אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעַ״מ יְרוּשָׁלַיִם

א׳ אבן־שושן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

א-ד

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים, מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ רִאשׁוֹן: א–ד

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

Printed in Israel — נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל

Set and Photographed by Sivan Press — סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן

Sivan Press Ltd., Jerusalem — דְּפוּס סִיוָן בְּע״מ יְרוּשָׁלַיִם

Bound by Wiener Bindery — נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר

נֶפֶשׁ

לאבי־מורי ר׳ חַיִּים דָּוִד רוֹזֶנְשְׁטֵיין ז״ל

מורה וסופר עברי, אשר נטע בלבי,
כבלבות אלפי תלמידיו, דעת לשוננו ויקרה

נפטר בגלות רוסיה, במינסק, בכ׳ באדר תרצ״ד
על סף עלייתו לארץ אשר אליה נשא את נפשו

ולאמי־מורתי רוֹשְׁקָה נ״ע

נפטרה בירושלים ונטמנה בהר־הזיתים
בכ״ד בניסן תש״ד

ה ק ד מ ה

בשנים תש״ח–תשי״ב הופיעו בזה אחר זה חמשת הכרכים של ״ה מ י ל ו ן ה ח ד ש״, אשר נתקבלו באהדה רבה על־ידי כל החוגים, משכילים ופשוטי־עם, ותיקים ועולים, מבוגרים ונוער. תפוצתו הרבה של המילון מאז ועד היום בעשרות מהדורותיו וברבבות עותקיו בארץ ובתפוצות, והמעמד שקנה לו כאחד מספרי היסוד השימושיים לדעת לשוננו – עדים נאמנים הם, כי לא טעה המחבר בעיצוב מתכונתו של המילון, היקפו ושיטתו.

אכן, עם השלמת מלאכת המילון בשנת תשי״ב לא ראה המחבר את המילון, ואף לא היה בדעתו לראותו, כ״סוף פסוק״.

זו דרכה של כל לשון חיה – שאינה שוקטת על שמרי עברה ומורשתה, אלא היא מתפתחת והולכת, פושטת צורה ולובשת צורות, יוצרת ומצרפת מונחים וצירופים חדשים לבקרים לפי צורכי החיים המתפתחים, ואין המילונאי בן־חורין להתעלם מהם. שומה עליו להיות ער וקשוב לדופקה של הלשון, לקלוט את השפע המתחדש, לבור מתוכו את הקיים והשקול ולכנסו בתוך אוצרו.

ואם בכל לשון חיה כך, בלשוננו על אחת כמה וכמה.

לאחר תקופה ארוכה, ״כאורך הגלות״, שבה היתה הלשון העברית בעיקרה שפת הספר, התפילה והמכתב, התעוררה בדורות האחרונים בתנופה בלתי־רגילה לחיים חדשים, זינקה מתוך ערימות הגווילים העתיקים, והפכה ללשון מדוברת, חיה ודינאמית, שופעת חיות ורעננות. הצורך להדביק את קצב החיים התוססים של המאה העשרים, למלא ולהשלים את הגירעון והפיגור הלשוני של מאות בשנים – כל אלה דירבנו את מחיי הלשון, את מעצביה ודובריה, במישרין ובעקיפין, ביודעין ובלא יודעין, לתנופה מזורזת ולפעילות מופלאה, שאין להן אח ודוגמה בכל אומה ולשון. בלא שמץ של הפרזה ניתן לציין, כי אם בכל לשון חיה קיים ת ה ל י ך מתמיד של התפתחות, הרי בלשוננו אנו עדים ל מ י ר ו ץ של התפתחות, מהיר ומזורז ביותר, עד כי אין כמעט בכוחו של המילונאי להדביק את קצבו...

לא ייפלא איפוא, כי עד שהגיע המחבר לסיומו של הכרך האחרון בדפוס, כבר נצטבר באמתחתו אוצר רב ומגוון של מונחים ותצורות־לשון חדשים שלא הוכנסו למילון.

לפיכך ראה המחבר לנכון לפרסם מקץ שנים אחדות, בשנת העשור למדינה, כרך נוסף למילון – ״כ ר ך מ י ל ו א י ם״, שהגיש לקורא כ ש ל ו ש ת א ל פ י ם מלים ומונחים וצירופי־לשון חדשים. ואף כרך נוסף זה זכה ונתקבל באהדה על־ידי קהל העברים.

*

מאז עברו כשבע שנים. שבע שנים של התבססות נוספת של מדינתנו הצעירה, התבצרות אושיותיה, התעצמות לשונה ותרבותה. המוני עולים נתוותקו בארץ והתערו בחייה ובלשונה; התרחבה רשת בתי־הספר היסודיים, התיכוניים והמקצועיים ואולפני המדע והמחקר; רבו מוסדות תרבות ואומנות, התפתחה הטכניקה. לשוננו נענתה היענות מלאה ומקיפה לדרישות החיים הדינאמיים, הדוהרים דהירתם המסחררת.

חידושיה והתגוונויותיה של הלשון מצאו ביטויָם בראש וראשונה ב ע י ת ו נ ו ת על כל סוגיה, המשמשת לפי עצם מהותה בבואה נאמנה של החיים על כל גילוייהם; ב ל ש ו ן ה מ ד ו ב ר ת, לשון הבית והרחוב, לשון המבוגרים

ולשון ה״צַבָּרים״ על תינה וטבעיותה השופעת ״ס לָ נ ג י ם ״ שונים (שזכו כבר, אגב, גם לחקירה ולכינוס ראשון*); ב ר ד י ו ו ב ת י א ט ר ו ן ובסרט הקולנוע ה מ ק ו ר י ; ב צ ה ״ ל ו ב מ ש ק המדינה; בספרות ה מ ד ע ו מ ח ק ר ; ואחרון אחרון – ב ש י ר ה ו ב ס י פ ו ר ת העברית המקורית והמתורגמת.

כל אלה הגמילו בלב המחבר את ההכרה, כי אין די ב״כרך מילואים״, ואף לא בכרך נוסף של ״מילואים למילואים״, אלא ה ג י ע ה ה ש ע ה ל חַ ד ש א ת ה מ י ל ו ן כ ו ל ו, שישמש בית־קיבול ללשון לפי מצבה כיום, שיכונס בו כל שנעשה לנכס־קיים בלשון ימינו.

בלא לקפח זכותם ובלא לגרוע מערכם של המילונים האחרים שהופיעו בינתיים, ועדיין מופיעים בימים אלה, נראה לנו, כי חידושו של ״המילון החדש״ דבר בעיתו הוא, וכל נאמני לשוננו יקבלוהו ברצון.

✶

כשניגש המחבר להתקנת המהדורה החדשה של המילון, עלתה במחשבתו תחילה, כאמור, ״ל ע ד כ ן ״ את המילון רק בתחום א ו צ ר ה מ י ל י ם, היינו: לשבץ בגוף המילון את כל הערכים שכונסו ב״כרך המילואים״ ולהוסיף עליהם את שאר ח י ד ו ש י ה מ י ל י ם ו ה ת צ ו ר ו ת ה ל ש ו נ י ו ת ה ח ד ש ו ת, שנצטברו במשך השנים בכרטסתו ושנמצאו ראויים להיכלל במילון.

ברם, ככל שירד המחבר יותר לעומקה של העבודה, כן נתחוור לו כי לא סגי בכך: אגב מלאכה הוציא מ״בית גנזיו״ את דברי הביקורת המרובים, העניינים והמאַלפים, שנתפרסמו בעיתונות היומית והתקופית על המילון, את מאות המשאלות וההצעות שהופנו אל המחבר במשך השנים במכתבים ובשיחות שבעל־פה. על אלה נוספו שיקוליו ועיוניו של המחבר, שלא זז כל השנים מֵהפוך וּמֵהַפֵּךְ במילון ובאוצר ערכיו. כל אלה הביאוהו לידי מסקנה, כי ראוי לערוך את המילון כולו ע ר י כ ה ח ד ש ה, ע נ י י נ י ת ו ת כ נ י ת י ת – לטובת הקורא והמעיין.

קבענו, כי יש להרחיב את מתכונתו של המילון לא רק ב א ו צ ר ע ר כ י ו, אלא גם ב מ ו ב א ו ת י ו מספרות־המופת על כל תקופותיה, בדיוקי משמעויותיהם של הערכים, בהסברים א ט י מ ו ל ו ג י י ם, שיהא בהם בנותן עניין גם לקורא שהשכלתו העברית היא למעלה מן העממית; סיכומו של דבר, י ש ל ה ר ח י ב א ת ת ח ו מ ו ה ל ק ס י ק ו ג ר א פ י ש ל ה מ י ל ו ן – ב ל י ל פ ג ו ע ב ש י מ ו ש י ו ת ו ו ב ע י ק ר ו ן ה פ ו פ ו ל א ר י ו ת ש ל ו.

וכך אנו מגישים עתה לציבור הקוראים את ״ה מ י ל ו ן ה ח ד ש ״ במהדורתו ה ח ד ש ה ו ה מ ו ר ח ב ת, שהיא שונָה הרבה מ״אב־טיפוס״ שלה בהיקפה ובמתכונתה ואף בתבניתה ובאות־הסֵדר החדשה, אולם נאמנה לעקרונות־היסוד שלו.

✶

בהקדמה למהדורה הראשונה, תש״ח, אמרנו:

> ״הלשון העברית, ששורשיה מגיעים עד לדורות ראשונים ויניקתה ממקורות קדומים – המקרא, המשנה, התלמוד והמדרשים – נתחדשה בהווי של ארץ־ישראל החדשה, מיזגה בתוכה עבר והווה, ישן וחדש, והיתה ללשון מודרנית וחיה, דינאמית וגמישה.
>
> מעמדה זה של הלשון בדורנו מעלה את הצורך ב מ י ל ו ן מ ט י פ ו ס ח ד ש במתכונתו, בהיקפו ובצורתו – מילון מ ו ד ר נ י ע מ מ י ־ ש י מ ו ש י. ה מ י ל ו ן ה ח ד ש לא יוכל להסתפק בסיכום סטאטי של גנזי לשוננו, כפי שנתגבשה בתקופה היסטורית מסויימת; אין מתפקידו לשמש פרשן לשכבה לשונית או סגונית מסויימת, או לכמה רבדים ספרותיים בעברנו הרחוק או הקרוב, – אלא עליו לשמש ב י ת ־ ק י ב ו ל לכל א ו צ ר ו ת ה ל ש ו ן, ובראש וראשונה ל ל ש ו ן ה ח י ה, הספרותית והמדוברת של ימינו, עליו להיות עֵר לסיכום התגוונויותיה האחרונות והדקות ביותר של לשוננו המודרנית; עליו להכיל את כל א ו צ ר ה מ ו נ ח י ם ו ה נ י ב י ם ה ח ד ש י ם, המקוריים והשאולים כאחד, נוסף על אוצרות לשוננו העתיקים; המילון החדש חייב לייחד מקום

* ר׳ ספן, דרכי הסלנג, הוצאת ״קרית־ספר״ ירושלים תשכ״ד; הנ״ל: מילון הסלנג הישראלי, הוצאה הנ״ל 1965.

רחב למונחים ריאליים למיניהם – שמות צמחים, בעלי־חיים, מכשירים, חומרים וכו׳ – גופי עיקריה של כל לשון חיה; עליו לשמש מדריך לקורא בהגישו לפניו ממיטב האידיומאטיקה העברית על כל גוני הוראותיה ודרכי שימושה בלשון ובספרות. זאת ועוד: המילון החדש חייב לשמש בצורתו ובסידורו ספר־עזר מועיל גם לאותו סוג של הקוראים שהוא נזקק ביותר למילון – לעולה החדש, לתלמיד ולמתלמד״.

עקרונות אלה הנחו את המחבר בעריכת המילון ולפיהם נערכו מחדש מתכונתו, שיטתו וסדריו הבאים:

א. אוצַר הַמִּלִּים — המילון החדש כולל את אוצר המילים של הלשון העברית לכל תקופותיה, ככל שעלה בידי המחבר וחבר עוזריו לדלות: אוצר לשון המקרא, המגילות הגנוזות (מגילות מדבר יהודה), הכתובות העבריות העתיקות, ספרות התלמודים והמדרשים, קדומים ומאוחרים. כל אלה נבדקו מחדש לאור המימצאים החדשים והפרסומים הקונקורדאנציוניים האחרונים. תשומת־לב רבה ניתנה ללשון ימי־הביניים – ספרות הפיוט, המחקר, התרגומים והעיבודים – כל שנראה בר־קיים ובר־סיכויים להנביט נבטים בריאים בלשון המחודשת נעוריה. כן נבדק ומוין מחדש כל אוצר המילים של הספרות החדשה, למן ספרות ההשכלה ועד ספרות ימינו והעיתונות – עד אחרוני האחרונים, צעירי הסיפורת והשירה העברית. לא פסחנו גם על הלשון המדוברת על כל גוניה, לרבות את היצירות ה״סלֶנגיות״ המרובות, אלה ה״ספיחים״ וה״סחישים״ שצצו למכביר בשדה הלשון ויש ברבים מהם בנותן־טעם וחיוניות ללשון הדינאמית. מקום נכבד הוקצה במילון החדש למונחים בינלאומיים, שהתערו בלשוננו ונשתגרו בספרות, בעיתונות ובדיבור. מונחים אלה – רובם אין להם תחליף עברי־מקורי בר־קיים (כגון המונחים ״אִידִילְיָה״, ״אַלְגֶּבְּרָה״, ״רַדְיוֹ״, ״סוֹצְיָאלִיזְם״), ומיעוטם אף אם קיים תחליף עברי להם, לא דחה זה מפניו לחלוטין את המונח הבינלאומי בשל היותו רחב ומקיף יותר בגווניו המיוחדים לו (השווה, למשל: ״אִידֵיאָה״, ״אֶנֶרְגְיָה״, ״רֵיאַקְצְיָה״, לעומת המונחים העברים המקבילים – ״רַעְיוֹן״ או ״מֻשָּׂג״, ״מֶרֶץ״, ״נְסִיגָה״). המילון העברי־המודרני, המשמש כלי־קיבול ללשון החיה, אינו רשאי לפסוח על אוצר מילים נרחב זה שהוא מאבני־היסוד של כל לשון תרבותית. הלא כן דרך התפתחותה הטבעית של כל לשון – לעכל ולהטמיע בתוכה מילים שאולות מלשונות אחרות. בכך אנו ממשיכים בדרכם של אבותינו, חכמי המשנה והתלמוד, שהכניסו לשימוש הלשון מאות רבות של מילים פרסיות, יווניות ורומיות, שהיו להן מהלכים בלשון בדורותיהם והפכו לנכסי־צאן־ברזל של לשוננו עד היום הזה.

במילון שובצו איפוא אַלפי מילים ומונחים בינלאומיים מתחומי הטכניקה, המדינאות, מדעי הטבע והחברה, התרבות והאמנות, מאלו השגורים בפי האדם המשכיל ואי־אפשר לו לבן־תרבות בימינו שלא יזדקק להם בקריאה או בשיחה או בלימוד.

והוא הדין באוצר המילים והניבים הארמיים. מאות ואלפים של מילים ארמיות נקלטו במשך הדורות בלשוננו והיו לבשר מבשרה. ספרותנו התלמודית והמדרשית הנרחבה והענפה נכתבה בחלקה הרב ארמית. רישומה של הארמית נשאר עד היום בספרותנו ובלשוננו המדוברת בצורת אמרות, מימרות, ביטויים ופתגמים למאות השאובים ממקורות הספרות התלמודית הארמית. כל אותן המילים הארמיות השגורות בלשון כמילים בפני עצמן, וביחוד אלה המשובצות בתוך פתגמים ומשלים הרווחים בלשון ובספרות, כל אלה כונסו ונקבעו במילון.

כללו של דבר: עם היות המילון החדש שימושי־עממי בעיקרו, לא נהגנו צמצום באוצר המילים. אין לך כמעט מלה, ותהא נדירה מאוד, שלא ייתקל בה הקורא העברי באקראי, אגב עיון או שיחה, וזכותו היא כי מילונו יְפָרשנה לו. מוטב איפוא כי יחטא המילון פה ושם ב״יתיר״ ויכנוס באוצרו גם כמה מילים נדירות או ספק־שימושיות – מִשֶּׁיִּלָּקֶה ב״חסר״ של מילים, אשר בלשון ימינו אולי הן בחזקת ״פגרים מתים״, אך לא מן הנמנע כי ביום מן הימים תפיח בהם לשוננו המתחדשת נשמה ותחזירן לתחיה בצורתן או בשינוי־מה, כדרך שעשתה והיא עושה זאת לעינינו יום־יום.

ב״המילון החדש״ השתדלנו איפוא להגיש עד כמה שיָדֵנו השיגה אוצר מלא ושלם של הלשון העברית, הספרותית והמדוברת, כפי מצבה בימינו.

רשימה מפורטת של המקורות הספרותיים השונים לאוצר המילים שבמילון – נתונה להלן, שם גם הביאורים למראי־המקומות לכל מקור.

לאוצר המילים של המילון הוכנסו גם כל ראשי־התיבות והקיצורים המצויים בשפע בספרותנו ובלשוננו, מיעוטם הנבטאים כּכתבם אף בדיבור והרי הם למעשה מילים עצמאיות (כגון: אַדְמוֹ״ר, גַּדְנַ״ע, חָזַ״ל, לַהֲדָ״ם), ורובּם שהם רק סימנים בכתב לצירופי־מילים (כגון: אחה״צ, ביה״ס, זי״ע, לפע״ד), וכן גם מבחר ראשי־תיבות וקיצורים לועזיים רווחים (כגון: אוּנֶסְקוֹ, אוֹרְ״ט, וִיצ״וֹ, דד״ט). כל אלה שובצו במהדורה זו לנוחותו של המעיין בגוף המילון בסדר האלף־ביתי המתאים.

מספר ערכי־היסוד מגיע ב״המילון החדש״ לכדי 45 אלף בקירוב, וכמספר הזה גם ערכי־משנֶה, לעומת 25 אלף ערכים במהדורה הראשונה של המילון. סיכום מדויק של הערכים יינתן בסופו של הכרך האחרון.

ב. פְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה — מלבד המילים והערכים העיקריים, נתייחד במילוננו מקום רחב ביותר לפראזיאולוגיה העברית המקורית והשאולה־מעוברתת – ניבים, צירופי־לשון, מימרות, משלים ופתגמים, שהם הם למעשה משתיתה של הלשון, נשמתה וחיותה. הקורא המשׂכיל נזקק למילון בדרך־כלל לא רק לשם מציאת הגדרתה של מלה בודדת בלתי־נהירה לו, אלא לא פחות מזה לשם הבהרתם של ביטוי או מימרה או צירוף־מילים שנתקל בהם אגב שמיעה או קריאה – והמילון ראוי שיתן לו תשובה ממַצה ומספקת. למעלה מ־20 אלף ניבי לשון ממיטב האידיומאטיקה העברית מכל רחבי הלשון וספרותה כונסו ב״המילון החדש״. כל אלה ניתנו בין ערכי־המשנֶה ליד המילים האופייניות (״מילות־המפתח״) המתאימות.

ג. אֶטִימוֹלוֹגְיָה — כל ערך שנקבע במילון נתלווה הערה אטימולוגית קצרה, וכן ניתן בצידו סימון התקופה או החטיבה הספרותית שממנה לוקח. על־ידי־כך ניתנה לקורא האפשרות להכיר לא רק את משמעותה של המלה המבוקשת, אלא גם להציץ ״הצצה״ קלה וראשונית ב״תולדותיה״ וב״יחוסה״ הספרותי. מובן מאליו, כי מסגרתו של מילון שימושי־עממי כמילוננו לא התירה כאן כל אפאראט מדעי ודיון נרחב עם מראי־מקומות וכו׳. הסתפקנו אך בהערה קצרה בסוגריים, כי מלה פלונית גזורה משורש או מתצורה מסוימת, או שהיא שאולה מלשון מסוימת ובמקורה משמעותה כך וכך, או שקיימת לה מקבילה באחת מן הלשונות האחיות-הקרובות (בעיקר אכדית, אוגריתית, ארמית וערבית) וכיוצא בזה. אכן, לא נעלם מעינינו, כי לפתח דרך קצרה ו״פסקנית״ זו רובצים ״מוקשים״, שכן הסתום בתחום האטימולוגיה והנתון במחלוקת עדיין רב, והנקל להיות ״שוגה ומשגה״. לפיכך נזהרנו מהכניס ראשנו בסבך המילים השנויות במחלוקת ונתננו לקורא רק את המוסכם והמקובל ביותר בין חוקרי הלשון, ואילו במקומות שהסָפק עלה על הוודאי הסתפקנו בנוסח ״אולי מן״ . . . , או שהעדפנו לוותר על הערה לחלוטין. אשר לציון התקופה, נהגנו בדרך שסללו ראשוני המילונאים במילוניהם המשובחים וחילקנו את כל אוצר המילים והניבים לחטיבות ספרותיות.

קבענו חמש חטיבות עיקריות: א) חטיבת המקרא (כוללת גם את הכתובות העבריות העתיקות); ב) חטיבת התלמוד והמדרשים (כוללת גם את ספר בן־סירא העברי וכן המגילות הגנוזות שנתגלו בימינו); ג) חטיבת ימי־הביניים – ספרות הפייטנים הראשונים, שירת ספרד, פרובאנס ואיטליה, ספרות ההלכה, הפוסקים והמחקר המקורית והמתורגמת, וה״שאלות־ותשובות״ עד המאה הי״ח בקירוב; ד) חטיבת הספרות החדשה – למן ספרות ההשׂכלה ועד ימינו, לרבות הספרות הצעירה, העיתונות והלשון המדוברת על כל גווניה; ה) חטיבת מילים ומונחים בינלאומיים שנתאזרחו בלשון.

חובה להעיר, כי נמנענו מלחַלק את האוצר הלשוני הגדול ביותר הכלול בחטיבת ״הספרות החדשה״ לחטיבות־משנֶה הנראות לכאורה סבירות למַדי, כגון: ספרות ההשׂכלה – הספרות הקלאסית החדשה – הספרות הצעירה, ביחוד זו של־אחרי־קום־המדינה – העיתונות – לשון־הדיבור – סלנגים וכו׳. וזאת משום שהאוצר הלשוני הרחב הכלול בכל אלה עדיין לא מויין ולא הוגדר החלטית, וקשה להציב גבולות מדוייקים בין תחום לתחום. לפיכך

העדפנו ציון כוללני אחד (עיגול בצד הערך), ורק פה ושם הוספנו בסוגריים הערה מעין: "רווח בספרות ההשכלה" "בלשון־הדיבור", "בלשון המונית", "בפי הצברים" "עיתונות", "בפי ילדים" וכיוצא בזה.

ד. ההגדרות והמובאות

עיקרון חשוב וראשוני בכל מילון, כי הגדרותיו תהיינה פשוטות, קצרות ומדויקות בתכלית, כדי שיובנו וייקלטו על־ידי הקורא בלא יגיעה. כן אין ההגדרה צריכה להתנסח במילים קשות, שלצורך הבנתן יאולץ הקורא לחזור ולדפדף במילון. השתדלנו להקפיד ולשמור על עיקרון זה. אכן, הקיצור והצמצום יפים הם כל עוד אינם באים על חשבון הבהירות. הבא להגדיר מלה אחת במלה אחרת נרדפת או קרובת־משמעות, הריהו עיתים בבחינת "מגלה טפח ומכסה טפחיים", והמשמעות היסודית נמצאת מעורפלת. לפיכך לא נמנענו בשעת הצורך מלהשתמש בהסבר רחב יותר או אפילו בתיאור מקיף של הערך (בייחוד בתחום ה"ריאַליה", כמפורט להלן), ובלבד שהקורא יֵצא נשכר כשיקבל מושג בהיר ושלם.

ואלה עיקרי הדרכים שנקטנו בהסברת הערכים:

א) אחרי הערך ניתנה, כאמור לעיל (ג'), בסוגריים מרובעים האטימולוגיה שלו ואחריה – הסבר משמעותו של הערך. אחר ההסבר ניתנה מובאה אחת או מובאות אחדות מן הספרות המתאימה (אלה הובאו במרכאות כפולות ובציון מראה־המקום המדויק), או מן העיתונות או מן הלשון המדוברת, ובמקרה שלא נמצאה מובאה מתאימה בכרטסת המילון – ניתן משפט־מדגם משֶׁל העורך. וכאן חובה להדגיש: המובאות ניתנו בעיקרן לא רק לשם אסמכתא למקורה ול"יחוסה" של המלה הנתונה, אלא לשם הבהרת משמעותה והדגמת שימושה כשהיא משובצת במשפט ספרותי או דיבורי "טבעי". אנו רואים במובאה חלק אורגני של ההסבר, המוציאו מתחום ההפשטה ומלבישו "עור ועצמות". משום כך לא "קימצנו" במובאות, ופעמים הבאנו לאחר ההגדרה שתיים, שלוש ואף יותר מזה מובאות – מתוך החטיבות הספרותיות השונות, וכל זאת – כדי להדגים לקורא את התגוונויות השימוש במלה הנתונה בתקופות השונות או ברובדי סגנון שונים.

על־ידי שפע המובאות מכל רחבי הספרות אמנם התרחבה במידה מרובה מסגרתו של המילון, אולם מקווים אנו, כי "עושר" זה במובאות הוא לטובתו של המעיין – הקורא והכותב – שכן ניתן לו לקבל מושג מדויק ומקיף של משמעות המלה ולראות בעליל את דרכי שימושה.

ב) לגבי מלה שמשמעויות אחדות לה, מקוריות או מושאלות, נקטנו את הכלל: "תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם", היינו: המשמעות הרגילה ורווחת בלשון ימינו קודמת בסדר ציונה בהגדרה למשמעויות הקדומות והנדירות הימנה, גם אם מבחינה היסטורית־פילולוגית זכות הראשונות למשמעות הנדירה. כך, למשל, בערך "אָבִיב" ניתנה בראשונה המשמעות "עונת השנה שבין החורף ובין הקיץ", אחריה – המשמעות השניה המושאלת "כינוי פיוטי לשנות הנעורים", ורק לאחר מכן המשמעות המקורית במקרא ובתלמוד "תבואה לפני גמר הבשלתה". וכך בערך "תַּרְבּוּת" ניתנה בראש המשמעות "קולטורה", ואחריה עוד שלוש משמעויות "מודֶרניות", אחריהן המשמעויות התלמודיות "אילוף", "טיפוח", "אורח־חיים, התנהגות", ורק באחרונה ההוראה המקראית (הקדומה ביותר!) "ריבוי", בכתוב: "תרבות אנשים חטאים".

לנוחות המעיין צוינה כל משמעות במספר סודר 1, 2, 3 וכו'.

אשר למובאות שהובאו בהגדרה לכל משמעות השתדלנו בדרך כלל לשמור על הסדר הכרונולוגי של המקורות (מקרא – תלמוד – ספרות ימי־הביניים – ספרות חדשה), כן נשמר הסדר הכרונולוגי בתוך החטיבה הספרותית, אולם גם כאן יש שהקדמנו את המאוחר – אם המובאה שלו נראתה פשוטה ומסבירה יותר [וראה עוד "ההוראות המעשיות למעיין במילון" להלן, שם סעיפים יג-טז].

ג) מקום ניכר נתייחד במילון לציורים ולשרטוטים, מתוך הנחה כי "טוב מראה עיניים מהלך־נפש": ציור או שרטוט פשוט מבהירים ומסבירים לעיתים הרבה יותר מכל הגדרה מילולית – ביחוד לגבי ערכים מתחום הטכניקה והריאַליה, ההנדסה והאומנות וכדומה.

ד) בהגדרת שמות צמחים, חיות ועופות, מתכות וכדומה מן הריאליה, נמנענו משיטת ההגדרה הרווחת במילונים רבים: "מין עוף", "מין צמח", "שם מתכת" וכדומה, אגב תרגום השם ללשון לועזית אחת או אחדות. שיטת התרגום הריהי בעיקרה מורשת חיי הגלות הבנויים על דו־לשוניות – "לשון המדינה" המשמשת לשון־הדיבור וההשכלה הכללית, לעומת "לשון הקודש" הרחוקה מן הריאליה של יום־יום. עם תחיית לשוננו במדינת ישראל והתבצרותה כלשון־הדיבור בא ממילא שינוי־ערכין מוחלט גם לגבי הריאליה, ומערכת המינוח בכל מקצוע וענף מדעי–לכל מכשיר ולכל צמח ולכל עוף, מתרחבת והולכת. שומה איפוא על המילון העברי החדש לסייע בידי הקורא להשתחרר מן הזיקה לתרגום ללועזית, עליו להגדיר כל ערך ריאלי הגדרה מדויקת ככל האפשר בלא להיעזר בתרגום השם ללשון אירופית זרה, שאגב לא כל דובר עברית נזקק לה. לפיכך הרשינו לעצמנו בערכים מתחום הריאליה לוותר לפעמים על עקרון הצימצום שהוזכר לעיל ולתת תיאור מלא יותר, כמעט לקסיקוני, של עופות, חרקים, חיות, צמחים, מתכות ומכשירים וכדומה, בתוספת ציור מתאים בצד ההגדרה, כדי שהערך יוכר ויזוהה היטב. לנוחותו של המעיין המשכיל ניתן בסוגריים ליד כל צמח וכל בעל־חיים שמו המדעי־הבינלאומי הלאטיני, כנהוג בטובי המילונים הלועזיים.

ה. הַצּוּרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת הקורא נזקק למילון לא רק לשם חיפוש הגדרתה ובירור משמעויותיה של מלה בלתי־נהירה לו, אלא לעיתים קרובות־לשם בירור ניקודה המדויק, צורת סמיכותה, ריבויה, מלת־היחס שהיא זוקקת וכיוצא בזה. כל אלה ניתנו בהערה הדקדוקית המיוחדת ליד כל ערך, כדלקמן: ליד כל שם־עצם – הסמיכות ועיקרי הנטיה ביחיד ובריבוי (ביחוד אם יש באלה משום סטיה כלשהי מן הנורמה); ליד כל תואר – צורתו ביחידה ובריבוי; ליד כל פועל ובנפרד ליד כל בניין שלו – שם־הפועל עם ל' בכל"ם (השימוש השכיח ביותר בלשון), על־פי־רוב בצירוף מילות־היחס שהוא זוקק, ועיקרי הנטיה בבינוני ובעתיד ופעמים גם בציווי (צורת העבר נתונה בראש הפועל).

ההערה הדקדוקית לכל ערך נתונה בסוגריים מרובעים לאחר ההגדרות, כדי למנוע חציצה ניכרת בין הערך ובין ההגדרה שהיא עיקר לו.

ו. הַנִּקּוּד הַמָּלֵא וְהַכְּתִיב המילון ניתן כולו בניקוד מלא – לרבות את הגדרותיו ומובאותיו. המחבר נטל על עצמו ברצון את כל הקשיים הטכניים הכרוכים בניקוד, משום שהוא רואה בכך לא שיפור טכני־חיצוני, אלא ערך מהותי רב. המילון אינו ספר־מקרא־ועיון סתם, אלא מדריך שימושי בדיוקם של המילים והכתובים. הניקוד המלא והמדוייק יש בו להאיר את עיני המעיין, הוא מסלק ספיקות וטעויות בקריאת מובאה ומקל ממילא את הבנת העניין. ואף זאת: הניקוד המלא פותח את המילון גם לפני חוגים עממיים רחבים ביותר – תלמידים, עולים חדשים ואחרים.

תהא דעתנו האישית אשר תהיה על בעיית הכתיב והניקוד המנסרת בימינו בכל חריפותה, הרינו דבקים בהנחה כי המילון העממי־השימושי, שהוא ספר־עזר שנועד לסכם את הקיים בלשון, אינו רשאי לסטות מן הקבוע והמקובל, אלא אם כן יוחק חוק חדש ומחייב על־ידי המוסד העליון ללשון המוסמך במדינה – האקדמיה ללשון העברית.

הניקוד הניתן במילוננו הוא איפוא הניקוד "הדקדוקי", המבוסס על כללי הדקדוק הנורמאטיבי, ולפיו גם הכתיב הוא הכתיב הדקדוקי־התיקני. בהתאם לכך, גם המובאות מן המקורות הספרותיים שלאחר המקרא, שנכתבו ברובם בלא ניקוד ובכתיב "מלא חלקי", הובאו במילוננו בכתיב דקדוקי־מנוקד (להוציא רוב המובאות מפיוטי ינאי ומן המגילות הגנוזות שזכו לפרסום רב בימינו בכתיבם המלא דמלא, שהשארנום על־פי־רוב בכתיבם זה גם בניקוד).

עם זאת לא התעלמנו גם מן הכתיב שבו מופיע כל ערך בספרותנו בטקסט בלתי מנוקד ("הכתיב המלא"): בסמוך לערך המנוקד ניתנה גם צורתו בכתיב בלתי־מנוקד (למשל: אגוד, איגוד), כדי שיזהה הקורא את המלה בכל צורה שהוא רואה אותה בכתב, ואף יראה את שתי הצורות כשקולות.

ז. **סידור הָעֲרָכִים וְעֶרְכֵי־הַמִּשְׁנֶה**

הערכים ניתנו במילון בסדר אָלפביתי מדוייק. שמות־עצם, מילות־יחס וכו׳ ניתנו לפי צורת הנפרד (אָב, אִזְמֵל, אֵצֶל); שמות־תואר — בנפרד זכר (גָּדוֹל, טָהוֹר, יָפֶה); הפעלים ניתנו, כנהוג ברוב המילונים, לפי השורש, כשלידו כל הבניינים הנבנים ממנו. על אף הטענה החריפה שהושמעה נגד סטיה זו מן השיטתיות המילונית*), לא ראינו צורך לחרוג מן המקובל ולא נתננו כל בניין בנפרד במקומו האָלפביתי כערך לעצמו (״לָבַשׁ״ — באות ל׳, ואילו ״הִלְבִּישׁ״ — באות ה׳ וכדומה!) מטעמים רבים, עיוניים ודידאקטיים, וביחוד משום ההכרה, שהקשר בין השורש לבניינים השונים, ובין הבניינים כשלעצמם, הוא קשר אורגאני־מהותי: אין בין בניין לבניין על־פי־רוב אלא הבדלי גוונים קלים שניתן לעמוד עליהם רק בהיותם רצופים וסמוכים זה לזה, שלא כשמות וכתארים וכו׳ המהווים כל אחד חלק־דיבור עצמאי וזיקתם לשורש היא בעיקרה פורמאלית־אטימולוגית בלבד.

לנוחות השימוש במילון נקבעו עוד הסדרים הבאים:

א) הפעלים לבנייניהם צויינו לא בצורת המקור, אלא בעבר גוף שלישי זכר (אָבַד, נִסְגַּר, הִפְקִיד), ובהתאם לכך ניתן גם ההסבר בגוף שלישי עבר. דרך זו, המקובלת ברוב המילונים המודרניים, נוחה יותר להסברת משמעויותיו של הפועל.

ב) הפעלים ״העֲלוּלים״ (שלא מגזרת השלמים) וכן הפעלים שצורתם באחד הבניינים עלולה להקשות על המעיין את מציאת השורש, ניתנו באותו בניין בעבר נסתר במקום האלפביתי המתאים ולידם ההפנייה אל השורש הנדרש. כך, למשל, ניתנו באות ה׳ הערכים: הִגִּישׁ, הוֹכִיחַ, הוֹאִץ, הִזְדַּמֵּן, או באות נ׳ הערכים: נָסַב, נוֹלַד — אגב הפנייה אל השורשים המתאימים: נגש, יכח, אוץ, זמן, סבב, ילד.

ג) כל הבניינים המסתעפים משורש אחד נרשמו כשהם רצופים בזה אחר זה לפי הסדר: פָּעַל, נִפְעַל, פִּעֵל, פֻּעַל, הִתְפַּעֵל, הִפְעִיל, הָפְעַל, ואילו שורת הניבים וצירופי־הלשון המיוסדים על הבניינים הללו ניתנה במרוכז אחריהם.

ד) ערכים בעלי כתיב וניקוד זֵהִים, אך שונים לחלוטין בגזרונם או במשמעויותיהם (״הומונימים״) ניתנו כל אחד כערך בפני עצמו אגב ציון אות סודרת לפני הערך, למשל: א. אָב, ב. אָב; א. אַשְׁפָּה, ב. אַשְׁפָּה. שיטה זו, הנהוגה במילונים המדעיים, נוחה גם מבחינה שימושית: הקורא המוצא לפניו שני ערכים סמוכים בני אותו כתיב ומסומנים באות סודרת, לא יצטרך ״לנוע״ על פני שורת ההגדרות והמובאות הבאות אחרי כל ערך, אלא יפנה מיד לאחר עיון קל אל הערך המבוקש.

ה) כל הערכים שכתיבם בטקסט בלתי־מנוקד שונה מן הכתיב הדקדוקי, נרשמו במקומם האלפביתי אגב הפנייה אל הערך בכתיבו הדקדוקי, למשל: אופי, ראה אֹפִי; סיפור, ראה סִפּוּר.

ו) תוארי־הפועל ומילים אחרות השגורות בלשון בצורותיהן שבנטיה או בכינויים או עם אותיות בכל״ם ויש בהם כדי להטעות את המעיין הבלתי־מנוסה ולהקשות עליו את החיפוש אחר צורתם היסודית, הובאו בצורתם זאת במקום האָלפביתי המתאים עם ביאור לצידם או עם הפנייה אל הערך המתאים. כך, למשל, הובאו באות ב׳ הערכים: בְּרֵאשִׁית, בִּגְלַל, בְּעַד; באות כ׳ — כְּגוֹן, כְּבְיָכוֹל; באות מ׳ — מֵחֲמַת, מִפְּאַת.

ז) כל הערכים שנגינתם מלעיל, וכן הערכים שנגינתם מלרע אך קריאתם נשתבשה בפי הדוברים למלעילית, צוין בהם קו ניצב קטן (״מתג״) ליד ההברה המוטעמת־הנכונה, למשל: בֶּגֶד, חוֹבֶרֶת; אֶצְבַּע, כּוֹבַע.

ח. **מוּסָפִים שִׁמּוּשִׁיִּים**

לעזור לקורא יינתנו בסופו של המילון מוספים שימושיים ופרקי ידיעות שונים, שיש בהם להעשיר את ידיעותיו של הקורא בלשוננו או לתת לו תשובה תמציתית על שאלות מעשיות הנוגעות בערכים המילוניים, במישרין או גם בעקיפין, ביניהם: תקציר של הדקדוק והתחביר העברי; לוחות לנטיות השמות והפעלים; כללי הכתיב הבלתי־מנוקד; מידות, משקלים ומטבעות; ילקוט שמות פרטיים עתיקים וחדשים ועוד.

* ח׳ רוזן, העברית שלנו, ע׳ 104

המחבר מקווה, כי "המילון החדש" השואף למזג את הדיוק המדעי עם העממיות, את "חומר הדין" שבתוכן עם "סבר הפנים" שבצורה — יגביר בקרב כל הקוראים העברים, כצעיר כמבוגר, את "ההרגל המילוני", היינו — הנכונות הנפשית והרצון לפנות מפעם לפעם, אגב קריאה או אגב היתקלות בבעיה לשונית כלשהי, אל המילון, מתוך הכרה כי ימצא בו ללא טירחה יתירה כל פתרון לבעייתו.

✶

המחבר לא היה יכול ליטול על עצמו מעמסה כבדה ואחראית זו של חיבור "המילון החדש" במלא היקפו אלמלא עזרתם של חבר אנשי־מדע, שתרמו איש איש במקצועו מידיעותיהם לאוצר הלשוני של המילון או להבהרת סתומות בו ובהגדרותיו, וחבר עובדים ועוזרים חרוצים ונאמנים, שטרחו ועדרו עימו במשך שנים בדליית פניני לשון מתוך ים הספרות, בברירת החומר, בליקוטו ובכינוסו.

ראשית התודות למו"ר פרופ' נ"ה טור־סיני, נשיא האקדמיה ללשון העברית, שהסמיכני לחקר הלשון באוניברסיטה העברית וסמכני ועודדני בעבודה האחראית של חיבור מילון עברי חדש, וכן הואיל להשתתף באיזון החומר הלשוני במהדורה הראשונה ואף הקדים לה דברי פתיחה ותמלצה. רובי התורה שלמדתי מפיו על הר־הצופים והערותיו המאלפות סייעו לי בפתרון בעיות לשוניות רבות שנתקלתי בהן בעבודתי.

תודה נאמנה לר' יצחק אבינרי, בעל "היכל רש"י" ו"יד הלשון", אשר מספריו וממאות מאמריו שאבתי מלא חופנים עצה ותושיה, שהיו לי לעינים בבירור דרכי שימושם של ערכים רבים. כן הואיל להמציא לי למהדורה חדשה זו שורה ארוכה של חידושים מבית־היוצר שלו, שרובם נשתגרו בלשון ונהיו לאבני־שתיה בה.

שלמי תודות לאנשי המדע והמומחים, אשר לקחו חלק בעריכת ההגדרות במקצועות השונים, מהם — במהדורה הראשונה של המילון, מהם — במהדורה חדשה זו, בכל הערכים שבמקצועם או בחלקם, הלא הם (לפי סדר א"ב ובציון המקצועות):

פרופ' ג' אורשן — בוטאניקה
א' ארליך ז"ל — אסטרונומיה
מ' בן־חנן — ספורט
ד"ר מ' ברכיהו ז"ל — אנאטומיה
ד"ר ב' ברנר — פסיכולוגיה
ש"ד יפה ז"ל — חקלאות
ד"ר אל' ברש — זואולוגיה
ד"ר א' גורלי ז"ל — חוק ודין
מ' גורלי — מוסיקה
ד"ר ח' גריכטר * — רפואה
ד"ר ד' זיצ'ק — אסטרונומיה (עריכה חדשה)
פרופ' א' זלוטניק * — רפואה
ד"ר ד' ירדן — מתימטיקה
ב"צ לוריא — ארץ־ישראל
ד"ר י' מהלמן — ספרות כללית
פרופ' ע"צ מלמד — תלמוד
מ' נרקיס ז"ל — אמנות
אינג' י' פינסוד ז"ל — טכניקה
פרופ' א' קצ'לסקי — פיסיקה
פרופ' ב' קירזון * — כימיה
ד"ר ש"פ קלעי * ז"ל — פיסיקה ומתמטיקה
מ' רבינא * — מוסיקה
צ' רוזנשטיין — חברה וכלכלה
פרופ' נ' רוטנשטרייך * — פילוסופיה
מ' שלי — מונחי־משפט
ד"ר נ' שלם ז"ל — גיאולוגיה

פרופ' א' פוקס בדק את הטקסטים היווניים והלאטיניים שבהערות האטימולוגיות.

סגל־חבורה של בלשנים, חוקרים וסופרים סייע למחבר בלקט ערכים מכל רחבי הספרות או בהערות בניסוח והגדרה — מהם בדרך קבע ומהם חלקית:

ר' א' אברונין ז"ל, י' בורשטין ז"ל, י"א זיידמן ז"ל, ד"ר א' פורת ז"ל, ד' פרסקי ז"ל, א' רפופורט ז"ל, ויבדל"ח י"ד אברמסקי, ר' אלקלעי, ג' אמיתי, י' בקר, י' כנעני, מ"י ליפשיץ, מ' מדן, נ"צ מיימון, ר' מירקין, י' סגל, ד"ר ר' סיוון, י' פלמוני, מ' פרנקל, ל"י ריקליס, ד"ר ע' שוחט, ח' תורן.

* חלק מן הערכים

מר ישראל בן־דוד עדר עמדי יום יום במלאכת המילון ועזרני בנאמנות ובמסירות רבה בכל שלבי עשייתו של המילון והתקנתו לדפוס – בבדיקת המקורות, בדיוקי ניקוד וניסוח, בעיון ובהגהה – ברוב ידיעה ובהשכל.

אחי שלמה אבן־שושן, מעורכי הוצאת ״הקיבוץ המאוחד״, שמר אמונים לי מיום החילי לעשות במלאכת המילון ועד היום – טרח וקרא את כל עלי ההגהה, דלה פנינים מן העיתונות ומן הספרות החדשה, העיר ותיקן ושיקע הרבה מנפשו, מהגיונו ומטוב טעמו בדפי המילון.

ואחרונים אחרונים – רעייתי צביה, בני יובל ורעייתו אביבית, בתי דפנה ובעלה רן שפר הושיטו לי עזרה רבה בהעתקה ובעריכה ובכרטסת המילון, במיון ובמגיון, והורידו מעליי נטל רב מ״עבודת הגמלים״ שמלאכת המילון כרוכה בה.

✶

המו״ל בעלי הוצאת הספרים ״קרית ספר״, פנינה, שלום ואיתן סיון, לא חסכו מאמצים, הוצאות ועמל לשם ביצוע תוכנית המילון במהדורותיו הישנות ובמהדורה חדשה ומורחבת זאת בהיקפו המלא ובתבניתו השלמה. ירבה חילם ויראו ברכה במפעל־חייו של המחבר, שהוא במידה מרובה גם מפעל־חייהם.

מנהל דפוס ״סיון״ מר א׳ ברנוי ועובדיו הוותיקים והחדשים, וביניהם בייחוד הסדר הוותיק א׳ רוזנבלט ואומן־המונוטייפ מ׳ בונט, עמדו בכל הנסיונות הקשים ובכל ״הייסורים״ שגרם להם המחבר במהלך הסידור, ההגהות וההדפסה, והוציאו מתחת ידם את המילון בצורה מתוקנת למופת – יישר כוחם!

ירושלים, חנוכה תשכ״ו

א׳ א״ש

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים; ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימון מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאוידזאן, ניויארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, לר׳ יונה אבן־ג׳נאח (בערך 993—1050) תרגם של **ר׳ יהודה אבן־תבון** (1120—1191), מהד׳ מיכאל וילנסקי הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב **ר׳ יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, לר׳ בחיי בן יוסף אבן־פקודה [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער, פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשס״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	ירושלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו **ר׳ יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ט	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י **ר׳ דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [׳שוחר טוב׳, על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה **רבה**	
מדרש שמואל [׳שוחר טוב׳, על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [׳שוחר טוב׳, על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, לרבנו משה בן מימון (רמב״ם) [1135—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין - ע״צ מלמד, ירושלים תשט״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״י
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י **ר׳ יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, סדר אליהו רבה, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דוידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו **ר׳ אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר **ר׳ יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה וייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

פיוטים שונים, מכונסים בסידור "עבודת ישראל" בעריכת ר׳ יצחק בן אריה יוסף דוב (ד"ר זליגמן בער), הוצ׳ שוקן תרצ"ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ונביאים, בקירוב המאה ה־7] מהד׳ שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד*
פסיקתא זוטרתא, ראה לקח טוב	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ"ל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר"מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד*
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ"ל, בקירוב המאה ה־8] הוצ׳ יצחקי, תר"ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת **אבן־סינא** [980—1037], תרגם **ר׳ נתן המאתי** [בסוף המאה ה־13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת **שלמה אבן־וירגא** [... עזריאל שוחט, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה־3 לספירה] מהד׳ מ"ש צוקערמאנדל, הוצ׳ במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח"י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה־6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד*
תלמוד ירושלמי, ראה ירושלמי	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, הוצ׳ במברגר את ואהרמן, ירושלים תש"ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה־7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, ווילנא תרמ"ה	תנחומא בובר, פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

אבידן דוד [1934] — **משהו בשביל מישהו**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות"א תשכ"ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] — **שירים ופואמות**, הוצ׳ יבנה, ת"א תשי"א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] — **יד הלשון**, אוצר לשוני, הוצ׳ יזרעאל, ת"א תשכ"ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] — **שיילוק היהודי מוויניציה**, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ג, מהד׳ שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ׳ יבנה ת"א תשכ"ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] — **תרגום 'אנשי פאנפילוב' לא. בק**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מהד׳ ב׳, ת"א תשי"ד	ש׳אבן־שושן,תר׳פנפילוב,ע׳
תרגום 'ימים אחדים' לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"א	ש׳אבן־שושן, תר׳ ימים, ע׳
תרגום 'עתודתו של גורל פאנפילוב' לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ב	ש׳אבן־שושן, תר׳עתודתו,ע׳
תרגום 'שירי שנים שונות' לי. יבטושנקו, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ו	ש׳אבן־שושן,תר׳ שנים,ע׳
אברהם אבן־עזרא [1092—1167] — **שיריו ומכתמיו**, מהד׳ דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] — **שירי שפת קדש**, ווילנא תרכ"א	אד"ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] — **כל כתביו בכרך אחד** הוצ׳ דביר ת"א ירושלים תש"ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל — **ברקיע החמישי**, הוצ׳ עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] — **ספר העיקרים**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת"א התשי"א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה חריזי	
אלתרמן נתן [1910] — **כתבים, כרך א: שירים שמכבר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ"א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי"ד, הוצ׳ דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי"ד—תשכ"ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ"ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי"ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ׳ מחברות לספרות, תשי"ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] — **בין שמים וארץ**, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, תל־אביב תש"ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] — **ביתו של אדם**, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום 'ד"ר ז׳יוואגו' לפסטרנאק, הוצ׳ עם עובד, 1958	ארד, תר׳ ז׳יוואגו, עמוד
תרגום 'ליידי מקבת ממחוז מצנסק', לנ. לסקוב, הוצ׳ עם עובד 1967	ארד, תר׳ לסקוב, עמוד
אריכא יוסף [1906] — **סופר המלך**, הוצ׳ אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966	אריכא, כרך, עמוד
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ה	אריכא, סופר, עמוד
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ׳ ניב, ת"א 1967	אריכא, סנחריב, עמוד

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים.

מקור	סימון מראה־המקום במילון
בארון דבורה [1867—1956] — **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א	בארון, פרשיות, עמוד
בובר מרדכי [1878—1965] — **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח	בובר, אור, עמוד
בורלא יהודה [1887] — **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז	בורלא, עקביה, עמוד
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו	בורלא, כיסופים, עמוד
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב	בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק חיים נחמן [1873—1934] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח	ביאליק, שם היצירה*
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ח, ת״א תשי״ז	ביאליק, שם השיר*
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח	ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
תרגום ״וילהלם טל״ לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ביאליק, תר׳ טל, עמוד
תרגום מקוצר של ״דון קישוט״ לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי [1909] — **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד	ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י איתמר [1885—1943] — **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב	בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי לוי [1901] — **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966	בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא [180 לפני הספירה] — **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג	בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון שמחה [1870—1932] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ט	בן־ציון, עמוד
בסוק משה [1907—1966] — **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	בסוק, נחושתים, עמוד
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג	בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח	בסוק, מבחר, עמוד
בר־יוסף יהושע [1912] — **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, אם, עמוד
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י	בר־יוסף, בני, עמוד
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין פניה [1908—1950] — **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1865—1921] — **כל סיפוריו בכרך אחד**,	
מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א	ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס אברהם [1907] — **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	ברוידס, השחר, עמוד
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ז	ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב חנוך [1926] — **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958	ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר יוסף חיים [1881—1921] — **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	
כתביו ,כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ברנר, הכרך, עמוד
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א	
ברקוביץ יצחק דב [1885—1967] — **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת׳א תשי״ט	ברקוביץ, סיפורים, עמוד
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, הראשונים, עמוד
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳)	
מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ו—תשט״ו	ברקוביץ, תר׳ הספר*, עמוד
ברש אשר [1889—1952] — **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז	ברש, כרך, עמוד
ברתיני ק. אהרן [1903] — **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)	ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים יוכבד [1901] — **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963	בת־מרים, עמוד
(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1021—1058] — **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב	גבירול, הספר, עמוד
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י	גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג לאה [1911] — **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)	גולדברג, מוקדם, עמוד
תרגום ״מלחמה ושלום״ לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959	גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורדון יהודה ליב — ראה יל״ג	
גורי חיים [1922] — **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961	גורי, פרחי, עמוד
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	גורי, שושנת, עמוד
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	גורי, חותם, עמוד
גלאי בנימין [1921] — **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח	גלאי, מסע, עמוד
גלבוע אמיר [1917] — **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	גלבוע, בבוקר, עמוד
גלעד זרובבל [1912] — **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1879—1913] — **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד

* על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שניה בשם היצירה

	סימן מראה־המקום במילון
גרינברג אורי צבי [1894] — **כלב בית**, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט	גרינברג, כלב, עמוד
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד	גרינברג, רחובות, עמו
שירים שונים, בעתונות הפריודית	גרינברג, שם השיר
דינור בן־ציון [1884] — **בעולם ששקע**, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח	דינור, בעולם, עמוד
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב אלתר [1870—1938] — **ספר הבדיחה והחידוד**, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח—תרצ״ט	דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא מיכאל [1915] — **עד הירח הזה**, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י	דשא, הירח, עמוד
הזז חיים [1898] — **היושבת בגנים**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	הזז, היושבת, עמוד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז—תשי״ב	הזז, יעיש, חלק, עמוד
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	הזז, צל, עמוד
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז	הזז, דלתות, עמוד
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג	הזז, בקולר, עמוד
הלקין שמעון [1898] — **יחיאל ההגרי**, רומאן, הוצ׳ ניומן (שנה?)	הלקין, יחיאל, עמוד
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה	הלקין, משבר, עמוד
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו	הלקין, יבוק, עמוד
המאירי אביגדור [1886] — **המוקד הרן**, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד	המאירי, המוקד, עמוד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז	המאירי, תנובה, עמוד
(הנגיד) שמואל הנגיד [993—1056] — **דיואן**, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו	הנגיד, דיואן, עמוד
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח	הנגיד, בן משלי, עמוד
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	הנגיד, בן קהלת, עמוד
(הרומי) עמנואל הרומי [1260—1328] — **מחברות עמנואל**, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז	הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי צבי [1889—1957] — **יחידים ברשות הרבים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז	ויסלבסקי, יחידים, עמוד
תרגום ׳מזכרונות חיי׳ לשמריהו לוין: ספר א **ילדותי**; ספר ב **מרד הנעורים**; ספר ג **במערכה**;	
ספר ד **בעולם החדש**, הוצ׳ דביר, תרצ״ו—תשי״ד	ויסלבסקי, תר׳ הספרי, עמוד
וולפובסקי מנחם זלמן [1893] — **שירים ופואמות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	ולפובסקי, שירים, עמוד
תרגום רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
ויזל נפתלי הרץ [1725—1805] — **שירי תפארת**, פראג 1829	ויזל, תפארת, עמוד
ורד חיה [1922] — **שירים, על חרב ומיתר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	ורד, חרב, עמוד
זך נתן [1930] — **שירים שונים**, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד	זך, שירים עמוד
זכאי דוד [1886] — **קצרות**, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו	זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי דב [1913] — **וילאות**, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש	חומסקי, וילאות, עמוד
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966	חומסקי, אזוב, עמוד
(חריזי) יהודה אלחריזי [1165—1234] — **תחכמוני**, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ב	חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
מחברות איתיאל, לאל־חרירי, מהד׳ יצחק פרק, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א	חריזי, איתיאל, עמוד
טביב מרדכי [1910] — **דרך של עפר**, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	טביב, דרך, עמוד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957	טביב, כערער, עמוד
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960	טביב, כעשב, עמוד
טבנקין משה [1917] — **ספר שירים**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי יוחנן [1900—1967] — **אוריאל אקוסטה**, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג—תרצ״ה	טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד	טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס אבו אל עאפיה [1249—1309] — **גן המשלים והחידות**, שני כרכים מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז	טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני נפתלי הרץ [1886] — **הלשון והספר**, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח—תשט״ז	טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין מרדכי [1891—1960] — **ספר השירים והתפילות**, הוצ׳ דבר, התש״ב	טמקין, שירים, עמוד
טנא בנימין [1914] — **שירים ופואימות**, מרחביה תשכ״ז	טנא, שירים, עמוד
טנאי שלמה [1919] — **ארץ החיים**, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1954	טנאי, ארץ, עמוד
טשרניחובסקי שאול [1875—1943] — **כל שיריו בכרך אחד**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	טשרניחובסקי, שירים, עמוד
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב	טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי [1705—1141] — **כל שיריו ב־10 ספרים**, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו	יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר ס. (סמילנסקי) [1916] — **שיירה של חצות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י	יזהר, שיירה, עמוד
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958	יזהר, צקלג, עמוד
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958	יזהר, קיץ, עמוד
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד	יזהר, מישור, עמוד

* בקיצור — מלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(יל״ג) יהודה ליב גורדון [1830—1892] — **פרוזה בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	יל״ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ז	יל״ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1864—1941] — **כתבים נבחרים א**, הוצ׳ מס, ירושלים תרצ״ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) בית המדרש, שישה חדרים (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים) מהד׳ אהרן יעללינעק, הוצ׳ במברגר את וואהרמן, ירושלים תפרח״י	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ייני) פיוטי ינאי [המאה ה־ז?] — מהד׳ מנחם זולאי, הוצ׳ שוקן, ברלין תרח״ץ	ינאי, עמוד
כהן יעקב [1881—1960] — **כתביו, כרך א: שירים**, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ׳לפון [960—1030?] — **שיריו**, מהד׳ א׳ מירסקי, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1895—1968] — **במישור הגבוה**, שירים, הוצאת אל״ף, חשכ״א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום ׳פן־טדיאוש׳ לא. מיצקביץ, הוצ׳ טברסקי, ת״א 1953	ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש, ע׳
ליליינבלום משה ליב [1843—1910] — **כל כתביו בשלשה כרכים**, הוצ׳ צטלין, קרקא תרע״ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1885—1962] — **אלה תולדות אדם**, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ׳ עם הספר, ת״א תשי״ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1885—1958] — **מדור דור**, מעשיות ושיחות וכו׳, שלושה כרכים, הוצ׳ דורות, ת״א 1929—1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1899—1954] — **במעלה עקרבים**, ששה סדרי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ע״י דביר, ת״א תש״ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] — **הטללים ישכימו**, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשי״ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשכ״ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ׳ דבר, תשכ״ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי״ר) [1859—1886] — **כל כתביו**, הוצאת תושיה, ורשה תרע״ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1808—1867] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] — **חדוה ואני**, מהד׳ ג, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1960	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ה	מגד, החי, עמוד
מיכ״ל (מיכה יוסף לבנזון) [1828—1852] — **שירי מיכ״ל, אגרותיו ותרגומיו**, הוצ׳ דביר, תשכ״ב	מיכ״ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] — **אור זרוע**, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום ״על נהרות״, תשעה מחוזרי שירה מספרות יידיש, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשט״ז	מלצר, תר׳ נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1836—1917] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ז	מנדלי מו״ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] — **מחברת מנחם**, מהד׳ צ״ה פיליפובסקי, לונדון תרי״ד	מנחם, מחברת, עמוד
משה אבן עזרא [1055—1139] — **שיריו**, מהד׳ ביאליק ורבניצקי, הוצ׳ דביר, ת״א ירושלים תרפ״ה	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד׳ ברנשטין, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
נאגארה ישראל [1555—1625] — **זמירות ישראל**, מהד׳ י׳ פריס־חורב, מחברות הוצ׳ לספרות, ת״א תש״ו	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] — **יתד לאוהל**, הוצ׳ ספרית פרעלים, ת״א 1960	ניצן, יתד, עמוד
ניר אהרן [1900—1955] — **בין השעיפים**, הגיונות, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] — **ממחוז הילדות**, עשרים פרקים, הוצ׳ דבר, ת״א תרצ״ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ׳ גזית, ת״א תש״ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1244—1300] — **משל הקדמוני**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1859—1936] — **אישים**, הוצ׳ הספריה הציונית, ירושלים תשי״ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים תש״ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1842—1885] — **מאמרים**, הוצ׳ קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ״ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] — **ניסים בצפת**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	סערוני, ניסים, עמוד
עגנון שמואל יוסף [1888] — **הכנסת כלה**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ״ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ״ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נוטה ללון, כנ״ל, מהד׳ ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ תש״י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ ח, תש״ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ׳ כנ״ל ירושלים ות״א תש״ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים ות״א תשכ״ב	עגנון, האש, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עוגן יצחק [1909] — **שירים**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שירים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עמיחי יהודה [1924] — **שירים 1948—1962**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה הרומי	
פוגל דוד [1891—1944] — **כל השירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874—1899] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881—1958] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] — **גדיש ועומר**, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, עמוד
פניאל נח [1905] — **נופים גנוזים**, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1958	פניאל, נופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859—1922] — **מבחר כתביו**, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887—1958] — **תר׳ רעיונות ונצנוצים להיינה**, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג—תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי, עמוד
פרסקי דניאל [1887—1962] — **לשון נקיה**, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852—1915] — **כל כתביו** (שנכתבו עברית במקורם) **בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ז?)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] — **בין האש והישע**, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] — **כתבים נבחרים**, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ו	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ו	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881—1944] — **בצל עץ התליה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] — **מגילת כורך ספרים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] — **פנים אל פנים**, מהד׳ ו, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865—1935] — **אורות**, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874—1958] — **היסטוריה של הספרות העברית החדשה**, 6 כרכים,	
הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ—תשי״	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
הרעיון המשיחי בישראל מראשיתו ועד חתימת המשנה, הוצ׳ יונוביץ, מהד׳ ב, ירושלים תרפ״ז	קלוזנר, הרעיון, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט—תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(קליר) אלעזר הקליר [המאה ה־7] פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882—1948] — **כתבים**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885—1944] — **כתבים אחרונים**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	קצנלסון, כתבים עמוד
קרוכמל, ראה רנ״ק	
קריב אברהם [1900] — **עיונים**, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908—1956] — **הודו**, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] — **חילופי משמרות בספרותנו**, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884—1949] — **שערים**, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים—ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] — **החיים הגנוזים**, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירשלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] — **שירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] — **שירת אמיתי**, פואימה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד
רביקוביץ דליה [1936] — **אהבת תפוח הזהב**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (יהושע רדלר) [1880—1957] — **כנסת חכמים**, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פמצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] — **חקוקות אותיותיך**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(רד״ק) ר׳ דוד קמחי [1160—1235] — **ספר השרשים**, מהד׳ י״ה ביזנטל ופ׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] — **שחר להלך**, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ה	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890—1931] — **שירה**, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] — **שירי ממש**, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] — **שירים למצא עת**, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1135—1204] — **משנה תורה, הוא היד החזקה**	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן

• קיצור — במלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1840—1785] — מורה נבוכי הזמן, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1105—1040] — פירושו לתנ״ך ולתלמוד	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1865—1800] — כנור נעים, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] — כל כתביו ב־5 ספרים, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שזר זלמן [1889] — כוכבי בוקר, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שזר, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שזר, אור, עמוד
שחם דוד [1923] — המדרון הארוך, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1950	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] — שיכון ותיקים, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] — זוגות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ה	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1908—1863] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1947—1887] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס, בעריכת חיים שירמן, שני כרכים,	
הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] — קולות אנוש חמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלוהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלוהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] — שירים, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] — שירים, כרך א מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברוניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] — הוא הלך בשדות, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן הסיטורי, מהד׳ ח, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1956—1886] — ספר הפואמות, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד
שניאור זלמן [1959—1886] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפוריו, עמוד
פנדרי הגיבור, חלקים א—ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדרי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] — סיפורים, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] — שערי עזה, רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] — משוט באסיה, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] — בית אבא, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גנים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] — לארצי, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] — גן נעול, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, גן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן. מִקְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וּמִקְצָתָם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לְמַרְבִּית הַחִדּוּשִׁים – בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁ הַכֶּרֶךְ.

קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן – לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ׳, בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אָחִיד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם – סִדְרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי קְבוּצוֹת שֶׁל מִלִּים: הָעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְהָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. שְׁנֵי צִיּוּנֵי־גְבוּל אֵלֶּה נִתְּנוּ בְּמִלּוֹנֵנוּ סְמוּכִים זֶה לָזֶה: בְּכָל עַמּוּד יְמָנִי – בְּפִנָּתוֹ הַיְמָנִית, וּבְכָל עַמּוּד שְׂמָאלִי – בְּפִנָּתוֹ הַשְּׂמָאלִית. הֲצָצָה קַלָּה בִּקְצוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם – בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר – בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לָחוּץ); מִסְפָּר – בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ׳ – בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ׳.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ תְּחִלָּה אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית, שֶׁאוֹתָהּ תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן.

ד נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ – חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן: הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָּקִי בְּכָךְ – נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן ״הַחוֹרֶגֶת״ הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ״י רְאֵה מִן.

ה כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לִמְצֹאוֹ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ – וּמְצָאֵהוּ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא לְאַחַר סִלּוּק אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל ״מַקְלִיטִים״ הוּא ״קלט״, וּבָעֵרֶךְ ״קלט״ תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל, וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ׳ הִקְלִיט פ״י

ו נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, הַטֵּהוּ לְעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה (״פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים״) נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ׳ מִן נכה. נוֹעַד, נִפ׳ מִן יעד.

הִתְבּוֹנֵן, הִת׳ מִן בין. קָם, רְאֵה קום.

לְיֶתֶר הַקַּלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים ״נֶחֱשָׁלִים״ לֹא רַק בְּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שֵׁם-הַפּוֹעַל מִן הִכָּה, רְאֵה נכה.

הִוָּעֵץ, נִפ׳ מִן יעץ.

ז הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י׳ אוֹ ו׳ אוֹ א׳ (״כְּתִיב מָלֵא״). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ׳

סִפּוּר, סיפור ז׳

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת – הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית (״הַחֲסֵרָה״) וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת ״(הַמְּלֵאָה״) – ״כְּשֵׁרוֹת״ הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ ״הֶחָסֵר״ – בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לְשֵׁם הֲקַלָּה לַמְעַיֵּן נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן (בְּאוֹת קְטַנָּה יוֹתֵר) רֹב הַמִּלִּים הַנִּכְתָּבוֹת בְּלֹא נִקּוּד בִּכְתִיב מָלֵא – אַגַּב הַפְנָיָה אֶל הַכְּתִיב הַדִּקְדּוּקִי, לְמָשָׁל:

אוֹהֶל, ראה אֹהֶל.

סִיפּוּר, ראה סִפּוּר.

ח מִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְּעֵיל (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה), הוּטַל מִתַּחַת לִתְנוּעָתָן הַמֻּטְעֶמֶת קַו קָטָן זָקוּף („מֶתֶג"), לְמָשָׁל: אַיִן, בֶּגֶד, לֶקַח, שָׁמָּה. כֵּן נִרְשַׁם „מֶתֶג" בַּתְּנוּעָה הַמַּתְאִימָה גַּם בְּמִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְּרַע (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה!), אַךְ מִשּׁוּם־מָה נִשְׁתַּבְּשָׁה קְרִיאָתָן בְּפִי הַמְדַבְּרִים. כָּךְ תִּמְצָא: אֶצְבַּע, כּוֹבַע, שְׁמוֹנֶה וְעוֹד.

ט הָעֲרָכִים נִדְפְּסוּ בַּמִּלּוֹן בְּאוֹת גְּדוֹלָה וְאַחֲרֵיהֶן צֻיַּן בְּאוֹת זְעִירָה סוּגוֹ שֶׁל הָעֵרֶךְ לְפִי חֶלְקֵי־הַדִּבּוּר בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת (ז׳, נ׳, תה״פ וכו׳). רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן נְתוּנָה בָּעַמּוּד הַבָּא. לְנוֹחוּתוֹ שֶׁל הַמְעַיֵּן נְתוּנָה רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְּצוּיִים בְּכָל זוּג עַמּוּדִים מַקְבִּילִים (יְמָנִי וּשְׂמָאלִי) גַּם בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים לְמַטָּה.

י כֵּן נִתְּנוּ בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים גַּם בֵּאוּרֵי הַסִּימָנִים הַשּׁוֹנִים הַמְקֻבָּלִים בְּמִלּוֹנֵנוּ – לְצִיּוּן הַחֲטִיבָה הַסִּפְרוּתִית שֶׁבָּהּ נִמְצָא כָּל עֵרֶךְ לָרִאשׁוֹנָה, כְּפִי שֶׁהֻסְבַּר בְּיֶתֶר הַרְחָבָה בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן (בְּרֹאשׁ הַכֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן).

יא עֲרָכִים הַשָּׁוִים בִּכְתִיבָם וּבְנִקּוּדָם, אַךְ שׁוֹנִים בְּעִקָּרָם בְּמַשְׁמְעֻיּוֹתֵיהֶם („הוֹמוֹנִימִים") הוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן כַּעֲרָכִים נִפְרָדִים, וְלִפְנֵי כָּל עֵרֶךְ נְתוּנָה אוֹת סוֹדֶרֶת קְטַנָּה (א. ב. ג. וְכוּ׳), לְמָשָׁל:

א. אַשְׁפָּה נ׳ . . . עֲרֵמָה שֶׁל פְּסֹלֶת וְכוּ׳

ב. אַשְׁפָּה נ׳ . . . נַרְתִּיק לְחִצִּים וְכוּ׳

יב לְאַחַר כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הֶסְבֵּר אֶטִימוֹלוֹגִי קָצָר – מְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, מֵאֵיזוֹ מִלָּה נִגְזְרָה, אוֹ מַקְבִּילָתָהּ בְּאַחַת אוֹ בַּאֲחָדוֹת מִן הַלְּשׁוֹנוֹת־הָאֲחָיוֹת (אַכַּדִּית, אֲרָמִית, עֲרָבִית וְכוּ׳) – אִינְפוֹרְמַצְיָה קְצָרָה לַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן בְּגִזְרוֹנָן שֶׁל הַמִּלִּים. לְאַחַר־מִכֵּן נִתְּנוּ הַהַגְדָּרוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַמִּלָּה. לִפְנֵי כָּל הַגְדָּרָה נִתַּן מִסְפָּר סוֹדֵר 1, 2, 3, וְכוּ׳. תֵּן דַּעְתְּךָ: סֵדֶר הַהַגְדָּרוֹת – בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְפִי הַשְּׁכִיחוּת בַּלָּשׁוֹן: כָּל הַגְדָּרָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ – הִיא הָרוֹוַחַת יוֹתֵר בַּלָּשׁוֹן. אָמְנָם, לֹא תָּמִיד נִשְׁמַר סֵדֶר זֶה בְּקַפְּדָנוּת, שֶׁכֵּן לְעִתִּים נִמְצָא כִּי נָקֵל יוֹתֵר לָתֵת אֶת הַהֶסְבֵּר הַמְּקוֹרִי שֶׁל הַמִּלָּה, וְרַק אַחֲרָיו אֶת הַהוֹרָאָה הַמֻּשְׁאֶלֶת – הַכֹּל לְפִי נוֹחוּת הַהַסְבָּרָה לַקּוֹרֵא.

יג מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה וְקִבְּלָה מַשְׁמָעוּת מְיֻחֶדֶת בִּתְקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר – נִתַּן סִימַן הַתְּקוּפָה הַמְאֻחֶרֶת לְיַד הַמִּסְפָּר שֶׁלִּפְנֵי הַהַגְדָּרָה הַחֲדָשָׁה. רְאֵה, לְמָשָׁל, בָּעֵרֶךְ אָחוֹת, שֶׁהִיא מִלָּה מִקְרָאִית (לְלֹא צִיּוּן!) וְגַם שָׁלֹשׁ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵן לְלֹא סִימָן, שֶׁכֵּן הַגְדָּרוֹת אֵלּוּ מְצוּיוֹת בַּמִּקְרָא, וְאִלּוּ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת 4 ו־5 הֵן מְאֻחָרוֹת (בְּנוֹת יָמֵינוּ!) וּלְפִיכָךְ נִתַּן עִגּוּל לִפְנֵי כָּל אַחַת מֵהַגְדָּרוֹת אֵלֶּה (סִפְרוּת חֲדָשָׁה!).

יד אַחֲרֵי מַרְבִּית הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן מִשְׁפָּט אוֹ מִשְׁפָּטִים אֲחָדִים – לְהַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל הַמִּלָּה. הַמּוּבָאוֹת מִן הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים נִתְּנוּ בְּמֵרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת וְאַחֲרֵיהֶן בְּסוֹגְרַיִם מַרְאֵי־מְקוֹמָן. רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁמֵּהֶם נִשְׁאֲבוּ הַמּוּבָאוֹת וְצִיּוּנֵי מַרְאֵי־מְקוֹמוֹתֵיהֶם – בָּרְשִׁימָה הַמְיֻחֶדֶת לְהַלָּן, בָּעַמּוּדִים יג – כ. מִשְׁפָּטִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּלִי מֵרְכָאוֹת לֻקְּטוּ מִן הָעִתּוֹנוּת אוֹ מִלְּשׁוֹן־הַדִּבּוּר.

טו אַחֲרֵי כָּל הַגְדָּרָה שֶׁל עֵרֶךְ שֶׁמְּקוֹרוֹ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית מְסֻיֶּמֶת נִתַּן בְּדֶרֶךְ־כְּלָל מִשְׁפָּט מַדְגִּים מִתּוֹךְ הַסִּפְרוּת שֶׁל אוֹתָהּ הַחֲטִיבָה. אוּלָם יֵשׁ אֲשֶׁר הֻשְׁמַט מִשְׁפָּט מַדְגִּים מֵאוֹתָהּ הַחֲטִיבָה, מִשּׁוּם שֶׁהוּא נִרְאָה סָתוּם וּבִלְתִּי־מוּבָן כָּל־צָרְכּוֹ. בְּמִקְרֶה זֶה הֶעֱדַפְנוּ מִשְׁפָּט מַדְגִּים מֵחֲטִיבָה סִפְרוּתִית מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר. כָּךְ תִּמְצָא לְעִתִּים, כִּי עֵרֶךְ הַמְסֻמָּן בְּכוֹכָב (הַחֲטִיבָה הַתַּלְמוּדִית־הַמִּדְרָשִׁית), אוֹ בְּסֶגּוֹל הָפוּךְ (חֲטִיבַת יְמֵי־הַבֵּינַיִם) הוּבָא לְיָדוֹ מִשְׁפָּט מַדְגִּים מִן הַסִּפְרוּת הַקְּלַסִּית הַחֲדָשָׁה (מֶנְדֶּלֶ׳, אַחַד הָעָם, בְּיַאלִיק, עַגְנוֹן וְעוֹד).

טז תֵּן אֵפוֹא דַּעְתְּךָ: הַמּוּבָאוֹת שֶׁנִּתְּנוּ אַחֲרֵי הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ לָאו דַּוְקָא כְּאַסְמַכְתָּה לִמְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה [„מִי חִדֵּשׁ מִלָּה זֹאת אוֹ הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ?"] אֶלָּא בְּעִקָּר לְשֵׁם הַדְגָּמַת שִׁמּוּשָׁהּ וְשִׁבּוּצָהּ בַּלָּשׁוֹן הַסִּפְרוּתִית, אוֹ לְיֶתֶר הַסְבָּרַת מַשְׁמָעוּתָהּ: הַמִּלָּה כְּשֶׁהִיא מְשֻׁבֶּצֶת בְּמִשְׁפָּט יֵשׁ שֶׁהִיא מִתְחַוֶּרֶת לַקּוֹרֵא יוֹתֵר מִשֶּׁהִיא מְבֹאֶרֶת עַל־יְדֵי הַגְדָּרָה שֶׁהִיא לְעִתִּים סְתָמִית בְּיוֹתֵר.

יז בְּסוֹף הַהַגְדָּרוֹת וְהַמּוּבָאוֹת נִתְּנוּ בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הַצּוּרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל כָּל עֵרֶךְ – סְמִיכוּת, רִבּוּי, כִּנּוּיִים, זְמַנִּים, נְטִיּוֹת וְכוּ׳.

יח נוֹסָף עַל עֶרְכֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּלּוֹן (שֵׁמוֹת, תְּאָרִים, פְּעָלִים לְבִנְיְנֵיהֶם, תָּאֳרֵי־הַפֹּעַל, מִלִּיּוֹת וְכוּ׳), כֻּנְּסוּ בְּשֶׁפַע גַּם צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִיבִים, בִּטּוּיִים, פִּתְגָּמִים וּמֵימְרוֹת, הַמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן וּבַסִּפְרוּת. כָּל אֵלֶּה נִתְּנוּ כְּעֶרְכֵי־מִשְׁנֶה לְאַחַר הָעֵרֶךְ הַיְסוֹדִי. רְצוֹנְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן מֵימְרָה אוֹ צֵרוּף שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲמֹד עַל פֵּרוּשָׁם אוֹ עַל מְקוֹרָם, חַפְּשֵׂם לְפִי הַמִּלָּה הָאָפְיָנִית בָּהֶם בְּיוֹתֵר (״מִלַּת־מַפְתֵּחַ״). לְמָשָׁל, אֶת הַמֵּימְרָה ״מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא״ תִּמְצָא כְּעֵרֶךְ־מִשְׁנֶה לְיַד הָעֵרֶךְ ״אִגְּרָא״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״בֵּירָא״. אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי ״בַּר־מֶצֶר״ תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ ״בַּר״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״מֶצֶר״.

יט לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתָב לָטִינִי) לָאֵלֶמֶנְטִים הַכִּימִיִּים וְלַעֲרָכִים אֲחֵרִים מִתְּחוּם הָ״רֵיאַלְיָה״.

כ מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בַּמְּצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מֻבָּע בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט (1/3, 1/20). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

- **ז׳** — זָכָר (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).
- **ז״ז** — זָכָר זוּגִי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: מִסְפָּרַיִם).
- **זו״נ** — זָכָר וּנְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).
- **ז״ר** — זָכָר רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים, בָּתִּים).
- **מ״ג** — מִלַּת־גּוּף (מְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלֹא לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).
- **מ״ח** — מִלַּת־חִבּוּר (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, אוֹ מִשְׁפָּט לְמִשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ, כִּי).
- **מ״י** — מִלַּת־יַחַס (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).
- **מ״ק** — מִלַּת־קְרִיאָה (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכוּ׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)
- **מ״ש** — מִלַּת־שְׁאֵלָה (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).
- **נ׳** — נְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).
- **נ״ז** — נְקֵבָה זוּגִית (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמִּסְתַּיֵּם בְּרִבּוּי בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).
- **נ״ר** — נְקֵבָה רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת, נָשִׁים).
- **פ״י** — פֹּעַל יוֹצֵא (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָגַר אֶת הַדֶּלֶת).
- **פ״ע** — פֹּעַל עוֹמֵד (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשַׁן, עָמַד).
- **פעו״י** — פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָפַךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָפַךְ לָבָן).
- **ר״ת** — רָאשֵׁי־תֵבוֹת (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל—זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).
- **ש״מ** — שֵׁם מִסְפָּר (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).
- **ש״פ** — שֵׁם פְּרָטִי (לְמָשָׁל: אַבְרָהָם, יַרְדֵּן).
- **ת׳** — תֹּאַר (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).
- **תה״פ** — תֹּאַר־הַפֹּעַל (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).
- **תו״ז** — תֹּאַר וְזָכָר (תֹּאַר בְּמִין זָכָר הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: חָכָם, זָקֵן).
- **תו״נ** — תֹּאַר וּנְקֵבָה (תֹּאַר בְּמִין נְקֵבָה הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: זְקֵנָה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

פָּע׳ — פָּעַל (בִּנְיָן קַל)	פִּע׳ — פִּעֵל (בִּנְיָן כָּבֵד)	הִפ׳ — הִפְעִיל (בִּנְיָן גּוֹרֵם)
נִפ׳ — נִפְעַל	פֻּע׳ — פֻּעַל	הֻפ׳ — הֻפְעַל
	הִת׳ — הִתְפַּעֵל (בִּנְיָן חוֹזֵר)	

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מַקְבִּיל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث — תְ׳ (תַ׳לַאתַ׳ה—שְׁלֹשָׁה)

ج — ג׳ (גַ׳מַל—גָּמָל) ض — צ׳ (בַּיְצַ׳ה—בֵּיצָה)

خ — ח׳ (ח׳רבּה—חָרְבָּה) ظ — ט׳ (טְ׳הְר—צָהֳרַיִם)

ذ — ד׳ (דַ׳הַב—זָהָב) غ — ע׳ (עַ׳מַז—רָמַז)

אוֹתִיּוֹת דְּגוּשׁוֹת נִתְּנוּ בְּסִימָן ־ מֵעֲלֵיהֶן, כְּבַעֲרָבִית.

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִּיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כַּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים אֵלֶּה: ח — ḥ; צ — ṣ; ש — š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית – נִתְּנוּ כְּבְתַעְתִּיק מֵעַרְבִית (לְהוֹצִיא ג׳ – שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכו׳ נִתְּנוּ בִּכְתָב לָטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן – סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

* (כּוֹכָב) – סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

∴ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) – סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם (פִּיּוּטִים, סִפְרוּת־הַמֶּחְקָר, פַּרְשָׁנוּת, הַסִּפְרוּת הָרַבָּנִית).

° (עִגּוּל) – הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

◊ (מְרֻבָּע) – מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בְּסִפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי										
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

א

א [כתב: C]; רש״י: ꟻ; עברית־כנענית: 4‎] 1, הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ ״אָלֶף״. 2, אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת אהו״י הַמְצַיְּנוֹת תְּנוּעָה (״אִמּוֹת הַקְּרִיאָה״); מְצוּיָה כְּאֵם־קְרִיאָה אַחֲרֵי כָּל הַתְּנוּעוֹת, לְמָשָׁל: לִקְרַאת, בְּלָאט, רִאשׁוֹן, רֵאשִׁית, טָנֶא, קָרוּא, פְּאֵרָה, שְׂמֹאל, מִלּוֹא; בְּטֶקְסְטִים בִּלְתִּי־מְנֻקָּדִים נָהוּגָה הָא׳ לִפְעָמִים, וּבְיִחוּד בְּמִלִּים לוֹעֲזִיּוֹת, לְצִיּוּן הַתְּנוּעָה a, כְּגוֹן: כּאן, ודאי, דמוקראטיה, חאקי, גאנה. 3, סִימַן הַמִּסְפָּר 1, אֶחָד, אַחַת, רִאשׁוֹן, רִאשׁוֹנָה: יוֹם א׳, פֶּרֶק א׳, כִּתָּה א׳, פִּסְקָה א׳. 4, א׳ אוֹ א֞, אֶלֶף, 1000 [בִּיחוּד בְּרֹאשׁ מִנְיַן שָׁנִים]: א׳ תתנ״א (=1891) לַחֻרְבָּן. 5°, קִצּוּר מִלַּת ״אָדוֹן״: א׳ כֹּהֵן.

— מֵא׳ וְעַד ת׳ *, מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף: ״אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵא׳ וְעַד ת׳״ (שבת נה.). הָאִישׁ חָזַר וְסִפֵּר אֶת סִפּוּרוֹ מֵא׳ וְעַד ת׳.

— אֵינוֹ יוֹדֵעַ צוּרַת א׳°, אֵינוֹ יוֹדֵעַ קְרֹא וּכְתֹב: ״שֶׁמָּא תֹאמַר: מְלַמֵּד – לֹא אֵדַע צוּרַת א׳״ (ביאליק, תאמר אהיה רב).

— הָאוֹמֵר א׳ יֹאמַר גַּם ב׳°, מִי שֶׁהִתְחִיל בְּדָבָר חַיָּב לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ.

— סוּג א׳° [במסחר] מְשֻׁבָּח, מְעֻלֶּה.

— לֹא בְּא׳ רַבָּתִי°, [בלשון־הדיבור] לֹא וָלֹא, בְּשׁוּם פָּנִים לֹא!

א׳ קיצור: אָדוֹן, אֲדוֹנִי.

א״א ר״ת 1, אִי אֶפְשָׁר. 2, אֵין אוֹמְרִים. 3, אֲחֵרִים אוֹמְרִים. 4, אֲדוֹנִי אָבִי. 5, אַבְרָהָם אָבִינוּ. 6, אֵשֶׁת אִישׁ.

אאו״מ ר״ת אֲדוֹנִי אָבִי וּמוֹרִי.

אָאוֹרְטָה° נ׳ [יוונית: aorte] אֲב־עוֹרְקִים, הָעוֹרֵק הָרָאשִׁי בַּגּוּף הַיּוֹצֵא מִן הַחֶדֶר הַשְּׂמָאלִי שֶׁל הַלֵּב וּמֵבִיא אֶת הַדָּם הַמְחֻמְצָן אֶל כָּל חֶלְקֵי הַגּוּף בָּעוֹרְקִים הַמִּסְתָּעֲפִים מִמֶּנּוּ. —[אָאוֹרְטוֹת]

א — אאורטה

אאז״ל ר״ת אֲדוֹנִי אָבִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

אא״ג ר״ת אַף, אֹזֶן, גָּרוֹן (רוֹפֵא אא״ג).

אא״כ ר״ת אֶלָּא אִם כֵּן.

אא״ע ר״ת אִרְגּוּן אִמָּהוֹת עוֹבְדוֹת.

אאע״ה ר״ת אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם.

א. **אָב** ז׳ [אכדית: abu; אוגריתית: אב; ארמית: אַב, אַבָּא; ערבית: אַב] 1, הַזָּכָר בַּהוֹרִים, אִישׁ בְּיַחַס אֶל בְּנוֹ אוֹ אֶל בִּתּוֹ (אֶל בָּנָיו אוֹ אֶל בְּנוֹתָיו): ״כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים״ (תהלים קג יג). ״כִּבּוּד אָב וָאֵם״ (פאה א א). 2*, בַּעַל־חַיִּים שֶׁיֵּשׁ לוֹ וָלָד: ״הַנּוֹלָדִים מִן הַחֲמוֹר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲבִיהֶם סוּס״ (כלאים ח ו). 3, רִאשׁוֹן לְעֵדָה אוֹ לְאֻמָּה, מִי שֶׁרַבִּים מִתְיַחֲסִים עַל צֶאֱצָאָיו: ״וּלְשֵׁם... אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר״ (בראשית י כא). ״אַבְרָהָם אָבִינוּ״ (תענית ב ה). 4, רִאשׁוֹן, רֹאשׁ לַבָּאִים אַחֲרָיו: ״הוּא (יוּבָל) הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב״ (בראשית ד כא). ״מֹשֶׁה אֲבִי הַחָכְמָה, אֲבִי הַנְּבִיאִים״ (ויקרא רבה א). 5°, יוֹצֵר, מְגַלֶּה: אֶדִיסוֹן הוּא אֲבִי נוּרַת הַחַשְׁמַל. 6°, גּוֹרֵם, מְסַבֵּב: הָרָצוֹן הוּא אֲבִי הַמַּחְשָׁבָה. ״הַחִפָּזוֹן אֲבִי רָזוֹן״ (פתגם). 7, יוֹעֵץ, מַדְרִיךְ: ״וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה״ (בראשית מה ח). ״שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי לְאָב וּלְכֹהֵן״ (שופטים יז י). 8, תֹּאַר מְלִיצִי לֵאלֹהִים: ״אַתָּה ה׳ אָבִינוּ״ (ישעיה סג טז). ״אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ״ (תפילה). 9°, כִּנּוּי (עַל־פִּי הַנּוֹצְרִים) לְכֹמֶר: הָאָב סֶרְגֵּי. 10* [כנסמך או בסומך לשמות שונים] יְסוֹד, עִקָּר הַמְשַׁמֵּשׁ מָקוֹר לִדְבָרִים אֲחֵרִים הַמִּסְתָּעֲפִים מִמֶּנּוּ: אַב־הַטֻּמְאָה. אַב־מְלָאכָה. בִּנְיַן־אָב. תַּבְנִית־אָב [ראה להלן]. —[אֲבִי־ או אַב־; אָבִי, אָבִיךָ־ךְ, אָבִיו או אָבִיהוּ, אָבִיהָ, אָבִינוּ, אֲבִיכֶם־ן, ־הֶם־ן; אָבוֹת, אֲבוֹת־; אֲבוֹתַי... אֲבוֹתֵיהֶם־ן או אֲבוֹתָם־ן]

— אָב זָקֵן°, סָב, אֲבִי־הָאָב אוֹ אֲבִי־הָאֵם: ״וְנִבָּא... אֶל־בֵּית אָבִי זְקֵנִי״ (ביאליק, פרידה). ״פּוֹתֵחַ אֲנִי רַק בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ וְלֹא בַּאֲבִיו־זְקֵנוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי טו).

— אָב חוֹרֵג°, אִישׁ בְּיַחַס אֶל יַלְדֵי אִשְׁתּוֹ מִנְּשׂוּאֶיהָ הַקּוֹדְמִים.

— אָב בְּחָכְמָה* (בראשית רבה צ), גָּדוֹל בְּחָכְמָה, חָכָם וְלַמְדָן.

— אָב בַּתּוֹרָה* (מגילה יג.), גָּדוֹל בִּידִיעַת הַתּוֹרָה, לַמְדָן מֻפְלָג.

— אַב־בֵּית־דִּין*, 1°, נְשִׂיא בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. 2^, רֹאשׁ הַדַּיָּנִים בְּבֵית־דִּין רַבָּנִי בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. 3* [בימי בית שני] הַגָּדוֹל שֶׁבַּסַּנְהֶדְרִין, הַשֵּׁנִי בְּמַעְלָה אַחֲרֵי הַנָּשִׂיא (חגיגה ב ב; רמב״ם סנהדרין א ג).

— אַב־בְּעָיָה°, בְּעָיָה מֶרְכָּזִית, שְׁאֵלַת־יְסוֹד: ״דּוֹר דּוֹר וּמְצוּקָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת וְאַב־בְּעָיָה שֶׁלּוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 88).

— אַב־הַנָּחָה°, הַנָּחָה יְסוֹדִית, תְּנַאי רִאשׁוֹן: ״אַב־הַנָּחָה לְלֵדָה שֶׁל שִׂיחָה כַּהֲוָיָתָהּ הִיא שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי הַשִּׂיחָה יִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ בַּאֲשֶׁר הוּא״ (בובר, בסוד 223).

— אַב־חַיִּ°, ראה ערך אַבְחַיִּ°.

— אַב־חֹמֶר°, ראה ערך אַבְחֹמֶר°.

— אַב־הַטֻּמְאָה*, 1* (כלים א א), הַדַּרְגָּה הַחֲמוּרָה בְּיוֹתֵר בְּטֻמְאָה (מִלְּבַד טֻמְאַת הַמֵּת שֶׁהִיא ״אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה״), כְּגוֹן: טֻמְאַת טְמֵא מֵת, מְצֹרָע, שֶׁרֶץ. אַב־הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא בְּמַגָּע אָדָם וְכֵלִים, לְהַבְדִּיל מִן ״וְלַד הַטֻּמְאָה״ (מְקַבֵּל טֻמְאָה עַל־יְדֵי מַגָּע בְּ״אַב הַטֻּמְאָה״) הַמְטַמֵּא רַק אֳכָלִים וּמַשְׁקִים (ירושלמי שבת ט ד). 2^ [בהשאלה] כִּנּוּי־גְּנַאי לְרֶשַׁע, מְקוֹר הָרָעָה וְהַטֻּמְאָה: ״הָיוּ אֲבוֹתָיו אֲבוֹת הַטֻּמְאָה, בַּעֲלֵי זָדוֹן, בַּעֲלֵי רֶשַׁע וְחַטָּאָה״ (אלחריזי, תחכמוני 352).

— אַב־טִיפּוּס°, ראה ערך אַבְטִיפּוּס°.

— אַב־מָזוֹן°, כָּל אֶחָד מֵחָמְרֵי־הַיְסוֹד שֶׁמְּזוֹנוֹתֵינוּ מֻרְכָּבִים מֵהֶם. חֲמִשָּׁה אֲבוֹת־מָזוֹן הֵם: חֶלְבּוֹנִים, שֻׁמָּנִים, פַּחְמֵימוֹת, מִינֶרָלִים וְוִיטָמִינִים.

— אב־מלאכה*, כל אחת משלשים ותשע המלאכות העקריות האסורות בשבת ושמהן מסתעפות מלאכות אחרות הדומות להן – "תולדות": "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע והחורש והקוצר וכו'" (שבת ז ב). — [אבות־מלאכות]

— אב־נזק*, 1*, גורם עקרי לנזק, שפרש בתורה, שאדם עושה לחברו על־ידי גופו או על־ידי רכושו; חכמינו מנו "ארבעה אבות־נזיקין: השור, הבור, המבעה וההבער" (בבא קמא א א), להבדיל מגורמי נזקים אחרים הדומים להם ואינם מפרשים בתורה, והם נקראים "תולדות" (בבא קמא ב). 2° [בהשאלה] מזיק גדול: "והרי גם את מאותם אבות־נזיקין שאוכלים ומפסידים" (מגדלי מו"ס, שיד). — [אבות־נזיקין]

— אב־עורקים°, ראה אאורטה◊.

— אב־הרחמים∴, מתאריו של אלהים: "אב הרחמים, שוכן מרומים" (שחרית לשבת).

— אבי מורי∴, תאר כבוד לאב בפי הבן: "הרחמן הוא יברך את אבי מורי" (ברכת המזון). "וכן פרש אבי מורי זכרונו לברכה" (עגנון, כלה צד).

— אבינו שבשמים*, מתאריו של אלהים: "על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים" (סוטה ט טו).

— בית־אב, 1, [במקרא] משפחה או חלק ממשפחה – הורים ובניהם: "בני ישראל למשפחתם לבית אבתם" (במדבר א ב). "ממשפחתי ומבית אבי" (בראשית כד מ). "אלה ראשי בית אבתם: בני ראובן... אלה משפחת ראובן" (שמות ו יד). 2* [בימי בית שני] חלק ממשמר מעשרים וארבעה משמרות כהנים ולויים: כל בית־אב עבד את עבודת המקדש בתורו יום אחד בשבוע (תוספתא תענית ב א). 3*, מקור, יסוד, קבלה, הלכה מפי בן־סמך: "כל תורה שאין לה בית־אב אינה תורה" (ירושלמי שבת יז א). "גם השמוש ברוח חל יש לו בית־אב" (סדן, שפה 230).

— בנה אב*, ראה ערך בנה, בנה אב.

— בנין־אב*, 1*, אחת משלש עשרה המדות שהתורה נדרשת בהן (ברייתא דרבי ישמעאל): ענין שהובא בתורה מפרש לפרטיו באחד הכתובים, בא ללמד על כתובים אחרים הדנים באותו ענין – גם אם לא נזכרו בהם אותם הפרטים בפרוש: "'מות יומתו, באבן ירגמו אתם, דמיהם בם' (ויקרא כ כז)— זה בנין־אב לכל 'דמיהם בם' האמורים בתורה — בסקילה" (ספרא צג). 2°, ענין או דין המשמש יסוד ותקדים לענינים אחרים הדומים לו: פסק־דינו של השופט בדבר ירשת פלוני שמש בנין־אב למשפטי ירשה דומים. 3°, יסוד, דגמה ומופת, אבטיפוס: "וספרי בן־ציון נעשו לבנין־אב בכל הספרות החנוכית עד היום הזה" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). "החדר המתקן שהוא בנין־אב לבית־הספר העברי" (עגנון, סמוך 244). "מאמר זה ראוי לשמש בנין־אב להלכה ולמעשה" (קריב, עיונים 169).

— דגם־אב°, תבנית המשמשת דגמה ליצור כלים או מתקנים: בית־החרשת בנה דגם־אב למטוס־תובלה סילוני.

— הנחת־אב°, הנחה יסודית שממנה מסתעפות הנחות אחרות.

— תבנית־אב°, תבנית מקיפה הכוללת שורת תבניות חלקיות לבצוע הדרגתי: הצעה תבנית־אב לגמל־התעופה הבינלאמי.

— אבות, 1, הורים, האב והאם: "והשיב לב־אבות על־בנים" (מלאכי ג כד). 2, בני הדורות הקודמים: "אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונתיהם סבלנו" (איכה ה ז). 3*, כנוי לאברהם יצחק ויעקב שמהם יצא עם ישראל: "אין קורים אבות אלא לשלשה" (ברכות טז). 4*, שם המסכת בסדר נזיקין, שכנסו בה אמרות חכמה ודרך־ארץ מפי חכמינו ז"ל; נקראת גם "פרקי אבות". 5*, שם הברכה הראשונה בתפלת "שמונה עשרה" – על שום שמזכירים בה: "אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב" (ברכות לד).

— אבות דרבי נתן*, מסכת קטנה בסדר נזיקין, כעין ברייתא או תוספתא ל"פרקי אבות"; מיחסת לתנא ר' נתן הבבלי.

— בית־אבות°, פנימיה להורים זקנים, שמפאת גילם המפלג אינם יכולים לעבד למחיתם.

— בן־אבות*, מיחס, בן למשפחה נכבדה: "חכם ועניו ובן אבות" (אבות דר' נתן ב). [שגור יותר הנוסח הארמי: בר־אבהן]

— זכות־אבות*, צדקת אבותיו של אדם, יחס מיחד שאדם זוכה לו בזכות הוריו או מוצאו: "וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסיעתם" (אבות ב ב). "זכות אבות עמדה לו" (רש"י, ישעיה ז א). [וראה עוד ערך זכות]

— נחת־אבות°, שמחת ההורים בבניהם המצליחים: "מתפאר אחד... באשרו הרב ובנחת אבות שהוא נהנה ממשפחתו" (ברקוביץ, הראשונים פה).

— פרקי־אבות*, שם אחר למסכת "אבות" [ראה לעיל אבות4].

— אבות־העולם*, 1, כנוי לגדולי החכמים שבעולם: "שבח אבות עולם" (בן־סירא מד א). 2, תאר־כבוד לראשוני התנאים: "ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם" (עדיות א ד).

— אבות־העדה* [רווח בספרות המגילות הגנוזות], ראשי העדה ומנהיגיה: "אבות העדה שנים וחמשים" (מגילת בני אור ב ג).

— אבות־העיר°, כנוי־כבוד לחברי עיריה שתפקידם לדאג לשלום העיר ולרוחת אזרחיה.

— אבות־אבותיו°, הוריו לדורותיהם: "גם הוא כאבות אבותיו לפני רבאות שנים" (ביאליק, יגסר לו).

— אבי־אבות־הטמאה∴, 1, כנוי לגוף מת שהוא המקור הראשון לטמאה: "למדנו שהמת אבי אבות הטמאה והנוגע בו אב הטמאה" (רש"י במדבר יט כב). 2 [בהשאלה] כנוי־גנאי לרשע מרשע או למקור של רעה גדולה: "גבה הלב אבי־אבות־הטמאה" (אלעמי, איגרת המוסר). "ואבי־אבות הטמאה הוא אחר" (מגדלי מו"ס, שצה). "תפח רוחו של אבי־אבות־הטמאה שלהם" (ברקוביץ, תר' מעשה ט).

— אבי־אבות־הכילות∴, כילי וקמצן מאין כמוהו: "דע אל נכון, כי הוא אבי אבות הכילות" (הרומי, כג 418).

— אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה (ירמיה לא כח), ההורים חטאו ובניהם נענשים על כך.

— מעשה אבות סימן לבנים∴ (על־פי סוטה לד.), הבנים ממשיכים בדרך כלל את מסרת הוריהם.

מזל חודש אב

ב.**אָב*** ז׳ [אכדית: abu; ערבית: אָב] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הָחֵל בְּנִיסָן אוֹ הָאַחַד־עָשָׂר הָחֵל בְּתִשְׁרֵי. נִקְרָא גַּם ״מְנַחֵם־אָב״ [רמז לשם־הלווי של המשיח ״מנחם״ שנולד לפי האגדה בתשעה באב — איכה רבה א, על אלה]. תָּמִיד מָלֵא (30 יוֹם). מַזָּלוֹ אַרְיֵה. ״מִשֶּׁנִּכְנַס אָב, מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה״ (תענית ד ו).

— **תִּשְׁעָה בְּאָב***. יוֹם חֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי; יוֹם צוֹם וָאֵבֶל: ״צוֹם הַחֲמִישִׁי זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁבּוֹ נִשְׂרַף בֵּית אֱלֹהֵינוּ״ (ראש השנה יח:). לְפִי מָסֹרֶת חֲזַ״ל נִלְכְּדָה בְּיוֹם זֶה בֵּיתָר בִּימֵי מֶרֶד בַּר־כּוֹכְבָא (תענית ד ו).

— **חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב*** (תענית ד ח), יוֹם־חַג קָדוּם בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי, בּוֹ הָיוּ בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בִּמְחוֹלוֹת בַּכְּרָמִים.

אֵב ז׳ [אכדית: inbu; ארמית: אִנְבָּא] 1, צֶמַח רַךְ וְרַעֲנָן: ״יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל״ (שיר השירים ו יא). ״מִשְׁקָע בֵּין אִבֵּי הַבְּרֵכָה אֲשֶׁבָּה״ (ביאליק, זוהר). 2, צְמִיחָה, פְּרִיחָה: ״עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא יִקָּטֵף״ (איוב ח יב). ״תְּאֵנִים שֶׁצָּמְקוּ בְּאִבֵּיהֶן״ (חולין קכז:). ״הִכְהוּ עֵינָם, הוֹבִישׁוּ אִבָּם״ (ביאליק, בנכר). — [אֵב־, אִבִּים, אִבֵּי־]

— **בְּאִבּוֹ** [שאול מן איוב ח יב], בִּצְעִירוּתוֹ, בְּעוֹדֶנּוּ רַךְ בְּשָׁנִים: ״חֲלָיִים רָעִים הַמִּתְרַגְּשִׁים עַל יוֹנְקֵי שָׁדַיִם בְּעוֹדָם בְּאִבָּם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי יז). ״עוֹד הוּא מוֹשְׁכֵנִי אַחֲרָיו לָרוּץ וְלָמוּת בְּאִבִּי״ (ש׳ שלום, שירים שצד). הַנַּעֲרָה בַּת הָאַרְבַּע־עֶשְׂרֵה נִקְטְפָה בְּאִבָּהּ.

א״ב ר״ת 1, אָלֶף־בֵּית. 2, אֵין בְּרֵרָה.

אַבָּא* ז׳ [ארמית: האב, ראה א.אב] 1*, הָאָב, אָבִי; כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּפִי הַבֵּן אוֹ בְּפִי הַבַּת לַאֲבִיהֶם – בְּפָנָיו אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו: ״שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ״ (סנהדרין ד ה). ״מָה הֵבֵאתָ־לִּי, אַבָּא?״ (ביאליק, תקוות עני). 2*, תֹּאַר־כָּבוֹד לְאָדָם: ״אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן״ (מידות ב ו). 3°, כִּנּוּי לְכֹמֶר, לְנָזִיר וְכו׳ (עַל־פִּי הַנּוֹצְרִים): ״לֹא, אֲנִי אוֹמֵר, אַבָּא רַחֲמָאִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קכח). אַבָּא פָּאוּל. אַבָּא סֶרְגֵּי.

— **אַבָּא רַבָּה*** [ארמית: האב הגדול], כִּנּוּי לְסָב, אֲבִי הָאָב אוֹ אֲבִי הָאֵם: ״דְּבֵי (שֶׁל בֵּית) אַבָּא רַבָּה״ (יבמות כא:). ״זֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן אַבָּא רַבָּא שֶׁל זִקְנֵי רַבִּי יְהוּדָה״ (עגנון, כלה רו).

— **בֵּית־אַבָּא***, בֵּית אָבִי, מִשְׁפַּחַת הוֹרַי: ״אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: נוֹהֲגִין הָיוּ בֵּית אַבָּא שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין כְּלֵי לָבָן״ (שבת א ט).

א.**אבב** [מן אֵב, אָבִיב]

~ הִפ׳ **הֶאֱבִיב** ° פ״י 1°, הִצְמִיחַ, גָּרַם שֶׁיּוֹצִיא אִבִּים: ״חֲזִיזִים לְהַעֲבִיב, שִׂיחִים לְהַאֲבִיב עַד זְמַן אָבִיב״ (קליר, אפיק, תפילת גשם). ״נְכוֹנִים לְהַאֲבִיב מִדְבָּרִיּוֹת, לְהַעֲסִיס סְלָעִים״ (גרינברג, רחובות שמ). 2°, הֵבִיא רוּחַ אָבִיב, רַעֲנָן, חָדָשׁ: ״טֶרֶם חֶלְדֵּנוּ הֶאֱבִיב״ (ש׳ שלום, שירים שעג). ״יִתְבַּשֵּׂם קְצָת מֵאֲוִיר לַיְלָה מַאֲבִיב בְּלֵב הַחֹרֶף״ (הלקין, משבר 164). ״כְּשֶׁהִתְחִיל יוֹם נִיסָן הַבָּהִיר מַאֲבִיב בַּעֲלִיצוּת בְּתוֹךְ הַחַלּוֹנוֹת״ (מלצר, תר׳ בית נוח 318). ״סִיעַת פּוֹעֲלוֹת הָעוֹבֶדֶת בְּצַהַל הַרְעִידָה בִּצְחוֹק, הֶאֱבִיבָה אֲוִיר״ (תלמי, לארצי 95). — [לְהַאֲבִיב, מַ־, יַ־]

ב.**אבב** [מן אַבּוּב]

~ פִּע׳ **אִבֵּב** ° פ״י 1, שִׁוָּה צוּרַת אַבּוּב, דִּמָּה לְאַבּוּב: ״אֶפְשָׁר גַּם לְאַבֵּב שְׂפָתַיִם״ (למדן, במעלה כז). 2, הִשְׁמִיעַ קוֹל אַבּוּב: ״וַאֲנִי מְתַקֵּן לִי חֲלִיל־רוֹעִים שֶׁאֶפְשָׁר לְאַבֵּב בּוֹ״ (יזהר, צקלג 332). ״הָיוּ אֵלֶּה נִגּוּנִים אֲשֶׁר כָּמוֹהֶם יְאַבֵּב הַזָּמִיר בִּדְמַדּוּמֵי־עֶרֶב״ (פרלמן, תר׳ לילות 149). — [לְאַבֵּב, מְ־, יְ־]

אֲבַבִּית* נ׳ 1*, אַחַת מִמַּחֲלוֹת הָעוֹר שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּסִפְרוּתֵנוּ הַקְּדוּמָה (בראשית רבה לו, לפי נוסח ״הערוך״). 2°, שֵׁם כּוֹלֵל לְמַחֲלוֹת, עַל־פִּי־רֹב מִדַּבְּקוֹת, אֲשֶׁר אֶחָד מִסִּימָנֵיהֶן הַבּוֹלְטִים – הוֹפָעַת פְּרִיחָה עַל הָעוֹר (Exanthema).

אבגד [מן א, ב, ג, ד; ערבית: אַבְּגַ׳דִיַּה אלף־בית]

~ פִּע׳ **אִבְגֵּד** °, הָגָה אֶת הָעִצּוּרִים, פֵּרֵק מִלִּים לְהֶגָּאֵיהֶם (לְהַבְדִּיל מִן ״אִיֵּת״ – רָשַׁם אוֹתִיּוֹת). — [לְאַבְגֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻבְגַּד** °, פֹּרַק לְהֶגָּאָיו. — [מְאֻבְגָּד, יְאֻבְגַּד]

אִבְגּוּד ° ז׳ [מן אבגד, אִבְגֵּד] פֵּרוּק מִלָּה לְהֶגָּאֶיהָ, הֲגִיַּת הָעִצּוּרִים הַבּוֹדְדִים שֶׁבַּמִּלִּים. — [אִבְגּוּד־]

אַבְגּוּסְט◊ ז׳ רְאֵה אוֹגוּסְט◊.

אֶבְגֶּנוֹס* ת׳ [יוונית: eu טוב + genos מוצא] מְיֻחָס, בֶּן־אָבוֹת, בֶּן לְמִשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה: ״צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, אֶבְגֶּנוֹס בֶּן אֶבְגֶּנוֹס״ (קהלת רבה, פתיחה). — [אֶבְגֶּנוֹסִים]

אֶבְגֶּנִיקָה◊ נ׳ [יוונית: eu טוב + genos מוצא] עָנָף בְּמַדְּעֵי הַבִּיּוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּתוֹרָשָׁה שֶׁל הָאָדָם. הָאֶבְגֶּנִיקָה הַשִּׁמּוּשִׁית עוֹסֶקֶת בִּדְרָכִים לְשִׁפּוּר גֶּזַע הָאָדָם.

אבגר 2

אַבְגָּר◊ ז׳ [המקור לא הוברר] 1◊, שֵׁם שֶׁל צֶמַח שֶׁנִּזְכָּר בְּ״סֵפֶר הָרְפוּאוֹת״ לְאָסָף הָרוֹפֵא (המאה ה־8 בקירוב). 2°, סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִיִּים (Agrimonia). הָאַבְגָּר הַצָּהֹב גָּדֵל בָּר בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּרְפוּאָה. — [אַבְגָּרִים]

אבד [אכדית: abatu; ארמית: אֲבַד; ערבית: בָּאד]

~ פָּע׳ **אָבַד** 1, פ״ע הָיָה וְנֶעְלַם, לֹא נִתַּן לְמָצְאוֹ, לֹא נוֹדַע אַיֵּהוּ: ״וַתֹּאבַדְנָה הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ״ (שמואל א ט ג). ״וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ״ (דברים כב ג). ״מִי שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ חוֹתָמוֹ״ (שקלים ה ה). ״הֵיכָן פִּקְדוֹנִי? אָמַר לוֹ אָבַד״ (בבא קמא ט ז). ״וְכָל הָאוֹבֵד וְלֹא נוֹדַע מִי גְּנָבוֹ״ (מגילת ברית דמשק ט 10–11). ״וַיְחַפֵּשׂ... אֶת בַּת הַמַּלְכָּה הָאוֹבֶדֶת״ (ביאליק, הבריכה). 2, נִשְׁמַד: ״וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה״ (דברים יא יז). ״אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ״ (במדבר יז כז). ״סְפִינָה שֶׁאָבְדָה בַּיָּם״ (גיטין ג ד). ״מַדּוּעַ תֹּאבַדְנָה עַל חִנָּם הַנְּשָׁמוֹת הָאֵלּוּ?״ (ביאליק, המתמיד). 3◊ פ״י [אבד את־] אִבֵּד, הִפְסִיד מַה שֶּׁהָיָה לוֹ: ״שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁהָיָה אוֹבֵד אֶת שָׂדֵהוּ״ (רש״י בבא בתרא טז.). ״וָאֶבְכֶּה עֲלֵי עֹפֶר צְבִי חֵן שֶׁאֲבַדְתִּיו״ (גבירול, ו ז). ״כִּי אָבַדְנוּ מֵחוֹז חֲפָצִים...

כִּי אָבַדְנוּ כָּל סֵבֶר לוֹחֵם וְלוֹהֵט" (שלו, קולות 185). – [לְאַבֵּד לְ־, מִן־, אֶת־; אוֹבֵד, יֹאבַד]

~ נפ' נֶ אֱ בַ ד*, 1*, כָּלָה, נִשְׁמַד: "בְּשָׁעָה שֶׁהָרָשָׁע נֶאֱבָד מִן הָעוֹלָם" (כתובות קד.). "וְתָפְשָׂם וּמְסָרָם לַמַּלְכוּת וְנֶאֶבְדוּ כֻּלָּם" (במדבר רבה י). "וְגִבּוֹרֵי מִצְרַיִם נֶאֶבְדוּ בְּזַעַם וּבְעֶבְרָה" (יוסיפון שכט). "עֵת פִּתְאֹם אֶאָבֵד בְּחֻמּוֹ שֶׁל יוֹם" (ש' שלום, שירים רסד). 2°, אָבַד, נֶעֱלַם: "מִשֶּׁנֶּאֱבַד הַמַּפְתֵּחַ וְאֵינִי יָכוֹל לִכָּנֵס וְלִלְמֹד" (עגנון, אורח 78). דָּבָר הֶעָלוּל לְהֵאָבֵד. – [לְהֵאָבֵד, נֶאֱבַד, יֵאָבֵד]

~ פע' אִ בֵּ ד פ"י 1*, גָּרַם שֶׁיֹּאבַד, לֹא שָׁמַר עָלָיו כָּרָאוּי: "שָׁבַר אֶת הַצְּלוֹחִית וְאִבֵּד אֶת הָאִסָּר" (בבא בתרא ה ט). "אֵיזֶהוּ שׁוֹטֶה? זֶה הַמְאַבֵּד כָּל מַה שֶּׁנּוֹתְנִים לוֹ" (חגיגה ד.). 2, הִשְׁמִיד, כִּלָּה: "לְהַשְׁמִיד, לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד" (אסתר ג יח). "כָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת... כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא" (סנהדרין ד ה). 3, הִפְסִיד: "וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה" (קהלת ט יח). "אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו" (כתובות יג ב). "אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ" (כתובות ו יג.). 4*, קִפַּח: "לֹא כָּל הֵימֶנּוּ מִן הָרִאשׁוֹן לְאַבֵּד זְכוּתוֹ שֶׁל שֵׁנִי" (גיטין ה ח). – [לְאַבֵּד אֶת־, מְ־, יְ־]

~ התפ' הִ תְ אַ בֵּ ד*, 1°, אִבֵּד אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת, שָׂם קֵץ לְחַיָּיו. 2*, אָבְדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו, נִתְבַּלְבֵּל: "וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְאַבֵּד? אֶלָּא הֵם שֶׁהִקְנִיטוּהוּ" (שמות רבה ו). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' הֶ אֱ בִ י ד פ"י אִבֵּד, הִשְׁמִיד: "לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס" (ירמיה א י). "כְּאֵב הֶאֱבִיד לַחִי וּמֹחִי וְכָל כֹּחִי" (הנגיד, דיואן ב 134). – [לְהַאֲבִיד אֶת־, מַאֲבִיד, יַ־]

– אָבַד דֶּרֶךְ, תָּעָה: "פֶּן יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ" (תהלים ב יב).

– אָבְדָה (אָבַד) דַּרְכּוֹ*, נֶעֶלְמָה מִמֶּנּוּ הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: "מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְאָבְדָה לוֹ דֶּרֶךְ שָׂדֵהוּ" (יבמות לז:). "בְּחֶשְׁכַת לַיְלָה (סִירָה) אַחַת אָבַד דַּרְכָּהּ (ביאליק, על כף ים).

– אָבַד לִבּוֹ, הִתְבַּלְבֵּל, נָבוֹךְ: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא... יֹאבַד לֵב הַמֶּלֶךְ" (ירמיה ד ט). "וּלְבָבִי תָּעָה וַיֹּאבַד" (ביאליק, מגילת ו).

– אָבַד מָנוֹס מִמֶּנּוּ, לֹא יָכֹל לְהֵחָלֵץ (מִצָּרָה): "הַבֵּיט יָמִין וּרְאֵה וְאֵין לִי מַכִּיר, אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי" (תהלים קמב ה).

– אָבַד סִבְרוֹ*, נִכְזְבוּ תִּקְווֹתָיו: "אָבַד סִבְרָן וּבָטַל סִכּוּיָן" (יומא עד.).

– אָבַד לוֹ עוֹלָמוֹ°, נִתְקַפַּח עֲתִידוֹ, נִכְזְבוּ כָּל תִּקְווֹתָיו: "וְהַיּוֹם אֲנִי עָצֵב כְּמִי שֶׁאָבַד לוֹ עוֹלָמוֹ" (עגנון, אורח 76).

– אָבַד עָלָיו כֶּלַח, [על־יסוד הבנה זו באיוב ל ב: "עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח"] הִתְיַשֵּׁן, עָבַר זְמַנּוֹ, בָּלָה מִזֹּקֶן: "בְּלוֹיֵי הַסְּחָבוֹת וְהַבְּגָדִים אֲשֶׁר אָבַד עֲלֵיהֶם כָּלַח" (יל"ג, פרוזה קיז). "עִם תרי"ג דְּבָרִים מְשֻׁנִּים שֶׁאָבַד עֲלֵיהֶם כֶּלַח וְנִשְׁחַת טַעְמָם" (מנדלי מו"ס, רגט). "וְהַכֹּל חָשְׁבוּ שֶׁאָבַד עָלָיו כֶּלַח וּבַמֵּתִים חֶלְקוֹ" (בורלא, כיסופים 93).

– אָבְדָה לָשׁוֹן מִמֶּנּוּ°, נֶאֱלַם, נִשְׁתַּתֵּק לִגְמָרֵי: "נֶאֱלַם שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, אָבְדָה לָשׁוֹן מִמֶּנּוּ" (ברקוביץ, הראשונים קסח).

– אָבְדָה עֵצָה מִמֶּנּוּ, לֹא יָדַע אֵיךְ לִפְעֹל, הִתְקַשָּׁה לְהַחְלִיט: "אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים" (ירמיה מט ז).

– אָבְדָה תּוֹחַלְתּוֹ, נִכְזְבָה תִּקְוָתוֹ, לֹא קִוָּה עוֹד: "וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבָדָה" (משלי יא ז).

– אָבְדָה תִּקְוָתוֹ, הִתְיָאֵשׁ, לֹא הוֹסִיף לְקַוּוֹת: "הִנֵּה אֹמְרִים: יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ, נִגְזַרְנוּ לָנוּ" (יחזקאל לז יא). "עוֹד לֹא אָבְדָה תִקְוָתֵנוּ" (אימבר, התקוה).

– אָבְדוּ חוּשָׁיו°, הִתְעַלֵּף, נִטְּלָה הַכָּרָתוֹ.

– אָבְדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו, נָבוֹךְ מְאֹד, הִתְבַּלְבֵּל: "בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו" (תהלים קמו ד). "עֵינָיו קָמוּ וְנִכְשַׁל וְנָפַל תַּחְתָּיו וְאָבְדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו" (מנדלי מו"ס, סא).

– כַּאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי (אסתר ד טז), בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵין לִי הַצָּלָה, יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה.

– אוֹבֵד עֵצוֹת, 1, חֲסַר דֵּעָה: "כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה" (דברים לב כח). 2°, נָבוֹךְ, אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לְּהַחְלִיט וְכֵיצַד לִפְעֹל: "וּבְאוֹתָהּ הָעֵת שֶׁהָאֶפִּיטְרוֹפְּסוּת אוֹבֶדֶת עֵצוֹת" (אחד העם, רכב).

– כְּלִי אוֹבֵד, כְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִצְלַח לְשִׁמּוּשׁ: "נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב, הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד" (תהלים לא יג). "וַיַּחְשְׁבוּנִי לִכְלִי אוֹבֵד" (מגילת ההודיות ד 9).

– עֲדֵי אוֹבֵד, ראה ערך אוֹבֵד.

– כֵּן יֹאבְדוּ! [ראשית הפסוק "כן יאבדו כל אויביך ה'", שופטים ה לא] קְרִיאַת־שִׂמְחָה עַל מַפֶּלֶת רְשָׁעִים.

– חֲבָל עַל דְּאָבְדִין* [ארמית], חֲבָל עַל שֶׁאוֹבְדִים (בִּטּוּי מְקֻבָּל לְהַבָּעַת צַעַר עַל מוֹת אָדָם יָקָר) [שאול מסנהדרין קיא., ושם הביטוי בשלימותו: חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין – חבל על שאובדים ואינם נמצאים]

– אִבֵּד הַכָּרָתוֹ°, הִתְעַלֵּף.

– אִבֵּד זְמַנּוֹ°, בִּזְבֵּז זְמַנּוֹ, בִּטֵּל זְמַנּוֹ: "וְלָמָּה תְּאַבֵּד זְמַן לָרִיק?" (ביאליק, מעשה ילדות).

– אִבֵּד עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו° [על־יסוד תהלים קמו ד] הִתְבַּלְבֵּל, נִטַּל שִׂכְלוֹ.

– אִבֵּד אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת*, הֵמִית אֶת עַצְמוֹ, שָׂם קֵץ לְחַיָּיו: "שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל אָדָם לְאַבֵּד אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת" (בראשית רבה מב).

– מָהִיר (מַהֵר) לְאַבֵּד*, מִי שֶׁשּׁוֹכֵחַ מַהֵר אֶת לִמּוּדָיו, בַּעַל זִכָּרוֹן חַלָּשׁ: "מָהִיר לִשְׁמֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד – יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ" (אבות ה יב).

– הֶאֱבִיד תִּקְוָתוֹ, גָּרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, הִכְזִיב אוֹתוֹ: "וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ" (איוב יד יט).

אָבֵד* ת' [מן אבד, אָבַד] שֶׁעָלוּל לְהֵעָלֵם אוֹ לְהִתְקַלְקֵל: "דָּבָר הָאָבֵד עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּמוֹעֵד" (תוספתא מועד קטן א יא). – [אֲבֵדָה, אֲבֵדִים, ־וֹת]

אב"ד ר"ת אַב־בֵּית־דִּין.

אֲבֵדָה, אֲבֵידָה נ' [מן אבד] 1, דָּבָר שֶׁאָבַד וְנֶעְלַם: "מָצָא אֲבֵדָה (ויקרא ה כב). "הֲשָׁבַת אֲבֵדָה" (כלים כז יב). 2°, נֶזֶק, הֶפְסֵד: הַצָּבָא גָּרַם לָאוֹיֵב אֲבֵדוֹת קָשׁוֹת בְּנֶפֶשׁ וּבְצִיּוּד. 3* [בהשאלה] אָבְדַן אָדָם, מוֹת אָדָם: "בְּכוּ לָאֲבֵלִים וְלֹא לָאֲבֵדָה" (מועד קטן כה:). "אֲבֵדָה גְדוֹלָה אָבְדָה לָהֶם בְּמוֹת פִּינְסְקֶר" (אחד העם, מג). – [אֲבֵדַת־, אֲבֵדוֹת, אֲבֵדוֹת־]

– בַּעַל־אֲבֵדָה*, מִי שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ דָּבָר: "לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה... בַּעַל אֲבֵדָה מְחַזֵּר עַל אֲבֵדָתוֹ" (קידושין ב:).

– אבדה שאינה חוזרת°, אבדה שאין כל תקוה להשיבה (נאמר ביחוד על מותו של אדם).

אֲבַדּוֹן ז׳ [מן אבד] 1, חרבן, כליה: "אבדון ומות אמרו" (איוב כח כב). "נהר האבדון... תהום האבדון" (ביאליק, מגילת ו). 2, קבר, שאול: "היספר בקבר חסדך, אמונתך באבדון" (תהלים פח יב). "שאול ואבדון נגד ה׳" (משלי טו יא). "כי פדיתה נפשי משחת ומשאול אבדון העליתני לרום עולם" (מגילת ההודיות ג 19). 3*, אחד מכנויי הגיהנם, לפי חכמינו ז״ל: "שבעה שמות יש לגיהנם, ואלו הן: שאול, ואבדון, ובאר שחת, ובור שאון, וטיט היון, וצלמות, וארץ תחתית" (עירובין יט.).

– הלך לאבדון^, הלך לאבוד, אבד: "ילכו לאבדון על שעבדו עכו״ם" (רש״י מיכה ד ה).

– ילך לאבדון!°, דבור של קללה וחרוף: "שילך לאבדון, ימח שמו ושם זכרו!" (הזז, היושבת 172).

אַבְדִּינוּת^ נ׳ [אב+דין+־ות] תפקידו או מעמדו של אב־בית־דין. – [אבדינות־]

אַבְדִּיקַצְיָה* נ׳ [לאטינית: abdicatio ביטול] ותור על שלטון או על בעלות, התפטרות ממלוכה, מכהנה וכדומה. – [אבדיקציות]

אַבְדָּלָה* נ׳ [מן בדל, הבדיל; רווח בירושלמי במקום הבדלה, על־פי הארמית אבדלתא]: "ויבדל אלהים – אבדלה ודאי" (ירושלמי ברכות יב ג). "ובלבד שלא יפחות משלש אבדלות" (ירושלמי ברכות ט ב) [ראה ההגדרות בערך הבדלה]

אַבְדָן ז׳ [מן אבד] חרבן, כליה: "ויכו... בכל איביהם מכת־חרב והרג ואבדן" (אסתר ט ה).

אָבְדָן, אוֹבְדָן ז׳ [מן אבד] 1, כליון, חרבן, הרס: "איככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי?" (אסתר ח ו). "וורעתם בה אבדן וכליה" (ביאליק, מגילת ה). ויהי לב יודע המבין אבדנכם" (ביאליק, המתמיד). 2° אבוד: "אבדן כל שביל" (שניאור, שירים רצח). "אבדן כל תוחלת" (ש׳ שלום, שירים רכא). 3*, קלקול, הפסד: "ואינו אסור מפני אבדן אכלין" (ירושלמי דמאי כו א). – [אבדן־, אבדנו]

– אבדן־הכרה°, אבוד חושים, עלפון.

– אבדן־עצות°, בלבול, מבוכה, תהיה: "עיניו הפיקו תחנונים, מבוכה, אבדן עצות" (ביאליק, איש הסיפון).

– אבדן־עשתונות° [על־פי תהלים קמו ד], התבלבלות גמורה: "איזו עמידה יהרנית לפני אנשים ואבדן עשתונות במעלה" (קובנר, פנים 303).

אָבְדָנִיּוּת°, אוֹבְדָנִיּוּת נ׳ [מן אבדן] תחושת אבדן וכליון, חדלון: "ביבבה הכואבת... מתיבבת ויורדת בסחף, באבדניות" (יזהר, צקלג 914). – [אבדניות־]

אבה [אכדית: abu רצון; ארמית: אבי רצה; ערבית: אבי לא רצה, מאן]

~ פע׳ **אָבָה** פ״ע חפץ, רצה הסכים: "אם־תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו" (ישעיה א יט). "ולא אבו האנשים לשמע לו (שופטים יט כה). "ואקוה כי גם מתנגדי לא יאבו להכחישני" (אחד העם, מ). – [לאבות; אובה; אבה, תאבה]

אֵבֶה ז׳ [אכדית: apu קנה, סוף] צמח־נחלים או בצות, קנה, גמא.

– אנית־אבה, 1, ספינה קלה העשויה קני־גמא: "חלפו עם־אניות אבה" (איוב ט כו). "ואניות־אבה באות, צובאות" (שלונסקי, שירים א 17). 2° [בדימוי צלילים: אבה–איבה] כנוי מליצי לאנית־קרב או לצוללת: "אותה שעה... אניות אבה עדין לא יקשו מתחת פני המים כבימינו" (מגדלי מו״ס, שע).

אַבְהוּת^, אֲבָהוּת^ נ׳ [מן אב] 1^, זכותו של אב: "שאין אבהות לגוי" (רש״י בראשית כ יב, לפי ברלינר). 2°, מצבו של אב, מעמד האב: "לכשתהיה אב לעצמך תעמד על פרושה של אבהות" (ליסיצקי, תולדות 158). 3°, יחס כשל אב לילדיו: "אבהות ואחוה" (אלתרמן, עיר 288). 4°, ראשונות, זכות ראשונים: "אבהותו של... בן־יהודה בדבור העברי" (ביאליק, תרבות). – [אבהות־]

אַבְהִי°, אֲבָהִי° ת׳ [מן אב] של האב, שיש בו מתכונות האב או ממדותיו: "נשבה מין חמימות אבהית טובה" (ברקוביץ, הראשונים כח). "נבוא בחיקו האבהי את הראש העיף להניח" (רחל, קמ). "לו יכלתי, בתי, ובגופי זה האבהי סותם הייתי, כבאבן, כל פתח מורא" (למדן, במעלה קעה). – [אבהית, אבהיים, אבהיות]

אַבְהָל^ ז׳ [ערבית: אבהל] פרי העץ ערער (Juniperus) ממשפחת הברושיים, שמגרגריו הכינו בימי־הביניים תרופות להזעה (קאנון א).

אֲבָהָן* ז״ר [ארמית] אבות [רווח בביטוי:]

– בר־אבהן*, בן־אבות, בעל יחוס, בן להורים נכבדים: "בר אורין ובר אבהן" (מנחות גג.). "מחמת גאוה של בר אבהן" (שנהר, ב 88).

אַבּוּב* ז׳ [מן נבב; ערבית: אנבוב] 1*, מין חליל שהיו מנגנים בו בבית־המקדש: "אבוב היה במקדש, חלק היה, דק היה, של קנה היה... והיה קולו ערב" (ערכין י:). 2°, כלי־נגינה ממשפחת כלי־הנשיפה של עץ, בעל פומית ושתי לשוניות. 3°, צנור, שפופרת. 4°, גלגל־הגומי הפנימי שבתוך צמיגי כלי־הרכב, הוא הנקרא גם "פנימית". – [אבוב־, אבובים, אבובי־]

אבוב 2

– אבוב־של־קלאים* (כלים ב ג), כלי מלא נקבים לקלית שבלים, גרעינים וכדומה.

– אבוב־רועה*, 1*, (שבת יד ג) שם צמח קוצני ששמש בימי התלמוד לרפואה (Poligonum aviculare). נקרא בימינו "ארכבית" [ראה ערך זה] 2° חליל־רועים.

– אבוב־רופאים°, סטתוסקופ, קנה־שמע של רופאים לבדיקת פעימותיהם של איברים שונים בגוף, כגון: הלב, הריאה, המעים.

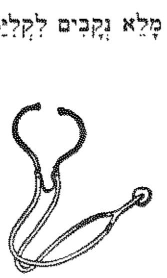
אבוב־רופאים

אַבּוּבִית° נ׳ [מן אבוב 2] 1, אבוב קטן. 2, צמח־בר חד־שנתי או רב־שנתי ממשפחת השפתניים (Zizyphora). – [־בית־, ־ביות]

אַבּוּבָן° ז׳ [מן אבוב] מנגן באבוב. – [אבובנית, אבובנים, ־ניות]

אָבוּד*, אִיבּוּד ג׳ [מן אבד, אִבֵּד] הֶפְסֵד, בִּזְבּוּז: "מַהוּ לְכַבּוֹת אֶת הַדְּלֵקָה בְּיוֹם־טוֹב... מִשּׁוּם אִבּוּד מָמוֹן"... (ביצה כב.). "אָדָם דּוֹאֵג עַל אִבּוּד דָּמָיו וְאֵינוֹ דּוֹאֵג עַל אִבּוּד יָמָיו" (ספר החיים י), אִבּוּד זְמַן. 2, כִּלָּיוֹן, כְּלָיָה: "מִשּׁוּם אִבּוּד נְשָׁמָה" (חולין יא:). "אֵינִי חָפֵץ בְּאִבּוּדָן שֶׁל רְשָׁעִים" (במדבר רבה כ). "וְכַמָּה הִיא קְרוֹבָה מַפַּלְתּוֹ וְאִבּוּדוֹ מַהֵר" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). — [אִבּוּד־]

— אִבּוּד לְדַעַת°, אִבּוּד עַצְמוֹ לְדַעַת°, הִתְאַבְּדוּת, גְּרִימַת מָוֶת לְעַצְמוֹ.

— הָלַךְ לְאִבּוּד^ [על־פי הארמית: "קאזיל לאיבוד", עבודה זרה לג:] אָבַד, כָּלָה: "הוּא עַצְמוֹ הוֹלֵךְ לְאִבּוּד" (רש״י איוב ד יא).

אָבוּד* ת׳ [מן אבד, אָבַד] 1*, שֶׁנֶּעֱלַם וְאֵינֶנּוּ: "תּוֹרְמִין עַל הָאָבוּד וְעַל הַגָּנוּב" (בבא מציעא נח:) "כְּרוֹדֵף אַחֲרֵי שָׁוְא אֲבוּדוֹת" (יהודה הלוי, ג 138). נִמְצָא הַכֶּסֶף הָאָבוּד. 2*, מְקֻלְקָל, פָּגוּם: "הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן אֲבוּדִין לֹא יִגַּע בָּהֶן" (בבא מציעא ג ו). 3*, תּוֹעֶה, אֻמְלָל: "בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ הָלְכוּ הָאֲבוּדִים?" (פסיקתא רבתי קלא:). 4°, שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה, חֲסַר סִכּוּיִים לְהַצְלִיחַ: "אוּלָם הַדָּבָר אָבוּד, אֵין מַה לְדַבֵּר הַרְבֵּה" (גנסין, ב 26). אָדָם אָבוּד. לַשָּׁוְא טְרַחְתָּ: הִנְּךָ מְשַׂחֵק מִשְׂחָק אָבוּד! — [אֲבוּדָה, ־דִים, ־דוֹת]

— אֲבוּד־עֶשְׁתּוֹנוֹת°, נָבוֹךְ מְאֹד, מְבֻלְבָּל: "הָיְתָה אֲבוּדַת־עֶשְׁתּוֹנוֹת, פִּתְאֹם הִתְעוֹרְרָה" (סוקולוב, במראות 65).

אֲבוֹי מ״ק לְצַעַר אוֹ לִכְאֵב: אוֹי, וַי: "לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי?" (משלי כג כט). אוֹי וַאֲבוֹי!

אִבּוּךְ^, אִיבּוּךְ ז׳ [מן אבך] תִּימָרָה, מַעֲרֹבֶלֶת: "כְּשֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב עַל גְּזוּזְטְרָה לְבָנָה וּמִסְתַּכֵּל אֶל אִבּוּךְ הֶעָשָׁן שֶׁל הַזֵּיזוּב" (סוקולוב, במראות 400). "פַּרְקְדָן מְטַל דָּוִד... עֵינָיו בְּאִבּוּכֵי הָאָדִים הַבְּהִירִים" (זוהר, צקלג 174). — [אִבּוּךְ־, אִבּוּכִים, ־כֵי]

אָבוּךְ° ת׳ [מן אבך, אָבַךְ] 1, מְעֻרְפָּל, לוֹט: "וְעָמְדָה בְּעוֹלָם חַמָּה... אֲבוּכַת תַּמּוּרֵי אָבָק" (זוהר, צקלג 367). 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֹבֶךְ, סָפוּג תַּעֲרֹבֶת שֶׁל אָבָק וַעֲרָפֶל: יוֹם אָבוּךְ. ראה גם **אָבִיךְ**. — [אֲבוּכָה, אֲבוּכִים, ־וֹת]

אִבּוּל*, אִיבּוּל ז׳ [מן אבל] אֵבֶל: "כָּל הַנָּשִׁים יִתְאָרְסוּ, חוּץ מִן הָאַלְמָנָה, מִפְּנֵי הָאִבּוּל" (יבמות ד י). — [אִבּוּל־]

אַבּוּל* ז׳ [ארמית: אַבּוּלָא; יוונית: embole כניסה] שַׁעַר, פֶּתַח מְקֹרֶה בְּחוֹמָה אוֹ בְּבִנְיָן: "אַבּוּלֵי דִּמְחוֹזָא אִלְמָלֵא דַּלְתוֹתֵיהֶן נִנְעָלוֹת" (עירובין ו:). "אֵין חוֹלְקִין אֶת הָאַבּוּלִים (בֵּין שְׁנֵי שְׁכֵנִים)" (תוספתא בבא מציעא יא י). "בְּאַבּוּל בֵּית־חֲרֹשֶׁת" (ש׳ שלום, שירים שח).— [אַבּוּל־, אַבּוּלִים, ־לֵי־]

אִבּוּלוּצְיָה°, ראה אֵיבוֹלוּצְיָה.

אַבּוֹלִיצְיוֹנִיזְם° ז׳ [בלאטינית: abolitio ביטול] פְּעֻלָּה צִבּוּרִית לְבִטּוּל חֹק אוֹ גְּזֵרָה; תְּנוּעַת הָאַבּוֹלִיצְיוֹנִיזְם בִּמְדִינוֹת הַצָּפוֹן שֶׁל אֲמֶרִיקָה בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַ־19 (לְבִטּוּל חֹק הָעֲבָדִים).

אִבּוּן°, אִיבּוּן ז׳ [מן אבן, אִבֵּן] 1, הֲפִיכַת דָּבָר לְאֶבֶן, הֲבָאַת דָּבָר לִידֵי קַשְׁיוּת כָּאֶבֶן. 2, הִתְקַשּׁוּת כָּאֶבֶן: "הַכְּנִיעָה, הַשִּׁפְלוּת וְאִבּוּן קְלַסְתֵּר פָּנָיו" (ויסלבסקי, יחידים 122). — [אִבּוּן־]

אֶבּוֹנִיט° ז׳ [מיוונית: ebenos עץ הובנים, צורה יוונית של השם המקראי הָבְנִים, יחזקאל כז טו] גּוּמִי מְגֻפָּר, חֹמֶר פְּלַסְטִי שָׁחוֹר. ראה **הָבְנִית**.

סוס ליד אבוסו

אֵבוּס, אֵיבוּס ז׳ [ראה אבס] 1. כְּלִי שֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ אֹכֶל לַבְּהֵמָה: "יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו" (ישעיה א ג). 2* [בתקופת התלמוד] כְּלִי גָּדוֹל, כְּעֵין קְעָרָה אוֹ מַגָּשׁ, שֶׁמַּגִּישִׁים עָלָיו מְזוֹנוֹת: "לֹא יֹאכַל עִמּוֹ מִן הָאֵבוּס שֶׁלִּפְנֵי הַפּוֹעֲלִים" (נדרים ד ד). — [אֵבוּס־, אֲבוּסוֹ; אֲבוּסִים, אֲבוּסֵי־]

אָבוּס ת׳ [מן אבס, אָבַס] מְפֻטָּם, שֶׁהִלְעִיטוּהוּ הַרְבֵּה לְמַעַן יַשְׁמִין: "שׁוֹר אָבוּס" (משלי טו יז). "בַּרְבֻּרִים אֲבוּסִים" (מלכים א ה ג). "לֹא תֶחְתּוֹ מְסִיעַת הַכְּלָבִים אֲבוּסֵי בְּשָׂרֵנוּ" (טשרניחובסקי, שירים 317). [ובהשאלה] "אֲנִי אִישׁ אָבוּס מְהֻלָּלִים עַד לְזָרָא" (ביאליק, אגרות ד קפג). — [אֲבוּסָה, אֲבוּסִים, אֲבוּסוֹת]

אִבּוּס*, אִיבּוּס ז׳ [מן אבס, אִבֵּס; בתלמוד בטקסט ארמי, עירובין כ:] פִּטּוּם, הַלְעָטָה: "זֶה הַסּוּס... אֵינוֹ כִּכְלָל סוּס שֶׁל אִבּוּס" (מלצר, אור 53). אִבּוּס אֲוָזִים. — [אִבּוּס־]

אָבוּץ ת׳ [מן אָבָץ] מְצֻפֶּה שִׁכְבַת אָבָץ, מְגֻלְוָן: פַּח אָבוּץ. — [אֲבוּצָה, אֲבוּצִים, ־צוֹת]

אִבּוּק^, אִיבּוּק ז׳ [מן ב. אבק, אִבֵּק] 1°, כִּסּוּי בְּאָבָק: אִבּוּק הַנְּעָלַיִם בַּהֲלִיכָה בַּדֶּרֶךְ. 2°, פִּזּוּר אַבְקָה: אִבּוּק הָעֵצִים לְשָׁמְרָם מִמַּזִּיקִים. אִבּוּק הַפְּרָחִים עַל־יְדֵי הַחֲרָקִים וְהָרוּחַ. 3^, שְׁחִיקָה וַעֲשִׂיָּה לְאָבָק: "הָעֲבֵרוֹת אֲשֶׁר עָנְשָׁן הָאִבּוּק וְהַפִּזּוּר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵי הַצַּדִּיקִים" (דוראן, מגן אבות ד). 4°, נִעוּר, הוֹצָאַת אָבָק: אִבּוּק הַשְּׁטִיחִים עַל־יְדֵי חֲבָטָה. [ובהשאלה:] "הוּא רוֹאֶה אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בְּאִבּוּק שִׁכְבוֹת הָאָבָק שֶׁנֶּעֶרְמוּ עַל הַקַּבָּלָה" (ויסלבסקי, יחידים 233). — [אִבּוּק־]

אָבוּק° ת׳ [מן ב.אבק; אָבַק] מְכֻסֶּה אָבָק: "סְפָרִים אֲבוּקִים" (אלתרמן, עיר 166). — [אֲבוּקָה, ־קִים, ־וֹת]

אבוקאדו

אֲבוֹקָדוֹ° ז׳ [שיבוש של השם המקסיקני: ahuacatl] עֵץ פְּרִי טְרוֹפִּי מִמִּשְׁפַּחַת הָעֲרָיִים שֶׁהֻכְנַס לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מֵאֲמֶרִיקָה (Persea gratissima). פִּרְיוֹ דּוֹמֶה לְאַגָּס, צִבְעוֹ יָרֹק־כֵּהֶה; מֵכִיל כְּ־10% שֶׁמֶן. — [אֲבוֹקָדִים, אֲבוֹקָדֵי־]

אבוקה

אֲבוּקָה* נ׳ [אולי מן א.אבק; או מן בהק] 1*, צְרוֹר שֶׁל קִיסָמִים הַבּוֹעֲרִים בְּאֵשׁ גְּדוֹלָה וּמְאִירָה: "הַחֲסִידִים... הָיוּ מְרַקְּדִים לִפְנֵיהֶם בַּאֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר שֶׁבִּידֵיהֶן" (סוכה ה ד). "כְּנֵר בִּפְנֵי הָאֲבוּקָה" (פסחים ח.). 2°, לַפִּיד, מוֹט שֶׁבְּרֹאשׁוֹ פְּתִילָה הַבּוֹעֶרֶת בְּשַׁלְהֶבֶת גְּדוֹלָה: "עוֹד יִתֵּן אֲבוּקוֹת שֶׁל אֵשׁ בְּיָדֵינוּ" (ביאליק, לאחד העם). [ובהשאלה:] אוֹר, זֹהַר: "מַאֲבוּקַת הָאֱמֶת גּוֹזְרָה... הִיא הַנְּשָׁמָה" (הרב קוק, אורות א קצג). — [אֲבוּקַת־, אֲבוּקוֹת]

אָבוּר° ת׳ [מן אֵבֶר] בַּעַל אֵבֶר, בַּעַל כְּנָפַיִם: "נוֹלַדְנוּ אֲבוּרִים וּכְנוּפִים" (ש׳ שלום, חי 151). — [אֲבוּרָה, אֲבוּרִים, ־וֹת]

אָבוֹת ז"ר רִבּוּי שֶׁל ״אָב״. ראה א. אָב.

אָבוֹת* נ' [מן א. אָב] אַבְהוּת, זְכוּתוֹ וּמַעֲמָדוֹ שֶׁל הָאָב: ״יָצָא כּוּתִי שֶׁאֵין לוֹ אָב, דְּאֵין אָבוֹת לְכוּתִי״ (רש"י נזיר סא.) — [אָבוֹת־]

— **אָבוֹת־בֵּית־דִּין***, נְשִׂיאוּת בֵּית־הַמִּשְׁפָּט; מִשְׂרָתוֹ שֶׁל אַב־בֵּית־דִּין (איגרת רב שרירא גאון).

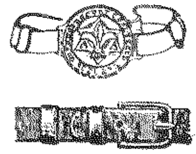

אבזמים

אַבְזֵם° ז' [ערבית: אִבְזִים קרס, חח] מִסְגֶּרֶת שֶׁל מַתֶּכֶת (אוֹ חֹמֶר אַחֵר) וּבְתוֹכָהּ מִתְקָן לְחִבּוּר קְצוֹת הַחֲגוֹרָה. — [אַבְזֵם־, אַבְזַמִּים, אַבְזְמֵי־]

אבזם [מן אַבְזֵם]

~ פִּעֵל **אִבְזֵם**° פ"י חִבֵּר בְּאַבְזֵם: הַחַיָּלִים אִבְזְמוּ אֶת חֲגוֹרוֹתֵיהֶם. — [לְאַבְזֵם אֶת־, מְאַבְזֵם, י־]

~ פֻּעַל **אֻבְזַם**°, חֻבַּר בְּאַבְזֵם: הַחֲגוֹרָה אֻבְזְמָה. — [מְאֻבְזָם, יְאֻבְזַם]

אַבְזָקֶת* נ' [נוסח אחר: אַבְזָקָא; אולי מפרסית: בַּזַּכ] אֶחָד מִמִּינֵי הָעָשׁ הַשּׁוֹרְצִים בִּבְגָדִים אוֹ בְּכֵלִים (בבא מציעא עח:).

אַבְזָר*, **אֲבִיזָר*** ז' [ארמית: אֲבִיזְרָא, אַבְזְרָא לוואי, נותן־טעם] פְּרָט, חֵלֶק, סְפָח, לְוַי לְדָבָר שָׁלֵם: הִגִּיעָה הַמְּכוֹנָה הַחֲדָשָׁה עַל כָּל אֲבִיזָרֶיהָ. — [אַבְזַר־, אַבְזָרִים, אַבְזְרֵי־; אֲבִיזַר־, אֲבִיזָרִים, אֲבִיזְרֵי־]

— **אִינְהוּ וְכָל אַבְזְרַיְיהוּ*** (סנהדרין עד:), הֵם וְכָל הַשַּׁיָּךְ לָהֶם.

אַבְזָרָן° ז' [מן אַבְזָר] מְמֻנֶּה עַל אַבְזָרִים (בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת, בְּמַחְסָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה). — [אַבְזָרָנִית, אַבְזָרָנִים, אַבְזָרָנִיּוֹת]

אבח [מן אִבְחָה]

~ פִּעֵל **אִבֵּחַ*** 1* פ"י טָבַח, הָרַג לְפִי חֶרֶב: ״אִשִּׁיחָה צָרוֹת וְנִקְמַת אַנְטִיּוֹכֶס, אִבַּח חֲסִידַי״ (פיוטים, סידור 629). 2° פ"ע הִבְרִיק, הִתְנוֹצֵץ: ״עוֹד כַּמָּה צְרוֹרוֹת (כַּדּוּרִים) אִבְּחוּ פָּרְצוּ דְּחוּפִים״ (יזהר, צקלג 25). — [לְאַבֵּחַ, מְ־, יְ־]

~ הִפְעִיל **הֶאֱבִיחַ**° פ"ע. הִבְרִיק, הִתְנוֹצֵץ: ״שׁוּם דָּבָר. צְלִיפָה מַאֲבִיחָה״ (יזהר, צקלג 1039). — [לְהַאֲבִיחַ, מַ־, יַ־]

אֶבַח* ז' [מן אִבְחָה] 1, טֶבַח, הֶרֶג: ״חַרְבּוֹ שָׁלַף אוֹיֵב עָלֵינוּ לָאֶבַח״ (פיוטים, סידור 617). ״וּלְאֶבַח הַמָּוֶת יָעִיר אֶת אָחִיו״ (ש' שלום, שירים ריח). 2, כִּנּוּי מְלִיצִי לְלַהַב הַחֶרֶב: ״גְּמוּל נִמְלַט מֵאֶבַח נִשְׁקוֹ״ (גבירול, אזי בהר). ״לִבְּךָ אַל תַּחְסֹךְ מֵחִדּוֹ שֶׁל אֶבַח״ (ש' שלום, שירים רעו). — [אֶבַח־]

אִבְחָה, **אִיבְחָה** נ' [במקרא רק בצירוף: אִבְחַת חֶרֶב; המשמעויות — לפי סברה בלבד; וראה עוד אבח] 1, תְּנוּפָה: ״עַל כָּל שַׁעֲרֵיהֶם נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב״ (יחזקאל כא כ). ״לֹא תֵרָאֶה אִבְחַת חֶרֶב וְלֹא יִשָּׁמַע קוֹל רַעַשׁ כִּידוֹנִים״ (מאפו, סב). ״יֵשׁ בּוֹ תְּפִיסָה רְחָבָה, אִבְחַת כְּנָפַיִם״ (קריב, עיונים 73). 2*, טֶבַח, חֻרְבָּן: ״עַמּוּדִים וּגְלִילִים לְאִבְחוֹת״ (פיוטים, סידור 727). 3°, בָּרָק, נִצְנוּץ: ״אִבְחַת הַכּוֹכָבִים״ (שלונסקי, אבני 14). ״אִבְחַת סַכִּין מְשַׁחֶזֶת בְּזִמְזוּם הָרָם״ (אלתרמן, עיר 134). ״וְאִבְחַת תְּכֵלֶת בְּסִדְקֵי עֵינָיו״ (שנהר, א 257). — [אִבְחַת־, אִבָּחוֹת, אִבְחוֹת־]

אבחומר, ראה אַבְחֹמֶר.

אִבְחוּן°, **אִיבְחוּן** ז' [מן אבחן, אִבְחֵן] עֲרִיכַת אַבְחָנָה (דִּיאַגְנוֹזָה), קְבִיעַת טִיב מַחֲלָה, אוֹ תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת, עַל־יְדֵי בְּחִינָה וּבְדִיקָה: אִבְחוּן הַמַּחֲלָה עַל־יְדֵי רוֹפֵא מֻמְחֶה. ״כְּלוּם אֵין טָעוּת בָּאִבְחוּן?״ (ארד, תר' ז'יוואגו 69). — [אִבְחוּן־]

אַבְחַי° ז' [אָב + חַי] [בזואולוגיה] בַּעַל־חַיִּים חַד־תָּאִי, הַיְצוּר הַחַי הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר בַּטֶּבַע (Protozoon). — [אַבְחַיִּים]

אַבְחֹמֶר°, **אבחומר** ז' [אָב + חֹמֶר] פְּרוֹטוֹפְּלַסְמָה (Proto-plasm), חֹמֶר־יְסוֹד שֶׁמִּמֶּנּוּ בְּנוּיִים תָּאֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים וּצְמָחִים וְהוּא מֻרְכָּב מִמַּיִם, מְלָחִים, חֶלְבּוֹנִים, שְׁמָנִים וּפַחְמֵימוֹת.

אבחן [מן אַבְחָנָה 2]

~ פִּעֵל **אִבְחֵן**° פ"י עָרַךְ דִּיאַגְנוֹזָה, בָּחַן וְקָבַע טִיב מַחֲלָה אוֹ תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת עַל־יְדֵי בְּדִיקָה וְאַבְחָנָה: הָרוֹפֵא אִבְחֵן אֶת מַחֲלַת הַחוֹלֶה. — [לְאַבְחֵן אֶת־, מְאַבְחֵן, יְ־]

~ פֻּעַל **אֻבְחַן**°, נִקְבַּע טִיבוֹ עַל־יְדֵי אַבְחָנָה, הֻגְדְּרָה מַהוּתוֹ: קָשֶׁה לְרַפֵּא מַחֲלָה בְּטֶרֶם תְּאֻבְחַן. — [מְאֻבְחָן, יְאֻבְחַן]

אַבְחָן° ז' [מן אבחן, אִבְחֵן] מֻמְחֶה לְאִבְחוּן, דִּיאַגְנוֹסְטִיקָן, מִי שֶׁקּוֹבֵעַ אַבְחָנָה שֶׁל מַחֲלָה אוֹ שֶׁל תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת. — [אַבְחָנִית, אַבְחָנִים, אַבְחָנֵי־, ־חָנִיּוֹת]

אַבְחָנָה* נ' [מן בחן, הִבְחִין] 1*, הַבְחָנָה, הַבְדָּלָה בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״אַבְחָנַת מוּמִים מִלְּהַגִּישׁ בַּעַל מוּם״ (אבחנת, כיוסף לשבועות). 2° [ברפואה] דִּיאַגְנוֹזָה, קְבִיעַת טִיב מַחֲלָה וְסוּגָהּ עַל־יְדֵי בְּחִינָה וּבְדִיקָה: אַבְחָנַת מַחֲלָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי רוֹפֵא לְפִי סִימָנִים שׁוֹנִים וְאֶמְצְעֵי־עֵזֶר, כְּגוֹן: מִבְחָנִים מַעְבַּדְתִּיִּים, צִלּוּמֵי רֶנְטְגֶן. 3°, בְּחִינָה שֶׁל תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת עַל־יְסוֹד סִימָנֵי־הֶכֵּר שׁוֹנִים: אַבְחָנַת הַמַּצָּב. אַבְחָנָה אָמָּנוּתִית. — [אַבְחָנַת־, אַבְחָנוֹת, אַבְחֲנוֹת־]

אַבְחָנָתִי° ת' [מן אַבְחָנָה] דִּיאַגְנוֹסְטִי, שֶׁל אַבְחָנָה, שֶׁתַּכְלִיתוֹ לִקְבֹּעַ אַבְחָנַת דָּבָר. — [אַבְחָנָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אַבְטוֹ־° [בְּרֹאשׁ מִלִּים בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת, כְּגוֹן אַבְטוֹאֶמַנְצִיפַּצְיָה, אַבְטוֹבִּיוֹגְרַפְיָה, אַבְטוֹקְרַטְיָה] — ראה אוֹטוֹ־.

אִבְטוּחַ°, **אִיבְטוּחַ** ז' [מן אבטח, אִבְטַח] מַתַּן אַבְטָחָה, נְקִיטַת אֶמְצָעִים וּפְעֻלּוֹת לְבַלִּימַת הַתְקָפַת־פֶּתַע מִצַּד הָאוֹיֵב: ״לֹא רַק אִבְטוּחַ הָאֲגַף, אֶלָּא מַמָּשׁ הַכְשָׁרַת מַסַּע הַפְּתִיחָה״ (יזהר, צקלג 13). אִבְטוּחַ דֶּרֶךְ הַשַּׁיָּרָה מִפְּנֵי מַאֲרָבִים. — [אִבְטוּחַ־]

אַבְטוֹמָטוֹס* ז' [יוונית: automatos מניע עצמו] פּוֹעֵל בְּכֹחַ עַצְמוֹ, בְּלֹא מְכַוֵּן מִן הַחוּץ: ״אֵלּוּ הַמִּינִים שֶׁאוֹמְרִים: אַבְטוֹמָטוֹס הוּא הָעוֹלָם״ (מדרש תהלים א ז, לפי נוסח אחר). [ראה עוד ערך אוֹטוֹמָט]

אבטח [מן אַבְטָחָה 2]

~ פִּעֵל **אִבְטַח**° פ"י נָתַן אַבְטָחָה, נָקַט אֶמְצָעִים לְבַלִּימַת הַתְקָפַת־פֶּתַע מִצַּד הָאוֹיֵב: ״וּבְלֹא כִּתָּה נוֹסֶפֶת כֵּיצַד יְסוֹכֵךְ וִיאַבְטַח אֶת הָעֵרֶף?״ (יזהר, צקלג 760). ״צוּרָתוֹ שֶׁל הַמַּכְתֵּשׁ אִפְשְׁרָה לוֹ לְאַבְטֵחַ אֶת הַמַּחְלָקָה בְּמִסְפָּר קָטָן שֶׁל זְקִיפִים״ (נ' שחם, תמיד אני). — [לְאַבְטֵחַ, מְאַבְטֵחַ, יְאַבְטַח]

~ פִּע' **אֻבְטַח°**, נִתְּנָה לוֹ אַבְטָחָה, ננקטו אמצעים לשם הגנתו מהתקפת־פתע אפשרית מצד האויב: הדרך אבטחה לפני המסע. – [מאבטחת, יאבטח]

אַבְטָחָה* נ' [מן בטח, הבטיח] 1*, הבטחה: "אנשי חיל – אלו בעלי אבטחה" (מכילתא יתרו ס). 2°, אמצעים שננקטים כדי לשמר על כח צבאי או על מישהו אחר מפני התקפת־אויב: השיירה יצאה לדרך לאחר אבטחה מספקת. – [אבטחת־, ־ות]

אֲבַטִּיחַ ז' [ארמית: אבטיחא; ערבית: בטיח] (במדבר יא ה), פרי מקשה או שדה גדול, מתוק ועסיסי (Citrullus vulgaris) ממשפחת הדלועיים; בשל בחדשי הקיץ. ציפתו לרב אדמה, והיא מלאה זרעים. בארץ־ישראל מגדלים אותו בעקר ברצועת החוף. – [אבטיח־, אבטיחים, ־חי־]

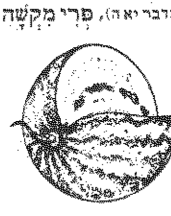

אבטיח

– **אֲבַטִּיחַ־צָהֹב°**, "מלון", פרי מקשה ממשפחת הדלועיים (Cucumis melo), ציפתו צהבה, עסיסית, רכה וריחנית.

אבטיח צהוב

אַבְטִיט° ז' [אב + טיט] שם של עוף־בצה, שנקרא בימינו "קיוית" – ראה ערך קיוית.

אַבְטִיפּוּס° ז' [אב + יוונית: typos חותם, טופס] טפס ראשון, דגמה ראשונה, מקור: האניה המשכללת של ימינו – אבטיפוס שלה הוא גזע־עץ חלול, ששמש סירה לאדם הקדמון.

אַבְטָלָה° נ' [מן בטל, הבטיל] מצב של חסר־עבודה של פועלים כתוצאה של משבר כלכלי, מכון מגבר, סכסוכים ביחסי עובדים ומעבידים וגורמים אחרים. – [אבטלת־]

אַבְטֶנְטִי, ראה אותנטי. **אַבְטְרַקְצְיָה**, ראה אוטרקיה.

אֲבִי, סמיכות של "אב" – ראה א. אב.

אֲבִי־הַכַּף° ז' עוף־בצה ממשפחת האיבים (Platalea leucorodia) – ראה ערך כפן.

אָבִיב ז' [ראה אב; א. אבב] 1*, עונת השנה שבין החרף ובין הקיץ, בערך חדשי ניסן – סיון: "קרה בחזק קר הסתיו וגם יקרה באביב" (קאנון ג). "שמש אביב נטה ימה" (מאנה, משאת נפשי). "צנת אביב נעימה עולה" (ביאליק, עם פתיחה). 2°, כנוי פיוטי לשנות הנעורים: "ואביבי העשוק הספק ללכת מעמי" (ביאליק, מגילת ו). "ורננים בי עשרים אביבי" (רחל, קלב). 3, [במקרא ובתלמוד—ההוראה המקורית] תבואה לפני גמר הבשלתה, כשהשבלים עודן ירקות: "השערה אביב והפשתה גבעל" (שמות ט לא). "מנחת בכורים לה', אביב קלוי באש" (ויקרא ב יד). "אם עשבים... ואם אביב" (כלאים ה ז). – [אביב־, אביבים, אביבי־]

– **חַג־הָאָבִיב°**, כנוי לחג הפסח (ט"ו–כ"א בניסן) על שום:

– **חֹדֶשׁ־הָאָבִיב**, כנוי במקרא לחדש ניסן: "למועד חדש האביב, כי־בו יצאת ממצרים" (שמות כג טו). ["איזהו חודש שיש בו אביב? הווי אומר זה ניסן", ראש השנה ז.]

– **אֲבִיב־הַחַיִּים°**, כנוי פיוטי לשנות־הנער של האדם: "אהה ימי הילדות, אביב החיים!" (מ"א גינצבורג, אביעזר ג). "הרבה בני אדם אביב חייהם עכור" (מנדלי מו"ס, עח). "הנער, אביב החיים, עם כל חמודותיו לא ידעתי" (ביאליק, אגרות א לב).

– **נְקֻדַּת הָאָבִיב°** [באסטרונומיה] כנוי לנקדת החתוך של המסלול המדמה של השמש (מלקה, אקליפטיקה) עם משוה השמים. השמש עוברת בנקדת־האביב בראשית האביב של חצי־הכדור הצפוני של הארץ (שויון יום ולילה).

אֲבִיבִי° ת' [מן אביב] רענן כאביב, שיש בו מרוח האביב: "קולות צלולים, רעננים, אביביים" (ביאליק, מאחורי ג). "על כל אילן לבן נצה אביבית עורבים מקרקרים" (למדן, במעלה מג). – [אביבית, ־ביים, ־יות]

אֲבִיבִיּוּת° נ' [מן אביבי] רוח האביב, תחושת האביב, רעננות: "צהלת פלגים חדות השחרור – אביביות צמחנית, פזזנית" (פיכמן, שט). "עם שאני בוסס בשלגים המפשירים, אביביות שופעת לתוך לבי" (ליסיצקי, תולדות 252). – [אביביות־]

אֲבִיבִית° נ' [מן אביב] צמח־בר חד־שנתי ממשפחת המצליבים, בעל פרחים לבנים זעירים (Erophila). – [אביביות]

אביבית

אֲבֵדָה, ראה אבדה.

אֶבְיוֹן תו"ז [אולי מן אבה] 1, עני, דל, חסר־כל: "ולא תקפץ את־ידך מאחיך האביון" (דברים טו ז). "יחד עשיר ואביון" (תהלים מט ג). 2, [בהשאלה] אמלל, מר־נפש: "דם נפשות אביונים נקיים" (ירמיה ב לד). "אמרתי בלבי האביון כי לא יהיה לעשרי ערך או דמיון" (הרומי, כח 545). – [אביון־, אביונים, אביוני־; אביונה, אביונות]

– **אֶבְיוֹנִים*** ז"ר כנוי לכת יהודית־נוצרית קדומה (קמה אחרי מות ישו והתקיימה עד סוף המאה הרביעית). האביונים דבקו בתורת משה, קימו ברית־מילה, שמרו את השבת ועוד, ועם זאת האמינו בישו כגואל רוחני.

א. **אֲבִיּוֹנָה** נ' [אולי מן אבה] יצר המין, תשוקה מינית, ליבידו [על־פי הבנה זו בכתוב: "ותפר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו", קהלת יב ה]: "האביונה – זו התאוה המטילה שלום בין איש לאשתו" (קהלת רבה, שם). "רשע עבד לאביונה" (סטנוב, אסף ב יז). "גם האביונה תפר מפחד המות" (יל"ג, שירים קפח). – [אביונת־]

ב. **אֲבִיּוֹנָה°** נ' [אולי מן אבה, על שום שהוא מעורר את התאבון] פרי הצלף: "הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס" (מעשרות ד ו). – [אביונת־, אביונות]

אֶבְיוֹנוּת* נ' [מן אביון] דלות, עני: "חשב לעניותי ואביונותי ונאלני חושה!" (מדרש תהלים, 109). "העניות והאביונות נתרבו עכשו בתוך התחום" (מנדלי מו"ס, שפז). – [אביונות־]

אֲבִיזָר* ז' פרט, חלק השיך לדבר שלם – ראה אבזר.

אָבִיךְ° ת' [מן אבך] מעבה, בלתי־צלול, שנשאים בו גרגרים זעירים של אבק פורח: מזג־אויר אביך. – [אביכה, ־כים ־כות]

ללא ציון – מקרא; * תלמוד ומדרשים; ° ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז' – זכר; ז"ר – זכר ריבוי; נ' – נקבה; ת' – תואר; תו"ז – תואר וזכר;

אֲבִיכוּת° נ׳ [מן אָבִיךְ] אִי־צְלִילוּת, מְצִיאוּתָם שֶׁל גַּרְגְּרֵי אָבָק מְרֻבִּים בָּאֲוִיר. — [אֲבִיכוּת־]

אֲבִילָה* נ׳ [מן אבל, אָבֵל] אֵבֶל, אֲבֵלוּת: ״אֲנִינָה — מִבִּפְנִים, וַאֲבִילָה — מִבַּחוּץ״ (איכה רבתי, פתיחתא). — [אֲבִילַת־]

אבילות, ראה אֲבֵלוּת. **אֲבִיס°,** ראה אֵיבִיס.

אֲבִיסָה˙ נ׳ [מן אבס, אָבַס] הַלְעָטָה, פִּטּוּם: ״וְהַהִיא אֲבִיסָה הַיְנוּ הַלְעָטָה״ (תוספות שבת קנה:). ״רוֹאֶה אֲנִי כִּי צְמֵקֶת מְאֹד בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּךְ טְעוּן אֲבִיסָה״ (ביאליק, שור אבוס). ״וּגְרִיסָה וַאֲבִיסָה וּלְקִיקָה וּבְלִיעָה״ (זוהר, צקלג 104). אֲבִיסַת אַוָּזִים. — [אֲבִיסַת־]

א. **אָבִיק*** ז׳ [קרוב אל אָפִיק] קָנֶה חָלוּל אוֹ צִנּוֹר שֶׁמּוֹצִיאִים בּוֹ מַיִם מִכְּלִי, מַאֲמְבָּט וְכַדּוֹמֶה: ״הָאָבִיק שֶׁבַּמֶּרְחָץ בִּזְמַן שֶׁהוּא בָּאֶמְצַע — פּוֹסֵל״ (מקוואות ו י). — [אֲבִיק־, אֲבִיקִים, ־קֵי־]

ב. **אָבִיק°** ת׳ [מן אָבָק] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אָבָק, סָפוּג אָבָק: ״נִיחוֹחַ הֶעָפָר הָאָבִיק״ (זוהר, צקלג 358). שְׁטִיחַ אָבִיק. — [אֲבִיקָה, ־קִים, ־וֹת]

אַבִּיק° ז׳ [ערבית: אַנְבִּיק מזקק; שאול מיוונית: (־ikos) ambix ספל] רֶטוֹרְטָה, מַכְשִׁיר בְּמַעְבָּדָה הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַרְתָּחַת נוֹזְלִים לְזִקּוּק וְכַדּוֹמֶה. — [אַבִּיק־, אַבִּיקִים, אַבִּיקֵי־]

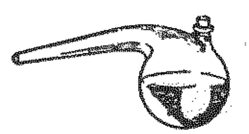
אביק לזיקוק

אֲבִיר ז׳ [צורת־משנה מן אַבִּיר] אַבִּיר, גִּבּוֹר [מצוי במקרא בצירופים:]
— אֲבִיר־יַעֲקֹב, אֲבִיר־יִשְׂרָאֵל, כִּנּוּיִים לַה׳, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: ״כִּי אֲנִי ה׳ מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב״ (ישעיה מט כו). ״ה׳ צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל״ (ישעיה א כד).

אַבִּיר תר״ז [ראה א. אבר] 1, חָזָק, גִּבּוֹר: ״וּמָשַׁךְ אַבִּירִים בְּכֹחוֹ״ (איוב כד כב). ״וְרָתַח אֶת־סוּסוֹ הָאַבִּיר״ (ביאליק, מתי מדבר). 2, רֹאשׁ, תַּקִּיף, חָשׁוּב: ״אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל״ (שמואל א כא ח). ״אֲפִלּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים וְנִתְמַנָּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, הֲרֵיהוּ כְּאַבִּיר שֶׁבָּאַבִּירִים״ (ראש השנה כה:). ״אַבִּיר הַמְדַקְדְּקִים ר׳ יוֹנָה בֶּן גַּ׳נָאח״ (רשב״ץ דוראן, מעשה אפוד, הקדמה). ״הוּא (יְשַׁעְיָהוּ) אַבִּיר הַנְּבִיאִים״ (מאסף, כב). 3°, קָשֶׁה, נֻקְשֶׁה: ״אֵיזֶה לֵב אַבִּיר יֵשׁ לְךָ!״ (הזז, היושבת 116). 4, כִּנּוּי לְסוּס חָזָק אוֹ לְפַר רַב־כֹּחַ: ״מִקּוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת אַבִּירָיו״ (ירמיה מז ג). ״וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם וּפָרִים עִם אַבִּירִים״ (ישעיה לד ז). 5, כִּנּוּי לְשׁוֹר אַפִּיס, מֵרָאשֵׁי הָאֱלִילִים בְּמִצְרַיִם הַקְּדוּמָה: ״הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם... מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ?״ (ירמיה מו יד־טו). 6° [על־פי צרפתית: chevalier, גרמנית: Ritter פָּרָשׁ; אנגלית: Knight חייל] פָּרָשׁ אָצִיל, תֹּאַר־כָּבוֹד שֶׁנִּתַּן בִּימֵי־הַבֵּינַיִם בִּמְדִינוֹת אֵירוֹפָּה הַמַּעֲרָבִית וְהַמֶּרְכָּזִית לְלוֹחֲמִים שֶׁנִּלְווּ לְשֵׁרוּת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבוּעַת אֱמוּנִים. — [אַבִּירָה, ־רִים, ־רוֹת]

אבירים לבושי שריון
1 — המאה ה־11; 2 — המאה ה־16

— אַבִּיר־לֵב, 1, אַמִּיץ, עַז־רוּחַ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ פַּחַד: ״אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב... וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם״ (תהלים עו ו). ״וְשֶׁיִּהְיוּ הַדַּיָּנִים אַבִּירֵי לֵב לְהַצִּיל הָעָשׁוּק מִיַּד גּוֹזְלוֹ״ (ס׳ מצוות גדול, עשה). 2, קְשֵׁה־לֵב, קָשׁוּחַ, חֲסַר נְדִיבוּת וְרַחֲמִים: ״שִׁמְעוּ אֵלַי, אַבִּירֵי לֵב, הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה״ (ישעיה מו יב). ״שֶׁהֵם אַבִּירֵי לֵב כָּאֲבָנִים״ (עגנון, אלו שצו). ״עָשִׁיר מֻפְלָג וְקַמְצָן מֻפְלָא, הוּא הָיָה אַבִּיר לֵב״ (ליפסון, מדור 331).

— אַבִּירֵי־עוֹלָם*, גְּדוֹלֵי־עוֹלָם, אַנְשֵׁי־שֵׁם: ״הִקִּישׁ שְׁלֹשָׁה קַלֵּי עוֹלָם לִשְׁלֹשָׁה אַבִּירֵי עוֹלָם״ (ירושלמי ראש השנה נח ב).

— אַבִּירֵי־הַהֵיכָל°, הֵיכָלָנִים (״טֶמְפְּלָרִים״); כִּנּוּי לְמִסְדָּר צְבָאִי שֶׁל נְזִירִים אַבִּירִים שֶׁנִּתְאַרְגֵּן בִּימֵי מַסְּעֵי־הַצְּלָב לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל עוֹלֵי־הָרֶגֶל [על שום שמושבם הראשי היה בירושלים בקירבת ההיכל — מקום המקדש]

— לֶחֶם־אַבִּירִים, כִּנּוּי מְלִיצִי לַמָּן שֶׁיָּרַד לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר: ״וַיִּתֵּן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ, לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ״ (תהלים עח כד־כה).

אַבִּירוּת° נ׳ [מן אַבִּיר] מִדַּת הָאַבִּיר, אֲצִילוּת, עֹז: אָכֵן, הָיָה זֶה מַעֲשֵׂה אַבִּירוּת. ״הוּא הֶחֱזִיק לָהּ טוֹבָה נֹסַח אַבִּירוּת״ (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 48). — [אַבִּירוּת־]

— אַבִּירוּת־לֵב˙, 1˙, אֹמֶץ, עֹז, גְּבוּרָה: ״אַתָּה מִזַּרְעוֹ (שֶׁל אֲלֶכְּסַנְדֶּר) לְאַבִּירוּת־הַלֵּב״ (יוסיפון שלז). 2°, קַשְׁיוּת־לֵב, אַכְזְרִיּוּת: ״אֵיךְ לָקַחְתָּ לְעַצְמְךָ אַבִּירוּת לֵב כָּזוֹ שֶׁתְּלַךְ... וְתִגְרֹם לְאָחִיךָ אֶת כָּל הַצָּרוֹת הָאֵלוּ?״ (הזז, יעיש ב 63).

אַבִּירִי° ת׳ [מן אַבִּיר] אָדִיב כְּאַבִּיר, מְדַמֶּה לְאַבִּיר [ראה אַבִּיר 6]: ״מָה עֲלוּבִים נִרְאִים לוֹ בְּוַדַּאי הַסּוֹלָנִים הָאַבִּירִיִּים הַלָּלוּ״ (פרלמן, תר׳ רעיונות נד). הִתְנַהֲגוּת אַבִּירִית כְּלַפֵּי הַשּׂוֹנֵא. — [אַבִּירִית, אַבִּירִיִּים, ־רִיּוֹת]

אבך [אכדית: abāku הביא, סובב; אולי קרוב אל הפך או בוך; השורש מצוי פעם במקרא, בישעיה ט יז: ״וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן״, ממנו הסתעפו מימי הפייטנים ועד ימינו בניינים, שמות ותארים במשמעויות שונות:]

~ פָּע׳ **אָבַךְ˙** פ״ע נָבוֹךְ, קָדַר(?): ״אָבְכוּ בָהּ פָּנִים בְּפָנִים עַד כְּלוֹת שִׁלְחֵי״ (קליר, אאביך, לט׳ באב). — [לֶאֱבֹךְ, אוֹבֵךְ, יֶאֱבַךְ]

~ פִּע׳ **אִבֵּךְ°** פ״י עִרְבֵּב, תִּמֵּר: ״עוֹד מְעַט וְסִירַת הַקִּיטוֹר... תְּאַבֵּךְ אֶת עֲשָׁנָהּ״ (רחל, קצו). — [לְאַבֵּךְ אֶת־, מְאַבֵּךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻבַּךְ˙**, 1°, עֻרְבַּב, הֻתְמַר. 2˙, נָבוֹךְ, הִתְבַּלְבֵּל: ״אֻבְּכוּ וְנָבוֹכוּ כָּל יוֹשְׁבֵי כְנַעַן״ (ינאי קמד). — [מְאֻבָּךְ, יְאֻבַּךְ]

~ הת׳ **הִתְאַבֵּךְ**, 1, הִתְעַרְבֵּב וְהִתְנַשֵּׂא, הִתַּמֵּר: ״וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן״ (ישעיה ט יז). ״וְהָיוּ שְׁנֵי הָעֲשָׁנִים מִתְאַבְּכִין וְעוֹלִין לַשָּׁמַיִם״ (פסיקתא רבתי כט). ״הִתְאַבְּכוּ תִּימְרוֹת אָבָק״ (ביאליק, ספיח א). ״רֵיחַ עֶבֶשׁ וּבֹשֶׂם מִתְאַבֵּךְ עַל סְבִיבַי״ (שניאור, שירים שו). ״וְחָלָה הָאַפֵּלָה לְעֻמָּתִי וְהִתְאַבְּכָה לְאִטָּהּ״ (שנהר, א 13). 2°, נִתְעַרְפֵּל, הִתְקַדֵּר: ״הַדֶּרֶךְ נִתְאַבְּכָה בַּשָּׁרָב״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 28). ״קַסְיוֹפֵּיָה הַצְּפוּנָה, נִתְאַבְּכָה בָּאוֹר הַמְּאֻפָּל״ (זוהר, צקלג 584). 3˙, הִסְתַּבֵּךְ: ״אֲשֶׁר בּוֹ נִתְאַבֵּךְ מְנַחֵם״ (תשובות דונש בן לברט). ״כָּךְ נִתְאַבַּכְתִּי בִּסְבַךְ הַחֲקִירוֹת וְנִגְרַרְתִּי מִשְּׁאֵלָה לִשְׁאֵלָה״ (מגדלי מו״ס, תנו). — [לְהִתְאַבֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱבִיךְ˙** פ״י 1, הֵבִיךְ, גָּרַם מְבוּכָה: ״אַאֲבִיךְ בְּיוֹם מֶבֶךְ עֵגֶל חֲצִי נִרְנִי״ (קליר, אאביך, לט׳ באב). 2°, הֶעֱלָה, תִּמֵּר

(רֵיחַ, עָשָׁן וְכוּ׳): ״הַטְּרַקְטוֹר... מַאֲבִיךְ רֵיחוֹתָיו אַחֲרָיו בַּאֲבָכוֹת לְבָנוֹת״ (שמיר, עירום 274). — [לְהַאֲבִיךְ, מַאֲבִיךְ, יַ־]

אֲבָךְ° ז׳ [מן אבך] עַרְפּוּל, עֲכִירוּת: ״וְכָל הַחַלּוֹנוֹת בְּאָבָךְ וּזְגוּגִיּוֹת נִדְמִים כִּמְגֻפִּים״ (שלונסקי, אבני 31). — [אֲבַךְ־]

אֹבֶךְ°, אוֹבֶךְ ז׳ [מן אבך] 1, הִתְאַבְּכוּת, הִתַּמְּרוּת: ״פָּקַח עֵינָיו לִרְאוֹת אֹבֶךְ עַמּוּד הֶעָשָׁן״ (ש׳ שלום, חי 56). 2, מַצָּבוֹ שֶׁל הָאֲוִיר כְּשֶׁהוּא סָפוּג גַּרְגְּרֵי־אָבָק וַעֲרָפִים: ״לְמַעְלָה הַשָּׁמַיִם אֲטוּמֵי אֹבֶךְ״ (יזהר, צקלג 708). הַחַזַּאי הוֹדִיעַ כִּי הָאֹבֶךְ יֵעָלֵם בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם. — [אָבְכִּי־, אָבְכּוֹ]

אֲבָכָה° נ׳ [מן אבך] הִתְאַבְּכוּת, עַרְפִלִּיּוּת: ״בַּאֲבָכָה הַחוּמָה הִרְתִּיחָה הָעֲרָבָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 28). ״הַטְּרַקְטוֹר... מַאֲבִיךְ רֵיחוֹתָיו אַחֲרָיו בַּאֲבָכוֹת לְבָנוֹת״ (שמיר, עירום 274). ״זִיו וָרֹד נִתְלָה בַּאֲבָכוֹת הָאֵד מִמִּזְרָח״ (יזהר, צקלג 114). — [אֲבָכַת־, אֲבָכוֹת, אֲבָכוֹת־]

אֲבָל [אוגריתית: בל; ערבית: בַּל] 1, מ״ח אוּלָם, אַךְ, אֶלָּא: ״כִּדְבָרְךָ עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת, אֲבָל הָעָם רָב וְהָעֵת גְּשָׁמִים״ (עזרא י יב־יג). ״אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן״ (מגילה ד ב). ״אֶתְמוֹל חַנָּה, מָחָר פְּנִינָּה, אֲבָל חֲזָקְאֵלִי מַחֲמַדִּי — לִי לְבַדִּי״ (ביאליק, מנהג חדש). 2, תה״פ אָכֵן, אֱמֶת, אָמְנָם: ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ״ (בראשית מב כא). ״אָמְרוּ לָהֶן בֵּית־הִלֵּל לְבֵית־שַׁמַּאי: אִי אַתֶּם מוֹדִים שֶׁמְּעָרְבִין לְגָדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים? אָמְרוּ לָהֶן: אֲבָל!״ (עירובין לו:).

אבל [אכדית: abalu; ארמית: אֲבַל; ערבית: אַבֵּל אַלְמַיִּת ספד את המת]

~ פָּע׳ **אָבַל** פ״ע 1, הִצְטַעֵר מְאֹד, הָיָה שָׁרוּי בְּעֶצֶב: ״הַעַל זֹאת לֹא־תִרְגַּז הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ?״ (עמוס ח ח). ״וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל״ (איוב יד כב). ״כַּמָּה לְבָבִי יֶאֱבַל״ (גבירול, א 14). 2 [בהשאלה על דומם] קָדַר, הָיָה שׁוֹמֵם: ״עַל־זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ״ (ירמיה ד כח). ״וְאָבְלָה כָּל פִּנָּה״ (ביאליק, על ספּ). — [לֶאֱבֹל עַל־, אָבַל, יֶאֱבַל]

~ הת׳ **הִתְאַבֵּל**, הִצְטַעֵר וְהִתְעַצֵּב מְאֹד, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר וּבְיָגוֹן (עַל מֵת, עַל אָסוֹן): ״וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים״ (בראשית לז לד). ״כִּי הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל״ (שמואל א טו לה). ״כָּל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם (שֶׁחָרְבָה) זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ״ (תענית ל:). — [לְהִתְאַבֵּל עַל־, אֶל־; הִתְאַבַּלְתִּי, מִתְאַבֵּל, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱבִיל** פ״י גָּרַם אֵבֶל וּמִסְפֵּד: ״בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי, כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת־תְּהוֹם״ (יחזקאל לא טו). ״לָמָּה הֶאֱבַלְתֶּם וְצַעַרְתֶּם?״ (רש״י סוטה מט). — [לְהַאֲבִיל אֶת־; מַאֲבִיל, יַ־]

אָבֵל ת׳ [מן אבל, אָבַל] 1, שָׁרוּי בְּאֵבֶל עַל מָוֶת, עַל אָסוֹן: ״שְׁלָחַנִי... לְנַחֵם כָּל־אֲבֵלִים״ (ישעיה סא ב). ״וְאֵין אוֹמְרִים בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים... פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה״ (מגילה ד ג). ״וִישַׁבְתֶּם אֲבֵלִים וַעֲגוּמִים״ (ביאליק, אכן גם זה). 2 [בהשאלה על דומם] חָרֵב, שׁוֹמֵם: ״דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת״ (איכה א ד). ״לְהַרְאוֹת לִי אֶרֶץ אֲבֵלָה״ (ביאליק, משירי הקיץ). — [אֲבֵלִים, אֲבֵלֵי־; אֲבֵלָה, אֲבֵלוֹת]

— **אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ**, בּוֹשׁ וְנִכְלָם: ״וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ״ (אסתר ו יב).

— **כְּאָבֵל בֵּין חֲתָנִים*** (שבת קיד.), כְּעָצוּב הַנִּמְצָא בְּחֶבְרַת שְׂמֵחִים: ״מַרְגִּישׁ הוּא אֶת עַצְמוֹ בַּקּוֹנְגְּרֶס כְּאָבֵל בֵּין חֲתָנִים״ (ברקוביץ, הראשונים רע).

— **אֲבֵלֵי־צִיּוֹן**, 1, הַמִּתְאַבְּלִים עַל חֻרְבַּן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: ״לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן, לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר״ (ישעיה סא ג). ״וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא מַרְפֵּא לַאֲבֵלֵי־צִיּוֹן שֶׁלִּבָּם שָׁבוּר״ (עגנון, אלו רצו). 2^, כִּנּוּי לְחוּגִים בֵּין הַיְּהוּדִים וְהַקָּרָאִים בִּימֵי־הַבֵּינַיִם, שֶׁנָּהֲגוּ מִנְהֲגֵי אֲבֵלוּת עַל חֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, הִתְנַזְּרוּ מִבָּשָׂר וָיַיִן וְהִרְבּוּ בְּצוֹמוֹת.

— **אֵבֶל רַבָּתִי***, אַחַת מִן הַמַּסֶּכְתּוֹת הַקְּטַנּוֹת בַּתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נְזִיקִין, הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת בִּקּוּר־חוֹלִים, לְוָיַת־הַמֵּת, הֶסְפֵּד, קְבוּרָה, אֲבֵלוּת; נִקְרֵאת גַּם [בלשון סגי־נהור] ״מַסֶּכֶת שְׂמָחוֹת״.

— **בֵּית־אָבֵל** (קהלת ז ב), הַמָּקוֹם שֶׁהָאָבֵל יוֹשֵׁב שָׁם בִּימֵי אֶבְלוֹ.

— **מַרְשׁ־אֵבֶל**°, מַנְגִּינָה בַּעֲלַת תֹּכֶן רְצִינִי־נוּגֶה, בְּקֶצֶב שֶׁל הֲלִיכָה אִטִּית, מַתְאֶמֶת לַהֲלְוָיַת־מֵת.

— **שִׁיר־אֵבֶל**°, קִינָה, שִׁיר שֶׁתָּכְנוֹ דִּבְרֵי צַעַר וְהֶסְפֵּד עַל מֵת, עַל חֻרְבָּן וְכַדּוֹמֶה.

אֲבֵלוּת*, אֲבֵילוּת נ׳ [מן אָבֵל] מַצָּבוֹ שֶׁל הָאָבֵל וּמִנְהָגָיו: ״אֵין אֲבֵלוּת בַּשַּׁבָּת״ (מועד קטן כד.). ״אָדָם עָשִׁיר יָכוֹל לְהַשְׁקִיעַ עַצְמוֹ בָּאֲבֵלוּת, רַחֲמָנָא לִיצְלַן״ (עגנון, כלה יט). — [אֲבֵלוּת־]

אֵבֶל ז׳ [ראה אבל] 1, צַעַר, יָגוֹן (עַל מֵת, עַל אָסוֹן): ״אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד״ (אסתר ד ג). 2, מִנְהֲגֵי הָאָבֵל עַל מֵת: ״וַיַּעַשׂ (יוֹסֵף) לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים״ (בראשית נ י). ״נִפְתַּח לִי מְקוֹר לְאֵבֶל מְרוֹרִים״ (מגילת ההודיות יא 19). ״עַד־קָמָה מֵאֶבְלָהּ הַדְּאָנָה קַדְמָתָהּ״ (ביאליק, שירתי). — [אֵבֶל־, אֶבְלוֹ]

— **אֵבֶל יָחִיד**, 1, מִסְפֵּד עַל מוֹת בֵּן יָחִיד: ״אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי־לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים״ (ירמיה ו כו). 2 ° [בהשאלה] אֵבֶל צִבּוּרִי עַל מוֹתוֹ שֶׁל אֶחָד מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹר.

אֶבֶן נ׳ [אכדית: abnu; אוגריתית: אבן; ארמית: אַבְנָא] 1, מַחְצָב הֲרָרִי מוּצָק וְקָשֶׁה הַמָּצוּי לָרֹב בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה וְעַל פָּנֶיהָ בַּחֲתִיכוֹת אוֹ בְּגוּשִׁים גְּדוֹלִים: ״וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־גָל״ (בראשית לא מו). ״גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה״ (יהושע י יח). ״וְלַחֹצְבֵי הָאֶבֶן״ (מלכים ב יב יג). אֶבֶן־גִּיר. אֶבֶן־צֹר. בֵּית־אֲבָנִים. 2, מִשְׁקָל [בימי הקדם השתמשו באבנים לשקילה במאזניים]: ״מֹאזְנֵי צֶדֶק, אַבְנֵי צֶדֶק״ (ויקרא יט לו). ״מֹאזְנֵי רֶשַׁע... אַבְנֵי מִרְמָה״ (מיכה ו יא). — [אֶבֶן־, אֲבָנִים, אַבְנֵי־]

— **אֶבֶן־אֶכֶּף**° [מארמית, בבא בתרא סט.: אַבְנֵי דְּאַכְּפָא — אבנים שהיו מניחים על העמרים שנקצרו שלא יפזרם הרוח] טַבְלָה קְטַנָּה שֶׁל אֶבֶן (אוֹ מַתֶּכֶת) שֶׁשָּׂמִים עַל נְיָרוֹת, מִכְתָּבִים, תְּעוּדוֹת, שֶׁלֹּא יִתְפַּזְּרוּ.

— **אֶבֶן־אֵשׁ**, 1 °, חַלָּמִישׁ, צֹר [על־שום שהיא מתיזה ניצוצות אש כשמכים עליה באבן]: בִּתְקוּפַת הָאֶבֶן הִתְקִינוּ מֵאֶבֶן־הָאֵשׁ כְּלֵי־נֶשֶׁק. 2, אֶבֶן יְקָרָה מִתְנוֹצֶצֶת (יחזקאל כח יד).

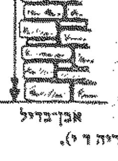
אבן־בדיל

— **אֶבֶן־בְּדִיל**, אֲנָךְ, מִשְׁקֹלֶת הַתְּלוּיָה עַל חוּט, שֶׁהַבַּנָּאִים בּוֹדְקִים בָּהּ אֶת הַקִּיר הַנִּבְנֶה, אִם מְאֻנָּךְ הוּא: ״וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל״ (זכריה ד י).

— אבן־בחן, [בשינוי הוראה של הכתוב בישעיה כח טז: "הנני יסד בציון אבן, אבן בחן", ושם ההוראה, כנראה, אבן־מבצר, אבן חזקה] 1 °, אבן כדגמת הישפה השחור, שבאמצעותה בוחנים זהב, כסף או כל מתכת אחרת: טיב המתכת נקבע לפי צבע התוים הנשארים על אבן־הבחן כשמשפשפים בה את המתכת. 2 ° [בהשאלה] מבחן, קריטריון, אמת־מדה להערכת דברים: "עכשו הכל זקוקים עדין ל'אבן־בחן', לאיזה כלל יסודי" (אחד העם, שער). "האהבה שהיא כאבן־בחן לכל גבר" (ברנר, א זז).

— אבן־גויל, אבן־גזית, ראה גויל, גזית.

— אבן־גלל [ארמית, עזרא ה ח], אבן גדולה שבשל כבדה מעבירים אותה מן המחצבה על־ידי גלגול.

— אבן־דוד °, משקע של שכבת־אבן קשה המצטבר על הדפנות הפנימיים של כלים שמרתיחים בהם מים. נקרא גם "אבנית".

— אבן־דפוס °, לוח אבן־סיד מיחדת המשמשת בהדפסה ליתוגרפית – ראה ליתוגרפיה.

— אבן־חול °, סלע שנתהוה על־ידי התלכדות גרגרים זעירים של חול, קורצה וחמרים מינרליים אחרים. ה"כורכר" המצוי בשפלת ארץ־ישראל הוא אבן־חול.

— אבן־חכמים °, אבן־פלאים דמיונית שהאלכימאים בימי־הבינים יחסו לה את הסגלה להפך מתכות פשוטות לזהב.

— אבן־חן (משלי יז ח), אבן־חפץ (ישעיה נד יב), אבן טובה* (אבות ו ט), אבן יקרה (יחזקאל כח יג), כנויים שונים למיני אבנים מצינות במראן, בטיבן ובלטושן – לקשוט או לשבוץ בטבעות ובתכשיטים אחרים; כגון: ספיר, יהלם, אדם ועוד.

— אבן הטועים (תענית ג ח), אבן הטען* (בבא מציעא כח:), כנויים לאבן גדולה (או למקום) בירושלים בתקופת בית שני, ש־כל מי שאבדה לו אבדה נפנה לשם, וכל מי שמוצא אבדה נפנה לשם, זה עומד ומכריז וזה עומד ונותן סימנין ונוטלה".

— אבן־טפין °, אבן טפית °, נטיף, קנה־הגיר התלוי בתקרותיהן של מערות שונות ("סטלקטיט"), או המזדקר בצורת קונוס מן הקרקע ("סטלגמיט"). אבני־טפין נתהוו על־ידי מי־הגשמים שחדרו בעד סדקי הסלעים, המסו את הגיר שנתקלו בו בדרכם והשקיעו אותו בצורת קנים.

אבני־טיפין

— אבן־יד, אבן קטנה שנקל להרימה: "ואם באבן יד אשר־ימות בה הכהו" (במדבר לה יז). "וישליכו עליו הפריצים אבני ידים, ותבואהו אבן יד גדולה על ראשו" (יוסיפון שנו).

— אבן־יסוד °, 1, אבן־פנה, אבן ששמים ביסודו של בנין חדש: "ואבני יסוד לבנינו החדש" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). 2, [בהשאלה] עקר: החנוך לחלוציות הוא מאבני־היסוד של החנוך הממלכתי בישראל.

— אבן ישראל, צור ישראל, כנוי לה', מגנו של ישראל: "מידי אביר יעקב, משם רעה אבן ישראל" (בראשית מט כד).

— אבן־כיס, אבן־משקל קטנה: "פלס ומאזני משפט לה', מעשהו כל־אבני־כיס" (משלי טז יא).

— אבן־כליות °, משקע קשה כעין אבן המצטבר בכליות ועלול לגרום להפרעה חמורה בבריאות הגוף.

— אבן־כתף*, אבן כבדה, שנושאים אותה על הכתף: "ואלו הן אבני כתף – כל שאינה יכולה להנטל באחת יד" (שביעית ג ט).

— אבן־מחצב, אבן שנחצבה מסלעי המחצבה: "עצים ואבני מחצב לחזק את־בדק בית־ה'" (מלכים ב יב יג).

אבן-מיל

— אבן־מיל °, כל אחת מן האבנים המצבות בצד הדרך במרחק של מיל זו מזו לציון המרחק מנקדה מסימת.

— אבן־מכשול °, תקלה, הפרעה בדרך [גם בהשאלה]: "כשיפגו לפניה הדרך מאבני המכשולים... מתרוממת מעצמה הנשמה אל חלקה העליון" (הרב קוק, אורות א קלח).

— אבן מלאכותית °, לבנה העשויה מתערבת של מלט, חול, חצץ, מים ועוד, יצוקה בתוך תבנית ומסתתת לאחר־מכן בצורת אבן טבעית. אבן מלאכותית משמשת תחליף לאבני בנין.

— אבן־מלואים, אבן יקרה שמשבצים בתוך טבעות ושאר תכשיטים: "ואבני מלאים לאפוד ולחשן" (שמות לה ט).

— אבן־המלך, אבן־משקל שאשרה על־ידי המלך או השלטון המסמך: "מאתים שקלים באבן המלך" (שמואל ב יד כו).

— אבן־מסמא* (= אבן שימה?), אבן ששמים אותה למשא על משהו (כלים א ג).

— אבן־מעמסה, אבן כבדה: "אבן מעמסה... כל עמסיה שרוט ישרטו" (זכריה יב ג). "וכמו אבן־מעמסה נגלה מעל לבי" (ברקוביץ, הראשונים רג).

— אבן־מרה °, משקע של חמר אבני בתוך כיס־המרה – [עין ערך מרה]

אבן משחזת

— (אבן) משחזת*, אבן מיחדת שמשחזים ומחדדים בה סכינים, מספרים וכדומה (ביצה כח.).

— אבן־נגף, מכשול, תקלה: "ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל" (ישעיה ח יד). "עוד תהיה כאבן־נגף על דרך התפתחות הענין" (אחד העם, תמז).

— אבן העזר* 1, [שאול משם המקום 'אבן־העזר' הנזכר בשמואל א ה א ועוד, וצל־יסוד בראשית ב יח: "אעשה לו עזר כנגדו", היינו: אשה] שם ה"טור" השלישי בספר ההלכה הגדול "ארבעה טורים" לר' יעקב בן הרא"ש [המאה הי"ד], וכן שם החלק השלישי מספר "שלחן ערוך" לר' יוסף קארו [המאה הט"ז], שענינם הלכות אישות. 2 ° [בהשאלה מליצית] עזרה, סיוע: "תמיד ימצא הרע אבן־העזר בלב רעהו" (מאנה, הגיון על הבדידות).

— אבן־פנה, 1, אבן שמניחים ביסוד בנין חדש: "מי־ירה אבן פנתה?" (איוב לח ו). טקס ירית (הנחת) אבן־הפנה לבנין המוסד נערך ברב־עם. 2 ° [בהשאלה] יסוד ועקר: "השאלה

הזאת היא באמת אבן־הפנה בכל הענין" (אחד העם, לד). "כל הסגלות האלה מזכות את המשנה להצטרף אף היא לאבני־הפנה... של חנוך העם בכל הזמנים" (ביאליק, משנה לעם).

– אבן־קלע (זכריה ט טו), אבן מן האבנים ששמשו בימי־קדם לקליעה באויב.

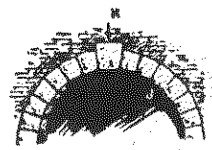

א—אבן ראשה

– אבן הראשה, האבן העליונה המנחת באמצעה של קשת־הבנין: "והוציא את האבן הראשה" (זכריה ד ז).

– אבן שואבת*, 1*, אבן המושכת אליה מתכות, אבן בעלת סגלות מגנטיות: "אבן שואבת תלה... והעמידה בין שמים לארץ" (סנהדרין קז:). 2° [בהשאלה] כח משיכה, מרכז ההתענינות: "האבן השואבת באותו נשף היה שלום־עליכם עצמו" (ברקוביץ, הראשונים קעד). "הקימו את היסוד הישובי לתנועה... וטבריה היתה להם לאבן השואבת" (שזר, כוכבי 262).

– אבן־שמים°, מטאוריט, כנוי לגוש גדול, מרכב מברזל או ממתכות אחרות, שנפל על האדמה מתוך החלל החיצון.

– אבן־שנים°, משקע של חמר אבני המצטבר על השנים בעקר ליד הבשר וגורם לעתים לגרוי חולני.

– אבן־שעות* (כלים יב ד), שעון־שמש עשוי אבן – ראה ערך שעון, שעון־שמש.

– אבן־שפה°, כל אחת משורת האבנים שקובעים בשולי הכביש.

– אבן־שתיה* (= אבן יסוד), 1*, אבן שהיתה בקרקע בית־המקדש בירושלים, ועליה עמד ארון־הלוחות. בימינו – סלע בולט באדמת הר־הבית באמצע מסגד עומר ("כפת הסלע"). לפי אגדת חז"ל התחילה מאבן השתיה בריאת העולם: "אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת... ממנה נשתה (= נשתת) העולם" (תוספתא יום הכיפורים ג ו). 2° [בהשאלה] אבן־יסוד, עקר: "אבני השתיה של חנוך העם" (ביאליק, משנה לעם).

– אבן תושבת*, אבן גדולה קבועה באדמה, שקשה לעקרה ממקומה: "אבנים תושבות ומחרשה מזיעתן" (תוספתא שביעית ג ד). "אותה גבעה אלמונית שאבנים תושבות נטועות בה מדור דורים" (שנהר, ב 492).

– אבן־תקומה*, (שבת סו:) אבן מיחדת שהקדמונים יחסו לה סגלות של מניעת הפלת העבר אצל נשים הרות

– הדפס־אבן°, הדפסה בשיטה ליתוגרפית–ראה ליתוגרפיה°.

– לב־אבן, קשיחות, נקשות, טמטום: "והסרותי את־לב האבן מבשרכם" (יחזקאל לו כו).

– פחם־אבן°, ראה פחם.

– תקופת־האבן°, התקופה הפליאוליתית, התקופה העתיקה בתולדות האדם הקדמון, שבה עדין לא הכיר את המתכות, ואת כליו התקין בעקר מאבן.

– כאבן שאין לה הופכין*, משל לאדם או לדבר השרויים ללא תנועה או שאין דורש להם: "הריני משל לפניכם כאבן שאין לה הופכין" (סנהדרין יד.). "הנני משל כאבן שאין לה הופכים – ואני ישן" (יל"ג, פרוזה רמה). "כל זמן שאוצרותיה הרבים (של הלשון) מנחים כאבנים שאין להן הופכים ואינם מביאים פרות" (ביאליק, חבלי לשון). "אלף קנטרסים... שמנחים הם אצל המדפיס כאבן שאין לה הופכין" (הזז, צל 80).

– היה לאבן, התאבן, הפך דומם ואלם: "וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן" (שמואל א כה לז).

– אבן (מעמסה) נגלה מעל לבו°, [בהשאלה] הוקל לו, רוח לו: "מה השג?... רק המעט, וכמו אבן נגלה מלב" (אלתרמן, הטור א 246). "אבן מעמסה... נגלה מעל לבנו" (ברקוביץ, חר' טוביה קב).

– דחה אבן אחר הנופל* (קידושין כ:) [בהשאלה] עשה רעה לחלש.

– אבן מקיר תזעק [על־פי חבקוק ב יא], קריאת־חמס נגד עול משוע.

– על העצים ועל האבנים* [שאול מיבמות סד.] על הכל בכל, על הא ועל דא: "מגמיעה יתרה... פי נעשה כמעין הנובע ואני מדבר על העצים ועל האבנים" (מגדלי מו"ס, קג).

אבן [מן אבן]

~ פע' אבן° פ"ע היה לאבן, נדהם: "ויקפאו כלם ויאבנו" (יעקב כהן, שירים סג). – [לאבן, יאבן]

~ פע' אבן' פ"י הפך לאבן, הקשה כאבן: "לחה עבה יאבנה החם" (קאנון ג י). לחץ במשך אלפי שנים אבן את שכבות האדמה. [ובהשאלה:] ומלאכה אימה זו... אבנה אותו עד תהום הויתו" (פיכמן, שמג). – [לאבן את־, מאבן, י־]

~ פע' אבן°, נעשה קשה כאבן, היה לאבן: "היתה אספיר יושבת שעה ארכה כמאבנת" (אגנון, בין שמים 118). לשון מתה ומאבנת. [ראה גם מאבן]. – [מאבן, יאבן]

~ הת' התאבן' 1', נעשה כאבן, נתקשה: "צמח... מתאבן אחר הוצאתו מן המים" (השרשים לג'נאח, לגם). 2° [בהשאלה] לא חלה בו כל התפתחות, לא נכרו בו אותות חיים: "דעותיהם ורגשותיהם כבר נתאבנו בצורה ידועה שקשה להם לשנותה" (אחד העם, קפד). "המארה שבחיי העבר שלנו, חיים שנתאבנו בכתב" (ברדיצ'בסקי, מאמרים לה). 3°, נדהם, נעשה כמשתק: "יבש מקור דמעותי, נתאבנו רגשותי" (פיירברג, 75). "כל אשר בו התאבן ועיניו כמו בולטות מחוריהן" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לה). – [להתאבן, מת־, ית־]

אבן° ז' [ערבית] בן־; מלת־לוי רגילה בשמות־המשפחה של היהודים שישבו בארצות שהיו בשלטון הערבים בימי־הבינים: ר' אברהם אבן־עזרא.

אבנוני° ת' [מן אבן] שיש בו מטבע האבן, נקשה כאבן: חמר קשה ואבנוני. – [אבנונית, אבנוניים, ־ניות]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תה"פ - תואר הפועל;

אַבְנוּת° נ׳ [מן אֶבֶן] טֶבַע הָאֶבֶן, חֹמֶר הָאֶבֶן: "הָאֶבֶן לוֹ הִנְחִילָה אַבְנוּתָהּ" (שמעוני, פואימות ב, קעג). "רָקִיעַ זֶה... צְחִיחָה... מוּל אַבְנוּתֵךְ שֶׁלָּךְ, יְרוּשָׁלַיִם" (גולדברג, מוקדם 94). "הַדֶּרֶךְ אֲרֻכָּה בֵּין טֶרֶשׁ אַבְנוּתֵךְ וְקֶשֶׁת רְקִיעִים" (גורי, חותם 12). — [אַבְנוּת־]

אַבְנֵט ז׳ [מצרית: bnd עטף] אֵזוֹר, חֲגוֹרָה רְחָבָה: "וְחָגַרְתָּ אֹתָם (אֶת הַכֹּהֲנִים) אַבְנֵט" (שמות כט ט). — [אַבְנֵט־, אַבְנֵטְךָ, אַבְנֵטִים, אַבְנְטֵי־]

אַבְנִי° ת׳ [מן אֶבֶן] 1°, הַמֵּכִיל בְּתוֹכוֹ חֹמֶר אֶבֶן: "שֶׁיִּהְיוּ (מַעְיְנֵי הַמַּיִם) אַבְנִיִּים" (קאנון א ב). 2°, עָשׂוּי אוֹ בָּנוּי אֶבֶן: "נִרְתַּעַת עִיר אַבְנִית, רוֹבֶצֶת מְצַלְהֶבֶת" (שלונסקי, שירים ב 134). "הָאֲדָמָה הָאַבְנִית הַחֲמָה" (יזהר, צקלג 371). "רָמָה אַבְנִית שׁוֹמֶמֶת" (ארד, תר׳ הנפילה 94). — [אַבְנִית, אַבְנִיִּים, ־נִיּוֹת]

אַבְנִיּוּת° נ׳ [מן אַבְנִי] טֶבַע הָאֶבֶן: אַבְנִיּוּתָהּ שֶׁל הַקַּרְקַע מוֹנַעַת אֶת שִׁמּוּשָׁהּ לְמִזְרָע. — [אַבְנִיּוּת־]

אָבְנַיִם, אוֹבְנַיִים ז״ז [מן אֶבֶן, או מן בנה] 1, גַּלְגַּל־יוֹצְרִים, הָאוֹפָן שֶׁהַקַּדָּר יוֹצֵר בּוֹ כְּלֵי־חֶרֶס: "וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם" (ירמיה יח ג). 2°, שֻׁלְחַן־עֲבוֹדָה, סַדָּנָה. 3, מְקוֹם מוֹשָׁבָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה בִּשְׁעַת הַלֵּדָה: "בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם" (שמות א טז). — [אָבְנֵי־, אָבְנָיו]

קדר עושה מלאכתו על האובניים

— **יָשַׁב עַל הָאָבְנַיִם°** [בהשאלה] עָסַק וְטָרַח בְּדָבָר: "חֶדְוָה וַחֲנִינָה גַּם יַחַד מִלְאוּ אֶת לֵב הַיּוֹצֵר בְּשִׁבְתּוֹ עַל הָאָבְנַיִם שֶׁל הַיְצִירָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפב). "בְּשָׁעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים וְיוֹשֵׁב עַל הָאָבְנַיִם וּמִתְקַשֶּׁה בְּהַרְצָאַת מַחְשְׁבוֹתָיו" (ביאליק, חבלי לשון).

אַבְנִית° נ׳ [מן אֶבֶן] מִשְׁקָע אַבְנִי הַמִּתְהַוֶּה לְאַחַר שִׁמּוּשׁ רַב בְּקַרְקָעִיּוֹת וּבְדָפְנוֹת שֶׁל קֻמְקוּמִים וּדְוָדִים שֶׁמַּרְתִּיחִים בָּהֶם מַיִם. נִקְרָא גַּם "אֶבֶן־דּוּד". — [אַבְנִית־]

אַבְנָן° ז׳ [הצעת שם עברי למתכת ליתיום] — רְאֵה לִיתְיוּם°.

אַבַּנְתָּא* נ׳ [ארמית] הֲבָנָה, בִּינָה [רווח בצירוף:]

— **אַבַּנְתָּא דְלִבָּא***, הֲבָנַת הַלֵּב, הַכָּרָה מִתּוֹךְ הַשְׁרָאָה פְּנִימִית, אִינְטוּאִיצְיָה: "בְּאַבַּנְתָּא דְלִבָּא תַּלְיָא מִלְּתָא (=בַּהֲבָנַת הַלֵּב תָּלוּי הַדָּבָר) (מגילה כד:).

אבס [ראה אבוס]

~ פָּע׳ **אָבַס*** פ״י [במקרא רק בינוני פעול: אָבוּס, ראה ערך זה במקומו] הִלְעִיט, הֶאֱכִיל בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת כְּדֵי לְהַשְׁמִינָם: "אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל וְאֵין דּוֹרְסִין" (שבת כד ג). "בַּרְבּוּרִים... שֶׁאוֹבְסִים אוֹתָם בְּעַל כָּרְחָם" (בבא מציעא פו.). [ובהשאלה] "קָטָן וָדַק — וּמָלֵא תּוֹרָה כַּשַּׂק, אֵין לָנוּ אֶלָּא לְאָבְסוֹ בְּמִקְצָת וִיהֵא לוֹ כֹּחַ גַּבְרָא" (ביאליק, מאחורי ח). "שֶׁהָיְתָה פָּרָה אוֹבַסְתּוֹ כְּשׁוֹר" (חזז, צל 114). — [לֶאֱבֹס אֶת־, אוֹבֵס, יֶאֱבֹס]

~ נִפ׳ **נֶאֱבַס**, הָלְעַט, פֻּטַּם. — [לְהֵאָבֵס, נֶאֱבָס, יֵאָבֵס]

~ פִּע׳ **אִבֵּס** פ״י אָבַס, הִלְעִיט: "הָיָה גּוֹטֵל מֵאוֹתָם עֲמִירִים בְּקִלְשׁוֹנוֹ וּמְאַבֵּס פְּרוֹתָיו" (סביב, דרך 89). — [לְאַבֵּס אֶת־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְאַבֵּס°**, הִתְפַּטֵּם, אָכַל אֲכִילָה גַּסָּה: "מִתְאַבְּסִים עַד סְתִימָה בְּעַגְבָנִיָּה שְׁלֵמָה" (יזהר, צקלג 704). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱבִיס°** פ״י שָׂם מָזוֹן לַבְּהֵמָה בָּאֵבוּס: "עַד שֶׁהוּא מַאֲבִיס לַחֲמוֹר וּמַשְׁקֶה אֶת הַפְּרָדוֹת" (יזהר, קיץ 95). — [לְהַאֲבִיס, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָאֳבַס°**, הוּשַׂם מָזוֹן בָּאֵבוּס. — [מָאֳבָס, יָאֳבַס]

אַבְּסוֹלוּטִי° ת׳ [מלאטינית: absolutus, משוחרר, לא־קשור] מֻחְלָט, הֶחְלֵטִי, גָּמוּר, שָׁלֵם: אֱמֶת אַבְּסוֹלוּטִית. שְׁמִיעָה אַבְּסוֹלוּטִית. — [אַבְּסוֹלוּטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אַבְּסוֹלוּטִיזְם°** ז׳ מִשְׁטָר מְדִינִי שֶׁל שִׁלְטוֹן יָחִיד בִּלְתִּי־מֻגְבָּל, מוֹנַרְכְיָה.

אַבְּסוּרְד° ז׳ [לאטינית: absurdus שטותי] נִגּוּד גָּמוּר בֵּין הַנָּחָה נְתוּנָה וּבֵין אֱמֶת מְקֻבֶּלֶת, שְׁטוּת, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: "הִנֵּה מִן הַצַּד הַמַּעֲשִׂי שֶׁבַּדָּבָר הֲרֵי זֶה אַבְּסוּרְד" (ביאליק, חבלי לשון). — [אַבְּסוּרְדִים]

— **הֲבָאָה לִידֵי אַבְּסוּרְד°** [בתורת ההגיון ובמתימטיקה], שִׁיטַת הוֹכָחָה שֶׁל מִשְׁפָּט עַל־יְדֵי־כָּךְ שֶׁמַּרְאִים כִּי הַנָּחָה הַמִּתְנַגֶּדֶת לַמִּשְׁפָּט מְבִיאָה בְּהֶכְרֵחַ לִידֵי סְתִירָה הֶגְיוֹנִית.

— **אַבְּסוּרְדִּי°** ת׳ הַמִּתְנַגֵּד לַהִגָּיוֹן אוֹ לָאֱמֶת הַמֻּסְכֶּמֶת, שְׁטוּתִי, שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ: "הָרוּחַ הָאֱנוֹשִׁית... הִיא אַבְּסוּרְדִּית בְּמַה שֶּׁהִיא מְחַפֶּשֶׂת, אַךְ הִיא גְּדוֹלָה בְּמַה שֶּׁהִיא מוֹצֵאת" (ברגמן, מדע ואמונה 80).

— **אַבְּסוּרְדִּיּוּת°** נ׳ מַצָּב שֶׁל אַבְּסוּרְד, הֶבְלוּת.

אַבְּסְטְרַקְטִי° ת׳ [מלאטינית: abstrahere (abstractus) למשוך מן] מֻפְשָׁט, שֶׁאֵינוֹ קוֹנְקְרֵטִי: הַשֵּׁמוֹת "חָכְמָה", "תִּקְוָה" הֵם אַבְּסְטְרַקְטִיִּים. אָמָּנוּת אַבְּסְטְרַקְטִית. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אַבְּסְטְרַקְטִיּוּת°** נ׳ מֻפְשָׁטוּת, הֵפֶךְ מִן "קוֹנְקְרֵטִיּוּת".

— **אַבְּסְטְרַקְצְיָה°** נ׳ הַפְשָׁטָה, סִלּוּק הַמּוּחָשִׁיּוּת, הֵפֶךְ מִן "הַמַּחֲשָׁה". רְאִיַּת תָּכְנָם שֶׁל דְּבָרִים וּמַהוּתָם וְלֹא צוּרָתָם הַחָמְרִית־הַחִיצוֹנִית: יְסוֹד הָאַבְּסְטְרַקְצְיָה בָּאָמָּנוּת הַחֲדִישָׁה.

אַבְּסְצִיסָה° נ׳ [מלאטינית: (linea) abscissa (שורה) מנותקת [בהנדסה] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמֶּרְחַקִּים הַקּוֹבְעִים מַצָּבָהּ שֶׁל נְקֻדָּה נְתוּנָה בְּמִישׁוֹר — בְּיַחַס לִשְׁנֵי קַוִּים נִצָּבִים זֶה לָזֶה ("מַעֲרֶכֶת קוֹאוֹרְדִינָטוֹת"). הַמֶּרְחָק הַשֵּׁנִי הוּא "אוֹרְדִינָטָה". — [אַבְּסְצִיסוֹת]

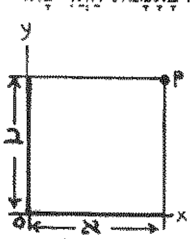

א - אבסציסה; ב - אורדינטה

אַבְּסְצֶס° ז׳ [לאטינית: abscessus] פֶּצַע מֻגְלָתִי, חָלָל מֻגְבָּל בַּגּוּף שֶׁנִּתְמַלֵּא מֻגְלָה. — [אַבְּסְצֶסִים]

אֲבַעְבּוּעָה נ׳ [ראה א. בעה, בעבע] תְּפִיחָה עַל הָעוֹר בְּצוּרַת חָלָל קָטָן הַמֵּכִיל נוֹזֵל עָכוּר (Pustula): "וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת" (שמות ט ט). — [אֲבַעְבּוּעַת־, אֲבַעְבּוּעוֹת]

– אֲבַעְבּוּעוֹת ^, מַחֲלָה קָשָׁה וּמִדַּבֶּקֶת מְאֹד (variola) הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נְגִיף; מְלֻוָּה חֹם גָּבוֹהַּ וּפְרִיחָה בְּכָל הַגּוּף הָעוֹבֶרֶת כַּמָּה שְׁלַבֵּי הִתְפַּתְּחוּת, הָאַחֲרוֹן – בְּצוּרַת אֲבַעְבּוּעוֹת. בְּהֵעָלֵם מְאוֹת הָאֲבַעְבּוּעוֹת נִשְׁאָרוֹת בִּמְקוֹמָן צַלָּקוֹת. לְשֵׁם מְנִיעַת הַמַּחֲלָה מְחַסְּנִים אֶת הָאֻכְלוֹסִיָּה בְּתַרְכִּיב מְיֻחָד.

– אֲבַעְבּוּעוֹת־חֹרֶף °, נְפִיחוּת מְקוֹמִית מַכְאִיבָה בְּאֶצְבַּע אָדָם אוֹ אַרְגָּמָן, עַל־פִּי־רֹב בְּאֶצְבְּעוֹת הַגַּפַּיִם, בִּקְצוֹת הָאָזְנַיִם וּבִקְצֵה הָאַף – מֵחֲמַת קֹר גָּדוֹל.

– אֲבַעְבּוּעוֹת־רוּחַ °, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קַלָּה (varicella), הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נְגִיף וּמוֹפִיעָה עַל־פִּי־רֹב בְּגִיל הַיַּלְדוּת: פְּרִיחָה בַּגּוּף דּוֹמָה לְמַחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת, אַךְ בְּצוּרָה קַלָּה.

– אֲבַעְבּוּעָה שֶׁל בֹּרִית (סַבּוֹן) °, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: "וְכָל עַצְמָהּ שֶׁל הַצִּיוִילִיזַצְיָא אֵינָהּ אֶלָּא אֲבַעְבּוּעָה שֶׁל בֹּרִית" (אחד העם, קיח). "כָּל מַה שֶּׁשָּׁקַעְתִּי בּוֹ... עָלוּל... לְהִתְפַּקֵּעַ וְלִנְדֹּף כַּאֲבַעְבּוּעָה שֶׁל סַבּוֹן" (סוקולוב, במראות 216).

אֲבַעְבּוּעִית ° נ׳ [מן אֲבַעְבּוּעָה] אֲבַעְבּוּעָה קְטַנָּה. – [אֲבַעְבּוּעִיּוֹת]

אַבְעוֹרֶק ° ז׳ רְאֵה אָאוֹרְטָה °.

אַבְעָיָה * נ׳ [מארמית: בְּעָא, בְּעֵי בִּיקֵשׁ] 1, שְׁאֵלָה – ראה אִבַּעְיָה *. 2, חִפּוּשׂ, בִּקּוּשׁ; הַזְּמַן שֶׁבּוֹ מֻתָּר הָיָה לָעֲנִיִּים לְבַקֵּשׁ וְלֶאֱסֹף אֶת הַפֵּאָה שֶׁהִשְׁאִיר בַּעַל־הַשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקָּצִיר. חֲכָמֵינוּ קָבְעוּ "שָׁלֹשׁ אַבְעָיוֹת בַּיּוֹם: בַּשַּׁחַר וּבַחֲצוֹת וּבַמִּנְחָה" (פאה ד ה). – [אַבְעָיַת־, אַבְעָיוֹת]

אִבַּעְיָה *, אִיבַּעְיָא נ׳ [ארמית, מן בְּעֵי שָׁאַל; אִיבַּעְיָא לְהוּ * (הרבה בתלמוד) – נִשְׁאַל עַל־יְדֵיהֶם] שְׁאֵלָה, בְּעָיָה: "כָּל הַקֻּשְׁיוֹת וְהָאִבַּעְיוֹת הָאֵלֶּה יוּכַל לְתָרֵץ רַק הַתִּשְׁבִּי" (יל"ג, פרוזה רב). "אָמַר מִלָּה וַיַּקִּיפֶנָּה קֻשְׁיוֹת וְאִבַּעְיוֹת" (מגדלי מו"ס, שמג). "וְהִלֵּל הֶעֱמִיק בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת יָשַׁב וְתֵרֵץ קֻשְׁיוֹת וְאִבַּעְיוֹת" (עגנון, כלה תלד). – [אִבַּעְיַת־, אִבַּעְיוֹת]

אָבָץ * ז׳ [מארמית: אַבָּצָא, תרגום אונקלוס ל"בְדִיל", במדבר לא כב]. יְסוֹד כִּימִי הַשַּׁיָּךְ לִקְבוּצַת הַמַּתָּכוֹת הַכְּבֵדוֹת; מַתֶּכֶת כְּחַלְחַלָּה־לְבָנָה שֶׁאֵינָהּ נִתְקֶפֶת בַּאֲוִיר יָבֵשׁ, אֲבָל בַּאֲוִיר לַח וּבְמַיִם הַמְּכִילִים פַּחְמָן חַמְצָנִי הִיא מִתְכַּסָּה בְּשִׁטְחָהּ הָעֶלְיוֹן בְּקְרוּם דַּקִּיק, הַמְשַׁמֵּשׁ מָגֵן בִּפְנֵי הַשְׁפָּעָה נוֹסֶפֶת שֶׁל הָאֲוִיר; לְסִיכָךְ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּלוּחוֹת אָבָץ לְצִפּוּי גַּגּוֹת וְכֵן לְצִפּוּי בַּרְזֶל לְשֵׁם הֲגַנָּתוֹ מִפְּנֵי חֲלוּדָה. לְתִרְכֹּבוֹת הָאָבָץ שִׁמּוּשׁ רַב בְּתַעֲשִׂיַּת צְבָעִים, בִּרְפוּאָה וּבַמֶּטַלּוּרְגִיָּה לַהֲכָנַת פְּלִיז (מֶסֶג שֶׁל אָבָץ עִם נְחֹשֶׁת). (Zincum), סִימָן כִּימִי Zn, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 65.38, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 7.1). – [אֲבַץ־]

אבץ [מן אָבָץ]

~ פִּע׳ **אִבֵּץ** ° פ"י צִפָּה אוֹ הִלְחִים בְּאָבָץ. – [לְאַבֵּץ אֶת־, מְאַבֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻבַּץ** °, צֻפָּה אוֹ הֻלְחַם בְּאָבָץ. – [מְאֻבָּץ, יְאֻבַּץ]

א. אבק [קרוב אל חבק; ארמית: אֲבַק]

~ פִּע׳ **אִבֵּק** ^ פ"י חִבֵּק, לָפַת: "שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו" (רש"י בראשית לב כה). – [לְאַבּוֹק, אוֹבֵק, יֶאֱבֹק]

~ נִפ׳ **נֶאֱבַק**, 1, הִתְגּוֹשֵׁשׁ, נִלְחַם: "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ" (בראשית לב כה). "וַיֵּאָבְקוּ בָּהֶן זֹהַר וְשַׁלְהֶבֶת" (ביאליק, מגילת ו). 2 ^, נֶאֱחַז, דָּבַק בְּ־: "כָּל הַמִּשְׁתַּמְּדִים... אַחַר שֶׁנֶּאֶבְקוּ בְּמִינוּת אֵינָם שָׁבִין" (רש"י עבודה זרה יז). – [לְהֵאָבֵק עִם־, בְּ־, נֶאֱבָק, יֵאָבֵק]

~ הִת׳ **הִתְאַבֵּק** ^, נֶאֱבַק, הִתְגּוֹשֵׁשׁ: "שְׁנַיִם שֶׁנִּתְאַבְּקוּ יַחַד וְהָאֶחָד הִפִּיל חֲבֵרוֹ לָאָרֶץ" (תשובות הרא"ש קא). "צָרִיךְ לָדַעַת מֵרֹאשׁ שֶׁעָלָיו לְהִתְאַבֵּק עִם מַפְרִיעִים שׁוֹנִים" (אחד העם, מ). "הָיִיתָ מִתְאַבֵּק עִם הַיֵּצֶר הָרָע" (בורלא, עקביה 169). – [לְהִתְאַבֵּק עִם־, מִתְאַבֵּק, יִתְ־]

ב. אבק [מן אָבָק]

~ פִּע׳ **אִבֵּק** ^ פ"ע הִתְפַּלֵּשׁ בְּאָבָק: "אִבְּקוּ בְּקִינוֹת בְּכָל שָׁנָה שְׁלוּחָי" (קליר, אאביך, לט׳ באב). – [לְאַבֵּק, יְאַבֵּק]

~ פִּע׳ **אִבֵּק** * פ"י 1 *, פִּזֵּר אֲבָקָה: "מְאַבְּקִין, מְעַשְּׁנִין (אֶת הָאִילָנוֹת) עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה" (שביעית ב ב). 2 °, הֶעֱלָה אָבָק: "מְעַפֶּרֶת בֶּעָפָר בְּקַרְנֶיהָ, בּוֹעֶטֶת וּמְאַבֶּקֶת בְּטַלְפֶיהָ" (מגדלי מו"ס, שעד). 3 °, נִעֵר, הוֹצִיא אָבָק: הָאִשָּׁה אִבְּקָה אֶת הַשְּׁטִיחִים. – [לְאַבֵּק אֶת־, מְאַבֵּק, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻבַּק** * 1, כֻּסָּה אֲבָקָה אוֹ אָבָק: "עֲנָבִים מְאֻבָּקוֹת וּמְעֻשָּׁנוֹת אֵין מְבִיאִין" (ירושלמי ביכורים א ג). "וּבְפָנָיו לֹא רָאוּ אֶלָּא מִשְׁקָפָיו הַמְאֻבָּקִים" (צמח, כתבים 40). 2 °, הוּצָא מִמֶּנּוּ אָבָק: הַשְּׁטִיחִים אֻבְּקוּ עַל־יְדֵי חֲבָטָה בְּמַחְבּוֹט. – [מְאֻבָּק, יְאֻבַּק]

~ הִת׳ **הִתְאַבֵּק** *, **נִתְאַבֵּק** *, הִתְכַּסָּה אָבָק: "לֹא נִתְאַבְּקוּ רַגְלֵיהֶן אֶלָּא כָּזֶה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ מִבֵּיתוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת" (בראשית רבה מג). "וְתַתִּיכַת פְּרוּטָה מִתְאַבֶּקֶת שָׁם בָּאָבָק" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קעז). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱבִיק** ° פ"י הִפְרָה פֶּרַח בַּאֲבָקָה: הַדְּבוֹרִים מַאֲבִיקוֹת אֶת הַמַּטָּעִים. – [לְהַאֲבִיק, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָאֳבַק** °, הָעֳבְרָה אֵלָיו אַבְקַת הַפְּרָחִים: הַצְּמָחִים הָאָבְקוּ וְהוּפְרוּ. – [מָאֳבָק, יָאֳבַק]

– הִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלָיו * [בהשאלה] הָיָה כָּרוּךְ אַחֲרָיו, לֹא זָז מִמֶּנּוּ: "וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם (שֶׁל הַחֲכָמִים)" (אבות א ד). "חֲכָמִים וּמַשְׂכִּילִים... מִתְאַבְּקִים בַּעֲפַר רַגְלֵי רַבָּנִים שׁוֹנִים" (אחד העם, מא).

אָבָק ז׳ [ארמית: אַבְקָא] 1, גַּרְגְּרִים זְעִירִים שֶׁל עָפָר הַנִּשָּׂאִים בָּרוּחַ: "וְהָיָה כְּאָבָק דַּק... וּכְמֹץ עֹבֵר" (ישעיה כט ה). "לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ... וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו" (ברכות ט ה). "וְעִנְּגוּהוּ וְכִסּוּהוּ אֲבָקִים" (גבירול, תהלת אל). "עַד לַמָּרוֹם אָבָק עָלָה" (ביאליק, קטינא). "אֲנַחְנוּ גּוֹלִים בַּאֲבָקֶיךָ" (ש׳ שלום, שירים שיב). 2 ^, שַׁחַק דַּק שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים, אֲבָקָה: "אָבָק נִשְׁאָף מוֹעִיל" (קאנון ד א). אֲבַק־רִיחָה. 3 * [בסמיכות: אֲבַק־] מְעַט, מַשֶּׁהוּ, מִקְצָת, מֵעֵין־, סְפֵק־: "אַרְבַּע אֲבָקוֹת הֵן: אֲבַק רִבִּית, אֲבַק שְׁבִיעִית, אֲבַק עֲבוֹדָה־זָרָה וַאֲבַק לְשׁוֹן־הָרָע" (תוספתא עבודה זרה א י). "וְלֹא הִשַּׂגְתִּי בִּמְרוּצַת שִׂכְלִי אֲבַק מַעֲלַת אֲבוֹתַי" (הרומי, ו 172). יֵשׁ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ מִשּׁוּם אֲבַק חֲנֻפָּה [וראה עוד ערכי־המשנה להלן]. – [אֲבַק־, אֲבָקִים, אַבְקֵי־; גם אֲבָקָאוֹת *]

– אבק פורח, משל לדבר נטול כל ערך, שאין בו ממש: "כצל עובר וכענן כלה... וכאבק פורח" (ונתנה תוקף, מוסף לימים נוראים). "עומדים ומדברים גדולות על אבק פורח וחלום יעוף" (ביאליק, צעירות או ילדות).

– אבק־אדם°, כנוי זלזול להמון העם, לצבור שאין לו דעה משלו.

– אבק־אמת°, מקצת אמת, גרעין של אמת: "אפשר להוסיף עוד... ובכלם יהא מצד ידוע אבק אמת" (ביאליק, הלכה ואגדה).

– אבק־גאוה°, קצת גאוה, מעט גאותנות: "בא השטן לנסות את רבי יודיל, ובמה נסה אותו? באבק גאוה" (עגנון, כלה שיב).

– אבק־הנאה°, הנאה פורתא, קצת הנאה: "ליהנות מכל דבר של הנאה ואבק הנאה" (הזז, היושבת 58).

– אבק לשון־הרע*, קצת רכילות, רמזים שיש בהם להטיל צל כלשהו על אדם: "לא יסיח אדם אפלו בטובתו של חברו, מפני אבק לשון־הרע" (תוספתא עבודה זרה א יד).

– אבק־סופרים* (שבת יב ה), אבקה מיחדת שהכותבים בימי־קדם נהגו לפזר אותה על־גבי הכתב כדי ליבש את הדיו.

– אבק־רבית*, מעין רבית, טובת הנאה קלה שנגרמת למלוה על־ידי מתן ההלואה: "לא ישא אדם ויתן בהלואתו של חברו מפני אבק־רבית" (תוספתא עבודה זרה א יא).

– אבק־שרפה°, 1, דינמיט, חמר־נפץ שבהדלקו הוא נהפך לגזים, ועל־ידי־כך גדל נפחו אלפי מונים – ומתהוית התפוצצות. אבק־שרפה משמש לפצוץ סלעים, למלוי כדורים ליריה ועוד. 2, [בהשאלה] רגז רב, רתחה, התפרצות של כעס: "אולם מגדלי כבר הוציא מקרבו את כל אבק־השרפה ודעתו כפי הנראה נתקררה עליו" (ברקוביץ, הראשונים קה).

– הטיל אבק בעיני הבריות°, [בהשאלה] סנור את עיני הבריות, הטעה על־ידי פעלות ראוה: "לפרקים, בימים־טובים, אהב... להטיל אבק בעיניהם של הבריות: היה מכניס אורחים בביתו ומכבדם ביינות משבחים" (שלונסקי, תר׳ הרון א 128).

אבק ז׳ **אבקה°, איבקה** נ׳ [מארמית: אבקתא, נדרים נו:] סדק או לולאה לרכוס הבגד בכפתור, להשחלת שרוך וכדומה: "נראה לי שלא היה מעביר דרך נקב האבק אלא שבעה חוטין לכל היותר" (תוספות מנחות מב.). "מתקשה (הכלה) ברכיסת כפתורים... בגד הכפתור באבקה" (טשרניחובסקי, שירים 403). "הוא קוטף עלה אחד ונועצו באבקת חלצתה" (ברש, ב 252). – [אבק־, אבקים, אבקי־; אבקת־, אבקות, אבקות־]

אבקה נ׳ [מן אבק] 1, חמרים שנשחקו לגרגרים זעירים עד היותם כעין אבק דק: "אבקת רוכל" (שיר השירים ג ו). אבקת־סכר, אבקת־אפיה. 2° [בבוטניקה] גרגרים חדתאיים הנוצרים בראש האבקן (במאבק) שבפרח: האבקה מעברת על־ידי חרקים או על־ידי הרוח אל העליים, נובטים על הצלקת, והנחשון המתפתח מהם מכיל את תאי־המין הזכריים המפרים את תאי הביצה שבשחלת העלי. – [אבקת־, אבקות, אבקות־]

אבקי° ת׳ [מן אבק] שהוא כעין האבק, בצורת אבקה: "בין שתהיה הרפואה נוזלת או מזור אבקי" (קאנון ג). "כטל־צבעונין בהתנוצצות האבקית" (שטיינמן, דודאים 5). – [אבקית, ־קיים, ־קיות]

אבקיק° ז׳ [מן אבק] גרגר של אבק פורח: קרני השמש הזהיבו את האבקיקים הנשאים באויר. "אבקיק לא־נחשב באין־סוף עולם" (כהן, דבר לאדם, ׳התקופה׳). – [אבקיק־, ־קיקים, אבקיקי־]

אבקית° נ׳ [מן אבקה 2] [בבוטניקה] גרגר זעיר של אבקה: כל אבקית היא בעלת זרוע זעירה. – [אבקיות]

אבקליפטוס° ז׳ ראה איקליפטוס.

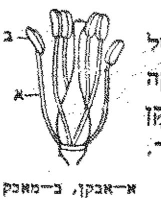

א—אבקן, ב—מאבק

אבקן° ז׳ [מן אבק] אחד מחלקיו העקריים של הפרח העשוי מאבק (ב) המכיל את שקי האבקה ונשא על גבי זיר דמוי קנה קטן (א). האבקן הוא האבר הזכרי של הפרח. – [אבקן־, אבקנים, אבקני־]

אבקני° ת׳ [מן אבקן] (פרח) שיש לו אבקן או אבקנים: לפרח אבקני אין עלי. – [אבקנית, אבקניים, ־ניות]

אבקק [מן אבק]

~ פע׳ **אבקק°** פ״י עשה לאבקה, כתש עד היותו דק כאבק: אבקקנו את הסכר – [לאבקק, מ־, י־]

~ הת׳ **נתאבקק°**, היה לאבק: "הכל נדרדר ונתגרגר ונתאבקק" (שטיינמן, זוגות א 145). – [להת־, מת־, ית־]

א. אבר [אכדית: abāru היה חזק; ראה אביר]

~ פע׳ **אבר*** פ״י הקשה, הכביד: "שאבר עצמו מעשות תשובה" (סנהדרין קט:). "והוא באחת, מאבר לבבו ואינו נרתע" (שנהר, א 288). – [לאבר את־, מאבר, י־]

~ הת׳ **התאבר***, התנהג בקשיחות, התאכזר: "צורר מתאבר ומתגבר עמך להאביד" (סליחות י׳ טבת, אל דמי). [להת־, מת־, ית־]

~ הפ׳ **האביר*** פ״י הקשה, הקשיח, הכביד: "שהאביר לבו שלא לעשות תשובה" (לקח טוב, במדבר קיד). – [להאביר, מ־, י־]

ב. אבר [מן אבר]

~ פע׳ **אבר*** פ״ע גדל, צמח: "אם אברו איבריו יאהילנו" (ינאי קמא). – [לאבר, יאבר]

~ פע׳ **אבר*** פ״י חלק לאיברים: "כיצד מאברין את הערים?... איבר איבר" (עירובין נג.). – [לאבר, מ־, י־]

~ הפ׳ **האביר** פ״ע פרש כנפיו לעוף, טס: "יאבר־נץ יפרש כנפיו לתימן" (איוב לט כו). – "אך שר החשך האביר כבר ושט במרומי תבל" (שניאור, שירים שלח). "עלי, נפשי, עלי! שירי שירך ועל האבירי!" (כהן, שירים כה). "לקראת העתיד, נפשי, האבירי" (יעקב שטיינברג, מח). – [להאביר, מ־, י־]

אבר ז׳ [אכדית: abru; ראה גם אברה] 1, כנף עוף: "מי־יתן־לי אבר כיונה" (תהלים נה ז). 2*, חלק מן הגוף – ראה אבר. – [אבר־, אברים, אברי־]

אֵבֶר*, אֵיבָר* ז׳ [הרחבת המשמעות מן אֶבֶר] **1***, חֵלֶק שֶׁל הַגּוּף הַמְּמַלֵּא בּוֹ תַּפְקִיד מְסֻיָּם, כְּגוֹן יָד, רֶגֶל, קֵבָה, לֵב: ״מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים בָּאָדָם״ (אהלות א ח). ״עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ״ (נשמת, שחרית לשבת). **2***, חֵלֶק בִּכְלִי אוֹ בְּרָהִיט: ״מִטָּה... מִטַּמְּאָה אֵבָרִים וּמִטַּהֶרֶת אֵבָרִים״ (כלים יח ט). **3°**, חֵלֶק בְּנֻסְחָה מָתֵמָטִית אוֹ בְּמִשְׁפָּט: בְּקִבּוּץ־הַמִּסְפָּרִים 4a + 3b – c שְׁלֹשָׁה אֵיבָרִים. אֵיבָר עִקָּרִי וְאֵיבָר טָפֵל בְּמִשְׁפָּט מֻרְכָּב. – [אֵיבַר־, אֵיבָרִים, אֵיבְרֵי־]

– **אֵיבָר מִן הַחַי***, **1**, אֵיבָר אוֹ נֵתַח־בָּשָׂר שֶׁנֶּחְתַּךְ אוֹ נִקְרַע מִבַּעַל־חַיִּים בְּעוֹדֶנּוּ חַי: ״מָה אֵבֶר מִן הַחַי אָסוּר אַף דָּם מִן הַחַי אָסוּר״ (פסחים כב:). **2°** [בהשאלה] דָּבָר חִיּוּנִי שֶׁהַפְּגִיעָה בּוֹ מַכְאִיבָה בְּיוֹתֵר – כְּאִלּוּ חָתְכוּ נֵתַח מִבְּשָׂרוֹ.

– **אֵיבָר מְדֻלְדָּל***, **1**, אֵבֶר שֶׁנִּתְלַשׁ בְּרֻבּוֹ מִן הַגּוּף וְהוּא תָּלוּי בּוֹ, וְאֵין לוֹ רְפוּאָה לְעוֹלָם: ״אֵבֶר הַמְדֻלְדָּל בִּבְהֵמָה״ (כריתות ג ח). **2°** [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם תָּלוּשׁ מֵחֶבְרָתוֹ אוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ.

– **אֵיבַר־הַמִּין°**, אֵיבַר־הַהוֹלָדָה אֵצֶל הַזָּכָר, אוֹ אֵיבַר־הַלֵּדָה אֵצֶל הַנְּקֵבָה.

– **בַּעַל־אֵיבָרִים***, מִי שֶׁאֵיבָרָיו מְגֻדָּלִים: ״פָּרָה כְּחוּשָׁה וּבַעֲלַת אֵיבָרִים״ (ברכות לב.).

– **רִסּוּק־אֵיבָרִים***, **1**, שְׁבִירַת מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בַּגּוּף: ״הִנִּיחַ בְּהֵמָה לְמַעְלָה וּבָא וּמְצָאָהּ לְמַטָּה – אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם רִסּוּקֵי אֵיבָרִים״ (חולין נא.). **2°** [בהשאלה] פְּגִיעָה קָשָׁה, גּוּפָנִית אוֹ חָמְרִית: הַנּוֹסֵעַ יָצָא מִן הַתְּאוּנָה בְּרִסּוּק־אֵיבָרִים.

– **בְּכָל רְמַ״ח אֵיבָרָיו°** [בהשאלה מאהלות א ח], בְּכָל גּוּפוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ: ״הַנְּסִיעָה תְּקֵפָה עַל בִּנְיָמִין וְהָיְתָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ בְּכָל רְמַ״ח אֵיבָרָיו״ (מנדלי מו״ס, ג). ״לְהִבָּלַע בָּהֶם בִּרְמַ״ח אֵיבָרָיו וּשְׁסַ״ה גִּידָיו״ (ביאליק, בגבורות).

אֶבֶר* ז׳ [ארמית: אַבָּרָא] עוֹפֶרֶת, מַתֶּכֶת כְּבֵדָה, אֲפֹרָה וְרַכָּה [הגדרה מפורטת יותר – ליד הערך עוֹפֶרֶת]: ״מֵבִיא סִילוֹן שֶׁל חֶרֶס אוֹ שֶׁל אֶבֶר״ (מקואות ו ח). – [אֶבֶר־]

אֶבְרָה נ׳ [ראה אֵבֶר] **1**, אֵבֶר, כְּנַף שֶׁל עוֹף: ״כְּנֶשֶׁר... יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ, יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ״ (דברים לב יא). **2°**, הַנּוֹצוֹת הַגְּדוֹלוֹת בִּכְנַף הַחוֹסוֹת זוֹ אֶת זוֹ כְּרְעָפִים. – [אֶבְרַת־, אֲבָרוֹת, אֶבְרוֹת־]

אַבְרוֹמָה* נ׳ [יוונית: abramis] **1***, שֵׁם שֶׁל דָּג שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (סוכה יח). **2°**, כִּנּוּי לְאֶחָד מִדְּגֵי־הַמַּאֲכָל מִמִּשְׁפַּחַת הַקַּרְפִּיּוֹנִים (Abramis bramis): ״פָּרְקָה מְתוּקָה וְאַבְרוֹמָה וְאוֹקְיָנוּס עוֹטֵה הַכֶּסֶף״ (טשרניחובסקי, שירים 369). ״כּוֹתַח וְקִשּׁוּאִים עַל אַבְרוֹמָה מְטֻגֶּנֶת״ (בן־ציון, קל). – [אַבְרוֹמוֹת]

אַבַּרְזִין* ז׳ [פרסית] **1***, מִכְסֶה שֶׁל עוֹר (בבא קמא סו:). **2°**, ״בְּרֶזֶנְט״, בַּד חָזָק וּבִלְתִּי חָדִיר לְמַיִם. – [אַבַּרְזִינִים]

אַבְרֵךְ° ז׳ [שאול מבראשית מא מג: ״ויקרא לפניו (לפני יוסף): אברך!״ ולפי הדרש: ״אברך – אב (בחכמה) ורך (בשנים)״, בראשית רבה צ] כִּנּוּי לְאִישׁ צָעִיר, בְּיִחוּד בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לְנִשּׂוּאָיו: ״וְאַבְרֵכִים יוֹשְׁבִים עִם נְשֵׁיהֶם״ (ביאליק, לא ידע). ״טוֹבָה קְטַנָּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ, הָאַבְרֵךְ״ (סוקולוב, במראות 14). – [אַבְרֵךְ־, אַבְרֵכִים, אַבְרְכֵי־]

– **אַבְרֵךְ־מְשִׁי°**, כִּנּוּי עֲמָמִי, לְגַלְגַּנִּי כָּלְשֶׁהוּ, לְצָעִיר רַךְ וּמְעֻדָּן שֶׁהִגִּיעַ לְפִרְקוֹ, אוֹ לְנָשׂוּי בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לְנִשּׂוּאָיו: ״מְלַמֵּד מְיֻחָד, אַבְרֵךְ־מְשִׁי שֶׁיָּרַד מִשֻּׁלְחַן חוֹתְנוֹ זֶה עַתָּה״ (ביאליק, מאחורי ג). ״נִטְפָּלִים לוֹ מַשְׂכִּילִים חֲבֵרִים, בַּחוּרִים וְאַבְרְכֵי־מְשִׁי הוֹלְכֵי בָּטֵל״ (ליסיצקי, תולדות 114).

אַבְרֵכוּת° נ׳ [מן אַבְרֵךְ] מַעֲמָדוֹ שֶׁל הָאַבְרֵךְ, תְּקוּפַת הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לְנִשּׂוּאִים: ״לוּ יָדַע בִּימֵי אַבְרֵכוּתוֹ אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה עִם רֵעֵהוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קא). – [אַבְרֵכוּת־]

אַבְרָנִי° ז׳ [אולי מן אֵבֶר] שֵׁם שֶׁל עוֹף־מַיִם: ״מָשָׁל לְאַבְרָנִי שֶׁקִּנֵּן עַל שְׂפַת הַיָּם״ (ילקוט, אסתר ג ז). – [אַבְרָנִים]

אַבְרֵק° ז׳ [מן בּרק, הִבְרִיק] שֵׁם עִבְרִי לְכוֹכַב נֹגַהּ.

אֶבְרֵקָא* מ״ק [יוונית: heureka מצאתי] מָצָאתִי! יֵשׁ וָיֵשׁ! [קריאת שמחה רווחת, על שום קריאתו של החכם היווני ארכימדס (במאה השלישית לפני מניין האומות) כשגילה את המשקל הסגולי, בשעה שרחץ באמבטיה, ושם לב לנפח המים שדחף גופו מן האמבטיה החוצה]

אַבְרָקַדַבְרָא* [ממקור לאטיני; לפי דעה אחרת, מארמית: ״עברה כד עברה״] **1**, מִלַּת־לַחַשׁ עַתִּיקָה שֶׁנִּכְתְּבָה בְּצוּרַת קָמֵעַ, מִתּוֹךְ אֱמוּנָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ סְגֻלּוֹת־קֶסֶם לְרִפּוּי מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת. **2**, כִּנּוּי לְדִבְרֵי טִמְטוּם, דִּבְרֵי־הֶבֶל.

א ב ר ק ד ב ר א
א ב ר ק ד ב ר
א ב ר ק ד ב
א ב ר ק ד
א ב ר ק
א ב ר
א ב
א

קמיע אברקדברא

אַבְרָקַיִם* ז״ז [מיוונית: brakai; לאטינית: bracae] מִכְנָסַיִם רְחָבִים: ״מִקְטֹרֶן... וּשְׁנֵי אַבְרָקִין״ (ירושלמי שבת טז ד). ״הַשְּׁבִיעִי – אַבְרָקָיו אֲדֻמִּים וְתַרְגִּים״ (אלתרמן, התיבה 149). אַבְרָקַיִם שֶׁל פָּרָשִׁים. – [אַבְרְקֵי־, אַבְרָקָיו]

ענף אברש

אַבְרָשׁ° ז׳ [מארמית: אַבְרָתָא, שבת קכח.] סוּג שֶׁל בְּנֵי־שִׂיחַ וְשִׂיחִים מִמִּשְׁפַּחַת הָאַבְרָשִׁיִּים (Erica). נָפוֹץ בְּרֹב הָאֲזוֹרִים הַחַמִּים וְהַמְּמֻזָּגִים בְּעִקָּר בְּאַפְרִיקָה הַדְּרוֹמִית. אֵינֶנּוּ גָּדֵל בַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אַךְ אֶחָד מִמִּינָיו מָצוּי בַּלְּבָנוֹן. כַּמָּה מִמִּינֵי הָאַבְרָשׁ מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. – [אַבְרַשׁ־, אַבְרָשִׁים, ־רְשֵׁי־]

אֲבָשִׁים* ז״ר [מן באשׁ או יבשׁ] עִנְּבֵי־בָר, מִין גָּרוּעַ שֶׁל עֲנָבִים: ״הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים מִשֶּׁהִבְאִישׁוּ״ (מעשרות א ב). ״הֵדִיחַ בָּהֶן (בְּמַיִם) עֲנָבִים אֲבָשִׁין לְחוֹלֶה״ (ירושלמי תרומות מא ד). – [אֲבָשֵׁי־]

אג׳ קיצור: **1**, אֲגוֹרָה. **2**, אַגָּדָה. **3**, אֲגֻדָּה. **4**, אִגֶּרֶת. **5**, אַגְרָה.

א״ג ר״ת אָמוֹן גּוֹסְנִי.

אג״א ר״ת אֲגַף אַסְפָּקָאוֹת.

אַגַּב* [ארמית: אַ(על)+גַּב] **1*** מ״ח עַל־יְדֵי־, בְּאֶמְצָעוּת־: ״מְטַלְטְלֵי אַגַּב מְקַרְקְעֵי״ (בבא מציעא יא:). ״קוּם וּמְכֹר שְׁלָשְׁתָּם יַחַד אַגַּב חָמֵץ בִּפְרוּטָה״ (ביאליק, תקוות עני). ״אִם נִשְׁתַּבֵּשׁ בַּגְּמָרָא – אַגַּב חֲרִיפוּת שִׁבּוּשׁ״ (עגנון, אורח 135). **2°** תה״פ בְּהִזְדַּמְּנוּת זוֹ, לֹא מִתּוֹךְ כַּוָּנָה תְּחִלָּה: ״עַתָּה בָּאתִי... וְאַגַּב אוֹדֶה לַאֲדוֹנִי״ (איגרת).

– אֲגַב אוֹרְחָא* [על-פי ברכות כו:], בְּהִזְדַּמְּנוּת, תּוֹךְ כְּדֵי־כָּךְ: "יִשְׁתַּדֵּל נָא לִכְתֹּב סִפּוּרִים טוֹבִים וּלְתַקֵּן אַגַּב־אוֹרְחָא אֶת סִגְנוֹנוֹ הַמְּרֻשָּׁל" (ביאליק, סעות). "מְצַטְחֵק בִּצְחוֹק שֶׁל בִּטּוּל... מַפְלִיט אַגַּב־אוֹרְחָא אִמְרַת בּוּז" (ברנר, א 18).

– אַגַּב גְּרָרָא* (בבא מציעא ד:), מִתּוֹךְ הַגְּרָרוּת אַחֲרֵי הַקּוֹדֵם, מִתּוֹךְ הֶמְשֵׁךְ הַדְּבָרִים: "כְּשֶׁהָיָה קָרוֹב הַדָּבָר לִשְׁבִירַת כְּלֵי־חֶרֶס וְנִזְכְּרוּ אַגַּב־גְּרָרָא בְּחָתָן וְכַלָּה" (מגדלי מו"ס, 13). "שֶׁהוּא יְחַלֵּה אֶת פְּנֵי הַמְּמֻנֶּה, אַגַּב גְּרָרָא גַּם בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ (ברנר, א 162).

– דֶּרֶךְ אַגַּב°, אַגַּב אוֹרְחָא: "שׁוֹאֵל פִּתְאֹם אַרְיֵה דֶּרֶךְ אַגַּב אֶת הָעֶגְלוֹן הַסָּמוּךְ לוֹ" (ביאליק, אריה ה).

אגבה

אֲגָבָה° נ' [מיוונית: agauos אציל] סוּג צְמָחִים שֶׁמּוֹצָא מִינָיו מֶקְסִיקוֹ וּצְפוֹן אֲמֶרִיקָה הַדְּרוֹמִית (Agave). עָלָיו הָעֲרוּכִים בְּשׁוֹשֶׁנֶת גְּדוֹלִים וּבְשָׂרִיִּים. כַּמָּה מִמִּינֵי הָאֲגָבוֹת מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. מֵאַחַד הַמִּינִים, שֶׁמְּגַדְּלִים בְּיָמֵינוּ בָּאָרֶץ כְּצֶמַח־תַּעֲשִׂיָּה חָשׁוּב, מְכִינִים סִיבִים הַנִּקְרָאִים "סִיסָל". – [אֲגָבַת־, אֲגָבוֹת]

אַגָּבִי° ת' [מן אַגַּב] שֶׁבָּא דֶּרֶךְ אַגַּב, מִקְרִי, אֲרָעִי: "הֵם אֵינָם בְּרִיּוֹת מִקְרִיּוֹת וְאַגָּבִיּוֹת" (ישראל כהן, דמות 29). "מִנַּיִן לוֹ זֶה הַנֹּסַח הָאַגָּבִי?" (ארד, ביתו 14). – [אַגָּבִית, אַגָּבִיִּים, אַגָּבִיּוֹת]

– אַגָּבִית° תה"פ דֶּרֶךְ אַגַּב, לֹא בְּמִכְוָן: "גּוֹמְאִים מְתוּנוֹת וּמַקְשִׁיבִים אַגָּבִית חֲרֵדוֹת" (יזהר, צקלג 750).

אַגָּבִיּוּת° נ' [מן אַגָּבִי] מִקְרִיּוּת, דָּבָר שֶׁבְּדֶרֶךְ אַגַּב, סְתָמִיּוּת: "אוֹתָהּ אֲרֶשֶׁת שֶׁל אַגָּבִיּוּת אֵינָהּ מַנִּיחַתּוּ אֲפִלּוּ כְּשֶׁמִּתְאַמֵּץ" (ארד, ביתו 170). – [אַגָּבִיּוּת־]

אגד [ארמית: אֲגַד; ראה גם אֲגֻדָּה]

~ פע' **אָגַד*** פ"י 1, קָשַׁר, צָרַר בִּצְרוֹר: "אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֶלָּא בְּמִינוֹ" (סוכה ג ח). 2, כִּנֵּס, הִקְהִיל: "שֶׁלֹּא תֶּאֱגֹד עָלֶיךָ אֲגֻדָּה" (ספרי, קכו). – [לֶאֱגֹד אֶת־, אוֹגֵד, יֶאֱגֹד]

~ נפ' **נֶאֱגַד***, 1*, נִקְשַׁר, נִכְרַךְ: "יָרָק הַנֶּאֱגָד" (מעשרות א ה). 2°, חֻבַּר, נַעֲשָׂה אֲגֻדָּה: נֶאֱגַד נָא יַחַד וְנִפְעַל. – [לְהֵאָגֵד, נֶאֱגָד, יֵאָגֵד]

~ פע' **אִגֵּד°** פ"י 1, קָשַׁר וְכָרַךְ הֵיטֵב. 2, אִרְגֵּן בַּאֲגֻדָּה: שְׁלִיחַ הַהִסְתַּדְּרוּת אִגֵּד אֶת עוֹבְדֵי הַמִּפְעָל. – [לְאַגֵּד אֶת־, מְאַגֵּד, יְ־]

~ פע' **אֻגַּד**^, חֻבַּר, צֹרַף יַחַד: "כְּשֶׁחָל... רוּחַ עֶלְיוֹן הַמְאֻגָּד לְאִידֵיאָלִיּוּת" (הרב קוק, אורות לד). "אֵינָם מִצְטָרְפִים לְצִבּוּר מְאֻגָּד" (ליסיצקי, תולדות 141). "לְשֵׁם כָּךְ אֻגְּדוּ... הַמַּחֲנוֹת הַ־9 וְהַ־10 בְּמַעֲרָךְ הַתְקָפִי (שלונסקי, הר' הרון ד 182). – [מְאֻגָּד, יְאֻגַּד]

~ הת' **הִתְאַגֵּד°**, הִתְחַבֵּר עִם אֲחֵרִים לַאֲגֻדָּה: "נָאֵץ שִׁמְךָ מִתְאַגְּדִים" (פיוטים, סידור 738). "נִתְכַּנְּסוּ... וְנִתְאַגְּדוּ בַּאֲגֻדָּה" (ליסיצקי, תולדות 141). – [לְהִתְאַגֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' **הֶאֱגִיד°** פ"י הִכְנִיס לְתַאֲגִיד, אִרְגֵּן (מוֹסָד, חֶבְרָה) כְּגוּף מִשְׁפָּטִי. – [הַאֲגִיד, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הָאֳגַד°**, הֻכְנַס לְתַאֲגִיד, נִקְבַּע כְּגוּף מִשְׁפָּטִי. – [מָאֳגָד, יָאֳגַד]

אֶגֶד* ז' [מן אגד] 1°, צְרוֹר, חֲבִילָה: אֶגֶד שֶׁל יְרָקוֹת. 2*, קִשּׁוּר: "לוּלָב צָרִיךְ אֶגֶד" (סוכה לו:). 3*, בַּד אוֹ מַלְמָלָה מְיֻחֶדֶת לַחֲבִשַׁת פֶּצַע: "יוֹצֵא הוּא בְּאֶגֶד שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה" (שבת נג.). 4°[בצבא] גּוּף צְבָאִי הַמֻּרְכָּב מִמִּסְפַּר יְחִידוֹת הַשַּׁיָּכוֹת כֻּלָּן לְחַיִל אֶחָד. – [אֶגֶד־, אֶגְדּוֹ; אֲגָדִים, אִגְדֵי־]

אֲגֻדָּה, אגודה נ' [ראה אגד] 1, צְרוֹר, חֲבִילָה: "אֲגֻדַּת אֵזוֹב" (שמות יב כב). "אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁטָרוֹת" (בבא מציעא א ח). "וַאֲגֻדּוֹת שֶׁל אוֹר הִצְלִיפוּ עַל פָּנַי" (ביאליק, צפרירים). 2, קֶשֶׁר: "פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע, הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה" (ישעיה נח ו). 3, חֶבְרָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם שֶׁהִתְאַגְּדוּ לְשֵׁם מַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת, קְבוּצָה, חֲבוּרָה: "וַיִּתְקַבְּצוּ בְנֵי בִנְיָמִן אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת" (שמואל ב ב כה). "וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם" (תפילת עמידה לימים נוראים). אֲגֻדָּה מִקְצוֹעִית. אֲגֻדָּה שִׁתּוּפִית (קוֹאוֹפֶּרָטִיב). 4, כִּפָּה: "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ" (עמוס ט ו). – [אֲגֻדַּת־, אֲגֻדּוֹת]

אֻגְדָּה°, אוגדה נ' [מן אגד] [בצבא] גּוּף צְבָאִי (חֲטִיבָה אוֹ יְחִידָה אַחֶרֶת) שֶׁסֻּפְּחוּ אֵלָיו בְּאֹפֶן זְמַנִּי צְוָתוֹת שֶׁל נֶשֶׁק מְסַיֵּעַ וִיחִידוֹת אֲחֵרוֹת מִן הַדִּיבִיזְיָה אוֹ מִן הַיְחִידָה הַגְּבוֹהָה יוֹתֵר לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה מְסֻיֶּמֶת. – [אֻגְדַּת־, אֻגְדּוֹת]

אַגָּדָה* נ' [מן נגד, הִגִּיד, צורה ארמית-תלמודית במקום הַגָּדָה] 1°, סִפּוּר דִּמְיוֹנִי, רָצוּף מַעֲשֵׂי פְּלָאוֹת, לֶגֶנְדָּה: אַגָּדוֹת חֲסִידִים. אַגָּדוֹת אֶלֶף לַיְלָה וָלַיְלָה. 2*, שֵׁם כּוֹלֵל לְסִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת וְשִׂיחוֹת עַל גִּבּוֹרֵי הַמִּקְרָא וְאַנְשֵׁי הָאֻמָּה, מְשָׁלִים, אִמְרֵי חָכְמָה וּדְרָשׁוֹת שֶׁנִּרְשְׁמוּ בַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים: "דְּבָרִים שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּאַגָּדָה" (שבת פז.). "שְׁמוּעָה וְאַגָּדָה" (מועד קטן כג:). הֲלָכָה וְאַגָּדָה. מִבְחַר דִּבְרֵי הָאַגָּדָה כֻּנְּסוּ בִּידֵי בְּיַאלִיק וְרַבְנִיצְקִי בְּ"סֵפֶר הָאַגָּדָה". – [אַגָּדַת־, אַגָּדוֹת, אַגְדוֹת־]

– אַגָּדַת־עַם°, אַגָּדָה הָרוֹוַחַת בָּעָם וְאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם שֶׁל מְחַבֵּר יָחִיד.

– בַּעַל־אַגָּדָה* (בראשית רבה צד), חָכָם הַבָּקִי בְּדִבְרֵי אַגָּדָה.

– מָסֹרֶת אַגָּדָה* (ירושלמי בבא בתרא טו ג), אַגָּדָה שֶׁנִּמְסְרָה מִדּוֹר לְדוֹר.

אֲגֻדּוּת^ נ' [מן אגד] אִגּוּד, קִשּׁוּר: "צָרַר רוּחַ – לְשׁוֹן אֲגֻדּוּת" (רש"י הושע ד יט). – [אֲגֻדּוּת־]

אַגָּדִי° ת' [מן אַגָּדָה] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ הָאַגָּדָה, לֶגֶנְדָּרִי: "הַצּוּרָה הָאַגָּדִית שֶׁל הַפְּרוֹבְּלֵימָה הַלְּשׁוֹנִית" (ביאליק, הלכה ואגדה). יְסוֹדוֹת אַגָּדִיִּים בִּיצִירַת הַסּוֹפֵר. 2, דִּמְיוֹנִי, פַנְטַסְטִי, הַנִּרְאֶה כְּאַגָּדָה: לְהֲקָמַת הַמִּפְעָל הוּצְאוּ סְכוּמִים אַגָּדִיִּים. – [אַגָּדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

אַגָּדִיּוּת° נ' [מן אַגָּדִי] 1, סִגְנוֹן הָאַגָּדָה וְרוּחָהּ: אַגָּדִיּוּת בִּיצִירָה הָעֲמָמִית. 2, דִּמְיוֹנִיּוּת: בְּתֵאוּר הַפָּרָשָׁה יֵשׁ יוֹתֵר אַגָּדִיּוּת מִשֶּׁיֵּשׁ בָּהּ סְקִירַת אֵרוּעִים שֶׁל מַמָּשׁ. – [אַגָּדִיּוּת־]

אַגַּדְתָּא* נ' [ארמית] אַגָּדָה (סוטה מט.). רְאֵה אַגָּדָה 2.

– רַבָּנַן דְּאַגַּדְתָּא* (ירושלמי יבמות ה ג), חַכְמֵי הָאַגָּדָה, חֲכָמִים הַבְּקִיאִים בְּאַגָּדוֹת וּבְמִדְרָשִׁים.

אֲגַדְתִּי° ת׳ [מן אֲגָדָה] אַגָּדִי, שֶׁרַבּוּ עָלָיו אֲגָדוֹת: ״עוֹבְדֶיהָ... הָיָה אָז דְּמוּת הַיִּרוֹאִית וְאַגַּדְתִּית בַּתְּנוּעָה״ (שזר, כוכבי 132). — [אַגַּדְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

אֶגוֹ° ז׳ [לאטינית: ego אני] [בפסיכולוגיה] הָ״אֲנִי״ שֶׁל הָאָדָם, אִישִׁיּוּתוֹ וְעַצְמִיּוּתוֹ.

אֶגוֹאִיזְם° ז׳ [מלאטינית: ego אני] אָנֹכִיּוּת, דְּאָגָה יְתֵרָה לְעַצְמוֹ עַל חֶשְׁבּוֹן הַזּוּלַת, רְאִיַּת הַכֹּל מִבְּחִינַת טוֹבָתוֹ הָאִישִׁית. הֵהֶפֶךְ: ״אַלְטְרוּאִיזְם״.

— **אֶגוֹאִיסְט◊** ז׳ אָנֹכִיִּי, אָדָם הַדּוֹאֵג רַק לִצְרָכָיו שֶׁלּוֹ, לְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בַּאֲחֵרִים.

— **אֶגוֹאִיסְטִי◊** ת׳ שֶׁל אֶגוֹאִיסְט, אָנֹכִיִּי: הִתְנַהֲגוּת אֶגוֹאִיסְטִית.

אָגוּד* ת׳ [מן אגד, אָגַד] קָשׁוּר, מְחֻבָּר: ״לוּלָב בֵּין אָגוּד בֵּין שֶׁאֵינוֹ אָגוּד — כָּשֵׁר״ (סוכה לג). ״וְהַכִּימָה בְּכוֹכָבִים אֲגוּדָה״ (גבירול, א 154). ״קָלוּעַ וְקָשׁוּר וְאָגוּד״ (הזז, יעיש ג 97). — [אֲגוּדָה, אֲגוּדִים, ־דוֹת]

אִגּוּד° ז׳ [מן אגד, אִגֵּד] אֲנָשִׁים שֶׁהִתְאַגְּדוּ לְשֵׁם מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: אִגּוּד מִקְצוֹעִי. אִגּוּד סְפּוֹרְט. — [אִגּוּד־, אִגּוּדִים, אִגּוּדֵי־]

אֱגוֹד* ז׳ [מן אגד] קֶשֶׁר, חוּט אוֹ גִּבְעוֹל רַךְ לִקְשֹׁר וּלְחַבֵּר בּוֹ דְּבָרִים: ״אֱגוֹדֵי הַשּׁוּם״ (פאה ו י). כָּל הַנּוֹטֵל לוּלָב בֶּאֱגוֹדוֹ וַהֲדַס בַּעֲבוֹתוֹ״ (סוכה מה.). — [אֱגוֹד־, אֲגוֹדִים, אֲגוֹדֵי־]

נ — אגודל

אֲגוּדָל* ז׳ [מן א. גדל, ראה גם גּוּדָל] בֹּהֶן, הָאֶצְבַּע הָעָבָה בַּיָּד אוֹ בָּרֶגֶל: ״הָיָה נוֹעֵץ אֲגוּדָלוֹ בְּתוֹךְ פִּיו״ (שיר השירים רבה ג, מי זאת). ״אֲגוּדָלֵי וְחִידוֹת הָעוֹלָם״ (ביאליק, ספיח ב). — [אֲגוּדַל־, אֲגוּדָלִים, אֲגוּדְלֵי־]

— מְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד אֲגוּדָל* [על־פי שבת סב:], הוֹלֵךְ לְאַט, הוֹלֵךְ הֲלִיכָה מְתוּנָה.

אגודה, ראה אֲגֻדָּה.

אֲגוּדָלִי° ת׳ [מן אֲגוּדָל] שֶׁהוּא כִּמְצֻוָּץ מִתּוֹךְ הָאֲגוּדָל: ״הַמַּאֲמָרִיּוּת הָעִתּוֹנָאִית, הָאֲגוּדָלִית, שֶׁאֵינָהּ בָּאָה בְּחֶשְׁבּוֹן״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אֲגוּדָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

אגוז מפוצח

אֱגוֹז ז׳ [ארמנית: engoiz; ארמית: גּוֹזָא, אֱגוֹזָא; ערבית: גַ׳וְז] פְּרִי־עֵץ בַּעַל קְלִפָּה קָשָׁה; גַּרְעִינוֹ עָשִׁיר בְּשֶׁמֶן וְהוּא טוֹב לְמַאֲכָל (Juglans): ״אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי״ (שיר השירים ו יא). ״קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין״ (בבא מציעא ד יב). — [אֱגוֹז־, אֱגוֹזִים, אֱגוֹזֵי־]

— **אֱגוֹז־הַמֶּלֶךְ°** (Juglans regia), אֶחָד מִמִּינֵי הָאֱגוֹזִים הַמְּשֻׁבָּחִים.

— **אֱגוֹז־פֶּרֶךְ*** (ערלה ג ז), אֱגוֹז שֶׁקְּלִפָּתוֹ נוֹחָה לְהִפָּצֵחַ וְהִיא נִפְרֶכֶת בַּיָּד.

— **אֱגוֹז קַנְטְרָן*** (שיר השירים רבה ו, אל גינת), אֱגוֹז שֶׁקְּלִפָּתוֹ קָשָׁה לְפַצּוֹחַ.

— **אֱגוֹז קָשֶׁה°**, 1. כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם עַקְשָׁן וְתַקִּיף שֶׁקָּשֶׁה לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו אוֹ לְשַׁנּוֹת אֶת דַּעְתּוֹ: ״אֱגוֹז קָשֶׁה הוּא וְלֹא בִּמְהֵרָה יִתְפַּצַּע — נוֹאֲשׁוּ הַשְּׁכֵנִים״ (ביאליק, מאחורי א). ״הָיִיתִי בְּעֵינָיו יוֹצֵא־דֹּפֶן, מֵעֵין אֱגוֹז קָשֶׁה הַמַּצְרִיךְ טִפּוּל לְעַצְמוֹ״ (דינור, בעולם 49). 2. כִּנּוּי לִבְעָיָה חֲמוּרָה שֶׁקָּשֶׁה לְפָתְרָהּ, אוֹ לְמִכְשׁוֹל שֶׁקָּשֶׁה לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו.

אגוז־אדמה

— **אֱגוֹז־אֲדָמָה°**, צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, שֶׁתַּרְמִילָיו מַבְשִׁילִים בָּאֲדָמָה לְאַחַר שֶׁהַשְּׁחָלוֹת חוֹדְרוֹת לְתוֹכָהּ, כְּתוֹצָאָה שֶׁל הִתְאָרְכוּת נוֹשְׂאֵי הַשְּׁחָלוֹת אַחֲרֵי הַהַפְרָיָה. זַרְעָיו מְשַׁמְּשִׁים לְמַאֲכָל לְאַחַר שֶׁקּוֹלִים אוֹתָם (בִּלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר הֵם קְרוּיִים ״בָּטְנִים״, וּבִלְשׁוֹן־הַשּׁוּק — ״פִּיסְטוּקִים״). אֱגוֹז־הָאֲדָמָה הוּא אֶחָד מִצִּמְחֵי־הַשֶּׁמֶן הַחֲשׁוּבִים (Arachis hypogaea).

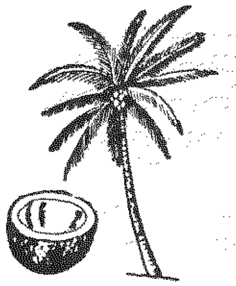
אגוז־הודו

— **אֱגוֹז־הֹדּוּ°**, נַרְגִּיל, קוֹקוֹס, פְּרִי גָּדוֹל שֶׁל עֵץ טְרוֹפִּי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּקָלִיִּים (Cocos nucifera). קְלִפָּתוֹ קָשָׁה, צִיפָּתוֹ לְבָנָה וּמְשַׁמֶּשֶׁת לְמַאֲכָל וּלְתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת, לְשֶׁמֶן וְעוֹד.

אֱגוֹזָה* נ׳ [מן אֱגוֹז] אִילַן הָאֱגוֹז (שיר השירים רבה ו). הָאֱגוֹזָה גְּדֵלָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים. — [אֱגוֹזַת־, אֱגוֹזוֹת]

אֱגוֹזִית° נ׳ [מן אֱגוֹז] [בבוטאניקה] פְּרִי יָבֵשׁ בַּעַל זֶרַע אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ מְעֹרֶה בַּקְּלִפָּה. — [אֱגוֹזִיּוֹת]

אֶגוֹטִיזְם° ז׳ [מלאטינית: ego אני] רְגִישׁוּת־יֶתֶר לְגַבֵּי הָ״אֲנִי״; הַעֲרָכָה עַצְמִית מֻפְרֶזֶת וּבִטּוּל הַזּוּלַת [ראה גם אֶגוֹאִיזְם]

— **אֶגוֹטִיסְט◊** ז׳ אָדָם בַּעַל תְּכוּנוֹת שֶׁל אֶגוֹטִיזְם.

אגו״י ר״ת אֲגֻדַּת יִשְׂרָאֵל.

אִגּוּם°, אִיגּוּם ז׳ [מן אגם, אִגֵּם] הֲסִיכָה לַאֲגַם, רִכּוּז מַיִם לְשֵׁם יְצִירַת אֲגַם: ״אִגּוּמוֹ שֶׁל נָהָר עַל־יְדֵי סֶכֶר גָּבוֹהַּ לְשֵׁם הַפָּקַת הַשְׁמַל מִמַּפַּל־מַיִם״ (שרת, באסיה 52). אִגּוּם מֵי נְחָלִים בַּנֶּגֶב. — [אִגּוּם־]

אָגוֹן* ז׳ [יוונית: agon תחרות] קְרָב, מִלְחָמָה: ״אָגוֹן נַעֲשָׂה בַּמְּדִינָה״ (ילמדנו, אמור). ״מְחַלְיִן יוֹם יוֹם וּמִתּוֹךְ אָגוֹן קְטַנּוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 325, במהדורה החדשה נדפס: קְרָב). — [אֲגוֹן־, אֲגוֹנִים, ־נֵי־]

אִגּוּף°, אִיגּוּף ז׳ [מן אגף, אִגֵּף] [בצבא] תְּנוּעָה אֶל אֲגַפּוֹ הַיְמָנִי אוֹ הַשְּׂמָאלִי אוֹ אֶל עָרְפּוֹ שֶׁל כֹּחַ אוֹיֵב כְּדֵי לְתָקְפוֹ: ״כָּךְ יַעֲשׂוּ: אִגּוּף מִשְּׂמֹאל, רִתּוּק מִיָּמִין וְהֶלֶם עַל הָרֹאשׁ״ (יזהר, צקלג 200). — [אִגּוּף־]

אֶגוֹצֶנְטְרִי° ת׳ [מלאטינית: ego אני + centrum מֶרְכָּז] הַמֶּרְכָּז בְּעַצְמוֹ, הָרוֹאֶה תָּמִיד בְּמֶרְכַּז כָּל פְּעֻלָּה וְכָל מַחֲשָׁבָה אֶת הָ״אֲנִי״ שֶׁלּוֹ. — [אֶגוֹצֶנְטְרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **אֶגוֹצֶנְטְרִיּוּת◊** נ׳ רְאִיַּת עַצְמוֹ כְּמֶרְכַּז הַכֹּל, הִתְעַלְּמוּת מֵרְאִיַּת הַזּוּלַת.

אָגוּר* ת׳ [מן אגר, אָגַר] צָבוּר, נֶאֱסָף: ״שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ״ (ברכות לט.). ״בְּפִיהוּ מֹר וְיַיִן הַטּוֹב אֲגוּרִים״ (הנגיד, דיואן ג 122). ״וְנִשְׁקָלוֹת בְּפֶלֶס מַחֲשָׁבוֹת וּמַאַסְפֵי תְּעוּדוֹת הֵן אֲגוּרוֹת״ (גבירול, א 196). מָזוֹן אָגוּר לִשְׁעַת חֵרוּם. — [אֲגוּרָה, אֲגוּרִים, אֲגוּרוֹת]

– אָגוּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה* (קהלת רבה א), כִּנּוּי לְלַמְדָן, מִי שֶׁקָּנָה וְאָגַר הַרְבֵּה תוֹרָה: "רַבִּי אֲבִיגְדּוֹר הִתְהַלֵּךְ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת אָגוּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה" (עגנון, אלו כז).

אִגּוּר°, אִיגּוּר ז׳ [מן אגר, אָגַר] אִסּוּף, צְבִירָה: "הַבּוֹר הַגָּדוֹל שֶׁכָּרָה הַפַּרְדְּסָן לְאִגּוּר הַזֶּבֶל (יזהר, מישור 13). – [אִגּוּר־]

אֲגוֹרָה נ׳ [אכדית: igrum; ארמית אַגְרָא שכר; קרוב אל גֵּרָה] 1, יְחִידַת־מִשְׁקָל קְטַנָּה שֶׁל כֶּסֶף שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ בִּימֵי־קֶדֶם (שמואל א ב לו). 2° [במדינת־ישראל בימינו] יְחִידַת־הַכֶּסֶף הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר: מֵאִית הַלִּירָה הַיִּשְׂרְאֵלִית. – [אֲגוֹרַת־, אֲגוֹרוֹת]

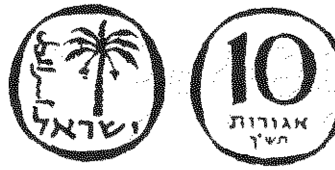

מטבע בן 10 אגורות בימינו – משני צדדיו

– הִשְׁתַּחֲוָה לַאֲגוֹרַת־כֶּסֶף, [ביטוי ציורי] הָיָה עָנִי וְחָסֵר־כֹּל: "יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף" (שמואל א ב לו). "כֻּלָּנוּ גּוֹוְעִים מֵחֶסְרוֹן־כִּיס וּמִשְׁתַּחֲוִים לַאֲגוֹרַת־כֶּסֶף" (ברקוביץ, תר׳ מנחם קכג).

אֲגוּרִי* ז׳ [לפי ירושלמי ביכורים סג ד–מלשון אגר: "שהוא אוגר שמנו לתוכו"] שֵׁם מִין זַיִת שֶׁמִּדָּתוֹ בֵּינוֹנִית: "כַּזַּיִת שֶׁאָמְרוּ – לֹא גָּדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי, זֶה אֲגוּרִי" (כלים יז ח).

אג״ח ר״ת אִגֶּרֶת־חוֹב.

אָגִיד° ז׳ [מן אגד] זִים, אֵיבַר־הַנְּשִׁימָה שֶׁל הַדָּגִים. – [אֲגִיד־, אֲגִידִים, ־דֵי־]

אֲגִידָה^ נ׳ [מן אגד, אָגַד] קְשִׁירָה, צְרִירָה: "הוֹשַׁעְנָא פְּסוּלָה מִשְּׁעַת אֲגִידָה" (רש״י סוכה לג.). – [אֲגִידַת־, אֲגִידוֹת]

אַגְ׳יוֹ° ז׳ [איטלקית: aggio ניכוי] 1, [בחילופי כסף וניירות־ערך] הַתּוֹסֶפֶת הַמִּשְׁתַּלֶּמֶת עַל מְחִירָם הָרִשְׁמִי אוֹ הַנָּקוּב שֶׁל הַמַּטְבֵּעַ אוֹ נְיַר־הָעֵרֶךְ שֶׁמְּחִירוֹ בַּשּׁוּק יָפֶה מִמֶּנּוּ. 2, הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין עֵרֶךְ מִשְׁקַל־הַמַּתֶּכֶת שֶׁל מַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף מְשֻׁמָּשִׁים לְעֵרֶךְ הָרִשְׁמִי הַטָּבוּעַ בָּהֶם.

אֲגִיטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: agitare להניע, לעורר] תַּעֲמוּלָה. –[־טַצְיוֹת]

– אֲגִיטָטוֹר° ז׳ תַּעַמְלָן.

אֶגִיפְּטוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: Aigyptos מצרים + logos לימוד] חֵקֶר מִצְרַיִם הַקְּדוּמָה, תּוֹלְדוֹתֶיהָ, עַתִּיקוֹתֶיהָ, תַּרְבּוּתָהּ וְאֹרַח־חַיֶּיהָ.

– אֶגִיפְּטוֹלוֹג° ז׳ חוֹקֵר מֻמְחֶה בְּמַדַּע הָאֶגִיפְּטוֹלוֹגְיָה.

אֲגִירָה^ נ׳ [מן אגר, אָגַר] אִסּוּף, צְבִירָה: "כֻּלָּם לְשׁוֹן אֲגִירָה" (מנחם, מחברת). אֲגִירַת מִצְרָכִים לִשְׁעַת חֵרוּם. – [אֲגִירַת־, אֲגִירוֹת]

אֵגֶל ז׳ [אולי קרוב אל גלל, עִגֵּל] רְסִיס, טִפָּה, נֶטֶף: "אֶגְלֵי־טָל" (איוב לח כח). "וְהִשְׁלִיכוּ עֲלֵיהֶם כִּגְשָׁמִים כְּלֵי זַעַם וְעֶבְרָה כָּאֲגָלִים" (הנגיד, דיואן א 24). "וּכְמוֹ מְחַנֵּק בְּצַוָּארִי וְאֶגְלֵי דֶמַע בְּעֵינַי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יב). "אֶגְלֵי זֵעָה נִרְאוּ בְּפָנֵיהֶם" (בורלא, עקביה 215). [אֵגֶל־, אֶגְלוֹ; אֲגָלִים, אֶגְלֵי־]

אגל [מן אֵגֶל]

~ הת׳ נִתְאַגֵּל°, נוֹצַר כְּעֵין אֵגֶל וְטִפָּה [גם בהשאלה]: זֵעָה מִתְאַגֶּלֶת עַל מִצְחוֹ. "וּפִתְאוֹם נִתְאַגְּלוּ תַּחֲנוּנִים בְּעֵינָיו" (סערוני, ניסים 236). – [לְהִתְאַגֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

אֶגְלִיל° ז׳ [מן אגל] אֵגֶל זָעִיר, רְסִיס קָטָן: אֶגְלִילֵי טַל וַעֲרָפֶל. – [אֶגְלִיל־, אֶגְלִילִים, אֶגְלִילֵי־]

אֲגַם ז׳ [אכדית: agammu בצה; ארמית: אַגְמָא] 1, מִקְוֵה־מַיִם גָּדוֹל: "יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם" (תהלים קז לה). 2, [כהוראת אַגַ׳מָה בערבית] אַגְמוֹן וְקָנֶה הַצּוֹמְחִים בְּמֵימֵי הָאֲגַם וּבִשְׂפָתוֹ: "וְאֶת הָאֲגַמִּים שָׂרְפוּ בָאֵשׁ" (ירמיה נא לב). "אִם יִהְיוּ כָּל הַיַּמִּים דְּיוֹ וַאֲגַמִּים קֻלְמוֹסִים" (שבת יא.). – [אֲגַם־, אֲגַמִּים, אַגְמֵי־ גם אֲגַמֵּי־]

– קוֹטֵל קָנִים בָּאֲגַם° [נוסח עברי של המימרה הארמית, ראה להלן אַגְמָא], מִישֶׁהוּ מִפְּשׁוּטֵי־עָם, נְחוּת דַּרְגָּה: "לֵית מָאן דְּפָלֵיג שֶׁאֵין הוּא קוֹטֵל קָנִים בָּאֲגַם" (שנהר, א 221).

אגם [מן אֲגַם]

~ פִּע׳ אִגֵּם° פ״י רִכֵּז מַיִם לְשֵׁם יְצִירַת אֲגַם: הַמֶּמְשָׁלָה אִגְּמָה אֶת מֵי הַנָּהָר לְצֹרֶךְ הַשְׁקָיָה. – [לְאַגֵּם אֶת־, מְאַגֵּם, יְאַגֵּם]

~ פֻּע׳ אֻגַּם°, רֻכְּזוּ מֵימָיו לַאֲגַם: "אֲנִי קָם וְיוֹרֵד לִי אֶל תַּחְתִּית הַתֵּל הַזֶּה, אֶל הַוָּאדִי הַמְאֻגָּם" (יזהר, צקלג 332). – [מְאֻגָּם, יְאֻגַּם]

אָגֵם ת׳ [ראה עגם] עָגוּם, עָצוּב, אָבֵל: "כָּל־עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי־נָפֶשׁ" (ישעיה יט י). – [אֲגֵמָה, אֲגֵמִים, אַגְמֵי־, אֲגֵמוֹת]

אג״ם ר״ת 1, אֲגַף הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי. 2, אֲגַף מִבְצָעִים.

אַגְמָא* ז׳ [ארמית] אֲגַם; אָחוּ [רווח בניב:]

– קָטְלֵי קָנֵי בְּאַגְמָא* (סנהדרין לג.), קוֹצְצֵי קָנִים בָּאָחוּ; כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים פְּשׁוּטֵי־עָם וּנְחוּתֵי־דַרְגָּה.

אֲגַמְגַּם° ז׳ [מן אֲגַם] אֲגַם קָטָן: "מֵי הַגֵּאוּת נָסוֹגוּ וְהוֹתִירוּ בְּגָאוֹן הַדּוֹן שִׁפְעָה רַבָּה עַד אֵין מִסְפָּר שֶׁל אֲגַמְגַּמִּים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 11). – [אֲגַמְגַּם־, אֲגַמְגַּמִּים, ־גַּמֵּי־]

אֲגַמָּה° נ׳ [מן אֲגַם] אֲגַם קָטָן: "זְרוֹעַ יָמִין – הָאֲגַמָּה, שְׁקֵטָה הִיא וּשְׁטוּחַת־חוֹפִים" (שניאור, שירים קכו). – [אֲגַמַּת־, אֲגַמּוֹת]

אַגְמוֹן ז׳ [מן אֲגַם 2] 1, צֶמַח־מַיִם מִמִּשְׁפַּחַת הַגֹּמָאִים, גָּדֵל בַּבִּצּוֹת, בִּגְדוֹת נְחָלִים (Scirpus): "הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ?" (ישעיה נח ה). 2°, וָו כָּפוּף שֶׁקּוֹשְׁרִים אֶל קְצֵה הַחַכָּה לְדַיִג. – [אַגְמוֹן־, אַגְמוֹנִים, ־נֵי־]

אגמון 1 אגמונים 2

– כָּפַף כְּאַגְמוֹן רֹאשׁוֹ (ישעיה נח ה), הִרְכִּין הַרְבֵּה אֶת רֹאשׁוֹ לְאוֹת כְּנִיעָה וְהִתְרַפְּסוּת.

– בַּעַל־הָאַגְמוֹן* (ירושלמי סוטה כד ב), כִּנּוּי לְפָקִיד בְּרוֹמָא הָעַתִּיקָה שֶׁתַּפְקִידוֹ הָיָה לְהַכּוֹת אֶת הַנִּדּוֹנִים לְמַלְקוּת בִּקְנֵה־אַגְמוֹן.

אֲגַמִּית° נ׳ [מן אֲגַם] תַּרְנְגֹלֶת־הָאֲגַם (Fulica atra), עוֹף־מַיִם בַּעַל כְּסוּת־נוֹצוֹת אֲפֹרָה־שְׁחֹרָה. הַמַּקּוֹר וְלוּחִית־הַמֵּצַח לְבָנִים וּמִתְבַּלְּטִים מֵרָחוֹק. מְזוֹן הָאֲגַמִּית – צְמָחִים, דָּגִיגִים, רַכִּיכוֹת וְחָרְקֵי־מַיִם. הָאֲגַמִּית בָּאָה לְאַרְצֵנוּ לִימוֹת הַגְּשָׁמִים, חוֹרֶפֶת בְּלִקְוֹת בִּנְחָלִים, בָּאֲגַמִּים, בַּבִּצּוֹת וּבַבְּרֵכוֹת. – [אֲגַמִּית־, אֲגַמִּיּוֹת]

אגמיה (1/25)

אַגָּן ז׳ [אכדית: aganu טחתנו; אוגריתית אגן; ארמית: אַגָּנָא; ערבית: אִגַ׳אנָה] סֵפֶל, קְעָרָה: ״וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת״ (שמות כד ו). ״וְחַיַּי בְּאַגָּן עֲלֵי כַד בְּתוֹךְ גַּן״ (משה אבן־עזרא, תרשיש). — [אַגַּן־, אַגָּנוֹת, אַגְּנוֹת־]

אגן־הירכים

— אַגַּן־הַחֲלָצַיִם ◊, אַגַּן־הַיְרֵכַיִם ◊, חֵלֶק שֶׁל הַשֶּׁלֶד הַמֻּרְכָּב מֵעֲצָמוֹת גְּדוֹלוֹת וּשְׁטוּחוֹת בְּתַבְנִית אַגָּן שֶׁאֵלָיו מְחֻבָּרִים הַגַּפַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים (Pelvis).

— אַגַּן־הַסַּהַר [על־פי שיר השירים ז ג], כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְעִגּוּל הַיָּרֵחַ בִּמְלוֹאוֹ: ״יֶלֶד הַשּׁוֹלֵחַ אֶת יָדוֹ לִקְרַאת אַגַּן־הַסַּהַר וּמִתְיַפֵּחַ מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ״ (סדן, תר׳ מרדוכסים יג).

— אַגַּן־נָהָר °, גְּלִיל־מַיִם, חֶבֶל־הָאָרֶץ שֶׁבּוֹ זוֹרֵם נָהָר עַל כָּל יוּבָלָיו.

אֹגֶן*, אוגן ז׳ [אולי מן אַגָּן] 1*, שָׂפָה מְסַבִּיב לִכְלִי: ״כִּנֵּי כֵלִים וְאָגְנֵיהֶם וְאָזְנֵיהֶם״ (כלים כה ז). 2°, שׁוּלֵי הַכּוֹבַע. 3° [במכונאות] טַבַּעַת אוֹ שָׂפָה הַבּוֹלֶטֶת בַּקָּצֶה הָאֶחָד שֶׁל צִנּוֹר אוֹ גָּלִיל לְשֵׁם חִבּוּרוֹ עִם צִנּוֹר אוֹ גָּלִיל שֵׁנִי. — [אֹגֶן־, אָגְנוֹ; אֳגָנִים, אָגְנֵי־]

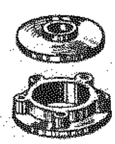
אוגן 3

אַגְנִינָה* נ׳ [מלאטינית: agnina בשר כבש] עוֹר־כֶּבֶשׂ [על־פי אחת הנוסחאות בבראשית רבה כ]. — [אַגְנִינַת־]

אגס

אַגָּס* ז׳ [ערבית: אִגַ׳אצ] 1*, פְּרִי עֵץ מָתוֹק וַעֲסִיסִי מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִיִּים: ״הָאַגָּסִים... וְהָעוּזְרָדִים אֵינָם כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה״ (כלאים א ד). 2°, עֵץ מְגַדֵּל אַגָּסִים (Pyrus communis). — [אַגַּס־, אַגָּסִים, אַגָּסֵי־]

— אַגָּס סוּרִי °, אַגַּס־בָּר (Pyrus syriacus) הַגָּדֵל בָּחֳרָשִׁים בִּצְפוֹן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּצוּרַת שִׂיחַ אוֹ עֵץ נָמוּךְ; נָשִׁיר.

— אַגָּסֵי ״כָּל־נִדְרֵי״ °, כִּנּוּי עֲמָמִי שֶׁהָיָה רוֹוֵחַ בֵּין הַיְּהוּדִים בַּעֲיָרוֹת בְּרוּסְיָה לְסוּג גָּרוּעַ שֶׁל אַגָּסִים זְעִירִים הַמִּבְשִׁילִים בִּמְאֻחָר, בְּפְרוֹס ״הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים״: ״וְכִי בְּכִדֵּי גְּדֵלִים שָׁם אִילָנֵי סְרָק וְאִילָנוֹת עוֹשִׂים פֵּרוֹת מְשֻׁנִּים מֵעֵין אַגָּסֵי ״כָּל־נִדְרֵי״ (מנדלי מו״ס, קסא). ״נִתְנַבֵּר (הָאַגָּס) הֶעָלוּב וְהֵבִיא לְאַחַר יֵאוּשׁ כְּמָאתַיִם אַגָּסֵי ״כָּל־נִדְרֵי״ (ביאליק, מאחורי ז).

אגס־אדמה

— אַגַּס־אֲדָמָה °, צֶמַח תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּקָעוֹת מְתוּקוֹת הַמְּשַׁמְּשׁוֹת מִסְפּוֹא לַבְּהֵמָה וְגַם מָזוֹן לִבְנֵי־אָדָם (Helianthus tuberosus).

אַגָּסָה נ׳ [מן אַגָּס] עֵץ הָאַגָּס: ״וְיָשְׁבוּ עַל הַדֶּשֶׁא בְּצֵל הָאַגָּסָה שֶׁלְּיַד הַגָּדֵר״ (בארון, פרשיות 22). — [אַגַּסַת־, אַגָּסוֹת, אַגְּסוֹת־]

אֲגַף ז׳ [אכדית: agappu; ארמית: אֲגַפָּא; קרוב אל גַּף] 1*, גַּף, כָּנָף, אֵבֶר: ״רָאשֵׁי אֲגַפַּיִם וְרֹאשׁ הַזָּנָב״ (טהרות א ב). ״הִתְחִילָה (הַיּוֹנָה) צוֹוַחַת וּמְטַפַּחַת בַּאֲגַפֶּיהָ״ (שיר השירים רבה, יונתי). 2*, זְרוֹעַ: ״מִשְׁעָה שֶׁחַבְרוֹתֶיהָ (שֶׁל הַיּוֹלֶדֶת) נוֹשְׂאוֹת אוֹתָהּ בַּאֲגַפֶּיהָ״ (שבת קכט). 3, צִדּוֹ הַיְמָנִי אוֹ הַשְּׂמָאלִי שֶׁל מַחֲנֶה צְבָאִי: ״אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים רַבִּים אוֹתָךְ״ (יחזקאל לח ט). 4°, חֵלֶק בְּבִנְיָן הַבּוֹלֵט מִן הַמִּבְנֶה הַמֶּרְכָּזִי: הָאֲגַף הַדְּרוֹמִי שֶׁל בֵּית־הָעָם. 5*, עָבְיוֹ שֶׁל הַקִּיר שֶׁמְּזוּזוֹת הַפֶּתַח קְבוּעוֹת בּוֹ: ״מִן הָאֲגַף וְלִפְנִים... מִן הָאֲגַף וְלַחוּץ״ (פסחים ז יב). 6°, יְחִידָה מִנְהָלִית שֶׁכְּפוּפִים לָהּ מַחְלָקוֹת וּמְדוֹרִים: אֲגַף הַחִנּוּךְ הַיְּסוֹדִי בְּמִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. אֲגַף הָעַתִּיקוֹת. 7° [באלגברה] כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי הַמִּשְׁוָאָה הַנִּמְצָאִים מִשְּׁנֵי עֲבָרָיו שֶׁל סִימַן הַשִּׁוְיוֹן (=). לְמָשָׁל: בַּמִּשְׁוָאָה $3x + 4 = 19$ הַבִּטּוּי $3x + 4$ הוּא הָאֲגַף הַשְּׂמָאלִי שֶׁל הַמִּשְׁוָאָה וְהַמִּסְפָּר 19 הוּא הָאֲגַף הַיְמָנִי. — [אֲגַף־, אֲגַפּוֹ; אֲגַפִּים, אֲגַפַּיִם, אֲגַפֵּי־]

א. אגף [מן אֲגַף]

~ פע׳ אִגֵּף ° פ״י נָע וְהִתְקַדֵּם אֶל הָאֲגַף: ״עָרְכוּ מִבְצָעִים מְשֻׁלָּבִים, אִגְּפוּ, פָּרְצוּ לְעָרְפּוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 100). — [לְאַגֵּף, אוֹגֵף, יְאַגֵּף]

~ פע׳ אִגֵּף ° פ״י הִקִּיף מִצַּד הָאֲגַף: ״וַאֲנִי שׁוּב דּוֹהֵר בְּכָל כֹּחַ וּמְנַסֶּה לְאַגְּפֵךְ״ (אלתרמן, התיבה 42). הַפְּלֻגָּה אִגְּפָה אֶת הָאוֹיֵב מִשְּׂמֹאל. — [לְאַגֵּף אֶת־, מְאַגֵּף, יְ־]

~ פע׳ אֻגַּף °, הֻקַּף מִצַּד הָאֲגַף: ״(עִיר) מְנֻתֶּקֶת־כְּבִישִׁים מֵעֹרֶף וּמְאֻגֶּפֶת מִזֶּה וּמִזֶּה״ (אלתרמן, עיר 73). מַחֲנֵה הָאוֹיֵב אֻגַּף מִימִינוֹ. — [מְאֻגָּף, יְאֻגַּף]

ב. אגף [קרוב אל גוף, או אל גפף]

~ פע׳ אִגֵּף * פ״י סָתַם, קָבַע מְגוּפָה ״חָבִית שֶׁנִּקְּבָה... אִגְּפָהּ חֲצִיָּהּ״ (בבא קמא קח). — [לְאַגֵּף, אוֹגֵף, יְאַגֵּף]

אֲגֻפָּה ◊ נ׳ [מן אֲגַף 1] אֲגַף, כָּנָף: ״כִּי נוֹתַרְתִּי כְּיוֹנָה קְצוּצַת אֲגֻפּוֹת״ (מנחם, איגרת אל חסדאי, על־פי שירמן א 30). — [אֲגֻפַּת־, אֲגֻפּוֹת]

אֲגַפִּי ° ת׳ [מן אֲגַף] שֶׁהוּא מִצַּד הָאֲגַף (בהוראה 3), הַפּוֹנֶה אֶל הָאֲגַף: הַתְקָפָה אֲגַפִּית. אֵשׁ אֲגַפִּית. — [אֲגַפִּית, אֲגַפִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

אגר [קרוב אל גרר]

~ פע׳ אָגַר פ״י אָסַף, צָבַר, אָצַר: ״אָגְרָה (הַנְּמָלָה) בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ״ (משלי ו ח). ״מָקוֹם שֶׁאוֹגְרִין בּוֹ דָמוֹ שֶׁל טָלֶה״ (ירושלמי יומא מא א). ״וְכָל מֶגֶד אָגַר בִּימֵי בְצִירִים״ (גבירול, א 168). הַתּוֹשָׁבִים אָגְרוּ מִצְרָכִים לִשְׁעַת־חֵרוּם. — [לֶאֱגֹר אֶת־, אוֹגֵר, יֶאֱגֹר]

~ נפ׳ נֶאֱגַר *, נֶאֱסַף, נִצְבַּר, נֶאֱצַר: ״וְהֵן (יִשְׂרָאֵל) נֶאֱגָרִין לְעָרֵיהֶן״ (במדבר רבה כ). ״בְּשׁוּמִי הַבְלֵיכֶם בַּסֵּפֶר נֶאֱגָרִים״ (אבן־ששת לתלמידי מנחם). הַמָּזוֹן נֶאֱגַר בַּמַּחְסָן. — [לְהֵאָגֵר, נֶאֱגָר, יֵאָגֵר]

~ פע׳ אִגֵּר ◊ פ״י אָסַף, קִבֵּץ: ״אִגְּרָה בְּנֵי אִישׁ הַמִּשְׂרָר בְּטַל־״ (קליר, אאגרה, טל). — [לְאַגֵּר, מְ־, יְ־]

~ התפ׳ נִתְאַגֵּר °, נִצְטַבֵּר: ״הַכַּעַס שֶׁנִּתְאַגֵּר בְּתוֹכוֹ נִתַּן בּוֹ לִבְסוֹף עֹז לְהִתְרוֹמֵם מִמְּקוֹמוֹ״ (ד׳ שחם, שאלה 54). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אֹגֶר*, איגר ז׳ [ארמית: אִגְּרָא] גַּג: ״אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה — וְלֹא שׁוּר אֹגֶר סָבִיב״ (מגילה ה:). — [אֹגֶר־, אֳגָרִים, אָגְרֵי־]

אָגֶר°, אוגר ז׳ [מן אגר, אָגַר] [בכוורנות] הַמִּטְעָן שֶׁהַדְּבוֹרָה הָעֲמֵלָה הָאַגְרָנִית מְבִיאָה עִמָּהּ בְּפַעַם אַחַת (מִן הַצּוּף אוֹ מֵאַבְקַת־הַפְּרָחִים). — [אֶגֶר־]

אִגָּרָא, אִיגָרָא* ז׳ [ארמית] גַּג [רווח בפתגמים:]

— מֵאִיגָּרָא רָמָא (רָם) לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא* (חגיגה ה:), מִגַּג גָּבוֹהַּ אֶל בּוֹר עָמֹק, מָשָׁל לְמִי שֶׁיָּרַד פִּתְאֹם מִגְּדֻלָּתוֹ וְשָׁקַע בְּצָרָה.

— קַבָּא מֵאַרְעָא וְלָא כּוֹרָא מֵאִיגָּרָא* (פסחים קיג.), קַב מִן הָאָרֶץ וְלֹא כּוֹר מִן הַגַּג, כְּלוֹמַר: נוֹחַ לוֹ לָאָדָם לְהִשְׂתַּכֵּר מְעַט וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ טֹרַח מְרֻבֶּה.

אַגְרָא* ז׳ [ארמית] שָׂכָר, גְּמוּל [רווח בפתגמים:]

— לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא* (אבות ה כג), לְפִי הַצַּעַר הַשָּׂכָר, שְׂכָרוֹ שֶׁל אָדָם נִקְבָּע לְפִי מִדַּת הַטִּרְחָה וְהַיְגִיעָה שֶׁהִשְׁקִיעַ בְּדָבָר.

— אִי אַגְרָא – לָא פַּגְרָא, אִי פַּגְרָא – לָא אַגְרָא* [מימרה שאולה בשינוי הוראה מן בבא מציעא סט: ושם "פגרא" לשון שבירה ונזק] אִם שָׂכָר – אֵין חַג (בַּטָּלָה מֵעֲבוֹדָה), אִם חַג – אֵין שָׂכָר; כְּלוֹמַר: רְצוֹנְךָ לְהִשְׂתַּכֵּר – עֲבֹד.

אַגְרֶגָט° ז׳ [מלאטינית aggregare (-atus) לכנוס בעדר] צֵרוּף, גּוּשׁ שָׁלֵם שֶׁנַּעֲשָׂה מֵחִבּוּרָם שֶׁל חֲלָקִים קְטַנִּים, תַּעֲרֹבֶת: הַבֶּטוֹן הוּא אַגְרֶגָט שֶׁל חוֹל, חָצָץ, מֶלֶט וָמַיִם. — [אַגְרֶגָטִים]

אַגְרָה° נ׳ [מארמית: אַגְרָא] תַּשְׁלוּם שֶׁהַמֶּמְשָׁלָה אוֹ הָעִירִיָּה גּוֹבָה מִן הָאֶזְרָחִים בְּעַד שֵׁרוּתִים מְסֻיָּמִים: אַגְרָה בְּבָתֵּי־הַמִּשְׁפָּט. אַגְרַת חִנּוּךְ. — [אַגְרַת־, אֲגָרוֹת]

אַגְרוֹטֶכְנִיקָה° נ׳ [מיוונית: agros שדה + techne אמנות] מִכְלוֹל הַשִּׁיטוֹת וְהַפְּעֻלּוֹת לְעִבּוּד הַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי – עִבּוּד הָאֲדָמָה, זִבּוּל, מַחֲזוֹרֵי זְרָעִים, הַשְׁקָיָה, אִסּוּף הַיְבוּלִים וְעוֹד.

אַגְרוֹמֶכָנִיקָה° נ׳ [מיוונית: agros שדה + mechane מכונה] תּוֹרַת הַטִּפּוּל בִּמְכוֹנוֹת חַקְלָאִיּוֹת, אַחְזָקָתָן, הַתְנָעָתָן וְכַדּוֹמֶה.

אִגְרוֹן°, אִיגְרוֹן ז׳ [מן אִגֶּרֶת] קֹבֶץ אִגְּרוֹת מְטֻפָּסִים שׁוֹנִים לְשֵׁם דֻּגְמָה וְהַדְרָכָה בִּכְתִיבַת מִכְתָּבִים: "חָתָן כָּתַב לְכַלָּתוֹ מִכְתְּבֵי־אַהֲבָה מִתּוֹךְ אִגְּרוֹן" (דרויאנוב, 3027). — [אִגְרוֹן־, אִגְרוֹנִים, אִגְרוֹנֵי־]

אֶגְרוֹן° ז׳ [מן אגר] מִלּוֹן, אוֹצָר שֶׁל מִלִּים אוֹ שָׁרָשֵׁי מִלִּים: "סֵפֶר הָאֶגְרוֹן לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ" (ר׳ סעדיה גאון). — [אֶגְרוֹן־, אֶגְרוֹנִים, ־נֵי־]

אַגְרוֹנוֹם° ז׳ [יוונית: agronomos, מן: agros שדה + nomein לנהל] מֻסְמָךְ לְמַדָּעֵי הַחַקְלָאוּת. — [אַגְרוֹנוֹמִים]

— אַגְרוֹנוֹמִי° ת׳ שֶׁל אַגְרוֹנוֹמְיָה, שֶׁל תּוֹרַת הַחַקְלָאוּת.

— אַגְרוֹנוֹמְיָה° נ׳ תּוֹרַת הַחַקְלָאוּת.

אַגְרוֹנוֹמוֹן* ז׳ [מיוונית: agoranomos] מְפַקֵּחַ עַל הַשְּׁוָקִים – עַל הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת, עַל הַמְּחִירִים וְכַדּוֹמֶה: "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה, עִם מִי מְדַבֵּר תְּחִלָּה, לֹא עִם אַגְרוֹנוֹמוֹן שֶׁל מְדִינָה? לָמָּה? שֶׁהוּא עָסֵק בְּחַיֶּיהָ שֶׁל מְדִינָה" (ויקרא רבה א). — [אַגְרוֹנוֹמִין]

אֶגְרוֹנוּת° נ׳ [מן אֶגְרוֹן] לֶקְסִיקוֹגְרַפְיָה, עֲרִיכַת אוֹצַר־מִלִּים, מִלּוֹנוּת. — [אֶגְרוֹנוּת־]

אגרוף

אֶגְרוֹף ז׳ [מן גרף] 1. כַּף יָד קְמוּצָה: "וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע" (ישעיה נח ד). "שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא אֶגְרוֹף גָּדוֹל" (כלים יז יב). "לֹא הִכּוּת בְּאֶגְרוֹף אֶת יָדַי לִמְדָתִי" (ביאליק, על ספף). 2.* [בהשאלה] כֹּחַ הַזְּרוֹעַ, אַלִּימוּת: "אוֹי לִי מֵאֶגְרוֹפָן, שֶׁהֵם כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים... וְעַבְדֵיהֶן חוֹבְטִין אֶת הָעָם בְּמַקְלוֹת" (פסחים נז.). — [אֶגְרוֹף־, אֶגְרוֹפִים, אֶגְרוֹפֵי־]

— בְּאֶגְרוֹף־בַּרְזֶל°, בְּיָד חֲזָקָה, בְּאַכְזְרִיּוּת: "הַמֶּמְשָׁלָה דִכְּאָה בְּאֶגְרוֹף־בַּרְזֶל כָּל תְּנוּעָה לְאֻמִּית" (ויסלבסקי, תר״ מרד 84).

— בַּעַל־אֶגְרוֹף*, אִישׁ קָשֶׁה וְתַקִּיף, מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְהַשָּׂגַת מְבֻקָּשׁוֹ: "מִפְּנֵי בַעֲלֵי אֶגְרוֹף שֶׁהָיוּ בָאִין וְנוֹטְלִין אוֹתָן בִּזְרוֹעַ" (ירושלמי פאה ב ג).

— חֹק הָאֶגְרוֹף°, כִּנּוּי לְמִשְׁטָר שֶׁהָאֶגְרוֹף שׁוֹלֵט בּוֹ, כָּל דְּאַלִּים – גָּבַר.

— מִלְחֶמֶת־אֶגְרוֹפִים°, הִתְאַגְרְפוּת, בּוֹקְס.

— בָּלַע אֶגְרוֹפִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ°, [בהשאלה] סָפַג מִמֶּנּוּ מַכּוֹת: "אֶגְרוֹפִים טוֹבִים בָּלַעְתִּי מִמֶּנּוּ שֶׁל רַבִּי" (רב יהודאי גאון, נשים).

— גָּבַר אֶגְרוֹפוֹ*, נִתְחַזֵּק כֹּחוֹ: "מִיּוֹם שֶׁגָּבַר אֶגְרוֹפָהּ שֶׁל חֲנֻפָּה נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין" (סוטה מא:). "אַף בְּבֵית מִדְרָשֵׁנוּ הַיָּשָׁן גָּבַר אֶגְרוֹפָהּ שֶׁל צְנִיעָה" (עגנון, אורח 154).

— הֵרִים אֶגְרוֹף כְּנֶגֶד־°, בָּא בְּטַעֲנוֹת קָשׁוֹת וּבְאִיּוּמִים: "יָרִימוּ נָא אֶגְרוֹף כְּנֶגְדִּי וְיִתְבְּעוּ אֶת עֶלְבּוֹנָם" (ביאליק, בעיר ההריגה).

אַגְרוֹף°, אִיגְרוֹף ז׳ [מן אגרף, אִגְרֵף] 1. קְמִיצַת הַיָּד לְאֶגְרוֹף: "מִין אִגְרוֹף כָּזֶה" (שלונסקי, מיקי מהו). 2. מִלְחֶמֶת אֶגְרוֹפִים, בּוֹקְס. — [אִגְרוֹף־, אִגְרוֹפִים, ־פֵי־]

אֶגְרוֹפוֹן° ז׳ [מן אֶגְרוֹף] אֶגְרוֹף קָטָן: "הוּא הָיָה תּוֹקֵעַ אֶגְרוֹפוֹנוֹ הַמְּלֻכְלָךְ לְתוֹךְ פִּיו" (שלונסקי, תר״ הרון ב 280). — [אֶגְרוֹפוֹן־, אֶגְרוֹפוֹנִים, ־נֵי־]

אגרופירון

אַגְרוֹפִּירוֹן° ז׳ [מיוונית: agros שדה + pyros חיטה] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִינִים אֲחָדִים, בְּיִחוּד נָפוֹץ הַמִּין "אַגְרוֹפִּירוֹן סַמְרָנִי" הַגָּדֵל בְּחוֹף־הַיָּם וּמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּעוֹצֵר חוֹלוֹת (agropyrum). — [אַגְרוֹפִּירוֹנִים]

אֶגְרוֹפִית° נ׳ [מן אֶגְרוֹף] אֶבֶן־יָד מְסֻתֶּתֶת מִשְּׁנֵי עֲבָרֶיהָ, שֶׁשִּׁמְּשָׁה לִמְלָאכוֹת שׁוֹנוֹת בִּתְקוּפַת־הָאֶבֶן הַקְּדוּמָה בְּיוֹתֵר. — [אֶגְרוֹפִית־, אֶגְרוֹפִיּוֹת]

אֶגְרוֹפָן° ז׳ [מן אֶגְרוֹף] 1. סְפּוֹרְטַאי הָעוֹסֵק בְּמִלְחֶמֶת אֶגְרוֹפִים, מִתְאַגְרֵף. 2. בַּעַל אֶגְרוֹף, אִישׁ תַּקִּיף. 3. נֶשֶׁק קַר, מַכְשִׁיר הַמֻּרְכָּב עַל אֶצְבְּעוֹת הַיָּד, כְּשֶׁהֵן קְמוּצוֹת, כְּדֵי לְהַכּוֹת וּלְפַצֵּעַ בּוֹ. — [אֶגְרוֹפַן־, אֶגְרוֹפָנִים, אֶגְרוֹפָנֵי־]

אגרופנים (3)

אֶגְרוֹפָנוּת° נ׳ [מן אֶגְרוֹפָן] הִתְאַגְרְפוּת, סְפּוֹרְט שֶׁל מִלְחֶמֶת אֶגְרוֹפִים, בּוֹקְס. — [אֶגְרוֹפָנוּת־]

אֶגְרוֹפְרוֹף° ז׳ [מן אֶגְרוֹף] אֶגְרוֹף קָטָן: ״וְהָיָה מְשַׁפְשֵׁף אֶת אֶגְרוֹפְרוֹפָיו הַצְּחַרְחָרִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 142). – [אֶגְרוֹפְרוֹפִים, אֶגְרוֹפְרוֹפֵי־]

אֲגַרְטָל ז׳ [ארמית: קַרְטָלָא, ויקרא רבה כה; יוונית: kartallos סל]

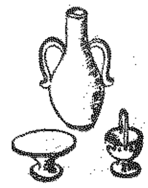
אגרטלים שונים

1 [במקרא] כְּלִי־מַתֶּכֶת כְּעֵין נַטְלָה בַּעֲלַת יָדִיּוֹת לְהַחְזָקַת מַיִם לִרְחִיצָה, מִן הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״וְהַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ הוֹצִיא אֶת־כְּלֵי בֵית ה׳... אֲגַרְטְלֵי זָהָב... אֲגַרְטְלֵי־כֶסֶף״ (עזרא א ז־ט). 2° [בימינו] כְּלִי חֶרֶס, חַרְסִינָה, זְכוּכִית אוֹ חֹמֶר אַחֵר כְּעֵין עָצִיץ לִפְרָחִים אוֹ מַגָּשׁ לְתִקְרֹבֶת. – [אֲגַרְטָל־, אֲגַרְטָלִים, ־טְלֵי־]

אֹגֶרֶן° ז׳ [מן אגר, אָגַר] אַסְפָן, מְאַסֵּף שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים, קוֹלֶקְצְיוֹנֶר: אֹגֶרֶן בּוּלִים. אֹגֶרֶן מַטְבְּעוֹת. – [אָגְרָן־, אָגְרָנִית, אָגְרָנִים, אָגְרָנֵי־, אָגְרָנִיּוֹת]

אַגְרָנוּת° נ׳ [מן אֹגֶרֶן] אַסְפָנוּת, עִסּוּק קָבוּעַ בְּאִסּוּף דְּבָרִים שׁוֹנִים: אַגְרָנוּת שֶׁל בּוּלִים, מַטְבְּעוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [אַגְרָנוּת־]

אַגְרֶסוֹר° ז׳ [מלאטינית: aggressor תוקף] תּוֹקְפָן, מְחַרְחֵר רִיב. – [אַגְרֶסוֹרִים]

– **אַגְרֶסִּיבִי**° ת׳ תּוֹקְפָנִי, מִתְגָּרֶה וּמִשְׂתָּעֵר עַל אֲחֵרִים: מְדִינָה אַגְרֶסִּיבִית. הִתְנַהֲגוּת אַגְרֶסִּיבִית.

– **אַגְרֶסִּיבִיּוּת**° נ׳ תּוֹקְפָנוּת, הִתְגָּרוּת וְחִפּוּשׂ תּוֹאֲנוֹת לְרִיב וּלְמִלְחָמָה.

– **אַגְרֶסְיָה**° נ׳ תְּקִיפָה, תּוֹקְפָנוּת, הִשְׂתָּעֲרוּת עַל אֲחֵרִים.

אגרף [מן אֶגְרוֹף]

~ פִּעֵ׳ **אִגְרֵף**° פ״י 1, קָפַץ יָדוֹ לְאֶגְרוֹף, הֵנִיף אֶגְרוֹף: ״אֵינָהּ מְאַגְרֶפֶת אֶת יָדָהּ הַצְּנוּמָה״ (ויסלבסקי, יחידים 113). 2, תָּקַע אֶגְרוֹף: ״וְאֶחָד יְאַגְרֵף הַשָּׁמַיְמָה וְיִצְרַח: זֶה יְהִי הָאַחֲרוֹן!״ (שלונסקי, שירים א 63). ״אִגְרֵף לוֹ בְּיָרְכוֹ אֶגְרוֹף שֶׁל חִבָּה״ (סביב, כערער 167). – [לְאַגְרֵף, מְאַגְרֵף, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **אֻגְרַף**°, נִקְפַּץ לְאֶגְרוֹף: ״בְּלִי פֶּצַע בֶּחָזֶה וְיָד מְאֻגְרֶפֶת״ (גורי, חותם 20). – [מְאֻגְרָף, יְאֻגְרַף]

~ הִתְ׳ **הִתְאַגְרֵף**°, 1, [בספורט] נִלְחַם מִלְחֶמֶת אֶגְרוֹפִים (בּוֹקְס). 2, נִקְפַּץ לְאֶגְרוֹף: ״וּלְפֶתַע נִתְאַגְרְפָה הַכַּף״ (שלונסקי, שירים א 89). [ובהשאלה:] ״הָיָה אַמִּיץ, בָּחוּר... מִתְאַגְרֶפֶת בְּךָ מְחָאָה קוֹלָנִית״ (יזהר, צקלג 1063). – [לְהִתְאַגְרֵף, מִתְ־, יִתְ־]

אַגְרָרִי° ת׳ [מלאטינית: agrarius של הקרקע] שֶׁל עֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה, חַקְלָאִי: הַמֶּמְשָׁלָה בִּצְּעָה רֵפוֹרְמָה אַגְרָרִית. – [־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אִגֶּרֶת, אִיגֶּרֶת נ׳ [אכדית: egirtu; ארמית: אִגַּרְתָּא] מִכְתָּב, הוֹדָעָה בִּכְתָב, פְּרָטִית אוֹ רִשְׁמִית: ״וַיִּשְׁלַח אֵלַי... אֶת נַעֲרוֹ וְאִגֶּרֶת פְּתוּחָה בְּיָדוֹ״ (נחמיה ו ה). ״וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר... לְקַיֵּם אֵת־אִגֶּרֶת הַפֻּרִים״ (אסתר ט כט). ״שָׁלַח יוֹנָה מְבַשֶּׂרֶת... בְּאִגֶּרֶת קְטַנָּה אֶל כְּנָפֶיהָ מְחֻבֶּרֶת״ (הנגיד, דיואן א 41). ״אִגֶּרֶת קְטַנָּה מִן הַגּוֹלָה לְאָחִי בְּצִיּוֹן״ (ביאליק, אגרת קטנה). ״אִגֶּרֶת תֵּימָן״ לָרַמְבַּ״ם. – [אִגֶּרֶת־, אִגְּרוֹת, אִגְּרוֹת־]

– **אִגֶּרֶת־אֲוִיר**°, מִכְתָּב הַנִּשְׁלָח בְּאֶמְצָעוּת דֹּאַר־אֲוִיר (בְּמָטוֹס).

– **אִגֶּרֶת־בִּקֹּרֶת***, כְּתַב־הַכְרָזָה רִשְׁמִי שֶׁל נְכָסִים הָעוֹמְדִים לְהִמָּכֵר בִּמְכִירָה פֻּמְבִּית: ״אִם עָשׂוּ (בֵּית־דִּין) אִגֶּרֶת בִּקֹּרֶת... מִכְרָן קַיָּם״ (כתובות יא ה).

– **אִגֶּרֶת־חוֹב**°, אוֹבְּלִיגַצְיָה, תְּעוּדַת־הִתְחַיְּבוּת שֶׁל מוֹסָד לֹוֶה (בַּנְק, מֶמְשָׁלָה, חֶבְרַת־מְנָיוֹת) כִּי יִפְרַע אֶת חוֹבוֹ לַמַּלְוֶה בְּמוֹעֵד מְסֻיָּם בְּצֵרוּף רְוָחִים מְסֻיָּמִים.

– **אִגֶּרֶת־חֲלִיפִין**^, הַמְחָאָה.

– **אִגֶּרֶת־מָזוֹן***, כְּתָב שֶׁבֵּית־הַדִּין מְחַיֵּב בּוֹ אֶת הַנִּתְבָּע לָתֵת מְזוֹנוֹת לַתּוֹבֵעַ: ״וְאֵלּוּ כּוֹתְבִין בְּמוֹעֵד... אִגְּרוֹת שׁוּם וְאִגְּרוֹת מָזוֹן״ (מועד קטן ג ג).

– **אִגֶּרֶת־מֶרֶד***, אִשּׁוּר רִשְׁמִי לְבַעַל אוֹ לְאִשָּׁה שֶׁבּוֹ מוֹדִיעַ הַצַּד הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא מַפְסִיק אֶת חַיֵּי הָאִישׁוּת עִמּוֹ (ירושלמי קידושין נט א).

– **אִגֶּרֶת־שִׁבּוּקִין***, כְּתַב־עֲזִיבָה (אַחַת מִן הַנֻּסְחָאוֹת הַנִּכְתָּבוֹת בְּגוּף הַגֵּט הַנִּתָּן לְאִשָּׁה) (גיטין ט ג).

– **אִגֶּרֶת־שׁוּם***, תְּעוּדָה שֶׁבֵּית־הַדִּין מְאַשֵּׁר בָּהּ שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת נְכָסָיו שֶׁל הַלֹּוֶה וְהֵם מְשֻׁעְבָּדִים לַמַּלְוֶה לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹ (בבא מציעא א ח).

– **אִגֶּרֶת־שְׁלוֹמִים**^, מִכְתַּב יְדִידוּת: ״וְלִשְׁלֹחַ לוֹ אִגֶּרֶת שְׁלוֹמִים אֲנִי חוֹמֵד״ (הרומי, יא 211). ״שֶׁלֹּא רָאָהוּ כ״ב שָׁנָה וְלֹא כָּתְבוּ אִגְּרוֹת שְׁלוֹמִים זֶה לָזֶה״ (עגנון, כלה צא).

אִגַּרְתָּא*, אִיגַּרְתָּא נ׳ [ארמית] אִגֶּרֶת [רווח בפתגם הארמי:]

– **קָרְיָנָא דְאִיגַּרְתָּא אִיהוּ לֶהֱוֵי פָּרְוַנְקָא*** (בבא מציעא פג:), קוֹרֵא הָאִגֶּרֶת הוּא יִהְיֶה הַשָּׁלִיחַ, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁמַּצִּיעַ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ – מוּטָב שֶׁיַּעֲשֶׂנּוּ הוּא עַצְמוֹ.

אֵד ז׳ [אכדית: edû שיטפון] 1, קִיטוֹר כְּעֵין הָעֲרָפֶל, הֶבֶל הָעוֹלֶה מִמַּיִם אוֹ מִנּוֹזְלִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵם מִתְחַמְּמִים אוֹ רוֹתְחִים: ״וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ״ (בראשית ב ו). ״וְאֵד לָבָן יַעַל מֵחַמֵּי הַנַּחַל״ (ביאליק, על אילת השחר). 2^, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַעֲנָנִים: ״שְׁמֵי שַׁחַק וְאֵדֵיהֶם״ (הנגיד, דיואן ב 11). 3°, הַמַּצָּב הַגַּזִּי שֶׁל חֹמֶר, כְּשֶׁהוּא קָרוֹב לַטֶּמְפֶּרָטוּרָה הַקְּרִיטִית, וְשֶׁעַל־יְדֵי הַגְבָּרַת הַלַּחַץ בִּלְבַד אֶפְשָׁר לַהֲפָכוֹ לְנוֹזֵל. – [אֵד־, אֵדִים, אֵדֵי־]

– **אֵדֵי־רַעַל**°, גַּזִּים שׁוֹנִים הַמְּכִילִים חֳמָרִים הַמַּרְעִילִים אֶת הַגּוּף בְּהִסָּפְגָם לְתוֹכוֹ אַגַּב נְשִׁימָה אוֹ אַגַּב מַגָּע.

אד׳ קיצור: אָדוֹן.

א״ד ר״ת 1, אֵינוֹ דָּן. 2, אֵינוֹ דּוֹמֶה.

אַד־הוֹק° [לאטינית: ad hoc] לְשֵׁם כָּךְ, לָזֶה.

– **וַעֲדַת אַד־הוֹק**°, וַעֲדָה מְיֻחֶדֶת, וַעֲדָה שֶׁנִּתְמַנְּתָה לַחֲקִירַת עִנְיָן מְסֻיָּם וּמֻגְדָּר.

א. **אדב** [קרוב אל דאב; דוב]

~ הִפ׳ **הֶאֱדִיב** פ״י 1, הִדְאִיב, הִכְאִיב: ״לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־נַפְשֶׁךָ״ (שמואל א ב לג). הֵידִיעָה הָרָעָה הֶאֱדִיבָה אֶת נַפְשׁוֹ. 2^ הֵזִיב, הֵמֵס: ״וְהָאֵשׁ יַאֲדִיב גּוּפָהּ״ (משה אבן עזרא, על־פי שירמן א 374). ״נִטְפֵי בְּדֹלַח אֲשֶׁר לוּלֵי יְקוֹד הֶאֱדִיבָם״ (יהודה הלוי, ג 281). ״טְלָאִים... אֲשֶׁר חֹם הָאֵשׁ הֶאֱדִיבָם״ (אלחריזי, תחכמוני 39). – [לְהַאֲדִיב, מַ־, יַ־]

~ נפ׳ **נֶאֱדַב**^, נָמַס, נֶחֱלַשׁ: ״מִי שֶׁמְּצָאָהוּ קַדַּחַת יֵשׁ בְּגוּפוֹ מוֹתָר נֶאֱדַב מְאֹד״ (פרקי משה לרמב״ם). — [לְהֵאָדֵב, נֶאֱדָב, יֵאָדֵב]

ב. אדב [מן אָדִיב]

~ הת׳ **הִתְאַדֵּב**°, נָהַג בַּאֲדִיבוּת, גִּלָּה אֲדִיבוּת. — [לְהִתְאַדֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

אַדַג׳וֹ° [מאיטלקית: adagio לאט, בנוחות] [במוסיקה] 1, תה״פ בְּאִטִּיּוּת, בִּמְתִינוּת. 2, ז׳ פֶּרֶק שֶׁיֵּשׁ לְנַגֵּן אוֹ לָשִׁיר אוֹתוֹ לְאַט וּבִמְתִינוּת.

א. אדה [מן אֵד]

~ פִּע׳ **אִדָּה**° פ״י 1, אִיֵּד, הָפַךְ נוֹזְלִים לְאֵדִים: ״הָאֲגַם הַקַּדְמוֹן אֶת מֵימָיו מְאַדֶּה״ (אלתרמן, קצת פריהיסטוריה). 2, בִּשֵּׁל (בָּשָׂר) בְּאֵדִים. — [לְאַדּוֹת, מְאַדֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻדָּה**°, 1, אֻיַּד, נֶהְפַּךְ לְאֵדִים: הַמַּיִם אֻדּוּ מִן הַסִּיר. 2, נִתְבַּשֵּׁל בְּאֵדִים: בָּשָׂר מְאֻדֶּה. — [מְאֻדֶּה, יְ־]

~ הת׳ **הִתְאַדָּה**°, הִתְאַיֵּד, הִתְנַדֵּף: מֵי הַשְּׁלוּלִית הִתְאַדּוּ בַּשֶּׁמֶשׁ. [ובהשאלה:] ״הַנַּעֲרָה עַצְמָהּ כְּבָר דָּהֲתָה, הִתְנַדְּפָה, הִתְאַדְּתָה״ (שופמן, ג 90). — [לְהִתְאַדּוֹת, מִתְאַדֶּה, יִתְ־]

ב. אדה [היפוך אותיות מן דאה]

~ פִּע׳ **אִדָּה**^ פ״ע דָּאָה, עָף: ״אֲאַדֶּה עַד חוּג שָׁמַיִם״ (קליר, אאדה, לט׳ באב). — [לְאַדּוֹת, מְאַדֶּה, יְ־]

אַדְהָכֵי וְהָכֵי* תה״פ [ארמית] עַד כֹּה וָכֹה, בֵּינְתַיִם (גיטין ע.). ראה ערך הָכֵי.

אֲדָהָם° ז׳ [אֵד + הָמָם, או מן דהם] קַדַּחַת, אֵד חָרִיף הַמִּתְפַּשֵּׁט בְּמָקוֹם סָגוּר מֵאוּדִים עֲשֵׁנִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהוּא עָלוּל לִגְרֹם לְמַחוֹשֵׁי רֹאשׁ, לִבְחִילָה וְכַדּוֹמֶה. — [אֲדְהַם־, אֲדָהָמִים, אֲדָהֲמֵי־]

אדה״ר ר״ת אָדָם הָרִאשׁוֹן.

אַדְוָה°, **אדווה** נ׳ [מארמית, סוכה נא: אַדְוָתָא דְּיַמָּא גלי הים] גַּלִּים קַלִּים שֶׁעַל פְּנֵי מַיִם שְׁקֵטִים כִּמְעַט: ״מִימֵי הָאֲגַם מִתַּחַת יְשַׁבִּיחוּ לְאַט אַדְוָתָם״ (כהן, שירים צג). ״וְלֹא הָיְתָה אַדְוַת נְשִׁימַת נְחִירַיִם בָּאֲוִיר״ (גרינברג, רחובות קד). ״אֶבֶן קְטַנָּה זוֹ שֶׁהוּטְלָה לִבְרֵכַת חַיֶּיהָ הִרְחִישָׁה אֲדָווֹת״ (סביב, דרך 100). — [אַדְוַת־, אֲדָווֹת]

אדוה [מן אַדְוָה]

~ פֻּע׳ **אֻדְוָה**° פ״ע נֶעֱרַךְ בְּצוּרַת אַדְוָה, גַּלִּים־גַּלִּים: ״וְרַק פִּקּוּלֵי אֵד תְּמִימִים מְאֻדְוִים מֵעֲלֵיהֶן (מֵעַל הַגְּבָעוֹת)״ (יזהר, צקלג 453). — [לְאַדְווֹת, מְאֻדְוֶה, יְ־]

~ הת׳ **הִתְאַדְוָה**°, הִסְתַּלְסֵל, נֶעֱרַךְ בְּצוּרַת אַדְוָה: הַמַּיִם הִתְאַדְווּ בַּבְּרֵכָה. — [לְהִתְאַדְווֹת, מִתְאַדְוֶה, יִתְ־]

אִדּוּי°, **אידוי** ז׳ [מן א. אדה, אִדָּה] 1, אִיּוּד, הֲפִיכַת נוֹזֵל לְאֵדִים: אִדּוּי הַמַּיִם בְּחֹם הַשֶּׁמֶשׁ. 2, בִּשּׁוּל בְּאֵדִים: אִדּוּי בָּשָׂר. — [אִדּוּי־]

אָדוֹם^ ז׳ [מן אָדֹם] שֵׁם עִבְרִי לְמַטְבֵּעַ שֶׁל זָהָב שֶׁהָיָה נָהוּג מִימֵי־הַבֵּינַיִם וָאֵילָךְ בְּכַמָּה מְדִינוֹת בְּאֵירוֹפָּה (Ducat): ״חֲמִשִּׁים אֲדוּמִים לְהַשַּׂר יָרוּם הוֹדוֹ וַחֲמִשִּׁים אֲדוּמִים לִצְדָקָה״ (פנקס קראקא שנ״ה). ״אֲבִי הֶחָתָן נוֹתֵן שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף אֲדוּמִים זָהָב טָהוֹר״ (עגנון, כלה רלב). — [אֲדוּמִים]

אדום, ראה אָדֹם.

אָדוֹן ז׳ [אוגריתית: אֲדֹן אב, ראש; כנענית: אדן; אכדית: adannu חזק] 1, מַר, תֹּאַר־כָּבוֹד לְאָדָם בְּשִׂיחָה אוֹ בְּמִכְתָּב: ״שְׁתֵה, אֲדֹנִי״ (בראשית כד יח). ״אֲדוֹנִי הָרוֹפֵא, רַפֵּא אֶת בְּנִי״ (ירושלמי ברכות לב) אָדוֹן נִכְבָּד. 2, שַׁלִּיט, מוֹשֵׁל: ״שָׂמַנִי אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם״ (בראשית מה ט). 3 [כנסמך ביחיד או בריבוי: אֲדוֹן־, אֲדוֹנֵי־] בַּעַל הַדָּבָר: ״דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת״ (בראשית מב ל). ״אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ״ (אדון עולם, שחרית). 4, כִּנּוּי כָּבוֹד לֵאלֹהִים: ״לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן ה׳ צְבָאוֹת״ (ישעיה י טז). — [אֲדוֹן־, אֲדוֹנִים, אֲדוֹנֵי־; לנקבה: גְּבֶרֶת; בספרות המדרשים גם: אֲדוֹנָה, אֲדוֹנִית, ראה להלן]

— **אָדוֹן בְּפָקְדָךְ**^ [שאול מן הפיוט לערב יום־הכיפור, הפותח במלים אלו] כִּנּוּי עֲמָמִי לִגְלְגּוּי לְמִי שֶׁנּוֹתֵן פְּקֻדּוֹת כְּאָדוֹן וְשַׁלִּיט גָּדוֹל: ״צָרִיךְ לְהִתְוַדַּע עִם הַפּוֹלִיצְיָה וְלָתֵת מַתָּנָה יָפָה לְאֵיזֶה אָדוֹן בְּפָקְדָךְ״ (סוקולוב, במראות 76). ״וְאִם גַּם יִכְעַס הָ׳אָדוֹן בְּפָקְדָךְ׳ מַה בְּכָךְ?... אֵין הוּא אֱלֹהִים!״ (סברסקי, לפידים 209).

— **אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ** (תהלים צז ה), **אֲדוֹן עוֹלָם**^ (תפילת שחרית), **אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים*** (חגיגה ג:), **אֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים** (דברים י יז), תְּאָרֵי כָּבוֹד לַה׳.

— **אָדוֹן נִכְבָּד**° (בראשי־תיבות: א״נ), פְּנִיָּה מְקֻבֶּלֶת לְאָדָם בְּמִכְתָּבִים רִשְׁמִיִּים.

אֲדוֹנָה* נ׳ [מן אָדוֹן] גְּבֶרֶת: ״נִצְטַעֵר יוֹסֵף עִם אֲדוֹנָתוֹ״ (בראשית רבה פט). ״אֲדוֹנָתֵנוּ הַמַּלְכָּה, לְעוֹלָם תְּחִי״ (יוסיפון קכג). ״מֶה עָשְׂתָה אֲדוֹנָתוֹ, עָמְדָה וְהִשְׁלִיכָה אוֹתִי מִן הַמַּדְרֵגוֹת״ (עגנון, כפות שמז). — [אֲדוֹנַת־, אֲדוֹנוֹת]

אדוני, ראה אֲדֹנָי.

אֲדוֹנִית* נ׳ [מן אָדוֹן] אֲדוֹנָה, גְּבֶרֶת: ״אֲדוֹנִיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (מדרש תהלים ז ג) ״נִכְנֶסֶת בִּתָּהּ לְבוּשָׁה כַּאֲדוֹנִית״ (עגנון, אורח 41). — [אֲדוֹנִיּוֹת]

אָדוּק* ת׳ [מן אדק] 1*, אָחוּז בְּחָזְקָה בְּמַשֶּׁהוּ, מַחֲזִיק: ״שְׁנַיִם אֲדוּקִים בְּטַלִּית, זֶה נוֹטֵל עַד מְקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת״ (בבא מציעא ז.). 2*, צָמוּד, קָשׁוּר: ״אֲדוּקִין בּוֹ (הַפְּרָדוֹת בַּקָּרוֹן)״ (בבא בתרא עז:). ״אֲדוּקֵי אֵשׁ בְּאֵימָה יְאַפְּדוּךְ״ (יוצר ליום כיפור). ״וְלֹא נִתְנַחֵם, שֶׁהָיְתָה אֲדוּקָה וּדְבוּקָה בְּלִבּוֹ״ (עגנון, כלה קס). ״גֻּלְגֹּלֶת שֶׁנִּתְאַכֵּל בְּשָׂרָהּ וְנִמְצְאוּ שִׁנֶּיהָ שְׁלֵמוֹת וַאֲדוּקוֹת אֵלּוּ בְּאֵלּוּ״ (הזז, היושבת 31). 3^ [בהשאלה] מָסוּר בְּכָל לִבּוֹ לְמַשֶּׁהוּ: ״נַעֲשׂוּ אֲדוּקִין בַּעֲבוֹדָה הַסְּכָלָה הַהִיא״ (אברבנאל, מלכים א יב). ״בֵּין שֶׁהֵם יְהוּדִים אֲדוּקִים בְּנוֹשְׂנוּת״ (מגדלי מר״ס, שצ). ״אֵין הוּא מִפְלַגְתִּי אָדוּק״ (קדרי, כורך 135). 4° [קיצור הצירוף: ״אדוק בדת״], כִּנּוּי לִיהוּדִי דָּתִי קִיצוֹנִי, חָרֵד: נִגּוּדֵי הַשְׁקָפוֹת בֵּין הָאֲדוּקִים וּבֵין ׳הַחָפְשִׁיִּים׳. — [אֲדוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

אִדּוּק^, **אידוק** ז׳ [מן אדק] הִדּוּק, קִשּׁוּר חָזָק: ״שֶׁלֹּא יֵאָזֵר מָתְנַיִם בְּחוֹזֶק וְאִדּוּק״ (צהלון, אוצר החינוך). — [אִדּוּק־]

אִדּוּר°, **אידור** ז׳ [מן אדר, אִדֵּר] הָאֲדָרָה, הַעֲלָאָה: ״כָּל שִׂגּוּב וְכָל אִדּוּר״ (הרב קוק, אורות א עב). — [אִדּוּר־]

אֲדִי^ ת׳ [מן אֵד] 1^, דּוֹמֶה לְאֵד, סָפוּג אֵדִים: ״רוּחַ אֲדִי״ (קאנון, א א). ״מְצוּלָה אֲדִית קְרִירָה בְּאֶמְצַע הַבִּקְעָה״

(יזהר, צקלג 416). 2 ° [בהשאלה] מְעֻרְפָּל, סְתָמִי: "סְפֵקָנוּת אֲדִית עַרְפִלִּית" (פרלמן, תר' רעיונות לט). — [אֲדִית, אֲדִיִּים, אֲדִיּוֹת]

אָדִיב° ת' [מערבית: אַדִיבּ מנומס, מחונך] נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, מַסְבִּיר פָּנִים, מִתְהַלֵּךְ בְּנֹעַם וּבְנִימוּס: "אַסְטֵנִיסוּת וַחֲנֻנוּת שֶׁל גֶ'נְטֶלְמֶן אָדִיב" (קלצקין, כתבים 283). אָדָם אָדִיב. — [אֲדִיבָה, אֲדִיבִים, ־וֹת]

אֲדִיבוּת° נ' [מן אָדִיב] הַסְבָּרַת פָּנִים, הִתְנַהֲגוּת בְּנֹעַם וּבְנִימוּס: "אַף הֵם הָיוּ מְשִׁיבִים בְּחִיּוּכֵי נִימוּס וַאֲדִיבוּת" (קבק, בצל 62). הַפָּקִיד עָנָה בַּאֲדִיבוּת לַפּוֹנִים אֵלָיו. — [אֲדִיבוּת־]

אֲדִיּוּת^ נ' [מן אֵדִי] טֶבַע הָאֵדִים, מְצִיאוּת אֵדִים: "כֵּן יִוָּלֵד מֵאֲדִיּוּת הַלֵּחוּת" (קאנון א א). — [אֲדִיּוּת־]

אֲדִיקָה^ נ' [מן אדק] חִבּוּר, הִדּוּק: "וְאִם חָזְרוּ וְנִקְבוּ בִּמְקוֹם אֲדִיקַת דָּפְנוֹתֵיהֶן" (רש"י חולין נז.). — [אֲדִיקַת־]

אֲדִיקוּת° נ' [מן אָדוּק] 1. דְּבֵקוּת בְּמִצְווֹת הַדָּת, חֲרֵדוּת: "וְהִיא אֲדוּקָה אֲדִיקוּת קִיצוֹנִית" (קדרי, כורך 36). 2. דְּבֵקוּת, קַנָּאוּת וֶאֱמוּנָה יְתֵרָה לְרַעְיוֹן אוֹ לְדָבָר. — [אֲדִיקוּת־]

אַדִּיר תו"ז [ראה אדר] 1 ת' חָזָק, כַּבִּיר: "צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים" (שמות טו י). "ה' אֲדֹנֵינוּ, מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ!" (תהלים ח י). "אֶרֶז אַדִּיר" (יחזקאל יז כג). "בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק" (קדושה). "כֹּחֲנוּ הָאַדִּיר" (ביאליק, המתמיד). 2. ז' רֹאשׁ, שַׁלִּיט: "וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא" (ירמיה ל כא). "רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אַדִּירָהּ וּמוֹשְׁלָהּ" (ביאליק, המתמיד). 3. כִּנּוּי כָּבוֹד לַה': "אַדִּיר — זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא" (מנחות נג.). "אַדִּיר אַדִּירֵנוּ!" (תפילה). — [אַדִּירָה, אַדִּירִים, ־וֹת]

— בְּאַדִּיר תה"פ בְּכֹחַ רַב, בְּחָזְקָה: "וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל" (ישעיה י לד). "וּמִבְחַר אַלּוֹנָיו שָׁם נָפְלוּ בְּאַדִּיר" (ביאליק, מתי מדבר). "קוֹלוֹ בּוֹקֵעַ וְעוֹלֶה כְּהִתְגַּלְגֵּל הָרַעַם בְּאַדִּיר" (בורלא, ביסופים 52).

— אַדִּיר־אֶרֶץ°, גָּדוֹל וְנִכְבָּד: "נוֹסְעִים שָׁם רַק מִילְיוֹנֶרִים וְאַדִּירֵי־אֶרֶץ" (ברקוביץ, סיפורים ריז).

— אַדִּיר־הַתּוֹרָה^, לַמְדָן מֻפְלָג, גָּדוֹל בַּתּוֹרָה: "אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן, אַדִּירֵי הַתּוֹרָה" (מאיר בר' יחיאל, קינה לט' באב).

— אַדִּיר־לָשׁוֹן°, בַּעַל דְּבָרִים, נוֹאֵם מֻמְחֶה: "שְׁדָרִי"ם נְטוּיֵי גָּרוֹן וְאַדִּירֵי לָשׁוֹן" (שנהר, ב 86).

— אַדִּיר־מָמוֹן°, בַּעַל הוֹן רַב, עָשִׁיר מֻפְלָג: "אַדִּיר הַמָּמוֹן הַיְּהוּדִי הִטִּיף לְשָׁלוֹם" (ברקוביץ, הראשונים שלה).

— אַדִּירֵי הַצֹּאן, רוֹעִים אוֹ בַּעֲלֵי עֲדָרִים: "קוֹל צַעֲקַת הָרֹעִים וִילְלַת אַדִּירֵי הַצֹּאן" (ירמיה כה לו).

— גְּבִיר אַדִּיר°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְעָשִׁיר מֻפְלָג: "וּכְבָר הוּא גְּבִיר אַדִּיר וְיֵשׁ לוֹ בִּמְזֻמָּנִים שֶׁלּוֹ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רוּבָּל־כֶּסֶף" (הזז, צל 80). "וְזֶהוּ אַבְרָהָם ג., רֹאשׁ הָעֵדָה... גְּבִיר אַדִּיר" (ביאליק, אגרות א רד).

— מִפְעַל־אַדִּירִים°, מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, מִבְצָע נוֹעָז: "יָדֵינוּ לֹא־כּוֹנְנוּ מִפְעַל אַדִּירִים כָּמֹהוּ וָרָב" (ביאליק, ברכת עם).

— סֵפֶל אַדִּירִים, כְּלִי יָקָר שֶׁמַּגִּישִׁים בּוֹ תִּקְרֹבֶת: "בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה" (שופטים ה כה). [לדעה אחרת: ספל רועים]

— אַדִּיר חֶפְצוֹ° [דיבור מליצי שאול מן הכתוב: "וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם", תהלים טז ג], עַז רְצוֹנוֹ, הוּא רוֹצֶה בְּכָל לֵב: "אַדִּיר חֶפְצֵנוּ הוּא לַעֲקֹר מִלִּבֵּנוּ... אֶת הָרֶגֶשׁ הַנִּקְלֶה שֶׁל אַהֲבַת הַבֶּצַע" (ברקוביץ, סיפורים רלט).

אַדִּירוּת* נ' [מן אַדִּיר] חֹזֶק, עָצְמָה, עֹז: "כְּאַדִּירוּת אַתָּה מֵת וְאִי אַתָּה בָּא לִידֵי נִסָּיוֹן" (תנחומא בובר, בראשית מ). — [אַדִּירוּת־]

אָדִישׁ° ת' [מארמית: אֲדַשׁ שתק] הַמִּתְיַחֵס בִּקְרִירוּת, שְׁוֵה־נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא אִכְפַּת לוֹ: אָדָם אָדִישׁ. יַחַס אָדִישׁ. — [אֲדִישָׁה, אֲדִישִׁים, ־שׁוֹת]

— גַּז אָדִישׁ°, גַּז שֶׁאֵינוֹ מִתְרַכֵּב עִם שׁוּם חֹמֶר אַחֵר, לְמָשָׁל: הֶלְיוּם.

אֲדִישׁוּת° נ' [מן אָדִישׁ] קְרִירוּת, שִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ, לֹא־אִכְפַּתִּיּוּת: "נוֹקְמָנוּת... שֶׁמִּתְחַלֶּפֶת... בְּמַסַּת אֲדִישׁוּת, מְקַפָּה שֶׁל אֲדִישׁוּת" (יזהר, צקלג 895). הַהוֹדָעָה נִתְקַבְּלָה בַּצִּבּוּר מִתּוֹךְ אֲדִישׁוּת גְּמוּרָה. — [אֲדִישׁוּת־]

אַדְלָקָה* נ' [מן א. דלק, הִדְלִיק] הַדְלָקָה, הַצָּתָה: "מִינֵי אַדְלָקוֹת" (ירושלמי שביעית לז). — [אַדְלָקַת־, אַדְלָקוֹת]

אדם [קרוב אל דָּם; אוגריתית: אדם; מצרית: אדמי בד אדום]

~ פָּעַ' אָדַם פ"ע 1. הָיָה אָדֹם: "אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים" (איכה ד ז). "עֵין שָׁמַיִם אוֹדֶמֶת תְּעַמְעֵם לְאִשָּׁהּ" (אלתרמן, הטור ב 154). 2. נַעֲשָׂה אָדֹם: "וַיֶּאְדַּם הַקְּדִים, הַשֶּׁמֶשׁ יָצָאָה" (ביאליק, המתמיד). פְּנֵי הָאִישׁ אָדְמוּ מִכַּעַס. — [לֶאֱדֹם; אָדַם, אֶאְדַּם; יֶאְדַּם]

~ נִפְ' נֶאְדַּם°, נַעֲשָׂה אָדֹם: "פָּנֶיהָ לֹא נִסְמְקוּ כְּלוּם, אֶלָּא רַק נֶאְדָּמִים וּמִתְקַלְּפִים" (שנהר, ב 439). — [לְהֵאָדֵם, נֶאְדָּם, יֵאָדֵם]

~ פִּעֵ' אִדֵּם* פ"י עָשָׂה אָדֹם, צָבַע בְּצֶבַע אָדֹם: "הַמְאַדֵּם אֹדֶם בַּשָּׂפָה" (ירושלמי שבת י ג). "וּמֵאַנְתְּ לְאַדֵּם רֹאשׁ נְבִיא שׁוֹמְרוֹן בַּחֲבוּרָה" (הנגיד, דיואן ב 150). — [לְאַדֵּם אֶת־, מְאַדֵּם, יְ־]

~ פֻּעַ' אֻדַּם, נַעֲשָׂה אָדֹם, נִצְבַּע בְּצֶבַע אָדֹם: "עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים" (שמות כו יד). "וְקַרְעֵי עֲנָנִים מְאָדָּמִים טְעוּנֵי דָם וָאֵשׁ" (ביאליק, מגילת א). — [מְאָדָּם או מְאֻדָּם, יְאֻדַּם]

~ הִתְ' הִתְאַדֵּם 1. נַעֲשָׂה אָדֹם, הָלַךְ וְאָדַם, הִסְמִיק: "הַשֶּׁמֶשׁ מִתְאַדֶּמֶת בִּגְבוּל הַמַּעֲרָב" (יל"ג, א 107). "לִמְקוֹם שֶׁתִּתְאַדֵּם הַלֶּחִי" (ביאליק, משירי החורף). "יַעַל נִתְאַדְּמָה עַד לְצַוָּארָהּ" (עגנון, כפות שנד). 2. הִבְהִיק בְּצִבְעוֹ הָאָדֹם: "אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם" (משלי כג לא). — [לְהִתְאַדֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ' הֶאְדִּים 1. פ"ע נַעֲשָׂה אָדֹם, הָסַף אָדֹם, הִסְמִיק: "אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע — כַּצֶּמֶר יִהְיוּ" (ישעיה א יח). "מִשְּׁמַת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק פְּעָמִים מַלְבִּין (לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית), פְּעָמִים מַאְדִּים" (ירושלמי יומא מג.). "יַלְבִּינוּ, יַאְדִּימוּ, יַצְהִיבוּ, יָסוּזוּ" (ביאליק, זוהר). 2. פ"י אִדֵּם, צָבַע אָדֹם: "אֲפִלּוּ אֲדֻמִּים וְהִלְבִּינוּם, אוֹ לְבָנִים וְהֶאְדִּימוּם" (תוספתא מקואות ג ו). "וְהֶאְדִּים אֶת לְחִי הַתַּפּוּחַ" (ביאליק, משירי הקיץ). — [לְהַאְדִּים, מַאְדִּים, יַ־]

— הֶאְדִּים אֶת פָּנָיו*, בִּיֵּשׁ אוֹתוֹ, הִכְלִימוֹ: "אֱדוֹם — שֶׁהֶאְדִּים פְּנֵי דָוִד" (במדבר רבה ד). "וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהֶאְדִּימוּ פְּנֵיהֶן שֶׁל בְּנוֹתֵיהֶן" (עגנון, כלה קלה).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

אָדֹם, אדום ת׳ [ראה אדם] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַדָּם, בַּעַל הַצֶּבַע בַּתַּחֲזִית (סְפֶּקְטְרוּם) שֶׁגַּלָּיו הֵם הָאֲרֻכִּים בְּיוֹתֵר: ״הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה״ (בראשית כה ל). ״בְּתוּלוֹת אַדְמוֹנִיּוֹת וְתַפּוּחִים אֲדֻמִּים״ (ביאליק, המתמיד). — [אָדֹם־; אֲדֻמָּה, אֲדֻמַּת־; אֲדֻמִּים, אֲדֻמֵּי־; אֲדֻמּוֹת]

— **אוֹר אָדֹם**°, 1, [ברמזורים שבפרשת־דרכים, במסילת־ברזל ועוד] סִימָן לְסַכָּנָה הַדּוֹרֵשׁ עֲצִירָה וּזְהִירוּת, לְהַבְדִּיל מִן ״אוֹר יָרֹק״. 2, [בהשאלה] אַזְעָקָה, קְרִיאָה לִזְהִירוּת.

— **דֶּגֶל אָדֹם**°, דִּגְלָהּ שֶׁל תְּנוּעַת הַפּוֹעֲלִים בָּעוֹלָם.

— **מָגֵן־דָּוִד אָדֹם**°, אֲגֻדָּה יִשְׂרְאֵלִית לְהַגָּשַׁת עֶזְרָה רְפוּאִית דְּחוּפָה לְחוֹלִים, לִפְצוּעִים, לְנִפְגְּעֵי תְּאוּנוֹת וְכוּ׳ [ראה להלן ״הצלב האדום״]

— **מָרָה אֲדֻמָּה**^, אַחַת מֵאַרְבַּע הַלֵּחוֹת בְּגוּף הָאָדָם, לְפִי הַשְׁקָפַת חַכְמֵי יְמֵי־הַבֵּינַיִם, הַמַּשְׁפִּיעוֹת עַל מִזְגּוֹ וְאָפְיוֹ: מָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַחֲזוֹר מָהִיר שֶׁל דָּם וְגוֹרֶמֶת לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה עֵר, זָרִיז וְאוֹהֵב־חַיִּים [עיין גם ערך סַנְגְוִינִי°]

— **פָּרָה אֲדֻמָּה**, פָּרָה שֶׁכָּל שַׂעֲרוֹת עוֹרָהּ חוּמוֹת־אֲדֻמּוֹת וְלֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל; אֵפֶר שְׂרֵפָתָהּ שֶׁהָיָה נָתוּן בְּמַיִם חַיִּים שִׁמֵּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם כְּחֹמֶר מְחַטֵּא וּמְטַהֵר טְמֵאִים (במדבר יט).

— **הַצְּלָב הָאָדֹם**°, אֲגֻדָּה בֵּינְלְאֻמִּית לְהַגָּשַׁת עֶזְרָה רְפוּאִית וְחָמְרִית לְנִפְגְּעֵי מִלְחָמָה אוֹ אֲסוֹנוֹת־טֶבַע.

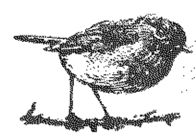
אדום־החזה (1/10)

— **אֲדֹם־הֶחָזֶה**°, צִפּוֹר־שִׁיר (Erithacus rubecula) מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּיכְלִיִּים. צִבְעוֹ חוּם יְרַקְרַק, גְּרוֹנוֹ וְחָזֵהוּ אֲדֻמִּים; בָּא לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִימֵי הַחֹרֶף; שׁוֹכֵן בֵּין סִבְכֵי שִׂיחִים וְעֵצִים נְמוּכִים. נִזּוֹן בַּחֲרָקִים.

— **אֲדֻמֵּי־הָעוֹר**°, כִּנּוּי לָאִינְדִיָּאנִים שֶׁבִּצְפוֹן־אֲמֶרִיקָה.

א. **אֹדֶם*, אודם** ז׳ [מן אָדֹם] 1, צֶבַע אָדֹם, הַצֶּבַע הַדּוֹמֶה לְדָם, צֶבַע הָאוֹר בַּתַּחֲזִית (סְפֶּקְטְרוּם) שֶׁהוּא בַּעַל הַגַּל הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר: ״הַמְאַדֵּם אֹדֶם בַּשָּׂפָה״ (ירושלמי שבת י ג). אֹדֶם הַסֶּלֶק. 2, חֹמֶר אֹדֶם בְּגוּף הָאָדָם שֶׁמִּמֶּנּוּ נִרְקָם הַבָּשָׂר, לְפִי חז״ל: ״אִמּוֹ מַזְרַעַת אֹדֶם שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹר וּבָשָׂר״ (נידה לא.). 3°, כִּנּוּי לְצֶבַע אֹדֶם מְיֻחָד שֶׁנָּשִׁים צוֹבְעוֹת בּוֹ אֶת הַשְּׂפָתַיִם (Lip-stick). — [אֹדֶם־, אָדְמוֹ]

ב. **אֹדֶם, אודם** ז׳ [מן אָדֹם] 1, שֵׁם אֶבֶן יְקָרָה וְקָשָׁה שֶׁצִּבְעָהּ אָדֹם (Carneol). הָאֹדֶם — אַחַת מִשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: ״אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד״ (שמות כח יז). 2, יֵשׁ קוֹרְאִים ״אֹדֶם״ לְאֶבֶן הָרוּבִּין (Rubin).

אָדָם ז׳ [שומרית: dam, המין האנושי; אוגריתית: אַב אָדָם אבי בני־האדם] 1, שֵׁם כְּלָלִי לְכָל אֶחָד מִן הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי — אִישׁ, אִשָּׁה, יֶלֶד (לְהַבְדִּילָם מִבַּעֲלֵי־הַחַיִּים לְמִינֵיהֶם): ״זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם״ (בראשית ה ב). 2, מִישֶׁהוּ, אֶחָד מִן הָאֲנָשִׁים: ״אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן״ (ויקרא א ב). ״אַל־תָּרִיב עִם־אָדָם חִנָּם״ (משלי ג ל). 3, כָּל אֶחָד: ״וְהִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם״ (ברכות ט ה). ״אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם״ (בבא קמא ב ו).

— **אָדָם־הַיַּעַר**°, קוֹף גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת קוֹפֵי־אָדָם — רְאֵה עֵרֶךְ אוֹרַנְג־אוּטַנְג.

— **אָדָם שֶׁל יִשּׁוּב*** (בראשית רבה לה), **אָדָם מִן הַיִּשּׁוּב**°, אִישׁ־תַּרְבּוּת, מַשְׂכִּיל, בַּעַל־נִימוּסִים [במשנה: ״וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב״, קידושין א י]: ״קָשֶׁה הָיָה לְאָדָם מִן הַיִּשּׁוּב לַעֲמֹד בְּמַחֲצָתוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רמו).

— **אָדָם מִן הַשּׁוּק**°, אֶחָד הָעָם, אִישׁ פָּשׁוּט וְרָגִיל [על־פי ״אחד מן השוק״, בבא מציעא קו.] ״מְנַחֵם־מֶנְדְּל אֵינוֹ חָלִילָה אָדָם מִן הַשּׁוּק״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה כח).

— **אָדָם הַמַּעֲלָה**, כִּנּוּי לְאָדָם נַעֲלֶה וּבַעַל תְּכוּנוֹת מְצֻיָּנוֹת [על־פי הבנה זו בכתוב ״וּרְאִיתַנִי כְּתוֹר הָאָדָם הַמַּעְלָה״, דברי הימים א יז יז]: ״הוּא עַצְמוֹ אָדָם הַמַּעֲלָה הוּא״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קיט).

— **אָדָם עֶלְיוֹן**°, כִּנּוּי בַּפִילוֹסוֹפְיָה שֶׁל נִיטְשֶׁה לְטִיפּוּס שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת: ״הָאָדָם הָעֶלְיוֹן (׳אִיבֶּרְמֶנְטְשׁ׳) הוּא תַּמְצִית הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי וְתַכְלִיתוֹ וְכָל הַשְּׁאָר לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא לְשַׁמְּשׁוֹ וְלִהְיוֹת לוֹ לְסֻלָּם שֶׁבּוֹ יַעֲלֶה וְיִתְרוֹמֵם לַמַּדְרֵגָה הַנָּאוֹתָה״ (אחד העם, קנד).

— **אָדָם קַדְמוֹן**^ [בקבלה, תיקוני זוהר א] כִּנּוּי לְרֵאשִׁית הִתְגַּשְּׁמוּת הָאֲצִילוּת מִן הָאֵין־סוֹף: ״כֵּן נֶחְשַׁב הָאֵל וּמִתְגַּלֶּה בִּסְפִירוֹתָיו כְּ׳אָדָם קַדְמוֹן׳, הַדְּיוֹקָן הָרוּחָנִי שֶׁבִּדְמוּתוֹ נִבְרָא הָאָדָם הָרִאשׁוֹן״ (ג׳ שלום, המיסתורין היהודי והקבלה 53). ״בְּכָל אִישׁ וָאִישׁ מִתְגַּלֶּה הָאָדָם הַקַּדְמוֹן שֶׁנָּפַל מִשְּׁמֵי הָאוֹר לְעֵמֶק הַבָּכָא הָאָפֵל הַזֶּה״ (בובר, בעיית האדם 17).

— **הָאָדָם הַקַּדְמוֹן**°, שֵׁם כְּלָלִי לַאֲנָשִׁים שֶׁחָיוּ בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי הַהִיסְטוֹרְיָה הָאֱנוֹשִׁית.

— **אָדָם הָרִאשׁוֹן***, הָאָדָם שֶׁנִּבְרָא, לְפִי הַתּוֹרָה, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לִבְרִיאַת הָעוֹלָם: ״לְפִי שֶׁרָאָה אָדָם הָרִאשׁוֹן יוֹם שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ״ (עבודה זרה ח.).

— **בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ***, בֵּין אִישׁ לְאִישׁ, בְּיַחֲסֵי חֶבְרָה: ״וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ״ (פאה א א). ״עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ״ (יומא ח ט).

— **אֶבְיוֹנֵי־אָדָם**, דַּלִּים, עֲנִיִּים: ״וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ״ (ישעיה כט יט). ״דַּלֵּי עָם וְאֶבְיוֹנֵי־אָדָם״ (ביאליק, אבי).

— **אֲבַק־אָדָם**°, ראה ערך אָבָק.

— **בֶּן־אָדָם**, אִישׁ, אֱנוֹשׁ, גֶּבֶר: ״מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ, וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ״ (תהלים ח ה). ״בֶּן־אָדָם, צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל ג יז).

— **חַיֵּי־אָדָם**^, סֵפֶר דִּינִים וּמִנְהָגִים, שֶׁזָּכָה לְפִרְסוּם רַב בָּעָם; מֵעֵין קִצּוּר הַסֵּפֶר ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״ [נתחבר על־ידי ר׳ אברהם דאנציג (1748—1820) ונדפס לראשונה בווילנא בשנת תק״ע (1810)]

— **לְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם***, לָשׁוֹן בְּרוּרָה וּמוּבֶנֶת לָרַבִּים, הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת: ״דִּבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם״ (ברכות לא:).

— **פֶּרֶא־אָדָם**, גַּס וּפָרוּעַ: ״וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם — יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ״ (בראשית טז יב).

— **בְּהֵמָה בְּצוּרַת אָדָם**°, כִּנּוּי־גְּנַאי עֲמָמִי לְטִפֵּשׁ וְסָכָל.

— חֲזִירֵי־אָדָם°, כִּנּוּי־גְּנַאי לְפוֹחֲזִים וְשִׁכּוֹרִים: "בִּמְעָרַת חֲזִירֵי אָדָם וּבְטֻמְאַת בֵּית מַרְזֵחַ" (ביאליק, אבי).

— סוּסֵי־אָדָם°, כִּנּוּי־גְּנַאי לִבְנֵי־בְלִיַּעַל, אַנָּסִים וְשׁוֹדְדִים: "וּמִרְבַּעַת סוּסֵי־אָדָם" (ביאליק, בעיר ההריגה).

אֲדַמְדָּם ת׳ [מן אָדֹם] אָדֹם מְעַט, נוֹטֶה לְוָרֹד: "נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם" (ויקרא יג מב). — [אֲדַמְדֶּמֶת, אֲדַמְדַּמִּים, אֲדַמְדַּמּוֹת]

אֲדַמְדַּמּוּת° נ׳ רְאֵה אַדְמוּמִית.

אֲדַמְדֶּמֶת° נ׳ כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַחֲלַת הָאַדֶּמֶת (Rubeola). רְאֵה אַדֶּמֶת 1.

אֲדָמָה נ׳ [אולי מן אָדֹם; ארמית: אַדְמְתָא; ערבית: אַדַמַה קרום] 1, קַרְקַע, עֲפַר הָאָרֶץ: "וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה" (בראשית מז כג). "קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ" (שמואל ב טו לב). אַדְמַת חוֹל. אַדְמַת סַחַף. 2, שֵׁם כּוֹלֵל לְכַדּוּר־הָאָרֶץ: "וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ו א). הָאֲדָמָה מַקִּיפָה אֶת הַשֶּׁמֶשׁ. 3, חֶבֶל־אֶרֶץ, מְדִינָה: "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא" (ישעיה יט יז). — [אַדְמַת־, אֲדָמוֹת, אַדְמוֹת־]

— אֲדָמָה חֲרוּכָה°, חֶבֶל־אֶרֶץ שֶׁהֻשְׁמְדוּ בּוֹ אֶמְצְעֵי הַמִּחְיָה, יְבוּל הַשָּׂדוֹת, בָּתֵּי מְגוּרִים וּבָתֵּי־חֲרֹשֶׁת, כְּדֵי לֹא לְהַשְׁאִיר כָּל אֶמְצָעֵי קִיּוּם לָאוֹיֵב הַפּוֹלֵשׁ: הַצָּבָא נָסוֹג וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו אֲדָמָה חֲרוּכָה.

— אֲדָמָה כְּבֵדָה°, אֲדָמָה הַמֻּרְכֶּבֶת מֵחֶלְקִיקִים צְפוּפִים שֶׁל טִין אוֹ חֹמֶר שֶׁהֶעְדֵּר חַלְלֵי־אֲוִיר בֵּינֵיהֶם גּוֹרֵם לְמִשְׁקָלָהּ הַכָּבֵד. הַמַּיִם מְחַלְחֲלִים בַּאֲדָמָה כְּבֵדָה בְּאִטִּיּוּת וּבְקֹשִׁי וְנִשְׁמָרִים בָּהּ זְמַן רַב. אֲדָמוֹת כְּבֵדוֹת טוֹבוֹת לְגִדּוּלִים קִצְרֵי־שֹׁרֶשׁ, כְּגוֹן חִטָּה וְעוֹד.

— אֲדָמָה קַלָּה°, אֲדָמָה הַמֻּרְכֶּבֶת מִגַּרְגְּרֵי חוֹל גְּדוֹלִים, שֶׁחַלְלֵי־הָאֲוִיר הַגְּדוֹלִים שֶׁבֵּינֵיהֶם גּוֹרְמִים לְמִשְׁקָלָהּ הַקַּל. הַמַּיִם מְחַלְחֲלִים בַּאֲדָמָה קַלָּה בִּמְהִירוּת וְהִיא טוֹבָה לְמַטְּעֵי הֲדָרִים.

— אֱגוֹז־אֲדָמָה°, רְאֵה עֵרֶךְ אֱגוֹז, אֱגוֹז־אֲדָמָה.

— אִישׁ־אֲדָמָה, עוֹבֵד אֲדָמָה: "וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם" (בראשית ט כ).

— אִמִּי־אֲדָמָה°, כִּנּוּי־חִבָּה לָאֲדָמָה הַנּוֹתֶנֶת חַיִּים לָאָדָם: "הַגִּידִי לִי, אִמִּי־אֲדָמָה" (ביאליק, בשדה). "רַק אַתְּ לִי, אִמִּי אֲדָמָה" (רחל, 30).

— עֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה°, חַקְלָאוּת, עִבּוּד הָאֲדָמָה כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה יְבוּלִים טוֹבִים: חֲרִישָׁה, זִבּוּל, זְרִיעָה וְכוּ׳.

— עוֹבֵד אֲדָמָה, חַקְלַאי, אִכָּר: "וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" (בראשית ד ב).

— פְּרִי־הָאֲדָמָה, תְּבוּאַת הָאָרֶץ, תְּבוּאוֹת וִירָקוֹת שֶׁהָאָדָם מְגַדְּלָם לְמַאֲכָלוֹ: "כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ" (דברים כח מב).

— בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה* (ברכות ו א), בְּרָכָה שֶׁיְּהוּדִי דָּתִי מְבָרֵךְ לִפְנֵי אֲכִילַת יְרָקוֹת לְמִינֵיהֶם.

— תַּפּוּחַ־אֲדָמָה°, רְאֵה עֵרֶךְ תַּפּוּחַ־אֲדָמָה.

— אַדְמַת־בּוּל°, אֲדָמָה פּוֹרִיָּה הַמְנִיבָה יְבוּלִים טוֹבִים: "כְּיַיִן עֲבָרַנִי זֶה רֵיחַ אַדְמַת בּוּל עַל רִגְבָהּ" (טשרניחובסקי, שירים 291).

— אַדְמַת־בּוּר°, אֲדָמָה בִּלְתִּי־מְעֻבֶּדֶת.

— אַדְמַת־בְּתוּלָה°, אֲדָמָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֶבְדָה, אַדְמַת־בּוּר: "חוֹרֵשׁ הַתֶּלֶם... בּוֹקֵעַ רִאשׁוֹן בְּאַדְמַת־בְּתוּלָה" (ראב, שירים 18).

— אַדְמַת־הֶפְקֵר°, 1, אֲדָמָה שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים. 2, [ביחסי מדינות] אֵזוֹר מְפֹרָז הַנִּמְצָא בֵּין גְּבוּלוֹתֵיהֶן שֶׁל שְׁתֵּי מְדִינוֹת שְׁכֵנוֹת וְאֵינוֹ נִמְצָא בְּשִׁלְטוֹנָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן.

— אַדְמַת־מְרִיבָה°, שָׂדֶה אוֹ חֶבֶל־אֶרֶץ שֶׁבַּעֲלוּתוֹ שְׁנוּיָה בְּמַחֲלֹקֶת.

— אַדְמַת־נֵכָר, אֶרֶץ עַם זָר, בְּנִגּוּד לְאֶרֶץ הַמּוֹלֶדֶת: "אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר־ה׳ עַל אַדְמַת נֵכָר?" (תהלים קלז ד).

— אַדְמַת־הַקֹּדֶשׁ, כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "וְנָחַל ה׳ אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ" (זכריה ב טז).

— עֲלֵי אֲדָמוֹת (תהלים מט יב), עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, בָּעוֹלָם הַזֶּה: "עֱנוּת אֱנוֹשׁ עֲלֵי אֲדָמוֹת" (ביאליק, פרידה).

אַדְמוּמִי° ת׳ [מן אַדְמוּמִית] אֲדַמְדָּם, אָדֹם מְעַט: "עֵירֹם וּמְשֻׁנֶּה וְאַדְמוּמִי בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ" (הלקין, משבר 237). — [־מִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

אַדְמוּמִיּוּת° נ׳ [מן אַדְמוּמִי] מְעַט אֹדֶם, סֹמֶק קַל: "מִחְכָּה שֶׁתִּסְפֹּג הַזֵּעָה וְתִתְקַלֵּט הָאַדְמוּמִיּוּת שֶׁעַל פָּנַי" (בן־ציון, כח). — [אַדְמוּמִיּוּת־]

אַדְמוּמִית* נ׳ [מן אָדֹם] אֹדֶם קַל: "כָּל מַרְאֵה אַדְמוּמִית מַכְפִּירִין וּמַכְשִׁירִין" (חולין פז). "וְאַדְמוּמִית זְעוּמַת הַמַּרְאֶה שׁוֹפַעַת מֵהֶם" (ביאליק, מתי מדבר). "אַחַר הוֹרִידָה רֹאשָׁהּ בְּלָאט וְאַדְמוּמִית נִשְׁתַּפְּכָה בְּפָנֶיהָ" (בורלא, עקביה 274). — [אַדְמוּמִית־]

אַדְמוֹן°, אַדְמוֹנִי ת׳ [מן אָדֹם] אֲדַמְדָּם (בְּמַרְאֶה, בְּפָנִים, בְּשֵׂעָר וְכוּ׳): "וְהוּא (דָּוִד) אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם" (שמואל א טז יב). "וּבֶן־רִמּוֹן יְפֵה־מַרְאֶה וְאַדְמוֹן" (אלחריזי, תחכמוני 379). "בְּתוּלוֹת אַדְמוֹנִיּוֹת" (ביאליק, המתמיד). — [אַדְמוֹנִית או אַדְמוֹנִיָּה, ־נִים, ־נִיּוֹת]

אדמונית

— יְהוּדִים אַדְמוֹנִים°, כִּנּוּי עֲמָמִי־אַגָּדִי לְצֶאֱצָאֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, הַיּוֹשְׁבִים כְּבְיָכוֹל מֵעֵבֶר לִנְהַר סַמְבַּטְיוֹן.

אַדְמוֹנִית° נ׳ [מן אַדְמוֹנִי] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַנּוּרִיתִיִּים; פְּרָחָיו וְרֻדִּים (Paeonia). גָּדֵל בְּחֶרְמֵשׁ הַגָּלִיל הָעֶלְיוֹן. — [אַדְמוֹנִיּוֹת]

אַדְמוֹ״ר° ז׳ [ראשי־תיבות: אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ] כִּנּוּי־כָּבוֹד שָׁגוּר בְּפִי הַחֲסִידִים לְ״רַבִּי״ שֶׁלָּהֶם: "חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה שֶׁמְּקַבְּלִים מִצְוֹת־יָחִיד מֵאַדְמוֹ״רֵיהֶם" (עגנון, אלו תלג). — [אַדְמוֹ״רִים]

אַדְמוֹ״רִיּוּת° נ׳ [מן אַדְמוֹ״ר] מַעֲמָדוֹ וְתַפְקִידוֹ שֶׁל אַדְמוֹ״ר: "בַּמֶּה נֶחְלָקוּ? בִּדְבַר הָאַדְמוֹ״רִיּוּת" (סוקולוב, אישים 51). "וּמִבֵּית הָאַדְמוֹ״ר הֵבִיא יַחַס שֶׁל בִּטּוּל לְכָל הָאַדְמוֹ״רִיּוּת וּלְכָל הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁל הַחֲסִידוּת" (שזר, כוכבי 43).

אַדְמוּת* נ׳ [מן אָדֹם] אֹדֶם: "דּוֹמֶה לְיַיִן צָלוּל שֶׁאֵין אַדְמוּתוֹ עַזָּה" (במדבר רבה ב). "וְשִׂפְתֶיהָ תְּפוּחוֹת וְאַדְמוּתָן חַמָּה וְעַזָּה" (חזז, היושבת 304). — [אַדְמוּת־]

אדמימות* נ׳ [מן אדמומי] אדמומית, אדם קל: "שאין בו אדמימות דם" (רש"י, פסחים עד:). "והעלה אדמימות של שבע על פניהם" (עגנון, אלו שכט). — [אדמימות־]

אדמיניסטרטור* ז׳ [לאטינית: administrator] 1, מנהל, אמרכל, עוסק בארגון ובנהול (של מוסד, של עסק וכיוצא בזה). 2, מארגן ומבצע: פלוני הוא אדמיניסטרטור טוב. — [אדמיניסטרטורים]

— **אדמיניסטרטיבי*** ת׳ 1, מנגנוני, אמרכלי, ארגוני: מוסדות אדמיניסטרטיביים. מנהל אדמיניסטרטיבי (להבדיל מן מנהל מדעי, פדגוגי וכ׳ ומה). 2, המבצע לפי הוראות ההנהלה, שמטעמי נהול וארגון: פטורים אדמיניסטרטיביים.

— **אדמיניסטרציה*** נ׳ 1, נהול, מנהלה, אמרכלות. 2, מנגנון השלטון במדינה, הפקידות הממשלתית.

אדמירל* ז׳ [מערבית: אמיר־אל־בחר מפקד הים] מפקד צי או שיטת של אניות־מלחמה, התאר הגבוה ביותר בדרגות הפקוד הימי. — [אדמירלים]

— **אדמירלות*** נ׳ 1, תארו ודרגתו של האדמירל. 2, מפקדת הצי.

אדמת° נ׳ [מן אדם] מחלה מדבקת של גיל הילדות הנגרמת על־ידי נגיף ונכרת בהופעת חם ופריחה על הגוף (Rubella). אפינית למחלה זו התנפחות בלוטות הלימפה בערף, בצד האחורי של הצואר ומאחורי האזנים. רבים עדין מכנים בטעות בשם זה את מחלת החצבת. השונה ממנה בכמה סימנים (עין חצבת).

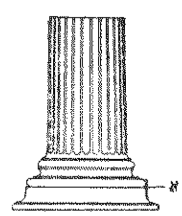

א — אדן לעמוד

אדן ז׳ 1, בסיס, יסוד לעמוד או לקיר: "שני אדנים תחת־הקרש האחד" (שמות כו יט). "למען תת יסוד למלון ואדן לצור ולמעקה תחת רגליו" (שניאור, שירים רנא). 2°, קורת־עץ קצרה המנחת לרחב מתחת לפסי מסלת־הברזל. — [אדן־, אדנים, אדני־]

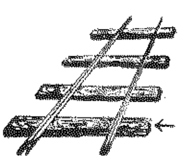

אדני מסילת־ברזל

— **אדן־החלון°**, סף החלון.

— **אדן־יבשה°**, [בגיאוגרפיה] רצועת־ים של מים רדודים המקיפה יבשת ומשמשת לה המשך טבעי.

— **על אדני°** [שאול מאיוב לח ו: "ועל מה אדניה הטבעו"] על יסוד־: "דברים נכוחים וישרים הבנויים על אדני החכמה והאמת" (י"ב לוינזון, בית האוצר). "ועל אדני התורה והיראה הטבעו" (הזז, צל 123).

אדן [מן אדון]

~ התפ׳ **התאדן°**, נהג כמנהג אדון, התנשא, השתרר: "מעטים מתאדנים על רבים ורודים בהם" (קלצקין, כתבים 17). "ואם רע הוא האדון, הרי עבד כי יתאדן ירע שבעים ושבעה" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 171). — [להתאדן, מת־, ית־]

אדנא* ז׳ ראה האדנא.

אדנות* נ׳ [מן אדון] שלטון, שררה: "וקבל מלכותו ואדנותו" (בראשית רבה צג). "בגלל יראת האדנות אשר בלבם" (יוסיפון שמא). "חלומות של עשר ואדנות" (אחד העם, כח). "בעלי אדנות ושררה צבורית" (קלצקין, כתבים 216). — [אדנות־]

אדנותי° ת׳ [מן אדנות] שהוא כמעשה אדון, שררתי: יחס אדנותי לנתינים. — [אדנותית, ־תיים, ־תיות]

אדני*, אדאני ז׳ שם צמח שנזכר בתלמוד (שבת לה:). רש"י הגדירו שם: Malvas, הוא הרווח בשם "חלמית": "אדני אדמדם והפרג הלוהט" (טשרניחובסקי, שירים 318). ראה חלמית.

אדני ז׳ [= אדונים שלי] שם אלהי ישראל, אלהים, אדון העולם: "ברוך אדני יום יום" (תהלים סח כ).

אדני־השדה* ז"ר [אדם־השדה?] 1*, אחד ממיני החיות שנזכרו במשנה: "ואדני השדה—חיה" (כלאים ח ה) [נראה שהתכוונו למין הקופים הדומים לאדם ("אדם־היער"?)]. 2* [בספרות ימי־הביניים] כנוי ליצור אגדי בדמות אדם המחבר לאדמה בצנור של בשר היוצא מטבורו, והוא יונק את מזונו ישר מן האדמה (מעשי טוביה ועוד).

אדק* ז׳ [אולי מן אדק] טפטפת, מכשיר כעין צנור דק (גומי, זכוכית וכיוצא בזה) לטפטוף נוזלים: "ומטיפין מן אדק לחולה בשבת" (תוספתא שבת ב ח). "מזרקות, אדקי זכוכית לבנה" (בן־ציון, קסם). — [אדק־, אדקים, אדקי־]

אדק

אדק [קרוב אל הדק; ארמית: אדק אחז]

~ פע׳ **אדק*** פ"י קשר, חבר, הדק [מצוי רק בבינוני־פעול, ראה אדוק*]

~ נפ׳ **נאדק°**, נקשר, נתהדק: "אין נקראין צמת אלא מקום אדיקתן בעצם, ממקום שנאדקין בו עד הפרק" (רש"י חולין עו.). "להאחז ולהאדק בחיים בחזקה" (שופמן, א 23). — [להאדק, נאדק, יאדק]

אדר [קרוב אל הדר; אכדית: adaru; אוגריתית: אדר גבורה]

~ נפ׳ **נאדר**, היה חזק, היה נהדר: "מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת" (שמות טו יא). "ותאדר ותהדר תורת אלהים בעולמו" (יהודה הדסי, אשכול הכופר). "וזרועני... נאדרה שנית בחרוננו" (ביאליק, אין זאת). — [להאדר, נאדר, יאדר]

~ פע׳ **אדר°** פ"י שבח, פאר, הלל: "יודו פלאך השמים ויאדרוך קולות מים" (שיר הייחוד ליום א׳). "אלו ואלו באדר מאדרים" (כל שנאני שחק, יוצר ב׳ ראש השנה). — [לאדר, מאדר, י־]

~ פע׳ **אדר°**, יפה, קשט: "מאדרת במי כרכום ובלבונה מקטרת" (הנגיד, דיואן א 41). "מלך מהדר על כס מאדר" (גבירול, ו 59). — [מאדר, יאדר]

~ התפ׳ **התאדר°**, התגדל, התנשא: "ונערצת ונתהדרת ונתאדרת" (קליר, בעשר מכות, יוצר ב׳ פסח). "אם צבאותיו כובשים, הדת מתאדרת" (קרליבך, הודו 82). — [להתאדר, מתאדר, ית־]

~ הפ׳ **האדיר** פ"י 1, הגדיל, הגביר, העצים: "יגדיל תורה ויאדיר" (ישעיה מב כא). "היא (העבודה) סם־חיים לכל עם,

לְהַגְדִּיל וּלְהַאְדִּיר כֹּחוֹ בְּמִלְחֶמֶת קִיּוּמוֹ״ (אחד העם, קפד). 2, פֵּאֵר, שִׁבַּח: ״אַדִּירֵי אֲיֻמָּה יַאְדִּירוּהוּ בְּקוֹל״ (קליר, יוצר א׳ ראש־השנה). — [לְהַאְדִּיר, מַ־, יַ־]

~ הִפ׳ **הִאְדִּיר**^, פֵּאֵר, הִלֵּל: ״וְיִאְדַּר וְיַעֲרַץ וְיִשָּׂגֵב הָאֵל הַקָּדוֹשׁ״ (קליר, מלך עתיק). — [מַאְדִּיר, יַאְדִּר]

א. **אֶדֶר** ז׳ [ראה א׳ אַדֶּרֶת] אַדֶּרֶת, מְעִיל עֶלְיוֹן רָחָב: ״אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן״ (מיכה ב ח). ״כַּיָּאוּת לִבְרִיָּה שֶׁעוֹטְרִים אוֹתָהּ אֶדֶר מַלְכוּת״ (אלתרמן, התיבה 174). — [אֶדֶר־, אֲדָרִים, אַדְרֵי־]

ב. **אֶדֶר** ז׳ [מן אדר; אכדית: aduru] הוֹד, הָדָר: ״אֶדֶר מִתְהוֹמוֹת, שֶׁבַח מִמְּאוֹרוֹת״ (יוסי בן יוסי, אהללה). ״אֵלּוּ וָאֵלּוּ בְּאֶדֶר מַאְדִּרִים״ (כל שנאני, יוצר ב׳ ראש־השנה). ״וְאֶדֶר נִצְחוֹנוֹ: מֵחֲנַק הַסֵּבֶל״ (המאירי, המוקד קמח). ״אַךְ אֵין חֵלֶף לִשְׁעַת הָאֶדֶר״ (ש׳ שלום, שירים ס).

עלים ופרחים של אדר ג

ג. **אֶדֶר*** ז׳ [ארמית: אִדְרָא, אולי קרוב אל kedros ביוונית] 1°, סוּג שֶׁל עֲצֵי־יַעַר בַּעַל מִינִים מְרֻבִּים הַנְּפוֹצִים בְּאַרְצוֹת הַמְּמֻזָּגוֹת בְּאַקְלִימָן (Acer). אֲחָדִים מִמִּינֵי הָאֶדֶר חֲשׁוּבִים בַּחֲרֹשֶׁת־הָעֵץ. בֶּחָרְשֵׁי הַגָּלִיל גָּדֵל בַּר ״הָאֶדֶר הַסּוּרִי״. 2* [בתלמוד] אֶחָד מִמִּינֵי הָאֶרֶז אוֹ הָאַלּוֹן: ״הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְקַיְּמוּ נְכָסָיו יִטַּע בָּהֶן אֶדֶר״ (ביצה טו:). — [אֶדֶר־, אֲדָרִים, אַדְרֵי־]

אֹדֶר° ז׳ [על־פי הארמית: אִדְרָא, אוּדְרָא מילוי למזרן, ירושלמי מעשר שני נה ג] פּוּחְלָץ, עוֹר שֶׁל בַּעַל־חַיִּים מְמֻלָּא קַשׁ אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ, כְּדֵי לִשְׁמוֹר עַל צוּרָתוֹ הַחִיצוֹנִית שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים — לְקִשּׁוּט אוֹ לְהִסְתַּכְּלוּת וּלְלִמּוּד. — [אֹדֶר־, אָדְרוֹ, אֲדָרִים, אָדְרֵי־]

אֹדֶר°, אוֹדֶר ז׳ [מן אַדִּיר] גֹּדֶל, עָצְמָה: ״אֵיזֶה אֹדֶר שֶׁל עוֹלָם!״ (יזהר, צקלג 463). — [אֹדֶר־]

מזל חודש אדר

אֲדָר ז׳ [אכדית: addaru] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנֵים־עָשָׂר הָחֵל בְּנִיסָן (אסתר ג ז). חָסֵר (בֶּן 29 יוֹם); מַזָּלוֹ דָּגִים: ״מִשֶּׁנִּכְנַס אֲדָר מַרְבִּין בְּשִׂמְחָה״ (תענית כט.).

— **אֲדָר שֵׁנִי***, שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַנּוֹסָף בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת; אֲדָר שֶׁלְּפָנָיו יִקָּרֵא אָז ״אֲדָר רִאשׁוֹן״, וְהוּא בֶּן 30 יוֹם, וַאֲדָר־שֵׁנִי בֶּן 29 יוֹם: ״קָרְאוּ הַמְּגִלָּה בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, קוֹרִין אוֹתָהּ בַּאֲדָר שֵׁנִי״ (מגילה א ד).

— **וַאֲדָר**^, כִּנּוּי רוֹוֵחַ לְחֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי: ״אִמִּי שֶׁבָקָה חַיִּים בְּיוֹם ב׳ דְּחֹדֶשׁ וַאֲדָר בִּשְׁנַת תרי״ג״ (מאיר איש־שלום, הקדמתו לסדר אליהו רבה וזוטא ט).

אד״ר ר״ת אֲדָר רִאשׁוֹן.

אִדְרָא, אִידְרָא ז׳ [ארמית, דניאל ב לה; בראשית רבה סג] 1, גֹּרֶן, מָקוֹם לָדַיִשׁ. 2* [בהשאלה] מָקוֹם עָגֹל לְכִנּוּס.

— **אִדְרָא דְאַזְהֲרָה*** (שיר השירים רבה ז), כִּנּוּי לְמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין (״כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה״).

— **אִדְרָא זוּטָא**^, **אִדְרָא רַבָּא**^, שְׁמוֹת שְׁנֵי חֲלָקָיו שֶׁל סֵפֶר ״הַזֹּהַר״.

— **אִדְרָא קַדִּישָׁא**^ [בקבלה] 1, כִּנּוּי לַמָּקוֹם שֶׁנִּתְגַּלּוּ בּוֹ סִתְרֵי הַקַּבָּלָה שֶׁבְּסֵפֶר ״הַזֹּהַר״: ״שֶׁבָּאוּתוֹ הַיּוֹם בָּאָה הַשְּׁכִינָה לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עִם הַצַּדִּיקִים בְּאִדְרָא קַדִּישָׁא״ (עגנון, אלו תקכח). 2, כִּנּוּי לְסֵפֶר ״הַזֹּהַר״: ״וְלוֹמְדִים אִדְרָא קַדִּישָׁא וּשְׁאָר לִמּוּדִים נָאִים״ (עגנון, אלו תסא).

אַדְּרַבָּא*, אַדְּרַבָּה* תה״פ [ארמית: אַ על + דְּרַבָּה שגדול] גְּדוֹלָה מִזּוֹ, לְהֶפֶךְ: ״אַדְּרַבָּה, בְּשַׁבָּת מוּכָנִין... בְּחֹל אֵין מוּכָנִין״ (שבת קכב:). ״אַדְּרַבָּה, אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא!״ (פסחים כח.). ״וְלֹא תֹאמַר כִּי לֹא פְּעֻלָּה הָרְפוּאָה, כִּי אַדְּרַבָּה פָּעֲלָה פְּעֻלָּה נִפְלָאָה״ (הרומי, כג 416). ״וְהִתְפַּתְּחוּת הַדֵּעוֹת הַהוּמָנִיּוֹת לֹא נִפְסְקָה עֲדַיִן, אַדְּרַבָּא, צָעֲדָה הַרְבֵּה לְפָנִים״ (אחד העם, מו).

— **אַדְּרַבָּא וְאַדְּרַבָּא**°, נַהֲפוֹךְ הוּא, יָתֵר עַל כֵּן: ״סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמָּא אֵין הַטֹּרַח כְּדַאי, הֲרֵינִי מַגִּיד לָכֶם: אַדְּרַבָּא וְאַדְּרַבָּא, כְּדַאי הוּא הַטֹּרַח בִּשְׁבִיל דְּבָרִים הַרְבֵּה שֶׁנִּשְׁמַע שָׁם״ (עגנון, כלה שסא).

אִדְרָה*, אִידְרָה נ׳ [מארמית, שבת סז.] עֶצֶם שֶׁל דָּג: ״נָמֵס הַדָּג בַּפֶּה... וְאִדְרוֹתָיו מַגֶּסֶת מְתוּקוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 159). ״כְּנֹכְוֶה בִּקְטָנִיּוֹת רוֹתְחוֹת וּכְנֶחְנָק בְּאִדְרוֹת דָּגִים״ (שניאור, סיפורים מו). — [אִדְרַת־, אֲדָרוֹת, אִדְרוֹת־]

אדר״ח ר״ת א׳ דְּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

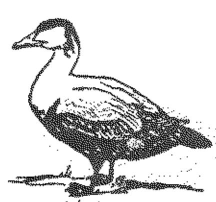
אידריה (1/18)

אִדְרִיָּה°, אִידְרִיָּה נ׳ [על־פי הלועזית: Eider] בַּרְוַז־יָם גָּדוֹל (Somateria). הַזָּכָר לָבָן בַּחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל גּוּפוֹ וְשָׁחוֹר מִלְּמַטָּה, הַנְּקֵבָה חוּמָה. הָאִדְרִיָּה חַיָּה לְיַד חוֹפֵי הַיַּמִּים בְּאַרְצוֹת הַצְּפוֹנִיּוֹת הַקָּרוֹת; נִזּוֹנָה בְּרַכִּיכוֹת וְאַצּוֹת. מַרְבִּים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנוֹצוֹת הָאִדְרִיָּה לְמִלּוּא כָּרִים וְכַדּוֹמֶה — [אִדְרִיּוֹת]

אַדְרִיכָל* ז׳ [הצורה המקורית: אַרְדִּיכָל, ראה ערך זה; בדפוסי התלמוד ובלשון ימינו רווחת גם הצורה אַדְרִיכָל] 1*, מֻמְחֶה לְבִנְיָן: ״הַבַּנַּאי שֶׁמָּסַר לְאַדְרִיכָל—אַדְרִיכָל חַיָּב״ (בבא מציעא קיח:) 2°, אַרְכִיטֶקְט, מְהַנְדֵּס מֻמְחֶה לְתִכְנוּן מִבְנִים שׁוֹנִים, שִׁטְחֵי־נוֹי וְכַדּוֹמֶה: ״אֵלּוּ נִבְנוּ כְּדֶרֶךְ גָּדוֹל עַל־פִּי אִידֵאָה צִיּוּרִית כַּבִּירָה שֶׁל אַדְרִיכָל אָמָּן״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אַדְרִיכַל־, אַדְרִיכָלִים, אַדְרִיכְלֵי־]

אַדְרִיכָלוּת° נ׳ [מן אַדְרִיכָל] אַרְכִיטֶקְטוּרָה, תּוֹרַת הַבְּנִיָּה, תִּכְנוּן מִבְנִים שׁוֹנִים, שִׁטְחֵי־נוֹי וְכַדּוֹמֶה. — [אַדְרִיכָלוּת־]

אַדְרֵסָה° נ׳ [צרפתית: adresse] כְּתֹבֶת, מַעַן: ״שֶׁעוֹבַדְיָה שֶׁלָּהּ הָיָה כּוֹתֵב אַדְרֵיסוֹת״ (ברנר, א 24). ״גְּדַלְיָה לֹא הָיָה בָּקִי בְּאַדְרֵיסָאוֹת וְלֹא הָיָה רָגִיל בְּבֵית הַדּוֹאַר״ (עגנון, כפות קלח). — [אַדְרֵיסוֹת, אַדְרֵיסָאוֹת]

אֲדַרְכּוֹן ז׳ [יוונית: dareikos] שֵׁם מַטְבֵּעַ זָהָב פַּרְסִי עַתִּיק (עזרא ח כז). — [אֲדַרְכּוֹנִים]

אַדְרַכְתָּא* נ׳ [ארמית: בניין אפעל מן דרך] כְּתַב־הַרְשָׁאָה הַנִּתָּן עַל־יְדֵי בֵּית־הַמִּשְׁפָּט לַתּוֹבֵעַ לִגְבּוֹת אֶת חוֹבוֹ מֵרְכוּשׁוֹ שֶׁל הַנִּתְבָּע, וְכֵן שְׁטַר בֵּית־דִּין הַמְיַפֶּה אֶת כֹּחוֹ שֶׁל הַמַּלְוֶה לְהַחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַלֹּוֶה עַד שֶׁיִּפָּרַע אֶת חוֹבוֹ: ״אַדְרַכְתָּא אַמִּטַּלְטְלֵי לָא כָּתְבִינַן״ (בבא קמא קיב:). ״וְכָתְבוּ לוֹ אַדְרַכְתָּא זוֹ עַל שָׂדֶה פְּלוֹנִית

שֶׁלּוֹ״ (רמב״ם, הלכות מלווה ולווה כב ו). — [אַדְרַכְתַּת־, אַדְרַכְתּוֹת או אַדְרַכְתָּאוֹת]

אדר״נ ר״ת אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן [ראה א·אָב]

אַדְרֶנָלִין° ז׳ [מלאטינית: ad אֶל + renalis של הכליות] הוֹרְמוֹן הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי מֹחַ תּוֹסֶפֶת הַכִּלְיָה; מְכִינִים אוֹתוֹ גַּם בְּאֹפֶן סִינְתֵּטִי. הָאַדְרֶנָלִין מְכַוֵּץ אֶת כְּלֵי־הַדָּם, מַעֲלֶה אֶת לַחַץ הַדָּם, מְחַזֵּק אֶת שְׁרִיר־הַלֵּב וּמְעוֹדֵד אֶת פְּעֻלָּתוֹ.

אדר״ע ר״ת אוֹתִיּוֹת דְּרַבִּי עֲקִיבָא [ראה ב·אוֹת]

א. **אַדֶּרֶת** נ׳ [ראה גם א. אדר] 1, מְעִיל עֶלְיוֹן רָחָב: ״וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו״ (יונה ג ו). ״אַף אֶתְעַטֵּף בְּאַדֶּרֶת״ (ביאליק, משירי החורף). — [אַדֶּרֶת־, אַדַּרְתִּי; אֲדָרוֹת, אַדְּרוֹת־]

— **אַדֶּרֶת־שֵׂעָר** (בראשית כה כה), **אַדֶּרֶת־דֻּבִּים**° (ביאליק, יום השישי ג), **אַדֶּרֶת־זְאֵבִים**° (עגנון, כפות לח), **אַדֶּרֶת־כְּבָשִׂים**° (ביאליק, יום השישי ג) וְעוֹד, מְעִיל עָשׂוּי פַּרְוָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים.

— **הִשְׁלִיךְ אַדַּרְתּוֹ אֶל פְּלוֹנִי** [בהשאלה, על־יסוד מלכים א יט יט ״ויעבור אליהו אליו (אל אלישע) וישלך אדרתו אליו״] סָמַךְ אֶת יָדָיו עַל אַחֵר, מָסַר לוֹ אֶת תַּפְקִידוֹ.

ב. **אַדֶּרֶת** נ׳ [מן אדר] תִּפְאֶרֶת, הָדָר, יֹפִי: ״לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדֶּרֶת״ (יחזקאל יז ח). ״הָאַדֶּרֶת וְהָאֱמוּנָה לְחַי עוֹלָמִים״ (משולם בן קלונימוס, שחרית יום כפור). ״הַחֲרָדָה הִיא לִגְאוֹן אַדֶּרֶת יַעַר״ (ביאליק, הבריכה).

— **לְשׁוֹן־הַזָּהָב וְהָאַדֶּרֶת**° [בהשאלה מיהושע ז כד], כִּנּוּי מְלִיצִי לְלָשׁוֹן נִמְלֶצֶת וְצַחָה: ״וְלוֹ לְשׁוֹן זָהָב וְהָאַדֶּרֶת״ (הרומי, כג 424).

אדשׁ [מארמית: אֲדִשׁ שתק]

~ פָּע׳ **אָדַשׁ**° פ״ע הָיָה שְׁוֵה־נֶפֶשׁ, לֹא הִתְרַגֵּשׁ: ״וְאַתְּ הֶחֱרַשְׁתְּ מְאֹד, אָדַשְׁתְּ בְּדִכְאוֹנֵךְ״ (שלונסקי, שירים ב 347). — [לֶאֱדֹשׁ, אָדִישׁ, יֶאֱדַשׁ]

~ פִּע׳ **אִדֵּשׁ**° פ״י [במדעי־הטבע] גָּרַם לְחֹמֶר שֶׁיְּהֵא אָדִישׁ וְנֵיטְרָלִי: הַחוֹקְרִים אִדְּשׁוּ רַעֲלָנִים עַל־יְדֵי נוֹגְדָנֵיהֶם. — [לְאַדֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻדַּשׁ**° [במדעי־הטבע] נַעֲשָׂה אָדִישׁ, נַעֲשָׂה נֵיטְרָלִי: כַּמֻּיּוֹת שֶׁל רַעֲלָנִים שֶׁלֹּא אֻדְּשׁוּ. — [מְאֻדָּשׁ, יְאֻדַּשׁ]

~ הת׳ **הִתְאַדֵּשׁ**°, נַעֲשָׂה אָדִישׁ, הִתְיַחֵס בְּשִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ: ״כִּבְיָכוֹל הִתְחַלְתָּ מִתְאַדֵּשׁ וּמֵגֵס לֵב בַּפְּגָעִים״ (יזהר, צקלג 602). ״נִתְאַדֵּשׁ לִבּוֹ אֶל הַחֲלוֹמוֹת הַנָּאִים״ (טביב, בערער 322). — [לְהִתְאַדֵּשׁ, מִתְאַדֵּשׁ, יִתְאַדֵּשׁ]

~ הִפ׳ **הֶאֱדִישׁ**° פ״י 1, גָּרַם לַאֲדִישׁוּת, הֵבִיא לִידֵי שִׁוְיוֹן נֶפֶשׁ: יַחֲסוֹ הַצּוֹנֵן הֶאֱדִישׁ גַּם אֶת הָאֲחֵרִים. 2, נִטְרֵל, הֵבִיא לְמַצָּב נֵיטְרָלִי: ״הֶאֱדִישׁ אֶת מְגוּף הַהֲלוּכִים וְחִכָּה״ (ג׳ שחם, תמיד 180). — [לְהַאֲדִישׁ, מַאֲדִישׁ, יַ־]

אד״שׁ ר״ת 1, אֲדָר שֵׁנִי. 2, אַחַר דְּרִישַׁת שְׁלוֹמוֹ.

א״ה ר״ת 1*, אִי הָכֵי [אם כן]. 2*, אֲפִלּוּ הָכֵי [אף־על־פי־כן].

אהב [אוגריתית: אהב; קרוב אל חבב]

~ פָּע׳ **אָהַב** פ״י 1, הִתְיַחֵס בְּחִבָּה רַבָּה, נִמְשַׁךְ אֶל מִישֶׁהוּ אוֹ אֶל מַשֶּׁהוּ בְּכָל לִבּוֹ: ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ (ויקרא יט יח). ״וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף״ (בראשית לז ג). ״וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי״ (בראשית כז ד). 2, חָשׁ מְשִׁיכָה רִגְשִׁית־מִינִית עַזָּה, חָשַׁק: ״וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל״ (בראשית כט יח). ״הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי״ (שיר השירים א ז). 3, נָעַם לוֹ מְאֹד, קִבֵּל בְּרָצוֹן וּבַהֲנָאָה: ״אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה׳ אֶת קוֹלִי״ (תהלים קטז א). ״אִישׁ־אֹהֵב חָכְמָה יְשַׂמַּח אָבִיו״ (משלי כט ג). ״הוּא אוֹהֵב לְהַקְשִׁיב רַב קֶשֶׁב״ (ביאליק, המתמיד). — [לֶאֱהֹב אֶת־, גם לְ־; אוֹהֵב, אֹהֵב (אֹהַב, אֶאֱהַב), תֹּאהַב (תֶּאֱהַב); אֱהַב! אֶהֱבִי!]

~ נִפ׳ **נֶאֱהַב**, הָיָה אָהוּב, הִתְחַבֵּב: ״שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם״ (שמואל ב א כג). ״הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה גָּרְמוּ לִי לְהֵאָהֵב לְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (ויקרא רבה לב). ״עַד־יָגְעָה נַפְשְׁךָ... מִבְּלִי שֶׁנֶּאֱהָבָה, מִבְּלִי שֶׁאָהֵבָה״ (ביאליק, המתמיד). ״עִיר אֱלֹהִים נֶאֱהָבָה וְנֶעֱלָבָה״ (הזז, יעיש ד 208). — [לְהֵאָהֵב, נֶאֱהָב, יֵאָהֵב]

~ פִּע׳ **אִהֵב*** פ״י 1*, עוֹרֵר אַהֲבָה בְּלֵב אֲחֵרִים: ״שֶׁאַתָּה מְאַהֵב עַל הַבְּרִיּוֹת שֵׁם שָׁמַיִם״ (תנא דבי אליהו, 140). ״נִדְבָּקוֹת בּוֹ וּמְאַהֲבוֹת אוֹתוֹ אֲלֵיהֶן״ (הזז, יעיש א 71). 2°, רְאֵה עֵרֶךְ מְאַהֵב. — [לְאַהֵב אֶת־, מְאַהֵב, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻהַב*** 1*, נַעֲשָׂה אָהוּב וְחָבִיב עַל אֲחֵרִים: ״תְּהֵא מְאֻהָב עַל הַבְּרִיּוֹת״ (ילקוט, דברים תתלו). 2°, הִתְאַהֵב, חָשׁ אַהֲבָה עַזָּה אֶל־: ״נִכָּר שֶׁמְּאֻהֶבֶת בּוֹ עַד מֵעֵבֶר לְאָזְנֶיהָ״ (ד׳ שחם, שאלה 98). — [רווח בעיקר הבינוני: מְאֻהָב, מְאֻהֶבֶת]

~ הת׳ **הִתְאַהֵב***, 1*, נַעֲשָׂה אָהוּב מְאֹד: ״שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדְךָ״ (יומא פו.). ״וְהִתְאַהֵב לְכָל נִבְרָא״ (הנגיד, דיואן א 40). ״שֶׁתְּהֵא מִתְאַהֶבֶת עִם הַכֹּל״ (רש״י, סנהדרין ק:). ״בִּתּוֹ שֶׁל ר׳ שִׂמְחָה נִתְאַהֲבָה לוֹ״ (הזז, דלתות 11). 2°, חָשַׁק, הִתְעוֹרְרָה בְּלִבּוֹ אַהֲבָה עַזָּה אֶל־: הַבָּחוּר הִתְאַהֵב בַּבַּחוּרָה. — [לְהִתְאַהֵב בְּ־, לְ־, עִם־; מִתְאַהֵב, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱהִיב*** פ״י גָּרַם שֶׁיֶּאֱהַב, עוֹרֵר אַהֲבָה: ״שֶׁהָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ מַכְנִיסָן (אֶת הַגֵּרִים) לְבֵיתוֹ וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקָן וּמַאֲהִיבָן וּמְקָרְבָן״ (שיר השירים רבה א, על כן עלמות). ״לְהַאֲהִיב תּוֹרָתָם עֲלֵיהֶם״ (עגנון, אלו שא). ״לֹא דַי שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת הַזּוּלַת... אֶלָּא שֶׁהוּא מַאֲהִיב אֶת הַזּוּלַת בְּעַצְמוֹ״ (הלקין, משבר 192). ״זֶה שֶׁמַּאֲהִיב עָלֶיךָ פֶּתַע אֶת הַחַי אֲשֶׁר עִמְּךָ״ (שמיר, במו 71). — [לְהַאֲהִיב אֶת־, מַאֲהִיב, יַ־]

אַהַבˆ ז׳ [מן אַהֲבָה; במקרא רק בריבוי: אֲהָבִים] אַהֲבָה, חִבָּה עַזָּה: ״וּמַה יִּתְרוֹן בֵּין אַהַב וְלֶכֶת לְמִשְׁתֶּה״ (הנגיד, דיואן ב 37). ״קָרוֹב לְקוֹרְאָיו בְּאַהַב״ (יוצר א׳ ראש השנה). ״אָדָם בְּגִיל צוֹחֵק, אָדָם בְּאַהַב חוֹבֵק״ (גרינברג, שיעור שמחה). ״הוֹי מַשָּׂא זִכְרוֹנוֹת הָאַהַב״ (רחל, קסה). ״פְּנֵי הָאוֹהֶבֶת מֵאָז עֲדַיִן לוֹהֲטִים בְּיִקוּד רֵאשִׁית הָאַהַב לְדוֹדָהּ״ (רוקח, שחר 27) — [אַהַב־, אֲהָבִים, אַהֲבֵי־]

— **אַיֶּלֶת־אֲהָבִים**, כִּנּוּי־חִבָּה לְאִשָּׁה אֲהוּבָה: ״אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת־חֵן״ (משלי ה יט).

— **הִתְנָה אֲהָבִים** (הושע ח ט), הִתְעַלֵּס בְּאַהֲבָה.

(אהב) אֳהָבִים ז״ר [ראה אַהַב] שַׁעֲשׁוּעֵי אַהֲבָה: ״נִתְעַלְּסָה בָּאֳהָבִים״ (משלי ז יח).

אַהֲבָה נ׳ [מן אהב] 1, חִבָּה עַזָּה, רֶגֶשׁ שֶׁל מְשִׁיכָה גְּדוֹלָה אוֹ חֵשֶׁק לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: "גַּם־אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם" (קהלת ט ו). "עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה" (שיר השירים ח ו). "נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים" (שמואל ב א כו). "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד" (מיכה ו ח). "כֻּלִּי בּוֹעֵר בְּאֵשׁ הָאַהֲבָה" (ביאליק, מגילת ו). "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל תְּקוּעָה בְּלִבִּי" (עגנון, כלה ח). 2 ^, שֵׁם הַבְּרָכָה הַפּוֹתַחַת בַּמִּלִּים: "אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ" (בתפילת שחרית), וְכֵן שֵׁם הַפִּיּוּטִים שֶׁנִּתְחַבְּרוּ לְאָמְרָם בִּימֵי הַחַגִּים אַחֲרֵי בְּרָכָה זוֹ וְתָכְנָם הָאַהֲבָה שֶׁבֵּין כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לַה׳. — [אַהֲבַת־, אֲהָבוֹת, אַהֲבוֹת־]

— **אַהֲבָה אַפְּלָטוֹנִית** ° [על־שם אפלטון, הפילוסוף היווני במאה הרביעית לפני מניין האומות] אַהֲבָה רוּחָנִית טְהוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ חוּשָׁנִית: "אַהֲבָה מֻפְשֶׁטֶת, אַפְּלָטוֹנִית" (ביאליק, אריה ד).

— **אַהֲבָה זָרָה** °, אַהֲבָה הַנּוֹגֶדֶת אֶת הַמּוּסָר הָרִשְׁמִי וְהַמְקֻבָּל: "שְׂמִי שֶׁמִּגֵּן בּוֹ מְעוֹרֵר אַהֲבָה זָרָה, רַחֲמָנָא לִיצְּלָן" (עגנון, אלו כ).

— **אַהֲבָה חָפְשִׁית** °, יַחֲסֵי אֲהָבִים בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִים שֶׁלֹּא לְפִי חֻקֵּי הַדָּת אוֹ הַמְּדִינָה בְּעִנְיְנֵי אִישׁוּת וְנִשּׂוּאִין.

— **אַהֲבָה עַצְמִית** °, אָנֹכִיּוּת, אֶגוֹאִיזְם: "הִתְחָרוּת הַנּוֹבַעַת מִמְּקוֹר הַקִּנְאָה וְהָאַהֲבָה הָעַצְמִית" (אחד העם, פז).

— **אַהֲבַת־בֶּצַע** °, רְדִיפָה אַחֲרֵי רְוָחִים קַלִּים, אִיצָה לְהַעֲשִׁיר.

— **אַהֲבַת־הַבְּרִיּוֹת** ^, רֶגֶשׁ שֶׁל אַהֲבָה וְכָבוֹד לִבְנֵי־אָדָם: "וְהִכִּיר שֶׁלֹּא מֵאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת עָשָׂה הַפַּרְנָס כֵּן" (עגנון, כלה קלו).

— **אַהֲבַת־נֶפֶשׁ** (שמואל א כ יז), **אַהֲבַת־עוֹלָם** (ירמיה לא ב), אַהֲבָה רַבָּה.

— **אַהֲבַת שָׁמַיִם** ^, אַהֲבַת אֱלֹהִים, חֲסִידוּת: "אֶתֵּן לְךָ סְגֻלָּה לְאַהֲבַת שָׁמַיִם" (הזז, יעיש ב 232).

— **אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר** *, אַהֲבָה מִתּוֹךְ מְנִיעִים שֶׁל טוֹבַת הֲנָאָה לָאוֹהֵב: "כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בָּטֵל דָּבָר — בְּטֵלָה אַהֲבָה... אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר? זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר" (אבות ה טז). [ולהפך:]

— **אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר** *, אַהֲבָה כֵּנָה, שֶׁאֵינָהּ מֻתְנֵית בְּטוֹבַת הֲנָאָה לָאוֹהֵב: "כָּל אַהֲבָה... שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם — אֵיזוֹ הִיא...? זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן" (אבות ה טז).

אהבהב [מן אהב]

~ פִּעְ׳ **אֲהַבְהֵב** ° פ״ע [שאול מן הושע ד יח: "אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ"] עָסַק בַּאֲהַבְהָבִים, עָגַב עַל נָשִׁים: "וְאִם תְּאַהַבְהֲבִנִי קְצָת, גֶּשׁ־נָא אֵלַי" (שטיינמן, סודות א 84). — [לְאַהַבְהֵב, מְאַ־, יְאַ־]

אֲהַבְהָבִים ° ז״ר **אֲהַבְהָבוֹת** ° נ״ר [ראה אהבהב] שַׁעֲשׁוּעֵי אַהֲבָה, מִזְמוּטֵי אַהֲבָה, עֲגָבִים, פְלִירְט: "וּבָזֶה נִגְמְרִים הָאֲהַבְהָבִים לְעוֹלָם" (ע׳ בן־גריון, מתכונת לרומאן "מרים"). "וְכֵיוָן שֶׁמַּגַּעַת שְׁעָתוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה, מַנִּיחַ כָּל אֲהַבְהֲבוֹתָיו" (עגנון, כפות צה). — [אֲהַבְהֲבֵי־; אֲהַבְהֲבוֹת־]

אֲהַבְהָבָן ° ז׳ [מן אהבהב] מְאַהֵב, מַרְבֶּה בַּאֲהַבְהָבִים: "הֲלֹא אַתָּה הוּא הָאֲהַבְהָבָן מֵאָז וּמֵעוֹלָם" (שטיינמן, סודות א 83). [ולנקבה:] אִשָּׁה אֲהַבְהָבָנִית וּסְעוּרַת־מֶזֶג. — [אֲהַבְהָבָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

אַהֲבָן ° ז׳ [מן אהב] מְאַהֵב, עוֹגֵב: "לֹא בָּאתִי אֶל חַלּוֹנוֹתֵיכֶם לָשִׁיר סֶרֶנָדוֹת מַעֲשֵׂה אַהֲבָן עַקְשָׁן" (שלונסקי, תר׳ קולא 185). "חֲשׁוּקָה, כְּנִרְאֶה, בְּאַהֲבָן! בְּבַקָּשָׁה!" (שטיינמן, זוגות א 177). — [אַהֲבָנִית, אַהֲבָנִים, ־נִיּוֹת]

אַהַבְתָּן ° ת׳ [מן אהב] רוֹדֵף אַהֲבָה, שָׁטוּף בְּעִלּוּסֵי אַהֲבָה: "וּצְרִיכָה הָיְתָה אוֹתָהּ אַהַבְתָּנִית לִדְאֹג לְמִחְיָתָהּ וְלַעֲבֹד" (סוקולוב, במראות 470). — [אַהַבְתָּנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

אהד [על־פי הערבית: הָאוֹהֵד חבב; במקרא השמות הפרטיים: אֵהוּד, אֵהַד]

~ פִּעְ׳ **אָהַד** פ״י הִתְיַחֵס בְּחִבָּה, נָטָה רָצוֹן אֶל־, חִבֵּב: "כָּל בַּעַל־חַי הָגוּן הַמָּוֶת יֶאֱהַד" (שמעוני, הגיבר 237). "חַבְרֵי הַמִּפְלָגָה וְאוֹהֲדֶיהָ מְזֻמָּנִים. — [לֶאֱהֹד אֶת־, אוֹהֵד, יֶאֱהַד]

~ נִפְ׳ **נֶאֱהַד** °, נִתְחַבֵּב, הָיָה רָצוּי וְחָבִיב עַל אֲחֵרִים. — [לְהֵאָהֵד, נֶאֱהַד, יֵאָהֵד]

אה״ד ר״ת אֲגַף הַדְּרָכָה.

אֲהַדְדֵי * תה״פ [ארמית: אַ על + הֲדָדֵי יחד] זֶה עַל (אֶת) זֶה, כְּאֶחָד: "וְתַרְוַי אָמוֹרָאֵי דִּפְלִיגֵי אֲהַדָדֵי" (עירובין ז). "כֵּן הַכָּתוּב וְהַגִּזְרָה מִתְקָרְבִים אֲהַדְדֵי" (רגלסון, חקוקות 78).

אַהֲדָה ° נ׳ [מן אהד] חִבָּה, יַחַס שֶׁל רָצוֹן, סִימְפַּטְיָה: הַתָּכְנִית נִתְקַבְּלָה בְּאַהֲדָה. הַשַּׂחְקָן זָכָה לְאַהֲדַת הַצּוֹפִים. — [אַהֲדַת־]

אֲהָהּ [בחיקוי לקריאה הטבעית המתפרצת מן הלב] מ״ק לצער אוֹי, אַלְלַי: "אֲהָהּ, בִּתִּי, הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי!" (שופטים יא לה). "אֲהָהּ, אֵלִי אֵלִי, הֲיִתֹּם הָאֹרַח?" (ביאליק, הרהורי לילה).

אהה [מן אֲהָהּ]

~ פִּעְ׳ **אָהָה** ^ פ״ע צָעַק, יִלֵּל: "אֲהָהוּ חֶרֶס וְסַהַר מִלְּהַגִּיהַ לְמוּלָי" (קליר, אאדה, לט׳ באב). "וְרַק הָאוֹחַ הַמְּשֻׁנֶּה לְמַרְאֶה אוֹהֶה לִפְרָקִים אֵי־שָׁם בְּיַרְכְּתֵי הַיַּעַר" (שלונסקי, תר׳ מספר הצפרים). "בִּבְכִי אוֹהֲהִים לִשְׁחִיטָה" (ש׳ שלום, שירים שא). "זְמִיר מִסְתַּלְסֵל אֵין קֵץ... אוֹהֵהַ וּמִסְתַּלְסֵל" (יוהר, מישור 12). — [לֶאֱהֹה, אוֹהֶה, אוֹהַהַת, יֶאֱהֶה]

אָהוּב תה״ז [מן אהב, אָהַב] 1, חָבִיב וְרָצוּי, שֶׁאוֹהֲבִים אוֹתוֹ: "לֹא־הָיָה מֶלֶךְ כָּמֹהוּ וְאָהוּב לֵאלֹהָיו הָיָה" (נחמיה יג כו). "שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה" (דברים כא טו). "הֲזוֹכֵר הוּא עַתָּה אִם טוֹבָה, אֲהוּבָה?" (ביאליק, המתמיד) 2, הַנָּתוּן בְּקִשְׁרֵי אַהֲבָה עִם מִישֶׁהוּ: "לֵךְ אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ" (הושע ג א). "לְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה אֵצֶל אֲהוּבָהּ" (ילקוט, שמואל א קלט). "וְאַתְּ לֹא רָאִית, אֲהוּבָתִי" (ביאליק, הלילה ארבתי). "כְּבָר יֵשׁ לָךְ אֲהוּבִים?" (הזז, היושבת 116). — [אֲהוּב־, אֲהוּבִים, ־בֵי; אֲהוּבָה, אֲהוּבַת־, אֲהוּבוֹת]

— **אֲהוּב־נֶפֶשׁ** ^, חָבִיב וְאָהוּב בְּיוֹתֵר: "אַחַי וְרֵעַי, זֶרַע קֹדֶשׁ, אֲהוּבֵי נַפְשִׁי" (עגנון, כלה ריא).

אֲהוּב °, **אִיהוּב** ז׳ [מן אהב, אָהֵב] עֵסֶק אַהֲבָה: "כְּדוֹמֶה לְמָשָׁל, תַּעֲלִי עַל דַּעְתֵּךְ לָבוֹא עִם מִי בְּאִהוּבִים" (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 366). — [אִהוּב־, אִהוּבִים, ־בֵי־]

אָהוּד ° ת׳ [מן אהד, אָהַד] חָבִיב, נָעִים, שֶׁמִּתְיַחֲסִים אֵלָיו בְּאַהֲדָה: "אָהוּד אָהוּד עַל כֹּל, וְחִיּוּכָיו יָעִידוּ" (רבינוב, אמיתי עא). אָדָם אָהוּד, מַעֲשִׂים אֲהוּדִים. — [אֲהוּדָה, ־דִים, ־וֹת]

אהוי° [אהה+הוי] מ״ק לצער וי, אללי: ״אהוי, כבר לא עינים בחוריו קודחות״ (גלבוע, בבוקר 27).

אהו״י, סימן לארבע האותיות המשמשות גם כאמות־קריאה.

אהוריר* ז׳ [ארמית, מפרסית?] (מגילה יב:) סיס, מטפל בסוסים: ״משמשיו היו נוטלים להם, כדרך אהורירים, מן המספוא שלו״ (מנדלי מו״ס, שסב). ״כסבור היה נטע שאהוריר של בית החוכר הוא״ (עגנון, כלה כו). — [אהוריר־, אהורירים, אהורירי־]

אהורמין* ז׳ [פרסית: Angra-Mainyus] אלהי החשך והרע באמונת הפרסים הקדמונים, יריבו של הורמיז אלהי האור והטוב (סנהדרין לט.).

אה״ח ר״ת אחר החרבן.

אהחע״ר, חמש האותיות הגרוניות, שאינן מקבלות דגש.

אהי [צורת־משנה של איה] מ״ש איה? היכן?: ״אהי מלכך אפוא ויושיעך?״ (הושע יג י).

אהיל* ז׳ [מן אהל] 1°, שמשיה, סוכך מאור השמש: ״ישבו שתים־שלוש מגשי המקום תחת אהילים פתוחים״ (ברנר, א 438). ״וכובע מגהץ בראשו ואהיל בידו״ (עגנון, כפות שלח).

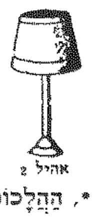
אהיל 2

2°, מגנור, חפוי סביב מנורה לרכוז אורה. 3*, אהל, כסוי, חפוי: ״על אלו טמאות הנזיר מגלח... ועל מגען ועל משאן ועל אהילן״ (נזיר מט: במשנה).—[אהיל־, אהילים, אהילי־]

אהילה* נ׳ [מן אהל, אהל] 1°, הקמת אהל. 2*, ההלכות שבתלמוד בעניני טמאת אהל (ראה אהל 2): ״אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהילות״ (בבא מציעא פו.). — [אהילת־, אהילות]

— **אהילות***, שם מסכת בסדר טהרות בתוספתא העוסקת בהלכות טמאת אהל [מקבילה למסכת ״אהלות״ שבמשנה]

אהל, אוהל ז׳ [ערבית: אהל בני משפחה (הגרים באוהל אחד?); אכדית: âlu יישוב] 1, מעון ארעי העשוי יריעות (בד או עורות) מתוחות על עמודים וקשורות בחבלים אל יתדות התקועות באדמה:

אוהלים

״והוא (אברהם) ישב פתח־האהל״ (בראשית יח א). ״מה־טבו אהליך, יעקב!״ (במדבר כד ה). אהלי נודים. 2* [בדיני טומאה וטהרה] כנוי לכל דבר הסוכך על גוף מת או שגוף מת סוכך עליו: ״המת שהוא מטמא באהל״ (כלים א ד). 3^, כנוי לבנין מיחד שהוקם על קברו של אדם צדיק וגדול. — [אהל־, אהלי... אהלכם; אהלים, אהלי־, אהלי, אהליכם]

— **אהל־מועד**, האהל שנטה משה במדבר למשכן לארון־הברית (שמות כט י).

— **אהל שם** [על־פי ״יפת אלהים ליפת וישכן באהלי־שם״, בראשית ט כז; וכן מגילה ט: ״יפיותו של יפת יהא באהלי שם״] כנוי לבית ישראל, מבצר היהדות: ״לא תמוט, אהל שם! עוד אבנך ונבנית״ (ביאליק, על סף בית־המדרש).

— **ישב אהל** [על־פי ״ויעקב איש תם ישב אהלים״, בראשית כה כז]

כנוי למי שיושב רב ימיו בביתו ואינו מרבה לבוא בחברת בני־אדם.

— **איש לאהלו**, כל אחד למקומו: ״לא נלך איש לאהלו״ (שופטים כ ח). ״ואמרנו אין שוה עתה ללכת איש לאהלו״ (טשרניחובסקי, סיפורים 142).

— **אהלה של תורה°** [על־פי שבת פג: ״אדם כי ימות באוהל — אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה״] כנוי למקום תורה, בית־מדרש, בית־אלפן וכדומה: ״ממיתים עצמם באהלה של תורה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צא).

א. אהל [מן אהל]

~ פע׳ **אהל** פ״ע נטה אהל, הקים אהלים, חנה במאהל: ״ויאהל עד־סדם״ (בראשית יג יב). — [לאהל, אוהל, יאהל]

~ נפ׳ **נאהל** ^, שכן, חסה: ״קדם שנאהל באהל״ (רש״י נזיר מב:). ״זכר אימה הנקהלת חוספה ובצלך נאהלת״ (קליר, אנא הושיעה נא, יוצר א׳ סוכות). — [להאהל, נאהל, יאהל]

~ פע׳ **אהל*** פ״י 1*, סכך, כסה, חפה: ״אהל צדו אחת על הקבר״ (שבת יז.) 2^, שכן באהל: ״גדרות צאנם שם לאהל״ (יני, רכח). — [לאהל, מאהל, י־]

~ פע׳ **אהל** ^, כסה, צפה: ״מאהל בירִיעות עורות״ (ינאי קי). — [מאהל, יאהל]

~ הפ׳ **האהיל*** פ״י 1°, הקים אהל או אהלים. 2*, סוכך, כסה: ״והבית מאהיל עליו״ (אהלות ג ד). ״מאהילים בכף ידם על גבות עיניהם וצופים ומביטים בעד החלונות״ (מנדלי מו״ס, רסו). ״האהילה בכפה על המצח״ (ביאליק, מאחורי ה). — [להאהיל על־, מאהיל, יאהיל]

ב. אהל [צורת־משנה של ב. הלל]

~ הפ׳ **האהיל** פ״י דהל, האיר, זרח: ״הן עד־ירח ולא יאהיל״ (איוב כה ה). — [להאהיל, מ־, י־]

אהל ז׳ 1°, צמח בעל עלים בשרניים ממשפחת החיעדים. פרחיו סגלים או כחלים או ורדים. האהל התרבותי משמש כצמח נוי (Mesembryanthemum). 2 [במקרא] עץ בשם (aloe): ״כאהלים נטע ה׳, כארזים עלי־מים״ (במדבר כד ו). ״מר ואהלות עם כל־ראשי־בשמים״ (שיר השירים ד יד). 3* [בתלמוד] צמח שהשתמשו בו לפנים לכביסה: ״ומכבס כסותו... ולא בנתר ולא באהל״ (מועד קטן יז:). — [אהלים או אהלות]

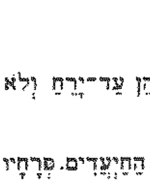
אהל

אהלות* נ״ר [מן אהל] שם מסכת במשנה בסדר טהרות, העוסקת בהלכות טמאת אהל. בתוספתא שמה אהילות.

אהליה*, אוהלייה נ׳ [מן אהל] מאהל, מחנה אהלים: ״היו מקיפין אותו (את אהל מועד) אהליות״ (ויקרא רבה א). — [אהלית־, אהליות]

אה״ס ר״ת אחר הספירה.

אה״ע ר״ת 1, אמות־העולם. 2, אחד־העם. 3, אחדות־העבודה.

מ״ק - מלת קריאה; מ״ש - מלת שאלה; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פע׳ל; נפ׳על; פע׳ל; פע׳ל; הפ׳עיל

אה״צ ר״ת 1, אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם. 2, אַהֲבַת צִיּוֹן.

אה״ק ר״ת אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ; אַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה.

אוֹ [אכדית: û; ארמית: אוֹ; ערבית: אַו] מִלַּת־חִבּוּר הַמּוֹרָה עַל בְּרֵרָה בֵּין עִנְיָנִים אֲחָדִים: ״וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל״ (בראשית כד מט). ״שֶׁמָּא שָׁכַחְתָּ אוֹ שֶׁמָּא לֹא לָמַדְתָּ״ (יומא א ג). ״מֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד״ (שבועות ח ו). ״פָּשַׁט יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ קָנֶה לַבּוֹר לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם״ (מכשירין ה ה). ״עוֹד הַיּוֹם אוֹ מָחָר יַחֲלִיק רוּחַ קָדִים״ (ביאליק, מתי מדבר האחרונים).

– **אוֹ... אוֹ***, כָּךְ אוֹ לְהֵפֶךְ, אַחַת מִן הַשְּׁתַּיִם: ״אוֹ כְּנוּס אוֹ פְּטוֹר!״ (כתובות יג ה). ״אוֹ חַבְרוּתָא אוֹ מִיתוּתָא״ (תענית כג.).

– **אוֹ־אָז**, רַק אָז, רַק בְּדֶרֶךְ זוֹ: ״וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל״ (ויקרא כו מא).

– **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא***, וְאוּלַי אֵין הַדָּבָר כָּךְ, כִּי אִם; וְשֶׁמָּא אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא: ״וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ – לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם־טוֹב הָאַחֲרוֹן; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן?״ (סוכה מח.).

– **אוֹ אֵינוֹ**ᐞ, וְאוּלַי לֹא כָךְ: ״יָנִיחַ מִן הַמַּעֲרָב... אוֹ אֵינוֹ! אֶפְשָׁר יֵלֵךְ אַחֲרֶיךָ״ (ביאליק, מאחורי ס).

– **אוֹאִין***, רִבּוּי מִן ״אוֹ״: ״נֶאֱמַר כָּאן אוֹאִין וְנֶאֱמַר לְהַלָּן אוֹאִין״ (שבועות לג:).

– **בַּעַל־אוֹ**ᐞ, כִּנּוּי לְסַפְקָן, פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: ״וְלֹא נִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִבַּעֲלֵי בֵין, וְנִמְלָא הַזְּמַן מִבַּעֲלֵי אוֹ״ (גבירול, א 24).

אוֹאָזִיס° ז׳ [יוונית: oasis, ממקור מצרי?] נְוֵה־מִדְבָּר, מְקוֹם מַיִם וְיֶרֶק בְּלֵב יְשִׁימוֹן. – [אוֹאָזִיסִים]

א. **אוֹב** ז׳ [אולי כבערבית: וַאבּ קובעת רחבה, או עִיבַּה שק־עור] נֹאד, נֵבֶל־עוֹר לְנוֹזְלִים: ״כְּאֹבוֹת חֲדָשִׁים יִבָּקֵעַ״ (איוב לב יט). – [אוֹבוֹת]

ב. **אוֹב** ז׳ [אולי כמו א. אוֹב – נאד או מפוח שהוסתר בבית־שחיו של הקוסם ובו בשרוקית; ויש סוברים כי המקור חִיתִּי: abu – בור באדמה שהיו שמים בו אוכל לצרכי קסמים] מִין קֶסֶם וְכִשּׁוּף, לְפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים: הַעֲלָאַת רוּחַ מֵתִים מִקִּבְרָם וְהַגָּדַת עֲתִידוֹת לַפּוֹנֶה אֲלֵיהֶם: ״קָסֳמִי־נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלָיִךְ״ (שמואל א כח ח). – [אוֹבוֹת]

– **בַּעַל־אוֹב**, קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף בָּאוֹב: ״בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת בַּעֲלַת אוֹב״ (שמואל א כח ז). ״בַּעַל־אוֹב זֶה הַפִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ״ (סנהדרין ז ז).

– **קוֹל כְּאוֹב** (על־פי ישעיה כט ד), קוֹל לַחִישָׁה, קוֹל חַלָּשׁ בְּיוֹתֵר.

אוֹבֵד תו״ז [מן אבד, אָבַד] 1, תּוֹעֶה, נִדָּח: ״תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד״ (תהלים קיט קעו). 2, אֻמְלָל, מַר־נֶפֶשׁ: ״תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד, וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ״ (משלי לא ו). ״אֶצְלִי שֵׁב וְהִתְחַמֵּם, אָח אוֹבֵד!״ (ביאליק, ביום קיץ). – [אוֹבְדָה או אוֹבֶדֶת, אוֹבְדִים, ־וֹת]

– **עֲדֵי אוֹבֵד**, לַאֲבַדּוֹן, לְכִלָּיוֹן: ״וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד״ (במדבר כד כ).

אובדן, ראה אָבְדָן. אובדניות, ראה אַבְדָנִיּוּת.

אוֹבְּיֶקְט° ז׳ [לאטינית: objectum עצם] 1, עֶצֶם, גּוּף, כָּל דָּבָר הַנִּתְפָּס בַּחוּשִׁים, בְּיִחוּד בִּרְאִיָּה אוֹ בְּמִשּׁוּשׁ. 2, מַשָּׂא, אָדָם אוֹ דָּבָר שֶׁאֵלָיו מְכֻוֶּנֶת פְּעֻלָּה אוֹ הַרְגָּשָׁה מְסֻיֶּמֶת: ״הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב... זוֹ שֶׁמְּשַׁמֶּשֶׁת אוֹבְּיֶקְט לַמֶּחְקָר וְלַמִּדְרָשׁ שֶׁל הַמַּדָּע הַיָּבֵשׁ״ (ביאליק, על חכמת ישראל). – [אוֹבְּיֶקְטִים]

אוֹבְּיֶקְטִיב° ז׳ [מלאטינית: objectum עצם] חֵלֶק בְּמִשְׁקֶפֶת הַמְּפֻנֶּה כְּלַפֵּי הָעֶצֶם (אוֹבְּיֶקְט) שֶׁצּוֹפִים אֵלָיו. הָאוֹבְּיֶקְטִיב עָשׂוּי עֲדָשָׁה אַחַת אוֹ עֲדָשׁוֹת אֲחָדוֹת. – [אוֹבְּיֶקְטִיבִים]

אוֹבְּיֶקְטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: objectum עצם] 1, חִיצוֹנִי, עִנְיָנִי, הַקַּיָּם מִחוּצָה לָנוּ. 2, נְטוּל נְטִיּוֹת וְהַרְגָּשׁוֹת פְּרָטִיּוֹת: דִּיּוּן אוֹבְּיֶקְטִיבִי. הַהֵפֶךְ: סוּבְּיֶקְטִיבִי. – [אוֹבְּיֶקְטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

– **אוֹבְּיֶקְטִיבִיּוּת°** נ׳ עִנְיָנִיּוּת, חֹסֶר נְטִיָּה אִישִׁית, הֶעְדֵּר מַשּׂוֹא־פָּנִים: הַשּׁוֹפֵט מִתְיַחֵס בְּאוֹבְּיֶקְטִיבִיּוּת אֶל בַּעֲלֵי־הַדִּין.

– **אוֹבְּיֶקְטִיבִיזַצְיָה°** נ׳ קְבִיעַת דָּבָר בְּמַצָּב אוֹבְּיֶקְטִיבִי, הַעֲרָכַת מַעֲשֶׂה אוֹ תּוֹפָעָה מִבְּחִינָה אוֹבְּיֶקְטִיבִית: אוֹבְּיֶקְטִיבִיזַצְיָה מְלֵאָה שֶׁל הַמְּאֹרָעוֹת.

אובך, ראה אֹבֶךְ.

אוּבָל ז׳ [מן יבל, הוֹבִיל] 1, יוּבָל, פֶּלֶג מַיִם: ״אַיִל אֶחָד עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל״ (דניאל ח ג). ״אוּבַל הַמַּיִם יָנוּחַ״ (טשרניחובסקי, שירים 86). 2°, אַקְוַדּוּקְט, אַמַּת־מַיִם, תְּעָלָה בְּנוּיָה לְמַשִּׁיכַת מַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. – [אוּבַל־, אוּבָלִים, אוּבְלֵי־]

אובל 2

אוֹבְּלִיגָטוֹרִי° ת׳ [מלאטינית: obligatorius מחייב] מְחַיֵּב, כּוֹבֵל וְכוֹפֶה: הַחְלָטָה אוֹבְּלִיגָטוֹרִית. – [אוֹבְּלִיגָטוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אוֹבְּלִיגַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: obligatio התחייבות] אִגֶּרֶת־חוֹב (שֶׁל בַּנְק, שֶׁל מֶמְשָׁלָה וְכַדּוֹמֶה) הַמְּבִיאָה לַקּוֹנֶה רְוָחִים מְסֻיָּמִים לְפִי רִבִּית קְבוּעָה. – [אוֹבְּלִיגַצְיוֹת]

אוֹבֶּלִיסְק° ז׳ [יוונית: obeliskos שפוד] מַצֶּבֶת־מַחַט, עַמּוּד־אֶבֶן מְרֻבָּע וְגָבוֹהַּ הַהוֹלֵךְ וְחַד כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמִסְתַּיֵּם בְּתַבְנִית פִּירָמִידָה. עַל הָאוֹבֶּלִיסְקִים הַקְּדוּמִים שֶׁהוּקְמוּ בְּמִצְרַיִם חֲרוּתוֹת כְּתוֹבוֹת שׁוֹנוֹת. – [אוֹבֶּלִיסְקִים]

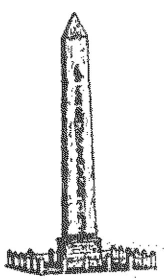

אובליסק

אובניים, ראה אָבְנַיִם.

אוֹבְּסְטְרוּקְצְיָה° נ׳ [לאטינית: obstructio מחסום, מכשול] הַפְרָעָה מְכֻוֶּנֶת לְמַהֲלַךְ אֲסֵפָה אוֹ לְקַבָּלַת הַחְלָטָה בִּלְתִּי־רְצוּיָה, כְּגוֹן: הֲקָמַת רַעַשׁ, קְרִיאוֹת־בֵּינַיִם, וִכּוּחִים מְמֻשָּׁכִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [אוֹבְּסְטְרוּקְצְיוֹת]

אוֹבְּסְקוּרַנְט° ז׳ [מלאטינית: obscurus חשוך, אפל] מוֹרִיד אוֹר, הוֹלֵךְ חֲשֵׁכִים, מִתְנַגֵּד לְקִדְמָה וּלְהַשְׂכָּלָה. – [אוֹבְּסְקוּרַנְטִים]

– **אוֹבְּסְקוּרַנְטִיזְם°**, מְרִידָה בָּאוֹר, שִׂנְאָה וְהִתְנַגְּדוּת לְקִדְמָה וּלְהַשְׂכָּלָה.

אוֹבְּסֶרְוָטוֹרְיָה° נ׳ [מלאטינית: observare (־atus) לצפות] מִצְפֶּה, בִּנְיָן שֶׁמַּטְּרָתוֹ עֲרִיכַת תַּצְפִּיּוֹת בְּתוֹפָעוֹת טֶבַע; וּבְיִחוּד: מִצְפֵּה כּוֹכָבִים הַמְּצֻיָּד בְּטֶלֶסְקוֹפּ וּבְמַכְשִׁירִים אֲחֵרִים לְתַצְפִּיּוֹת בְּתוֹפָעוֹת הַשָּׁמַיִם. – [אוֹבְּסֶרְוָטוֹרְיוֹת]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ᐞ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

אוֹבַצְיָה* נ׳ [לאטינית: ovatio הלל, שבח] תְּשׁוּאוֹת־חֵן, מְחִיאוֹת־כַּפַּיִם וּקְרִיאוֹת הֵידָד, הַדְרָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״הָאוּלָם רָעַשׁ וָרָעַשׁ, גַּם אוֹבַצְיוֹת נֶעֶרְכוּ״ (ביאליק, צעירות או ילדות). — [אוֹבַצְיוֹת]

אוּבֶרְטוּרָה* נ׳ [צרפתית: ouverture פתיחה] 1, פְּתִיחָה, מָבוֹא תִּזְמָרְתִּי לְאוֹפֶּרָה אוֹ לְמַחֲזֶה. 2, פֶּרֶק סִימְפוֹנִי בְּ״צוּרַת הַסּוֹנָטָה״, שֶׁבִּשְׁמוֹ נִתָּן רֶמֶז לְתָכְנִית כֻּלָּהּ. בַּקּוֹנְצֶרְטִים מַרְבִּים לְנַגֵּן אוּבֶרְטוּרוֹת גַּם כִּיצִירוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן. — [אוּבֶרְטוּרוֹת]

אובשים, ראה אֲבָשִׁים.

עלים של אוג ופרי

אוֹג* ז׳ [ארמית: אוּגָא] עֵץ נָמוּךְ אוֹ שִׂיחַ בַּעַל פְּרָחִים יְרַקְרַקִּים, מִמִּשְׁפַּחַת הָאַלָּתִיִּים (Rhus). כָּל חֶלְקֵי הָאוֹג, וּבְיִחוּד הֶעָלִים, מְכִילִים חֳמָרִים מְיֻחָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים לְעִבּוּד עוֹרוֹת: ״וּבָאִילָן: הָאוֹג וְהֶחָרוּבִין וְהָאֱגוֹזִים וְכוּ׳״ (פאה א ה). ״יֵשׁ שָׁם גַּם אוֹג אֶחָד, אוֹג עָבֹת וְרַב צַמֶּרֶת״ (ביאליק, מאחורי ה). — [אוֹג־, אוֹגִים, אוֹגֵי־]

אוֹגֵד° תו״ז [מן אגד, אָגַד] 1, קוֹשֵׁר, מְחַבֵּר. 2, [בתחביר] מִלַּת־עֵזֶר הַנּוֹסֶפֶת אֶל הַנָּשׂוּא וּמְקַשֶּׁרֶת אוֹתוֹ אֶל הַנּוֹשֵׂא בְּמִשְׁפָּט שֶׁמָּנִי (copula), לְמָשָׁל: הַפֹּעַל ״הָיָה״ בְּמִשְׁפָּט ״וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם״, אוֹ שֵׁם־הַגּוּף ״הוּא״ בְּמִשְׁפָּט ״כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ״. — [אוֹגֵד־, אוֹגְדִים, אוֹגְדֵי־]

אוגדה, ראה אֻגְדָּה.

אוֹגְדָן° ז׳ [מן אוֹגֵד] כְּרִיכָה מִשְׂרָדִית בַּעֲלַת הַתְקֵן הָאוֹגֵד וּמְחַבֵּר דַּפִּים נִפְרָדִים הַנִּתָּנִים לְהוֹצָאָה מִתּוֹךְ הַכְּרִיכָה לְפִי הַצֹּרֶךְ. — [אוֹגְדַן־, אוֹגְדָנִים, אוֹגְדָנֵי־]

אוֹגוּסְט*, אַבְגוּסְט* ז׳ [חודש הקרוי על שם הקיסר הרומאי אוגוסטוס (augustus נכבד) יורשו של יוליוס קיסר] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה לְפִי מִנְיַן אֻמּוֹת־הָעוֹלָם, בֶּן 31 יוֹם, מַקְבִּיל בְּעֵרֶךְ לְחֹדֶשׁ אָב.

אוֹגִיָּה* ז׳ [לפי ברכות ז:, הנוסח הרווח יותר לפי מועד קטן א א: עוּגִיָּה] ״צַלַּחַת״, גֻּמָּה מְסַבִּיב לִשְׁתִילִים: ״סָמוּךְ לְהַבַּיִת... עֲרוּגוֹת, אוֹגִיּוֹת שֶׁל פְּרָחִים״ (סוקולוב, בבריאות 85). — [אוֹגִיַּת־, אוֹגִיּוֹת]

אוגן, ראה אֹגֶן.

א. **אוֹגֵר°** ז׳ [מן אגר, אָגַר] 1°, הָעוֹסֵק בְּאֹסֶף חֲפָצִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: אוֹגֵר בּוּלִים, מַטְבְּעוֹת וְכַדּוֹמֶה. 2°, לֶקְסִיקוֹגְרָף, מְחַבֵּר אֶגְרוֹן: ״וַיִּכְתֹּב הָאוֹגֵר אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה״ (סעדיה גאון, הקדמה להאגרון). — [אוֹגֶרֶת, אוֹגְרִים, ־רוֹת]

ב. **אוֹגֵר°** ז׳ [מן אגר] יוֹנֵק קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הָעַכְבָּרִים (Cricetus) בַּעַל כִּיסֵי לְחָיַיִם, שֶׁלְּתוֹכָם הוּא מַכְנִיס אֶת גַּרְגְּרֵי הַדָּגָן וְכוּ׳ שֶׁהוּא מְאַסֵּף בַּשָּׂדֶה וְאוֹגְרָם לַחֹרֶף בִּמְאוּרוֹת שֶׁהוּא חוֹפֵר בָּאֲדָמָה. הָאוֹגְרִים מְצוּיִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [אוֹגֵר־, אוֹגְרִים, אוֹגְרֵי־]

אוגר (1/5)

אוֹגֶרֶת* נ׳ [השווה בערבית: אַגַ׳רַ פצע, שרט] חֵלֶף אֲשֶׁר בּוֹ פְּגִימוֹת מִשְּׁנֵי צְדָדָיו: ״אוֹגֶרֶת – לֹא יִשְׁחוֹט, וְאִם שָׁחַט, שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה״ (חולין יז:). — [אוֹגָרוֹת]

אוּד ז׳ [ארמית: אוּדָא] 1, גְּזִיר־עֵץ שֶׁאֲחָזָה בּוֹ אֵשׁ, אַךְ לֹא נִשְׂרַף כֻּלּוֹ: ״כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה״ (עמוס ד יא). ״הַמַּנִּיחַ אֶת הָאוּד בַּגְּשָׁמִים לְכַבּוֹתוֹ״ (מכשירין ה ז). 2*, קְנֵה־עֵץ לִגְרוֹף בּוֹ אֶת הָעֵצִים וְהַגֶּחָלִים בַּתַּנּוּר: ״אִשָּׁה לֹא תְּכַנֵּס לְדִיר הָעֵצִים לִטֹּל מֵהֶן אוּד״ (ביצה לג.). — [אוּד־, אוּדִים, אוּדֵי־]

— אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ (מִשְּׂרֵפָה), כִּנּוּי לְפָלִיט, לְשָׂרִיד מִתּוֹךְ חֻרְבָּן, מִלְחָמָה וְכַדּוֹמֶה: ״יִגְעַר ה׳ בְּךָ הַשָּׂטָן... הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ״ (זכריה ג ב) ״וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה״ (עמוס ד יא).

— אוּד עָשֵׁן, כִּנּוּי לְאָדָם תָּשׁוּשׁ [שאול מישעיה ז ד, ראה להלן]: ״אוּד עָשֵׁן הַנִּגָּר״ (ביאליק, זריתי לרוח).

— זַנַב אוּד עָשֵׁן, כִּנּוּי־בּוּז לְטַרְדָן, שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לְהַזִּיק: ״אַל תִּירָא... מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה״ (ישעיה ז ד).

אוֹדָה* נ׳ [יוונית: ode שיר] שִׁיר־הִתְלַהֲבוּת, מִזְמוֹר לְתוֹדָה, שִׁיר־תְּהִלָּה. — [אוֹדוֹת]

אוֹדוֹנְטוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: odous (odontos) שן + logos לימוד] עֲנַף בָּרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּטִפּוּל בַּשִּׁנַּיִם וּבְרִפּוּיָן.

— אוֹדוֹנְטוֹלוֹג° ז׳ מֻמְחֶה בְּטִפּוּל בַּשִּׁנַּיִם וּבְרִפּוּיָן, רוֹפֵא־שִׁנַּיִם.

אוֹדוֹת נ״ר [במקרא רק בצירוף ״על אודות״ — ראה להלן] עִנְיָנִים, דְּבָרִים, מִקְרִים: ״יָדַעְנוּ כִּי יֵשׁ לָהּ אוֹדוֹת וּמִקְרֶה״ (מנחם, לא תזרע). ״וְעַל אוֹדוֹת מְצָרוֹת וּמְשַׂמְּחוֹת״ (הנגיד, דיואן א 52). ״וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַשַּׂר אֶת אוֹדוֹתַי״ (הרוזני, א 14). ״הוֹדַעְתִּיךָ אֶת אוֹדוֹתָיו״ (יל״ג, איגרות א קנג). ״וּמִשָּׁם לְמִקְצָת קוֹרוֹתָיו וְאוֹדוֹתָיו וְתוֹלְדוֹת יְמֵי חַיָּיו״ (הזז, צל 109).

— עַל־אוֹדוֹת, 1, עַל־דְּבַר, בְּעִנְיַן־: ״וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ״ (בראשית כו לב). 2, בִּגְלַל, בְּשֶׁל: ״לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל, עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשָּׁם״ (במדבר יג כד). — [עַל־אוֹדוֹתַי, עַל־אוֹדוֹתֶיךָ]

אוֹדְיוֹמֶטֶר* ז׳ [לאטינית: audire לשמוע + יוונית metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כֹּשֶׁר הַשְּׁמִיעָה אוֹ עָצְמַת הַקּוֹל. — [אוֹדְיוֹמֶטְרִים]

אוֹדִיטוֹרְיָה* נ׳ [מלאטינית: auditorium מקום לשמיעה] 1, אוּלָם לְהַרְצָאוֹת, לְקוֹנְצֶרְטִים וְכַדּוֹמֶה. 2, [בהשאלה] קְהַל הַשּׁוֹמְעִים בְּהַרְצָאָה, בְּקוֹנְצֶרְט וְכַדּוֹמֶה. — [אוֹדִיטוֹרְיוֹת]

אוֹדִיסֵיאָה* נ׳ [מיוונית: Odysseia] 1, אֶפּוֹס יְוָנִי קָדוּם (שֶׁל הוֹמֵרוֹס) הַמְתָאֵר אֶת מַסְעוֹתָיו וּמְאֹרְעוֹתָיו שֶׁל אוֹדִיסֵס הַגִּבּוֹר הֶעָרוּם. 2, כִּנּוּי לְמַסָּעוֹת וּנְדוּדִים אֲרֻכִּים מְלֵאֵי־הַרְפַּתְקָאוֹת.

אודם, ראה אֹדֶם.

אוֹדָן° ז׳ [ארמית: אוֹדְנָא לפי הערוך, ברכות כב.] אַגָּן, כְּלִי לִרְחִיצַת הַגּוּף אוֹ לְכְבִיסָה: ״וְרַחֲצוּ אֶת בִּגְדֵיךָ בְּאוֹדָנֶיךָ״ (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר). — [אוֹדַן־, אוֹדָנִים, אוֹדְנֵי־]

אוה [קרוב אל אבה]

~ פִּע׳ **אִוָּה** פ״ע חָפֵץ מְאֹד, חָשַׁק, חָמַד: ״בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי״ (מיכה ז א). ״כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר״ (דברים יב כ). ״אִוּוּ אֱלָהוּת הַרְבֵּה״ (סנהדרין סג.). ״אוּלַי יְאַו לְמוֹשָׁב לוֹ״ (ביאליק, פרידה). — [לְאַוּוֹת, אִוִּיתִי, מְאַוֶּה, יְ־]

~ פִּע׳ **אִוָּה**°, שֶׁחָשְׁקוּ בּוֹ, שֶׁצִּפּוּ לוֹ: ״כְּכֹל אֲשֶׁר תּוֹסִיפֶנָּה, כֵּן תְּאַוֶּה וְכֵן תַּחְמֹד עוֹד וָעוֹד״ (ביאליק, שור אבוס ג). מִכְתָּב מְאֻוֶּה. – [מְאֻוֶּה, יְאֻוֶּה]

~ הת׳ **הִתְאַוָּה**, נִתְעוֹרֵר בּוֹ חֵשֶׁק עַז, חָשַׁק: ״וְהָאסַפְסֻף... הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה״ (במדבר יא ד). ״וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ״ (תהלים מה יב). ״כָּל מִי שֶׁהָיָה מִתְאַוֶּה בָּשָׂר הָיָה טוֹעֲמוֹ״ (במדבר רבה ז). ״אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם לוֹט נִתְאַוָּה לִבְנוֹתָיו, אִם בְּנוֹתָיו נִתְאַוּוּ לוֹ״ (בראשית רבה נא). ״מִתְאַוֶּה אֲנִי לִשְׁמֹעַ בַּמֶּה אַתֶּם מְתָרְצִים הַדָּבָר״ (עגנון, כפות רכד). – [לְהִתְאַוּוֹת, מִתְאַוֶּה, יִתְ־]

אַוָּה, אווה נ׳ [מן אוה, אִוָּה] חֵפֶץ, רָצוֹן: ״בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם״ (הושע י י). ״בִּלְבַב הַנָּחָשׁ הִדְלִיק זוֹ אַוָּה לֹא־נִרְגַּעַת״ (שמעוני, פואימות כ קנא). ״וּמַעֲלֶה כְּאַוָּתִי אֶת קָרְטוֹב הַחִדּוּשׁ״ (שנהר, א 21). – [אַוַּת־, אַוּוֹת]

– **אַוַּת־נֶפֶשׁ**, תְּשׁוּקָה, חֵשֶׁק: ״בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר״ (דברים יב כ). ״לְכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ, הַמֶּלֶךְ״ (שמואל א כג כ). ״יָסִיחוּ הֵם כְּאַוַּת נַפְשָׁם, הוּא מַדַּעְתּוֹ לֹא יָזוּז״ (בורלא, עקביה 252).

או״ה ר״ת 1, אֻמּוֹת הָעוֹלָם. 2, אִסּוּר וְהֶתֵּר.

אוֹהֵב ז׳ [מן אהב, אָהַב] יְדִיד, מִתְיַחֵס בְּאַהֲבָה: ״נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא״ (משלי כז ו). ״אֹהֲבַי וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ״ (תהלים לח יב). ״אֵין נֶקֶב הַמַּחַט צַר לִשְׁנֵי אוֹהֲבִים (גבירול, מבחר הפנינים כה ד). – [אוֹהֵב־, אוֹהֲבִי, אוֹהַבְךָ; אוֹהֲבִים, אוֹהֲבֵי־; אוֹהֶבֶת, אוֹהַבְתִּי; אוֹהֲבוֹת]

אוהל, ראה אֹהֶל. **אוהלייה**, ראה אָהֳלִיָּה.

אוהם, ראה ב. אוֹם.

אוה״ע ר״ת אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

אוה״ש ר״ת אוֹצַר הַשָּׁרָשִׁים.

אווה, ראה אַוָּה. **אוווזון**, ראה אַוְזוֹן.

אווז, ראה אַוָּז. **אווזיה**, ראה אַוָּזִיָּה.

אִוּוּי*, איווי ז׳ [מן אוה, אִוָּה] רָצוֹן, חֵשֶׁק, תַּאֲוָה: ״בְּבֵית בְּחִירָתוֹ, בְּאֹהֶל אִוּוּיוֹ״ (קליר, אז היתה, יוצר א׳ סוכות). ״יְכוֹלִים אָנוּ לַחְשֹׁב שֶׁכָּל אִוּוּיָיו הָיוּ לְחִנָּם״ (עגנון, אורח 329). ״הַיַּהֲדוּת מְלֵאָה אִוּוּי עַז וּבוֹעֵר אֶל הַמֻּחְלָט״ (סוקולוב, אישים 475). – [אִוּוּי־, אִוּוּיִים, ־יֵי־]

– **דֶּרֶךְ הָאִוּוּי**°, [בדקדוק] פֹּעַל הַבָּא בְּגוּף שֵׁנִי לְזָכָר אוֹ בְּגוּף שְׁלִישִׁי לְזָכָר וְלִנְקֵבָה בְּצוּרַת עָתִיד מְקֻצָּר (Jussife) בְּהוֹרָאָה שֶׁל אִוּוּי וּמִשְׁאָלָה אוֹ שֶׁל צִוּוּי וּמַתַּן עֵצָה, כְּגוֹן: ״יְחִי רְאוּבֵן״ ״תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ״, ״וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים״ (בִּמְקוֹם: יִחְיֶה, תַּדְשִׁיא, וְיַפְקִיד).

אוויל, ראה אֱוִיל. **אווירייה**, ראה אֲוִירִיָּה.
אווילות, ראה אֱוִילוּת. **אוון**, ראה אָוֶן.
אווילי, ראה אֱוִילִי. **אוונה**, ראה אַוְנָה.
אוויר, ראה אֲוִיר. **אוורה**, ראה אַוְרָה.
אוויראות, ראה אֲוִירָאוּת. **אוורירות**, ראה אַוְרִירוּת.
אוויראי, ראה אֲוִירָאִי. **אוורירי**, ראה אַוְרִירִי.
אווירה, ראה אֲוִירָה. **אווריריות**, ראה אַוְרִירִיּוּת.
אווירון, ראה אֲוִירוֹן. **אווש**, ראה אֹוֶשׁ.
אווירי, ראה אֲוִירִי. **אוושה**, ראה אִוְשָׁה.

אַוָּז*, אווז ז׳ [סורית: וַזָּא; ערבית: וַז] עוֹף־בַּיִת גָּדוֹל, בְּרַגְלָיו קְרוּמֵי־שְׂחִיָּה, אַךְ אֵינוֹ מַרְבֶּה לִשְׂחוֹת (Anser). מְגַדְּלִים וּמְפַטְּמִים אוֹתוֹ בְּשֶׁל בְּשָׂרוֹ וְשֻׁמָּנוֹ. לְפָנִים הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים לִכְתִיבָה בְּעֵט שֶׁהָיוּ מַתְקִינִים מִנּוֹצַת אַוָּז. גַּם בְּיָמֵינוּ כּוֹתְבִים סִפְרֵי־תוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת בְּצִפֹּרֶן הָעֲשׂוּיָה נוֹצַת אַוָּז:

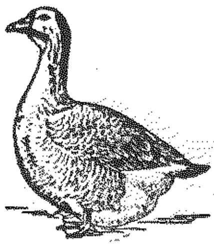
אווז (1/30)

״אַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִים״ (חולין יב א). ״אַוָּז וְאַוַּז־הַבָּר כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה״ (בבא קמא נה.). ״אַוַּז־יָם עִם אַוַּז־יִשּׁוּב כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה״ (ירושלמי בבא קמא ה א). – [אַוַּז־, אַוָּזִים, אַוְּזֵי־]

– **אַוָּזָה**°, נְקֵבַת הָאַוָּז. – [אַוַּזַּת־, אַוָּזוֹת, אַוְּזוֹת־]

– **הִפְקִיד אֶת הָאַוָּזִים**° [ביטוי שאול מאידיש] נִסָּה לְהַטִּיל מוֹרָא לְלֹא כָּל הַצְלָחָה, אִיּוּמָיו הָיוּ אִיּוּמֵי סְרָק.

אִוּוּז°, איווזז ז׳ [מן אווז, אִוֵּז] הֲלִיכָה כְּדֶרֶךְ הָאַוָּז, הֲלִיכָה תּוֹךְ הִתְנַדְנְדוּת לְכָאן וּלְכָאן. – [אִוּוּז־]

אוֹזוֹן° ז׳ [מיוונית: odzon מריח] צוּרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל חַמְצָן, שֶׁבָּהּ כָּל פְּרֻדָּה מֻרְכֶּבֶת מִשְּׁלֹשָׁה אֲטוֹמִים חַמְצָן. הָאוֹזוֹן פָּעִיל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִבְּחִינָה כִּימִית מֵחַמְצָן רָגִיל: הוּא מְחַמְצֵן גּוּפִים שֶׁחַמְצָן רָגִיל אֵינוֹ מְסֻגָּל לְחַמְצְנָם. הָאוֹזוֹן נוֹצָר מֵחַמְצַן הָאֲוִיר בִּשְׁעַת הִתְפָּרְקוּת חַשְׁמַלִּית, וּמִכָּאן הָרֵיחַ הָאָפְיָנִי וְהַמְרַעֲנֵן שֶׁל הָאֲוִיר אַחֲרֵי סְעָרָה. רִכּוּז הָאוֹזוֹן בָּאֲוִיר מוּעָט וְהוּא עוֹלֶה עִם עֲלִיַּת הַגֹּבַהּ (Ozon, סִימָן כִּימִי O_3).

אַוְזוֹן°, אווזון ז׳ [מן אַוָּז] אַוָּז קָטָן, אֶפְרוֹחַ שֶׁל אַוָּז: ״הָאַוְזוֹנוֹת שָׁטוֹת בַּפֶּלֶג״ (מלצר, תר׳ נהרות 83). – [אַוְזוֹנִים, אַוְזוֹנֵי־; אַוְזוֹנָה, אַוְזוֹנוֹת]

אוּזוּרְפָּטוֹר° ז׳ [מלאטינית: usurpator גוזל, חומס] 1, חַמְסָן, מִי שֶׁמִּשְׁתַּלֵּט עַל זְכוּת אוֹ עַל רְכוּשׁ לֹא־לוֹ בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ. 2 [במדיניות] תּוֹפֵס הַשִּׁלְטוֹן לְיָדָיו שֶׁלֹּא כַּחֹק, בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ.

– **אוּזוּרְפַּצְיָה**° נ׳ חַמְסָנוּת, כִּבּוּשׁ סַמְכוּת אוֹ שִׁלְטוֹן בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ לְלֹא דִּין וּלְלֹא דַּיָּן.

אוזז [מן אַוָּז]

~ פִּע׳ **אִוֵּז**° פ״ע הָלַךְ כְּדֶרֶךְ אַוָּזִים, הִתְנוֹדֵד קַלּוֹת מִצַּד אֶל צַד: ״אֲנִי רוֹאֶה אוֹתוֹ מְאַוֵּז וּבָא לִקְרָאתִי״ (פרלמן, תר׳ אידיאות 53). – [לְאַוֵּז, מְ־, יְ־]

אַוָּזִיָּה°, אווזיה נ׳ [מן אַוָּז] לוּל לְאַוָּזִים. – [אַוָּזִיַּת־, אַוָּזִיּוֹת]

אוּזְמִיָּה* נ׳ [ערבית: חֻזאמַה כריכה] רְצוּעָה, סֶרֶט: ״אוּזְמִיָּאוֹת כְּדֵי לִכְרֹךְ עַל אֶצְבַּע קְטַנָּה״ (תוספתא כלים בבא בתרא ה יז). – [אוּזְמִיַּת־, אוּזְמִיּוֹת אוֹ אוּזְמִיָּאוֹת]

אוזן, ראה אֹזֶן. **אוזנמן**, ראה אָזְנְמָן.

אוזנית, ראה אָזְנִית. **אוח**, ראה אֹחַ.

או״ח ר״ת אֹרַח־חַיִּים.

אוֹחֵר° ת׳ [מן א.אחר, אָחַר] הַבָּא אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ, הֶפֶךְ מִן ״קוֹדֵם״. – [אוֹחֶרֶת, אוֹחֲרִים, ־וֹת]

אוֹטוֹ* ז׳ [קיצור מן אוטומוֹבּיל או אוטובוּס] מְכוֹנִית: אוֹטוֹ־מַשָּׂא. אוֹטוֹ צִבּוּרִי.

אוֹטוֹאֶמַנְצִיפַּצְיָה*, אַבְטוֹאֶמַנְצִיפַּצְיָה* נ׳ [מיוונית: autos עצמו + לאטינית: emancipatio שחרור] שִׁחְרוּר עַצְמִי.

אוֹטוֹבּוּס* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + קיצור מלאטינית: omnibus לכול] מְכוֹנִית צִבּוּרִית גְּדוֹלָה לְהַסָּעַת נוֹסְעִים. – [אוֹטוֹבּוּסִים]

אוֹטוֹבִּיּוֹגְרַפְיָה*, אַבְטוֹבִּיּוֹגְרַפְיָה* נ׳ [מיוונית: autos עצמו + bios חיים + graphein לכתוב] תּוֹלְדוֹת אָדָם הַכְּתוּבוֹת בִּידֵי עַצְמוֹ. – [אוֹטוֹבִּיּוֹגְרַפְיוֹת]

– **אוֹטוֹבִּיּוֹגְרָפִי*, אַבְטוֹבִּיּוֹגְרָפִי*** ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סִפּוּר תּוֹלְדוֹת עַצְמוֹ: רוֹמָן אוֹטוֹבִּיּוֹגְרָפִי.

אוֹטוֹגֵנִי*, אַבְטוֹגֵנִי* ת׳ [מיוונית: autos עצמו + genos מוצא] נוֹצָר מֵעַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ נִזְקָק לְחֹמֶר־עֵזֶר מִן הַחוּץ: רִתּוּךְ אוֹטוֹגֵנִי. – [אוֹטוֹגֵנִית, ־גֵנִיִּים, ־גֵנִיּוֹת]

אוֹטוֹגְרָף*, אַבְטוֹגְרָף* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + graphein לכתוב] כְּתַב־יָדוֹ שֶׁל אָדָם: אוֹטוֹגְרָפִים שֶׁל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. – [אוֹטוֹגְרָפִים]

אוֹטוֹדִידַקְט*, אַבְטוֹדִידַקְט* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + didaktos מלומד] לוֹמֵד מֵעַצְמוֹ, אָדָם שֶׁקָּנָה הַשְׂכָּלָה וָדַעַת לֹא בְּבֵית־סֵפֶר סָדִיר מִפִּי מוֹרִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ עִיּוּן בִּסְפָרִים וּבְכֹחוֹת עַצְמוֹ בִּלְבָד. – [אוֹטוֹדִידַקְטִים]

אוֹטוֹדָפֶה* ז׳ [ספרדית: auto-da-fe מבצע האמונה] הַעֲלָאַת הַכּוֹפְרִים בְּדָת הַקָּתוֹלִית עַל הַמּוֹקֵד עַל־פִּי גְּזַר־דִּינָם שֶׁל כֹּהֲנֵי הָאִינְקְוִיזִיצְיָה בִּימֵי־הַבֵּינַיִם: אֲלָפִים מִיהוּדֵי סְפָרַד וּפּוֹרְטוּגָל עֻנּוּ וָמֵתוּ מוֹת קְדוֹשִׁים בָּאוֹטוֹדָפֶה.

אוטומובילים
למעלה: לנוסעים, למטה: למשא

אוֹטוֹמוֹבִּיל*, אַבְטוֹמוֹבִּיל* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + לאטינית: mobilis מונע] מְכוֹנִית, רֶכֶב הַמּוּנָע עַל־יְדֵי מָנוֹעַ (מוֹטוֹר) הַקָּבוּעַ בְּתוֹכוֹ. הָאוֹטוֹמוֹבִּילִים מְשַׁמְּשִׁים לְהַסָּעַת נוֹסְעִים וּלְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת. – [אוֹטוֹמוֹבִּילִים]

אוֹטוֹמָט*, אַבְטוֹמָט* ז׳ [יוונית: automatos מניע עצמו] מְכוֹנָה, מַכְשִׁיר הַמַּמְשִׁיךְ לִפְעֹל מֵאֵלָיו עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן פְּנִימִי לְאַחַר שֶׁהוּנַע וְכֻוַּן עַל־יְדֵי אָדָם: הָ״רוֹבּוֹטִים״ וְהַמַּחְשְׁבִים הֵם אוֹטוֹמָטִים [עיין גם ערך אַבְטוֹמָטוֹס*] – [אוֹטוֹמָטִים]

– **אוֹטוֹמָטִי*, אַבְטוֹמָטִי*** ת׳ 1, הַמּוּנָע וּמוּפְעָל עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן פְּנִימִי, כְּגוֹן: מִשְׁאֶבָה אוֹטוֹמָטִית, רוֹבֶה אוֹטוֹמָטִי. 2, הַפּוֹעֵל כִּמְכוֹנָה, הַפּוֹעֵל בְּלֹא כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת וּבְלֹא הִשְׁתַּתְּפוּת הָרָצוֹן: נְשִׁימָתֵנוּ הִיא אוֹטוֹמָטִית. 3, מְבֻצָּע מֵאֵלָיו, לְלֹא טִפּוּל נוֹסָף: הָעוֹלֶה לָאָרֶץ נַעֲשֶׂה לְאַחַר שְׁנָתַיִם לְאֶזְרָח בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי.

– **אוֹטוֹמָטִית*** תה״פ בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי, מוּכָנִית: הָעוֹלֶה לָאָרֶץ נַעֲשֶׂה לְאַחַר שְׁנָתַיִם אוֹטוֹמָטִית לְאֶזְרָח. הַנִּשְׁאָל עָנָה אוֹטוֹמָטִית עַל הַשְּׁאֵלוֹת.

– **אוֹטוֹמַצְיָה*** נ׳ מִכּוּן, יִצּוּר בְּאֶמְצָעוּת מַנְגְּנוֹנִים וּמְכוֹנוֹת בִּמְקוֹם עֲבוֹדַת יָדַיִם: אוֹטוֹמַצְיָה שֶׁל הַחַקְלָאוּת בַּמֶּשֶׁק. אוֹטוֹמַצְיָה בְּחִשּׁוּבִים סְטָטִיסְטִיִּים. אוֹטוֹמַצְיָה שֶׁל כָּל תַּהֲלִיכֵי הָעֲבוֹדָה הַמִּשְׂרָדִית בֶּעָתִיד.

אוֹטוֹנוֹמְיָה*, אַבְטוֹנוֹמְיָה* נ׳ [מיוונית: autos עצמו + nomos חוק] עַצְמָאוּת, שִׁלְטוֹן עַצְמִי, סַמְכוּת לְשִׁלְטוֹן עַצְמָאִי בִּתְחוּם מְסֻיָּם: אוֹטוֹנוֹמְיָה בַּחַיִּים הַדָּתִיִּים. אוֹטוֹנוֹמְיָה תַּרְבּוּתִית.

– **אוֹטוֹנוֹמִי*, אַבְטוֹנוֹמִי*** ת׳ עַצְמָאִי בִּתְחוּם מְסֻיָּם: קְהִלָּה אוֹטוֹנוֹמִית. חַיִּים אוֹטוֹנוֹמִיִּים.

– **אוֹטוֹנוֹמִיזְם*, אַבְטוֹנוֹמִיזְם*** ז׳ תְּנוּעָה חֶבְרָתִית שֶׁל עַם מְחֻסַּר־מְדִינָה הַשּׁוֹאֵף לְהַבְטִיחַ אֶת קִיּוּמוֹ הַלְּאֻמִּי וְהַתַּרְבּוּתִי עַל־יְדֵי שִׁלְטוֹן עַצְמִי בִּתְחוּם הַחַיִּים הַפְּנִימִיִּים: תְּנוּעַת הָאוֹטוֹנוֹמִיזְם בֵּין הַיְּהוּדִים בְּגוֹלַת אֵירוֹפָּה נוֹסְדָה בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הָעֶשְׂרִים עַל־יְדֵי הַהִיסְטוֹרְיוֹן שִׁמְעוֹן דּוּבְנוֹב. תְּנוּעָה זוֹ הֶאֱמִינָה בְּאֶפְשָׁרוּת שֶׁל קִיּוּם אוֹטוֹנוֹמְיָה יְהוּדִית לְאֻמִּית בְּאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה.

אוֹטוֹסוּגֶסְטְיָה*, אַבְטוֹסוּגֶסְטְיָה* נ׳ [מיוונית: autos עצמו + לאטינית: sub תחת + gerere (־gestus) להביא] הַשְׁפָּעָה עַצְמִית, שִׁכְנוּעַ עַצְמוֹ, הִשְׁתַּכְנְעוּת שֶׁבָּאָה לֹא עַל־יְדֵי הַשְׁפָּעָה מִבַּחוּץ, אֶלָּא מִתּוֹךְ רָצוֹן אוֹ הַחְלָטָה פְּנִימִית.

אוֹטוֹסְטְרָדָה* נ׳ [מן: אוֹטוֹ אוטומוביל + איטלקית: strada רחוב] כְּבִישׁ אָרֹךְ וְרָחָב, עַל־פִּי רֹב בַּעַל מַסְלוּלִים אֲחָדִים, וְשֶׁאֵין בּוֹ כָּל הִצְטַלְּבֻיּוֹת. הָאוֹטוֹסְטְרָדָה עֲשׂוּיָה לִתְנוּעָה מְהִירָה שֶׁל מְכוֹנִיּוֹת. – [אוֹטוֹסְטְרָדוֹת]

אוֹטוֹפּוֹרְטְרֶט*, אַבְטוֹפּוֹרְטְרֶט* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + צרפתית: portrait תמונה] תְּמוּנַת־עַצְמוֹ, צִיּוּר שֶׁל דְּמוּת עַצְמוֹ. – [אוֹטוֹפּוֹרְטְרֶטִים]

אוּטוֹפְּיָה* נ׳ [מיוונית: ou לא + topos מקום] 1, תָּכְנִית דִּמְיוֹנִית לְתִקּוּן חַיֵּי הַחֶבְרָה, הַמִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה [על־שם הספר הנודע של ההוגה האנגלי תומס מור, במאה הט״ז, המתאר את ארץ ״אוטופיה״, כלומר ארץ־שאינה־בשום־מקום, והיא מתנהלת במשטר חברתי דמיוני־אידיאלי]. 2, רַעְיוֹן דִּמְיוֹנִי שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהִתְקַיֵּם בִּמְצִיאוּת. – [אוּטוֹפְּיוֹת]

– **אוּטוֹפִּי*** ת׳ דִּמְיוֹנִי, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הֲזָיָה וַחֲלוֹם; שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְבִצּוּעַ בַּמְּצִיאוּת: הַצָּעָה אוּטוֹפִּית. תָּכְנִית אוּטוֹפִּית.

– **אוּטוֹפִּיסְט*** ז׳ 1, שׁוֹגֶה בְּדִמְיוֹנוֹת. 2, מַטִּיף לְתִקּוּן הַחֶבְרָה וְהָעוֹלָם בִּדְרָכִים בִּלְתִּי מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁאֵינָן נִתָּנוֹת לְהַגְשָׁמָה וּלְבִצּוּעַ.

אוֹטוֹקְלָב* ז׳ [מיוונית: autos עצמו + לאטינית: clavis מפתח] דּוּד מְיֻחָד הַמְשַׁמֵּשׁ לְעִקּוּר חֳמָרִים שׁוֹנִים וּלְחִטּוּיָם בְּאֶמְצָעוּת אֵדִים הַנְּתוּנִים בְּלַחַץ רַב. – [אוֹטוֹקְלָבִים]

אוֹטוֹקְרַטְיָה*, אַבְטוֹקְרַטְיָה* נ׳ [מיוונית: autos עצמו + kratos כוח] שִׁלְטוֹן יָחִיד, מִשְׁטָר שֶׁל הַנְהָלַת מְדִינָה עַל־יְדֵי שַׁלִּיט יָחִיד. הַהֵפֶךְ: דֵּמוֹקְרַטְיָה.

– **אוֹטוֹקְרָט*, אַבְטוֹקְרָט*** ז׳ שַׁלִּיט יָחִיד, רוֹדָן; מוֹשֵׁל שֶׁאֵין שִׁלְטוֹנוֹ מֻגְבָּל עַל־יְדֵי אֲחֵרִים.

— **אוֹטוֹקְרָטִי◊, אַבְטוֹקְרָטִי◊** ת׳ שֶׁל שַׁלִּיט יָחִיד, רוֹדָנִי: מִשְׁטָר אוֹטוֹקְרָטִי.

אוֹטוֹרִיטָה◊, אַבְטוֹרִיטָה◊ נ׳ [מלאטינית: auctoritas תוקף, השפעה] סַמְכוּת, תָּקְפּוֹ אוֹ הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל מוֹסָד בֶּן־סֶמֶךְ. — [אַבְטוֹרִיטוֹת]

— **אוֹטוֹרִיטָטִיבִי◊** ת׳ מֻסְמָךְ, שֶׁאֶפְשָׁר לְהִסְתַּמֵּךְ עָלָיו, בַּעַל סַמְכוּת, תָּקְפּוֹ אוֹ הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל מוֹסָד בֶּן־סֶמֶךְ. — [אַבְטוֹרִיטוֹת]

אוּטִילִיטָרִי◊ ת׳ [מלאטינית: utilis מועיל] תּוֹעַלְתִּי, הַמְבֻסָּס עַל הַתּוֹעֶלֶת שֶׁבְּדָבָר: הַעֲרָכָה אוּטִילִיטָרִית בְּנִגּוּד לְהַעֲרָכָה אֶסְתֶּטִית. — [־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **אוּטִילִיטָרִיזְם◊** ז׳ תּוֹעַלְתָּנוּת, הַשִּׁיטָה הַפִּילוֹסוֹפִית בְּתוֹרַת הַמִּדּוֹת הַמּוֹדֶדֶת אֶת־מוּסָרִיּוּתָם שֶׁל מַעֲשֵׂי הָאָדָם בְּמִדַּת הַתּוֹעֶלֶת וְהָאֹשֶׁר שֶׁהֵם גּוֹרְמִים לִבְנֵי־אָדָם: מוּסָרִי הוּא הַמַּעֲשֶׂה הַמֵּבִיא מַקְסִימוּם אֹשֶׁר לְמַקְסִימוּם בְּנֵי־אָדָם.

אוטם, ראה אֹטֶם. **אוֹטֶנְטִי**, ראה אוֹתֶנְטִי.

אוֹטַרְקְיָה◊, אַבְטַרְקְיָה◊ נ׳ [מיוונית: autos עצמו + arkein להספיק] הִסְתַּפְּקוּת עַצְמִית, מַצָּבוֹ שֶׁל מֶשֶׁק הַמְּדִינָה הַמְסַפֵּק לְעַצְמוֹ אֶת כָּל צְרָכָיו וְאֵינוֹ זָקוּק לְיִבּוּא סְחוֹרוֹת מִן הַחוּץ.

— **אוֹטַרְקִי◊, אַבְטַרְקִי◊** ת׳ עַצְמָאִי בְּכַלְכָּלָתוֹ, בִּלְתִּי תָּלוּי בְּיִבּוּא מִן הַחוּץ: מִשְׁטָר אוֹטַרְקִי.

אוֹי [מ״ק לצער, לכאב] אֲבוֹי, וַי: ״אוֹי לָנוּ, מִי יַצִּילֵנוּ?״ (שמואל א ד ח). ״אוֹי־נָא לִי״ (ירמיה מה ג). ״אוֹי לָהֶם לַבָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם!״ (ברכות ג.)

— **אוֹי וַאֲבוֹי**⁂, אַלְלַי, אוֹיָה: ״אוֹי וַאֲבוֹי עָלֶיךָ, אֲלֶכְּסַנְדֵּר!״ (מוסרי הפילוסופים ג ה). ״אוֹי וַאֲבוֹי לָאֵם וְלָאָב״ (ביאליק, הנער ביער).

— **אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה!*** (בבא בתרא עה.) מַה גְּדוֹלָה הַחֶרְפָּה!

— **אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי וְאוֹי לִי מִיִּצְרִי*** (ברכות סא.), רַע לִי אִם אֶעֱשֶׂה כָּךְ, וְרַע לִי אִם אֶעֱשֶׂה אַחֶרֶת [דיבור של יאוש בפי אדם המתלבט בין שתי דרכים מנוגדות]

— **אוֹי לָרָשָׁע, אוֹי לִשְׁכֵנוֹ*** (סוכה נו:), רַע וָמַר לוֹ לְמִי שֶׁמִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע.

אֲוִיאַצְיָה◊, אוויאציה נ׳ [מלאטינית: avis ציפור] אֲוִירָאוּת, תּוֹרַת הַתְּעוּפָה בַּאֲוִירוֹנִים, טַיִס.

אוֹיֵב ז׳ [ראה איב] שׂוֹנֵא, צַר, דּוֹרֵשׁ רָעָה: ״בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח״ (משלי כד יז). ״וְיוֹשִׁעֵנוּ מִכַּף אֹיְבֵינוּ״ (שמואל א ד ג). — [אוֹיֵב־, אוֹיְבִי, אוֹיִבְךָ; אוֹיְבִים, אוֹיְבֵי־; אוֹיֶבֶת, אוֹיַבְתּוֹ; אוֹיְבוֹת]

— **אוֹיֵב־חִנָּם** (איכה ג נב), **אוֹיֵב־שֶׁקֶר** (תהלים סט ה), שׂוֹנֵא לְלֹא סִבָּה.

— **אוֹיֵב בְּנֶפֶשׁ**, שׂוֹנֵא שִׂנְאַת־מָוֶת: ״אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי״ (תהלים יז ט). ״שׂוֹנְאִים הֵם זֶה לָזֶה — אוֹיְבִים בְּנֶפֶשׁ״ (עגנון, אלו קנא).

אוֹיְבוּת° נ׳ [מן אויב] יַחַס שֶׁל אוֹיֵב, אֵיבָה, שִׂנְאָה. — [אוֹיְבוּת־]

אוֹיָה [מ״ק לצער, לכאב] אוֹי, אֲבוֹי: ״אוֹיָה־לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ״ (תהלים קכ ה). ״אוֹיָה לִי, כִּי יָתוֹם אָנִי״ (ביאליק, הגדי בבית המלמד).

אֱוִיל, אוויל תו״ז [קרוב אל א. יאל] שׁוֹטֶה, חֲסַר־דֵּעָה: ״אֱוִיל הַנָּבִיא, מְשֻׁגָּע אִישׁ־הָרוּחַ״ (הושע ט ז). ״גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב״ (משלי יז כח). — [אֱוִילָה, אֱוִילִים, אֱוִילוֹת]

אֱוִילוּת°, אווילות נ׳ [מן אויל] שְׁטוּת, טִפְּשׁוּת. — [אֱוִילוּת־]

אֱוִילִי, אווילי ת׳ [מן אויל] טִפְּשִׁי, שְׁטוּתִי, נִבְעָר: ״כְּלִי רֹעֶה אֱוִלִי״ (זכריה יא טו). ״הוֹי פִּרְחָח אֱוִילִי, בֶּן חֲסַר־טַעַם!״ (יל״ג, שירה קצ). ״לֹא הָיָה פִּיהָ פּוֹסֵק מִלָּבוֹא עָלָיו בִּשְׁאֵלוֹת אֱוִילִיּוֹת אֵין קֵץ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 154). — [אֱוִילִית, אֱוִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

אֲוִיר*, אוויר ז׳ [מיוונית: aer] 1, הַחֹמֶר הַגָּזִי הַבִּלְתִּי־נִרְאֶה הָעוֹטֵף אֶת הָאֲדָמָה וְיוֹצֵר אֶת הָאַטְמוֹסְפֵירָה: הָאֲוִיר הוּא תַּעֲרֹבֶת שֶׁל חַנְקָן, חַמְצָן, מֵימָן, אֵדִים וְעוֹד. ״כֵּיוָן שֶׁיָּצָא (הַתִּינוֹק) לַאֲוִיר הָעוֹלָם נִפְתַּח הַסָּתוּם״ (נידה ל:). ״אַרְבָּה שֶׁהִיא לָאֲוִיר״ (תוספתא עירובין יא יז). ״דֵּי אֲוִיר לִנְשִׁימָה״ (ביאליק, איגרת קטנה). 2, חָלָל, רֶוַח, מָקוֹם פָּנוּי: ״נִכְנְסוּ יְדֵי לַאֲוִיר כְּלִי־חֶרֶשׂ״ (ידים ג א). ״הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר לֹא מָכַר אֶלָּא אֶת אֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר״ (בבא בתרא ד ד). ״מִבַּעַד לָאֲוִירִים שֶׁבֵּין הָעֵצִים נִרְאָה יָרֵחַ כְּגַחֶלֶת אֵשׁ״ (יהודה שטינברג, קפח). ״דְּמוּמִים עָמְדוּ אִילָנוֹת שֶׁבַּיַּעַר וַאֲפֵלָתָם הֶאֱפִילָה עַל הָאֲוִירִים שֶׁבֵּין עֲנָפֵיהֶם״ (עגנון, אלו רעד). 3, מֶזֶג־אֲוִיר: ״הָיָה לָהֶם אֲוִיר יָפֶה כְּמִן הַפֶּסַח וְעַד הָעֲצֶרֶת״ (בראשית רבה לד). 4, שֶׁטַח חָלָק בַּכָּתוּב, הָרֶוַח שֶׁבֵּין הַשּׁוּרוֹת: ״שִׁיטָה אַחַת וּשְׁנֵי אֲוִירִין״ (בבא בתרא קסג.). — [אֲוִיר־, אֲוִירִים, אֲוִירֵי־]

— **אֲוִיר קַדְמוֹן**⁂ [בספרות הקבלה] כִּנּוּי לְאַחַת הַסְּפִירוֹת — סְפִירַת הַכֶּתֶר.

— **אֲוִיר־פְּסָגוֹת°**, 1, אֲוִיר צַח שֶׁבְּרָאשֵׁי הֶהָרִים. 2 [בהשאלה] סְפֵירוֹת רוּחָנִיּוֹת עֶלְיוֹנוֹת, תְּחוּשַׁת הִתְעַלּוּת וּמֶרְחָב: ״נֵדַע נָא עִלּוּיִים וְקוֹמֵף רֹאשׁ לִנְשֹׁם אֲוִיר־פְּסָגוֹת״ (רחל, קטז).

— **אִישׁ־אֲוִיר°**, כִּנּוּי לְאָדָם הַחַי לְלֹא בָּסִיס כַּלְכָּלִי, שֶׁאֵינוֹ יַצִּיב בַּעֲסָקָיו וּבְפַרְנָסָתוֹ: ״אִישׁ־הָאֲוִיר מִן הַכְּרָךְ, קַל־הַדַּעַת וְקַל־הָרַגְלַיִם״ (ברקוביץ, סיפורים פג). ״הָיָה ׳אִישׁ הָאֲוִיר׳ — פַּרְנָסָה קְבוּעָה אֵין לוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 40).

— **דֹּאַר־אֲוִיר°**, שֵׁרוּת־דֹּאַר לְמִשְׁלוֹחִים הַמּוֹעֲבָרִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּמְטוֹסִים.

— **הַתְקָפַת־אֲוִיר°**, הַתְקָפָה עַל מָקוֹם מְסֻיָּם מִמְּטוֹסִים בִּפְצָצוֹת וּמְכוֹנוֹת־יְרִיָּה.

— **חֵיל־אֲוִיר°**, הַשְּׁלוּחָה הָאֲוִירִית שֶׁל הַכֹּחוֹת הַמְּזֻיָּנִים שֶׁל מְדִינָה — מְטוֹסֵי־קְרָב, מַפְצִיצִים, מְטוֹסֵי־תּוֹבָלָה, שְׂדוֹת־תְּעוּפָה, צְבָא־טַיָּסִים לְתַפְקִידֵיהֶם הַשּׁוֹנִים.

— **כִּיס־אֲוִיר°**, מַצָּב בָּאֲוִיר שֶׁנִּתְקָלִים בּוֹ לִפְרָקִים הָאֲוִירוֹנִים בִּשְׁעַת טִיסָה: קְלִישׁוּת רַבָּה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בָּאֲוִיר, שֶׁכְּתוֹצָאָה מִמֶּנָּה שׁוֹקֵעַ וְצוֹלֵל הָאֲוִירוֹן בִּמְהִירוּת כְּלַפֵּי מַטָּה בְּטֶרֶם יִתְרוֹמֵם שֵׁנִית.

— **מֶזֶג־הָאֲוִיר°**, מַצַּב הָאֲוִיר מִבְּחִינַת הָרוּחַ, הָעֲנָנִים, הַחֹם, הַלַּחוּת וְכַדּוֹמֶה.

— מַשְׁאֶבֶת־אֲוִיר°, מִתְקָן הַמְּשַׁמֵּשׁ לִשְׁאִיבַת אֲוִיר אוֹ לִדְחִיסָתוֹ לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים.

— נְתִיב־אֲוִיר°, קַו־תַּחְבּוּרָה קָבוּעַ לְמָטוֹס בְּטִיסָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "נְתִיבֵי אֲוִיר יִשְׂרָאֵל–הוֹלַנְד".

— סְפִינַת־אֲוִיר°, ראה סְפִינָה.

— פַּרְנָסוֹת־אֲוִיר°, פַּרְנָסוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ, עֲסָקִים לְלֹא בָּסִיס כַּלְכָּלִי יַצִּיב.

— פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר*, [בהשאלה] אֵין לוֹ יְסוֹד וּמַמָּשׁוּת: "הֶתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶן עַל מָה שֶׁיִּסְמֹכוּ" (חגיגה א ח).

— גָּמָל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר* (שבועות כט.), מָשָׁל לְדָבָר גּוּזְמָה, דָּבָר אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן, עוּרְבָא פָּרַח.

— מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר* [על־יסוד סנהדרין קו:], מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁוּת, עִנְיָן פַנְטַסְטִי וְדִמְיוֹנִי.

— יָצָא לַאֲוִיר־הָעוֹלָם* (נידה ל:), נוֹלַד, רָאָה אוֹר.

— חַי (נִזּוֹן) מִן הָאֲוִיר°, אֵין לוֹ מִקְצוֹעַ שֶׁל מַמָּשׁ לְהִתְפַּרְנֵס מִמֶּנּוּ.

— קָלוּט מִן הָאֲוִיר°, אֵינוֹ מְבֻסָּס, אֵין בּוֹ מַמָּשׁ: "הִיא כְּתוּבָה בְּז'רְגוֹן לָקוּי, מְתֻבָּל בְּמִלִּים עִבְרִיּוֹת קְלוּטוֹת מִן הָאֲוִיר" (ברנר, א 438). "מָה רָאִיתָ לִשְׁטוּת זוֹ לְהַאֲמִין בַּחֲלוֹמוֹת וּבְדִבְרֵי הַבָּאִי הַקְּלוּטִים מִן הָאֲוִיר?" (ברקוביץ, תר' טוביה לה).

אֲוִירָא*, אווירא ז' [ארמית] אֲוִיר [שגור במימרה:]

— אֲוִירָא דְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים* (בבא בתרא קנח:), מִמַּאַמְרֵי חֲזַ"ל בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל הַיְשִׁיבָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

אֲוִירָאוּת°, אוויראות נ' [מן אֲוִיר] עִסּוּקוֹ שֶׁל הָאֲוִירַאי, מִקְצוֹעַ הַטִּיסָה בָּאֲוִיר: תּוֹרַת הָאֲוִירָאוּת. – [אֲוִירָאוּת־]

אֲוִירַאי°, אוויראי ז' [מן אֲוִיר] 1, אֶחָד מֵאַנְשֵׁי צֶוֶת־הָאֲוִיר בְּנָמַל־תְּעוּפָה. 2, חַיָּל בְּחֵיל־הָאֲוִיר. – [אֲוִירָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

אֲוִירָה°, אווירה נ' [מן אֲוִיר] 1, אַטְמוֹסְפֵירָה, מַעֲטֵה גַזִּים הָעוֹטֵף אֶת כַּדּוּר־הָאָרֶץ. 2, מַצַּב־רוּחַ כְּלָלִי, סְבִיבָה רוּחָנִית, הַרְגָּשָׁה כְּלָלִית: עִם הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בְּלֵיל־שַׁבָּת יוֹרֶדֶת עַל הַבַּיִת אֲוִירָה חֲגִיגִית. אֲוִירָה חֶבְרָתִית־אִינְטִימִית. – [אֲוִירַת־, אֲוִירוֹת]

אֲוִירוֹבָּטִיקָה°, אווירובאטיקה נ' [אֲוִיר + יוונית: batos ניתן למעבר] אָמָּנוּת הַטִּיסָה בָּאֲוִיר, בְּעִקָּר בְּדֶרֶךְ הַפְגָּנַת לַהֲטוּטֵי־טִיסָה.

אֲוִירוֹדִינָמִיקָה°, אווירודינאמיקה נ' [אֲוִיר + יוונית: dynamis כוח] תּוֹרַת תְּנוּעַת־הָאֲוִיר, חֻקֵּי הַגַּזִּים בִּתְנוּעָתָם.

אֲוִירוֹדְרוֹם°, אווירודרום ז' [אֲוִיר + יוונית: dromos מקום־ריצה] שְׂדֵה־תְּעוּפָה לִמְטוֹסִים. – [אֲוִירוֹדְרוֹמִים]

אֲוִירוֹלוֹגְיָה°, אווירולוגיה נ' [אֲוִיר + יוונית: logos לימוד] חֵלֶק הַמֶּטֶאוֹרוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּכִוּוּנֵי הָרוּחוֹת וְעָצְמָתָן, בְּלַחוּת הָאֲוִיר וּבַטֶּמְפֶּרָטוּרוֹת שֶׁלּוֹ וְעוֹד – בְּיִחוּד לְצָרְכֵי תְּעוּפָה.

אֲוִירוֹמֶטֶר°, אווירומטר ז' [אֲוִיר + יוונית: metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַמִּשְׁקָל וְהַצְּפִיפוּת שֶׁל אֲוִיר וְשֶׁל גַּזִּים בִּכְלָל. – [אֲוִירוֹמֶטְרִים]

אֲוִירוֹן°, אווירון ז' [מן אֲוִיר] מָטוֹס, מְכוֹנָה הַטָּסָה בָּאֲוִיר בְּכֹחַ הַמָּנוֹעַ אֲשֶׁר בָּהּ. רַבִּים סוּגֵי הָאֲוִירוֹנִים: אֲוִירוֹן־נוֹסְעִים, אֲוִירוֹן־דֹּאַר, אֲוִירוֹן־קְרָב וְעוֹד. – [אֲוִירוֹן־, אֲוִירוֹנִים, אֲוִירוֹנֵי־]

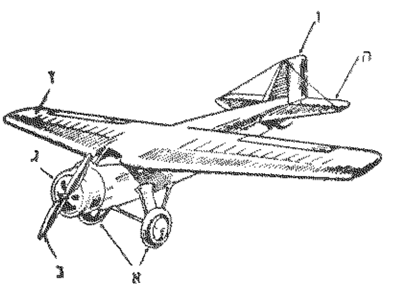

תבנית של אווירון: א — אופנים, ב — מדחף, ג — מנוע, ד — כנף, ה — הגה הגובה, ו — הגה הכיוון

אֲוִירוֹנוּת°, אווירונות נ' [מן אֲוִירוֹן] תּוֹרַת הַטַּיִס בָּאֲוִירוֹנִים לְמִינֵיהֶם, מַדַּע הַתְּעוּפָה וְחֻקֶּיהָ.

אֲוִירוֹסְטָטִיקָה°, אווירוסטאטיקה נ' [אֲוִיר + יוונית: statikos בעל שווי־משקל] תּוֹרַת מְנוּחַת הָאֲוִיר, מַדָּע הָעוֹסֵק בְּחֻקֵּי שִׁוּוּי־הַמִּשְׁקָל שֶׁל הַגַּזִּים.

אֲוִירוֹפִיט°, אווירופיט ז' [אֲוִיר + יוונית: phyton צמח] צֶמַח־אֲוִיר, צֶמַח הַשּׁוֹלֵחַ שָׁרָשִׁים גַּם בָּאֲוִיר. – [אֲוִירוֹפִיטִים]

אֲוִירוּת^, אווירות נ' [מן אֲוִיר] תְּלִישׁוּת מִן הַמְּצִיאוּת, חֹסֶר בָּסִיס מַמָּשִׁי: "חָלוּץ לוֹחֲמִים כְּנֶגֶד הַבַּטְלָנוּת וְהָאֲוִירוּת הַנִּבְעֶרֶת" (סוקולוב, אישים 241). "מְנַחֵם־מֶנְדְּל נַעֲשָׂה אֶצְלֵנוּ שֵׁם־דָּבָר לִתְלִישׁוּת וְלַאֲוִירוּת" (פנואלי, הוראת הספרות). – [אֲוִירוּת־]

אֲוִירִי^, אוורי ת' [מן אֲוִיר] 1^, שֶׁהוּא דוֹמֶה לָאֲוִיר: "עֶצֶם רוּחָנִי אֲוִירִי" (חובות הלבבות, הבחינה ה). 2° [בהשאלה] חֲסַר־שָׁרָשִׁים, נְטוּל מַמָּשׁוּת: "חִבַּת אֶרֶץ, חִבַּת שָׂפָה, חִבַּת סִפְרוּת – מַה מְּחִירָהּ שֶׁל חִבָּה אֲוִירִית?" (ביאליק, הלכה ואגדה). "אֲוִירִיּוֹת הָיוּ הַתִּקְווֹת, וַחֲלוֹמִיִּים הָיוּ הַכִּסּוּפִים" (ויסלבסקי, תר' במערכה 120). – [אֲוִירִית, אֲוִירִיִּים, ־רִיּוֹת]

— קַו אֲוִירִי°, מֶרְחָק בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם לֹא לְפִי פִּתּוּלֵי הַדְּרָכִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, אֶלָּא בְּקַו מְדֻמֶּה יָשָׁר הַמָּתוּחַ בֵּינֵיהֶם: הַמֶּרְחָק מִירוּשָׁלַיִם לְתֵל־אָבִיב בִּמְסִלַּת־הַבַּרְזֶל הוּא 85 קִילוֹמֶטְרִים, בְּקַו אֲוִירִי – כְּ־50 קִילוֹמֶטְרִים.

אֲוִירִיָּה°, אווירייה נ' [מן אֲוִיר] צִי־הָאֲוִיר, מִכְלוֹל הַמְּטוֹסִים לְמִינֵיהֶם שֶׁבִּרְשׁוּת הַמְּדִינָה. – [אֲוִירִיַּת־, אֲוִירִיּוֹת]

אֲוִירִיּוּת°, אווריות נ' [מן אֲוִירִי] חֹסֶר מְצִיאוּת, תְּלִישׁוּת: "הַמִּלְחָמָה בֵּין הָאֱמֶת וְהַצְּבִיעוּת, הַמַּמָּשׁוּת וְהָאֲוִירִיּוּת" (סוקולוב, אישים 489). – [אֲוִירִיּוּת־]

אוֹכִיל ז' [מן אכל] אֹכֶל, מָזוֹן: "וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל" (הושע יא ד). – [אוֹכִיל־]

אוכ"ר ר"ת אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

אוכל, ראה 1, אֹכֶל; 2, אָכָל. — אוכלוקרטיה, ראה אֻכְלוֹקְרַטְיָה.
אוכלוס, ראה אֻכְלוּס. — אוכמני, ראה אֻכְמָנִי.
אוכלוסא, ראה אֻכְלוּסָא. — אוכמנית, ראה אֻכְמָנִית.
אוכלוסיה, ראה אֻכְלוּסִיָּה. — אוכף, ראה אֻכָּף.

מ"ק - מלת קריאה; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

אוכפית, ראה אֻכָּפִית.

אוֹכְרָה◊ נ׳ [יוונית: ochra] חֹמֶר־צֶבַע צְהֹב־חוּם: ״קְפָלֵי גְּבָעוֹת... וְעֵינָן כְּעֵין הָאוֹכְרָה״ (יוזהר, צקלג 24).

אוּל ז׳ [קרוב אל אֱיָל] כֹּחַ: ״כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם״ (תהלים עג ד). [מכאן המליצה הרווחת:]

– **בָּרִיא (כְּ) אוּלָם***, בָּרִיא וְחָזָק, אֵיתָן [על סמך הפירוש של הפסוק הנ״ל בריא כאולם]: ״אֵין בָּהֶם מוּם אֶלָּא בְּרִיאִים כְּאוּלָם״ (מדרש תהלים, 111). ״לֹא כְּרִיכָה, לֹא עֲטִיפָה בִּכְסָתוֹת, וְהוּא בָּרִיא אוּלָם״ (מגדלי מו״ס, שעא). ״הִנְנִי רוֹאֶה אֶת פָּנֶיךָ בְּרִיאִים אוּלָם וְאֵין בְּךָ שׁוּם חֹלִי״ (הזז, היושבת 242). ״וְגַם הַגּוּף הוּא קְצָת יוֹתֵר בָּרִיא אוּלָם״ (אלתרמן, קבלת פנים בבוסטון).

אוּלְטִימָטוּם◊ ז׳ [מלאטינית: ultimus אחרון] אַתְרָאָה, הוֹדָעָה אַחֲרוֹנָה מְלֻוָּה בְּאִיּוּם: הַתּוֹקֵף קִבֵּל אוּלְטִימָטוּם לְפַנּוֹת אֶת צְבָאוֹ מִשֶּׁטַח הַכִּבּוּשׁ תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים. – [אוּלְטִימָטוּמִים]

– **אוּלְטִימָטִיבִי**◊ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין אוּלְטִימָטוּם, הַכּוֹלֵל אַתְרָאָה אַחֲרוֹנָה: הוֹדָעָה אוּלְטִימָטִיבִית.

אוּלְטְרָה◊ ת׳ [לאטינית: ultra מאחורי] קִיצוֹנִי, שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי־:

– **קַרְנַיִם אוּלְטְרָה־סְגֻלּוֹת**° (בְּקִצּוּר: קַרְנֵי אוּלְטְרָה°), קְרָנַיִם בַּעֲלוֹת גַּל קָצָר יוֹתֵר מִגַּלֵּי הָאוֹר הַנִּרְאֶה; הֵן מוֹפִיעוֹת בַּתַּחֲזִית (״סְפֶּקְטְרוּם״) אַחֲרֵי הַקְּרָנַיִם הַסְּגֻלּוֹת, וּמִכָּאן שְׁמָן. לַקְּרָנַיִם אֵלּוּ פְּעִילוּת כִּימִית וּבִיּוֹלוֹגִית רַבָּה, לְפִיכָךְ רַב הַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶן בִּרְפוּאָה.

– **אוּלְטְרָה־מוֹדֶרְנִי**◊, מוֹדֶרְנִי בְּיוֹתֵר, חָדִישׁ שֶׁבְּחָדִישׁ: תַּעֲרוּכָה שֶׁל צִיּוּרִים אוּלְטְרָה־מוֹדֶרְנִיִּים.

אוּלַי מ״ח [או+לא] אֶפְשָׁר שֶׁ־, שֶׁמָּא, יִתָּכֵן כִּי־: ״אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא״ (בראשית מג יב). ״קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ, אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ״ (יונה א ו).

– **כּוּלֵּי הַאי – וְאוּלַי?*** (חגיגה ד:), כָּל זֶה וְאוּלַי? כְּלוֹמַר: לְאַחַר כָּל הַטֹּרַח וְהֶעָמָל שֶׁשָּׁקַע בַּדָּבָר, עֲדַיִן בְּחֶזְקַת סָפֵק הוּא?

אוֹלִיגַרְכְיָה◊ נ׳ [מיוונית: oligon מעטים + arche שלטון] מִשְׁטָר מְדִינִי שֶׁבּוֹ נָתוּן הַשִּׁלְטוֹן עַל הָעָם בִּידֵי תַּקִּיפִים אֲחָדִים: בָּאַתּוּנָה אַחֲרֵי שֶׁנִּצְּחָה עַל־יְדֵי סְפַּרְטָה בְּמִלְחֶמֶת פֶּלוֹפּוֹנֶס הִשְׁתַּלְּטָה אוֹלִיגַרְכְיָה. אוֹלִיגַרְכְיָה שֶׁל אֵילֵי הַתַּעֲשִׂיָּה.

– **אוֹלִיגַרְכִי**◊ ת׳ הַנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ שֶׁל אוֹלִיגַרְכְיָה: מִשְׁטָר אוֹלִיגַרְכִי.

אוֹלִימְפִּיאָדָה◊ נ׳ [על שם המשחקים ״האולימפיים״ (Olympias (-ados) שהיו נערכים ביוון הקדומה אחת לארבע שנים בקרבת העיר אולימפיה] כֶּנֶס בֵּינְלְאֻמִּי גָּדוֹל לְתַחֲרֻיּוֹת סְפּוֹרְט הַנֶּעֱרָךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל אַחַת לְאַרְבַּע שָׁנִים: הָאוֹלִימְפִּיאָדָה הַ־18 נִתְקַיְּמָה בִּשְׁנַת 1964 בְּטוֹקְיוֹ (יַפָּן). אוֹלִימְפִּיאָדָה לְשַׁחְמָט. – [אוֹלִימְפִּיאָדוֹת]

אוֹלְיָר*, אוֹלְייר ז׳ [לאטינית: olearius שַׁמָּן, סך בשמן] בַּלָּן, שׁוֹמֵר הַבְּגָדִים בְּבֵית־מֶרְחָץ: ״מָעוֹת הַנְּתוּנוֹת לָאוֹלְיָר״ (ירושלמי מעשר שני נב ד). ״מֵרְקַם הָאוֹלְיָר וּשְׁטָסָם״ (עגנון, אלו תקמ״ד). – [אוֹלְיַר־, אוֹלְיָרִים, אוֹלְיָרֵי־]

א. אוּלָם מ״ח אֲבָל, אֶלָּא, רַק: ״וְגַם־הוּא יִגְדָּל, וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ״ (בראשית מח יט). ״זֶה כְּבָר אָחוּשׁ מִדְּקָרוֹת... אוּלָם אֵין בְּכָךְ כְּלוּם״ (ביאליק, תקוות עני).

ב. אוּלָם ז׳ חֶדֶר גָּדוֹל וּמְרֻוָּח, טְרַקְלִין: ״וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה״ (מלכים א ז ז). אוּלָם לְהִתְעַמְּלוּת. אוּלָם־קְרִיאָה. – [אוּלָם־ (במקרא: אוּלָם־), אוּלַמִּים, אוּלַמֵּי־]

– **כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם***, מָשָׁל לְדָבָר גָּדוֹל וְרָחָב: ״לִבָּן שֶׁל רִאשׁוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם״ (עירובין נג.).

– **בָּרִיא אוּלָם**, ראה אוּל.

אולפן, ראה אֻלְפָּן. **אולפנית**, ראה אֻלְפָּנִית.

אוּלְקוּס◊ ז׳ [לאטינית: ulcus פצע] כִּיב (ulcer), פֶּצַע דַּלַּקְתִּי הַפּוֹגֵעַ בַּשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הָעוֹר אוֹ הָרִירִית: אוּלְקוּס בַּקֵּבָה אוֹ בַּתְּרֵיסַרְיוֹן. כְּשֶׁהָאוּלְקוּס מִתְרַפֵּא מוֹפִיעָה בִּמְקוֹמוֹ צַלֶּקֶת. – [אוּלְקוּסִים]

אוֹלָר* ז׳ [המקור והנוסח מסופקים] 1°, סַכִּין־כִּיס, סַכִּין קָטָן מִתְקַפֵּל לְחִדּוּד עִפְרוֹנוֹת וּלְשִׁמּוּשִׁים קַלִּים אֲחֵרִים. 2* [בימי־קדם] תַּעַר־סוֹפְרִים, סַכִּין שֶׁהַכּוֹתְבִים הָיוּ מְקַצְּצִים וּמְחַדְּדִים בּוֹ רָאשֵׁי הַקֻּלְמוֹס לִכְתִיבָה (בַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים – רָאשֵׁי הַנּוֹצוֹת): ״הָאוֹלָר וְהַקֻּלְמוֹס״ (כלים יב ח). – [אוֹלַר־, אוֹלָרִים, אוֹלָרֵי־]

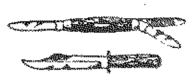

אולרים שונים

אִוֶּלֶת, איוולת נ׳ [ראה אֱוִיל] שְׁטוּת, סִכְלוּת: ״וּפִי כְסִילִים יַבִּיעַ אִוֶּלֶת״ (משלי טו ב). ״אִם־תִּכְתּוֹשׁ אֶת־הָאֱוִיל... לֹא־תָסוּר אִוַּלְתּוֹ מֵעָלָיו״ (משלי כז כב). ״אִוֶּלֶת הִיא לְהַאֲמִין כִּי יֵשׁ כֹּחַ בִּדְבָרִים לַעֲצֹר בַּעֲדָם״ (אחד העם, לו). – [אִוֶּלֶת־, אִוַּלְתּוֹ]

או״ם ר״ת אֻמּוֹת מְאֻחָדוֹת.

א. אוֹם* נ׳ [קרוב אל אֵם] כִּנּוּי בְּהִלְכוֹת נְגָעִים לְעִקַּר הַנֶּגַע וּלְשָׁרְשׁוֹ, לְהַבְדִּיל מִן ״פִּסְיוֹן״ – הַצָּלֶקֶת הַמִּתְהַוָּה אַחֲרֵי־כֵן: ״הָיָה בּוֹ (בְּנֶגַע הַשְּׁחִין) פִּסְיוֹן... אוֹ שֶׁהָלְכָה לָהּ הָאוֹם אוֹ שֶׁנִּתְמַעֲטָה״ (נגעים א ה). – [אוֹמִים]

ב. אוֹם°, **אוהם** [על שם הפיסיקאי G. H. Ohm (1787—1854)] יְחִידַת הִתְנַגְּדוּת חַשְׁמַלִּית: הִתְנַגְּדוּתוֹ שֶׁל נַגָּד הִיא אוֹם אֶחָד, אִם הֶפְרֵשׁ פּוֹטֶנְצְיָאלִים שֶׁל ווֹלְט אֶחָד בִּקְצוֹתָיו מְזָרִים בּוֹ זֶרֶם חַשְׁמַל בֶּן אַמְפֶּר אֶחָד. – [אוֹמִים]

– **אוֹם־דָּגָם**°, שִׁעוּר הִתְנַגְּדוּתוֹ שֶׁל עַמּוּד־כַּסְפִּית שֶׁגָּבְהוֹ 1063 מִילִימֶטְרִים, חֲתַךְ־רָחְבּוֹ מִילִימֶטֶר מְרֻבָּע אֶחָד, בִּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 0° צֶלְסִיּוּס.

אום, ראה אֹם. **אומדן**, ראה אֻמְדָּן.

אומד, ראה אֹמֶד. **אומדנה**, ראה אֻמְדָּנָה.

אומה״ע ר״ת אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

אומלל, ראה אֻמְלָל. **אומללות**, ראה אֻמְלָלוּת.

אוֹמֵן ז׳ [מן א. אמן, אָמַן] מַדְרִיךְ, מְטַפֵּל בִּילָדִים: ״כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק״ (במדבר יא יב). [ראה גם ערך אוֹמֶנֶת] – [אוֹמֵן־, אוֹמְנִים, אוֹמְנֵי־]

אוֹמֶן* ז׳ [אולי מיוונית: ogmos תלם] שׁוּרַת הַקָּמָה בַּשָּׂדֶה הַנִּקְצֶרֶת עַל־יְדֵי הַקּוֹצֵר: ״גּוֹמְנִים פֵּאָה מִכָּל אוֹמֶן וְאוֹמֶן״ (פאה ד ה). ״הַשֶּׁמֶשׁ חָרְכָה אֶת הָאוֹמָנִים שֶׁלֹּא נִקְצְרוּ עַד תֹּם״ (ארזי, תר׳ ז׳יוואגו 10). — [אוֹמֶן־, אוֹמָנִים גם אוֹמָנִיּוֹת]

אומן, ראה 1, אָמֵן; 2, אֻמָּן; 3, אָמָן. **אומנה**, ראה אָמְנָה.

אוֹמְנָה, אֹמְנָה נ׳ [מן אמן] עַמּוּד חָזָק לְמִשְׁעָן, עַמּוּד נוֹשֵׂא קוֹרוֹת הַבִּנְיָן (מלכים ב יח טז). — [אוֹמְנַת־, אוֹמְנוֹת]

אומנות, ראה 1, אָמְנוּת; 2, אֻמָּנוּת. **אומנם**, ראה אָמְנָם.

אוֹמֶנֶת נ׳ [מן אוֹמֵן] 1, מְטַפֶּלֶת בְּתִינוֹקוֹת: ״וַתִּקַּח נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד... וַתְּהִי־לוֹ לְאֹמֶנֶת״ (רות ד טז). 2°, כִּנּוּי לְכִפָּה הַמְיֻחֶדֶת הַמְחֻמֶּמֶת בַּאֲבָנִים שׁוֹנִים, שֶׁתַּחְתֶּיהָ מִתְחַמְּמִים הָאֶפְרוֹחִים שֶׁהוּבְאוּ מִן הַמַּדְגֵּרָה, עַד שֶׁיַּעֲלוּ מְעַט נוֹצוֹת. — [אוֹמֶנֶת־, אוֹמַנְתּוֹ; אוֹמְנוֹת]

אומץ, ראה אֹמֶץ. **אומצה**, ראה אֻמְצָה. **אומר**, ראה אֹמֶר.

א. **אוֹן** ז׳ 1, כֹּחַ, חֹזֶק, גְּבוּרָה: ״הִנֵּה־נָא כֹחוֹ בְמָתְנָיו וְאוֹנוֹ בִּשְׁרִירֵי בִטְנוֹ״ (איוב מ טז). 2, הוֹן, עֹשֶׁר: ״אַךְ עָשַׁרְתִּי, מָצָאתִי אוֹן לִי״ (הושע יב ט). 3, זֶרַע, בֵּן: ״יְהִי־רָעֵב אֹנוֹ״ (איוב יח יב). — [אוֹן־, אוֹנִים]

— **צַעֲדֵי־אוֹן** (איוב יח ז), צְעָדִים בְּרָב־כֹּחַ.

— **רֵאשִׁית אוֹנוֹ**, בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ: ״רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה, כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי״ (בראשית מט ג).

— **אֵין אוֹנִים**, 1, חַלָּשׁ, רָפֶה, חֲסַר־כֹּחַ: ״נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה״ (ישעיה מ כט). ״עַל־מִטָּתוֹ... הֵטִיל עַצְמוֹ עֲקַבְיָה יָגֵעַ וְאֵין אוֹנִים״ (בורלא, עקביה 136). 2°, חֲסַר־כֹּחַ, אֲפִיסוּת־כֹּחוֹת: ״צוֹנֵחַ עַל הַכִּסֵּא בְּאֵין־אוֹנִים״ (ברנר, א 229). ״וּכְעַנִיִּים בָּאָרֶץ תִּרְבּוּ בְּאֵין אוֹנִים אֶת מַשְּׂאוֹת נַפְשְׁכֶם בְּדֻמָּה״ (טמקין, שירים קז). ״פֵּרַשׂ אֶת יָדָיו וְהִשְׁמִיטָן בְּאֵין אוֹנִים״ (קבק, בצל 362).

— **אֶפֶס־אוֹנִים**, חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: ״הַזְּרוֹעוֹת הַחֲבַקְנִיּוֹת נִתְפָּרְדוּ בְּאֶפֶס־אוֹנִים״ (שנהר, ב 111).

— **כַּבִּיר־אוֹנִים**°, רַב־כֹּחַ: ״גִּבּוֹר־חַיִל, אִישׁ חָסֹן וְכַבִּיר אוֹנִים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקה).

— **רַב אוֹנִים**° [על־פי ישעיה מ כו: מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ] בַּעַל־כֹּחַ, חָזָק, עַז: ״בְּכָל יוֹם בּוֹרֵא רַב־אוֹנִים חֲדָשׁוֹת״ (גנארה, 87). ״שִׁירַת חַיִל רַבַּת אוֹנִים״ (ביאליק, גדוד בעיר).

— **רְפֵה־אוֹנִים**°, חַלָּשׁ, חֲסַר־כֹּחַ: ״בְּנֵי אָדָם קְטַנִּים, חַדְלֵי־כֹחַ וּרְפֵי־אוֹנִים״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם ל).

ב. **אוֹן** ז׳ [קרוב אל א.אנה, אנן] צַעַר, אֵבֶל, יָגוֹן: ״וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ... וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי״ (בראשית לה יח). ״לְאִישׁ אוֹנִים וַחֲסַר־עָצְמָה״ (בן־סירא מא ג). ״הָיָה לְבָבִי סְחַרְחַר מֵרֹב כְּאֵבִי וְאוֹנִי״ (גבירול, א 4). — [אוֹן־, אוֹנִים]

— **לֶחֶם־אוֹנִים** (הושע ט ד), לֶחֶם־אֲבֵלִים, סְעוּדַת־הַבְרָאָה.

ג. **אוֹן*** ז׳ [מיוונית: one מכירה] שְׁטַר־מֶכֶר: ״וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאִין עַל שְׁמוֹ״ (בבא בתרא נב:). ״וְהוֹצִיא זֶה אֶת אוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁמְּכָרְתָהּ לִי״ (בבא בתרא קנד:). ״שֶׁכּוֹתְבִין עָלָיו אוֹנוֹ וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת״ (גיטין ח:). — [אוֹנוֹת, גם אוֹנִיּוֹת]

אָוֶן, אוון ז׳ 1, רֶשַׁע, מִרְמָה, עָוֶל: ״מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם... מַחְשְׁבֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן״ (ישעיה נט ו־ז). 2, צָרָה, רָעָה: ״לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל־אָוֶן״ (משלי יב כא). — [אוֹן־, אוֹנוֹ; אוֹנִים]

— **אִישׁ־אָוֶן** (משלי ו יב), **פּוֹעֵל אָוֶן** (תהלים נט ג), רָשָׁע, נָבָל.

— **חִקְקֵי־אָוֶן** (ישעיה י א), חֻקִּים רָעִים, חֻקִּים בִּלְתִּי־יְשָׁרִים.

אוּן* ז׳ כְּרִיכָה, פְּקַעַת שֶׁל חוּטִים: ״וְהָאוּנִין שֶׁל פִּשְׁתָּן״ (נגעים יא ח). — [אוּן־, אוּנִים, אוּנֵי־]

און׳ קיצור: 1°, אוּנִיבֶרְסִיטָה. 2^, אוּנְקְלוֹס [מתרגם התורה לארמית]

אוֹנָאָה* נ׳ [מן ינה, הוֹנָה] הוֹנָאָה, רַמָּאוּת (בְּיִחוּד בְּעִסְקֵי מִקָּח־וּמִמְכָּר): ״אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַמּוֹכֵר יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה״ (בבא מציעא ד ד). ״אוֹנָאַת מָמוֹן״ (ספרא בהר קז ד). — [אוֹנָאַת־, אוֹנָאוֹת]

— **אוֹנָאַת דְּבָרִים***, דִּבְרֵי עֶלְבּוֹן, דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לִגְרֹם צַעַר: ״גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן״ (בבא מציעא נח:). ״מֵאָז וָהָלְאָה נִמְנַע מִבּוֹא עִמָּם בְּסִכְסוּכִים וְאוֹנָאַת דְּבָרִים״ (יהודה שטינברג, כט).

אֶוַנְגֶּלְיוֹן°, אוונגליון ז׳ [יוונית: euangelion בשורה טובה] כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַחֲלָקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל ״הַבְּרִית הַחֲדָשָׁה״ (תּוֹרַת הַנַּצְרוּת) הַמְתָאֲרִים אֶת חַיֵּי יֵשׁוּ.

אֶוַנְגַּרְד°, אוואנגארד ז׳ [צרפתית: avant-garde חיל־חלוץ] חָלוּץ, הַצּוֹעֵד בָּרֹאשׁ.

— **אֶוַנְגַּרְדִּי°** ת׳ חֲלוּצִי, מִתְקַדֵּם.

— **סִפְרוּת (אָמָּנוּת) אֶוַנְגַּרְדִּית°**, סִפְרוּת (אָמָּנוּת) מִתְקַדֶּמֶת, שֵׁם כּוֹלֵל לְאַסְכּוֹלוֹת סִפְרוּתִיּוֹת (אָמָּנוּתִיּוֹת) שׁוֹנוֹת, שֶׁסִּימַן הַהֶכֵּר הָעִקָּרִי שֶׁלָּהֶן – שְׁלִילַת צוּרוֹת יְשָׁנוֹת וּמְקֻבָּלוֹת.

אוֹנָה*, אוֹנֵי* נ׳ [נוסחים אחרים במקום ג׳ און] — ראה ג׳ אוֹן.

א
א — אונות של ריאה

אוּנָה*, אֻנָּה* נ׳ [ארמית, קיצור של אוּדְנָא אוזן] חֵלֶק מֵאֵיבָר בַּחַי אוֹ בְּצוֹמֵחַ הַמֻּבְדָּל מִמֶּנּוּ עַל־יְדֵי שֶׁסַע: ״ה׳ אוּנֵי אִית לַהּ לְרֵיאָה״ (חולין מז.) [ובעברית:] ״וְחָמֵשׁ אוּנוֹת יֵשׁ לָרֵאָה״ (רמב״ם, שחיטה ח א). אוּנוֹת בְּעָלֶה. — [אוּנַת־, אוּנוֹת]

אֲוָנָה*, אוונה נ׳ [ארמית: אֲוָנָא, נזיר ז.] תַּחֲנָה, מְקוֹם חֲנִיָּה: ״כַּמָּה אֲוָנוֹת יֵשׁ מִכָּאן וְעַד מְקוֹם פְּלוֹנִי?״ (רש״י נזיר ז.). ״בְּקָרוֹב יָבוֹאוּ יְמֵי הָאָבִיב וְנַתְחִיל לָצֵאת לַעֲבוֹדָה אֶל הָאֲוָנָה״ (ברנר, א 126). — [אֲוָנַת־, אֲוָנוֹת]

אוֹנוֹמָטוֹפֵּאָה° נ׳ [מיוונית: onoma שם + poiein לעשות] שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם חִקּוּי לִצְלִילִים טִבְעִיִּים, כְּגוֹן הַשֵּׁם ״בַּקְבּוּק״ (עַל־פִּי קוֹל הַמַּיִם הַנִּשְׁפָּכִים מִתּוֹכוֹ), הַפְּעָלִים ״רִשְׁרֵשׁ״, ״זִמְזֵם״ וְכוּ׳.

אוֹנוֹמַסְטִיקָה° נ׳ [מיוונית: onomastikos הקשור בשם] עָנָף בְּמַדָּעֵי הַלָּשׁוֹן הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר שֵׁמוֹת פְּרָטִיִּים שֶׁל בְּנֵי־אָדָם וּמְקוֹמוֹת.

אוֹנוּת° נ׳ [מן א. אוֹן] כֹּחַ.

— אֵין־אוֹנוּת°, מַצָּב שֶׁל חֹסֶר־כֹּחַ: אֵין־אוֹנוּת מִינִית.

אֲוַנְטוּרָה°, אוואנטורה נ׳ [צרפתית: aventure] הַרְפַּתְקָה, מְאֹרָע הַכָּרוּךְ בְּסִכּוּן מְסֻיָּם, עֵסֶק נוֹעָז וּמְפֻקְפָּק. — [אֲוַנְטוּרוֹת]

— **אֲוַנְטוּרִיסְט◊** ז׳ הַרְפַּתְקָן, רוֹדֵף מְאֹרָעוֹת וְהַרְפַּתְקָאוֹת; עוֹסֵק בַּעֲסָקִים מְפֻקְפָּקִים.

אוני, ראה אֲנִי.

אוּנִיבֶרְסוּם° ז׳ [לאטינית: universum] יְקוּם, תֵּבֵל, עוֹלָם.

— **אוּנִיבֶרְסָלִי◊** ת׳ עוֹלָמִי, כְּלָלִי: נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הִבִּיעוּ רַעְיוֹנוֹת אוּנִיבֶרְסָלִיִּים, כְּגוֹן: צֶדֶק, אַחְדוּת הָעַמִּים, הִתְפַּשְּׁטוּת דַּעַת ה׳ בְּכָל הָעוֹלָם.

— **אוּנִיבֶרְסָלִיּוּת◊** נ׳ עוֹלָמִיּוּת, כְּלָלִיּוּת.

אוּנִיבֶרְסִיטָה° נ׳ [מלאטינית: universitas כלל, איגוד כולל] מִכְלָלָה, בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְמַדָּעִים. — [אוּנִיבֶרְסִיטַת־, אוּנִיבֶרְסִיטָאוֹת]

— **אוּנִיבֶרְסִיטָאִי◊** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְאוּנִיבֶרְסִיטָה, שֶׁהוּא בְּרָמָה שֶׁל אוּנִיבֶרְסִיטָה: סִפְרִיָּה אוּנִיבֶרְסִיטָאִית. הַשְׂכָּלָה אוּנִיבֶרְסִיטָאִית.

אונייה, ראה אֳנִיָּה.

אוּנָיָה* נ׳ — רְאֵה אוֹנָאָה*.

אוּנִיסוֹן° ז׳ [מלאטינית: unus אחד + sonus צליל] זֶהוּת בְּגֹבַהּ שֶׁל שְׁנֵי קוֹלוֹת וְיוֹתֵר; זִמְרָה אוֹ נְגִינָה שֶׁל שְׁנַיִם אוֹ אֲחָדִים כְּשֶׁהֵם מַשְׁמִיעִים צְלִילִים בַּעֲלֵי אוֹתוֹ שֵׁם.

אוּנִיפוֹרְמִי° ת׳ [מלאטינית: unus אחד + forma צורה] אָחִיד, שְׁוֵה־צוּרָה: "אִי אֶפְשָׁר, אַף לֹא רָצוּי, לְהָקִים בְּיִשְׂרָאֵל תַּרְבּוּת אוּנִיפוֹרְמִית" (ברש, ג 120). תִּלְבֹּשֶׁת אוּנִיפוֹרְמִית. — [אוּנִיפוֹרְמִית, אוּנִיפוֹרְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **אוּנִיפוֹרְמִיּוּת◊** נ׳ אֲחִידוּת, חַד־צוּרָתִיּוּת: אוּנִיפוֹרְמִיּוּת בַּצָּבָא.

— **אוּנִיפוֹרְמִיזַצְיָה◊** נ׳ הַאֲחָדָה, מַתַּן צוּרָה אֲחִידָה: הַנּוֹאֵם יָצָא חוֹצֵץ נֶגֶד הָאוּנִיפוֹרְמִיזַצְיָה בַּחַיִּים הָאֶזְרָחִיִּים.

אוּנִיקוּם° ז׳ [לאטינית: unicus יחיד] יָחִיד בְּמִינוֹ, שֶׁאֵין דּוֹמֶה לוֹ, "חַד בְּדָרָא": מַנְהִיג פְּלוֹנִי הוּא אָדָם־אוּנִיקוּם. סֵפֶר־אוּנִיקוּם.

אוֹנֵן* תו״ז [מן אנן, אָנַן] 1*, אָבֵל בְּעוֹד מֵתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו עַד שְׁעַת הַקְּבוּרָה, וּבְיוֹם הַמִּיתָה (גַּם אַחַר הַקְּבוּרָה) — עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה: "אוֹנֵן טוֹבֵל וְאוֹכֵל פִּסְחוֹ לָעֶרֶב" (פסחים ח ח). 2^, עָצוּב, נוּגֶה: "וְלֹא יְהֵא מְהוֹלֵל וְשׂוֹחֵק וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן" (רמב״ם, דעות א ד). — [אוֹנֶנֶת, אוֹנְנִים, אוֹנְנוֹת]

אוֹנָן° ת׳ [על־שם אוֹנָן בן יהודה, ששיחת זרעו ארצה, לפי המסופר בבראשית לח ט] 1, הַמּוֹצִיא זֶרַע שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי יַחֲסֵי־מִין טִבְעִיִּים. 2, [בהשאלה] בִּלְתִּי־פּוֹרֶה, עָקָר: "גְּדוֹלָה אַגָּדָה שֶׁמְּבִיאָה לִידֵי הֲלָכָה, וְכָל אַגָּדָה שֶׁאֵין עִמָּהּ הֲלָכָה אוֹנָנִית הִיא" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אוֹנָנִית, אוֹנָנִים, ־נִיּוֹת]

אוֹנָנוּת° נ׳ [מן אוֹנָן] הוֹצָאַת זֶרַע שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי יַחֲסֵי־מִין טִבְעִיִּים. — [אוֹנָנוּת־]

אֲוַנְס°, אוואנס ז׳ [צרפתית: avance] מִקְדָּמָה, מִפְרָעָה, תַּשְׁלוּם חֶלְקִי מֵרֹאשׁ עַד לְחֶשְׁבּוֹן הַסּוֹפִי. — [אֲוַנְסִים]

אונס, ראה אֹנֶס.

אֲוַנְסְצֶנָה°, אוואנסצינה נ׳ [צרפתית: avant-scène] חֲזִית הַבָּמָה בַּתֵּיאַטְרוֹן, הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַבָּמָה הַקָּרוֹב אֶל הַצּוֹפִים. — [אֲוַנְסְצֵינוֹת]

אוּנֶסְק״וֹ◊ [אנגלית: UNESCO; ר״ת United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation] הִסְתַּדְּרוּת לְחִנּוּךְ, לְמַדָּע וּלְתַרְבּוּת שֶׁלְּיַד אִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת.

אוּנְקְיָא*, אוּנְקִיָּה* נ׳ [לאטינית: uncia החלק השנים־עשר] 1, הַחֵלֶק הַשְּׁנֵים־עָשָׂר בְּלִיטְרָה: "אִם הִפְקִיד אָדָם לְיָדְךָ אוּנְקְיָא שֶׁל כֶּסֶף בַּחֲשַׁאי" (בראשית רבה יז). 2 [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ, קֻרְטוֹב: "אֵין כָּל דּוֹר וָדוֹר שֶׁאֵין בּוֹ אוּנְקִ(י)ה) אַחַת מֵחֶטְיוֹ (מֵחֶטְאוֹ) שֶׁל עֵגֶל" (ירושלמי תענית סח ג). — [אוּנְקִיּוֹת]

אוּנְקָל*, אוּנְקְלִי* ז׳ [מיוונית: ankyle כיפוף] וָו, מַסְמֵר מְעֻקָּם לֶאֱחֹז בּוֹ מַשֶּׁהוּ: "אוּנְקְלִי שֶׁל כַּתָּפִין... אוּנְקְלִי דַּרְגָּשׁ" (כלים יד ב). "עַל אוּנְקְלִיּוֹת שֶׁבְּכָתְלִים תְּלוּיִים בְּגָדִים וְכָל מִינֵי כֵּלִים" (מגדלי מו״ס, קכב). רְאֵה גַּם אַנְקוֹל. — [אוּנְקַל־, אוּנְקָלִים, אוּנְקְלֵי־; גם אוּנְקְלִיּוֹת]

אוֹסְטֵיאוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: osteon עצם + logos לימוד] עֲנַף בְּמַדָּעֵי הָאֲנָטוֹמְיָה הָעוֹסֵק בְּמִבְנֵה הָעֲצָמוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי הַחַיִּים.

— **אוֹסְטֵיאוֹלוֹג◊** ז׳ מֻמְחֶה בְּאוֹסְטֵיאוֹלוֹגְיָה.

אוֹסְטְרָקוֹן° ז׳ [יוונית: ostrakon חרס] [בארכיאולוגיה] חֶרֶס, בְּיִחוּד שֶׁבֶר שֶׁל כְּלִי־חֶרֶס עַתִּיקִים, מֵאֵלּוּ הַמִּתְגַּלִּים לְעִתִּים בַּחֲפִירוֹת בַּאֲתָרִים שֶׁל יִשּׁוּבִים קְדוּמִים וּבָהֶם חֲרוּתוֹת אוֹתִיּוֹת. — [אוֹסְטְרָקָאוֹת]

אוסם, ראה אֹסֶם.

אוֹסְמוֹס° ז׳ [יוונית: osmos דחיפה] פִּעְפּוּעַ, חֲדִירַת פְּרֻדּוֹת שֶׁל תְּמִסַּת־נוֹזְלִים אֶל תְּמִסַּת־נוֹזְלִים מְרֻכֶּזֶת יוֹתֵר דֶּרֶךְ מְחִצָּה נַקְבּוּבִית.

אוֹסְמִיּוֹן° ז׳ [מיוונית: osme ריח, נקרא כן על שום הריח החריף של תרכובתו עם חמצן] יְסוֹד כִּימִי הַשַּׁיָּךְ לִקְבוּצַת מַתְּכוֹת הַפְּלָטִינָה וְהַנִּמְצָא בַּטֶּבַע בְּתוֹךְ הַמִּינֵרָלִים שֶׁל אִירִידְיוֹן. בְּשֶׁל קַשְׁיוּתָם הָרַבָּה שֶׁל מִסְגֵּי הָאוֹסְמִיּוֹן עִם אִירִידְיוֹן מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְצִפּוּי חֻדֵּי צִפָּרְנַיִם שֶׁל עֵטִים נוֹבְעִים וְשֶׁל חֻדֵּי מַכְשִׁירִים מְדֻיָּקִים. (Osmium, סִימָן כִּימִי Os, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 190.2, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 22.48).

אוסף, ראה אֹסֶף.

אוֹפֶה ז׳ [מן א. אפה, אָפָה] נַחְתּוֹם, אֻמָּן שֶׁמְּלַאכְתּוֹ אֲפִיַּת לֶחֶם, עוּגוֹת וְכוּ׳: "מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה" (בראשית מ יז). "לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת" (שמואל א ח יג). — [אוֹפֵה־; אוֹפִים, אוֹפֵי־; אוֹפָה, אוֹפוֹת]

אוֹפּוֹזִיצְיָה° נ׳ [לאטינית: oppositio עמידה כנגד] 1, הִתְנַגְּדוּת, אִי־הַסְכָּמָה: הַצָּעוֹת הַמַּרְצֶה נִתְקְלוּ בְּאוֹפּוֹזִיצְיָה מִצַּד חַבְרֵי הַוַּעַד.

2, גּוּף צִבּוּרִי מְאֻרְגָּן הַנּוֹקֵט עֶמְדָּה מְנֻגֶּדֶת לְגוּף אַחֵר, עַל־פִּי־רֹב גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן: סִיעוֹת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה בַּכְּנֶסֶת. – [אוֹפּוֹזִיצְיוֹת]

– **אוֹפּוֹזִיצְיוֹנִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְנַגְּדוּת, דּוֹחֶה, מִתְנַגֵּד: עֶמְדָּה אוֹפּוֹזִיצְיוֹנִית לְגַבֵּי הַתָּכְנִית.

– **אוֹפּוֹזִיצְיוֹנֶר**° ז׳ מִתְנַגֵּד, מִי שֶׁנִּמְצָא בָּאוֹפּוֹזִיצְיָה לְמִישֶׁהוּ.

אוֹפּוּס° ז׳ [לאטינית: opus מעשה] מִיצוֹר, יְצִירָה מוּסִיקָלִית, חִבּוּר, קוֹמְפּוֹזִיצְיָה. – [אוֹפּוּסִים]

אוֹפּוֹסוּם° ז׳ [אינדיאנית־אמריקאנית] סוּג שֶׁל חַיּוֹת־כִּיס הַמְּצוּי בְּיַבֶּשֶׁת אֲמֶרִיקָה (Didelphys). הָאוֹפּוֹסוּם שׁוֹכֵן עֵצִים, מֵיטִיב לְטַפֵּס בְּעֶזְרַת הָרַגְלַיִם הָאֲחוֹרִיּוֹת, מִסְתַּיֵּעַ בְּטִפּוּס בִּזְנָבוֹ הָאָרֹךְ וְהֶחָזָק הַלּוֹפֵת אֶת הָעֲנָפִים. אוֹכֵל מְזוֹנוֹת שׁוֹנִים מִן הַצּוֹמֵחַ וּמִן הַחַי. אֵצֶל הָאוֹפּוֹסוּם הַמְּצוּי (D. marsupialis) נוֹשֵׂאת הָאֵם אֶת הַוְּלָדוֹת הָרַכִּים עַל גַּבָּהּ כְּשֶׁהֵם נֶאֱחָזִים בִּזְנָבוֹתֵיהֶם בִּזְנָבָהּ הַנִּכְפָּף כְּלַפֵּי מַעְלָה. – [אוֹפּוֹסוּמִים]

אופוסום (1/18)

אוֹפּוֹרְטוּנִיזְם° ז׳ [מלאטינית: opportunus מתאים] סְתַגְלָנוּת, פַּשְׁרָנוּת, הִסְתַּגְּלוּת לַמְּצִיאוּת וְהִתְפַּשְּׁרוּת עִם מִתְנַגְּדִים תּוֹךְ וִתּוּר עַל עֶקְרוֹנוֹת.

– **אוֹפּוֹרְטוּנִיסְט**° ז׳ סְתַגְלָן, אָדָם מְחֻסַּר עֶקְרוֹנוֹת קְבוּעִים, הַמִּסְתַּגֵּל לְכָל מַצָּב.

– **אוֹפּוֹרְטוּנִיסְטִי**° ת׳ סְתַגְלָנִי, מִתְפַּשֵּׁר עִם הַמְּצִיאוּת, נוֹחַ לְוַתֵּר עַל עֶקְרוֹנוֹת.

אוֹפְּטוֹמֶטְרִיָּה° נ׳ [יוונית: optos נראה + metron מידה] קְבִיעַת כֹּשֶׁר הָרְאִיָּה עַל־יְדֵי מַכְשִׁירִים שׁוֹנִים לְשֵׁם גִּלּוּי הַלִּקּוּיִים בָּעֵינַיִם וְהַתְאָמַת מִשְׁקָפַיִם לָהֶן.

– **אוֹפְּטוֹמֶטֶר**° ז׳ מַד־רְאִיָּה, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כֹּשֶׁר הָרְאִיָּה.

– **אוֹפְּטוֹמֶטְרַאי**° ז׳ טֶכְנַאי מֻמְחֶה לִבְחִינַת כֹּשֶׁר הָרְאִיָּה וּלְהַתְאָמַת מִשְׁקָפַיִם.

אוֹפְּטִי° ת׳ רְאֵה לְהַלָּן אוֹפְּטִיקָה°.

אוֹפְּטִימוּם° ז׳ [מלאטינית: optimus הטוב ביותר] מֵיטָב, מַצָּב אוֹ תְּנָאִים הַנּוֹחִים בְּיוֹתֵר לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: אוֹפְּטִימוּם בַּטֶּמְפֶּרָטוּרָה לְגִדּוּל צֶמַח מְסֻיָּם.

– **אוֹפְּטִימָלִי**° ת׳ מֵיטָבִי, הַטּוֹב וְהַנּוֹחַ בְּיוֹתֵר: טֶמְפֶּרָטוּרָה אוֹפְּטִימָלִית לְגִדּוּל הַצֶּמַח.

אוֹפְּטִימִי° ת׳ [מלאטינית: optimus הטוב ביותר] הַמַּאֲמִין גַּם בְּעֵת צָרָה כִּי סוֹף הַטּוֹב לָבוֹא; הַנּוֹטֶה לִרְאוֹת אֶת הַטּוֹב וְהַיָּפֶה שֶׁבַּחַיִּים: הַשְׁקָפַת עוֹלָם אוֹפְּטִימִית. הַהֵפֶךְ: פֶּסִימִי. – [אוֹפְּטִימִית, ־מִיִּים, אוֹפְּטִימִיּוֹת]

– **אוֹפְּטִימִיּוּת**° נ׳, **אוֹפְּטִימִיזְם**° ז׳ אֱמוּנָה בְּנִצְחוֹן הַטּוֹב, נְטִיָּה לִרְאוֹת אֶת הָאוֹר וְהַיָּפֶה שֶׁבַּחַיִּים [הַהֵפֶךְ: פֶּסִימִיּוּת°]

– **אוֹפְּטִימִיסְט**° ז׳ בַּעַל בִּטָּחוֹן בֶּעָתִיד, "רוֹאֶה וְרֻדּוֹת", הַנּוֹטֶה לְהַאֲמִין בַּטּוֹב שֶׁיָּבוֹא, בַּעַל הַשְׁקָפַת־עוֹלָם אוֹפְּטִימִית. הַהֵפֶךְ מִן פֶּסִימִיסְט.

אוֹפְּטִיקָה° נ׳ [מיוונית: optikos הנוגע לראייה] תּוֹרַת הָאוֹר בְּמַדַּע הַפִיסִיקָה.

– **אוֹפְּטִי**° ת׳ שֶׁל הָרְאִיָּה, הַשַּׁיָּךְ לְתוֹרַת הָאוֹר: הַמִּשְׁקֶפֶת וְהַמַּצְלֵמָה הֵם מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים.

– **אוֹפְּטִיקַאי**°, **אוֹפְּטִיקָן**° ז׳ יַצְרָן אוֹ סוֹחֵר שֶׁל מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים: "אֵלֵךְ אֶל אוֹפְּטִיקָן וְהַדָּבָר כְּרֶגַע יְתֻקַּן" (שמעוני, הגיבור 115).

אוֹפִּי, ראה אֹפִי.

אוֹפְּיוֹן°, **אוֹפְּיוּם**° ז׳ [יוונית: opion מיץ פרג] חֹמֶר חָרִיף וּמְשַׁכֵּר הַמֻּפָּק מִמִּיץ הַפֶּרֶג וְהוּא תַּעֲרֹבֶת שֶׁל אַלְקָלוֹאִידִים שׁוֹנִים, מְשַׁמֵּשׁ לְמַטָּרוֹת רַבּוֹת בִּרְפוּאָה, לְהַשְׁקָטַת כְּאֵבִים חֲרִיפִים, לְהַרְדָּמָה, לְהַקְטָנַת הַפְרָשָׁה בְּמַעֲרֶכֶת הָעִכּוּל, לְהַרְגָּעַת שִׁעוּל בְּמַחֲלוֹת דַּרְכֵי נְשִׁימָה. יֵשׁ בְּנֵי־אָדָם הַמִּתְמַכְּרִים לְשִׁמּוּשׁ מֻפְרָז בָּאוֹפְּיוּם: "אוֹפְּיוֹן – סַכָּנָה" (ירושלמי עבודה זרה מ ד). "זֶה הַפֶּרֶג... וְכִי קֶשֶׁר עַל סְבִיבוֹ אֲדֵי־אוֹפְּיוֹן דַּקִּים" (טשרניחובסקי, שירים קעח). "כְּמִי שֶׁהִתְּיזוּ בּוֹ אוֹפְּיוּם קָם הַיִּרְשָׁל בַּבֹּקֶר" (עגנון, כפות רז).

אופיונים, ראה אֳפִיוֹנִים. אופיינות, ראה אָפְיָנוּת.

אופיי, ראה אָפְיִי. אופייני, ראה אָפְיָנִי.

אוֹפִיצְיָאלִי° ת׳ [מלאטינית: officium שירות, תפקיד] רִשְׁמִי, הַנַּעֲשֶׂה מִטַּעַם מוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי אוֹ מוֹסָד מֻסְמָךְ אַחֵר: הוֹדָעָה אוֹפִיצְיָאלִית. קַבָּלַת פָּנִים אוֹפִיצְיָאלִית. – [אוֹפִיצְיָאלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **אוֹפִיצְיָאלִיּוּת**° נ׳ רִשְׁמִיּוּת.

אוֹפִיצְיוֹז° ז׳ [מלאטינית: officium שירות, תפקיד] פִּרְסוּם רִשְׁמִי לְמֶחֱצָה, עִתּוֹן הַמַּבִּיעַ בְּדֶרֶךְ־כְּלָל אֶת דַּעַת הַמֶּמְשָׁלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הוּא מוּצָא לָאוֹר עַל־יָדֶיהָ. – [אוֹפִיצְיוֹזִים]

אופל, ראה אֹפֶל.

אוֹפַן ז׳ 1, גַּלְגַּל: "וְאוֹפַן עֲגָלָה" (ישעיה כח כז). 2°, גַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת, (ובהשאלה) כִּנּוּי לְגוֹרָל: "אִם הָאוֹפַן לְךָ הִתְנַכֵּר" (הרומי, א 15). 3°, כִּנּוּי לְמִין שֶׁל מַלְאָכִים: "אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת" (ראש השנה כד:). 4°, כִּנּוּי לְפִיּוּטִים הַנֶּאֱמָרִים בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית בַּחַגִּים לִפְנֵי תְּפִלַּת "וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ". – [אוֹפַן־, אוֹפַנִּים, אוֹפַנֵּי־]

אופן

– אוֹפַן חֲמִישִׁי לָעֲגָלָה°, מָשָׁל עֲמָמִי לְאָדָם אוֹ לְדָבָר מְיֻתָּר, שֶׁאֵין צֹרֶךְ בּוֹ, סֶרַח הָעוֹדֵף: "הַתַּלְמִידִים שֶׁלֹּא רָאוּ אֶת הַלִּמּוּדִים הָעִבְרִיִּים כְּאוֹפַן הַחֲמִישִׁי לָעֲגָלָה" (ברקוביץ, הראשונים כו).

אופן, ראה אֹפֶן. אופנאי, ראה אָפְנַאי. אופנה, ראה אָפְנָה.

אוֹפַנּוֹעַ° ז׳ [אוֹפַן+נוֹעַ] מַכְשִׁיר־רְכִיבָה כְּעֵין אוֹפַנַּיִם הַמּוּנָע עַל־יְדֵי מָנוֹעַ קַל. – [אוֹפַנּוֹעַ־, אוֹפַנּוֹעִים, ־עֵי־]

אוֹפַנּוֹעָן° ז׳ [מן אוֹפַנּוֹעַ] רוֹכֵב עַל אוֹפַנּוֹעַ. – [אוֹפַנּוֹעָנִים, ־עָנֵי־]

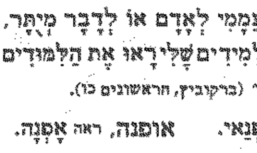
אופנוען על אופנוע

אופניה, ראה אפניה.

אופנים° ז״ז [מן אופן] מכשיר־רכיבה בעל שני אופנים, שהרוכב מניעם ברגליו באמצעות דוושות. – [אופני־]

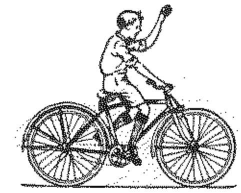

אופנן על אופניים

אופנן° ז׳ [מן אופנים] רוכב על אופנים. – [אופננים, אופנני־]

אופנסיבה° נ׳ [מלאטינית: offendere (offensus) לפגוע] התקפה, השתערות. – [אופנסיבות]

אופנתן, ראה אפנתן. אופס, ראה אפס.

אופסט° ז׳ [מאנגלית: offset printing] אחת מן השיטות של הדפסה ליתוגרפית, שלפיה מציירים או מעתיקים בשיטת צלום את הכתב או הציורים על גבי לוחות־מתכת (אבץ או אלומיניום). התצלומים מעתקים על לוחות־גומי שמהם מדפיסים את הכתב או הציורים על גליונות או על גלילים של נייר.

אופציה° נ׳ [מלאטינית: optio בחירה] [במסחר] זכות־קדימה, זכות הנשמרת ללקוח לקנות נכס מסים עד מועד מסים במחיר ובתנאים שהסכם עליהם מראש. – [אופציות]

אופק, ראה אפק. אופקי, ראה אפקי. אופקיות, ראה אפקיות.

אופרה° נ׳ [איטלקית, מלאטינית: opera יצירה] מחזה מוסיקלי המבצע על־ידי משחק, זמרה, מחול ונגינה. – [אופרות]

אופרטה° נ׳ [איטלקית: operetta] אופרה קומית, אופרית, מחזה מוסיקלי קל ומשעשע, שמשתלבים בו דבור וזמרה, משחק, נגינה ומחול. – [אופרטות]

אופרטיבי° ת׳ [מלאטינית: operari לעשות] מבצעי, המוציא לפעל: הזרוע האופרטיבית של הצבא. – [אופרטיבית, ־ביים, ־ביות]

אופרית° נ׳ שם עברי ל״אופרטה״. ראה אופרטה.

אופרציה° נ׳ [מלאטינית: operatio פעולה] 1, פעלה, עסק: הבנק עוסק באופרציות כספיות. 2, נתוח בגוף להסרת איבר נגוע או שרש המחלה. – [אופרציות]

אופתלמולוגיה° נ׳ [מיוונית: ophthalmos עין + logos לימוד] תורת מחלות העינים ורפוין.

– **אופתלמולוג**° ז׳ רופא־עינים.

אוץ [ערבית: אצ דחק]

~ פע׳ **אץ** 1, פ״ע מהר, נחפז: ״אץ להעשיר לא ינקה״ (משלי כח כ). 2, פ״י דחק, זרז: ״והנגשים אצים לאמר: כלו מעשיכם״ (שמות ה יג). [ראה עוד ערך אץ]. – [לאוץ, אצתי... אץ, אצה; אץ, אצה; יאוץ]

~ הפ׳ **האיץ** פ״י 1, [האיץ ב־] דחק, עורר: ״ויאיצו המלאכים בלוט״ (בראשית יט טו). ״והאיץ בכל מי שפגש, כי יתן לו נדבת יד״ (עגנון, אלו צג). 2° [האיץ את־] החיש הגדיל את המהירות: הרכבת האיצה הלוכה משהתרחקה מן התחנה. – [להאיץ את־, ב־; מאיץ, יאיץ]

~ הפ׳ **הואץ**°, הוחש, גדלה מהירותו: נפילתו גוף נופל ממרום מואצת משניה לשניה. – [מואץ, יואץ]

– **אץ לו דרכו**° [על־פי הכתוב: ״כי־אץ לך הר אפרים״, יהושע יז טו] נחפז, מהר ללכת: ״אץ לי דרכי״ (ביאליק, אצבעוני)

– **אץ להעשיר** (משלי כח כ), עיניו רק להגדלת הונו ורוחיו.

– **אץ לו היום***, **אצה לו השעה**°, זמנו דחוק, אין לו פנאי: ״ועתה היום אץ לנו לרדוף המונם״ (מלחמת בני אור יח 12). ״הכותב בחפזון גדול כי אצה לו השעה״ (יל״ג, איגרות).

אוצר ז׳ [ראה אצר] 1, מטמון, אסף של חפצים יקרי ערך: ״ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאצרתיו״ (ישעיה ב ז). ״אוצר נחמד״ (משלי כא כ). 2, בית־גנזים, מחסן, מקום ששמורים בו דברים שונים: ״את־הכסף ואת־הזהב ואת־הכלים נתן באצרות בית ה׳״ (מלכים א ז נא). ״נשמו אצרות נהרסו ממגרות״ (יואל א יז). ״ואוצרות יין ואוצרות שמן״ (פסחים ח.). 3°, קפת המדינה: משרד האוצר, שר האוצר. 4* [בהשאלה] שפע של דברים: ״אבותי גנזו אוצרות ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות״ (בבא בתרא יא.) ״אוצרות חיים... מסביב מתרחשים״ (ביאליק, צפורת). 5°, אסף גדול של ערכים ספרותיים שונים, וביחוד: אסף לקסיקוגרפי של מלים או מנחים [בהקבלה אל: thesauros ביוונית]. 6° [בהשאלה] כנוי־חבה למישהו יקר וחביב מאד: ״לך, אוצרי, לך, בני!״ (ביאליק, שכב עוללי). – [אוצר־, אוצרות, אוצרות־]

– **אוצר בלום (בלוס)*** 1°, אוצר גדול. 2*, כנוי לאדם בעל ידיעות רבות ונרחבות: ״ר׳ עקיבא אוצר בלום״ (גיטין סז.).

– **אוצר־מלים**°, 1, מלון. 2, מכלול המלים שהמדבר משתמש בהן בלשונו: אוצר המלים של הילד דל מאוצרו של המבגר.

– **אוצר־ספרים**°, בית־ספרים, ספריה.

– **אוצרות־חשך**, כנוי למטמונים, אוצרות חבויים וגנוזים שאין יודע מקומם: ״ונתתי לך אוצרות חשך״ (ישעיה מה ג). ״שיפרסם ברבים כמה אוצרות־חשך, לא שזפתם עין״ (ביאליק, חבלי לשון).

– **אוצרות־קרח**° [על יסוד האגדה התלמודית על קורח, שהיה עשיר גדול, פסחים קיט. ועוד] כנוי עממי לעשר רב, הון גדול: ״לי הביאה אוצרות־קרח״ (ביאליק, כרכרי). ״אוצרות־קרח הם מציעים לו והוא אינו רוצה״ (שניאור, סיפורים סא).

– **משרד־האוצר**°, משרד ממשלתי הממנה על ההכנסה הלאמית ועל העתודות הכספיות של המדינה.

– **שר־האוצר**°, חבר בממשלה העומד בראש משרד־האוצר.

אוק׳ קיצור: 1, אוקטובר. 2, אוקיה.

אוקואציה°, **אוואקואציה** נ׳ [מלאטינית: evacuare לרוקן] פנוי, הוצאה; ביחוד: פנוי כוחות צבא או תושבים ממקומם. – [אוקואציות]

אוקולטיזם° ז׳ [מלאטינית: occulere (*cultus) לכסות, להסתיר] תורת הנסתר, אמונה בתופעות מסתוריות שהן, כביכול, מעבר לתפיסת החושים.

אוקוליסט° ז׳ [מלאטינית: oculus עין] רופא־עינים. – [־ליסטים]

אוֹקוּלָר° ז׳ [מלאטינית: oculus עין] חֵלֶק בְּמִשְׁקֶפֶת, בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ אוֹ בְּכָל מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי שֶׁצּוֹפִים בַּעֲדוֹ. הָאוֹקוּלָר עָשׂוּי עֲדָשׁוֹת אֲחָדוֹת. – [אוֹקוּלָרִים]

אוֹקוּנוֹס° ז׳ [על־פי לועזית] דָּג טוֹרֵף הַמָּצוּי הַרְבֵּה בְּנַהֲרוֹת אֵירוֹפָּה (Perca). גּוּפוֹ פָּחוּס, סְנַפִּירָיו חַדִּים וְקוֹצָנִיִּים, בְּשָׂרוֹ טוֹב לְמַאֲכָל: ״אוֹתָם הַדָּגִים הַקְּטַנִּים... אַבְרוֹמָה וְאוֹקוּנוֹס עוֹטֵה־הַכֶּסֶף״ (טשרניחובסקי, שירים 369). [עיין גם ערך אֲקוּנָס] – [אוֹקוּנוֹסִים]

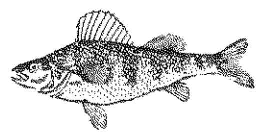

אוקונוס (1/8)

אוֹקוּפַּצְיָה° נ׳ [מלאטינית: occupatio תפיסה] כִּבּוּשׁ אֶרֶץ הָאוֹיֵב אוֹ אֵזוֹר מְסֻיָּם בָּהּ בִּפְעֻלּוֹת מִלְחָמָה. – [אוֹקוּפַּצְיוֹת]

אוֹקְטָאֶדֶר° ז׳ [מיוונית: oktahedron] תְּמָנִיּוֹן, גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל שְׁמוֹנֶה פֵּאוֹת, הַמֻּרְכָּב מִשְּׁתֵּי פִּירָמִידוֹת שֶׁבְּסִיסֵיהֶן מִתְלַכְּדִים. – [אוֹקְטָאֶדְרִים]

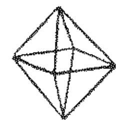

אוקטאדר

אוֹקְטָבָה° נ׳ [מלאטינית: octavus שמיני] [במוסיקה] 1, הַצְּלִיל הַשְּׁמִינִי בַּסֻּלָּם הַדִּיאָטוֹנִי: בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים דוֹ־רֶ־מִי־פָה־סוֹל־לָה־סִי־דוֹ־רֶ־מִי ״דוֹ״ הַשֵּׁנִי הוּא אוֹקְטָבָה שֶׁל ״דוֹ״ הָרִאשׁוֹן. 2, רֶוַח (אִינְטֶרְוָל) שֶׁבֵּין צְלִיל נָתוּן לַשְּׁמִינִי מִמֶּנּוּ בַּסֻּלָּם הַדִּיאָטוֹנִי. – [אוֹקְטָבוֹת]

שתי אוקטאבות בפסנתר

אוֹקְטוֹבֶּר° ז׳ [מלאטינית: october שמיני, על שום שבלוח הרומי הקדום היה חודש זה השמיני] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי לְפִי הַמִּנְיָן הַכְּלָלִי; בֶּן 31 יוֹם; מַקְבִּיל בְּעֵרֶךְ לִתְקוּפַת תִּשְׁרֵי־מַרְחֶשְׁוָן.

אוֹקְטָן° ז׳ [מיוונית: okto שמונה] פַּחְמֵימָן שֶׁפְּרֻדָּתוֹ מֻרְכֶּבֶת מִשְּׁמוֹנָה אֲטוֹמִים פַּחְמָן לְעֻמַּת 18 אֲטוֹמִים מֵימָן. הָאוֹקְטָן הוּא אֶחָד מִמַּרְכִּיבֵי הַבֶּנְזִין לְמָנוֹעִים, מְשַׁמֵּשׁ בְּשֶׁל כֹּשֶׁר־הִתְאַדּוּתוֹ הַמְּעֻלֶּה יְחִידָה לִמְדִידַת אֵיכוּת הַבֶּנְזִין. הַבֶּנְזִין לְמָנוֹעֵי כְּלֵי־הָרֶכֶב בָּאָרֶץ הוּא בֶּן 83 אוֹ בֶּן 91 אוֹקְטָן. – [אוֹקְטָנִים]

אוֹקְיָא*, **אוּקְיָה*** נ׳ [מלאטינית: uncia] 1*, יְחִידַת־מִשְׁקָל קְטַנָּה שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בִּימֵי־קֶדֶם. רְאֵה אוּנְקִיָּה*. 2°, יְחִידַת־מִשְׁקָל שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בְּאַרְצֵנוּ עַד הַחְלָפָתָהּ בִּיחִידוֹת הַשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית: הַחֵלֶק הַשְּׁנֵים־עָשָׂר בְּרוֹטֶל; בְּעֵרֶךְ 240 גְּרָם. – [אוֹקִיּוֹת]

אוֹקְיָנוֹגְרַפְיָה°, **אוקיינוגראפיה** נ׳ [מיוונית: okeanos אוקיינוס + graphein לכתוב] תּוֹרַת הַיַּמִּים וְהָאוֹקְיָנוֹסִים וּמֶחְקָרֵיהֶם.

אוֹקְיָנוֹס*, **אוקיינוס** ז׳ [יוונית: okeanos] 1°, אֵזוֹר־הַיַּמִּים הֶעָצוּם הַמְכַסֶּה כִּמְעַט שְׁלוֹשָׁה רְבָעִים מִכָּל פְּנֵי כַּדּוּר הָאָרֶץ. 2°, כָּל אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת חֲלָקָיו הָעִקָּרִיִּים: הָאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי, הַגָּדוֹל אוֹ הַשָּׁקֵט, הַהֹדִּי, הַצְּפוֹנִי אוֹ הָאַרְקְטִי, הַדְּרוֹמִי אוֹ הָאַנְטַארְקְטִי. 3* [בימי־התלמוד] כִּנּוּי לַיָּם הַתִּיכוֹן: ״כְּאִלּוּ חוּט מָתוּחַ מִקַּפְלַרְיָא וְעַד אוֹקְיָנוֹס, מִנַּחַל מִצְרַיִם וְעַד אוֹקְיָנוֹס״ (ירושלמי חלה ס א). – [אוֹקְיָנוֹסִים]

אוֹקְסִידַצְיָה° נ׳ [מיוונית: oxys חריף] [בכימיה] חִמְצוּן, חִבּוּר מְלָאכוּתִי שֶׁל שֶׁטַח מַתַּכְתִּי עִם חַמְצָן כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לוֹ גָּוֶן נָאֶה וְלִשְׁמֹר עָלָיו מִפְּנֵי אִכּוּל וַחֲלוּדָה.

אוֹקַפִּי° ז׳ [שם אפריקני] בַּעַל־חַיִּים אַפְרִיקָאִי מִמִּשְׁפַּחַת הַגִּ׳ירָפִיִּים (Ocapia johnstoni), קָטָן מִן הַגִּ׳ירָפָה. רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת אֲרֻכּוֹת מִן הָאֲחוֹרִיּוֹת, צֶבַע עוֹרוֹ אֲדַמְדַּם־חוּם, בְּרַגְלָיו פַּסִּים שְׁחוֹרִים וּלְבָנִים. נִזּוֹן בֶּעָלִים וּבְעַנְפֵי עֵצִים. – [אוֹקַפִּים]

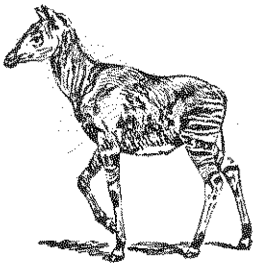

אוקאפי (1/60)

אוֹקָרִינָה° נ׳ [מאיטלקית: oca אווז, על שום הדמיון לגוף אווז] כְּלִי־נְשִׁיפָה עֲמָמִי הֶעָשׂוּי עַל־פִּי־רֹב חֶרֶס אוֹ חַרְסִינָה וּמֵפִיק צְלִילִים עֲרֵבִים. – [אוֹקָרִינוֹת]

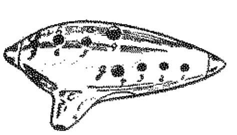

אוקארינה

א. **אוֹר** ז׳ [אוגריתית: אר; אכדית: ūru; ארמית: אור] 1, הָאֶנֶרְגִּיָה הַקּוֹרֶנֶת בְּצוּרַת גַּלִּים אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶטִיִּים וּמְעוֹרֶרֶת אֶת חוּשׁ־הָרְאִיָּה (הָעַיִן) שֶׁל כָּל חַי לִרְאוֹת אֶת הָעֲצָמִים הַשּׁוֹנִים: ״וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ״ (בראשית א ד). ״כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ״ (קהלת ב יג). 2, מְקוֹר הָאוֹר, מָאוֹר: ״לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים... אֶת הַשֶּׁמֶשׁ... אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים״ (תהלים קלו ז–ט). 3, סֵמֶל וְכִנּוּי לְכָל דָּבָר חִיּוּבִי, מַזְהִיר, מְהַנֶּה: ״אוֹר הַחַיִּים״ (תהלים נו יד). ״אוֹר שֶׁל־שָׁלוֹם, אוֹר שֶׁל־חֶסֶד, טֹהַר נֶפֶשׁ״ (ביאליק, מכתב קטן). ״אוֹר הָאֱמוּנָה״ (עגנון, אלו טו). – [אוֹר־, אוֹרִים, אוֹרֵי־, גם אוֹרוֹת]

– אוֹר לְ־*, רְאֵה עֵרֶךְ ב. אוֹר.

– אוֹר אָדֹם°, 1, [ברמזורים בפרשת־דרכים] אוֹת לַנּוֹסְעִים בִּכְלֵי־רֶכֶב אוֹ לַהוֹלְכִים בָּרֶגֶל, כִּי הַמַּעֲבָר אָסוּר. 2, [בהשאלה] סַכָּנָה, אַזְהָרָה, אַזְעָקָה.

– הָאוֹר הַגָּמוּר^, כִּנּוּי מְלִיצִי לָעוֹלָם הַבָּא, גַּן־הָעֵדֶן: ״כַּאֲשֶׁר נָסַע מֵעוֹלָם הַהֶבֶל וְהָלַךְ אֶל הָאוֹר הַגָּמוּר״ (הרומי, כא 394).

– אוֹר הַגַּלְגַּל^, [באסטרונומיה] אֵזוֹר בַּשָּׁמַיִם הַמּוּאָר בְּאוֹר חַלָּשׁ, בַּעַל צוּרָה מָאֳרֶכֶת־מְשֻׁלֶּשֶׁת, הָעוֹלָה מִן הָאֹפֶק. אוֹר־הַגַּלְגַּל נִרְאֶה אַחֲרֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְלִפְנֵי זְרִיחָתָהּ בַּמִּזְרָח בְּלֵילוֹת אֲפֵלִים בְּמֶשֶׁךְ שָׁעוֹת אֲחָדוֹת אַחֲרֵי הַשְּׁקִיעָה וְהַזְּרִיחָה. הוּא מִתְמַשֵּׁךְ בְּמִישׁוֹר גַּלְגַּל־הַמַּזָּלוֹת (מִכָּאן שְׁמוֹ).

– אוֹר הַגָּנוּז^, 1^, אוֹר שְׁלֹשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּגְנַז, לְפִי אַגָּדַת חֲזַ״ל (חגיגה יב.), לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא. 2° [בהשאלה] מָאוֹר פְּנִימִי, זִיו וְזֹהַר פְּנִימִי־תּוֹכִי: ״בָּהּ נִתְגַּלָּה הָאוֹר הַגָּנוּז שֶׁל הַיְצִירָה הַיְּהוּדִית״ (ברקוביץ, הראשונים רפה). ״אוֹר הַגָּנוּז״ (סיפורי חסידים למ׳ בובר).

– אוֹר חוֹזֵר°, אוֹר הַמֻּחְזָר מִשֶּׁטַח בָּהִיר, אוֹר רֶפְלֶקְסִיבִי.

– אוֹר יְקָרוֹת, אוֹר נָעִים [על־פי הבנה זו בזכריה יד ו: ״לא יהיה אור יקרות וקפאון״]: ״הִשְׁקִיף הַשַּׁחַר בְּאוֹר יְקָרוֹת״ (סוקולוב, במראות 135). ״תְּעוּדָה אֱנוֹשִׁית הַמַּגִּיהָה אוֹר יְקָרוֹת עַל נַפְשׁוֹ הָרַכָּה״ (ברקוביץ, הראשונים רס). ״יְרוּשָׁלַיִם מְאִירָה בְּאוֹר יְקָרוֹת״ (עגנון, אלו תיא).

– אוֹר יָרֹק°, 1, [ברמזורים בפרשת־דרכים] אוֹת לַנּוֹסְעִים בִּכְלֵי־רֶכֶב אוֹ לַהוֹלְכִים בָּרֶגֶל, כִּי הַמַּעֲבָר מֻתָּר. 2 [בהשאלה] אוֹת אַרְגָּעָה; הֶתֵּר לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה.

— **אוֹר־עֵינַיִם**, חוּשׁ הָרְאִיָּה, הַכֹּשֶׁר לִרְאוֹת: "עֲזָבַנִי כֹחִי וְאוֹר־עֵינַי גַּם־הֵם אֵין אִתִּי" (תהלים לח יא).

— **אוֹר־פָּנִים**, 1. מְאוֹר־פָּנִים, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וְחִבָּה: "נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ ה׳" (תהלים ד ז). "בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים" (משלי טז טו). 2. זִיו פָּנִים, מַצַּב־רוּחַ טוֹב: "וְאוֹר פָּנַי לֹא יַפִּילוּן" (איוב כט כד). "בְּכָל זֹאת לֹא הִפִּיל הַפִּרְסוּם הַזֶּה אֶת אוֹר פָּנָיו שֶׁל אַרְיֵה" (ביאליק, אריה ג).

— **אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים**, הָאוֹר שֶׁל שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, מָשָׁל וְסֵמֶל לְאוֹר גָּדוֹל, שֶׁפַע זֹהַר: "וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים" (ישעיה ל כו). "כִּמְעַט פָּקְחָה אִמִּי אֶת עֵינֶיהָ הָעֲשֵׁשׁוֹת וָאֵרֶא: אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים שָׁם יָהֵל" (ביאליק, אמי ז״ל). "לִי הָיְתָה יָפָה כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמו).

— **אוֹר־תּוֹרָה*** [על יסוד משלי ו כג: "כי נר מצוה ותורה אור"] יְדִיעַת הַתּוֹרָה וְהַבְּקִיאוּת בָּהּ: "כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה – אוֹר תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ" (כתובות קיא:).

— **אוֹר תַּעְתּוּעִים**°, אוֹר מְדֻמֶּה, שֶׁאֵינוֹ קַיָּם בִּמְצִיאוּת, מַרְאֶה כּוֹזֵב, דִּמְיוֹן הַחוּשִׁים: "הִכִּיר נֶטַע שֶׁאוֹר תַּעְתּוּעִים יֵשׁ כָּאן, וְיוֹתֵר שֶׁיִּסַּע יוֹתֵר יִתְעֶה" (עגנון, כלה נא).

— **אוֹרוֹת וּצְלָלִים**°, צְדָדִים חִיּוּבִיִּים וּשְׁלִילִיִּים, יִתְרוֹנוֹת וּפְגָמִים: הַמַּרְצֶה נִתַּח אֶת הָאוֹרוֹת וְהַצְּלָלִים שֶׁבַּמַּצָּב הַמְּדִינִי.

— **לְאוֹר הַדְּבָרִים**°, **לְאוֹר הַמַּצָּב**°, מִבְּחִינַת הַמַּצָּב, לְאַחַר עִיּוּן וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּדְּבָרִים.

— **בְּנֵי־אוֹר**, כִּנּוּי בַּמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, לְהַבְדִּילָם מֵאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּקְרָאִים ׳בְּנֵי חֹשֶׁךְ׳: "בְּשׁוּב גּוֹלַת בְּנֵי אוֹר מִמִּדְבַּר הָעַמִּים" (מגילת בני אור א 3).

— **הוֹצִיא לָאוֹר**° [שאול מן מיכה ז ט: "ועשה משפטי, יוציאני לאור"] פִּרְסֵם בִּדְפוּס, הִדְפִּיס (סֵפֶר, חוֹבֶרֶת, עִתּוֹן וְכוּ׳).

— **הָלַךְ לְאוֹרוֹ**, הָלַךְ בִּדְרָכָיו, הָיָה נֶאֱמָן לוֹ: "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ" (ישעיה ס ג). "יֵלְכוּ אַנְשֵׁי הַחָכְמָה לְאוֹרוֹ" (הרומי, הקדמה 7).

— **הֵפִיץ אוֹר עַל־**°, הִסְבִּיר, גִּלָּה אֶת הַסְּתוּמוֹת.

— **יָצָא לָאוֹר**°, הוֹפִיעַ, נִתְפַּרְסֵם בִּדְפוּס [שאול מן הושע ו ה: "ומשפטיך אור יצא"]

— **מוֹרֵד־אוֹר**, [בהשאלה מן איוב כד יג] חָשׁוּךְ, שׂוֹנֵא דַּעַת וְהַשְׂכָּלָה.

— **רָאָה אוֹר**, [על־פי איוב ג טז ועוד] הוֹפִיעַ, נִתְפַּרְסֵם בִּדְפוּס.

— **שְׁנַת־אוֹר**° [באסטרונומיה], הַמֶּרְחָק שֶׁקֶּרֶן־אוֹר עוֹבֶרֶת בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָה (כְּ־9 וָחֵצִי בִּילְיוֹן קִילוֹמֶטֶר); יְחִידָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְבִטּוּא מֶרְחַקִּים גְּדוֹלִים, מְבֻסֶּסֶת עַל מְהִירוּת הָאוֹר, שֶׁהִיא 300 000 קִילוֹמֶטֶר בַּשְּׁנִיָּה.

ב. **אוֹר*** ז׳ [על־פי הארמית: אוּרְתָּא ערב] עֶרֶב [רווח בייחוד בצירוף:]

— **אוֹר לְ־***, עֶרֶב־, הַלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי־: "אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר (בְּנִיסָן) בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ" (פסחים א א).

אוֹר [ראה א. אור]

~ פָּע׳ **אוֹר** פ״ע הָיָה אוֹר, הוֹפִיעַ אוֹר, זָרַח, נָגַהּ: "הַבֹּקֶר אוֹר" (בראשית מד ג). "שְׁבִי זַכָּה עִמָּנוּ וּבְזִיוֵךְ נָא אוֹרִי" (ביאליק, שבת המלכה). "יִהְיוּ מַבָּטֵינוּ אוֹרִים כַּלַּיְלָה הַזֶּה, יִהְיוּ נָא אוֹרִים!" (טשרניחובסקי, שירים 54). "הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹרִי לָנוּ אוֹרִי, הַמַּחֲרֵשָׁה, עִבְרִי עֲבֹרִי" (אלתרמן, שיר העבודה). — [אֹרְתִּי, אוֹר, אוֹרוּ; אוֹר, יָאוֹר]

~ נִפ׳ **נָאוֹר**, נַעֲשָׂה אוֹר, הוֹפִיעַ אוֹר [גם בהשאלה]: "וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה... וַיֵּאֹר לָהֶם בְּחֶבְרוֹן" (שמואל ב ב לב). "אָז יֵאוֹר שִׂכְלֵנוּ בִּידִיעָתוֹ וְנַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּכֹחַ שִׂכְלֵנוּ לְהַשִּׂיג" (חובות הלבבות, הייחוד י). — [לְהֵאוֹר; נָאוֹר, נָאוֹרָה; יֵאוֹר]

~ הִפ׳ **הֵאִיר** פ״י 1. הֵפִיץ אוֹר, הִגִּיהַ: "וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ" (בראשית א טו). "וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם" (שמות יג כא). 2. הִדְלִיק, הִבְעִיר אֵשׁ: "בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה, נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ" (ישעיה כז יא). 3° [בהשאלה] הִבְהִיר, הִסְבִּיר: הַמַּרְצֶה הֵאִיר אֶת הַבְּעָיָה מִבְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת. — [לְהָאִיר אֶת־, עַל־; הֵאַרְתִּי גם הֶאִירוֹתִי, מֵאִיר, מְאִירָה; יָאִיר; הָאֵר! הָאִירִי!]

~ הָפ׳ **הוּאַר**, 1 °, הוּצַף אוֹר, נָפְלוּ עָלָיו קַרְנֵי אוֹר: "בְּהִתְרַבּוֹת הַמְּקוֹמוֹת הַחֲשׁוּכִים הַמּוּאָרִים מֵהֶם" (אברבנאל, מפעלות אלהים ח ה). "אֶפֶל הוּא מְהוּאָר בְּשֶׁמֶשׁ הָאַחַת" (למדן, במעלה קטו). "עוֹד נוּאַר עוֹד נֵצֶת בְּלַפִּיד" (ש׳ שלום, שירים קצח). "בְּיוֹם נוּאַר בְּלַפִּידֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַגְּדוֹלָה" (גורי, פרחי 87). הָאוּלָם הוּאַר בְּנִבְרָשׁוֹת רַבּוֹת. 2 ° [בהשאלה] הֻבְהַר, הֻסְבַּר: הַסּוּגְיָה הַסְּתוּמָה הוּאֲרָה עַל־יְדֵי הַחוֹקֵר הַמֻּבְהָק. — [מוּאָר, יוּאַר]

— **אוֹרוּ עֵינָיו**, חָיְתָה רוּחוֹ, הִתְאוֹשֵׁשׁ: "רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ עֵינַי, כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה" (שמואל א יד כט).

— **אוֹרוּ פָּנָיו**° [על־פי "אור פנים", תהלים ד ז] זָהֲרוּ פָּנָיו מִשִּׂמְחָה, שָׂמַח, עָלַץ: פָּנָיו אוֹרוּ לְמַרְאֵה הָאוֹרֵחַ הַמְצֻפֶּה.

— **הֵאִיר עֵינָיו**, 1. שִׂמַּח אוֹתוֹ: "לְהָאִיר עֵינֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וּלְתִתֵּנוּ מִחְיָה מְעַט" (עזרא ט ח). 2*, גִּלָּה לוֹ סְתוּמוֹת, הִסְבִּיר לוֹ: "שֶׁהֵאִיר עֵינָיו בְּמִשְׁנָתוֹ" (ירושלמי מועד קטן פג ב).

— **הֵאִיר פָּנִים**, הִסְבִּיר פָּנִים, גִּלָּה יַחַס שֶׁל רָצוֹן: "יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ" (במדבר ו כה). "מִיָּד הֵאִיר לִי פָּנִים וְאָמַר" (עגנון, אלו תסס). "הָאִירִי פָּנַיִךְ לְבָנַיִךְ" (אביגדור המאירי, ירושלים).

— **הֵאִירוּ פָּנָיו***, הִבִּיעוּ פָּנָיו שִׂמְחָה, זָרַח: "הַיַּיִן הַזֶּה כָּל מִי שֶׁשּׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ פָּנָיו מְאִירוֹת" (ויקרא רבה לו).

— **מֵאִיר עֵינַיִם**, בָּהִיר וּבָרוּר: "מִצְוַת ה׳ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם" (תהלים יט ט). אוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְאִירוֹת־עֵינַיִם.

— **פָּנִים מְאִירוֹת***, סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֲדִיבוּת וְחִבָּה: "שֶׁיַּבִּיט בְּךָ בְּפָנִים מְאִירוֹת וְלֹא בְּפָנִים זְעוּמוֹת" (במדבר רבה יא).

— **פֶּתַח פִּיךָ וְיָאִירוּ דְּבָרֶיךָ*** (ירושלמי ברכות ו ג), דַּבֵּר בְּאֹפֶן בָּרוּר וָטוֹב!

אוּר ז׳ [קרוב אל אור; ערבית: אֻוָאר חום; ארמית: אוּרָא] אֵשׁ, מְדוּרָה: "אֵין־גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ" (ישעיה מז יד). "חֶרֶס... כְּדֵי לַחְתּוֹת בּוֹ אֶת הָאוּר" (שבת ח ז). — [אוּר־, אוּרִים, אוּרֵי־]

— **חַג הָאוּרִים**°, כִּנּוּי לְחַג הַחֲנֻכָּה – עַל שׁוּם שֶׁמַּעֲלִים בּוֹ אוּרִים (מַדְלִיקִים נֵרוֹת).

— **הִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי***, [בהשאלה] נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ (מִתּוֹרָתוֹ, מֵחָכְמָתוֹ, מִקִּרְבָתוֹ וְכוּ׳): "וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן

שֶׁל חֲכָמִים" (אבות ב י). "יָשַׁב עִמָּהֶם וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּר אַהֲבָתָם" (עגנון, אלו י).

אֻוּר*, אֻוֹר* ז׳ רְאֵה אֻוִּיר*.

אורב, ראה אָרַב.

אוֹרֵב ז׳ [מן ארב, אָרַב] 1, אָדָם, אוֹ גוּף צְבָאִי, הַיּוֹשֵׁב בַּמַּאֲרָב, מִתְחַבֵּא בִּמְקוֹם סֵתֶר כְּדֵי לְרַגֵּל מִישֶׁהוּ אוֹ כְּדֵי לְתָקְפוֹ מֵאָחוֹר: "שִׂים־לְךָ אֹרֵב לָעִיר מֵאַחֲרֶיהָ" (יהושע ח ב). 2, מְקוֹם הַמַּאֲרָב: "וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָעִיר" (יהושע ח ז). – [אוֹרֵב־, אוֹרְבִים, אוֹרְבֵי־]

אורבה, ראה אֲרֻבָּה.

אוֹרְבָנִי° ת׳ [מן אורב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדַּרְכּוֹ שֶׁל הָאוֹרֵב, הָעוֹקֵב אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: "עוֹקְבִים אִישׁ אַחֲרֵי רֵעֵהוּ בְּעֵינַיִם אוֹרְבָנִיּוֹת" (שלונסקי, תה׳ קרקע א 148). מַבָּט אוֹרְבָנִי. – [אוֹרְבָנִית, אוֹרְבָנִיִּים, אוֹרְבָנִיּוֹת]

אוּרְבָּנִיזְם° ז׳ [מלאטינית: urbanus של העיר] זֶרֶם מוֹדֶרְנִי בְּסִפְרוּת וּבְאָמָּנוּת שֶׁעִקָּרוֹ תֵּאוּר חַיֵּי הֶעָרִים וְהַכְּרַכִּים הַגְּדוֹלִים עַל שְׁאוֹנָם וְחַיֵּיהֶם הַתּוֹסְסִים.

– **אוּרְבָּנִיזַצְיָה°** נ׳ 1, עִיּוּר, מַתַּן אֹפִי וְתֹכֶן עִירוֹנִי לַכְּפָר. 2, נְהִירָה לֶעָרִים, נְטִישַׁת הַכְּפָר וְאֹרַח־חַיָּיו וּמַעֲבָר לְחַיֵּי עִיר.

אוֹרֵג ז׳ [מן ארג, אָרַג] מִי שֶׁעוֹסֵק בַּאֲרִיגָה, אֻמָּן הָעוֹשֶׂה אָרִיג מֵחוּטִים: "כָּל־מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם... וְאֹרֵג" (שמות לה לה). "וּשְׁנִי תוֹלַעַת מַעֲשֵׂה אוֹרֵג" (בן־סירא מה יז). – [אוֹרֶגֶת, אוֹרְגִים, ־וֹת]

אוֹרְגְיָה° נ׳ [יוונית: orgia פולחן־סתרים] 1, [אצל היוונים והרומאים הקדמונים] הִלּוּלָה לִכְבוֹד הָאֵל דְּיוֹנִיסוֹס אוֹ בַּכְחוּס שֶׁהִסְתַּיְּמָה בְּמַעֲשֵׂי פְּרִיצוּת מִינִית. 2, [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִשְׁתֶּה זִמָּה וְהוֹלֵלוּת פְּרוּעָה. – [אוֹרְגְיוֹת]

אוֹרְגָן° ז׳ [יוונית: organon מכשיר, איבר] 1, אֵיבָר, חֵלֶק בַּגּוּף הַמְמַלֵּא תַּפְקִיד מְסֻיָּם: "וְתַלְמִיד אֶחָד לֹא יָדַע לְהַגִּיד אֵיזֶהוּ הָאוֹרְגָן שֶׁל חוּשׁ הָרְאוּת" (אחד העם, ר). 2, [בהשאלה] בִּטָּאוֹן, כְּלִי־מִבְטָא סִפְרוּתִי: "הַחֲדָשָׁה הַנְּעִימָה... יָצָא אוֹרְגָן עִבְרִי סִפְרוּתִי חָדָשׁ" (ברנר, א 337). 3, עוּגָב [ראה התיאור והתמונה בערך "עוגב"]. – [אוֹרְגָנִים]

– **אוֹרְגָנִיזְם°** ז׳ יְצוּר חַי, גּוּף הַמֻּרְכָּב מֵאֵיבָרִים שׁוֹנִים הַמְהַוִּים שְׁלֵמוּת אַחַת: כָּל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים אוֹרְגָנִיזְמִים הֵם.

– **אוֹרְגָנִיזָטוֹר°** ז׳ מְאַרְגֵּן, סַדְּרָן, מֻמְחֶה לַעֲרֹךְ וּלְאַרְגֵּן דְּבָרִים שׁוֹנִים בְּסֵדֶר טוֹב.

אוֹרְגָנִי° ת׳ [מיוונית: organon איבר] 1, הַשַּׁיָּךְ לְגוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ אוֹ לְאֶחָד מֵאֵיבָרָיו: מַחֲלָה אוֹרְגָנִית. 2, הַקָּשׁוּר לְדָבָר קֶשֶׁר אַמִּיץ, כַּקֶּשֶׁר שֶׁל הָאֵיבָרִים לַגּוּף; בִּלְתִּי נִפְרָד מִן הַשָּׁלֵם, קָשׁוּר לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית: "עַד שֶׁיִּתְהַפֵּךְ לְבַסּוֹף לְחֵלֶק אוֹרְגָנִי מִנֶּפֶשׁ הָאָדָם" (אחד העם, נב). "מַהְפֵּכָה עִקָּרִית וְהִשְׁתַּנּוּת פְּנִימִית, אוֹרְגָנִית" (ביאליק, שירתנו הצעירה). – [אוֹרְגָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **זֶבֶל אוֹרְגָנִי°**, חֳמָרִים שֶׁמְּקוֹרָם מִן הַצּוֹמֵחַ וּמִן הַחַי לְטִיּוּב הָאֲדָמָה, כְּגוֹן הַפְרָשׁוֹת שֶׁל בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת (לְהַבְדִּיל מִזֶּבֶל כִּימִי הַמְיֻצָּר מִיסוֹדוֹת מִינֶרָלִיִּים).

– **חֹמֶר אוֹרְגָנִי°**, חֹמֶר הַלָּקוּחַ מִגּוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ; כָּל חֹמֶר הַמֵּכִיל, מִלְּבַד יְסוֹדוֹת אֲחֵרִים, פַּחְמָן וּמֵימָן, כְּגוֹן חֶלְבּוֹנִים, עֲמִילָן, שֶׁמֶן־אֲדָמָה, קָאוּצ׳וּק.

– **כִּימְיָה אוֹרְגָנִית°**, עֲנַף הַכִּימְיָה הָעוֹסֵק בְּתִרְכֹּבוֹת הַפַּחְמָן הַמְּצוּיוֹת בָּעוֹלָם הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ.

– **כִּימְיָה אִי־אוֹרְגָנִית°**, עֲנַף הַכִּימְיָה הָעוֹסֵק בָּאֶלֶמֶנְטִים שֶׁאֵינָם לְקוּחִים מִגּוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ – מַתָּכוֹת, אַלְמַתָּכוֹת, מִינֶרָלִים וְעוֹד.

אוֹרְדִינָטָה° נ׳ [מלאטינית: ordinatus מסודר] [בהנדסה] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמֶּרְחַקִּים הַקּוֹבְעִים מַצָּבָהּ שֶׁל נְקֻדָּה בְּמִישׁוֹר, בְּיַחַס אֶל מַעֲרֶכֶת שֶׁל שְׁנֵי קַוִּים הַנִּצָּבִים זֶה לָזֶה ("קוֹאוֹרְדִינָטוֹת"). הַמֶּרְחָק הַשֵּׁנִי נִקְרָא "אַבְּסְצִיסָה". – [אוֹרְדִינָטוֹת]

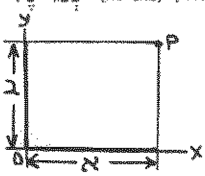

א - אבסציסה; ב - אורדינטה

א. **אוֹרָה** נ׳ [מן א.אור] 1, אוֹר, זֹהַר: "כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה" (תהלים קלט יב). "וּבְשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד (משה) נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה" (מגילה יד). "אֱלֹהִים, שְׁטָפַתְנִי הָאוֹרָה" (ביאליק, צפרירים). "הִרְעִיף עָלַי אוֹרַת־יְקוּם קוֹרֶנֶת" (גולדברג, מוקדם 102). 2, [בהשאלה] יְשׁוּעָה, אֹשֶׁר: "לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה" (אסתר ח טז). – [אוֹרַת־, אוֹרוֹת, אוֹרוֹת־]

– **לְכָאוֹרָה*** תה״פ לְפִי הַנִּרְאֶה בִּסְקִירָה רִאשׁוֹנָה, בְּמַבָּט רִאשׁוֹן וְשִׁטְחִי [עיין ערך לְכָאוֹרָה במקומו באות ל׳]

– **אוֹרָה זוֹ תּוֹרָה*** (מגילה טז), מַאֲמַר חֲזַ״ל בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה וְהַהֲגִיָּה בָּהּ.

אורה

ב. **אוֹרָה** נ׳ צֶמַח־בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּצְלִיבִים, הַיָּדוּעַ בְּיָמֵינוּ בְּשֵׁם "בֶּן־חַרְדָּל" (Eruca sativa): "וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֹרֹת" (מלכים ב ד לט). – [אוֹרוֹת]

אוֹרֶה* ז׳ [מן ארה, אָרָה] פּוֹעֵל הַקּוֹטֵף פֵּרוֹת מִן הָאִילָן: "הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ" (שביעית א ב). – [אוֹרָה, אוֹרִים, אוֹרוֹת]

אֻרְוָה, אוּרְוָה נ׳ [צורת־משנה של אֻרְוָה] רֶפֶת, אֻרְוָה: "וַעֲדָרִים לָאֻוֵרוֹת" (דברי הימים ב לב כח). "וְאֻרְוָה גְּדוֹלָה עִם הַגִּנָּה הִיא אֻרְוַת הַהֶרֶג" (ביאליק, בעיר ההריגה). – [אֻרְוַת־, אֻרְוֹת]

אורווה, ראה אֻרְוָה. **אורוותן**, ראה אֻרְוָתָן.

אִוְרוּר°, אִיוְרוּר ז׳ [מן אורר, אִוְרֵר] הַחְלָפַת הָאֲוִיר, הַכְנָסַת אֲוִיר צַח: אִוְרוּר הָאוּלָם אַחֲרֵי הָאֲסֵפָה. – [אִוְרוּר־]

אוֹרוֹרָה° נ׳ [לאטינית: Aurora איילת השחר] זֹהַר צְפוֹנִי וְזֹהַר דְּרוֹמִי; תּוֹפָעָה זוֹהֶרֶת הַנִּרְאֵית לְעִתִּים בְּקִרְבַת הַקְּטָבִים הַמַּגְנֵטִיִּים שֶׁל הָאָרֶץ.

אוֹרֵז° ז׳ [מן ארז, אָרַז] פּוֹעֵל מֻמְחֶה בִּצְרִירַת חֲפָצִים וַחֲבִישָׁתָם בַּחֲבִילוֹת: אוֹרֵז תַּפּוּחֵי־זָהָב בְּתֵבוֹת. – [אוֹרֶזֶת, אוֹרְזִים, אוֹרְזוֹת]

אורז, ראה אֹרֶז.

אוֹרְזִילָא* [ארמית; ערבית: רַ׳זָאל איילה] עֹפֶר: "אוֹרְזִילָא... בַּר יוֹמֵיהּ" (בבא בתרא עג). "הֲרֵי אַתְּ מְקַסֶּמֶת לִי כְּדַת עֹפֶר־אוֹרְזִילָא" (טשרניחובסקי, שירים 492). – [אוֹרְזִילִין]

אורת, ראה אֹרֶת.

אוֹרֵחַ ז׳ 1, [ראה ארח, אָרַח] מִי שֶׁבָּא לְבִקּוּר: "לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא לוֹ" (שמואל ב יב ד). "מִי שֶׁזִּמֵּן אֶצְלוֹ אוֹרְחִים" (ביצה ה.). "וּבְשׁוּבֵנוּ בָּעֶרֶב... בִּלְוָיַת אוֹרֵחַ" (ביאליק, יונה החייט). 2, אָדָם שֶׁבָּא מִן הַדֶּרֶךְ לְהִתְאַכְסֵן זְמַן יָדוּעַ אֵצֶל אֲחֵרִים: "וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן" (ירמיה יד יח). סֵפֶר הָאוֹרְחִים בְּבֵית־מָלוֹן. – [אוֹרֵחַ־, אוֹרְחִים, אוֹרְחֵי־; אוֹרַחַת, אוֹרְחוֹת]

– אוֹרֵחַ־כָּבוֹד°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁהֻזְמַן מִטַּעַם מוֹסָד אוֹ אִרְגּוּן לְכִנּוּס, לְוְעִידָה וְכַדּוֹמֶה – לֹא מִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ חָבֵר בְּאוֹתוֹ מוֹסָד אוֹ אִרְגּוּן, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַבָּעַת כָּבוֹד לְאִישִׁיּוּתוֹ אוֹ לְמַעֲמָדוֹ הָרָם: נְשִׂיא הַמְּדִינָה הָיָה אוֹרֵחַ־הַכָּבוֹד בַּוְּעִידָה.

– אוֹרֵחַ־פּוֹרֵחַ° [מארמית: אָרְחֵי פָּרְחֵי* כתובות סא.], נוֹדֵד, הֵלֶךְ שֶׁאֵין לוֹ בַּיִת קָבוּעַ: "הֲרֵי שֶׁבָּא לְפָנֶיךָ מִין בְּרִיָּה, אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ אֶחָד" (ביאליק, סוחר). "אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ, בַּדְחָן וְרַמַּאי" (פיכמן, שעט). "אֵין אָנוּ אוֹרְחִים פּוֹרְחִים שֶׁמְּלַחֲכִים פִּנְכָּאוֹת שֶׁל אַכְסַנְיוֹת" (עגנון, אורח 311). – [אוֹרְחִים־פּוֹרְחִים]

– הַכְנָסַת־אוֹרְחִים*, 1, קַבָּלַת אוֹרְחִים בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: "גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִין מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה" (שבת קכז.). 2, מוֹסָד בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַכְסוּן אֲנָשִׁים הַבָּאִים מִחוּץ לַמָּקוֹם, בְּיִחוּד עֲנִיִּים וְדַלִּים.

– מְלוֹן־אוֹרְחִים (ירמיה ט א), בֵּית־מָלוֹן, אַכְסַנְיָה.

– אֵין אוֹרֵחַ מַכְנִיס אוֹרֵחַ^, הַמְזֻמָּן לִמְסִבָּה, לַחֲגִיגָה וְכו׳ אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא עִמּוֹ אָדָם נוֹסָף [מראה המוסר ז א, על־פי המימרה: "מְגַנָּה מִמֶּנּוּ אוֹרֵחַ מַכְנִיס אוֹרֵחַ", דרך ארץ זוטא ח].

– אוֹרֵחַ בָּא לְשָׁעָה וְהַרְבֵּה רָאָה° (מנדלי מו״ס, קטה), אוֹרֵחַ לְרֶגַע רוֹאֶה כָּל פֶּגַע° (שלונסקי), נֻסָּחִים עִבְרִיִּים לַמֵּימְרָה הָעֲמָמִית (אידיש) עַל מִי שֶׁרוֹאֶה בִּרְאִיָּה חֲטוּפָה דְּבָרִים שֶׁלִּכְאוֹרָה הֵם סְמוּיִים מִן הָעַיִן.

אוֹרְחָא* ז׳ [ארמית] אֹרַח, דֶּרֶךְ. – [אוֹרְחִין]

– אוֹרְחָא דִּמְהֵימְנוּתָא^ (בספרות הקבלה), דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָה.

– אוֹרְחָא דְּמִלְּתָא* (גיטין כט.), מִקְרֶה רָגִיל, מַעֲשֶׂה שֶׁל יוֹם־יוֹם.

– אוֹרְחָא דְּעָלְמָא* (ת״י בראשית לה ט), דֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, מִיתָה.

– אַגַּב אוֹרְחָא*, דֶּרֶךְ אַגַּב, בְּהִזְדַּמְּנוּת, שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן. עַיֵּן אַגַּב.

אֹרְחָה נ׳ [מן ארח, אָרַח] 1, שַׁיָּרָה, חֲבוּרָה שֶׁל נוֹסְעִים בַּדֶּרֶךְ: "אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים" (בראשית לז כה). 2° [בצבא] חֵלֶק מִשַּׁדֶּרֶת רֶכֶב הַמּוֹנָה כִּשְׁלֹשִׁים כְּלֵי־רֶכֶב. – [אֹרְחַת־, אֹרְחוֹת]

אוֹרְ״ט° ר״ת [רוסית: ORT: Obschestvo Remeslenovo Truda חברה למלאכת אומנות] חֶבְרָה עוֹלָמִית לַהֲפָצַת הַשְׂכָּלָה מִקְצוֹעִית בֵּין הַיְּהוּדִים בַּתְּפוּצוֹת וּבְיִשְׂרָאֵל.

אוֹרְטוֹ־°, בראש מלים בינלאומיות – ראה אוֹרְתּוֹ־°.

אוֹרָטוֹר° ז׳ [לאטינית: orator] נוֹאֵם. – [אוֹרָטוֹרִים]

– אוֹרָטוֹרִי° ת׳ נְאוּמִי, שֶׁל נוֹאֵם: "אוֹתָם שְׁנֵי הַחֳדָשִׁים... הִמְעִיטוּ הַרְבֵּה אֶת הַכִּשְׁרוֹן הָאוֹרָטוֹרִי שֶׁלּוֹ, אֲבָל אֶת קַלּוּת־לְשׁוֹנוֹ לֹא הִפְחִיתוּ" (ברנר, א 359).

אוֹרָטוֹרְיָה° נ׳ [מלאטינית: orare להתפלל, לדבר] יְצִירָה מוּסִיקָלִית־דְּרָמָתִית, שֶׁתָּכְנָהּ שָׁאוּב עַל הָרֹב מִכִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ אוֹ מִסִּפְרוּת הַזְּמַן הֶעָתִיק. הָאוֹרָטוֹרְיָה מְבֻצַּעַת, כָּאוֹפֶּרָה, עַל־יְדֵי זַמָּרִים, מַקְהֵלָה וְתִזְמֹרֶת, אַךְ בְּלֹא מִשְׂחָק וּבְלֹא תַּפְאוּרוֹת. – [־רְיוֹת]

אוֹרִי° ת׳ [מן א־אור] מַזְהִיר, זוֹהֵר, מָלֵא אוֹר: "זוֹ תַּכְלִיתוֹ שֶׁל תַּמּוּז עֵירֻמָּה וְאוֹרִית" (שלונסקי, שירים ב 241). "אֶת הַשְּׁקוּפָה... אֶת הָאוֹרִית" (טבנקין, שירים 206). "עַד מָה צְלוּלִים הַמֶּרְחַקִּים בְּעֵינֵיהֶם הָאוֹרִיּוֹת" (רבינוב, אמיתי מה). – [אוֹרִית, אוֹרִיִּים, אוֹרִיּוֹת]

אוֹרִיגִינָל° ז׳ [מלאטינית: origo מוצא, התחלה] מָקוֹר, לֹא הַעְתָּקָה: "בְּעוֹד שֶׁהָאוֹרִיגִינָלִים הָעַרְבִיִּים הָיוּ הַרְבֵּה מֵאוֹת שָׁנָה מֻנָּחִים בָּאֲרוֹנוֹת" (אחד העם, תיב). – [אוֹרִיגִינָלִים]

– אוֹרִיגִינָלִי° ת׳ 1, מְקוֹרִי, רִאשׁוֹנִי: תְּמוּנָה זֹאת אֵינָהּ אוֹרִיגִינָלִית, הִיא הַעְתָּקָה (רֶפְּרוֹדוּקְצִיָּה). 2, מְיֻחָד בְּמִינוֹ, בִּלְתִּי־שִׁגְרָתִי: "יָצְאָה לוֹ לְהָרֵב גַּם הַשְׁקָפָה אוֹרִיגִינָלִית עַל הָרַבָּנוּת וּתְעוּדָתָהּ" (אחד העם, רסו). רַעְיוֹן אוֹרִיגִינָלִי.

– אוֹרִיגִינָלִיּוּת°, מְקוֹרִיּוּת.

אוֹרְיוֹן° ז׳ [יוונית: Orion שמו של צייד אגדי] קְבוּצַת כּוֹכָבִים מַזְהִירָה בִּשְׁמֵי הַחֹרֶף, הַמְּתֹאֶרֶת כְּצַיָּד בַּעַל חֲגוֹרָה וְחֶרֶב; נִקְרֵאת בַּמִּקְרָא "כְּסִיל" (עמוס ה ח).

אוּרִים וְתֻמִּים ז״ר [אולי מן אור וְתֹם, או בהוראת אָרוּר וְתָמִים] 1, חַפְצֵי־קֹדֶשׁ שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כְּעֵין אַבְנֵי גּוֹרָל שֶׁלְּפִיהֶן הִגִּיד הַכֹּהֵן אֶת תְּשׁוּבַת אֱלֹהִים עַל כָּל שְׁאֵלָה אֲשֶׁר נִשְׁאַל (שמות כח ל). 2° [בהשאלה] מָקוֹר מֻסְמָךְ שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרָיו: "תֵּן הִנֵּה אֶת הָאוּרִים־וְתֻמִּים שֶׁל הַשְׁקָפַת הַפּוֹלִיטִיקָה" (ברנר, א 330).

אוֹרָיָן* ז׳ [ארמית] תּוֹרָה, לִמּוּד. עַיֵּן אוֹרָיְתָא.

– בַּר־אוֹרָיָן* (ברכות יב.), בֶּן־תּוֹרָה: "אֲבָל הָיָה בַּר־אוֹרָיָן וְהָיָה לוֹמֵד תָּמִיד בַּלֵּילוֹת" (אחד העם, תפב).

אוֹרְיֶנְט° ז׳ [מלאטינית: oriens(־entis) מזרח] מִזְרָח, אַרְצוֹת הַמִּזְרָח.

– אוֹרְיֶנְטָלִי° ת׳ מִזְרָחִי, שֶׁל אַרְצוֹת הַמִּזְרָח.

– אוֹרְיֶנְטָלִיסְט° ז׳ מִזְרְחָן, חוֹקֵר עַמֵּי הַמִּזְרָח, חַיֵּיהֶם וְתַרְבּוּתָם.

אוֹרְיֶנְטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: oriens(־entis) מזרח] 1, הִתְמַצְּאוּת, הַכֹּשֶׁר לִמְצֹא דֶּרֶךְ בְּמַצָּב מְסֻבָּךְ: הַצּוֹפִים עָסְקוּ בְּתַרְגִּילֵי אוֹרְיֶנְטַצְיָה בִּיעָרוֹת. לִפְלוֹנִי אוֹרְיֶנְטַצְיָה טוֹבָה בַּהִיסְטוֹרְיָה הַחֲדָשָׁה. 2 [ביחסי מדיניות] נְטִיָּה, הִסְתַּמְּכוּת עַל גּוֹרֵם מְדִינִי: מְדִינִיּוּת שֶׁל אוֹרְיֶנְטַצְיָה עַל אַרְצוֹת־הַמַּעֲרָב. – [אוֹרְיֶנְטַצְיוֹת]

אַוְרִירוּת°, אַוְורִירוּת נ׳ [מן אַוְרִירִי] דַּק קַל כָּאֲוִיר, רוּחָנִיּוּת: "זְקָנוֹ הַבְּלוֹנְדִּינִי שֶׁמַּקִּיף אֶת פָּנָיו הֶחִוְרִים וַאֲוְרִירוּת שֶׁל עוֹלָם אַחֵר מְרַחֶפֶת עֲלֵיהֶן" (עגנון, כפות צו). – [אַוְרִירוּת־]

אַוְרִירִי°, אַוְורִירִי ת׳ [מן אֲוִיר] 1, שֶׁהוּא כָּאֲוִיר, קַלִּיל וְשָׁקוּף כָּאֲוִיר: "וְכָמוֹךְ מָלֵא רֹךְ, עַלִּיז בָּהִיר וַאֲוְרִירִי" (ביאליק, קומי). "רָמְזוּ כּוֹכָבִים בְּאֹפֶל אַוְרִירִי" (טשרניחובסקי, שירים 484). "פָּנְתָה, הָלְכָה הַדְּמוּת הָאַוְרִירִית" (רבינוב, אמיתי מ). 2 [בהשאלה] תָּלוּי בָּאֲוִיר, תָּלוּשׁ מִן הַמְּצִיאוּת: "רֻבָּם רוֹעֵי רוּחַ, בַּעֲלֵי פַּרְנָסוֹת אַוְרִירִיּוֹת" (ליטיצקי, תולדות 178). – [אַוְרִירִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אַוְרִירִיּוּת°, אוורירייות נ׳ [מן אַוְרִירִי] קַלִּילוּת כָּאֲוִיר, חֹסֶר יַצִּיבוּת: ״עַל חֹסֶר־הַיְסוֹד שֶׁבְּבִנְיָנִים אֵלֶּה, עַל אַוְרִירִיּוּתָם הַמֻּחְלֶטֶת״ (ויסלבסקי, יחידים 85). — [אַוְרִירִיּוֹת־]

אוֹרִית° נ׳ [מן א. אור] שֵׁם עִבְרִי לְמַתֶּכֶת ״רַדְיוּם״. רְאֵה רַדְיוּם.

אוֹרָיְתָא*, אורייתא נ׳ [ארמית] תּוֹרָה: ״אוֹרָיְתָא נְבִיאֵי וּכְתוּבֵי״ (קידושין מט.). ״יָשְׁבוּ לָהֶם שָׁעָה אַחַת וְנִשְׁתַּעַשְׁעוּ בְּשַׁעֲשׁוּעֵי דְאוֹרָיְתָא״ (הזז, צל 13).

— **מִדְּאוֹרָיְתָא***, מִן הַתּוֹרָה, מִשֶּׁל הַתּוֹרָה; דִּין אוֹ מִצְוָה הַכְּתוּבִים מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה, אוֹ שֶׁאָנוּ לְמֵדִים אוֹתָם מִן הַכָּתוּב (בְּנִגּוּד אֶל ״מִדְּרַבָּנָן״ – דִּינִים שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ ז״ל): ״מַחְשַׁבְתּוֹ נִכֶּרֶת מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו, מִדְּאוֹרָיְתָא אֵין לוֹ, מִדְּרַבָּנָן יֵשׁ לוֹ״ (חולין יג.). ״הַסָּגַת גְּבוּל מִדְּאוֹרָיְתָא״ (ביאליק, מאחורי ו).

— **עַם־הָאָרֶץ (בּוּר) מִדְּאוֹרָיְתָא°**, כִּנּוּי־בְּדִיחָה עֲמָמִי לְבוּר וּלְרֵיק מִדַּעַת: ״וְאִי אַתָּה מַכִּיר בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה אִם צוּרְבָא דְרַבָּנָן הוּא אוֹ עַם־הָאָרֶץ מִדְּאוֹרָיְתָא״ (עגנון, כלה קכט). ״הִנֵּה שָׁמַיִם אָנוּ לָנוּ עַם־הָאָרֶץ גָּמוּר, בּוּר מִדְּאוֹרָיְתָא, לָרֹב״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 93).

— **אוֹרָיְתָא הוּא דְּקָא מְרַתְחָא לֵיהּ*** (תענית ד.), הַתּוֹרָה הִיא הַמְּרַתִּיחָה אוֹתוֹ [מאמר רווח על תלמיד־חכם, הפוגע בכעסו באחרים לא מתוך מניעים אישיים, אלא מתוך קנאות לכבוד התורה— ״לשם שמים״...]

אורכידיה

אורך, ראה אֹרֶךְ.

אורכי, ראה אָרְכִּי.

אוֹרְכִידֵיָה° נ׳ [יוונית: orchis אשך, על שום דמיון השורש לאשך] צֶמַח בַּר וְתַרְבּוּתִי בַּעַל פְּרָחִים מִצֶּבַע סָגֹל וְעַד אַרְגָּמָן, הוּא הַנִּקְרָא בִּשְׁמוֹ הָעִבְרִי ״סַחְלָב״: ״עִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה... בְּתִפְאֶרֶת חֲבַצָּלוֹתָם וְאוֹרְכִידֵיוֹתָם שָׁנָאוּ״ (כהן, שירים סב). רְאֵה סַחְלָב. — [אוֹרְכִידֵיוֹת]

אורלוגין בימינו

אוֹרְלוֹגִין* ז׳ [מיוונית: horologion מודד זמן] שָׁעוֹן גָּדוֹל, שְׁעוֹן־קִיר (ירושלמי ראש השנה נז ב). — [אוֹרְלוֹגִינִים גם: אוֹרְלוֹגִיּוֹת]

אורן, ראה אֹרֶן.

אורנג־אוטנג (1/48)

אוֹרַנְג־אוּטַנְג° ז׳ [מלאית = אדם־היער] קוֹף גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת אוֹרַנְג־אוּטַנְגִּיִּים (Pongo pygmeus), דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְאָדָם. בַּעַל יָדַיִם אֲרֻכּוֹת מְאֹד וְשֵׂעָר חוּם־אֲדַמְדַּם. מִשְׁכָּנוֹ עַל הָעֵצִים בְּיַעֲרוֹת־עַד שֶׁבְּאִיֵּי בּוֹרְנֵיאוֹ וְסוּמַטְרָה.

אוּרָנוּס° ז׳ [יוונית: ouranos שמים] שֵׁם כּוֹכַב־לֶכֶת גָּדוֹל שֶׁנִּתְגַּלָּה בִּשְׁנַת 1781 עַל־יְדֵי הָאַסְטְרוֹנוֹם הֶרְשֶׁל. אוּרָנוּס הוּא הַשְּׁבִיעִי בְּמֶרְחַקּוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ.

אוּרַנְיוּם° ז׳ [מן: Uranus שם הכוכב] יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי רַדְיוֹאַקְטִיבִי; מַתֶּכֶת לְבָנָה, כְּבֵדָה וְקָשָׁה. עַד הַזְּמַן הָאַחֲרוֹן הִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּאוּרַנְיוּם בְּתַעֲשִׂיַּת צְבָעִים, זְכוּכִית. הַבִּקּוּעַ הָרִאשׁוֹן שֶׁל אֲטוֹמִים נֶעֱרַךְ בְּהַצְלָחָה בַּאֲטוֹמֵי הָאוּרַנְיוּם (בִּשְׁנַת 1939). הַפְּצָצָה הָאֲטוֹמִית (נוֹצְרָה בִּשְׁנַת 1945) עֲשׂוּיָה אוּרַנְיוּם וְתוֹלְדוֹתָיו (Uran, סִימָן כִּימִי U, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 238.14, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 18.68).

אוֹרְנִיתוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: ornis (ornithos) ציפור + logos לימוד] עֲנַף הַזּוֹאוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר חַיֵּי הָעוֹפוֹת.

— **אוֹרְנִיתוֹלוֹג°** ז׳ מֻמְחֶה בְּאוֹרְנִיתוֹלוֹגְיָה, חוֹקֵר חַיֵּי הָעוֹפוֹת.

אורנמנט

אוֹרְנָמֶנְט° ז׳ [צרפתית: ornement, מלאטינית: ornamentum קישוט] קִשּׁוּט, עִטּוּר הַמֻּרְכָּב מִצּוּרוֹת מֵעוֹלַם הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ, מִצּוּרוֹת הַנְדָּסִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה. [אוֹרְנָמֶנְטִים]

— **אוֹרְנָמֶנְטִיקָה°** נ׳ תּוֹרַת הַקִּשּׁוּט וְהָעִטּוּר, מְלֶאכֶת הָעִטּוּרִים: אוֹרְנָמֶנְטִיקָה עַרְבִית.

אוֹרְצֵל° ז׳ [אור+צל] תַּעֲרֹבֶת שֶׁל אוֹר וָצֵל: ״כְּעַרְבֵי הַשְּׂדֵרוֹת הָאֲרֻכּוֹת הָאֲחוּזוֹת קִסְמֵי אוֹרְצֵל״ (שמיר, עירום 77). ״פְּעָמִים הָיָה נִגְלֶה לוֹ בָּאוֹרְצֵל הַזּוֹהֵר מִבַּעַד לְצָעִיף הַמַּיִם״ (נ׳ שחם, שיכון 232).

אוֹרְקוֹלִי° ת׳ [אור + קול] הַכָּרוּךְ בִּרְאִיָּה וּבִשְׁמִיעָה, חֲזוּתִי־שְׁמִיעָתִי (audio-visual): פָּנַס־הַקֶּסֶם, הַפַּטֶּפוֹן, מְכוֹנַת הַקּוֹלְנוֹעַ הֵם מַכְשִׁירִים אוֹרְקוֹלִיִּים. — [אוֹרְקוֹלִית, אוֹרְקוֹלִיִּים, אוֹרְקוֹלִיּוֹת]

אוֹרָקֶל° ז׳ [לאטינית: oraculum נבואה] 1, נְבוּאָה, דְּבַר הָאֵל הַבָּא בִּתְשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת הַכֹּהֵן. 2, מְקוֹם מִשְׁכַּן הָאֵל שֶׁעָנָה לַכֹּהֵן, לְפִי אֱמוּנַת עַמֵּי־הַקֶּדֶם. לְפִרְסוּם רַב זָכָה הָאוֹרָקֶל בְּדֶלְפִי שֶׁבְּיָוָן הַקְּדוּמָה. 3, הַכֹּהֵן אוֹ הַכֹּהֶנֶת שֶׁהִגִּידוּ אֶת דְּבַר הָאֵלִים. — [אוֹרָקְלִים]

אורר [מן אֲוִיר]

~ פִּע׳ **אִוְרֵר°** פ״י 1, הֶחֱלִיף אֶת הָאֲוִיר, הִכְנִיס אֲוִיר צַח: אִוְרַרְנוּ אֶת הַחֶדֶר עַל־יְדֵי פְּתִיחַת הַחַלּוֹנוֹת. 2, [בהשאלה] רִעְנֵן, חִדֵּשׁ: ״לְבַקֵּר בְּתֵיאַטְרָאוֹת, בְּבָתֵּי־קָהֲוָה, לְאַוְרֵר וּלְרַעֲנֵן אֶת הַמַּחֲשָׁבוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים שו). — [לְאַוְרֵר אֶת־, מְאַוְרֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻוְרַר°**, הֻחְלַף אֲוִירוֹ, הֻכְנַס בּוֹ אֲוִיר צַח: הַחֶדֶר אֻוְרַר עִם פְּתִיחַת הַחַלּוֹנוֹת. — [מְאֻוְרָר, יְאֻוְרַר]

~ הת׳ **הִתְאַוְרֵר°**, 1, הִתְחַלֵּף בּוֹ הָאֲוִיר, הֻכְנַס בּוֹ אֲוִיר צַח: הָאוּלָם הִתְאַוְרֵר כְּשֶׁפָּתַחְנוּ אֶת חַלּוֹנוֹתָיו. 2, [בהשאלה] הִתְרַעֲנֵן, הִתְחַדֵּשׁ: ״אוֹתָהּ הָרַעֲנַנּוּת... שֶׁל אִישׁ הַמִּתְאַוְרֵר בְּרַחֲבֵי הָעוֹלָם״ (ברקוביץ, הראשונים רמח). — [לְהִתְאַוְרֵר, מִתְאַוְרֵר, יִתְ־]

אוֹרְשִׁינָה*, אוֹרַשְׁנָא* נ׳ [ערבית: וַרַשָׁאן יונת־בר] שֵׁם שֶׁל עוֹף אַגָּדִי הַמַּאֲרִיךְ יָמִים (סנהדרין קח:) [מקביל לשם העוף האגדי שבאיוב כט יח ״חול״, או לשם העוף היווני Phoenix]

אוֹרְתוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: orthos ישר + graphein לכתוב] כְּתִיב, כְּתִיבַת מִלִּים בְּהֶתְאֵם לְצֵרוּפִים הַמְקֻבָּלִים שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת בַּמִּלִּים.

— **אוֹרְתוֹגְרָפִי°** ת׳ כְּתִיבִי, הַשַּׁיָּךְ לְאוֹרְתוֹגְרַפְיָה: בְּעָיוֹת אוֹרְתוֹגְרָפִיּוֹת. שְׁגִיאוֹת אוֹרְתוֹגְרָפִיּוֹת אֵצֶל תַּלְמִידֵי הַכִּתּוֹת הַנְּמוּכוֹת שֶׁל בֵּית־הַסֵּפֶר.

אוֹרְתּוֹדוֹקְס°, אוֹרְתּוֹדוֹכְּס° ז׳ [מיוונית: orthos ישר + doxa דעה] 1, חָסִיד, אָדָם אָדוּק בְּדָת: ״וְכָל יְהוּדִי אֲמִתִּי, בֵּין

שֶׁהוּא אוֹרְתּוֹדוֹכְּס אוֹ לִיבֶּרָל״ (אחד העם, שעח). 2, אָדָם נֶאֱמָן לְדֵעָה וְאָדוּק בָּהּ לְלֹא סְטִיָּה וּפְשָׁרוֹת. – [אוֹרְתּוֹדוֹקְסִים]

– אוֹרְתּוֹדוֹקְסִי ◊ ת׳ 1, אָדוּק וְנֶאֱמָן בֶּאֱמוּנָתוֹ, חָרֵד: יַהֲדוּת אוֹרְתּוֹדוֹקְסִית. 2, עָקִיב, שֶׁאֵינוֹ סוֹטֶה מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִן הָעֶקְרוֹנוֹת כִּמְלֹא נִימָה: מַרְקְסִיזְם אוֹרְתּוֹדוֹקְסִי.

– אוֹרְתּוֹדוֹקְסִיָּה ◊ נ׳ צִבּוּר הָאוֹרְתּוֹדוֹקְסִים, קְהַל הָאֲדוּקִים: ״אַחֲרֵי יוֹבְלוֹת שֶׁל חַיֵּי שָׁלוֹם... וְשֶׁל אוֹרְתּוֹדוֹכְּסִיָּה מִתְחַסֶּדֶת וְשֶׁל בָּתֵּי־חֲרֹשֶׁת לְרַבָּנִים״ (ביאליק, על חכמת ישראל).

– אוֹרְתּוֹדוֹקְסָלִיּוּת ◊ נ׳ אֲדִיקוּת.

אוֹרְתּוֹפֶּדְיָה◊ נ׳ [מיוונית: orthos ישר + paideia חינוך] עֲנַף הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּתִקּוּן מוּמִים בְּאֵבְרֵי הַתְּנוּעָה (הַשֶּׁלֶד וְהַשְּׁרִירִים).

– אוֹרְתּוֹפֶּד ◊ ז׳ מֻמְחֶה לְתִקּוּן מוּמִים בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, בְּיִחוּד בְּאֵבְרֵי הַתְּנוּעָה.

– אוֹרְתּוֹפֶּדִי ◊ ז׳ שֶׁל אוֹרְתּוֹפֶּדְיָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְתַקֵּן מוּמִים בְּאֵבְרֵי הַגּוּף: נַעֲלַיִם אוֹרְתּוֹפֶּדִיּוֹת.

אוש [ארמית: אֲוַשׁ רעש, שאן]

~ פִּע׳ אִוֵּשׁ ° פ״ע רָעַשׁ, רִשְׁרֵשׁ: ״וְאִוְשָׁה קֶשֶׁת לִבִּי״ (שלונסקי, שירים א 24). – [לְאַוֵּשׁ, אוֹוֵשׁ, יְאַוֵּשׁ]

~ פִּע׳ אִוֵּשׁ ° פ״ע הִשְׁמִיעַ אִוְשָׁה, רִשְׁרֵשׁ רִשְׁרוּשׁ קַל: ״הָאִילָנוֹת הַמְאַוְּשִׁים וְהַהוֹמִים״ (סוקולוב, במראות 53). ״רַק בֵּין הָאֳרָנִים הָרוּחַ מְאַוְּשָׁה״ (שמעוני, פואימות ב רצה). ״עֲרִירִים יְאַוְּשׁוּ צְעָדַי בַּיַּעַר זֶה״ (שלונסקי, שירים א 115). ״כְּרֶכֶב שֶׁל אֵשׁ יִשָּׂאֵנוּ (הַמָּטוֹס) מָרוֹם בִּמְעוֹפוֹ הַמְאַוֵּשׁ״ (ש׳ שלום, שירים תקנו). – [לְאַוֵּשׁ, מְאַוֵּשׁ, יְ־]

~ הת׳ הִתְאַוֵּשׁ °, נִשְׁמְעָה בּוֹ אִוְשָׁה: ״הָרוּחַ הִתְאַוְּשָׁה בֵּין צִמְחֵי הָעֲצִיצִים״ (בארון, פרשיות 20). ״מוֹרִיקִים בִּירַקְרַק רֵאשִׁית אָבִּים וּמִתְאַוְּשִׁים אִוְשָׁה רוֹנֶנֶת לְמַשַּׁב רוּחַ צַח״ (ליסיצקי, תולדות 79). ״אִמֵּץ יַנַּאי כָּתֵף זוֹ שֶׁבְּיָדוֹ וְאֵטוּן־רְדִידָהּ נִתְאַוֵּשׁ״ (שמיר, מלך 84). – [לְהִתְאַוֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶאֱוִישׁ ° פ״י גָּרַם שֶׁיְּאַוֵּשׁ: ״הֵמִית הָרוּחַ כִּי תְעַלְעֵל תַּאֲוִישׁ פֹּארָהּ״ (ליסיצקי, במעלות 52). – [לְהַאֲוִישׁ, מַ־, יַ־]

– אַוֵּשׁ עַל פְּלוֹנִי* [על־פי הארמית, כתובות ג:], נָהַם וְרָטַן עָלָיו.

אֹוֶשׁ°, אווש ז׳ [מן אִוְשָׁה] אִוְשָׁה, רִשְׁרוּשׁ, מֶשֶׁק: ״יָקוּם בּוֹ יְרַחֲפוּ אֹוְשֵׁי כְּנָפַיִם שֶׁל נִסִּים״ (שלונסקי, שירים ב 306). – [אֹוֶשׁ־. אֲוָשִׁים, אָוְשֵׁי־]

אִוְשָׁה׳, איוושה נ׳ [מארמית: אֲוַשׁ רעש] רִשְׁרוּשׁ, שָׁאוֹן קַל, הֲמֻלָּה: ״שֶׁיֵּשׁ הומות וְקוֹלוֹת וְאִוְשׁוֹת בְּיוֹם הַגְּשָׁמִים״ (רש״י תענית ח:). ״וְשָׁתַק אֶת הָאִוְשָׁה הַצִּרְעָתִית״ (יזהר, צקלג 477). אִוְשַׁת הָרוּחַ בֵּין הֶעָלִים. – [אִוְשַׁת־, אִוְשׁוֹת]

אִוְשׁוּשׁ°, איוושוש ז׳ [מן אושש אִוְשֵׁשׁ] אִוְשָׁה קַלָּה, רַחַשׁ קַל: ״וְכָל קָנֶה אָמַר אִוְשׁוּשׁ״ (יזהר, שיירה 97). ״עִם אִוְשׁוּשׁ דּוּמִיָּה רַחֲשׁוּשׁ: כְּחַלְחָלָה״ (גורי, פרחי 48). – [אִוְשׁוּשׁ־, אִוְשׁוּשִׁים, ־שֵׁי־]

אושיה, ראה אֻשְׁיָה.

אוֹשְׁכֵּי־בוּשְׁכֵּי*, 1*, שְׁתֵּי מִלּוֹת־כִּשּׁוּף שֶׁמּוּבָנָן, לְפִי רַשִׁ״י, יוֹם וָלַיְלָה: ״הָאוֹמֵר... אוֹשְׁכֵּי וּבוּשְׁכֵּי יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי״ (שבת סז:). 2° [בהשאלה] קִשְׁקוּשׁ מִלִּים: ״אֵלּוּ אוֹשְׁכֵּי בּוּשְׁכֵּי מְקַרְקְשִׁים בְּקֻפְסָה זוֹ שֶׁשְּׁמָהּ מֹחַ״ (שנהר, ב 324).

אושכף, ראה אֻשְׁכָּף.

אוֹשָׁנִי°, אוושני ת׳ [מן אִוְשָׁה] מַשְׁמִיעַ אִוְשָׁה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין רַחַשׁ קַל: ״תְּחִלָּה הוּטְחָה בְּפָנֶיהָ שְׁתִיקָה אִוְשָׁנִית״ (שנהר, ג 353). – [אִוְשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אושפיז, ראה אֻשְׁפִּיז. אושק, ראה אֹשֶׁק.

אושפיזכן, ראה אֻשְׁפִּיזְכָן. אושר, ראה אֹשֶׁר.

אושש [מן אוש, אִוֵּשׁ]

~ אִוְשֵׁשׁ ° פ״ע רִשְׁרֵשׁ, הִשְׁמִיעַ אִוְשָׁה: ״מִכְּשִׁיר הָאַלְחוּט שֶׁלָּהֶם אִוְשֵׁשׁ״ (יזהר, שיירה 127). – [לְאַוְשֵׁשׁ, מְ־, יְ־]

א. **אוֹת** ז׳ [אכדית: itu; ארמית: אָתָא] 1, סִימָן, תָּו: ״וַיָּשֶׂם ה׳ לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ״ (בראשית ד טו). אוֹת הַצְטַיְּנוּת. אוֹת כָּבוֹד. 2, פֶּלֶא, מוֹפֵת: ״וְאֶת־הַמַּטֶּה... אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת״ (שמות ד יז). 3° [בצבא] תָּו אוֹ עִטּוּר הַמְסַמֵּן הֶשֵּׂג אִישִׁי פָּתוּחַ מְסַיֵּם אוֹ הִשְׁתַּתְּפוּת בְּמִבְצָע חָשׁוּב: אוֹת צַנְחָן, אוֹת הַקּוֹמְמִיּוּת. 4°, סִימָן מֻסְכָּם לִמְסִירַת הוֹדָעָה: אוֹת אַזְעָקָה. אוֹת אַרְגָּעָה. – [אוֹת־, אוֹתוֹת, אוֹתוֹת־]

– לְאוֹת־, לְסִימָן־, לְצִיּוּן־, לְהַבָּעַת־: ״אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ״ (בראשית ט יג). הָאִישׁ הֵנִיעַ בְּרֹאשׁוֹ לְאוֹת הַסְכָּמָה. נָתַתִּי לוֹ אֶת הַסֵּפֶר לְאוֹת תּוֹדָה.

– בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים [שאול מן דברים כו ח: ״ויוציאנו ה׳... ובאותות ובמופתים״] בִּרְאָיוֹת מַכְרִיעוֹת, בְּהוֹכָחוֹת שֶׁאֵין לְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן: הוֹכַחְתִּי לוֹ אֶת אֲמִתּוּת דְּבָרַי בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים.

– אוֹת־חַיִּים °, סִימַן חַיִּים, הוֹכָחָה שֶׁעוֹדֶנּוּ חַי: ״כִּי אָמְנָם יֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹת חַיִּים וְצָרִיךְ לָשִׂים אֵלָיו לֵב״ (אחד העם, יא). לֹא נִתְקַבֵּל כָּל אוֹת חַיִּים מִן הָאִישׁ שֶׁנָּסַע אֶל מֵעֵבֶר לַיָּם.

– אוֹת־גְּבוּרָה °, עִטּוּר הַנִּתָּן לְמִי שֶׁהִצְטַיֵּן בְּמַעֲשֵׂי־גְבוּרָה בִּשְׂדֵה הַקְּרָב אוֹ בִּתְחוּם אַחֵר.

– אוֹת־הַקּוֹמְמִיּוּת °, עִטּוּר שֶׁנִּתַּן עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה לַחַיָּלִים וְלָאֶזְרָחִים שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בְּמִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר לְעַצְמָאוּת יִשְׂרָאֵל (תש״ח).

– אוֹת־קַיִן ° (על־יסוד האות ששם ה׳ לקין, בראשית ד טו), תְּעוּדַת קָלוֹן, סִימַן גְּנַאי לְמִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע, בְּיִחוּד לְרוֹצֵחַ: ״אוֹת־קַיִן עַל מֵצַח־הָעוֹלָם וְאוֹת כִּשָּׁלוֹן לְזֶרַע אֱלֹהִים הַשְּׁבוּרָה״ (ביאליק, ידעתי). ״וַיְהִי כְּאִלּוּ הוּשַׂם אוֹת־קַיִן עֲלֵי מִצְחִי״ (שמעוני, פואימות א כט)).

– נָתַן בּוֹ אוֹתוֹתָיו °, טָבַע רִשּׁוּמוֹ עָלָיו: הַמַּחֲלָה הַמְּמֻשֶּׁכֶת נָתְנָה אוֹתוֹתֶיהָ בּוֹ וּבְקֶצֶב עֲבוֹדָתוֹ.

ב. **אוֹת*** נ׳ [מן א. אות – במשמעות מיוחדת] הַצּוּרָה שֶׁבִּכְתָב לַהֲגָיִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבַּלָּשׁוֹן: ״הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת (בְּשַׁבָּת)... חַיָּב״ (שבת יב ג). א, ב; A, B הֵן אוֹתִיּוֹת. – [אוֹת־, אוֹתִיּוֹת, אוֹתִיּוֹת־]

– אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ °, כִּנּוּי לָאוֹתִיּוֹת אית״ן מש״ה וכל״ב, הַנּוֹסָפוֹת לַשֹּׁרֶשׁ בִּנְטִיּוֹת, בְּכִנּוּיִים וְכַדּוֹמֶה.

– אוֹתִיּוֹת דְּרַבִּי עֲקִיבָא*, מִדְרָשׁ עַתִּיק, מְיֻחָס לְרַבִּי עֲקִיבָא, הַמֵּכִיל דְּרָשׁוֹת וּרְמָזִים, מְיֻסָּדִים עַל אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית.

– אוֹת בְּאוֹת °, כַּכָּתוּב, כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ, בְּדִיּוּק נִמְרָץ.

— אותיות מחכימות ^, 1 ^, למוד שבכתב טוב הוא מלמוד שבעל־פה; נקל לו לאדם להבין מה שהוא קורא יותר ממה שהוא שומע: "וכבר היתה שומה בפי קודמין: אותיות מחכימות" (עמדין, מגדל עוז). 2°, כנוי לספרי חכמה ודעת.

— אותיות של־טל־ומטר־°, כנוי עממי לאותיות קטנות וזעירות [על־שום המלים "ותן טל ומטר לברכה" הנוספות בתפילת "שמונה עשרה" בברכת השנה, והן נדפסות ב"סידורים" באותיות קטנות מן הברכה כולה]

— אותיות של קדוש־לבנה°, כנוי עממי לאותיות גדולות מאד [על־שום תפילת "קידוש לבנה" הנדפסת ב"סידורים" באותיות גדולות מאוד, למען יוכל המתפלל לקוראן בערב לאור הירח]

— אותיות פורחות* [שאול מן עבודה זרה יח., ושם כפשוטו — על אותיות התורה] כנוי לדברים סתמיים, מלים ערטילאיות שאינן אומרות כלום.

— הוא מבין באותיות הקטנות°, [שאול מאידיש] הוא למדן ויַדען בספרי־מחקר.

א. אות [קרוב אל יאת]

~ נפ׳ נאות, 1, הסכים, התרצה: "אך־בזאת נאות לכם" (בראשית לד טו). "ישלח מעדה... אל יאות איש עמו בהון ובעבודה" (מגילת ברית דמשק ח 26—30). "ואפצר בו עד בוש, עד כי נאות ללכת עמי" (עגנון, אלו שה). 2 ^, התאים, היה ראוי: "לך מלכות... לך תאות תהלתי" (אברהם אבן־עזרא, לך אלי). 3*, נהנה, הפיק הנאה: "אין מברכין על הנר (במוצאי שבת) עד שיאותו לאורו" (ברכות ח ו). — [להאות ל־, נאות, יאות]

ב. אות [מן א. אות; ראה גם אתת]

~ פע׳ אותת° פ"י שדר אותות וסימנים למרחק: מאותתים באלף־בית "מורס" או בשיטה אחרת — באורות, בדגלים, במראות, בתנועות ידים ועוד [עיין גם אתת]. — [לאותת, אותתי, מאותת, י־]

~ הת׳ נתאותת°, שדר באותותיו, הופיעו אותות וסימנים: "אורות נתאותתו בהר מלפנים ומאחור" (שמיר, הוא הלך 231). "גימל־נון־בית נתאותתו כנגדו" (סביב, כעשב 139). — [להתאותת, מת־, ית־]

אותי, אותך וכו׳ — ראה א. את.

אותיום* [נוסח אחר: אותיאוס] תה"פ [יוונית: eutheos מהר, מיד] תכף ומיד: "נמצא על שלה אותיום" (נידה ב ב).

אותנטי°, אוטנטי° ת׳ [יוונית: authentikos מקורי] אמתי, מקורי, מסמך, בלתי מזיף: ידיעה אותנטית. תעודה אותנטית. — [אותנטית, ־טיים, ־טיות]

— אותנטיות° נ׳ אמתיות, מקוריות: אין להטיל ספק באותנטיותו של המסמך שהגש.

אות־נפש נ׳ ראה אוה.

אז תה"פ [מן הצורה הקדומה: אזי; ערבית אד׳א; ארמית: אדין] 1, בעת ההיא, באותם הימים שעברו: "והכנעני אז בארץ" (בראשית יב ו). "אז ישיר־משה ובני ישראל" (שמות טו א). 2, בימים שיבואו, בעתיד: "אז יזעקו אל־ה׳ ולא יענה אותם" (מיכה ג ד). 3, באפן זה, במצב זה: "ישנתי, אז ינוח לי" (איוב ג יג). "אם־תבקשנה... אז תבין יראת ה׳" (משלי ב ה). "לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי" (תהלים קיט צב). "לו עמי שכנת, אז גם את, כנף רננים, בכית" (ביאליק, אל הצפור).

— מאז, 1, משכבר, מלפני ימים רבים: "אשר דבר ה׳ אל־מואב מאז" (ישעיה טז יג). "עתה נבראו ולא מאז" (ישעיה מח ז). 2, משעה ש־, מזמן ש־: "לא־היה כמהו בכל־ארץ מצרים מאז היתה לגוי" (שמות ט כד). "כה יעמד... מאז אור הבקר עד ראש האשמורה" (ביאליק, המתמיד). 3°, מאותו הזמן והלאה: "מאז — מאז לי היתה פנה" (ביאליק, בשל תפוח).

— כמאז°, כמו בימים שעברו, כמלפנים: "וכמאז לא מש ממקומו חתול ביתנו...וכמאז באפל מתוחים קורי ארג העכביש" (ביאליק, בתשובתי).

— מאז (ו)מעולם (על־יסוד תהלים צג ב), מאז ומתמיד°, מימים קדומים: "גנוז מטמון מסתרים, המשמר מאז ומעולם לשנינו" (ביאליק, צפורת). מלחמות בין עמים ומדינות לא פסקו מאז ומתמיד.

— מני אז°, מאז, מימים שעברו: "ולבי מלא כחות חדשים לא ידעם מני אז" (ביאליק, משירי החורף).

אזב [מן אזוב 3]

~ פע׳ אזב° פ"י כסה באזוב או בשכבה דקה כאזוב: "עוד הבקר רטב, עוד טלו מאזב חמוקי הגבעה" (שלונסקי, שירים ב 310). — [לאזב את־, מאזב, י־]

~ פע׳ אזב°, כסה באזוב: "קורה רטבה, מסקסת ומאזבת" (שופמן, א 189) "הבחנתי... בין הקורות הישנות והמאזבות בקן צפור" (גלעד, גלבוע 25). [וראה עוד ערך מאזב] — [מאזב, יאזב]

~ הפ׳ האזיב° פ"ע עלה בו אזוב, כסה באזוב: "האזיבו רעפי הלזבזת" (יזהר, צקלג 177). — [להאזיב, מ־, י־]

~ הת׳ התאזב*, נעשה כאזוב, הוריקו פניו כאזוב: "כל זמן שהאשה מקבלת עברין היא מתכערת ומתאזבת" (בראשית רבה מה) [לפי נוסח אחר שם: מתעזבת] — [להת־, מת־, ית־]

אזבסט° ז׳ [יוונית: asbestos שאינו כבה] פשתן־האדמה; חמר מינרלי בעל סיבים, שאין האש שולטת בו. אורגים מסיביו אריגים, פתילות, לוחות ועוד, שהם עמידים בפני האש.

אזבסטון° ז׳ [מן אזבסט] צריף בנוי לוחות של אזבסט: העולים החדשים שכנו זמנית באזבסטונים. — [אזבסטונים]

אזגד* ז׳ [ארמית, תר׳ אונקלוס בראשית לב ז] שליח, רץ: "נכנס... האזגד והניח מכתבים על השלחן" (דרויאנוב, 1426). — [אזגדים]

ענף וזרעים של אזדרכת

אזדרכת° נ׳ [מסורית] אילן־נוי שמגדלים בארץ־ישראל בשדרות ובגנים (Melia Azedarach). פרחי האזדרכת סגלים וריחניים, פרותיה בתי־גלעין המכילים שמן, אך אינם נאכלים. — [אזדרכת־, אזדרכות]

אזהרה* נ׳ [מן ב׳ זהר, הזהיר] 1 *, אתראה, צו שלא לעשות איזה דבר: "אזהרה לבית־דין שלא יהא רך לזה וקשה לזה" (כתובות מו.). "תקפה יצרה ועברה על אזהרת הדודה" (ביאליק, מאחורי ג). 2 *, הסבת תשומת־הלב על סכנה צפויה, על אסור חמור וכדומה. — [אזהרת־, אזהרות, אזהרות־]

— **אזהרות** ^, פיוטים שונים על תרי״ג מצוות, הנאמרים בתפלת מוסף בחג השבועות.

אזהרתי° ת׳ [מן אזהרה] הכולל אזהרה, מתרה: בדבריו נשמע צליל אזהרתי. — [אזהרתית, ־תיים, ־תיות]

אזוב, איזוב ז׳ [אכדית: zûpu; ארמית: איזובא; ערבית: זופא; יוונית: hyssopos] 1, צמח ריחני ממשפחת השפתניים (Majorana). נפוץ בהרים, פרחיו לבנים־כחלחלים. עליו נאכלים כתבלין לפת. משתמשים בו גם לרפואה. אחד מסוגיו שמש בימי־קדם לחטוי ולטהור (שמות יב כב). 2 ° [בספרות] שם נרדף לצמח "טחב" העולה במקומות לחים על עצים ועל אבנים: "אזוב עולה בגל" (ביאליק, אכן חציר). — [אזוב־, אזובי; אזובים, אזובי־, גם אזובים]

— **מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר** (מלכים א ה יג). מן הדבר הגדול ועד הקטן ביותר.

אזוב 1

— **אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר*** (מועד קטן כה:). אם גדולים וחזקים נפלו בצרה, איך ימלטו החלשים?

אזובי° ת׳ [מן אזוב] 1, שדמות אזוב לו: "הגב יפה־העל על ירקותו האזובית" (שלונסקי, שירים ב 276). 2, נמוך וזעיר כאזוב: "השירה המתחדשת... אף היא נמוכת קומה נשארה, אזובית" (ביאליק, שירתנו הצעירה). — [אזובית, ־ביים, ־ביות]

אזוביון*, איזוביון ז׳ [אולי אזוב + יון] צמח ריחני בעל פרחים כחלים ממשפחת השפתניים (Lavandula). מינים אחדים גדלים בר בארץ, ואחרים משמשים כצמחי־נוי. אחד ממיניו שמש בימי־קדם מאכל ורפואה להשמדת התולעים שבמעים: "אין אוכלין אזוביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים" (שבת יד ג). — [אזוביונים]

אזוביון

אזובית° נ׳ [מן אזוב] צמח־בר ממשפחת השפתניים הגדל בסלעים בחלקים החרבים של ארץ־ישראל (Origanum dayi). פרחיו כחלים. — [אזובית־, ־ביות]

אזוטרי° ת׳ [מיוונית: esoterikos פנימי] פנימי, שבצנעה, הנמסר רק לחוג מצמצם: ספרות פילוסופית אזוטרית. — [אזוטרית, אזוטריים, ־ריות]

אזון^, איזון ז׳ [מן ב׳ אזן, אזן] 1 °, שקילה, השואת המשקל: איזון כפות המאזנים. 2 ^, שמירה על שווי־המשקל, על היחס הרצוי: "בחשבון מחשבותיך וטוב איזונם" (בדרשי, בחינת עולם טו). איזון החמר המדעי והספרותי בירחון. איזון הכחות בעולם. 3 °, עריכת מאזן, השואת חשבונות ההכנסה וההוצאה בבית־מסחר, בבנק וכדומה. 4 °, קביעת שעור ההוצאות לפי ההכנסות: איזון התקציב. איזון רמת החיים. 5 °, כוון דבר או החזקתו במצב אפקי (מאזן): איזון נשק [בתרגילי־סדר בצבא] — [איזון־]

אזוק° ת׳ [מן אזקים] כבול, אסור: "וראיתי שמוליכים אדם אחד אזוק באזקים של ברזל" (עגנון, אלו ראו). — [אזוקה, אזוקים, אזוקות]

אזור, איזור ז׳ [מן אזר] 1, חגורה: "ואזור עור אזור במתניו" (מלכים ב א ח). 2 °, חלק מיחד בגוף, בארץ, בעיר וכו׳: אזור הקיבה. אזור ההרים. אזור התעשיה. 3 °, רצועה, חלק משטח כדור בין שני מעגלים מקבילים: מעלות־הרחב של הארץ מחלקות אותה לחמשה אזורים יסודיים: האזור החם — בין חוג הגדי לחוג הסרטן, שני האזורים הממזגים שבין החוגים ובין מעגלי הקטב, ושני אזורי הקרח אשר מעבר למעגלי הקטב. 4 ° [בצבא] יחידת־משנה בסיסית בהגנה מרחבית, הכוללת ישוב כפרי או חלק בישוב עירוני. מפקד אזור. — [אזור־, אזורו; גם אזורו; אזורים, אזורי־, גם אזורים, אזורי־]

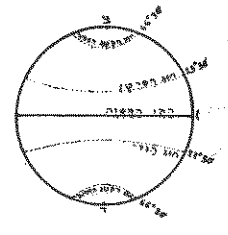
אזורי כדור־הארץ

— **שיר־אזור**^ [בערבית: מושח, בשירה העברית בתקופת ספרד] שיר הבנוי מחרוזות (סטרופות) אחדות, שביניהן מצוי "אזור" — בית שחרוזיו ומשקליו מיחדים והם חוזרים מפעם לפעם.

אזור ת׳ [מן אזר, אזר] 1, חגור, קשור למתנים: "ואזור עור אזור במתניו" (מלכים ב א ח). 2 ^, חגור באזור: "אזורי אש, עטויי עז ותהלה" (פיוטים, סידור 724). "ויהודים אזורי אבנטים עומדים על הפתחים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ח). "אני עומד משתומם שאף אני אזור ועטור תפלין כאדם מישראל" (עגנון, אלו רג). — [אזורה, אזורים, ־ות]

אזור°, איזור ז׳ [מן אזר, אזר] אמוץ, חזוק: יש צרך באזור הכחות לשם התגברות על המשבר. — [אזור־]

אזורה* נ׳ [מן אזור] אזור, חגורה: "אזורה גדולה יש לי בידך" (שבועות מג.). — [אזורת־, אזורות]

אזורי°, אזורי° ת׳ [מן אזור] של אזור מסים בעיר או במדינה: כנוס אזורי. מפקח אזורי. — [אזורית, אזוריים, ־ריות]

אזי תה״פ [הצורה הקדומה והמקורית של אז, ראה ערך זה] אז, כי אז: "לולא ה׳ שהיה לנו... אזי חיים בלעונו" (תהלים קכד ב–ג).

אזילה° נ׳ [מן אזל, אזל] אפיסה, הפסקות: יסורי המטילים במדבר עם אזילת המים מכליהם. אזילת כספי הסיוע. — [אזילת־]

אזירה° נ׳ [מן אזר, אזר] חגירה, אזור [בהשאלה]: "יש לעשות זאת באזירת כל הכחות" (שרת, ׳דבר׳ 1932). — [אזירת־]

אזימות* ז׳ [מערבית: אס־סמות הדרכים] 1, [באסטרונומיה] זוית־האפק; זוית הנמדדת לארך האפק בין נקדת הדרום של הצופה ובין בסיס האנך היורד מן האובייקט אל האפק; האזימות נמדד בכוון מחוגי השעון. 2 [בטופוגרפיה] זוית הנמדדת לארך האפק בין נקדת הצפון לעצם מסים — בכוון מחוגי השעון.

אִזְכּוּר°, אִיזְכּוּר ז׳ [מן אזכר, אִזְכֵּר] [בהתכתבות משרדית] הַזְכָּרַת מַרְאֵה מְקוֹמוֹ אוֹ סִימָנוֹ שֶׁל דָּבָר בִּכְתָב: הֶעָרוֹת מֵעֵין ״לְפִי מִכְתָּבוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי מִיּוֹם פְּלוֹנִי״, ״לְפִי סָעִיף פְּלוֹנִי שֶׁל חֹק פְּלוֹנִי״ הֵן אִזְכּוּרִים (Reference). – [אִזְכּוּר־, אִזְכּוּרִים, ־כּוּרֵי־]

אזכר [מן אַזְכָּרָה]

~ פִּע׳ **אִזְכֵּר**° פ״י [בהתכתבות משרדית] הִזְכִּיר, הֶעֱלָה מַרְאֵה־מְקוֹמוֹ אוֹ סִימָנוֹ שֶׁל דָּבָר, צִיֵּן דָּבָר לִתְשׂוּמֶת־לִבּוֹ שֶׁל הַקּוֹרֵא: ״כָּל מָקוֹם בַּחֹק הַמְאַזְכֵּר אֶת הַהוֹרָאָה״ (רשומות). – [לְאַזְכֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻזְכַּר**°, צֻיַּן בִּכְתָב, הֶעֱלָה מַרְאֵה־מְקוֹמוֹ אוֹ סִימָנוֹ: מִסְפָּרוֹ שֶׁל הַסָּעִיף אֻזְכַּר בַּחוֹזֶה. – [מְאֻזְכָּר, יְאֻזְכַּר]

אַזְכָּרָה נ׳ [מן זכר, הִזְכִּיר] 1*, הַזְכָּרָה: ״שֶׁתְּהֵא אַזְכָּרָתָן (שֶׁל יְמֵי הַפּוּרִים) קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן״ (ירושלמי מגילה עד ב). 2°, דִּבְרֵי תְּפִלָּה אוֹ הָעֲרָכָה הַנֶּאֱמָרִים לְזִכְרוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר: בְּכ׳ בְּתַמּוּז נֶעֶרְכָה אַזְכָּרָה לְד״ר הֶרְצְל ז״ל. 3, חֵלֶק מִקָּרְבַּן הַמִּנְחָה (שֶׁמֶן, סֹלֶת וּלְבוֹנָה) שֶׁהִקְטִיר הַכֹּהֵן עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַעֲלוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי ה׳ (ויקרא ב ב). 4*, הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, יְהוָה: ״הַשּׁוֹמֵעַ אַזְכָּרָה מִפִּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ״ (סנהדרין ס). – [אַזְכָּרַת־, אַזְכָּרוֹת, אַזְכָּרוֹת־]

אזל [ארמית: אֲזַל; ערבית: זָאל עבר]

~ פָּע׳ **אָזַל** פ״ע 1, תַּם, אָפֵס: ״הַלֶּחֶם אָזַל מִכֵּלֵינוּ״ שמואל א ט ז). 2, הָלַךְ, פָּנָה וְעָבַר: ״רַע רַע יֹאמַר הַקּוֹנֶה, וְאֹזֵל לוֹ אָז יִתְהַלָּל״ (משלי כ יד). – [לֶאֱזֹל, אָזְלָה, אוֹזֵל, יֶאֱזַל]

– **אָזַל לְשִׁיטָתוֹ**° [על־פי הארמית: ״אָזַל לשיטתיה״] הָלַךְ לְפִי דַּרְכּוֹ: ״וְעוֹד כָּתוּב בַּתּוֹסָפוֹת, וְהָרַמְבַּ״ם אָזַל לְשִׁיטָתוֹ״ (הזז, צל 18).

– **אָזְלָה יָד**, רָפְתָה הַיָּד: ״כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת (= אָזְלָה) יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב״ (דברים לב לו). ״וְכָהֲתָה הָעַיִן וְאָזְלָה הַיָּד וְיָבְשָׁה הַזְּרוֹעַ״ (אלחריזי, תח׳ איתיאל 109). ״אָזְלַת (= אָזְלָה) כָּל יָד וְקָצְרָה כָּל רוּחַ״ (ביאליק, ספיח טו). ״אָזְלָה יָדְךָ כְּבָר, לֹא תוּכַל לְהַעְפִּיל עוֹד״ (שניאור, שירים יא). ״מִיּוֹם לְיוֹם אָזְלָה יָדִי״ (פיכמן, קכד)

אֹזֶל°ז׳, **אֹזֶל**° ז׳ [מן אזל, אָזַל; בצירוף עם יָד, על־פי אָזְלַת יָד, דברים לב לו]:

– **אֹזֶל־יָד**°, **אֹזֶל־יָד**°, רִפְיוֹן, חֻלְשָׁה, חֹסֶר כֹּחַ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: ״אוֹנָאָה עַצְמִית, רִפְיוֹן־רוּחַ, אֹזֶל־יָד״ (שטיינמן, ״דבר״). ״כָּל טֵרוּף קַצְפָּהּ עַל הַרְגָּשַׁת אֹזֶל־יָדָהּ״ (פרלמן, תר׳ מסע 47).

אַזְלָא˝ ז׳ [מארמית: אֲזַל הלך] שֵׁם אֶחָד מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא (א֨), עַל־פִּי־רֹב בֶּן־זוּגוֹ שֶׁל הַקַּדְמָא (א֨), בֵּין הָאַחֲרוֹנִים בְּמַעֲרֶכֶת הַטְּעָמִים הַמַּפְסִיקִים.

אָזְלַת־° נ׳ [כעין סמיכות מן השם אָזְלָה, השאול מן הכתוב אָזְלַת יָד, דברים לב לו, אך שם הוראת פועל: הלכה היד, ראה לעיל ערך **אזל**] חֹסֶר־, הֶעְדֵּר־, אָבְדַן־ [שגור בצירופים:]

– **אָזְלַת־יָד**°, רִפְיוֹן, חֻלְשָׁה, חֹסֶר־כֹּחַ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: ״יֵשׁ הַרְבֵּה אָזְלַת־יָד בִּשְׁכִיבַת הָאָדָם בַּלֵּילוֹת״ (גרינברג, מן החכליל). ״בּוֹשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי מִפְּנֵי אָזְלַת יָדַי שֶׁאֵינָן נִשְׁמָעוֹת לִי״ (צמח, הדרך אל החירות). ״הֻדַּח מִמִּשְׁמַרְתּוֹ בְּשֶׁל אָזְלַת יָדוֹ״ (מגד, חדווה 337).

– **אָזְלַת־כֹּחַ**°, חֹסֶר־אוֹנִים: ״כּוֹרֵעַ וְנוֹפֵל מֵאָזְלַת כֹּחַ״ (לביא, מתוך הרעב).

– **אָזְלַת־לֵב**°, מֹרֶךְ־לֵב, פַּחְדָנוּת: ״צָעֲדוּ אֲנָשִׁים שֶׁהֶרְאוּ לִפְנֵי רֶגַע לֹא מְעַט אָזְלַת־לֵב״ (אלתרמן, משהו על אי־התערבות).

– **אָזְלַת־רוּחַ**°, רִפְיוֹן־רוּחַ, מְבוּכָה: ״הִתְגַּלְגֵּל לְמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁל מְבוּכָה וְאָזְלַת־רוּחַ״ (שמיר, מלך).

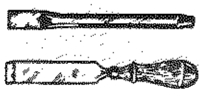

איזמלים שונים בימינו

אִזְמֵל*, **אִיזְמֵל** ז׳ [ערבית: אִזְמִיל; יוונית: smile] 1, מַסְלֶלֶת צָרָה לְפַסּוּל, לְסִתּוּת אֲבָנִים, לַחֲרִיתָה וְכַדּוֹמֶה: ״הַמַּעְצָד וְהָאִזְמֵל וְהַמַּסְלֶלֶת״ (כלים יג ד). 2, סַכִּין לְנִתּוּחִים: ״אֵין בְּשַׂר הַמֵּת מַרְגִּישׁ בָּאִזְמֵל״ (שבת יג:). – [אִזְמֵל־, אִזְמֵלִים, אִזְמְלֵי־]

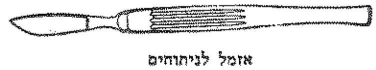

אזמל לניתוחים

– **אִזְמֵל־הַבִּקֹּרֶת**°, [בהשאלה] בִּקֹּרֶת חֲרִיפָה וְקַפְּדָנִית, נִתּוּחַ יְסוֹדִי שֶׁל יְצִירָה: ״כֵּיוָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לִנְעֹץ אֶת אִזְמֵל הַבִּקֹּרֶת בִּשְׁגָגָה אוֹ בִּזְדוֹנָה שֶׁפָּעַלְתִּי הַיּוֹם״ (שטיינמן, המחבלים בלילות).

אזמל [מן אִזְמֵל]

~ פִּע׳ **אִזְמֵל**° פ״י חָתַךְ, נִתַּח בְּאִזְמֵל: ״אִזְמְלוּ בָּם כְּמוֹ בְגוּפֵי עַכְבָּרִים וְקוֹפִים״ (גרינברג, רחובות רכד). – [לְאַזְמֵל, מְ־, יְ־]

אִזְמָרַגְד* ז׳ [מיוונית: smaragdos] אֶבֶן יְקָרָה שֶׁצִּבְעָהּ יָרֹק (Smaragd). בִּימֵי־קֶדֶם כָּרוּ אֶת הָאִזְמָרַגְד מִתּוֹךְ שִׁכְבוֹת הָאֲדָמָה שֶׁבְּמִצְרַיִם הָעֶלְיוֹנָה: ״אִזְמָרַגְדִּין וְשַׁבְזִיז וְסַבְהֲלוֹם״ (תרגום אונקלוס לשמות כח יח: נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם). – [אִזְמָרַגְדִּים, ־דִין]

אֹזֶן, אוֹזֶן נ׳ [אכדית uznu; אוגריתית: אֻדְן; ארמית: אוּדְנָא; ערבית: אֻד׳ן] 1 אֵיבַר־הַשְּׁמִיעָה בָּאָדָם וּבְבַעֲלֵי־הַחַיִּים: ״לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ״ (דברים כט ג). 2*, בְּלִיטָה בִּכְלִי לַאֲחִיזָה: ״כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן לְקֻפָּה (שבת ח ב). ״וְאָזְנֵי הַחֵמֶת וְאָזְנֵי הַתַּרְמִיל״ (מקוואות י ג). – [אֹזֶן־, אָזְנִי; אָזְנַיִם, אָזְנֵי־]

– **אֹזֶן־הַגְּדִי**°, צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים, שֶׁחֵלֶק מֵהֶם נִשָּׂא בְּרֹאשׁ הַגִּבְעוֹל, וְהָאֲחֵרִים נְתוּנִים בְּבָסִיס הַגִּבְעוֹל בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה (Catananche).

– **אֹזֶן־הָמָן**˝, עוּגָה בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ קְצָווֹת, מְמֻלָּאָה שֻׁמְשְׁמִין אוֹ תַּבְלִין אַחֵר, הַנֶּאֱפֵית לִכְבוֹד פּוּרִים.

– **אֹזֶן־הַנַּעַל*** (תוספתא כלים בבא בתרא ד ה), לוּלָאָה בַּנַּעַל לֶאֱחֹז בָּהּ אַגַּב נְעִילָה.

– **בְּדַל־אֹזֶן** (עמוס ג יב), 1, אַלְיָה, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן וְהָרַךְ בָּאֹזֶן. 2° [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ, מִקְצָת, מְעַט מִן הַמְּעַט: פְּלוֹנִי לֹא הִצִּיל מֵרְכוּשׁוֹ אֶלָּא בְּדַל־אֹזֶן.

– **תְּנוּךְ־אֹזֶן** (ויקרא ח כד), הַחַסְחוּס הָאֶמְצָעִי שֶׁבַּאֲפַרְכֶּסֶת הָאֹזֶן.

– **כְּבַד־אֹזֶן**° [על־יסוד ישעיה נט א: ״ולא־כבדה אזנו משמוע״] בַּעַל שְׁמִיעָה לְקוּיָה.

– **כִּבּוּד־אֹזֶן***, חֵרְשׁוּת: ״עִוְּרוֹן עֵינַיִם וְכִבּוּד אֹזֶן״ (מגילת הסרכים, ד 11).

— רְחַב־אֹזֶן°, נוֹחַ לִשְׁמֹעַ וּלְקַבֵּל דְּבָרִים בְּלִי לִבְחֹן אֶת אֲמִתּוּתָם: "וְהָיָה (הוֹרְדוֹס) רְחַב אֹזֶן, מְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרָע" (ספר הקבלה לראב"ד).

— כִּלְאַחַר אֹזֶן°, לֹא מִתּוֹךְ קֶשֶׁב רַב, לְלֹא תְּשׂוּמֶת־לֵב: "אֵין תּוֹרָתָם נִכְנֶסֶת לְלִבִּי אֶלָּא כִּלְאַחַר אֹזֶן" (ביאליק, ספיח ג).

— בַּחֲצִי אֹזֶן, כִּלְאַחַר אֹזֶן, לֹא בְּבֵרוּר: "רִיבָה אַחַת, שֶׁקָּלְטָה בַּחֲצִי אֹזֶן שֶׁבָּא מִתֵּל־אָבִיב, נִטְפְּלָה אֵלָיו" (ד' שחם, שאלה 111).

— כֻּלּוֹ אֹזֶן°, הוּא מַקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב, הוּא דָּרוּךְ וְקָשׁוּב: "וְכֻלִּי אֹזֶן, אֹזֶן" (שניאור, שירים קסג).

— מִפֶּה לְאֹזֶן°, בִּלְחִישָׁה, בְּדֶרֶךְ סוֹד: דְּבָרִים אֵלֶּה נֶאֶמְרוּ לִי מִפֶּה לְאֹזֶן.

— אָטַם אָזְנוֹ, סֵרֵב לְהַקְשִׁיב, הִתְעַלֵּם: "אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל" (משלי כא יג).

— בְּשׂוּם אֹזֶן° [על־פי "וְשׂוֹם שֶׂכֶל", נחמיה ח ח] בְּקֶשֶׁב רַב.

— גָּלָה אֶת אָזְנוֹ, סִפֵּר לוֹ דְּבַר־סוֹד: "וַה' גָּלָה אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־שָׁאוּל" (שמואל א ט טו).

— הִטָּה אֹזֶן, הֶאֱזִין, הִקְשִׁיב הֵיטֵב: "הַט־אָזְנְךָ לִי, שְׁמַע אִמְרָתִי" (תהלים יז ו).

— הֵעִיר אָזְנוֹ, [על־פי ישעיה נ ד] עוֹרְרוֹ לִשְׁמֹעַ, הֵסֵב אֶת תְּשׂוּמֶת־לִבּוֹ.

— הֶעְלִים אָזְנוֹ, סֵרֵב לְהַקְשִׁיב, הִתְעַלֵּם: "קוֹלִי שָׁמָעְתָּ, אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי" (איכה ג נו).

— זָקַר אָזְנוֹ°, זָקַף אָזְנוֹ, הִטָּה אָזְנוֹ לִשְׁמֹעַ הֵיטֵב: "יִשְׂאוּ הַפְּצוּעִים רָאשֵׁיהֶם, אָזְנֵיהֶם יִזְקְרוּ לִשְׁמוֹעַ" (כהן, שירים ר).

— כָּבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ, לֹא יָכֹל לְהַקְשִׁיב, לָקָה חוּשׁ שְׁמִיעָתוֹ: "וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ" (ישעיה נט א).

— כָּרָה אֹזֶן (אָזְנַיִם), פָּתַח אֹזֶן לִשְׁמֹעַ: "אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי" (תהלים מ ז). "בַּלַּיְלָה כָּרְתָה אֶת אָזְנָהּ לַדְּמָמָה" (ש' שלום, שירים תלט).

— לָקְחָה אָזְנוֹ שֶׁמֶץ מִן־, נוֹדַע לוֹ מַשֶּׁהוּ, נִתְגַּלָּה לוֹ סוֹד: "וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב, וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ" (איוב ד יב).

— נִכְוְתָה אָזְנוֹ°, נִצְרְמָה אָזְנוֹ, נִפְגַּע: "וְגַם אֹזֶן מוּסִיקָלִית כְּשֶׁל א"נ גְּנֶסִין לֹא נִכְוְתָה בִּכְתָבוֹ" (סדן, שפה 355).

— נִכְנַס בְּאֹזֶן אַחַת וְיָצָא דֶּרֶךְ הָאֹזֶן הַשֵּׁנִית°, כִּבְלָעוֹ כָּךְ פְּלָטוֹ, לֹא זָכַר אֶת אֲשֶׁר שָׁמַע קֹדֶם: "מַה שֶּׁנִּכְנָס בְּאֹזֶן אַחַת מִיָּד יוֹצֵא דֶּרֶךְ הָאֹזֶן הַשֵּׁנִית" (מגדלי מו"ס, רא).

— לֹא נִמְלְאָה אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ, הָיָה מוּכָן לִשְׁמֹעַ עוֹד וָעוֹד: "לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ" (קהלת א ח).

— עָשָׂה אָזְנָיו כַּאֲפַרְכֶּסֶת* (חגיגה ג:), הִשְׁתַּדֵּל לְהַקְשִׁיב הֵיטֵב.

— צָרַם אֶת הָאֹזֶן* [שאול מבבא קמא ח ו], 1°, גָּרַם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָעִים אֶת חוּשׁ הַשְּׁמִיעָה, הִשְׁמִיעַ דִּיסוֹנַנְס. 2° [בהשאלה] עוֹרֵר הִתְנַגְּדוּת וּמְחָאָה אֵצֶל הַשּׁוֹמֵעַ.

— קָלְטָה אָזְנוֹ°, הִגִּיעַ אֵלָיו מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שָׁמַע בְּמִקְרֶה: "מַה שֶּׁקָּלְטָה אָזְנוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן" (ביאליק, החצוצרה א).

— שִׁבֵּר אֶת הָאֹזֶן^ [לפי סברה אחרת: שִׁבֵּר], הִשְׁמִיעַ דָּבָר בְּצוּרָה בְּרוּרָה כְּדֵי שֶׁיִּקָּלֵט עַל נְקַלָּה: "אָנוּ מְכַנִּין וּמְדַמִּין אוֹתוֹ (אֶת אֱלֹהִים) לִבְרִיּוֹתָיו כְּדֵי לְשַׁבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ" (רש"י שמות יט יח).

— שִׁכֵּךְ אֶת הָאֹזֶן*, שִׁבֵּר אֶת הָאֹזֶן, הִשְׁמִיעַ דָּבָר בְּצוּרָה קַלָּה וּסְבִירָה: "לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ" (מכילתא יתרו, סד).

— תָּלַשׁ בְּאָזְנוֹ* (פסיקתא רבתי, י הדיברות), תָּפַשׂ בְּאָזְנוֹ וּמְשָׁכָהּ.

— הָיְתָה אָזְנוֹ קַשֶּׁבֶת, הָיוּ אָזְנָיו קַשֻּׁבוֹת, הִקְשִׁיב בַּאֲהָדָה: "תְּהִי־נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת ...לִשְׁמֹעַ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ" (נחמיה א ו). "תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי" (תהלים קל ב).

— אָזְנַיִם לִטְוּשׁוֹת°, [בהשאלה] קֶשֶׁב מְרֻכָּז: "עִם הָעֵינַיִם הַצּוֹפִיּוֹת וְעִם הַלְּבָבוֹת הַדּוֹפְקִים וְהָאָזְנַיִם הַלְּטוּשׁוֹת" (שטיינמן, על האתנחתא).

— אָזְנַיִם לַכֹּתֶל* (ויקרא רבה לב), קָשֶׁה מְאֹד לִשְׁמֹר דְּבַר סוֹד.

— אֲחוֹרֵי אָזְנָיו* [על־פי הארמית, פסחים ק׳ ג׳] [בהשאלה] קָרוֹב אֵלָיו בְּיוֹתֵר: "כְּבָר חַג אֲחוֹרֵי אָזְנֵינוּ" (הזז, יעיש א 43).

— יָצָא וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת* (בראשית רבה צט), יָצָא בְּבֹשֶׁת פָּנִים, יָצָא בְּפַחֵי־נֶפֶשׁ.

— עָשָׂה (תִּקֵּן) אָזְנַיִם לַדָּבָר* (עירובין כא:), הִכְשִׁיר דָּבָר לְשִׁמּוּשׁ, עֲשָׂאוֹ נוֹחַ וְקַל לַהֲבָנָה.

— צָלְלוּ אָזְנָיו, נִרְעַשׁ וְנִדְהַם לִשְׁמֹעַ הַדְּבָרִים: "כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו" (שמואל א ג יא). "קֹלֵל קְלָלוֹת נִמְרָצוֹת כָּל כָּךְ עַד שֶׁאָזְנֵי הַשּׁוֹמְעִים צָלְלוּ" (סרקולוב, במראות 70).

— אוֹי לְאָזְנַיִם שֶׁכָּךְ שׁוֹמְעוֹת* (מדרש תהלים 42), דִּבּוּר שֶׁל רֹגֶז וּמְחָאָה לְמִשְׁמַע דָּבָר בִּלְתִּי נָעִים.

— יִשְׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מַה שֶּׁפִּיךָ אוֹמֵר* (בראשית רבה לח), [קריאת־גזיפה] אֵין כָּל הִגָּיוֹן בִּדְבָרֶיךָ! הִנְּךָ סוֹתֵר אֶת עַצְמְךָ!

א. **אזן** [מן אֹזֶן]

~ פָּע' **אָזַן**^ פ"י שָׁמַע, הִקְשִׁיב: "אֶנְקָתָם אָזַן" (חכמי תום, יוצר יום כיפור). "וְלִרְאוֹת מֶרְחַבִּים וְלֶאֱזֹן מֶרְחַקִּים" (שנהר, ב 463). — [לֶאֱזֹן, אוֹזֵן, יֶאֱזֹן]

~ נפ' **נֶאֱזַן**^, נִשְׁמַע: "וְשִׂיחוֹתֵינוּ יְהוּ נֶאֱזָנִים" (גבירול, ז 9). — [לְהֵאָזֵן, נֶאֱזָן, יֵאָזֵן]

~ הפ' **הֶאֱזִין** פ"ע 1, הִטָּה אֹזֶן, הִקְשִׁיב: "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה" (דברים לב א). "שִׁמְעוּ זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ" (יואל א ב). 2° [בימינו] הִקְשִׁיב לְשִׁדּוּרֵי רַדְיוֹ: "הַאֲזִינוּ לְמִשְׁדַּר הָעֶרֶב בְּתֵשַׁע". "לְכָל הַמַּאֲזִינִים שָׁלוֹם!" (הודעות ברדיו). — [לְהַאֲזִין לְ־, מַאֲזִין, יַ־]

ב. **אזן** [ערבית: וַזַן; ראה מֹאזְנַיִם]

~ פִּע' **אִזֵּן** פ"י 1°, שָׁקַל שְׁנֵי דְּבָרִים בְּמֹאזְנַיִם, הִשְׁוָה אֶת כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם בִּשְׁקִילָה. 2°, סִכֵּם וְעָרַךְ אֶת חֶשְׁבּוֹן הַהַכְנָסוֹת וְהַהוֹצָאוֹת, עָרַךְ מַאֲזָן. 3°, הִתְאִים אֶת שִׁעוּרֵי הַהוֹצָאוֹת אֶל הַהַכְנָסוֹת: הַמְּנַהֵל אִזֵּן אֶת תַּקְצִיב הַמּוֹסָד. 4°, שָׂם דָּבָר בְּמַצָּב אָפְקִי – עַיֵּן מְאֻזָּן. 5, שָׁקַל וְכִוֵּן, הֵבִיא לִידֵי שִׁוּוּי מִשְׁקָל אוֹ לְיַחַס רָצוּי בֵּין עִנְיָנִים שׁוֹנִים: "וְאִזֵּן וְחִקֵּר, תִּקֵּן

מְשָׁלִים הַרְבֵּה" (קהלת יב ט). "דְּבָרֶיךָ חֵקֶר וְאִזֵּן" (יהודה הלוי, מי כמוך). "אִזֵּן שִׁירִים" (אברהם אבן־עזרא, קהלת יב ט). "וְשָׁקַלְתִּי מִפְעָלוֹתַי וְאִזַּנְתִּי אַחֲרִית כָּל חֲמוּדוֹתַי" (חובות הלבבות, בקשה). — [לְאַזֵּן אֶת־, מְאַזֵּן, יְ־]

~ פִּע' אִזֵּן^, 1°, הִשְׁוָה בִּשְׁקִילָה בְּמֹאזְנַיִם: כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם אִזְּנוּ הֵיטֵב. 2° [בחשבון מסחרי] סִכֵּם וְהִשְׁוָה: הַתַּקְצִיב הַשְּׁנָתִי אֻזַּן. 3°, הוּשַׂם בְּמַצָּב אָפְקִי: קַוִּים מְאֻזָּנִים וּמְאֻנָּכִים. 4° [בהשאלה] הוּבָא לִידֵי שִׁוּוּי מִשְׁקָל אוֹ לִשְׁמִירַת הַיַּחַס בֵּין גּוֹרְמִים שׁוֹנִים: יִצּוּג מְאֻזָּן שֶׁל הַמִּפְלָגוֹת בַּמּוֹסָד. 5^, נֶעֱרַךְ לְפִי מִשְׁקָל וְקֶצֶב: "וְאוּלַי אִזְּנוּ בְּשִׁירִים וְנִשְׁקְלוּ בִּמְלִיצוֹת" (מורה נבוכים א עד). — [מְאַזֵּן, יְאַזֵּן]

~ הת' הִתְאַזֵּן^, 1^, הִשְׁתַּוָּה בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּיַחַס: "כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה הַהֲוָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת מִשְׁתַּעֲרוֹת וּמִתְאַזְּנוֹת וְנֶעֱרָכוֹת בְּהִמָּזְגָם מִן הַטְּבָעִים הָאַרְבָּעָה" (כוזרי ג נג). כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם הִתְאַזְּנוּ. 2°, הִשְׁתַּוָּה חֶשְׁבּוֹן הַהוֹצָאָה לְחֶשְׁבּוֹן הַהַכְנָסָה: תַּקְצִיבוֹ הַשְּׁנָתִי שֶׁל הַמּוֹסָד הִתְאַזֵּן הֵיטֵב. — [לְהִתְאַזֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

אֵזֶן ז' [קרוב אל זַיִן או אֹזֶן] 1, תֶּלִי, חֲגוֹרָה לְנֶשֶׁק: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ" (דברים כג יד). 2, כְּלֵי־זַיִן: "אַשְׁכִּיר אֲזֵנִי מִדָּם וְזָמָן" (יהודה הלוי, ג 200). "דָּבְקוּ אַדִּירִים לָאָרֶץ, נִרְדָּמוּ — וַאֲזֵנָם עֲלֵיהֶם" (ביאליק, מתי מדבר). — [אֲזֵן־, אֲזֵנוֹ]

— אֵזֶן־הַכִּידוֹן° [בצבא] רְצוּעַת עוֹר אוֹ אָרִיג שֶׁעָלֶיהָ נִתְלֶה נְדַן כִּידוֹנוֹ שֶׁל הַחַיָּל.

אזניות לאלחוט

אַזְנָחָה° [מן זנח, הִזְנִיחַ] הַזְנָחָה, רַשְׁלָנוּת, עֲזוּבָה: "מַחֲלוֹת הֵן אַזְנָחוֹת, מְקוֹרָן הָעִוָּרוֹן" (שטיינמן, כמה עשירים). — [אַזְנָחַת־, אַזְנָחוֹת]

א. **אָזְנִית°, אוזנית** נ' [מן אֹזֶן] מַכְשִׁיר שֶׁמַּצְמִידִים לָאֹזֶן לִשְׁמִיעַת הַקּוֹל בְּטֶלֶפוֹן, בְּמַכְשִׁיר אַלְחוּט וְכַדּוֹמֶה: הָאָזְנִית הוֹפֶכֶת זְרָמִים חַשְׁמַלִּיִּים לִצְלִילִים הַמַּגִּיעִים לְאֹזֶן הַשּׁוֹמֵעַ. — [אָזְנִית־, אָזְנִיּוֹת]

ב. **אָזְנִית*, אוזנית** נ' [מן אֹזֶן, על שם צורת אוזן לפרח] אֶחָד מִמִּינֵי צֶמַח־הָרַגְלָה שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (תוספתא שביעית ז יג). — [אָזְנִיּוֹת]

אָזְנְמָן°, אוזנמן ז' [קיצור מן אֹזֶן־הָמָן] כִּיסָן מְמֻלָּא פֶּרֶג מְמֻתָּק אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנּוֹהֲגִים לֶאֱכֹל בְּפוּרִים. — [אָזְנְמָנִים]

אַזְעָקָה° נ' [מן זעק, הִזְעִיק] 1, אוֹת הַנִּתָּן עַל־יְדֵי צִלְצוּל, צְפִירָה, שְׁרִיקָה וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי לְהַזְעִיק אוֹ לְהַזְהִיר עַל סַכָּנָה קְרוֹבָה. 2, [בהשאלה] הַתְרָעָה פּוּמְבִּית עַל מַשֶּׁהוּ רְצִינִי וְחָמוּר: כֶּנֶס־אַזְעָקָה שֶׁל הַמִּתְיַשְּׁבִים לְדִיּוּן בְּמַכַּת הַבַּצֹּרֶת. — [אַזְעֲקַת־, אַזְעָקוֹת, אַזְעֲקוֹת־]

(אָזֵק) אֲזִקִּים, אזיקים ז"ר [ראה א׳ זקק] שַׁלְשְׁלָאוֹת, כְּבָלִים: "וְהוּא אָסוּר בָּאזִקִּים" (ירמיה מ א). — [אַזִּקֵּי־, אַזִּקָּיו]

אזר [מן אֵזוֹר; קרוב אל אסר]

~ פָּע' אָזַר פ"י חָגַר, קָשַׁר חֲגוֹרָה: "כְּפִי כֻתָּנְתִּי יַאַזְרֵנִי" (איוב ל יח). — [לֶאֱזֹר, אוֹזֵר, יֶאֱזֹר]

~ נפ' נֶאְזַר, 1, נִקְשַׁר אֵזוֹרוֹ. 2 [במליצה] נִתְמַלֵּא, הֶחְדַּר: "נֶאְזָר בִּגְבוּרָה" (תהלים סה ז) — [לְהֵאָזֵר, נֶאֱזָר, יֵאָזֵר]

~ פִּע' אִזֵּר פ"י 1^, הִקִּיף כְּבְאֵזוֹר: "וַיִּסְגְּרוּ אֶת הָעִיר... וַיְאַזְּרוּהָ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה" (יוסיפון קכח). 2, [בהשאלה] חִזֵּק, אִמֵּץ: "אֲאַזֶּרְךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי" (ישעיה מה ה). — [לְאַזֵּר אֶת־, מְאַזֵּר, יְ־]

~ פֻּע' אֻזַּר^, נֶאֱזַר, נֶחְגַּר [בהשאלה]: "וְאִישׁ שֵׂכֶל וּבְחָכְמָה מְאֻזָּר" (רב האי גאון, ממוסרות). — [מְאֻזָּר, יְאֻזַּר]

~ הת' הִתְאַזֵּר, אָזַר אֵזוֹר, חָגַר [ובהשאלה] הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר, הָיָה נָכוֹן (לִקְרָב, לְמַאֲמָץ, לְמִבְצָע קָשֶׁה): "הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ, הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ!" (ישעיה ח ט). "גִּבּוֹרֵי אֵלִים מִתְאַזְּרִים לַמִּלְחָמָה" (מגילת בני אור טו 14). "וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתְךָ וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתְךָ" (ברכות טז:). "הַמֶּלֶךְ מִתְאַזֵּר לַעֲלוֹת עָלֶיךָ" (יוסיפון לד). "מִתְאַזֵּר וְלוֹחֵם בְּחָזְקָה מִלְחֶמֶת הַחַיִּים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צט). רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה פָּנָה אֶל הָעָם בִּקְרִיאָה לְהִתְאַזֵּר לִקְרַאת הַבָּאוֹת. — [לְהִתְאַזֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— אָזַר חַיִל (שמואל א ב ד), אָזַר חֲלָצָיו (איוב לח ג), אָזַר מָתְנָיו (ירמיה א יז), [בהשאלה] הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר, הִרְהִיב עֹז.

— אָזַר כְּגֶבֶר חֲלָצָיו, נִתְמַלֵּא עֹז, הִתְגַּבֵּר, הִתְחַזֵּק: "אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ" (איוב לח ג). אָזַרְתִּי כְּגֶבֶר חֲלָצַי לְהַמְלִיץ טוֹב בַּעֲדוֹ בִּמְגִלַּת סֵפֶר" (עגנון, אלו פ).

— נֶאְזָר בִּגְבוּרָה (תהלים סה ז), גִּבּוֹר, רַב־כֹּחַ.

— אִזְּרוֹ עֹז°, חִזֵּק וְאִמֵּץ אוֹתוֹ: "וּזְרוֹעֵנוּ... אִזַּרְתָּנוּ עֹז" (ביאליק, אין זאת).

— אִזְּרוֹ שִׂמְחָה, שִׂמַּח אוֹתוֹ, גָּרַם לוֹ שִׂמְחָה: "הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי... וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה" (תהלים ל יב).

— הִתְאַזֵּר אֹרֶךְ־רוּחַ°, חִכָּה בְּסַבְלָנוּת, לֹא דָּחַק אֶת הַקֵּץ: "עֲלֵיהֶם עַתָּה לְהִתְאַזֵּר אֹרֶךְ־רוּחַ" (בורלא, עקבית 41).

— הִתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת°, הִתְאַפֵּק, חִכָּה בְּאֹרֶךְ־רוּחַ: הִתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת, יְדִידִי, וְאַל תִּדְחַק אֶת הַקֵּץ.

— הִתְאַזֵּר עֹז, הִתְחַזֵּק, יָצָא כְּגִבּוֹר: "ה' מָלָךְ, גֵּאוּת לָבֵשׁ... עֹז הִתְאַזָּר" (תהלים צג א). "נִתְאַזֵּר עֹז וְנִכָּנֵס לִפְנִים" (ברנר, א 386).

אִזְרוּחַ°, איזרוח ז' [מן אורח, אִזְרֵחַ] 1, מַתַּן אֶזְרָחוּת, הַעֲנָקַת מַעֲמָד שֶׁל אֶזְרָח: אִזְרוּחַ הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בָּאָרֶץ. 2, הַשְׁרָשָׁה: אִזְרוּחַ מֻנָּחִים חֲדָשִׁים בַּלָּשׁוֹן. — [אִזְרוּחַ־]

אֶזְרוֹעַ נ' [צורת־משנה של זְרוֹעַ; ארמית: אֶדְרָע] זְרוֹעַ: "וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה" (ירמיה לב כא). — [אֶזְרוֹעוֹת]

אֶזְרָח ז' [מן זרח; ערבית: צַרְחַ היה צח וטהור] 1, יְלִיד הָאָרֶץ אוֹ תּוֹשָׁב קָבוּעַ בַּמְּדִינָה, שֶׁהוּא בַּעַל זְכֻיּוֹת מְלֵאוֹת בָּהּ, לְהַבְדִּיל מִן 'גֵּר': "תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם" (שמות יב מט). 2, [בהשאלה] צֶמַח שֶׁהִשְׁרִישׁ הֵיטֵב: "וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן" (תהלים לז לה). 3° [בהשאלה] אָדָם מֻשְׁרָשׁ וּמֻעְרֶה בְּמָקוֹם אוֹ בְּחֶבְרָה מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי הוּא אֶזְרָח בַּתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית. — [אֶזְרַח־, אֶזְרָחִים, אֶזְרְחֵי־; אֶזְרָחִית, אֶזְרָחִיּוֹת]

— מִלְחֶמֶת־אֶזְרָחִים°, מִלְחָמָה בֵּין תּוֹשָׁבִים בְּאוֹתָהּ מְדִינָה בְּשֶׁל נִגּוּדֵי מַעֲמָדוֹת, סִכְסוּכֵי עֵדוֹת אוֹ נִגּוּדִים אֲחֵרִים.

אזרח [מן אֶזְרָח]

~ פִּע' **אִזְרֵחַ°** פ"י עָשָׂה לְאֶזְרָח, הִקְנָה זְכֻיּוֹת וּמַעֲמָד שֶׁל אֶזְרָח. – [לְאַזְרֵחַ אֶת־, מְאֻזְרָח, יְ־]

~ הִתְ' **הִתְאַזְרֵחַ°**, 1, נַעֲשָׂה אֶזְרָח בִּמְדִינָה, אֲשֶׁר כְּאֶזְרָח שְׁוֵה־זְכֻיּוֹת לִשְׁאָר אֶזְרְחֵי הַמְּדִינָה: הָעוֹלִים לָאָרֶץ הִתְאַזְרְחוּ בָּהּ. "בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְשֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְאַזְרֵחַ בְּתוֹכוֹ" (אחד העם, קעו). 2, [בהשאלה] הִתְעָרָה, הִשְׁרִישׁ: "וְעַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּל הַזֶּה נִתְאַזְרְחוּ הַמִּלּוֹת הַזָּרוֹת" (אחד העם, צג). – [לְהִתְאַזְרֵחַ, מִתְ־, יִתְ־]

אֶזְרָחוּת° נ' [מן אֶזְרָח] 1, מַעֲמַד הָאֶזְרָח, נְתִינוּת: הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים קִבְּלוּ אֶזְרָחוּת בָּאָרֶץ. 2, חוֹבוֹתָיו שֶׁל הָאֶזְרָח כְּלַפֵּי הַמְּדִינָה וּזְכֻיּוֹתָיו בָּהּ: חִנּוּךְ לְאֶזְרָחוּת. 3, הֱיוֹת מְעֹרֶה וּמֻשְׁרָשׁ: אֶזְרָחוּת בַּתְּנוּעָה. "וַהֲלֹא יָדַעְנוּ שֶׁלֹּא בָּאוּ מַרְכָּאוֹת אֶלָּא לִרְמֹז, כִּי מַה שֶּׁכָּלוּל בֵּינֵיהֶן אֵינוֹ רָאוּי לְאֶזְרָחוּת מְלֵאָה" (סדן, שפה 326). – [אֶזְרְחוּת־]

אֶזְרָחִי° ת' [מן אֶזְרָח] 1, שֶׁל הָאֶזְרָח הָרָגִיל, צִיבִּילִי, לְהַבְדִּיל מִן צְבָאִי אוֹ דָּתִי וְכַדּוֹמֶה: הַחַיָּלִים לָבְשׁוּ בִּימֵי חֻפְשָׁתָם תִּלְבֹּשֶׁת אֶזְרָחִית. פְּקִידֵי הַדֹּאַר נִמְנִים עִם הַשֵּׁרוּת הָאֶזְרָחִי שֶׁל הַמְּדִינָה. 2, שֶׁל הַמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי וְהַבֻּרְגָּנִי, שֶׁלֹּא מִמַּעֲמַד הָעוֹבְדִים: הַחוּגִים הָאֶזְרָחִיִּים בָּעִירִיָּה הִתְנַגְּדוּ לִדְרִישׁוֹתֵיהֶם שֶׁל הַפּוֹעֲלִים. – [אֶזְרָחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

אֶזְרָחָן° ז' [מן אֶזְרָח] לֹא־חַיָּל, אָדָם שֶׁאֵינוֹ בְּשֵׁרוּת צְבָאִי אוֹ מִשְׁטַרְתִּי. – [אֶזְרָחָנִים, אֶזְרְחָנֵי־; אֶזְרָחָנִית, אֶזְרָחָנִיּוֹת]

אֶזְרָחָנִי° ת' [מן אֶזְרָחָן] שֶׁאֵינוֹ צְבָאִי, צִיבִּילִי: הַחַיִּים הָאֶזְרָחָנִיִּים. – [אֶזְרָחָנִית, אֶזְרָחָנִיִּים, אֶזְרָחָנִיּוֹת]

א. **אָח** ז' [אכדית: aḫu; ארמית: אָח, אַחָא; ערבית: אַח'] 1, בֶּן אָב וְאֵם (בֶּן אָבִיהָ וְאִמָּהּ): "וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו" (בראשית ד ח). "הֲלוֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב" (מלאכי א ב). 2, קָרוֹב, בֶּן לְאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה אוֹ לְאוֹתוֹ עַם: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו" (שמות ב יא). "הֲתִשָּׂאִי לִי שָׁלוֹם מֵאַחַי בְּצִיּוֹן?" (ביאליק, אל הצפור). 3, כִּנּוּי חִבָּה אוֹ פְּנִיַּת־נִימוּס לְקָרוֹב, לְיָדִיד, לְרֵעַ: "אַל־נָא, אַחַי, תָּרֵעוּ" (בראשית יט ז). "צַר־לִי עָלֶיךָ, אָחִי יְהוֹנָתָן" (שמואל ב א כו). "וּלְחַצְתִּיךָ אֶל־לֵב, רֵעִי, אָחִי הַטּוֹב" (ביאליק, ביום קיץ). 4°, כִּנּוּי לְחָבֵר בַּאֲגֻדּוֹת מְסֻיָּמוֹת: פְּלוֹנִי אָח בַּאֲגֻדַּת "בְּנֵי בְּרִית". 5°, סָנִיטָר, מְטַפֵּל בְּחוֹלִים בְּבֵית־חוֹלִים (קיצור התואר "אָח רַחְמָן"). 6^, כֹּמֶר אוֹ בֶּן מִנְזָר אֵצֶל הַנּוֹצְרִים: "כֹּמֶר אֶחָד מֵאַחֵי סַן־פְרַנְצִיסְקוֹ" (יוסף הכהן, דברי הימים). – [אֲחִ־ או אֲחִי־; אָחִי, אָחִיךָ־ךְ, אָחִיו או אֶחָיהוּ, אָחִיהָ, אָחִינוּ, אֲחִיכֶם־ן, אֲחִיהֶם־ן; אַחִים, אֲחֵי־, אַחַי, אַחֶיךָ, אַחַיִךְ, אֶחָיו, אַחֶיהָ, אַחֵינוּ, אֲחֵיכֶם־ן, אֲחֵיהֶם־ן]

– **אָח חוֹרֵג°**, בֶּן אָב חוֹרֵג אוֹ בֶּן אֵם חוֹרֶגֶת מִנִּשּׂוּאֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

– **אָח לְצָרָה**, שֻׁתָּף לִסְבֹּל וּלְצַעַר: "וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד" (משלי יז יז). "וְהִתְקָרְבוּ זֶה לָזֶה כְּאַחִים לְצָרָה" (עגנון, כלה כב).

– **אִישׁ אֶת (אֶל, לְ־, עַל, מִן) אָחִיו, זֶה אֶת (אֶל, לְ־, עַל־, מִן) זֶה** (הרבה במקרא).

– **אֲנָשִׁים אַחִים**, קְרוֹבִים, יְדִידִים: "אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ... כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ" (בראשית יג ח).

– **בְּרִית־אַחִים°**, בְּרִית יְדִידוּת וְאַחֲוָה בֵּין אֲנָשִׁים אוֹ בֵּין עַמִּים קְרוֹבִים.

– **אֵין לוֹ אָח^**, אֵין דּוֹמֶה לוֹ, אֵין כְּדֻגְמָתוֹ: "הָעֵצָה – יָדוּעַ מְקוֹמוֹ וְאֵין לוֹ אָח" (אברהם אבן־עזרא ויקרא ג ט). חִזָּיוֹן זֶה אֵין לוֹ אָח בְּתוֹלְדוֹת עַמֵּנוּ.

ב. **אָח** זו"נ [מצרית: עַח] תַּנּוּר, קָמִין, מִתְקָן אוֹ מַכְשִׁיר שֶׁמַּבְעִירִים בּוֹ גֶּחָלִים לְחִמּוּם הַחֶדֶר: "הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הָאָח" (ירמיה לו כג). – [אַח־, אַחִים]

ג. **אָח** [ערבית: אַח'] [מ"ק לצער וליגון בחיקוי לקריאה הטבעית] אוֹי, וַי: "וֶאֱמָר־אָח אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹת רָעוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל ו יא).

– **אָח לְרֹאשׁוֹ***, אוֹי וַאֲבוֹי לוֹ: "כָּל שֶׁזּוֹכְרוֹ (אֶת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) אָמַר: אָח לְרֹאשׁוֹ" (מגילה יא.).

אוח (1/20)

אֹחַ, אוֹחַ ז' (ישעיה יג כא), [אולי על שום קריאותיו, ראה להלן] עוֹף־לַיְלָה טוֹרֵף, מִמִּשְׁפַּחַת הַיַּנְשׁוּפִים (Bubo). בַּעַל רֹאשׁ גָּדוֹל וְעֵינַיִם גְּדוֹלוֹת; מַקּוֹרוֹ קָצָר וּמְעֻקָּם, צִפָּרְנָיו חַדּוֹת. הָאֹחַ מָצוּי בְּעַרְבוֹת הַיַּרְדֵּן וּבִסְבִיבוֹת יָם הַמֶּלַח. בַּלֵּילוֹת הוּא מַשְׁמִיעַ צְוָחוֹת הַנִּשְׁמָעוֹת כַּאֲנָחוֹת (אָח, אֹחַ, הוּ־הוּ). – [אֹחַ־, אֹחִים, אֹחֵי־]

אַחָא* ז' [ארמית] הָאָח, אָחִי; קְרִיאַת חִבָּה לְאָח אוֹ לְיָדִיד: "אַחָא יַקִּירָא, דַּעְתְּךָ כַּנִּרְאֶה אֵינָהּ שְׁפוּיָה" (סוקולוב, במראות 260). "קוּמָה, אַחָא!" (שיר־עם). "וְאַתָּה דַּע לְךָ, אַחָא עֲקַבְיָה, כָּל מַה שֶּׁלִּבְּךָ רוֹצֶה יָכוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹת" (בורלא, עקביה יא).

אחב"י ר"ת אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

אֶחָד ש"מ ז' [אכדית: edu, ahadu; אוגריתית: אחד, ארמית: חַד; ערבית: וַאחַד] 1, יָחִיד, הָרִאשׁוֹן בַּמִּסְפָּרִים הַשְּׁלֵמִים, 1: "אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ" (מלאכי ב י). "אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" (הגדה של פסח). 2, [האחד] רִאשׁוֹן: "שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן... וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן" (בראשית ב יא–יג). 3, מִישֶׁהוּ, פְּלוֹנִי: "הָאֶחָד בָּא לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט" (בראשית יט ט). "וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה... וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה" (מלכים ב ו ה). 4, יָחִיד וּמְיֻחָד, שֶׁאֵין שֵׁנִי לוֹ: "וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ" (שמואל ב ז כג). 5, מְאֻחָד, מְחֻבָּר לִיחִידָה אַחַת: "וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת... וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד" (שמות לו יג). 6 [לפני תואר] מִישֶׁהוּ: "וָאֶשְׁמְעָה אֶחָד־קָדוֹשׁ מְדַבֵּר" (דניאל ח יג). "וַיֵּדְעוּ כִּי אֶחָד פְּלָאִי... בְּתוֹכָם" (ביאליק, מגילת ד). – [אַחַד־, אֲחָדִים; ראה גם אַחַת]

– **אַחַד הַ־, אֶחָד מִן־**: "וְהַעֲלֵהוּ... עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ" (בראשית כב ב). "אַחַד הָעָם" (בראשית כו י).

– **אֶחָד אֶחָד***, 1*, כָּל אֶחָד לְחוּד, בָּזֶה אַחַר זֶה: "נִשְׁמָטִין אֶחָד אֶחָד" (ברכות יט.) הַמֻּזְמָנִים עָלוּ עַל הַבָּמָה אֶחָד אֶחָד. 2° [בלשון־הדיבור] נִבְחָר, מְעֻלֶּה.

– **אֶחָד... וְאֶחָד***, כָּזֶה כֵּן זֶה, גַּם זֶה וְגַם זֶה: "אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט – וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם" (ברכות ה:). "הַכֹּל מְמִירִים – אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים" (תמורה א א).

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז' - זכר; זו"נ - זכר ונקבה; נ' - נקבה; ש"מ - שם מספר; ת' - תואר;

– **אֶחָד בְּאֶחָד**˚, בַּד בְּבַד, דּוֹמִים בְּדִיּוּק זֶה לָזֶה: "אֶחָד בְּאֶחָד יִהְיֶה, זֶה כְּמוֹת זֶה" (רש"י שמות ל לד).

– **אֶחָד לְאֶחָד*** (על־פי נדה עג.), זֶה אַחַר זֶה: "בָּא לוֹ לַחַלּוֹנוֹת וְהָיָה פּוֹתְחָם אֶחָד לְאֶחָד" (טביב, דרך 139).

– **כָּל אֶחָד*, כָּל אֶחָד וְאֶחָד***, כָּל אִישׁ, כָּל דָּבָר: "שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מְעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְהוֹלֵךְ" (ערכין כב:) "הָיוּ יוֹשְׁבִין לֶאֱכֹל, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ" (ברכות ו ו). "כָּל אֶחָד חוֹלֵם חֲלוֹם מִמְּקוֹמוֹ" (ביאליק, בנכר).

– **בְּאֶחָד בְּ־*, לְ־** (חֹדֶשׁ), בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַחֹדֶשׁ: "בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ" (שמות מ יז). "בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים" (שקלים א א).

– **כְּאֶחָד**, בְּיַחַד, יַחְדָּו: "כָּל־הַקָּהָל כְּאֶחָד" (עזרא ב סד). "הַשּׁוֹחֵט שְׁנֵי רָאשִׁין כְּאֶחָד" (חולין ב ב). "מְעֹרֶבֶת מְחִיּוּב וּשְׁלִילָה כְּאֶחָד" (אחד העם, ער). "צַחְצוּחַ חֲרָבוֹת עִם־רִנַּת הַתְּהִלִּים כְּאֶחָד" (ביאליק, למתנדבים בעם).

– **לְאַחַד אֶחָד**, בְּיַחַד, זֶה אַחַר זֶה: "וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ישעיה כז יב).

– **הוּא בְּאֶחָד**, הוּא עוֹמֵד עַל דַּעְתּוֹ, אֵינוֹ זָז מֵהַחְלָטָתוֹ: "וְהוּא בְאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ" (איוב כג יג).

– **כְּאַחַד הָאָדָם**, כְּכָל הָאֲנָשִׁים, רָגִיל בְּיוֹתֵר: "וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם" (שופטים טז ז). "הַמַּרְגִּישׁ עֶרְכּוֹ וּמֵרִים רֹאשׁוֹ כְּאַחַד הָאָדָם" (אחד העם, כא).

– **אֶחָד מִנִּי אֶלֶף**, 1, לְשׁוֹן גּוּזְמָה עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי כִּמְעַט: "אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף" (איוב לג כג). 2*, חֵלֶק מוּעָט בְּיוֹתֵר, כִּלְשׁוֹנוֹ: "הַרְבֵּה חָטָאתִי לְפָנֶיךָ, וְלֹא נִפְרַעְתָּ מִמֶּנִּי אֶחָד מִנִּי אֶלֶף" (ברכות יט.)

– **אֶחָד מִ־*** [לפני מספר], חֵלֶק אֶחָד מִן־: "תָּרַם וְעָלָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים" (תרומות ד ג). "וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה? אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי" (קידושין א א).

– **אֶחָד מִשִּׁשִּׁים***, 1, חֵלֶק הַשִּׁשִּׁים, 1/60 (תרומות ד ג). 2, [בהשאלה] חֵלֶק קָטָן מִן־, קְצָת מִן־: "שֵׁנָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְמִיתָה" (ברכות נז:). "יֵשׁ אֲשֶׁר יִטְעַם הָאָדָם אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מִמֶּנָּה" (ביאליק, ספיח א).

– **אֶחָד בְּמַאי**°, חַג הָעֲבוֹדָה, יוֹם חַג בֵּינְלְאֻמִּי לָעוֹבְדִים.

– **אֶחָד בְּשַׁבָּת***, הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁבוּעַ: "חָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מֻתָּר לְכַבֵּס כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ" (תענית כט:).

– **בְּ'אֶחָד'***, בִּקְרִיאַת "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד": "אַשְׁרֶיךָ, ר' עֲקִיבָא, שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתְךָ בְּאֶחָד" (ברכות סא:). "וּבְ'אֶחָד' לָמוּת מוֹת קְדוֹשִׁים" (ביאליק, אם יש את נפשך).

– **בְּהֶעְלֵם אֶחָד***, בְּבַת אַחַת: "שֶׁאִם עֲשָׂאָן כֻּלָּן בְּהֶעְלֵם אֶחָד, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת" (שבת סט.).

– **לֵב אֶחָד**, בְּהַסְכָּמָה מְלֵאָה, בְּדֵעָה אַחַת: "וְגַם כָּל־שֵׁרִית יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד" (דברי הימים א יב לח).

– **עַד אֶחָד**°, עַד הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם: אָסַפְנוּ אֶת כָּל הַסְּפָרִים כֻּלָּם עַד אֶחָד.

– **פֶּה אֶחָד**, בְּהַסְכָּמָה כְּלָלִית, לְלֹא מִתְנַגֵּד: "וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם... פֶּה אֶחָד" (יהושע ט ב). הַהַחְלָטָה נִתְקַבְּלָה פֶּה אֶחָד.

– **שְׁכֶם אֶחָד**, הַכֹּל יַחַד, בַּעֲבוֹדָה מְשֻׁתֶּפֶת: "לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד" (צפניה ג ט). "בֹּאוּ שְׁכֶם אֶחָד לְעֶזְרַת הָעָם!" (ביאליק, ברכת עם).

– **אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב*** (פסחים קיג:), דִּבּוּר־פֶּה שֶׁלֹּא לְפִי הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית שֶׁבַּלֵּב, הִתְנַהֲגוּת דּוּ־פַּרְצוּפִית, חֹסֶר־כֵּנוּת.

– **אֶחָד אֶפֶס לְטוֹבָתוֹ**° [שאול מספירת ה"שערים" או הזכיות במשחקי תחרות] יֵשׁ לוֹ יִתְרוֹן עַל חֲבֵרוֹ, הוּא הַזּוֹכֶה.

– **אַחַד־עָשָׂר**, עֲשָׂרָה וְעוֹד אֶחָד, 11: "הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים" (בראשית לז ט).

– **אֲחָדִים**, 1, לֹא־רַבִּים, סְפוּרִים, מוּעָטִים: "וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים" (בראשית כז מד). 2˚, יְחִידוֹת, הַמִּסְפָּרִים שֶׁל הַדַּרְגָּה הָרִאשׁוֹנָה – מִ־1 וְעַד 9: "עֶשֶׂר... הִיא סוֹף הָאֲחָדִים וְרֹאשׁ הָעֲשָׂרוֹת" (אברהם אבן־עזרא במדבר יד כב).

– **לַאֲחָדִים**, 1, לַחֲטִיבָה אַחַת, לִשְׁלֵמוּת: "קַח לְךָ עֵץ אֶחָד... וּלְקַח עֵץ אֶחָד... וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ" (יחזקאל לז טז־יז). 2°, לְבוֹדְדִים, בְּקִמְעוֹנוּת: מְחִיר הַסְּחוֹרָה לַאֲחָדִים עוֹלֶה עַל הַמְּחִיר הַסִּיטוֹנִי.

אחד [מן אֶחָד; קרוב אל יחד]

~ פִּע' **אִחֵד**˚ פ"י 1°, חִבֵּר, שִׁתֵּף, עָשָׂה לְאֶחָד: רְצוֹן הַגְּאֻלָּה מְאַחֵד אֶת לִבּוֹת כָּל אַחֵינוּ. הַמַּטָּרָה הַסּוֹפִית הַמְשֻׁתֶּפֶת אִחֲדָה אֶת הַיְרִיבִים. נְאַחֵד אֶת הָעָם וְלֹא נִפָּלֵג. 2˚, יִחֵד, עָשָׂה אוֹתוֹ אֶחָד וְיָחִיד בְּמִינוֹ: "אִחַדְתָּ יוֹם זֶה בַּשָּׁנָה" (משולם בר־קלונימוס, שחרית יום כיפור). — [לְאַחֵד אֶת־, מְאַחֵד, יְ־]

~ פֻּע' **אֻחַד**°, חֻבַּר, הָיָה לְאֶחָד, שֻׁתַּף: "מַה־שֶּׁיָּצַק חֲלוֹם פָּז אֶחָד עַל רוּחֵנוּ הַמְאֻחֶדֶת" (ביאליק, מכתב קטן). כֻּלָּנוּ מְאֻחָדִים בִּשְׁאִיפָתֵנוּ לְשָׁלוֹם. — [מְאֻחָד, יְאֻחַד]

~ הת' **הִתְאַחֵד** [במקרא רק ביחזקאל כא כא: "הִתְאַחֲדִי, הֵימִינִי" אך ההוראה שם סתומה] הִתְחַבֵּר, הִשְׁתַּתֵּף עִם אֲחֵרִים לִפְעֹל יַחַד: "יִתְאַחֲדוּ הַנִּיצוֹצוֹת עִם עֶצֶם הַשֶּׁמֶשׁ" (אברבנאל, מפעלות ה' ה). "לְהִתְאַחֵד לְשִׁיטָה אַחַת שְׁלֵמָה" (אחד העם, ער). "לַחֲרָבוֹת! לָרְמָחִים! הִתְאַחֵדוּ!" (ביאליק, מתי מדבר). — [לְהִתְאַחֵד, מִתְ־, יִתְ־]

~ נִפ' **נֶאֱחַד**˚, הִתְחַבֵּר, הָיָה לְאֶחָד: "שֶׁנִּלְכָּדוֹת וְנֶאֱחָדוֹת כָּל אַחַת וְאַחַת בַּחֲבֶרְתָּהּ" (רש"י איוב מא ט). "נְטִיּוֹת, צְרָכִים וְכוּ' הַתְּלוּיִים בּוֹ וְנֶאֱחָדִים עַל יָדוֹ" (אחד העם, ער). — [נֶאֱחַד, יֵאָחֵד]

~ הִפ' **הֶאֱחִיד**° פ"י שִׁוָּה אֲחִידוּת, עֲשָׂאוֹ אָחִיד: "שְׁנֵי בַּרְנָשִׁים נַסִּים... דּוֹמִים זֶה לָזֶה, שֶׁכֵּן הָאַכְזָרִיּוּת הֶאֱחִידָתַם" (נ' שחם, חכמת המסכן). הַמְנַהֵל הֶאֱחִיד אֶת תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁל הָעוֹבְדִים. דִּיּוּן בְּהַצָּעָה לְהַאֲחִיד אֶת תִּלְבֹּשֶׁת הַתַּלְמִידִים. — [לְהַאֲחִיד אֶת־, מַאֲחִיד, יַ־]

~ הָפ' **הָאֳחַד**°, נַעֲשָׂה אָחִיד, בֻּטַּל הַשֹּׁנִי שֶׁבֵּין דְּבָרִים: תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה הָאֳחֲדוּ בַּמִּפְעָל. — [מָאֳחָד, יָאֳחַד]

אֲחִדוּת˚ נ' [מן אֶחָד] 1°, הִתְחַבְּרוּת בְּיַחַד, שִׁתּוּף מָלֵא, הַסְכָּמָה כְּלָלִית בְּדֵעוֹת אוֹ בִּפְעֻלּוֹת: "פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת וְהַתָּרַת קֶשֶׁר

הָאַחְדוּת בְּתוֹכֵנוּ" (מגדלי מו"ס, שפה). "הַמַּחֲזֶה בִּכְלָלוֹ עוֹשֶׂה רֹשֶׁם נָעִים שֶׁל אַחְדוּת פְּנִימִית, אַחְדוּת הַטּוֹן, הַסִּגְנוֹן וְהַתֹּכֶן" (ביאליק אגרות ד כב). כֹּחֵנוּ בְּאַחְדוּתֵנוּ. 2 ÷, יְחִידוּת, הֱיוֹת אֶחָד וְיָחִיד: "וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ" (יגדל אלהים). "אַתָּה אֶחָד וּבְסוֹד אַחְדוּתְךָ חַכְמֵי לֵב יִתְמָהוּ" (גבירול, כתר מלכות ח). "הַמֻּשָּׂג הַמֻּפְשָׁט שֶׁל אַחְדוּת הָאֱלֹהוּת" (אחד העם, עט). — [אַחְדוּת־]

אֲחָדוֹת נ"ר רִבּוּי שֶׁל "אַחַת".

אַחְדוּתִי ÷ ת' [מן אַחְדוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחְדוּת, שֶׁהוּא מִמִּין אֶחָד: "הַצּוּרָה הָאַחְדוּתִית" (גבירול, מקור חיים יב). "קִיּוּם עִמָּנוּ... מֻנָּח בִּבְרִיאַת הֶקֵּף אַחְדוּתִי לְחַיֵּי הַיְחִידִים עִם הַכְּלָל" (ברדיצ'בסקי, מאמרים מא). "אִישִׁיּוּתָהּ מְשַׁוָּה לוֹ (לְיֹפִי) שְׁלֵמוּת אַחְדוּתִית" (קדרי, כורך 221). — [אַחְדוּתִית, אַחְדוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

אַחְדוּתִיּוּת ° נ' [מן אַחְדוּתִי] תְּכוּנָתוֹ אוֹ מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הָאַחְדוּתִי, חֲסַר־רִבּוּי: פִילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הָאַחְדוּתִיּוּת בַּבְּרִיאָה (מוֹנִיזְם). אַחְדוּתִיּוּת הַחֹמֶר. — [אַחְדוּתִיּוּת־]

אחדשה"ט ר"ת אַחַר דְּרִישַׁת שְׁלוֹמוֹ הַטּוֹב [נוסח פתיחה במכתבים]

אחדש"ת ר"ת אַחַר דְּרִישַׁת שְׁלוֹם תּוֹרָתוֹ (או תִּפְאַרְתּוֹ) [נוסח פתיחה במכתב לרב או ללמדן מופלג]

אַחֶדֶת ° נ' [מן אֶחָד] יְחִידָה, לְהַבְדִּיל מִן "עֲשֶׂרֶת". — [אַחְדוֹת]

אחה [ראה א·אָח]

~ פִּע' **אִחָה** * פ"י 1, חִבֵּר וְתָפַר בְּיַחַד: "וְקוֹרְעִין (אֶת הַבְּגָדִים) וְלֹא מְאַחִין" (סנהדרין ז ה). "יָשַׁב לוֹ... אֵצֶל הַחַלּוֹן, אִחָה בְּמַחַט וּבְחוּט" (בן־ציון, רכז). 2 [בהשאלה] אִחֵד, חִבֵּר לְאֶחָד: "זֶה אַבְרָהָם שֶׁאִחָה אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם" (בראשית רבה לט). — [לְאַחוֹת אֶת־, מְאַחֶה, יְ־]

~ פֻּע' **אֻחָה** °, 1, נִתְחַבֵּר, נִתְפַּר בְּיַחַד: "בִּקְרִיאוֹת כָּאֵלֶּה לֹא תִשָּׂבַע הַקֵּבָה וְלֹא יְאֻחוּ הַקְּרָעִים שֶׁבִּבְגָדֵינוּ" (אחד העם, קיח). 2 [בהשאלה] חֻבַּר, לֻכַּד: "מְאֻחִים חַיַּי עִם חַיֶּיהָ" (רחל, קמז). — [מְאֻחֶה, יְאֻחֶה] [וראה עוד ערך מְאֻחֶה]

~ הִת' **הִתְאַחָה** *, 1 *, הִתְחַבֵּר, נִתְפַּר וְנִתְקַשֵּׁר יַחַד: "קְרָעִים שֶׁאֵין מִתְאַחִין" (מועד קטן כו.). 2 °, הִתְחַבֵּר, הִתְמַזֵּג: הָרוֹכֵב וְהַכַּנָּה בַּשְּׁתִילִים הַמֻּרְכָּבִים הִתְאַחוּ יָפֶה. — [לְהִתְאַחוֹת, מִתְאַחֶה, יִתְ־]

~ נִפ' **נֶאֱחָה** ÷, 1 °, חֻבַּר, נִתְפַּר וְנִקְשַׁר בְּיַחַד: "וּטְלָאִי עִם טְלָאִי יֵאָחֶה, וְתֻפַּר לְתִפְרָהּ" (שניאור, שירים רעז). 2 ÷ [בהשאלה] נִתְחַבֵּר: "זִכִּיתָם לַתּוֹרָה בְּאַהַב לְהֵאָחוֹת" (אורח חיים, יוצר ב' שבועות). — [לְהֵאָחוֹת, נֶאֱחֶה, יֵאָחֶה]

— **אִחָה אֶת הַקְּרָעִים** * [בהשאלה, על־פי סנהדרין ז ה] לִכֵּד, מָנַע פֵּרוּד וְהִתְפַּלְּגוּת: "מִפְלֶגֶת הָעֲבוֹדָה הִצְלִיחָה לְאַחוֹת אֶת הַקְּרָעִים שֶׁנִּתְגַּלּוּ בְּשׁוּרוֹתֶיהָ" (עיתונות).

אַחֲהוּת ° נ' [מן א·אָח] אַחֲוָה, קִרְבַת אַחִים: "רִדַּמְךָ בְּעִגְבֵי אַחֲהוּת טְמֵאִים עַל טָהֳרַת הַגֶּזַע" (ש' שלום, שירים שטו). — [־הוּת־]

אחה"ס ר"ת אַחַר הַסְּפִירָה.

אחה"ע ר"ת 1, אַחַד הָעָם. 2, אַחְדוּת־הָעֲבוֹדָה.

אחה"צ ר"ת אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם.

אָחוּ ז' [מצרית: acha היה ירוק; ארמית: אַחֲוָא] 1, עֵשֶׂב וְסוּף הַגְּדֵלִים בִּמְקוֹם מַיִם: "יִשְׂגֶּה־אָחוּ בְלִי־מָיִם?" (איוב ח יא). 2, כַּר, אָפָר, שֶׁטַח לַח מְכֻסֶּה עֵשֶׂב הַמְּשַׁמֵּשׁ לְמִרְעֶה: "וַתִּרְעֶינָה (הַפָּרוֹת) בָּאָחוּ" (בראשית מא ב). — [אֲחָוִים?]

אָחוּד * ת' [מן אחד] 1 *, מְשֻׁתָּף, מְחֻבָּר: "וּדְבָרִים אֲחוּדִים – מַה שֶּׁבְּיַד זֶה בְּיַד זֶה" (בראשית רבה לח). 2 ÷, מְאֻחָד, שֶׁבְּהַסְכָּמָה אַחַת: "אֲגוּדִים אֲחוּדִים תּוֹךְ וָסוֹף וָרֹאשׁ" (שיר היחוד ליום ג'). "וַיִּהְיוּ אֲחוּדִים יַחַד... אֲחוּדִים לְדָבָר זֶה" (רש"י דברי הימים ב ה יג). 3 ÷, שָׁוֶה, זֵהֶה: "וְהֵם אֲחוּדֵי דִמְיוֹן" (מנחם, מחברת אב). — [אֲחוּדָה, אֲחוּדִים, ־וֹת]

אִחוּד ÷, **אִיחוּד** ז' [מן אחד, אִחֵד] 1 °, חִבּוּר, הִתְחַבְּרוּת בְּיַחַד: אִחוּד הַלְּבָבוֹת. אִחוּד עוֹלָמִי שֶׁל הִסְתַּדְּרֻיּוֹת אַרְצִיּוֹת. 2 ÷, אַחְדוּת, יִחוּד: "אֵין מַרְאֶה וָגֵב לְאִחוּדְךָ וְאֵין גּוּף לְעֶצֶם יִחוּדְךָ" (שיר היחוד ליום ב'). — [אִחוּד־, אִחוּדוֹ]

אַחֲוָה, אחווה נ' [מן א·חוה, חִוָּה] הוֹדָעָה, חַוַּת־דַּעַת: "שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלָּתִי וְאַחֲוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם" (איוב יג יז). — [אַחֲוַת־, אַחֲווֹת]

אַחֲוָה, אחווה נ' [מן א·אָח] אַהֲבַת אַחִים, יְדִידוּת נֶאֱמָנָה: "הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל" (זכריה יא יד). "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה (בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ) יִטַּע בֵּינֵיכֶם אַחֲוָה וְאַהֲבָה, שָׁלוֹם וְרֵעוּת" (ירושלמי ברכות ג ג). "וּשְׁתֵּי פְעָמִים אַף חָבַט לִי מִתּוֹךְ אַחֲוָה עַל שִׁכְמִי" (ביאליק, סותר). "חֹפֶשׁ, אַחֲוָה וְשִׁוְיוֹן" (סיסמת המהפכה הצרפתית הגדולה). אַחֲוַת עַמִּים. — [אַחֲוַת־]

— **אַחֲוָה לְדֵעָה** °, הֲבָנָה וְהַסְכָּמָה הֲדָדִית: "לֹא הָיְתָה אַחֲוָה לְדֵעָה בֵּין אֲבִי־זְקֵנִי וּבֵין הָאִישׁ הַזֶּה" (סוקולוב, אישים 216).

— **אַחֲוָה לְצָרָה** ° [מן "אח לצרה"] שֻׁתָּפוּת בַּצָּרָה, גּוֹרָל רַע מְשֻׁתָּף: "הָאַחֲוָה לַצָּרָה הָיְתָה הַמְתַוֶּכֶת בֵּינֵינוּ" (ויסלבסקי, תר' בעולם 29).

— **נָהַג אַחֲוָה עִמּוֹ** * (תנחומא בובר מקץ י), הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּרֵעוּת וּבִידִידוּת.

אחוה [מן אַחֲוָה]

~ הִת' **נִתְאַחֲוָה** ÷, הָיָה לוֹ כְּאָח: "שֶׁנִּתְאַחֲווּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְנִדְבְּקוּ בַּתּוֹעֵבוֹת" (רש"י זכריה יא יד). "אַל תִּתְאַחֲווּ עִם הַכְּסִיל" (יחיאל רופא, מידות הסכלות). "וַיִּתְאַחֲווּ כָּל בְּנֵי שְׁכוּנָתֵנוּ כְּאֶחָד וְחַיֵּינוּ כֻּלָּנוּ בִּנְעִימִים" (שנהר, ג 220). "הִתְאַחֲוִינוּ בִּבְרִית עַל הַכּוֹס" (פרלמן, תר' ברכה 81). — [לְהִתְאַחֲווֹת, מִתְאַחֲוֶה, יִתְ־]

א. **אָחוּז** ת' [מן אחז, אָחַז] 1, תָּפוּס, מִי שֶׁאֲחָזוּ אוֹתוֹ: "וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח" (קהלת ט יב). 2 *, תָּקוּף: "אֲחוּזַת־הַדָּם" (חולין ה ה). "מֻכֵּה תִמָּהוֹן וַאֲחוּז חֶרְדַּת אֱלֹהִים" (ביאליק, גילוי וכיסוי). "אָמְנָם אֲחוּזַת צִנָּה הָיִיתִי" (עגנון, כפות מז). 3, מְחֻבָּר, מְרֻתָּק: "וְלֹא־יִהְיוּ אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת" (יחזקאל מא ו). "חוּר כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן" (אסתר א ו). "עַל פְּתִילַת הָעֲשָׁשִׁית וְעַל שְׁבִיב הָאוֹר הַדַּק הָאָחוּז בָּהּ" (פיארברג, 39). 4, לָקוּחַ, מֻפְרָשׁ: "אֶחָד אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים" (במדבר לא ל) [=חלק אחד מחמישים (1/50)] — [אֲחוּז־; אֲחוּזָה, אֲחוּזַת־; אֲחוּזִים, אֲחוּזֵי־, אֲחוּזוֹת]

— **אֲחוּז־חֶרֶב**, תּוֹפֵשׂ־חֶרֶב, אִישׁ־מִלְחָמָה: "כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב, מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה" (שיר השירים ג ח).

ב. **אָחוּז**° ז׳ [קיצור מן "אחוז למאה" על־יסוד א. אחוז 4] פְּרוֹצֶנְט (%), מֵאִית: חֲמִשָּׁה אֲחוּזִים = 5% = חָמֵשׁ מֵאִיּוֹת. קָנִיתִי סֵפֶר בַּהֲנָחָה שֶׁל 10 אֲחוּזִים (10%). הַבַּנְק הִלְוָה כֶּסֶף בְּרִבִּית שֶׁל אַחַד־עָשָׂר אָחוּז (11%). – [אֲחוּז־, אֲחוּזִים, אֲחוּזֵי־]

– **אָחוּז לָאֶלֶף**°, אַלְפִּית, פְּרוֹמִיל (‰).

– **מֵאָה אָחוּז**° [בלשון־הדיבור], 1, כָּלִיל, בִּשְׁלֵמוּת: "מִלֵּאתָ אֶת הַמָּשָׁל עָלֶיךָ בְּמֵאָה אָחוּז". 2, שָׁלֵם, טוֹב בְּיוֹתֵר: "הוּא בֶּן־חַיִל – מֵאָה אָחוּז!" "הַמַּכְשִׁיר – מֵאָה אָחוּז!"...

אחווה, ראה אַחֲוָה.

אָחוּי* ת׳ [מן אחה] מְאֻחֶה, מְחֻבָּר: "שֶׁיִּהְיוּ (יִשְׂרָאֵל) אֲחוּיִים אֶצְלוֹ" (במדבר רבה יג). "בּוֹא וְנִהְיֶה אֲחוּיִים מֵעַתָּה כִּי שְׁנַיִם אֲנַחְנוּ וְאֵין עוֹד" (שנהר, א 260). קְרָעִים אֲחוּיִים. – [אֲחוּיָה, אֲחוּיִים, ־יוֹת]

אִחוּי*, אִיחוּי ז׳ [מן אחה, אִחָה] 1*, חִבּוּר קְרָעִים בְּבֶגֶד, תְּפִירָה: "עֲשָׂרָה קְרָעִים אֲסוּרִין בְּאִחוּי" (ירושלמי מועד קטן פג ב) 2° [בגננות] חִבּוּר הָרֹכֶב עִם הַכַּנָּה אַחֲרֵי הַהַרְכָּבָה. 3° [בהשאלה] לִכּוּד, חִבּוּר: אִחוּי הַקְּרָעִים שֶׁנִּתְגַּלּוּ בַּמִּפְלָגָה. – [אִחוּי־, ־יִים, אִחוּיֵי־]

אַחֲוַי°, **אחווי** ת׳ [מן אַחֲוָה] 1, יְדִידוּתִי, שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ אַחִים: הִתְנַהֲגוּת אַחֲוָית. 2 [בצבא] הַנִּמְנֶה עִם כּוֹחוֹתֵינוּ, הַשַּׁיָּךְ לְבַעֲלֵי־הַבְּרִית: גְּיָסוֹת אַחֲוָיִּים. – [אַחֲוָית, אַחֲוָיִּים, ־יּוֹת]

אַחֲוָיָה°, **אחווייה** נ׳ [בארמית, דניאל ה יב, מקור אפעל מן חוה] גִּלּוּי, הוֹפָעָה, גִּוּוּנִים: "לָבוּז לְכָל דִּקְדּוּקֵי הָאַחֲוָיוֹת לְמִינֵיהֶן" (יזהר, צקלג 639). – [אַחֲוָיַת־, אַחֲוָיוֹת, אַחֲוָיוֹת־]

אִחוּל°, אִיחוּל ז׳ [מן אחל, אִחֵל] הַבָּעַת בְּרָכָה אוֹ רָצוֹן טוֹב, מִשְׁאֶלֶת הַלֵּב לְטוֹבָה: אִחוּלִים לְבָבִיִּים לִפְלוֹנִי לִנְשׂוּאָיו. אִחוּלֵי לְשָׁנָה הַחֲדָשָׁה. – [אִחוּל־, אִחוּלִים, אִחוּלֵי־]

אֲחוֹנִית* נ׳ [ארמית, ירושלמי ברכות י ב] – רְאֵה שָׁזִיף.

אָחוֹר ז׳ [מן א. אחר; ארמית: אֲחוֹרָא; ערבית: אָחִ׳ר] 1, הַצַּד שֶׁמֵּעֵבֶר לַפָּנִים, צַד הַגַּב: "אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי" (תהלים קלט ה) "כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל־הֵיכַל ה׳ וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה" (יחזקאל ח טז). "וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים" (ירמיה ז כד). 2*, הַצַּד הַחִיצוֹן שֶׁל כְּלִי, לְהַבְדִּיל מִן "פָּנִים", "תּוֹךְ": "כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין – אֲחוֹרָיו טְמֵאִים, תּוֹכוֹ וְאָגְנוֹ... טְהוֹרִין" (כלים כה ו). 3*, שֵׁת, עַכּוּז: "גָּמָל – אָחוֹר כְּנֶגֶד אָחוֹר" (בכורות ח). "בְּשַׂר אֲחוֹרַיִם" (שאלות ותשובות). "וַאֲחוֹרָיו בִּמְחִילָה כְּלַפֵּי מַעְלָה" (עגנון, כלה כג). 4, תה"פ לְצַד הָאֲחוֹרִי, הֶפֶךְ מִן "קָדִימָה": "הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶיךָ, נָסֹגוּ אָחוֹר" (ירמיה לח כב). "כִּי דָּבָר אֶחָד מִדְּבָרְךָ לֹא יָשׁוּב אָחוֹר" (מגילת ההודיות יג 18). "וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם" (ברכות ההפטרה). – [הנטיה רק בריבוי: אֲחוֹרַיִם, אֲחוֹרֵי־, אֲחוֹרָיו]

– **לְאָחוֹר**, 1, לַצַּד הָהָפוּךְ מִן הַפָּנִים, הֶפֶךְ מִן "קָדִימָה": "הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר" (תהלים קיד ה). "לְאָחוֹר פְּנֵה!" (פקודה צבאית). 2, לֶעָתִיד, לַיָּמִים הַבָּאִים: "הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם" (ישעיה מא כג).

– **לַאֲחוֹרָיו***, אֶל הַצַּד הָהָפוּךְ מִפָּנָיו, אֶל הַצַּד הָאֲחוֹרִי: "וְנִבְהַלְתִּי וְנִרְתַּעְתִּי לַאֲחוֹרַי" (ירושלמי ראש השנה נז ד). "הָיוּ מַכְנִיסִים אֶת הַכַּלְכָּלָה לַאֲחוֹרֵי הַגַּגּוֹת" (ירושלמי מעשרות נ ג). "צְרִיכִין וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו" (בבא מציעא לו.). "וְכֵיצַד יָשַׁב עַל כִּסְאוֹ וְכֵיצַד הִפְשִׁיל רֹאשׁוֹ לַאֲחוֹרָיו" (עגנון, אורח 186).

– **מֵאָחוֹר**, מִן הַצַּד הָהָפוּךְ לַפָּנִים, מִצַּד הַגַּב: "וַיַּרְא יוֹאָב כִּי־הָיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר" (שמואל ב י ט).

– **נָסוֹג אָחוֹר**° [שאול מירמיה לח כב: "נָסֹגוּ אחור"] 1° [בדקדוק] הַעְתָּקוֹת הַנְּגִינָה מִמִּלְּרַע לְמִלְעֵיל לְשֵׁם מְנִיעַת שְׁתֵּי הֲבָרוֹת מֻטְעָמוֹת בְּזוֹ אַחַר זוֹ, לְמָשָׁל: "קֹרֵא לַיְלָה", בִּמְקוֹם: "קוֹרֵא לַיְלָה". 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם מְפַגֵּר בְּהַשְׁקָפוֹתָיו, רֵיאַקְצְיוֹנֶר.

– **פָּנִים וְאָחוֹר**, מִכָּאן וּמִכָּאן, מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים: "מְגִלַּת־סֵפֶר... וְהִיא כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר" (יחזקאל ב י).

– **מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד***, 1*, מִמָּקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בּוֹ, כִּבְיָכוֹל: "כְּבָר שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד: שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים!" (חגיגה טו.). 2° [בהשאלה] מִמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵם גְּלוּיִים רַק לַמְּקֹרָבִים, מִמָּקוֹם שֶׁאֵין לַצִּבּוּר גִּישָׁה אֵלָיו: יְדִיעָה זוֹ קִבֵּל הָעִתּוֹנַאי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד.

– **מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים**°, 1, מֵעֵבֶר לְקַלְעֵי הַבָּמָה בְּתֵיאַטְרוֹן, מִמָּקוֹם שֶׁהַכְּנִיסָה מֻתֶּרֶת רַק לַשַּׂחְקָנִים. 2 [בהשאלה] בְּאֹרַח בִּלְתִּי־רִשְׁמִי, בַּסֵּתֶר, בְּהֶעְלֵם מֵעֵינֵי הַצִּבּוּר: "נוֹדַע עַל פְּעִילוּת רַבָּה מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים עֶרֶב הַוְּעִידָה" (עיתונות).

– **אֲחוֹרֵי אָזְנָיו*** [מארמית: אֲחוֹרֵי אוּדְנֵיְיהוּ – אחורי אוזניהם, פסחים קיג., בהשאלה] קָרוֹב אֵלָיו בְּיוֹתֵר: "כְּבָר חַג אֲחוֹרֵי אָזְנֵינוּ" (חזו, יעיש א 43).

– **מֵאֲחוֹרֵי הַתַּנּוּר**° [על־שום שבעיירות ישראל בגולה נהגו דלי־עם לשבת בימות החורף הקרים בבית־המדרש מאחורי התנור; בהשאלה] מִמָּקוֹם מֻצְנָע, מִסֵּתֶר הַמַּדְרֵגָה: "הָקִיצָה, מְנֻדֶּלִי, צֵא צֵא מֵאֲחוֹרֵי הַתַּנּוּר" (מנדלי מו"ס, גז). "שֶׁלְּקָחוֹ מֵאֲחוֹרֵי הַתַּנּוּר וְנָתַן בּוֹ דַּעַת" (עגנון, אורח 306).

– **חֲזֹר לַאֲחוֹרֶיךָ***! (יומא כב:), חֲזֹר בְּךָ, שׁוּב מִדַּרְכְּךָ אוֹ מִדְּבָרֶיךָ!

אִחוּר*, אִיחוּר ז׳ [מן אחר, אִחֵר] עֲשִׂיַּת דָּבָר לְאַחַר הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע, שֶׁהָיָה לְאַחַר זְמַן: "וְאִם אֶפְשָׁר (לִקְרֹא הַמְּגִלָּה קֹדֶם וְאֵינָם קוֹרְאִים) – אִחוּר הוּא לָעֲיָרוֹת" (ירושלמי מגילה עד ב). "לְגָרְשָׁם מִן הַמְּדִינָה בְּלִי אִחוּר וְהִתְמַהְמֵהַּ" (הזז, יעיש א 156). הַיְשִׁיבָה נִפְתְּחָה בְּאִחוּר שֶׁל חֲצִי שָׁעָה. אִחוּרִים וְחִסּוּרִים שֶׁל תַּלְמִידִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר. – [אִחוּר־, אִחוּרִים, ־רֵי־]

אָחוֹר° ת׳ [מן אחר] מְאֻחָר, שֶׁבָּא אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְאַחַר זְמַן: "וְיָצָא אָב בְּרָעָה הַקְּדוּמָה, וּבָא אֱלוּל בְּטוֹבָה לֹא אֲחוֹרָה" (הגגיד, דיואן א 6). – [אֲחוֹרָה, אֲחוֹרִים, ־רוֹת]

ג – אחורה

אֲחוֹרָה° נ׳ [מן אָחוֹר] הַדֹּפֶן הָאֲחוֹרִי שֶׁל הַנַּעַל מֵעַל לֶעָקֵב. – [אֲחוֹרַת־, אֲחוֹרוֹת]

אֲחוֹרִי° ת׳ [מן אָחוֹר] שֶׁהוּא מִצַּד אָחוֹר, הֶפֶךְ מִן "קִדְמִי": לַסּוּס שְׁתֵּי רַגְלַיִם קִדְמִיּוֹת וּשְׁתַּיִם אֲחוֹרִיּוֹת. דֶּלֶת אֲחוֹרִית בַּבַּיִת. – [אֲחוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

ת"ז - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

אֲחוֹרַיִם÷ ז״ז [מן אָחוֹר] הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי בַּגּוּף, שֵׁת, עַכּוּז – ראה אָחוֹר 3.

אֲחוֹרִית° נ׳ [מן אֲחוֹרִי] רֶגֶל אֲחוֹרָנִית: ״וְסוֹרֵר וּבוֹעֵט... וּמִתְקוֹמֵם עַל אֲחוֹרִיּוֹתָיו״ (יזהר, מישור 52). – [אֲחוֹרִית־, אֲחוֹרִיּוֹת]

אֲחוֹרָנִי° ת׳ [מן אָחוֹר] 1, הַנִּמְצָא מֵאָחוֹר, הַפּוֹנֶה לְאָחוֹר: ״הָיוּ יוֹצְאוֹת דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּשׁ הָאֲחוֹרָנִי, זֶה שֶׁבְּיַרְכְתֵי הֶחָצֵר״ (ביאליק, מאחורי א). ״יָצְאָה וְהָלְכָה דֶּרֶךְ הַמָּבוֹא הָאֲחוֹרָנִי״ (בארון, פרשיות 65). 2, בַּעַל אֲחוֹרַיִם: ״לְבִיבָה מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, כְּרֵסָנִית כְּזוֹ, אֲחוֹרָנִית כָּזוֹ״ (הזז, צל 37). – [אֲחוֹרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אֲחוֹרַנִּית תה״פ [מן אָחוֹר] 1, כְּשֶׁהַפָּנִים מֻפְנִים לְאָחוֹר, בְּהֵפוּךְ לְכִוּוּן הַפָּנִים: ״וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית״ (שמואל א ד יח). ״אֲרָיָיו וּצְבָאָיו, הֲפוּכֵי רֹאשָׁם אֲחוֹרַנִּית״ (ביאליק, שבעה). 2° [בהשאלה] בְּכִוּוּן נְסִיגָה, לְמַצָּב גָּרוּעַ מִשֶּׁהָיָה: ״צָעַד הָרַעְיוֹן עוֹד הַרְבֵּה צְעָדִים אֲחוֹרַנִּית״ (אחד העם, יד). 3*, בְּסֵדֶר מְהֻפָּךְ: ״וְלָמָּה נֶאֶמְרוּ אָבוֹת אֲחוֹרַנִּית?״ (ויקרא רבה לו). 4° [בזמן] לְאָחוֹר, לְמַפְרֵעַ, רֶטְרוֹאַקְטִיבִית: הַחְלָטָה זֹאת תְּחוּלָּתָהּ אֲחוֹרַנִּית – מֵרֵאשִׁית שְׁנַת אֶשְׁתָּקַד.

אָחוֹת נ׳ [נקבה מן א.אָח; אוגריתית: אחת; אכדית: aḫâtu; ארמית: אַחֲתָא; ערבית: אֻחְ׳ת] 1, בַּת אָבִיו וְאִמּוֹ (אָבִיהָ וְאִמָּהּ): ״רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל אֲחוֹת לָבָן״ (בראשית כח ה). אַחִים וַאֲחָיוֹת. 2, כִּנּוּי לִקְרוֹבַת מִשְׁפָּחָה אוֹ קְרוֹבַת עַם: ״אֲחֹתֵנוּ, אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה״ (בראשית כד ס). לֹא נִשְׁכַּח אֶת אַחֵינוּ וְאֶת אַחְיוֹתֵינוּ בַּגּוֹלָה. 3, כִּנּוּי־חִבָּה לַאֲהוּבָה, לִידִידָה נֶאֱמָנָה, רַעְיָה: ״לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה״ (שיר השירים ד ט). ״חֲנִינִי, שָׂאִינִי, אֲחוֹתִי״ (ביאליק, מגילת ז). 4°, כִּנּוּי לְאִשָּׁה מֻסְמֶכֶת לְטִפּוּל בְּחוֹלִים [קיצור מן אָחוֹת רַחֲמָנִיָּה]: בֵּית־סֵפֶר לַאֲחָיוֹת. 5°, כִּנּוּי לִנְזִירָה אֵצֶל הַנּוֹצְרִים. – [אֲחוֹת־, אֲחוֹתִי, אֲחָיוֹת, אַחְיוֹת־, אַחְיוֹתָיו]

– **אָחוֹת חוֹרֶגֶת**°, בַּת אָב חוֹרֵג אוֹ בַּת אֵם חוֹרֶגֶת מִנִּשּׂוּאֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

– **אִשָּׁה אֶל** [אֶת־, לְ־, מִן־] **אֲחוֹתָהּ**, זוֹ אֶל (אֶת־, לְ־, מִן־) זוֹ: ״חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ״ (שמות כו ג).

– **אָחוֹת רַחֲמָנִיָּה**°, כִּנּוּי לְאִשָּׁה מֻסְמֶכֶת לְטִפּוּל בְּחוֹלִים.

– **אֵין לָהּ אָחוֹת**÷, [בהשאלה] אֵין לָהּ דֻּגְמָה אוֹ דוֹמָה לָהּ: ״אֵין אָחוֹת לַמִּלָּה הַזֹּאת״ (אברהם אבן־עזרא ויקרא יד לז).

אַחֲוָתִי°, **אחוותי** ת׳ [מן ב׳ אַחֲוָה] שֶׁל אַחֲוָה, כְּשֶׁל יַחֲסֵי אַחִים: הִתְנַהֲגוּת אַחֲוָתִית. – [אַחֲוָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אחז [אכדית: aḫâzu; אוגריתית: אחד; ארמית: אֲחַד; ערבית: אַחַ׳ד׳]

~ פָּעַל **אָחַז** פ״י 1, הֶחֱזִיק: ״עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי, אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ״ (שיר השירים ג ד). ״הִגִּיעַ לְמֶחֱצִית הַכֶּבֶשׁ אָחַז הַסְּגָן בִּימִינוֹ וְהֶעֱלָהוּ״ (תמיד ז ג). 2, בָּא עָלָיו, תָּקַף: ״חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת״ (שמות טו יד). ״אֲחָזָה רְעָדָה חֲנֵפִים״ (ישעיה לג יד). ״מִי שֶׁאֲחָזוֹ בּוּלְמוֹס״ (יומא ח ו). ״וַתֹּאחֲזֵהוּ תְּנוּמָה וַיִּישַׁן״ (ביאליק, הרועה והצאן). ״אֲחָזָה אוֹתוֹ חַלְחָלָה וְרָעֲדוּ כָּל עַצְמוֹתָיו״ (עגנון, כלה נא). 3 [אחז ב־] נָקַט, קִבֵּל דָּבָר וְדָבַק בּוֹ: ״וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת״ (קהלת ב ג). ״מוּטָב לְהָנִיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְלֶאֱחוֹז בְּדִבְרֵי הַמְרֻבִּין״ (עדיות ה ז). ״אֶלָּא שֶׁדֶּרֶךְ הָעוֹלָם לֶאֱחוֹז בַּשֶּׁקֶר״ (עגנון, כלה כד). 4, חִבֵּר, חִזֵּק: ״וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים״ (מלכים א ו י). – [לֶאֱחוֹז אֶת־, בְּ־; אוֹחֵז, אָחַז, תֹּאחַז... גם אֶאֱחֹז; אֱחֹז! אֶחֱזִי!]

~ נפ׳ **נֶאֱחַז**, 1, נִתְפַּס, נִלְכַּד: ״כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה״ (קהלת ט יב). ״עֲתִידִין בָּנֶיךָ לֵיאָחֵז בַּעֲוֹנוֹת וּלְהִסְתַּבֵּךְ בְּצָרוֹת״ (ירושלמי תעניות סה ד). ״לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר ׳אֵינִי יוֹדֵעַ׳ שֶׁמָּא תִּתְבַּדֶּה וְתֵאָחֵז״ (ברכות ד.). 2, הִתְנַחֵל, הִתְיַשֵּׁב, הִשְׁתַּקֵּעַ בְּמָקוֹם: ״עִבְרוּ לָכֶם... וְהֵאָחֲזוּ בְּתוֹכֵנוּ״ (יהושע כב יט). ״אֵלֶּה מֵהֶם, שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדָם לַעֲלוֹת לָאָרֶץ, יַעֲלוּ וְיֵאָחֲזוּ בָהּ״ (אחד העם, יט). 3°, נִתְלָה בְּ־, הִתְחַזֵּק בְּ־, תָּפַס: הַטּוֹבֵעַ נֶאֱחָז בְּקַשׁ. – [לְהֵאָחֵז בְּ־; נֶאֱחַזְתִּי, נֶאֱחַז, יֵאָחֵז]

~ פֻּעַ׳ **אֻחַז** פ״י חִבֵּר, כִּסָּה: ״מְאַחֵז פְּנֵי־כִסֵּה״ (איוב כו ט). – [לְאַחֵז מְ־, יְ־]

~ התפ׳ **הִתְאַחֵז**, 1*, נֶאֱחַז, נִתְפַּס בְּחָזְקָה: ״וְקַיִן רָדַף אַחֲרָיו... עַד שֶׁנִּתְאַחֲזוּ זֶה בָּזֶה״ (תנחומא בראשית ט). ״שַׂעֲרוֹתֶיהָ... נִתְאַחֲזוּ בְּאֶצְבְּעוֹתֶיהָ הַדַּקּוֹת כְּטַבָּעוֹת שֶׁל זָהָב עָמוּם״ (בארון, פרשיות 268). 2°, הִתְנַחֵל, הִתְבַּסֵּס: ״אַנְשֵׁי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלָּנוּ הָאוֹמְרִים לְהִתְאַחֵז״ (ברנר, א 356). ״וּבִזְכוּת הַמַּתָּן הַזֶּה נִתְאַחֲזָה וְנִתְאַזְרְחָה אַף הִיא פֹּה״ (ריבולוב, השירה באמריקה). 3°, נִתְקַף: ״נִתְאַחַזְתִּי בְּשַׁלְשׁוּל יְאֻ־מָּרִי״ (טביב, כעשב 110). – [לְהִתְאַחֵז, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֶאֱחִיז** * פ״י הִתְפִּיס, גָּרַם שֶׁיֹּאחַז אוֹ שֶׁיֵּאָחֵז: ״מְאַחִיזִין אֶת הָאוּר בִּמְדוּרַת בֵּית הַמּוֹקֵד״ (שבת א יא). ״וּמִי יַאֲחִיז אֶת חֶלְבְּנָהּ בְּסִבְכֵי הַיְּעָרוֹ״ (ביאליק, ספיח א). ״כַּמָּה וְכַמָּה חֲבָלִים הֻטְלְגוּ בְּיַד מְאֻמֶּנֶת לְהַאֲחִיזָם בְּזִיזֵי הַסֶּלַע״ (שנהר, ב 493) – [לְהַאֲחִיז, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָאֳחַז**, חֻבַּר, נִקְשַׁר: ״וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא מָאֳחָזִים״ (דברי הימים ב ט יח). – [מָאֳחָז, יָאֳחַז]

– **אָחַז אֶת הָעֵינַיִם***, 1, עָשָׂה מַעֲשֶׂה לְהַטִּים בְּדֶרֶךְ שֶׁל תַּעְתּוּעִים וְרַמָּאוּת: ״מְעוֹנֵן... זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם״ (סנהדרין סה:). 2° [בהשאלה] סִנְוֵר אֶת עֵינֵי הַבְּרִיּוֹת עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם גְּנֵבַת־הַדַּעַת: ״מַעֲשֵׂה אוֹנָאָה שֶׁל הָרַמָּאִים... הַמִּתְכַּוְּנִים לֶאֱחוֹז אֶת עֵינֵי הַבְּרִיּוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם סא).

– **אָחַז אֶמְצָעִים**°, הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֶמְצָעִים, נָקַט מַעֲשִׂים: הַמִּשְׁטָרָה אָחֲזָה אֶמְצָעִים חֲרִיפִים נֶגֶד עַבְרְיָנֵי הַתְּנוּעָה.

– **אָחַז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ** [על־פי מלכים א א נא; בהשאלה] בִּקֵּשׁ מִפְלָט, תָּפַס מַחְסֶה: ״ה׳ מְפוֹצֵץ אֶת לְבַבְכֶם, וְאַתֶּם אוֹחֲזִים בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יז).

– **אָחַז אֶת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו***, עָשָׂה בְּבַת אַחַת שְׁנֵי דְּבָרִים מִתְנַגְּדִים: ״אַתָּה רוֹצֶה לֶאֱחוֹז אֶת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו״ (דברים רבה ז). ״עָלֵינוּ לֶאֱחוֹז אֶת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו בְּבַת אַחַת״ (אחד העם, קפא).

– **אָחַז אֶת הַשּׁוֹר בְּקַרְנָיו**° [בהשאלה] נִגַּשׁ יָשָׁר לְגוּף הָעִנְיָן, לַנְּקֻדָּה הָעִקָּרִית בּוֹ, נִכְנַס מִיָּד בְּעֳבִי־הַקּוֹרָה.

– **אָחַז לָשׁוֹן**÷, נָקַט לָשׁוֹן, הִתְבַּטֵּא בִּלְשׁוֹן־: ״טוֹב לֶאֱחוֹז לְשׁוֹן אֵינִי יוֹדֵעַ״ (רש״י ברכות ד.).

– **אֲחָזוֹ בֻּלְמוּס***, 1*, חָלָה מֵרֹב רָעָב: ״מִי שֶׁאֲחָזוֹ בֻּלְמוּס מַאֲכִילִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ דְּבָרִים טְמֵאִים״ (יומא ח ו). 2° [בהשאלה]

נִתְקַף בְּחֵשֶׁק עַז לְמַשֶּׁהוּ: "כְּמִי שֶׁאֲחָזוֹ בֻּלְמוּס שֶׁל עֹשֶׁר" (יהודה שטינברג, שכח). "בֻּלְמוּס הָרִיצָה אֲחָזוֹ פִּתְאֹם" (ברקוביץ, תר' טוביה יג).

– אֲחָזוֹ דָּם* (בכורות ה ב), חָלָה בְּמַחֲלַת־דָּם.

– אֲחָזוֹ בְּצִיצִית רֹאשׁוֹ° [שאול מיחזקאל ח ג: "ויקחני בציצית ראשי"] זִעְזַע אוֹתוֹ, תְּפָסוֹ בְּחָזְקָה: "הַאֵין אִישׁ... אֲשֶׁר יֹאחֲזְכֶם בְּצִיצִית רָאשֵׁכֶם וִינַעַרְכֶם בְּחֹזֶק יָדוֹ?" (ביאליק, ראיתיכם). "דָּרַשׁ מִמֶּנּוּ חֹמֶר חַי וְרוֹתֵחַ, שֶׁיֹּאחֵז אֶת הַקָּהָל בְּצִיצִית רֹאשׁוֹ" (ברקוביץ, הראשונים קלג).

– אָחַז שְׁמֻרוֹת עֵינָיו [על־פי תהלים עז ה] נָסַךְ עָלָיו שֵׁנָה, הִרְדִּימוֹ: "מִיָּד בָּאָה הַשֵּׁנָה וַתֹּאחֶז אֶת שְׁמֻרוֹת עֵינָיו" (סוקולוב, במראות 75).

– אֲחָזוֹ הַשָּׁבָץ, נִסַּס, נָטָה לִגְוֹעַ: "עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי, כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ, כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי" (שמואל ב א ט). "חוֹשֵׁשׁ הָיִיתִי כִּי יְהוּדִי זֶה יֹאחֲזֵהוּ הַשָּׁבָץ" (ברקוביץ, תר' טוביה קסט).

– אֲחָזַתּוּ הָאָרֶץ* (ויקרא רבה כא), לֹא יָכֹל לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: "יָשַׁב כְּאִלּוּ הָאָרֶץ אֲחָזַתּוּ" (הזז, יעיש א 119).

– אֲחָזַתּוּ חַמָּה* (ירושלמי שבת יז ב), חָלָה בְּקַדַּחַת.

– אֲחָזַתּוּ הָעַיִן* (ירושלמי שבת יד ג), חָלָה בְּמַחֲלַת־עֵינַיִם.

– אֲחָזַתּוּ צִנָּה°, הִתְקָרֵר, הִצְטַנֵּן: "לֹא אוּכַל לָבוֹא הַיּוֹם אֶל הַיַּעַר, כִּי צִנָּה אֲחָזַתְנִי" (עגנון, כפות מז).

– הָאוֹחֵז בְּיָד* [שאול מן הפיוט למוסף לראש־השנה: "האוחז ביד מדת משפט"], כִּנּוּי עַמְמִי לְמִי שֶׁהַכֹּחַ בְּיָדוֹ, בַּעַל הַחֲזָקָה: "שְׁלֹמֹה נִשְׁאַר בְּחֶזְקַת 'הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ' וְהַלָּז בְּחֶזְקַת 'הָאוֹחֵז בְּיָד'" (יהודה שטינברג, קעב).

– שְׁנַיִם אוֹחֲזִים בְּטַלִּית* [על יסוד בבא מציעא א א: "שנים אוחזים בטלית, זה אומר: אני מצאתיה, וזה אומר: אני מצאתיה; זה אומר: כולה שלי וזה אומר: כולה שלי"] דִּבּוּר הֲלָצִי עַל שְׁנַיִם שֶׁרָבִים בְּשֶׁל הַבַּעֲלוּת עַל דְּבַר־מָה.

– טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ (קהלת ז יח), מַאֲמַר הֶחָכָם בְּשֶׁבַח הַמְּתִינוּת נֶגֶד הַקִּיצוֹנִיּוּת וְהַחַד־צְדָדִיּוּת.

– נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ [שאול מבראשית כב יג: "והנה־איל אחר נאחז בסבך בקרניו"], הִסְתַּבֵּךְ, לֹא יָכֹל לְהֵחָלֵץ מִן הַמֵּצַר.

– נֶאֱחַז בְּקַשׁ° [שאול ממשל עממי על טובע המנסה להינצל על־ידי היאחזות בקש הצף על פני המים] נִסָּה לִמְצֹא לוֹ מִשְׁעֶנֶת בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ.

– נֶאֶחְזוּ שְׁמֻרוֹת עֵינָיו° [שאול מתהלים עז ה: "אחזת שמורות עיני"] נֶעֶצְמוּ עֵינָיו, תָּקְפָה אוֹתוֹ שֵׁנָה: "שְׁמֻרוֹת עֵינָיו נֶאֶחְזוּ בְּחַבְלֵי תְנוּמָה" (ביאליק, יום השישי ד).

– הֶאֱחִיז אֶת שְׁמֻרוֹת הָעֵינַיִם° [ראה לעיל], הִפִּיל תַּרְדֵּמָה, הֵבִיא לִידֵי תְנוּמָה: "כְּדֵי לְשַׁעֲמֵם אֶת כָּל הַחוּשִׁים וּלְהַאֲחִיז אֶת שְׁמֻרוֹת הָעֵינַיִם" (ביאליק, ספיח יא).

– אָחַז הָעֵינַיִם°, רְאֵה "אָחַז אֶת הָעֵינַיִם".

אֶחָז° ז' [מן אחז] יָדִית לַאֲחִיזָה, מִתְקָן לֶאֱחֹז בּוֹ מַשֶּׁהוּ. – [אֶחָז־, אֶחְזוֹ, אֲחָזִים, אַחֲזֵי־]

– אַחֲזֵי־רוֹבִים°, [בצבא] טַבַּעַת קְבוּעָה עַל מוֹט וּבָהּ לוּלָאוֹת שֶׁלְּתוֹכָן מְשַׁחֲלִים קְנֵי־הָרוֹבִים הַמֻּצָּבִים מִסָּבִיב לַמּוֹט.

אַחֲזַאי°, אחוזאי ז' [מן אֲחֻזָּה] בַּעַל אֲחֻזָּה, בַּעַל מֶשֶׁק: "בַּחֲוָתוֹ שֶׁל הָאַחֲזַאי בֶּלוֹקוּרוֹב" (ולפובסקי, תר' צ'כוב 193). – [אַחֲזָאִית, אַחֲזָאִים, ־אִיּוֹת]

אֲחֻזָּה, אחוזה נ' [מן אחז] 1, נַחֲלָה, חֶלְקַת־אֲדָמָה שֶׁאָדָם נֶאֱחָז בָּהּ וּמוֹרִישָׁהּ לְבָנָיו: "וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ" (ויקרא כה י). 2°, מֶשֶׁק חַקְלָאִי, חַוָּה: "אַף הוּא זָכָה לִקַּח לוֹ אֲחֻזַּת אֲצִילִים קְטַנָּה" (עגנון, אורח 339). – [אֲחֻזַּת־, אֲחֻזּוֹת]

– אֲחֻזַּת־אָבוֹת, נַחֲלָה שֶׁבָּאָה בִּירֻשָּׁה: "וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב" (ויקרא כה מא).

– אֲחֻזַּת־עוֹלָם, נַחֲלָה לִצְמִיתוּת, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם" (בראשית מח ד).

– אֲחֻזַּת־קֶבֶר, חֶלְקַת־אֲדָמָה שֶׁנּוֹעֲדָה לְקִבְרֵי מִשְׁפָּחָה: "תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי" (בראשית כג ד).

– בַּעַל־אֲחֻזָּה°, בַּעַל מֶשֶׁק גָּדוֹל, בַּעַל־קַרְקָעוֹת, חַוַּאי.

– סִפְרֵי־אֲחֻזָּה°, סְפָרִים מֶמְשַׁלְתִּיִּים שֶׁנִּרְשָׁמִים בָּהֶם הַקַּרְקָעוֹת בַּמְּדִינָה וּבַעֲלוּתָם שֶׁל אֶזְרָחִים עַל שִׁטְחֵי־אֲדָמָה מְסֻיָּמִים.

אַחְזָנִי° ת' [מן אחוז, אֶחָז] 1, הָרָגִיל לֶאֱחֹז בְּמַשֶּׁהוּ: "אֶצְבְּעוֹת יָדָיו הָאַחְזָנִיּוֹת מְרֻטָּטוֹת" (סוקולוב, במראות 155). 2, שֶׁנֶּאֱחָז בְּמַשֶּׁהוּ אוֹ בְּמִישֶׁהוּ, סַבִּיךְ: צֶמַח קוֹצָנִי וְאַחְזָנִי. – [אַחְזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אחזק [מן אַחְזָקָה]

~ פִּעֵ' אִחְזֵק° פ"י טִפֵּל בְּאַחְזָקַת נֶכֶס מְסֻיָּם. – [לְאַחְזֵק, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' אֻחְזַק°, נִמְצָא בְּטִפּוּל, שֶׁאִחְזְקוּ אוֹתוֹ. – [מְאֻחְזָק, יְאֻחְזַק]

אַחְזָקָה° נ' [מן חזק, הֶחֱזִיק] הַטִּפּוּל הַקָּבוּעַ וְהַהַשְׁקָעוֹת הַשּׁוֹנוֹת הַכְּרוּכוֹת בְּהַחְזָקַת נֶכֶס מְסֻיָּם בְּמַצָּב תָּקִין: אַחְזָקַת כְּלֵי־רֶכֶב. הוֹצָאוֹת אַחְזָקַת הַבַּיִת. – [אַחְזָקַת־]

אח"י ר"ת אֳנִיַּת חֵיל־הַיָּם.

אֲחִיגֶזֶר° ז' [אָחִי+גֶּזֶר] צֶמַח־בַּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים וְעָלִים גְּזוּרִים (Orlaya). – [אֲחִיגְזָרִים]

אָחִיד° ת' [מן אֶחָד] 1, שֶׁהוּא מִמִּין אֶחָד, מֵעוֹר אֶחָד, בַּעַל מְגַמָּה אַחַת אוֹ צוּרָה אַחַת: בֵּית־סֵפֶר אָחִיד. תִּלְבֹּשֶׁת אֲחִידָה. 2, כּוֹלֵל, מַקִּיף: מַס אָחִיד. – [אֲחִידָה, אֲחִידִים, ־דוֹת]

אֲחִידוּת° נ' [מן אָחִיד] אַחְדוּת בַּצּוּרָה, בַּמְּגַמָּה אוֹ בַּתֹּכֶן: אֲחִידוּת בָּתֵּי־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִיִּים. אֲחִידוּת בְּדֵעוֹת. – [אֲחִידוּת־]

אֲחִיזָה* נ' [מן אחז, אָחַז] 1*, הַחֲזָקָה, תְּפִיסָה: "הַמַּפְשִׁיט בַּבְּהֵמָה... לְשָׁטִיחַ – כְּדֵי אֲחִיזָה" (חולין ט ג). "שֶׁרוּחַ הָעָם נֶאֱחַז בּוֹ פַּעַם אַחַת אֲחִיזָה כָּל־שֶׁהִיא" (ביאליק, מגדלי). "וְכִי הַסִּקּוּר הַנַּפְשִׁי הַדַּק אֵין לוֹ אֲחִיזָה בַּחַיִּים אֲשֶׁר נְתָאֵר?" (ברדיצ'בסקי, מאמרים קעג). "בָּאָה בוֹ לִידֵי בִּטּוּי אֲחִיזָה בְּשָׁרְשֵׁי הַבְּעָיָה" (שרת, באסיה 295). 2°, מִשְׁעָן, אַסְמַכְתָּה: הַחוֹקֵר מָצָא אֲחִיזָה לְדַעְתּוֹ בַּמִּמְצָאִים הַחֲדָשִׁים. – [אֲחִיזַת־, אֲחִיזוֹת]

– בֵּית־אֲחִיזָה*, 1* (שבת יז ח), בְּלִיטָה בִּכְלִי לֶאֱחֹז בּוֹ, יָדִית. 2° [בהשאלה] נְקֻדָּה לְהֵאָחֵז בָּהּ, עִלָּה: "אֵין לוֹ בְּסוּגְיָא זוֹ שׁוּם בֵּית־אֲחִיזָה לְפִלְפּוּל" (סוקולוב, במראות 73). "לֹא מָצָא יַעֲקֹב בֵּית־אֲחִיזָה לְדַבֵּר עִם אָבִיהָ שֶׁל שׁוֹשַׁנָּה" (עגנון, עד הנה רעה). "וַהֲרֵי

דִּבּוּר זֶה יֵשׁ לוֹ בֵּית־אֲחִיזָה בִּלְשׁוֹנָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ״ (סדן, שפה 355). 3° [בכלי־יריה] הַחֵלֶק שֶׁמִּתַּחַת לְגוּף הַכְּלִי מֵאֲחוֹרֵי הַהֶדֶק הַמְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם אֲחִיזַת הַיָּד כְּשֶׁהִיא לוֹחֶצֶת עַל הַהֶדֶק.

– אֲחִיזַת־עֵינַיִם*, 1* (ירושלמי סנהדרין כה ד) מַעֲשֵׂה לְהָטִים, הַצָּגַת פְּלָאִים הַמְבֻסָּסִים עַל הַטְעָיַת חוּשׁ הָרְאִיָּה. 2° [בהשאלה] הוֹנָאָה, גְּנֵבַת הַדַּעַת, דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לְמַרְאִית עַיִן בִּלְבַד: ״כָּל הַתְּנוּעָה לֹא הָיְתָה אֶלָּא צֵל מְדֻמֶּה וַאֲחִיזַת עֵינַיִם״ (אחד העם, תמב). ״כָּל הַמַּעֲשֶׂה כֻּלּוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁקֶר וַאֲחִיזַת עֵינַיִם״ (ברקוביץ, הראשונים קטו).

– קָנָה אֲחִיזָה בְּ־°, נֶאֱחַז בְּ־, הִתְאַחֵז, הִתְעָרָה: הָעוֹלֶה קָנָה אֲחִיזָה בַּמּוֹשָׁב.

אֲחִילוּ* נ׳ [מן חִיל?] קַדַּחַת, צְמַרְמֹרֶת חֲזָקָה: ״הַמְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מִכָּל דָּבָר אֲחָזַתּוּ אֲחִילוּ״ (גיטין ע.).

אֲחִילוֹטוּס° ז׳ [אֲחִי + לוֹטוּס] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי אוֹ שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת בַּעַל תִּפְרַחַת דְּמוּיַת קַרְקֶפֶת (Dorycnium), גָּדֵל בָּאָרֶץ בִּמְקוֹמוֹת לַחִים. — [אֲחִילוֹטוּסִים]

אֲחִילוּף° ז׳ [אֲחִי + לוּף] צֶמַח־בָּר בַּעַל פְּקַעַת מִמִּשְׁפַּחַת הַלּוּפִיִּים (Biarum). פְּרָחָיו יוֹשְׁבִים עַל שׁוּרָה וַעֲטוּפִים בְּמַתְחָל כֵּהֶה. — [אֲחִילוּפִים]

אַחְיָן°, אחיין ז׳ [מן אָח; שאול מן דברי הימים א ז יט, ושם שֵׁם פרטי] בֶּן־הָאָח אוֹ בֶּן־הָאָחוֹת: לוֹט בֶּן הָרָן אַחְיָנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה [אברהם והרן היו אחים]. — [אַחְיַן־, אַחְיָנִים, אַחְיָנֵי־]

אַחְיָנִית°, אחיינית נ׳ [מן אַחְיָן] בַּת־הָאָח אוֹ בַּת־הָאָחוֹת. — [אַחְיָנִית־, אַחְיָנִיּוֹת]

אֲחִירֹתֶם°, אחירותם ז׳ [אֲחִי + רֹתֶם] שִׂיחַ־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Spartium). גִּבְעוֹלָיו מַטְמִיעִים וְעָלָיו נוֹשְׁרִים בָּאָבִיב מִיָּד אַחֲרֵי הַלִּבְלוּב. פְּרָחָיו הַפַּרְפָּרָנִיִּים גְּדוֹלִים וּצְהֻבִּים. ״אֲחִירֹתֶם־הַחֹרֶשׁ״ (S. junceum) גָּדֵל בְּחָרְשֵׁי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּצֶמַח־נוֹי. — [אֲחִירָתְמִים]

אֲחִישֶׁבֶת° ז׳ [אֲחִי+שֶׁבֶת] צֶמַח־בָּר עֲשְׂבּוֹנִי רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים (Peucedanum). פְּרָחָיו צְהֻבִּים, פֵּרוֹתָיו פְּחוּסִים וּמֻקָּפִים מִלֵּל רָחָב וְשָׁטוּחַ. — [אֲחִישְׁבָתִים]

אח״כ ר״ת אַחַר־כָּךְ.

אחל [מן אַחֲלַי]

~ פִּע׳ **אִחֵל°** פ״י בֵּרֵךְ, הִבִּיעַ מִשְׁאָלוֹת לְבוֹ: הֲרֵינִי מְאַחֵל לְךָ שָׁנָה טוֹבָה וּמְאֻשֶּׁרֶת. — [לְאַחֵל לְ־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻחַל°**, בֹּרַךְ, נֶאֱמַר כְּאִחוּל: הַזּוּג הַצָּעִיר הוֹדָה עַל כָּל הָאִחוּלִים שֶׁאֻחֲלוּ לוֹ. — [מְאֻחָל, יְאֻחַל]

~ הִפ׳ **הֶאֱחִיל^** פ״י אִחֵל, בֵּרֵךְ: ״יֹשֶׁר הוֹרַי זָכְרָה לְהַאֲחִיל״ (קליר, יראתי, א׳ ראש־השנה). — [לְהַאֲחִיל, מַ־, יַ־]

אַחֲלַי, אַחֲלֵי מ״ק [מן א. חלה, או מן יחל] בְּבַקָּשָׁה, הַלְוַאי, מִי יִתֵּן: ״אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי״ (תהלים קיט ה). ״אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא״ (מלכים ב ה ג). ״אַחֲלַי וְתַחֲנוּנַי: יְחִי עִמָּנוּאֵל״ (הרומי, ד 90). אַחֲלַי לִפְנֵיכֶם, תַּכִּירוּ יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ״ (רמב״ם, צוואה לבנו). ״אָנָה תֵּלֵךְ? אַחֲלַי, אַל נָא תַחְפֹּז כֹּה לָלֶכֶת!״ (ביאליק, הר׳ טל לב). ״אַחֲלַי, אֵין דָּבָר!״ (למדן, במעלה כה).

אַחֲלָיָה° נ׳ [מן אַחֲלַי] אִחוּל, בְּרָכָה, מִשְׁאָלָה: ״הָיָה נִפְעָם וְנִרְגָּשׁ מֵאַחֲלָיוֹתֵיהֶם וּמֵחִבָּתָם שֶׁל בְּרִיּוֹת״ (עגנון, עד הנה רעד). ״יִמְסֹר לוֹ אֶת אַחֲלָיוֹתַי הַלְּבָבִיּוֹת״ (קבק, בצל 358). — [אַחֲלָיַת־, אַחֲלָיוֹת]

אַחֲלָיוּת^ נ׳ [מן אַחֲלַי] מִשְׁאָלָה, חֵפֶץ: ״וּלְשׁוֹן אַחֲלָיוּת... כְּאָדָם הָאוֹמֵר: הַלְוַאי וְהָיִיתִי״ (רש״י תהלים קיט ה). — [אַחֲלָיוּת־]

אַחְלָמָה ז׳ [אולי ממצרית: ח׳נמת] שֵׁם אֶבֶן טוֹבָה שֶׁגּוֹנָהּ סָגֹל אוֹ אַרְגָּמָן (Amethyst), בֵּין הָאֲבָנִים שֶׁשֻּׁבְּצוּ בְּחֹשֶׁן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: ״וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי – לֶשֶׁם, שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה״ (שמות כח יט). — [אַחְלָמִים]

אַחְלָמָה° נ׳ [מן ב. חלם, הֶחֱלִים] הַחְלָמָה, הַבְרָאָה: ״הוּא מְבָרְכוֹ בְּאַחְלָמָתוֹ הַמְּהִירָה״ (קבק, בצל 237). — [אַחְלָמַת־]

אִחְסוּן°, איחסון ז׳ [מן אחסן, אִחְסֵן] הַכְנָסַת סְחוֹרוֹת לְמַחְסָן וּשְׁמִירָתָן בְּתוֹכוֹ. — [אִחְסוּן־]

אחסן [מן אַחְסָנָה]

~ פִּע׳ **אִחְסֵן°** פ״י הִכְנִיס לְמַחְסָן, שָׂם סְחוֹרוֹת בְּמַחְסָן לִשְׁמִירָה. — [לְאַחְסֵן אֶת־, מְאַחְסֵן, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻחְסַן°**, הוּשַׂם בְּמַחְסָן: ״לֹא יְאֻחְסְנוּ חָמְרֵי־הַדְבָּרָה בִּמְקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם מְבֻצַּעַת עֲבוֹדָה חַקְלָאִית״ (הודעת משרד החקלאות). — [מְאֻחְסָן, יְאֻחְסַן]

אַחְסָנָה° נ׳ [מן א. חסן, הֶחְסִין] הַחְסָנָה, הַחְזָקַת סְחוֹרוֹת בְּמַחְסָן לְשֵׁם שְׁמִירָתָן: אַחְסָנַת חָמְרֵי־הַדְבָּרָה. — [אַחְסָנַת־]

אַחְפָּר° ז׳ [מן א. חפר] שָׂרִיד מֵאֶבֶן אוֹ עֲקֵבוֹת שֶׁל בַּעַל־חַיִּים אוֹ שֶׁל צֶמַח בְּתוֹךְ שִׁכְבוֹתֶיהָ הַקְּדוּמוֹת שֶׁל הָאֲדָמָה. — [אַחְפַּר־, אַחְפָּרִים, אַחְפְּרֵי־]

אַחַר [ראה א. אחר] 1, מ״י אַחֲרֵי (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן), בְּעִקְבוֹת־: ״וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחַר הַמֶּלֶךְ״ (מלכים ב כה ה). ״אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־ה׳ אֶל־אַבְרָם״ (בראשית טו א). אַחַר הַצָּהֳרַיִם. 2, מֵאֲחוֹרֵי: ״הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ״ (שיר השירים ב ט). 3, תה״פ אַחֲרֵי־כֵן, לֹא מִיָּד: ״וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם, אַחַר תַּעֲבֹרוּ״ (בראשית יח ה).

– אַחַר־כָּךְ*, אַחֲרֵי־כֵן: ״מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן״ (ברכות ח ח).

– אַחַר־כֵּן, אַחַר־כָּךְ, אַחֲרֵי־כֵן: ״וְטַחוּ אֶת־הַבָּיִת... וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן״ (ויקרא יד לו).

– לְאַחַר*, אַחֲרֵי: ״לֹא בָדַק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד, יִבְדֹּק לְאַחַר הַמּוֹעֵד״ (פסחים א ג). ״הַזּוֹרֵק וְנִזְכַּר לְאַחַר שֶׁיָּצְתָה מִיָּדוֹ״ (שבת י א ו). ״לִפְנֵי שְׁחִיטָה וּבִשְׁעַת שְׁחִיטָה וּלְאַחַר שְׁחִיטָה״ (ביאליק, בעיר).

– לְאַחַר מִכָּאן (מִכָּן)*, אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה, אַחֲרֵי־כֵן: ״כָּל שֶׁקָּדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת מוּמָן... וּלְאַחַר מִכָּאן נוֹלַד לָהֶם מוּם קָבוּעַ״ (חולין י ב).

– לְאַחַר מִכֵּן° [רווח בדיבור על־פי קריאה מוטעית בכתיב ״לאחר מכן״ (=מִכָּן, מִכָּאן)] אַחֲרֵי־כֵן, לְאַחַר הַמַּעֲשֶׂה.

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– לְאַחַר זְמַן*, בֶּעָתִיד, לֹא בְּקָרוֹב: "שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּצֵרָה הִיא עַכְשָׁו, שִׂמְחָה הִיא לְאַחַר זְמַן" (מועד קטן ט:). "יֵשׁ מָחָר – עַכְשָׁו, וְיֵשׁ מָחָר – לְאַחַר זְמַן" (תנחומא בוא יג).

– מֵאַחַר, מֵאֲחוֹרֵי, מֵאַחֲרֵי: "לְקַחְתִּיךָ מִן הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן" (שמואל ב ז ח). "הַמִּשְׁעוֹל הַקָּטָן אֲשֶׁר מֵאַחַר קַרְפִּיפוֹ" (ביאליק, והיה כי יארכו).

– מֵאַחַר שֶׁ־*, כֵּיוָן שֶׁ־, הוֹאִיל וְ־: "וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָנוּ מְחַכִּים וְהוּא מְחַכֶּה – מִי מְעַכֵּב?" (סנהדרין צז:). "וְכִי מֵאַחַר שֶׁגִּבּוֹר אַתָּה, לָמָּה אַתָּה צוֹעֵק תָּמִיד אוֹי?" (עגנון, כלה צו).

– כִּלְאַחַר־יָד*, [על־פי "מְחַמֵּר לָהּ כִּלְאַחַר יָד" (פסחים סו:), ושם כפשוטו: בגב היד] דֶּרֶךְ־אַגַּב, בְּלִי כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת: "לֹא עֲבוֹדָה קַלָּה הִיא שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ לְהֵעָשׂוֹת כִּלְאַחַר־יָד" (אחד העם, קפב). "פִּצַּח זַרְעוֹנִים בְּהֶסַּח־הַדַּעַת וְכִלְאַחַר־יָד" (ביאליק, אריה ד). מְלָאכָה שֶׁנַּעַשְׂתָה כִּלְאַחַר־יָד אֵין בָּהּ בְּרָכָה.

– כִּלְאַחַר־אֹזֶן°, בְּהֶסַּח־הַדַּעַת, בְּלֹא כַּוָּנָה: "אֵין תּוֹרָתָם נִכְנֶסֶת לְלִבִּי אֶלָּא כִּלְאַחַר־אֹזֶן" (ביאליק, ספיח ג).

– כִּלְאַחַר־עַיִן°, בִּרְאִיָּה שִׁטְחִית, בְּרִפְרוּף: "גִּלָּה עָלָיו פִּתְאֹם זָקֵן אוֹ בָּחוּר וּמַבִּיט בְּסִפְרוֹ כִּלְאַחַר־עַיִן" (עגנון, כלה קלא).

– כִּלְאַחַר־פֶּה°, לֹא בְּפֶה מָלֵא, בְּשָׂפָה רָפָה: "מֵשִׁיב הוּא כִּלְאַחַר־פֶּה" (סוקולוב, אישים 107). "תָּמְכָה סַנְטֵרָהּ בְּמִשְׁקַע כַּף־יָדָהּ וְהִסְטִירָה כִּלְאַחַר־פֶּה" (טביב, כערער 108).

א. אחר [אכדית: uhhuru; ארמית: אַחַר; ערבית: אַח׳רַ]

~ פָּע׳ אָ חַ ר פ״ע הִתְמַהְמַהּ, שָׁהָה זְמַן רַב מִדַּי: "עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר (= וָאֶאֱחַר) עַד־עָתָּה" (בראשית לב ה). "וַיּוֹחֶר (= וַיְאַחֵר) מִן הַמּוֹעֵד" (שמואל ב כ ה). – [לֶאֱחֹר, אוֹחֵר... יֹאחַר, וַיֹּאחֶר גם יֶאֱחַר]

~ פִּע׳ אִ חֵ ר, 1, פ״ע בָּא לְאַחַר זְמַן, לֹא הִגִּיעַ לַמּוֹעֵד: "אִם יִתְמַהְמָהּ, חַכֵּה־לוֹ, כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר" (חבקוק ב ג). "אִם אִחַרְתִּי צְאוּ וְשַׁחֲטוּ עָלַי" (פסחים ט ב). 2, הִתְמַהְמֵהַּ, שָׁהָה זְמַן רַב מִדַּי: "שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת" (תהלים קכז ב). "לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ" (דברים כג כב). "אַל תִּתְמַהְמֵהַּ, אַל תְּאַחֵר, שֶׁמָּא יְקַדֶּמְךָ אַחֵר" (ביאליק, אחת שתים) 3, פ״י עִכֵּב, הִשְׁהָה: "אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי" (בראשית כד נו). "שֶׁהֵם מְאַחֲרִין הַטּוֹבָה מִלָּבוֹא לָעוֹלָם" (מכילתא, יתרו טז). "הַמִּלְוָה הַזֹּאת מֵאֶחָד בְּנִיסָן הוּא וְאָנוּ אִחַרְנוּ אֶת זְמַנּוֹ" (ירושלמי גיטין ג ג). – [לְאַחֵר אֶת־, מְאַחֵר, יְאַחֵר]

~ פֻּע׳ אֻ חַ ר*, 1, הָיָה אוֹ נַעֲשָׂה בְּאָחוֹר, הֻשְׁהָה: "תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בִּכְלַל מְאֻחָר הָיָה" (ירושלמי יומא מ ג). הַשָּׁעָה מְאֻחֶרֶת – קְרוֹבָה לַחֲצוֹת. 2, בָּא אַחֲרֵי דְּבָרִים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ: "אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה" (ירושלמי סוטה כב ד). "רָאוּי שֶׁיְּאֻחַר עִנְיַן הַהַקָּזָה עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמַּאֲכָל" (פרקי משה לרמב״ם). [וראה עוד ערך מְאֻחָר] – [מְאֻחָר, יְאֻחַר]

~ הִת׳ הִתְאַחֵר*, אִחֵר, בָּא לְאַחַר זְמַן: "וְאִלְמָלֵי מַקְדִּים רֶגַע אֶחָד אוֹ מִתְאַחֵר רֶגַע אֶחָד – מִיָּד מֵת" (בבא בתרא טז:). "וּכְמִנְהָגָהּ לְעִתִּים נִתְאַחֲרָה בַּחֲזִירָתָהּ" (טביב, כעשב 32). סִלְחוּ נָא עַל שֶׁהִתְאַחַרְתִּי קְצָת. – [לְהִתְאַחֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶאֱחִיר* פ״י 1*, דָּחָה לְאַחַר זְמַן, הִשְׁהָה: "רָאִיתָ צַדִּיק יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקְדֵּם עַל יָדְךָ שְׁלוֹשָׁה יָמִים אוֹ הַאֲחֵר עַל יָדְךָ שְׁלוֹשָׁה יָמִים כְּדֵי לָצֵאת עִמּוֹ" (תנחומא וישלח ח). 2°, אִחֵר, הֶחְמִיץ: "נִזְכַּר שֶׁכְּבָר הֶאֱחִיר שָׁעָה זוֹ שֶׁל בֹּקֶר וּמִתְבַּהֵל וְיוֹצֵא מִדִּירָתוֹ" (בן־ציון, גג). הַלֹּוֶה בִּקֵּשׁ לְהַאֲחִיר אֶת מוֹעֵד פֵּרָעוֹן הַשְּׁטָר. – [לְהַאֲחִיר אֶת־, הֶאֱחַרְתִּי, מַאֲחִיר, יַ־]

~ הָפ׳ הָאֳחַר*, נִדְחָה לְאַחַר זְמַן, הֻשְׁהָה: "יֵאָחֵר דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בֵּין הָעַרְבַּיִם" (ירושלמי יומא מ ג). מוֹעֵד פֵּרָעוֹן הַשְּׁטָר הָאֳחַר. – [מָאֳחָר, יָאֳחַר]

~ נִפ׳ נֶאֱחַר־, נִתְאַחֵר, בָּא בִּמְאֻחָר: "מְחַלַּת לְבָבוֹת וְחִיל נְפָשׁוֹת בְּטוֹבָה הַנֶּעֱרֶכֶת בְּרֶגַע וְהַנֶּאֱחֶרֶת" (הנגיד, בן־משלי 240). – [לְהֵאָחֵר, נֶאֱחָר, יֵאָחֵר]

– לֹא יְאֻחַר מִן־°, לְכָל הַמְאֻחָר בְּ־°, לֹא אַחֲרֵי מוֹעֵד מְסֻיָּם: יֵשׁ לְהַחֲזִיר אֶת הַסֵּפֶר לֹא יְאֻחַר מִיּוֹם שֵׁנִי הַבָּא (או: לְכָל הַמְאֻחָר בְּיוֹם שֵׁנִי הַבָּא).

ב. אחר [אולי מן אָחוֹר]

~ פָּע׳ אָ חַ ר* פ״ע הִתְיַחֵם, הִרְבִּיעַ: "גָּמָל הָאוֹחֵר בֵּין הַגְּמַלִּים וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִדּוֹ" (בבא בתרא צג). – [לֶאֱחֹר, אוֹחֵר, יֶאֱחֹר]

אַחֵר

אַחֵר ת׳ [מן א. אחר] 1, לֹא זֶה, שׁוֹנֶה מִזֶּה: "לְךָ־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר" (במדבר כג יג). "וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת" (בראשית כו כב). 2, נָכְרִי, זָר: "בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר" (דברים כח לב). 3, הַבָּא אַחֲרֵי הַקּוֹדֵם, זֶה שֶׁאַחֲרָיו: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת" (בראשית יז כא). 4*, כִּנּוּי לֶאֱלִישָׁע בֶּן־אֲבוּיָה, רַבּוֹ וַחֲבֵרוֹ שֶׁל ר׳ מֵאִיר, לְאַחַר שֶׁנִּתְפַּקֵּר: "שָׁאַל אַחֵר אֶת ר׳ מֵאִיר" (חגיגה טו.). – [אַחֶרֶת, אֲחֵרִית, אֲחֵרוֹת]

– דָּבָר אַחֵר* – ראה ערך דָּבָר.

– אַחֶרֶת תה״פ – ראה ערך אַחֶרֶת.

– הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת [שאול מן במדבר יד כד], חָל שִׁנּוּי נִכָּר: "וּלְאַחַר שֶׁהִתְעוֹרַרְתִּי הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמִּי" (מגדלי מו״ס, תלו). "הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת מִסָּבִיב" (ביאליק, פעמי אביב).

אַחֲרַאי*

אַחֲרַאי* תר״ז [מן אַחַר, כנראה במשמעות: עמידה אחרי מישהו להיות עָרֵב לו] 1, עָרֵב, מִי שֶׁנּוֹשֵׂא בְּאַחֲרָיוּת: "אֵין אָנוּ אַחֲרָאִין לְרַמָּאִין" (דמאי ג ה). בִּקַּשְׁנוּ רְשׁוּת־כְּנִיסָה מִן הָאַחֲרַאי בַּמִּפְעָל. 2, מְשֻׁעְבָּד: "כָּל נְכָסָיו אַחֲרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ" (כתובות ח ח). – [אַחֲרָאִית, אַחֲרָאִים, ־אִיּוֹת]

אַחֲרָאִי°

אַחֲרָאִי° ת׳ [מן אַחֲרַאי] בַּעַל־אַחֲרָיוּת, הַמְמַלֵּא בֶּאֱמוּנָה וּבְשִׁקּוּל־דַּעַת מַה שֶּׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ: אָדָם אַחֲרָאִי. הִתְנַהֲגוּת אַחֲרָאִית. – [אַחֲרָאִית, אַחֲרָאִיִּים, ־אִיּוֹת]

– תַּפְקִיד אַחֲרָאִי°, תַּפְקִיד רַב־אַחֲרָיוּת, עִסּוּק בִּדְבָרִים חֲשׁוּבִים אוֹ חִיּוּנִיִּים לַצִּבּוּר אוֹ לַמִּפְעָל.

אַחֲרוֹן

אַחֲרוֹן ת׳ [מן אַחַר] 1, הַנִּמְצָא בַּסּוֹף, בַּקָּצֶה (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): "אִם־לֹא יַאֲמִינוּ... לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן, וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן" (שמות ד ח). "מִיּוֹם־טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג" (תענית א א). "דּוֹר אַחֲרוֹן לְשִׁעְבּוּד וְרִאשׁוֹן לִגְאֻלָּה אֲנָחְנוּ!" (ביאליק, מתי מדבר ו). 2־, כִּנּוּי לָעוֹלֶה לַתּוֹרָה לְסוֹף קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה, לִפְנֵי הַמַּפְטִיר. – [אַחֲרוֹנָה, אַחֲרוֹנִים, ־וֹת]

— אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב* [בראשית רבה עח, על־יסוד המסופר על רחל ויוסף שיעקב העמידם באחרונה לפני פגישתו עם עשו, לפי בראשית לג ב] הַבָּא בָּאַחֲרוֹנָה אוֹ הַנִּזְכָּר לָאַחֲרוֹנָה הוּא הֶחָבִיב מִכֹּל.

— אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִשְׂכָּר* (בבא קמא ד א). 1*, כָּל נִזָּק הַמְאַחֵר מֵחֲבֵרוֹ, שֶׁנִּזַּק אַף הוּא, קוֹדֵם לוֹ לְקַבֵּל תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ. 2° [בהשאלה] הָאַחֲרוֹן הוּא הַמַּרְוִיחַ אוֹ הַזּוֹכֶה בְּיוֹתֵר, מֵעֵין: "אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב".

— לְדוֹר אַחֲרוֹן (תהלים מח יד), לֶעָתִיד לָבוֹא, לְאַחֲרִית הַיָּמִים.

— עַד דּוֹר אַחֲרוֹן°, עַד אַחֲרִית הַיָּמִים, לְעוֹלָם: "עַד־דּוֹר אַחֲרוֹן יַעֲמֹד" (ביאליק, ידעתי בליל).

— הַיָּם הָאַחֲרוֹן, כִּנּוּי לַיָּם הַתִּיכוֹן: "מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם" (דברים יא כד).

— הַמּוֹהִיקָנִי הָאַחֲרוֹן° [על־יסוד סיפורו הנודע של פינימור קופר בשם זה, המתאר את פרשת חייו של האחרון בשבט המוהיקאנים שהושמד] כִּנּוּי לְשָׂרִיד הָאַחֲרוֹן שֶׁל עֵדָה, שֵׁבֶט, מִשְׁפָּחָה, אוֹ שֶׁל חֲבוּרַת אֲנָשִׁים מְסֻיֶּמֶת.

— עַד טִפַּת דָּם הָאַחֲרוֹנָה°, [בהשאלה] בְּכָל הַכֹּחוֹת, עַד קְצֵה גְּבוּל הַיְכֹלֶת: "יָגֵן עַל יוֹסִי עַד טִפַּת דָּם הָאַחֲרוֹנָה" (ביאליק, החצוצרה ב).

— אַחֲרוֹנִים, בְּנֵי הַדּוֹרוֹת הַמְאֻחָרִים, הַקְּרוֹבִים לְיָמֵינוּ, בְּנִגּוּד לְ"רִאשׁוֹנִים": "אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים, וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ..." (קהלת א יא). "טוֹבָה צִפָּרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים מִכְּרֵסָן שֶׁל אַחֲרוֹנִים" (יומא ט:).

— אַחֲרוֹנֵי אַחֲרוֹנִים°, הָאַחֲרוֹנִים בְּיוֹתֵר: "וְאֶפְשָׁר שֶׁתָּבִיא לִידֵי תוֹצָאוֹת לֹא שְׁעָרוּן גַּם אַחֲרוֹנֵי אַחֲרוֹנִים" (ביאליק, האמנות).

— מַיִם אַחֲרוֹנִים* (ברכות מו:), מַיִם לִנְטִילַת־יָדַיִם שֶׁלִּפְנֵי בִּרְכַּת־הַמָּזוֹן [להבדיל מן "מים ראשונים" — לנטילת־ידיים שלפני הסעודה]

— נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים⁺, סִפְרֵי יְשַׁעְיָהוּ, יִרְמְיָהוּ, יְחֶזְקֵאל וּתְרֵי־עָשָׂר [להבדיל מן "נביאים ראשונים"—יהושע, שופטים, שמואל ומלכים]

— בָּאַחֲרוֹנָה, לָאַחֲרוֹנָה, בַּסּוֹף, לְבַסּוֹף: "יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ (בַּמֵּסִית) בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה" (דברים יג י). "וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה" (קהלת א יא)

אַחֲרוּת° נ׳ [מן אַחֵר] הֱיוֹת אַחֵר, לֹא כְּפִי שֶׁהָיָה: "הֶחָי נַעֲשֶׂה אַחֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה, אֲבָל אַחֲרוּתוֹ הוּא אֵינָהּ דּוֹמָה לְאַחֲרוּתוֹ שֶׁל אַחֵר" (קלצקין, כתבים 111). "הָאָדָם כֻּלּוֹ נֶהְפָּךְ לְאַחֵר, הָאַחֲרוּת הַזֹּאת הַשּׁוֹרָה עַל הָאָדָם..." (שטיינמן, צרור 213). "עַמָּלְיָה הָיְתָה אַחֶרֶת... רְחוֹקָה עוֹד יוֹתֵר בְּאַחֲרוּתָהּ מִשֶּׁהִיא תָּמִיד" (שמיר, עירום 340). — [אַחֲרוּת־]

אַחֲרֵי [ראה אַחַר] 1, מ״י אַחַר, בְּעִקְבוֹת־ (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (בראשית מח א). "מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה" (שיר השירים א ד). אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם. 2, ז׳ [בנסמך או בכינויים] חֵלֶק אֲחוֹרִי, הַסָּף מִן "פָּנִים": "וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית" (שמואל ב ב כג). "וּמָדַד אֹרֶךְ הַבִּנְיָן אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אַחֲרֶיהָ" (יחזקאל מא טו). — [אַחֲרֵי, אַחֲרֵי־ן, אַחֲרֶיךָ... אַחֲרֵיהֶם]

— אַחֲרֵי אֲשֶׁר־, אַחֲרֵי שֶׁ־, 1, לְאַחַר שֶׁ־: "וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית" (יהושע ט טז). 2, יַעַן, כֵּיוָן שֶׁ־: "גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ" (שמואל ב יט לא).

— אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר, לְאַחַר שֶׁ־: "וְהַשַּׁעַר סָגָרוּ, אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם" (יהושע ב ז).

— אַחֲרֵי־כֵן, אַחַר־כָּךְ, לְאַחַר הַדְּבָרִים הַקּוֹדְמִים: "כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח, אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרֻאִים" (שמואל א ט יג).

— אַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל⁺ [שאול מן הפיוט "אדון עולם" בתפילת הבוקר], בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר, סוֹף כָּל סוֹף, לְאַחַר כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה.

— מֵאַחֲרֵי, מִמָּקוֹם שֶׁהוּא מֵאֲחוֹרֵי־: "שִׂים־לְךָ אֹרֵב לָעִיר מֵאַחֲרֶיהָ" (יהושע ח ב).

— הֶחֱרָה הֶחֱזִיק אַחֲרָיו [על־פי נחמיה ג כ], הִצְטָרֵף אֵלָיו וְעָזַר לוֹ.

— אַחֲרֵי מוֹת קְדוֹשִׁים אֱמֹר⁺, [דיבור עממי על־יסוד שלוש הפרשיות הסמוכות זו לזו בספר "ויקרא": "אחרי־מות", "קדושים", "אמור"]: כְּשֶׁאָדָם מֵת מַרְבִּים לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ.

אַחֲרָיוּת* נ׳ [ראה אַחֲרַאי] 1*, עֲרֵבוּת, הֱיוֹת אַחֲרַאי: "הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ וְהֶחְמִיץ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ" (בבא בתרא ו ג). "שֶׁמָּא יֹאמַר: אֵין אַחֲרָיוּתָם עָלַי" (עגנון, כלה רפח). אַחֲרָיוּת הֶעָרֵב לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹ שֶׁל הַלֹּוֶה. הַסּוֹחֵר מָכַר אֶת הַמַּכְשִׁיר בְּאַחֲרָיוּת לְשָׁנָה. 2°, נְכוֹנוּת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם בְּכָל עֵת וּבְכָל מַצָּב עִקָּרוֹן מוּסָרִי אוֹ חֶבְרָתִי וְכַדּוֹמֶה: "לְגַדֵּל וּלְטַפֵּחַ בְּקִרְבָּם אֶת הַכָּרַת הָאַחֲרָיוּת הַמּוּסָרִית" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). "הָאַחֲרָיוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁמֻּטֶּלֶת הָאֻמָּה" (ביאליק, הספר העברי). — [אַחֲרָיוּת־]

— בַּעַל־אַחֲרָיוּת°, אָדָם אַחֲרַאי, הַמְּקַיֵּם בְּנֶאֱמָנוּת וּבְדַיְקָנוּת אֶת הַמֻּטָּל עָלָיו.

— חֶבְרַת־אַחֲרָיוּת°, חֶבְרַת־בִּטּוּחַ, חֶבְרָה הַמְבַטַּחַת אֶת לְקוֹחוֹתֶיהָ בְּסִכּוּם כֶּסֶף מְסֻכָּם, שֶׁעָלֶיהָ לְשַׁלְּמוֹ לַלָּקוֹחַ אוֹ לְיוֹרְשׁוֹ הַחֻקִּי בְּמִקְרֵה אָסוֹן לָאִישׁ אוֹ לַדָּבָר הַמְבֻטָּח.

— חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ*, אַחֲרַאי לוֹ, עָרֵב אוֹתוֹ: "אִם אֲבָדוּ – חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן" (בבא מציעא ג ז).

— נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת* (קידושין א ה), רְכוּשׁ שֶׁאֵינֶנּוּ עָלוּל לְהֵאָבֵד ("נִכְסֵי דְּלָא נָיְדֵי"), כְּגוֹן קַרְקָעוֹת.

— נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת* (קידושין א ה), רְכוּשׁ שֶׁהוּא עָלוּל לְהֵאָבֵד: מִטַּלְטְלִים, סְחוֹרוֹת ("נִכְסֵי דְנָיְדֵי").

— עַל אַחֲרָיוּתוֹ°, הוּא עָרֵב וְאַחֲרַאי לַדָּבָר.

אַחֲרִית נ׳ [מן א׳ אחר] 1, סוֹף, קֵץ, קָצֶה (בִּזְמַן אוֹ בְּמָקוֹם): "מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (דברים יא יב). "אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם" (תהלים קלט ט). 2, שְׁאֵרִית, שָׂרִיד: "וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל" (יחזקאל כג כה). — [אַחֲרִית־]

— אַחֲרִית־דָּבָר°, סִיּוּם, חֲתִימָה (בְּסֵפֶר, בְּמַחֲזֶה), אֶפִּילוֹג.

— אַחֲרִית הַיָּמִים, הַיָּמִים שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־ה׳ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים" (ישעיה ב ב).

— אַחֲרִיתוֹ מִי יְשׁוּרֶנָּה° [על־פי איוב יז טו], מִי יוּכַל לִרְאוֹת מֵרֹאשׁ מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר?

– טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ (קהלת ז ח), מַאֲמַר הֶחָכָם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מִי שֶׁזּוֹכֶה לְסַיֵּם אֶת אֲשֶׁר הִתְחִיל.

– אַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד (במדבר כד כ), סוֹפוֹ רַע וָמַר.

אַחֲרְנָר° ז' [Achernar; מערבית: אַח'ר אַנַּהְר אחרית הנהר] [באסטרונומיה] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים "(נְהַר) אֶרִידָנוּס".

אַחֶרֶת° תה"פ [מן אחר] 1°, בְּאֹפֶן אַחֵר: "מֵאָז הִתְחִיל נוֹשֵׂם אַחֶרֶת, הִתְחִיל רוֹאֶה אַחֶרֶת" (פיכמן, שז). "כָּכָה כָּךְ וְלֹא אַחֶרֶת" (אשמן, ככה כך). 2*, דָּבָר אַחֵר: "וְזֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת" (סנהדרין קד׳). "אֲבָל אַחֶרֶת אֲנִי גוֹזֵר עָלֶיךָ" (רש"י מלכים א כ ה). 3° [בלשון־הדיבור] וְאִם לָאו, וְלֹא, שֶׁאִם לֹא כֵן: עֲשֵׂה כִּדְבָרַי, אַחֶרֶת יִהְיֶה רַע.

אֲחַשְׁדַּרְפָּן ז' [מפרסית: khshatrapan נציב המדינה; יוונית: satrapes] נְצִיב הַמְּדִינָה בְּפָרַס בִּימֵי־קֶדֶם: "אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג יב). – [אֲחַשְׁדַּרְפָּנִים, פְּנֵי־]

אֲחַשְׁתְּרָן ז' [מפרסית: khshatra + ana של השלטון] 1, שְׁלִיחַ הַמֶּלֶךְ: "הָרָצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים" (אסתר ח יד). 2 [על־פי הבנה אחרת] כִּנּוּי לְסוּס קַל־מֵרוֹץ: "הַחֲמוֹרִים וְהַגְּמַלִּים שָׁווּ רַגְלֵיהֶם כָּאֲחַשְׁתְּרָנִים" (ביאליק, ספיח ו׳). – [אֲחַשְׁתְּרָן־, אֲחַשְׁתְּרָנִים, ־רָנֵי־]

אַחַת ש"מ לנקבה [נקבה של אֶחָד, במקום אַחֶדֶת] הַמִּסְפָּר הָרִאשׁוֹן לִנְקֵבָה, 1, מַקְבִּיל לְ"אֶחָד" לְזָכָר: "שָׂפָה אֶחָת" (בראשית יא א). "פַּעַם אַחַת" (יהושע ו ג). 2, דָּבָר אֶחָד: "אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־ה'" (תהלים כז ד). – [אַחַת־, בהפסק: אֶחָת; אֲחָדוֹת]

– אַחַת בַּ־, אַחַת לְ־, פַּעַם אַחַת בְּכָל־: "וְכִפֶּר אַהֲרֹן... אַחַת בַּשָּׁנָה" (שמות ל י) "אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא אֳנִי תַרְשִׁישׁ" (מלכים א י כב). "אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים טַעְמוֹ שֶׁל אָדָם מִשְׁתַּנֶּה" (עגנון, כפות רגה). הַשְּׁבוּעוֹן מוֹפִיעַ אַחַת לְשָׁבוּעַ.

– אַחַת הַ־, אַחַת מִן־: "יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה" (דברים יט ה).

– אַחַת אַחַת*, כָּל אַחַת לְעַצְמָהּ, זוֹ אַחַר זוֹ: "כָּל הַמְחֻבָּר לְטָמֵא–טָמֵא... וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן טְהוֹרוֹת" (כלים יב ב).

– אַחַת הִיא, אֵין כָּל הֶבְדֵּל, הַיְנוּ הָךְ: "אַחַת־הִיא, עַל כֵּן אָמַרְתִּי: תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה" (איוב ט כב).

– אַחַת... וְאַחַת*, כְּווֹ כֵּן זוֹ, גַּם כָּךְ וְגַם כָּךְ: "אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ תִּנָּשֵׂא" (יבמות טו א).

– אַחַת־שְׁתַּיִם° [בלשון־הדיבור, קריאת־זירוז] חִישׁ, מַהֵר: רוּץ וְהָבֵא אֶת הַמַּכְשִׁיר אַחַת־שְׁתַּיִם!

– אַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה° [על־פי שופטים טז כח], כָּךְ אוֹ אַחֶרֶת, הַבְּרֵרָה בְּיָדְךָ.

– אַחַת דָּתוֹ לְ־, אֵין לוֹ עֹנֶשׁ אַחֵר אֶלָּא־: "אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית" (אסתר ד יא). "אַחַת דָּתוֹ לְסָפוֹ... מַכּוֹת־רֶצַח" (שלונסקי, תר' הדרון א 158).

– אַחַת עֶשְׂרֵה, הַמִּסְפָּר 11 לִנְקֵבָה: "וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ" (מלכים ב כג לו).

– יָד אַחַת°, הַסְכָּמָה, פְּעֻלָּה מְשֻׁתֶּפֶת וּמְסֻכֶּמֶת: הָעוֹבְדִים עָשׂוּ כֻּלָּם יָד אַחַת לְבִצּוּעַ הַתָּכְנִית.

– כְּאַחַת*, בְּיַחַד: "הַזּוֹרֵעַ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּאַחַת" (כלאים א ט). "הַשּׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת" (תוספתא בכורות ה ח).

– בְּבַת אַחַת*, בְּפַעַם אַחַת: "כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזְדַּקֵּר הַגְּדִי בְּבַת אַחַת" (עירובין טז.).

– הוּא בְּאַחַת° [על־פי איוב כג יג], הוּא עוֹמֵד עַל דַּעְתּוֹ, אֵינוֹ זָז מֵהַחְלָטָתוֹ.

– לֹא אַחַת° [קיצור מן: "לא פעם אחת"], פְּעָמִים הַרְבֵּה, תְּכוּפוֹת: רָאִיתִי תּוֹפָעָה זֹאת לֹא אַחַת.

– עַד לְאַחַת* [על־פי הארמית: עַד לַחֲדָא] עַד מְאֹד, בְּיוֹתֵר: "וְהָיָה חָבִיב לוֹ בְּיוֹתֵר עַד לְאַחַת" (מנחות יח.). "וְשָׂמַחְתִּי עָלֶיהָ עַד לְאַחַת" (עגנון, כפות תעז).

– עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה*, בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי, לֹא כָּל שֶׁכֵּן!: "וּמַה בִּמְקוֹם חִיּוּתֵנוּ אָנוּ מִתְיָרְאִין, בִּמְקוֹם מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!" (ברכות סא:).

– אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה, לְכָאן וּלְכָאן, מִצַּד אֶל צַד: "וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה" (מלכים ב ד לה).

אַט תה"פ [ראה אטט, לְאַט] בִּמְתִינוּת, לֹא בְּחִפָּזוֹן, בְּנַחַת: "וַיְהַלֵּךְ אַט" (מלכים א כא כז).

– אַט־אַט°, בְּאִטִּיּוּת רַבָּה: "אַט־אַט, כְּמוֹ עַל רָאשֵׁי אֶצְבָּעוֹת, תַּעַבְרוּ בִּנְתִיבוֹת חַיִּים" (ביאליק, יהי חלקי עמכם). "פִּגְיוֹנוֹ כֹּה יֹאחַז וּמְדַבֵּר הוּא אַט־אַט" (מאירוביץ, הטללים 79).

אַט ז' אִטִּים ז"ר [אכדית: etimmu רוח רפאים, או bit iti בית־החושך, שאול] קוֹסֵם, מַגִּיד עֲתִידוֹת (ישעיה יט ג). – [אִטִּים, אִטֵּי־]

אטאט [מן אט]

~ פִּעֵ' אִ ט ְ אֵ ט פ"י הֵאֵט, הִקְטִין אֶת הַמְּהִירוּת: "הַשָּׁעוֹן... מְאַטְאֵט הִלּוּכוֹ" (עגנון, פרקים של שירה). "לְכְהֶרֶף־עַיִן אֶחָד אִטְאֵט גְּרִיגוֹרִי אֶת מְרוּצַת סוּסוֹ" (שלונסקי, תר' הדרון ג 297). – [לְאַטְאֵט, מְ־, יְ־]

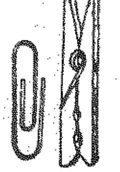

אטבים

אֶטֶב ז' [ארמית: אַטְבָּא, מנחות לב.] מְהַדֵּק לְחִבּוּר גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר אוֹ לְהִדּוּק כְּבָסִים לַחֶבֶל וְכַדּוֹמֶה: "יֵשׁ תָּבוֹא בּוֹ אַחַת הַנָּשִׁים, תַּקְשִׁקֵשׁ לָהּ מְעַט בְּאַטְבֵי הַכְּבִיסָה" (שלו, קולות 24). – [אֶטֶב־, אַטְבּוֹ; אֲטָבִים, אַטְבֵי־]

אַטְבַּ"ח°, סִימָן לְמַפְתֵּחַ לְחִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת זוֹ בְּזוֹ בְּשַׁעֲשׁוּעֵי מְלִיצָה אוֹ בְּכִתְבֵי־סֵתֶר: כָּל הָאוֹתִיּוֹת מִצְטָרְפוֹת לְזוּגוֹת שֶׁסְּכוּם עֶרְכֵּיהֶם הַמִּסְפָּרִיִּים עוֹלֶה לְ־10 אוֹ לְ־100 אוֹ לְ־1000, לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁבַּטַּבְלָה. הָאוֹתִיּוֹת בְּכָל זוּג מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בְּזוֹ; כֵּן מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בְּזוֹ הָאוֹתִיּוֹת ה, נ, ך שֶׁאֵין לָהֶן בְּנֵי זוּג: "שֶׁכֵּן בְּאַטְבַּ"ח שֶׁל ר' חִיָּא קוֹרִין לְ־סַהֲדָה־"מְנוֹן" (סוכה נב.). "לֵוִי" בְּסֵדֶר אַטְבַּ"ח "עדצ" [ראה גם סדר אַתְבַּ"שׁ]

א+ט ב+ח ג+ז ד+ו ה	10=
י+צ כ+פ ל+ע מ+ס נ	100=
ק+ץ ר+ף ש+ן ת+ם ך	1000=

אַטָבִיזְם° ז' [מלאטינית: atavus אבי־אבות] תּוֹרַשְׁתִּיּוּת, הוֹפָעַת תְּכוּנוֹת שֶׁל אָבוֹת רְחוֹקִים אֵצֶל בָּנִים וּבְנֵי־בָנִים, לְאַחַר שֶׁנִּדְמֶה הָיָה שֶׁאוֹתָן תְּכוּנוֹת בָּטְלוּ לְעוֹלָם.

– אֲ ט ָ ב ִ י ס ְ ט ִ י° ת' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הָאֲטָבִיזְם, תּוֹרַשְׁתִּי: תְּכוּנוֹת אֲטָבִיסְטִיּוֹת.

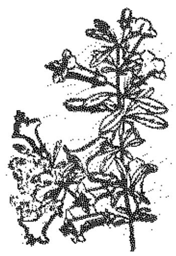
ענף של
אטד נושא פרחים

אָטָד ז׳ [אכדית: etidu; ארמית: אַטְדָא; ערבית: אַטַד] שִׂיחַ־בָּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים (Lycium). גָּדֵל בָּאֲזוֹרִים שׁוֹנִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בְּיִחוּד בְּאֵזוֹר חוֹף־הַיָּם וּבַנֶּגֶב. בִּמְשַׁל יוֹתָם (שופטים ט יד) נִזְכַּר הָאָטָד כְּצֶמַח שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹעֶלֶת לָאָדָם. – [אֲטַד־, אֲטָדִים, אַטְדֵי־]

אטה [מן אט, במקום **אטט**]

~ פִּעֵ׳ **אִ טָּ ה**° פ״י הֵאֵט, גָּרַם שֶׁיַּעֲשֶׂה לְאַט: ״כְּשֶׁהָיְתָה מִתְאַנַּחַת וְנֶאֱנָק וּמְאַטָּה הִלּוּכוֹ מֵאַחֲרֶיהָ״ (סביב, דרך 146). – [לְאַטּוֹת, מְאַטֶּה, יְ־]

~ הת׳ **נִ תְ אַ טָּ ה**°, נַעֲשָׂה אִטִּי יוֹתֵר, פָּחֲתָה מְהִירוּתוֹ: ״כְּשֶׁהָיָה הַגַּלְגַּל מִתְאַטֶּה בִּמְרוּצוֹ, הָיָה קוֹפֵץ וּמַחִישׁוֹ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 90). ״דִּבּוּרֵינוּ, שֶׁשָּׁטְפוּ עַד כֹּה יְשָׁרוֹת וַחֲלָקוֹת, נִתְאַטּוּ וְנָבוֹכוּ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרוד 212). ״נְשִׁימָתוֹ שֶׁל הַקֶּטֶר מִתְאַטָּה״ (טברסקי, לפידים 268). – [לְהִתְאַטּוֹת, מִתְאַטֶּה, יִתְ־]

אַטּוּ* מ״ש [ארמית: קיצור מן אַמְטוּ, אַמְטוּל] 1, הַאִם? וְכִי?: ״אַטּוּ בְּשׁוּטְטָנֵי עָסְקִינַן?״ (בבא בתרא קכב.) [=כלום בשוטים אנו עוסקים?] 2, מ״י עַל־יְדֵי, אַגַּב, בִּגְלַל: ״קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד״ (גיטין נג:).

– **אַטּוּ מִילְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא?*** [על־פי ברכות לג:], כְּלוּם דָּבָר קָטָן הוּא? הֲנָקֵל הַדָּבָר בְּעֵינֶיךָ?: ״אַטּוּ מִילְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא, זֶה הַתָּמָר הֲרֵי הוּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל!״ (מנדלי מו״ס, נח).

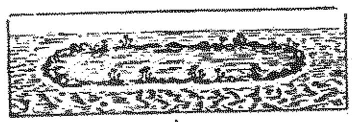
אטול

אָטוֹל° ז׳ [מאלאית: adal מקיף] אִי־אַלְמֻגִּים הֶעָשׂוּי בְּתַבְנִית טַבַּעַת שֶׁבְּמֶרְכָּזָהּ יַמַּת־מַיִם: הָאָטוֹלִים מְרֻבִּים בָּאוֹקְיָנוֹסִים הַהוֹדִי וְהַשָּׁקֵט. – [אָטוֹלִים]

אָטוּם ת׳ [מן אטם, אָטַם] 1, סָגוּר, סָתוּם: ״וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים״ (מלכים א ו ד). ״וְיַרְכָתוֹ אֲטוּמָה... טִבּוּרוֹ אָטוּם... גֻּלְגָּלְתּוֹ אֲטוּמָה – אֵינוֹ וָלָד״ (ירושלמי נידה ג ד). ״אָזְנֵי אֲטוּמוֹת לִקְרִיאוֹתָיו״ (ביאליק, אחד אחד). ״וְהֵם בָּאִים אֵלַי כְּמִ מֵעֵבֶר לְכֹתֶל אָטוּם״ (ביאליק, ספיח יד). גּוֹרֶרֶת־הַחַשְׁמַל אֲטוּמָה בְּאֹפֶן הֶרְמֵטִי. 2˄, מָלֵא, לֹא־נָבוּב, שֶׁאֵינוֹ חָלוּל: ״הָאָרֶץ הִיא כַּדּוּר אָטוּם״ (יצחק הישראלי ב א, לפי ב״י). דֶּקֶר־הַבַּרְזֶל אָטוּם וְהַצִּנּוֹר חָלוּל. 3°, לֹא־שָׁקוּף: זְכוּכִית אֲטוּמָה. 4°, עָמוּם: ״וְשָׁמְעוּ... בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֵד קוֹל מַכּוֹת אֲטוּמוֹת וְקוֹל בְּכִי רָפֶה״ (ברגר, א 112). הֶגֶה אָטוּם. – [אֲטוּמָה, ־מִים, ־מוֹת]

– **אֲטוּם־אָזְנַיִם**° [על־פי משלי כא יג: אֹטֵם אָזְנוֹ] 1, כְּבַד־אֹזֶן, חֵרֵשׁ בְּמִקְצָת. 2, [בהשאלה] מִי שֶׁמִּתְעַלֵּם מִתַּחֲנוּנֵי אֲחֵרִים, קְשֵׁה־לֵב.

– **אֲטוּם־אַף**°, תַּתְרָן, מִי שֶׁחוּשׁ־הָרֵיחַ שֶׁלּוֹ פָּגוּם.

– **אֲטוּם־לֵב**° [על־פי ״לבו אטום״ בבא בתרא יב:] 1, נְטוּל־רֶגֶשׁ, קְשֵׁה־לֵב. 2, חֲסַר־שֵׂכֶל, מְטֻמְטָם, קְשֵׁה־הֲבָנָה.

– **הֶגֶה אָטוּם**° [בפונטיקה] הֶגֶה אִי־קוֹלִי, לֹא־צְלִילִי: הָעִצּוּרִים ט, כ, פ הֵם אֲטוּמִים – לְעֻמַּת הָעִצּוּרִים ד, ג, ב שֶׁהֵם קוֹלִיִּים.

– **כְּאֵב אָטוּם**˄, כְּאֵב עָמוּם, כְּאֵב בִּלְתִּי־חָרִיף.

– **מְעִי אָטוּם**°, קְצֵהוּ הָאֲחוֹרִי שֶׁל הַמְּעִי הַגַּס בַּגּוּף, סָמוּךְ לִכְנִיסַת הַמְּעִי הַדַּק לְתוֹךְ הַמְּעִי הַגַּס.

– **עָמַד מוּל קִיר אָטוּם**° [בהשאלה] לֹא הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ וְלְבַקָּשׁוֹתָיו, לֹא נַעֲנָה.

אִטּוּם˄, אִיטוּם ז׳ [מן אטם, אִטֵּם] אֲטִימָה, סְתִימָה: ״בְּאִטּוּם אָזְנֵינוּ, בְּבִטּוּי שְׂפָתֵינוּ, בְּגַבְהוּת עֵינֵינוּ״ (סידור רס״ג שמה). ״יִנָּשְׂאוּ מְאַפְּקִים אוֹרוֹת חֲתִירָה בְּאִטּוּם הָאֹפֶל״ (ש׳ שלום, שירים תנב). אִטּוּם הַסְּדָקִים שֶׁבַּגַּגּוֹת בְּזֶפֶת מִפְּנֵי הַדֶּלֶף. חָמְרֵי אִטּוּם. – [אִטּוּם־]

אָטוֹם* ז׳ [מיוונית: atomos בלתי־נחלק] הַחֵלֶק הַקָּטָן בְּיוֹתֵר בְּכָל יְסוֹד כִּימִי הַמֵּכִיל אֶת תְּכוּנוֹתָיו שֶׁל הַיְסוֹד. פְּרֻדָּה שֶׁל מַיִם מְכִילָה שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן וְאָטוֹם אֶחָד חַמְצָן (H_2O). הָאָטוֹם הוּא גּוּף מֻרְכָּב הַבָּנוּי גַּרְעִין הַמֻּקָּף אֶלֶקְטְרוֹנִים. – [אֲטוֹם־, אֲטוֹמִים, אֲטוֹמֵי־]

– **אֲטוֹמִי*** ת׳ שֶׁל הָאָטוֹם, הַשַּׁיָּךְ לָאָטוֹם: מִשְׁקָל אֲטוֹמִי. גַּרְעִין אֲטוֹמִי. מֶחְקָר אֲטוֹמִי.

– **פְּצָצָה אֲטוֹמִית**°, פְּצָצָה הַבְּנוּיָה עַל־יְסוֹד בְּקוּעַ גַּרְעִינֵי אֲטוֹמִים: בְּהִתְבַּקֵּעַ הָאֲטוֹמִים שֶׁל הָאוּרָן מִשְׁתַּחְרֶרֶת אֶנֶרְגְּיָה רַבָּה בַּעֲלַת כֹּחַ־הֶרֶס עָצוּם; לְסִיכָּךְ מְשַׁמְּשִׁים הָאוּרָן וְתוֹלְדוֹתָיו (נֶפְטוּנְיוּם וּפְלוּטוֹנְיוּם) לְיִצּוּר פְּצָצוֹת אֲטוֹמִיּוֹת.

אֵטוּן ז׳ [אולי ממצרית: אדמי בד אדום; יוונית: othone] אֲרִיג־פִּשְׁתָּן מֻבְחָר (משלי ז טז). – [אֵטוּן־]

אֲטוֹנָלִי° ת׳ [מלאטינית: a לא + tonus צליל] שֶׁאֵין בּוֹ טוֹנָלִיּוּת, שֶׁאֵינוֹ תּוֹאֵם אֶת סֻלַּם הַצְּלִילִים. – [אֲטוֹנָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **מוּסִיקָה אֲטוֹנָלִית**°, כִּנּוּי לְסִגְנוֹן בַּמּוּסִיקָה הַמּוֹדֶרְנִית, שֶׁלְּפִיו מִתְעַלֵּם הַמַּלְחִין מִכְּלָלֵי הַהַרְמוֹנְיָה וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל צְלִילֵי הָאוֹקְטָבָה כְּשָׁוֵי־עֵרֶךְ וּלְלֹא יַחַס טוֹנָלִי בֵּינֵיהֶם.

אַטּוּנָס* ז׳ [יוונית: thynnos] דַּג־יָם גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הָאִיסְקוּמְבְּרִיּוֹת, מִן הַדָּגִים הַמֻּתָּרִים לַאֲכִילָה, שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם נִזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד: ״אַקּוּנָס וְאַסְפוּנָס... וְאַטּוּנָס״ (חולין סו:). נִקְרָא גַּם ״טוּנוּס״. רְאֵה תֵּאוּרוֹ וְצִיּוּרוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״טוּנוּס״. – [אַטּוּנָסִים]

אָטוּף° ת׳ [מן אָטִיף] עֲשׂוּי גֻּמּוֹת־גֻּמּוֹת: ״(בִּנְיָן) בַּעַל חָמֵשׁ קוֹמוֹת, סָפוּן אֶבֶן אֲטוּפָה אֲפַרְפֶּרֶת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 103). – [אֲטוּפָה, אֲטוּפִים, ־פוֹת]

אטט [מן אַט]

~ הִפ׳ **הֵ אֵ ט**° פ״י גָּרַם שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּאִטִּיּוּת, הִשְׁהָה: ״וְהַפַּתָּן הִנֵּה גַּם הוּא הֵאֵט מְרוּצָתוֹ״ (ביאליק, אגדת שלשה ב יב). הָרַכֶּבֶת הֵאֵטָּה אֶת מַהֲלָכָהּ בְּהִתְקָרְבָהּ לַתַּחֲנָה. – [לְהָאֵט אֶת־; מֵאֵט, מְאִטָּה; יָאֵט]

~ הָפ׳ **הוּ אַ ט**°, נַעֲשָׂה אִטִּי מִשֶּׁהָיָה, הֻשְׁהָה: נְסִיעָתָהּ שֶׁל הָרַכֶּבֶת הוּאֲטָה לִפְנֵי הַתַּחֲנָה. – [מוּאָט, יוּאַט]

~ פִּע׳ **אִ טֵּ ט** פ״י הֵאֵט, הִשְׁהָה: ״מוֹסִיעַ בִּפְרוֹזְדוֹר וּמְאַטֵּט בְּמִתְכַּוֵּן אֶת צְעָדָיו״ (שטיינמן, זוגות ב 13). – [לְאַטֵּט, מְ־, יְ־]

אֶטָטִיזְם* ז׳ [צרפתית: etatisme, מן: etat מדינה] מִשְׁטָר שֶׁמְּרֻכָּזִים בּוֹ הַתִּכְנוּן וְהַנִּהוּל שֶׁל חַיֵּי הַכַּלְכָּלָה בִּידֵי הַמְּדִינָה בִּלְבָד.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ˄ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

אטי°, איטי ת׳ [מן אט] הנעשה לאט, בלתי מהיר: ״הגולות שבגסיסת העם, במיתתו האטית״ (פיכמן, ריג). מהלכה של הרכבת סמוך לתחנה הוא אטי. פלוני חרוץ ומסדר, אבל אטי בעבודתו. – [אטית, אטיים, אטיות]

אטיוד° ז׳ [צרפתית: etude לימוד] 1, [במוסיקה] קטע המבסס על מוטיב בעל אפי למודי. רב האטיודים נכתבו לשם התאמנות בטכניקה של הנגינה (סלמות, אקורדים וכו׳). 2, [בציור] רשום של דבר מן הטבע, או עבוד מקדם של אחד הפרטים ביצירה העתידה. 3, קטע ספרותי או פילוסופי. – [אטיודים]

אטיולוגיה° נ׳ [מיוונית: aitia סיבה + logos לימוד] תורת הסבות (ביחוד במחלות).

– **אטיולוגי°** ת׳ סבתי, הנעוץ בסבה: יסודות אטיולוגיים ביצירה הספרותית.

אטיות°, איטיות נ׳ [מן אטי] אי־מהירות, מתינות, עשית דבר לאט: הצב מתקדם באטיות יתרה. – [אטיות־]

אטים° ת׳ [מן אטם, אטם] בלתי חדיר, שאינו מעביר מים או גזים וכדומה: מעיל־גשם עשוי בד אטים. האהל עשוי יריעות אטימות. מסכה אטימת־גזים. [ובהשאלה] ״כזו נעשית עתה נפשו של אדם... מדגנת ואטימה ומוגפה״ (יזהר, צקלג 133). – [אטימה, ־מים, אטימות]

אטימה° נ׳ [מן אטם, אטם] 1 °, סתימה, סגירה: ״ואטמתם אטימתו״ (רש״י ויקרא יט כג). 2 °, התקנת חמר שיהיה אטים: אטימת בד בחמרים שונים. – [אטימת־, אטימות]

אטימולוגיה° נ׳ [מיוונית: etymon הוראת־יסוד של מלה + logos לימוד] גזרון, חקר שרשי המלים, גזרותיהן ויחסיהן למלים אחרות באותה לשון או בלשון קרובה אחרת.

– **אטימולוגי°** ת׳ גזרוני, של האטימולוגיה: מחקר אטימולוגי של מלים. השמות ״חבר״ ו״מחברת״ קרובים מבחינה אטימולוגית.

אטימות° נ׳ [מן אטום] 1, אי־חדירות, תכונת הדבר האטום: ״ערבוביה של ריחות חריפים שהכמנו בו... מחמת אטימותו״ (טביב, דרך 139). אטימות מעיל־הגשם בפני מים. [ובהשאלה] ״פני החבר שהיו מעשים בדק אטימות כל שעת שיחי, הפציעו לבסוף והרורים דקים״ (שטיינמן, צרור 32). ״נראתה מהותו לאמתה, שחפה עליה באדישות מדמה, באטימות עשויה״ (סדן, באלכסון 9). 2, טמטום, נקשות: ״לקו, הה, אזניהם באטימות עד בלי הקשב את סערות הנהי״ (שמעוני, הביבר 263). אטימות־לב. – [אטימות־]

אטיף* ז׳ [מארמית, עבודה זרה לה:] גמה קטנה: אטיפי גבינה. – [אטיף־, אטיפים, אטיפי־]

אטיקט° ז׳ [צרפתית: etiquette] סדר הנימוסים והגנונים המקבלים בחברה מסימת: ״להראות את האטיקט החיצוני של הציוניות״ (אחד העם, רפד). – [אטיקטים]

אטלולא*, איטלולא נ׳ [ארמית] צחוק, ליצנות [שגור בצירוף הארמי:]

– **חוכא ואטלולא*** (עירובין סח:), צחוק גדול, לעג וקלס [ראה גם ערך חוכא]

אטליה° ז׳ [צרפתית: atelier] אלפן, סטודיו, חדר עבודתו של אמן (צייר, פסל, וכדומה). – [אטליאות]

אטליז*, איטליז ז׳ [מיוונית: katalysis] 1 °, חנות למכר בשר. 2*, שוק: ״נמכרין באטליז ונשחטין באטליז״ (בכורות ה א). – [אטליז־, אטליזים, ־ליזי־]

אטלס האגדי

אטלס° ז׳ [על־שם ״אטלס״, הענק האגדי במיתולוגיה היוונית, שנשא על כתפיו את כדור־הארץ] 1, מפון, קבץ מפות גיאוגרפיות של ארצות שונות. 2, מין אריג רך וחלק, כעין משי: ״קפוטת האטלס״ (ברנר, א 17). ״אטלס ומשי כל בגדיהם״ (עגנון, כלה תנ). 3, שם החליה הראשונה בעמוד השדרה, נקראת גם ״נושא״. ־[אטלסים]

אטל״ס ר״ת אך טוב לישראל סלה [פסוק על־פי תהלים עג א; אותיות אלה רשומות על־פי־רוב בבית־הכנסת על עמוד התיבה של החזן]

אטם [קרוב אל טמם; ערבית: אטם; ארמית: אַטְמָא חומר מעובה]

~ פע׳ **אטם** פ״י סגר, סתם: ״אטם אזנו משמע דמים״ (ישעיה לג טו). ״שאוטם עוונותיהם של ישראל״ (סנהדרין מד:). הבנאים אטמו את סדקי הגג בזפת. – [לאטם את־, אוטם, יאטם]

~ נפ׳ **נאטם** ^, 1 °, נסתם, נסגר: ״אזני סוג־לב משמע נאטמו״ (יל״ג, שירה ס). 2 ^, נטמטם: ״האטם בשממון ובתמהון לב״ (רש״י חבקוק ב טו). 3 °, נעשה אטום, נסתמו צליליותו ובהירותו: ״וצעדיו חרקו קצת ונאטמו״ (יזהר, צקלג 97). – [להאטם, נאטם, יאטם]

~ פע׳ **אטם** ^ פ״י 1 ^, אטם, סתם: ״אאטמה כל שפה מענות בגרוני״ (קליר, אאביך, קינה לט׳ באב). 2 °, עשה שיהא אטים (בלתי חדיר למים או לגזים), סגר באטן הרמטי: החוקר אטם את הכדור. – [לאטם את־, מאטם, י־]

~ פע׳ **אטם** °, 1, נסתם, נסגר: ״מאז ומעולם אטמו אזני העם לדבר הנביא״ (גרינברג, כלב עז). ״בתים מאטמים עומדים במטמוטם״ (שנהר, ב 307). 2, נעשה אטים (בלתי חדיר למים או לגזים). – [מאטם, יאטם]

~ הת׳ **נתאטם** °, 1, הסתתם, נסגר. 2, נעשה אטום ובלתי־צלילי: ״קולו של בונצ׳וק נתאטם ונתעמם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 326). ״רגילים אנו להתאטם ולא להבחין בכל הנעשה סביבנו״ (ד׳ שחם, יום 39). – [להתאטם, מת־, ית־]

~ הפ׳ **האטים** פ״י 1, אטם, סגר: ״כמו־פתן חרש יאטם אזנו״ (תהלים נח ה). ״האטים אזנו אל דברת רחשי״ (נגארה, 85). ״נצטרפו להמיה מערבבת שהאטימה עליו את חושיו״ (שמיר, במו 206). 2 °, אטם, עשה שיהא אטים. – [להאטים, מ־, י־]

– **אטם אזנו** [בהשאלה] לא רצה להקשיב, עשה עצמו כלא שומע: ״אטם אזנו מזעקת דל״ (משלי כא יג). ״היתה זאת הסבה העקרית שגרמה לאנשי המעשה שלנו לאטם אזניהם משמע״ (אחד העם, קפט).

— אֹטֵם שְׂפָתָיו [בהשאלה] סָגַר פִּיו, שָׁתַק, נִמְנַע מִלְּדַבֵּר: "אֹטֵם שְׂפָתָיו – נָבוֹן" (משלי יז כח).

אֹטֶם*, אוֹטֶם ז׳ [מן אטם] 1 ⁺, סְתִימָה, סְגִירָה: "כִּסּוּי עַל כִּסּוּי, אֹטֶם עַל אֹטֶם" (רש״י ישעיה כט יד). "אָטַמְנוּ אָזְנֵנוּ מִשְּׁמֹעַ אֶת הַקִּעְקוּעַ, אַךְ לֹא לְעוֹלָם אֹטֶם" (קדרי, כורך 59). 2*, מִבְנֶה אָטוּם, הַמְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד לְקִירוֹת הַבִּנְיָן: "הָאֹטֶם שֵׁשׁ אַמּוֹת" (מידות ד ו). 3°, חָלָל אָטוּם וְסָגוּר מִכָּל צַד: "כְּמוֹ כּוֹרֶה נִשְׁכַּח בְּאֹטֶם הַמִּכְרָה" (ש׳ שלום, שירים קצ). — [אָטְם־, אָטְמוֹ]

— אֹטֶם שְׁרִיר־הַלֵּב°, הֶתְקֵף פִּתְאוֹמִי בַּלֵּב הַמְלֻוֶּה נֵזֶק חָמוּר בִּשְׁרִיר־הַלֵּב, מֵחֲמַת סְתִימַת עוֹרֵק אוֹ עוֹרְקִים הַמְסַפְּקִים מָזוֹן לַשְּׁרִיר (Myocardial infarction). סִימָנָיו הָעִקָּרִיִּים שֶׁל אֹטֶם שְׁרִיר־הַלֵּב: כְּאֵב אוֹ לַחַץ קָשֶׁה בֶּחָזֶה, קֹצֶר־נְשִׁימָה, חִוָּרוֹן, הַזָּעָה קָרָה, בְּחִילָה וִירִידַת לַחַץ־הַדָּם.

אֶטֶם° ז׳ [מן אטם] [במכאניקה] טַבְּלָה, רְצוּעָה, טַבַּעַת וְכַדּוֹמֶה הַמְשַׁמְּשִׁים לְרִפּוּד וְלַאֲטִימַת רְוָחִים בֵּין חֵלֶק לְחֵלֶק בִּמְכוֹנָה. — [אֶטֶם־, אֲטָמִים, אַטְמֵי־]

אִטֵּם° ת׳ [מן אטם, על משקל: אִלֵּם] מִי שֶׁאָזְנָיו אֲטוּמוֹת, שֶׁאֵינוֹ מוּכָן לִשְׁמֹעַ. — [אִטֶּמֶת, אִטְּמִים, ־וֹת]

אַטְמָה* נ׳ [ארמית: אַטְמָא, חולין מב:] יָרֵךְ: "וּמְטַפַּחַת עַל אַטְמוֹתֶיהָ, קוֹרֶצֶת הוּא לַקּוֹנֶה" (בן־ציון, קלא). — [אַטְמַת־, אֲטָמוֹת, אַטְמוֹת־]

אַטְמוֹסְפֵירָה° נ׳ [מיוונית: atmos אֵד + sphaira כדור] 1, אֲוִירָה, מַעֲטֵה גַּזִּים הָעוֹטֵף אֶת הָאָרֶץ וְכוֹכָבִים אֲחֵרִים. 2, יְחִידַת לַחַץ־הָאֲוִיר הַשָּׁוָה לְלַחַץ שֶׁל עַמּוּד כַּסְפִּית בְּגֹבַהּ שֶׁל 760 מִילִימֶטֶר עַל סֶנְטִימֶטֶר מְרֻבָּע אֶחָד. אַטְמוֹסְפֵירָה אַחַת מִשְׁקָלָהּ קִילוֹגְרַם אֶחָד עַל כָּל סֶנְטִימֶטֶר מְרֻבָּע. 3, [בהשאלה] אֲוִירָה, סְבִיבָה רוּחָנִית: "הַכֹּל יוֹדְעִים, כִּי הָאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל הַ׳חֶדֶר׳ מְלֵאָה רוּחַ יִשְׂרָאֵל" (אחד העם, קפד). אַטְמוֹסְפֵירָה חֶבְרָתִית. — [אַטְמוֹסְפֵירוֹת]

— אַטְמוֹסְפֵירִי° ת׳ שֶׁל אַטְמוֹסְפֵירָה, אֲוִירִי: לַחַץ אַטְמוֹסְפֵירִי. מִשְׁקָעִים אַטְמוֹסְפֵירִיִּים.

אַטְמוּת° נ׳ [מן אטם] אֲטִימוּת, עַרְפֶּל, חֹסֶר בְּהִירוּת: "בּוּבוּז וּשְׂפַת־יֶתֶר וְהַעֲמָדַת פָּנִים וְאַטְמוּת שֶׁשִּׁירָה זוֹ מַטִּילָה עָלֶיךָ" (צמח, כתבים פ״ו). — [אַטְמוּת־]

אִטֵּר, אִיטֵּר תו״ז [מן אטר, אָטַר; קיצור הצירוף: אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ, (שופטים ג טו) – יד ימינו קשורה כדי לְאַמֵּן גם יד שמאל!] שְׂמָאלִי, מִי שֶׁשּׁוֹלֵט בְּיַד שְׂמֹאל יוֹתֵר מִבְּיַד יְמִינוֹ: "אִטֵּר מַנִּיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ שֶׁהִיא שְׂמֹאלוֹ" (מנחות לז.). [וביחס לרגל] "אִטֵּר בֵּין בְּיָד בֵּין בְּרֶגֶל – פָּסוּל" (בכורות מה:). — [אִטֶּרֶת, אִטְּרִים, אִטְּרוֹת]

— אִטֵּר־יָד*, שְׂמָאלִי בְּיָדוֹ: "אַשְּׂמֹאל אַמַּאי? הָא אֵין דֶּרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ!... בְּאִטֵּר־יָד שָׁנוּ" (שבת קג.).

אטר [ערבית: אַטַּר כסף, עיקם]

~ פָּע׳ **אָטַר** פ״י סָגַר, סָתַם: "וְאַל־תֶּאְטַר־עָלַי בְּאֵר פִּיהָ" (תהלים סט טז). "מַרְעִידוֹת מֵחֲטֵי אֳרָנִים הָאוֹטְרִים עַל פִּיּוֹת הַפְּתָחִים" (שניאור, שירים קמה). "וּפִיהָ תֶּאְטַר עָלֵינוּ תְּהוֹם" (שמעוני, שירים א קצה). "צֵא וּבַקֵּשׁ מוֹצָא לְחַדֵּשׁ חַיֶּיךָ עַד שֶׁלֹּא אָטַר עָלֶיךָ מַעְגַּל הָאוֹרְלוֹגִין" (שנהר, א 348). — [לֶאְטֹר עַל־, אוֹטֵר, יֶאְטַר]

~ נִפ׳ **נֶאְטַר°**, נִסְתַּם: "לִגְרֹף אֶת הֶעָפָר וְלַחְפֹּר אֶת הַבְּאֵרוֹת שֶׁנֶּאֶטְרוּ" (עגנון, המבקשים להם רב). "הָיָה נֶעְתָּם הַכֹּל אֲסִירוּת וְנֶאְטָר בְּתוֹךְ כַּדּוּר חָסוּם" (יזהר, שיירה 7). — [לְהֵאָטֵר, נֶאְטָר, יֵאָטֵר]

~ פֻּע׳ **אֻטַּר°**, נֶאְטַר, נִסְתַּם: "מִשַּׁעַר אֲנִי שֶׁבְּאֵרוֹת מְאֻטָּרוֹת שֶׁבְּקַרְקַע הַבְּרֵכוֹת נִפְתְּחוּ מֵעַצְמָן" (עגנון, המבקשים להם רב). — [מְאֻטָּר, יְאֻטַּר]

אַטְרוֹפְיָה° נ׳ [יוונית: atrophia חוסר תזונה מספקת] 1, הִתְנַוְּנוּת שֶׁל אֶחָד הָאֵיבָרִים בַּגּוּף, קֵהוּת שֶׁל אַחַד הַחוּשִׁים כְּתוֹצָאָה מִמַּחֲלָה, מִפְּגִיעָה אוֹ מֵאִי־שִׁמּוּשׁ מְמֻשָּׁךְ בּוֹ. 2 [בהשאלה] הִתְנַוְּנוּת, הַחְלָשׁוּת: "אַטְרוֹפְיָא מֻחְלֶטֶת שֶׁל הָרֶגֶשׁ הַלְּאֻמִּי" (אחד העם, תח).

אִטְרוּת°, אִיטְרוּת נ׳ [מן אִטֵּר] שְׂמָאלִיּוּת, שְׁלִיטָה בַּיָּד הַשְּׂמָאלִית יוֹתֵר מִבַּיְמָנִית. — [אִטְרוּת־]

אַטְרִיבּוּט° ז׳ [מלאטינית: ad אֶל + tribuere (־butus) לשייך, להצמיד] סְגֻלָּה, תְּכוּנָה, סִימָן־הֶכֵּר אָפְיָנִי: "כָּל זְמַן שֶׁיֶּחְסְרוּ לָנוּ הָאַטְרִיבּוּטִים הַמּוּחָשִׁיִּים שֶׁל הַלְּאֻמִּיּוּת" (אחד העם, קסו). — [־בּוּטִים]

אִטְרִיָּה*, אִטְרִית* נ׳ [ארמית, ירושלמי ביצה ס ד; מיוונית: itria מאפה־בצק] חוּט שֶׁל בָּצֵק לְבִשּׁוּל בְּמָרָק וְכַדּוֹמֶה. — [אִטְרִיַּת־, אִטְרִית־, אִטְרִיּוֹת]

אַטְרַקְצְיָה° נ׳ [צרפתית: attraction משיכה] הוֹפָעָה מְיֻחֶדֶת בְּתֵיאַטְרוֹן, בְּקִרְקָס וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לִמְשֹׁךְ וּלְרַתֵּק אֶת הַצּוֹפִים. — [אַטְרַקְצִיּוֹת]

אִטֶּרֶת° נ׳ [מן אִטֵּר] מוּם הָאִטְּרוּת, שְׂמָאלִיּוּת, שִׁמּוּשׁ בְּיַד שְׂמֹאל בִּלְבַד בַּעֲבוֹדָה וּבִכְתִיבָה. — [אִטֶּרֶת־]

א. **אִי** ז׳ [מצרית: iw (אוּ); פיניקית: אי] שֶׁטַח־יַבָּשָׁה הַמֻּקָּף מַיִם מִכָּל עֲבָרָיו: "הָאִיִּים אֲשֶׁר בַּיָּם" (יחזקאל כו יח). אִי קַפְרִיסִין בַּיָּם הַתִּיכוֹן. — [אִי־, אִיִּי, אִיְּךָ, אִיָּם; אִיִּים, אִיֵּי־]

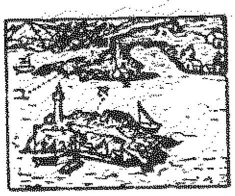
א–אי; ב–חצי־אי

— חֲצִי־אִי°, שֶׁטַח יַבָּשָׁה מֻקָּף מַיִם מִשְּׁלֹשֶׁת עֲבָרָיו: חֲצִי־אִי סִינַי. חֲצִי־הָאִי הַסְּקַנְדִּינָבִי. — [חֲצָאֵי־אִיִּים]

— אִיֵּי־הַיָּם (ישעיה יא יא), כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לַאֲרָצוֹת הָרְחוֹקוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת בְּאֵזוֹר הַיָּם הַתִּיכוֹן.

— אִי־תְּנוּעָה°, מִשְׁטָח קָטָן בְּאֶמְצַע כְּבִישׁ אוֹ בְּמֶרְכַּז פָּרָשַׁת דְּרָכִים הַמְשַׁמֵּשׁ חֲנִיַּת־בֵּינַיִם לְהוֹלְכֵי־הָרֶגֶל הַחוֹצִים אֶת הַכְּבִישׁ.

ב. **אִי** ז׳ (ישעיה יג כב) [מצרית: אוּ כלב; ואולי על שום הקול שהוא משמיע] חַיָּה טוֹרֶפֶת מִמִּשְׁפַּחַת הַכְּלָבִים (Canis lupaster), הָאִי דּוֹמֶה לִזְאֵב אוֹ לְתַן, אוּלָם אֵינוֹ מַרְבֶּה לְהַשְׁמִיעַ אֶת קוֹלוֹ בַּלֵּילוֹת בְּשַׁחֲרוֹ לְטֶרֶף. מָצוּי בְּעֵמֶק הַיַּרְדֵּן הַתַּחְתּוֹן וּבַנֶּגֶב. — [אִי־, אִיִּי, אִיְּךָ; אִיִּים, אִיֵּי־]

ב. אי (1/20)

ג. **אִי** [אכדית: ai לא; פיניקית: אי] [מלת־שְׁלִילָה] לֹא, אַיִן, הֶעְדֵּר: "אִי כָבוֹד" (שמואל א ד כא). "וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ" (אבות ב ד). "עַל הַפָּנִים... קָרָאתִי אוֹתוֹת אִי־רָצוֹן" (גנסין, א 13). "שְׁאֵלַת הָעֲשִׁירִים וְהָעֲנִיִּים וְאִי־הַצֶּדֶק בְּחֶלְקַת הַנְּכָסִים" (ברדיצ'בסקי, מאמרים עו). "כָּל תְּמִימוּתָהּ וְאִי־אֶמְצָעִיּוּתָהּ שֶׁל הַיַּלְדוּת" (סוקולוב, במראות 256). "אִי־נְטִיָּתוֹ שֶׁל אַבָּא לְהִתְוַכְּחוּת" (שור, כוכבי 30). אִי צֶדֶק. אִי־סֵדֶר. אִי־זְהִירוּת.

— **אִי אֶפְשִׁי***, אֵינִי רוֹצֶה: "אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית אַבָּא" (כתובות יב ג): "קָשָׁה עָלֵינוּ מִשָּׂאֵךְ, אִי אֶפְשֵׁנוּ בְּטִרְחָתֵךְ" (עגנון, כלה רפח).

— **אִי אַתָּה (יוֹדֵעַ, מוֹדֶה, יָכוֹל וְכוּ')*** [רווח הרבה במשנה ובתלמוד] אֵין אַתָּה (יוֹדֵעַ וְכוּ').

ד. **אִי*** [ארמית, קיצור מן אִין; מלת־תנאי] אִם: "אִי הָכִי נְבָרֵךְ עֲלֵיהָ ג' בְּרָכוֹת" (ברכות לה:). "אִי מִשּׁוּם הָא לָא קַשְׁיָא" (בבא מציעא עט.).

ה. **אִי** [בחיקוי לקריאה הטבעית] [מ"ק לצער] אוֹי, הוֹי: "אִי־לָךְ, אֶרֶץ, שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר" (קהלת י טז). "וּכְשֶׁמֵּת, אוֹמְרִים לוֹ: אִי עָנָיו, אִי חָסִיד!" (ברכות ו:). "אִי שׁוֹטֶה, לֹא רָאִיתָ!" (ביאליק, אריה ג). "אִי מַזָּלִי, מַזָּל רָע!" (ביאליק, תאמר אחיה רב).

— **אִי שָׁמַיִם*** (ראש השנה יט.), אַלְלַי! הוֹי, אֵלִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם!

אֵי מ"ש [אוגריתית: אִי; אכדית: ayu(m); ערבית: אַי] אַיֵּה, אֵיפֹה, הֵיכָן: "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ?" (בראשית ד ט).

— **אֵי־אָז**°, פַּעַם, בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים, בְּאַחַד הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: "אֵינִי זוֹכֵר, אֵי אָז" (שלונסקי, שירים ב 43). "וְכַיּוֹם אֵין סִימָן שֶׁאֵי־אָז... בָּא הַחִירִיק הָעַז" (אלתרמן, התיבה 54

— **אֵי־אָן**°, **אֵי־אָנָה**°, הֵיכָן שֶׁהוּא, לְאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: "לְרֹאשׁוֹ חָבַשׁ כְּמִתַּת קַלָּה, מִצְאָה אֵי־אָן" (שמיר, במו 72). אֵלֵךְ לִי אֵי־אָן. "נִכָּר הָיָה בְּחֶפְזוֹנוֹ אֵי־אָנָה" (ארד, תר' ז'יוואגו 31).

— **אֵי־זֶה**, אֵיזֶה: "וְשַׁאֲלוּ לִנְתִיבוֹת עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ" (ירמיה ו טז).

— **אֵי־אֵלֶּה**°, **אֵי־אֵלּוּ***, 1*, רִבּוּי מִן "אֵיזֶה": "אֵי אֵלּוּ הֵן יָמִים שֶׁצְּרִיכִין לִמְלֹאת? הֱוֵי אוֹמֵר: שְׁלֹשִׁים" (נזיר ו:). 2*, מִי שֶׁהֵם, אֲחָדִים: "יֵשׁ בְּיָדַי אֵי־אֵלֶּה קוּנְטְרֵסִים יְקָרֵי הַמְּצִיאוּת" (סוקולוב, במראות 440). פָּגַשְׁתִּי בָּרְחוֹב אֵי־אֵלּוּ מִמַּכִּירַי.

— **אֵי־בָזֶה**°, בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת: "שֶׁפָּגָה אוֹתוֹ הָאֵם אֵי בָזֶה בְּאֶמְצַע הַפָּסוּק" (גולדברג, והוא האור).

— **אֵי־מִזֶּה**, 1, מֵאַיִן, מֵהֵיכָן: "אֵי מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי?" (בראשית טז ח). 2°, מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי: "וּשְׁמָמִית יְרוֹקָה אֵי מִזֶּה תָּבוֹא" (ביאליק, המתמיד).

— **אֵי לָזֹאת**, הַאִם מִשּׁוּם כָּךְ?: "אֵי לָזֹאת אֶסְלַח־לָךְ?" (ירמיה ה ז).

— **אֵי־מִי**°, מִישֶׁהוּ, אַלְמוֹנִי: "אֵי־מִי הוֹדַף תֵּבָתִי אֶל מוּל הָרֵי אֲרָרָט" (שלונסקי, שירים א 312). "לוּ הֵרֵעִים פֹּה אֵי־מִי: אַל תּוֹסִיפוּ!" (אלתרמן, הטור א 244). "הֶמֶת אֵי־מִי בְּנֵהֶם מִכְבָּשׁ יוֹתֵר?" (מלצר, תר' נהרות 163).

— **אֵי־פַּעַם**°, בְּאַחַד הַיָּמִים, בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים: "הַכֹּל אֵי־פַּעַם עָתִיד לְהִתְגַּלּוֹת" (שלונסקי, שירים ב 40). "קוֹלָהּ מֻכָּר לוֹ, נִשְׁתַּמַּע לוֹ אֵי־פַּעַם" (טביב, דרך 175).

— **אֵי־שֶׁהוּא**°, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: אֲנִי מְקַוֶּה כִּי אֶפְגֹּשׁ אוֹתוֹ אֵי־שֶׁהוּא [נכתב גם אֵישֶׁהוּ]

— **אֵי־שָׁם**°, בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת, בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי: "מִזְדַּנְּקִים אֵי־כָאן אֵי־שָׁם מִתּוֹךְ הַגַּלִּים" (בן־אב"י, שחר 86). "חָתְרוּ... לְחוֹף אֲשֶׁר הִבְהִיק אֵי־שָׁם" (שמעוני, הגיבר 160). "הַחֲרִישׁ עֲקָבֶיהָ וְנָעַץ אֵי־שָׁם אֶת מַבָּטוֹ" (בורלא, עקביה 53). "אֵי־שָׁם קִנְּנָה בּוֹ כְּעֵין הַרְגָּשַׁת אָשָׁם" (אלתרמן, הכוח השני).

— **אֵי־מִשָּׁם**°, מֵאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא, מִמָּקוֹם בִּלְתִּי מֻגְדָּר: "אֵשׁ הַשִּׂנְאָה זָנְקָה אֵי־מִשָּׁם" (קרליבך, הודו 160).

א"י ר"ת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

איב [אכדית: aibu אויב, שונא; אוגריתית: אב]

~ פִּע' **אָיַב** פ"י שָׂנֵא, הָיָה לְאוֹיֵב, הִתְיַחֵס בְּשִׂנְאָה: "וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ" (שמות כג כב). "וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב אֶת־דָּוִד" (שמואל א יח כט). "וּכְמוֹ תָמִיד — דְּמוּתוֹ אֵלַי אוֹיֶבֶת" (שלונסקי, שירים ב 123). "וְהוּא גַּם הוּא הֵבִין בַּתּוֹרָה אֲבָל אָיַב אֶת הַתַּלְמוּד" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסב). — [לֶאֱיֹב אֶת־, אוֹיֵב, יֶאֱיַב]

~ נִפ' **נֶאֱיַב**°, נִשְׂנָא, הָיָה שָׂנוּא: "בִּימֵי מֹשֶׁה אָז כְּנַעַר נֶאֱהָבוּ וּבִימֵי יִרְמְיָהוּ נִתְחַיְּבוּ וְנֶאֱיָבוּ" (ינאי, רצח). — [לְהֵאָיֵב, נֶאֱיָב, יֵאָיֵב]

אֵיבָה נ' [ראה איב] שִׂנְאָה עַזָּה, מַשְׂטֵמָה: "וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ (הַנָּחָשׁ) וּבֵין הָאִשָּׁה" (בראשית ג טו). "שֶׁמַּטִּילִין קִנְאָה וְאֵיבָה וְתַחֲרוּת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם" (שבת קטז.). "וּבְבֵית אֵיבוֹת וּמְרִיבוֹת" (הזז, יעיש ד 119). — [אֵיבַת־, אֵיבוֹת]

— **פְּעֻלּוֹת־אֵיבָה**°, קְרָבוֹת: הַמְּדִינוֹת הַיְרִיבוֹת פָּתְחוּ בִּפְעֻלּוֹת־אֵיבָה.

איבוד, ראה אִבּוּד. **איבוך**, ראה אִבּוּךְ. **איבול**, ראה אִבּוּל.

אֵבוֹלוּצְיָה° נ' [לאטינית: evolutio פריסה, פיתוח] 1, הִתְפַּתְּחוּת אִטִּית מֻדְרֶגֶת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הֵפֶךְ מִן רֵיבוֹלוּצְיָה (מַהְפֵּכָה): "תּוֹרַת הָאֵבוֹלוּצְיָה אֵינָהּ אוֹהֶבֶת סְתִירוֹת" (שילר, אחד העם). 2, הַתּוֹרָה (מִיסוֹדוֹ שֶׁל דַּרְוִין) שֶׁלְּפִיהָ הִתְפַּתְּחוּ צוּרוֹת־הַחַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה בְּהַדְרָגָה מִצּוּרוֹת קְדוּמוֹת וּפְשׁוּטוֹת בְּיוֹתֵר.

— **אֵבוֹלוּצְיוֹנִי**° ת' אִטִּי, מֻדְרָג.

איבון, ראה אִבּוּן. **איבחה**, ראה אִבְחָה.

איבוס, ראה 1, אִבּוּס; 2, אֵבוּס. **איבחון**, ראה אִבְחוּן.

איבוק, ראה אִבּוּק. **איבטוח**, ראה אִבְטוּחַ.

אִיבִּיס° ז' [מצרית, יוונית; תרגום אונקלוס ל"אנפה" — אִבּוֹ] עוֹף גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הַכַּפָּנִיִּים (Ibis religiosa), בַּעַל רַגְלַיִם אֲרֻכּוֹת וּמַקּוֹר אָרֹךְ וְכָפוּף. נוֹצוֹתָיו לְבָנוֹת וּשְׁחוֹרוֹת. הָאִיבִּיס שׁוֹכֵן בְּקִרְבַת בִּצּוֹת וְטוֹרֵף דָּגִים וּשְׁרָצִים; מָצוּי בְּאַפְרִיקָה. הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים חֲשָׁבוּהוּ לְעוֹף קָדוֹשׁ. — [אִיבִּיסִים]

איביס (1/18)

איבכה, ראה אִבְכָה.

איבעיא, ראה אִבַּעְיָא. **איבקה**, ראה אִבְקָה.

מ"ק - מלת קריאה; מ"ש - מלת שאלה; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות. — פָּע'ל; נִפ'עַל; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִתְ'פַּעֵל; הִפְ'עִיל; הֻפְ'עַל

אִיבֵר* ז׳ ראה אֵבֶר*.

איגוד, ראה אִגּוּד. **איגוף**, ראה אִגּוּף.

איגום, ראה אִגּוּם. **איגור**, ראה אִגּוּר.

אִיגְלוּ° ז׳ [אסקימואית: בית] בֵּיתוֹ שֶׁל הָאֶסְקִימוֹ בְּאֵזוֹרֵי הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי. הָאִיגְלוּ עָשׂוּי גּוּשֵׁי שֶׁלֶג אוֹ קֶרַח.

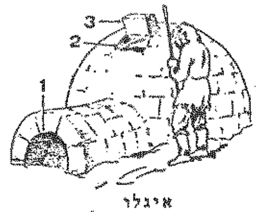

איגלו
1־כניסה; 2־אשנב; 3־לוח קרח להטות ולהחזיר את האור פנימה

אִיגְלֶנָה° נ׳ [Euglena viridis] אורגניזם חד־תאי המכיל כלורופיל, בדומה לצמח הירק, ומסגל ליצר כמוהו חמרים אורגניים. האיגלנה חיה במים מתוקים, נעה בעזרת שוטון, בקדמת גופה עינית זעירה להבחנת האור. האיגלנת נחשבת יצור המאחד בתוכו תכונות של צמח ובעל־חיים. – [אִיגְלֶנוֹת]

איגלנה (מוגדלת הרבה)

אִיגְנוֹרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית ignorare לא לדעת, להתעלם] התנכרות, התעלמות מחלטת ממישהו או ממשהו, אי־הכרה בו; אי־ידיעה.

איגרא, ראה אִגְרָא. **איגרוף**, ראה אִגְרוּף.

איגרון, ראה אִגָּרוֹן. **איגרת**, ראה אִגֶּרֶת.

אֵיד ז׳ 1, צרה, אסון, שבר: "על־כן פתאם יבא אידו" (משלי ו טו). 2* [בשינוי מבטא מן עֵיד] כנוי לחג של נכרים, חגא: "לפני אידיהן של גוים שלושה ימים אסור לשאת ולתת עמהם" (עבודה זרה א א). "צהלת השכרון של הגויים ובעותי הפרעות בימי אידיהם, ימי השוק" (בארון, פרשיות 302). – [אֵיד־, אֵידִים, אֵידֵי־]

– **שָׂמֵחַ לְאֵיד**, נהנה מצרת אחרים (ביחוד הנאה מתוך נקם): "שמח לאיד לא ינקה" (משלי יז ה).

איד [מן אֵד]

~ פע׳ **אִיֵּד°** פ״י אדה, הפך לאדים: חם השמש מאיד את המים. – [לְאַיֵּד אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻיַּד°**, 1, אֻדָּה, נהפך לאד: המים אֻידו על־ידי חמום. 2, כסה אדים: שמשת החלון הקרה אֻידה בהבל הפה. – [מְאֻיָּד, יְאֻיַּד]

~ הת׳ **הִתְאַיֵּד°**, התאדה, התנדף, היה לאדים: המים מתאידים בחם. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אידוי, ראה אִדּוּי. **אידוק**, ראה אִדּוּק. **אידור**, ראה אִדּוּר.

אַיְדֵי* מ״ח [ארמית: על־ידי] על־ידי, כיון ש־ [רווח בביטוי:]

– **אַיְדֵי דְּזוּטַר מִירְכַס*** (בבא בתרא יד:), כיון שהוא קטן יאבד, הואיל וקטן הוא, יש חשש שלא ישמר [נאמר על ספר הושע, ולפיכך חיברוהו אל קובץ ספרי "תרי עשר"]

אִידֵיאָה° נ׳ [יוונית: idea צורה, מושג] רעיון, מחשבה, מהותו הפנימית של דבר: "התורה... היא האידיאה העליונה ונפשו החיה של העולם" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). במחו צצה אידיאה חדשה. אדם בעל אידיאות. – [אִידֵיאוֹת]

– **אִידֵיאָה פִיקְס°** [צרפתית: idee fixe] רעיון קבוע, רעיון מסים שנתקע במח ואינו נותן מנוח: "החלום המוזר הזה... נתקע במוחו כמסמר ויהי לו מעט מעט לשגיון רוח, לאידיאה־פיקס" (ביאליק, ומגדלי זקן). "הרעיון התמידי... על גורל האדם בכלל עלי אדמות... שגם זה נעשה אצלי לאידיאה פיקס המענה אותי בלכתי ובשכבי" (ברנר, א 338).

– **אִידֵיאִי°** ת׳ של אידיאה, רעיוני, מהותי: התפתחות אידיאית. נתוח היצירה מבחינה אידיאית.

אִידֵיאוֹגְרַמָּה° נ׳ [מיוונית: idea צורה, מושג + gramma אות, כתב] סמל, תמונה המסמלת מערכת מלים המצטרפות לרעיון מסים. צורות הכתב הקדמון היו בעקרן אידיאוגרמות, ולא אותיות. – [אִידֵיאוֹגְרַמּוֹת]

אִידֵיאוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: idea צורה, מושג + logos דבר, לימוד] מערכת של אידיאות, מכלול רעיונות בתחום מסים – מדיני, לאמי, חברתי, ספרותי וכדומה: "האידיאולוגיה של שפה זרה – בתור שפה לאמית" (ביאליק, תרבות ופוליטיקה). אידיאולוגיה ציונית. אידיאולוגיה סוציאליסטית. – [־לוֹגְיוֹת]

– **אִידֵיאוֹלוֹג°** ז׳ יוצר אידיאולוגיה, נושא השקפת־עולם מסימת, מורה־דרך רעיוני: הרצל היה האידיאולוג של הציונות המדינית.

– **אִידֵיאוֹלוֹגִי°** ת׳ הכרוך באידיאולוגיה, שיש בו השקפת־עולם מסימת: נתוח אידיאולוגי של התנועה החדשה.

אִידֵיאָל° ז׳ [צרפתית: ideal, מיוונית: idea] משא־נפש, חזון, שאיפה לדבר שהוא שיא השלמות (או שהוא נראה כן בעיני נושאו): "להפך את האידיאל לחיים מוחשיים" (אחד העם, מח). "הנביא לא היה יכול להאמין שהאידיאל שלו לא יתגשם במעשה לעולם" (קלוזנר, יהדות א 159). האידיאל המשיחי. אידיאלים מטעים של הנער. – [אִידֵיאָלִים]

– **אִידֵיאָלִי°** ת׳ נעלה ביותר, מופתי, שלם בתכלית: תבנית משלמת ואידיאלית. חיים אידיאליים.

– **אִידֵיאָלִיּוּת°** נ׳ שלמות שאין למעלה הימנה, מופתיות: "אף חסרונות הרבה היו באידיאליות גדולה זו" (קלוזנר, יוצרים ג 35).

– **אִידֵיאָלִיזְם°** ז׳ 1, השאיפה לראות דברים בהתאם לרעיון מסים, שאיפה עזה להגשמת האידיאלים. 2 [בפילוסופיה] התורה המגדירה את הממשי בתורת אידיאה, רוח, תבונה, ורואה אף בחמר צורת־תופעה של הרוח. 3 [בספרות ובאמנות] גלוי האור הפנימי שבחזיונות החיים ובנשמת האדם; תאור הנעלה והיפה תוך התעלמות מן המציאות הפשוטה (בנגוד אל ריאליזם). 4 [בפילוסופיה של ההיסטוריה] ההשקפה כי הגורם המניע בתולדות האנושות הוא הרוח, האידיאה, ולא גורמים כלכליים־חברתיים (בנגוד אל מטריאליזם).

– **אִידֵיאָלִיזַצְיָה°** נ׳ ראית דבר ותאורו ככליל השלמות (תוך התעלמות מן הפגמים), הדגשה יתרה של הטוב והיפה בדברים: אידיאליזציה של חיי הרועים.

– **אִידֵיאָלִיסְט°** ז׳ אדם בעל שאיפות ואידיאלים, המוכן להקריב את נוחותו ורכושו ופעמים אף חייו – לשם הגשמתם.

— **אִידֵיאָלִיסְטִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִידֵיאָלִיזְם: הַשְׁקָפַת־עוֹלָם אִידֵיאָלִיסְטִית (בְּנִגּוּד אֶל מָטֶרְיָאלִיסְטִי).

אִדְיוֹט° ז׳ [מיוונית: idiotes פרטי, פשוט, הדיוט] שׁוֹטֶה, חֲסַר־דֵּעָה, לָקוּי בְּשִׂכְלוֹ. — [אִדְיוֹטִים]

— **אִדְיוֹטִי**° ת׳ טִפְּשִׁי, נְטוּל־הִגָּיוֹן: הִתְנַהֲגוּת אִדְיוֹטִית.

אִידְיוֹם° ז׳ [מיוונית: idioma דבר מיוחד] נִיב, צֵרוּף־מִלִּים מְקוֹרִי וּמְיֻחָד בְּלָשׁוֹן. הָאִידְיוֹמִים אֵינָם נִתָּנִים עַל־פִּי־רֹב לְהִתַּרְגֵּם כְּצוּרָתָם וְכִלְשׁוֹנָם לְלָשׁוֹן אַחֶרֶת: הַבִּטּוּי ״עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה״ הוּא אִידְיוֹם עִבְרִי. — [אִידְיוֹמִים]

— **אִידְיוֹמָטִי**° ת׳ אָפְיָנִי וּמְיֻחָד לְלָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת: צֵרוּפֵי־מִלִּים אִידְיוֹמָטִיִּים בְּעִבְרִית.

— **אִידְיוֹמָטִיקָה**° נ׳ 1, מַעֲרֶכֶת הָאִידְיוֹמִים שֶׁל לָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת. 2, תּוֹרַת הָאִידְיוֹמִים.

אִידְיוֹסִינְקְרַסְיָה° נ׳ [מיוונית: idios פרטי + syn יחד + krasis תערובת] 1, תַּעֲרֹבֶת מִיצֵי הַגּוּף [בהתאם להשקפת הרפואה הקלאסית]. 2 [בימינו] רְגִישׁוּת מֻפְרֶזֶת וּתְגוּבָה חוֹלָנִית לִתְרוּפוֹת מְסֻיָּמוֹת וּלְמַרְכִּיבֵי מָזוֹן מְיֻחָדִים.

אִידִילְיָה° נ׳ [מיוונית: eidyllion תמונה קטנה] 1, יְצִירָה פִּיּוּטִית הַמְתָאֶרֶת בְּשַׁלְוָה, לִפְעָמִים בְּהוּמוֹר, קֶטַע מִן הַחַיִּים עַל פַּשְׁטוּתָם, טִבְעִיּוּתָם וְחִנָּם, כְּגוֹן: חַיֵּי רוֹעִים וְאִכָּרִים הָעֲמֵלִים וּשְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם. בְּסִפְרוּתֵנוּ יְדוּעוֹת בְּיוֹתֵר הָאִידִילְיוֹת שֶׁל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי וְשֶׁל שִׁמְעוֹנִי. 2 [בהשאלה] שְׁלוֹם־בַּיִת, חַיִּים שֶׁל יְדִידוּת וְאַהֲבָה, לְלֹא רֹגֶז וּמְרִיבוֹת: בֵּין בְּנֵי־הַזּוּג שָׂרְתָה אִידִילְיָה. — [אִידִילְיוֹת]

— **אִידִילִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם אִידִילְיָה, שָׁקֵט, רוֹגֵעַ, טִבְעִי וְצָנוּעַ: חַיִּים אִידִילִיִּים. תֵּאוּרִים אִידִילִיִּים.

— **אִידִילִיּוּת**° נ׳ מַצָּב אִידִילִי, שַׁלְוָה, שׁוּבָה וָנַחַת: ״הַבְּהִירוּת הָאִידִילִית הָרַבָּה שֶׁהָיְתָה נְסוּכָה עַל ׳הַיַּרְחוֹן מוֹלַדְתִּי׳״ (פיכמן, רייד).

אִידִישׁ° ז׳, **אִידִית**° נ׳ [גם יִידִישׁ, שיבוי צורה מן יְהוּדִית] הַלָּשׁוֹן הַיְהוּדִית־אַשְׁכְּנַזִּית הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי יְהוּדִים־אַשְׁכְּנַזִּים בְּעִקָּר בְּאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה: מֶנְדֶּלִי מוֹכֵר־סְפָרִים, פֶּרֶץ וְשָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם כָּתְבוּ הַרְבֵּה בִּלְשׁוֹן אִידִישׁ.

— **אִידִישִׁיזְם**° ז׳ תְּנוּעָה הַשּׁוֹאֶפֶת לִרְאוֹת אֶת הָאִידִישׁ כַּלָּשׁוֹן הַלְּאֻמִּית שֶׁל הַיְּהוּדִים.

אִידָךְ מ״ג לזו״נ [ארמית] הַהוּא, הַהִיא, הָאַחֵר, הָאַחֶרֶת.

— **וְאִידָךְ***, וְעוֹד, וְהַשְּׁאָר: ״זוֹ הִיא כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאִידָךְ פֵּרוּשָׁהּ הוּא״ (שבת לא.).

— **לְאִידָךְ גִּיסָא*** (בבא קמא ט.), **מֵאִידָךְ גִּיסָא*** (בבא קמא נא:), מִצַּד שֵׁנִי, לְעֻמַּת זֹאת: ״אֵין צֶדֶק בָּעוֹלָם, אֲבָל, לְאִידָךְ גִּיסָא, צְאוּ וַחֲשֹׁבוּ״... (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפא). ״וּמֵאִידָךְ גִּיסָא, אֲנִי אָמְנָם חַד־וְזִיז, זָרִיז״ (שמעוני, הביבר 78).

— **מֵאִידָךְ*** [קיצור הביטוי מֵאִידָךְ גִּיסָא]: ״אַךְ מֵאִידָךְ הֵן אֵין גַּם לְהַרְשׁוֹת שֶׁהַזּוֹלֵל הַלָּז יַשְׁמִיד אֶת כָּל הַלּוּל״ (שמעוני, הביבר 199).

אִידָן* ז׳ הַשִּׁכְבָה בִּצְמָחִים (בְּאִילָנוֹת) שֶׁבֵּין הַקְּלִפָּה וּבֵין הָעֵצָה (Phloem). — [אִידַן־]

— **פְּתִילַת הָאִידָן*** (שבת כ א), פְּתִילָה לְהַדְלָקָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בִּימֵי הַתַּלְמוּד מִסִּיבֵי הָאִידָן.

אִידָנָא*, ראה הָאִידָנָא*.

אִידֶנְטִי° ת׳ [מלאטינית מאוחרת: identicus, מן idem הוא עצמו] זֶהֶה, שָׁוֶה בַּכֹּל: הַשֵּׁמוֹת ״יָרֵחַ״ וּ״לְבָנָה״ אִידֶנְטִיִּים. — [־טִית, ־טִיִּים, ־יוֹת]

— **אִידֶנְטִיּוּת**° נ׳ זֵהוּת, שִׁוְיוֹן מָלֵא: אִידֶנְטִיּוּת שֶׁל הַשֵּׁמוֹת ״שֶׁמֶשׁ״ וְ״חַמָּה״.

— **אִידֶנְטִיפִיקַצְיָה**° נ׳ זִהוּי, הַשְׁוָאָה מְלֵאָה שֶׁל דָּבָר לְדָבָר: ״נוֹטִים לִרְאוֹת אֶת הַמֻּשָּׂג וְהַמִּלָּה כְּאִלּוּ תְּאוֹמִים יָרְדוּ, אֲבָל צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִלַּעֲשׂוֹת בָּזֶה אִידֶנְטִיפִיקַצְיָה״ (וייזנדרוק, מן השפה ולפנים 42).

אידרא, ראה אִדְּרָא. **אידרייה**, ראה אִדְרִיָּה.

אַיָּה נ׳ [אולי על שום קול קריאת העוף; ערבית: יַוְיָו] שֵׁם עוֹף טוֹרֵף מִסּוּג הַדַּיּוֹת, שֶׁנִּזְכַּר בַּתּוֹרָה בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים (ויקרא יא יד) — עֵין דַּיָּה. — [אַיּוֹת]

אַיֵּה [ראה אֵי] [מ״ש, לפני שם־עצם בלבד] אֵיפֹה, הֵיכָן: ״הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה?״ (בראשית כב ז). ״וַיֹּאמֶר לוֹ: אַיֶּכָּה?״ (בראשית ג ט). ״וַיִּגְוַע אָדָם וְאַיּוֹ״ (איוב יד י). ״אַיָּם אֵפוֹא חֲכָמֶיךָ?״ (ישעיה יט יב). — [אֵי, אֵינִי (= אַיֵּה אֲנִי), אַיֶּךָּ גם אַיֶּכָּה, אַיֵּךְ, אַיּוֹ או אַיֵּהוּ, אַיָּהּ, אַיֵּנוּ, אַיֶּכֶם־ן, אַיָּם־ן]

אי״ה ר״ת אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

איהוב, ראה אֵהוּב.

איה״ש ר״ת אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

אִיּוּד° ז׳ [מן איד, אִיֵּד] אִדּוּי, הֲסִבַּת נוֹזֵל לְאֵד: אִיּוּד מַיִם עַל־יְדֵי חִמּוּם. — [אִיּוּד־]

איווחז, ראה אַרְוָז. **איוורור**, ראה אַוְרוּר.
איוור, ראה אִוּוּר. **איוושה**, ראה אִוְשָׁה.
איוולת, ראה אִוֶּלֶת. **איוושש**, ראה אִוְשׁוּשׁ.

אִיּוּךְ° ז׳ [מן איך, אִיֵּךְ] תֵּאוּר אֵיכוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ — אֵיךְ וְכֵיצַד הוּא: ״מַרְחִיקִים מִמֶּנּוּ יִתְעַלֶּה הַדִּמּוּי וְהָאִיּוּךְ״ (מורה נבוכים א נג). ״דְּבָרִים... שֶׁל מַה־בְּכָךְ אֵינָם עֲשׂוּיִים לְהִתְאַיֵּךְ אִיּוּךְ שֶׁל אָמָנוּת״ (קלצקין, כתבים 221). ״אִיּוּךְ אָסוֹן הַמּוֹלֶדֶת״ (גרינברג, כלב מא). — [אִיּוּךְ־, אִיּוּכִים, אִיּוּכֵי־]

איום, ראה אָיֹם.

אִיּוּם° ז׳ [מן אים, אִיֵּם] הַטָּלַת אֵימָה, הַפְחָדָה: ״וּמְאַיְּמִים עֲלֵיהֶם (עַל הָעֵדִים) אִיּוּם גָּדוֹל״ (רמב״ם, קידוש החודש). — [אִיּוּם־, אִיּוּמִים, ־מֵי־]

אִיּוּן° ז׳ [מן אין, אִיֵּן] שְׁלִילָה, בִּטּוּל: ״הַשְׁלֵךְ הַסָּפֵק אֶל הַבּוֹר! יִתַּמּוּ יוֹשְׁבֵי עַל אִיּוּן״ (ש׳ שלום, שירים קס). ״לֹא תִּתָּכֵן אַחְדוּת הַשְּׁנַיִם בְּנֶפֶשׁ אַחַת, אֶלָּא אִם כֵּן חַד מֵהֶם יִתְמַשֵּׁךְ אֶל הָאִיּוּן וְהַהִתְבַּטְּלוּת״ (שטיינמן, דודאים 26). ״הֲוָיַת אִשָּׁה וְאִיּוּן הַהֲוָיָה — אֵין לְךָ נִגּוּד קָטְבִּי גָּדוֹל מִזֶּה״ (ניר, השעיפים 98). — [אִיּוּן־, ־נִים, ־נֵי־]

אִיוֹן° ז׳ [מן א. אִי] אִי קָטָן: אִיִּים וְאִיּוֹנִים בַּיָּם הָאֶגֶאִי. – [אִיּוֹן־, אִיּוֹנִים, אִיּוֹנֵי־]

אִיּוּר° ז׳ [מן איר, אִיֵּר] אִילוּסְטְרַצְיָה, צִיּוּר אוֹ עִטּוּר גְּרָפִי הַבָּאִים לְהָאִיר וּלְהוֹסִיף הֶסְבֵּר לַטֶּקְסְט שֶׁבַּסֵּפֶר: סִפְרֵי הַיְלָדִים מְלֻוִּים עַל־פִּי־רֹב אִיּוּרִים רַבִּים. – [אִיּוּר־, אִיּוּרִים, אִיּוּרֵי־]

אִיּוֹר° ז׳ [אִי+יוֹרָה] (בכלי־יריה) אִי־הִתְהַוּוּת יְרִיָּה – בְּשֶׁל לִקּוּי בִּכְלִי־הַיְרִיָּה אוֹ מֵחֲמַת כַּדּוּר עָקָר.

אִיּוּשׁ° ז׳ [מן איש, אִיֵּשׁ] הַצָּבַת אֲנָשִׁים אוֹ קְבִיעָתָם בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: אִיּוּשׁ הָעֶמְדָּה הַקִּדְמִית בַּחֲזִית. אִיּוּשׁ הַטִּיל לֶחָלָל. – [אִיּוּשׁ־]

אִיּוּת° ז׳ [איֵת, אִיֵּת] הֲגִיַּת כָּל אוֹת וְאוֹת שֶׁבְּמִלָּה: אִיּוּת כָּל מִלָּה לְשֵׁם בְּדִיקַת נְכוֹנוּת הַכְּתִיב שֶׁלָּהּ. – [אִיּוּת־]

אַיּוּת° נ׳ [מן אַיֵּה] מְקוֹם הִמָּצְאוֹ שֶׁל דָּבָר: הִתְמַצְּאוּת הִיא הַכִּשָּׁרוֹן לִקְבֹּעַ אֶת הָאַיּוּת וְאֶת הַכִּוּוּן הַנָּכוֹן. – [אַיּוּת־]

אֵיזֶה* מ״ג לזכר [אֵי+זֶה] 1* (בשאלה) מִי הוּא? מַה הוּא? "אֵיזֶה דּוֹר שֶׁכֻּלּוֹ הֶבֶל? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל שְׁפֹט הַשּׁוֹפְטִים" (בבא בתרא טו:). "מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה?" (אבות ו ט). 2* (בחיווי) מִישֶׁהוּ, מַשֶּׁהוּ סְתָמִי, לֹא־מֻגְדָּר: "מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה" (ברכות מא.). "עַל־אָבְדַן אֵיזֶה גַּן עֲדָנִים" (ביאליק, דמעה). יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה עֵסֶק. 3° (ולריבוי) כַּמָּה, אֲחָדִים, אֲחָדוֹת: "עָלוּ אֵיזֶה מֵאוֹת וְנִתְיַשְּׁבוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" (אחד העם, ב). "אֵיזֶה בָּתִּים נָאִים יֵשׁ שָׁם, וְאֵיזֶה יְהוּדִים עֲשִׁירִים וּמְכֻבָּדִים!" (הזז, יעיש ד 74).

– **אֵיזֶה יֹפִי!°** (בלשון־הדיבור, קריאת־התפעלות) מַה יָּפֶה הַדָּבָר!

אֵיזֶהוּ* מ״ג לזכר [אֵי+זֶה+הוּא] מִי הוּא? מַה הוּא? "אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ" (אבות ד א).

אֵיזוֹ*, אֵיזוּ* מ״ג לנקבה [אֵי+זוֹ] 1* [ראה אֵיזֶה 1, 2]: "לְאֵיזוֹ שֶׁיִּרְצֶה כֹּהֵן – יַקְרִיב חַטָּאת וּלְאֵיזוֹ שֶׁיִּרְצֶה כֹּהֵן – יַקְרִיב עוֹלָה" (קינים א ד). "אֵיזוֹ לַחֶרֶב וְאֵיזוֹ לַשָּׁלוֹם, אֵיזוֹ לָרָעָב וְאֵיזוֹ לַשָּׂבַע" (אתה זוכר, מוסף ראש־השנה). "אֵיזוֹ לָשׁוֹן שֶׁתֵּדַע כַּוָּנוֹתוֹ?" (ביאליק, משומרים לבוקר). "וְסִפֵּר אוֹ אֵיזוֹ חֲבִילָה קְטַנָּה" (ביאליק, מעוות לא יוכל לתקון). 2° (בספרות החדשה רווח השימוש גם לרבים ולרבות): "וְאֵיזוֹ מְלֻמָּדִים מַאֲמִינִים מָצְאוּ בָם גַּם אֶת קוֹפֶּרְנִיקוּס וְדַרְוִין" (אחד העם, עג). "שֶׁיּוֹדְעוֹת אֵיזוֹ מִלִּים מִמַּה שֶּׁלִּמְּדוּ אוֹתָן" (הזז, הירשבת 176). "שֻׁלְחָן מָלֵא בְּשִׂמְחַת נִשּׂוּאִין, וְאֵיזוֹ נִשּׂוּאִין!" (עגנון, כלה תיד).

אִיזוֹב, ראה אֵזוֹב. אִיזוֹבְיוֹן, ראה אֵזוֹבְיוֹן.

אִיזוֹבָּר° [מיוונית: isos שווה + baros כובד] קַו הַמְחַבֵּר בְּמַפּוֹת מֶטֶאוֹרוֹלוֹגִיּוֹת מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ שֶׁבְּכֻלָּם לַחַץ אֲוִיר מְמֻצָּע שָׁוֶה. – [אִיזוֹבָּרִים]

אֵיזוֹהִי* מ״ג לנקבה [אֵי + זוֹ + הִיא] [ראה אֵיזֶהוּ]: "אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם?" (אבות ב א). "וְכִי מִי מוֹדִיעֵנִי אֵיזוֹהִי (בֵּיצָה) גְּדוֹלָה וְאֵיזוֹהִי קְטַנָּה?" (כלים יז ו). אֵיזוֹהִי הַדֶּרֶךְ לַכְּפָר?

אִיזוֹטוֹפּ° ז׳ [מיוונית: isos שווה + topos מקום] יְסוֹד כִּימִי הַזֶּהֶה בִּתְכוּנוֹתָיו הַכִּימִיּוֹת לִיסוֹד אַחֵר הַנִּמְצָא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם בַּמַּעֲרֶכֶת הַמַּחֲזוֹרִית שֶׁל הַיְסוֹדוֹת, אַךְ נִבְדָּל מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁקָלוֹ הָאָטוֹמִי וּבְרַדְיוֹאַקְטִיבִיּוּת שֶׁלּוֹ (עַל שׁוּם הַשֹּׁנִי בְּמִסְפַּר הַנֵּיטְרוֹנִים בְּגַרְעִין הָאָטוֹם). – [אִיזוֹטוֹפִּים]

איזולאטור

אִיזוֹלָטוֹר° ז׳ [צרפתית: isolateur] 1, מַבְדֵּד, הֶתְקֵן עָשׂוּי חַרְסִינָה, זְכוּכִית, אוֹ חֹמֶר פְּלַסְטִי שֶׁמּוֹתְחִים עָלָיו תַּיִל אוֹ כֶּבֶל שֶׁל חַשְׁמַל. 2, מַחֲנֶה־בִּדּוּד לְחוֹלִים בְּמַחֲלוֹת מְדַבְּקוֹת. – [אִיזוֹלָטוֹרִים]

אִיזוֹלַצְיָה° נ׳ [צרפתית: isolation] 1, בִּדּוּד, מְנִיעַת מַגָּע עִם הַזּוּלַת: אִיזוֹלַצְיָה שֶׁל הַחוֹלֶה בְּמַחֲלָה מְדַבֶּקֶת. אִיזוֹלַצְיָה שֶׁל הַפּוֹשֵׁעַ הַמּוּעָד. 2, (בחשמלאות) חֹמֶר־בִּדּוּד: חַרְסִינָה וְגוּמִי הֵם חָמְרֵי אִיזוֹלַצְיָה טוֹבִים. – [אִיזוֹלַצְיוֹת]

– **אִיזוֹלַצְיוֹנִיזְם°** ז׳ (במדיניות) בַּדְלָנוּת, אֲדִישׁוּת לְגַבֵּי גּוֹרָלָן שֶׁל מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת, הִמָּנְעוּת מֵהִשְׁתַּתֵּף עִם מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת בְּפִתְרוֹן בְּעָיוֹת בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת.

אִיזוֹן, ראה אִזּוּן. אִיזוּר, ראה 1, אֵזוֹר; 2, אִזּוּר.

אֵיזוֹשֶׁהִי° מ״ג לנקבה [אֵי+זוֹ+שֶׁהִיא] (בלשון־הדיבור) אֵיזוֹ שֶׁהִיא, בִּלְתִּי מְסֻיֶּמֶת, אַחַת מֵרַבּוֹת: לְאַחַר בֵּרוּרִים רַבִּים נִמְצְאָה אֵיזוֹשֶׁהִי פְּשָׁרָה.

אִיזוֹתֶרְם° ז׳ [יוונית: isos שווה + thermos חם] קַו בְּמַפָּה מֶטֶאוֹרוֹלוֹגִית הַמְחַבֵּר מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים אֲשֶׁר לָהֶם טֶמְפֶּרָטוּרָה מְמֻצַּעַת שָׁוָה. – [אִיזוֹתֶרְמִים]

אִיזכּוּר, ראה אִזְכּוּר.

אִיזְם° ז׳ [סיומת של מונחים מדיניים או מדעיים בינלאומיים שונים, כגון: אימפריאליזם, סוציאליזם, אנארכיזם, ריאליזם ועוד] כִּנּוּי שֶׁל זִלְזוּל־מָה בְּשִׁיטוֹת וּבְתוֹרוֹת הַצָּצוֹת חֲדָשׁוֹת לִבְקָרִים: "יִקַּח אֹפֶל אֶת הַבְּחִירוֹת... אֶת הָאַנְטִיסֶמִיטִיזְם וְאֶת כָּל הָאִיזְמִין שֶׁבָּעוֹלָם" (סוקולוב, במראות 360). "בָּא אֵיזֶה בַּעַל־זְרוֹעַ וּפוֹתֵחַ בְּאִיזְם חָדָשׁ" (ש׳ שלום, אשר רשמתי). "עִנְיָן פָּעוּט הוּא לִכְאוֹרָה, וְלֹא נוֹשֵׂא שֶׁל הַשְׁקָפָה אוֹ אִיזְם" (אלתרמן, הטור א 222). – [אִיזְמִין]

אִיזמל, ראה אִזְמֵל. אִיזרוח, ראה אֶזְרוּחַ.

אֵיזֶשֶׁהוּ° מ״ג לזכר [אֵי + זֶה + שֶׁהוּא] (בלשון־הדיבור) אֵיזֶה שֶׁהוּא, בִּלְתִּי מְסֻיָּם, לֹא מֻגְדָּר, אֶחָד מֵרַבִּים: סוֹף־סוֹף מָצָאנוּ אֵיזֶשֶׁהוּ פִּתְרוֹן לַבְּעָיָה.

אִיחוּד, ראה אִחוּד. אִיטוּם, ראה אִטּוּם.
אִיחוּי, ראה אִחוּי. אִיטִּי, ראה אִטִּי.
אִיחוּל, ראה אִחוּל. אִיטִּיוּת, ראה אִטִּיּוּת.
אִיחוּר, ראה אִחוּר. אִיטְלוּלָא, ראה אִטְלוּלָא.
אִיחסוּן, ראה אִחְסוּן. אִיטְלִיז, ראה אִטְלִיז.

אִיטָן° ז׳ (תוספתא כלאים ג יד), צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Phleum). – [אִיטַן־, אִיטָנִים]

איטן

אִיטוּר, ראה אִטֵּר.
אִיטְרוּת, ראה אִטְּרוּת.
אִיטְרִית, ראה אִטְרִית.
אַיִּל, ראה 1, אַיִל; 2, אֵיל; 3, אַיָּל. אַיִּלוֹנִית, ראה אַיְלוֹנִית.
אַיָּלוֹת, ראה אַיָּלוֹת. אִייר, ראה 1, אִיֵּר; 2, אִיָּר.

אייִשר, ראה אָיֹשֶׁר.

אֵיךְ מ״ש [קרוב אל אֵיכָה; ארמית: הֵיךְ] כֵּיצַד, בְּאֵיזֶה אֹפֶן [בשאלה או בחיווי]: ״אֵיךְ תֹּאמַר אֲהַבְתִּיךְ וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי?״ (שופטים טז טו). ״עַד אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר״ (רות ג יח). [ולהבעת השתוממות ופליאה:] ״אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים!״ (שמוא לב א כה).

— אֵיךְ־שֶׁהוּא°, אֵיךְ שֶׁיִּהְיֶה°, כָּךְ אוֹ אַחֶרֶת: ״אֵיךְ שֶׁהוּא, הַשִּׂיחָה נִפְסְקָה הַפַּעַם מֵאֵלֶיהָ״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אֵיךְ שֶׁיִּהְיֶה וְחָתָן בַּעַל פָּנִים חֲדָשׁוֹת מִין בְּרִיָּה הוּא״ (מנדלי מו״ס, רצח).

איך [מן אֵיךְ]

~ פִּע׳ **אִיֵּךְ**^ פ״י יִחֵס לְדָבָר אֵיכוּת מְסֻיֶּמֶת, קָבַע אֶת טִיבוֹ וְאֵיכוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר: ״לֹא הַחֹמֶר אוֹ הַמִּקְצוֹעַ שֶׁל הָעֲבוֹדָה מְאַיֵּךְ אֶת אֵיכוּתוֹ שֶׁל אִישׁ־הָרוּחַ״ (קלצקין, כתבים 203). — [לְאַיֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻיַּךְ** ^, יֻחֲסוּ לוֹ תְּכוּנוֹת מְסֻיָּמוֹת. — [מְאֻיָּךְ, יְאֻיַּךְ]

~ הת׳ **נִתְאַיֵּךְ** ^, יֻחֲסָה לוֹ אֵיכוּת: ״הַחֹמֶר הָרִאשׁוֹן בְּלִי אֵיכוּת, אֲבָל תֹּהוּ וָבֹהוּ, עַד שֶׁיִּתְאַיֵּךְ בְּחֵפֶץ הָאֱלֹהִים הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ״ (הכוזרי ד כה). ״וְאֵין עִנְיָן אָמְרָם: לֹא יִתְאַיֵּךְ, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ בַּעַל אֵיכוּת״ (מורה נבוכים א נב). ״דְּבָרִים... שֶׁל מַה־בְּכָךְ אֵינָם עֲשׂוּיִים לְהִתְאַיֵּךְ אִיּוּךְ שֶׁל אָמָנוּת״ (קלצקין, כתבים 221). — [לְהִתְאַיֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

אֵיךְ, אֵייךְ, אַיֵּה אַתְּ? — ראה אַיֵּה.

אַיֶּךָּ, אַיֶּכָּה, אייך, אַיֵּה אַתָּה?: ״וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ: אַיֶּכָּה?״ (בראשית ג ט) — ראה אַיֵּה.

אִיכָּא* תה״פ [ארמית: אִית יש + כָּא כאן; היפך מן: לֵיכָּא – לית כא] יֵשׁ, נִמְצָא [רווח בצירופים:]

— אִיכָּא בֵּינַיְהוּ* (חולין ד.), יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם, אֵינָם דּוֹמִים.

— אִיכָּא דְּאָמְרֵי* (חולין ג:), יֵשׁ אוֹמְרִים.

— אִיכָּא בְּשׁוּקָא*, יֵשׁ בַּשּׁוּק: ״כַּמָּה יוֹסֵף אִיכָּא בְּשׁוּקָא?״ (פסחים סח:). ״אוֹתוֹ חַיָּט בַּטְלָן שֶׁבְּרִינָא – כַּמָּה מְשֻׁנָּעִים אִיכָּא בְּשׁוּקָא!״ (משרניחובסקי, סיפורים 11).

— מַאי אִיכָּא לְמֵימַר* (חולין יב:), מַה יֵּשׁ לוֹמַר? מָה אֶפְשָׁר לַעֲנוֹת עַל כָּךְ? אֵיךְ לְהָבִין זֹאת?

אֵיכָה [אֵי+כֹה; ראה אֵיךְ] מ״ש 1, אֵיךְ? כֵּיצַד? בְּאֵיזֶה אֹפֶן?: ״אֵיכָה נִהְיְתָה הָרָעָה הַזֹּאת?״ (שופטים כ ג). [ולהבעת פליאה וצער בפתיחת קינה:] ״אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם״ (איכה א א). 2, אֵיפֹה, הֵיכָן?: ״אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם?״ (שיר השירים א ז).

— מְגִלַּת אֵיכָה*, אַחַת מֵחֲמֵשׁ הַמְּגִלּוֹת שֶׁבַּמִּקְרָא: סֵפֶר הַקִּינוֹת עַל חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, הַפּוֹתֵחַ בַּמִּלִּים ״אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד״.

— אֵיכָה רַבָּתִי*, קֹבֶץ דְּרָשׁוֹת חז״ל עַל מְגִלַּת אֵיכָה (חֵלֶק מִסִּפְרֵי ״מִדְרָשׁ רַבָּה״).

אֵיכֹה, אֵיכוֹ מ״ש [אֵי + כֹּה] אַיֵּה, אֵיפֹה: ״לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא״ (מלכים ב ו יג).

אַיֶּכָּה, רְאֵה אַיֶּךָּ.

איכול, ראה אָכוּל. איכון, ראה אִכּוּן. איכוף, ראה אִכּוּף.

אֵיכוּת^ נ׳ [מן אֵיךְ] טִיב, תְּכוּנָה, עֵרֶךְ, מַהוּתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל דָּבָר: ״וְתֵרָאֶה פְּעֻלָּתוֹ בּוֹ וּבְאֵיכוּת פְּעֻלָּתוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). ״הוּא אֵיכוּתוֹ, הוּא מַהוּתוֹ״ (הרומי, ח 150). ״לְהַרְבּוֹת יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכַמּוּת, מִבְּלִי שִׂים לֵב אֶל הָאֵיכוּת״ (אחד העם, ב). סֵפֶר קְטַן־הַכַּמּוּת וְרַב־הָאֵיכוּת. — [אֵיכוּת־, אֵיכֻיּוֹת]

אֵיכוּתִי^ ת׳ [מן אֵיכוּת] שֶׁל הָאֵיכוּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם טִיבוֹ וּתְכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר: מִבְּחִינָה כַּמּוּתִית דַּל הַסֵּפֶר, אַךְ מִבְּחִינָה אֵיכוּתִית הוּא עָשִׁיר בְּיוֹתֵר. — [אֵיכוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

איכזוב, ראה אַכְזוֹב.

אֵיכָכָה מ״ש [אֵי + כָכָה] אֵיךְ? אֵיכָה? כֵּיצַד: ״אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי?״ (אסתר ח ו).

אֵיכָן* מ״ש [אֵי + כָּאן] הֵיכָן? אֵיפֹה?: ״אֵיכָן יָצְאַת בַּת־קוֹל?״ (ירושלמי ברכות ג ב). ״אִם יֵשׁ לוֹ מֵאֵיכָן לִלְמֹד״ (ירושלמי ברכות ו א). ״לְאֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן?״ (ירושלמי שבת טז ג). ״עַד אֵיכָן הָיוּ קַיָּמוֹת?״ (שיר השירים רבה, יפה את). [בתלמוד בבלי: הֵיכָן]

אִיכָּס, ראה אִיקָס.	איכפתיות, ראה אִכְפַּתִיּוּת.
איכסון, ראה אִכְסוּן.	איכר, ראה אִכָּר.
איכפת, ראה אִכְפַּת.	איכרות, ראה אִכָּרוּת.
איכפתי, ראה אִכְפַּתִי.	איכרי, ראה אִכָּרִי.

אֵיכְשֶׁהוּ° תה״פ [אֵיךְ + שֶׁהוּא] [בסגנון של לשון־הדיבור] אֵיךְ־שֶׁהוּא, בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁהוּא: לֹא בְּנָקֵל: ״הַזְּבוּבִים שֶׁבּוֹ הֶעֱרִימוּ אֵיכְשֶׁהוּ עַל רִשְׁתּוֹת הַחַלּוֹנוֹת״ (שמיר, עירום 161). ״הַקִּירוֹת שֶׁנָּפְלוּ מוּקָמִים אֵיכְשֶׁהוּ״ (אבידן, משהו 9). סִדַּרְנוּ אֵיכְשֶׁהוּ אֶת הַדָּבָר.

אִיכְשַׁר* פ״ע [ארמית] הֻכְשַׁר, נַעֲשָׂה כָּשֵׁר וְרָאוּי [שגור בביטוי:]

— לָא אִיכְשַׁר דָּרָא° [על־פי חולין צג: ושם בתמיהה: ״איכשור דריז״ — וכי הוכשרו הדורות?] לֹא הֻכְשַׁר הַדּוֹר, בְּנֵי הַדּוֹר אֵינָם רְאוּיִים אוֹ אֵינָם מוּכָנִים לְכָךְ: ״מִנְהֲגֵי אַפּוֹטְרוֹפְּסֵינוּ מְעִידִים שֶׁעַד עַתָּה לָא אִיכְשַׁר דָּרָא לַעֲמֹד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ״ (מנדלי מו״ס, תיז). [ובשינוי:] ״אִם כְּבָר אִיכְשַׁר הַדּוֹר גַּם לִתְשׁוּבָה גְמוּרָה״ (ביאליק, אגרות ד ע).

אִיכְתְּיוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: ichthys דג + logos ליכוד] עֲנַף הַזּוֹאוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַדָּגִים.

אִיכְתְּיוֹסָאוּר° ז׳ [מיוונית: ichthys דג + saura לטאה] בַּעַל־חַיִּים מִן הַזּוֹחֲלִים הָעֲנָקִים שֶׁחָיוּ בַּיַּמִּים בְּיָמִים קְדוּמִים בַּתְּקוּפָה הַמֶּזוֹזוֹאִית. (Ichthyosaurus).

איכתיוסאור (1/180)

הָאִיכְתְּיוֹסָאוּר דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ הַחִיצוֹנִית לְדָג; הָרֹאשׁ מָשׁוּךְ לְחַרְטוֹם אָרֹךְ וּמְחֻדָּד, הַגַּפַּיִם בְּצוּרַת סְנַפִּירִים, סְנַפִּיר־זָנָב וּסְנַפִּיר־גַּב. — [אִיכְתְּיוֹסָאוּרִים]

אַיִל ז׳ [אכדית: ailu; קרוב אל אֵיל, אַיָּל] 1, הַזָּכָר בַּכְּבָשִׂים (Ovis): ״אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן״ (ויקרא ל טו). 2 [בהשאלה] רֹאשׁ, חָשׁוּב, תַּקִּיף, נָשִׂיא: ״אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד״ (שמות טו טו). ״אֵילֵי הָאָרֶץ״ (מלכים ב כד טו). ״לִהְיוֹת נִמְנֶה בֵּין שִׁבְעָה אֵילֵי עִיר

איל (1/40)

לדינה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעא). 3, עמוד התומך בקיר, מזוזה של דלת: ״וימד איל־הפתח שתים אמות״ (יחזקאל מא ג). — [איל־, אילים אילי־]

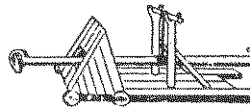

איל־ברזל בימי־קדם

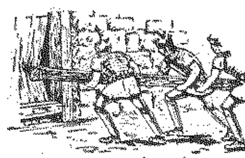

איל־ברזל בימי־הביניים

—איל־ברזל⁺, קורת־ברזל מיחדת שהשתמשו בה בימי קדם במלחמה לנגח בה את חומת האויב ולהבקיעה: ״ויערך (טיטוס) ארבעה אילי־ברזל לנגח בהם את החומה״ (יוסיפון, שלח).

—אילי־ההון°, אילי־הכסף°, אילי־הנפט°וכו׳, כנוי לעשירים, בעלי־הון, תעשינים גדולים.

איל, אייל

ז׳ [אכדית: ayalu; ארמית: אילא; ערבית: איל] שם כללי למשפחה של בעלי־חיים מפריסי פרסות ומעלי גרה (Cervidae). קרני האיל סתומות, עשויות עצם בלי כסוי קרני, ענפות ומסתעפות. בראש האילה אין על־פי־הרב קרנים. רגלי האיל דקות וקלות־מרוץ: ״ידלג כאיל״ (ישעיה לה ו). האיל נזכר בתורה ברשימת בעלי־החיים הטהורים: ״איל וצבי ויחמור״ (דברים יד ה). — [איל־, אילים, אילי־; ראה גם אילה]

זוג איילי־הכרמל (1/50)

—איל־הכרמל°, אחד ממיני האיל (Carvus carpeolus). צבעו אפר־חום, רגליו דקות וזריזות, מושבו בין סבכי היערות. בעבר היה מצוי בארץ־ישראל בגליל ובכרמל.

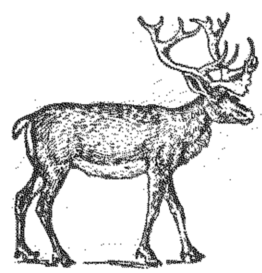

איל־הצפון (1/60)

—איל־הצפון°, אחד ממיני האיל המצוי הרבה אצל תושביה ארצות הסמוכות לקטב (Rangifer tarandus). משמש כבהמת־משא, בשרו טוב למאכל.

איל, אייל

ז׳ [קרוב אל אל, איל] כח, עז, אמץ: ״הייתי כגבר אין־איל״ (תהלים פח ה). ״ואתה אל ומידך אילים״ (הנגיד, דיואן א 16). ״כעם גבורתי, גם־בי די איל!״ (ביאליק, איגרת קטנה). ״עז, עז, עז ואיל, כה לחי בחור חיל״ (אשמן, עוז ואיל). — [איל־]

איל

[מן איל]

~ פע׳ איל⁺ פ״י חזק, אמץ: ״גור אריה יהודה... אילתו וחילתו״ (ינאי סה). ״אילני ואמצני מרפיון וחיל״ (קליר, יראתי במצותי, שחרית א׳ ראש־השנה). ״אילהו וחשלהו ושגבהו על אויביו״ (ש׳ שלום, שירים שצ). — [לאיל, מ־, י־]

~ פע׳ איל⁺, חזק, הגבר: ״יאיל עם שבטים בחיל להכחיד מקשה״ (שבטר ג 63). ״והאמנתי בשכל מאיל״ (ברכיה הנקדן לא). — [מאיל, יאיל]

איל*

ז׳ [ארמית] תולעת מזיקה לגפנים שנזכרה בתלמוד (שבת צ.). — [איל־, אילים, אילי־]

אילגלי°

ת׳ [לאטינית: in לא + legalis חוקי] בלתי־חקי, שהוא אסור לפי החק: הסתננות אילגלית לארץ. — [־לית, ־ליים, ־ליות]

אילה, איילה

נ׳ [מן איל] נקבת האיל: ״משוה רגלי כאילות״ (תהלים יח לד). — [אילת־, אילות, אילות־]

—אילה שלוחה (בראשית מט כא), כנוי לאילה המצטינת בריצתה המהירה.

—אילת־אהבים, כנוי־חבה לאשה אהובה: ״ושמח מאשת נעוריך אילת אהבים ויעלת חן״ (משלי ה יט).

—אילת־השדה (שיר השירים ב ז), שם אחר לאילה שלוחה.

—אילת־השחר (תהלים כב א), כנוי פיוטי לקרני השחר הראשונות, כוכב הבקר: ״למנצח על ׳אילת השחר׳ — מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן״ (יומא כט.). ״מאילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעה מילין״ (ירושלמי ברכות ב ג). ״ואילת השחר זרחה בצניעות יגונה״ (ביאליק, מגילת ג).

אילו, ראה אלו.

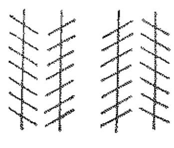

אילו*

מ״ג רבוי של ״איזה״ או ״איזו״ — ראה אלו.

אילוזיה°

נ׳ [מלאטינית: illudere (illusus) לשטות] 1, חזון־תעתועים, מחזה־שוא, מראה המיסד על טעות החושים. 2, אשליה, תקות־שוא: ״ולברא בדמיוננו אילוזיא נהדרת״ (אחד העם, ר). ״הוא חתר בכל כחו וזכרונו ליצר... אילוזיה של לשון חיה״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). — [אילוזית־, אילוזיות]

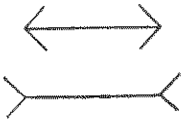

אילוזיה
שתי דוגמות לאילוזית־ראייה: הקווים האופקיים שווים באורכם
הקווים הזקופים כולם מקבילים.

—אילוזיוניזם◊ ז׳ כוון פילוסופי התופס כל אמת, כל אידיאה של יפי או מוסר — כאילוזיה, כטעות ואשליה.

אילוח, ראה אלוח. אילולי, ראה אלולי.

איליל, ראה אליל. אילום, ראה אלום.

אילומינציה◊

נ׳ [מלאטינית: illuminatio הארה] תאורה רבה, שלל אורות: אולם הנשף החגיגי היה שופע אילומינציות. — [אילומינציות]

אילונית*, איילונית

תו״נ [אולי איל — זכר] 1*, כנוי לאשה שאינה מסגלת ללדת (נידה ה ט). 2° [בהשאלה] עקרה, בלתי פוריה: ״אילונית אדמה וסרק הוא כל אילן״ (שלונסקי, שירים א 93). — [אילוניות]

אילוסטרציה◊

נ׳ [מלאטינית: illustrare להאיר] 1, איור, ציור־לוי לספור, לשיר וכדומה: אילוסטרציות בספרי ילדים. 2, דגמה, המחשה, הסברה מוחשת: הנואם הרבה באילוסטרציות להנחותיו העקריות. — [אילוסטרציות]

—אילוסטרציוני◊ ת׳ המתאים לאילוסטרציות, טוב לציור: ניר אילוסטרציוני.

– אִילוּסְטְרָטוֹר° ז׳ אַיָּר, צַיָּר שֶׁל צִיּוּרֵי־לְוַאי לִסְפָרִים: ״שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא יָרַד פַּסְטֶרְנַק הָאִילוּסְטְרָטוֹר לְמַדְרֵגַת פָּרְשָׁן סְתָם״ (ביאליק, פאסטרנק).

אילוף, ראה אִלּוּף. אילוץ, ראה אִלּוּץ.

אֱיָלוּת, אֵיָלוּת נ׳ [מן אֱיָל 1] °, כֹּחַ, גְּבוּרָה: ״וְכָשַׁל מְאֹד כֹּחִי וְכָלְתָה אֱיָלוּתִי״ (גבירול, א 86). ״שָׁם תְּרַחֵף הַנֶּפֶשׁ, בְּרֹב עֻזּוּזָהּ וֶאֱיָלוּתָהּ תַּמְרִיא לַמָּרוֹם״ (מאנה, הגיון על הבדידות). ״תַּרְעִידֵנִי אֱיָלוּתוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר הַגָּדוֹל״ (פרלמן, תר׳ ברנה 43). 2, כִּנּוּי כָּבוֹד לֵאלֹהִים, מְקוֹר הַכֹּחַ: ״אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה״ (תהלים כב כ). — [אֱיָלוּת־]

אילחוט, ראה אַלְחוּט. אילחוש, ראה אַלְחוּשׁ.

אִילְיָאדָה° נ׳ [מיוונית: Ilias (-ados)] אֶפּוֹס יְוָנִי עַתִּיק (שֶׁל הוֹמֵרוֹס) הַמְתָאֵר פְּרָקִים מִפָּרָשַׁת מִלְחֶמֶת טְרוֹיָה (Ilion).

אִילֵימָא* [ארמית: אִי + לֵימָא] אִם יֹאמַר, אִם נַנִּיחַ כָּךְ וְכָךְ [רווח במשא־ומתן בתלמוד: בבא קמא יג. ועוד]

אֵילָךְ* תה״פ [אולי קיצור מן אֵי + לְכָאן, או: אֵי + לְכֹה] הָלְאָה, אַחֲרֵי זֶה (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): ״וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, אֶחָד אֵילָךְ וְאֶחָד אֵילָךְ״ (מנחות כח:).

– אֵילָךְ וְאֵילָךְ*, אָנֶה וָאָנָה, הֵנָּה וָהֵנָּה, לְכָאן וּלְכָאן: ״נֶפֶשׁ שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ״ (עירובין נה:). ״כָּל אוֹתָם עוֹבְרִים וְשָׁבִים שֶׁהָיוּ דוֹחֲפִים אוֹתוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ״ (עגנון, כלה קס).

– מִכָּאן וְאֵילָךְ*, מֵעַתָּה וּלְהַבָּא: ״(עוֹמֵד אֶת קְרִיאַת שְׁמַע) עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת... הַקּוֹרֵא מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא הִפְסִיד״ (ברכות א ב).

אֵילָם ז׳ [צורת־משנה מן אוּלָם] אוּלָם, טְרַקְלִין, חֶדֶר גָּדוֹל (יחזקאל מ לא). — [אֵילַם־, אֵילַמִּים, אֵילַמֵּי־]

אילם, ראה אִלֵּם. אילמות, ראה אִלְּמוּת.

אילמון, ראה 1, אַלְמוֹן; 2, אַלְמוֹן.

אִילָן* ז׳ [קרוב אל אֵלָה, אַלּוֹן; ארמית: אִילָנָא] עֵץ, שֵׁם כְּלָלִי לִצְמָחִים גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי גֶּזַע עָבֶה וְגָבֹהַּ שֶׁמִּמֶּנּוּ מִסְתַּעֲפִים עֲנָפִים: ״לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין״ (אבות ג יז). — [אִילַן־, אִילָנוֹת, אִילָנֵי־]

– אִילַן־מַאֲכָל* (שביעית א ג), עֵץ שֶׁפֵּרוֹתָיו טוֹבִים לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן: תַּפּוּחַ, אַגָּס, עֲצֵי הָדָר.

– אִילַן־סְרָק* (שביעית א ג), עֵץ שֶׁפִּרְיוֹ אֵינוֹ טוֹב לְמַאֲכַל לְאָדָם, כְּגוֹן: אֹרֶן, בְּרוֹשׁ, אֵיקָלִיפְּטוּס.

– אִילַן־הַיַּחַס°, שַׁלְשֶׁלֶת הַיַּחֲסִין, גֵּנֵיאָלוֹגְיָה, רְשִׁימַת אֲבוֹתָיו וַאֲבוֹת־אֲבוֹתָיו שֶׁל אָדָם – הַמְתֹאֶרֶת בְּצוּרַת אִילָן מִסְתָּעֵף: אִילַן־הַיַּחַס שֶׁל רַשִׁ״י מַגִּיעַ עַד דָּוִד הַמֶּלֶךְ.

– שְׂדֵה־אִילָן* (שביעית א ב), שָׂדֶה שֶׁנְּטוּעִים בּוֹ אִילָנוֹת רַבִּים.

– רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן* (ראש השנה א א), יוֹם חֲמִשָּׁה־עָשָׂר בִּשְׁבָט.

– נִתְלָה (תָּלָה עַצְמוֹ) בְּאִילָן (גָּדוֹל)* [שאול מן פסחים קיב.: ״אם ביקשת ליחנק היתלה באילן גדול״]: מָשָׁל עַל מִי שֶׁהִסְתַּמֵּךְ בִּדְבָרָיו עַל גָּדוֹל וּבֶן־סֶמֶךְ: ״וּתְחִי רוּחָם כִּי מָצְאוּ אִילָן לְהִתָּלוֹת בּוֹ״ (אחד העם, עז). ״לְחִזּוּק הַדְּבָרִים תָּלִיתִי עַצְמִי בְּאִילָן גָּדוֹל – כָּתַבְתִּי לוֹ כִּי גַם הַסַּבָּא מְגַדְּלֵי מְחַכֶּה לְפָעֳלָתוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים קכח).

– אִילָנֵי סְרָק קוֹלָם הוֹלֵךְ* [על־פי בראשית רבה טז], מָשָׁל לְאָדָם רֵיק מִדַּעַת שֶׁהוּא הוֹמֶה וְקוֹפֵץ בָּרֹאשׁ.

– אֵין פְּרִי בְּלֹא אִילָן° (רמב״ן, האמונה והבטחון), לְכָל דָּבָר יֵשׁ סִבָּה וּמְסוֹבֵב.

אִילָ״ן ר״ת אִגּוּד יִשְׂרְאֵלִי לִילָדִים נִפְגָּעִים.

אילנית (1/3)

אִילָנִית° נ׳ [מן אִילָן] בַּעַל־חַיִּים מִן הַסּוּג שֶׁל דּוּחַיִּים חַסְרֵי־זָנָב. הָאִילָנִית דּוֹמָה לִצְפַרְדֵּעַ, אֲבָל קְטַנָּה הַרְבֵּה מִמֶּנָּה. שׁוֹכֶנֶת בְּעִקָּר עַל אִילָנוֹת וְשִׂיחִים (Hyla arborea). בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלֶיהָ כָּרִיּוֹת הַמַּפְרִישׁוֹת רִיר דָּבִיק שֶׁבּוֹ הִיא נִדְבֶּקֶת לֶעָלִים בִּקְפִיצָה מִמַּעְלָה לְעֵלָּה. הִיא מְשַׁנָּה אֶת צִבְעָהּ בְּהֶתְאֵם לְצֶבַע הַסְּבִיבָה. מְצוּיָה בְּרֹב אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ. — [אִילָנִיּוֹת]

אִילֶנְשֶׁ״ל° ר״ת אִגּוּד יִשְׂרְאֵלִי לְמַעַן נִפְגְּעֵי שִׁתּוּק יְלָדִים.

אילסר, ראה אִלְסָר. אילתור, ראה אִלְתּוּר.

אילפס, ראה אִלְפָּס. אילתית, ראה אִלְתִּית.

אַיֶּלֶת נ׳ ראה אַיָּלָה.

אַיָּם, אַיֵּה הֵם?: ״אַיָּם אֵפוֹא חֲכָמֶיךָ?״ (ישעיה יט יב). — ראה אַיֵּה.

אים [מן אֵימָה]

~ פָּעַ׳ אָיֹם° פ״ע הָיָה נוֹרָא וְאָיֹם, נִרְאָה מַפְחִיד: ״מָה אֲיֻמָּה, חַלּוֹן בְּחֶדְרִי, מָה אֲיֻמָּה מְאֹד לִי הָעֶרֶב״ (שלונסקי, שירים ב 180). — [לֶאֱיֹם, אָיֹם, יֶאֱיֹם]

~ פִּעֵ׳ אִיֵּם* פ״י הִפְחִיד, הִפִּיל אֵימָה: ״כֵּיצַד מְאַיְּמִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת? הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה״ (סנהדרין ד ה). ״וּשְׁתֵּי קַרְנֶיהָ... נְטוּיוֹת לְנֶגְדִּי, כִּמְאַיֶּמֶת אוֹתִי וְאוֹמֶרֶת: אֱסֹף יָדְךָ!״ (מנדלי מו״ס, שנס). ״יֵשׁ בְּאוֹתוֹ קִרְפִּיף אֵיזֶה כֹּחַ טָמִיר וּמְאַיֵּם וּמוֹשֵׁךְ כְּאֶחָד״ (ביאליק, מאחורי ה). —[לְאַיֵּם אוֹת־ גם עַל־, מְאַיֵּם, יְ־]

פֻּעַ׳ אֻיַּם °, 1, הֻטְּלָה עָלָיו אֵימָה, הֻפְחַד: ״דַּלֵּי מַעַשׂ חֲרֵדִים וּמְאֻיָּמִים״ (רש״י, תפילה לקדמך). ״אָז יְבֹהַל סָבִיב, אָז יְאֻיַּם בְּלִי הֶרֶף״ (שלונסקי, שירים ב 80). 2, הֻטְּלָה אֵימָתוֹ עַל־, הָיְתָה בּוֹ אֵימָה: ״שֶׁרְאִיתֶם אוֹתוֹ יְרֵאוּי וּמְאֻיָּם... וְתִירְאוּ מִפָּנָיו״ (רש״י שמות כ יז) ״נַחְהֶם כָּבֵד וַאֲדַמְדַּם, נַחְהֶם מְאֻיָּם חָיֵר״ (ביאליק, מאחורי ז). — [מְאֻיָּם, יְאֻיַּם]

~ הִתְ׳ נִתְאַיֵּם°, 1 °, נַעֲשָׂה אָיֹם: ״מִשֶּׁהִפְלִיגוּ נִתְאַיֵּם הַקְּרָב בַּיָּם, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 457). 2 °, נִתְבַּהֵל, נִתְמַלֵּא אֵימָה: ״׳אָנֹכִי׳ שָׁמְעָה–וְנִתְאַיְּמוּ״ (אנוכי, שחרית א׳ שבועות). ״אַבָּא,– נִצְטַוַּחָה מִשֶּׁלֹּא נִתְאַיְּמוּ מִמֶּנָּה – אֱמֹר לָהֶם שֶׁיִּשְׁקְטוּ״ (טביב, דרך 61). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אָיֹם, אָיוֹם ת׳ [ראה אֵימָה] נוֹרָא, מַפִּיל אֵימָה וָפַחַד: ״אָיֹם וְנוֹרָא הוּא״ (חבקוק א ז). ״וּנְתַנֶּה תֹּקֶף קְדֻשַּׁת הַיּוֹם. כִּי הוּא נוֹרָא וְאָיֹם״ (מוסף ימים נוראים). — [אֲיֻמָּה, אֲיֻמִּים, אֲיֻמּוֹת]

– אָיֹם וְנוֹרָא!°, קְרִיאַת חֲרָדָה אוֹ הִזְדַּעְזְעוּת לְמַרְאֵה דָּבָר מַחֲרִיד אוֹ לְמִשְׁמָעוֹ.

— אֲיֻמָּה*, כִּנּוּי בְּפִיּוּטִים לִכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל [על־יסוד דרשת הכתוב בשיר השירים ו י: "אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת"]

— אֲיֻמּוֹת° תה"פ בְּצוּרָה אֲיֻמָּה, נוֹרָאוֹת: "הָיָה מְטַלְטֵל אֲיֻמּוֹת בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ" (קררי, כורך 42).

אֵימָה נ' [ראה אָיֹם; אכדית: imtu; ארמית: אֵימְתָא] פַּחַד גָּדוֹל, מוֹרָא: "יָדַעְתִּי כִּי... נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ" (יהושע ב ט). "וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית... בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה" (אבות ו ה). — [אֵימַת־, אֵימוֹת גם אֵימִים, אֵימֵי־]

— אֵימָה חֲשֵׁכָה [על־פי בראשית טו יב], פַּחַד גָּדוֹל: "וְאֵימָה חֲשֵׁכָה תְּבַלְּעֶךָ" (ביאליק, בעיר ההריגה).

— אֵימַת־מָוֶת, פַּחַד גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, בֶּהָלָה עֲצוּמָה: "לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי" (תהלים נה ה). "כֶּלֶב קָטָן, הַקַּל שֶׁבַּכְּלָבִים, הָיָה מֵטִיל עָלָיו אֵימוֹת־מָוֶת" (מנדלי מו"ס, ס). "הַבְּרִיּוֹת פָּחֲדוּ מִמֶּנּוּ אֵימַת־מָוֶת" (הזז, צל 147).

— אֵימַת־הַצִּבּוּר*, 1°, רֶגֶשׁ שֶׁל מְבוּכָה וְחֻלְשַׁת־הַדַּעַת הַתּוֹקֵף אֶת הַמּוֹפִיעַ בִּפְנֵי קָהָל רַב: "'אַבָּא, אֵינִי יוֹדֵעַ לִדְרֹשׁ... אֵימַת הַצִּבּוּר עָלַי' אָמַר לוֹ: הֲרֵינִי מַבְטִיחֲךָ שֶׁאֶעֱמֹד עַל גַּבְּךָ" (עגנון, אלו ריטו). בִּמְשַׂחֲקוֹ שֶׁל הַשַּׂחְקָן הַטִּירוֹן נִכְּרוּ אוֹתוֹת אֵימַת־הַצִּבּוּר. 2*, חֲרָדָה לִכְבוֹד הַצִּבּוּר, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ בִּפְנֵי הַצִּבּוּר: "לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ" (סוטה מ.).

— הָלַךְ (הִלֵּךְ°) עָלָיו אֵימִים, הִפִּיל עָלָיו מוֹרָא וָפַחַד, הֶחֱרִידוֹ: "וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ עָלָיו אֵמִים" (איוב כ כה).

— אֵימַת יַתּוּשׁ עַל הַפִּיל* (שבת עז:), אֵימַת מַפְגִּיעַ עַל אֲרִי* (שבת עז:), [משלים] לֹא תָּמִיד מְנַצַּחַת הַגְּבוּרָה, יֵשׁ שֶׁהֶחָזָק נִכְנָע לַחַלָּשׁ.

אימה, ראה אָמָה.	אימון, ראה 1, אִמּוּן. 2, אֵמוּן.
אימהות, ראה אִמָּהוֹת.	אימוץ, ראה אִמּוּץ.
אימהי, ראה אִמָּהִי.	אימורים, ראה אֵמוּרִים.
אימוד, ראה אִמּוּד.	אימות, ראה 1, אִמּוּת. 2, אֵמוּן.
אימום, ראה אִמּוּם.	

אִימָז'° ז' [מלאטינית: imago (-ginis) תמונה] תְּמוּנָה, תֵּאוּר, דְּמוּת: אִימָז'ִים רַבִּים בַּיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית. — [אִימָז'ִים]

— אִימָז'ִינִיזְם° ז' אַסְכּוֹלָה סִפְרוּתִית הָרוֹאָה אֶת עִקַּר הַשִּׁירָה בַּתְּמוּנוֹת הַמְּתֹאָרוֹת (אִימָז'ִים) וּבַהֲלָךְ־הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹבֵעַ מֵהֶן. הָאִימָז'ִינִיזְם תּוֹבֵעַ מִן הַמְּשׁוֹרֵר רִכּוּז בַּמִּלִּים, בְּהִירוּת בַּתֵּאוּרִים וְחֹפֶשׁ מִכַּבְלֵי הַמִּשְׁקָל וְהַחֲרוּז.

אִימִיגְרַצְיָה° נ' [מלאטינית: immigrare להעתיק מקום מגוריו] 1, כְּנִיסָה לְאֶרֶץ חֲדָשָׁה כְּדֵי לְהִשְׁתַּקֵּעַ בָּהּ. 2, כְּלַל הָאֲנָשִׁים שֶׁהִגֵּרוּ לְאֶרֶץ חֲדָשָׁה וְהִתְיַשְּׁבוּ בָּהּ: הָאִימִיגְרַצְיָה הָרוּסִית בְּצָרְפַת. הַהֵפֶךְ: אֶמִיגְרַצְיָה.

— אִימִיגְרַנְט° ז' מְהַגֵּר לְאֶרֶץ מְסֻיֶּמֶת, מִי שֶׁבָּא לְאֶרֶץ חֲדָשָׁה לְהִשְׁתַּקֵּעַ בָּהּ. הַהֵפֶךְ: אֶמִיגְרַנְט.

אִימִיטַצְיָה° נ' [מלאטינית: imitatio חיקוי] חַקְיָנוּת, מַעֲשֵׂה חִקּוּי, זִיּוּף: אִימִיטַצְיָה שֶׁל סְחוֹרָה טוֹבָה. — [אִימִיטַצְיוֹת]

אִימָל° ז' ראה אֶמַיְל°.

אִימָם° ז' [ערבית] 1, חַזָּן מוּסְלְמִי הַמְּמֻנֶּה עַל הַתְּפִלּוֹת. 2, תֹּאַר לְכָלִיף, לִמְמַלֵּא מְקוֹמוֹ שֶׁל מֻחַמַּד. 3, תֹּאַר לְשַׁלִּיט הַמּוּסְלְמִים וְרֹאשׁ דָּתָם בְּתֵימָן. — [אִימָמִים]

אִימָנֶנְטִי° ת' [מלאטינית: immanens -(tis) נשאר בתוך] פְּנִימִי, הַמְכֻנָּס בִּפְנִים, מַהוּתִי: חֻקִּיּוּת אִימָנֶנְטִית בַּיְצִירָה. "הַשְּׁכִינָה מְזֻהָה... עִם הָאֵל הָאִימָנֶנְטִי הַשּׁוֹכֵן בָּעוֹלָם וּבִפְנִימִיּוּת הַנְּשָׁמָה" (ג' שלום, המיסתורין היהודי והקבלה 23). — [אִימָנֶנְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— אִימָנֶנְטִיּוּת° נ' 1, פְּנִימִיּוּת, תּוֹכִיּוּת. 2, [בתיאולוגיה] שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית הָרוֹאָה אֶת הָאֱלֹהִים כְּחֵלֶק מִן הָעוֹלָם; בְּנִגּוּד אֶל "טְרַנְסְצֶנְדֶנְטִיּוּת".

אִימְפּוֹזַנְטִי° ת' [צרפתית: imposant עושה רושם] רַב־רֹשֶׁם, מְעוֹרֵר כָּבוֹד וְהַעֲרָכָה: דְּמוּת אִימְפּוֹזַנְטִית. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— אִימְפּוֹזַנְטִיּוּת° נ' הוֹד וְהָדָר: "הַכֹּל הוֹדוּ בְּאִימְפּוֹזַנְטִיּוּת שֶׁבְּקוֹמָתָהּ הַזְּקוּפָה" (קבק, בצל 125).

אִימְפּוֹטֶנְטִי° ת' [מלאטינית: impotens (-tis) חסר־כוח] 1, חֲסַר אוֹנִים, תָּשׁוּשׁ, חָלוּשׁ. 2, שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ־גַּבְרָא. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— אִימְפּוֹטֶנְטִיּוּת° נ' 1, חֹסֶר־אוֹנִים, אֵין־אוֹנוּת, תְּשִׁישׁוּת. 2, חֹסֶר כֹּחַ־גַּבְרָא.

אִימְפּוּלְס° ז' [מלאטינית: impulsus דחיפה] 1, דַּחַף, גּוֹרֵם מְעוֹרֵר הַמֵּבִיא לִידֵי פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת. 2, תְּנוּעָה בִּלְתִּי רְצוֹנִית הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי גֵּרוּיִים שׁוֹנִים, פְּנִימִיִּים אוֹ חִיצוֹנִיִּים. — [אִימְפּוּלְסִים]

— אִימְפּוּלְסִיבִי° ת' 1, הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי אִימְפּוּלְס, בִּלְתִּי־רְצוֹנִי, הַבָּא מִתּוֹךְ דְּחִיפָה פְּנִימִית וּפִתְאוֹמִית: תְּנוּעָה אִימְפּוּלְסִיבִית. 2, בַּעַל אִימְפּוּלְסִים, מִתְפָּרֵץ, שֶׁמַּעֲשָׂיו מֻשְׁפָּעִים בְּמִדָּה יְתֵרָה עַל־יְדֵי מַצְבֵי־רוּחַ אוֹ רְגָשׁוֹת: אָדָם אִימְפּוּלְסִיבִי. אֹפִי אִימְפּוּלְסִיבִי.

— אִימְפּוּלְסִיבִיּוּת° נ' תְּכוּנָתוֹ שֶׁל אָדָם אִימְפּוּלְסִיבִי, נְטִיָּה לְהִתְפָּרְצוּת וּלְהִתְרַגְּשׁוּת.

אִימְפּוֹנְדֶרַבִּילִי° ת' [מלאטינית: in לא + ponderabilis הניתן לשקילה] שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהִשָּׁקֵל, שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי גִּלּוּי נִכָּר: אִם כִּי הַדָּבָר אִימְפּוֹנְדֶרַבִּילִי, בְּכָל זֹאת רַבָּה חֲשִׁיבוּתוֹ. — [אִימְפּוֹנְדֶרַבִּילִית, אִימְפּוֹנְדֶרַבִּילִיִּים, ־לִיּוֹת]

— אִימְפּוֹנְדֶרַבִּילִיּוּת° נ' חֹסֶר מִשְׁקָל נִכָּר, מְצִיאוּת קַיֶּמֶת אֲבָל בִּלְתִּי מֻרְגֶּשֶׁת בְּמִשְׁקָל.

אִימְפּוֹרְט° ז' [לאטינית: importare להכניס] יְבוּא, סְחוֹרוֹת הַמּוּבָאוֹת לָאָרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת הָאֲחֵרוֹת. הַהֵפֶךְ: אֶקְסְפּוֹרְט.

— אִימְפּוֹרְטֶר° ז' יְבוּאָן, סוֹחֵר הָעוֹסֵק בְּיִבּוּא סְחוֹרוֹת.

אִימְפְּרוֹבִיזַצְיָה° נ' [מלאטינית: improvisus בלתי צפוי] אִלְתּוּר, חִבּוּר שִׁיר אוֹ מַנְגִּינָה וְכַדּוֹמֶה בְּלֹא הֲכָנָה מֻקְדֶּמֶת, יְצִירַת הַפְתָּעָה. — [אִימְפְּרוֹבִיזַצְיוֹת]

— אִימְפְּרוֹבִיזַצְיוֹנִי° ת' מְאֻלְתָּר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִימְפְּרוֹבִיזַצְיָה: שִׁיר אִימְפְּרוֹבִיזַצְיוֹנִי.

אִימְפֶּרָטוֹר° ז׳ [לאטינית: imperator מפקד עליון] קֵיסָר, תֹּאַר־לְוַי לְמֶלֶךְ הַמּוֹשֵׁל עַל אִימְפֶּרְיָה, עַל אֶרֶץ אֲשֶׁר לָהּ כְּפוּפוֹת כַּמָּה מוֹשָׁבוֹת אוֹ מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת. – [אִימְפֶּרָטוֹרִים]

אִימְפֶּרְיָאלִיזְם° ז׳ [מלאטינית: imperium סמכות עליונה] שִׁיטָה מְדִינִית הַמְכֻוֶּנֶת עַל־יְדֵי הַשְּׁאִיפָה לְהִשְׁתַּלְּטוּת עַל אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת לְשֵׁם שִׁעְבּוּדָן וְנִצּוּל אוֹצְרוֹתֵיהֶן; שְׁאִיפָה לִהְיוֹת אִימְפֶּרְיָה גְּדוֹלָה.

– **אִימְפֶּרְיָאלִיסְט**° ז׳ הַנּוֹקֵט שִׁיטוֹת הָאִימְפֶּרְיָאלִיזְם.

– **אִימְפֶּרְיָאלִיסְטִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הָאִימְפֶּרְיָאלִיזְם.

אִימְפֶּרְיָה° נ׳ [לאטינית: imperium סמכות עליונה] קֵיסָרוּת, מַמְלָכָה גְּדוֹלָה הַכּוֹלֶלֶת כַּמָּה אֲרָצוֹת וּמוֹשָׁבוֹת: הָאִימְפֶּרְיָה הָרוֹמָאִית.– [אִימְפֶּרְיוֹת]

אִימְפֶּרֶסְיוֹנִיזְם° ז׳ [צרפתית; מלאטינית: imprimere (-pressus) ללחוץ, להטביע] 1 [בספרות ובאמנות] זֶרֶם שֶׁעִקָּרוֹ הִתְרַשְּׁמוּת, תְּפִיסַת הַמְּצִיאוּת לְפִי הָרֹשֶׁם הָרִאשׁוֹן וְתֵאוּר הָאוֹרוֹת וְהַגְּוָנִים הַדַּקִּים בְּיוֹתֵר שֶׁבַּמַּרְאֶה, מִתּוֹךְ שְׁאִיפָה לְנֶאֱמָנוּת לַטֶּבַע. 2 [בפילוסופיה] הַתּוֹרָה הָרוֹאָה בְּרִשְׁמֵי הַחוּשִׁים אֶת הַמַּמָּשׁוּת הַיְחִידָה. הַהֵפֶךְ: אֶקְסְפְּרֶסְיוֹנִיזְם.

– **אִימְפֶּרֶסְיוֹנִיסְט**° ז׳ חֲסִיד שִׁיטַת הָאִימְפֶּרֶסְיוֹנִיזְם.

– **אִימְפֶּרֶסְיוֹנִיסְטִי**° ת׳ הִתְרַשְּׁמוּתִי, הֶעָשׂוּי בְּשִׁיטַת הָאִימְפֶּרֶסְיוֹנִיזְם: תֵּאוּר אִימְפֶּרֶסְיוֹנִיסְטִי שֶׁל הָעֲיָרָה הַיְּהוּדִית.

אִימְפֶּרֶסָר° ז׳ [איטלקית: impressario קבלן] אֲמַרְגָּן, סוֹכֵן אוֹ מְנַהֵל שֶׁל מִפְעָלִים מוּסִיקָלִיִּים אוֹ אָמָּנוּתִיִּים, כְּגוֹן: קוֹנְצֶרְטִים, אוֹפֶּרוֹת. – [אִימְפֶּרֶסָרִים]

אימרה, ראה אִמְרָה.

אֵימַת*, אֵימָתַי* מ״ש [אֵי + מָתַי] מָתַי, בְּאֵיזֶה זְמַן?: ״וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתַי?״ (אבות א יד). ״אֵימָתַי יָפֶה לָכֶם שֶׁאָבוֹא אֶצְלְכֶם?״ (עגנון, אורח 260).

– **מֵאֵימָתַי***, מִמָּתַי, מֵאֵיזֶה זְמַן וְאֵילָךְ: ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית? מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן״ (ברכות א א).

– **עַד אֵימָתַי***, עַד אֵיזֶה זְמַן: ״עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין בִּשְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית?״ (שביעית א א).

– **כָּל אֵימַת שֶׁ־**° [על־פי הארמית: כָּל אֵימַת דְּ־ (עבודה זרה נג:)] בְּכָל זְמַן שֶׁ־, בְּכָל שָׁעָה שֶׁ־: ״כָּל אֵימַת שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לָאוֹר, הָיָה הָאוֹר מִתְרַחֵק וְהוֹלֵךְ״ (עגנון, כלה ג).

אֵימְתָא* נ׳ [ארמית] אֵימָה, פַּחַד.

– **אֵימְתָא דְּצִבּוּרָא*** (רש״י סוטה מ.), אֵימַת הַצִּבּוּר, הַפַּחַד וְהַמְּבוּכָה הַתּוֹקְפִים אָדָם בְּהוֹפָעָתוֹ בִּפְנֵי הַצִּבּוּר: ״מַדּוּעַ כֹּה נָבוֹךְ? אוּלַי מִשּׁוּם אֵימְתָא דְּצִבּוּרָא?״ (בן־ציון, קפו).

אֵימָתָה נ׳ [צורה קדומה] אֵימָה: ״תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד״ (שמות טו טז). ״וּמִיָּד נָפְלוּ עָלָיו אֵימָתָה וָפַחַד וּפָנָיו כִּסּוּ בוּשָׁה״ (עגנון, אלו עו).

אֵימְתָן* ז׳ [ראה אֵימְתָנִי] מִי שֶׁמַּטִּיל אֵימָה עַל אֲחֵרִים, מִשְׁתַּלֵּט בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ, אַלָּם, טֶרוֹרִיסְט: ״הָאֵימְתָנִין וְהַגַּסְתָּנִין... וּבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה״ (דרך ארץ רבה ב). – [אֵימְתָנִית, ־תָנִים, ־נִיּוֹת]

אֵימְתָנוּת° נ׳ [מן אֵימְתָן] הַטָּלַת אֵימָה, הִשְׁתַּלְּטוּת בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ, אַלָּמוּת, טֶרוֹר: ״נִפְעַר פִּיו בַּחֲמַת טֶרֶף... אִישׁוֹנָיו נִתְרַוְּחוּ בְּאֵימְתָנוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 13). – [אֵימְתָנוּת־]

אֵימְתָנִי ת׳ [מן אֵימָה, במקרא, דניאל ז ז – ארמית] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הֲטָלַת אֵימָה, מַפְחִיד, מְאַיֵּם: ״פָּנִים אֵימְתָנִיּוֹת וּפָנִים שֶׁל בַּלָּהָה״ (עגנון, עד הנה יב). ״שֶׁהָיָה צוֹוֵחַ כְּנֶגְדּוֹ בְּקוֹל־זְעָקָה אֵימְתָנִי״ (הזז, היושבת 70). ״אִילָן שֶׁסּוֹפָהּ אֵימְתָנִית תּוֹלַשְׁתּוֹ מִבֵּית־מַטָּעוֹ״ (סביב, דרך 53). – [אֵימְתָנִית, אֵימְתָנִים, ־נִיּוֹת]

א. **אַיִן** ז׳ גם תה״פ [אכדית: iânu לא היה; מואבית: אנ] 1, ז׳ אֶפֶס, לֹא־כְלוּם, חִדָּלוֹן, הֶפֶךְ מִן ״יֵשׁ״: ״הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן״ (ישעיה מ כג). ״לִמְשֹׁךְ מְשֶׁךְ הַיֵּשׁ מִן הָאַיִן״ (גבירול, כתר מלכות כה). ״שֶׁהַבְּרִיאָה לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן״ (אברהם אבן־עזרא בראשית א א). ״וְהֶעְתֵּקָתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״הֵם רוֹאִים רִאשׁוֹנוֹת וּבוֹרְאִים יֵשׁ מֵאַיִן כִּרְצוֹנָם״ (מגדלי מו״ס, רנה). 2 [מלת־שלילה] לֹא, לָאו [בייחוד לפני בינוני פועל או פעול או תואר]: ״הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי״ (בראשית ל א). ״וּפֹתֵר אֵין אוֹתוֹ״ (בראשית מ ח). ״לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ״ (ברכות ד.). ״וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶם (מִשְּׁנֵי שְׁבִילִים) הָלַךְ״ (טהרות ה א). ״אוֹתוֹ סוֹף אֵינוֹ חָדָשׁ וְאֵינוֹ טוֹב״ (ביאליק, מעשה ילדות). 3, לֹא־יֵשׁ, חָסֵר: ״הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן״ (במדבר יג כ). ״כִּי־בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֵדָה״ (מלכים ב יט ג). ״וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם״ (בראשית לז כד). ״הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ״ (בראשית לז ל). 4, [נסמך אל שם] בְּלִי, בְּלֹא: ״חִנָּם אֵין כָּסֶף״ (שמות כא יא). שָׁלוֹם עַד אֵין קֵץ. 5* [לפני הווה רבים] אִי־אֶפְשָׁר, אָסוּר: ״אֵין קוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה... עַד שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה״ (מגילה ב ד). ״אֵין בּוֹדְקִים בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה!״ (ביאליק, למתנדבים). – [אֵין־, אֵינִי או אֵינֶנִּי (= אֵין אֲנִי), אֵינְךָ, אֵינֵךְ, אֵינוֹ או אֵינֶנּוּ, אֵינָהּ או אֵינֶנָּה, אֵינֵנוּ, אֵינְכֶם־ן, אֵינָם־ן; במליצה: אֵינֵמוֹ (תהלים נט יד)]

– **אֵין אוֹנִים**, ראה ערך א. אוֹן.

– **אֵין־אֱיָל**, 1, חֲסַר־כֹּחַ, חָלוּשׁ: ״הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין־אֱיָל״ (תהלים פח ה). 2°, חֹסֶר כֹּחַ, חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: ״מִתְּהוֹם לִתְהוֹם בְּאֵין אֱיָל מִשְׁלַכְתְּ״ (יעקב כהן, שירים ע).

– **אֵין אֶת נַפְשִׁי**° (על־פי הניב המקראי: יֵשׁ אֶת נַפְשִׁי), **אֵין בְּדַעְתִּי**°, אֵינִי רוֹצֶה.

– **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם*** (דמאי א ד), הַדָּבָר אֵינוֹ חָשׁוּב בְּיוֹתֵר.

– **אֵין בְּרֵרָה**°, אֵין אֶפְשָׁרוּת אַחֶרֶת, כָּךְ יִהְיֶה: ״אֵין בְּרֵרָה! אַף אֲנִי פּוֹרֵעַ רֹאשִׁי, מְחַכְּכוֹ וּמַעֲמִיד עֵינַי כְּמִטֹּרָף״ (מגדלי מו״ס, קד).

– **אֵין דָּבָר**, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, עִנְיָן קַל הוּא: ״רַק אֵין דָּבָר, בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה״ (במדבר כ יט).

– **אֵין־יֵשׁ**, לֹא קַיָּם, אֵין בַּנִּמְצָא: ״אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם״ (תהלים קלה יז).

– **הַאֵין־יֵשׁ?**° [בעקבות שמואל א כא ט], כְּלוּם אֵין קַיָּם? הַאִם לֹא יִקְרֶה?: ״הַאֵין יֵשׁ בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ שֶׁל גּוֹי וְאָדָם, כִּי תִתְהַפֵּךְ הַתּוֹלָדָה וְתֵעָשֶׂה אָב לַאֲבִיהָ?״ (ביאליק, הספר העברי). ״הַאֵין יֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה גַּם לְהֶפֶךְ?״ (פיכמן, שצד).

— אֵין לְ־ (מקור נסמך), אָסוּר, אֵין רְשׁוּת, אִי אֶפְשָׁר: "עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף" (קהלת ג יד). "אֵין לָבוֹא אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק" (אסתר ד ב). הַנַּעֲשֶׂה אֵין לְהָשִׁיב.

— אֵין נָקִי, אִישׁ אֵינוֹ פָּטוּר, בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: "וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי" (מלכים א טו כב).

— אֵין־סוֹף ~, 1 °, חֲלַל הָעוֹלָם שֶׁאֵין לוֹ גְּבוּל: "בַּמֶּה נֶחְשָׁב הוּא לְעֻמַּת יָם הָאֵין־סוֹף שֶׁל אֹפֶל הָעוֹלָמִים?" (ביאליק, גילוי וכיסוי). 2 ~, תֹּאַר לֵאלֹהִים בְּסִפְרוּת בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה. 3 °, לְלֹא שִׁעוּר וּגְבוּל: הַמִּסְפָּרִים יְכוֹלִים לִגְדֹּל עַד אֵין סוֹף.

— בְּאֵין, בְּלֹא, בְּלִי: "כֻּלָּם יֹשְׁבִים בְּאֵין חוֹמָה" (יחזקאל לח יא). 2, כְּשֶׁאֵין, בְּשָׁעָה שֶׁאֵין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין: "בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם" (משלי כט יח). "וּבְאֵין דָּג יוֹצְאִין גַּם בְּסַרְטָן" (מגדלי מו"ס, תע). "אֶחָד אֶחָד וּבְאֵין רוֹאֶה" (ביאליק). "אָנוּס הָיָה הַזָּקֵן בְּאֵין בְּרֵרָה לְפַלֵּס לוֹ דֶּרֶךְ פְּשָׁרָה" (ביאליק, משנה לעם). "הָאֲנָשִׁים... הַמְכֻנָּסִים אִישׁ בִּמְאוּרַת לֵילוֹ וּמְגָרְמִים בְּאֵין שֹׁמֵעַ אֶת עִצְבוֹן חַיֵּיהֶם" (שנהר, א 119).

— כְּאַיִן, 1, כִּמְעַט: "וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי, כְּאַיִן שֻׁפְּכוּ אֲשֻׁרָי" (תהלים עג ב). 2, כְּאֶפֶס, כְּלֹא־כְלוּם: "כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ, מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ" (ישעיה מ יז).

— כְּאַיִן וּכְאֶפֶס, כְּלֹא־כְלוּם, הֶבֶל וָרִיק: "יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ" (ישעיה מא יב). "מְגִלּוֹת הַצָּרוֹת אֲשֶׁר יָדַע כִּי כְּאַיִן וּכְאֶפֶס הֵנָּה מוּל הַמְּצִיאוּת הָאֲמִתִּית" (ברנר, א 89).

— לְאֵין מִסְפָּר, בְּמִסְפָּר רַב, שֶׁלֹּא יִסָּפֵר מֵרֹב: "וַעֲצֵי אֲרָזִים לְאֵין מִסְפָּר" (דברי הימים א כב ד). הַשָּׁמַיִם הָיוּ זְרוּעִים כּוֹכָבִים לְאֵין מִסְפָּר.

— עַד אֵין חֵקֶר, עַד אֵין מִסְפָּר, לְלֹא שִׁעוּר, הַרְבֵּה בְּיוֹתֵר: "עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר" (איוב ט י).

— לְאֵין סְפוֹר °, לְאֵין סְפוֹרוֹת °, רַבִּים בְּיוֹתֵר, רַבִּים מִסְּפֹר: "הִנֵּה מִמַּעַל תְּנוּעַת הַגַּלְגַּלִּים וּגְרָמִים שְׁמֵימִיִּים לְאֵין סְפוֹר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רסב). "יֵשׁ בֵּינֵיהֶם גְּדוּדִים חֲרִיפִים וּסְתִירוֹת לְאֵין סְפוֹר" (קרליבך, הודו 128). "עִם כָּל הָרוּחוֹת הַמִּשְׁתַּנִּים לְאֵין סְפוֹרוֹת" (טמקין, שירים קנ).

— מֵאֵין ־, מֵחֹסֶר ־, בְּלִי: "בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ... מֵאֵין יוֹשֵׁב" (ישעיה ה ט). "וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם" (ירמיה ז לב). "וַתִּהְיֶינָה צֹאנִי לְאָכְלָה... מֵאֵין רֹעֶה" (יחזקאל לד ח). "בְּעָפְרֵךְ יִתְפַּלֵּשׁ אָרוֹן מֵאֵין תּוֹרָה" (ביאליק, על סף בית המדרש).

— מֵאֵין הֲפֻגוֹת, בְּלִי הֶפְסֵק: "עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין הֲפֻגוֹת" (איכה ג מט).

— אֵין לִי אֶלָּא *... מִן הָאָמוּר אֲנִי מַסִּיק רַק שֶׁ־: "אֵין לִי אֶלָּא לְשֶׁעָבַר, לֶעָתִיד לָבוֹא מִנַּיִן?" (מכילתא בשלח ב).

— אוֹ אֵינוֹ ~, אוֹ לְהֵפֶךְ, וְאוּלַי לֹא כֹּה הַדָּבָר: "יָגִיחַ מִן הַמַּעֲרָב... אוֹ אֵינוֹ? אֶפְשָׁר יֵלֵךְ אַחֲרֶיהָ" (ביאליק, מאחורי ס).

— עַד אֵין־סוֹף °, בְּלִי סוֹף [במקום או בזמן]: "הוֹי מַה טּוֹב לִשְׁכַּב כָּכָה עַד אֵין־סוֹף" (ביאליק, מטיה ילדות). מֶרְחַבִּים הַמִּשְׂתָּרְעִים עַד אֵין־סוֹף.

— אֵינוֹ דִין שֶׁ־? * הַאֵין הַדָּבָר צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּךְ? כְּלוּם אֵין הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב שֶׁ־?: "רָאִיתָ מִיָּמֶיךָ חַיָּה וָעוֹף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֻמָּנוּת? וְהֵן מִתְפַּרְנְסִים שֶׁלֹּא בְּצַעַר, וַהֲלֹא לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא לְשַׁמְּשֵׁנִי – וַאֲנִי נִבְרֵאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנִי, אֵינוֹ דִין שֶׁאֶתְפַּרְנֵס שֶׁלֹּא בְּצַעַר?" (קידושין ד יד).

— וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר ~, וְלֹא כָּל שֶׁכֵּן! בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי!

— מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּ־ *, אַךְ לֹא כָּךְ הַדִּין לְגַבֵּי־: "הֲרֵי אֵלּוּ בַּתְּרוּמָה וּבַבִּכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּעֲשֵׂר" (ביכורים ב א).

— אַיִן תַּחַת אַיִן °, [בסגנון הלצי, על־דרך "עין תחת עין", שמות כא כד] לֹא־כְלוּם תְּמוּרַת לֹא־כְלוּם: "יָצָא הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי... וַאֲנִי שׁוֹלְחוֹ אֵלֶיךָ בָּזֶה: אַיִן תַּחַת אַיִן" (ביאליק, אגרות ה יג).

ב־אַיִן

מ"ש למקום [מן אֵי, קרוב אל אָן; ערבית: אַיְנַ] [במקרא רק עם מ' בראש, בספרות שלאחריו גם עם ל' או בלי כל תחילית] אַיֵּה? אֵיפֹה?: "וְלֹא יִשְׁלֹט בְּךָ אֵיךְ וְלָמָּה וְאַיִן" (גבירול, כתר מלכות י).

— לְאַיִן *, לְאָן? לְהֵיכָן?: "אָמַר לוֹ: מֵאַיִן וּלְאַיִן, בֶּן זוֹמָא?" (ירושלמי חגיגה עז א). "לֹא יָדַע אִישׁ מִי הִיא, מֵאַיִן וּלְאַיִן" (ביאליק, לא ידעו). "לְאַיִן תֵּלֵךְ, לְאַיִן – אַתָּה יוֹדֵעַ?" (שנהר, ב 211).

— מֵאַיִן, מֵהֵיכָן? מִנַּיִן? מֵאֵיזֶה מָקוֹם?: "מֵאַיִן אַתֶּם?" (בראשית כט ד). "דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ" (אבות ג א).

— מֵאַיִן וּלְאָן? * [שאלה רווחת, על־פי אבות ג א] מֵהֵיכָן בָּאתָ וּלְהֵיכָן אַתָּה הוֹלֵךְ?: "וַיִּשְׁאָלֵהוּ כְּמִנְהַג הַיְּהוּדִים: מֵאַיִן וּלְאָן, ר' אַרְיֵה?" (ביאליק, אריה ב).

— מֵאַיִן הָרַגְלַיִם? * [על־פי בראשית רבה ב, ושם בהשאלה: באיזה עניין היית עסוק?] מִנַּיִן אַתָּה בָּא?: "מֵאַיִן הָרַגְלַיִם, בָּחוּר, וּמַה לְּךָ פֹּה בַּחֲצִי הַלַּיְלָה?" (מגדלי מו"ס, רנו).

אין

[מן א־אַיִן]

~ פִּע' אִיֵּן ° פי' 1, שָׁלַל, קָבַע כִּי הַדָּבָר אֵינֶנּוּ קַיָּם אוֹ אֵינוֹ כֵּן: "הַשּׁוֹלֵל לְתַאֲבוֹן, הַמְאַיֵּן הֶחָרִיף" (ויסלבסקי, תר' במערכה 131). "כָּל מִתְיַמֵּר... וּמְאַיֵּן אֶת הֱיוֹתְךָ הַמְּגֻוֶּנֶת" (ברתיני, שביל 125). "הָאֶחָד שׁוֹאֵף לְהִשְׁתַּלֵּט עַל הַמְּצִיאוּת, הַשֵּׁנִי מְאַיֵּן אוֹתָהּ" (רגלסון, חקוקות 342). 2, עָשָׂה לְאַיִן, הִשְׁמִיד: "אִם כָּל חֵילְךָ סִיסוֹ אַיִן" (ש' שלום, חי 22). – [לְאַיֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' אֻיַּן °, נִשְׁלַל, נִקְבַּע כִּי אֵינֶנּוּ קַיָּם אוֹ אֵינוֹ כֵּן. – [מְאֻיָּן, יְאֻיַּן]

~ הת' הִתְאַיֵּן °, נַעֲשָׂה לְאַיִן, הָיָה כְּלֹא הָיָה: "וְהִנֵּה הוּא הוֹלֵךְ וּמִתְאַיֵּן וּמִתְאַפֵּס לְעֵינֶיהָ" (שטיינמן, זוגות א 69).

אינבא, ראה אִנְבָּא.

אִינְגֶ'ינֶר °

ז' [צרפתית, מלאטינית: ingenium חכמה, תושיה] מְהַנְדֵּס, מֻסְמָךְ לְמַדָּעִים שִׁמּוּשִׁיִּים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: אִינְגֶ'ינֶר־בִּנְאַי, אִינְגֶ'ינֶר־טֶכְנוֹלוֹג. – [אִינְגֶ'ינֶרִים]

אִינְדּוּלְגֶנְצְיָה °

נ' [לאטינית: indulgentia מחילה] אִגֶּרֶת־מְחִילָה, תְּעוּדָה עַל מְחִילַת עֲוֹנוֹת וְכַפָּרַת כָּל הַחֲטָאִים הַנִּתֶּנֶת עַל־יְדֵי הָאַפִּיפְיוֹר. – [אִינְדּוּלְגֶנְצְיוֹת]

אִינְדּוּסְטְרְיָה °

נ' [לאטינית: industria חריצות] תַּעֲשִׂיָּה. – [־רְיוֹת]

— אִינְדּוּסְטְרְיָאלִי ◇ ת' תַּעֲשִׂיָּתִי, חֲרֹשְׁתִּי.

— אִינְדּוּסְטְרְיָאלִיזַצְיָה ◇ נ' תִּעוּשׁ, פִּתּוּחַ הַתַּעֲשִׂיָּה.

אִינְדּוּקְטוֹר° ז׳ [מלאטינית: inductus מוכנס, מושרה] מַשְׁרָן, מִתְקָן לִיצִירַת זֶרֶם חַשְׁמַלִּי מֻשְׁרֶה בְּמוֹלִיךְ, בְּהַשְׁפָּעַת הַשִּׁנּוּי בַּשָּׂדֶה הַמַּגְנֵטִי שֶׁהַמּוֹלִיךְ נָתוּן בּוֹ. — [אִינְדּוּקְטוֹרִים]

אִינְדּוֹקְטְרִינַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: in ב+ doctrine למוד] הוֹרָאָה, שִׁנּוּן, הַקְנָיַת עֶקְרוֹנוֹת אוֹ יֶדַע.

אִינְדּוּקְצְיָה° נ׳ [לאטינית: inductio הכנסה אל־] 1, שִׁיטַת לִמּוּד מִן הַפְּרָט אֶל הַכְּלָל, חֲקִירַת פְּרָטִים רַבִּים כְּדֵי לְהַסִּיק מֵהֶם אֶת הַכְּלָל הַמְאַחֵד אוֹתָם. שִׁיטַת הָאִינְדּוּקְצְיָה מְקֻבֶּלֶת בְּיִחוּד בְּמַדְּעֵי־הַטֶּבַע: מִנִּסְיוֹנוֹת וְתַצְפִּיּוֹת פְּרָטִיִּים מַגִּיעִים לִקְבִיעַת כְּלָלִים וְחֻקִּים. הַהֵפֶךְ — דֶּדוּקְצְיָה. 2, [בתורת החשמל] הַשְׁרָאָה, הוֹפָעַת זֶרֶם חַשְׁמַלִּי בְּמוֹלִיךְ בְּהַשְׁפָּעַת הַשִּׁנּוּי בַּשָּׂדֶה הַמַּגְנֵטִי שֶׁהוּא נָתוּן בּוֹ. — [אִינְדּוּקְצְיַת־, אִינְדּוּקְצְיוֹת]

— **אִינְדּוּקְטִיבִי**° ת׳ הַמְיֻסָּד עַל שִׁיטַת הָאִינְדּוּקְצְיָה.

אִינְדִּיבִידוּאוּם° ז׳ [לאטינית: individuus שאינו מחולק] אִישׁ, פְּרָט, יָחִיד, אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם. — [אִינְדִּיבִידוּאוּמִים]

— **אִינְדִּיבִידוּאָלִי**° ת׳ פְּרָטִי, אִישִׁי: ״אִי־אֶפְשָׁר לָהֶם בְּלִי סִבּוֹת צְדָדִיּוֹת, אִינְדִּיבִידוּאָלִיּוֹת?״ (אחד העם, פו). תְּכוּנוֹת אִינְדִּיבִידוּאָלִיּוֹת.

— **אִינְדִּיבִידוּאָלִיּוּת**° נ׳ 1, סַךְ כָּל הַתְּכוּנוֹת הַמְיֻחָדוֹת לְאָדָם, שֶׁבָּהֶן הוּא שׁוֹנֶה מֵאֲחֵרִים. 2, עַצְמִיּוּת, הַדֶּרֶךְ הַמְיֻחֶדֶת לְעַצְמוֹ שֶׁבָּהּ הוֹלֵךְ אָדָם מִבְּלִי לִהְיוֹת מֻשְׁפָּע מִדֶּרֶךְ הָרַבִּים: ״בָּזֶה יְכוֹלָה אִינְדִּיבִידוּאָלִיּוּתִי לְהִתְגַּלֵּם״ (ברנר, א 28).

— **אִינְדִּיבִידוּאָלִיזְם**° ז׳ שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית הָרוֹאָה אֶת הַפְּרָט וּפִתּוּחַ כָּל־צְדָדֵי שֶׁל עַצְמִיּוּתוֹ כְּתַכְלִית הַתַּהֲלִיךְ הַהִיסְטוֹרִי; הַמְּדִינָה וְהַחֶבְרָה אֵינָן אֶלָּא כְּלֵי־שָׁרֵת לְפִתּוּחַ הַפְּרָט. הַהֵפֶךְ קוֹלֶקְטִיבִיזְם.

— **אִינְדִּיבִידוּאָלִיסְט**° ז׳ בַּעַל עַצְמִיּוּת, אָדָם הַהוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ הַמְיֻחֶדֶת, מִבְּלִי לִהְיוֹת מֻשְׁפָּע מִן הַדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת בַּחֶבְרָה: 2, דּוֹגֵל בְּשִׁיטַת הָאִינְדִּיבִידוּאָלִיזְם.

אִינְדִּיגוֹ° ז׳ [פורטוגאלית: indigo הודי] צֶבַע כָּחֹל־כֵּהֶה הַמֻּפָּק מִצֶּמַח הָאִינְדִּיגוֹ (Indigofera tinctoria).

אִינְדִּיסְקְרֶטִי° ת׳ [מלאטינית: in לא + discernere (-cretus) להבחין] בִּלְתִּי־זָהִיר, לֹא־שָׁקוּל: הִתְנַהֲגוּת אִינְדִּיסְקְרֶטִית. — [־טִית, אִינְדִּיסְקְרֶטִיִּים, ־טִיּוֹת]

אִינְדִּיפֶרֶנְטִי° ת׳ [מלאטינית: in לא + differens (-entis) שונה] אָדִישׁ, שֶׁאֵינוֹ מְגַלֶּה כָּל עִנְיָן בְּדָבָר, שֶׁלֹּא אִכְפַּת לוֹ. לֹא־אִכְפָּתִי. — [אִינְדִּיפֶרֶנְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אִינְדִּיפֶרֶנְטִיּוּת**° נ׳ אֲדִישׁוּת, שִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ, לֹא־אִכְפָּתִיּוּת.

אִינְדֶּקְס° ז׳ [לאטינית: index מראה, אצבע, רשימה] 1, מַפְתֵּחַ, רְשִׁימָה שֶׁל עִנְיָנִים שׁוֹנִים: אִינְדֶּקְס שֶׁל הָאֲנָשִׁים וְהָעִנְיָנִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּסֵּפֶר. 2, מַדָּד, צִיּוּן מִסְפָּרִי הַמְבַטֵּא בָּאֲחוּזִים אֶת הַשִּׁנּוּיִים שֶׁחָל בְּתוֹפָעָה כַּלְכָּלִית בִּתְקוּפַת־זְמַן מְסֻיֶּמֶת: אִינְדֶּקְס הַמְּחִירִים. אִינְדֶּקְס יֹקֶר הַמִּחְיָה עָלָה בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. 3, [במתמטיקה] צִיּוּן, מִסְפָּר אוֹ אוֹת הַנִּרְשָׁמִים בְּצַד אוֹת לְשֵׁם יִחוּדָהּ מֵאֲחֵרוֹת, לְמָשָׁל: A_1, A_2, A_n. — [אִינְדֶּקְסִים]

אִינוּחַ, ראה אִנּוּחַ.

אִינְוָלִיד°, **אִינְוָואלִיד** ז׳ [מלאטינית: in לא + validus חזק] נָכֶה, בַּעַל־מוּם. — [אִינְוָלִידִים]

— **אִינְוָלִידִיּוּת**° נ׳ נָכוּת.

אִינְוֶנְטָר°, **אִינְוֶונְטָאר** ז׳ [לאטינית: inventarium] 1, רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל רְכוּשׁ בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת, בְּמוֹסָד, בְּמֶשֶׁק וְכַדּוֹמֶה. 2, הָרְכוּשׁ וְהַצִּיּוּד שֶׁל מוֹסָד.

— אִינְוֶנְטָר חַי°, כָּל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַמְּצוּיִים בְּמֶשֶׁק.

— אִינְוֶנְטָר מֵת (דּוֹמֵם)°, כָּל הַמְּכוֹנוֹת, הַמַּכְשִׁירִים, הָרָהִיט וְהַמִּתְקָנִים וְכוּ׳, הַמְּצוּיִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם.

אִינוּס, ראה אִנּוּס. אִינוּץ, ראה אִנּוּץ. אִינוּשׁ, ראה אִנּוּשׁ.

אִינוּת° נ׳ [מן א׳ אַיִן] אִי־מְצִיאוּת, אִי־קִיּוּם, חִדָּלוֹן; הַהֵפֶךְ מִן ״יֵשׁוּת״: ״עֱוִית־הַקָּרְבָּן... שֶׁאַחֲרָיו — דּוּמִיָּה וְאֵינוּת״ (גרינברג, רחובות שלו). ״כִּמְלֹא צַעַד לֹא תָסוּר מִן הַחַי אֵינוּת כֹּל״ (אלתרמן, עיר 355). — [אֵינוּת־]

אִינְטֶגְרָלִי° ת׳ [מלאטינית: integer שלם] בִּלְתִּי־נִפְרָד, שָׁלֵם: הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ הִיא חֵלֶק אִינְטֶגְרָלִי בְּתַהֲלִיךְ בִּנְיַן הַמְּדִינָה. — [־לִית, אִינְטֶגְרָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

— חֶשְׁבּוֹן אִינְטֶגְרָלִי°, עָנָף בַּמָּתֵמָטִיקָה הַגְּבוֹהָה הָעוֹסֵק בִּקְבִיעַת שִׁיטוֹת לְחִשּׁוּב שְׁטָחִים וּנְפָחִים שֶׁל צוּרוֹת וְגוּפִים הַנְדָּסִיִּים הַמֻּגְבָּלִים בְּקַוִּים וּבְמִשְׁטָחִים עֲקֻמִּים.

— **אִינְטֶגְרָלִיּוּת**° נ׳ שְׁלֵמוּת.

— **אִינְטֶגְרַצְיָה**° נ׳ הֲבָאָה לִידֵי שְׁלֵמוּת אַחַת, הָאֲחָדָה: אִינְטֶגְרַצְיָה שֶׁל מִקְצוֹעוֹת הַלִּמּוּד הַשּׁוֹנִים.

אִינְטוּאִיצְיָה° נ׳ [לאטינית: intueri (-itus) להביט פנימה] בִּינַת־הַלֵּב, הַשְׁרָאָה, יְדִיעָה בִּלְתִּי אֶמְצָעִית, חֲדִירָה לְנִשְׁמַת הַדְּבָרִים מִתּוֹךְ הֶאָרָה פְּנִימִית: ״הָעוֹלָם הַפְּנִימִי, הָאֱנוֹשִׁי, מֻכָּר בְּעִקָּרוֹ עַל־יְדֵי הִסְתַּכְּלוּת פְּנִימִית, עַל־יְדֵי אִינְטוּאִיצְיָה, מַה שֶּׁהָעִבְרִי קוֹרֵא בְּשֵׁם ׳רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׳ (קלוזנר, יהדות א 151).

— **אִינְטוּאִיטִיבִי**° ת׳ הַבָּא מִתּוֹךְ אִינְטוּאִיצְיָה, מִתּוֹךְ הֶאָרָה פְּנִימִית וּתְפִיסָה בִּלְתִּי־אֶמְצָעִית שֶׁל מַהוּת הַדְּבָרִים, וְלֹא מִתּוֹךְ עִיּוּן וְשִׁקּוּל־דַּעַת הָאִישׁ כֵּן לְאַמִּת בְּאָמָּן אִינְטוּאִיטִיבִי.

אִינְטוֹנַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: intonare להרעים, להשמיע בקול רם] הַטְעָמָה, הַדְגָּשָׁה עַל־יְדֵי הֲרָמַת הַקּוֹל: ״אֵי־וָה! — קָרָא בְּאִינְטוֹנַצְיָה שֶׁל בּוּז״ (ברנר, א 297). — [אִינְטוֹנַצְיוֹת]

אִינְטִימִי° ת׳ [מלאטינית: intimus פנימי ביותר, עמוק ביותר] 1, מְקֹרָב, לְבָבִי, יְדִידוּתִי, מִשְׁפַּחְתִּי: ״הַמַּגָּע הַנַּפְשִׁי, הָאִינְטִימִי שֶׁל הַמָּסֹרֶת הַחַיָּה״ (ביאליק, על חכמת היהדות). חָבֵר אִינְטִימִי. מְסִבָּה אִינְטִימִית. 2, פְּנִימִי, שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינוֹ, שֶׁהוּא בְּצִנְעָה: בְּעָיָה אִינְטִימִית. — [אִינְטִימִית, אִינְטִימִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **אִינְטִימִיּוּת**° נ׳ קִרְבָה, מִשְׁפַּחְתִּיּוּת, רוּחַ שֶׁל יְדִידוּת וְרֵעוּת קְרוֹבָה: ״אֵיזוֹ אִינְטִימִיּוּת חֲבִיבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַשֶּׁהוּ שֶׁל שַׁלְוָה פַּטְרִיאַרְכָלִית״ (ביאליק, פאסטרנק).

אִינְטֶלִיגֶנְצְיָה° נ׳ [לאטינית: intelligentia כושר הבחנה, הבנה] 1, כֹּשֶׁר הַהַבְחָנָה בֵּין דָּבָר לְדָבָר, שֵׂכֶל, תְּבוּנָה: אָדָם בַּעַל אִינְטֶלִיגֶנְצְיָה גְּבוֹהָה. 2, מִשְׂכָּל, תְּפִיסָה שִׂכְלִית: מִבְחֲנֵי אִינְטֶלִיגֶנְצְיָה שֶׁל תַּלְמִידִים. 3, מַעֲמַד הַמַּשְׂכִּילִים, שִׁכְבַת בַּעֲלֵי הַהַשְׂכָּלָה שֶׁבְּצִבּוּר אוֹ בְּעָם.

– **אִינְטֶלִיגֶנְט**° ז׳ מַשְׂכִּיל, בֶּן־תַּרְבּוּת, נָאוֹר.

– **אִינְטֶלִיגֶנְטִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִינְטֶלִיגֶנְצְיָה: אָדָם אִינְטֶלִיגֶנְטִי.

אִינְטֶלֶקְט° ז׳ [לאטינית: intellectus] כֹּחַ הַשְּׁפִיטָה וְהַשֵּׂכֶל, בִּינָה: כָּל פְּעֻלּוֹתֵינוּ מֻדְרָכוֹת עַל־יְדֵי הָאִינְטֶלֶקְט, הָרָצוֹן וְהָרֶגֶשׁ.

– **אִינְטֶלֶקְטוּאָלִי**° ת׳ שִׂכְלִי, עִיּוּנִי, רוּחָנִי, בַּעַל שְׂאַר־רוּחַ: "אַהֲבַת אִשָּׁה? הוֹ, לֹא, בִּשְׁבִיל זֶה אֲנִי אִינְטֶלֶקְטוּאָלִי יוֹתֵר מִדַּי" (ברנר, א 325). פְּלוֹנִי הוּא כֹּחַ אִינְטֶלֶקְטוּאָלִי חָשׁוּב.

– **אִינְטֶלֶקְטוּאָלִיּוּת**° נ׳ שִׂכְלִיּוּת, עִיּוּנִיּוּת: אָדָם בַּעַל אִינְטֶלֶקְטוּאָלִיּוּת גְּבוֹהָה.

– **אִינְטֶלֶקְטוּאָלִיזְם**° ז׳ הַעֲרָכַת הַשֵּׂכֶל בְּתוֹרַת הַכֹּחַ הָרוּחָנִי הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר.

אִינְטֶנְסִיבִי° ת׳ [מלאטינית: intensus מתוח] עָצִים, מְרֻכָּז, מְאֻמָּץ, נִמְרָץ: "וְהַחַלָּשִׁים יוֹדְעִים לְהִתְרַשֵּׁם וְהֵם חַיִּים לְפִיכָךְ חַיִּים אִינְטֶנְסִיבִיִּים" (ברנר, א 414). הַתַּלְמִידִים הִתְכּוֹנְנוּ בְּאֹפֶן אִינְטֶנְסִיבִי לִבְחִינוֹת־הַגְּמָר. – [אִינְטֶנְסִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

– חַקְלָאוּת אִינְטֶנְסִיבִית°, חַקְלָאוּת הַמְבֻסֶּסֶת עַל נִצּוּל מַקְסִימָלִי שֶׁל הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי הַשְׁקָיָה, טִיּוּב, מַחֲזוֹר זְרָעִים וְכַדּוֹמֶה.

– **אִינְטֶנְסִיבִיּוּת**° נ׳ עֲצִימוּת, נִמְרָצוּת, רִכּוּז: הוּחַל בְּאִינְטֶנְסִיבִיּוּת בַּהֲכָנוֹת לַחֲגִיגוֹת יוֹם הָעַצְמָאוּת.

– **אִינְטֶנְסִיפִיקַצְיָה**° נ׳ הַגְדָּלַת הָאִינְטֶנְסִיבִיּוּת.

אִינְטְרוֹוֶרְטִי° ת׳ [מלאטינית: intro פנימה + vertere לפנות] [בפסיכולוגיה] מְסֻגָּר, הַפּוֹנֶה פְּנִימָה, הַמְּסֻגָּר בְּעוֹלָמוֹ הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מִתְעָרֵב בְּנָקֵל בַּחֶבְרָה: אָדָם אִינְטְרוֹוֶרְטִי. הַהֵפֶךְ: אֶקְסְטְרוֹוֶרְטִי. – [אִינְטְרוֹוֶרְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אִינְטֶרְוְיוּ°, **אינטרוויו** ז׳ [מלאטינית: inter בין + אנגלית: view מבט] רֵאָיוֹן, פְּגִישָׁה וְשִׂיחָה עִם מִישֶׁהוּ לְשֵׁם פִּרְסוּמָהּ בָּרַבִּים: הָעִתּוֹנַאי עָרַךְ אִינְטֶרְוְיוּ עִם שַׂר־הַחוּץ בִּשְׁאֵלוֹת מְדִינִיּוֹת.

אִינְטֶרְוָל°, **אינטרוואל** ז׳ [לאטינית: intervallum רווח] 1, רֶוַח. 2, [במוסיקה] הָרֶוַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי צְלִילִים (סֶקוּנְדָה, טֶרְצָה, קְוַרְטָה וְכוּ׳). – [אִינְטֶרְוָלִים]

אִינְטֶרְוֶנְצְיָה°, **אינטרוונציה** נ׳ [לאטינית: interventus כניסה בין] [במדיניות] הִתְעָרְבוּת בְּעִנְיְנֵי הַזּוּלַת: אִינְטֶרְוֶנְצְיָה שֶׁל הַמַּעֲצָמָה הַגְּדוֹלָה בְּסִכְסוּכֵי הַשִּׁלְטוֹן בַּמְּדִינָה הַשְּׁכֵנָה. – [אִינְטֶרְוֶנְצְיוֹת]

אִינְטְרוֹסְפֶּקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: intro פנימה + spicere (-spectus) להסתכל] הִסְתַּכְּלוּת פְּנִימִית, תַּצְפִּית בַּחֲוָיוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת שֶׁל עַצְמוֹ לְשֵׁם נִתּוּחָן וּמִיּוּנָן. – [אִינְטְרוֹסְפֶּקְצְיוֹת]

אִינְטְרִיגָה° נ׳ [צרפתית intrigue, מלאטינית: intricare לסבך] 1, נִרְגָּנוּת, סַכְסְכָנוּת, מַעֲשֵׂה־רָכִיל: "הָיִינוּ לְנוֹשֵׂא אִינְטְרִיגוֹת, לַבּוּז וְקַלָּסָה" (אחד העם, תמג). 2, פָּרָשַׁת הָעֲלִילָה, קֶשֶׁר הַמַּעֲשִׂים וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּתָם בְּמַחֲזֶה, בְּרוֹמָן וְכַדּוֹמֶה. – [אִינְטְרִיגוֹת]

– **אִינְטְרִיגָן**° ז׳ סַכְסְכָן, נִרְגָּן, מְחַרְחֵר רִיב: "אִינְטְרִיגָן בִּישִׁיבוֹת וַעַד הַמּוֹשָׁבָה" (ברנר, א 353).

אִינְטֶרְמֶצּוֹ° ז׳ [איטלקית: intermezzo באמצע] 1, נְגִינַת־בֵּינַיִם (בֵּין שְׁתֵּי מַעֲרָכוֹת שֶׁל מַחֲזֶה וְכַדּוֹמֶה). 2, הוֹפָעַת־בֵּינַיִם.

אִינְטֶרְנָט° ז׳ [מלאטינית: internus פנימי] פְּנִימִיָּה, בֵּית־מְגוּרִים לְתַלְמִידִים לְיַד מוֹסָד חִנּוּכִי. – [אִינְטֶרְנָטִים]

אִינְטֶרְנִיסְט° ז׳ [מלאטינית: internus פנימי] רוֹפֵא לְמַחֲלוֹת פְּנִימִיּוֹת. [אִינְטֶרְנִיסְטִים]

אִינְטֶרְנַצְיוֹנָל° ז׳ [מלאטינית: inter בין + natio לאום] 1, הִתְאַחֲדוּת בֵּין־לְאֻמִּית: הָאִינְטֶרְנַצְיוֹנָל הַסּוֹצְיָאלִיסְטִי. 2, שִׁיר־הִמְנוֹן מְקֻבָּל בֵּין הַפּוֹעֲלִים בְּכָל הָעוֹלָם (המלים של הפועל הצרפתי פוטייה והמנגינה של דֶגֵיטֶר).

– **אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִי**° ת׳ בֵּין־לְאֻמִּי.

– **אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִיזַצְיָה**° נ׳ בִּנְאוּם, הַפְקָעַת מָקוֹם אוֹ מוֹסָד מֵרְשׁוּת מְדִינָה אַחַת וּמְסִירָתָם לְפִקּוּחַ בֵּינְלְאֻמִּי.

– **אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִיּוּת**°, **־לִיזְם**°, בֵּינְלְאֻמִּיּוּת, שִׁיטָה מְדִינִית הַשּׁוֹאֶפֶת לְטִפּוּחַ יַחֲסֵי שָׁלוֹם וְאַחֲוָה בֵּין כָּל הַלְאֻמִּים.

אִינְטֶרֶס° ז׳ [מלאטינית: interesse להיות בין, להתעניין] עִנְיָן, עֵסֶק, טוֹבַת־הֲנָאָה: "וְאִי אֶפְשָׁר בֵּינֵיהֶם בְּלִי סִכְסוּכִים וְנִגּוּדֵי אִינְטֶרֶסִים" (אחד העם, י). אִינְטֶרֶסִים מִפְלַגְתִּיִּים. – [אִינְטֶרֶסִים]

– **אִינְטֶרֶסַנְט**° ז׳ [צרפתית: interesent] "בַּעַל־דָּבָר", נוֹגֵעַ בַּדָּבָר, הַמְעֻנְיָן בְּמַשֶּׁהוּ לְטוֹבָתוֹ הַפְּרָטִית.

אִינְטֶרְפֶּלַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: interpellare להפסיק] שְׁאִילְתָּה, דְּרִישָׁה הַמֻּגֶּשֶׁת בְּפַרְלָמֶנְט אוֹ בְּמוֹסָד צִבּוּרִי אַחֵר לְבָרֵר עִנְיָן מְסֻיָּם. – [אִינְטֶרְפֶּלַצְיוֹת]

אִינְטֶרְפְּרֶטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: interpretare לבאר] פֵּרוּשׁ, הַסְבָּרַת מַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: אִינְטֶרְפְּרֶטַצְיָה שֶׁל הַכָּתוּב הַסָּתוּם. אִינְטֶרְפְּרֶטַצְיָה מוּסִיקָלִית. – [אִינְטֶרְפְּרֶטַצְיוֹת]

אִינְטֶשׁ° ז׳ ראה אִינְץ׳.

אִינִי* (=אֵין הִיא) הַאֻמְנָם כָּךְ הוּא הַדָּבָר? לֹא יִתָּכֵן! [דיבור ארמי רווח במשא־ומתן בתלמוד, חולין צו.]

אִינִיצְיָאטִיבָה° נ׳ [מלאטינית: initiare (-atus) להתחיל] יָזְמָה, הִתְעוֹרְרוּת לִפְעֻלּוֹת חֲדָשׁוֹת: "וְלִהְיוֹת נִפְעָלִים מֵאֲחֵרִים וְלֹא פּוֹעֲלִים בְּאִינִיצְיָאטִיבָה עַצְמִית" (אחד העם, רכה). – [־טִיבוֹת]

– **אִינִיצְיָאטוֹר**° ז׳ יוֹזֵם, הַמַּתְחִיל בִּפְעֻלָּה חֲדָשָׁה.

אִינָךְ* ז׳ ראה אֲנָךְ*.

אִינְסוּלִין° ז׳ [מלאטינית: insula אי, על־שום חלקי הפאנקריאס הנקראים ברפואה "איי לאנגרהאנס"] הוֹרְמוֹן חֶלְבּוֹנִי הַמָּצוּי בָּאָדָם וּבְבַעֲלֵי־הַחַיִּים בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם בְּתוֹךְ הַפַּנְקְרֵיאָס (בַּלּוּטַת־הַכְּרֵס). הָאִינְסוּלִין מְסַיֵּעַ לִסְפִיגַת כַּמּוּת הַסֻּכָּר בַּדָּם. חוֹלֵי סַכֶּרֶת לוֹקִים בְּחֶסְרוֹן

אינסולין והם מקבלים אותו בצורת זריקות של תרכיז מימי ושקוף המעבד מן ההורמון המופק מפנקריאס של בקר.

אינסוף° ז׳ [אין + סוף] אין־סוף, (החלל) שאין לו שעור וגבול: ״אל תכלת האינסוף, אל מרומי אלוה״ (שמעוני, הביבר 207). ״דסים אחד... הגרנו לתוך אינסוף עור זה של עולם״ (פיכמן, יח).

אינסופי° ת׳ [מן אינסוף] אין־סופי, שאין לו סוף: ״כה כבד וכה רוה הוא, כה עמק ואינסופי״ (פיכמן, י). מרחב אינסופי. — [אינסופית, ־פיים, ־פיות]

אינסופיות° נ׳ [מן אינסופי] תכונת הדבר שאין לו סוף: אינסופיותו של חלל העולם. — [אינסופיות־]

אינסטיטוט° ז׳ [מלאטינית: instituere לסדר, לקבוע] 1. מכון להשכלה גבוהה: אינסטיטוט למדעי הטבע. 2. מוסד. — [אינסטיטוטים]

אינסטיטוציה° נ׳ [לאטינית: institutum סידור שיטה] מוסד, מפעל, מעשה, תקנה: ״השבת בתור אינסטיטוציא היסטורית של כלל האמה״ (אחד העם, רפו). — [אינסטיטוציות]

אינסטינקט° ז׳ [לאטינית: instinctus דחיפה] חוש טבעי, יצר מלדה לפעלות הגנה ושמירה על הקיום: רב פעלותיהם של בעלי־החיים מכונות על־ידי האינסטינקטים שלהם. ״הוא עושה כן במצות האינסטינקט של חפץ הקיום המושל בו״ (אחד העם, ו). ״מתוך יצר אמנותי אמתי ומתוך אינסטינקט פדגוגי״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). — [אינסטינקטים]

— **אינסטינקטיבי°** ת׳ הנובע מתוך אינסטינקט, מתוך יצר טבעי: ״הרגש היהודי, רגש אינסטינקטיבי שאי־אפשר להגדירו בדברים״ (אחד העם, קנא). ״שנאה עצומה, טבעית, איתנה אינסטינקטיבית״ (ברנר, א 131).

— **אינסטינקטיבית°** תה״פ באפן אינסטינקטיבי, שלא בהכרה: ״תפסנו אינסטינקטיבית שאין זה אלא סמל לדבר״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 126).

אינסטלטור° ז׳ [מלאטינית של ימי־הביניים: installatio קביעה בתפקיד] שרברב, אמן להתקנת רשת צנורות למים וכל אביזריהם. — [אינסטלטורים]

— **אינסטלציה°** נ׳ שרברבות, התקנת צנורות למים וכל אביזריהם.

אינסטנציה° נ׳ [מלאטינית: instantia נוכחות] ערכאה, דרג, כל אחד מן השלבים במערכת מוסדות שלטון או משפט — זה גבוה מזה: הבקשה הועברה לאינסטנציה הגבוהה ביותר במשרד. [אינסטנציות]

אינסטרומנטלי° ת׳ [מלאטינית: instrumentum מכשיר] של כלי־נגינה, תזמרתי: יצירה אינסטרומנטלית. — [אינסטרומנטלית, אינסטרומנטליים, ־ליות]

אינסטרוקטור° ז׳ [מלאטינית: instruere (-structus) לבנות, להכין] מדריך, מאמן. — [אינסטרוקטורים]

— **אינסטרוקציה°** נ׳ הוראה, הדרכה, הנחיה כיצד לבצע דבר־מה: ״האינסטרוקציה אשר עליהם למלאת״ (ברנר, א 164).

אינסינואציה° נ׳ [מלאטינית: insinuatio חדירה אל תוך] דבה, השמצה, רמזים או דברים גלויים בגנותו של מישהו. — [־אציות]

אינספירציה° נ׳ [מלאטינית: inspiratio נשיבה, נשימה על־ או לתוך־] השפעה, השראה, שאר־רוח, מקור־יניקה ליצירה באמנות או בספרות: המשורר קבל את האינספירציה ליצירתו מנוף המולדת. — [אינספירציות]

אינספקטור° ז׳ [מלאטינית: inspicere (-spectus) להשגיח] מפקח, משגיח. — [אינספקטורים]

— **אינספקציה°** נ׳ פקוח, השגחה, בקרת.

אינפוף, ראה אנפוף.

אינפורמציה° נ׳ [מלאטינית: informatio עיצוב, תיאור] מידע, הודעה, ידיעות והסברים: המנהל מסר אינפורמציה על המצב. — [אינפורמציות]

— **אינפורמטיבי°** ת׳ שיש בו אינפורמציה, המכיל ידיעות: הרצאה אינפורמטיבית.

אינפילטרציה° נ׳ [מלאטינית: in ב־ + filtratio סינון] הסתננות, חדירה. — [אינפילטרציות]

אינפיקס° ז׳ [מלאטינית: infixus, מושם בתוך] [בדקדוק] תוכית, אות או אותיות הנוספות בתוך השרש (infix), למשל: האות ת׳ בצורה ״הסתפר״. — [אינפיקסים]

אינפלואנצה° נ׳ [איטלקית: influenza] מחלת ההצטננות הידועה יותר בשם ״גריפה״, היא השפעת.

אינפלציה° נ׳ [לאטינית: inflatio ניפוח] [בכלכלה] הצפה, הגדלה יתרה של כמות שטרי־כסף במדינה, דבר הגורם לירידה מהירה של ערך הכסף. — [אינפלציות]

— **אינפלציוני°** ת׳ הקשור באינפלציה, הגורם לאינפלציה: מדיניות אינפלציונית.

אינפנטילי° ת׳ [לאטינית: infantilis ילדותי] בעל תכונות או נטיות ילדותיות, שיש בו גלויים של חסר־בגרות: התנהגות אינפנטי־לית. — [אינפנטילית, ־טיליים, ־טיליות]

— **אינפנטיליות°** נ׳ ילדותיות, התגלות תכונות ילדותיות בגיל מבגר.

אינפקציה° נ׳ [מלאטינית: inficere (-fectus) ללכלך, לצבוע] זהום, האלחה, חדירה של מיקרואורגניזמים, כגון נגיפים או חידקים, לתוך גוף בעל־חיים, והתרבותם בתוכו עד כדי גרימת מחלה. — [אינפקציות]

אינפרה° נ׳ [מלאטינית: infra מתחת]

— קרנים אינפרה־אדמות°, קרנים בעלות ארך־גל ארך יותר מארך גלי האור הנראה. הן מופיעות בספקטרום מתחת לקרנים האדמות (מכאן שמן).

אינפרקט° ז׳ [מלאטינית: in לתוך + farctus ממולא] אזור של נמק בתוך רקמה בגוף, הבא כתוצאה מסתימה פתאומית של העורקים

הַמְסַפְּקִים חֲמְצָן וּמָזוֹן לְאוֹתָהּ רִקְמָה: אִינְפַּרְקְט בְּשְׁרִיר־הַלֵּב. — [אִינְפַּרְקְטִים]

אִינְץ׳◇, **אִינְטְשׁ**◇ ז׳ [אנגלית: inch, מלאטינית: uncia החלק השנים־עשר] אֶצְבַּע, הַחֵלֶק הַשְּׁנֵים־עָשָׂר שֶׁל הָרֶגֶל (foot); מִדַּת־אֹרֶךְ מְקֻבֶּלֶת בְּאַנְגְּלִיָּה וּבַאֲמֶרִיקָה – בְּעֵרֶךְ 2.54 סֶנְטִימֶטְרִים. — [אִינְצִ׳ים]

אִינְצִידֶנְט◇ ז׳ [מלאטינית: incidens (־dentis) נופל לתוך, קורה] תַּקְרִית, מְאֹרָע, סִכְסוּךְ: ״הָאִינְצִידֶנְט אָמְנָם נִגְמַר בְּשָׁלוֹם״ (ביאליק, ומגדלי זקן). — [אִינְצִידֶנְטִים]

אִינְקוּבָּטוֹר◇ ז׳ [מלאטינית: incubare לשכב על־, לדגור] 1, מַדְגֵּרָה׳ מַכְשִׁיר לִדְגִירָה מְלָאכוּתִית הַשּׁוֹמֵר עַל מִדּוֹת חֹם וְלַחוּת מְסֻיָּמוֹת, שֶׁמְּחַמְּמִים בּוֹ בֵּיצֵי עוֹפוֹת עַד לְהִתְבַּקְּעוּת אֶפְרוֹחִים מֵהֶן. 2, מַכְשִׁיר שֶׁמַּחֲזִיקִים בּוֹ פַּגִּים (תִּינוֹקוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ בְּטֶרֶם עֵת) בִּתְנָאֵי חֹם טִבְעִיִּים לְחֹם גּוּף הָאֵם עַד שֶׁיִּתְפַּתְּחוּ. — [אִינְקוּבָּטוֹרִים]

— **אִינְקוּבַּצְיָה**◇ נ׳ 1, הַדְגָּרָה, חִמּוּם בֵּיצֵי עוֹפוֹת עַד לְהִתְבַּקְּעוּת אֶפְרוֹחִים. 2 [ברפואה] דְּגִירַת הַנָּגִיף; הַזְּמַן שֶׁמִּן הַהִדַּבְּקוּת בְּמַחֲלָה מְסֻיֶּמֶת וְעַד לְהוֹפָעַת סִימָנֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים.

אִינְקוֹגְנִיטוֹ◇ תה״פ [מלאטינית: incognitus בלתי ידוע] בְּעִלּוּם־שֵׁם, בְּצוּרָה מְחֻפֶּשֶׂת, בְּאַלְמוֹנִיּוּת: הַנָּשִׂיא הוֹפִיעַ בַּנֶּשֶׁף הָעֲמָמִי אִינְקוֹגְנִיטוֹ.

אִינְקְוִיזִיצְיָה◇ נ׳ [לאטינית: inquisitio חקירה] 1, בֵּית־הַדִּין הַקָּתוֹלִי שֶׁנּוֹסַד בִּימֵי־הַבֵּינַיִם בְּמַעֲרַב אֵירוֹפָּה (בִּסְפָרַד, בְּפּוֹרְטוּגָל וְעוֹד) כְּדֵי לָדוּן וְלַעֲנֹשׁ אֶת הַכּוֹפְרִים בַּכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית בְּעִנּוּיִים אַכְזָרִיִּים: יְהוּדִים רַבִּים נֶאֶנְסוּ עַל־יְדֵי הָאִינְקְוִיזִיצְיָה לְהָמִיר אֶת דָּתָם, אוֹ עֻנּוּ עִנּוּיִים קָשִׁים וְהֹעֲלוּ עַל הַמּוֹקֵד. 2, [בהשאלה] כִּנּוּי לְעִנּוּיִים אַכְזָרִיִּים, הִתְעַלְּלוּת קָשָׁה. — [אִינְקְוִיזִיצְיוֹת]

— **אִינְקְוִיזִיטוֹר**◇ ז׳ 1, חוֹקֵר, שׁוֹפֵט הָאִינְקְוִיזִיצְיָה. 2, כִּנּוּי לְחוֹקֵר אַכְזָר וּמְעַנֶּה בְּלֹא רַחֲמִים.

אִינְקוּנַבּוּל◇ ז׳ [מלאטינית: incunabula חיתולים, עריסה] דְּפוּס־עֶרֶשׂ, כִּנּוּי לְסֵפֶר שֶׁנִּדְפַּס בַּתְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה לַאֲמְצָאַת הַדְּפוּס, עַד שְׁנַת 1500: דְּפוּס פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י לַתּוֹרָה מִשְּׁנַת 1475 הוּא אִינְקוּנַבּוּל. — [אִינְקוּנַבּוּלִים]

אִינֶרְטִי◇ ת׳ [מלאטינית: iners(-ertis) בלתי־פעיל], אָדִישׁ, שֶׁאֵינוֹ פָּעִיל, שֶׁשּׁוֹלֶטֶת בּוֹ הָאִינֶרְצְיָה, נְטוּל יָזְמָה [ראה להלן: אִינֶרְצְיָה]. — [אִינֶרְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— גַּזִּים אִינֶרְטִיִּים°, גַּזִּים אֲדִישִׁים, גַּזִּים בִּלְתִּי־פְּעִילִים מִבְּחִינָה כִּימִית, שֶׁאֵינָם מִתְרַכְּבִים בְּשׁוּם תִּרְכֹּבֶת, כְּגוֹן: הֶלְיוּם, אַרְגּוֹן.

אִינֶרְצְיָה◇ נ׳ [לאטינית: inertia חוסר־פעולה] 1, שִׁגְרָה, חֹסֶר פְּעִילוּת, הַנְּטִיָּה לְהִשָּׁאֵר בְּאוֹתוֹ מַצָּב לְלֹא שִׁנּוּי, ״לִשְׁקֹט עַל הַשְּׁמָרִים״. 2, [בפיסיקה] הַתְמָדָה, סְגֻלַּת כָּל הַגּוּפִים לְהִשָּׁאֵר וּלְהַתְמִיד בַּמַּצָּב שֶׁבּוֹ הֵם נִמְצָאִים – בִּמְנוּחָה אוֹ בִּתְנוּעָה מַתְמֶדֶת בְּקַו יָשָׁר וּבִמְהִירוּת קְבוּעָה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹצִיאָם כֹּחַ אַחֵר מִמַּצָּבָם זֶה.

אינש, ראה אֱנָשׁ. **איסום**, ראה אִסּוּם.

איסוף, ראה אִסּוּף. **איסטומכא**, ראה אִסְטוֹמְכָא.
איסור, ראה 1, אִסּוּר; 2, אֱסוּר. **איסטניס**, ראה אִסְטְנִיס.
איסטוונית, ראה אִסְטְוָנִית. **איסטניסות**, ראה אִסְטְנִיסוּת.

אִסִּי˙ ז׳ **אִסִּיִּים**˙ ז״ר [יוונית: essaion או osion חסידים] [השם ׳איסיים׳ בעברית נזכר לראשונה בספר ׳יוסיפון׳ (במאה ה־9)] שֵׁם כַּת נְזִירִים בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי; הָאִסִּיִּים הִתְנַגְּדוּ לַעֲבָדוּת, לִרְכוּשׁ פְּרָטִי וּלְמִסְחָר וְהִקְפִּידוּ עַל מִנְהֲגֵי טָהֳרָה וּמוּסָר.

אִסִּיּוּת° נ׳ [מן אִסִּי] נְזִירוּת, הִתְבּוֹדְדוּת: ״מִין אִסִּיּוּת פּוֹרַחַת בַּאֲוִיר הַכַּוָּנוֹת״ (סוקולוב, אישים 267). — [אִסִּיּוּת־]

איסלאם, ראה אִסְלָאם. **איספרגל**, ראה אִסְפַּרְגָּל.
איספלנית, ראה אִסְפְּלָנִית. **איסר**, ראה אִסָּר.
איספקלריא, ראה אִסְפַּקְלַרְיָא. **איסתרא**, ראה אִסְתְּרָא.
איספרגוס, ראה אַסְפָּרָגוֹס.

אִיסְתָ״א° ר״ת אִרְגּוּן סְטוּדֶנְטִים לְתִיּוּר אֲקָדֵמָאִי.

אֵיפָה נ׳ [מצרית: אפת] מִדַּת־נֶפַח עַתִּיקָה לִדְבָרִים יְבֵשִׁים, כְּגוֹן: זְרָעִים, קֶמַח. הָאֵיפָה מְכִילָה 3 סְאִים אוֹ 10 עֳמָרִים; בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ 21 לִיטֶר: ״וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא״ (שמות טז לו). ״הָאֵיפָה שָׁלֹשׁ סְאִין״ (מנחות ז א). — [אֵיפַת־, אֵיפוֹת]

— **אֵיפָה וְאֵיפָה**, 1, שְׁנֵי מִינֵי אֵיפָה – גְּדוֹלָה (לִקְנִיָּה) וּקְטַנָּה (לִמְכִירָה): ״לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה, גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה״ (דברים כה יד); [ומכאן בהשאלה] 2°, מָשָׁל לְיַחַס בִּלְתִּי שָׁוֶה לִבְנֵי־אָדָם שׁוֹנִים, מַשּׂוֹא־פָּנִים: הִגִּישָׁה קֻבְלָנָה נֶגֶד הַפָּקִיד הַנּוֹהֵג בַּקָּהָל אֵיפָה וְאֵיפָה. מְדִינִיּוּת נִפְסֶדֶת שֶׁל אֵיפָה וְאֵיפָה.

אֵיפֹה מ״ש [אֵי + פֹּה] 1, אַיֵּה, הֵיכָן? בְּאֵיזֶה מָקוֹם?: ״הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים?״ (בראשית לז טז). 2° [בלשון־הדיבור, במשמע של תמיהה ושלילה] כְּלָל וּכְלָל לֹא! לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם: ״הוּא יְבַקֵּשׁ סְלִיחָה? אֵיפֹה! אֵינְךָ מַכִּיר אוֹתוֹ!״

איפוא, ראה אֵפוֹא. **איפוי**, ראה אִפּוּי.
איפוד, ראה אִפּוּד. **איפול**, ראה אִפּוּל.

אֵיפוֹנְיָה◇ נ׳ [מיוונית: eu טוב + phone קול] נֹעַם הַצְּלִילִים, מִבְחָר שֶׁל מִלִּים, הֲבָרוֹת אוֹ גַּם עִצּוּרִים וּקְבִיעָתָם בִּמְקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים בְּשִׁירִים לְשֵׁם יְצִירַת רֹשֶׁם נָאֶה וְנָעִים עַל הַקּוֹרֵא וְהַשּׁוֹמֵעַ.

איפון, ראה אִפּוּן. **איפוס**, ראה אִפּוּס. **איפור**, ראה אִפּוּר.

אִיפְּכָא* נ׳ [ארמית] הֶפֶךְ, נֶגֶד [רווח בצירוף]:

— **אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא*** [חולין כ: ועוד הרבה בתלמוד] הַהֵפֶךְ מִסְתַּבֵּר, לְפִי הַשֵּׂכֶל הַהֵפֶךְ הוּא נָכוֹן.

— בַּעַל אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא°, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִתְיַצֵּב נֶגֶד הַזֶּרֶם וְלִטְעֹן הַהֵפֶךְ מִן הַמְקֻבָּל: ״גִּבּוֹרֵי הַמְּלִיצָה יִשְׁתַּתְּקוּ וּבַעֲלֵי אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא בְּעַל־כָּרְחָם יַעֲנוּ אָמֵן״ (אחד העם, רנג).

אֵיפֶמִיזְם◇ ז׳ [מיוונית: eu טוב + pheme קול, דיבור] לָשׁוֹן נְקִיָּה, שִׁמּוּשׁ בְּבִטּוּי נָאֶה וְתָמִים בִּמְקוֹם בִּטּוּי אַחֵר, שֶׁהוּא בָּרוּר וּמְדֻיָּק יוֹתֵר, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם פְּגִיעָה בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּטַעַם הַמְעֻדָּן, לְמָשָׁל: ״וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ״ (במקום: בעל אותה); ״פּוּרְתָּא לָא דָק״ (במקום: סילף, שיקר).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ˙ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר;

איפרכוס, ראה אַפַּרְכּוֹס.   איפרכיה, ראה אַפַּרְכְיָה.

אֵיפְשֶׁהוּ° תה"פ [איפה + שֶׁהוּא] בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: "כָּל מַרְכִּיב מֶרְכָּב, וְאָנוּ אֵיפְשֶׁהוּ בָּאֶמְצַע" (שמיר, עירום 45). "לְכָל הָרוּחוֹת, זֶה נִגְמַר אֵיפְשֶׁהוּ" (קובנר, פנים 30).

איפשור, ראה אִפְשׁוּר.   איצבוע, ראה אִצְבּוּעַ.

אִיצָה° נ' [מן אוץ] חִפָּזוֹן, מְהִירוּת: "מִתּוֹךְ הִתְרַכְּזוּת מְתוּנָה, לְלֹא הָאִיצָה הָעַצְבָּנִית" (ברקובין, הראשונים קצג). "וְהַבֶּהָלָה וְהַחִפָּזוֹן וְהַדְּחִיקָה וְהָאִיצָה" (יזהר, צקלג 578). — [אִיצַת־, אִיצוֹת]

איצול, ראה אִצּוּל.   איצטוונא, ראה אִצְטְוָנָה.
איצטבא, ראה אִצְטַבָּא.   איצטומכא, ראה אִצְטוֹמְכָא.
איצטגנין, ראה אִצְטַגְנִין.   איצטלה, ראה אִצְטְלָה.
איצטדין, ראה אִצְטַדְיוֹן.   איצטרובל, ראה אִצְטְרֻבָּל.

אִיקוֹנוֹמוֹס° ז' (ירושלמי בבא מציעא יב א) [יוונית: oikonomos] פָּקִיד הַמְּמֻנֶּה עַל הַמֶּשֶׁק, אֶקוֹנוֹם. — [אִיקוֹנוֹמִים]

אִיקוֹנִין° ז' [יוונית: eikonion] 1. תְּמוּנָה, מַרְאֵה הַפָּנִים (שמות רבה טו). 2. צֶלֶם דְּמוּת הַקְּדוֹשִׁים אֵצֶל הַנּוֹצְרִים. — [אִיקוֹנִיּוֹת]
— זִיו־אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ°, הֲדַר דְּמוּתוֹ, זֹהַר פָּנָיו: "בֵּן לִזְקוּנָיו — מְלַמֵּד שֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ" (בראשית רבה נג).

איקלום, ראה אִקְלוּם.

אֵיקָלִיפְּטוּס° ז' [מיוונית: eu היטב + kalyptos מכוסה, על שום צורת הפרח] עֵץ גָּבֹהַּ מִמִּשְׁפַּחַת הַהֲדַסִּיִּים (Eucalyptus), שָׁרָשָׁיו מַרְבִּים לִסְפֹּג מַיִם. הוּבָא לָאָרֶץ מֵאוֹסְטְרַלְיָה מוֹלַדְתּוֹ לְשֵׁם יִבּוּשׁ מְקוֹמוֹת בִּצּוֹת שׁוֹנִים. הָאֵיקָלִיפְּטוּס חָשׁוּב גַּם כְּעֵץ לְבִנְיָן, לִרְהִיטִים, לְתַעֲשִׂיַּת עֵץ לָבוּד וְעוֹד. כֵּן מַרְבִּים לִנְטֹעַ אוֹתוֹ בִּשְׂדֵרוֹת וּבְצִדֵּי דְּרָכִים. — [אֵיקָלִיפְּטוּסִים]

איקליפטוס

אִיקְס, אִיכְּס° ז' 1. שֵׁם אַחַת הָאוֹתִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת בְּאָלֶף־בֵּית הַלָּטִינִי (X). מְקֻבֶּלֶת בָּאַלְגֶּבְּרָה כְּסִימָן לְעֵרֶךְ בִּלְתִּי־יָדוּעַ (נֶעְלָם) בְּמִשְׁוָאוֹת. 2. כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְמָקוֹם בִּלְתִּי־יָדוּעַ, פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי.
— קַרְנֵי־אִיקְס°, קַרְנֵי רֶנְטְגֶן; קְרָנַיִם בִּלְתִּי נִרְאוֹת, קְצָרוֹת מְאֹד (מ־1 וְעַד 10 חֶלְקֵי מֵאָה מִילְיוֹן שֶׁל סֶנְטִימֶטֶר), בַּעֲלוֹת כֹּשֶׁר חֲדִירָה לְרֹב הַחֳמָרִים. מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן הַרְבֵּה בַּתַּעֲשִׂיָּה בִּבְדִיקַת חֳמָרִים, וּבָרְפוּאָה — לְצִלּוּם חֲלָקִים שׁוֹנִים שֶׁל הַגּוּף — לְגִלּוּי שְׁבָרִים בָּעֲצָמוֹת, בְּגוּפִים זָרִים, וּלְבֵרוּר מַצָּבָם שֶׁל אֵיבָרִים שׁוֹנִים.

צלום יד בקרני איקס

אִיָּר°, אִייָר ז' [אכדית: ayâru; ארמית: אִיָּר; ערבית: אַיָּאר; אולי מן אור, כמשמעות זיו] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי הֶחָל בְּנִיסָן (ראש השנה א ג). תָּמִיד חָסֵר (בֶּן 29 יוֹם). שְׁמוֹ בַּמִּקְרָא: "יֶרַח זִו". מַזָּלוֹ — שׁוֹר.

מזל חודש אייר

— י"ד בְּאִיָּר, פֶּסַח שֵׁנִי (לְאֵלֶּה שֶׁלֹּא יָכְלוּ, מִפְּאַת אֹנֶס, לְקַיֵּם אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ בְּנִיסָן).

אַיָּר°, אַייָר ז' [מן איר, אִיֵּר] אִילוּסְטְרָטוֹר, מְצַיֵּר צִיּוּרִים וְעִטּוּרִים (אִיּוּרִים) לִסְפָרִים. — [אַיַּר־, אַיָּרִים, אַיָּרֵי־]

אִיר [מן אור, בהקבלה אל אִילוּסְטְרַצְיָה — מן illustrare להאיר]
~ פִּע' אִיֵּר° פ"י עִטֵּר בְּצִיּוּרִים, עָשָׂה אִילוּסְטְרַצְיוֹת: הַצַּיָּר אִיֵּר אֶת סֵפֶר־הַמַּעֲשִׂיּוֹת. — [לְאַיֵּר, מְ־, יְ־]
~ פֻּע' אֻיַּר°, עֻטַּר בְּצִיּוּרִים: שְׁבוּעוֹן מְאֻיָּר. — [מְאֻיָּר, יְאֻיַּר]

אירגון, ראה אִרְגּוּן.   אירגוני, ראה אִרְגּוּנִי.

אִירֶדֶנְטָה° נ' [איטלקית: irredenta אדמה שלא נגאלה, על־שום התנועה הלאומית בשם זה באיטליה בראשית המאה העשרים, שדרשה לספח לאיטליה אזורים מחוץ לגבולותיה שהיו מאוכלסים על־ידי איטלקים או דוברי איטלקית] מַצָּבוֹ שֶׁל חֶבֶל־אֶרֶץ הַקָּשׁוּר מִבְּחִינָה תַּרְבּוּתִית לִמְדִינָה מְסֻיֶּמֶת, אַךְ כָּפוּף מִבְּחִינָה מְדִינִית לִמְדִינָה אַחֶרֶת.

אֵירוֹבָּטִיקָה° נ' [מיוונית: aer אויר + batos ניתן למעבר] סְפּוֹרְט הַטִּיסָה בָּאֲוִיר: תַּרְגִּילֵי אֵירוֹבָּטִיקָה שֶׁל חֵיל־הָאֲוִיר.

אירוג, ראה אֵרוּג.   אירוח, ראה אֵרוּחַ.

אִירוֹנְיָה° נ' [מיוונית: eironeia חוסר־ידיעה מדומה] לִגְלוּג קַל וּמֻסְתָּר כְּלַשֶּׁהוּ. — [אִירוֹנִיּוֹת]
— אִירוֹנִי° ת' מְלַגְלֵג, מְהַתֵּל, לַעֲגָנִי: הֶעָרָה אִירוֹנִית. צְחוֹק אִירוֹנִי.

אִירוּס° ז' [יוונית: iris קשת הענן] צֶמַח בַּעַל פְּרָחִים בְּנֵי צְבָעִים שׁוֹנִים וְעָלִים מָאֳרָכִים (Iris), מִן הַצְּמָחִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (אהלות ח א). בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל אִירוּסִים הַגְּדֵלִים בַּר וְגַם מִינִים תַּרְבּוּתִיִּים הַמְּשַׁמְּשִׁים לְנוֹי. — [אִירוּסִים]

אירוס

אִירוֹס° ז' [אולי מיוונית: aulos חליל] שֵׁם כְּלִי־זֶמֶר שֶׁהָיָה נָהוּג בִּתְקוּפַת הַתַּלְמוּד (סוטה ט יד). — [אִירוֹס־; אִירוֹסִין]

אירוסין, ראה אֵרוּסִים.   אירוע, ראה אֵרוּעַ.

אֵירוֹפִּי° ת' [מן אֵירוֹפָּה] הַשַּׁיָּךְ לְאֵירוֹפָּה, הַבָּא מֵאֵירוֹפָּה: תַּרְבּוּת אֵירוֹפִּית. מְדִינָה אֵירוֹפִּית. אָדָם אֵירוֹפִּי. — [־פִּית, ־פִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

אִירִידְיוּם° ז' [מיוונית: iris (iridos), קשת הענן, על־שום ריבוי הגוונים של תולדותיו] מַתֶּכֶת לְבָנָה, קָשָׁה מְאֹד וּשְׁבִירָה מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּלָטִינָה. נְקֻדַּת הַתַּכָּה גְּבוֹהָה מְאֹד, לְפִיכָךְ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְהַתְקָנַת מַכְשִׁירִים שֶׁשִּׁמּוּשָׁם בְּטֶמְפֶּרָטוּרוֹת גְּבוֹהוֹת. בְּאִירִידְיוּם מְכַסִּים אֶת קְצוֹת הַצִּפָּרְנַיִם בְּעֵטִים הַנּוֹבְעִים וְכֵן אֶת מִשְׁעֲנֵי הַמַּצְפְּנִים [Iridium], סִימָן כִּימִי Ir, צְפִיפוּת 22.42, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 193.1

אֵירַסְיָה° נ' [אֵירוֹפָּה + אַסְיָה] כִּנּוּי כּוֹלֵל לַיַּבָּשׁוֹת אֵירוֹפָּה וְאַסְיָה.

אירעון, ראה אֵרָעוֹן.

אִירַצְיוֹנָלִי° ת' [לאטינית: irrationalis ללא שכל] 1. שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס בַּשֵּׂכֶל, שֶׁמְּנִיעָיו מִחוּץ לִתְחוּם הַהִגָּיוֹן: תּוֹפָעוֹת אִירַצְיוֹנָלִיּוֹת. 2. (במתימטיקה) מִסְפָּר שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לִהְיוֹת מֻבָּע לֹא בְּמִסְפָּר שָׁלֵם וְלֹא בְּשֶׁבֶר: הַמִּסְפָּר $\sqrt{2}$ (שֹׁרֶשׁ רִבּוּעִי שֶׁל 2) הוּא אִירַצְיוֹנָלִי. — [אִירַצְיוֹנָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— אִי־רַצְיוֹנָלִיּוּת ◊ נ׳ חֹסֶר־הִגָּיוֹן, חֲרִיגָה מִתְּחוּם הַתְּבוּנָה וְהַשֵּׂכֶל, אִי־סְבִירוּת.

אִישׁ ז׳ [מואבית ופיניקית: אש, ובריבוי אשם; ערבית: אִנְס, אִנְסָאן; ארמית: אֱנָשׁ; קרוב אל אֱנוֹשׁ, ממנו הריבוי הרגיל: אֲנָשִׁים; ראה גם ארש] 1, אָדָם, אֱנוֹשׁ, גֶּבֶר, הַזָּכָר בִּבְנֵי־אָדָם: ״אִישׁ אוֹ אִשָּׁה״ (שמות כא כט). 2, בַּעַל לְאִשָּׁה: ״כִּי אָמְרָה... עַתָּה יֶאֱהָבַנִי אִישִׁי״ (בראשית כט לב). ״אִישׁ וְאִשָּׁה, זָכוּ — שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶן, לֹא זָכוּ — אֵשׁ אוֹכַלְתָּן״ (סוטה יז.). 3, הַזָּכָר בְּבַעֲלֵי־הַחַיִּים: ״מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה, אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ״ (בראשית ז ב). 4, גִּבּוֹר, אַמִּיץ: ״הִתְחַזְּקוּ וִהְיִיתֶם לַאֲנָשִׁים״ (שמואל א ד ט). ״הֲלוֹא־אִישׁ אַתָּה וּמִי כָמוֹךָ בְּיִשְׂרָאֵל״ (שמואל א כו טו). 5, מִישֶׁהוּ: ״וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר״ (שמות כא לג). 6, [במשפט שלילה] אַף אֶחָד, שׁוּם אָדָם: ״לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ״ (שמות יב כב). לֹא הָיָה כָּאן אִישׁ. 7*, תֹּאַר כָּבוֹד בִּפְנִיָּה לְאָדָם חָשׁוּב: ״אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל!״ (יומא א ג). אִישִׁי הַמְשׁוֹרֵר! 8, [כנסמך אל שם־מקום] תּוֹשָׁב־, בֶּן־: ״יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם וְאִישׁ יְהוּדָה״ (ישעיה ה ג). ״אַנְשֵׁי טְבֶרְיָא״ (שבת ג ד). — [אִישׁ־, אֲנָשִׁים, אַנְשֵׁי־, גם אִישִׁים, אִישֵׁי־]

— אִישׁ אִישׁ, כָּל אֶחָד: ״וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ״ (במדבר ד יט).

— אִישׁ אֶת־ (אֶל־, עִם־ וְכוּ׳) רֵעֵהוּ (אָחִיו, עֲמִיתוֹ), זֶה אֶת (אֶל־, עִם־ וְכוּ׳) זֶה (הרבה במקרא ובספרות).

— אִישׁ־אֲדָמָה, אִכָּר, חַקְלַאי: ״וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה, וַיִּטַּע כָּרֶם״ (בראשית ט כ).

— אִישׁ־אֲוִיר °, כִּנּוּי לְמִי שֶׁאֵינוֹ יַצִּיב בַּעֲסוּקָיו וּבְפַרְנָסָתוֹ: ״הָיָה ׳אִישׁ הָאֲוִיר׳ — פַּרְנָסָה קְבוּעָה אֵין לוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 40).

— אִישׁ־אָוֶן (ישעיה נה ז), רָשָׁע, נוֹכֵל.

— אִישׁ־אֵימוֹת °, אָדָם בַּעַל הַבָּעָה קוֹדֶרֶת וּמְאַיֶּמֶת, הַמַּטִּיל אֵימָה עַל הַכֹּל: ״אִישׁ הָאֵימוֹת וְזַעַם הָעַפְעַפַּיִם״ (ביאליק, מגילת ה).

— אִישׁ־אֱלֹהִים, אָדָם קָדוֹשׁ, נָבִיא: ״וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (דברים לג א).

— אִישׁ־אֱמוּנוֹת (משלי כח כ), אִישׁ־אֱמוּנִים (משלי כ ו), אָדָם נֶאֱמָן, שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עַל יָשְׁרוֹ.

— אִישׁ־אֱמֶת, אָדָם יָשָׁר וְנֶאֱמָן: ״אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע״ (שמות יח כא). ״פִּשְׁרוֹ עַל אַנְשֵׁי הָאֱמֶת עוֹשֵׂי הַתּוֹרָה״ (מגילת פשר חבקוק ז 10).

— אִישׁ־אַף, כַּעֲסָן, רַגְזָן: ״אִישׁ־אַף יְגָרֶה מָדוֹן״ (משלי כט כב).

— אִישׁ־הָאֶשְׁכּוֹלוֹת* [על־פי סוטה ט ט: ״משמת יוסי בן יועזר... ויוסי בן יוחנן... בטלו האשכולות״, וכן על־פי הדרש בשיר השירים רבה א יד: ״איש שהכול בו״] כִּנּוּי לְאָדָם בָּקִי בְּעַנְפֵי מַדָּע שׁוֹנִים, ״אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִיסְט״.

— אִישׁ־בִּין ÷, אָדָם חָכָם וְנָבוֹן: ״אִישׁ בִּין אֲשֶׁר בְּקֶרֶב תְּבוּנוֹת יֶחְשֹׂף״ (אבן־מועלם, על־פי שירמן א 542).

— אִישׁ־בֵּינַיִם, 1, גִּבּוֹר נִבְחָר מִתּוֹךְ מַחֲנֶה הַיּוֹצֵא לְדוּ־קְרָב נֶגֶד נִבְחַר הָאוֹיֵב: ״וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים״ (שמואל א יז ד). 2 °, אָדָם נֵיטְרָלִי הַנִּמְצָא בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת מִתְנַגְּדִים, וְהוּא מְמַלֵּא תַּפְקִיד שֶׁל מְתַוֵּךְ בֵּינֵיהֶם: ״לוּ רַק יֵשׁ בֵּינֵינוּ ׳אַנְשֵׁי בֵּינַיִם׳... אֲשֶׁר יַעַמְדוּ בְּתוֹךְ בֵּין שְׁנֵי הַמַּחֲנוֹת וְיֵדְעוּ לְדַבֵּר בְּנַחַת וְסַבְלָנוּת לְאִישׁ וְאִישׁ כִּלְשׁוֹנוֹ וְכִלְבָבוֹ״ (אחד העם, מג). ״לֹא אֲבָה עוֹד הֱיוֹת... אִישׁ־בֵּינַיִם בֵּין אֱלֹהִים לְבֵין אָדָם״ (למדן, במעלה כד). 3 ° [במסחר] סַרְסוּר, מְתַוֵּךְ בֵּין הַקּוֹנֶה לַמּוֹכֵר: ״לוּלֵא רַבּוּ הַקּוֹנִים... לֹא הָיוּ גַּם אַנְשֵׁי־הַבֵּינַיִם פָּרִים וְשׁוֹרְצִים בְּמִדָּה כָּזוֹ״ (אחד העם, כז).

— אִישׁ־בְּלִיַּעַל (שמואל ב טז ז), נָבָל, רָשָׁע.

— אִישׁ־בַּרְזֶל °, כִּנּוּי לְאָדָם תַּקִּיף וְחָזָק בְּאָפְיוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וִתּוּרִים וּנְסִיגוֹת: ״אוּסִישְׁקִין, אִישׁ־הַבַּרְזֶל שֶׁל הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית״ (ברקוביץ, הראשונים רפד).

— אִישׁ־בְּשׂוֹרָה, מְבַשֵּׂר טוֹבוֹת, מֵבִיא בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת: ״לֹא אִישׁ בְּשֹׂרָה אַתָּה הַיּוֹם הַזֶּה וּבִשַּׂרְתָּ בְּיוֹם אַחֵר״ (שמואל ב יח כ).

— אִישׁ־דְּבָרִים, 1, דַּבְּרָן, יוֹדֵעַ לְדַבֵּר נָאֶה: ״לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי... כִּי כְבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי״ (שמות ד י). 2, מִי שֶׁכֹּחוֹ בַּפֶּה, וְלֹא בְּמַעֲשֶׂה: ״לֹא חֲכָמִים בְּיוֹתֵר וְלֹא אִישׁ־דְּבָרִים״ (מנדלי מו״ס, צב). ״בַּעַל הָעֲגָלָה לֹא אִישׁ־דְּבָרִים הוּא, שׁוֹמֵעַ וּמַחֲרִישׁ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רלה).

— אִישׁ־דָּמִים, רוֹצֵחַ, שׁוֹפֵךְ דָּם: ״צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים״ (שמואל ב טז ז).

— אִישׁ־דַּעַת (משלי כד ה), בַּעַל־דֵּעָה, חָכָם.

— אִישׁ־הֲפָכִים °, הֲפַכְפַּךְ, בַּעַל תְּכוּנוֹת מְנֻגָּדוֹת: ״אָכֵן אִישׁ הֲפָכִים רַבִּים הָיָה״ (ביאליק, הבחור מפאדובה).

— אִישׁ־הֲתוּלִים °, לֵיצָן, בַּדְּחָן: ״וְאִישׁ הֲתוּלִים מַצְהִיל לֵב שׁוֹמְעָיו״ (ביאליק, תר׳ קישוט רכס).

— אִישׁ־שֶׁל־זָהָב °, כִּנּוּי לְבַעַל לֵב טוֹב, חַנּוּן וְרַחוּם: ״אֲנָשִׁים אֵלּוּ אֲנָשִׁים טוֹבִים הֵם, אֲנָשִׁים שֶׁל זָהָב הֵם״ (עגנון, כלה קפח).

— אִישׁ־זַעַם °, כַּעֲסָן וְרַגְזָן: ״וְחָרְדוּ אַנְשֵׁי הַזַּעַם מִפְּנֵי מַבָּטוֹ״ (ביאליק, מגילת ח).

— אִישׁ־זְרוֹעַ (איוב כב ח), תַּקִּיף, אַלָּם, בַּעַל־אֶגְרוֹף.

— אִישׁ־חַיִל (בראשית מז ו), בֶּן־חַיִל, גִּבּוֹר.

— אִישׁ־חֵמָה, אִישׁ־חֵמוֹת, אָדָם שֶׁהוּא נוֹחַ לִכְעֹס, כַּעֲסָן: ״אִישׁ חֵמָה יְגָרֶה מָדוֹן״ (משלי טו יח). ״אַל־תִּתְרַע אֶת־בַּעַל אָף וְאֶת־אִישׁ חֵמוֹת לֹא תָבוֹא״ (משלי כב כד).

— אִישׁ־חֲמוּדוֹת (דניאל י יא), אָדָם נֶחְמָד וְחָבִיב עַל כָּל רוֹאָיו.

— אִישׁ־חֶסֶד, נָדִיב, עוֹשֶׂה צְדָקָה וָחֶסֶד: ״הַצַּדִּיק אָבָד... וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים״ (ישעיה נז א). ״אַנְשֵׁי חֶסֶד, אִמְרוּ לִי״ (ביאליק, גדי גדיי).

— אִישׁ־חֶרְמוֹ, ראה א׳ חֵרֶם.

— אִישׁ־כָּזָב, 1, שַׁקְרָן, דּוֹבֵר כְּזָבִים: ״וְטוֹב רָשׁ מֵאִישׁ כָּזָב״ (משלי יט כב). 2, כִּנּוּי לְכֹהֵן ׳הָרָשָׁע׳ בְּפִי בְּנֵי ׳כַּת הַיַּחַד׳ (פשר חבקוק ב 1־2).

— אִישׁ־לֵבָב, בַּעַל רֶגֶשׁ, הַמֵּבִין לְצָרוֹת הַזּוּלַת: ״לָכֵן אַנְשֵׁי לֵבָב שִׁמְעוּ לִי״ (איוב לד י).

— אִישׁ־לָשׁוֹן, מַלְשִׁין, הוֹלֵךְ רָכִיל: ״אִישׁ לָשׁוֹן בַּל־יִכּוֹן בָּאָרֶץ״ (תהלים קמ יב).

— אִישׁ־מִדָּה (־מִדּוֹת), 1, גְּבַהּ־קוֹמָה, עֲנָק: ״וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת״ (במדבר יג לב). 2 ° [בהשאלה] אָדָם מְצֻיָּן בְּמִדּוֹתָיו אוֹ בְּמַעֲשָׂיו: ״בַּעֲלֵי תּוֹרָה וְאַנְשֵׁי מִדּוֹת״ (עגנון, כלה קנה).

— אִישׁ־מָדוֹן, אָדָם הַנִּמְצָא בְּרִיב עִם אֲחֵרִים, מִי שֶׁמִּסְתַּכְסֵךְ עִם הַבְּרִיּוֹת: "אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ" (ירמיהו טו י).

— אִישׁ־מוֹפֵת, 1, אָדָם הַמְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה וּמוֹפֵת לַאֲחֵרִים (בִּתְכוּנוֹתָיו, בְּמַעֲשָׂיו, בְּאֹרַח־חַיָּיו): "כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה" (זכריה ג ח). 2 ° עוֹשֵׂה־נִפְלָאוֹת: "וַתִּשְׁאַל גַּם בְּבַעֲלֵי־שֵׁם גַּם בְּאַנְשֵׁי מוֹפֵת – וְאֵין עוֹזֵר לָהּ" (מגדלי מו"ס, כד).

— אִישׁ־מָוֶת, בֶּן־מָוֶת, אָדָם שֶׁנִּגְזַר דִּינוֹ לְמִיתָה: "כִּי לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יט כט).

— אִישׁ־מַכְאוֹבוֹת, אָדָם חוֹלָנִי, בַּעַל יִסּוּרִים: "אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי" (ישעיה נג ג). "תִּמְצָא אֶת לְשַׁד חַיֵּיהֶם וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם לְאַנְשֵׁי מַכְאוֹבוֹת וִידוּעֵי־חֹלִי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכב).

— אִישׁ־מִלְחָמָה, לוֹחֵם, מְנֻסֶּה בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב: "וְהוּא (גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי) אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו" (שמואל א יז לג).

— אִישׁ־מַעֲשֶׂה*, 1 ° אָדָם פָּעִיל, רַב פְּעָלִים, בַּעַל חוּשׁ מַעֲשִׂי: "אֵינוֹ אִישׁ דְּבָרִים, הוּא אוּלַי אֵינוֹ גַּם אִישׁ־מַעֲשֶׂה בְּיוֹתֵר" (ברנר, א 245). 2 *, מִצְטַיֵּן בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים: "הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲשֶׂה" (סוכה ה ד).

— אִישׁ־עֲסָקִים °, עוֹסֵק בְּמִסְחָר, סוֹחֵר.

— אִישׁ־סוֹדוֹ ° [על־פי איוב יט יט: מְתֵי סוֹדִי] מְקֹרָב אֵלָיו, יְדִידוֹ הָאִינְטִימִי: "גַּם מְשׂוֹנְאָיו גַּם מֵאַנְשֵׁי סוֹדוֹ... הִתְרַחֵק" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לב).

— אִישׁ עֵצָה [על־פי תהלים קיט כד] נְבוֹן דָּבָר, חָכָם וּמֵבִין: "מִשֶּׁמֵּת ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בָּטְלוּ אַנְשֵׁי עֵצָה וּמַחֲשָׁבָה" (תוספתא סוטה טו ג).

— אִישׁ־עֵט °, כִּנּוּי לְכַתָּב בְּעִתּוֹן, מוֹשֵׁךְ בְּשֵׁבֶט סוֹפְרִים: "תֵּאוֹרִיּוֹת שֶׁאַנְשֵׁי־עֵט וְאַנְשֵׁי־שְׂפָתַיִם מְסֻגָּלִים בְּכָל עֵת לְהַעֲלוֹת" (פיכמן, קצו).

— אִישׁ עִתִּי, 1, שָׁלִיחַ מְיֻחָד: "וְשִׁלַּח (אֶת הַשָּׂעִיר) בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה" (ויקרא טז כא). 2 °, כּוֹתֵב בְּעִתּוֹן, כַּתָּב: "יוֹתֵר שֶׁהוּא חוֹקֵר קַדְמוֹנִיּוֹת הוּא אִישׁ עִתִּי, מְקֹרָב לְכָל הָרֶפּוֹרְטֶרִים" (סוקולוב, במראות 251). "שֶׁעַל כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם מוֹצְאִים שָׁם (בָּעִתּוֹן) אִישׁ עִתִּי שֶׁמְּגַלֶּה דַּעְתּוֹ עָלָיו" (עגנון, עד הנה צד).

— אִישׁ־צָבָא (במדבר לא כא), חַיָּל, אִישׁ מִלְחָמָה.

— אִישׁ־שֶׁל־צוּרָה*, אָדָם בַּעַל הַדְרַת פָּנִים, נְשׂוּא־פָנִים: "בְּנֵי אָדָם הַלָּלוּ אֲנָשִׁים שֶׁל צוּרָה הֵם" (מועד קטן ט.).

— אִישׁ־צֶמַח °, אָדָם שֶׁצָּמַח וְעָלָה מִתּוֹךְ סְבִיבָתוֹ: "טוֹבִיָּה הַחוֹלֵב אִישׁ־צֶמַח מִצְּמָחֵי עַמּוֹ" (ברקוביץ, הראשונים רמב).

— אִישׁ־הַצַּמֶּרֶת °, אָדָם מִן הַמַּנְהִיגוּת הָעֶלְיוֹנָה (בְּמִפְלָגָה, בִּפְקִידוּת הַמֶּמְשָׁלָה וְכַדּוֹמֶה).

— אִישׁ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים*, אָדָם קָדוֹשׁ מְאֹד, שֶׁהִקְדִּישׁ אֶת חַיָּיו לַתּוֹרָה בִּלְבַד וּפֵרַשׁ מִן הַחֻלִּין שֶׁבְּחַיֵּי־הַמַּעֲשֶׂה: "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ נַחוּם אִישׁ קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים? שֶׁלֹּא הִבִּיט בְּצוּרַת מַטְבֵּעַ מִיָּמָיו" (ירושלמי מגילה עד א).

— אִישׁ־הַקְּצָווֹת °, קִיצוֹנִי בְּדֵעוֹתָיו, קַנַּאי: "הַנָּבִיא הוּא אִישׁ הַקְּצָווֹת, מְצֻמְצָם הוּא דַּעְתּוֹ וְלִבּוֹ בָּאִידֵאָל שֶׁלּוֹ" (אחד העם שמג).

— אִישׁ־רוּחַ, 1, נָבִיא, בַּעַל חָזוֹן: "אֱוִיל הַנָּבִיא, מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ" (הושע ט ז). 2 °, אָדָם הָעוֹסֵק בִּדְבָרִים עִיּוּנִיִּים־רוּחָנִיִּים – בַּתּוֹרָה, בַּמַּדָּע, בַּמֶּחְקָר, בַּסִּפְרוּת וְכַדּוֹמֶה.

— אִישׁ־רִיב, אָדָם הַשָּׁרוּי בְּרִיב עִם אֲחֵרִים: "אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל הָאָרֶץ" (ירמיה טו י).

— אִישׁ רְמִיָּה*, רַמַּאי, בֶּן־בְּלִיַּעַל: "אַל יִתְעָרֵב הוֹנָם עִם הוֹן אַנְשֵׁי־הָרְמִיָּה" (מגילת הסרכים ט 8).

— אִישׁ־רֵעִים (משלי יח כד), אוֹהֵב חֶבְרָה, מְעֹרָב עִם הַבְּרִיּוֹת: "אִישׁ־רֵעִים הוּא וְאוֹהֵב לְהַרְבּוֹת שִׂיחָה עִם כָּל אָדָם" (ברקוביץ, תר׳ חיי שמד).

— אִישׁ־הַשּׁוּק °, אָדָם פָּשׁוּט וְהָמוֹנִי: "לֹא אִישׁ הַשּׁוּק אַבְרָהָם כְּלִי־זֶמֶר, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הַמּוּסִיקָה הַנִּשְׂגָּבָה... קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהּ" (ברקוביץ, תר׳ חיי תמו).

— אִישׁ־שַׁחַץ*, שַׁחְצָן, עַז־פָּנִים, יָהִיר: "אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם אַנְשֵׁי שַׁחַץ הָיוּ" (שבת סב:).

— אִישׁ־שִׂיחַ (שִׂיחָה) °, בֶּן־שִׂיחָה, אָדָם שֶׁמְּשׂוֹחֲחִים אִתּוֹ: "כְּלוֹחֵשׁ דְּבָרוֹ לְאֹזֶן אִישׁ־שִׂיחוֹ" (בורלא, עקביה 216). "אֲנִי מַאֲמִין שֶׁלְּפָנַי יוֹשֵׁב אִישׁ־שִׂיחַ וַאֲנִי מְשׂוֹחֵחַ אִתּוֹ" (ברגמן, מדע ואמונה 85).

— אִישׁ־שֵׂכֶל *, חָכָם, נָבוֹן: "וְהַנְהָגַת כָּל אִישׁ־שֵׂכֶל אֶת נַפְשׁוֹ בַּחֲסִימַת תַּאֲוָתוֹ מִן הַמַּאֲכָל" (חובות הלבבות, הפרישות א).

— אִישׁ שְׁלוֹמוֹ, ראה להלן — אַנְשֵׁי שְׁלוֹמוֹ.

— אִישׁ־שֵׁם, בַּעַל שֵׁם נוֹדָע, מְפֻרְסָם לִתְהִלָּה: "הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם, אַנְשֵׁי הַשֵּׁם" (בראשית ו ד). סוֹפְרִים וְאַנְשֵׁי־שֵׁם.

— אִישׁ־שְׂפָתַיִם °, בַּעַל לָשׁוֹן, אִישׁ־דְּבָרִים: "תֵּאוֹרִיּוֹת שֶׁאַנְשֵׁי־עֵט וְאַנְשֵׁי־שְׂפָתַיִם מְסֻגָּלִים בְּכָל עֵת לְהַעֲלוֹת" (פיכמן, קצו).

— אִישׁ־שְׂרָרָה °, פָּקִיד בָּכִיר בַּמֶּמְשָׁלָה: "עַל שְׁאָר אַנְשֵׁי־הַשְּׂרָרָה לֹא נָתַתִּי אֶת דַּעְתִּי" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 213).

— אִישׁ־תְּבוּנוֹת (משלי יא יב), אָדָם חָכָם וְנָבוֹן.

— אִישׁ־תַּהְפֻּכוֹת (משלי טז כח), הַסַּכְסְכָן, מְשַׁנֶּה דֵּעוֹתָיו מִדֵּי פַּעַם.

— אִישׁ־תְּכָכִים (משלי כט יג), סַכְסְכָן, נִרְגָּן, מִי שֶׁגּוֹרֵם קְטָטוֹת.

— אִישִׁים, 1, אֲנָשִׁים: "אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא" (משלי ח ד). 2 °, אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים: אִישִׁים בַּתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית. אִישֵׁי הַמְּדִינָה וְשָׂרֶיהָ.

— חֲדַל־אִישִׁים, אָדָם פְּחוּת־עֵרֶךְ, חָלוּשׁ: "נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים" (ישעיה נג ג). [ראה עוד ערך חָדֵל]

— אַנְשֵׁי־בְרֵאשִׁית °, כִּנּוּי לַחֲלוּצִים, לָרִאשׁוֹנִים לְמִפְעַל חֲלוּצִי רַב־ מְמַדִּים: "אַנְשֵׁי בְרֵאשִׁית" (שמאלי, אנשי בראשית).

— אַנְשֵׁי הַיַּחַד* (מגלת הסרכים ט 19), אַנְשֵׁי הַסֶּרֶךְ* (מגילת בני אור ז 10), כִּנּוּיִים לְמַעֲמָד מְסֻיָּם בֵּין בְּנֵי הַכַּת מִמִּדְבַּר יְהוּדָה בִּתְקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי [ראה גם הערכים יַחַד, סֶרֶךְ]

— אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה* (אבות א א), כְּנֵסִיָּה שֶׁל זְקֵנִים וּגְדוֹלֵי־ הַתּוֹרָה שֶׁהֵקִים עֶזְרָא הַסּוֹפֵר בִּתְחִלַּת יְמֵי בַּיִת שֵׁנִי.

— אַנְשֵׁי־שְׁלוֹמוֹ, יְדִידָיו, מְקֹרָבָיו: "הִסִּיתוּךְ וְיָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ" (ירמיה לח כב). "מֵאַנְשֵׁי־שְׁלוֹמֵנוּ לֹא נָפַל וְלֹא נֶעְדַּר אִישׁ־

(ביאליק, איגרות ב א). "כַּמָּה פְּעָמִים עוֹרְרוּנִי יְדִידַי וְאַנְשֵׁי־שְׁלוֹמִי" (ברקוביץ, תר׳ חיי ט).

— אֲנָשִׁים אַחִים (בראשית יג ח), קְרוֹבִים וִידִידִים.

איש [מן אִישׁ]

~ פִּע׳ **אִיֵּשׁ°** פ״י הִצִּיב אֲנָשִׁים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם לְמִלּוּי תַּפְקִיד: הַמְפַקֵּד אִיֵּשׁ אֶת הָעֶמְדָּה הַצְּבָאִית. נְצִיגֵי הַמִּפְלָגוֹת אִיְּשׁוּ אֶת וַעֲדוֹת הַקַּלְפִּי בְּיוֹם הַבְּחִירוֹת. — [לְאַיֵּשׁ, מְאַיֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻיַּשׁ°**, הֻצְּבוּ בּוֹ אֲנָשִׁים לְמִלּוּי תַּפְקִיד מְסֻיָּם: הָעֶמְדָּה אֻיְּשָׁה. שִׁגּוּר טִילִים מְאֻיָּשִׁים לֶחָלָל. — [מְאֻיָּשׁ, יְאֻיַּשׁ]

אֵישֶׁהוּ° תה״פ [אֵי + שֶׁהוּא] בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: "נִמְצָא בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י לֹא בְּפָרָשַׁת מְרַגְּלִים, אֶלָּא אֵישֶׁהוּ בְּפֵרוּשׁוֹ לִתְהִלִּים" (אבינרי, היכל רש״י ד קנו).

אישום, ראה אִשּׁוּם.

א. **אִישׁוֹן** ז׳ [אולי מן אִישׁ] 1, הַפֶּתַח הֶעָגֹל בְּמֶרְכַּז הַקַּשְׁתִּית שֶׁבְּגַלְגַּל־הָעַיִן, שֶׁבְּעַדוֹ חוֹדְרוֹת קַרְנֵי הָאוֹר אֶל הָרִשְׁתִּית: "יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ" (דברים לב י). "וּבְתוֹךְ עֵינֶיהָ הָיוּ מְרַקְּדִים אִישׁוֹנֶיהָ וְהֵם הָיוּ חַכְלִילִיִּים מִיַּיִן" (עגנון, כפות שכט). 2°, מֶרְכַּז מַטָּרָה, "בּוּל". 3° [בלשון חיבה או זלזול] אִישׁ קָטָן, בַּעַל קָטָן: "תַּעֲמֹד הַגְּבֶרֶת... וְתִפְרֹס בִּדְפוּס אֶת כָּל פִּתְקוֹת כְּבָסֶיהָ, שֶׁרָשׁוּם בָּהֶן כַּמָּה כֻּתֳּנוֹת וְחָזִיּוֹת נְקִיּוֹת לָבַשׁ אִישׁוֹנָהּ הַיָּקָר בִּמְרוּצַת הַשָּׁנָה" (פרלמן, תר׳ ברנה 63). — [אִישׁוֹן־, אִישׁוֹנִים, ־נֵי־]

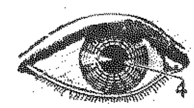

4-אישון העין

אישון 2

— שְׁמָרוֹ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ [על־פי דברים לב י, ראה לעיל], שָׁמַר אוֹתוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה.

— אִישׁוֹן עֵינִי°, כִּנּוּי־חִבָּה לְמִישֶׁהוּ יָקָר: "יִסּוּרִים אֲנִי גּוֹרֵם לְךָ, אִישׁוֹן עֵינַי!" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י). "בַּעֲלִי הַיָּקָר, מַחְמַל נַפְשִׁי וְאִישׁוֹן עֵינַי" (ברקוביץ, תר׳ מנחם מב).

ב. **אִישׁוֹן** ז׳ [צורת־משנה של אֱשׁוּן] אֱשׁוּן, זְמַן קָצוּב [רווח רק בצירוף:]

— בְּאִישׁוֹן לַיְלָה (משלי ז ט), בִּזְמַן הַלַּיְלָה, בְּעֶצֶם הַלַּיְלָה.

אישור, ראה אִשּׁוּר.

א. **אִישׁוּת*** נ׳ [מן אִישׁ] קִשְׁרֵי נִשּׂוּאִים, יַחֲסֵי אִישׁ וְאִשָּׁה הַנִּכְנָסִים בִּבְרִית הַנִּשּׂוּאִים: "אִישׁוּת דֶּרֶךְ חַתְנוּת" (עבודה זרה לו:). "שַׁחֲיֵי הָאִישׁוּת אֵינָם סוֹבְלִים כְּפִיַּת הַלֵּב" (אחד העם, שעה). דִּינֵי אִישׁוּת.

ב. **אִישׁוּת*** נ׳ (מועד קטן א ד), ראה אֲשׁוּת*.

אִישִׁי^ ת׳ [מן אִישׁ] 1^, פְּרָטִי, הַשַּׁיָּךְ לְאִישׁ אֶחָד בִּלְבָד: "מֵאֵלּוּ הָעִנְיָנִים הָאִישִׁיִּים, רָצָה לוֹמַר: הַפְּרָטִיִּים" (מורה נבוכים ג טז). 2°, הַשַּׁיָּךְ לְיָחִיד, אִינְדִּיבִידוּאָלִי: "אֶמְצָעֶיהָ — הַחִנּוּךְ הָאִישִׁי, הַחֶבְרָתִי וְהַלְּאֻמִּי" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אִישִׁית, אִישִׁיִּים, ־יוֹת]

— אִישִׁית° תה״פ בְּאֹפֶן אִישִׁי°, הוּא עַצְמוֹ: הַנָּשִׂיא פָּנָה אִישִׁית אֶל הָעָם לְהִתְנַדֵּב לְמִבְצַע חִסּוּל הַבַּעֲרוּת.

אִישִׁיאָס* ז׳ רְאֵה נָשִׁית°.

אִישִׁיּוּת° נ׳ [מן אִישׁ] 1, כְּלַל הַתְּכוּנוֹת שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא נִבְדָּל בָּהֶן מֵאֲחֵרִים: אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּלֵּית בְּהוֹפָעָתוֹ, בְּשִׂיחָתוֹ, בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ בַּחֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה. "אוֹר חַיָּיו וְאִישִׁיּוּתוֹ וְיִצְרֵי רוּחוֹ" (ביאליק, הבחור מפאדובה). 2, אִישׁ נִכְבָּד, אָדָם חָשׁוּב. — [אִישִׁיּוּת־; בריבוי: אִישִׁיּוֹת או אִישִׁים]

— בַּעַל־אִישִׁיּוּת°, מִתְבַּלֵּט בִּתְכוּנוֹתָיו, בְּמִדּוֹתָיו וּבְהוֹפָעָתוֹ.

— אִישִׁיּוּת מְפֻקְפֶּקֶת°, אָדָם חָשׁוּד בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ.

— אִישִׁיּוּת מִשְׁפָּטִית°, אִישִׁיּוּת יוּרִידִית°, מוֹסָד רָשׁוּם לְפִי הַחֹק וְהוּא בַּעַל זְכֻיּוֹת וְחוֹבוֹת כְּמוֹ אָדָם פְּרָטִי — לִתְבֹּעַ וּלְהִתָּבַע לַדִּין, לְנַהֵל עֲסָקִים וְכַדּוֹמֶה.

אִישִׁיּוּתִי° ת׳ [מן אִישִׁיּוּת] שֶׁל הָאִישִׁיּוּת: פְּסִיכוֹלוֹגְיָה אִישִׁיּוּתִית. — [אִישִׁיּוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אִישִׁיּוּתָנוּת° נ׳ [מן אִישִׁיּוּת] פֶּרְסוֹנָלִיזְם, הַהַשְׁקָפָה הַפִּילוֹסוֹפִית הַקּוֹבַעַת אֶת אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם כַּמַּטָּרָה הַמּוּסָרִית הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר.

אֵישָׁם° תה״פ [אֵי + שָׁם] בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא, בְּאֶחָד הַמְּקוֹמוֹת: "אֵישָׁם סָגְרוּ עָלָיו מִכָּל הָעֲבָרִים" (אבידן, משהו 40).

אישפות, ראה אַשְׁפּוֹת. **אישקוקה**, ראה אַשְׁקוּקָה.

אִישַׁר*, **אִיישַׁר** מ״ק [ארמית: בניין אַפְעֵל מן אשר חזק] יִישַׁר כֹּחֲךָ! הַצְלַח! "מִכָּאן שֶׁאָסוּר לוֹמַר לְחוֹרְשֵׁי שְׁבִיעִית: אִישַׁר!" (ירושלמי שביעית לה ב).

אית [מן ב. אוֹת]

~ פִּע׳ **אִיֵּת°** פ״י רָשַׁם כָּל אוֹת לְחוּד, פֵּרֵק מִלִּים לְאוֹתִיּוֹתֵיהֶן: "וְאוֹת אַחַר אוֹת הוּא אִיֵּת לִי הַצָּר" (ש׳ שלום, חי 47). הַתַּלְמִידִים נִדְרְשׁוּ לְאַיֵּת אֶת הַמִּלִּים שֶׁכָּתְבוּ. — [לְאַיֵּת אֶת־; אִיַּתִּי, מְאַיֵּת, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻיַּת°**, פֹּרַק לְאוֹתִיּוֹתָיו: הַמִּבְדָּק אֻיַּת לְלֹא טָעוּת. — [מְאֻיָּת, יְאֻיַּת]

אִיתָא* תה״פ [ארמית] יֵשׁ, נִמְצָא, הֶפֶךְ מִן "לֵיתָא" (אֵין): "וְאִלּוּ מַעֲשֵׂר בְּמַאֲכַל אָדָם — אִיתָא, בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה — לֵיתָא" (שבת סח.). "הִנֵּה אִיתָא בַּגְּמָרָא: אוֹרֵחַ טוֹב מַה הוּא אוֹמֵר?" (עגנון, אלו פס).

איתגליא, ראה אִתְגַּלְיָא.

אִיתוֹן ז׳ [מן: א. אתא בא] מָבוֹא, כְּנִיסָה לְהֵיכָל (יחזקאל מ טו). — [אִיתוֹן־, אִיתוֹנִים, אִיתוֹנֵי־]

איתור, ראה אִתּוּר. **איתות**, ראה אִתּוּת. **איתכסיא**, ראה אִתְכַּסְיָא.

אִיתְּמַר* פ״ע [ארמית, בניין אִתְפְּעֵל מן אמר] נֶאֱמַר [מונח רווח בתלמוד לפני הבאת מובאה מדברי אמוראים]: "אִיתְּמַר: עֵד זוֹמֵם, אַבַּיֵּי אָמַר: לְמַפְרֵעַ הוּא נִפְסָל, וְרָבָא אָמַר וְכוּ׳" (סנהדרין כז:). "וַהֲרֵי אִיתְּמַר: גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה מִן הָעוֹשֶׂה" (בורלא, כיסופים 159).

אֵיתָן ת׳ [אולי מן יתן; ערבית: וַתַּנַ זרם ללא הפסק; ראה להלן "נַחַל אֵיתָן"] חָזָק, מוּצָק: "גּוֹי אֵיתָן הוּא" (ירמיה ה טו). "אִישׁ שֶׁמַּצָּבוֹ אֵיתָן וְעוֹמֵד הָכֵן עַל הַקַּרְקַע" (ביאליק, אריה ב). יְסוֹד אֵיתָן. — [אֵיתָנָה, אֵיתָנִים, אֵיתָנוֹת]

— אֵיתְנֵי־אֶרֶץ°, תַּקִּיפִים וְנִכְבָּדִים: "שֶׁלֹּא הָיָה מֵאֵיתְנֵי אֶרֶץ וּבֵין נְגִידֵי הָעָם לֹא יַכִּירוּהוּ מְקוֹמוֹ" (עגנון, אלו סא).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— **אֵיתָנֵי־הַטֶּבַע**°, כֹּחוֹת־הַטֶּבַע הַגְּדוֹלִים, בַּעֲלֵי כֹּחַ־הֶרֶס עָצוּם, כְּגוֹן: סְעָרוֹת, רְעָשִׁים, שִׁטְפוֹנוֹת.

— **אֵיתָנֵי־עוֹלָם*** (ראש השנה יא.), כִּנּוּי־כָּבוֹד לִשְׁלֹשֶׁת אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

— **יֶרַח הָאֵיתָנִים** (מלכים א ח ב), כִּנּוּי לְחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי.

— **נַחַל אֵיתָן**, 1, נַחַל שֶׁגְּדוֹתָיו זְקוּפוֹת וַאֲפִיקוֹ זָרוּעַ אֲבָנִים וּסְלָעִים (דברים כא ד). 2°, נַחַל שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה [להבדיל מן "נחל אכזב"]

— **בְּאֵיתָן**, בְּחֹזֶק, בְּאֹפֶן יַצִּיב: "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ" (בראשית מט כד). "וּפִשֵּׂק רַגְלָיו לְשֵׁם עֲמִידָה בְּאֵיתָן" (שנהר, ב 179).

— **שָׁב לְאֵיתָנוֹ, חָזַר לְאֵיתָנוֹ***, 1, שָׁב לְמַצָּבוֹ הָרָגִיל: "וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ" (שמות יד כז). 2* [בהשאלה] הֶחֱלִים הַבְרִיא: "שֶׁקֹּדֶם צַד שְׂמֹאל לְצַד יָמִין וְחָזַר לְאֵיתָנוֹ" (נידה מח:) הַמַּבְרִיא יָשַׁב בְּבֵית־הַבְרָאָה עַד אֲשֶׁר שָׁב לְאֵיתָנוֹ.

— **הוּא אֵיתָן בְּדַעְתּוֹ**°, הוּא עוֹמֵד בְּתָקְפּוֹ עַל שֶׁלּוֹ, אֵינוֹ זָז מִדַּעְתּוֹ.

אֵיתָ"ן, סִימָן לְאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ הַבָּאוֹת לִפְנֵי הַשֹּׁרֶשׁ בִּזְמַן עָתִיד: אֶכְתֹּב, יִכְתֹּב, תִּכְתֹּב, נִכְתֹּב וְכוּ'.

אֵיתָנוּת° נ' [מן אֵיתָן] תֹּקֶף, יַצִּיבוּת, חֹזֶק: "אֵיתָנוּת זוֹ נָטַע בָּהּ... בְּנִיבוֹ הַפָּשׁוּט בְּנִיב עָם" (פיכמן, רסג). "הָיְתָה אֵיתָנוּת יְהוּדִית שֶׁכָּל רוּחוֹת הַזַּעַף לֹא יָכְלוּ לָהּ" (קריב, עטרה 27). "שֶׁהָיְתָה בּוֹ מִין אֵיתָנוּת סַרְבָנִית וּמַרְדָנִית" (ליסיצקי, תולדות 155). — [אֵיתָנוּת־]

איתערותא, ראה אִתְעָרוּתָא. **איתרע**, ראה אִתְרַע.

אַךְ מ"ח 1, אֲבָל, אוּלָם: "וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה, אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר" (שמואל א כ לט). 2, רַק, בִּלְבַד: "וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם" (שמות י יז). "וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה" (בראשית ז כג). 3, עַתָּה זֶה, תֵּיכֶף לְ־: "וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב... וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא" (בראשית כז ל). 4, אָכֵן, אָמְנָם כֵּן: "וָאֹמַר: אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד הֵנָּה" (בראשית מד כח).

— **אַךְ וְרַק**° [ליתר הדגשה], רַק זֶה בִּלְבַד: "גּשׁוּם זֶה הָיָה תָּלוּי אַךְ וְרַק בְּהַשִּׁלְטוֹן" (סוקולוב, אישים 157). עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת אַךְ וְרַק כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתָ!

— **אַכִּין וְרַקִּין מִעוּטִין*** (ירושלמי ברכות יד ב), הַמִּלִּים "אַךְ" וְ"רַק" שֶׁבַּמִּקְרָא נִדְרָשׁוֹת עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל כְּבָאוֹת לְמַעֵט, לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל פְּרָטִים שֶׁאֵינָם דּוֹמִים לַדְּבָרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ לְאַחַר "אַךְ" וְ"רַק".

א"כ ר"ת 1, אִם כֵּן. 2, אַחַר־כָּךְ.

אָכָא*, ראה אִיכָּא*.

אֲכָ"א° ר"ת אֲנַף כֹּחַ־אָדָם.

אַכָּדִית° נ' [על שם העיר הקדומה אַכַּד בארץ שנער, בראשית י י] הַלָּשׁוֹן הַשֵּׁמִית, מִן הַקְּדוּמוֹת בְּיוֹתֵר, שֶׁהָיְתָה מְדֻבֶּרֶת בִּימֵי־קֶדֶם בְּאַשּׁוּר וּבְבָבֶל לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּכְּחָה הַלָּשׁוֹן הַשּׁוּמֶרִית.

אָכוּל˚ ת' [מן אכל, אָכַל] 1˚, נֶאֱכַל, שֶׁהָיָה לְמַאֲכָל: "וְהָיוּ אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְאָכְלֵנוּ — אֲכוּלִים" (הנגיד, דיואן א 22). "וַאֲכוּל הַתּוֹלָעִים שֶׁלְּדֵי יִשְׂחַק לְאֵידְכֶם" (ביאליק, הם מתנערים). 2° [כנסמך: אֲכוּל־] [בהשאלה] מֻכֶּה, תָּקוּף, נִפְגָּע: "אֲכוּלֵי מַשְׂטֵמָה וּמְזֵי קִנְאָה" (ביאליק, ראיתיכם). "רִגְעֵי רְוָחָה, לְנַפְשׁוֹ הַמְעֻנָּה, אֲכוּלַת חֳלִי וָעֶצֶב" (ברקוביץ, הראשונים קפד). "בְּנֵי אָדָם צְעִירִים מְעֻנֵּי־סְפֵקוֹת וַאֲכוּלֵי־פַחַד" (ויסלבסקי, תר' מרד 172). 3° [בלשון־הדיבור, בהקבלה אל "שתוי"] שֶׁכְּבָר אָכַל: הֲרֵינִי כְּבָר אָכוּל וְשָׁתוּי. — [אֲכוּלָה, ־לִים, ־לוֹת]

אִכּוּל*, אִיכּוּל ז' [מן אכל, אִכֵּל] 1*, שְׂרֵפָה, בְּעֵרָה: "אִכּוּל אֵיבָרִים" (ירושלמי ברכות ז ב). 2° [בכימיה] קוֹרוֹזְיָה, הַשְׁחָתוּת (מַתֶּכֶת) עַל־יְדֵי הִתְרַכְּבוּת עִם הַחַמְצָן: הַחֲלֻדָּה הִיא תּוֹצָאָה שֶׁל אִכּוּל הַבַּרְזֶל. 3°, צְרִיכָה, שִׁמּוּשׁ בְּמָזוֹן מְסֻיָּם: אִכּוּל הַיְרָקוֹת בָּאָרֶץ רַב. — [אִכּוּל־]

אכום, ראה אָכֹם.

אִכּוּן°, אִיכּוּן ז' [מן אכן, אִכֵּן] מְצִיאַת מְקוֹמוֹ הַמְדֻיָּק שֶׁל דָּבָר מְבֻקָּשׁ: אִכּוּן מַעֲרַךְ הָאוֹיֵב. — [אִכּוּן־]

אַכְוָן°, אכוון ז' [מן כּוֵּן, הִכְוִין] [בצבא] יְרִי הַגּוֹרֵם מִכְּלֵי־יְרִיָּה כְּדֵי לִבְדֹּק אִם הַכַּוָּנוֹת הֻתְאֲמוּ כָּרָאוּי. — [אַכְוַן־, אַכְוָנִים, ־וְנֵי־]

אִכּוּף˚, אִיכּוּף ז' [מן אכף, אִכֵּף] חֲבִישַׁת בְּהֵמָה בְּאֻכָּף לִרְכִיבָה: "כַּחֲמוֹר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל אִכּוּף" (מדרש הגדול לשמות 61). "עֲדַיִן רְגִילָה הִיא לִרְכֹּב עַל סוּס בְּלֹא אִכּוּף" (עגנון, עד הנה רנט). — [אִכּוּף־]

אָכוּף˚ ת' [מן א. אכף, אָכַף] מֻאְלָץ, אָנוּס, כָּפוּי: "וַאֲנִי לֹא אָנוּס... וְלֹא אָכוּף וְלֹא מֻכְרָח, אֶלָּא בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה" (שטר מימי־הביניים). — [אֲכוּפָה, ־פִים, ־פוֹת]

אַכְזָב תה"ז [מן כזב] 1°, כֹּזֵב, שֶׁאֵין לָתֵת בּוֹ אֵמוּן. 2, כִּנּוּי לִבְאֵר אוֹ לְמַעְיָן שֶׁמֵּימֵיהֶם פָּסְקוּ: "הָיוֹ תִהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב מַיִם לֹא נֶאֱמָנוּ" (ירמיה טו יח). 3°, יֵאוּשׁ, אַכְזָבָה: "אָבְדָן וְאַכְזָב בָּעֵינַיִם" (ש' שלום, שירים שמא). "כָּל אַכְזְבֵי־הֶעָבָר יַעֲלוּ מִנְּשִׁיָּה" (שניאור, שירים רלח). — [אַכְזַב־, אַכְזָבִים, אַכְזְבֵי־]

— **נַחַל אַכְזָב**°, [על־פי ירמיה טו יח] נַחַל שֶׁמֵּימָיו פּוֹסְקִים וְהוּא יָבֵשׁ בִּימוֹת הַחַמָּה, לְהַבְדִּיל מִן "נַחַל אֵיתָן".

אכזב [מן אַכְזָבָה]

~ פִּע' **אִכְזֵב**° פ"י גָּרַם אַכְזָבָה וְיֵאוּשׁ, הִנְחִיל מַפַּח־נֶפֶשׁ, הֵפֵר אֶת הַתִּקְווֹת שֶׁתָּלוּ בּוֹ: "הֶחָזוֹן לֹא הִכְזִיב, אִכְזַבְתֶּם רַק אַתֶּם" (ש' שלום, חי 63). הַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה אִכְזְבָה אֶת הַצּוֹפִים. — [לְאַכְזֵב אֶת־, מְאַכְזֵב, יְאַכְזֵב]

~ פֻּע' **אֻכְזַב**°, גֻּרְמָה לוֹ אַכְזָבָה, נִתְבַּדּוּ תִּקְווֹתָיו: יָצָאתִי מְאֻכְזָב מִן הַקּוֹנְצֶרְט. אֻכְזַבְנוּ מִן הַתּוֹצָאוֹת. — [מְאֻכְזָב, יְאֻכְזַב]

~ הת' **הִתְאַכְזֵב**°, נִתְבַּדּוּ תִּקְווֹתָיו, נָחַל מַפַּח־נֶפֶשׁ: בִּקַּרְתִּי בַּהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה וְהִתְאַכְזַבְתִּי מְאֹד. — [לְהִתְאַכְזֵב, מִתְ־, יִתְ־]

אַכְזָבָה˚ נ' [מן אַכְזָב] מַפַּח־נֶפֶשׁ, רֶגֶשׁ מַר שֶׁל אָדָם שֶׁתִּקְווֹתָיו לֹא נִתְקַיְּמוּ: "אֶלָּא שֶׁהַפַּעַם לֹא נִתְבַּעְבְּעָה הַשְּׁמוּעָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְפַרְכֶּסֶת מִיָּד לְאַכְזָבָה" (קובנר, פנים 22). הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ גָּרַם אַכְזָבָה לִקְהַל הַצּוֹפִים. — [אַכְזָבַת־, אַכְזָבוֹת, אַכְזְבוֹת־]

אַכְזָבִי° ת׳ [מן אַכְזָבָה] גּוֹרֵם אַכְזָבָה, מְיָאֵשׁ: ״מְזִיגָה מְשֻׁנָּה, רַבַּת טְעָמִים וְאֵין טַעַם, אַכְזָבִית וְנוֹסֶכֶת שִׁכָּרוֹן״ (שניאור, שירים רפט). — [אַכְזָבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

אִכְזוּב°, אִיכְזוּב ז׳ [מן אכזב, אִכְזֵב] הַנְחָלַת מַפַּח־נֶפֶשׁ, גְּרִימַת אַכְזָבָה: ״אֵי הַגְּבוּרוֹת הָעֶלְיוֹנָה? חִיצוֹנִיּוּתְךָ — אִכְזוּב גָּמוּר״ (צייטלין, האש 154). צַעַר רַב הִצְטַעַרְנוּ עַל אִכְזוּב הַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה. — [אִכְזוּב־]

אַכְזָר, אַכְזָרִי תו״ז [מארמית: כזר] 1. קְשֵׁה־לֵב, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ רַחֵם: ״תֵּהָפֵךְ לְאַכְזָר לִי״ (איוב ל כא). ״אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ״ (ירמיה ו כג). ״כָּל מִי שֶׁנַּעֲשָׂה רַחְמָן בִּמְקוֹם אַכְזָרִי, סוֹף נַעֲשָׂה אַכְזָרִי בִּמְקוֹם רַחְמָן״ (קהלת רבה ז, אל תהי צדיק). 2°. קָשֶׁה, מְאֹד: ״עוֹד מְעַט וְהַמְּצִיאוּת הָאַכְזָרִיָּה, הַהֶדְיוֹטִית, תַּרְגִּיל אֶת אֹזֶן הַקּוֹרֵא הַזָּר״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). ״אֶפְשָׁר לְצַוֵּה אַכְזָרִית זוֹ שֶׁתִּתְגַּבֵּר כָּל כָּךְ״ (עגנון, אורח 153). — [אַכְזָרִיָּה אוֹ אַכְזָרִית, אַכְזָרִיִּים, אַכְזָרִיּוֹת]

אכזר [מן אַכְזָר]

~ הת׳ **הִתְאַכְזֵר***, הִתְנַהֵג בְּאַכְזְרִיּוּת, נָהַג בְּלֹא רַחֲמִים: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּם נִתְאַכְזְרוּ עָלָיו״ (במדבר רבה ח). ״בְּנוֹף מוֹלֶדֶת מִתְאַכְזֵר לְאוֹר שָׂדוֹת עוֹלִים בָּאֵשׁ״ (טבנקין, שירים 163). — [לְהִתְאַכְזֵר, מִתְאַכְזֵר, יִתְ־]

~ פִּע׳ **אִכְזֵר**^ פ״י הָפַךְ אַחֵר לְאַכְזָרִי, גָּרַם שֶׁיְּהֵא חֲסַר־רַחֲמִים: ״נְבִיאַיִךְ נֶאֱצוּ לְקָרֵץ עַפְעַפַּיִם, וְאִכְזְרוּ עָלֵינוּ אֶרֶךְ־אַפַּיִם״ (קליר, איכה אשפתו, ט׳ באב). — [לְאַכְזֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻכְזַר°**, נַעֲשָׂה אַכְזָרִי: ״מוּדָע לִי מָוֶת וּלְבָבִי אֻכְזַר״ (ש׳ שלום, שירים שג). — [מְאֻכְזָר, יְאֻכְזַר]

אַכְזָרוּת° נ׳ [מן אַכְזָר] קְשִׁיחוּת־לֵב, חֹסֶר־רַחֲמִים: ״בְּגִלּוּיֵי אַכְזָרוּתָהּ, זוֹ אַכְזָרוּת קֵהָה, קָרָה, כְּבֵדָה״ (שמעוני, פואימות ב קעו). ״וְאִם מְאֹד הִבִּיכָה אַכְזָרוּתְךָ, אָבִינוּ״ (שלונסקי, שירים ב 309). — [אַכְזָרוּת־]

אַכְזָרִי ת׳ רְאֵה אַכְזָר.

אַכְזְרִיּוּת נ׳ [מן אַכְזָרִי] קְשִׁי־לֵב, חֹסֶר־רַחֲמִים: ״אַכְזְרִיּוּת חֵמָה״ (משלי כז ד). ״תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִמִּדַּת אַכְזְרִיּוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת״ (סוכה יד.) — [אַכְזְרִיּוּת־]

אָכָטִיס* ז׳ [יוונית: achates] אֶבֶן יְקָרָה הַמִּצְטַיֶּנֶת בִּצְבָעֶיהָ הַנָּאִים (agate). סְבוּרִים, כִּי הִיא אֶבֶן הַבָּרֶקֶת שֶׁשִּׁבְּצָהּ בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (שמות רבה לח).

אָכִיל° ת׳ [מן אכל, אָכַל] בַּר־אֲכִילָה, שֶׁרָאוּי לַאֲכִילָה: פְּרִי בָּשֵׁל וְאָכִיל. — [אֲכִילָה, אֲכִילִים, ־לוֹת]

אֲכִילָה נ׳ [מן אכל, אָכַל] 1. לְעִיסַת מָזוֹן וּבְלִיעָתוֹ: ״וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה״ (מלכים א יט ח). ״אֲכִילָה גַּסָּה״ (פסחים קז:). ״רַע וּמְעַט וְאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילַת כֶּלֶב״ (מנדלי מו״ס, רפ). ״אֵין אָדָם מֵת מִן הָרָעָב אֶלָּא מִתּוֹךְ אֲכִילָה יְתֵרָה״ (עגנון, אורח 408). אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. 2*. תְּפִיסַת מָקוֹם: ״אֲכִילַת הַגֶּפֶן וְהַקֶּבֶר וְהַסֶּלַע עוֹלִין בְּמִדַּת רֹבַע״ (כלאים ב ט). — [אֲכִילַת־, אֲכִילוֹת]

— **אֲכִילַת יָמִים°**, כִּנּוּי לְמִנְהָג שֶׁרָוַח בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּמִזְרַח־אֵירוֹפָּה בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים: תַּלְמִידֵי־הַ״יְּשִׁיבוֹת״ הָעֲנִיִּים הָיוּ מְקַבְּלִים אֲרוּחוֹת־חִנָּם בְּכָל יוֹם מִימוֹת הַשָּׁבוּעַ אֵצֶל בַּעַל־בַּיִת אַחֵר: ״קִיַּמְתִּי בִּי דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה וְחַיֵּי צַעַר שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים עִם אֲכִילַת יָמִים בְּכָל פְּרָטֵיהֶם וְדִקְדּוּקֵיהֶם״ (מנדלי מו״ס, ב).

— **בַּר־אֲכִילָה*** (חולין קכז:), רָאוּי לֶאֱכֹל אוֹתוֹ.

— **אֲכִילַת קֻרְצָה°** [על־יסוד דניאל ו כה], הֲלִיכָה רָכִיל, הַלְשָׁנָה: ״שֶׁנִּתְעוּ לְדֶרֶךְ מְבִישָׁה, כְּגוֹן אֲכִילַת קֻרְצָה אֵצֶל הַמַּלְכוּת״ (שניאור, סיפורים קעו).

— **עִם הָאֲכִילָה יִגְדַּל הַתֵּאָבוֹן°** (ביאליק, אגרות ד רסז, על־פי פתגם באידיש) [בהשאלה] הָעִנְיָן בְּדָבָר מִתְעוֹרֵר עַל־פִּי־רֹב לְאַחַר שֶׁמַּתְחִילִים בּוֹ.

אָכִיף° ת׳ [מן א׳ אכף, אָכַף] כָּפוּי, שֶׁנִּתָּן אוֹ שֶׁנִּתְקַבֵּל בְּעַל כָּרְחוֹ: שְׁטָר אָכִיף. — [אֲכִיפָה, אֲכִיפִים, ־פוֹת]

אֲכִיפָה° נ׳ [מן א׳ אכף, אָכַף] כְּפִיָּה, הַטָּלָה בְּכֹחַ: אֲכִיפַת רְצוֹן הַצִּבּוּר עַל הַיָּחִיד. נִתְּנוּ הוֹרָאוֹת לַמִּשְׁטָרָה לַאֲכִיפַת הַתַּקָּנוֹת עַל הַנּוֹהֲגִים בִּכְלֵי־רֶכֶב. — [אֲכִיפַת־]

אכי״ר ר״ת אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

אכל [אוגריתית: אכל; אכדית: akâlu; ארמית: אֲכַל; ערבית: אַכַּל]

~ פָּע׳ **אָכַל** פ״י 1. לָעַס מָזוֹן וּבָלַע אוֹתוֹ: ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ״ (דברים יא טו). 2. שָׂרַף, כִּלָּה, הִשְׁמִיד: ״וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר״ (שופטים ו כא). ״אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא״ (במדבר יג לב). הַחֹמֶץ הַזֶּה אָכַל חֲצִי רֵיאָתוֹ וּבְקֹשִׁי הוּא נוֹשֵׁם״ (עגנון, אלו שפו). 3°. צָרַךְ, הִשְׁתַּמֵּשׁ: הָעִתּוֹנִים אוֹכְלִים נְיָר רַב. 4*. תָּפַס מָקוֹם, תָּפַס שֶׁטַח: ״זִיז שֶׁהוּא סוֹבֵב אֶת כָּל הַבַּיִת וְאוֹכֵל בְּפֶתַח שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת״ (אהלות יד ד). הַבִּנְיָן אָכַל כְּמָאתַיִם מֶטְרִים מְרֻבָּעִים מִשֶּׁטַח הַמִּגְרָשׁ. —[לֶאֱכֹל אֶת־ (בתלמוד גם לוֹכַל), אוֹכֵל; אָכַל, תֹּאכַל; אֱכֹל!]

~ נִפ׳ **נֶאֱכַל**, 1. נִלְעַס וְנִבְלַע, שִׁמֵּשׁ לְמַאֲכָל: ״תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ״ (ירמיה כד ב). ״הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַּלַּיְלָה״ (זבחים ה ח). 2. נִשְׂרַף, נִשְׁחַת, כָּלָה: ״כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ״ (שמות כב ה). ״וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ״ (במדבר יב יב). ״תְּמִיכַת הַוַּעַד הַתְּמִידִית נֶאֶכְלָה זֶה כְּבָר״ (אחד העם, ריא). — [לְהֵאָכֵל, נֶאֱכָל, יֵאָכֵל]

~ פִּע׳ **אִכֵּל**^ פ״י 1°. שָׂרַף: חֳמָרִים מְאַכְּלִים. נֶתֶר מְאַכֵּל. 2°. צָרַךְ, הִשְׁתַּמֵּשׁ לִצְרָכָיו: הַיִּשּׁוּב בָּאָרֶץ מְאַכֵּל הַרְבֵּה יְרָקוֹת. — [לְאַכֵּל מְאַכֵּל, יְאַכֵּל]

~ פֻּע׳ **אֻכַּל**, נִשְׂרַף, נִשְׁמַד, חָרֵב: ״הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל״ (שמות ג ב). ״וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם, חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ״ (ישעיה א כ). ״חָתָה מִן (הַגֶּחָלִים) הַמְאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת״ (תמיד א ד). — [מְאֻכָּל אוֹ אֻכָּל, יְאֻכַּל] [ראה גם ערך אֻכָּל]

~ הת׳ **נִתְאַכֵּל***, נִשְׂרַף, נִשְׁחַת, כָּלָה: ״שֶׁהָיוּ מִתְאַכְּלִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (ירושלמי ברכות ז ג). ״נִתְאַכְּלוּ הַמָּעוֹת״ (קידושין נט.). ״כָּל אֵלֶּה הָיוּ חַבְרֵי גַּנָּבִים, בֵּינֵיהֶם נִתְאַכְּלוּ כָּל הַמָּמוֹנוֹת״ (עמדין, על־פי אחד העם, רנו). — [לְהִתְאַכֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הֶאֱכִיל פ"י סִפֵּק אֹכֶל, שָׂם מָזוֹן בְּפִי־: "הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר" (שמות טז לב). "מַאֲכִיל לַבְּהֵמָה, לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת" (פסחים ב א). — [לְהַאֲכִיל אֶת־, לְ־; מַאֲכִיל, יַ־]

~ הָפ' הָאֳכַל°, הֻגַּשׁ אֹכֶל לְפִיו, נִתַּן לוֹ אֹכֶל: הַיֶּלֶד הָאֳכַל עַל־יְדֵי אִמּוֹ. — [מָאֳכָל, יָאֳכַל]

— אָכַל בְּכָל־פֶּה, אָכַל אֲכִילָה גַּסָּה, זָלַל: "וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה" (ישעיה ט יא).

— אָכַל חֲרָבּוֹן° [בלשון־הדיבור] נִגְרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, נָחַל כִּשָּׁלוֹן: "עַד עַכְשָׁו דָּפְקוּ כָּל נִסָּיוֹן לִפְרֹץ וְתָמִיד אָכַלְנוּ חֲרָבּוֹן" (יזהר, שיירה 95). "אָכַלְתִּי חֲרָבּוֹן עָצוּם וְגָדוֹל" (שמיר, עירום 356).

— אָכַל פְּרִי מַעֲלָלָיו (ישעיה ג י), שֻׁלַּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ, נָשָׂא בְּתוֹצְאוֹת מַעֲשָׂיו.

— אָכַל פְּנֵי אִישׁ*, דִּבֵּר אֵלָיו קָשׁוֹת, הִקְנִיט וְהִרְגִּיז אוֹתוֹ: "הִתְחִילָה (מִיכַל) לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה כְּנֶגְדּוֹ, מְבַקֶּשֶׁת לֶאֱכֹל פָּנָיו" (במדבר רבה ד).

— אָכַל קֻרְצָה, הָלַשִׁין (על־יסוד דניאל ו כה).

אֻכָּל, אוכל
ת' [ראה אכל, אָכַל] נִשְׂרָף, כָּלֶה: "וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל" (שמות ג ב). "הַד שַׁוְעוֹת נְשָׁמוֹת אֻכָּלוֹת לְבַד" (ש' שלום, שירים קה). — [אֻכָּלָה, אֻכָּלִים, אֻכָּלוֹת]

אָכָל°, איכל
ז' [מן אכל, אָכַל] מַחֲלַת עוֹר קָשָׁה וּמְמָאֶרֶת, מֵעֵין גַּנְגְּרֵינָה: "וְהַצָּרַעַת וְהָאָכָל עַד שֶׁתִּפָּסֵד צוּרַת הָאֵיבָר" (מורה נבוכים א עב). — [אֲכַל־]

אֹכֶל, אוכל
ז' [מן אכל, אָכַל] 1, מָזוֹן, מַאֲכָל, כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יֵאָכֵל: "וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת" (בראשית מא לה). "וּכְשֶׁנָּתְנוּ לוֹ לְר' צָדוֹק אֹכֶל פָּחוֹת מִכַּבֵּיצָה" (סוכה ב ה). 2, אֲכִילָה: "לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ" (שמות טז טז). חֲדַר־הָאֹכֶל. שְׁעַת־הָאֹכֶל. — [אֹכֶל־, אָכְלוֹ; אֳכָלִים, אָכְלֵי־]

— אֹכֶל־נֶפֶשׁ*, 1, מֻנָּח תַּלְמוּדִי לִמְזוֹנוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ לַאֲכִילָה בּוֹ בַּיּוֹם וּמֻתָּר לְהַתְקִינָם בְּיוֹם־טוֹב, אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת [על־יסוד הכתוב "אך אשר יֵאָכֵל לכל נפש הוא לבדו יֵעשה לכם", שמות יב טז]: "אֵין בֵּין יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל־נֶפֶשׁ בִּלְבַד" (ביצה ה ב). 2° [בהשאלה] אֹכֶל מִינִימָלִי, מָזוֹן כְּדֵי שְׁבִירַת הָרָעָב: "הָלַךְ וְקָנָה לוֹ אֹכֶל־נֶפֶשׁ וְאָכַל" (שנהר, ב 255).

— בֵּית־אֹכֶל°, מִסְעָדָה.

אָכְלָה, אוכלה
נ' [מן אכל, אָכַל] [במקרא רק עם ל' תחילית: לְאָכְלָה] אֲכִילָה, אֹכֶל: "כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ... לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה" (בראשית א כט). "לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה" (יחזקאל כא לז).

אִכְלוּס°, איכלוס
ז' [מן אכלס, אִכְלֵס] הוֹשָׁבַת אֻכְלוּסִים בְּמָקוֹם, הֲבָאַת מִתְיַשְּׁבִים לְמָקוֹם: אִכְלוּס הַנֶּגֶב עַל־יְדֵי הֲמוֹנֵי מִתְיַשְּׁבִים. [ובהשאלה:] אִכְלוּס־יֶתֶר שֶׁל חַדְרֵי־הַלִּמּוּד. אִכְלוּס הַכִּנֶּרֶת בְּמִילְיוֹנֵי דָּגִים. — [אִכְלוּס־]

אֻכְלוּס*, אוכְלוּס*
ז' [מיוונית: ochlos] 1*, הָמוֹן, קָהָל רַב: "הָרוֹאֶה אוּכְלוּסֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר: בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים" (ברכות נח). "וְהִנֵּה שָׁם אֻכְלוּס גָּדוֹל מְאֹד" (הזז, היושבת 67). 2°, תּוֹשָׁבִים, כְּלַל הָאֶזְרָחִים: "הָרוֹצִים לְהִתְיַשֵּׁב בְּאַרְצוֹתֵיהֶן הַמּוּעָטוֹת בְּאוּכְלוּסִין" (אחד העם, ל). מִפְקַד הָאֻכְלוּסִים בַּמְּדִינָה. רְאֵה גַּם אֻכְלוּסִיָּה. — [אֻכְלוּסִים, אֻכְלוּסִין, אֻכְלוּסֵי־]

אֻכְלוּסָא*, אוכלוסא
נ' [ארמית, מיוונית: ochlos] אוּכְלוּס, קְהַל־עָם: "אֵין אוּכְלוּסָא פְּחוּתָה מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא" (ברכות נח). "כֵּיוָן שֶׁרָאָה כָּל אוֹתָהּ אוּכְלוּסָא נִתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ עָלָיו" (עגנון, כלה קנט). — [אֻכְלוּסוֹת]

אֻכְלוּסִיָּה°, אוכלוסיה°
נ' [מן אֻכְלוּס] 1, כְּלַל הַתּוֹשָׁבִים בָּאָרֶץ, יִשּׁוּב: הָאֻכְלוּסִיָּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְעֹרֶבֶת — יְהוּדִים, עַרְבִים, נוֹצְרִים וְעוֹד. 2, הָמוֹן, קָהָל: "מַעְבָּרוֹת וְיִשּׁוּבִים בֵּין הָרֵי הַגָּלִיל וְהֵם מְשַׁפְּעִים אֻכְלוּסִיּוֹת־אֻכְלוּסִיּוֹת שֶׁל עוֹלִים" (טביב, דרך 109). — [אֻכְלוּסִיַּת־, אֻכְלוּסִיּוֹת]

אֻכְלוֹקְרַטְיָה, אוכלוקראטיה°
נ' [מיוונית: ochlos המון + kratos כוח] שִׁלְטוֹן הַהֲמוֹנִים; כִּנּוּי שְׁלִילִי לְמִשְׁטָר שֶׁהִשְׁתַּלֵּט בּוֹ הָאסַפְסוּף עַל הַמְּדִינָה, לְלֹא אֶפְשָׁרוּת שֶׁל שִׁלְטוֹן דֵּמוֹקְרָטִי תָּקִין.

אַכְלָן°
ז' [מן אכל, אָכַל] גַּרְגְּרָן, רַעַבְתָּן, הַמַּרְבֶּה לֶאֱכֹל: "וְתַאֲוָתוֹ רַבָּה וְהוּא אַכְלָן" (אברהם אבן־עזרא, ראשית חכמה). "(הַגְּבִינָה) הַמְפֻרְסֶמֶת לְשֶׁבַח בַּעֲדַת הָאַכְלָנִים" (פיכמן, קנח). — [אַכְלָנִית, אַכְלָנִים, אַכְלָנִיּוֹת]

אַכְלָנוּת°
נ' [מן אַכְלָן] גַּרְגְּרָנוּת, רַעַבְתָנוּת, זְלִילָה. — [אַכְלָנוּת־]

אכלס
[מן אֻכְלוּסִין]

~ פִּע' אִכְלֵס° פ"י הוֹשִׁיב אֲנָשִׁים רַבִּים בְּמָקוֹם: הַקְּרָנוֹת הַלְּאֻמִּיּוֹת אִכְלְסוּ אֶת עֵמֶק יִזְרְעֶאל. — [לְאַכְלֵס אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע' אֻכְלַס°, נִתְמַלֵּא קָהָל, הִתְרַבּוּ תּוֹשָׁבָיו: "נִתְמַלְּאוּ פְּתָחִים בָּרָאשִׁים, מִרְפָּסוֹת אֻכְלְסוּ מְהֵרָה" (שלו, קולות 38). תֵּל־אָבִיב וּסְבִיבוֹתֶיהָ מְאֻכְלָסוֹת הַרְבֵּה. כִּתּוֹת מְאֻכְלָסוֹת בְּבֵית־סֵפֶר. — [מְאֻכְלָס, יְאֻכְלַס]

~ הִת' נִתְאַכְלֵס°, נִתְרַבּוּ בּוֹ הָאֻכְלוּסִים: "וְעִם שֶׁנִּתְאַכְלֵס מִדְבַּר הַצְּרִיפִים עַל־יְדֵי שׁוֹכְנֵי קֶבַע אֵלּוּ" (טביב, דרך 14). הַנֶּגֶב הִתְחִיל לְהִתְאַכְלֵס עִם קוּם הַמְּדִינָה. — [לְהִתְאַכְלֵס, מִתְ־, יִתְ־]

אָכֹם°, אכום
ת' [מארמית: אוּכָּמָא] שְׁחַרְחַר, אֲפוֹר־כֵּהֶה אוֹ חוּם־כֵּהֶה: "גְּלִילֵי עָשָׁן... נִצְטַנְּפוּ וָזָעוּ לִקְרָאתָם, כְּבוּת דְּחוּסָה, אֲכֻמָּה, כֵּהוּיָה" (יזהר, צקלג 662). הַפָּנִים נִשְׁתַּזְּפוּ הַרְבֵּה בַּשֶּׁמֶשׁ וְנַעֲשׂוּ אֲכֻמִּים. — [אֲכֻמָּה, אֲכֻמִּים, אֲכֻמּוֹת]

אכם
[מארמית: אוּכָּמָא שחור]

~ הִת' נִתְאַכֵּם*, נַעֲשָׂה אָכֹם, הִשְׁחִיר: "נִתְאַכְּמוּ פָּנָיו (שֶׁל כְּלִי־הַחֶרֶס עַל־יְדֵי הָאֵשׁ)" (סוטה טו:). "גּוּפוֹ הַשָּׁזוּף נִתְאַכֵּם וְהָיָה בּוֹ מְגוֹן הָאַלּוֹן שֶׁצָּרְבוּהוּ" (שלונסקי, תר' הדון א 251). — [לְהִתְאַכֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הֶאֱכִים° פ"ע הִתְאַכֵּם, הָפַךְ אָכֹם: "וּשְׂדֵרוֹת־הַנּוֹצוֹת מַאֲכִימוֹת מֵעֵין עֲשַׁן קָנִים" (יזהר, צקלג 821). — [לְהַאֲכִים, מַ־, יַ־]

אכמ"ל
ר"ת אֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ.

אַכְמָנָה°
נ' [מן כמן, הִכְמִין] הַצְפָּנָה, הֲנָחָה לְמִשְׁמֶרֶת בְּמָקוֹם סָגוּר: אַכְמָנַת זְרָעִים בְּקֵרוּר. — [אַכְמָנַת־]

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ תואר הפועל. — פָּע'ל; נִפ'על; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִת'פעל; הִפ'עיל; הָפ'על

אֻכְמָנִי°, אוּכְמָנִי ת׳ [מארמית: אוּכָּמָא שחור] שָׁחוֹר, אָפֵל: ״קְדֵרוּת עֲפוּרָה אוּכְמָנִית מְהַלֶּכֶת אֵימִים״ (יזהר, צקלג 382). — [אוּכְמָנִית, ־נִיִּים, אוּכְמָנִיּוֹת]

אוכמניות

אֻכְמָנִית, אוּכְמָנִית° נ׳ [מארמית: אוּכָּמָא שחור] צֶמַח בַּעַל גַּרְגְּרִים קְטַנִּים וּשְׁחוֹרִים, פְּרִי שִׂיחִים קְטַנִּים הַגְּדֵלִים בַּיְּעָרוֹת בָּאֲרָצוֹת הַצְּפוֹנִיּוֹת בְּעִקָּר (Vaccinium mirtillus). — [אֻכְמָנִיּוֹת]

אָכֵן תה״פ [אולי צירוף של: אַךְ + הֵן] 1, אָמְנָם כֵּן, בֶּאֱמֶת: ״אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר״ (שמות ב יד). ״אָכֵן גַּם־זֶה מוּסַר אֱלֹהִים״ (ביאליק, אכן גם). 2, אוּלָם, וּבְכָל זֹאת: ״אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם... אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן״ (תהלים פב ו–ז).

אכן [מן אֵיכָן היכן]

~ פִּע׳ **אִכֵּן°** פ״י מָצָא אֶת מְקוֹמוֹ הַמְּדֻיָּק שֶׁל דָּבָר מְבֻקָּשׁ (עַל־יְדֵי תַּצְפִּית, סִיּוּר וְכַדּוֹמֶה): מְטוֹס־הַסִּיּוּר אִכֵּן אֶת עֶמְדַּת הָאוֹיֵב. — [לְאַכֵּן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻכַּן°**, נִמְצָא מְקוֹמוֹ: עֶמְדוֹת הָאוֹיֵב אֻכְּנוּ עַל־יְדֵי הַסַּיָּרִים. — [מְאֻכָּן, יְאֻכַּן]

אַכְּס־◇ בְּרָאשֵׁי מִלִּים בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת – רְאֵה אֶקְס־◇

אַכְסַדְרָה* נ׳ [יוונית: exedra מסדרון] בִּנְיַן־עַמּוּדִים מְקֹרֶה הַמְשַׁמֵּשׁ מָבוֹא לְבַיִת, כְּעֵין מִסְדְּרוֹן: ״בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת – הֲרֵי אֵלּוּ כְּחָצֵר״ (מעשרות ג ו). — [אַכְסַדְרַת־, אַכְסַדְרָאוֹת]

אִכְסוּן°, אִיכְסוּן ז׳ [מן אכסן, אִכְסֵן] הַכְנָסַת אוֹרֵחַ, מַתַּן מָקוֹם לְלִינָה, הַאֲרָחָה: הָעִירִיָּה דָּאֲגָה לְאִכְסוּן הָאוֹרְחִים. — [אִכְסוּן־]

אכסן [מן אַכְסַנְיָה]

~ פִּע׳ **אִכְסֵן*** פ״י אֵרַח, הִכְנִיס אוֹרֵחַ לְבֵיתוֹ, נָתַן לוֹ מָקוֹם לִשְׁהוֹת וְלָלוּן בּוֹ: ״וְלוּלֵא הִיא (מִדַּת הַבּוּשָׁה), לֹא הָיוּ מְאַכְסְנִים אַכְסְנָאִי״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). — [לְאַכְסֵן אֶת־, מְאַכְסֵן, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻכְסַן°**, שֻׁכַּן זְמַנִּית, נִתַּן לוֹ מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה וְיָלִין: הַפְּלִיטִים אֻכְסְנוּ בְּבִנְיְנֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר. — [מְאֻכְסָן, יְאֻכְסַן]

~ התפ׳ **הִתְאַכְסֵן***, הִתְאָרֵחַ, שָׁהָה אֵצֶל אַחֵר: ״הָלַךְ וְנִתְאַכְסֵן אֵצֶל בַּעַל־הַבַּיִת״ (מדרש תהלים, 165). — [לְהִתְאַכְסֵן, מִתְ־, יִתְ־]

אַכְסְנַאי* ז׳ [מן אַכְסַנְיָא] אוֹרֵחַ, אָדָם הַמִּתְאַכְסֵן אֵצֶל מִישֶׁהוּ: ״שְׁנֵי אַכְסְנָאִין אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד״ (חולין ח ב). — [אַכְסְנָאִית, אַכְסְנָאִים, ־אִיּוֹת]

אַכְסַנְיָא*, אַכְסַנְיָה* נ׳ [מיוונית: xenia הכנסת אורחים] 1, בֵּית־מָלוֹן, פֻּנְדָּק: ״אַכְסַנְיָא לְפִי בְּנֵי־אָדָם מִתְחַלֶּקֶת״ (בבא בתרא יא:). 2, מְקוֹם שֶׁל כִּנּוּס אוֹ מְסִבָּה: ״כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ לְכֶרֶם בְּיַבְנֶה... פָּתְחוּ כֻּלָּם בִּכְבוֹד אַכְסַנְיָא״ (ברכות סג:). — [אַכְסַנְיַת־, אַכְסַנְיוֹת]

— **אַכְסַנְיָא שֶׁל תּוֹרָה*** [על־פי ערכין טז:], מְקוֹם כִּנּוּס וְהִתְוַעֲדוּת לְלִמּוּד תּוֹרָה וְחָכְמָה.

— **אַכְסַנְיַת־נֹעַר°**, מָלוֹן, אוֹ מִבְנֶה־אַרְעַי, שֶׁנּוֹעַד לְנֹפֶשׁ וּלְלִינַת־לַיְלָה לִקְבוּצוֹת־נֹעַר וּלְתַלְמִידִים בְּטִיּוּלֵיהֶם בָּאָרֶץ. אַכְסַנְיוֹת־נֹעַר קַיָּמוֹת בָּאֲזוֹרִים שׁוֹנִים בְּאַרְצֵנוּ וּבַאֲרָצוֹת רַבּוֹת אֲחֵרוֹת.

— **בַּעַל־אַכְסַנְיָה*, 1***, בַּעַל בֵּית־מָלוֹן: ״לְוִי שַׁמָּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבִנְיָמִין בַּעַל־אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ״ (פסיקתא רבתי מד). **2°**, בַּעַל הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נוֹעֲדוּ בְּנֵי־אָדָם לְכִנּוּס, לִמְסִבָּה וְכַדּוֹמֶה: עִם נְעִילַת הַמְּסִבָּה הוֹדָה הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ לְבַעַל־הָאַכְסַנְיָה.

— **תּוֹרָה מַחֲזֶרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ*** (בבא מציעא פה.), מַאֲמַר חז״ל בְּשֶׁבַח רְצִיפוּת הַדּוֹרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים.

אַכְסְרָה* תה״פ [אולי מיוונית: enschero בשורה] בְּאֹמֶד, בְּהַשְׁעָרָה, בְּלֹא מִדָּה וּבְלֹא מִשְׁקָל: ״וְאֵין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַכְסְרָה״ (מעשר שני ד ב).

א. אכף [קרוב אל כפה, כסף]

~ פָּע׳ **אָכַף** פ״ע כָּפָה, הִכְרִיחַ, אִלֵּץ: ״אָכַף עָלָיו פִּיהוּ״ (משלי טז כו). ״וְאָכַף עָלֶיהָ הַהֶכְרֵחַ לִשְׁלֹחַ בְּמִסְחָר יָדָהּ״ (יל״ג, פרוזה קיז). ״אָכַף עָלָיו הַמַּחְסוֹר בְּבֵית אִמּוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי). אָכְפָה עָלָיו הַשָּׁעָה״ (שנהר, ג 393). — [לֶאֱכֹף, עַל־אוֹכֵף, יֶאֱכֹף]

~ נִפ׳ **נֶאֱכַף°**, נִכְפָּה, הֻטַּל כְּחוֹבָה: ״עַל מִי תֵּאָכֵף אֵפוֹא מִצְוָתוֹ הַחֲזָקָה״ (יזהר, צקלג 453). — [לְהֵאָכֵף, נֶאֱכָף, יֵאָכֵף]

— **אָכַף אֶת הַשְּׁטָר עַל פְּלוֹנִי°** [נוסח משפטי] חִיֵּב אֶת פְּלוֹנִי לִפְרֹעַ אֶת הַשְּׁטָר.

ב. אכף [מן אֻכָּף]

~ פִּע׳ **אִכֵּף°** פ״י שָׂם אֻכָּף עַל גַּב בְּהֵמָה, חָבַשׁ בְּהֵמָה לִרְכִיבָה: ״פְּרוּחוֹר אִכֵּף אֶת סוּסוֹ וְהוֹלִיכוֹ אֶל מִחוּץ לַשַּׁעַר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 31). — [לְאַכֵּף אֶת־, מְאַכֵּף, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻכַּף°**, הוּשַׂם עָלָיו אֻכָּף, נֶחְבַּשׁ לִרְכִיבָה: ״הַסּוּסִים אֻכְּפוּ בַּמּוֹעֵד הַקָּצוּב״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 288). — [מְאֻכָּף, יְאֻכַּף]

אֶכֶף נ׳ [מן א. אכף; ארמית: אַכְפָּא] לַחַץ, נֵטֶל, מַעֲמָסָה: ״וְאַכְפִּי עָלֶיךָ לֹא־יִכְבָּד״ (איוב לג ז). — [אֶכֶף־, אַכְפּוֹ]

— **אַבְנֵי־אֻכָּף°** [מארמית, בבא בתרא סט.: אַבְנֵי דְאֻכָּפָא – אבנים שהיו מניחים על העמרים שנקצרו כדי שלא יתפזרו ברוח] לוּחַ קָטָן שֶׁל אֶבֶן (אוֹ מַתֶּכֶת) שֶׁשָּׂמִים עַל נְיָרוֹת, מִכְתָּבִים, תְּעוּדוֹת וְכַדּוֹמֶה, לְמַעַן לֹא יִתְפַּזְּרוּ.

— **הִכְבִּיד עָלָיו אַכְפּוֹ** [על־פי איוב לג ז: ראה למעלה] הֵעִיק עָלָיו, הֵצִיק לוֹ: ״זְקֵנִי הוּא בַּעַל לֵב טוֹב... וְלֹא יַכְבִּיד עָלַי אַכְפּוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמב). ״הַרְבֵּה טְעָמִים לֹא בְּרוּרִים הִכְבִּידוּ עָלַי אַכְפָּם״ (בורלא, כיסופים ג).

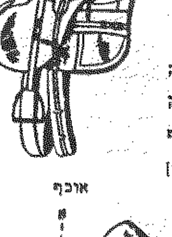

אוכף

אֻכָּף*, אוּכָּף ז׳ [ארמית: אוּכָּפָא; ערבית: אִכָּאף] 1*, מַרְדַּעַת, כַּר לִרְכִיבָה עַל גַּב בְּהֵמָה, עַל אוֹפַנַּיִם וְכַדּוֹמֶה: ״אֻכָּף שֶׁעַל גַּבֵּי חֲמוֹר״ (שבת נג.). **2°** [בטופוגראפיה] שֶׁקַע בָּאֵזוֹר הָרָרִי שֶׁיּוֹרְדִים מִמֶּנּוּ גֵּאָיוֹת בְּכִוּוּנִים מְנֻגָּדִים כְּעֵין הַשִּׁפּוּעַ בְּאֻכַּף־רְכִיבָה: הַמַּעֲבָר הַנּוֹחַ בְּיוֹתֵר בֶּהָרִים הוּא בָּאֻכָּפִים שֶׁבֵּינֵיהֶם. — [אֻכַּף־, אֻכָּפִים גם אֻכָּפוֹת, אֻכְּפֵי־]

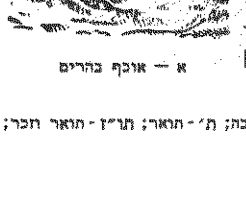

א — אוכף בהרים

אַכָּף° ז׳ [מן אֻכָּף] עוֹשֵׂה אֻכָּפִים. – [אַכַּף־, אַכָּפִים, אַכָּפֵי־]

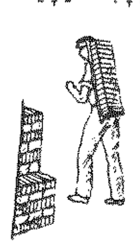
סבל נושא לבנים באוכפית

אֻכָּפִית°, אוכפית נ׳ [מן אֻכָּף] הֶתְקֵן לִנְשִׂיאַת מַשָּׂא עַל־גַּב אָדָם, עָשׂוּי שְׁנֵי לוּחוֹת מְחֻבָּרִים זֶה לָזֶה בְּזָוִית יְשָׁרָה: הַלּוּחַ הָאֶחָד נִצְמָד לַגַּב וְעַל הַשֵּׁנִי שָׂמִים אֶת הַמַּשָּׂא: אֻכָּפִית לִנְשִׂיאַת לְבֵנִים. – [אֻכָּפִית־, אֻכָּפִיּוֹת]

אִכְפַּת*, אִיכְפַּת* פ״ע או תה״פ [צורה ארמית מן אכף או כפה] לוֹחֵץ, נוֹגֵעַ [רווח בצירופים:]

– **מָה אִכְפַּת לְ־***, מַה זֶּה נוֹגֵעַ לְ־, מָה עִנְיָן יֵשׁ לְ־: ״וְכִי מָה אִכְפַּת לָהֶן לָעַכְבָּרִים!״ (בבא מציעא ג ז). ״מָה אִכְפַּת לָךְ, הוֹאִיל וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ חִכּוּרְךָ״ (בבא מציעא ט ד).

– **לֹא אִכְפַּת לוֹ***, אֵין זֶה נוֹגֵעַ לוֹ כְּלָל, אֵין לוֹ כָּל עִנְיָן בְּ־: ״כָּל הַשְּׁבָטִים לֹא אִכְפַּת לָהֶם בִּכְלֵי בֵּית־הַמִּשְׁכָּן״ (במדבר רבה ה). לֹא אִכְפַּת לִי, עֲשֵׂה כִּרְצוֹנְךָ.

– **אִכְפַּת לִי?°**, דִּבּוּר רוֹוֵחַ לְהַבָּעַת אֲדִישׁוּת וְחֹסֶר יַחַס לְדָבָר: ״אִכְפַּת לִי? הַבְּרִיּוֹת הֵם לֹא יְדַבְּרוּ אֶלָּא בָּךְ״ (הזז, יעיש ב 41).

– **אִם לֹא אִכְפַּת לְךָ°** [בלשון־הדיבור] דִּבּוּר שֶׁל הִתְנַצְּלוּת־מָה הַמַּתְלֶוָה לְמַעֲנֶה חָרִיף, כְּעֵין ׳בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדְךָ׳. ״אַל בְּאַפְּךָ: ״עָשִׂיתָ שְׁטוּת גְּדוֹלָה, אִם לֹא אִכְפַּת לְךָ״...

אִכְפַּתִּי°, אִיכפתי ת׳ [מן אִכְפַּת; רווח בצירוף עם ״לא״:]

– **לֹא־אִכְפַּתִּי°**, שֶׁאֵין הַדָּבָר נוֹגֵעַ לוֹ, אָדִישׁ לְגַמְרֵי: הִתְנַהֲגוּת לֹא־אִכְפַּתִּית. טִיפּוּס לֹא־אִיכְפַּתִּי.

אִכְפַּתִּיּוּת°, אִיכפתיות נ׳ [מן אִכְפַּתִּי; רווח בצירוף עם ״לא״:]

– **לֹא־אִכְפַּתִּיּוּת°**, אֲדִישׁוּת, חֹסֶר־עִנְיָן: ״מַה־זֶּה מַעֲלֶה, מַה זֶּה מוֹרִיד? זוֹהִי הַלֹּא־אִכְפַּתִּיּוּת שֶׁל עַם־פְּלָדָה: לֹא הִתְעוֹרֵר״ (סוקולוב, במראות 258). הַנּוֹאֵם הִתְרִיעַ נֶגֶד אֲוִירַת הַשַּׁאֲנַנּוּת וְלֹא־אִכְפַּתִּיּוּת שֶׁהִשְׁתַּלְּטָה בַּצִּבּוּר.

אִכָּר, אִיכר ז׳ [אכדית: ikkaru; ארמית: אִכָּרָא; ערבית: אַכַּאר] עוֹבֵד־אֲדָמָה, חַקְלַאי: ״אִכָּרִים וְכֹרְמִים״ (דברי הימים ב כו י). – [אִכַּר־, אִכָּרִים, אִכָּרֵי־]

אכר [מן אִכָּר]

~ פִּעֵ׳ **אִ כֵּ ר°** פ״י יִשֵּׁב עַל הַקַּרְקַע, עָשָׂה אוֹתוֹ לְעוֹבֵד־אֲדָמָה: הַקְּרָנוֹת הַלְּאֻמִּיּוֹת אִכְּרוּ הֲמוֹנֵי יְהוּדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [לְאַכֵּר אֶת־, מְאַכֵּר, יְאַכֵּר]

~ הת׳ **הִ תְ אַ כֵּ ר°**, הָיָה לְאִכָּר, הִתְיַשֵּׁב עַל הָאֲדָמָה לְעָבְדָהּ: ״הִצַּעְתִּי אֶת הַשְּׁאֵלָה לִפְנֵי הַפּוֹעֲלִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּרוּ עֲדַיִן״ (אחד העם, תכו). ״לָזֶה יֵשׁ תִּקְוָה לָלֶכֶת לַגָּלִיל וְשָׁם לְהִתְאַכֵּר״ (ברנר, א 353). ״אַהֲבַת הָאֲדָמָה שֶׁבּוֹ (בְּאָבִי) מְבֻלַּעַת בְּדָמִי, וְהִיא דוֹחֶקֶת עָלַי לְהִתְאַכֵּר״ (ליסיצקי, תולדות 264). – [לְהִתְאַכֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

אַכְרוֹמָטִי* ת׳ [מיוונית: a בלי + chroma צבע] נְטוּל צֶבַע, אַל־צִבְעוֹנִי, הַמַּעֲבִיר אוֹר בְּלִי לְפַצֵּל אוֹתוֹ לְצִבְעֵי הַקֶּשֶׁת: עֲדָשָׁה אַכְרוֹמָטִית בְּטֶלֶסְקוֹפּ. – [אַכְרוֹמָטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אִכָּרוֹן°, אִיכרון ז׳ [מן אִכָּר] אִכָּר קָטָן, כִּנּוּי שֶׁל חִבָּה אוֹ זִלְזוּל לְאִכָּר. – [אִכָּרוֹנִים]

אַכְרוֹעַ* ז׳ שֵׁם צֶמַח־תְּבָלִים שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (ירושלמי מעשרות מח ד). סוֹבְרִים כִּי הוּא הַנִּקְרָא עַתָּה כַּמּוֹן. רְאֵה כַּמּוֹן. – [אַכְרוֹעִים, אַכְרוֹעֵי־]

אִכָּרוּת°, אִיכרות נ׳ [מן אִכָּר] 1, עֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה, חַקְלָאוּת: ״בַּחֲגִיגָה שֶׁל ט״ו בְּאָב – חַג הָאִכָּרוּת הָעִבְרִית״ (קלוזנר, הספרות ג 9). ״הָיוּ מִתְהַלְּכִים לָבֶטַח שַׁאֲנַנִּים, נוֹהֲגִים אִכָּרוּת בְּרָמָה״ (טשרניחובסקי, שירים 324). 2, מַעֲמַד הָאִכָּרִים. – [אִכָּרוּת־]

אַכְרָזָה° נ׳ [מן כרז, הִכְרִיז], הַכְרָזָה, מוֹדָעָה: מְכִירָה פֻּמְבִּית עַל־יְדֵי אַכְרָזוֹת. – [אַכְרָזַת, אַכְרָזוֹת, אַכְרְזוֹת־]

אִכָּרִי°, אִיכרי ת׳ [מן אִכָּר] שֶׁל אִכָּר, שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ אִכָּר: הֲלִיכָה מְתוּנָה אִכָּרִית. לָשׁוֹן אִכָּרִית פְּשׁוּטָה. – [־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אִכָּרִית°, אִכֶּרֶת°, אִיכרית נ׳ [מן אִכָּר] חַקְלָאִית, אֵשֶׁת אִכָּר: ״אֶפְשָׁר וְאִכָּרִית שְׁקוּדָה שָׂם עַל בְּהֶמְתָּהּ״ (שנהר, ג 62). ״וַיִּתֵּן לָהּ פְּנֵי אִכֶּרֶת נְקַלָּה וּבְזוּיַת־עָם״ (ביאליק, תר׳ קישוט רלה). – [אִכֶּרֶת־, אִכָּרוֹת, אִכָּרוֹת־]

אַכְשֵׁר* פ״ע רְאֵה אִיכְשַׁר*.

אַכְשָׁרָה° נ׳ [מ׳ כשר, הִכְשִׁיר] הַכְשָׁרָה, הֵעָשׂוּת כָּשֵׁר וְזַכַּאי לְמַשֶּׁהוּ [מונח רווח בחוק הגימלאות:]

– **תְּקוּפַת אַכְשָׁרָה°**, תְּקוּפַת הַשָּׁנִים שֶׁאָדָם חַיָּב לִהְיוֹת חָבֵר בְּקֶרֶן גִּמְלָאוֹת (פֶּנְסְיָה) וּלְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמָיו לְפִי הַחֹק, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה זַכַּאי בְּבוֹא הָעֵת לְקַבֵּל גִּמְלָה.

אַל מלת־שלילה 1, [לציווי] לֹא: ״אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ״ (בראשית יט ז). ״אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ״ (אבות ד יח). ״אַל יִפֹּל רוּחֲכֶם״ (ביאליק, ברכת עם). 2, ז׳ אַיִן, אֶפֶס: ״מִי יַכְזִיבֵנִי וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי״ (איוב כד כה).

– **אַל לוֹ°**, אֵינוֹ צָרִיךְ: ״אַל לְסוּסִי הָכֵן צֵידָה״ (ביאליק, אופניים). ״אַל לוֹ וְחַס לוֹ לְצֵר בְּגִינָה״ (שנהר, ב 69).

– **שָׂם לְאַל**, בִּטֵּל, שָׁלַל: ״וְאִם־לֹא אֵפוֹ מִי יַכְזִיבֵנִי וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי?״ (איוב כד כה). ״כָּל־נֶאֱמְנֵי מַדָּעֶיךָ שׁוּם יְשִׂימוּ לְאַל־״ (ביאליק, בית עולם).

– **אַל בְּאַפְּךָ!** בְּלִי כַּעַס, אַל נָא תִּכְעַס: ״אַל־בְּאַפְּךָ, פֶּן תַּמְעִטֵנִי״ (ירמיה י כד). ״אַל נָא בְּאַפְּךָ, רַב טוֹבִיָּה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קסח).

– **אַל בְּחִפָּזוֹן°**, אֵין לְמַהֵר: ״אַל בְּחִפָּזוֹן – יֵשׁ פְּנַאי!״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים).

– **אַל גַּעַת°**, אָסוּר לָגַעַת: ״אַל גַּעַת בְּמֹאזְנַיִם״ (שלט בתערוכות).

– **אַל דֳּמִי לָךְ!** אַל תִּשְׁקֹט: ״אֱלֹהִים, אַל־דֳּמִי־לָךְ״ (תהלים פג ב).

– **אַל־חוּט°**, ראה אַלְחוּט.

– **אַל־יָדַע°**, ראה אַלְיָדַע.

– **אַל־מָוֶת°**, ראה אַלְמָוֶת.

– **אַל־מַיִם°**, דֶּהִידְרַצְיָה, הוֹצָאַת מַיִם וְלַחוּת מִדָּבָר (בְּאֶמְצָעִים כִּימִיִּים).

– **אַל־מָנוֹחַ°**, שֶׁאֵין לוֹ מְנוּחָה: ״וְיָצוּר אַל־מָנוֹחַ אֶחָד בֵּין כָּל הַיְצוּרִים״ (כהן, שירים כו).

— אַל־צִבְעוֹנִי°, אַכְרוֹמָטִי, שֶׁאֵין לוֹ צֶבַע, נְטוּל גָּוֶן: עֲדָשׁוֹת אַל־צִבְעוֹנִיּוֹת. צִלּוּם אַל־צִבְעוֹנִי.

— אַל־שׁוּב°, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָשׁוּב מִמֶּנּוּ: "הוֹלֵךְ אֶחָד מִתּוֹכִי אֶל נוֹפֵי אַל־שׁוּב" (ש׳ שלום, שירים ט).

— אַל־תִּגַּע־בִּי°, ראה שִׁטָּה בַּיְשָׁנִית°.

— אַל־תֶּשִׁי°, אַל־תִּשְׁכָּחֵנִי°, ראה זְכַרְיָה°.

אֶל מ״י [אכדית: il; ערבית: إلى] 1, לְ־: "לֶךְ־לְךָ... אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ" (בראשית יב א). 2, אֵצֶל, לְיַד, עַל־יַד: "וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם" (בראשית כד יא). "הֵם יֹשְׁבִים אֶל־הַשֻּׁלְחָן" (מלכים א יג כ). — [אֵלַי, אֵלֶיךָ, אֵלַיִךְ... אֲלֵיכֶם־ן, אֲלֵיהֶם־ן]

— אֶל־חִנָּם, לְחִנָּם, לַשָּׁוְא: "לֹא אֶל־חִנָּם דִּבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם הָרָעָה הַזֹּאת" (יחזקאל ו י).

— אֶל־נָכוֹן, בְּלִי סָפֵק, בְּוַדַּאי: "וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־נָכוֹן" (שמואל א כו ד). פְּלוֹנִי לֹא בָּא לָעֲבוֹדָה — אֶל נָכוֹן חוֹלֶה הוּא.

— מֵאֵלָיו*, מֵעַצְמוֹ, מִמֵּילָא: "בָּא רוּחַ צְפוֹנִית וְנוֹשֶׁבֶת בּוֹ (בַּכִּנּוֹר) וּמְנַגֵּן מֵאֵלָיו" (ברכות ג:). הַדָּבָר מוּבָן מֵאֵלָיו.

— לוֹא אֲלֵיכֶם, אַל נָא יָבוֹא אֲלֵיכֶם דָּבָר רַע זֶה: "לוֹא אֲלֵיכֶם, כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ!" (איכה א יב).

א. **אֵל** ז׳ [אכדית: ilu; אולי קרוב אל אֱלוֹהַּ, אֱלֹהִים; המשמעות היסודית, כנראה—כוח, גבורה] 1, אֱלֹהִים: "אֵל רַחוּם וְחַנּוּן" (שמות לד ו). "אֵלִי אֵלִי, לָמָה עֲזַבְתָּנִי?" (תהלים כב ב). 2, כֹּחַ, יְכֹלֶת — ראה להלן: "יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ". — [אֵל־, אֵלִי, אֵלִים, אֵלֵי־]

— אֵל גְּמֻלוֹת (ירמיה נא נו), אֵל דֵּעוֹת (שמואל א ב ג), אֵל הַחֲסָדִים* (מגילת בני אור יד 8), אֵל יְשׁוּעוֹת* (מגילת הסרכים א 19), אֵל מָלֵא רַחֲמִים⁺ (תפילה), אֵל מִסְתַּתֵּר (ישעיה מה טו), אֵל נָקָם° (ביאליק, מתי מדבר), אֵל נְקָמוֹת (תהלים צד א), אֵל עֶלְיוֹן (בראשית יד כב), אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד ו), אֵל שַׁדַּי (בראשית כח ג), אֵל שָׁמַיִם (ביאליק, עיניה), מְתָאֳרֵי אֱלֹהִים.

— בְּנֵי־אֵלִים (תהלים פט ז), כִּנּוּי לְמַלְאָכִים.

— יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ, יֵשׁ בְּכֹחוֹ, הוּא יָכוֹל, יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר: "יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע" (בראשית לא כט) [ולהפך:

— אֵין לְאֵל יָדוֹ, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כְּלוּם, אֵין בְּכֹחוֹ לַעֲזֹר: "בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת... וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ" (דברים כח לב). "פָּגַע בְּמִכְשׁוֹלִים שֶׁלֹּא הָיְתָה לְאֵל יָדוֹ לַהֲסִירָם" (אחד העם, מה).

— אֵל אֱלֹהִים!°, אֵלִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם!°, קְרִיאוֹת רְוָחוֹת לְהַבָּעַת תִּמָּהוֹן, צַעַר, כְּאֵב, וְכַדּוֹמֶה, בְּדוֹמֶה לַקְּרִיאָה: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!"

ב. **אֵל** מ״ג [קיצור מן אֵלֶּה] אֵלֶּה: "רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר" (בראשית יט ח). "הַשְּׂפָתַיִם הַצְּמֵאוֹת הָאֵל" (ביאליק, העינים הרעבות).

א״ל ר״ת אָמַר לוֹ.

אֶלָּא* מ״ח [ארמית: אין אם + לָא לא] 1, כִּי אִם, אַךְ, רַק: "אַל תִּסְתַּכֵּל בְּקַנְקַן אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ" (אבות ד כ). "וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה" (אבות א יז). "לִי אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד" (ביאליק, ים הדממה). 2, לְפִיכָךְ, לָכֵן (בְּנִגּוּד לְקוֹדֵם): "אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי? אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ" (בבא מציעא ג ד). 3, (לפני ש־) אֲבָל, אוּלָם: "רְאוּיִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס... אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא" (ברכות ד.). "חָבִית נְקוּבָה הָיְתָה אֶלָּא שֶׁסְּתָמוּהָ שְׁמָרִים" (יבמות טו:). 4, מ״י זוּלַת, חוּץ מִן: "כָּל הַמִּתְבַּשְּׁלִין זֶה עִם זֶה מֻתָּרִין אֶלָּא עִם הַבָּשָׂר" (תרומות י יא).

— אֶלָּא אִם כֵּן*, אַךְ בִּתְנַאי שֶׁ־: "אֵין עוֹנְשִׁין אֶלָּא אִם כֵּן מַזְהִירִין" (על־פי סנהדרין נו:).

— אֶלָּא מַאי?* [ברכות כ., ועוד הרבה בתלמוד] וְכִי מָה?

— אֶלָּא מֵעַתָּה* (שבת טו: ועוד הרבה בתלמוד), אִם אָמְנָם כִּדְבָרֶיךָ... אִם כָּךְ, הֲרֵי...

— וְלֹא עוֹד אֶלָּא*, וְאַף יוֹתֵר מִזֶּה, עוֹד גַּם זֹאת: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ" (אבות ו א). "וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֵשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה" (פסחים קח.).

אַלְבָּא*, ראה אֵלִיבָּא.

אַלְבּוֹם° ז׳ [מלאטינית: album לבן, על־שום הטבלות הלבנות שהיו הרומאים שומרים ביניהן תעודות וכתובות] קֹבֶץ דַּפִּים מְכֻרָּכִים בְּצוּרַת סֵפֶר, שֶׁבָּהֶם נִשְׁמָרִים תַּצְלוּמִים, בּוּלִים, אוֹטוֹגְרָפִים וְכַדּוֹמֶה. —[־בּוֹמִים]

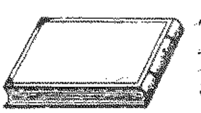
תבנית אלבומית

— אַלְבּוֹמִי° ת׳ שֶׁהוּא כְּעֵין אַלְבּוֹם, דּוֹמֶה לְאַלְבּוֹם: רַבִּים מִסִּפְרֵי הַיְלָדִים — תַּבְנִית אַלְבּוֹמִית לָהֶם (צוּרָתָם מְאֹרֶכֶת).

אַלְבּוּמִין◇ ז׳ [מלאטינית: albumen חלבון] קְבוּצַת חֶלְבּוֹנִים טִבְעִיִּים הַנִּמְצָאִים בְּרִקְמוֹת בַּעֲלֵי־חַיִּים וּצְמָחִים, כְּגוֹן אַלְבּוּמִין־הַבֵּיצָה, אַלְבּוּמִין־הֶחָלָב, אַלְבּוּמִין־נַסְיוּב־הַדָּם.

אַלְבַּטְרוֹס◇ ז׳ [מפורטוגיזית: alcatraz עוף־ים] עוֹף־יָם גָּדוֹל מִסִּדְרַת הַיַּסְעוּרִיִּים הַמָּצוּי בַּיַּמִּים הַטְּרוֹפִּיִּים (Diomedea exulans). גּוּפוֹ לָבָן וּכְנָפָיו שְׁחוֹרוֹת־לְבָנוֹת. הָאַלְבַּטְרוֹס מְסֻגָּל לִשְׁהוֹת מֵעַל לַיָּם יָמִים רַבִּים מִבְּלִי לָבוֹא לַיַּבָּשָׁה; נִזּוֹן בְּדָגִים וּבְבַעֲלֵי־חַיִּים אֲחֵרִים הַסְּמוּכִים לִפְנֵי הַמַּיִם; מְלַוֶּה אֶת הָאֳנִיּוֹת וּמְלַקֵּט אֶת שְׁיָרֵי הַמָּזוֹן הַמֻּשְׁלָכִים מֵהֶן. הָאַלְבַּטְרוֹסִים מְקַנְּנִים בְּאִיִּים בִּלְתִּי מְיֻשָּׁבִים בָּאוֹקְיָנוֹסִים. — [אַלְבַּטְרוֹסִים]

אלבטרוס (1/30)

אַלְבִּיצְיָה◇ נ׳ [על־פי הלועזית] עֵץ אוֹ שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Albizzia). הֶעָלִים מְנֻצִּים פַּעֲמַיִם, הַפְּרָחִים עֲרוּכִים בְּשִׁבֳּלִים אוֹ בְּקַרְקָפוֹת כַּדּוּרִיּוֹת. — [אַלְבִּיצְיוֹת]

אֶלְגָּבִישׁ ז׳ [אכדית: algamešu] 1, אֶבֶן בָּרָד: "הָיָה גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַתֵּנָה אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ תִּפֹּלְנָה" (יחזקאל יג יא). 2°, בְּדֹלַח, מִין זְכוּכִית יְקָרָה וְזַכָּה בְּיוֹתֵר, חֹמֶר מְחֻצָּב שָׁקוּף, רַב־פָּנִים וְסִימֶטְרִי (Crystal). רְאֵה גָּבִישׁ. 3⁺, מֶטֶאוֹר, אֶבֶן נוֹפֶלֶת מִן הַשָּׁמַיִם, רְסִיס כּוֹכָב נוֹפֵל: "וְלִפְעָמִים שְׂרֵפָה כְּמוֹ שֶׁיִּקְרֶה מֵאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ הַשּׂוֹרְפִים" (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים).

אַלְגֶּבְּרָה° נ׳ [ערבית, מן: גַ׳בַּר חיבר] אֲרִיתְמֶטִיקָה מְכֻלֶּלֶת; עֲנַף הַמָּתֵמָטִיקָה הָעוֹסֵק בְּמִסְפָּרִים, הַמְסֻמָּנִים לְשֵׁם הַכְלָלָה בְּאוֹתִיּוֹת, בִּקְבִיעַת נֻסְחָאוֹת וּכְלָלִים לְפִתְרוֹן בְּעָיוֹת בְּעֶזְרַת מִשְׁוָאוֹת וְכַדּוֹמֶה.
— **אַלְגֶּבְּרָאִי**°, **אַלְגֶּבְּרִי**° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לָאַלְגֶּבְּרָה, שֶׁהוּא מִתֹּכֶן הָאַלְגֶּבְּרָה: נֻסְחָה אַלְגֶּבְּרִית: $(a+b)^2=a^2+2ab+b^2$. מִשְׁוָאוֹת אַלְגֶּבְּרָאִיּוֹת. מִסְפָּרִים אַלְגֶּבְּרִיִּים.

אַלְגּוֹל° ז׳ [Algol; מערבית: רַאשׂ אַל־גּוּל ראש השטן] [באסטרונומיה] שֵׁם הַכּוֹכָב הַשֵּׁנִי בְּגָדְלוֹ בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים פֶּרְסֵיוּס.

אַלֶּגּוֹרְיָה° נ׳ [יוונית: allegoria] מָשָׁל, יְצִירָה סִפְרוּתִית אוֹ אָמָּנוּתִית (נוֹשְׂאָה לָקוּחַ לָרֹב מֵעוֹלַם הַחַי, הַצּוֹמֵחַ אוֹ הַדּוֹמֵם) שֶׁאֵין לַהֲבִינָהּ כִּפְשׁוּטָהּ, אֶלָּא כְּעֵין מָשָׁל וָרֶמֶז לְעִנְיָנִים חֲשׁוּבִים בְּחַיֵּי אָדָם אוֹ עָם: הַסִּפּוּר ״סוּסָתִי״ לְמֶנְדֶּלִי הוּא אַלֶּגּוֹרְיָה עַל מַצַּב יְהוּדֵי הַגּוֹלָה בֵּין הַגּוֹיִים. — [אַלֶּגּוֹרְיוֹת]
— **אַלֶּגּוֹרִי**° ת׳ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל וְהַשְׁאָלָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶמֶז מְכֻוָּן לַנִּמְשָׁל: הַמְּשָׁלִים וְרֹב שִׁירֵי־הַחִידָה הֵם אַלֶּגּוֹרִיִּים.

אֶלֶגְיָה° נ׳ [מיוונית: elegos שיר־אבל] קִינָה, שִׁיר־תּוּגָה, שִׁיר לִירִי־נוּגֶה שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל־פִּי־הָרֹב זִכְרוֹן אֹשֶׁר אוֹ גְּדֻלָּה שֶׁחָלְפוּ. — [אֶלֶגְיוֹת]
— **אֶלֶגִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ הָאֶלֶגְיָה, נוּגֶה וָרַךְ: ״שְׁבָבִים דַּקִּים, בִּדְמוּת פִּילִיטוֹנִים אֶלֶגִיִּים״ (ברנר, א 347). נְעִימָה אֶלֶגִית.

אַלְגֹּם ז׳ [צורת־משנה של אַלְמֹג] 1°, עֵץ הַ״סַּנְדָּל״, עֵץ רֵיחָנִי הַגָּדֵל בְּאִיֵּי מַלַּיָּא וּבְהֹדּוּ (Santalum album). מְשַׁמֵּשׁ לַתַּעֲשִׂיַּת רָהִיטִים יְקָרִים. מְזַקְּקִים מִמֶּנּוּ שֶׁמֶן מְיֻחָד לְבֹשֶׂם וְגַם לִרְפוּאָה. 2, שֵׁם עֵץ מְשֻׁבָּח שֶׁגָּדַל, לְפִי הַמְּסֻפָּר בַּתַּנַ״ךְ, בַּלְּבָנוֹן: ״וְאַלְגּוּמִּים מֵהַלְּבָנוֹן״ (דברי הימים ב ב ז). ״וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְגּוּמִּים מְסִלּוֹת לְבֵית ה׳ וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים״ (דברי ב ט יא). — [אַלְגֹּם־, אַלְגֻּמִּים גם אַלְגּוּמִּים]

אֶלֶגַנְטִי° ת׳ [לאטינית: elegans (-antis)] יָפֶה, הָדוּר, נָאֶה: אָדָם אֶלֶגַנְטִי. בֶּגֶד אֶלֶגַנְטִי. הִתְנַהֲגוּת אֶלֶגַנְטִית. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]
— **אֶלֶגַנְטִיּוּת**° נ׳ הִדּוּר, טוּב־טַעַם, בָּרָק חִיצוֹנִי: אִשָּׁה לְבוּשָׁה בְּאֶלֶגַנְטִיּוּת יְתֵרָה.

אַלֶּגְרוֹ° תה״פ [איטלקית: allegro] [במוסיקה] בְּקֶצֶב חַי וָעֵר.

אַלֶּגְרֶטוֹ° תה״פ [איטלקית: allegretto — הקטנה מן: allegro] [במוסיקה] 1, בִּמְהִירוּת מְמֻצַּעַת, בְּעַלִּיזוּת מְתוּנָה, בְּקֶצֶב שֶׁבֵּין אַלֶּגְרוֹ לְאַנְדַּנְטֶה. 2, ז׳ פֶּרֶק שֶׁיֵּשׁ לְנַגֵּן אוֹתוֹ בְּרוּחַ זוֹ.

אַלְדֶּבָּרָן° ז׳ [Aldebaran; מערבית: אַלְדַּבַּרַאן העוקב בזריחתו אחרי כימה] [באסטרונומיה] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בְּמַזַּל שׁוֹר (״עֵין הַשּׁוֹר״).

א. **אֵלָה** נ׳ [קרוב אל אַלּוֹן, אִילָן] אֶחָד מֵעֲצֵי־הַיַּעַר הַגְּדוֹלִים בַּר (Pistacia), מִן הַחֲשׁוּבִים וְהַנְּפוֹצִים בְּיוֹתֵר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: ״אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה״ (הושע ד יג). — [אֵלַת־, אֵלִים גם אֵלוֹת]

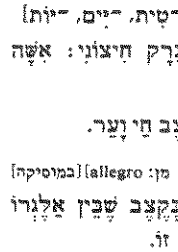

— **אֵלָה אַרְצִישְׂרְאֵלִית**° (Pistacia palestina), עֵץ־יַעַר נָשִׁיר; מַרְכִּיב חָשׁוּב שֶׁל הַחֹרֶשׁ בְּרַבִּים מֵהָרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.
— **אֵלָה אֲמִתִּית**° (P. vera), עֵץ תַּרְבּוּתִי שֶׁפִּרְיוֹ הוּא הַבָּטְנָה הֶעָשִׁיר בְּשֶׁמֶן.

ענף של אלה אמיתית

— **אֵלַת הַמַּסְטִיק**° (Pistacia lentiscus), שִׂיחַ נָמוּךְ הַמְּקַבֵּל לִפְרָקִים צוּרַת עֵץ; יָרֹק כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה; גָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעִקָּר בְּמוֹרְדוֹת הַכַּרְמֶל וְהַגִּלְבֹּעַ. מִן הַשְּׂרָף שֶׁלּוֹ מְכִינִים אֶת הַ״מַּסְטִיק״ הַמְשַׁמֵּשׁ לְתַמְרוּקִים וְלִרְפוּאָה. מִפֵּרוֹתָיו מְזַקְּקִים שֶׁמֶן אִתְרִי, וּמֵעֲנָפָיו קוֹלְעִים סַלִּים.

ענף של אלת המאסטיק

ב. **אֵלָה** נ׳ [מן א. אֵל] אֵל־נְקֵבָה אֵצֶל הָעַמִּים עוֹבְדֵי־הָאֱלִילִים, כְּגוֹן: הָאֵלָה עַשְׁתֹּרֶת אֵצֶל הַכְּנַעֲנִים, הָאֵלָה אַפְרוֹדִיטָה אֵצֶל הַיְּוָנִים הַקַּדְמוֹנִים: ״הָאֵלָה עֲנָת״ (קאסוטו, האלה ענת). — [אֵלַת־, אֵלוֹת]

אַלָּה נ׳ [קרוב אל אַלּוֹן] 1, מַקֵּל־יָד בַּעַל רֹאשׁ מְעֻבֶּה: ״הָאַלָּה הַקֶּשֶׁת וְהָרֹמַח״ (כלים טז ח). ״אוֹי לִי מִבֵּית בַּיְתוֹס, אוֹי לִי מֵאַלָּתָן״ (תוספתא מנחות יג כא). 2 א. אֵלָה (יהושע כד כו). — [אַלַּת־, אַלּוֹת, אַלּוֹת־]

אלה של רועים

אָלָה נ׳ 1, [ראה א. אלה] שְׁבוּעָה חֲמוּרָה, שְׁבוּעָה בִּקְלָלָה נִמְרֶצֶת: ״תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ... אִם תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה״ (בראשית כו כח־כט). 2, קְלָלָה: ״וְהָיוּ לְאָלָה לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה״ (ירמיה מד מ). ״בְּוַדַּאי הָיָה חוֹזֵר וְקוֹפֵץ לַאֲחוֹרָיו וּפִיו מָלֵא אָלוֹת״ (אחד העם, ם). ״לֹא תָמוּשׁ אָלַת דָּמִים מִתּוֹכוֹ״ (ביאליק, אלמנות). — [אָלַת־, אָלוֹת, אָלוֹת־]

א. **אלה** [ערבית: אַלָּה נשבע]
~ פָּע׳ **אָלָה** פ״ע 1, נִשְׁבַּע בִּקְלָלָה: ״וְאַתְּ אָלִית״ (שופטים יז ב). 2, קִלֵּל: ״אָלֹה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב״ (הושע ד ב). — [לֶאֱלוֹת, אוֹלֶה, יֶאֱלֶה]
~ הִפ׳ **הֶאֱלָה** פ״י הִשְׁבִּיעַ בִּקְלָלָה: ״אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ״ (מלכים א ח לא). — [לְהַאֲלוֹת, מַאֲלֶה, יַ־]

ב. **אלה** [ארמית: אֲלָא; ערבית: אַלָּא]
~ פָּע׳ **אָלָה** פ״ע יָלַל, סָפַד, קוֹנֵן: ״אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ״ (יואל א ח). ״אֱלִי צִיּוֹן וְעָרֶיהָ״ (קינה לט׳ באב). — [לֶאֱלוֹת, אוֹלֶה, יֶאֱלֶה]

אלה [מן אֱלוֹהַּ, אֱלֹהִים]
~ פִּע׳ **אִלֵּה**° פ״י חָשַׁב לְאֵל, יִחֵס תְּכוּנוֹת שֶׁל אֱלֹהִים: ״וּמָה שֶׁטִּפַּחְתִּי וְאִלַּהְתִּי בִּקְדוֹשֵׁי לֵילוֹתַי״ (ש׳ שלום, שירים רמ). — [לְאַלֵּהַ, מְ־, יְאַלֵּה]
~ פֻּע׳ **אֻלַּה**°, נֶחְשַׁב כְּמוֹ אֵל: ״גִּבּוֹרִים נַעֲרָצִים וּמְאֻלָּהִים הָיוּ בֵּן־לַיְלָה לְמִפְלְצוֹת אָדָם״ (שרת, באסיה). — [מְאֻלָּה, יְאֻלַּה]
~ הִפ׳ **הֶאֱלִיהַּ** פ״י חָשַׁב כְּאֵל, יִחֵס כֹּחַ שֶׁל אֵל: ״אֲשֶׁר לָעֵץ וְאֶבֶן מַאֲלִיהִים״ (אמת אתה הוא, סליחות ערב ראש־השנה). ״הָאָדָם הַקַּדְמוֹנִי הַפֶּטִישִׁיסְטִי, הַמְּגַשֵּׁשׁ כָּל דָּבָר וּמַאֲלִיהוֹ״ (ביאליק, האדם וקנינו). — [לְהַאֲלִיהַּ אֶת־, מַאֲלִיהַּ, יַ־]

אֵלֶּה מ״ג [ריבוי מן ״זה״, ״זאת״; ארמית: אִלֵּין; ערבית: אוּלַא] הַלָּלוּ: ״וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות א א). ״הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה״ (ויקרא כו יד). ״כִּי בְּאֵלֶּה חָפַצְתִּי״ (ירמיה ט כג). ״שָׁמַעְתִּי כָאֵלֶּה רַבּוֹת״ (איוב טז ב). ״שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה״ (במדבר כב טו). עַיֵּן גַּם אֵלּוּ.

אֱלֹהַּ, אֱלוֹהַּ ז׳ [ארמית: אֱלָה; אוגריתית: אלה; ערבית: אִלָאה, אִלָה] אֵל, אֱלֹהִים: "כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי ה׳" (תהלים יח לב). "אַל יֶחְסַר הָעוֹלָם מַלְכּוֹ וְאַל יֶחְסַר הָעוֹלָם אֱלוֹהוֹ" (בראשית רבה מב). רְאֵה גַּם אֱלֹהִים. – [אֱלֹהַּ־, אֱלֹהִים, אֱלֹהֵי־]

– **אֱלֹהוֹת***, אֵלִים, אֱלִילִים: "עֵשָׂו שֶׁהוּא עוֹבֵד לֶאֱלֹהוֹת הַרְבֵּה" (ויקרא רבה ד).

אֱלֹהוּת*, אֱלָהוּת* נ׳ [מן אֱלֹהַּ] טִיבוֹ שֶׁל אֱלֹהִים, וְעַצְמוּתוֹ: "אֲנִי הוּא שֶׁאֵין הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ כְּדֵי לֶאֱלָהוּתִי" (בראשית רבה מו). "טַהֵר מַחְשְׁבוֹתַי לָדַעַת אֱלֹהוּתֶךָ" (יהודה הלוי, יוצרי ורועי). "אֵין אֱלֹהוּת כֶּאֱלֹהוּתֶךָ" (שיר היחוד ליום ג).

– **חָכְמַת־הָאֱלֹהוּת**⁺, מַדַּע הַדָּת וְהָאֱמוּנָה, תֵּיאוֹלוֹגְיָה.

אֱלֹהִי⁺, אֱלוֹהִי⁺ ת׳ [מן אֱלֹהַּ] 1, שֶׁל אֱלֹהִים הַמְיֻחָד לֵאלֹהִים: "וְיִתֶּן לְךָ כֹּחַ אֱלֹהִי" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ה). הַשְׁגָּחָה אֱלֹהִית. נְבוּאָה אֱלֹהִית. 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ אוֹ מֵחָכְמָתוֹ שֶׁל אֱלֹהִים: "סוֹקְרָטֵס הָאֱלֹהִי אָמַר: הִשָּׁמְרוּ מִמִּי שֶׁיִּשְׂנָאֵהוּ לְבַבְכֶם" (גבירול, תיקון מידות הנפש). "וְהוּא נִכְבָּד מְאֹד וְהוּא נַעֲלֶה וֶאֱלֹהִי" (למדן, מעלה טז). הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל וְהָאֱלֹהִי [נִכְתָּב וְנִקְרָא גַּם אֱלֹהָיִי]. – [אֱלֹהִית, אֱלֹהִיִּים, ־הִיּוֹת]

אֱלֹהִים, אֱלוֹהִים ז׳ גם ר׳ [ראה אֱלֹהַּ] 1, אֵל, בּוֹרֵא הָעוֹלָם: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" (בראשית א א). "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" (תפילות). 2, שׁוֹפֵט, דַּיָּן הַדָּן לְפִי תּוֹרַת הָאֱלֹהִים: "עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם" (שמות כב ח). – [אֱלֹהֵי־]

– **אִישׁ־הָאֱלֹהִים**, נָבִיא וְקָדוֹשׁ: "מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים" (דברים לג א).

– **בְּנֵי־הָאֱלֹהִים** (איוב א ו), כִּנּוּי לְמַלְאָכִים.

– **חֶרְדַּת־אֱלֹהִים** (שמואל א יד טו), **חִתַּת־אֱלֹהִים** (בראשית לה ה), בֶּהָלָה גְּדוֹלָה.

– **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** (שמות כ ג), אֱלִילִים.

– **הָאֱלֹהִים***, לְשׁוֹן שְׁבוּעָה בְּשֵׁם ה׳: "הָאֱלֹהִים! עֵינַי רָאוּ וְלֹא זָר!" (שבת קמה.).

– **עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים** (יונה ג ג), עִיר גְּדוֹלָה וְהוֹמִיָּה, כְּרַךְ גָּדוֹל.

– **אֱלֹהִים אַדִּירִים** (על־פי שמואל א ד ח), קְרִיאַת תִּמָּהוֹן וְהַפְתָּעָה: אֱלֹהִים אַדִּירִים, הַאֻמְנָם קָרָה הַנֵּס?

אִלּוּ* מ״ג [צורת־משנה מן אֵלֶּה לרבים ולרבות] אֵלֶּה, הַלָּלוּ: "אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה" (פאה א א). "אִם רָאִיתָ מַלְכֻיּוֹת מִתְגָּרוֹת אֵלּוּ בְּאֵלּוּ, צַפֵּה לְרַגְלָיו שֶׁל מָשִׁיחַ" (בראשית רבה מב).

אִלּוּ, אִילוּ [מלת תנאי] אִם + לוּ אִם, לוּ, אִלְמָלֵי: "וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ, הֶחֱרַשְׁתִּי" (אסתר ז ד). "אִלּוּ לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לִשְׁמֹעַ דָּבָר זֶה – דַּיֵּנוּ" (ברכות טז

– **וְאִלּוּ***, וְאוּלָם, אֲבָל, בְּנִגּוּד לְכָךְ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן: "בִּירִית טְהוֹרָה... וְאִלּוּ אֶצְעָדָה טְמֵאָה הִיא" (שבת סג:). "מִדַּת בָּשָׂר וָדָם... וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא..." (נידה לא.).

– **כְּאִלּוּ***, כְּמוֹ אִלּוּ, דּוֹמֶה לְ־: "חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם" (פסחים י ה). "וְעוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָדַע" (אחד העם, קס). "לִי נִדְמְתָה כְּאִלּוּ הִיא בַּת־עַיִן" (ביאליק הבריכה). "קָפַץ מִמְּקוֹמוֹ כְּאִלּוּ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ" (עגנון, אלו לח).

אֲלֻוַאי* מ״ק (במדבר רבה ב) ראה הַלְוַאי!*

אַלּוּבְיוֹם⁰ ז׳ [מלאטינית: alluvio סחף] סַחַף, חֹמֶר שֶׁנִּסְחַף עַל־יְדֵי זִרְמֵי נְהָרוֹת וְשָׁקַע בְּאַפִּיקֵיהֶם.

– **אַלּוּבְיָאלִי**⁰ ת׳ שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי סַחַף נְהָרוֹת: "בִּקְעָה אַלּוּבְיָאלִית רַחֲבַת־יָדַיִם שֶׁאֵין בָּהּ אֲבָנִים כְּלָל" (ייבין, הכתב 19).

אֱלוֹהַּ, אֱלוֹהִי, אֱלוֹהִים, ראה אֱלֹהַּ, אֱלֹהִי, אֱלֹהִים.

אִלּוּחַ°, אִילוּחַ ז׳ [מן אלח, אָלַח] זִהוּם, גְּרִימָה לְלִכְלוּךְ, אִינְפֶקְצְיָה. – [אִלּוּחַ־]

אָלוּחַ⁺ ת׳ [מן אלח] מְזֹהָם, מְלֻכְלָךְ: "צַחוֹן נִתְעָב וְאָלוּחַ" (אליה בר שמעיה, אנא חטאי). – [אֲלוּחָה, אֲלוּחִים, אֲלוּחוֹת]

אלווי

אַלְוַי*, אלווי ז׳ (ירושלמי שביעית לה ב), צֶמַח־נוֹי רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים (Aloë) בַּעַל שׁוֹשֶׁנֶת עָלִים בְּשָׂרָנִיִּים. מִמִּינִים אֲחָדִים שֶׁל אַלְוַי מְפִיקִים סִיבִים, וּמֵאֲחֵרִים – אֶת שְׂרַף הָאַלְוַי. – [אַלְוַיִּים]

אֱלוּל°, אִילוּל ז׳ [מן אֵל, אֱלִיל] הָאֱלָהָה, הָעֲרָצָה כְּאֵל אוֹ כֶּאֱלִיל: "חוֹשֵׁב הוּא אֶת וֶלִינְגְטוֹן שֶׁלּוֹ לְאֵל, וּבֶאֱלוּלוֹ שֶׁל זֶה הוּא בָּא לִידֵי דְּחִילוּ וּרְחִימוּ" (פרלמן, תר׳ פרגמנטים 25). – [אֱלוּל־]

מזל חודש אלול

אֱלוּל ז׳ [אכדית: ulūlu; ערבית: אַיְלוּל] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי הַחֵל בְּנִיסָן. תָּמִיד חָסֵר (בֶּן 29 יוֹם). מַזָּלוֹ – בְּתוּלָה: "וַתִּשְׁלַם הַחוֹמָה בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לֶאֱלוּל" (נחמיה ו טו).

אֱלוּלִי* ת׳ [מן אֱלוּל] שֶׁל אֱלוּל, שֶׁהוּא בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל: "הָאֱלוּלִיִּים מִתְעַשְּׂרִין בִּפְנֵי עַצְמָן" (ירושלמי ראש השנה נו ד). "הָעוֹלָם נוֹדֵף רֵיחַ פֵּרוֹת אֱלוּלִיִּים" (עגנון, כפות רמה). – [אֱלוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

אִלּוּלָא*, אִלּוּלֵי*, אִילוּלָא, אִילוּלֵי מלת־תנאי [אִלּוּ + לֹא] אִלּוּ לֹא, אִם לֹא, לוּלֵא: "אִלּוּלָא ר׳ בָּא, הָיָה לָנוּ לְהַתִּיר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶן" (ירושלמי עבודה זרה לט ג). "אִלּוּלֵי תּוֹרָתְךָ שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ, כְּבָר אִבְּדוּנוּ הָאֻמּוֹת" (איכה רבה ג, זכור עניי). "אִלּוּלֵי שֶׁנִּמְלֵאת עָלָיו רַחֲמִים, כְּבָר נֶהֱרַג" (קהלת רבה י, אי לך).

– **אִלּוּלֵי כֵן*, אִלּוּלֵי כָךְ***, אִם לֹא כֵן: "וְלִמְּדוּ (אֶת יוֹסֵף) שִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁאִלּוּלֵי כֵן לֹא הָיוּ הַמִּצְרִים מְקַבְּלִים אֶת יוֹסֵף לְשַׁלִּיט עֲלֵיהֶם" (במדבר רבה יד). "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, לְעוֹלָם אֵין אַתָּה בָּא עָלֵינוּ אֶלָּא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, אִלּוּלֵי כָךְ לֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לַעֲמֹד אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת" (פסיקתא רבתי, קסו).

– **אִלּוּלֵי לֹא***, אִלּוּ לֹא: "לֹא יָפֶה עָשָׂה מֹשֶׁה כְּשֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו, שֶׁאִלּוּלֵי לֹא הִסְתִּיר פָּנָיו, גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה מַה לְּמַעְלָה וּמַה לְּמַטָּה" (שמות רבה ג).

א**.אִלּוּם⁺, אִילוּם** ז׳ [מן א.אלם, אִלֵּם] שְׁתִיקָה, אֵלֶם: "אֻמָּנוּת יָפָה הִיא הָאִלּוּם" (רש״י חולין פט.). "כְּשֶׁהָיוּ עֵינֶיהָ הַיָּפוֹת שֶׁל בְּלוּמָה פּוֹגְעוֹת בּוֹ וְאִלּוּמוֹ הַמַּכְחִיל מַרְחִיף לְנֶגְדּוֹ" (עגנון, כפות רכז). – [אִלּוּם־]

ב. אלום°, אילום ז׳ [מן ב. אלם, אלם] עשית אלמות, קשירת קני תבואה שנקצרו: ״באסוף השבלים ובאלום האלמות״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקג). – [אלום־]

אלום° ז׳ [מלאטינית: alumen] אבן־מלח המרכבת מגפרת אשלגן וגפרת חמרן (אלומיניום). לאלום סגלות של עצירת דם, ולפיכך משתמשים בו כ״אבן־גלוח״ להחלקת עור הפנים אחרי התגלחת.

אלומה, ראה אלמה.

אלומיניום° ז׳ [מלאטינית: alumen] חמרן; המתכת המצויה ביותר בקרום האדמה. צבעה כעין הכסף, והיא קלה, רכה ונוחה לעבוד. משתמשים הרבה באלומיניום בתעשית כלים, ובמסגיו עם מתכות אחרות להכנת חלקי מכונות ומטוסים. האבנים היקרות אדם וספיר הן תחמוצות האלומיניום (Aluminium, סימן כימי Al; משקל אטומי 26.97; משקל סגלי 2.7).

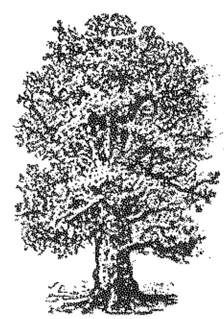
אלון

אלון, אלון ז׳ [אכדית: allânu; קרוב אל אלה, אילן] אחד מעצי היער החשובים בארץ־ישראל (Quercus). ענף וחזק. פריו הוא הבלוט. עצו משמש לתעשיה ולבנין. מצויים מינים רבים של האלון: ״וחסן הוא כאלונים״ (עמוס ב ט). ״וישב באלני ממרא אשר בחברון״ (בראשית יג יח). – [אלון־, אלונים, אלוני־; אלון־, אלונים, אלוני־]

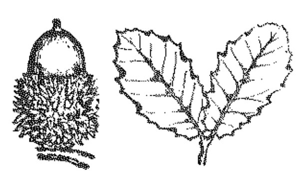
עלים ובלוט של אלון מצוי

– **אלון מצוי°**, עץ החרש והיער בארץ־ישראל (Q. calliprinus), ירק כל השנה, עליו גלדניים (כעין העור). מצוי ברב אזורי ההרים הגבוהים בארץ־ישראל.

– **אלון־העפצים°, אלון־התבור°** (Q. ithaburensis), עץ גבה, נשיר. עפציו ובלוטיו עשירים בחמרים המשמשים לעבוד עורות. מצוי בעקר בהרי שפרעם ובתבור.

אלון־השעם

– **אלון־השעם°** (Q. suber), עץ הגדל בארצות הים התיכון המערביות; מקלפתו מכינים את השעם (חמר הפקק).

– **אלון־התולע°** (Q. infectoria), עץ נשיר המצוי בארץ־ישראל פחות ממיני האלון האחרים, גדל באזורי ההרים הגבוהים. עפציו עשירים ביותר בחמרים לעבוד עורות.

אלונטית* נ׳ [מיוונית: lention אריג, בד] מגבת או חתיכת־בד להסתפג בהם אחרי הרחיצה: ״מסתפג אדם באלונטית״ (שבת קמז). ״נוטלת אשתי מכשירי סעודה... מלח ומים ואלונטית״ (מגדלי מו״ס, חגג). – [אלונטיות]

אלונקאי° ז׳ [מן אלונקה] 1, נושא אלונקות בבית־חולים. 2, [בצבא] חיל בחיל־הרגלים שתפקידו להעביר משדה־הקרב את הנפגעים ולהגיש להם עזרה ראשונה. – [אלונקאים, ־קאי]

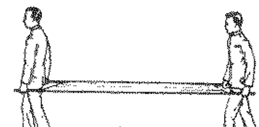
נושאי אלונקה

אלונקה* נ׳ [על־פי הארמית: אלונקי או אלנקי, ביצה כה:, כנראה מפרסית] 1, מטה מטלטלת, עשויה יריעה מתוחה על שני מוטות ארכים, להעברת חולים ופצועים. 2°, התקן מעין זה לשמושים אחרים, כגון: אלונקה להעברת פרי בפרדס בשעת הקטיף. – [אלונקת־, אלונקות]

אלוף ז׳ [ראה א. אלף] 1, ראש, שר, מושל: ״אלה אלופי בני עשו״ (בראשית לו טו). 2, רע נאמן, ידיד: ״ואתה אנוש כערכי, אלופי ומידעי״ (תהלים נה יד). 3^, תאר־כבוד לגדולי התורה בימי הגאונים: ״ראשי ישיבות ואלופי תורה״ (מרשות האל, לשמחת תורה). 4°, דרגה פקודית גבוהה בצבא־הגנה־לישראל, מקבילה לדרגת בריגדיר בצבא הבריטי [ראה סימן הדרגה להלן]. 5°, רבן, צ׳מפיון, כנוי למי שזכה בשיא בספורט או במשחק־תחרות אחר: אלוף־שחיה ל־200 מטר. אלוף־שחמט. 6°, שם עברי לתאר־האצלה אצל אמות העולם ״גרף״, ״לורד״: ״אלוף טולישא״ (יוסף הכהן, דברי הימים). 7, [ראה ב. אלף] בהמת־בית, שור, פר: ״אלופינו מסבלים״ (תהלים קמד יד). 8, ת׳ מאלף, מבית: ״ואני ככבש אלוף יובל לטבוח״ (ירמיה יא יט). – [אלוף־, ־פים, ־פי־]

– **אלוף־נעורים**, 1°, רע וידיד מנער. 2, כנוי חבה לבעל בפי אשתו שנשאה לו בצעירותה: ״אלוף נערי אתה״ (ירמיה ג ד).

– **אלופו של עולם*** (בראשית רבה ב), תאר לאלהים, אדון העולם.

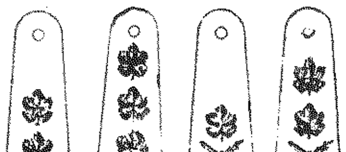
רב־אלוף אלוף אלוף־משנה סגן־אלוף
סימני דרגה של אלופי צה״ל

– **אלוף־משנה°**, דרגה צבאית למטה מדרגת אלוף, מקבילה לדרגת קולונל בצבא הבריטי.

– **סגן־אלוף°**, דרגת קצינות למטה מדרגת אלוף־משנה, מקבילה לדרגת לויטננט־קולונל בצבא הבריטי.

– **רב־אלוף°**, הדרגה הפקודית הגבוהה ביותר בצבא־ההגנה־לישראל, דרגת ראש המטה הכללי (רמטכ״ל), מקבילה לדרגת מיג׳ור־ג׳נרל בצבא הבריטי.

אלוף^, אילוף ז׳ [מן א. אלף, אלף] למוד, הדרכה, הקנית הרגלים (ביחוד לבעלי־חיים): ״והיה כאלוף – לשון אלוף ולמוד״ (רש״י זכריה ט ז). ״אלוף הסוררת״ (אלתרמן, תר׳ שקספיר). אלוף כלבים. אלוף פילים. – [אלוף־]

אלוץ^, אילוץ ז׳ [מן אלץ, אלץ] כפיה, הכרח: ״האלוץ והמצר״ (שלמה וידל, חושן משפט). עשיתי את הדבר לא מרצוני אלא מתוך אלוץ. – [אלוץ־]

אָלוּץֿ ת׳ [מן אלץ] מְאֻלָּץ, לָחוּץ, דָּחוּק: "חָלֵץ אָלוּץ מִמְּאֻלָּץ" (הושענות, בהושעת מקור). פְּעֻלָּה אֲלוּצָה. – [אֲלוּצָה, אֲלוּצִים, אֲלוּצוֹת]

אֱלוֹקְוֶנְצְיָה°**, אלוקוונציה** נ׳ [לאטינית: eloquentia] אָמָּנוּת הַדִּבּוּר הַיָּפֶה, צַחוּת הַלָּשׁוֹן.

אַלְזָן° ז׳ [אַל+זָן] הִתְנַוְּנוּת אֵיבָר אוֹ אֵיבָרִים בַּגּוּף מֵחֲמַת תְּזוּנָה בִּלְתִּי מַסְפֶּקֶת.

אלח [קרוב לערבית: אַלִחַ, אִיתַלַּחַ החמיץ, נתבלבל]

~ פָּע׳ **אָלַח**ֿ פ״י תִּעֵב, שִׁקֵּץ: "זְדוֹנֵנוּ יֶאֱלַח" (ינאי שבר). – [אוֹלֵחַ, יֶאֱלַח]

~ נפ׳ **נֶאֱלַח**, 1, נִשְׁחַת: "הַכֹּל סָר, יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ, אֵין עֹשֵׂה טוֹב" (תהלים יד ג). "תְּחַנְּתֵנוּ שְׁעֵה וְאַל נֶאֱלַח" (סידור רס״ג, שב). 2°, נִזְדַּהֵם, נִתְלַכְלֵךְ: "שְׁבִילִים צָרִים, נִפְתָּלִים וְנֶאֱלָחִים" (ברנר, א 399). הַפֶּצַע נֶאֱלַח. – [לְהֵאָלַח, נֶאֱלָח, יֵאָלַח]

~ פִּע׳ **אִלֵּחַ**° פ״י זִהֵם, לִכְלֵךְ: "וְאֵיךְ יָכֹלְתָּ הָאֲוִיר לִנְשֹׁם, אִם בְּלֹעָם אִלְּחוּהוּ כָּל הַיּוֹם" (ש׳ שלום, שירים שנב). הַיֶּלֶד אִלֵּחַ אֶת פִּצְעוֹ. – [לְאַלֵּחַ אֶת־, מְאַלֵּחַ, יְאַלֵּחַ]

~ הת׳ **נִתְאַלֵּחַ**°, נִזְדַּהֵם, הִתְלַכְלֵךְ: "יוֹם הַחֻלִּין... הַמִּתְאַלֵּחַ בְּבִצְעֵי מַיִם לְעִתּוֹת־חֹרֶף" (שטייר, הוא הלך 129). "עֲטֹף רֹאשְׁךָ בְּסוּדָר, שֶׁלֹּא תִּיגַע וְלֹא תִתְיַגַּע, שֶׁלֹּא תִתְאַלֵּחַ" (יזהר, מישור 105). הַפֶּצַע הַפָּתוּחַ נִתְאַלֵּחַ. – [לְהִתְאַלֵּחַ, מִתְ־, יִתְ־]

– נִתְעָב וְנֶאֱלָח (איוב טו טז), מָאוּס וּמְתֹעָב: "נִמְצָא בּוֹ פְּגָם גָּדוֹל נִתְעָב וְנֶאֱלָח כָּזֶה" (הזז, יעיש א 140).

אֶלַחֿ ז׳ [מן אלח] זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ: "תְּאַבֵּד אֶלַח אַשְׁמָתֵנוּ" (ינאי שבר). אֶלַח שֶׁל פֶּצַע. – [אֶלַח־, אֶלְחוֹ]

אַלְחָדִיר° ת׳ [אַל + חָדִיר] שֶׁאֵינוֹ חָדִיר, אָטוּם: בַּד אַלְחָדִיר לְמַיִם. – [אַלְחֲדִירָה, אַלְחֲדִירִים, ־רוֹת]

אַלְחוּט° ז׳ [אַל + חוּט] רַדְיוֹ, שִׁדּוּר יְדִיעוֹת לְמֶרְחַקִּים וְקְלִיטָתָן בְּלֹא חוּטֵי טֶלֶגְרָף.

אַלְחוּט°**, אילחוט** ז׳ [מן אלחט, אִלְחֵט] שִׁדּוּר בְּאַלְחוּט, שִׁדּוּר רַדְיוֹ: אִלְחוּט הַיְדִיעָה בְּרַחֲבֵי תֵּבֵל. – [אִלְחוּט־]

אַלְחוּטָאוּת° נ׳ [מן אַלְחוּט] מִקְצוֹעַ הָאַלְחוּטַאי, מְלֶאכֶת הַשִּׁדּוּר וְהַקְּלִיטָה בְּרַדְיוֹ: קוּרְסִים לְאַלְחוּטָאוּת. – [אַלְחוּטָאוּת־]

אַלְחוּטִי° ת׳ [מן אַלְחוּט] שֶׁל אַלְחוּט, שֶׁשֻּׁדַּר בְּאֶמְצָעוּת הָרַדְיוֹ: טֶלֶגְרָף אַלְחוּטִי. יְדִיעָה אַלְחוּטִית. – [אַלְחוּטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אַלְחוּטָן° ז׳ [מן אַלְחוּט] אִישׁ־קֶשֶׁר שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַפְעִיל קֶשֶׁר אַלְחוּט. – [אַלְחוּטָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

אַלְחוּשׁ° ז׳ [אַל־חוּשׁ] אַנֶסְתֶּזְיָה, בִּטּוּל הַחִישָׁה בְּאֶמְצָעִים שׁוֹנִים (סַמִּים מְשַׁכְּרִים, מַרְדִּימִים, מַקְפִּיאִים וְכַדּוֹמֶה). – [אַלְחוּשִׁים]

אִלְחוּשׁ°**, אילחוש** ז׳ [מן אלחש, אִלְחֵשׁ] הַבָּאָה לְמַצַּב אַלְחוּשׁ, עֲרִיכַת אַנֶסְתֶּזְיָה: אִלְחוּשׁ הַחוֹלֶה לִפְנֵי הַנִּתּוּחַ. – [אִלְחוּשׁ־]

אלחט [מן אַלְחוּט]

~ פִּע׳ **אִלְחֵט**° פ״י שִׁדֵּר בְּאַלְחוּט, הֶעֱבִיר יְדִיעוֹת לְמֶרְחָק בְּאֶמְצָעוּת הָרַדְיוֹ. – [לְאַלְחֵט, מְאַלְחֵט, יְאַלְחֵט]

~ פֻּע׳ **אֻלְחַט**°, שֻׁדַּר בְּאַלְחוּט: הַיְדִיעָה הַמַּרְעִישָׁה אֻלְחֲטָה בְּרַחֲבֵי תֵּבֵל. – [מְאֻלְחָט, יְאֻלְחַט]

אַלְחִימְיָה°, ראה אַלְכִּימְיָה°.

אַלְחֶלֶד° ז׳ [אַל + חֲלוּדָה] כִּנּוּי לְמַתֶּכֶת שֶׁאֵינָהּ מַחְלִידָה גַּם בְּהִמָּצְאָהּ בִּרְטִיבוּת (nerosta), נֶתֶךְ שֶׁל אֲלוּמִינְיוּם וְאָבָץ.

אלחש [מן אַלְחוּשׁ]

~ פִּע׳ **אִלְחֵשׁ**° פ״י הֵבִיא לִידֵי אַלְחוּשׁ, עָרַךְ אַנֶסְתֶּזְיָה, בִּטֵּל אֶת הַחִישָׁה בְּאֶמְצָעוּת סַמִּים שׁוֹנִים: הָרוֹפֵא אִלְחֵשׁ אֶת הַחוֹלֶה לִפְנֵי הַנִּתּוּחַ. – [לְאַלְחֵשׁ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻלְחַשׁ**°, בֻּטְּלָה חִישָׁתוֹ, בְּהַשְׁפָּעַת סַמִּים שׁוֹנִים: הַחוֹלֶה אֻלְחַשׁ לִפְנֵי הַנִּתּוּחַ. – [מְאֻלְחָשׁ, יְאֻלְחַשׁ]

אַלְט°**, אַלְטוֹ**° ז׳ [מלאטינית: altus גבוה] הַקּוֹל שֶׁצְּלִילָיו גְּבוֹהִים יוֹתֵר מִן הַטֶּנוֹר וּנְמוּכִים מִן הַסּוֹפְּרָן.

אַלְטָאִיר◊ ז׳ [Altair; מערבית: אַנַּשְׁר אַטַּאִר הנשר המעופף] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים נֶשֶׁר.

אַלְטִימֶטֶר◊ ז׳ [מלאטינית: altus גבוה + יוונית metron מידה] מַדְרוּם, בָּרוֹמֶטֶר קְפִיצִי הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְדִידַת גָּבְהוֹ שֶׁל מָקוֹם מֵעַל פְּנֵי הַיָּם. – [אַלְטִימֶטְרִים]

אַלְטְרוּאִיזְם◊ ז׳ [צרפתית: altruisme; מלאטינית: alter אחר] זוּלָתְנוּת, אַהֲבַת הַזּוּלַת, מְסִירוּת וְאַהֲבָה לַאֲחֵרִים יוֹתֵר מִלְּעַצְמוֹ; הַהֵפֶךְ – אֶגוֹאִיזְם.

– **אַלְטְרוּאִיסְט**◊ ז׳ זוּלָתָן, אוֹהֵב אַהֲבָה יְתֵרָה אֶת הַזּוּלַת, עַד כְּדֵי נְכוֹנוּת לְהַקְרִיב אֶת טוֹבָתוֹ הַפְּרָטִית לְמַעַן אֲחֵרִים.

– **אַלְטְרוּאִיסְטִי**◊ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַלְטְרוּאִיזְם: הִתְנַהֲגוּת אַלְטְרוּאִיסְטִית.

אַלְטֶרְנָטִיבָה◊ נ׳ [מלאטינית: alternus מתחלף] 1, בְּרֵרָה, אַחַת מִכַּמָּה אֶפְשָׁרֻיּוֹת. 2, תַּחֲלִיף: מִפְלֶגֶת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה מְשַׁמֶּשֶׁת אַלְטֶרְנָטִיבָה לַשִּׁלְטוֹן. – [אַלְטֶרְנָטִיבוֹת]

– **אַלְטֶרְנָטִיבִי**◊ ת׳ הַנִּתָּן לִבְרֵרָה מִבֵּין כַּמָּה אֶפְשָׁרֻיּוֹת.

אֱלֵי מ״י [הצורה הקדומה של "אֶל", רווחת במליצה ובפיוט] אֶל: "שָׁרְשִׁי פָתוּחַ אֱלֵי־מָיִם" (איוב כט יט). "וְלִעָלוֹ בְּשִׂמְחָתֵךְ בְּשׁוּבֵךְ אֱלֵי קַדְמַת נְעוּרָיִךְ" (יהודה הלוי, א 57). "בֹּאִי אֵלַי מַחֲבוֹאִי" (ביאליק, איך).

אַלְיָאנְס◊ ז׳ [צרפתית: alliance איחוד] קִצּוּר שְׁמָהּ הַצָּרְפָתִי שֶׁל הַחֶבְרָה הַיְּהוּדִית "כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים": "Alliance Israelite Universelle" (= איגוד יהודי עולמי).

אַלִּיבָּא°**, אַלִּבָּא**° [ארמית: על לב] תה״פ לְדַעַת־, לְפִי דְבָרָיו שֶׁל־: "נָהֲגוּ הָעָם כְּבֵית הִלֵּל אַלִּיבָּא דְרַבִּי יְהוּדָה" (ברכות נב:).

– **אַלִּיבָּא דֶאֱמֶת**°, לְפִי הָאֱמֶת, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר: "וְאַלִּיבָּא דֶאֱמֶת, אָנֹכִי חִיַּבְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הָאוֹמְרִים" (ברנר, א 214). "אַלִּיבָּא דֶאֱמֶת אֵינָם אֶלָּא הַסְּפָרִים" (קריב, עיונים 165). "הָעוֹלָם הַיְּהוּדִי, הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֵינָם אַלִּיבָּא דֶאֱמֶת אֶלָּא עוֹלָם אֶחָד" (ברש, ב 52).

– אֲלִיבָּא דִידִי°, לְפִי דַעְתִּי, מִצִּדִּי, אֲשֶׁר לִי: אַלִּיבָּא דִידִי יָכוֹל אַתָּה לַעֲשׂוֹת כָּךְ, אוּלָם מָה יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת?

– אַלִּיבָּא דְכֻלָּא עָלְמָא°, לְפִי דַעַת הַכֹּל: "אוֹתִיּוֹת שֶׁלְּפִי טַעְמִי הֵן מְכֹעָרוֹת מְאֹד וּלְנִקּוּד – פְּסוּלוֹת הֵן אַלִּיבָּא דְכֻלָּא עָלְמָא" (ביאליק, אגרות ב רכא).

– אַלִּיבָּא רֵיקָנָא* (שבת קט.), עַל לֵב רֵיק, לִפְנֵי הַסְּעוּדָה: "וְשָׁתִיתִי יוֹתֵר מֵרְבִיעִית בִּגְמִיעָה אַחַת אַלִּיבָּא רֵיקָנָא" (מגדלי מו"ס, קג). "אֲפִלּוּ כּוֹס חַמִּין לֹא הֵכִינָה לוֹ וְהוּא יָצָא לְצִנָּה אַלִּיבָּא רֵיקָנָא" (עגנון, אלו סח).

אַלִּיבִּי° ז' [לאטינית: alibi במקום אחר] טַעֲנָתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם כִּי בְּעֵת בִּצּוּעַ הַפֶּשַׁע לֹא הָיָה בִּמְקוֹם הַמַּעֲשֶׂה אֶלָּא בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַלִּיגָטוֹר° ז' [ספרדית: el lagarto הלטאה] סוּג שֶׁל תַּנִּינִים הַנְּפוֹצִים בִּצְפוֹן־אֲמֶרִיקָה וּבִדְרוֹם־מִזְרַח סִין, שׁוֹכְנִים בַּנְּהָרוֹת הַגְּדוֹלִים (Alligator). רֹאשׁוֹ שֶׁל הָאַלִּיגָטוֹר קָצָר וְרָחָב יוֹתֵר מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל הַתַּנִּין. – [אַלִּיגָטוֹרִים]

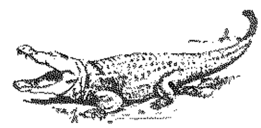
אליגאטור (1/90)

אֲלִיֶדַע° ז' [אַל + יֶדַע] (בפסיכואנאליזה) תַּת־הַכָּרָה, מִכְלוֹל הַתּוֹפָעוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת הַפּוֹעֲלוֹת וּמַשְׁפִּיעוֹת עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם שֶׁלֹּא בְּהַכָּרָתוֹ.

אֶלְיָא*, אִילְיָא נ' [ראה ב. אָלָה] קִינָה, שִׁירַת אֵבֶל (ירושלמי סוטה כא ג). – [אֶלְיַת־, אֶלְיוֹת]

אַלְיָה נ' [ארמית: אַלְיְתָא; ערבית: אַלְיָה] 1, הַזָּנָב הַשָּׁמֵן שֶׁל הַכִּבְשָׂה: "וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה" (שמות כט כב). 2, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן וְהָרַךְ שֶׁל הָאֹזֶן: "מִפְּנֵי מָה אֹזֶן כֻּלָּהּ קָשָׁה וְהָאַלְיָה רַכָּה? שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יָכֹף אַלְיָה לְתוֹכָהּ" (כתובות ה:). – [אַלְיַת, אֲלָיוֹת, אַלְיוֹת־]

א – אליה

– אַלְיָה וְקוֹץ בָּהּ* (ראש השנה יז.), דִּבּוּר־מָשָׁל עַל דָּבָר שֶׁהוּא בִּכְלָלוֹ טוֹב אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם קָטָן [על שום שבאליה השמנה והשעירה של הכבשה יש כעין בליטה ובקצה עוקץ והיא מפריעה לגוזזי הצמר שבאליה]

אַלְיוֹן* ז' [ארמית: אַלְיוֹנָא] בֹּהֶן, אֲגוּדָל, הָאֶצְבַּע הָעָבָה בָּרֶגֶל אוֹ בַּיָּד: "וְנָתְנוּ אַלְיוֹנֵי יְדֵיהֶם לְתוֹךְ פִּיהֶם" (פסיקתא רבתי קמ"ו). "שְׂפָתָהּ יָדָהּ וְאַלְיוֹנָהּ הָרְצוּצִים בּוֹעֲרִים מִכְּאֵב" (בן־ציון, קט). "הוּא מְהַלֵּךְ בַּבַּיִת עַל אַלְיוֹנֵי רַגְלָיו" (ברש, ג 208). – [אַלְיוֹן־, אַלְיוֹנִים, אַלְיוֹנֵי־]

אֲלִיחָה° נ' [מן אלח, אָלַח] זִהוּם, לִכְלוּךְ [ובהשאלה] חֵטְא: "יִכְלוּ לִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ בַּאֲלִיחוֹת" (פיוטים, סידור 619). – [אֲלִיחַת־]

אֵלִיטָה° נ' [צרפתית: élite מיטב] עִלִּית, הַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל צִבּוּר, סָלְתָּהּ וְשַׁמְנָהּ שֶׁל הַחֶבְרָה.

אַלִּיטֶרַצְיָה° נ' [מלאטינית: ad אֶל + littera אות] שִׁוְיוֹן צְלִילִים בְּרָאשֵׁי מִלִּים סְמוּכוֹת זוֹ לְזוֹ, לְמָשָׁל: "פַּחַד וָפַחַת וָפָח" (ישעיה כד יז). "שָׁמִיר וָשָׁיִת" (ישעיה ה ו). "לַיְלָה... לַיְלָה... לֵיל אֲלִילִים, לְלֹא כּוֹכָב, לְלֹא אוֹרוֹת" (טש רניחובסקי, שירים 226). – [אַלִּיטֶרַצְיוֹת]

אֱלִיַּת* נ' [מן ב. אלה] מְקוֹנֶנֶת, סַפְדָנִית, מִי שֶׁמַּשְׁמִיעָה אֶלְיוֹת עַל מֵת (כלים טו ו). – [אֱלִיּוֹת]

אֲלִיתָא* נ' (תמיד ב ד), קִיסָם־עֵץ דַּק שֶׁבִּימֵי־הַקֶּדֶם הָיוּ מַצִּיתִים אוֹתוֹ תְּחִלָּה וּמַבְעִירִים בּוֹ אֵשׁ בִּגְזִירֵי־עֵץ גְּדוֹלִים. – [אֲלִיתַת־, אֲלִיתוֹת]

אליל

אֱלִיל ז' [אולי מן אַל; קרוב לארמית אלל; אכדית: ulālu חלש] 1, פֶּסֶל, צֶלֶם שֶׁל אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים שֶׁהַקַּדְמוֹנִים חֲשָׁבוּהוּ לֶאֱלֹהִים: "לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם" (ויקרא כו א). "וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים, לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ" (ישעיה ב ח). עַמֵּי־הַקֶּדֶם עוֹבְדֵי אֱלִילִים הָיוּ. 2, אֶפֶס, הֶבֶל, דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: "חֲזוֹן שֶׁקֶר וְקֶסֶם וֶאֱלִיל וְתַרְמִית לִבָּם הֵמָּה מִתְנַבְּאִים לָכֶם" (ירמיה יד יד). "הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל" (זכריה יא יז). 3° [בהשאלה ובנעימת־זלזול] דְּמוּת נַעֲרָצָה, אָדָם שֶׁרַבִּים מַעֲרִיצִים אוֹתוֹ וְנוֹהִים אַחֲרָיו: הָרוֹדָן נַעֲשָׂה אֱלִילָם שֶׁל הֲהָמוֹנִים. אֱלִילֵי הַקּוֹלְנוֹעַ. – [אֱלִיל־, אֱלִילִים, אֱלִילֵי־]

– עוֹבְדֵי־אֱלִילִים°, כִּנּוּי לְעַמֵּי־הַקֶּדֶם שֶׁהֶאֱמִינוּ בְּאֵלִים רַבִּים.

– עֲבוֹדַת־אֱלִילִים* (כתובות יט.), פֻּלְחַן פְּסִילִים מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם, אוֹ פֻּלְחַן כֹּחוֹת הַטֶּבַע.

– רוֹפֵא־אֱלִיל, כִּנּוּי־גְּנַאי לְרוֹפֵא שֶׁאֵין תּוֹעֶלֶת בִּרְפוּאוֹתָיו [על־פי איוב יג ד: "וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי־שָׁקֶר, רֹפְאֵי אֱלִל כֻּלְּכֶם"]

– אֱלִילֵי־הַנְּעוּרִים°, כִּנּוּי מְלִיצִי לִשְׁאִיפוֹת וְלַחֲלוֹמוֹת שֶׁאָדָם שׁוֹגֶה בָּהֶם בִּנְעוּרָיו: "וְקִלַּסְנִי שֶׁהִנַּחְתִּי אֱלִילֵי הַנְּעוּרִים וְחָזַרְתִּי לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ" (עגנון, אורח 254).

אֱלִילָה° נ' [מן אֱלִיל] אֵלָה, פֶּסֶל בְּתַבְנִית נְקֵבָה: אַפְרוֹדִיטָה הָיְתָה אֱלִילַת הַיֹּפִי וְהָאַהֲבָה שֶׁל הַיְּוָנִים הַקַּדְמוֹנִים. – [־לַת־, ־לוֹת]

אֱלִילוּת° נ' [מן אֱלִיל] עֲבוֹדַת אֱלִילִים, פֻּלְחַן אֵלִים רַבִּים, פַּגָּנִיּוּת: "הַפִּילוֹסוֹפִים בְּמִלְחַמְתָּם עִם הַדָּת הָרְסוּ אֶת הָאֱלִילוּת" (פרלמן, תר' רציונות טו). – [אֱלִילוּת־]

אֱלִילִי° ת' [מן אֱלִיל] שֶׁהוּא שֶׁל אֱלִיל, הַקָּשׁוּר בְּפֻלְחַן אֱלִילִים: הָעוֹלָם הָאֱלִילִי הֶעָתִיק. תַּרְבּוּת אֱלִילִית. – [־לִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

אַלִּים* ת' [ארמית; ראה גם אַלָּם] חָזָק, תַּקִּיף, גִּבְרְתָן: "בָּחוּר אַלִּים וּפִרְאִי" (ברנר, א 271). "כָּל מַרְאֵהוּ אַלִּים וָעַז" (בורלא, עקביה 207). – [אַלִּימָה, אַלִּימִים, ־מוֹת]

– כָּל דְּאַלִּים גָּבַר* (בבא בתרא לד:), כָּל הֶחָזָק – גּוֹבֵר, מִי שֶׁהַכֹּחַ בְּיָדוֹ – זוֹכֶה.

אַלִּימוּת° נ' [מן אַלִּים] תּוֹקְפָנוּת, שִׁמּוּשׁ בְּכֹחַ: הָאִישׁ נִתְבַּע לְדִין עַל מַעֲשֵׂה אַלִּימוּת. – [אַלִּימוּת־]

אֵלִימִינַצְיָה° נ' [מלאטינית: eliminare להוציא מעבר לפתח] הַשְׁמָטָה, הַחְסָרָה, דִּלּוּג. – [אֵלִימִינַצְיוֹת]

אֱלִי"ן° ר"ת אֲגֻדָּה לְעֶזְרַת יְלָדִים נְכִים.

אַלִּיפוּת° נ' [מן אַלּוּף 5] תֹּאַר שֶׁל אַלּוּף בִּסְפּוֹרְט אוֹ בְּמִשְׂחֲקֵי־תַחֲרוּת: תַּחֲרֻיּוֹת אַלִּיפוּת בִּקְפִיצָה לְגֹבַהּ. אַלִּיפוּת בְּשַׁחְמָט. – [אַלִּיפוּת־]

אליפסה◊ נ׳ [צרפתית: ellipse] עגול מארך: צורה הנדסית של קו עקם סגור, שסכום המרחקים של כל נקדה שעליה משתי נקדות קבועות (״מוקדים״) קבוע ושוה: כוכבי־הלכת מקיפים את השמש באליפסות. – [אליפסות]

אליפסות שונות

– **אליפסי**◊, **אליפטי**◊ ת׳ שיש לו צורת אליפסה.

אל״כ ר״ת אם לא כן.

אלכוהול◊ ז׳ [מערבית: אלכחול אבקה דקה] 1, כהל, נוזל נטול צבע, דליק מאד, מיצר על־ידי תסיסת חמרים שונים המכילים סכר (מיץ־ענבים, סלק, תפוחי־אדמה ועוד). שמושיו של האלכוהול מרבים: כחמר חטוי, כנוזל־תמסה לחמרים שונים, כחמר־בערה ועוד. 2, יין שרוף, משקה המכיל אחוז גבר של חמר זה.

– **אלכוהולי**◊ ת׳ שיש בו אלכוהול: משקה אלכוהולי.

– **אלכוהוליזם**◊ ז׳ נטיה חולנית לשתיה מפרזת של משקאות משכרים.

– **אלכוהוליקן**◊ ז׳ נגוע באלכוהוליזם, מי שמרבה לשתות לשכרה.

אלכימיה◊ נ׳ [ערבית: אל הגרת־ידוע + יוונית: chemeia מזיגה, ערבוב] תורת הרכב־החמרים שעסקו בה החכמים בימי־הבינים, בקותם למצא דרך להפיכת מתכות פשוטות לזהב בעזרת ״אבן חכמים״ מפלאה. האלכימאים עסקו כל ימיהם בחפוש ״אבן חכמים״ זו (שאינה קימת כלל), אולם אגב חפושיהם גלו כמה יסודות בכימיה וסיעו על־ידי־כך להתפתחות מדע זה.

– **אלכימאי**◊ ז׳ חכם מחכמי ימי־הבינים שעסקו באלכימיה.

אלכסון* ז׳ [מיוונית: loxon] 1*, קו משפע, לא אפקי ולא מאנך: ״ועל כלם הוא נותן ממטה למעלה חוץ מזה שהיתה לפניו כנגדו אלכסון״ (תוספתא יום הכפורים ד א). 2° [בהנדסה] קרנזול, הקו המחבר שני קדקדי זויות נכחיות במרבע או במצלע. – [אלכסון־, אלכסונים, ־סוני־]

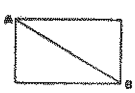

הקו AB – אלכסון במרובע

אלכסוני° ת׳ [מן אלכסון] משפע, לא אפקי ולא מאנך: קו אלכסוני. – [אלכסונית, אלכסוניים, אלכסוניות]

אלל* ז׳ בשר בהמה יבש וקשה: ״העור... והאלל והעצמות והגידין והקרנים״ (חולין ט א). – [אלל־]

א. **אלל** [מארמית]

~ פע׳ **אלל*** פ״י חקר, דרש, עקב: ״מאלל את השנה, אם טובה ואם רעה״ (פסיקתא רבתי קצ). ״אחד דברי תורה אללת (שיר השירים רבה א, שיר). – [לאלל אחר־, מ־, י־]

ב. **אלל** [מן אליל]

~ הפ׳ **האליל**° פ״י עשה לאליל, העריץ כאליל: ״להאלילה, לעשות אותה כדאית לסגידה״ (רגלסון, חקוקות 84). המצרים האלילו בימי־הקדם חיות רבות. – [להאליל, מ־, י־]

אללי מ״ק [לצער, להבעת כאב, יגון] אוי, אבוי: ״אללי לי״ (מיכה ז א). ״אללי עליך, קיסר!״ (איכה רבתי א, על אלה). ״אללי לי, כי הייתי אסתרא בלגינתכם״ (ביאליק, שחה נפשי).

א. **אלם** [ארמית: אלם היה חזק; ראה אלמה]

~ פע׳ **אלם** פ״י כרך וקשר לעמרים קני תבואה שנקצרו, צרר אלמות: ״והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה״ (בראשית לז ז). ״יד מאלמה ומעשבה ועושה בתלתן״ (פיכמן, כג). – [לאלם את־, מאלם, יאלם]

~ פע׳ **אלם**°, נכרך ונקשר לאלמה: התבואה שנקצרה אלמה לאלמות. – [מאלם, יאלם]

ב. **אלם** [אולי הרחבה מן א. אלם, במשמעות: קשר וכבל הלשון]

~ נפ׳ **נאלם**, 1, נעשה אלם, נטל ממנו כשר־דבורו: ״תאלמנה שפתי שקר״ (תהלים לא יט). ״תאלם לשונך! – נזף בו מרי סעיד״ (הזז, היושבת 27). 2, [בהשאלה] נשתתק, נדם: ״נאלמתי דומיה החשיתי מטוב״ (תהלים לט ג). – [להאלם, נאלם, יאלם]

~ פע׳ **אלם** ^ פ״י השתיק, האלים: ״אאלם כל פה כי לא שך חרוני״ (קליר, אאביך, לט׳ באב). – [לאלם, מ־, י־]

~ פע׳ **אלם**, שתק, נאלם: ״בראשיתם גבוהה דברו, אך בסופם אלמו כי אין תשובה״ (הנגיד, דיואן א 17). – [מאלם, יאלם]

~ הת׳ **נתאלם***, נעשה כאלם, נשתתק: ״ומיד נתאלם משה״ (תנא דבי אליהו, 117). ״אשרי מי ששומע חרפתו ומתאלם״ (תשובות גאונים קדמונים). ״הלשונות המדברות גדולות שנתאלמו ונשתתקו״ (יל״ג, פרוזה 53). – [להתאלם, מת־, ית־]

~ הפ׳ **האלים** ^ פ״י עשה לאלם, נטל את כח הדבור: ״מלים שנונים מחצים, מחסימי פה, מאלימי לשון״ (מנחם, איגרת אל חסדאי). [להאלים, מ־, י־]

אלם, אילם ת׳ [מן ב. אלם] 1, חסר כח־הדבור, בעל־מום בגרונו או בלשונו, שאינו יכול לדבר: ״אלם או חרש״ (שמות ד יא). ״ואני כחרש לא אשמע, וכאלם לא יפתח־פיו״ (תהלים לח יד). ״נעשית כיונה אלמת״ (סוטה י:). 2° [בהשאלה] חרישי, נטול־קול: ״ולא היה יגון כיגונו האלם״ (ביאליק, מגילת ה). ״יגון מתגנב, צער אלם תוסס״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קטז). – [אלמת, אלמים, אלמות]

– **אלם־נפש**°, כנוי פיוטי לאדם צנוע ושתקן: ״ענוי עולם, אלמי נפש״ (ביאליק, יהי חלקי עמכם).

– **אות אלמת** ^, אות נחה, שנכתבת אבל אינה נבטאת, כגון: האות א במלת ״מלאכה״.

אלם ז׳ [מן אלם; על־פי הבנה זו בתהלים נו א: ״למנצח על־יונת אלם רחקים״] 1°, מומו של האלם, אלמות. 2, שתיקה: ״ועקב אלם שפתי וכליון לבבי״ (ביאליק, ספיח א). ״היו עיניו של עקביה תלויות באמו באלם־לשון״ (בורלא, עקביה 32). ״מלחמת־אלם פה נמשכת שנים רבות״ (שניאור, שירים רנו). – [אלם־, אלמו]

אלם* ז׳ [ארמית: אלים גדול] 1*, גדול, עבה, שמן: ״לא ארך ולא גוץ ולא קטן ולא אלם״ (ברכות לא:). 2 ^, תקיף, בעל אגרוף המשתמש להשגת מבקשו בכח ובכפיה: ״היתה יד עכו״ם תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל״

(רמב"ם, סנהדרין כו ז). "ולא רק האלם ישיג אשר תאב" (שמעוני, הביבר 206). — [אלמת, אלמים, אלמות]

אל"מ ר"ת אלוף־משנה.

אלמג, אלמוג ז' 1, שם עץ הגדל באיי מליא ובהדו [יש סבורים כי הוא Santalum]; נקרא גם "אלגום": "וגם אני חירם... הביא מאופיר עצי אלמגים הרבה מאד... ויעש המלך את־עצי האלמגים מסעד לבית־ה'... וכנרות ונבלים לשרים" (מלכים א י יא–יב). 2 °, קורל, מחלקה של בעלי־חיים ממערכת הנבוביים (Anthozoa). האלמגים הם שוכני־ים, חיים על־פי הרב במושבות גדולות. הם גדלים ומתפתחים בשפע באזורים הטרופיים של האוקינוסים, מצויים גם בים התיכון. שלדי האלמגים, העשויים על־פי־רב גיר, מצטרפים במקומות רבים לשרטונות גדולים ולאיים. שלדו של האלמג האדם משמש לעשית תכשיטים, מחרוזות וכדומה. — [אלמג־, אלמגים, אלמגי־]

אלמוגים אדומים

אלמה, אלומה נ' [ראה א. אלם] עמר, אגדת קני־שבלים שנקצרו: "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה" (בראשית לז ז). "בא־יבא ברנה נשא אלמתיו" (תהלים קכו ו). — [אלמת־, אלמות, אלמות־, גם אלמים, אלמי־]

— אלמת־אור°, צרור קרני־אור היוצאות ממרכז משתף.

— אלמת־אש°, 1 [בצבא] אש שנורית מכלי־יריה אחדים בבת אחת ובכוון אחד. 2 [בבאליסטיקה] כלל מסלולי הטילים מכלי־יריה אחד בתנאים שוים.

אלמוג, ראה אלמג. **אלמוות**, ראה אלמות.

אלמון, אילמון ז' [מן אלמן, אלמן] הבאה לידי אלמנות: המלחמה גרמה לאלמונן של נשים רבות. — [אלמון־]

אלמון°, אילמון ז' [מן אלם] אלם, שתיקה ממשכת: "אחרי אלמון של כמה שנים מכתבי זה יבש וקצר" (ביאליק, איגרות ג מב). — [אלמון־, אלמונו]

אלמן ז' [ראה אלמנה] 1, מצבם של אלמן או אלמנה, אלמנות, בדידות: "שכל ואלמן" (ישעיה מז ט). "בלתו בדד באלמון דומם תשב" (בן־ציון, קנו). 2 *, אלמן: "באלמון שנשא אלמנה" (כתובות ז.).

אלמוני ת' [אולי מן ב. אלם] [במקרא רק בצירוף עם פלוני, ראה להלן] פלוני, אדם או מקום ששמו לא פרש או אינו ידוע, בן־בלי־שם: "לא במקרים בודדים אפוא, במעשי פלוני או אלמוני" (אחד העם, יא). אלמונים שדדו את עובר־הדרך. — [אלמונית, אלמונים, אלמוניות]

— פלוני אלמוני, בלתי־נודע, שלא פרש שמו: "אל מקום פלני אלמני" (שמואל א כא ג). "פלוני אלמוני, מה משכרתך אצל בעל־הבית שלך?" (עגנון, כלה פו).

— קבר החיל האלמוני°, מצבת־זכרון סמלית לחילים שנפלו במלחמה בעד מולדתם ושמותיהם לא נודעו.

אלמוניות° נ' [מן אלמוני] מצב האלמוני, זהות בלתי־ידועה: אלמוניותו של הקורא לעמת זהותו של המחבר. העתונאי הוציא את הנדבן מאלמוניותו. — [אלמוניות־]

אלמות°, אילמות נ' [מן אלם] מומו של האלם, חסר כשר הדבור: "או חרשות או עורון או אלמות" (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). "את לשונו החיה (עם ישראל) בדבור אחר אלמות ושתוק־פה של דורות" (פרסקי, לשון נקייה 34). "יש שעות גלוי הנגנזות במצולות־הלב ומזהירות באלמותן ובאין־ניבן" (טבנקין, שירים 12). — [אלמות־]

אלמות° נ' [מן אלם] התקפה בחזק־יד, אנס, כפיה: "שמעון שירד לגן ראובן באלמות, בלא רשות בית־דין" (תשובות הגאונים). "שאכזריות, נגישה ואלמות מתגברות אצלכם" (מגדלי מו"ס, שלד). "זה וזה אנוסים להשתמש למטרותיהם בתכסיסי כפיה ואלמות בצורות שונות עד כדי אכזריות" (קלצקין, כתבים 19). "בחילה לכל מעשי אלמות" (שמעוני, הביבר 168). — [אלמות־]

אלמות, אלמוות ז' [אל + מות; במקרא ועד ספרות־ההשכלה — בשתי מלים; בספרות ימינו — מלה אחת] 1, נצחיות: "בארח צדקה חיים ודרך נתיבה אל־מות" (משלי יב כח). "שמך... לעדי עד יחיה שם בדביר אל־מות" (ול"ג, שירה שכה). "אז תשיר כל נפש את שיר האלמות" (כהן, שירים יב). ספר התנ"ך הוא יצירת אלמות. המשורר הגדול קנה לו שם אלמות. 2 °, כנוי כולל לצמחים שפרחיהם אינם נובלים והם מתקימים ימים רבים אחרי שקוטפים אותם. 3 °, צמח־בר ממשפחת הצפרניים, שתפרחותיו מתקימות. המין הנפוץ ביותר בארץ־ישראל הוא "אלמות־הכסף" (Paronychia argentes).

אלמוות־הכסף

אלמותי° ת' [מן אלמות] נצחי, קים לעולם: "הוא הוא האלמותי — הנצחי" (בובר, בסוד 68). ספר התנ"ך הוא יצירה אלמותית. — [אלמותית, ־תיים, ־תיות]

אלמימה° נ' [אל + מימה] [בכימיה] חמצה או בסיס חמצני שהוצאו מהם פרדות המים (Anhydrid). — [אלמימת־, אלמימות]

אלמימר° ז' [מערבית: אל־מנבר] דוכן לקריאה ולהטפה במסגד] 1, בימה, מקום מגבה בבית־הכנסת לקריאה בתורה, לדרשות וכדומה: "ר' מיכלה שפרא יורד מעל האלמימר מצד שמאל" (סרן, ממחוז בה). 2, דוכן לדרשות ולהטפה בכנסיות של נוצרים. — [אלמימר־, אלמימרים, אלמימרי־]

אלמלא, אלמלי מלת־תנאי [צורת משנה של אלולי, או צירוף של אלו + מא + לא] 1, אילולי, לולא, אם לא [בעיקר לפני שם]: "אלמלא מוראה (של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו" (אבות ג ב). "אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נדוי" (תענית יט.). "ואלמלא מקרא שכתוב אי־אפשר לאמרו" (עגנון, אלו תסס). 2, אלו, אם, לו [בעיקר לפני פועל]: "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים" (שבת קיח:).

– אִלְמָלֵא לֹא*, אִלְמָלֵא שֶׁ־*, אִלּוּלֵא: "שֶׁאִלְמָלֵא לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ, לֹא מָצָאתָ בִּי כָּךְ" (שבת לג:). "אִלְמָלֵא שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלוֹם בָּאָרֶץ הָיְתָה הַחֶרֶב וְהַחַיָּה מְשַׁכֶּלֶת" (ברייתא, פרק השלום). "וְאִלְמָלֵי לֹא בָּאָה הָאֻמָּה אֶלָּא לְהָבִיא אוֹתָם לִידֵי הַהוֹדוּי הַגָּדוֹל ... לֹא מְעַט הִיא הַתּוֹעֶלֶת שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנָּה" (אחד העם, מ). "אִלְמָלֵא לֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם עַיִן הָרָע, הָיָה מַכְנִיס לַחֻפָּה אֶת שְׁתֵּי בְּנוֹתָיו כְּאַחַת" (עגנון, כלה עה).

אַלְמָן ז' [ראה אַלְמָנָה; במקרא רק בהשאלה, ראה להלן 2] 1 °, מִי שֶׁמֵּתָה עָלָיו אִשְׁתּוֹ: "אַלְמָן הוּא אִם עוֹדוֹ בָּחוּר?" (ביאליק, לא ביום). "אֶלָּא מָה יַעֲשֶׂה אַלְמָן שֶׁלֹּא יִשָּׂא" (עגנון, כפות רסב). 2, [בהשאלה] גַּלְמוּד, עָזוּב, מֻפְקָר: "כִּי לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה מֵאֱלֹהָיו" (ירמיה נא ה). [אַלְמַן־, אַלְמָנִים, אַלְמְנֵי־]

– אַלְמַן־קַשׁ°, כִּנּוּי הִלְּצִי עֲמָמִי לְמִי שֶׁשָּׁרוּי תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בְּלֹא אִשְׁתּוֹ: "אַלְמַן־קַשׁ הוּא, מִשְׁתַּעֲמֵם וְזוֹלֵל מִשִּׁעֲמוּם כְּפְלַיִם" (שניאור, סיפורים רס).

– לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל [בהשאלה מן ירמיה נא ה], אֵין עַם יִשְׂרָאֵל בּוֹדֵד אוֹ חֲסַר־יֶשַׁע, עֲדַיִן גְּנוּזִים בּוֹ כֹּחוֹת רַבִּים.

– לֹא אַלְמָן הוּא מִן־° [על־פי ירמיה נא ה], אֵין לוֹ מַחְסוֹר בְּ־: "בַּעֲלֵי בִּטָּחוֹן הָיוּ: לֹא אַלְמָן הַיִּשּׁוּב מֵאֶפִּיטְרוֹפְּסִים" (אחד העם, רלד).

אַלְמֹן, ראה אַלְמוֹן.

אלמן [מן אַלְמָן, אַלְמָנָה]

~ פִּע' **אִלְמֵן*** פ"י 1 מֵת וְהִנִּיחַ אֶת אִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה: "מַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ וּמְאַלְמֵן אֶת אִשְׁתּוֹ וּמְיַתֵּם אֶת גּוֹזָלָיו" (פסחים מט.). 2°, גָּרַם לְמוֹת הַבַּעַל: "מִלְחָמָה זוֹ אִלְמְנָה נְשֵׁיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (עגנון, אורח 216). – [לְאַלְמֵן, מְ־, יְ־]

~ פִּע' **אִלְמְנָה**° פ"י מֵתָה וְהִנִּיחָה אֶת בַּעְלָהּ אַלְמָן: "אִשְׁתּוֹ אִלְמְנָה אוֹתוֹ וְיִתְּמָה אֶת גּוֹזָלֶיהָ" (הזז, צל 185).

~ הת' **נִתְאַלְמֵן***, 1, הָיָה לְאַלְמָן, מֵתָה עָלָיו אִשְׁתּוֹ: "נִתְאַלְמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ מִן הָאֵרוּ.ין" (ירושלמי כתובות כט ג). 2° [בהשאלה] נִשְׁאַר בּוֹדֵד וְעָזוּב: "נִתְאַלְמַן אֲרוֹן הַסְּפָרִים" (ביאליק, שבעה). "נִתְאַלְמְנוּ דַּפֵּיכֶם" (ביאליק, לפני ארון הספרים). – [מִתְ־, יִתְ־]

~ הת' **נִתְאַלְמְנָה***, הָיְתָה לְאַלְמָנָה, מֵת עָלֶיהָ בַּעְלָהּ: "נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה" (מכות א א).

אַלְמָנָה נ' [אוגריתית: אלמנת; אכדית: almattu; ארמית: אַרְמְלָא; ערבית: אַרְמַלַה] אִשָּׁה שֶׁמֵּת עָלֶיהָ בַּעְלָהּ: "אִשָּׁה אַלְמָנָה אָנִי וַיָּמָת אִישִׁי" (שמואל ב יד ה). – [אַלְמְנַת־, אַלְמָנוֹת, אַלְמְנוֹת־]

– אַלְמָנָה חַיָּה° [על־פי הכנה זו בשמואל ב כ ג], עֲגוּנָה, אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ עֲזָבָהּ בְּלֹא גֵּט.

– אַלְמְנַת־עִסָּה*, כִּנּוּי לְאַלְמָנָה שֶׁבַּעְלָהּ הָיָה מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תַּעֲרֹבֶת שֶׁל נִשּׂוּאִים הָאֲסוּרִים לִכְהֻנָּה: "הֵעִיד... עַל אַלְמְנַת עִסָּה שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה לִכְהֻנָּה" (עדויות ח ג).

– דֶּלֶת אַלְמָנָה* (ערובין קא.), דֶּלֶת שֶׁאֵינָהּ כְּתִקְנָהּ, שֶׁחֲסֵרִים בָּהּ כַּמָּה מֵאֵבָרֶיהָ.

האלמנה השחורה (1/2)

– הָאַלְמָנָה הַשְּׁחוֹרָה°, שֵׁם מְקֻבָּל לְעַכָּבִישׁ (Lathrodectes tredecimguttatus) מִמִּשְׁפַּחַת הָ"עַכָּבִישִׁים הַשּׁוֹדְדִים" הַמָּצוּי בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בָּאָרֶץ; נִקְרָא כֵּן עַל שׁוּם שֶׁצִּבְעוֹ שָׁחוֹר וְהַנְּקֵבָה בּוֹדֶדֶת כִּמְעַט תָּמִיד [ראה גם ערך "עַכָּבִישׁ"]

אַלְמְנוּת נ' [מן אַלְמָן] אַלְמוֹן, מַצַּב הָאַלְמָן אוֹ הָאַלְמָנָה: "וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ" (בראשית לח יד). "נִצְמַדְתִּי לִדְמוּת אַלְמְנוּתֵךְ הַשּׁוֹמֵמָה" (ביאליק, אלמנות). – [אַלְמְנוּת־]

– אַלְמְנוּת חַיּוּת, אַלְמְנוּת לְכָל הַחַיִּים, מַצָּבָהּ שֶׁל אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ עֲזָבָהּ בְּלֹא גֵּט: "וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת עַד יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת" (שמואל ב כ ג).

– בֵּית־אַלְמְנוּת*, דִּירָה שֶׁהָאַלְמָנָה יוֹשֶׁבֶת בָּהּ (בבא בתרא ו ד).

אֶלֶמֶנְט◇ ז' [מלאטינית: elementum יסוד ראשוני] 1, יְסוֹד, חֹמֶר שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהִתְפָּרֵק עַל־יְדֵי הַפְעָלָה כִּימִית רְגִילָה לְחֹמֶר פָּשׁוּט יוֹתֵר. עַד כֹּה יְדוּעִים בַּמַּדָּע 102 אֶלֶמֶנְטִים. בַּרְזֶל, זָהָב, חַמְצָן, פַּחְמָן, מֵימָן – הֵם אֶלֶמֶנְטִים. בִּימֵי קֶדֶם סָבְרוּ שֶׁיֵּשׁ רַק אַרְבָּעָה אֶלֶמֶנְטִים: עָפָר, מַיִם, רוּחַ, אֵשׁ. 2, מֻשָּׂג יְסוֹדִי, עִקָּר, חֵלֶק מִדָּבָר מֻרְכָּב, כְּגוֹן: אֶלֶמֶנְטִים שֶׁל הַנְּדָסָה. 3, פְּרָט מְסֻיָּם מִתּוֹךְ מִכְלוֹל רָחָב: בִּעוּר הָאֶלֶמֶנְטִים הַהַרְסָנִיִּים בַּמְּדִינָה. – [אֶלֶמֶנְטִים]

– אֶלֶמֶנְטָרִי◇ ת' 1, יְסוֹדִי, רִאשׁוֹנִי, עִקָּרִי: פְּרָקִים אֶלֶמֶנְטָרִיִּים בְּחֶשְׁבּוֹן. בֵּית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי מַקְנֶה לַתַּלְמִידִים יְדִיעוֹת אֶלֶמֶנְטָרִיּוֹת בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. 2, [בהשאלה] הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר, הַמּוּבָן מֵאֵלָיו: נִימוּסִים אֶלֶמֶנְטָרִיִּים. דָּבָר זֶה אֶלֶמֶנְטָרִי הוּא וְאֵין צֹרֶךְ לְהַסְבִּירוֹ.

– אֶלֶמֶנְטָרִיּוּת◇ נ' רִאשׁוֹנִיּוּת, פַּשְׁטוּת.

אַלְמָנָךְ◇ ז' [מערבית: אַלְמַנַאח, ההוראה המקורית: מקום חנייה לגמלים, ולאחר מכן—סיפורי שהיו מספרים בשעת החנייה, ולבסוף—לוח] לוּחַ שָׁנָתִי הַכּוֹלֵל גַּם דִּבְרֵי סִפְרוּת וְחֹמֶר אִינְפוֹרְמָטִיבִי מְגֻוָּן, מְאַסֵּף, שְׁנָתוֹן לְסִפְרוּת וּלְמֶחְקָר. – [אַלְמָנָכִים]

אלמת [מן אַלְמוּת]

~ פִּע' **אִלְמֵת**° פ"י עָשָׂה לְבֶן־אַלְמָוֶת, הִנְצִיחַ: "וַאֲנִי הַיּוֹם חִבַּרְתִּי כָּרוּז, הוּא אוֹתִי יְאַלְמֵת!" (צייטלין, האש 260). – [לְאַלְמֵת, מְ־, יְ־]

אַלְמַתֶּכֶת° נ' [אַל + מַתֶּכֶת] יְסוֹד כִּימִי שֶׁאֵין בּוֹ תְּכוּנוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת: אֵינוֹ מוֹלִיךְ חֹם וְחַשְׁמַל, אֵין לוֹ בְּרַק־מַתֶּכֶת. אַלְמַתָּכוֹת הֵם: גָּפְרִית, זַרְחָן, בְּרוֹם, פַּחְמָן וְעוֹד. תַּחְמוֹצוֹת שֶׁל הָאַלְמַתָּכוֹת יוֹצְרוֹת בְּמַיִם חֻמְצוֹת, שֶׁלֹּא כְּמַתָּכוֹת הַיּוֹצְרוֹת בְּסִיסִים. – [אַלְמַתֶּכֶת־, אַלְמַתָּכוֹת, אַלְמַתְּכוֹת־]

אַלְנוּס° ז' [על־פי הלועזית] סוּג שֶׁל עֵצִים אוֹ שִׂיחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׁדְרִיִּים (Alnus). מִין אֶחָד שֶׁל אַלְנוּס גָּדֵל בַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – אַלְנוּסִים]

אַלַנְקָה* נ' [על־פי ביצה כה:] אֲלוּנְקָה, מִשַּׁת־בַּד פְּשׁוּטָה: "בְּזָוִית שֶׁל בִּקְתָּה מַסְרִיחָה וּמִתְחַנֶּקֶת עַל בַּד הָאַלַנְקָה" (טשרניחובסקי, שירים 279) – [אַלַנְקוֹת]

אֲלֻנְקָה*, ראה אֲלוּנְקָה*.

אַלְסוֹף° ז׳ [אַל+סוֹף] אֵין־סוֹף, חִדָּלוֹן: "כִּי קֶרַע בְּךָ הָאֶשְׁנָב אֶל מוֹרָא הָאַלְסוֹף" (קשת, במרחק 30). — [אַלְסוֹף־]

אַלְסוֹפִי° ת׳ [מן אַלְסוֹף] אֵין־סוֹפִי, שֶׁאֵין לוֹ סוֹף: "מָנוּ אוֹתָנוּ וְהִגִּיעוּ לְמִסְפָּרִים אַלְסוֹפִיִּים" (עמיחי, שירים 78). — [אַלְסוֹפִית, אַלְסוֹפִיִּים, ־פִיּוֹת]

אֶלַסְטִי* ת׳ [מיוונית: elasthenai להימתח] קְפִיצִי, גָּמִישׁ, הֶעָשׂוּי לַחֲזֹר לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם לְאַחַר שֶׁהוּצָא מִמֶּנּוּ עַל־יְדֵי כֹּחַ חִיצוֹנִי: קְפִיץ־פְּלָדָה אוֹ חוּט־גּוּמִי הֵם גּוּפִים אֶלַסְטִיִּים. — [אֶלַסְטִית, אֶלַסְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אֶלַסְטִיּוּת*** נ׳ קְפִיצִיּוּת, גְּמִישׁוּת, כֹּשֶׁר הַגּוּפִים לַחֲזֹר לְמַצָּבָם הַקּוֹדֵם לְאַחַר שֶׁהוּצְאוּ מִמֶּנּוּ עַל־יְדֵי כֹּחַ חִיצוֹנִי: קְפִיץ־פְּלָדָה אוֹ חוּט־גּוּמִי יֵשׁ בָּהֶם אֶלַסְטִיּוּת.

אילסר

אִלְסָר*, אִילסר ז׳ (תוספתא מעשר ראשון א א) [ארמית: אִלְסָרָא; נוסח אחר: אִלְצָר] שִׂיחַ אוֹ עֵץ נָמוֹךְ מִמִּשְׁפַּחַת הַשַּׁדְרִיִּים שֶׁפֵּרוֹתָיו אֱגוֹזִים חוּמִים־בְּהִירִים טוֹבִים לְמַאֲכָל (Corylus). — [אִלְסַר־, אִלְסָרִים, ־סְרֵי־]

א. **אלף** [אכדית: alāpu נקשר, התחבר; ארמית: אֲלַף, יְלֵף התרגל, למד; ערבית: אַלִפַ התרגל, למד]

~ פָּע׳ **אָלַף** פ״ע לָמַד, קָנָה יְדִיעוֹת: "אַל־תִּתְרַע אֶת־בַּעַל אָף... פֶּן־תֶּאֱלַף אֹרְחֹתָו" (משלי כב כד–כה). "אָלֶף בֵּית – אֱלַף בִּינָה" (שבת קד.). — [לֶאֱלֹף, אוֹלֵף, יֶאֱלַף]

~ פִּע׳ **אִלֵּף** פ״י 1, לִמֵּד, הִקְנָה דַּעַת: "הַחֲרֵשׁ וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה" (איוב לג לג). "הִצְלִיף בַּשּׁוֹט וַיְאַלְּפֵהוּ סֵדֶר" (שמעוני, הגיבור 27). בְּסֵפֶר נִתַּן חֹמֶר מְשַׁעֲשֵׁעַ וּמְאַלֵּף כְּאֶחָד. 2°, לִמֵּד וְאִמֵּן בַּעֲלֵי־חַיִּים, הִרְגִּילָם לְחַיֵּי בַּיִת אוֹ אִמְּנָם לִפְעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת: מְאַלְּפִים כְּלָבִים, פִּילִים, קוֹפִים וְעוֹד. — [לְאַלֵּף אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻלַּף°**, הֻרְגַּל, אֻמַּן [כייחוד בבעלי־חיים]: הַמִּשְׁטָרָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בִּכְלָבִים מְאֻלָּפִים לְגִלּוּי עִקְּבוֹת פּוֹשְׁעִים. — [מְאֻלָּף, יְאֻלַּף]

ב. **אלף** [מן א. אלף]

~ הִפ׳ **הֶאֱלִיף** פעו״י הִתְרַבָּה פִּי אֶלֶף, גָּדַל אֶלֶף מוֹנִים: "צֹאנֵנוּ מַאֲלִיפוֹת, מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ" (תהלים קמד יג). "כְּלַהֲקַת פַּרְפָּרִים מַאֲלִיפֵי גְּוָנִים" (שמעוני, שירים א ריט). "נִטְפַּלְתִּי אֵלָיו וְהָיִיתִי מַאֲלִיף עָלָיו מִלִּים" (שנהר, ג 215). — [לְהַאֲלִיף, מַ־, יַ־]

— **בִּרְכוֹת מַאֲלִיפוֹת°**, אַלְפֵי בְּרָכוֹת, שֶׁפַע בְּרָכוֹת: "עוֹמְדִים וּמְבָרְכִים אֶת הַנּוֹסְעִים בְּבִרְכוֹת מַאֲלִיפוֹת" (ברקוביץ, תר׳ חיי קד).

א. **אֶלֶף** ז׳ [אוגריתית: אַלְף; ארמית: אֲלַף, אַלְפָא; ערבית: אַלְף] 1, הַמִּסְפָּר 1000, עֶשֶׂר מֵאוֹת: "נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ" (בראשית כ טז). "אֶלֶף אַמָּה" (במדבר לה ד). אֶלֶף לִירוֹת. 2, [בימי־קדם] חֵלֶק שֶׁל שֵׁבֶט [בן אלף משפחות?]: "הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה" (שופטים ו טו). "הִתְיַצְּבוּ... לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם" (שמואל א י יט). — [אֶלֶף־, אַלְפִּי; אֲלָפִים; אֲלָפִים, אַלְפֵי־]

— **אֶלֶף־אֲלָפִים°**, מִילְיוֹן, 1 000 000.

— **אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים***, 1, מִילְיַארְד, בִּילְיוֹן: "מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב" (מגילה כח.). 2, מִסְפָּר שֶׁל גֻּזְמָה, כַּמּוּת גְּדוֹלָה לְאֵין שִׁעוּר: "לְהוֹדוֹת לְךָ... וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאָלֶף, אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים..." (נשמת כל חי, שחרית לשבת ויו״ט). "שֶׁתַּרְוִיחוּ בּוֹ אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים" (עגנון, כלה רכו).

— **אֶחָד מִנִּי אֶלֶף**, אֶחָד מֵרַבִּים, מְעַטִּים מְאֹד: "אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף" (איוב לג כג). רַק אֶחָד מִנִּי אֶלֶף יוּכַל לִפְתֹּר אֶת הַבְּעָיָה.

— **אָחוּז לְאֶלֶף°**, אַלְפִית, פְּרוֹמִיל (0/00).

— **הַרְרֵי אֶלֶף**, 1, הָרִים גְּבֹהִים [על־פי הבנה זו בתהלים נ י]. 2°, כִּנּוּי מְלִיצִי לְהָרֵי הָאַלְפִּים שֶׁבְּאֵירוֹפָּה [על שום דמיון הצלילים]

— **אֶלֶף לַיְלָה וְלַיְלָה°** [על־שם האוסף הנודע של סיפורי־הפלאות הערביים] כִּנּוּי לְסִפּוּרֵי גֻּזְמָאוֹת אוֹ לְשַׁרְשֶׁרֶת הַרְפַּתְקָאוֹת מַפְתִּיעוֹת.

— **לְאֶלֶף כַּפָּרוֹת°** [מניב עממי באידיש] לַהֶבֶל וָרִיק, לֶעָפָר וָאֵפֶר: "לְאֶלֶף כַּפָּרוֹת אָנוּ צְרִיכִים לְהַסְכָּמַתְכֶם בִּדְבַר קוֹרוֹתֵינוּ אוֹ בִּדְבַר גַּזְעֵנוּ" (סוקולוב, במראות 254).

ב. **אֶלֶף** ז׳ [ראה אַלּוּף 7; אכדית: alpu; פיניקית: אלף] שׁוֹר, פַּר: "שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ" (דברים ז יג). — [אֶלֶף־, אַלְפִּי; אֲלָפִים, אֲלָפִים, אַלְפֵי־]

אָלֶף* נ׳ [על־שום צורת ראש הבקר (אלוף) שהיתה לה בכתב העברי הקדום] שֵׁם הָאוֹת הָעִבְרִית הָרִאשׁוֹנָה (א): "וְכָתוּב בָּהֶן: אָלֶף בֵּית גִּימֶל" (שקלים ג ב). — [אָלְפִין]

— **מֵאָלֶף וְעַד תָּו***, מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף: "בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מֵאָלֶף וְעַד תָּו" (שבת נה.) "וְדוּמָם קָרָא הַמְּגִלָּה מֵאָלֶף וְעַד תָּו" (שלונסקי, שירים א 241).

— **הָאוֹמֵר אָלֶף יֹאמַר גַּם בֵּית°**, מִי שֶׁהִתְחִיל בְּדָבָר חַיָּב לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ.

— **אֵינוֹ יוֹדֵעַ צוּרַת אָלֶף°**, הוּא בּוּר וְעַם־הָאָרֶץ: "שֶׁמָּא תֹּאמַר מְלַמֵּד – לֹא אֵדַע צוּרַת אָלֶף" (ביאליק, תאמר).

— **לֹא בְּאָלֶף רַבָּתִי°** [בלשון־הדיבור] לֹא וָלֹא! לָאו מֻחְלָט!

אַלְפָא* נ׳ [ארמית] 1, שֵׁם הָאוֹת "אָלֶף" בַּאֲרָמִית. 2, שֵׁם הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה (α) בָּאָלֶף־בֵּית הַיְּוָנִי (alpha): "יְוָנִית כָּתוּב בָּהֶן: אַלְפָא בֵּיתָא גַּמְלָא" (שקלים ג ב). 2, [בהשאלה] רִאשׁוֹן (בְּטִיבוֹ, בְּעֶרְכּוֹ): "וְאֵיזֶהוּ מֻבְחָר? מִכְמָס וְזָנוֹחָה אַלְפָא לַסֹּלֶת" (מנחות ח א).

אָלֶף־בֵּית*, אָלֶפְבֵּית° זו״נ מַעֲרֶכֶת כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלָּשׁוֹן: "מִפְּנֵי מָה לָקוּ בְּאָלֶף־בֵּית? מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּאָלֶף־בֵּית" (סנהדרין קד.). בָּאָלֶפְבֵּית הָעִבְרִי כ״ב אוֹתִיּוֹת. — [אָלֶפְבֵּיתִין או אָלֶפְבֵּיתוֹת]

אָלֶפְבֵּיתִי° ת׳ לְפִי אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית: הָעֲרָכִים בַּמִּלּוֹן נְתוּנִים בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי. — [אָלֶפְבֵּיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אַלְפוֹן° ז׳ [מן אָלֶף] סֵפֶר לְלִמּוּד הַקְּרִיאָה לְמַתְחִילִים. — [אַלְפוֹנִים, ־נֵי־]

אַלְפָּא־בֵּיתָא* נ׳ [על־פי שקלים ג ב], אָלֶף־בֵּית, מַעֲרֶכֶת כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלָּשׁוֹן. – [אַלְפָּא־בֵּיתָין]

– **אַלְפָּא־בֵּיתָא דְּבֶן־סִירָא**^, שֵׁם סֵפֶר קַדְמוֹן [כנראה מתקופת הגאונים] הַמְיֻחָס לְבֶן־סִירָא, הוּא עָרוּךְ בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי.

אַלְפָּא־בֵּיתִי° ת׳ 1. שֶׁל אָלֶף־בֵּית. 2 [בהשאלה] דַּרְדַּקִּי, פָּשׁוּט וְקַל בְּיוֹתֵר, שֶׁהוּא לְמַתְחִילִים: ״רַבִּים מִסְתַּפְּקִים בְּמַטָּרוֹת צְנוּעוֹת וְאֵינָם טְעוּנִים אֶלָּא הַדְרָכָה אַלְפָּא־בֵּיתִית״ (סדן, תר׳ פרדוכסים 10). [אַלְפָּא־בֵּיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אַלְפִּינִיסְט° ז׳ [על שם המשוטטים המובהקים בהרי האלפים שבאירופה] מִי שֶׁעוֹסֵק בִּסְפּוֹרְט הַטִּפּוּס בֶּהָרִים גְּבוֹהִים. – [אַלְפִּינִיסְטִים]

אַלְפִּית° נ׳ [מן אֶלֶף] חֵלֶק הָאֶלֶף, $\frac{1}{1000}$, 0.001: עֶשֶׂר אַלְפִּיּוֹת הֵן מֵאִית. – [אַלְפִּית־, אַלְפִּיּוֹת]

אֻלְפָּן°, אולפן ז׳ [מן א. אלף; ארמית: אֻלְפָּן, אוּלְפָּנָא, לימוד] 1°, סְטוּדְיוֹ, חֲדַר עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אָמָּן (צַיָּר, פַּסָּל וְכַדּוֹמֶה). 2°, חֶדֶר לְשִׁדּוּר תָּכְנִיּוֹת רַדְיוֹ. 3°, מָקוֹם לִמּוּד, בֵּית־סֵפֶר: אֻלְפָּן לִשְׂפוֹת. 4° [בישראל בימינו] מוֹסָד לְהַנְחָלַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית יְסוֹדוֹת תַּרְבּוּת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁיטָה אִינְטֶנְסִיבִית לְעוֹלִים חֲדָשִׁים מְבֻגָּרִים. – [אֻלְפַּן־, אֻלְפָּנִים, אֻלְפָּנֵי־]

– **בַּר־אֻלְפָּן*** (בראשית רבה פא), בֶּן־גְּמָרָא, בָּקִי בַּהֲלָכָה.

אֻלְפָּנִית°, אולפנית נ׳ [מן אֻלְפָּן 4] אֻלְפָּן מְצֻמְצָם בְּתָכְנִית לִמּוּדָיו אוֹ בִּתְקוּפַת הַלִּמּוּדִים בּוֹ. – [אֻלְפָּנִיּוֹת]

אִלְפָּס*, אילפס ז׳ [יוונית: lopas] קְלַחַת קְטַנָּה, כְּעֵין מַרְחֶשֶׁת עֲמֻקָּה בַּעֲלַת מִכְסֶה – לְהַרְתָּחָה, לְבִשּׁוּל וְכַדּוֹמֶה: ״הָאִלְפָּס וְהַקְּדֵרָה שֶׁהֶעֱבִירָן מְרֻתָּחִין״ (שבת ג ה). – [אִלְפַּס־, אִלְפָּסִים, אִלְפְּסֵי־]

אילפס בימינו

– **מַעֲשֵׂה־אִלְפָּס*** (פסחים לז:), מַאֲכָל שֶׁהֻתְקַן בְּאִלְפָּס.

אלץ [שומרונית: אֲרַץ; ארמית: אוּלְצָנָא דחק, לחץ]

~ נפ׳ **נֶאֱלַץ°**, הֻכְרַח, הָיָה אָנוּס: הֶעָנִי נֶאֱלַץ לִמְכֹּר אֶת מְנוֹרַת הַשַּׁבָּת. – [לְהֵאָלֵץ, נֶאֱלַצְתִּי, נֶאֱלָץ, יֵאָלֵץ]

~ פִּע׳ **אִלֵּץ** פ״י הִכְרִיחַ, כָּפָה: ״וַיְהִי כִּי הֵצִיקָה לוֹ... וַתְּאַלְצֵהוּ״ (שופטים טז טז). הַמַּצָּב אִלֵּץ אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה. – [לְאַלֵּץ אֶת־, מְאַלֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻלַּץ**^, הֻכְרַח, הָיָה אָנוּס: ״הוּבְאוּ לָגוּר בְּמָקוֹם צַר וְגַם אֻלְּצוּ״ (משה אבן־עזרא, א 21). אֻלַּצְתִּי לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר. צָחוּק מְאֻלָּץ. – [מְאֻלָּץ, יְאֻלַּץ]

~ הפ׳ **הֶאֱלִיץ**^ פ״י אִלֵּץ, הִכְרִיחַ: ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הֶאֱלִיצוּהוּ וּבְדִבְרֵי פִתְחוֹתָם הֶאִיצוּהוּ״ (סהולה, משל 21). – [לְהַאֲלִיץ, מַ־, יַ־]

אַלְקוּם [מלה שמשמעותה אינה ברורה, מצויה במשלי ל לא: ״וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ״ – לדעת רוב הפרשנים הוראתה: אַל־קוּם, כלומר: אין תקומה לפניו]

אלקוראן, ראה אַלְקֻרְאָן.

אֶלֶקְטוֹר° ז׳ [מלאטינית: (electus) eligere לבחור מן] 1, בּוֹחֵר, אָדָם הַזַּכַּאי לִבְחֹר, בְּהֶתְאֵם לַחֻקָּה, וּלְהַצְבִּיעַ בְּעַד מֻעֲמָדִים רְצוּיִים לוֹ לְמוֹסְדוֹת הַמְּדִינָה. 2, [בארצות־הברית באמריקה] חָבֵר בְּמוֹעֶצֶת הַבּוֹחֲרִים לִבְחִירַת הַנָּשִׂיא וּסְגַן־הַנָּשִׂיא. – [אֶלֶקְטוֹרִים]

אַלְקְטִית* נ׳ [אולי מן קִיטָא קיץ] 1*, סֻכַּת־קַיִץ: ״הַצְּרִיפִין וְהַבֻּרְגָּנִין וְהָאַלְקְטִיּוֹת״ (מעשרות ג ז). 2°, נְוֵה־קַיִץ, קַיְטָנָה. – [אַלְקְטִיּוֹת]

אֶלֶקְטְרוֹד° ז׳ [מיוונית: elektron ענבר + hodos דרך] כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַקְּטָבִים שֶׁל סוֹלְלָה חַשְׁמַלִּית אוֹ מְקוֹר חַשְׁמַל אַחֵר. – [אֶלֶקְטְרוֹדִים]

אֶלֶקְטְרוֹדִינָמִיקָה° נ׳ [מיוונית: elektron ענבר + dynamis כוח] עֲנַף בַּחַשְׁמַלָּאוּת הָעוֹסֵק בַּקֶּשֶׁר הַהֲדָדִי שֶׁבֵּין זִרְמֵי חַשְׁמַל וּפְעֻלּוֹתֵיהֶם.

אֶלֶקְטְרוֹטֶכְנִיקָה° נ׳ [מיוונית: elektron ענבר + techne אומנות] הַשִּׁמּוּשׁ הַמַּעֲשִׂי בְּחַשְׁמַל, בִּצּוּעַ עֲבוֹדוֹת חַשְׁמַל.

אֶלֶקְטְרוֹלִיזָה° נ׳ [מיוונית: elektron ענבר + lysis תמיסה] הַפְרָדָה כִּימִית שֶׁל חֹמֶר מָסִיס בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל: אֶלֶקְטְרוֹלִיזָה שֶׁל מַיִם לְחַמְצָן וּלְמֵימָן. – [אֶלֶקְטְרוֹלִיזוֹת]

אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט° ז׳ [מיוונית: elektron ענבר + magnetes lithos אבן ממאגנסיה – עיר באסיה הקטנה] סְלִיל חוּטֵי־מַתֶּכֶת הַנַּעֲשֶׂה לְמַגְנֵט בְּהַשְׁפָּעַת זֶרֶם חַשְׁמַל הָעוֹבֵר בּוֹ. עַל־פִּי־רֹב נְתוּנָה בְּתוֹךְ הַסְּלִיל חֲתִיכַת בַּרְזֶל בְּתַבְנִית פַּרְסָה אוֹ בְּתַבְנִית אַחֶרֶת הַמְחַזֶּקֶת אֶת כֹּחוֹ הַמַּגְנֵטִי שֶׁל הַסְּלִיל. אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵטִים קְטַנִּים קְבוּעִים בְּטֶלֶגְרָף, בְּטֶלֶפוֹן, בְּפַעֲמוֹן חַשְׁמַלִּי וְעוֹד. אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵטִים גְּדוֹלִים שִׁמּוּשָׁם בִּמְכוֹנוֹת כְּבֵדוֹת, כְּגוֹן בְּמָנוֹפִים לַהֲרָמַת מַשָּׂאוֹת. – [אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵטִים]

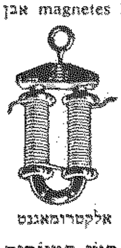

אלקטרומאגנט

אֶלֶקְטְרוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: elektron ענבר + metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת עָצְמַת הַזֶּרֶם בְּגוּפִים טְעוּנֵי חַשְׁמַל. – [אֶלֶקְטְרוֹמֶטְרִים]

אֶלֶקְטְרוֹן° ז׳ [יוונית: elektron ענבר] אֶחָד מֵחֶלְקֵי הַיְסוֹד שֶׁל הַחֹמֶר; הַחֶלְקִיק הַזָּעִיר בְּיוֹתֵר שֶׁל הַחַשְׁמַל הַשְּׁלִילִי: כָּל הָאֲטוֹמִים בְּנוּיִים אֶלֶקְטְרוֹנִים וּפְרוֹטוֹנִים. – [אֶלֶקְטְרוֹנִים]

– **אֶלֶקְטְרוֹנִי°** ת׳, חַשְׁמַלִּי, הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי חַשְׁמַל: מַכְשִׁירִים אֶלֶקְטְרוֹנִיִּים. מֹחַ אֶלֶקְטְרוֹנִי. מוּסִיקָה אֶלֶקְטְרוֹנִית.

– **אֶלֶקְטְרוֹנִיקָה°** נ׳ עֲנַף הַפִיסִיקָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַתּוֹפָעוֹת הַחַשְׁמַלִּיּוֹת בִּסְבִיבָה מְלֵאָה גָּזִים אוֹ בְּרֵיקָנוּת (vacuum), וְכֵן חֵלֶק הָאֶלֶקְטְרוֹטֶכְנִיקָה הַמְבֻסָּס עַל תּוֹפָעוֹת אֵלֶּה.

אֶלֶקְטְרוֹסְטָטִיקָה° נ׳ [מיוונית: elektron ענבר + statikos בעל שיווי־משקל] עֲנַף בַּחַשְׁמַלָּאוּת הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַתְּכוּנוֹת וְהַקֶּשֶׁר הַהֲדָדִי שֶׁבֵּין מִטְעֲנֵי חַשְׁמַל בְּגוּפִים הַנִּמְצָאִים בִּמְנוּחָה.

אֶלֶקְטְרוֹסְקוֹפ° ז׳ [מיוונית: elektron ענבר + skopein להסתכל] מַכְשִׁיר הַבּוֹחֵן וּמְצַיֵּן מְצִיאוּתוֹ שֶׁל מִטְעָן חַשְׁמַלִּי בְּגוּף מְסֻיָּם. – [אֶלֶקְטְרוֹסְקוֹפִּים]

אֶלֶקְטְרוֹקַרְדִּיוֹגְרַמָּה° נ׳ [מיוונית: elektron ענבר + kardia לב + gramma כתיבה] תְּמוּנָה גְּרָפִית שֶׁל זְרָמִים חַשְׁמַלִּיִּים הַנּוֹצָרִים בִּשְׁעַת פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל שְׁרִיר־הַלֵּב, מְשַׁמֶּשֶׁת לְאַבְחָנַת שִׁנּוּיִים חוֹלָנִיִּים בַּלֵּב.

אֶלֶקְטְרוֹקַרְדְּיוֹגְרָף° ז' [מיוונית: elektron ענבר + kardia לב + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי הָרוֹשֵׁם רִשּׁוּם גְּרָפִי אֶת הַזְּרָמִים הַחַשְׁמַלִּיִּים הַנּוֹצָרִים בִּשְׁרִיר־הַלֵּב בִּשְׁעַת פְּעֻלָּתוֹ. — [־גְרָפִים]

אֶלֶקְטְרוֹתֶרַפְּיָה° נ' [מיוונית: elektron ענבר + therapeia ריפוי] רִפּוּי בְּאֶמְצָעוּת זִרְמֵי חַשְׁמַל, שִׁמּוּשׁ בְּקַרְנַיִם חַשְׁמַלִּיּוֹת שׁוֹנוֹת בִּרְפוּאָה.

אֶלֶקְטְרִי° ת' [מיוונית: elektron ענבר] חַשְׁמַלִּי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶקְטְרִיּוּת.— [אֶלֶקְטְרִית, אֶלֶקְטְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **אֶלֶקְטְרִיּוּת**° נ' חַשְׁמַל, אַחַת מִצּוּרוֹת הָאֵנֶרְגִּיָּה שֶׁבַּטֶּבַע הַמִּתְגַּלָּה בַּבָּרָק, בָּאוֹר, בַּחֹם וְעוֹד.

אֱלֹקִים° ז"ר שִׁנּוּי מִבְטָאוֹ שֶׁל הַשֵּׁם "אֱלֹהִים" בְּפִי יְהוּדִים אֲדוּקִים, שֶׁלֹּא לְבַטֵּא אֶת הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ, מִפְּנֵי יִרְאַת הַכָּבוֹד.

אַלְקָלוֹאִיד° ז' [מערבית: אַלְקָלִי נתר + יוונית: eidos דמות] [בכימיה] חֹמֶר אוֹרְגָּנִי חַנְקָנִי, עַל־פִּי רֹב מִן הַצּוֹמֵחַ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּכוּנוֹת שֶׁל בָּסִיס. הָאַלְקָלוֹאִידִים רֻבָּם רַעֲלִיִּים, מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בְּכַמֻּיּוֹת זְעִירוֹת בִּרְפוּאָה (מוֹרְפִין, כִּינִין, סְטְרִיכְנִין, קוֹפֶאִין וְעוֹד). — [אַלְקָלוֹאִידִים]

אַלְקָלִי° ז' [ערבית: אפר, נתר] חֹמֶר בְּסִיסִי חָזָק הַמִּתְחַבֵּר עִם חֻמְצוֹת: מַתְּכוֹת אַלְקָלִי הֵן מַתָּכוֹת הַדּוֹמוֹת לְאַשְׁלְגָן, כְּגוֹן: לִיתְיוּם, נַתְרָן.

אַלְקֵצִי°, **אַלְקִיצִי** ת' [אַל + קֵץ] שֶׁאֵין לוֹ קֵץ, אֵינְסוֹפִי: "בְּתַנּוּר הָאֵל נֶאֶפְתָה פַּת מְלֵאָה, גְּדוֹלָה, רְחָבָה, אַלְקֵצִית" (שטיינמן, צרור 41). — [אַלְקֵצִית, ־צִיִּים, ־צִיּוֹת]

אַלְקֻרְאָן°, **אלקוראן** ז' [ערבית] הַקֻּרְאָן, סֵפֶר תּוֹרַת הָאִיסְלָאם, תּוֹרַת מֻחַמַּד.

אַלֶרְגְּיָה° נ' [מיוונית: allos אחר + ergon פעולה] מַצָּב שֶׁל רְגִישׁוּת חוֹלָנִית אֵצֶל אֲנָשִׁים מְסֻיָּמִים לְגַבֵּי חֳמָרִים שׁוֹנִים, שֶׁאֵין לָהֶם כָּל הַשְׁפָּעָה מַזִּיקָה עַל אֲנָשִׁים אֲחֵרִים בִּלְתִּי־רְגִישִׁים לָהֶם.

— **אַלֶרְגִּי**° ת' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַלֶרְגְּיָה, רָגִישׁ בְּאֹפֶן מְיֻחָד (לְעִתִּים — רְגִישׁוּת חוֹלָנִית) לַחֳמָרִים מְסֻיָּמִים: מַחֲלוֹת אַלֶרְגִּיּוֹת.

אַלְשִׁוְיוֹן° ז' [אַל + שִׁוְיוֹן] אִי־שִׁוְיוֹן, שׁוֹנוּת: "הָאַלְשִׁוְיוֹן הַקּוֹדֵם יְסוֹדָתוֹ בְּשִׁיטָה הַפֵּיאוֹדָלִית" (פרלמן, תר' מסע 69).

אַלְשֵׁנִי° ת' [אַל + שֵׁנִי] שֶׁאֵין שֵׁנִי לוֹ, שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ: זֹאת הִיא תּוֹפָעָה אַלְשֵׁנִית. — [אַלְשֵׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אִלְתּוּר°, **אילתור** ז' [מן אלתר, אִלְתֵּר] אִימְפְּרוֹבִיזַצְיָה, חִבּוּר קֶטַע סִפְרוּתִי, אוֹ נְאוּם, אוֹ יְצִירָה מוּסִיקָלִית וְכַדּוֹמֶה בְּלֹא הֲכָנָה מֻקְדֶּמֶת, חִבּוּר מִנֵּיהּ־וּבֵיהּ. — [אִלְתּוּר־, ־רִים, ־רֵי־]

אִלְתִּית*, **אילתית** נ' 1*, אֶחָד מִדְּגֵי־הַמַּאֲכָל שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (מכשירין ו ג ועוד). 2°, שֵׁם עִבְרִי לְדָג הַיָּדוּעַ בִּשְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי "סַלְמוֹן" (Salmon): מָצוּי בְּיַמֵּי הַצָּפוֹן, מִצְטַיֵּן בִּשְׂחִיָּתוֹ הַמְּהִירָה, נִזּוֹן מִטֶּרֶף, בְּשָׂרוֹ טָעִים מְאֹד [פרטים נוספים בערך "סלמון"]— [אִלְתִּיּוֹת]

(אַלְתַּר) לְאַלְתַּר* תה"פ [מארמית: אַל על + אֲתַר מקום] בּוֹ בַּמָּקוֹם, תֵּכֶף וּמִיָּד: "מְצָאוֹ (אֶת הַגֵּט) לְאַלְתַּר — כָּשֵׁר" (גיטין ג ג). "צַדִּיקִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיִּים" (ראש השנה טז:). "לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ, לְאַלְתַּר לְחַיִּים טוֹבִים!" [ברכה לראש־השנה]

אלתר [מן אַלְתַּר]

~ פִּע' **אִלְתֵּר**° פ"י עָשָׂה אִימְפְּרוֹבִיזַצְיָה, יָצַר בּוֹ בַּמָּקוֹם יְצִירָה סִפְרוּתִית אוֹ מוּסִיקָלִית קְטַנָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2, יָצַר דָּבָר בְּאֹפֶן אֲרָעִי: "מִשְׁלַחַת זוֹ... אִלְתְּרָה בֵּית־סֵפֶר לַיְלָדִים" (שרת, באסיה 169). — [לְאַלְתֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **אֻלְתַּר**°, חֻבַּר אוֹ בֻּצַּע בּוֹ בַּמָּקוֹם: שִׁיר מְאֻלְתָּר עַל־נוֹשֵׂא מֵעִנְיְנֵי דְּיוֹמָא. — [מְאֻלְתָּר, יְאֻלְתַּר]

אַלְתְּרָן° ז' [מן אלתר, אִלְתֵּר] אִימְפְּרוֹבִיזָטוֹר, מְחַבֵּר וּמְבַצֵּעַ יְצִירָה מוּסִיקָלִית אוֹ סִפְרוּתִית וְכַדּוֹמֶה לְאַלְתַּר (בּוֹ בַּמָּקוֹם) וּבְלֹא הֲכָנָה מֵרֹאשׁ. — [אַלְתְּרָנִית, אַלְתְּרָנִים, אַלְתְּרָנִיּוֹת]

אֵם נ' [בחיקוי למלמול ראשון של התינוק; אכדית: ummu; אוגריתית אֻם; ארמית: אִמָּא; ערבית: אֻם] 1, הַנְּקֵבָה בַּהוֹרִים, אִשָּׁה בְּיַחֲסָהּ אֶל יַלְדָּהּ אוֹ אֶל יְלָדֶיהָ: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ יב). "אוֹי לִי אִמִּי כִּי יְלִדְתִּנִי" (ירמיה טו י). 2, נְקֵבָה בְּבַעֲלֵי־הַחַיִּים אֲשֶׁר יָלְדָה וְלָדוֹת: "קַן־צִפּוֹר... וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים" (דברים כב ו). "שָׁמֵין עֵגֶל עִם אִמּוֹ וְסָיָח עִם אִמּוֹ" (בבא מציעא ה ה). 3*, כִּנּוּי לְבָצָל אוֹ לְפַקַעַת בְּשָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַצֶּמַח בָּאֲדָמָה, הַמְסַפְּקִים מָזוֹן לְגֶבֶט הָרַךְ: "הָאִמָּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים" (פאה ג ד). 4*, אִשָּׁה שֶׁמִּמֶּנָּה יָצָא שֵׁבֶט אוֹ עָם: "וְאֵין קוֹרִין אִמָּהוֹת אֶלָּא לְאַרְבַּע (שָׂרָה, רִבְקָה, רָחֵל וְלֵאָה)" (ברכות טז:). "שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, אַרְבַּע אִמָּהוֹת" (הגדה של פסח). 5*, מְקוֹם הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ, רֶחֶם: "חוֹתְכִין אֶת הָאֵם שֶׁלָּהּ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵלֵד" (בכורות ד ד). 6, מֶטְרוֹפּוֹלִין, כִּנּוּי לְעִיר רָאשִׁית וּגְדוֹלָה בְּיַחַס לֶעָרִים הַקְּטַנּוֹת וְלַכְּפָרִים שֶׁבִּסְבִיבוֹתֶיהָ: "עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל" (שמואל ב כ יט). 7*, יְסוֹד, עִקָּר: "יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא... יֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת" (סוכה ו:). 8*, מָקוֹר, סִבָּה: "הַזִּקְנָה הִיא אֵם הַשִּׁכְחָה" (דוראן, מגן אבות 3). [וראה עוד הצירופים להלן]. — [אֵם־, אִמִּי, אִמְּכֶם; אִמּוֹת גם אִמָּהוֹת, אִמּוֹת־, אִמּוֹתֵיהֶם]

— **אִמִּי־אֲדָמָה**°, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לָאֲדָמָה הַנּוֹתֶנֶת חַיִּים לָאָדָם: "הַגִּידִי לִי, אִמִּי־אֲדָמָה" (ביאליק, בשדה). "רַק אַתְּ לִי אִמִּי־אֲדָמָה!" (רחל, סד).

— **אֵם־אֳרָחוֹת**°, אֵם־הַדֶּרֶךְ, פָּרָשַׁת־דְּרָכִים: "מֵאֵם אֳרָחוֹת לֹא יֶחְדַּל קוֹל חָלִיל" (שלו, אלוהי 138).

— **אֵם־הַבַּיִת**°, 1, בַּעֲלַת־הַבַּיִת, עֲקֶרֶת־הַבַּיִת: "כְּאִלּוּ אֲנִי אִשְׁתְּךָ בַּעֲלַת־הַבַּיִת וְאֵם־הַבַּיִת" (הזז, היושבת 351). 2, מְנַהֶלֶת מוֹסָד מְגוּרִים: אֵם־הַבַּיִת בַּפְּנִימִיָּה שֶׁלְּיַד בֵּית־הַסֵּפֶר.

— **אֵם־הַדֶּרֶךְ**, פָּרָשַׁת דְּרָכִים, מָקוֹם שֶׁבּוֹ מִצְטַלְּבוֹת דְּרָכִים: "כִּי־עָמַד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים" (יחזקאל כא כו). "כְּכִפַּת אִילָן אֲשֶׁר צָמַח עַל אֵם־הַדֶּרֶךְ" (פיכמן, קפב).

— **אֵם זְקֵנָה**°, סָבָה, סַבְתָּא, אֵם־הָאָב אוֹ אֵם־הָאֵם: "סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁשְּׁמָעָם מִפִּי אָבִיו־זְקֵנוֹ אוֹ מִפִּי אִמּוֹ־זְקֵנָתוֹ" (ברקוביץ, תר' חיי כא). — [אִמִּי־זְקֵנָתִי]

— **אֵם חוֹרֶגֶת**°, אִשָּׁה בְּיַחַס אֶל יַלְדֵי בַּעְלָהּ מִנִּשּׂוּאָיו הַקּוֹדְמִים. [אִמּוֹ חוֹרַגְתּוֹ]

— אם־החטה°, מין של חטה הגדל בר בארצנו, נתגלה לראשונה על־ידי החוקר היהודי אהרנסון. לדעת החוקרים מין זה אחד מאבות החטה התרבותית (Triticum discocoides).

— אם־המושבות°, כנוי לשעבר לעיר פתח־תקוה, שנוסדה כמושבה עברית ראשונה בארץ־ישראל בראשית ההתישבות בתקופת חבת־ציון [בשנת תרל״ח].

— אם־הקבוצות°, כנוי לקבוצה דגניה א׳, בעמק הירדן, שהיתה הקבוצה הראשונה בארץ [נוסדה בשנת תרע״א].

— אמות־הקריאה^, האותיות א׳ ה׳ ו׳ י׳ הנכתבות לציון תנועות שונות, כגון: מלאכה, עומדים.

— עיר ואם בישראל (על־פי שמואל ב כ יט), כנוי מליצי לעיר גדולה בעלת ישוב יהודי גדול (בארץ־ישראל או בגולה).

— יש אם למסרת^ (סוכה ו:) [אחת השיטות במדרש הכתובים] הצורה שנמסרה לנו בתורה, הצורה הכתובה בלא הנקוד, היא העקרית; למשל: כתוב בתורה ״בסכת״ (= ״בסכת״ (ויקרא כג מב), ואפשר לדרשה לפי הקריאה ״בסכת״ — ביחיד!

— יש אם למקרא^ (סוכה ו:), [אחת השיטות במדרש הכתובים] הקריאה המקבלת, לפי הנקוד המאחר, היא העקרית. בדוגמה הנ״ל אין אפוא לדרש ״בסכת״ [ביחיד] במקום הקריאה המקבלת ״בסכת״ (בריבוי)!

אם מ״ח [ארמית: אי, אין; ערבית: אן] 1. במקרה ש־, כאשר, בתנאי: ״אם־אשכחך ירושלים תשכח ימיני״ (תהלים קלז ה). ״אם אין אני לי, מי לי?״ (אבות א יד). ״אם תרצו אין זו אגדה״ (תר׳ הרצל). 2. או [בהמשך של שאלה]: ״ומה הארץ, השמנה היא אם־רזה, היש־בה עץ אם־אין?״ (במדבר יג כ). ״הרחם הנחם אלה את־ציון, אם עודה עזובה לקברים?״ (ביאליק, אל הצפור). 3. [בנוסח שבועה] שלא: ״חי־ה׳ וחי־נפשך אם־אעזבך״ (מלכים ב ב ד) (= שלא אעזבך). ״נשבעתי בך... אם אחשך ניד שפתי... אם אמוש ממקומי״ (ביאליק, המתמיד יג).

— אם... אם, או: אם... ואם, בין... ובין...: ״מתוקה שנת העבד, אם־מעט ואם־הרבה יאכל״ (קהלת ה יא). ״אם מן־הבקר הוא מקריב, אם־זכר אם־נקבה, תמים יקריבנו״ (ויקרא ג א). ״ודברת את־דברי אליהם, אם־ישמעו ואם־יחדלו״ (יחזקאל ב ז).

— אם כי°, אף־על־פי־ש־: הנני מוכן לעשות כדבריך, אם הדבר כרוך בקשיים רבים.

— אם כן, הואיל וכך, במצב זה: ״ותאמר (רבקה): אם־כן, למה זה אנכי״ (בראשית כה כב). ״אם כן, אין לדבר סוף״ (יומא א א).

— באם^, בתנאי ש־, במקרה ש־ [בספרות הרבנית והמשפטית]: ״באם יעשה פלוני כך, יש לנהג...״

— בלתי אם, אך, רק, מלבד: ״לא נשאר... בלתי אם־גויתנו ואדמתנו״ (בראשית מז יח). ״אין לו כל בלתי אם האש הגדולה במעמקי לבו״ (ביאליק, מגלת ח).

— האם, כלום? וכי? שמא? ״האם תמנו לגוע?״ (במדבר יז כח). ״האם לא נשמעה תרועת שופרו?״ (ביאליק, והיה כי יארכו הימים).

— כי אם [אחרי שלילה] אלא, רק: ״ולרש אין־כל כי אם־כבשה אחת קטנה״ (שמואל ב יב ג).

— עד אם, עד אשר, רק לאחר ש־: ״לא אכל עד אם־דברתי דברי״ (בראשית כד לג). ״לא מצאו עצמותיה השבורות מנוחה עד אם שחה עם לבבה״ (ביאליק, יונה החייט).

— אלא אם כן*, רק בתנאי ש־, רק לאחר ש־: ״אין עונשין אלא אם כן מזהירין״ (על־פי סנהדרין נו:).

— אם לא... [בנוסח שבועה] כי כן, שאמנם: ״ה׳ יהיה שמע בינותינו, אם־לא כדברך כן נעשה״ (שופטים יא י) (=שאמנם כדברך נעשה). ״חי אני אם לא בעוד לילה מאמר רב ושליט עבר״ (ביאליק, משירי החורף).

— אם ירצה השם^, ברצון אלהים, דבור עממי מקבל להבעת תקוה או הבטחה שדבר־מה יעשה: ״יום החפה, אם ירצה השם, אחר שבת של חנכה״ (ביאליק, סוס זהבי).

— אם תמצא לומר* (גיטין פב:), אם תרצה להגיד, אם תהיה סבור ש־.

— אם כבר — אז כבר°, ראה ערך כבר.

א. **אם, אום** ז׳ [ראה אמה, לאם] עם, אמה: ״הללו את־ה׳ כל־גוים שבחוהו כל־האמים״ (תהלים קיז א). ״נקראנו אם טמאת השם״ (יוסי בן יוסי, אמנם, מעריב יום כיפור). — [אם־, אמי; אמים, אמי־]

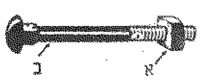
א — אום; ב — בורג

ב. **אם°, אום°** נ׳ (=אם) טבעת של מתכת שמבריגים אותה על ברג. — [אם־, אמים, אמי־]

א/מ ר״ת אנית־מנוע [להבדיל מן א/ק אניית קיטור]

אמא* נ׳ [ארמית] האם, אמי; כנוי לאם בפי ילדיה: ״שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן״ (ברכות מ.). ״אבא ירגן, אמא כף תמחא״ (ביאליק, הנער).

— אמא זקנה* (קידושין לא:), סבתא.

אמאי* תה״פ [ארמית: אל על + מאי מה] על מה? למה? (תענית כא.).

אמבה° נ׳ [מיוונית: amoibe שינוי] חלופית, אורגניזם חד־תאי זעיר, פשוט במבנהו (Amoeba). האמבה נעה לאטה באמצעות שלוחות הפלסמה של גופה המכנות רגלים מדמות. תוך כדי תנועה משתנה צורת גופה, ומכאן שמה. מינים רבים של אמבות חיים במים, באדמה לחה, וכן יש מהם טפילים. האמבה הטפילית (Entamoeba histolytica) משתכנת בצנור העכול של האדם וגורמת למחלת הדיזנטריה. עין האדם מסגלת לראותה רק במיקרוסקופ. — [אמבות]

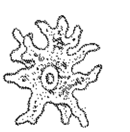
אמבה (מוגדלת הרבה)

אמבוהא* נ׳ [ארמית, יומא פו.; מפרסית] קהל רב, המון: ״דחקתי ונכנסתי לתוך אותה אמבוהא וראיתי שמוליכים אדם אחד״ (עגנון, אלו רעו).

אמבולטוריה° נ׳ [מלאטינית: ambulatorius נייד] מרפאה, מוסד לטפול בחולים שאינם נזקקים לאשפוז בבית־חולים. — [־ריות]

אמבולנס° ז׳ [צרפתית: ambulance (hopital) בית־חולים נייד] מכונית או קרון מיחדים להעברת חולים ופצועים. — [אמבולנסים]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

אמבט [מִן אַמְבָּט]

~ פִּע' **אִמְבֵּט**° פ״י רָחַץ בְּאַמְבַּטְיָה: הָאֵם אִמְבְּטָה אֶת יַלְדָּהּ.– [לְאַמְבֵּט אֶת־, מְאַמְבֵּט, יְ־]

~ הִת' **הִתְאַמְבֵּט**°, הִתְרַחֵץ בְּאַמְבַּטְיָה.– [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

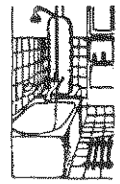

אַמְבָּט* ז' אַמְבָּטִי* נ' [מיוונית: embate] גִּיגִית לִרְחִיצַת הַגּוּף, לְכְבִיסָה וְכוּ': "וְרוֹחֵץ עִמּוֹ בְּאַמְבָּטִי גְדוֹלָה" (נדרים ד ד). "וְלֹא יַנִּיחַ רַגְלוֹ עַל שְׂפַת הָאַמְבָּט וְיְהֵא קוֹפֵץ לְתוֹכוֹ" (כלה רבתי ז).–[אַמְבַּט־, אַמְבָּטִים, אַמְבְּטֵי־; גם אַמְבָּטְיוֹת]

אַמְבַּטְיָה° נ' [מִן אַמְבָּט] גִּיגִית גְּדוֹלָה הַקְּבוּעָה בְּחֶדֶר מְיֻחָד ("חֲדַר הָאַמְבַּטְיָה") אוֹ מְטֻלְטֶלֶת – לִרְחִיצַת הַגּוּף. – [אַמְבַּטְיַת־, אַמְבַּטְיוֹת גם אַמְבַּטְיָאוֹת] אמבטיה

– **אַמְבַּטְיַת־שֶׁמֶשׁ**°, כִּנּוּי לְהִתְעַרְטְלוּת הַגּוּף בַּשֶּׁמֶשׁ כְּדֵי לְהִשְׁתַּזֵּף בְּקַרְנֶיהָ.

אַמְבִּיוָלֶנְטִי°, אמביוואלנטי ת' [מלאטינית: -ambi דו־צדדי + valentia כוח] דּוּ־עֶרְכִּי; שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְגָשׁוֹת מְעֹרָבִים, שֶׁקַּיָּמִים בּוֹ רְגָשׁוֹת מְנֻגָּדִים אוֹ שְׁאִיפוֹת מְנֻגָּדוֹת: יַחַס אַמְבִּיוָלֶנְטִי לִפְלוֹנִי, כַּאֲשֶׁר אַהֲבָה וְשִׂנְאָה אֵלָיו מִשְׁתַּמְּשׁוֹת בְּעִרְבּוּבְיָה.–[־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **אַמְבִּיוָלֶנְטִיּוּת**° נ' דּוּ־עֶרְכִּיּוּת, קִיּוּם רְגָשׁוֹת, אוֹ שְׁאִיפוֹת אוֹ נְטִיּוֹת, מְנֻגָּדִים זֶה לָזֶה. – [־טִיּוּת־]

אַמְבִּיצְיָה° נ' [לאטינית: ambitio] 1, שְׁאַפְתָנוּת, שְׁאִיפָה חֲזָקָה וְעַקְשָׁנִית לְהַשָּׂגַת דְּבַר־מָה: לִפְלוֹנִי אַמְבִּיצְיוֹת לִהְיוֹת אַרְדִּיכָל גָּדוֹל. "כַּיּוֹם אֵין אַמְבִּיצְיוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁכָּאֵלּוּ" (אלתרמן, הטור א 185). אָדָם בַּעַל־אַמְבִּיצְיוֹת. 2, רְדִיפָה אַחַר כָּבוֹד, שְׁאִיפָה עַזָּה לְפִרְסוּם. – [אַמְבִּיצְיוֹת]

– **אַמְבִּיצְיוֹזִי**° ת' בַּעַל אַמְבִּיצְיוֹת, שְׁאַפְתָנִי: הִתְנַהֲגוּת אַמְבִּיצְיוֹזִית.

אַמְבָּסָדוֹר° ז' [צרפתית: ambassadeur] שַׁגְרִיר, צִיר מֻסְמָךְ שֶׁל מְדִינָה בְּאֶרֶץ זָרָה. – [אַמְבָּסָדוֹרִים]

אַמְבָּר* ז' [ארמית: אַמְבַּרָא, גיטין נו.] אָסָם, מַמְּגוּרָה שֶׁל תְּבוּאָה. – [אַמְבַּר־, אַמְבָּרִים, אַמְבְּרֵי־]

אֶמְבַּרְגּוֹ° ז' [ספרדית: embargo, מן: embargar לעצור] הֶסְגֵּר, מַעֲצָר; אִסּוּר הַמֻּטָּל עַל אֳנִיָּה לְהַפְלִיג וְלָצֵאת מִן הַנָּמֵל שֶׁבּוֹ הִיא עוֹגֶנֶת, אוֹ עַל הוֹצָאָה וַהֲבָאָה שֶׁל דְּבָרִים מְסֻיָּמִים לְמָקוֹם מְסֻיָּם: אֶמְבַּרְגּוֹ עַל מִשְׁלוֹחַ נֶשֶׁק לַמִּזְרָח הַתִּיכוֹן.

אֶמְבְּרִיוֹלוֹגְיָה° נ' [מיוונית: embryon עובר + logos לימוד] עָנָף בַּבִּיּוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּהִתְפַּתְּחוּתוֹ שֶׁל הָעֻבָּר.

אַמְגּוּשִׁי* ז' [מִן מָג, מָגוֹשׁ, יוונית: magos] 1, קוֹסֵם, רַב־מָג: "פַּרְעֹה שֶׁהָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה אַמְגּוּשִׁי הָיָה" (מועד קטן יח.). 2°, כִּנּוּי לְכֹמֶר פַּרְסִי מֵעוֹבְדֵי־הָאֵשׁ. – [אַמְגּוּשִׁים]

אמד [קרוב אל מדד; אכדית: emêdu לקבוע מחיר; ארמית: אֲמַד]

~ פָּע' **אָמַד*** פ״י הֶעֱרִיךְ, שִׁעֵר גָּדְלוֹ אוֹ טִיבוֹ שֶׁל דָּבָר: "הָרוּחַ שֶׁפִּזְּרָה אֶת הָעֳמָרִים אוֹמְדִין אוֹתָהּ כַּמָּה לֶקֶט הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת" (פאה ה א). "אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים" (מכות ג יא). אִם אוֹמְדִין – אוֹמְדִין לֹא לְפִי הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת בִּלְבַד, אֶלָּא לְפִי פֵּרוֹתֶיהָ" (ביאליק, צעירות או ילדות). – [לֶאֱמֹד אֶת־, אוֹמֵד, יֶאֱמֹד]

~ נִפ' **נֶאֱמַד**°, נֶעֱרַךְ, שֻׁעַר מְחִירוֹ, נִקְבַּע עֶרְכּוֹ: "שֶׁלֹּא נֶאֱמַד מֵעוֹלָם אֶלָּא הָשְׁתָּא" (רש״י ערכין ב.). הַמִּגְרָשׁ נֶאֱמַד בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים לִירוֹת. – [לְהֵאָמֵד, נֶאֱמָד, יֵאָמֵד]

~ פִּע' **אִמֵּד**° פ״י אָמַד, הֶעֱרִיךְ, שִׁעֵר: "בְּאֹמֶד – שֶׁמְּאַמֵּד בְּדַעְתּוֹ כָּךְ וְכָךְ יֵשׁ בְּבִכּוּרֵי הַזֶּה" (רש״י בכורות נט). "סָקְרוּ גְּמַלּוֹ וְאִמְּדוּ מִטְעָנוֹ" (יזהר, מישור 21).

~ פֻּע' **אֻמַּד**°, ראה ערך מְאֻמָּד.

~ הִפ' **הֶאֱמִיד***, 1*, אָמַד, שִׁעֵר: "מֵאָה שְׁעָרִים... שֶׁהֶאֱמִידוּ אוֹתָהּ (אֶת הַשָּׂדֶה) וְעָשְׂתָה מֵאָה כַּמָּה שֶׁהֶאֱמִידוּהָ" (בראשית רבה סד). 2°, נַעֲשָׂה אָמִיד, הֶעֱשִׁיר: סוֹחֲרִים רַבִּים הֶאֱמִידוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [לְהַאֲמִיד אֶת־, מַאֲמִיד, יַ־]

~ הִת' **הִתְאַמֵּד**°, 1, נַעֲשָׂה אָמִיד, הִתְעַשֵּׁר: פְּלוֹנִי הִתְאַמֵּד בְּרְבוֹת הַיָּמִים. 2, הִתְנַהֵג כְּאִישׁ אָמִיד. – [לְהִתְאַמֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

– **אָמַד בְּדַעְתּוֹ**°, שָׁקַל וְעִיֵּן בְּדָבָר: "הוּא אוֹמֵד בְּדַעְתּוֹ מַה פִּתְחוֹן־פֶּה תִּמְצָא לָהּ אֶסְתֵּר לְקַנְטְרוֹ בִּדְבָרִים" (שנהר, ב 269).

– **הֶאֱמִיד בְּדַעְתּוֹ***, שָׁקַל בְּדַעְתּוֹ, נִמְלַךְ: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֶאֱמִיד עֵשָׂו בְּדַעְתּוֹ וְאָמַר..." (סדר אליהו זוטא יט). "הֶאֱמִיד הַקַּצְרָן בְּדַעְתּוֹ וּפִקְפֵּק בְּעֵינָיו" (חזז, היושבת 149).

אֹמֶד*, אומד ז' [מִן אמד, אָמַד] הַעֲרָכָה, הַשְׁעָרָה, שִׁקּוּל־דַּעַת: "מֵאֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה" (סנהדרין ד ה). "תְּרוּמָה גְדוֹלָה נִטֶּלֶת בְּאֹמֶד וּבְמַחֲשָׁבָה" (מנחות נד:). "וּבַמֶּרְחָב לְלֹא־אֹמֶד" (גלעד, נהר 99). אֹרֶךְ הַמִּגְרָשׁ הוּא לְפִי אֹמֶד 30 מֶטֶר. – [אֹמֶד־, אָמְדּוֹ]

– **בְּאֹמֶד**°, בְּקֵרוּב, בְּעֵרֶךְ, בְּהַשְׁעָרָה בִּלְבַד: חִשּׁוּב סִכּוּם שֶׁל מִסְפָּרִים בְּאֹמֶד.

– **אֹמֶד־הַדַּעַת***, שִׁקּוּל־דַּעַת, סְבָרָה, הַשְׁעָרָה לְפִי הַשֵּׂכֶל וְהַהִגָּיוֹן: "אֵין מוֹדְדִין... אֶלָּא יִקַּח בְּאֹמֶד הַדַּעַת" (אורח חיים תקו). "מִכָּל הָעֵסֶק... הַנּוֹסָד עַל הַשְׁעָרוֹת וְאֹמֶד־הַדַּעַת" (ביאליק, אריה ב). "לֹא עָבְרוּ יָמִים מְרֻבִּים וְנִתְאַמְּתָה אֹמֶד דַּעְתּוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 235).

– **אֹמֶד־הַלֵּב***, סְבָרָה, שִׁקּוּל־דַּעַת: "שֶׁאָנוּ אוֹמְדִים וּסְבוּרִים וְאוֹמְדִין מֵאֹמֶד לִבֵּנוּ לְהַחֲמִיר" (רש״י גיטין יט.).

– **אֻמְדוֹת*, אוֹמְדוֹת*** תה״פ בְּאֹמֶד, בְּקֵרוּב, בְּעֵרֶךְ: "וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמְדוֹת" (אבות א טז).

אֻמְדָּן*, אומדן ז' [מִן אמד, אָמַד; ארמית: אוּמְדָּנָא] אֹמֶד, הַשְׁעָרָה, הַעֲרָכַת דָּבָר בְּקֵרוּב: "אֵין סוֹמְכִין עַל הָאֻמְדָּנוֹת" (שאלות ותשובות). שֶׁטַח הַמִּגְרָשׁ הוּא, לְפִי הָאֻמְדָּן, דּוּנָם אֶחָד.–[אֻמְדַּן־, אֻמְדָּנוֹת]

– **אֻמְדַּן־הַדַּעַת***, הַשְׁעָרָה, הַעֲרָכָה מְשֹׁעֶרֶת: "אֻמְדַּן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אָחִיו נִשְׁמָעִין לוֹ" (רמב״ם, זכיה ומתנה).

אֻמְדָּנָה° נ' **אומדנא*** ז' [מִן אמד; ארמית] אֻמְדָּן, הַשְׁעָרָה: "אוּמְדָּנָא לָאו כְּלוּם הוּא" (בבא קמא מא:). "שֶׁמְּשַׁעֲרִים הֵם בְּדֶרֶךְ אֻמְדָּנָה, כִּי הָעִנְיָן הַזֶּה עִנְיָן יָפֶה מְאֹד" (ברקוביץ, תר׳ חיי רלג). אֻמְדַּנַת מֶרְחַקִּים. – [אֻמְדַּנַת־, אֻמְדָּנוֹת]

אֻמְדָּנוּתˇ, **אומדנות** נ׳ [מן אֻמְדָּן] הַעֲרָכָה, הַשְׁעָרָה: "שֶׁמְּאַמֵּד בְּדַעְתּוֹ כָּךְ וְכָךְ יֵשׁ בִּכְרִי הַזֶּה, וּלְפִי אֻמְדָּנוּתוֹ נוֹטֵל תְּרוּמָה" (רש״י בכורות נט.). – [אֻמְדְּנוּת־]

אָמָה נ׳ [אכדית: amtu; אוגריתית: אמת; ארמית: אַמְתָא; ערבית: אַמָה] 1, שִׁפְחָה, מְשָׁרֶתֶת: "גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת (הָגָר) וְאֶת־בְּנָהּ" (בראשית כא י). 2, כִּנּוּי עֲנָוָה וְנִימוּס בְּפִי אִשָּׁה: "אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל" (שמואל א א טז). – [אֲמַת־; אֲמָהוֹת, אַמְהוֹת־]

א. **אַמָּה** נ׳ [אכדית: ammatu; ארמית: אַמָּא, אַמְּתָא; ההוראה היסודית: חלק הזרוע, מרפק] 1, מִדַּת־אֹרֶךְ קְדוּמָה שֶׁשִּׁעוּרָהּ בְּעֵרֶךְ כַּמֶּרְחָק מִן הַמַּרְפֵּק וְעַד רָאשֵׁי הָאֶצְבָּעוֹת אֵצֶל אָדָם מְבֻגָּר: "שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה, חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ" (בראשית ו טו). 2°, מִדַּת־אֹרֶךְ הַנְּהוּגָה בְּיָמֵינוּ וְשִׁעוּרָהּ בְּעֵרֶךְ 68 סֶנְטִימֶטְרִים. 3*, הַמּוֹט הָאֶמְצָעִי שֶׁבֵּין שְׁתֵּי יְדוֹת הַמַּסּוֹר: "הַנּוֹגֵעַ בְּיַד מְגֵרָה... בַּחוּט וּבַמְּשִׁיחָה, בָּאַמָּה וּבַסְּנִיפִין" (כלים כא ג). – [אַמַּת־, אַמּוֹת, אַמּוֹת־]

– **אַמַּת־אַצִּילָה**, מִדַּת־אֹרֶךְ שֶׁנִּזְכְּרָה בַּמִּקְרָא (יחזקאל מא ח) וְשִׁעוּרָהּ, לְפִי הַמְשֹׁעָר, מִבֵּית־הַשֶּׁחִי וְעַד רָאשֵׁי הָאֶצְבָּעוֹת.

– **אַמָּה גְּמוּדָה*** (ירושלמי יומא מא ג), **אַמָּה גְּרוּמָה*** (זבחים סב:), **אַמָּה עֲצֵבָה*** (עירובין ג:), אַמָּה מְצֻמְצֶמֶת וּסְגוּמָה, חֲסֵרָה מְעַט מִשִּׁעוּרָהּ הָרָגִיל.

– **אַמָּה שׂוֹחֶקֶת*** (עירובין ג:), אַמָּה מְלֵאָה וּגְדוֹלָה מְעַט מִן הַשִּׁעוּר הָרָגִיל.

– **אַמָּה עַל אַמָּה*** (שבת צ.), **אַמָּה מְרֻבַּעַת**°, 1, מִדַּת שֶׁטַח שֶׁאָרְכּוֹ אַמָּה וְרָחְבּוֹ אַמָּה. 2, [בהשאלה] מָקוֹם מְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: "וְאִי אֶפְשָׁר עַל כֵּן שֶׁלֹּא יַכִּירוּ, כִּי שְׂדֵה עֲבוֹדָה שֶׁל אַמָּה עַל אַמָּה... אֵינוֹ יָכוֹל לְהַסְפִּיק לְכָל צְרָכָיו" (אחד העם, תא).

– **אַמַּת־הַבִּנְיָן***, 1*, מִדָּה שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ הַבַּנָּאִים לְבִנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: "אַמַּת הַבִּנְיָן שִׁשָּׁה טְפָחִים" (כלים יז י). 2*, קְנֵה־הַמִּדָּה, מִדָּה שֶׁהַבַּנָּאִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ: "דְּחָפוֹ בְּאַמַּת־הַבִּנְיָן שֶׁבְּיָדוֹ" (שבת לא.). "וּקְנֵה הַמִּדָּה, אַמַּת הַבִּנְיָן בְּיָדוֹ" (ביאליק, מאחורי ג). 3° [בהשאלה] מְלֶאכֶת הַבְּנִיָּה: "וּבְעוֹד יָדָם הָאַחַת הַחֲזִיקָה בַּמַּעְדֵּר... לֹא הֵשִׁיבוּ אֶת יָדָם הַשְּׁנִיָּה גַּם מֵאַמַּת־הַבִּנְיָן" (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד).

– **ד׳ (אַרְבַּע) אַמּוֹת***, 1, מֶרְחָק מִינִימָלִי לְעִנְיָנִים שׁוֹנִים, בְּהִלְכוֹת חֲכָמֵינוּ ז״ל: "מַרְחִיק הוּא אַרְבַּע אַמּוֹת וְקוֹרֵא" (ברכות כה:). "הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲפִלּוּ ד׳ אַמּוֹת" (ברכות לג:). 2, [בהשאלה] הַסְּבִיבָה הַקְּרוֹבָה בְּיוֹתֵר, מָקוֹם מְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: "אֵין לוֹ... אֶלָּא ד׳ אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד" (ברכות ח.). "סָגוּר וּמְסֻגָּר בְּתוֹךְ ד׳ אַמּוֹת שֶׁל תּוֹרָה" (עגנון, אלו קלג). "הֵיאַךְ מִסְתַּגֵּר לוֹ אָדָם בְּד׳ אַמּוֹת שֶׁל מְלַאכְתּוֹ" (שמיר, הוא הלך 61).

– **בְּד׳ אַמּוֹתָיו**° [על־פי הנ״ל], בְּמְחִצָּתוֹ, בְּקִרְבָתוֹ: "נִזְהָרוּ וְנִתְרַחֲקוּ קִמְעָא... שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִמְצָאִים בְּד׳ אַמּוֹתָיו" (בורלא, עקביה 272).

– **ד׳ אַמּוֹת עַל ד׳ אַמּוֹת*** [בקיצור: ד׳ עַל ד׳] 1*, שֶׁטַח מִינִימָלִי הַדָּרוּשׁ לוֹ לְאָדָם כְּדֵי לְהִמָּצֵא בּוֹ: "כָּל סֻכָּה שֶׁאֵין בָּהּ ד׳ אַמּוֹת עַל ד׳ אַמּוֹת פְּסוּלָה" (עירובין ג:). 2° [בהשאלה] צַר וְזָעוּם בְּיוֹתֵר: לְעָנִי הָיָה חֶדֶר קָטָן – ד׳ עַל ד׳.

ב. **אַמָּה*** נ׳ [הרחבת המשמעות של א. אַמָּה] 1, שֵׁם הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית וְהָאֲרֻכָּה בַּיָּד (כתובות ה:). 2, כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה לְאֵיבַר־הַזַּכְרוּת (מקוואות ח ג). – [אַמַּת־, אַמּוֹת, אַמּוֹת־]

ב — אמה

ג. **אַמָּה*** נ׳ [אולי מן א. אַמָּה בהוראת זרוע] תְּעָלָה לְהַעֲבָרַת מַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וְהֵבִיאוּ סִילוֹן שֶׁל צוֹנֵן לְתוֹךְ אַמָּה שֶׁל חַמִּין" (שבת ג ד). "הַתֶּלֶם וְאַמַּת הַמַּיִם שֶׁהֵם עֲמֻקִּים טֶפַח" (כלאים ג ב). – [אַמּוֹת־מַיִם]

ד. **אַמָּה, אַמַּת־סַף** נ׳ מְזוּזָה, אֶחָד מִצִּדֵּי הַפֶּתַח: "וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא" (ישעיה ו ד). – [אַמּוֹת־סִפִּים]

אֻמָּה, אומה נ׳ [ראה א. אֵם; ארמית: אֻמָּא, אוּמְתָא; ערבית: אֻמָּה] עַם, לְאֹם; קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל בְּנֵי־אָדָם אֲשֶׁר מוֹצָא וְעָבָר אֶחָד לָהֶם, וְעַל־פִּי־הָרֹב גַּם לָשׁוֹן אַחַת וְאֶרֶץ מוֹשָׁב עִקָּרִית אַחַת: "רָאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב" (במדבר כה טו). "שְׁלֹשָׁה סִימָנִים יֵשׁ בְּאֻמָּה זוֹ (יִשְׂרָאֵל) – הָרַחֲמָנִים וְהַבַּיְשָׁנִין וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים" (יבמות עט.). הַיְּהוּדִים הֵם אֻמָּה עַתִּיקָה. – [אֻמַּת־, אֻמּוֹת, אֻמּוֹת־]

– **אֻמּוֹת הָעוֹלָם***, כִּנּוּי לָעַמִּים מִחוּץ לְעַם יִשְׂרָאֵל: "וְהִגְלֵיתִיכֶם לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם" (ברכות ג.).

– **חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם**ˇ, 1, כִּנּוּי־הַעֲרָכָה לַאֲנָשִׁים שֶׁלֹּא מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהִצְטַיְּנוּ בְּמִדּוֹתֵיהֶם אוֹ בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל: "חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא" (רמב״ם, תשובה ג ה). כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיָה. 2, כִּנּוּי לְנָכְרִים שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְקַיֵּם שֶׁבַע מִצְווֹת בְּנֵי נֹחַ [עיין מִצְוָה]: "כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְווֹת וְנִזְהָר לַעֲשׂוֹתָן הֲרֵי זֶה מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם" (רמב״ם, מלכים ח יא).

– **הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת (או״ם)**°, אִרְגּוּן בֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל רֹב מְדִינוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהוּקַם עִם תֹּם מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה (בִּשְׁנַת 1945) לְשֵׁם בֵּרוּר כָּל הַבְּעָיוֹת וְהַסִּכְסוּכִים שֶׁבֵּין מְדִינָה לִמְדִינָה וְיִשּׁוּבָם בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם. מְדִינַת יִשְׂרָאֵל נִתְקַבְּלָה כַּחֲבֵרָה הַ־59 בְּאִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת בִּשְׁנַת 1949.

אִמָּה°, **אימה** נ׳ [מן אֵם, על־פי המשמעות המקורית של מאטריצה (matrix), מלאטינית: mater אֵם] מַטְרִיצָה, לוּחַ שֶׁל קַרְטוֹן אוֹ חֹמֶר אַחֵר שֶׁטּוֹבְעִים בּוֹ עַל־יְדֵי לַחַץ אֶת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁסֻּדְּרוּ לִדְפוּס, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ טֶפֶס לִיצִיקַת לוּחַ חָדָשׁ שֶׁל סֵדֶר אוֹתִיּוֹת מְעֻפֶּרֶת: הַמַּהֲדוּרָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל הַסֵּפֶר נִדְפְּסָה מֵאִמָּהוֹת. – [אִמַּת־, אִמָּהוֹת]

אִמָּהוּת°, **אימהות** נ׳ [מן אֵם] 1, מַצַּב הָאֵם: "בְּקוֹלָהּ... עָלוּ בְּלוּלִים... נַצְחָנוּת חוֹגֶגֶת וְאִמָּהוּת דּוֹאֶגֶת" (שטיינמן, סודות א 156). "אֲנִי רוֹשֵׁם כָּאן לְזִכָּרוֹן אֶת הָאִמָּהוּת בְּסִבְלָהּ" (קדרי, כורך 55). 2, יַחַס הָאֵם לִילָדֶיהָ. – [אִמָּהוּת־]

אִמָּהוֹת* נ״ר 1, רִבּוּי שֶׁל "אֵם": "אַרְבַּע אִמָּהוֹת" (ברכות טז:). 2, רִבּוּי שֶׁל "אִמָּה": הַסֵּפֶר נִדְפַּס מֵאִמָּהוֹת.

אֲמָהוֹת נ״ר רִבּוּי שֶׁל "אָמָה".

אַמְהוּת* נ׳ [מן אָמָה] מַצָּבָהּ שֶׁל הָאָמָה (הַשִּׁפְחָה), עַבְדוּת: "קִדּוּשׁ

אחר אמהות, אבל לא אמהות אחר קדוש" (מכילתא משפטים עח). — [אמהות־]

אִמָּהִי°, אִימָהִי ת׳ [מן אם] שהוא כשל אם, כיחס של אם לילדיה, רך ולבבי: "עד שהבהיק זיק של נחת מעיניה האמהיות" (עגנון, כפות רסו). "השופעה חלב אמהי" (שלונסקי, שירים ב 232). "חובות אין חקר שוו לה לרית־נגה אמהית" (אלתרמן, עיר 49). — [אמהית, אמהיים, ־יות]

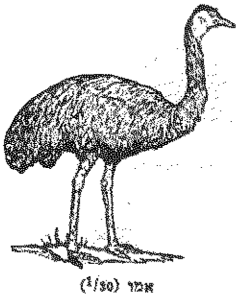
אמו (1/30)

אֱמוּ° ז׳ [פורטוגזית: ema יען] עוף גדול ממשפחת הקזואריים, דומה ליען, אך קטן ממנו (Dromaeus). ברגלו שלש אצבעות. צבעו חום־אפרפר. הוא מצוי באוסטרליה.

אָמוּד˚ ת׳ [מן אמד, אמד] נערך, שאמדו אותו: "שמי שהחזק רמאי... והריהו אמוד שיש לו ממון וטען שאין לו כלום" (רמב״ם, מלוה ולוה ב ד). — [אמודה, אמודים, ־ות]

אִמּוּד°, אִימוּד ז׳ [מן אמד, אמד] השערה, שקול וקביעה משערת: אמוד־רחק באמוני־צבא. — [אמוד־]

אֲמוֹדָאוּת° נ׳ [מן אמודאי] צלילה למעמקי ימים, מלאכת האמודאי. — [אמודאות־]

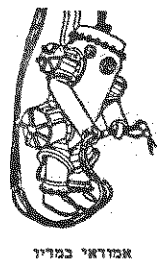
אמודאי במדיו

אֲמוֹדָאִי* ז׳ [ארמית, ראש־השנה כג., כנראה מן אמד = עמד, שהוראתו בסורית: טבל ושט במים] צולל, אדם שמלאכתו לצלל אל מתחת למים, בים או בנהר, לשם מטרות שונות. האמודאי בימינו לובש מדים מיחדים המגנים עליו מלחץ המים ובהם אצורה כמות אויר לנשימה. — [אמודאים]

אֻמְלָל ת׳ [מן א. אמל, אמל] אמלל, חלש: "מה אמלה לבתך" (יחזקאל טז ל). "וזכרתי אשר בלבב עדתם לעמי הנמוכים האמולים" (הנגיד, דיואן א 20). "לשוא תתיפחי, אמולה" (יל״ג, פרוזה נד). "ורגש של רחמנות רבה מתעורר בי על נפשי האמולה" (בן־ציון, כג). "נאלמים אמולי־האהבה, כי גדל הכאב" (שניאור, שירים רטז). — [אמולה, אמולים, אמולות]

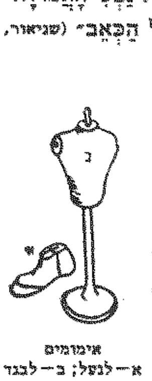
אימומים
א – לנעל; ב – לבגד

אֱמוּלְסְיָה* נ׳ [מלאטינית: emulsus נחלב] תחליב, נוזל המכיל חלקיקי נוזל אחר בצורת טפות זעירות הצפות בו ומשוות לנוזל מראה עכרורי כעין החלב, כגון שמן במים. — [אמולסיות]

אִמּוּם*, אִימוּם ז׳ [סורית: אמומא, אולי מיוונית: mimema] תבנית של כף רגל, או ראש, או גוף, עשויה עץ או מתכת, לתפירת נעל, בגד, כובע וכדומה: "מנעל שעל האמום" (כלים כו ד). — [אמום־, אמומים, אמומי־]

א. אָמוֹן ז׳ [מן א. אמן, אמן] 1. חניך, מי שמטפלים בו: "ואהיה אצלו אמון" (משלי ח ל). 2. אומן, מחנך: "אמון פדגוג" (בראשית רבה א). — [אמון־, אמונים אמוני־]

ב. אָמוֹן ז׳ שם אל השמש במצרים הקדומה: "הנני פוקד אל־אמון מנא ועל־פרעה" (ירמיה מו כה).

אִמּוּן˚, אִימוּן ז׳ [מן א. אמן, אמן] תרגול, חזרה על פעלה מסימת בצורות שונות לשם למוד ושליטה בה: אמון התלמידים בפעלות חשבון. אמון גופני. אמוני קליעה למטרה. מחנה אמונים. — [אמון־, אמונים, אמוני־]

— אמון בסיסי° [בצבא], הכשרה יסודית הנתנת לכל טירון בצבא – שמוש בנשק, תרגילי־סדר ועוד.

אֵמוּן ז׳ [מן א. אמן] 1. נאמנות, ישר: "בנים לא־אמן בם" (דברים לב כ). "עד אמונים לא יכזב" (משלי יד ה). "ואיש אמונים מי ימצא" (משלי כ ו). °2. יחסו של המאמין למישהו: "ושנית בטחונו לו שב ואמונו" (שמעוני, בדרך). יש לי אמון מלא בפלוני. נתנו בו אמון. התיחסנו אליו באי־אמון. — [אמון־, אמונו; אמונים, אמוני־]

— הביע לו אמון°, הודיע כי הוא מאמין בו ומאשר את מעשיו: הכנסת הביעה אמון לממשלה. ההפך: הביע לו אי־אמון.

— שבועת־אמונים°, שבועה להיות נאמן למישהו: חברי הממשלה נשבעו שבועת־אמונים לארץ ולעם.

— שמר לו אמונים°, היה נאמן ומסור לו.

אָמוּן ת׳ [מן א. אמן] 1. נאמן, ישר־לב: "אמונים נצר ה׳" (תהלים לא כד). 2. מחנך, מגדל: "האמנים עלי תולע חבקו אשפתות" (איכה ד ה). "אמון על שמש ואמון על ענני" (פיכמן, א). °3 [על־פי שמות יז ב; ראה להלן אמונה 4] מאמן, רגיל, בקי: "כהד פעמי רגל אמונה בלכתה" (ביאליק, מגילת ד). "ומה אמונה ידה להפליא במטעמים" (בורלא, עקביה 276). — [אמונה, אמונים, אמונות]

— שלומי אמוני ישראל [שאול משמואל ב כ יט] כנוי מקבל ליהודים חרדים ויראי שמים, שלמים באמונתם.

אֱמוּנָה נ׳ [מן א. אמן] 1. ישר, אמת, נאמנות: "עשה משפט מבקש אמונה" (ירמיה ה א). "וארשתיך לי באמונה" (הושע ב כב). "נשאת ונתת באמונה?" (שבת לא.). "וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה" (מי שבירך, שחרית לשבת). *2. הרגשת לבו של המאמין: "אין אמונה בעכו״ם" (חולין קלג:). "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח" (רמב״ם, י״ג עיקרים). *3. עקרי הדת שבני־אדם מאמינים בה: "האמונה שישראל נוחלין בה" (שמות רבה כג). שלשה־עשר עקרי האמונה של הרמב״ם. "שם... שררו אמונות תפלות, וסה אמונה צרופה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפז). "לכבוד שמו יתברך ולכבוד אמונתנו הצרופה" (עגנון, כלה רצט). 4. חזק, יציבות: "ויהי ידיו אמונה עד־בא השמש" (שמות יז יב). — [אמונת־, אמונות]

— אמונת־היחוד˚, אמונת ישראל באחדותו המחלטת של אלהים בורא העולם, בנגוד לאמונת־השלוש של הנוצרים.

— באמונה°, באמונתי˚, על אמונתי˚, לשונות שבועה – בהן צדקי, כשם שאני יהודי: "באמונה שאין לפני אף אחד שיסכים שיתן לי" (חזז, היושבת 109).

— נתן אמונת לו˚, הבטיח לו בהן צדק: "מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה" (רש״י תענית ח.).

אֱמוּנִי˝ ת׳ [מן אֱמוּנָה] שֶׁהוּא שֶׁל אֱמוּנָה, הַיּוֹצֵא מִתּוֹךְ אֱמוּנָה: "לְפִי שֶׁהָעִקָּרִים כֻּלָּם, הֵם מֵהַמִּצְווֹת הָאֱמוּנִיּוֹת, לֹא הַמַּעֲשִׂיּוֹת" (אברבנאל, ראש אמנה יב). "כָּל עֵרֶךְ הַתּוֹכֵחָה הַתּוֹרִית בָּנוּי הוּא עַל הַתְּשׁוּבָה הָאֱמוּנִית" (הרב קוק, אורות גב). — [אֱמוּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אַמּוֹנִיט° ז׳ [מלאטינית: cornu Ammonis קרן אמון, אל השמש המצרי] שֵׁם קְבוּצַת בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת הַדִּיוֹנוּנִים (רַכִּיכוֹת). שֶׁחָיוּ לִפְנֵי מִילְיוֹנֵי שָׁנִים וּבְיָמֵינוּ מְצוּיִים מֵהֶם רַק כְּמְאֻבָּנִים (Ammonites), קוֹנְכִיַּת הָאַמּוֹנִיט עֲשׂוּיָה חֲדָרִים רַבִּים וְהִיא לָרֹב סְלִילִית. הַשֵּׁם "אַמּוֹנִיט" אוֹ "קֶרֶן אָמוֹן" — עַל שׁוּם דִּמְיוֹן הַקּוֹנְכִיָּה לְקַרְנֵי הָאֵל הַמִּצְרִי אָמוֹן שֶׁרֹאשׁוֹ הָיָה רֹאשׁ אַיִל. הַנָּאוּטִילוּס, הַחַי בְּיָמֵינוּ בַּיַּמִּים הַחַמִּים, הוּא אֶחָד מִשְּׂרִידֵי הָאַמּוֹנִיטִים שֶׁמִּלְּאוּ בְּיָמִים קְדוּמִים אֶת הַיַּמִּים. — [אַמּוֹנִיטִים]

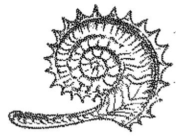

אמוניט

אַמּוֹנְיָק°, אמוניאק ז׳ [מלאטינית: Ammoniacus של אמון, אל השמש המצרי] אֶשֶׁק, גָּז חֲסַר־צֶבַע, בַּעַל רֵיחַ חָרִיף, בָּנוּי חַנְקָן וּמֵימָן (NH_3). בְּהִתְאַדּוּתוֹ הוּא מוֹרִיד אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל סְבִיבָתוֹ. הוּא מְשַׁמֵּשׁ בְּמַצָּב נוֹזֵל לְמַטְּרוֹת קֵרוּר בְּמְקָרְרִים חַשְׁמַלִּיִּים וּלְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים.

אִמּוּץ*, אימוץ ז׳ [מן א׳ אמץ, אִמֵּץ] 1°, חִזּוּק, הִדּוּק: אִמּוּץ הַקְּשָׁרִים בֵּין הָאָרֶץ לַגּוֹלָה. 2°, קַבָּלַת חָסוּת עַל מִישֶׁהוּ: אִמּוּץ מֶשֶׁק צָעִיר עַל־יְדֵי יִשּׁוּב וָתִיק. [ראה עוד להלן אִמּוּץ לְבֵן]. —[אִמּוּץ־]

— אִמּוּץ לְבֵן°, קַבָּלַת יֶלֶד זָר (לָרֹב יָתוֹם אוֹ פָּלִיט) לְתוֹךְ הַמִּשְׁפָּחָה עַל־מְנָת לְגַדְּלוֹ כְּבֶן־מִשְׁפָּחָה. — [אִמּוּץ לְבַת]

— אִמּוּץ־הַלֵּב˝, קְשִׁיחוּת, הַכְבָּדַת הַלֵּב: "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב" (על חטא, תפילה לימים נוראים).

— אִמּוּץ־מָתְנַיִם*, חִזּוּק, עִדּוּד: "נוֹתֵן לְנִמּוֹגֵי בִּרְכַּיִם חִזּוּק מַעֲמָד וְאִמּוּץ מָתְנַיִם לְשֶׁכֶם מֻכִּים" (מגילת בני אור יד 7).

אֵמוֹצְיָה° נ׳ [צרפתית: emotion, מלאטינית: emotus נרגש] רֶגֶשׁ, רֶגֶשׁ עָמֹק, כְּגוֹן: שִׂמְחָה, צַעַר, פַּחַד, כַּעַס, אַהֲבָה. — [אֵמוֹצְיוֹת]

— אֵמוֹצְיוֹנָלִי° ת׳ רַגְשָׁנִי, שֶׁנּוֹחַ לְהִתְרַגֵּשׁ וּלְהִתְלַהֵב: אָדָם אֵמוֹצְיוֹנָלִי.

— אֵמוֹצְיוֹנָלִיּוּת° נ׳ רַגְשָׁנוּת, הַבָּעַת אֵמוֹצְיוֹת.

אָמוֹק° ז׳ [מלאית] רוּחַ טֵרוּף, רוּחַ עִוְעִים; טֵרוּף הַדַּעַת הַמֵּבִיא לִידֵי פְּגִיעָה בַּאֲחֵרִים.

— רִיצַת־אָמוֹק°, רִיצָה מְטֹרֶפֶת שֶׁל נִתְקְפֵי אָמוֹק, הַפּוֹגְעִים לְרָעָה בְּכָל מִי שֶׁמִּזְדַּמֵּן בְּדַרְכָּם.

אָמוּר* ת׳ [מן אמר, אָמַר] 1, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר, נִזְכַּר: "מָה יוֹם אֶחָד הָאָמוּר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה" (חולין ה ה) "מִצְווֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה" (הוריות א א). "וְהַקּוֹרְאִים אֲשֶׁר שָׂמוּ לִבָּם לְכָל הָאָמוּר לְמַעְלָה" (אחד העם, רס). 2. מְיֹעָד, קָבוּעַ: "אֲמוּרָה הָיִיתִי לְהִנָּשֵׂא לְאָחִי אִמִּי" (בראשית רבה יז). "וּכְבָר הָיוּ הֵם אֲמוּרִים לְהִנָּשֵׂא זֶה לָזֶה" (הזז, היושבת 75). — [אֲמוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

— כָּאָמוּר˝, כְּפִי שֶׁנִּזְכַּר לְעֵיל, כְּפִי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר: "מֵאָז כִּבְדָהוּ הַנָּגִיד... כָּאָמוּר לְעֵיל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קע).

— כְּבָר מְלָתֶךְ אֲמוּרָה*, אֵינְךָ מְחַדֵּשׁ דָּבָר, כְּבָר קְדָמוּ לְךָ בְּדָבָר זֶה: "גּוֹי אֶחָד פָּגַע אֶת ר׳ יִשְׁמָעֵאל וּבֵרְכוֹ, אָמַר לוֹ: כְּבָר מִלְּתָךְ אֲמוּרָה! פָּגַע אַחֲרִינָא (=אַחֵר), וְקִלְּלוֹ, אָמַר לוֹ: כְּבָר מִלְּתָךְ אֲמוּרָה!... כֵּן כְּתִיב: אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ" (ירושלמי ברכות יב ג).

— בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים*, הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמַעְלָה נְכוֹנִים רַק אִם־: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים (שֶׁאֵינוֹ שִׁכְחָה), בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ... יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה" (פאה ז ב).

אָמוֹרָא* ז׳ [ארמית: פרשן; מן אמר] 1, תֹּאַר לְחָכָם מֵחַכְמֵי הַתַּלְמוּד אַחֲרֵי תְּקוּפַת הַתַּנָּאִים. הָאָמוֹרָאִים פֵּרְשׁוּ אֶת דִּבְרֵי הַתַּנָּאִים (חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה) וְהִרְחִיבוּ אוֹתָם: "רַבָּה וְרַב יוֹסֵף אָמוֹרָאֵי דִנְהַרְדְּעֵי" (סנהדרין יז:). 2 [בתקופת התנאים] כִּנּוּי לְחָכָם שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל־יַד הַתַּנָּא בִּשְׁעַת דְּרָשָׁתוֹ בְּעִבְרִית וְהָיָה מְתַרְגֵּם לַאֲרָמִית אֶת דְּבָרָיו לִקְהַל הַשּׁוֹמְעִים: "כְּשֵׁם שֶׁהַדּוֹרֵשׁ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְהָאָמוֹרָא עוֹמֵד לְפָנָיו" (שמות רבה ח). — [אָמוֹרָא־, אָמוֹרָאִים, אָמוֹרָאֵי־]

אַמּוֹרְטִיזַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: ad אֶל + mors (-mortis) מוות] בְּלַאי, שִׁעוּר הַהֶפְסֵד וְהַפְחָתַת הַגּוֹרְמִים לִמְכוֹנוֹת, לְבַהֲמוֹת־עֲבוֹדָה, לְבִנְיָנִים וְכוּ׳, עַל־יְדֵי הַשִּׁמּוּשׁ הַמְּמֻשָּׁךְ בָּהֶם: בְּחֶשְׁבּוֹן הַהוֹצָאוֹת שֶׁל כָּל מֶשֶׁק, בֵּית־חֲרֹשֶׁת וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה נִכְלָל גַּם חֶשְׁבּוֹן הָאַמּוֹרְטִיזַצְיָה. — [אַמּוֹרְטִיזַצְיוֹת]

אֱמֹרִי ז׳ [אכדית: amurru] שֵׁם אֶחָד מִשִּׁבְעַת עַמֵּי כְּנַעַן, שֶׁיָּשַׁב בְּהָרֵי יְהוּדָה וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן (בראשית טו כא).

— דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי*, כִּנּוּי לֶאֱמוּנוֹת תְּפֵלוֹת, לְמַעֲשֵׂי כְּשָׁפִים, לְחָשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה, שֶׁחֲכָמֵינוּ גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם אִסּוּר: "אַף בַּחֹל אָסוּר, מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי" (שבת ו י).

אֵמוּרִים*, אימורים ז״ר [אולי מן אמר] חֶלְקֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי־קֶדֶם וּשְׂרָפוּם עַל הַמִּזְבֵּחַ (שְׁתֵּי כְּלָיוֹת, יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאַלְיָה) (יומא ו ז). — [אֵמוּרֵי־, אֵמוּרָיו]

אָמוֹרְפִי° ת׳ [מיוונית: a בלי + morphe צורה] 1, שֶׁמִּבְנֵהוּ אֵינוֹ גְּבִישִׁי: אַבְקָה אָמוֹרְפִית. קַבֶּרֶץ גְּבִישִׁי לְעֻמַּת קַבֶּרֶץ אָמוֹרְפִי. 2, [בהשאלה] נְטוּל־צוּרָה, הִיּוּלִי, בִּלְתִּי־מְגֻבָּשׁ: הָמוֹן אָמוֹרְפִי. דֵּעוֹת אָמוֹרְפִיּוֹת. — [אָמוֹרְפִית, אָמוֹרְפִיִּים, ־פִיּוֹת]

אִמּוּת˝, אימות ז׳ [מן אמת, אִמֵּת] אִשּׁוּר, קְבִיעַת אֲמִתּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: "שֶׁהָאִמּוּת בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא הוּא מַשִּׂיג מִמַּשִּׂיגֵי הַנְּבוּאָה" (אברבנאל שמואל א ד). "הָרַעְיוֹן שֶׁנִּצְנַץ בְּמַחְשַׁבְתִּי צָרִיךְ אִמּוּת" (צמח, דרכים אל ביקורת). הַתּוֹבֵעַ הֵבִיא עֵדִים לְאִמּוּת דְּבָרָיו. —[אִמּוּת־]

אמיבה, ראה אָמֵבָּה.

אֶמִיגְרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: e מן + migrare לנדוד] 1, נְדִידָה וִיצִיאָה, הֲגִירָה מֵאֶרֶץ לְאֶרֶץ: אֶמִיגְרַצְיָה שֶׁל פּוֹעֲלִים מֵאִיטַלְיָה לַאֲמֶרִיקָה. 2, שֵׁם כּוֹלֵל לִקְהַל הַמְּהַגְּרִים הַנִּמְצָאִים בְּאֶרֶץ מְסֻיֶּמֶת: הָאֶמִיגְרַצְיָה הָרוּסִית שֶׁבְּפָּרִיס. — [אֶמִיגְרַצְיוֹת]

— אֶמִיגְרַנְט° ז׳ מְהַגֵּר, מִי שֶׁיּוֹצֵא מִמּוֹלַדְתּוֹ אוֹ מִן הָאָרֶץ שֶׁיָּשַׁב בָּהּ יְשִׁיבַת־קֶבַע וְעוֹבֵר לָגוּר בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת.

אָמִיד° ת׳ [מארמית: אִינַשׁ אָמִיד, בבא קמא סב., מן אֲמַד שיער] שֶׁמַּצָּבוֹ הַחָמְרִי טוֹב וּמְבֻסָּס, עָשִׁיר בֵּינוֹנִי, בַּעַל רְכוּשׁ: "חַתְנֵיהֶם שֶׁל

בַּעֲלֵי־בָתִּים אֲמִידִים״ (מנדלי מו״ס, רצ). ״וְהַבַּיִת בֵּית אֲנָשִׁים אֲמִידִים״ (עגנון, כפות יז). — [אֲמִידָה, אֲמִידִים, ־דוֹת]

אֲמִידָה° ג׳ [מן אמד, אָמַד] הַעֲרָכָה, שִׁקּוּל־דַּעַת: ״מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת מִיָּד בְּלֹא אֲמִידָה״ (רמב״ם, הלכות שבת ב ה). — [אֲמִידַת־]

אֲמִידוּת° ג׳ [מן אָמִיד] מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם אָמִיד, מַצָּב חָמְרִי מְבֻסָּס וָטוֹב: ״הַבַּיִת... נִכָּר הוּא שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בַּאֲמִידוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 109). ״בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת בָּאתִי לְכָאן וְהִגַּעְתִּי לְאַחַר שָׁנִים מִסְפָּר לַאֲמִידוּת שֶׁגְּדֵלָה וְהָלְכָה״ (ליסיצקי, תולדות 269). — [אֲמִידוּת־]

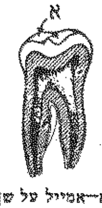

אֱמַיְל° ז׳ [צרפתית: email] 1, חֹמֶר קָשֶׁה כְּעֵין זְגוּגִית הַמְשַׁמֵּשׁ לְצִפּוּי כְּלֵי־חֶרֶס אוֹ מַתֶּכֶת. 2, חֹמֶר לָבָן וְקָשֶׁה הַמְצַפֶּה אֶת הַשֶּׁנֶן (dentin) שֶׁל הַשֵּׁן וּמֵגֵן עָלָיו. הָאֱמַיְל מֻרְכָּב כִּמְעַט כֻּלּוֹ מִמִּלְחֵי סִידָן. א—אמייל על שן

אֲמִילוּת° ג׳ [מן אָמוּל] אֻמְלָלוּת, מִסְכֵּנוּת: ״אַף הָאֲמִילוּת מְשַׁמֶּשֶׁת תְּכוּפוֹת כִּסֵּא לְהֶשֵּׂג גָּדוֹל... לְאֹשֶׁר״ (ויסלבסקי, יחידים 99). — [אֲמִילוּת־]

אִמִּים ז״ר רְאֵה אֵימָה.

אָמִין° ת׳ [מן א. אמן] 1, נֶאֱמָן לַמָּקוֹר, אוֹתֶנְטִי, אֲמִתִּי: כְּתַב־יָד אָמִין, תְּמוּנָה אֲמִינָה. 2, מְהֵימָן, שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עָלָיו שֶׁלֹּא יְכַזֵּב: מַכְשִׁיר אָמִין. — [אֲמִינָה, אֲמִינִים, אֲמִינוֹת]

אֲמִינוּת° ג׳ [מן אָמִין] אוֹתֶנְטִיּוּת, אֲמִתִּיּוּת, נֶאֱמָנוּת לַמָּקוֹר: ״וַאֲמִינוּת חֲוָיָתָהּ בְּפִנָּה זֹאת הִיא עֵדוּת לַאֲמִינוּת כְּלַל חֲוָיוֹתֶיהָ״ (סדן, במחבואי חרוזים). אֵין לְהַטִּיל סָפֵק בַּאֲמִינוּת הַתְּמוּנָה הַזֹּאת. — [אֲמִינוּת־]

אֲמִיַנְטוֹן*, **אמיאנטון** ז׳ [מיוונית: amiantos בלתי מוכתם] (שיר השירים רבה ד, נפת) אֶחָד מִמִּינֵי הָאַזְבֶּסְט, פִּשְׁתַּן־הָאֲדָמָה — ראה אַזְבֶּסְט.

אֶמִיסְיָה° ג׳ [צרפתית, מלאטינית: emissus נשלח החוצה] הַנְפָּקָה, הוֹצָאַת שְׁטָרֵי־כֶּסֶף אוֹ נְיָרוֹת־עֵרֶךְ עַל־יְדֵי בַּנְקִים מֶמְשַׁלְתִּיִּים אוֹ פְּרָטִיִּים, עַל־יְדֵי רָשֻׁיּוֹת מְקוֹמִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה. — [אֶמִיסְיוֹת]

אַמִּיץ ת׳ [ראה א. אמץ] 1°, נוֹעָז, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ פַּחַד [ראה להלן אַמִּיץ־לֵב] 2, חָזָק, תַּקִּיף, בַּעַל־כֹּחַ: ״חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ״ (איוב ט ד). ״הִנֵּה חָזָק וְאַמִּיץ לַה׳״ (ישעיה כח ב). ״וּלְקוֹלוֹ הָאַמִּיץ נִתְיַצֵּב כֻּלָּנוּ קוֹמְמִיּוּת״ (ביאליק, לאחד העם). — [אַמִּיצָה, אַמִּיצִים, אַמִּיצוֹת]

— **אַמִּיץ־לֵב**, עַז־נֶפֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ פַּחַד [על־פי עמוס ב טז: ״וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים״]

— **אַמִּיץ־שְׁרִירִים**°, בַּעַל שְׁרִירִים חֲזָקִים, גִּבָּרְתָּן: ״וְהִתְבּוֹנֵן בִּתְמִיהָה בָּאֲנָשִׁים הַזְּעוּפִים אַמִּיצֵי־הַשְּׁרִירִים״ (שנהר, ב 172).

— **קֶשֶׁר אַמִּיץ** (שאול בשינוי משמעות משמואל ב טו יב), חִבּוּר חָזָק וּמְהֻדָּק שֶׁאֵין לְנַתְּקוֹ: קֶשֶׁר אַמִּיץ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַגּוֹלָה.

— **אַמִּיצוּת**° תה״פ בְּאֹמֶץ, לְלֹא פַּחַד: ״צוֹעֵד אַמִּיצוּת וִישָׁרוֹת אֶל עֻמַּת הַבָּמָה״ (שלו, אלוהי 191).

אֲמִיצוּת^ ג׳ [מן אַמִּיץ] אֹמֶץ, עֹז, גְּבוּרָה: ״הַבְּרִיאוּת וְיֹפִי וְהָאֲמִיצוּת״ (יהודה מסיר ליאון, נופת צופים). ״בְּרוּחַ עָשׂוּי לִבְלִי חַת, בַּאֲמִיצוּת עֶלְיוֹנָה״ (ברנר, קטנות גם גדולות). ״וְהִלּוּךְ שֶׁל אֲמִיצוּת וּבִטָּחוֹן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 362). — [אֲמִיצוּת־]

אָמִיר ז׳ [אולי מן אמר במשמעות: גדל, עלה—ראה אמר, הֶאֱמִיר] צַמֶּרֶת, הָעֲנָפִים הָעֶלְיוֹנִים בָּעֵץ: ״שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר״ (ישעיה יז ו). ״כָּל חַיֵּיכֶם שֶׁגָּאוּ כַּאֲמִירֵי הָעֵץ״ (טנאי, ארץ 96). — [אֲמִיר־, אֲמִירִים, אֲמִירֵי־]

— **אֲמִיר־הָרוֹבֶה**°, חֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן שֶׁל קְנֵה־הָרוֹבֶה (בּוֹ קְבוּעָה הַכַּוֶּנֶת הַקִּדְמִית).

אָמִיר° ז׳ [ערבית: אַמִיר מְצַוֶּה, מְפַקֵּד] מוֹשֵׁל, שַׁלִּיט עֶלְיוֹן. — [־רִים]

אֲמִירָה* ג׳ [מן אמר, אָמַר] 1*, דִּבּוּר, מוֹצָא־פֶּה: ״אֲמִירָתוֹ לַגָּבֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לַהֶדְיוֹט״ (קידושין א ו). ״שְׂכַר אֲמִירָה וּשְׂכַר מַעֲשֶׂה״ (תוספתא פאה ד יז). 2^, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים: ״וְיֵשׁ שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתָם בַּאֲמִירַת תּוֹרָה לִפְנֵי הַצַּדִּיקִים״ (עגנון, אורח 83). אֲמִירַת תְּהִלִּים. אֲמִירַת אָמֵן. אֲמִירַת שָׁלוֹם. אֲמִירַת דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. 3°, פֶּרֶק תְּפִלָּה: ״לְאַחַר שֶׁגָּמַר ר׳ לִיפָּא כָּל הָאֲמִירוֹת שֶׁבְּהַשְׁכָּמָה״ (ביאליק, יום השישי ב). — [אֲמִירַת־, אֲמִירוֹת]

אמיתה

— **אֲמִירָה בְּעָלְמָא**°, דִּבּוּר סְתָם, דִּבּוּר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: ״וְכִי לֹא אֲמִירָה שֶׁל שְׁטוּת הִיא, אֲמִירָה בְּעָלְמָא?״ (מנדלי מו״ס, רכט). ״וּבְכָל זֹאת אוֹתָהּ אֲמִירָה בְּעָלְמָא... נָפְלָה כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת״ (סוקולוב, במראות 56).

אֲמִיתָה* ג׳ (תוספתא שבת יד יג; יוונית: mintha) עֵשֶׂב רַע מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכֵכִיִּים (Ammi). תִּפְרַחְתּוֹ הַגְּבוֹהָה וְהַלְּבָנָה בּוֹלֶטֶת בְּיוֹתֵר בֵּין שִׁבֳּלֵי הַקָּמָה. — [אֲמִיתוֹת]

אמיתה, ראה אֲמִתָּה. **אמיתי**, ראה אֲמִתִּי.

אמיתות, ראה אֲמִתּוּת. **אמיתיות**, ראה אֲמִתִּיּוּת.

א. **אמל** [ראה אמלל; אכדית: ummulu הצטער]

~ פָּע׳ **אָמַל**^ פ״ע הָיָה אֻמְלָל וּמִסְכֵּן: ״אָב (אַבְרָהָם) לֹא חָמַל, בֵּן (יִצְחָק) לֹא אָמַל״ (קליר, ראש השנה). — [אָמַל, יֶאֱמַל]

~ נפ׳ **נֶאֱמַל**^, נַעֲשָׂה אֻמְלָל: ״וַיִּרָא (בָּלָק) אֲהוּבִים (יִשְׂרָאֵל) וַיֶּאֱמַל וְאָבָה לְאָרְרָם״ (ינאי, ריג). ״נָקְנוּ מִכֻּתָּם וְשֶׁמֶץ וְלֹא נֶאֱמַל״ (פיוטים, סידור 596). — [לְהֵאָמֵל, נֶאֱמַל, יֵאָמֵל]

~ הפ׳ **הֶאֱמִיל**^ פ״י אִמְלֵל, עָשָׂה לְאֻמְלָל: ״תַּאֲמִילֵם (אֶת מְנָאֲצַיִךְ) לְאוֹר אֲבַדּוֹן״ (ינאי, שלט). — [לְהַאֲמִיל, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הָאֳמַל**^, נֶחֱלַשׁ, פָּג: ״וּמֵעֲצוּמוֹ יָאֳמַל״ (פיוטים, סידור 640). — [מָאֳמָל, יָאֳמַל]

ב. **אמל** [מן אֱמַיְל]

~ פִּע׳ **אִמֵּל**° פ״י צִפָּה בְּאֱמַיְל: הָאָמָּן אִמֵּל אֶת כְּלֵי־הַחֶרֶס. — [לְאַמֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻמַּל**°, צֻפָּה בְּאֱמַיְל: כְּלֵי־הַחֶרֶס אֻמְּלוּ. — [מְאֻמָּל, יְאֻמַּל]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; נפ׳על; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

אָמֶל ^ ת׳ [מן א.אמל] אֻמְלָל, מְדֻכָּא, רְפֵה־כֹּחַ: ״מִיָּגַע וְעָמֵל וְלָחוּץ וְאָמֵל״ (יהודה הלוי, א 50). ״כִּי שָׁדוּף הַלֵּב וְכָמוּשׁ, וּמִיָּגֵעַ וְאָמֵל נוֹפֵל הָרֹאשׁ״ (בן־ציון, עה). ״נְפָשׁוֹת אֲמֵלוֹת וּנְשָׁמוֹת עֲלוּבוֹת״ (ביאליק, המתמיד). ״אֲמֵלִים בְּגוּפָם וּבְלִבָּם קְטַנִּים״ (ש׳ שלום, שירים פב). ״לֹא דְרוֹר וְאוֹר יִרְפָּא גוּפִי אָמֵל״ (אביגועם, שירים קב). — [אֲמֵלָה, אֲמֵלִים, אֲמֵלוֹת]

אמ״ל ר״ת אֵין מָה לְהוֹדִיעַ.

אֲמַלְגָּמָה* נ׳ [צרפתית, amalgame: מיוונית: malagma חומר רך] 1. נֶתֶךְ שֶׁל מַתָּכוֹת שׁוֹנוֹת. 2. תְּמִסַּת מַתָּכוֹת בְּכַסְפִּית: מְצַפִּים בְּשִׁכְבָה דַקָּה שֶׁל אֲמַלְגָּמָה צַד אֶחָד שֶׁל זְכוּכִית מְלֻטֶּשֶׁת לְשֵׁם הַתְקָנָתָהּ לְמַרְאָה. — [אֲמַלְגָּמוֹת]

אִמְלוּל ° ז׳ [מן אמלל, אִמְלֵל] עֲשִׂיָּה לְאֻמְלָל, גְּרִימַת צָרָה גְּדוֹלָה: אִמְלוּל הַמִּשְׁפָּחָה עַל־יְדֵי הַמִּלְחָמָה. — [אִמְלוּל־]

אמלל [ראה א.אמל]

~ פִּע׳ **אִמְלֵל** ° פ״י עָשָׂה לְאֻמְלָל, גָּרַם אָסוֹן וְצָרָה: הַמִּלְחָמָה אִמְלְלָה רִבְבוֹת בְּנֵי־אָדָם. — [לְאַמְלֵל אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻמְלַל**, 1. נַעֲשָׂה אֻמְלָל, בָּאָה עָלָיו צָרָה: ״עַל כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ״ (הושע ד ג). ״אֻמְלַלְתִּי וְנֶאֱלַמְתִּי בְּזָכְרִי אֲשֶׁר אָשַׁמְתִּי״ (סליחה ערב ראש השנה, שוממות י). 2. [בהשאלה] קָמַל, יָבֵשׁ, חָרַב: ״אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל״ (נחום א ד). — [מְאֻמְלָל, יְאֻמְלַל]

~ נת׳ **נִתְאַמְלֵל** ° פ״ע נַעֲשָׂה אֻמְלָל, בָּאוּ עָלָיו צָרוֹת וַאֲסוֹנוֹת: מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת נִתְאַמְלְלוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אֻמְלָל, אומלל ת׳ [ראה אִמְלֵל] 1. נִדְכֶּה, מַר נֶפֶשׁ, שָׁרוּי בְּצָרָה: ״חָנֵּנִי ה׳ כִּי אֻמְלַל אָנִי״ (תהלים ו ג). ״צַר לִי עָלַיִךְ, אֻמְלָלָה״ (ביאליק, שירתי). — [אֻמְלָלָה, אֻמְלָלִים, אֻמְלָלוֹת]

אֲמֵלָל ת׳ [צורת־משנה מן אֻמְלָל] אֻמְלָל, עָלוּב, שָׁפָל: ״מָה הַיְּהוּדִים הָאֲמֵלָלִים עֹשִׂים?״ (נחמיה ג לד). ״אֲהָהּ, אֲמֵלָלִים אֵין אוֹן קַשֶּׁבֶת״ (ביאליק, המתמיד). ״כָּמוֹנוּ מוֹרְדִים הֵם וּכְמוֹנוּ אֲמֵלָלִים״ (שניאור, סיפורים רצח). — [אֲמֵלָלָה, ־לָלִים, ־לָלוֹת]

אֻמְלָלוּת, אומללות ^ נ׳ [מן אֻמְלָל] מַצָּבוֹ אוֹ הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל הָאֻמְלָל, מִסְכֵּנוּת: ״אִלּוּ לְאֻמְלָלוּת וְאִלּוּ לִגְדֻלָּה״ (רש״י סנהדרין סו.). ״הָאֻמְלָלוּת עַד בְּכִי״ (יזהר, צקלג 1058). ״אֻמְלָלוּתָהּ הַהוֹרֶסֶת נַפְשָׁהּ״ (קדרי, כורך 11). — [אֻמְלָלוּת־]

אֲמַלְתְּרָה* נ׳ [יוונית: melathron] קוֹרָה אוֹ מַעֲרֶכֶת קוֹרוֹת לְהַחֲזָקַת הַתִּקְרָה (עירובין ג.). — [אֲמַלְתְּרָאוֹת]

אמן [שורש משותף ללשונות שמיות רבות כפועל או כשם במשמעות היסודית: היה חזק, מתמיד, יציב]

~ פָּע׳ **אָמַן** פ״י 1. גִּדֵּל, חִנֵּךְ: ״וַיְהִי (מָרְדֳּכַי) אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה... כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם״ (אסתר ב ז). ״וְאֵיךְ אֶשְׁכַּח יְדִיד עַל חֵיק אֲמַנְתִּיו?״ (גבירול, ו ז). 2*. קָשַׁר, אָגַד: ״הָאֱגוֹזִים שֶׁאֲמָנָן... הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר״ (עוקצין ב ה). — [לֶאֱמֹן אֶת־, אוֹמֵן, יֶאֱמֹן]

~ נִפ׳ **נֶאֱמַן**, 1. נִתְחַנֵּךְ, טֻפַּל בּוֹ, נִשָּׂא עַל־יְדֵי הָאוֹמֵן: ״וּבְנוֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה״ (ישעיה ס ד). 2. נִמְצָא אֲמִתִּי וְנָכוֹן, הִתְאַמֵּת: ״עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד״ (תהלים צג ה). ״וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ״ (בראשית מב כ). 3. נִמְצָא רָאוּי לִבְטֹחַ בּוֹ, נִתַּן בּוֹ אֵמוּן: ״בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא״ (במדבר יב ז). ״וְאָעִידָה לִּי עֵדִים נֶאֱמָנִים״ (ישעיה ח ב). ״נֶאֱמָן עָלַי הַדַּיָּן״ (עבודה זרה טז). ״לֹא נֶאֱמַנְתְּ עֲלֵיהֶם״ (שלונסקי, תר׳ הדוז ד 336). 4 ° [נאמן ל־] הִתְאִים בַּכֹּל, נֶעֱרַךְ בְּדִיּוּק לְפִי־: ״בִּקַּשְׁתִּי לְהֵאָמֵן לַמָּקוֹר, לַסֵּפֶר שֶׁלְּפָנַי, אַךְ לֹא יָכֹלְתִּי שֶׁלֹּא לְהֵאָמֵן לַמָּקוֹר הַמְּקוֹרוֹת, לַסֵּפֶר הַסְּפָרִים״ (סדן, שפה 25). הַמַּרְצָה הָיָה נֶאֱמָן לַקַּו הָרִשְׁמִי. 5. הָיָה יַצִּיב וּמְבֻסָּס, הִתְקַיֵּם: ״וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם״ (שמואל ב ז טז). [וראה עוד ערך נֶאֱמָן] — [לְהֵאָמֵן, נֶאֱמָן, יֵאָמֵן]

~ פִּע׳ **אִמֵּן** * פ״י 1*. לִמֵּד, הִדְרִיךְ, הִרְגִּיל, הִשְׁגִּיר: ״הַמְּסֻכָּה (בְּשַׁבָּת) בְּקַרְנַס עַל הַסַּדָּן (חַיָּב)... מִפְּנֵי שֶׁמְּאַמֵּן אֶת יָדוֹ״ (שבת קג.). ״וְחָכְמַת גְּבוּרָה מְאַמֶּנֶת בְּכָל מַעֲשֵׂי אֵל וְנִשְׁעֶנֶת בְּרוֹב חֲסָדָיו״ (מגילת הסרכים ד 3). הַמּוֹרֶה אִמֵּן אֶת הַתַּלְמִידִים בְּלוּחַ הַכֶּפֶל. 2 ^. אִמֵּת, קִיֵּם: ״עֲצָתוֹ מֵרָחוֹק אִמֵּן״ (שמעון בר׳ יצחק, א׳ שבועות). ״סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו״ (רש״י דברים לב ד). — [לְאַמֵּן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻמַּן** ^, 1 °. הֻרְגַּל, הֻקְנוּ לוֹ הֶרְגֵּלִים: ״לֹא אֻמַּנְתִּי עַל סִגְנוֹן״ (קדרי, כורך 14). יָדַיִם מְאֻמָּנוֹת לַעֲבוֹדָה. הַחַיָּלִים אֻמְּנוּ אִמּוּנֵי־שָׂדֶה. 2 ^. אֻשַּׁר, קֻיַּם: ״הָעִנְיָן הַמְאֻמָּן בְּקַבָּלָתֵנוּ מִסִּינַי״ (משה קורדובירו, אילימה רבתי). — [מְאֻמָּן, יְאֻמַּן]

~ הת׳ **הִתְאַמֵּן** ^, הִתְרַגֵּל, עָשָׂה תַּרְגִּילִים, חָזַר כַּמָּה פְּעָמִים עַל דָּבָר כְּדֵי לְהִתְמַחוֹת בּוֹ: ״וְאִם לֹא יֵעָנֵשׁ הַגַּנָּב עֹנֶשׁ גָּדוֹל, יִהְיֶה מִתְאַמֵּן כָּל הַיּוֹם לִגְנֹב״ (אברבנאל, משפטים כא לג). הַתַּלְמִידִים הִתְאַמְּנוּ בְּכֶפֶל שְׁבָרִים. הַחַיָּלִים הִתְאַמְּנוּ בִּקְלִיעָה לְמַטָּרָה. — [לְהִתְאַמֵּן, מִתְאַמֵּן, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱמִין** פעו״י 1. נָתַן אֵמוּן, בָּטַח: ״וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳ וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ״ (שמות יד לא). ״וְלֹא הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ״ (שופטים יא כ). ״פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל־דָּבָר״ (משלי יד טו). ״שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן... וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ, מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ״ (שבת כג א). ״שֶׁבִּכְתָב אֲנִי מַאֲמִינְךָ וְשֶׁבְּעַל־פֶּה אֵינִי מַאֲמִינְךָ״ (שבת לא.). ״הֵן זָהָר חָדָשׁ, הַאֲמִינָה־לִי, תַּאֲצִיל״ (ביאליק, בת ישראל). 2 ^. אִשֵּׁר, אִמֵּת: ״הֶאֱמַנְתִּי אֶת דִּבְרֵי צִיבָא״ (רש״י תהלים קטז י). 3 °. מִנָּה לְנֶאֱמָן, נָתַן כְּתַב־הֲאֲמָנָה: ״הֵם יוּכְלוּ לְהַאֲמִין לְיִשְׂרָאֵל אֶת נְצִיגָם שָׁם בְּרוֹמָא״ (שרת, באסיה 44). רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה הֶאֱמִין אֶת פְּלוֹנִי לְשַׁגְרִיר בַּמְּדִינָה הַשְּׁכֵנָה. — [לְהַאֲמִין בְּ־, לְ־, גם אֶת־; מַאֲמִין, יַ־]

~ הָפ׳ **הָאֳמַן** ^, 1 ^. נִתַּן בּוֹ אֵמוּן, שֶׁהֶאֱמִינוּ בּוֹ: ״אַשְׁרֵי נֶאֱמָן, אֲשֶׁר כֵּן הָאֳמַן״ (יניי קט). 2 ^. הוּבָא לְכָךְ שֶׁיְּהֵא מַאֲמִין, הֻכְרַח לְהַאֲמִין: ״וְאוֹתָם (אֶת הָאוֹתוֹת) יַעֲשֶׂה לְעֵינֵי הָעָם — יָאֳמַן הָעָם״ (אברבנאל, מפעלות אלהים ב). 3 °. נִתְמַנָּה לְנֶאֱמָן: ״אֶחָד שֶׁנִּתְמַנָּה זֶה עַתָּה כְּשַׁגְרִיר בְּרוֹמָא, וְאִם יוּקְמוּ קְשָׁרִים דִּיפְּלוֹמָטִיִּים אִתָּנוּ, וַדַּאי יָאֳמַן לְיִשְׂרָאֵל״ (שרת, באסיה 44). פְּלוֹנִי הָאֳמַן לְשַׁגְרִיר בִּמְדִינָה פְּלוֹנִית. — [מָאֳמָן, יָאֳמַן]

— **לֹא יָאֳמַן (יְאֻמַּן) כִּי יְסֻפַּר** ° [על־פי חבקוק א ה, ושם: ״לֹא תַאֲמִינוּ כִּי־יְסֻפָּר״] הַדָּבָר נִרְאֶה מֻגְזָם בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁקָּשֶׁה לְהַאֲמִין בּוֹ.

– לַחְמוֹ נִתָּן, מֵימָיו נֶאֱמָנִים [על־פי ישעיה לג טז], אֵין לוֹ כָּל דְּאָגַת פַּרְנָסָה, קִיּוּמוֹ מֻבְטָח.

– הֶאֱמִין אֶת פְּלוֹנִי עַל דָּבָר*, הִפְקִיד אוֹתוֹ עַל דָּבָר מִתּוֹךְ מַתַּן אֵמוּן בּוֹ, מִנָּה אוֹתוֹ לְנֶאֱמָן בְּאֵיזֶה עִנְיָן: "הוֹאִיל וְהֶאֱמַנְתַּנִי עָלֶיךָ, אַף אֲנִי כָּךְ אָמַרְתִּי" (תוספתא חולין ב כד). "עֶבֶד שֶׁהֶאֱמִינוֹ הַמֶּלֶךְ עַל כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ" (ילינק ב, 73).

– הֶאֱמִין דָּבָר לִפְלוֹנִי^, מָסַר לוֹ דָּבָר מִתּוֹךְ מַתַּן אֵמוּן בּוֹ: "לְאוֹתָן שֶׁהֶאֱמִינוּ לָהֶן צָרְכֵי הַבִּנְיָן" (רש"י מעילה יד.). הֶאֱמַנְתִּי לוֹ אֶת סוֹדִי.

– אַשְׁרֵי הַמַּאֲמִין!° [דיבור רווח בפיו של מי שמטיל ספק באמיתותו של דבר או באפשרות ביצועו] מְאֻשָּׁר הוּא מִי שֶׁיִּתֵּן אֵמוּן בְּדָבָר: "אַשְׁרֵי הַמַּאֲמִין! אָמַרְתִּי בַּאֲנָחָה וּבְמְנוֹד־רֹאשׁ" (מגדלי מו"ס, תיז).

אֹמֶן, אוֹמֶן ז׳ [מן אמן] אֱמוּנָה, אֵמוּן: "אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן" (ישעיה כה א). "הוּא לְאַט עִמִּי: אֹמֶן, תֹּם" (ביאליק, בערוב יום). "חוֹזִים וּפַיְּטָנִים דּוֹרְשֵׁי אֱמֶת וָאֹמֶן" (אלתרמן, סטיה לירית). — [אָמְנִי־, אָמְנוֹ]

– אֱמוּנָה אֹמֶן (ישעיה כה א), אֱמוּנָה רַבָּה וַחֲזָקָה.

– אֹמֶן־לֵב°, אֱמוּנָה שְׁלֵמָה: "וְשָׁב הַבַּיְתָה בּוֹ מִתּוֹךְ אֹמֶן־לֵב וְהַכְנָעָה" (עגנון, כפות תגג).

אָמֵן 1, ז׳ [מן אמן] אֱמֶת, אֱמוּנָה: "וְהַנִּשְׁבָּע בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע בֵּאלֹהֵי אָמֵן" (ישעיה סה טז). 2, תה"פ כֵּן יְהִי! כֵּן יָקוּם: "אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם: אָמֵן" (דברים כז יז). "וְעוֹנִים אָמֵן עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה" (תוספתא תענית א י).

– אָמֵן וְאָמֵן, הַלְוַאי! מִי יִתֵּן וִיקֻיַּם הַדָּבָר: "בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן" (תהלים מא יד).

– אָמֵן חֲטוּפָה*, 1*, אֲמִירַת "אָמֵן" מִתּוֹךְ חֲטִיפַת הָא׳ וְהַבְלָעָתָהּ (ברכות מז.). 2°, אֲמִירַת "אָמֵן" בַּחֲטִיפָה וּבְחִפָּזוֹן: "וּלְאַחַר אָמֵן חֲטוּפָה וְקַדִּישׁ קְטוּעָה חָזְרוּ וְיָצְאוּ מִשָּׁם" (מגדלי מו"ס, קעה).

– אָמֵן יְתוֹמָה* (ברכות מז.), "אָמֵן" שֶׁאָדָם אוֹמֵר עַל בְּרָכָה שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹתָהּ: "בְּשֶׁבֶת כָּל הַקָּהָל יֵשְׁבוּ אַף הֵמָּה וְכַעֲמֹד הַקָּהָל יַעַמְדוּ לַעֲנוֹת אָמֵן יְתוֹמָה" (עגנון, אלו שסה).

– אָמֵן קְטוּפָה* (ברכות מז.), "אָמֵן" שֶׁהֻבְלְעָה בָּהּ הַנּוּ"ן.

– אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן^, הַלְוַאי יְהִי כָּךְ! הַלְוַאי יָקוּמוּ הַדְּבָרִים!: "אָמֵן — עָנִיתִי בְּכָל כֹּחִי — אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן" (מגדלי מו"ס, רג).

– עָנָה אַחֲרָיו אָמֵן*, הִסְכִּים לוֹ, אִשֵּׁר אֶת מַעֲשָׂיו: "אָמְרָה לָהֶם: כָּךְ תַּפְסִיקוּ לִבְנוֹתֵיכֶם, וְעָנוּ אַחֲרֶיהָ אָמֵן" (כתובות סו:)

– עָנָה אָמֵן בְּעַל־כָּרְחוֹ*, לֹא הָיְתָה לְפָנָיו בְּרֵרָה אֶלָּא לְהַסְכִּים: "וּמַלְאָךְ רַע עוֹנֶה אָמֵן בְּעַל־כָּרְחוֹ" (שבת קיט.).

אָמָּן, אֻמָּן, אוּמָן ז׳ [מן אמן; אכדית: ummânu] 1, אִישׁ הָעוֹסֵק בִּמְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת, בָּאֳמָנוּת: "חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן" (שיר השירים ז ב). "וְשׁוּר מִכְתָּב רְקָמוּהוּ בְּחָכְמָה יְדֵי אָמָּן" (יהודה הלוי, ג 321). הַצַּיָּר, הַפַּסָּל, הַמּוּסִיקַאי, הַסּוֹפֵר — אָמָּנִים הֵם. 2°, בָּקִי וּמֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעוֹ: רוֹפֵא אָמָּן. אָמַּן־הַנְּאוּם. אָמַּן־הַסִּגְנוֹן. — [אָמַּן־, אָמָּנִים, אָמָּנֵי־; אָמָּנִית, אָמָּנִיּוֹת]

– אָמָּן חָפְשִׁי°, תֹּאַר אֲקָדֶמִי לְמִי שֶׁסִּיֵּם חֹק לִמּוּדָיו בְּבֵית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לָאֳמָנוּת: "כִּי עַל כֵּן אָמָּנִים חָפְשִׁים הֵם" (ביאליק, פסטרנק).

– מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן (שיר השירים ז ב), מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת, עֲבוֹדָה נָאָה שֶׁל מֻמְחֶה וּבָקִי בִּמְלַאכְתּוֹ.

אֻמָּן*, אוּמָן* ז׳ [מן אמן, ראה אָמָּן; אכדית: ummanu] 1, בַּעַל־מְלָאכָה: "הַנּוֹתֵן כֵּלִים לְאֻמָּן לַעֲשׂוֹת לוֹ" (תוספתא בבא מציעא ז יח). "הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִים" (בבא מציעא ו א). 2, מֻמְחֶה, בָּקִי בִּמְלַאכְתּוֹ: "טַבָּח אֻמָּן" (תוספתא יום טוב ג ה). "רוֹפֵא אֻמָּן" (תוספתא גיטין ד ו). אֻמָּן וְשׁוּלְיָה בְּבֵית־מְלָאכָה [אֻמַּן־, אֻמָּנִים, אֻמָּנֵי־; אֻמָּנִית, אֻמָּנִיּוֹת]

– אֻמַּן־יָד^ (שו"ת חוות יאיר), מֻמְחֶה בִּמְלֶאכֶת־יָד: "מִיכָה אֻמַּן־יָד" (ביאליק, מיכה אומן־יד).

– בֵּית־הָאֻמָּן*, בֵּית־מְלָאכָה, סַדְנָה: "מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית־הָאֻמָּן" (פסחים ד ז).

אֻמָּנָא*, אוּמָנָא* ז׳ [ארמית] אֻמָּן, בַּעַל־מִקְצוֹעַ [רווח בצירוף:]

– קַרְנֵי (דְ)אֻמָּנָא* (שבת קנד:), כִּנּוּי לְכוֹסוֹת־רוּחַ שֶׁמַּדְבִּיקִים אֶל עוֹר הַחוֹלֶה לְצָרְכֵי רִפּוּי: "וַיִּתֵּן לָהּ סַמִּים לְמַרְפֵּא וְגַם קַרְנֵי דְּאֻמָּנָא נָתַן לָנוּ" (יל"ג, פרווה קנה). "חָרְטָה בְּאַחוּר־עֵת כְּקַרְנֵי אֻמָּנָא לִבְשַׂר הַמֵּת" (ליסיצקי, תולדות 167).

אמ"ן ר"ת אֲגַף מוֹדִיעִין.

אֲמָנָה נ׳ [מן אמן] 1, בְּרִית, חוֹזֶה הִתְקַשְּׁרוּת: "אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה וְכֹתְבִים" (נחמיה י א). אֲמָנָה בֵּינְלְאֻמִּית. 2*, אֱמוּנָה, אֵמוּן [ראה להלן: אִישׁ־אֲמָנָה, בַּעַל־אֲמָנָה, קְטַן־אֲמָנָה]: "יַצִּילֵם אֵל מִבֵּית הַמִּשְׁפָּט בַּעֲבוּר עֲמָלָם וַאֲמָנָתָם בְּמוֹרֵה הַצֶּדֶק" (מגילת פשר חבקוק ח ג). "וְעַכְשָׁו... אֵין אֲמָנָה, אֵין בִּטָּחוֹן, אֵין עֵסֶק" (קבק, בצל 284). 3*, הַקָּפָה, אַשְׁרַאי, מַתַּן סְחוֹרָה לְאָדָם מִתּוֹךְ אֵמוּן בּוֹ כִּי יְסַלֵּק אֶת חוֹבוֹ: "עוֹשִׂין אֲמָנָה בְּפֵרוֹת, וְאֵין עוֹשִׂין אֲמָנָה בְּדָמִים" (בבא קמא קג.). "מָכַרְנוּ בַּאֲמָנָה וּצְרִיכִים אָנוּ לִשְׁהוֹת כָּאן עַד שֶׁנִּגְבֶּה חוֹבוֹת שֶׁלָּנוּ" (רש"י בבא בתרא כב.). — [אֲמָנַת־, אֲמָנוֹת, אֲמָנוֹת־]

– אִישׁ־אֲמָנָה*, בַּעַל־אֲמָנָה*, 1*, אָדָם שֶׁאֱמוּנָתוֹ חֲזָקָה, בַּעַל בִּטָּחוֹן רַב: "מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל הַשָּׁמִיר... וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה" (סוטה ט יב). "בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי אֲמָנָה" (תענית ח.). 2°, אָדָם נֶאֱמָן, מְהֵימָן, שֶׁרָאוּי לָתֵת אֵמוּן בּוֹ.

– קְטַן־אֲמָנָה*, 1*, מִי שֶׁאֵינוֹ בּוֹטֵחַ בַּה׳, חַלָּשׁ בֶּאֱמוּנָתוֹ: "כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ וְאוֹמֵר: מָה אֹכַל לְמָחָר? — אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה" (סוטה מח:). 2° [בהשאלה] חֲסַר־אֵמוּן: פְּלוֹנִי מִקְּטַנֵּי־הָאֲמָנָה לְגַבֵּי אֶפְשָׁרוּת בִּצּוּעָהּ שֶׁל הַתָּכְנִית הַנּוֹעֶזֶת.

– שְׁטַר־אֲמָנָה*, שְׁטַר־חוֹב הַנִּתָּן לְאָדָם עַל בָּסִיס שֶׁל אֵמוּן: "אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶה שְׁטַר־אֲמָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (כתובות יט.).

– שָׁמַר (שָׁמַר) אֲמָנָה עִם־*, שָׁמַר אֱמוּנִים לְ־, הָיָה נֶאֱמָן וּמָסוּר לְ־: "אֵין לִשְׁמֹר אֲמָנָה עִם זֶה — עִם אָחִיו לֹא שָׁמַר אֲמָנָה, עִם מִי הוּא מְשַׁמֵּר אֲמָנָה?" (בראשית רבה ק).

אָמְנָה, ראה אוֹמְנָה.

א. **אָמְנָה, אוֹמְנָה** תה"פ [מן אמן] אָמְנָם, אָכֵן: "אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי" (יהושע ז כ).

—באמנה°, באמת, בכנות: "כי מי שואף באמנה אל ממלכת הגלויה?" (שמעוני, פואימות ב סב).

ב. **אמנה, אומנה** נ׳ [מן אמן] חנוך, טפול: "כאשר היתה באמנה אתו" (אסתר ב כ). — [אמנת־]

אמנון° ז׳ [אם + נון (דג), על־שום שהאם מדגירה את הביצים בפיה] סוג של דגים החיים במים מתוקים (Tilapia). האמנון מצוי הרבה בים כנרת ובירדן. רב מיניו מצטינים בטפולם הנאמן בולדותיהם: ההורים נושאים את הביצים ואחרי־כן את הדגיגים הרכים בתוך הפה. — [אמנון־, אמנונים, ־ני־]

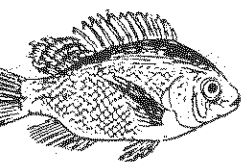
אמנון (1/6)

אמנון־ותמר° ז׳ [בחיקוי לשם הרוסי: Ivan-da-Maria] שם ספרותי לצמח־הגנה ממשפחת הסגליים "סגל שלש־גוני" (Viola tricolor): "ולפרח 'אמנון ותמר' שם לעולמי־עד קראו" (טשרניחובסקי, שירים 115). ראה ההגדרה בערך סגל־שלש־גוני.

אמנון־ותמר

אמנות°, אמנות°, אומנות נ׳ [מן אמן] 1. יצירה ששקעו בה כשרון רב וטעם מעלה; יצירה שיש בה כדי להנות את הרואה או את השומע ולגרם להם חויה אסתטית: הציור, הפסול, התיאטרון, הרקוד, הספרות, המוסיקה — אמנויות הן. 2. מלאכת־מחשבת, מעשה ידי אמן: היונים הגיעו למדרגה גבוהה באמנות הפסול. — [אמנות־, אמניות, אמנויות־]

—אמנות טהורה°, אמנות צרופה°, אמנות לשם אמנות, ללא ענין בצד המעשי או התועלתי שבה: "האמנות הטהורה" (ביאליק, אמנות טהורה). "ודבריו הנה מגוננים על ערכים של אמנות צרופה" (אלתרמן, הפילהרמוניה והתרבות).

אמנות*, אומנות* נ׳ [מן אמן] מלאכה, מקצוע: "כל שאינו מלמד את בנו אמנות, מלמדו ליסטות" (קידושין כט.). "נסיתי לתפוס אמנות בידי והייתי סנדלר" (שנהר, א 184). — [אמנות־, אמניות]

—בן־אמנותו°, חבר למקצועו, מי שעוסק כמוהו באותה מלאכה: "אין לך אדם אוהב בן־אמנותו" (בראשית רבה מב).

אמנותי°, אמנותי°, אומנותי° ת׳ [מן אמנות] עשוי באמנות, השיך לתחום האמנות, עשוי בכשרון של אמן: "להעשות חלוצים לספרות בעלת דרגה אמנותית" (ביאליק, שירתנו הצעירה). "בצבעיהם הרעננים, בצמצומם האמנותי ובעזם הפנימי" (ביאליק, ומגדלי זקן). בתכנית המסבה היה חלק אמנותי: נגינה, דקלומים, מחול. — [אמנותית, ־תיים, ־תיות]

אמנותיות°, אמנותיות°, אומנותיות נ׳ [מן אמנותי] יסוד האמנות שבדבר: אמנותיותה של התמונה הפתיעה את רואיה. — [אמנותיות־]

אמני°, אמני°, אומני ת׳ [מן אמן] של אמן, של יוצר אמנות: "כלת אמנית ושליטה גמורה באמצעים" (ביאליק, פסטרנאק). "לעקב... אחרי בגרותו האמנית" (ברקוביץ, הראשונים ריב). — [אמנית, אמניים, ־ניות]

אמנם, אומנם [במשפט שאלה: אמנם] תה״פ [מן אמן] באמת, אכן: "אמנם ידעתי כי־כן" (איוב ט ב). "אמנם בן־ישיבה אני... אך כחרף זה צברתי כח" (ביאליק, משירי החורף ה).

—האמנם, האף אמנם, כלום באמת? היתכן כי־?: "האף אמנם אלד, ואני זקנתי?" (בראשית יח יג). "האמנם לא אוכל כבדך?" (במדבר כב לז). "האמנם שכחת את טעם המרורים"? (ביאליק, איגרת).

אמנסטיה° נ׳ [יוונית: amnestia שיכחה, מחילה] חנינה, ותור על ענש או הקטנת הענש שהטל על נדוני בית־דין, בתקף צו של השלטון העליון; הכרזה על סליחה כללית. — [אמנסטיות]

אמנסיה° נ׳ [יוונית: amnesia שיכחה] שכחת, החלשות חולנית של הזכרון או אבדנו המחלט, ביחוד שכחת מלים שכיחות ומשמעויותיהן (בשל מחלה, זקנה או סמי־הרדמה).

אמנעה° נ׳ [מן מנע] [בצבא] פעלה שיש בה כדי למנע מן האויב את האפשרות להתקדם—על־ידי תקיפת כחות שאינם מעסקים בקרב בפעל, כגון: חסימת דרכים, חבלה באמצעי התחבורה: אש־אמנעה של המחלקה. — [אמנעת־, אמנעות, אמנעות־]

אמנציפציה° נ׳ [מלאטינית: emancipatio שיחרור] שחרור, מתן זכיות שוות: "האמנציפציה של הנשים" (ברנר, א 15). "גם האמנציפציא וגם הפרוגרס הכללי לא ישנו לטובה מצב היהודים" (אחד העם, קסו). בתקופת ההשכלה זכו היהודים לאמנציפציה בכמה ממדינות אירופה.

—אבטואמנציפציה° נ׳ שחרור עצמי.

אמפוטציה° נ׳ [לאטינית: amputatio כריתה] [בכירורגיה] קטיעה, כריתת גפה או איבר אחר בגוף. — [אמפוטציות]

אמפולה° נ׳ [לאטינית: ampulla צנצנת] שפופרת קטנה, עשויה על־פי־רב זכוכית, המכילה סמי־רפואה. — [אמפולות]

אמפורה° נ׳ [לאטינית: amphora; מיוונית: amphoreus] אגרטל מארך בעל שתי ידות ששמש אצל היונים והרומאים הקדמונים לשמירת יין, בשמים וכדומה: "ובקברות רוזני עם, באמפורות ובצנצנות" (טשרניחובסקי, שירים 299). — [אמפורות]

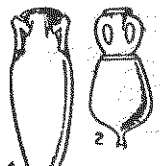

אמפורות

אמפטי° ת׳ [מיוונית: emphatikos; מובלט] מדגש, מטעם. — [אמפטית, אמפטיים, אמפטיות]

אמפיבי° ת׳ [מיוונית: amphi בשני הצדדים + bios חיים] דוחי, יצור המתקים גם במים וגם ביבשה: הצפרדע הוא בעל־חיים אמפיבי. — [אמפיבית, ־ביים, ־יות]

—רכב אמפיבי°, רכב המסגל לנוע ביבשה ובים: טנקים אמפיביים.

אמפיברכוס° ז׳ [מיוונית: amphibrachys קצר משני הצדדים] "מכריע", אחת מצורות המשקל בשירה האירופית: קצב בן

שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת, שֶׁמֵּהֶן הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁלִישִׁית בִּלְתִּי מֻטְעָמוֹת (בַּשִּׁירָה הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי – "קְצָרוֹת") וְהַשְּׁנִיָּה מֻטְעֶמֶת (בַּשִּׁירָה הַנַּ"ל "אֲרֻכָּה"), לְמָשָׁל: הֲיֵשׁ עוֹד | בָּאָרֶץ | מְבֹרָךְ | כָּמוֹךָ (ביאליק). – [אַמְפִיבְּרָכִים]

אֶמְפִּירִי° ת' [מיוונית: empeiros מנוסה] הַמְבֻסָּס עַל נִסּוּי, נִסְיוֹנִי, מֻכָּר מִתּוֹךְ עֻבְדּוֹת וּמִבְּחִינָה מַעֲשִׂית: הַכִּימְיָה הִיא מַדָּע אֶמְפִּירִי. גִּישָׁה מַדָּעִית־אֶמְפִּירִית. – [אֶמְפִּירִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

– **אֶמְפִּירִיקָן**° ז' נַסְיָן, מִי שֶׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ אֶמְפִּירִית.

– **אֶמְפִּירִיזְם**° ז' הַשִּׁיטָה הַפִּילוֹסוֹפִית שֶׁלְּפִיהָ רַק הַנִּסָּיוֹן וְהַנִּסּוּי מְשַׁמְּשִׁים בָּסִיס לַהַכָּרָה וְלִידִיעָה: "הָאֶמְפִּירִיזְם רוֹאֶה אֶת הַדְּבָרִים כִּמְמֻשִּׁיִּים, כְּקַיָּמִים בִּפְנֵי עַצְמָם, שֶׁהַהַכָּרָה צְרִיכָה אַךְ לְהַעֲבִירָם אֶל כֵּלֶיהָ וּלְקָלְטָם לְתוֹכָהּ" (ברגמן־רוטנשטרייך, מבוא לבקורת התבונה כג).

אַמְפִיתֵאַטְרוֹן° ז' [לאטינית: amphitheatrum; מיוונית: amphi בשני הצדדים + theatron מקום־חזיון] בִּנְיָן עָגֹל וְגָדוֹל וּבוֹ זִירָה אוֹ מִבְנֶה מִתַּחַת לְכִפַּת הַשָּׁמַיִם לְהַצָּגוֹת, לְהוֹפָעוֹת סְפּוֹרְט, כַּדּוּר וְכַדּוֹמֶה; מְקוֹמוֹת הַיְשִׁיבָה עֲרוּכִים מִסָּבִיב מַדְרֵגוֹת־מַדְרֵגוֹת בְּעִגּוּל אוֹ בַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה. – [אַמְפִיתֵאַטְרָאוֹת]

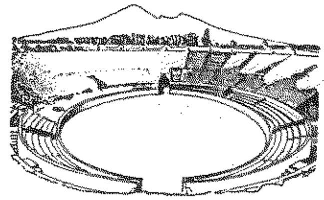

אמפיתיאטרון

אַמְפְּלִיטוּדָה° נ' [לאטינית: amplitudo רוחב] [בפיסיקה] מִשְׂרַעַת, תְּנוּפַת הַתְּנוּדָה, הַסְּטִיָּה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר לְכָאן וּלְכָאן מִנְּקֻדַּת שִׁוְיוֹן־הַמִּשְׁקָל (מִנְּקֻדַּת הַמְּנוּחָה). בַּצִּיּוּר אַמְפְּלִיטוּדָה שֶׁל מְטֻטֶּלֶת. – [אַמְפְּלִיטוּדוֹת]

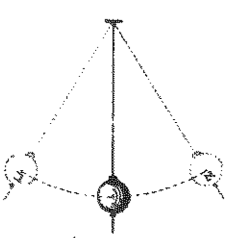

הקשת א־ב – אמפליטודה

אַמְפֶּר° ז' [על שם החוקר הצרפתי A. M. Ampere, 1775–1836] יְחִידָה שֶׁל עָצְמַת הַזֶּרֶם הַחַשְׁמַלִּי. בְּזֶרֶם שֶׁל אַמְפֶּר אֶחָד עוֹבֵר בְּכָל נְקֻדָּה שֶׁל הַמַּעְגָּל הַחַשְׁמַלִּי קוּלוֹן אֶחָד בִּשְׁנִיָּה אַחַת. – [אַמְפֶּרִים]

אַמְפֶּרְמֶטֶר° ז' [אַמְפֶּר + יוונית: metron מידה] מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי לִמְדִידַת עָצְמַת זֶרֶם הַחַשְׁמַל. – [אַמְפֶּרְמֶטְרִים]

א. אמץ [ראה גם אַמִּיץ]

~ פָּע' **אָמַץ** פ"ע הָיָה חָזָק, גָּבַר: "חִזְקוּ וְאִמְצוּ, אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים לא ו). "יַצִּילֵנִי... מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי" (שמואל ב כב יח). – [לֶאֱמֹץ, אַמִּיץ, יֶאֱמַץ, אֱמֹץ!]

~ פִּע' **אִמֵּץ** פ"י 1, חִזֵּק, הִגְבִּיר: "חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ" (ישעיה לה ג). "לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁיְּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִין אֶת כֹּחוֹ" (סנהדרין מד:). "אַיְּלֵנִי וְאַמְּצֵנִי מַרְפְּיוֹן וְחִיל" (קליר, יראתי בפצותי). 2 ° [בהשאלה מן תהלים פ טז: "וְעַל־בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ"] אָסַף יֶלֶד זָר לְבֵיתוֹ וְגִדְּלוֹ כִּבְנוֹ שֶׁלּוֹ: תּוֹשָׁבִים רַבִּים אִמְּצוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה יְלָדִים יְתוֹמִים. 3 ° [בהשאלה] קִבֵּל בְּחָסוּתוֹ, שִׁמֵּשׁ אַפִּיטְרוֹפּוֹס לְ־: תּוֹשְׁבֵי הָעִיר אִמְּצוּ אֶת יְחִידַת חֵיל־הַצַּנְחָנִים שֶׁחָנְתָה בִּשְׁכוּנָתָם [וראה עוד הצירופים והניבים להלן]. – [לְאַמֵּץ אֶת־, מְאַמֵּץ, יְ־]

~ פֻּע' **אֻמַּץ** °, 1 °, חֻזַּק, הֻגְבַּר: "מוּל פְּנֵי רוֹעִי אֻמְּצָה זְרוֹעִי" (פיוטים, סידור 661). 2 °, נַעֲשָׂה בְּהִתְאַמְּצוּת: עֲבוֹדָה מְאֻמֶּצֶת. 3 °, נֶאֱסַף לְתוֹךְ מִשְׁפָּחָה זָרָה וְגֻדַּל בָּהּ כְּבֶן־מִשְׁפָּחָה: יְתוֹמִים רַבִּים אֻמְּצוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה, יַלְדָּה מְאֻמֶּצֶת. 4 ° [בהשאלה] נִתְקַבֵּל בְּחָסוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: גְּדוּד הַתּוֹתְחָנִים אֻמַּץ עַל־יְדֵי עִיר־הַבִּירָה. [מְאֻמָּץ, יְאֻמַּץ]

~ הִתְ' **הִתְאַמֵּץ**, 1, הִתְחַזֵּק, הִשְׁתַּדֵּל, רִכֵּז אֶת כֹּחוֹתָיו: "וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה" (מלכים א יב יח). 2, הִתְעַקֵּשׁ, הָיָה תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ: "וַתֵּרֶא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ" (רות א יח). 3 ° [התאמץ בְּ־] דָּבַק בְּ־, נֶאֱחַז בְּ־: "אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָּ וּבֶן־אָדָם יִתְאַמֶּץ־בָּךְ" (אתה זוכר, מוסף לראש השנה). 4, [התאמץ על־] הִתְקוֹמֵם, הִתְמָרֵד: "וַיִּקָּבְצוּ עָלָיו אֲנָשִׁים רֵקִים... וַיִּתְאַמְּצוּ עַל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה" (דברי הימים ב יג ז). – [לְהִתְאַמֵּץ, מִתְאַמֵּץ, יִתְ־]

~ הִפ' **הֶאֱמִיץ** 1, פ"ע חָזַק, גָּבַר: "חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ" (תהלים כז יד). 2 ° פ"י לָחַץ, הִצְמִיד: "מִהַרְתִּי לְחַבֵּק אִשְׁתִּי וּבְנוֹתַי וּלְהַאֲמִיצָן אֶל לִבִּי" (יל"ג, פרוזה טו). – [לְהַאֲמִיץ, מַ־, יַ־]

– **אוֹמֶץ הַלֵּב***, מַכְבִּיד לִבּוֹ, קָשׁוּחַ וְקָשֶׁה: "מִשֶּׁרַבּוּ צָרֵי הָעַיִן וְטוֹרְפֵי טֶרֶף, הֵן הֵן שׁוֹפְכֵי דָמִים, רַבּוּ אוֹמְצֵי הַלֵּב" (תוספתא סוטה יד ז). "צָרֵי עַיִן וְטוֹרְפֵי טֶרֶף וְאוֹמְצֵי הַלֵּב" (הזז, צל 15).

– **חֲזַק וֶאֱמָץ!** 1, [קריאת עידוד וזירוז]: אַל פַּחַד! הִתְאוֹשֵׁשׁ!: "חֲזַק וֶאֱמָץ, כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ" (דברים לא ז). 2 °, בִּרְכַּת "שָׁלוֹם" מְקֻבֶּלֶת בְּפִי חַבְרֵי תְּנוּעוֹת "הַצּוֹפִים".

– **אִמֵּץ זְרוֹעוֹתָיו**, הִתְחַזֵּק, הִגְבִּיר כֹּחַ וּפְעִילוּת: "חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ" (משלי לא יז).

– **אִמֵּץ יְדֵי פְּלוֹנִי**°, עוֹדֵד אוֹתוֹ, דִּרְבֵּן אוֹתוֹ: הַמֶּמְשָׁלָה אִמְּצָה אֶת יְדֵי הַחוֹקֵר לְהַמְשִׁיךְ בְּמֶחְקָרָיו הַמַּדָּעִיִּים.

– **אִמֵּץ כֹּחַ**, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: "וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא יְאַמֵּץ כֹּחוֹ" (עמוס ב יד). "שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשׁוֹ מֵרֹב נֵטֶל וְאַמֵּץ כֹּחַ" (ביאליק, אבי).

– **אִמֵּץ לְבָבוֹ**, הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ, נָהַג בְּקַשְׁיחוּת וּבְלֹא רַחֲמִים: "לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן" (דברים טו ז). "רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת" (סוטה מז:).

– **אִמֵּץ אֶל לִבּוֹ**°, חִבֵּק בְּחָזְקָה, לָחַץ אֶל חָזֵהוּ לְהַבָּעַת אַהֲבָה: "אַמֵּץ יְאַמְּצֶנָּה אֶל לִבּוֹ" (ביאליק, מגילת ג). "וְאַחַר־כָּךְ מְחַבְּקוֹ וְאַחַר־כָּךְ מְאַמְּצוֹ אֶל לִבּוֹ" (עגנון, כלה ק).

– **אִמֵּץ עַצְמוֹ***, הִתְאַמֵּץ, הִשְׁתַּדֵּל מְאֹד: "כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְּמַטָּה אֵין לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה" (סנהדרין מד:).

– **אִמֵּץ אֶת הַמֵּעַיִם**°, עָצַר אֶת הַמֵּעַיִם, הֵסֵךְ מִן "שִׁלְשׁוּל": "וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין אֶת בְּנֵי מֵעַיִם כְּגוֹן רִמּוֹנִים" (רמב"ם, דעות ד ו)

– **אִמֵּץ לְבֵן (לְבַת)**°, ראה למעלה: אִמֵּץ 2.

– **הִתְאַמְּצוּ מֵעָיו**°, סָבַל מֵעֲצִירוּת: "וּבַמֶּה יִרְפֶּה אָדָם מֵעָיו, אִם יִתְאַמְּצוּ מְעַט?" (רמב"ם, דעות ד יג).

ב. **אמץ** [קָרוֹב אל: עָמַץ, עָצַם]

~ פע׳ **אִמֵּץ*** פ״י עָצַם, סָגַר (אֶת הָעֵינַיִם): ״הָרוֹצֶה לְאַמֵּץ עֵינָיו שֶׁל מֵת״ (תוספתא שבת יז יט). ״אֵין מְאַמְּצִין אֶת הַמֵּת בְּשַׁבָּת״ (שבת קנא:). — [לְאַמֵּץ, מְ־, יְ־, אַמֵּץ!]

~ נת׳ **נִתְאַמֵּץ***, נֶעֱצַם, נֶאֱחַז וְנִסְגַּר (הָעֵינַיִם): ״נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו וְהֵן מִתְאַמְּצוֹת מֵאֲלֵיהֶן״ (תוספתא שבת יז יט). — [לְהִתְאַמֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

אֹמֶץ, אוֹמֶץ ז׳ [מן א. אמץ] חֹזֶק, כֹּחַ, רוּחַ־גְּבוּרָה: ״וּטְהָר־יָדַיִם יֹסִיף אֹמֶץ״ (איוב יז ט). הֶחָיִל גִּלָּה אֹמֶץ רַב בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב. — [אָמְץ־]

— **אֹמֶץ־לֵב°**, עֹז־רוּחַ, גְּבוּרָה: ״וְהָעוֹמְדִים בְּרֹאשׁ הַהַנְהָגָה, מֵחֶסְרוֹן אֹמֶץ־לֵב וְתַקִּיפוּת־הַדַּעַת יִהְיוּ מְבַטְּלִים רְצוֹנָם מִפְּנֵי רְצוֹן הַקָּהָל״ (אחד העם, רג). ״יִתְּנוּ נָא אֹמֶץ־לֵב וְכֹחַ רַב״ (אלתרמן, הטור א 235).

— **אֹמֶץ־רוּחַ°**, עֹז־רוּחַ: ״הַחַיִּים הֵם מַצָּב הַדּוֹרֵשׁ אֹמֶץ־רוּחַ״ (אלתרמן, הטור א 56).

אָמֹץ, אָמוֹץ ת׳ [המשמעות משוערת בלבד] אָפֹר, שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הָאֵפֶר: ״סוּסִים בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים״ (זכריה ו ג). ״בְּגָדִים אֲמֻצִּים כְּחֹק עַל פְּנֵי גִּזְרָתָהּ הַדַּקָּה״ (טשרניחובסקי, שירים 140). — [אֲמֻצָּה, אֲמֻצִּים, אֲמֻצּוֹת]

אַמְצָאָה° נ׳ [מן מצא, הִמְצִיא] מַכְשִׁיר אוֹ מְכוֹנָה שֶׁהֻמְצְאוּ, תַּגְלִית שֶׁל רַעְיוֹן חָדָשׁ אוֹ מִפְעָל חָדָשׁ שֶׁלֹּא נוֹדְעָה דֻּגְמָתָם לִפְנֵי כֵן: הַטֶּלֶגְרָף, הָרַדְיוֹ, הַטֶּלֶוִיזְיָה — מֵאַמְצָאוֹת הַדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים. הַמַּמְצִיא הוֹצִיא פַּטֶּנְט עַל אַמְצָאָתוֹ. — [אַמְצָאַת־, אַמְצָאוֹת, אַמְצָאוֹת־]

— **בַּעַל־אַמְצָאוֹת°**, 1. מַמְצִיא דְּבָרִים חֲדָשִׁים: אֶדִּיסוֹן בַּעַל אַמְצָאוֹת גָּדוֹל הָיָה. 2. בַּעַל יָזְמָה, מִי שֶׁבְּמֹחוֹ צָצִים רַעְיוֹנוֹת חֲדָשִׁים.

אַמְצָה נ׳ [מן אמץ] אֹמֶץ, עֹז: ״אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ בַּה׳״ (זכריה יב ה).

אֻמְצָה*, אוּמְצָה נ׳ [ארמית; אולי מיוונית: omos נא, בלתי־מבושל] 1*. נֵתַח בָּשָׂר נָא (גיטין סט.). 2°. כִּנּוּי לִבְשַׂר־בָּקָר מְטֻגָּן אוֹ צָלוּי (״בִּיפְסְטֶק״). — [אֻמְצַת־, אֻמְצוֹת]

אֲמֻצִּי°, אָמוּצִי ת׳ [מן אָמֹץ] אָפֹר, אָמֹץ: ״לְאַכֵּף אֶת סוּסִי הָאֲמֻצִּי וְלַהֲרִיצוֹ״ (שלונסקי, חח׳ הדון א 274). — [אֲמֻצִּית, ־צִּיִּים, ־צִּיּוֹת]

אֶמְצַע* ז׳ [ארמית־כנענית; יוונית: mesos; ראה מצע] 1. תָּוֶךְ, מָקוֹם שֶׁהוּא בְּמֶרְחָק שָׁוֶה מִן הַקְּצָווֹת: ״נוֹתְנִין פֵּאָה מִתְּחִלַּת הַשָּׂדֶה וּמֵאֶמְצָעָהּ״ (פאה א ג).

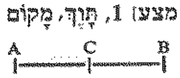

הַנְּקֻדָּה C בְּשִׂרְטוּט הִיא אֶמְצַע הַקֶּטַע AB. 2. בֵּין תְּחִלַּת דָּבָר וּבֵין סוֹפוֹ (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): ״הַזּוֹרֵק... מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּאֶמְצַע״ (שבת יא א). ״שִׁירַת חַיָּיו בְּאֶמְצַע נִפְסְקָה״ (ביאליק, אחרי מותי). ״אָדָם בְּאֶמְצַע שְׁנוֹתָיו״ (ויסלבסקי, חר־מרד 60). — [אֶמְצַע־, אֶמְצָעוֹ... אֶמְצַעֲכֶם; אֶמְצָעִים, אֶמְצְעֵי־]

— **יַד (אֶצְבַּע) פְּלוֹנִי בְּאֶמְצַע***, לִפְלוֹנִי חֵלֶק בַּדָּבָר, הוּא מְעֹרָב בַּדָּבָר, הוּא גָּרַם לְכָךְ: ״יַד נָכְרִי בְּאֶמְצַע״ (בבא מציעא עו.). ״אֶצְבַּע הַגּוֹי בְּאֶמְצַע״ (ירושלמי עבודה זרה מ א). ״הָיוּ רַגְלַיִם לַדָּבָר, שֶׁגַּם יַד אֵיזֶה יְהוּדִי בְּאֶמְצַע״ (ביאליק, החצוצרה ב).

— **מְהַלֵּךְ בְּאֶמְצַע*** (על־פי ירושלמי חגיגה עז א), הוֹלֵךְ בִּשְׁבִיל הַזָּהָב, אֵינוֹ נוֹהֵג בְּקִיצוֹנִיּוּת.

אֶמְצָעוּת* נ׳ [מן אֶמְצַע] אֶמְצַע, תָּוֶךְ, בֵּין שְׁנֵי הַקְּצָווֹת: ״מֵם בְּאֶמְצָעוּתָהּ (שֶׁל אָלֶף־בֵּית)״ (ירושלמי סנהדרין יח א). — [אֶמְצָעוּת־]

— **בְּאֶמְצָעוּת°** תה״פ עַל־יְדֵי, בְּעֶזְרַת־, דֶּרֶךְ־: ״הֱיוֹתוֹ יִתְעַלֶּה מַנְהִיג זֶה הַמְּצִיאוּת בְּאֶמְצָעוּת הַמַּלְאָכִים״ (מורה נבוכים ב ו). ״כִּי הַהֶעָרָה הַשִּׂכְלִית הִיא הַזְכָּרַת הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּאֶמְצָעוּת שִׂכְלוֹ״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). ״כִּי בְּאֶמְצָעוּת אָבִיו וְאִמּוֹ... יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם״ (הרומי, כח 524). רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה פָּנָה אֶל הַתּוֹשָׁבִים בְּאֶמְצָעוּת הָרַדְיוֹ.

א. **אֶמְצָעִי*** ת׳ [מן אֶמְצַע] 1. הַנִּמְצָא בְּאֶמְצַע, בֵּינוֹנִי, תִּיכוֹן: ״עוֹקֵר שְׁלֹשׁ רוּחוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הָאֶמְצָעִית״ (שביעית ג ד). ״הָאַלְמֹג שֶׁהוּא כְּמוֹ אֶמְצָעִי בֵּין הַדּוֹמֵם וְהַצּוֹמֵחַ״ (אלבו, העיקרים 321). ״וְשָׂפְתָה שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתֶיהָ הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּלַפֵּי עֵינָהּ״ (עגנון, אורח 81). יָשַׁבְתִּי בַּתֵּיאַטְרוֹן בַּשּׁוּרָה הָאֶמְצָעִית. — [אֶמְצָעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

— **דֶּרֶךְ אֶמְצָעִית°**, שְׁבִיל־הַזָּהָב, חֹסֶר קִיצוֹנִיּוּת לְכָאן אוֹ לְכָאן.

— **בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־אֶמְצָעִי°**, בְּמֵישָׁרִין, יְשִׁירוֹת, בְּלֹא מְתַוֵּךְ.

ב. **אֶמְצָעִי*** ז׳ [הרחבת המשמעות מן א. אֶמְצָעִי] 1. מְתַוֵּךְ, אִישׁ־בֵּינַיִם אוֹ דָּבָר־בֵּינַיִם: ״וְהִנֵּה אָנֹכִי יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם וַאֲנִי דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם לֹא עַל־יְדֵי אֶמְצָעִי״ (אברהם אבן־עזרא שמות כ יט). 2°. דָּבָר הַמְשַׁמֵּשׁ לְצֹרֶךְ דָּבָר אַחֵר, מַעֲשֶׂה מְסַיֵּעַ, תַּחְבּוּלָה אוֹ פְּעֻלָּה לְהַשָּׂגַת מַשֶּׁהוּ: ״הַמַּטָּרָה מְחַבֶּבֶת עָלֵינוּ אֶת הָאֶמְצָעִים עַל־הָרֹב רַק בְּמִדָּה שֶׁהֵם אֶמְצָעִים אֵלֶיהָ״ (אחד העם, עג). ״לְשׁוֹן צָרְפַת תִּהְיֶה לָנוּ כְּאֶמְצָעִי לְלַמֵּד בָּהּ אֶת הַלִּמּוּדִים הַכְּלוּלִים בַּפְּרוֹגְרַמָּא שֶׁלָּנוּ״ (אחד העם, לז). ״שִׁמְּשׁוּ אֶצְלוֹ... תַּחְבּוּלָה וְאֶמְצָעִי לְהוֹצִיא נִשְׁמַת הָאִכָּר בִּנְשִׁיקָה״ (ביאליק, אריה ו). אֶמְצְעֵי־עֵזֶר לְהוֹרָאַת חֶשְׁבּוֹן. — [אֶמְצָעִי־, אֶמְצָעִים, אֶמְצְעֵי־]

— **אֶמְצָעִים°** [בהשאלה] סְכוּם הַכֶּסֶף הַדָּרוּשׁ לְמִמּוּן דָּבָר וּלְבִצּוּעוֹ: הַתָּכְנִית הַגְּדוֹלָה לֹא יָצְאָה לַפֹּעַל מֵחֹסֶר אֶמְצָעִים.

— **בַּעַל־אֶמְצָעִים°**, אָדָם אָמִיד, בַּעַל הוֹן.

— **מְחֻסַּר־אֶמְצָעִים°**, עָנִי, מִי שֶׁמַּצָּבוֹ דָּחוּק.

— **הַמַּטָּרָה מְקַדֶּשֶׁת אֶת הָאֶמְצָעִים°** (מסיסמותיהם של הישועיים), לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרָה נַעֲלָה נִתָּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ גַּם בִּדְרָכִים בִּלְתִּי־יְשָׁרוֹת.

אֶמְצָעִיּוּת◊ נ׳ [מן אֶמְצָעִי] 1°. בֵּינוֹנִיּוּת, הִמָּצְאוּתוֹ שֶׁל דָּבָר בָּאֶמְצַע. 2◊. שִׁמּוּשׁ כְּאֶמְצָעִי, תִּוּוּךְ: ״אֵימָתַי הַצֹּרֶךְ אֶל אֶמְצָעִיּוּת הַמַּלְאָכִים בִּבְרִיאַת הַשְּׁפָלִים״ (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים ד). — [אֶמְצָעִיּוּת־]

— **אִי־אֶמְצָעִיּוּת°**, יְשִׁירוּת, פַּשְׁטוּת, חֹסֶר הַזִּקָּה לְשִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצָעִים: ״כָּל תְּמִימוּתָהּ וְאִי־אֶמְצָעִיּוּתָהּ שֶׁל הַיַּלְדוּת״ (סוקולוב, במראות 256).

אֶמְצָעִית* נ׳ [מן אֶמְצַע] אֶמְצַע, תָּוֶךְ: ״סֵפֶר תּוֹרָה נִגְלָל לִתְחִלָּתוֹ (מִתְּחִלָּתוֹ וּמִסּוֹפוֹ) לְאֶמְצָעִיתוֹ״ (בבא בתרא יד.). ״בִּתְחִלַּת הַמַּעֲשֶׂה וּבְאֶמְצָעִיתוֹ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״בְּאֵיזוֹ יְהִירָה מֵאֶמְצָעִית הַמֵּצַח דּוֹלֵק בּוֹ סֶגֶל אָרוּר״ (שלונסקי, שירים ב 71). — [אֶמְצָעִית־, אֶמְצָעִיּוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ◊ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל

אמר [אכדית: amâru הראה, גלה; ארמית: אמר; ערבית: אמר פקד, צוואה]

~ פָּע׳ **אָמַר** פ״י 1, דבר, הוציא מפיו מלים, השמיע דבר: ״ויאמר אלהים: יהי אור!״ (בראשית א ג). ״אמר־נא שבלת, ויאמר: סבלת״ (שופטים יב ו). ״כל אשר־תאמרי אלי אעשה״ (רות ג ה). ״אמר מעט ועשה הרבה״ (אבות א טו). 2 [לפני שם־הפועל עם ל־] חשב, התכון, היה בדעתו: ״הלהרגני אתה אמר?״ (שמות ב יד). אמרתי ללכת למסבה, אך טרדותי מנעוני מכך. 3, הביע, בטא, הודיע: ״כלו אמר כבוד״ (תהלים כט ט). 4, הלל, שבח: ״אמרו לאלהים״ (שחרית ליום־כיפור). — [באמר, לאמר גם לומר; אמרתי... אמרתם; אומר; אמר, תאמר; אמר!]

~ נפ׳ **נֶאֱמַר**, 1, דבר, היה אמור: ״ביום ההוא יאמר לירושלים: אל־תיראי״ (צפניה ג טז). דברי הנואם נאמרו בהתלהבות. 2, הגד, ספר: ״ויאמר למלך יריחו לאמר״ (יהושע ב ב). — [להאמר, נאמר, יאמר]

~ התפ׳ **הִתְאַמֵּר**, התפאר, התהלל, התימר: ״יביעו ידברו עתק, יתאמרו כל פעלי און״ (תהלים צד ד). ״בני־אדם הללו החדשים המתאמרים להתחיל הכל מחדש״ (בן־ציון, עא). ״מצאתי עתה צעיר שהוא מתאמר למגיה טוב״ (ביאליק, אגרות ב רסו). ״הנה אתם מתאמרים, כי רק אתם האזרחים הנאמנים״ (ברנר, ב 121). — [להתאמר, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הֶאֱמִיר**, 1, פ״י הכיר לטובה, יחד, בכר: ״את־ה׳ האמרת היום להיות לך לאלהים... וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגלה״ (דברים כו יז—יח). ״ואנחנו הודינו לאלהים כי האמיר אותנו לאהבה״ (עגנון, כפות כג). 2* פ״ע עלה, גדל: ״חצפא יסגא ויקר יאמיר״ (סוטה ט טו). האמירו מחירי המצרכים. — [להאמיר, מאמיר, י־]

~ הפ׳ **הָאֳמַר**°, הכר לטובה, יחד: ״קום לישע עם, לך נבחר ובך האמר״ (נאגארה 109). — [מאמר, יאמר]

— **אמר אל לבו, אמר בלבו**, חשב, הרהר: ״ויאמר דוד אל־לבו: עתה אספה יום־אחד ביד שאול״ (שמואל א כז א). ״ויאמר עשו בלבו: יקרבו ימי אבל אבי״ (בראשית כז מא).

— **אמר נואש** [על־פי ירמיה ב כה: ״ותאמרי נואש לוא כי־אהבתי זרים״] התיאש, בא לכלל יאוש.

— **אמר קרא*** (הרבה בתלמוד), נכתב במקרא, נאמר בכתבי־הקדש.

— **אמרו על פלוני***, ספרו על אודות פלוני: ״אמרו עליו על הלל הזקן...״ (יומא לה:).

— **אמר מעתה***, מכאן תוכל להסיק, למד מזה (כי...): ״אמר מעתה: מקדישו אתה הקדש עלוי״ (ערכין ח ז). ״אמר מעתה: במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות״ (הגדה של פסח).

— **לאמר**, 1, כדברים האלה, בלשון זו: ״וידבר ה׳ אל־משה לאמר: דבר אל־בני ישראל״ (שמות יד א—ב). ״וידר יעקב נדר לאמר: אם־יהיה אלהים עמדי...״ (בראשית כח כ). 2, כלומר, פרוש הדבר: ״ותקרא לנער אי כבוד, לאמר: גלה כבוד מישראל״ (שמואל א ד כא).

— **לא אמר כלום***, אין ממשות בדבריו: ״רבי, לוו אני נותן ארבע מאות זוז! אמר לו: לא אמרת כלום!״ (בבא קמא ח ו).

— **תאמר*** [קיצור מן: ואם תאמר, שמא תאמר] אם תמצא לומר, אם תהיה סבור: ״תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג?... אני הוא בעל העולם!״ (בראשית רבה לט). ״תאמר: אהיה רב, לא למדתי תורה!״ (ביאליק, תאמר אהיה רב).

— **זאת אומרת***, מכאן יוצא, מזה נוכל להסיק, היינו: ״זאת אומרת, אין מקדם ומאחר בתורה״ (פסחים ו:).

— **כלומר***, לאמר, הינו, זאת אומרת: ״והקרובים באים ושואלין בשלום הדינים... כלומר, שאין בלבנו עליכם כלום״ (סנהדרין ו ו).

— **נאמר**°, נניח, נדמה דרך משל (בלשון־הדיבור).

— **ואם תאמר**^, בטוי מקבל בפרשנות התלמודית בפתיחה לקשיה או לבעיה [בראשי־תיבות: וא״ת]

— **ויש לומר**^, התרוץ הוא, התשובה על הקשיה היא... [בראשי־תיבות: וי״ל]

— **הוי אומר***, כלומר, הבן מכאן, הסק מזה, זאת אומרת: ״כשהוא אומר: וקראת לשבת ענג — הוי אומר: זה ענג שבת״

— **במה דברים אמורים***, ראה ערך אמור.

— **רוצה לומר**^, כלומר, הכונה היא ש־ [בראשי־תיבות: ר״ל]

— **תלמוד לומר***, למד מן הכתוב בתורה בפרוש. —ראה תלמוד.

— **הינו דאמרי אנשי*** [ארמית; הרבה בתלמוד] זה הוא שאומרים האנשים, כן יאמר הפתגם העממי.

— **שנאמר***, כך כתוב בכתבי־הקדש: ״על שלשה דברים העולם עומד: על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח טז): אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם״ (אבות א יח).

— **כמה שנאמר***, 1, כפי שנכתב בכתבי־הקדש: ״שאם תפלו בידם ירחמו עליכם, כמה שנאמר: ׳ויקמו האנשים וילבישום וינעלום׳ וגו׳״ (סוטה ח א). 2° [בהשאלה ועל דרך הלצה] כהלכה, כראוי, ממש: ״חנות — כמה שנאמר!״ (ביאליק, תקוות עני).

— **נתנה האמת להאמר**°, לפי האמת, לאמתו של דבר, יש להודות ולומר — ראה עוד ערך אמת.

אֹמֶר, אומר, (אֵמֶר) ז׳ [מן אמר] דבור, מלה, הגה: ״אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם״ (תהלים יט ד). ״בני לדברי הקשיבה, לאמרי הט־אזנך״ (משלי ד כ). ״אמרי נעם״ (משלי טז כד). — [אמר־, אמרי; אמרים, אמרי־]

— **גזר אמר** (איוב כב כח), **גמר אמר** (תהלים עז ט), החליט, גמר בנפשו, פסק.

— **אמרי־שפר** [על־פי הבנה זו בבראשית מט כא: ״נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי־שפר״] דברים נאים ונמלצים: ״בקדמה פני כל דורש אליה במענה רך ובאמרי שפר״ (בורלא, עקביה 220).

— **רדף אמרים** [על־פי משלי יט ז: ״מרדף אמרים לו־המה״] דבר דברים בעלמא, הרבה מלים ומליצות: ״רק אמרים ירדפו ואת הרגש הטהור לא ידעו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סג).

— **בלי אמר ודברים**°, [שאול מתהלים יט ד: ״אין אומר ואין דברים״] בלא דבורים יתרים, בשקט: ״עד שיבואו החיים עצמם

וִילַמְּדוּהוּ בְּלִי אֹמֶר וּדְבָרִים״ (אחד העם, כא). ״אַהֲבָתִי אֵלַיִךְ הִיא בְּלִי אֹמֶר וּדְבָרִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יא).

א. **אַמְרָאָה°** נ׳ [מן א. מרה, הִמְרָה] הַמְרָאָה: מְרִי, מְרָדוּת: אַמְרָאַת פִּי הַמְמֻנִּים עָלָיו. — [אַמְרָאַת־, אַמְרָאוֹת]

ב. **אַמְרָאָה°** נ׳ [מן ב. מרא, הִמְרִיא] הַמְרָאָה, הִתְנַשְּׂאוּת בָּאֲוִיר: אַמְרָאַת הַמָּטוֹס הֶחָדָשׁ מִשְּׂדֵה־הַתְּעוּפָה. — [אַמְרָאַת־, אַמְרָאוֹת]

אֲמַרְגָּן° ז׳ [נוטריקון: אָמָּנוּת + מְאַרְגֵּן] אִימְפְּרֶסָרְיוֹ, קַבְּלָן לְהוֹפָעוֹת אָמָּנוּתִיּוֹת. — [אֲמַרְגַּן־, אֲמַרְגָּנִים, אֲמַרְגָּנֵי־]

א. **אִמְרָה, אימרה** נ׳ [מן אמר] 1, דִּבּוּר, מִלָּה, אֹמֶר: ״הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי״ (תהלים יז ו). ״אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת״ (תהלים יב ז). 2, מֵימְרָה, מַאֲמָר קָצָר הַמֵּכִיל רַעְיוֹן נָאֶה. — [אִמְרַת־, אֲמָרוֹת, אִמְרוֹת־]

— **אִמְרַת־כָּנָף°** [על־פי הגרמנית: geflügeltes Wort] אִמְרָה מְהַלֶּכֶת, דִּבּוּר חָרִיף שֶׁנָּפוֹץ וּפָשַׁט בַּצִּבּוּר: ״רָאוּי לְהָבִיא אֶת אִמְרַת־הַכָּנָף הַמְפֻרְסֶמֶת שֶׁל ר׳ לֵיבּ בֶּן־שָׂרָה״ (שטיינמן, גן 19). ״הַרְבֵּה אִמְרוֹת־כָּנָף אֲשֶׁר לַמָּסוֹרָה״ (אלתרמן, הטור א 307).

ב. **אִמְרָה*, אימרה** נ׳ [ארמית: אִימְרָא] 1°, מְלָל, שְׂפַת הָאָרִיג. 2*, פַּס צִבְעוֹנִי שֶׁהָיוּ אוֹרְגִים אוֹ תּוֹפְרִים לְאֹרֶךְ הֶחָלוּק לְשֵׁם נוֹי, בְּדוֹמֶה לַ־clavus הָרוֹמִי: ״חָלוּק שֶׁנִּרְאָה בּוֹ נֶגַע — מַצִּיל אֶת הָאִמְרִיּוֹת שֶׁבּוֹ אֲפִלּוּ הֵן אַרְגָּמָן״ (נגעים יא י). — [אִמְרַת־, אִמְרוֹת גם אִמְרִיּוֹת]

אֲמָרָה° נ׳ [מן אמר, אָמַר] [מונח בדיני חוק ומשפט בישראל, מקביל למונח הלועזי Statement] הַצְהָרָה, הוֹדָעָה שֶׁאָדָם מוֹסֵר בְּעַל־פֶּה אוֹ בִּכְתָב. — [אִמְרַת־, אֲמָרוֹת, אִמְרוֹת־]

אֲמֵרִיקָאִי°, אֲמֵרִיקָנִי° תו״ז בֶּן אֲמֵרִיקָה, שֶׁל אֲמֵרִיקָה: תּוֹשָׁב אֲמֵרִיקָאִי. אֹרַח־חַיִּים אֲמֵרִיקָנִי. — [אֲמֵרִיקָאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת; אֲמֵרִיקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אֲמַרְכָּל* ז׳ [ארמית: אֲמַרְכְּלָא; המקור אינו ברור; לפי תוספתא שקלים ב טו, נוטריקון: ״מ ר על ה כ ל״ (נשיא לכול); לפי הוריות יג.: נוטריקון של ״אמר כולא״ (אמר הכול)] 1*, כִּנּוּי לְאֶחָד מֵרָאשֵׁי הַפְּקִידִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, נָשִׂיא סוֹכֵן: ״אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשָׁה גִּזְבָּרִין וּמִשִּׁבְעָה אֲמַרְכָּלִין״ (שקלים ה ב). ״סְגָן קוֹדֵם לַאֲמַרְכָּל״ (הוריות יג.). 2°, אַדְמִינִיסְטְרָטוֹר, מְנַהֵל: אֲמַרְכַּל הָאָקָדֶמְיָה. — [אֲמַרְכַּל־, אֲמַרְכָּלִים, אֲמַרְכְּלֵי־]

אֲמַרְכָּלוּת° נ׳ [מן אֲמַרְכָּל] אַדְמִינִיסְטְרַצְיָה, מִנְהָלָה. — [אֲמַרְכָּלוּת־, ־כָּלֻיּוֹת]

אֲמַרְכָּלִי° ת׳ [מן אֲמַרְכָּל] אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי, הָעוֹסֵק בָּאֲמַרְכָּלוּת: מְנַהֵל אֲמַרְכָּלִי וּמְנַהֵל מַדָּעִי לַמּוֹסָד. — [אֲמַרְכָּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

אֶמֶשׁ [אכדית: amšatu; ערבית: אַמְסְ] 1, תה״פ בַּלַּיְלָה שֶׁעָבַר, בָּעֶרֶב שֶׁל יוֹם אֶתְמוֹל: ״וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר״ (בראשית לא כט). 2*, אֶתְמוֹל: ״חַלָּה וּמַתָּנוֹת... בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵאֶמֶשׁ, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם״ (ביצה א ו). ״אִם הַיּוֹם אִם אֶמֶשׁ״ (עירובין ג ט). ״אֶמֶשׁ בִּטַּלְתֶּם תָּמִיד... וְעַכְשָׁו בִּטַּלְתֶּם תַּלְמוּד־תּוֹרָה״ (עירובין סג:).

3, ז׳ חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה: ״אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה״ (איוב ל ג). ״לָכֵן בְּשִׁבְרָם יוֹם נֶחְשַׁךְ לְאֶמֶשׁ״ (קליר, בעשר למות, ב׳ פסח). ״זָרַח הַשֶּׁמֶשׁ... בָּרַח הָאֶמֶשׁ״ (י״לג, שירה יח). 4 ÷ [בהשאלה] לַיְלָה: ״צָם אַרְבָּעִים עִם אֶמְשֵׁיהֶם״ (יהודה הלוי, ח 381).

— **אֶמָשַׁיִם°**, לֵיל שִׁלְשׁוֹם: ״כָּל מַה שֶּׁחָלַמְתִּי הַלַּיְלָה, אֶמֶשׁ וְאֶמָשַׁיִם — עַל רֹאשְׁךָ יָחוּל״ (ביאליק, איגרות א רנד).

אמשׁ [מן אֶמֶשׁ]

~ נפ׳ **נֶאֱמַשׁ** ÷, חָשַׁךְ, קָדַר: ״וְהַשֶּׁמֶשׁ כִּי יֵאָמֵשׁ״ (יהוּ לשון, שבת שבין יו״כ לסוכות). — [לְהֵאָמֵשׁ, נֶאֱמָשׁ, יֵאָמֵשׁ]

~ פע׳ **אִמֵּשׁ** ÷ פ״ע קָדַר, הֶחְשִׁיךְ: ״שִׁמְשִׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת״ (קליר, זכור איש, לשבת זכור). — [לְאַמֵּשׁ, מְאַמֵּשׁ, יְ־]

~ הפ׳ **הֶאֱמִישׁ** ÷ פ״י הֶחְשִׁיךְ, הֶאֱפִיל: ״וְחֹשֶׁךְ שֶׁל לַיְלָה יַאֲמִישׁ וְיַחְשִׁיךְ עוֹד״ (רש״י שמות י כא). ״מִשֶּׁיָּצְאוּ מִתְּחוּמָהּ שֶׁל הָעִיר וְהַחֲשֵׁכָה הֶאֱמִישָׁה״ (קבק, בצל 332). — [לְהַאֲמִישׁ, מַ־, יַ־]

אֶמֶשׁ° ת׳ [מן אָמַשׁ] חָשׁוּךְ, אָפֵל: ״עוֹלָם לְעַצְמוֹ אֶמֶשׁ וּמְסֻבָּךְ״ (כהן, שירים ג). — [אֲמֵשָׁה, אֲמֵשִׁים, אֲמֵשׁוֹת]

אֶמְשִׁי ÷ ת׳ [מן אֶמֶשׁ] שֶׁל אֶמֶשׁ, שֶׁהָיָה אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה בְּלֵיל אֶתְמוֹל: ״הַמַּאֲכָל הָאֶמְשִׁי כְּבָר נִתְעַכֵּל״ (קאנון א ג). — [אֶמְשִׁית, אֶמְשִׁיִּים, אֶמְשִׁיּוֹת]

אַמְשָׁלָה° נ׳ [מארמית: אַמְתְּלָה] אַמְתָּלָה, תֵּרוּץ: ״קָשֶׁה הָיָה לוֹ (לְשַׁדַ״ל) לְהִתְנַפֵּל עַל שְׁפִּינוֹזָה אַךְ מִפְּנֵי שֶׁדֵּעוֹתָיו שׁוֹנוֹת מִשֶּׁלּוֹ, לְפִיכָךְ בִּקֵּשׁ לוֹ תֵּרוּץ וְאַמְשָׁלָה״ (קלוזנר, הספרות ב 101). — [אַמְשֶׁלֶת־, אַמְשָׁלוֹת, אַמְשְׁלוֹת־]

אֱמֶת נ׳ [מן א. אמן, אָמַן, אולי כיווץ מן אֱמֶנֶת] 1, דָּבָר נָכוֹן וְנֶאֱמָן, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לָתֵת בּוֹ אֵמוּן, הֵפֶךְ מִן ״שֶׁקֶר״: ״שְׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד, וְעַד־אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר״ (משלי יב יט). ״וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ, לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר״ (ירמיה ט ד). 2, יֹשֶׁר, צֶדֶק, נֶאֱמָנוּת: ״מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט״ (תהלים קיא ז). ״בָּרוּךְ ה׳... אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי״ (בראשית כד כז). ״עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד — עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם״ (אבות א יח). — [אֱמֶת־, אֲמִתּוֹ]

— **בֶּאֱמֶת** תה״פ 1, בְּיֹשֶׁר, בְּנֶאֱמָנוּת, בְּלֵב תָּמִים: ״אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם״ (שופטים ט טו). 2*, אֲבָל, אָמְנָם, בְּנִגּוּד לַנֶּאֱמָר קֹדֶם: ״וְלֹא יִקְרָא לְאוֹר הַנֵּר, בֶּאֱמֶת אָמְרוּ: הַחַזָּן רוֹאֶה הֵיכָן הַתִּינוֹקוֹת קוֹרְאִים״ (שבת א ג).

— **בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים**, בְּיֹשֶׁר וּבְנֶאֱמָנוּת, בְּתָם־לֵב: ״אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם״ (שופטים ט טז). ״אִם בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים נַחְפֹּץ לְהַשִּׂיג מַטְּרָתֵנוּ״ (אחד העם, כד). ״פָּתַח פִּיו עֲקַבְיָה וְסָח בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים כֹּל שֶׁזָּכַר״ (בורלא, עקביה 158).

— **אֱמֶת וְיַצִּיב***, 1, נָכוֹן מְאֹד, נָכוֹן בְּהֶחְלֵט: ״אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר... הַדָּבָר הַזֶּה״ (תפילת שחרית). 2, שֵׁם פֶּרֶק־הַבְּרָכָה בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית לְאַחַר קְרִיאַת־שְׁמַע: ״בֵּרְכוּ אֶת הָעָם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת: אֱמֶת וְיַצִּיב וַעֲבוֹדָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים״ (תמיד ה א). ״מַשָּׁל כְּאִלּוּ עוֹמֵד בֵּין ׳וַיֹּאמֶר׳ לְ׳אֱמֶת וְיַצִּיב׳״ (הזז, יעיש ד 144).

– אֱמֶת וָצֶדֶק⁺, כֵּנוּת וָיֹשֶׁר: "שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק" (ברכות ההפטרה)

– אֱמֶת לַאֲמִתָּהּ° [שאול מן פאה ח ט: "דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ"] אֱמֶת מֻחְלֶטֶת: "אָדָם שֶׁאָהַב אֶת הָאֱמֶת לַאֲמִתָּהּ" (עגנון, כלה רלט). "חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ אֶת הָאֱמֶת לַאֲמִתָּהּ" (שמעוני, הביבר 139).

– אִישׁ־אֱמֶת, אָדָם יָשָׁר וְנֶאֱמָן: "אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע" (שמות יח כא). "פִּשְׁרוֹ עַל אַנְשֵׁי הָאֱמֶת עוֹשֵׂי הַתּוֹרָה" (מגילת פשר חבקוק ז 10).

– אוֹת אֱמֶת, סִימָן נָכוֹן וַאֲמִתִּי: "וַעֲשִׂיתֶם... חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת" (יהושע ב יב).

– שְׁלוֹם אֱמֶת, שָׁלוֹם יַצִּיב וְקַיָּם: "כִּי־שְׁלוֹם אֱמֶת אֶתֵּן לָכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיה יד יג).

– אֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר*, הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁהוּא: "לֹא בִקֵּשׁ ר' אֶלָּא לַעֲמֹד עַל אֲמִתָּן שֶׁל דְּבָרִים" (ירושלמי שבועות לז א). [ומכאן:]

– בַּאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר°, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר°, לְפִי הָאֱמֶת, אִם נְעַיֵּן הֵיטֵב אָמְנָם נֹכַח כִּי־: "כִּי בַּאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, שְׁנֵיהֶם מְעֹרָים וּמְזוּגִים זֶה בָּזֶה" (ביאליק, חבלי לשון). רַבִּים חוֹשְׁבִים אֶת פְּלוֹנִי לְאָדָם אָמִיד, אוּלָם לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר מַצָּבוֹ רָחוֹק מְאֹד.

– אַלִּיבָּא דֶּאֱמֶת°, עַל־פִּי הָאֱמֶת: "וְאַלִּיבָּא דֶּאֱמֶת, אָנֹכִי חִיַּבְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הָאוֹמְרִים" (ברנר, א 214). [ראה עוד אַלִּיבָּא]

– חָכְמַת־הָאֱמֶת⁺, כִּנּוּי לְתוֹרַת הַקַּבָּלָה, חָכְמַת הַנִּסְתָּר.

– חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת* (בראשית רבה צו), כִּנּוּי לַחֶסֶד הָאַחֲרוֹן שֶׁגּוֹמְלִים לַמֵּת – הִשְׁתַּתְּפוּת בַּהֲלָוָיָתוֹ, דִּבְרֵי הֶסְפֵּד עָלָיו וְכַדּוֹמֶה.

– עוֹלַם־הָאֱמֶת⁺, כִּנּוּי לָעוֹלָם הַבָּא.

– אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח [שאול מן תהלים פה יב], סוֹף הָאֱמֶת לָצוּף וּלְהִגָּלוֹת.

– בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת*, בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים עַל בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת (בְּיִחוּד עַל מוֹת אָדָם): "וְעַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת אוֹמֵר: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת" (ברכות ט ב)

– נִתְּנָה הָאֱמֶת לְהֵאָמֵר (שֶׁתֵּאָמֵר)°, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, עַל־פִּי הָאֱמֶת: "נִתְּנָה הָאֱמֶת שֶׁתֵּאָמֵר, לֹא נִצְטַעֵר בַּדָּבָר" (הזז, יעיש ד 114).

– נִכָּרִים דִּבְרֵי אֱמֶת* (סוטה ט:), הַדְּבָרִים עַצְמָם מְעִידִים עַל אֲמִתּוּתָם.

– חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱמֶת* (ירושלמי סנהדרין יח א), מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל הָאֱמֶת.

– שְׁמַע (קַבֵּל) הָאֱמֶת מִמִּי שֶׁאֲמָרוֹ⁺ (רמב"ם, שמונה פרקים ד), הָעִקָּר הִיא הָאֱמֶת כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ, וְלֹא מִי שֶׁאָמַר אוֹתָהּ – אָדָם חָשׁוּב אוֹ פָּשׁוּט.

אֶמֶ"ת⁺

ר"ת אִיּוֹב, מִשְׁלֵי, תְּהִלִּים (שְׁלֹשֶׁת סִפְרֵי הַמִּקְרָא שֶׁסִּימָנֵי־הַטְּעָמִים שֶׁלָּהֶם שׁוֹנִים מִשֶּׁל שְׁאָר סִפְרֵי הַמִּקְרָא).

אמת [מן אֱמֶת]

~ פִּע' אִמֵּת* פ"י הוֹכִיחַ, אִשֵּׁר וְקִיֵּם כִּי הַדָּבָר אֱמֶת וְנָכוֹן: "כְּאָדָם הָרוֹצֶה לְאַמֵּת דְּבָרָיו" (תנחומא ויצא יג). "וּכְדֵי לְאַמֵּת דְּבָרָיו הֱשִׁיבוֹ כֵּן" (רש"י בראשית כ יב). – [לְאַמֵּת אֶת־, אִמַּתִּי, מְאַמֵּת, יְ־]

~ פֻּע' אֻמַּת⁺, אֻשַּׁר, קֻיַּם: "מַאֲמַר הֶלְצִי בִּלְתִּי מְאֻמָּת" (אברבנאל, אבות ב). "כְּלָל גָּדוֹל הוּא בְּחָכְמַת הַלָּשׁוֹן, הַמְאֻמָּת עַל־יְדֵי רְאָיוֹת רַבּוֹת" (אחד העם, ק). "חֻקֵּי הַפְּסִיכוֹלוֹגְיָה וּכְלָלֶיהָ הַמְאֻמָּתִים בְּיוֹתֵר" (קלצקין, כתבים 23). [ראה עוד ערך מְאֻמָּת]. – [מְאֻמָּת, יְאֻמַּת]

~ הת' הִתְאַמֵּת⁺, נִתְאַמֵּת⁺, נִתְאַשֵּׁר, הוּכַח כֶּאֱמֶת: "יִתְאַמְּתוּ וְיִתְקַיְּמוּ" (רש"י בראשית מב כ). "שֶׁיִּתְאַמֵּת לְךָ הָאֱמֶת בִּדְרָכָיו, לֹא שֶׁיִּפֹּל הָאֱמֶת בְּמִקְרֶה" (מורה נבוכים, אגרת הפתיחה). "הַדָּבָר נִתְאַמֵּת אַחַר־כָּךְ לִפְנֵי בֵּית־דִּין שׁוֹפְטֵי צֶדֶק" (מגדלי מו"ס, שיב). "לֹא עָבְרוּ יָמִים מְרֻבִּים וְנִתְאַמְּתָה אִמְרֵי־דַעְתּוֹ" (שלונסקי, תר' הדון א 235). – [לְהִתְאַמֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הֶאֱמִית⁺ פ"י אִמֵּת, אִשֵּׁר: "וְעַתָּה הֶאֱמַתִּי אֶת דְּבָרַי" (רש"י שיר השירים ז ט). "וְלֹא יַאֲמִיתוּ בְּפִיהֶם אֶחָד לַחֲבֵרוֹ" (מחזור ויטרי, פירוש אבות). – [לְהַאֲמִית, מַ־, יַ־]

~ הֻפ' הָאֳמַת⁺, הִתְאַמֵּת, הוּכַח כֶּאֱמֶת: "הָאֳמַת כִּי יָדוֹ עָשְׂתָה זֹאת" (שאלות ותשובות, בשמים ראש רנא). – [מָאֳמָת, יָאֳמַת]

אַמַּת°

ז' [מן אמת, אִמֵּת] בּוֹחֵן רִשְׁמִי שֶׁל מִדּוֹת וּמִשְׁקָלִים שֶׁהַחֶנְוָנִים וְהַסּוֹחֲרִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם. – [אַמַּת־, אַמָּתִים, אַמָּתֵי־]

אַמְתָּא*

נ' [ארמית] אָמָה, שִׁפְחָה: "אַמְתָא דְבֵי רַבִּי" (שפחתו של רבי יהודה הנשיא) (מגילה יח.). "אַרְעָא וְאַמְתָא דְבֵי פַרְנָס חָלְתָה" (עגנון, כפות תיג).

אֲמִתָּה⁺, אמיתה

נ' [מן אֱמֶת] 1⁺, אֱמֶת, נְכוֹנוּת: "לָדַעַת אֲמִתַּת הַדָּבָר" (מנחם, מכתב לחסדאי). "לְהַעֲמִיד דָּבָר עַל אֲמִתָּתוֹ" (רש"י גיטין פט:). "דַּע כִּי אֲמִתַּת הַנְּבוּאָה וּמַהוּתָהּ הוּא שֶׁפַע שׁוֹפֵעַ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ" (מורה נבוכים ב לו). 2°, אַקְסְיוֹמָה, מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן, הַנָּחָה מֻסְכֶּמֶת: בִּיסוֹדוֹ שֶׁל כָּל מַדָּע יֵשׁ אֲמִתּוֹת מְסֻיָּמוֹת. – [אֲמִתַּת־, אֲמִתּוֹת]

אֲמִתּוּת⁺, אמיתות

נ' [מן אֱמֶת] יְסוֹד הָאֱמֶת שֶׁבְּדָבָר: "בְּנֶאֱמָנוּת וּבַאֲמִתּוּת הַמָּקוֹם" (תוספות פסחים קד:). "וְאֵיךְ תָּבוֹא בְלִבּוֹ אֲמִתּוּתְךָ" (גבירול, כתר מלכות סו). "וִיכוֹלִים לְבָרֵר אֲמִתּוּתָהּ בִּרְאָיוֹת" (אחד העם, קכח). – [אֲמִתּוּת־]

– הֶעֱמִיד דָּבָר עַל אֲמִתּוּתוֹ° [ראה לעיל אֲמִתָּה, המובאה מרש"י] קָבַע דָּבָר כְּפִי שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת, בֵּרֵר וּפָסַק מַה מִּדַּת הָאֱמֶת בַּדָּבָר.

אַמְתַּחַת

נ' [מן מתח?] שַׂק גָּדוֹל: "מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל" (בראשית מד א). אַמְתַּחַת לְקֶמַח. – [אַמְתַּחַת־, אַמְתַּחְתּוֹ; אַמְתָּחוֹת, אַמְתְּחוֹת־]

– בְּאַמְתַּחְתּוֹ° [בהשאלה] בִּרְשׁוּתוֹ, בְּבֵית־גְּנָזָיו: שֶׁחְקָן־בַּדְּרָן פְּלוֹנִי אַמְצָאוֹת רַבּוֹת לוֹ בְּאַמְתַּחְתּוֹ.

אֲמִתִּי*, אמיתי

ת' [מן אֱמֶת] 1*, נֶאֱמָן, דּוֹבֵר אֱמֶת: "שֶׁיּוֹדְעִין בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁאֲמִתִּי הוּא" (יומא סט:). פְּלוֹנִי אָדָם יָשָׁר וַאֲמִתִּי. 2⁺, נָכוֹן, מַתְאִים לָאֱמֶת, מַמָּשִׁי: "וְיֵשׁ מֵהֶם נְבוּאִיּוֹת אֲמִתִּיּוֹת" (מורה נבוכים ב מ). "עֲקֵבוֹת שֶׁאֵיפָה אֲמִתִּית לְשַׁנּוֹת

לסיהן ברב או במעט מהלך חיי העם ורוחו" (אחד העם, א). "עד שיקומו לו פועלים אמתיים שיהיו מכשרים מכל הצדדים" (אחד העם, יג). – [אמתית, אמתיים, ־תיות]

אמתיות°, אמיתיות נ׳ [מן אמתי] 1, אמתות, נכונות: "לא טוב לנו להתפאר בידיעת אמתיות הנבראים" (משה אבן־עזרא, ערוגת הבושם קלז). 2°, כנות, ישר, תכונתו של מי שהוא אמתי: לא פקפקתי באמתיותו של ידידי. - [אמתיות־]

אמתלא*, אמתלה° נ׳ [ארמית: א + מתלא משל] תואנה, טעם למראית עין, פתחון־פה: "שנתנה אמתלא לדבריה" (כתובות כב). "על כל הקהלה היה הקצף, והסוס אינו אלא אמתלא בעלמא" (מנדלי מו״ס, שפה). "אין שום אמתלא שבעולם יכולה להצדיק מעשה כזה" (אחד העם, קמח). "והגיעה שעתו לפרש, מצא לו אמתלא להתעכב" (עגנון, אלו גג). – [אמתלת־, אמתלות או אמתלאות]

אמתן* ז׳ ראה אימתן*.

אן [קיצור מן אין] מלת־שאלה 1, אנה? להיכן?: "אן הלכתם?" (שמואל א י יד). 2^, איפה: "אן יהי נמצא דבר חכמה ותושיה" (הנגיד, דיואן ב 131).

– **אן חכמתך, אן סוכלתנותך?*** (שבת ל.), איה חכמתך ואיה בינתך? כלום כך נוהג אדם בר־דעת?

– **אן־שהוא°**, איזה מקום שהוא: "קצת אנשים נעו ממקום שהוא אל אן־שהוא" (ניצן, צבת בצבת).

– **אי־אן°**, היכן שהוא: "לראשו חבש כמתה קלה, מצאה אי־אן" (שמיר, במו 72).

– **לאן***, להיכן: "דע מאין באת ולאן אתה הולך" (אבות ג א).

– **מאן°**, מאין? מאיזה מקום?: "צפור־חן, מאן ולאן?" (ביאליק צפור בגן).

– **עד (עדי) אן**, עד היכן? כמה זמן עוד?: "עד־אן תמלל־אלה?" (איוב ח ב). "עדי אן תריבון איש?" (גבירול, אמור לאומרים).

א״נ או A. N. ר״ת אדון נכבד [פניה מקובלת במכתב רשמי].

אנא מ״ק [אולי צירוף: אה + נא] נא, בבקשה: "אנא, ה׳, הושיעה נא" (תהלים קיח כה). "אנא, השם, עויתי, פשעתי... אנא, השם, כפר־נא" (יומא ג ח). אנא, עשה זאת למעני.

אנאורגני° ת׳ [מיוונית: an לא + organon איבר] אי־אורגני, שאינו עוסק בחמרים מן הגוף החי אלא מעולם הדומם, כגון: מתכות, גזים וכו׳. כימיה אנאורגנית. – [אנאורגנית, ־ניים, ־ניות]

אנאלפבית° ת׳ [מיוונית: an לא + אלפבית] בור גמור, שאינו יודע קרא וכתב: "אנאלפביתים אלה, כשהם צריכים לשלח מכתב הם כורעים לפני אחד הסופרים ומכתיבים לו" (קרליבך, הודו 193). – [אנאלפביתית, ־תיים, ־תיות]

– **אנאלפביתיות°** נ׳ בורות גמורה, אי־ידיעת קרא וכתב.

אנבא*, אינבא נ׳ [ארמית] ביצת־הכנה (נזיר לט.). – [אנבת־, אנבות]

אנגורה° נ׳ [על־שם העיר אנקרה שבטורקיה] כנוי לזנים של בעלי־חיים מסימים ששערם ארך: חתול־בית מזן אנגורה בעל שער משי ארך; עז אנגורה, שצמרה ארך ועדין, המצויה בהרי אנטוליה, וכן זן של ארנבות המצטינות בשערן הארך והצמרי.

חתול־אנגורה

אנגינה° נ׳ [לאטינית: angina חנק] תעוקה, מצב חולני שסימנו הבולט – כאב בשל עוית או הרגשת חנק: אנגינת השקדים בגרון. אנגינה פקטוריס (תעוקת־הלב). – [אנגינות]

אנגסטרם° ז׳ [על־שם הפיסיקאי השוודי A. J. Angstream שחקר את התחזית של אורות הצפון, של השמש ושל גאזים שונים] יחידת־ארך של גלי אור ושל קרני רנטגן, 1/10000000 המילימטר: הארכים של גלי האור הנראה הם 4000—7000 אנגסטרם בקרוב.

אנגריה* נ׳ [בבא מציעא ו ג; יוונית: angareia, לאטינית: angaria] מס־עובד, מס שהתושב מעלה לשלטון בעבודת גופו או בהמתו, עבודת חובה מטעם הרשות. – [אנגרית־, ־יות]

אנגרם° ז׳ [יוונית: ana שוב + gramma אות] הפוך אותיות, שנוי סדר האותיות במלה אגב שנוי משמעותה, למשל: קרש – קשר – שקר. – [אנגרמות]

אנדוגמיה° נ׳ [מיוונית: endon בתוך + gamos נישואין] נהג רווח בין שבטים שונים שלפיו מתרים הנשואין רק בין בני אותו השבט. ההפך: אקסוגמיה°.

אנדוספרם° ז׳ [מיוונית: endon בתוך + sperma זרע] הרקמה בזרעי הצמחים שבה מתרכזים חמרי־המזון. – [אנדוספרמים]

אנדוקרינולוגיה° נ׳ [מיוונית: endon בתוך + krinein להפריש + logos לימוד] ענף במדעי הרפואה העוסק בחקר הבלוטות להפרשה פנימית ובדרכי רפוין של המחלות הנגרמות על־ידי הפרעות שונות בפעולותיהן של הבלוטות האלה.

אנדמיה° נ׳ [מיוונית: endemos מקומי] התפשטות אטית של מחלה מדבקת התוקפת מספר קטן של אנשים והמגבלת באזור גיאוגרפי מסים (להבדיל מן "אפידמיה").

– **אנדמי°** ת׳ מקומי, המגבל במקום מסים: מחלות אנדמיות. צמחים אנדמיים (הנמצאים במקום אחד בלבד).

אנדנטה° תה״פ [איטלקית: andante בהליכה] [במוסיקה] 1, בהליכות, לאט, בקצב מתון. 2, ז׳ החלק האטי ביצירה מוסיקלית.

אנדרוגינוס* ז׳ [יוונית: androgynos] 1, חי או צומח המכיל בתוכו איברי רביה של זכר ונקבה (ביכורים א ח). 2^ [בהשאלה] מלה שיש בה אותיות־שמוש של זכר ונקבה גם יחד: "וישרנה – הרי תיבה זו אנדרוגינוס" (רש״י שמואל א ו יב). – [אנדרוגינוסים]

– **אנדרוגיני°** ת׳ שיש בו סימני אנדרוגינוס, דו־מיני: פרח אנדרוגיני.

אנדרטת אליעזר בן־יהודה

אַנְדַּרְטָא*, אַנְדַּרְטָה° נ׳ [מיוונית: andrias (-antos) דמות־אדם] פֶּסֶל, דְּמוּת־אָדָם חֲצוּבָה בְּאֶבֶן אוֹ עֲשׂוּיָה חֹמֶר אַחֵר: ״בְּאַנְדַּרְטָא(־טֵי) שֶׁל מְלָכִים״ (עבודה זרה מ:). ״הִיא בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ רְאוּיָה לְאַנְדַּרְטָה שֶׁל אֶבֶן״ (אלתרמן, סופו של מיתוס). ״אַנְדַּרְטַת הַחֵרוּת״ בִּנְמַל נְיוּ־יוֹרְק בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית. – [־טַת־, ־טוֹת]

אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָא*(ה) נ׳ [אולי מיוונית: androloimos דֶּבֶר, השמדת בני־אדם] 1°, עַרְבּוּבְיָה, אִי־סְדָרִים, תֹּהוּ וָבֹהוּ: ״לִמְצֹא דֶּרֶךְ לְעַצְמָן בְּתוֹךְ הָאַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָה הַכְּרֵכִית הַמַּדְהִימָה״ (ברקוביץ, הראשונים קלס). אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָה בְּמֶשֶׁק הַמְּדִינָה. 2*, שְׁפִיכוּת־דָּמִים, דֶּבֶר, מַגֵּפָה: ״אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָא בָּאָה לָעוֹלָם וְהוֹרֶגֶת טוֹבִים וְרָעִים״ (בראשית רבה כו ה). – [אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיַת־, ־מוּסְיוֹת]

אַנְדְּרוֹמֶדָה° נ׳ [Andromeda; יוונית—שם אלה] [באסטרונומיה] קְבוּצַת כּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם הַצְּפוֹנִיִּים, נִרְאֵית בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב בַּסְּתָו וּבַחֹרֶף.

א. אנה [קרוב אל אנח או אנן; אוגריתית: אָנ אֵבֶל]

~ פָּע׳ **אָנָה** פ״ע אָבַל, קוֹנֵן, סָפַד: ״וְאָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ״ (ישעיה יט ח). ״וְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם יֶאֱנוּ בִּדְמָמָה״ (כהן, שירים עג). – [לֶאֱנוֹת, אוֹנֶה, יֶאֱנֶה]

ב. אנה [ערבית: אַנָא הגיע זמנו]

~ פִּע׳ **אִנָּה** פ״י הִקְרָה, זִמֵּן, סִבֵּב: ״וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ״ (שמות כא יג). ״רָעָה וְתוֹעֵבָה שָׂנֵא ה׳ וְלֹא יְאַנֶּנָּה לִירֵאָיו״ (בן־סירא טו יג). ״אִנָּה הַגּוֹרָל וּשְׁנֵיהֶם יָצְאוּ לַחֲמִשִּׁי יוֹם אֶחָד״ (שנהר, א 175). – [לְאַנּוֹת, מְאַנֶּה, יְאַנֶּה]

~ פֻּע׳ **אֻנָּה**, קָרָה, נִזְדַּמֵּן: ״לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה״ (תהלים צא י). – [מְאֻנֶּה, יְאֻנֶּה]

~ הִת׳ **הִתְאַנָּה**, בִּקֵּשׁ תּוֹאֲנָה, הִתְגָּרָה, חִפֵּשׂ אֲמַתְלָה לְהָרַע: ״דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי״ (מלכים ב ה ז). – [לְהִתְאַנּוֹת, מִתְאַנֶּה, יִתְ־]

ג. אנה [מן אוֹנָאָה; ראה ינה, הוֹנָה]

~ פָּע׳ **אָנָה*** פ״י הוֹנָה, רִמָּה, קִפַּח: ״רֵעֲךָ אִם אוֹנָאָה אֲנָאֲךָ וּבְאוֹנָאַת דְּבָרִים אִם רְדָפְךָ״ (יהודה ברצלוני, אזהרות). ״הָאוֹנֶה אֶת הַגֵּר״ (ספר מצוות גדול קעג). – [לֶאֱנוֹת, אוֹנֶה, יֶאֱנֶה]

~ פִּע׳1 **אִנָּה*** פ״י רִמָּה, הוֹנָה, גָּרַם אוֹנָאָה: ״הַמְאַנֶּה אֶת הַגֵּר עוֹבֵר עַל שְׁלֹשָׁה לָאוִין״ (בבא מציעא נט:). ״שִׁיר זֶה אֵינוֹ נָאֶה... מִטַּעַם שֶׁהוּא נִכְנָס לַלֵּב וּמְאַנֶּה אֶת הַנֶּפֶשׁ״ (עגנון, אורח 89). – [לְאַנּוֹת, מְאַנֶּה, יְאַנֶּה]

~ הִת׳1 **נִתְאַנָּה***, רֻמָּה, שֶׁהוֹנוּ אוֹתוֹ: ״מָכַר לוֹ שָׁוֶה ה׳ בְּו׳ – מִי נִתְאַנָּה? לוֹקֵחַ״ (בבא מציעא מט:). ״חַיָּב הַמְאַנֶּה לְשַׁלֵּם... לַמִּתְאַנֶּה״ (רמב״ם, מכירה יב ב). – [לְהִתְאַנּוֹת, מִתְאַנֶּה, יִתְ־]

~ פִּע׳2 **אוֹנָה*** פ״י הוֹנָה: ״תֵּן לִי מְעוֹתַי אוֹ תֵּן לִי מַה שֶּׁאוֹנִיתָנִי״ (בבא מציעא ד ד).

~ הִת׳2 **נִתְאוֹנָה***, נִתְאַנָּה, נִגְרְמָה לוֹ אוֹנָאָה: ״בְּשָׁעָה שֶׁהַלּוֹקֵחַ מִתְאוֹנֶה, מִתְאוֹנֶה עַד שְׁתוּת״ (ירושלמי בבא מציעא ט ד). – [מִתְ־, יִתְ־]

אָנָּה מ״ק [כתיב אחר במקום אָנָּא] אָנָּא: ״אָנָּה ה׳ זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב שָׁלֵם״ (מלכים ב כ ג).

אָנָה מ״ש [אָן + ה׳ המגמה] 1, לְאָן? לְהֵיכָן?: ״אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח?״ (תהלים קלט ז). 2, אַיֵּה? אֵיפֹה?: ״אֵיפֹה לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית?״ (רות ב יט). ״וְאָנָה תִּדְרְשׁוּ לָחֶם?״ (הגגיד, דיואן ב 131).

– **אָנֶה וָאָנָה**, הֵנָּה וָהֵנָּה, לְכָאן וּלְכָאן: ״לֹא הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנֶה וָאָנָה״ (מלכים ב ה כה). ״נְעָרִים בְּטֵלִים הוֹלְכִים אָנֶה וָאָנָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ח).

– **עַד־אָנָה**, עַד מָתַי? כַּמָּה עוֹד?: ״עַד־אָנָה ה׳ תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח? עַד־אָנָה תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי?״ (תהלים יג ב).

אֻנָּה* נ׳ ראה אוֹנָה.

אָנוּ* מ״ג למדברים [במקרא פעם אחת, ירמיה מב ו, בצורת כתיב. והקרי: אנחנו] אֲנַחְנוּ: ״שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה״ (פסחים י ד). ״שׁוּב שְׁכַב וְתָנוּחַ, וְנָחְנוּ גַם אָנוּ״ (ביאליק, המתמיד).

אָנוֹד° ז׳ [מיוונית: anodos דרך למעלה] הָאֶלֶקְטְרוֹד (הַקֹּטֶב) הַחִיּוּבִי בְּסוֹלְלָה חַשְׁמַלִּית אוֹ בְּמָקוֹר חַשְׁמַלִּי אַחֵר. – [אֲנוֹדִים]

אָנוּחַ ת׳ [מן אנח] נֶאֱנָח, כּוֹאֵב, דּוֹאֵב: ״רְאֵה רַע נַפְשִׁי וְנוּחָה... בְּהָרֵי נֶשֶׁף אֲנוּחָה״ (קליר, איכה את אשר). ״מְפֻזָּרִים תֶּאֱסֹף וְתוֹשִׁיעַ אֲנוּחִים״ (גבירול, ישמחו איים). – [אֲנוּחָה, אֲנוּחִים, ־חוֹת]

אִנּוּחַ°, אִינוּחַ ז׳ [מן אנח] הַשְׁמָעַת אֲנָחוֹת, הֵאָנְחוּת: ״בְּאִנּוּחִים וּנְגוּחִים חָלַץ לְאִטּוֹ אֶת דַּרְדָּסָיו הַמְמֻרְטָטִים״ (שלונסקי, תרי קרקע ב 227). – [אִנּוּחַ־, אִנּוּחִים, ־חֵי־]

אִנּוּךְ° אִינוּךְ ז׳ [מן אנך, אַנֵּךְ] הַלְחָמָה בִּבְדִיל, חִבּוּר מַתָּכוֹת זוֹ לְזוֹ. – [אִנּוּךְ־]

אנוכי, ראה אָנֹכִי. **אנוכיות**, ראה אָנֹכִיּוּת.

אָנוֹמַלְיָה° נ׳ [מיוונית: anomalia (דבר) שאינו ישר] זָרוּת, אִי־טִבְעִיּוּת, סְטִיָּה מִן הַנּוֹרְמָלִי וְהַמְּקֻבָּל: ״חֵקֶר הָאָנוֹמַלְיָה שֶׁל הַכַּלְכָּלָה הַיְּהוּדִית בְּרוּסְיָה״ (שזר, כוכבי 148). – [אָנוֹמַלְיוֹת]

אָנוּן ת׳ [מן אנן, אָנַן] עָצוּב, נוּגֶה, אָבֵל: ״כְּהוֹשַׁבְתִּי אֲנוּנָה מִבְּלִי אָב״ (קליר, איכה ישבה חבצלת). ״הֲשָׁכַח לִבֵּךְ חֲנוֹת לְבַל תִּזְכֹּר יְתוֹמַיִךְ הָאֲנוּנוֹת?״ (יהודה הלוי, ד 157). ״בַּעֲבוּר מַה שֶּׁסָּבְלוּ בְּחַיֵּיהֶם אֵלֶּה הָאֲנוּנִים״ (הרומי, כח, 530). – [אֲנוּנָה, ־נִים, ־נוֹת]

אנונה

אָנוֹנָה° נ׳ [ספרדית: anona] עֵץ־פְּרִי תְּרַבּוּתִי, גָּדֵל בְּאַרְצוֹת הַחַמּוֹת (Anona), פִּרְיוֹ יְרֹק־צְהַבְהַב, דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְאִצְטְרֻבָּל. – [אָנוֹנַת־, אָנוֹנוֹת]

אַנּוֹנָה* נ׳ [לאטינית: annona יבול השנה] 1* [בתלמוד] מָנָה קְצוּבָה שֶׁל צָרְכֵי מִחְיָה מִטַּעַם הַשַּׁלִּיט לְכַלְכָּלַת אַנְשֵׁי חֲצֵרוֹ: ״שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ מַעֲלֶה לוֹ אַנּוֹנָה״ (בראשית רבה מז). 2° [בדיני מדינת־ישראל] תַּשְׁלוּם כֶּסֶף שְׁנָתִי הַנִּתָּן לְאָדָם בְּתוֹרַת מַעֲנָק אוֹ תְּמוּרַת שֵׁרוּת מְסֻיָּם לְמֶשֶׁךְ שָׁנִים אוֹ לְכָל יְמֵי הַחַיִּים (Annuity). – [אַנּוֹנַת־, אַנּוֹנוֹת]

אָנוֹנִימִי° ת׳ [מיוונית: anonymos חסר־שם] אַלְמוֹנִי, עֲלוּם־שֵׁם: מִכְתָּב אָנוֹנִימִי [שאין כותבו מגלה שמו]. אַגָּדוֹת־עַם, שִׁירֵי־עַם וּבְדִיחוֹת הֵם יְצִירוֹת אָנוֹנִימִיּוֹת. – [אָנוֹנִימִית, אָנוֹנִימִיִּים, ־מִיּוֹת]

אנוס* תו״ז [מן אנס, אנס] 1 *, מכרח, נאלץ, שכפו עליו: ״וירד (יעקב) מצרימה – אנוס על־פי הדבור (הגדה של פסח). לא יכלתי לעשות אחרת – הייתי אנוס לעשות כן. 2 ^, כנוי ליהודי שהמיר את דתו מתוך אנס בימי האינקויזיציה בספרד או בפורטוגל וקבל את הנצרות למראית־עין בלבד: ״והם הנקראים אצלנו היום אנוסים, לפי שבאנס יצאו מכלל הדת״ (אברבנאל, משמיע ישועה ב). — [אנוסה, אנוסים, ־סות]

— **אנוס רחמנא פטריה*** (נדרים כז.), מי שעבר עברה מאנס, הרחמן (ה׳) פטרו מענש.

— **אנוסה*** נ׳ אשה שנאנסה, מי שנבעלה בעל־כרחה: ״נושאין על האנוסה ועל המפתה״ (יבמות יא א).

אנוס°, אינוס ז׳ [מן אנס, אנס] כפיה, עשית מעשה אנס: ״דם ודמעות ותפלצת ראיונו; אנוס אמהות לעיני הבנים״ (ש׳ שלום, שירים תיג). ״ולחרף נפשו לאנוסי מעשים בחשכה״ (שנהר, ב 278). — [אנוס־, אנוסים, ־סי־]

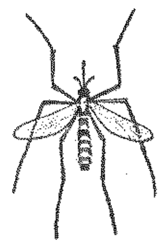
אנופלס

אנופלס° ז׳ [יוונית: anopheles חסר־תועלת, מזיק] סוג של יתושים שוכני בצות (Anopheles). הזחלים והגלמים של האנופלס מתפתחים במים. המינים השיכים לסוג זה מעבירים את טפילי הקדחת (מלריה) וגורמים להפצתה.

אנוץ°, אינוץ ז׳ [מן אניץ] מתיחה, ישור, עשית אניצים: מכונות לאנוץ כתנה. — [אנוץ־]

אנורמלי° ת׳ [מלאטינית: a לא + normalis לפי המידה] בלתי־נורמלי, שאינו תקין: מצב אנורמלי של העם היהודי בגולה. —[אנורמלית, אנורמליים, ־ליות]

אנוש ת׳ [מן א.אנש] מסכן, חמור, שאין לו מרפא: ״וכאב אנוש״ (ישעיה יז יא). ״ומכתי אנושה, מאנה הרפא״ (ירמיה טו יח). חולה אנוש. — [אנושה, ־שים, ־שות]

— **יום אנוש**, יום של צרה ופרענות: ״ויום אנוש לא התאויתי״ (ירמיה יז טז).

— **אנושות°** תה״פ באפן אנוש ומסכן: ״נחבט אנושות בקרקע ופרפר בין חיים ומיתה״ (שלו, אלוהי 192).

אנוש ז׳ [ארמית: אנש; ערבית: אנש; אכדית: nišu אנשים; בעברית ביחוד בסגנון מליצי] איש, אדם: ״אנוש כחציר ימיו״ (תהלים קגטו). ״ויין ישמח לבב־אנוש... ולחם לבב־אנוש יסעד״ (תהלים קד טו). ״אנושי עצתו״ (מגילת הסרכים I 3). דבר זה הוא למעלה מכח אנוש. — [ריבוי: אנשים]

— **בן־אנוש**, בן־אדם: ״ה׳, מה־אדם ותדעהו, בן־אנוש ותחשבהו״ (תהלים קמד ג).

— **(עמל) לא־אנוש°** (ביאליק, בעיר), (עמל) שהוא למעלה מכח אדם.

אנוש, אינוש ז׳ [מן ב.אנש, אנש] יחוס תכונות אנושיות לכחות הטבע, לדומם, לחיות או, להבדיל, לאלהים; אנתרופומורפיזם.

אנושות ^ נ׳ [מן אנוש; ערבית: אנשאניה] משפחת האדם, כלל האנשים שעל פני הארץ: אמצאות המדע הביאו רוחה לאנושות.

אנושי ^ ת׳ [מן אנוש] 1 ^, שהוא ממין האדם (להבדיל מעולם בעלי־החיים): ״בבריאת המין האנושי בעולם הזה״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ב). ״כשיתעסק השכל האנושי עם תאות הגוף״ (רמב״ם, איגרת לבנו). ״יש דברים... שהם למעלה מהשגת השכל האנושי״ (עגנון, אורח 364). 2 °, לבבי, הנוטה לרחמים ולאהבה, הומני: ״דור רחום ובעל מדות אנושיות״ (מגדלי מו״ס, שכח). יחס אנושי לפליטים. — [אנושית, אנושיים, ־שיות]

— **אל־אנושי°**, שהוא למעלה מכח אדם: מאמץ אל־אנושי.

אנושיות ^ נ׳ [מן אנושי] 1, תכונות בני־האדם, דרכיהם ונימוסיהם; תרבות האדם: ״אך הוא קרוב להתפשט מן האנושיות״ (חובות הלבבות, הבחינה ח). ״וצעירי הדור מצאו בהם כמעט כפירה גמורה באנושיות״ (אחד העם, קלא). ״יהדות ואנושיות״ (קלוזנר, שם הספר). 2 °, לבביות, הומניות, יחס חם לזולת: ״חיים ישרים וכשרים, מלאים אנושיות טובה ומיטיבה״ (מלצר, תר׳ בית גח 7). — [אנושיות־]

אנזים° ז׳ [יוונית מאוחרת: endzymos] תסס, חמר המעורר פעלות כימיות בחמרים אחרים ונמצא בגופם של צמחים ובעלי־חיים שונים. — [אנזימים]

אנח [קרוב אל א.אנה, אנק; אכדית: anâhu; ארמית: אנח; ערבית: אנח]

~ פע׳ **אנח** ^ פ״ע נאנק, השמיע קול נשימה כבדה מצער או מכאב: ״במר נפש צרחה... בדויון לב אנחה״ (ינאי שטו). ״כי המכים יריעו והמכים אנחו ויצעקו״ (יוסיפון שסח). — [אונח, יאנח]

~ נפ׳ **נאנח**, נשם בכבדות אגב הפקת קולות מעין ״אח״ ״אוי״ – מכאב או מצער: ״ויאנחו בני־ישראל מן העבדה ויזעקו״ (שמות ב כג). ״ואתה בן־אדם האנח, בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם״ (יחזקאל כא יא). ״המון שברי אדם נאנקים ונאנחים״ (ביאליק, בעיר ההריגה). — [להאנח, נאנח, יאנח]

~ **אנח**, ראה ערך מאנח.

~ הת׳ **התאנח** *, נאנח, השמיע מפעם לפעם קול אנחה מכאב או מצער: ״כאשר סריס יחבק נערה ומתאנח״ (בן־סירא ל כד). ״כיון ששמעו ישראל גזרה קשה, התחילו מתאנחים״ (שמות רבה א). ״הוא מתאנח כל רגע מלבו אנחות של יראת שמים״ (ביאליק, החצוצרה א). — [להתאנח, מת־, ית־]

אנח ^ ז׳ [מן אנחה] אנחה, אנקה: ״אדדה באנח מר״ (ינאי רפט). ״משהו מיבב תנים ומשהו מאנח אוח״ (יזהר, מישור 12). — [אנח־]

אנחה נ׳ [מן אנח] 1, גניחה, קריאה ממשכת מעין ״אח״, ״אוי״, המתפרצת מלבו של הכואב, הסובל, המצטער: ״רבות אנחתי ולבי דוי״ (איכה א כב). ״אנחה שוברת חצי גופו של אדם״ (ברכות נח:). ״ואי מזה תבא אנחתי ידעת?״ (ביאליק, שירתי). ״וכבש את שחוקו והוציא אנחה שוברת לב״ (עגנון, אלו קכו). 2 ° [בהשאלה] צרה יגון, סבל מר: ״ובדברי ימינו המלאים אנחות״ (ביאליק, מקראי ציון) — [אנחת־, אנחות, אנחות־]

— **אנחת־רוחה°**, קול כעין אנחה המתפרץ מלבו של אדם בשעת הקלה לאחר מתיחות נפשית: ״הם נאנחים אנחת־רוחה ואומרים: תודה לאל״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 103).

– **עָזַב אוֹתוֹ לַאֲנָחוֹת**°, עָזַב אוֹתוֹ בְּצָרָתוֹ וְהִסְתַּלֵּק [נאמר בייחוד על אדם שמת]: "אַנְשֵׁי אֱמָנָה אָבְדוּ... עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת" (סידור רס"ג, שלח). "אַתָּה הָלַכְתָּ לִמְנוּחוֹת וְאוֹתִי עָזַבְתָּ לַאֲנָחוֹת" (ביאליק, אגרות ב שיב).

– **וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה** [דיבור רווח, שאול מישעיה לה י], הַלְוַאי וְלֹא נֵדַע עוֹד צָרוֹת וּדְאָגוֹת.

אֲנַחְנוּ מ"ג [פיניקית: אנח; אכדית: ninu(a); ארמית מקראית: אֲנַחְנָא; ערבית: נַחְנֻ] [גוף ראשון רבים, מדברים] אָנוּ: "אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ" (בראשית יג ח). "הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ" (תהלים קכד ז). "לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת" (פסחים י ה).

אַנְטַאַרְקְטִי° ת' [מיוונית: anti נגד + arktos הדוב (מול הדוב הצפוני), ובהשאלה: צפון] שֶׁל הַקֹּטֶב הַדְּרוֹמִי: הַיַּבֶּשֶׁת הָאַנְטַאַרְקְטִית. – [אַנְטַאַרְקְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **אַנְטַאַרְקְטִיקָה**°, שֵׁם הַיַּבֶּשֶׁת שֶׁבְּאֵזוֹר הַקֹּטֶב הַדְּרוֹמִי וְהָאִיִּים הַמְּצוּיִים שָׁם – עַד רֹחַב דְּרוֹמִי 60^0.

אַנְטָגוֹנִיזְם° ז' [יוונית: antagonisma] הִתְנַגְּדוּת, נִגּוּד חָרִיף: אַנְטָגוֹנִיזְם בֵּין הַמַּעֲמָדוֹת.

אַנְטוֹלוֹגְיָה°, ראה אַנְתוֹלוֹגְיָה.

אֶנְטוֹמוֹלוֹגְיָה° נ' [מיוונית: entomon חרק + logos לימוד] חַרְקָנוּת, עָנָף בַּזּוֹאוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר חֲרָקִים, מִבְנֵיהֶם וְאָרְחוֹת־חַיֵּיהֶם.

– **אֶנְטוֹמוֹלוֹג**° ז' חַרְקָן, חוֹקֵר חַיֵּי הַחֲרָקִים.

אֲנָטוֹמְיָה° נ' [מיוונית: anatome חתוך] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּמִבְנֵה גּוּף הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ.

– **אֲנָטוֹמִי**° ת' שֶׁל מִבְנֵה הַגּוּף, שֶׁל הָאֲנָטוֹמְיָה: בְּדִיקָה אֲנָטוֹמִית.

אַנְטוֹנִים° ז' [מיוונית: anti נגד + onoma שם] הַפּוּכוֹ שֶׁל דָּבָר, מִלָּה בְּיַחֲסָהּ לְמִלָּה אַחֶרֶת שֶׁמַּשְׁמָעוּתָהּ הֲפוּכָה: "רַע" הוּא אַנְטוֹנִים לְ"טוֹב". סִינוֹנִימִים וְאַנְטוֹנִימִים בַּלָּשׁוֹן. – [אַנְטוֹנִימִים]

אַנְטִי־° [יוונית: anti נגד, מול] נֶגֶד, מִלִּית הַבָּאָה לִפְנֵי שֵׁמוֹת וְתָאֳרִים שׁוֹנִים לְהוֹרָאַת שְׁלִילָה וְנִגּוּד: נֶשֶׁק אַנְטִי־טַנְקִי. רְפוּאָה אַנְטִי־מָלַרְית [וראה עוד הערכים הבינלאומיים להלן]

אַנְטִיבְּיוֹטִי° ת' [מיוונית: anti נגד + biotikos הנוגע לחיים] הַנִּלְחָם בַּחַיְדַּקִּים וְקוֹטֵל אוֹתָם: חֹמֶר אַנְטִיבְּיוֹטִי הוּא חֹמֶר כִּימִי מִמָּקוֹר בְּיוֹלוֹגִי הַמְעַכֵּב צְמִיחָתָם שֶׁל מִיקְרוֹאוֹרְגָנִיזְמִים וּבִמְיֻחָד חַיְדַּקִּים. חֳמָרִים אַנְטִיבְּיוֹטִיִּים מוּפָקִים מֵחַיְדַּקִּים, מִפִּטְרִיּוֹת וּמִשְּׁמָרִים אוֹ שֶׁמְּכִינִים אוֹתָם עַל־יְדֵי סִינְתֶזָה כִּימִית וְהֵם מְהַוִּים נֶשֶׁק חָדִישׁ רַב־עָצְמָה בַּמִּלְחָמָה נֶגֶד מְחוֹלְלֵי־מַחֲלוֹת שׁוֹנִים. הַתְּרוּפוֹת הָאַנְטִיבְּיוֹטִיּוֹת הַיְּדוּעוֹת הֵן: פֶּנִיצִילִין, אוּרוֹמִיצִין, כְּלוֹרוֹמִיצִין וָעוֹד. – [אַנְטִיבְּיוֹטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אַנְטִיגֶן° ז' [מיוונית: anti נגד + genos מוצא, מין] חֹמֶר, עַל־פִּי־רֹב חֶלְבּוֹנִי, הַמְעוֹרֵר אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים יְצִירַת חֳמָרִים מְיֻחָדִים – "נוֹגְדָנִים" (גּוּפִים מִתְנַגְּדִים) וְהַמֻּכְנָס לְתוֹךְ דָּמָם אוֹ רִקְמוֹתֵיהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים לְשֵׁם חִסּוּנָם מִמַּחֲלוֹת. – [אַנְטִיגֶנִים]

אַנְטִיטוֹקְסִין° ז' [מיוונית: anti נגד + toxikon רעל] רַעֲלָן נֶגְדִּי, נוֹגְדָן הַמָּצוּי בְּנַסְיוּב שֶׁל בַּעַל־חַיִּים שֶׁחֻסַּן בְּאֶמְצָעוּת רַעֲלָן. הָאַנְטִיטוֹקְסִין מְבַטֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הָרַעֲלָן. – [אַנְטִיטוֹקְסִינִים]

אַנְטִיכִי° ז' [אולי מיוונית: anthrakion פחם, או מן angotheke מיתקן לכלים] מֵחַם, כְּלִי לְהַרְתָּחַת מַיִם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית־קִבּוּל לְפֶחָמִים לְמַטָּה וּלְמַיִם לְמַעְלָה (שבת ג ד). – [אַנְטִיכִין]

אַנְטִילוֹגָרִיתְם° ז' [אַנְטִי + לוֹגָרִיתְם; ראה לוֹגָרִיתְם°] [במתימאטיקה] הַמִּסְפָּר הַמַּתְאִים לְלוֹגָרִיתְם מְסֻיָּם בְּלוּחַ־הַלּוֹגָרִיתְמִים. – [־רִיתְמִים]

אַנְטִילוֹפָּה° נ' [מיוונית: anthlopos חיה אגדית] שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצָה גְּדוֹלָה שֶׁל יוֹנְקִים מַעֲלֵי־גֵרָה מִמִּשְׁפַּחַת הַפָּרִיִּים, שֶׁאֵלֶיהָ שַׁיָּכִים הַצְּבָאִים, הָרְאֵמִים וְעוֹד. – [אַנְטִילוֹפּוֹת]

אַנְטִילְיָה° נ' [יוונית: antlein לשאוב מים] מִתְקָן לִשְׁאִיבַת מַיִם מִבְּאֵר: גַּלְגַּל הַמְסוּבָּב עַל־יְדֵי בְּהֵמָה הַמְהַלֶּכֶת בְּמַעְגָּל, מֵנִיעַ שַׁלְשֶׁלֶת דְּלָיִים הַיּוֹרְדִים לְתוֹךְ הַבְּאֵר וְעוֹלִים וּמְרִיקִים אֶת הַמַּיִם לְתוֹךְ שֹׁקֶת אוֹ תְּעָלָה: "מַיִם הַנּוֹזְלִין... וְהָעוֹלִין בְּאַנְטִילְיָא" (תוספתא מקוואות ד ב). – [אַנְטִילְיַת־, אַנְטִילְיוֹת]

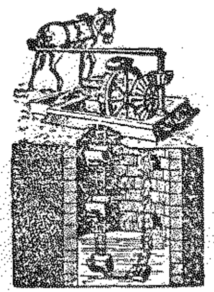

אנטיליה

אַנְטִינוֹמְיָה° נ' [מיוונית: anti נגד + nomos חוק] סְתִירָה אוֹ נִגּוּד בֵּין שְׁתֵּי הַנָּחוֹת אוֹ בֵּין שְׁתֵּי הַשְׁקָפוֹת שֶׁגַּם שְׁתֵּיהֶן מוּכָחוֹת אוֹ מְחֻזָּקוֹת נְכוֹנוֹת עַל־פִּי הַהִגָּיוֹן: אַנְטִינוֹמְיוֹת בְּתוֹרַת הַהַכָּרָה שֶׁל קַנְט. – [אַנְטִינוֹמְיוֹת]

– **אַנְטִינוֹמְיזְם**° ז' מַצָּב שֶׁל סְתִירָה וְנִגּוּד בֵּין שְׁתֵּי הַשְׁקָפוֹת נְכוֹנוֹת כְּשֶׁלְּעַצְמָן.

אַנְטִיסֶפְּטִי° ת' [מיוונית: anti נגד + septikos רקוב] הַמּוֹנֵעַ אוֹ מְסַלֵּק רִקָּבוֹן אוֹ זִהוּם עַל־יְדֵי מִיקְרוֹאוֹרְגָנִיזְמִים: בָּרְפוּאָה יְדוּעִים חֳמָרִים רַבִּים הַמְשַׁמְּשִׁים לְמַטָּרוֹת אַנְטִיסֶפְּטִיּוֹת. – [־טִית, אַנְטִיסֶפְּטִיִּים, ־טִיּוֹת]

אַנְטִיסֶרוּם° ז' [יוונית: anti נגד + לאטינית: serum נסיוב] נַסְיוּב נֶגְדִּי, נַסְיוּב הַדָּם הַבָּא מִבַּעַל־חַיִּים שֶׁחֻסַּן בְּחַיְדַּקִּים, רַעֲלָנִים וְכו', וּמֵכִיל נוֹגְדָנִים הַמַּקְנִים חִסּוּן סָבִיל נֶגֶד מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת שׁוֹנוֹת.

אַנְטִיפּוֹד° ז' [מיוונית: anti נגד + podes רגליים] 1. מִי שֶׁחַי בַּצַּד הַנֶּגְדִּי שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: תּוֹשְׁבֵי אֲמֶרִיקָה הֵם אַנְטִיפּוֹדִים לְתוֹשְׁבֵי אוֹסְטְרַלְיָה. 2 [בהשאלה] מִי שֶׁמְּנֻגָּד בְּתַכְלִית בִּתְכוּנוֹתָיו אוֹ בְּצִבְיוֹנוֹ לְאַחֵר: הָאִישׁ וְזַעַם־הָעַפְעַפַּיִם הוּא אַנְטִיפּוֹד שֶׁל הָעֶלֶם בְּהִיר־הָעֵינַיִם (ב"מגילת האש" לביאליק). – [אַנְטִיפּוֹדִים]

אַנְטִיפֶמִינִיזְם° ז' [מיוונית: anti נגד + לאטינית: femina אישה] שִׂנְאַת נָשִׁים; הִתְנַגְּדוּת לְמַתַּן שִׁוְיוֹן־זְכֻיּוֹת לְנָשִׁים.

אַנְטִיפַּסָּטִים° ז"ר [יוונית: anti נגד + גרמנית: Passat רוח טרופית] זִרְמֵי אֲוִיר הַנּוֹשְׁבִים בִּקְבִיעוּת בָּאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים בְּגֹבַהּ שֶׁל 5–10 ק"מ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶל עֵבֶר הַקְּטָבִים, בַּחֲצִי־הַכַּדּוּר הַצְּפוֹנִי – מִדָּרוֹם־מַעֲרָב, בַּחֲצִי הַכַּדּוּר הַדְּרוֹמִי – מִצָּפוֹן־מַעֲרָב [להבדיל מן ה"פאסאטים" הנושבים באותם האזורים סמוך לפני האדמה בכיוון הפוך]

מ"ג - מלת גוף; מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּ'עַל נִפְ'עַל; פִּ'עֵל; פֻּ'עַל; הִתְ'פַּעֵל; הִפְ'עִיל; הֻפְ'עַל

אַנְטִיפָּתִי° ת׳ [מיוונית: anti נגד + pathein לסבול] בִּלְתִּי־אָהוּד, נִמְאָס, לֹא־רָצוּי: אָדָם אַנְטִיפָּתִי. הִתְנַהֲגוּת אַנְטִיפָּתִית – [־פָּתִית, אַנְטִיפָּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

– **אַנְטִיפַּתְיָה**° נ׳ בּוּז וְאִי־אַהֲדָה, רֶגֶשׁ שֶׁל דְּחִיָּה כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ.

אַנְטִיקְוָארְיוֹן° ז׳ [מלאטינית: antiquarius השייך לעתיקות] בֵּית־אֹסֶף־וּמִמְכָּר שֶׁל חֲפָצִים עַתִּיקִים, כְּגוֹן: סְפָרִים יְשָׁנִים יְקָרֵי־מְצִיאוּת, תַּכְשִׁיטִים, מַטְבְּעוֹת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה. – [אַנְטִיקְוָארְיוֹנִים]

– **אַנְטִיקְוָאר**° ז׳ סוֹחֵר בַּחֲפָצִים עַתִּיקִים (סְפָרִים, תְּמוּנוֹת וְכַדּוֹמֶה).

אנטיקלינה

אַנְטִיקְלִינָה° נ׳ [מיוונית: anti נגד + klinein לנטות] [בגיאולוגיה] קִמֹּרֶת, נְטִיָּה גַּלִּית שֶׁל שִׁכְבוֹת־אֲדָמָה בְּצוּרַת כִּפָּה קְמוּרָה, לְהַבְדִּיל מִן ״סִינְקְלִינָה״ – הֶמְשֵׁךְ הַנְּטִיָּה בְּצוּרָה קְעוּרָה. – [אַנְטִיקְלִינוֹת]

אַנְטִישֵׁמִי° תו״ז [מיוונית: anti נגד + שֵׁם (בן נח)] מִתְנַגֵּד וְשׂוֹנֵא אֶת בְּנֵי הַגֶּזַע הַשֵּׁמִי [ובמיוחד] שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל, צוֹרֵר הַיְּהוּדִים. – [־מִית, אַנְטִישֵׁמִיִּים, ־מִיּוֹת]

אַנְטִישֵׁמִיּוּת° נ׳ שִׂנְאַת בְּנֵי הַגֶּזַע הַשֵּׁמִי [ובמיוחד] שִׂנְאַת יִשְׂרָאֵל.

אַנְטִיתֵזָה° נ׳ [יוונית: antithesis קביעת נגד] תֵּזָה נֶגְדִּית, תֵּזָה סוֹתֶרֶת; הַנָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לִסְתֹּר אֶת הַהַנָּחָה הָרִאשׁוֹנָה. – [אַנְטִיתֵזוֹת]

אַנְטָל* ז׳ [יוונית: antlion דלי] 1°, כְּלִי־מַתֶּכֶת, כְּעֵין כּוֹס גְּדוֹלָה, לָצֶקֶת בּוֹ מַיִם לִנְטִילַת יָדַיִם [ראה גם נַטְלָה] 2*, מִדַּת הַלַּח, רֶבַע הַלּוֹג (כְּשִׁעוּר בֵּיצָה וָרֶבַע) (בבא בתרא נח:). – [אַנְטַל־, אַנְטָלִים, אַנְטְלֵי־]

אַנְטֶנָּה° נ׳ [מלאטינית: antenna מסגרת של מפרש] מְשׁוֹשָׁה, חוּט חַשְׁמַלִּי הַמָּתוּחַ מֵעַל לְמַקְלֵט אוֹ לְמַשְׁדֵּר־רַדְיוֹ לִקְלִיטַת גַּלֵּי רַדְיוֹ אוֹ לְשִׁדּוּרָם. – [אַנְטֶנּוֹת]

אַנְטְרוֹ־° בראש מלים בינלאומיות – ראה אַנְתְּרוֹ־°.

אַנְטָרֶס° ז׳ [Antares, יוונית: יריבו של מארס] [באסטרונומיה] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בְּמַזַּל עַקְרָב.

אַנְטְרָצִיט° ז׳ [מיוונית: anthrax פחם] מִין מֻבְחָר שֶׁל פַּחֲמֵי־אֶבֶן, עָשִׁיר בְּפַחְמָן הַבּוֹעֵר בְּשַׁלְהֶבֶת קְצָרָה, חַסְרַת רֵיחַ וָעָשָׁן.

אֲנִי מ״ג [אוגריתית: אנ; ארמית: אֲנָא; ערבית: אַנָא] 1, [גוף ראשון יחיד, למדבר ולמדברת] אָנֹכִי: ״אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם״ (בראשית מה ד). ״אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה, מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא״ (דברים לב לט). ״אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי?״ (אבות א יד). 2° ז׳ [בפילוסופיה ובפסיכולוגיה]: הַתּוֹדָעָה הָאִישִׁית־הַסּוּבְּיֶקְטִיבִית שֶׁל הָאָדָם (Ego), סִכּוּם הָרְגָשׁוֹת וְהַחֲוָיוֹת שֶׁל הָאָדָם הַמַּבְדִּילִים אוֹתוֹ מִן הָאֲחֵרִים: ״הָאֲנִי הַפְּרָטִי שֶׁל הַיָּחִיד וְהָאֲנִי הַכְּלָלִי שֶׁל הָאֻמָּה מִתְבַּלְּעִים״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). – [בהפסק: אָנִי]

– **בִּלְשׁוֹן אֲנִי**°, בְּגוּף רִאשׁוֹן, מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ: ״סְפִיחַ״ לְבְיַאלִיק כָּתוּב בִּלְשׁוֹן אֲנִי.

– **״אֲנִי מַאֲמִין״**° [על־פי ״אני מאמין באמונה שלמה״ – נוסח הפתיחה של כל אחד משלושה־עשר עיקרי האמונה של הרמב״ם] יְסוֹדוֹת אֱמוּנָתוֹ שֶׁל אָדָם: ״שֶׁכְּפִירָה בְּעִקָּר נֶחְשְׁבָה אָז לְ׳אֲנִי מַאֲמִין׳ שֶׁלָּהּ״ (ליטיצקי, תולדות 122). ״כָּאן נְתוּנָה תַּמְצִית שֶׁל אֲנִי מַאֲמִין אֱנוֹשִׁי״ (קריב, עיונים 104).

– **״אֲנִי מַאֲשִׁים״**° [על־פי תרגום שם יצירתו של הסופר הצרפתי אמיל זולה ״J'accuse״ – נגד עיוות משפט דרייפוס] טַעֲנָה חֲמוּרָה נֶגֶד מַעֲשֶׂה עָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה: הַנְּאוּם יָצָא בְּ׳אֲנִי מַאֲשִׁים׳ נֶגֶד הַמֶּמְשָׁלָה.

– **אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד** (ישעיה מז ח) [ביטוי שגור להבעת גאווה ויהירות מופרזת] אֵין זוּלָתִי, אֵין דּוֹמֶה לִי: ״הַרְגָּשָׁתוֹ הִיא אָז... בִּבְחִינַת אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד״ (ברנר, ג 227).

אֲנִי, אוֹנִי ז׳ [מן א׳ אָנָה; אוגרית: אָן] אֵבֶל, אֲנִינָה: ״וְאָנוּ – לְשׁוֹן אֲנִי וְאֵבֶל״ (רש״י ישעיה יט ח). ״יָצָא (לֶחֶם) זֶה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל בְּאֹנִי אֶלָּא בְשִׂמְחָה״ (ר׳ חננאל פסחים לו.). – [אֲנִי־, אֲנְיוֹ]

אֳנִי זו״נ [ראה אֳנִיָּה] צִי, שַׁיָּרָה שֶׁל אֳנִיּוֹת (מלאכים א י יא).

– **אֳנִי־שַׁיִט** (ישעיה לג כא), צִי סְפִינוֹת הַמּוּנָעוֹת עַל־יְדֵי מְשׁוֹטִים.

אֳנִיָּה, אוֹנִיָּה נ׳ [כנענית מתל־עמארנה: anaji; אוגריתית: אָנוּ; אכדית: unutu מכשיר, כלי; ערבית אִנָא כלי] סְפִינָה, כְּלִי־שַׁיִט גָּדוֹל לְהַפְלָגָה בַּיַּמִּים: ״יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת״ (תהלים קז כג). ״דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם״ (משלי ל יט). – [אֳנִיַּת־, אֳנִיּוֹת, אֳנִיּוֹת־]

– **אֳנִיּוֹת־אֵבֶה** (איוב ט כו), סִירָה עֲשׂוּיָה גֹּמֶא [ראה גם ערך אֵבֶה]

– **אֳנִיַּת־הַדֶּגֶל**°, הָאֳנִיָּה שֶׁמְּפַקֵּד הַשַּׁיֶּטֶת מַפְלִיג בָּהּ [על שום שהוא רשאי להניף דגל אישי]

– **אֳנִיַּת־מוֹקְשִׁים**°, אֳנִיָּה יוֹקֶשֶׁת°, אֳנִיַּת־מִלְחָמָה שֶׁתַּפְקִידָהּ לְהָטִיל מוֹקְשִׁים בַּיַּמִּים לְפִצּוּץ אֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב.

– **אֳנִיַּת־מָנוֹעַ**° [בקיצור: א/מ] אֳנִיָּה הַמּוּנַעַת עַל־יְדֵי מָנוֹעַ דִּיזֶל אוֹ מָנוֹעַ אַחֵר.

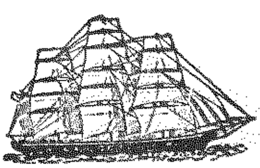
אנית־מפרש

– **אֳנִיַּת־מִפְרָשׂ**°, אֳנִיָּה הַמּוּנַעַת עַל־יְדֵי הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת בְּמִפְרָשִׂים הַמְּתוּחִים עַל־גַּבֵּי תְּרָנִים גְּבוֹהִים.

– **אֳנִיַּת־מֵרוֹץ**°, סַיֶּרֶת, אֳנִיַּת־מִלְחָמָה מְהִירָה שֶׁתַּפְקִידָהּ לְסַיֵּר אֶת הַיַּמִּים בִּימֵי־מִלְחָמָה.

– **אֳנִיַּת־מַשְׁחִית**°, מַשְׁחֶתֶת, אֳנִיַּת־מִלְחָמָה, מִצְטַיֶּנֶת בִּמְהִירוּתָהּ וּמְשַׁמֶּשֶׁת לְמִשְׁמַר הַחוֹפִים, לְלִוּוּי שַׁיָּרוֹת, לַהֲטָלַת מוֹקְשִׁים וְכַדּוֹמֶה.

– **אֳנִיַּת־נוֹסְעִים**°, אֳנִיָּה לְהַעֲבָרַת בְּנֵי־אָדָם וּמִטְעָנָם.

– **אֳנִיַּת־סוֹחֵר** (משלי לא יד), אֳנִיָּה בַּעֲלַת קִבּוּל גָּדוֹל לְהַעֲבָרַת סְחוֹרוֹת וּמַשָּׂאוֹת.

– **אֳנִיַּת־סִיּוּר**°, סַיֶּרֶת, סְפִינַת־מִלְחָמָה גְּדוֹלָה הַמְסַיֶּרֶת בַּיַּמִּים.

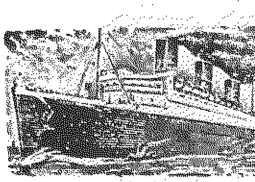
אנית־קיטור

– **אֳנִיַּת־קִיטוֹר**° [בקיצור: א/ק] אֳנִיָּה הַמַּפְלִיגָה בַּיַּמִּים בְּכֹחַ הַקִּיטוֹר הַנּוֹצָר בָּהּ וְהַמֵּנִיעַ אֶת מַדְחֲפֶיהָ.

– **אֳנִיַּת־קְרָב**°, אֳנִיָּה הַמְצֻיֶּדֶת בְּתוֹתָחִים כְּבֵדִים וּבִכְלֵי־מִלְחָמָה אֲחֵרִים לְמִלְחָמָה בָּאֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב.

— אֳנִיַּת־שִׁרְיוֹן°, אֳנִיַּת־מִלְחָמָה שֶׁקִּירוֹתֶיהָ מְצֻפִּים שִׁרְיוֹנֵי פְּלָדָה לְמָגֵן מֵהַפְצָצוֹת הָאוֹיֵב.

אֲנִיָּה נ׳ [מן א. אנה, אָנָה] בְּכִי, מִסְפֵּד. — [אֲנִיַּת־]

— תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה (ישעיה כט ב), מִסְפֵּד מַר, בְּכִי וִילָלָה.

אֲנִיּוּת° נ׳ [מן אֲנִי] 1, תְּחוּשַׁת הָ״אֲנִי״, עַצְמִיּוּת: ״אֲנִיּוּתוֹ הָיְתָה נִפְגַּעַת מִדְּחִיּוֹת כָּאֵלֶּה״ (יהודה שטינברג, י). ״טֶבַח, דְּלֵקָה. רַק אֲנִי, אֲנִיּוּת גַּלְמוּדָה״ (גרינברג, רחובות ט). ״הַמְשַׁחְרֶרֶת אֶת הָאָדָם... וּמַרְחֶבֶת תְּחוּמֵי אֲנִיּוּת מְצֻמְצֶמֶת״ (קלצקין, כתבים 69). 2, אָנֹכִיּוּת, אֶגוֹאִיזְם: ״מְאוּתָהּ הָאֲנִיּוּת הַמְנֻוֶּלֶת״ (סוקולוב, אישים 98). — [אֲנִיּוּת־]

— דִּקְדּוּקֵי־אֲנִיּוּת° [על־דרך ״דִּקְדּוּקֵי־עֲנִיּוּת״] מִנְהָגָיו וְגִנּוּנָיו שֶׁל הָאֶגוֹאִיסְט.

אניה, ראה אֳנִיָּה.

אֲנִילִין° ז׳ [מפורטוגזית: anil אינדיגו] נוֹזֵל שַׁמְנוּנִי מְחֻסַּר־צֶבַע וּבַעַל זֵהָרוּר כְּחַלְחַל, מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־יְסוֹד בַּתַּעֲשִׂיָּה הַכִּימִית לְיִצּוּר צְבָעִים וְתַכְשִׁירִים רְפוּאִיִּים (נוסחתו הכימית היסודית $C_6H_5.NH_2$).

אֲנִימִיזְם° ז׳ [מלאטינית: anima נפש, רוח חיים] 1, אֱמוּנָה בְּקִיּוּם נְשָׁמָה אוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה בְּנִפְרָד מִן הַגּוּף. 2, הַהַשְׁקָפָה כִּי לְכָל גּוּף בַּטֶּבַע, לְרַבּוֹת צוֹמֵחַ אוֹ דוֹמֵם, יֵשׁ רוּחַ־חַיִּים אוֹ נְשָׁמָה.

— אֲנִימִיסְטִי° ת׳ הַדּוֹגֵל בָּאֲנִימִיזְם.

אָנִין* ת׳ [מן אנן] עָדִין, רַכְרוּכִי: ״וַיִּמְתַּח בְּךָ נִימִים אֲנִינִים וְדַקִּים״ (טשרניחובסקי, שירים 386). — [אֲנִינָה, ־נִים, ־נוֹת]

— אֲנִין־הַדַּעַת*, אִסְטְנִיס, יְפֵה־נֶפֶשׁ, בַּעַל טַעַם מְעֻדָּן וְרָגִישׁ בְּיוֹתֵר, שֶׁנַּפְשׁוֹ סוֹלֶדֶת מִכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאוּס־מָה: ״שְׁלֹשָׁה חַיֵּיהֶן אֵינָם חַיִּים: הָרַחֲמָנִין וְהָרַתְחָנִין וַאֲנִינֵי־הַדַּעַת״ (פסחים קיג:). ״הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה... הַרְבֵּה בַּעֲלֵי־נֶפֶשׁ וַאֲנִינֵי־דַעַת יֵשׁ בֵּינֵיהֶם״ (ביאליק, מעוות לא יוכל לתקון). ״שַׁקְדָן בַּעֲבוֹדָתוֹ... וַאֲנִין הַדַּעַת בְּכָל הֲלִיכוֹתָיו״ (שזר, כוכבי 156).

— אֲנִין־הַטַּעַם°, בַּעַל־טַעַם מְעֻדָּן.

— אֲנִין־פָּנִים°, בַּעַל פָּנִים עֲדִינִים: ״בָּחוּר שָׁפוּף וְחוֹלָנִי, אֲנִין־פָּנִים וּשְׁפַל־יָדַיִם״ (הזז, יעיש ג 90).

— אֲנִין־רֶגֶשׁ°, בַּעַל רְגָשׁוֹת מְעֻדָּנִים: ״מֵהֱיוֹתוֹ מְגֻמְגָּם וַאֲנִין־רֶגֶשׁ״ (נ׳ שחם, שיכון 199).

אֲנִינָה* נ׳ [מן אנן, אָנַן] אֵבֶל, יָגוֹן, וּבְיִחוּד יְגוֹנוֹ הָעָמֹק שֶׁל הָאוֹנֵן בְּעוֹד קְרוֹבוֹ הַמֵּת מֻטָּל לְפָנָיו: ״אֵיזוֹ הִיא אֲנִינָה? מִשְּׁעַת מִיתָה וְעַד שְׁעַת קְבוּרָה״ (ירושלמי הוריות מח א). ״אֲנִינָה — מִבִּפְנִים, וַאֲבֵילָה — מִבַּחוּץ״ (איכה רבתי, פתיחתא). — [אֲנִינַת־]

אֲנִינוּת* נ׳ [ראה אֲנִינָה] 1*, אֲנִינָה, אֵבֶל, וּבְיִחוּד יָגוֹן עָמֹק עַל מוֹת אָדָם קָרוֹב: ״וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב״ (סנהדרין ו ו). ״עָנִי אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת אֲנִינוּתוֹ אֵינוֹ פָּנוּי לִבְכּוֹת אֶת מֵתוֹ״ (עגנון, כלה יט). 2°, דְּאָגָה, עֶצֶב: ״הַסּוּסִים... הֵנִיחוּ אִישׁ אֶת צַוָּארוֹ עַל רֹאשׁ חֲבֵרוֹ, מְלֵאֵי חֲרָדָה וַאֲנִינוּת״ (קבק, בצל 345). — [אֲנִינוּת־]

— אֲנִינוּת־הַדַּעַת°, אִיסְטְנִיסוּת, רְגִישׁוּת וַעֲדִינוּת יְתֵרָה, סְלִידָה מִפְּנֵי דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁל מֵאוּס: ״שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו אֶלָּא בְּמַפָּה כֶּרֶךְ יָדָיו מִשּׁוּם אֲנִינוּת־הַדַּעַת״ (רש״י יומא עט.). ״וְהִיא הַמְפֻנֶּקֶת, כָּל הַלַּיְלָה הִתְלַבְּטָה בַּאֲנִינוּת־דַּעְתָּהּ״ (בן־ציון, צז).

— אֲנִינוּת־הַטַּעַם°, רְגִישׁוּת יְתֵרָה לְגַבֵּי הַטַּעַם.

— אֲנִינוּת־נֶפֶשׁ°, אִסְטְנִיסוּת, עֲדִינוּת יְתֵרָה: ״תְּמוּהָה אֲנִינוּת־נֶפֶשׁ זוֹ בִּתְקוּפָה שֶׁל פְּצָצַת הַקּוֹבַּלְט״ (נ׳ שחם, שיכון 161).

אֳנִיֶּנֶת°, אוֹנִיּוֹנֶת נ׳ [מן אֳנִיָּה] אֳנִיָּה קְטַנָּה: ״בְּעֶצֶם כֹּחָן שֶׁל אַרְצוֹת־הַבְּרִית נִרְכְּשָׁה אֳנִיּוֹנֶת קְטַנָּה״ (אלתרמן, פובליציסטי). — [אֳנִיּוֹנוֹת]

אֲנִיסָה° נ׳ [מן אנס, אָנַס] הַכְרָחָה, אִלּוּץ, כְּפִיַּת אָדָם לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ, וּבְיִחוּד — בְּעִילַת אִשָּׁה בְּעַל־כָּרְחָהּ: ״טְבִיחַת טַף, אֲנִיסַת נָשִׁים״ (סדן, באלכסון 16). — [אֲנִיסַת־, אֲנִיסוֹת]

אֲנִיסוּת° נ׳ [מן אָנוּס] מַצָּבוֹ שֶׁל הָאָנוּס, הֱיוֹת אָנוּס וְכָפוּי לִדְבַר־מָה: ״נְעִימָה שֶׁל אֲנִיסוּת נִשְׁמַעַת בִּדְבָרָיו״ (ציצת נובל, הוצ׳ תשבי, טו). ״יִסּוּרֵי אֲנִיסוּתִי קָשִׁים מִשֶּׁלָּהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 269). — [אֲנִיסוּת־]

אָנִיץ* ז׳ [קרוב אל הֹצֶן?] סִיבִים שֶׁל צֶמַח: ״הוֹצִיא אֶתְרוֹג מִתּוֹךְ הָאֲנִיצִים וְלִפֵּף אֶתְרוֹג בַּאֲנִיצִים״ (עגנון, האש רעו). — [אֲנִיץ־, אֲנִיצִים, אֲנִיצֵי־]

— אֲנִיצֵי־פִּשְׁתָּן* (נדרים סו:), חֲבִילָה שֶׁל סִיבֵי פִּשְׁתָּן לְאַחַר שֶׁהוּסְרוּ מִן הַגִּבְעוֹלִים, כְּרִיכַת סִיבִים סְרוּקִים.

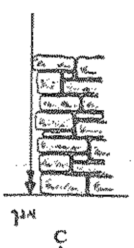

אנך

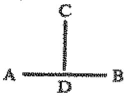

אֲנָךְ ז׳ [אכדית: anāku עופרת; ארמית: אֲנָכָא; ערבית: אָנֻךְ] 1*, בְּדִיל (תוספתא כלים בבא מציעא א ג). 2, מִשְׁקֹלֶת שֶׁל בְּדִיל, עוֹפֶרֶת אוֹ מַתֶּכֶת אַחֶרֶת שֶׁהַבַּנָּאִים תּוֹלִים עַל חוּט, כְּדֵי לִבְחֹן בָּהּ אֶת הַקִּיר הַנִּבְנֶה אִם הוּא יָשָׁר וּמְאֻנָּךְ: ״וְהִנֵּה ה׳ נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ״ (עמוס ז ז). 3° [בהנדסה] קַו נִצָּב, קַו הַיּוֹצֵר עִם קַו אַחֵר זָוִית יְשָׁרָה (בַּת 90°): הַקַּו CD הוּא אֲנָךְ עַל AB. — [אֲנַךְ־, אֲנָכִים, אַנְכֵי־]

אנך [מן אֲנָךְ]

~ פִּע׳ **אִנֵּךְ*** פ״י 1*, צִפָּה בִּבְדִיל: ״כֵּלִים הַטְּהוֹרִין שֶׁאִנְּכָן בַּאֲנָךְ הַטָּמֵא — טְהוֹרִין״ (תוספתא כלים בבא מציעא א ג). 2°, יִשֵּׁר קִיר בָּאֲנָךְ, עָשָׂה אוֹתוֹ נִצָּב וּמְאֻנָּךְ. 3°, הֶעֱבִיר קַו אֲנָכִי, שִׂרְטֵט קַו נִצָּב לְקַו אַחֵר. רְאֵה אֲנָךְ 2. — [לְאַנֵּךְ אֶת־, מְאַנֵּךְ, ־י]

~ פֻּע׳ **אֻנַּךְ°**, 1, יֻשַּׁר בָּאֲנָךְ, נַעֲשָׂה נִצָּב: קִיר מְאֻנָּךְ. 2, צֻפָּה אוֹ הֻלְחַם בִּבְדִיל. — [מְאֻנָּךְ, יְאֻנַּךְ]

אנך

אֲנָךְ*, אִינָךְ* ז׳ [עבודה זרה ח:; יוונית ולאטינית: Onyx] אֶבֶן יְקָרָה, מִין אֶכֶט עָדִין הַבָּנוּי שִׁכְבוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת מַקְבִּילוֹת וְהַמְשַׁמֵּשׁ לְפִתּוּחֵי חוֹתָם; הַיָּשְׁפֵה שֶׁבְּחֹשֶׁן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל — אֲנָךְ רַב־צְבָעִים הָיָה. גַּם הַשֹּׁהַם הוּא אֶחָד מִמִּינֵי הָאֲנָךְ. — [אֲנָכִים גם אוֹנְכִין]

אֲנָכִי° ת׳ [מן אֲנָךְ] 1, נִצָּב, הַפּוֹנֶה כְּלַפֵּי מֶרְכַּז כַּדּוּר־הָאָרֶץ. 2, [בהנדסה] הַנִּצָּב עַל קַו אַחֵר, הַיּוֹצֵר עִמּוֹ זָוִית יְשָׁרָה (בַּת 90°): הַקַּו CD הוּא אֲנָכִי לְגַבֵּי AB. — [אֲנָכִית, אֲנָכִיִּים, אֲנָכִיּוֹת]

אָנֹכִי, אנוכי מ״ג [אכדית: anaku; אוגריתית: אנך; מואבית: אנך; פיניקית: אנך גם אנכי] [גוף ראשון יחיד, למדבר ולמדברת] אֲנִי: ״השמר אחי אנכי?״ (בראשית ד ט). ״אנכי ה׳ אלהיך״ (שמות כ ב). — [בהפסק: אָנֹכִי]

אָנֹכִיּוּת°, אנוכיות נ׳ [מן אָנֹכִי] אֶגוֹאִיזְם, אהבה עצמית מפרזת ללא התחשבות בזולת: ״האדם צריך להיות מוסרי יותר, ואז תפסק האנכיות״ (קלוזנר, יהדות א 41). ״אנכיותי נפגעה״ (יהודה שטינברג, קע). — [אָנֹכִיּוּת־]

אָנֹכִיִּי°, אנוכיי ת׳ [מן אָנֹכִי] אגואיסט, האוהב את עצמו במדה מפרזת ללא התחשבות בזולת. — [אָנֹכִיִּית, ־כִיִּים, ־כִיּוֹת]

אֲנַכְרוֹנִיזְם°, אנאכרוניזם ז׳ [מיוונית: ana לאחור + chronos זמן] 1, טעות בזמן, יחוס דבר או מעשה אפיני לתקופה שאינה מתאימה להם: המתאר את אלכסנדר מוקדון נואם לצבאותיו במיקרופון – נכשל באנכרוניזם. 2, מנהג או השקפה שנתישנו ושוב אינם מתאימים לזמן החדש. — [אֲנַכְרוֹנִיזְמִים]

— **אֲנַכְרוֹנִיסְטִי°** ת׳ שיש בו אנכרוניזם, שנתישן, שעבר זמנו: מעשה אנכרוניסטי.

אֲנַלְגִּין* ז׳ [מיוונית: analogeion] שלחן משפע או עמוד לשים עליו ספר לקריאה [כלים טז ז, ושם נוסח משובש ״אנגלין״]. — [אֲנַלְגִּינִים]

אֲנָלוֹגְיָה°, אנאלוגיה נ׳ [יוונית: analogia התאמה] השואה, דמוי, הקבלה: אנלוגיות היסטוריות. אנלוגיה באוצר־המלים ובמבנה בין הלשון העברית ללשון הארמית. — [אֲנָלוֹגִיּוֹת]

— **אֲנָלוֹגִי°** ת׳ דומה, מקביל: מליצות אנלוגיות אצל שני נביאים.

אֲנָלִיזָה°, אנאליזה נ׳ [יוונית: analysis התרה] נתוח, הפרדת דבר לחלקיו ובירור הרכבתו: אנליזה כימית של חמר. — [אֲנָלִיזוֹת]

— **אֲנָלִיטִי°** ת׳ בקרתי, המפריד דבר לחלקיו לשם נתוח.

— הנדסה אנליטית°, ענף במתמטיקה העוסק בחקר התכונות של נקודות, קוים, שטחים וגופים הנדסיים בשיטות אלגבראיות ובאנליזה באמצעות קואורדינטות.

— שיטה אנליטית°, גישה בקרתית לדבר, מתוך נתוחו לחלקיו.

— מחשבה אנליטית°, שכל אנליטי°, שכל חריף, המכשר לנתח ולבחן כל דבר לפרטיו: ״מחשבתו אנליטית בעקרה״ (קריב, עיונים 163).

— **אֲנָלִיטִיקָן°** ז׳ ממחה באנליזה, בעל כשר בקרתי־נתחני.

אנ״מ ר״ת אדון נכבד מאד.

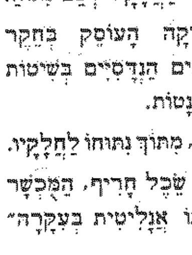
אנימומטר

אֲנֵמוֹגְרָף° ז׳ [מיוונית: anemos רוח + graphein לכתוב] רשמרוח, מכשיר מטאורולוגי הרושם את מהירות הרוח ואת שנויי עצמתה וכוונה מרגע לרגע. — [־גְרָפִים]

אֲנֵמוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: anemos רוח + metron מידה] מדרוח, מכשיר מטאורולוגי המראה את מהירות הרוח ועצמתה. — [אֲנֵמוֹמֶטְרִים]

אֲנֶמְיָה° נ׳ [מיוונית: an בלי + haima דם] מעוט־דם, ירידה בכמות ההמוגלובין ובמספר הכדוריות האדמות בדם.

— **אֲנֶמִי°** ת׳ השיך לאנמיה, לקוי באנמיה: מחלות אנמיות.

אנן [קרוב אל א. אנה; ארמית: אנן; ערבית: אנ נאנח]

~ פע׳ **אָנַן*** פ״ע אבל, הצטער צער עמק על מות אדם קרוב: ״ולא היו מתאבלין, אבל היו אוננין״ (סנהדרין ו ו). — [אוֹנֵן, יָאֳנַן]

~ הת׳ **הִתְאוֹנֵן**, 1, הביע צערו, התלונן, התרעם: ״ויהי העם כמתאננים רע באזני ה׳״ (במדבר יא א). ״מה־יתאונן אדם חי, גבר על־חטאיו״ (איכה ג לט). ״בטרם תקונן, אנוש מתאונן, עמד והתבונן מה האדם״ (יהודה הלוי, ד 30). 2*, היה אונן, התאבל: ״עד מתי מתאונן עליו? כל היום... כל זמן שלא נקבר״ (זבחים ק:). ״שכינה מתאוננת ומשתברת עליו״ (רש״י סוטה ה.). — [לְהִתְאוֹנֵן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֶאֱנִין**∴, 1, פ״ע התאבל: ״התאבלי... האניני... לבשי עלי שק״ (מנחם, איגרת לחסדאי). 2 פ״י צער, העציב: ״ותגער ותאנין אותו״ (יהודה ברצלוני, יצירה). — [לְהַאֲנִין, מַ־, יַ־]

— נפשו אוננת מן־∴, הוא בוחל ב־, נפשו סולדת מן־: ״נמצא בו צרעת וכיוצא בה מדברים אלו המאלים... מפני שנפשו של אדם אוננת מהם״ (רמב״ם, מכירה טו יג).

אֲנַן* מ״ג [ארמית] אנחנו, אנו [רווח בביטויים הארמיים:]

— **אֲנַן בְּדִידַן וְאִינְהוּ בְּדִידְהוּ*** (ברכות ח.), אנו בשלנו והם בשלהם, כלומר יעסק איש איש בעניניו שלו.

— **אֲנַן סָהֲדֵי*** (בבא מציעא ג.), אנו עדים לכך, הדבר ברור לנו בהחלט.

— **אֲנַן מַה נַּעֲנֶה אַבַּתְרֵיהּ*** (על־פי ברכות לא.) מה יש לנו לומר אחריו?

אננס

אֲנָנָס° ז׳ [ספרדית] צמח ממשפחת הברו־מליים הגדל בארצות טרופיות ותת־טרופיות (Ananas sativus). פרותיו דמויי אצטרבל, שהם קבוץ של פרחים וחפים בשרניים, מפרסמים בטעמם העדין, נאכלים חיים או מבשלים. שמורי האננס ידועים בטיבם. — [אֲנָנָסִים]

אנס [ארמית: אנס]

~ פע׳ **אָנַס** פ״י 1, הכריח, כפה, אלץ: ״והשתיה כדת אין אנס״ (אסתר א ח). ״וירא אספסינוס כי כונתם לאנסו על ככה ויירא מהם״ (יוסיפון, רפא). כהני האינקויזיציה אנסו את היהודים להתנצר. 2* [אנס אשה] בעל אשה בעל־כרחה: ״אנסת ופתית את בתי״ (שבועות ה ד). 3*, גזל, לקח בכח: ״אנסו בית המלך גרנו״ (חולין קלא.). — [לֶאֱנֹס, אוֹנֵס, יֶאֱנֹס]

~ נפ׳ **נֶאֱנַס***, 1*, קרהו אנס, נעשה לו דבר בעל כרחו: ״וגם אם נאנסתה במטעמים״ (בן־סירא לא כא). ״שגג או נאנס ולא עשה את (הפסח) הראשון״ (פסחים ט א). ״אמר שמע ישראל... ונאנס בשנה״ (ברכות יג:). 2°, הכרח, אלץ לעשות דבר בעל־כרחו: היהודים בספרד נאנסו להמיר את דתם. 3* [נאנסה אשה]

נִבְעֲלָה בְּעַל־כָּרְחָהּ: "שֶׁיָּרְדָה לְמַלְּאוֹת מַיִם מִן הָעַיִן וְנֶאֶנְסָה" (כתובות א י). 4* [נאנס דבר] אָבַד אוֹ נִשְׁחַת דָּבָר שֶׁלֹּא בְּאַשְׁמַת הַמַּחֲזִיק בּוֹ, אֶלָּא בְּאֹנֶס: "הַנּוֹטֵל כְּלִי מִן הָאֻמָּן לְבַקְּרוֹ וְנֶאֱנַס בְּיָדוֹ — חַיָּב" (בבא בתרא פח.). — [לְהֵאָנֵס, נֶאֱנַס, יֵאָנֵס]

~ פִּעֵ' **אִנֵּס**^ פ"י 1, כָּפָה, הִכְרִיחַ: "שֶׁמְּגַבֶּה וְאֵינוֹ מְאַנֵּס עַצְמוֹ" (רש"י נידה סז.). "רְאוּבֵן שֶׁאִנֵּס אֶת שִׁמְעוֹן לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ" (יהודה ברצלוני, שטר מודעה). 2, [אינס אשה] בָּעַל אִשָּׁה בְּעַל־כָּרְחָהּ: "בִּמְאַנֵּס נַעֲרָה בְּתוּלָה" (רש"י יבמות נט.) "אִנְּסָךְ, רִמְּסָךְ, שִׁסְּעָךְ, הִשְׁלִיכֵךְ עֶרְמָה עַל הָאָרֶץ" (ש' שלום, שירים שטו). — [לְאַנֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' **אֻנַּס**°, 1, נֶאֱלַץ, הֻכְרַח: אַל תִּתְרַעֵם עָלַי, כִּי אֻנַּסְתִּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. 2, נַעֲשָׂה מִתּוֹךְ לַחַץ וּכְפִיָּה: "מוֹצָא בָּם אֵיזוֹ הִתְכּוֹנְנוּת תְּמִידִית וּמְאֻנֶּסֶת" (יהודה שטינברג, עח). "בַּת־צְחוֹק זוֹ הִיא אָמְנָם מְאֻנֶּסֶת, עֲשׂוּיָה, אֲבָל עֲשׂוּיָה בְּטַעַם" (ברנר, א 33). [ראה עוד ערך מְאֻנָּס]

— **אָנַס עַצְמוֹ מִן־***, נָזַר מִן־, נִמְנַע מֵעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר: "שֶׁהָיוּ אוֹנְסִין אֶת עַצְמָן מִן הַשְּׂחוֹק וּמִן הַשִּׂיחָה וּמִן הַשֵּׁנָה" (סנהדרין צג:). "כָּל פַּעַם וָפַעַם שֶׁמִּזְדַּמְּנִים כְּאֶחָד אֵינָם אוֹנְסִין עַצְמָן מִן הַשִּׂיחָה" (עגנון, כפות פג).

אֹנֶס*, אוֹנֶס ז' [מן אנס; ארמית: אוֹנְסָא] 1, כְּפִיָּה, הֶכְרֵחַ, מַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה לְאָדָם בְּעַל־כָּרְחוֹ: "כַּאֲשֶׁר... כֵּן עוֹשֶׂה בְּאוֹנֶס מִשְׁפָּט" (בן־סירא ל כד). "אִם אֵרְעוֹ אֹנֶס — מֻתָּר" (כלאים ז ז). "זָקֵן שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אָנְסוֹ" (ירושלמי מועד קטן פא ד). 2° [אונס־אשה] תְּקִיפַת אִשָּׁה וּבְעִילָתָהּ בְּעַל־כָּרְחָהּ: הַפּוֹשֵׁעַ נִדּוֹן עַל מַעֲשֵׂה אֹנֶס. 3^, לַחַץ, מַאֲמָץ: "שֶׁכְּשֶׁזּוֹקֵף גּוּפוֹ... נִמְצָא כָּל אָנְסוֹ זְקִיפָתוֹ עַל מָתְנָיו" (רש"י סוכה נג.). — [אֹנֶס־, אָנְסוֹ; אֲנָסִים, אָנְסֵי־]

— **בְּאֹנֶס***, 1, מִתּוֹךְ הֶכְרֵחַ, עַל־יְדֵי שֶׁכְּפָאוּהוּ: "בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בְּרָצוֹן" (יבמות ו א). 2, שֶׁלֹּא בְּזָדוֹן אוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ, לְהַבְדִּיל מִן "בִּפְשִׁיעָה": "תְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס" (בבא מציעא מב.).

— **לְאָנְסוֹ**°, בְּעַל־כָּרְחוֹ, שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ: "הַנּוֹסְעִים הִפְנוּ אֶת פְּנֵיהֶם לְאָנְסָם אֶל הַמָּקוֹם שֶׁמִּשָּׁם בָּא הָרֵיחַ" (יהודה שטינברג, כד).

— **נְחִיתַת־אֹנֶס**°, נְחִיתַת־חֵרוּם, יְרִידָה שֶׁל מָטוֹס הַמִּתְבַּצַּעַת שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ שֶׁל הַטַּיָּס, מֵחֲמַת תַּקָּלָה בְּמָנוֹעַ אוֹ בְּשֶׁל תְּנָאֵי מֶזֶג־אֲוִיר גְּרוּעִים.

אַנָּס* ז' [מן אנס] 1*, חַמְסָן, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה אֹנֶס, הַמְבַצֵּעַ מַעֲשֵׂה אַלִּמּוּת נֶגֶד מִישֶׁהוּ (כלאים ז ו): "סְתָם עַכּוּ"ם אַנָּס הוּא" (סנהדרין מח.). "מְדִינִיּוּת כָּזוֹ סוֹפָהּ לְהֵעָשׂוֹת אַנָּסִית, וְעַם שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ וְאָשְׁרוֹ יִרְחַק מִמֶּנָּה" (ביאליק, תרבות ופוליטיקה). 2°, תּוֹקֵף אִשָּׁה וּבוֹעֲלָהּ בְּעַל־כָּרְחָהּ. — [אַנַּס־, אַנָּסִים, אַנָּסֵי־; אַנָּסִית, ־סִיּוֹת]

אֲנַס, אֲנִיס ת' [ארמית מקראית] אָנוּס, קָשֶׁה, נִבְצָר [שגור במזמרה:]

— כָּל רָז לָא אָנֵס לֵיהּ [על־פי דניאל ד ו], כָּל סוֹד לֹא יִבָּצֵר מִמֶּנּוּ, הוּא כֹּל יוֹדֵעַ.

אַנְסַמְבְּל° ז' [צרפתית: ensemble יחד, צוותא] לַהֲקָה שֶׁל שַׂחְקָנִים, זַמָּרִים, צֶוֶת אָמָּנוּתִי. — [אַנְסַמְבְּלִים]

אַנְסָן ז' [מן אנס, אָנַס] אַנָּס, חַמְסָן, שׁוֹדֵד: "בְּהַכּוֹתוֹ רֵאשִׁית כָּל בְּכוֹרֵי אַנְסָן" (יהודה הלוי, ח 312). — [אַנְסָנִים, אַנְסָנֵי־]

אֲנֶסְתֶּסְיָה° נ' [מיוונית: an לא + aisthesis תחושה] אַלְחוּשׁ, נְטִילַת חוּשִׁים, בִּטּוּל הַחִישָׁה בְּאֶמְצָעוּת סַמִּים מַרְדִּימִים אוֹ מַקְפִּיאִים (כְּגוֹן כְּלוֹרוֹפוֹרְם, אֶתֶר).

אנף [אולי מן אַף כעס; ארמית: אֲנַף, אַנְפָּא אף; ערבית: אַנִף מן מאס ב־]

~ פָּעַ' **אָנַף** פ"ע כָּעַס, קָצַף, חָרָה אַפּוֹ: "כִּי אָנַפְתָּ בִּי — יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי" (ישעיה יב א). — [לֶאֱנֹף בְּ־, אוֹנֵף, יֶאֱנַף]

~ הת' **הִתְאַנֵּף**, הִתְקַצֵּף, בָּא לִידֵי כַּעַס וָרֹגֶז: "וַה' הִתְאַנֶּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם" (דברים ד כא). — [לְהִתְאַנֵּף בְּ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּעֵ' **אִנֵּף**^, נָזַף, נָעַנַשׁ: "וְאִנֵּף בְּהַשְׁמֵד אִישׁ מְכַהֵן" (קליר, פיוטים, סידור 695). — [מְאַנֵּף, יְאַנֵּף]

~ הִפ' **הֶאֱנִיף**^ פ"י הִקְצִיף, הִכְעִיס: "חֲמַת אֵל וְקִצְפּוֹ מַאֲנִיפִים" (קליר, אל תתערב, יוצר לשבועות). — [לְהַאֲנִיף, מַ־, יַ־]

אֱנַף^ ז' [מן אנף, אָנַף] כַּעַס, קֶצֶף: "חֲשָׂכֵם מֵאֱנַף בְּלִי לְהַאֲשִׁימָם" (איחוד, יוצר ליום־כיפור). — [אֱנַף־, אַנְפּוֹ]

אֲנָפָה נ' [אכדית: anpatu; אולי מן אנף, על שום האף (המקור) הארוך] עוֹף בַּעַל רַגְלַיִם וְצַוָּאר אֲרֻכִּים, מַקּוֹר מָאֳרָךְ וּמְעֻבֶּה בִּבְסִיסוֹ, בַּאֲחוֹרֵי הַקָּדְקֹד עַל־פִּי־רֹב צִיצַת נוֹצוֹת. בָּאָרֶץ מְצוּיִים מִינִים אֲחָדִים שֶׁל אֲנָפוֹת (Ardea). הֵן שׁוֹכְנוֹת בְּקִרְבַת בִּצּוֹת, נְחָלִים וַאֲגַמִּים וְנִזּוֹנוֹת מִבַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹכְנֵי־מַיִם כְּגוֹן: דָּגִים, צְפַרְדְּעִים. הָאֲנָפָה נִזְכְּרָה בַּתּוֹרָה בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים לַאֲכִילָה: "וְאֵת הַחֲסִידָה, הָאֲנָפָה לְמִינָהּ" (ויקרא יא יט). — [אֲנֶפֶת־, אֲנָפוֹת, אַנְפוֹת־]

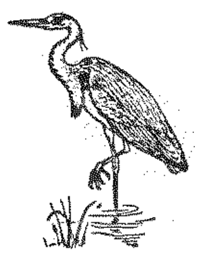

אנפה (1/30)

אִנְפּוּף°, אִינְפּוּף ז' [מן אנפף, אִנְפֵּף] דִּבּוּר כְּשֶׁחֲלַל־הָאַף סָתוּם בְּמִקְצָת: "אִם אַתָּה מִתְרַגֵּל בְּאִנְפּוּפָיו אַתָּה שׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ סְבָרָה יְשָׁרָה" (עגנון, אורח 346). "אַהֲאַן — רוֹדֵף אַחֲרָיו לִגְלוֹג אִנְפּוּף שֶׁל אַבָּא־אוֹרִי" (שניאור, סיפורים נג). — [אִנְפּוּף־, ־פִים, אִנְפּוּפֵי־]

אֲנָפוֹרָה° נ' [יוונית: anaphora העלאה] [בתורת־המליצה] דִּבּוּר הַחוֹזֵר בְּמִשְׁפָּטִים סְמוּכִים לְשֵׁם יֶתֶר הַטְעָמָה, לְמָשָׁל: "אַ יֵּ ה סֹפֵר, אַ יֵּ ה שֹׁקֵל, אַ יֵּ ה סֹפֵר אֶת־הַמִּגְדָּלִים" (ישעיה לג יח). — [אֲנָפוֹרוֹת]

אַנְפּוֹרְיָא* נ' [יוונית: emporia מסחר:]

— **כְּלֵי־אַנְפּוֹרְיָא*** (בבא מציעא כ א), שֵׁם כּוֹלֵל לִסְחוֹרוֹת רוֹכְלִים, כְּגוֹן מַחְטִים, בַּדִּים וְכַדּוֹמֶה

אַנְפֵּי° ת' [מן אַנְפִּין, ראה להלן]

— **זְעֵיר־אַנְפֵּי**°, בַּעַל צוּרָה מְצֻמְצֶמֶת: "הַהִסְתַּכְּלוּת הַזְּעֵיר־אַנְפִּית" (סוקולוב, במראות 436).

— **רַב־אַנְפֵּי**°, רְחַב־מִדּוֹת, בַּעַל צוּרָה מֻגְדֶּלֶת.

אַנְפִּילָא*, אַנְפִּילְיָא* נ׳ [יוונית של ימי־הבינים: empilion] נַעַל גְּבוֹהָה וְחַמָּה עֲשׂוּיָה לֶבֶד אוֹ חֹמֶר אַחֵר: "חֲלִיצָה... בְּאַנְפִּילִין – חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה" (יבמות יב א). "אֶחָד מִנְעָל וְסַנְדָּל וְאַנְפִּילְיָא, לֹא יְטַיֵּל בָּהֶן" (יבמות קב:). "חָלַץ... אֶת נְעָלָיו וְנָעַל אַנְפִּילָאוֹת בְּרַגְלָיו" (עגנון, אלו מ). — [אַנְפִּילַת־, אַנְפִּילִין או אַנְפִּילָאוֹת]

אַנְפִילְדִי* ת׳ [מצרפתית: en ב־ + file חוט] שֶׁהוּא בְּקַו יָשָׁר: אֵשׁ אַנְפִילְדִית (יְרִיּוֹת בְּמַקְבִּיל אֶל פְּנֵי הַקַּרְקַע – לְאֹרֶךְ טוּר חַיָּלִים וְכַדּוֹמֶה). — [אַנְפִילְדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

אַנְפִּין ז״ר [ארמית] אַפַּיִם, פָּנִים [במקרא – בכינויים: "נְפַל עַל־אַנְפּוֹהִי" (דניאל ב מו)]. "שְׁלֹשֶׁת הָעֵצִים שֶׁבְּאֹפֶק, בְּאָמְנָה, אַנְפִּין רַבִּים לָהֶם" (בורלא, כיסופים 201). "כָּל רִבּוּי הָאַנְפִּין שֶׁל הֶחָסִיד בְּגִלּוּיֵי הִתְפַּתְּחוּתוֹ" (שטיינמן, גן 12).

— **אֲרִיךְ־אַנְפִּין** [בקבלה] אֶרֶךְ־אַפַּיִם, מִכִּנּוּיֵי אֱלֹהִים וּשְׁכִינָתוֹ.

— **זְעֵיר־אַנְפִּין**, 1°, תַּבְנִית מֻקְטֶנֶת, קְנֵה־מִדָּה מֻקְטָן. 2° [בקבלה] כִּנּוּי לִסְפִירַת תִּפְאֶרֶת [יותר פירוט ומובאות – בערך זְעֵיר]

— **רַב־אַנְפִּין**, גָּדוֹל מִדּוֹת, בַּעַל פָּנִים מְרֻבִּים: "קִבּוּץ גָּדוֹל, רַב־אַנְפִּין וְרַב־יְכֹלֶת" (ברש, ג 116).

— **אַנְפִּין קַדִּישִׁין** [בספרות הקבלה], פָּנִים קְדוֹשִׁים, כִּנּוּי לְמַלְאָכִים: "הֲכִינוּ לִבָּם וְנַפְשָׁם לְקַבֵּל אַנְפִּין קַדִּישִׁין" (עגנון, אלו ט).

— **אַנְפִּין רַבְרְבִין** [שאול מספרות הקבלה] פָּנִים גְּדוֹלִים, צוּרָה מֻגְדֶּלֶת: "הוּא שָׂשׂ לְהַאֲדִיר שִׁעוּר קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם, לִמְצֹא בּוֹ אוֹ לְהַעֲנִיק לוֹ אַנְפִּין רַבְרְבִין" (קריב, עיונים 58).

אֶנְפִּילוֹגוֹס* ז׳ [יוונית: epilogos] אֶפִּילוֹג, דִּבְרֵי סִיּוּם: "הִתְחִיל (שְׁלֹמֹה) אֶנְפִּילוֹגוֹס בְּחָכְמָתוֹ" (קהלת רבה י, או לך). — [אֶנְפִּילוֹגִין]

אֲנָפִית° נ׳ [מן אֲנָפָה] סוּג עוֹפוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הָאֲנָפוֹת (Ardeola). בָּאָרֶץ מְצוּיִים שְׁנֵי מִינִים: אֲנָפִית־הַבָּקָר שֶׁצִּבְעָהּ לָבָן וַאֲנָפִית־הַסּוּף שֶׁצִּבְעָהּ צָהֹב־כָּתֹם. — [אֲנָפִית־, אֲנָפִיּוֹת]

אֲנַפֶּסְט° ז׳ [מיוונית: anapaistos הפוך] דַּקְטִיל הָפוּךְ, "מַשְׁפִּיל"; אַחַת מְצוּרוֹת הַמִּשְׁקָל הַנְּהוּגוֹת בַּשִּׁירָה: קֶצֶב בֶּן שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת, שֶׁשְּׁתֵּי הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּהֶן אֵינָן מֻטְעָמוֹת (בַּשִּׁירָה הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי – "קְצָרוֹת"), וְהַשְּׁלִישִׁית מֻטְעֶמֶת ("אֲרֻכָּה"). לְמָשָׁל: לֹא רִאשׁוֹן | לֹא אַחֲרוֹן | קָרְבָּנִי (יעקב כהן)

אנפף [מן אַף, אנף]

~ פִּע׳ **אִנְפֵּף°** פ״ע דִּבֵּר בְּמִקְצָת דֶּרֶךְ הָאַף: "מְאַנְפֵּף וְשׁוֹאֵל: מְבַקֵּשׁ אַתָּה אִשָּׁה?" (ביאליק מאחורי ה). "מְאַנְפְּפוֹת בְּחָטְמָן הַנְּשָׁרִי וּמְגַרְגְּרוֹת בְּכָל הָרֵישִׁין" (צמח, כתבים 15). — [לְאַנְפֵּף, מְ־, יְ־]

אַנְפְּפָנִי° ת׳ [מן אנפף, אִנְפֵּף] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִנְפּוּף, הַיּוֹצֵא דֶּרֶךְ חֲלַל הָאַף: "בְּקָעָם מִשָּׁם סֶפֶק יְלָלָה סֶפֶק שִׁירָה אַנְפְּפָנִית" (שרת, באסיה 130). — [אַנְפְּפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אנצ׳ קיצור: אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה.

אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה° נ׳ [צרפתית: encyclopédie, מיוונית: en ב־ + kyklos מחזור, מעגל + paideia השכלה] סֵפֶר מַדָּעִי־שִׁמּוּשִׁי הַכּוֹלֵל בְּצוּרָה מְרֻכֶּזֶת יְדִיעוֹת בְּעַנְפֵי מַדָּע, אֳמָנוּת וּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים – בַּעֲרָכִים הַסְּדוּרִים בְּסֵדֶר אָלֶף־בֵּיתִי אוֹ לְפִי נוֹשְׂאִים. — [אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיוֹת]

— **אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִי°** ת׳ שֶׁהוּא בְּמַתְכֹּנֶת אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה, רְחַב וּמַקִּיף כְּמוֹ אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה: מִלּוֹן אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִי. יְדִיעוֹת אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִיּוֹת.

— **אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִיסְט°** ז׳ 1. עוֹרֵךְ אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה. 2. בַּעַל יְדִיעוֹת נִרְחָבוֹת בִּתְחוּמִים שׁוֹנִים, אִישׁ־הָאַשְׁכּוֹלוֹת.

אֶנְצִיקְלִיקָה° נ׳ [מיוונית: enkyklios סיבובי, שבמעגל] כִּנּוּי לְמִכְתָּב־חוֹזֵר שֶׁל הָאַפִּיפְיוֹר אֶל כָּל הַכְּנֵסִיּוֹת הַקָּתוֹלִיּוֹת בְּעִנְיָן בַּעַל חֲשִׁיבוּת כְּלָלִית. — [אֶנְצִיקְלִיקוֹת]

אנק [קרוב אל אנח, נאק; אכדית: nâku; ארמית: אֲנַק]

~ פָּע׳ **אָנַק** פ״ע נֶאֱנַח, גָּנַח, צָעַק מִכְּאֵב אוֹ מִצַּעַר עָמֹק: "וּבְכָל־אַרְצָהּ יֶאֱנֹק חָלָל" (ירמיה נא נב). — [לֶאֱנֹק, אוֹנֵק, יֶאֱנֹק]

~ נִפ׳ **נֶאֱנַק**, אָנַק, נֶאֱנַח, גָּנַח, הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹת מִתּוֹךְ כְּאֵב: "הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ" (יחזקאל ט ד). הַפָּצוּעַ נֶאֱנַק מֵרֹב כְּאֵב. — [לְהֵאָנֵק, נֶאֱנָק, יֵאָנֵק]

~ הִת׳ **נִתְאַנֵּק°**, פָּרַץ בַּאֲנָקוֹת וַאֲנָחוֹת: "בְּקוֹל חֲרָדוֹת נִתְאַנְּקָה הַחֲזִירָה" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 369). הַפָּצוּעַ הָאָנוּשׁ נִתְאַנֵּק מִפַּעַם לְפַעַם. — [לְהִתְאַנֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

— **נֶאֱנַק דָּם**, כָּבַשׁ אֶת אַנְחוֹתָיו בְּלִבּוֹ, נֶאֱנַח חֶרֶשׁ: "לֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה... הֵאָנֵק דֹּם" (יחזקאל כד טז־יז). "וְלֹא יָכֹל עוֹד אַמְנוֹן דַּבֵּר וַיֵּאָנַק דֹּם" (מאפו, סו).

אֲנָק° ז׳ [מן א־אֲנָקָה] אֲנָקָה, אֲנָחָה: "אֶנְק שְׁמַע וְלַחַשׁ הָבִין" (תאוות נפש, יוצר יום־כיפור). "בִּשְׂדֵה הַקְּרָב... בֵּין דָּם וָאֵשׁ וַאֲנָק גּוֹסְסִים" (שמעוני, שירים ב רכ). — [אֲנַק־]

אנ״ק ר״ת אֶמְצָעֵי נֶשֶׁק קַל.

אֲנֶקְדוֹטָה° נ׳ [מיוונית: anekdota דברים שלא פורסמו] בְּדִיחָה, הֲלָצָה, סִפּוּר הִתּוּלִי קָצָר. — [אֲנֶקְדוֹטוֹת]

— **אֲנֶקְדוֹטִי°** ת׳ הֲלָצִי, קַל־עֵרֶךְ: "וְקִנְיָנָיו הַלְּאֻמִּיִּים הַנִּרְאִים לָהֶם כִּקְטַנִּים וְדַלֵּי עֵרֶךְ בִּהְיוֹתָם יְדוּעִים לָהֶם רַק בְּצוּרָה אֲנֶקְדוֹטִית" (אחד העם, לד).

א. **אֲנָקָה** נ׳ [ראה אנק, אָנַק] אֲנָחָה עֲמֻקָּה, גְּנִיחָה, צְעָקָה מִתּוֹךְ כְּאֵב אוֹ צַעַר: "בְּכִי וַאֲנָקָה" (מלאכי ב יג). "תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר" (תהלים עט א). "וְאֶנְקַת חֲשָׁאִים אַחֲרוֹנָה" (ביאליק, בעיר ההריגה). [אֶנְקַת־, אֲנָקוֹת, אַנְקוֹת־]

ב. **אֲנָקָה** נ׳ [אולי מן אנק, על שום יכולתו של אחד המינים להשמיע קול] שֵׁם זוֹחֵל מִמִּינֵי הַלְּטָאוֹת (Varanus). הָאֲנָקָה הִיא הַגְּדוֹלָה בַּלְּטָאוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אָרְכָּהּ מַגִּיעַ עַד 80 ס״מ. מְזוֹנָהּ עַכְבְּרֵי־שָׂדֶה, זוֹחֲלִים אֶפְרוֹחִים וַחֲרָקִים. הָאֲנָקָה נִזְכְּרָה בַּתּוֹרָה (ויקרא יא ל) בִּרְשִׁימַת הַשְּׁרָצִים הַטְּמֵאִים. — [אַנְקַת־, אֲנָקוֹת, אַנְקוֹת־]

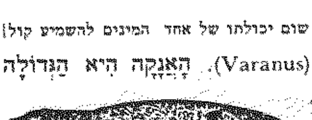

אנקה ($^1/_{15}$)

אַנְקוֹל° ז׳ [נוסח רווח במקום "אוּנְקָל" שבמשנה] אוּנְקָל, וָו, מַסְמֵר בַּעַל רֹאשׁ מְעֻקָּם לִתְלוֹת עָלָיו דְּבָרִים שׁוֹנִים. — [אַנְקוֹל־, ־לִים, ־לֵי־]

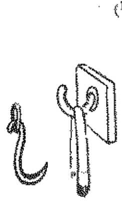

אנקולים

אֲנְקוֹלִית° נ׳ [מן אַנְקוֹל] אַנְקוֹל קָטָן, וָוִית. –[אַנְקוֹלִית־, ־לִיּוֹת]

אַנְקוֹר* ז׳ [בתלמוד, חולין נג. אינקור] [אולי מן נקר] צִפּוֹר קְטַנָּה הַיְּדוּעָה יוֹתֵר בְּשֵׁם ״דְּרוֹר״ — ראה ב. דְּרוֹר. –[אַנְקוֹר־, ־רִים, ־רֵי־]

אנקל [מן אַנְקוֹל]

~ פִּע׳ **אִנְקֵל°** פ״י חִבֵּר, שִׁלֵּב בְּאַנְקוֹל: ״וְשִׁקְדָה לְאַנְקֵל בְּקֶרֶס הָאַסָּל אֶת אָגְנוֹ שֶׁל הַדְּלִי וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָהּ לְהַאֲחִיזוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 343). – [לְאַנְקֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻנְקַל°**, חֻבַּר, שֻׁלַּב בְּאַנְקוֹל. ראה גם מְאֻנְקָל°. – [מְאֻנְקָל, יְאֻנְקַל]

אַנְקֶל* ז׳ ראה אוּנְקָל.

אֶנְקְלָוָה*, אנקלאווה נ׳ [מצרפתית: enclaver להבליע] מֻבְלַעַת, חֶבֶל־אֶרֶץ הַמֻּקָּף כֻּלּוֹ אוֹ רֻבּוֹ שְׁטָחִים שֶׁל מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת.

אַנְקָנִי° ת׳ [מן א. אֲנָקָה] דּוֹמֶה לַאֲנָקוֹת, שֶׁנִּשְׁמָעוֹת בּוֹ כְּעֵין אֲנָחוֹת: ״קוֹל צְוָחָה אַנְקָנִית שֶׁל חוֹסְמִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 285). – [אַנְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אֶנֶרְגְיָה* נ׳ [מיוונית: en ב־ + energeia עשייה] 1, כֹּשֶׁר הָעֲבוֹדָה הַמִּתְגַּלֶּה בַּטֶּבַע בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: אֶנֶרְגְיָה הַחַשְׁמַלִּית, אֶנֶרְגְיָה מֵכָנִית. 2, מֶרֶץ, פְּעִילוּת, עֵרָנוּת לַעֲבוֹדָה: ״לַמְרוֹת הָאֶנֶרְגְיָה הַמְּרֻבָּה שֶׁבִּזְבְּזָה הָאֻמָּה עַל בִּנְיָנָם״ (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). אָדָם בַּעַל אֶנֶרְגְיָה רַבָּה. – [אֶנֶרְגְיַת־]

– אֶנֶרְגְיָה פּוֹטֶנְצְיָאלִית*, הָאֶנֶרְגְיָה הַגְּלוּמָה בְּגוּפִים בְּמַצָּב מְסֻיָּם, לְמָשָׁל: הָאֶנֶרְגְיָה הַנְּתוּנָה בְּאֶבֶן שֶׁהוּרְמָה, בְּקָפִיץ שֶׁנִּמְתַּח.

– אֶנֶרְגְיָה קִינֶטִית*, הָאֶנֶרְגְיָה שֶׁבִּתְנוּעָה, לְמָשָׁל: כֹּשֶׁר הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּאֶבֶן נוֹפֶלֶת, בְּכַדּוּר עָף, בְּקָפִיץ מִתְפַּשֵּׁט.

– **אֶנֶרְגִּי*** ת׳ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶנֶרְגְיָה, בַּעַל מֶרֶץ, נִמְרָץ: אָדָם אֶנֶרְגִּי.

– **אֶנֶרְגֶּטִיקָה*** נ׳, תּוֹרַת הָאֶנֶרְגְיָה, גִּלּוּיֶיהָ וְחֻקֶּיהָ.

אֲנַרְכְיָה* נ׳ [מיוונית: anarchia חוסר־שלטון] חֹסֶר־סֵדֶר, הֶפְקֵרוּת, מִשְׁטָר שֶׁל ״אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה״.

– **אֲנַרְכִי*** ת׳ מֻפְקָר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲנַרְכְיָה: ״הָמוֹן אֲנַרְכִי״ (ברנר, ב 171). הִתְנַהֲגוּת אֲנַרְכִית.

– **אֲנַרְכִיזְם*** ז׳ תְּנוּעָה מְדִינִית חֶבְרָתִית, שֶׁעִקָּרֶיהָ: שְׁלִילַת כָּל שִׁלְטוֹן בַּעַל סַמְכֻיּוֹת שֶׁל כְּפִיָּה, שִׁוְיוֹן, הִתְאַגְּדוּת חָפְשִׁית שֶׁל קְבוּצוֹת בְּלִי שִׁלְטוֹן וּבְלִי כֹּחַ כְּפִיָּה.

– **אֲנַרְכִיסְט*** ז׳ מִי שֶׁדּוֹגֵל בְּשִׁיטַת הָאֲנַרְכִיזְם.

א. אנש [אכדית: enēšu; אוגריתית: אֻנֹשׁ הזדעזע, נחלש]

~ נִפ׳ **נֶאֱנַשׁ**, חָלָה מַחֲלָה קָשָׁה, הָיָה חוֹלֶה אָנוּשׁ: ״וַיִּגֹּף ה׳ אֶת־הַיֶּלֶד... וַיֵּאָנַשׁ״ (שמואל ב יב טו). – [לְהֵאָנֵשׁ, נֶאֱנָשׁ, יֵאָנֵשׁ]

~ הת׳ **נִתְאַנֵּשׁ°**, נַעֲשָׂה אָנוּשׁ, הֶחֱמִיר מְאֹד: ״פִּצְעוֹ נִתְאַנֵּשׁ... וְעִם עֶרֶב צָבְתָה הָרֶגֶל וְהַחוֹלֶה נִתְעַלֵּף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 421). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶאֱנִישׁ°** פ״י עָשָׂה לְאָנוּשׁ, סִכֵּן: ״הֶחֱלֵיתִי הַכּוֹתְךָ – הֶאֱנַשְׁתִּי מַכּוֹתֶיךָ״ (רש״י מיכה ו יג). ״תְּחִלָּה חָשַׁשְׁתִּי לְהַאֲנִישׁ אֶת הַפֶּצַע״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 336). – [לְהַאֲנִישׁ, מַ־, יַ־]

ב. אנש [מן אֱנוֹשׁ]

~ פִּע׳ **אִנֵּשׁ°** פ״י יִחֵס תְּכוּנוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת לְשֶׁאֵינוֹ אָדָם: ״מְגַלִּים בַּטֶּבַע אוֹתָם הַחֻקִּים עַצְמָם שֶׁשּׁוֹרְרִים בְּרוּחֵנוּ הָאֱנוֹשִׁית, מְאַנְּשִׁים אוֹתוֹ״ (פרלמן, תר׳ רעיונות כב). הַסּוֹפֵר אִנֵּשׁ בְּסִפּוּרָיו אֶת בַּעֲלֵי־הַחַיִּים. – [לְאַנֵּשׁ אֶת־, מְאַנֵּשׁ, יְאַנֵּשׁ]

~ פֻּע׳ **אֻנַּשׁ°**, יֻחֲסוּ לוֹ תְּכוּנוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת: חַיּוֹת מְאֻנָּשׁוֹת בָּאַגָּדָה. – [מְאֻנָּשׁ, יְאֻנַּשׁ]

~ הִפ׳ **הֶאֱנִישׁ°** פ״י אִנֵּשׁ, יִחֵס תְּכוּנוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת לְשֶׁאֵינוֹ אָדָם: ״הַתְּכוּנָה לְהַאֲנִישׁ אֶת תּוֹפָעוֹת הַטֶּבַע״ (נייר, השעיפים 140). – [לְהַאֲנִישׁ, מַ־, יַ־]

אֱנָשׁ, אִינָשׁ ז׳ [ארמית: בַּר־אֱנָשׁ, דניאל ז יג] אִישׁ, ראה ו. בַּר. –[אֱנָשֵׁי]

– **הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אֱנָשֵׁי*** [פתיחה מקובלת בתלמוד לפני הבאת פתגם או משל] הוּא שֶׁאוֹמְרִים הָאֲנָשִׁים, כֹּה יֹאמַר הַפִּתְגָּם הָעֲמָמִי.

אנ״ש ר״ת אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ.

אָנְשֶׁהוּ° תה״פ [אָן + שֶׁהוּא] לְאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: ״לֹא הָיִיתִי נוֹקֵף אֶצְבַּע כְּדֵי לָלֶכֶת אָנְשֶׁהוּ וּלְהִלָּחֵם לְשֵׁם מַשֶּׁהוּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 82).

אַנְשׁוֹבִי* ז׳ [אנגלית: anchovy] דַּג־מַאֲכָל קָטָן – רְאֵה עַפְיָן.

אֲנָשִׁים ז״ר רִבּוּי שֶׁל אִישׁ, אֱנוֹשׁ.

אַנְתּוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: anthos פרח + legein ללקוט] קֹבֶץ שִׁירִים, סִפּוּרִים אוֹ מַאֲמָרִים מִיצִירוֹתֵיהֶם שֶׁל סוֹפְרִים שׁוֹנִים; יַלְקוּט שֶׁל דִּבְרֵי סִפְרוּת לַמִּקְרָא אוֹ לַלִּמּוּד: ״סֵפֶר הָאַגָּדָה צָרִיךְ לִהְיוֹת... בְּעִקָּרוֹ מֵעֵין אַנְתּוֹלוֹגְיָה סִפְרוּתִית גְּדוֹלָה וּמְלֵאָה״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). – [אַנְתּוֹלוֹגְיוֹת]

אַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: anthropos אדם + logos לימוד] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּתוֹלְדוֹת הָאָדָם וּבְהִתְפַּתְּחוּתוֹ הַגּוּפָנִית וְהָרוּחָנִית, אֱמוּנוֹתָיו, מִנְהָגָיו וְאֹרַח־חַיָּיו. הָאַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגְיָה עוֹסֶקֶת בְּיִחוּד בַּחֶבְרָה הַפְּרִימִיטִיבִית שֶׁל הָאָדָם.

– **אַנְתְּרוֹפּוֹלוֹג*** ז׳ מִי שֶׁעִסּוּקוֹ בְּאַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגְיָה.

– **אַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגִי*** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לִתְחוּם הָאַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגְיָה.

אַנְתְּרוֹפּוֹמוֹרְפִיזְם* ז׳ [מיוונית: anthropos אדם + morphe צורה] אִנּוּשׁ, יִחוּס תְּכוּנוֹת וְצוּרוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת לְשֶׁאֵינוֹ אָדָם – לְכֹחוֹת הַטֶּבַע, לְדוֹמֵם אוֹ לֵאלֹהִים.

אַנְתְּרוֹפּוֹמֶטְרְיָה* נ׳ [מיוונית: anthropos אדם + metron מידה] אַחַת מִשִּׁיטוֹת הַמֶּחְקָר בְּאַנְתְּרוֹפּוֹלוֹגְיָה – מְדִידַת חֶלְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם, בְּעִקָּר עַצְמוֹת הַגֻּלְגֹּלֶת וְהַשֶּׁלֶד.

א״ס ר״ת 1, אֵין סָפֵק. 2, אֵין סוֹף.

אָס״א ר״ת אִגּוּד סְפּוֹרְט אֲקָדֵמַאי.

אַסְבֶּסְט*, ראה אַזְבֶּסְט.

אסדה

אַסְדָּה° נ׳ [סורית: סַדָּא] דּוֹבְרָה, רַפְסוֹדָה: קוֹרוֹת־עֵץ קְשׁוּרוֹת יַחַד לָשַׁיִט עַל־פְּנֵי הַנָּהָר (ברכות ד ז). – [אַסְדַּת־, אַסָּדוֹת, אַסְדּוֹת־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

אסה״נ ר״ת 1, אספת הנבחרים. 2, אחר ספירת הנוצרים.

אסואה°, אסוואה נ׳ [מן סוה, הסוה] הסואה, כסות, דבר או מעשה שיש בו כדי לכסות על דבר או על מחשבה אמתית: ״למעשה אין תנאים אלה אלא אסואה למזמת הכחדת ישראל״ (שרת, באסיה 125). — [אסואת־, אסואות, אסואות־]

אסוך ז׳ [מן סוך] 1, כד לנוזלים, וביחוד לשמן (מלכים ב ד ב). 2°, כלי בעל זרבובית לסיכת מכונות.—[אסוך־, ־כים, ־כי־]

אסוך למכונות

אסום* ת׳ [מן אסם] שיבולו רב, שיש בו תבואה למלא בה אסמים: ״(שנה) אסומה, טלולה, גשומה אם שחונה״ (עולם בבקרך, מוסף א׳ ראש־השנה). — [אסומה, אסומים, ־מות]

אסום°, איסום ז׳ [מן אסם, אסם] החסנה, הכנסת יבול לאסם לשמירה: ״רכישה אחר רכישה, אסום אחר אסום לגרנו״ (ויסלבסקי, יחידים 182). — [אסום־]

אסון ז׳ [אולי קרוב אל הערבית: אשי עצב, מכאוב] מקרה רע, צרה, תאונה: ״ולקחתם גם־את־זה... וקרהו אסון״ (בראשית מד כט). רב האסונות בדרכים הם תוצאה של אי־זהירות. — [אסון־, אסונות גם אסונים]

— מאסון לששון°, מיגון לשמחה, מאבל ליום־טוב.

אסוף°, איסוף ז׳ [מן אסף, אסף] כנוס, צבירה, לקוט: אסוף תבואה. אסוף בולים. — [אסוף־]

אסוף* ת׳ [מן אסף, אסף] 1*, שאספו אותו, צבור: ערמות חטה האסופות בגרן. 2, כלה, נשמד [מצוי בצירוף שלהלן] — [אסופה, אסופים, ־פות]

— אסוף־רעב, מזה־רעב, גווע מחסר מזון: ״ולא־יהיו עוד אספי רעב בארץ״ (יחזקאל לד כט).

אסופה, ראה אספה.

אסופי* תו״ז [מן אסוף] ילד שנמצא ברחוב ואין יודע מי הוריו [נקרא כן על שום ש א ו ס פ י ם אותו לבית־יתומים או למשפחה]: ״זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא״ (בבא מציעא פז.). ״אשה ארמלית וחשוכת ולדות שגדלה אסופית בתוך ביתה״ (ביאליק, מאחורי א). — [אסופית, אסופים, אסופיות]

אסוציאציה° נ׳ [לאטינית בינימית: associatio חיבור] 1, שתוף, אגוד. 2, [בפסיכולוגיה] זכרה, החבר, סמיכות רעיונות, קשר בין מושגים הקרובים זה לזה, כשמשג אחד מעלה בזכרון את האחר. — [אסוציאציות]

— אסוציאטיבי° ת׳ של אסוציאציה, זכרי, הגורר קשר רעיונות: הפסוק צץ במחו בארח אסוציאטיבי.

אסור ת׳ [מן אסר, אסר] 1, קשור, כבול: ״ידיך לא אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו״ (שמואל ב ג לד). 2, כלוא, עצור בבית־סהר: ״ה׳ מתיר אסורים״ (תהלים קמו ז). 3*, שאין רשות לעשותו או להשתמש בו, שאינו מתר: ״אם שוגג – מתר, ואם מזיד – אסור״ (תרומות ה ט). ״אין היצר הרע תאב אלא דבר שאסור לו״ (ירושלמי נדרים מא ב). ״בביצת טרפה שאסורה״ (חולין נח.). ״הכניסה לזרים אסורה״ (מודעה). 4*, תה״פ אין רשות, לא יתכן, הפך מן ״מתר״: ״כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו״ (ברכות לג.). ״רב אמר: אסור לזרק מזה לזה, ושמואל אמר: מתר לזרק מזה לזה״ (עירובין פח:). ״אסור לעשן!״ (מודעה). — [אסורה, ־רים, אסורות]

אסור*, איסור ז׳ [מן אסר] 1, צווי שלא לעשות דבר־מה, מצות ״לא תעשה״, צו להמנע ממשהו: ״אחד לאסור אכילה ואחד לאסור הנאה ואחד לאסור בשול״ (חולין קטו:). ״דברי תורה יש בהן אסור ויש בהן התר״ (ירושלמי ברכות א ד). ״העובר על האסור – יענש״ (מודעה). 2, דבר האסור: ״אין מבטלין אסור לכתחלה״ (ביצה ד.). — [אסור־, אסורים, ־רי־]

— אסור־עולם*, אסור שהוא קים לתמיד, שאינו בטל לעולם: ״עמוני ומואבי אסורים (לבוא בקהל ישראל) ואסורן אסור עולם״ (יבמות ח ג) [להבדיל מן:]

— אסור־שעה*, (בכורות לד:). אסור ארעי, אסור זמני.

— אין אסור חל על אסור* (יבמות יג:), [כלל הלכי] אם נאמר אסור בדבר מסים, אין להטיל על אסור זה אסור שני.

אסור ז׳ [מן אסר, אסר ו] כבל שכובלים בו את האסיר, שלשלת, אזקים: ״וימסו אסוריו מעל ידיו״ (שופטים טו יד). — [אסור־, אסורים, אסורי־]

— בית־האסור (ירמיה לז טו), בית־הסהר, בית־הכלא.

— אסור לחג*, תוספת יום לחג, אסרו־חג: ״כל העושה אסור לחג באכילה ושתיה, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח״ (סוכה מה:).

אסותא* נ׳ [ארמית; ראה אסיא] 1*, רפואה (בבא מציעא קיג:). 2° [קריאת־ברכה למתעטש או לחולה]: לרפואה! לבריאות!

אסטדיה° נ׳ ראה סטדיה°.

אסטומכא* נ׳ [ארמית; יוונית: stomachos] אצטומכה, קיבה (ויקרא רבה ג). — [אסטומכת־, אסטומכות]

אסטונית*, איסטוונית נ׳ [מיוונית: stoa אכסדרת־עמודים] סטיו, אולם־עמודים מקרה בתקרה, אכסדרה של עמודים: ״האסטונית רשות היחיד לשבת״ (טהרות ו ט). — [אסטניות]

אסטיגמטיות° נ׳ [מיוונית: a לא + stigme נקודה] לקוי בעין בשל התקמרות בלתי־שוה של הקרנית או העדשה: האסטיגמטיות גורמת לחלשת הראיה ולטשטוש התמונה הנראית. — [־טיות־]

אסטלה°, אסטלי* נ׳ [יוונית: stele גוש מוצב] 1°, מצבת אבן על־גבי קבר. 2*, עמוד־זכרון: ״העמד להם אסטליות מכונות לערי המקלט, שיהא יודע לילך לשם ובכל אסטליות רשום עליה: רוצח, לערי המקלט!״ (במדבר רבה כג). —[אסטלות, אסטליות]

אסטמה, ראה אסתמה.

אסטניס*, איסטניס ת׳ [מיוונית: a בלי + sthenos כוח] אנין־הדעת, מעדן ביותר, רגיש מאד, סולד מן הגס או מן המכער: ״איני כשאר אדם, אסטניס אני״ (ברכות ב ו). ״אף־על־פי

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

שאסטניס היה ולא היה אדם רשאי להשתמש בכלי תשמישו" (עגנון, כלה קיג). – [אסטניסית, ־סים, ־ות]

אסטניסות*, איסטניסות נ' [מן אסטניס] רגישות יתרה, אנינות־הדעת, סלידה מגסות או מכעור: "אסטניסותו האסתטית געלה... בהמחין־דקטנות של מקצוענים" (סוקולוב, אישים 456). "ועל שום חלשתו ואסטניסותו" (קבק, במשעול 43). – [אסטניסות־]

אסטסית* נ' [מיוונית: stasis קשירת קשר להזיק] חבלה, מזמה להטעית הדינים בבית־הדין: "באו (עדים) אחרים והזמום, באו אחרים והזמום... אסטסית היא זו" (מכות א ה).

אסטרואיד° ז' [מיוונית: astron כוכב + oeides דומה] דמוי־כוכב, (נקרא גם "פלנטואיד" – דמוי כוכב־לכת), כוכב־לכת קטן המקיף את השמש. רב האסטרואידים – במסלולים שבין כוכבי־הלכת מאדים וצדק. – [אסטרואידים]

אסטרולב° ז' ראה ערך אצטרולב.

אסטרולוגיה* נ' [ירושלמי עבודה זרה מא א; מיוונית: astron כוכב + logos לימוד] חזון בכוכבים, אצטגנינות; נחוש מארעות או עתידות לאדם לפי מצב הכוכבים בשמים.

– **אסטרולוג°, אסטרולוגוס*** ז' (ירושלמי שבת ח ד) חוזה בכוכבים, אצטגנין; בימי קדם האמינו כי האסטרולוג יודע לחזות עתידות על־פי מהלך הכוכבים בשמים.

אסטרונאוטיקה° נ' [מיוונית: astron כוכב + nautike הפלגה בים] תורת הטיסה ברקטה אל חלל־העולם, אל בין הכוכבים.

– **אסטרונאוט°** ז' טיס־חלל, טיס אל בין הכוכבים.

אסטרונומיה° נ' [מיוונית: astron כוכב + nomos חוק] המדע העוסק בעולם הכוכבים ובחקים השולטים בו, תכונה.

– **אסטרונום°** ז' העוסק במדע הכוכבים, תוכן.

– **אסטרונומי°** ת' 1, השיך לאסטרונומיה: הטלסקופ הוא מכשיר אסטרונומי. 2, [בהשאלה] גדול ביותר, עצום לאין שעור: מספרים אסטרונומיים.

– יחידה אסטרונומית°, המרחק ארץ–שמש (כ־150 מיליון קילומטר).

אסטרופיסיקה° נ' [מיוונית: astron כוכב + physis טבע] המדע העוסק בחקר התנאים הפיסיים השוררים בכוכבים.

אסטרטג*, איסטרטיג ז' [שמות רבה לא; מיוונית: strategos מפקד מחנה] 1°, ממחה באסטרטגיה, מתכנן דרכי לחימה. 2*, מפקד, שליט: "למלך שהיו לו שני אסטרטיגין" (ירושלמי ברכות יב ג). – [אסטרטגים]

– **אסטרטגי°** ת' שהוא מענין האסטרטגיה: עמדה אסטרטגית. שגיאה אסטרטגית.

– **אסטרטגיה°** נ' 1, תורת נהול מלחמות, עריכתן והכנתן: מפקד־צבא חיב להיות בקי באסטרטגיה. 2, שיטת הפעלה של מפקדה צבאית: האסטרטגיה של צבאות־הברית עלתה יפה. 3, צרוף הפעלות המדיניות, הכלכליות, הצבאיות וכו' לשם תכלית מסימת.

אסטרטיא*, איסטרטיא ז' 1 [יוונית: stratia] גדוד־צבא, מחנה: "איסטרטיות המקיפין את העיר" (ירושלמי גיטין מה א). "אסטרטיא של מעלה" (מדרש תהלים 140). 2 [יוונית: strata] כביש, דרך (מועד קטן ה.). – [אסטרטיאות, אסטרטאות]

אסטרטילטיס* ז' [מיוונית: stratelates] מפקד צבא: "שהיתה מלכות יון מעמדת מאה ושבעים ואחד אפרכין, מאה עשרים ושבעה אסטרטילטין" (ויקרא רבה יג). – [אסטרטילטין]

אסי, ראה איסי.

אסיא* ז' [ארמית] רופא [רווח בפתגמים הארמיים:]

– **אסיא אסי חגרתך*** (בראשית רבה כג) [רופא, רפא פסחותך, כלומר:] אל תוכיח אחרים על חטא או משגה, בטרם תקנת דרכיך שלך, מעין: "קשט עצמך ואחר־כך קשט אחרים".

– **אסיא דמגן מגן שוי*** (בבא קמא פה.) [רופא של חינם – שוות חינם, אין רפואתו רפואה, כלומר:] דבר שמשיגים בחנם ובלא טרח אין מעריכים אותו ועל־פי־רב גם אינו שוה כלום.

אסימון* ז' [יוונית: asemon] 1*, חתיכת מתכת שלא נטבעה עליה צורת מטבע, או שנשחקה ונמחקה צורתה (בבא מציעא ד א). 2°, לוחית־מתכת עגלה הנמכרת בסניפי הדואר לשם שמוש בטלפון צבורי: הרוצה לטלפן משלשל את האסימון לתוך החריץ המיעד לכך בתבת־הטלפון ועל־ידי־כך מפעל המכשיר לשרות המטלפן. – [אסימון־, אסימונים]

– אינו שוה אפלו אסימון°, הוא נטול כל־ערך.

אסימוני° ת' [מן אסימון] כצורת אסימון, חסר־דמות, פחות־ערך: דבורים נדושים ואסימוניים. – [אסימונית ־ניים, ־ניות]

אסימות° ראה אזימות°.

אסימטריה° נ' [יוונית: a בלי + symmetria מידה שווה, תיאום] חסר סימטריה, אי־התאמה בחלקים המקבילים. – [אסימטריות]

– **אסימטרי°** ת' חסר סימטריה, שאין התאמה בחלקיו המקבילים.

אסימילציה° נ' [לאטינית: assimilatio הידמות] 1, טמיעה, התבוללות בין עם זר, כפירה והתעלמות מן התרבות הלאמית המקורית, חיים לפי דרכי זרים: התנועות הלאמיות בישראל והציונות נלחמות באסימילציה של היהודים בארצות הגולה. 2, [בפונטיקה] הדמות, השתנות הגה או הבלעותו בשל דמיונו להגה שלפניו או שלאחריו, למשל: "מדבק" במקום "מתדבק".

– **אסימילטור°** ז' 1, מתבולל, אדם המשפע מתרבות עם זר, חי לפיה ומתכחש לתרבותו הלאמית. 2, גורם להתבוללות ולטמיעה בין אחרים, מטיף להתבוללות.

– **אסימילטורי°** ת' של התבוללות: מגמות אסימילטוריות בקרב יהודי ארצות־הרוחה שבגולה.

אסיסטנט° ז' [מלאטינית: assistens (-entus) מלווה, עוזר] עוזר לגבוה ממנו בדרגה ובתפקיד: אסיסטנט לפרופסור באוניברסיטה. – [אסיסטנטית, ־טים, ־טיות]

אָסִיף ז׳ [מן אסף, אָסַף] 1, אִסּוּף הַתְּבוּאוֹת מִן הַשָּׂדֶה (שמות כג טז). ״שִׁשָּׁה זְרָעִין וְשִׁשָּׁה אֲסִיפִין״ (ירושלמי שביעית לד א). ״יֶרַח וּ אָסִף״ (לוח גזר). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּס יְבוּלוֹ הַסִּפְרוּתִי שֶׁל סוֹפֵר אוֹ מְשׁוֹרֵר. — [אֲסִיף־]

— **חַג הָאָסִיף**, חַג הַסֻּכּוֹת: ״וְחַג הָאָסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה״ (שמות כג טז).

אסיפה, ראה אֲסֵפָה.

אֲסִיפָה* נ׳ [מן אסף, אָסַף] 1, לְקִיטָה, אִסּוּף, פְּעֻלַּת הָאוֹסֵף: ״אֲסִיפַת תְּאֵנִים... אֲסִיפַת עֲנָבִים״ (תוספתא מעשר ראשון ג יב). ״חַג הַבָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה״ (חגיגה יח.). 2, מִיתָה, פְּטִירָה, הֵאָסְפוּת אָדָם אֶל עַמָּיו: ״גְּוִיעָה וַאֲסִיפָה״ (בבא בתרא טז:). ״שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶה יוֹם אֲסִיפָתְךָ״ (כלה רבתי ג). ״הֲלָבָן עֹשֶׁר וְשִׁשָּׁה סְפֹד וּבְכוֹת עֲלֵי יוֹם הָאֲסִיפָה?״ (גבירול, א 3). ״אֲנוּשָׁה מַכָּתִי, כִּי יוֹם אֲסִיפָתִי״ (יהודה הלוי, ד 129). 3, הֲמָתָה: ״אֵלּוּ טְעוּנִין שְׁחִיטָה וְאֵלּוּ (הַדָּגִים) טְעוּנִין אֲסִיפָה״ (במדבר רבה יט). — [אֲסִיפַת־]

אָסִיר, אֲסִיר ז׳ [מן אסר] 1, יוֹשֵׁב בְּמַאֲסָר, חָבוּשׁ בְּבֵית־הַכֶּלֶא: ״כָּל הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית־הַסֹּהַר״ (בראשית לט כב). ״לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר״ (ישעיה מב ז). 2 [בהשאלה] מִי שֶׁקָּשׁוּר וְדָבוּק בְּכָל נַפְשׁוֹ בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּמַשֶּׁהוּ: ״שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה״ (זכריה ט יב). ״צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ״ (יהודה הלוי, א 55). — [אֲסִיר־, אֲסִירִים, ־רֵי־]

— **אֲסִיר־צִיּוֹן**°, מִי שֶׁנִּרְדַּף עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת בִּמְדִינוֹת־הַגּוֹלָה בְּשֶׁל פְּעִילוּתוֹ אוֹ שְׁאִיפָתוֹ הַצִּיּוֹנִית.

— **אֲסִיר־תַּאֲוָה**", הַמִּתְאַוֶּה וּמִשְׁתּוֹקֵק בְּיוֹתֵר: ״וּשְׁלוֹם אֲסִיר־תַּאֲוָה, נוֹתֵן דְּמָעָיו כְּטַל חֶרְמוֹן״ (יהודה הלוי, א 55).

— **אֲסִיר־תּוֹדָה לְ־**°, חַיָּב לְהוֹדוֹת לְ־, מַכִּיר טוֹבָה לְ־ [בשינוי נוסח מן ״אֲסִיר תִּקְוָה״]: ״הֲרֵינִי אֲסִיר תּוֹדָה לְךָ עַל הָעֶזְרָה שֶׁהוֹשַׁטְתָּ לִבְנִי״ (מכתב).

— **אֲסִיר־תִּקְוָה**, קָשׁוּר וְאָחוּז בְּתִקְוָה, מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא אָבְדָה תִּקְוָתוֹ [על־פי זכריה ט יב: ״שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה״]

אֲסִירָה* נ׳ [מן אסר, אָסַר] 1, כְּלִיאָה, חֲבִישָׁה בְּבֵית־סֹהַר: ״עֲשָׂרָה בְנֵי־אָדָם שֶׁנִּמְצָא אֶחָד מֵהֶן בִּגְנֵבָה — אֵין כֻּלָּן בַּאֲסִירָה?״ (בראשית רבה צב). ״אֲסִירוֹת אָסְרוּ מִן הַבְּרִיּוֹת שֶׁדִּבְּרוּ סָרָה״ (שלונסקי, תרי הדון ג 257). 2, קְשִׁירָה: אֲסִירַת הַסּוּס בָּעֲגָלָה. 3°, נְקֵבָה מִן ״אָסִיר״: אֲסִירִים וַאֲסִירוֹת. — [אֲסִירַת־, אֲסִירוֹת]

אַסְיָתִי° ת׳ [מן אַסְיָה] בֶּן אַסְיָה, הַבָּא מֵאַסְיָה: עַמִּים אַסְיָתִיִּים, תַּרְבּוּת אַסְיָתִית. — [אַסְיָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אַסְכַּדְרוֹן°, ראה אַסְקַדְרוֹן.

אַסְכּוֹלָה°, אִיסְכּוֹלֵי* נ׳ [יוונית: schole; לאטינית: schola] 1*, בֵּית־סֵפֶר, בֵּית־לִמּוּד: ״יֵלֵךְ בִּנְךָ לְאִיסְכּוֹלֵי״, שיר השירים רבה ב, סמבוגי) 2°, שִׁיטָה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל מוֹרֶה, שֶׁל הוֹגֵה־דֵעוֹת אוֹ שֶׁל בֵּית־מִדְרָשׁ, שֶׁרַבִּים הוֹלְכִים בְּעִקְבוֹתֶיהָ וּמֻשְׁפָּעִים מִמֶּנָּה: הָאַסְכּוֹלָה שֶׁל אֲרִיסְטוֹ בַּפִּילוֹסוֹפְיָה. הָאַסְכּוֹלָה הַהוֹלַנְדִּית בַּצִּיּוּר. — [אַסְכּוֹלַת־, אַסְכּוֹלוֹת]

אֶסְכָטוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: eschatos אחרון, קיצוני + logos לימוד] חֲזוֹן אַחֲרִית הַיָּמִים, חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: חֲזוֹנוֹת דָּנִיֵּאל הֵם חֵלֶק מִסִּפְרוּת הָאֶסְכָטוֹלוֹגְיָה בִּתְקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי.

— **אֶסְכָטוֹלוֹגִי**° ת׳ שֶׁל אֶסְכָטוֹלוֹגְיָה, שֶׁעִנְיָנוֹ חֲזוֹן אַחֲרִית הַיָּמִים: סִפְרוּת אֶסְכָטוֹלוֹגִית עֲשִׁירָה. פֵּרוּשׁ פְּסוּקִים בְּדֶרֶךְ אֶסְכָטוֹלוֹגִית.

אַסְכָּלָא*, אַסְכָּלָה* נ׳ [לאטינית: scalae מדרגות] 1*, כֶּבֶשׁ, סֻלָּם מַדְרֵגוֹת לַעֲלִיָּה מִן הַחוּף אֶל הַסְּפִינָה (בבא בתרא עג.). 2*, שְׂבָכָה שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁהָיוּ שָׂמִים עַל הָאֵשׁ לִצְלוֹת עָלֶיהָ בָּשָׂר: ״צֵא וּצְלֵה לָנוּ אֶת הַפֶּסַח עַל הָאַסְכָּלָה״ (פסחים ז ב). 3° מַכְשִׁיר הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי חַשְׁמַל אוֹ עַל־יְדֵי גַּז לִצְלִיַּת בָּשָׂר (griller). — [אַסְכָּלַת־, אַסְכָּלוֹת גם אַסְכָּלָאוֹת]

אַסְכָּרָה* נ׳ [אולי מן סכר סתם] מַחֲלָה חֲרִיפָה וּמְדַבֶּקֶת (Diphtheria) הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּק בְּצוּרַת מֶתֶג. מְקוֹם הַפְּגִיעָה הַשָּׁכִיחַ בְּיוֹתֵר הוּא אֵזוֹר הַלֹּעַ, הַשְּׁקֵדִים וְהַגָּרוֹן, שֶׁנּוֹצָר בָּהֶם קְרוּם מְדֻמֶּה. מֵאֵזוֹר זֶה מֻפְרָשׁ רַעֲלָן חָזָק הַנִּסְפָּג עַל־יְדֵי הָרְקָמוֹת. ״אַסְכָּרָה עָלְתָה בִּגְרוֹנָם וְנֶחְנְקוּ וָמֵתוּ״ (קהלת רבה ט, כ׳ גם).

אֵסֶל* ז׳ [יוונית: asilla] מָנוֹף, מוֹט שֶׁשָּׂמִים עַל הַכְּתֵפַיִם לִנְשִׂיאַת שְׁנֵי דְלָיִים אוֹ סַלִּים: ״מְמַלֵּא אֶת שֶׁלּוֹ תְּחִלָּה וְקוֹשְׁרוֹ בָּאֵסֶל״ (פרה ז ה). ״אֵסֶל וְזוּג דְּלָיִים״ (ביאליק, ספיח). — [אֵסֶל־, אִסְלוֹ; אֲסָלִים, אַסְלֵי־]

נושא דליים באסל

אִסְלָאם°, איסלאם ז׳ [ערבית] אֱמוּנַת הַמּוּסְלְמִים, תּוֹרַת מוּחַמַּד.

אַסְלָה* נ׳ [לאטינית: sella מושב] כִּסֵּא לְמוֹשָׁב לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים (כלים כב י). — [אַסְלַת־, אֲסָלוֹת, אַסְלוֹת־]

אסלם [מן אִסְלָאם]

~ פִּעֵ׳ **אִסְלֵם**° פ״י הִכְנִיס לְדַת הָאִסְלָאם. — [לְאַסְלֵם אֶת־, מְאַסְלֵם, יְאַסְלֵם]

~ הִת׳ **הִתְאַסְלֵם**°, קִבֵּל אֶת דַּת הָאִסְלָאם, נַעֲשָׂה מוּסְלְמִי. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אָסָם ז׳ [אוגריתית: אסמ; ארמית: אַסְנָא] מַחְסָן שֶׁל תְּבוּאָה: ״וְיִמָּלְאוּ אֲסָמֶיךָ שָׂבָע״ (משלי ג י). — [אֲסַם־, אֲסָמִים, אַסְמֵי־]

אֹסֶם", אוסם ז׳ [מן אָסָם] שֹׂבַע, שֶׁפַע תְּבוּאָה. — [אֹסֶם־, אָסְמוֹ]

— **שְׁנַת־אֹסֶם**" (יהי רצון, סוף העבודה, מוסף יום כפור), שָׁנָה אֲסוּמָה, שְׁנַת בְּרָכָה בִּיבוּל הַשָּׂדֶה.

אסם [מן אסם]

~ פִּעֵ׳ **אִסֵּם**° פ״י אִחְסֵן, אָסַף תְּבוּאָה לְתוֹךְ אָסָם: ״מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק לְאַסֵּם אֶת תְּבוּאָתוֹ״ (שמיר, מלך 228). — [לְאַסֵּם, אוֹסֵם, יְאַסֵּם]

~ פִּעֵ׳ **אִסֵּם**" פ״י אָסַם, שָׁמַר, גָּנַז: ״לַעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם לִירֵאָיו אִסֵּם״ (פיוטים, סידור 622). — [לְאַסֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **אֻסַּם**°, אֻחְסַן, נֶאֱסַף לְתוֹךְ אָסָם: ״שַׂקִּים בְּטֶרֶם אֻסְּמוּ״ (ארד, ביתו 33). הַתְּבוּאָה אֻסְּמָה. — [מְאֻסָּם, יְאֻסַּם]

אַסְמָכָה° נ׳ [מן סמך, הִסְמִיךְ; צורה עברית מן אַסְמַכְתָּא] הִסְתַּמְּכוּת, סַעַד, בָּסִיס וּרְאָיָה לְדָבָר: ״הַדְּרָשׁ אֵינוֹ אֶלָּא אַסְמָכָה בִּשְׁבִיל חֻקִּים וְתַקָּנוֹת״ (קלוזנר, הספרות ג 70). ״פּוֹתֵחַ טוּלֵי בִּסְמָכִים וּבְאַסְמָכוֹת מִתּוֹךְ שִׁיטָתוֹ שֶׁל פְרוֹיְד״ (הלקין, משבר 157). — [אַסְמָכַת־, אַסְמָכוֹת, אַסְמְכוֹת־]

אַסְמַכְתָּא* נ׳ [ארמית, מן סמך] 1°, סֶמֶךְ, סַעַד, מָקוֹר שֶׁאֶפְשָׁר לְהִסְתַּמֵּךְ עָלָיו: חַכְמֵי הַתַּלְמוּד קָבְעוּ אַסְמַכְתּוֹת לְהִלְכוֹתֵיהֶם בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב. 2* [בהלכות התלמוד] הַבְטָחָה סְתָמִית מִצַּד הַלֹּוֶה אוֹ הַמּוֹכֵר — בְּלֹא הִתְחַיְּבוּת גְּמוּרָה (בבא מציעא קד:). — [אַסְמַכְתַּת־, אַסְמַכְתּוֹת גם אַסְמַכְתָּאוֹת]

— **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא*** (=אסמכתא בעולם), הִסְתַּמְּכוּת סְתָם, רְאָיָה קַלָּה לְדָבָר: ״וְלָא הִיא — מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא — אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא״ (יבמות עב.).

אסף [קרוב אל יסף; אכדית: esêpu; אוגריתית: אסף]

~ פָּע׳ **אָסַף** פ״י 1, כָּנַס, קִבֵּץ, לִקֵּט: ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״ (דברים יא יד). 2, כִּנֵּס, זִמֵּן יַחַד, הִקְהִיל לַאֲסֵפָה: ״וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם״ (בראשית כט כב). ״אֱסֹף אֶת־הָעָם״ (במדבר כא טז). 3, הִכְנִיס לְמָקוֹם מְסֻיָּם, נָתַן מִקְלָט: ״וְנָס אֶל־אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה... וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה״ (יהושע כ ד). ״וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיַּאַסְפֶהָ אֶל־בֵּיתוֹ״ (שמואל ב יא כז). 4, הֶעֱבִיר, הֵסִיר: ״אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי״ (בראשית ל כג). ״שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם״ (יואל ב י) [וראה עוד הצירופים להלן]. — [לֶאֱסֹף אֶת־, אוֹסֵף, אֶאֱסֹף, תַּאַסְפוּ]

~ נִפְ׳ **נֶאֱסַף**, 1, כֻּנַּס, נִלְקַט: ״וְנֶאֶסְפוּ עִשְּׂבוֹת הָרִים״ (משלי כז כה). הַתְּבוּאָה נֶאֶסְפָה הַגֹּרְנָה. נֶאֶסְפוּ תְּרוּמוֹת לְטוֹבַת הַפְּלִיטִים. 2, נִתְכַּנֵּס, נִקְהַל: ״הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר״ (ירמיה ד ה). ״וְנֶאֶסְפוּ־שָׁמָּה כָל־הָעֲדָרִים״ (בראשית כט ג). ״וְהָעָם לֹא־נֶאֶסְפוּ לִירוּשָׁלָיִם״ (דברי הימים ב ל ג). 3, כָּלָה, אָבַד, מֵת: ״מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק״ (ישעיה נז א). 4, [נאסף על־] הִתְקַהֵל לְרִיב וּלְמִלְחָמָה: ״וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי״ (בראשית לד ל). 5, הֻעֲבַר, הוּסַר: ״וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה וָגִיל מִן־הַכַּרְמֶל״ (ישעיה טז י). נֶאֶסְפָה חֶרְפָּתוֹ. — [לְהֵאָסֵף, נֶאֱסַף, יֵאָסֵף]

~ פִּע׳ **אִסֵּף** פ״י 1, אָסַף, קִבֵּץ. 2, הִכְנִיס: ״וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתָם הַבָּיְתָה״ (שופטים יט טו). — [לְאַסֵּף, מְאַסֵּף, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻסַּף**, 1, נֶאֱסַף, נִלְקַט: ״וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם״ (ישעיה לג ד). 2, הִתְאַסֵּף, הִתְקַהֵל: ״שְׁלֹשָׁה אֻסְּפוּ עָלַי לְכַלּוֹת שְׁאָר רוּחִי״ (גבירול, א 202). — [מְאֻסָּף, יְאֻסַּף]

~ הִתְ׳ **הִתְאַסֵּף**, הִתְכַּנֵּס, הִתְקַהֵל לַאֲסֵפָה: ״בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם״ (דברים לג ה). — [לְהִתְאַסֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

— **אָסַף אוֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ** (מלכים ב ה ז), רִפֵּא אוֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ.

— **אֱסֹף יָדֶךָ!** (שמואל א יד יט), הָשֵׁב יָדְךָ! הֶרֶף!

— **אָסַף נַפְשׁוֹ**, הֵמִית אוֹתוֹ, כִּלָּה אוֹתוֹ: ״פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ בֵּיתֶךָ״ (שופטים יח כה).

— **נֶאֱסַף אֶל אֲבוֹתָיו** (שופטים ב י), **נֶאֱסַף אֶל עַמָּיו** (בראשית כה ח), **נֶאֱסַף אֶל קִבְרוֹתָיו** (מלכים ב כב כ), מֵת, נִפְטַר.

— **נֶאֱסַף מִצָּרַעְתּוֹ**, נִרְפָּא מִמַּחֲלַת הַצָּרַעַת (על־פי מלכים ב ה ז).

אֹסֶף, אוֹסֶף ז׳ [מן אסף] לֶקֶט, קֹבֶץ, כִּנּוּס: ״כְּאָסְפֵּי קַיִץ, כְּעֹלְלֹת בָּצִיר״ (מיכה ז א). אֹסֶף בּוּלִים. אֹסֶף תְּמוּנוֹת. — [אֹסֶף־, אֳסָפִים, אָסְפֵּי־]

אס״ף ר״ת אֶתְנַחְתָּא, סוֹף־פָּסוּק [שני הטעמים המפסיקים הגדולים]

אֲסֵפָה, אסיפה נ׳ [מן אסף] 1*, הִתְכַּנְּסוּת אֲנָשִׁים יַחַד לְשֵׁם דִּיּוּן בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״אֲסֵפַת עָם״ (ירושלמי תענית סד ג). אֲסֵפָה כְּלָלִית. אֲסֵפָה פְּנִימִית. 2, אֹסֶף, אִסּוּף: ״וְאֻסְּפוּ אֲסֵפָה אַסִּיר עַל־בּוֹר״ (ישעיה כד כב). — [אֲסֵפַת־, אֲסֵפוֹת, אֲסֵפוֹת־]

— **אֲסֵפַת־הַנִּבְחָרִים**°, פַּרְלָמֶנְט, כְּנֶסֶת, בָּאֵי־כֹּחַ הָעָם הַמֻּרְשִׁים לָדוּן בְּעִנְיְנֵי הַמְּדִינָה.

אֲסֻפָּה, אסופה נ׳ [מן אסף] 1*, חֲבוּרָה, קְבוּצָה: ״תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין אֲסֻפּוֹת אֲסֻפּוֹת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה״ (חגיגה ג:). 2 ^, מְאַסֵּף, קֹבֶץ שֶׁל מַאֲמָרִים וְחִבּוּרִים עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם: ״טַבְיוֹב בַּאֲסֻפַּת פִּתְגָּמָיו״ (סרן, שפה). — [אֲסֻפַּת־, אֲסֻפּוֹת]

— **בַּעֲלֵי־אֲסֻפּוֹת** 1, כִּנּוּי לְאַנְשֵׁי חָכְמָה וּמַדָּע: ״וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת״ (קהלת יב יא). ״בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נֶאֶסְפוּ וְקָבְעוּ לוֹ נְצִיב אֶחָד״ (סנהדרין יב.). 2 ^, מְחַבְּרֵי סְפָרִים, קוֹמְפִּילָטוֹרִים: ״בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת הֵם הַלּוֹקְטִים מִסְּפָרִים רַבִּים וַיְחַבְּרוּ מַחְבָּרוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, קהלת יב יא).

אֶסְפּוֹג* ז׳ [מן סְפוֹג, על־פי תרגום אונקלוס ל״רקיק״; בתלמוד שבת עח: אִסְפּוֹנִין, לפי הערוך: אִסְפּוֹגִית] סֻפְגָּנִית, עוּגָה אוֹ רָקִיק עֲשׂוּיִים בָּצֵק שֶׁתָּפֵחַ כְּמַעֲשֵׂה־סְפוֹג: ״צַפִּיחִיּוֹת בִּדְבַשׁ וְאֶסְפּוֹגִים מְתוּקִים״ (ביאליק, אלוף בצלות ג). — [אֶסְפּוֹג־, אֶסְפּוֹגִים, ־גֵּי־]

אַסְפִּירָנָה° נ׳ [ערבית: אַסְפִּרְנָה; השם המדעי Sphyraena] שֵׁם דַּג־יָם, מִדְּגֵי־הַמַּאֲכָל הַמְּצוּיִים בַּיָּם בְּחוֹפֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אָרְכּוֹ מַגִּיעַ עַד מֶטֶר אֶחָד; שֶׁחָיָן מְצֻיָּן, טוֹרֵף דָּגִים אֲחֵרִים. — [אַסְפִּירָנוֹת]

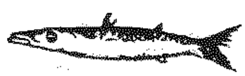
אספירנה (1/40)

אַסְפִּירִין° ז׳ [שם מסחרי] תְּרוּפָה הַמְּכִילָה בְּעִקָּר חֻמְצַת אָצֶטִיל־סָלִיצִיּוּם, מְשׁוּוֶקֶת בְּצוּרַת טַבְלִיּוֹת אוֹ אֲבָקָה וּמְשַׁמֶּשֶׁת אֶמְצָעִי נֶגֶד כְּאֵבֵי שִׁגָּרוֹן, מֵחוֹשֵׁי־רֹאשׁ וּמֵחוֹשִׁים אֲחֵרִים.

אַסְפַלְט° ז׳ [יוונית: asphaltos, כנראה ממקור שמי] חֵמָר, זֶפֶת־הָאֲדָמָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְצִפּוּי גַּגּוֹת, לְזִפּוּת כְּבִישִׁים וְעוֹד.

אִסְפְּלָנִית* נ׳ [יוונית: splenion] 1°, תַּחְבֹּשֶׁת, בַּד שֶׁעָלָיו מָרוּחַ חֹמֶר־רְפוּאָה הַנִּדְבָּק אֶל מְקוֹם הַפֶּצַע וּמְרַפְּאוֹ אוֹ מָגֵן עָלָיו מִפְּנֵי הִזְדַּהֲמוּת. 2*, תַּחְבֹּשֶׁת רְטֻבָּה שֶׁכּוֹרְכִים מִסָּבִיב לְאֵיבָר חוֹלֶה כְּדֵי לְחַמְּמוֹ וּלְרַכְּכוֹ: ״וְאִסְפְּלָנִית עַל גַּבֵּי מַכָּה״ (שבת יח.). — [אִסְפְּלָנִית־, ־נִיּוֹת]

איספלנית 1

אַסְפַּמְיָא* ש״פ שְׁמָהּ שֶׁל אֶרֶץ סְפָרַד בַּתַּלְמוּד (על־פי הלאטינית: Hispania). [רווח במימרה:]

— **רוֹאֶה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא*** (נידה ל:), חוֹלֵם עַל דְּבָרִים רְחוֹקִים וּבִלְתִּי־מְצִיאוּתִיִּים [המימרה בשלימותה: ״אָדָם יָשֵׁן כָּאן (בבבל) וְרוֹאֶה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא״ (שהיא רחוקה — בקצה המערב)]

פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; ש״פ - שם פרטי; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

אספן° ז' [מן אסף, אסף] אגרן, אדם העוסק באסוף חפצים מסוג מיוחד: אספן של מטבעות. אספן־בולים. — [אספן־ אספנים, אספני־; אספנית, אספניות]

אספנה° נ' [מן ספינה] הכנסת ספינה למספנה או למבדוק לשם תקון או בדיקה. — [אספנת־]

אספנות° נ' [מן אספן] מלאכתו של האספן, אגרנות, התעסקות באסוף חפצים מסוג מיוחד. — [אספנות־]

אספניולית°, איספניולית נ' [מלאטינית: Hispania אספמיה, ספרד] כנוי ללשון היהודית־ספרדית, המדברת בפי יהודים יוצאי ספרד.

אספסוף ז' [מן אסף] ערב־רב, המון, קהל אנשים פשוטי־עם: "והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה" (במדבר יא ד). "נשים מרות נפש... אספסוף נכות, טרופות, מהומה ומבוקה" (ביאליק, אלמנות).

אספסופי° ת' [מן אספסוף] 1. אחד מן האספסוף, מפשוטי ההמון: "ואיזו אספסופית צעירה פלמונית הבטיחה לה כרסה בין שניה" (שלונסקי, תר' קרקע ב 292). 2. המוני, כדרך אספסוף: התנהגות אספסופית. — [אספסופית, ־פיים, ־פיות]

אספסת° נ' [ארמית: אספסתא (בבא קמא כ.); מפרסית] סוג של צמחי־בר ממשפחת הקטניות (Medicago). העלים תלתניים והפרי תרמיל דמוי סליל; אספסת תרבותית (M. sativa) נזרעת לשם מספוא ירק לבהמות, וכן ליבוש לשחת (חציר יבש). יש גם שטוחנים את השחת לקמח־אספסת המשמש מזון רב־ערך לבהמות. — [אספסת־]

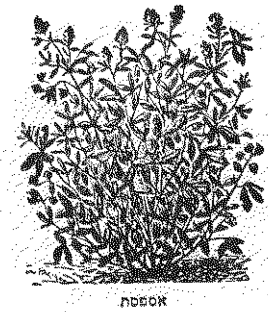
אספסת

אספקה° נ' [מן ספק, הספיק] חמר ההספקה, כלל החמרים והמצרכים שספקו: המשק קבל את האספקה המבקשת. האספקה הרפואית הגיעה במועד. — [אספקת־]

אספקט* ז' [מלאטינית: aspectus הופעה] ראיה, בחינה, נקודת־ראות: המרצה סקר את המצב מתוך אספקט כלכלי וחברתי. — [אספקטים]

אספקלטור*, איספקלטור ז' [מלאטינית: speculator] בלש, שומר־ראש: "אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקלטור" (שבת קח.). "נאקת חנוק אשר אספקלטור שקעו בתוך הקיר" (שמעוני, שירים ג קמט). — [אספקלטורים]

אספקלר° ז' [ראה אספקלריה] אספקלריה, ראי: "לוחות אספקלר של נהרות וימים" (גרינברג, רחובות פח). — [אספקלרים, אספקלרי־]

אספקלריה*, איספקלריא* נ' [לאטינית: specularia] מראה, זכוכית מלטשת שמשתקף בה כל אשר לפניה: "כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא מלכלכת... ומשה ראה מתוך אספקלריא מצחצחת" (ויקרא רבה א). "ים רחב־ידים מבהיק כאספקלריה" (בורלא, כיטופים 11). — [אספקלרית־, אספקלריות]

— **אספקלריא מאירה***, ראי מלטש ובהיר: "משה רבנו נסתכל באספקלריא המאירה" (יבמות מט.). "ואשר בהם נראה כבאספקלריה מאירה את נפשו הטהורה" (אחד העם, מא). "היא היא הברכה שמבהקת... כאספקלריה מאירה" (ביאליק, ספיח א). "שהאירו ממש כאספקלריה המאירה" (עגנון, כלה תא).

אספרגוס*, איספרגוס* ז' (נדרים ו י) [יוונית: asparagos] ירק־גנה ממשפחת השושניים (Asparagus); גבעוליו הצעירים משמשים למאכל. בארץ־ישראל מצויים כמה מיני אספרגים הגדלים בר. — [אספרגים או אספרגוסים]

אספרגוס

אספרגל*, איספרגל* ז' (ירושלמי מעשרות מח ד) [ערבית: שפרגל; סורית: אספרגלא] פרי־עץ הנודע יותר בשם "חבוש" (Cydonia). ראה חבוש. — [אספרגלים]

אספרי* ז' [צרפתית: esprit רוח, נפש] שאר־רוח, הברקה, חריפות: "שכל ורגשנות, אספרי וחן" (פרלמן, תר' רעיונות לה).

אספרנטו* ז' [המקווה, מלאטינית: sperare לקוות] לשון בין־לאמית שהמצאה על־ידי הרופא היהודי זמנהוף (1859–1919) ונועדה לשמוש לכל העמים במשאם־ומתנם זה עם זה. לשון אספרנטו מצטינת בדקדוקה הפשוט ובמבנה התקין של מלותיה הבנויות על השרשים העקריים של הלשונות האירופיות הראשיות, לפי צורות קבועות ואחידות.

אסקדרון*, אסכדרון* ז' [איטלקית: squadrone חבורה, קבוצה, גדוד] 1. [בחיל־היבשה] גדוד פרשים הכולל שתי מחלקות. 2. [בחיל־הים] יחידה של אניות־קרב הממלאות תפקיד אחיד. 3. [בחיל־האוויר] טיסת, יחידה הכוללת להקים של מטוסי־קרב. — [־נים]

אסקוטלא*, איסקוטלא* נ' [לאטינית: scutella] קערה רחבה ושטוחה, מעין מגש: "הטבלא והאסקוטלא של זכוכית" (כלים ל א). — [אסקוטלת־, ־לות]

אסקופה, ראה אסקפה.

אסקט* ז' [מיוונית: asketikos מתנזר] נזיר, סגפן, מי שפרש מהנאות העולם הזה. — [אסקטים; אסקטית, ־טיות]

— **אסקטי*** ת' נזירי, סגפני: חיים אסקטיים.

— **אסקטיות*** נ' סגפנות, הנזרות מהנאות העולם.

אסקימו* ז' שבט של אנשים החיים באזור הקטב הצפוני, בחופי אמריקה הצפונית, בגרינלנד. — [אסקימואים]

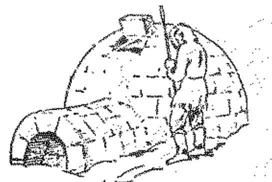
אסקימו ליד ה"איגלו"

אסקפה*, אסקופה נ' [מן סקף חבט] סף, מפתן, מדרגה שמתחת לדלת: "אדם עומד על האסקפה" (שבת ח.). "על אסקפת הבית עמד הירשל והרהר בלבו" (עגנון, כפות קצר). — [אסקפת־, אסקפות]

— **עשה אותו כאסקפה*** (ירושלמי סנהדרין כב ב), דרך ודרס אותו, בזה אותו והתעלל בו.

– אַסְקֻפָּה נִדְרֶסֶת* [בהשאלה על־פי עירובין צח.], מִרְמָס לַכֹּל, כְּמִפְתָּן שֶׁהַכֹּל דּוֹרְכִים עָלָיו: "אֵין אַתְּ אֶלָּא חֲתִיכַת בָּשָׂר, אַסְקֻפָּה נִדְרֶסֶת וְלֹא יוֹתֵר" (מנדלי מו"ס, ריב). "וְדַרְכּוֹ הָיְתָה לִהְיוֹת כָּל יָמָיו מִין אַסְקֻפָּה נִדְרֶסֶת לַכֹּל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קב). "כְּאַסְקֻפָּה הַנִּדְרֶסֶת אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם" (הזז, צל 153).

– אַסְקֻפָּה הַתַּחְתּוֹנָה°, מָשָׁל לְדָבָר יָרוּד וְנִקְלֶה בְּיוֹתֵר: "הִלְבִּינוּ פָּנָיו בָּרַבִּים וַעֲשָׂאוּהוּ כְּאַסְקֻפָּה הַתַּחְתּוֹנָה" (הזז, יעיש ב 234).

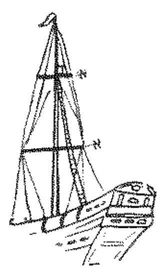
א—איסקריות

אֶסְקֵפִּיזְם° ז' [מאנגלית: escape להתחמק] 1, הַתְחַמְּקוּת, בְּרִיחָה וְהִשְׁתַּמְּטוּת מִפְּעִילוּת וּמִקַּבָּלַת אַחֲרָיוּת בְּעִנְיָנִים מְסֻיָּמִים (מְדִינִיִּים, חֶבְרָתִיִּים וְכַדּוֹמֶה). 2, [בפסיכולוגיה] בְּרִיחָה מִן הַמְּצִיאוּת אֶל עוֹלַם הַדִּמְיוֹן וְהַהֲזָיוֹת.

אִסְקַרְיָא*, אִיסקריא* נ' [יוונית: isto־keraia] קוֹרַת־רֹחַב, קוֹרָה הַמְחֻבֶּרֶת אֶל הַתֹּרֶן הָעִקָּרִי וְעָלֶיהָ נִמְתָּח הַמִּפְרָשׂ (תענית כא.). [אִסְקַרְיַת־, אִסְקַרְיוֹת]

אסר [אכדית: esēru; אוגריתית: אסר; ארמית: אֲסַר; ערבית: אַסַר]

~ פָּעַל אָסַר פ"י 1, כָּלָא, נָתַן אֶל בֵּית־הַסֹּהַר: "וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא" (מלכים ב יז ד). "וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר־אֹתוֹ" (בראשית מב כד). 2, קָשַׁר: "אִם־אָסוֹר יַאַסְרוּנִי בַּעֲבֹתִים" (שופטים טז יא). 3, רָתַם בְּהֵמָה לָעֲגָלָה: "וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ" (בראשית מו כט). 4*, צִוָּה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, פָּקַד לְהִמָּנַע מִדָּבָר, לֹא הִתִּיר: "רַבִּי מַתִּיר וַחֲכָמִים אוֹסְרִים" (שבת ו ה). "הַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר" (דמאי ו יא). 5* [אסר עליו] לֹא הִתִּיר לוֹ: "מַעֲשֶׂה וְאָסַר עָלַי רַבִּי טַרְפוֹן בֵּיצִים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִמּוֹ (עִם הַבָּשָׂר)" (נדרים ו ו). "אֵין אָדָם אוֹסֵר עַל חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ אֲוִיר" (עירובין פה.). הָרוֹפֵא אָסַר עַל הַחוֹלֶה לְעַשֵּׁן. – [לֶאֱסֹר אֶת־, אוֹסֵר, יֶאֱסֹר]

~ נִפְעַל נֶאֱסַר, 1, נִכְלָא, נִתַּן אֶל בֵּית־הַסֹּהַר: "אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם" (בראשית מב יט). 2, נִקְשַׁר, רֻתַּק בִּכְבָלִים: "וּבַמֶּה תֵּאָסֵר לְעַנּוֹתֶךָ" (שופטים טז ו). 3*, הֻטַּל עָלָיו אִסּוּר, לֹא הֻתַּר: "הַכָּבֵד אוֹסֶרֶת וְאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת" (תרומות י יא). בָּשָׂר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ חָלָב נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה. – [לְהֵאָסֵר, נֶאֱסַר, יֵאָסֵר]

~ פֻּעַל אֻסַּר, נֶאֱסַר, נִקְשַׁר בִּכְבָלִים: "כָּל נִמְצָאַיִךְ אֻסְּרוּ יַחְדָּו" (ישעיה כב ג). "וְרַבִּים אֻסְּרוּ מֻכִּים בַּחֶבֶל" (הגגיד, דיואן־א 90). – [מְאֻסָּר, יְאֻסַּר]

~ התפ' נִתְאַסֵּר˚, נֶאֱסַר, בֻּטַּל הַהֶתֵּר: "שֶׁנִּתְאַסְּרוּ נְשׂוּאֵי הָרִאשׁוֹן" (רש"י סוטה ו.). – [לְהִתְאַסֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– אָסַר עַל נַפְשׁוֹ, קִבֵּל עַל עַצְמוֹ לְהִמָּנַע מִדָּבָר: "וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ" (במדבר ל ה).

– אָסַר מִלְחָמָה (מלכים א כ יד), עָרַךְ מִלְחָמָה, פָּתַח בִּקְרָב.

– נֶאֶסְרָה מַעֲרָכָה*, נִפְתְּחָה מִלְחָמָה: "בְּהִמָּלֵא צְבָאָם... עַל אֶלֶף אִישׁ תֵּאָסֵר הַמַּעֲרָכָה" (מגילת בני אור ה ד).

א. אֱסָר, איסר, אֱסָר ז' [מן אסר, אָסַר] הַחְלָטָה בִּשְׁבוּעָה לְהִמָּנַע מִדָּבָר הֲנָאָה: "וְכָל אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם" (במדבר ל ה). "נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ" (במדבר לו). "אֵין אִסַּר הָאֲנָחָה חָל גַּם עַל נוֹשְׂאֵי־הַכֵּלִים" (ביאליק, תר' קישוט מט). – [אִסַּר־, אֱסָרִים, אֱסָרֵי־; אֱסָר־, אֱסָרִים, אֱסָרֵי־]

ב. אִסָּר*, איסר ז' [יוונית: assarion; לאטינית: as = assarius] מַטְבֵּעַ קָטָן שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁהָיָה נָהוּג בְּרוֹמָא בִּימֵי הַתַּלְמוּד (As): הָאִסָּר הוּא בֶּן שְׁמוֹנֶה פְּרוּטוֹת, אוֹ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף (קידושין א א). – [אִסַּר־, אִסָּרִים או אִסָּרוֹת, אִסָּרֵי־]

אֲסָרָה* נ' [מן אסר, אָסַר 3] רְתִימַת בְּהֵמָה בַּעֲגָלָה לְהוֹבָלָה: "אֲסָרָה שֶׁאָסַר יוֹסֵף לִקְרַאת אָבִיו" (בראשית רבה נה). – [אֲסָרַת־]

אִסְרוּ־חַג˚ [בספרות הפוסקים, על־יסוד הכתוב: "אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים", תהלים קיח כז, ובמשמעות הוספה על החג, ראה ערך אָסוּר] 1˚, כִּנּוּי לַיּוֹם שֶׁלְּמָחֳרַת חַג הַפֶּסַח אוֹ חַג הַשָּׁבוּעוֹת אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת. 2° [בהשאלה] הַיּוֹם שֶׁלְּמָחֳרַת מְאֹרָע חֲגִיגִי: "הוּא בָּא אֶל הַקּוֹנְגְּרֶס בְּאִסְרוּ־חַג שֶׁל הַקּוֹנְגְּרֶס" (סוקולוב, במראות 133).

אֶסְתֶּטִי° ת' [מיוונית: aisthesis תחושה] יָפֶה, נָאֶה, נָעִים, עָשׂוּי בְּטַעַם טוֹב, הַגּוֹרֵם הֲנָאָה לָרוֹאֶה. – [אֶסְתֶּטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– אֶסְתֶּטִיּוּת° נ' טוּב־טַעַם, חֵן וָיֹפִי.

– אֶסְתֶּטִיזְם° ז' אַסְכּוֹלָה שֶׁחֲסִידֶיהָ דּוֹגְלִים בְּאָמָּנוּת צְרוּפָה, אָמָּנוּת לְשֵׁם אָמָּנוּת.

– אֶסְתֶּטִיקָה° נ' תּוֹרַת הַחֵן וְהַיֹּפִי [להבדיל מן "אתיקה" – תורת המידות והמוסר]

– אֶסְתֶּט°, אֶסְתֶּטִיקָן° ז' בַּעַל טַעַם טוֹב, חֲסִיד הָאֶסְתֶּטִיקָה.

אִסְתַּיְעָא*, איסתייעא [במימרה הארמית: "לא איסתייעא מילתא"] – ראה ערך סיע.

אַסְתְּמָה° נ' [יוונית: asthma נשימה קצרה] קַצֶּרֶת, מַחֲלָה כְּרוֹנִית שֶׁסִּימָנֶיהָ הָאָפְיָנִיִּים: הֶתְקֵפִים חוֹזְרִים שֶׁל קֹצֶר־נְשִׁימָה מְלֻוִּים גְּנִיחָה, שִׁעוּל וְהַפְרָשַׁת כִּיחַ – מֵחֲמַת הִצָּרוּת הַסִּימְפוֹנוֹת הַקְּטַנִּים, לָרֹב עַל רֶקַע אַלֶּרְגִּי.

אסתר

אַסְתֶּנִי° ת' [מיוונית: astheneia חולשה] חָלוּשׁ, רוֹפֵף, רְפֵה־אוֹנִים: טִפּוּס אַסְתֶּנִי [ראה גם אַסְטֶנִיס*] – [־נִית, ־נִיִּים, אַסְתֶּנִיּוֹת]

אַסְתֵּר° ז' [יוונית: aster כוכב] צֶמַח נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Aster), הַדּוֹמֶה לַחַרְצִית. פְּרָחָיו לְבָנִים, כְּחֻלִּים אוֹ אֲדֻמִּים, עֲרוּכִים מִסָּבִיב לְקַרְקֶפֶת צְהֻבָּה. – [אַסְתֵּרִים]

אִסְתְּרָא*, איסתרא* ז' [ארמית, מלאטינית: stater] שֵׁם מַטְבֵּעַ רוֹמִי קָטָן [רווח במימרות:]

– אִיסְתְּרָא בְּלָגִינָא קִישׁ קִישׁ קָרְיָא* (בבא מציעא פה.). אִסְתְּרָא בְּתוֹךְ כַּד רֵיק מְקַשְׁקֵשׁ קִישׁ־קִישׁ, וְאִלּוּ מַטְבְּעוֹת הַמְּמַלְּאִים אֶת כָּל הַכַּד לֹא יַשְׁמִיעוּ קוֹל; מָשָׁל לְאָדָם רֵיק וְנִבְעָר הַמַּרְבֶּה לְהִתְפָּאֵר וּלְהִתְרַבְרֵב בְּחָכְמָה מוּעֶטֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ [ומכאן:]

— הָיָה אַסְתְּרָא בִּלְגִינַת מִישֶׁהוּ°, שִׁמֵּשׁ לְמִישֶׁהוּ נוֹשֵׂא לְרַעַשׁ וּלְפִרְסֹמֶת צַעֲקָנִית: "אַלְלַי לִי, כִּי הָיִיתִי אַסְתְּרָא בִּלְגִינַתְכֶם" (ביאליק, שחה נפשי).

א"ע ר"ת 1, אוּנִיבֶרְסִיטָה עִבְרִית. 2, אֶת עַצְמוֹ.

אע"ג ר"ת אַף עַל גַּב.

אעפ"י ר"ת אַף־עַל־פִּי.

אע"ה ר"ת אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם.

אעפ"כ ר"ת אַף־עַל־פִּי כֵן.

א. **אַף** ז' [אכדית: appu; ארמית: אַנְפָּא, אַפָּא; ערבית: אַנְף; ראה אנף] 1, חֹטֶם, אֵיבַר הָרֵיחַ וְהַנְּשִׁימָה שֶׁל הָאָדָם וּבַעֲלֵי־הַחַיִּים: "אַף לָהֶם – וְלֹא יְרִיחוּן" (תהלים קטו ו). "נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר" (משלי יא כב). 2 [בהשאלה ועל־יסוד הצירוף "חרה אפו"] כַּעַס, קֶצֶף: "בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל" (דברים כט כז). "אַל יְדַבֵּר אֵלֵיהוּ בְּאַף אוֹ בִּתְלוּנָה... וְאַל יִשְׂנָאֵהוּ" (מגילת הסרכים ה 25). 3, [בריבוי זוגי: אַפַּיִם] נְחִירֵי הָאַף, שְׁנֵי הַנְּקָבִים הַמּוֹבִילִים אֶל תּוֹךְ חֲלַל הָאַף: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים" (בראשית ב ז). 4, [בריבוי זוגי: אַפַּיִם] פָּנִים: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה" (בראשית יט א). [וראה עוד הצירופים להלן] — [אַף־, אַפִּי; אַפִּים, אַפַּיִם, אַפֵּי־]

— **אִישׁ־אַף** (משלי כט כב), **בַּעַל־אַף** (משלי כב כד), אָדָם מָהִיר לִכְעֹס, כַּעֲסָן.

— **אֹרֶךְ־אַף**^, הִתְאַפְּקוּת מִלִּכְעֹס: "הַטּוֹב שֶׁיַּגִּיעַ מֵאֹרֶךְ הָאַף" (רלב"ג משלי טז לב).

— **גֹּבַהּ־אַף** (תהלים י ד), גַּאֲוָה, יְהִירוּת, הִתְפָּאֲרוּת.

— **גְּבַהּ־אַף**°, גַּאַוְתָן, מִתְרַבְרֵב.

— **חֲרוּם־אַף**°, ראה חֲרוּמַף.

— **חֲרוֹן־אַף** (שמות לב יב), **חֳרִי־אַף** (דברים כט כג), כַּעַס גָּדוֹל.

— **אַל בְּאַפְּךָ** [על־פי ירמיה י כד], אַל נָא תִּכְעַס עָלַי.

— **הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ**, הִתְאַפֵּק מִלִּכְעֹס, נָהַג בְּסַבְלָנוּת: "לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי" (ישעיה מח ט). הַקָּצַר בְּזַעַם וּמַאֲרִיךְ אַף (האוחז, מוסף ראש השנה).

— **הִגְבִּיהַּ אַפּוֹ**° [על־פי תהלים י ד], הִתְפָּאֵר, הִתְגָּאָה.

— **חָרָה אַפּוֹ**, כָּעַס, קָצַף: "אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי" (שמות לב כב).

— **יָצָא מֵאַפּוֹ**, נִמְאַס עָלָיו, בָּחַל בּוֹ: "וַאֲכַלְתֶּם... עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא" (במדבר יא כ).

— **כִּלָּה אַפּוֹ בְּ־** (יחזקאל ז ח), הִתְנַקֵּם בְּ־, שָׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל־.

— **עָלָה אַפּוֹ** (תהלים עח כא), גָּדַל כַּעֲסוֹ.

— **עָשַׁן אַפּוֹ**, חָרָה אַפּוֹ, כָּעַס: "לָמָה אֱלֹהִים... יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ?" (תהלים עד א).

— **שָׁב אַפּוֹ מִן־**, שָׁכְכָה חֲמָתוֹ עַל־, חָלַף כַּעֲסוֹ: "אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם... כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ" (הושע יד ה).

— **שִׁלַּח אַפּוֹ בְּ־** (יחזקאל ז ג), שָׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל־.

— **עַל־אַף־**, לַמְרוֹת, חֶרֶף: "תְּחַיֵּנִי עַל אַף אֹיְבַי" (תהלים קלח ז). "אַרְצֵנוּ תִּבָּנֶה עַל אַף כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים" (ביאליק, אגרות ה ד).

— **עַל אַפּוֹ וְעַל חֲמָתוֹ** (ירמיה לב לא), בְּעַל־כָּרְחוֹ, לְמֹרַת רוּחוֹ.

— **אֶרֶךְ־אַפַּיִם**, מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ, סַבְלָן, מִתְאַפֵּק מִלִּכְעֹס: "אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת" (שמות לד ו). "טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר" (משלי טז לב).

— **אֹרֶךְ־אַפַּיִם** (משלי כה טו), סַבְלָנוּת, הִתְאַפְּקוּת מִלִּכְעֹס.

— **זַעַף אַפַּיִם***, רֹגֶז, כַּעַס: "וּבְחֵמָה... וְזַעַף אַפַּיִם יְדַבְּרוּ" (מגילת פשר חבקוק ג 13).

— **זֵעַת אַפַּיִם**, [בהשאלה] עָמָל קָשֶׁה, יְגִיעָה מְרֻבָּה: "בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם" (בראשית ג יט). "שֶׁלֹּא יָרִימוּ גַרְזֶן לַהֲרֹס כָּל אֲשֶׁר בָּנִינוּ כֻּלָּנוּ בְּזֵעַת אַפֵּינוּ" (עליאשברג, על־פי אחד העם, מב).

— **קְצַר־אַפַּיִם**, מָהִיר לִכְעֹס: "קְצַר־אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת" (משלי יד יז).

— **קֹצֶר־אַפַּיִם***, קֹצֶר־רוּחַ, חֹסֶר סַבְלָנוּת, רַגְזָה: "וַאֲשֶׁר יָשִׁיב אֶת רֵעֵהוּ בִּקְשִׁי־עֹרֶף וְדִבֵּר בְּקֹצֶר אַפַּיִם" (מגילת הסרכים ו 26).

— **מָנָה אַחַת אַפָּיִם**, מָנָה עַל מָנָה, מָנָה כְּפוּלָה: "וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם, כִּי אֶת חַנָּה אָהֵב" (שמואל א. א ה).

— **רוּחַ אַפָּיו**, נִשְׁמַת חַיָּיו [ובהשאלה] הַיָּקָר לוֹ מִכֹּל: "רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ ה' נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם" (איכה ד כ).

ב. **אַף** מ"ח [אוגריתית: אַפּ; ארמית: אַף, אוּף; ערבית: פַּ] גַּם, עוֹד: "הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים" (שיר השירים א טז). "יַזְהִיר אַף יְצַלְצֵל שִׁירִי" (ביאליק, קומי צאי).

— **אַף־כִּי**, 1, אִם כִּי, אַף־עַל־פִּי: "אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן" (בראשית ג א). "וְלֹא עֲזַבְתָּם אַף כִּי־עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה" (נחמיה ט ע–יח). 2, לֹא כָּל שֶׁכֵּן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ – אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה!" (מלכים א ח כ).

— **אַף שֶׁ־***, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־, לַמְרוֹת שֶׁ־: "אַף שֶׁהִפְלִיגוּ יָתֵר מִמִּיל – הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין" (תוספתא טהרות ו טז).

— **אַף־עַל־פִּי שֶׁ־***, אִם כִּי, לַמְרוֹת שֶׁ־: "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין לַפֵּאָה שִׁעוּר – הַכֹּל לְפִי גֹדֶל הַשָּׂדֶה" (פאה א ב). "אַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָא – יִשְׂרָאֵל הוּא" (סנהדרין מד.).

— **אַף־עַל־פִּי־כֵן***, בְּכָל זֹאת, לַמְרוֹת הַנֶּאֱמָר קֹדֶם: "בִּלְבַּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לוֹ אַף־עַל־פִּי־כֵן" (קידושין ב ב). "וְאַף־עַל־פִּי־כֵן וְלַמְרוֹת הַכֹּל – אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל!" (שמעוני, ארץ־ישראל).

— **עַל־אַף**, רְאֵה א. אַף.

— **הַאַף אֵין זֹאת?** כְּלוּם אֵין הַדָּבָר כָּךְ? הַאִם לֹא כָּךְ?: "הַאַף אֵין־זֹאת, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל?" (עמוס ב יא).

— **הַאַף אֻמְנָם**, כְּלוּם בֶּאֱמֶת?: "הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד – וַאֲנִי זָקַנְתִּי?" (בראשית יח יג).

— **אַף בְּרִי**^, [באגדה] מִכִּנּוּיָיו שֶׁל הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַגְּשָׁמִים [על־יסוד דרשת הכתוב: "אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב", איוב לז יא]: "אַף בְּרִי שֵׁם שַׂר מָטָר" (קליר, אף ברי, תפילת גשם).

— **אַף־עַל־גַּב דְּ־(שֶׁ)*** [ארמית] אַף־עַל־פִּי שֶׁ־: "שָׁחַט גְּדִי יֹאכַל, אַף־עַל־גַּב דְּרָגִיל בְּטָלֶה" (פסחים פח:). "אַף עַל גַּב שֶׁנְּחַתֶּם נִקְרַע" (ראש השנה יח.).

אפד [מן אֵפוֹד]

~ פִּעֵ' **אָפַד** פ"י חָגַר, הִלְבִּישׁ: "וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת... וְאֶת־הָאֵפֹד... וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד" (שמות כט ה).— [לֶאֱפֹד אֶת־, לְ־; אוֹפֵד, יֶאְפֹּד]

~ נפ׳ **נֶאְפַּד**˚, נֶאֱזַר, הָיָה חָגוּר: ״נֶאְפַּד נְקָמָה״ (קליר, אתה הוא, שחרית ראש־השנה). ״וְנֶאְפַּד אֵשׁ לֶהָבָה״ (ביאליק, בעיר ההרגה). ״דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁנֶּאֶפְדָה אֲגֻדּוֹת״ (קריב, עיונים 20). — [לְהֵאָפֵד, נֶאְפַּד, יֵאָפֵד]

~ פִּעֵ׳ **אִפֵּד**˚ פ״י 1˚, אִזֵּר, הִלְבִּישׁ [בהשאלה]: ״אֲאַסְפְּרָה כְבוֹדוֹ אֲאַפְּדֶנּוּ מְלוּכָה״ (יוסי בן יוסי, אהללה אלהי, מוסף ראש השנה). 2°, הִקִּיף, אָפַף: ״נִתְעוֹרַרְתִּי פִּתְאוֹם מִזִּלּוּף שֶׁל רְסִיסִים צוֹנְנִים וּמִבְּשָׂמִים שֶׁאִפְּדוּ אֶת עֵינַי, אֶת צְדָעַי״ (מגד, חדוה 96). — [לְאַפֵּד אֶת־, מְאַפֵּד, יְאַפֵּד]

~ פֻּעַ׳ **אֻפַּד**˚, 1˚, נֶאֱזַר: ״אֻפַּד מֵאָז לִשְׁפֹּט הַיּוֹם״ (קליר, אופר, מוסף א׳ ראש השנה). 2°, הֻקַּף: ״חֲלָלִם שֶׁל רְחוֹבוֹת מְאֻפָּד לֶהָבִים לֶהָבִים״ (מגד, חדוה 9). — [מְאֻפָּד, יְאֻפַּד]

~ הִפ׳ **הֶאְפִּיד**˚ פ״י הִתְקִין, קִשֵּׁט: ״אַאְפִּיד נֵזֶר אָיֹם בְּשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה בַּיּוֹם״ (קליר, אאפיד, שחרית א׳ ראש־השנה). — [לְהַאְפִּיד, מַ־, יַ־]

אֲפֻדָּה, אפודה נ׳ [מן אֵפוֹד] 1, אֵפוֹד (שמות כח ח). 2°, פֻּקָּרֶס, חֲלִצַת־צֶמֶר סְרוּגָה. — [אֲפֻדַּת־, אֲפֻדּוֹת]

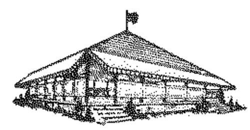

אפדן 2

אַפֶּדֶן ז׳ [פרסית עתיקה: apadāna; אכדית: appadân; ארמית: אַפַּדְנָא] 1, הֵיכָל, אַרְמוֹן (דניאל יא מה). 2°, בִּיתָן, סֻכַּת־קַיִץ, פָּבִילְיוֹן: ״נִמְצָא עוֹמֵד בְּאַפֶּדֶן הַנָּשִׁים״ (שמיר, מלך 300). — [אַפֶּדֶן־, אַפַּדְנוֹ]

א. **אפה** [אכדית: epu; אוגריתית: אפי; ארמית: אֲפָא, אפי]

~ פָּעַ׳ **אָפָה** פ״י שָׂם בָּצֵק בְּתַנּוּר לְהַכְשִׁירוֹ לַאֲכִילָה, עָשָׂה מִבָּצֵק לֶחֶם, עוּגָה וְכַדּוֹמֶה: ״וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק... עֻגֹת מַצּוֹת״ (שמות יב לט). — [לֶאֱפוֹת אֶת־; אוֹפֶה; אָפָה, תֹּאפֶה, אֱפֵה!]

~ נפ׳ **נֶאֱפָה**, הוּשַׂם בְּתַנּוּר עַד שֶׁהֻכְשַׁר לַאֲכִילָה: ״לֹא תֵאָפֶה (הַמִּנְחָה) חָמֵץ״ (ויקרא ו י). ״שְׁתֵּי הַלֶּחֶם נִלּוֹשׁוֹת אַחַת אַחַת וְנֶאֱפוֹת אַחַת אַחַת״ (מנחות יא א). — [לְהֵאָפוֹת, נֶאֱפֶה, יֵאָפֶה]

~ הת׳ **הִתְאַפָּה***, נֶאֱפָה, הֻכְשַׁר עַל־יְדֵי חִמּוּם לַאֲכִילָה: ״מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה אָפוּי הָיָה מִתְאַפֶּה לוֹ, וְהָרוֹצֶה מְבֻשָּׁל הָיָה מִתְבַּשֵּׁל לוֹ״ (מכילתא בשלח ג). — [לְהִתְאַפּוֹת, מִתְאַפֶּה, יִתְ־]

ב. **אפה** [מן אֹפִי]

~ פִּעֵ׳ **אִפָּה**° פ״י קָבַע אָפְיוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: הַמְבַקֵּר אִפָּה אֶת הַנְּפָשׁוֹת הַפּוֹעֲלוֹת בַּמַּחֲזֶה. — [לְאַפּוֹת, מְאַפֶּה, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **אֻפָּה**°, נִקְבַּע אָפְיוֹ, נִקְבְּעוּ תְּכוּנוֹתָיו הָעִקָּרִיּוֹת: גִּבּוֹרֵי הָרוֹמָן אֻפּוּ עַל־יְדֵי הַמְבַקֵּר. — [מְאֻפֶּה, יְ־]

אֵפוֹא, אֵפוֹ, אֵיפוֹא [מלת־הדגשה] אִם כֵּן, וּבְכֵן, כֵּיוָן שֶׁכָּךְ: ״אִם כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ״ (בראשית מג יא). ״נַעַל־נָא אֵפוֹא בַּלְעָדָיו!״ (ביאליק, מתי מדבר).

אֵפוֹד, אֵיפוֹד ז׳ [אכדית: ēppatum בגד; אוגריתית: אפד] 1, אֶחָד מִשְּׁמוֹנַת בִּגְדֵי הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, שֶׁהָיָה עָשׂוּי שְׁנֵי חֲצָאִים, לֶחָזֶה וְלַגַּב, שֶׁנִּרְכְּסוּ עַל הַכְּתֵפַיִם בִּכְתֵפוֹת (שמות כח לא). 2, מְעִיל קָצָר: ״וּשְׁמוּאֵל... נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד״ (שמואל א ב יח). 3, מִין צֶלֶם שֶׁעָבְדוּ אוֹתוֹ בִּימֵי־קֶדֶם וְשָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ עֲתִידוֹת (שופטים יז ה). — [אֵפוֹד־, אֵפוֹדוֹ, אֲפוֹדִים, אֲפוֹדֵי־]

אָפוּד˚ ת׳ [מן אפד, אָפַד] חָגוּר, אָזוּר, מֻקָּף: ״גְּאוֹת גֹּשֶׁן בְּחֹשֶׁן הֵן אֲפוּדוֹת״ (יהודה הלוי, ג 137). ״הוּא אָפוּד אֲפֻדָּה יְרוּקָה״ (ביאליק, תר׳ קישוט קמז). ״אָפוּד אֵשׁ־מִשְׁנֶה... הַשֶּׁמֶשׁ עָמַד לָבוֹא בִּפְאַת־יָם״ (כהן, שירים נה). — [אֲפוּדָה, אֲפוּדִים, אֲפוּדוֹת]

אפודה, ראה אֲפֻדָּה.

אַפּוֹדִיקְטִי* ת׳ [יוונית: apodeiktikos מוכיח] מְהֵימָן, וַדַּאי, שֶׁאֵין עוֹרְרִים עָלָיו: דֵּעוֹת אַפּוֹדִיקְטִיּוֹת. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אַפּוֹזִיצְיָה* נ׳ [מלאטינית: appositio תוספת] [בתחביר] תְּמוּרָה, שֵׁם־עֶצֶם הַמַּגְדִּיר אֶת הַנּוֹשֵׂא (אוֹ אֶת הַמֻּשָּׂא) וְיָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ לוֹ תַּחֲלִיף בַּמִּשְׁפָּט, כְּגוֹן: הַשֵּׁמוֹת ״דָּוִד״, ״אַלְמָנָה״ בַּמִּשְׁפָּטִים: ״וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן״, ״אִשָּׁה אַלְמָנָה אָנִי״.

אַפּוֹטְרוֹפּוֹס*, ראה אַפִּיטְרוֹפּוֹס.

אָפוּי* ת׳ [מן א. אפה, אָפָה] (בָּצֵק) שֶׁהֻתְקַן לַאֲכִילָה עַל־יְדֵי חִמּוּם בְּתַנּוּר אוֹ עַל גֶּחָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: ״מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה אָפוּי — הָיָה מִתְאַפֶּה לוֹ״ (מכילתא ג). ״פַּתְּךָ אֲפוּיָה״ (בראשית רבה סז). — [אֲפוּיָה, אֲפוּיִים, ־יוֹת]

א. **אִפּוּי*, אִיפּוּי** ז׳ [מן א. אפה] אֲפִיָּה, חִמּוּם שֶׁל בָּצֵק בְּתַנּוּר, מַעֲשֵׂה אוֹפֶה: ״הָרוֹצֶה דְּבַר אִפּוּי הָיָה טוֹעֵם (בַּמָּן) כָּל אִפּוּיִים שֶׁבָּעוֹלָם וְהָרוֹצֶה מְבֻשָּׁל הָיָה טוֹעֵם כָּל בִּשּׁוּלִים שֶׁבָּעוֹלָם״ (מכילתא ג). — [אִפּוּי־, אִפּוּיִים, אִפּוּיֵי־]

ב. **אִפּוּי°, אִיפּוּי** ז׳ [מן ב. אפה, אִפָּה; ראה אֹפִי] כָּרַקְטֶרִיזַצְיָה, הַעֲרָכַת אָפְיוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: אִפּוּי הַנְּפָשׁוֹת הַפּוֹעֲלוֹת בַּמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ. [אִפּוּי־]

אִפּוּל°, אִיפּוּל ז׳ [מן א. אפל, אִפֵּל] 1, הַחְשָׁכָה, מְנִיעַת הָאוֹר שֶׁלֹּא יֵחָדֵר פְּנִימָה אוֹ הַחוּצָה: אִפּוּל אוּלַם הַתֵּאַטְרוֹן בִּשְׁעַת הַצָּגָה יוֹמִית. אִפּוּל הַבָּתִּים בַּלֵּילוֹת בִּימֵי מִלְחָמָה. 2, [בהשאלה] שְׁמִירַת סוֹדִיּוּת, מְנִיעַת יְדִיעוֹת עַל הַמִּתְרַחֵשׁ: הֻטַּל אִפּוּל מֻחְלָט עַל דִּיּוּנֵי הַמֶּמְשָׁלָה בְּעִנְיְנֵי בִּטָּחוֹן. — [אִפּוּל־]

אָפוּל° ת׳ [מן אפל] חָשׁוּךְ: ״סְמוּיִים בַּאֲפֵלָה לֹא פְּחוּת אֲפוּלָה מֵאֲפֵלַת הַלַּיְלָה״ (יזהר, מישור 12). — [אֲפוּלָה, אֲפוּלִים, ־וֹת]

אַפּוֹלוֹ* ז׳ [יוונית: Apollon; לאטינית: Apollo] שֵׁם אֵל הַשֶּׁמֶשׁ, מָגֵן הָאָמָּנוּת בַּמִּיתוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַיְּוָנִים הַקַּדְמוֹנִים: ״לְנֹכַח פֶּסֶל אַפּוֹלוֹ״ (טשרניחובסקי, שירים 72).

אַפּוֹלוֹגֶטִיקָה* נ׳ [מיוונית: apologetikos הטוען להגנה לזכות] לִמּוּד סַנֵּגוֹרְיָה, דִּבְרֵי הִצְטַדְּקוּת אוֹ הִתְגּוֹנְנוּת.

— **אַפּוֹלוֹגֶטִי*** ת׳ שֶׁל סַנֵּגוֹרְיָה, שֶׁל צִדּוּק וַהֲגַנָּה: ״מִן הַנְּטִיָּה הָאַפּוֹלוֹגֶטִית, מִן הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַתְּמִידִית לְהָגֵן וּלְהַצִּיל״ (ביאליק, הספר העברי).

— **אַפּוֹלוֹגְיָה*** נ׳ סַנֵּגוֹרְיָה, לִמּוּד זְכוּת: סִפְרוֹ שֶׁל פְּלַוְיוּס ׳נֶגֶד אַפִּיוֹן׳ הוּא אַפּוֹלוֹגְיָה עַל הַיַּהֲדוּת.

אַפּוֹלִיטִי* ת׳ [מיוונית: a לא; politikos מדיני] בִּלְתִּי־פּוֹלִיטִי, אָדִישׁ לְהִתְרַחֲשׁוּיוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת, אוֹ שֶׁאֵינוֹ קוֹבֵעַ עֶמְדָּה מְסֻיֶּמֶת לְגַבֵּיהֶם: חִנּוּךְ אַפּוֹלִיטִי בְּבֵית־הַסֵּפֶר. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אַפּוֹלִיטִיּוּת*** נ׳ הִתְעַלְּמוּת מִן הַחַיִּים הַפּוֹלִיטִיִּים אוֹ אֲדִישׁוּת כְּלַפֵּיהֶם.

א. **אָפוּן*** ת׳ [מן אפן] עָרוּךְ בְּסֵדֶר: "וַיָּחֲנוּ אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה אֲפוּנִים" (אומץ גבורותיך, יוצר אחרון של פסח). – [אֲפוּנָה, אֲפוּנִים, ־נוֹת]

ב. **אָפוּן*** ז׳ רְאֵה אֲפוּנָה*.

אַפּוֹן° ז׳ [מן א.אַף] אַף קָטָן: "הֵן מְחַיְּכוֹת בְּעֵינֵיהֶן הַכְּחֻלּוֹת וּבְאַפּוֹנָן הַלָּבָן" (פרלמן, תרי וידויים 56). – [אַפּוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

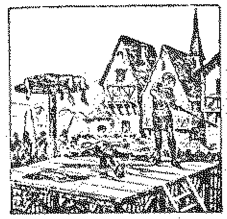

עינויי איפון

אִפּוּן°, **אִיפּוּן** ז׳ [מן אפן, אִפֵּן] אֶחָד מִמִּינֵי הָעִנּוּיִים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בְּאֵירוֹפָּה בִּימֵי־הַבֵּינַיִם: מְתִיחַת הַנִּדּוֹן עַל־גַּבֵּי אוֹפָן מְיֻחָד שֶׁהִסְתּוֹבֵב עַד שֶׁהִתְרַסְּקוּ אֵבָרָיו: "אִיְּמוּ עָלָיו בְּעִנּוּיִים קָשִׁים, בְּאִפּוּן חָדָשׁ, בְּמוֹקֵד" (ברש, א 484). – [אִפּוּן־]

אֲפוּנְדָּה* נ׳ [יוונית: phounda; לאטינית: funda] חֲגוֹרָה רְחָבָה וּבָהּ כִּיס אוֹ אַרְנָק לְכֶסֶף וּלְחֶפְצֵי־עֵרֶךְ אֲחֵרִים: "מָאתַיִם זוּז קְשׁוּרִים בַּאֲפוּנְדָּתִי" (ירושלמי ראש השנה נז ד). "כְּמִין צְלוֹחִית קְטַנָּה הָיְתָה לוֹ בַּאֲפוּנְדָּתוֹ" (ירושלמי שבת יב ג) (ראה גם פּוּנְדָּה) – [אֲפוּנְדַּת־, אֲפוּנְדּוֹת]

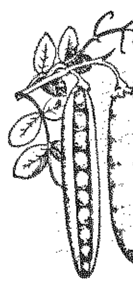

אפונה

אֲפוּנָה* נ׳ (כלאים ג ב), **אָפוּן**° ז׳ יֶרֶק גַּנָּה וְשָׂדֶה מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Pisum sativum), בַּעַל עָלִים מְנֻצִּים וּקְנוֹקָנוֹת; צֶמַח מְטַפֵּס; פִּרְיוֹ נֶאֱכָל יָרֹק אוֹ יָבֵשׁ. הַפְּרִי הַיָּרֹק נֶאֱכָל חַי בְּתַרְמִילָיו אוֹ מְבֻשָּׁל, הַפְּרִי הַיָּבֵשׁ נֶאֱכָל מְבֻשָּׁל. – [אֲפוּנַת־, אֲפוּנִים, ־נֵי־]

אפונה ריחנית

– **אֲפוּנָה־רֵיחָנִית**°, צֶמַח־נוֹי מְטַפֵּס מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, מִן הַסּוּג טֹפַח; בַּעַל פְּרָחִים צִבְעוֹנִיִּים וְרֵיחָנִיִּים (Lathyrus odoratus).

אֶפּוֹס° ז׳ [יוונית: epos מלה, שיר] שִׁירַת־גִּבּוֹרִים רַבַּת עֲלִילוֹת, הַמַּשְׁקֶפֶת גּוֹרַל עַמִּים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וּבְתְכוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל הַגִּבּוֹרִים. הָאֶפּוֹס הָאָמָּנוּתִי – יְצִירַת מְשׁוֹרֵר יָחִיד, כְּגוֹן: "אֵינֵיאָס" לְוֶירְגִּיל; הָאֶפּוֹס הָעֲמָמִי – מַעֲרֶכֶת שֶׁל אַגָּדוֹת־עַם הַמִּתְאָרוֹת עֲלִילוֹת־גְּבוּרָה שֶׁנִּרְקְמוּ וְנִתְמַזְּגוּ לִיצִירָה אֲחִידָה בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת, כְּגוֹן: "אִילְיָאדָה" וְ"אוֹדִיסֵיָה": "תְּקוּפַת הַגְּבוּרָה וְהָעֹז וּמוֹעֵד הַיְּצִירָה הַנִּשְׂגָּבָה שֶׁבָּאֶפּוֹס הַתַּנַ"כִי" (ביאליק, הלכה ואגדה). – [אֶפּוֹסִים]

אֶפּוּס°, **אִיפּוּס** ז׳ [מן אפס, אִפֵּס] 1, שְׁלִילָה, בִּטּוּל, אַיִן: אִפּוּס עֵרֶךְ הַמַּעֲשֶׂה. 2, [באימוני ירייה] הֲבָאַת הַכַּוָּנוֹת שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה לְמַצָּב שֶׁבּוֹ תִּתְאַם נְקֻדַּת הַפְּגִיעָה הַמְּמֻצַּעַת לִנְקֻדַּת הַמִּכּוּן עַל־יְדֵי יְרִיּוֹת בִּתְנָאֵי מֶזֶג־אֲוִיר נוֹרְמָלִיִּים וּבִטְוָח נָתוּן מֵרֹאשׁ: אִפּוּס הָרוֹבֶה לִפְנֵי הַפְּעֻלָּה. 3, כִּוּוּן מַכְשִׁיר שֶׁיְּהֵא מְכֻוָּן וּמֻתְאָם בְּדִיּוּק לַאֲחֵרִים: אִפּוּס הַשְּׁעוֹנִים שֶׁל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בַּפְּעֻלָּה. – [אִפּוּס־]

אָפוּס ת׳ [מן אפס] אֶפְסִי, חֲסַר־עֵרֶךְ: "כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם מַשִּׂיג... הַכֹּל הוּא שָׁלוּל וְאָפוּס מֵאַמִּתַּת הָאֱלֹהוּת" (הרב קוק, אורות קנד). – [אֲפוּסָה, אֲפוּסִים, ־וֹת]

אַפּוֹסְטוֹל° ז׳ [מיוונית: apostolos שליח] 1, [בנצרות] כָּל אֶחָד מֵרִאשׁוֹנֵי שְׁלִיחָיו שֶׁל יֵשׁוּ שֶׁבִּשְּׂרוּ אֶת בְּשׂוֹרַת הַנַּצְרוּת. 2, [בהשאלה] מְבַשֵּׂר, כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִקְדִּישׁ חַיָּיו לְהַפָּצַת דֵּעָה חֲדָשָׁה אוֹ זֶרֶם חָדָשׁ בָּאָמָּנוּת, בַּסִּפְרוּת וְכוּ׳. – [אַפּוֹסְטוֹלִים]

אַפּוֹסְטֶרְיוֹרִי° תה"פ ות׳ [לאטינית: a posteriori מן המאוחר] בְּדִיעֲבַד, שֶׁלְּאַחַר מַעֲשֶׂה, הֵפֶךְ מִן אַפְּרִיוֹרִי.

אָפוּף° ת׳ [מן אפף, אָפַף] עָטוּף, לוּט, מֻקָּף: "נֶעֱזָבָה לְבַדָּהּ בְּלֵב הַיַּעַר בַּמִּגְדָּל, אֲפוּפָה מֶרְחֲבֵי יָם וַהֲמוֹנָם" (ביאליק, אגדת שלושה ב ב). פְּלוֹנִי אָפוּף יָגוֹן וַחֲרָדָה. סְבִיבָהּ אֲפוּפָה סוֹד וּמִסְתּוֹרִין. – [אֲפוּפָה, אֲפוּפִים, ־פוֹת]

אֶפּוֹפֵּיָה° נ׳ [מיוונית: epopoiia יצירה אפית] אֶפּוֹס, יְצִירָה פִּיּוּטִית גְּדוֹלָה הַמְּתָאֶרֶת עֲלִילוֹת־גְּבוּרָה וּמְאֹרָעוֹת. – [אֶפּוֹפֵּיוֹת]

אָפוּץ* ת׳ [מן אפץ, אָפַץ] 1*, דָּבוּק, לָחוּץ, דָּחוּס: "הָיְתָה (הַכַּוֶּרֶת) פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ אוֹ אֲפוּצָה" (אהלות ט ג). 2°, חָזָק: "פְּעָמִים שְׁנָתוֹ אֲפוּצָה וּפְעָמִים שְׁנָתוֹ מְחַלְחֶלֶת" (עגנון, עד הנה סז). – [אֲפוּצָה, אֲפוּצִים, ־וֹת]

אַפּוֹקָלִיפְּסָה° נ׳ [מיוונית: apokalypsis התגלות] חֲזוֹן אַחֲרִית־הַיָּמִים, סִפְרוּת־מִסְתּוֹרִין הַכּוֹלֶלֶת נְבוּאוֹת וְחֶזְיוֹנוֹת־פְּלָאוֹת עַל יְמוֹת־הַמָּשִׁיחַ.

– **אַפּוֹקָלִיפְּטִי**° ת׳ שֶׁעִנְיָנוֹ חֲזוֹן אַחֲרִית־הַיָּמִים: הַפְּרָקִים י–יב בְּסֵפֶר דָּנִיֵּאל הֵם פְּרָקִים אַפּוֹקָלִיפְּטִיִּים.

אַפּוֹקְרִיפִים° ז"ר [מיוונית: apokryphos גנוז, חבוי] סְפָרִים גְּנוּזִים, אַרְבָּעָה־עָשָׂר סִפְרֵי הַכְּתוּבִים הָאַחֲרוֹנִים (חַשְׁמוֹנָאִים, בֶּן־סִירָא וְעוֹד) הַכְּלוּלִים בְּתַרְגּוּם הַשִּׁבְעִים, אַךְ לֹא נִקְבְּעוּ עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ בְּתוֹךְ הַמִּקְרָא וְנִגְנְזוּ. מְקוֹרָם הָעִבְרִי שֶׁל רֹב הַסְּפָרִים הַלָּלוּ אָבַד וְהֵם הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ בְּתַרְגּוּם יְוָנִי, חַבָּשִׁי וְעוֹד: "לְהַכִּיר אֶת עֶרְכָּם הַסִּפְרוּתִי־הַלְּאֻמִּי שֶׁל מִבְחַר הָאַפּוֹקְרִיפִים" (ביאליק, הספר העברי).

אִפּוּר°, **אִיפּוּר** ז׳ [מן א.אפר, אִפֵּר] שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה הַחִיצוֹנִי עַל־יְדֵי צְבִיעַת הַפָּנִים, הַדְבָּקַת זָקָן, חֲבִישַׁת פֵּאָה נָכְרִית וְכַדּוֹמֶה – לְשֵׁם הִתְחַפְּשׂוּת אוֹ מִשְׂחָק: שַׂחְקָנֵי הַתֵּיאַטְרוֹן מֻצָּגִים כְּשֶׁהֵם בְּאִפּוּר. – [אִפּוּר־]

אפור, ראה אָפֹר.

אָפוֹר° ז׳ [מן אָפֹר] הַצֶּבַע הָאָפֹר, אַפְרוּרִית: "הַצְּהַב הָעָמֹק עִם הָאָפוֹר הָרַךְ" (ליכטנבוים, במישור 15). "חַלּוֹנוֹת... שָׁם הִקְרִינוּ אוֹרָם... עַל כְּבִישֵׁי הָאַסְפַלְט בָּאָפוֹרָם" (מלצר, תר' על נהרות 253). – [אֲפוֹר־]

אָפוֹרִיזְם° ז׳ [מיוונית: aphorismos הגדרה] פִּתְגָּם, מְשַׁל־חָכְמָה קָצָר: "וְאָז הִמְצֵאתִי לִי מִין כְּתִיבָה קְצָרָה – אָפוֹרִיזְמִים" (בן־ציון, XXIX). – [אָפוֹרִיזְמִים]

אַפּוֹתֵיאוֹזָה° נ׳ [מיוונית: apotheosis האלהה] 1, הַאֲלָהַת אָדָם אוֹ מְאֹרָע. 2, שִׂיא, נְקֻדַּת־הַגֹּבַהּ בִּיצִירָה סִפְרוּתִית אוֹ אָמָּנוּתִית, הַמַּשְׁאִירָה רֹשֶׁם רַב עַל הַקּוֹרֵא אוֹ עַל הָרוֹאֶה אוֹ עַל הַשּׁוֹמֵעַ. – [אַפּוֹתֵיאוֹזוֹת]

אֲפוֹתִיקָה°, אַפּוֹתִיקִי* נ׳ [יוונית: apotheke דבר שהופרש] 1*, מַשְׁכַּנְתָּה, שִׁעְבּוּד נְכָסִים (קַרְקַע, בִּנְיָן) לַמַּלְוֶה: "עֶבֶד שֶׁעֲשָׂאוֹ רַבּוֹ אַפּוֹתִיקִי לַאֲחֵרִים" (גיטין ד ד). "מָצָא... אַפּוֹתִיקָאוֹת וּמַתָּנוֹת" (בבא מציעא יט.). "וְהֵם עָשׂוּ אֶת שְׂדוֹתֵיהֶם וּשְׁאָר נִכְסֵיהֶם אַפּוֹתִיקִי לָהּ" (אחד העם, רלג). בַּנְק לַאֲפוֹתִיקָאוֹת. 2*, מַחְסָן, אוֹצָר: "יֵשׁ לְךָ אַפּוֹתִיקָאוֹת לִתֵּן אוֹתָם (הַתְּבוּאָה, הַשֶּׁמֶן, הַיַּיִן) בָּהֶם?" (שמות רבה ל). — [־קָאוֹת]

— **בַּנְק אֲפוֹתִיקָאִי°**, בַּנְק הָעוֹסֵק בְּמַתַּן הַלְוָאוֹת (עַל־פִּי־רֹב לִזְמַנִּים אֲרֻכִּים וּבְרִבִּית נְמוּכָה) תְּמוּרַת מַשְׁכַּנְתָּאוֹת.

אפז [קרוב אל פזז או חפז]

~ פָּע׳ **אָפַז*** פ״ע קָפַץ, דִּלֵּג, פִּזֵּז: "אוֹפְזִים בּוֹ, קוֹפְצִים בּוֹ" (בראשית רבה סח). "וּמַלְאָכִים קְטַנִּים אוֹפְזִים בּוֹ וְקוֹפְצִים בּוֹ" (עגנון, כלה קפא). "וְדִינָרִים שֶׁל אוֹר עַרְבַּיִם אוֹפְזִים קוֹפְצִים בְּתוֹךְ הַצְּלָלִים" (בן־ציון, סה). — [לֶאֱפֹז, אוֹפֵז, יֶאֱפֹז]

אֲפַזְיָה° נ׳ [יוונית: aphasia] שִׁכְחַת הַלָּשׁוֹן, אָבְדַן כֹּשֶׁר הַדִּבּוּר אוֹ כֹּשֶׁר הַהֲבָנָה שֶׁל מִלִּים מְסֻיָּמוֹת.

אַפְטָט* ז׳ מַלְמָד, מַקֵּל שֶׁל רוֹעִים [ולדעה אחרת:] כֵּן לִקְדֵרוֹת עַל הַכִּירַיִם (תוספתא כלים בבא מציעא א יג). — [אַפְטָטִים]

אַפְטָרָה* נ׳ [ארמית; ראה פטר, הִפְטִיר] 1*, דְּרָשָׁה בְּסִיּוּם מְסִבָּה אוֹ חֲגִיגָה: "ר׳ יוֹחָנָן... עֲבַד לֵיהּ (עָשָׂה לוֹ) אַפְטָרָה" (בראשית רבה ס). 2°, אַחֲרִית־דָּבָר, מַפְטִיר, אֶפִּילוֹג. 3°, פַּרְפֶּרֶת, מָזוֹן קַל לְקִנּוּחַ־סְעוּדָה. — [אַפְטָרַת־, אַפְטָרִיּוֹת]

אֹפִי*, אוֹפִי ז׳ [ארמית: אוֹפִיתָא נשמה, נפש; ואולי מיוונית: euphuia תכונה טובה] 1, סַךְ הַתְּכוּנוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת וְהָרוּחָנִיּוֹת בָּאָדָם אוֹ בְּצִבּוּר הַמִּתְגַּלּוֹת בְּכָל מַעֲשָׂיו וּבְהִתְנַהֲגוּתוֹ: "אֵין אַתְּ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל אָפְיָא (אֹפִי) שֶׁל אֻמָּה זוֹ" (ירושלמי שקלים מה ד). "אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד עַל אָפְיוֹ שֶׁל דָּוִד – פְּעָמִים שֶׁהוּא קוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ מֶלֶךְ, וּפְעָמִים שֶׁהוּא קוֹרֵא אֶת עַצְמוֹ עָנִי" (פסיקתא רבתי קפ). אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי אֹפִי חָזָק, אֹפִי חַלָּשׁ, אֹפִי יַצִּיב וְכַדּוֹמֶה. 2°, צִבְיוֹן, רוּחַ כְּלָלִית, אֲוִירָה: לַמְּסִבָּה נִתַּן אֹפִי מִשְׁפַּחְתִּי וּבִלְתִּי־רִשְׁמִי. — [אָפְיֵי־, אָפְיוֹ; אֳפָיִים, אָפְיֵי־]

— **בַּעַל־אֹפִי°**, בַּעַל רָצוֹן חָזָק, תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ.

— **חֲסַר־אֹפִי°**, בַּעַל רָצוֹן חַלָּשׁ, רַכְרוּכִי, וַתְּרָן מֻפְלָג.

אַפִּי° ת׳ [מן אַף] חָטְמִי, הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ הָאַף: הַהֲגָאִים מ׳ וְנ׳ הֵם הֲגָאִים אַפִּיִּים. — [אַפִּית, אַפִּיִּים, אַפִּיּוֹת]

אֶפִּי° ת׳ [מיוונית: epos מלה, שיר] סִפּוּרִי, הַמַּרְצֶה בְּצוּרָה אָמָּנוּתִית מְאֹרָעוֹת וַעֲלִילוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ הָאֶפּוֹס: הָאַגָּדָה, הָרוֹמָן הֵם יְצִירוֹת אֶפִּיּוֹת. — [אֶפִּית, אֶפִּיִּים, אֶפִּיּוֹת]

אַפֵּי*, אַפִּין* ז״ר [ארמית] פָּנִים [רווח בצירופים:]

— **בִּתְמַנְיָא אַפִּין*** (ברכות ד:) בִּשְׁמוֹנָה פָּנִים [נאמר על מזמור קי״ט בתהלים שיש בו אלף־בית כפול שמונה]

— **מַשְׁתַּמַּע לְתְרֵי אַפֵּי°**, בַּעַל שְׁתֵּי מַשְׁמָעֻיּוֹת: "דְּבָרִים הַמִּשְׁתַּמְּעִים לִתְרֵי אַפֵּי" (אחד העם, קמב).

אפי׳ קיצור: אֲפִלּוּ.

אֶפִּיגוֹן° ז׳ [יוונית: epigonos הנולד אחרי־כן] [בספרות ובאמנות] אֶחָד מִבָּאֵי־הַכֹּחַ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל זֶרֶם אוֹ אַסְכּוֹלָה, שֶׁאֵין בִּיצִירוֹתֵיהֶם מִשּׁוּם חִדּוּשׁ אוֹ כֹּחַ־יְצִירָה עַצְמָאִי רַב: יְהוּדָה אַלְחָרִיזִי הָיָה מִן הָאֶפִּיגוֹנִים שֶׁל תּוֹר הַזָּהָב בְּשִׁירַת סְפָרַד. — [אֶפִּיגוֹנִים]

אֶפִּיגְרָם° ז׳ [מיוונית: epigramma כתובת] מִכְתָּם, שִׁיר קָצָר וְחָרִיף, עַל־פִּי־רֹב בַּעַל תֹּכֶן סָטִירִי. — [אֶפִּיגְרָמִים]

אֶפִּיגְרָף° ז׳ [מיוונית: epi על + graphein לכתוב] אִמְרָה קְצָרָה וְנָאָה שֶׁל אֶחָד הַגְּדוֹלִים הַנִּרְשֶׁמֶת עַל־פִּי הָרֹב כִּסִיסְמָה בְּרֹאשׁ סֵפֶר אוֹ פֶּרֶק. — [אֶפִּיגְרָפִים]

— **אֶפִּיגְרָפְיָה°** נ׳ חֵקֶר הַכְּתוֹבוֹת הָעַתִּיקוֹת שֶׁעַל־גַּבֵּי מַצֵּבוֹת, לוּחוֹת, חֲרָסִים וְכַדּוֹמֶה.

— **אֶפִּיגְרָפִי°** ת׳ שֶׁל כְּתוֹבוֹת עַתִּיקוֹת: נִתְגַּלָּה חֹמֶר אֶפִּיגְרָפִי רַב עַל הִתְפַּתְּחוּת הָאָלֶף־בֵּית.

אֲפִידָה* נ׳ [מן אפד, אָפַד] לְבִישַׁת אֵפוֹד (השרשים לג׳נאח, אפד). — [אֲפִידַת־, אֲפִידוֹת]

אֶפִּידִיאַסְקוֹפ° ז׳ [מיוונית: epi על + dia דרך + skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי הַמְּשַׁמֵּשׁ "פָּנָס־קֶסֶם" רָגִיל וְגַם אֶפִּיסְקוֹפ: הוּא מֵטִיל עַל מָסָךְ תְּמוּנוֹת־אוֹר מִשְׁקוּפִיּוֹת (דִּיאַפּוֹזִיטִיבִים) וְגַם מִתְּמוּנוֹת בִּלְתִּי־שְׁקוּפוֹת (מִתּוֹךְ סֵפֶר, לְמָשָׁל). —[־אַסְקוֹפִּים]

אֶפִּידֶמְיָה° נ׳ [מיוונית: epidemia רווחות (של צרה, מחלה)] מַגֵּפָה, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת בִּסְבִיבָה מְסֻיֶּמֶת בִּמְהִירוּת רַבָּה, בְּאֹפֶן שֶׁהִיא תּוֹקֶפֶת בְּאוֹתוֹ זְמַן מִסְפָּר רַב שֶׁל בְּנֵי־אָדָם. — [אֶפִּידֶמְיוֹת]

— **אֶפִּידֶמִי°** ת׳ שֶׁל אֶפִּידֶמְיָה, שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט בִּמְהִירוּת שֶׁל אֶפִּידֶמְיָה: מַחֲלוֹת אֶפִּידֶמִיּוֹת.

— **אֶפִּידֶמְיוֹלוֹגְיָה°** נ׳ הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הָאֶפִּידֶמְיוֹת וּבִדְרָכִים לִמְנִיעָתָן.

אֶפִּידֶרְמִיס° ז׳ [יוונית: epidermis] הַקְּרוּם הַחִיצוֹנִי בְּעוֹר בַּעֲלֵי־הַחַיִּים אוֹ הַקְּרוּם הַמְּכַסֶּה אֶת חֶלְקֵי הַצֶּמַח שֶׁאֵינָם מְעֻצִּים וּמֵגֵן עַל הָרְקָמוֹת הַפְּנִימִיּוֹת.

אֲפִיָּה*, אפייה נ׳ [מן א. אפה, אָפָה] מְלֶאכֶת הָאוֹפֶה, חִמּוּם בָּצֵק לְשֵׁם הַכְשָׁרָתוֹ לַאֲכִילָה: "לִישָׁתָן וַעֲרִיכָתָן בַּחוּץ וַאֲפִיָּתָן בִּפְנִים" (מנחות יא ב). אֲפִיַּת מַצּוֹת. — [אֲפִיַּת־]

אָפְיוֹן° ז׳ [מן אפין, אִפְיֵן] קְבִיעַת הַתְּכוּנָה הָאָפְיָנִית אוֹ הַתְּכוּנוֹת הָאָפְיָנִיּוֹת שֶׁל מִישֶׁהוּ אוֹ שֶׁל מַשֶּׁהוּ: אָפְיוֹן הַגִּבּוֹרִים בָּרוֹמָן הַהִיסְטוֹרִי עַל־יְדֵי שִׁמּוּשֵׁי־לָשׁוֹן מְיֻחָדִים. — [אָפְיוֹן־]

אָפְיוֹנִים°, אופיונים ז״ר [מן אֹפִי] [בטכניקה] מִכְלוֹל הַתְּכוּנוֹת הָאָפְיָנִיּוֹת שֶׁל מוּצָר מְסֻיָּם (לְהַבְדִּיל מִן "מִפְרָט" – תֵּאוּר מְפֹרָט שֶׁל הַחֹמֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ הוּא מְיֻצָּר). — [אָפְיוֹנֵי־]

אֶפִּיזוֹדָה° נ׳ [מיוונית: epeisodios נכנס מן הצד, צדדי] מִקְרֶה, מְאֹרָע בּוֹדֵד, הַרְפַּתְקָה קְטַנָּה: "וְהָיָה מְסַפֵּר לָנוּ לְעִתִּים קְרוֹבוֹת אֶפִּיזוֹדוֹת מֵאוֹתָם הַיָּמִים" (אחד העם, תמב). — [אֶפִּיזוֹדוֹת]

— **אֶפִּיזוֹדִי°** ת׳ מִקְרִי, בִּלְתִּי־קָבוּעַ, אֲרָעִי: פְּגִישָׁה אֶפִּיזוֹדִית.

אֶפִּיטְרוֹפּוֹס*, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס* ז׳ [יוונית: epitropos ממונה, מנהל] 1. מְמֻנֶּה לְטִפּוּל בְּקָטָן (בְּיִחוּד בְּיָתוֹם) וּלְהַשְׁגָּחָה עַל נְכָסָיו עַד אֲשֶׁר יִגְדַּל וְיַעֲמֹד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ: ״יְתוֹמִים... שֶׁמִּנָּה לָהֶן אֲבִיהֶן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס״ (גיטין ה ד). 2. מְפַקֵּחַ עַל רְכוּשׁ, יְרֻשָּׁה, עִזָּבוֹן וְכַדּוֹמֶה: ״וְאֵין מְמַנִּין אוֹתָן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה״ (פסחים מט:). ״הַיִּשּׁוּב וְאֶפִּיטְרוֹפְּסָיו״ (אחד העם, ריא). אֶפִּיטְרוֹפּוֹס עַל נִכְסֵי נִפְקָדִים. 3. עָרֵב, אַחֲרַאי: ״אֵין אֶפִּיטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת״ (חולין יא:). —[אֶפִּיטְרוֹפְּסִית גם אֶפִּיטְרוֹפִּיָּה, אֶפִּיטְרוֹפְּסִים או אֶפִּיטְרוֹפִּין]

אֶפִּיטְרוֹפִּיָּה* נ׳ [במשנה, כתובות ט ו: אֶפִּיטְרוֹפָּא] אֶפִּיטְרוֹפְּסִית, בַּעֲלַת־חָסוּת עַל מִישֶׁהוּ: ״כָּל אוֹתָהּ הַמְּדִינִיּוּת שֶׁמִּתְאַמֶּרֶת לְהֵעָשׂוֹת אֶפִּיטְרוֹפִּיָּה וְלָשִׁית כַּפָּהּ עַל הַתַּרְבּוּת עַל מְנָת לְשַׁעְבֵּד אֶת זוֹ לְצָרְכֶיהָ... סוֹפָהּ לְהֵעָשׂוֹת אַנָּסִית״ (ביאליק, תרבות ופוליטיקה). [אֶפִּיטְרוֹפִּיּוֹת]

אֶפִּיטְרוֹפְּסוּת*, אַפּוֹטְרוֹפְּסוּת* נ׳ [מן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס] 1. תַּפְקִידוֹ שֶׁל אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, אַחֲרָיוּת עַל קְטַנִּים, עַל נְכָסִים וְכַדּוֹמֶה: ״כָּל זְמַן שֶׁאֶפִּיטְרוֹפּוֹס יוֹצֵא מֵאֶפִּיטְרוֹפְּסוּתוֹ״ (תוספתא כתובות ט ג). בִּימֵי הַמִּלְחָמָה עָבְרָה הָאֶפִּיטְרוֹפְּסוּת עַל הָרְכוּשׁ הַנָּטוּשׁ בָּאָרֶץ לִידֵי הַמֶּמְשָׁלָה. 2 °. תְּלוּת, הִמָּצְאוּת בְּחָסוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״חֲסֵרַת הָאֶפִּיטְרוֹפְּסוּת מֵעַל הַיִּשּׁוּב, וּנְתִינַת יְכֹלֶת לִבְנֵי הַמּוֹשָׁבוֹת... לְנַסּוֹת כֹּחָם בְּשִׁכְלוּל עַצְמָם״ (אחד העם, ריא). — [אֶפִּיטְרוֹפְּסוּת־]

אֶפִּיטְרוֹפְּסִי°, אַפּוֹטְרוֹפְּסִי° ת׳ [מן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס] כְּשֶׁל אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, כְּנוֹתֵן חָסוּת: ״וְהוּא נָגַע בִּכְתֵפוֹ שֶׁל רֵעֵהוּ מַגָּע אַפּוֹטְרוֹפְּסִי״ (שופמן, א 134). — [־סִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

אַפְּיִי°, אופיי ת׳ [מן אופי] שֶׁבְּאֹפִי, שֶׁעִנְיָנוֹ הָאֹפִי: נִגּוּד אָפְיִי וְאִידֵיאִי בֵּין שְׁתֵּי הַדְּמֻיּוֹת. — [אָפְיִית, אָפְיִיִּים, אָפְיִיּוֹת]

אפייה, ראה אֲפִיָּה. **אפייני**, ראה אָפְיָנִי.

אָפִיל תה״ז [אכדית: apâlu לאחר] 1. ת׳ מְאֻחָר, שֶׁאֵחַר לְהַבְשִׁיל אוֹ לָבוֹא: ״וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה״ (שמות ט לב). ״הִיא הָיְתָה פְּרִי אָפִיל שֶׁל גֶּבֶר בָּא בַּיָּמִים״ (סוקולוב, במראות 59). ״כְּשִׁכָּרוֹן זֶה... פּוֹרַחַת אַהֲבַת נָשִׁים אֲפִילָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 56). ״הָאִידֵיאָלִיזְם הוּא הַפְּרִי הָאָפִיל בְּיוֹתֵר שֶׁל תַּרְבּוּתֵנוּ״ (קריב, עיונים 65). 2. ז׳ עוֹנַת־זְרִיעָה מְאֻחֶרֶת: ״אִם זָרַעְתָּ בַּבָּכִיר, זְרַע בָּאָפִיל, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ מַכְשִׁיר — אִם שֶׁל אָפִיל אִם שֶׁל בָּכִיר״ (בראשית רבה סא). — [אֲפִילָה, אֲפִילִים, אֲפִילוֹת]

אפילה, ראה אֲפֵלָה. **אפילו**, ראה אֲפִלּוּ.

אֶפִּילוֹג* ז׳ [יוונית: epilogos] סִיּוּם, חֲתִימָה, נְעִילָה, אַחֲרִית־דָּבָר (בְּסֵפֶר, בְּמוּסִיקָה, בְּמַחֲזֶה). — [אֶפִּילוֹגִים]

אֶפִּילֶפְּסְיָה* נ׳ [מיוונית: epilepsis] כִּפְיוֹן, מַחֲלַת־נוֹפְלִים; הַפְרָעָה כְּרוֹנִית בִּפְעֻלַּת הַמֹּחַ הַגּוֹרֶמֶת לְהֶתְקֵפִים חוֹזְרִים שֶׁל פִּרְכּוּסִים הַנִּמְשָׁכִים זְמַן קָצָר וְהַמְלֻוִּים בְּדֶרֶךְ־כְּלָל בְּאִבּוּד הַהַכָּרָה וּבְהוֹפָעַת קֶצֶף עַל הַשְּׂפָתַיִם.

— **אֶפִּילֶפְּטִי*** ת׳ שֶׁל חוֹלֵה־נוֹפֵל: הֶתְקֵף אֶפִּילֶפְּטִי.

— **אֶפִּילֶפְּטִיקָן*** ז׳ חוֹלֵה־נוֹפֵל, נִכְפֶּה, חוֹלֶה בְּמַחֲלַת הָאֶפִּילֶפְּסְיָה.

אַפַּיִם ז״ר ראה א. אַף.

אפין [מן אָפְיָנִי]

~ פִּע׳ **אִפְיֵן** פ״י צִיֵּן אֶת אָפְיוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ דָּבָר, קָבַע אֶת הָאָפְיָנִי שֶׁבּוֹ: הִתְנַהֲגוּת רִגְשִׁית מְאַפְיֶנֶת אֶת פְּלוֹנִי. רְצִינוּת וְהִתְעַמְּקוּת מְאַפְיְנוֹת אֶת הַמֶּחְקָר. – [לְאַפְיֵן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻפְיַן** °, נִקְבַּע אָפְיוֹ, צֻיַּן הַצַּד הָאָפְיָנִי לוֹ. – [מְאֻפְיָן, יְאֻפְיַן]

~ הת׳ **הִתְאַפְיֵן** °, נַעֲשָׂה אָפְיָנִי, הִתְיַחֵד מִבְּחִינַת הָאֹפִי: הוּא מִתְאַפְיֵן בְּרַגְשָׁנוּתוֹ הַמֻּפְרֶזֶת. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אָפְיָנוּת, אופיינות נ׳ [מן אָפְיָנִי] הַקַּו הָאָפְיָנִי, הַיִּחוּד שֶׁבְּאֹפִי: ״גִּלּוּ אֶת הָאָפְיָנוּת שֶׁאֵינָהּ נִתְפֶּסֶת אֶלָּא בְּעֵינוֹ שֶׁל פַּיְטָן״ (פיכמן, רסה). – [אָפְיָנוּת־]

אָפְיָנִי°, אופייני ת׳ [מן אֹפִי] הַמַּתְאִים לְאָפְיוֹ וּלְטִבְעוֹ, הַמְצַיֵּן אֶת אָפְיוֹ הַמְיֻחָד שֶׁל דָּבָר: מִדַּת הָרַחֲמָנוּת אָפְיָנִית לַיְּהוּדִי. הָעִקָּרוֹן שֶׁל ״הַפְרֵד וּמְשֹׁל״ אָפְיָנִי לְשִׁלְטוֹן זָר. – [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אֲפִיסָה* נ׳ [מן אפס, אֶפֶס] חֹסֶר, הֶעְדֵּר: ״אֲפִיסַת הַכֹּחוֹת וְיִתְרוֹן הַחֻלְשָׁה״ (רמב״ן בראשית מז כט). ״נַתְנְיָה מַרְגִּישׁ בְּקִרְבּוֹ אֲפִיסַת כֹּחַ וְכִלְיוֹן־נֶפֶשׁ״ (שופמן, א 46). – [אֲפִיסַת־]

אֲפִיסוּת* נ׳ [מן אפס, אֶפֶס] הֶעְדֵּר, חִדָּלוֹן: ״לֹא יָדַע וְקִנָּה וַאֲפִיסוּת כֹּחַ עַד יוֹם אַחֲרוֹן״ (ביאליק, ומנדלי זקן). ״בַּכֹּל מֻרְגֶּשֶׁת אֲפִיסוּת־הַכֹּחַ, הִתְמַעֲטוּת הַמֶּרֶץ״ (יהודה שטינברג, רא)—[אֲפִיסוּת־]

אֶפִּיסְטִילָה* נ׳ [יוונית: epistylion] רֹאשׁ־עַמּוּד, כּוֹתֶרֶת עַל גַּבֵּי עַמּוּד (ירושלמי סוכות נב א). [אֶפִּיסְטִילַת־, אֶפִּיסְטִילוֹת או אֶפִּיסְטִילְיוֹת]

אפיסטילה

אֶפִּיסְקוֹפּ* ז׳ [מיוונית: epi על + skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי מְיֻחָד הַמֵּטִיל עַל־גַּבֵּי מָסָךְ תְּמוּנוֹת־אוֹר שֶׁל צִיּוּרִים בִּלְתִּי־שְׁקוּפִים, כְּגוֹן תְּמוּנוֹת אוֹ כְּתוּבוֹת מִתּוֹךְ סֵפֶר, לְהַבְדִּיל מִן ״דִּיאַסְקוֹפּ״ (פָּנַס־קֶסֶם) הַמֵּטִיל תְּמוּנוֹת־אוֹר שֶׁל שְׁקוּפִיּוֹת.– [אֶפִּיסְקוֹפִּים]

אֲפִיפָה^ נ׳ [מן אפף, אָפַף] הַקָּפָה, עֲטִיפָה: ״זְכֹר אֲפִיפָתִי בַּשָּׂרָב־״ (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). – [אֲפִיפַת־]

אַפִּיפְיוֹר^ ז׳ [ארמית: אַפִּיפְיוֹרָא שר, מושל (עבודה זרה יא. לפי הערוך פִּיפְיוֹרָא; אולי מיוונית: epiphoros] כִּנּוּי שֶׁנִּתַּן בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם לְרֹאשׁ הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית [אולי על־שום דמיון ההגאים לשמו היווני papas האב, ואולי לתואר היווני המלא: papas ieros האב הקדוש]. – [אַפִּיפְיוֹרִים]

— הוּא קָתוֹלִי יוֹתֵר מִן הָאַפִּיפְיוֹר°, הוּא קַנַּאי לְדָבָר וּמַחְמִיר בּוֹ יוֹתֵר מִבַּעַל־הַדָּבָר עַצְמוֹ.

אַפִּיפְיוֹרוּת^ נ׳ כְּהֻנַּת הָאַפִּיפְיוֹר: ״בַּיָּמִים הָהֵם הֶעֱבִיר קְלֶמֶנְטוֹ הַחֲמִישִׁי הָאַפִּיפְיוֹר אֶת הָאַפִּיפְיוֹרוּת מֵרוֹמָא לְאַבִינְיוֹן״ (יוסף הכהן, דברי הימים, שנת 1305). – [אַפִּיפְיוֹרוּת־]

אֲפִיפְיְרוֹת* נ"ר [אולי מיוונית: papyros] מִקְלַעַת שֶׁל קָנִים עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים לְאֹרֶךְ שׁוּרַת צְמָחִים לְשֵׁם הַדְלָיַת שָׂרִיגֵיהֶם: "הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אֲפִיפְיְרוֹת" (כלאים ו ג). – [אֲפִיפְיְרוֹת־]

אֲפִיפִית° נ' [מן א.אפה] תּוּפִין דַּק, כְּעֵין "בִּיסְקְוִיט" אוֹ "וָפְלָה". – [אֲפִיפִית־, אֲפִיפִיּוֹת]

אָפִיץ° ת' [מן אָפֵץ, ראה גם עָפִיץ] שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם אֲפָצִים: "תּוּתֵי עַרְעָר מְרוֹרִים וַאֲפִיצִים" (שלונסקי, תר' הדון ג 433). – [אֲפִיצָה, אֲפִיצִים, ־צוֹת]

אָפִיק ז' [אוגריתית: אפק; סורית: אַפְקָא] 1, קַרְקָעִית הַנַּחַל שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים בָּהּ: "וְעָלָה (הַנָּהָר) עַל־כָּל־אֲפִיקָיו" (ישעיה ח ז). "כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם" (תהלים מב ב). 2° [בהשאלה] מַסְלוּל, כִּוּוּן: הַשִּׂיחָה סָטְתָה מִן הָאָפִיק שֶׁנִּקְבַּע לָהּ. – [אֲפִיק־, אֲפִיקִים, ־קֵי־]

אֶפִּיקָה° נ' [מיוונית: epikos השייך לשירה אפית] מִכְלוֹל הַיְצִירוֹת הָאֶפִּיּוֹת, יְצִירוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תֵּאוּרִים וַעֲלִילוֹת: "שָׁם לִירִיקָה שׁוֹטֶפֶת... וְכָאן אֶפִּיקָה שְׁלֵוָה" (ביאליק, הלכה ואגדה).

– **אֶפִּיקָן°** ז' סוֹפֵר הַכּוֹתֵב סִפּוּרֵי עֲלִילָה נִרְחָבִים: מֶנְדֶּלֶי־מוֹכֵר־סְפָרִים הוּא מִגְּדוֹלֵי הָאֶפִּיקָנִים בְּסִפְרוּתֵנוּ.

אֲפִיקוֹמָן* ז' [יוונית: epi komon אל ההלולה, אל השעשועים] 1*, מִשְׁתֶּה שַׁעֲשׁוּעִים שֶׁאַחֲרֵי הַסְּעוּדָה: "וְאֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן" (פסחים י ח). 2^, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַחֲצִית הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית שֶׁמַּצְנִיעִים בְּלֵיל הַ"סֵּדֶר" מִתַּחַת לְכַר־הַהֲסִבָּה וְאוֹכְלִים אוֹתָהּ בְּסוֹפָהּ שֶׁל הַסְּעוּדָה. 3°, קִנּוּחַ־סְעוּדָה, פַּרְפֶּרֶת. – [אֲפִיקוֹמַן־]

אֶפִּיקוֹרוֹס* ז' [על שם הפילוסוף היווני Epikouros, 271-342 לפני מניין האומות, הטיף להשתחררות מיראת האלים ומפחד המות] 1*, כּוֹפֵר, חָפְשִׁי בְּדֵעוֹתָיו (בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי דָּת וֶאֱמוּנָה): "וְדַע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס" (אבות ב יד). "וּמוּטָב לָהֶם (לַחֲרֵדִים) שֶׁלֹּא יִבָּנֶה הַבַּיִת מִשֶּׁיִּבָּנֶה עַל־יְדֵי אֶפִּיקוֹרְסִים" (אחד העם, קפו). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁכּוֹפֵר בְּדָבָר מְסֻיָּם: הֲרֵינִי אֶפִּיקוֹרוֹס גָּמוּר לְגַבֵּי תּוֹצְאוֹת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן. – [אֶפִּיקוֹרְסִים]

אֶפִּיקוֹרְסוּת* נ' [מן אֶפִּיקוֹרוֹס] 1*, כְּפִירָה, פְּרִיקַת עֹל הַדָּת: "נִזְרְקָה בּוֹ אֶפִּיקוֹרְסוּת" (קידושין סו.). 2°, כְּפִירָה בְּדָבָר מְסֻיָּם. – [אֶפִּיקוֹרְסוּת־]

אֶפִּיקוֹרְסִי° ת' [מן אֶפִּיקוֹרוֹס] 1, חָפְשִׁי בֶּאֱמוּנָתוֹ, שֶׁאֵינוֹ דָּתִי. 2, כּוֹפֵר בַּמְּקֻבָּל, סוֹטֶה מִן הַנָּהוּג: הַמַּרְצֶה הִשְׁמִיעַ דֵּעוֹת אֶפִּיקוֹרְסִיּוֹת. – [אֶפִּיקוֹרְסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

אַפִּיקְס° ז' [מלאטינית: affixus מחובר] [בדקדוק] מוּסֶפֶת, שֵׁם כְּלָלִי לְאוֹתִיּוֹת הַכִּנּוּיִים, הַגּוּף אוֹ הַמִּשְׁקָל וְכוּ' הַנּוֹסָפוֹת לִפְנֵי הַשֹּׁרֶשׁ, אוֹ בְּתוֹכוֹ אוֹ אַחֲרָיו. הָאַפִּיקְס כּוֹלֵל אֶת הַפְּרֶפִיקְס (תְּחִלִּית אוֹ קִדֹּמֶת), הָאִינְפִיקְס (תּוֹכִית) וְהַסּוּפִיקְס (סוֹפִית אוֹ סִיֹּמֶת): בַּפֹּעַל "הִלְבִּישׁוּ" הָאוֹתִיּוֹת ה', י', ו', הֵן אַפִּיקְסִים. – [אַפִּיקְסִים]

אִפְכָא*, ראה אִיפְּכָא.

אֹפֶל, אוֹפֶל ז' [ראה א.אפל] אֲפֵלָה, חֹשֶׁךְ, עֲלָטָה [גם בהשאלה]: "וַאֲיַחֲלָה לְאוֹר וַיָּבֹא אֹפֶל" (איוב ל כו). "וְלֵילֵנוּ כְּבָר נָטָה וְאָפְלֵנוּ כְּבָר שָׁקַע" (שניאור, שירים שכח). "הֵם בְּתֹהוּ לֹא־דֶרֶךְ יֵלְכוּ, בְּאֹפֶל הַבְּעָרוּת" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא). – [אָפֶל־, אָפְלוֹ]

– **יִקָּחֵהוּ אֹפֶל** [דיבור של קללה ורוגז, שאול מאיוב ג ב], יֵלֵךְ לַאֲבַדּוֹן, יִקָּחֵהוּ הַשָּׂטָן.

אָפֵל ת' [ראה א.אפל] 1, חֲסַר־אוֹר, חָשׁוּךְ: "וְאָפֵל וְלֹא נֹגַהּ לוֹ" (עמוס ה כ). "וְאִם הָיָה בַּיִת אָפֵל" (נידה יז.). "הַנּוֹבְלִים שָׁם כְּצִיץ בְּלַיְלָה אָפֵל" (ביאליק, רזי לילה). – [אֲפֵלָה, אֲפֵלִים, אֲפֵלוֹת]

א. אפל [ארמית: אֲפֵל; ערבית: אַפַל להיעלם (השמש או הירח)]

~ פָּע' **אָפַל***, 1^, פ"ע חָשַׁךְ, נַעֲשָׂה אָפֵל [גם בהשאלה]: "וְאָפַל סַהַר עִמָּם וּבָאָה שֶׁמֶשׁ בְּעוֹד יוֹמָם" (יהודה הלוי, ד 102). "לְחַיֶּיהָ נָפְלוּ וְאָפְלוּ" (שלונסקי, תר' הדון ד 117). "אָפְלָה בֵּינֵינוּ הַזְּכוּכִית" (אלתרמן, שירים 156). 2*, פ"י הֶחֱשִׁיךְ: "עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאָפַל לָהֶן, כָּךְ עָתִיד לְהָאִיר לָהֶן" (סנהדרין י ג). – [לֶאֱפֹל, אָפַל, יֶאֱפַל]

~ פִּע' **אִפֵּל^** פ"י הֶחֱשִׁיךְ, עָשָׂה אֹפֶל: בִּימֵי הַמִּלְחָמָה נִצְטַוּוּ הַתּוֹשָׁבִים לְאַפֵּל אֶת בָּתֵּיהֶם בַּלֵּילוֹת. – [לְאַפֵּל אֶת־, מְאַפֵּל, יְ־]

~ פֻּע' **אֻפַּל^**, 1, הָחְשַׁךְ, כֻּסָּה מְקוֹר הָאוֹר: "לְעֵת הָעִיר אוֹרַח מְמֻאפָּל עוֹלָם הָיָה תֹּהוּ וּמְאֻפָּל" (קליר, אומץ אדירי, מוסף ראש־השנה). "פִּתְחֵיהֶם הָיוּ מְאֻפָּלִים כְּהִלְכָתָם" (סביב, דרך 179). "קַסְיוֹפֵּיָה הַצְּפוֹנָה נִתְאַבְּכָה בָּאֵד הַמְאֻפָּל" (יזהר, צקלג 584). הַבָּתִּים אֻפְּלוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [מְאֻפָּל, יְאֻפַּל]

~ הִפ' **הֶאֱפִיל***, 1, פ"י הֶחֱשִׁיךְ, אִפֵּל, כִּסָּה אֶת הָאוֹר: "מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר... מִשּׁוּם שֶׁעוֹמֵד וּמַאֲפִיל" (ירושלמי בבא בתרא יב ג). "מַאֲפִיל בִּכְסוּתוֹ" (נידה יז.). הַתּוֹשָׁבִים נִצְטַוּוּ לְהַאֲפִיל אֶת בָּתֵּיהֶם בַּלֵּילוֹת. 2, פ"ע אָפַל, הָיָה חָשׁוּךְ: "מָה הַיּוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר?" (סנהדרין י ג). "וְהָאוֹר מַלְבִּין וּמַאֲפִיל, מַאֲפִיל וּמַלְבִּין" (עגנון, כפות קנט). 3° [האפיל על־] פ"י הִסְתִּיר, כִּסָּה [גם בהשאלה]: "וְעוֹזְרִים עַל יְדֵיהֶם לְהַאֲפִיל עַל הָאֱמֶת" (אחד העם, קמה). "אִמָּא מַאֲפִילָה עָלַי בְּגוּפָהּ" (בן־ציון, לט). "אֵינָם מַאֲפִילִים עַל דִּבְרֵיהֶם בִּרְמָזִים" (ברקוביץ, הראשונים לג). 4° פ"י הֶעִיב, הֶעֱמִיד בַּצֵּל: נְאוּמוֹ הַמַּבְרִיק שֶׁל הַנּוֹאֵם הַדָּגוּל הֶאֱפִיל עַל דִּבְרֵי הַמַּרְצִים הָאֲחֵרִים. – [לְהַאֲפִיל אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ' **הָאֳפַל^**, הָחְשַׁךְ, אֻפַּל: "שְׁנֵי מִקְדָּשִׁים... הָאָפְלוּ בַּעֲלָטָה" (קליר, תיסתר, קינה לט' באב). "כָּךְ אִמּוֹתֵינוּ... לְיַד חַלּוֹן מָאֳפָל... הִתְפַּלְּלוּ לְפָנִים" (למדן, במעלה רא). – [מָאֳפָל, יָאֳפַל]

~ נִפ' **נֶאֱפַל^**, 1, נַעֲשָׂה אָפֵל, הָחְשַׁךְ: "צוּרַת הַלִּקּוּת בְּגוּף הַלְּבָנָה וְעֵרֶךְ הַנֶּאֱפָל מִמֶּנּוּ עוֹמֵד עַל קִצְבָה אַחַת בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת" (אברהם ב"ר חיא, צורת הארץ ב). "אוֹ אֵיךְ לְבָנָה תַּהֲלֹךְ... וְאֵיךְ תִּגָּרַע וְאֵיךְ נֶאֱפֶלֶת" (יידאל בנבנשתי, לפי שירמן ב 600). – [לְהֵאָפֵל, נֶאֱפַל, יֵאָפֵל]

ב. אפל [מן אָפִיל מאוחר]

~ הִפ' **הֶאֱפִיל*** פ"י אֵחַר לְהַבְשִׁיל: "רֵיחוֹ שֶׁהָיְתָה מְבַכֶּרֶת (פֵּרוֹתֶיהָ)... בֵּית אֵל שֶׁהִיא מַאֲפֶלֶת" (בראשית רבה צט). – [לְהַאֲפִיל, מַ־ יַ־]

אֹפֶל^ ז' [מן אָפֵל] אֹפֶל: "יִסָּגְרוּ דַּלְתֵי אֹפֶל, אַךְ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן נִפְתָּחוּ" (משה אבן־עזרא, א 65). "בְּאֹפֶל רְחוֹבוֹת־אֶבֶן" (שניאור, שירים

רעט). "רֶכֶב אַחֲרוֹן הוּא בְּאֹפֶל חוּצוֹת" (שלונסקי, שירים 54). "עוֹד יֵשׁ זְקֵנִים אוֹרִים בְּאֹפֶל דְּבִירַיִךְ" (ש' שלום, שירים ב תיח). — [אֲפֶל־, אֲפָלוֹ]

אֲפֵלָה, אפילה נ' [ראה א. אפל] 1. אֹפֶל, חֹשֶׁךְ: "בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה" (משלי ז ט). "בְּיוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה" (יואל ב ב). "נְקַוֶּה... לִנְגֹהוֹת — בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ" (ישעיה נט ט). 2 ° [בהשאלה] קַדְרוּת, עַצְבוּת: "וְהַכֹּל הֶחֱרִישׁ בַּאֲפֵלַת לְבָבוֹ" (ביאליק, מגילת ו). — [אֲפֵלַת־, אֲפֵלוֹת]

— מֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל*, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, מִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה: "הוֹצִיאָנוּ... מֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל" (פסחים י ה).

אֲפִלּוּ*, אפילו מ"ח [אַף + אִלּוּ] 1. אַף אִלּוּ, גַּם אִם: "אֲפִלּוּ חֶרֶב חַדָּה מֻנַּחַת עַל צַוָּארוֹ שֶׁל אָדָם אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הָרַחֲמִים" (ברכות י.). "וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים... מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר" (הגדה של פסח). 2. גַּם, אַף [בעיקר במשפט שלילה]: "שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת" (הגדה של פסח). "וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא" (יומא לח:). "אֵין מְבַטְּלִין תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן אֲפִלּוּ לְבִנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ" (שבת קיט:). "וְהַלֵּילוֹת — הוֹי כַּמָּה עֲצֵלִים! אֲפִלּוּ הַלְּבָנָה הַפְּגוּמָה — גַּם הִיא מְפַהֶקֶת עֲיֵפָה" (ביאליק, כוכבים מציצים).

— אֲפִלּוּ אִם*, גַּם אִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־: "אֲפִלּוּ אִם יִרְצֶה לָשׁוּב אֲנִי מְחַזֵּק לִבּוֹ" (שמות רבה יא). "אֲפִלּוּ אִם הָיָה הַמִּסְפָּר יוֹתֵר הָיָה אוֹמְרוֹ" (רש"י דברי הימים א כז כד). "אֲפִלּוּ אִם הַקַּפּוֹטָה שֶׁל שַׁבָּת קְרוּעָה... אֵין חוֹשְׁשִׁין לְכָךְ" (מגדלי מו"ס, נח). "שֶׁאֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִשְׁתַּחְרֵר מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה הוּא לְהִשְׁתַּחְרֵר" (אחד העם, שמנו). "אֲפִלּוּ אִם יְחַפְּשׂוּ בַּנֵּרוֹת לֹא יִמְצְאוּ שָׁם" (ביאליק, ספיח יב).

— אֲפִלּוּ כִּי*, גַּם אִם: "אֲפִלּוּ כִּי מֵתוּ" (מעילה טו.). "אֲפִלּוּ כִּי עָבַר הַיּוֹם" (רש"י מעילה ג:).

— אֲפִלּוּ שֶׁ־*, גַּם אִם, אַף־אַל־פִּי שֶׁ־: "אֲפִלּוּ שֶׁגָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה" (עירובין עח.). "וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו" (רש"י נזיר יח:).

— אֲפִלּוּ הָכֵי* (ארמית), אַף־עַל־פִּי־כֵן, בְּכָל־זֹאת: "אֲפִלּוּ הָכֵי חָזַר דָּוִד וְנִסְמַךְ בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ" (ברכות ד:).

אַפְלוּל° ת' [מן אָפֵל] אַפְלוּלִי, אָפֵל בְּמִקְצָת, חָשֵׁךְ מְעַט: "עַצְבוּת אַפְלוּלָה שֶׁאֵין לָהּ קַרְקַע" (שניאור, סיפורים נא). "קַר הַלַּיְלָה וְאַפְלוּל" (מלצר, תר' נהרות 216). "מִבֵּין קִירוֹת נוֹשְׁקִים בִּרְחוֹב אַפְלוּל אֱלֵי רַחֲבָה שְׁטוּפַת שָׁאוֹן וָזִיו" (אבינועם, שירים רמה). "פָּנָה הַיּוֹם וְהָעֶרֶב אַפְלוּל" (שלה, אלוהי 171). — [אַפְלוּלָה, אַפְלוּלִים, ־לוֹת]

אַפְלוּלִי° ת' [מן אָפֵל] אָפֵל בְּמִקְצָת: "טָסוֹת רֶגַע בֶּחָלָל הָאַפְלוּלִי וְהָרֵיקָן שֶׁל הַחֶדֶר" (ביאליק, מאחורי ט). "לְחִנּוּנֵי כַּפַּיִם אַפְלוּלִיִּים" (פיכמן, קפג). "אַגִּישׁ לָךְ פֶּרַח, בּוֹ תְּעַטְּרִי רֹאשֵׁךְ הָאַפְלוּלִי" (גורי, פרחי 9). — [אַפְלוּלִית, אַפְלוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

אַפְלוּלִיּוּת° נ' [מן אַפְלוּלִי] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר אַפְלוּלִי, הֱיוֹת אָפֵל בְּמִקְצָת: "תָּלְתָה בּוֹ חַנָּה עֵינֶיהָ הַנּוּגוֹת וְזִיק שֶׁל תּוֹחֶלֶת הִבְהִיק מִתּוֹךְ אַפְלוּלִיּוּתָן" (עגנון, אורח 397). אַפְלוּלִיּוּת הַחֶדֶר שֶׁבּוֹ רַק אֶשְׁנָב קָטָן. — [אַפְלוּלִיּוּת־]

אַפְלוּלִית° נ' [מן אֹפֶל, אֲפֵלָה] אֲפֵלָה מוּעֶטֶת, דִּמְדּוּמֵי חֲשֵׁכָה: "בְּהִתְגַּנְּבָם בָּאַפְלוּלִית בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת" (ביאליק, אלמנות). "בַּפְּרוֹזְדוֹר תְּקָפַתּוּ אוֹתָהּ הָאַפְלוּלִית הַמְטַמְטֶמֶת שֶׁל עַרְבֵי קַיִץ" (עגנון, כפות תד). "וְעֵינָיו תְּלוּיוֹת... בְּאַפְלוּלִיתוֹ שֶׁל בַּיִת" (הזז, היושבת 76). "וְאַפְלוּלִית תֵּרֵד עֲלֵי רֹאשִׁי" (גורי, פרחי 21). — [אַפְלוּלִית־]

אֲפֵלוּת° נ' [מן אָפֵל] קַדְרוּת, חֲשֵׁכוּת: "זָר בַּאֲפֵלוּתוֹ וְאָפֵל בְּזָרוּתוֹ" (טביב, כערער 66). "לָשׁוּב אֶל אֲפֵלוּת כַּף יָדוֹ הָרֵיקָה, רְטוּטַת הַכְּמִיהָה" (ריבנר, שירים 116). — [אֲפֵלוּת־]

אַפְלָטוֹנִי° ת' [על שם אפלאטון, Platon, הפילוסוף היווני במאה הרביעית לפני מניין האומות] הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי הַפִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל אַפְלָטוֹן.

— אַהֲבָה אַפְלָטוֹנִית°, אַהֲבָה בִּלְתִּי־חוּשָׁנִית, אַהֲבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ תַּאֲוָה מִינִית.

— אַפְלָטוֹנִיּוּת° נ' יַחַס שֶׁאֵין בּוֹ חוּשָׁנוּת אוֹ תּוֹעֶלֶת פְּרָטִית.

אַפְלָיָה° נ' [מן פלה, הִפְלָה] מַעֲשֵׂה הַפְלָיָה, הַבְחָנָה בֵּין שׁוֹנִים, מַשּׂוֹא־פָּנִים: חֻקָּה שָׁוָה לַכֹּל, לְלֹא אַפְלָיָה גִּזְעִית אוֹ דָּתִית. — [אַפְלָיַת־, אַפְלָיוֹת, אַפְלָיוֹת־]

אַפְּלִיקַצְיָה° נ' [לאטינית: applicatio שימה, נטיה אל] 1. יִשּׂוּם, שִׁמּוּשׁ לְמַעֲשֶׂה, בִּצּוּעַ: אַפְּלִיקַצְיָה שֶׁל הַהֲלָכָה הַחִנּוּכִית בַּהוֹרָאָה הַמַּעֲשִׂית בְּבֵית־הַסֵּפֶר. 2. עִטּוּר הֶעָשׂוּי פִּסּוֹת־נְיָר אוֹ חֲתִיכוֹת אָרִיג צִבְעוֹנִיּוֹת מֻדְבָּקוֹת עַל רֶקַע שֶׁל נְיָר אוֹ אָרִיג וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [אַפְּלִיקַצְיוֹת]

אפלל [מן א. אפל]

~ פִּעֵ' אִפְלֵל° פ"י הֵצֵל, הֶחְשִׁיךְ מְעַט: "הַנָּהָר הֶעָמֹק הַכָּבוּר הַמְאַפְלֵל אֶת זִרְמוֹ" (בסוק, נחושתיים ח). הָעֵץ הֶעָבֹת אִפְלֵל אֶת הַחֶדֶר. — [לְאַפְלֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' אֻפְלַל°, הוּצַל, הָחְשַׁךְ מְעַט: "בְּזָוִית שֶׁל חָצֵר מְאֻפְלֶלֶת" (אלתרמן, הטור א 269). "רוּחוֹ נִסְעֶרֶת כִּי אֻפְלַל הָעָב, זִיווֹ כִּי גָז" (אבינועם, שירים יז). — [מְאֻפְלָל, יְאֻפְלַל]

~ הִת' הִתְאַפְלֵל°, הֶחְשִׁיךְ מְעַט, נִתְרַבּוּ בּוֹ הַצְּלָלִים: "וְאָז הָיוּ עֵינָיו מִתְאַפְלְלוֹת וְנִרְאוֹת כִּשְׁחוֹרוֹת לְגַמְרֵי" (שלונסקי, תר' הדון ד 52). "תּוֹכָהּ שֶׁל הַסֻּכָּה נִתְאַפְלֵל" (שמיר, הוא הלך 154). "בֵּיתֵךְ הַמִּתְאַפְלֵל לוּט הַוִּילוֹנוֹת" (גורי, פרחי 16). — [לְהִתְאַפְלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

אַפֶּלַצְיָה° נ' [לאטינית: appellatio פנייה] עִרְעוּר, עֶרֶר, קֻבְלָנָה, מְחָאָה אוֹ טַעֲנָה: אַפֶּלַצְיָה נֶגֶד פְּסַק־דִּין. — [אַפֶּלַצְיוֹת]

אֶפֶמֶרִי° ת' [יוונית: ephemeros בן יום אחד] בֶּן־חֲלוֹף, בַּר־יוֹמוֹ, קִיקְיוֹנִי: סִפְרוּת זוֹלָה, אֶפֶמֶרִית. — [אֶפֶמֶרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אפן [מן אוֹפָן]

~ פִּעֵ' אִפֵּן° פ"י גִּלְגֵּל אוֹפַנִּים: "הַקְּרוֹנוֹת הָאוֹפְנִים" (ש' שלום, שירים קעח). — [לְאַפֵּן, אוֹפֵן, יְאַפֵּן]

~ נִפְ' נֶאֱפַן°, 1. הִתְגַּלְגֵּל: "מִתְגַּלְגְּלִים וְנֶאֱפָנִים" (מעולם בר קלונימוס, מי יתנה, שחרית יו"כ). 2. נִמְתַּח עַל־גַּבֵּי אוֹפָן מְיֻחָד לְשֵׁם עִנּוּיִים: "נִטְבְּחוּ, נִגְרְרוּ, נֶאֱפְנוּ" (סליחות וורמס). "הֲרֵי זֶה הַיְּהוּדִי דּוֹן חוֹסֵי שֶׁנֶּאֱפַן אֶתְמוֹל" (ברש, א 483). — [לְהֵאָפֵן, נֶאֱפָן, יֵאָפֵן]

~ פִּעֵ' אִפֵּן° פ"י עִנָּה אָדָם עַל־יְדֵי מְתִיחַת גּוּפוֹ עַל אוֹפָן מְיֻחָד. — [לְאַפֵּן, מְאַפֵּן, יְ־]

~ פע' אָפַן°, עָנָה עַל־יְדֵי מְתִיחַת גּוּפוֹ עַל אוֹפַן מְיֻחָד. — [מְאֻפָּן, יְאֻפַּן]

~ הפ' הֶאֱפִין° פ"י גִּלְגֵּל: "לְהַאֲפִין וּלְגַלְגֵּל" (קליר, אז מלפני, מוסף יום כפור). — [לְהַאֲפִין, מַ־, יַ־]

אֹפֶן, אופן ז' [על־יסוד משלי כה יא: "דָּבָר דָּבֻר עַל־אָפְנָיו"] דֶּרֶךְ, שִׁיטָה, צוּרָה, פָּנִים: אֵין לְךָ שְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם שֶׁיַּעֲשׂוּ דָּבָר בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ הָאֹפֶן. אֳפָנִים שׁוֹנִים. — [אֹפֶן־, אָפְנוֹ, אֳפָנִים, אָפְנֵי־, אֳפָנָיו]

— **בְּכָל־אֹפֶן°**, מִכָּל מָקוֹם, עַל כָּל פָּנִים, אִם כָּךְ וְאִם אַחֶרֶת: אֵינִי בָּטוּחַ בְּהַצְלָחָתִי, בְּכָל אֹפֶן אֲנַסֶּה!

— **בְּשׁוּם אֹפֶן°, בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן°** [במשפט־שלילה לחיזוק שלילה], בְּהֶחְלֵט לֹא: לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר בְּשׁוּם אֹפֶן!

— **עַל אָפְנָיו**, כָּרָאוּי לוֹ, כַּהוֹגֵן, לְפִי דַּרְכּוֹ: "דָּבָר דָּבֻר עַל אָפְנָיו" (משלי כה יא). "לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו" (רש"י ויקרא יג נה).

— **בְּאֹפֶן שֶׁ־°**, בְּדֶרֶךְ שֶׁ־, כָּךְ שֶׁ־: עֲשֵׂה מְלַאכְתְּךָ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תַּפְרִיעַ אֲחֵרִים.

אָפְנַאי°, אופנאי ז' [מן אָפְנָה] יַצְרָן שֶׁל כֵּלִים, בְּגָדִים וְכַדּוֹמֶה לְפִי אָפְנוֹת חֲדָשׁוֹת, אוֹ מְחַדֵּשׁ אָפְנוֹת חֲדָשׁוֹת: אָפְנָאֵי פָּרִיס לְבִגְדֵי נָשִׁים. — [אָפְנָאִית, אָפְנָאִים, ־נָאִיּוֹת]

אֲפֻנְדָּה* נ' רְאֵה אֲפוּנְדָּה*.

אֶפֶנְדִּי° ז' [ערבית] נִכְבָּד אֵצֶל הָעֲרָבִים וּשְׁאָר בְּנֵי־הַמִּזְרָח, אָצִיל, בַּעַל־אֲחֻזּוֹת. — [אֶפֶנְדִּים]

אַפֶּנְדִּיצִיט° ז' [מלאטינית: appendix תוספת] דַּלֶּקֶת הַתּוֹסֶפְתָּן (Appendicitis); סִימָנָיו הָעִקָּרִיִּים: כְּאֵב חָזָק בָּאֵזוֹר הַתַּחְתּוֹן וְהַיְמָנִי שֶׁל הַבֶּטֶן, בְּחִילָה, הֲקָאָה, חֹם.

אָפְנָה°, אופנה נ' [מן אֹפֶן] מוֹדָה, הַדֻּגְמָה וְהָאֹפֶן הַמְקֻבָּלִים בִּזְמַן מְסֻיָּם וּבְמָקוֹם מְסֻיָּם—בְּצוּרַת לְבוּשׁ, בִּנְיָן, רָהִיטִים, כֵּלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: הָרָהִיטִים בְּבֵית פְּלוֹנִי הֵם מִן הָאָפְנָה הַיְּשָׁנָה. פְּלוֹנִית הִתְלַבְּשָׁה לְפִי הָאָפְנָה הָאַחֲרוֹנָה. אָפְנַת הַקַּיִץ. — [אָפְנַת־, ־נוֹת]

— **יָצָא מִן הָאָפְנָה°**, נִתְיַשֵּׁן, הַבְּרִיּוֹת חָדְלוּ לִנְהֹג כְּדֻגְמָתוֹ.

אִפְנוּן,° איפנון ז' [מן אפנן, אִפֵּנֵן] מַתַּן צוּרָה וָאֹפֶן, עִצּוּב: "אִפְנוּן בְּאוֹר אֶמְרָךְ" (ינאי קיא). — [אִפְנוּן־]

אָפְנִיָּה°, אופניה נ' [מן אֹפֶן] שִׁנּוּי אֹפֶן, מַתַּן צוּרָה אַחֶרֶת, מוֹדִיפִיקַצְיָה. — [אָפְנִיּוֹת־]

אפנן [מן אֹפֶן]

~ פע' אִפְנֵן° פ"י נָתַן צוּרָה, עִצֵּב: "מָה אֲמַרְתֶּם וְלֹא אִפְנַנְתִּי, מָה בִּקַּשְׁתֶּם וְלֹא בָרָאתִי" (ינאי שג). — [לְאַפְנֵן, מְ־, יְ־]

אַפַּנְתָּא* נ' [ארמית, תענית יב:] פִּנַּת, הָעוֹר הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַנַּעַל: "נְעָלָיו סוֹפְגוֹת מַיִם, נִקְרְעָה הָאַפַּנְתָּא, נִגְלוּ סוּלַיִם" (מגדלי ביר"ס, רצט). — [אַפַּנְתַּת־, אַפַּנְתָּאוֹת]

אָפְנָתִי°, אופנתי ת' [מן אָפְנָה] שֶׁל הָאָפְנָה, מוֹדֶרְנִי: רָהִיטִים אָפְנָתִיִּים. — [אָפְנָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

אָפְנָתָן°, אופנתן ז' [מן אָפְנָה] בַּעַל אָפְנָה, מֻמְחֶה בִּקְבִיעַת אָפְנוֹת חֲדָשׁוֹת לְרָהִיטִים אוֹ לִבְגָדִים וְכוּ': אָפְנָתָנִים לַחֲלִיפוֹת נָשִׁים בְּצָרְפַת. — [אָפְנָתָנִית, אָפְנָתָנִים, אָפְנָתָנֵי־, ־נִיּוֹת]

אפס [ראה א. אֶפֶס; קרוב אל פסס]

~ פע' אָפֵס פ"ע תַּם, פָּסַק, אָזַל, כָּלָה: "הָבוּ מִקְנֵיכֶם... אִם אָפֵס כָּסֶף" (בראשית מז טו). "אָפְסָה כָּל תִּקְוָה" (עגנון, כפות ה). אָפְסוּ כֹּחוֹתָיו. — [לֶאֱפוֹס, אָפֵס, יֶאְפַּס]

~ נפ' נֶאֱפַס°, הָיָה לְאֶפֶס, בָּטֵל: "הָיָה בַּרְזִלַּי מַרְגִּישׁ הֵיטֵב בְּהֵאָפֵס דָּבָר אֶחָד" (יזהר, צקלג 58). — [לְהֵאָפֵס, נֶאְפַּס, יֵאָפֵס]

~ פע' אִפֵּס° פ"י 1, שָׂם לְאֶפֶס, בִּטֵּל, כִּלָּה: "דְּבָרִים כָּאֵלֶּה... מַחְשִׁיכִים וּמְאַפְּסִים אֶת פְּנֵי הַחַיִּים" (ברנר, א 29). "זֶה אֶתְנַן אֵיִם, אָבִי! הוּא יְאַפְּסֵנִי פֹּה לָדַעַת" (שלונסקי, שירים ב 135). "עֵינַיִם קְרוּת־מְאַפְּסוֹת" (שנהר, א 85). 2, [באימוני־ירייה] הֵבִיא אֶת הַכַּוָּנוֹת שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה לְמַצָּב שֶׁבּוֹ תַּתְאִים נְקֻדַּת הַפְּגִיעָה הַמְּמֻצַּעַת לִנְקֻדַּת הַמְּכֻוָּן עַל־יְדֵי יְרִיּוֹת בִּתְנָאֵי־מֶזֶג־אֲוִיר נוֹרְמָלִיִּים וּבְטוּחַ נָתוּן מֵרֹאשׁ: הַמְאַמֵּן אִפֵּס אֶת רוֹבֵיהֶם שֶׁל הַחֲנִיכִים בְּאִמּוּנֵי הַמַּטָּרָה. 3, כִּוֵּן מַכְשִׁיר שֶׁיְּהֵא מְדַיֵּק וּמַתְאִים לַאֲחֵרִים: הַמִּשְׁתַּתְּפִים בַּפְּעֻלָּה אִפְּסוּ אֶת שְׁעוֹנֵיהֶם. — [לְאַפֵּס אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פע' אֻפַּס°, 1, בֻּטַּל, הוּשַׂם לְאֶפֶס: "דְּמָמָה מְאֻפֶּסֶת עַל כֹּל" (יזהר, צקלג 153). 2, [באימוני־ירייה] הֻתְאַם לִנְקֻדַּת הַפְּגִיעָה הַמְּמֻצַּעַת שֶׁל הַמְּכֻוָּן [ראה למעלה אִפֵּס 2]: הָרוֹבִים אֻפְּסוּ עַל־יְדֵי הַמַּדְרִיכִים בַּקְּלִיעָה. 3, הֻתְאַם, כֻּוַּן: שְׁעוֹנִים שֶׁאֻפְּסוּ. — [מְאֻפָּס, יְאֻפַּס]

~ הת' הִתְאַפֵּס°, הָיָה לְאֶפֶס, הִתְבַּטֵּל, כָּלָה: "אָז יִהְיֶה מְפֵרָךְ מִצַּע כָּל חֹק, וְכָל אֲשֶׁר הוֹרוּנוּ מִתְאַפֵּס" (שלום, חי 28). "אֶל תּוֹכָהּ מִתְאַפְּסִים, מִתְרוֹקְנִים שְׁנֵי הַמּוֹקְדִים הָאֲפֵלִים" (שמיר, עירום 63). "וְצוֹהַל צְהָלָה גְּדוֹלָה שֶׁמִּתְאַפֶּסֶת כְּרֶגַע כְּבֶרֶז שֶׁנִּסְגַּר" (יזהר, צקלג 133). "חֲלוֹמוֹת מִתְאַפְּסִים כָּאֲדָיִם" (בסוק, נחושתיים יג). — [לְהִתְאַפֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' הֶאֱפִיס° פ"י אִפֵּס, שָׂם לְאֶפֶס וּלְאַיִן: "מָחֲקָה כָּל מִלָּה טוֹבָה וְהֶאֱפִיסָה אוֹתָהּ לְאָבָק" (יזהר, צקלג 12). — [לְהַאֲפִיס, מַ־, יַ־]

~ הפ' הָאֳפַס°, אֻפַּס, בֻּטַּל. — [מָאֳפָס, יָאֳפַס]

א. **אֶפֶס** ז' [ראה אפס] 1, אַיִן, לֹא־כְלוּם: "לְמַעַן יֵדְעוּ... כִּי אֶפֶס בִּלְעָדָי" (ישעיה מה ו). "יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ" (ישעיה מא יב). 2°, שֵׁם הַסִּפְרָה 0 בְּמַעֲרֶכֶת הַמִּסְפָּרִים שֶׁבִּכְתָב: הַמִּסְפָּר 100 נִכְתָּב בִּשְׁנֵי אֲפָסִים. 3, קָצֶה, סוֹף [ראה ערך אַפְסַיִם]— [אֶפֶס־, אֲפָסִים, אַפְסֵי־]

— **בְּאֶפֶס־**, בְּאֵין־, בְּלִי: "בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ" (משלי כו כ): "יָמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג, וַיִּכְלוּ בְּאֶפֶס תִּקְוָה" (איוב ז ו). "בְּאֶפֶס רֵעִים תְּתַנֵּן הַמַּחֲשָׁבָה" (עגנון, כפות שיג). "הַזְּרוֹעוֹת הַחֲבַקְנִיּוֹת נִתְפָּרְדוּ בְּאֶפֶס אוֹנִים" (שנהר, ב 111). פְּלוֹנִי יָשַׁב בָּטֵל בְּאֶפֶס מַעֲשֶׂה.

— **כְּאַיִן וּכְאֶפֶס** (ישעיה מא יב), לֹא־כְלוּם, אֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם.

— **בְּאֶפֶס יָד**, מֵאֵלָיו, בְּנָקֵל: "וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר" (דניאל ח כה). "הַסִּגְנוֹן הַמְיֻחָד לוֹ, לְשׁוֹנוֹ הַחִיּוּנִית—בָּאוּ אֵלָיו מֵאֲלֵיהֶם, בְּאֶפֶס יָד" (ביאליק, המנוח לרינסקי).

— עַד אֶפֶס מָקוֹם, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר כָּל רֶוַח אוֹ מָקוֹם פָּנוּי: "שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ, עַד אֶפֶס מָקוֹם" (ישעיה ה ח). הָאוּלָם הָיָה מָלֵא עַד אֶפֶס מָקוֹם.

— אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד (ישעיה מז ח), אֵין עוֹד מִלְּבַדִּי!

— שְׁעַת הָאֶפֶס°, הַשָּׁעָה הַמַּכְרַעַת וְהַגּוֹרָלִית, כִּנּוּי לַמּוֹעֵד הַמְּדֻיָּק שֶׁנִּקְבַּע לְהַתְחָלַת פְּעֻלָּה חֲשׁוּבָה: שְׁעַת הָאֶפֶס לִפְתִיחַת הַהַתְקָפָה. [ראה גם ערך שִׁין, שְׁעַת הַשִּׁין]

— אֶפֶס־בַּר־אֶפֶס°, נְטוּל כָּל־עֵרֶךְ: "אֲנִי הַקָּטָן שְׁמוּאֵלִיק, אֶפְרוֹחַ בֶּן־יוֹמוֹ, אֶפֶס־בַּר־אֶפֶס" (ביאליק, ספיח ט).

— אֶפֶס גָּמוּר°, אֶפֶס־אֲפָסִים° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְדָבָר אוֹ לְאָדָם נְטוּל כָּל חֲשִׁיבוּת.

— אֶחָד־אֶפֶס לְטוֹבַת־° [בלשון־הדיבור, שאול מרישום נקודות־הזכייה של שתי קבוצות מתחרות] נְקֻדַּת־יִתְרוֹן אַחַת לְטוֹבַת־, יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עַל הָעֶלְיוֹנָה: "נִצַּחְתָּנִי, אֶחָד־אֶפֶס לְטוֹבָתְךָ!"

ב. **אֶפֶס** תה"פ אֲבָל, אַךְ, אוּלָם: "וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר" (במדבר כב לה). "הַתַּרְנְגוֹל קָרָא... אֶפֶס אִישׁ לֹא יִתְעוֹרֵר עִם קְרִיאַת הַגֶּבֶר" (עגנון, כלה רעח).

— אֶפֶס כִּי, אֶלָּא שֶׁ־, אוּלָם: "הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ, אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ" (שופטים ד ט). "וְאֶתְּנָה כְּתֵפַי עִם כְּתֵפוֹ... אֶפֶס כִּי קְצָרָה יָדַי מְאֹד" (ביאליק, אבי).

— אֶפֶס קְצֵהוּ°, רַק קְצֵהוּ, רַק מַשֶּׁהוּ מִמֶּנּוּ [דיבור שגור, שאול מן במדבר כג יג: "אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה" = רק את קצהו תראה]

אֹפֶס, אוֹפֶס ז' [אולי קרוב אל פַּס] קַרְסֹל, הַפֶּרֶק הַמְחַבֵּר אֶת כַּף הָרֶגֶל אֶל הַשּׁוֹק [רווח בצירוף שלהלן]—[אָפְסֵי־, אֲפָסִים, אָפְסַיִם ז"ז]

— מֵי אָפְסַיִם (יחזקאל מז ג), מַיִם רְדוּדִים, הַמַּגִּיעִים רַק עַד הַקַּרְסֻלַּיִם.

אַפְסוּסִי° ת' [מן אֶפֶס] אַפְסִי, שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ: "לֹא נָחוּץ לְרַחֵם עַל הָאַפְסוּסִית הַזֹּאת!" (שמיר, עירום 308). "אֵלֶּה הַמְּעַט, הַקַּלִּים, הָאַפְסוּסִיִּים" (יזהר, צקלג 805). — [אַפְסוּסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

אַפְסוּת° נ' [מן אֶפֶס] חִדָּלוֹן, חֹסֶר כֹּחַ וִיכֹלֶת, מַצָּב שֶׁל אֶפֶס: "הֲרֵי זוֹ צְפִיָּה עֲמֻקָּה בְּכָל הָאַפְסוּת וְהַכִּשָּׁלוֹן" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). "הַכָּרַת אַפְסוּתוֹ הַמֻּחְלֶטֶת וְהִשְׁתַּעְבְּדוּתוֹ הַנִּצְחִית אֶל הַכְּתָב" (אחד העם, גב). "בֵּית מִקְלָט וּבֵית מַרְגּוֹעַ מֵאֵימָתָהּ שֶׁל הַרְגָּשַׁת הָאַפְסוּת" (כובר, בסוד 11). — [אַפְסוּת־]

אַפְסְטַק* [יוונית: pistakia] בָּטְנָה, פְּרִי הָאֵלָה הָאֲמִתִּית (Pistacia vera): "הָאַלְצְרִין וְהָאַפְסְטְקִין וְהָאִצְטְרֻבָּלִין" (ירושלמי דמאי כב ב). — [אַפְסְטַק־, אַפְסְטְקִים, אַפְסְטְקֵי־]

אַפְסִי^ ת' [מן א. אֶפֶס] מְחֻסַּר־עֵרֶךְ, שֶׁכְּמוֹהוּ כְּאֶפֶס: "שֶׁכָּל הַנִּמְצָאִים הָיוּ אַפְסִיִּים וְנֶעְדָּרִים בִּלְעֲדֵי הַשֵּׁם, כִּי הוּא לְבַדּוֹ הַקַּדְמוֹן וְהַנִּצְחִי" (אברבנאל, מפעלות אלהים ז). עִנְיָן אַפְסִי. —[אַפְסִית, אַפְסִיִּים, ־יּוֹת]

אַפְסִיּוּת° נ' [מן אַפְסִי] חֹסֶר־עֵרֶךְ: אַפְסִיּוּת הָאָדָם לְעֻמַּת אֵיתָנֵי הַטֶּבַע. — [אַפְסִיּוּת־]

אָפְסַיִם ז"ז [אכדית: apsû; אוגריתית: אפס קצה] קְצָווֹת, יַרְכָתַיִם: "אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ" (ירמיה טז יט). "וַיִּז זָהֳרָהּ אֶל אֲפָסַיִם" (ביאליק, מגילת ז). "קוֹל מְצִלְתַּיִם... נִשְׁמָע מִכָּל אַפְסֵי הָרִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רמא). "הַלְאָה מִזֶּה לְאַפְסֵי הַחֹשֶׁךְ" (כהן, שירים פו). — [אַפְסֵי־]

אַפְסִינְתִּין* ז' [יוונית: apsinthion] צֶמַח מַר מְאֹד הַנִּמְנֶה עִם הַסּוּג לַעֲנָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּרְפוּאָה וּבְתִבּוּל מַשְׁקָאוֹת (Artemisia absinthium). בִּימֵי הַתַּלְמוּד הָיָה יָדוּעַ "יֵין אַפְסִינְתִּין" (עבודה זרה ל.).

עלה של אפסינתין

אַפְסָן° ז' [מן אֶפֶס] נִיהִילִיסְט, מִי שֶׁמִּתְיַחֵס בִּשְׁלִילָה לָעֲרָכִים הַמְקֻבָּלִים בַּחֶבְרָה, כּוֹפֵר בַּמֻּסְכָּמוֹת. — [אַפְסָנִית, אַפְסָנִים, ־נִיּוֹת]

אַפְסְנָאוּת° נ' [מן אַפְסְנְיָה] 1. תַּפְקִידוֹ וְעִסּוּקוֹ שֶׁל הָאַפְסְנַאי, אַסְפָּקַת מָזוֹן, צִיּוּד וּמִצְרָכִים אֲחֵרִים. 2 [בצבא] כְּלַל הַפְּעֻלּוֹת הַקְּשׁוּרוֹת בְּמַתַּן סִיּוּעַ חָמְרִי לַצָּבָא וּלְמִלּוּי מְשִׂימוֹתָיו (יִצּוּר, בְּנִיָּה, צִיּוּד, כַּלְכָּלָה וְכַדּוֹמֶה). — [אַפְסְנָאוּת־]

אַפְסְנַאי° ז' [מן אַפְסְנְיָה] מְמֻנֶּה עַל מְלַאי הַמְּזוֹנוֹת וְהַצִּיּוּד בְּמוֹסָד צְבָאִי אוֹ אֶזְרָחִי. — [אַפְסְנָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

אַפְסָנוּת° נ' [מן אַפְסָן] נִיהִילִיזְם, שְׁלִילַת הַקַּיָּם וְהַמֻּסְכָּם. — [אַפְסָנוּת־]

אַפְסַנְיָא*, אַפְסַנְיָה* נ' [יוונית: opsonion] 1*. כַּלְכָּלָה, מַחְסַן צָרְכֵי־מָזוֹן וְצִיּוּד בְּמוֹסָד צְבָאִי אוֹ אֶזְרָחִי (סנהדרין יח:). 2° [בצבא בימינו] שֵׁם כּוֹלֵל לָרְכוּשׁ וְלַצִּיּוּד הַנִּמְצָאִים בְּשִׁמּוּשׁוֹ שֶׁל הַצָּבָא אוֹ מֻחְזָקִים עַל־יָדוֹ, כְּגוֹן: מְקַרְקְעִין, רֶכֶב, נֶשֶׁק, כְּלֵי־עֲבוֹדָה, בְּגָדִים, רָהִיט, מִצְרְכֵי־מָזוֹן וְאַסְפָּקָה אַחֶרֶת. — [אַפְסַנְיַת־, ־יוֹת]

אַפְסָר* ז' [פרסית; יוונית: psalion] חֶבֶל אוֹ רְצוּעָה שֶׁקּוֹשְׁרִים בְּצַוַּאר בְּהֵמָה אוֹ בְּרִסְנָהּ לְנַהֲגָהּ: "יוֹצֵא הַגָּמָל (בַּשַּׁבָּת) בְּאַפְסָר" (שבת ה א). "וַיִּרְכַּב עָלָיו אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס מִבְּלִי אַפְסָר וָרֶסֶן" (יוסיפון מא). "סוּס... קָשׁוּר בְּאַפְסָר אֶל אֵבוּסוֹ" (ביאליק, אריה א). — [אַפְסַר־, אַפְסָרִים, אַפְסְרֵי־]

אפסר [מן אַפְסָר]

~ פִּע' אִ פְ סֵ ר° פ"י קָשַׁר (בְּהֵמָה) בְּאַפְסָר: "הוֹצִיא מִן הֶחָצֵר אֶת הַפָּרָה וְהַפָּרִים, אִפְסֵר אֶת הַסּוּס וּדְפָקָם אֶל הַנָּהָר" (שלונסקי, תר' קרקע א 77). — [לְאַפְסֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' אֻ פְ סַ ר°, נִקְשַׁר בְּאַפְסָר: הַגָּמָל אֻפְסַר בִּידֵי רוֹכְבוֹ. — [מְאֻפְסָר, יְאֻפְסַר]

אֶפַע ז' [צורת־משנה של אֶפֶס] אֶפֶס, רִיק: "הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע" (ישעיה מא כד).

אֶפְעֶה ז' (איוב כ טז) [אולי מן פעה, על שום נשיפתו — פעייתו] נָחָשׁ אַרְסִי מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּפְעוֹנִיִּים (Echis), מָצוּי בִּסְבִיבוֹת יָם הַמֶּלַח; אָרְכּוֹ כְּ־60 סֶנְטִימֶטֶר, צִבְעוֹ הַיְסוֹדִי צְהַב־חוּם עִם רְצוּעוֹת כֵּהוֹת אוֹ שְׁחֹרוֹת, קָדְקֳדוֹ חוּם־כֵּהֶה עִם כֶּתֶם צָהֹב. בְּהִתְרַגְּזוֹ יִתְפַּתֵּל כִּסְלִיל וְיַשְׁמִיעַ קוֹל נְשִׁיפָה חֲזָקָה. מַאֲכָלוֹ הָרָגִיל עַכְבָּרִים, עַקְרַבִּים וְעוֹד. נִקְרָא גַּם "עֶכֶס". —[אֶפְעֵה־, אֶפְעִים, אֶפְעֵי־]

אפעה (1/12)

אפף [קרוב אל חפף; אכדית: apâpu לקשור; קרוב לערבית: חַפַּף הקיף]

~ פָּע' **אָפַף** פ"י הִקִּיף, כִּתֵּר, עָטַף: "אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ" (יונה ב ו). "אָפְפוּ עָלַי רָעוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר" (תהלים מ יג). "אֲפָפוּנוּ שִׁבֳּלִים, כִּתְּרוּנוּ צִפֳּרוֹת" (ביאליק, ציפורת). "עֵת הָלַךְ וְנָתִיבָה עֲלָטַת תְּאֶפֹף" (גורי, פרחי 14). רוּחַ שֶׁל דִּכָּאוֹן אֲפָפָה אוֹתוֹ. – [לֶאֱפֹף אֶת־ גם עַל־; אוֹפֵף, יֶאֱפֹף]

~ פִּע' **אוֹפֵף**° פ"י הִקִּיף, כִּתֵּר: "וְעִמְקֵי שְׁאוֹל יְאוֹפְפוּנִי" (ביאליק, תר' טל). "רֹן קוֹלוֹת רַבִּים יְאוֹפְפֵנִי" (שלונסקי, אבני 21). – [לְאוֹפֵף, מְ־, יְ־]

~ נִת' **נִתְאַפֵּף**°, הֻקַּף: "וּמִיָּד נִתְאַפֵּף בִּבְלִיל רֵיחוֹת שֶׁל כְּרוּב כָּבוּשׁ וְעִטְרָן וְעוֹרוֹת כְּבָשִׂים" (שנהר, א 194). – [לְהִתְאַפֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

אֶפֶף* ז' [מיוונית: ephyphe חוט־ערב] חוּט־אֶרֶג כָּפוּל (מדרש תהלים 49). – [אֶפֶף־, אֲפָפִין]

אֶפֶץ° ז' [צורת־משנה של עָפָץ; ערבית: עַפְץ; ארמית: אַפְצָא, גיטין יט.] גִּדּוּל הַנּוֹצָר בַּחֲלָקָיו הַשּׁוֹנִים שֶׁל הַצֶּמַח כְּתוֹצָאָה מֵהַתְקָפָה שֶׁל רְמָשִׂים שׁוֹנִים אוֹ שֶׁל פִּטְרִיּוֹת טַפִּילִיּוֹת. מֵאַפְצֵי הָאַלּוֹן מְכִינִים דְּיוֹ. – [אֶפֶץ־, אֲפָצִים, אַפְצֵי־]

אָפֹץ°, אפוץ ת' [מן אֶפֶץ] שֶׁרֵיחוֹ כְּרֵיחַ שֶׁל אֲפָצִים: "רֵיחָהּ הָאָפֹץ שֶׁל הַשַּׁלֶּכֶת" (שלונסקי, תר' הדון ד 211). – [אֲפֻצָּה, ־צִּים, ־צּוֹת]

אפץ

~ פָּע' **אָפַץ*** פ"י הֵדֵק וְהִצְמִיד: "עוֹלָה וְיוֹשֶׁבֶת בָּאֲרֻבָּה וְאוֹפֶצֶת אֶת כֹּל" (תוספתא אהילות יא ד). הַכַּוָּרָן אָפַץ אֶת מִכְסֵה הַכַּוֶּרֶת. – [לֶאֱפוֹץ אֶת־, אוֹפֵץ, יֶאֱפֹץ]

א. אפק [אכדית: epêku חיזק, היה חזק]

~ הת' **הִתְאַפֵּק** פ"ע 1, שָׁלַט בְּרוּחוֹ, עָצַר בְּעַד רִגְשׁוֹתָיו: "וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק... וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי" (בראשית מה א־ב). "וְהִתְאַפַּקְתְּ וְחָנַקְתְּ בְּתוֹךְ גְּרוֹנֵךְ אֶת הַשְּׁאָגָה" (ביאליק, בעיר). 2, הִתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת דָּבָר אוֹ לְהִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת דָּבָר: "וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה" (שמואל א יג יב). – [לְהִתְאַפֵּק, מִתְאַפֵּק, יִתְ־]

~ פָּע' **אָפַק**° פ"י עָצַר, כָּבַשׁ: "תֵּל־אָבִיב עֲלִיַּת הַנְּעוּרִים אָפְקָה נְשִׁימָתָהּ הַשּׁוֹאֶנֶת" (שמעוני, שירים ב רסח). "הָיְתָה בָּהּ... מִדָּה גְּדוֹלָה שֶׁל פִּקְחוּת אִם יָדְעָה לֶאֱפֹק כַּעְסָיו שֶׁל בַּעְלָהּ" (סדן, ממחוז לז). "יוֹם יוֹם אָפַק הַמֶּרִי הַזּוֹעֵם־זוֹעֵם" (רביצקי, אמיתי סב). – [לֶאֱפֹק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **אֻפַּק**°, נֶעֱצַר, נִכְבַּשׁ: "פָּנָיו... הֵפִיקוּ סַקְרָנוּת מְאֻפֶּקֶת" (שלונסקי, תר' הדון ג 328). [וראה עוד ערך מְאֻפָּק]. – [מְאֻפָּק, יְאֻפַּק]

ב. אפק [מן אֹפֶק, אָפְקִי]

~ הפ' **הֶאֱפִיק**° פ"י שָׂם בְּמַצַּב אָפְקִי, הֵנִיחַ בְּמַאֲזָן: "הוֹרִידוּ טַבְלַת אֶבֶן, הֶאֱפִיקוּהָ עַל פִּי הַבּוֹר" (רגלסון, חקוקות 72). – [לְהַאֲפִיק, מַ־, יַ־]

~ הֻפ' **הָאֳפַק**°, הוּשַׂם בְּמַצַּב אָפְקִי. – [מָאֳפָק, יָאֳפַק]

אֹפֶק^, אופק ז' [מערבית: אֻפְק] 1^, הַקַּו שֶׁבּוֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (אוֹ הַיָּם) נִרְאִים כְּנוֹגְעִים זֶה בָּזֶה: כְּכָל שֶׁנִּתְרוֹמֵם, כֵּן יִגְדַּל וְיִרְחַק הָאֹפֶק שֶׁנִּרְאֶה. 2° [בהשאלה] חוּג יְדִיעוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְהַשְׁקָפַת־עוֹלָמוֹ: הַקְּרִיאָה בִּסְפָרִים מַרְחִיבָה אֶת אֳפָקָיו שֶׁל הָאָדָם. 3°, סִכּוּי, אֶפְשָׁרוּת חֲדָשָׁה: "נִפְתְּחוּ לְפָנֶיהָ אָפְקֵי זֹהַר חֲדָשִׁים, אָפְקֵי הֶעָתִיד" (ברקוביץ, הראשונים יח). – [אֹפֶק־, אָפְקוֹ; אֳפָקִים, אָפְקֵי־]

– **צַר־אֹפֶק**°, מֻגְבָּל וּמְצֻמְצָם בְּהַשְׁקָפוֹתָיו.

– **רְחַב־אֹפֶק**°, בַּעַל רְאִיָּה מַקִּיפָה וּרְחָבָה.

אַפֶקְט° ז' [מלאטינית: affectus נטייה נפשית] הִפָּעֲלוּת, הִתְרַגְּשׁוּת, מְתִיחוּת־נַפְשִׁית יְתֵרָה, רִתְחָה. – [אַפֶקְטִים]

– **אַפֶקְטַצְיָה**° נ' הִתְרַגְּשׁוּת וְהִתְלַהֲבוּת מְלָאכוּתִית.

אֶפֶקְט° ז' [מלאטינית: effectus ביצוע, תוצאה] 1, רֹשֶׁם חָזָק, פְּעֻלָּה. 2, [באמנות ובספרות] אֶמְצָעֵי הָעוֹשֶׂה רֹשֶׁם חָזָק (עַל־יְדֵי נִגּוּדִים מַפְתִּיעִים, אַפְתָעוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): הַשַּׂחְקָן הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֶפֶקְטִים דְּרָמָתִיִּים שׁוֹנִים. – [אֶפֶקְטִים]

– **אֶפֶקְטִיבִי**° ת' יָעִיל, פּוֹעֵל, מַמָּשִׁי: הַהַנְהָלָה נָקְטָה פְּעֻלּוֹת אֶפֶקְטִיבִיּוֹת לְתִקּוּן הַמַּצָּב.

– **אֶפֶקְטִיבִיּוּת**° נ' יְעִילוּת, מַמָּשׁוּת: אֶפֶקְטִיבִיּוּת הִתְעָרְבוּתָהּ שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה בַּסִּכְסוּךְ בֵּין הַשְּׁכֵנִים.

אָפְקִי^, אופקי ת' [מן אֹפֶק] מַקְבִּיל לְקַו הָאֹפֶק, מְאֻזָּן, נִצָּב לְמְאֻנָּךְ: פְּנֵי הַנּוֹזְלִים אָפְקִיִּים בִּתְנוּחָתָם. – [אָפְקִית, ־קִיִּים, ־יּוֹת]

אָפְקִיּוּת°, אופקיות נ' [מן אָפְקִי] מַצַּב אָפְקִי, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמְאֻזָּן: אָפְקִיּוּת פְּנֵי הַמַּיִם בַּכְּלִי. – [אָפְקִיּוּת־]

אֵפֶר ז' [קרוב אל עָפָר] הַחֹמֶר הַמִּינֶרָלִי הָאָפֹר הַדַּק כְּאָבָק הַנִּשְׁאָר לְאַחַר שְׂרֵפַת חֹמֶר אוֹרְגָנִי (פֶּחָם, צְמָחִים, וְכַדּוֹמֶה): "וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה... וְאָסַף... אֵת אֵפֶר הַפָּרָה" (במדבר יט ה־ט). "עִיֵּי אֵפֶר, תִּלֵּי רֶמֶץ וְאוּדִים עֲשֵׁנִים" (ביאליק, מגילת ב). – [אֵפֶר־, אֶפְרוֹ]

– **אֵפֶר־מִקְלֶה*** (תענית ב א) אֵפֶר־שְׂרֵפָה, אֵפֶר שֶׁשָּׂרַד מֵחָמְרֵי־שְׂרֵפָה [להבדיל מ"אפר" סתם, שהוא נרדף לפעמים לעפר: "מצינו אפר שקרוי עפר" (חולין פח:)]

– **עָפָר וָאֵפֶר**, הֶבֶל וָרִיק, כְּאַיִן וּכְאֶפֶס: "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" (בראשית יח כז).

– **בֵּית־אֵפֶר**°, מַאֲפֵרָה, כְּלִי לְאֵפֶר סִיגָרִיּוֹת: "בֵּית־אֵפֶר לְהָנִיחַ אֶת שְׁיָרֵי הַצִּיגָרֶטָה" (עגנון, עד הנה שסט). "בֵּית־אֵפֶר כָּבֵד... עָשׂוּי בַּרְזֶל יָצוּק" (שלונסקי, תר' הדון א 141).

– **רוֹעֶה־אֵפֶר** (ישעיה מד כ), הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַהֶבֶל, רוֹעֶה־רוּחַ.

– **אֵפֶר חַטָּאת*** (פרה ט ו), אֵפֶר פָּרָה אֲדֻמָּה לְאַחַר שְׂרֵפָתָהּ, שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתוֹ עַל מַיִם ("מֵי חַטָּאת") לְהַזָּאָה עַל טְמֵאֵי מֵתִים לְשֵׁם טִהוּרָם.

– **עָשָׂה אוֹתוֹ לְעָפָר וָאֵפֶר**°, בִּטֵּל אוֹתוֹ לְגַמְרֵי, הִשְׁפִּילוֹ מְאֹד.

אָפֹר°, אפור ת' [מן אֵפֶר] 1, שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הָאֵפֶר, אָמֹץ, שְׁחַרְחַר־חִוֵּר: "הַשָּׁמַיִם טְעוּנִים עֲצָבוּת, דְּמוּמָה מַחֲמַת אֵלֶּה הָעֲנָנִים הָאֲפֹרִים־אֲפֹרִים" (בורלא, עקביה 67). חֲלִיפָה אֲפֹרָה. 2, רָגִיל, חַדְגּוֹנִי, חֲסַר־חִדּוּשׁ: חַיֵּי יוֹם־יוֹם אֲפֹרִים. – [אֲפֹרָה, אֲפֹרִים, אֲפֹרוֹת]

– **אָדָם אָפֹר**°, אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּלֵּט בְּשׁוּם דָּבָר.

– **פָּנִים אֲפֹרִים (אֲפֹרוֹת)**°, פָּנִים קוֹדְרִים, מְשַׁעֲמָמִים.

אפר
על העיניים

אֲפֵר ז׳ [אכדית: apâru כסוי הראש] 1, מַסְוֶה עַל הָעֵינַיִם, מַסֵּכָה לְהִתְחַפְּשׂוּת: ״וַיָּסַר (הַנָּבִיא) אֶת־הָאֲפֵר מֵעֲלֵי עֵינָיו וַיַּכֵּר אוֹתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א כ מא). ״הָסִירָה אֲפֵר הַחַלָּמִישׁ וּמַסְוֵה הַצּוּר וְהַטִּיט מִפָּנֶיךָ הַצּוֹחֲקִים״ (שניאור, שירים ר). 2 ^ [בהשאלה] מַעֲטֶה, כְּסוּת: ״וּפָרַשׂ עַל פְּנֵי סַהַר אֲפֵרוֹ״ (גבירול, א 6). — [אֲפֵר־, אֲפֵרִים, אֲפֵרֵי־]

א. **אפר** [מן אֲפֵר]

~ פִּע׳ **אִ פֵּ ר** ° פ״י שָׂם צֶבַע וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עַל הַפָּנִים לְצֹרֶךְ הִתְחַפְּשׂוּת אוֹ הִתְיַפּוּת: שַׂחְקָנֵי הַתֵּיאַטְרוֹן מְאַפְּרִים אֶת פְּנֵיהֶם כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לְעַצְמָם אֶת הַדְּמוּת שֶׁאוֹתָהּ הֵם מְגַלְּמִים. — [לְאַפֵּר אֶת־, מְאַפֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻ פַּ ר** °, הוּשַׂם עַל פָּנָיו צֶבַע אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ לְשֵׁם הִתְחַפְּשׂוּת אוֹ הִתְיַפּוּת: הַשַּׂחְקָנִים מוֹפִיעִים עַל הַבָּמָה כְּשֶׁהֵם מְאֻפָּרִים. — [מְאֻפָּר, יְאֻפַּר]

~ הת׳ **הִ תְ אַ פֵּ ר** °, אִפֵּר אֶת עַצְמוֹ, שָׂם צֶבַע וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עַל פָּנָיו לְצֹרֶךְ הִתְחַפְּשׂוּת אוֹ הִתְיַפּוּת: שַׂחְקָנֵי הַתֵּיאַטְרוֹן מִתְאַפְּרִים לִפְנֵי הַהַצָּגָה. — [לְהִתְאַפֵּר, מִתְאַפֵּר, יִתְ־]

ב. **אפר** [מן אֵפֶר]

~ פִּע׳ **אִ פֵּ ר** ^ פ״י 1 ^, שָׂם לְאֵפֶר: ״וּמְתִיךְ וּמְאַפֵּר״ (קאנון ד א). 2 °, הוֹצִיא אֶת הָאֵפֶר: ״הַמְּתֵן, אֲאַפֵּר אֶת הַמִּקְטֶרֶת וְגַם אֲמַלְּאֶהָ״ (מלצר, אור 59). — [לְאַפֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻ פַּ ר** °, 1, הָיָה לְאֵפֶר: ״עֻפֶּרֶת, אֻפֶּרֶת, גִּזְעוֹ שֶׁל אִילָן״ (שלונסקי, שירים ב 373). 2, הוּצָא מִתּוֹכוֹ הָאֵפֶר: הַמִּקְטֶרֶת אֻפְּרָה אַחֲרֵי הָעִשּׁוּן. — [מְאֻפָּר, יְאֻפַּר]

~ הת׳ **הִ תְ אַ פֵּ ר** °, הָפַךְ לְאֵפֶר: ״וְאַדְמוּמִית גַּחַלְתָּהּ עִמְּמָה וְנִתְאַפְּרָה לַחֲלוּטִין״ (טביב, דרך 160). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֶ אֱ פִ י ר** ° פ״ע נַעֲשָׂה אָפֹר, הָיָה כְּצֶבַע הָאֵפֶר: ״בָּתִּים מַאֲפִירִים וְרוֹפְסִים״ (שניאור, שירים מב). ״וְאוּלַי קָדְרוּ בֵּינְתַיִם שְׁחָקִים, וְאוּלַי הֶאֱפִירוּ הַשָּׂדוֹת״ (טשרניחובסקי, סיפורים 153). ״הַשַּׁחַר מַאֲפִיר, וְנֵר הַלַּיִל דּוֹעֵךְ״ (אלתרמן, עיר 228). — [לְהַאֲפִיר, מַ־, יַ־]

אָפָר* ז׳ [ארמית: אֲפַר, אֲפָרָא; אולי מן פרה] כַּר, מְקוֹם עֵשֶׂב, שְׂדֵה־מִרְעֶה: ״שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בָּאָפָר״ (פסחים ח:). ״מִי יִמְנֶה אַבְנֵי הַחֵן עַל שָׂדוֹת וַאֲפָרִים?״ (שמעוני, שירים ג מג). — [אֲפַר־, אֲפָרִים, אֲפָרֵי־]

אַפָּר ° ז׳ [מן א. אפר, אִפֵּר] מֻמְחֶה לְאִפּוּר, מַרְכִּיב פֵּאוֹת נָכְרִיּוֹת, צוֹבֵעַ אֶת הַפָּנִים בִּצְבָעִים: אַפָּר לַשַּׂחְקָנִים בַּתֵּיאַטְרוֹן. — [אַפֶּרֶת, אַפָּרִים, אַפָּרֵי־, אַפָּרִיּוֹת]

אַפְרוֹדִיטָה ◊ (עבודה זרה ג ד), **אַפְרוֹדִיטֵי*** נ׳ [יוונית: Aphrodite] שְׁמָהּ שֶׁל אֵלַת הַיֹּפִי וְהָאַהֲבָה שֶׁל הַיְּוָנִים הַקַּדְמוֹנִים; נִקְרָאָה אֵצֶל הָרוֹמָאִים וֶנוּס.

אפרוח

אֶפְרוֹחַ ז׳ [מן ב. פרח] 1, בֶּן־עוֹף, וְלַד־עוֹף מִשְּׁעַת הִבָּקְעוֹ מִן הַבֵּיצָה וְעַד שֶׁהוּא עוֹטֶה נוֹצוֹת: ״וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים״ (דברים כב ו). ״וְאֶפְרוֹחַ שֶׁיָּצָא מִן הַבֵּיצָה״ (עדיות ד ב). תַּרְנְגֹלֶת וְאֶפְרוֹחֶיהָ. 2 °, כִּנּוּי חִבָּה לְתִינוֹק: ״הֲיֵשׁ כְּעוֹלָלַי? הֲיֵשׁ כְּאֶפְרוֹחַי?״ (ביאליק, אם ועוללה). ״שְׁאֵלָה אִמּוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק: אֶת מִי אַתָּה רוֹאֶה, אֶפְרוֹחִי?״ (עגנון, אורח 145). — [אֶפְרוֹחַ־, אֶפְרוֹחִים, אֶפְרוֹחֵי־]

— **אֶפְרוֹחִים שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ עֵינֵיהֶם*** [על־פי ביצה ו:], כִּנּוּי לִצְעִירִים חַסְרֵי נִסְיוֹן־הַחַיִּים.

— **כְּאֶפְרוֹחַ בְּתוֹךְ הַבֵּיצָה** °, מָשָׁל לְמִי שֶׁהוּא מֻגְבָּל וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: ״לְשֶׁעָבַר הָיָה בִּנְיָמִין מְצֻמְצָם בְּעוֹלָמוֹ כְּאֶפְרוֹחַ זֶה בְּתוֹךְ הַבֵּיצָה״ (מנדלי מו״ס, נט).

— **אֶתְמוֹל אֶפְרוֹחַ, עַכְשָׁו בֵּיצָה*** (בראשית רבה לז), מָשָׁל עַל מִי שֶׁלֹּא הִמְשִׁיךְ בַּאֲשֶׁר הִתְחִיל וְלֹא הִתְקַדֵּם, אֶלָּא, אַדְּרַבָּה, נָסוֹג לְאָחוֹר.

אֶפְרוֹחִית ° נ׳ [מן אֶפְרוֹחַ] בַּת־עוֹף צְעִירָה וְרַכָּה: ״רְאוּ אֶפְרוֹחִית שֶׁכָּזוֹ כְּבָר מְבַקֶּשֶׁת לְצַיֵּץ״ (עגנון, עד הנה ט). ״גְּדוּדִים גְּדוּדִים שֶׁל אֶפְרוֹחִים וְאֶפְרוֹחִיּוֹת״ (טביב, דרך 92). — [אֶפְרוֹחִית־, ־חִיּוֹת]

אַפְרוּרִי ° ת׳ [מן אָפֹר] שֶׁצִּבְעוֹ נוֹטֶה לְגוֹן הָאֵפֶר, אָפֹר מְעַט: ״בּוּלֵי מֶלַח... שֶׁמִּנַּצְנְחִים בְּלַבְנוּנִיּוּתָם הָאַפְרוּרִית״ (עגנון, כפות רל). ״מַרְגָּב אַפְרוּרֵי הַשּׁוֹשַׁנָּה תֵּצֵא לָהּ״ (סנאי, ארץ 141). — [אַפְרוּרִית, אַפְרוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

אַפְרוּרִיּוּת ° נ׳ [מן אַפְרוּרִי] 1, צֶבַע הַנּוֹטֶה לְאָפֹר. 2 [בהשאלה] קַדְרוּת, חַדְגּוֹנִיּוּת: אַפְרוּרִיּוּת שֶׁל יוֹם־יוֹם. — [אַפְרוּרִיּוּת־]

א. **אַפְרוּרִית** ° נ׳ [מן אָפֹר] 1, צֶבַע אָפֹר: ״אַפְרוּרִית שֶׁל שֵׂיבָה כְּבָר הָיְתָה פּוֹשָׂה בִּזְקָנוֹ״ (טביב, דרך 119). ״וּפִלְבְּלוּ רֶגַע בְּמַבָּט יָגֵעַ אֶל אַפְרוּרִית הַבֹּקֶר״ (יזהר, צקלג 106). 2, [בהשאלה] שִׁגְרָתִיּוּת, רְגִילוּת, חֹסֶר שִׂמְחָה אוֹ גּוֹוֶן: ״וּבִקְפָאוֹן בֵּין הַמְּצָרִים, בְּאַפְרוּרִית הַחֲוֶרֶת״ (שמעוני, פואימות ב קסג). ״קָפַץ בְּבַת אַחַת מִן הָאַפְרוּרִית שֶׁל סִפּוּרָיו הָרִאשׁוֹנִים לְעוֹלָם צִבְעוֹנִי״ (פיכמן, רמד). אַפְרוּרִית שֶׁבַּחַיִּים. — [אַפְרוּרִית־]

ב. **אַפְרוּרִית** ° נ׳ [מן אָפֹר] עֵשֶׂב חַד־שְׁנָתִי (Glinus): ״שִׂיחֵי אַפְרוּרִית עַזָּה וְקוֹצָנִית״ (שמיר, עי״ום 77). — [אַפְרוּרִיּוֹת]

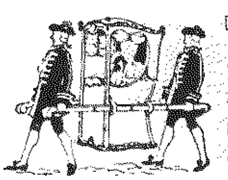
אפריון במאה ה־18

אַפִּרְיוֹן ז׳ [יוונית: phoreion; סורית: פּוּרְיוֹן] 1, מוֹשַׁב־כָּבוֹד, שֶׁמִּמַּעַל לוֹ חֻפָּה, הַמְשַׁמֵּשׁ לִנְשִׂיאַת אֲנָשִׁים נִכְבָּדִים; בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ נוֹשְׂאִים בְּאַפִּרְיוֹן חֲתָנִים וְכַלּוֹת: ״אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה״ (שיר השירים ג ט). ״גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר״ (סוטה ט יד): ״לַעֲשׂוֹת כַּר לְאַפִּרְיוֹן בִּתָּהּ״ (ביאליק, בין נהר פרת). 2 ^ [בפיוטים] כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ. — [אַפִּרְיוֹן־, אַפִּרְיוֹנִים, ־נֵי־]

— **אַפִּרְיוֹן נִמְטְיֵהּ לְ־***, רְאֵה לְהַלָּן אַפִּרְיוֹן.

אַפִּרְיוֹן*, **אַפִּרְיָן*** מ״ק [ארמית: אַפִּרְיָא, פרסית: אַפְרִין] [קריאת שבח וברכה, רווחת בביטוי:]

— **אַפִּרְיוֹן נִמְטְיֵהּ לְ־***, הָבוּ גֹּדֶל לְ־! הַשֶּׁבַח לוֹ! (בבא מציעא קיט.).

אַפְרְיוֹרִי ◊ ת׳ [לאטינית: apriori] שֶׁהוּא מֵרֹאשׁ, שֶׁמִּלְּכַתְּחִלָּה [הפך מן אַפּוֹסְטֶרְיוֹרִי]: ״בְּלִי מַשּׂוֹא פָּנִים וְגַם בְּלִי אֵיבָה אַפְרְיוֹרִית לְשׁוּם אָדָם״ (אחד העם, תסג). — [אַפְרְיוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אַפְרִיזָא* נ׳ [פרסית] מַעֲרֶכֶת הַקּוֹרוֹת שֶׁל הַגַּג, שֶׁעֲלֵיהֶן עֲרוּכִים הָרְעָפִים אוֹ הַפְּחִים (בבא בתרא ו.). — [־רִיזַת־, ־זוֹת]

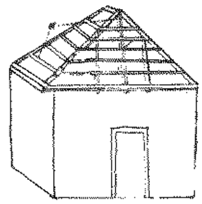

א — אפריזה

אַפְּרִילº ז׳ [לאטינית: Aprilis] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי לְפִי לוּחַ־הַשָּׁנָה הַכְּלָלִי: בֶּן 30 יוֹם, מַקְבִּיל בְּעֶרֶךְ לְחֹדֶשׁ נִיסָן.

— **אֶחָד בְּאַפְּרִילº**, יוֹם מְקֻבָּל כְּיוֹם הַשַּׁקְרָנִים, שֶׁ״מִּצְוָה״ לְהָתֵל בּוֹ אִישׁ בְּרֵעֵהוּ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר וְלָצוֹן.

אַפְרִיקָאִיº, אַפְרִיקָנִיº ת׳ שֶׁהוּא מֵאַפְרִיקָה, הַבָּא מֵאַפְרִיקָה. — [אַפְרִיקָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת; ־קָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אַפְרִירוּתº נ׳ רְאֵה אַפְרוּרִית.

אַפַּרְכוֹס*, אִיפַּרְכוֹס ז׳ [יוונית: eparchos] מְמֻנֶּה עַל אַפַּרְכְיָה, מוֹשֵׁל מָחוֹז: ״קְטַנְתָּן שֶׁרוֹדֵף אֶת הָאָדָם — קוֹבֵל לְאִיפַּרְכוֹס, אִיפַּרְכוֹס רוֹדְפוֹ — קוֹבֵל לַמֶּלֶךְ״ (ילקוט, תהלים נד). — [אַפַּרְכִין]

אַפַּרְכְיָה*, אִיפַּרְכְיָה נ׳ [יוונית: eparchia] מָחוֹז, גָּלִיל: ״שׁוֹלֵט בְּאִיפַּרְכְיָא אַחַת״ (ירושלמי ברכות יג ב). — [אַפַּרְכְיוֹת]

אֲפַרְכֵּס* ז׳ (כלים ל ד), [ראה להלן אֲפַרְכֶּסֶת] מַכְשִׁיר בַּעַל שְׁנֵי פִּיּוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַעֲבָרַת נוֹזְלִים מִכְּלִי אֶל כְּלִי. יָדוּעַ יוֹתֵר בְּשֵׁם ״דּוּפְיָה״ [ראה שם גם ציור]. — [אֲפַרְכֵּס־, אֲפַרְכְּסִים, אֲפַרְכְּסֵי־]

אֲפַרְכֶּסֶת* נ׳ [מיוונית: prochoos כלי לשפיכה] 1*, כְּלִי רָחָב בְּצִדּוֹ הָאֶחָד וְצַר בְּצִדּוֹ הַשֵּׁנִי, כִּדְמוּת מַשְׁפֵּךְ, לְהַעֲבִיר בּוֹ גַּרְגְּרִים אוֹ נוֹזְלִים (חגיגה ג:). 2º, חֶלְקָהּ שֶׁל הָאָזְנִית בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַטֶּלֶפוֹן שֶׁהַמְטַלְפֵּן מְקָרֵב לְאָזְנוֹ. 3º, הַחֵלֶק שֶׁל הָאֹזֶן הַחִיצוֹנִית הַבּוֹלֵט מִן הַפָּנִים וְלַחוּץ; בְּתוֹךְ הָאֲפַרְכֶּסֶת רֵאשִׁיתוֹ שֶׁל צִנּוֹר־הַשְּׁמִיעָה הַמּוֹלִיךְ אֶל הָאֹזֶן הַתִּיכוֹנִית. — [אֲפַרְכֶּסֶת־, אֲפַרְכַּסְתּוֹ; אֲפַרְכָּסוֹת, אֲפַרְכְּסוֹת־]

א — אפרכסת של טלפון

— **עָשָׂה (הֵשִׂים) אָזְנָיו כַּאֲפַרְכֶּסֶת***, הִשְׁתַּדֵּל לְהַקְשִׁיב הֵיטֵב, הִטָּה אֹזֶן: ״עֲשֵׂה אָזְנֶיךָ כַּאֲפַרְכֶּסֶת״ (חולין פט.). ״הַכֹּל מִשְׁתַּתְּקִים וּמְשִׂימִים אָזְנָם כַּאֲפַרְכֶּסֶת״ (ביאליק, החצוצרה א).

אֲפַרְסְמוֹן* ז׳ [סורית: אֲפַרְסְמָא] 1º, עֵץ־פְּרִי תַּרְבּוּתִי שֶׁמּוֹצָאוֹ בְּאַרְצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת, פִּרְיוֹ צָהֹב־אֲדַמְדַּם, מַר מְאֹד בְּעוֹדֶנּוּ יָרֹק, לְאַחַר הַבְשָׁלָתוֹ הוּא מָתוֹק וְטָעִים (Diospyros). מִמִּינִים אֲחָדִים שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן מְפִיקִים אֶת עֵץ־הַתַּעֲשִׂיָּה הַמְשֻׁבָּח הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם ׳הָבְנֶה׳.

אפרסמון

2* [לאטינית: balsamum] מִין בֹּשֶׂם טוֹב וְרֵיחָנִי שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (יומא לח:–לט: ועוד). — [אֲפַרְסְמוֹנִים, אֲפַרְסְמוֹנֵי־]

אֲפַרְסֵק* ז׳ (מעשרות א ב) [יוונית persika] עֵץ־פְּרִי מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִיִּים (Prunus persica) גָּדֵל בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים. פִּרְיוֹ מָתוֹק וְעָסִיסִי, צִיפָּתוֹ חוּמָה אוֹ צְהַבְהַבָּה וּבְתוֹכָהּ גַּלְעִין גָּדוֹל וְגַבְשׁוּשִׁי. — [אֲפַרְסְקִים־, ־סְקֵי־]

אפרסקים; שלם וחתוך

אֲפַרְפַּרº ת׳ [מן אֵפֶר] אָפֹר מְעַט, אָפֹר חִוֵּר: ״קֻנְטְרֵס גָּדוֹל עִם נְיָר אֲפַרְפַּר״ (טשרניחובסקי, סיפורים 117). ״עַל הַשָּׁמַיִם פָּשׂוּ מִינֵי צִעְצוּעִים אֲפַרְפָּרִים״ (יזהר, צקלג 393). — [אֲפַרְפָּרָה או אֲפַרְפֶּרֶת, אֲפַרְפָּרִים, ־וֹת]

אֲפַרְפָּרוּתº נ׳ [מן אֲפַרְפַּר] צֶבַע אֲפַרְפַּר, אַפְרוּרִית קַלָּה: ״אֲפַרְפָּרוּת־רְקִיעַ עַרְפִּלִּית״ (יזהר, צקלג 950). — [אֲפַרְפָּרוּת־]

אַפֶּרְצֶפְּצְיָהº נ׳ [מלאטינית: ad אל + perceptio ליקוט] 1 [בפסיכולוגיה] תְּפִיסָה, הַכָּרַת מַצָּב מְסֻיָּם עַל־יְסוֹד מֻצָּגִים אוֹ נִסְיוֹן־חוּשִׁים שֶׁקְּדָמוּ לוֹ. 2 [בפילוסופיה] הַכָּרָה מִתּוֹךְ תּוֹדָעָה. — [אַפֶּרְצֶפְּצְיוֹת]

אַפַּרְקִדָן* תה״פ [ארמית: אַפַּרְקִיד, בבא בתרא עד. וראה פרקד] פְּרַקְדָן, כְּשֶׁהוּא שָׁכוּב עַל הַגַּב: ״וַהֲלָה נָפַל אַפַּרְקִדָן, בְּפִשּׁוּט יָדַיִם רֵיקוֹת״ (בן־ציון, קיא). שְׁכִיבַת אַפַּרְקִדָן.

אַפְרָשָׁה* נ׳ [מן פרש, הִפְרִישׁ] 1*, הַפְרָשָׁה, הַבְדָּלָה: ״אַפְרָשָׁתוֹ בְּטָהֳרָה״ (ירושלמי יומא לח א). 2º, חֹמֶר שֶׁהֻפְרַשׁ: אַפְרָשׁוֹת הַגּוּף. — [אַפְרָשַׁת־, אַפְרָשׁוֹת, אַפְרָשׁוֹת־]

אֶפְרָתִי ת׳ 1 [מן אֶפְרָת, היא בית־לחם] מִתּוֹשְׁבֵי אֶפְרָת: ״וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה, מִבֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה״ (שמואל א יז יב). 2 [מן אֶפְרַיִם] בֶּן שֵׁבֶט אֶפְרַיִם: ״וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי״ (מלכים א יא כו). 3* [בהשאלה] אָצִיל, נִכְבָּד [על־שום שבט אפרים שנחשב לגדול ולנכבד בשבטים]: ״כָּל נָשִׂיא וְגָדוֹל שֶׁעָמַד בְּיִשְׂרָאֵל נִקְרָא שְׁמוֹ אֶפְרָתִי״ (פרקי דרבי אליעזר, מה). ״כִּי הָיוּ מִתּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ אֶפְרָתִים, נֶחְשְׁבוּ בַּעֲלֵי מוּסָר וַעֲנָוָה״ (הרדמי, כח 530). ״בָּעַטְתְּ בְּכָל אֶפְרָתֵי הָעוֹלָם״ (שניאור, שירים שיא). ״אַתֶּם בְּנֵי גְּדוֹלִים, אֶפְרָתִים מְיֻחָסִים בְּנֵי מְיֻחָסִים״ (עגנון, אלו שיג). — [אֶפְרָתִית, אֶפְרָתִים, ־תִיּוֹת]

אֶפֶשׁ* ז׳ [אולי מיוונית: ephesis רצון; בתלמוד וברוב המקורות וכן בפרוזה ובדיבור בימינו — רק בנטיות ובצירוף ״אִי לשלילה] רָצוֹן, חֵפֶץ: ״אֵין עֶרְגָּה וְאֵין אֶפֶשׁ״ (גרינברג, רחובות שמה). ״לְכַרְכֵּר וּלְפַזֵּז בְּכָל לֵב וּבְכָל אֶפֶשׁ״ (מלצר, אור 108). — [אֶפֶשׁ־, אֶפְשׁוֹ]

— **אִי אֶפְשִׁי***, אֵין רְצוֹנִי, אֵינִי רוֹצֶה: ״וּלְךָ אִי אֶפְשִׁי לִתֵּן״ (כתובות ו ב). ״אֵין מְגָעֲרִין בָּהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: ׳אִי אֶפְשִׁי בּוֹ׳״ (רש״י מכות כג.). — [אִי־אֶפְשְׁךָ]

אִפְשׁוּרº, אִיפְשׁוּר ז׳ [מן אפשר, אִפְשֵׁר] מַתַּן אֶפְשָׁרוּת: ״נָכוֹן אֲנִי לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁבְּכֹחִי לְשֵׁם... אִפְשׁוּר קִיּוּמָהּ וַעֲבוֹדָתָהּ כָּאן״ (ביאליק, אגרות ד רג). אִפְשׁוּר בִּצּוּעַ הַתָּכְנִית עִם קַבָּלַת הַתַּקְצִיב. — [אִפְשׁוּר־]

אֶפְשָׁר* תה״פ [אולי מן פשר] 1*, יֵשׁ יְכֹלֶת, יִתָּכֵן: ״כָּל מְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת״ (שבת יט א). ״הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לְבֵן לִהְיוֹת גָּדוֹל מֵאָבִיו שְׁתֵּי שָׁנִים?״ (רש״י מלכים ב ט כט). 2*, יָכוֹל לִהְיוֹת, נִתָּן לִהְיוֹת: ״יֵשׁ שֶׁחוֹשְׁבִים שֶׁהוּא אֶפְשָׁר וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁהוּא מִשַּׁעַר הַנִּמְנָע״ (מורה נבוכים ג טו). 3*, הֲיִתָּכֵן? הַאִם? כְּלוּם?: ״אֶפְשָׁר סֵפֶר תּוֹרָה שָׁרוּי בְּצַעַר — וְלֹא נִבְכֶּה?״ (סנהדרין קא.).

— **אִי־אֶפְשָׁר***, לֹא יִתָּכֵן, אֵין יְכֹלֶת: ״דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ״ (אבות ב ד). ״לֹא, אִי־אֶפְשָׁר עוֹד לִשְׁכַּב״ (ביאליק, מעשה ילדות).

אפשר [מן אֶפְשָׁר]

~ פִּע׳ **אִפְשֵׁר**° פ״י נתן אפשרות, יצר תנאים לבצוע דבר: הממשלה אפשרה את סלילת הכביש על־ידי השתתפותה במימון הוצאותיו. – [לְאַפְשֵׁר את־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **אֻפְשַׁר**°, נִתְּנָה לו אפשרות, נעשה בר־בצוע: סלילת הכביש אֻפשרה תודות לעזרתה של הממשלה.–[מְאֻפְשָׁר, יְאֻפְשַׁר]

~ הִת׳ **נִתְאַפְשֵׁר**°, נעשה אפשרי, נעשה בר־בצוע: בנית בית־העם נתאפשרה על־ידי תרומתו של הנדיב.–[לְהִתְאַפְשֵׁר, מִתְ־, יִתְ־]

אֶפְשָׁרוּת˙ נ׳ [מן אפשר] יכלת, דרך לבצוע דבר: "זה האפשרות הוא מפעל הדמיון" (מורה נבוכים ג טו). הרוצה ללמד מקצוע, אפשרויות רבות לפניו. – [אפשרות־, אפשריות]

אֶפְשָׁרִי˙ ת׳ [מן אפשר] הנתן להעשות, שהוא בגדר האפשרות, שיוכל להיות: "שׂאת ההשכלה... אינה אפשרית" (כיבאגו, דרך אמונה). "מן הטוב התאמץ להוציא את התועלת האפשרית" (אחד העם, עם). – [אפשרית, ־ריים, ־ריות]

אַפְשֶׁרֶת°, **אפשורת** [מן אפשר] אמצעי המקל על בצוע דבר, מתקן־עזר: במחנה התקנו אפשורות לרחיצה ולבשול. – [אפשרת־, אפשרתו; אפשורות]

אַפְתַּחַת° נ׳ [מן א.פתח] [בפונטיקה] פתיחת סדק הקול וסדק הנשימה אגב הגית ההגה א׳ [אנגלית: catch; גרמנית: Einsatz]. – [אפתחת־, אפתחות]

אַפָּתְיָה° נ׳ [מיוונית: apatheia חוסר תחושה] אדישות, שויון־נפש, קפאון, מצב־רוח של חסר־ענין, שעמום.

– **אַפָּתִי**° ת׳ אדיש, שוה־נפש, חסר התענינות בכל: "משורר מונוטונית קול צרוד, אפתי" (שופמן, א 116).

אַפְתָּעָה° נ׳ [מן פתע, הפתיע] דבר־הפתעה, דבר שבא לפתע, בלא שצפו לו: אפתעה נעימה. פגשתי לאפתעתי את האורח. – [אפתעת־, אפתעות, אפתעות־]

א״צ ר״ת אין צריך.

אָץ ת׳ [מן אוץ, אץ] נחפז, פזיז, ממהר: "אץ ברגלים חוטא" (משלי יט ב). – [אצה, אצים, אצות]

– **אָץ קוֹצֵץ**˙ [על־שום תחילת הפיוט של ר׳ אליעזר הקליר לפורים "אץ קוצץ בן קוצץ קצוצי לקצץ" הכתוב בסגנון קשה ומסובך ביותר] כנוי לסגנון מסבך ומערפל: פלוני כותב בסגנון של "אץ קוצץ". "בעלי 'אץ קוצץ' יש עכשו בעולם... סוף סוף אפשר למצא חידתם" (מגדלי מו״ס, קא).

אֶצְבּוּעַ°, **איצבוע** ז׳ [מן אצבע, אִצְבַּע] 1. התחלקות לכעין אצבעות: אצבוע העלה. 2. הנחת האצבעות בשעת הנגינה: התלמיד התאמן באצבוע נכון בנגינה בכנור. – [אצבוע־]

אֶצְבַּע נ׳ [אוגריתית: אצבעת; ארמית: אצבע, אצבעא; ערבית: אצבע] 1. כל אחד מן החלקים הקיצוניים שבכף־היד או בכף־הרגל: "וטבל הכהן את־אצבעו הימנית" (ויקרא יד טז). "ואצבעת ידיו ואצבעות רגליו" (שמואל ב כא כ). 2*. שמה של האצבע הרומזת, הסמוכה לבהן. (כתובות ה:). 3. מדת רחב כרחב אצבע: "ועביו ארבע אצבעות" (ירמיה נב כא). 4°. שם עברי למדת הארך האנגלית "אינץ'" = 2.5 סנטי־מטרים בערך. 5*. כנוי לאיבר הזכרות (ירושלמי יבמות ז ב). – [אצבע־, אצבעי, אצבעך, אצבעות, אצבעות־]

אצבעות, ב־"אצבע"

– **אצבע אלהים** [על־פי שמות ח טו] מעשה נסים, פלאי אלהים!

– **אצבע של־**° [שאול מן "אצבע אלהים", ראה למעלה] פעלת־, סימן־, אות־: "מאסף עתי קבוע למדע העברי וכלו כתוב עברית... כלום לא אצבע הזמן היא?" (ביאליק, על חכמת ישראל).

– **אצבע משלשת**°, שלוב שלוש אצבעות כשהבהן נתון בין האצבע לאמה, ויש בכך משום הבעת זלזול.

– **אצבע צרדה*** (יומא א ז), אמה, האצבע האמצעית הארכה.

– **על ראשי אצבעות**°, בצנעה, בחשאי, בלאט: "אט אט על ראשי אצבעות תעברו בנתיבות החיים" (ביאליק, יהי חלקי עמכם).

– **אצבעים*** (ירושלמי שקלים מז ג), מדת רחב של שתי אצבעות.

– **אצבע־הכבד*** (תמיד ד ג), בליטה בכבד.

– **בית־אצבע***, 1* (כלים י ג), שקע בכלי כדי לשים בו את האצבע ולאחז בו. 2°, אצבעון.

– **אצבעו באמצע***, ידו בדבר, הוא מערב בענין: "הואיל ואצבע הגוי באמצע, נסטרה מן הבכורה" (ירושלמי פסחים ד לא א).

– **אפלו באצבע קטנה*** [במשפט שלילה] אפלו כלשהו, לא־כלום: "ולא נהניתי אפלו באצבע קטנה" (כתובות קד.). "לא יצאו לישע החברה אפלו באצבע קטנה" (אחד העם, קיז).

– **אינו נוקף אצבע**° [שאול מחולין ז:], אינו עושה כלום – אף דבר קל שבקלים: "בתו בגרה ואינו נוקף אצבע להשיאה" (עגנון, כלה קלח).

– **נתן אצבעו בין שני פלוני*** (כתובות נב.), גרם בעצמו שיזיקו לו, הוא עצמו אשם ברעה שבאה עליו.

– **בעשר אצבעותיו***, בכל גופו, במו ידיו: "גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה" (כתובות קד.). "יגע אני בעשר אצבעותי לתקן את אשר עותו" (ביאליק, אגרות ב רמט).

– **כנותן אצבע בעין*** (נדה ה ד, ושם בעניני אישות), משל למי שעושה דבר שאין תוצאותיו חמורות.

– **סובב אותו על האצבע הקטנה שלו**° [בלשון־הדיבור, שאול מאידיש] שעבד אותו כליל לרצונו, עשה בו כטוב בעיניו.

אצבע [מן אֶצְבַּע]

~ פִּע׳ **אִצְבֵּעַ**° פ״ע הניח אצבעותיו, השתמש באצבעותיו: התלמיד למד לאצבע כהלכה בעת הנגינה בכנור. – [לְאַצְבֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **אִ צְ בֵּ עַ**°, ראה ערך מְאֻצְבָּע.

~ הִפ׳ **הֶאֱצְבִּיעַ**° פ״ע [בהשאלה] הוֹשִׁיט כְּעֵין אֶצְבַּע: ״סִמְטָאוֹת בְּפַחַד הֶאֱצְבִּיעוּ״ (שלונסקי, שירים ב 65). ״וְהַשַּׁלְהֶבֶת הַיּוֹצֵאת מִתְלַמֶּדֶת לְאָרְכָּהּ הֶאֱצְבִּיעָה צְפוֹנָה״ (יזהר, צקלג 648). — [לְהַאֲצְבִּיעַ, מַ־, יַ־]

אצבעון

אֶצְבְּעוֹן° ז׳ [מן אֶצְבַּע] כִּפָּה קְטַנָּה שֶׁל מַתֶּכֶת, שֶׁשָּׂמִים עַל הָאֶצְבַּע בִּשְׁעַת תְּפִירָה לְהָגֵן עָלֶיהָ מִדְּקִירַת הַמַּחַט. — [אֶצְבְּעוֹן־, אֶצְבְּעוֹנִים, אֶצְבְּעוֹנֵי־]

אֶצְבְּעוֹנִי° ת׳ [מן אֶצְבַּע] קָטֹן מְאֹד, נַנָּסִי, שֶׁהוּא כְּגֹדֶל אֶצְבַּע כִּמְעַט: ״נַעַר קָטֹן אֶצְבְּעוֹנִי״ (ביאליק, אצבעוני). — [אֶצְבְּעוֹנִית, ־נִים, אֶצְבְּעוֹנִיּוֹת]

אצבעונית

אֶצְבְּעוֹנִית° נ׳ [מן אֶצְבְּעוֹן] צֶמַח־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַלֹּעֲתִיִּים (Digitalis). פְּרָחָיו דּוֹמִים לְפַעֲמוֹנִים. מֵעֲלֵי הָאֶצְבְּעוֹנִית מְכִינִים רְפוּאָה לְמַחֲלוֹת־לֵב. — [אֶצְבְּעוֹנִיּוֹת]

אֶצְבְּעִי* תו״ז [מן אֶצְבַּע] אֶצְבְּעוֹנִי, גַּמָּד, קָטֹן בְּיוֹתֵר: ״נַנָּס לֹא יִשָּׂא נַנֶּסֶת, שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶם אֶצְבְּעִי״ (בכורות מה:). — [אֶצְבָּעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

אצה

אַצָּה° נ׳ [ארמית: אַצָּא, גיטין סט: לפי הערוך; אולי מיוונית: itea ,oisos; פרסית: אַשָׁא] צֶמַח מִן הַקְּבוּצָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל צְמָחִים חַסְרֵי פְּרָחִים וּפֵרוֹת (Algae). בָּאַצּוֹת אֵין לְהַבְחִין שָׁרָשִׁים, עָלִים אוֹ גִּבְעוֹלִים. הֵן חַיּוֹת עַל־פִּי־רֹב בַּמַּיִם וּמִתְרַבּוֹת בְּאֶמְצָעוּת נְבָגִים אוֹ עַל־יְדֵי חֲלֻקָּה. יֵשׁ אַצּוֹת שֶׁמַּסְפִּיקִים מֵהֶן חָמְרֵי רְפוּאָה וְתַעֲשִׂיָּה שׁוֹנִים. — [אַצַּת־, אַצּוֹת, אַצּוֹת־]

אֲצָוָה*, **אצווה** נ׳ [מארמית: אֲצָוָתָא, ירושלמי חלה נג ד] מַעֲרֶכֶת כִּכְּרֵי־הַלֶּחֶם הַנֶּאֱפִים כְּאֶחָד בַּתַּנּוּר. — [אֲצָוַת־, אֲצָווֹת]

אצוּל°, **איצוּל** ז׳ [מן אצל, אָצַל] עִדּוּן, מַתַּן אֲצִילוּת: אִצּוּל מִדּוֹתָיו וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל בֶּן־תַּרְבּוּת. — [אִצּוּל־]

אָצוּל^ ת׳ [מן אצל, אָצַל] מָשְׁרֶה, מֻשְׁפָּע, שֶׁנֶּאֱצַל עָלָיו: ״הַנְּשָׁמָה אֲצוּלָה מֵאוֹרוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, משלי כ כז). ״וְנַפְשׁוֹ... אֲצוּלָה מֵאֲצִילֵי הָאֲצוּלוֹת״ (גבירול, א 79). ״אַנְשֵׁי לֵבָב נִשְׁמָתָם אֲצוּלָה מִשְּׁבִיבִין דִּי נוּר שֶׁמִּתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד״ (מגדלי מו״ס, רצד). — [אֲצוּלָה, אֲצוּלִים, אֲצוּלוֹת]

אצוּלה, ראה אֲצֻלָּה.

אָצוּר* ת׳ [מן אצר, אָצַר] שָׁמוּר, מְכֻנָּס: ״יָבִיא מִן הָאָצוּר וּמִן הַקָּצוּר״ (תוספתא מנחות י לג). ״בְּדָבָר הָאָצוּר, כְּגוֹן חָבִית שֶׁל יַיִן אוֹ פֵּרוֹת הַמְכֻנָּסִין״ (רש״י עירובין סח.). ״קְלִפּוֹת שֶׁל הָרַעְיוֹנוֹת הָאֲצוּרִים בָּם״ (אחד העם, עג). ״הַלְּאֻמִּיּוּת הִיא הָאוֹצָר הַיְּחִידִי שֶׁבּוֹ אֲצוּרוֹת הַסְּגֻלּוֹת הָאֱנוֹשִׁיּוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים מא). ״יֵשׁ וּבְדִמְעוֹת אָצוּר גִּיל לֹא יְתֹאַר״ (בורלא, נשים 17). — [אֲצוּרָה, אֲצוּרִים, ־רוֹת]

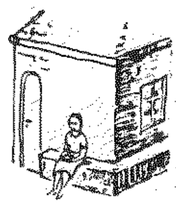
איצטבה לפני הבית

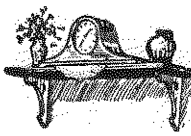
איצטבה

אִצְטַבָּה*, **איצטבא** נ׳ [מיוונית: stibadion ספה, מזרן] 1*, בְּלִיטָה הַבְּנוּיָה לְיַד הַקִּיר מִחוּץ לַבַּיִת, כְּעֵין סַפְסָל לָשֶׁבֶת עָלָיו (סוכה ד ד). 2°, מַדָּף, לוּחַ הַמְּחֻבָּר אֶל קִיר (אוֹ בְּתוֹךְ אָרוֹן, כּוֹנָנִית וְכוּ׳) לָשִׂים עָלָיו חֲפָצִים שׁוֹנִים: הַסְּחוֹרוֹת בַּחֲנֻיּוֹת עֲרוּכוֹת עַל אִצְטַבּוֹת אֲרֻכּוֹת לְאֹרֶךְ הַקִּירוֹת. — [אִצְטַבַּת־, אִצְטַבּוֹת או אִצְטַבָּאוֹת]

אִצְטַגְנִין*, **איצטגנין** ז׳ [מיוונית: steganos מכוסה] אַסְטְרוֹלוֹג, חוֹזֶה בְּכוֹכָבִים וּמַגִּיד עַל פִּיהֶם עֲתִידוֹת: ״שֶׁרָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ״ (סוטה יב:). [אִצְטַגְנִינִים, ־נִינֵי־]

אִצְטַגְנִינוּת*, **איצטגנינות*** נ׳ [מן אִצְטַגְנִין] אַסְטְרוֹלוֹגְיָה, חָזוֹן בְּכוֹכָבִים: מַדָּע מְדֻמֶּה שֶׁלְּפִיו נֶחְשׁוּ עֲתִידוֹת לָאָדָם בְּהֶתְאֵם לְמַצַּב הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם: ״צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ, שֶׁאֵין מַזָּל לְיִשְׂרָאֵל״ (יומא כח:). — [אִצְטַגְנִינוּת־]

אִצְטַדְיוֹן°, **איצטדיון**, **אִצְטָדִין*** ז׳ [יוונית: stadion] זִירָה גְּדוֹלָה, מִגְרָשׁ נִרְחָב (עָגֹל אוֹ רָבוּעַ) מֻתְאָם לְמִשְׂחֲקֵי סְפּוֹרְט, מֵרוֹצֵי סוּסִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: ״שׁוֹר הָאִצְטָדִין״ (בבא קמא ד ד). מִתְקַן סְפּוֹרְט בָּאִצְטַדְיוֹן. — [אִצְטַדְיוֹנִים, ־נֵי־]

אִצְטוֹמְכָא^, **איצטומכא** נ׳ [צורת־משנה של אִסְטוֹמְכָא] קֵבָה: ״לָשֵׂאת וְלָתֵת בְּהִלְכוֹת הָאִצְטוֹמְכָא וּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָא״ (אחד העם, רעב). — [אִצְטוֹמְכַת־, אִצְטוֹמְכוֹת]

אַצְטוֹן° ז׳ [מלאטינית: acetum חומץ] נוֹזֵל אוֹרְגָנִי נְטוּל־צֶבַע, בַּעַל רֵיחַ אֶתֶרִי, דָּלִיק. הָאַצְטוֹן הוּא אֶחָד מֵחָמְרֵי־הַתְּמִסָּה הַחֲשׁוּבִים, וְכֵן בָּסִיס לְסִינְתֶּזָה אוֹרְגָנִית.

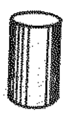
אצטוונה

אִצְטְוָנָה^, **איצטוונה** נ׳ [פרסית, ערבית] 1^, גָּלִיל, צִילִינְדֶר, עַמּוּד עָגֹל (מורה נבוכים א לו). 2°, כִּנּוּי לְמִגְבַּעַת בַּעֲלַת כִּפָּה גְּבוֹהָה בְּצוּרַת גָּלִיל: ״רוֹפֵא מַתְחִיל, צָעִיר שֶׁאִצְטְוָנָה חֲבוּשָׁה לְרֹאשׁוֹ״ (סוקולוב, אישים 175). — [אִצְטְוָנַת־, ־וָנוֹת]

אִצְטְוָנִי°, **איצטווני** ת׳ [מן אִצְטְוָנָה] גְּלִילִי, צִילִינְדְּרִי, עָשׂוּי בְּצוּרַת עַמּוּד עָגֹל. — [אִצְטְוָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אַצְטִילֶן° ז׳ [מלאטינית: acetum חומץ + יוונית: hyle חומר] גַּז אַרְסִי נְטוּל־צֶבַע, בַּעַל רֵיחַ חָרִיף, מֻרְכָּב מִפַּחְמָן וּמִמֵּימָן, נִפְרָשׁ בִּשְׁעַת הִתְרַכְּבוּת קַרְבִּיד־הַסִּידָן בַּמַּיִם. לְפָנִים הִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּאַצְטִילֶן לְהָאָרָה, מִשּׁוּם שֶׁהוּא בּוֹעֵר בְּלֶהָבָה מְאִירָה מְאֹד. בְּיָמֵינוּ רַב הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ לִיצִירַת לֶהָבָה בַּעֲלַת טֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר לְרִתּוּךְ חָמְרֵי־מַתֶּכֶת.

אִצְטְלָא*, **איצטלה*** נ׳ [יוונית: stole] גְּלִימָה, בֶּגֶד עֶלְיוֹן מְיֻחָד לַאֲנָשִׁים רָמֵי מַעֲלָה: ״וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ אִצְטְלָא הָרְאוּיָה לוֹ״ (שבת קכח.). ״וַחֲסִידִים, צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים עוֹמְדִים עֲטוּפִים אִצְטְלָאוֹת לְבָנוֹת מֶשִׁי טָהוֹר״ (עגנון, אלו קמג). — [אִצְטְלַת־, אִצְטְלָאוֹת]

– הוא ראוי לאצטלה זו* [על־פי שבת קכח.], הוא מתאים לתפקיד שנתן לו.

– התעטף באצטלה דרבנן°, לבש גלימת רבנים וחכמים, כלומר: התהדר בכבוד לא לו.

– הגיע לאצטלה של־°, הגיע למעמד של־: "להגיע בזמן מן הזמנים לאצטלא של גבורה" (ביאליק, אריה ט).

אצטלית*, איצטלית נ' [מן אצטלה] אצטלה, גלימה: "הרי זה גטך על מנת שתתני לי אצטליתי, ואבדה אצטליתו" (גיטין ז ח). "רופא הלבוש אצטלית לבנה הקשורה לו מאחוריו" (טברסקי, לפידים 256). — [אצטליות]

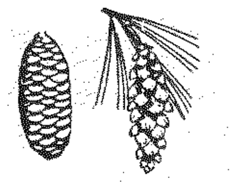

איצטרובלים 1

אצטרבל*, איצטרובל ז' (עבודה זרה א ח). [מיוונית: strobilos]

איצטרובל 2

1, צנובר, האיבר המקביל לפרי הנושא את הזרעים בצמחים חשופי־הזרע, ביחוד בעצי־המחט (ארן, ארז וכו'). האצטרבל עשוי קשקשים שבחיקם יושבים הזרעים. כשהזרעים מבשילים, האצטרבל מתיבש, הקשקשים מתפשקים והזרעים נושרים. 2°, חרוט, קונוס, גוף הנדסי בעל בסיס עגל ההולך וצר עד נקדת קדקדו. — [אצטרבל־, אצטרבלים, ־בלי־]

אצטרבלי°, איצטרובלי ת' [מן אצטרבל] שצורתו צורת קונוס, דמוי חרוט: ליתד תבנית אצטרבלית. — [־לית, אצטרבליים, ־ליות]

אצטרולב* ז' [מיוונית: astron כוכב + labe מקום אחיזה] מכשיר שהשתמשו בו בימים שעברו למדידת גבה השמש והכוכבים וכן למטרות נוטות: "וכן העתקת הצל באצטרולב" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ה). — [אצטרולבים]

אצטרכיא* נ' [ארמית, מן אצטריך הצטרך] הצטרכות, כלל המצרכים הדרושים לאדם, צידה וציוד: "אם יוצא אדם לדרך ואין אצטרכיא עמו – מסתגף" (בראשית רבה ס). "אני נותן בצקלתי את מעט האצטרכיא אשר לי" (שנהר, ג 143). — [אצטרכית־]

אציל ז' **אצילה** נ' [אולי מן אצל; ערבית: וַצְל חיבור, אוּצָאל פרקי הגוף] בית־השחי או הזרוע העליונה שמן המרפק ועד השכם: "שים נא בלואי הסחבות... תחת אצילות ידיך" (ירמיה לח יב). "מביא חבית וממלא מים ומכניס בידו עד האציל, וברגל עד הארכבה" (ערכין יט:). — [אציל־, אצילים, אצילי־; אצילת־ אצילות]

– אמה אצילה [על־פי יחזקאל מא ח], מדת־ארך גדולה מן האמה הרגילה; כנראה, מקצה האצבע האמצעית ועד בית־השחי.

א. **אציל** תו"ז [ערבית: אַצִיל מיוחס, מן אַצְל מוצא, מקור] 1, נכבד, חשוב: "ואל־אצילי בני ישראל לא שלח ידו" (שמות כד יא). 2°, רם־היחס, בן למשפחה מיחסת, אריסטוקרט: "להקות שועים ואצילים תפגשנה בפנים צוהלים" (מאפו, טו).

"אף הוא זכה לקח לו אחזת אצילים קטנה" (עגנון, אורח 339). 3°, עדין, יפה־נפש, אדיב, בעל נימוסים: "זוהי מדתם של אצילי־נפש גמורים" (ביאליק, המנוח לוינסקי). — [אצילה, ־לים, ־לות]

– גזים אצילים°, כנוי לגזים שאינם מתרכבים באפן כימי עם אלמנטים אחרים, כגון: הליום, ניאון, ארגון.

– מתכות אצילות°, כנוי למתכות יקרות שאינן מתרכבות עם חמצן (אינן מחלידות) כשהן מתחממות באויר הלח, כגון: זהב, כסף, פלטינה.

ב. **אציל** ז' [אולי השאלה מן אציל] קצה, צד: "החזקתיך מקצות הארץ, ומאציליה קראתיך" (ישעיה מא ט). — [אציל־, אצילים, אצילי־]

אצילה* נ' [מן אצל, אצל] 1, השראה, השפעה: "ויאצל ממנו אצילה נכבדת" (אברבנאל, ראש אמנה א). 2, [בספרות הקבלה] כנוי לאחד מארבעת העולמות שברא ה' במאמרו (מסכת אצילות, ילינק ה). — [אצילת־]

אצילות* נ' [מן א. אציל] 1°, מנהג אצילים ורמי־היחס, אריסטוקרטיות. 2°, עדינות־נפש, אדיבות: "טבוע עליו חותם של עדון ופנוק, אצילות ורוחניות" (ביאליק, אריה ה). "נתגלה האדם בכל אצילות נפשו" (פיכמן, רט). 3* [בקבלה] השראה עליונה, האצלה והשפעה מן המקור העליון על הספירות הנמוכות ממנו: "להתנשא מעל עולמו השפל... לעולם גבוה ורם, מלא, קדשה ואצילות" (פיארברג, 64). 4°, רוחניות, מחשבה מפשטת, הגות: "חקירות ופילוסופיא מעולם האצילות" (אחד העם, לו). "תמהני אם יש הלכה שלא תהא לה אחיזה מרבה או מועטת בעולם האצילות" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אצילות־]

– האצילות מחיבת° [על־פי הצרפתית: noblesse oblige], מעמדו של אדם מחיבו לנהג בדרך ההולמת אותו.

אצילי° ת' [מן א. אציל] 1, של אציל, שיש בו אצילות, המביע כבוד ועדינות: "הנעם והפשטות האצילית" (ביאליק, איש הסיפון). "בביתם... קנוה דלות אצילית" (ברקוביץ, הראשונים רצג). 2, מפשט, רוחני: "ולבו נמשך אחרי הדרושים שדמו את האצילי לחמר" (עגנון, אלו לג). — [אצילית, ־ליים, ־ליות]

אצירה° נ' [מן אצר, אצר] אגירה, צבירה: אצירת מצרכים לשעת חרום. — [אצירת־]

אצל מ"י 1, על־יד, ליד, בקרבת, סמוך ל־: "ושמו אצל המזבח" (ויקרא ו ג) "כרם היה... אצל היכל אחאב" (מלכים א כא א) 2, אל: "בא לו אצל ר' דוסא" (ראש השנה ב ט). 3, [בבינוניים] ברשותו של, בידו של: "ויעזב בגדו אצלי" (בראשית לט טו). "עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך" (כתובות קח:). — [אצל־, אצלי, אצלך, אצלך, אצלנו, אצלם]

– מאצל, מקרבת, מן־: "ודוד קם מאצל הנגב" (שמואל א כ מא). "הרי מזון יוצא מאצלנו" (מכילתא שירתא ב).

אצ"ל ר"ת 1*, אין צריך לומר. 2°, אולי צריך להיות. 3° [אצ"ל] ארגון צבאי לאמי.

אצל [אכדית: eṣēlu; ערבית: וַצַּל קשר]

~ פָּע' **אָצַל** פ"י 1, חָלַק מִן־, הִפְרִישׁ מֵאֲשֶׁר לוֹ, הִשְׁפִּיעַ מֵרוּחוֹ, הִשְׁרָה: "הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה" (בראשית כז לו). "וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם" (במדבר יא יז). "אַתָּה חָכָם וּמֵחָכְמָתְךָ אָצַלְתָּ חֵפֶץ מְזֻמָּן" (גבירול, כתר מלכות כא). "כְּאִלּוּ מִלְּבָבִי צוּר חֲצָבוֹ, וּמֵרוּחִי וְנִשְׁמָתִי אֲצָלוֹ" (יהודה הלוי, ג 20). "הָאַבַּרְבַּנְאֵל... אָצַל מֵהוֹדוֹ עַל כָּל הַיְּהוּדִים בְּנֵי דוֹרוֹ" (סוקולוב, במראות 407). 2, מָנַע, חָסַךְ: "וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם" (קהלת ב י). — [לֶאֱצֹל, אוֹצֵל, יֶאֱצֹל]

~ נפ' **נֶאֱצַל**, 1, הֻפְרַשׁ, הֻבְדַּל: "עַל־כֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכוֹנוֹת" (יחזקאל מב ו). "[לֹא נוֹסָף] וְלֹא נֶאֱצָל" (בן־סירא מב לא). 2ˆ, הֻשְׁרָה, הֻשְׁפַּע: "וּמִכֹּחַ הַמַּזָּלוֹת הָהֵם נֶאֱצַל כֹּחַ כָּל בְּרוּאֵי מַטָּה" (גבירול, כתר מלכות מג). "נָעֲמוּ עָלַי נְשִׁיקוֹתֶיהָ מִכָּל הַנְּשִׁיקוֹת שֶׁנֶּאֶצְלוּ אָז עָלַי" (בן־ציון, XXVII). "וְהָיָה מַרְגִּישׁ בְּכָל אֵבָרָיו שֶׁנֶּאֱצַל עָלָיו שֶׁפַע וְחִיּוּת" (עגנון, כלה קו). "כָּל הַזֹּהַר הַנֶּאֱצָל מֵהוֹדוֹ שֶׁל הֶרֶב" (בורלא, עקביה 152). — [לְהֵאָצֵל, נֶאֱצָל, יֵאָצֵל]

~ פִּע' **אִצֵּל**° פ"י הוֹסִיף אֲצִילוּת, עִדֵּן: "לֹא רַק לְשַׁעֲשֵׁעַ אֶת חוּשֵׁי הָעָם אֶלָּא גַם לְהַצְהִיל וּלְאַצֵּל אֶת רוּחוֹ" (ביאליק, האמנות הטהורה). — [לְאַצֵּל, מְ־, יְ־]

~ הִת' **הִתְאַצֵּל**ˆ, נֶאֱצַל, הֻשְׁרָה: "שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְאַצְּלִים כָּל הַכֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים בְּדַקּוּת הָאֲצִילוּת שֶׁמִּתְאַצְּלוֹת אֵלֶּה מֵאֵלֶּה" (ראב"ד, הקדמה יצירה). "וְאוֹר פְּנִימִי מִתְאַצֵּל לְעֻמָּתוֹ מִתּוֹךְ תְּהוֹם אֲפֵלָה שֶׁבְּיֵשׁוּתִי" (ליסיצקי, תולדות 283). — [לְהִתְאַצֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' **הֶאֱצִיל**ˆ פ"י 1ˆ, אָצַל, חָלַק מֵרוּחוֹ, הִשְׁפִּיעַ מֵאֲשֶׁר לוֹ: "וְהוּא מַאֲצִיל אוֹתוֹ (אֶת הָאוֹר) עֲלֵיהֶם" (הכוזרי ב ג). "לְהַאֲצִיל מֵרוּחָהּ עַל הַמּוֹרִים וְהַמּוֹרוֹת" (אחד־העם, תמ). "דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְבַּיֵּשׁ מֵהֶם מַאֲצִילִים עָלָיו הוֹד" (עגנון, כפות שיז). 2°, הֶעֱלָה לְדַרְגַּת אָצִיל. — [לְהַאֲצִיל, מַאֲצִיל, יַ־]

~ הָפ' **הָאֳצַל**ˆ, 1ˆ, הֻשְׁפַּע. 2°, הֹעֲלָה לְדַרְגַּת אָצִיל. — [מָאֳצָל, יָאֳצַל]

– מַחְשָׁבָה נֶאֱצָלָה°, רַעְיוֹן נֶאֱצָל°, רַעְיוֹן נַעֲלֶה וְנִשְׂגָּב.

אֲצֻלָּה°, אצולה נ' [מן א. אָצִיל] מַעֲמַד הָאֲצִילִים, אֲרִיסְטוֹקְרַטְיָה: הָאֲצֻלָּה בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ. גִּנּוּנֵי אֲצֻלָּה. — [אֲצֻלַּת־]

אֶצֶן° ז' [מן אוץ, אץ] כִּנּוּי לִסְפּוֹרְטַאי מֻמְחֶה בְּרִיצָה מְהִירָה: תַּחֲרוּת שֶׁל אֲצָנִים. — [אֶצֶן־, אֲצָנִים, אַצְנֵי־]

אֶצְעָדָה נ' [אולי מן צעד] תַּכְשִׁיט שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בִּימֵי־הַקֶּדֶם לְקִשּׁוּט הַזְּרוֹעַ אוֹ הָרֶגֶל: "אֶצְעָדָה וְצָמִיד" (במדבר לא נ). — [אֶצְעָדַת־, אֶצְעָדוֹת, אֶצְעֲדוֹת־]

אצץ [מארמית (ברכות לג.): אִיצְצָא לחץ; ערבית: אַצַّ]

~ פִּע' **אִצֵּץ**ˆ פ"י לָחַץ, דָּחַק: "כְּשֶׁכּוֹבְשִׁין הַדָּגִים וּמְאַצְּצִין וְדוֹחֲקִין וּמְצָרִין אוֹתָן, לַחְלוּחַ הַיּוֹצֵא מֵהֶן נִקְרָא צִיר" (הערוך, ערך צר). "שֶׁחֶטְמוֹ וְסַנְטֵרוֹ הַמְּזֻקָּן מְבַקְּשִׁים לְהִתְחַבֵּר, אֶלָּא שֶׁהַפֶּה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, וּלְפִיכָךְ הֵם מְאַצְּצִים וּמְצָרִים אוֹתוֹ" (שנהר, ב 459). — [לְאַצֵּץ, מְ־, יְ־]

אצר [ראה אוֹצָר; קרוב אל א. צרר; ערבית: אַצַר קשר]

~ פָּע' **אָצַר** פ"י אָסַף, אָגַר, צָבַר: "כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ" (מלכים ב כ יז). "אֵין אוֹצְרִין בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל... יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת" (תוספתא עבודה־זרה ד א). "אוֹצְרֵי פֵּרוֹת וּמַלְוֵי בְּרִבִּית... וּבִשְׁנֵי בַּצֹּרֶת אֲפִלּוּ קַב חָרוּבִין לֹא יֶאֱצֹר" (בבא בתרא צ:). "הָיָה אוֹצֵר בַּחֲשָׁאי מַבָּטֵי עֵינֶיהָ וּרְמִיזוֹת חִבָּה שֶׁהָיְתָה מְשַׁגֶּרֶת לוֹ" (בורלא, עקביה 125). — [לֶאֱצֹר אֶת־, אוֹצֵר, יֶאֱצֹר]

~ נפ' **נֶאֱצַר**, נֶאֱגַר, נֶאֱסַף וְכֻנַּס: "לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן" (ישעיה כג יח). "כָּל הַחֹסֶן וְהַיְקָר אֲשֶׁר נֶאֶצְרוּ בְּדָמָם בְּכֹחַ דּוֹרוֹת" (ביאליק, פסטרנק). הַתְּבוּאוֹת נֶאֶצְרוּ בַּמְּגוּרוֹת. — [לְהֵאָצֵר, נֶאֱצָר, יֵאָצֵר]

~ פִּע' **אִצֵּר**ˆ פ"י אָצַר, אָסַף: "הָיוּ בַּעֲלֵי־בָתִּים מְאַצְּרִין אוֹתָהּ (אֶת הַתְּבוּאָה) וּמְבִיאִין רְעָבוֹן לָעוֹלָם" (רש"י פסחים נד:). — [לְאַצֵּר, מְאַצֵּר, יְ־]

~ פֻּע' **אֻצַּר**ˆ, נֶאֱצַר, נֶאֱסַף: "מִפְּנֵי טֻמְאַת תְּהוֹם מְאֻצָּרִים" (קליר, סידור 694). — [מְאֻצָּר, יְאֻצַּר]

אַצָּר* ז' [מן אצר, אוֹצָר] אָדָם הָאוֹצֵר מְלַאי שֶׁל דְּבָרִים: "שַׁבְּתַי אַצַּר פֵּרוֹת" (בבא בתרא צ:). — [אַצַּר־, אַצָּרִים, אַצָּרֵי־]

א"ק ר"ת 1, אָמַר קְרָא (אומר הכתוב). 2, אַתְלֶטִיקָה קַלָּה. 3, אֳנִיַּת קִיטוֹר.

אָק"ג° ר"ת אֶלֶקְטְרוֹ־קַרְדְּיוֹגְרַמָּה [רישום חשמלי של פעולת הלב]

א. **אֶקְדָּח** ז' [מן א. קדח; ערבית: קַדָּאח אבן־אש] 1, אֶבֶן־אֲדָמָה יְקָרָה שֶׁשִּׁמְּשָׁה בִּימֵי־קֶדֶם לְקִשּׁוּט בִּנְיָנִים: "וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח" (ישעיה נד יב). 2°, שֵׁם כּוֹלֵל לַאֲבָנִים יְקָרוֹת אֲדַמּוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: רוּבִּין, גְּרָנָט, יָקִינְתּוֹן וְעוֹד.

ב. **אֶקְדָּח°, אֶקְדּוֹחַ°** ז' [מן א. קדח] כְּלִי־יְרִיָּה קָטָן לְשִׁמּוּשׁ בְּיָד אַחַת; לָאֶקְדָּח קָנֶה קָצָר וּמַחְסָנִית לְכַדּוּרִים אֲחָדִים. הָאֶקְדָּח הוּא נֶשֶׁק יָעִיל בְּמֶרְחַקִּים קְצָרִים לִקְרַב פָּנִים־אֶל־פָּנִים, לַהֲגָנָה עַצְמִית. — [אֶקְדַּח־, אֶקְדָּחִים, אֶקְדְּחֵי־]

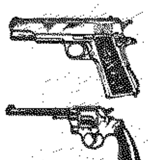

אקדחים:
למעלה — אוטומאטי
למטה — תופי

– אֶקְדָּח אוֹטוֹמָטִי° (מְטֻעָן°), אֶקְדָּח הַיּוֹרֶה בִּלְחִיצַת הֶדֶק אַחַת אֶת כָּל הַכַּדּוּרִים שֶׁבְּמַחְסָנִיתוֹ. בְּאֶקְדָּח אוֹטוֹמָטִי מְנֻצֶּלֶת הָרְתִיעָה לְהַפְלָטַת הַתַּרְמִיל הָרֵיק וְלִדְרִיכָה מֵחָדָשׁ.

– אֶקְדָּח תֻּפִּי°, אֶקְדָּח שֶׁמֻּתְקָן בּוֹ גָּלִיל כְּעֵין תֹּף טָעוּן כַּדּוּרִים בֵּין הַקָּנֶה וּבֵין הַפַּטִּישׁ; עִם כָּל לְחִיצָה עַל הַהֶדֶק מִסְתּוֹבֵב הַתֹּף וּמֵבִיא כַּדּוּר חָדָשׁ מוּל הַקָּנֶה.

אֶקְדָּחָן° ז' [מן ב. אֶקְדָּח] 1, תּוֹפֵס אֶקְדָּח, יוֹרֶה בְּאֶקְדָּח. 2, כִּנּוּי לְאַלָּם וּלְאִימְתָן הַמַּרְבֶּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֶקְדָּח בְּעִסְקָיו עִם הַזּוּלַת. — [אֶקְדְּחַן־, אֶקְדָּחָנִים, ־חָנֵי־]

אֶקְדַּחַתˆ נ' [צורת־משנה של א. אֶקְדָּח] אֶבֶן אֶקְדָּח: "סוֹד תְּיַסֵּד נְוֵיהֶם בְּכַדְכֹּד וְאֶקְדַּחַת" (אלהים אזון, הושענא לשבת).

אקדם [מן אַקְדָּמָה]

~ פִּע' **אִקְדֵּם**° [במוסיקה], חִבֵּר אַקְדָּמָה (פְּרֶלוּדְיָה). — [לְאַקְדֵּם, מְאַקְדֵּם, יְ־]

אַקְדָּמָה° נ' [מן קדם, הִקְדִּים] 1, הַקְדָּמָה, פְּתִיחָה: אַקְדָּמָה לְסֵפֶר. אַקְדָּמָה לִנְאוּם. "מַטְעַמִּים מְמֻלָּחִים, כְּבוּשִׁים וּמְגֻלְגָּלִים לְאַקְדָּמַת סְעוּדָה, פֵּרוֹת וּמַמְתַּקִּים לִקְנוּחָה" (קבק, בצל 40).

2, [במוסיקה] פרלודיה, נגינת־פתיחה. 3, יצירה מוסיקלית לא־גדולה. – [אקדמת־, אקדמות, אקדמות־]

אקדמות^ נ' [ארמית: אקדמו הקדמה] שם פיוט ארמי הפותח במלים "אקדמות מלין" (ראשית מלים) ונקרא בנגון מיחד בחג השבועות; נושאי הפיוט: גדלות אלהים, חשיבות התורה ושכר הצדיקים בעולם הבא.

— **אקדמות־מלין**^ [בהשאלה מן הנ"ל] דברי הקדמה, פתיחה: "אלו הדברים היו אך אקדמות מלין לרבי איזיק־דוד" (מנדלי מו"ס, עה). "הרציתי לפניו בלי אקדמות מלין של פילוסופיה את ענין שליחותנו" (סוקולוב, במראות 87).

אקדמיה◇ נ' [יוונית: Akademeia שם הגן באתונה שהורה בו אפלטון, הפילוסוף היווני; כן נקראה גם האסכולה הפילוסופית שלו] 1, בית־ספר עליון למדעים או לאמנויות: אקדמיה לציור. אקדמיה למדע. אקדמיה למוסיקה. אקדמיה צבאית. 2, מוסד עליון המסמך לפסק הלכה בתחום מדעי מסים: "אנו מוצאים מאחינו פרופסורים, חברי אקדמיות, שרי חיל" (אחד העם, סח). האקדמיה ללשון העברית. – [אקדמיות]

— **אקדמי**◇ ת' 1, אוניברסיטאי, שרמתו כשל אקדמיה: השכלה אקדמית. 2, מדעי־מפשט, עיוני, שאין התכלית המעשית לנגד עיניו: וכוח אקדמי. 3, מופתי, המשמש לדגמה: תאטרון אקדמי. – [אקדמית, אקדמיים, ־מיות]

— **אקדמיות**◇ נ' תפיסה מנקדת ראות של המדע הטהור בלבד: "שמר על פסטרנק... מפני אקדמיות מאבנת וקרחת" (ביאליק, פאסטרנק).

— **אקדמיזציה**◇ נ' 1, מתן השכלה אקדמית. 2, העדפת השכלה עיונית על הכשרה מעשית.

— **אקדמאי**◇ ז' 1, בעל תאר אקדמי, בעל השכלה אוניברסיטאית. 2, מלמד חבר אקדמיה למדעים.

אקדשה° נ' [מן קדש, הקדיש] הקדשה, כתבת רשומה בראש ספר או יצירה אמנותית לאות שהם מקדשים לכבוד מישהו: "לא נאה, לדעתי, לתת בירחון ספרותי מקום לאקדשה פרטית" (ביאליק, אגרות א רעח). – [אקדשת־, ־דשות, ־דשות־]

אקו (1/30)

אקו ז' עז־הבר, מן הבהמות הטהורות שנזכרו בתורה (דברים יד ה). קרני האקו הזכר ארכות מאד; צבע גופו אפר־אדמדם, כצבע ההרים שהוא שוכן בהם. האקו מצוי באסיה התיכונה ובקדמת אסיה. משערים כי עז־הבית מוצאה מן האקו (Capra aegagrus). – [אקואים או אקויים]

אקודוקט°, **אקוודוקט** ז' [מלאטינית: aquaeductus] אמת־מים, אובל, תעלה בנויה על עמודים או חצובה בסלע למשיכת מים ממקום למקום. – [אקודוקטים]

שרידי אקוודוקט רומאי

אקוטור°, **אקוואטור** ז' [מלאטינית: aequo (-quatus)] קו משוה, מעגל גדול בארץ או בשמים או בכל גוף הסובב על צירו, המרחק מרחק שוה מן הקטבים: האקוטור של הארץ מחלק את כדור־הארץ לשני חצאים שוים: –חצי־הכדור הצפוני וחצי־הכדור הדרומי.

— **אקוטוריאלי**◇ ת' משוני, שבאזור הקו המשוה: חם אקוטוריאלי.

אקויולנטי°, **אקוויוואלנטי** ת' [מלאטינית: equivalens(-entis) שוה בערך] שוה־ערך, שקול: שני כחות אקויולנטיים. –[־טית, אקויולנטיים, ־טיות]

— **אקויולנט**◇ ז' תמורה שות־ערך, פצוי שוה־ערך.

אקויליבריסטיקה◇ נ' [מלאטינית: aequilibris נמצא בשויון־משקל] 1, אמנותו של לולין לשמירת שויון משקל גופו במצבים קשים, כגון בטפוס וברקוד על חבל מתוח. 2, [בהשאלה] להטוטים, מעשה תעתועים.

— **אקויליבריסט**◇ ז' לוליין, אמן לרקוד על חבל מתוח.

אקולוגיה° נ' [מיוונית: oikos בית + logos לימוד] תורת הסביבה, ענף בביולוגיה העוסק בחקר השפעת תנאי הסביבה על מחזור חייהם של צמחים, בעלי־חיים ומיקרואורגניזמים.

אקו"ם ר"ת אגדת קומפוזיטורים מחברים ומו"לים למוסיקה.

אקומולטור◇ ז' [לאטינית: accumulator אוגר, צובר] מצבר, מכשיר שהטען והצבר בתוכו חשמל, והוא משמש כמקור חשמל למאור או לכח. – [אקומולטורים]

— **אקומולציה**◇ נ' צבירה, דחיסה.

אקומני◇ ת' [לאטינית: oecumenicus עולמי; מיוונית: oikumene עולם היישוב] עולמי, של כל הארצות, אוניברסלי: ועידה אקומנית של הכנסיה הקתולית. – [אקומנית, ־ניים, ־ניות]

אקון* ז' [אולי מיוונית: onkinos] מכשיר לדיג דגים, כעין רשת ובקצה אונקל (כלים יב ב). – [אקונים]

אקונומוס*, **איקונומוס*** ז' [ראה אקונומיה] ממנה על המשק (ירושלמי בבא מציעא יב א). – [אקונומים]

אקונומיה◇ נ' [מיוונית: oikonomia הנהלת משק־הבית] 1, תורת הכלכלה, המדע העוסק בצורות הכלכלה של בני־האדם, בארגון הייצור של המצרכים, בחלקת התוצרת, בבעיות העשר והדלות בעולם וכדומה. 2, משקיות, חסכון, קמוץ בהוצאות.

— **אקונומי**◇ ת' 1, חסכוני, שאין בו בזבוז: נהול אקונומי של המשק. 2, כלכלי, חמרי.

— **אקונום**◇ ז' 1, מנהל משק. 2, כלכלן.

אקונס* ז' [עיין ערך אוקונוס] שם של דג קטן טהור, מדגי הים התיכון (עבודה זרה לט.). – [אקונסים]

אקוסטיקה◇ נ' [מיוונית: akoustikos שמיעתי] 1, תורת הקול, התורה העוסקת בתהליכים הגורמים להתהוות תחושת הקול. 2, שמיעות, תנאי השמיעה במקום מסים: באולם הקונצרטים אקוסטיקה טובה.

— **אקוסטי**◇ ת' קולי, שמיעתי: תנאים אקוסטיים טובים באולם הקונצרטים.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי, — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

אקורד° ז' [איטלקית: accordo התאמה] תצליל, צרוף של צלילים אחדים (לא פחות משלשה) המופקים יחד. – [אקורדים]

אקורדיון° ז' [צרפתית: accordeon] מפוחית־יד, כלי־נגינה בעל קלידים, כמו בפסנתר, שדפנותיו מתקפלים ונמתחים חליפות על־ידי המנגן ועל־ידי כך הם שואבים ופולטים אויר להשמעת צלילים שונים. – [אקורדיונים]

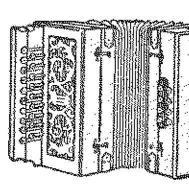
אקורדיון

– **אקורדיוניסט**° ז' מומחה בנגינה באקורדיון.

אקוריון°, **אקווריון** ז' [לאטינית: aquarium מקוה־מים] בריכה, צנצנת או כל כלי־קבול אחר לגדול דגים או שרצי־מים או צמחי־מים. – [אקוריונים]

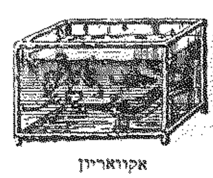
אקווריון

אקורל°, **אקווארל** ז' [איטלקית: aquarello] ציור בצבעי־מים. – [אקורלים]

אקזוטי° ת' [מיוונית: exotikos זר, נכרי] יוצא דפן, מתמיה בזרותו: נוף אקזוטי. ארח־חיים אקזוטי. – [אקזוטית, ־טיים, ־טיות]

– **אקזוטיקה**° נ' זרות, יציאת־דפן, מכלול דברים בלתי־רגילים: אקזוטיקה של החיים בארצות הטרופיות.

אקזמה° נ' [מיוונית: ekdzema] מחלת עור דלקתית, חככת, גרב.

אקט° ז' [לאטינית: actus] 1, מעשה, פעלה. 2, מערכה במחזה. – [אקטים]

אקטואלי° ת' [לאטינית: actualis] ממשי, מעשי, העומד על הפרק, שהזמן גרמו: ההצעה היא אקטואלית ויש לגשת מיד לבצועה. דיון בענינים אקטואליים. – [־לית, ־ליים, ־ליות]

– **אקטואליות**° נ' ממשות, שיכות לעניני ההוה: יצירה ספרותית שאקטואליותה לא פגה עד היום.

– **אקטואליזציה**° נ' מתן אקטואליות לדבר, הדגשת הצד האקטואלי שבו: למוד גזרה שוה ממארע שבעבר על זמננו: אקטואליזציה בלמוד התנ"ך.

אקטואר° ז' [מלאטינית: actuarius לבלר] 1, חשב, מומחה לעניני בטוח ואחריות־החיים, הקובע על־ידי חשובים מתמטיים את שעורי התשלומים, הפרמיות ונתונים סטטיסטיים שונים 2, ממנה על הפרוטוקולים ועל המסמכים של מוסד. – [אקטוארים]

אקטוע° ז' [מן קטע] רוכב בעל קנה קצר: "רוצחים אותו נפש עתים בגרזן, עתים באקטוע" (שלונסקי, תרי קרקע ב 296). – [אקטועים, ־עי־]

אקטיב° ז' [לאטינית: activus פעיל] 1, [בחשבון מסחרי] החלק הנרשם לזכותו של המוסד – ההון, הסחורות, הרכוש, החובות שאחרים חיבים לו וכו' [ההפך: פסיב] 2, קבוצת האנשים הפעילים ביותר בארגון, באגדה וכדומה: התיעצות האקטיב של המפלגה לקראת הבחירות.

– **אקטיבי**° ת' פעיל, עובד במרץ ובערנות: "רצון לאמי אקטיבי לחיי רוח מיחדים" (אחד העם, שפג). פלוני משתתף באפן אקטיבי בפעלות הועד [ההפך: פסיבי]

– זכות בחירה אקטיבית°, הזכות לבחר במעמדים למוסדות שלטון, לעיריה וכו'.

– צורה אקטיבית° [בדקדוק] בנין או פעל המורים על פעלה יוצאת או גורמת [בניגוד לצורה פאסיבית – סבילה, עומדת]: הבנינים "פעל", "הפעיל" – אקטיביים הם על־פי־הרב; "נפעל", "פעל", "הפעל" – פסיביים.

– **אקטיביות**° נ' פעילות, ערנות, חריצות ומרץ: "חיים חדשים דורשים אקטיביות בלתי פוסקת" (א"ד גורדון, יחיד ורבים). פלוני מגלה אקטיביות רבה בעבודתו.

– **אקטיביזם**° ז' שיטה התובעת להגיב באפן נמרץ ובפעלות של ממש בסכסוך כלכלי, חברתי או מדיני; שיטת "קום ועשה!"

– **אקטיביסט**° הדוגל בשיטת אקטיביזם, התובע יזמה לפעלות של ממש; מתנגד לשיטת "שב ואל תעשה".

אקי"ם ר"ת אגדה לקמום ילדים מפגרים.

אקלום°, **איקלום** ז' [מן אקלם, אקלם] סגול (אנשים, בעלי־חיים או צמחים) לתנאי אקלים חדש להם: החקלאים ערכו נסיונות באקלומם של צמחים שהובאו מארצות אחרות. – [אקלום־]

אקלים° ז' [ערבית: אקלים; מיוונית: klima נטייה, איזור] מזג־האויר הכללי, סך תנאי־האויר המשמשים כאחת מתכונות המקום: החם, הלחות, הרוחות, המשקעים וכו'. המצב הגיאוגרפי והטופוגרפי של כל מקום קובע את אקלימו – אקלים קר, חם, ממזג, יבשתי, ימי, טרופי ועוד: "ונכנס באקלים של בבל" (מורה נבוכים ג כט). – [אקלים־, אקלימים, ־מי־]

אקלימאות° נ' [מן אקלים] קלימטולוגיה, תורת האקלים, חקר השנויים באקלים וסבותיהם.

אקלימאי° ז' [מן אקלים] מומחה בתורת האקלים, קלימטולוג. – [אקלימאים, אקלימאי־]

אקלימי° ת' [מן אקלים] השיך לאקלים: במשך הדורות חלו שנויים אקלימיים באזורים שונים על פני הארץ. – [אקלימית, אקלימיים, אקלימיות]

אקליפטוס, ראה איקליפטוס.

אקליפטיקה° נ' [יוונית: ekleiptike, מן: ekleipsis ירידה, ליקוי] מלקה (קו הלקויים), אזור גלגל־המזלות בשמים, המסלול המדמה של השמש.

אקלם [מן אקלים]

~ פע' **אקלם**° פ"י הרגיל וסגל לאקלים המקום: אכרי ארץ־ישראל אקלמו את האיקליפטוס. – [לאקלם את־, מאקלם, י־]

~ פע' **אקלם**°, סגל והרגל לאקלים מסים: "צמחים שלא כלם אקלמו" (יזהר, צקלג 555). – [מאקלם, יאקלם]

~ הת' **התאקלם**°, הסתגל לתנאי האקלים והסביבה: העולים לארץ מתאקלמים לאט. – [להתאקלם, מתאקלם, ית־]

אקלקטי° ת׳ [מיוונית: eklektikos בוחר] מלקט, מקבץ, נבחר על־ידי לקוט מתוך מקורות או שיטות של אחרים: שיטה אקלקטית בפילוסופיה. – [אקלקטית, אקלקטים, ־טיות]

– **אקלקטיקן**° ז׳ 1, לקטן, מלקט, מי שבורר לו מדעותיהם של חכמים שונים ובונה לו מעין "שיטה מקבצת". 2, כנוי לחוקר שאינו מקורי.

אקס°, אכס° מ״י [לאטינית: ex מן] תוספת לתאר בהוראה "מי שהיה", "לשעבר": פלוני אקס־נשיא, אקס־ראש־הממשלה.

אקס־אופיציו° תה״פ [לאטינית: ex officio מן המשרה] בתקף התפקיד, בכח המשרה; הזכות להשתתף באספה, בועדה וכו׳ בתקף התפקיד.

אקס־ליבריס° ז׳ [לאטינית: ex libris מן הספרים] מספרי־; כנוי לתוית או לחותם, מעטרים על־פי־רב צירים, שמדביקים או מטביעים על כריכת ספר לסימן בעלות עליו.

אקסגזה° נ׳ [מיוונית: exegesis ביאור] פרוש בלשני של טקסטים קדומים, וביחוד: פרשנות של כתבי־הקדש: "הוא לא שמש תלמידי חכמים בפילולוגיה ובאקסגזה" (קלוזנר, הספרות ג 246).

– **אקסגטיקה**° נ׳ שיטות וכללים בפרשנות.

אקסהיביציוניזם° ז׳ [מלאטינית: exhibere להראות] 1, יצר חולני להתערטל לעיני הזולת, וביחוד לגלות את איברי המין. 2, [בהשאלה] התראוות, גלוי חלשות עצמו.

אקסוגמיה° ז׳ [מיוונית: exso מחוץ + gamos נישואין] נשואי חוץ, התחתנות בין בני שבטים שונים [הפך מן אנדוגמיה]

אקסטזה° ז׳ [מיוונית: ekstasis, יציאה מן המקום] התלהבות יתרה עד כדי שכחת עצמו, "התפשטות הגשמיות": הנביא הגיע בחזיונותיו לידי אקסטזה. – [אקסטזות]

– **אקסטטי**° ת׳ התפעלותי, שיש בו אקסטזה: "התפלה המתלהבת והאקסטטית של יורדי המערכה" (ג׳ שלום, המסתורין היהודי 21).

אקסטנסיבי° ת׳ [מלאטינית: extensivus מתרחב] פשיט, נרחב, מתפשט, מכון להקף ולא לרכוז [ההפך: אינטנסיבי]. – [אקסטנסיבית, ־סיביים, ־סיביות]

– חקלאות אקסטנסיבית°, חקלאות שאין בה נצול מלא של אדמת המשק (על־ידי השקיה, מחזור זרעים וכו׳) והמבססת בעקרה על גדול תבואות (בעל) על־פני שטחים נרחבים. [ההפך: חקלאות אינטנסיבית]

– קריאה אקסטנסיבית°, קריאה חפשית של יצירות ספרותיות, להבדיל מן "קריאה אינטנסיבית" (מרכזת, מדרכת).

– **אקסטנסיביות**° נ׳ פשיטות, התפשטות להקף, חסר־רכוז.

אקסטרה° ת׳ [קיצור הניב הלאטיני: extra ordinem מחוץ לסדר הרגיל] מיחד במינו, מעלה ומשבח: סיגריות אקסטרה. ביצי אקסטרה.

אקסטרוברטי° ת׳ [מלאטינית: extra מחוץ, מעבר + vertere לפנות] [בפסיכולוגיה] מחצן, הפונה כלפי חוץ, שהתנהגותו מכונת לסביבה החיצונית, שהתענינותו מפנית כלפי הזולת יותר מלרגשותיו הפנימיים. ההפך: אינטרוברטי. – [־טית, ־טיים, ־טיות]

אקסטרוגנטי°, אקסטראוואגנטי ת׳ [מלאטינית: extra מחוץ, מעבר + vagare לשוטט, לנוד] יוצא־דפן, מוזר, בלתי־רגיל: רעיונות אקסטרוגנטיים. – [־טית, ־טיים, ־טיות]

אקסטריטוריאלי° ת׳ [מלאטינית: ex מן + territorialis השייך לשטח] שהוא מחוץ לגבולות הארץ, שאין חקי הארץ חלים עליו: מים אקסטריטוריאליים (הים הפתוח שמעבר ל־3 – 12 מילים מן החוף שאין המדינה הסמוכה שולטת בו). בית השגרירות הוא אקסטריטוריאלי לגבי המדינה שהוא נמצא בה. – [־לית, אקסטריטוריאליים, ־ליות]

אקסטרמי° ת׳ [מלאטינית: extremus קיצוני] קיצוני, הנמצא בקצה השני מנגד בתכלית: עמדה אקסטרמית. – [־מית, ־מיים, ־מיות]

– **אקסטרמיות**° נ׳ **אקסטרמיזם**° נ׳ קיצוניות.

אקסטרן° תו״ז [מלאטינית: externus חיצוני] חיצון. 1, מי שקונה את השכלתו שלא באמצעות בית־ספר מכר ונגש לבחינות־גמר רשמיות. 2, שאינו גר בפנימיה שליד מוסד חנוכי. – [אקסטרנית, אקסטרנים, ־ניות]

אקסיומה° נ׳ [יוונית: axioma] אמתה, משכל ראשון, הנחה מקבלת ומסכמת: רב המדעים מבססים על אקסיומות שונות. אקסיומה בהנדסה היא, למשל: "דרך כל שתי נקודות עובר קו ישר אחד בלבד". – [אקסיומת־, אקסיומות]

אקסיסטנציאליזם° ז׳ [צרפתית: existentialisme, מלאטינית: existentia קיום] פילוסופית־הקיום, קיומיות. 1, שיטה פילוסופית שענינה התבוננות ביש (בקיום), ומתוך התבוננות זו הבנת טיבו של הקיום האנושי [לפי מייצגי השיטה קירקגור, יאספרס והיידגר]. 2, ההשקפה כי הקיום קודם למהות, העובדות קודמות לאידיאה; האדם אין לו זקה למה שמעבר לו, "האדם הוא מה שהוא עושה מעצמו" [לפי הסופר הצרפתי סארטר].

– **אקסיסטנציאליסט**° ז׳ מי שדוגל באקסיסטנציאליזם.

אקסמפלר° ז׳ [לאטינית: exemplar העתק] עתק, טפס: המורה הזמין 40 אקסמפלרים של ספר החשבון. – [אקסמפלרים]

אקספדיציה° נ׳ [לאטינית: expeditio] 1, משלחת, מלאכות, חבר אנשים הנשלחים למקום לשם בצוע תפקיד מסים: אקספדיציה מדעית, מסחרית, צבאית וכדומה. 2, מחלקה בדאר, במשרד, בבית־מסחר גדול וכו׳ העוסקת במשלוח מכתבים, חבילות וכדומה לתעודתם. – [אקספדיצית־, אקספדיציות]

– **אקספדיטור**° ז׳ מי שעוסק באקספדיציה.

אקספוזיציה° נ׳ [לאטינית: expositio הצגת דבר] 1, הצגה. 2, החלק במאמר או בחבור המציג ומסביר את עקר הנושא: אקספוזיציה של הרומן החדש. 3 [במוסיקה] פתוח נושא. – [־זיציות]

אקספורט° ז׳ [מלאטינית: exportare להוציא] יצוא, משלוח סחורות לארצות אחרות.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

אקספלואטציה* נ׳ [צרפתית: exploitation] 1, נצול עבודת אחרים לטובתו הפרטית. 2, נצול חמר, שמוש בחמר.

— **אקספלואטטור*** ז׳ נצלן, מי שמנצל אחרים לטובתו.

אקספנסיה* נ׳ [לאטינית: expansio] התפשטות, התרחבות, הרחבה על־ידי כבושים נוספים. — [אקספנסיות]

אקספרומט* ז׳ [מלאטינית: ex promptu מתוך נכונות] אלתור, נאום קצר או יצירה ספרותית או אמנותית קלה (לרב בעלי תכן קל והתולי) בלא כל הכנה מראש, "מניה וביה". — [אקספרומטים]

אקספרופריאציה* נ׳ [צרפתית: expropriation, מלאטינית: ex מן + proprius פרטי] תפיסה־בכח של רכוש אחרים: אקספרופריאציות על־ידי ארגונים מהפכניים. — [אקספרופריאציות]

אקספרט* ז׳ [לאטינית: expertus מנסה] ממחה, בקי ומבין בדבר. — [אקספרטית, ־טים, ־טיות]

— **אקספרטיזה*** נ׳ בדיקה וחות־דעת של ממחים: הבאת אקספרטיזה במשפט.

אקספרימנט* ז׳ [מלאטינית: experimentum ניסיון] נסוי, מבחן, וביחוד: נסוי מדעי לשם ברור תופעות והסקת מסקנות. — [אקספרימנטים]

— **אקספרימנטלי*** ת׳ נסויי, הבנוי על נסויים: פסיכולוגיה אקספרימנטלית.

אקספרס* ז׳ [מלאטינית: expressus מודגש] מיחד, מהיר ומכון: מכונית או רכבת אקספרס — הנוסעת הישר לתחנה הסופית, בלא להתעכב בתחנות־הבינים. משלוח מכתבים בדאר־אקספרס.

אקספרסיה* נ׳ [לאטינית: expressio] הבעה, בטוי.

— **אקספרסיוניזם*** ז׳ זרם באמנות ובספרות שעקרו בטוי, הבעה. האקספרסיוניזם חותר אל מהות הדברים, נוהג חרות לגבי הטבע, אינו מתאר בדיוק את מראותיו, אלא שואף לגלוי אורו הפנימי. ההפך: אימפרסיוניזם.

אקסצנטרי* ת׳ [צרפתית: excentrique, מלאטינית ex מן + centrum מרכז] 1, שאין לו מרכז המשתף לזולתו, הפך מן "קונצנטרי": מעגלים אקסצנטריים. 2, [בהשאלה] חורג מן הרגיל, מוזר, תמהוני: אדם אקסצנטרי. התנהגות אקסצנטרית. — [־רית, אקסצנטריים, ־ריות]

— **אקסצנטריות*** נ׳ [בהשאלה] חריגה מן המקבל, מוזרות.

אקסקוטיבה* נ׳ [מלאטינית: executio ביצוע] ועד־פועל, מוסד המוציא לפעל החלטות של מוסד עליון: האקסקוטיבה הציונית — ההנהלה המוציאה לפעל את החלטות הקונגרס הציוני. — [אקסקוטיבות]

אקסקלוסיבי* ת׳ [מלאטינית: excludere (-sus) לסגור בפני, להוציא] 1, בלעדי, בלבדי, יחודי: הסוכן קבל סמכות אקסקלוסיבית לפעל בשם החברה. 2, שמיעד לחוג מצמצם ומגדר בלבד: מועדון אקסקלוסיבי. — [־בית, ־ביים, ־ביות]

— **אקסקלוסיביות*** נ׳ בלעדיות, יחודיות.

אקפדה* נ׳ [מן קפד, הקפיד] הקפדה, רתחה, פזיזות: "בני אדם מתוך אקפדה הם נודרים" (במדבר רבה ו). — [אקפדת־]

אקציה* נ׳ [צרפתית: action] מניה, תעודת שתפות בעסק המזכה את בעליה לקבל דיוידנדים (רוחים) לפי אחוז קבוע מערך התעודה. — [אקציות]

— **אקציונר*** ז׳ [צרפתית: actionnaire] בעל־מניה, שתף לעסק מסחרי האחראי לו רק לפי שעור ערכן של האקציות (המניות) שבידו.

אקציה* נ׳ שם לועזי לעץ השטה — ראה שטה.

אקציז* נ׳ [צרפתית: accise] בלו, מכס, מס־עקיפין המטל על מצרכים ששמושם רב בצבור כגון: אקציז על סיגריות. — [אקציזים]

אקצנט* ז׳ [מלאטינית: accentus] 1, טעם, נגינה, הדגשה. 2, בטוי, חתוך־דבור מיחד: אקצנט אמריקני בדבורו העברי של התיר. — [אקצנטים]

אקר* ז׳ [אנגלית: acre] מדת־שטח מקבלת באנגליה ובאמריקה למדידת קרקעות; בערך ארבעה דונמים (4047 מטרים מרבעים). — [אקרים]

אקראי* ז׳ [ארמית] מקרה, ארוע מקרי (סנהדרין כה:).

— **באקראי**, **בדרך אקראי*** תה"פ בדרך מקרה, לא בכונה תחלה: "שירגיש האדם את מציאותו (של האידיאל) בכל עת בקביעות ולא באקראי" (אחד העם, קס). "ובעל־הבית נכנס בדרך אקראי לחדר" (ברדיצ׳בסקי, ספורים רג). "שנים שנזדמנו באקראי לפנדק אחד" (הזז, צל 44).

אקראי* ת׳ [מן אקראי] מקרי, שבא בדרך מקרה: "איזו שעה סתמית ואקראית של זכרונותיו" (שמיר, הוא הלך 12). פגישה אקראית עם ידיד. — [אקראית, ־איים, ־איות]

אקרדיטיב* ז׳ [צרפתית: accréditif] הוראה שמוסד כספי נותן למוסד כספי אחר לשלם לפלוני על חשבונו סכום כסף, בהתאם לנקוב בהוראה; העברה בנקאית. — [אקרדיטיבים]

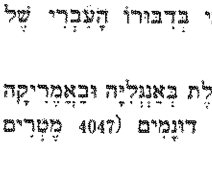
אקרובאטיקה

אקרובט* ז׳ [מיוונית: akrobatos העולה למעלה] לולין, עושה להטי־ספורט והתעמלות בקרקס, כגון: רקוד על חבל, תרגילים נועזים על גבי מכשירים שונים: "בולעים כאקרובטים חרבות עמקות" (ביאליק, שירתנו הצעירה). — [־בטים]

— **אקרובטיקה*** נ׳ מלאכתו של האקרובט: תרגילי ספורט הדורשים גמישות וזריזות ונועזות.

אקרוסטיכון* ז׳ [מיוונית: akros קיצוני + stichos שורה] צרוף של אותיות, שמות או פסוקים בראשי הטורים של השיר, כגון: אותיות האלף־בית כסדרן, או בחלופים שונים (תשר"ק, אתב"ש וכו׳), או לפי אותיות שם המחבר ושם אביו ועוד. במקרא ובפיוטים מצויים פרקים רבים הערוכים באקרוסטיכון (תהלים לד, קיט; משלי לא; איכה; "לכה דודי" ועוד הרבה).

אֲקָרִית° נ׳ [על־פי השם הלועזי Acarina] שֵׁם כּוֹלֵל לְבַעֲלֵי־חַיִּים זְעִירִים טַפִּילִים מִמַּחְלֶקֶת הָעַכָּבִישִׁים, הַנִּטְפָּלִים לְבַעֲלֵי־חַיִּים וּמוֹצְצִים אֶת דָּמָם, אוֹ נִטְפָּלִים לִצְמָחִים שׁוֹנִים וְגוֹרְמִים לָהֶם נֵזֶק רַב. הַקַּרְצִיּוֹת לְסוּגֵיהֶן הֵן מִסְדֶּרֶת הָאֲקָרִיּוֹת. – [אֲקָרִיּוֹת]

אֶקְרָן° ז׳ [מן קרן, הַקְרָנָה; ובדימוי לשם הצרפתי: écran] מָסָךְ לְהַקְרָנָה, בַּד לָבָן שֶׁמַּקְרִינִים עָלָיו תְּמוּנוֹת־אוֹר (בְּמַטּוֹל, בִּמְכוֹנַת־קוֹלנוֹע וְכַדּוֹמֶה). – [אֶקְרַן־, אֶקְרָנִים, אֶקְרָנֵי־]

אָר° ז׳ [צרפתית: ara; מלאטינית: area שטח] מִדַּת־שֶׁטַח שֶׁל אֲדָמָה הַשָּׁוָה לְ־100 מֶטְרִים מְרֻבָּעִים (עֲשִׂירִית הַדּוּנָם). – [אָרִים]

א״ר ר״ת אָמַר רַב (רַבִּי).

אֲרָאֵל ז׳ [אולי מן: אֲרִי+אֵל] מַלְאָךְ, שָׁלִיחַ [לפי הבנה זו בישעיה לג ז: ״הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה, מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן״]: ״הִנֵּה אֶרְאֶלֵּי אוֹרוֹ עִם הַלַּפִּידִים כְּבָר רָצִים לְפָנָיו״ (כהן, שירים קר). – [אֶרְאֶלִּים]

— **נִצְּחוּ אֶרְאֶלִּים אֶת הַמְּצוּקִים*** (כתובות קד.). 1*, מַלְאֲכֵי מַעְלָה נִצְּחוּ אֶת גְּדוֹלֵי מַטָּה – מַאֲמָר מְלִיצִי עַל פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל. 2° [בהשאלה] הַטּוֹב גָּבַר עַל הָרַע.

ארב [ארמית: אֲרַב; ערבית: אַרִבַ היה ערום, הערים]

~ פָּע׳ **אָרַב** פ״ע 1, יָשַׁב בְּמָקוֹם סֵתֶר כְּדֵי לְרַגֵּל אֶת הָאוֹיֵב אוֹ לִתְקֹף אוֹתוֹ בְּמַפְתִּיעַ, עָקַב: ״וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר״ (שופטים טז ב). ״וַיָּקָם... לַיְלָה, וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם״ (שופטים ט לד). ״אוֹיְבֵינוּ אָרְבוּ אֶת צְעָדֵינוּ״ (רש״י איכה ד יח). – [לֶאֱרֹב לְ־, עַל־, אֶת־; אוֹרֵב, יֶאֱרֹב]

~ פִּע׳ **אֵרֵב** פ״ע אָרַב: ״וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים״ (שופטים ט כה). – [לְאָרֵב, מְ־, יְ־]

אֹרֶב, אֶרֶב ז׳ [מן ארב; ערבית: אִרְבּ ערמה] 1, מַאֲרָב, מְקוֹם סֵתֶר וּמַחֲבוֹא לֶאֱרֹב מִמֶּנּוּ: ״יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ־אָרֶב״ (איוב לח מ). ״הֵגִיחַ פִּתְאֹם מִן הָאֶרֶב מְרַצֵּחַ־חֶרֶשׁ״ (כהן, שירים עג). ״וְאִם אוֹיֵב מֵאֶרֶב חִצּוֹ מֵרַע יְשַׁלַּח״ (שמעוני, שירים ב תסו). 2°, הַסְתָּרָה, הַגְנָבָה: ״וְחִלְחוּלֵי קוֹלוֹת וְאֹרֶב מַבָּטִים״ (ש׳ שלום, שירים רטו). – [אָרְב־, אָרְבּוֹ; אֶרֶב־, אַרְבּוֹ]

— **בְּקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ** (ירמיה ט ז), הוּא חוֹרֵשׁ בְּלִבּוֹ מְזִמּוֹת רָעוֹת עַל מִישֶׁהוּ.

אַרְבֶּה ז׳ [אכדית: aribu; אוגריתית: אַרְבִּי; אולי מן ארב] שֵׁם כְּלָלִי לַחֲגָבִים נוֹדְדִים בַּעֲלֵי רַגְלַיִם אֲחוֹרִיּוֹת חֲזָקוֹת וּכְנָפַיִם לָעוּף. אַרְבָּעָה גִּלְגּוּלִים לָאַרְבֶּה: יֶלֶק, חָסִיל, גָּזָם, אַרְבֶּה. הָאַרְבֶּה פּוֹשֵׁט עַל הַצְּמָחִים וּמַשְׁמִידָם. מַכַּת הָאַרְבֶּה הָיְתָה הַשְּׁמִינִית בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם: ״הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ וְכִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ... וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם״ (שמות י ד־ה). הָאַרְבֶּה בָּא לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִן הַמִּדְבָּר אַחַת לְ־12 אוֹ לְ־15 שָׁנָה בְּעֵרֶךְ. [הַשֵּׁם הַמַּדָּעִי שֶׁל הַמִּין הָאַרְצִיִשְׂרְאֵלִי Schistocerca gregaria]. – [אַרְבֵּה־, אַרְבִּים]

ארבה (1/2)

אֲרֻבָּה, אֲרוּבָּה נ׳ [אוגריתית: אֻרְבת] 1, חוֹר בַּגָּג אוֹ צִנּוֹר שֶׁיּוֹצֵא הֶעָשָׁן מִן הַתַּנּוּר, מַעֲשֵׁנָה: ״כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה״ (הושע יג ג). ״וְעֶשֶׁן הָאֲרֻבּוֹת... מִסְתַּלְסֵל״ (ביאליק, משירי החורף). אֲרֻבַּת בֵּית־חֲרֹשֶׁת. 2*, חוֹר בַּתִּקְרָה כְּעֵין חַלּוֹן לִכְנִיסַת הָאוֹר: ״הֵצִיצוּ עֵינֵיהֶן וְרָאוּ דְּמוּת אָדָם בָּאֲרֻבָּה״ (יומא לה:). 3, שֶׁקַע מִתַּחַת לְגַג הַבַּיִת לְמוֹשָׁב לַיּוֹנִים: ״וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבֹּתֵיהֶם״ (ישעיה ס ח). – [אֲרֻבַּת־, אֲרֻבּוֹת, ־וֹת־]

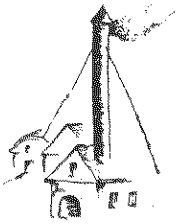
ארובת בית־חרושת

— **אֲרֻבַּת־הָעַיִן**, הַשֶּׁקַע שֶׁבּוֹ נָתוּן גַּלְגַּל הָעַיִן: ״וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת״ (קהלת יב ג).

— **כְּסוּמָא בָּאֲרֻבָּה*** (בבא בתרא יב:), בְּמִקְרֶה, בְּחֹסֶר־יְדִיעָה בַּדָּבָר: פְּלוֹנִי נָפַל לְתוֹךְ הַשִּׂיחָה כְּסוּמָא בָּאֲרֻבָּה.

— **נִפְתְּחוּ אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם** [על־פי בראשית ז יא], יָרַד גֶּשֶׁם חָזָק, נִתַּךְ מַבּוּל־מַיִם.

אָרְבָּה, אוֹרְבָּה נ׳ [השם מצוי רק בצירוף ׳ארבות ידים׳; המשמעות משוערת בלבד]

— **אָרְבּוֹת יָדַיִם**, אַצִּילֵי יָדַיִם, אוֹ תְּנוּפוֹת יָדַיִם: ״וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבּוֹת יָדָיו״ (ישעיה כה יא). ״שֶׁיַּגְדִּיל כֹּחָם לִשְׁחוֹת בְּאָרְבּוֹת יְדֵיהֶם לְכָל רָחְבּוֹ (שֶׁל הַיָּם)״ (אחד העם, ספר). – [אָרְבַּת־, אָרְבּוֹת, אָרְבּוֹת־]

אַרְבָּה* נ׳ [ארמית: אַרְבָּא; אולי מקביל לעברית עֲרָבָה] 1*, סִירָה קְטַנָּה שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בְּבָבֶל (פסחים מו:). 2°, סִירָה שְׁטוּחָה לְהַעֲבָרַת סְחוֹרוֹת אוֹ אֲנָשִׁים בַּנָּהָר אוֹ מִן הָאֳנִיָּה הָעוֹגֶנֶת בַּיָּם אֶל הַחוֹף, וְכֵן בַּחֲזָרָה. – [אַרְבַּת־, אַרְבּוֹת]

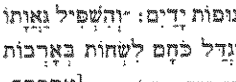
ארבה 2

אַרְבַּע ש״מ [משותף ללשונות השמיות; אולי קרוב אל ב׳ רבע = רבץ: רבץ על ארבעותיו] הַמִּסְפָּר 4 לִנְקֵבָה: ״אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב״ (שמות כה יב). ״נוֹטֵל אַרְבַּע חָבִיּוֹת מֵאַרְבַּע זָוִיּוֹת״ (דמאי ז ח). – [אַרְבַּע־, אַרְבַּעְתָּן, אַרְבָּעוֹת]

— **אַרְבַּע־כְּנָפוֹת°**, צֶמַח־בַּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Tetragonolobus). פְּרָחָיו צְהֻבִּים אוֹ אֲדֻמִּים. פִּרְיוֹ תַּרְמִיל בַּעַל אַרְבָּעָה מִקְצוֹעוֹת, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם מִסְתַּיֵּם בְּמִלָּל קְרוּמִי כְּעֵין כָּנָף, וּמִכָּאן שְׁמוֹ. עֶרְכּוֹ רַב כְּצֶמַח מִרְעֶה.

— **אַרְבַּע־כַּנְפוֹת°**, [קיצור הצירוף ״אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ״, דברים כב יב] כִּנּוּי לְטַלִּית קְטַנָּה מְצֻיֶּצֶת בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹתֶיהָ שֶׁיְּהוּדִי אָדוּק לוֹבְשָׁהּ מִתַּחַת לִבְגָדָיו, לְקַיֵּם מִצְוַת צִיצִית (במדבר טו לח): ״יְהוּדִים לוֹבְשִׁים אַרְבַּע־כַּנְפוֹת מַשְׁלִיכִים אֶת נַפְשָׁם מִנֶּגֶד״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שנט). ״נָתַתִּי לוֹ לִבְדֹּק אֶת הַצִּיצִיּוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע־הַכַּנְפוֹת שֶׁלִּי״ (ברש, א 8).

— **אַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ** (ישעיה יא יב), **אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם** (דניאל ח ח), אַרְבַּעַת הַצְּדָדִים – מִזְרָח, מַעֲרָב, צָפוֹן, דָּרוֹם.

— **אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית־דִּין*** (סנהדרין ז א), אַרְבָּעָה מִינֵי עָנְשֵׁי־מָוֶת שֶׁבֵּית־הַדִּין רַשַּׁאי לְהָטִיל עַל הַנִּדּוֹנִים לְמִיתָה: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג אוֹ חֶנֶק.

— ארבע־עשרה, המספר 14 לנקבות: "ערים ארבע־עשרה" (יהושע טו לו).

— ארבע פרשיות ^, 1. [בתפילין] ארבעת קטעי התורה הפותחים במלים: "קדש" (שמות יג א–י); "והיה כי־יביאך" (שמות יג יא–טז); "שמע" (דברים ו ד–ט); "והיה אם־שמע" (דברים יא יג–כא); 2. הפרשיות שקוראים בשבתות שלפני הפסח: שקלים (שמות ל יא–טז), זכור (דברים כה יז–יט), פרה (במדבר יט), החדש (שמות יב א–כ).

— ארבע קושיות ^, ארבע השאלות הפותחות במלים: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?" שהבן שואל בליל ה־סדר.

— ארבע על ארבע * [במקורות: ד' על ד'; על־יסוד ההלכה, כי השטח המינימאלי הדרוש לאדם כדי שיוכל לשהות בו הוא ארבע אמות מרובעות, עירובין ג: וכן: "כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות פסולה", סוכה ג.] כנוי לשטח צר ביותר: "בעלית קיר קטנה, ארבע על ארבע, איש בודד בפנתו" (ביאליק, המלך דוד א).

— שיחה בארבע עינים °, שיחה בין שני אנשים, כשאין זר ביניהם.

— הולך על ארבע (ויקרא יא כא), כנוי לבעל־חיים שיש לו ארבע רגלים.

— יצא מארבע אמותיו °, יצא ממקומו המצמצם, מפנתו: "לצאת מעט לעת מארבע אמותיהם ולדבר אל העם" (אחד העם, קכח).

— ארבעתן °, הן הארבע ביחד. — [ארבעתנו, ארבעתכן]

— ארבעות °, קבוצות של ארבע או ארבעה: החילות צעדו במצעד בארבעות.

ארבעה ש"מ [ראה ארבע] המספר 4 לזכר: "ארבעה חדשים" (שופטים כ מז). "ארבעת ימים בשנה" (שופטים יא מ). — [ארבעת־, ארבעתם; ארבעות]

— ארבעה בנים *, ארבעת סוגי הבנים ש־כנגדם דברה תורה", לפי המיון שבמדרש (מכילתא בוא כג) והמובאים ב־הגדה של פסח": חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול.

— ארבעה טורים ^, שמו של ספר־ההלכה הגדול שחבר ר' יעקב, בנו של הרא"ש (במאה ה־14), ושנחלק לארבעה חלקים ("טורים"): טור ארח־חיים, טור יורה דעה, טור אבן־העזר, טור חשן משפט.

— ארבעה כלונסאות °, כנוי לחפת החתנה: "חתן מצין מצפה לה... ויעמידו ארבעה כלונסאות" (שמעוני, שירים ג רלו).

— ארבעה מינים * (מנחות כז.), הצמחים שנוטלים ומברכים עליהם בחג הסכות: אתרוג, לולב, הדס וערבה.

— ארבעה עשר, המספר 14 לזכרים: "ארבעה עשר יום" (שמות יב ו).

— ארבעתם, הם הארבעה: "והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע והשכל" (דניאל א יז). — [ארבעתנו, ־תכם]

— ארבעות °, קבוצות של ארבעה או ארבע: החילים צעדו במצעד בארבעות.

ארבעון

ארבעון ° ז' [מן ארבע] טטראדר, גוף הנדסי בעל ארבע פאות שלכל אחת מהן צורת משלש, פירמידה משלשת. — [ארבעון־, ארבעונים, ־ני־]

ארבעים ש"מ [מן ארבע או ארבעה] המספר 40 לזכר ולנקבה; ארבע עשרות: "ארבעים יום" (בראשית ז יז). "ארבעים שנה" (תהלים צה י).

— ספג את הארבעים * (כלאיים ח ג). 1. לקה ארבעים מלקות בשל עברה על "לאו" שבתורה. 2 ° [בהשאלה] בא על ענשו, נתן את הדין: "והוא בודאי את עונו ישא ויספג את הארבעים" (ביאליק, צעירות או ילדות).

ארבעתים תה"פ [מן ארבע] פי ארבעה, ארבע פעמים: "ואת־הכבשה ישלם ארבעתים" (שמואל ב יב ו). "העגלות הן טעונות כפלים או ארבעתים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ק).

ארג [כנענית: ארג; ארמית: ארג]

~ פע' **ארג** פ"י 1. עשה אריג מחוטים, קלע חוטים שתי וערב למסכת אחת: "אם־תארגי את־שבע מחלפות ראשי" (שופטים טז יג). "וקורי עכביש יארגו" (ישעיה נט ה). "נטל הימנה כרכר... ארג בו את הבגד" (עבודה זרה ג ט). 2 * [בהשאלה] חבר ביחד, צרף, חרז ומזג: "שהיו מעלין לו את ההלכה והוא אורגה... אלו סנהדרין שהיו אורגין עמו בדברי תורה" (רות רבה א, ויהי בימי). "אנעים זמירות ושירים אארג" (שיר הכבוד). "וזכרך אארג בשירת נשמתי" (ביאליק, מגילת י). "את כל אלה ארג עכשיו במסכת החכמה" (ברקוביץ, הראשונים רפס). — [לארג, אורג, יארג]

~ נפ' **נארג** *, 1 *, נקלע והיה לאריג: "פרכת... ועל שבעים ושתים נימין נארגת" (שקלים ח ה). בגדינו נארגו בבתי־אריגה. 2 °, נקשר, חבר: "על־ידי מכתביהם נארגה ביניהם קרבת נפש נפלאה" (ברקוביץ, הראשונים צה). "נאחז בשרשיך, נארג באריגך" (ש' שלום, שירים רעט). — [להארג, נארג, יארג]

~ פע' **ארג** * פ"י ארג: "המארג חיב בתחלתו וחיב בסופו" (תוספתא פאה א ט). [ובהשאלה:] נמר, גון: "זו רוח דרומית שמארגת את הרקיע כרביב" (ספרי האזינו שו). — [לארג, מארג, יארג]

~ פע' **ארג** ^, נארג: "אז באין לבוש הוד והדר לובש, עד לא ארג גאות לבש" (שיר הייחוד יום ו). [ובהשאלה:] "איך נסכה זאת בססר וארגה" (הנגיד, דיואן א 132). "ושיר ארג כה רך" (פיכמן, קסא). [מארג, יארג]

~ התפ' **נתארג** ^, נתחבר, התקשר: "חוטים דקים אלה של משיכה והתקרבות שהתחילו מתארגים בין שמשון ובין מרים" (צמח, כתבים 100). "הוא נולד וחי בלבו... ונתארג ונשתזר עם התמימות המוסרית" (סוקולוב, אישים 61). — [להת־, מת־, ית־]

~ הפ' **האריג** ^ פ"י ארג: "בו בלילה האריג מאתים טליות" (יעיי קצב). — [להאריג, מ־, י־]

ארג ז' [מן ארג] 1. אריגה, מעשה האורג: "ויסע את־היתד הארג ואת־המסכת" (שופטים טז יד). "מתוחים קורי ארג העכביש" (ביאליק, בתשובתי). 2 °, אריג, דבר שנארג: המליפה נתפרה מארג מבחר. 3 [על־פי הבנה זו באיוב ז ו: "ימי קלו מני־ארג"] בוכיר, ה־סירה" הקטנה הנושאת את חוטי הערב הלוך

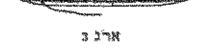
ארג 3

ושוב בין חוטי השתי לשם אריגתם למסכת אחת. 4 ° [בהשאלה] מסכת, משזר, שלוב: "חסרה היתה באמת נערה כמוה בתוך

אֶרֶג חֲלוֹמוֹתָיו" (יהודה שטינברג, סה). "הַכֹּל בָּא בְּאֶרֶג חֲלוֹמוֹת: הָעֵצִים הַקְּפוּאִים, זְכוּכִית הַחַלּוֹן, הַחוֹמוֹת" (יעקב שטינברג, יט). "אֶרֶג הַמַּאֲרָעוֹת" (פיכמן, שמב). — [אֲרָג־]

ארג° ז' [מיוונית: ergon עבודה] היחידה המדעית של עבודה ואנרגיה – העבודה הנעשית כאשר כח של דין אחד פועל לאורך דרך של סנטימטר אחד: קילוגרם־מטר אחד שוה ל־98 מיליון ארג. קילוגרם־קלוריה הוא 41 אלף מיליוני ארג. — [ארגים]

ארגו° ז' [צרפתית: argo] לשון־סתרים, לשון שיש בה מערכת של מונחים וצרופים מיחדים המובנים רק לבני קבוצה סגורה מסימת, כגון: ארגו של גנבים.

ארגומנט° ז' [לאטינית: argumentum] הוכחה, נמוק, טעם לדבר: עורך־הדין הביא שורת ארגומנטים לחזוק טענותיו. — [־טים]
— **ארגומנטציה°** נ' הנמק, הנמקה, מתן הוכחות לדבר.

ארגון°, אירגון ז' [מן ארגן, ארגן] 1. הכנה, עריכה וסדור של פרטים שונים לדבר שלם: ארגון מסבת־חברים. ארגון הפעלה. 2. חברה, אגדה שנתאגדה לשם מטרה מסימת: ארגון להתישבות. ארגוני נער. — [ארגון־, ארגונים, ארגוני־]

ארגון° ז' [מיוונית: argos בלתי פעיל] [בכימיה] יסוד כימי מקבוצת הגזים האדישים; גז נטול צבע וריח, מצוי באטמוספירה בשעור של 1% בערך. שמושו רב ביצור נורות־פרסמת בעלות אור כחלחל. (Argon); סימן כימי Ar; משקל אטומי 39.948.

ארגן, ארגוון ז' [צורת־משנה של ארגמן] 1. ארגמן, צבע אדם כהה (דברי הימים ב ב ו). 2*. בגד העשוי אריג מבחר מצבע אדם־כהה: "ארגונים היו מלבישים אותם" (פסיקתא רבתי לג). — [ארגון־, ארגונים, ־וני־]

ארגונה* נ' [מן ארגון] לבוש בצבע ארגמן: "ארגונות טובות אני נותן לך" (איכה רבה לג יט). "עושה לה חפות וארגונות נאות" (בארון, פרשיות 303). — [ארגונת־, ארגונות]

ארגוני°, ארגווני ת' [מן ארגון] שצבעו ארגון: "ערב רב של שלהבות אדמדמות, כחלחלות, ארגוניות, אדמות" (ביאליק, ספיח ו). "צדו הפונה מזרחה היה זב דם, כביכול, ושותת אור ארגוני" (שלונסקי, תר' הדון ג 395). — [ארגונית, ־ניים, ארגוניות]

ארגוני°, אירגוני ת' [מן ארגון] של ארגון [במשמעות 1], סדורי: פעלה ארגונית רחבה. דיון בבעיות ארגוניות — [ארגונית, ארגוניים, ־ניות]

ארגונית°, ארגוונית נ' [מן ארגון] בגד עליון מצבע ארגמן, מעטה ארגון: "ארגונית יקרה דקת אטון" (ביאליק, תר' קישוט רל). — [ארגוניות]

ארגז ז' [ערבית: רג'אזה תיבה או אפריון על גב גמל; סורית: רגזתא שק] תבה, קפסה: "ואת כלי הזהב... תשימו בארגז" (שמואל א ו ח). "הכל מוכן בארגזי – שש ומשי" (ביאליק, בין נהר פרת). ארגז למכשירים. ארגז מכונית. — [ארגז־, ארגזים, ארגזי־]

ארגזון° ז' [מן ארגז] ארגז קטן, תבה קטנה. — [ארגזון־, ארגזונים, ־ני־]

ארגיעה ז' [מן ב. רגע] רגע [רווח רק בצירוף:]
— עד ארגיעה, בן־רגע, כהרף עין: "שפת־אמת תכון לעד, עד־ארגיעה לשון שקר" (משלי יב יט). "לו אך הפעם, ולו רק עד־ארגיעה, ישנה נא אלי... חזון קדמת ילדותי" (ביאליק, אחד אחד).

ארגליא* נ' [יוונית: ergaleion] כלי מלאכתו של האמן: "כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר" (שמות רבה מ). — [ארגלית־]

ארגמן [מן ארגמן]
~ הת' **התארגמן°**, נעשה כצבע ארגמן, האדים מאד: "הערב המאפיר פה ומתארגמן שם" (הלקין, משבר 110). — [להת־, מת־, ית־]

ארגמן ז' [אכדית: argamanu, argawanu; סנסקריטית: ragaman אדום; ארמית: ארגונא; ערבית: ארג'ואן] 1. חוטי־צמר צבועים בצבע אדם־כהה: "ותכלת וארגמן ותולעת שני" (שמות כו א). "תכלת וארגמן לבושם" (ירמיה י ט). "משיחות של ארגמן" (כלאים ט ט). 2°. צבע אדם־כהה: "צבע ששמו ארגמן" (רש"י שמות כה ד). "מעטהו שלהבת ארגמן" (ביאליק, מגילת א). "רכסי ארגמן" (ביאליק, עם דמדומי). — [ארגמן־]

ארגמני° ת' [מן ארגמן] שצבעו ארגמן: "ומראיהן טוב יינו וארגמני כמראה הקשת" (קלונימוס, אבן בוחן). "פסת־ענן ארגמנית על ראש הר הבית" (גלעד, נהר 64). — [ארגמנית, ־ניים, ־ניות]

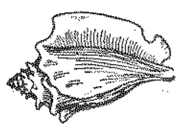
ארגמנית

ארגמנית° נ' [מן ארגמן] חלזון ים־תיכוני השוכן על סלעים בקרבת החוף (Thais haemastoma). לקונכיתו דפנות עבים. השפה הפנימית של הפתח אדמה. הארגמנית חיה על טרף רכיכות אחרות. בימי־קדם היו מפיקים ממנה את צבע הארגמן. — [ארגמניות]

ארגן [מיוונית: organon איבר, מכשיר]
~ פע' **ארגן°** פ"י 1. הכין וערך, סדר: העיריה ארגנה מסבה לכבוד האורח. 2. אגד, חבר, צרף לארגון: הסתדרות העובדים ארגנה את הפועלים באגדה מקצועית. — [לארגן את־, מארגן, י־]

~ פע' **ארגן°**, 1. הוכן ונערך: הנשף ארגן יפה. 2. הכנס כחבר בארגון, אגד: פועלי בית־החרשת ארגנו בהסתדרות העובדים [עיין עוד מארגן] — [מארגן, יארגן]

~ הת' **התארגן°**, התחבר לארגון, התאגד: החילים המשתחררים החליטו להתארגן ולהקים אגדה. — [להת־, מת־, יתארגן]

ארגעה° נ' [מן א. רגע, הרגיע] 1. הרגעה, השקטה. 2. אות כי הסכנה חלפה, הפג מן אזעקה: סוף סוף הגיעו לאזנינו צפירות הארגעה. — [ארגעת־, ארגעות, ארגעות־]

ארד° ז' [אכדית: urdu] ברונזה, מסג (נתך) של נחשת, בדיל, אבץ וקצת עופרת. הארד נתך בטמפרטורה נמוכה והוא נוח מאד לעבוד; לפיכך השתמשו בו הרבה כבר בראשית תקופת יצור כלי־מתכת למיניהם. — [ארד־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תר"ז - תואר הזכר;

— תְּקוּפַת־הָאָרָד °, הַתְּקוּפָה בְּתוֹלְדוֹת תַּרְבּוּת הָאָדָם הַקַּדְמוֹן, שֶׁלִּפְנֵי תְּקוּפַת הַבַּרְזֶל, נִקְרֵאת כָּךְ עַל שׁוּם שֶׁבָּהּ הוֹפִיעוּ כֵּלִים וְתַכְשִׁיטִים עֲשׂוּיִים אָרָד (בְּעֵרֶךְ הַשָּׁנִים 2000—1000 לִפְנֵי מִנְיַן הָאוּמּוֹת).

אָרֹד°, ארוד ת׳ [מן אָרָד] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הָאָרָד, כְּעֵין הַכֶּסֶף: ״הִגְבִּיהַּ פִּידוֹט אֶת לְסָתוֹתָיו הָאֲרֻדּוֹת וְנִסְתַּכֵּל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 148). — [אֲרֻדָּה, אֲרֻדִּים, אֲרֻדּוֹת]

אַרְדּוּעַ° ז׳ [ארמית: אוּרְדְּעָא צפרדע] קִרְקוּר, הַשְׁמָעַת קוֹל (צְפַרְדְּעִים): ״אַרְדּוּעַ צְפַרְדְּעִים נֶאְטַם בַּעֲרִיפֵי חֲצוֹת״ (רוקח, שחר 29). — [אַרְדּוּעַ־]

אַרְדִּיכָל* ז׳ [אכדית: erad-ekaly עבד ההיכל; ארמית: אַרְדִּיכְלָא, גם אַדְרִיכְלָא; בדפוסי התלמוד: אַדְרִיכָל, בבא מציעא קיח: ועוד] 1 * [לפנים] בַּנַּאי מֻמְחֶה. 2°, אַרְכִיטֶקְט, מֻמְחֶה לְתִכְנוּן בִּנְיָנִים וּמִבְנִים, בָּתֵּי־חֲרֹשֶׁת, גְּשָׁרִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: ״וְאֵי אַרְדִּיכָלִים, חַכְמֵי בִנְיָן, אֲשֶׁר יוּכְלוּ מִפְעָל כָּזֶה בַּצֵּעַ״ (שמעוני, ביבר 264). [בלשון ימינו רווח גם: אַדְרִיכָל] — [אַרְדִּיכַל־, אַרְדִּיכָלִים, אַרְדִּיכְלֵי־]

אַרְדִּיכָלוּת° נ׳ [מן אַרְדִּיכָל] אַרְכִיטֶקְטוּרָה, תּוֹרַת הַבְּנִיָּה, מִקְצוֹעַ הָאַרְדִּיכָל. — [אַרְדִּיכָלוּת־]

ארה [קרוב אל ערה; חבשית: אָרֶיַ לאסוף]

~ פָּעַל **אָרָה** פ״י קָטַף, תָּלַשׁ וְאָסַף (פֵּרוֹת, עֲשָׂבִים, דְּבַשׁ, וְכַדּוֹמֶה): ״בָּאתִי לְגַנִּי... אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי״ (שיר השירים ה א). ״פּוֹעֲלִים שֶׁהָיוּ אוֹרִין בִּתְאֵנִים״ (בבא מציעא פט). ״לֹא אָרִיתִי יַעֲרוֹת דְּבַשׁ״ (ביאליק, על ספף). ״פְּרָחִים אָרִיתִי – מָנוֹחַ לֹא מָצָאתִי״ (כהן, שירים עח). — [לֶאֱרוֹת אֶת־, אוֹרֶה, יֶאֱרֶה]

~ נִפְ׳ **נֶאֱרָה** °, נִקְטַף, נֶאֱסַף: תְּאֵנִים שֶׁנֶּאֶרוּ. ״חוֹנֵט אֶת הַשְּׁאָר הֶעָרֵב (שֶׁל הַתְּאֵנָה) הָעוֹרֵג הָאָרוֹת״ (שלו, קולות 73). — [לְהֵאָרוֹת, נֶאֱרָה, יֵאָרֶה]

אָרָה [ציווי מוארך מן ארר, אָרַר] קַלֵּל: ״לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב״ (במדבר כג ז).

ארה״ב ר״ת אַרְצוֹת־הַבְּרִית.

ארה״ק ר״ת אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ; אַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה.

ארובה, ראה אֲרֻבָּה.

אֲרוּבָה* נ׳ לוּחַ שֶׁעָלָיו עוֹרֵךְ הָאוֹפֶה אֶת כִּכְּרוֹת הַלֶּחֶם לְאַחַר אֲפִיָּתָם (כלים טו ב). — [אֲרוּבַת־, אֲרוּבוֹת]

אָרוּג^ ת׳ [מן ארג, אָרַג] 1°, מְחֻבָּר חוּט בְּחוּט: בְּגָדִים אֲרוּגִים. 2^, מְשֻׁלָּב, מְחֻבָּר: ״אֲרוּגֵי עֹז בְּקוֹל מָעוֹז״ (פיוטים, סידור 724) ״כֻּלָּם שָׁוִים כְּאֶחָד וְשֻׁתָּפִים לְדָבָר אֶחָד וַאֲרוּגִים בַּאֲרִיגָה אַחַת״ (הזז, יעיש א 139). — [אֲרוּגָה, ־גִים, ־גוֹת]

אָרוֹגַנְטִי* ת׳ [מלאטינית: arrogantia יהירות] שַׁחְצָן, יָהִיר, מְחֻצָּף: הִתְנַהֲגוּת אָרוֹגַנְטִית. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

אֵרוּג^, אירוג ז׳ [מן ארג, אֵרַג] 1^, אֲרִיגָה, קְלִיעַת חוּטִים: ״בִּכְלֵי הָאֵרוּג״ (רש״י חגיגה כ.). 2°, מַעֲשֵׂה אוֹרֵג, דָּבָר שֶׁנֶּאֱרַג: ״סְחוֹרוֹת אֵרוּגִין וְקִשּׁוּטִין״ (בן־ציון, קטז). — [אֵרוּג־, אֵרוּגִים, ־גֵי־]

אֲרוֹג° ז׳ [מן ארג, אָרַג] מַעֲשֵׂה אָרִיג (webbing): הַחֲגוֹר שֶׁל הַחַיָּל עָשׂוּי אֲרוֹג. — [אֲרוֹג־]

אֵרוּדִיצְיָה° נ׳ [לאטינית: eruditio] לַמְדָנוּת, בְּקִיאוּת וִידִיעוֹת רְחָבָה: חוֹקֵר בַּעַל אֵרוּדִיצְיָה.

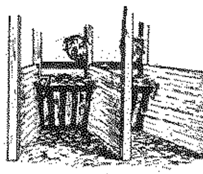

אורווה

אֻרְוָה, אורווה נ׳ [אכדית: uru מחסה, גדר; ארמית: אוּרְיָא; ערבית: אַרִי] מִשְׁכָּן לְסוּסִים, לִפְרָדִים, לַחֲמוֹרִים (מלכים א ה ו). — [אֻרְוַת־, אֻרָווֹת, אֻרְווֹת־]

אָרוּז ת׳ [מן ארז, אָרַז] קָשׁוּר, צָרוּר: ״בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים״ (יחזקאל כז כד). מִזְוָדוֹת אֲרוּזוֹת לַדֶּרֶךְ. פְּרִי־הַהָדָר אָרוּז בְּתֵבוֹת לְמִשְׁלוֹחַ. — [אֲרוּזָה, ־זִים, ־זוֹת]

אֵרוֹזְיָה° נ׳ [מלאטינית: erosio כירסום] עִרְצוֹן, תַּהֲלִיךְ הִשְׁתַּחֲקוּתָם וְהִתְמַקְמְקוּתָם שֶׁל פְּנֵי הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי פְּעֻלַּת מַיִם זוֹרְמִים, קַרְחוֹנִים וְעוֹד.

אֵרוּחַ°, אירוח ז׳ [מן ארח, אֵרַח] הַאֲרָחָה, הַכְנָסַת אוֹרְחִים, מַתַּן לִינָה וְאֹכֶל: אֵרוּחַ חַיָּלִים לֶחָג. וַעֲדַת־אֵרוּחַ. — [אֵרוּחַ־]

אֲרוּחָה, אֲרֻחָה נ׳ [אכדית: arâḫu אכל; ואולי מן ארח] סְעוּדָה, מְנַת אֹכֶל: ״וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ״ (ירמיה נב לד). ״טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה־שָׁם מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה־בוֹ״ (משלי טו יז). אֲרוּחַת־בֹּקֶר. אֲרוּחַת־צָהֳרַיִם. — [אֲרוּחַת־, אֲרוּחוֹת, ־חוֹת־]

אֵרוֹטוֹמַנְיָה° נ׳ [מיוונית: Eros (־otos) אל האהבה + mania שיגעון] בֻּלְמוּס שֶׁל תַּאֲוָה מִינִית, אַהֲבָה מִינִית חוֹלָנִית.

— **אֵרוֹטוֹמָן°** ז׳ בַּעַל תַּאֲוָה מִינִית חוֹלָנִית.

אֵרוֹטִי° ת׳ [יוונית: erotikos, מן: Eros אל האהבה] שֶׁל אַהֲבָה מִינִית: שִׁירָה אֵרוֹטִית. יְחָסִים אֵרוֹטִיִּים. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **אֵרוֹטִיּוּת°** נ׳ אַהֲבָה מִינִית, תְּשׁוּקָה.

— **אֵרוֹטִיקָה°** נ׳ 1, יְסוֹד הָאַהֲבָה וְהַתְּשׁוּקָה הַמִּינִית בִּיצִירָה סִפְרוּתִית אוֹ אָמָּנוּתִית. 2, שִׁירַת־אַהֲבָה, שִׁירֵי־דוֹדִים.

אָרוּי^ ת׳ [מן ארה, אָרָה] קָטוּף, אָסוּף: ״אֲשֶׁר פֵּרוֹת בְּמַחְשְׁבֵי אֲרוּיִים״ (יהודה הלוי, ג 321). — [אֲרוּיָה, אֲרוּיִים, ־יוֹת]

ארוך, ראה אָרֹךְ.

אֲרוּכָה נ׳ [ערבית: אַרִיכָּה פצע שהבריא] שִׁכְבַת הַבָּשָׂר הַבָּרִיא הָעוֹלָה עַל הַפֶּצַע כְּשֶׁהוּא מַבְרִיא [רווח רק בצירופים:]

— עָלְתָה אֲרוּכָתוֹ, עָלְתָה אֲרוּכָה לוֹ, 1, נִרְפָּא מֵחָלְיוֹ, הִבְרִיא: ״מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי״ (ירמיה ח כב). ״נָסְעוּ עִמָּהּ... אֶל הָרַבִּי וְלֹא עָלְתָה לָהּ אֲרוּכָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ר). 2 [בהשאלה] תִּקֵּן, שִׁכְלֵל וְהִשְׁלִים: ״עָלְתָה אֲרוּכָה לְחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם״ (נחמיה ד א).

— הֶעֱלָה אֲרוּכָה*, הִגְלִיד, (הַפֶּצַע) נִרְפָּא: ״זֶה (עוֹר הַגּוּף שֶׁנִּשְׂרַט) מַעֲלֶה אֲרוּכָה, וְזֶה (בֶּגֶד שֶׁנִּקְרַע) אֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה״ (בבא קמא צא:).

— הֶעֱלָה אֲרוּכָה לוֹ, רִפֵּא אוֹתוֹ: ״כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ״ (ירמיה ל יז).

אֲרוֹמָה° נ׳ [יוונית: aroma] רֵיחַ נִיחוֹחַ, רֵיחַ נָעִים: ״הָיְתָה שְׁפוּכָה אוֹתָהּ הָאֲרוֹמָה הַמְשַׁכֶּרֶת״ (פרישמן, כתבים 202).

— **אֲרוֹמָתִי°** ת׳ בַּעַל רֵיחַ נִיחוֹחַ, שֶׁרֵיחוֹ נָעִים: בֹּשֶׂם אֲרוֹמָתִי.

אֲרוֹן, אָרוֹן ז"ר [אכדית: erênu; כנענית: ארן; ארמית: אֲרוֹנָא; ערבית: אִרָאן ארון-מתים] 1. אַרְגָּז, תֵּבָה גְּדוֹלָה בַּעֲלַת דֶּלֶת אַחַת אוֹ דְּלָתוֹת אֲחָדוֹת לִשְׁמֹר בָּהּ חֲפָצִים שׁוֹנִים: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים" (שמות כה י). "שִׁדּוֹת תֵּבוֹת וַאֲרוֹנוֹת מְלֵאִים פְּרַקְמַטְיָא" (מגדלי מו"ס, עז). אֲרוֹן־בְּגָדִים. אֲרוֹן־סְפָרִים. אֲרוֹן־מִטְבָּח. 2. מִטָּה שֶׁנּוֹשְׂאִים בָּהּ אֶת הַמֵּת לִקְבוּרָה: "וַיָּמָת יוֹסֵף... וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן" (בראשית נ כו). "אָרוֹן הָעוֹבֵר... וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים" (מועד קטן כח.). קְהַל רַב הָלַךְ אַחֲרֵי אֲרוֹנוֹ שֶׁל הַמָּנוֹחַ. — [הָאָרוֹן, אֲרוֹן־, אֲרוֹנוֹת, אֲרוֹנוֹת־]

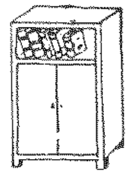
ארון

— **אֲרוֹן־הַבְּרִית** (יהושע ג ו), **אֲרוֹן־הָעֵדוּת** (שמות כו לג), **אֲרוֹן־ה'** (שמואל א ה ג), הָאָרוֹן שֶׁנִּשְׁמְרוּ בּוֹ שְׁנֵי לוּחוֹת־הַבְּרִית בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ.

— **אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ**, 1. הָאָרוֹן שֶׁהָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ וּבוֹ נִשְׁמְרוּ לוּחוֹת־הַבְּרִית (דברי הימים ב לה ג). 2°. הָאָרוֹן שֶׁבְּבָתֵּי־הַכְּנֶסֶת שֶׁסִּפְרֵי הַתּוֹרָה נִשְׁמָרִים בּוֹ.

— **אֲרוֹן־אֲוִיר**°, מְזָוֶה שֶׁצַּד אֶחָד אוֹ צְדָדִים אֲחָדִים שֶׁלּוֹ סְגוּרִים בְּרֶשֶׁת בִּלְבַד, לְמַעַן יִכָּנֵס לְתוֹכוֹ אֲוִיר צַח – לְשֵׁם שְׁמִירַת טְרִיּוּתָם שֶׁל מִצְרְכֵי־הַמָּזוֹן הַמֻּנָּחִים בּוֹ.

— **אֲרוֹן־לַיְלָה**°, אֲרוֹן קָטָן הַמֻּתְקָן לְיַד הַמִּטָּה לָשִׂים בּוֹ חֲפָצָיו שֶׁל הַיָּשֵׁן.

אֻרְוָן°, אורוון ז' [מן אֻרְוָה] עוֹבֵד בְּאֻרְוָה, מְטַפֵּל בְּסוּסִים, בִּפְרָדִים וְכוּ', בַּהֲזָנָתָם, בְּנִקּוּיָם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [אֻרְוַן־, אֻרְוָנִים, אֻרְוָנֵי־]

אֲרוֹנִית° נ' [מן אָרוֹן] אָרוֹן קָטָן, אֲרוֹן־לַיְלָה לְיַד הַמִּטָּה לָשִׂים בּוֹ חֲפָצָיו שֶׁל הַיָּשֵׁן. — [אֲרוֹנִית־, ־נִיּוֹת]

אָרוּס* ז' [מן א. ארס] חָתָן, מִי שֶׁאֵרַס אִשָּׁה וַעֲדַיִן לֹא נְשָׂאָהּ: "אָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ" (כתובות יג.). — [אֲרוּס־, אֲרוּסִים, אֲרוּסֵי־]

אֲרוּסָה* נ' [מן ארוס] כַּלָּה, אִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה וַעֲדַיִן לֹא נִשָּׂאָה: "אָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ" (כתובות יג.). — [אֲרוּסַת־, אֲרוּסוֹת]

אֵרוּסִים*, אֵרוּסִין*, אירוסין ז"ר [מן א. ארס, אֵרֵס] הִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל בָּחוּר וּבַחוּרָה בִּבְרִית הַנִּשּׂוּאִין: "סְעוּדַת אֵרוּסִין" (יבמות מג.). — [אֵרוּסֵי־]

אֵרוּעַ°, אירוע ז' [מן ארע, אֵרַע] 1^. מִקְרֶה, מְאֹרָע: "וְאֵין שָׁהוֹת לְאֵרוּעֵי טֻמְאָה" (רש"י זבחים ז.). "אֵימָתַי אֵרְעוּנִי אֵרוּעִים אֵלּוּ?" (עגנון, תמול 412). "אֶשְׁתַּדֵּל לִרְשֹׁם אֶת הַמְּאֹרָעוֹת לְפִי אֵרוּעֵיהֶם" (קדרי, כורך 89). 2°. הוֹפָעָה מְתֻכְנֶנֶת: אֵרוּעִים אָמָּנוּתִיִּים בְּיוֹם הָעַצְמָאוּת. — [אֵרוּעַ־, אֵרוּעִים, אֵרוּעֵי־]

אָרוּר ת' [מן ארר, אָרַר] מְקֻלָּל: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ" (בראשית ג יז). "אָרוּר הָמָן" (מגילה ז:). — [אֲרוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

— **אָרוּר בֶּן־אָרוּר**°, דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְגִדּוּף: "כֶּלֶב בֶּן כֶּלֶב, אָרוּר בֶּן אָרוּר!" (הזז, היושבת 13).

אָרוּשׁ° ת' [מן ארש, אֲרֶשֶׁת] דִּבּוּר, הָגוּי, מִבְטָא: "אִמְרֵי כָזָב... בְּנִיב שְׂפָתֶיךָ בַּל יְהוּ אֲרוּשִׁים" (אמרי כזב, יוצר ב' שבועות). — [אֲרוּשָׁה, אֲרוּשִׁים, ־וֹת]

אֵרוּשִׁים° ז"ר רְאֵה אֵרוּסִים.

אֻרְוְתָן°, אורוותן ז' [מן אֻרְוָה] אֻרְוָן, עוֹבֵד בְּאֻרְוָה, מְטַפֵּל בְּסוּסִים, בִּפְרָדִים וְכוּ'. — [אֻרְוְתַן־, אֻרְוְתָנִים, ־תָנֵי־]

אֶרֶז ז' [אוגריתית: ארז; ארמית: אַרְזָא; ערבית: אַרְזַה] עֵץ־יַעַר מַחְטָנִי גָּדוֹל וְחָזָק מִמִּשְׁפַּחַת הָאַרְזִיִּים (Cedrus). אֶחָד מִמִּינֵי הָאֶרֶז גָּדֵל בְּהָרֵי הַלְּבָנוֹן. לוּחוֹת הָאֶרֶז נוֹדְעוּ בִּימֵי־קֶדֶם כִּמְבֻחָרִים לִבְנִיָּה. בְּאַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הִשְׁתַּמְּשׁוּ אֲבוֹתֵינוּ לִבְנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ (מלכים א ה כ). הָאֶרֶז מְשַׁמֵּשׁ בְּסִפְרוּתֵנוּ כְּסֵמֶל לִגְבוּרָה וּגְדֻלָּה [ראה להלן] — [אֶרֶז־, אֲרָזִים, אַרְזֵי־]

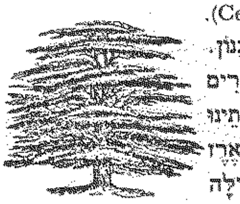
ארז

— **אֶרֶז הַלְּבָנוֹן**°, תֹּאַר־כָּבוֹד לְאָדָם גָּדוֹל וְנִכְבָּד, וּבְיִחוּד לְגָדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְחָכְמָה: "אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן, אַדִּירֵי הַתּוֹרָה" (ארזי הלבנון, קינות לט' באב).

— **בָּחוּר כָּאֶרֶז**°, **בָּחוּר כָּאֲרָזִים** (שיר השירים ה טו), בָּחוּר חָסֹן וְאַמִּיץ, בֶּן־חַיִל.

— **קָשֶׁה כָּאֶרֶז***, תַּקִּיף וְעַז בְּדַעְתּוֹ: "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ כַּקָּנֶה, וְאַל יְהֵא קָשֶׁה כָּאֶרֶז" (תענית כ:).

— **מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר** (מלכים א ה יג), מִן הַדָּבָר הַגָּדוֹל וְעַד הַקָּטָן בְּיוֹתֵר.

— **אִם בָּאֲרָזִים נָפְלָה שַׁלְהֶבֶת, מַה יַּעֲשׂוּ אֵזוֹבֵי קִיר?*** (מועד קטן כה:), אִם הַגְּדוֹלִים נָפְלוּ בְּצָרָה, אֵיךְ יִמָּלְטוּ מִמֶּנָּה הַחַלָּשִׁים?

ארז [ערבית: אַרַזַ היה חזק]

~ פע' **אָרַז**° פ"ר [במקרא רק בבינוני פעול: אֲרֻזִים, יחזקאל כז כד] קָשַׁר, צָרַר, כָּרַךְ בְּיַחַד: הַנּוֹסֵעַ אָרַז אֶת מִזְוָדוֹתָיו. הַפּוֹעֲלִים אָרְזוּ אֶת תַּפּוּחֵי־הַזָּהָב בְּתֵבוֹת לְמִשְׁלוֹחַ. — [לֶאֱרֹז אֶת־; אוֹרֵז, יֶאֱרֹז]

~ נפ' **נֶאֱרַז**°, נִקְשַׁר, נִצְרַר: הַחֲפָצִים נֶאֶרְזוּ לַדֶּרֶךְ. תַּפּוּחֵי־הַזָּהָב נֶאֶרְזוּ בַּתֵּבוֹת. — [לְהֵאָרֵז, נֶאֶרְזָה, נֶאֱרָז, יֵאָרֵז]

אֹרֶז*, אורז ז' (פאה ח ג) [יוונית: oridza] תְּבוּאָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, גְּדֵלָה בָּאֲרָצוֹת הַחַמּוֹת בִּמְקוֹמוֹת מוּצָפִים מַיִם בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְמֻשֶּׁכֶת בַּשָּׁנָה (Oryza). הָאֹרֶז הוּא הַמָּזוֹן הָעִקָּרִי בְּהֹדּוּ, בְּסִין, בְּיַפָּן – כַּלֶּחֶם אֶצְלֵנוּ. — [אֹרֶז־]

אורז

אַרְזָה נ' [מן אֶרֶז] לוּחַ אֶרֶז, קוֹרַת אֶרֶז [על־פי הבנה בהוראה זו בצפניה ב יד: "חֹרֶב בַּסַּף, כִּי אַרְזָה עֵרָה"]. — [אַרְזַת־, אֲרָזוֹת, אַרְזוֹת־]

ארז"ל ר"ת אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

אַרְזָף° ז' [ארמית: אַרְזַפְתָּא, בבא קמא מז:] צֶמַח־בַּר הַיָּדוּעַ בְּיָמֵינוּ יוֹתֵר בַּשֵּׁם "נוֹרִית" — רְאֵה נוֹרִית.

אֹרַח, אורח ז' [אכדית: urḫu; ארמית: אוֹרְחָא; ראה ארח] 1. דֶּרֶךְ, נָתִיב: "חָדְלוּ אֳרָחוֹת, וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת"

(שופטים ה ו). "עֹבְרֵי אֳרָחוֹת יַמִּים" (תהלים ח ט). 2, [בהשאלה] דֶּרֶךְ־הִתְנַהֲגוּת, מִנְהָג, מִדָּה: "בְּאֹרַח רְשָׁעִים אַל־תָּבֹא" (משלי ד יד). "בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ" (תהלים קיט ט). — [אֹרַח־, אָרְחִי, אֳרָחוֹת, אָרְחוֹת־]

— אֹרַח חַיִּים, אָרְחוֹת חַיִּים*, [שאול מתהלים טז יא: "תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים"] 1, דַּרְכֵי חַיָּיו וּמִנְהָגָיו שֶׁל הָאָדָם אוֹ כָּל יְצוּר חַי: "רַבֵּנוּ, לַמְּדֵנוּ אָרְחוֹת חַיִּים" (ברכות כח:). "מוּזָר הָיָה אֹרַח חַיַּי" (ביאליק, אבי). "מְשֻׁנִּים הֵם אָרְחוֹת הַחַיִּים וְהָעוֹלָם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא). 2*, שֵׁם הַטּוּר הָרִאשׁוֹן מִסֵּפֶר־הַהֲלָכָה "אַרְבָּעָה טוּרִים" לְר' יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא"שׁ; וְכֵן שֵׁם הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִסֵּפֶר "שֻׁלְחָן עָרוּךְ" לְר' יוֹסֵף קָארוֹ. בְּ"אֹרַח חַיִּים" כְּלוּלִים הַדִּינִים וְהַמִּנְהָגִים לִימוֹת הַחֹל, הַשַּׁבָּת וְהַמּוֹעֲדִים, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וְכוּ'.

— אֹרַח־נָשִׁים, 1, וֶסֶת: "חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים" (בראשית יח יא). 2°, נֹהַג שֶׁל נָשִׁים: "שָׁעוּ בְּדִבְרֵי הֶבֶל וּתְפִלּוֹת כְּאֹרַח נָשִׁים" (ביאליק, אריה ז). "בְּנָשִׁים מָה נְסַפֵּר? הַכֹּל אֶצְלָן כְּאֹרַח הַנָּשִׁים" (בן־ציון, צא).

— אָרְחוֹ וְרִבְעוֹ [על־פי תהלים קלט ג: "אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ"], כָּל תְּנָאֵי חַיָּיו, דַּרְכּוֹ וּמִנְהָגָיו: "הוּא יוֹדֵעַ אֶת אָרְחָם וְרִבְעָם" (ביאליק, אריה ד). "אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף, עִם אָרְחָם וְרִבְעָם, מַשָּׂאָם וּמַתָּנָם" (ברקוביץ, הראשונים יח). "וְלֹא הָיוּ יָמִים וְהוּא לָמַד אָרְחָם וְרִבְעָם, שְׂפָתָם וּמִנְהֲגֵיהֶם" (טביב, דרך 170).

— עוֹבֵר־אֹרַח (ישעיה לג ח), הֵלֶךְ, עוֹבֵר־דֶּרֶךְ, נוֹדֵד.

— אַגַּב אֹרַח° [על־פי הארמית "אגב אורחא", ברכות ב.], דֶּרֶךְ אַגַּב, בְּהִזְדַּמְּנוּת, לֹא מִתּוֹךְ כַּוָּנָה תְּחִלָּה [ראה ערך אַגַּב]

— בְּאֹרַח רִשְׁמִי°, בְּדֶרֶךְ רִשְׁמִית, לְפִי הוֹדָעָה מֻסְמֶכֶת.

— כְּאֹרַח אַרְעָא* [ארמית; על־פי עבודה זרה ב:], כְּמִנְהַג הָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם: "הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים אַחֲרֵי חֲתֻנָּתִי חָיִינוּ בְּשָׁלוֹם כְּאֹרַח אַרְעָא" (מנדלי מו"ס, קיג).

— כְּאֹרַח גֻּבְרִין יְהוּדָאִין° [ארמית; על־פי דניאל ג יב], כְּמִנְהַג אֲנָשִׁים יְהוּדִים: "נָתְנוּ לוֹ שָׁלוֹם וּשְׁאֵלוּהוּ מֵאַיִן וּלְאָן, כְּאֹרַח גֻּבְרִין יְהוּדָאִין" (עגנון, כלה סג).

ארח [ראה אֹרַח; ארמית: אֲרַח]

~ פָּע' אָרַח פ"ע הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ: "וְאָרַח לְחֶבְרָה עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן" (איוב לד ח). — [לֶאֱרֹחַ, אוֹרֵחַ, יֶאֱרַח]

~ נפ' נֶאֱרַח^, בָּא כְּאוֹרֵחַ: "יוֹם בָּא לְקִרְיָה אִישׁ וְלֹא תֵדַע מִי הוּא בְּהֵאָרְחוֹ הָיָה זָנָב" (הנגיד, בן־משלי 19). — [לְהֵאָרַח, נֶאֱרַח, יֵאָרַח]

~ פִּע' אֵרַח* פ"י אִכְסֵן, הִכְנִיס אוֹרֵחַ לְבֵיתוֹ: "הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד־חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ" (ברכות סג.). — [לְאָרֵחַ אֶת־, מְאָרֵחַ, יְאָרֵחַ]

~ פֻּע' אֹרַח°, אֻכְסַן, הֻכְנַס כְּאוֹרֵחַ: הַחַיָּלִים אֹרְחוּ בִּימֵי הֶחָג בְּבָתֵּי הַתּוֹשָׁבִים. — [מְאֹרָח, יְאֹרַח]

~ הת' הִתְאָרֵחַ*, הִתְאַכְסֵן, הָיָה כְּאוֹרֵחַ אֵצֶל מִישֶׁהוּ: "וְאֵינוֹ מִתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם־הָאָרֶץ" (דמאי ב ג). הִתְאָרַחְתִּי בֶּחָג אֵצֶל מַכִּירַי. — [לְהִתְאָרֵחַ, מִתְאָרֵחַ, יִתְאָרֵחַ]

~ הפ' הֶאֱרִיחַ^ פ"י אִכְסֵן, הִכְנִיס אוֹרֵחַ: "שָׁבִים וְעוֹבְרִים הֶאֱרִיחַ" (ינאי שבט). "לְתַלְמִיד־חָכָם הַמְּקָרִיבוֹ אֵלָיו וּמַאֲרִיחוֹ בְּבֵיתוֹ" (רש"י ברכות מב.; נוסח אחר: וּמְאָרְחוֹ). — [לְהַאֲרִיחַ אֶת־, מַאֲרִיחַ, יַאֲרִיחַ]

~ הָפ' הָאֳרַח°, הֻכְנַס כְּאוֹרֵחַ, נִתַּן לוֹ מָלוֹן: הַחַיָּלִים הָאָרְחוּ בְּבָתֵּי הַתּוֹשָׁבִים בֶּחָג. — [מָאֳרָח, יָאֳרַח]

— אָרַח לְחֶבְרָה עִם־ [על־פי איוב לד ח], הִתְחַבֵּר עִם־, נִלְוָה אֶל־.

אֲרֻחָה, ראה אֲרוּחָה. אֹרְחָה, ראה אוֹרְחָה.

אָרְחֵי פָּרְחֵי* ז"ר
[ארמית: אורחים ועוברי־דרך, כתובות סד:, ראה גם ערך אוֹרֵחַ, אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ] אוֹרְחִים־פּוֹרְחִים, כִּנּוּי לְנוֹדְדִים, רֵיקִים וּפוֹחֲזִים: "מְלַחֲכֵי פִּנְכָּא, אָרְחֵי פָּרְחֵי, נוֹדְדִים שְׁפָלִים" (מנדלי מו"ס, שכו). "אָרְחֵי פָּרְחֵי וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים" (ביאליק, אריה ב). "אָרְחֵי פָּרְחֵי, הוֹלְכֵי בָּטֵל" (שניאור, סיפורים ו).

אָרְחִית^, אורחית נ'
[מן אֹרַח] דַּרְכּוֹן, תְּעוּדָה לְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ (בספרות שאלות־ותשובות). — [אָרְחִיּוֹת]

(אַרְטֶזִית) בְּאֵר אַרְטֶזִית° נ'
[צרפתית: artesien, על שם המקום Artois ששם נגלו בארות] בְּאֵר שֶׁנִּקְדְּחָה עַד לְעִמְקֵי הָאֲדָמָה וּמֵי הַתְּהוֹם מִתְפָּרְצִים וְעוֹלִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה בְּשֶׁל נְטִיַּת שִׁכְבוֹת הַקַּרְקַע וְהַלַּחַץ הַפְּנִימִי שֶׁל הַמַּיִם.

תבנית של באר ארטזית

אַרְטִילֶרְיָה° נ'
[צרפתית: artillerie] חֵיל־תּוֹתְחָנִים, כְּלַל הַתּוֹתָחִים וְכֵן הָאֲנָשִׁים וְהָאַסְפַּנְיָה הַקְּשׁוּרִים בְּהַפְעָלָתָם.

אַרְטִיסְט° ז'
[צרפתית: artiste; מלאטינית: ars (artis) אמנות] 1, שַׂחְקָן, מְשַׂחֵק עַל הַבָּמָה. 2, אָמָּן, עוֹסֵק בְּאָמָּנוּת. 3 [בלשון־הדיבור] מַעֲמִיד פָּנִים (בְּיִחוּד כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּט מִמִּלּוּי תַּפְקִיד קָשֶׁה): "אוֹתוֹ... שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו כִּי אֵינוֹ אֶלָּא אַרְטִיסְט נִקְלֶה" (יזהר, צקלג 614). — [אַרְטִיסְטִית, אַרְטִיסְטִים, ־טִיּוֹת]

— אַרְטִיסְטִיּוּת° נ' מַעֲשֵׂה אַרְטִיסְט, שַׂחְקָנוּת: "אֵין אַרְטִיסְטִיּוּת מְכַפֶּרֶת וְאֵין גְּאוֹנִיּוּת מְחַפָּה" (סוקולוב, במראות 475).

אַרְטִיקוּלַצְיָה° נ'
[מלאטינית: articulare לבטא בבהירות] חִתּוּךְ הַדִּבּוּר, פְּעֻלַּת כְּלֵי־הַדִּבּוּר לְשֵׁם הֲפָקַת הֶגֶה מְסֻיָּם: הַקַּרְיָן חַיָּב לְהִצְטַיֵּן בְּאַרְטִיקוּלַצְיָה שֶׁלּוֹ.

אַרְטֶרְיָה° נ'
[יוונית: arteria] עוֹרֵק.

— אַרְטֶרְיוֹ־סְקְלֶרוֹזִיס° נ' מַחֲלַת הִסְתַּיְּדוּת הָעוֹרְקִים.

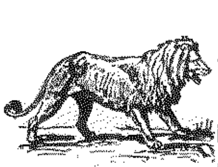
אריה (1/80)

אֲרִי, אַרְיֵה ז'
[אכדית: aria; ארמית: אַרְיָא] 1, חַיַּת־יַעַר טוֹרֶפֶת חֲזָקָה, מִמִּשְׁפַּחַת הֶחָתוּלִים (Felis leo). הָאַרְיֵה מָצוּי בְּאַפְרִיקָה וּבְאַסְיָה הַדְּרוֹמִית, בִּיעָרוֹת, בְּמִישׁוֹרֵי חוֹל וּבִמְקוֹמוֹת סַלְעִיִּים. צִבְעוֹ צָהֹב אוֹ חוּם. הַזָּכָר לָרֹב בַּעַל רַעְמָה. הָאֲרִי מְשַׁמֵּשׁ בַּסִּפְרוּת וּבַלָּשׁוֹן כְּסֵמֶל לְכֹחַ וְלִגְבוּרָה: "כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי" (במדבר כד ט). "לִבּוֹ כְּלֵב הָאַרְיֵה" (שמואל ב יז י). עַל שׁוּם כֹּחוֹ וְהוֹדוֹ הוּא נִקְרָא "מֶלֶךְ הַחַיּוֹת": "מֶלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת — אֲרִי" (חגיגה יג:). 2* [בהשאלה] גָּדוֹל וְחָשׁוּב: "אֲרִי עָלָה מִבָּבֶל" (בבא קמא קיז.). 3*, שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר הַמַּזָּלוֹת הַנִּרְאָה

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּע'ל; פִּע'ל; פֻּע'ל; נִפ'על; הִת'פעל; הִפ'עיל; הָפ'על

בשמי הערב באביב (פסיקתא רבתי קלג): השמש עוברת בו במסלולה המדמה בחדש אב. הכוכב הראשי במזל אריה הוא רגולוס. — [ארי־, ארי, אריך; אריות, אריות־, גם אריים]

— ארי בן־ארי* (בבא מציעא פד:), כנוי לגדול בן גדולים, אדם נכבד, ממשפחה מיחסת [להבדיל מן:]

— ארי בן־שועל* (בבא מציעא פד:), גדול בתורה ממשפחת פשוטי עם.

— ארי שבחבורה* (קידושין מח:), הגדול בחברה והחשוב בה: "ורבי אשר, הארי שבחבורת הסרסורים" (מנדלי מו"ס, קפט). "האריות שבחבורת החסידים" (אחד העם, תפ).

— גור־אריה (בראשית מט ט), ולד של אריה, אריה צעיר.

— גורי־אריות, ראה גור.

— כפיר־אריות (שופטים יד ה), אריה גדול וחזק.

— חלק־הארי° [על־יסוד משל איסופוס על הארי, השועל והחמור שעמדו לחלק ביניהם את טרפם חלק כחלק, ובסופו של דבר נטל הארי כמעט הכל] החלק העקרי, החלק הגדול ביותר.

— לוע־הארי°, שן־הארי°, שמות צמחים [ראה ליד הערכים לע, שן]

— ארי שאמרת נעשה שועל* (בבא קמא קיז.), אינו גדול כל כך בחכמה כפי שאמרת.

— אריה דבי עילאה* [על־פי חולין נט: ושם: בי עילאי שם יער או מקום] 1°, כנוי למישהו אמיץ וחזק: "נורא הוא, תקיף הוא, אריה דבי עילאה" (מנדלי מו"ס, שפ). 2^, כנוי לאדם רם־המעלה, גאון מפלג (בספרות הרבנית).

— הבריח ארי מנכסי חברו* (בבא קמא נח.), חלץ את חברו מצרה.

— התגבר כארי*, התחזק לעשות משהו: "מכאן ואילך היה מתגבר כארי" (ברכות ג:). "צריך האדם להתגבר כארי ומיד כשיעור משנתו יקום בזריזות" (שולחן ערוך א). "התגברו כארי לעבודת היום" (ביאליק, אריה ו).

— הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים* (אבות ד טו), מוטב להיות אחרון בחברת גדולים וחכמים, מלהיות ראש וראשון לפחותים.

— ארי־הים°, ארי־המים° ז' יונק טורף החי במים; מצוי בחופי האוקינוס הגדול ובחצי־הכדור הדרומי (Otaria). נזון בדגים.

ארי־הים (1/80)

ארי° ת' [סאנסקריטית: Arya נאמן] כנוי לבן־הגזע ההדו־אירופי, גזעם של רב עמי אירופה ואסיה, מצאצאיהם של ההדים והפרסים; לפי המסרת שבמקרא — בן יפת. האנגלים, הצרפתים, הגרמנים ועוד — אריים הם. — [ארית, אריים, אריות]

אר"י ר"ת ארץ־ישראל.

אריאומטר° ז' [יוונית: araios דליל + metron מידה] מכשיר למדידת המשקל הסגלי של נוזלים, או למדידת הכמות היחסית של חמרים המומסים בנוזל. — [אריאומטרים]

אריאל ז' [אולי: ארי+אל] 1, גבור־חיל: "הוא הכה את־שני אראל מואב" (שמואל ב כג כ). 2, כנוי מליצי בפי הנביאים לירושלים (ישעיה כט א, ב), או למזבח שבבית־המקדש (יחזקאל מג טו).

אריבה^ נ' [מן ארב, ארב] מארב, מעשה האורב: "נמר שוקד... לשון אריבה" (רש"י ירמיה ה ו). "מתוך אריבה כבושה מתחיל הלה לצדד פניו" (שופמן, ב 61). "אינני אוהבת כשעושים לי אריבה" (שנהר, ג 427). — [אריבת־]

אריג* ז' [מן ארג, אר־ג] ארג, בד, דבר שנארג מחוטים: "השק שהוא מטמא משום אריג" (כלים כז א). אריגים של משי, בד, צמר. [אריג־, אריגים, אריגי־]

אריגה* נ' [מן ארג, ארג] מלאכת האורג, קליעת חוטים שתי וערב לשם עשית אריג: "בגדי קדש צריך שתהא אריגתן בקדש" (ירושלמי יומא ג). [ובהשאלה:] "החלום המוזר הזה, שתחלת אריגתו חלה בימים אלה, נתקע במחו כמסמר" (ביאליק, ומנדלי זקן). — [אריגת־, אריגות]

— בית־אריגה°, בית־חרשת או בית־מלאכה ליצור אריגים.

אריה ז' ראה ארי.

אריה^ נ' [מן ארה, ארה] לקיטה ואסוף של פרות: "שלא נמנע מלארות ממנו שלש אריות" (רמב"ם, מעשר שני א י). ארית תאנים. ארית בשמים. — [ארית־, אריות]

אריה° נ' [איטלקית aria] 1, שיר, זמר. 2, יצירה מוסיקלית הנכללת כחלק באופרה או באורטוריה. — [ארית־, אריות]

אריזה° נ' [מן ארז, ארז] 1, קשירה, צרירה של חפצים, כלים, פרות — בארגזים, במזודות וכדומה. 2, החמר שבו נארז דבר: חפיסת ממתקים באריזה נאה. — [אריזת־, ־זות]

— בית־אריזה°, מבנה שעוסקים בו באריזת סחורות (ובִיחוד פרי) למשלוח: בתי־אריזה לפרי־הדר.

אריח* ז' [ארמית: אריחא מוט] 1*, לבנה שמדותיה כדי חצי לבנה רגילה (עירובין א ג). 2°, מרצפת, לוח של אבן או של חמר אחר לרצוף: אריחי המלט שברצפות בתינו מדתם על־פי הרב 20 × 20 סנטימטרים. 3°, סוגר מרבע כזה [או כזה]. — [אריח־, אריחים, אריחי־]

— אריחים°, סוגרים מרבעים מימין ומשמאל: [ ]

— אריח על־גבי לבנה ולבנה על־גבי אריח* (מגילה טז:), כנוי בפי חכמינו ז"ל לדרך המסורתית של כתיבת כמה פרקי שירה שבמקרא: שירת הים (שמות טו), שירת דבורה (שופטים ה), שירת דוד (שמואל ב כב), הינו: חלק חלק בשורה (רוח) על גבי חלק כתוב — ולהפך, או שורה קצרה על גבי ארכה ולהפך:

לאמר	אשירה ליי כי גאה גאה	סוס
ורכבו רמה בים		עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה	זה אלי ואנוהו	אלהי
אבי וארממנהו		יי איש מלחמה יי

– אריח על־גבי אריח ולבנה על־גבי לבנה* (מגילה טז:), כנוי בפי חכמינו ז"ל לסדר הכתיבה של שתי רשימות במקרא – עשרת בני המן (אסתר ט) ורשימת מלכי כנען (יהושע יב): רוח על גבי רוח וחלק כתוב בשורה – על גבי חלק כתוב:

פרשנדתא	ואת
דלפון	ואת
אספתא	ואת

אריחה* נ׳ [מן ארוחה] השתתפות בארוחה: "ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן" (רמב"ם, יסודי התורה ה יא). – [אריחת־, אריחות]

אריך* ת׳ [מארמית: אריך] ארך: "ובאויר נמתחים קורים דקים אריכים" (שמעוני, שירים א קמט). – [אריכה, אריכים, אריכות]

– אריך־אנפין* [בספרות הקבלה], ארך אפים, מכנויי האלהים.

– אריך־נגן° [על־פי האנגלית: long-play], תאר לתקליט־פטפון העשוי להשמיע פרקי מוסיקה או דבור במשך זמן ארך הרבה מזה של תקליט רגיל.

אריכא* ת׳ [ארמית] ארך, ממשך: "יומא אריכא" (ביצה לו:). "תפלה אריכתא" (ברכות ד:). "איזה מין ברנש אריכא" (שנהר, ג 335). "ימי חייו המרים, שאינם אלא גסיסה אריכתא" (מנדלי מו"ס, תיב). "מין תסיסה אריכתא" (ביאליק, מאחורי א). "שלא יהיו כל החיים טעות אריכתא" (קריב, עיונים 167). – [אריכתא, אריכין]

אריכה* נ׳ [מן ארך, ארך] 1°, ארך, אריכות: "ההפרש בין ספור קצר לארך... אריכתו של זה באה לאמר" (צמח, כתבים 219). "ויפה הספור... ובזה אספרו ובלא אריכה" (מלצר, אור 147). 2*, ארך־רוח, סבלנות: "טובה היא האריכה שהאריך ר׳ יהושע עם עקילס הגר" (קהלת רבה ז, טוב אחרית דבר). – [אריכת־]

אריכות* נ׳ [מן ארך] ארך, התמשכות לארך (בזמן או במקום): "בקצרה אך לא באריכות" (גבירול, כתר מלכות ג). "הנה באשר שברב הצרות ואריכות הגלות נתקצרה הדעת" (עגנון, כלה רסד). – [אריכות־]

– אריכות־אף (־אפים)*, סבלנות, כבוש הכעס, התאפקות: "מפני אריכות אפו חדלו ממנה" (אברבנאל, מפעלות אלהים יט). "ועתה תהיה לכם אריכות־אפים ולא תחרפו אותם" (יוסיפון רל).

– אריכות־ימים*, 1*, ארך ימים, חיים ארכים עד זקנה ושיבה: "והיכן אריכות ימיו של זה?" (קידושין לט:). 2° [בהשאלה] מיתה, מות: "לאחר אריכות ימים מי יזכר אותי ואת עצמותי" (הזז, צל 66).

– אריכות־לשון*, רבוי דברים, מלל רב: "אריכות־לשון בעלמא הוא" (רש"י תענית ג:). "וילמד לתלמידים... בלא צעקה ובלא אריכות־לשון" (רמב"ם, דעות ב ה). "כל בעלי המליצה הרומיים הללו באריכות־לשון יתהללו" (שלונסקי, תר׳ קולא 235).

– אריכות־פנים*, סבלנות, התאפקות: "אריכות פנים שהאריך ר׳ יהושע עם עקילס" (בראשית רבה ע). "היתה מטפלת בו... באריכות־פנים כאחות מסורה" (קבק, בצל 363).

אריכתא* ת"נ ראה אריכא*.

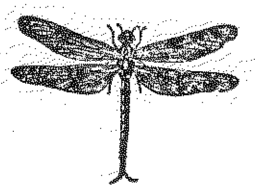
ארינמל (1/2)

ארינמל° ז׳ [ארי+נמלה] חרק ממערכת מרשתי הכנפים (Myr-meleonidae). זחל הארינמל שוכן בגמות האדמה וצד נמלים. – ארינמלים]

אריס* ז׳ [ארמית: אריסא; ערבית עתיקה: אריש איכר] אדם המעבד אדמת אחרים על־מנת שיתן לבעלים חלק מסים מן היבול [להבדיל מן "חוכר" או "חכור" – המעבד בדמי־שכירות קצובים בכסף או ביבול]: "האריסין והחכורות" (ביכורים א ב). "שהאריס כשתף ואינו כפועל" (רמב"ם, שכירות ט ו). – [אריס־, אריסים, ־סי־]

אריסות* נ׳ [מן אריס] מעמד האריס, עבוד אדמת אחרים בתנאי שימסר לבעלים חלק מסים מן היבול: "שנים שקבלו את השדה באריסות" (פאה ה ה). – [אריסות־]

אריסטון* ז׳ [יוונית: ariston] סעודה, ארוחה: "אריסטון עתיד הקדוש־ברוך־הוא לעשות לעבדיו הצדיקים לעתיד לבוא" (ויקרא רבה יג). "אני עורך האריסטון לחביבי, כנסי הרן" (שמעוני, שירים ג פח). – [אריסטין]

אריסטוקרטיה° נ׳ [יוונית: aristokratia שלטון האצילים] אצלה, מעמד האצילים, אפרתים.

– אריסטוקרט° ז׳ אציל, אפרתי, בן מרום־עם־הארץ.

– אריסטוקרטי° ת׳ אצילי, שהוא כמנהג אצילים: התנהגות אריסטוקרטית.

– אריסטוקרטיות° נ׳ אצילות.

אריעה° ז׳ [מן ארע, ארע] ארוע, התרחשות: אריעת הדבר. – [אריעת־, אריעות]

ארירה* נ׳ [מן ארר, ארר] קללה, מארה: "שכל השקפה שבתורה – ארירה, וזה בלשון ברכה" (ירושלמי מעשר שני נו ג). "הופכין דבר ארירה לברכה" (שמות רבה מא). – [ארירת־, ארירות]

אריתמומטר° ז׳ [מיוונית: arithmos מספר + metron מידה] מכונת־חשוב, מכשיר המבצע באפן מכני פעלות חשבוניות. – [אריתמומטרים]

אריתמטיקה° נ׳ [מיוונית: arithmetike, מן: arithmos מיספר] תורת החשבון, ענף המתמטיקה העוסק בארבע הפעלות העקריות במספרים שלמים ובשברים, וכן בבעיות שלפתרונן משתמשים בפעלות אלו.

– אריתמטי° ת׳ חשבוני: חבור, חסור, כפל וחלוק הם פעלות אריתמטיות.

– טור אריתמטי°, שורת מספרים שכל אחד מהם גדול או קטן בכמות מסימת מזה שלפניו או שלאחריו, כגון הטור: 3, 5, 7, 9, 11.

אָרַךְ [אכדית: arâku; אוגריתית: ארכ; ארמית: אֲרַךְ]

~ פָּעַ' **אָרַךְ** פ"ע הָיָה אָרֹךְ (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן). נִמְשַׁךְ, הִתְמַשֵּׁךְ: "וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים" (בראשית כו ח). "וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָיו" (יחזקאל לא ה). "כֵּיוָן שֶׁאָרְכָה לוֹ הַשָּׁעָה אָמַר לוֹ" (עגנון, כלה עט). "הַדְּבָרִים אָרְכוּ עַד שֶׁסּוֹף עִיָּפוּ" (הזז, יעיש ד 126). — [לֶאֱרֹךְ, אוֹרֵךְ, יֶאֱרַךְ]

~ נִפ' **נֶאֱרַךְ** *, נַעֲשָׂה אָרֹךְ מִשֶּׁהָיָה: "שֶׁנֶּאֱרַךְ חֲנִית שֶׁל רֹמַח" (ספרי במדבר קלא). "וְהַגַּרְמָא נֶאֱרֶכֶת" (רש"י עירובין קג.). "בְּהֵאָרֵךְ יְמֵי מַחֲלָה, כִּי לֹא עָלְתָה אֲרוּכָה" (הנגיד, דיואן א 55). — [לְהֵאָרֵךְ, נֶאֱרָךְ, יֵאָרֵךְ]

~ הִפ' **הֶאֱרִיךְ**, 1. פ"י עָשָׂה אָרֹךְ יוֹתֵר, הוֹסִיף בָּאֹרֶךְ: "הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ" (ישעיה נד ב). הַחַיָּט הֶאֱרִיךְ אֶת הַמְּעִיל. 2° פ"י נָתַן אַרְכָּה, הִמְשִׁיךְ אֶת תָּקְפּוֹ לִזְמַן מְאֻחָר: הַמִּשְׂרָד הֶאֱרִיךְ אֶת הָרִשָּׁיוֹן לְשָׁבוּעַ נוֹסָף. הַבַּנְק הֶאֱרִיךְ אֶת מוֹעֵד הַפֵּרָעוֹן. 3, פ"ע הָיָה אָרֹךְ, נַעֲשָׂה אָרֹךְ יוֹתֵר: "וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים" (מלכים א ח ח). "הָיוּ... קְצָרוֹת וְהֶאֱרִיכוּ" (נגעים א ו). "מִי יוֹדֵעַ כַּמָּה עוֹד יַאֲרִיךְ לֵילִי" (ביאליק, כוכב נידח). "שֶׁהַיָּמִים הִתְחִילוּ מַאֲרִיכִים וְהוֹלְכִים" (עגנון, אורח 223). 4, פ"ע שָׁהָה זְמַן אָרֹךְ: "בְּהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ט כב). "ר' מְגַדֵּל מַאֲרִיךְ בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ אַחַר הַתְּפִלָּה" (ביאליק, אריה ה) [וראה עוד הצירופים להלן]. — [לְהַאֲרִיךְ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ' **הָאֳרַךְ**°, 1. נַעֲשָׂה אָרֹךְ מִשֶּׁהָיָה: הַמְּעִיל הָאֳרַךְ בִּשְׁלֹשָׁה סֶנְטִימֶטְרִים. 2. הֻגְדַּל זְמַן תָּקְפּוֹ, נִתְּנָה לוֹ אַרְכָּה: הָרִשָּׁיוֹן הָאֳרַךְ לְשָׁבוּעַ נוֹסָף. — [מָאֳרָךְ, יָאֳרַךְ]

~ הִתְ' **הִתְאָרֵךְ**^, 1°. נַעֲשָׂה אָרֹךְ מִשֶּׁהָיָה: בַּסְּתָו הַיָּמִים מִתְקַצְּרִים וְהַלֵּילוֹת מִתְאָרְכִים. 2°. הִתְמַשֵּׁךְ, נִמְשַׁךְ זְמַן רַב: הַיְשִׁיבָה נִתְאָרְכָה עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת. 3^. הִשְׁתַּהָה, נִתְעַכֵּב: "תִּתְאָרֵךְ הַפֻּרְעָנוּת מִלָּבוֹא" (רש"י משלי כח ב). — [לְהִתְאָרֵךְ, מִתְ־, יִתְאָרֵךְ]

— **הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ**, כָּבַשׁ אֶת כַּעְסוֹ, הָיָה סַבְלָן: "לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי" (ישעיה מח ט). "הַקְּצַר בְּזַעַם וּמַאֲרִיךְ אַף" (האורח, מוסף ראש־השנה).

— **הֶאֱרִיךְ בְּדָבָר**, עָשָׂה דָבָר בַּאֲרִיכוּת יְתֵרָה: "וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ" (קהלת ז טו). "מִפְּנֵי מָה הֶאֱרַכְתָּ בִּתְפִלָּתְךָ?" (יומא נג:). "וְעָבַרְתִּי לִפְנֵי הַתֵּבָה וְהֶאֱרַכְתִּי בְּנִגּוּנִים" (עגנון, כלה רנד). "שֶׁאֵין בִּרְצוֹנוֹ לְהַאֲרִיךְ בְּשִׂיחָה" (בורלא, כיסופים 170).

— **הֶאֱרִיךְ יָמִים**, חַי חַיִּים אֲרֻכִּים, הִגִּיעַ לְזִקְנָה וְשֵׂיבָה: "לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה" (שמות כ יב). "כְּדֵי שֶׁיַּאֲרִיכוּ יְמֵיכֶם לָעוֹלָם הַבָּא" (נידה טז:).

— **הֶאֱרִיךְ יָמָיו (שְׁנוֹתָיו)***, נָתַן לוֹ אֲרִיכוּת יָמִים, הֱבִיאוֹ לְזִקְנָה וְשֵׂיבָה: "כָּל הַמַּחְמִיר בָּהּ עַל עַצְמוֹ מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו" (ברכות כב.). "הַשֵּׁם יַאֲרִיךְ שְׁנוֹתֶיךָ, אֶפְרוֹחִי" (עגנון, אורח 249).

— **הֶאֱרִיךְ לָשׁוֹן**, דִּבֵּר דִּבְרֵי חֻצְפָּה וְעַזּוּת, הִתְחַצֵּף: "עַל־מִי תַּרְחִיבוּ פֶה, תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן?" (ישעיה נז ד).

— **הֶאֱרִיךְ נַפְשׁוֹ**, נָהַג אֶרֶךְ־רוּחַ, עָצַר בְּרוּחוֹ, הִתְאַפֵּק: "מַה־כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל, וּמַה־קִּצִּי כִּי־אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי" (איוב ו יא).

— **הֶאֱרִיךְ עַל פְּלוֹנִי***, הֶחְמִיר בּוֹ, הִקְפִּיד עָלָיו: "אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבִּי, כַּמָּה הֶאֱרַכְתָּ עָלֵינוּ!" (נידה טז:).

— **הֶאֱרִיךְ פָּנִים***, נָהַג בַּאֲדִיבוּת וּבְאֶרֶךְ־רוּחַ: "כְּנֶגֶד אֶחָד מַאֲרִיךְ פָּנִים, וּכְנֶגֶד אֶחָד מֵעֵז פָּנִים" (ירושלמי שבועות לה ב).

— **הֶאֱרִיךְ רוּחוֹ**^, הִתְנַהֵג בְּאֹרֶךְ רוּחַ: "לֹא הֶאֱרַכְתִּי רוּחִי אֶלָּא מִיָּד אָמַרְתִּי לוֹ" (ילקוט, במדבר תשמב).

אָרֹךְ, ארוך ת' [מן ארך] 1. גָּדוֹל בְּאָרְכּוֹ, הֵפֶךְ מִן "קָצָר": "אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה" (איוב יא ט). "כְּלוֹנְסָאוֹת שֶׁל אֶרֶז אֲרֻכִּין" (ראש השנה ב ג). דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה. 2. גָּדוֹל בִּזְמַן, נִמְשָׁךְ הַרְבֵּה, מְמֻשָּׁךְ: "וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה" (שמואל ב ג א). "חַיִּים אֲרֻכִּים" (יומא עא.). "לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ" (קידושין לט:). — [אֶרֶךְ־, אֲרֻכִּים, אַרְכֵּי־ גם אֶרְכֵּי־; אֲרֻכָּה, אֲרֻכַּת־; אֲרֻכּוֹת, אַרְכוֹת־ גם אֶרְכוֹת־]

— **אֶרֶךְ־אַפַּיִם** (שמות לד ו), סַבְלָן, שֶׁאֵינוֹ מָהִיר לִכְעֹס.

— **אֶרֶךְ־הָאֵבֶר** (־אָזְנַיִם, ־כָּנָף, ־זָנָב, ־צַוָּאר וְכו') בַּעַל אֵבֶר (־אָזְנַיִם, ־כָּנָף, ־זָנָב, ־צַוָּאר וְכו') אָרֹךְ: "הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל... אֶרֶךְ הָאֵבֶר" (יחזקאל יז ג). "יָצָא לְפֶתַע אֶרֶךְ הָאָזְנַיִם, חֲמוֹר נִכְבָּד" (שמעוני, הביבר 127). "בְּנוֹת גַּלִּים גְּמִישׁוֹת, אַרְכוֹת הַתַּלְתַּלִּים" (כהן, שירים נא).

— **אֶרֶךְ־נֶגֶן**°, הַמְנַגֵּן זְמַן רַב (long-play) (יֵאָמֵר עַל תַּקְלִיט־פָּטֶפוֹן הֶעָשׂוּי לְנַגֵּן זְמַן אָרֹךְ מִן הָרָגִיל) [ראה גם אָרִיךְ, אֲרִיךְ־נֶגֶן].

— **אֶרֶךְ־רַגְלַיִם**°, עוֹף־בִּצָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַחַרְטוֹמָנִים (Himantopus).

— **אֶרֶךְ־רוּחַ**, סַבְלָן כְּלַפֵּי אֲחֵרִים: "טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ" (קהלת ז ח). "אֶרֶךְ־הָרוּחַ וְרַב־הַסֵּבֶל" (ביאליק, תר' קישוט קנב).

— **אֲרֻכָּה הִיא** (ירמיה כט כח), הַדָּבָר יֶאֱרַךְ עוֹד זְמַן רַב!

— **בַּאֲרֻכָּה**°, בַּאֲרִיכוּת, בְּהַרְחָבָה: "עַל עֶרְכּוֹ... כְּבָר דִּבַּרְתִּי בַּאֲרֻכָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים" (אחד העם, תנח). "פְּעָמִים נִסְפַּר בַּאֲרֻכָּה וּפְעָמִים בְּקִצְרָה" (עגנון, כלה שכח).

— **דַּעְתּוֹ אֲרֻכָּה**^, מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, שׁוֹקֵל כָּל דָּבָר בִּמְתִינוּת: "יֵשׁ אָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ אֲרֻכָּה וְיֵשׁ אָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה" (ילקוט, איוב כח).

— **אָרֹךְ כַּגָּלוּת**°, אָרֹךְ מְאֹד: "הוּא מְגַדֵּל זָקָן אָרֹךְ כַּגָּלוּת" (עגנון, אלו שמט).

— **שָׁעָה אֲרֻכָּה־אֲרֻכָּה**°, זְמַן מְמֻשָּׁךְ מְאֹד: "נִסְתַּכְּלָה בּוֹ שָׁעָה אֲרֻכָּה־אֲרֻכָּה" (הזז, יעיש ד 98). "שָׁעָה אֲרֻכָּה־אֲרֻכָּה יָשַׁב" (בורלא, עקביה 141).

— **אֲרֻכּוֹת**° תה"פ בַּאֲרִיכוּת, בְּמֶשֶׁךְ זְמַן רַב: הִפְלִיט סֵפֶר אֲרֻכּוֹת אֶת פָּרָשַׁת מְאֹרְעוֹתָיו.

— **טִיֵּל (הִתְהַלֵּךְ) אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת***, הִתְהַלֵּךְ אָנֶה וָאָנָה, לְכָאן וּלְכָאן: "וְהָיָה מְטַיֵּל עִמּוֹ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת" (ירושלמי ברכות ה ג). "עָמַד הַגְּבִיר מִכִּסְאוֹ וְהִתְחִיל מְטַיֵּל אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת" (עגנון, כלה קסב).

אֹרֶךְ, אורך ז' [מן ארך] 1. מִדָּתוֹ שֶׁל דָּבָר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה אוֹ מִזְּמַן לִזְמַן: "חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב" (שמות כז א). "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ" (בראשית יג יז). אֹרֶךְ הַיּוֹם, אֹרֶךְ הַשָּׁנָה. 2°. מִדַּת הַצֶּלַע הָאֲרֻכָּה בְּמַלְבֵּן (לְהַבְדִּיל מִן "רֹחַב" — מִדַּת צִלְעוֹ הַקְּצָרָה). — [אֹרֶךְ־, אָרְכּוֹ]

— ארך־אף°, סבלנות, כבוש הכעס: "הטוב שיגיע מארך האף" (רלב"ג משלי טז לב).

— ארך־אפים (משלי כה טו), כבוש הכעס, סבלנות, התאפקות: "בארך אפים יפתה קצין, ולשון רכה תשבר־גרם" (משלי כה טו).

— ארך־ימים, חיים ארכים: "כי הוא חייך וארך ימיך" (דברים ל כ). "ורב שלום בארך ימים" (מגילת הסרכים ד 7).

— ארך־רוח*, סבלנות, מתינות, הפך מן "קצר־רוח": "היה ממהר להאזין, ובארך־רוח השב פתגם" (בן־סירא ה טו). "בטחון, עצמה, ארך רוח" (ביאליק, אם יש את נפשך). "וארב בדומיה ובארך רוח של חיה המצפה לטרפה" (בורלא, עקביה 17). "את יסורי נפשו כבש לפי שעה והיה ממתין בארך רוח" (שופמן, א 61).

— ארך גיאוגרפי°, מרחק זויתי (הנמדד במעלות) בין המצהר (מרידיאן) המסכם, כגון זה של גריניץ' (מרידיאן 0°) ובין המצהר של מקום מסים: ישראל שוכנת בארך הגיאוגרפי המזרחי 35° בקרוב (ממזרח לגריניץ').

— כארך הגלות°, תאור לדבר ארך המתמשך מאד: "כתבתי לך מכתב כארך הגלות" (ביאליק, אגרות א קמו) "אלו ארכים כארך הגלות" (עגנון, אלו קנב).

— מדת־ארך°, יחידה למדידת ארכם של דברים, כגון: אמה, ירד, מטר, קילומטר.

— קו־ארך° [בגיאוגרפיה], מצהר, קו־צהרים, מרידיאן, כל אחד מן הקוים העוברים על־פני כדור־הארץ מקטב אל קטב והמחברים את כל המקומות שמועד הצהרים חל בהם בזמן אחד. קו־הארך העובר דרך גריניץ' שבאנגליה הסכם כקו־ארך אפס (0°).

ארכאי° ת' [יוונית: archaios] עתיק, קדום, קדמון, שנתישן מרב ימים: "כתבת בכתב היתדות הארכאי" (ייבין, הכתב 15). מלים ארכאיות. — [ארכאית, ארכאיים, ארכאיות]

— ארכאיזם° ז' 1, מלה או תבנית־לשון עתיקה, שיצאה מכלל שמוש בימינו. 2, חקוי של צורות או דרכי יצירה נושנות באמנות: "הישן והחדש, המודרניזם והארכאיזם היו תמיד מערבבים בסגנונו" (פיכמן, שז).

ארכבה*, ארכובה נ' [מן רכב; ארמית, דניאל ה ו; ראה להלן] 1*, ברך, פרק הרגל שבין השוק ובין הירך (באדם ובבעלי־החיים): "בהמה שנחתכו רגליה מן הארכבה ולמטה" (חולין ד ו). "נכנס לו עד ארכבותיו לתוך המים" (הזז, צל 63). 2*, דבר כפוף כעין ברך: "ארכבתו של למ"ד" [הרגל העקומה של האות ל'] (ירושלמי מגילה עא ג). "הארכבה שבגפן" (כלאים ז א). "מפתח של ארכבה שנשבר מתוך ארכבתו" (כלים יד ח). 3° [במכונות] ידית כפופה כברך. — [ארכבת־, ־בות]

א — ארכובה למכונית ב — ארכובה

— ארכבותיו נוקשות זו לזו*, כלו רועד ומרטט [על־פי הארמית: וארכבתה דא לדא נקשן, דניאל ה ו]: "ואין ארכבותיו נוקשות זו לזו" (בכורות ו.).

ארכבית°, ארכובית נ' [מן ארכבה] עשב בר ממשפחת הארכביתיים (Polygonum). בארצנו נפוצה ביותר הארכבית השבטבטית (P. equisetiforme) הגדלה בצדי דרכים. מינים אחדים גדלים בבצות ובגדות נחלים. — [ארכביות]

ארכובית

ארכדקן° ת' [ארך + דקן(זקן)] בעל זקן ארך: "יהודי ארכדקן חד חידה לחברו" (ורדיאנוב, 2082). — [ארכדקנים]

ארכה* נ' [מן ארך; במקרא בארמית: ארכה, דניאל ז יב] הארכת זמן, דחיה לזמן מאחר יותר: "שנתת ארכה לדור המבול לעשות תשובה" (מכילתא טז א). הבנק נתן ללוה ארכה של שבועים לסלוק חובו. — [ארכת־]

ארכה*, ארוכה נ' [מן ארך] 1*, קרש ארך: "ארכות המטה" (סוכה א ח). 2*, ארכה, הארכת זמן: "תנה לי ארכה ימים אחדים... ויתן לו ארכה" (יוסיפון סט). — [ארכת־]

ארכון* ז' [יוונית: archon] שר, שליט: "כי שרים ישרו... מקים ארכונין" (ירושלמי פאה כא א). "ובראותי כי הוא בעיניו ארכון, עניתיו... הפך הנכון" (הרומי, ב 360). "למועצת הזקנים לא קבלוהו וארכון לא נעשה" (שמיר, מלך 117). — [ארכון־, ארכונים, ־ני־]

ארכוף* ז' [אולי מן אכף, בתוספת ר'] 1*, מין כלי־ענויים שהיה נהוג לפנים, מעין סד, שהיו מהדקים בו את רגלי האסיר או גם את ידיו (אסתר רבה א א). 2°, משורת, טבעת תלויה בצד האכף שהרוכב שם בה את כף רגלו. — [ארכוף־, ארכופים, ארכופי־]

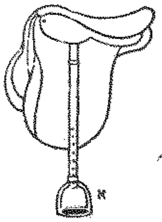
א — ארכוף 2

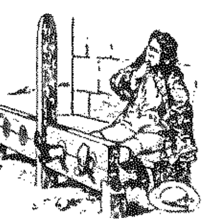
ארכוף בימי־הביניים

ארכי°, אורכי ת' [מן ארך] שהוא של ארך, שלארכו של דבר: מדה ארכית. חתך ארכי. — [ארכית, ־כיים, ־כיות]

ארכי* ז' [יוונית: arche התחלה, ראשות] 1*, ז' שלטון, שררה: "הגיע ארכי ליהושע" (דברים רבה ב). "אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי" (קהלת רבה א, דור הולך). 2* ת' [תחילית בראש שמות ותארים בהוראה:] ראש, הגדול ביותר: "ארכיליסטיס" (בראשית רבה מח). "האשמדאי, ארכי־שד זה" (מנדלי מו"ס, שלו). "כל אותן העויות מקצועיות שלך, של מתחמקן מנסה, של ארכי־חמקן" (יזהר, צקלג 463). [וראה עוד צירופי "ארכי" בערכים להלן]

ארכיאולוגיה° נ' [מיוונית: archaios עתיק + logos לימוד] חקר העתיקות, שרידי ישובים קדומים, מצבות, מטבעות עתיקים וכו'.

— ארכיאולוגי° ת' השיך לארכיאולוגיה, של חקר העתיקות: ממצאים ארכיאולוגיים בחפירות התל.

— ארכיאולוג° ז' מסמך בארכיאולוגיה.

ארכיב° ז' ראה ארכיון.

ארכיבישוף◊ ז׳ [מיוונית: arche ראשות + גרמנית: Bischof בישוף] הגמון ראשי אצל הנוצרים, מראשי הכמורה. – [ארכיבישופים]

ארכיבר◊ ז׳ ראה ארכיונאי°.

ארכיון* ז׳ [מלאטינית: archivum] 1*, בית־גנזים לתעודות ולמסמכים ישנים: "ירד לבית ארכיון של מצרים" (פסיקתא רבתי, זכור). ארכיון התנועה הציונית. ארכיון העבודה. 2° [במשרדים] מדור לרשום ולתיוק של מסמכים ומכתבים שוטפים. – [ארכיונים, ־ני־]

ארכיונאות° נ׳ [מן ארכיון] עבודה בארכיון, דרכי העבודה בארכיונים: קורסים לארכיונאות. – [ארכיונאות־]

ארכיונאי° ז׳ [מן ארכיון] ארכיבר, מומחה לארכיון, עובד בארכיון. – [ארכיונאית, ארכיונאים, ארכיונאי־, ארכיונאיות]

ארכיזנאי° ז׳ [ארכי + זנאי] זנאי מפלג אדם שטוף בזנות: "הוא משקר כארכיזנאי בן בנם של זנאים" (שלונסקי, תר׳ טיל 353). – [ארכיזנאים]

ארכיטיפוס◊ ז׳ [יוונית: arche ראשות + typos טיפוס] טיפוס ראשי, אבטיפוס, אב ויסוד לדבר. – [ארכיטיפוסים]

ארכיטיקטון(־ס)* ז׳ [מיוונית: arche ראשות + tekton בנאי] בנאי אמן (בראשית רבה כד; ילינק ו).

ארכיטקט◊ ז׳ [ראה למעלה: ארכיטיקטון] ארדיכל, מהנדס מסמך לעריכת תכניות לבנינים מטיפוסים שונים. – [ארכיטקטים]

– **ארכיטקטוני**◊ ת׳ ארדיכלי השייך לאמנות הבנין, של המבנה והיחס ההדדי בחלקי הבנין: מבחינה ארכיטקטונית הבית בנוי בצורה נאה.

– **ארכיטקטורה**◊ נ׳ 1, ארדיכלות, תורת הבניה. 2, סגנון הבניה, טיפוס הבנין.

ארכיליסטיס* ז׳ [מיוונית: arche ראשות + listes שודד] ראש חבורה של שודדים, ראש כנופיה (בראשית רבה מח ה). – [ארכיליסטים]

ארכימנדריט◊ ז׳ [מיוונית: arche ראשות + mandra מנזר] ראש מנזר בכנסיה היונית־הפרבוסלבית. – [־טים]

ארכיפלג◊ ז׳ [מיוונית: arche ראשות + pelagos ים] קבוצה של איים קטנים הסמוכים זה לזה: הארכיפלג היוני בים האגאי. – [ארכיפלגים]

ארכן* ז׳ [מן ארך, ארך] 1*, מי שנוהג להאריך בדבורו או במעשיו: "כמה ארכן הוא זה (בתפלתו)!" (ברכות לד). 2°, בעל איברים ארוכים, בעל ידים או רגלים ארוכות: "ארכן הוא ר׳ ברוך־בנדיקט, ממש ענק" (יהודה שטינברג, צט). "פרץ לבקתה אותו ארכן גרום־עצמות" (טביב, כערער 210). – [ארכנית, ־נים, ארכניות]

ארכנות° נ׳ [מן ארכן] אריכות, מדתו או תכונתו של הארכן: "מתוך הארכנות שבספר זה בא ביחוד הקטרוג על הרחבת הפה של סמולנסקין" (קלוזנר, הספרות ה 101). הנאום נכשל בשל ארכנותו. – [ארכנות־]

ארכני° ת׳ [מן ארכן] ארוך ביותר, ארוך יתר על המדה: "מו־ו־ו ארכנית... מסתלסלת והולכת" (טביב, דרך 64). סגנון ארכני. – [ארכנית, ־ניים, ־ניות]

ארכרך° ת׳ [מן ארך] ארוך במקצת: "אני אצבע ארכרכה ועקלקלה" (אבינועם, שירים קס). "רמש ארכרך זה שהיה קרוי בפינו מספרים" (שמיר, במו 24). – [ארכרכה, ־רכים, ־כות]

אר״ל ר״ת אין רצוני (רצונו) לומר.

אר״מ ר״ת אנשים רמי מעלה.

ארמדה◊ נ׳ [ספרדית: armada כוח מזוין, על־שם הצי הספרדי הגדול שיצא להלחם באנגליה בשנת 1588 ואבד בקרב הקשה ובסערת־ים] כנוי לצי־מלחמה, צי של ספינות־קרב. – [ארמדות]

ארמדיל◊ ז׳ [ספרדית: armadillo, הקטנה מן: armado מזוין] בעל־חיים יונק (Dasypus); גופו עוטה שריון גרמי קשה מצד הגב. מגני השריון ערוכים ברבם בצורת חגורות. בהריחו סכנה ממהר הארמדיל להתחפר באדמה ולהסתתר בה. שריונו מגן עליו מפני האויבים ומלחץ האדמה. הוא נזון בחרקים, תולעים, בשר נבלות וגם פרות. בני הסוג של הארמדיל שוכנים באמריקה הדרומית והתיכונה. – [ארמדילים]

ארמדיל (1/5)

ארמון ז׳ [אולי מן רום או רמה] היכל, בנין לתפארת (במקרא: ביחוד בנין גדול ומבצר): "ארמון בית־המלך" (מלכים א טז יח). "ארמונות ירושלים" (ירמיה יז כז). "סבו ציון, ספרו מגדליה... פסגו ארמנותיה" (תהלים מח יג־יד). ארמון הממשלה. – [ארמון־, ארמונות גם ארמנות, ארמנותיו]

ארמי תו״ז [מן ארם] בן ארץ ארם, שמוצאו מארם: "לבן הארמי" (בראשית כה כ). הלשון הארמית. – [ארמית, ארמיים, ארמיות]

ארמיות° נ׳ [מן ארמי] צורת לשון ארמית: "בטויים ומנחים הזרים ברבם לבן־דורנו גם מחמת ארמיותם" (ביאליק, משנה לעם). – [ארמיות־]

ארמיזם◊ ז׳ [מן ארם] צורת־לשון או מלה שאולה מן הארמית: בלשוננו התאזרחו ארמיזמים רבים, כגון: "עבדה", "אגב", "אדרבה", "אבא", "אמא" ועוד. – [ארמיזמים]

ארמילוס* ז׳ [אולי מן Romulus מייסד רומא; שם אגדי של מלך רשע ועריץ שיקום לפני בוא המשיח, יגזור גזירות קשות ויהרוג את משיח בן־יוסף; כשיקום משיח בן־דויד, ימית את ארמילוס ויביא את הגאולה (לפי "אותות המשיח")] סמל הרשע: "ארמילוס רשיעא" (תרגום יונתן לישעיה יא ד).

ארמית נ׳ לשונם של בני־ארם, אחת מן הלשונות השמיות־הצפוניות, ששמשה במשך דורות רבים בימי־קדם כלשון המשא־ומתן בין עמי המזרח (מלכים ב יח כו). הארמית היתה מדברת בתקופות רבות גם בין היהודים בארץ־ישראל, בבבל, בסוריה ועוד. חלקים מספרי דניאל, עזרא, התלמוד וכן כמה תפלות – כתובים ארמית בדיאלקטים שונים.

אַרְמַל [מארמית: אַרְמְלָא אלמנה; ערבית: אַרְמַל אלמן]

~ הת' **נִתְאַרְמֵל**°, הִתְאַלְמֵן, נַעֲשָׂה אַלְמָן בְּמוֹת אִשְׁתּוֹ: "אוֹתוֹ הַזְּמַן נִתְאַרְמֵל שָׁם עָשִׁיר אֶחָד" (עגנון, כלה רצד). "נִתְאַרְמַלְתִּי לֹא עֲלֵיכֶם, מֵאִשְׁתִּי" (ברקוביץ, תר' טוביה קסד). — [לְהִתְאַרְמֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ **נִתְאַרְמְלָה***, הִתְאַלְמְנָה, הָיְתָה לְאַלְמָנָה בְּמוֹת בַּעְלָהּ: "וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה" (גיטין פג.). "שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים נִתְאַרְמְלָה וּבָרְבִיעִית עֲזָבָהּ בַּעְלָהּ" (יל"ג, פרוזה קיז).

אַרְמְלוּת* נ' [מארמית: אַרְמְלָא אלמנה] אַלְמְנוּת, מַצָּב שֶׁל אַלְמָן אוֹ אַלְמָנָה (ירושלמי נדרים לט ב): "כְּלוּם תַּכְלִית הִיא לָשֶׁבֶת כָּךְ בְּאַרְמְלוּת?" (יהודה שטינברג, קנו). — [אַרְמְלוּת־]

אַרְמְלִי° ת' 1. [מן ארמל] אַלְמָן: "אִשָּׁה אַרְמְלִית וַחֲשׂוּכַת וְלָדוֹת" (ביאליק, מאחורי א). 2. [בהשאלה] בּוֹדֵד: "וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא אַגָּדָה אַרְמְלִית, בְּיָדוּעַ שֶׁנִּתְרוֹפְפוּ כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה וּכְלֵי־הַמַּעֲשֶׂה" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [אַרְמְלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

אֹרֶן, אוֹרֶן ז' (ישעיה מד יד) [אכדית: erīnu] אֶחָד מִסּוּגֵי עֲצֵי הַמַּחַט הַנְּפוֹצִים בְּיוֹתֵר (Pinus). יַעֲרוֹת אֹרֶן מְצוּיִים הַרְבֵּה בָּאֲזוֹרִים הַמְּמֻזָּגִים בַּחֲצִי הַכַּדּוּר הַצְּפוֹנִי. עֵץ הָאֹרֶן טוֹב לְבִנְיָן וּלְתַעֲשִׂיַּת רָהִיטִים. — [אֹרֶן־, אֳרָנִים, אָרְנֵי־]

אורנים שונים

— **אֹרֶן־יְרוּשָׁלַיִם**°, מִין הָאֹרֶן הַנָּפוֹץ בְּיוֹתֵר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Pinus halepensis). הוּא גָּדֵל בָּר, מְשַׁמֵּשׁ הַרְבֵּה לְיִעוּר בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים.

— **אֹרֶן־הַסֶּלַע**°, עֵץ־יַעַר תַּרְבּוּתִי שֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתוֹ לְנוֹי (Pinus pinea).

— **לֹא מִכָּל אֹרֶן יֵעָשֶׂה תֹּרֶן**" (יהודה הלוי, א 64), לֹא כָּל אָדָם רָאוּי לִגְדֻלָּה.

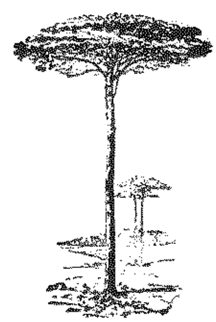

אורן־הסלע

אַרְנָב* ז' [שבת כז., במקרא רק בנקבה: אַרְנֶבֶת, ויקרא יא ה; אכדית: annabu; אוגריתית: אנהב; ארמית: אַרְנְבָא; ערבית: אַרְנַב] יוֹנֵק מְכַרְסֵם, בַּעַל אָזְנַיִם אֲרֻכּוֹת, שְׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה שְׁסוּעָה, זְנָבוֹ קָצָר, רַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת מֻתְאָמוֹת לִקְפִיצָה (Lepus). הָאַרְנָב מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, נִזּוֹן בִּירָקוֹת וּבְפֵרוֹת שָׂדֶה. רַבִּים בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַמִּתְנַכְּלִים לְטָרְפוֹ, לְפִיכָךְ הוּא פַּחְדָן מִטִּבְעוֹ וְזָהִיר מְאֹד. — [אַרְנַב־, ־נָבִים, ־נְבֵי־]

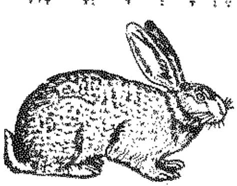

ארנב (1/15)

— **אַרְנַב־יָם**° [על שום דמיונו לארנב] חִלָּזוֹן־יָם עָרֹם (Aplysia). קוֹנְכִיָּתוֹ מְנֻוֶּנֶת, צִבְעוֹ חוּם. נִזּוֹן בָּאַצּוֹת. כְּשֶׁפּוֹגְעִים בּוֹ הוּא מַפְרִישׁ נוֹזֵל סְגָל־אָדֹם. — [אַרְנְבֵי־יָם]

ארנב־ים (1/2)

אַרְנָבִיָּה° נ' [מן אַרְנָב] דִּיר אוֹ כְּלוּב לְגִדּוּל אַרְנָבוֹת. — [אַרְנָבִיַּת־, אַרְנָבִיּוֹת]

אַרְנֶבֶת נ' 1. נְקֵבַת הָאַרְנָב. 2. [במקרא] שֵׁם כְּלָלִי לְיוֹנֵק זֶה לְלֹא צִיּוּן מִין: "וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן" (ויקרא יא ה). — [אַרְנֶבֶת־, אַרְנָבוֹת, אַרְנְבוֹת־]

— **שְׂפַת־אַרְנֶבֶת**°, כִּנּוּי לְשָׂפָה הָעֶלְיוֹנָה כְּשֶׁהִיא שְׁסוּעָה אֵצֶל קְצָת בְּנֵי־אָדָם, בְּדוֹמֶה לִשְׂפָתָהּ שֶׁל הָאַרְנֶבֶת.

אַרְנָה° נ' [מן אֹרֶן] פִּטְרִיַּת־מַאֲכָל הַגְּדֵלָה בֵּין הָאֳרָנִים, יְדוּעָה יוֹתֵר בְּשֵׁם "אַרְנִיָּה" (ראה פרטים וציור שם): "אַרְנוֹת נָאוֹת וְחֶמְאָנִיּוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 268). — [אַרְנַת־, אַרְנוֹת]

אַרְנוֹנָא*, **אַרְנוֹנָה*** נ' [אולי מיוונית: eranos תרומה, או מלאטינית: annona מס־יבול] 1*. מַס מְיֻחָד בְּכֶסֶף אוֹ בִּיבוּל שֶׁהַמֶּמְשָׁלָה הָרוֹמִית גָּבְתָה בִּימֵי־קֶדֶם מִן הַתּוֹשָׁבִים (בבא בתרא ח.). 2° [במדינת ישראל] מַס שֶׁהַמֶּמְשָׁלָה וְהָרָשֻׁיּוֹת הַמְּקוֹמִיּוֹת מְטִילוֹת עַל מְקַרְקְעִין (מִגְרָשִׁים, בָּתִּים) לְמַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת (בְּעִקָּר לְכִסּוּי נִזְקֵי מִלְחָמָה). — [אַרְנוֹנַת־, אַרְנוֹנוֹת גם אַרְנוֹנִיּוֹת]

— **מִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת**°, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִסִּים לְמִינֵיהֶם: "הִיא גַּם חַיֶּבֶת מִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת" (מגדלי מו"ס, רפט). "וּמִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת מִתְחַדְּשִׁים וְהוֹלְכִים" (עגנון, אלו קנד).

ארניות

אַרְנִיָּה°, **אורנייה** נ' [מן אֹרֶן] אֶחָד מִמִּינֵי פִּטְרִיּוֹת־הַכּוֹבַע הַמְּצוּיוֹת בְּיוֹתֵר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Boletus). הָאַרְנִיָּה גְּדֵלָה רַק לְיַד אֳרָנִים — וּמִכָּאן שְׁמָהּ. צִבְעָהּ חוּם. מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַאֲכָל. — [אַרְנִיַּת־, אַרְנִיּוֹת, ־נִיּוֹת־]

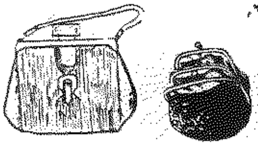

ארנקים בימינו

אַרְנָק° ז' [ארמית: אַרְנְקָא, אַרְנְקֵי, בבא בתרא ח., אולי מיוונית: arnakis עור־כבש, פרווה] כִּיס שֶׁל עוֹר אוֹ חֹמֶר אַחֵר, לִשְׁמֹר בּוֹ כֶּסֶף אוֹ חֲפָצִים קְטַנִּים. — [אַרְנַק־, אַרְנָקִים, אַרְנְקֵי־]

אַרְנָקוֹן° ז' [מן אַרְנָק] אַרְנָק קָטָן לְהַחֲזִיק בּוֹ מָעוֹת קְטַנּוֹת. — [אַרְנְקוֹן־, אַרְנְקוֹנִים, אַרְנְקוֹנֵי־]

א. **ארס** [במקרא: אָרַשׂ, עיין שם]

~ פע' **אֵרֵס*** פ"י הִתְנָה עִם אִשָּׁה לָשֵׂאת אוֹתָהּ לְאִשָּׁה, עָרַךְ "תְּנָאִים" לִפְנֵי הַנִּשּׂוּאִים: "הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה" (סוטה ח ב). — [לְאָרֵס, מְאָרֵס, יְ־]

~ פֻּע' **אֹרַס***, בָּא בִּבְרִית הָאֵרוּסִים, הֻתְנָה כִּי יִשָּׂא לְאִשָּׁה (אוֹ תִּנָּשֵׂא לְאִישׁ): "בַּת יִשְׂרָאֵל מְאֹרֶסֶת לְכֹהֵן" (יבמות ט ד). זוּג מְאֹרָסִים. — [מְאֹרָס, יְאֹרַס]

~ הת' **הִתְאָרֵס***, בָּא בִּבְרִית הָאֵרוּסִים: "נַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה" (כתובות ג ג). "כָּל הַנָּשִׁים יִתְאָרְסוּ" (יבמות מג:). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ' **נֶאֱרַס***, אֹרַס, הִתְאָרֵס: "לֵאָרֵס וְלִנָּשֵׂא מִיָּד" (כתובות ס:). — [לְהֵאָרֵס, נֶאֱרָס, יֵאָרֵס]

~ הפ' **הֶאֱרִיס**° פ"י הֵבִיא בִּבְרִית הָאֵרוּסִים: "הַדּוֹדָה סֵיגָה שֶׁתִּהְיֶה מַאֲרִיסָה אֶת בִּתָּהּ הַבְּכִירָה לְבַר־אֲבָהָן" (שניאור, סיפורים ט). — [לְהַאֲרִיס, מַ־, יַ־]

ב. ארס [מן אָרִיס]

~ פָּע' **אָרַס**° פ"י לָקַח שָׂדֶה בִּתְנָאֵי אֲרִיסוּת, הִתְחַיֵּב לַעֲבֹד אַדְמַת אֲחֵרִים עַל־מְנָת שֶׁיִּמָּסֵר לָהֶם חֵלֶק מְסֻיָּם מִן הַיְבוּל. – [לֶאֱרֹס אֶת־, אוֹרֵס, יֶאֱרֹס]

אֶרֶס* ז' [אוּלַי מִלָּטִינִית: virus] 1*, חֹמֶר־רַעַל הַמֻּפְרָשׁ בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִתּוֹךְ בַּלּוּטָה מְיֻחֶדֶת עַל־יְדֵי בַּעֲלֵי חַיִּים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: נְחָשִׁים, עַקְרַבִּים וְעַכָּבִישִׁים, וְהַמֻּכְנָס לְתוֹךְ גּוּף הַקָּרְבָּן בִּשְׁעַת נְשִׁיכָה, עֲקִיצָה אוֹ הַכָּשָׁה. הָאֲרָסִים הַשּׁוֹנִים נִבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בְּהֶרְכֵּבָם הַכִּימִי וּבְאֹפֶן פְּעֻלָּתָם. "כָּל הַשְּׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן אֶרֶס" (עבודה זרה לא:). "אֶרֶס נָחָשׁ בֵּין שִׁנָּיו הוּא עוֹמֵד" (סנהדרין עח.). "צִפְעוֹנֵי הַמֵּטִיל בִּי אַרְסוֹ" (ביאליק, הרהורי לילה). 2° [בְּהַשְׁאָלָה] שִׂנְאָה עַזָּה, קִנְאָה, יֵצֶר רָע: "הָאֶרֶס שֶׁבָּהֶם תּוֹסֵס, מְחַלְחֵל, מְפַעְפֵּעַ" (ביאליק, אריה ז). "וְאֶרֶס הָאַנְטִישֵׁמִיּוּת לֹא נִכְנַס בְּלִבּוֹ" (עגנון, כפות רצב). – [אֶרֶס־, אֲרָסִים, אַרְסֵי־]

אַרְסִי^ ת' [מן אֶרֶס] 1^, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶרֶס, הַמֵּכִיל רַעַל: נְחָשִׁים אַרְסִיִּים. צֶמַח אַרְסִי. 2° [בהשאלה] מָלֵא שִׂנְאָה וּמְרִירוּת: "קוֹלָהּ הָלַךְ וְנַעֲשָׂה עַצְבָּנִי וְאַרְסִי" (אנוכי, שמים 122). מַבָּט אַרְסִי. לָשׁוֹן אַרְסִית. – [אַרְסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

אַרְסִיּוּת^ נ' [מן אַרְסִי] 1^, פְּעֻלַּת הָאֶרֶס: "לְהָסִיר רֹעַ אַרְסִיּוּת הָעֲשָׂבִים הַמְּמִיתִים" (אברבנאל, זבח פסח). 2°, מְרִירוּת רַבָּה, עוֹקְצָנוּת: "מְלַאכְתּוֹ נַעֲשְׂתָה בְּאַרְסִיּוּת רַבָּה, בְּרִשְׁעוּת שְׁקֵטָה" (ברוידס, שרשים 58). בִּדְבָרָיו שֶׁל מַר־הַנֶּפֶשׁ חִלְחֲלָה אַרְסִיּוּת. – [אַרְסִיּוּת־]

אַרְסָן° ז' [מִלָּטִינִית: arsenicum] זַרְנִיךְ, מַתֶּכֶת בַּעֲלַת בְּרַק כֶּסֶף. תִּרְכּוֹבוֹתָיו שֶׁל הָאַרְסָן מְכִילוֹת רַעַל חָרִיף. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּעִקָּר לְמִלְחָמָה בַּחֲרָקִים מַזִּיקִים שׁוֹנִים (Arsenicum, סִימָן כִּימִי As, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 74.91, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 5.7).

אַרְסָנוּת° נ' [מן אֶרֶס] אַרְסִיּוּת, עוֹקְצָנוּת רַבָּה: "וּמִשּׁוּם כָּךְ גֵּרַשְׁתָּ אֶת אִשְׁתְּךָ? – שָׁאַל בְּאַרְסָנוּת" (שלונסקי, תר' קרקע א 260). – [אַרְסָנוּת־]

אַרְסָנִי° ת' [מן אֶרֶס] 1, הַמֵּכִיל אֶרֶס: צֶמַח אַרְסָנִי. 2, עוֹקְצָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְסָנוּת: "פִּרְנֵק וְסִיעָתוֹ, שֶׁעֲקִיצָתוֹ הָיְתָה אַרְסָנִית" (שטיינמן, גן 34). חִיּוּךְ אַרְסָנִי. – [אַרְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ארע [קָרוֹב אֶל קרה; ארמית: אֲרַע]

~ פָּע' **אָרַע*** פ"ע קָרָה, הָיָה, חָל: "אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תֶּאֱרַע תַּקָּלָה עַל יָדַי" (ברכות ד ב). – [לֶאֱרֹעַ, אוֹרֵעַ, יֶאֱרַע]

~ נִפ' **נֶאֱרַע***, קָרָה, נִקְרָה: "שֶׁמָּא דָּבָר עָתִיד לֵיאָרַע אֶת יִשְׂרָאֵל" (אסתר רבה ב, ויהי אומן). "מֵאֲלֵיהֶן נֶאֶרְעוּ לוֹ" (רש"י בכורות לה.). – [לְהֵאָרַע, נֶאֱרָע, יֵאָרַע]

~ פִּע' **אֵרַע*** פ"י 1*, קָרָה, הִתְרַחֵשׁ: "חֲמִשָּׁה דְבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּי"ז בְּתַמּוּז" (תענית ד ו). "אֵרַע בָּהּ פְּסוּל" (פרה ד ד). "כָּל מַה שֶּׁאֵרַע לָזֶה אֵרַע לָזֶה" (בראשית רבה פד). "נִיסָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֵרַע לִהְיוֹת בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת" (מכילתא מו:). "לֶחֱזוֹת בְּעֵינֵי רוּחוֹ דְּבָרִים שֶׁאֵרְעוּ לוֹ" (עגנון, אורח 48). 2°, עָשָׂה לַאֲרָעִי: "הוּא מְחוֹנָן בְּכִשְׁרוֹן לְאָרֵעַ אַף אֶת הַקָּבוּעַ" (קלצקין, כתבים 336). – [לְאָרֵעַ אֶת־, בְּ־, לְ־; מְאָרֵעַ, יְאָרֵעַ]

~ פֻּע' **אֹרַע***, קָרָה: "כִּי יִקָּרֵא – בִּמְאֹרָע לְפָנֶיךָ" (חולין קלט:). "צָפָה דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ כָּל הַמְאֹרָע לוֹ" (רש"י תהלים סד ב). – [מְאֹרָע, יְאֹרַע]

~ הִת' **נִתְאָרַע***, 1°, קָרָה, אֵרַע, הִתְרַחֵשׁ: "וְאִם תַּקָּלָה מִתְאָרַעַת לְךָ, אָנָה אֲנִי מַטְמִין עַצְמִי מִפְּנֵי אִמְּךָ?" (טביב, דרך 21). 2*, נִזְדַּמֵּן, נִצְטָרֵף: "אַחַת מִתְאָרְעָה לְאַחַת וְהַחֶשְׁבּוֹן מִתְמַצֶּה" (ירושלמי סוטה יז א). – [לְהִתְאָרֵעַ, מִתְ־, יִתְ־]

אַרְעָא נ' [ארמית] אַרְעָא (ירמיה י יא) [רווח בביטויים:]

– כְּעַפְרָא דְאַרְעָא^, כַּעֲפַר הָאָרֶץ, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ: "לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא" (ביעור חמץ). "וְאַרְיֵה שֶׁבִּטֵּל... אֶת הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כְּעַפְרָא דְאַרְעָא" (ביאליק, אריה ו). "הַגְּדוֹלִים הָיוּ מְבַטְּלִים כְּעַפְרָא דְאַרְעָא אֶת כָּל הָעִנְיָן" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 102).

– סַדְנָא דְאַרְעָא חַד הוּא* (בבא קמא יב:), סַדָּן (צִיר) הָאָרֶץ אֶחָד הוּא, כְּלוֹמַר: בְּכָל מָקוֹם אוֹתוֹ נֹהַג, אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ.

– אַרְעָא קַדִּישָׁא^, הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

אָרְעוֹן^ ז' [מן ארע] מְאֹרָע, מִקְרֶה: "תַּאֲלַת יוֹם עֳנִי וְאָרְעוֹן צַעַר וּמְבוּכָה" (תאלת, לצום גדליה). "אַל אָרְעוֹן עוֹד" (צייטלין, האש 161). – [אָרְעוֹן־, אָרְעוֹנוֹת]

אַרְעִי° ת' [מן אֲרָעִי] מִקְרִי, זְמַנִּי, בִּלְתִּי־קָבוּעַ: "וְאִם הַשִּׁנּוּיִים הָאֵלֶּה לְטוֹבָה הֵם טִבְעִיִּים וְקַיָּמִים, אוֹ רַק מְלָאכוּתִיִּים וְאַרְעִיִּים" (אחד העם, שלו). "בְּהֶתְאֵם לָהֶן בָּנְתָה אֶת בָּתֵּי־חַיֶּיהָ הָאַרְעִיִּים בַּגּוֹלָה" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). עֲבוֹדָה אַרְעִית. – [אַרְעִית, אַרְעִיִּים, אַרְעִיּוֹת]

אֲרָעִי* [מן ארע] 1*, תה"פ בְּאַקְרַאי, לֹא דֶרֶךְ־קֶבַע: "אוֹכֵל מֵהֶן אֲרָעִי" (תוספתא מעשר ראשון ב ג). [רווח יותר הנוסח עֲרָאִי]. 2° ז' [כסומך] מִקְרֶה, הִזְדַּמְּנוּת: "הוֹלְכִים וּמְשׂוֹחֲחִים שִׂיחַת־אֲרָעִי" (ברנר, א 10). "הֵם קִבְּלוּ... אֶת כֶּסֶף חֻקָּם... מִלְּבַד מַתְּנוֹת־אֲרָעִי" (ביאליק, החצוצרה א). דִּירַת־אֲרָעִי.

אַרְעִיּוּת° נ' [מן אַרְעִי] מִקְרִיּוּת, זְמַנִּיּוּת, חֹסֶר קְבִיעוּת: "בִּבְחִירַת הָעוֹבְדִים יֵשׁ לְהַכִּיר מִדָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל מִקְרִיּוּת וְאַרְעִיּוּת" (ביאליק, אגרות ה שכב). – [אַרְעִיּוּת־]

אַרְעִית* נ' [מארמית: אַרְעָא ארץ] תַּחְתִּית, קַרְקָעִית: "אַרְעִיתוֹ שֶׁל כֹּתֶל" (ירושלמי כלאים ל ד). "אַרְעִיתוֹ שֶׁל בּוֹר" (ירושלמי שביעית לג ב). – [אַרְעִית־, אַרְעִיּוֹת]

אֶרֶץ נ' [אכדית: erṣitu; אוגריתית: אַרְצ; ארמית: אַרְקָא, אַרְעָא; ערבית: אַרְצ'] 1, כַּדּוּר־הָעוֹלָם שֶׁאָנוּ חַיִּים בּוֹ: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" (בראשית א א). הָאָרֶץ מַקִּיפָה אֶת הַשֶּׁמֶשׁ. 2, קַרְקַע, אֲדָמָה: "לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ" (תהלים קד יד). "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת" (ויקרא כה כג). 3, פְּנֵי הָאֲדָמָה: "וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה" (בראשית כח יב). "וַיּוֹרִידוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה" (בראשית מד יא). 4, מְדִינָה: "אֶרֶץ כְּנָעַן" (בראשית יז ח). "אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל מ ב). – [הָאָרֶץ, אֶרֶץ־, אַרְצִי; אֲרָצוֹת, אַרְצוֹת־]

— אֶרֶץ־אָבוֹת°, מוֹלֶדֶת, הָאָרֶץ שֶׁפְּלוֹנִי נוֹלַד בָּהּ, אֶרֶץ מְגוּרֵי אֲבוֹתָיו.

— אֶרֶץ גְּזֵרָה, 1. אֶרֶץ שׁוֹמֵמָה וְנִדַּחַת: "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה" (ויקרא טז כב). 2°. אֶרֶץ רְחוֹקָה שֶׁלְּשָׁם נִשְׁלָחִים הַנִּדּוֹנִים לְגָלוּת אוֹ לַעֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ: "יִמְסְרוּ אֶת הַחוֹטֵא לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא, אוֹ יְשַׁלְּחוּהוּ לְאֶרֶץ גְּזֵרָה, לְסִיבִּיר" (מנדלי מו"ס, רפט). "וְקָטֹן יַלְדֵי שִׁמְשׁוֹן יוּטַל לְאֶרֶץ גְּזֵרָה" (ביאליק, יונה החייט).

— אֶרֶץ־הַחַיִּים, 1. כִּנּוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה: "אָמַרְתִּי לֹא־אֶרְאֶה יָהּ, יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים" (ישעיה לח יא). 2^. כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (ילקוט תהלים תתפח).

— אֶרֶץ־חָסוּת°, מְדִינָה קְטַנָּה אוֹ נַחֲשֶׁלֶת הַנִּמְצֵאת בְּהַשְׁפָּעָתָהּ הַמְּדִינִית אוֹ הַכַּלְכָּלִית שֶׁל מְדִינָה אַחֶרֶת.

— אֶרֶץ־מוֹלֶדֶת (בראשית לא יג), הָאָרֶץ שֶׁאָדָם נוֹלַד בָּהּ, אֶרֶץ אָבוֹת, מְכוֹרָה.

— אֶרֶץ־לֹא־נוֹדַעַת° [על־פי הלאטינית: Terra incognita] 1. חֶבֶל־אֶרֶץ שֶׁלֹּא נֶחְקַר וְאֵין יוֹדְעִים מַה טִּיבוֹ. 2 [בהשאלה] תַּעֲלוּמָה, דָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶחְקַר.

— אֶרֶץ־הָעַמִּים*, כִּנּוּי לַעֲפַר חוּץ־לָאָרֶץ שֶׁחֲכָמֵינוּ ז"ל גָּזְרוּ עָלָיו טֻמְאָה: "אֵלּוּ מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא... עֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה וְאֶרֶץ הָעַמִּים" (אהלות ב ג).

— אֶרֶץ־הַצְּבִי (דניאל יא טז), אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ^, מִכִּנּוּיֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— אֶרֶץ־רְפָאִים [על־פי ישעיה כו יט], כִּנּוּי לִשְׁאוֹל, קֶבֶר: "הֵם מִפְּנֵי בְּפַחַד נִרְתָּעִים כְּמִפְּנֵי שָׁב מֵאֶרֶץ רְפָאִים" (פיכמן, לא).

— אַרְצוֹת־הַבְּרִית°, הַמְּדִינוֹת הַמְּאֻחָדוֹת שֶׁבְּאָמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית (U. S. A.).

— אַרְצוֹת־הַשְּׁפֵלָה°, שֵׁם כּוֹלֵל לִמְדִינוֹת הוֹלַנְד, בֶּלְגְיָה וְלוּקְסֶמְבּוּרְג [על־שום שהן שוכנות בשפלת הים הצפוני]

— דֶּרֶךְ־אֶרֶץ*, 1. מִנְהָגִים וְנִימוּסִים טוֹבִים: "לִמְּדָה תוֹרָה דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם דָּבָר לַחֲבֵרוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קוֹרְאֵהוּ" (יומא ד:). 2. מְלָאכָה, אֻמָּנוּת, מִקְצוֹעַ לְהִתְפַּרְנֵס מִמֶּנּוּ: "יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אבות ב ב). 3 [בלשון נקיה] כִּנּוּי לְיַחֲסֵי־מִין (גיטין ע.). 4. שֵׁם מַסֶּכֶת קְטַנָּה הַמְּצֹרֶפֶת לְסֵדֶר נְזִיקִין בְּתַלְמוּד בַּבְלִי, שֶׁתָּכְנָהּ מִדּוֹת וּמִנְהָגִים טוֹבִים לְתַלְמִידֵי־חֲכָמִים וּלְכָל אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל. הַמַּסֶּכֶת מְחֻלֶּקֶת לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: "דֶּרֶךְ־אֶרֶץ רַבָּה", "דֶּרֶךְ־אֶרֶץ זוּטָא" וּ"פֶרֶק הַשָּׁלוֹם".

— חוּץ־לָאָרֶץ*, חוּצָה־לָאָרֶץ* [ר"ת: חו"ל] 1°. כִּנּוּי לְכָל הָאֲרָצוֹת שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ הַמּוֹלֶדֶת אוֹ לִמְקוֹם מוֹשָׁבוֹ הַקָּבוּעַ שֶׁל אָדָם. 2*. הָאֲרָצוֹת שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (גיטין ז:).

— עַם־הָאָרֶץ, 1. תּוֹשְׁבֵי הַמְּדִינָה, הֲמוֹנֵי הָעָם: "וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת" (מלכים ב יא יד). 2*. בּוּר, רֵיק מִדַּעַת, בְּנִגּוּד אֶל "תַּלְמִיד־חָכָם": "גְּדוֹלָה שִׂנְאָה שֶׁשּׂוֹנְאִין עַמֵּי־הָאָרֶץ לְתַלְמִיד־חָכָם יוֹתֵר מִשִּׂנְאָה שֶׁשּׂוֹנְאִין עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל" (פסחים מט:).

— הָלַךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ (מלכים א ב ב), מֵת, נִפְטַר.

א. אַרְצוּת° נ׳ [מן אֶרֶץ] [רק בצירוף:]

— עַם־הָאַרְצוּת°, מַצָּבוֹ שֶׁל עַם־הָאָרֶץ, בּוּרוּת, בַּעֲרוּת: נִנְקְטוּ אֶמְצָעִים לְבִעוּר עַם־הָאַרְצוּת מִקֶּרֶב הַיִּשּׁוּב.

ב. אַרְצוּת* נ׳ [מן רצה?] רִצּוּי וּפִתּוּי (בְּיַחֲסֵי אִישׁוּת): "כְּדֵי טֻמְאָתָהּ וְאַרְצוּתָהּ" (סוטה ד.). — [אַרְצוּת־]

אַרְצִי^ ת׳ [מן אֶרֶץ] 1^. חָמְרִי, גַּשְׁמִי, מוּחָשִׁי: "שִׁלְטוֹן עַל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הָאַרְצִיִּים" (מורה נבוכים ג כב). "אֵין אֲנָשִׁים מִן הַיִּשּׁוּב נִזְקָקִים אֶלָּא לְעִנְיָנִים אַרְצִיִּים וּמוּחָשִׁים בִּלְבַד" (אחד העם, שנה). "אִם בְּחִבּוּרוֹ 'בֵּית אֵל' עַל סֻגְיוֹת הַשַּׁ"ס וְאִם בַּעֲסָקָיו הָאַרְצִיִּים" (עגנון, כלה רז). "חַיִּים כַּלְכָּלִיִּים, עִבְרִיִּים וְאַרְצִיִּים" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סב). 2°, שֶׁמְּיַצֵּג אוֹ מַקִּיף אֶת כָּל הָאָרֶץ אוֹ אֶת כָּל הַמְּדִינָה: כִּנּוּס אַרְצִי. הִסְתַּדְּרוּת אַרְצִית. — [אַרְצִית, ־צִיִּים, ־צִיּוֹת]

אַרְצִיּוּת° נ׳ [מן אַרְצִי] חָמְרִיּוּת, גַּשְׁמִיּוּת, עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, בְּנִגּוּד לְ"רוּחָנִיּוּת": "הַמִּזּוּג הַמְּאֻשָּׁר שֶׁל אַרְצִיּוּת וּשְׁמֵימִיּוּת" (פרסקי, 'הדואר' תש"ד). — [אַרְצִיּוּת־]

אַרְצָנִי° ת׳ [מן אֶרֶץ] קַרְקָעִי, חָמְרִי, מַטֶּרְיָאלִי: "הַעֲדָפַת סֻלַּם עֲרָכִים חִיּוּנִיִּים, אַרְצָנִיִּים, עַל עֶרְכֵי רוּחַ" (ויסלבסקי, יחידים 213). — [אַרְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אָרָק° ז׳ [ערבית: עַרַק] יֵין־שָׂרוּף [כתיב מדויק יותר: עָרָק]

ארק [מארמית (ירמיה י יא): אַרְקָא ארץ]

~ הִפ׳ הֶאֱרִיק^ פ״י 1° [בחשמלאות] חִבֵּר לָאֲדָמָה, חִבֵּר מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי בְּאֶמְצָעוּת תַּיִל מוֹלִיךְ־חַשְׁמַל עִם הָאֲדָמָה, כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹר בּוֹ זֶרֶם הַחַשְׁמַל, אִם תִּקָּרֶה תַּקָּלָה בַּמַּכְשִׁיר, וְתִמָּנַע סַכָּנַת הִתְחַשְׁמְלוּת לַנּוֹגֵעַ בּוֹ. 2^. בָּרָא אֶת הָאָרֶץ: "חֶלֶד הֶאֱרִיק" (פיוטים, סידור 625). — [לְהַאֲרִיק אֶת־, מַאֲרִיק, יַאֲרִיק]

~ הֻפ׳ הָאֳרַק°, חֻבַּר (מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי) לָאֲדָמָה בְּאֶמְצָעוּת תַּיִל. — [מָאֳרָק, יָאֳרַק]

אֶרֶק^ ז׳ [מארמית: אַרְקָא] אֶרֶץ: "קָדוֹשׁ יָסַד אֲרָקִים וְצֶאֱצָאֵיהֶם" (ינאי א). "אֶרֶק הַכְּנִיפָה זָמֶר" (קליר, ארק, לשבועות). "גָּבְהֵי שְׁחָקִים בָּרָא וִיסוֹדֵי אֲרָקִים קָרָא" (יהודה הלוי, ז 42). — [אֶרֶק־, אֲרָקִים, אַרְקֵי־]

אַרְקָה^ נ׳ [מארמית: אַרְקָא ארץ] 1°. מִתְקַן־תַּיִל הַמְּחַבֵּר מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי עִם הָאֲדָמָה לְשֵׁם מְנִיעַת סַכָּנַת הִתְחַשְׁמְלוּת. 2^. אֶרֶץ: "בְּהִזָּכֵר שְׁמוֹ גּוֹעֶשֶׁת וְרוֹעֶשֶׁת אַרְקָה" (סידור רס"ג, שפט). — [אַרְקוֹת]

אַרְקְטוּרוּס° ז׳ [Arcturus, מיוונית: arktouros שומר הדובים] [באסטרונומיה] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים 'רוֹעֵה־הַדֻּבִּים'.

אַרְקְטִי° ת׳ [מיוונית: arktos דובה, המזל בשמי הצפון] שֶׁל הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי [הַהֵפֶךְ: אַנְטַארְקְטִי (=הַדְּרוֹמִי)]. אֲזוֹרִים אַרְקְטִיִּים. — [אַרְקְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— אַרְקְטִיקָה° נ׳ אֵזוֹר כַּדּוּר־הָאָרֶץ שֶׁמִּסָּבִיב לַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי.

ארר [אכדית: arâru קשר, החרים]

~ פָּע׳ אָרַר פ״י קִלֵּל: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר" (בראשית יב ג). "וְקִצֵּץ רַגְלָיו שֶׁל נָחָשׁ וְאֲרָרוֹ מִכָּל הַחַיָּה" (פרקי רבי אליעזר 24). "וַאֲנִי מִתְחָרֵט תֵּכֶף וְאוֹרֵר אֶת אִוַּלְתִּי" (ברנר, א 24). — [לָאֹר אֶת־; אָרַרְתִּי גם אָרוֹתִי; אוֹרֵר; אָאֹר, יָאֹר]

~ נפ׳ נֵאַר, נֶאֱרַר ^, הָיָה לִקְלָלָה, קֻלַּל: "בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים" (מלאכי ג ט). "שְׁנֵי אוֹיְבִים לֹא נֶאֶרְרוּ עַד שֶׁהִשְׁלִים עֲלֵיהֶם ע׳ פְּסוּקִים" (במדבר רבה יד). "נֶאֶרְרוּ אַבְנֵי שָׂדֶה, נִלְקְחוּ מִטַּעֲמֵי אֹכֶל" (תכפו עלינו, עבודה ליום כיפור). "כָּל פְּרוּטָה הֵבִיאָה נֵאָרָה בַּמְּאֵרָה" (ביאליק, שירתי). – [נֵאַר, יֵאַר; לְהֵאָרֵר, נֶאֱרַר, יֵאָרֵר]

~ פע׳ אֵרַר פ״י קִלֵּל: "הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ ה׳" (בראשית ה כט). "אֲנִי מְאָרֵר בֶּן רְבִיעִי שֶׁלְּךָ" (בראשית רבה לו). "כִּי הַגּוֹזֵר הֶחָרוּת אֵרְרוּ לָמוּת" (אלתרמן, שירים 221). – [לְאָרֵר, מְאָרֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ אֹרַר°, קֻלַּל: "הַמַּיִם...הָיוּ לֹא חַמִּים אַךְ מָרִים, נִבְאָשִׁים, מְאֹרָרִים" (ברנר, א 149). "חַיִּים אֲרוּרִים וּמְאֹרָרִים" (הזז, היושבת 76). "לוּ יַעַן הֵד זָר... הֵד מַר וּמְאֹרָר" (ש׳ שלום, שירים תקמו). – [מְאֹרָר, יְאֹרַר]

~ הת׳ נִתְאָרֵר *, נִתְקַלֵּל, קֻלַּל: "שֶׁנִּתְאָרְרוּ הַטְּלָלִים... עִיר שֶׁטְּלָלֶיהָ מְרֻבִּין, פֵּרוֹת מוּעָטִין" (ירושלמי סוטה כד ב). "חָם רָאָה – כְּנַעַן נִתְאָרֵר" (תנחומא בובר נח כא). – [לְהִתְאָרֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶאֱרִיר ^ פ״י גָּרַם שֶׁיְּקֻלַּל, הֵבִיא קְלָלָה: "רֵעַל מֹר הִמְרִירוּ וְחָרְבוֹן הֶאֱרִירוּ" (קליר, סידור 680). – [לְהַאֲרִיר, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הוּאַר, קֻלַּל, הָיָה לִקְלָלָה: "וַאֲשֶׁר תָּאֹר – יוּאָר" (במדבר כב ו). "וּבְמִשְׁפָּט הַזֶּה יִתְהַלְּכוּ זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְלֹא יוּאָרוּ" (מגילת ברית דמשק יב 21). – [מוּאָר, יוּאַר]

אֹרֶר * ז׳ [מן ארר] קְלָלָה, מְאֵרָה: "אֲדָמָה מְאֹרֶר, בְּהֵמָה מַמְשֶׁכֶּלֶת" (קליר, הושענא). – [אֹרֶר־, אֲרָרִים, אָרְרֵי־]

ארשׂ [אכדית: erišu חתן; ארמית: אֲרַס; ערבית: עֲרוּשׂ חתן, עֲרוּשָׂה כלה]

~ פע׳ אֵרַשׂ פ״י אֵרֵס, הִתְנָה עִם אִשָּׁה לִשָּׂאתָהּ: "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם" (הושע ב כא). "אֵרְשַׂנִי כְּבַת מְלָכִים" (פיוטים, סידור 721). – [לְאָרֵשׂ אֶת־, מְאָרֵשׂ, יְ־]

~ פֻּע׳ אֹרְשָׂה, הוּבְאָה בִּבְרִית אֵרוּסִין: "נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ" (דברים כב כג). "בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה" (שמות כב טו). – [מְאֹרָשָׂה, תְּאֹרַשׂ]

~ הת׳ הִתְאָרֵשׂ°, הִתְאָרֵס, בָּא בִּבְרִית אֵרוּסִין. – [לְהִתְאָרֵס, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ נֶאֱרַשׂ°, אֹרַשׂ: "כְּמוֹשׁ וְיִפְעָה נֶאֶרְשׂוּ בְּסַחְרַחֹרֶת" (שלונסקי, שירים ב 84). "עַל יָדֵךְ נֶאֱרַשְׂתִּי בְּאַהֲבַת אָבוֹת" (רגלסון, חקוקות 8). – [לְהֵאָרֵשׂ, נֶאֱרָשׂ, יֵאָרֵשׂ]

ארשׁ [מן אֲרֶשֶׁת; אכדית: erēšu אחל, בקש]

~ פע׳ אָרַשׁ * פ״י דִּבֵּר, בִּטֵּא: "עַד שֶׁלֹּא יֶאֱרַשׁ לְשׁוֹנוֹ דִּבּוּר" (בראשית רבה ט). "שִׁמְךָ בָּם אֶאֱרֹשׁ" (גבירול, ה 15). "מְהַלְלוֹ תָּמִיד לֶאֱרֹשׁ" (אביתור, עבודה). "דַּחַף־לִי לֶאֱרֹשׁ מַעֲלוֹתַיִךְ" (רגלסון, חקוקות 8). – [לֶאֱרֹשׁ, אוֹרֵשׁ, יֶאֱרֹשׁ]

~ הפ׳ הֶאֱרִישׁ ^ פ״י אָרַשׁ, דִּבֵּר, בִּטֵּא: "סִפּוּר מַעֲשֶׂיךָ בִּרְנָנָה יִפְצְחוּ מַאֲרִישִׁים" (מלכותם תיכון, שחרית יום כיפור). – [לְהַ־, מַ־, יַ־]

~ הת׳ הִתְאָרֵשׁ°, הִתְבַּטֵּא, בָּא לִידֵי בִּטּוּי: "הֲנָאָה שֶׁל מִצְוַת צְדָקָה... מִתְחַיֶּכֶת בְּפָנָיו וּמִתְאָרֶשֶׁת בִּלְשׁוֹנוֹ הַמְעֻלָּגָה" (ליסיצקי, תולדות 31). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ נֶאֱרַשׁ ^, הֻבַּע, בֻּטָּא: "יְסוֹד עוֹלָם נֶאֱרַשׁ, וְלֹא נִתַּן לְהֵאָרֵשׁ לְכָל מְסַגֵּר וּלְכָל חָרָשׁ" (גבירול, ה 57). – [לְהֵאָרֵשׁ, נֶאֱרָשׁ, יֵאָרֵשׁ]

אֶרֶשׁ * ז׳ [מן אֲרֶשֶׁת] אֲרֶשֶׁת, בִּטּוּי, הַבָּעָה: "בְּאֶרֶשׁ נִיב וְלָשׁוֹן" (קליר, אירשה, תפילת טל). "דָּם אֶל דָּם יַבִּיעַ אֶרֶשׁ" (ש׳ שלום, חי 90). – [אֶרֶשׁ־, אַרְשׁוֹ]

אֲרֶשֶׁת נ׳ [אכדית: ērištu; אוגריתית: אֲרשׁ; ראה ארש] 1. בִּטּוּי, הֶגֶה: "וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל־מָנַעְתָּ" (תהלים כא ג). "יִתְאַמְּצוּ לְהֵיטִיב טַעְמוֹ בַּאֲרֶשֶׁת שְׂפָתַיִם טְהוֹרָה" (מגדלי מו״ס, ד). 2° [בהשאלה] הַבָּעָה, מַרְאֶה: "רָאִיתִי לִפְנֵי פָּנִים גְּלוּיִים... וַאֲרֶשֶׁת שֶׁל רַכּוּת, טוּב־לֵב וְיַשְׁרָנוּת לָהֶם" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 179). "וְעֵינָיו מִתְמַלְּאוֹת אֲרֶשֶׁת־צַעַר וְדַאֲבוֹן הַסְּתוּמוֹת" (שנהר, א 374). – [אֲרֶשֶׁת־]

– אֲרֶשֶׁת־פָּנִים°, הַבָּעַת פָּנִים, מַרְאֵה פָּנִים: "וְלֹא פַּעַם סִפְּרוּ... בְּאוֹתָהּ אֲרֶשֶׁת־הַפָּנִים שֶׁל רֹאשׁ־הַיְשִׁיבָה לְשֶׁעָבַר" (שופמן, ב 157).

אֵשׁ נ׳ [אכדית: išātu; אוגריתית: אשת; ארמית: אֶשָּׁא, אֶשָּׁתָא] 1, הָאוֹר וְהַלֶּהָבָה הַמּוֹפִיעִים וְהַנִּרְאִים לָעַיִן בִּשְׁעַת בְּעֵרָתוֹ שֶׁל חֹמֶר: "הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ" (שמות ג ב). "בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ" (משלי כו כ). "וְאֵין הַקְטָרָה בְּלֹא אֵשׁ" (רש״י יומא מה:). הַקַּדְמוֹנִים חָשְׁבוּ אֶת הָאֵשׁ לְאֶחָד מֵאַרְבַּעַת יְסוֹדוֹת הָעוֹלָם: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר (חובות הלבבות, הייחוד ה). 2 [בנסמך] כִּנּוּי מְלִיצִי לְרֹגֶז עַז: "בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים" (יחזקאל כב לא). "וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ" (צפניה א יח). "כְּלִי בּוֹעֵר בְּאֵשׁ אַהֲבָה" (ביאליק, מגילת ו). "עֵינָיו כְּבוּשׁוֹת בְּאֵשׁ הַחֲרוֹנִים" (כהן, שירים קצז). "שְׁנֵי הַפַּחוֹת... הָיוּ אֲכוּלִים תָּדִיר אֵשׁ קִנְאוֹת" (בורלא, כיסופים 15). – [אֵשׁ־, אִשּׁוֹ, אִשְּׁכֶם; אִשִּׁים, אִשֵּׁי־ גם אִשּׁוֹת]

– אֵשׁ אוֹכְלָה (ישעיה כט ו), 1, אֵשׁ חֲזָקָה הַשּׂוֹרֶפֶת וּמַשְׁמִידָה אֶת הַכֹּל. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם עֵר וְתוֹסֵס בְּיוֹתֵר: "הַצַּיָּר הַצָּעִיר הָיָה בָּחוּר חָרוּץ וּמְמֻלָּח, אֵשׁ אוֹכְלָה" (ברקוביץ, הראשונים קלה).

– אֵשׁ אֶנְפִּילָדִית°, [בצבא] אֵשׁ מַשְׁתַּחֶלֶת [ראה ערך אֶנְפִּילָדִי]

– אֵשׁ בּוֹדֶדֶת°, [בצבא] אֵשׁ הַנּוֹרֵית עַל־יְדֵי לְחִיצַת־הֶדֶק אַחַת לְכָל יְרִי [להבדיל מן:]

– אֵשׁ שׁוֹטֶפֶת°, [בצבא] אֵשׁ הַנּוֹרֵית עַל־יְדֵי לְחִיצוֹת־הֶדֶק רְצוּפוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, אוֹ עַל־יְדֵי לְחִיצַת־הֶדֶק אַחַת הַגּוֹרֶמֶת יְרִיַּת צְרוֹרוֹת שֶׁל כַּדּוּרִים.

– אֵשׁ הֶקֵּפִית°, [בצבא] יְרִיּוֹת מְכֻוָּנוֹת בְּאֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַנְחִיתָן בְּכָל הַכִּוּוּנִים.

– אֵשׁ חֲזִיתִית°, [בצבא] יְרִיּוֹת הַמְכֻוָּנוֹת בְּאֹפֶן נִצָּב אֶל חֲזִית הַמַּטָּרָה.

– אֵשׁ לֶהָבָה, 1, אֵשׁ חֲזָקָה מְאֹד: "הוּא בֹּעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה" (הושע ז ו). 2° [בהשאלה] הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה מֵרֹב רֹגֶז אוֹ בֶּהָלוֹת: "הָאִכָּרִים בְּיִזְרְעֶאל הִנָּם אֵשׁ־לֶהָבָה גַּם עָלַיִךְ" (ברנר א 295). "תְּחִלָּה דִּבֵּר בְּשֶׁקֶט לְמַרְאִית־עַיִן, אַךְ לַסּוֹף הָיָה פּוֹלֵט פְּסוּקִים שֶׁל אֵשׁ־לֶהָבָה בְּהִתְלַהֲטוּת יְתֵרָה" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 151).

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ – זכר. נ׳ – נקבה; ת׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״פ – תואר הפועל;

— אֵשׁ־דָּת, 1, כִּנּוּי לַתּוֹרָה: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג ב). 2 ° [בהשאלה] הִתְלַהֲבוּת דָּתִית עַזָּה: "אִידֵאָלִיּוּת מְחֻמֶּמֶת עַל־יְדֵי אֵשׁ־דָּת שֶׁיְּקֵדָה תָּמִיד עַל מִזְבַּח לְבָבוֹ הַגָּדוֹל" (קלוזנר, הספרות 15).

— אֵשׁ וְגָפְרִית [שאול מיחזקאל לח כב], מָשָׁל לְדִבּוּרִים חֲרִיפִים בְּיוֹתֵר: "אֵשׁ וְגָפְרִית תַּחַת לְשׁוֹנָם" (ברקוביץ, הראשונים רסז). "וּפָתְחוּ בִּגְנוּת הַיְּהוּדִים וְהָיוּ מְדַבְּרִים וְהוֹלְכִים אֵשׁ וְגָפְרִית" (עגנון, אלו שלו).

— אֵשׁ זָרָה, 1, אֵשׁ לֹא קְדוֹשָׁה, שֶׁלֹּא הוּבְאָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא י א). 2 ° [בהשאלה] לַהַט שְׁלִילִי, יֵצֶר רָע: "וְאֵשׁ זָרָה, אֵשׁ הַמֶּרֶד בְּעֵינֵיהֶם" (ביאליק, מגילת ו). "אַתָּה לֹא כִּבִּיתָ אֶת אֵשׁ לְבָבְךָ הַקָּדוֹשׁ בְּאֵשׁ זָרָה — הַתַּאֲוָה" (פיארברג, 56).

— אֵשׁ־שֶׁל־עֲצָמוֹת* (גיטין ע), קַדַּחַת, חֹם גָּבוֹהַּ בַּגּוּף.

— אֵשׁ צָרֶבֶת, אֵשׁ לוֹהֶטֶת, הַשּׂוֹרֶפֶת הַכֹּל בְּדַרְכָּהּ: "וְעַל־שְׂפָתוֹ כְּאֵשׁ צָרָבֶת" (משלי טז כז). "הֵם בִּי הִצִּיתוּ אֵשׁ צָרֶבֶת" (שמעוני, פואימות א קלא).

— אֵשׁ־תָּמִיד, 1, הָאֵשׁ שֶׁבָּעֲרָה יוֹמָם וָלַיְלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (ויקרא ו ו). 2 ° [בהשאלה] בְּעֵרָה מַתְמֶדֶת: "רַק אֵשׁ תָּמִיד הַיּוֹקֶדֶת בִּמְנוּחָה הִיא אֲשֶׁר תּוּכַל לְהוֹלִיד אֶת הַכֹּחַ הַגָּדוֹל" (אחד העם, קעג).

— אֶבֶן־אֵשׁ, 1, אֶבֶן יְקָרָה הַנּוֹצֶצֶת כָּאֵשׁ (יחזקאל כח יד). 2 °, אֶבֶן צֹר [על־שום שהיא מעלה ניצוצות־אש כשמקישים עליה באבן אחרת]

— כַּדּוּר־אֵשׁ °, [באסטרונומיה] בּוֹלִיד, מֶטֶאוֹר מַזְהִיר שֶׁהוֹפָעָתוֹ מְלֻוָּה הִתְפָּרְצֻיּוֹת אוֹר, נִיצוֹצוֹת, לִפְעָמִים גַּם רַעַם וְעִקְּבוֹת־אוֹר מִמֻּשָּׁכוֹת.

— לְשׁוֹן־אֵשׁ (ישעיה ה כד), שַׁלְהֶבֶת אֲרֻכָּה.

— מְשַׂחֵק בָּאֵשׁ °, עוֹסֵק בְּדָבָר מְסֻכָּן, נוֹטֵל עַל עַצְמוֹ אַחֲרָיוּת חֲמוּרָה: "אַתְּ מְשַׂחֶקֶת בָּאֵשׁ! — הִבְעִיתָה עַצְמָהּ" (הזז, דלתות 142).

— הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ (מלכים ב טז ג), הֶעֱלָה בָּאֵשׁ °, שִׁלַּח אֵשׁ בְּ־ (עמוס א יב), שִׁלַּח בָּאֵשׁ (מלכים ב ח יב), הִצִּית, שָׂרַף.

— הֵשִׁיב אֵשׁ ° [בצבא] עָנָה בִּירִיּוֹת.

— עָלָה בָּאֵשׁ °, נִשְׂרַף.

— בָּא בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם (תהלים סו יב), חֵרֵף אֶת נַפְשׁוֹ, הִסְתַּכֵּן.

— פְּקֻדַּת־אֵשׁ °, פְּקֻדָּה הַנִּתֶּנֶת לְחַיָּלִים לִירוֹת.

— פָּתַח בָּאֵשׁ °, הִתְחִיל לִירוֹת.

— אֵשׁ קָדְחָה בְאַפּוֹ (דברים לב כב), כַּעֲסוֹ גָּדַל בְּיוֹתֵר.

— חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ [על־פי תהלים כט ז] מְדַבֵּר דְּבָרִים נִמְרָצִים וְנִלְהָבִים בְּיוֹתֵר.

אֹשׁ, אוֹשׁ ז' [מן אשש; ארמית: אֻשַּׁיָּא (יסודות), עזרא ד יב] יְסוֹד, בָּסִיס: "וַיִּתְמוֹגְגוּ וַיִּרְעֲדוּ אָשֵׁי עוֹלָם" (מגילת ההודיות ג 35). — [אֹשׁ־, אָשׁוֹ, אֳשִׁים, אָשֵׁי־]

אַ"שׁ ר"ת אִמּוּנֵי־שָׂדֶה [בצבא]: תִּמְרוּן שֶׁל אַ"שׁ לַיְלָה.

אֶשְׁבּוֹל ° ז' [מן שִׁבֹּלֶת] 1, "שִׁבֹּלֶת" הַתִּירָס עַל שְׁזָרָתָהּ. עֲצַן תִּירָס. 2, תִּפְרַחַת בַּעֲלַת פְּרָחִים רַבִּים הַיּוֹשְׁבִים עַל־גַּבֵּי שְׁזָרָה (צִיר מְעֻבֶּה) בְּדוֹמֶה לְשִׁבֹּלֶת. שְׁזָרָה זוֹ עֲטוּפָה עַל־פִּי־הָרֹב עָלֶה יָרֹק אוֹ צִבְעוֹנִי (מִתְחָל). — [אֶשְׁבּוֹלִים, אֶשְׁבּוֹלֵי־]

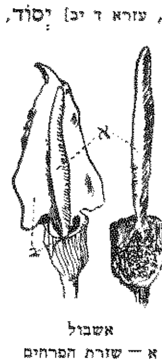

אשבול
א — שזרת הפרחים
ב — המעטפת

אֶשְׁבֹּל ° ז' [מן שִׁבֹּלֶת] צֶמַח־בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים (Stachys). אֶחָד מִמִּינָיו מְשַׁמֵּשׁ בִּרְפוּאָה. — [אֶשְׁבֹּל־, אֶשְׁבֹּלִים, אֶשְׁבֹּלֵי־]

אַשְׁבְּרָן, אשבורן ז' [אולי מן א־שבר] 1, שֶׁקַע בַּקַּרְקַע שֶׁהַמַּיִם נִקְוִים בְּתוֹכוֹ (מקואות א ז). 2, מִישׁוֹר, מָקוֹם שָׁטוּחַ: "שׁוֹפְכִין בְּמָקוֹם מִדְרוֹן וְאֵין שׁוֹפְכִין בְּמָקוֹם הָאַשְׁבְּרָן" (פסחים מב). "וּמַעְיָן אַט זוֹחֵל בְּאַשְׁבּוֹרֶן" (ביאליק, לבנות שפיה). — [אַשְׁבְּרַן־, אַשְׁבְּרָנִים, אַשְׁבְּרָנֵי־]

אֶשְׁגָּר ° ז' [מן שגר] יְדִיעָה שֶׁשֻּׁגְּרָה. — [אֶשְׁגַּר־, ־גָּרִים, ־גְּרֵי־]

אַשְׁגָּרָה* נ' [מן שגר, הִשְׁגִּיר] שִׁגְרָה, רְהִיטוּת, שֶׁטֶף (בְּדִבּוּר אוֹ בִּכְתִיבָה): "אַשְׁגָּרַת לָשׁוֹן" (ירושלמי מגילה עג ב). פְּלוֹנִי טָעָה מִתּוֹךְ אַשְׁגָּרָה בִּלְבַד וְלֹא מֵחֹסֶר־יְדִיעָה. — [אַשְׁגָּרַת־]

אֶשֶׁד ז' [השווה ארמית: אֲשַׁד שְׁפַךְ] 1, מַפַּל־מַיִם, מַיִם הַנּוֹפְלִים מִמָּקוֹם גָּבֹהַּ לְנָמוּךְ: "וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים" (במדבר כא טו). אֶשֶׁד נִיאָגָרָה. 2 ° [בהשאלה] זֶרֶם רַב, הִתְקַהֲלוּת רַבָּה: "וַיִּתְחַמֵּק לְהִתְבַּעְבֵּעַ בְּאֶשֶׁד הֶהָמוֹן" (שלונסקי, שירים ב 114). — [אֶשֶׁד־, אֲשָׁדִים, אַשְׁדֵי־]

אשד

אשד [מן אֶשֶׁד]

~ הת' הִתְאַשֵּׁד °, 1, הִשְׁתַּפֵּךְ, יָרַד בְּמוֹרָד: "הַלֵּב כְּפֶלֶג חָרֵב וּמִתְאַשֵּׁד בְּלַהַט חַמְסִינִים" (שלונסקי, שירים א 308). "הֶמְיַת אוּבַל מִתְאַשֵּׁד עַל פְּנֵי אַדְנֵי אַבְנֵי מוֹרָד" (ליטיצקי, במעלות 112). 2 [בהשאלה] יָרַד גַּלִּים גַּלִּים: "שְׂעָרוֹ הָאָרֹךְ מִתְאַשֵּׁד עַל כְּתֵפָיו" (טברסקי, אקוסטה ב 13). — [לְהִתְאַשֵּׁד, מִתְ־, יִתְ־]

אֲשֵׁדָה נ' [ראה אֶשֶׁד] מוֹרַד הַר, מִדְרוֹן: "אַשְׁדוֹת הַפִּסְגָּה" (דברים ג יז). אַשְׁדוֹת הָרֵי יְהוּדָה אֶל עֵבֶר יָם הַמֶּלַח תְּלוּלוֹת מְאֹד. — [אַשְׁדַּת־, אֲשֵׁדוֹת, אַשְׁדוֹת־]

אשדה

אַשְׁדּוֹדִית נ' [מן אַשְׁדּוֹד] 1, לְשׁוֹן בְּנֵי אַשְׁדּוֹד (נחמיה יג כד). 2 ° [בהשאלה] לְשׁוֹן לַעַז, לָשׁוֹן מְעֹרֶבֶת מִיסוֹדוֹת זָרִים, זַ'רְגּוֹן.

אִשָּׁה נ' [במקום אִנְשָׁה, מן אֱנָשׁ; אכדית: aššatu; אוגריתית: אתת; ארמית: אִנְתְּתָא, אִתְּתָא; ערבית: אֻנְתַּה] 1, נְקֵבָה בִּבְנֵי אָדָם: "אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם" (במדבר ה ו). "הִיא (תָמָר) הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה" (שמואל ב יד כז). 2, בַּת־זוּג לְאִישׁ, נְשׂוּאָה לְאִישׁ, רַעְיָה: "אֶת־בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה" (דברים כב טז). "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה" (בראשית ג כ). 3, נְקֵבָה בַּחַיּוֹת: "וּמִן־הַבְּהֵמָה... שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" (בראשית ז ב). 4, אַחַת, מִישֶׁהִי: "וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ" (שמות ג כב). — [אֵשֶׁת־, אִשְׁתּוֹ; נָשִׁים, נְשֵׁי־ גם נְשׁוֹת־, גם אִשּׁוֹת־; נְשֵׁיהֶם או נְשׁוֹתֵיהֶם]

— אֵשֶׁת־אִישׁ (ויקרא כ י), אִשָּׁה נְשׂוּאָה לְאִישׁ, לֹא־רַוָּקָה.

— אֵשֶׁת־אֱמוּנִים ° [על־פי משלי כ ו] אִשָּׁה יְשָׁרָה וְנֶאֱמָנָה.

— אֵשֶׁת־אֱמֶת ° [על־פי שמות יח כא] אִשָּׁה יְשָׁרָה וְנֶאֱמָנָה: "אֵשֶׁת אֱמֶת כְּמוֹתָהּ אֵין בָּעוֹלָם" (עגנון, אורח 392).

– אֵשֶׁת־בְּרִיתוֹ (מלאכי ב יד), רַעְיָתוֹ, אִשְׁתּוֹ הַחֻקִּית.

– אֵשֶׁת־חַיִל, אִשָּׁה זְרִיזָה וַחֲרוּצָה: "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ" (משלי יב ד). "אִשְׁתּוֹ אֵשֶׁת חַיִל עוֹסֶקֶת בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן שֶׁל מִסְחָר" (עגנון, אלו שפא).

– אֵשֶׁת־חֵן (משלי יא טז), אִשָּׁה נָאָה.

– אֵשֶׁת־חֵיקוֹ, אִשְׁתּוֹ הָאֲהוּבָה עָלָיו: "אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ" (דברים יג ז). "הִיא חָדְלָה לִהְיוֹת לוֹ אֵשֶׁת חֵיקוֹ זֶה כְּבָר" (בורלא, עקביה 212).

– אֵשֶׁת־לַפִּידוֹת [על־יסוד דרש הכתוב בשופטים ד ד], אֵשֶׁת־חַיִל, אִשָּׁה שׁוֹפַעַת מֶרֶץ רַב.

– אֵשֶׁת־מְדָנִים (מִדְיָנִים) (משלי כא יט), סַכְסְכָנִית, מְחַרְחֶרֶת רִיב.

– אֵשֶׁת־נְעוּרִים (ישעיה נד ו), כִּנּוּי־חִבָּה לָאִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא אָדָם בִּנְעוּרָיו.

– אִשָּׁה אֶל־(אֶת־)אֲחוֹתָהּ (רְעוּתָהּ) (שמות כו ג) זוֹ אֶל־(אֶת־)זוֹ.

– יְלוּד־אִשָּׁה (איוב יד א), כִּנּוּי לָאָדָם הֶחָלָשׁ, בְּשַׂר־וָדָם.

– חַפֵּשׂ (בַּקֵּשׁ) אֶת הָאִשָּׁה° [מימרה שאולה מצרפתית: cherchez la femme] בְּדֹק וְתִמְצָא כִּי יַד אִשָּׁה בַּדָּבָר: "כָּכָה?... וּבְכֵן גַּם כָּאן, בַּקֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה" (ברנר, א 295).

– אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ* (ברכות כד.), אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם נֶחְשֶׁבֶת כָּמוֹהוּ מַמָּשׁ.

– בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ* [שאול בשינוי הוראה מן יומא א א], הָאִשָּׁה הִיא יְסוֹד בֵּיתוֹ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁל הָאָדָם.

– אֹרַח־נָשִׁים [על־פי בראשית יח יא], וֶסֶת.

– הָיוּ לְנָשִׁים, נַעֲשׂוּ מוּגֵי לֵב, רָפוּ יְדֵיהֶם: "חָדְלוּ גִבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם... נָשְׁתָה גְבוּרָתָם, הָיוּ לְנָשִׁים" (ירמיה נא ל).

אִשֶּׁה ז' [מן אֵשׁ] קָרְבָּן הַנִּשְׂרָף בָּאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ: "וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה... אִשֶּׁה לַה' הוּא" (שמות כט יח). – [אִשֵּׁה־, אִשִּׁים, אִשֵּׁי־]

אַשְׁהָיָה° נ' [מן שהה, הִשְׁהָה] דִּחוּי, הִתְמַהְמְהוּת: יֵשׁ לְהִמָּנַע מֵאַשְׁהָיוֹת בְּמַתַּן תְּשׁוּבוֹת עַל מִכְתָּבִים. – [אַשְׁהָיַת־, אַשְׁהָיוֹת]

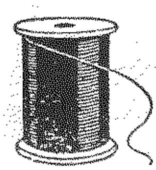

אשוה של חוטי־תפירה

אַשְׁוָה*, אשווה נ' [אולי מן שׁוה שם, הגיה] סְלִיל־חוּטִים, מַקֵּל אוֹ גָּלִיל מְיֻחָד שֶׁעָלָיו נִכְרָכִים חוּטֵי טְוִיָּה אוֹ חוּטִים לִתְפִירָה: "הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר שֶׁעַל גַּבֵּי הָאַשְׁוָה" (תוספתא כלים בבא בתרא א ו). – [אַשְׁוַת־, אַשְׁווֹת]

אשוח

אַשּׁוּחַ* ז' [ארמית: אַשּׁוּחָא, שבת קנז.] עֵץ־יַעַר מַחְטָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הָאֳרָנִיִּים הַמְשַׁמֵּשׁ לְנוֹי (Abies). עֵצוֹ טוֹב לְבִנְיָן וּלְתַעֲשִׂיָּה. "סְבַכֵי אַשּׁוּחִים לְסַכֵּךְ בָּהֶם סֻכּוֹת" (ביאליק, ספיח יב). הַנּוֹצְרִים נוֹהֲגִים לְקַשֵּׁט אַשּׁוּחַ לִכְבוֹד חַג־הַמּוֹלָד שֶׁלָּהֶם. – [אַשּׁוּחַ־, אַשּׁוּחִים־, אַשּׁוּחֵי־]

אַשְׁיָה*, אשוויה נ' (כלים כא א)–ראה אַשְׁוָה. – [אַשְׁיַת־, אַשְׁיוֹת]

אָשׁוּם°, אישום ז' [מן אשם, אִשֵּׁם] הָאֲשָׁמָה, הַטָּלַת אַשְׁמָה. – [אִשּׁוּם־]

– גִּלְיוֹן־אִשּׁוּם°, כְּתַב־אִשּׁוּם°, טֹפֶס רִשְׁמִי שֶׁמְּפֹרָטִים בּוֹ כָּל הַתְּבִיעוֹת וּסְעִיפֵי הַחֹק שֶׁלְּפִיהֶם הַנֶּאֱשָׁם נִתְבָּע לַדִּין.

אֱשׁוּן ז' [אכדית: išinnu זמן קבוע] 1, זְמָן, עֵת: "יִדְעַךְ נֵרוֹ בֶּאֱשׁוּן חֹשֶׁךְ" (משלי כ כ). 2, [על־פי הבנה אחרת במליצה הנ"ל] עֶצֶם הַחֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה, עֲלָטָה: "וְלִבּוֹשׁ כָּל לְבָבוֹת אֱשׁוּן חֹשֶׁךְ" (יהודה הלוי, ד גז). "בֶּאֱשׁוּן לֵיל נֶצַח" (יל"ג, שירה רעה). "בִּגְבֹר אֱשׁוּן הַחֹשֶׁךְ עַל הָאוֹר" (ביאליק, בערוב יום). [וראה גם ערך אִישׁוֹן]–[אֱשׁוּן־]

אָשׁוּן* ת' [מארמית, חולין קכב.] 1°, קָשֶׁה, בִּלְתִּי־גָמִישׁ: "וְחוֹזֵר לִרְגָעִים וְנִצּוֹק לְגוּף אָשׁוּן" (יזהר, צקלג 193). 2°, מְחֻסְפָּס, לֹא חָלָק: "וְאֵזוֹר חֲלָצָיו אָשׁוּן מְזֻהָם" (אמיר, תרי שנהאת).–[אֲשׁוּנָה, ־נִים, ־נוֹת]

א. **אַשּׁוּר** ז' [שאול מיחזקאל כז ו: בַּת־אֲשֻׁרִים] שֵׁם עֵץ מֻבְחָר וְקָשֶׁה הַמְשַׁמֵּשׁ לְתַעֲשִׂיַּת רָהִיטִים (יֵשׁ מְזַהִים אוֹתוֹ כְּעֵץ "בּוֹק" (Buxus).

ב. **אָשׁוּר, אֲשׁוּר** נ' [מן ב. אשר] רֶגֶל, צַעַד: "אִם־תִּטֶּה אַשֻּׁרִי מִנִּי הַדָּרֶךְ" (איוב לא ז). – [אֲשׁוּר־, אֲשׁוּרִים, אֲשׁוּרֵי־]

– לֹא מָעֲדוּ אֲשׁוּרָיו [על־פי תהלים לז לא], לֹא נִכְשַׁל.

– לַאֲשׁוּרוֹ [בהשאלה מן הכתוב: "וְעָרוּם יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ" (משלי יד טו) – ומובנו שם: יבין למקום שרגלו הולכת] לְפִי דַּרְכּוֹ הַנְּכוֹנָה, לְפִי דִּיּוּקוֹ, כְּהִלְכָתוֹ: "וְלָמָּה לֹא תְבָאֵר כָּל פְּרָט וּפְרָט לַאֲשׁוּרוֹ?" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רסה). "וִיהוּדָה עוֹנֶה לוֹ דָּבָר דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ" (בורלא, כיסופים 85).

אִשּׁוּר*, אישור ז' [מן א. אשר, אִשֵּׁר] 1*, חִזּוּק, מַתַּן תֹּקֶף לְדָבָר: "אִם הָיָה אִשּׁוּר הַדַּיָּנִין הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר" (ירושלמי בבא מציעא ח א). אִשּׁוּר הַחוֹזֶה עַל־יְדֵי חֲתִימַת שְׁנֵי הַצְּדָדִים. 2°, אִמּוּת, קִיּוּם: אִשּׁוּר הַשְּׁמוּעוֹת שֶׁהִתְהַלְּכוּ בַּצִּבּוּר. 3°, כְּתָב מְאַשֵּׁר דְּבַר־מָה, תְּעוּדָה: אִשּׁוּר עַל סִיּוּם חֹק הַלִּמּוּדִים. אִשּׁוּר זְמַנִּי. – [אִשּׁוּר־, אִשּׁוּרִים, אִשּׁוּרֵי־]

אַשּׁוּרוֹלוֹגְיָה° נ' [מן אַשּׁוּר (שם הארץ והעם) + יוונית: logos לימוד] חֵקֶר תַּרְבּוּת אַשּׁוּר, דִּבְרֵי־יָמֶיהָ, שְׂפָתָהּ וְסִפְרוּתָהּ.

– אַשּׁוּרוֹלוֹג° ז' חוֹקֵר בְּאַשּׁוּרוֹלוֹגְיָה.

אַשּׁוּרִי* ת' בֶּן אַשּׁוּר, שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵאַשּׁוּר.–[אַשּׁוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

– כְּתָב אַשּׁוּרִי* (ירושלמי מגילה עא ב), כִּנּוּי לַכְּתָב הָעִבְרִי הַמְרֻבָּע (עַל שׁוּם שֶׁהֶעֱלָה עַל־יְדֵי עֶזְרָא מֵאַשּׁוּר?) הַכְּתָב הָאַשּׁוּרִי הוּא אַבְטִיפּוּס שֶׁל אוֹתִיּוֹת הַדְּפוּס שֶׁל יָמֵינוּ (לְהַבְדִּיל מִן הַכְּתָב הָעִבְרִי אוֹ הַכְּנַעֲנִי הַקָּדוּם).

אָשׁוּשׁ°, אישוש ז' [מן א. אשש, אִשֵּׁשׁ] חִזּוּק, בִּסּוּס: "שְׁאִיפָה לְאִשּׁוּשׁ וּבִסּוּס מֻחְלָט שֶׁל עֶרְכֵי מוּסָר" (ויטלבסקי, יחידים 256). אִשּׁוּשׁ יְסוֹדוֹת הַכַּלְכָּלָה שֶׁנִּפְגְּעָה בִּשְׁנוֹת הַמַּשְׁבֵּר. – [אִשּׁוּשׁ־]

– חֲדַר־אִשּׁוּשׁ°, [בבתי־חולים גדולים] חֶדֶר שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ אֶת הַחוֹלִים לְאַחַר הַנִּתּוּחַ וּמְטַפְּלִים בָּהֶם טִפּוּל מְיֻחָד עַד שֶׁיִּתְאוֹשְׁשׁוּ.

אָשׁוּת* נ' [לפי הערוך, בדפוסים שלנו: אִישׁוּת; ארמית: אָשׁוּתָא, תרגום אונקלוס ל"תנשמת", ויקרא יא ל] שֵׁם חַי קָטָן מִן הַיּוֹנְקִים, שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (כלים כא ג ועוד), מְקַנֵּן בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה, יָדוּעַ יוֹתֵר בְּשֵׁם "חֲפַרְפֶּרֶת": "הִיא חוֹתֶרֶת כְּאָשׁוּת זוֹ עָמֹק עָמֹק בָּאֲדָמָה" (מנדלי מו"ס, שלט). "וּכְאָשׁוּת זוֹ שֶׁהִיא חוֹלֶדֶת בַּקַּרְקַע" (הזז, היושבת 293). – [אָשׁוּת־, אָשִׁיּוֹת]

א. **אֲשׁוּת*** נ׳ רְאֵה א. אִישׁוּת.

ב. **אֲשׁוּת**־ נ׳ [מן אֵשׁ] טֶבַע הָאֵשׁ, יְסוֹד הָאֵשׁ: ״הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִן הַחֹמֶר קִבֵּל צוּרַת הָאֵשׁ וְאֵין לְזוֹ הַצּוּרָה שֵׁם מְיֻחָד רַק אֲשׁוּת״ (יהודה אבן־תבון, תר׳ רוח חזק). ״טָמוּן... אֶת אֲשׁוּתוֹ הַמִּתְחַרֶגֶת בְּלִי חָרוֹךְ״ (שלונסקי, שירים ב 114). — [אֲשׁוּת־]

אֶשְׁחָר° ז׳ [אולי על שום גרגריו השחורים] שִׂיחַ־חֹרֶשׁ בַּעַל עָלִים קְטַנִּים וּמַבְרִיקִים, נָפוֹץ בְּחָרְשֵׁי הָאָרֶץ (Rhamnus). — [אֶשְׁחַר־, אֶשְׁחָרִים, אֶשְׁחֲרֵי־]

אִשִּׁי־, **אִישִׁי** ת׳ [מן אֵשׁ] שֶׁל הָאֵשׁ, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הָאֵשׁ: ״דְּבָרִים אֲוִירִיִּים אוֹ אִשִּׁיִּים״ (שמואל אבן־תבון, יקוו המים ב). חֹם אִשִּׁי. — [אִשִּׁית, אִשִּׁיִּים, אִשִּׁיּוֹת]

אשידה, ראה אֲשֵׁדָה.

אָשְׁיָה, אושיה נ׳ [אכדית asitu עמוד; ארמית: אָשִׁיתָא; ערבית: אַשִׁיחַ קיר, עמוד; ראה גם אשׁ] יְסוֹד, מַסָּד: ״נָפְלוּ אָשְׁיוֹתֶיהָ״ (ירמיה נ טו). [ובהשאלה] ״שְׁמִירָתָהּ (שֶׁל הַשַּׁבָּת) הִיא אַחַת הָאָשְׁיוֹת, אַחַד הָעַמּוּדִים הַחֲזָקִים שֶׁל הַלְּאֻמִּיּוּת״ (ברנר, א 69). ״הַמִּתְבַּסֶּסֶת... עַל אָשְׁיוֹתֶיהָ שֶׁל מָסֹרֶת מְקוֹמִית״ (ייבין, הכתב 135). אָשְׁיוֹת הַתְּנוּעָה הַקִּבּוּצִית. — [אָשְׁיַת־, אֻשְׁיוֹת, אָשְׁיוֹת־]

אָשִׁיחַ* ז׳ [קרוב אל שׁוּחָה] בְּרֵכָה, אַמַּת־מַיִם: ״בְּדוֹרוֹ נִכְרָה מִקְוֶה, אָשִׁיחַ כַּיָּם בַּהֲמוֹנוֹ״ (בן־סירא נ ג). — [אֲשִׁיחַ־, אֲשִׁיחִים, אֲשִׁיחֵי־]

אֲשִׁינוּת° נ׳ [מן אָשׁוּן] 1, קֹשִׁי, חֹזֶק. 2, חִסְפּוּס. — [אֲשִׁינוּת־]

אשירה, ראה אֲשֵׁרָה.

אָשִׁישׁ ז׳ [מן אשש] אָדָם מְבֻגָּר, אִישׁ בְּגִיל שֶׁבֵּין בַּחֲרוּת לְזִקְנָה: ״לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ אַךְ־נְכָאִים״ (ישעיה טז ז). ״נְעָרִים, אֲשִׁישִׁים וּזְקֵנִים, נָשִׁים וָטַף״ (מגילת פשר חבקוק ו 11). — [אֲשִׁישִׁים, אֲשִׁישֵׁי־]

א. **אֲשִׁישָׁה** נ׳ [אולי מן א. אשש] עוּגָה עֲשׂוּיָה פֵּרוֹת מְיֻבָּשִׁים (צִמּוּקִים, תְּאֵנִים וְכַדּוֹמֶה): ״חַלַּת לֶחֶם אַחַת... וְאֲשִׁישָׁה אֶחָת״ (שמואל ב ו יט). ״אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים״ (הושע ג א). ״סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים״ (שיר השירים ב ה). — [אֲשִׁישַׁת־, אֲשִׁישׁוֹת; גם אֲשִׁישִׁים, אֲשִׁישֵׁי־]

ב. **אֲשִׁישָׁה**־ נ׳ [ארמית: אֲשִׁישָׁא, בבא בתרא קמד.] בַּקְבּוּק, כּוֹס אוֹ גָּבִיעַ שֶׁל זְכוּכִית: ״וּכְלֵי שְׁתִיָּה כְּגוֹן אֲשִׁישׁוֹת וְכוֹסוֹת״ (רמב״ם, סוכה ו ה). ״וַאֲשִׁישַׁת יַיִן״ (הרומי, כב 404). — [אֲשִׁישַׁת־, אֲשִׁישׁוֹת]

אֲשִׁישׁוּת° נ׳ [מן א. אשש] חֹזֶק, מוּצָקוּת: ״מְאֻשֶּׁשֶׁת אוֹתָהּ אֲשִׁישׁוּת מוּצֶקֶת, שֶׁהִיא מְסֻגְּלוּתָן שֶׁל כָּל הָעֲלָמוֹת הַחֲסֻנוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 221). — [אֲשִׁישׁוּת־]

אֶשֶׁךְ ז׳ (ויקרא כא כ), [אכדית: isku; אוגריתית: אשׁכ] בַּלּוּטָה זוּגִית, כְּעֵין בֵּיצָה, הַמְּצוּיָה בְּתוֹךְ גּוּף הַזָּכָר (בַּמַּאֲשֵׁכָה) וְהַמְּיַצֶּרֶת אֶת הַזֶּרַע וְאֶת הַהוֹרְמוֹן הַזִּכְרִי. — [אֶשֶׁךְ־, אֲשָׁכִים, אַשְׁכֵי־]

— **מְרוֹחַ־אָשֶׁךְ** (ויקרא כא א), מִי שֶׁאֲשָׁכָיו נִמְעֲכוּ וְאֵינוֹ מְסֻגָּל לְהוֹלִיד.

אַשְׁכָּבָה° נ׳ [מן שכב, הִשְׁכִּיב; על־פי הארמית: אַשְׁכַּבְתָּא שכיבה, מיתה: ״יומא דאשכבתיה דרבי״, כתובות קג:] הַשְׁכָּבָה, קְבוּרַת הַמֵּת: ״הַנִּסְפֶּדֶת בְּשִׁיר אַשְׁכָּבוֹת״ (אלתרמן, נפש תחת נפש). — [אַשְׁכָּבַת־]

— **תְּפִלַּת־אַשְׁכָּבָה**°, תְּפִלָּה לְנִשְׁמַת הַמֵּת, בְּיִחוּד בִּשְׁעַת קְבוּרָה.

אשכול־ענבים

א. **אֶשְׁכּוֹל** ז׳ [ארמית: אֶתְכָּלָא, סְגוּלָא; ערבית: אִתְכָּאל] 1, תִּפְרַחַת שֶׁכָּל פִּרְחֶיהָ מְחֻבָּרִים בְּעֻקְצֵיהֶם אֶל גִּבְעוֹל עִקָּרִי אֶחָד: ״אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים״ (במדבר יג כג). אֶשְׁכּוֹל הֶחָצָב. 2*, צְרוֹר, אֶגֶד שֶׁל דְּבָרִים קְטַנִּים שׁוֹנִים: ״אֶשְׁכּוֹל שֶׁל בֵּיצִים״ (ביצה כז). — [אֶשְׁכּוֹל־, אֶשְׁכּוֹלוֹת, אֶשְׁכְּלוֹת־, גם אַשְׁכֹּלוֹת, אַשְׁכְּלֹתָיו]

ב. **אֶשְׁכּוֹל*** ז׳ [מדרש המלה ״אשכול״ — איש שהכול בו, שיר השירים רבה ד] כִּנּוּי לְלַמְדָן מֻפְלָג, וּלְבָקִי בְּחָכְמוֹת: ״וְלֹא עָמַד אֶשְׁכּוֹל עַד שֶׁעָמַד רַבִּי עֲקִיבָא״ (ירושלמי סוטה כד א). ״מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת״ (סוטה ט ט). — [אֶשְׁכּוֹל־, אֶשְׁכּוֹלוֹת]

— **אִישׁ־הָאֶשְׁכּוֹלוֹת*** [על־פי סוטה ט ט] לַמְדָן וּבָקִי בְּעַנְפֵי מַדָּע רַבִּים וְשׁוֹנִים, אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִיסְט.

— **סֵפֶר־הָאֶשְׁכּוֹלוֹת**°, כִּנּוּי לְאֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה (על־יסוד הנ״ל).

אֶשְׁכּוֹלִיּוּת° נ׳ [מן ב. אֶשְׁכּוֹל] הֶקֵּף רַב בִּידִיעוֹת, מִכְלוֹל הַיֶּדַע: ״מִדַּת הָאֶשְׁכּוֹלִיּוּת שֶׁבְּמֶחְקָרָיו הָאַרְכֵיאוֹלוֹגִיִּים וְהַהִיסְטוֹרִיִּים״ (קלאר, בית המדרש לרבנים). — [־לִיּוּת־]

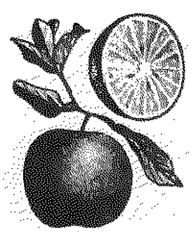
אשכולית

אֶשְׁכּוֹלִית° נ׳ [מן א. אֶשְׁכּוֹל] פְּרִי־הָדָר (Citrus paradisi), דּוֹמֶה לְתַפּוּחַ־זָהָב, אֲבָל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וְחָמוּץ מְעַט בְּטַעְמוֹ; פְּרִי טָעִים וְעָשִׁיר בְּוִיטָמִין C. הָאֶשְׁכּוֹלִית הוּבְאָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִקָּלִיפוֹרְנְיָה. — [אֶשְׁכּוֹלִית־, ־לִיּוֹת, ־לִיּוֹת־]

אֶשְׁכֵּי־בֻשְׁכֵּי* ז׳ ראה אוּשְׁכֵּי־בּוּשְׁכֵּי.

אשכל [מן א. אֶשְׁכּוֹל]

~ הת׳ **הִתְאַשְׁכֵּל**°, נֶעֱרַךְ בְּתַבְנִית אֶשְׁכּוֹל: ״מְצִיצִים לִרְאוֹת אֶת פִּטְרִיַּת הֶעָשָׁן הַלָּזוּ, הַמִּתְגַּבַּהַת, הַמִּתְאַשְׁכֶּלֶת״ (יזהר, צקלג 914). — [לְהִתְאַשְׁכֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

אֶשְׁכֹּלֶת°, **אשכולת** נ [מן ב. אֶשְׁכּוֹל] חָכְמָה, מַדָּע: ״הוֹ לֵב מֵבִין וּכְבַד אֶשְׁכֹּלֶת״ (שלונסקי, שירים ב 406). — [אֶשְׁכֹּלֶת־]

אַשְׁכְּנַז ז׳ שֵׁם שֶׁל אֶחָד מֵעַמֵּי־הַקֶּדֶם שֶׁנִּזְכַּר בַּתּוֹרָה (בראשית י ג) וְתִיחַד בְּסִפְרוּתֵנוּ כְּכִנּוּי לְאֶרֶץ גֶּרְמַנְיָה.

— **נֹסַח אַשְׁכְּנַז**°, סֵדֶר הַתְּפִלּוֹת הַנָּהוּג בַּעֲדַת יְהוּדֵי אַשְׁכְּנַז (״אַשְׁכְּנַזִּים״) וְכֵן בֵּין הַ״מִּתְנַגְּדִים״ שֶׁבִּיהוּדֵי רוּסְיָה, פּוֹלִין, יִשְׂרָאֵל וְעוֹד (נֻסָּחִים אֲחֵרִים: ״נֹסַח סְפָרַד״, ״נֹסַח תֵּימָן״ וְעוֹד).

אשכנז [מן אַשְׁכְּנַז]

~ פע׳ **אִשְׁכְּנֵז**°, פ״י דִּמָּה לַגֶּרְמָנִית: ״מְגַמְגֵּם קוֹלוֹ וּמְאַשְׁכְּנֵז אֶת הַבָרָתוֹ״ (שניאור, סיפורים קפו). — [לְאַשְׁכְּנֵז, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְאַשְׁכְּנֵז**°, 1, הִתְבּוֹלֵל בֵּין הַגֶּרְמָנִים: ״וְהִיא פּוֹלָנִית שֶׁנִּתְאַשְׁכְּנְזָה מְעַט״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כט). 2, הִתְבּוֹלֵל בֵּין יְהוּדֵי אַשְׁכְּנַז. — [לְהִתְאַשְׁכְּנֵז, מִתְ־, יִתְ־]

אַשְׁכְּנַזִּי־ ת׳ [מן אַשְׁכְּנַז] 1, גֶּרְמָנִי. 2, יְהוּדִי מִיּוֹצְאֵי מֶרְכַּז אֵירוֹפָּה, בְּיִחוּד מִיּוֹצְאֵי גֶּרְמַנְיָה, שֶׁנָּפוֹצוּ גַּם בְּמִזְרַח אֵירוֹפָּה.

להבדיל מן "ספרדי" – יהודי מיוצאי ספרד או פורטוגל, שהתישבו בדרום אירופה, בצפון אפריקה ועוד. עדת האשכנזים היא הגדולה בעדות ישראל. – [אשכנזית, אשכנזים, אשכנזיות]

– יהודית־אשכנזית°, כנוי ללשון "אידיש" המדברת ביחוד בארצות הגולה בפי רבים מיהודי אשכנז, והיא בנויה בעקרה על הלשון הגרמנית.

אשכף* ז׳ אחד ממיני הארבה שנזכר בתלמוד (חולין סה:). – [אשכף־, אשכפים, אשכפי־]

אשכף^, אושכף ז׳ [ארמית: אושכפא, גיטין סח:, ערבית: אסכאף] רצען, סנדלר, מטליא נעלים ומתקנן (רמב"ם, שבת כג ט). – [אשכף־, אשכפים, אשכפי־]

אשכר ז׳ [אכדית: iškâru מס] מתנה, מנחה: "מלכי שבא... אשכר יקריבו" (תהלים עב). – [אשכר־, אשכרים, אשכרי־]

אשכרוע* ז׳ 1*, שם עץ שנזכר במשנה (כלים יב ח ועוד). 2°, עץ נמוך ירק־עד וענף מאד (Buxus). העצה שלו משמשת לתעשית רהיטים משבחים, לחריטה ולחטוב. – [אשכרוע־, אשכרועים]

שתיל של אשל

א. אשל ז׳ (בראשית כא כג) [אוגריתית: אשל; ארמית: אשלא; ערבית: אתל] 1, שיח או עץ בעל עלים דקים ועדינים ותפרחות של פרחים בעלי צבעים שונים (מלבן ועד ורד) (Tamarix). בארץ־ישראל מצויים מינים אחדים של האשל, כגון: "אשל הפרקים" שמגדלים אותו כעץ תרבותי בשדרות, "אשל מצוי" ועוד. 2* [בהשאלה] גדול בתורה, למדן: "אשלי דיגין" (ירושלמי בבא מציעא ח א). "וזה נודע בשערים ואינו אשל גדול (הזז, צל 14). – [אשל־, אשלים, אשלי־]

ב. אשל* ז׳ [על־פי סוטה י. ורש"י שם: "ולשון אש"ל גוטריקון הוא: אכילה, שתיה לויה] פנדק, אכסניה.

– דמי־אשל° [על־יסוד דרש ראשי־התיבות: אכילה, שתיה, לינה] הוצאות יסוד שאדם מוציא בנסיעתו למקום זר: פקיד הנוסע בשליחות משרדו לעיר אחרת מקבל דמי אשל.

אשלא* ז׳ [ארמית] אשל.

– אשלא רברבא* (ביצה כז.), אילן גדול, כנוי לאדם גדול ונכבד: "אשלא רברבא ועמוד התוך" (הזז, צל 99). – [אשלי רברבי]

אשלג* ז׳ [ראה ב. שלג] חמר המכיל אשלגן (קליום), פחמת־אשלגן (פוטש) או כלורט־אשלגן (מלח־ברטולט). האשלג חשוב מאד בתעשיה ובזבול כימי. בימי המשנה השתמשו בו כחמר נקוי וכביסה: "נתר ובורית, קמוניא ואשלג כדי לכבס בהן בגד" (שבת ט ה). – [אשלג־]

אשלגן° ז׳ [מן אשלג] קליום, מתכת מקבוצת האלקלים. יסוד פעיל מאד שאינו קים בטבע בצורה חפשית אלא בתרכובות שונות. האשלגן הוא אחד החמרים החשובים בגוף החי והצומח. מלחיו השונים חשובים מאד בתעשיות השונות. (Kalium, סימן כימי K, משקל סגלי 0.86, משקל אטומי 39.096).

אשליה° נ׳ [מן שלה, השלה] דבר השליה, תקות־שוא, אמונה בדבר בלתי־נתן לבצוע: כל אשליותיו התנפצו אל קיר המציאות. – [אשלית־, אשליות, אשליות־]

אשליל° ז׳ [מן אשל] צמח בר ממשפחת האשליים (Reaumuria). גדל בארץ בעקר בנגב ומצטין בעליו הבשרניים המפרישים מלח. – [אשליל־, אשלילים, אשלילי־]

אשם [ערבית: אתם פשע, אשם]

~ פע׳ **אשם** פ"ע 1, חטא, פשע, עבר על חק: "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה" (ויקרא ה כג). "אשם אשם לה'" (ויקרא ה יט). "אשמנו בגדנו גזלנו" (תפילה). 2, נמצא חיב, נענש בחטאו: "כל אכליו יאשמו רעה תבא אליהם" (ירמיה ב ג). 3, שמם, חרב, נשמד: "יחרבו ויאשמו מזבחותיכם" (יחזקאל ו ו). – [לאשם, אשם, יאשם]

~ נפ׳ **נאשם**, 1, נתבע לדין על עון, נחשב כחוטא וכאשם: הנהג נאשם בעברה על חקי התנועה בדרכים. 2, אבד, נשמד: "גם עדרי הצאן נאשמו" (יואל א יח). – [להאשם, נאשם, יאשם]

~ פע׳ **אשם** ^ פ"י חיב, הטיל אשמה: "אותנו ברחוק מקום אשמו" (קליר, סידור 670). "אשר כל אוכליהן יאכלו וישבעו ואין מאשם" (שניאור, שירים קפו). – [לאשם את־, מאשם, יאשם]

~ הפ׳ **האשים** פ"י הרשיע, הטיל אשמה, תבע לדין בעון־מה: "האשימם, אלהים, יפלו ממעצותיהם" (תהלים ה יא). "ואל יאשימני, אדוני, כי מרב שיחי וכעסי דברתי" (איגרת חסדאי). הקטיגור האשים את הנתבע בשלש עברות. – [להאשים את־, מאשים, י־]

~ הפ׳ **האשם**°, הטלה עליו אשמה, נתבע לדין בעון־: החשוד האשם בגנבה. – [מאשם, יאשם]

– הושיבוהו על ספסל הנאשמים°, תבעו אותו לדין.

אשם ת׳ [מן אשם, אשם] חיב, ראוי להענש על חטא שחטא: "אבל אשמים אנחנו על־אחינו" (בראשית מב כא). הנתבע נמצא אשם בדין. – [אשמה, אשמים, אשמות]

אשם ז׳ [ראה אשם] 1, חטא, פשע: "ארצם מלאה אשם" (ירמיה נא ה). "לא בהם האשם, כי אם בנו" (אחד העם, לח). 2, קרבן שאיש מישראל היה מביא בימי־קדם לכפר על חטא שחטא: "והביא איל... לאשם אל־הכהן וכפר עליו" (ויקרא ה יח). "אשם גזלות, אשם מעילות" (זבחים ה ה). – [אשם־, אשמים, אשמי־, גם אשמות, אשמות־]

– אשם ודאי* (יומא ח ח), קרבן לכפר על חטא ודאי וברור.

– אשם תלוי* (זבחים ה ה), קרבן לכפר על חטא שאינו ודאי, על חטא שבספק.

– אשם ששי^ (עמק המלך, הקדמה), כנוי לישו הנוצרי [על שום ש־אשם תלוי" – רמז לצלוב – הוא הששי במנין סוגי האשם במסכת זבחים ה ה: אשם גזלות, אשם מעילות, אשם שפחה חרופה, אשם נזיר, אשם מצורע, אשם תלוי]

אשמאי* ת׳ [מן אשם] חוטא, מעול: "זקן אשמאי" (קידושין לב:). "סיביליץ היה אשמאי שבאשמאים" (ברנר, א 117). – [אשמאית, אשמאים, ־איות]

אַשְׁמָאִי° ת׳ [מן אַשְׁמַאי] גַּס, מְרֻשָּׁע, צִינִי: ״כִּסּוּי רֹאשׁ שָׁחוֹר.. עַל שַׂעֲרָהּ הַלָּבָן, הָאַשְׁמָאִי״ (שופמן, ג 19). צְחָקָה אַשְׁמָאִית. – [אַשְׁמָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

אַשְׁמְדַאי* ז׳ [אולי מפרסית: Aeshma-daewa אשמה הרמאי] שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַשֵּׁדִים בְּאַגָּדוֹת חֲזַ״ל (גיטין סח.).

אַשְׁמָה נ׳ [מן אשם] חֵטְא, פֶּשַׁע: ״לְהוֹסִיף עַל־חַטֹּאתֵנוּ וְעַל־אַשְׁמָתֵנוּ״ (דברי הימים ב כח יג). הַנֶּהָג הוּבָא לְדִין בְּאַשְׁמַת נְסִיעָה מְהִירָה מִדַּי. – [אַשְׁמַת־, אֲשָׁמוֹת, אַשְׁמוֹת־]

– בְּאַשְׁמָתִי°, בְּעֶטְיִי, אֲנִי גָּרַמְתִּי לְכָךְ [הַהֵפֶךְ: שֶׁלֹּא בְּאַשְׁמָתִי°]

– כְּתַב־אַשְׁמָה°, כְּתַב־אִשּׁוּם, פֵּרוּט כָּל הַתְּבִיעוֹת שֶׁלְּפִיהֶן הַנֶּאֱשָׁם נִתְבָּע לְדִין.

אַשְׁמוּר° ז׳ (ינאי צ) – רְאֵה אַשְׁמוּרָה.

אַשְׁמוּרָה, אַשְׁמֹרֶת, אשמורת נ׳ [מן שמר] 1, חֵלֶק מִן הַלַּיְלָה (עַל־פִּי־הָרֹב שְׁלִישׁ), כְּשִׁעוּר זְמַן עֲמִידָתָם שֶׁל אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָר עַד בּוֹא הַמִּשְׁמָר הַבָּא לְהַחֲלִיפָם: ״בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר״ (שמות יד כד). ״הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה״ (שופטים ז יט). ״עַד סוֹף הָאַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה״ (ברכות א א). 2*, חֵלֶק שֶׁל יְמָמָה: ״רַבִּי אוֹמֵר: ד׳ אַשְׁמוּרוֹת בַּיּוֹם וְד׳ אַשְׁמוּרוֹת בַּלַּיְלָה״ (ירושלמי ברכות ב ד). – [אַשְׁמוּרַת־, אַשְׁמוּרוֹת; אַשְׁמֹרֶת־, אַשְׁמוּרוֹת]

– קִדְּמוּ עֵינָיו אַשְׁמוּרוֹת (תהלים קיט קמח), הוּא הִתְעוֹרֵר וְקָם בְּעוֹד לַיְלָה. [ומכאן:]

– מַקְדִּימֵי אַשְׁמוּרוֹת° (ביאליק, המתמיד), מַשְׁכִּימֵי קוּם, הַקָּמִים לִפְנֵי עֲלוֹת הַשַּׁחַר לִתְפִלָּה, לְתוֹרָה אוֹ לַעֲבוֹדָה.

אַשְׁמַי* ת׳ רְאֵה אַשְׁמַאי*.

אַשְׁמָן ז׳ [המקור אינו ברור; המשמעות משוערת בלבד לפי הבנה זו בכתוב, ראה להלן] חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה [ובהשאלה] כִּנּוּי לְקֶבֶר: ״כָּשַׁלְנוּ בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים״ (ישעיה נט י). ״וְאַתָּה בְּעֵיפָתָהּ מְסֻגָּר בְּאַשְׁמַנֵּי קְבָרֶיהָ״ (יהודה הלוי, ד 72). ״גַּם אָנוּ הָיִינוּ תּוֹעִים שָׁעָה זוֹ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ כְּגֵרֵי אַשְׁמַנִּים שֶׁעֲזָבָם מַלְאַךְ דּוּמָה״ (בן־ציון, כט). ״דָּאִית בְּאַשְׁמַנֵּי לֵיל חֶשְׁרַת־צְאָלִים״ (טשרניחובסקי, שירים 4). – [אַשְׁמַנִּים־, ־נֵּי־]

אַשְׁמָצָה° נ׳ [מן שמץ, הִשְׁמִיץ] דִּבְרֵי הַשְׁמָצָה וְגִנּוּי, דִּבָּה וְגִדּוּפִים. – [אַשְׁמָצַת־, אַשְׁמָצוֹת]

אַשְׁמֹרֶת נ׳ רְאֵה אַשְׁמוּרָה.

אֶשְׁנָב ז׳ [לדעת קצת חוקרים: סירוס מן אֶנְשָׁב, מן נשב, כלומר, מקום פתוח לנשיבת הרוח] 1, חַלּוֹן קָטָן לָאוֹר, לְאִוְרוּר וְכַדּוֹמֶה: ״בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי״ (משלי ז ו). 2° [במשרדים] צֹהַר, פֶּתַח בִּמְחִצָּה שֶׁבְּעַדוֹ הַלָּקוֹחוֹת פּוֹנִים אֶל הַפָּקִיד: אֶשְׁנַב הַקֻּפָּה בַּבַּנְק. 3° [בצבא] חָלָל בְּקִיר שֶׁל עֶמְדָּה מְבֻצֶּרֶת לָשִׂים בּוֹ אֶת כְּלֵי־הַיְרִיָּה. – [אֶשְׁנַב־, ־נַבִּי; אֶשְׁנַבִּים, ־נַבֵּי־]

אשנב 2

אֶשְׁנַבַּאי° ז׳ [מן אֶשְׁנָב] פָּקִיד בְּמוֹסָד הָעוֹנֶה לְדוֹרְשָׁיו מִבַּעַד לְאֶשְׁנָב. – [אֶשְׁנַבָּאִית, ־אִים, ־אֵי־, ־אִיּוֹת]

אַשָּׁף ז׳ [אכדית: isippu] 1, קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף (דניאל א כ). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִצְטַיֵּן בִּתְחוּם מְסֻיָּם: ״לְפִי טֶבַע כִּשְׁרוֹנוֹ הָיָה אַשַּׁף־הַלָּשׁוֹן״ (פיכמן, שעג). אַשַּׁף־הַמִּטְבָּח. 3°, שֵׁם שֶׁל מִשְׁפַּחַת עֲטַלֵּפִים (Molossidae). – [אַשַּׁף־, אַשָּׁפִים, אַשָּׁפֵי־]

אֶשֶׁף* ז׳ [מן אַשָּׁף] כִּשּׁוּף, קֶסֶם: ״מַשְׁכַּחְתִּיהָ אַחֲרֶיךָ מִיַּד מְתֵי אֶשֶׁף״ (גבירול, פיוט ליום־כיפור). ״לֵיל פְּחָדִים וָאֶשֶׁף״ (ש׳ שלום, שירים קצה).

א. **אַשְׁפָּה** נ׳ [מן אַשְׁפֹּת שבמקרא: ״מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן״ (שמואל א ב ח), אבל שם, כנראה, לשון יחיד, והריבוי: אַשְׁפַּתּוֹת] 1*, עֲרֵמָה שֶׁל פְּסֹלֶת, מְקוֹם צְבִירַת זֶבֶל: ״עַד שֶׁיְּהֵא לוֹ זֶבֶל בָּאַשְׁפָּה״ (בבא מציעא ה ז). ״וְאַשְׁפּוֹת מְלֵאוֹת זֶבֶל לִפְנֵי הַחַלּוֹנוֹת״ (עגנון, כלה פח). 2°, זֶבֶל, שְׁיָרִים שֶׁל מְזוֹנוֹת, פְּסֹלֶת־מִטְבָּח וְכַדּוֹמֶה: ״גַּל הָאַשְׁפָּה... יֵהָפֵךְ לְגִבְעַת חֶמֶד״ (ביאליק, פרידה). פַּח אַשְׁפָּה. – [אַשְׁפַּת־, אַשְׁפּוֹת, אַשְׁפּוֹת־]

– שַׁעַר הָאַשְׁפּוֹת, שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִשְּׁעָרֶיהָ הַמִּזְרָחִיִּים־דְּרוֹמִיִּים שֶׁל חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה (נחמיה ב יג).

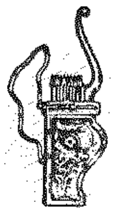
אשפה

ב. **אַשְׁפָּה** נ׳ [אכדית: išpatu] נַרְתִּיק לְחִצִּים אוֹ לְתַחְמֹשֶׁת אַחֶרֶת (תהלים קכז ה). – [אַשְׁפַּת־, אַשְׁפּוֹת, אַשְׁפּוֹת־]

– בֶּן־אַשְׁפָּה, כִּנּוּי מְלִיצִי לְחֵץ: ״הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ״ (איכה ג יג).

אִשְׁפּוּז°, אישפוז ז׳ [מן אשפז, אִשְׁפֵּז] 1, אִכְסוּן, הַאֲרָחָה. 2, הַכְנָסַת חוֹלִים לְבֵית־חוֹלִים לְשֵׁם טִפּוּל בָּהֶם: בְּעָיַת הָאִשְׁפּוּז הֶחְמִירָה עִם פֶּרֶץ הַמַּגֵּפָה. – [אִשְׁפּוּז־]

אִשְׁפּוּר° ז׳ [מן אַשְׁפָּרָה] 1, עִבּוּד אַחֲרוֹן שֶׁל אָרִיג לִפְנֵי הוֹצָאָתוֹ לַשּׁוּק. 2, שִׁפּוּר, שִׁכְלוּל: ״הַתַּקְצִיבִים הַדְּרוּשִׁים לְאִשְׁפּוּר חִנּוּכָם שֶׁל מְעוּטֵי־אֶמְצָעִים״ (אבא אבן, נאום). – [אִשְׁפּוּר־]

אשפז [מארמית: אֻשְׁפִּיזָא]

~ פִּעֵ׳ אִשְׁפֵּז° פ״י 1, אִכְסֵן, אֵרַח. 2, הִכְנִיס חוֹלִים לְבֵית־חוֹלִים לְטִפּוּל בָּהֶם: הָעִירִיָּה אִשְׁפְּזָה אֶת כָּל הַחוֹלִים בָּעִיר. – [לְאַשְׁפֵּז, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ אֻשְׁפַּז°, 1, אֻכְסַן. 2, הֻכְנַס לְבֵית־חוֹלִים. – [מְאֻשְׁפָּז, יְאֻשְׁפַּז]

אַשְׁפָּזָה° נ׳ [מן אשפז, אִשְׁפֵּז] אִשְׁפּוּז, הַחְזָקַת חוֹלִים בְּבֵית־חוֹלִים: בִּימֵי הַמִּלְחָמָה הֶחְמִירָה בְּעָיַת הָאַשְׁפָּזָה. – [אַשְׁפָּזַת־, אַשְׁפָּזוֹת]

אֻשְׁפִּיז*, אושפיז ז׳ [ארמית: אוּשְׁפִּיזָא; לאטינית: hospes] 1*, אַכְסַנְיָא, מָלוֹן (מועד קטן ט:). 2*, מְאָרֵחַ (יומא יב.). 3^, אוֹרֵחַ [ראה להלן]. – [אֻשְׁפִּיז־, ־זֵי־]

– אֻשְׁפִּיזִין^, כִּנּוּי לְנִשְׁמוֹת אֲבוֹת־הָאֻמָּה הַבָּאִים, לְפִי הַקַּבָּלָה, לְהִתְאָרֵחַ בְּסֻכּוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחַג הַסֻּכּוֹת (סדר אושפיזין).

– בַּעַל־אֻשְׁפִּיזִין^ (תוספתא מעשר שני א יג), בַּעַל־מָלוֹן.

אֻשְׁפִּיזְכָן*, אושפיזכן ז׳ [מן אֻשְׁפִּיז] מְאָרֵחַ, בַּעַל אַכְסַנְיָא: ״זָכָה בִנְיָמִין וְנַעֲשָׂה אֻשְׁפִּיזְכָן לַשְּׁכִינָה״ (מגילה כו.). – [אֻשְׁפִּיזְכַן־, אֻשְׁפִּיזְכָנִים, ־כְנֵי־]

אַשְׁפָּלָה* נ׳ [ארמית: אַשְׁפַּלְתָּא] מִשְׁפֶּלֶת, סַל (ירושלמי דמאי כב ד). – [אַשְׁפְּלַת־, אַשְׁפָּלוֹת]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פַּעֵל; הִפ׳עִיל; הָפ׳עַל

אשפר ז׳ [לפי חז״ל, פסחים לו, נוטריקון: א חד מ ש ש ה ב פ ר, כלומר, מנת בשר] מנת מזון: ״חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה אחת״ (שמואל ב ו יט). — [אשפר־, אשפרים, אשפרי־]

אשפר* ז׳ [מן שפר; ארמית: אשפרא] 1*, מתקן מלבושים, מטליא בגדים ומשפרם (עבודה זרה כו:). 2°, דקורטור, מרהט ומקשט בבתים. — [אשפר־, אשפרים, אשפרי־]

אשפרה° נ׳ [מן אשפר, ראה גם אשפור] [במלאכת־האריגה] גמר עבוד האריג, שפור אחרון של האריגים בבית־האריגה. — [אשפרת־, אשפרות]

אשפת, אשפות נ׳ [מן שפת] אפר שפיתת הקדרות, זבל, אשפה: ״מקימי מעפר דל, מאשפת ירים אביון״ (שמואל א ב ח). ״מאימתי מוציאין זבל לאשפתות?״ (שביעית ג א). — [אשפת־, אשפתות]

— חבק אשפתות (איכה ד ה), היה עני וחסר־לחם.

אשפתן° ז׳ [מן אשפה] זבל, אוסף אשפה: ״שיוציא האשפתן את האשפה״ (עגנון, האש רצט). — [אשפתן־, אשפתנים, ־תני־]

אשק^, אושק ז׳ [קאנון, ערבית; אשק, מפרסית; אשג] ראה אמוניאק◊.

אשקא* [ארמית] על שוק — ראה ערך שקא.

אשקוקה^, אישקוקי^ נ׳ [מצרפתית עתיקה: Eschecs; על־פי רש״י בפירושו לערך ״נרדשיר״ (כתובות סא:): ״שחוק שקורין אישקקי״ש״] משחק השחמט: משחק של שנים, לבן ושחור, שלכל אחד 16 כלים (מלך, מלכה, 2 צריחים, 2 רצים, 2 פרשים, 8 חילים).

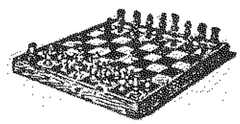
לוח האישקוקה והכלים

— לוח־אשקוקה°, הלוח שעליו נערך משחק האשקוקה, מחלק ל־64 משבצות שחורות ולבנות לסרוגין.

אשקוקן°, אישקוקן ז׳ [מן אשקוקה] ממחה במשחק שחמט, שחמטאי. — [אשקוקנים]

אשקעה° נ׳ [מן שקע, השקיע] הון ושוה־הון (חמרי־גלם, מכונות, ידע) שהשקעו בעסק, במפעל: האשקעות בקדוחי הנפט הביאו רוחים. — [אשקעת־, אשקעות]

א. אשר [קרוב אל ישר, שרר]

~ פע׳ **אשר** פ״י 1*, קים וחזק, נתן תקף לדבר: ״צריכין הדינין לכתב (על השטר): אשרנוהו במעמד פלוני״ (ירושלמי גיטין סוף). בית־הדין אשר את פסק־הדין. 2°, אמת, הודיע כי הדבר נכון ואמתי: הממשלה אשרה את השמועות שנפוצו בצבור. הנני מאשר בזה כי קבלתי את מכתבך. 3, שבח, הלל: ״קמו בניה ויאשרוה, בעלה ויהללה״ (משלי לא כח). ״ואשרו אתכם כל־הגוים״ (מלאכי ג יב). 4°, נתן אשר: ״האוהב אותה כל כך אשר יאשרנה אשר גדול״ (ברנר, א 379). — [לאשר את־, מאשר, י־]

~ פע׳ **אשר**, 1°, קים, נתקבל ונתן לו תקף: בקשתו להלואה אשרה. מעמדותו למשרה אשרה. 2°, אמת, נקבע כנכון: הידיעות אשרו. 3, נחל אשר והצלחה: ״ה׳ ישמרהו ויחיהו ואשר בארץ״ (תהלים מא ג). ״אשרת כי עזבת את אהלי״ (ביאליק, אל הצפור). ״הה, מה אשרתי מאד!״ (טשרניחובסקי, יראי שמים) [ראה גם א. מאשר]. — [מאשר, יאשר]

~ הת׳ **התאשר***, 1*, התחזק, התקים: ״אשרים — על שם שהם מתאשרים מאחרים״ (ספרא, פז א). ״התאשרו והתחזקו מהר באמנותכם״ (רש״י שבת קיט.). 2°, התאמת, נתן לו תקף: השמועה נתאשרה ממקורות רשמיים. 3°, נעשה מאשר, נחל אשר והצלחה: ״חמדה גנוזה היא זו שמתאשרים ממנה אשר גדול״ (ברקוביץ, סיפורים פ). ״אם יזכך השם, את תתאשרי בו אשר רב״ (הזז, היושבת 309). — [להתאשר, מת־, ית־]

~ הפ׳ **האשיר°** פ״י הביא אשר, אשר: ״גלוי שנתגלה לה זה עתה והאשירה ודכדכה כאחת״ (הלקין, יחיאל 214). הידיעה הטובה האשירה אותו. — [להאשיר את־, מ־, י־]

ב. אשר [אוגריתית: אתר הלך; אכדית: asaru; ארמית: אתרא מקום]

~ פע׳ **אשר** פ״ע [רק במליצה במקרא] הלך, צעד: ״ואשרו בדרך בינה״ (משלי ט ו). — [לאשר, אושר, יאשר]

~ פע׳ **אשר** פ״י הדריך, נהל בדרך: ״ויהיו מאשרי העם־הזה מתעים״ (ישעיה ט טו). — [לאשר, מ־, י־]

~ פע׳ **אשר**, 1, הדרך, הנהג: ״ומאשריו מבלעים״ (ישעיה ט טו). 2, ישר, היה ישר: ״אשור — על שום שמאשרין בכתבן״ (תוספתא סנהדרין ד ח). — [מאשר, יאשר]

אשר, אושר ז׳ [ראה א. אשר, אשר 3, 4] נחת, מזל טוב, הרגשה כללית של נעימות הנובעת מהצלחה ומשביעות־רצון רבה: ״האשר האמתי הוא ההצלחה והתשועה הנפשית״ (ר״י בר׳ אברהם, חיזוק אמונה). ״אשר ועשר בוראים תענוגים חדשים לבקרים״ (מאפו, רע). ״בעזוז אלפי מקורים של אשר וגיל״ (ביאליק, זוהר). — [אשר־, אשרי]

— באשרי, לאשרי°, למזלי הטוב, לגדל שמחתי: ״באשרי, כי אשרוני בנות״ (בראשית ל יג). מצאתי לאשרי את האבדה.

אשר מ״ח [אולי הרחבה מן ש־, אש־ (כנענית)] 1, ש־: ״וירא אלהים את־כל־אשר עשה והנה טוב מאד״ (בראשית א לא). ״קח־נא את־בנך את־יחידך אשר־אהבת״ (בראשית כב ב). ״טוב אשר לא־תדר משתדור ולא תשלם״ (קהלת ה ד). 2, מי ש־, האיש ש־: ״אשר ימצא אתו מעבדיך ומת״ (בראשית מד ט). ״את אשר־תברך מברך״ (במדבר כב ו). אשר יפתר את החידה יקבל פרס. 3, מה ש־, הדבר ש־: ״אשר לא גזלתי אז אשיב״ (תהלים סט ה). 4, כדי ש־, למען: ״הבה נרדה ונבלה שם שפתם, אשר לא ישמעו איש שפת רעהו״ (בראשית יא ז). ״ושמעת, ישראל, ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד״ (דברים ו ג). 5, מפני ש־, משום ש־: ״ויסרה מגבירה אשר־עשתה מפלצת״ (מלכים א טו יג).

— אשר ל־, השיך ל־, של־: ״עם־הנערים אשר־לי״ (רות ב כא). ״שיר השירים אשר לשלמה״ (שיר השירים א א).

— באשר, 1, במקום ש־: ״באשר כרע שם נפל״ (שופטים ה כז). ״ואנכי הלך לגור באשר אמצא״ (שופטים יז ט). ״ובאשר תלין אלין״ (רות א טז). ״תחזקנה ידי כל־אחינו... באשר הם שם״ (ביאליק, ברכת עם). 2, משום ש־, יען כי: ״אין שר בית־הסהר

רָאָה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ, בַּאֲשֶׁר ה׳ אִתּוֹ״ (בראשית לט כג). ״וְכָל אֲשֶׁר צָרִיךְ בָּהֶם לְנֶפֶשׁ יְהוּדִי בַּאֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי״ (עגנון, אלו שסד).

– בַּאֲשֶׁר לְ־, בִּדְבַר־, בְּעִנְיַן־: וּבַאֲשֶׁר לִי, אַל נָא תִּדְאַג – אֶמְצָא עֵצָה.

– בַּאֲשֶׁר עַל כֵּן ˚, וּמִשּׁוּם כָּךְ, אִי לָזֹאת, לְפִיכָךְ: ״בַּאֲשֶׁר עַל כֵּן הוּא מְכַבֵּד אוֹתוֹ, אֶת הָרַבִּי שֶׁיִּחְיֶה, בְּסַנְדָּק״ (ביאליק, יום השישי ב).

– כַּאֲשֶׁר, 1, כְּמוֹ שֶׁ־, כְּפִי שֶׁ־: ״כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ״ (ויקרא כד יט). 2, בְּשָׁעָה שֶׁ־, כְּשֶׁ־: ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל... וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב״ (בראשית כט י).

– כַּאֲשֶׁר הוּא °, כְּמוֹת שֶׁהוּא: ״וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי כֻלּוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא בְּכָל חִנּוֹ וְחַסְדּוֹ״ (ביאליק, ספיח א).

– כַּאֲשֶׁר... כֵּן... כְּכָל שֶׁ־... כָּךְ..., בְּמִדָּה שֶׁ־... בָּהּ בַּמִּדָּה...: ״וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ״ (שמות א יב). ״וְכַאֲשֶׁר גָּדֵל, כֵּן נִשְׁחַת מַרְאֵהוּ; וְכַאֲשֶׁר גָּדְלָה תָּמָר, כֵּן נֶחְמַד תָּאֳרָהּ״ (מאפו, ח).

– לַאֲשֶׁר, 1, לְמִי שֶׁ־: וַיֹּאמֶר (יוֹסֵף) לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ״ (בראשית מג טז). 2, לְמָה שֶׁ־, לְדָבָר שֶׁ־: ״שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ״ (בראשית כז ח).

– מֵאֲשֶׁר, 1, מִכָּל מָקוֹם שֶׁ־: ״קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ״ (שמות ה יא). 2, מִמָּה שֶׁ־, מִן הַדָּבָר שֶׁ־: ״וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים״ (רות ב ט). ״לְסַדֵּר מִקְצָת מֵאֲשֶׁר יָדַעְתִּי עַל לֶוִינְסְקִי וְעַל דְּרָכָיו״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). 3, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״נָתַתִּי כָפְרְךָ... מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי״ (ישעיה מג ד). 4, מִשֶּׁ־, מִמָּה שֶׁ־: ״וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר־הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו״ (שופטים טז ל).

– מִפְּנֵי אֲשֶׁר, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ, מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה׳ בָּאֵשׁ״ (שמות יט יח).

– וַאֲשֶׁר לְ־ °, בְּנוֹגֵעַ לְ־, וּבְעִנְיַן־: לֵךְ לְשָׁלוֹם, וַאֲשֶׁר לְסֵפֶר – אַל תִּדְאַג, בְּוַדַּאי יִמָּצֵא.

– אֲשֶׁר יָצַר ˚, שֵׁם הַבְּרָכָה מִבִּרְכוֹת־הַשַּׁחַר הַנֶּאֱמֶרֶת גַּם בִּשְׁעַת נְטִילַת יָדַיִם שֶׁלְּאַחַר עֲשִׂיַּת צְרָכִים [על־שום ראשיתה: ״ברוך... אשר יצר את האדם״...] (ומכאן:)

– נְיָר אֲשֶׁר־יָצַר °, כִּנּוּי עֲמָמִי לִנְיָר חֲסַר־עֵרֶךְ [אינו ראוי אלא לקינוח...]

אַשְׁרָאָה ° נ׳ [מן א. שרה, הַשְׁרָה] אִינְטוּאִיצְיָה, רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, רוּחַ מִמָּרוֹם, ״אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא״: הַמְּשׁוֹרֵר כָּתַב אֶת שִׁירוֹ מִתּוֹךְ אַשְׁרָאָה. – [אַשְׁרָאַת־, אַשְׁרָאוֹת]

אַשְׁרַאי ˚ ז׳ [ארמית, בבא מציעא סג:, מן אַשַּׁר] 1, הַקָּפָה, מְכִירָה שֶׁל סְחוֹרָה לֹא בִּמְזֻמָּנִים, אֶלָּא כְּהַלְוָאָה: ״וְאֵין מַקִּיפִין לָהֶן בְּאַשְׁרַאי״ (רש״י כתובות ק:). הַמּוֹשָׁב קָנָה מְכוֹנוֹת חַקְלָאִיּוֹת בְּאַשְׁרַאי לְמֶשֶׁךְ שָׁנָה. 2 °, אֵמוּן הַנִּתָּן לְקוֹנֶה אוֹ לְלֹוֶה עַל סְכוּם מְסֻיָּם: סוֹחֵר פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ אַשְׁרַאי נִכָּר בַּבַּנְק. נִתַּן לוֹ אַשְׁרַאי עַד עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים לִירָה. – [אַשְׁרַאי־]

אַשְׁרָה * נ׳ [מן א. אשר, אִשֵּׁר] 1 *, אִשּׁוּר חֻקִּי, מַתַּן תֹּקֶף לְדָבָר: ״אַשְׁרַת הַדַּיָּנִין״ (ירושלמי גיטין ג ג). 2 °, וִיזָה, אִשּׁוּר הַנִּקְבָּע מִטַּעַם שִׁלְטוֹנוֹת מְדִינָה בְּדַרְכּוֹנוֹ שֶׁל נוֹסֵעַ לְאוֹת שֶׁהוּא רַשַּׁאי לְהִכָּנֵס לַמְּדִינָה אוֹ לַעֲבֹר בָּהּ. – [אַשְׁרַת־, אֲשָׁרוֹת, אַשְׁרוֹת־]

אֲשֵׁרָה נ׳ [אכדית: Ašratu; אוגרית: אתרת] אֵלַת הָאֹשֶׁר וְהַפִּרְיָה־וּרְבִיָּה אֵצֶל הַכְּנַעֲנִים הַקַּדְמוֹנִים; פָּלְחָנָהּ הָיָה נֶעֱרָךְ תַּחַת עֵצִים שֶׁנִּטְּעוּ לִשְׁמָהּ וְנִקְרְאוּ אַף הֵם בְּשֵׁם זֶה: ״לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ״ (דברים טז כא). – [אֲשֵׁרוֹת או אֲשֵׁרִים, אֲשֵׁרֵי־]

אִשְׁרוּר ° ז׳ [מן אשרר, אִשְׁרֵר] מַתַּן אִשּׁוּר בִּכְתָב לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת, רָטִיפִיקַצְיָה: אִשְׁרוּר הַחוֹזֶה שֶׁנֶּחְתַּם בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת. – [אִשְׁרוּר־, אִשְׁרוּרִים, ־רֵי־]

אַשְׁרוֹשׁ ° ז׳ [מן שֹׁרֶשׁ] יָרָק בַּעַל שֹׁרֶשׁ מְעֻבֶּה: סֶלֶק, צְנוֹן, גֶּזֶר – הֵם אַשְׁרוֹשִׁים. – [אַשְׁרוֹשׁ־, אַשְׁרוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

אַשְׁרֵי מ״ק [מן א. אשר, אֹשֶׁר 3] 1, מְאֻשָּׁר הוּא! בָּרוּךְ הוּא!: ״אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים״ (תהלים א א). ״אַשְׁרֶיךָ, יִשְׂרָאֵל, מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה׳״ (דברים לג כט). ״אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ״ (תפלת שחרית). ״אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ״ (אבות ב ח). ״אַשְׁרֵי מִי שֶׁגָּדֵל בַּתּוֹרָה וַעֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה״ (ברכות יז.). ״אַשְׁרֵיהֶם לַצַּדִּיקִים״ (יומא פז.). ״אַשְׁרֵי שֶׁבְּנִי הוּא וְאִמּוֹ אָנֹכִי״ (ביאליק, אם ועוללה). ״אַשְׁרֵי הַגַּפְרוּר שֶׁנִּשְׂרַף וְהִצִּית לֶהָבוֹת״ (חנה סנש, אשרי הגפרור). 2 *, שֵׁם הַתְּפִלָּה הַפּוֹתַחַת בַּמִּלִּים ״אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ״ וְנֶאֱמֶרֶת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם [מלוקטת מן המזמורים פד, קמד, קמה, קמו שבתהלים]: ״מִפְּנֵי־מָה לֹא נֶאֱמַר נו״ן בְּאַשְׁרֵי?״ (ברכות ד:). – [אַשְׁרֵי־, אַשְׁרֶיךָ, אַשְׁרֵינוּ]

– אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ [דיבור עממי־הלצי – דרש הפסוק בתפילת ״אשרי״ – תהלים פד ה] מְאֻשָּׁר הוּא הָאִישׁ הַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וּבִמְקוֹמוֹ וְאֵינוֹ אָנוּס לָנוּד לְמֶרְחַקִּים, אוֹ: מוּטָב לָשֶׁבֶת בַּבַּיִת וְלֹא לְבַזְבֵּז זְמַן בְּתַעֲנוּגוֹת חֶבְרָה: ״שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה עָדִיף... וְאַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ״ (מגדלי מו״ס, שצד).

– אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה ˚, דִּבּוּר שֶׁל הִתְפַּעֲלוּת מִמַּרְאֵה עֵינַיִם. ״אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה כָּל אֵלֶּה״ (משולם בר קלונימוס, מוסף יום כיפור). ״אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה אֶת רַבִּי יוּדְל יוֹשֵׁב עִם הַמְּחֻתָּנִים״ (עגנון, רצג).

אשרר [מן א. אשר, אִשֵּׁר]

~ פִּע׳ אִ שְׁ רֵ ר ° פ״י נָתַן אִשּׁוּר בִּכְתָב לְמַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה: הַמֶּמְשָׁלָה אִשְׁרְרָה אֶת הַחוֹזֶה שֶׁנֶּחְתַּם בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת שַׂר־הַחוּץ שֶׁלָּהּ. – [לְאַשְׁרֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ אֻ שְׁ רַ ר °, נִתַּן לוֹ אִשּׁוּר בִּכְתָב. – [מְאֻשְׁרָר, יְאֻשְׁרַר]

א. אשש [אכדית: uššušu; ערבית: אַשַּׁ חיזק]

~ פִּע׳ 1 אִ שֵּׁ שׁ ˚ פ״י חִזֵּק, בִּסֵּס: ״זָבַת מְקֻדָּם אִשֵּׁשׁ בְּאֵד טַל־״ (קליר, אאגרה טל). ״חָסֵר הַמֶּרְחָק שֶׁרַק בְּיָדוֹ בִּלְבַד לְאַשֵּׁשׁ אֶת הַמַּחְלָטוֹת״ (בובר, בסוד 204). הַרְהוּרִים שֶׁהִרְהַרְתִּי... לֹא הָיוּ אֶלָּא כִּמַרְחִיבִים וּמְאַשְּׁשִׁים אֶת יְסוֹד הִתְמַרְמְרוּתִי״ (סדן, ממחוז רגז). הַהֵלֶךְ אִשֵּׁשׁ צְעָדָיו. – [לְאַשֵּׁשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ אֻ שַּׁ שׁ *, חֻזַּק, בֻּסַּס: ״אֵלּוּ הֲלָכוֹת הַמְאֻשָּׁשׁוֹת״ (מס׳ סופרים טז ד). ״בַּעַל־בַּיִת חָשׁוּב אֶחָד... מוּצָק וּמְאֻשָּׁשׁ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי צה). ״אֲנִי עוֹלֶה בַּמַּדְרֵגוֹת וּפְסִיעוֹתַי מְאֻשָּׁשׁוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 71). – [מְאֻשָּׁשׁ, יְאֻשַּׁשׁ]

~ הת׳ 1 נִ תְ אַ שֵּׁ שׁ, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: ״וְהִמְשִׁיךְ בְּקוֹל שֶׁנִּתְאַשֵּׁשׁ פִּתְאוֹם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 294). – [לְהִתְאַשֵּׁשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּע׳ 2 אוֹ שֵׁ שׁ ° פ״י עוֹדֵד, חִזֵּק: ״כַּמָּה נְעָרִים הִקִּיפוּהוּ וְנִסּוּ לְאוֹשְׁשׁוֹ״ (קרליבך, הודו 186). הָרוֹפֵא אוֹשֵׁשׁ אֶת הַחוֹלֶה הַמְדֻכָּא. – [לְאוֹשֵׁשׁ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ 2 **הִתְאוֹשֵׁשׁ**, הִתְחַזֵּק, הִתְעוֹדֵד, הִתְגַּבֵּר: ״זִכְרוּ זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ״ (ישעיה מו ח). ״לְפִי שֶׁהָיוּ הַבְּרָכוֹת מְפַקְפְּקוֹת בְּיָדוֹ, וְהֵיכָן נִתְאוֹשְׁשׁוּ בְּיָדוֹ?״ (בראשית רבה סו). ״דַּעְתּוֹ מִתְגַּבֶּרֶת וּמִתְאוֹשֶׁשֶׁת עָלָיו״ (קבק, בצל 232). הַפְּלֻגָּה הִתְאוֹשְׁשָׁה אַחֲרֵי מַכַּת־הָאֵשׁ הָרִאשׁוֹנָה. — [לְהִתְאוֹשֵׁשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

אֲשָׁשׁ* ז׳ [צורת־משנה של ב.אֲשִׁישָׁה] אֲשִׁישָׁה, כּוֹס שֶׁל זְכוּכִית: ״נִרְאָה (הַיָּרֵחַ) בְּאָשָׁשׁ וּבְמַיִם, אֵין מְעִידִין עָלָיו״ (ירושלמי ראש־השנה נח א). — [אֲשַׁשׁ־, אֲשָׁשִׁים, אֲשָׁשֵׁי־]

אֵשֶׁת נ׳ 1, אִשָּׁה: ״אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר״ (דברים כא יא). 2, סְמִיכוּת מִן ״אִשָּׁה״: אֵשֶׁת־חַיִל. אֵשֶׁת־חֵן.

אֶשְׁתָּדָא* תה״פ [ארמית, ירושלמי מעשר שני נה ב, מן: שַׁתָּא דָא שנה זו] הַשָּׁנָה, בְּשָׁנָה זוֹ: ״בַּרְקָנִים דְּאֶשְׁתָּדָא״ (טשרניחובסקי, שירים 416).

אֶשְׁתָּקַד* תה״פ [ארמית, מן: שַׁתָּא קַדְמָאָה השנה הקודמת] בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה: ״מִי שֶׁלֹּא שָׁקַל אֶשְׁתָּקַד שׁוֹקֵל לַשָּׁנָה הַבָּאָה״ (שקלים ו ח).

— **כִּדְאֶשְׁתָּקַד**°, כְּמוֹ בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה: ״לֹא לָמְדוּ כְּלוּם וְלֹא שָׁכְחוּ כְּלוּם, וְהַכֹּל אֶצְלָם כִּדְאֶשְׁתָּקַד״ (אחד העם, שצח). ״כִּדְאֶשְׁתָּקַד שֶׁבָּא עִם חַמָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל נִיסָן״ (עגנון, אלו לג).

— **שֶׁלֶג דְּאֶשְׁתָּקַד**°, מָשָׁל עֲמָמִי לְדָבָר שֶׁנִּמְחָה וְחָלַף לְלֹא זֵכֶר, אוֹ לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם וּמַמָּשׁוּת: ״וַאֲנִי חוֹשֵׁשׁ לְךָ כְּמוֹ שֶׁאֲנִי חוֹשֵׁשׁ לְשֶׁלֶג דְּאֶשְׁתָּקַד״ (ביאליק, אגרות א רסו).

א. **אֵת, אֶת־** מ״י [ארמית: יָת] מִלָּה לְהוֹרָאַת יַחַס־הַפָּעוּל: ״בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ״ (בראשית א א). ״כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ״ (שמות כ יב). ״וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה״ (בראשית טו ה). — [אוֹתִי, אוֹתְךָ, אוֹתָךְ, אוֹתוֹ, אוֹתָהּ, אוֹתָנוּ, אֶתְכֶם־ן, אוֹתָם־ן]

— **אוֹתוֹ***, הַהוּא, הַזֶּה: ״יָשַׁב לוֹ אוֹתוֹ תּוֹהֶה וּבוֹהֶא״ (בראשית רבה ב). ״אִם הָיָה עוֹסֵק בְּאוֹתוֹ עִנְיָן״ (ירושלמי גיטין מז ד). ״וְכֵיוָן שֶׁהִתְפַּלְּלָה עָלָיו אוֹתָהּ צַדֶּקֶת, מִיָּד נִפְקַד״ (רות רבה ה). ״וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים הוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים״ (כתובות ד.).

— **אֶת אוֹתוֹ*** [אחרי פועל יוצא], אוֹתוֹ מַמָּשׁ, אוֹתוֹ וְלֹא אַחֵר: ״לֹא יַתְחִיל וְיִקְרָא אֶת אוֹתוֹ פָּסוּק בִּפְנֵי עַצְמוֹ״ (תוספתא מגילה ב ב).

— **אֵת אֲשֶׁר, אֵת שֶׁ־***, זֶה אֲשֶׁר, מִי שֶׁ־, מַה שֶּׁ־: ״טוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה״ (קהלת ד ג). ״אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַטְבִּיל — יַטְבִּיל״ (עבודה זרה ה יב). ״אֵיזֶהוּ הַדּוֹפֵק? אֶת שֶׁהַגּוֹלֵל נִשְׁעָן עָלָיו״ (אהלות ב ד).

— **אוֹתוֹ הָאִישׁ***, 1, הָאִישׁ הַהוּא: ״בְּרַם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לְטוֹב״ (סנהדרין יג:). 2 ÷, כִּנּוּי לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי: ״אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלֹהַּ״ (ילינק ה).

— **אוֹתָהּ שָׁעָה***, **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה***, בִּזְמַן הַהוּא, בָּעֵת הַהִיא: ״אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְבָּרֵר מֹשֶׁה עַל עֲסָקָיו״ (שמות רבה ג). ״עָנִי הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה״ (פאה ה ד).

— **אוֹתוֹ מָקוֹם***, [בלשון נקייה] מְקוֹם הָעֶרְוָה: ״אוֹתוֹ מָקוֹם גָּלוּי הוּא אֵצֶל שֶׁרֶץ״ (נידה מא:). ״לִתֵּן מוֹךְ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא יִתְעַבְּרוּ״ (רש״י יבמות ק:).

— **אִתִּים***, רִבּוּי מִן ״אֶת״: ״שִׁמְעוֹן הָעַמְסוֹנִי... הָיָה דּוֹרֵשׁ כָּל אֶתִּים שֶׁבַּתּוֹרָה״ (פסחים כב:). ״אֶתִּים וְגַמִּים — רִבּוּיִין״ (ירושלמי ברכות יד ב).

ב. **אֵת, אֶת־** מ״י עִם, יַחַד עִם: ״יוֹסֵף... הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן״ (בראשית לז ב). ״הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי״ (בראשית יד כד). ״אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילֶךָ״ (ירמיה א ח). ״בֵּית־מִסְחָר שֶׁל יִצְחָקִי אֶת כֹּהֵן״ (שלט). — [אִתִּי, אִתְּךָ, אִתָּךְ, אִתּוֹ, אִתָּהּ, אִתָּנוּ, אִתְּכֶם־ן, אִתָּם־ן]

— **מֵאֵת**, מִן: ״וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ״ (שמות יא ב). ״הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי״ (מלכים א כ לו). ״הַמַּתְמִיד״ מֵאֵת ח״נ בְּיַאלִיק. — [מֵאִתִּי, מֵאִתְּךָ, מֵאִתָּךְ...]

ג. **אֵת** ז׳ [אכדית: ittu] כְּלִי לַחֲפִירָה בָּאֲדָמָה: ״לִלְטוֹשׁ... אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ״ (שמואל א יג כ). ״וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת״ (ישעיה ב ד). אֵת־הִתְחַפְּרוּת שֶׁל הַחַיָּלִים בַּחֲזִית הַקְּרָב. — [אֵת־, אֵתוֹ, אִתִּים, אִתֵּי־, גם אֵתִים, שמואל א יג כא]

אֵת בימינו

אַתְּ מ״ג [נתקצר מן אַנְתְּ או אַנְתְּ, כבארמית; אכדית: atti; ערבית: אַנְתִּ]
1, כִּנּוּי לִנְקֵבָה נוֹכַחַת (גּוּף שֵׁנִי): ״בַּת־מִי אַתְּ?״ (בראשית כד כג).
2, [בכמה מקומות במקרא, וביחוד בספרות המאוחרת] כִּנּוּי לְזָכָר נוֹכֵחַ, אַתָּה: ״קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע... וְאַתְּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ״ (דברים ה כד). ״יוֹדֵעַ אַתְּ לִקְרוֹת, אֲבָל אֵין אַתְּ יוֹדֵעַ לִדְרֹשׁ״ (במדבר רבה ד). ״וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל, אַתְּ פְּתַח לוֹ״ (הגדה של פסח). — [בהפסק: אָתְּ]

א״ת ר״ת 1, אִם תֹּאמַר. 2, אַל תֹּאמַר. 3, אַל תִּקְרָא.

אתא, ראה א. אתה.

אָתָא* נ׳ [ארמית, קהלת רבה א] אוֹת [רווח בצירוף:]

— **אָתָא קְלִילָא**÷ [שאול מן הפיוט ״אקדמות מלין״: ״וּבְאָתָא קְלִילָא דְּלֵית בַּהּ מְשָׁשׁוּתָא״, ושם הכוונה: בדיבור בלבד, שאין בו ממשות] אוֹת קְטַנָּה, סִימָן זָעִיר: ״לֹא דִּבֵּר דָּבָר וְלֹא נָגַע בּוֹ אֲפִלּוּ בְּאָתָא קְלִילָא״ (יל״ג, פרווה שלה). ״לֹא יָכֹלְתִּי לִכְתֹּב אֵלֶיךָ אַף אָלֶף זְעֵירָא וְאָתָא קְלִילָא״ (ביאליק, אגרות א מו).

אַתְאִיזְם◇ ז ראה אַתֵּיאִיזְם◇

אַתְבַּ״שׁ*, כְּתַב־סְתָרִים שֶׁיְּסוֹדוֹ בְּחִלּוּף כָּל אוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ הָאָלֶף־בֵּית בָּאוֹת הַמַּקְבִּילָה לָהּ שֶׁבְּסוֹף הָאָלֶף־בֵּית, הַיְנוּ: בִּמְקוֹם א–ת, בִּמְקוֹם ב–ש, בִּמְקוֹם ג–ר וְכוּ׳: ״שֵׁשַׁךְ — בְּאַתְבַּ״שׁ בָּבֶל״ (במדבר רבה יח).

א	ת
ב	ש
ג	ר
ד	ק
ה	צ
ו	פ
ז	ע
ח	ס
ט	נ
י	מ
כ	ל

אִתְגַּלְיָא÷, **אִיתגליא** נ׳ [מן א.גלה, הִתְגַּלָּה — תצורה ארמית] הִתְגַּלּוּת, גִּלּוּי, הֵפֶךְ מִן ״אִתְכַּסְיָא״: ״הָיָה חֵשֶׁק הָאֲהָבִים... תּוֹסֵס וְיוֹקֵד בְּחֶבְיוֹנֵי רָחֵל תָּמִיד וְתָמִיד, הַרְבֵּה קֹדֶם לָכֵן שֶׁהוֹפִיעַ אֶצְלָהּ בְּאִתְגַּלְיָא״ (שטיינמן, זוגות ב 76).

אֶתְגָּר° ז׳ [מן גרה, הִתְגָּרָה] הַזְמָנָה לְהִתְמוֹדְדוּת (Challenge), דָּבָר אוֹ רַעְיוֹן הַמְגָרִים רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ צִבּוּר לְהִתְמוֹדֵד אִתָּם, לְהַשִּׂיגָם אוֹ לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם: ״כַּגַּנָּב הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֶתְגָּר, וְהַתְּגוּבָה לָאֶתְגָּר הִיא הִתְיַשְּׁבוּת וְהַשְׁקָיָה וּפִתּוּחַ״ (שרת, באסיה 133). הַמַּהְפֵּכָה הַמַּדָּעִית הָעוֹמֶדֶת בְּפָנֵינוּ אֶתְגָּרִים חֲדָשִׁים. הַצְלָחָתוֹ הַמְסַחְרֶרֶת

שֶׁל הַמַּחֲזֶה הַמְּקוֹרִי שֶׁמְּשַׁשֶּׁה אֶתְגָּר לַמְּחַזְאִים הַוָּתִיקִים. – [אֶתְגַּר־, אֶתְגָּרִים, אֶתְגָּרֵי־]

אתגר [מן אֶתְגָּר]

~ פִּע' **אִתְגֵּר** ° פ״י עוֹרֵר אֶתְגָּר, קָרָא לְהִתְמוֹדְדוּת: הַהַצְלָחָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַנִּסּוּי אִתְגְּרָה אֶת הַחוֹקֵר לְהַמְשִׁיךְ בְּמֶחְקָרוֹ הַנּוֹעָז. ״וְכֵיוָן שֶׁאֲנִי הַמְאֻתְגָּר, רוֹצֶה אֲנִי לָשִׂים אֶת הָאֶתְגָּר הַשֵּׁנִי לִפְנֵיכֶם!״ (נאום, ׳דבר׳ 1964). – [לְאַתְגֵּר, מְ־, יְ־]

א. **אתה, אתא** [אוגריתית: אתו; ארמית: אֲתָא; ערבית: אַתַא; בעברית בעיקר בסגנון מליצי]:

~ פָּע' **אָתָה, אָתָא** פ״ע בָּא, הִגִּיעַ: ״אָתָה בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה״ (ישעיה כא יב). ״וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ״ (דברים לג ב). ״אָתִיתִי לְחַנְּנָךְ בְּלֵב קָרוּעַ וּמְרֻתָּח״ (אתיתי, שחרית ב׳ ראש השנה). ״בְּטֶרֶם אָתָא הַלַּיִל, בֹּאוּ בֹאוּ הַכֹּל״ (רחל, נח). – [אוֹתֶה, יֶאֱתֶה, וַיֵּאת, אֱתָיוּ!]

– **אָתֵי מֵרָחִיק*** [ארמית: בא מרחוק, ממונחי הדקדוק בספרי בעלי־המסורה] דָּגֵשׁ הַבָּא בְּרֹאשׁ מִלָּה זְעִירָה אוֹ מִלְעֵילִית, אִם הַמִּלָּה שֶׁלְּפָנֶיהָ הִיא מִלְעֵיל וּמִסְתַּיֶּמֶת בְּ־ה אוֹ ־ָה אוֹ בְּ־ךְ אוֹ בְּ־תָ – וְאֵין שְׁתֵּי הַמִּלִּים מְחֻבָּרוֹת בְּמַקָּף, לְמָשָׁל: ״חָלִילָה לְּךָ״ (בראשית יח כה), ״שָׁבִיתָ שֶּׁבִי״ (תהלים סח יט).

– **אָתֵי שַׁפִּיר*** [ארמית] בָּא יָפֶה, הוֹלֵךְ לְמֵישָׁרִים: ״יִתָּקֵן לִי מַה שֶּׁפָּגַמְתִּי וְהַכֹּל אָתֵי שַׁפִּיר, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם״ (מנדלי מו״ס, צז). ״וְהַכֹּל אָתֵי שַׁפִּיר, וְשׁוּב לֹא אִכְפַּת לוֹ כְּלוּם״ (בן־ציון, פח).

– **מֵהֵיכָא תֵּיתֵי*** [ארמית: מאין תבוא, על־פי הוריות י. ועוד] תָּבוֹא מֵהֵיכָן שֶׁתָּבוֹא! אַדְּרַבָּה! יָבוֹא הַדָּבָר!

– **תֵּיתֵי לֵיהּ*** [ארמית: תבוא לו, תגיע לו] יְשֻׁלַּם שְׂכָרוֹ, תּוֹדָה לוֹ: ״תֵּיתֵי לִי דְּקַיֵּמִית (שֶׁקִּיַּמְתִּי) שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת״ (שבת קיח:).

– **יֵיתֵי וְלָא אַחְמִינֵיהּ*** (סנהדרין צח:), יָבוֹא וְאַל אֶרְאֵהוּ [כן אמרו כמה מחכמינו ז״ל כשנאמר להם שעם בוא המשיח ירבו חבלי משיח...]

– **נֵיתֵי סֵפֶר וְנֶחֱזֵי*** [ארמית, אפעל מן אתה (על־פי קידושין ל.)], נָבִיא סֵפֶר וְנִרְאֶה, נְעַיֵּן בַּסֵּפֶר וְנִרְאֶה אִם אָמְנָם כֵּן הַדָּבָר.

ב. **אתה** [מן אַתָּה]

~ פִּע' **אִתָּה** ° פ״י פָּנָה אֶל מִישֶׁהוּ בִּלְשׁוֹן ״אַתָּה״ דֶּרֶךְ קִרְבָה (״שְׁמַע״, ״אֱמֹר״) וְלֹא בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר (״הוּא״, ״יִשְׁמַע״, ״יֹאמַר״). – [לְאַתּוֹת, מְאַתֶּה, יְאַתֶּה]

אַתָּה מ״ג [אכדית: atta; אוגריתית: אַת; פיניקית: אנת; ארמית: אַנְתָּה, אַתְּ; ערבית: אַנְתַ] כִּנּוּי לְזָכָר נוֹכֵחַ (גּוּף שֵׁנִי): ״אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי״ (בראשית מא מ). ״הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו?״ (בראשית כז כא). – [בהפסק: אָתָּה]

אַתָּהוּ* מ״ג [אַתָּה + הוּא] אַתָּה הוּא: ״אַתָּהוּ אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ אֶת זֶרַע יְשֻׁרוּן״ (ר׳ סעדיה גאון, בקשה).

אָתוּי* ת׳ [מן א. אתה, אָתָה] מִי שֶׁבָּא: ״יְדִיד אֲתוּי־עֵבֶר יְדָעֲךָ בָּעוֹלָם״ (אמיץ כוח, עבודה ליום כיפור). ״עֲנֵה אֲתוּיִים בְּשִׁמְךָ דָּצִים״ (סידור רס״ג, רמג). – [אֲתוּיָה, אֲתוּיִים, ־יוֹת]

אָתוֹן נ׳ [אכדית: atânu; אוגריתית: אתנת [ריבוי?]; ארמית: אֲתָנָא; ערבית: אַתָאן] חֲמוֹרָה, נְקֵבַת הַחֲמוֹר (במדבר כב כג). – [אֲתוֹן־, אֲתוֹנוֹת]

– **הָלַךְ לְחַפֵּשׂ אֶת הָאֲתוֹנוֹת וּמָצָא אֶת הַמְּלוּכָה** ° [על־יסוד המסופר על שאול, שמואל א ט], מָשָׁל עַל מִי שֶׁעָסַק בִּקְטַנּוֹת וְהִגִּיעַ בְּמַפְתִּיעַ לִגְדוֹלוֹת.

– **וַיִּפְתַּח... אֶת פִּי הָאָתוֹן**, דִּבּוּר שֶׁל לַעַג עַל שׁוֹטֶה שֶׁפָּתַח פִּיו וְהִפְלִיג בְּדִבְרֵי לַהַג וּפִטְפּוּט [על שם אתונו של בלעם שפתחה את פיה והתחילה לדבר, במדבר כב כח]

אֶתוֹס* ז׳ [יוונית: ethos מידה] מוּסָר, מִכְלוֹל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת.

אִתּוּר°, אִיתוּר ז׳ [מן אתר, אִתֵּר] 1. קְבִיעַת דָּבָר וְהַגְבָּלָתוֹ בְּמָקוֹם קָבוּעַ, קְבִיעַת הַיַּחַס בֵּינוֹ וּבֵין דְּבָרִים אֲחֵרִים: הָרוֹפֵא טִפֵּל בְּאִתּוּר הָרֶעֶל בָּאֶצְבַּע (מָנַע אֶת הָרֶעֶל מֵהִתְפַּשֵּׁט בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים בַּגּוּף). הַכַּבָּאִים עָסְקוּ בְּאִתּוּר הַשְּׂרֵפָה. 2. קְבִיעַת גְּבוּלוֹתָיו שֶׁל מָקוֹם, זִהוּי מָקוֹם: אִתּוּר בֵּית־שְׁעָרִים הָעַתִּיקָה. – [אִתּוּר־]

אִתּוּת°, אִיתוּת ז׳ [מן אתת, אִתֵּת] מַתַּן אוֹתוֹת מִמֶּרְחָק עַל־יְדֵי סִימָנִים מֻסְכָּמִים בְּאֶמְצָעוּת קֶשֶׁר שְׁמִיעָה אוֹ רְאִיָּה: ״אִתּוּת מֶרְחַקִּים לְכָל אֹמֶר לִי יַצַּן״ (ש׳ שלום, שירים שצט). פָּנָסִים, דְּגָלִים, זַמְזַמִּים הֵם מַכְשִׁירֵי־אִתּוּת. – [אִתּוּת־]

אַתְחַלְתָּא* נ׳ [ארמית; ראה תחל, הִתְחִיל] הַתְחָלָה, פְּתִיחָה: ״מֵאַתְחַלְתָּא דְמוֹעֵד״ (סוטה מא:). ״כִּי עוֹלָם אֵינוֹ אַתְחַלְתָּא, הָעוֹלָם אֵינֶנּוּ גְּמָר״ (שלונסקי, שירים ב 179).

– **אַתְחַלְתָּא דִגְאֻלָּה*** רֵאשִׁית הַגְּאֻלָּה: ״מִלְחָמָה נָמֵי אַתְחַלְתָּא דִגְאֻלָּה הִיא״ (מגילה יז:). ״וְהִנֵּה זָכִינוּ אֲנַחְנוּ, בְּנֵי הַדּוֹר הַזֶּה, לִרְאוֹת מֵעֵין אַתְחַלְתָּא דִגְאֻלָּה, שִׁיבַת בָּנִים לִגְבוּלָם״ (אחד העם, תסב). ״שֶׁבַּפּוֹגְרוֹמִים שֶׁל שְׁנוֹת הַשְּׁמוֹנִים רָאֲתָה אַתְחַלְתָּא דִגְאֻלָּה״ (ברנר, ב 121).

אַתְחָלָה° נ׳ [מן תחל, הִתְחִיל] הַתְחָלָה, פְּתִיחָה. – [אַתְחָלַת־, אַתְחָלוֹת]

אַתְחָלְתִּי° ת׳ [מן אַתְחָלָה] שֶׁל הַתְחָלָה, רִאשׁוֹנִי: הָעוֹזֵר הִתְחִיל לַעֲבֹד בְּמַשְׂכֹּרֶת אַתְחָלְתִּית נְמוּכָה. – [אַתְחָלְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

אַתִּי* ת׳ ראה להלן אַתִּיקָה*.

אַתֵּאִיזְם* ז׳ [מיוונית: a לא + theos אלהים] כְּפִירָה בֵּאלֹהִים, הַכְחָשַׁת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל בּוֹרֵא עוֹלָם.

– **אַתֵּאִיסְט*** ז׳ כּוֹפֵר בֵּאלֹהִים, מִי שֶׁשּׁוֹלֵל אֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אֵל בּוֹרֵא עוֹלָם.

– **אַתֵּאִיסְטִי*** ת׳ שֶׁל כְּפִירָה בִּמְצִיאוּת אֱלֹהִים: הַכָּרָה אַתֵּאִיסְטִית.

אֲתִיָּה נ׳ [מן א. אתה, אָתָה] בִּיאָה, כְּנִיסָה: ״אֲתִיַּת עֵת דּוֹדִים״ (קליר, סידור 698). – [אֲתִיַּת־]

אַתְיוֹן° ז׳ [מן אתה, אָתָה] כַּרְטִיס־כְּנִיסָה: חֲלֻקַּת אַתְיוֹנִים לַקָּהָל לִישִׁיבוֹת הַכְּנֶסֶת. – [אַתְיוֹן־, אַתְיוֹנִים, ־נֵי־]

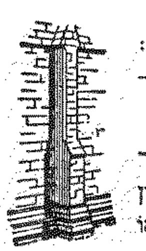
אתיק 1

אַתִּיק ז׳ 1. עַמּוּד אוֹ קִיר־עֵזֶר הַבָּנוּי לְיַד קִיר לִתְמֹךְ בּוֹ וּלְסָעֲדוֹ (יחזקאל מב ג). 2°. יָצִיעַ, כְּעֵין גְּזֻוזְטְרָה בְּנוּיָה עַל עַמּוּדִים בַּחֲזִית הַבַּיִת אוֹ מִסָּבִיב לוֹ. – [אַתִּיק־, אַתִּיקִים, אַתִּיקֵי־]

אֶתִּיקָה° נ׳ [יוונית: ethika עניינים הנוגעים למידות] מוּסָר, תּוֹרַת הַמִּדּוֹת; הַתּוֹרָה הַמְתָאֶרֶת אֶת הַטּוֹב שֶׁיִּבְחַר לוֹ הָאָדָם וְאֶת הָרַע שֶׁעָלָיו לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ.

– **אֶתִּי**° ת׳ מוּסָרִי: הִתְנַהֲגוּת אֶתִּית.

אֶתִּיקֶטָה° נ׳ [צרפתית: etiquette] כְּלָלֵי הִתְנַהֲגוּת וְנִימוּסִים מְקֻבָּלִים בְּחֶבְרָה מְסֻיֶּמֶת: אֶתִּיקֶטָה בֵּין דִּיפְּלוֹמָטִים.

אֶתְכֶם, אֶתְכֶן מ״ג [אֵת+כינוי נוכחים־ות] יַחַס־הַפָּעוּל לְנוֹכְחִים, לְנוֹכְחוֹת: ״רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי״ (עמוס ג ב). פָּגַשְׁתִּי אֶתְכֶן.

אִתְכַּסְיָא^ **איתכסיא** [מן כסה, הִתְכַּסָּה, תצורה ארמית] הִתְכַּסּוּת, נִסְתָּרוּת, הֶעְלֵם: ״אֶפְשָׁר וּבְכָל דּוֹר מְצוּיִים הַרְבֵּה בַּעֲלֵי כֹּחוֹת וְכִשְׁרוֹנוֹת.. אֶלָּא שֶׁהֵם בִּבְחִינַת אִתְכַּסְיָא״ (קלצקין, כתבים 201). ״הַפְּרוֹזָה יֵשׁ לָהּ זְכוּת קִיּוּם רַק בְּמִדָּה שֶׁהִיא שִׁירָה בְּאִתְכַּסְיָא״ (שטיינמן, פרודות).

את״ל ר״ת 1. אִם תִּמְצָא לוֹמַר. 2. אִם תִּרְצֶה לוֹמַר.

אַתְלֵט°, **אַתְלֵיט**° ז׳ [יוונית: athletes] גִּבּוֹר, בַּעַל־כֹּחַ, אָמָן הַהִתְגּוֹשְׁשׁוּת: ״שְׁנֵי אַתְלֵטִין שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים וּמִתְגּוֹשְׁשִׁים״ (בראשית רבה כב). – [אַתְלֵיטִים]

– **אַתְלֵיטִי**° ת׳ שֶׁל אַתְלֵט, חָסֹן, חָזָק: מִבְנֵה־גוּף אַתְלֵיטִי.

– **אַתְלֵיטִיקָה**° נ׳ סְפּוֹרְט, תַּרְגִּילֵי הִתְעַמְּלוּת הַדּוֹרְשִׁים כֹּחַ וּזְרִיזוּת.

– **אַתְלֵיטִיקָה כְּבֵדָה**°, סְפּוֹרְט הַכּוֹלֵל הֲרָמַת מִשְׁקָלוֹת, הִתְגּוֹשְׁשׁוּת, הִתְאַגְרְפוּת (בּוֹקְס) וְעוֹד.

– **אַתְלֵיטִיקָה קַלָּה**°, סְפּוֹרְט הַכּוֹלֵל קְפִיצוֹת לְגֹבַהּ, רִיצָה, זְרִיקַת דִּיסְקוּס, הֲטָלַת כִּידוֹן וְעוֹד.

אַתֶּם מ״ג [אכדית: attunu; אוגריתית: אתא; ארמית: אַנְתּוּן; ערבית: אַנְתֻּם] כִּנּוּי לְנוֹכְחִים (גּוּף שֵׁנִי רַבִּים): ״אַחַי, מֵאַיִן אַתֶּם?״ (בראשית כט ד).

– **גַּם אַתֶּם!**° תְּשׁוּבַת־נִימוּס עַל בְּרָכָה.

אִתְמְהָא^ מ״ק [ארמית, מן תמה] תָּמוּהַּ הַדָּבָר! הַאֻמְנָם?: ״וַיַּעַשׂ – אִתְמְהָא! וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר הָיָה!״ (בראשית רבה ד).

אַתְמָהָה° נ׳ [מן תמה, הִתְמִיהַּ] תְּמִיהָה, פְּלִיאָה, אַפְתָּעָה: ״וְעֵינַיִם לְעֵינַיִם כְּאִלּוּ אוֹמְרוֹת בְּאַתְמָהָה שֶׁל שִׂמְחָה: וּכְלוּם לֹא אָח וְאָחוֹת אֲנוּ?״ (בן־ציון, קלה). ״מְשׁוֹרְרִים וּמְסַפְּרִים כְּמֶנְדֶּלִי אוֹהֲבִים אֶת הַהַפְלָאָה וְאֶת הָאַתְמָהָה״ (קלוזנר, הספרות 377). – [אַתְמָהַת־, אַתְמָהוֹת, אַתְמְהוֹת־]

אֶתְמוֹל, אֶתְמוּל, אִתְּמוֹל תה״פ וז׳ [אכדית: itimâli, timâli; ארמית: אֶתְמָלֵי; עברית גם תְּמוֹל] הַיּוֹם שֶׁעָבַר, בַּיּוֹם שֶׁעָבַר, תְּמוֹל: ״כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר״ (תהלים צ ד). ״גַּם־אֶתְמוֹל גַּם שִׁלְשׁוֹם... אַתָּה הָיִיתָ הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל״ (שמואל ב ה ב). ״עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה״ (ישעיה ל לג). ״אֵינֶנּוּ אוֹמֵר בְּכָל יוֹם אֶלָּא מַה שֶּׁאָמַר בְּאֶתְמוֹלוֹ״ (אמונות ודעות ג). ״פֹּה נִטְמְנוּ כָּל אֶתְמוֹלַיִךְ״ (שלונסקי, שירים א 279).

– **אֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם**, בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ, עַד כֹּה: ״אוֹי לָנוּ, כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם!״ (שמואל א ד ז).

– **כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם**, כְּמִקֹּדֶם, כְּבַיָּמִים עָבָרוּ: ״וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם״ (שמואל א יט ז).

– **מֵאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם**, מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים, מִקֹּדֶם: ״וַיְהִי כָּל־יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם... וַיֹּאמֶר הָעָם... מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ?״ (שמואל א י יא).

– **בְּאֶתְמוֹל**^, בְּיוֹם אֶתְמוֹל: ״וַאֲפִלּוּ מֵת בְּאֶתְמוֹל״ (רש״י זבחים ק:).

אַתָּן° ז׳ [מן אֵיתָן] טוֹנִיק, תְּרוּפָה לְחִזּוּק הַגּוּף וּלְהִגָּבְרוּת מִרְצוֹ. – [אַתַּן־, אַתָּנִים, אַתָּנֵי־]

אתן [מן אֵיתָן]

~ התפ׳ **הִתְאַתֵּן**°, שָׁב לְאֵיתָנוֹ, הִתְחַזֵּק, הִתְאוֹשֵׁשׁ: הַפָּצוּעַ הִתְעוֹרֵר וְהִתְאַתֵּן קִמְעָה. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

אַתֶּן°, **אַתֵּן** מ״ג [אכדית: attina; ארמית: אַנְתּוּן; ערבית: אַנְתֻּנָּ] כִּנּוּי לְנוֹכְחוֹת: אַתֶּן יְדַעְתֶּן. ״וְאַתֵּן צֹאנִי... אָדָם אַתֶּם״ (יחזקאל לד לא).

אַתֵּנָה מ״ג [צורה מוארכת מן אַתֶּן] אַתֶּן: ״וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן״ (בראשית לא ו).

אֶתְנָה נ׳ [מן נתן, או מן תנה, הִתְנָה] אֶתְנָן, מַתָּנָה: ״אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי״ (הושע ב יד). – [אֶתְנוֹת]

אֶתְנוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: ethnos גזע, לאום + graphein לכתוב] תֵּאוּר הָעַמִּים, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּתֵאוּרָם וּבְמִיּוּנָם שֶׁל הַסִּימָנִים הַפִּיסִיִּים וְהַתַּרְבּוּתִיִּים שֶׁל גִּזְעֵי הָאָדָם וְשִׁבְטָיו הַשּׁוֹנִים.

– **אֶתְנוֹגְרָפִי**° ת׳ שֶׁעִנְיָנוֹ אֶתְנוֹגְרַפְיָה: נִתּוּחִים הִיסְטוֹרִיִּים וְאֶתְנוֹגְרָפִיִּים.

אֶתְנוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: ethnos גזע, לאום + logos לימוד] תּוֹרַת הָעַמִּים, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַתְּכוּנוֹת שֶׁל הָעַמִּים וְהַגְּזָעִים הַשּׁוֹנִים. הָאֶתְנוֹלוֹגְיָה מַשְׁוָה וּמַכְלִילָה אֶת מַסְקָנוֹת הַמִּמְצָאִים הָאֶתְנוֹגְרָפִיִּים.

– **אֶתְנוֹלוֹגִי**° ת׳ שֶׁל אֶתְנוֹלוֹגְיָה: ״הַחֲקִירוֹת הָאֶתְנוֹלוֹגִיּוֹת עַל דְּבַר תְּכוּנוֹת עַם וָעָם הֵן כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה״ (אחד העם, טו).

אֶתְנָח^ ז׳ [מן נוח] 1^. אֶחָד מִסִּימָנֵי הַטְּעָמִים, צוּרָתוֹ ֑, הַמַּפְסִיק הַגָּדוֹל בְּפִסְקֵי הַמִּקְרָא אַחֲרֵי הַ״סּוֹף־פָּסוּק״: ״אֶתְנָח אוֹ סוֹף־פָּסוּק״ (חיוג׳, דקדוק). 2° [במוסיקה] הַפְסָקָה. 3° [בכלי־יריה, על שום הדמיון לאתנח] מִגְרָע מְשֻׁלָּשׁ בְּכַוֶּנֶת הָאֲחוֹרִית הַמְּתֻקָּן לְשֵׁם כִּוּוּן הַנֶּשֶׁק לַמַּטָּרָה: הַיּוֹרֶה מְכַוֵּן אֶת נִשְׁקוֹ בְּאֹפֶן שֶׁקְּצֵה הַלַּהַב שֶׁבְּכַוֶּנֶת הַקִּדְמִית יֵרָאֶה בְּמֶרְכַּז הָאֶתְנָח וִיכַסֶּה אֶת נְקֻדַּת הַמַּטָּרָה. – [אֶתְנַח־, אֶתְנָחִים, אֶתְנְחֵי־]

– **אַחֲרֵי טַרְחָא יָבֹא אֶתְנָח**^, אַחֲרֵי טֹרַח וְעָמָל בָּאָה הַמְּנוּחָה [פתגם המיוסד על מדרש־המלים של סימני הטעמים ״טרחא״ (טפחא) ו״אתנח״; הפתגם בשלימותו:] ״אָדָם עָצֵב אַל תֶּאֱנַח, אַחֲרֵי טַרְחָא יָבוֹא אֶתְנָח״ (שניאור־זלמן, תניא, איגרת ל).

אִתְנַחְתָּא^ נ׳ [ארמית, על־פי בניין אתפעל מן נוח] 1^. צוּרָה אֲרָמִית מְקֻבֶּלֶת שֶׁל שֵׁם הַסִּימָן אֶתְנָח. 2°. מְנוּחָה, הַפְסָקָה, רְגִיעָה בֵּין מַעֲשֶׂה לְמַעֲשֶׂה: ״צַרְצוּר גָּבוֹהַּ וְשָׁוֶה אִתְנַחְתּוֹת״ (יזהר, צקלג 102). ״לְאַחַר אִתְנַחְתָּא קְצָרָה וּמַכְבִּידָה פָּתַח שׁוּב״ (ארה, תרי ז׳יוואגו 146). [אִתְנַחְתַּת־, אִתְנַחְתּוֹת]

אֶתְנִי° [מיוונית: ethnos גזע, לאום] שֶׁל הָעָם, שֶׁל הָאֻכְלוּסִים, שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים: בְּעָיוֹת אֶתְנִיּוֹת. — [אֶתְנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

אֶתְנַן ז׳ [מן תנה, או מן נתן] מַתָּנָה, מִנְחָה, שָׂכָר [ביחוד לזונה]: ״לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ (דברים כג יט). ״וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּהּ וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ״ (ישעיה כג יז). ״אֵיזֶהוּ אֶתְנָן? הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ טָלֶה זֶה בִּשְׂכָרֵךְ״ (תמורה ו ב). — [אֶתְנַן־, אֶתְנַנִּים, אֶתְנַנֵּי־]

אֶתְנַרְךְ° ז׳ [יוונית: ethnarches נציב] נָשִׂיא, שַׂר, מוֹשֵׁל; כִּנּוּי שֶׁנִּתַּן לִנְשִׂיא הַיְּהוּדִים בִּתְקוּפַת מַלְכוּת רוֹמָא הָעַתִּיקָה. — [אֶתְנַרְכִים]

אִתְעָרוּתָא°, איתערותא נ׳ [ארמית, על־פי בניין אִתְפְּעֵל מן עור] הִתְעוֹרְרוּת: ״הֵם מָצְאוּ בָּהֶם כָּל פַּעַם טַעַם חָדָשׁ וְאִתְעָרוּתָא חֲדָשָׁה״ (ביאליק, אגרות ה גד). ״נִתְרַוְּחָה עָלַי נַפְשִׁי... כָּתַבְתִּי מִתּוֹךְ אִתְעָרוּתָא״ (שטיינמן, במעגל 14). ״מָה הֵמָּה הַחַיִּים... אִם לֹא.. אֵיזוֹ אִתְעָרוּתָא דְּתוּגָה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יב).

— אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא° (בספרות הקבלה), הִתְעוֹרְרוּת עֶלְיוֹנָה, הִתְעוֹרְרוּת רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ: ״הִנְנוּ יְכוֹלִים לִסְבֹּל אֶת הַגָּלוּת וּלְחַכּוֹת לְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא״ (פייארברג, 127).

אַתְקָפָה° נ׳ [מן תקף, הִתְקִיף] 1°, הַתְקָפָה, הִשְׂתָּעֲרוּת: אַתְקָפַת מַחֲלָה. אַתְקָפַת עֲצַבִּים. 2° [על־פי הארמית: אַתְקַפְתָּא, חגיגה טו:] הַשָּׂגָה, טַעֲנָה וְהוֹכָחָה שֶׁכְּנֶגֶד: ״וְהִתְקִיפוּ עָלָיו בְּאַתְקָפוֹת מְחֻוָּרוֹת״ (ר׳ ניסים, המפתח, ברכות). — [אַתְקָפַת־, אַתְקָפוֹת, ־פוֹת־]

אֲתַר ז׳ [ארמית: אֲתַר (עזרא ו ג), אַתְרָא] 1*, מָקוֹם: ״בְּכָל אֲתַר״ (זבחים ס.). 2° [בארכיאולוגיה] מָקוֹם שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ שְׂרִידֵי יִשּׁוּב קַדְמוֹן: הַחוֹקְרִים עָרְכוּ חֲפִירוֹת בָּאֲתַר הֶחָדָשׁ. רֹב הָאֲתָרִים רְשׁוּמִים בַּמַּפּוֹת הַמְּפֹרָטוֹת. — [אֲתַר־, אֲתָרִים, אֲתָרֵי־]

— בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר° [שאול מן קדיש־דרבנן: ״די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר״] בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם, פֹּה וָשָׁם: ״תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲרוּגִים נֶעֱרָמִים בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר״ (שופמן, ג 96).

— עַל־אֲתַר*, בּוֹ בַּמָּקוֹם, מִיָּד, לְאַלְתַּר: ״וְהוּא שֶׁשָּׁנָה עַל אֲתַר״ (ירושלמי ברכות ג ג).

אתר [מן אֲתַר]

~ פִּע׳ אִתֵּר° פ״י 1, הִגְבִּיל בְּמָקוֹם אֶחָד, בּוֹדֵד: הַכַּבָּאִים אִתְּרוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה. הָרוֹפֵא אִתֵּר אֶת הַהַרְעָלָה וּמָנַע אוֹתָהּ מֵהִתְפַּשֵּׁט בִּשְׁאָר חֶלְקֵי הַגּוּף. 2, קָבַע אֶת גְּבוּלוֹת הַמָּקוֹם, זִהָה אֶת הַמָּקוֹם: הַחוֹקְרִים אִתְּרוּ אֶת בֵּית־שְׁעָרִים הָעַתִּיקָה. — [לְאַתֵּר אֶת־, מְאַתֵּר, יְאַתֵּר]

~ פֻּע׳ אֻתַּר°, 1, הֻגְבַּל בְּמָקוֹם אֶחָד, בֻּדַּד: הָאֵשׁ שֶׁפָּשְׁטָה אֻתְּרָה עַל־יְדֵי הַכַּבָּאִים. הָרַעַל אֻתַּר בְּאֵיבָר אֶחָד בַּגּוּף. 2, נִקְבְּעוּ גְּבוּלוֹת מְקוֹמוֹ, זֻהָה מְקוֹמוֹ: הַמָּקוֹם הַהִיסְטוֹרִי אֻתַּר עַל־יְדֵי הַחוֹקְרִים. — [מְאֻתָּר, יְאֻתַּר]

~ נת׳ נִתְאַתֵּר°, בֻּדַּד, הֻגְבַּל בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: הַדַּלֶּקֶת נִתְאַתְּרָה בְּמַאֲמָץ מְשֻׁתָּף. ״אוֹתָהּ תְּפִיחָה לֹא דַּיָּהּ שֶׁנִּתְאַתְּרָה בִּמְקוֹמָהּ אֶלָּא שֶׁנִּתְפַּשְּׁטָה עַל פְּנֵי כַּף הָרֶגֶל״ (טביב, דרך 128). — [לְהִתְאַתֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

אֶתֶר° ז׳ [יוונית: aither האוויר העליון] 1, חֹמֶר כִּימִי הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי חִבּוּר שְׁתֵּי מוֹלֶקוּלוֹת שֶׁל כֹּהַל תּוֹךְ יְצִיאַת מַיִם. הָאֶתֶר מְשַׁמֵּשׁ בִּרְפוּאָה לְהַרְדָּמַת חוֹלִים בִּשְׁעַת נִתּוּחַ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2, [לפי השקפה קודמת של הפיסיקאים] הַחֹמֶר הַמְּשֹׁעָר הַמְּמַלֵּא אֶת כָּל חֲלַל הָעוֹלָם וּבוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת תְּנוּעַת הַגַּלִּים הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶטִיִּים, כְּגוֹן הָאוֹר וְגַלֵּי הָרַדְיוֹ. הַחוֹקְרִים בְּדוֹרֵנוּ שׁוֹלְלִים קִיּוּמוֹ שֶׁל אֶתֶר זֶה.

— עַל גַּלֵּי־הָאֶתֶר° [בהשאלה] בָּרַדְיוֹ, בָּאַלְחוּט: ״עוֹשֶׂה הוּא זֹאת בִּכְתָב וְעַל גַּלֵּי הָאֶתֶר״ (אלתרמן, הטור א 250).

אַתְרָא* ז׳ [ארמית] מָקוֹם [רווח בצירופים]:

— מָרָא דְאַתְרָא° [אדון המקום] כִּנּוּי לְרַב־הָעִיר, רֹאשׁ רַבָּנֵי הָעִיר (בספרות הרבנית).

— מַר כִּי אַתְרֵיהּ וּמַר כִּי אַתְרֵיהּ* (שבת קנג. ועוד), פְּלוֹנִי לְפִי מְקוֹמוֹ וּפְלוֹנִי לְפִי מְקוֹמוֹ, כְּלוֹמַר: כָּל אֶחָד נוֹהֵג לְפִי הַמְקֻבָּל בִּמְקוֹמוֹ וּלְפִי דַּרְכּוֹ.

אַתְרָאָה° נ׳ [מן תרה, הִתְרָה] 1, הַתְרָאָה, אַזְהָרָה. 2, [בפיקוד בצבא] פְּקֻדָּה הַנִּתֶּנֶת לִפְנֵי הַצַּו (פְּקֻדַּת הַמִּבְצָע), כְּדֵי שֶׁמְּקַבְּלָהּ יְהֵא מוּכָן לְבַצֵּעַ הַצַּו כָּרָאוּי. — [אַתְרָאַת־, אַתְרָאוֹת, אַתְרָאוֹת־]

אתרוג

אֶתְרוֹג* ז׳ [פרסית: תֻּרֻנְג׳, ערבית: אֻתְרֻג׳] אֶחָד מִפֵּרוֹת־הֶהָדָר (Citrus medica). דּוֹמֶה לְלִימוֹן, אַךְ כָּתֹם מִמֶּנּוּ קְצָת. טַעְמוֹ חָמוּץ, רֵיחוֹ נָעִים. הָאֶתְרוֹג הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַמִּינִים (יַחַד עִם הַלּוּלָב, הַהֲדַס וְהָעֲרָבָה) שֶׁנּוֹטְלִים בְּחַג הַסֻּכּוֹת (סוכה ג ה). — [אֶתְרוֹג־, ־גִים, ־גֵי־]

אֶתְרוֹגִי° ת׳ [מן אֶתְרוֹג] שֶׁהוּא כְּעֵין הָאֶתְרוֹג בְּצִבְעוֹ אוֹ בְּרֵיחוֹ: ״וְהָיְתָה הַשְּׁקִיעָה אֶתְרוֹגִית״ (שלונסקי, שירים ב 238). — [אֶתְרוֹגִית, אֶתְרוֹגִיִּים, ־גִיּוֹת]

אֶתְרוֹגָר° ז׳ [מן אֶתְרוֹג] מוֹכֵר אֶתְרוֹגִים: ״וְרָץ אֵצֶל הָאֶתְרוֹגָר לָקַח לוֹ אֶתְרוֹג״ (עגנון, האש קטו). — [אֶתְרוֹגַר־, ־גָרִים, ־גָרֵי־]

אֶתְרִי° ת׳ [מן אֶתֶר 1] בַּעַל סְגֻלּוֹת שֶׁל אֶתֶר, הַמֻּפָק מִן אֶתֶר: שֶׁמֶן אֶתְרִי. רֵיחַ אֶתְרִי. — [אֶתְרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

אִתְּרַע*, איתרע פ״ע [ארמית: בניין אִתְפְּעֵל מן תְּרַע שָׁבַר] נִשְׁבַּר, נִפְרַץ [רווח בביטוי]

— אִתְּרַע מַזָּלוֹ* [על־פי הוריות יב.: ״חלשא דעתיה ומיתרע מזליה״] נִפְרַץ מַזָּלוֹ, הַדְּבָרִים נִשְׁתַּלְשְׁלוּ לְרָעָתוֹ: ״יַד אֱלֹהִים נִשְׁתַּלְּחָה בִּי וְאִתְּרַע מַזָּלִי וְנִתְקַפְּחָה פַּרְנָסָתִי״ (מגדלי מו״ס, קמא). ״וְאִתְּרַע מַזָּלוֹ וְנָפַל בִּידֵי בַּחוּרָיו שֶׁל קוֹשׁוּט״ (טשרניחובסקי, סיפורים 94).

אתת [מן ב׳ אות]

~ פִּע׳ אִתֵּת° פ״י אוֹתֵת, שִׁדֵּר לְמֶרְחָק אוֹתוֹת וְסִימָנִים מֻסְכָּמִים בְּאֶמְצָעוּת קֶשֶׁר רְאִיָּה אוֹ שְׁמִיעָה: ״מִיָּד עָמַד לֵוִי מִמְּקוֹמוֹ, אִתֵּת בִּזְרוֹעוֹ כְּנֶגְדּוֹ״ (טביב, דרך 72). — [לְאַתֵּת, אִתַּתִּי, מְאַתֵּת, יְאַתֵּת]

~ פֻּע׳ אֻתַּת°, שֻׁדַּר בְּאוֹתוֹת: הַהוֹדָעָה אֻתְּתָה לַמֶּרְכָּז. — [מְאֻתָּת, יְאֻתַּת]

אַתָּת° ז׳ [מן אתת, אִתֵּת] עוֹסֵק בְּאִתּוּת, מְשַׁדֵּר אוֹ קוֹלֵט אוֹתוֹת וְסִימָנִים מֻסְכָּמִים בְּאֶמְצָעוּת קֶשֶׁר רְאִיָּה אוֹ שְׁמִיעָה. — [אַתַּת־, אַתָּתִים, אַתָּתֵי־]

אַתָּתוּת° נ׳ [מן אַתָּת] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הָאַתָּת, שִׁדּוּר אוֹתוֹת וְסִימָנִים מֻסְכָּמִים לְמֶרְחָק וּקְלִיטָתָם. — [אַתָּתוּת־]

ב [כתב: ; רש"י: ; עברית-כנענית: 𐤁] 1, הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ "בֵּית" [בריבוי: בֵּיתִין]; הֲגִיָּתָהּ כְּשֶׁהִיא דְּגוּשָׁה (בּ) כְּמוֹ B לָטִינִית; הֲגִיָּתָהּ כְּשֶׁהִיא רְפוּיָה (ב) כְּמוֹ V לָטִינִית: בָּבֶל. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁנַיִם אוֹ שְׁתַּיִם: ב׳ יָמִים. ב׳ פְּעָמִים. 3, שֵׁנִי, שְׁנִיָּה: יוֹם ב׳. כִּתָּה ב׳. 4, ב׳ אוֹ ב, אַלְפַּיִם, 2000 [בעיקר בראש מניין שנים]: ב׳ תל"ב = 2432.

בְּ־ [לפני שם מיודע ולפני שם הפותח באות בחטף־פתח — בַּ־; לפני שם מיודע הפותח בא׳, ע׳, ר׳, ולפעמים גם ה׳ ולפני שם הפותח באות בחטף־קמץ — בָּ־; לפני שם בלתי־מיודע הפותח באות בחטף־סגול — בֶּ־; לפני שם בלתי מיודע הפותח באות שוואית — בִּ־; לפני מלת "אלהים" — בֵּ־], אוֹת־יַחַס הַבָּאָה לִפְנֵי שֵׁם־עֶצֶם אוֹ שֵׁם־תֹּאַר אוֹ שֵׁם־פֹּעַל בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת: 1, בְּתוֹךְ, בְּקֶרֶב: "יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם" (בראשית א יד). "אִישׁ הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ" (איוב א א). "הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ" (מלכים ב יד י). 2, עַל־יְדֵי, בְּאֶמְצָעוּת: "בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה" (במדבר כ יט). "וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ" (במדבר לה טז). כּוֹתְבִים בְּעֵט וְחוֹפְרִים בְּאֵת. 3, [במקור נסמך] בְּעֵת, כַּאֲשֶׁר, בְּשָׁעָה שֶׁ־: "לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ" (דברים יא יט). 4, עִם, בִּלְוָיַת: "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה" (דברים י כב). "קִבַּלְנוּ פְּנֵי שַׁבָּת בִּרְנָנָה וּתְפִלָּה" (ביאליק, שבת המלכה). 5, בֵּין: "הַיָּפָה בַּנָּשִׁים" (שיר השירים א ח). 6, בִּגְלַל, בְּשֶׁל: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים, וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ" (בראשית כט כ). 7, לְפִי, כְּמוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ" (בראשית א כז). 8, אוֹת יַחַס אַחֲרֵי פְּעָלִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: אָחַז בְּיָדוֹ, פָּגַע בַּמָּקוֹם, הֶאֱמִין בֵּאלֹהִים. 9, אוֹת הַנּוֹסֶפֶת לְשֵׁמוֹת [בייחוד לשמות מופשטים] וְהוֹפֶכֶת אוֹתָם לְתָאֳרֵי־פֹּעַל, כְּגוֹן: בֶּאֱמֶת, בְּלַחַשׁ, בְּנַחַת, בַּסֵּתֶר. 10, אוֹת־יַחַס הַנּוֹסֶפֶת לְמִלִּים וּלְתָאֳרֵי־פֹּעַל שׁוֹנִים לְהוֹרָאַת מַצָּב, סִבָּה, תַּכְלִית וָעוֹד, כְּגוֹן: בְּאֵין, בְּאֶפֶס, בְּיוֹדְעִים, בְּיָדוּעַ, בִּבְחִינַת, בִּבְלִי, בַּאֲשֶׁר, בַּעֲבוּר, בִּגְלַל. 11*, קִצּוּר שֶׁל "בֶּן": "רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן" (=בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן) (בבא מציעא פה). בְּהָרַב (=בֶּן הָרַב) — [בִּי, בְּךָ, בָּךְ, בּוֹ, בָּהּ, בָּנוּ, בָּכֶם־ן, בָּהֶם־ן, גם בָּם־ן, גם בָּהֵן; במליצה גם: בְּמוֹ, בָּהֵמָּה]

בָּא פ"ע רְאֵה בוא.

בָּא תו"ז [מן בוא, בָּא] 1, מִי שֶׁנִּכְנָס, מִי שֶׁהִגִּיעַ: "וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי... לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר" (בראשית כג י). "כָּל־בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן" (משלי ב יט). בְּרוּכִים הַבָּאִים! 2*, [ביידוע — הַבָּא] הֶעָתִיד לִהְיוֹת, שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה: "לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם!" (הגדה של פסח). בַּשָּׁבוּעַ הַבָּא [וראה עוד להלן]. — [בָּאָה, בָּאִים, בָּאֵי־, בָּאוֹת]

— **בָּא־כֹּחַ**° [קיצור מן הביטוי התלמודי: "בא מכות פלוני", ירושלמי בבא בתרא טז א] מֻרְשֶׁה, נָצִיג, נִבְחָר הַמּוֹפִיעַ בְּשֵׁם שׁוֹלְחָיו: "הַמְנַהֵל הַזֶּה, הַדַּיָּן יְחִידִי, הוּא בָּא־כֹּחָהּ שֶׁל חֶבְרַת כִּי"חַ" (אחד העם, קצה). חַבְרֵי הַכְּנֶסֶת הֵם בָּאֵי־כֹחַ הָעָם. בָּא־כֹּחַ הַתְּבִיעָה בַּמִּשְׁפָּט. — [בָּא־כֹחִי, בָּאַת־כֹּחַ, בָּאֵי־כֹחַ, בָּאוֹת־כֹּחַ]

— **בָּאֵי־מוֹעֵד**, קְהַל הַמִּתְכַּנְּסִים לְיוֹם חַג: "דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד" (איכה א ד).

— **בָּאֵי־עוֹלָם***, כְּלַל הָאֲנָשִׁים, כָּל הַבְּרִיּוֹת: "עֵדוּת הִיא לְבָאֵי־עוֹלָם, שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל" (שבת כב:). "כָּל בָּאֵי־עוֹלָם שָׂפָה אַחַת יְדַבְּרוּ וּבְרוּחַ אֶחָד יְמַלֵּלוּ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כה).

— **לְהַבָּא***, לֶעָתִיד לָבוֹא: "מִכָּאן וּלְהַבָּא" (כלים ב א).

— **בָּרוּךְ הַבָּא!** [שאול מן תהלים קיח כו] קְרִיאַת־בְּרָכָה לְאוֹרֵחַ.

— **הָעוֹלָם הַבָּא*** (אבות ב ז), הָעוֹלָם שֶׁלְּאַחַר הַמָּוֶת (לְהַבְדִּיל מִן "הָעוֹלָם הַזֶּה").

ב"א ר"ת 1, בֶּן־אָדָם; בְּנֵי־אָדָם. 2, בִּנְיַן־אָב. 3, בּוֹגֵר אוּנִיבֶרְסִיטָה [תואר אקאדמי ראשון, נוסח עברי לתואר הלאטיני .B. A]. 4, ב׳ אֲלָפִים.

באה"ק ר"ת בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ.

בְּאִבּוֹ תה"פ בְּפְרִיחָתוֹ, בִּצְעִירוּתוֹ. רְאֵה אֵב.

באואבב

בָּאוֹבָּב◊ ז׳ [שם אפריקני] עֵץ גָּדוֹל וְחָזָק הַצּוֹמֵחַ בְּאַרְצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת (Adansonia digitata). קֹטֶר גִּזְעוֹ מַגִּיעַ עַד 9 מֶטְרִים. פִּרְיוֹ נִקְרָא "לֶחֶם הַקּוֹפִים". — [בָּאוֹבָּבִים]

בֵּאוּר⁺, **בִּיאוּר** ז׳ [מן באר, בֵּאֵר] פֵּרוּשׁ, בֵּרוּר דָּבָר קָשֶׁה וְהַסְבָּרָתוֹ: "אֶפְּנוּן בֵּאוּר אֲמָרְךָ אוֹר" (ינאי קיא). "זֶהוּ בֵּאוּר מַשְׁמָעוֹ" (רש"י שיר השירים א ב). "וְכָל הַבֵּאוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ" (רמב"ם, הקדמה ליד החזקה). — [בֵּאוּר־, בֵּאוּרִים, ־רֵי־]

בֵּאוּרִי⁺, **בִּיאוּרִי** ת׳ [מן בֵּאוּר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בֵּאוּר וְהַסְבָּרָה, פַּרְשָׁנִי: "וְיִקָּרֵא לִמּוּד בֵּאוּרִי... לְפִי שֶׁעַל יָדוֹ הִתְבָּאֲרוּ לַתַּלְמִיד אוֹתָן הָאוֹתוֹת" (ר"י הישראלי, יסוד עולם). "הָאַגָּדוֹת הַבֵּאוּרִיּוֹת הָעוֹסְקוֹת בְּבֵאוּר הַפְּסוּקִים" (ביאליק, הלכה ואגדה). "יְדִיעוֹת גְּרִידָא אֶצְלוֹ, יְדִיעוֹת בֵּאוּרִית, שֶׁבָּאָה לְהַרְחִיב אֶת הַשֵּׂכֶל וְאֶת יְדִיעַת הָאָדָם" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). — [בֵּאוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

בָּאוּשׁ ת׳ [מן באש, בָּאַשׁ] מַעֲלֶה סִרְחוֹן, מְקֻלְקָל: "יַעַל קוֹץ וְדַרְדַּר... כְּעֲצֵי בְּאוּשִׁים" (מגילת ההודיות ח 25). דָּגִים בְּאוּשִׁים. — [בְּאוּשָׁה, בְּאוּשִׁים, בְּאוּשׁוֹת]

— **בְּאוּשִׁים** ז"ר עֲנָבִים גְּרוּעִים, שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּם: "וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים" (ישעיה ה ב). "וְהָעֲנָבִים וְהַבְּאוּשִׁין" (מעשרות א ב בירושלמי).

באוש, ראה בָּאַשׁ.

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז"ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

בְּאוּשׁ*, בִּיאוּשׁ ז׳ [מן באש] סִרְחוֹן, הַבְאָשָׁה: ״אַחַר הִתְעַפְּשָׁם וּבְאוּשׁ רֵיחָם״ (חובות הלבבות, הכניעה ח). ״וְכָעֵשָׁן פּוֹרְחִים כָּל אוֹתָם בְּאוּשִׁין שֶׁל כְּלוּם שֶׁמְּלָאוּךְ חַלְחָלוֹת״ (יזהר, צקלג 585). — [בְּאוּשׁ־, בְּאוּשִׁים, בְּאוּשֵׁי־]

בָּאוּת־כֹּחַ° נ׳ [מן בָּא־כֹּחַ] נְצִיגוּת, יִפּוּי־כֹּחַ, סַמְכוּת לְהוֹפִיעַ בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ. — [בָּאוּת־כֹּחָם]

בְּאַחַ״ב ר״ת בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, בְּכוֹרוֹת (ארבע המכות האחרונות שהוכו המצרים).

בְּאִישָׁה* נ׳ [מן באש, בָּאַשׁ] סִרְחוֹן, הַעֲלָאַת רֵיחַ רַע: ״כְּמוֹ דֹמֶן אֲשֶׁר יַבְאִישׁ בְּאִישָׁה״ (גבירול, א 122). — [בְּאִישַׁת־]

בא״פ ר״ת [בצבא] בְּסִיס אִמּוּנִים פִּקּוּדִי.

באר [אכדית: burru להוכיח; ארמית: בָּאַר]

~ פִּע׳ **בֵּאֵר** פ״י הִסְבִּיר, בֵּרֵר דָּבָר לְהָקֵל אֶת הֲבָנָתוֹ: ״הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה״ (דברים א ה). ״לְבָאֵר מִשְׁנָתוֹ״ (ירושלמי מועד קטן פג ב). הַמּוֹרֶה מְבָאֵר לְתַלְמִידָיו כָּל דָּבָר קָשֶׁה. — [לְבָאֵר אֶת־, מְבָאֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֹּאַר***, הֻסְבַּר, פֹּרַשׁ, הֻבְרַר: ״מְבֹאָר הַדָּבָר״ (ידים ג א). — ״חָכְמָתְךָ בְּכֹל מְבֹאֶרֶת״ (יהודה הלוי, ח 303). ״לְהוֹרוֹת וּלְהַשְׂכִּיל בְּלָשׁוֹן הַמְבֹאֶרֶת״ (חובות הלבבות, הקדמה). — [מְבֹאָר, יְבֹאַר]

~ הת׳ **הִתְבָּאֵר***, נִתְבָּאֵר*, נִתְחַוֵּר, נַעֲשָׂה בָּרוּר לְאַחַר שֶׁנִּתַּן הַבֵּאוּר: ״מִכֻּלָּם יִתְבָּאֵר הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר״ (רמב״ם, הקדמה ליד החזקה). ״וּכְבָר הִתְבָּאֵר מִן הַשֵּׂכֶל וּמִן הַכָּתוּב״ (חובות הלבבות, הייחוד ג). ״וְאֵין הַדָּבָר מִתְבָּאֵר אֶלָּא עַל־יְדֵי מָשָׁל״ (עגנון, כלה שמז). — [לְהִתְבָּאֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ **נִבְאַר***, בֹּאַר, פֹּרַשׁ: ״וְאִם הָיָה נָקוּד מְלָאפוּם — הָיָה נִבְאָר: מְמִיתָתֵנוּ, עַכְשָׁיו שֶׁנָּקוּד בְּשׁוּרוּק — נִבְאָר: מֵאֲשֶׁר נָמוּת״ (רש״י שמות יד יב). — [לְהִבָּאֵר, נִבְאָר, יִבָּאֵר]

בְּאֵר נ׳ [אכדית: bêru; אוגריתית: באר; ארמית: בְּאֵרָא, בֵּירָא; ערבית: בִּאְר; קרוב אל בּוֹר, בַּיִר] 1, בּוֹר שֶׁעָמְקוֹ מַגִּיעַ עַד שִׁכְבַת הַמַּיִם שֶׁבְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה: ״וַיַּחְפְּרוּ... בַּנָּחַל, וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים״ (בראשית כו יט). ״מָשָׁל לִבְאֵר עֲמֻקָּה מְלֵאָה צוֹנֵן״ (בראשית רבה צג). [ובהשאלה:] ״קוּמָה דְּלֵה מֵי גִילְךָ מִתּוֹךְ בְּאֵר יֶשַׁע״ (משה אבן־עזרא, א 44). ״בְּאֵר הַחֲסִידוּת״ (שטינמן, שם ספרו). 2, בּוֹר, שׁוּחָה: ״וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר״ (בראשית יד י). בְּאֵרוֹת נֵפְט. — [בְּאֵר־, בְּאֵרוֹת, בְּאֵרוֹת־ גם בֶּאֱרוֹת־]

באר ארטזית

— **בְּאֵר אַרְטֶזִית°**, בְּאֵר שֶׁמֵּימֶיהָ מִתְפָּרְצִים וְעוֹלִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה בְּשֶׁל נְטִיַּת שִׁכְבוֹת הָאֲדָמָה וְהַלַּחַץ הַפְּנִימִי שֶׁל הַמַּיִם.

— **בְּאֵר־שַׁחַת**, כִּנּוּי לִשְׁאוֹל, קֶבֶר: ״תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת״ (תהלים נה כד). ״בְּוַדַּאי לֹא יָסִיר חַסְדּוֹ מֵאִתְּךָ וְיוֹרִידְךָ לִבְאֵר־שַׁחַת!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמח).

באש [אכדית: bi'šu מסריח; ארמית: בְּאֵישׁ היה רע; ערבית: בַּאֻסַ היה אומלל]

~ פָּע׳ **בָּאַשׁ** פ״ע הֶעֱלָה רֵיחַ רַע, הִסְרִיחַ [גם בהשאלה]: ״הַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר״ (שמות ז יח). ״לֵב כָּבֵד תִּבְאַשׁ אַחֲרִיתוֹ (בן־סירא, ג כג). ״זְבוּבֵי מָוֶת בּוֹאֲשִׁים״ (מגדלי מו״ס, תלו). ״יַחְדָּו נִרְקַב עַד־נִבְאָשָׁה״ (ביאליק, בתשובתי). ״וּבְזֵעָה וּבְשִׁמָּמוֹן בּוֹאֵשׁ... קָמֵץ שְׂפָתָיו בְּבוּז״ (יזהר, צקלג 162). — [לִבְאֹשׁ, בּוֹאֵשׁ, יִבְאַשׁ]

~ נפ׳ **נִבְאַשׁ**, 1°, בָּאַשׁ, הֶעֱלָה סִרְחוֹן: ״הַמַּיִם שֶׁבְּפִי הָיוּ לֹא חַמִּים, אַךְ מָרִים, נִבְאָשִׁים״ (ברנר, א 149). 2, [נבאש ב־, את־] [בהשאלה] נַעֲשָׂה שָׂנוּא נִמְאָס, אִבֵּד חִנּוֹ: ״נִבְאַשׁ יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים״ (שמואל א יג ד). ״כִּי־נִבְאַשְׁתָּ אֶת־אָבִיךָ״ (שמואל ב טז כא). — [לְהִבָּאֵשׁ בְּ־, אֶת־, נִבְאָשׁ, יִבָּאֵשׁ]

~ הִפ׳ **הִבְאִישׁ**, 1, פ״ע הֶעֱלָה רֵיחַ רַע, הִסְרִיחַ: ״וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר... וְלֹא הִבְאִישׁ״ (שמות טז כד). ״הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי״ (תהלים לח ו). ״יָצָא וְהֵבִיא לוֹ דָּג מַבְאִישׁ״ (מכילתא בשלח ב א). 2, פ״י גָּרַם לְסִרְחוֹן, הֵטִיל סִרְחוֹן בְּ־: ״זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ״ (קהלת י א). ״נָפַל לְבוֹרוֹ וְהִבְאִישׁ אֶת מֵימָיו״ (בבא קמא ה ג). ״מֵי יַם־סוּף בֶּן־עֲמָרָם הוֹבִישׁ, וִיאוֹרֵי מִצְרַיִם הִבְאִישׁ״ (גבירול, א 156). 3 [בהשאלה] הִמְאִיס, הִשְׂנִיא: ״עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ״ (בראשית לד ל). 4* פ״ע הָיָה קָרוֹב לִגְמַר בִּשּׁוּלוֹ (בְּיִחוּד עֲנָבִים): ״מֵאֵימָתַי הַפֵּרוֹת חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת... הָעֲנָבִים... מִשֶּׁהִבְאִישׁוּ״ (מעשרות א ב). — [לְהַבְאִישׁ, מַבְאִישׁ, יַ־]

~ הָפ׳ **הָבְאַשׁ***, הֻסְרַח, הֶעֱלָה רֵיחַ רַע: ״כְּסֶגֶר מוּבָס הָבְאַשׁ בְּשָׂרוֹ״ (אמרו, ד׳ פסח). — [מֻבְאָשׁ, יֻבְאַשׁ]

~ דת׳ **הִתְבָּאֵשׁ**, 1*, נִבְאַשׁ: ״לוּ רָצְתָה נַפְשִׁי לְהִתְבָּאֵשׁ, אָז שָׁחֲקוּ מִימֵי אֲבָנֶיךָ״ (גבירול, א 67). 2, (התבאש עם־) בָּא בְּרִיב עִם־, נִמְאַס בְּעֵינֵי־: ״וַיִּרְאוּ בְּנֵי עַמּוֹן כִּי הִתְבָּאֲשׁוּ עִם־דָּוִיד״ (דברי הימים א יט ו). — [לְהִתְבָּאֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

— **נִבְאַשׁ בְּעֵינֵי־°**, סָר חִנּוֹ, נִמְאַס עַל־: ״הִיא נִבְאֲשָׁה פִּתְאֹם בְּעֵינָיו״ (ביאליק, אריה ד).

— **הִבְאִישׁ אֶת רֵיחוֹ בְּעֵינֵי־**, הִמְאִיס וְהִשְׂנִיא אוֹתוֹ עַל־, הוֹצִיא עָלָיו שֵׁם רָע: ״הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה״ (שמות ה כא).

— **הִבְאִישׁ דְּבָרִים כְּנֶגְדּוֹ***, דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ: ״מַבְאִישִׁין דְּבָרִים כְּנֶגֶד דָּוִד וְאוֹמְרִים: פְּסוּל מִשְׁפָּחָה הוּא״ (קהלת רבה י, זבובי מות). ״וְאֵין סוֹף לַשִּׁקּוּצִים שֶׁהִבְאִישׁוּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ״ (הזז, יעיש ב 123).

— **הֻבְאַשׁ רֵיחוֹ°**, נִתְגַּנָּה, יָצָא לוֹ שֵׁם רָע: ״אִם נִפְגַּם שְׁמוֹ וְהֻבְאַשׁ רֵיחוֹ בִּירוּשָׁלַיִם״ (בורלא, עקביה 151).

— **הֻבְאַשׁ בְּעֵינֵי־***, סָר חִנּוֹ מִן־, נִמְאַס עַל־: ״וְאַתֶּם מֻבְאָשִׁים בְּעֵינָיו וְהִנְּכֶם לוֹ מְאוּסִים וּמְשֻׁקָּצִים״ (יוסיפון, שעא).

בְּאֹשׁ, בְּאוֹשׁ ז׳ [מן באש, בָּאַשׁ] סִרְחוֹן, רֵיחַ הָעוֹלֶה מֵרִקָּבוֹן: ״וּפִגְרֵיהֶם יַעֲלֶה בָאְשָׁם״ (ישעיה לד ג). ״וּבְאֹשׁ מַחֲרִיד לָעֲשָׁנָהּ (שֶׁל הַמִּקְטֶרֶת)״ (יזהר, קיץ 68). — [בְּאֹשׁ־, בָּאְשׁוֹ]

בָּאְשָׁה נ׳ [קרא: בּוֹאְשָׁה!] [מן באש, בָּאַשׁ] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לְעִשְׂבֵי־בַּר לְמִינֵיהֶם, הַגְּדֵלִים וְעוֹלִים בֵּין צִמְחֵי תַּרְבּוּת וּמְקַפְּחִים אֶת צְמִיחָתָם: ״תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת שְׂעֹרָה — בָאְשָׁה״ (איוב לא מ). 2*, סִרְחוֹן, רֵיחַ רַע. — [בָּאְשַׁת־]

בָּאְשָׁה° ת׳ [ערבית] סְחָה — ראה חָכָם, חֲכַם־בָּאְשָׁה°

בָּאְשָׁן°, בּוֹאשָׁן ז׳ [מן בָּאְשָׁה] סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּלְפִּיִּים (Cleome). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל בָּאְשָׁן גְּדֵלִים בַּר בְּעִקָּר בַּנֶּגֶב. מִינִים אֲחֵרִים מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. — [בָּאְשַׁן־, ־שָׁנִים, בָּאְשָׁנֵי־]

בָּאֶשֶׁת° נ׳ [מן באש] מַצָּב תַּחֲלוּאִי הַגּוֹרֵם לְהַעֲלָאַת רֵיחַ רַע מֵאֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה אוֹ מִן הַפֶּה.

ב״ב ר״ת 1, בֶּן־בַּיִת; בְּנֵי־בַיִת. 2, בֶּן־בְּרִית, בַּעַל־בְּרִית. 3, בָּבָא בָּתְרָא.

בב״א ר״ת בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

א **בָּבָא*** ז׳ [ארמית: פתח, שער; ערבית בַּאבּ] חֵלֶק שֶׁל סֵפֶר, שַׁעַר, פֶּרֶק: מַסֶּכֶת ״נְזִיקִין״ מְחֻלֶּקֶת לְשָׁלֹשׁ בָּבוֹת: בָּבָא קַמָּא [השער הראשון], בָּבָא מְצִיעָא [השער האמצעי], בָּבָא בָּתְרָא [השער האחרון]. כָּךְ מְחֻלֶּקֶת בַּתּוֹסֶפְתָּא גַּם מַסֶּכֶת ״כֵּלִים״ בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת לְשָׁלֹשׁ בָּבוֹת: בָּבָא קַמָּא, בָּבָא מְצִיעָא, בָּבָא בָּתְרָא. — [בָּבוֹת]

ב. **(בָּבָא) בָּבָא־מַעֲשֶׂה°, מַעֲשֶׂה־בָּבָא°** ז׳ [על־שום הרומאן האיטלקי מימי־הביניים על מעשי־גבורתו של האביר הצעיר בבא (Buova d'Antona) [תרגום מאנגלית: Sir Bevis of Hampton] שתורגם לאידיש קדומה (סייט״ש) בידי אליהו בחור, במאה השש־עשרה, וזכה לתפוצה גדולה בקרב יהודי מזרח אירופה] כִּנּוּי עֲמָמִי לְסִפּוּר פַנְטַסְטִי רְצוּף פְּלָאוֹת: ״מַה אַתָּה מְסַפֵּר לָנוּ בָּבָא־מַעֲשִׂיּוֹת?״ (הזז, דלתות 111).

בָּבָה נ׳ [אולי קרוב אל א. בָּבָא; ארמית: בָּבְתָא; במקרא רק בצירוף: בָּבַת עַיִן, ראה להלן] אִישׁוֹן, הַפֶּתַח הֶעָגֹל בְּמֶרְכַּז הַקַּשְׁתִּית שֶׁבְּגַלְגַּל הָעַיִן: ״וְכִסָּה בְּיָדוֹ עַל בָּבוֹתָיו וְעַל עֵינָיו״ (הנגיד, דיואן ב 86). ״יְפַת עֵינַיִם וּבָבוֹת״ (נאגארה, זמירות 147). ״שֶׁמִּבָּבוֹתֵיהֶן יָאִיר... אוֹר שֶׁל שָׁלוֹם״ (ביאליק, מכתב קטן). ״בָּבוֹתָיו... הָיוּ מִתְכַּוְּצוֹת בְּגַעֲרַת פַּחַד״ (ברנר, א 106). — [בָּבַת־, בָּבוֹת, בָּבוֹת־]

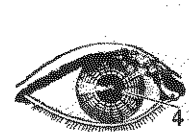
4

4 - בבה

— **בָּבַת־עַיִן**, סֵמֶל לַדָּבָר הַיָּקָר בְּיוֹתֵר: ״הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ״ (זכריה ב יב). ״אַתְּ גִּיל חַיַּי, בָּבַת־עֵינַי״ (ביאליק, בין נהר פרת). ״בִּהְיוֹתוֹ נוֹצֵר כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה כְּבָבַת־עֵינוֹ מַמָּשׁ״ (עגנון, אלו קז). ״יְקָרִים לִי סִפְרֵי כְּבָבַת־עֵינִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג).

בֻּבָּה°, בּוּבָּה נ׳ [על־פי הערבית: בּוּבּוּ ילד קטן; צרפתית: poupée] 1, תַּבְנִית שֶׁל אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים, בְּיִחוּד דְּמוּת יַלְדָּה אוֹ יֶלֶד, לְמִשְׂחָק וּלְשַׁעֲשׁוּעַ לְתִינוֹקוֹת: ״בֻּבִּי, בֻּבִּי, בֻּבָּתִי״ (ביאליק, בובה). 2, [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם הַמְמַלֵּא תַּפְקִיד שֶׁעִקָּרוֹ לְרַאֲוָה, אַךְ לְמַעֲשֶׂה הוּא נְטוּל כָּל סַמְכוּת. — [בֻּבַּת־, בֻּבּוֹת]

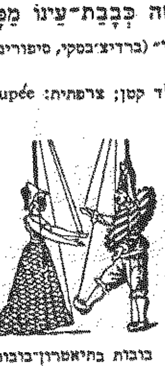

בובות בתיאטרון־בובות

— **תֵּיאַטְרוֹן־בֻּבּוֹת°**, בִּימָה קְטַנָּה, עֲרוּכָה לְפִי מִבְנֵה תֵּיאַטְרוֹן מְקֻבָּל, שֶׁמּוֹפִיעוֹת עָלֶיהָ בֻּבּוֹת הַמּוּנָעוֹת בִּידֵי אָדָם בְּחוּטִים הַקְּשׁוּרִים אֶל אֵיבְרֵיהֶן אוֹ בְּמַנְגָּנוֹן אַחֵר.

— **מֶמְשֶׁלֶת־בֻּבּוֹת°**, כִּנּוּי שְׁלִילִי לְמֶמְשָׁלָה שֶׁהוּקְמָה עַל־יְדֵי הַכּוֹבֵשׁ בְּאֶרֶץ כְּבוּשָׁה: כְּלַפֵּי חוּץ הִיא רִבּוֹנִית, אַךְ לְמַעֲשֶׂה הִיא כְּלִי־שָׁרֵת בִּידֵי הַכּוֹבֵשׁ וּמְבַצַּעַת אֶת הוֹרָאוֹתָיו.

בָּבוּאָה* נ׳ [אולי מן בָּבָה; ארמית: בָּבִיתָא] 1*, דְּמוּת הַמִּשְׁתַּקֶּפֶת בַּמַּיִם אוֹ בְּמַרְאָה אוֹ בְּשֶׁטַח חָלָק אַחֵר: ״הָלַכְתִּי לְמַלֹּאת מַיִם מִן הַמַּעְיָן וְנִסְתַּכַּלְתִּי בְּבָבוּאָה שֶׁלִּי״ (נדרים ט:). 2°, צֵל שֶׁל דְּמוּת, סִילוּאֶט: ״אוּלַי תְּהַבְהֵב בָּבוּאָתוֹ שׁוּב רֶגַע קָטָן מִבַּעַד לַחֲרַכִּים״ (ביאליק, ספיח א). ״בְּשׁוּרָה שְׁלֵמָה שֶׁל סִפּוּרִים... עוֹבְרוֹת לְפָנֵינוּ בְּבוּאוֹת־אֲנָשִׁים״ (סיכמן, שמג). 3°, [בהשאלה] הִשְׁתַּקְּפוּת, הֵד: ״הַמִּשְׁנָה הִיא הַבָּבוּאָה הַנֶּאֱמָנָה וְרַבַּת־הַפָּנִים שֶׁל כָּל אָרְחוֹת הַחַיִּים״ (ביאליק, משנה לעם). ״בָּבוּאָה שֶׁל מְצִיאוּת יֵשׁ בְּהִרְהוּרִים״ (עגנון, כפות רלה). ״הָאָדָם כְּרָאִי הַמַּיִם, בָּבוּאָה לִרְצוֹן אֱלֹהַּ״ (מלצר, אור 40). — [בָּבוּאַת־, בָּבוּאוֹת]

עץ ובבואתו במים

— **בָּבוּאָה דְבָבוּאָה°**, צֵל־צִלּוֹ, מַשֶּׁהוּ מִן הַדְּמוּת הַמְּקוֹרִית: ״יַלְמְדוּ בָּנֵינוּ לְהַכִּיר... אֶת רוּחֵנוּ הַלְּאֻמִּי לֹא מִתּוֹךְ כְּלֵי שֵׁנִי שֶׁל סִפְרֵי לִמּוּד קְצָרִים שֶׁאֵינָם מַרְאִים אֶלָּא בָּבוּאָה דְבָבוּאָה״ (אחד העם, תטז). ״לֹא הָיָה בָּהּ אַף בָּבוּאָה דְבָבוּאָה שֶׁל טְרַגְיוּת״ (סוקולוב, אישים 456).

בבונג

בַּבּוּנָג° ז׳ [מערבית] צֶמַח חַד־שְׁנָתִי רֵיחָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Matricaria), מִינִים אֲחָדִים שֶׁלּוֹ מְשַׁמְּשִׁים לִרְפוּאָה. הַבַּבּוּנָג גָּדֵל בַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [בַּבּוּנַג־, בַּבּוּנָגִים, בַּבּוּנְגֵי־]

בְּבוֹנֶת, בּוּבוֹנֶת° נ׳ [מן בָּבָה] בָּבָה קְטַנָּה: ״בְּבוֹנֶת שְׁחוֹמַת שֵׂעָר״ (פרסמן, תר׳ במארג 3). — [בְּבוֹנוֹת]

בב״ח ר״ת בְּבִרְכַּת חֲבֵרִים.

בבח׳ קיצור: בִּבְחִינַת, ראה להלן.

בִּבְחִינַת־ תה״פ בְּתוֹרַת־, כְּגֶדֶר־, דּוֹמֶה לְ־. רְאֵה בְּחִינָה.

בָּבִית° נ׳ [מן א׳ בָּבָא] [בכוורנות] כְּפִיס־עֵץ קָטָן שֶׁשָּׂמִים בְּפֶתַח הַכַּוֶּרֶת לַהֲצָרַת הַפֶּתַח. — [בָּבִית־, בָּבִיּוֹת]

בַּבְלִי* ת׳ [מן בָּבֶל] שֶׁבָּא מִבָּבֶל, מִתּוֹשָׁבֵי בָּבֶל: ״הִלֵּל הַבַּבְלִי״ (פסחים סו.). עֲדַת הַבַּבְלִים בָּאָרֶץ. — [בַּבְלִית, בַּבְלִים, בַּבְלִיּוֹת]

— **נִקּוּד בַּבְלִי°**, שִׁיטַת נִקּוּד קְדוּמָה שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה לְפָנִים אֵצֶל חַכְמֵי בָּבֶל: רֹב סִימָנֵי הַנִּקּוּד הָיוּ מֵעַל לָאוֹתִיּוֹת [ראה עוד ערך נִקּוּד]

— **תַּלְמוּד בַּבְלִי°**, סֵפֶר־הַהֲלָכָה הַגָּדוֹל שֶׁחֻבַּר בִּישִׁיבוֹת בָּבֶל עַל־יְדֵי הָאֲמוֹרָאִים וְנֶחְתַּם בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַשִּׁשִּׁית לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת עַל־יְדֵי רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי (לְהַבְדִּילוֹ מִן הַתַּלְמוּד שֶׁחֻבַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְנִקְרָא ״תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי״).

בָּבַת° נ׳ [קיצור מן בָּבַת־עַיִן, ראה בָּבָה] אִישׁוֹן: ״דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם״ (אנא בכוח, שחרית). ״דְּרוֹר יִקְרָא לְבֵן עִם בַּת, וְיִנְצָרְכֶם כְּמוֹ בָבַת״ (דונש, דרור, זמר לשבת).

בְּבַת־*, בְּבַת אַחַת*, בְּבַת־רֹאשׁ*, רְאֵה ג. בַּת.

בֻּבָּתִי°, בּוּבָּתִי ת׳ [מן בֻּבָּה] הַדּוֹמֶה לְבֻבָּה: הוֹפָעָה בֻּבָּתִית. הִתְנַהֲגוּת בֻּבָּתִית. — [בֻּבָּתִית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

בַּג ז׳ (מפרסית) [רווח בעיקר בצירוף פַּת־בַּג, עיין ערך פַּת־בַּג] מְנַת־אֹכֶל, מָזוֹן: "וַיְמַן לָהֶם... מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו" (דניאל א ה). "וּכְחֵלֶק אִישׁ פַּת־בָּגוֹ" (ביאליק, בעיר ההריגה). "מוֹצְאִים בָּהּ אִישׁ אִישׁ בַּג פִּתּוֹ" (טשרניחובסקי, שירים 519). — [בַּג־, בָּגוֹ]

ב״ג ר״ת 1, בֶּן־גִּילוֹ. 2, בַּת־גִּילוֹ. 3, בֶּן־גִּילָהּ. 4, בַּת־גִּילָהּ.

א. בגד [אולי מן בֶּגֶד כיסוי, כמו מעל מן מְעִיל, שכן הבוגד מכסה את כוונותיו]

~ פָּע׳ **בָּגַד** פ״ע מָעַל בְּאֵמוּן, לֹא הָיָה נֶאֱמָן: "כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים" (איכה א ב). "אַתְּ בָּגַדְתְּ עָלָיו" (רש״י יחזקאל ה ח). "וַיִּבְגֹּד בַּחֻקִּים בַּעֲבוּר הוֹן" (מגילת פשר חבקוק ח 10). נֶאֱסַר הָאֶזְרָח שֶׁבָּגַד בַּמְּדִינָה. — [לִבְגֹּד בְּ־, בּוֹגֵד, יִבְגֹּד]

~ נפ׳ **נִבְגַּד**°, רֻמָּה, הָיָה קָרְבָּן שֶׁל בְּגִידָה, שֶׁבָּגְדוּ בוֹ: "וְצַר לִי עָלַי וְעָלֶיךָ, רֵעִי הַנִּבְגָּד וְהוֹלֵךְ" (שלונסקי, שירים א 237). "קְלֵיפַּסּוֹ הַנִּבְגֶּדֶת לָנֶצַח נְצָחִים" (גולדברג, מוקדם 121). — [לְהִבָּגֵד, נִבְגָּד, יִבָּגֵד]

ב. בגד [מן א. בֶּגֶד]

~ פָּע׳ **בָּגַד** * פ״י לָבַשׁ: "לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּים בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְהָיָה זֶה בּוֹגֵד מִכָּאן וְזֶה בּוֹגֵד מִכָּאן עַד שֶׁקְּרָעוּ אוֹתָהּ" (איכה רבתי, פתיחתא). — [לִבְגֹּד, בּוֹגֵד, יִבְגֹּד]

א. בֶּגֶד ז׳ 1, לְבוּשׁ, כְּסוּת לַגּוּף: "לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" (בראשית כח כ). "קְצִיעוֹת כָּל־בִּגְדֹתֶיךָ" (תהלים מה ט). 2, כִּסּוּי, מִכְסֶה, צִפּוּי: "וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת" (במדבר ד יא). — [בֶּגֶד־, בִּגְדוֹ; בְּגָדִים, בִּגְדֵי־, גם בְּגָדוֹת, בִּגְדוֹת־]

— **בֶּגֶד־יָם**°, כִּסּוּי קַל וְחֶלְקִי שֶׁלּוֹבְשִׁים בְּעֵת רְחִיצָה בַּיָּם אוֹ בִּבְרֵכָה.

— **בֶּגֶד עִדִּים** (ישעיה סד ה), בֶּגֶד בָּלוּי וּמְלֻכְלָךְ.

— **בִּגְדֵי־חֲמוּדוֹת** [על־פי בראשית כז טו: "ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית"] בְּגָדִים יָפִים, בִּגְדֵי חַג: "מִמָּחֳרַת הַיּוֹם שָׂמָה עָלֶיהָ מַלְכָּה אֶת בִּגְדֵי חֲמוּדוֹתֶיהָ" (ברדיצ׳בסקי סיפורים רמח). "וְלֹא קִנֵּאתִי מֵעוֹלָם בְּבִגְדֵי־הַחֲמוּדוֹת אֲשֶׁר לַחֲבֵרַי אֵלֶּה" (ברנר, א 16).

— **בִּגְדֵי־עוֹלָם**°, כִּנּוּי לְתַכְרִיכֵי הַמֵּת: "וַיַּעֲשׂוּ לוֹ טָהֳרָה כַּמִּשְׁפָּט וַיַּלְבִּישׁוּ אוֹתוֹ בִּגְדֵי עוֹלָם" (עגנון, אלו קי).

— **בִּגְדֵי־שְׂרָד**, 1, הַבְּגָדִים שֶׁהַכֹּהֲנִים לָבְשׁוּ בְּשָׁרְתָם בַּקֹּדֶשׁ (שמות לט א). 2°, מַדִּים, תִּלְבֹּשֶׁת מְיֻחֶדֶת שֶׁלּוֹבְשִׁים נוֹשְׂאֵי מִשְׂרוֹת רִשְׁמִיּוֹת, כְּגוֹן שׁוֹטְרִים, נֶהָגִים, כֹּהֲנֵי־דָּת.

— **לָבַשׁ בִּגְדֵי נָקָם** (ישעיה נט יז), יָצָא לְמִלְחֶמֶת נָקָם.

— **הִלְבִּישָׁהוּ בִּגְדֵי יֶשַׁע** (ישעיה סא י), הוֹשִׁיעוֹ מִכָּל רָע.

ב. בֶּגֶד ז׳ [ראה א. בגד] מַעַל, בְּגִידָה, מְעִילָה בְּאֵמוּן: "שָׁלוּ כָּל־בֹּגְדֵי בָגֶד" (ירמיה יב א). — [בֶּגֶד־, בִּגְדוֹ]

— **בֶּגֶד בּוֹגְדִים** (ישעיה כד טז), בְּגִידָה חֲמוּרָה בְּיוֹתֵר.

בְּגַ״ד כְּפַ״ת, סִימָן לְשֵׁשׁ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בַּעֲלוֹת מִבְטָא כָּפוּל (בּ–ב, כּ–כ, פּ–פ; בַּמִּבְטָא הָאַשְׁכְּנַזִּי גַּם: תּ–ת; בַּמִּבְטָא הַמְּקוֹרִי וְהַתֵּימָנִי גַּם: גּ–ג, דּ–ד]

בֹּגְדוֹת, בּוֹגדות נ״ר [מן א. בגד] בְּגִידָה, מַעַל: "נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת" (צפניה ג ד).

בְּגֶדֶר־° תה״פ בִּגְבוּל, בִּתְחוּם – ראה גֶּדֶר.

בְּגוֹ * תה״פ [ארמית, מן גַּו גוף] בְּתוֹךְ, בְּאֶמְצַע.

— **דְּבָרִים בְּגוֹ** *, יֵשׁ טַעַם וְסִבָּה לַדָּבָר: "וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבוּרָתָם... דְּבָרִים בְּגוֹ – יוֹדֵעַ הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הָיָה וְכוּ׳" (כתובות קיא). "וְהוּא מֵבִין שֶׁלֹּא בְּחִנָּם הוּא, וּדְבָרִים בְּגוֹ" (מנדלי מו״ס, רעג). "הוּא אֲשֶׁר דִּמִּיתִי, שִׁעַרְתִּי מִיָּד כִּי דְּבָרִים בְּגוֹ" (ביאליק, איש הסיפון). "הֵצִיץ בָּהּ... וְרָאָה שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ" (הזז, היושבת 299).

בָּגוֹד ת׳ [מן א. בגד] בּוֹגֵד: "לֹא שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה" (ירמיה ג י). — [בָּגוֹדָה, בְּגוֹדִים, בְּגוֹדוֹת]

בִּגּוּד°, ביגוד ז׳ [מן א. בֶּגֶד] הַלְבָּשָׁה, מַעֲרֶכֶת בְּגָדִים, אַסְפָּקַת בְּגָדִים: מַחְלֶקֶת הַבִּגּוּד בָּאַפְסְנָאוּת. הַחַיָּלִים קִבְּלוּ בִּגּוּד לַחֹרֶף. בִּגּוּד וְהַנְעָלָה. — [בִּגּוּד־]

בגוניה

בֶּגוֹנְיָה° נ׳ [על שם הבוטנאי הצרפתי Begon במאה הי״ז] צֶמַח־נוֹי בַּעַל עָלִים בְּשָׂרְנִיִּים נָאִים וּפְרָחִים עַל־פִּי־רֹב אֲדֻמִּים אוֹ לְבָנִים (Begonia). מַרְבִּים לְגַדֵּל אֶת הַבֶּגוֹנְיָה בָּעֲצִיצִים. — [בֶּגוֹנְיוֹת]

בָּגוּר° ת׳ [מן בגר, בָּגַר] מְבֻגָּר, שֶׁהִגִּיעַ לִכְלַל בַּגְרוּת: "בִּהְיוֹתוֹ בָּגוּר בְּטֶרֶם עֵת" (סדן, תר׳ בין זרע 113). "הַנְּעָרִים שֶׂחֲקוּ בָּאִים וּבַבָּגוּר שֶׁבַּמְשַׂחֲקִים" (ארד, תר׳ ז׳יואנו 55). "אֵלַי... אֶל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ הַבָּגוּר בְּיוֹתֵר" (מלצר, תר׳ נהרות 319). — [בְּגוּרָה, בְּגוּרִים, ־רוֹת]

בִּגּוּר°, ביגור ז׳ [מן בגר] הִתְבַּגְּרוּת: "הָאִישׁ שֶׁנִּתְעַלֵּם עַד עַכְשָׁו... מַהֲלִיךְ הַבִּגּוּר וְהַגִּדּוּל שֶׁל אִשְׁתּוֹ" (שטייגמן, זוגות א 176). "אוֹתָהּ טְבִילַת בִּגּוּרִים וַהֲבָאָה בִּבְרִית הַכְּנִיסָה פְּנִימָה" (יזהר, צקלג 353). — [בִּגּוּר־]

בָּגָטֶלָה° נ׳ [איטלקית: bagattella] זוּטָה, יְצִירָה מוּסִיקָלִית קְצָרָה וְקַלָּה. — [בָּגָטֶלוֹת]

בג׳ קיצור: בְּגִימַטְרִיָּא.

בְּגִידָה * נ׳ [מן א. בגד, בָּגַד] מְעִילָה, הֲפָרָה חֲמוּרָה שֶׁל אֵמוּן: "כָּל בְּגִידוֹת שֶׁבָּגַדְתָּ בִּי" (ירושלמי פאה טז ב). בְּגִידָה בְּאִשְׁתּוֹ. הַנֶּאֱשָׁם נִדּוֹן בַּעֲוֹן בְּגִידָה בַּמּוֹלֶדֶת. —[בְּגִידַת־, בְּגִידוֹת]

בַּגְדוּת° נ׳ [מן בְּגִידָה] טִבְעוֹ אוֹ הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַבּוֹגֵד: "וּמַה הִיא בַּגְדוּתוֹ שֶׁל נַחַל?" (רש״י איוב ו טו). "הֲלֹא תִשְׂבַּע יְדִידִי מִבַּגְדוּת וְתַלְאָה מֵעֲשׂוֹתֵךְ שַׁעֲרוּרִית" (גבירול, א 127). — [בַּגְדוּת־]

בְּגִין * מ״י [מארמית] 1 *, בִּשְׁבִיל, בִּגְלַל: "אוֹכֶלֶת בְּגִינוֹ תְּרוּמָה" (יבמות פט:). "עֲשֵׂה בְּגִינִי, וְאִם אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה בְּגִינִי, עֲשֵׂה בְּגִין אִשְׁתְּךָ" (מכילתא יתרו, עמלק א). "צֵא, שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, אִם לֹא בְּגִינִי, צֵא בְּגִינְךָ, בְּגִין טוֹבַת הֲנָאָתְךָ!" (מנדלי מו״ס, שם). "בְּגִינוֹ בָּאתָ?" (קבק, במשעול 232). "תִּפָּרֵשׁ שָׁם בְּגִינִי בִּשְׁלוֹם אֲלֶכְּסַנְדֶּר מוּקְדּוֹן" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קיא). 2°, בִּזְכוּת, עַל־סְמַךְ: הָעִתּוֹנַאי זָכָה לְיַחַס מְיֻחָד בְּגִין כַּרְטִיס הָעִתּוֹנַאי שֶׁבְּיָדוֹ. — [בְּגִינִי, בְּגִינְךָ]

בָּגִיר° ז׳ [מן בגר] מִי שֶׁהִגִּיעַ לְבַגְרוּת מִבְּחִינָה מִשְׁפָּטִית, לְפִי דִּינֵי מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, לְהַבְדִּיל מִן "קָטִין". — [בְּגִירָה, בְּגִירִים, בְּגִירוֹת]

בגירה ° נ׳ [מן בגר, בגר] התבגרות, המעבר מגיל הנערות לבגרות. – [בגירת־]

בגירות ° נ׳ [מן בגיר] מעמדו המשפטי של הבגיר. – [בגירות־]

בגלל מ״י בשביל, תודות ל־, בזכות – ראה גלל.

בגפו תה״פ לבדו, יחידי, בלא משפחתו – ראה גף.

בג״צ ר״ת בית־דין גבוה לצדק, כנוי לבית־הדין העליון.

בגר [קרוב אל בכר]

~ פע׳ **בגר** * פ״ע יצא מגיל הנערות והיה למגדל, גדל: ״כיון שבגרה שוב אין לאביה רשות בה״ (נידה ה ז).–[לבגר, בוגר, יבגר]

~ נפ׳ **נבגר** *, בגר, גדל, הגיע לבגרות: ״ומשתביא שתי שערות ועד שתבגר״ (כתובות כט׳). – [להבגר, נבגר, יבגר]

~ פע׳ **בגר** °, ראה ערך מבגר.

~ הת׳ **התבגר** °, נעשה מגדל, יצא מגיל הילדות והיה לאיש. – [להתבגר, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הבגיר** °, 1, פ״ע נעשה בוגר, יצא מכלל נערות: ״וכך נתרוצצו בקרבי שכלי המבגיר והולך ויצרי הילדותי״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 30). ״ככל שמבגיר ישי, מתקשה הוא לעמד בפני בקשת עיניה״ (אריד, ביתו 278). ״להדביק ולעבר, להבגיר בקפיצה, להתמתח אל מעבר לשנים החסרות״ (שמיר, עירום 16). 2, פ״י עשה לבוגר, שוה מראה של מבגר: סבלו הרב של הילד הבגירו בטרם עת. – [להבגיר, מבגיר, י־]

בגר * ז׳ [מן בגר] בגרות: ״שהבעל מפר (את נדרי הנערה) בבגר והאב אינו מפר בבגר״ (נדרים י ב). – [בגר־]

בגרות * נ׳ [מן בגר] 1, התקופה שבה יוצא הנער (או הנערה) מגיל הנערות ונעשה אדם בוגר. הבגרות מתחילה בערך בגיל ״בר־מצוה״. ״אין בין ימות הנערות לימות הבגרות אלא ששה חדשים בלבד״ (ירושלמי יבמות ג א). ״בגרות מוציאה מרשות אב״ (רש״י כתובות נג:). ״ועכשיו שח ראשה לארץ, כי כבד זהב בגרותה״ (גולדברג, מוקדם 116). 2 ° [בהשאלה] שלמות, רצינות ושקול־דעת של מבגר: ״תעודת־בריאות ושטר־בגרות היא לאמה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״כל כמה ש״בחרף״ העיד על בגרות רוח... על בגרות ההכרה של אמן״ (סיכמן, רד). בגרות מדינית. – [בגרות־]

– **תעודת־בגרות** °, תעודה הנתנת לתלמיד שסים את למודיו בבית־ספר תיכון מכר ועמד בהצלחה בבחינות־גמר ממשלתיות: תעודת־הבגרות מקנה זכות־כניסה לאוניברסיטה.

א. **בד** ז׳ 1, אריג של פשתים: ״ומכנסי־בד יהיו על־בשרו״ (ויקרא טז ד). ״הכהן הישיש לבוש הבדים״ (ביאליק, מגילת ו). 2 °, שם כולל לאריגים למיניהם: סוחר בדים. 3 °, אקרן, מסך להקרנת תמונות של קולנוע או של פנס־קסם וכדומה: על הבד העלה סרט מענין. בימות ובדים. – [בד־, בדים, בדי־]

ב. **בד** ז׳ [מן בדד] 1, ענף עבה של עץ: ״ותהי לגפן ותעש בדים פארות״ (יחזקאל יז ו). ״עלה אחד ובד אחד״ (סוכה מד.). ״בתפשו ותשלח לרדת בין בדי האלון״ (ביאליק, המתמיד). 2, מוט, כלונס, מקל ארך: ״בדי עצי שטים... לשאת את־הארן בהם״ (שמות כה יג־יד). 3, גיד: ״יאכל בדי עורו, יאכל בדיו בכור מות״ (איוב יח יג). ״ורעד בו מגיל כל־עורק וכל־בד״ (ביאליק, יגנסר לו׳ כלבבו). 4 *, קורת־עץ כבדה שהיו כותשים בה זיתים בימי־קדם, מכבש לעצירת שמן: ״ואין עושין זיתים בבד ובקטב (של שביעית)״ (שביעית ח ו). ״והנה כקורת הבד פתן־נמר״ (ביאליק, מתי מדבר). – [בד־, בדים, בדי־]

– **בית־הבד** * (טהרות ט ז) [ראה לעיל: בד 4] בית ובו מכבש לעצירת שמן מזיתים.

ג. **בד** נ׳ [מן בדד] חלק, מנה [מצוי רק בצירוף:]

– **בד בבד**, 1, חלק כחלק, מנות שוות: ״קח־לך סמים נטף ושחלת... בד בבד יהיה״ (שמות ל לד). 2, יחד, במדה שוה ל־, בזמן אחד: ״כיא בד בבד שמן אל עד קץ נחרצה״ (מגילת הסרכים ד 25). ״וישתוממו מאד, כי עלו דברי חלום שניהם בד בבד״ (ביאליק, המלך דוד במערה).

– **לבד, בלבד, מלבד**, ראה לבד.

ד. **בד** ז׳ [אולי מן בדה, בדה] דבר בדוי מן הלב, דבר שקר, בדיה: ״לא כן בדיו״ (ישעיה טז ו). – [בדים, בדי־]

– **ספור־בדים** °, בדיה, ספור בדוי, מעשה שלא היה.

בדא [ארמית בדא; ראה גם בדה]

~ פע׳ **בדא** פ״י ספר דבר־שקר, המציא מלבו דברים שלא היו: ״ויעל על־המזבח... בחדש אשר־בדא מלבו״ (מלכים א יב לג). ״ודברו על אנשים צדיקים שקר, מלבם בדאוהו״ (הרומי, כח 531). – [לבדא את־, בודא, יבדא]

~ פע׳ **בדא** * פ״י בדא: ״בדא להם ארמית מתוך יונית״ (ירושלמי מגילה פא ג). – [לבדא, מ־, י־]

בד״א ר״ת 1, במה דברים אמורים. 2, בעלי דרגות אחרות. 3, ברוך דין אמת.

בדאות * נ׳ [מן בדאי] דבר־שקר, דברים בדויים: ״שדברו הכתובים דברי בדאות בתורה בשביל להטיל שלום״ (ויקרא רבה ט). ״שבועת שקר שאין בדאותו נכרת״ (רש״י שבת לג). ״לו אין הרגשה לאמית, ואם יש לו – הרי זו קנאות ובדאות״ (סוקולוב, במראות 431). ״הבדאות שמעמידה פנים כחדש הגוי מן הלב״ (צמח, כתבים 212). – [בדאות־]

בדאי * ז׳ [מן בדה, בדה] שקרן, רמאי: ״כך ענשו של בדאי שאפלו אומר אמת, אין שומעין לו״ (תנחומא וירא כב). ״המלגלג, המתפאר והבדאי״ (ביאליק, אריה ו). – [בדאית, ־אים, ־איות]

בדאי * ת׳ [מן בדאי] כוזב, בלתי נכון, שיסודו בשקר: ״נמצאו הדברים בדאים״ (ירושלמי גיטין מו א). ״שהפילוסופיה בדאית והמתעסקים עמה ילכו לבאר שחת״ (עגנון, כלה עד). – [בדאית, בדאים, ־איות]

בדאי * ז׳ [מן בדה] דבר שיסודו בדוי, פיקציה, פרי הדמיון: ״שמא יאמרו... אין דברים אלא בדאי״ (אבות דר׳ נתן ב). ״ביאליק העדיף ביצירתו את החוי על הבדאי״ (סיכמן, סופרים בחייהם). – [בדאי־, בדאו]

בדד [עַרְבִית: בַּדָּ חִילֵּק, פִּיזֵּר]

~ פָּע׳ **בָּדַד** I, פ״ע הָיָה לְבַדּוֹ, הָיָה יְחִידִי: ״כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג״ (תהלים קב ח). ״אֵיכָה יִבְדֹּד אֶצְלֵנוּ מִי, וְהוּא מֻקָּף אָדָם״ (ארד, ביתר 146). 2 * פ״י הִפְרִיד, פִּזֵּר: ״בּוֹדְדָה (אֶת הַקְּטֹרֶת) בְּרַגְלוֹ״ (ירושלמי יומא מב ג). — [בּוֹדֵד, יִבְדֹּד גם יִבֹּד]

~ נִפ׳ **נִבְדַּד** ^, נַעֲשָׂה בּוֹדֵד, נִמְצָא בִּבְדִידוּת: ״בְּמִדָּה שֶׁהָאָדָם נִבְדָּד, קָשֶׁה עָלָיו לִמְצֹא אֶת הַמָּבוֹא אֶל הָאָדָם כֻּלּוֹ״ (בובר, בעיית האדם 93). — [לְהִבָּדֵד, נִבְדָּד, יִבָּדֵד]

~ פִּע׳ **בּוֹדֵד** °, **בִּדֵּד** ° פ״י שָׂם לְבַד, מָנַע מָבוֹא בְּמַגָּע עִם אֲחֵרִים: הָרוֹפֵא צִוָּה לְבוֹדֵד אֶת הַחוֹלֶה. הַחוֹקֵר הִצְלִיחַ לְבוֹדֵד אֶת הַחֹמֶר הַכִּימִי. הַחַשְׁמַלַּאי בִּדֵּד אֶת הַתַּיִל הַחַשְׁמַלִּי בְּסֶרֶט־בִּדּוּד. — [לְבוֹדֵד אֶת־, מְבוֹדֵד; לְבַדֵּד אֶת־, מְבַדֵּד]

~ פֻּע׳ **בּוֹדַד** °, **בֻּדַּד** °, הֻבְדַּל, הוּשַׂם לְבַד: הַחוֹלֶה הָאָנוּשׁ בּוֹדַד. ״מֻבְדֶּלֶת וּמְבֻדֶּדֶת, אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא״ (ליסיצקי, תולדות 252). חוּט מְבֻדָּד. — [מְבוֹדָד, יְבוֹדַד; מְבֻדָּד, יְבֻדַּד]

~ הִת׳ **הִתְבּוֹדֵד** *, פָּרַשׁ מִן הַצִּבּוּר, הָיָה לְבַדּוֹ: ״מָה הַצִּפּוֹר מִתְבּוֹדֵד מִגַּג לְגַג״ (איכה רבה, פתיחתא יח). ״וְלֹא יִתְעַסֵּק בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם, רַק לְהִתְבּוֹדֵד לִלְמֹד וְלֵיהָנוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא). ״מִסְתַּתְּרִים בִּמְעָרוֹת, מִתְבּוֹדְדִים בַּעֲלִיּוֹת״ (ביאליק, יונה החייט). — [לְהִתְבּוֹדֵד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִבְדִּיד** ° פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא מְבֻדָּד: הַחַשְׁמַלַּאי הִבְדִּיד אֶת הַתַּיִל לְשֵׁם בִּטָּחוֹן. — [לְהַבְדִּיד, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻבְדַּד** °, נַעֲשָׂה מְבֻדָּד: הַתַּיִל הַחַשְׁמַלִּי הֻבְדַּד בְּסֶרֶט־בִּדּוּד. — [מֻבְדָּד, יֻבְדַּד]

בָּדָד, לְבָדָד תה״פ [ראה בדד] לְבַד, בִּיחִידוּת, יְחִידִי: ״יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם״ (איכה ג כח). ״הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן״ (במדבר כג ט).

בַּדָּד * ז׳ [מן ב. בַּד 4] מִי שֶׁעֵסוּקוֹ יִצּוּר שֶׁמֶן־זַיִת, אֻמָּן בַּעֲבוֹדַת בֵּית־הַבַּד (טהרות ט ח). — [בַּדֶּדֶת, בַּדָּדִים, בַּדָּדֵי־, בַּדָּדוֹת]

בֶּדֶד ° ז׳ [מן בָּדַד] בְּדִידוּת: ״הַמַּתִּיק כָּל בֶּדֶד, כָּל נֵכֶר הָעוֹלָם״ (פיכמן, כ). ״צָרִיךְ לְהֵהָרֵג... אֶל מַחְשֶׁבֶת הַשִּׁכּוֹל וְהַבֶּדֶד״ (ש׳ שלום, חי בגז). — [בֶּדֶד־]

א. בדה [ראה ברא]

~ פָּע׳ **בָּדָה** * פ״י בָּרָא, הִמְצִיא מִלִּבּוֹ, הוֹדִיעַ דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה: ״לָשׁוֹן שֶׁבָּדוּ לָהֶן חֲכָמִים״ (נדרים י.). ״כָּךְ הָיוּ בּוֹדִים דְּבָרִים לְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה״ (עגנון, כלה תיד). — [לִבְדּוֹת אֶת־, בּוֹדֶה, יִבְדֶּה]

~ נִפ׳ **נִבְדָּה** °, הֻמְצָא מִן הַלֵּב, סֻפַּר לְלֹא כָּל יְסוֹד אֲמִתִּי: אוֹתוֹ סִפּוּר נִבְדָּה מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ. — [לְהִבָּדוֹת, נִבְדֶּה, יִבָּדֶה]

~ פִּע׳ **בִּדָּה** * פ״י 1, בָּדָה, הִמְצִיא מִלִּבּוֹ: ״מְבַדִּין הָיִינוּ״ (ירושלמי כתובות כו ב). ״הָרַבָּנִים וְהַמְקֻבָּלִים הָיוּ מְבַדִּים גִּימַטְרִיָּאוֹת וְצֵרוּפֵי־שֵׁמוֹת״ (יל״ג, פרויה צה). 2, הֵזֵם, הוֹכִיחַ כִּי שֶׁקֶר דְּבָרָיו: ״וְאֵלּוּ מְבַדִּין אוֹתָן בִּתְשׁוּבָה״ (תנחומא בלק יד). הָעֵד בִּדָּה אֶת טַעֲנוֹת הַנֶּאֱשָׁם. — [לְבַדּוֹת אֶת־, מְבַדֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּדָּה** *, הוּכַח כִּמְשַׁקֵּר, נִתְפַּס בְּרַמָּאוּת: ״מְבֻדִּין אָנוּ״ (תוספתא סנהדרין ו ה). עֵד־הַשֶּׁקֶר בֻּדָּה בַּחֲקִירָה. — [מְבֻדֶּה, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְבַּדָּה** *, I *, נִכְשַׁל בִּדְבַר שֶׁקֶר, נִתְפַּס בְּשֶׁקֶר: ״לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר ׳אֵינִי יוֹדֵעַ׳, שֶׁמָּא תִּתְבַּדֶּה וְתֵאָחֵז״ (ברכות ד.). ״יֶלֶד תָּמִים אֲשֶׁר נִתְבַּדָּה וְנֶאֱחַז״ (ביאליק, מגילת ה). 2 °, הוּכַח כִּבִלְתִּי־נָכוֹן: נְבוּאָתוֹ נִתְבַּדְּתָה. — [לְהִתְבַּדּוֹת, מִתְבַּדֶּה, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִבְדָּה** ° פ״י גָּרַם שֶׁיִּתְבַּדֶּה, הוֹכִיחַ כִּי טָעָה: הַחוֹלֶה הָאָנוּשׁ הִבְדָּה אֶת הַנְּבוּאוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁל רוֹפְאָיו. — [לְהַבְדּוֹת אֶת־, מַבְדֶּה, יַבְדֶּה]

ב. בדה [קרוב אל בדד או בדל]

~ פָּע׳ **בָּדָה** * פ״י הִבְדִּיל, בּוֹדֵד, הִפְרִישׁ: ״שְׂאוֹר בּוֹדֶה לָהֶן מִתּוֹכָן וּמְחַמְּצָן״ (מנחות ה א). — [לִבְדּוֹת, בּוֹדֶה, יִבְדֶּה]

בְּדוֹד ° ז׳ [מן בָּדַד] בְּדִידוּת, גַּלְמוּד: ״חוֹרִין — הַבְּדוֹד!״ (ש׳ שלום, שירים רסז). ״לֹא אָח וְלֹא רֵעַ בִּבְדוֹד״ (רוזן, שירים סג). ״סַלְעֵי מָגוֹר וּפֶרֶא הוֹד וּבְדוֹד״ (תלמי, לארצי 10). ״הַסַּעַר... וְשֶׁטֶף קוֹלוֹתָיו בִּבְדוֹדֵנוּ יֶחְשַׁל״ (רבינוב, אמיתי כ). — [בְּדוֹד־]

בִּדּוּד°, בִּידוּד ז׳ [מן בדד, בִּדֵּד] 1, הַפְרָדָה וְהַבְדָּלָה: ״בְּדוּלָה וּבְדוּדָה שֶׁל הָעִיר מַשְׁרִים בְּתוֹכָהּ מֵעֵין שַׁבָּתוֹן שֶׁל עֶרֶב יוֹם־טוֹב״ (ליסיצקי, תולדות 252). בִּדּוּדוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה בְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת. 2, מְנִיעַת מַעֲבַר חַשְׁמַל אוֹ חֹם בְּחֹמֶר מְסֻיָּם: זְכוּכִית, בַּד סְפוֹג זֶפֶת, גֻּמִּי — חָמְרֵי־בִּדּוּד הֵם. — [בִּדּוּד־]

בְּדוּד * ת׳ [מן בדד, בָּדַד] I ^, בּוֹדֵד, גַּלְמוּד: ״זְכוֹר סֻכַּת שָׁלֵם הַיּוֹשֶׁבֶת בְּדוּדָה״ (זבור, יוצר ב׳ ראש השנה). ״וּמֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵיהָ דְּחוּיָה, מְבַכָּה עַל פְּרֵדָתָם בְּדוּדָה״ (גבירול, ו 23). ״יְהוּדֵי הַתְּחוּם הַבְּדוּדִים וְהַפְּזוּרִים״ (מנדלי מו״ס, רלו). ״הוּא עַצְמוֹ כְּשֶׁהוּא בָּדוּד לְנַפְשׁוֹ, דִּמְעוֹתָיו מִשְׁתַּלְשְׁלוֹת כַּמַּיִם״ (סדן, ממחוז רצו). ״יָשְׁבָה בְּדוּדָה בִּכְפַר נִדָּח״ (ליסיצקי, תולדות 274). 2 *, מְפֹרָד, מְמֹרָט, קָרוּעַ: ״הָיָה מַלְבִּישׁוֹ בְּגָדִים בְּדוּדִים״ (איכה רבתי א, לפי הערוך). — [בְּדוּדָה, בְּדוּדִים, ־וֹת]

בְּדוּחַ°, בִּידוּחַ ז׳ [מן בדח, בִּדַּח] גְּרִימַת בְּדִיחוּת־הַדַּעַת, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְעוֹרֵר שִׂמְחָה אוֹ צְחוֹק: ״אָמְנֵי בִּדּוּחַ״ (דרויאנוב, ׳מאזנים׳ תרצ״ב). ״וְעוֹשִׂים חֲנֻוּת וּבִדּוּחִים״ (טביב, דרך 17). בִּדּוּחַ הַקָּהָל בִּמְסִבָּה. — [בִּדּוּחַ־, בִּדּוּחִים, בִּדּוּחֵי־]

בָּדוּחַ ° ת׳ [מן בדח, בָּדַח] שָׂמֵחַ, עַלִּיז. — [בְּדוּחָה, ־חִים, ־חוֹת]

— **דַּעְתּוֹ בְּדוּחָה** ° [על־פי הארמית: ״בדיחא דעתאי״, מועד קטן יז.], הוּא שָׂמֵחַ, לִבּוֹ טוֹב עָלָיו: ״וְהַגְּבִיר הַמְפֹאָר יוֹשֵׁב שָׂמֵחַ, וְדַעְתּוֹ בְּדוּחָה וְלִבּוֹ רָוֵחַ״ (עגנון, כלה שמט).

— **בִּדּוּחוֹת** ° תה״פ בְּרוּחַ בְּדוּחָה, בַּעֲלִיזוּת: ״חָתָן — מֵשִׁיב הַמְחַתֵּן בְּדוּחוֹת — כְּמוֹת שֶׁהוּא״ (ליפסון, מדור 1859).

בָּדוּי * ת׳ [מן א. בדה, בָּדָה] שֶׁהֻמְצָא מִן הַלֵּב, שֶׁבָּדוּ אוֹתוֹ: ״דְּבָרִים בְּדוּיִים״ (בראשית רבה ק). ״בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת בְּדוּיוֹת מִלֵּב״ (אחד העם, כד). ״עִנְיַן הַמּוּסָר הַלְּאֻמִּי הוּא רַק עִקָּר בָּדוּי מִן הַלֵּב״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לח). — [בְּדוּיָה, בְּדוּיִים, ־יוֹת]

— **שֵׁם בָּדוּי** °, פְּסֵידוֹנִים, כִּנּוּי שֶׁבָּחַר לוֹ סוֹפֵר אוֹ אָמָּן לַחֲתִימָה עַל יְצִירוֹתָיו.

בִּדּוּי^, בִּידוּי ז׳ [מן א. בדה, בִּדָּה] הַמְצָאַת דָּבָר מִן הַלֵּב, הַעֲלָאַת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת: ״אוֹתוֹת בַּדִּים הַסִּפְרוּת, בִּדּוּי קוֹסְמִים הַחִפְרוּת״ (ינאי ריד). יְסוֹדוֹת בִּדּוּי וְדִמְיוֹן בָּאַגָּדָה. — [בִּדּוּי־]

בֶּדְוִי°, בֵּדוּוִי ז׳ [ערבית: בַּדַוִי נע־ונד] עַרְבִי נוֹדֵד, בֶּן הַמִּדְבָּר בְּאַפְרִיקָה הַצְּפוֹנִית, בַּעֲרָב, בִּגְבוּלוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְעוֹד. הַבֶּדְוִים חַיִּים בְּעִקָּר עַל מִרְעֵה עֶדְרֵיהֶם. —[בֶּדְוִית, בֶּדְוִים, בֶּדְוִיּוֹת]

בָּדוּל ^ ת׳ [מן בדל, בָּדַל] נִבְדָּל, מְרֻחָק, מְפֹרָשׁ: ״בְּדוּלִים מִן הַתּוֹרָה״ (רש״י ישעיה כח ט). ״אִמְרָה סְגוּנָה וּצְרוּפָה, בְּדוּלָה בְּדָתָהּ מְצֻרוּפָה״ (קליר, סידור 693). ״שֶׁהַיַּהֲדוּת נוֹלְדָה בְּקֶרֶן זָוִית וְהָיְתָה תָּמִיד בְּקֶרֶן זָוִית, בְּדוּלָה מִן הָעוֹלָם הַגָּדוֹל״ (אחד העם, שעז). — [בְּדוּלָה, בְּדוּלִים, ־וֹת]

בִּדּוּל°, בִּידוּל ז׳ [מן בדל, בִּדֵּל] 1, קְבִיעַת הֶבְדֵּל בֵּין דָּבָר לְדָבָר, הַפְרָדָה, דִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה: ״בִּדּוּל כֵּלִים לַעֲבוֹדוֹת שׁוֹנוֹת״ (ייבין, הכתב 1). ״כְּשֵׁם שֶׁבִּדּוּלוֹ שֶׁל הַצַּד הַשָּׁוֶה מֻתָּר... כָּךְ בִּלּוּטוֹ שֶׁל הַצַּד הַשּׁוֹנֶה מְחֻיָּב״ (סדן, ׳מולד׳ 156). בִּדּוּל הַמֻּשָּׂגִים בַּלָּשׁוֹן. 2, הִתְבַּדְּלוּת: ״הֱיוֹת עֶצֶם בּוֹדֵד וְנִבְדָּל הַשַּׁשׁ בְּבִדּוּלוֹ״ (טמקין, שירים קצד). הַיְּהוּדִים הִתְבַּדְּלוּ מִן הַגּוֹיִם תַּכְלִית בִּדּוּל. — [בִּדּוּל־]

בדולח, ראה בְּדֹלַח. **בדולחי**, ראה בְּדָלְחִי.

בַּדּוֹן° ז׳ [מן א. בַּד] צְרִיף שֶׁשִּׁלְדּוֹ מְכֻסֶּה בַּד פָּשׁוּט: הָעוֹלִים שָׁכְנוּ זְמַנִּית בְּבַדּוֹנִים. — [בַּדּוֹן־, בַּדּוֹנִים, ־נֵי־]

בַּדּוֹנָג° ז׳ [בַּד + דּוֹנַג] בַּד סָפוּג דּוֹנַג, שַׁעֲוָנִית. — [בַּדּוֹנָגִים]

בָּדוּק* ת׳ [מן בדק, בָּדַק] 1*, שֶׁבְּדָקוּהוּ וּבְחָנוּ אוֹתוֹ: ״בָּדוּק זֶה וּמְתֻקָּן״ (תוספתא נידה ה טז). 2°, שֶׁנִּבְדַּק וְנִמְצָא טוֹב וְרָאוּי: ״וְחוּטִים אֵלּוּ סְגֻלָּה בְּדוּקָה לִנְשִׂיאַת חֵן״ (עגנון, אורח 95). —[בְּדוּקָה, בְּדוּקִים, ־קוֹת]

— **בָּדוּק וּמְנֻסֶּה°**, נָכוֹן וְיָעִיל בְּתַכְלִית: ״שְׁמִירָה בְּדוּקָה וּמְנֻסָּה מִכָּל מִינֵי מַזִּיקִים״ (מגדלי מו״ס, סס). ״עָמַד וְהִזְכִּיר כַּמָּה שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים בְּדוּקִים וּמְנֻסִּים״ (עגנון, כלה קד).

בִּדּוּק°, בִּידוּק ז׳ [מן בדק, בִּדֵּק] בְּדִיקָה וּבְחִינָה: בִּדּוּק הַמִּסְפָּרִים שֶׁבַּטַּבְלָה. בִּדּוּק הַמַּאֲזָן. בִּדּוּק הַמִּכְתָּבִים עַל־יְדֵי הַבַּדָּק (צֶנְזוֹר) הַמֶּמְשַׁלְתִּי. — [בִּדּוּק־]

בְּדוּקִי* ז׳ (קידושין ד ב) [מן בָּדוּק] כִּנּוּי לְיֶלֶד שֶׁאֵין יוֹדְעִים מִי אָבִיו (עַל־שׁוּם שֶׁבּוֹדְקִים אֶת אִמּוֹ וּמִשְׁתַּדְּלִים לְגַלּוֹת מִי הָאָב). — [בְּדוּקִית, בְּדוּקִים, ־קִיּוֹת]

בִּדּוּר°, בִּידוּר ז׳ [מן בדר, בִּדֵּר] 1, פִּזּוּר, הֲפָצָה. 2 [בהשאלה] פִּזּוּר דְּאָגָה, שַׁעֲשׁוּעַ, הֲפָגַת שִׁעֲמוּם: בִּדּוּר הַקָּהָל בִּמְסִבָּה עַל־יְדֵי תָּכְנִית אָמָּנוּתִית קַלָּה וְהִתּוּלִית. בִּימוֹת־בִּדּוּר לַתּוֹשָׁבִים בְּיוֹם חַג הָעַצְמָאוּת. שַׂחְקָנֵי־בִּדּוּר. — [בִּדּוּר־]

בָּדוּר° ת׳ [מן בדר] בָּדוּחַ, קַל: ״רוּחוֹ בְּדוּרָה כְּאִלּוּ אֵין מֵשִׁיב־נֶפֶשׁ כַּמָּקוֹם הַזֶּה״ (איתן, ברקיע 208). —[בְּדוּרָה, בְּדוּרִים, ־וֹת]

בִּדּוּרִי°, בִּידוּרִי ת׳ [מן בִּדּוּר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְבַדֵּר, מְשַׁעֲשֵׁעַ: לַהֲקָה בִּדּוּרִית. חֵלֶק בִּדּוּרִי בַּתָּכְנִית הָאָמָּנוּתִית. — [בִּדּוּרִית, בִּדּוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

בְּדוּת° נ׳ [מן א. בדה, בָּדָה; ארמית: בְּדוּתָא] דְּבַר בְּדוּי, דְּבַר שֶׁקֶר: ״הִשְׁתַּדֵּל אַרְיֵה לְהַפְלִיגָם וּלְהַגְזִימָם בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת בִּבְדָיוֹת וּבְסִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת״ (ביאליק, אריה ג). ״חִדּוּשׁ מַשְׁמָעוֹ צֵרוּף שִׂכְלִי הַקּוֹשֵׁר מִלִּים בְּמִלִּים, בְּדוּת בִּבְדוּת, וּמַמָּשׁ אֵין בּוֹ״ (צמח, כתבים 185). ״כְּאִלּוּ קִבֵּל פְּטוּרִין לְשָׁעָה מִן הַמַּמָּשׁוּת וַהֲרֵיהוּ מַפְלִיג לְטִיּוּל שֶׁל חֻפְשָׁה בִּמְדִינַת הָאַגָּדָה וְהַבְּדוּת״ (קבק, בצל 190). — [בְּדוּת־, בְּדֻיּוֹת]

בְּדוּתָא*, בְּדוּתָה° נ׳ [ארמית; מן א. בדה, בָּדָה] בְּדוּת, דְּבַר בָּדוּי, סִיקְצִיָּה: ״בְּדוּתָא הִיא״ (שבת כז.). ״שֶׁאֵין הַשְּׁמוּעָה הַזּוֹ מִתְקַבֶּלֶת לוֹ, וּלְפִי דַעְתּוֹ בְּדוּתָא הִיא״ (מגדלי מו״ס, רסח). ״אִם רוֹצִים אַתֶּם בְּכָךְ, אֵין זוֹ בְּדוּתָא״ (אחד העם, שיד). — [בְּדוּתַת־, בְּדוּתוֹת]

בדח [מארמית: בְּדַח, שבת ל:]

~ פָּע׳ **בָּדַח°** פ״ע הָיָה שָׂמֵחַ, הָיָה שָׁרוּי בְּמַצַּב־רוּחַ שֶׁל צְחוֹק: ״נֶהֱנוּ הֲנָאָה מְרֻבָּה וּבָדְחוּ וְצָחֲקוּ״ (הזז, יעיש ב 72). ״מְעַט וְהוּא בּוֹדֵחַ ...וְצָחוֹק מְזֻמָּן בְּפִיו בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה״ (טביב, דרך 27). — [לִבְדֹּחַ, בּוֹדֵחַ, יִבְדַּח]

~ פִּע׳ **בִּדֵּחַ°** פ״י שִׂמֵּחַ, סִפֵּר אוֹ עָשָׂה דְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִידֵי שְׂחוֹק וְשִׂמְחָה: ״וְעַל הָרֹב הֵם בָּאִים בְּחֶבְרַת נְעָרִים, מְבַדְּחִים אוֹתָם וּמִשְׁתּוֹלְלִים וּמִתְהוֹלְלִים עִמָּם בְּיַחַד״ (מגדלי מו״ס, קנג). ״שִׂיחָתוֹ הַנָּאָה שֶׁהָיְתָה מְבַדַּחְתָּם״ (ביאליק, אריה ו). ״וְנִסְתַּכֵּל בְּמַסֶּכֶת פּוּרִים כְּדֵי לְבַדֵּחַ דַּעְתּוֹ וּלְהַרְבּוֹת שִׂמְחַת הַיּוֹם״ (עגנון, כלה שמט). — [לְבַדֵּחַ אֶת־, מְבַדֵּחַ, יְבַדֵּחַ]

~ פֻּע׳ **בֻּדַּח°**, שֻׂמַּח, הוּבָא לִידֵי בְּדִיחוּת: הָאוֹרְחִים בֻּדְּחוּ בַּמְּסִבָּה. מַצַּב־רוּחַ מְבֻדָּח. — [מְבֻדָּח, יְבֻדַּח]

~ הת׳ **הִתְבַּדֵּחַ°**, 1, הִתְלוֹצֵץ, סִפֵּר אוֹ הִקְשִׁיב לְדִבְרֵי בְּדִיחָה: ״מְהַגִּים וּמְלַהֲגִים, מְלַגְלְגִים וּמִתְבַּדְּחִים״ (מגדלי מו״ס, שג). ״הִתְבַּדְּחוּ בְּלַחַשׁ אוֹ עִשְּׁנוּ סִיגָרִיּוֹת״ (אלתרמן, עיר 79). 2, נַעֲשָׂה שָׂמֵחַ, נָחָה עָלָיו רוּחַ שֶׁל צְחוֹק: ״שָׁמְעוּ חוֹבְשֵׁי בֵּית הַמִּדְרָשׁ דְּבָרָיו וְנִתְבַּדְּחָה דַּעְתָּם עֲלֵיהֶם״ (עגנון, אלו פו). [לְהִתְבַּדֵּחַ, מִתְ־, יִתְ־]

בָּדֵחַ° ת׳ [מן בדח, בָּדַח] עַלִּיז, שָׂמֵחַ: ״דַּעְתּוֹ הָיְתָה בְּדֵחָה וְלִבּוֹ טוֹב עָלָיו״ (ביאליק, יום השישי ג). — [בְּדֵחָה, בְּדֵחִים, ־חוֹת]

בַּדְּחוֹן°, בִּידְחוֹן ז׳ [מן בדח] לָצוֹן וּצְחוֹק, דִּבְרֵי בְּדִיחָה: ״מְשֻׁלָּם מַחֲשָׁה... שֶׁאֵין נִמְצָא לוֹ הַפַּעַם אֲפִלּוּ מִקְצַת מִעוּט שֶׁל כֹּשֶׁר הַבַּדְּחוֹן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ״ (שנהר, ב 275). — [בַּדְּחוֹן־]

בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ*, רְאֵה דְּחִילוּ*.

בַּדְּחִית° נ׳ [מן בדח] פַּרְסָה, מַחֲזֶה מוּסִיקָלִי מְבַדֵּחַ, מַחֲזֶמֶר הִתּוּלִי. —[בַּדְּחִית־, בַּדְּחִיּוֹת]

בַּדְחָן ^ תו״ז [מן בדח, בִּדַּח] 1 ^, לֵיצָן, הַמְבַדֵּחַ וּמְשַׂמֵּחַ אֲחֵרִים: ״לְפִי שֶׁהָיָה אִישׁ בַּדְחָן״ (רש״י נדרים נ:). ״וְהַזַּרְזִיר בָּא, זֶה הַבַּדְחָן שֶׁבָּעוֹפוֹת שֶׁמְּחַקֶּה קוֹלוֹת הַבְּרִיּוֹת וּמַעֲשֵׂיהֶן״ (מגדלי מו״ס, שנח). 2° [בקהילות שונות בישראל] אָדָם שֶׁתַּפְקִידוֹ לְשַׂמֵּחַ בְּפִזְמוֹנָיו וּבִבְדִיחוֹתָיו אֶת הֶחָתָן וְהַכַּלָּה וְכָל הַקְּרוּאִים לַחֲתֻנָּה: ״וְהַבַּדְחָן עוֹבֵר לִפְנֵי הַמַּחֲנֶה וּמִתְכַּנְּסִים לְבֵית הֶחָתָן״ (עגנון, כלה קמו). ״שֶׁמָּא תֹאמַר בַּדְחָן — כְּבָר נִסְתַּלֵּק שְׂחוֹקִי״ (ביאליק, תאמר אהיה רב). — [בַּדְחַן־, בַּדְחָנִים, בַּדְחָנֵי־; בַּדְחָנִית, בַּדְחָנִיּוֹת]

בדחן [מן בַּדְחָן]

~ פִּע׳ **בִּדְחֵן°** פ״ע עָשָׂה מַעֲשֵׂה בַּדְחָן, עָסַק בְּבַדְחָנוּת. — [לְבַדְחֵן, מְ־, יְ־]

בַּדְחָנוּת° נ׳ [מן בַּדְחָן] לֵיצָנוּת, מַעֲשֵׂה בַּדְחָן. – [בַּדְחָנוּת־]

בַּדְחָנִי° ת׳ [מן בַּדְחָן] לֵיצָנִי, שֶׁהוּא כְּמַעֲשֵׂה בַּדְחָן: הִתְנַהֲגוּת בַּדְחָנִית. – [בַּדְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת־]

בְּדֵי״ תה״פ בִּשְׁבִיל, לְצֹרֶךְ־, לְפִי – רְאֵה דַּי.

בְּדַי, ראה בְּדַאי. **בַּדַּי**, ראה בַּדַּאי.

בְּדִיאָה״ נ׳ [מן בדא, בָּדָא] הַמְצָאַת דְּבַר שֶׁקֶר, בִּדּוּי: ״וַאֲפִלּוּ רָצָה שֶׁיִּבְדָּא זֶה מִלִּבּוֹ בְּדִיאָה״ (רלב״ג, מלחמות א ה). – [בְּדִיאַת־]

בְּדִיאוּת״ נ׳ [מן בדא, בָּדָא] בְּדוּתָה, כָּזָב, שֶׁקֶר: ״הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִטֶּה אֲשׁוּרְךָ מִדֶּרֶךְ הָאָבוֹת וּנְתִיב הָרִאשׁוֹנִים אֶל הַבְּדִיאוּת״ (חובות הלבבות, הייחוד ה). ״וּמִי הוּא זֶה שֶׁהֶעֱלָה לָרִאשׁוֹנָה מִתּוֹךְ... בְּדִיאוּת־לֵב, כִּי יֵשׁ כָּאן נִצָּחוֹן וּתְבוּסָה?״ (שנהר, ג 360). – [בְּדִיאוּת־]

בַּדִּיד° ז׳ [הקטנה מן ב. בַּד] 1, עָנָף דַּק, עַנְפָּף: ״כִּדְמוּת בַּדִּידֵי כֶּלֶךְ נְפוּצִים בְּטוּרִים צָרִים״ (יזהר, צקלג 183). 2, מוֹט קָטָן, מַקֵּל דַּק. – [בַּדִּיד־, בַּדִּידִים, בַּדִּידֵי־]

בָּדִיד״ ז׳ 1, עוּגִיָּה אוֹ תְּעָלָה שֶׁחוֹפְרִים מִסָּבִיב לַעֲצֵי הַגַּן לְשֵׁם הַשְׁקָיָה (מועד קטן ד:). 2, מַעְדֵּר מְיֻחָד לַחֲפִירַת תְּעָלוֹת מִסָּבִיב לָעֵצִים (כלים כט ז). – [בְּדִיד־, בְּדִידִים, בְּדִידֵי־]

א. **בְּדִידָה**״ נ׳ [מן ב. בַּד] מִכְבָּשׁ קָטָן לַעֲצִירַת זֵיתִים, בֵּית־בַּד קָטָן (ספרא בהר ק א). רְאֵה גַּם בּוֹדִידָה*. – [בְּדִידַת־, בְּדִידוֹת]

ב. **בְּדִידָה**° נ׳ [מן בדד, בָּדַד] בְּדִידוּת, הֱיוֹת בּוֹדֵד וְיָחִיד: ״דְּבַר־עֶצֶב בּוֹ יָצוּק לְעֵת בְּדִידָה״ (פיכמן, קנז). ״בְּדִידָה, אִם לֹא עַל כָּרְחֵךְ הִיא, פְּעָמִים גְּדוֹלָה הֲנָאָתָהּ מִכָּל הֲנָאָה שֶׁבָּעוֹלָם״ (שמיר, במו 33). – [בְּדִידַת־]

בְּדִידוּת״ נ׳ [מן בדד, בָּדַד] הֱיוֹת בָּדָד וְגַלְמוּד: ״הַפְּרִישׁוּת עֲזוֹב אַהֲבַת הַבְּרוּאִים וֶאֱהוֹב הַבְּדִידוּת״ (חובות הלבבות, הפרישות ב). ״רִגְעֵי יָתוֹם וּבְדִידוּת לְנַפְשִׁי״ (ביאליק, פרידה). ״וְשָׁם טָעַמְתִּי טַעַם הַבְּדִידוּת הַמְּתוּקָה״ (עגנון, אורח 259). – [בְּדִידוּת־]

בְּדִידֵי״ [מארמית] בִּי – רְאֵה דִּי. – [בְּדִידָךְ, בְּדִידֵהּ...]

בְּדָיָה״, **בדייה** נ׳ [מן א. בדה] 1״, בְּדוּת, כָּזָב, דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא: ״אֲבָל כָּל זֶה בְּדָיָה וְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ אֱמֶת״ (אברבנאל, שמואל א כח). ״אֲנִי הָאֱמֶת בַּמָּרוֹם, אֲנִי הַבְּדָיָה בִּמְצוּלָה״ (גולדברג, מוקדם 89). 2°, אַגָּדָה סִפּוּר בָּדוּי מִן הַלֵּב: מַעֲשִׂיּוֹת וּבְדָיוֹת לְתִינוֹקוֹת. – [בְּדָיַת־, בְּדָיוֹת, בְּדָיוֹת־]

בְּדִיָּה״ נ׳ רְאֵה בְּדִיאָה״.

בִּדְיוֹן°, **בידיון** ז׳ [מן א. בדה] דָּבָר בָּדוּי מִן הַלֵּב, פַנְטַסְיָה: בִּדְיוֹן וְדִמְיוֹן בְּאַגָּדוֹת הַיְלָדִים. – [בִּדְיוֹן־]

בִּדְיוֹנִי°, **בידיוני** ת׳ [מן בִּדְיוֹן] בִּלְתִּי־מְצִיאוּתִי, פִיקְטִיבִי, בָּדוּי מִן הַלֵּב: ״הוּא מַרְבֶּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּסַּמָּן הַבִּדְיוֹנִי אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהַמַּמָּשׁ מְשַׁמֵּשׁ לוֹ נְקֻדַּת מוֹצָא״ (מיכלי, ביקל ומסותיו). – [בִּדְיוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בְּדָיוֹת״ נ׳ [מן א. בדה] בְּדָאוּת, טִשְׁטוּשׁ הָאֱמֶת: ״גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁדִּבְּרוּ הַכְּתוּבִים לְשׁוֹן בְּדָיוֹת בַּתּוֹרָה לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין יוֹסֵף לְאֶחָיו״ (ויקרא רבה ט). – [בְּדָיוֹת־]

בַּדִּיחַ° ת׳ [מן בדח, בָּדַח] עַלִּיז, אוֹהֵב לִצְחוֹק וּלְהִתְבַּדֵּחַ: ״זֶהוּ אָדָם בַּדִּיחַ וּפִקֵּחַ״ (יהודה שטינברג, קיג). ״וַיְהִי טוֹב־לֵב וְגַם בַּדִּיחַ״ (כהן, שירים קעג). ״הָיָה שָׁמֵן קְצָת, בַּדִּיחַ, וְעוֹנֶה בְּשִׂמְחָה וּבִשְׂחוֹק טוֹב עַל כָּל שְׁאֵלָה״ (ברנר, א 132). – [בַּדִּיחָה, בַּדִּיחִים, ־חוֹת]

בְּדִיחָה° נ׳ [מן בדח, בָּדַח] מַהֲתַלָּה, חִדּוּד, אֲנֶקְדּוֹטָה, סִפּוּר מְבַדֵּחַ וּמַצְחִיק: ״סֵפֶר הַבְּדִיחָה וְהַחִדּוּד״ (דרויאנוב). ״דִּבּוּר שָׁנוּן, הֲלָצָה חֲרִיפָה, בְּדִיחָה מְפַלְפֶּלֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 74). – [בְּדִיחַת־, בְּדִיחוֹת]

בְּדִיחוּת״ נ׳ [מן בדח; ארמית: בְּדִיחוּתָא, ראה להלן] שִׂמְחָה, צְחוֹק וַעֲלִיצוּת: ״לְמָדְנוּ עַל־פִּי דֶּרֶךְ בְּדִיחוּתוֹ״ (רש״י סוכה כ:). ״כָּל זֶה לֹא נַעֲשָׂה אֶלָּא מִטּוּב־לֵב וּלְשֵׁם בְּדִיחוּת בִּלְבַד״ (ביאליק, אריה ג). ״ר׳ נָתָן־נָטַע לֹא נִתְפַּעֵל מִסֵּבֶר פָּנָיו וְלֹא נִתְבַּדַּח מִבְּדִיחוּתוֹ״ (הזז, צל 165). – [בְּדִיחוּת־]

– **בְּדִיחוּת־הַדַּעַת**°, רוּחַ שֶׁל עַלִּיזוּת, רוּחַ טוֹבָה: ״הָיוּ מְחַבְּבִים אֶת שְׁלֹמֹה׳לִי בִּשְׁבִיל בְּדִיחוּת דַּעְתּוֹ וּתְשׁוּבוֹתָיו הַמְּחֻכָּמוֹת״ (מגדלי מו״ס, רסז). ״לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עִמּוֹ בַּהֲוָיוֹת־הָעוֹלָם וּבְשִׂיחַת חֻלִּין שֶׁל בְּדִיחוּת־הַדַּעַת״ (הזז, יעיש א 110).

בְּדִיחוּתָא״ נ׳ [ארמית, מן בדח] בְּדִיחוּת, עֲלִיצוּת, צְחוֹק.

– **מִלְּתָא דִבְדִיחוּתָא**״ (שבת ל:), דְּבַר בְּדִיחוּת, מַאֲמָר שֶׁל בְּדִיחָה וְחִדּוּד: ״וְהָיָה אוֹהֵב לְבָרֵר לְשׁוֹן עֲרוּמִים וּלְדַבֵּר חִדּוּדִין וּמִלֵּי דִבְדִיחוּתָא״ (יל״ג, פרוזה קלג). ״הָיָה מוֹסִיף נֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ וְאוֹמֵר עֲלֵיהֶם מִלְּתָא דִבְדִיחוּתָא״ (מגדלי מו״ס, שם). ״הוּא לֹא שִׁחְרֵר אֶת עַצְמוֹ עֲדַיִן מֵהַמִּלֵּי דִבְדִיחוּתָא״ (סוקולוב, אישים 220). – [מִלֵּי־דִבְדִיחוּתָא]

– **בְּעִדָּנָא דִבְדִיחוּתָא**° [על־דרך: ״בעידנא דריתחא״], בִּשְׁעַת בְּדִיחוּת־הַדַּעַת, בְּרֶגַע שֶׁל שְׂחוֹק וְטוּב־לֵב: ״זֶה הַכִּנּוּי שֶׁצָּ׳כוֹב כִּנָּהוּ פַּעַם בְּעִדָּנָא דִבְדִיחוּתָא״ (בן־ישי, על דוד פרישמן).

א. **בְּדִיל** ז׳ (במדבר לא כב) [אולי מן בדל, על שום המשמעות השניה שלו־סיגים שמבדילים ומוציאים ממסגי מתכות, ראה להלן בְּדִילִים] מַתֶּכֶת לְבָנָה בַּעֲלַת בָּרָק שֶׁל כֶּסֶף. הַבְּדִיל נוֹחַ לְרִקּוּעַ, אֵינוֹ נוֹטֶה לְהַחְלִיד, לְפִיכָךְ מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ הַרְבֵּה כְּצִפּוּי־מָגֵן לְמַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת. בֵּין מִסְגֵי הַבְּדִיל חֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר הַבְּרוֹנְזָה. (Stannum, סִימָן כִּימִי Sn, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 118.7, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 7.3). – [בְּדִיל־, בְּדִילִים, ־לֵי־]

– **בְּדִילִים**, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִינֵי הַסִּיגִים שֶׁבְּמִסְגֵי מַתָּכוֹת יְקָרוֹת: ״וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ״ (ישעיה א כה).

– **אֶבֶן־הַבְּדִיל**, אֲנָךְ, מִשְׁקֹלֶת שֶׁל בְּדִיל תְּלוּיָה עַל חוּט, שֶׁהַבַּנָּאִים בּוֹחֲנִים בָּהּ אֶת הַקִּיר הַנִּבְנֶה – אִם מְאֻנָּךְ וְיָשָׁר הוּא (זכריה ד י).

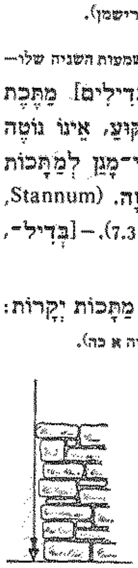

אבן הבדיל

ג. **בְּדִיל**״ מ״ח [ארמית: בְּ+דִּי+לְ] בְּשֶׁל, בִּשְׁבִיל, לְמַעַן: ״בְּדִיל דְּלָא יִכְפֹּר״ (ירושלמי קדושין סד א). – [בְּדִילִי, בְּדִילָךְ]

בְּדִילָה* נ׳ [מן בדל, בָּדַל] הַבְדָּלָה, הַפְרָשָׁה מֵאֲחֵרִים (תנחומא משפטים יז). — [בְּדִילַת־]

בְּדִילוּת° נ׳ [מן בָּדוּל] הֱיוֹת נִבְדָּל מֵאֲחֵרִים, פְּרִישׁוּת: ״תִּפָּסֵק זָרוּתוֹ וּבְדִילוּתוֹ מִכָּל הָעוֹלָם הָאֱנוֹשִׁי״ (קלוזנר, הספרות ג 348). ״הַיְסוֹדוֹת הַזָּרִים... לֹא נִטְמְעוּ בְּתוֹכָהּ וְהֵם נְעוּצִים בְּשִׁירָה עִבְרִית זוֹ בְּזָרוּתָם וּבִבְדִילוּתָם״ (צמח, כתבים 77). ״עֲשָׂאוּהוּ כְּמִין מַטְבֵּעַ עוֹבֵר לִבְדִילוּת וּפְרִישׁוּת״ (טביב, דרך 120). — [בְּדִילוּת־]

בַּדְּיָן°, בדיין ז׳ [מן א׳ בדה, בָּדָה] מִי שֶׁבּוֹדֶה דְּבָרִים מִלִּבּוֹ, מְסַפֵּר בְּדָיוֹת: ״אֵיזֶה בַּדְּיָן חִבֵּר אֶת הַפָּסוּק״ (שטיינמן, ׳דבר׳ 1435). — [בַּדְּיָנִית, בַּדְּיָנִים, ־נִיּוֹת]

בְּדִיעֲבַד* תה״פ [ארמית, קיצור מן בְּדָאִיעֲבַד] מִשֶּׁנַּעֲשָׂה, לְאַחַר הַמַּעֲשֶׂה, לְאַחַר שֶׁהַדָּבָר בֻּצַּע: ״לָא קָא מַכְשִׁיר ר׳ חִיָּא אֶלָּא בְּדִיעֲבַד״ (חולין טו:). ״בְּדִיעֲבַד, כֵּיוָן שֶׁנִּזְדַּמֵּן עָרֵל זֶה לָנוּ, נִשְׁאַל אֶת פִּיו״ (מנדלי מו״ס, טז). ״וּבְדִיעֲבַד נוֹחַ לִי שֶׁנִּשְׁתַּמְּרוּ הַדְּבָרִים״ (אחד העם, רמט). ״בְּדִיעֲבַד טוֹב שֶׁהָיָה כָּךְ״ (ברנר, א 57).

בְּדִיקָה* נ׳ [מן בדק, בָּדַק] חֲקִירָה, בְּחִינָה: ״כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ – אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה״ (פסחים א א). ״בְּדִיקַת חָמֵץ״ (פסחים ד:). בְּדִיקַת שִׁעוּרֵי הַתַּלְמִידִים. בְּדִיקַת דָּמוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. — [בְּדִיקַת־, בְּדִיקוֹת]

— **בְּדִיקַת צִיצִיּוֹתָיו**° [בהשאלה] בְּחִינַת כַּשְׁרוּתוֹ, חֲקִירָה מְדֻקְדֶּקֶת אִם אֵין בּוֹ פְּגָם.

בדל [ארמית: בְּדַל; ערבית: בַּדַלַ החליף]

~ פָּע׳ **בָּדַל*** 1, פ״ע פָּרַשׁ, הִתְרַחֵק, סָר: ״חֲבֵרִים בְּדֵלִים מִמְּךָ״ (בבא מציעא נט:). ״כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִסּוּרִין בְּדֵלִים הֵימֶנּוּ״ (ברכות ה.). 2, פ״י הִבְדִּיל, הִפְרִיד: ״הַבּוֹדֵל בַּתְּמָרִים וּבִגְרוֹגָרוֹת״ (תוספתא בבא מציעא ח ז). ״אַף אַתָּה בְּדֹל עַצְמְךָ מִמֶּנָּה״ (פסחים פז:). — [לִבְדֹּל, בָּדֵל גם בּוֹדֵל, יִבְדַּל]

~ נִפ׳ **נִבְדַּל**, 1, הִתְרַחֵק מֵאֲחֵרִים, פָּרַשׁ: ״הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת״ (במדבר טז כא). 2, הָיָה שׁוֹנֶה מֵאֲחֵרִים: הַיְּהוּדִים נִבְדָּלִים מִן הָעַמִּים הָאֲחֵרִים בְּדָתָם. — [לְהִבָּדֵל, נִבְדָּל, יִבָּדֵל]

~ הִפ׳ **הִבְדִּיל** פ״י 1, הִפְרִישׁ, הִפְרִיד בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״יְהִי רָקִיעַ... וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם״ (בראשית א ו). ״לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה״ (בראשית א יד). ״הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים״ (ויקרא כ כד). ״עַכְשָׁיו לָמַד לְהַבְחִין וּלְהַבְדִּיל בֵּין תֶּבֶן לְבַר״ (בורלא, עקביה 188). 2, יִחֵד לְתַפְקִיד מְסֻיָּם, הִקְצָה: ״הִבְדִּיל ה׳ אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־ה׳״ (דברים י ח). ״שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ... וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ״ (דברים יט ב־ג). 3*, בֵּרֵךְ בִּרְכַּת ״הַבְדָּלָה״ (״הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל״) בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ בְּמוֹצָאֵי יוֹם־טוֹב: ״הַמַּבְדִּיל בִּתְפִלָּה צָרִיךְ שֶׁיַּבְדִּיל עַל הַכּוֹס״ (ברכות לג.). — [לְהַבְדִּיל אֶת־, מַבְדִּיל, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻבְדַּל***, הֻפְרַשׁ, הֻפְרַד, הֻרְחַק: ״וְאִם בִּשְׁגָגָה יַעֲשֶׂה וְהֻבְדַּל מִן הַטָּהֳרָה וּמִן הָעֵצָה״ (מגילת הסרכים ח 24). ״שְׁתֵּי גְּפָנִים הַמֻּבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ״ (תוספתא פאה ג ה). ״כָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֻבְדָּלִים מִן אֻמּוֹת הָעוֹלָם״ (במדבר רבה י). — [מֻבְדָּל, יֻבְדַּל]

~ פִּע׳ **בִּדֵּל**° פ״י הִשְׁאִיר לְבַד, הִרְחִיק מֵאֲחֵרִים: הַחוֹקֵר בִּדֵּל אֶת תַּרְבּוּת הַחַיְדַּקִּים מִסְּבִיבָתָם הַטִּבְעִית. — [לְבַדֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּדַּל**°, הֻפְרַד, הֻפְרַשׁ: ״וַאֲנִי מַרְגִּישׁ עַצְמִי בְּתוֹכָהּ מְבֻדָּל וּמְבֻדָּד מִן הָעוֹלָם״ (ליסיצקי, תולדות 265). — [מְבֻדָּל, יְבֻדַּל]

~ הִת׳ **הִתְבַּדֵּל**°, הִרְחִיק עַצְמוֹ מֵאֲחֵרִים, הִתְיַחֵד, הוֹצִיא עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל: ״לֹא מִן הַנִּימוּס הוּא לְהִתְבַּדֵּל מִשְּׁאָר הַמִּתְנַחֲלִים״ (ליסיצקי, תולדות 267). אַנְשֵׁי הַכַּת הִתְבַּדְּלוּ מִשְּׁאָר הָעָם. — [לְהִתְבַּדֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

— **יִבָּדֵל לְחַיִּים**°, דִּבּוּר מְסֻגָּר שֶׁנּוֹהֲגִים לְהוֹסִיף לִשְׁמוֹ שֶׁל אָדָם חַי – אִם הַזְּכַּר קֹדֶם בְּסָמוּךְ אֵלָיו שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם אַחֵר שֶׁכְּבָר מֵת: ״יֵשׁ לְהָרִים עַל נֵס אֶת עֲבוֹדָתוֹ הַפּוֹרִיָּה שֶׁל שַׁדַ״ל בִּזְמַנּוֹ וְאֶת מִפְעָלָיו הַיְקָרִים שֶׁל – יִבָּדֵל לְחַיִּים – ר׳ חַיִּים בְּרָאדִי בַּדּוֹר הַזֶּה״ (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד). [יש מוסיפים: ״יִבָּדֵל לְחַיִּים אֲרֻכִּים״]

— **לְהַבְדִּיל**°, שֶׁלֹּא לְעָרְבֵּב קֹדֶשׁ וָחֹל; דִּבּוּר רָגִיל כְּשֶׁמַּזְכִּירִים אָדָם אוֹ דָּבָר חָשׁוּב אוֹ קָדוֹשׁ וּמִיָּד אַחֲרָיו אָדָם אוֹ דָּבָר שֶׁל חֹל אוֹ טָמֵא, אוֹ לְהֵפֶךְ: ״הוּא מְשַׁבֵּחַ אֶת דָּתוֹ וַאֲנִי מְשַׁבֵּחַ אֶת דָּתִי, הוּא מֵבִיא רְאָיוֹת מִסְּפָרֵיהֶם וַאֲנִי, לְהַבְדִּיל, מִסְּפָרֵינוּ״ (מנדלי מו״ס, תב). ״הָרַב ר׳ לִיפָּא שֶׁיִּחְיֶה וּבֶן־לְוָיָתוֹ הַמְחַמֵּר אִיוַן, לְהַבְדִּיל, יָצְאוּ יַחְדָּו״ (ביאליק, יום השישי ג). ״הַשְּׁלִישִׁי מְצַטְלֵב בִּמְקוֹם בְּרָכָה, לְהַבְדִּיל״ (שניאור, סיפורים קז). ״הַבַּיִת הָיָה מַזְכִּיר בֵּית־יִרְאָה מִשֶּׁלָּהֶם, לְהַבְדִּיל אֶלֶף הַבְדָּלוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 55).

בָּדֵל° ת׳ [מן בדל, בָּדַל] נִבְדָּל, בּוֹדֵד: ״וְזֶה מִזֶּה בְּאַרְצוֹתָם בְּדֵלִים״ (הגגיד, דיואן א 17). ״אֲבָל זָקֵן זֶה עוֹמֵד בָּדֵל מִחוּץ לַקַּרְקֶפֶת״ (ביאליק, מאחורי ה). ״עָמַד לוֹ מִן הַצַּד פָּרוּשׁ וּבָדֵל לְעַצְמוֹ״ (הזז, יעיש א 226). ״כַּחֲטִיבָה מְיֻחֶדֶת לְעַצְמָהּ בְּדֵלָה וּמֻבְדֶּלֶת מִן הַמַּחֲשָׁבָה הַפִּילוֹסוֹפִית הַכְּלָלִית״ (קלצקין, כתבים 362). — [בְּדֵלָה, בְּדֵלִים, בְּדֵלוֹת]

בָּדָל ז׳ [מן בדל] 1, חֵלֶק נִבְדָּל אוֹ נִתָּן לְהִבָּדֵל, שָׂרִיד, קָצֶה שֶׁל דְּבַר־מָה: ״כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן״ (עמוס ג יב). ״וּמְדֻשָּׁנִים לָרֹב בִּבְדָלֵי אֱגָל וּבְתִלְתּוּלֵי מֵעַיִם״ (ביאליק, שור אבוס). ״שָׁקַע אֶת שִׂפְמוֹתָיו הָעַרְמוֹנִיּוֹת בִּבְדַל־מַסְרֵק״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 193). בְּדַל־סִיגָרִיָּה. 2° [בהשאלה] קֹרְטוֹב, שֶׁמֶץ, מַשֶּׁהוּ: ״וּבְדַל־מִקְרֶה זָעִיר נִפְחוּ לְמְאֹרָע״ (שמעוני, הבִּיבּר 130). ״אִם שִׂיחָה שְׁלֵמָה וְאִם רַק בְּדַל־שִׂיחַ״ (מלצר, אור 147). ״קִטְעֵי מַחֲשָׁבוֹת וּבִדְלֵי־רַעְיוֹנוֹת״ (שטיינמן, פרוזדות). ״הוּא מְפָרֵיחַ בְּדַל־חִיּוּךְ בְּזָוִיּוֹת הַפֶּה״ (ארד, ביתו 8). — [בְּדַל־, בְּדָלִים, בִּדְלֵי־]

בְּדֵל°, בודל ז׳ [מן בדל] הֶבְדֵּל, מְחִצָּה בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״קֶצֶב בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ תַּת בְּדֵל מִמְסָךְ״ (קליר, אלים כהשעין, יוצר לב׳ סוכות). — [בְּדֶל־]

בַּדְלוּת°, בדלות נ׳ [מן בָּדָל] הִתְבַּדְּלוּת, הִתְרַחֲקוּת: ״שֶׁתִּפָּסֵק זָרוּתוֹ וּבַדְלוּתוֹ מִכָּל הָעוֹלָם הָאֱנוֹשִׁי״ (קלוזנר, הספרות ג 384). — [בַּדְלוּת־]

בְּדֹלַח, בדולח ז׳ [אכדית: budulḫu; יוונית: bdellion שרף־של־עץ] אֶבֶן יְקָרָה גְּבִישִׁית וּשְׁקוּפָה כְּעֵין הַקֶּרַח אוֹ הַזְּכוּכִית

(Crystal): ״וּזֲהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם״ (בראשית ב יב). ״וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח – שֵׁם אֶבֶן טוֹבָה קְרִיסְטַ״ל״ (רש״י במדבר יא ז). ״תִּסֹּב וְתִתְהַפֵּךְ בְּעֵינֵי בְּדֹלָחִים וְסַפִּירִים וְדָרִים״ (גבירול, ח 17). ״וּבָא בַּחֲדָרָיו לְלַקֵּט בְּדֹלָחָיו וְדָרָיו״ (אלחריזי, תחכמוני יח 181). ״הָרְסִיסִים הַזַּכִּים כַּבְּדֹלַח״ (ביאליק, גמדי ליל). – [בְּדֹלַח־, בְּדָלְחוֹ, בְּדֹלָחִים, בְּדָלְחֵי־]

– בְּדֹלַח־הֶהָרִים°, מִינֶרָל שָׁקוּף כְּעֵין הַקֶּרַח, קְוַרְץ.

בדלח [מן בְּדֹלַח]

~ הת׳ הִתְבַּדְלַחַ°, נִצְטַלֵּל, נַעֲשָׂה זַךְ כְּעֵין הַבְּדֹלַח: ״מַיִם זַכִּים מִתְבַּדְלְחִים בַּחַמָּה״ (ברש, ב 268). ״וְהֶעָסִיס תּוֹסֵס וּמִתְבַּדְלֵחַ כְּדַרְכּוֹ״ (זרחי, ימים יחפים 5). – [לְהִתְבַּדְלֵחַ, מִתְ־, יִתְ־]

בְּדָלְחִי^, **בְּדוֹלְחִי** ת׳ [מן בְּדֹלַח] שֶׁהוּא כְּעֵין הַבְּדֹלַח, זַךְ וְשָׁקוּף: ״קְצָתוֹ יִהְיֶה אֲוִירִי... וּקְצָתוֹ לָבָן בְּדָלְחִי״ (קאגון, ג 3). ״קֶטַע מְקַסֵּם שֶׁל יֹפִי בְּדָלְחִי״ (סוקולוב, אישים 41). ״בְּשֶׁל גַּלְעִין בְּדָלְחִי אֶחָד״ (שניאור, סיפורים שלו). ״וְהֶאֱוִיר בִּבְהִירוּתוֹ הַבְּדָלְחִית וְהָאִילָנוֹת בִּירַקּוֹתָם״ (ליסיצקי, תולדות 283). – [בְּדָלְחִית, ־חִיִּים, ־יּוֹת]

בְּדָלְחִיּוּת°, **בְּדוֹלְחִיּוּת** נ׳ [מן בְּדֹלַח] זַכּוּת, שְׁקִיפוּת, צְלִילוּת כִּבְדֹלַח. – [בְּדָלְחִיּוּת־]

בְּדְלֵיכָּא^ [ארמית] כְּשֶׁאֵין, כֵּיוָן שֶׁאֵין – ראה ערך לֵיכָּא*.

בִּדְלֵית^ [ארמית] כְּשֶׁאֵין, כֵּיוָן שֶׁלֹּא – ראה ערך לֵית*.

בַּדְלָן° ז׳ [מן בדל, בָּדַל] הַתּוֹמֵךְ בְּשִׁיטַת הַבַּדְלָנוּת, הַנּוֹקֵט שִׁיטָה שֶׁל הִתְבַּדְּלוּת וְאִי־הִתְעָרְבוּת. רְאֵה בַּדְלָנוּת 2. – [בַּדְלָנִית, בַּדְלָנִים, ־נִיּוֹת]

בַּדְלָנוּת° נ׳ [מן בַּדְלָן] 1, הִתְבַּדְּלוּת, פְּרִישָׁה מִן הַכְּלָל. 2, תְּנוּעָה מְדִינִית הַדּוֹרֶשֶׁת הִתְרַחֲקוּת מֵעִנְיְנֵי אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת וְאִי־הִתְעָרְבוּת בַּמִּתְרַחֵשׁ בָּהֶן, סֶפָּרָטִיזְם: תְּנוּעַת בַּדְלָנוּת בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית לְגַבֵּי הַמְּדִינוֹת שֶׁמֵּעֵבֶר־לַיָּם. – [בַּדְלָנוּת־]

בַּדְלָנִי° ת׳ [מן בַּדְלָן] סֶפָּרָטִיסְטִי, הַנּוֹקֵט שִׁיטַת בַּדְלָנוּת: מְגַמּוֹת בַּדְלָנִיּוֹת. – [בַּדְלָנִית, בַּדְלָנִיִּים, בַּדְלָנִיּוֹת]

בד״צ ר״ת 1, בֵּית־דִּין צֶדֶק. 2, בֵּית־דִּין צְבָאִי.

בדק [ארמית: בְּדַק]

~ פָּע׳ בָּדַק פ״י 1*, חִפֵּשׂ וְחָקַר, עִיֵּן וּבָחַן: ״אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ״ (פסחים א א). ״בָּדְקוּ אַחֲרָיו וּמָצְאוּ בּוֹ שֶׁמֶן פָּסוּל״ (מגילה כה:). ״אֵין בּוֹדְקִים בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה״ (ביאליק, למתנדבים בעם). ״אֵין בּוֹדְקִים בִּכְלֵיהֶם שֶׁל הָעוֹשִׂים לְטוֹבַת הָאֻמָּה״ (עגנון, כפות רפג). 2, תִּקֵּן, חִזֵּק: ״לִבְדּוֹק וּלְחַזֵּק הַבָּיִת״ (דברי הימים ב לד י). – [לִבְדֹּק אֶת־, בְּ־ גם אַחַר־; בּוֹדֵק, יִבְדֹּק]

~ נפ׳ נִבְדַּק*, נִבְחַן, נֶחְקַר: ״בֶּן י״ב שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נְדָרָיו נִבְדָּקִים״ (נידה ה ו). ״מְזוּזַת יָחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בְּשָׁבוּעַ״ (יומא יא.). הַחוֹלֶה נִבְדַּק עַל־יְדֵי הָרוֹפֵא. הַתַּלְמִידִים נִבְדְּקוּ בִּידִיעַת־הָאָרֶץ. – [לְהִבָּדֵק, נִבְדָּק, יִבָּדֵק]

~ פִּע׳ בִּדֵּק° פ״י עָרַךְ בִּדֹּקֶת (צֶנְזוּרָה), צִנְזֵר, בָּחַן וּבִדֵּק דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב כְּדֵי לִמְנֹעַ פִּרְסוּמָן שֶׁל יְדִיעוֹת הָעֲלוּלוֹת לְהַזִּיק לְבִטְחוֹן הַמְּדִינָה. – [לְבַדֵּק אֶת־, מְבַדֵּק, יְבַדֵּק]

~ פֻּע׳ בֻּדַּק°, צֻנְזַר, נִבְחַן עַל־יְדֵי בַּדָּק (צֶנְזוֹר): הַמַּאֲמָר בָּעִתּוֹן בֻּדַּק וּקְטָעִים אֲחָדִים מִמֶּנּוּ הֻשְׁמְטוּ. – [מְבֻדָּק, יְבֻדַּק]

~ הָפ׳ הָבְדַּק^, נִבְדַּק: ״אִם יָבְדַּק גֶּבֶר לְפָנֶיךָ לֹא יִצְדַּק״ (אורן, ערב יום־כיפור). – [מָבְדָּק, יָבְדַּק]

– בָּדַק צִיצִיּוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי° [בהשאלה מהלכות ציצית ב״שולחן־ערוך״: ״קודם שיתעטף בטלית יבדוק את הציציות אם הן כשרות״] בָּחַן אֶת כַּשְׁרוּתוֹ, חָקַר וְדָרַשׁ שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ פְּסוּל: ״הוּא לֹא יִבְדֹּק תְּחִלָּה בְּצִיצִיּוֹתָם וְלֹא יַעֲמֹד לְחַפֵּשׂ ׳כַּוָּנַת׳ שֶׁל לְאֻמִּיּוּת בְּנִשְׁמָתָם״ (ביאליק, שירתנו הצעירה ד).

– אֵין בּוֹדְקִין לִמְזוֹנוֹת* (בבא בתרא ט.), 1*, הַמְבַקֵּשׁ תְּמִיכָה שֶׁל־צְדָקָה לִמְזוֹנוֹתָיו, נוֹתְנִים לוֹ, וְאֵין בּוֹדְקִים אַחֲרָיו אִם אָמְנָם נִצְרָךְ הוּא. 2° [בהשאלה ובשינוי־הוראה] אֵין אָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת אִסְטְנִיס וּבַרְרָן בְּעִנְיְנֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

– שׁוֹחֵט־וּבוֹדֵק^ [בראשי־תבות: שו״ב] אָדָם שֶׁמְּלַאכְתּוֹ שְׁחִיטַת בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת וּבְדִיקַת כַּשְׁרוּתָם אַחֲרֵי הַשְּׁחִיטָה: ״תֹּאמַר: שׁוֹחֵט וּבוֹדֵק – חֲשַׁשׁ סַכָּנָה בַּחַלָּף״ (ביאליק, תאמר אהיה רב).

– לֹא בָּדַק בְּמַסֶּכֶת טְהָרוֹת°, [בלשון היתול] לֹא הִקְפִּיד בְּהִלְכוֹת נִקָּיוֹן: ״לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹדֵק בְּמַסֶּכֶת טְהָרוֹת, הָיָה מְגַדֵּל צִפָּרְנָיו שֶׁהָיוּ מַשְׁחִירוֹת וּמַאֲרִיכוֹת״ (סרן, ממחוז רעג).

בֶּדֶק ז׳ [אוגריתית: בדקת בקיעים; אולי קרוב אל בתק בקע] בְּקִיעַ, פֶּרֶץ, שֶׁבֶר בְּבִנְיָן: ״וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק״ (מלכים ב יב ו). – [בֶּדֶק־, בְּדָקִים, בִּדְקֵי־]

– בֶּדֶק־הַבַּיִת [קיצור הצירוף: ״חיזוק בדק הבית״ או ״תיקון הבדק״] 1, תִּקּוּן פְּרָצוֹת בְּבִנְיָן; ״אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף... כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ״ (מלכים ב יב ח). בַּתַּקְצִיב נִקְבַּע סְכוּם לְבֶדֶק־הַבַּיִת. 2°, תִּקּוּן דְּבָרִים קְטַנִּים בְּמֶשֶׁק הַבַּיִת (מַנְעוּלִים, תְּרִיסִים, קֶצֶר וְכַדּוֹמֶה). 3° [בהשאלה] תִּקּוּן פְּגָמִים, הַבְרָאָה, שִׁפּוּר: מֶשֶׁק הַמְּדִינָה טָעוּן בֶּדֶק־בַּיִת רְצִינִי.

בַּדָּק° ז׳ [מן בדק, בִּדֵּק] צֶנְזוֹר, פָּקִיד הַבּוֹדֵק וּמְבַקֵּר אֶת הַפִּרְסוּמִים שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶם דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּפִרְסוּם מִטַּעַם הַמְּדִינָה. – [בַּדַּק־, בַּדָּקִים, בַּדָּקֵי־]

בַּדְקָן° ז׳ [מן בדק, בָּדַק] מִי שֶׁבּוֹדֵק הַרְבֵּה, בַּרְרָן: ״בַּדְקָן גָּדוֹל בְּעִנְיְנֵי מְזוֹנוֹת״ (שניאור, פנדרי א 59). ״מִן הַחֲרִיפִים הָיָה... מִן הַבַּדְקָנִים הַנִּתְחָנִים, וְלֹא מִן הַמַּאֲמִינִים״ (ויסלבסקי, יחידים 91). – [בַּדְקָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

בַּדְקָנוּת° נ׳ [מן בַּדְקָן] בִּקֹּרֶת, בְּדִיקָה וַחֲקִירָה: ״לַמְדָנוּת... בַּדְקָנוּת עַצְמִית מַתְמֶדֶת״ (ויסלבסקי, יחידים 13). – [בַּדְקָנוּת־]

בַּדְקָנִי° ת׳ [מן בַּדְקָן] בּוֹחֵן וּבוֹדֵק: ״הוּא נוֹתֵן בְּהָרַב הַיָּשָׁן עַיִן בַּדְקָנִית מִן הַצַּד״ (ביאליק, יום השישי ו). ״לֹא וִתֵּר עַל שִׁמּוּשָׁיו שֶׁל הַשֵּׂכֶל הַנִּתְחָנִי, הַבַּדְקָנִי״ (ויסלבסקי, יחידים 263). – [בַּדְקָנִית, ־נִיִּים, בַּדְקָנִיּוֹת]

בְּדִקְת°, בידוקת נ׳ [מן בדק, בִּדֵּק] צֶנְזוּרָה, בִּקֹּרֶת מֶמְשַׁלְתִּית שֶׁל פִּרְסוּמִים לְשֵׁם מְנִיעַת פִּרְסוּמָם שֶׁל דְּבָרִים הָעֲלוּלִים לְהַזִּיק לַמְּדִינָה. — [בִּדְקַת־, בְּדוּקוֹת]

בדר [מארמית: בַּדַּר; קרוב אל בזר, פזר]

~ פִּע׳ **בִּדֵּר*** פ״י 1°, הָזִיז לִצְדָדִים, פִּתַּח, פָּרַשׂ: "מְבַדֵּר כַּנְפוֹת אַדַּרְתּוֹ, מְנַעֵר חָצְנוֹ וּזְקָנוֹ מִגְּלִידֵי־שֶׁלֶג" (מנדלי מו״ס, רפט). "בִּדֵּר רְאוּבֵן אֶת זְרוֹעוֹתָיו וְשָׁאַל: מִי כָּאן?" (עגנון, כפות תכג). 2°, פִּזֵּר שִׁעֲמוּם, שִׁעֲשַׁע, שִׂמַּח: הַפִּזְמוֹנַאי בִּדֵּר אֶת קְהַל הַצּוֹפִים. 3*, פִּזֵּר, הֵפִיץ: "אִם רָאִיתָ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא חֲבִיבָה עַל יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּל שְׂמֵחִין בָּהּ — בַּדֵּר (אוֹתָהּ)" (ירושלמי ברכות, בסוף). [לְבַדֵּר אֶת־, מְבַדֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּדַּר°**, 1, פֻּזַּר, נִפְרַשׂ לִצְדָדִים: "הַבְּלוֹרִיּוֹת בֻּדְּרוּ בָּרוּחַ וּבָאוֹר" (רוזן, שירים כז). "וּבְפָנָיו לֹא רָאוּ אֶלָּא מִשְׁקָפָיו הַמְאֻבָּקִים וּזְקָנוֹ הַמְבֻדָּר" (צמח, כתבים 40). 2, פֻּזַּר שִׁעֲמוּמוֹ: הַקָּהָל יָצָא מִן הַנֶּשֶׁף מְבֻדָּר וּמְבֻדָּח. דַּעְתּוֹ מְבֻדֶּרֶת עָלָיו. — [מְבֻדָּר, יְבֻדַּר] [ראה עוד ערך מְבֻדָּר]

~ הת׳ **הִתְבַּדֵּר°**, 1, הֵסִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מִדְּאָגָה, הֵפִיג שִׁעֲמוּמוֹ: "עַל־יְדֵי טִיּוּלִים אֵלּוּ מְסֻגֶּרֶת הִיא לָרוּחַ עַצְבוּתָהּ וּמִתְבַּדֶּרֶת קִמְעָה" (סביב, דרך 69). "פּוֹרֵשׁ אֲנִי לָרְחוֹבוֹת וְסוֹבֵב הוֹלֵךְ בָּהֶם כְּדֵי לְהִתְבַּדֵּר" (ליסיצקי, תולדות 148). 2, הִתְפַּזֵּר: "הֵם נֶחְפָּזִים וְשׁוּלֵי בִּגְדֵיהֶם מִתְבַּדְּרִים וּמְרַחֲפִים בָּאֲוִיר" (מנדלי מו״ס, סו). "אָבָק זֶה שֶׁכְּבָר נִתְבַּדֵּר וְנִתְפַּזֵּר בְּכָל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם" (פיארברג, 66) "וְהִנֵּה הִתְבַּדֵּר הֶעָשָׁן הַמַּאֲפִיל עָלַי" (שניאור, שירים רצח). — [לְהִתְבַּדֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

בדר״ח ר״ת ב׳ דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

בַּדְּרָן° ז׳ [מן בדר, בִּדֵּר] מֻמְחֶה לְבִדּוּר, שַׂחְקָן הַמַּגִּישׁ לַקָּהָל תָּכְנִיּוֹת קַלּוֹת וּמְשַׁעַשְׁעוֹת. — [בַּדְּרָנִית, בַּדְּרָנִים, ־נִיּוֹת]

בַּדְּרָנוּת° נ׳ [מן בַּדְּרָן] אָמָּנוּת הַבִּדּוּר, מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַבַּדְּרָן. — [בַּדְּרָנוּת־]

בד״ש ר״ת בִּדְרִישַׁת שָׁלוֹם.

בָּהּ מ״ג [בְּ + כינוי נסתרת] בְּתוֹכָהּ, בְּקִרְבָּהּ: "וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ" (במדבר יג יט). "הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בָהּ" (אבות ה כב).

בֵּהּ, בֵּיהּ* מ״ג [ארמית] בּוֹ.

— **מִנֵּהּ וּבֵהּ*** (=מִמֶּנּוּ וּבוֹ) (סנהדרין לט.), מִמֶּנּוּ עַצְמוֹ, בּוֹ בַּמָּקוֹם: הַמִּתְוַכֵּחַ הֵשִׁיב עַל הַטְּעָנוֹת מִנֵּהּ וּבֵהּ.

בֹּהַּ°, בוה ז׳ [מן בהה] 1, תְּמִיהָה, תִּמָּהוֹן: "קוּם, אָדָם, וּפְקַח עַיִן בֹּהַּ" (ש׳ שלום, שירים שמג). 2, בֹּהוּ, שִׁמָּמוֹן: "יֶרַע חֲבֵר הָאָדָם הַשָּׁט בְּבֹהַּ" (המאירי, המוקד קמט). — [בֹּהַּ־]

ב״ה ר״ת 1, בָּרוּךְ הַשֵּׁם. 2, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. 3, בֵּית הִלֵּל.

בהא* פ״ע רְאֵה בהה.

בה״ב ר״ת בַּעַל־הַבַּיִת. **בה״ד** ר״ת בְּסִיס־הַדְרָכָה.

בַּהֲדֵי* מ״י [ארמית] עִם־ [רווח בצירופים ובמימרות:]

— **בַּהֲדֵי הֲדָדֵי*** (גיטין סט.), יַחְדָּו, בְּיַחַד.

— **בַּהֲדֵי כַּבְשֵׁי דְרַחֲמָנָא לָמָּה לָךְ?*** (ברכות י.), בְּסוֹדוֹת אֱלֹהִים לָמָּה לְךָ? כְּלוֹמַר: אַל תַּחְקֹר בְּמֻפְלָא מִמְּךָ.

— **בַּהֲדֵי הוּצָא לָקֵי כְּרָבָא*** (בבא קמא צב.), עִם הַקּוֹץ לוֹקֶה הַכְּרוּב, כְּלוֹמַר: עִם הָרָשָׁע לוֹקֶה גַּם הַצַּדִּיק, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ.

בְּהֶדְיָא* תה״פ [ארמית] בְּפֵרוּשׁ, בְּאֹפֶן בָּרוּר: "צִיצִית בְּהֶדְיָא כְּתִיב" (שבת כז:).

בהה [אולי מן בֹּהוּ]

~ פָּע׳ **בָּהָה*, בָּהָא*** פ״ע [במקורות הקדומים רק בצירוף עם "תהא" ראה להלן] נָבוֹךְ, הָיָה מְשׁוֹמֵם, תָּעָה: "עֵינֵיהֶם בּוֹהוֹת וְנַפְשָׁם עֲיֵפָה" (שנהר, א 158). "עֵינָיו פְּקוּחוֹת־בּוֹהוֹת" (בורלא, עקביה 214). "הָעֲמִידָה הַבּוֹהָה שֶׁלּוֹ לִפְנֵי עֲרֵמַת הַקַּשׁ" (סדן, ממחוז שם). "בָּהָה בּוֹ חַיִּים בְּעֵינַיִם לָאוֹת" (סביב, דרך 173). — [לִבְהוֹת, בּוֹהֶה, יִבְהֶה]

~ הִפ׳ **הִבְהָה°** פ״י עָשָׂאוּ בּוֹהֶה: "הִבְהֲתָה בָּהּ עֵינֶיהָ הַדְּמוּעוֹת" (סביב, דרך 101). — [לְהַבְהוֹת, מַבְהֶה, יַ־]

— **תּוֹהֶה וּבוֹהֶה*, תּוֹהֵא וּבוֹהֵא***, מִשְׁתּוֹמֵם מְאֹד, תָּמֵהַּ וּמֻפְתָּע: "יָשַׁב לוֹ אוֹתוֹ (עֶבֶד) תּוֹהֵא וּבוֹהֵא" (בראשית רבה ב). "וְהָיְתָה מֵינֶקֶתוֹ תּוֹהָא וּבוֹהָא" (בראשית רבה ב). "הִתְחִיל תּוֹהֶה וּבוֹהֶה, וּמֵרֹב הַתְּמִיהָה לֹא חָשׁ לְהַחֲזִיר לָהֶם שָׁלוֹם" (עגנון, כלה קכד). "תּוֹהֶה הוּא וּבוֹהֶה עַל עַצְמוֹ, אֵיזוֹ שַׁיָּכוּת... יֵשׁ לוֹ וּלְכָל זֶה?" (בן־ציון, גו).

~ פֻּע׳ **בֻּהָה°**, רְאֵה מְבֻהֶה°.

בֹּהוּ, בוהו ז׳ [על־פי־רוב בצירוף עם תֹּהוּ] 1, רֵיקָנוּת, שִׁמָּמוֹן: "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ" (בראשית א ב). "וְנָטָה עָלֶיהָ קַו תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ" (ישעיה לד יא). 2° [בהשאלה] עִרְבּוּבְיָה, אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָה: "אֹפֶל אַלְמָנָה תָּאִיר, בֹּהוּ בּוֹכִיָּה תַּבְהִיק" (עבודה, יום כיפור). "וְהַשָּׁעָה שְׁעַת תֹּהוּ וָבֹהוּ" (ביאליק, לאחד העם). — [בֹּהוּ־]

בָּהוּל* ת׳ [מן בהל] 1*, חָרֵד, דּוֹאֵג: "אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ" (פסחים יא:). 2*, אָץ, נֶחְפָּז בְּיוֹתֵר: "זְמַנּוֹ בָּהוּל" (פסחים עב:). "וּבֶאֱמֶת לֹא הָיָה בָּהוּל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ" (ביאליק, אריה ד). "כְּאִלּוּ הָיְתָה לוֹ הַשָּׁעָה בְּהוּלָה" (הזז, היושבת 267). "בָּהוּל אֲנִי לֵילֵךְ אֵצֶל הַחַזָּן" (עגנון, כלה רמס). 3°, מְבֹהָל, יָרֵא וְנִפְחָד: "בְּהוּלִים וּסְעוּרִים" (שיחרגוך, ליום ג׳ עשי״ת). 4° [בצבא] דָּחוּף בְּיוֹתֵר [כתובת על־גבי תשדורת שיש להעבירה בדחיפות הגדולה ביותר]. — [בְּהוּלָה, בְּהוּלִים, ־לוֹת]

— **בַּהֲלוּת°** תה״פ בְּבֶהָלוּת, בְּחִפָּזוֹן: "נִדְחַף לְתוֹךְ הַקִּיטוֹן... וְקָרָא בְּהוּלוֹת: אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ, אָבַדְנוּ!" (ליפסון, מדור 84).

בְּהוּל°, ביהול ז׳ [מן בהל, בִּהֵל] הַפְחָדָה, הַטָּלַת בֶּהָלָה: "טֵרוּד נָף בְּהוּלִים" (פיוטים, סידור 635). "סָתַם בְּהוּלֵי גַּזְלָנִים רְגִילִים וּמַעֲשֵׂי לִסְטִמִּים" (יזהר, מישור 143). — [בְּהוּל־, בְּהוּלִים, ־לֵי־]

בְּהוּם°, ביהום ז׳ [מן בהם, בִּהֵם] הַקְנָיַת תְּכוּנוֹת בְּהֵמָה. — [בְּהוּם־]

בָּהוּן° ת׳ [מן בֹּהֶן] נִשְׁעָן עַל בְּהוֹנוֹת הָרַגְלַיִם: "לְפָנָיו, בְּהוּנָה וּשְׁפוּפָה, יָשְׁבָה וַרְיָה" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 75). — [בְּהוּנָה, בְּהוּנִים, בְּהוּנוֹת]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; מ״ג - מלת גוף;

בָּהוּקˆ ת׳ [מן בהק, בָּהַק] מַזְהִיר, נוֹצֵץ: ״בְּהוּקִים בָּאֵשׁ לְיוֹצְרָם מֵאֵשׁ אוֹמְרִים קָדוֹשׁ״ (אביתור, אפודי שש, שחרית יו״כ). — [בְּהוּקָה, בְּהוּקִים, ־קוֹת]

בְּהוּק°, בִּיהוּק ז׳ [מן בהק, בִּהֵק] הֶבְהֵק, נִצְנוּץ, זֹהַר: ״לֹא רוֹאִים אָדָם רַק בְּהוּקֵי נִצְנוּצִים זוֹרְמִים״ (יזהר, צקלג 1125). — [בְּהוּק־, בְּהוּקִים, ־קֵי־]

בְּהוֹרִין* ז״ר [מן בָּהִיר] כְּתָמִים בְּהִירִים, בְּהָרוֹת: ״בְּשָׁעָה שֶׁרָקִיעַ נַעֲשֶׂה בְּהוֹרִין בְּהוֹרִין לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר״ (תענית ז:). ״הָרָקִיעַ הָיָה בְּהוֹרִין־בְּהוֹרִין״ (שופמן, א 84).

בְּהוֹרִית° נ׳ [מן בָּהִיר] בַּהֶרֶת, כֶּתֶם בָּהִיר: ״נִשְׁתַּיֵּר הַיָּמֵנוּ בָּאֲוִיר אוֹ בַּלֵּב אֵיזוֹ בְּהוֹרִית שֶׁל חַמָּה״ (קבק, במשעול 236). ״בְּהֶבֶל פֶּה גּוֹוֵעַ שֶׁל בְּהוֹרִית אַחֲרוֹנָה״ (שמיר, עירוס 97). — [־רִית־, ־רִיּוֹת]

בה״ח ר״ת בֵּית־הַחוֹלִים.

בְּהֶחְלֵט° תה״פ בְּאֹפֶן גָּמוּר, לַחֲלוּטִין – ראה הֶחְלֵט.

בַּהַט ז׳ 1, אֶבֶן לְבָנָה, שְׁקוּפָה לְמֶחֱצָה, רַכָּה וְנוֹחָה לְלִטּוּשׁ כְּשַׁיִשׁ (Alabaster): ״רִצְפַּת בַּהַט־וָשֵׁשׁ״ (אסתר א ו). 2 ° [בגיאולוגיה] סֶלַע קָשֶׁה מְאֹד עַל־פִּי־רֹב אָדֹם־כֵּהֶה (״פּוֹרְפִיר״), מָצוּי בְּאֶרֶץ בִּדְרוֹם הָעֲרָבָה, בִּסְבִיבוֹת הָרֵי אֵילַת.

בְּהִיָּהˆ**, בהייה** נ׳ [מן בהה, בָּהָה] מְבוּכָה, תְּעִיָּה, תְּמִיהָה: ״וְאֵין מַבָּטָהּ נֵעוֹר מִבְּהִיָּתוֹ אֶלָּא מִשֶּׁעוֹבֵר אָדָם״ (טביב, דרך 145). — [בְּהִיַּת־]

— תְּהִיָּה וּבְהִיָּה°, תִּמָּהוֹן רַב, הִשְׁתּוֹמְמוּת רַבָּה.

בָּהִיל° ת׳ [מן בהל] פַּחְדָנִי, הַנִּבְהָל עַל נְקַלָּה: ״הַלְטָאוֹת הַיְרֻקּוֹת, הַבְּהִילוֹת, הַפְּזִיזוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 283). — [בְּהִילָה, בְּהִילִים, בְּהִילוֹת]

בְּהִילָה° נ׳ [מן בהל] פַּחַד, בֶּהָלָה: ״וּצְרִיכִין לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִבָּהֵל, שֶׁתְּחִלַּת כִּשָּׁלוֹן בְּהִילָה״ (עגנון, אורח 28). — [בְּהִילַת־]

בְּהִילוּת* נ׳ [מן בָּהוּל] 1*, חִפָּזוֹן רַב, הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: ״פַּעַם וּשְׁתַּיִם וְלֹא הֵשִׁיבוּ, בַּשְּׁלִישִׁית – הֵשִׁיבוּ בִּבְהִילוּת״ (בראשית רבה ב). ״לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרָצִים שָׁם מִתַּחַת בִּבְהִילוּת״ (מגדלי מו״ס, עז). ״אֵין בְּהִילוּת וְהִתְרוֹצְצוּת לְבַטָּלָה״ (ביאליק, איש הסימון). ״מָה הַחִפָּזוֹן הַזֶּה וְהַבְּהִילוּת הַזֹּאת?״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קב). 2 ° [בהילות על־] חֲרָדָה, לְהִיטוּת: ״מִיִּרְאָה תְּפִלָּה וְנִסָּה וּמִבְּהִילוּתוֹ עַל מָמוֹנוֹ״ (ביאליק, אריה ו). — [בְּהִילוּת־]

בְּהִינָה° נ׳ [מן בהן] הֲלִיכָה עַל גַּבֵּי הַבֹּהֶן: ״בִּבְהִינָה חוֹכֶכֶת הִתְחִילוּ נִכְנָסִים״ (ארד, ביתר 89). — [בְּהִינַת־]

בָּהִיק° ת׳ [מן בהק] מַזְהִיר, נוֹצֵץ: ״רַק מַשֶּׁהוּ בָּהִיק וּמַבְהִק נִצְנֵץ לְעֻמָּתָהּ״ (שנהר, ב 362). ״בְּפִתּוּחֵי צִיצִים בַּעֲלֵי גֹּוֶן בָּהִיק״ (טביב, דרך 118). — [בְּהִיקָה, ־קִים, ־וֹת]

בְּהִיקָה° נ׳ [מן בהק] זֹהַר, גֹּוֶן הַדָּבָר הַמַּבְהִיק: ״נֶעֶקְרָה הַבְּהִיקָה מִתְּחוּמָהּ וְהָיְתָה כְּהַגְדָּרָה לְצֶבַע עַז שֶׁאֵינוֹ לָבָן״ (סדן, שפה 22). [בְּהִיקַת־]

בְּהִיקוּתˆ נ׳ [מן בהק] זֹהַר, בָּרָק: ״וּמִעוּט בְּהִיקוּת מַה שֶּׁיַּבְהִיק מִן הַכּוֹכָבִים״ (קאנון, א ב). ״הָיְתָה בְּהִיקוּת מִסָּבִיב וְזֹהַר שֶׁל אוֹר יוֹם מָלֵא״ (טביב, כערער 291). ״קָרִינָה יְתֵרָה בְּפָנֶיהָ וּבְהִיקוּת יְתֵרָה בְּעֵינֶיהָ״ (ליסיצקי, תולדות 135). — [בְּהִיקוּת־]

בָּהִיר ת׳ [ראה בהר] 1, זַךְ, צַח: ״וְעַתָּה לֹא־רָאוּ אוֹר, בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים״ (איוב לז כא). ״כְּחֹם הַיּוֹם – הַיּוֹם הַבָּהִיר״ (ביאליק, בשל תפוח). ״וְשֶׁלֶג חָדָשׁ, צַח וּבָהִיר״ (ביאליק, משירי החורף ג). שָׁמַיִם בְּהִירִים. 2°, שֶׁאֵינוֹ כֵּהֶה, נוֹטֶה לְלָבָן: שְׂעָרוֹת בְּהִירוֹת. צֶבַע בָּהִיר. 3°, בָּרוּר, מוּבָן יָפֶה, לֹא מְעֻרְפָּל: הַסֵּפֶר כָּתוּב בְּסִגְנוֹן בָּהִיר. — [בְּהִירָה, בְּהִירִים, ־רוֹת]

— בְּהִיר־עֵינַיִם°, בַּעַל עֵינַיִם בְּהִירוֹת [ובהשאלה] הַצּוֹפֶה בְּתִקְוָה לֶעָתִיד טוֹב, אוֹפְּטִימִיסְט: ״הָעֶלֶם הָרַךְ וּבְהִיר־הָעֵינַיִם״ (ביאליק, מגילת י ח).

— בְּהִיר־שֵׂכֶל°, בַּעַל שֵׂכֶל יָשָׁר, נָבוֹן: ״אַנְשֵׁי־רוּחַ, פְּתוּחֵי־לֵב וּבְהִירֵי־שֵׂכֶל שֶׁקָּמוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל״ (ויסלבסקי, יחידים 210).

בְּהִירוּתˆ נ׳ [מן בָּהִיר] 1°, הֶפֶךְ מִן ״כֵּהוּת״: בְּהִירוּת הַשְּׂעָרוֹת. בְּהִירוּת עֵינַיִם. 2ˆ, זֹךְ, צַחוּת, טֹהַר: ״מִי זֹאת יָצְאָה בִּבְהִירוּת מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת?״ (ינאי רעו). ״וְסָר אוֹרָם וּבְהִירוּתָם״ (מורה נבוכים א עב). בְּהִירוּת הַשָּׁמַיִם. 3°, שְׁקִיפוּת, חֹסֶר עִרְפּוּל: הַמַּרְצֶה הִסְבִּיר אֶת הַמַּצָּב בִּבְהִירוּת רַבָּה. בְּהִירוּת בַּסִּגְנוֹן. — [בְּהִירוּת־]

בְּהִירָנִי° ת׳ [מן בָּהִיר] בַּעַל שֵׂעָר בָּהִיר, בְּלוֹנְדִּינִי: ״אֶל שֻׁלְחַן הַבִּיצָה הַגָּדוֹל... יָשְׁבָה בְּהִירָנִית, בְּרֵאשִׁית שְׁנוֹת הָעֶשְׂרִים שֶׁלָּהּ״ (איתן, ברקיע 24). — [בְּהִירָנִית, בְּהִירָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בה״כ ר״ת בֵּית־הַכָּבוֹד, בֵּית־הַכִּסֵּא.

בהכ״נ ר״ת בֵּית־הַכְּנֶסֶת.

בהל [ארמית: בְּהַל; ערבית: וַהִלַ; ראה גם בלה]

~ פע׳ **בָּהַל°**, נִפְחַד, נִרְעַשׁ: ״מַה יֶּשׁ? בּוֹהֵל עוֹדֵד, מַה קָּרָה?״ (יזהר, צקלג 667). — [לִבְהֹל, בּוֹהֵל, בָּהוּל, יִבְהַל]

~ נפ׳ **נִבְהַל**, 1, נִבְעַת, נָפַל עָלָיו פַּחַד, חָרַד: ״אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם״ (שמות טו טו). ״עַל־כֵּן מִפָּנָיו אֶבָּהֵל״ (איוב כג טו). 2, נֶחְפַּז, הָיָה מָהִיר וּפָזִיז: ״נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן״ (משלי כח כב). ״חָכָם... וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב״ (אבות ה ז). — [לְהִבָּהֵל, נִבְהָל, יִבָּהֵל]

~ פע׳ **בִּהֵל** פ״י 1, הִפְחִיד, גָּרַם בֶּהָלָה וָפַחַד: ״לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם״ (דברי הימים ב לב יח). 2, הֵאִיץ, הֵחִישׁ, זֵרֵז לַעֲשׂוֹת מַהֵר: ״וַיְבַהֵל אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ... לָתֵת לָהּ״ (אסתר ב ט). ״אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס״ (קהלת ז ט). ״רָץ נָתַן־חֵי לְבַהֵל אֶת הָרוֹפֵא״ (ברש, ב 267). — [לְבַהֵל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **בֹּהַל**, 1, הָיָה דָּחוּף וְנֶחְפָּז מְאֹד: ״הָרָצִים... יָצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ח יד). 2°, אֻיַּם, הֻטַּל פַּחַד: ״אָז יְבֹהַל סָבִיב, אָז יְאֻיַּם בְּלִי הֶרֶף״ (שלונסקי, שירים ב 80). [ראה גם ערך מְבֹהָל]. — [מְבֹהָל, יְבֹהַל]

~ התפ׳ **נִתְבַּהֵל***, נִבְהַל, נָפַל עָלָיו פַּחַד פִּתְאֹם: ״וּמֵרֹב שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ חֲרָדָה נִתְבַּהֵל וְנָשַׁר שְׂעָרוֹ״ (שמות רבה כד). ״וְכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְרַעֲשִׁים וּמִתְבַּהֲלִים״ (פסיקתא רבתי, קסב). ״וַיִּתְבַּהֲלוּ כָּל עוֹשֵׂי עָוֶל מִמּוֹרָאוֹ״ (יוסיפון סא). ״נִתְבַּהֵל ר׳ וָוֶה וְאָמַר״ (טשרניחובסקי, שירים 408). ״חָל שִׁנּוּי בַּיְלָדִים: תְּחִלָּה הִתְבַּהֲלוּ

וְנִתְבַּלְבֵּל״ (קבק, במשעול 123). ״נִתְבַּהֲלָה וְנִתְרַעֲשָׁה וְהִתְחִילָה מְטָרֶפֶת אֶת לִבָּהּ״ (הזז, היושבת 347). — [לְהִתְבַּהֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִבְהִיל פ״י 1, הִטִּיל פַּחַד, הִפְחִיד: ״וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי״ (איוב כג טז). ״וּכְדֶרֶךְ הָעֶלְוִיִּים מַבְהִיל הָיָה אֶת הַבְּרִיּוֹת בְּהַנְהָגוֹתָיו״ (עגנון, אורח 176). סֶרֶט מַבְהִיל וּמוֹתֵחַ. 2, הֵאִיץ, זֵרֵז, הֵבִיא בִּבְהִילוּת: ״וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן״ (אסתר ו יד). הִבְהַלְנוּ רוֹפֵא אֶל הַפָּצוּעַ. — [לְהַבְהִיל אֶת־, מַבְהִיל, יַ־]

~ הָפ׳ הֻבְהַל°, 1, הוּבָא מַהֵר, הוּאַץ, נִקְרָא בִּדְחִיפוּת: ״לוּלֵא הֻבְהַלְתִּי מִמִּרְפַּסְתִּי אֶל הַנִּצִּים מִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד הָיְתָה מִסְתַּיֶּמֶת הַפָּרָשָׁה״ (קדרי, כורך 260). הָרוֹפֵא הֻבְהַל אֶל הַפָּצוּעַ. 2, הֶחֱרַד: הֻבְהַלְנוּ מִן הַנֵּפֶץ הָעַז. — [מֻבְהָל, יֻבְהַל]

בֶּהָל^ ז׳ [מן בֶּהָלָה] בֶּהָלָה, חֲרָדָה: ״וְלֹא יְבִיאֵם בְּעִיתַת בֶּהָל״ (ינאי תב). ״זֵכֶר בֶּהָל וְחֵמָה״ (קליר, זכור, מוסף א׳ ראש השנה). — [בֶּהָל־]

בֶּהָלָה נ׳ [ראה בהל] 1, חֲרָדָה, פַּחַד פִּתְאֹם, מְהוּמָה וּמְבוּכָה רַבָּה: ״הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת״ (ירמיה טו ח). ״וְלֵילוֹתֶיהָ בֶּהָלָה וּנְדוּדִים״ (ביאליק, אלמנות). 2*, בְּהִילוּת, חִפָּזוֹן רַב, פְּחָזוּת: ״שֶׁהָיוּ (הַמִּצְרִים) טוֹרְדִין אוֹתָם (אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) לָצֵאת בְּבֶהָלָה״ (מכילתא בוא יג). ״בִּמְנוּסַת כְּבֶהָלָה לַדֶּרֶךְ יָצָאת״ (ביאליק, לנתיבך). — [בֶּהָלַת־, בֶּהָלוֹת, בֶּהָלוֹת־]

בָּהֶם מ״ג [בְּ + כינוי נסתרים] בְּתוֹכָם, בְּקִרְבָּם: ״לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד״ (שמות יד כח).

בֹּהֵם* ז׳ [מן בְּהֵמָה] נוֹהֵג בְּהֵמוֹת, שׁוֹמֵר בְּהֵמוֹת: ״וְהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהַבֹּהֵם עִמּוֹ״ (דברים רבה ג). ״הַזּוֹמֵר עָלָיו הָרוּחַ, הַבֹּהֵם בְּסוּסוֹ״ (ביאליק, תר׳ טל קמא). ״כָּךְ מַכֶּה הַבֹּהֵם אֶת הַבְּהֵמוֹת הַמְדַּכְדְּכוֹת״ (שופמן, א 191). — [בֹּהֶמֶת, בֹּהֲמִים, בֹּהֲמִיּוֹת]

בהם [מן בְּהֵמָה]

~ פִּע׳ בִּהֵם° פ״י 1, עָשָׂה לְגַס וּפֶרֶא כִּבְהֵמָה: ״שֶׁמְּרוֹמֶמֶת וּמְעַדֶּנֶת אֶת הָאָדָם וְלֹא שֶׁמְּבַהֶמֶת אוֹתוֹ״ (ביאליק, האמנות הטהורה). ״רַק אֶת הָאֱנוֹשִׁי, אֱנוֹשִׁי בְּיוֹתֵר שֶׁבָּנוּ, אָנוּ מְבַהֲמִים״ (גיר, השעיפים 141). 2, נָהַג בְּהֵמָה: ״לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַמַּחֲרֵשָׁה אֵינוֹ יָכוֹל, לְבַהֵם אַחֲרֵי הַשְּׁוָרִים גַּם כֵּן לֹא״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 287). — [לְבַהֵם אֶת־, מְבַהֵם, יְ־]

~ הִת׳ הִתְבַּהֵם°, הָיָה כִּבְהֵמָה, נַעֲשָׂה פֶּרֶא וְגַס כִּבְהֵמָה: ״יַחַד עִם גָּמָל מִתְבַּהֵם וָזָר״ (טשרניחובסקי, שלושה כתרים). ״מִתְעַבֶּרֶת וְהוֹלֶכֶת רוּחָהּ, מִתְבַּהֶרֶת וְהוֹלֶכֶת״ (יזהר, צקלג 283). ״הִיא נֶחֱנֶקֶת בִּזְרוֹעוֹתָיו, מְפַרְכֶּסֶת וְיוֹרֶקֶת בְּפַרְצוּפוֹ הַמִּתְבַּהֵם״ (סערוני, גיסים 98). — [לְהִתְבַּהֵם, מִתְ־, יִתְ־]

בהמ״ד ר״ת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ.

בְּהֵמָה נ׳ [ערבית: בַּהִימַה] 1, שֵׁם כְּלָלִי לְחַיַּת־הַבַּיִת, הַשָּׂדֶה, הַיַּעַר וְהָעֲרָבָה: ״זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ: שׁוֹר, שֵׂה כְבָשִׂים וְשֵׂה עִזִּים, אַיָּל, וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וְגו׳״ (דברים יד ד—ה). ״לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה״ (משלי ל ל). 2°, חַיַּת־הַבַּיִת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לָאָדָם לַעֲבוֹדָה, לִרְכִיבָה, לְמַשָּׂא, לְחָלָב אוֹ לְבָשָׂר כְּגוֹן: הַסּוּס, הַחֲמוֹר, הַגָּמָל, הַפָּרָה וְהָעֵז. — [בֶּהֱמַת־, בֶּהֶמְתִּי; בְּהֵמוֹת, בַּהֲמוֹת־]

— בְּהֵמָה גַּסָּה* (חולין ב ו), בָּקָר — פָּרִים וּפָרוֹת.

— בְּהֵמָה דַקָּה* (חולין ב ו), צֹאן — עִזִּים וּכְבָשִׂים.

— בְּהֵמָה טְהוֹרָה, בְּהֵמָה הַמֻּתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל בַּאֲכִילָה — כָּל בְּהֵמָה מַעֲלַת גֵּרָה וְשׁוֹסַעַת שֶׁסַע פְּרָסוֹת (ויקרא יא ג).

— בְּהֵמָה טְמֵאָה, בְּהֵמָה הָאֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל בַּאֲכִילָה — כָּל שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי הַסִּימָנִים שֶׁל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה (מַעֲלַת גֵּרָה וְשׁוֹסַעַת שֶׁסַע פְּרָסוֹת), כְּגוֹן: הַסּוּס, הַגָּמָל, הַחֲמוֹר, הַחֲזִיר.

— בַּהֲמוֹת־יַעַר (מיכה ה ז), חַיּוֹת־יַעַר, חַיּוֹת־טֶרֶף.

— בְּהֵמָה בְּצוּרַת אָדָם°, כִּנּוּי שֶׁל גְּנַאי וְזִלְזוּל: ״יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, אֲפִלּוּ אִם הוּא עֶגֶל, בְּהֵמָה בְּצוּרַת אָדָם״ (מגדלי מו״ס, שצא).

— יָדַע נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ [דיבור בנעימת־זלזול על־פי משלי יב י: ״יודע צדיק נפש בהמתו״] הִכִּיר אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו וְכַוָּנוֹתָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״וְהָרַבִּי יָדַע אַף הוּא נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְקָצַב לְעַצְמוֹ מִכָּל עֵסֶק שְׂכַר סַרְסָרוּת הֲגוּנָה״ (ביאליק, אריה ו).

בָּהֵמָּה מ״ג [בסגנון מליצי] בָּהֶם: ״כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ״ (חבקוק א טז).

בַּהֲמוּת^ נ׳ [מן בְּהֵמָה] תְּכוּנַת הַבְּהֵמָה: ״וְאַיֵּה יִתְרוֹן נַפְשְׁךָ עַל גּוּפְךָ... וְדַקּוּת עַצְמָהּ — מֵעָבְיוֹ, וְהַבְנָתָהּ — מִבַּהֲמוּתוֹ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״לְהִתְהַפֵּךְ מִן הַבַּהֲמוּת אֶל הָאֱלָהוּת״ (הרומי, יד 261). ״בְּמִדָּה שֶׁהַבַּהֲמוּת מְצַמְצֶמֶת אֶת הַחַיִּים וּמְרוֹשֶׁשֶׁת אוֹתָם, בְּאוֹתָהּ מִדָּה הִיא רָעָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 216). — [בַּהֲמוּת־]

בְּהֵמוֹת ז׳ [על־פי הבנה זו באיוב מ טו] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק גָּדוֹל, מַפְרִיס פַּרְסָה וְאֵינוֹ מַעֲלֶה גֵּרָה (Hippopotamus). מַרְאֵהוּ כַּחֲזִיר עֲנָק, שׁוֹכֵן בִּנְהָרוֹת וּבַאֲגַמִּים שֶׁל אַפְרִיקָה הַמֶּרְכָּזִית וְהַדְּרוֹמִית. הַבְּהֵמוֹת שׂוֹחֶה הֵיטֵב תּוֹדוֹת לַשֻּׁמָּן הָרַב שֶׁמִּתַּחַת לְעוֹרוֹ. אֹרֶךְ גּוּפוֹ מַגִּיעַ עַד אַרְבָּעָה מֶטְרִים. הַבְּהֵמוֹת נִזּוֹן בִּצְמָחִים. מִבֵּין שִׁנָּיו מִתְבַּלְּטִים שְׁנֵי נִיבִים הַמְשַׁמְּשִׁים לַעֲקִירַת שָׁרָשִׁים. נִקְרָא גַּם סוּס־הַיְאוֹר. — [בְּהֵמוֹת־, בְּהֵמוֹתִים]

בהמות (1/125)

בַּהֲמַי* ז׳ [מן בְּהֵמָה] בֹּהֵם, נוֹהֵג בְּהֵמוֹת: ״לְבַהֲמַי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בְּהֵמוֹת טְעוּנוֹת יַיִן״ (בראשית רבה פו). — [בַּהֲמִית, בַּהֲמִים, ־מִיּוֹת]

בַּהֲמִי^ ת׳ [מן בְּהֵמָה] 1°, דּוֹמֶה לִבְהֵמָה, מְטֻמְטָם, דַּל־הַבָּעָה: ״הֶעֱמִיד עָלַי עֵינַיִם בַּהֲמִיּוֹת״ (ביאליק, ספיח ג). 2^, גּוּפָנִי, גַּשְׁמִי, חוּשָׁנִי: ״הֲנָאָה אֱנוֹשִׁית... הֲנָאָה בַּהֲמִית״ (הכוזרי ג יז). ״כְּשֶׁלִּבּוֹ שָׁבוּר בֵּין אַהֲבַת עוֹלָם וְנוֹטֶה אֶל תַּאֲווֹתָיו הַבַּהֲמִיּוֹת״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״שֶׁחוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ הוּא הַגַּס בְּכָל הַחוּשִׁים, מַמָּשׁ בַּהֲמִי״ (יהודה שטינברג, קכה). ״הִתְגַּבְּרוּת הַתְּשׁוּקָה הָאֱלֹהִית עַל הַצְּרָכִים הַבַּהֲמִיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכה). — [בַּהֲמִית, בַּהֲמִיִּים, ־מִיּוֹת]

בהמ״ק ר״ת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ.

בַּהֲמִיּוּת^ נ׳ [מן בַּהֲמִי] 1^, טִבְעָהּ וּתְכוּנוֹתֶיהָ שֶׁל הַבְּהֵמָה, גּוּפָנִיּוּת, גַּלְמִיּוּת: ״שֶׁלֹּא יְהֵא הָאָדָם נִמְשָׁךְ אַחַר בַּהֲמִיּוּתוֹ לְבַד, רוֹצֶה לוֹמַר, הַחֹמֶר שֶׁלּוֹ״ (כורה גבוכים, פתיחה). ״יֵשׁ בּוֹ מִבַּהֲמִיּוּתָהּ שֶׁל אִמּוֹ״ (ביאליק, אריה ח). 2°, טִמְטוּם, בַּעֲרוּת, פִּרְאוּת: ״מִשֶּׁיָּצָא הָאָדָם מֵאֲפֵלַת הַבַּהֲמִיּוּת וְנַעֲשָׂה בְּרִיָּה מַשְׂכֶּלֶת״ (אחד העם, שמש). — [בַּהֲמִיּוּת־]

בָּהֶן, בָּהֵן מ״ג [בְּ + כינוי נסתרות] בְּתוֹכָן, בְּקִרְבָּן: ״וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן״ (שמואל א לא ז). ״הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֵן לוֹט״ (בראשית יט כט).

1 - בוהן

בֹּהֶן, בוהן זו״נ [אכדית: ubānu; ערבית: בֻּאהַם, אִבְּהָאם] אֲגוּדָל, הָאֶצְבַּע הָעָבָה בַּיָּד אוֹ בָּרֶגֶל: ״וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית״ (שמות כט כ). ״כְּשֶׁבֹּהֶן יְמִינוֹ תְּקוּעָה לוֹ בַּחֲטוֹרָה״ (ביאליק, יונה החייט). — [בֹּהֶן־, בָּהֳנוֹ, בְּהוֹנוֹת, בְּהוֹנוֹת־]

בהן [מן בֹּהֶן]

~ הִפ׳ **הִבְהִין**° פ״ע 1, עָמַד אוֹ צָעַד אוֹ הִתְרוֹמֵם עַל בְּהוֹנוֹת רַגְלָיו: ״הִיא הִבְהִינָה עַל קְצוֹת נַעֲלֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 52). ״מַבְהִין עַל אֶלְיוֹנֵי רַגְלָיו וְסַב עֲלֵיהֶם״ (סביב, דרך 69). 2 [בהשאלה פיוטית] הִזְדַּקֵּר, הִתְבַּלֵּט: ״עוֹלָם נָבוֹךְ יַבְהִין אֶל חַלּוֹנִי״ (שלונסקי, שירים ב 128). ״הַצְּרִיחַ (שֶׁל הַטַּנְק) מַבְהִין־הַקָּנֶה״ (יזהר, צקלג 1119). — [לְהַבְהִין, מַ־, יַ־]

בה״ס ר״ת 1, בֵּית־הַסֵּפֶר. 2, בְּסִיס־הַסְפָּקָה.

בהק [ארמית: בְּהַק]

~ פָּע׳ **בָּהַק**^ פ״ע הִלְבִּין, הִתְנוֹצֵץ: ״וְתִבְהַק בָּם מְמָאֶרֶת״ (ינאי קלג). ״צָהֳרֵי חַמְסִין, בּוֹהֶקֶת הַחַמָּה״ (טבנקין, שירים 232). — [לִבְהֹק, בּוֹהֵק, יִבְהַק]

~ הִפ׳ **הִבְהִיק***, 1, פ״ע הִבְרִיק, הִזְהִיר: ״נִתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשַׂלְמָה וְהִבְהִיק הָעוֹלָם מִזִּיווֹ״ (שמות רבה ג). ״הַבְּרֵכָה שֶׁמַּבְהֶקֶת בְּצַד הַגִּבְעָה כְּאַסְפַּקְלַרְיָה מְאִירָה״ (ביאליק, ספיח א). ״עַד שֶׁהִבְהִיק זִיק שֶׁל נַחַת מֵעֵינֶיהָ הָאִמָּהִיּוֹת״ (עגנון, כפות רסו). 2, פ״י הֵפִיץ אוֹר, הֵזְהִיר: ״כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבְהִיק זִיווֹ לָעוֹלָם הַבָּא״ (סנהדרין ק.). ״אֵפֶל אַלְמָנָה תָּאִיר, בֹּהוּ בּוֹכִיָּה תַּבְהִיק״ (אופל, עבודה, יום כיפור). ״וְקַו חַמָּה פָּרוּשׂ עַל הַהוֹלֵךְ וּמַבְהִיק כָּל כְּלִי זְכוּכִית שֶׁהוּא פּוֹגֵשׁ״ (בן־ציון, קיא). — [לְהַבְהִיק, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻבְהַק**^, הוּפַץ עָלָיו אוֹר, הוּאַר, הִתְנוֹצֵץ: ״הַנְּחֹשֶׁת תֻּבְהַק בִּנְפֹל עָלֶיהָ הַשֶּׁמֶשׁ״ (סעדיה גאון, דניאל י ו). ״כּוֹכָב אֶחָד, קָטֹן הַכּוֹכָבִים שֶׁבָּרָקִיעַ וּמֻבְהָק מִכֻּלָּם״ (הזז, צל 66). ״רַק מַשֶּׁהוּ בָּהִיק וּמֻבְהָק נִצְנֵץ לְעֻמָּתָהּ״ (שנהר, ב 262). [ראה גם ערך מֻבְהָק] — [מֻבְהָק, יֻבְהַק]

~ פִּע׳ **בִּהֵק**^ פ״ע הֵאִיר, זָרַח: ״בִּהֵק נֹגַהּ לַיּוֹם לָצֵאת אָדָם לְפָעֳלוֹ״ (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, סידור רס״ג רסה). — [לְבַהֵק, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְבַּהֵק**^, הוּאַר, הִתְנוֹצֵץ: ״אֲנִי וְהַחַמָּה מִתְבַּהֲקִין בְּשָׁוֶה״ (תזקוני, בראשית א). ״הַבּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּמִתְבַּהֶקֶת בְּיֶתֶר זֹהַר״ (סוקולוב, אישים 192). ״כְּמוֹ חוּט זְרָדִין מִתְבַּהֵק וְנִרְחָף מִכַּנְפֵי הַמְּעִיל אֲשֶׁר לְשָׁאוּל״ (ברדיס, השחר 30). ״וּמִשְׁקָפָיו נִתְבַּהֲקוּ בְּגִחוּךְ״ (יזהר, צקלג 684). ״עִם שֶׁפָּנָיו נִתְבַּהֲקוּ בְּחִיּוּךְ דַּק־דַּק״ (סביב, דרך 61). — [לְהִתְבַּהֵק, מִתְ־, יִתְ־]

א. בֹּהַק, בוהק ז׳ [אכדית: ibqu; ארמית: בַּהֲקָא; ערבית: בַּהַק] 1°, מַחֲלַת־עוֹר הַמִּתְבַּטֵּאת בְּהֶפְסֵד פִּיגְמֶנְטִים בְּאֵזוֹרִים מֻגְבָּלִים אוֹ נִרְחָבִים עַל פְּנֵי הַגּוּף (Vitiligo). 2, מִן הַמַּחֲלוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה (ויקרא יג לט). — [בֹּהַק־, בָּהֳקוֹ]

ב. בֹּהַק^, בוהק, בָּהֵק° ז׳ [מן בהק] זֹהַר, זִיו: ״וּלְפָנָיו הִשְׂתָּרְעוּ הַשָּׂדוֹת הַמְנֻמָּרִים בְּבֹהַק תְּבוּאוֹתֵיהֶם״ (שופמן, א 40). ״וּבֹהַק לְשָׁבָת כְּבֹהַק הַדְּמָעוֹת״ (ש׳ שלום, שירים תנז). ״נֶפֶשׁ שֶׁנִּזְדַּכְּכָה וְאַף בְּבֹהַק זַהֲרוּרֶיהָ דָּבְקוּ סִיגִים״ (שטיינמן, אחרי מות). ״בָּהַק קַרְדֻּמּוֹ מְפַזֵּז עַל דַּרְכֵּי לְפָנַי״ (שניאור, שירים שנג). ״אַדְמוֹמִית הַזָּקָן וּבֹהַק הַקָּרַחַת״ (סדן, ממחוז קנב). — [בֹּהַק־, בָּהֳקוֹ־]

בַּהֲקָן* ז׳ [מן א.בֹּהַק] 1°, אָדָם אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי עוֹרוֹ מוֹפִיעִים מְקוֹמוֹת מְחֻסְּרֵי פִּיגְמֶנְטִים. 2*, אָדָם בַּעַל צֶבַע עוֹר וְשֵׂעָר לָבָן וּבָהִיר בְּיוֹתֵר, לַבְקָן: ״הָרוֹאֶה אֶת הַבַּהֲקָנִים אוֹמֵר: בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת״ (ברכות נח:). — [בַּהֲקָנִית, בַּהֲקָנִים, בַּהֲקָנִיּוֹת]

בָּהֳקָנִי°, בוהקני ת׳ [מן ב.בֹּהַק, בַּהַק] בָּהִיר, לָבָן: ״אַנְשֵׁי תְּעָלוּמָה בָּהֳקָנִיִּים, חַכְלִילֵי עֵינַיִם וְלִבְנֵי שֵׂעָר״ (שניאור, פנדרי ב 69). ״וּפָנָיו הַבָּהֳקָנִיּוֹת הִשְׁחִירוּ מֵאֲבַק דְּרָכִים״ (צמח, כתבים 110). — [בָּהֳקָנִית, בָּהֳקָנִיִּים, בָּהֳקָנִיּוֹת]

בַּהֶקֶת^ נ׳ [מן א.בֹּהַק] שֵׁם אַחֵר לְמַחֲלַת הַבֹּהַק (Vitiligo).

בהר [אולי הרחבה מן ג.בַּר; ארמית: בְּהַר; ערבית: בַּהַר]

~ הִפ׳ **הִבְהִיר**°, 1, פ״י עָשָׂה בָּהִיר וָצַח, סִלֵּק אֶת הַקַּדְרוּת: הָרוּחַ פִּזְּרָה אֶת הֶעָבִים שֶׁכִּסּוּ אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם וְהִבְהִירָה אוֹתָם. 2, בֵּרֵר, עָשָׂה עִנְיָן בָּהִיר וּמוּבָן, הִסְבִּיר: הַמַּרְצֶה הִבְהִיר אֶת הַבְּעָיוֹת עַל־יְדֵי עֻבְדּוֹת מִן הַמְּצִיאוּת. 3, פ״ע נַעֲשָׂה בָּהִיר: ״כְּבָר הַסֹּמֶק אָזַל מִן הָרֹם הַמַּבְהִיר״ (שלונסקי, שירים ב 256). ״בַּחַלּוֹן הִתְחִיל מַבְהִיר הַבֹּקֶר״ (קבק, בצל 261). — [לְהַבְהִיר, מַבְהִיר, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻבְהַר**°, 1, נַעֲשָׂה בָּהִיר וָזַךְ: הַשָּׁמַיִם הֻבְהֲרוּ מִשֶּׁחָלְפוּ הֶעָנָנִים. 2, נִתְחַוֵּר, בֹּרַר: הַשְּׁאֵלָה הֻבְהֲרָה בַּשִּׂיחָה. — [מֻבְהָר, יֻבְהַר]

~ נִפ׳ **נִבְהַר**^, 1°, נַעֲשָׂה בָּהִיר. 2^ [במשמעות הפוכה, לפי הבנה זו בתואר ״בהיר״ באיוב לז כא] הוּעַב, הִקְדִּיר: ״בְּיוֹם חֲשֵׁכָה בְּהִבָּהֵר שְׁחָקִים וַיַּחְתְּמוּ כוֹכְבֵיהֶם״ (מנחם, מחברת א ב ח). — [לְהִבָּהֵר, נִבְהָר, יִבָּהֵר]

~ פָּע׳ **בָּהַר**^ פ״י [לפי הבנה כנ״ל] הִטִּיל בֶּהָרוֹת, הֵעִיב, הִקְדִּיר: ״בֶּהָיוֹת הַשַּׁחַק בַּר וָצַח יַטְרִיחַ עָב וְיִבְהֲרֵהוּ״ (מנחם, מחברת סרח). — [לִבְהֹר, בּ־, יִ־]

~ פִּע׳ **בִּהֵר**°, הוֹאִיר: ״זֶה נוֹעֵי וְנוֹדֵי עַל־פְּנֵי הָעוֹלָם שֶׁיִּהְיֶה לְפָחוֹת מְבֹהָר״ (מלצר, תר׳ נהרות 131). — [מְבֹהָר, יְבֹהַר]

~ הת׳ **הִתְבַּהֵר**°, 1, נַעֲשָׂה בָּהִיר וָזַךְ: ״נֻגְּהָה מִן הָרִיחַ וְהִתְחִיל מֹחוֹ מִתְבַּהֵר וְהוֹלֵךְ״ (עגנון, כלה שג). ״מִתְבַּהֵר זְקָנוֹ הָאָפֹר שֶׁל הַיְּהוּדִי מִנִּי זֹהַר הַדִּמְעָה״ (מלצר, תר׳ נהרות 131). הַשָּׁמַיִם הִתְבַּהֲרוּ. 2, נִתְחַוֵּר, הִתְבָּרֵר: לְאַחַר הַהַסְבָּרָה נִתְבַּהֲרָה הַשְּׁאֵלָה. — [לְהִתְבַּהֵר, מִתְ־, יִתְ־]

בֹּהַר^, בוהר ז׳ [מן בָּהִיר] 1°, אוֹר, בָּהִיר, זֹהַר: ״הוּא רוֹאֶה שׁוּב לְפָנָיו עֵינַיִם שֶׁל טֹהַר וְשֶׁל בֹּהַר״ (טברסקי, לסידים 90). ״גַּם שֶׁמֶשׁ בֹּהַר לָנוּ״ (מאירוביץ, תהלים 101). ״עַל רֶקַע הַיָּרֹק וּבֹהַר הַחוֹל״ (תלמי, לארצי 85). 2^ [במשמעות הפוכה, לפי הבנה זו בתואר ״בהיר״ באיוב לז כא — מלא בהרות, מעונן] עֲנָנוּת, קַדְרוּת: ״עֵת טֹהַר וְעֵת בֹּהַר, עֵת בֹּקֶר וְעֵת עֲבוֹת״ (מנחם, מכתב לחסדאי). — [בֹּהַר־, בָּהֳרוֹ]

בְּהָרָב˚ ז׳ בֶּן הָרַב [בספרות הרבנית].

בהר״ר ר״ת בֶּן הָרַב רַבִּי...

בַּהֶרֶת נ׳ [ראה בהר; אכדית: bi'aru; ארמית: בַּהֲרָא] כֶּתֶם לָבָן אוֹ בָּהִיר: ״אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת... אוֹ בַהֶרֶת״ (ויקרא יג ב). ״רַגְלָיו הַיְחֵפוֹת נְתוּנוֹת בְּתוֹךְ בֶּהָרוֹת הָאוֹר הַחַמּוֹת שֶׁעַל הַקַּרְקַע״ (שופמן, א 48). פְּנֵי הָאִישׁ מְכֻסִּים בֶּהָרוֹת. — [בַּהֶרֶת־, בֶּהָרוֹת, בֶּהָרוֹת־]

— **בֶּהָרוֹת־קַיִץ**°, נְמָשִׁים, כְּתָמִים עַל הַפָּנִים מִלַּהַט קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ: ״בֶּהָרוֹת קַיִץ כִּמְעַט בִּלְתִּי־נִכָּרוֹת שֶׁבָּאוּ לָהּ מִתּוֹךְ אִי־הַהִתְאַקְלְמוּת״ (ברנר, א 379).

— **טִיפוּס־הַבֶּהָרוֹת**°, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קָשָׁה הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת לְעִתִּים כְּמַגֵּפָה: נִכֶּרֶת בְּחֹם גָּבוֹהַּ וּכְתָמִים אֲדַמְדַּמִּים הַמּוֹפִיעִים עַל פְּנֵי הַגּוּף (Typhus exanthematicus).

בּוֹ מ״ג [בְּ + כינוי נסתר] בְּתוֹכוֹ, בְּקִרְבּוֹ: ״וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה״ (יהושע א ח).

— **בּוֹ בַּיּוֹם***‏ (ידים ד א), בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם גּוּפוֹ.

— **בּוֹ בַּלָּשׁוֹן***, בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים מַמָּשׁ: ״אַתָּה אָמַרְתָּ לָהֶם נָא, חַיֶּיךָ בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מוֹכִיחַ אֶת בָּנֶיךָ״ (תנחומא בובר, וירא ח).

— **בּוֹ בַּדָּבָר***, בַּדָּבָר הַזֶּה גּוּפוֹ: ״בּוֹ בַּדָּבָר שֶׁאֲנִי מַכֶּה אֲנִי מְרַפֵּא״ (פסיקתא רבתי, קנו:).

— **כָּל־בּוֹ**°, רְאֵה עֵרֶךְ כָּל־בּוֹ°.

ב״ו ר״ת בָּשָׂר־וָדָם.

בוא [אכדית: bâ'u; אוגריתית: בוא; ערבית: בַּאַ אַלַה בא אֶל]

~ פָּע׳ **בָּא** פ״ע 1, הִגִּיעַ: ״וְרָחֵל בָּאָה עִם־הַצֹּאן״ (בראשית כט ט). ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת... אֶל־הַתֵּבָה״ (בראשית ז יג). ״וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ו ד). ״בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמַּיִם״ (תהלים סו יב). ״בָּאָה שַׁבָּת – בָּאָה מְנוּחָה״ (על־פי רש״י מגילה ט). 2, הִתְקַיֵּם, הִגִּיעַ וְהָיָה לְמַמָּשׁוּת: ״כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא״ (שמואל א ט ו). ״וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת״ (דברים יג ג). 3, שָׁב, חָזַר: ״לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּא בְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יט כה). ״אִם יָבוֹא בְּנִי מִן הַמִּלְחָמָה בְּשָׁלוֹם״ (נזיר ג ו). 4, פָּנָה: ״אָנָה אֲנִי בָא״?״ (בראשית לז ל). [וראה עוד הצירופים להלן]. — [לָבוֹא; בָּאתִי, בָּא, בָּאָה; בָּא, בָּאָה; יָבוֹא, תָּבֹאנָה; בּוֹא! בּוֹאוּ! בֹּאנָה!]

~ הִפ׳ **הֵבִיא** פ״י 1, הִכְנִיס, גָּרַם שֶׁיָּבוֹא: ״מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם?״ (שופטים יח ג). ״וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ״ (שופטים ב א). 2, הִגִּישׁ, הִקְרִיב, הֶעֱלָה: ״וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה׳״ (בראשית ד ג). ״כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ״ (שמות יח כב). 3* [הביא לידי־] גָּרַם, הָיָה הַסִּבָּה לְ־: ״שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁעֲמוּם״ (כתובות ה ה). 4 [הביא עליו] גָּרַם לוֹ, הֵמִיט עָלָיו: ״כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה״ (שמות לב כא). — [לְהָבִיא, מֵבִיא, יָבִיא]

~ הָפ׳ **הוּבָא**, 1, הוּבַל, הֻטַּל עָלָיו לָבוֹא: ״וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף״ (בראשית מג יח). ״בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ״ (ירמיה כז כב). 2, הוּשַׂם, הֻכְנַס: ״וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת״ (שמות כז ז). ״כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־ה׳״ (מלכים ב יב י). 3°, נִתַּן, הֻזְכַּר: קֶטַע זֶה הוּבָא בַּסֵּפֶר. — [מוּבָא, יוּבָא]

— **בָּא אֶל אֲבוֹתָיו** (בראשית טו טו), מֵת, נִפְטַר.

— **בָּא אֶל אִשָּׁה** (דברים כב יג ועוד), בָּעַל, הִזְדַּוֵּג.

— **בָּא בִּבְרִית**, עָשָׂה הֶסְכֵּם: ״וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ״ (יחזקאל טז ח). ״הַסּוֹחֲרִים... אֲשֶׁר בָּאוּ בִּבְרִית הַמִּסְחָר עִם מְנַשֶּׁה חַיִּים הַכֹּהֵן״ (עגנון, אלו עב). יִצְחָק וְדִינָה בָּאוּ בִּבְרִית הַנִּשּׂוּאִים.

— **בָּא בִּדְבָרִים**°, נִדְבַּר, נָשָׂא וְנָתַן: ״בְּאוֹתָם הַיָּמִים בָּא הֶחָכָם מִירוּשָׁלַיִם בִּדְבָרִים עִם כָּל אֶחָד מֵאָבוֹת הַנְּעָרוֹת״ (בורלא, עקביה 171).

— **בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן**°, נִתַּן לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ, הָיָה אֶפְשָׁרִי: ״שֶׁמֶּעַט מְעַט נֶחֶלְשָׁה הָאֱמוּנָה בִּישׁוּעָה קְרוֹבָה... וְלֹא בָאָה עוֹד בְּחֶשְׁבּוֹן בְּחַיֵּי יוֹם־יוֹם״ (אחד העם, פ). דָּבָר זֶה בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן.

— **לֹא בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן!**° [בלשון־הדיבור] אֵין לְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר בְּשׁוּם פָּנִים.

— **בָּא בִּטְרוּנְיָה עִמּוֹ***, טָעַן כְּנֶגְדּוֹ, הִתְקִיפוֹ, הִתְאוֹנֵן לוֹ: ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בִּטְרוּנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו״ (עבודה זרה ג.). ״כְּלוּם יֵשׁ לִי הַצְּדָקָה לָבוֹא עִמּוֹ בִּטְרוּנְיָא?!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קטו).

— **בָּא בִּטְרָחוּת עִמּוֹ־***, הִכְבִּיד עָלָיו, הִטְרִיחוֹ: ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בִּטְרָחוּת עִם בְּרִיּוֹתָיו״ (שמות רבה לד).

— **בָּא בְּיָדוֹ**, נִזְדַּמֵּן לוֹ, הִשִּׂיגָה יָדוֹ: ״וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו״ (בראשית לב יד). הַיְלָדִים חָטְפוּ מִכָּל הַבָּא בַּיָּד.

— **בָּא בַּיָּמִים**, הִזְדַּקֵּן, הִגִּיעַ לְזִקְנָה וְשֵׂיבָה: ״וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים״ (בראשית כד א).

— **בָּא בִּכְתוּבִים עִמּוֹ**°, הִתְקַשֵּׁר בַּחֲלִיפַת מִכְתָּבִים, כָּתַב אֵלָיו וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ מִכְתָּבִים.

— **בָּא בִּמְבוּכָה**°, נָבוֹךְ, הִתְבַּלְבֵּל.

— **בָּא בְּמִשְׁפָּט עִמּוֹ**, תָּבַע אוֹתוֹ לַדִּין: ״ה׳ בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו״ (ישעיה ג יד).

— **בָּא בְּסוֹד־** [שאול מבראשית מט ו], נוֹדְעוּ לוֹ מִסְתְּרֵי־, חָדַר לְעִמְקָם שֶׁל־: ״מִי שֶׁבָּא בְּסוֹד הַחָכְמָה, שִׂיחַת הַבְּרִיּוֹת מַה מּוֹסִיפָה לוֹ?״ (עגנון, כפות רל).

— **בָּא בְּרִיב**, פָּתַח בְּרִיב, הִתְקוֹטֵט: ״שִׂפְתֵי כְסִיל יָבֹאוּ בְרִיב״ (משלי יח ו).

— **בָּא בִּשְׂכָרוֹ** (שמות כב יד), קִבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ, שֻׁלַּם לוֹ הַמַּגִּיעַ לוֹ.

— **בָּא גָד!** (בראשית ל יא), הִגִּיעַ מַזָּל! מַזָּל טוֹב!

— **בָּא יוֹמוֹ**, הִגִּיעַ זְמַן עָנְשׁוֹ: ״כִּי בָא יוֹמָם, עֵת פְּקֻדָּתָם״ (ירמיה נ כז). ״נוֹאֲשׁוּ הַשְּׁכֵנִים וְהִרְפּוּ מִמֶּנָּה לְפִי שָׁעָה – יָבוֹא יוֹמָהּ״ (ביאליק, מאחורי א).

— **בָּא לְיָדוֹ***, נִזְדַּמֵּן לוֹ, נָפַל בְּחֶלְקוֹ בְּמִקְרֶה: ״אִם בָּאָה מִצְוָה לְיָדְךָ, עֲשֵׂה אוֹתָהּ מִיָּד״ (מכילתא בוא ט)

— **בָּא לִידֵי־***, הִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁל־: ״הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים, וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה״ (אבות ג א).

— **בָּא לִכְלַל־***, בָּא לִידֵי־, הִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁל־: ״הַקָּטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל הַמִּצְוֹת״ (סנהדרין ח א). ״לְפִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל כַּעַס, בָּא לִכְלַל טָעוּת״ (ספרי במדבר קנז). ״הָיָה מְחַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ כַּמָּה מִינֵי מַחֲשָׁבוֹת עַד שֶׁבָּא לִכְלַל דֵּעָה שֶׁ־...״ (עגנון, כלה שמח).

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר זכר;

– **בָּא עַד כִּכַּר־לֶחֶם** (עַל־פִּי משלי ו כו), סָבַל רָעָב וּמַחְסוֹר: "וּבָאתִי עַד כִּכַּר־לֶחֶם, רַחֲמָנָא לִיצְּלַן" (עגנון, כלה פט).

– **בָּא עַל אִשָּׁה** (בראשית יט לא; יבמות ו א ועוד), בָּעַל, הִזְדַּוֵּג.

– **בָּא עַל הֶחָתוּם**° [בעקבות נחמיה י א], חָתַם אֶת שְׁמוֹ בְּסוֹפוֹ שֶׁל מִכְתָּב, שֶׁל חוֹזֶה וְכַדּוֹמֶה: "וְנִכְתְּבוּ הַתַּקָּנוֹת וּבָאוּ עַל הֶחָתוּם" (עגנון, כלה קמב).

– **בָּא עַל עָנְשׁוֹ**°, נֶעֱנַשׁ, נִקְנַס, שֻׁלַּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ.

– **בָּא עַל שְׂכָרוֹ**° [עַל־פִּי בראשית ל לג, בשינוי הוראה], קִבֵּל אֶת הַשָּׂכָר הַמַּגִּיעַ לוֹ, הִשְׂתַּכֵּר: "הוּא בּוֹא יָבוֹא עַל שְׂכָרוֹ" (טשרניחובסקי, סיפורים 167). "לְאַחַר שֶׁבָּא הֶחָכָם עַל שְׂכָרוֹ" (בורלא, עקביה 164).

– **בָּא עָלָיו בְּ־***, תָּקַף אוֹתוֹ בְּ־, הֶאֱשִׁים אוֹתוֹ בְּ־: "מִתְּחִלָּה בָּאתָ עָלֵינוּ בַּעֲלִילָה" (בראשית רבה צג). הָאִישׁ בָּא עָלַי בִּטְעָנוֹת עַל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשִׂיתִי.

– **בָּא עָלָיו בְּמַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ***, תָּקַף אוֹתוֹ, טָעַן כְּנֶגְדּוֹ, הִתְוַכַּח עִמּוֹ קָשׁוֹת: "בָּא עָלָיו שַׁמַּאי בְּמַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ" (בבא בתרא קלג:).

– **בָּא (בָּאָה) הַשֶּׁמֶשׁ**, הַשֶּׁמֶשׁ שָׁקְעָה, יָרְדָה מַעֲרָבָה: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה" (בראשית טו יז). "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת א ה).

– **בָּאוּ מַיִם עַד נֶפֶשׁ** (תהלים סט ב), הַצָּרָה גְּדֵלָה עַד לְאֵין נְשֹׂא.

– **יָבוֹא!**°, תְּשׁוּבָה חִיּוּבִית לַדּוֹפֵק עַל דֶּלֶת הַחֶדֶר לָאוֹת שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְהִכָּנֵס.

– **יָבוֹא עָלַי אִם...*** [ירושלמי פאה טו ג; קיצור מן "יבוא עלי כל רע אם־"] לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, נִשְׁבָּע אֲנִי שֶׁלֹּא־: "יָבוֹא עָלַי אִם יוֹדֵעַ אֲנִי לַעֲשׂוֹת כְּלוּם" (עגנון, כלה שטג).

– **תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה*** יְבֹרַךְ: "אָכַל גְּרוֹגָרוֹת וְשִׁלֵּם תְּמָרִים, תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה" (עירובין כט:). "הִכְנִיסַנִי הֶרֶב לְחֹמֶשׁ – וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה: הַסִּדּוּר כְּבָר נִתְיַשֵּׁן עָלַי" (ביאליק, ספיח ד).

– **הַבָּא*** [ראה להלן], שֶׁאַחֲרֵי זֶה: הַשָּׁבוּעַ הַבָּא. הַפֶּרֶק הַבָּא.

– **לְהַבָּא***, לֶעָתִיד לָבוֹא, לַזְּמַן הֶעָתִיד: "מִכָּאן וּלְהַבָּא" (כלים ב א).

– **הָעוֹלָם הַבָּא*** (אבות ב ז), לֹא הָעוֹלָם הַזֶּה, הָעוֹלָם שֶׁלְּאַחַר הַמָּוֶת.

– **בָּרוּךְ הַבָּא!** [שאול מתהלים קיח כו] קְרִיאַת בְּרָכָה לְאוֹרֵחַ אוֹ לְמִי שֶׁחָזַר מִדֶּרֶךְ.

– **בּוֹאֲךָ, בּוֹאֵכָה** – ראה ערך בּוֹאֲךָ.

– **בּוֹאֲךָ לְשָׁלוֹם***, קְרִיאַת בְּרָכָה – בָּרוּךְ הַבָּא: "אַחֵינוּ אַנְשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי, בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם" (קידושין לג.). "בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם, מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם" (זמר לליל שבת).

– **מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא***, מִתְקָרֵב, קָרוֹב לְהַגִּיעַ: "רָאָה עֵדִים שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין וּבָאִין" (שבועות ח ד). "הַחֹרֶף הֲרֵי מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא" (ביאליק, החצוצרה ד).

– **אָנָה אֲנִי בָא!** [קריאת יאוש ואכזבה] אָנָה אֶפְנֶה? מָה אֶעֱשֶׂה?!: "הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ, וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא?" (בראשית לז ל).

– **בּוֹא וּרְאֵה***, פְּתִיחָה רוֹוַחַת בַּתַּלְמוּד לְשֵׁם הַגְבָּרַת תְּשׂוּמַת־הַלֵּב לַנֶּאֱמָר: "בּוֹא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם" (ברכות ה.). "בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁים מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם!" (שבת נג:).

– **הֵבִיא בְּמִשְׁפָּט**, תָּבַע לְדִין, דָּרַשׁ מִמֶּנּוּ דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן עַל מַעֲשָׂיו: "וְאֹתִי תָבִיא בְמִשְׁפָּט עִמָּךְ" (איוב יד ג).

– **הֵבִיא לְבֵית־הַדְּפוּס**°, הוֹצִיא לָאוֹר, הִתְקִין כְּתַב־הַיָּד לִדְפוּס.

– **הֵבִיא בְּחֶשְׁבּוֹן**°, שָׂם לֵב לְ־, הִתְחַשֵּׁב בְּ־: הַשּׁוֹפֵט הֵבִיא בְּחֶשְׁבּוֹן אֶת עֲבָרוֹ הַטּוֹב שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם וְהֵקֵל אֶת עָנְשׁוֹ.

– **הֵבִיא רְאָיָה מִן־***, הוֹכִיחַ, הִסְמִיךְ דְּבָרָיו עַל־: "אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַשּׁוֹטִים" (שבת קד:).

– **לְהָבִיא***, לְהוֹסִיף, לְרַבּוֹת: "יְמֵי חַיֶּיךָ – הָעוֹלָם הַזֶּה, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ – לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ" (ברכות א ה).

בּוֹאֲךָ, בּוֹאֲכָה

[ראה בוא, בָּא], לַדֶּרֶךְ הַפּוֹנָה אֶל־: "מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה" (בראשית י יט). "מִשָּׁם וָהָלְאָה בּוֹאֲכָה אֶל הַכְּפָר" (סוקולוב, במראות 108).

בּוֹאֵשׁ°

ז׳ [מן באש, בָּאַשׁ] חַי טוֹרֵף מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּמּוּרִיִּים (Mephitis). בַּלּוּטוֹת פִּי־הַטַּבַּעַת שֶׁל הַבּוֹאֵשׁ מַפְרִישׁוֹת הַפְרָשָׁה מַעֲלַת סִרְחוֹן הַנִּתֶּזֶת אֶל מוּל הָאוֹיֵב; מְזוֹנוֹ עַכְבָּרִים, תּוֹלָעִים חֲרָקִים; פַּרְוָתוֹ יְקָרָה [יֵשׁ קוֹרְאִים לוֹ עַתָּה "צַחֲנָן"] – [בּוֹאֲשִׁים]

בואשה, ראה בָּאְשָׁה. **בואשן**, ראה בָּאְשָׁן.

בובה, ראה בֻּבָּה.

בּוֹבְיָא*

נ׳ (ירושלמי יבמות טו ד) [שינוי נוסח מן בָּבוּאָה] – ראה בָּבוּאָה.

בּוֹגֵד

ז׳ [מן א. בגד, בָּגַד] מֵפֵר אֵמוּן, אָדָם הַפּוֹעֵל נֶגֶד חֲבֵרָיו, נֶגֶד עַמּוֹ אוֹ נֶגֶד אַרְצוֹ וּמְסַיֵּעַ לָאוֹיֵב: "מִבְטָח בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה" (משלי כה יט). – [בּוֹגֶדֶת או בּוֹגֵדָה, בּוֹגְדִים, בּוֹגְדוֹת]

בֹּגְדוֹת

נ״ר [מן א. בגד, בָּגַד] בְּגִידָה: "נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים, אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת" (צפניה ג ד).

בּוֹגְדִיחָן°

ז׳ [מונגולית: Bogdo-Chan החאן הקדוש] 1. אָצִיל, שַׂר נִכְבָּד אֵצֶל הַסִּינִים. 2. תֹּאַר קַדְמוֹן לְמֶלֶךְ סִין. – [בּוֹגְדִיחָנִים]

בּוֹגְדָנוּת°

נ׳ [מן בּוֹגֵד] מַעֲשֵׂה בְּגִידָה, הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם בְּגִידָה: "וְהִזְהִיר מִבּוֹגְדָנוּתָם שֶׁל בַּעֲלֵי עִסְקֵי כְּסָפִים" (פרלמן, הר׳ מסע 179). – [בּוֹגְדָנוּת־]

בּוֹגְדָנִי°

ת׳ [מן בּוֹגֵד] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּגִידָה: הִתְנַהֲגוּת בּוֹגְדָנִית. חֲתִירָה בּוֹגְדָנִית תַּחַת הַשִּׁלְטוֹן. – [בּוֹגְדָנִית, בּוֹגְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בוגנוויליאה

בּוּגֶנְוִילֵיאָה°

נ׳ [על שם החוקר הצרפתי Bougainville במאה ה־18] צֶמַח־נוֹי רַב־שְׁנָתִי מְטַפֵּס וּמְעֻצֶּה מִמִּשְׁפַּחַת הַלֵּילָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים הָעֲרוּכִים בִּקְבוּצוֹת עֲטוּפוֹת בְּחֻפִּים (עָלִים קְטַנִּים לְיַד הַבָּסִיס) מִצֶּבַע סָגֹל (Bougainvillea). – [בּוּגֶנְוִילֵיאוֹת]

מ״נ - מלת גוף; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. – פָּע׳ל; פִּע׳ל; נפ׳על; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

בּוֹגֵר* ז׳ [מן בגר, בָּגַר] 1*, מְבֻגָּר, מִי שֶׁהִגִּיעַ לְבַגְרוּת: ״בּוֹגֶרֶת שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ״ (נדרים י ח). ״כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהִים וְנִסְפַּרְתִּי מִשֶּׁבַע בּוֹגְרוֹתַי יוֹם אֶחָד״ (ביאליק, שור אבוס א). 2°, תַּלְמִיד שֶׁסִּיֵּם חֹק לִמּוּדָיו בְּמוֹסָד חִנּוּכִי: לְחַג הַיּוֹבֵל שֶׁל בֵּית־הַסֵּפֶר הֻזְמְנוּ בּוֹגְרָיו מִכָּל הַמְּחוֹזוֹת. – [בּוֹגֶרֶת, בּוֹגְרִים, ־רוֹת]

– **בּוֹגֵר אוּנִיבֶרְסִיטָה°** [ב.א.] תֹּאַר אֲקָדֵמִי רִאשׁוֹן לִמְסַיֵּם שְׁלַב רִאשׁוֹן בְּלִמּוּדָיו בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה, מְקַבֵּל לְתֹאַר .B.A

בו״ד ר״ת בָּשָׂר־וָדָם.

בְּוַדַּאי* תה״פ בְּלִי סָפֵק – רְאֵה וַדַּאי*.

בּוֹדֵד ת׳ [מן בדד, בָּדַד] 1, גַּלְמוּד, פָּרוּשׁ מִן הַחֶבְרָה: ״וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג״ (תהלים קב ח). ״הַאֻמְנָם לֹא תָּגוּד לִמְשׁוֹרֵר הַבּוֹדֵד, הַיְחִידִי״? (ביאליק, שירה יתומה). 2°, נִדָּח, רָחוֹק מִיִּשּׁוּב: ״כְּפָר בּוֹדֵד״ (ביאליק, לבנות שפיה). 3°, יָחִיד, שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ רַבִּים: מִקְרֶה בּוֹדֵד. – [בּוֹדֶדֶת גם בּוֹדְדָה, בּוֹדְדִים, ־דוֹת]

– **בּוֹדֵד בַּמִּקְרָא°**, מִלָּה הַבָּאָה רַק פַּעַם אַחַת בַּמִּקְרָא, כְּגוֹן: ״בְּעַיָּם״ (ישעיה יא טו). ״רֻטְפַשׁ״ (איוב לג כה) וְעוֹד.

– **בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדָיו** [שאול מן ישעיה יד לא] תֹּאַר לְאָדָם אוֹ לְדָבָר בּוֹדֵד אוֹ יָחִיד: ״מִפְּעֲלֵיהֶם הַיְקָרִים שֶׁל שד״ל ור״ח בְּרָאדִי... הַבּוֹדְדִים בְּמוֹעֲדָם״ (ביאליק, שירת ספרד). ״וְעוֹדֶנּוּ בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדוֹ מִבְּלִי מַכִּיר וּמוֹדִיעַ בָּאָרֶץ הַנָּכְרִיָּה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כב).

בּוּדְהִיזְם° ז׳ תּוֹרַת בּוּדְהָא, מְיַסֵּד דַּת הַהֹדִים [חי במאה הששית לפני מניין האומות]. עִקְּרֵי הַבּוּדְהִיזְם: כִּבּוּשׁ הַתַּאֲווֹת, בִּטּוּל הַיֵּשׁ וְהִשְׁתַּקְּעוּת בְּתוֹךְ הָאַיִן (״נִירְוָנָה״), שְׁאִיפָה לְמִדּוֹת וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. הַבּוּדְהִיזְם נָפוֹץ בְּאַרְצוֹת אַסְיָה הַמֶּרְכָּזִית וְהַדְּרוֹמִית (מוֹנְגוֹלְיָה, סִין, הֹדּוּ, יַפָּן וְעוֹד).

בּוֹדִידָה* נ׳ [הקטנה מן ב. בַּד 4] בֵּית־בַּד קָטָן, עַל־פִּי־רֹב חָצוּב בְּסֶלַע: ״טוֹחֵן הוּא בְּבֵית הַבַּד וּמַכְנִיס לְבוֹדִידָה״ (שביעית ח ו). – [בּוֹדִידַת־, בּוֹדִידוֹת]

בּוֹדֵק° ת׳ [מן בדק, בָּדַק] תֹּאַר־לְוַי לְשׁוֹחֵט הַמֻּסְמָךְ לִבְדֹּק אֶת הַבְּהֵמָה אַחֲרֵי הַשְּׁחִיטָה אִם אֵינָהּ טְרֵפָה, אִם אֵין נֶקֶב בָּרֵאָה וְכַדּוֹמֶה: ״שׁוֹחֵט וּבוֹדֵק״ (בראשי־תיבות: שו״ב). – [בּוֹדְקִים]

בּוֹדְקָנִי° ת׳ [מן בּוֹדֵק] שֶׁמַּרְבֶּה לִבְחֹן וְלִבְדֹּק: עֵינַיִם חוֹדְרוֹת וּבוֹדְקָנִיּוֹת. – [בּוֹדְקָנִית, בּוֹדְקָנִים, ־נִיּוֹת]

בּוֹהֶה* ת׳ רְאֵה עֵרֶךְ בהה.

בוהו, ראה בֹּהוּ.

בּוֹהֵמִי° ת׳ [מצרפתית: Bohème צוענית] 1, צוֹעֲנִי, נוֹדֵד. 2, [בהשאלה] חוֹרֵג מִן הַנִּימוּסִים הַמְקֻבָּלִים, חַי חַיִּים חָפְשִׁיִּים וְסוֹעֲרִים, בַּז לַגִּנּוּנִים וּלְדֶרֶךְ־אֶרֶץ: אֹרַח־חַיִּים בּוֹהֵמִי רוֹוֵחַ בְּעִקָּר בְּחוּגֵי אָמָּנִים, סְטוּדֶנְטִים. – [בּוֹהֵמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

– **בּוֹהֵמָה°** נ׳ צוֹעֲנִיּוּת, אֹרַח־חַיִּים שֶׁל בּוֹהֵמִיִּים: ״בְּבֵיתָם מִשְׁכַּן בּוֹהֵמָה בַּעַל־בַּיִת קָנָה דְּלָתוֹת אֲצִילִית״ (ברקוביץ, הראשונים רצג).

בוהן, ראה בֹּהֶן.   בוהק, ראה בֹּהַק.

א. **בּוֹהֵק*** ז׳ [מן א. בֹּהַק] אָדָם שֶׁעוֹר גּוּפוֹ מְחֻסָּר פִּגְמֶנְטִים, לַבְקָן: ״לָבָן לֹא יִשָּׂא לְבָנָה שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶם בּוֹהֵק״ (בכורות מה:). עַיֵּן גַּם בַּהֲקָן. – [בּוֹהֶקֶת, בּוֹהֲקִים, ־וֹת]

ב. **בּוֹהֵק°** ת׳ [מן בהק, בָּהַק] נוֹצֵץ, מַזְהִיר: ״קָרַחְתּוֹ הַגְּדוֹלָה וְהַבּוֹהֶקֶת״ (סדן, ממחוז קבא). ״וְשָׁמַיִם שְׁעִיעִים־חוּרִים בּוֹהֲקִים מְאֹד״ (יזהר, צקלג 192). ״הָיִיתִי הָאַבִּיר שֶׁמַּטֵּהוּ כְּרֹמַח בּוֹהֵק וּמִתְנוֹצֵץ״ (גלבוע, בבוקר 151). – [בּוֹהֶקֶת, בּוֹהֲקִים, ־וֹת]

בּוֹהֲקָן° ת׳ [מן א. בּוֹהֵק] בַּהֲקָן, בּוֹהֵק, לַבְקָן: ״חִגְּרִים, סוּמִים, בּוֹהֲקָנִים וּבַעֲלֵי חֲטוֹטָרוֹת״ (מנדלי מו״ס, צז). – [בּוֹהֲקָנִית, ־נִים, בּוֹהֲקָנִיּוֹת]

בּוֹהֲקָנִי° ת׳ [מן ב. בּוֹהֵק] מַבְהִיק מְאֹד, נוֹצֵץ: ״שֵׂעָר קָנֵם וְשָׁחוֹר בּוֹהֲקָנִי״ (שלונסקי, תרי הדין א 124). ״וּסְבִיב הַשֶּׁמֶשׁ שְׂרוּעָה שְׁלוּלִית בּוֹהֲקָנִית שֶׁל אוֹר שַׁמְנוּנִי״ (יזהר, צקלג 477). – [בּוֹהֲקָנִית, ־נִיִּים, בּוֹהֲקָנִיּוֹת]

בוהר, ראה בֹּהַר.

בוז [קרוב אל בזה; ערבית: בַּזְ׳אְ]

~ פע׳ **בָּז** פ״ע זִלְזֵל, לִגְלֵג, בָּזָה: ״חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ״ (משלי א ז). ״וְאַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ״ (משלי כג כב). ״אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם״ (אבות ד ג). – [לָבוּז לְ־; בָּז, בָּזָה; יָבוּז]

בּוּז ז׳ [מן בוז] לַעַג, זִלְזוּל: ״כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז״ (תהלים קכג ג): ״שִׂנְאָה עַזָּה וְחַיֵּי עַבְדוּת וָבוּז״ (ביאליק, אבן הציר). – [בּוּז־]

– **בּוּז!°** [קריאה־של־גנאי] חֶרְפָּה! בּוּשָׁה!

– **הָיָה לָבוּז**, הָיָה לְלַעַג, הַכֹּל בָּזוּ וְלָעֲגוּ לוֹ: ״תִּקַּח־לָהּ, פֶּן נִהְיֶה לָבוּז״ (בראשית לח כג).

– **הֵבִיא בּוּז לוֹ**, שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ לוֹ, בּוּשָׁה וּכְלִמָּה לוֹ: ״הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים״ (תהלים קכג ד). ״הַבּוּז לַמִּתְלוֹצְצִים״ (ביאליק, ברכת עם).

– **בּוּז־מִשְׁפָּחוֹת** (איוב לא ל ד), אָדָם נִקְלֶה וּבָזוּי, בֶּן־בְּלִי־שֵׁם.

– **לַפִּיד־בּוּז°** [שאול בשינוי הוראה מאיוב יב ה], נִצְנוּץ מַבִּיעַ בּוּז וְזִלְזוּל: ״לַפִּיד הַבּוּז בָּעֵינַיִם״ (ביאליק, מתי מדבר).

בּוּזָה נ׳ [מן בוז] בּוּז, חֶרְפָּה: ״שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ כִּי־הָיִינוּ בוּזָה״ (נחמיה ג לו). – [בּוּזַת־]

בּוֹזֵז° ז׳ [מן בזז, בָּזַז] בּוֹזֵז בַּז, שׁוֹדֵד: ״גְּרֵיגוֹרִי סָקַר בְּרֶגֶשׁ שֶׁל תִּעוּב אֶת סְגַן־הַמִּשְׁנֶה הַבּוֹזֵז״ (שלונסקי, תרי הדין ד 167). – [בּוֹזְזִים, ־זְזֵי־]

בוחל, ראה בֹּחַל.   בוחן, ראה בֹּחַן.

בּוֹחֵן° ז׳ [מן בחן, בָּחַן] אָדָם הַבּוֹדֵק וּמְבַקֵּר (יְדִיעוֹת תַּלְמִידִים, הֶרְכֵּב חֳמָרִים, מַצַּב מְכוֹנוֹת וְעוֹד): בִּבְחִינוֹת־הַגֶּמֶר בְּבֵית־הַסֵּפֶר יָשְׁבָה וַעֲדָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה בּוֹחֲנִים. – [בּוֹחֶנֶת, בּוֹחֲנִים, ־וֹת]

בּוֹחֵר° ז׳ [מן בחר, בָּחַר] אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּת לְהִשְׁתַּתֵּף בִּבְחִירַת מֻעֲמָדִים לְמוֹסָד, לְוַעֲדָה וְכַדּוֹמֶה: נִתְפַּרְסְמָה רְשִׁימַת הַבּוֹחֲרִים לָעִירִיָּה. – [בּוֹחֶרֶת, בּוֹחֲרִים, בּוֹחֲרֵי־, ־וֹת]

בּוֹטֶה° ת׳ [מן בטה, בָּטָה; שאול מן: ״יש בוטה כמדקרות חרב״, משלי יב יח] עוֹקְצָנִי, חָרִיף, נוֹקֵב: ״בְּאוּלַמְּכֶם הַלָּהָג מְרִירַי וּבְעִתּוֹנְכֶם הָאוֹתִיּוֹת בּוֹטוֹת״ (שלו, אלוהי 163). הַנּוֹאֵם הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים בּוֹטִים נֶגֶד הַשִּׁלְטוֹנוֹת. – [בּוֹטָה, בּוֹטִים, ־וֹת]

בוטן, ראה בָּטְנָה.   בוטנה, ראה בָּטְנָה; בָּטְנָה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

בּוֹטָנִיקָה° נ׳ [מיוונית: botane צמח] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחַיֵּי הַצְּמָחִים, מִבְנָם, הִתְרַבּוּתָם וְכוּ׳.

— **בּוֹטָנִי°** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְמַדַּע הַבּוֹטָנִיקָה: טִיּוּל בּוֹטָנִי.

— **גַּן בּוֹטָנִי°**, גַּן שֶׁמְּגַדְּלִים בּוֹ מִינִים שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים, לְשֵׁם מֶחְקָר וְנִסּוּיִים מַדָּעִיִּים.

— **בּוֹטָנַאי°** ז׳ מֻמְחֶה בְּבּוֹטָנִיקָה, חוֹקֵר חַיֵּי הַצְּמָחִים.

בּוּטָפוֹרְיָה° נ׳ [איטלקית: butaforia] 1. אֲבִיזָרֵי הַבִּימָה וְהַתַּפְאוּרוֹת לְהַצָּגַת מַחֲזֶה, תַּקְשִׁיטִים. 2. [בהשאלה] דְּבָרִים שֶׁהֵם לְרַאֲוָה, אֲחִיזַת עֵינַיִם. — [בּוּטָפוֹרְיוֹת]

בּוֹיְקוֹט° ז׳ [על שם הקצין האנגלי בויקוט (Boycott), שהאריסים האירלאנדים התמרדו בו בשנות השמונים למאה הי״ט ופתחו נגדו בפעולות חרם ונידוי — על הלחץ הרב שלחץ אותם באחוזה שניהל מטעם לורד אנגלי] חֵרֶם, נִדּוּי, שַׁמַּתָּא, אִסּוּר לָבוֹא בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן.

בּוֹיָשָׁן° ת׳ [מן בוש] (ירושלמי סנהדרין כג ד), בַּיְשָׁן. — [בּוֹיָשָׁנִית, בּוֹיָשָׁנִים, ־נִיּוֹת]

בּוּךְ [ארמית: בּוּךְ, בְּיָךְ; ערבית: בַּאכַּ; ראה גם אבך]

~ נפ׳ **נָבוֹךְ** 1. הִתְבַּלְבֵּל, בָּא בִּמְבוּכָה: ״וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָבוֹכָה״ (אסתר ג טו). ״כִּי לֹא נָבוֹךְ אָדָם כְּלָל וְלֹא שָׁאַל״ (מורה נבוכים ג כח). ״וּבָכָה נִפְעָמָה וְנָבוֹכָה״ (ביאליק, אלמנות). ״יֵרֵד הַיּוֹם, הֵם יִבּוֹכוּ וְיִרְעָמוּ״ (ולפובסקי, שירים 125). 2. [בהשאלה] תָּעָה, אָבַד דֶּרֶךְ: ״נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ, סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר״ (שמות יד ג). — [לְהִבּוֹךְ, נָבוֹךְ, נְבוֹכָה גם נְבוּכָה, יִבּוֹךְ]

~ הפ׳ **הֵבִיךְ°** פ״י גָּרַם מְבוּכָה, בִּלְבֵּל: ״רוֹדְפָם יָבִיךְ עִיר שׁוּשָׁן״ (ינאי תג). ״לָעֵת נַפְשִׁי הֵבִיכָה שִׂנְאַת אָחִי אוֹתִי״ (שלונסקי, שירים ב 44). ״דַּרְכּוֹ וּמִנְהָגוֹ הֵבִיכוּ אֶת גִּיסוֹ וּמְיֻדָּעָיו״ (סדן, ממחוז רצט). ״וְלֹא אֵדַע עַתָּה אֵיזוֹ אֵימָה הַלְּכָה, הֵבִיכָה אֶת נַפְשִׁי״ (מאירוביץ, אבני 23). — [לְהָבִיךְ אֶת־, מֵבִיךְ, יָבִיךְ]

~ הפ׳ **הוּבַךְ°** פ״ע הוּבָא לִידֵי מְבוּכָה: ״מְסֻפָּק עַצְמוֹ שֶׁהוּבַךְ בִּיתְרוֹת מַחֲמַת צְחָקָה זוֹ״ (סביב, דרך 83). — [מוּבָךְ, יוּבַךְ]

— **מוֹרֵה נְבוּכִים°**, שֵׁם חִבּוּרוֹ הַפִילוֹסוֹפִי הַגָּדוֹל שֶׁל הָרַמְבַּ״ם, שֶׁנִּכְתַּב עֲרָבִית וְתֻרְגַּם לָרִאשׁוֹנָה לְעִבְרִית עַל־יְדֵי ר׳ שְׁמוּאֵל אִבְּן־תִּבּוֹן. בַּסֵּפֶר נִתַּן בְּסִּיס דַּת יִשְׂרָאֵל עַל יְסוֹדוֹת פִילוֹסוֹפִיִּים, לְפִי תּוֹרַת אֲרִיסְטוֹ, וּבִטּוּל הַסְּפֵקוֹת שֶׁנִּתְעוֹרְרוּ בֵּין מַשְׂכִּילֵי הַיְּהוּדִים עִם הִתְפַּשְּׁטוּת הַפִילוֹסוֹפְיָה הַיְּוָנִית.

בּוּךְ° ז׳ [אולי מן בוך] הֶמְיָה, קִשְׁקוּשׁ: ״מִקּוֹל בּוּךְ הַשּׁוֹפָר״ (אשא דעי בצדק, מוסף א׳ ראש־השנה). ״טוּט אֶחָד הַיּוֹצֵא מִבּוּךְ עֵטוֹ שֶׁל סוֹפֵר וּמֵבִין כָּמוֹךְ״ (יל״ג, אגרות ד). — [בּוּךְ־]

בּוּכְהַלְטֶרְיָה° נ׳ [גרמנית: Buchhalterie] הַנְהָלַת פִּנְקָסִים, נִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת, פִּנְקְסָנוּת.

— **בּוּכְהַלְטֶרְיָה כְּפוּלָה°**, 1. שִׁיטָה מְיֻחֶדֶת בְּנִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת. 2. [בהשאלה] אֵיפָה וְאֵיפָה, נִהוּל חֶשְׁבּוֹן גָּלוּי לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ — וְחֶשְׁבּוֹן סָמוּי לְרָעָתוֹ.

בּוּכְטָה° נ׳ [גרמנית: Bucht] מִפְרָץ קָטָן מוּגָן עַל־יְדֵי הָרִים מִפְּנֵי רוּחוֹת. — [בּוּכְטוֹת]

בּוּכְיָא ז׳ [ארמית] עַכָּבִישׁ: ״יֵצֶר־הָרָע בַּתְּחִלָּה דּוֹמֶה לְחוּט שֶׁל בּוּכְיָא, וּלְבַסּוֹף דּוֹמֶה כַּעֲבוֹתוֹת הָעֲגָלָה״ (סוכה נב.). — [בּוּכְיוֹת]

בוכייר, ראה בַּכְיָר. בּוּכְּס, ראה בּוּקְס.

בוכנה, ראה בֻּכְנָה. בּוּכְּסִים, ראה בּוּקְסִיט.

א. **בּוּל** ז׳ [אולי מן יְבוּל] יְבוּל, תְּבוּאָה: ״כִּי־בוּל הָרִים יִשְׂאוּ־לוֹ״ (איוב מ כ). ״עִם בּוּל הַשָּׂדוֹת אֲחַכֶּה לְגוֹאֵל״ (ש׳ שלום, שירים תלר). — [בּוּל־, בּוּלִים]

— **יֶרַח בּוּל** [פניקית: בל] שְׁמוֹ הַקָּדוּם שֶׁל הַחֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן: ״בְּיֶרַח בּוּל, הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי״ (מלכים א ו לח).

בול ישראלי

ב. **בּוּל** ז׳ [אכדית: bulu עץ יבש; יוונית: bulos] גּוּשׁ, חֲתִיכָה: ״בּוּל שֶׁל מֶלַח״ (שבת קכח), בּוּל אֲדָמָה. — [בּוּל־, בּוּלִים, בּוּלֵי־]

— **בּוּל־עֵץ**, 1. כֹּפֶת, גְּזִיר־עֵץ בִּלְתִּי־מְעֻבָּד: ״לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד״ (ישעיה מד יט). 2. ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי גְּנַאי לְאָדָם קְשֵׁה־תְּפִיסָה, מְטֻמְטָם, ״גֹּלֶם״.

ג. **בּוּל°** ז׳ [מערבית] 1. תַּו־דֹּאַר, פֶּתֶק הַנִּקְנֶה בְּדֹאַר לְשֵׁם הַדְבָּקָתוֹ עַל מִכְתָּבִים, עַל חֲבִילוֹת וְכַדּוֹמֶה הַנִּשְׁלָחִים בְּדֹאַר. 2. תָּו רִשְׁמִי שֶׁל מוֹסָד מְכַר הַמּוֹצָא בְּתַבְנִית בּוּלֵי־הַדֹּאַר לִכְבוֹד מְאֹרָע אוֹ אָדָם חָשׁוּב, לְשֵׁם תְּעֲמוּלָה, תְּרוּמָה וְכַדּוֹמֶה, כְּגוֹן: בּוּלֵי הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת. — [בּוּל־, בּוּלִים, בּוּלֵי־]

בול הקרן הקיימת

— **בּוּל־הַכְּנָסָה°**, בּוּל מֶמְשַׁלְתִּי מְיֻחָד שֶׁמַּדְבִּיקִים עַל שְׁטָרוֹת, חוֹזִים וּשְׁאָר מִסְמָכִים לִרְאָיָה כִּי הַמִּסִּים שֻׁלְּמוּ כַּחֹק.

ד. **בּוּל°** ז׳ [מאנגלית: bull's eye עין־השור] — ראה אִישׁוֹן 2.

בּוּלָאוּת° נ׳ [מן ג. בול] אִסּוּף בּוּלִים שׁוֹנִים וְעִסּוּק בָּהֶם מִתּוֹךְ חוֹבְבָנוּת אוֹ לְשֵׁם מִסְחָר. — [בּוּלָאוּת־]

בּוּלַאי° ז׳ [מן ג. בול] אַסְפָן שֶׁל בּוּלִים. — [בּוּלָאִית, בּוּלָאִים, בּוּלָאִיּוֹת]

בּוּלָאִי° ת׳ [מן ג.בול] שֶׁל עִנְיְנֵי בּוּלִים: שֵׁרוּת בּוּלָאִי. — [בּוּלָאִית, בּוּלָאִיִּים, ־אִיּוֹת]

בולבול, ראה בֻּלְבּוּל. בולבוס, ראה בֻּלְבּוּס.

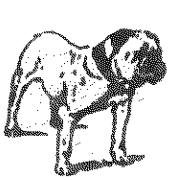
בולדוג (1/50)

בּוּלְדּוֹג° ז׳ [אנגלית: bulldog כלב־שור] כֶּלֶב גְּזְעִי בַּעַל רֹאשׁ גָּדוֹל, חָזֶה רָחָב, סַנְטֵר פָּחוּס, רַגְלַיִם קְצָרוֹת. הַבּוּלְדּוֹג נֶחְשָׁב לְכֶלֶב אַמִּיץ מְאֹד. — [בּוּלְדּוֹגִים]

בּוּלְדּוֹזֶר° ז׳ [אנגלית: bulldozer] רְאֵה מַחְפֵּר, דַּחְפּוֹר.

בּוּלָה° נ׳ [לאטינית: bulla חותם] אִגֶּרֶת־רוֹעִים שֶׁל הָאַפִּיפְיוֹר הָרוֹמִי, חֲתוּמָה בְּחוֹתָמוֹ. — [בּוּלוֹת]

בּוּלוֹן° ז׳ [מן ג. בול] אַלְבּוֹם לְבוּלִים, חוֹבֶרֶת שֶׁאַסְפָנִים מַדְבִּיקִים בָּהּ בּוּלִים שׁוֹנִים עֲרוּכִים לְפִי הָאֲרָצוֹת אוֹ לְפִי עֶרְכָּם. — [בּוּלוֹן־, בּוּלוֹנִים, ־נֵי־]

בּוּלְוָר°, בולוור [צרפתית: boulevard] רְחוֹב רָחָב שֶׁלְּאָרְכּוֹ שְׂדֵרַת עֵצִים. – [בּוּלְוָרִים]

בּוּלֶט* ת׳ [מן בלט, בָּלַט] 1*. מִתְרוֹמֵם מֵעַל לַשֶּׁטַח: ״לֹא הָיָה כְּתָבוֹ שׁוֹקֵעַ אֶלָּא בּוֹלֵט כְּדִינָרֵי זָהָב״ (גיטין כ.). מַסָּה בּוֹלֶטֶת. אוֹתִיּוֹת בּוֹלְטוֹת. 2°, נִכָּר הֵיטֵב, בָּהִיר וּבָרוּר: הַסּוֹפֵר נָתַן תְּמוּנָה בּוֹלֶטֶת שֶׁל חַיֵּי הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה. – [בּוֹלֶטֶת, בּוֹלְטִים, ־טוֹת]

– **אִישִׁיּוּת בּוֹלֶטֶת°**, אָדָם הַמִּצְטַיֵּן בִּתְכוּנוֹת יְדוּעוֹת, גָּבוֹהַּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה מֵאֲחֵרִים.

בּוּלֶטִין°, בוליטין ז׳ [איטלקית: bulletino, הקטנה מן bulla הודעה] יְדִיעוֹן, עָלוֹן, חוֹבֶרֶת הַמְּכִילָה הוֹדָעוֹת וִידִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם עִנְיָן לַצִּבּוּר: בּוּלֶטִין שֶׁל הָעִירִיָּה. בּוּלֶטִין עַל מַהֲלַךְ מַחֲלָתוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא. – [בּוּלֶטִינִים]

בּוֹלְטָנִי° ת׳ [מן בּוֹלֵט] שֶׁבּוֹלֵט כְּלַפֵּי חוּץ: ״אִשָּׁה גוּצָה מְסֻרְבֶּלֶת רֹאשׁ לָהּ קָטָן מְאֹד וְכֶרֶס עָבָה בּוֹלְטָנִית״ (פרלמן, תר׳ לילות 159). ״הַנַּגָּד... שֶׁעֵינָיו בּוֹלְטָנִיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדוך א 272). – [בּוֹלְטָנִית, בּוֹלְטָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בּוֹלִיד° ז׳ [יוונית: bolis (bolidos) כידון] [באסטרונומיה] ״כַּדּוּר אֵשׁ״, מֵטֵיאוֹר מַזְהִיר מְאֹד. – [בּוֹלִידִים]

בולמוס, ראה בֻּלְמוֹס. בולמוסיות, ראה בֻּלְמוּסִיּוּת.

בּוֹלְעָנִי° ת׳ [מן בלע, בָּלַע] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לִבְלֹעַ: פֶּה בּוֹלְעָנִי. עֵינַיִם בּוֹלְעָנִיּוֹת. – [בּוֹלְעָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בּוֹלֶרוֹ° ז׳ [ספרדית: bolero] 1, אֲפֻדָּה, חֲזִיָּה, מְעִיל עֶלְיוֹן חֲסַר־שַׁרְווּלִים. 2, רִקּוּד סְפָרַדִּי עַתִּיק, מְלֻוֶּה שִׁירָה וּנְקִישַׁת מַקּוֹשִׁים.

בּוֹלְשֶׁבִיק° ז׳ [רוסית, מן: bolshinstvo רוב] חָבֵר לַמִּפְלָגָה הַקּוֹמוּנִיסְטִית בְּרוּסְיָה [נקרא כך על־שום שחברי מפלגה זו היו הרוב משנתפלג מחנה הסוציאל־דימוקראטים הרוסים בוועידתם בשנת 1903]. – [בּוֹלְשֶׁבִיקִים]

– **בּוֹלְשֶׁבִיּוּת** נ׳ קוֹמוּנִיזְם לְפִי שִׁיטַת הַבּוֹלְשֶׁבִיקִים בְּרוּסְיָה.

בּוֹלְשָׁנִי° ת׳ [מן בלש, בָּלַשׁ] שֶׁבּוֹלֵשׁ וּבוֹדֵק, הָעוֹקֵב וְאוֹרֵב: ״וְעֵינָהּ הַבּוֹלְשָׁנִית שֶׁל סַבְתָּהּ כְּבָר צָדָה דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן בְּמִפְנֵה הָרְחוֹב אֶת הָרֹאשׁ הַגָּדוֹל״ (סדן, ממחוז רמג). ״מַהִיר תְּפִיסָה, וּתְפִיסָה דַּקָּה מִן הַדַּקָּה, בּוֹלְשָׁנִית בִּסְעִיפֵי סְעִיפֶיהָ שֶׁל מַחֲשָׁבָה מִן מַחֲשָׁבוֹת״ (ויסלבסקי, יחידים 91). – [בּוֹלְשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בּוֹלֶשֶׁת* נ׳ [מן בלש, בָּלַשׁ; שאול מן שבת קמה: ושם, כנראה, גדוד־צבא, פלוגת חיילים] מִשְׁטָרָה חֲשָׁאִית, מַחְלָקָה בַּמִּשְׁטָרָה הָעוֹסֶקֶת בְּבַלָּשׁוּת – בְּגִלּוּי פּוֹשְׁעִים פְּלִילִיִּים אוֹ מְדִינִיִּים.

בּוֹמְבָּה° נ׳ [צרפתית: bombe פצצה] [בלשון המוניות] כִּנּוּי לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ יוֹצֵא מִן הַכְּלָל, פְּצָצָה: ״הָיְתָה זֹאת הַצָּגָה בּוֹמְבָּה״. ״בַּחוּרָה בּוֹמְבָּה!״

בּוֹמְבַּסְטִי° ת׳ [אנגלית: bombastic] מְנֻפָּח וּמְנֻפָּח, נִמְלָץ וּמְסֻרְבָּל: סִגְנוֹן בּוֹמְבַּסְטִי. – [בּוֹמְבַּסְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **בּוֹמְבַּסְטִיּוּת°** נ׳ גִּבּוּב וְנִפּוּחַ, שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים גְּבוֹהוֹת וּמְלִיצוֹת לְתֵאוּר עִנְיָנִים פְּשׁוּטִים וְיוֹמְיוֹמִיִּים.

בומ״ף [בדקדוק] אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת שֶׁחִתּוּכָן בַּשְּׂפָתַיִם.

בּוּמֶרַנְג° ז׳ [אנגלית: boomerang, מאוסטרלית] 1, קְנֵה־עֵץ כָּפוּף וּמְעֻקָּם בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת, הַמְשַׁמֵּשׁ אֵצֶל כַּמָּה מִשִּׁבְטֵי הַפְּרָאִים בְּאוֹסְטְרַלְיָה כְּנֶשֶׁק־קְלִיעָה; הַמֵּיטִיבִים לִקְלֹעַ בַּבּוּמֶרַנְג מַצְלִיחִים לְהָטִיל אוֹתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁהוּא חוֹזֵר אֲלֵיהֶם אִם לֹא נִתְקַל בְּהִתְנַגְּדוּת בְּדַרְכּוֹ. 2, [בהשאלה] מַכָּה חוֹזֶרֶת, ״חֶרֶב־פִּיפִיּוֹת״, פְּעֻלָּה שֶׁנּוֹעֲדָה לִפְגֹּעַ בַּאֲחֵרִים וְסוֹפָהּ שֶׁפּוֹגַעַת בָּעוֹשֶׂה אוֹתָהּ. – [בּוּמֶרַנְגִים]

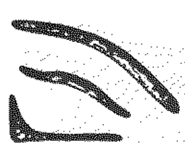
בומראנגים

בון ~ פע׳ **בּוֹנֵן**, הת׳ **הִתְבּוֹנֵן** – ראה בין.

בּוֹנְבּוֹנְיֶרָה° נ׳ [צרפתית: bonboniere] קֻפְסַת־פְּאֵר לְמַמְתַּקִּים. – [בּוֹנְבּוֹנְיֶרוֹת]

בּוּנְגָּלוֹ° ז׳ [אנגלית: bungalow; מאינדיאנית: bangla] בַּיִת בֶּן קוֹמָה אַחַת עִם מִרְפֶּסֶת, צְרִיף אוֹ מִבְנֶה קַל. – [בּוּנְגָּלוֹאוֹת]

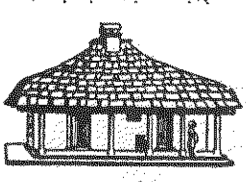
בונגאלו אינדיאני

בּוּנְד° ז׳ [גרמנית: Bund קשר, אגודה] שֵׁם מִפְלָגָה יְהוּדִית־סוֹצְיָאל־דֵּמוֹקְרָטִית שֶׁפָּעֲלָה בֶּעָבָר בְּרוּסְיָה, בְּפּוֹלִין וּבְלִיטָא, וּבְיָמֵינוּ בְּאָמֶרִיקָה וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים; דָּגְלָה בֶּעָבָר בְּאוֹטוֹנוֹמְיָה יְהוּדִית־תַּרְבּוּתִית בַּגּוֹלָה וְהִתְנַגְּדָה לַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית.

א. **בּוֹנֶה** ז׳ [מן בנה, בָּנָה] בַּנַּאי, מֻמְחֶה לִבְנִיָּה: ״לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים״ (מלכים ב כב ו). – [בּוֹנֵה־, בּוֹנִים, בּוֹנֵי־]

– **בּוֹנִים חָפְשִׁיִּים°** ז״ר [אנגלית: Freemasons] מִסְדָּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲגֻדּוֹת וְסְנִיפִים בְּכַמָּה מֵאַרְצוֹת אֵירוֹפָּה וַאֲמֶרִיקָה, רֵאשִׁיתוֹ בִּימֵי־הַבֵּינַיִם. מַטְּרָתוֹ: קִדּוּם מוּסָרִיּוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם. הַ״בּוֹנִים הַחָפְשִׁיִּים״ נִרְדְּפוּ עַל־יְדֵי הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית וְהַשִּׁלְטוֹנוֹת, וּלְפִיכָךְ הָיוּ אֲגֻדּוֹתֵיהֶם חֲשָׁאִיּוֹת. טְקָסִים וְחַגִּים מִסְתּוֹרִיִּים נְהוּגִים אֶצְלָם עַד הַיּוֹם. כְּדֻגְמַת הַ״בּוֹנִים הַחָפְשִׁיִּים״ הוּקַם בְּאֶמְצַע הַמֵּאָה שֶׁעָבְרָה הַמִּסְדָּר הַיְּהוּדִי הָעוֹלָמִי ״בְּנֵי־בְּרִית״.

ב. **בּוֹנֶה°** ז׳ [מן בנה, בָּנָה] בַּעַל־חַיִּים מִן הַמְכַרְסְמִים, זְנָבוֹ רָחָב מְשֻׁטָּח (Castor). בְּרַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת קְרוּמֵי־שְׂחִיָּה. חַי בַּחֲבוּרוֹת לְיַד חוֹפֵי הַנְּהָרוֹת, שׁוֹכֵן בְּקֵן שֶׁהוּא בּוֹנֶה מִגִּזְרֵי־עֵץ וַעֲנָפִים. הַבּוֹנֶה מָצוּי הַרְבֵּה בִּצְפוֹן אֵירוֹפָּה וְאַסְיָה וּבַאֲמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית. נִקְרָא גַּם **בִּיבֶר** [אנגלית: Beaver]. – [בּוֹנֵה־, בּוֹנִים, בּוֹנֵי־]

בונה (1/20)

בּוֹנָה־פִידֶה° [לאטינית: bona fide] בֶּאֱמֶת וּבְתֻמִּים, בְּיֹשֶׁר־לֵבָב, בְּתָם־לֵב.

בּוֹנוּס° ז׳ [לאטינית: bonus טוב] הֲטָבָה מְיֻחֶדֶת הַמַּעֲנֶקֶת לְבַעֲלֵי מְנָיוֹת אוֹ לִמְבֻטָּחִים בְּחֶבְרַת־בִּטּוּחַ. – [בּוֹנוּסִים]

בּוּנְזֶן° ז׳ [על שם הממציא, הכימאי הגרמני Bunsen] מְנוֹרַת־גָּז מְיֻחֶדֶת שֶׁשַּׁלְהַבְתָּהּ מְאִירָה, אַךְ אֵינָהּ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ סְבִיבָה רְוּיָה גָּזִים; לְפִיכָךְ מַרְבִּים הַכּוֹרִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בַּמִּכְרוֹת.

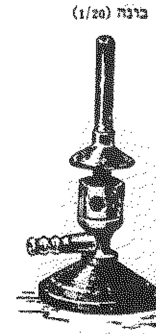
מגורת־בונזן

בונקר* ז׳ [אנגלית: bunker] 1, בור להחזקת פחמים ליד כבשן או תנור. 2, [בימי הכיבוש הנאצי באירופה] כנוי למנהרה, מקום־מחבוא מסוה ומבצר מתחת לפני האדמה (תעלת־שופכין עירונית, צנור וכדומה). – [בונקרים]

בוס [קרוב אל בסה, ב׳ בסס]

~ פע׳ **בס** פ״י 1, רמס ברגליו, דרך ודרס: ״באלהים נעשה־חיל והוא יבוס צרינו״ (תהלים ס יד). 2 [בהשאלה] בז, מאס: ״נפש שבעה תבוס נפת״ (משלי כז ז). – [לבוס את־; בס, יבוס]

~ נפ׳ **נבוס**^, נרמס, נדוש: ״והבץ נרפס ונבוס תחתיו כעסה רכה״ (שנהר, ג 354). – [להבוס, נבוס, יבוס]

~ פע׳ **בוסס** 1, פ״י רמס, דרס: ״רעים רבים שחתו כרמי בססו את־חלקתי״ (ירמיהו יב י). 2, פ״ע פסע בכבדות: ״בוססתי לחרש מדרך־המלך קלת־המכונית ונקית האספלט״ (שלו, אלהי 114). ביום הגשם בוססו ההולכים בבץ. – [לבוסס, מבוסס, י־]

~ הת׳ **התבוסס**, התגלגל, התפלש: ״ואראך מתבוססת בדמיך״ (יחזקאל טז ו). ״מתבוססים בדם שותת מהפצעים״ (שמעוני, הביבר 170). – [להתבוסס, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הביס**° פ״י הנחיל תבוסה, גרם מפלה: צבאנו הביס את הפולשים. – [להביס את־, מביס, יביס]

~ הפ׳ **הובס**, 1, נדרס, נרמס: ״יורדי אל־אבני־בור כפגר מובס״ (ישעיה יד יט). 2°, נחל תבוסה, נצח, הכרע: האויב הובס ושרידיו נמלטו. – [מובס, יובס]

בוסטרופידון* ז׳ [יוונית: boustrophedon סיבוב כשור החורש] שיטה עתיקה של כתיבה בשני הכוונים לסרוגין, מימין לשמאל ומשמאל לימין, כדרך החורש בבהמה.

בוסר, ראה בסר. **בוסתנאי**, בסתנאי.

בוסתן, ראה בסתן.

בוע [מארמית: בוע שמח]

~ פע׳ **בע*** פ״ע עלץ, שמח: ״ואל תשמח בבני עולה, וגם אם פרו אל תבוע בם, אם אין אתם יראת ה׳״ (בן־סירא טז א–ב). – [לבוע, בע, יבוע]

בועה* נ׳ [מארמית: בועא, בועתא (חולין מו:) תפיחה] 1°, אבעבועה, שלפוחית ממלאה אויר או גז: בועות מתרוממות מעל למים רותחים. 2*, תפיחה, התנפחות מגלחית: ״כיון שנעשית בה (בריאה) בועה״ (רש״י חולין מו:). 3, שלפוחית־השתן. – [בועת־, בועות]

– **בועות־של־סבון**°, כנוי לדבר שאין בו ממש.

בועז, ראה בעז. **בועזות**, ראה בעזיות.

בועית° נ׳ [מן בועה] בועה קטנה, שלפוחית קטנה. – [בועיות]

בוער ת׳ [מן ג. בער] בער, ריק מדעת: ״בינו בערים בעם, וכסילים מתי תשכילו״ (תהלים צד ח). ״ובינות בוערים יכלו ימיהם״ (משה אבן־עזרא, א 40). – [בוערה, בוערים, ־ות]

בועתי° ת׳ [מן בועה] כעין בועה, קליל, מרפרף: ״שמחה קלה, צבעונית, בועתית, דגדגה את קצות החושים״ (שמיר, עירום 183). ״מספך ומספה חיים, פכויים קלים, בועתיים״ (יזהר, מישור 139). – [בועתית, בועתיים, ־תיות]

בופונדה* נ׳ [איטלקית: buffonata] מחזה הבנוי על מצבים ואפקטים קומיים מסרזים. – [בופונדות]

בוץ, ראה בץ.

בוץ ז׳ [אכדית: bûṣu; פיניקית: בצ; יוונית: byssos] מין אריג דק ומשבח, מעבד מפשתן, שהשתמשו בו הרבה בימי־הקדם: ״ודויד מכרבל במעיל בוץ״ (דברי הימים א טו כז). ״ותכריך בוץ וארגמן״ (אסתר ח טו).

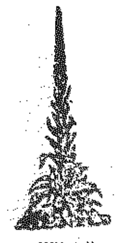
א. בוצין

א. **בוצין**° ז׳ [מארמית: בוצינא נר, על־שום צורת הפרח] צמח־בר רב־שנתי ממשפחת הלעניתיים, בעל שושנת עלים גדולים ושעירים, שצבעם ירק־צהבהב, וגבעול גבוה נושא פרחים צהבים (Verbascum). מינים שונים של בוצין משמשים כצמחי־נוי. – [בוצינים, בוציני־]

ב. **בוצין*** ז׳ [ארמית] קשוא [רווח בפתגמים:]

– **בוצין בוצין מקטפיה ידיע*** (ברכות מח.), כל קשוא מאבו (מראשית צמיחתו) נכר, כלומר: החכם נכר כבר בילדותו.

– **איהו בקרי ואתתיה בבוציני*** (מגילה יב.), הוא בדלועים ואשתו בקשואים, כלומר: האשה נוהגת כמנהג בעלה [במקור הכוונה לדבר־עבירה]

בוצינא* ז׳ [ארמית, סנהדרין יד.], נר, מאור [רווח בצירוף:]

– **בוצינא קדישא**^, המאור הקדוש. 1^, תארו של ר׳ שמעון בר־יוחאי בספר ה״זהר״. 2°, כנוי בפי המקבלים והחסידים ל״צדיקיהם״ ולרבותיהם: ״מודה איש איש מהם על צדיקו של חברו שהיה בוצינא קדישא״ (יהודה שטינברג, שה).

בוצין

בוציץ° ז׳ [מן בצה] צמח־בצות רב־שנתי בעל תפרחת דמוית־סוכך ופרחים ורדים (Butomus). – [בוציצים]

בוצית* נ׳ [מארמית, בבא בתרא עג.] סירת דוגה קטנה. ראה גם בצית*.

בוצני° ת׳ [מן בץ] מלא בץ – ראה בצני.

בוצץ° ת׳ [מן א׳ בצץ, בצץ] בולט, מבצבץ: ״ידיו שטוחות ועיניו בוצצות ופיו פעור״ (ביאליק, שור אבוס ד). ״ובצמצמו את עיניו הבוצצות״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 18). – [בוצצת, בוצצים, ־ות]

בוצר ז׳ [מן א׳ בצר בצר] קוטף ענבים מן הגפנים, עובד בבציר: ״אם־בצרים באו לך לא ישארו עוללות?״ (ירמיה מט ט). ״הבוצרים והבוצרות פצחו רנה וישירו שירי יין״ (מאפו, יב). – [בוצרת, בוצרים, בוצרות]

בוצרה, ראה בצרה.

בוקא* ז׳ [ארמית] בקבוק, נאד, כד. – [בוקי]

– **בוקי סריקי*** (עבודה זרה לז:), בקבוקים ריקים, [ובהשאלה:] דברי הבל, דברים שאין בהם ממש: ״לא דבר ריק הוא, לא בוקי־סריקי בעלמא״ (הזז, יעיש ג 209).

– תלה בו בוקי סריקי*, יחס לו דברי־הבל שלא אמרם ולא עלו כלל על דעתו: "לא תתלו בית בוקי סריקי ברב נחמן!" (עבודה זרה לו:). "מדת קנאים היא בך... לבקש מומים באחרים ולתלות בהם בוקי סריקי" (מנדלי מו"ס, תגו).

בוקה נ' [קרוב אל בקק] שממה, ריקנות.

– בוקה ומבוקה ומבלקה (נחום ב יא), שממון גמור, חרבן מלא.

בוקיון* [יוונית: boukkion; לאטינית: bucco] מוקיון, ליצן, להטוטן: "ההולך לאיצטדינין... וראה שם את הנחשים ואת החברין, בוקיון ומוקיון... הרי זה מושב לצים" (עבודה זרה יח:). "על גגו של האהל עומד ליצן, כאחד מליצני בוקיון־מוקיון שמעולם" (מנדלי מו"ס, רצה). – [בוקיונים]

בוקינוס* ז' [יוונית: bykane; לאטינית: buccina] חצוצרה, קרן לתקיעה: "כמה קרנות יש להם, כמה בוקינוס יש להם!" (ויקרא רבה כט).

בוקיניסט° ז' [צרפתית: bouquiniste, מן bouquin ספר ישן] סוחר בספרים משמשים, ובייחוד בספרים ישנים ועתיקים. – [־ניסטים]

בוקיצה° נ' [ערבית] עץ־נוי גבוה ונאה ממשפחת הבוקיציים (Ulmus). גדל בעיקר בחצי הכדור הצפוני בארצות הממוזגות. עצו טוב וקשה ומשמש לתעשיות שונות. הקלפה הפנימית של אחד ממיני הבוקיצה משמשת לרפואה. הקלפה של מינים אחרים הגדלים בסין משמשת למאכל. מן הקלפה הפנימית של מינים הגדלים ביפן מפיקים סיבים שמהם אורגים בד עבה. – [בוקיצת־, בוקיצות]

בוקיצה

א. **בוקס*** ז' [אנגלית: boxing] אגרופנות, התאגרפות, ספורט של מלחמת אגרופים.

– **בוקסר*** ז' מתאגרף, ספורטאי העוסק באגרופנות.

ב. **בוקס*** ז' [מאנגלית: box calf] עור־עגל מיחד המעבד לעור לנעלים.

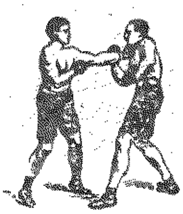
בוקסרים

בוקסיט* ז' [צרפתית: beauxite, על שם העיר Beaux בדרום־צרפת] אבן־מחצב מיחדת המשמשת חמר־גלם ליצור אלומיניום (חמרן).

בוקק ת' [מן בקק, בקק] 1. ריק, שדוף, שאינו עושה פרי: "גפן בוקק ישראל" (הושע י א). 2. שודד, מרוקן ובוזז: "כי בקקום בקקים" (נחום ב ג). "ומרוקנת על־ידי בוקקים" (רש"י נחום ב יא). "אוי, ריקא, חמסן! תפסו נא אותו, את הבוקק הזה!" (מנדלי מו"ס, עו). – [בוקקת, בוקקים, בוקקות]

בוקר ז' [מן בקר] מגדל בקר, אדם העוסק בגדול פרים ופרות: "לא־נביא אנכי... כי־בוקר אנכי" (עמוס ז יד). – [בוקרת, ־קרים, בוקרות]

בוקר, ראה בקר.

בוקרות° נ' [מן בוקר] גדול בקר. – [בוקרות־]

א. **בור** ז' [קרוב אל באר] 1. חפירה באדמה: "וכי־יפתח איש בור" (שמות כא לג). "ושתו איש מי־בורו" (ישעיה לו טז). בור סיד. 2. כנוי למרתף או למערה באדמה המשמשים כלא וסהר: "וגם־פה לא עשיתי מאומה, כי־שמו אתי בבור" (בראשית מ טו). 3. כנוי לקבר, שאול: "אך אל־שאול תורד, אל־ירכתי־בור" (ישעיה יד טו). – [בור־, בורות]

– **בור המתגלגל*** (בבא קמא ו.) [בדיני נזיקין] כנוי לאבן שהניח אדם בדרך והזיקה, שחיב עליה כמי שפתח בור בדרך.

– **בור־כלא°**, בית־סהר: "הרגשתי את עצמי כאסיר שנמלט מבור־כלא לאור עולם" (ברקוביץ, הראשונים קעה).

– **בור סוד***, 1. בור מסיד ומטיח היטב, שאין המים נספגים בקרקעו ובדפנותיו. 2. [בהשאלה] כנוי לבעל זכרון טוב, הזוכר היטב כל מה שלמד ושמע: "ר' אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה" (אבות ב ח).

– **בור־ספיגה°**, בור שאין תחתיתו מטיחת, והוא עשוי לקלט את מי־השופכין הנספגים ומחלחלים בקרקע.

– **בור־ספינה*** (אהלות ח ג), מיכל, בית־קבול גדול למי־שתיה ליורדי הים בספינות.

– **בור־שופכין°** (בור־שפכים)°, בור שלתוכו זורמים ונקוים המים המשמשים.

– **בור־שמן°**, כנוי [שאול מאידיש] לעסק מצין שמכניס רוחים גדולים: "לשדוך עשיר... התאויתי, לבור שמן נכספתי" (ברקוביץ, תר' מנחם־מנדל נג). "הקרה אלהים לפניך אשר רב כזה, בור־שמן ממש!" (ברקוביץ, תר' טוביה עא).

– **בית־הבור** (ירמיה לז טז), בית־הכלא.

– **יורד־בור** (תהלים פח ה), מת, שוכן קבר.

– **בור ששתית ממנו אל תזרק בו אבן*** (במדבר רבה כב), אל תהא כפוי־טובה, התיחס בכבוד אל מי שלמדת ממנו או נהנית מעזרתו.

– **אין הבור מתמלא מחליתו*** (ברכות נט.) [משל] אין אדם יכול להשיג את כל צרכיו בלא עזרת אחרים, אין אדם מתפרנס מעצמו [עין חליה]

ב. **בור*** ז' [מפרסית: bura] יסוד כימי, אלמתכת. בין תרכובות הבור חשובה חמצת הבור הידועה בשם "מי בור" ומשמשת ברפואה כאמצעי לחטוי (כגון, לגרגור הגרון). (Boracium), סימן כימי B, משקל אטומי 10.82, משקל סגלי 1.73.

ג. **בור** ז' נקיון – ראה בר.

בור* תו"ז [מן א. בור] 1. שדה שלא נעבד, לא נחרש ולא נזרע: "והבור והניר" (פאה ב א). "שדה בור שאינו חרוש" (רש"י בראשית מז יט). "ותמצאת השדה בורה לפניו" (רמב"ם, מעשר ו יב). 2. [בהשאלה] נבער מדעת, עם־הארץ, אדם שלא למד כלום: "אין בור ירא חטא" (אבות ב ה). – [בורה, בורים, בורות]

– **בור (מ)דאוריתא°**, עם־הארץ גמור, ריק ונבער: "הנה שמים אנו לנו עם־הארץ גמור, בור דאוריתא, לרב" (ויסלבסקי, תר' במערכה 93).

– **בור ועם־הארץ°**, בור גמור, ריק מכל ידיעה: "בור הוא ועם־הארץ, אבל יודע לתבל שיחתו בתבלין של תורה" (עגנון, כלה קכט).

א. **בּוּר** [ארמית: בּיר; ערבית: בָּוּר]

~ פָּע׳ **בָּר** * פ״ע הָיָה (שָׂדֶה) בִּלְתִּי נֶעֱבָד: ״תִּקְנוּ... שֶׁלֹּא תָּבוּר אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (ירושלמי דמאי כה ב). — [לָבוּר; בָּר, בָּרָה; בַּר, בָּרָה; יָבוּר]

~ הִפ׳ **הֵבִיר *, הוֹבִיר** * פ״י הֵנִיחַ שָׂדֶה לֹא־נֶעֱבָד, לֹא חָרַשׁ וְלֹא זָרַע אוֹתוֹ: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְהוֹבִירָהּ שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת״ (בבא מציעא ס ג). ״שֶׁהוּא חוֹכֵר שָׂדוֹת הַרְבֵּה וּמַבִירָן״ (בראשית רבה פב). — [לְהָבִיר, מֵבִיר, יָבִיר; לְהוֹבִיר, מוֹבִיר, יוֹבִיר]

~ הֻפ׳ **הוּבַר** °, הֻנַּח (שָׂדֶה) בּוּר, לֹא נֶעֱבַד. — [מוּבָר, יוּבַר]

~ פִּע׳ **בִּיֵּר** * פ״י 1, הֵבִיר, הֵנִיחַ בּוּר: ״טוֹב מִי שֶׁהוּא שׂוֹכֵר גִּנָּה וְאוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ מִמִּי שֶׁהוּא שׂוֹכֵר גִּנּוֹת הַרְבֵּה וְהוּא מְבַיְּרָן״ (קהלת רבה ד, טוב מלא). 2, [בהשאלה] הֵנִיחַ רֵיק וְעָזוּב, זָנַח: ״בִּיַּרְתֶּם עַצְמְכֶם״ (שמות רבה לב). ״בִּיְּרָן... שֶׁהָיָה הוֹרֵג אֶת בַּעֲלֵיהֶן״ (ויקרא רבה יט). — [לְבַיֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּיַּר** °, נַעֲשָׂה בּוּר: ״כָּל שֶׁטַח קַרְקַע מְבֻיָּר״ (שנהר, א 192). — [מְבֻיָּר, יְבֻיַּר]

ב. **בּוּר** [מן ברר]

~ פָּע׳ **בָּר** פ״י בֵּרֵר, בָּחַר: ״אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה״ (קהלת ט א). — [לָבוּר, בָּר, יָבוּר]

בּוֹרֵא ז׳ [מן ברא, בָּרָא] יוֹצֵר. כִּנּוּי לֵאלֹהִים יוֹצֵר הָעוֹלָם: ״וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶךָ״ (קהלת יב א). בְּעֶזְרַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ.—[בּוֹרֵא־, בּוֹרְאִי]

בּוֹרְבִיָּה* נ׳ [מלועזית] צֶמַח מְטַפֵּס מִמִּשְׁפַּחַת הַלֵּילָנִיִּים (Boerhavia). פְּרָחָיו דְּמוּיֵי מַשְׁפֵּךְ, לְבָנִים אוֹ סְגֻלִּים. גָּדֵל בַּר בְּאַרְצֵנוּ בְּעֵמֶק הַיַּרְדֵּן וּבְעֵמֶק הַחוֹף. — [בּוֹרְבִיּוֹת]

בּורג, ראה בֹּרֶג. בּורגן, ראה בֻּרְגָּן.

בּורגול, ראה בֻּרְגּוּל. בּורגנות, ראה בֻּרְגְּנוּת.

בּורגי, ראה בָּרְגִּי. בּורגני, ראה בֻּרְגְּנִי.

בּוּרְדָּם* ז׳ [בּוּר + דָּם] שִׁלְשׁוּל דָּם, מַחֲלַת מֵעַיִם (נדרים מא:).

בּוּרוּת* נ׳ [מן בּוּר 2] בַּעֲרוּת, חֹסֶר יְדִיעָה וְהַשְׂכָּלָה: ״דִּבְרֵי בּוּרוּת״ (נידה סט:). הַבּוּרוּת הִיא מָקוֹר לָאֱמוּנוֹת תְּפֵלוֹת.—[בּוּרוּת־]

בּוֹרֵחַ* ז׳ [מן א. ברח, בָּרַח] אָדָם שֶׁבָּרַח וְהִתְחַמֵּק מִן הָעֹנֶשׁ שֶׁפָּסַק בֵּית־הַדִּין אוֹ מִפֵּרָעוֹן הַחוֹב שֶׁתּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ הַנּוֹשִׁים: ״בּוֹרֵחַ הֲרֵי הוּא כְּשָׁבוּי״ (בבא מציעא לט.). ״יֵשֵׁב בִּתְפִיסָה שְׁלֹשִׁים יוֹם כְּדִין כָּל הַבּוֹרְחִים״ (פנקס קראקא). — [בּוֹרְחִים]

בּוֹרִי*, ראה בֹּרִי.

בּוּרִיּוֹת* נ״ר [מן בּוּר 1] עֲצֵי־פְּרִי וְצִמְחֵי־מַטָּע אֲחֵרִים פְּגוּמִים שֶׁאֵינָם מְנִיבִים פְּרִי: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לִטַּע, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר בּוּרִיּוֹת לְמֵאָה״ (בבא בתרא צה.).

א. **בּוֹרִית** ° נ׳ [מן א. בֹּרִית סבון] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּפָּרְנִיִּים (Saponaria); מֵכִיל בְּקִרְבּוֹ חֹמֶר (״סַפּוֹנִין״) הַנָּמֵס בַּמַּיִם וְיוֹצֵר תַּחֲלִיבִים עִם הַשֶּׁמֶן, כְּמוֹ הַסַּבּוֹן. נוֹהֲגִים לִשְׁרוֹתוֹ בַּמַּיִם וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵי־הַמִּשְׁרָה כְּבְמֵי־סַבּוֹן. מְגַדְּלִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל בּוֹרִית וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לִכְבִיסַת אֲרִיגִים עֲדִינִים וְכַדּוֹמֶה. — [בּוֹרִיּוֹת]

ב. **בּוֹרִית*** נ׳ (תוספתא כלים בבא מציעא ה ז) חֵלֶק בַּמַּחֲרֵשָׁה—ראה בִּירִית.

ג. **בּוֹרִית** נ׳ סַבּוֹן – רְאֵה בֹּרִית.

בּוּרְלֶסְקָה* ז׳ [צרפתית: burlesque; מאיטלקית: burla בדיחה] 1, יְצִירָה הַשָּׂמָה לִצְחוֹק וּלְלַעַג מַשֶּׁהוּ רְצִינִי וּמְכֻבָּד. 2, מַחֲזֶה מוּסִיקָלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתּוּל אוֹ פָּרוֹדְיָה. — [בּוּרְלֶסְקוֹת]

בורנס 1 בורנס 2

בּוּרְנָס ° ז׳ [מערבית: בֻּרְנֻס] 1, מְעִיל רָחָב, מַעֲטָפָה שֶׁל יְרִיעַת־אָרִיג לְכִסּוּי הַגּוּף וְהָרֹאשׁ. 2, כִּסּוּי לָרֹאשׁ הַמְחֻבָּר אֶל מְעִיל.—[בּוּרְנַס־, בּוּרְנָסִים, בּוּרְנְסֵי־]

בּוּרְסָה* נ׳ [צרפתית: bourse; גרמנית: Börse] מָקוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִים בּוֹ הַסּוֹחֲרִים לְשֵׁם עִסְקוֹת־מִסְחָר, שׁוּק לַעֲסָקִים גְּדוֹלִים, וּבְיִחוּד לִקְנִיָּה וּמְכִירָה שֶׁל שְׁטָרוֹת־עֵרֶךְ, חֲלִיפִין שֶׁל מַטְבְּעוֹת מֵאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [בּוּרְסַת־, בּוּרְסוֹת]

— בּוּרְסָה שְׁחוֹרָה °, כִּנּוּי לְמִסְחָר בִּסְחוֹרוֹת וּבַחֲלִיפִין שֶׁל כְּסָפִים שֶׁלֹּא לְפִי קְבִיעַת הַשִּׁלְטוֹנוֹת וּבְלֹא פִּקּוּחָן.

בורסי, ראה בֻּרְסִי.

בּוּרְסַן ° ז׳ [מן בּוּרְסָה] עוֹסֵק בְּעִסְקֵי בּוּרְסָה, סוֹחֵר בַּבּוּרְסָה. — [בּוּרְסָנִים־, בּוּרְסָנֵי־]

בורסקאות, ראה בֻּרְסְקָאוּת. בורסקי, ראה בֻּרְסְקִי.

בּוֹרֵק* ת׳ [מן ברק, בָּרַק] נוֹצֵץ, מַבְרִיק: ״יַיִן כּוּשִׁי (יַיִן) בּוֹרֵק״ (בבא בתרא צז:). ״עֵינַיִם בּוֹרְקוֹת״ (שלו, קולות 130). — [בּוֹרֶקֶת, בּוֹרְקִים, ־קוֹת]

בּוֹרֵר ז׳ [מן ברר, בֵּרֵר] 1 °, בּוֹחֵר וּמְמַיֵּן: הַבּוֹרְרִים מְמַיְּנִים אֶת תַּפּוּחֵי־הַזָּהָב לְפִי טִיבָם וְגָדְלָם. 2 °, מְבָרֵר דִּין, אָדָם שֶׁהַיְרִיבִים בְּחָרוּ בּוֹ לְבָרֵר אֶת הַסִּכְסוּךְ שֶׁבֵּינֵיהֶם וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְצֵאת לְהַחְלָטָתוֹ. — [בּוֹרֶרֶת, בּוֹרְרִים, ־רוֹת]

בּוֹרְרוּת ° נ׳ [מן בּוֹרֵר] 1, בֵּית־דִּין שֶׁל בּוֹרְרִים שֶׁנִּבְחֲרוּ כְּדֵי לִפְסֹק בַּסִּכְסוּךְ שֶׁבֵּין בַּעֲלֵי־הַדִּין: שְׁנֵי הַצְּדָדִים הִסְכִּימוּ לִמְסֹר אֶת הַסִּכְסוּךְ לְבוֹרְרוּת. 2, תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵר. — [בּוֹרְרוּת־, בּוֹרְרֻיּוֹת]

— בּוֹרְרוּת זַבְלָ״א ° [ראשי־תיבות: זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד], הֶסְכֵּם בֵּין שְׁנֵי בַּעֲלֵי־הָרִיב שֶׁלְּפִיו כָּל צַד בּוֹרֵר לוֹ אִישׁ אֶחָד, וּשְׁנֵי הַנִּבְחָרִים בּוֹרְרִים לָהֶם שְׁלִישִׁי שֶׁיִּפְסֹק בַּסִּכְסוּךְ.

— בּוֹרְרוּת־חוֹבָה °, הִתְחַיְּבוּת מֵרֹאשׁ שֶׁל שְׁנֵי הַצְּדָדִים לִפְנוֹת לְבוֹרְרוּת, בְּמִקְרֶה שֶׁל סִכְסוּךְ, וּלְקַיֵּם אֶת פְּסַק־דִּינָהּ.

בּוֹשׁ [קרוב אל באש; אכדית: bâšu; אוגריתית: בּוֹתּ; ארמית: בְּהַת]

~ פָּע׳ **בּוֹשׁ** פ״ע 1, נִכְלַם, הִתְבַּיֵּשׁ: ״בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי, כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי״ (ירמיה לא יח). ״יְהוּדָה הוֹדָה וְלֹא בּוֹשׁ״ (סוטה ז:). ״עַל

הַחֲדָשִׁים אָנוּ בּוֹשִׁין, אֶלָּא שֶׁאַתֶּם מְגַלְגְּלִין עָלֵינוּ אֶת הַיְשָׁנִים״ (כתובות עח). 2, הִתְאַכְזֵב, יָצָא בְּמַפַּח־נֶפֶשׁ: ״גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר״ (ירמיה ב לו). ״אַל־יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ״ (תהלים סט ז). —[לָבוֹשׁ; בֹּשְׁתִּי, בָּשְׁתֶּם־ן, בֹּשׁוּ; בּוֹשׁ, בּוֹשָׁה; יֵבוֹשׁ]

~ 1 פִּע׳ בּוֹשֵׁשׁ פ״ע אֵחַר, הִתְמַהְמַהּ, שָׁהָה לְמַעְלָה מִן הַמְּצֻפֶּה: ״מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא?״ (שופטים ה כח). — [לְבוֹשֵׁשׁ, מְ־, יְ־]

~ 1 הִת׳ הִתְבּוֹשֵׁשׁ, הִתְבַּיֵּשׁ, נִכְלַם, הִרְגִּישׁ רֶגֶשׁ שֶׁל בּוּשָׁה: ״וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ״ (בראשית ב כה). ״הִתְבּוֹשֵׁשׁ מִפְּנֵי עַצְמוֹ״ (יהודה שטיינברג, כו). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 פִּע׳ בִּיֵּשׁ* פ״י גָּרַם בּוּשָׁה, הִכְלִים, הֵסֵב חֶרְפָּה: ״שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ״ (תענית ד ח). ״אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ שֶׁלֹּא בִּיְּשָׁה אֶת זִקְנוּתֵנוּ״ (סוכה נג.). — [לְבַיֵּשׁ אֶת־, מְבַיֵּשׁ, יְבַיֵּשׁ]

~ פֻּע׳ בֻּיַּשׁ°, נִגְרְמָה לוֹ בּוּשָׁה, הֻכְלַם: ״הַבַּטְּנִים הִתְלִיעוּ וּמְבֻיַּשׁ הַמַּחְתָּם״ (ביאליק, למי אבן). ״הֶחֱזִיר לָהּ סַעִיד בְּפָנִים מְבֻיָּשׁוֹת וּבְרוּחַ נְמוּכָה״ (הזז, יעיש ב 89). — [מְבֻיָּשׁ, יְבֻיַּשׁ]

~ 2 הִת׳ הִתְבַּיֵּשׁ*, 1, הִתְבּוֹשֵׁשׁ, הִרְגִּישׁ בּוּשָׁה וּמְבוּכָה: ״כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבַר עֲבֵרָה וּמִתְבַּיֵּשׁ בּוֹ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו״ (ברכות יב:). ״מוּטָב שֶׁתִּתְבַּיֵּשׁ מֵעַצְמְךָ, וְאַל תִּתְבַּיֵּשׁ מֵאֲחֵרִים״ (דרך ארץ זוטא ב). ״לֹא הֵעֵזָה... לְהַשְׁמִיעַ קוֹל. הַחֲצוֹצְרָה נִתְבַּיְּשָׁה״ (ביאליק, החצוצרה, סוף). 2, נִגְרְמָה לוֹ בּוּשָׁה, נִכְלַם: ״הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ״ (בבא קמא ח א). — [לְהִתְבַּיֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֵבִישׁ, הוֹבִישׁ 1, פ״י גָּרַם בּוּשָׁה, הִכְלִים: ״וְנַעַר מְשֻׁלָּח מֵבִישׁ אִמּוֹ״ (משלי כט טו). ״הֹבַשְׁתָּ הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל עֲבָדֶיךָ״ (שמואל ב יט ו). 2, פ״ע הִתְנַהֵג בְּאֹפֶן שֶׁבּוּשָׁה הִיא לוֹ: ״כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (ירמיה ב כו). — [לְהָבִישׁ, הֵבַשְׁתִּי או הֲבִישׁוֹתִי, מֵבִישׁ, יָבִישׁ; גם לְהוֹבִישׁ, מוֹ־, יוֹ־]

— בּוֹשׁ וְהִכָּלֵם!°, קְרִיאַת־נְזִיפָה עַל הִתְנַהֲגוּת רָעָה.

— עַד־בּוֹשׁ, עַד כְּדֵי אַכְזָבָה, עַד כִּי קָצְרָה הָרוּחַ: ״וַיָּחִילוּ עַד־בּוֹשׁ״ (שופטים ג כה). ״וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ״ (מלכים ב ב יז).

— בּוֹשְׁנִי*, הִנְנִי מִתְבַּיֵּשׁ: ״בּוֹשְׁנִי מִדִּבְרֵיכֶם״ (חגיגה כב:). ״בּוֹשְׁנִי עָלֶיךָ, יְדִידִי!״ (עגנון, כלה צח).

— בֵּן מֵבִישׁ (משלי יט כו), בֵּן סוֹרֵר, הַגּוֹרֵם חֶרְפָּה לְהוֹרָיו בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים.

— הוֹבִישׁ מִבְטַחוֹ [שאול מן זכריה ט ה], הִתְאַכְזֵב, נָחַל מַפַּח־נֶפֶשׁ.

בּוֹשׁ* ת׳ [מן בוש] מִתְבַּיֵּשׁ, נוֹחַ לְהִתְבַּיֵּשׁ: ״וְהָיִיתָ בוֹשׁ בֶּאֱמֶת״ (בן־סירא מא לב).— [בּוֹשָׁה, בּוֹשִׁים, ־וֹת]

— בּוֹשׁ־פָּנִים⁂ (רמב״ם, ח׳ פרקים ד), בַּיְשָׁן, הֵפֶךְ מִן ״עַז־פָּנִים״.

בּוּשָׁה נ׳ [מן בוש; אכדית: baštu; ארמית: בַּהֲתָא] בִּזָּיוֹן, חֶרְפָּה, כְּלִמָּה: ״תְּכַסְּךָ בוּשָׁה״ (עובדיה י). ״נִצְטַעֵר... עַל בֶּן־גְּדוֹלִים זֶה... שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ בּוּשׁוֹת״ (עגנון, כלה קסו). — [בֹּשֶׁת־, בָּשְׁתּוֹ; בּוּשׁוֹת]

— בּוּשָׁה וּכְלִמָּה!°, קְרִיאַת־גְּנַאי לְמִי שֶׁנָּהַג בְּאֹפֶן בִּלְתִּי הוֹגֵן.

— אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה* (בבא בתרא עה.), מַה גְּדוֹלָה הַחֶרְפָּה!

— כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה* (יומא פז.), כִּכְלִי רֵיק, כְּדָבָר נְטוּל כָּל עֵרֶךְ.

בּוּשְׁכִּי* ז׳ מִלַּת־קֶסֶם – רְאֵה אוּשְׁכִּי*.

בּוּשֶׁל° ז׳ [אנגלית: bushel] מִדַּת־נֶפַח לְיָבֵשׁ הַמְקֻבֶּלֶת בְּאַנְגְּלִיָּה וּבַאֲמֶרִיקָה. הַבּוּשֶׁל מֵכִיל 4 פֶּקִים אוֹ 8 גַּלּוֹנִים; בְּמִדּוֹת הַמֶּטְרִיּוֹת – בְּעֵרֶךְ 35 לִיטֶר. — [בּוּשֶׁלִים]

בושל, ראה בֹּשֶׁל.
בושם, ראה בֹּשֶׂם.
בושמי, ראה בָּשְׂמִי.
בושמיות, ראה בָּשְׂמִיּוֹת.
בושנה, ראה בָּשְׁנָה
בושת, ראה בֹּשֶׁת.

א. בַּז ז׳ [מן בוז, בָּזַז] שָׁלָל, רְכוּשׁ שֶׁנִּשְׁדַּד: ״לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז״ (ישעיה י ו). — [בַּז־, בַּזּוֹ]

— הָיָה לָבַז (ישעיה מב כב), נִשְׁדַּד, נִגְזַל.

(1/15)

ב. בַּז* ז׳ [ארמית, סנהדרין צה.; ערבית: בַּאז] תַּחְמָס, עוֹף דּוֹרֵס הַמִּצְטַיֵּן בִּמְעוּפוֹ הַמָּהִיר, בְּעַזּוּתוֹ וּבִנְכוֹנוּתוֹ לִקְרָב (Falco). מַקּוֹרוֹ כָּפוּף, קָצָר וְחָזָק: בַּמֶּחֱצִית הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל מַקּוֹרוֹ לִפְנֵי קָצֵהוּ – בְּלִיטָה דְּמוּיַת שֵׁן. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים כַּמָּה מִינֵי בַּזִּים, מֵהֶם יַצִּיבִים, דּוֹגְרֵי־קַיִץ, וּמֵהֶם עוֹבְרֵי־אֹרַח. — [בַּז־, בַּזִּים, בַּזֵּי־]

ב״ז ר״ת 1, בֶּן־זוּג; בַּת־זוּג; בְּנֵי זוּג. 2, בֶּן זָכָר.

בֶּז׳° ז׳ [מצרפתית: beige] צֶבַע חוּם־בָּהִיר, נוֹטֶה לְצָהֹב: נַעֲלֵי בֶּז׳, מְעִיל בֶּז׳.

בזא [קרוב אל בצע או אל בזז]

~ פָּע׳ בָּזָא פ״י 1, חָתַךְ, גָּזַר, חָרַץ: ״בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ״ (ישעיה יח ב). 2⁂ בָּזַז, שָׁדַד: ״וּמָמוֹן אֲחֵרִים לֹא בָּזְאוּ... וְכַאֲשֶׁר בָּא לְיָדָם מָמוֹן אֲחֵרִים – בְּזָאוּהוּ״ (הרומי, כח 531). — [לִבְזֹא אֶת־, בּוֹזֵא, יִבְזָא]

בזא״ז ר״ת בָּזֶה אַחַר זֶה.

בִּזְבּוּז°, בִּיזְבּוּז ז׳ [מן בזבז, בִּזְבֵּז] פִּזּוּר כֶּסֶף (כֹּחַ, אֶמְצָעִים וְכוּ׳) בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן, שִׁמּוּשׁ בִּלְתִּי־יָעִיל וּבִלְתִּי־חֶסְכוֹנִי בַּחֲמָרִים: הַבִּזְבּוּז מֵבִיא לִידֵי דַּלּוּת. בִּזְבּוּז כֹּחוֹת. ״מְנַע בִּזְבּוּז מַיִם!״ (הודעה). — [בִּזְבּוּז־, ־זִים, בִּזְבּוּזֵי־]

בזבוז (1/3)

בַּזְבּוּז° ז׳ [על־פי הערבית] צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁים, בַּעֲלַת מַקּוֹר קָצָר וְעָבֶה (Serinus). הַבַּזְבּוּז צִבְעוֹ יְרַקְרַק־כָּתֹם, אוֹכֵל זְרָעִים, בָּא לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִימֵי הַחֹרֶף. — [בַּזְבּוּז־, בַּזְבּוּזִים, ־בּוּזֵי־]

בזבז [מן בזז; ארמית: בַּזְבֵּז]

~ פִּע׳ בִּזְבֵּז* פ״י 1, פִּזֵּר וְחִלֵּק, נָדַב: ״מוּנְבַּז הַמֶּלֶךְ שֶׁעָמַד וּבִזְבֵּז כָּל אוֹצְרוֹתָיו לָעֲנִיִּים״ (תוספתא פאה ד יח). 2, פִּזֵּר כֶּסֶף וּנְכָסִים (אוֹ כֹּחַ וְכוּ׳) בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן: ״חָשַׁב (יַעֲקֹב) וְאָמַר: נִכְסֵי חוּץ־לָאָרֶץ אֵין בָּהֶם בְּרָכָה, לְכָךְ הָיָה מְבַזְבְּזָן״ (תנחומא בובר וישלח). 3, בָּזַז, חָטַף וְלָקַח לְעַצְמוֹ: ״גֵּר שֶׁמֵּת וּבִזְבְּזוּ יִשְׂרָאֵל נְכָסָיו״ (קידושין כג.). 4 [קרוב אל בוזה] בָּזָה, זִלְזֵל: ״נְעָרִים הָיוּ וּבִזְבְּזוּ עַצְמָן בִּקְטַנִּים״ (סוטה מו:). — [לְבַזְבֵּז אֶת־, מְבַזְבֵּז, יְ־]

~ פע' בִּזְבֵּז°, פִּזֵּר, הוֹצִיא בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן: "בְּעוֹד שֶׁשָּׁעוֹת רַבּוֹת בִּזְבֵּז בֵּינָתַיִם חִנָּם" (פיכמן, קעד). רְכוּשׁוֹ שֶׁל הָאִישׁ בֻּזְבַּז עַל חַיֵּי הוֹלֵלוּת. – [מְבַזְבֵּז, יְבַזְבֵּז]

~ הת' הִתְבַּזְבֵּז°, הוּצָא וּפֻזַּר בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן: כָּל הוֹנוֹ הִתְבַּזְבֵּז עַל־יְדֵי יוֹרְשָׁיו בִּזְמַן קָצָר. 2. בִּזְבֵּז אֶת עַצְמוֹ, הוֹצִיא אֶת כּוֹחוֹתָיו לָרִיק: "הָאָדָם הַבּוֹנֶה – זֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְלַהֵב חִנָּם, שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּזְבֵּז חִנָּם" (פיכמן, רצה). – [לְהִתְבַּזְבֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

בַּזְבְּזָן° ז' [מן בזבז, בִּזְבֵּז 2] פַּזְרָן, מִי שֶׁמְּפַזֵּר אֶת הוֹנוֹ אוֹ כֹּחוֹ וְכַדּוֹמֶה בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן: "בַּזְבְּזָן זֶה שֶׁבִּזְבֵּז נְדוּנְיָא עַד שֶׁלֹּא הִשְׂתַּכֵּר פְּרוּטָה" (עגנון, כפות סט). "רְאִי, אֲדָמָה, כִּי הָיִינוּ בַּזְבְּזָנִים" (טשרניחובסקי, שירים 642). – [בַּזְבְּזָנִית, בַּזְבְּזָנִים, בַּזְבְּזָנִיּוֹת]

בַּזְבְּזָנוּת° נ' [מן בַּזְבְּזָן] פַּזְרָנוּת יְתֵרָה, מִנְהָגוֹ שֶׁל הַבַּזְבְּזָן, פִּזּוּר כֶּסֶף אוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן, שִׁמּוּשׁ בִּלְתִּי־חֶסְכוֹנִי בַּחֳמָרִים: בַּזְבְּזָנוּתוֹ רוֹשֶׁשָׁה אוֹתוֹ. – [בַּזְבְּזָנוּת־]

בַּזְבְּזָנִי° ת' [מן בַּזְבְּזָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בַּזְבְּזָנוּת, הַהֵפֶךְ מִן "חֶסְכוֹנִי": אֹרַח־חַיִּים בַּזְבְּזָנִי. – [בַּזְבְּזָנִית, בַּזְבְּזָנִיִּים, בַּזְבְּזָנִיּוֹת]

(בָּזֶדוֹב) מַחֲלַת־בָּזֶדוֹב° נ' [על שם הרופא הגרמני Karl Bazedow שחקר מחלה זאת] מַחֲלַת בַּלּוּטַת־הַתְּרִיס הַגּוֹרֶמֶת לְהַפְרָעוֹת חֲמוּרוֹת בִּפְעֻלּוֹת הַגּוּף, וּבְיִחוּד לְמַחֲלַת הַבַּלּוּטוֹת שֶׁל הַהַפְרָשָׁה הַפְּנִימִית.

בזה [קרוב אל בוז; ארמית: בְּסָא]

~ פע' בָּזָה פ"י זִלְזֵל, הִתְיַחֵס בְּבוּז: "כִּי דְבַר־ה' בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר" (במדבר טו לא). "וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז... וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ" (שמואל ב ו טז). "וַיַּלְעִגוּ לָנוּ וַיִּבְזוּ עָלֵינוּ" (נחמיה ב יט). "וּכְסִיל אָדָם בּוֹזֶה אִמּוֹ" (משלי טו כ). "וְאָקוּמָה עַל מְנָאֲצַי, וְיָדַי עַל כּוֹל בּוֹזַי" (מגילת ההודיות ד 22). "הַבּוֹזֶה אֶת חֲבֵרוֹ" (אבות דר' נתן כט). "מַשְׂכִּילִים יֵשׁ בְּשִׁבּוּשׁ שֶׁבּוֹזִים לְכָל שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה עַל־יְדֵי שַׁדְּכָן" (עגנון, כפות פה). – [לִבְזוֹת אֶת־, לְ־, עַל־; בּוֹזֶה; יִבְזֶה]

~ נפ' נִבְזָה, הָיָה בָּזוּי וְנִקְלֶה: "נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים" (ישעיה נג ג). "וַתִּגַל עֶרְוָה וְנִבְזָה הוֹדָהּ" (ינאי שי). – [לְהִבָּזוֹת, נִבְזֶה, יִבָּזֶה]

~ פִּע' בִּזָּה* פ"י נָהַג זִלְזוּל, גָּרַם בִּזָּיוֹן: "הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת" (אבות ג יא). "מִפְּנֵי־מָה אַתָּה מְבַזֶּה עַל כְּבוֹדְךָ?" (בראשית רבה עה). "לֹא הָיְתָה עֵינָם רָעָה, אֶלָּא הָיוּ מְבַזִּים בְּלִבָּם עֲלֵיהֶם" (הזז, צל 78). – [לְבַזּוֹת אֶת־, עַל־; מְבַזֶּה, יְבַזֶּה]

~ הֻפ' בֻּזָּה*, נַעֲשָׂה בָּזוּי, גֻּנָּה: "שֶׁעַל הַמְכֻבָּדִין – אֲסוּרִין, שֶׁעַל הַמְבֻזִּין – מֻתָּרִין" (עבודה זרה ג ג). "לְחַזֵּק יְתֵדִים שֶׁל אֹהֶל – זֶה דָּבָר מְבֻזֶּה?" (שנהר, ב 238). – [מְבֻזֶּה, יְבֻזֶּה]

~ הת' הִתְבַּזָּה*, נִתְבַּזָּה*, בִּזָּה אֶת עַצְמוֹ, הָיָה נִלְעָג: "כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה אוֹתוֹ מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּהֶדְיוֹט, נִתְבַּזָּה בְּעֵינֶיהָ" (במדבר רבה ד). "דָּבָר זֶה אֵינוֹ נָאֶה לוֹ עַתָּה וְהוּא מִתְבַּזֶּה עַל־יְדֵי כָּךְ" (ביאליק, אריה יא). "נִתְבַּזְּתָה עָלָיו אֻמָּנוּתוֹ וּבִקֵּשׁ לְהַחֲלִיפָהּ בְּאַחֶרֶת" (עגנון, כלה רפ). – [לְהִתְבַּזּוֹת, מִתְבַּזֶּה, יִתְבַּזֶּה]

~ הִפ' הִבְזָה פ"י עָשָׂה לְבָזוּי, הֶעֱטָה חֶרְפָּה: "יֵצֵא דְבַר־הַמַּלְכָּה עַל־כָּל־הַנָּשִׁים לְהַבְזוֹת בַּעְלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן" (אסתר א יז). "שִׁפְלוּתֵנוּ הַפְּנִימִית הַזֹּאת... עוֹד תּוֹסִיף לְהַבְזוֹתֵנוּ בְּעֵינֵי הָעַמִּים" (אחד העם, קסט). – [לְהַבְזוֹת אֶת־, מַבְזֶה, יַ־]

~ הָפ' הָבְזָה°, הוּשַׂם לְבִזָּיוֹן, נִלְעַג: "שֶׁכָּל אוֹתָהּ רְגִשָׁה שֶׁקָּמָה עָלֶיךָ בְּאֶמְצַע, לֹא רַק נִדְפָּה לָהּ, אֶלָּא הָבְזְתָה לְלַעַג" (יזהר, צקלג 1041). – [מֻבְזֶה, יֻבְזֶה]

– וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לְ־, נִרְאָה בְּעֵינָיו קַל וּבָזוּי: "וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ" (אסתר ג ו).

בָּזֶה תה"פ כָּאן, בַּמָּקוֹם הַזֶּה – רְאֵה זֶה.

בז"ה ר"ת בְּזֶה הַלָּשׁוֹן.

בִּזָּה, בִּיזָה נ' [מן בזז] בַּז, רְכוּשׁ שֶׁנִּגְזַל: "וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם" (אסתר ט טו). "בִּזַּת מִצְרַיִם וּבִזַּת הַיָּם" (איכה רבה ב, מה אינידך). "עֵת שֶׁאֲחֵיהֶם בְּנֵי עַמָּם נְתוּנִים לַחֶרֶב, לַבִּזָּה וְלַשֶּׁבִי" (אחד העם, כ). – [בִּזַּת־, בִּזּוֹת]

בְּזֹה ת' [מן בזה, בָּזָה] בָּזוּי, נִבְזֶה [מצוי רק בסמיכות: בְּזֹה־ בצירופים:]

– בְּזֹה־נֶפֶשׁ, בְּזוּי־נֶפֶשׁ, מְתֹעָב וְנִקְלֶה: "לִבְזֹה־נֶפֶשׁ, לִמְתָעֵב גּוֹי" (ישעיה מט ז). "אֲנִי לֹא חָשַׁבְתִּי... שֶׁאַתָּה רָשָׁע וּבְזֹה־נֶפֶשׁ עַד כְּדֵי כָּךְ" (הזז, יעיש ב 27).

– בְּזֹה־עוֹלָם°, בְּזוּי־עוֹלָם, נִבְזֶה בְּעֵינֵי כֹּל: "הִשְׁלִיכֵךְ אֶת כָּל הֲדַר תְּמוֹלֵךְ לִבְזֹה־עוֹלָם" (פיכמן, כא).

בָּזוֹז* ז' [מן בזז, בָּזַז] גַּזְלָן, שׁוֹדֵד: "הֲלֹא אֻמָּה שֶׁל בָּזוֹזִים אַתֶּם!" (בראשית רבה א). – [בְּזוֹז־, בְּזוֹזָה, בְּזוֹזִים, בְּזוֹזֵי־, בְּזוֹזוֹת]

בָּזוּז ת' [מן בזז, בָּזַז] שֶׁבָּזְזוּ אוֹתוֹ, שָׁדוּד: "וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי" (ישעיה מב כב). "וְאַתֶּם הֲלֹא בְּזוּזָה הִיא (הָאָרֶץ) בְּיֶדְכֶם!" (בראשית רבה א). "מְחוּצִים לְחוּצִים... בְּזוּזִים גְּזוּזִים, נְתוּנִים לְמִרְמָס" (גבירול, שביה ענייה, סידור 728). – [בְּזוּזָה, בְּזוּזִים, ־וֹת]

בָּזוּי ת' [מן בזה, בָּזָה] נִבְזֶה, נִמְאָס, שֶׁבָּזִים לוֹ: "הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם, בָּזוּי אַתָּה מְאֹד" (עובדיה ב). מַעֲשֶׂה בָּזוּי. – [בְּזוּיָה, בְּזוּיִים, בְּזוּיוֹת]

– בָּזוּי בֶּן בָּזוּי* (אסתר רבה ג, ויבז), בָּזוּי מִשֹּׁרֶשׁ בָּזוּי° (הזז, היושבת 166), בָּזוּי וְנִקְלֶה בְּיוֹתֵר.

– בְּזוּי־עָם, בָּזוּי וְנִמְאָס עַל־יְדֵי הַכֹּל: "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי־עָם" (תהלים כב ז).

– חָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה (קהלת ט טז), דְּבָרָיו שֶׁל הֶעָנִי וְהַדַּל, גַּם אִם טוֹבִים וּנְבוֹנִים הֵם, אֵינָם נִשְׁמָעִים.

בִּזּוּי*, בִּיזוּי ז' [מן בזה, בִּזָּה] זִלְזוּל, גִּנּוּי, יַחַס שֶׁל בִּטּוּל וָבוּז: "בִּזּוּי מִצְוָה" (שבת כב.). "אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ קְבוּעָה בִּמְקוֹם בִּזּוּי, בִּמְקוֹם מְשֻׁקָּץ" (פסיקתא רבתי צט.). – [בִּזּוּי־]

בְּזוֹל* תה"פ רְאֵה עֵרֶךְ זוֹל.

א׳ בָּזוֹק° ת' [מן א. בזק, בָּזַק] מְפֻזָּר, זָרוּי: מֶלַח בָּזוּק עַל הַבָּשָׂר. "גֶּדֶר גְּבוֹהָה וַאֲטוּמָה שֶׁחֲדוּדֵי זְכוּכִית וְשִׁבְרֵי בַּקְבּוּקִים יְרֻקִּים בְּזוּקִים עָלֶיהָ מִלְמַעְלָה" (ר' שחם, המדרון 37). "עַל עוֹרוֹ הַלָּבָן שֶׁל בּוֹבְקָה בְּזוּקוֹת נְקֻדּוֹת חוּמוֹת־וְרֻדּוֹת" (יזהר, קיץ 23). – [בְּזוּקָה, בְּזוּקִים, ־קוֹת]

ב׳ בָּזוֹק° ת' [מן ב. בזק, בָּזַק] מַבְרִיק, נוֹצֵץ: "מַבָּטֵי עֵינָיו שְׁנוּנִים וּבְזוּקִים" (ליסצקי, מידות 68). – [בְּזוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

בָּזוּקָה° נ׳ [אמריקאית: bazu הצורה] כְּלִי לְמִטּוּל־רַקֵּטוֹת נֶגֶד טַנְקִים [בראשי־תיבות: מרנ״ט]. – [בָּזוּקוֹת]

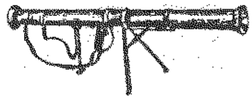
באזוקה

בִּזּוּר°, בִּיזּוּר ז׳ [מן בזר, בִּזֵּר] דֶּצֶנְטְרָלִיזַצְיָה, אִי־רִכּוּז, חֲלֻקַּת סַמְכֻיּוֹתָיו שֶׁל הַמֶּרְכָּז בֵּין מֶרְכְּזֵי־מִשְׁנֶה מְקוֹמִיִּים. – [בִּזּוּר־]

בָּזוֹר* ת׳ [מן בזר, בָּזַר] מְפֻזָּר: ״בִּימוֹת הַחַמָּה (הַקְּטֹרֶת) בְּזוּרָה שֶׁלֹּא תִתְעַפֵּשׁ״ (כריתות ו:). – [בְּזוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

בְּזוּת* נ׳ [מן בזה, בָּזָה] בִּזָּיוֹן, חֶרְפָּה: ״וְהַגַּאֲוָה וְהַגֹּבַהּ וְהַגָּאוֹן וּבְזוּת בְּנֵי־אָדָם״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ד). – [בְּזוּת־]

בזז [ארמית: בְּזַז; ערבית: בַּזָּ]

~ פָּע׳ **בָּזַז** פ״י שָׁדַד, גָּזַל, לָקַח בְּחָזְקָה: ״רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ לָהֶם״ (יהושע ח כז). ״לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז״ (ישעיה י ו). – [לָבֹז אֶת־, בּוֹזֵז, יָבֹז]

~ נִפ׳ **נִבְזַז*, נָבֹז**, נִשְׁדַּד, נִגְזַל: ״וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ״ (עמוס ג א). ״הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו, נִבְזְזוּ, נָמַקּוּ, נִגְנְבוּ, אָבְדוּ״ (ביכורים א ח). – [לְהִבּוֹז; נִבְזָז, יִבָּזֵז או יִבּוֹז]

~ פֻּע׳ **בֻּזַּז**, נִשְׁדַּד, נִגְזַל: ״חֶרֶב אֶל־אוֹצְרֹתֶיהָ וּבֻזָּזוּ״ (ירמיה נ לז). – [מְבֻזָּז, יְבֻזַּז]

~ 1 הת׳ **הִתְבַּזֵּז**°, נִבֹּז, הָיָה לָבַז: ״עַד שֶׁנִּתְבַּזְּזוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל״ (רש״י סנהדרין צד.). ״וְעַכְשָׁו שֶׁנִּתְבַּזְּזוּ הַגְּבָרְשׁוֹת בְּמִלְחָמָה וְאֵין הַכֹּל בָּאִים לְהִתְפַּלֵּל״ (עגנון, אורח נו). – [לְהִתְבַּזֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 הת׳ **הִתְבּוֹזֵז***, הִתְבַּזְבֵּז, הָיָה לְאַיִן: ״אִם לוֹמֵד אָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה וְיוֹשֵׁב וּמִתְעַסֵּק בָּהֶן כְּדֵי צָרְכָּן – הֲרֵי בְּיָדוֹ חָכְמָה וּמוּסָר, וְאִם לָאו – הֵם מִתְבּוֹזְזִים מִמֶּנּוּ״ (ילקוט משלי תתקכט). – [לְהִתְבּוֹזֵז, מִתְבּוֹזֵז, יִתְ־]

בַּזָּז* ת׳ [מן בזז] הָעוֹסֵק בְּשֹׁד, שֶׁדַּרְכּוֹ לָבֹז בַּז: ״הֲלֹא אֻמָּה בַּזָּזִית אַתֶּם״ (המכירי, תהלים קיא). – [בַּזָּזִית, בַּזָּזִים, ־זִיּוֹת]

בִּזָּיוֹן, בִּיזָּיוֹן ז׳ [מן בזה] 1. חֶרְפָּה, בּוּשָׁה: ״כְּדֵי בִזָּיוֹן וָקָצֶף״ (אסתר א יח). ״בִּזָּיוֹן הוּא עֲלֵיכֶם״ (במדבר רבה ב). ״מִיָּד יְבַזֶּה אֶת רַבִּי יוֹדִיל בְּכָל מִינֵי בִזְיוֹנוֹת״ (עגנון, כלה רלט). 2*. זִלְזוּל, בִּזּוּי: ״שֶׁלֹּא לִנְהֹג בְּקָדָשִׁים בִּזָּיוֹן״ (ירושלמי שבת יג א). ״...קַל וָחֹמֶר לִרְקִיקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן״ (תוספתא ברכות ז יט). פְּלוֹנִי נִקְנַס עַל בִּזְיוֹן בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. בִּזְיוֹן הַמֵּת. – [בִּזְיוֹן־, בִּזְיוֹנוֹת]

– **וּכְדֵי בִזָּיוֹן וָקָצֶף** (אסתר א יח), בּוּשָׁה וְחֶרְפָּה! אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה!

בִּזְיוֹנִי° ת׳ [מן בִּזָּיוֹן] מְעוֹרֵר בּוּז, מֵבִישׁ, מְחַפִּיר: הִתְנַהֲגוּת בִּזְיוֹנִית. – [בִּזְיוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בְּזִיזָה° נ׳ [מן בזז, בָּזַז] שְׁדִידָה, גְּזֵלָה. – [בְּזִיזַת־, בְּזִיזוֹת]

בְּזִיּוּת° נ׳ [מן בזה, בָּזָה] בִּזָּיוֹן: ״אֵיזוֹ בְזִיּוּת כְּבָר אֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בָּהּ!״ (הזז, היושבת 114). – [בְּזִיּוּת־]

בזייר, ראה בַּזָּיָר.

בָּזִיךְ*, בָּזָךְ* ז׳ [ארמית: בָּזִיכָא] סֵפֶל, קְעָרִית: ״הַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים שׁוּרוֹת־שׁוּרוֹת וּבִידֵיהֶם בָּזִיכֵי כֶּסֶף וּבָזִיכֵי זָהָב״ (פסחים ה ה). ״נִקּוּי הַבָּזִיכִין שֶׁל הַמְּנוֹרָה״ (רש״י שמות ל ז). ״נֵר שֶׁל שֶׁמֶן הַמְּרַצֵּד בְּבָזִיכוֹ״ (סביב, דרך 39). ״וְנִרְאוּ לְעֵין הֲמוֹן בָּזִיכֵי זְכוּכִית״ (בורלא, נשים 241). – [בְּזִיךְ־, בְּזִיכִים, בְּזִיכֵי־, גם בְּזָךְ־, בְּזָכִים, ־כֵי־]

בְּזִיל־הַזּוֹל° תה״פ בְּזוֹל מְאֹד, בִּמְחִיר נָמוּךְ בְּיוֹתֵר – ראה זול.

בְּזִיעָה° נ׳ [מן בזע, בָּזַע] קְרִיעָה, קֶרַע (רשב״ם בבא בתרא לז.). – [בְּזִיעַת־]

בְּזִיק* ז׳ [מן ב׳ בזק] בָּזָק, בָּרָק, נִצְנוּץ: ״בְּזִיקֵי הָדָר״ (היכלות ו). ״בְּזִיק שֶׁל קֶרֶת־רוּחַ נָקַף עַל עֵינֶיהָ״ (קובנר, פנים 7). – [בְּזִיק־, בְּזִיקִים, בְּזִיקֵי־]

א. **בְּזִיקָה**° נ׳ [מן א. בזק, בָּזַק] פִּזּוּר, זְרִיָּה: בְּזִיקַת מֶלַח עַל הַבָּשָׂר. – [בְּזִיקַת־]

ב. **בְּזִיקָה**° נ׳ [מן ב. בזק, בָּזַק] הַבְרָקָה, נִצְנוּץ שֶׁל בָּזָק: ״מִיָּד הָיוּ... טַסִּים לְאָחוֹר, מְסֻנְוָרִים וּמְצֻלְפִּים קַו בְּזִיקָה שֶׁבְּעִטְיָם״ (יזהר, מישור 141). בְּזִיקַת הַתּוֹתָחִים. – [בְּזִיקַת־, בְּזִיקוֹת]

בַּזָּיָר*, בזייר ז׳ [מן ב. בַּז; בתלמוד, שבת צד׳, לפי אחת הגירסות: בַּאזְיָארָן; מפרסית: בָּאזְיָאר; ערבית: בַּיְזָאר] צַיָּד הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ לְצֵידוֹ בְּעוֹפוֹת טוֹרְפִים מֵאֲלֻפִּים וּבְיִחוּד בְּבַז. – [בַּזְיַר־, בַּזָּיָרִים, בַּזָּיָרֵי־]

בָּזָךְ* ז׳ רְאֵה בָּזִיךְ.

בַּזֶּלֶת° נ׳ [צורה עברית לשם הלאטיני: basaltes] בַּזֶּלֶט, בַּשָּׁנִית, סֶלַע ווּלְקָנִי אָפֹר־כֵּהֶה אוֹ שְׁחַרְחַר. הַבַּזֶּלֶת נִמְצֵאת הַרְבֵּה בַּבָּשָׁן וְגַם בִּסְבִיבוֹת יָם כִּנֶּרֶת. – [בַּזֶּלֶת־]

בַּזַּלְתִּי° ת׳ [מן בַּזֶּלֶת] עָשׂוּי בַּזֶּלֶת: שִׁפְכֵי לָבָה בַּזַּלְתִּית. – [בַּזַּלְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

בזע פ״י [ארמית: בְּזַע; קרוב אל בצע, פצע]

~ פָּע׳ **בָּזַע*** פ״י קָרַע, שִׁסַּע: ״בָּזַע פּוֹרְפִירִין שֶׁלּוֹ״ (איכה רבה, עשה ה׳). ״הוּא קוֹרֵעַ וּבוֹזֵעַ״ (הקנה, סוד השחיטה). – [לִבְזֹעַ, בּוֹזֵעַ, יִבְזַע]

~ פִּע׳ **בִּזַּע**° פ״י קָרַע, גָּזַר: ״אַף הוּא, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בִּזַּע אַרְגְּמָן מַלְכוּתוֹ״ (יעקב כהן, שירים קצח). – [לְבַזֵּעַ, מְ־, יְבַזַּע]

~ נִפ׳ **נִבְזַע**°, פֻּע׳ **בֻּזַּע**°, נִקְרַע, נִגְזַר. – [לְהִבָּזַע, נִבְזָע, יִבָּזַע; מְבֻזָּע, יְבֻזַּע]

בָּזָק ז׳ [קרוב אל בָּרָק; ארמית: בְּזַק; ערבית: בַּזַעַ׳ זרח (השמש)] בָּרָק, נִיצוֹץ־חַשְׁמַל הַחוֹלֵף עַל פְּנֵי הַשָּׁמַיִם כְּשֶׁמִּתְנַגְּשִׁים זֶה בָּזֶה עֲנָנִים טְעוּנֵי־חַשְׁמַל: ״וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק״ (יחזקאל א יד). – [בְּזַק־, בְּזָקִים, בִּזְקֵי־]

– **בִּמְהִירוּת־הַבָּזָק**°, בִּמְהִירוּת רַבָּה בְּיוֹתֵר.

– **מִלְחֶמֶת־בָּזָק**°, מִלְחָמָה הַמִּתְנַהֶלֶת בְּתַכְסִיסֵי הַתְקָפוֹת־פֶּתַע מְהִירוֹת וּמְרֻכָּזוֹת, בְּמַטָּרָה לִשְׁבֹּר בִּמְהִירוּת אֶת הִתְנַגְּדוּת הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי נִצּוּל יִתְרוֹן הַהַפְתָּעָה.

א. **בֶּזֶק**° ז׳ [מן בָּזָק] 1. טֶלֶקוֹמוּנִיקַצְיָה, מַעֲרֶכֶת שֵׁרוּתֵי הַתַּחְבּוּרָה בֵּין מְקוֹמוֹת רְחוֹקִים בְּאֶמְצָעוּת חַשְׁמַל, כְּגוֹן: טֶלֶפוֹן, טֶלֶגְרָף, רַדְיוֹ. 2. נִיצוֹץ, הִתְנוֹצְצוּת: ״הִבְזִיקוּ בֶּזֶק שֶׁל אֲבַק שְׂרֵפָה״ (שלונסקי, תרי קולא 42). – [בֶּזֶק־]

ב. **בזק*** ז׳ [מדרש שם המקום ׳בזק׳, שמואל א יא ח, על־פי הארמית: בזקא חרס, שבר] חרס, צרור־אבן: ״מהו ׳בזק׳? אבן נטל מן כל אחד ואחד מהם ובאבנים מנאן״ (תנחומא, כי תשא). ״וכל מה שנטלנו מהם אינו אפילו כבזק זה שנטל שאול מכל אחד״ (עגנון, אלו שיב). [בזק־, בזקים, בזקי־]

א. **בזק** [ארמית: בזק]

~ פע׳ **בזק*** פ״י פזר, זרה: ״בוזקין מלח על גבי הכבש״ (עירובין י יד). ״מה יערב מכרוב חמוץ שבזקו עליו סכר?״ (שניאור, סיפורים ב). ״אביו ואחיותיו בוזקים מלח על פצעיו״ (עגנון, כפות קצא). — [לבזק את־, בוזק, יבזק]

~ נפ׳ **נבזק***, 1°, פזר, נזרה: ״נבזק המלח על תוכו המעלה אד״ (שמיר, עירום 37). 2, חדר, חלחל: ״הרוח היא נבזקת באחד מאיבריו״ (בראשית רבה כו). ״טפה זו נבזקה בכל איברי והייתי מהרהר: עצבות זו מהי״ (עגנון, כפות תעג). ״ניצוצי חדוה נבזקים מהם לתוך נפשי״ (ליסיצקי, תולדות 20). ״נבזק בהם כביכול ניצוץ מן הנצח״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 236). ״נפתע מקולה וחלחלה נבזקה בגופו לכדי דקה אחת״ (טביב, דרך 158). — [להבזק, נבזק, יבזק]

~ פע׳ **בזק°**, פזר: ״המעבר מטאטא ומנקה וחול צהב של נחל מבזק עליו קמעא״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 125). — [מבזק, יבזק]

~ הת׳ **התבזק°**, התפזר על־פני שטח, נזרה: ״מתחיל להתבזק שלג״ (טברסקי, איפה ארץ אררט). ״אפל ירק מתבזק על השביל״ (ברתיני, שביל 91). — [להתבזק, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הבזיק°** פ״י פזר, זרה: ״כבירים הבזיק״ (פיוטים, סידור 621). ״נסתלקה... הגמישות ברגליו, כאלו הבזיקו אבץ לתוכן״ (קבק, בצל 19). — [להבזיק, מ־, י־]

~ הפ׳ **הבזק°** פזר, נזרה. — [מבזק, יזזק]

ב. **בזק** [מן בזק]

~ פע׳ **בזק*** פ״ע התנוצץ, הבריק: ״רוצצו כברקים חיל זועות וזקים, לפידים דולקים וכבזק בוזקים״ (פיוטים, סידור 709). ״שלשתנו בסך מקריאות... ובוזקות במאזן״ (אלתרמן, החיבה 172). ״ורסיסיו בזקו... נתקלו בכתלים״ (יזהר, צקלג 527). — [לבזק, בוזק, יבזק]

~ נפ׳ **נבזק°**, נתז, כברק, התנוצץ: ״ובבגדי צבעונים עם זגוגית נבזקת״ (מנדלי מו״ס, רצה). ״חשתי בלבי כמין אור גדול שנבזק אלי מעיני״ (טביב, דרך 152) ״זה האור הנבזק אלמות־אלמות מאשו״ (גלבוע, בבוקר 123). — [להבזק, נבזק, יבזק]

~ הפ׳ **הבזיק*** פ״י 1°, הבריק, הפיץ בזק: ״ורסיסיו בזקו והבזיקו כסופה״ (יזהר, צקלג 527). ״כבאפק יבזיקו חזיזים לשואות מתרגשות ובאות״ (טמקין, שירים סס). ״חרטום האני מנסר ומבזיק״ (ברוידס, שרשים 8). 2° האיר כברק, יצק אור וזהר: ״מי הרשיף... והבזיק את מפת הנהרות על ראשי״ (גלבוע, בבוקר 38). הצלם הבזיק את הסביבה תוך כדי צלום. 3° [מן א. בזק 1] שדר ידיעות למרחקים. 4° [בצבא] המטיר אש מתוך מטוסי־קרב: הטיס הבזיק את המטרה הצבאית. — [להבזיק, מ־, י־]

~ הת׳ **התבזק°**, התפרץ כברק, התנוצץ: ״יריה אחת ואחריה עוד אחת נתבזקו או לסתע״ (יזהר, החורשה). זקוקין־די־נור התבזקו בשמים בליל חג העצמאות. — [להת־, מת־, ית־]

בזר [קרוב אל בדר, פזר]

~ פע׳ **בזר** פ״י פזר, הפיץ: ״בזה ושלל ורכוש להם יבזור״ (דניאל יא כד). ״בימות החמה בוזרה (את הקטרת) שלא תתעפש״ (כריתות ו, לפי הערוך). ״היום שללה אויבים בזרו״ (גבירול, א 56). — [לבזור, בוזר, יבזור]

~ פע׳ **בזר** פ״י פזר, הפיץ: ״בזר עמים קרבות יחפצו״ (תהלים סח לא). — [לבזר, מ־, י־]

~ פע׳ **בזר***, פזר: ״אבל אתה בוצר מן המבזר״ (ספרא קו א). — [מבזר, יבזר]

בזר° ז׳ [פרסית: bazar] 1, שוק, יריד, רחוב או רבע ובו חניות רבות. 2, כנוי לשוק זמני הנערך למִמכר חפצים שונים לטובת מוסדות־צדקה: בזר לטובת ילדים חולי שתוק. — [בזרים]

ב״ח ר״ת 1, בעל־חוב. 2, בעל־חיים. 3, ״בית חדש״ [פירוש נודע לספר ״הטורים״ מאת ר׳ יואל סירקש; מחבר הפירוש בקרא על שם ספרו הב״ח]. 4, בן־חורין. 5, ב׳ חלקים. 6, בלא חרטה.

בחדא מחתא* [ארמית], ראה ערך חדא.

בחדר״ג ר״ת בחרם דרבנו גרשום — ראה ערך א׳ חרם.

בחון ז׳ [ראה בחן] מגדל צופים: ״הקימו בחוניו עוררו ארמנותיה״ (ישעיה כג יג). — [בחון־, בחונים, בחוני־]

בחון ז׳ [מן בחן, בחן] 1, בוחן: ״בחון נתתיך בעמי... ובחנת את־דרכם״ (ירמיה ו כז). 2°, אבן־בחן, מכשיר למדד או להעריך בו: ״התחלפות השמות... משמשת לשיטת המקורות בחון לבחון בו את התכן״ (סגל, שיטת המקורות). — [בחון־, בחונים, בחוני־]

בחון* ת׳ [מן בחן, בחן] מנסה, בדוק, שבחנו אותו: ״ואם אין הוא בחון בכל אלה, וגיש מהלויים בחון באלה״ (מגילת ברית דמשק יג ג). ״ישראל שהן בני בני בחוני, בני אברהם יצחק ויעקב״ (פסחים פז:). ״ואף־על־פי שגלוי ובחון לפני״ (רש״י תהלים כא ח). ״ראות מלים במצרף לב בחונים״ (משה אבן־עזרא, א 80). ״בקול נגיד ומצוה שאזן בחונה יכולה היתה להכיר בו בת־קול של השתתפות״ (סוקולוב, במראות 158). ״כבר אתה בחון ובדוק לי״ (הזז, היושבת 252). — [בחונה, בחונים, ־נות]

בחו״ק ר״ת בחפה וקדושין.

א. **בחור** ז׳ [מן בחר, בחר] 1, עלם, איש צעיר שעדין לא נשא אשה: ״גם־בחור גם־בתולה״ (דברים לב כה). ״בחור, שא עיניך וראה מה אתה בורר לך״ (תענית ד ח). ״אלמן הוא אם עודו בחור?״ (ביאליק, לא ביום). ״ועדין היה בחור, הלך אצל השדכן״ (עגנון כלה נח). 2° [בלשון־הדיבור] בן־זוג: דוד הוא הבחור של שרה. — [בחור־, בחורים, בחורי־]

— **בחור כארזים°** [על־פי עמוס ב ט, וכן שיר השירים ה טו] בחור בריא וחסן: ״שלשה בחורים כארזים ואין אחד מהם ראוי לבנותיו״ (עגנון, כלה רצו).

— בָּחוּר כָּאֶרֶז°, בָּחוּר כָּאֲרָזִים (שיר השירים ה טו), כִּנּוּי לְצָעִיר בֶּן־חַיִל, חָזָק וְאַמִּיץ.

— בְּחוּר־גְּמָרָא°, כִּנּוּי בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ לְנַעַר שֶׁכְּבָר הִתְחִיל לִלְמֹד גְּמָרָא בְּ״חֶדֶר״ אוֹ בִּ״יְשִׁיבָה״: ״הַבָּנִים הַמַּשְׁחִיתִים, לְמִן ׳בְּחוּר־הַגְּמָרָא׳ שֶׁטֶּרֶם מָלְאוּ לוֹ י״א שָׁנָה וְעַד הַתִּינוֹק שֶׁל בֵּית רַבָּן״ (שניאור, סיפורים ס). ״וְנִתְמַלֵּא לִבִּי שִׂמְחָה וְקָרָאתִי: בּוֹאוּ וּרְאוּ, בְּחוּר־גְּמָרָא אֲנִי!״ (עגנון אלו רטז).

— בַּחוּר־חֶמֶד, בָּחוּר צָעִיר וְנֶחְמָד: ״בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם״ (יחזקאל כג ו). ״בָּאִים כַּמָּה בַּחוּרֵי־חֶמֶד וְנוֹטְלִים סִפְרֵיהֶם בִּידֵיהֶם״ (עגנון, אלו קמג).

— בְּחוּר־יְשִׁיבָה°, 1. תַּלְמִיד ׳יְשִׁיבָה׳, מִי שֶׁלּוֹמֵד תַּלְמוּד בִּ׳יְשִׁיבָה׳: ״בְּחוּר־יְשִׁיבָה חֲלוּץ־נְעָלַיִם כְּמוֹתִי״ (מנדלי מו״ס, שנט). 2. [בהשאלה הלצית] אָסִיר, מִי שֶׁיּוֹשֵׁב בְּבֵית־הַסֹּהַר.

— בָּחוּר כַּהֲלָכָה∴ [בהשאלה מן ב. בָּחוּר, ראה שם] בָּחוּר טוֹב וְהָגוּן: ״אִישׁ כִּלְבָבוֹ, בָּחוּר כַּהֲלָכָה״ (עגנון, כלה רמה). ״רֵיק פָּנוּי וְכָשֵׁר, בָּחוּר כַּהֲלָכָה״ (ברקוביץ, הר׳ טוביה קסח).

— תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים [בשינוי הוראה ממשלי כ כט] מֵיטַב הַבַּחוּרִים: ״תִּפְאֶרֶת בַּחוּרָיו וְכֹהֲנָיו״ (ביאליק, מגילת ו).

ב. **בָּחוּר** ת׳ [מן בחר, בָּחַר] נִבְחָר, מְשֻׁבָּח, מְעֻלֶּה: ״שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר״ (שמות יד ז). ״שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמואל א כו ב). ״הַבָּחוּר שֶׁבָּאָבוֹת וְהַבָּחוּר שֶׁבַּנְּבִיאִים״ (בראשית רבה עו). ״אַדִּיר בִּמְלוּכָה, בָּחוּר כַּהֲלָכָה״ (הגדה של פסח). ״וְשָׁם נִטְּעָה גֶּפֶן בְּחוּרָה״ (יהודה הלוי, א 37). — [בְּחוּרָה, בְּחוּרִים, ־רוֹת]

— בָּחוּר וָטוֹב, מִצְטַיֵּן בִּתְכוּנוֹתָיו וּבְמַרְאֵהוּ: ״וּשְׁמוֹ שָׁאוּל, בָּחוּר וָטוֹב״ (שמואל א ט ב).

— בָּחוּר מֵעָם [על־פי תהלים פט כ], נִבְחָר, מְעֻלֶּה: ״יָצִיץ לִתְהִלַּת עוֹלָם עַל רֹאשׁ בָּחוּר מֵעָם״ (ביאליק, פרידה).

בַּחוּרָה* נ׳ [מן בָּחוּר] 1*. עַלְמָה, בְּתוּלָה: ״בַּחוּרָה הָיְתָה וְלֹא הָיְתָה נִכֶּרֶת בְּעִבּוּרָהּ״ (בראשית רבה עא). ״מָאתַיִם בַּחוּרִים וּמָאתַיִם בַּחוּרוֹת״ (ביאליק, מגילת ד). 2° [בלשון־הדיבור] בַּת־זוּג: ״הַכֵּר־נָא אֶת הַבַּחוּרָה שֶׁלִּי״. — [בַּחוּרַת־, בַּחוּרוֹת]

בַּחוּרוֹן° ז׳ [מן א. בָּחוּר] בָּחוּר צָעִיר: ״הִנֵּה כִּי כֵן! — גּוֹזְרֵי הַבַּחוּרוֹן לְעַנּוֹת״ (שניאור, פנדרי א 37). — [בַּחוּרוֹנִים, ־נֵי־]

בְּחוּרוֹת נ״ר [מן א. בָּחוּר] יְמֵי־הַנַּעַר, בַּחֲרוּת, גִּיל הַבָּחוּר אוֹ הַבַּחוּרָה: ״שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ, וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ״ (קהלת יא ט). ״יַעַן בְּחוּרוֹתַי אֲשֶׁר עָבְרוּ יְמֵי נֹעַר כְּמוֹ מַיִם״ (משה אבן עזרא, תרשיש ו). — [בְּחוּרוֹתָיו]

בְּחוּרִים ז״ר [מן א. בָּחוּר] נְעוּרִים, נֹעַר, בַּחֲרוּת: ״יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו״ (במדבר יא כח). ״שְׁנוֹת נֹעַר וּבְחוּרִים״ (ביאליק, המתמיד). — [בְּחוּרֵי־, בְּחוּרָיו]

בַּחוּרֹנֶת°, בחורונת נ׳ [הקטנה מן בַּחוּרָה] בַּחוּרָה צְעִירָה, נַעֲרָה. — [בַּחוּרוֹנוֹת]

בָּחוּשׁ° ת׳ [מן בחש, בָּחַשׁ] מְעֹרָב, שֶׁבָּחֲשׁוּ אוֹתוֹ: סֻכָּר בָּחוּשׁ בְּכוֹס תֵּה. — [בְּחוּשָׁה, בְּחוּשִׁים, בְּחוּשׁוֹת]

בִּחוּשׁ°, בִּיחוּשׁ ז׳ [מן בחש, בִּחֵשׁ] עִרְבּוּב, בְּחִישָׁה: ״בִּחוּשֵׁי אָבָק הִתְכַּנְּסוּ סְבִיבוֹ בַּשָּׂדֶה״ (יזהר, צקלג 255). — [בִּחוּשׁ־, ־שִׁים, בִּחוּשֵׁי־]

בח״ז ר״ת בְּחֹדֶשׁ זֶה.

בְּחֶזְקַת* תה״פ בְּמַצָּב שֶׁל־, בִּבְחִינַת־ — רְאֵה חֲזָקָה*.

בְּחַיֵּי* מ״ק לְשׁוֹן שְׁבוּעָה — רְאֵה חַיִּים.

בְּחִילָה° נ׳ [מן א. בחל, בָּחַל] 1. קֶבֶס, הַרְגָּשַׁת הֲקָאָה: אֲכִילָה יְתֵרָה שֶׁל מִינֵי מְתִיקָה מְבִיאָה לִידֵי בְּחִילָה. 2. גֹּעַל, יַחַס שֶׁל תִּעוּב: ״מַרְגִּישׁ בְּחִילַת־נֶפֶשׁ לְכָל הַדְּבָרִים הַקְּטַנּוֹנִים״ (סוקולוב, במראות 264). ״קִבַּלְתִּין (אֶת הַמַּטְבְּעוֹת)... וְלֹא זְרַקְתִּין בְּפָנָיו בִּבְחִילָה״ (ליסיצקי, תולדות 109). — [בְּחִילַת־]

בח׳ קיצור: בְּחִינַת־.

בח״י ר״ת בַּחֲתִימַת־יָד.

בְּחִינָה∴ נ׳ [מן בחן, בָּחַן] 1∴. בְּדִיקָה, חֲקִירָה שֶׁל דָּבָר כְּדֵי לַעֲמֹד עַל מַצָּבוֹ: ״וְשֶׁיַּחְקְרוּ עַל הַדָּבָר וִיבַחֲנוּהוּ בְּחִינָה אַחַר בְּחִינָה עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּלֵב אָדָם סָפֵק״ (כוזרי א ח). 2°. בְּדִיקָה שֶׁל יְדִיעוֹת הַתַּלְמִיד: בְּחִינָה בְּעַל־פֶּה וּבִכְתָב. בְּחִינוֹת־מַעֲבָר מִכִּתָּה לְכִתָּה. בְּחִינוֹת־בַּגְרוּת. 3°. נִסּוּי, בְּדִיקַת דִּיּוּקוֹ שֶׁל דָּבָר: בְּחִינַת הַחִלּוּק עַל־יְדֵי כֵּפֶל הַמָּנָה בַּמְּחַלֵּק. בְּחִינַת הַמַּכְשִׁיר. 4∴. אַסְפֶּקְט, הַשְׁקָפָה, צַד: ״וּמִצְווֹת הַבְּחִינָה קְרָאָם (הָרַמְבַּ״ם) עִקָּרִים וִיסוֹדוֹת״ (אברבנאל, ראש אמנה כג). ״מַאֲמָרִים שֶׁל הִתְעַמְּקוּת בִּגְוָנִים מִצְּדָדִים וּמִבְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״הַאֵין גַּם אֲנָשִׁים אֵלֶּה מְשׁוֹרְרִים מְעַט בַּעֲלֵי עַצְמִיּוּת כָּל־שֶׁהִיא בִּבְחִינָה יְדוּעָה?״ (ביאליק, לממשלת המארש). ״כִּי מִבְּחִינַת־מָה הָיָה לוֹ לְמִסְפַּר בֵּית־אֲחִיָּה״ (סדן, שפה 158). הַעֲרָכַת הַמַּצָּב מִבְּחִינָה כַּלְכָּלִית וּבִטְחוֹנִית. 5∴ [בקבלה ובחסידות] מַדְרֵגָה בְּהַכָּרַת הָאֱלֹהוּת, שָׁלָב רוּחָנִי עֶלְיוֹן. 6°. שִׁעוּר הַפְּרוֹמִילִים שֶׁל מַתֶּכֶת יְקָרָה (זָהָב, כֶּסֶף וְכוּ׳) בְּתוֹךְ מִסְגֵי מַתָּכוֹת: טַבַּעַת־הַזָּהָב בְּחִינָתָהּ 840 [יש בה 84% זהב טהור ושאר 16% — נחושת ומתכות זולות אחרות]. ״וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִיא הוּא הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, מִן הַבְּחִינָה הַגְּבוֹהָה, 96 טָהוֹר״ (ביאליק, ספיח י). — [בְּחִינַת־, בְּחִינוֹת]

— בְּחִינַת־∴, דּוֹמֶה לְ־, בְּדַרְגָּה שֶׁל־, מַקְבִּיל לְ־, מַתְאִים: ״מֵאַבָּא וְאִמָּא שֶׁהוּא בְּחִינַת רוּחָנִיּוּת וְהַמּוֹחִין עַצְמָן הֵם בְּחִינַת הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם״ (סידור האר״י, שער תפילין). ״שֶׁאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיא בְּחִינַת גַּדְלוּת״ (עגנון, אורח 371). ״וְהַתְּפִלִּין הֵן בְּחִינַת מוֹחִין וְהָרְצוּעָה הִיא בְּחִינַת יִרְאָה״ (הזז, היושבת 9).

— בִּבְחִינַת־∴, בְּתוֹרַת־, בְּחֶזְקַת־, בְּמַדְרֵגַת־: ״עֶצֶם בִּבְחִינַת דְּבַר־מָה וּמִקְרֶה בִּבְחִינַת דְּבַר־מָה״ (ראב״ד, אמונה רמה א א). ״זוֹ בְּלוּמָה שֶׁהָיְתָה בִּבְחִינַת תְּאוֹמָתוֹ״ (עגנון, כפות שו). יֵשׁ לִזְכֹּר אֶת הַדְּבָרִים שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן.

— בְּחִינָה חִיצוֹנִית°, בְּחִינָה לְתַלְמִידִים הַנֶּעֱרֶכֶת עַל־יְדֵי בּוֹחֲנִים שֶׁלֹּא מִתּוֹךְ חֶבֶר הַמּוֹרִים שֶׁל הַמּוֹסָד [להבדיל מן:]

— בְּחִינָה פְּנִימִית°, בְּחִינָה לְתַלְמִידִים עַל־יְדֵי מוֹרֵי הַמּוֹסָד.

— עָמַד בַּבְּחִינָה°, נִבְחַן וְהִצְלִיחַ, הוֹכִיחַ אֶת יְדִיעוֹתָיו לִשְׂבִיעַת רְצוֹן הַבּוֹחֵן.

— עָמַד לִבְחִינָה°, נִגַּשׁ לְהִבָּחֵן.

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי; ת׳ - תואר,

בחיר ת׳ [מן בחר, בחר] 1, נבחר, מי שבחרו אותו: ״עבדי יעקב וישראל בחירי״ (ישעיה מה ד). ״בחירי רצתה נפשי״ (ישעיה מב א). 2°, הטוב והמעלה ביותר: ״התחילה ליסד קולוניות לעבודת האדמה מבחירי צעירי עמנו״ (אחד העם, מז). ״בחירי התלמידים״ (אחד העם, קצג). — [בחיר־, בחירים, בחירי־; בחירה, בחירת־, בחירות]

— **בחיר־לבה°, בחירת־לבו°**, כנוי־חבה לארוס ולארוסה: ״העודין דודי בחיר־לבבי אין?״ (ביאליק, בין נהר פרת). ברכות נאמנות לפלוני ולבחירת־לבו.

— **בחיר־היצורים°**, כנוי לאדם, בנגוד לכלל בעלי־החיים.

בחירה* נ׳ [מן בחר, בחר] 1*, ברירה, קביעת דבר או אדם מרבים אחרים: ״בחירה ובחירה, מה בחירה שנאמר להלן – בנימין בכלל, אף בחירה שנאמר כאן – בנימין בכלל״ (ירושלמי מגילה עב ד). בחירת חברים לועד. בחירת אריג לחליפה. 2°, רצון חפשי, כוון מעשיו של האדם לפי שקול־דעתו שלו: ״ונותנות צורה קבועה לשכלו ולבו, לנטיותיו ובחירותיו״ (אחד העם, פג). 3° [רק בריבוי: בחירות] קביעת נציגים למוסד צבורי או ממשלתי על־ידי הצבעה של בעלי הזכות לבחר: בחירות לכנסת, לעיריות [וראה עוד להלן]. — [בחירת־, בחירות]

— **ארץ־הבחירה°**, כנוי לארץ־ישראל: ״ותוליכני לארץ הבחירה״ (ביאליק, מאחורי השער).

— **בית־הבחירה***, כנוי־כבוד לירושלים, מקום המקדש: ״הבאתיו לבית הבחירה״ (מעשר שני ה יב).

— **בחירה אקטיבית°**, בחירת נציגים למוסד צבורי או ממשלתי: לכל אזרחי המדינה הבגירים זכות בחירה אקטיבית לכנסת.

— **בחירה חפשית°**, ההשקפה כי האדם עצמו קובע לו מרצונו החפשי ולפי בחירתו, בלא התערבות כח עליון את דרכיו ומעשיו בחיים: ״הרי אדם אתה... ובעל בחירה חפשית״ (מנדלי מו״ס, שפו).

— **בחירה פסיבית°**, זכותו של אדם להבחר כנציג למוסד צבורי או ממשלתי.

— **זכות־בחירה°**, זכות הנתנת לאדם לבחר (על־ידי הצבעה) את נציגיו למוסד, לועידה וכדומה.

— **בחירות אזוריות°**, שיטת בחירות שלפיה מתחלקת המדינה (או העיר) לאזורי־בחירה, בכל אזור נקבעים מעמדים, נציג אחד לכל מפלגה, ולפי רב קולות המצביעים נקבע הנבחר.

— **בחירות אישיות°**, שיטת בחירות שלפיה הבוחר מצביע לא בעד רשימה שלמה של מעמדים, אלא בעד איש מסים אחד או אחדים לפי בחירתו [ראה גם למעלה: בחירות אזוריות]

— **בחירות חשאיות°**, בחירת מעמדים הנעשית על־ידי הצבעה חשאית, כגון הטלת פתק בקלפי, ולא בהרמת ידים בגלוי, באספה.

— **בחירות יחסיות°**, שיטת בחירות למוסד צבורי או ממשלתי, לפיה מציגות המפלגות השונות רשימות נפרדות של מעמדים, והמספר הכללי של הנבחרים מתחלק לפי היחס של מספר הקולות שקבלה כל מפלגה. שיטה זו מנגדת לבחירות ״הרבניות״.

— **בחירות ישירות°**, שיטת בחירות שלפיה בוחרים הבוחרים בעצמם בנציגים למוסד צבורי או ממשלתי – להבדיל מן ״בחירות בלתי־ישירות״, שלפיהן בוחרים בבאי־כח (״בוררים״) ואלה בוחרים את הנציגים. בחירות בלתי־ישירות נהוגות, למשל, בבחירת הנשיא בארצות־הברית.

— **בחירות כלליות°**, בחירות שבהן משתתפים כל אזרחי המדינה הבגירים בלי הבדל דת ומין.

— **בחירות פרופורציונליות°**, ראה בחירות יחסיות.

— **בחירות רבניות°**, שיטת בחירות שלפיה רשימת המעמדים שקבלה את רב קולות המצביעים זוכה ב כ ל המקומות המיעדים לנבחרים. שיטה זו מנגדת לבחירות היחסיות, שבהן מתחלקים הנבחרים בין הרשימות לפי היחס של מספר הקולות שקבלה כל רשימה.

— **בחירות שוות°**, בחירות שאינן מתנות בהשכלת הבוחר או במעמדו.

— **מלחמת־בחירות°**, מאבק המתנהל בין מפלגות שונות בכתב ובעל־פה בתקופת בחירות למוסד מסים (עיריה, ועידה, כנסת וכדומה), כדי להשפיע על הבוחרים ולזכות בקולותיהם בהצבעה.

בחירי* ת׳ [מן בחירה] בעל רשות של בחירה, בעל רצון חפשי: ״פסוקים המעידים על היות האדם בחירי״ (ראב״ד, אמונה רמה, מבוא). ״כלום באמת כל מעשי האדם בחיריים הם?״ (טברסקי, לפידים 111). — [בחירית, בחיריים, ־ריות]

בחישה° נ׳ [מן בחש, בחש] 1, בלילה, הגסה, שכשוך בכף בנוזל או בחמר צמיג: ״ובחשה בכף את המרק, ובין בחישה לבחישה טאטאה את החדרים״ (בארון, פרשיות 67). בחישה בכפית בכוס תה. 2 [בהשאלה] התערבות בעניני הזולת: ״הסכסוכים העדתיים במדינה היו עלולים להפך למלחמת אזרחים חמורה בשל בחישתן של מדינות שכנות״ (עיתונות). — [בחישת־, בחישות]

— **בחישה בקדרה של אחר°** [בהשאלה] התערבות בעניני הזולת.

א. **בחל** [ערבית: בלח נלאה, בחלש]

~ פע׳ **ב ח ל** פ״ע מאס, תעב, קץ, חש געל (כלפי־): ״ותקצר נפשי בהם וגם־נפשם בחלה בי״ (זכריה יא ח). ״ויהי בוחל בקניני העולם הזה״ (בר חייא, הגיוני הנפש). ״תבחל נפשם בעבודה כזו״ (אחד העם, כט). — [לבחל ב־; בוחל, יבחל]

~ נת׳ **נ ת ב ח ל°**, נתמלא בחילה: ״מסתכל אני בכם וכל כך מתבחלת עלי נפשי״ (שלונסקי תר׳ הדון 229). ״חלופי יריות נמרצים. מעיק עוד יותר מתבחלים בכל האכלין שבהם״ (יזהר, שיירה 144). — [להתבחל, מת־, ית־]

~ הפ׳ **ה ב ח י ל*** 1°, פ״י עורר בחילה, המאיס: ״בצה מבריקה ומבחילה״ (יהודה שטינברג, קסו). ״תפלות בגוון מבחיל״ (יזהר, צקלג 159). ריח מבחיל של רקבון. 2* פ״ע נתמלא בחילה: ״ומאימת הדין נפשי תבחיל״ (קליר, יראתי, א׳ ראש־השנה). — [להבחיל, מ־, י־]

ג. **בחל** [מן בַּחַל]

~ פִּעֵ׳ **בָּחַל*** פ״ע נַעֲשָׂה בֹּחַל, הִתְקָרֵב לִגְמַר הַבְשָׁלָתוֹ: ״הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיִּבְחֲלוּ״ (נידה מז.). – [לִבְחֹל, בּוֹחֵל, יִבְחַל]

~ פִּעֵ׳ **בִּחֵל*** פ״ע בָּחַל, הִתְקָרֵב לִגְמַר הַבְשָׁלָתוֹ: ״בִּחֲלוּ (הַתְּאֵנִים), כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (שביעית ד ז). – [לְבַחֵל, מְ־, יְ־]

~ הִפְ׳ **הִבְחִיל***, 1*, פ״ע בָּחַל, הָיָה קָרוֹב לִגְמַר הַבְשָׁלָתוֹ (בְּפֵרוֹת, בְּיִחוּד בִּתְאֵנָה): ״מֵאֵימָתַי הַפֵּרוֹת חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת – הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּבְחִילוּ״ (מעשרות א ב). 2*, פ״י הֵבִיא אֶת הַפְּרִי לִידֵי גְּמַר הַבְשָׁלָתוֹ: ״כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה מַבְחִיל אֶת הַפְּרִי״ (ירושלמי שבת י א). הַשֶּׁמֶשׁ מַבְחִילָה אֶת הַפֵּרוֹת. 3° (בטבחות) בִּשֵּׁל בִּשּׁוּל רִאשׁוֹן לְשֵׁם רִכּוּךְ: הַטַּבָּח הִבְחִיל אֶת הַבָּשָׂר. – [לְהַבְחִיל, מַבְחִיל, יַ־]

~ הָפְ׳ **הָבְחַל°**, 1, הֻבְשַׁל, זֹרַז הַבְשָׁלָתוֹ: ״הַפֵּרוֹת הָבְחֲלוּ בַּשֶּׁמֶשׁ, הַהֲדָרִים מֻבְחָלִים לְיִצּוּא. 2, (בטבחות) בֻּשַּׁל בִּשּׁוּל רִאשׁוֹן: בָּשָׂר שֶׁהָבְחַל בְּאֵדִים. – [מֻבְחָל, יֻבְחַל]

בֹּחַל*, בּוֹחַל ז׳ [ערבית: בַּלַח] 1, פְּרִי הַתְּאֵנָה בַּשָּׁלָב הַשֵּׁנִי לְהַבְשָׁלָתוֹ, לְאַחַר שֶׁיָּצָא מִדַּרְגַּת פַּגָּה: ״פַּגָּה, בֹּחַל וְצָמֵל״ (נידה ה ז). 2, (בהשאלה) תְּקוּפַת רֵאשִׁית הִתְבַּגְּרוּת אֵצֶל אִשָּׁה, יְמֵי הַנְּעוּרִים שֶׁל אִשָּׁה: ״בֹּחַל – אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ״ (נידה ה ז). – [בָּחַל־]

בַּחַל^ ז׳ [מן א־בחל] בְּחִילָה, מִאוּס: ״מָאֹס יִמְאַס הַיַּיִן בְּבַחַל, מָתְקוּ לוֹ רִגְבֵי נַחַל״ (גבירול, ה׳ מה אדם). ״וְלֹא תֵדַע מְבוּכַת לִבִּי אֶת רָגְזִי וּבַחַל־נַפְשִׁי לִבְנֵי גוֹרָלִי״ (סמקין, שירים קמה). – [בַּחַל־]

בח״ל ר״ת 1, בְּחִיר־לִבָּהּ. 2, בְּחִירַת־לִבּוֹ.

בחן [ארמית: בְּחַן; ערבית: מַחַן]

~ פָּעַ׳ **בָּחַן** פ״י בָּדַק, חָקַר וְנִסָּה טִיבוֹ שֶׁל דָּבָר אוֹ אָדָם: ״וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם״ (ירמיה ו כז). ״וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב״ (זכריה יג ט). הַמּוֹרֶה בָּחַן אֶת יְדִיעוֹת תַּלְמִידָיו. – [לִבְחֹן אֶת־, בּוֹחֵן, יִבְחַן]

~ נִפְ׳ **נִבְחַן**, נֶחְקַר, נִבְדַּק: ״וְיִבָּחֲנוּ דִבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם״ (בראשית מב טז). הַתַּלְמִידִים נִבְחֲנוּ בְּחֶשְׁבּוֹן. – [לְהִבָּחֵן, נִבְחָן, יִבָּחֵן]

~ פֻּעַ׳ **בֻּחַן** ^, נִבְחַן, נִבְדַּק: ״שִׂפְתוֹתֶיךָ חָכְמוֹת מְפִיקוֹת... מְבֻחָנוֹת, צְרוּפוֹת וּבְדוּקוֹת״ (ינאי נט). ״וְהָיָה צַדִּיק וְאָהוּב לֵאלֹהָיו, אֲשֶׁר בֻּחַן וְנִמְצָא שָׁלֵם״ (יוסיפון קלא). – [מְבֻחָן, יְבֻחַן]

~ הִתְ׳ **הִתְבַּחֵן°**, נִבְחַן, נִבְדַּק: ״מִדּוֹת... שֶׁמִּתְבַּחֲנוֹת בִּבְחִינַת הַטּוֹב וּבִבְחִינַת הָרָע לְפִי שַׁעֲרֵי הֶהָגוּן וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן״ (קלצקין, כתבים 61). ״כָּל חִזָּיוֹן שֶׁבְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ נִתָּן לְהִתְבַּחֵן עַל־פִּיהֶם״ (דיזנדרוק, בעניני קריאה ד). – [לְהִתְבַּחֵן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִבְחִין*** פ״י 1*, הִבְדִּיל, הִכִּיר אֶת הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים: ״אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה״ (ברכות ס). ״כֵּיוָן שֶׁנִּתַּן רְשׁוּת לַמַּשְׁחִית, אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין צַדִּיקִים לִרְשָׁעִים״ (בבא קמא ס). 2°, תָּפַס בְּאֶחָד אוֹ בַּאֲחָדִים מֵחוּשָׁיו: הַשּׁוֹמֵר הִבְחִין בִּתְנוּעָה חֲשׁוּדָה בְּקִרְבָתוֹ. – [לְהַבְחִין בֵּין־, לְ־, אֶת־, בְּ־; מַבְחִין, יַ־]

~ הָפְ׳ **הָבְחַן°**, 1, הֻבְדַּל. 2, הֻכַּר, נִתְפַּס בַּחוּשִׁים: הַתְּנוּעָה הַחֲשׁוּדָה הָבְחֲנָה עַל־יְדֵי הַשּׁוֹמְרִים. – [מֻבְחָן, יֻבְחַן]

– **בּוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב** (ירמיה יא כ), כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַיּוֹדֵעַ אֶת מִסְתְּרֵי מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם.

בֹּחַן, בּוֹחַן ז׳ [מן בחן] [על־פי הבנה זו ביחזקאל כא יח] בְּחִינָה קְצָרָה אוֹ חֶלְקִית, מִבְחָן, טֶסְט: בֹּחַן לִקְבִיעַת מְנַת־הַמִּשְׂכָּל שֶׁל הַתַּלְמִידִים. בֹּחַן בְּחֶשְׁבּוֹן. – [בֹּחַן־, בְּחָנִים, בָּחֲנֵי־]

– **אֶבֶן־בֹּחַן** (ישעיה כח טז), ראה אֶבֶן, אֶבֶן־בֹּחַן.

בַּחַן ז׳ [מצרית: בח׳נ מבצר] מִגְדַּל צוֹפִים: ״עֹפֶל וָבַחַן״ (ישעיה לב יד). ״וְכוֹל קִירוֹתַי לְחוֹמַת בַּחַן לְלוֹא תִּזְדַּעְזֵעַ״ (מגילת ההודיות ז 9). – [בַּחַן־, בְּחָנִים, בַּחֲנֵי־]

בָּחָן° ז׳ [מן בחן, בָּחַן] בּוֹחֵן, מִי שֶׁתַּפְקִידוֹ לִבְחֹן וְלִבְדֹּק דְּבָרִים אוֹ פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת: ״מִבְּחַן הַזֵּירוֹנִים... אֵצֶל שֻׁלְחַן הַבָּחָנִים״ (שניאור, פנדרי א 37). בָּחָן בְּחֶבְרַת הַחַשְׁמַל. בָּחָנִים בַּמַּחְלָקָה הַמֶּכֶס. – [בְּחַן־, בָּחָנִים, בָּחָנֵי־]

בַּחֲנִין° ז׳ [מן בחן, בָּחַן] כָּל אֶחָד מִזּוּג שֶׁל מְחוּשִׁים אוֹ זְרוֹעוֹת מִשְּׁנֵי צִדֵּי הָרֹאשׁ אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת פְּרוּקֵי־הָרַגְלַיִם (כְּגוֹן, עַקְרַבִּים) הַמְּשַׁמְּשִׁים כְּאֵיבְרֵי מִשּׁוּשׁ וְחִישָׁה (Pedipalpi). – [בַּחֲנִינִים]

בחר [ארמית: בְּחַר]

~ פָּעַ׳ **בָּחַר** פ״י 1, בֵּרֵר, בָּדַק וְקָבַע אֶת הָרָצוּי בְּיוֹתֵר: ״הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ... וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים״ (דברים ל יט). ״הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר ה׳ לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם״ (מלכים א יד כא). ״מָאוֹס בָּרָע וּבָחוֹר בַּטּוֹב״ (ישעיה ז טו). 2, הֶעֱדִיף, בִּכֵּר, הִכִּיר לְטוֹבָה: ״בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ״ (ישעיה מא ט). ״אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים״ (תפילה). ״הַזְמִין אֵל לְךָ אִשָּׁה – בְּחַר בָּהּ״ (ביאליק, אחת שתים). 3°, הִשְׁתַּתֵּף בִּבְחִירוֹת, הִצְבִּיעַ בְּעַד הַמֻּעֲמָד הַטּוֹב בְּעֵינָיו (לַכְּנֶסֶת, לָעִירִיָּה וְכַדּוֹמֶה). – [לִבְחֹר אֶת־, בְּ־, בּוֹחֵר, יִבְחַר]

~ נִפְ׳ **נִבְחַר**, 1*, נִבְרַר, שֶׁבָּחֲרוּ בוֹ: ״עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ (עָרִים) שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (מכות ב ד). ״אַף יֵשׁ אֲשֶׁר נִבְחַר לְחָתָן״ (ביאליק, המתמיד). לַוַּעַד נִבְחֲרוּ שְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים. 2, הָיָה רָצוּי בְּיוֹתֵר, הֻעֲדַף: ״וּקְנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף״ (משלי טז טז). ״וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים״ (ירמיה ח ג). – [לְהִבָּחֵר, נִבְחָר, יִבָּחֵר]

~ הִתְ׳ **נִתְבַּחֵר***, נִבְחַר: ״עַל מָה נִתְבַּחַרְתָּ לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל?״ (ספרא, מג ד). – [לְהִתְבַּחֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ פֻּעַ׳ **הֻבְחַר***, נִבְחַר [רווח בייחוד הבינוני: מֻבְחָר] – ראה ערך מֻבְחָר.

בַּחַר° ז׳ (ערבית) עֲדִירַת קַרְקַע וְהַכְשָׁרָתָהּ לְמַטָּעִים.

בַּחֲרוּת* נ׳ [מן בָּחוּר] 1*, יְמֵי הַנְּעוּרִים, תְּקוּפַת הַנֹּעַר: ״יְמֵי זְקֵנוּתוֹ יָפִים מִימֵי בַּחֲרוּתוֹ״ (תנא דבי אליהו יח) [במהד׳ איש־שלום: בְּחוּרוֹתָיו]. ״בִּימֵי בַּחֲרוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ נַג׳ארָה רַבּוֹת בָּנוֹת נִתְבָּרְכוּ בּוֹ״ (בורלא, כיסופים 105). 2°, בְּנֵי־הַנֹּעַר, הַדּוֹר הַצָּעִיר. – [בַּחֲרוּת־]

בַּחֲרָן° תר״ז [מן בחר, בָּחַר] בַּרְרָן, אִסְטְנִיס, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִבְרֹר הַרְבֵּה: ״הֵם נַעֲשִׂים אִסְטְנִיסִים וּבַחֲרָנִים״ (קלצקין, כתבים 68). פְּלוֹנִי בַּחֲרָן בְּמַאֲכָלִים. – [בַּחֲרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

בַּחֲרָנוּת° נ׳ [מן בַּחֲרָן] בַּרְרָנוּת, מִדָּתוֹ שֶׁל הַבַּחֲרָן (בְּמַאֲכָלִים, בִּבְגָדִים וְכַדּוֹמֶה): "יֵשׁ גַּם בְּכֹחַ הַזִּכָּרוֹן מִסְּגֻלַּת הַבַּחֲרָנוּת, הַסֶּלֶקְצְיָה בְּיַחַס לְחָמְרֵי הַקְּלִיטָה" (קלצקין, כתבים 115). — [בַּחֲרָנוּת־]

בחשׁ [ארמית: בְּחַשׁ]

~ פָּע׳ **בָּחַשׁ*** פ״י 1, עִרְבֵּב, שִׁכְשֵׁךְ וְהֵגִיס: "שֶׁבּוֹחֲשִׁין אֶת הַשְּׁתוּת בַּשַּׁבָּת" (ברכות לח.). בָּחַשְׁתִּי בְּכַפִּית אֶת הַתֵּה בַּכּוֹס. — [לִבְחֹשׁ אֶת־, בּוֹחֵשׁ, יִבְחַשׁ]

~ נפ׳ **נִבְחַשׁ°**, נִתְעַרְבֵּב: הַמָּרָק נִבְחַשׁ יָפֶה בַּבַּחֲשָׁה. — [לְהִבָּחֵשׁ, נִבְחָשׁ, יִבָּחֵשׁ]

~ פע׳ **בִּחֵשׁ°**, בָּחַשׁ, שִׁכְשֵׁךְ [גם בהשאלה]: "דַּעְתּוֹ פְּזוּרָה עָלָיו, וְרַק רֶגֶשׁ סָמוּי מְבַחֵשׁ בְּמַעֲמַקָּיו קְרָעִים מוּזָרִים וּמִשְׁתַּנִּים" (יזהר, צקלג 61). — [לְבַחֵשׁ, מְבַחֵשׁ, יְבַחֵשׁ]

~ הת׳ **נִתְבַּחֵשׁ°**, 1, נִתְעַרְבֵּב: הַמָּרָק נִתְבַּחֵשׁ הֵיטֵב. 2, [בהשאלה] הִסְתַּבֵּךְ, נִקְלַע לְתוֹךְ עַרְבּוּבְיָה: "יָפֶה יָפֶה נִתְבַּחַשְׁנוּ, לְעוֹלָם לֹא נוּכַל לְהַסְבִּיר כַּמָּה" (יזהר, צקלג 141). — [לְהִתְבַּחֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

— **בָּחַשׁ בִּקְדֵרָה (בְּקַלַּחַת)°** [בהשאלה] הִתְעָרֵב בַּעֲנָיִנִים, יָדוֹ הָיְתָה בַּדָּבָר: "שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת תְּמִימִים בָּחַשׁ הֶחָכָם בִּקְדֵרָה זוֹ" (בורלא, עקביה 174). "נִדְחַק הַסּוֹפֵר... עַל־יְדֵי כָּל הַבּוֹחֲשִׁים בְּקַלַּחַת הַפּוֹלִיטִית" (קריב, עטרה 249).

בַּחֲשַׁאי* תה״פ רְאֵה חֲשַׁאי.

בחשה לבישול

בַּחֲשָׁה° נ׳ [ארמית: בַּחֲשָׁא, פסחים קיא: מן בחשׁ, בָּחַשׁ] מְבַחֵשׁ, תַּרְוָד, כַּף גְּדוֹלָה לִבְחִישַׁת תַּבְשִׁיל בַּסִּיר. — [בַּחֲשַׁת־, בַּחֲשׁוֹת, בַּחֲשׁוֹת־]

בַּחֲשָׁן° ז׳ [מן בחשׁ, בָּחַשׁ] כִּנּוּי לְמִי שֶׁאוֹהֵב לִבְחֹשׁ בִּקְדֵרַת אֲחֵרִים, הַמִּתְעָרֵב בַּעֲנָיִנִים לֹא־לוֹ: "בְּצִפָּרְנַיִם נְכוֹנָה הָיְתָה לִשְׂרֹט בִּבְשָׂרָם שֶׁל כָּל אֵלֶּה הָעַסְקָנִים, הַכַּתְבָנִים, הַבַּחֲשָׁנִים מְחַרְחֲרֵי הָרִיב" (מגד, חדווה 194). — [בַּחֲשָׁנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

בחת״י ר״ת בַּחֲתִימַת־יָד.

בַּט° פ״י (ינאי ריב) הִבִּיט — ראה ב. נבט, הִבִּיט.

בטא [ראה גם בטה]

~ פע׳ **בִּטֵּא** פ״י 1°, הָגָה, דִּבֵּר, הִבִּיעַ, הוֹצִיא מִלִּים בִּכְלֵי־הַדִּבּוּר: "נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב" (ויקרא ה ד). "דַּע כִּי בגד כפת יְבַטְּאוּ בָהֶם הָעִבְרִים עַל שְׁנֵי דְרָכִים — הָאֶחָד דָּגוּשׁ וְהַשֵּׁנִי רָפֶה" (אברהם אבן־עזרא, דקדוק ר״י חיוג׳). בְּנֵי־הַמִּזְרָח יוֹדְעִים לְבַטֵּא כָּרָאוּי ע׳ וְח׳. 2°, הִבִּיעַ, נָתַן בִּטּוּי, שִׁקֵּף: הַנּוֹאֵם בִּטֵּא יָפֶה אֶת הֲלָךְ־הָרוּחַ שֶׁל הַנֶּאֱסָפִים. [לְבַטֵּא אֶת־, מְבַטֵּא, יְבַטֵּא]

~ פֻּע׳ **בֻּטָּא°**, 1°, נֶהְגָּה: "וְהִנֵּה עַל הַנִּרְאֶה שֶׁיְּבֻטָּא בּוֹ" (אברהם אבן־עזרא שמות כ א). הָאוֹתִיּוֹת ע׳ וְח׳ מְבֻטָּאוֹת יָפֶה בְּפִי בְּנֵי־הַמִּזְרָח. 2°, הֻבַּע, הֻשְׁמַע, בָּא לִידֵי בִּטּוּי: בָּאֲסֵפָה בֻּטְּאוּ יָפֶה רַחֲשֵׁי לֵב הַצִּבּוּר. — [מְבֻטָּא, יְבֻטָּא]

~ הת׳ **הִתְבַּטֵּא°**, 1, הִבִּיעַ, הִשְׁמִיעַ אֶת דְּבָרָיו: קָשֶׁה הָיָה לָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ לְהִתְבַּטֵּא בְּעִבְרִית. 2, נִתַּן לוֹ בִּטּוּי, הֻבַּע: הַהַפְרָעוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת שֶׁל הַיֶּלֶד הִתְבַּטְּאוּ בְּתוֹקְפָנוּת וּבְחֹסֶר־רִכּוּז. — [לְהִתְבַּטֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

~ פָּע׳ **בָּטָא*** פ״י בִּטֵּא, הָגָה: "כָּבוֹד וְקָלוֹן בְּיַד בּוֹטֵא" (בן סירא ה יז). "בְּבָטְאֲךָ לַעֲשׂוֹת וְשֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת" (סידור רס״ג, קצט). — [לִבְטֹא, בּוֹטֵא, יִבְטָא]

~ נפ׳ **נִבְטָא°**, בֻּטָּא, נֶהְגָּה: "נְאוּמִים שֶׁחֲצִי כָּל אִמְרָה וְאִמְרָה מֵהֶם נִבְטְאָה בַּהֲבָרָה הַמִּזְרָחִית" (ברנר, א 310). הָאוֹת א׳ שֶׁבַּמִּלָּה "צַוָּאר" נִכְתֶּבֶת וְאֵינָהּ נִבְטֵאת. — [נִבְטָא, יִבָּטֵא]

בִּטָּאוֹן°, בִּיטָאוֹן ז׳ [מן בטא, בִּטֵּא] הוֹצָאָה סִפְרוּתִית (עִתּוֹן, יַרְחוֹן, קֹבֶץ וְכו׳) הַמְבַטֵּאת דֵּעוֹת שֶׁל חוּג מְסֻיָּם. — [בִּטְאוֹן־, בִּטְאוֹנִים, בִּטְאוֹנֵי־]

א. **בִּטְבּוּט°, בִּיטְבּוּט** ז׳ [מן בטבט, בִּטְבֵּט] הִתְנַפְּחוּת, תְּפִיחָה: "מְבַטְבּוּט שְׂפָתוֹתֶיהָ הַמִּתְנַפְּחוֹת הֵבִין רַק זֹאת" (קובנר, פנים 65). "זֶה רִפּוּד הַבְּשָׂרִים, הַדַּשְׁנוּת, הַבִּטְבּוּט" (שלו, קולות 180). בִּטְבּוּט הָאֶצְבַּע שֶׁנִּפְצְעָה. — [בִּטְבּוּט־]

ב. **בִּטְבּוּט*, בִּיטְבּוּט** ז׳ [נוסח אחר: בִּצְבּוּץ] נְעֹרֶת, קְנַבּוֹס: "וְהָעֵקֶל שֶׁל נְצָרִים וְשֶׁל בִּטְבּוּט וְשֶׁל עֵץ" (ירושלמי עבודה זרה מה ב). — [בִּטְבּוּטִים, ־טֵי־]

בטבט [קרוב אל נבט, בצבץ]

~ פע׳ **בִּטְבֵּט°**, 1, פ״י נִפַּח, הִבְלִיט: "בִּטְבֵּט שְׂפָתָיו תּוֹךְ שֶׁהִבְלִיט סַנְטֵר" (יזהר, חוצה 43). 2, פ״ע בִּצְבֵּץ, בָּלַט: "וַהֲרֵי זֶה חוּפָּה שֶׁל יֹפִי מְבַטְבֵּט לִקְצֵה הַשָּׁמַיִם" (בן־ציון, קלג). "מִין חֲמִימוּת קָשָׁה וּמְכֹעֶרֶת הָיְתָה מְבַטְבֶּטֶת וְיוֹצֵאת מִן הַחֹטֶם" (עגנון, תמול 478). — [לְבַטְבֵּט, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִתְבַּטְבֵּט***, 1*, הִתְנַפֵּחַ, צָבָה, תָּפַח: "לְמִי שֶׁנְּשָׁכוֹ נָחָשׁ וְלֹא הִרְגִּישׁ מִי נְשָׁכוֹ וְלֹא יָדַע עַד שֶׁנִּתְבַּטְבְּטָה עָלָיו" (שמות רבה לא). "חָטְמוֹ שֶׁנִּתְבַּטְבֵּט וְהֶאְדִּים כַּעַגְבָנִיָּה שֶׁבָּשְׁלָה כָּל צָרְכָּהּ" (הזז, צל 91). "וְעַל בְּשָׂרָהּ הֶחָרוּךְ נִתְבַּטְבְּטוּ שַׁלְפּוּחִיּוֹת וְכִיבִים" (קבק, במשעול 508). "וְהִנֵּה כִּיב מִתְבַּטְבֵּט, וְהַפָּרָה מְקִיאָה" (שנהר, א 109). 2°, בִּצְבֵּץ, הִזְדַּקֵּר: "מְבַעְבֵּעַ וּמַפְרִיחַ בַּעֲבוּעוֹת שֶׁל סוֹדוֹת שֶׁמִּתְבַּטְבְּטִים וּמִתְנַפְּחִים" (קלצקין, כתבים 137). "בִּפְנִימִיּוּתָהּ שֶׁל רָחֵל כְּבָר נִתְבַּטְבְּטָה הָגוּת כְּבֵדָה" (שטיינמן, זוגות א 7). "מִתּוֹךְ הַסִּילוֹ נִתְבַּטְבֵּט קוֹל שִׁירָה" (שמיר, הוא הלך 62). — [לְהִתְבַּטְבֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

בטה [קרוב אל בטא]

~ פָּע׳ **בָּטָה** פ״י בִּטֵּא, הָגָה, הִבִּיעַ [על־פי־רוב לשלילה]: "יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב" (משלי יב יח). "כָּל הַבּוֹטֶה רָאוּי לְדָקְרוֹ בְּחֶרֶב" (עירובין סד:). "הוֹסֵף פָּנָיו כְּלַפֵּי אִמִּי וּבוֹטֶה בִּלְזוּת שְׂפָתַיִם וְנוּגֵן מִשְׁנָה כְּהַאי לִישָּׁנָא" (ביאליק, ספיח, נספח). — [לִבְטוֹת, בּוֹטֶה, יִבְטֶה]

— **בָּטָה כְּמַדְקְרוֹת־חָרֶב** (משלי יב יח), [בהשאלה] דִּבֵּר דְּבָרִים קָשִׁים בְּיוֹתֵר: "בָּטְתָה כְּמַדְקְרוֹת־חֶרֶב וְלֹא שָׁתָה לִבָּהּ עוֹד אֵלַי" (יל״ג, פרוזה ד). "הַכֹּהֵן הַנּוֹעֵם בּוֹטֶה בִּדְבָרִים כְּמַדְקְרוֹת־חָרֶב" (ברנר, ב 42).

— **דְּבָרִים בּוֹטִים°**, דְּבָרִים קָשִׁים וְנִמְרָצִים.

בטוא∴, **ביטוא** ז׳ [מן בטא, בטא] דבור, הגיה, בטוי: ״והנה החטא היה בבטואו ולא במכה״ (אברהם אבן־עזרא במדבר כח). בטוא עברי־מקורי. ניבים ובטואים. – [בטוא־, בטואים, ־אי־]

בטוח ת׳ [מן בטח, בטח] 1, מלא בטחון, מאמין באמונה שלמה, משכנע: ״נכון לבו, בטח בה׳״ (תהלים קיב ז). ״בטוח אני שאי את יוצא מן הזקנה עד שתורה הוראות בישראל״ (ירושלמי נזיר נג ג). 2∴, נאמן, שאפשר לבטח בו: ״מקום תקוה והי עליו בטוחים״ (יהודה הלוי, א 12). ״אדם בטוח״ (שאלות־ותשובות). ״עולמם הם בטוח ואיתן ועולמנו רעוע״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 33). עסק בטוח. שטרות בטוחים. – [בטוחה, בטוחים, בטוחות]

– **לבי סמוך ובטוח** [על־יסוד תהלים קיב ז־ח], אין לי כל ספק בדבר.

– **בעל־בטוח**° (בסגנון עממי), מהימן, מי שאפשר לסמך עליו: ״אלוה... כלום איני ׳בעל־בטוח׳?״ (סוקולוב, במראות 66).

– **בטוחני**°, הנני בטוח, הנני מאמין באמונה שלמה, ברי לי.

בטוח°, **ביטוח** ז׳ [מן בטח, בטח] מתן אחריות על־ידי חברה מסחרית לנזק העלול לקרות לסחורה או לאדם: בטוח מכונות ובנינים נגד שרפות. בטוח החיים. –[בטוח־, ־חים, ־חי־]

– **בטוח לאמי**°, אחריות הנתנת על־ידי המדינה לכל אזרחיה למקרי תאונה, מחלה או זקנה (גיל הקצבה).

– **בטוח סוציאלי**°, אחריות הנתנת על־ידי הממשלה או על־ידי מוסד צבורי לעובדים למקרי תאונה, מחלה, זקנה ועוד.

– **חברת־בטוח**°, חברה מסחרית המקבלת עליה אחריות לנזק העלול לקרות לרכוש או לאדם המבטח אצלה.

– **דמי־בטוח**°, פרמיה, תשלום שנתי קבוע שמשלם לחברת הבטוח מי שמבטח את עצמו או את רכושו.

בטוחה נ׳ [מן בטח] 1°, בטחון, ערבה, ערבות לדבר: ״יש לנו בטוחות שלנו״ (ברקוביץ, סיפורים תסז). הסוחר המציא לבית־החרשת בטוחות נאמנות לקבלת הסחורה באשראי. 2, בטחה, שלוה: ״ישליו אהלים לשדדים ובטחות למרגיזי אל״ (איוב יב ו). 3°, שם כולל לאגרות־חוב, למניות, לניירות־ערך, לשטרי־חוב, לשטרי־שעבוד ולשאר שטרות העשויים להנתן כערבה לכל דבר. – [בטוחת־, בטוחות]

בטוחות (על־פי איוב יב ו), **בטוחות**° תה״פ [מן בטוח] בבטחה, בהרגשת בטחון: ״יזנק ארי... צועד בטוחות לא יחפז״ (ביאליק, מתי מדבר). ״יחוג שחף קל עליהם ובדבור צח ישוט בטוחות״ (כהן, שירים רכא). ״מי מנוחות חותרים בטוחות״ (עגנון, כפות קח).

בטוי*, **ביטוי** ז׳ [מן בטא, בטא] 1*, הגיה, מבטא: ״בטוי שפתים״ (הוריות ב ה). בדבורו נכר הבטוי האנגלי. 2°, הבעה, גלוי דברים: הנואם נתן בדבריו בטוי נאמן לדעת האספה. הסופר נתן בכשר הבטוי. 3°, ניב, צרוף־לשון, מימרה: ספרות חז״ל עשירה בבטויים נאים. האקדמיה ללשון קבעה שורה של בטויי ברכה, בטויי נימוסים וכדומה. –[בטוי־, בטויים, בטויי־]

– **בטוי אלגברי**°, צרוף של מספרים אלגבריים הקשורים ביניהם על־ידי פעלות חשבוניות שונות, כגון: $2ab + 3c - d$.

– **בטוי־שפתים***, דברי להג, דברים שהוצאו מן הפה בלא מחשבה יתרה: ״בטוי שפתים – חטאת״ (בבא מציעא לו.). ״על חטא שחטאנו לפניך בבטוי שפתים״ (וידוי, יום כיפור).

– **כלי־בטוי**°, 1, כל אחד מן האיברים שאנו מבטאים בהם את ההגאים למיניהם: הגרון, החך, הלשון, השנים, השפתים. 2, בטאון, הוצאה ספרותית המשקפת דעות של חוג מסים: חברי האגדה החליטו להוציא כלי־בטוי משלהם.

– **שבועת־בטוי***, שבועה שנשבע אדם שיעשה או שלא יעשה מעשה מסים שאין בו כדי להיטיב או להרע למישהו (שבועות ג ט).

בטול*, **ביטול** ז׳ [מן בטל, בטל] 1*, הפסקה, שביתה מדבר: ״בטול מלאכה״ (ראש השנה כג.). ״בטול תפלה״ (ברכות ה.). ״(בנים מתים) בעון בטול תורה״ (שבת לב:). ״משום בטול זמן״ (עגנון, כלה רסה). ״ואלך לבית־המדרש אחר כל הבטולים שנתבטלתי מן התורה״ (עגנון, אורח 308). ״נפל לאחוריו בסלוק־הדעת ובבטול החושים״ (הזז, יעיש ד 93). 2*, הפרה, שלילה, עשית דבר לאין: ״בטול מקח״ (תמורה כז:). ״אם יעלה על לב אנוש בטול זה המציאות מתכונתו״ (הרומי, ד 91). בטול פסק־הדין. בטול גזרה. 3°, זלזול, הקלת ראש: פלוני התיחס בבטול לדברי חברו. – [בטול־, בטולים, ־לי־]

– **בטול היש**°, 1, [שאול מתורת החסידות, וביחוד מתנועת חב״ד] השתחררות מכל הצרכים הגשמיים, התעלות הרוח עד כדי שכחת כל הדברים הגופניים: ״כאן התבודד עם בוראו... ופרפר בהתלהבות ודבקות עד כלות־הנפש ובטול היש״ (הזז, יעיש ג 152). 2, שלילת הקיום או הקים: ״ישמיע יאוש נורא, בטול היש והחיים״ (פיארברג, 69). ״התיחס אל אביו בהדרת־כבוד שהגיעה עד בטול היש״ (סוקולוב, במראות 97).

בטון°, **ביטון** ז׳ [צרפתית: beton] חמר־בנין חזק המרכב ממלט, חול וחצץ בלולים במים. מבטון יוצקים יסודות, קירות ועוד.

– **בטון־ברזל**°, **בטון מזין**°, בטון היצוק על מערכת־ברזלים ועל־ידי־כך נתן לו חזק רב.

בטונאי° ז׳ [מן בטון] ממחה בעבודות בטון. – [בטונאים]

א. **בטון**°, **ביטון** ז׳ [מן בטון] חזוק בבטון, יציקת בטון מסביב: עבודות בטון המנהרה. בטון העמודים באדמה. – [בטון־]

ב. **בטון**, **ביטון** ז׳ [מן בטן, בטן] צפוי בבטנה: בטון המעיל בפרוה. – [בטון־]

בטוש° ת׳ [מן בטש, בטש] רמוס, דרוס. –[בטושה, ־שים, בטושות]

בטח [ארמית: בטח]

~ פע׳ **בטח** פ״ע 1, סמך, נשען, שם מבטחו: ״ואני בחסדך בטחתי״ (תהלים יג ו). ״בוטח בעשרו הוא יפול״ (משלי יא כח). ״הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ הזה״ (מלכים ב יח כא). 2, היה שלו, ישב בלא פחד ודאגה: ״וצדיקים ככפיר יבטח״ (משלי כח א). ״ויראו את־העם... שקט ובטח״ (שופטים יח ז). ״להאמין בכחו ולבטח בעצמו כי יעשה ויוכל״ (אחד העם, לט). – [לבטח ב־, על־, אל־; בוטח, בוטחת; יבטח]

~ נפ׳ **נבטח***, נשען, סמך: ״אמר לה הקדוש־ברוך־הוא (לשרה): ועלי את נבטחת?״ (תנחומא בובר וירא לא). – [להבטח על־, נבטח, יבטח]

~ פִּעֵ' בִּטֵּחַ° פ"י מָסַר אוֹ קִבֵּל לְאַחֲרָיוּת, שִׁלֵּם לְחֶבְרַת־בִּטּוּחַ תַּשְׁלוּם שְׁנָתִי קָבוּעַ עַל מְנָת שֶׁתְּפַצֶּה אוֹתוֹ בִּסְכוּם מְסֻיָּם בְּמִקְרֶה שֶׁל נֵזֶק אוֹ אָסוֹן: הָאִישׁ בִּטֵּחַ אֶת בֵּיתוֹ נֶגֶד שְׂרֵפָה בְּסַךְ אַרְבָּעִים אֶלֶף לִירוֹת. הַחֶבְרָה בִּטְּחָה אֶת גָּרְנוֹ שֶׁל הָאִכָּר. – [לְבַטֵּחַ אֶת־, מְבַטֵּחַ, יְ־]

~ פֻּעַ' בֻּטַּח°, נִמְסַר אוֹ נִתְקַבֵּל בְּאַחֲרָיוּת: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת בֻּטַּח בְּסַךְ מָאתַיִם אֶלֶף לִירוֹת. הַפּוֹעֵל מְבֻטָּח בְּחֶבְרַת־בִּטּוּחַ. – [מְבֻטָּח, יְבֻטַּח]

~ הִפְ' הִבְטִיחַ פ"י 1*, נָתַן הַבְטָחָה, הוֹדִיעַ כִּי הָאָמוּר יְקֻיַּם: "וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ, שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית־מָנוֹס לָךְ" (אבות ד כב). "גְּדוֹלָה הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנָּשִׁים יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים" (ברכות יז.). "שֶׁהִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיְּעַשְּׁרֵנִי" (תנחומא בובר לך לך יז). הִבְטַחְתִּיו כִּי אֲמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתוֹ. 2, עָשָׂה אוֹתוֹ לְבָטוּחַ, גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה בָּטוּחַ וְשָׁלֵו: "וְאַל יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל ה'" (ישעיה לו טו). "הִבְטִיחִי לֵב נִבְהָלִים וְאַמְּצִי בִּרְכַּיִם נִכְשָׁלִים" (יהודה הלוי, ז 269). הִתְקַנְתִּי מַנְעוּלִים חֲזָקִים כְּדֵי לְהַבְטִיחַ אֶת בֵּיתִי מִגְּנֵבָה. – [לְהַבְטִיחַ אֶת־, לְ־, מַבְטִיחַ, יַ־]

~ הִתְ' הִתְבַּטֵּחַ°, נַעֲשָׂה בָּטוּחַ יוֹתֵר: "הֲלִיכָתוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק הִתְבַּטְּחָה מִשָּׁבוּעַ לְשָׁבוּעַ. – [לְהִתְבַּטֵּחַ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הָפְ' הֻבְטַח*, 1, נִתְּנָה לוֹ הַבְטָחָה, הִבְטִיחוּ לוֹ: "כָּל הָאוֹמֵר... מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא" (ברכות ד:). "שֶׁכְּבָר הֻבְטַחְנוּ כִּי יָבוֹא הַזְּמַן שֶׁיָּשׁוּבוּ כָּל הַתּוֹעִים אֶל הָאֱמֶת" (מלמד התלמידים, ואתחנן). 2°, נַעֲשָׂה בָּטוּחַ: "מְצִיאוּתָהּ עַתָּה שׁוּב הֻבְטְחָה" (פיכמן, קנה). הַבַּיִת הֻבְטַח מִגְּנֵבָה עִם הַתְקָנַת מַנְעוּלִים לְדַלְתוֹתָיו. [מֻבְטָח, יֻבְטַח]

– הִבְטִיחַ הָרִים וּגְבָעוֹת° [בהשאלה], הִבְטִיחַ הַרְבֵּה מְאֹד: "מִתְּחִלָּה מַבְטִיחִים הָרִים וּגְבָעוֹת, וּלְבַסּוֹף – עוֹרְבָא פָּרַח" (ביאליק, איש הסיפון).

– הִבְטִיחַ שַׁ"י עוֹלָמוֹת° [בהשאלה], הִבְטִיחַ כָּל טוּב: "וּבְעֵין עֲרוּמִים רָמַז לִי, הִבְטִיחַ שַׁ"י עוֹלָמוֹת" (ביאליק, בהבטחות שוא).

– מֻבְטְחַנִי*, מֻבְטָחַנִי*, הִנְנִי בָּטוּחַ, הִנְנִי מְשֻׁכְנָע: "מֻבְטְחַנִי בוֹ שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל" (גיטין נח.). "מֻבְטָחַנִי שֶׁלֹּא נַגִּיעַ לְמַצָּב מוּזָר כָּזֶה" (אחד העם, קס).

בֶּטַח [מן בטח] 1, ז' שַׁלְוָה, בִּטָּחוֹן: "וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח" (ישעיה לב יז). 2, תה"פ כְּשֶׁהוּא בָּטוּחַ, בְּשַׁלְוָה, בְּלֹא פַּחַד: "וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וִישַׁבְתֶּם בֶּטַח" (דברים יב י). "הוֹלֵךְ בַּתֹּם יֵלֶךְ בֶּטַח" (משלי י ט). 3° [בלשון־הדיבור] בְּוַדַּאי, בְּלֹא סָפֵק, אַל־נָכוֹן: "בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב תִּמְצָאֵהוּ בֶּטַח בְּבֵיתוֹ". – [בֶּטַח־, בִּטְחוֹ]

– לָבֶטַח, בְּבִטְחָה, בְּשַׁלְוָה, בְּחֹסֶר־פַּחַד וּדְאָגָה: "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ" (מלכים א ה ה).

בֶּטַח* ז' [?] אֶדֶן, סַף, בְּלִיטָה בַּקִּיר מִתַּחַת לַחַלּוֹן: "הַבֶּטַח אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה" (אהלות יב ג). "עוֹמֵד סָמוּךְ לַחַלּוֹן, יָדוֹ עַל הַבֶּטַח וְרֹאשׁוֹ כָּפוּף וְנִמְשָׁךְ כְּלַפֵּי הַחֶדֶר" (טשרניחובסקי, סיפורים 142). [בֶּטַח־, בְּטָחִים, בִּטְחֵי־]

בִּטְחָה, בִּיטחה נ' [מן בטח] 1, שַׁלְוָה, הַרְגָּשַׁת בִּטָּחוֹן, חֹסֶר־פַּחַד: "בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם" (ישעיה ל טו). "הוּא נֶהֱנָה מִשַּׁלְוָתָם שֶׁל הָאֲנָשִׁים וּמִבִּטְחַת יוֹמָם" (שנהר, ב 174). 2°, וַדָּאוּת: הִנְנִי יָכוֹל לוֹמַר לְךָ בְּבִטְחָה כִּי הַדָּבָר יֵעָשֶׂה. – [בִּטְחַת־]

בִּטָּחוֹן, בִּיטחון ז' [מן בטח] 1, הַרְגָּשַׁת וַדָּאוּת בְּקִיּוּם דָּבָר: "מָה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ?" (מלכים ב יח יט). נִגַּשְׁנוּ לָעֲבוֹדָה מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן בְּהַצְלָחָתָהּ. 2^, אֱמוּנָה חֲזָקָה בְּחַסְדֵי ה', הַשְׁעָנוּת עַל הַשְׁגָּחַת אֱלֹהִים: "שַׁעַר הַבִּטָּחוֹן" (חובות הלבבות). "בִּטָּחוֹן, בִּטָּחוֹן, סַנְדְּרִיל! בִּטָּחוֹן הִיא מִדָּה טוֹבָה" (מנדלי מו"ס, עט). "תַּנְחוּמוֹת אֵל, בִּטָּחוֹן, עָצְמָה אֹרֶךְ־רוּחַ" (ביאליק, אם יש את נפשך). "יָפֶה בִּטָּחוֹן מִמָּמוֹן" (הזז, יעיש ב 210). 3^, אַחֲרָיוּת, עֲרֵבוּת: "וּרְאוּבֵן יִתֵּן לוֹ כְּמוֹ כֵן סְחוֹרָה לְבִטָּחוֹן אוֹתוֹ סַךְ מֵהַמָּעוֹת" (שאלות־ותשובות). הַמַּזְמִין אֶת הַסְּחוֹרָה נָתַן בִּטְחוֹנוֹת טוֹבִים לַיַּצְרָן. 4°, בִּטְחָה, שְׁלוֹם הַמְּדִינָה: מַצַּב הַבִּטָּחוֹן בָּאָרֶץ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה הָיָה בְּכִי רַע. 5°, מִבְטָח, הֶתְקֵן לִמְנִיעַת תְּאוּנָה אוֹ קִלְקוּל: בִּטְחוֹנוֹת בְּמַעֲרֶכֶת הַחַשְׁמַל בַּבָּתִּים. חֲגוֹרַת־בִּטָּחוֹן בִּמְכוֹנִיּוֹת. – [בִּטְחוֹן־, בִּטְחוֹנוֹת]

– בַּעַל־בִּטָּחוֹן°, בַּעַל אֱמוּנָה חֲזָקָה בְּחַסְדֵי ה', בּוֹטֵחַ בַּה' כִּי לֹא יַעַזְבֵהוּ בְּעֵת צָרָה, אוֹפְּטִימִיסְט: "אֶבְיוֹנִים שְׂמֵחִים, קַבְּצָנִים טוֹבֵי־לֵב וּבַעֲלֵי־בִּטָּחוֹן מְשֻׁנִּים" (מנדלי מו"ס, נח). בַּעַל־בִּטָּחוֹן גָּדוֹל אֲנִי" (ברקוביץ, תרי טוביה א).

– כֹּחוֹת־הַבִּטָּחוֹן°, כֹּחוֹת הַצָּבָא וְהַמִּשְׁטָרָה שֶׁל הַמְּדִינָה.

– מִשְׂרַד־הַבִּטָּחוֹן°, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְּמֻנֶּה עַל עִנְיְנֵי הַצָּבָא וְהַהֲגַנָּה שֶׁל הַמְּדִינָה.

– סִכַּת־בִּטָּחוֹן°, סִכָּה שֶׁחֻדָּהּ נִסְגָּר בְּתוֹךְ מִכְסֶה, בְּאֹפֶן שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ שֶׁהַסִּכָּה תִּשְׂרֹט אֶת הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ תֵּעָתֵק מִמְּקוֹמָהּ.

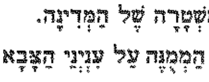
סיכת־ביטחון

– שַׂר־הַבִּטָּחוֹן°, שַׂר הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד־הַבִּטָּחוֹן [ראה לעיל]

– תָּלָה בִּטְחוֹנוֹ בּוֹ*, בָּטַח בּוֹ, שָׂם מִבְטַחוֹ בּוֹ, הֶאֱמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה: "כָּל הַתּוֹלֶה בִּטְחוֹנוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֲרֵי לוֹ מַחֲסֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא" (מנחות כט:).

בִּטְחוֹנִי°, ביטחוני ת' [מן בִּטָּחוֹן 4] הַקָּשׁוּר בְּבִטָּחוֹן: "הָאֶמְצָעִים נִנְקְטוּ מִתּוֹךְ שִׁקּוּלִים בִּטְחוֹנִיִּים" (עיתונות). הַבְּעָיוֹת הַבִּטְחוֹנִיּוֹת נִדּוֹנוּ בַּמֶּמְשָׁלָה. – [בִּטְחוֹנִית, בִּטְחוֹנִיִּים, בִּטְחוֹנִיּוֹת]

בָּטָטָה* נ' [ספרדית: batata] "תַּפּוּחַ־אֲדָמָה מָתוֹק" (Ipomoea batatas). צֶמַח גַּנָּה וְשָׂדֶה מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲבַלְבָּלִיִּים, בַּעַל שָׁרָשִׁים הַמִּסְתַּיְּמִים בְּפְקָעוֹת גְּדוֹלוֹת, עֲשִׁירוֹת בַּעֲמִילָן וְגַם בְּסֻכָּר, הַמְּשַׁמְּשׁוֹת לְמַאֲכָל, לְתַעֲשִׂיּוֹת־מָזוֹן שׁוֹנוֹת וּלְמִסְפּוֹא. הַבָּטָטָה נְפוֹצָה בַּאֲרָצוֹת טְרוֹפִּיּוֹת וְסוּבְּטְרוֹפִּיּוֹת. בְּיָמֵינוּ מְגַדְּלִים אוֹתָהּ בְּהַצְלָחָה גַּם בְּיִשְׂרָאֵל. – [בָּטָטוֹת]

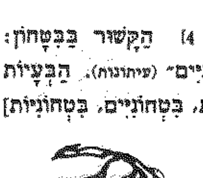
בטאטה

בְּטִיחוּת° נ' [מן בָּטוּחַ] 1, נֶאֱמָנוּת, הֱיוֹת בָּטוּחַ, יְסוֹד לִבְטֹחַ בּוֹ: בְּטִיחוּתוֹ שֶׁל הָעֵסֶק הַמֻּצָּע אֵינָהּ מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. 2, בִּטָּחוֹן, וַדָּאוּת: "אֲבָל בְּטִיחוּת גְּמוּרָה שֶׁבּוֹ הָעִידָה כִּי הוּא אֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר" (עגנון,

אורח 251). "בְּלֵב הַלּוֹכְדִים יֵשׁ מִבְטִיחוּת הַצַּעַד" (שלונסקי, שירים ב 255). "עֲבֹדָה אַחַת עַרְעֲרָה בְּמִדָּה רַבָּה אֶת בְּטִיחוּתוֹ בִּנְכוֹנוּת יְדִיעוֹתָיו" (שרת, באסיה 180). — [־חוּת־]

בָּטִיל° ת׳ [מן בטל, בָּטֵל] הֶעָשׂוּי לְהִבָּטֵל: גְּזֵרָה בְּטִילָה. — [בְּטִילָה, בְּטִילִים, ־לוֹת]

בְּטִילָה* נ׳ [מן בטל, בָּטֵל] 1*, כִּלָּיוֹן, אָבְדָן: "יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם בְּטִילָה עוֹלָמִית" (מנחות נג:). 2°, הֲלִיכָה בָּטֵל: בְּטִילָה מִמְּלָאכָה.—[בְּטִילַת־]

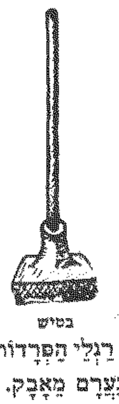
בטיש

בַּטִּישׁ° ז׳ [מן בטש] מַכְבֵּשׁ־יָד, כְּעֵין סַדָּן, לִכְבִישַׁת שְׁבִילִים, לְהַדִּיק שִׁכְבַת בֵּטוֹן, אַסְפַלְט וְכַדּוֹמֶה. [בַּטִּישׁ־, בַּטִּישִׁים, בַּטִּישֵׁי־]

בְּטִישָׁה^ נ׳ [מן בטש, בָּטַשׁ] 1^, בְּעִיטָה, כְּבִישָׁה רְמִיסָה, דְּרִיסָה: "בּוֹטְשִׁין אוֹתוֹ בְּרַגְלַיִם... שְׁבָרוֹ לְפִי מִנְיַן בְּטִישׁוֹתֶיהָ" (רש״י בבא מציעא קיב). "קוֹל בְּטִישָׁה שֶׁל טְלָפַיִם" (שניאור, סיפורים ט). "בְּטִישַׁת רַגְלֵי הַפְּרָדוֹת" (טביב, דרך 75). 2°, חֲבָטָה בְּבֶגֶד, בְּכַר וְכוּ׳ לְנַעֲרָם מֵאָבָק. — בְּטִישַׁת־, בְּטִישׁוֹת]

בטל [אכדית: batâlu; ארמית: בְּטֵל; ערבית: בַּטַלַ]

~ פָּע׳ **בָּטֵל** פ״ע 1*, חָדַל מִהְיוֹת, פָּסַק מִלְּהִתְקַיֵּם: "כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בָּטֵל דָּבָר – בְּטֵלָה אַהֲבָה" (אבות ה טז). "אָבַד סִבְרוֹ וּבָטֵל סִכּוּיוֹ" (יומא עב.). הָעֵסֶק בָּטֵל. 2, שָׁבַת, לֹא עָבַד: "וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת" (קהלת יב ג). "וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה" (אבות ד י). "וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה" (אבות א ה). "בְּרוֹשִׁים... בְּלִי נוֹעַ יֶשְׁנוּ שׁוֹתְקִים וּבַד בָּם לֹא יִבְטַל" (פיכמן, י). — [לִבְטֹל, בָּטֵל גם בּוֹטֵל, יִבְטַל]

~ נִפ׳ **נִבְטַל***, 1*, הָיָה בָּטֵל, שָׁבַת, נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת: "לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, וְלֹא אַתָּה בֶן־חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה" (אבות ב טז). "אֵין אָנוּ בְּנֵי־חוֹרִין... לְהִבָּטֵל... מִן הַהִשְׁתַּדְּלוּת לִבְרֹא שָׁם גַּם מֶרְכָּז" (אחד העם, קמא). 2^, הוּסַר, הוּשַׂם לְאַל: "וְתִבָּטֵל עֲצַת רָע מִתְּחִלָּתָהּ" (הנגיד, בן־קהלת 126). "בִּשְׁבִיל הַדְּוֹנְיָה לֹא יִבָּטֵל הַשִּׁדּוּךְ" (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים לב). — [לְהִבָּטֵל, נִבְטַל, יִבָּטֵל]

~ פִּע׳ **בִּטֵּל*** פ״י 1, הֵסִיר, הֶעֱבִיר, שָׂם לְאַל: "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ (שֶׁל ה׳), כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ" (אבות ב ד). "מִי יֵלֵךְ וִיבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת?" (מגילה יז.). 2, הִשְׁבִּית, גָּרַם לְבַטָּלָה, מָנַע מֵעֲשׂוֹת דָּבָר: "לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּטְּלוּ בָהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן" (שבת קיט:). 3, חָשַׁב לְאַיִן וּלְחֲסַר־עֵרֶךְ: "מְבַטְּלוֹ (אֶת הֶחָמֵץ) בְּלִבּוֹ" (פסחים ג ז). "וְאַרְיֵה שֶׁבִּטֵּל זֶה רֶגַע אֶת הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כְּעַפְרָא דְאַרְעָא" (ביאליק, אריה ו). —[לְבַטֵּל אֶת־, מְבַטֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּטַּל***, 1°, הוּסַר, הוּשַׂם לְאַל: הַגְּזֵרָה בֻּטְּלָה בִּפְקֻדַּת הַנָּשִׂיא. 2*, חֻסַּל, הָיָה כְּלֹא הָיָה: "מַתָּנָה זוֹ מְבֻטֶּלֶת" (גיטין לב.). "וַאֲנִי מָה? כְּלוּם רְצוֹנִי בָּטֵל הוּא וּמְבֻטָּל?" (מגדלי מו״ס, רכד). הַהַצָּגָה בֻּטְּלָה בְּשֶׁל מַחֲלַת הַשַּׂחְקָן. —[מְבֻטָּל, יְבֻטַּל]

~ הת׳ **הִתְבַּטֵּל***, נִתְבַּטֵּל*, 1*, פָּסַק, הוּסַר: "שֶׁנִּתְבַּטְּלוּ שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת... וְנִסְתַּלְּקוּ כֻּלָּן בְּיֶרַח אֶחָד" (תענית ט.). "וְאוֹתוֹ אָדָם צִמְצֵם עַצְמוֹ עַד שֶׁנִּתְבַּטְּלָה יֵשׁוּתוֹ" (עגנון, אורח 412). הַגְּזֵרָה נִתְבַּטְּלָה. 2^, הָלַךְ בָּטֵל, הוֹצִיא זְמַנּוֹ לְבַטָּלָה: "אַתָּה מִתְבַּטֵּל מִדִּבְרֵי תוֹרָה" (רש״י אבות א ה). 3°, בִּטֵּל אֶת עַצְמוֹ, הִפְחִית עֶרֶךְ עַצְמוֹ: פְּלוֹנִי דַּרְכּוֹ לְהִתְבַּטֵּל לִפְנֵי הַתַּקִּיפִים מִמֶּנּוּ. — [לְהִתְבַּטֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִבְטִיל*** פ״י 1*, הִשְׁבִּית, גָּרַם בַּטָּלָה, מָנַע עֲבוֹדָה מֵאֲחֵרִים: "לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִן הַמְּלָאכָה" (סוכה ח ה). בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הִבְטִיל אֶת פּוֹעֲלָיו. 2°, הִפְסִיק, מָנַע, בִּטֵּל: "נְעִימָה שֶׁכָּזוֹ וְקוֹלוֹת כָּאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהַבְטִיל כָּל אָדָם מִמִּשְׁנָתוֹ" (עגנון, אלו שא). "לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ וְלֹא הִבְטִיל עֵטוֹ מֵעִנְיָנוֹ" (קריב, עטרה 88). — [לְהַבְטִיל אֶת־, מַבְטִיל יַ־]

~ הָפ׳ **הֻבְטַל°**, נִמְנְעָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה, הָשְׁבַּת: הַחֲרֹשְׁתָּן סָגַר אֶת בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת וְהַפּוֹעֲלִים הֻבְטְלוּ. הַפְגָּנַת מֻבְטָלִים. — [מֻבְטָל, יֻבְטַל]

בָּטֵל* ת׳ [מן בטל, בָּטַל] 1, שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, שׁוֹבֵת: "אָדָם בָּטֵל" (כתובות ה.). 2, שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ, שֶׁפָּג כֹּחוֹ: "גֵּט שֶׁנָּתַתִּי לָךְ בָּטֵל הוּא" (גיטין ד א). — [בְּטֵלָה, בְּטֵלִים, ־וֹת]

— **בָּטֵל וּמְבֻטָּל^**, אֵין לוֹ שׁוּם עֵרֶךְ, פָּג תָּקְפּוֹ: "כָּל נִדְרֵי... בְּטֵלִין וּמְבֻטָּלִין" (תפילת ליל יום כיפור). הֲרֵינִי מוֹדִיעַ בָּזֶה כִּי הַשְּׁטָר... שֶׁאָבַד לִי בָּטֵל וּמְבֻטָּל" (מודעה).

— **דְּבָרִים בְּטֵלִים***, עִנְיָנִים מְחֻסְּרֵי־עֵרֶךְ, שִׂיחָה תְּפֵלָה: "אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת... וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים" (ברכות לא.). "דְּבָרִים בְּטֵלִים! אֵין לְדַבֵּר עוֹד, שָׁלוֹם!" (מגדלי מו״ס, קסט).

— **הוֹלֵךְ בָּטֵל°**, מִתְבַּטֵּל, אֵינוֹ עוֹשֶׂה דָּבָר: "מִי עָצֵל וְהוֹלֵךְ בָּטֵל בַּבָּנִים" (ביאליק, גן עדן).

— **עוֹבֵר בָּטֵל*** [שאול מן אבות ה כא], בַּטְלָן, אָדָם שֶׁתַּשׁ כֹּחוֹ, שֶׁאֵין עוֹד עֵרֶךְ לְמַעֲשָׂיו וְלִדְבָרָיו.

— **מָעוֹת בְּטֵלוֹת*** [על־פי בבא מציעא ה י], כֶּסֶף הַמֻּנָּח לְלֹא שִׁמּוּשׁ.

— **שִׂיחָה בְּטֵלָה^**, שִׂיחָה עַל עִנְיָנִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ: "בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת... אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה" (רמב״ם, תפילה יא ו). "וּלְסַפֵּק מִתּוֹךְ שִׂיחוֹת בְּטֵלוֹת" (ביאליק, אריה א). "שֶׁחֲבִיבָה עַל אָדָם שִׂיחָה בְּטֵלָה שֶׁלּוֹ יוֹתֵר מִתּוֹרָה שְׁלֵמָה שֶׁל אֲחֵרִים" (עגנון, כפות רנא).

— **בָּטֵל בְּשִׁשִּׁים^**, 1° [שאול מהלכות תערובת, על־פי "כל איסורין שבתורה (בטלים) בששים", חולין צח.] מִעוּט קָטָן בְּתוֹךְ רֹב גָּדוֹל וּמַכְרִיעַ, מִעוּט שֶׁאֵינוֹ נִכָּר: "עֲדַיִן מִנְיָנָם בָּטֵל בְּשִׁשִּׁים, אַךְ כְּבָר מַשְׁמִיעִים הֵם אֶת קוֹלָם בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן" (שמיר, מלך 147). 2° [בשינוי־משמעות ובהלצה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל שִׁשִּׁים.

— **עָבַר זְמַנּוֹ, בָּטֵל קָרְבָּנוֹ^** (תוספות ברכות כו.), [בהשאלה] אָבַד עָלָיו כֶּלַח, נִתְיַשֵּׁן וְשׁוּב אֵינוֹ מַעֲשִׂי.

— **כַּמּוּת מְבֻטֶּלֶת°**, כַּמּוּת מְעַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָהּ נִכֶּרֶת כִּמְעַט.

בַּטָּל* ז׳ [מן בטל, בִּטֵּל] גּוֹרֵם לְבַטָּלָה, מַפְרִיעַ, מְבַטֵּל: "וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה יֵשׁ לְךָ בַּטָּלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ" (אבות ד י). [אך הנוסח המקובל שם: בְּטֵלִים]. — [בַּטַּל־, בַּטָּלִים, בַּטָּלֵי־]

בֶּטֶלְגוֹיז° ז׳ [מערבית: אִיבְּט־אַל־גֻ׳וְזָא בית־השחי של אוריון] שְׁמוֹ שֶׁל הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים אוֹרְיוֹן (כְּסִיל) (Betelgeuze).

בַּטָּלָה* נ׳ [מן בטל] 1, חֹסֶר הִתְעַסְּקוּת בְּדָבָר, בִּטּוּל זְמַן: ״הַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁעֲמוּם״ (כתובות ה ה). 2, אַיִן וָאֶפֶס, הֶבֶל: ״דְּבָרִים שֶׁל בַּטָּלָה״ (ירושלמי כתובות לא ב). ״וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ״ (אבות ג ד). — [בַּטָּלַת־]

— **לְבַטָּלָה*** תה״פ לַשָּׁוְא, לְחִנָּם, לָרִיק: ״אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה״ (ערכין ה׳). ״שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה״ (ירושלמי ברכות י א). ״טִרְחָה לְבַטָּלָה טֹרַח אֲלַתָּר״ (מגדלי מו״ס, צט).

— **בְּרָכָה לְבַטָּלָה**^, 1^, בְּרָכָה מְיֻתֶּרֶת, בְּרָכָה עַל מַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה. 2° [בהשאלה] תְּפִלַּת־שָׁוְא, תִּקְוַת־שָׁוְא, טֹרַח לָרִיק: כָּל הַיְּגִיעָה לְהַחֲזִיר לְמוּטָב אוֹתוֹ רָשָׁע לֹא הָיְתָה אֶלָּא בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

בַּטְלוּלִי° ת׳ [מן בָּטֵל] חֲסַר־עֵרֶךְ, שֶׁהוּא שֶׁל מַה־בְּכָךְ: ״תַּעֲשִׂיָּה... שֶׁל צַעֲצוּעִים בַּטְלוּלִיִּים״ (שטיינמן, צרור 264). — [בַּטְלוּלִית, בַּטְלוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

בַּטְלוּלִית° נ׳ [מן בַּטְלוּלִי] דָּבָר שֶׁל מַה־בְּכָךְ, דָּבָר חֲסַר־עֵרֶךְ: ״בַּטְלוּלִית שֶׁל חַרְסִינָה בְּפִנַּת הַשֻּׁלְחָן״ (ארד, ביתו 233). — [בַּטְלוּלִית־, בַּטְלוּלִיּוֹת]

בַּטְלוּת° נ׳ [מן בָּטֵל] הֲלִיכָה בָּטֵל, חֹסֶר־מַעַשׂ: ״לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ לְכָל הַפָּחוֹת בְּשִׂיחָה קְצָרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵי בַּטְלוּתוֹ בּוֹלֶטֶת וּמֻרְגֶּשֶׁת כָּל כָּךְ״ (יהודה שטינברג, כא). ״יָכוֹל אָדָם לֵילֵךְ בָּטֵל כָּל יָמָיו מִבְּלִי לִהְיוֹת בַּטְלָן, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא תּוֹפֵס אֶת בַּטְלוּתוֹ כְּמִין אֻמָּנוּת״ (שטיינמן, צרור 38). — [בַּטְלוּת־]

בַּטַּלְיוֹן° ז׳ [צרפתית: bataillon] גְּדוּד שֶׁל חֵיל רַגְלִים אוֹ פָּרָשִׁים הַכּוֹלֵל מִסְפַּר פְּלֻגּוֹת אוֹ גְּנָדוֹת. — [בַּטַּלְיוֹנִים]

בַּטְלָן* ז׳ [מן בָּטֵל] 1*, הוֹלֵךְ בָּטֵל, שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד: ״סוּסִים הַבַּטְלָנִין״ (סנהדרין כא:). 2°, כִּנּוּי לְאָדָם רָחוֹק מֵעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה וּמֵהֲלִיכוֹת הַחֶבְרָה וְנִימוּסֶיהָ הַמְקֻבָּלִים, ״לֹא יִצְלָח״: ״בַּטְלָנִים אַתֶּם בִּימֵי בַּחֲרוּתֵיכֶם וְסוֹפְכֶם לִהְיוֹת בַּטְלָנִים כָּל יְמֵי חַיֵּיכֶם״ (מגדלי מו״ס, שסא). 3*, בַּטָּל, גּוֹרֵם לְבַטָּלָה, מַפְרִיעַ: ״וְכָל הַבּוֹטֵל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מוֹסְרִין לוֹ בַּטְלָנִים כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אֲרִי וּזְאֵב״ (אבות דר׳ נתן כט). — [בַּטְלַן־, בַּטְלָנִים, בַּטְלָנֵי־; בַּטְלָנִית, ־נִיּוֹת]

— **עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים***, מִנְיָן שֶׁל יְהוּדִים הַמְבַלִּים אֶת רֹב יְמֵיהֶם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּמִתְפַּרְנְסִים מִקֻּפַּת הַצִּבּוּר כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִים לִלְמֹד תּוֹרָה וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת: ״אֵיזוֹהִי עִיר גְּדוֹלָה? כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים״ (מגילה א ג).

בַּטְלָנוּת^ נ׳ [מן בַּטְלָן] 1^, בַּטָּלָה, טִבְעוֹ וּמִנְהָגָיו שֶׁל הַבַּטְלָן: ״וְאֵין מִתְעַסֵּק בְּשׁוּם דָּבָר אֶלָּא בְּבַטְלָנוּת״ (ר׳ גרשום מאור־הגולה בבא בתרא נה.). 2°, חֹסֶר הִתְמַצְּאוּת בְּעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה, חֹסֶר בְּקִיאוּת בַּהֲלִיכוֹת הַחַיִּים. — [בַּטְלָנוּת־]

בַּטְלָנִי° ת׳ [מן בַּטְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בַּטְלָנוּת וְרַשְׁלָנוּת, כְּדֶרֶךְ הַבַּטְלָן: ״רָחַשׁ בּוֹ עֹמֶק לְיַחַסָם הַבַּטְלָנִי שֶׁל סוֹפְרֵי יִשְׂרָאֵל אֶל סְפָרוֹת וּמִסְפָּרִים״ (ברקוביץ, הראשונים רכח). ״הִתְנַעֲרוּתָהּ שֶׁל הַיְצִירָה הָעִבְרִית מִן הַמַּשְׂכִּילוּת הַבַּטְלָנִית״ (ליצ׳יסקי, תולדות 153). — [בַּטְלָנִית, בַּטְלָנִיִּים, בַּטְלָנִיּוֹת]

בֶּטֶן נ׳ [אכדית: butnu; כנענית־אל־עמרנה: batnu; ארמית: בִּטְנָא; ערבית: בַּטְן] 1, כָּרֵס, הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁלְּמַטָּה מִן הֶחָזֶה, הַחֵלֶק בְּגוּף הָאָדָם אוֹ בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַמֵּכִיל אֶת הַקֵּבָה וְהַמֵּעַיִם: ״צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ, וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר״ (משלי יג כה). 2, בְּלִיטָה עֲגֻלָּה בְּבִנְיָן אוֹ בִּכְלִי בְּצוּרַת בֶּטֶן: ״וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן״ (מלכים א ז כ). ״כַּדִּים... וּבַקְבּוּקִים... אֵלֶּה צָבֵי־בֶטֶן וְקִצְרֵי־צַוָּאר וְאֵלֶּה גְּסוּלֵי־בֶטֶן וְאַרְכֵי־צַוָּאר״ (ביאליק, שיר אבוס ב). 3 [בהשאלה] תָּוֶךְ, פְּנִים, מַעֲמַקִּים: ״מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי״ (יונה ב ג). בֶּטֶן הָאֳנִיָּה. 4^, הֵרָיוֹן, הִתְעַבְּרוּת: ״אֶפְרוֹחִים שֶׁל בֶּטֶן רִאשׁוֹנָה, שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית הֵן נִקְרָאִין בְּרֵכוֹת״ (תשובות הגאונים). — [בֶּטֶן־, בְּטָנִים, בִּטְנֵי־]

— **מִבֶּטֶן וּמִלֵּדָה** [על־פי הושע ט יא], מֵרֵאשִׁית בְּרִיאָתוֹ, מִקַּטְנוּתוֹ.

— **בַּר־בִּטְנִי**, בְּנִי, יוֹצֵא חֲלָצַי (כִּנּוּי־חִבָּה בְּפִי הָאֵם לִבְנָהּ): ״מַה־בְּרִי וּמֶה־בַּר־בִּטְנִי?״ (משלי לא ב).

— **פְּרִי־בֶטֶן** (בראשית ל ב), בָּנִים, צֶאֱצָאִים.

— **מִבֶּטֶן**, מִבֶּטֶן אִמּוֹ, מִשְּׁעַת הַלֵּדָה: ״וּפֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ״ (ישעיה מח ח). ״נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי״ (שופטים טז יז).

— **עֶבֶד בִּטְנוֹ**^ (סהל בן מצליח), כִּנּוּי מְלִיצִי לְמִי שֶׁלָּהוּט אַחֲרֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, גַּרְגְּרָן, זוֹלֵל וְסוֹבֵא.

א. בטן [מן בֶּטֶן]

~ הפ׳ **הִבְטִין**^, 1,פ״י נָתַן הֵרָיוֹן, בֵּרֵךְ בִּפְרִי־בֶטֶן: ״הַבְטִינֵנִי, תֵּן לִי הֵרָיוֹן״ (יהודה הדסי, אשכול א ב). ״לְהַבְטִין אֶת הָאֲדָמָה, לְעָבְדָהּ וּלְהַפְרוֹתָהּ... וּלְהַזְרִיעָהּ זֶרַע״ (שלונסקי, תר׳ קולא 131). 2° פ״ע [בהשאלה] הִתְעַגֵּל, הִתְבַּלֵּט: ״מוּל חַמָּה גּוֹלֶשֶׁת יַבְטִין רְאִי־יָם עָנָק״ (ברש, ב 433). ״הִבְטִינָה כָּאן מַדְרֵגָה״ (שמיר, הוא הלך 16). — [לְהַבְטִין, מַבְטִין, ־יַ־]

~ הפ׳ **הִבְטְנָה°**, הָרְתָה, נִתַּן לָהּ פְּרִי־בֶטֶן: ״הַפָּרָה הַזְּקֵנָה נִרְגְּעָה אָז מִן הַפַּר... יָמִים רַבִּים בִּסְתָיו לֹא נִכַּר בָּהּ שֶׁהִבְטִינָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 75). — [מַבְטֶנֶת, תַּבְטֵן]

~ הת׳ **הִתְבַּטֵּן°**, נַעֲשָׂה בַּעַל בֶּטֶן: ״וְהֶחָבִית – צוּרָתָהּ כְּצוּרַת בֵּיצָה: בִּקְצוֹתֶיהָ מִדַּקְדֶּקֶת וּבְטַבּוּרָהּ מִתְבַּטֶּנֶת״ (סביב, כפרער 271). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ב. בטן [מן בִּטְנָה]

~ פע׳ **בִּטֵּן°** פ״י צִפָּה אֶת צִדּוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל בֶּגֶד בְּבִטְנָה: הַחַיָּט בִּטֵּן אֶת הַמְּעִיל בְּאָרִיג דַּק. — [לְבַטֵּן, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **בֻּטַּן°**, צֻפָּה (בֶּגֶד) בְּצִדּוֹ הַפְּנִימִי: הַמְּעִיל בֻּטַּן. — [מְבֻטָּן, יְבֻטַּן]

ג. בטן [מן בֶּטוֹן]

~ פע׳ **בִּטֵּן°** פ״י חִזֵּק בְּבֶטוֹן, יָצַק סָבִיב בֶּטוֹן לְשֵׁם חִזּוּק: הַפּוֹעֲלִים בִּטְּנוּ אֶת עַמּוּד הַחַשְׁמַל בָּאֲדָמָה. יֵשׁ לְבַטֵּן הֵיטֵב אֶת כְּתָלֵי הַמִּנְהָרָה. — [לְבַטֵּן, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **בֻּטַּן°**, חֻזַּק בְּבֶטוֹן, נוּצַק עָלָיו אוֹ סְבִיבוֹ בֶּטוֹן: עַמּוּדֵי־הַחַשְׁמַל בֻּטְּנוּ. יְתֵדוֹת מְבֻטָּנוֹת לִמְתִיחַת אֹהֶל־עֲנָק. — [מְבֻטָּן, יְבֻטַּן]

בִּטְנָה°, בִּיטְנָה נ׳ [מן בֶּטֶן] אָרִיג הַמְצַפֶּה בְּגָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִצִּדָּם הַפְּנִימִי. — [בִּטְנַת־, בְּטָנוֹת, בִּטְנוֹת־]

בָּטְנָה, בוטנה ז׳ [אכדית: butnu; ארמית: בּוּטְמָא; ערבית: בֻּטְם] 1 °, [בלשון־הדיבור] אֱגוֹז־אֲדָמָה, פִּסְתָּק (״פִּיסְטוּק״, Arachis). 2, פְּרִי הָאֵלָה הָאֲמִתִּית (Pistacia vera): ״קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ... נְכֹאת וָלֹט, בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים״ (בראשית מג יא). — [בָּטְנָה־, בָּטְנִים, בָּטְנֵי־]

בָּטְנָה*, בוטנה נ׳ [ראה בָּטְנָה] עֵץ הַבָּטְנָה (Pistacia vera): ״לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה וְהָאֲטָדִין״ (שביעית זה). — [בָּטְנַת־, בָּטְנִים]

בַּטְנוּן* ז׳ [מן בֶּטֶן, על־שום צורתו] 1 *, אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה הַגְּדוֹלִים בִּימֵי־קֶדֶם (כלים טו ז). 2 ° [בימינו] קוֹנְטְרַבַּס, כְּלִי־מֵיתָרִים גָּדוֹל בְּתַבְנִית כִּנּוֹר, בַּעַל צְלִיל עָבֶה. — [בַּטְנוּן־, בַּטְנוּנִים, ־נֵי־]

בטנונאי בטנון (2)

בַּטְנוּנַאי ° ז׳ [מן בַּטְנוּן] מְנַגֵּן בְּבַטְנוּן. — [בַּטְנוּנָאִית, בַּטְנוּנָאִים, בַּטְנוּנָאִיּוֹת]

בַּטְנוֹנִי ° ת׳ [מן בֶּטֶן] בַּעַל בֶּטֶן, כְּרֵסְתָנִי: ״וְשָׁתִיתָ אִתִּי מִפִּי הַבַּטְנוֹנִית הַזֹּאת״ (ביאליק, שור אבוס ב). — ״גִּבַּעְתִּי הַנָּאָה... הַבַּטְנוֹנִית וְהַקֵּרַחַת״ (שלונסקי, תר׳ קולא 269). — [בַּטְנוֹנִית, בַּטְנוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בַּטְנוּנִית ° נ׳ [מן בַּטְנוּן] וְיוֹלוֹנְצֶ׳לוֹ, כְּלִי־מֵיתָרִים בְּתַבְנִית כִּנּוֹר, גָּדוֹל מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, אֲבָל קָטָן מִן הַבַּטְנוּן [ראה הציור ליד ערך וְיוֹלוֹנְצֶ׳לוֹ] — [בַּטְנוּנִית־, ־נִיּוֹת]

בטנן [מן בֶּטֶן]

~ הת׳ **הִתְבַּטְנֵן** °, הִתְעַגֵּל, הִסְתַּלְסֵל: ״וְעַל סַלְסִלָּיו הַמִּתְבַּטְנְנִים בְּרֹב רֶגֶשׁ וָנֹעַם״ (יזהר, החורשה 256) — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

בַּטֶּרְיָה ° נ׳ [צרפתית: batterie] סוֹלְלָה [ראה ההגדרות בערך סוֹלְלָה]

בטש [מארמית: בְּטַשׁ]

~ פע׳ **בָּטַשׁ** ^ פ״י 1 ^, דָּרַךְ כָּבַשׁ, דָּרַס: ״כִּשְׁבָּא (הַצֶּמֶר) מִבֵּית הַגַּרְדִּי בּוֹטְשִׁין אוֹתוֹ בְּרַגְלַיִם״ (רש״י בבא מציעא קיב.). ״עָלָה... קוֹל מְהַדְהֵד שֶׁל מְגַפַּיִם בּוֹטְשִׁים בְּקֶצֶב מְשֻׁנֶּה״ (שניאור, סיפורים קצב). ״וַאֲנִי גּוֹרֵר בִּכְבֵדוּת אֶת רַגְלַי וּבוֹטֵשׁ בַּמִּנְעָלִים הַמְּפֻרְזָלִים״ (שנהר, ג 94). 2 °, דָּחַף, בָּעַט: ״הִנֵּה הוּא (הָעֵגֶל) יוֹנֵק שְׁדֵי אִמּוֹ, בּוֹטֵשׁ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה בְּדַדֶּיהָ״ (מגדלי מו״ס, שסא). ״בָּטַשׁ בּוֹ חֲנַנְיָה בְּגַעֲרָה: לֵךְ!״ (בן־ציון, קלב) ״הוּא בָּטַשׁ בַּכֶּלֶב עַד שֶׁזֶּה נִתְהַפֵּךְ וְנִתְגַּלְגֵּל מִכְּאֵב״ (קבק, במשעול 66). — [לִבְטֹשׁ אֶת־, בְּ־, בּוֹטֵשׁ, יִבְטֹשׁ]

~ פע׳ **בִּטֵּשׁ** ° פ״י בָּטַשׁ בְּחָזְקָה, דָּרַס וְרָמַס, בָּעַט: ״מְבַתְּקִים, מְבַטְּשִׁים, מְרַטְּשִׁים, מְרַסְּקִים״ (שמעוני, הגיבור 150). ״מְבַטֵּשׁ בְּנַעֲלוֹ בְּכָל אַרְבַּעַת הַצְּמִיגִים״ (יזהר, צקלג 481). ״אוֹתָהּ פָּרָה... הָיְתָה מְבַטֶּשֶׁת בְּגַלְגַּלִּים״ (מגד, חדוה 229). — [לְבַטֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **בֻּטַּשׁ** °, נִבְעַט, נִדְרַס. — [מְבֻטָּשׁ, יְבֻטַּשׁ]

בְּטָשָׁה ^ נ׳ רְאֵה בְּטִישָׁה.

ב״י ר״ת 1, בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל. 2, בֵּית־יוֹסֵף (ספרו הנודע של יוסף קארו: פירושים והערות על ס׳ הטורים). 3, בֶּן־יְהוּדָה.

א. **בִּי** מ״ג [בְּ־ עם כינוי המדבר] בְּתוֹכִי, בְּקִרְבִּי: ״וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֹן״ (שמואל ב יד לב).

ב. **בִּי** מ״ק [אולי קיצור הביטוי: בִּי הֶעָוֹן; לדעה אחרת: קיצור מן בְּעִי (ארמית) בקשה] אָנָּא, בְּבַקָּשָׁה: ״וַיֹּאמֶר... בִּי, אֲדֹנִי, אַל־נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת״ (במדבר יב יא).

בֵּי־* ז׳ [ארמית] בַּיִת, בֵּית־ [רווח בצירופים ארמיים ועבריים]:

— **בֵּי־בָנֵי*, בי־באני*** (שבת מא.), בֵּית־מֶרְחָץ: ״שֶׁהָיִיתִי דָר לְשֶׁעָבַר בְּבֵי־בָנֵי״ (מגדלי מו״ס, קיח). ״לְכוּ אֶל הַמֶּרְחָץ, רְדוּ לְבֵי־בָנֵי, מְצֹרָעִים!״ (טשרניחובסקי, שירים 154).

— **בֵּי־גַּפְרוּרִין** °, קֻפְסַת גַּפְרוּרִים: ״נוֹטֵל אֲנִי מִכִּיסִי בֵּי־גַּפְרוּרִין״ (מגדלי מו״ס, קט).

— **בֵּי־דֹאַר*** [על־פי שבת יט. ושם המשמעות שונה], בֵּית־דֹּאַר, מִשְׂרַד הַדֹּאַר: ״תּוֹאִיל לִשְׁלֹחַ לִי אֶת חֲפָצַי עַל־יְדֵי בֵּי־דֹאַר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים מז). ״שָׂם אֶת הַמִּכְתָּבִים אֲשֶׁר כָּתַב בְּאַרְגַּז בֵּי־דֹאַר״ (עגנון, כפות תח). ״בָּאַכְסַנְיָה וּבַתּוֹר בְּבֵי־דֹאַר״ (קרליבך, הודו 125).

— **בֵּי־דְיוֹ** °, דְּיוֹתָה, קֶסֶת, צִנְצֶנֶת לִדְיוֹ.

— **בֵּי־הִלּוּלָא*** (עירובין נד. לפי עין־יעקב), בֵּית־מִשְׁתֶּה, מְקוֹם־שַׁעֲשׁוּעִים: ״הָיָה חָשׁ עַצְמוֹ כְּאֶחָד שֶׁהוֹלֵךְ וְשָׂשׂ לְבֵי־הִלּוּלָא״ (בורלא, עקביה ז).

— **בֵּי־חֵזוֶה** °, חֲזִיָּה: ״שָׁדֶיהָ... שֶׁלֹּא הָיָה עוֹלֶה עֲלֵיהֶם עֻלּוֹ שֶׁל בֵּי־חֵזוֶה״ (טביב, דרך 86).

— **בֵּי־טַבָּק** °, קֻפְסָה לְטַבָּק: ״הוּא פָּתַח אֶת בֵּי־הַטַּבָּק שֶׁלּוֹ לְגַלֵּם סִיגָרָה״ (יהודה שטינברג, רג).

— **בֵּי־כְנִישְׁתָּא*** (מגילה כח:), בֵּית־כְּנֶסֶת: ״לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם בְּבֵי־כְנִישְׁתָּא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קד).

— **בֵּי־מְסוּתָא*** (עירובין כז:), בֵּית־מֶרְחָץ: ״הָלַךְ לְבֵי־מְסוּתָא לִכְבוֹד שַׁבָּת״ (ברנר, א 295).

— **בֵּי־נַפָּחָא** °, בֵּית־הַנַּפָּח, מַפָּחָה, נַפָּחִיָּה: ״שְׁלֹמֹה׳לִי בָּא לִפְעָמִים אֵצֶל אַיְזִיק נַפָּחָא, לְבֵי־נַפָּחָא שֶׁלּוֹ״ (מגדלי מו״ס, רפא).

— **בֵּי־סִיגָרִיּוֹת** °, קֻפְסָה אוֹ תִּיק לְסִיגָרִיּוֹת.

— **בֵּי־סְפָר** °, מִסְפָּרָה, כְּלִי לִסְפָר: ״טְרַיְן גָּדוֹל בְּיָדֶיהָ וְעָלָיו קַנְקַן־חַרְסִינָה, כּוֹס, בֵּי־סְפָר״ (קבק, בצל 272).

— **בֵּי־עִילָאֵי*** (חולין נט:), ראה דְּבֵי־.

— **בֵּי־רַב*** (חגיגה ה:), בֵּית־מִדְרָשׁ, בֵּית־סֵפֶר, בֵּית־אֻלְפָּן.

— **בַּר־בֵּי־רַב*** (חגיגה ה:), תַּלְמִיד, אֶחָד מִבְּנֵי־הַיְשִׁיבָה.

— **סִפְרָא דְבֵי־רַב***, סֵפֶר מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה עַל ״וַיִּקְרָא״ (תּוֹרַת כֹּהֲנִים).

— **בֵּי־שִׁמְשֵׁי*** (עירובין ג.), ראה דְּבֵי.

בִּיאָה* נ׳ [מן בוא] 1 *, כְּנִיסָה: ״שֶׁתְּהֵא יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם כְּבִיאָתְךָ לָעוֹלָם: מַה בִּיאָתְךָ לָעוֹלָם בְּלֹא חֵטְא, אַף יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֵטְא״ (בבא מציעא קז.). ״עֲמָלֵק בָּא בְּרָעָה, וְאוּלָם אֵין לְבִיאָתוֹ חֲזָרָה״ (הנגיד, דיואן א 11). ״וְלֹא יָבוֹא לָעוֹלָם אֲפִלּוּ

בִּיאָה רֵיקָנִית לְבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (הזז, יעיש ג 160). 2 °, הוֹפָעָה, הַגָּעָה: ״בְּבִיאַת גּוֹאֵל לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא״ (מנוחה ושמחה, זמר לליל שבת). ״וּבֵרְכוּ זֶה אֶת זֶה שֶׁיִּזְכּוּ לִרְאוֹת בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל״ (עגנון, אלו תלו). 3*, בְּעִילָה: ״הָאִשָּׁה... נִקְנֵית בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבְבִיאָה״ (קידושין א א). 4 °, מְבוֹא הַבַּיִת, פְּרוֹזְדוֹר: ״הַרְבֵּה אִכָּרִים עָמְדוּ בַּבִּיאָה״ (ברנר, א 108). — [בִּיאַת־, בִּיאוֹת]

— **בִּיאַת־כֹּחַ** °, ראה בָּאוּת־כֹּחַ °.

— **בִּיאַת־הַשֶּׁמֶשׁ*** (ברכות ב.), שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ.

ביאור, ראה בֵּאוּר. **ביאוש**, ראה בֵּאוּשׁ.

בִּיאוּת ° נ׳ [מן בוא] בִּיאָה [רק בצירוף:]

— **בִּיאוּת־כֹּחַ** °, נְצִיגוּת, בָּאוּת־כֹּחַ: ״מַתַּן בִּיאוּת־כֹּחַ שֶׁל פִּירְמָה מֻכֶּרֶת״ (אלתרמן, הטור א 255).

בִּיאֶנָּלֶה ◊ ז׳ [מאנגלית: biennual דו־שנתי] כֶּנֶס אַרְצִי אוֹ בֵּינְלְאֻמִּי לְאָמָּנוּת, הַמִּתְכַּנֵּס בְּדֶרֶךְ כְּלָל אַחַת לִשְׁנָתַיִם: בִּיאֶנָּלֶה לְצִיּוּר. — [בִּיאֶנָּלִים]

בִּיב* ז׳ [קרוב אל נָבוּב] תְּעָלָה אוֹ צִנּוֹר בָּאֲדָמָה לִמְשִׁיכַת מַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, בְּיִחוּד לְמֵי־שׁוֹפְכִין: ״וְהַמַּיִם יוֹרְדִין לַבִּיב״ (עירובין ח י). — [בִּיב־, בִּיבִים, בִּיבֵי־]

— **עוֹרֵךְ־בִּיבִים*** (שמות רבה ו), 1*, מְנַקֵּה מֵי־שׁוֹפְכִין. 2 °, כִּנּוּי לְעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וּבְזוּיָה.

ביב [מן בִּיב]

~ פִּע׳ **בִּיֵּב** ° פ״י הִתְקִין בִּיבִים, חָפַר תְּעָלוֹת וְהִנִּיחַ צִנּוֹרוֹת לְמֵי־שׁוֹפְכִין. — [לְבַיֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּיַּב** °, הֻתְקַן בּוֹ בִּיּוּב, נֶחְפְּרוּ בּוֹ בִּיבִים: רְחוֹבוֹת הַשְּׁכוּנָה בֻּיְּבוּ. — [מְבֻיָּב, יְבֻיַּב]

בַּיָּב °, **בייב** ז׳ [מן ביב, בִּיֵּב] אֻמָּן בַּעֲבוֹדוֹת בִּיּוּב, חוֹפֵר תְּעָלוֹת וּמַנִּיחַ צִנּוֹרוֹת לְבִיּוּב. — [בַּיַּב־, בַּיָּבִים, בַּיָּבֵי־]

בִּיבְּלִיָּה ◊ נ׳ [מיוונית: biblia hagia ספרים קדושים] כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ, כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַתַּנַ״ךְ וְהַבְּרִית־הַחֲדָשָׁה בְּפִי אֻמּוֹת־הָעוֹלָם.

— **בִּיבְּלִי** ◊ ת׳ שֶׁל הַתַּנַ״ךְ, מִקְרָאִי: ״הַפַּרְשָׁנוּת הַבִּיבְּלִית״ (ביאליק, הספר העברי ד).

בִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה ◊ נ׳ [מיוונית: biblion ספר + graphein לכתוב] 1, מַדָּע שֶׁעִנְיָנוֹ רְשִׁימַת סְפָרִים וְתֵאוּרָם — שְׁמוֹת מְחַבְּרֵיהֶם, מַהֲדוּרוֹתֵיהֶם הַשּׁוֹנוֹת, מְקוֹמוֹת הַדְּפוּסִים וּזְמַנֵּיהֶם וְכוּ׳. 2, רְשִׁימַת סְפָרִים הָעוֹסְקִים בְּמִקְצוֹעַ אוֹ בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם: הַמַּרְצֶה מָסַר לְשׁוֹמְעָיו בִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה מְפֹרֶטֶת לִתְקוּפַת הַחַשְׁמוֹנָאִים. — [בִּיבְּלִיוֹגְרַפְיוֹת]

— **בִּיבְּלִיוֹגְרָף** ◊ ז׳ מִי שֶׁעִסּוּקוֹ בִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה.

— **בִּיבְּלִיוֹגְרָפִי** ◊ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְמִקְצוֹעַ הַבִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה: סְקִירָה בִּיבְּלִיוֹגְרָפִית. רְשִׁימָה בִּיבְּלִיוֹגְרָפִית שֶׁל הַמְּקוֹרוֹת.

בִּיבְּלִיוֹפִיל ◊ ז׳ [מיוונית: biblion ספר + philos חובב] חוֹבֵב סְפָרִים, אַסְפָן שֶׁל סְפָרִים שׁוֹנִים (בְּיִחוּד עַתִּיקִים וִיקָרֵי־הַמְּצִיאוּת). — [בִּיבְּלִיוֹפִילִים]

בִּיבְּלִיוֹתֵקָה ◊ נ׳ [מיוונית: biblion ספר + theke תיבה] 1, סִפְרִיָּה, אוֹצַר־סְפָרִים. 2, קֹבֶץ סְפָרִים עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם, אוֹ מַחֲזוֹר סְפָרִים הַמֻּדְפָּסִים וּמוֹפִיעִים בְּצוּרָה אֲחִידָה: בִּיבְּלִיוֹתֵקָה לִילָדִים. בִּיבְּלִיוֹתֵקָה מַדָּעִית. — [בִּיבְּלִיוֹתֵקוֹת אוֹ בִּיבְּלִיוֹתֵקָאוֹת]

בִּיבָר* ז׳ [לאטינית: vivarium; יוונית: bibarion] גַּן־חַיּוֹת, מָקוֹם שֶׁהֻקְצָה לְגִדּוּל בַּעֲלֵי־חַיִּים לְמִינֵיהֶם (ביצה ג א). — [בֵּיבַר־, בִּיבָרִים, בֵּיבְרֵי־]

בִּיבָר* ז׳ [כשם הלועזי: Biber; נזכר בתלמוד (חולין קכז.)] שֵׁם בַּעַל־חַיִּים מִן הַמְּכַרְסְמִים: ״מֵשִׁיב ׳לְחַיִּים לְחַיִּים׳ לְכָל צַד וּמֵנִיעַ כְּבִיבָר״ (ביאליק, מאחורי ח). נִקְרָא גַּם בּוֹנֶה [ראה תיאורו וציורו בערך בּוֹנֶה] — [בִּיבַר־, בִּיבָרִים, בִּיבְרֵי־]

ביגוד, ראה בִּגּוּד. **ביגור**, ראה בִּגּוּר.

ביגוניה, ראה בֶּגוֹנְיָה.

בִּיגַמְיָה ◊ נ׳ [מלאטינית: bi פעמיים + יוונית: gamos נישואין] נִשּׂוּאִים כְּפוּלִים, נִשּׂוּאֵי גֶּבֶר אֶחָד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים בִּזְמַן אֶחָד.

— **בִּיגַמִיסְט** ◊ ז׳ גֶּבֶר נָשׂוּי לִשְׁתֵּי נָשִׁים בִּזְמַן אֶחָד.

בי״ד ר״ת בֵּית־דִּין. **בידוא**, ראה בִּדּוּא.

בִּידוּאִי ° תו״ז רְאֵה בֶּדְוִי °.

בִּידוֹאַר* ז׳ ראה ערך בֵּי, בֵּי־דֹאַר.

בידוד, ראה בִּדּוּד. **בידוקת**, ראה בִּדֹּקֶת.

בידוח, ראה בִּדּוּחַ. **בידור**, ראה בִּדּוּר.

בידוי, ראה בִּדּוּי. **בידורי**, ראה בִּדּוּרִי.

בידול, ראה בִּדּוּל. **בידחון**, ראה בַּדְחָן.

בי״צ ר״ת 1, בֵּית־דִּין צֶדֶק. 2, בֵּית־דִּין צְבָאִי.

ביה, ראה בֵּהּ.

בִּיהֶבְיוֹרִיזְם ◊ ז׳ [מאנגלית: behaviour התנהגות] הִתְנַהֲגוּתָנוּת, זֶרֶם בַּפְּסִיכוֹלוֹגְיָה הָרוֹאֶה אֶת הָעִקָּר בְּהִתְנַהֲגוּת הַחִיצוֹנִית שֶׁל הָאָדָם, שֶׁהִיא תּוֹצָאָה שֶׁל תְּגוּבוֹת לְגֵרוּיִים מְסֻיָּמִים, וְהַמִּתְעַלֵּם מֵחַיֵּי הַתּוֹדָעָה הַפְּנִימִית (רֶגֶשׁ, רָצוֹן, זִכָּרוֹן וְכוּ׳).

ביה״ד ר״ת בֵּית־הַדִּין. **ביהד״פ** ר״ת בֵּית־הַדְּפוּס.

ביהול, ראה בֵּהוּל. **ביהום**, ראה בֵּהוּם. **ביהוק**, ראה בֵּהוּק.

ביה״ח ר״ת בֵּית־הַחוֹלִים. **ביהמ״ש** ר״ת בֵּית־הַמִּשְׁפָּט.

ביה״כ ר״ת 1, בֵּית־הַכִּסֵּא. 2, בֵּית־הַכָּבוֹד. **ביה״נ** ר״ת בֵּית הַנִּבְחָרִים.

ביה״ס ר״ת בֵּית־הַסֵּפֶר.

ביהכ״נ ר״ת בֵּית־הַכְּנֶסֶת. **ביה״ק** ר״ת בֵּית־הַקְּבָרוֹת.

ביהמ״ד ר״ת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. **ביה״ש** ר״ת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

בִּיּוּב ° ז׳ [מן בִּיב] תִּעוּל, מִתְקְנֵי בִּיבִים וּתְעָלוֹת לְמַיִם (בְּיִחוּד לְמֵי־שׁוֹפְכִין): תְּעָלוֹת־בִּיּוּב. רֶשֶׁת הַבִּיּוּב בָּעִיר. — [בִּיּוּב־]

בִּיּוֹגֶנֶטִי ◊ ת׳ [מיוונית: bios חיים + gennetikos מוליד] הַשַּׁיָּךְ לְהִתְהַוּוּת הַחַיִּים. — [בִּיּוֹגֶנֶטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **הַחֹק הַבִּיּוֹגֶנֶטִי** °, הַחֹק הַקּוֹבֵעַ כִּי הַהִתְפַּתְּחוּת הָאוֹרְגָנִית שֶׁל כָּל יְצוּר יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם חֲזָרָה מְקֻצֶּרֶת עַל שְׁלַבֵּי־הַהִתְפַּתְּחוּת הָעִקָּרִיִּים שֶׁל כָּל הַמִּין אוֹ הַגֶּזַע שֶׁלּוֹ.

מ״ק - מלת קריאה; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

ביוגרפיה◇ נ' [מיוונית: bios חיים + graphein לכתוב] כתיבת חיי אדם, תולדות־אדם. — [ביוגרפיות]

— **ביוגרפי**◇ ת' שיש בו משום תאור חיי אדם: ספור ביוגרפי. רמזים ביוגרפיים ביצירה.

— **ביוגרף**◇ ז' סופר הכותב תולדות חייהם של אישים.

ביוטופ◇ ז' [מיוונית: bios חיים + topos מקום] בית־גדול, המקום הטבעי והטיפוסי לחייהם ולהתפתחותם התקינה של בעלי־חיים או של צמחים מסיימים. — [ביוטופים]

ביוכימיה◇ נ' [מיוונית: bios חיים + כימיה] כימיה ביולוגית, המדע העוסק בחקר הרכבם הכימי של גופי בעלי־החיים והצמחים.

ביול° ז' [מן ג. בול] הדבקת בול על מכתב או על תעודה וכדומה: ביול המכתבים למשלוח. — [ביול־]

ביולוגיה◇ נ' [מיוונית: bios חיים + logos לימוד] מדע העולם החי, ענף מדעי הטבע העוסק בחקר חיי הצמחים ובעלי־החיים, באפני חייהם ובהתפתחות צורותיהם השונות.

— **ביולוגי**◇ ת' 1, של מדע הביולוגיה: מכון ביולוגי. 2, השייך לתהליכי החיים וצורותיהם: ההתפתחות הביולוגית של עולם החי.

— **ביולוג**◇ ז' חוקר העוסק במדע הביולוגיה.

ביום° ז' [מן בים, בים] 1, העלאת מחזה על בימת התיאטרון. 2, [בהשאלה] עריכת פעלה הנראית אמתית וטבעית, ולמעשה אינה אלא הונאה ואחיזת עינים: ביום בחירות ״חפשיות״ במשטר דיקטטורי. — [ביום־]

א. **ביון**° ז' [מן בין] הכנסת משהו בין דבר לדבר, קביעת מחצה בין דברים. — [ביון־]

ב. **ביון**° ז' [מן בינה, בהקבלה למונח האנגלי: intelligence] שרות־רגול בין מדינה למדינה, בולשת מדינית: מחלקת הביון במשרד הבטחון. — [ביון־]

ביוץ° ז' [מן ביץ, ביץ] ערוב ביצה בתוך תבשיל, תבול בביצה. — [ביוץ־]

ביורוקרטיה◇ נ' [מצרפתית: bureau משרד + יוונית: kratos שלטון] 1, שלטון פקידים, משטר של פקידות הרואה רק את החקה הכתובה ונוהגת בדקדקנות לפי הנהל המשרדי־הרשמי. 2 [בנימה שלילית] ״סחבת״ משרדית, ״ניירת״, טפול משרדי ממשך שלא בהתאם לצרכיהם הדחופים של הנזקקים למשרד.

— **ביורוקרטי**◇ ת' שיש בו מרוח הביורוקרטיה, משרדני, רשמי־פקידותי, חסר נימה לבבית־ידידותית.

— **ביורוקרטיות**◇ נ' משרדנות, יחס ביורוקרטי.

— **ביורוקרט**◇ ז' פקיד, משרדן, מי שנוהג ברשמיות מפרזת בלא יחס לבבי לקהל הפונה אליו.

ביורטה◇ נ' [מצרפתית: burette] שפופרת ארכה וצרה כעין מבחנה בעלת שנתות ובתחתיתה מגופה למדידת כמיות קטנות של נוזלים ולשמושים אחרים. — [ביורטות]

ביוש∴ ז' [מן בוש, ביש] הכלמה, בזוי, גרימת חרפה: ״הביוש והתוכחת״ (חובות הלבבות, הבטחון ו). ״מעט חרפות וביושים שבעה לה נפשי״ (ברקוביץ, א רכו). — [ביוש־]

ביות° ז' [מן בית, בית] אלוף בעלי־חיים וסגולם לבית האדם, הסבת חיות־יער לחיות ביתיות. — [ביות־]

ביותר* תה"פ 1, במדה מרבה מאד. 2, ביחוד, בעקר – ראה יותר.

ביזבז, ראה בזבז. ביזה, ראה בזה. ביזוי, ראה בזוי.

ביזון◇ ז' אחד מסוגי התאו המצויים באירופה (Bison) — ראה תאו.

ביזור, ראה בזור. ביזיון, ראה בזיון.

ביזנטיני◇ ת' 1, שהוא של האימפריה הרומית־המזרחית ביזנטיה (ביצנץ) בימי־הבינים [324 — 634 למנין האומות]. 2, עשוי בסגנון הבניה והארדיכלות שהיה מקבל באימפריה הביזנטית במאות החמישית והששית: קשתות עגלות, עמודים, פסיפסים ועוד. — [ביזנטינית, ־ניים, ־ניות]

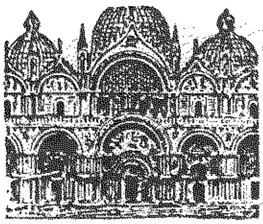

בניין ביזאנטיני

בי"ח ר"ת בית־חולים.

ביחוד* תה"פ בפרט, באפן מיחד – ראה יחוד.

ביח"ר ר"ת בית־חרשת.

ביטאון, ראה בטאון. ביטוי, ראה בטוי.

ביטוח, ראה בטוח. ביטול, ראה בטול.

ביטומן◇ [לאטינית: bitumen אספאלט] שם כולל לתערובות שונות, טבעיות או מלאכותיות, של פחמימנים, כגון שמן־הסלע, זפת, חמר (אספלט)

— **ביטומני**◇ ת' של ביטומן: סחם ביטומני, ניר ביטומני.

ביטחה, ראה בטחה. ביטחון, ראה בטחון. ביטנה, ראה בטנה.

ביטניק◇ ז' [מאנגלית: beat להכות] כנוי אמריקני רווח בספרות המודרנית לצעיר ״זועם״, הבועט במסרת ובו לנימוסי־החברה המקבלים, המפגין ״לא־איכפתיות״, אדישות ורשול באורח חייו ובהופעתו החיצונית. — [ביטניקים]

בייב, ראה ביב. ביישנות, ראה בישנות.

ביים, ראה בים. ביכוי, ראה בכוי.

בייר, ראה ביר. ביכור, ראה בכור.

ביישן, ראה בישן. ביכרה, ראה בכרה.

ביל [מן ג. בול]

~ פע' **ביל**° פ"י הדביק בולים על מכתבים, על תעודות או על חבילות־דאר: יש לביל את המעטפה מלמעלה בצד ימין. — [לביל את־, מביל, יביל]

~ פע' **ביל**°, הדבקו עליו בולים: מכתב מביל כחק. — [מביל, יביל]

בילבול, ראה בלבול.

בילה, ראה בִּלָּה.

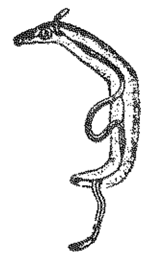
בילהרציה (מוגדלת פי 3)
הזכר נושא בחיקו את הנקבה

בִּילְהַרְצְיָה* נ׳ [על שם הרופא הגרמני Bilhartz שגילה את הטפיל] תּוֹלַעַת טַפִּילָה הַחוֹדֶרֶת לְצִנּוֹרוֹת הַדָּם שֶׁל הָאָדָם וְשֶׁל יוֹנְקִים אֲחֵרִים (Schistosoma). בֵּיצֶיהָ מוּטָלוֹת בְּדַרְכֵי הַשֶּׁתֶן, סוֹתְמוֹת אֶת צִנּוֹרוֹת הַדָּם וְגוֹרְמוֹת לְהַפְרָשַׁת דָּם עִם הַשֶּׁתֶן. הַבִּילְהַרְצְיָה מְצוּיָה בְּאֶרֶץ בְּנֵחָלִים. – [־צִיּוֹת]

בִּיל״וּ° [על-שום ראשי-התיבות של סיסמת הקבוצה: "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה", ישעיה ב ה] כִּנּוּיָהּ שֶׁל קְבוּצַת צְעִירִים מֵחֲלוּצֵי יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁית יְמֵי חִבַּת-צִיּוֹן, שֶׁעָלוּ מֵרוּסְיָה לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תרמ״ב – 1882. בְּנֵי בִּילוּ הָיוּ רִאשׁוֹנִים לַעֲלִיּוֹת נֹעַר חֲלוּצִי מִן הַגּוֹלָה לָאָרֶץ.

בילוט, ראה בָּלוּט.
בילוי, ראה בִּלּוּי.
בילול, ראה בִּלּוּל.
בילום, ראה בִּלּוּם.
בילוע, ראה בִּלּוּעַ.
בילוש, ראה בִּלּוּשׁ.

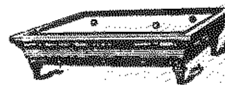
שולחן-ביליארד

בִּילְיַארְד* ז׳ [צרפתית: billard] מִשְׂחָק בְּכַדּוּרִים קְטַנִּים שֶׁמְּגַלְגְּלִים בְּמַקֵּל אָרֹךְ עַל פְּנֵי שֻׁלְחָן מְיֻחָד מְצֻפֶּה אָרִיג וּמֻקָּף מִסְגֶּרֶת-מַעֲקֶה.

בִּילְיוֹן* ז׳ [צרפתית: billion] 1, [בעולם המסחר, וכן באמריקה ובצרפת] אֶלֶף מִילְיוֹנִים (1,000,000,000). 2, [בחישובים במדע, וכן באנגליה, בגרמניה ועוד] מִילְיוֹן מִילְיוֹנִים (1,000,000,000,000) – [בִּילְיוֹנִים]

בִּילָק* ש״פ [שם אדם המובא בצירוף עם השם חִילָק] – ראה חִילָק.

בים [מן בִּימָה]

~ פע׳ **בִּיֵּם°** פ״י 1, הֶעֱלָה מַחֲזֶה עַל הַבִּימָה, עִבֵּד אֶת פְּרָטֵי הַמַּחֲזֶה לְהַצָּגָה וְהִדְרִיךְ אֶת הַשַּׂחְקָנִים. 2, [בהשאלה] עָשָׂה פְּעֻלָּה הַנִּרְאֵית כַּאֲמִתִּית וְטִבְעִית – וּלְמַעֲשֶׂה אֵינָהּ אֶלָּא הוֹנָאָה וּגְנֵבַת-הַדַּעַת: "הַמֶּמְשָׁלָה (הָרוּסִית) הִיא שֶׁ"בִּיְּמָה" אֶת הַפְּרָעוֹת וּלְצָרְכֵי בִּטְחוֹנָהּ שֶׁלָּהּ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 16). הַדִּיקְטָטוֹר בִּיֵּם בְּחִירוֹת "חָפְשִׁיּוֹת". – [לְבַיֵּם אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּיַּם°**, 1, נֶעֱרַךְ לְהַצָּגָה עַל הַבִּימָה: הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ בֻּיַּם בְּהַצְלָחָה. 2, נֶעֱרַךְ לְמַרְאִית-עַיִן: בִּמְדִינַת הַדִּיקְטָטוֹר בֻּיְּמוּ בְּחִירוֹת "חָפְשִׁיּוֹת". – [מְבֻיָּם, יְבֻיַּם]

בַּיָּם° ז׳ [מן בים, בִּיֵּם] – רְאֵה בַּמַּאי.

בִּימַאי° ז׳ [מן בִּימָה] עוֹבֵד-תֵּיאַטְרוֹן הָעוֹסֵק בְּהַפְעָלַת מִתְקָנִים טֶכְנִיִּים עַל הַבִּימָה (חִלּוּפֵי תַּפְאוּרוֹת, תְּאוּרָה וְכַדּוֹמֶה). – [בִּימָאִים]

בִּימָה* נ׳ [מיוונית: bema] 1*, מִבְנֶה מוּרָם בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת לְמַעֲמַד לַדַּרְשָׁן, לִקְרִיאָה בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר וְכַדּוֹמֶה: "וּבִימָה שֶׁל עֵץ בְּאֶמְצָעִיתָהּ, וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ" (סוכה נא:). 2*, דּוּכָן, מָקוֹם מֻגְבָּהּ לְמוֹשַׁב לְשׁוֹפְטִים, לְנוֹאֵם וְכוּ׳ (סוטה ז ח). 3°, בָּמָה, חֵלֶק מוּרָם בַּחֲזִית אוּלָם הַתֵּיאַטְרוֹן שֶׁעָלָיו מַצִּיגִים

בימה בבית-כנסת

מַחֲזוֹת, מוֹפָעִים שֶׁל אֳמָנִים, קוֹנְצֶרְטִים וְכוּ׳. 4° [בהשאלה] אָמָּנוּת הַתֵּיאַטְרוֹן: פְּלוֹנִי הוּא מִגְּדוֹלֵי הַבִּימָה. – [בִּימַת־, בִּימוֹת]

– עָלָה עַל הַבִּימָה° [בהשאלה] עָלָה לִגְדֻלָּה, תָּפַס עֶמְדָּה גְּבוֹהָה (מְדִינִית, צִבּוּרִית, מַדָּעִית וְכַדּוֹמֶה).

– הֶעֱלָה עַל הַבִּימָה°, הִצִּיג מַחֲזֶה: הַלַּהֲקָה הֶעֶלְתָה עַל הַבִּימָה אֶת "הַמְלֶט" לְשֶׁקְסְפִּיר.

בימה״ש ר״ת בֵּית-מִשְׁפַּט הַשָּׁלוֹם.

בימוי, ראה בִּמּוּי.

בִּימֹנֶת°, בימונת נ׳ [מן בִּימָה] בִּימָה קְטַנָּה. – [בִּימוֹנוֹת]

בימ״ס ר״ת 1, בֵּית-מִסְחָר. 2, בֵּית-מִסְחַר-סְפָרִים.

בִּימָר° ז׳ [מן בִּימָה] בִּימַאי, טֶכְנַאי שֶׁל הַבִּימָה, הָעוֹסֵק בְּסִדּוּרִים הַטֶּכְנִיִּים הַכְּרוּכִים בַּהַצָּגָה: הַתְקָנַת הַתַּפְאוּרוֹת, תְּאוּרָה וְכַדּוֹמֶה. – [בִּימָרִים, בִּימָרֵי־]

בימ״ש ר״ת בֵּית-מִשְׁפָּט.

בִּימָתִי° ת׳ [מן בִּימָה] 1, שֶׁל הַבִּימָה, הַשַּׁיָּךְ לְבִימַת הַתֵּיאַטְרוֹן. 2, דְּרָמָתִי, תֵּיאַטְרוֹנִי: פְּעִילוּת בִּימָתִית בְּקֶרֶב הַנֹּעַר. – [־תִית, בִּימָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

א. **בין** [אוגריתית: בנ; ארמית: בין, בְּיַן; ערבית: בַּאןַ]

~ פע׳ **בָּן** פ״י 1, הֵבִין, עָמַד עַל כַּוָּנַת הַדָּבָר: "אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי, בַּנְתָּה לְרֵעִי מֵרָחוֹק" (תהלים קלט ב). "וְהִנְנִי בְּשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנוֹתַי, וְלִבִּי בָּן כְּלֵב בֶּן הַשְּׁמוֹנִים" (גבירול, א 183). "בַּנְתִּי אֶת הַדָּבָר וּפָנַי נָפְלוּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יב). "בֵּין לֹא יָכֹלְתִּי אֵיךְ לֹא יָחוּשׁוּ בְּכָל הַדְּרַת הַהַדְלָקָה הַזֹּאת" (שור, כוכבי 59). 2, עִיֵּן בְּשִׂים-לֵב, הִתְבּוֹנֵן: "בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר-וָדֹר" (דברים לב ז). – [לָבִין; בַּנְתִּי גם בִּינוֹתִי, בָּן, בָּנָה; בָּן, בָּנָה; יָבִין]

~ נפ׳ **נָבוֹן**, חָכָם, הַשְׂכִּיל: "וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי" (ישעיה י יג). – [לְהִבּוֹן; נְבוּנוֹתִי; נָבוֹן, נְבוֹנָה; יִבּוֹן]

~ פע׳ **בּוֹנֵן**, 1, שָׂם לֵב, הִשְׁגִּיחַ: "יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ" (דברים לב י). 2*, עִיֵּן, הִתְבּוֹנֵן: "וּמִיִּשְׂרָאֵל שִׁשָּׁה מְבוֹנָנִים בְּסֵפֶר הֶהָגוּ וּבִיסוֹדֵי הַבְּרִית" (מגילת ברית דמשק י 6). – [לְבוֹנֵן, מְבוֹנֵן, יְ־]

~ הת׳ **הִתְבּוֹנֵן**, 1, הִסְתַּכֵּל, הִבִּיט בְּעִיּוּן, שָׂם לֵב: "רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ, אֵלֶיךָ יִתְבּוֹנָנוּ" (ישעיה יד טז). "וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל-בְּתוּלָה" (איוב לא א). "וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּגִלּוּיוֹ מַה שֶּׁיּוֹרֶה הַמִּתְבּוֹנֵן עַל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ" (מורה נבוכים, פתיחה). 2*, הִתְחַכֵּם, הֶעֱמִיד פְּנֵי חָכָם: "לִפְנֵי מֶלֶךְ אַל תִּתְבּוֹנָן" (בן-סירא ז ד). – [לְהִתְבּוֹנֵן אֶל־, עַל־; מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֵבִין** פ״י 1, הִשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ, עָמַד עַל הַדָּבָר, לָמַד דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר: "לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר, לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה" (משלי א ב). "וַיָּבֶן דָּוִד כִּי-מֵת הַיָּלֶד" (שמואל ב יב יט). "הֲבָנַת דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר" (שבת לא.). 2, הִתְבּוֹנֵן וְעִיֵּן הֵיטֵב: "הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ" (דניאל י יא). 3, בֵּאֵר, הִסְבִּיר, עָשָׂה שֶׁאַחֵר יֵדַע: "וּבָאתִי לַהֲבִינְךָ אֵת אֲשֶׁר-יִקְרָה לְעַמְּךָ" (דניאל י יד). "וְהַלְוִיִּם מְבִינִים אֶת-הָעָם לַתּוֹרָה" (נחמיה ח ז). – [לְהָבִין אֶת־, לְ־, אֶל־, בְּ־; הֲבִנוֹתִי גם הֵבִינוֹתִי, מֵבִין, מְבִינָה; יָבִין]

~ הֻפ׳ הוּבַן°, נִתְפַּס בַּשֵּׂכֶל, הֵבִינוּ אוֹתוֹ: הַשְּׁאֵלָה הוּבְנָה עַל־יְדֵי הַתַּלְמִידִים. הַדָּבָר מוּבָן מֵאֵלָיו. – [מוּבָן, יוּבַן]

– כַּמּוּבָן° תה״פ לְלֹא סָפֵק, בְּוַדַּאי – ראה מוּבָן.

ב. **בין** [מן בֵּין]

~ פִּע׳ בַּיֵּן° פ״י חָיֵץ, הִכְנִיס מַשֶּׁהוּ מַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי דְּבָרִים. – [לְבַיֵּן, מְ־, יְ־]

בֵּין מ״י [אוגריתית: בן; ארמית: בֵּין; ערבית: בַּיְן] 1, בְּתוֹךְ, בְּאֶמְצַע, לֹא בְּקָצֶה מִזֶּה וְלֹא בְּקָצֶה מִזֶּה: ״וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה״ (בראשית טו יז). ״וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא בֵּינֵיהֶם״ (שמואל א יז ג). 2, מִזֶּה וּמִזֶּה: אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ״ (בראשית יג ח). ״וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ״ (בראשית א ד). 3° [בצירוף אל תארים שונים – במשמעות:] שֶׁל זֶה וָזֶה, מְשֻׁתָּף לִדְבָרִים מְסֻיָּמִים, כְּגוֹן: בֵּין־לְאֻמִּי, בֵּין־גּוּשִׁי, בֵּין־מִפְלַגְתִּי, בֵּין־עֲדָתִי [ראה גם כל הצירופים להלן]. – [בֵּין־, בֵּינִי, בֵּינְךָ, בֵּינֵךְ, בֵּינוֹ, בֵּינָהּ, בֵּינֵינוּ, בֵּינֵיכֶם־ן, ־הֶם־ן גם בֵּינָם; גם בֵּינוֹת, בֵּינוֹתֵינוּ, בֵּינוֹתָם־ן]

– בֵּין... בֵּין*, כָּזֶה כֵּן זֶה, הַכֹּל אֶחָד, גַּם אִם הוּא... וְגַם אִם הוּא...: ״אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם – בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר בֵּין יָשֵׁן״ (בבא קמא ב ו). ״בֵּין בַּתְּחִלָּה, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין בַּסּוֹף״ (יבמות ה ו).

– בֵּין... וּבֵין, 1, בֵּין זֶה לָזֶה: ״וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר״ (בראשית לב יז). ״הַבּוֹנֶה גָדֵר בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים״ (שביעית ג י). 2, כָּזֶה כֵּן זֶה, בְּלֹא הֶבְדֵּל: ״וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע״ (ויקרא כז יב). ״אִילָן הָעוֹלֶה בֵּין מִן הַגֶּזַע וּבֵין מִן הַשָּׁרָשִׁין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ״ (תוספתא בבא בתרא א טו). ״בֵּין בִּזְכָרִים וּבֵין בִּנְקֵבוֹת״ (חולין עח:).

– בֵּין לְבֵין, בֵּין וּבֵין: ״עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם״ (ישעיה נט ב). ״פָּרְסוּ סָדִין שֶׁל בּוּץ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם״ (יומא ג ד). ״שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ״ (יבמות טו א).

– בֵּין... לְ־* בֵּין דָּבָר אֶחָד לְאַחֵר, בֵּין זֶה לָזֶה: ״בֵּין הָרוֹעָה וְהַזְּאֵב נִבְקַע הַשֶּׂה״ (תנחומא וארא ו). ״בֵּין נְהַר פְּרָת וּנְהַר חִדֶּקֶל״ (ביאליק, בין נהר).

– בֵּין... לְ־, 1, בֵּין דָּבָר אֶחָד לְבֵין אַחֵר, בֵּין שְׁנֵי דְבָרִים: ״בֵּין אִישׁ לְאִישׁ (יחזקאל יח ח). ״הַאֵדַע בֵּין־טוֹב לְרָע״ (שמואל ב יט לו). ״מַה בֵּין תָּם לְמוּעָד ?״ (בבא קמא א ד). ״אֵין בֵּין יוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל־נֶפֶשׁ בִּלְבַד״ (ביצה ה ב). 2, כָּזֶה כֵּן זֶה, בְּלֹא הֶבְדֵּל: ״ה׳ אֵין־עִמְּךָ לַעְזוֹר בֵּין רַב לְאֵין כֹּחַ, עָזְרֵנוּ״ (דברי הימים ב יד י).

– בֵּין שֶׁ־... וּבֵין שֶׁ־*, אִם כָּךְ וְאִם כָּךְ, לְלֹא הֶבְדֵּל: ״כָּל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה, בֵּין שֶׁקּוֹרִין בָּהֶן וּבֵין שֶׁאֵין קוֹרִין בָּהֶן״ (שבת טז א).

– בֵּין כֹּה וָכֹה°, 1, בֵּינְתַיִם, עַד כֹּה וְעַד כֹּה. 2, אִם כָּךְ וְאִם אַחֶרֶת: אַל־נָא תִּטְרַח, בֵּין כֹּה וָכֹה לֹא נוּכַל לְקַבֵּל אֶת עֶזְרָתְךָ.

– בֵּין כָּךְ^ [קיצור של הניב המלא: ״בין כך ובין כך״, ראה להלן] 1°, מִמֵּילָא, מִכָּל מָקוֹם: אַל תִּתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר, בֵּין כָּךְ לֹא תוֹעִיל מְאוּמָה. 2^, בֵּינְתַיִם, אַגַּב: ״אֵין לִי טוֹב כִּי אִם לְהִתְעָרֵב עִמּוֹ בִּמְלַאכְתּוֹ, וּבֵין כָּךְ אֲצַיֵּד מִפִּי אִשְׁתּוֹ״ (הרומי, יז 135).

– בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ*, 1*, בְּכָל אֹפֶן, אִם כָּךְ וְאִם כָּךְ: ״הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי, אִם צְרוּרִין לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם... אִם מֻתָּרִים יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן... אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם״ (מעילה ו ה). ״אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם בָּעֲטוּ בָהּ מַמָּשׁ, אוֹ שֶׁ... הָיְתָה סְבוּרָה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לִבְעֹט בָּהּ... בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הִגְבִּיהָה קוֹלָהּ וְצָוְחָה״ (עגנון, כלה קסו). 2^, בֵּינְתַיִם, בֵּין כֹּה וָכֹה: ״בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מֹשֶׁה בָּא״ (רש״י שמות לב ה).

– בֵּין כָּךְ לְכָךְ°, בֵּינְתַיִם: ״בֵּין כָּךְ לְכָךְ הִנִּיחוּהוּ בְּבֵיתָם״ (עגנון, כלה שכא).

– בֵּין הָכֵי לְהָכֵי° [על־פי הארמית] בֵּין כָּךְ לְכָךְ, בֵּינְתַיִם: ״בֵּין הָכֵי לְהָכֵי גֻּלַּח בְּתַעְרוֹ רָאשֵׁי אֲנָשִׁים״ (בורלא, אשתו 6).

– בֵּינוֹ לְבֵינוֹ*, בְּמַעֲמַד שְׁנֵיהֶם, כְּשֶׁאֵין אַחֵר עִמָּהֶם: ״בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מֻתָּר, אֲבָל לֹא בֵּינוֹ לְבֵינוֹ״ (עבודה זרה ב ב). ״בִּזְמַן שֶׁאֲחֵרוֹת עוֹמְדוֹת עַל גַּבָּהּ, אֲבָל לֹא בֵּינוֹ לְבֵינָהּ״ (עבודה זרה כו.).

– בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ*, כְּשֶׁהוּא בִּיחִידוּת, בְּאֵין אִישׁ עִמּוֹ: ״גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּבֵית־דִּין הֲרֵי זֶה גֵּר, בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ – אֵינוֹ גֵּר״ (יבמות מז). ״הָיִיתִי... יוֹשֵׁב בָּדָד וּמְשַׂחֵק לִי בֵּינִי לְבֵין עַצְמִי״ (ביאליק ספיח ג). ״יוֹשֵׁב לוֹ הַסּוֹכֵן בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּמְהַרְהֵר בְּאִשְׁתּוֹ וּבְבָנָיו הָרַכִּים״ (עגנון, אורח 289).

– בֵּינֵינוּ לְבֵין עַצְמֵנוּ°, בְּחוּגֵנוּ הַמְצֻמְצָם, בְּאֵין זָרִים אִתָּנוּ: נְבָרֵר נָא אֶת הָעִנְיָן בֵּינֵינוּ לְבֵין עַצְמֵנוּ בְּטֶרֶם יִתְפַּרְסֵם בָּרַבִּים.

– בֵּינֵי בֵּינֵי*, בֵּינֵי וּבֵינֵי*, בֵּינֵי לְבֵינֵי° [שאול מארמית, ברכות נח: ועוד], בֵּינְתַיִם, עַד כֹּה וְעַד כֹּה: ״בֵּינֵי בֵּינֵי נִשְׁמַע קוֹל אַחֵר״ (עגנון, אלו שא). ״בֵּינֵי־בֵּינֵי הִרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאָמַר״ (הזז, יעיש ג 129). ״בֵּינֵי וּבֵינֵי הֶעֱרִיב הַיּוֹם״ (בורלא, כיסופים 103). ״בֵּינֵי לְבֵינֵי הִגִּיעַ חֹדֶשׁ אִיָּר״ (עגנון, כלה קצט). ״בֵּינֵי לְבֵינֵי נִתְפַּס יָעִישׁ עַצְמוֹ לְמִשְׂחָק וְנִשְׁתַּתֵּף בּוֹ״ (סביב, בערער).

– בֵּין־הַזְּמַנִּים^, כִּנּוּי לִימֵי־הַפַּגְרָא שֶׁבֵּין עוֹנַת לִמּוּד אַחַת לְעוֹנָה שְׁנִיָּה: ״עָבַר הַפֶּסַח, כָּלוּ ׳בֵּין הַזְּמַנִּים׳ וִימֵי הַמַּעֲשֶׂה הִגִּיעוּ״ (מגדלי מר״ם, שנז). ״מִיָּד כְּשֶׁעוֹבֶרֶת תְּקוּפַת ׳בֵּין הַזְּמַנִּים׳ הֵם שָׁבִים״ (יהודה שטינברג, רצח). ״רַק בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, לִפְנֵי ׳בֵּין הַזְּמַנִּים׳, הוּא חוֹזֵר אֶל אִשְׁתּוֹ״ (מלצר, אור 215).

– בֵּין־הַמְּצָרִים [על־פי הבנה זו באיכה א ג: ״כָּל־רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים״] 1°, בְּמַצָּב דָּחוּק, בְּאֵין מוֹצָא: ״וּבְעוֹד לִבִּי נָתוּן בֵּין הַמְּצָרִים וְנַפְשִׁי לֹא תֵדַע שָׁלוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ז). ״שָׁלוֹם בָּא בֵּין הַמְּצָרִים: הַאִם יַגִּיד לוֹ אֶת דְּבַר הָאוֹצָר אוֹ לֹא יַגִּיד?״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קלח). 2^ [בספרות הפוסקים] כִּנּוּי לִשְׁלֹשֶׁת הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁבֵּין י״ז בְּתַמּוּז לְט׳ בְּאָב, שֶׁנּוֹהֲגִים בָּהֶם קְצָת אֲבֵלוּת.

– בֵּין־הָעַרְבַּיִם (שמות כט לט), לִפְנוֹת עֶרֶב, סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ.

– בֵּין־הַשִּׁיטִין°, בֵּין הַשּׁוּרוֹת, רְמָזֵי דְבָרִים שֶׁאֵינָם כְּתוּבִים בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם לְאַחַר עִיּוּן מַעֲמִיק: ״הָעַיִן הַבּוֹחֶנֶת הַכִּירָה אָמְנָם מִתּוֹכָם אֶת הַנְּעִימָה הַחֲדָשָׁה, הָעֲצוּבָה, הָעֲמֻקָּה שֶׁמִּתְפַּרְסֶמֶת וְנֶעֱלֶמֶת בֵּין הַשִּׁיטִין״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). ״הִרְגִּישׁ בְּכַוָּנָה זוֹ שֶׁבֵּין הַשִּׁיטִין וּבָא וְקָרָא אֶת הַדָּבָר בִּשְׁמוֹ״ (בן־ציון, XXXI).

– בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת* (דמאי א ד), הַזְּמַן שֶׁבֵּין שְׁקִיעַת הַחַמָּה לְצֵאת הַכּוֹכָבִים.

– בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא*, 1*, בֵּין מִי שֶׁעוֹלֶה לַתּוֹרָה לָזֶה שֶׁעוֹלֶה אַחֲרָיו (ברכות ח.). 2° [כפשוטו] בֵּין אָדָם לְאָדָם, בֵּין לָקוֹחַ לְלָקוֹחַ: "בֵּין אִגֶּרֶת־מִסְחָר לַחֲבֶרְתָּהּ וּבֵין גַּבְרָא לְגַבְרָא" (ביאליק, לוינסקי).

– בֵּין כֶּסֶה לְעָשׂוֹר° [על־פי הכתוב "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", תהלים פא ד, שרואים בו רמז לראש־השנה, ועל־יסוד צום יום־הכיפורים שהוא "בעשור לחודש"] הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה: "בֵּין כֶּסֶא לְעָשׂוֹר הָיָה, יְמֵי טֵרוּד וְחֶשְׁבּוֹן לְדָרֵי מַעְלָה וּלְדָרֵי מַטָּה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רמט). "בֵּין כֶּסֶא לְעָשׂוֹר הָיְתָה כָּל הָעִיר מְנַהֶמֶת נִגּוּנָיו שֶׁל אֶפְרַיִם" (עגנון, כלה רנב).

– בֵּין מַלְכָּא לְמַלְכָּא* (חולין נז:), 1, בֵּין מֶלֶךְ לְמֶלֶךְ, הַתְּקוּפָה שֶׁבֵּין מוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַכְתָּרָתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הֶחָדָשׁ. 2° [בהשאלה] בֵּין שִׁלְטוֹן לְשִׁלְטוֹן, בִּתְקוּפַת חִלּוּפֵי שִׁלְטוֹן, חִלּוּפֵי מִשְׁמָרוֹת וְכו'.

– בֵּין הַפַּטִּישׁ וּבֵין הַסַּדָּן°, בְּמַצָּב לְלֹא מוֹצָא, בֵּין הַמְּצָרִים.

– בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִיא: מָה חֲשִׁיבוּת יֵשׁ לְדָבָר זֶה לְגַבֵּינוּ: "אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא?" (בראשית כג טו).

– דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ* (נדרים פא:), עִנְיָנִים שֶׁבֵּין גֶּבֶר לְאִשָּׁה, דְּבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה.

– בֵּין־יַבַּשְׁתִּי°, הַמְקַשֵּׁר שְׁתֵּי יַבָּשׁוֹת אוֹ יוֹתֵר מִזֶּה.

– בֵּין־כּוֹכָבִי°, הַמָּצוּי בַּמֶּרְחָב שֶׁבֵּין הַכּוֹכָבִים: אֲבַק בֵּין־כּוֹכָבִי. גַּז בֵּין־כּוֹכָבִי.

– בֵּין־לְאֻמִּי°, אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִי, הַנּוֹגֵעַ לְאֻמּוֹת שׁוֹנוֹת.

– בֵּין־מִפְלַגְתִּי°, הַמְשַׁתֵּף לְמִפְלָגוֹת שׁוֹנוֹת: וַעֲדָה בֵּין־מִפְלַגְתִּית.

– בֵּין־עִירוֹנִי°, שֶׁבֵּין עִיר לְעִיר: תַּחְבּוּרָה בֵּין־עִירוֹנִית.

– בֵּין־פְּלָנֶטָרִי° הַמָּצוּי בִּתְחוּם מַעֲרֶכֶת הַשֶּׁמֶשׁ, בֵּין כּוֹכְבֵי הַלֶּכֶת: מֶרְחָב בֵּין־פְּלָנֶטָרִי. טִיסָה בֵּין־פְּלָנֶטָרִית (טִיסַת חֲלָלִית אֶל כּוֹכַב־לֶכֶת אַחֵר).

– בֵּינַיִם, ראה ערך בֵּינַיִם.

– מִבֵּין, מִתּוֹךְ: "מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ קוֹל" (תהלים קד יב). "וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם" (מוסף לימים טובים).

– בֵּינוֹת, ראה ערך בֵּינוֹת.

א. בִּין^ ז' [מן בִּינָה] בִּינָה, שֵׂכֶל: "אַשְׁחָה בְּיַם הַבִּין לְבַדִּי לְלַקֵּט כָּל בְּדָלְחָיו וְדָרָיו" (גבירול, א 18). "כְּאוֹפַן שֶׁל אֵשׁ בִּימֵי הַסֶּחַ הַבִּין שֶׁלָּכֶם" (גרינברג, רחובות עד). "כִּי בִּי אֵין הַבִּין הַקָּטָן" (ש' שלום, שירים קנז). – [בִּין־]

ב. בִּין° ז' [מארמית: בִּינְתָא, שבת קמ.] שַׂעֲרָה, חוּט דַּק (מֵעֵין הַחוּטִים שֶׁבַּ"שָּׂפָם" שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים). – [בִּינִים, בִּינֵי־]

בינאום, ראה בִּנְאוּם.

בֵּינָאִי° ת' [מן בֵּין] 1, שֶׁהוּא מִימֵי־הַבֵּינַיִם: הַשִּׁירָה הַבֵּינָאִית. פִּיּוּטִים בֵּינָאִיִּים. 2, אֶמְצָעִי, שֶׁאֵינוֹ קִיצוֹנִי: מְדִינִיּוּת בֵּינָאִית. – [בֵּינָאִית, בֵּינָאִיִּים, ־אִיּוֹת]

בֵּינָאִיּוּת° נ' [מן בֵּינָאִי] אֶמְצָעִיּוּת, חֹסֶר קִיצוֹנִיּוּת. – [בֵּינָאִיּוֹת־]

בֵּינְגּוּשִׁי° ת' [בֵּין + גוש] הַשַּׁיָּךְ לְגוּשִׁים שׁוֹנִים, מְשַׁתֵּף לַחֲטִיבוֹת שׁוֹנוֹת (בְּיִחוּד בִּתְחוּם הַמְּדִינִי): הֶסְכֵּם בֵּינְגּוּשִׁי. הַמַּאֲבָק הַבֵּינְגּוּשִׁי מְסַכֵּן אֶת הַשָּׁלוֹם בָּעוֹלָם. – [בֵּינְגּוּשִׁית, ־שִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

בִּינָה נ' [ראה א. בין, בָּן] 1, שֵׂכֶל, הֲבָנָה, תְּבוּנָה: "רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה" (ישעיה יא ב). "וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן" (משלי ג ה). דָּבָר זֶה הוּא לְמַעְלָה מִבִּינָתִי. 2°, הִתְבּוֹנְנוּת פְּנִימִית מַעֲמִיקָה, חֲדִירָה לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר. 3^ [בקבלה] אַחַת מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת. – [בִּינַת־, בִּינוֹת]

– בִּינָה לְעִתִּים° [שאול מדברי הימים א יב לב] [בספרות ההשכלה], חֵקֶר הַזְּמַנִּים בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים, כְּרוֹנוֹלוֹגְיָה.

– בִּינַת־הַלֵּב* (אבות ו ה), אִינְטוּאִיצְיָה, הַשְׁרָאָה פְּנִימִית.

– אִישׁ־בִּינוֹת° [שאול מן ישעיה כז יא], אָדָם נָבוֹן, רְחַב־שֵׂכֶל.

– גִּיל־הַבִּינָה°, כִּנּוּי לִשְׁנַת הָאַרְבָּעִים שֶׁל אָדָם [על־יסוד אבות ה כא: "בן ארבעים לבינה" – ומכאן:]

– הִגִּיעַ לְבִינָה°, מָלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה.

– הִסְתַּתְּרָה בִּינָתוֹ, אָבְדָה חָכְמָתוֹ, יָצָא מִדַּעְתּוֹ: "וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו, וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר" (ישעיה כט יד). "וְהוּא נַעֲשָׂה סַר וְזָעֵף... כִּמְעַט בִּינָתוֹ מִסְתַּתֶּרֶת" (קלוזנר, יוצרים ג 200).

בֵּינָה° נ' [מן בֵּין] הָרֶוַח שֶׁבֵּין קַוֵּי הַחֲמִשָּׁה (חֲמֵשֶׁת הַקַּוִּים שֶׁל תָּוֵי־הַנְּגִינָה): בַּצִּיּוּר – הַתָּו "דוֹ" מְסֻמָּן בַּבֵּינָה הַשְּׁלִישִׁית מִלְּמַטָּה. – [בֵּינַת־, בֵּינוֹת]

בינוי, ראה בִּנּוּי.

בִּינוֹם° ז' [מלאטינית: bi שניים + יוונית: nomos שֵׁם, חֵלֶק] [באלגברה] בִּטּוּי אַלְגֶּבְּרִי בַּעַל שְׁנֵי אֵיבָרִים הַמְחֻבָּרִים עַל־יְדֵי סִימָן + אוֹ –, לְמָשָׁל: 2b + 3a. – [בִּינוֹמִים]

בֵּינוֹנִי* ת' [מן בֵּין] 1*, תִּיכוֹן, מְמֻצָּע בְּכַמּוּתוֹ אוֹ בְּאֵיכוּתוֹ, הַנִּמְצָא בֵּין שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת: "לֹא גָדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי" (כלים יז ח). "לֹא לַח וְלֹא יָבֵשׁ אֶלָּא בֵּינוֹנִי" (ירושלמי שבת ב ד). פְּלוֹנִי בַּעַל קוֹמָה בֵּינוֹנִית. תַּלְמִיד בֵּינוֹנִי. כִּשְׁרוֹן בֵּינוֹנִי. 2^ [בדקדוק] כִּנּוּי לִזְמַן הוֹוֶה, הַזְּמַן שֶׁבֵּין עָבָר לֶעָתִיד: "הַזְּמַן יִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה – עָבָר וּבֵינוֹנִי וְעָתִיד... וְהַפָּעוּל גַּם הוּא בֵּינוֹנִי" (אברהם אבן־עזרא, מאזניים). בֵּינוֹנִי מִן "כָּתַב" – "כּוֹתֵב". – [בֵּינוֹנִית, בֵּינוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל° [בדקדוק], צוּרַת הַפֹּעַל בִּזְמַן הוֹוֶה (שֶׁהוּא בֵּין עָבָר לְעָתִיד), לְמָשָׁל: "שׁוֹמֵר", "סוֹגְרִים".

– בֵּינוֹנִי פָּעוּל° [בדקדוק], צוּרָה סְבִילָה (פַּסִּיבִית) שֶׁל פֹּעַל בִּזְמַן הוֹוֶה, לְמָשָׁל: "שָׁמוּר", "סְגוּרִים".

– הַמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי°, חוּג הָאֶזְרָחִים שֶׁבֵּין מַעֲמַד הַפּוֹעֲלִים וּבֵין הַבַּרְגָּנִים וּבַעֲלֵי־הַהוֹן, כְּגוֹן: חֶנְוָנִים, בַּעֲלֵי בָּתֵּי־מְלָאכָה וְכו'.

– מִשְׁקָל בֵּינוֹנִי° [באגרופנות] תֹּאַר לְמִתְאַגְרֵף שֶׁמִּשְׁקַל גּוּפוֹ 67–73 קִילוֹגְרָם.

– מִשְׁקָל פְּלַג־בֵּינוֹנִי° [באגרופנות] תֹּאַר לְמִתְאַגְרֵף שֶׁמִּשְׁקַל גּוּפוֹ 62–66 קִילוֹגְרָם.

בֵּינוֹנִיּוּת° נ' [מן בֵּינוֹנִי] אֶמְצָעִיּוּת, טִבְעוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַבֵּינוֹנִי, חֹסֶר הִתְבַּלְּטוּת בִּסְגֻלָּה מְיֻחֶדֶת: בֵּינוֹנִיּוּת הַסְּחוֹרָה. בֵּינוֹנִיּוּת בִּידִיעוֹת. – [־נִיּוֹת־]

בֵּינוֹנִית* נ׳ [מן בֵּינוֹנִי] בֵּינוֹנִיּוּת, חֹסֶר־קִיצוֹנִיּוּת: ״שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רֻבָּן וּמִעוּטָן רַע וּבֵינוֹנִיתָן יָפָה – הַשְּׂאוֹר וְהַמֶּלַח וְהַסֵּרוּב״ (ירושלמי ברכות ט ג). – [בֵּינוֹנִית־]

בינוקל

בִּינוֹקְל° [צרפתית: binocle; מלאטינית: bi שניים + oculus עין] מִשְׁקֶפֶת. – [בִּינוֹקְלִים]

בֵּינוֹת מ״י [מן בֵּין] בֵּין, בְּתוֹךְ: ״ה׳ יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ״ (שופטים יא י). – [בֵּינוֹתֵינוּ, בֵּינוֹתָם]

– בֵּינוֹת לְ־, מִבֵּינוֹת לְ־, מִבֵּין, מִבַּעַד לְ־: ״בֹּא אֶל־בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל... וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַחֲלֵי־אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים״ (יחזקאל י ב). ״מִבֵּינוֹת לַחֲרַכֵּי סוֹגַר״ (ביאליק, גם בהתעוררותו).

בֵּינַיִם ז״ז [מן בֵּין] אֶמְצַע, תָּוֶךְ [רווח בצירופים:]

– בֵּינַיִם וּבֵינָתַיִם*, בְּדִיּוּק בְּאֶמְצַע: ״יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם – בֵּינַיִם וּבֵינָתַיִם״ (בראשית רבה ד).

– אִישׁ־בֵּינַיִם, ראה ערך אִישׁ, אִישׁ־בֵּינַיִם.

– יַלְדֵי־בֵּינַיִם°, כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים נְבוֹכִים, פּוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: ״וַאֲנַחְנוּ, יַלְדֵי בֵּינַיִם... לִפְנֵי שְׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת גַּם יַחַד מִשְׁתַּחֲוִים״ (ביאליק, לאחד העם).

– יְמֵי־הַבֵּינַיִם°, פֶּרֶק הַזְּמַן בְּתוֹלְדוֹת הָאֱנוֹשׁוּת שֶׁבֵּין יְמֵי־הַקֶּדֶם וּבֵין הַתְּקוּפָה הַחֲדָשָׁה – בְּעֵרֶךְ אֶלֶף הַשָּׁנִים, מִן הַמֵּאָה הַחֲמִישִׁית לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת וְעַד סוֹף הַמֵּאָה הַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה.

– מִלְחֶמֶת־בֵּינַיִם°, דּוּ־קְרָב, מִלְחָמָה בֵּין שְׁנַיִם.

– קְרִיאַת־בֵּינַיִם°, קְרִיאָה מִתּוֹךְ הַקָּהָל תּוֹךְ כְּדֵי דְּבָרָיו שֶׁל הַנּוֹאֵם: הַקָּהָל שִׁסַּע אֶת דִּבְרֵי הַמַּרְצֶה בִּקְרִיאוֹת־בֵּינַיִם.

בֵּינַיְמִי°, בינימי ת׳ [מן בֵּינַיִם] הַמִּתְיַחֵס אֶל יְמֵי־הַבֵּינַיִם, בֵּינָאִי: הַתְּקוּפָה הָעַתִּיקָה וְהַתְּקוּפָה הַבֵּינַיְמִית. – [בֵּינַיְמִית, בֵּינַיְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

בִּינִית° נ׳ [מארמית: בִּינִיתָא, בבא קמא יט:, אולי על־שום הבינים (שערות שבצידי הפה המשמשים כאיברי מישוש)] דַּג־מַאֲכָל מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, מִתְיַחֵס לְמִשְׁפַּחַת הַקַּרְפִּיּוֹנִים. חַי בְּמַיִם מְתוּקִים (Barbus). – [בִּינִית־, בִּינִיּוֹת]

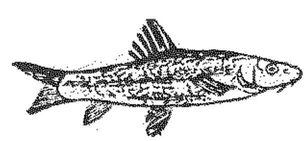
(בינית 1/10)

בֵּינְכּוֹכָבִי° ראה ערך בֵּין, בֵּין־כּוֹכָבִי.

בֵּינְלְאֻמִּי°, בינלאומי ת׳ [בֵּין + לְאֻמִּי] מְשֻׁתָּף לְעַמִּים רַבִּים וְשׁוֹנִים, אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִי: כִּנּוּס בֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל רוֹפְאִים. הֶסְכֵּם דֹּאַר בֵּינְלְאֻמִּי [נִכְתָּב גַּם בֵּין־לְאֻמִּי] – [בֵּינְלְאֻמִּית, ־מִּיִּים, ־מִּיּוֹת]

בֵּינְלְאֻמִּיּוּת°, בינלאומיות נ׳ [מן בֵּינְלְאֻמִּי] אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִיזְם, קֶשֶׁר בֵּין עַמִּים שׁוֹנִים, אַחְדוּת וְשִׁתּוּף בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים (מְדִינִיִּים, כַּלְכָּלִיִּים, מַדָּעִיִּים, תַּרְבּוּתִיִּים וְכַדּוֹמֶה) בֵּין עַמִּים שׁוֹנִים.

בֵּינְמוֹסָדִי° ת׳ [בֵּין + מוֹסָד] הַמְשֻׁתָּף לְמוֹסָדוֹת שׁוֹנִים: וַעֲדָה בֵּינְמוֹסָדִית. – [־דִית, ־דִיִּים, ־יּוֹת]

בֵּינְמִפְלַגְתִּי° ת׳ [בֵּין + מִפְלָגָה] הַמְשֻׁתָּף לְמִפְלָגוֹת שׁוֹנוֹת: וַעֲדָה בֵּינְמִפְלַגְתִּית. – [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

בֵּינְעֲדָתִי° ת׳ [בֵּין + עֵדָה] הַמְשֻׁתָּף לְעֵדוֹת שׁוֹנוֹת. – [בֵּינְעֲדָתִית, בֵּינְעֲדָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

בֵּינְעִירוֹנִי° ת׳ [בֵּין + עִירוֹנִי] שֶׁבֵּין עִיר לְעִיר, שֶׁבֵּין עָרִים: תַּחְבּוּרָה בֵּינְעִירוֹנִית. – [בֵּינְעִירוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בֵּינְפְּלָנֶטָרִי° ראה ערך בֵּין, בֵּין־פְּלָנֶטָרִי.

בֵּינָתַיִם* תה״פ [מן בֵּין] 1*. בְּאֶמְצַע, בֵּין שְׁנֵי דְּבָרִים: ״מְפַקְפֵּק וְנוֹטֵל אַחַת מִבֵּינָתַיִם״ (סוכה א ז). 2°. בֵּין כֹּה וָכֹה, בְּמֶשֶׁךְ זְמַן זֶה: ״וּלְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה מָרְדֳּכַי שַׂר בֵּינָתַיִם״ (רש״י מגילה טז). שֵׁב וְעַיֵּן בָּעִתּוֹן, וּבֵינָתַיִם אֲסַיֵּם מְלַאכְתִּי.

– בֵּינַיִם וּבֵינָתַיִם*, בְּדִיּוּק בְּאֶמְצַע: ״יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם, בֵּינַיִם וּבֵינָתַיִם״ (בראשית רבה ד).

בִּיס° מ״ק [לאטינית: bis פעמיים] הַדְרָן! שֵׁנִית! שׁוּב! [קריאת עידוד ורצון בפי הקהל בתיאטרון, בקונצרט וכו׳ אל האמן כי יופיע שנית]

ביסום, ראה בִּסּוּם. **ביסוס**, ראה בִּסּוּס.

בִּיסְמוּת° ז׳ [גרמנית] מַתֶּכֶת לְבָנָה־אֲדַמְדַּמָּה, שְׁבִירָה, נִמְצֵאת בַּטֶּבַע בְּצוּרָה חָפְשִׁית אוֹ כְּתִרְכֹּבֶת בְּמִינֵרָלִים שׁוֹנִים. הַבִּיסְמוּת מְשַׁמֵּשׁ כִּמְסַגְסֵג בְּתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת (גְּלוּפוֹת לִדְפוּס, מַכְשִׁירִים חַשְׁמַלִּיִּים) וְכֵן בָּרְפוּאָה. (Bismuth. סִימָן כִּימִי Bi, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 209, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 9.8).

בִּיסְקְוִיט° ז׳ [צרפתית: biscuit; מלאטינית: bis coctum אפוי פעמיים] תּוּפִין, רָקִיק הָאָפוּי בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת עַד הֱיוֹתוֹ דַּק, יָבֵשׁ וּפָרִיךְ. – [בִּיסְקְוִיטִים]

בִּיסֶקְטְרִיסָה° נ׳ [מלאטינית: bis שניים + sectus גזור] [בהנדסה] חוֹצֵה־זָוִית, קַו הַמְחַלֵּק זָוִית לִשְׁנֵי חֲלָקִים שָׁוִים. – [בִּיסֶקְטְרִיסוֹת]

ביסקטריסה (הקו המרוסק)

ביעוט, ראה בִּעוּט.

ביעור, ראה בִּעוּר. **ביעות**, ראה בִּעוּת.

בֵּיעֲ״ף° ר״ת בֵּיצִים, יְרָקוֹת, עוֹפוֹת, פֵּרוֹת.

בֵּיעֲתָא* נ׳ [ארמית] בֵּיצָה (רווח במימרה:)

– בֵּיעֲתָא בְּכוּתְחָא* [עירובין סב:] בֵּיצָה בְּכוּתָח (בְּתַבְשִׁיל חֲלָבִי) שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה; מָשָׁל לְדָבָר פָּשׁוּט וּמוּבָן מֵאֵלָיו.

בִּיפְּלָן° ז׳ [מלאטינית: bi שניים + planum משטח] מָטוֹס בַּעַל שְׁנֵי זוּגוֹת כְּנָפַיִם אוֹ בַּעַל שְׁנֵי מִשְׁטְחֵי־אֲוִיר זֶה מֵעַל לָזֶה – לְהַבְדִּיל מִן הַ־מוֹנוֹפְּלָן שֶׁהוּא בַּעַל מִשְׁטַח־אֲוִיר אֶחָד (בַּעַל זוּג כְּנָפַיִם אֶחָד). – [בִּיפְּלָנִים]

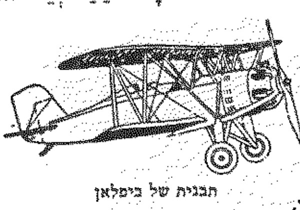
תבנית של ביפלאן

בֵּיפָר° ז׳ [בֵּי + פָּר] בֵּית הַפָּר, מְקוֹם־מִכְלָא לְפָר. – [בֵּיפָרִים, בֵּיפְרֵי־]

ב־י־ץ [מן בֵּיצָה]

~ פִּע׳ **בִּיֵּץ** פ״י עִרְבֵּב וְתִבֵּל תַּבְשִׁיל בְּבֵיצָה: הַמְבַשֶּׁלֶת בִּיְּצָה אֶת הַחֲמִיצָה. – [לְבַיֵּץ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּיַּץ**°, תֻּבַּל בְּבֵיצָה: מְרַק־יְרָקוֹת מְבֻיָּץ. – [מְבֻיָּץ, יְבֻיַּץ]

לְלֹא צִיּוּן – מִקְרָא; * תַּלְמוּד וּמִדְרָשִׁים; ∴ סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם; ° סִפְרוּת חֲדָשָׁה; ◊ בֵּין־לְאֻמִּי. – ז׳ – זָכָר; זו״ב – זָכָר וּנְקֵבָה; ז״ז – זָכָר זוּגִי; נ׳ – נְקֵבָה; ת׳ – תֹּאַר;

בֵּיצָה נ׳ [ארמית: בֵּיעָא, בֵּיעֲתָא; ערבית: בַּיְצ׳ה] 1. תָּא־הַמִּין הַנְּקֵבִי שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְפַּתֵּחַ גּוּף בַּעַל־הַחַיִּים אוֹ הַצֶּמַח: בֵּיצַת הַיּוֹנְקִים גְּדֵלָה מִיקְרוֹסְקוֹפִּית, בֵּיצֵי הָעוֹפוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַדַּי. ״כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים״ (דברים כב ו). 2° [סתם ״ביצה״, בלשון יום־יום] בֵּיצַת תַּרְנְגֹלֶת הַמְּשַׁמֶּשֶׁת מְזוֹן חָשׁוּב לָאָדָם. 3*. אֶשֶׁךְ, בַּלּוּט הַזֶּרַע שֶׁל הַזָּכָר: ״אִם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כִּיסִין, יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי בֵּיצִים״ (בכורות ו ו). 4*. גּוּשׁ עָגֹל שֶׁל חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ בְּתַבְנִית בֵּיצָה: ״בֵּיצַת הַסִּיד״ (שבת פ:). 5*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּתַּלְמוּד בְּסֵדֶר מוֹעֵד הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת יוֹם־טוֹב [נקראת כך על שום פתיחתה: ״ביצה שנולדה ביום־טוב״]. – [בֵּיצַת־, בֵּיצִים, בֵּיצֵי־]

– **בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת*** (עוקצין ב ו), בֵּיצָה שֶׁגִּלְגְּלוּ אוֹתָהּ בְּסִיד חַם אוֹ עַל פְּנֵי דָבָר חַם אַחֵר כְּדֵי שֶׁתִּצָּלֶה וְתוֹכָהּ יִשָּׁאֵר רַךְ.

– **בֵּיצָה מוּזֶרֶת***, 1*. בֵּיצָה שֶׁלֹּא הֻפְרְתָה עַל־יְדֵי זָכָר: ״בֵּיצִים מוּזָרוֹת נֶפֶשׁ יָפָה תֹּאכְלֵם״ (חולין סד׳). 2° [בהשאלה] בֵּיצָה פְּגוּמָה וּמְקֻלְקֶלֶת: ״אֵינָם שָׁוִים אֲפִלּוּ בֵּיצָה מוּזֶרֶת״ (ביאליק, אריה ה).

– **בֵּיצָה קָשָׁה**°, בֵּיצָה שֶׁבִּשְּׁלוּהָ הַרְבֵּה בְּמַיִם רוֹתְחִים עַד שֶׁנִּתְקַשּׁוּ חֶלְבּוֹנָהּ וְחֶלְמוֹנָהּ.

– **בֵּיצָה רַכָּה**°, בֵּיצָה שֶׁבִּשְּׁלוּהָ מְעַט בְּמַיִם רוֹתְחִים, בְּאֹפֶן שֶׁחֶלְבּוֹנָהּ וְחֶלְמוֹנָהּ הִתְעַבּוּ קְצָת, אַךְ לֹא נִתְקַשּׁוּ.

– **בֵּיצָה שְׁלוּקָה*** (תוספתא עוקצין ב טו), בֵּיצָה מְבֻשֶּׁלֶת עַד הֱיוֹתָהּ קָשָׁה.

– **בֵּיצָה שֶׁלֹּא נוֹלְדָה**° [בהשאלה מן: ״ביצה שנולדה ביום־טוב״, ביצה א א] כִּנּוּי לְדָבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא בָא לָעוֹלָם, עוּרְבָא פָרַח.

– **כְּבֵיצָה***, כְּגֹדֶל בֵּיצָה בֵּינוֹנִית שֶׁל תַּרְנְגֹלֶת – יְחִידָה שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ חַכְמֵי הַתַּלְמוּד בְּדִינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה, אִסּוּר וְהֶתֵּר, בְּשִׁעוּר אֳכָלִין וְכוּ׳ (ערלה ב ה). שִׁעוּר קָטָן מִזֶּה הוּא ״כַּזַּיִת״.

– **חֲלַב־בֵּיצִים*** (ירושלמי תרומות מז ב), כִּנּוּי לְחֶלְבּוֹן הַבֵּיצָה.

– **פַּתְפּוּתֵי בֵּיצִים*** (ירושלמי סנהדרין ל ב), עִרְבּוּב שֶׁל בֵּיצִים מְעוּכוֹת; מָשָׁל לְדִבְרֵי לַהַג, עִרְבּוּבְיָה שֶׁל דְּבָרִים חַסְרֵי־טַעַם.

– **קַעְקַע בֵּיצָתוֹ*** (ירושלמי עבודה זרה מד א), עָקַר אוֹתוֹ מִשָּׁרְשׁוֹ, עָשָׂה בּוֹ כָּלָה.

– **מִקַּרְנֵי רְאֵמִים וְעַד בֵּיצֵי כִנִּים***, מִגָּדוֹל וְעַד קָטָן: ״יוֹשֵׁב (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) וְזָן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ – מִקַּרְנֵי־רְאֵמִים עַד בֵּיצֵי כִנִּים״ (עבודה זרה ג:).

ביצה, ראה בִּצָּה. **ביצור**, ראה בִּצּוּר.
ביצוע, ראה בִּצּוּעַ. **ביצית**, ראה בִּצִּית.
ביצועי, ראה בִּצּוּעִי. **ביצתי**, ראה בִּצָּתִי.

בֵּיצִי ת׳ [מן בֵּיצָה] שֶׁצּוּרַת בֵּיצָה לוֹ, סְגַלְגַּל. – [בֵּיצִית, בֵּיצִיִּים, ־יּוֹת]

בֵּיצִיָּה° נ׳ [מן בֵּיצָה] מַאֲכָל עָשׂוּי מִבֵּיצִים מְטֻגָּנוֹת כְּשֶׁחֶלְבּוֹנֵיהֶן וְחֶלְמוֹנֵיהֶן לֹא נִטְרְפוּ בְּיַחַד. – [בֵּיצִיַּת־, ־יּוֹת]

בֵּיצִית° נ׳ [מן בֵּיצָה] [בבוטאניקה] גּוּפִיף קָטָן בְּתוֹךְ הַשַּׁחֲלָה שֶׁל הַפֶּרַח שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְפַּתֵּחַ הַזֶּרַע אַחֲרֵי הַהַפְרָיָה. – [בֵּיצִיּוֹת]

ב
ב – ביצית

ביקבוק, ראה בִּקְבּוּק. **ביקורת**, ראה בִּקֹּרֶת.
ביקוע, ראה בִּקּוּעַ. **בקורתי**, ראה בִּקָּרְתִּי.
ביקור, ראה בִּקּוּר. **ביקוש**, ראה בִּקּוּשׁ.

בִּיקְיָא* נ׳ רְאֵה בִּקְיָא*.

ביקתה, ראה בִּקְתָּה.

בֵּיר נ׳ [קרוב אל בּוֹר, בְּאֵר] בְּאֵר מַיִם: ״כְּהָקִיר בַּיִר מֵימֶיהָ כֵּן הֵקֵרָה רָעָתָהּ״ (ירמיה ו ז). – [בֵּיר־, בֵּירוֹת]

בֵּיָר*, בייר ז׳ [מן בּוֹר] 1*. חוֹפֵר בּוֹרוֹת אוֹ בְּאֵרוֹת (שבועות ח ה). 2°. דּוֹלֶה מַיִם מִבְּאֵרוֹת. – [בַּיָּרִים]

בִּיר*, בַּיִר, ראה א. בּוֹר.

בֵּירָא* ז״נ [ארמית] בּוֹר, בְּאֵר [רווח בפתגמים הארמיים:]

– **מֵאִגָּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא*** (חגיגה ה:), מִגַּג גָּבֹהַּ לְבוֹר עָמֹק, מָשָׁל לְמִי שֶׁיָּרַד לְפֶתַע מִגְּדֻלָּתוֹ וְשָׁקַע בְּצָרָה גְּדוֹלָה.

– **בֵּירָא דִשְׁתֵית מִנֵּיהּ לָא תִשְׁדֵי בֵיהּ קָלָא*** (בבא קמא צב:), בּוֹר שֶׁשָּׁתִיתָ מִמֶּנּוּ אַל תִּזְרֹק בּוֹ רֶגֶב; כְּלוֹמַר, אַל תְּהֵא כְּפוּי טוֹבָה כְּלַפֵּי מִי שֶׁהֵיטִיב עִמְּךָ, אַל תְּזַלְזֵל בְּאָדָם אוֹ בְּדָבָר שֶׁנֶּעֱזַרְתָּ בּוֹ.

א. **בִּירָה** נ׳ [אכדית birtu עיר בצורה; ארמית: בִּירְתָא; ראה גם בִּירָנִית] 1. עִיר הַמְּלוּכָה, הָעִיר הָרָאשִׁית בַּמְּדִינָה, עִיר הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי: ״בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה״ (נחמיה א א). יְרוּשָׁלַיִם בִּירַת יִשְׂרָאֵל. 2. מְצוּדָה, מִבְצָר, אַרְמוֹן מֻקָּף מִבְצָרִים וּמִגְדָּלִים: ״שַׁעֲרֵי הַבִּירָה אֲשֶׁר־לַבַּיִת״ (נחמיה ב ח). 3*. בִּנְיָן גָּדוֹל שֶׁבָּתִּים אוֹ חֲדָרִים פְּתוּחִים לְכָל סְבִיבוֹתָיו: ״הַמּוֹכֵר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְדוֹלָה״ (בבא בתרא סא:). 4. כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (דברי הימים א כט יט). – [בִּירַת־, בִּירוֹת]

ב. **בִּירָה**° נ׳ [גרמנית: Bier; אנגלית: beer] שֵׁכָר, מַשְׁקֶה מְשַׁכֵּר (מֵכִיל כֹּהַל) שֶׁתֻּסַּס עַל־יְדֵי הוֹסָפַת שְׁמָרִים לְמִשְׁרַת שְׂעוֹרִים. – [בִּירַת־, בִּירוֹת]

בירוץ, ראה בֵּרוּץ. **בירוש**, ראה בֵּרוּשׁ.
בירור, ראה בֵּרוּר. **בירזול**, ראה בִּרְזוּל.

בִּירִית* נ׳ [אכדית: biritu שלשלת] 1. קֶשֶׁר לְהַחֲזָקַת הַגֶּרֶב אוֹ הַשַּׁרְווּל וְכַדּוֹמֶה (שבת ו ד). 2. קֶשֶׁר אוֹ רְצוּעָה הַמְּחַבְּרִים אֶת הַיָּצוּל בְּמַחֲרֵשָׁה הַפְּשׁוּטָה (״הָעַרְבִית״) אֶל הַבֶּרֶךְ (תוספתא כלים בבא מציעא ה ז). – [בִּירִיּוֹת]

בִּירָנִית נ׳ [מן בִּירָה] מְצוּדָה, אַרְמוֹן הַמֻּקָּף חוֹמוֹת: ״וַיִּבֶן (יְהוֹשָׁפָט) בִּיהוּדָה בִּירָנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת״ (דברי הימים ב יז ב). – [בִּירָנִית־, בִּירָנִיּוֹת]

בירסוק, ראה בִּרְסוּק.

בֵּישׁ*, בַּיֵּשׁ*, הִתְבַּיֵּשׁ* – ראה בּוֹשׁ.

בִּישׁ* ת׳ [ארמית: בִּישָׁא, קיצור מן בְּאִישׁ, עזרא ד יד], רַע, גָּרוּעַ, לֹא טוֹב. – [בִּישִׁים, בִּישִׁין]

– **בִּישׁ־גַּדָּא*** (סנהדרין קה.), רַע־הַמַּזָּל, גֶּבֶר לֹא־יִצְלָח: ״מְדַבֶּרֶת עַל בַּעְלָהּ, שֶׁהוּא גֹּלֶם וּבִישׁ־גַּדָּא״ (מנדלי מו״ס, קה). ״גֹּלֶם בַּעַל חֲלוֹמוֹת, בִּישׁ גַּדָּא״ (ביאליק, ספיח ז).

— בִּישׁ־מַזָּל°, בַּעַל מַזָּל רַע: "מַדּוּעַ אֲנִי בִּישׁ־מַזָּל? לָמָּה לֹא הֶחֱטֵאתִי?" (קרליבך, הורו 160).

— עֵסֶק בִּישׁ* (בבא קמא צט:), עֵסֶק רַע, עִנְיָן רַע, מַעֲשֶׂה שֶׁנִּסְתַּיֵּם בְּהֶפְסֵד אוֹ בְּכִשָּׁלוֹן.

— מַרְעִין בִּישִׁין^ (תפילת יקום פורקן), מַחֲלוֹת רָעוֹת, פֻּרְעָנֻיּוֹת.

— עֵינָא בִּישָׁא* (ברכות כ.), עַיִן רָעָה: פְּלוֹנִי לֹא גִּלָּה אֶת דָּבָר זְכִיָּתוֹ מִשּׁוּם עֵינָא בִּישָׁא.

בִּישְׁגַּד° ת׳ [מארמית: בִּישׁ גַּדָּא, ראה לעיל: בִּישׁ] רַע־הַמַּזָּל, מִסְכֵּן: "אָח, בִּישְׁגַּד שֶׁלִּי! הֲרֵי עֲתִידָה הָרֶגֶל שֶׁתִּתְקַצֵּר עוֹד טֶפַח אֶחָד" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 419). — [בִּישְׁגַּדָּה, ־דִּים, ־דּוֹת]

בישול, ראה בִּשּׁוּל. **בישום**, ראה בִּשּׂוּם.

בִּישׁוֹף◆ ז׳ [גרמנית: Bischof; מיוונית: episkopos] הֶגְמוֹן, מֵרָאשֵׁי הַכְּמָרִים בַּכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית. — [בִּישׁוֹפִים]

— **אַרְכִיבִּישׁוֹף**◆ ז׳ רֹאשׁ הַבִּישׁוֹפִים, הַבִּישׁוֹף הַגָּדוֹל.

בִּישׁוּת* נ׳ [מן בִּישׁ] רִשְׁעוּת, רֹעַ (פסחים נג:): "עִנְיָן בִּישׁ הוּא עִנְיָנְךָ... מַמָּשׁ בְּתַכְלִית הַבִּישׁוּת" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 424). — [בִּישׁוּת־]

בַּיְשָׁן*,ביישן ת׳ [מן בוש, בַּיֵּשׁ] נוֹחַ לְהִתְבַּיֵּשׁ, בּוֹשׁ וְנָבוֹךְ בִּהְיוֹתוֹ בְּחֶבְרַת אֲנָשִׁים: "סִימָן יָפֶה בְּאָדָם שֶׁהוּא בַּיְשָׁן" (נדרים כ.). [בַּיְשָׁנִית, בַּיְשָׁנִים, בַּיְשָׁנִיּוֹת]

— לֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד* (אבות ב ה), מִי שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ מֵבִין — לֹא יִתְקַדֵּם בְּלִמּוּדָיו.

בַּיְשָׁנוּת^, ביישנות נ׳ [מן בַּיְשָׁן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַבַּיְשָׁן, רֶגֶשׁ שֶׁל מְבוּכָה: "בֹּשֶׁת־פָּנִים מְמֻצָּע בֵּין עַזּוּת וּבֵין בַּיְשָׁנוּת" (שמונה פרקים לרמב״ם ה). — [בַּיְשָׁנוּת־]

בַּיְשָׁנִי°, ביישני ת׳ [מן בַּיְשָׁנוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בַּיְשָׁנוּת: הִתְנַהֲגוּת בַּיְשָׁנִית. — [בַּיְשָׁנִית, בַּיְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— שִׁטָּה בַּיְשָׁנִית°, ראה שִׁטָּה.

בישרוני, ראה בִּשְׂרוֹנִי.

בֵּית* נ׳ שְׁמָהּ שֶׁל הָאוֹת הָעִבְרִית הַשְּׁנִיָּה, ב׳ [אולי על שום צורת ב י ת בכתב העברי־הכנעני הקדום חדר ולפניו פרוזדור פתוח מצד שמאל]: "וְכָתוּב בָּהֶן: אָלֶף, בֵּית, גִּימֶל" (שקלים ג ב). — [בֵּיתִין]

— אָלֶף־בֵּית*, ראה ערך אָלֶף־בֵּית.

— הָאוֹמֵר אָלֶף יֹאמַר גַּם בֵּית°, הַמַּתְחִיל בְּדָבָר חַיָּב לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ.

בַּיִת ז׳ [אכדית: bītu; אוגריתית: בת, בריבוי בהתם; פיניקית: בת, בריבוי בתם; ארמית: בֵּיתָא; ערבית: בַּיְת] 1, דִּירָה, מָעוֹן, בִּנְיָן לָגוּר בּוֹ אוֹ לַעֲבֹד בּוֹ: "כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ" (דברים כב ח) "הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ" (שביעית ט ז). בֵּית־מְלָאכָה. בֵּית־חֲרֹשֶׁת. 2, מִשְׁפָּחָה: "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ" (שמות א א). דְּרָשׁ־נָא בִּשְׁלוֹם בֵּיתְךָ. 3, שׁוֹשֶׁלֶת: "יָשְׁבוּ... כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד" (תהלים קכב ה). 4, עַם, שֵׁבֶט: "וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם" (הושע א ז). "בֵּית אַהֲרֹן" (תהלים קלה יט). 5*, אַסְכּוֹלָה, חֶבֶר תַּלְמִידִים הַמַּמְשִׁיכִים בְּדֶרֶךְ מוֹרָם: "בֵּית שַׁמַּאי... בֵּית הִלֵּל" (ברכות א ג). 6^ [בשירה] דֶּלֶת וְסוֹגֵר; חֻלְיָה שֶׁל שִׁיר, קְבוּצָה שֶׁל חֲרוּזִים אֲחָדִים הַמְּהַוִּים יְחִידָה אָמָּנוּתִית (2, 4, 6, 8 שׁוּרוֹת וְכוּ׳). 7*, קִצּוּר שֶׁל "בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ": "בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת" (חולין ה א). חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן. בַּיִת שֵׁנִי. 8, מְקוֹם־קִבּוּל, חָלָל לָשִׂים בּוֹ מַשֶּׁהוּ: "וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב, בָּתִּים לַבְּרִיחִם" (שמות כו כט). 9*, כִּנּוּי לְרֶחֶם הָאִשָּׁה (מקואות ח ד). 10*, אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַמְּדוֹרִים בִּתְפִלִּין־שֶׁל־רֹאשׁ: "כּוֹתְבָן (אֶת הַתְּפִלִּין־שֶׁל־רֹאשׁ)... וּמַנִּיחָן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים" (מנחות לד:). [וראה עוד המשמעויות בצירופים ובניבים להלן] — [בֵּית־, בֵּיתִי; בָּתִּים, בָּתֵּי־, בָּתָּיו]

— מִבַּיִת, מִבִּפְנִים: "וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ" (שמות כה יא).

— מִבֵּית לְ־, מִצִּדּוֹ הַפְּנִימִי: "וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת" (במדבר יח ז).

— הַבַּיִת הַלְּאֻמִּי°, כִּנּוּיָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּהַצְהָרַת בַּלְפוּר (1917) וּבַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי (עַד הֲקָמַת הַמְּדִינָה) — כְּמוֹלַדְתּוֹ שֶׁל הָעָם הַיְּהוּדִי וְכִמְקוֹם רִכּוּזוֹ הַמְּדִינִי.

— הַבַּיִת הַלָּבָן°, כִּנּוּי לְבֵית־מוֹשָׁבוֹ שֶׁל נְשִׂיא־אַרְצוֹת־הַבְּרִית.

— הַבַּיִת הָעֶלְיוֹן°, כִּנּוּי לְבֵית הַלּוֹרְדִים בְּאַנְגְּלִיָּה.

— הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן (עזרא ג יב), בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם [נבנה בערך בשנת 940 לפני מניין האומות ונחרב על־ידי הבבלים בשנת 587 לפני מניין האומות]

— בַּיִת שֵׁנִי* (גיטין נז:), בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי [נבנה על־ידי שבי־ציון אחרי גלות בבל בשנת 530 לפני מניין האומות ונחרב על־ידי הרומאים בשנת 70 למניינם]

— הַבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי°, כִּנּוּי לִמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵינוּ שֶׁקָּמָה בִּשְׁנַת ה׳תש״ח (1948).

— הַבַּיִת הַתַּחְתּוֹן°, כִּנּוּי לַפַּרְלָמֶנְט בְּאַנְגְּלִיָּה.

— בֶּן־בַּיִת, 1*, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּקֹרָב בְּיוֹתֵר לְמִשְׁפָּחָה: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְּנֵיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן־בַּיִת לְפָנֶיךָ" (תענית יט.). 2, [במקרא] כִּנּוּי לְעֶבֶד שֶׁנּוֹלַד בְּבֵית אֲדוֹנָיו: "וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" (בראשית טו ג).

— בְּנֵי־בֵּיתוֹ*, 1°, מִשְׁפַּחְתּוֹ: "לֵךְ אֵצֶל בְּנֵי־בֵיתִי וֶאֱמֹר לָהֶם שֶׁאֲנִי חַי" (עגנון, כלה ב ד). דְּרִישַׁת שָׁלוֹם לִבְנֵי־בֵיתְךָ [רווח גם בראשי תיבות: לב״ב] 2*, יוֹצְאִים וְנִכְנָסִים בְּבֵיתוֹ, קְרוֹבִים אֵלָיו: "וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ" (אבות א ה).

— בַּעַל־בַּיִת*, 1, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת לְדִירָה לְעַצְמוֹ אוֹ לְהַשְׂכָּרָה: "הֶעָנִי עוֹמֵד בַּחוּץ וּבַעַל־הַבַּיִת בִּפְנִים" (שבת א א). 2, מְאַכְסֵן, מַכְנִיס אוֹרְחִים: "בַּעַל־הַבַּיִת נִכְנָס תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ אוֹרֵחַ" (דרך ארץ רבה ד). 3, כִּנּוּי לְאָדָם אָמִיד: "בַּעַל־הַבַּיִת שֶׁנָּתַן פֵּאָה לַעֲנִיִּים" (תוספתא פאה ב ב).

— בַּהֲמוֹת־הַבַּיִת°, חַיּוֹת־הַבַּיִת°, עוֹפוֹת־הַבַּיִת°, בַּעֲלֵי־חַיִּים מְאֻלָּפִים, שֶׁהָאָדָם מְגַדֵּל אוֹתָם וּמְטַפֵּל בָּהֶם לִצְרָכָיו אוֹ לַהֲנָאָתוֹ.

— יְלִיד־בַּיִת (בראשית יד יד), עֶבֶד שֶׁנּוֹלַד בְּבֵית אֲדוֹנָיו.

— מֶשֶׁק־בַּיִת° [שאול מבראשית טו ב], הַנְהָלַת עִנְיְנֵי הַבַּיִת: נִקּוּי, בִּשּׁוּל וְכוּ׳.

— עֲקֶרֶת־הַבַּיִת [על־פי הבנה זו בתהלים קיג ט], בַּעֲלַת־הַבַּיִת, אִשָּׁה הַדּוֹאֶגֶת לְמֶשֶׁק בֵּיתָהּ.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומיים. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר חבר;

— עָשָׂה לְבֵיתוֹ, דָּאַג לַעֲתִידוֹ, לְעִנְיָנָיו הַפְּרָטִיִּים: "מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי"? (בראשית ל ל)

— בֵּית־אָב, ראה א·אָב, בֵּית־אָב.

— בֵּית־אֵבֶל (קהלת ז ב), בַּיִת שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ אֲנָשִׁים אֲבֵלִים עַל מוֹת אָדָם.

— בֵּית־אוֹצָר*, 1*, מַחְסָן לִתְבוּאָה, לְיַיִן אוֹ לְשֶׁמֶן, אָסָם (פסחים קיח:). 2°, מְקוֹם הַגְּנָזִים שֶׁל אוֹצְרוֹת הַמֶּמְשָׁלָה, כְּסָפֶיהָ וְכוּ'.

— בֵּית־אוֹצַר־סְפָרִים°, סִפְרִיָּה גְּדוֹלָה.

— בֵּית־אוֹרְחִים°, מָלוֹן, אַכְסַנְיָה: "הִכְנִיס אוֹתָם לְבֵית הָאוֹרְחִים וְאֶת הַסּוּסִים הִכְנִיס לָאֻרְוָה" (עגנון, כלה פו).

— בֵּית־אֹזֶן°, חֵלֶק בְּכוֹבַע־חֹרֶף הֶעָשׂוּי לְכִסּוּי הָאָזְנַיִם מִפְּנֵי הַצִּנָּה. — [בָּתֵּי־אָזְנַיִם]

— בֵּית־אֲחִיזָה*, 1*, יָדִית, בְּלִיטָה בְּדֹפֶן שֶׁל כְּלִי לֶאֱחֹז בָּהּ (שבת יז ח). 2° [בהשאלה] יְסוֹד, דָּבָר לְהֵאָחֵז בּוֹ: "אוּלַי לֹא נִמְצָא בֶּאֱמֶת לַאֲנָשִׁים כְּמוֹ אֵלֶּה מָקוֹם וּבֵית־אֲחִיזָה בְּתוֹכֵנוּ" (ביאליק, פסטרנאק). "אֵין לוֹ בְּסֻגְיָא זוֹ שׁוּם בֵּית־אֲחִיזָה לְפִלְפּוּל" (סוקולוב, במראות 73). "וַהֲרֵי דִּבּוּר זֶה יֵשׁ לוֹ בֵּית־אֲחִיזָה בִּלְשׁוֹנָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ" (סדן, שפה 355). 3° [בכלי־יריה] הַחֵלֶק הַנִּמְצָא מִתַּחַת לְגוּף הַכְּלִי מֵאֲחוֹרֵי הַהֶדֶק וּמְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם אֲחִיזַת הַיָּד כְּשֶׁהִיא לוֹחֶצֶת עַל הַהֶדֶק.

— בֵּית־אִילָן* (בבא מציעא ט ב), שָׂדֶה שֶׁנְּטוּעִים בּוֹ אִילָנוֹת, בֻּסְתָּן.

— בֵּית־אֹכֶל°, מִסְעָדָה.

— בֵּית־אַלְמְנוּת* (בבא בתרא ו ד), דִּירָה שֶׁהִקְצוּ הַהוֹרִים לִמְגוּרֵי בִּתָּם שֶׁנִּתְאַלְמְנָה.

— בֵּית־אֻלְפָּן°, בֵּית־אֻלְפָּנָא°, בֵּית־סֵפֶר, בֵּית־מִדְרָשׁ, מְקוֹם לִמּוּד וְהִשְׁתַּלְּמוּת: "וְזֶה הַ'חֶדֶר'... הוּא הוּא בֵּית הָאֻלְפָּנָא הָעֲמָמִי, הַמַּשְׁכָּה וְהַמְפֹאָר" (מנדלי מו"ס, שג).

— בֵּית־הָאֵסוּר (ירמיה לז טו), בֵּית־הָאֲסוּרִים (שופטים טז כה), כֶּלֶא, בֵּית־סֹהַר.

— בֵּית־אֵפֶר°, מַאֲפֵרָה: "בֵּית־אֵפֶר... לְהָנִיחַ אֶת שְׁיָרֵי הַצִּיגָרֶטָה" (עגנון, עד שטט). "בֵּית־אֵפֶר כָּבֵד, עָשׂוּי בַּרְזֶל יָצוּק" (שלונסקי, תרי' הדון א 141).

— בֵּית־אֶצְבַּע*, 1*, שֶׁקַע אוֹ מִגְרָע בִּכְלִי כְּדֵי לָשִׂים בּוֹ אֶת הָאֶצְבַּע וְלֶאֱחֹז בּוֹ (כלים י ג). 2°, אֶצְבָּעוֹן, כִּסּוּי־מַתֶּכֶת שֶׁשָּׂמִים עַל הָאֶצְבַּע בִּשְׁעַת תְּפִירָה, לְהָגֵן עָלֶיהָ מִדְּקִירַת הַמַּחַט [ראה ציור ליד אֶצְבָּעוֹן]

— בֵּית־אֲרִיגָה°, בֵּית־מְלָאכָה שֶׁאוֹרְגִים בּוֹ אֲרִיגִים מְחוּטִים.

— בֵּית־אֲרִיזָה°, בַּיִת שֶׁאוֹרְזִים בּוֹ סְחוֹרוֹת לְמִשְׁלוֹחַ (בְּיִחוּד פֵּרוֹת).

— בֵּית־בַּד* (טהרות ט ז), מִכְבָּשׁ לִכְתִישַׁת זֵיתִים וְלַעֲצִירַת שַׁמְנָם [נקרא כך על שם הבד הגדול — קורת־עץ כבדה, שבה היו כובשים את הזיתים בימי־קדם]

— בֵּית־הַבְּחִירָה* (מעשר שני ה יב), כִּנּוּי־כָּבוֹד לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר ה' לְשַׁכֵּן אֶת שְׁמוֹ שָׁם.

ב — בית־הבליעה

— בֵּית־הַבְּלִיעָה*, 1*, לֹעַ, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל חֲלַל הַפֶּה; אֶל בֵּית־הַבְּלִיעָה נִפְתָּחִים הַוֶּשֶׁט וְהַגָּרוֹן (טהרות א א). 2° [בכלי־יריה] חָלָל בְּפֶתַח הַקָּנֶה שֶׁבּוֹ נָתוּן הַכַּדּוּר כְּשֶׁהַכְּלִי טָעוּן.

— בֵּית־הַבַּעַל* (תוספתא בבא בתרא ב א), שָׂדֶה הַמֻּשְׁקֶה עַל־יְדֵי הַגְּשָׁמִים וְאֵינוֹ זָקוּק לְהַשְׁקָיָה בִּידֵי אָדָם.

— בֵּית־בְּקוּעַ* (כלים יג ג), פִּי־הַגַּרְזֶן, הַצַּד הַחַד שֶׁבַּגַּרְזֶן שֶׁמְּבַקְּעִים בּוֹ עֵצִים.

— בֵּית־בִּשּׁוּל°, 1, בֵּית־תַּבְשִׁיל, בֵּית־אֹכֶל: "בְּבֵית־הַבִּשּׁוּל לָעָם יֹאכַל בְּחֹל לֶחֶם־חֻקּוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כד). 2, מִטְבָּח: "וְנִכְנְסָה לְבֵית־הַבִּשּׁוּל לְהַתְקִין סְעוּדַת עֶרֶב" (עגנון, כלה קטז).

— בֵּית־בֹּשֶׁת*, 1°, בֵּית זוֹנוֹת. 2* (ירושלמי יבמות ז ב) מְקוֹם הָעֶרְוָה בָּאִשָּׁה.

— בֵּית־גִּדּוּל°, מְקוֹם גִּדּוּלוֹ הַטִּבְעִי שֶׁל צֶמַח אוֹ בַּעַל־חַיִּים: בֵּית־גִּדּוּלוֹ שֶׁל הַסּוּף הוּא בִּגְדוֹת הַנְּחָלִים.

— בֵּית־גַּלְעִין°, פְּרִי בְּשָׂרִי אוֹ עֲסִיסִי בַּעַל גַּלְעִין קָשֶׁה אֶחָד שֶׁבְּתוֹכוֹ הַזֶּרַע, כְּגוֹן: זַיִת, אֲפַרְסֵק.

— בֵּית־גְּנִיזָה*, 1*, מַחְסָן, אַמְבָּר (פסחים קיח:). 2°, בֵּית־גְּנָזִים, אַרְכִיּוֹן, מָקוֹם שֶׁגּוֹנְזִים שָׁם תְּעוּדוֹת וּמִסְמָכִים לְמִשְׁמֶרֶת.

— בֵּית־גְּנָזִים*, 1*, מְקוֹם אוֹצָר, בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָרִים בּוֹ כֶּסֶף, זָהָב, חֶפְצֵי־עֵרֶךְ: "בֵּית גְּנָזָיו הֶרְאָה (חִזְקִיָּהוּ) לָהֶם" (סנהדרין קד.). [ובהשאלה:] "כָּל פַּעַם שֶׁאֲנִי מִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשֶׁת הַכְּרָכִים (שֶׁל מֶנְדְּלִי) — בֵּית־גְּנָזִים זֶה לְכָל צוּרוֹת הַחַיִּים שֶׁל הַיְּהוּדִים" (ביאליק, מנדלי ושלושת הכרכים). 2°, אַרְכִיּוֹן, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹמְרִים שָׁם תְּעוּדוֹת, כְּתָבִים וּמִסְמָכִים חֲשׁוּבִים.

— בֵּית־גְּנָזַךְ°, בֵּית־גְּנָזִים: "נִכְנַס לְבֵית־גְּנָזַכָּה שֶׁל הָרָשׁוּת" (בן־ציון, קלא).

— בֵּית־הַגְּרָנוֹת* (בכורות כו:), מָקוֹם נִרְחָב וּבוֹ גְּרָנוֹת לָדוּשׁ אֶת הַתְּבוּאָה.

— בֵּית־דֹּאַר° [ארמית: בֵּי־דוֹאַר*, שבת יט.] פּוֹסְטָה, מִשְׂרָד לְמִשְׁלוֹחַ מִכְתָּבִים, מִבְרָקִים וַחֲבִילוֹת לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים.

— בֵּית־דְּיוֹ* (תוספתא כלים בבא מציעא ד יא), בֵּי־דְיוֹ, דְּיוֹתָה, קֶסֶת.

— בֵּית־דִּין*, 1* [בתלמוד] בֵּית־מִשְׁפָּט, מוֹשָׁב שֶׁל חֶבֶר שׁוֹפְטִים לִשְׁפֹּט בְּנֵי־אָדָם (סנהדרין ה ה). 2^ [בקהילות ישראל בכל הדורות] וַעַד שֶׁל שְׁלֹשָׁה (אוֹ יוֹתֵר) תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים מֻסְמָכִים (דַּיָּנִים) הַדָּנִים לְפִי חֻקֵּי הַתּוֹרָה, הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים; עַל־פִּי־רֹב מִשְׁתַּתֵּף בְּבֵית־דִּין רַב־הַקְּהִלָּה וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ אַב־בֵּית־דִּין. 3° [במדינת ישראל בימינו] מוֹסָד שִׁפּוּטִי שֶׁהוּקַם עַל־פִּי חֹק מְיֻחָד מִחוּץ לְמַעֲרֶכֶת בָּתֵּי־הַמִּשְׁפָּט שֶׁל הַמְּדִינָה בְּסַמְכוּת מֻגְבֶּלֶת לִתְחוּם עִנְיָנִי אוֹ מְקוֹמִי בִּלְבַד, טְרִיבּוּנָל, כְּגוֹן: בֵּית־דִּין דָּתִי, עֲדָתִי, עִירוֹנִי, צְבָאִי.

— אַב־בֵּית־דִּין* [בראשי־תיבות: אב"ד] 1* [בימי המשנה והתלמוד] רֹאשׁ הַסַּנְהֶדְרִין, הַשֵּׁנִי בְּמַעֲלָה לַנָּשִׂיא (חגיגה ב ב). 2^ [בקהילות ישראל] כִּנּוּי לְרַב־הָעִיר הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם רֹאשׁ בֵּית־הַדִּין הַקְּהִלָּתִי. 3°, נְשִׂיא בֵּית־הַמִּשְׁפָּט.

— בֵּית־דִּין צֶדֶק◦ [בראשי־תיבות: בד״צ] כִּנּוּי לְבֵית־הַדִּין הַדָּתִי הַיְּהוּדִי.

— בֵּית־הַדִּין הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק° [בראשי־תיבות: בַּגָ״ץ] כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט הָעֶלְיוֹן הַדָּן בְּעִרְעוּרִים עַל פִּסְקֵי־הַדִּין שֶׁל בָּתֵּי־הַמִּשְׁפָּט הַמְּחוֹזִיִּים, וְכֵן בִּתְבִיעוֹת נֶגֶד הַמֶּמְשָׁלָה.

— בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל* [בימי בית שני] כִּנּוּי לַסַּנְהֶדְרִין הַגְּדוֹלָה שֶׁהָיוּ בָּהּ שִׁבְעִים וְאֶחָד חֲבֵרִים. בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל יָשַׁב בִּירוּשָׁלַיִם בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְדָן בְּעִנְיְנֵי דָּת וּמְדִינָה, וְכֵן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת (סוטה ט א).

— בֵּית־דִּין חָצוּף* (סנהדרין ה:), כִּנּוּי לְבֵית־דִּין שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דַּיָּנִים.

— בֵּית־דִּין נוֹטֶה* (סנהדרין ג.), בֵּית־דִּין שֶׁמִּסְפַּר חֲבֵרָיו בִּלְתִּי־זוּגִי, וּלְפִיכָךְ לֹא יוּכַל לְהִוָּצֵר בּוֹ מַצָּב שֶׁל מִסְפַּר דֵּעוֹת שָׁקוּל לְכָאן אוֹ לְכָאן; [להבדיל מן:]

— בֵּית־דִּין שָׁקוּל*, בֵּית־דִּין שֶׁמִּסְפַּר חֲבֵרָיו זוּגִי, וּלְפִיכָךְ עָלוּל לְהִוָּצֵר בּוֹ מַצָּב שֶׁמִּסְפַּר הַדֵּעוֹת לְכָאן וּלְכָאן יִהְיֶה שָׁקוּל (שָׁוֶה): ״וְאֵין בֵּית־דִּין שָׁקוּל – מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד״ (סנהדרין ג:).

— בֵּית־דִּירָה*, בֵּית־מְגוּרִים, מָעוֹן: ״קָנָה בָּהּ (בָּעִיר) בֵּית־דִּירָה, הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר מִיָּד״ (בבא בתרא א ה). ״סִדַּרְתִּי לִי בֵּית־דִּירָה וְלִשְׁכָּה־מִשְׂרָד״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 103).

— בֵּית־דִּלְפָּה* (מידות ד ו), מַרְזֵב, צִנּוֹר שֶׁיּוֹרְדִים בּוֹ הַמַּיִם הַדּוֹלְפִים מִן הַגַּג.

— בֵּית־הַדֶּמַע* (תוספתא תרומות י טז), מָקוֹם שֶׁהֻקְצָה לְרִכּוּז תְּבוּאַת הַתְּרוּמָה שֶׁהֵבִיאוּ הַתּוֹשָׁבִים.

— בֵּית־דְּפוּס°, בַּיִת הַמְצֻיָּד בִּמְכוֹנוֹת וּבְמִתְקָנִים לְהַדְפָּסַת סְפָרִים, עִתּוֹנִים וְכוּ׳.

— בֵּית־הַדֶּשֶׁן* (זבחים ה ב), מָקוֹם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁהָיוּ שׁוֹפְכִים שָׁם אֶת הַדֶּשֶׁן (שְׂיָרִים שֶׁל קָרְבָּנוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ). בְּבֵית־הַדֶּשֶׁן הָיוּ שׂוֹרְפִים אֶת הַפָּר וְאֶת הַשָּׂעִיר שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְעוֹד.

— בֵּית־הַבְרָאָה°, 1, מוֹסָד לְאִכְסוּן אֲנָשִׁים הַזְּקוּקִים לִמְנוּחָה וּלְהַבְרָאָה מְלֵאָה אַחֲרֵי מַחֲלָה, נִתּוּחַ וְכַדּוֹמֶה. 2, בֵּית־מַרְגּוֹעַ, פֶּנְסְיוֹן, בַּיִת לְאָרוּחַ אֲנָשִׁים הַבָּאִים לָנוּחַ וּלְהַחֲלִיף כֹּחַ.

— בֵּית־הַהֶבֶל°, מָדוֹר בְּבֵית־מֶרְחָץ צִבּוּרִי, שֶׁאֵדֵי הַמַּיִם מְרֻבִּים בּוֹ וְהָרוֹחֲצִים מְזִיעִים הַרְבֵּה: ״הִשִּׁילוּ מֵעֲלֵיהֶם אֶת לְבוּשָׁם הַתַּחְתּוֹן... וְנִכְנְסוּ לְבֵית הַהֶבֶל לִפְנַי וְלִפְנִים״ (הזז, צל 34).

— בֵּית־הוֹצָאָה° [קיצור הצירוף: בֵּית־הוֹצָאָה לָאוֹר או: בֵּית־הוֹצָאַת סְפָרִים] בֵּית־עֵסֶק לְהַדְפָּסַת סְפָרִים וּלְהַפָּצָתָם.

— בֵּית־הַכְנָסַת־אוֹרְחִים°, אַכְסַנְיָה לְאוֹרְחִים, בְּיִחוּד לָעֲנִיִּים וְלַנִּצְרָכִים: ״שֶׁהִגְדִּיל אֶת בֵּיתוֹ שֶׁעֲשָׂאוֹ בֵּית־הַכְנָסַת־אוֹרְחִים״ (עגנון, כלה קיד).

— בֵּית־הִלֵּל*, 1*, כִּנּוּי לְתַלְמִידָיו וּלְתַלְמִידֵי־תַלְמִידָיו שֶׁל הִלֵּל הַזָּקֵן [בדורות האחרונים של תקופת בית שני ובדורות שאחרי החורבן] שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִן הַמְּקִלִּים בַּהֲלָכָה, לְעֻמַּת ״בֵּית שַׁמַּאי״ שֶׁהָיוּ מִן הַמַּחְמִירִים (עירובין יג.). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁנּוֹטֶה לְהָקֵל, הַמּוֹצֵא צַד זְכוּת בְּדָבָר: ״פְּלוֹנִי הוּא מִבֵּית הִלֵּל״.

— בֵּית־הֶפְקֵר°, כִּנּוּי לְבֵית־זוֹנוֹת: ״הַצְּוָחוֹת וְהַצְּרִיחוֹת מִבֵּית הַהֶפְקֵר״ (שופמן, א 69).

— בֵּית־הֵרָיוֹן* (ערכין ז.), מְקוֹם הָעֻבָּר אֵצֶל אִשָּׁה הָרָה.

— בֵּית־וַעַד°, מוֹעֲדוֹן: ״וִכּוּחִים סוֹעֲרִים בְּבֵית־הַוַּעַד שֶׁל הַנֹּעַר הָעוֹבֵד״ (טביב, כערער 17).

— בֵּית־וַעַד*, מוֹעֲדוֹן, מְקוֹם פְּגִישָׁה וְהִתְוַעֲדוּת שֶׁל אֲנָשִׁים לְשֵׁם דִּיּוּן בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים אוֹ לְבִלּוּי בְּצַוְתָּא: ״יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים״ (אבות א ד). ״בְּאֶחָד מִבָּתֵּי הַקָּפֶה הַמְשַׁמְּשִׁים בֵּית־וַעַד לְ׳בּוֹהֶמִים׳״ (ויסלבסקי, בעולם 99).

— בֵּית־הַזְּבָחִים*, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַזְּבָחִים אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה וּפֻרְעָנִיּוֹת״ (תנחומא תולדות א).

— בֵּית־זְבוּל, מָעוֹן, מִשְׁכָּן: ״בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ, מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים״ (מלכים א ח יג).

— בֵּית־הַזְּבָלִים* (מנחות ח ב), שָׂדֶה כָּחוּשׁ שֶׁטָּעוּן זִבּוּל לְשֵׁם טִיּוּב אַדְמָתוֹ.

— בֵּית־זוֹנוֹת°, בֵּית־בֹּשֶׁת, בַּיִת שֶׁיּוֹשְׁבוֹת בּוֹ נָשִׁים הַבָּאוֹת בְּיַחֲסֵי־מִין עִם גְּבָרִים תְּמוּרַת אֶתְנָן (תַּשְׁלוּם).

— בֵּית־זִקּוּק°, בֵּית־חֲרֹשֶׁת שֶׁמְּזַקְּקִים וּמְעַבְּדִים בּוֹ נוֹזְלִים גָּלְמִיִּים שׁוֹנִים: ״בֵּית־זִקּוּק שֶׁל יַ״שׁ״ (עגנון, כלה ס). בָּתֵּי־זִקּוּק לְנֵפְט.

— בֵּית־זְרוֹעַ, שַׁרְווּל: ״מְשַׁיְּקֵשׁר בֵּין כְּתֵפָיו אֶת בָּתֵּי זְרוֹעוֹתָיו״ (רש״י שבת ט:). ״בָּתֵּי־זְרוֹעוֹתֵיהֶם מֻפְשָׁלִים וּזְרוֹעוֹתֵיהֶם עֲרֻמּוֹת״ (פרישמן, כתבים 114). ״וְאַחֲרֵי הִפְשִׁילוֹ אֶת בָּתֵּי־זְרוֹעוֹתֶיהָ שֶׁל כֻּתָּנְתּוֹ״ (ביאליק, אריה א). ״יָדָיו נְתוּנוֹת בְּתוֹךְ בָּתֵּי־זְרוֹעוֹתָיו״ (עגנון, אלו טו).

— בֵּית־זֶרַע* (קהלת רבה ד, טוב מלוא), חֶלְקַת־אֲדָמָה הָרְאוּיָה לְהִזָּרַע.

— בֵּית־חֲבוּרָה°, מוֹעֲדוֹן, בֵּית־וַעַד: ״יֵשׁ מֵהֶם שֶׁבָּאִים לְבֵית־הַחֲבוּרָה, כְּגוֹן לִקְרוֹת בְּעִתּוֹן״ (עגנון, כפות סה).

— בֵּית־חֲבִישָׁה* (ירושלמי יבמות יב ד), בֵּית־סֹהַר.

— בֵּית־הַחֲבָשִׁית° [על־משקל בֵּית־הַחֲמִשִּׁית, ראה להלן], מָקוֹם שֶׁחוֹבְשִׁים בּוֹ פִּצְעֵי נִפְגָּעִים, תַּחֲנָה לְעֶזְרָה רִאשׁוֹנָה: ״הָלַכְתִּי לְבֵית־הַחֲבָשִׁית, לְעֵינַי הִגִּיעָה שַׁיָּרָה שֶׁל פְּצוּעִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 354).

— בֵּית־חוֹלִים°, מוֹסָד לְאִכְסוּן חוֹלִים הַזְּקוּקִים לְטִפּוּלָם שֶׁל רוֹפְאִים.

— בֵּית־חוֹמָה°, בִּנְיָן גָּדוֹל: ״אָדָם קוֹנֶה לוֹ בֵּית־חוֹמָה בַּשּׁוּק״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו).

— בֵּית־הֶחָזֶה°, מַעֲרֶכֶת הַצְּלָעוֹת הַקִּדְמִיּוֹת בְּגוּף הַמְשַׁמְּשׁוֹת שֶׁלֶד לֶחָזֶה. בֵּית־הֶחָזֶה מֵכִיל אֵיבָרִים חִיּוּנִיִּים רַבִּים: קָנֶה, וֶשֶׁט, רֵאוֹת, לֵב.

— בֵּית־חִיּוּת*, הַמָּקוֹם שֶׁאָדָם חַי בּוֹ, מִשְׁכָּנוֹ הַקָּבוּעַ: ״וְעָבַד הַפָּרִיץ לְטָרְדוֹ מִבֵּית־חִיּוּתוֹ״ (עגנון, כלה קעו).

— בֵּית־חַיִּים*, 1, מְקוֹם חִיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם, מְקוֹר חַיָּיו, מְכוֹרָה: ״אָנוּ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ מִבֵּית חַיֵּינוּ״ (ויקרא רבה יט). ״רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ״ (ברכת ההפטרה). ״אֶל בֵּית הַמִּדְרָשׁ סוּר...

כִּי רַגְלְךָ עַל מִפְתַּן בֵּית חַיֵּינוּ תִּדְרֹךְ" (ביאליק, אם יש את נפשך). "עַל־יְדֵי הָאַגָּדָה אָדָם נִכְנָס לְבֵית חַיֶּיהָ הַגְּמוּרִים שֶׁל הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית" (ביאליק, הקדמה לס' האגדה). 2 ° [בהשאלה ובלשון סגי־נהור, לראשונה ב"ספר מצוות קטן"]: כִּנּוּי לְבֵית־הַקְּבָרוֹת, בֵּית מוֹעֵד לְכָל חַי: "בֵּית חַיִּים יָשָׁן יֵשׁ בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל צְפַת" (עגנון, אלו תמא). "שֶׁיֵּלְכוּ בְּנֵי הָאָדָם מִפַּעַם לְפַעַם... לְבֵית־הַחַיִּים" (הזז, יעיש ב 18).

— בֵּית־הַחֲלִיפוֹת* (מידות ד ז), שֵׁם חֶדֶר מְיֻחָד בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים בּוֹ אֶת הַסַּכִּינִים ("חֲלִיפוֹת") לִשְׁחִיטַת הַקָּרְבָּנוֹת.

— בֵּית־חֹמֶר, בִּקְתָּה, בַּיִת דַּל הֶעָשׂוּי מֵחֹמֶר: "שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר" [איוב ד יט, ושם בהשאלה על גוף האדם]. "וּשְׂאוּ שָׁלוֹם וּבְרָכָה גַּם אַתֶּם בָּתֵּי חֹמֶר" (ביאליק, פרידה). [ובהשאלה על הגוף והחומריות, כבאיוב]: "הִתְפַּשֵּׁט לְגַמְרֵי מִבֵּית־חָמְרוֹ וְהוּא נוֹשֵׂא עֵינָיו לְמַעְלָה" (סברסקי, אקוסטה ב 43).

— בֵּית־חִנּוּךְ °, בֵּית־סֵפֶר שֶׁמַּטְרָתוֹ הַמֻּצְהֶרֶת – חִנּוּכָם הַחֶבְרָתִי וְהָאֶזְרָחִי שֶׁל הַתַּלְמִידִים.

— בֵּית־הַחָפְשִׁית (מלכים ב טו ה), מְקוֹם הֶסְגֵּר לְחוֹלִים בְּמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת, בְּיִחוּד לִמְצֹרָעִים.

— בֵּית־הַחִצִּים* (כלים טז ח), נַרְתִּיק לְחִצִּים, אַשְׁפָּה.

— בֵּית־חֲצֵרִים (ויקרא כה לא), בַּיִת בְּיִשּׁוּב שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף חוֹמָה.

— בֵּית־חֲרֹסֶת*, 1*, כְּלִי שֶׁמַּחֲזִיקִים בְּתוֹכוֹ חֹמֶץ אוֹ תַּבְלִינִים שׁוֹנִים (פסחים ל:). 2°, כְּלִי לִשְׁמִירַת הַחֲרֹסֶת בְּלֵיל "הַסֵּדֶר".

— בֵּית־חֲרֹשֶׁת°, בֵּית־חֲרֹשֶׁת, בֵּית־מְלָאכָה גָּדוֹל לְיִצּוּר מוּצָרִים שׁוֹנִים: בֵּית־חֲרֹשֶׁת לִזְכוּכִית. בֵּית־חֲרֹשֶׁת לְצִנּוֹרוֹת.

— בֵּית־חֲתֻנּוֹת* (בבא בתרא ו ד), בֵּית־מְגוּרִים לְזוּג הַצָּעִיר אַחֲרֵי חֲתֻנָּתָם.

— בֵּית־הַטְּבִילָה*, 1*, מָקוֹם שֶׁהֻתְקַן בּוֹ מִקְוֵה־מַיִם לִטְבִילַת אֲנָשִׁים וְכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ, וְכֵן לַכֹּהֲנִים לִפְנֵי גִשְׁתָּם לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (שקלים ח ב). 2°, מִקְוֶה לְנָשִׁים לִטְבִילָה, לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: "כְּאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁהָלְכָה לְבֵית־הַטְּבִילָה" (עגנון, כלה שצז). 3°, תָּא בִּכְנֵסִיָּה נוֹצְרִית לִטְבִילַת הַתִּינוֹקוֹת.

— בֵּית־טָהֳרָה°, חֶדֶר בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת שֶׁמְּטַהֲרִים שָׁם אֶת הַמֵּתִים קֹדֶם קְבוּרָתָם: "נִשְׁקָף אָבֵל וְשׁוֹמֵם כְּבֵית־הַטָּהֳרָה" (ברקוביץ, א רמה).

— בֵּית־יָד*, 1*, יָדִית, בֵּית־אֲחִיזָה לִכְלִי: "מַקֵּל שֶׁעֲשָׂאוֹ בֵּית יָד לְקַרְדֹּם" (כלים כ ג). 2*, שַׁרְווּל: "בֵּית־יָד שֶׁל בִּגְדֵי כְהֻנָּה נֶאֱרֶגֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְנִדְבֶּקֶת עִם הַבֶּגֶד וּמַגַּעַת עַד פַּסַּת הַיָּד" (יומא עב:). "שֶׁעוֹשִׂין לְבָתֵּי־שׁוֹקַיִם וּלְבָתֵּי־יָדַיִם שֶׁל חֲלוּקֵי הַנָּשִׁים" (רש"י ביצה כג.). "קִפֵּל בָּתֵּי־יָדָיו וְהִפְשִׁילָם לְמַעְלָה" (ברקוביץ, תר"אדם קנב). 3°, כְּפָפָה, כְּסָיָה: "וַתָּסַר אֶת בָּתֵּי־יָדֶיהָ וַתַּנִּיחֵם עַל הַשֻּׁלְחָן" (יל"ג, פרוזה צט). "וּפָשַׁט אוֹתָהּ אֶת אַדַּרְתָּהּ וְסִיַּע לָהּ לַחֲלֹץ אֶת בָּתֵּי־יָדֶיהָ" (עגנון, כפות קו).

— בֵּית־הַיּוֹצֵר, 1, בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַקַּדָּר (ירמיה יח ב). 2° [בהשאלה] מְקוֹר הַיְצִירָה, מְקוֹם חִיּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: "הֲפֹה בֵּית הַיּוֹצֵר לְנִשְׁמַת הָאֻמָּה?" (ביאליק, המתמיד). "לָשׁוֹן חַיָּה מַמָּשׁ – בֵּית הַיּוֹצֵר שֶׁלָּהּ הֵם הַחַיִּים וְסִפְרוּת שֶׁל חַיִּים" (ביאליק, חבלי לשון). "הִתְרַפְּקוּ עַכְשָׁו עַל בְּיַאלִיק וְעַל הוֹצָאַת סְפָרָיו כְּעַל בֵּית־הַיּוֹצֵר שֶׁל הָרוּחַ הָעִבְרִית הַמִּתְחַדֶּשֶׁת" (ברקוביץ, הראשונים רפז). "צְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל – מִבְטַח עֹז שֶׁל הַמְּדִינָה וּבֵית־הַיּוֹצֵר לְהַעֲלָאַת הָאָדָם וּלְלִכּוּד הָעָם בְּיִשְׂרָאֵל" (ד' בן־גוריון, נאום).

— בֵּית־הַזֵּעָה°, 1, כִּנּוּי לְבֵית־מֶרְחָץ צִבּוּרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָדוֹר הַמְחֻמָּם בְּאֹפֶן מְיֻחָד לְהַזָּעָה: "בְּחֶדֶר הָיָה הַחֹם גָּדוֹל כִּבְבֵית־הַזֵּעָה" (ברש, א 36). "בְּבֵית הַזֵּעָה... מֵרֵק וְשִׁפְשֵׁף אֶת בְּשָׂרוֹ בְּכָל כֹּחוֹתָיו" (שופמן, א 181). 2, כִּנּוּי לְבֵית־מְלָאכָה שֶׁהַפּוֹעֲלִים עוֹבְדִים שָׁם בְּקַבְּלָנוּת בִּתְנָאִים שֶׁל מַאֲמָץ רַב בְּיוֹתֵר וּבְזֵעַת־אַפַּיִם: "יָרַד אֶל אֶחָיו... לִרְאוֹת בְּסִבְלוֹתָם בְּבָתֵּי־הַזֵּעָה שֶׁל הַחַיָּטִים" (ברקוביץ, הראשונים קכג). "לְעַבְדֵי עוֹלָם בְּבָתֵּי־הַזֵּעָה אֲשֶׁר לְךָ נִמְכְּרוּ, אֶרֶץ קוֹלוּמְבּוּס" (שניאור, שירים קכח).

— בֵּית־הַיַּיִן (שיר השירים ב ד), בֵּית מִשְׁתֶּה, מִסְבָּאָה: "וְלֹא נִמְצָא לוֹ מָקוֹם שֶׁיֵּלֵךְ וְיִמְצָא בּוֹ נַחַת־רוּחַ אֶלָּא בֵּית־הַיַּיִן בִּלְבַד" (הזז, היושבת 73).

— בֵּית־יְלָדִים° [ביישובים הקיבוציים] מוֹסָד חִנּוּכִי הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת צָרְכֵי קְבוּצַת הַיְלָדִים בַּמֶּשֶׁק – לִמְגוּרִים, לַאֲכִילָה, לִלְמוּד, לְמִשְׂחָק וְכוּ'.

— בֵּית־יַעֲקֹב, כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל: "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה'" (ישעיה ב ה).

— בֵּית־יְצִיקָה°, בֵּית־חֲרֹשֶׁת שֶׁמַּתִּיכִים בּוֹ מַתָּכוֹת לְצָרְכֵי תַּעֲשִׂיָּה.

— בֵּית־יְצִירָה*, 1*, בֵּית־הַיּוֹצֵר, מָקוֹם שֶׁעוֹשִׂים בּוֹ כְּלֵי־חֶרֶס (תוספתא כלים בבא קמא ג ח). 2° [בהשאלה] מְקוֹמָהּ שֶׁל הַיְצִירָה, מְקוֹר הַיְצִירָה: "פֹּה מֶרְכַּז הַיְקוּם... פֹּה גַּם בֵּית יְצִירָתִי" (שניאור, שירים שג) [ראה גם לעיל בֵּית־הַיּוֹצֵר]

— בֵּית־יִרְאָה^, כִּנּוּי לִכְנֵסִיָּה אוֹ לְמִסְגָּד, מְקוֹם־תְּפִלָּה לְלֹא־יְהוּדִי: "לִימֵי אֵידֵיהֶם כְּשֶׁהֵם הוֹלְכִים לְבֵית־יִרְאָתָם" (עגנון, כלה קפ). "בְּמַעֲלֵה הָעֲיָרָה מִתְנוֹסֵס בֵּית־יִרְאָה קָתוֹלִי עַתִּיק" (ברקוביץ, הראשונים רו).

— בֵּית־הַיְשִׁיבָה^, בֵּית־מִדְרָשׁ לְלִמּוּד הַתַּלְמוּד: "וְנִכְנַס מִן הַחֵטְא יָנוּס לְבֵית־הַיְשִׁיבָה" (ביאליק, המתמיד).

— בֵּית־יִשְׂרָאֵל, 1, כִּנּוּי רוֹוֵחַ בַּמִּקְרָא וּבַסִּפְרוּת לְעַם יִשְׂרָאֵל, כְּלַל הַיְּהוּדִים: "בְּקַבְּצִי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם" (יחזקאל כח כה). "אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ" (תפילת שחרית). 2, [עד חורבן בית ראשון] מַלְכוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, מַלְכוּת אֶפְרַיִם, לְהַבְדִּיל מִן "בֵּית יְהוּדָה": "בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם" (ירמיה ג מ).

— בֵּית־יְתוֹמִים°, מוֹסָד חִנּוּכִי סָגוּר לִילָדִים יְתוֹמִים.

— בֵּית־כָּבוֹד* [שאול ממשנה תמיד א א], כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לְבֵית־כִּסֵּא.

— בֵּית־כּוֹס°, מַחֲזִיק־כּוֹס, בֵּית־אֲחִיזָה לְכוֹס: "שְׁתֵּי כּוֹסוֹת תֵּה חַם וּמַהְבִּיל חֲשׁוּקוֹת בְּבָתֵּי־כּוֹס" (מגד, חדוה 19).

— בֵּית־הַכּוֹסוֹת* 1, (חולין ג א) הַמָּדוֹר הַשֵּׁנִי בְּקֵבָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מַעֲלֵי־גֵרָה [על־שום שדפנותיו מכוסים מבפנים גבשושיות כעין כוסות] 2, (כלים טז ב) סַל אוֹ מַגָּשׁ לְהַחֲזִיק בּוֹ כּוֹסוֹת.

— בֵּית־כּוֹר* (בבא בתרא ז א), שָׂדֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בּוֹ כּוֹר תְּבוּאָה (שְׁלֹשִׁים סְאָה) [שטח של 75 000 אמות מרובעות, שהן כ־25 דונם]

— בֵּית־כֶּלֶא (מלכים ב יז ד), בֵּית־כְּלוּא (ירמיה לז ד), בֵּית־סֹהַר.

— בֵּית־כִּנּוּס°, בֵּית־וַעַד, מְקוֹם הִתְכַּנְּסוּת וּפְגִישָׁה: "שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ שֶׁל הַיָּרְשָׁל בֵּית־כִּנּוּס לַחֲבֵרִים" (עגנון, כפות רסז).

— בֵּית־כְּנִיסָה*, 1*, מְקוֹם הַכְּנִיסָה, דֶּרֶךְ שֶׁבָּאִים בָּהּ: "יָצָא (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל) וּבָא לוֹ בְּדֶרֶךְ בֵּית־כְּנִיסָתוֹ" (יומא ה א). 2°, כִּנּוּי לְבֵית־תְּפִלָּה לֹא־יְהוּדִי, בֵּית־יִרְאָה: "מָרִינְקָא, הוֹלֶכֶת אַתְּ לְבֵית־הַכְּנִיסָה?" (ביאליק, מאחורי ה). "סָמוּךְ לַכְּפָר הָיָה בֵּית־כְּנִיסָה קָתוֹלִי" (סוקולוב, במראות 23).

— בֵּית־כְּנֶסֶת*, 1, בֵּית־תְּפִלָּה יְהוּדִי: "אֵין מוֹכְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת" (מגילה ג ב). "בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת" (מגילה כו.). 2, בֵּית־וַעַד, מָקוֹם לַאֲסֵפוֹת (בבא מציעא כד.).

— בֵּית־כִּסֵּא* (תמיד א א), מַחֲרָאָה, בֵּית־שִׁמּוּשׁ.

— בֵּית־הַכַּפֹּרֶת (דברי הימים א כח יא), כִּנּוּי לְקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

— בֵּית־הַלּוֹרְדִים°, הַמּוֹסָד הַמְחוֹקֵק הָעֶלְיוֹן בְּאַנְגְלִיָּה שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ בַּעֲלֵי הַתֹּאַר "לוֹרְד" שֶׁנִּתַּן לָהֶם עַל־יְדֵי בֵּית־הַמַּלְכוּת; נִקְרָא גַּם "הַבַּיִת הָעֶלְיוֹן", לְהַבְדִּיל מִן "הַבַּיִת הַתַּחְתּוֹן" (הַפַּרְלָמֶנְט) שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ נִבְחֲרֵי הָעָם.

— בֵּית־לִינָה*, 1*, חֲדַר־שֵׁנָה (ספרי ואתחנן כט). 2°, בֵּית־מָלוֹן, אַכְסַנְיָה, פֻּנְדָּק.

— בֵּית־לִמּוּד°, בֵּית אֻלְפָּן, בֵּית־סֵפֶר: "מְעַט מְעַט הָיְתָה הָאֲגֻדָּה בֵּית־לִמּוּד" (ויסלבסקי, תר' מרד 1184).

— בֵּית־הַמְבַשְּׁלִים (יחזקאל מו כד), מִטְבָּח.

— בֵּית־מְגוּרִים, 1, מָעוֹן, דִּירָה, מִשְׁכָּן: "זְמִירוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי" (תהלים קיט נד). 2°, בַּיִת שֶׁגָּרִים בּוֹ, לְהַבְדִּיל מִן בֵּית־מְלָאכָה, אוֹ מִן בֵּית־תַּעֲשִׂיָּה, אוֹ מִן בֵּית־מִסְחָר וְכוּ'.

— בֵּית־מִדּוֹת (ירמיה כב יד), בִּנְיָן גָּדוֹל, אַרְמוֹן.

— בֵּית־מִדְרָשׁ*, 1*, בֵּית־לִמּוּד: "פְּנוּ אֵלַי, סְכָלִים, וְלִינוּ בְּבֵית מִדְרָשִׁי" (בן־סירא נא מז). 2*, מָקוֹם לְלִמּוּד מִשְׁנָה וְתַלְמוּד וְגַם לִתְפִלָּה: "בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת" (מגילה כו.). "אִי־אֶפְשָׁר לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ בְּלֹא חִדּוּשׁ" (חגיגה ג.). "עַל־סַף בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (ביאליק). 3°, סֶמִינָר, בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן אוֹ עַל־תִּיכוֹן לְהַכְשָׁרָה לְהוֹרָאָה: בֵּית־מִדְרָשׁ לְמוֹרִים. בֵּית־מִדְרָשׁ לְרַבָּנִים. 4°, אַסְכּוֹלָה, שִׁיטָה מְיֻחֶדֶת שֶׁרַבִּים הוֹלְכִים בְּעִקְּבוֹתֶיהָ: "הֶרְצְל הֵקִים בֵּית־מִדְרָשׁ מִשֶּׁלּוֹ" (ויסלבסקי, תר' במערכה 129). בֵּית־מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אֲרִיסְטוֹ בַּפִילוֹסוֹפְיָה. בֵּית־מִדְרָשׁוֹ שֶׁל פִּיקַסּוֹ בְּצִיּוּר. — [בָּתֵּי־מִדְרָשׁ, גם בָּתֵּי־מִדְרָשׁוֹת]

— בֵּית־מִדְרָשׁ עֶלְיוֹן°, בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ, אוּנִיבֶרְסִיטָה, מִכְלָלָה, אֲקָדֶמְיָה.

— בֵּית־הַמַּהְפֶּכֶת (דברי הימים ב טז י), צִינוֹק, תָּא־עִנּוּיִים בְּבֵית־סֹהַר.

— בֵּית־מוֹעֵד [על־פי איוב ל כג], בֵּית־וַעַד, מְקוֹם פְּגִישָׁה: "בְּהֵאָסְפָם לְבֵית מוֹעֵד" (מגילת בני אור ג 4). "וּבֵיתֵנוּ יִהְיֶה בֵּית מוֹעֵד לְכָל עַלִּיזֵי לֵב" (מאפו, סס).

— בֵּית מוֹעֵד לְכָל חַי [על־פי הבנה בהוראה זו באיוב ל כג], כִּנּוּי מְלִיצִי לְבֵית הַקְּבָרוֹת: "כְּבֵית מוֹעֵד לְכָל חַי נִרְאִים לִי הַבָּתִּים מֵרָחוֹק" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ט).

— בֵּית־הַמּוֹקֵד* (שבת א יא), 1*, לִשְׁכָּה מְיֻחֶדֶת בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁדָּלְקָה שָׁם אֵשׁ תָּמִיד לְחִמּוּם וְלִצְרָכִים אֲחֵרִים. 2°, מְקוֹם הָעֵצִים הַבּוֹעֲרִים בְּתַנּוּרִים: "הֵזִיזָה אֶת הַסִּירִים בְּבֵית־הַמּוֹקֵד שֶׁל הַכִּירָה" (שלונסקי, תר' הדון ד 285).

— בֵּית־מוֹשָׁב, 1, דִּירָה לָגוּר בָּהּ (ויקרא כה כט). 2°, הַשְּׁבָלָה בַּכִּסֵּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִישִׁיבָה: "עוֹשִׂים כִּסְאוֹת קְלוּעִים שֶׁחוֹרֵיהֶם מְרֻבִּים מִבֵּית־מוֹשָׁבָם" (עגנון, כפות קסח).

— בֵּית־מֶזֶג°, בֵּית־מַרְזֵחַ, מִסְבָּאָה: "מְזֻהֶמֶת בֵּית־הַמֶּזֶג אֶל אַשְׁפּוֹת הַשּׁוּק הַשְּׁלֵכָה" (ביאליק, אלמנות).

— בֵּית־מְזוּזָה* (כלים טז ז), נַרְתִּיק לִמְזוּזָה.

— בֵּית־מָזוֹן°, מִסְעָדָה, בֵּית־אֹכֶל: "אֶפְשָׁר אֶמְצָא לָהּ מִטָּה בְּבֵית־הַמָּזוֹן שֶׁסָּעַדְנוּ שָׁם" (עגנון, כפות תסד).

— בֵּית־מְזִיגָה°, בֵּית־מַרְזֵחַ, מִסְבָּאָה: "מִיּוֹם שֶׁחָזַרְתִּי מִן הַמִּלְחָמָה לֹא נִכְנַסְתִּי לְבֵית־הַמְּזִיגָה" (עגנון, אורח 199).

— בֵּית־הַמְחוֹקְקִים°, הַמּוֹסָד הַנִּבְחָר הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּמְּדִינָה, הַקּוֹבֵעַ אֶת חֻקֶּיהָ; בְּדֶרֶךְ כְּלָל הוּא הַפַּרְלָמֶנְט; בְּיִשְׂרָאֵל – הַכְּנֶסֶת.

— בֵּית־מֵחוֹשׁ* (קידושין ה:), יְסוֹד לַחֲשָׁשׁ וּלְסָפֵק.

— בֵּית־מִחְיָה*, 1*, בֵּית־אֹכֶל, בַּיִת שֶׁמּוֹכְרִים שָׁם מְזוֹנוֹת: "שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם אֶלָּא שְׁוָקִים וּבֵית־הַמִּחְיָה" (ספרי מסעי קנט). "אוֹרֵחַ נִכְנַס לְבֵית־מִחְיָה לִסְעֹד" (דרויאנוב, 781). 2°, בֵּית־חֲיוּת, בֵּיתוֹ וּמְקוֹר פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל אָדָם: "אוֹתוֹ הַיְּהוּדִי מִן הַכְּפָר שֶׁהַפָּרִיץ עוֹמֵד לְטָרְדוֹ מִבֵּית־מִחְיָתוֹ" (עגנון, כלה קפב).

— בֵּית־מַחֲסֶה°, מוֹסָד צִבּוּרִי הַנּוֹתֵן מִקְלָט לַעֲנִיִּים וּלְנֵכִים וְדוֹאֵג לְכָל מַחְסוֹרָם: "קוֹל צוֹעֵק, קוֹל אָנוּשׁ וּמֵטִיחַ, מִבָּתֵּי מַחֲסֶה" (אלתרמן, הטור א 273). בֵּית־מַחֲסֶה לִנְצְרָכִים.

— בֵּית־מִטְבָּחַיִם* (אבות ה ה), מָקוֹם שֶׁשּׁוֹחֲטִים בּוֹ בְּהֵמוֹת לְבָשָׂר.

— בֵּית־הַמַּיִם* (מגילה ג ב), מִשְׁתָּנָה, מָקוֹם לְהָטִיל בּוֹ שֶׁתֶן.

— בֵּית־מַכְנִס* (ירושלמי בבא מציעא יב א), שֶׁקַע אוֹ חוֹר בִּכְלִי לִתְקֹעַ בּוֹ אֶת הַיָּדִית.

— בֵּית־הַמֶּכֶס* (בבא בתרא קכז:), מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הַגּוֹבֶה מַס מְיֻחָד בְּעַד הַעֲבָרַת סְחוֹרוֹת יָבוֹא אוֹ יְצוּא אֶל מֵעֵבֶר לַגְּבוּל אוֹ מִמֶּנּוּ.

— בֵּית־מְלָאכָה°, סַדְנָה, מָקוֹם לְיִצּוּר כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים אוֹ לְתִקּוּנָם: נַגָּרִיָּה, מַסְגֵּרִיָּה, מִסְפָּחָה וְכוּ' – בָּתֵּי־מְלָאכָה הֵם.

— בֵּית־מְלוּכָה°, 1, מִשְׁפַּחַת הַמֶּלֶךְ. 2, שַׁלְשֶׁלֶת הַיּוּחֲסִין שֶׁל הַמַּלְכוּת מִדּוֹר לְדוֹר.

— בֵּית־מָלוֹן* (סנהדרין צה:), אַכְסַנְיָה, בַּיִת לְאַכְסוּן אוֹרְחִים, עוֹבְרֵי־דֶרֶךְ, תַּיָּרִים.

— בֵּית־מֶלַח°, מִמְלָחָה, מִלְחִיָּה, כְּלִי שֶׁמַּחֲזִיקִים בּוֹ מֶלַח: "נָטַל אֶת בֵּית־הַמֶּלַח שֶׁעָמַד עַל הַשֻּׁלְחָן" (עגנון, סמוך 28).

— בֵּית־מְנוּחָה, מָקוֹם לָנוּחַ בּוֹ: "אֲנִי עִם־לְבָבִי לִבְנוֹת בֵּית־מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית־ה'" (דברי הימים א כח ב).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ♦ בין־לאומי, — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - נקבה; ת' - תואר;

– בית־מנוס*, מקלט, מפלט: "ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית־מנוס לך" (אבות ד כב). "כאן, כאן הם מוצאים להם בית־מנוס" (שופמן, ת 137).

– בית־מנורה°, ראה בית־נורה.

– בית־מנעול* (כלים טז ז), תיק להחזקת מנעולים ומפתחות.

– בית־מסחר°, חנות או בית־עסק למכירת סחורות ומוצרים שונים: בית־מסחר לרהיטים. בית־מסחר ספרים.

– בית־המקדש* (דברי הימים ב לו יז), היכל ה' אשר בירושלים.

– בית־מקדש מעט^ [על־פי יחזקאל יא טז], כנוי לבית־כנסת: "באתי לקדמך בבית־מקדש מעט לשפך תחנה לך" (נאגארה, 515).

– בית־מקולין° [ראה ערך מקולין], אטליז, חנות למכר בשר: "שבבית־המקולין נותנים לה ממשמני הבשר בהקפה" (יהודה שטינברג, קי).

– בית־המקור° [בבלי־יריה], שקע בתבנית צנורית עגלה, שבה נתון המקור.

– בית־מקרא°, ספריה ואולם לקריאת ספרים ועתונים: "בתי־ספר לקטנים ובתי־מקרא לגדולים" (אחד העם, קער).

– בית־מרבעת°, מקום הרבץ, מקומו הקבוע של דבר מסים: "הנחל רבץ בתוך בית־מרבעתו" (עגנון, כפות תסג). "עיניה שקעו בבית־מרבעתן" (הזז, יעיש ד 56). "כוכב נופל נתלש מבית־מרבעתו" (שלונסקי, תר' הדון ג 31).

– בית־מרגוע°, בית־מנוחה, מלון שמתארחים בו במשך תקופה מסימת לאחר עבודה מאמצת – לשם מנוחה והחלפת־כח: "והכל בשובה ונחת כמו בבית־מרגוע" (ביאליק, איש הסיפון).

– בית־מרזח [על־פי הבנה זו בירמיה טז ה], מסבאה, בית־יין, מקום שמגישים שם ללקוחות משקאות חריפים: "עשו משכים לבית־המרזח" (ביאליק, יעקב ועשיו).

– בית־מרחץ* (סנהדרין ב ה), בית צבורי המצייד בכל הדרוש לרחיצת־הגוף.

– בית־המרעום° [כפצצות] חלק חלול במוקש שמכניסים לתוכו את המרעום (המנגנון עם חמר־נפץ המפעיל את מטען החמר המרסק).

– בית־מרפא°, מרפאה: "תמהני אם גם כל הרטיות אשר בבתי־המרפא תעלינה ארוכה לה" (ביאליק, תר' קישוט סז).

– בית־מרקחים^ (ילקוט, בראשית פד), בית למכירת תמרוקים ובשמים שונים, תמרוקיה.

– בית־מרקחת°, בית־מסחר לרפואות שמכינים על־פי מתכונים (רצפטים) של רופאים.

– בית־מרשים°, בית־נבחרים, פרלמנט.

– בית־משגעים°, מוסד לאשפוז חולי־נפש ולטפול בהם.

– בית־משוש (ישעיה לב יג), בית שעורכים בו משתאות והלולות.

– בית־משחק°, מקום לשעשועים, למשחקי־הזרד והוללות: "שאפן חייו בעיר, בבתי־המשחק, החלישהו" (שופמן, ג 15).

– בית־משכון°, בית־עבוט, מוסד מסחרי הנותן הלואות לנצרכים תמורת ערבונות.

– בית־משמר (בראשית מב יט), מקום מעצר, בית־סהר.

– בית־משמרת (שמואל ב כ ג), בית־משמר, מקום מעצר.

– בית־משפט*, 1°, בית־דין, מוסד ממשלתי לשפוט נתבעים לפי הדין החלוני, להבדיל מבית־דין דתי. 2°, שופט או חבר שופטים היושבים בדין. 3*, מקום בצוע פסק־הדין: "פשרו הוא בית־המשפט אשר יתן אל את משפטו בתוך עמים רבים" (מגילת פשר חבקוק י 3). "ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית־המשפט" (ספר נח, יליבק ג).

– בית־משפט־השלום°, ערכאה ראשונה במערכת בתי־המשפט בישראל, בית־משפט עירוני לדיני ממונות.

– בית־משפט מחוזי°, ערכאה שניה במערכת בתי־המשפט בישראל.

– בית־המשפט העליון°, הערכאה העליונה במערכת בתי־המשפט בישראל.

– בית־המשפט לערעורים°, בית־המשפט העליון כשהוא יושב לדון בערעור שהגש לפניו.

– בית־משרה* (קהלת רבה ט, בכל עת), ברכה לשריית בגדים לכביסה.

– בית־משתה (קהלת ז ב), בית־משתאות* (תוספתא סנהדרין יב י), מקום שמחה והלולה.

– בית־נבחרים°, פרלמנט, מוסד מחוקק שיושבים בו נבחרי העם: הכנסת – בית־הנבחרים של מדינת ישראל

– בית־נורה°, התקן שלתוכו מתברגת נורה חשמלית.

– בית־נטע* (קהלת רבה ד, טוב מלוא), חלקת אדמה הראויה לנטיעות.

– בית־ניר* (שבת ז ב), [בארינה] לולאה, עניבה.

– בית־נכות [על־פי הבנה זו במלכים ב כ יג] מוזיאון, בית שאוצרים בו חפצים עתיקים בעלי ערך היסטורי, אמנותי או תרבותי.

– בית־נסירה°, מנסרה, בית־חרשת לנסור עצים לקורות ולקרשים.

– בית־נפש, 1, מתכשיטי הנשים בימי־הקדם (ישעיה ג כ) [יש סוברים כי זה היה כעין קמיע שנתלה על החזה או כעין צנצנת של בשמים להרחה]. 2° [בריבוי ובכינויים: בתי־נפשו] הלב, תחום הרגשות והחויות, ישות: "בנה כל אחד ואחד מישראל במה לעצמו ומקדש־מעט בבתי־נפשו" (יל"ג, פרוזה קנט). "מרגיש בכל בתי־נפשו את שפלותו הלאמית בהוה" (אחד העם, קצא). "מרגיש יוסילה חלשה גמורה בכל בתי־נפשו" (יעקב שטינברג, קנד). 3*, כנוי לקבה (ספרא פג א) [על־שום שמתעכל בה המזון המחיה את הנפש]. 4^, כנוי למצבת־קבר [בכתובות בית־שערים, ושם בארמית: בית נפשא]

– בית־הנקב* (נידה יג:), פתח במכנסים לעשית צרכים.

– בית־נקבה* (פסחים ז א), פי־הטבעת אצל בעלי־חיים.

– בית־הנשים (אסתר ב ג), הרמון לנשי המלך.

– בית־נתיבות, 1, פרשת דרכים: "עלי־דרך, בית נתיבות נצבה" (משלי ח ב). 2°, תחנת־רכבת: "לקבל פניו בבית־

נְתִיבוֹת הַבַּרְזֶל״ (מגדלי מו״ס, חו). ״וְכָל זִקְנֵי הַצִּיּוֹנִים שֶׁבָּעִיר יָצְאוּ לְבֵית־הַנְּתִיבוֹת לְהַקְבִּיל פָּנֶיהָ״ (עגנון, אלו רעש). ״וּבְבֵית־הַנְּתִיבוֹת אָחִי יִפְגְּשֵׁנִי״ (שלונסקי, שירים א 246).

— בֵּית־סְאָה* (שביעית א ה), חֶלְקַת־שָׂדֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בָּהּ סְאָה תְּבוּאָה [שטח של 2500 אמות מרובעות — כדונם ורבע]

— בֵּית־סָאתַיִם* (שביעית ג ד), חֶלְקַת־שָׂדֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בָּהּ שְׁתֵּי סְאִים תְּבוּאָה [שטח של 5 000 אמות מרובעות — בקירוב 2½ דונם]

— בֵּית־סֹהַר (בראשית לט כ), בֵּית־כֶּלֶא.

— בֵּית־סוֹפֵר*, בֵּית־סֵפֶר: ״חֲמֵשׁ מֵאוֹת בָּתֵּי סוֹפְרִים הָיוּ בְּבֵיתָר, וְקָטָן שֶׁבָּהֶם לֹא הָיָה פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת״ (איכה רבה ב, בלע ה׳).

— בֵּית־סֶלַע* (בבא בתרא קנו:), חֶלְקַת־שָׂדֶה מְלֵאָה סְלָעִים, אַדְמַת טְרָשִׁים.

— בֵּית־הַסִּמְפּוֹנוֹת* (חולין ג א), הַקָּנֶה הָרָאשִׁי בָּרֵאָה שֶׁמִּמֶּנּוּ מִסְתָּעֲפִים כָּל הַסִּמְפּוֹנוֹת.

— בֵּית־סֵפֶר* (כתובות ב י), בֵּית־לִמּוּד לְתַלְמִידִים.

— בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ°, אוּנִיבֶרְסִיטָה, מִכְלָלָה.

— בֵּית־סֵפֶר חַקְלָאִי°, בֵּית־סֵפֶר הַמַּקְנֶה לְתַלְמִידָיו אֶת תּוֹרַת הַחַקְלָאוּת – הֲלָכָה וּמַעֲשֶׂה.

— בֵּית־סֵפֶר יְסוֹדִי°, בֵּית־סֵפֶר הַמַּקְנֶה הַשְׂכָּלַת־יְסוֹד לִילָדִים בְּמֶשֶׁךְ שְׁמוֹנֶה (אוֹ שֵׁשׁ) שְׁנוֹת לִמּוּדִים.

— בֵּית־סֵפֶר מַמְלַכְתִּי°, בֵּית־סֵפֶר מְחֻזָּק עַל־יְדֵי הַמְּדִינָה וְנִמְצָא בְּפִקּוּחָהּ, לְהַבְדִּיל מִן בֵּית־סֵפֶר פְּרָטִי אוֹ מִבֵּית־סֵפֶר הַמְחֻזָּק עַל־יְדֵי גּוּף צִבּוּרִי מְסֻיָּם.

— בֵּית־סֵפֶר מִקְצוֹעִי°, בֵּית־סֵפֶר הַמַּקְנֶה לְתַלְמִידָיו יְדִיעוֹת וְהַכְשָׁרָה בְּמִקְצוֹעַ מַעֲשִׂי, כְּגוֹן: מַסְגְּרוּת, נַגָּרוּת, בִּשּׁוּל וְכַדּוֹמֶה.

— בֵּית־סֵפֶר עֲמָמִי°, שֵׁם אַחֵר לְבֵית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי.

— בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן (תִּיכוֹנִי)°, גִּימְנַסְיָה, בֵּית־סֵפֶר לְתַלְמִידִים לְאַחַר גְּמַר לִמּוּדֵיהֶם בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי (הָעֲמָמִי). בֵּית־הַסֵּפֶר הַתִּיכוֹן מַכְשִׁיר אֶת בּוֹגְרָיו (עִם סִיּוּם שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שְׁנוֹת־לִמּוּד בְּסַךְ־הַכֹּל) לְקַבָּלַת תְּעוּדַת־בַּגְרוּת.

— בֵּית־סְפָרִים°, סִפְרִיָּה, אוֹצַר־סְפָרִים: בֵּית הַסְּפָרִים הַלְּאֻמִּי וְהָאוּנִיבֶרְסִיטָאִי בִּירוּשָׁלַיִם.

— בֵּית־הַסְּקִילָה* (סנהדרין ו ד), מָקוֹם מְיֻחָד שֶׁהָיוּ סוֹקְלִים בּוֹ בַּאֲבָנִים אֶת מִי שֶׁנִּדּוֹן לִסְקִילָה עַל־יְדֵי בֵּית־הַדִּין.

— בֵּית־סֵתֶר* (סוטה א ב), מָקוֹם נִסְתָּר, מַחֲבוֹא.

— בֵּית־הַסְּתָרִים*, 1* (מקוואות ט ג), כִּנּוּי לִמְקוֹם הָעֶרְוָה בַּגּוּף: ״בְּכָל כֹּחוֹ בָּעַט בְּרַגְלוֹ יָשָׁר בְּבֵית־הַסְּתָרִים שֶׁלָּהּ״ (שופמן, א 319). 2° [בהשאלה] מָקוֹם וְזֻהֲמָה: ״הַאִם אֶפְשָׁר שֶׁאוֹתָהּ טֻמְאַת בֵּית־הַסְּתָרִים וְזֻהֲמַת הַגֶּיטוֹ... לֹא תִּגַּע בָּךְ?״ (סוקולוב, במראות 218).

— בֵּית־הָעֲבוֹט°, בֵּית־הָעֲבוֹט°, בֵּית־מַשְׁכּוֹנוֹת, בֵּית־עֵסֶק הַמַּלְוֶה כֶּסֶף לִנְצְרָכִים תְּמוּרַת עֵרָבוֹן שֶׁל חֶפְצֵי־עֵרֶךְ: ״בָּרִאשׁוֹנָה הָיְתָה מְמַשְׁכֶּנֶת אוֹתָם (אֶת תַּכְשִׁיטֶיהָ) וּפוֹדָה אוֹתָם, פּוֹדָה וּמְמַשְׁכֶּנֶת, לְבַסּוֹף נִשְׁתַּקְּעוּ בְּבֵית־הָעֲבוֹט״ (עגנון, אורח 139).

— בֵּית־עֲבָדִים (דברים ו יב), כִּנּוּי לְאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁבָּהּ הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשֻׁעְבָּדִים לְפַרְעֹה.

— בֵּית־עוֹלָם, 1, כִּנּוּי מְלִיצִי לְקֶבֶר הַמֵּת: ״הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ״ (קהלת יב ה). 2°, [על־פי הארמית: בֵּית־עָלַם*, ויקרא רבה יב] בֵּית־הַקְּבָרוֹת: ״וּבָאתָ אֶל בֵּית־הָעוֹלָם... וּפָקַדְתָּ קִבְרוֹת הַקְּדוֹשִׁים״ (ביאליק, בעיר ההריגה). ״וְהָיָה הוֹלֵךְ מֵעִיר לְעִיר וּמִבֵּית־עוֹלָם לְבֵית־עוֹלָם״ (עגנון, אלו קכג).

— בֵּית־עוֹלָמִים*, 1, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם: ״מָה מָצִינוּ בְּבֵית עוֹלָמִים – כְּרוּבִים, בִּשְׁלִישׁ הַבַּיִת הֵן עוֹמְדִין״ (סוכה ה:). 2⁘, כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם: ״יְרוּשָׁלַיִם נִקְרֵאת בֵּית עוֹלָמִים״ (רש״י חולין כד.). 3*, בֵּית־עוֹלָם, בֵּית־הַקְּבָרוֹת: ״הַמַּסְטִיר בְּבֵית הָעוֹלָמִים אֵינוֹ חוֹתֵם״ (תוספתא ברכות ג כד).

— בֵּית־עַיִן°, 1, מִשְׁקֶפֶת לְעַיִן, מוֹנוֹקֶל. 2, זָוִית הָעַיִן שֶׁנִּקְווֹת בָּהּ הַדְּמָעוֹת: ״מָה צְלוּלוֹת הַדְּמָעוֹת הָאֵלֶּה הַנִּקְווֹת בְּחִפָּזוֹן כֹּה רַב לְבֵית־הָעַיִן הַטָּהוֹר״ (יעקב שטיינברג, של). 3, [בריבוי זוגי: בָּתֵּי־עֵינַיִם] מִשְׁקָפַיִם: ״כְּשֶׁהוּא מַבִּיט בָּנוּ מִתּוֹךְ בָּתֵּי־עֵינָיו בְּחִבָּה גְּמוּרָה״ (עגנון, אורח 378). ״נִקַּח־נָא בָּתֵּי־עֵינַיִם וְנָעִין עַיִן הֵיטֵב בְּאוֹצְרוֹתֵינוּ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 17).

— בֵּית־עַכָּבִישׁ, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם וּמַמָּשׁוּת: ״אֲשֶׁר יָקוֹט כִּסְלוֹ וּבֵית עַכָּבִישׁ מִבְטַחוֹ״ (איוב ח יד).

— בֵּית־עָלְמִין* [ארמית, איכה רבה א, רבתי בגויים] בֵּית־עוֹלָם, בֵּית־קְבָרוֹת.

— בֵּית־עָם, 1, מָקוֹם לַאֲסֵפוֹת עָם: ״וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּית הָעָם שָׂרְפוּ הַכַּשְׂדִּים בָּאֵשׁ״ (ירמיה לט ח). 2°, מוֹעֲדוֹן לַתּוֹשָׁבִים – לַאֲסֵפוֹת, לְהַרְצָאוֹת, לִקְרִיאָה, לְבִדּוּר וְכו׳.

— בֵּית־עֵסֶק°, בֵּית־מִסְחָר בְּהֶקֵּף גָּדוֹל, מוֹסָד מִסְחָרִי: ״כְּבָר יֵשׁ לוֹ סוֹכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְבֵית עִסְקוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 139).

— בֵּית־עֵקֶד [על־פי ״בית עקד הרועים״, מלכים ב י יב, ושם כנראה שם מקום] 1°, מְקוֹם הִתְאַסְּפוּת, בֵּית־וַעַד: ״אֶל מִשְׁכְּנוֹת הַלַּיְלָה אֶל בֵּית הָעֵקֶד נָהֲגוּ מִמֶּנּוּ אֶת הָעֶלֶם״ (טשרניחובסקי, קינה על תמוז ד). 2° [קיצור מן ״בית־עקד־ספרים״] סִפְרִיָּה: ״׳הַתְּחִיָּה׳... אֵינָהּ מִתְקַבֶּלֶת כָּאן בְּבֵית־הָעֵקֶד שֶׁלָּנוּ״ (ברנר, א 67).

— בֵּית־עֵקֶד־סְפָרִים°, סִפְרִיָּה: ״לְיַד הַמּוֹעָצָה לְעִנְיְנֵי הַכְּפָר מְתֻקָּן פֹּה בֵּית־עֵקֶד־סְפָרִים צִבּוּרִי״ (יל״ג, פרוזה שד). ״אָדָם נִכְנָס לְבֵית־עֵקֶד־הַסְּפָרִים כְּמִי שֶׁנִּכְנָס לְכֶרֶם בֵּית־אַבָּא״ (שטיינמן, צרור 22).

— בֵּית־הָעֶרְוָה*, פֶּתַח בַּמִּכְנָסַיִם לְהַשְׁתָּנָה: ״מִכְנְסֵי כֹּהֲנִים... יֵשׁ לָהֶן שְׁנָצִים וְאֵין לָהֶם לֹא בֵּית הַנֶּקֶב וְלֹא בֵּית הָעֶרְוָה״ (נידה יג:). ״וְאַחַר, אֶת בֵּית־הָעֶרְוָה כַּסְתֵּר!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 161).

— בֵּית־עַרְכָאוֹת°, בֵּית־פְּקִידוּת מֶמְשַׁלְתִּי, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי: ״כָּל הַמַּעֲשִׂים בְּבָתֵּי הָעַרְכָאוֹת נֶאֱמָרִים וְנִכְתָּבִים בִּלְשׁוֹנָהּ וּבִכְתָבָהּ (יל״ג, פרוזה רנה).

— בֵּית־עָשׁ° [שאול מאיוב כז יח: בָּנָה כָעָשׁ בֵּיתוֹ], מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם: ״נוֹאַשְׁתִּי מֵרַחֲמִים, מִבְטַחִי בֵּית עָשׁ״ (ביאליק, איגרת קטנה).

— בֵּית־פָּגִים*, אַסְפָּר, מֶתֶג וָרֶסֶן: ״חֲמוֹר וּבֵית־פָּגֶיהָ״ (בבא מציעא ט.).

— בֵּית־הַפְּסוּל*, מָקוֹם חֹל, מָקוֹם אוֹ מַצָּב הֶעָלוּל לְחַלֵּל וְלִפְסֹל אֶת הַקֹּדֶשׁ: ״אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית־הַפְּסוּל״ (זבחים ח ג).

— בֵּית־פְּקֻדּוֹת, בֵּית־אֲסוּרִים, בֵּית־כֶּלֶא: ״וַיִּתְּנֵהוּ בֵית־הַפְּקֻדּוֹת עַד־יוֹם מוֹתוֹ״ (ירמיה נב יא). ״צִדְקִיָּהוּ בְּבֵית־הַפְּקֻדּוֹת״ (יל״ג, שירה צח).

— בֵּית־פְּקִידוּת°, מִשְׂרַד מֶמְשַׁלְתִּי: ״וַיַּאַסְרֵם... וַיּוֹלִיכֵם אֶל בֵּית־הַפְּקִידוּת״ (ביאליק, אריה ג). ״הָלַכְתִּי אַחֲרָיו לְבֵית־הַפְּקִידוּת, כֵּיוָן שֶׁבָּאתִי לְשָׁם זָקְפוּ הַשָּׂרִים רָאשֵׁיהֶם״ (עגנון, כלה יח).

— בֵּית־הַפַּרְוָה* (תוספתא זבחים יא טז), לִשְׁכָּה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים שָׁם אֶת עוֹרוֹת הַפָּרִים שֶׁהֻקְרְבוּ.

— בֵּית־הַפְּרָס* (אהלות יז א), כִּנּוּי בַּהֲלָכָה הַתַּלְמוּדִית לְשָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ בּוֹ קֶבֶר, וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא פְּרָסָה הַמַּחֲרֵשָׁה אֶת עַצְמוֹת הַמֵּת וּפִזְּרָה אוֹתָם בְּכָל הַשֶּׁטַח, וּלְפִיכָךְ חָל עַל כָּל הַשָּׂדֶה סְפֵק שֶׁל טֻמְאַת מֵת.

— בֵּית־צְבִיטָה* (חגיגה ג א), בֵּית־אֲחִיזָה בִּכְלִי, יָדִית, אֹזֶן.

— בֵּית־צְבִיעָה* (כלים כה ז), שֶׁקַע בְּדָפְנוֹ שֶׁל כְּלִי הַמְשַׁמֵּשׁ לַאֲחִיזָה בּוֹ בְּאֶצְבַּע.

— בֵּית־צַוָּאר* (שבת מח.), 1, פֶּתַח בַּכֻּתֹּנֶת לְהַכְנִיס בּוֹ אֶת הָרֹאשׁ וְהַצַּוָּאר: ״נוֹתֵן יָדוֹ לְמַתַּחַת בֵּית־צַוָּארוֹ וּמִתְחַכֵּךְ״ (מנדלי מו״ס, קטו). ״וְזֶה הַנַּעֲרָה כּוֹרֶמֶת מַיִם חַמִּים מֵעַל רֹאשׁוֹ לְתוֹךְ בֵּית־צַוָּארוֹ״ (ברש, ב 266). 2°, צַוָּארוֹן: ״הוּא עָטָה מְעִיל אָרֹךְ וּבֵית־צַוָּאר שֶׁל עוֹרוֹת כְּבָשִׂים״ (סוקולוב, במראות 147). ״שִׂמְלָה שְׁחוֹרָה לָהּ וּבֵית־צַוָּאר לָבָן גָּדוֹל״ (טברסקי, לפידים 57).

— בֵּית־הַצְּלָמִים* (מגילה טו:), 1*, בֵּית עֲבוֹדָה זָרָה. 2°, כְּנֵסִיָּה נוֹצְרִית קְטַנָּה: ״בֵּית־צְלָמִים זוּטָא בְּמָקוֹם מֻפְצָל הַדֶּרֶךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 9).

— בֵּית־קַב* (בבא בתרא ו ז), חֶלְקַת שָׂדֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בָּהּ קַב תְּבוּאָה [שטח של 400 אמות מרובעות בקירוב, שהן כרבע הדונם]

— בֵּית־קִבּוּל*, 1*, חָלָל, מִשְׁקָע, מֵיכָל: ״מַשְׁחֶזֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית־קִבּוּל שֶׁמֶן״ (כלים יז יח). ״וְעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ קָבוּעַ שָׁם וּבֵית־קִבּוּל שֶׁל שֶׁמֶן בְּרֹאשׁוֹ״ (עגנון, אלו חסא). 2° [בהשאלה] יְכֹלֶת הַקְּלִיטָה: ״וּמִמֵּילָא נִתְרַחֵב בֵּית־קִבּוּלָהּ (שֶׁל הַשִּׁירָה הַלְּאֻמִּית), נִשְׁתַּנָּה תּוֹכָהּ וְנִתְעַדֵּן גּוּפָהּ״ (ביאליק, שירתנו הצעירה).

— בֵּית־קְבָרוֹת*, חֶלְקַת־אֲדָמָה לִקְבוּרַת מֵתִים, בֵּית־עָלְמִין: ״שְׁנֵי בָּתֵּי קְבָרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית־דִּין״ (סנהדרין ו ה).

— בֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים* (סוטה לג.), הַמָּדוֹר הַקָּדוֹשׁ בְּיוֹתֵר בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ – מִבֵּית לַפָּרֹכֶת.

— בֵּית־קַהֲוָה°, בֵּית־קָפֶה: ״לְבַקֵּר בְּתֵיאַטְרָאוֹת, בְּבָתֵּי־קַהֲוָה, לְאַוְרֵר וּלְרַעֲנֵן אֶת הַמַּחֲשָׁבוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים שו). ״שֶׁבּוֹשׁ אֵינָהּ חֲסֵרָה בֵּית־קַהֲוָה, אֶלָּא אֵין אָדָם הָגוּן נִכְנָס לְשָׁם״ (עגנון, כפות יח).

— בֵּית־קוֹלִין* (שיר השירים רבה ח, היושבת), בֵּית־כֶּלֶא, בֵּית־סֹהַר.

— בֵּית־הַקִּילוֹן* (בבא בתרא צט:), חֶלְקַת־אֲדָמָה הַמֻּשְׁקָה עַל־יְדֵי קִילוֹן [ראה ערך זה]

— בֵּית־הַקַּיִץ, 1, בֵּית־מְגוּרִים לִימוֹת הַקַּיִץ (עמוס ג טו). 2°, קַיִטָנָה: ״אוֹתָם הָעֲשִׁירִים... יוֹשְׁבִים סְפוּנִים בְּבָתֵּי־הַקַּיִץ בְּבוֹיְבְּרִיק״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה יג).

— בֵּית־קָלוֹן°, בֵּית־בֹּשֶׁת, בֵּית־זוֹנוֹת.

— בֵּית־הַקְּמָטִים* (מקוואות ח ה), מָקוֹם בַּגּוּף שֶׁעוֹרוֹ מְקֻמָּט בְּיוֹתֵר.

— בֵּית־קָפֶה°, בֵּית־קַהֲוָה, מִסְעָדָה לִשְׁתִיַּת קָפֶה, תֵּה וּמַשְׁקָאוֹת אֲחֵרִים וְלַאֲכִילַת מְזוֹנוֹת קַלִּים.

— בֵּית־קֵרוּר°, מַחְסָן הַמְצֻיָּד בִּמְכוֹנוֹת קֵרוּר לְשֵׁם אַחְסָנַת מְזוֹנוֹת הָעֲלוּלִים לְהִתְקַלְקֵל בַּחֹם.

— בֵּית־רֹאשׁ*, קוֹבַע, כִּסּוּי לַהֲגַנָּה עַל הָרֹאשׁ: ״וּבָתֵּי רָאשִׁים וְשׁוֹקַיִם, וּמַחֲזִיקִים בְּיָדָם מָגִנֵּי עֲגֻלָּה וְרֹמַח אָרֹךְ״ (מגילת בני אור ו 14).

— בֵּית־רַבָּן*, בֵּית־סֵפֶר, בֵּית־מִדְרָשׁ: ״אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית־רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ״ (ברכות ה.). ״שֶׁאֵינוֹ כְּטִיפּוּס בֵּית־אֻלְפָּנָא אוֹ בֵּית־רַבָּן שֶׁל הָעָם בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים״ (מנדלי מו״ס, שג).

— בֵּית־רֹבַע* (פאה ג ו), חֶלְקַת־אֲדָמָה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בָּהּ רֹבַע הַקַּב תְּבוּאָה [שטח של מאה אמות מרובעות בערך]

— בֵּית־רֶגֶל^, גֶּרֶב, פֻּזְמָק: ״שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ בִּפְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבָתֵּי־הָרַגְלַיִם״ (רמב״ם, תפילה ה ה). ״בָּתֵּי־רַגְלָיו מְשֻׁזָּרִים מֵחוּטֵי צֶמֶר־גֶּפֶן לָבָן״ (יל״ג, פרוזה ו).

— בֵּית־הָרְעִי*, 1, פִּי־הַטַּבַּעַת, חַלְחֹלֶת (בבא בתרא כב.). 2, כְּלִי לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים (כלים יז ב).

— בֵּית־הָרֶפֶד (תעודות לכיש ד 5), בֵּית־לִינָה, מָקוֹם לָלוּן שָׁם.

— בֵּית־הַשּׁוֹאֵבָה* (הַשּׁוֹאֵבָה)*, מְקוֹם הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִים; מְקוֹם הַשִּׂמְחָה בְּרֹב עַם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲרֹךְ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת בְּטֶקֶס שְׁאִיבַת מֵי מַעְיָן וְנִסּוּכָם עַל הַמִּזְבֵּחַ: ״כָּל מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה לֹא רָאָה שִׂמְחָה מִיָּמָיו״ (סוכה ה א).

— בֵּית־הַשֶּׁבִי* (תוספתא הוריות ב ה), מָקוֹם שֶׁמֻּחְזָק שָׁם שֶׁבִי, שִׁבְיָה.

— בֵּית־שׁוֹק*, 1°, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן בִּנְעָלַיִם גְּבוֹהוֹת אוֹ בְּמַגָּפַיִם הַמְכַסֶּה אֶת הַשּׁוֹק: ״הוֹצִיא חֲבִילַת טַבָּק מִתּוֹךְ בָּתֵּי־שׁוֹקָיו״ (שופמן, א 289). ״טוֹפֵחַ עַל בָּתֵּי־הַשּׁוֹק שֶׁל מַגָּפָיו הַמְצַחְצָחִים״ (טברסקי, לפידים 222). 2^, מָגֵן לַשּׁוֹקַיִם לְלוֹחֲמִים: ״וּבָתֵּי רָאשִׁים וְשׁוֹקַיִם... מָגִנֵּי עֲגֻלָּה וְרֹמַח אָרֹךְ״ (מגילת בני אור ו 14). 3^, חֵלֶק תַּחְתּוֹן בְּבֶגֶד לְכִסּוּי הַשּׁוֹקַיִם: ״שֶׁעוֹשִׂין לְבָתֵּי־שׁוֹקַיִם וּלְבָתֵּי־יָדַיִם שֶׁל חֲלוּקֵי הַנָּשִׁים״ (רש״י ביצה כג.).

— בֵּית־הַשֶּׁחִי* (מקוואות ט ג), שֶׁקַע שֶׁמִּתַּחַת לִמְקוֹם חִבּוּר הַזְּרוֹעַ אֶל הַגּוּף: ״פְּעָמִים הוּא בָּא כְּנֶגְדִּי בָּרְחוֹב וְסֵפֶר אוֹ אֵיזוֹ חֲבִילָה קְטַנָּה תַּחַת בֵּית־שֶׁחְיוֹ״ (ביאליק, מעורה). ״וְהַשַּׁמָּשׁ נוֹעֵץ מוֹדֵד־חֹם בְּבֵית־שֶׁחְיוֹ״ (עגנון, כפות תכו).

— בֵּית־הַשְּׁחִיטָה*, 1, (תוספתא חולין ט יא): מְקוֹם הַחֲתָךְ שֶׁנַּעֲשָׂה בְּצַוַּאר בַּעַל־הַחַיִּים עַל־יְדֵי הַשְּׁחִיטָה: ״אוֹתָהּ תַּרְנְגֹלֶת... שְׁלוּלִית שֶׁל דָּם שׁוֹתֶתֶת מִבֵּית־שְׁחִיטָתָהּ״ (ליסיצקי, תולדות 102). 2, (שמות רבה כ) בֵּית־מִטְבָּחַיִם, מְקוֹם שְׁחִיטַת־בְּהֵמוֹת: ״יוֹדֵעַ אַתָּה... לְבֵית־הַשְּׁחִיטָה אָנוּ הוֹלְכִים״ (עגנון, כלה שצב).

— בֵּית־שִׁיר°, פֶּרֶק שִׁיר, קֶטַע שִׁירָה: ״בְּגִיל גָּנוּב שֶׁל בַּת חוֹרֶגֶת יְרַנְּנוּ בָּתֵּי־הַשִּׁיר״ (שלונסקי, שירים ב 331).

— בֵּית־שְׁכִינָה*, מָקוֹם הָרָאוּי לִשְׁכִינַת אֱלֹהִים בּוֹ: "אֶרֶץ כְּנַעַן כְּשֵׁרָה לְבֵית־שְׁכִינָה, וְאֵין עֵבֶר הַיַּרְדֵּן כָּשֵׁר לְבֵית־שְׁכִינָה" (במדבר רבה ז).

— בֵּית־הַשְּׁלָחִין* (שביעית ב ב), שָׂדֶה שֶׁמַּשְׁקִים אוֹתוֹ הַשְׁקָיָה מְלָאכוּתִית, לְהַבְדִּיל מִן "בֵּית־הַבַּעַל" (הַמֻּשְׁקֶה עַל־יְדֵי גְּשָׁמִים בִּלְבַד).

— בֵּית־שַׁמַּאי*, 1*, כִּנּוּי לְתַלְמִידָיו וּלְתַלְמִידֵי־תַלְמִידָיו שֶׁל הַתַּנָּא שַׁמַּאי הַזָּקֵן [בדורות האחרונים של תקופת בית שני ובדורות שאחרי החורבן] שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִן הַמַּחְמִירִים, לְעֻמַּת "בֵּית הִלֵּל" שֶׁהָיוּ מִן הַמְּקִלִּים (עירובין גג). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁנּוֹטֶה לְהַחְמִיר.

— בֵּית־שִׁמּוּשׁ°, בֵּית־כִּסֵּא, מַחֲרָאָה.

— בֵּית־שְׁמִירָה°, מַחְסָן בְּתַחֲנַת־רַכֶּבֶת אוֹ בְּתַחֲנַת־מְכוֹנִיּוֹת לִשְׁמִירַת הַחֲפָצִים שֶׁל הַנּוֹסְעִים הַמְעֻנְיָנִים בְּכָךְ.

— בֵּית־שַׁעַר* (בבא בתרא א ה), בִּנְיָן קָטָן בִּכְנִיסָה לֶחָצֵר–לְמוֹשַׁב לַשּׁוֹעֵר.

— בֵּית־שַׁעֲשׁוּעִים°, מָקוֹם בִּדּוּר וּבִלּוּי שָׂמֵחַ: קוֹלְנוֹעַ, בֵּית־קָפֶה, מוֹעֲדוֹן־לַיְלָה וְכַדּוֹמֶה.

— בֵּית־שְׁפִיתָה* (כלים ח ט), חוֹר בַּכִּירָה שֶׁשּׁוֹפְתִים בּוֹ אֶת הַסִּיר.

— בֵּית־שֶׁקַע*, מָקוֹם שְׁקַעֲרוּרִי בִּכְלִי לָשִׂים בּוֹ דְּבַר־מָה: "וּבֵית שִׁקְעוֹ שֶׁל נֵר" (כלים ב ח). "וְתַלְוִיּוֹת נִבְרְשׁוֹת־הַנְּחֹשֶׁת... וְיָרְכָן שְׁמוּטָה וּבֵית־שֶׁקַע שֶׁלָּהֶן מְעֻוָּת" (הזז, צל 206).

— בֵּית־הַשְּׂרָרָה°, בֵּית־הַמּוֹשֵׁל: "וּפְטָרָם מִמִּסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת וּמִסִּפּוּק צָרְכֵי בֵּית־הַשְּׂרָרָה" (עגנון, כפות קפד).

— בֵּית־הַשְּׂרֵפָה* (פסחים ח ב), מָקוֹם שֶׁנּוֹעַד לִשְׂרֵפַת קָדָשִׁים פְּסוּלִים.

— בֵּית־שְׁתִי°, בֵּית־מַרְזֵחַ, מִסְבָּאָה: "לְבַלּוֹת... אֶת הַשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת בְּבָתֵּי־שְׁתִי שׁוֹנִים" (שופמן, א 303).

— בֵּית־תַּבְלִין* (כלים ב ז), כְּלִי הַמְחֻלָּק לִמְדוֹרִים־מְדוֹרִים, וּבְכָל מָדוֹר מִין תַּבְלִין לְחוּד: "וְהֵזִיז אֶת בֵּית־הַתַּבְלִין וְנָטַל קִיסָם לַחֲצֹץ בּוֹ שִׁנָּיו" (עגנון, כפות תס).

— בֵּית־תַּבְשִׁיל°, 1, מִטְבָּח: "הַנָּשִׁים הָיוּ בְּבֵית־הַתַּבְשִׁיל" (בורלא, עקביה 225). 2, מִטְבָּח זוֹל לִנְצְרָכִים, בֵּית־תַּמְחוּי.

— בֵּית־הַתּוֹרָה*, מֶרְכָּז לִלְמוּדֵי הַתּוֹרָה [כן נקרא מקום הלימודים בקרב אנשי כת היחד שבראשו עמד 'מורה הצדק', על־פי מגילת ברית דמשק ח 34].

— בֵּית־תֵּה°, מְזוֹן צִבּוּרִי לִשְׁתִיַּת־תֵּה [בייחוד בארצות המזרח הרחוק]

— בֵּית־תִּינוֹקוֹת°, מוֹסָד חִנּוּכִי לְטִפּוּל בְּפָעוֹטוֹת (עַד גִּיל שָׁלֹשׁ בְּעֵרֶךְ).

— בֵּית־תַּלְמוּד*, 1*, בֵּית־מִדְרָשׁ, בֵּית־לִמּוּד לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה (תוספתא מעשר ראשון ב כ). 2°, בֵּית־אֻלְפָּנָא, מוֹסָד לְמַדָּע וּלְהַשְׂכָּלָה: "וַיִּשְׁאַל אֶת הָרוֹפֵא לִשְׁמוֹ וּלְבֵית־תַּלְמוּדוֹ" (ביאליק, תר' קישוט רעא).

— בֵּית־תַּמְחוּי°, מִטְבָּח צִבּוּרִי (בְּיִחוּד לִנְצְרָכִים) [ראה תַּמְחוּי*]

— בֵּית־תְּפִלָּה, 1, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: "וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי" (ישעיה נו ז). 2°, בֵּית־כְּנֶסֶת, מָקוֹם לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר.

— בֵּית־הַתֻּרְפָּה* (נידה ח א), מְקוֹם הָעֶרְוָה בָּאִשָּׁה.

— בֵּית־תַּרְפּוּת°, בֵּית־יִרְאָה, כְּנֵסִיָּה קְטַנָּה: "כְּבֵית־תַּרְפּוּת שֶׁל דְּרָכִים שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ" (שלונסקי, תר' הדון א 373) [ראה תַּרְפּוּת*]

בית [מן בַּיִת]

~ פִּע' בִּיֵּת° פ"י אִלֵּף חַיָּה וְהִרְגִּיל אוֹתָהּ לְחַיֵּי בַּיִת בְּמֶחֱצַת הָאָדָם: הָאָדָם בִּיֵּת בִּימֵי־קֶדֶם אֶת הַסּוּס, אֶת הַכֶּלֶב וְחַיּוֹת אֲחֵרוֹת. — [לְבַיֵּת אֶת־, מְבַיֵּת, יְ־]

~ פֻּע' בֻּיַּת°, אֻלַּף, הֻרְגַּל לְחַיֵּי בַּיִת: הַסּוּס וְהַכֶּלֶב בֻּיְּתוּ עַל־יְדֵי הָאָדָם הַקַּדְמוֹן. — [מְבֻיָּת, יְבֻיַּת]

~ הת' הִתְבַּיֵּת°, נַעֲשָׂה בֵּיתִי, הִתְרַגֵּל לְחַיֵּי בַּיִת – בְּמֶחֱצַת הָאָדָם: "הַחַיָּה שֶׁנִּתְבַּיְּתָה" (בובר, בסוד 74). "נִתְבַּיְּתוּ (הַיּוֹנִים) וְשׁוּב לֹא יִסְתַּלְּקוּ מִכָּאן" (שלונסקי, תר' קרקע ב 257). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הֵבִית° פ"י הֵשִׁיב הַבַּיְתָה, הֶחֱזִיר לְבָסִיס: הַחוֹקֵר הֵבִית אֶת יוֹנַת־הַדֹּאַר. הַטַּיָּס הֵבִית אֶת מְטוֹסוֹ. — [לְהָבִית, מֵ־, יָ־]

~ הֻפ' הוּבַת°, הוּשַׁב הַבַּיְתָה, הֻחְזַר לְבָסִיסוֹ: מְטוֹסֵי הַקְּרָב שֶׁיָּצְאוּ לְפְעֻלָּה הוּבְתוּ כֻּלָּם בְּשָׁלוֹם. — [מוּבָת, יוּבַת]

בַּיָּת*, בַּיִית תר"ז [מן בַּיִת] בַּעַל־חַיִּים בֵּיתִי, בֶּהֱמַת־בַּיִת אוֹ חַיַּת־בַּיִת: "אֵילוּ הֵן הַבַּיָּתוֹת? הַלָּנוֹת בָּעִיר; הַמִּדְבָּרִיּוֹת? הַלָּנוֹת בָּאֲפָר" (ביצה ה ז). — [בַּיֶּתֶת, בַּיָּתִים, בַּיָּתוֹת]

בֵּיתָא* נ' 1, בֵּית, שֵׁם אֲרָמִי לָאוֹת ב. 2, שֵׁם הָאוֹת הַיְּוָנִית β. — [בֵּיתִין]

בַּיְתוֹסִים* ז"ר [על שם בייתוס – מתלמידי אנטיגנוס איש סוכו] כַּת שֶׁל יְהוּדִים בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי שֶׁהִתְפַּקְּרוּ וְכָפְרוּ בְּכַמָּה מֵעִקְּרֵי הָאֱמוּנָה שֶׁל חַכְמֵי הַתּוֹרָה בְּדוֹרָם: בְּשָׂכָר וָעֹנֶשׁ, בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְעוֹד. הַבַּיְתוֹסִים הָיוּ קְרוֹבִים בְּדֵעוֹתֵיהֶם לַצְּדוֹקִים (מנחות י ג).

ביתוק, ראה בִּתּוּק. **ביתור**, ראה בִּתּוּר.

בֵּיתִי° ת' [מן בַּיִת] הַשַּׁיָּךְ לַבַּיִת, הָרָגִיל לְהִמָּצֵא בְּקִרְבַת הָאָדָם, בַּחֲצֵרוֹ וּבְבֵיתוֹ: הַסּוּס, הֶחָתוּל, הַכֶּלֶב, הַפָּרָה הֵם בַּעֲלֵי־חַיִּים בֵּיתִיִּים. — [בֵּיתִית, בֵּיתִיִּים, בֵּיתִיּוֹת]

— חַד־בֵּיתִי° [בבוטאניקה] (צֶמַח) שֶׁפְּרָחָיו הָאַבְקָנִיִּים (הַזְּכָרִיִּים) וּפְרָחָיו הָעֶלְיוֹנִיִּים (הַנְּקֵבִיִּים) נִמְצָאִים עַל אוֹתוֹ עָנָף אוֹ עַל עֲנָפִים שׁוֹנִים בְּאוֹתוֹ הַצֶּמַח, כְּגוֹן: הַמְּלָפְפוֹן, הַקִּיקָיוֹן [להבדיל מן:]

— דּוּ־בֵּיתִי [בבוטאניקה] (צֶמַח) שֶׁפְּרָחָיו הָאַבְקָנִיִּים (הַזְּכָרִיִּים) נִמְצָאִים עַל צֶמַח אֶחָד, וְאִלּוּ פְּרָחָיו הָעֶלְיוֹנִיִּים (הַנְּקֵבִיִּים) נִמְצָאִים עַל צֶמַח אַחֵר מֵאוֹתוֹ הַמִּין, כְּגוֹן: הֶחָרוּב, הַדֶּקֶל.

בֵּיתִיּוּת° נ' [מן בֵּיתִי] 1, תְּכוּנַת הַדָּבָר הַבֵּיתִי. 2, סְבִיבָה בֵּיתִית, מִשְׁפַּחְתִּיּוּת, אִינְטִימִיּוּת: בְּחוּג מִשְׁפַּחְתּוֹ שׁוֹרָה אֲוִירָה שֶׁל בֵּיתִיּוּת וִידִידוּת. — [בֵּיתִיּוּת־]

בִּיתָן ז' [אכדית: bitânu] 1, בַּיִת קָטָן הַמֻּקָּף גַּנִּים, אֶחָד מִן הַבִּנְיָנִים הַקְּטַנִּים שֶׁל מַלְכֵי פָּרַס שֶׁהוּקְמוּ מִסָּבִיב לַבִּנְיָן הַמֶּרְכָּזִי הַגָּדוֹל: "בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ" (אסתר א ה). 2°, בִּנְיָן אֲרָעִי, עַל־פִּי־רֹב פָּתוּחַ וּמְרֻוָּח, הַמְשַׁמֵּשׁ לְמַטָּרָה זְמַנִּית: בִּיתָנִים בְּתַעֲרוּכָה לְהַצָּגַת מֻצָּגִים שׁוֹנִים. בִּיתָן לְאָמָּנוּת. 3°, אַפֶּדֶן, פָּבִּילְיוֹן, סֻכָּה גְדוֹלָה לְצֵל וּלְמַרְגּוֹעַ. — [בִּיתַן־, בִּיתָנִים, בִּיתְנֵי־]

בֵּיתָנִי° ת [מן בַּיִת] יוֹשֵׁב בַּיִת: "הַיַּצְאָנִי בִּימוֹת הַחֹל נַעֲשָׂה בֵּיתָנִי בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־טוֹב" (ביאליק, המנור לוינסקי). "בֵּיתָנִית הָיְתָה בְּמִדָּה מְרֻבָּה, מֵעוֹלָם לֹא בָּאָה לְבָתֵּי שְׁכֵנוֹתֶיהָ" (יהודה שטינברג, רלו). – [בֵּיתָנִית, בֵּיתָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בֵּית״ר ר״ת בְּרִית יוֹסֵף טְרוּמְפֶּלְדוֹר (אִרְגּוּן־נֹעַר).

ביתרון, ראה בִּתְרוֹן.

בְּךָ מ״ג [בְּ + כינוי נוכח] בְּתוֹכְךָ: "וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר" (דברים כג טו). (בהפסק: בָּךְ) [ראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

בָּךְ מ״ג [בְּ + כינוי נוכחת]: בְּתוֹכֵךְ: "כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ" (שיר השירים ד ז). [ראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

ב״כ ר״ת 1, בָּא־כֹּחַ. 2, בִּרְכַּת־כֹּהֲנִים. 3, בֵּית־כִּסֵּא.

בָּכָא ז׳ שֵׁם עֵץ שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא (שמואל ב ה כג); סוֹבְרִים שֶׁהוּא מִמִּינֵי הַצַּפְצָפָה – צַפְצֶפֶת־הַפְּרָת (Populus Euphratica). – [בְּכָאִים]

– עֵמֶק הַבָּכָא, 1, [במקרא] שֵׁם שֶׁל עֵמֶק שֶׁנִּקְרָא כֵּן, כַּנִּרְאֶה, עַל־שׁוּם עֲצֵי הַבְּכָאִים שֶׁהָיוּ בּוֹ: "עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ" (תהלים פד ז). 2° [בהשאלה, על־פי ההבנה: בָּכָא (בכי)] כִּנּוּי לְאַרְצוֹת־הַגָּלוּת, מְקוֹר הַצָּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל: "רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא" (אלקבץ, לכה דודי). 3°, מְקוֹם צָרוֹת וּפְגָעִים, פִּנַּת דַּלּוּת וָסֵבֶל: "בְּעֵמֶק הַבָּכָא" (שם יצירתו של מנדלי מו״ס).

בכ״א ר״ת 1, בְּכָל אֹפֶן. 2, בְּכָל אֶחָד.

בכאו״א ר״ת בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד.

בכבך [מן בכה]

~ פִּע׳ **בִּכְבֵּךְ** ° פ״ע דִּבֵּר בְּקוֹל בּוֹכִים, בָּכָה כִּמְעַט: "אֶסְתֵּר מַתְחִילָה גּוֹנַחַת וּמְבַכְבֶּכֶת: דְּחִילֶק, מְשֻׁלָּם, בּוֹא וְנָשׁוּב" (שנהר, ב 271). – [לְבַכְבֵּךְ, מְ־, יְ־]

בְּכְדִי* תה״פ [ארמית, כנראה מן: כְּדִיב (כזב) בהשמטת ה־ב׳] לַשָּׁוְא, לָרִיק, לְחִנָּם: "לָא שָׁדֵי אִינִישׁ זוּזֵי בְּכְדִי" [אין אדם זורק מעות לחינם] (כתובות לו:). "כַּמָּה חֲשׁוּבָה הִיא אוֹרַחַת זוֹ! וַדַּאי לֹא בְּכְדִי בָּאָה" (בן־ציון, רטז). "כָּל טִפָּה וְטִפָּה... לֹא נִגְּרָה בְּכְדִי, לֹא תִּפֹּל שָׁוְא אַרְצָה" (טשרניחובסקי, שירים 279). "גַּם דְּלָיַי מְלֵאוּ וְלֹא בְּכְדִי" (שלונסקי, שירים א 191).

בְּכְדֵי* תה״פ רְאֵה עֵרֶךְ כְּדֵי.

בְּכֹה תה״פ כָּךְ, בְּאֹפֶן זֶה: "וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה" (מלכים א כב כ) – רְאֵה עֵרֶךְ כֹּה.

בכה [אכדית: bakû; אוגריתית: בכי; ארמית: בְּכָא; ערבית: בַּכָה]

~ פָּע׳ **בָּכָה** פ״ע 1, הִזִּיל דְּמָעוֹת, הִתְיַפֵּחַ: "וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה" (שמות ב ו). "שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן" (תהלים קלז א). "גַּם אַתְּ... בָּכִית, מַר בָּכִית לְגוֹרָלִי" (ביאליק, אל הצפור). 2, [בכה אל, ל־, על־] שָׁפַךְ דְּמָעוֹת בִּגְלַל־: "בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, אֶל־שָׁאוּל בְּכֶינָה" (שמואל ב א כד). "אִם לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם" (איוב ל כה). "הַאֶבְכֶּךָ לְחֻרְבָּנְךָ, אִם אֵבְךְּ לְחֻרְבָּנִי?" (ביאליק, על סף בית־המדרש). "וְאֶבְכֶּה עַל בְּתוּלַי" (שופטים יא לז). "עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה" (איכה א טז). 3, [בכה עליו] הִתְאוֹנֵן לְפָנָיו, הֵצִיק לוֹ בִּבְכִיוֹ: "כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר: תְּנָה לָּנוּ בָשָׂר" (במדבר יא יג). "וַתֵּבְךְּ אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר: רַק שְׂנֵאתַנִי" (שופטים יד טז). 4, פ״י [בכה את־] סָפַד לְמֵת, שָׁפַךְ דְּמָעוֹת עַל מוֹת־: "וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן" (במדבר כ כט). "לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ" (בראשית כג ב). "עֲנִי אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת אֲנִינוּתוֹ אֵינוֹ פָּנוּי לִבְכּוֹת אֶת מֵתוֹ" (עגנון, כלה יט). "גַּם לֹא סָפְדָה לוֹ וְלֹא בָּכְתָה אוֹתוֹ וְלֹא עוֹרְרָה עָלָיו קִינָה" (הזז, יעיש א 174). – [לִבְכּוֹת, בָּכִיתִי, בּוֹכֶה, יִבְכֶּה]

~ נִפ׳ **נִבְכָּה**°, בָּכוּ עָלָיו, הִתְפָּרֵק וְנִתְמַצָּה בִּבְכִי: "עַל זֶה אוּלַי יוּשַׁר אוֹ יִבָּכֶה (שמעוני, פואימות ב רכג). "בִּגְדֵי הָאַלְמְנוּת הִדְגִּישׁוּ בְּיֶתֶר שְׂאֵת אֶת הַצַּעַר שֶׁלֹּא נִבְכָּה כָּל צָרְכּוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 57). – [לְהִבָּכוֹת, נִבְכֶּה, יִבָּכֶה]

~ פִּע׳ **בִּכָּה** פ״י 1, סָפַד, קוֹנֵן וְהִתְאַבֵּל עַל מֵת: "רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ" (ירמיה לא יד). "הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז" (יחזקאל ח יד). "שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת עֲלֵיהֶן מְבַכּוֹת אֶת מֵתֵיהֶן" (תוספתא כלים בבא בתרא ב ח). 2*, גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּבְכֶּה. עַיֵּן הִבְכָּה. – [לְבַכּוֹת אֶת־, עַל־, מְבַכֶּה, יְבַכֶּה]

~ פֻּע׳ **בֻּכָּה**°, 1, נִשְׁמַע קוֹל בְּכִי: "לֹא יֵאָנַח עוֹד בַּלֵּילוֹת וּבַדְּמָמָה לֹא יְבֻכֶּה" (ש׳ שלום, שירים תקיג). 2, נִבְכָּה, נִתְמַצָּה עַל־יְדֵי בְּכִי: "יִסּוּרָהּ יְגוֹנָהּ שֶׁלֹּא בֻּכָּה עַד תֻּמּוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 418). – [מְבֻכֶּה, יְבֻכֶּה]

~ הת׳ **הִתְבַּכָּה**°, בָּכָה עַד תֹּם: "וּלְהִתְיַפֵּחַ עַל צַוָּארָהּ וּלְהִתְבַּכּוֹת אֶל תּוֹךְ חֵיקָהּ" (שטיינמן, זוגות ב 77). – [לְהִתְבַּכּוֹת, מִתְבַּכֶּה, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִבְכָּה*** פ״י גָּרַם שֶׁיִּבְכֶּה, הֵבִיא לִידֵי בְּכִי: "וְהָיוּ מְבַכִּין אוֹתוֹ (אֶת הַתִּינוֹק הַמִּצְרִי) כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל וְיִבְכֶּה עִמּוֹ" (שמות רבה א). "וְקִינוֹת נִמְרָצוֹת יַבְכּוּ עֵינֵי הַלְּבָבוֹת" (הרומי, כד 432). "הַיָּמִים הָהֵם בְּיִחוּד הִבְכּוּ אֶת דָּמַי בְּאוֹתָהּ יְבָבַת דּוֹרוֹת יִשְׂרְאֵלִית" (למדן, במעלה קכו). "מִי זֶה הִבְכָּה אֶת כֻּלְּכֶם?" (טברסקי, אקוסטה א 32). – [לְהַבְכּוֹת, מַבְכֶּה, יַ־]

בָּכֹה (שמואל ב כב ל), רְאֵה בְּךָ.

בֶּכֶה ז׳ [צורת־משנה מן בְּכִי] בְּכִי, יְלָלָה: "כִּי־בָכוּ הָעָם הַרְבֵּה בֶכֶה" (עזרא י א).

בָּכוּי° ת׳ [מן בכה, בָּכָה] 1, שֶׁבָּכוּ אוֹתוֹ, שֶׁבָּכוּ עָלָיו: "בְּגוּף הַבָּכוּי, הָאַכְזָר, הַקָּדוֹשׁ" (ברוידס, אל השחר 39). 2, רָווּי בְּכִי, שֶׁסִּימָנֵי בְּכִי עָלָיו: "אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ – הֵשִׁיב זֶה בְּקוֹל בָּכוּי" (סביב, דרך 91). "מֵעֵינָיו הַתְּפוּחוֹת, הַבְּכוּיוֹת הָיוּ הַדְּמָעוֹת מִנְּטְפוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 106). – [בְּכוּיָה, בְּכוּיִים, ־יוֹת]

בְּכוּי°, בִּיכּוּי ז׳ [מן בכה, בִּכָּה] בְּכִי עַל־, סְפִידָה: בִּכּוּי הָאֲבֵדָה הַגְּדוֹלָה שֶׁאָבְדָה לָאֻמָּה. – [בִּכּוּיֵי־]

בִּכּוּר, בִּיכּוּר ז׳ [מן בכר; בִּכֵּר] [במקרא רק בריבוי: בִּכּוּרִים] 1*, הִתְבַּכְּרוּת, גְּמִילַת הַפֵּרוֹת הָרִאשׁוֹנִים: "חֹדֶשׁ הָאָבִיב – חֹדֶשׁ הַבִּכּוּר" (רש״י שמות לד יח). "פֵּרוֹת... שֶׁהֵן בֹּסֶר אוֹ סְמָדַר, אֲבָל עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְבִכּוּר" (רש״י בבא מציעא עג.). 2°, הַעֲדָפַת דָּבָר עַל דָּבָר אַחֵר, נְתִינַת בְּכוֹרָה לְדָבָר אֶחָד עַל מִשְׁנֵהוּ: בִּכּוּר הַתֵּיאַטְרוֹן עַל הַקּוֹלְנוֹעַ. – [בִּכּוּר־, בִּכּוּרִים, בִּכּוּרֵי־]

— בכורים ז״ר 1, ראשית התבואה ופרי העץ: ״והימים ימי בכורי ענבים״ (במדבר יג כ). ״בכורי קציר חטים״ (שמות לד כב). 2, ראשית פרי האדמה שהיו מביאים בחג השבועות לבית־המקדש (שמות כג יט, ויקרא ב יד, דברים כו א — יא). 3*, שם מסכת בתלמוד בסדר זרעים העוסקת בהלכות הבכורים שהיו מביאים לירושלים ובתאור הבאתם.

— חג הבכורים°, יום הבכורים (במדבר כח כו), כנוי לחג השבועות שמביאים בו את בכורי היבול.

— לחם־בכורים (ויקרא כג כ), שתי ככרות־הלחם שנאפו מן החטה החדשה שהיו מביאים בחג הבכורים לבית־המקדש.

בכור ז׳ [מן בכר; ערבית: בכר] 1, בן שנולד ראשון להוריו: ״בכור יעקב – ראובן״ (בראשית לה כג). ״אדם הראשון היה בכורו של עולם״ (במדבר רבה ד). 2, הולד הראשון של נקבת בעל־חיים: ״וכל בכור בהמה״ (שמות יא ה). — [בכורים, בכורי־ גם בכורות]

בכור־אביב

— בכור־אביב°, צמח ממשפחת הרקפתיים (Primula), בעל פרחים שכותרתם מאחה וצבעונית. מיניו הרבים גדלים בארצות ממזגות באקלימן וכמה מהם פורחים בראשית האביב; איננו גדל בר בארץ־ישראל. — [בכורי־אביב]

— בכור־דלים, דל ועני ביותר: ״ורעו בכורי דלים, ואביונים לבטח ירבצו״ (ישעיה יד ל). ״הידעת, בכור דלים, אשר מלאכי עליון ילווך״ (יל״ג, פרוזה יב). ״ואחר־כך, אומרים, נעשה סוחר־צמר ועשה עסקים רעים... בכור־דלים שכמותו!״ (פרלמן, תר׳ נשים 90).

— בכור־מות, 1, כנוי למלאך־המות, שליחו של המות: ״יאכל בדיו בכור מות״ (איוב יח יג). 2°, דבור של קללה וגדוף, כעין ׳לעזאזל׳!: ״לבכור מות! התמלט הנבל!״ (ביאליק, תר׳ טל כא).

— בכור שוטה*, 1, בכור לאמו אך לא לאביו, שאין לו זכות בכורה בירשה (בבא בתרא קכו:, ושם בארמית: ״בוכרא סכלא״). 2, כנוי לגלוג לגדול והוא סכל: ״הרי זה (ראובן) בכור שוטה: בניך לא בני הם?״ (בראשית רבה צא). ״הגידה נא סוף־סוף, בכור שוטה שכמותך, מדוע אינך רוצה?״ (שלונסקי, תר׳ קולא 222).

— בכור־שטן*, כנוי־חבה לחריף וחצוף כאחד, ״שד משחת״: ״אח קטן יש לי, בכור שטן הוא... והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות!״ (יבמות טז.). ״היא קראה לי אני בכור שטן, אני קראתיה צפור קטנה״ (ביאליק, בשל תפוח). ״ובנחת אמא גערה: בכור־שטן!״ (שלונסקי, שירים א 245). ״ששה בני שבע ובני עשר, ששה בכורי־שטן״ (אלתרמן, הטור א 114).

— בכורות*, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובגמרא בסדר קדשים העוסקת בדיני בכורות באדם ובבהמה, במומי כהנים, במעשר בהמה ועוד.

— מכת־בכורות*, המכה העשירית שהביא ה׳ על מצרים לפני יציאת בני־ישראל משם, ושבה מתו כל בכורי מצרים (שמות רבה יח; הגדה של פסח).

— צום בכורות^, תענית בכורים^, מנהג בקהלות שונות שהבכורים צמים בערב פסח, על שום הנס שנצלו ממכת הבכורות במצרים (מנהגי מהרי״ל).

בכורה נ׳ [מן בכור; ערבית: בכוריה] 1, זכיותיו של הבן הבכור: ״וימכר (עשו) את־בכרתו ליעקב״ (בראשית כה לג). 2°, יתרון, דין־קדימה: זכות הבכורה להשתתפות בטיול נתנה לחברים ששלמו את מסיהם. 3*, דיני הבכור: ״חייבין בבכורה״ (חולין י ב). 4°, בת שנולדה ראשונה להוריה. — [בכורת־, בכורות]

— הצגת־בכורה°, הצגה ראשונה של מחזה, אופרה וכו׳ לפני קהל.

— מניות־בכורה°, מניות בחברה מסחרית שהן בעלות זכות קדימה על־פני המניות האחרות (״הרגילות״), לקבלת רוחים או למדיון או להנאה אחרת, הכל לפי תקנות החברה.

— נאום־בכורה°, הופעה ראשונה של נואם במוסד צבורי: נאום־הבכורה של חבר־הכנסת החדש נתקבל בתשואות.

בכורה, ביכורה, בכורה נ׳ [מן בכר, בכר] פרי שהקדים להבשיל: ״כבכורה בתאנה״ (הושע ט י). ״תאנים טבות מאד, כתאני הבכרות״ (ירמיה כד ב). — [בכורת־, בכורות; בכורת־, בכורות]

— כבכורה בטרם קיץ, משל לדבר שהכל להוטים אחריו, שיש עליו הרבה קופצים: ״כבכורה בטרם קיץ, אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה״ (ישעיה כח ד).

בכורות° נ׳ [מן בכור] מעמדו של הבכור, זכותו של הבכור: ״קפצתי וישבתי (על האופנוע) מאחרי אחי, חובק מתניו ונושם ריח בכורותו״ (יזהר, מישור 43). בית־הדין הכיר בבכורותו של התובע. — [בכורות־]

בכורים, ביכורים ז״ר ראה בכור.

בכות נ׳ [מן בכה, בכה] בכי, אבל: ״אלון בכות״ (בראשית לה ח). ״בהוסיפי לילך... בגיא אימים ובכות״ (גרינברג, רחובות רלה). ״כל צער החלוף, כל ים הבכות, בדמעת הפרידה״ (למדן, במעלה צה). ״ועני במרחב, יה, לקול בכותי המרה״ (טמקין, שירים רכט). ״נגון הבכות בשדה אפל״ (ברוידס, אל השחר 10). ״כענפים בי תלית מחשבות בכות״ (עמיחי, שירים 246). — [בכות־]

בכ״ז ר״ת 1, בכל־זאת. 2, בכל זה.

בכי ז׳ [מן בכה, בכה] שפיכת דמעות, התיפחות: ״ויבך חזקיהו בכי גדול״ (ישעיה לח ג). ״מנעי קולך מבכי״ (ירמיה לא טו). — [בכי־, בכיו; בהפסק: בכי]

— בכי־אגלים^ [מליצה שאולה מן ״עד אגלים יללתה״ ישעיה טו ח, ושם ׳אגלים׳ שם מקום] בכיה רבה, שפיכת אגלי דמע: ״שלום לך, רע, אשר תמיד עלי נודו הכי אבכה בכי־אגלים״ (אלמעלם, על־פי שירמן א 542).

— בכי־תמרורים (ירמיה לא יד), בכי גדול ומר.

— בעל־בכי° [שאול ממעשרות ה ח: ״שום בעל־בכי״; ושם ההוראה: מבעל־בך שבסוריה] בכין, מי שמרבה לבכות: ״עיניו התריסות של הש״ץ

בַּעַל־הַבֶּכִי״ (ביאליק, אריה ח). ״לִבּוֹ לֵב רַךְ וּבַעַל־בֶּכִי״ (ברקוביץ, א רג). תִּינוֹק בַּעַל־בֶּכִי.

בְּכִי־טוֹב* תה״פ רְאֵה עֵרֶךְ כִּי.

בְּכִיָּה*, בְּכִיָּה˙, בכייה נ׳ [מן בכה, בָּכָה] בְּכִי, שְׁפִיכַת דְּמָעוֹת: ״וּבָכְתָה בְּכִיָּה גְדוֹלָה״ (גידה נב). ״עַד אָנָה בְּכִיָּה בְּצִיּוֹן״ (קינות לתשעה באב). ״הָיְתָה בְּכִיָּה וִילָלָה מִצַּד זֶה, וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן מִצַּד זֶה״ (עגנון, כלה קפה). — [בְּכִיַּת־, בְּכִיּוֹת; בִּכְיַת־, בִּכְיוֹת]

— **בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת***, 1*, בְּכִיָּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים: ״אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וַאֲנִי קוֹבֵעַ לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת״ (תענית כט). 2 ° [בהשאלה] צָרָה לְאֹרֶךְ יָמִים, אָסוֹן שֶׁאֵין לוֹ סוֹף.

— **גָּעָה בִּבְכִיָּה***, פָּרַץ בִּבְכִי, בָּכָה בְּכִי מַר: ״גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה״ (גיטין נח). ״הַצְּמִידָה רֹאשִׁי לְלִבָּהּ וְגָעֲתָה בִּבְכִיָּה״ (ביאליק, החוצרה ד).

בַּכְיָן°, בכיין תר״ז [מן בכה, בָּכָה] בַּעַל־בֶּכִי, מָהִיר לִבְכּוֹת וְלִשְׁפֹּךְ דְּמָעוֹת: ״כְּדַרְכּוֹ שֶׁל רַבִּי יְחִיאֵל... הַחַזָּן הַבַּכְיָן שֶׁלָּנוּ״ (מגדלי מו״ס, קלו). תִּינוֹק בַּכְיָן. — [בַּכְיָנִית, בַּכְיָנִים, בַּכְיָנִיּוֹת]

בכין [מן בַּכְיָן]

~ פִּע׳ **בִּכְיֵן°** פ״ע 1, הֶאֱרִיךְ בְּבִכְיוֹ: ״מַרְחִיב הוּא פִּיו וּמִצְטַוֵּחַ וּמְבַכְיֵן עַד שֶׁאִמּוֹ יוֹצֵאת״ (כביב, דרך 164). 2, הִתְאוֹנֵן, רָטַן, נָהַג כְּבַכְיָן: ״אִם קָם עַתָּה מִישֶׁהוּ לְדַבֵּר אוֹ לְבַכְיֵן – קוֹטְלִים כְּקֹטֶל אֶת הַיַּתּוּשׁ״ (יזהר, צקלג 564). — [לְבַכְיֵן, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְבַּכְיֵן°**, בָּכָה בְּלִי הֶרֶף, נִשְׁמַע קוֹל בְּכִי: ״כְּנִשְׁמָתִי הַמִּתְבַּכְיֶנֶת בָּאָרוֹן״ (שלונסקי, שירים ב 114). ״הַקִּינָה הַמִּתְבַּכְיֶנֶת גַּם בְּמִשְׁבְּרֵי צְחוֹקָהּ״ (שטיינמן, זוגות א 115). — [לְהִתְ־, מִתְ־, נִתְ־]

בַּכְיָנוּת°, בכיינות נ׳ [מן בַּכְיָן] 1, טֶבַע הַבַּכְיָן, הַנְּטִיָּה לִפְרֹץ בִּבְכִי בְּשֶׁל כָּל פְּגִיעָה קַלָּה. 2 [בהשאלה] רַגְשָׁנוּת יְתֵרָה, הִשְׁתַּפְּכוּת נֶפֶשׁ מֻפְרֶזֶת: ״הַבְּכִי וְהַהִתְאוֹנְנוּת הָיוּ לְמַכָּה עוֹבֶרֶת... הַבַּכְיָנוּת – הַסִּימָן הַיּוֹתֵר מֻבְהָק לְקַטְנוּת הָרוּחַ״ (ביאליק, אגרות א פא). — [בַּכְיָנוּת־]

בַּכְיָנִי°, בכייני ת׳ [מן בַּכְיָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּכִי: קוֹל בַּכְיָנִי. — [בַּכְיָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בַּכִּיר ת׳ [מן בכר; במקרא רק בנקבה: בְּכִירָה] 1, קָשִׁישׁ, גָּדוֹל בְּשָׁנִים, גָּדוֹל יוֹתֵר בְּגִילוֹ: ״וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה״ (בראשית יט יא). דּוֹד בָּכִיר מִיּוֹסֵף בִּשְׁנָתַיִם. 2°, גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּתוֹ הַצְּבָאִית אוֹ הַמִּנְהָלִית: קְצִין בָּכִיר. פְּקִידִים בְּכִירִים. 3°, הַמַּקְדִּים לְהִתְבַּכֵּר: ״כְּכָל הָעֲלִיּוֹנִים, גַּם יוֹסִילֵי בָּכִיר הָיָה, כְּלוֹמַר הִקְדִּים לְהִתְבַּכֵּר״ (סוקולוב, במראות 51). — [בְּכִירָה, בְּכִירִים, ־רוֹת]

בַּכְיָר*, בוכיאר ז׳ [מן בוּכְיָא?] 1* [באריגה] הַ״סִּירָה״ הַנִּזְרֶקֶת וּמְטֻלְטֶלֶת הָלוֹךְ וָשׁוֹב דֶּרֶךְ חוּטֵי־הַשְּׁתִי וּבְתוֹכָהּ יוֹשֵׁב הַכּוּשׁ שֶׁעָלָיו נִכְרָכִים חוּטֵי־הָעֵרֶב (שבת צו). 2°, יָתֵד הַחוּטִים שֶׁבְּתוֹךְ מְכוֹנַת־הַתְּפִירָה. — [בּוּכְיַר־, בּוּכְיָרִים, בּוּכְיָרֵי־]

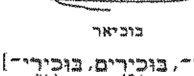

בוכיאר

בָּכִּיר* [מן בכר] 1, ת׳ הַמַּקְדִּים לְהַבְשִׁיל, שֶׁנִּגְמַל בִּתְקוּפָה מֻקְדֶּמֶת, הֵפֶךְ מִן ״אָפִיל״: ״עָשָׂה הַבָּכִּיר, הִתִּיר הָאָפִיל״ (שביעית ו ד). 2, ז׳ עוֹנַת הַזְּרִיעָה הַמֻּקְדֶּמֶת, עִם רֶדֶת הַגְּשָׁמִים הָרִאשׁוֹנִים: ״אִם זָרַעְתָּ בַּבָּכִּיר זְרַע בָּאָפִיל, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר, הֲזֶה אוֹ זֶה, אִם שֶׁל בָּכִּיר אִם שֶׁל אָפִיל״ (בראשית רבה סא). — [בַּכִּירָה, בַּכִּירִים, בַּכִּירוֹת]

בַּכִּירָה* נ׳ [מן בָּכִּיר] עוֹנַת הַגְּשָׁמִים הָרִאשׁוֹנִים, תְּקוּפַת הַיּוֹרֶה (ירושלמי תענית סד א). — [בַּכִּירַת־, בַּכִּירוֹת]

בְּכִי־רַע° תה״פ רְאֵה עֵרֶךְ רַע.

בְּכִית נ׳ [מן בכה, בָּכָה] בְּכִיָּה, אֵבֶל, מִסְפֵּד: ״וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ״ (בראשית נ ד). ״שֶׁיָּדְעוּ נִיב כִּנּוֹר הֲמִיתוֹ וּבְכִיתוֹ״ (ביאליק, אל האגדה). — [בְּכִית־]

בִּכְלָל˙ תה״פ רְאֵה כְּלָל.

בְּכָל״ם, אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ הַמִּצְטָרְפוֹת אֶל הַמָּקוֹר הַנִּסְמָךְ אוֹ אֶל שֵׁמוֹת וְתֹאֲרִים.

בָּכֶם מ״ג [בְּ + כינוי נוכחים] בְּתוֹכְכֶם, בְּקִרְבְּכֶם: ״מִי־בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ״ (עזרא א ג). [ראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

בכ״מ ר״ת בְּכָל מָקוֹם.

בְּכֵן, וּבְכֵן מ״ח רְאֵה עֵרֶךְ כֵּן.

בָּכֶן° מ״ג [בְּ + כינוי נוכחות] בְּתוֹכְכֶן: אֵין בָּכֶן עָוֶל [ראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

בֻּכְנָה*, בוכנה נ׳ [ארמית: בּוּכְנָא] 1°, גְּלִיל עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת הַנָּע הָלוֹךְ וָשׁוֹב בְּתוֹךְ אִצְטְוָנָה (גְּלִיל חָלוּל). הַבֻּכְנָה מַעֲבִירָה אֶת תְּנוּעוֹתֶיהָ לְטַלְטֵל (קָנֶה) הַמְחֻבָּר אֵלֶיהָ. הַבֻּכְנָה הִיא חֵלֶק חָשׁוּב בְּכָל מָנוֹעַ. 2*, הָרֹאשׁ הַמְעֻגָּל שֶׁל עֱלִי הַמַּכְתֵּשׁ (גידה לו). 3*, פִּטְמַת הָאֶתְרוֹג (סוכה לה). — [בֻּכְנַת־, בֻּכְנוֹת]

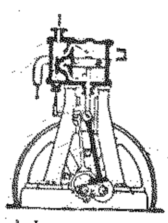

ב—בוכנה ט—טלטל

בכר [קרוב אל בגר; אכדית: bukru; אוגריתית: בכר; ארמית: בְּכַר; ערבית: בָּכַּר בכור]

~ פִּע׳ **בִּכֵּר** 1, פ״י הִכִּיר כִּבְכוֹר, נָתַן לוֹ אֶת מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה: ״לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר״ (דברים כא טז). 2°, הֶעֱדִיף, נָתַן יִתְרוֹן: ״יְבַכְּרוּ תָּמִיד אֶת הַפְּשָׁרָה וְדִבְרֵי מִשְׁקַל הַשֵּׂכֶל עַל הָעִיּוּן בִּסְעִיפִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו). 3, פ״ע הִקְדִּים לְהַבְשִׁיל: ״כָּל־עֵץ־מַאֲכָל... וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ, לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר״ (יחזקאל מז יב). ״יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, אֶשְׁכּוֹל שֶׁבִּכֵּר וְכוּ׳״ (ביכורים ג א). ״חֹדֶשׁ הַבִּכּוּר שֶׁהַתְּבוּאָה מְבַכֶּרֶת בְּבִשּׁוּלָהּ״ (רש״י שמות לד יח). 4 ° [בהשאלה] הִבְשִׁיל, גָּמַל: ״פֹּה בִּכְּרָה יַלְדוּתוֹ, בַּחֲרוּתוֹ גָּמְלָה״ (ביאליק, המתמיד). 5* [בכרה] יָלְדָה אֶת וְלָדָהּ הָרִאשׁוֹן, הִבְכִּירָה: ״מִי שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ״ (בכורות ח ג). — [לְבַכֵּר, מְבַכֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּכַּר**, 1, הֻכַּר כִּבְכוֹר: ״אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַה׳״ (ויקרא כז כו). 2°, גֻּמַּל, הֻבְשַׁל, הִתְפַּתֵּחַ: ״כַּאֲשֶׁר יְבֻכַּר בָּנוּ כֹּחַ הַשּׁוֹפֵט נָחֵל לִבְרֹא לְעַצְמֵנוּ מֻשָּׂגִים כּוֹלְלִים עַל־דְּבַר הַתּוֹלָדָה״ (סוקולוב, במראות 574). 3°, הֻעְדַּף, נִתַּן לוֹ הַיִּתְרוֹן. — [מְבֻכָּר, יְבֻכַּר]

~ הִפְ׳ **הִבְכִּיר** * פ״י הִקְדִּים לְהַבְשִׁיל פְּרִי: ״יְרִיחוֹ שֶׁהָיְתָה מַבְכֶּרֶת... בֵּית־אֵל שֶׁהִיא מַאְפֶלֶת״ (בראשית רבה צט). הַחֹם מַבְכִּיר אֶת הַתְּבוּאוֹת. – [לְהַבְכִּיר, מַ־, יַ־]

~ הִפְ׳ **הִבְכִּירָה** פ״ע יָלְדָה בְּכוֹר, יָלְדָה אֶת וְלָדָהּ הָרִאשׁוֹן: ״קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי, צָרָה כְּמַבְכִּירָה״ (ירמיה ד לא). ״וְרָאָה אֶת הַמַּבְכִּירוֹת מֵינִיקוֹת״ (בכורות ג ב). ״מַבְכִּירוֹת שֶׁתִּינוֹקוֹת מְתַמְשְׁשִׁים בֵּין סִינָרֵיהֶן״ (שנהר, א 110). – [מַבְכִּירָה, תַּבְכִּיר]

~ הִתְ׳ **הִתְבַּכֵּר** *, 1 *, הִבְשִׁיל פְּרִי: ״אֵין לְךָ מָקוֹם שֶׁנִּתְבַּכֵּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל קֹדֶם לְבַעַל־שָׁלִשָׁה״ (תוספתא סנהדרין ב ט). ״שֶׁאֵין נִיסָן קָרוּי אָבִיב אֶלָּא עַל־פִּי בִּשּׁוּל הַתְּבוּאָה שֶׁמִּתְבַּכֶּרֶת בּוֹ״ (רש״י סנהדרין יג:). ״הָאֲגָסִים וְהַתַּפּוּחִים נִתְבַּכְּרוּ כָּל צָרְכָּם״ (סוקולוב, במראות 180). 2 ° [בהשאלה] גָּמַל, הִגִּיעַ לִידֵי גְּמָר: ״הַמַּחֲשָׁבָה הִתְבַּכְּרָה בְּלִבּוֹ וְעָבְרָה לִידֵי הַחְלָטָה״ (יהודה שטינברג, נא). ״וְהָלֹךְ הָלוֹךְ וְהִתְבַּכֵּר וְהִתְפַּתֵּחַ וְהִשְׁתַּלֵּם״ (סוקולוב, אישים 283). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

בֵּכֶר ז׳ [אכדית: bakru; ערבית: בַּכְּר] גָּמָל צָעִיר: ״בִּכְרֵי מִדְיָן״ (ישעיה ס ו). – [בֶּכֶר־, בְּכָרִים, בִּכְרֵי־]

בֶּכֶר, ראה **בָּקָר**.

בִּכְרָה, ביכרה נ׳ [מן בכר] גְּמַלָּה צְעִירָה: ״בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ״ (ירמיה ב כג). – [בִּכְרַת־, בְּכָרוֹת, בִּכְרוֹת־]

בכ״ת ר״ת בִּלְתִּי כָּשֵׁר תְּמִידִי (לְשֵׁרוּת צְבָאִי).

א. **בַּל** [מן בלה; ראה גם בְּלִי; אוגריתית: בל; פיניקית: בל] (מלת־שלילה)

1. לֹא, אַל: ״יִשְׁכְּבוּ בַּל־יָקוּמוּ״ (ישעיה מג יז). ״דְּבַר־מָה בַּל יְדַעְתִּיו״ (ביאליק, זוהר). 2. אֵין: ״וְלִבּוֹ בַּל־עִמָּךְ״ (משלי כג ז). 3. לְבִלְתִּי, שֶׁלֹּא: ״בַּל־יָקֻמוּ וְיָרְשׁוּ אָרֶץ״ (ישעיה יד כא). ״סָמְכֵנִי בַּל־אֶפֹּל, אַלְמָנָה אָנֹכִי״ (ביאליק, שירתי).

– **לְבַל** °, לְבִלְתִּי, שֶׁלֹּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא: הִזָּהֵר לְבַל תִּתָּקֵל בִּמְכוֹנִית בְּעָבְרְךָ אֶת הָרְחוֹב.

– **בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא** * [שאול מן פסחים ג ג, ושם על החמץ שנאמר עליו בשמות יג ז: ״ולא־יֵרָאֶה לך״, ובשמות יב יט: ״שאור לא יִמָּצֵא בבתיכם״], אֵינוֹ מָצוּי לַחֲלוּטִין: ״בְּמִין סְחוֹרָה זוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר לַסּוֹחֵר וְהוּא בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא בְּשׁוּק הַתַּגָּרִים״ (מגדלי מו״ס, תכג). ״יְהוּדִי בַּכְּפָר – חָלִילָה וְחָלִילָה, בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא״ (ביאליק, החצוצרה ב).

– **בַּל תַּשְׁחִית** * [על־יסוד הכתוב: ״ולא תשחית את פאת זקנך״ (ויקרא יט כז)], אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְקַלְקֵל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הֲנָאָה לָאָדָם: ״הַמְקָרֵעַ עַל הַמֵּת יוֹתֵר מִדַּאי לוֹקֶה מִשּׁוּם בַּל תַּשְׁחִית״ (בבא קמא צא:). פְּלוֹנִי מַזִּיק גָּדוֹל הוּא וְעוֹבֵר עַל בַּל־תַּשְׁחִית.

– **לִבּוֹ בַּל עִמּוֹ** [בשינוי הוראה ממשלי כג ז], אֵין רוּחוֹ טוֹבָה עָלָיו, אֵין לִבּוֹ נָתוּן לַנַּעֲשֶׂה סְבִיבוֹ.

ב. **בַּל** ° ז׳ [צרפתית, מלאטינית: ballare לרקוד] נֶשֶׁף מְחוֹלוֹת וְרִקּוּדִים, הִלּוּלָה. – [בַּלִּים]

בֵּל ז׳ [אכדית: bêlu = בְּעֵל = בַּעַל] שְׁמוֹ שֶׁל רֹאשׁ הָאֵלִים בְּבָבֶל הַקְּדוּמָה (ישעיה מו א).

ב״ל ר״ת 1. בְּחִירַת לִבּוֹ. 2. בְּחִיר לִבָּהּ.

בְּלֹא [בְּ + לֹא] תה״פ בְּלִי, בְּאֵין – ראה ערך **לֹא**.

בְּלָאו הָכֵי * [ארמית] – ראה **לָאו, הָכֵי**.

בַּלָּאט תה״פ בַּסֵּתֶר, בַּחֲשַׁאי, בִּצְנִעָה – ראה **לָאט**.

בְּלָאוֹת * נ״ר [מן בלה] בְּגָדִים אוֹ כֵּלִים בָּלִים וּמְשֻׁמָּשִׁים: ״אֵין לָהּ לֹא כְּתֻבָּה, וְלֹא פֵּרוֹת, וְלֹא מְזוֹנוֹת, וְלֹא בְּלָאוֹת״ (יבמות ט ג). ״צָרוּר בִּמְעִילוֹ וּבְכוֹבָעוֹ וּבְמִטְפַּחַת־הַצֶּמֶר הַכְּרוּכָה כְּרִיכוֹת כְּרִיכוֹת עַל צַוָּארוֹ, דּוֹמֶה כְּמִין קֻפָּה שֶׁל בְּלָאוֹת״ (הזז, צל 449). ״חַי חַיֵּי צַעַר, לָבֵשׁ בְּלָאוֹת״ (ליפסון, מדור 380). – [בְּלָאוֹת־]

בְּלַאי ° ז׳ [מן בלה] 1. אֲמוֹרְטִיזַצְיָה, שִׁעוּר הַהֶפְסֵד וְהַפְּחָת הַנִּגְרָמִים לִמְכוֹנוֹת, לְמַכְשִׁירִים, לְבִנְיָנִים וְכוּ׳, עַל־יְדֵי הַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶם. 2. בְּלִיָּה, רִקָּבוֹן: ״יִפְעָה וּבְלַאי הִצְמִיחוּ אֶת הַזֶּרַע״ (שלונסקי, שירים ב 66).

בַּלַּאי ° ז׳ [מן בְּלָאוֹת, בְּלָאִים] סַמַּרְטוּטָר, עוֹסֵק בְּאִסּוּף סְמַרְטוּטִים, בְּגָדִים יְשָׁנִים וַחֲפָצִים מְשֻׁמָּשִׁים אֲחֵרִים: ״פָּגַע בָּאוֹרְפָלִי בַּלַּאי שֶׁהָיָה מַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ כְּנֶגֶד פִּתְחֵי הַבָּתִּים וּמַכְרִיז: אַלְטֶע זַאכֶן״ (הזז, היושבת 31). – [בַּלָּאִית, בַּלָּאִים, בַּלָּאִיּוֹת]

בְּלָאִים * ז״ר [מן בלה] בְּלָאוֹת, בְּגָדִים שֶׁבָּלוּ, סְמַרְטוּטִים: ״מִבְּלָאֵי מִכְנְסֵי הַכֹּהֲנִים״ (סוכה ה ג). – [בְּלָאֵי־]

בִּלְבַד * תה״פ [מן ג. בַּד, לְבַד] אַךְ, רַק: ״וְלֹא זוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים״ (ברכות א א). ״שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ״ (הגדה של פסח). [וראה עוד ערך לְבַד]

– **וּבִלְבַד שֶׁ־** *, בִּתְנַאי, שֶׁ־, רַק אִם: ״אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם״ (ברכות ה:).

בִּלְבַדִּי ° ת׳ [מן בִּלְבַד] אֶקְסְקְלוּסִיבִי, בִּלְעָדִי, יְחוּדִי: הָעִתּוֹן רָכַשׁ אֶת הַזְּכוּת הַבִּלְבַדִּית לְפִרְסוּם הַזִּכְרוֹנוֹת. – [בִּלְבַדִּית, בִּלְבַדִּיִּים, ־דִּיּוֹת]

בִּלְבַדִּיּוּת ° נ׳ [מן בִּלְבַדִּי] אֶקְסְקְלוּסִיבִיּוּת, בִּלְעָדִיּוּת, יְחוּדִיּוּת. – [בִּלְבַדִּיּוּת־]

א. **בֻּלְבּוּל, בּוּלְבּוּל** ° ז׳ [ערבית: בֻּלְבֻּל] צִפּוֹר־שִׁיר (Pycnonotus capensis). צִבְעוֹ שֶׁל הַבֻּלְבּוּל אָפֹר, קָדְקֳדוֹ שְׁחוֹרָה וְתַחְתִּית זְנָבוֹ צְהֻבָּה, מְזוֹנוֹ הָעִקָּרִי פֵּרוֹת. הַבֻּלְבּוּל יַצִּיב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. בְּשֶׁל קוֹלוֹ הֶעָרֵב יֵשׁ מְכַנִּים אוֹתוֹ בְּשֵׁם ״זְמִיר יִשְׂרָאֵלִי״. – [בֻּלְבּוּלִים, ־לֵי־]

בולבול (⅔)

ב. **בֻּלְבּוּל, בּוּלְבּוּל** ° ז׳ [מן בלבל, בִּלְבֵּל] [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁמְּבֻלְבָּל בְּמַחְשְׁבוֹתָיו, נוֹטֶה לְהִתְבַּלְבֵּל וּלְאַבֵּד עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו: ״בֻּלְבּוּל שֶׁכְּמוֹתוֹ!״ – [בֻּלְבּוּלִית, ־לִים, ־לִיּוֹת]

בִּלְבּוּל +, **בילבול** ז׳ [מן בלבל, בִּלְבֵּל] 1 +, עִרְבּוּבְיָה, חֹסֶר־סֵדֶר: ״נָפַל בָּהֶם זֶה הַבִּלְבּוּל״ (מורה נבוכים א ל). 2 ° מְבוּכָה, טֵרוּף, מַצָּבוֹ שֶׁל מִי שֶׁבִּלְבְּלוּ אֶת דַּעְתּוֹ: ״כְּשֶׁרָאָה שֶׁאֲנִי מְטֹרָף וְצוֹרַתִּי מְשֻׁנָּה מִתְמָהוֹן וּבִלְבּוּל הַחוּשִׁים״ (מגדלי מו״ס, רנו). ״כְּשֶׁהָיִיתִי בָּחוּר בִּלְבְּלוּ אוֹתִי בִּלְבּוּלֵי אֱמוּנָה, רַחֲמָנָא לִיצְלַן״

(עגנון, אלו ג). 3°, עלילה, דבה, אשמת שקר: בלבול־דם על היהודים. – [בלבול־, בלבולים, בלבולי־]

– בלבול־מח°, 1, מבוכה, אבדן־עצה: "עיב השעמום ובלבול־המח!" (הזז, יעיש א 124). 2, [בהשאלה, בלשון־הדיבור] טרח מרבה, כאב־ראש, דאגות: סדור הדבר גרם לי בלבול־מח רב.

בלבוליה°, בילבוליה

נ' [מן בלבול] בלבול רב, ערבוביה: "הבלבוליה הכרכית" (שטיינמן, פרודות). – [בלבולית־]

בלבוס*, בולבוס

ז' [לאטינית: bulbus; מיוונית: bolbos בצל] 1*, אחד ממיני הבצל שנזכר במשנה (עוקצין ג ב, לפי הערוך). 2°, תפוח־אדמה: "אין לו אלא פת חרבה וקב בלבוסים" (מגדלי מו"ס, רב). 3° [בבוטאניקה] גבעול מעבה שהתפתח מתחת לפני האדמה. – [בלבוס־, בלבוסים, ־סי־]

בלבוסני°, בולבוסני

ת' [מן בלבוס] שהוא בצורת בלבוס, תפוח: "חטם נפוח, בלבוסני" (שניאור, סיפורים 63). – [בלבוסנית, ־ניים, ־ניות]

בלבל

[מן בלל; ארמית: בלבל; ערבית: בלבל]

~ פע' בלבל* פ"י 1, ערבב, בלל: "עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האמות" (ידים ד ד). 2°, הפריע את הסדר, סבך, הוציא דבר ממצבו התקין: "עקמו הסוסים את הדרך ובלבלו את היום" (עגנון, כלה ל). 3°, הביא לידי מבוכה, גרם ערבוביה: "כבר בלבל לך הבקבוק את דעתך" (הזז, יעיש ג 808). "ולמה אפוא אתה מבלבל את המח ומספר לי מעשיות" (ביאליק, אגרות ד כה). שאלותיו של התובע בלבלו את העד. – [לבלבל את־, מבלבל, י־]

~ פע' בלבל^, ערב, ערבב: "יתבולל – יבלבל בגולה בין האמות" (רש"י הושע ז ח). "עיניו מבלבלות ועצבות גדולה מפעפעת בהן" (עגנון, כפות רלז). [ראה עוד ערך מבלבל]. – [מבלבל, יבלבל]

~ התפ' התבלבל*, נתבלבל°, התערבב, נטשטש, הסתבך: "נעשה כמת שנתבלבלה צורתו" (נידה כז:). "ומתבלבל הארס עם היין" (רש"י בבא קמא קטו). "וטלטלו את החסיד עד שנתבלבלה עליו דעתו" (עגנון, כלה כא). העד התבלבל בשעת מתן עדותו. – [להתבלבל, מת־, ית־]

– אל תבלבל אותי°, אל תבלבל את המח!° [בלשון־הדיבור] אל תפריעני! הנח לי!

– בלבל את היוצרות° [ראה יוצר] הפך את הסדר, הכניס ערבוביה.

בלבלן^

ז' [מן בלבל, בלבל] מי שמבלבל דברים: "וראו כמה זה בלבלן" (ר"י קילון, תשובות). "כמה שאתה טרחן ובלבלן, מוציא לשונך לבטלה" (טביב, דרך 68). – [בלבלנית, ־נים, ־ניות]

בלבלת°, בילבולת

נ' [מן בלבול] בלבול רב, ערבוביה: "אורבת לפתחם ערבוביה ובלבלת" (אבינרי, על סגנון הציבור). "דרך כזב, חצאיות, בלבלת" (סדן, תר' בין זרע 180). – [בלבלת־]

בלבסן°, בולבסן

ז' [מן בלבוס] צמח רב־שנתי בעל פקעות ממשפחת הדגניים (Arrhenatherum), גדל בר בארצנו בבתות הים־תיכוניות. – [בלבסנים]

בלג

[קרוב אל פלג?]

~ הפ' הבליג, 1, פ"ע התאפק, התגבר: "השע ממני ואבליגה" (תהלים לט יד). "מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי" (ירמיה ח יח). "היכלת הנפשית להבליג על צערו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים סב). "לא הייתי יכול להבליג על תשוקתי" (ברנר, א 23). 2, פ"י הגביר: "המבליג שד על־עז" (עמוס ה ט). – [להבליג על־, מבליג, יבליג]

~ הפ' הבלג*, אפק, נעצר, נבלם: "התנחמו בלתו ולא הבלגו" (משה אבן־עזרא א 83). "ואמרה בבת־צחוק יגעה, רופפת ומבלגת" (הזז, יעיש א 163). "כפרץ צחוק לא נשמע, מבלג בקשי" (יזהר, צקלג 62). – [מבלג, יבלג]

– דעתו מבלגת*, דעתו מסחת ומרחקת, דעתו מפזרת: "כיון שרואה אדם צרתו לפניו, דעתו מבלגת" (דברים רבה ט).

בלגן°

ז' [בפרסית: balachane גזוזטרה] 1, מבנה־עץ ארעי להצגות עממיות פשוטות ומשעשעות בימי שוק וירייד. 2, [בהשאלה, בלשון־הדיבור] רעש, חסר־סדר, אנדרולומוסיה: "ומה היה לאמר אם לא, לעזאזל, הבלגן!" (יזהר, צקלג 14). – [בלגנים]

בלגן

[מן בלגן]

~ התפ' התבלגן° [בסגנון עממי־"צברי"] התרחש בחסר־סדר, התפרע: "מה שוב מתבלגן שם? שמא אני סר לראות?" (יזהר, צקלג 553). – [להתבלגן, מת־, נת־]

בלדה°

נ' [צרפתית: עתיקה ballade שיר־מחול] 1, שיר ספורי־לירי המיסד על־פי־הרב על אגדה או על מסרת עממית, המתארת מעשי גבורה וכליון של אדם הנאבק עם כחות איתנים המתנגדים לו. הלך־רוח הבלדה עצוב, טרגי, ויש בה לפרקים מיסוד הגבורה, ההקרבה והמסתורין. 2, יצירה מוסיקלית בעלת אפי ספורי עצוב. – [בלדות]

בלדר*

ז' [ארמית, גם בולדר; לאטינית: veredarius] 1*, שליח, רץ בשליחיות (ירושלמי, תענית סח ג). 2°, דור, נושא־מכתבים. 3° [בשירות דיפלומאטי] שליח מיחד שהטל עליו להעביר אישית מסמך מדיני או ידיעה סודית לארץ אחרת. – [בלדר־, בלדרים, בלדרי־]

בלה

[קרוב אל נבל; אכדית: balû; ארמית: בלא, בלי; ערבית: בלי]

~ פע' בלה פ"ע 1, [בחפצים] נשחת מרב שמוש: "ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך מאד" (יהושע ט יג). 2, [בגוף האדם] נבל, הזדקן: "אחרי בלתי היתה־לי עדנה" (בראשית יח יב). "בלו עצמי" (תהלים לב ג). "כדשא תפרחנה עצמותי שבלו" (ביאליק, איגרת קטנה). "וכאז חלומך – הטבעת וחתן נעורים עד בלותך" (גולדברג, מוקדם 59). – [לבלות, בלה, יבלה]

~ פע' בלה פ"י 1, השחית, הרקיב: "בלה בשרי ועורי" (איכה ג ד). 2, השתמש בדבר זמן רב עד שבלה מרב שמוש: "ומעשה ידיהם יבלו בחירי" (ישעיה סה כב). 3*, האריך ימים אחרי־: "נפש זו מבלה את הגוף, והקדוש־ברוך־הוא מבלה את עולמו" (ויקרא רבה ד). "עוד תבלה היכלות כאשר בלית ביום הרס רב, בנפל מגדלים" (ביאליק, על ספף). עם ישראל יבלה את צורריו. 4° [בלשון־הדיבור, על־פי "בלה ימיו", ראה להלן] הוציא זמנו, השתמש בזמנו

הַפְּנוּי: בִּלִּינוּ אֶת הָעֶרֶב בְּחֶבְרַת הַיְּדִידִים. אֵיךְ בִּלִּיתָ אֶת הַשַּׁבָּת? בִּלִּיתִי יָפֶה! — [לְבַלּוֹת, מְבַלֶּה, יְבַלֶּה]

~ הת' הִתְבַּלָּה*, 1. בָּלָה, נִשְׁחַת: "אַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרַבּוּ הַקְּמָטִים" (בבא מציעא פז.). 2°. נִתְיַשֵּׁן, נִפְגַּם מֵרֹב שִׁמּוּשׁ: "הַמְּגִלָּה תֻּדְפַּס עַל נְיָר מְשֻׁבָּח שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּלֶּה" (קדרי, כורך 5). הַמְּכוֹנִית נִתְבַּלְּתָה בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים וְעֶרְכָּהּ פָּחַת. — [לְהִתְבַּלּוֹת, מִתְבַּלֶּה, יִתְ־]

~ נפ' נִבְלָה*, בָּלָה, נִשְׁחַת: "שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן עֲתִידִין לְהִבָּלוֹת" (אסתר רבה א, ויהי) "הִנֵּה נָא נִבְלֵיתִי מִבֵּן" (ינאי לב). — [לְהִבָּלוֹת, נִבְלָה, יִבָּלֶה]

— אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה [ביטוי שאול מבראשית יח יב, ושם קריאתה של שרה כשנתבשרה כי תלד בן לזקוניה] אַחֲרֵי תְּקוּפָה אֲרֻכָּה שֶׁל סֵבֶל וְצָרוֹת הִגִּיעוּ לִי סוֹף־סוֹף יְמֵי רְוָחָה וָנַחַת.

— בִּלָּה יָמָיו (זְמַנּוֹ), הוֹצִיא אֶת זְמַנּוֹ, כִּלָּה יָמָיו: "יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם" (איוב כא יג). "אִם נוֹסִיף לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת, לְבַלּוֹת יָמֵינוּ וְכֹחוֹתֵינוּ בִּפְעֻלּוֹת נִפְרָדוֹת" (אחד העם, כט). "וּמְבַלִּים אֶת יְמֵיהֶם בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָם מִן הַיִּשּׁוּב" (עגנון, כפות סה). בִּלִּיתִי אֶת שְׁעוֹת־הַנֹּפֶשׁ בִּקְרִיאָה.

— בַּלֵּה בַּטּוֹב! [שאול מאיוב כא יג], בַּלֵּה בַנְּעִימִים!° יַעֲבֹר עָלֶיךָ הַזְּמַן בִּנְעִימוּת וּבְשִׂמְחָה! [ברכה מקובלת למי שיוצא למסיבה, לטיול וכדומה]

— לְבַלּוֹת° [בלשון־הדיבור], לְהִתְבַּדֵּר, לְהַעֲבִיר אֶת הַזְּמַן הַפָּנוּי בְּדִבְרֵי בִּדּוּר וָעֹנֶג: יָצָאנוּ הָעִירָה לְבַלּוֹת קְצָת.

— תְּבַלֶּה וּתְחַדֵּשׁ°, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לַלּוֹבֵשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ, כְּבִרְכַּת "תִּתְחַדֵּשׁ".

— מְבַלֵּה־עוֹלָם*, 1. מַזִּיק וּמַחֲרִיב הָעוֹלָם, כִּבְיָכוֹל, גּוֹרֵם רָעָה לַחֶבְרָה: "חָסִיד שׁוֹטֶה וְרָשָׁע עָרוּם... הֲרֵי אֵלּוּ מְבַלֵּי עוֹלָם" (סוטה ג ד). 2°. כִּנּוּי לְבַטְלָן, עוֹבֵר בָּטֵל, אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ בְּרָכָה וְתוֹעֶלֶת לַחֶבְרָה: "מַדּוּעַ יוֹצִיאוּ מְבַלֵּי־הָעוֹלָם אֶת זְמַנָּם לְבַטָּלָה?" (ביאליק, אריה ח). "לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר אֵינָם אֶלָּא בַּטְלָנִים מְבַלֵּי עוֹלָם" (ברקוביץ, תרי יוסילי לה).

בָּלֶה ת' [מן בלה, בָּלָה] 1. שֶׁנִּשְׁחַת, פָּגוּם וּמְרֻפָּט מֵרֹב שִׁמּוּשׁ: "שַׂקִּים בָּלִים... וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים. וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת... וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת" (יהושע ט ד־ה). "גְּוִילִים בָּלִים" (ביאליק, על סף). 2. נוֹבֵל, שֶׁנִּתְיַשֵּׁן מֵרֹב יָמִים: "וָאֹמַר לַבָּלָה נִאוּפִים" (יחזקאל כג מג). "זָקֵן בָּלֶה" (ביאליק, בתשובתי). "וְכָל נוֹשָׁן וּבָלֶה בִּלְבַבְכֶם יִתְחַדֵּשׁ" (ביאליק, עם שמש). — [בָּלָה, בָּלִים, בָּלוֹת]

בְּלָה*, בילה נ' [מן בלל] בְּלִילָה, תַּעֲרֹבֶת: "לַכֹּל אֵין בְּלָה חוּץ מִיַּיִן וָשֶׁמֶן" (ראש השנה יג:). "בְּלַת לָשׁוֹן וּמְפֹרָד עַמִּים" (מגילת בני אור י 14). — [בְּלַת־, בְּלוֹת]

בלה [היפוך אותיות מן בהל; ראה בַּלָּהָה]

~ פִּע' בִּלֵּה פי' הִבְהִיל, גָּרַם בַּלָּהָה: "וַיְהִי עַם הָאָרֶץ מְרַפִּים יְדֵי עַם־יְהוּדָה וּמְבַלְּהִים" (קרי: מְבַהֲלִים) אוֹתָם לִבְנוֹת" (עזרא ד ד). "תֵּפֶן לִפְנוֹת מְבַלְּהָי, עָזְרֵנִי ה' אֱלֹהָי" (פיוטים, סידור 682). — [לְבַלֵּהַּ, מְ־, יְ־]

~ הת' הִתְבַּלֵּהַּ^, נִבְהַל, נִדְהַם: "חָרְדוּ הַצּוּרִים וְהַיְצוּרִים מִתְבַּלְּהִים" (סידור רס"ג, שפט). — [לְהִתְבַּלֵּהַּ, מִתְ־, יִתְ־]

בַּלָּהָה נ' [מן בלה; היפוך אותיות מן בֶּהָלָה] בֶּהָלָה, אֵימָה וָפַחַד: "לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה" (ישעיה יז יד). "בַּלְהוֹת צַלְמָוֶת" (איוב כד יז). "צֵא מִבַּלָּהָה לַהֲנָחָה" (ינאי ה). "כַּחֲלוֹם בַּלָּהוֹת נָפְלָה פֻּרְעָנוּת זוֹ עַל רֹאשִׁי" (בורלא, עקביה 55). — [בַּלָּהַת־, בַּלָּהוֹת, בַּלְהוֹת־]

— מֶלֶךְ בַּלָּהוֹת (על־פי איוב יח יד), כִּנּוּי אַגָּדִי לְמֶלֶךְ הָרוּחוֹת וְהַשֵּׁדִים.

בְּלוֹ ז' [ארמית, מפרסית?] 1. אֶחָד מִמִּסֵּי הַמְּדִינָה בְּפָרַס בִּימֵי־קֶדֶם, מַס הָאֹכֶל אוֹ מַס לַגֻּלְגֹּלֶת (עזרא ד יג). 2° [במדינת־ישראל] מַס־עֲקִיפִין עַל מִצְרָכִים שׁוֹנִים, אַקְצִיז: בְּלוֹ עַל טַבָּק וְסִיגָרִיּוֹת. בְּלוֹ עַל מַשְׁקָאוֹת. אֲגַף הַמֶּכֶס וְהַבְּלוֹ בְּמִשְׂרַד הָאוֹצָר.—[בְּלוֹאוֹת]

בָּלוֹא* ת' [מן בלה, בָּלָה, וראה גם בָּלוּי] בָּלוּי, בָּלֶה, מְרֻפָּט: "עָרֹם – בִּבְגָדִים בְּלוֹאִים, יָחֵף – בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים" (שבת קיד.). "מְחַטְּטִים בַּ"גְּנִיזָה" שֶׁבְּסִפְרוּת־הַדּוֹר וּמְפַזְּרִים אֶת 'הַשְּׂמָלוֹת' הַבְּלוֹאִים" (בן־ציון, כו). — [בְּלוֹאָה, בְּלוֹאִים, בְּלוֹאוֹת]

בְּלוֹאוֹת° נ"ר [מן בלה] בְּלָאוֹת, בְּלוֹאִים, סְחָבוֹת: "שִׁנָּה אֶת בְּגָדָיו... לִכְבוֹד הָאֲדוֹנִים, שֶׁלֹּא לְהִתְנַוֵּל עֲלֵיהֶם בִּבְלוֹאוֹתָיו" (עגנון, כפות קל). — [בְּלוֹאוֹת־]

בְּלוֹאִים ז"ר [מן בלה] סְמַרְטוּטִים, סְחָבוֹת, בְּגָדִים בָּלִים: "בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת" (ירמיה לח יב). "וַתֵּצֶר אֶת מְעַט בְּלוֹאָי... טְלוּאֵי כֻּפָּה מְאֻמָּשׁ" (ביאליק, פרידה). — [בְּלוֹאֵי־]

א. **בַּלּוּט*** ז' [ארמית: בַּלּוּטָא; ערבית: בַּלּוּט] 1. פְּרִי עֵץ הָאַלּוֹן (מנחות סג.). 2°. בַּלּוּטָה [ראה ההגדרה להלן]. — [בַּלּוּט־, בַּלּוּטִים, בַּלּוּטֵי־]

בלוט 1

ב. **בַּלּוּט*** ז' [מן בלט] זִיז, חֵלֶק בּוֹלֵט בְּמַכְשִׁיר, וּבְיִחוּד: שֵׁן־מַפְתֵּחַ: "הַבַּלּוּטִין שֶׁבַּפּוֹתְחוֹת הָיוּ שֶׁל זָהָב" (פסיקתא רבתי כה). — [בַּלּוּט־, בַּלּוּטִים, ־טֵי־]

בָּלוּט° ת' [מן בלט, בָּלַט] בּוֹלֵט, מֻזְדַּקֵּר וְנִכָּר: "רָאָה שָׁרָשִׁים שֶׁלּוֹ, שֶׁקְּצוֹתָם בְּלוּטִים עַל הַקַּרְקַע" (טביב, כפרצר 48). "פָּנָיו חֲרוּכוֹת וּפִקָּה בְּלוּטָה בְּגַרְגַּרְתּוֹ" (מגד, חדוה 212). — [בְּלוּטָה, בְּלוּטִים, ־וֹת]

בְּלוּט°, בילוט ז' [מן בלט] הִתְבַּלְּטוּת, הֵרָאוּת: "הִשְׂכִּילָה דְבוֹרָה תָּמִיד לְטַשְׁטֵשׁ אֶת בִּלּוּטוֹ שֶׁל הֶחָזוֹן הַזֶּה" (יהודה שטינברג, כא). "כְּשֵׁם שֶׁבִּדּוּלוֹ שֶׁל הַצַּד הַשָּׁוֶה מֻתָּר... כָּךְ בִּלּוּטוֹ שֶׁל הַצַּד הַשּׁוֹנֶה מְחֻיָּב" (סדן, ברנר, מולד 156). — [בִּלּוּט־, בִּלּוּטִים, ־טֵי־]

בַּלּוּטָה° נ' [מן א. בלט; ראה א. בַּלּוּט] אֵיבָר בְּגוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ הַמְיַצֵּר וּמַפְרִישׁ חֹמֶר מְסֻיָּם: בַּלּוּטַת הָרֹק. בַּלּוּטוֹת הַזֵּעָה. בַּלּוּטוֹת הַדְּמָעוֹת. בַּלּוּטַת הַצּוּף בִּפְרָחִים. — [בַּלּוּטַת־, בַּלּוּטוֹת, בַּלּוּטוֹת־]

— בַּלּוּטַת־הַכָּרֵס° (Pancreas). בַּלּוּטָה גְּדוֹלָה הַנִּמְצֵאת מֵאֲחוֹרֵי הַקֵּבָה וּמַפְרִישָׁה לְתוֹךְ הַתְּרֵיסַרְיוֹן מִיץ מְיֻחָד הַמְסַיֵּעַ לְעִכּוּל חָמְרֵי־הַמָּזוֹן, וּלְתוֹךְ זֶרֶם הַדָּם – אִינְסוּלִין הַמַּסְדִּיר אֶת חִלּוּף הַחֳמָרִים שֶׁל הַפַּחְמֵימוֹת.

— בַּלּוּטַת־הַתְּרִיס (־הַמָּגֵן)° (Thyroid). בַּלּוּטָה גְּדוֹלָה בַּעֲלַת הַפְרָשָׁה פְּנִימִית הַנִּמְצֵאת לִפְנֵי קְנֵה־הַגָּרוֹן וּמִשְּׁנֵי צְדָדָיו. הַבַּלּוּטָה מַפְרִישָׁה הוֹרְמוֹן הַמַּסְדִּיר אֶת חִלּוּף־הַחֳמָרִים בַּגּוּף. נִקְרֵאת גַּם "תְּרִיסִיָּה".

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; ז"ר - זכר ריבוי; נ' - נקבה; נ"ר - נקבה ריבוי; ת' - תואר;

בְּלוֹטִית° נ׳ [מן בלוטה] בלוטה קטנה. — [בלוטית־, ־טיות]

בְּלוּי°, בִּילוּי ז׳ [מן בלה, בלה] 1, אבוד, השחתה. 2 [קיצור הצירוף: בלוי־זמן], עסוק, התעסקות, העברת הזמן בדרך של בדור ושעשועים: בלוי החפשה בכפר. בלוי נעים על חוף הים. פלוני שקוע בבלויים. — [בלוי, בלויים, ־יי־]

— **בִּלּוּי־זְמַן°**, העברת זמן, הוצאת זמן על־ידי התעסקות בדבר־מה.

בָּלוּי ת׳ [מן בלה, בלה; ראה גם בלוא] בלה, מרפט: "מבליתם בנתי באמרה כי כל בלוי נוצר ביצירה" (גבירול, ה 63). "לחדש בלויים ובלות חדשים" (משה אבן־עזרא, א 59). "קרועים אנו, בלויים אנו" (שלונסקי, זמר הלוצים). "והייתי חוזר ביחידות לפני רבי מתוך חמש בלוי וממרט" (ביאליק, ספיח ז). "כבר אני לא שוה אצלך? כבר אני בלויה?" (הזז, היושבת 274). — [בלויה, בלויים, בלויות]

בְּלוֹי ז׳ [מן בלה, בלה] סחבה, חלק מרפט בבגד: "וטלאי על טלאי ובלוי על בלוי" (מלצר, אור 43). [רווחת יותר צורת הריבוי:]

— **בְּלוֹיִים**, בלואים, בגדים שבלו ונתרפטו, סחבות: "ויקח משם בלויי סחבות ובלויי מלחים" (ירמיה לח יא). "יהודי... גורן, לבוש בלויי סחבות" (שופמן, א 130). — [בלויי־]

בָּלוּל ת׳ [מן בלל, בלל] 1, מערב (ביחוד יבש בנוזלים): "סלת בלולה בשמן" (ויקרא ב ה). "חלות בלולות ולא רקיקין בלולין" (מנחות עה.). 2° [בהשאלה] מבלבל, מערבב: "חזר רבי אברהם וספר בלשון בלולה ביהודית וגוית" (עגנון, אלו קפח). "כל שמחתו היתה בלולה בצער" (עגנון, כפות קלח). "מלים בלולות זו לפנים זו" (ריבנר, שירים 129). — [בלולה, בלולים, בלולות]

— **יוֹם בָּלוּל*** (על־פי בבא בתרא קמז.), מזג־אויר מערב, בלתי־יציב, יום בהיר ומעונן חליפות.

בְּלוּל°, בִּילוּל ז׳ [מן בלל] בלילה, ערבוב: "בלול וחלול" (שטיינמן, אתנחתא). — [בלול־]

בָּלוּם* ת׳ [מן בלם, בלם] 1*, סתום: "פיו בלום" (בכורות מז:). "חטמו בלום" (בכורות, מג: לפי הערוך). "סוסך בלום הפה" (יהודה הלוי, ה 193). "המיבבים בלומי־פה לנפשם" (שניאור, שירים רעו). 2°, סגור, עצור: "פניו בלומות היו, שום שמץ שמחה לא נכר בפניו" (עגנון, כפות רד). מכונית בלומה בבלם. 3*, דחוס, מלא וגדוש: "אוצר בלום" (גיטין סז.) [ראה להלן]. "ארגזים בלומים של מלבושים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 99). — [בלומה, בלומים, ־ות]

— **אוֹצָר בָּלוּם***, 1°, אוצר מלא וגדוש: האנציקלופדיה הגדולה היא אוצר בלום של ידיעות חשובות. 2*, כנוי לאדם בעל ידיעות רבות ורחבות בשטחים שונים, למדן מפלג: "ר׳ עקיבא אוצר בלום" (גיטין סז.) [נוסח אחר שם: בלוס, ראה ערך זה]

בְּלוּם°, בִּילוּם ז׳ [מן בלם, בלם] בלימה, עצירה, מניעה: בלום המכונה. בלום היצרים. — [בלום־]

בְּלוּמַף° תו״ז [בלום + אף] בעל אף בלום, פחוס, תפוח ועבה: "כדור בלומף שנפלט מפי הבראונינג גשש מעל לראשו" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 216). — [בלומפים]

בָּלוֹן° ז׳ [צרפתית: ballon] 1, שלפוחית. 2, כדור פורח ממלא גז קל מן האויר; משמש לתצפיות, למדידות מטאורולוגיות, ליצירת מסך־מגן וכדומה. 3, מיכל לגז. — [בלונים]

בְּלוֹנְדִּינִי° ת׳ [צרפתית: blondin], בהיר, בעל פנים ושער בהירים, בהירני: זקן בלונדיני. עלמה בלונדינית. — [־נית, בלונדיניים, ־ניות]

— **בְּלוֹנְדִּיוּת°** נ׳ בהירות בצבע השער: "הבלונדיות שלו נוטה יותר לצהיבות" (ברקוביץ, א תע).

בלונ״ח ר״ת בלב ונפש חפצה.

בָּלוּס* ת׳ [ראה בלס] 1, מערב, בלתי־מנפה, שיש בו מינים שונים: "עני אוכל פתו בעסה בלוסה" (שבת עו:). 2, מלכלך, שאינו נקי: "על הנקיים חוצצין, על הבלוסין אינן חוצצין" (מקוואות ט ה). — [בלוסה, בלוסים, בלוסות]

— **אוֹצָר בָּלוּס*** (גיטין סז., לפי הערוך), נסח אחר של הניב "אוצר בלום" — ראה בלום.

בָּלוּעַ* ת׳ [מן בלע, בלע] 1, שנבלע: "הלעוס כבלוע" (ירושלמי תרומות כה ב). "ועם כל נטף מר בלוע הקשיבו לאחד" (שלונסקי, שירים ב 81). 2, [בהשאלה] ספוג, קלוט בתוך דבר־מה: "שכל הבלוע שאינו יכול לצאת, טהור" (אהלות ג ב). "קרת לא מן הבלועים (באדמה) ולא מן השרופין" (סנהדרין קי.). "והוא ישלם גם את הגנובה וגם את הבלועה" (ביאליק, אריה ס). "רצונך עתאר ארור מכל וערם מכל, לא מן השרופים ולא מן הבלועים?" (הזז, יעיש ד 125). — [בלועה, בלועים, בלועות]

— **דַּעְתּוֹ בְּלוּעָה°**, הוא מבלבל ומטרף: "בעלת הבית...הביטה בהם בתמיהה ובחמלה, כאלו דעתם בלועה" (סדן, ממחוז קכו).

בְּלוּעַ°, בִּילוּעַ ז׳ [מן בלע, בלע] אבוד, השחתה: "אין מנוס לנחום אלא להפסיק אף הוא עד בלוע עשתונותיו" (יזהר, צקלג 445). — [בלוע־]

בְּלוּעָה* נ׳ [מן בלוע] 1*, (סנהדרין קח.) מערבלת של מים בים או בנהר. 2° [בטופוגראפיה] חור או שקערורית בסלע קרסטי שבו נבלעים המים אל מתחת לפני השטח (Sink hole). — [בלועת־, בלועות]

בְּלוֹף° ז׳ [אנגלית: bluff] 1, אחיזת־עינים, הטעיה, מעשה תעתועים. 2, עורבא־פרח, להד״ם, כזב. — [בלופים]

בְּלוּף°, בִּילוּף ז׳ [מן בלוף] [בלשון־הדיבור] השמעת בלופים, הפרחת גזמאות וכזבים. — [בלוף־]

א. **בְּלוֹק°** ז׳ [צרפתית: bloc] הסכם בין מפלגות או בין סיעות לשם פעלה משתפת או לשם מאבק נגד יריב משתף: בלוק של סיעות האופוזיציה נגד הממשלה. — [בלוקים]

— **אַן־בְּלוֹק°** [צרפתית: en bloc] ביחד, בחטיבה אחת: הגשה רשימת מעמדים אן־בלוק.

ב. **בְּלוֹק°** ז׳ [אנגלית: block] 1, גוש, מערכת: בלוק של בתים בשכונה. 2, לבנה גדולה עשויה מבטון, על־פי רב חלולה באמצעה: קיר בנוי מבלוקים. — [בלוקים]

בְּלוֹקָדָה° נ׳ [אנגלית: blockade] הֶסְגֵּר, נִתּוּק כָּל קִשְׁרֵי הַתַּחְבּוּרָה לְמָקוֹם מְסֻיָּם, עַל־יְדֵי כֹּחַ צְבָאִי בְּמַטָּרָה לְהַכְנִיעוֹ אוֹ לִכְפּוֹת עָלָיו תְּנָאִים מְיֻחָדִים. — [בְּלוֹקָדוֹת]

בְּלוֹקוֹן° ז׳ [מן ב.בְּלוֹק 2]: מִבְנֶה אַרְעִי קָטָן הַבָּנוּי מִבְּלוֹקִים. — [בְּלוֹקוֹנִים]

בְּלוֹרִית* נ׳ [ארמית: בְּלוֹרִיתָא; ההוראה המקורית, כנראה: שלשלת, חבל מסולסל] קְוֻצַּת שְׂעָרוֹת בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הָרֹאשׁ, שְׂעַר הָרֹאשׁ שֶׁעַל הַפַּדַּחַת: "וְכֻלָּם מִסְתַּפְּרִים קוֹמֵי וּמְגַדְּלִים בְּלוֹרִית הָווּ" (קידושין עו:). "בְּלוֹרִית שְׁחוֹרָה וְאֵשׁ הַנֹּעַר" (ביאליק, בין נהר פרת). — [בְּלוֹרִית־, בְּלוֹרִיּוֹת]

בְּלוֹרִיתָן° ז׳ [מן בְּלוֹרִית] אָדָם בַּעַל בְּלוֹרִית, מִי שֶׁשְּׂעַר רֹאשׁוֹ בְּחֶלְקוֹ הַקִּדְמִי מְזֻדְקָר הֵיטֵב: "הַבְּלוֹרִיתָן חִיֵּךְ חִיּוּךְ שֶׁל רִתּוּי" (שלונסקי, תרי הדון ב 52). — [בְּלוֹרִיתַן־, ־תָנִים, ־תָנֵי]

בְּלוֹרִיתָנִי° ת׳ [מן בְּלוֹרִית] שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרַת בְּלוֹרִית: "זָקַף בְּסַרְבָּנוּת אֶת רֹאשׁוֹ הַבְּלוֹרִיתָנִי־הַלַּבְנוּנִי" (שלונסקי, תרי הדון ב 52). [בְּלוֹרִיתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בְּלוּשׁ°, בִּילוּשׁ ז׳ [מן בלש, בִּלֵּשׁ] חִפּוּשׂ וְרִגּוּל: בִּלּוּשׁ אַחֲרֵי הֶחָשׁוּד. בִּלּוּשׁ הַזַּרְקוֹרִים בַּשֶּׁטַח. — [בִּלּוּשׁ־]

בָּלוּשׁ° ת׳ [מן בלש, בָּלַשׁ] שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ בִּלּוּשׁ, שֶׁעָרְכוּ בּוֹ חִפּוּשׂ: "גְּדוֹלֵיהֶם דְּרוּשִׁים וּבָתֵּיהֶם בְּלוּשִׁים" (יהודה הלוי, ט 572). — [בְּלוּשָׁה, בְּלוּשִׁים, ־וֹת]

בְּלוֹת° נ׳ [מן בלה, בָּלָה; שאול מבראשית יח יב: "אחרי בלותי היתה לי עדנה"] כִּנּוּי לִתְקוּפַת הַמַּעֲבָר שֶׁל הַפְסָקַת הַוֶּסֶת אֵצֶל הָאִשָּׁה (Climacteric). — [בְּלוֹת־]

בָּלוֹת° נ׳ [מן בלה, בָּלָה] בְּלִיָּה, הֱיוֹת בָּלֶה וְנִפְסָד: בָּלוֹת בְּצוֹמֵחַ וּבְחַי לְעֵת זִקְנָה, וּבְמַכְשִׁירִים — לְאַחַר תְּקוּפַת שִׁמּוּשׁ רַב. — [בְּלוֹת־]

בל״ז ר״ת 1, בִּלְשׁוֹן זָכָר. 2, בִּלְשׁוֹן זֶה. 3, בְּלִי זֶה.

בלח [רק עברית?]

~ הפ׳ **הִבְלִיחַ*** פ״ע [על אש] נָע לְכָאן וּלְכָאן, עָלָה וְיָרַד: "מַהוּ לִבְדֹּק לְאוֹר הָאֲבוּקוֹת... מִפְּנֵי שֶׁאוֹרָן מַבְלִיחַ" (ירושלמי פסחים כז א). "לְעוֹלָם אֵין הַשַּׁלְהֶבֶת כָּבָה מֵאֵלֶיהָ פִּתְאֹם, אֶלָּא הִיא מַבְלַחַת וְמַן מְרֻבֶּה" (קלוזנר, הרעיון 122). "כָּל עֵת שֶׁהִיא (הַשַּׁלְהֶבֶת) מְזַדְעֶזַעַת וּמַבְלַחַת — לִבִּי רוֹעֵד" (ביאליק, ספיח ו). "מָשָׁל לְנֵר הַמַּבְלִיחַ, סְפֵק־כָּבֶה, סְפֵק־דּוֹלֵק" (מלצר, אור 159). — [לְהַבְלִיחַ, מַ־, יַ־]

בלט [ארמית: בְּלַט]

~ פָּע׳ **בָּלַט*** פ״ע 1*, הִתְרוֹמֵם וְהִזְדַּקֵּר מֵעַל לַשֶּׁטַח שֶׁמִּסְּבִיבוֹ: "עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת" (סוטה ג ד). "לֹא הָיָה כְּתָבוֹ שׁוֹקֵעַ אֶלָּא בּוֹלֵט כְּדִינְרֵי זָהָב" (גיטין כ.). 2°, הָיָה נִכָּר, נִרְאָה הֵיטֵב, הִצְטַיֵּן: הַנַּעַר בָּלַט בְּכִשְׁרוֹנוֹתָיו בֵּין כָּל חֲבֵרָיו. — [לִבְלֹט, בּוֹלֵט, יִבְלֹט]

~ נפ׳ **נִבְלַט**°, נַעֲשָׂה בּוֹלֵט, הִזְדַּקֵּר: "קוֹמָתוֹ הָיְתָה מִזְדַּקֶּפֶת וְחָזֵהוּ מִתְרַחֵב וְנִבְלָט" (גנסין, א 93). — [לְהִבָּלֵט, נִבְלָט, יִבָּלֵט]

~ הפ׳ **הִבְלִיט**° פ״י 1, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא בּוֹלֵט: "מִיָּד הוּא פּוֹתֵחַ פִּיו וּמַבְלִיט אֶת עֵינָיו" (עגנון, כלה רלח). "הַבְלֵט חָזֶה!" (פקודה בתרגילי סדר). 2, הִטְעִים וְהִדְגִּישׁ: הַמַּרְצֶה הִבְלִיט יָפֶה אֶת הָרַעְיוֹן הַמֶּרְכָּזִי שֶׁבְּהַרְצָאָתוֹ. 3, פ״ע נַעֲשָׂה בּוֹלֵט, הִזְדַּקֵּר כְּלַפֵּי חוּץ: "עֵינָיו מַבְלִיטוֹת וּמִתְמַלְּאוֹת דָּם" (מנדלי מו״ס, קפח). — [לְהַבְלִיט, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻבְלַט**°, 1, נַעֲשָׂה בּוֹלֵט, הוּרַם כְּלַפֵּי חוּץ: "חֲשׂוּפִים חֲזֵי מְתֵי־מִסְפָּר לוֹחֲמֶיךָ וּמֻבְלָטִים לִקְרַאת הַסַּכָּנָה" (למדן, מסדה 80). הָאוֹתִיּוֹת הֻבְלְטוּ בַּשֶּׁלֶט. הַגְּבָהִים הֻבְלְטוּ בַּמַּפָּה. 2, הֻדְגַּשׁ, הֻטְעַם, נַעֲשָׂה נִכָּר יוֹתֵר: "'כְּחֹם הַיָּם', 'בְּבֵית זָר'... שֶׁבָּהֶם הֻבְלַט הָאָמָן בְּכָל שִׁעוּר כֹּחוֹ" (פיכמן, רכח). הָרַעְיוֹן הֻבְלַט בִּבְהִירוּת רַבָּה. — [מֻבְלָט, יֻבְלַט]

~ פִּע׳ **בִּלֵּט**^, הִבְלִיט, הִזְדַּקֵּר: "טוֹב פָּנֶיהָ יוֹרִיקוּ וְעֵינֶיהָ יְבַלְּטוּ" (יניי קפא). — [מְבַלֵּט, יְבַלֵּט]

~ הִת׳ **הִתְבַּלֵּט**°, 1, נִרְאָה בּוֹלֵט, הִזְדַּקֵּר מֵעַל לַשֶּׁטַח: הָהָר הִתְבַּלֵּט בַּסְּבִיבָה. 2, עָלָה עַל הָאֲחֵרִים, הִתְנַכֵּר, הִצְטַיֵּן: בְּעוֹדֶנּוּ תַּלְמִיד הִתְבַּלֵּט בְּכִשְׁרוֹנוֹתָיו. פְּלוֹנִי שׁוֹאֵף לְהִתְבַּלֵּט בַּחֶבְרָה. — [לְהִתְבַּלֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

בֶּלֶט° ז׳ [מן בלט] 1, בְּלִיטָה, חֵלֶק הַמִּתְרוֹמֵם מֵעַל לַשֶּׁטַח. 2, [בטופוגראפיה] בְּלִיטָה בְּשֶׁטַח הַקַּרְקַע, כְּגוֹן: תֵּל, גִּבְעָה, הַר. הַהֵפֶךְ: שֶׁקַע. — [בֶּלֶט־, בְּלָטִים, בִּלְטֵי־]

— **דְּפוּס־בֶּלֶט**°, ראה ערך דְּפוּס.

בְּלָט תה״פ — רְאֵה לָט.

בַּלֶּט^ ז׳ [צרפתית: ballet] רִקּוּד אָמָּנוּתִי: הַצָּגַת עֲלִילָה דְּרָמָתִית הַכּוֹלֶלֶת רִקּוּדִים וּתְנוּעוֹת, עַל־פִּי הָרֹב בְּלִוּוּי מוּסִיקָה.

— **בַּלֶּטָר**^ ז׳ רַקְדָן בַּלֶּט, מֻמְחֶה בִּמְחוֹלוֹת אָמָּנוּתִיִּים. — [בַּלֶּטָרִית, בַּלֶּטָרִים, בַּלֶּטָרִיּוֹת]

בֶּלֶטְרִיסְטִיקָה^ נ׳ [צרפתית: belles-lettres] סִפְרוּת יָפָה, שֵׁם כּוֹלֵל לַיְצִירוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת־אָמָּנוּתִיּוֹת לְמִינֵיהֶן: שִׁירִים, רוֹמָנִים, סִפּוּרִים וְכַדּוֹמֶה.

— **בֶּלֶטְרִיסְטִי**^ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לַסּוּג שֶׁל סִפְרוּת יָפָה.

— **בֶּלֶטְרִיסְט**^ ז׳ סוֹפֵר הַמְחַבֵּר יְצִירוֹת בֶּלֶטְרִיסְטִיּוֹת.

א. **בְּלִי** מלת־שלילה [מן בלה, בָּלָה; ראה גם בַּל, בִּלְתִּי] 1, [לפני שם] בְּלֹא, בְּאֵין, בְּחֹסֶר: "עָרוֹם הִלְּכוּ בְּלִי לְבוּשׁ" (איוב כד י). "יִשְׂגֶּה־אָחוּ בְלִי־מָיִם?" (איוב ח יא). 2 [לפני פועל] לֹא, בַּל: "וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא" (בראשית לא כ). "צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־קֶּמַח" (הושע ח ז).

— **בְּלִי לְ־**^, בְּלֹא לְ־: "נָגוֹזְתִּי וְנֶאֱלַמְתִּי בְּלִי לְהָרִים קוֹל" (יוסי בן יוסי, אגוסה, מוסף ב׳ ראש־השנה). "טַל קוֹמוֹת בְּלִי לִרְקֹב" (קליר, אלים, תפילת טל).

— **בְּלִי שֶׁ־**^, בְּלֹא שֶׁ־, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא: "בְּלִי שֶׁמַּזְכִּירִין שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם שָׁם" (רש״י אבות ג ג). "וּבְלִי שֶׁתַּבִּיט לַאֲחוֹרֶיהָ" (ביאליק, מאחורי י).

— **בִּבְלִי**, בְּלֹא, בְּחֹסֶר: "מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דַעַת" (יהושע כ ג).

— **לִבְלִי**, לְלֹא, לְאֵין: "וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי־חֹק" (ישעיה ה יד). "יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל" (איוב לח מא).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ^ בין־לאומי. — ז׳ - זכר. נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— **מִבְּלִי**, 1, מֵאֵין, מֵחֹסֶר: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־דָעַת" (ישעיה ה יג). 2, בְּלִי, בְּלֹא: "עָרָיו נִצְּתוּ מִבְּלִי יֹשֵׁב" (ירמיה ב טו). "מִבְּלִי בָשָׂר... מִבְּלִי יַיִן" (ברכות מד:). 3 [לפני שלילה — לחיזוקה] "הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר?" (שמות יד יא). "מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה" (קהלת ג יא).

— **מִבְּלִי לְ־** ^, בְּלֹא לְ־: "לְהַפְקִיר אִשְׁתּוֹ מִבְּלִי לַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹן" (רד"ק בראשית כ ב). "צוֹפָה בְּחִידַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת... מִבְּלִי לָדַעַת מִי מִשְּׁנֵיהֶם קוֹדֵם" (ביאליק, הבריכה).

— **מִבְּלִי שֶׁ־** ^, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא: "מִבְּלִי שֶׁיָּדוּר הוּא שָׁם" (אברהם אבן עזרא איוב יח טו). "אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו עֲשָׂרָה מִבְּלִי שֶׁיִּתְבַּלְבְּלוּ" (כוזרי א מח). "מִבְּלִי שֶׂנְּאָהֲבָה, מִבְּלִי שֶׁאָהֲבָה" (ביאליק, המתמיד).

— **בְּלִי גְבוּל** °, **בְּלִי מְצָרִים** °, לְלֹא סוֹף, עַד אֵין קֵץ: "בְּלִי מְצָרִים חֶדְוָה" (ביאליק, מגילת ז). אַהֲבָה בְּלִי גְבוּל.

— **בְּלִי הֲפוּגוֹת** °, בְּלֹא הַפְסָקָה: "הָיוּ דוֹמוֹת לְהֶמְיוֹת יוֹנָה, שֶׁיּוֹצְאוֹת בְּלִי הֲפוּגוֹת מִגְּרוֹנָהּ" (בורלא, עקביה 249).

— **בְּלִי הֶרֶף** °, בְּלִי הַפְסָקָה, לְלֹא הֲפוּגָה: "לְבַלַּע וּלְהַשְׁחִית בְּלִי הֶרֶף אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים" (אחד העם, ריב). "אֲנִי בְּלִי הֶרֶף לִבְלִי חָת נוֹבֵחַ" (שמעוני, הביבר 28).

— **בְּלִי חָשָׂךְ**, בְּלִי הֶרֶף, לְלֹא הַפְסָקָה, בְּכָל עֵת: "מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ" (ישעיה יד ו).

— **בְּלִי מֵשִׂים** °, מִבְּלִי מֵשִׂים, כְּמֵאֵלָיו, שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: "מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ" (איוב ד כ). "אַךְ עוֹלָה בְּלִי מֵשִׂים שְׁאֵלָה עֲדִינָה" (אלתרמן, החמור העייף).

— **בְּלִי נֶדֶר** ^, דִּבּוּר־הִסְתַּיְּגוּת רָגִיל בְּפִי אָדָם חָרֵד בִּשְׁעַת הַבְטָחָה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יוּכַל לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ: "אֶלָּא שֶׁכְּבָר מְנוּיָה וּגְמוּרָה אֶצְלֵנוּ לַעֲבֹר מִזֶּה בַּמַּיִם מָחָר, בְּלִי נֶדֶר, בִּנְהַר סַרְחוֹן" (מנדלי מו"ס, פ). "אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, אֶקְנֶה, בְּלִי נֶדֶר, אוֹתוֹ הַזּוּג בְּכֶסֶף מָלֵא" (ביאליק, ספיח ד).

— **לִבְלִי סְפוֹרוֹת** °, לְאֵין סְפֹר, לְלֹא שִׁעוּר: "הַדְּרָכִים רַבִּים לִבְלִי סְפוֹרוֹת, אַךְ כֻּלָּם הוֹלְכִים לְחִדָּלוֹן" (שמעוני, פואימות א קז).

— **בְּלִי סָפֵק** ^, לְלֹא פִּקְפּוּק, בְּוַדָּאוּת: "וְכָל הַמַּרְחָקוֹת מִמֶּנּוּ מִן הַמִּדּוֹת הֵן אֲמִתִּיּוֹת בְּלִי סָפֵק" (חובות הלבבות, הייחוד י).

— **בְּלִי עַיִן־הָרָע** °, **בְּלִי עַיִן רָעָה** °, דִּבּוּר רוֹוֵחַ בִּשְׁעַת הַזְכָּרַת דָּבָר טוֹב אוֹ הַצְלָחָה – כְּמָגֵן מִפְּגִיעָתָהּ שֶׁל עַיִן רָעָה אוֹ קִנְאָה, לְפִי הָאֱמוּנָה הָעֲמָמִית: "וּנְשֵׁי הָעֲיָרָה אוֹמְרוֹת בַּחֲסִידוּת מְרֻבָּה: בְּלִי עַיִן הָרָע, אִי־אֶפְשָׁר לְהִסְתַּכֵּל בְּפָנֶיהָ כִּבְפְנֵי הַחַמָּה" (ברש, א 15).

— **בְּלִי עֲקִיפִים** °, בְּמֵישָׁרִים: "הָבָה אַגִּיד לָכֶם מַה שֶּׁבְּלִבִּי מִיָּד, בְּלִי עֲקִיפִים" (ביאליק, על חכמת ישראל).

— **לִבְלִי עֵרֶךְ** °, לְאֵין שִׁעוּר, שֶׁאֵין לְשַׁעֲרוֹ כְּלָל: "גָּדַל חִנָּהּ עַד לִבְלִי עֵרֶךְ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים פ).

— **עַד בְּלִי דָי**, לְלֹא סוֹף וְתַכְלִית: "וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי" (מלאכי ג י).

— **עַד בְּלִי יָרֵחַ** (תהלים עב ז), לְעוֹלָם, לָנֶצַח [ויש סוברים כי כאן "בלי" בהוראת ב. בְּלִי]

— **לִבְלִי־חָת**, לְלֹא פַּחַד: "אֵין־עַל־עָפָר מָשְׁלוֹ, הֶעָשׂוּ לִבְלִי־חָת" (איוב מא כה). "אֲנִי בְּלִי הֶרֶף לִבְלִי חָת נוֹבֵחַ" (שמעוני, הביבר 28).

ב. **בְּלִי** ז׳ [מן בלה, בָּלָה] בְּלִיָּה, כִּלָּיוֹן, אֲבַדּוֹן: "חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי" (ישעיה לח יז). "וְנִדְפוּ חִישׁ, גַּל שֶׁל אָבָק וּבְלִי, וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ" (כהן, שירים שעד). "וְהָבֵן צוֹפֶה בְּפַחַד אֶל הַבְּלִי" (שלונסקי, שירים ב 60). "אֵימַת הָעִצָּבוֹן בְּזוֹ תֵּבֵל הַבְּלִי" (ש׳ שלום, שירים רכז).

בְּלִיאֱלוֹת ° נ׳ [בְּלִי + אֵל] חֹסֶר אֱלֹהִים, הֶעְדֵּר הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית: "מִן הֶעָתִיד נוֹדֵף רֵיחַ... שֶׁל בְּלִיאֱלוֹת" (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 221). — [בְּלִיאֱלוֹת־]

בִּלְיַארְד, ראה בִּילְיַארְד.

בְּלָיָה ^, **בְּלִיָּה** ^ נ׳ [מן בלה, בָּלָה] רִקָּבוֹן, כִּלָּיוֹן, מַצַּב הַדָּבָר הַבָּלֶה וְנִרְקָב: "וְתִמְעַט הַלֵּחוּת–תְּמַהֵר הַבְּלִיָּה" (קאנון א ב). "מִבְּלִיָּתָם בָּנְתִי בְּאָמְרָה כִּי כָל בְּלוֹי נוֹצַר בִּיצִירָה" (גבירול, ה 63). "מֵעֵבֶר מִזֶּה כִּלָּיוֹן, הֶפְסֵד, בְּלָיָה — אַיִן" (ביאליק, אגרות א עב). "דְּבֵקִים בּוֹ בְּעוּתֵי הַבְּלִיָּה" (פרלמן, תר׳ רעיונות ח). —[בְּלִיַּת־; בְּלָיַת־]

בְּלִיחָה ° נ׳ [מן בלח] נִצְנוּץ, הִבְהוּב, קְפִיצַת שַׁלְהֶבֶת הָאֵשׁ: "בְּלִיחַת אֵשׁ מַרְשִׁפָּה" (יזהר, צקלג 58). "נִשְׁתַּקְּפוּ בְּלִיחוֹת שֶׁל צְרוֹרֵי רִמּוֹנִים" (קובנר, פנים 32). — [בְּלִיחַת־, בְּלִיחוֹת]

בְּלִיטָה ^ נ׳ [מן בלט, בָּלַט] 1 ^, זִיז, דָּבָר הַמִּתְבַּצְבֵּץ וּבוֹלֵט מֵעַל סְבִיבוֹתָיו: "אֵין זֶה לְצַד הַמַּעֲרָב, אֶלָּא הַבְּלִיטָה לְצַד צָפוֹן" (רש"י יהושע טו ט). 2 °, הֱיוֹת בּוֹלֵט, הִזְדַּקְּרוּת [גם בהשאלה]: בְּלִיטַת הַמַּסְמֵר מִן הַקִּיר. בְּלִיטַת הָעֵינַיִם. "כָּל פָּסוּק הָיָה חָדָשׁ, עַז בְּלִיטָה, כְּמוֹ נֶחְצַב זֶה עַתָּה מִמַּחְצֵב" (פיכמן, רלח). —[בְּלִיטַת־ ־טוֹת]

בְּלִיטוּת ° נ׳ [מן בלט] הַבְּלָטָה, מוּחָשׁוּת [גם בהשאלה]: "טָבוּעַ בְּמֹחוֹ כָּל חִזָּיוֹן... כִּמְעַט בִּבְלִיטוּת מוּחֶשֶׁת" (יהודה שטינברג, עז). "פִּסְלֵי אֶבֶן נִצָּבִים בִּבְלִיטוּתָם הַמְּגֻמֶּרֶת וְהַחֲלָקָה" (ברש, ג 23). "שְׁכְמוֹתֶיהָ הַכְּחוּשׁוֹת, הַמְשֻׂרְטָטוֹת בִּבְלִיטוּת יְתֵרָה מִתַּחַת לְלִסוּטִית" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 364). "לֹא עָלָה הָרַעְיוֹן עַל לִבּוֹ בְּצוּרָתוֹ זוֹ הַבּוֹלֶטֶת, הַמַּפְתִּיעָה בִּבְלִיטוּתוֹ" (הלקין, משבר 337). — [בְּלִיטוּת־]

בְּלִיל ז׳ [מן בלל, בָּלַל; אכדית: ballu, balilu] 1, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לְמַאֲכַל לִבְהֵמוֹת: "אִם יִגְעֶה־שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ" (איוב ו ה). 2 °, תַּעֲרֹבֶת, עִרְבּוּבְיָה: "אַךְ לֹא כְּמָבוֹא אֲסַפְסוּף וּבְלִיל לְשׁוֹנוֹת" (ביאליק, בגדלי). "בְּלִיל נְחִיתוּת וְרַהַב וְזִמָּה רוֹתַחַת" (שמעוני, הביבר 204). — [בְּלִיל־]

בְּלִילָה * נ׳ [מן בלל, בָּלַל] 1 *, הַתְקָנַת תַּעֲרֹבֶת, פְּעֻלַּת הַבּוֹלֵל וּמְעָרֵב: "הַחַלּוֹת טְעוּנוֹת בְּלִילָה" (מנחות ז ג). בְּלִילַת קֶמַח בְּשֶׁמֶן. 2 ^, בִּלְבּוּל, עִרְבּוּב: "בָּלַל ה׳ אֶת שְׂפָתָם... בְּלִילַת הַשָּׂפָה" (מלמד התלמידים נח). — [בְּלִילַת־]

א. **בְּלִימָה** נ׳ [בְּלִי + מָה] אַיִן, אֶפֶס: "תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה" (איוב כו ז). "מִשֶּׁבְּנָהּ (אֱלֹהִים) עָלֶיהָ, הֶעֱמִיד אוֹתָן עַל אֲוִיר הָעוֹלָם, עַל בְּלִימָה" (שמות רבה טו). "מוֹסִיפִים וְגוֹרְעִים וּבוֹנִים הַשְׁעָרוֹת עַל בְּלִימָה" (אחד העם, רפח). "רְדִידֵי עָבִים קַלּוֹת, עָבֵי בְלִימָה" (ביאליק, החצוצרה ד).

ב. **בְּלִימָה**^ נ׳ [מן בלם, בָּלַם] עֲצִירָה, חֲסִימָה: בְּלִימַת מְכוֹנִית בַּבֶּלֶם. הַבְּלִימָה הַפִּתְאוֹמִית גָּרְמָה לִתְאוּנָה. [ובהשאלה:] "כּוֹפְתִים וּמְרַסְּנִים עַצְמָם בְּנִימוּסֵי כָּבוֹד... בְּלִימוֹת וְעַכָּבוֹת שֶׁל הַדּוֹר וַחֲגִיגִיּוֹת" (קלצקין, כתבים 31). – [בְּלִימַת־, בְּלִימוֹת]

– **בְּלִימַת־פֶּה**^, שְׁתִיקָה, הָאֲלָמוּת.

בַּלִּיסְטִית° נ׳ [מלאטינית: ballista בליסטרא] [בצבא] אֲבַק־שְׂרֵפָה גְּטוּל־עָשָׁן הַמְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־הוֹדֵף בְּתַחְמֹשֶׁת שֶׁל נֶשֶׁק קַל וּמַרְגֵּמוֹת.

בַּלִּיסְטִיקָה° נ׳ [מיוונית: ballein לזרוק] [בצבא] תּוֹרַת־הַקְּלִיעָה, מַדָּע הָעוֹסֵק בְּדַרְכֵי מְעוֹפוֹ שֶׁל הַקֶּלַע אוֹ שֶׁל הַטִּיל.

– **בַּלִּיסְטִי**°, שֶׁל קְלִיעָה לְמֶרְחַקִּים: טִיל בַּלִּיסְטִי. קְלִיעִים בַּלִּיסְטִיִּים.

בַּלִּיסְטְרָא* נ׳ [לאטינית: ballista] 1*, מַרְגֵּמָה, מַכְשִׁיר־מִלְחָמָה קָדוּם לִקְלִיעַת אֲבָנִים לְמֶרְחָק. 2°, הֶתְקֵן לַהֲדִיפַת מָטוֹס לְשֵׁם הַמְרָאָתוֹ מֵעַל אֳנִיָּה שֶׁאֵין בָּהּ סִפּוּן־תְּעוּפָה. –[בַּלִּיסְטְרָאוֹת]

בליסטרא לחיצים מימי־הבינים

– **אַבְנֵי־בַּלִּיסְטְרָא*** (איכה רבה ב, בלע), אַבְנֵי־קֶלַע שֶׁהָיוּ קוֹלְעִים מִתּוֹךְ הַבַּלִּיסְטְרָא.

– **יָרָה (הִשְׁלִיךְ) עָלָיו אַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת**°, [בהשאלה] תָּקַף אוֹתוֹ קָשֶׁה, הִמְטִיר עָלָיו דִּבְרֵי חֲרָפוֹת וְגִדּוּפִים: "הֵם מַשְׁלִיכִים חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת עַל רָאשֵׁי שׂוֹנְאֵיהֶם וּמְנַדֵּיהֶם" (אחד העם, מב).

בַּלִּיסְטָר* ז׳ [לאטינית: ballistarius] רַגָּם, יוֹרֶה אֲבָנִים מִבַּלִּיסְטְרָא (חולין ס:). – [בַּלִּיסְטָרִים]

בָּלִיעַ° ת׳ [מן בלע, בָּלַע] הַנִּתָּן לִבְלִיעָה, שֶׁאֶפְשָׁר לִבְלֹעַ אוֹתוֹ, שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִבָּלַע: תְּרוּפָה בְּלִיעָה. – [בְּלִיעָה, בְּלִיעִים, ־וֹת]

בְּלִיעָה* נ׳ [מן בלע, בָּלַע] 1^, הַכְנָסַת דָּבָר לַגּוּף דֶּרֶךְ הַפֶּה וְהַגָּרוֹן: "וְזֹאת עֶצֶם תְּגָרֵם, וְזֹאת תְּמַחֵץ, וְזֹאת תִּבְלַע בְּלִיעָה" (כלפון, 126). "וּגְרִיסָה וַאֲבִיסָה וּלְקִיקָה וּבְלִיעָה" (יוזהר, צקלג 704). 2*, גַּרְגְּרָנוּת, לְהִיטוּת אַחֲרֵי אֲכִילָה גַּסָּה: "עֵשָׂו... מָכַר בְּכוֹרָתוֹ בִּשְׁבִיל בְּלִיעָתוֹ" (במדבר רבה יד). 3° [בפיסיקה] הַחְלָשַׁת עָצְמָתָהּ שֶׁל הַקְּרִינָה בְּעָבְרָהּ דֶּרֶךְ חֹמֶר (Absorption). – [בְּלִיעַת־ בְּלִיעוֹת]

ב־ בית־הבליעה

– **בֵּית־הַבְּלִיעָה***, 1, (זבחים ז ג) לֹעַ, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל חֲלַל־הַפֶּה שֶׁאֵלָיו נִפְתָּחִים הַוֶּשֶׁט וְהַגָּרוֹן. 2° [בכלי־יריה] חָלָל בְּפֶתַח הַקָּנֶה שֶׁבּוֹ נָתוּן הַכַּדּוּר כְּשֶׁהַכְּלִי טָעוּן.

– **קַוֵּי בְּלִיעָה**°, הַקַּוִּים הָאֲפֵלִים בַּסְּפֶּקְטְרוּם שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ וְשֶׁל רֹב הַכּוֹכָבִים הָאֲחֵרִים (נִקְרָאִים גַּם 'קַוֵּי־פְרָאוּנְהוֹפֶר', עַל שֵׁם מְגַלָּם).

בְּלִיַּעַל ז׳ [בְּלִי + יַעַל] 1, רֶשַׁע, רֹעַ־לֵב, נְבָלָה: "הִשָּׁמֶר־לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל" (דברים טו ט). "לֹא אָשִׁית לְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר־בְּלִיָּעַל" (תהלים קא ג). "מְזִמּוֹת בְּלִיַּעַל" (מגילת ההודיות ב 16). "מַחְשֶׁבֶת בְּלִיַּעַל" (מגילת ההודיות ד 12). 2, רָשָׁע, נָבָל: "כָּל־אִישׁ רָע וּבְלִיַּעַל" (שמואל א ל כב).

– **אִישׁ־בְּלִיַּעַל** (שמואל ב כ א), **בֶּן־בְּלִיַּעַל** (דברים יג יד), נָבָל, רָשָׁע, נוֹכֵל.

– **נַחַל־בְּלִיַּעַל**, כִּנּוּי לְנַחַל שֶׁזִּרְמוֹ חָזָק בְּיוֹתֵר וְסַכָּנָה לִרְחֹץ בּוֹ: "וְנַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתוּנִי" (תהלים יח ה).

בְּלִיַּעֲלִיּוּת° נ׳ [מן בְּלִיַּעַל] רֶשַׁע, נַבְלוּת: "צְבִיָּה אַכְזָרִית מְרַחֲמִים בְּהֶלֶב שֶׁל אָוֶן, טֻמְאָה וּבְלִיַּעֲלִיּוּת" (סוקולוב, במראות 422) – [בְּלִיַּעֲלִיּוּת־]

בְּלִישָׁה° נ׳ [מן בלש, בָּלַשׁ] בִּלּוּשׁ, חִפּוּשׂ, בְּדִיקָה וַחֲקִירָה קַפְּדָנִית: "אוֹתָהּ בְּלִישָׁה לַעֲמֹד עַל מִשְׁעוֹל הָאֱמֶת" (סדן, ממחוז קנד). – [בְּלִישַׁת־, בְּלִישׁוֹת]

בָּלִית° נ׳ [מן בלה] [בגיאולוגיה] חֹמֶר סַלְעִי שֶׁנִּתְרוֹחֵחַ וּבָלָה בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת: סַלְעֵי בָּלִית. – [בְּלִית־]

בלל [אכדית: balâlu; פיניקית: בלל; ערבית: בַּלַּ הרטיב]

~ פַּע׳ **בָּלַל** פ״י 1, עִרְבֵּב, בִּלְבֵּל: "בָּלַל ה׳ שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ" (בראשית יא ט). "בְּלָלוּם וּנְתָנוּם בְּקַלְפֵּי" (תענית כז:). 2, עִרְבֵּב יַחַד חֳמָרִים שׁוֹנִים, בְּיִחוּד מוּצָק בְּנוֹזֵל: "סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן" (ויקרא ב ה). "בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן" (תהלים צב יא). "וּבַתְּמָרִים וּבַגְּרוֹגָרוֹת בּוֹלֵל וְנוֹטֵל" (דמאי ה ה). 3, הֵכִין בְּלִיל שֶׁל מִסְפּוֹא, תֶּבֶן, סֻבִּין וְכַדּוֹמֶה לְמַאֲכַל לַבְּהֵמוֹת: "וַיָּבָל לַחֲמוֹרִים" (שופטים יט כא). – [לִבְלֹל גם לָבֹל; בָּלַלְתִּי גם בַּלּוֹתִי; בּוֹלֵל; יִבְלֹל גם יָבֹל, וַיָּבָל]

~ נפ׳ **נִבְלַל***, נִתְעַרְבֵּב: "עַד שֶׁשִּׁשִּׁים יְכוֹלִים לְהִבָּלֵל" (מנחות יב ד). "דּוֹמֶה כָּל עַצְמָהּ נִבְלֶלֶת בְּאוֹרָהּ שֶׁל חַמָּה" (הזז, היושבת 206). "נִבְלְלָה הַשָּׂפָה" (אלתרמן, עיר 268). – [לְהִבָּלֵל, נִבְלַל, יִבָּלֵל]

~ פִּע׳ **בּוֹלֵל**° פ״י עִרְבֵּב, הִטְמִיעַ: "הַמֶּמְשָׁלָה הָרוּסִית הוֹדִיעָה... שֶׁמְּכַוַּנְתָּהּ לְבוֹלֵל אוֹתָנוּ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 69). רוֹמָא בּוֹלְלָה בְּקִרְבָּהּ שְׁבָטִים רַבִּים. – [לְבוֹלֵל אֶת־, מְבוֹלֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ **בּוֹלַל**°, נִבְלַל, עֻרְבַּב: "שְׂפַת הָעָם עֲנִיָּה, רְפוּיָה, מְבוֹלָלָה" (ברנר, ג 247). [ראה גם ערך מְבוֹלָל] – [מְבוֹלָל, יְבוֹלַל]

~ הת׳ **הִתְבּוֹלֵל**, נִטְמַע, הִתְעָרֵב: "אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל" (הושע ז ח). "לְפִיכָךְ נִתְקַיְּמָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּתָהּ וְלֹא נִתְבּוֹלְלָה בָּעַמִּים" (אחד העם, פח). – [לְהִתְבּוֹלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֻבְלַל***, נִבְלַל, עֹרַב: "אֵשׁ מְבֻלֶּלֶת בָּאֵשׁ" (ירושלמי שקלים מט ד). "כִּי שְׁמוֹ בְּשֵׁם אֵל הֻבְלַל" (ינאי שט). – [מְבֻלָּל, יֻבְלַל]

בל״ל ר״ת בַּנְק לְאֻמִּי לְיִשְׂרָאֵל.

בְּלָל° ז׳ [מן בלל] בְּלִילָה, עִרְבּוּבְיָה: "לֹא הָיָה זֶה נְאוּם אֶלָּא מְלֶל־בְּלָל בִּלְבָד" (עיתונות).

באלאלייקה

בָּלָלַיְקָה° נ׳ [רוסית: balalajka] כְּלִי־נְגִינָה עֲמָמִי בַּעַל שְׁלוֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה מֵיתָרִים. – [בָּלָלַיְקוֹת]

בלם [ארמית: בְּלַם; ערבית: בַּלַאם מחסום]

~ פַּע׳ **בָּלַם** פ״י עָצַר, חָסַם, מָנַע: "כְּסוּס... בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם" (תהלים לב ד). "אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל מִי

שֶׁבּוֹלֵם אֶת עַצְמוֹ בִּשְׁעַת מְרִיבָה" (חולין פט). "לֹא רַק לְהַפְחִיז יִצְרוֹ, אֶלָּא אַדְּרַבָּה – לְשַׁכְּכוֹ וּלְבָלְמוֹ" (ביאליק, האמנות הטהורה). "אֲבָל הֵיאַךְ אֲשִׂיחֶנּוּ, וְהוּא בּוֹלֵם עַצְמוֹ מִן הַשִּׂיחָה" (עגנון, אורח 151). "עָשָׂה עַצְמוֹ אִלֵּם וּבָלַם אֶת פִּיו" (עגנון, כלה רכא). הַנֶּהָג בָּלַם אֶת הַמְּכוֹנִית. הַפְּלֻגָּה בָּלְמָה אֶת הַתְּקָפַת הָאוֹיֵב. – [לִבְלֹם אֶת־, בּוֹלֵם, יִבְלֹם]

~ נפ׳ נִבְלַם°, נֶעֱצַר, נֶחְסַם: "מִי שֶׁפִּיו נִבְלָם" (רמב"ם, ביאת המקדש ז ז). "הַתְּקָפַת הַגּוֹמְלִין הַנִּבְלֶמֶת רְעֵמָה" (אלתרמן, עיר 80). הַמְּכוֹנִית נִבְלְמָה עַל־יְדֵי הַנֶּהָג. – [לְהִבָּלֵם, נִבְלָם, יִבָּלֵם]

~ פִּע׳ בִּלֵּם° פ"י בָּלַם, סָתַם: "הִזְכַּרְתִּי זֶה לְבַלֵּם פִּי קְטַנֵּי אֲמָנָה" (רמב"ן בראשית א א). – [לְבַלֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ בֻּלַּם*, נֶעֱצַר, עֻכַּב: "פִּיו בָּלוּם וְרַגְלָיו מְבֻלָּמוֹת" (נעצרה גדילתן) (בכורות מ:). "הַלִּירִיזְם שֶׁלּוֹ הָיָה תָּמִיד מְרֻסָּן וּמְבֻלָּם" (פיכמן, רצח). – [מְבֻלָּם, יְבֻלַּם]

~ הת׳ נִתְבַּלֵּם°, נִסְגַּר, נֶחְסַם: "יִתְבַּלֵּם פִּי מְצוּלָתִי בִּדְבָרַי" (בדרשי, חותם תכנית). "רַק פִּיו נִרְאָה לְמֵרָחוֹק, וְהִנֵּה הוּא מִתְפַּעֵר וּמִתְבַּלֵּם חֲלִיפוֹת" (שנהר, ג 310). "סִמְטָאוֹת נִתְבַּלְּמוּ בְּשַׁיָּרוֹת שֶׁל כְּלֵי־רֶכֶב" (שלונסקי, תר׳ הדון א 296). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִבְלִים* פ"י בָּלַם, צִמְצֵם: "וּבִלְבַד שֶׁיַּבְלִים לְעִיסָתוֹ" (ירושלמי חגיגה עח א). "הִבְלִים ר׳ הִירְשֶׁל לְעִיסָתוֹ וְנָתַן עֵינָיו בַּנַּעַר" (ברש, א 51). – [לְהַבְלִים, מַ־, יַ־]

– בְּלֹם פִּיךָ!* (ספר יצירה פא), סְגֹר פִּיךָ, שְׁתֹק!

בֶּלֶם° ז׳ [מן בלם, בָּלַם] 1, [בכלי־רכב] מַעְצוֹר, הַתֶּקֶן הַבּוֹלֵם אֶת הַגַּלְגַּלִּים וּמַקְטִין אֶת מְהִירוּת תְּנוּעָתוֹ שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב: בֶּלֶם־רֶגֶל. בֶּלֶם־יָד. בַּלְמֵי־שֶׁמֶן. הַנֶּהָג לוֹחֵץ בְּרַגְלוֹ עַל דַּוְשַׁת הַבֶּלֶם לְשֵׁם בְּלִימַת הָרֶכֶב. 2, מַעְצוֹר, מַחְסוֹם, סֶכֶר. – [בֶּלֶם־, בְּלָמִים. בַּלְמֵי־]

בַּלָּם° ז׳ [מן בלם, בָּלַם] מְמֻנֶּה עַל הַפְעָלַת הַבְּלָמִים בְּמִתְקָן אוֹ בִּמְכוֹנָה גְּדוֹלָה. – [בַּלַּם־, בַּלָּמִים, בַּלָּמֵי־]

בֻּלְמוּס*, בּוּלְמוּס* ז׳ [מיוונית: boulimos רעב חזק] רָעָב חָזָק [ובהשאלה] תַּאֲוָה, חֵשֶׁק עַז: "מִי שֶׁאֲחָזוֹ בֻּלְמוּס (בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים) – מַאֲכִילִים אוֹתוֹ אֲפִלּוּ דְּבָרִים טְמֵאִים" (יומא ח ו). "בֻּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת" (בראשית רבה נא). "בֻּלְמוּס אוֹחֲזֵנִי וַאֲנִי רוֹצֶה לֶאֱכֹל בְּכָל אַוַּת נַפְשִׁי" (מגדלי מו"ס, צג). "כְּאִלּוּ טֵרַף דַּעַת כֻּלָּם בֻּלְמוּס אֶחָד" (ביאליק, משירי החורף ה). – [בֻּלְמוּס־]

בֻּלְמוּסִיּוּת°, בּוּלְמוּסִיּוּת° נ׳ [מן בֻּלְמוּס] לְהִיטוּת מֻפְרֶזֶת אַחֲרֵי מַשֶּׁהוּ: "תִּגָּאֵל אֶת הָעוֹלָם מִן הַבֻּלְמוּסִיּוּת שֶׁל חָמָס וָשֹׁד" (פנואלי, ׳דבר׳). – [־סִיּוּת־]

בלמס [מן בֻּלְמוּס]

~ הת׳ הִתְבַּלְמֵס°, נִתְעוֹרֵר בּוֹ בֻּלְמוּס, הִתְחַשֵּׁק: "מִתְבַּלְמֵס פִּתְאֹם כְּעֵת לְהִתְגָּרֵד" (יזהר, צקלג 933). – [לְהִתְבַּלְמֵס, מִתְ־, יִתְ־]

בַּלָּן* ז׳ [יוונית: balaneus] עוֹבֵד בְּבֵית־מֶרְחָץ, בַּעַל בֵּית־מֶרְחָץ (כלים ח ח). – [בַּלַּן־, בַּלָּנִים, בַּלָּנֵי־; בַּלָּנִית, בַּלָּנִיּוֹת]

בל"נ ר"ת 1, בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה. 2, בְּלֹא נֶדֶר.

בַּלָּנוּת° נ׳ [מן בַּלָּן] מְלֶאכֶת הַבַּלָּן. – [בַּלָּנוּת־]

בַּלָּנִית* נ׳ [מן בַּלָּן; יוונית: balaneion; לאטינית: balineum מרחץ] (בבא בתרא סז: במשנה) מַגֶּבֶת גְּדוֹלָה לְהִסְתַּפֵּג בָּהּ אַחֲרֵי רְחִיצָה. – [בַּלָּנִיּוֹת]

בַּלַנְס° ז׳ [צרפתית: balance] מַאֲזָן, סִכּוּם הַהַכְנָסוֹת וְהַהוֹצָאוֹת שֶׁל מוֹסָד מִסְחָרִי אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ. – [בַּלַנְסִים]

בְּלַנְקוֹ° ת׳ [ספרדית: blanco לבן] (נְיָר) חָלָק שֶׁלֹּא נִכְתַּב עָלָיו כְּלוּם: שְׁטָר בְּלַנְקוֹ (שְׁטָר שֶׁעֲדַיִן לֹא מִלְּאוּ בּוֹ הַפְּרָטִים – הַסְּכוּם, מוֹעֵד הַפֵּרָעוֹן וְעוֹד).

בַּלְנְרִים* ז"ר [לאטינית: balnearia אביזרי מרחץ] בִּגְדֵי־רַחְצָה (ירושלמי כלאים לב א). – [בַּלְנְרֵי־]

בלס [רק עברית?]

~ פָּע׳ בָּלַס פ"י [המשמעות משוערת] חָרַץ חֲרִיצִים בִּפְרִי (שִׁקְמָה) כְּדֵי לְהַקְדִּים הַבְשָׁלָתוֹ: "כִּי בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים" (עמוס ז יד). – [לִבְלֹס אֶת־, בּוֹלֵס, יִבְלֹס]

– בָּלוּס*, ראה ערך זה.

בל"ס ר"ת 1, בְּלִי סָפֵק. 2, בִּלְשׁוֹן סוּרִית.

בַּלְסָם*, בַּלְסְמוֹן* ז׳ [יוונית: balsamon; מן העברית: בְּשָׂמִים]

1*, מִין בֹּשֶׂם טוֹב וְרֵיחָנִי שֶׁנִּזְכָּר בַּמִּדְרָשִׁים (בראשית רבה צא).

2°, שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצָה שֶׁל מִינֵי בְּשָׂמִים הַמּוּפָקִים מִשְּׂרָף שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים. – [בַּלְסָמִים, בַּלְסְמוֹנִים]

בלע [ארמית: בְּלַע; ערבית: בַּלַעַ]

~ פָּע׳ בָּלַע פ"י 1, הִכְנִיס מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה וְכַדּוֹמֶה לַגּוּף דֶּרֶךְ הַלֹּעַ: "כְּבִכּוּרָה... אֲשֶׁר... בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה" (ישעיה כח ד). "מְגַמְגֵּם הוּא חָמֵץ וּבוֹלֵעַ" (ירושלמי שבת יד ד). "וּבוֹלְעִים רֻקָּם בְּדִמְעָתָם" (ביאליק, אלמנות). 2 [ובהשאלה בדומם] קִבֵּל אֶל קִרְבּוֹ, קָלַט, סָפַג: "וּפָצְתָה הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם" (במדבר טז ל). "אַל־תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל־תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה" (תהלים סט טז). "סְפוֹג שֶׁבָּלַע מַשְׁקִין" (כלים ט ד).

3° [בהשאלה] הֶעֱסִיק כָּלִיל, תָּפַס עַד תֹּם: עֲבוֹדַת הַמֶּחְקָר בָּלְעָה אֶת כָּל זְמַנּוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר. – [לִבְלֹעַ אֶת־, בּוֹלֵעַ, בּוֹלַעַת; יִבְלַע]

~ נפ׳ נִבְלַע, 1°, הֻכְנַס לְתוֹךְ הַגּוּף: הָאֹכֶל נִבְלַע. 2*, נִסְפַּג, נִקְלַט, שָׁקַע וְנֶעְלַם: "רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת" (אהלות ג ב). "הַקּוֹלוֹת... הַצּוֹלְלִים בַּמֶּרְחָק וְנִבְלָעִים" (ביאליק, רזי לילה).

3° [בהשאלה] הִשְׁתַּקַּע בְּדָבָר: "שָׁקוּעַ וְנִבְלָע בִּמְלַאכְתּוֹ... מִתּוֹךְ צִמְצוּם כָּל הַחוּשִׁים" (ברקוביץ, הראשונים צב). 4, אָבַד, כָּלָה: "נִבְלַע יִשְׂרָאֵל, עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ" (הושע ח ח). 5°, [בדקדוק] נִטְמַע וְנִשְׁמַט: "וְנוּן הַשֹּׁרֶשׁ נִבְלַעַת בַּצָּדִי, וְעִקָּרוֹ ׳נִנְגַּף׳" (השרשים לג׳נאח, נצב). – [לְהִבָּלַע, נִבְלָע, יִבָּלַע]

~ פִּע׳ בִּלַּע פ"י הִשְׁמִיד, כִּלָּה, הִשְׁחִית: "לָמָּה... תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ" (חבקוק א יג). "חָלִילָה לִּי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית" (שמואל ב כ כ). "הַהִתְנַגְּדוּת הַמִּתְפָּרֶצֶת בִּמְרִירוּת וְחֵמָה עַזָּה וְשׁוֹאֶפֶת לְבַלַּע וּלְהַכְחִיד אֶת אוֹיַבְתָּהּ" (אחד העם, קפח). "הַשִּׁכָּרוֹן הוֹלֵךְ וּמְבַלֵּעַ כָּל טַעַם לְהוֹסִיף וְלִהְיוֹת זָהִיר" (יזהר, צקלג 625). – [לְבַלַּע אֶת־, מְבַלֵּעַ, יְבַלַּע]

~ פֻּע׳ בֻּלַּע, נִשְׁחַת, נִזַּק: "אַל תָּלֶן הַלַּיְלָה בְּעַרְבוֹת הַמִּדְבָּר... פֶּן יְבֻלַּע לַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יז טז). "מֵאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים

ומאשריו מבלעים" (ישעיה ט טו). "בלעתי כמעט בצרתה לולי ה' עזרתה" (פיוטים, סידור 661). – [מבלע, יבלע]

~ הת' **התבלע**, 1, נתבלבל, נבוך: "וכל־חכמתם תתבלע" (תהלים קז כז). "ויתע לבבו ודעתו התבלעה" (ביאליק, תר' קישוט כא). "בלמוס העשירות אחזני וכל חושי נתבלעו" (ברקוביץ, תר' טוביה מד). 2*, נבלע, שקע, טבע: "מים כשאין אדם יודע לשוט בהן, סוף שהוא מתבלע" (שיר השירים רבה א, כי טובים). "כי עם אדום גרתי ונתבלעתי" (משה אבן־עזרא, א 87). 3°, נטמע, התבולל: "מפני שהבטיחו להתבלע בעמי הארצות ולהיות עמהם ברבות הימים ל'בשר אחד'" (אחד העם, קנב). – [להתבלע, מתבלע, יתבלע]

~ הפ' **הבליע*** פ"י 1, הכניס פנימה, גרם שיבלע: "מבליע דם באיברים" (חולין קיג.) 2, הכניס בהסתר, הכליל דבר בדבר: "מבליע ליה דמי אתרוג בלולב" (סוכה לט.). "והצנועים שבכהנה מבליעים אותו את (שם הויה) בנעימת אחיהם הכהנים" (קידושין עא.). "כל דבר־עברה וכל דבר־קלקלה ששמע מימיו רגנו הבריות והבליעו הנשים בקמט וברמז" (הזז, יעיש א 67). 3°, העלים דבר, כמי שבולע אותו: "פולט מלה ומבליע מלה" (עגנון, כפות פה). "הבליע ר' זונדלה שחוק בין ריסי עיניו" (הזז, צל 133). "מתכונים להבליע את עצמנו כמתגנבים" (ביאליק, התצוצרה ד). 4° [בדקדוק] הפיל אות והשלימה בדגוש האות שאחריה: אנו מבליעים את הנ' באות ס' הדגושה במלת "יסע" (תמורת "ינסע"). – [להבליע את־, ב־, מבליע, יבליע]

~ הפ' **הבלע***, 1*, נבלע, נכנס בתוך דבר אחר: "היו שלשה והאמצעי מבלע ביניהן" (עירובין ד ו). "בעירות הסמוכות לארץ־ישראל ומבלעות בתחום ארץ־ישראל" (גיטין ד.). 2°, שקע, הטבע בתוך־: "באותה מסכת שבת, ובתוספתא שם, למשל, מבלעת הלכה זו" (ביאליק, הלכה ואגדה). "ואי אתה יודע אם אתה מבלע בשלג או פורח בשלג" (עגנון, כלה גג). "משחירות שקמים ותאנים שמצבתן כבר מבלעת בין גלי העפר הזהב" (צמח, כתבים 52). 3^ [בדקדוק] השמטת אות והשלמה על־ידי דגוש האות שאחריה: "'מדבר אליו' מבנין התפעל והתו מבלע" (אברהם אבן־עזרא, במדבר ז פט). "'ונוסרו' עקרו 'ונתוסרו' והבלעה התו בוו" (השרשים לג'נאח, נצב). – [מבלע, יבלע]

– **בלע אגרופים ממנו**^, ספג ממנו מכות – ראה אגרוף.

– **בלע גלולה מרה**° [בהשאלה] נכשל, נתנסה בדבר בלתי־נעים.

– **בלע מטאטא**° [בלשון־הדיבור, בהלצה], נשתתק, נאלם דם.

– **בלע מקל**° [בלשון־הדיבור, בהלצה], התהלך בזקיפות־קומה מפרזת.

– **כבולעו כך פולטו*** [שאול מן פסחים ל: ושם כפשוטו], מכניס מהר ומוציא תכף, מהיר לקלט דבר ומהיר לשכח אותו.

– **אות נבלעת**^, אות שנפלה מן המלה והשלמה על־ידי דגוש האות שאחריה, למשל: האות נ' במלה "אסע" (במקום "אנסע").

– **בלע את עצתו** (ישעיה יט ג), הפיר את מחשבותיו, בטל את מזמתו.

– **בלע המות לנצח** (ישעיה כה ח), דבור רוחה בנחום אבלים – הבעת משאלה כי המות יחלף ויכחד מן העולם.

– **פן יבלע לו**, פן יזיק לו הדבר, פן יורע מצבו: "אל־תלן הלילה בערבות המדבר... פן יבלע למלך" (שמואל ב יז טז).

– **הבליע בחשבון***, הכניס בחשאי לתוך החשבון סכום נוסף שלא הרגישו בו: "הגוזל את חברו והבליע לו בחשבון – יצא" (בבא מציעא סד.).

– **הבליע בנעימה*** [שאול מקידושין עא., ראה למעלה הבליע 2], הגניב בתוך דבריו, הכניס כבדרך אגב ובצורה בלתי מבלטת דברים מסימים בתוך שיחתו: "מדי הגיעם לפרשה גדולה זו... לשונם נאלמת בפיהם או שמבליעים אותה בנעימה ופורטים אותה בדברי מליצה מקבלים" (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד).

– **הבליע בשתיקה**°, עבר על הדבר בשתיקה ולא השמיעו: "את שידועים לנו אין צרך להזכיר, ואת שאין ידועים לנו נבליע בשתיקה" (עגנון, אורח 209).

– **הבלע בנעימה**°, הכנס כבדרך אגב: "בתוך שפע הברכות המגמגמות ומבלעות בנעימה" (שניאור, סיפורים לח). "תקוניו שהיו מבלעים בנעימה נעשים צעקניים" (ליסיצקי, תולדות 140).

א. **בלע** ז' [מן בלע, בלע] 1, דבר שנבלע: "והצאתי את־בלעו מפיו" (ירמיה נא מד). "יש מי שמוציא מבלעו דברים בטלים" (הזז, יעיש א 92). 2*, ספיגה, חלק מן הנוזלים שהכלי סופג ובולע לתוכו: "יוציא לו... לג ומחצה בלע" (בבא מציעא ג ח). – [בלע־, בלעו]

ב. **בלע** ז' [ראה בלע, בלע] מרמה, שחיתות: "דברי בלע, לשון מרמה" (תהלים נב ו).

בלע* ז' [מן בלע] בלען, גרגרן, זולל: "עשו שהיה בלע ומכר בכורתו בשביל בליעתו" (במדבר רבה יד). – [בלעית, ־עים, ־עיות]

בלעד [מן בלעדי]

~ פע' **בלעד**^, 1, קבע כי אין בלעדי־: "בברכה יבלעדוך" (יוצר ליום כיפור, כי אדוקי אש). 2°, יחד, הגביל, הוציא מן הכלל. – [לבלעד את־, מבלעד, י־]

~ פע' **בלעד**°, יחד, הגבל, הוצא מן הכלל. – [מבלעד, יבלעד]

בלעדי מ"י [בל + עדי] 1, זולת, חוץ מן־, בלי: "כי־אפס בלעדי אני ה' ואין עוד" (ישעיה מה ו). "לא לדבר דבר ולא לעשות בלעדי רשיוני" (יוסיפון פב). "נעל־נא אסוא בלעדיו!" (ביאליק, מתי מדבר). 2, בלי רשות־, בלי הסכמת־: "ובלעדיך לא־ירים איש את־ידו ואת־רגלו" (בראשית מא יד). – [בלעדי, בלעדיך, בלעדיו, בלעדיכם]

– **מבלעדי**, מלבד, זולת: "אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע" (ישעיה מג יא). "בהתיחדו בהן לבדו מבלעדי הברואים" (חובות הלבבות, הכניעה, פתיחה). "מבלעדי תהו ובהו לא מצאתי מאומה" (אחד העם, לט).

בלעדי° ת' [מן בלעדי] אקסקלוסיבי, בלבדי, יחודי, המגבל למישהו בלבד: "אהבה בלעדית לאלהים" (בובר, בסוד 170). היבואן

קבל זכות בלעדית ליבא את הסחורה. – [בלעדית, ־דיים, בלעדיות]

בלעדיות° נ׳ [מן בלעדי] אקסקלוסיביות, יחודיות, בלבדיות, סמכות שנתנה רק ליחיד: "עקרה של בלעדיות זו הוא דבר שבלב" (קרליבך, הודו 144). זכות הבלעדיות לפרסום הזכרונות נמסרה לעתון. – [בלעדיות־]

בלעוד°, בילעוד ז׳ [מן בלעד, בלעד] קביעת דבר במצב בלעדי, העמדה במצב בלעדי: בלעוד היבוא ליבואן פלוני. – [בלעוד־]

בלעז* תה״פ בלשון זרה, לא בעברית – ראה לעז.

בלען* תו״ז [מן בלע, בלע] 1. בלע, גרגרן, רעבתן, זולל: "ומעשה בקבצן גרגרן חצוף ובלען" (עגנון, אלו צא). "סתם בלען ורעבתן" (הזז, צל 45). 2. הבולע הרבה: "הדייש שפרנס בלי הרף את המדישה הבלענית" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 63). – [בלענית, ־נים, בלעניות]

בלענות° נ׳ [מן בלען] מדתו של הבלען, רעבתנות, גרגרנות. – [בלענות־]

בלף [מן בלוף]

~ פע׳ **בלף**° [בלשון־הדיבור] השמיע בלופים, כזב, הפריח גוזמאות. – [לבלף, מ־, י־]

בלפן° ז׳ [בלשון־הדיבור, מן בלף, בלף] דובר בלופים, רמאי, כזבן: "בלפן שכמותו!" – [בלפנית, בלפנים, ־יות]

בלק [קרוב אל פלג; אכדית: balaku]

~ פע׳ **בלק** פ״י פרץ, הרס, בקע: "הנה ה׳ בוקק הארץ ובולקה" (ישעיה כד א). "בחרון לבב בלקתי כל נפשי" (קשת, החיים רכ). – [לבלק את־, בולק, יבלק]

~ פע׳ **בלק*** פ״י בקע, חלק: "במבלק הסימנין" (רש״י חולין יט). "העולם היה כלו הפקר, כל הרוצה בא ופוקס צוארו ומבלק סימניו" (שנהר, ב 491). – [לבלק, מ־, י־]

~ פע׳ **בלק**, בקע, נפרץ, נפלג: "בוקה ומבוקה ומבלקה" (נחום ב יא). "תועפות צמרותיו המבלקות" (ביאליק, הבריכה) "ויראו הדרת פניו עם פרעות ראשו המבלקים אימה" (שניאור, שירים רנו). – [מבלק, יבלק]

~ התפ׳ **התבלק**°, התפלג, נחתך: "מצטופפות כל גבעות־כבשים אלה ומתגבהות בבת אחת, מסתבכות ומתבלקות" (יזהר, שיירה 21). – [להתבלק, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הבליק*** פ״י השמיד: "כאשר חש (בלק) להבליק" (ינאי רס). – [להבליק, מ־, י־]

~ הפ׳ **הבלק***, השמד: "כאשר חש להבליק – הבלק" (ינאי רס). – [מבלק, יבלק]

בל״ר ר״ת בלשון רבים.

בלרינה° נ׳ [איטלקית: ballerina] רקדנית־בלט. – [בלרינות]

בלש [ארמית: בלש; קרוב אל פלש]

~ פע׳ **בלש*** פ״י חפש, בדק וחקר היטב: "פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלש את העזרה" (מידות א ז). "כל הלילה מתהלך במשעולי הגן ובולש בין האילנות" (ביאליק, מאחורי ד). "אפלו הוא בולש את כל החניות אינו מוצא דגמתם" (עגנון, אורח 41). – [לבלש את־, בולש, יבלש]

~ נפ׳ **נבלש**°, נבדק, נחקר: הסביבה נבלשה על־ידי המשטרה. – [להבלש, נבלש, יבלש]

~ פע׳ **בלש*** פ״י חפש ובדק בדיקה מדקדקת: "ופותחין לו ומבלשין את כל העזרה" (רמב״ם, תמידין ומוספין ו א). "אחד התחיל מבלש מיד בחדרים... ועזרא נסתכל בשוטר המבלש בכל פנה" (שנהר, ג 450). – [לבלש את־, מבלש, י־]

~ הפ׳ **הבליש**° פ״י העביר בסתר: "והבליש מבט לאחור אם אין משגיח בו" (יזהר, צקלג 34). – [להבליש, מ־, י־]

בלש* ז׳ [מן בלש, בלש] 1°. שוטר־חרש, שוטר שתפקידו לבלש ולהתחקות בסתר אחרי פושעים או חשודים בעברה על החק. 2*. גובה ממשלתי, בודק מטעם שלטונות המס (כלים טו ד). – [בלש־, בלשים, בלשי־; בלשית, בלשיות]

בלשות° נ׳ [מן בלש] עבודתו של הבלש, רגול וחקירה לשם גלוי מעשי פשע, דבר־סוד וכדומה. – [בלשות־]

בלשי° ת׳ [מן בלש] שהוא מענין בלשות: ספור בלשי (ספור על מעשי־פשע וגלוים). סרט־קולנוע בלשי. – [בלשית, בלשיים, בלשיות]

בלשן° ז׳ [בעל + לשון] על־פי הדרש (פרקי דרבי אליעזר נ) על השמות מרדכי, בלשן (עזרא ב ב) – "שהיה יודע בשבעים לשונות" 1. בקי בלשונות רבות. 2. פילולוג, לינגויסט, חוקר במדע הלשון. – [בלשן־, בלשנים, בלשני־]

בלשנות° נ׳ [מן בלשן] פילולוגיה, לינגויסטיקה, מדע הלשון, חקר לשונות, מקורותיהן, התפתחותן וכדומה: בלשנות שמית. – [בלשנות־]

בלשני° ת׳ [מן בלשן] פילולוגי, לינגויסטי, השיך לבלשנות: מחקר בלשני. ספריה בלשנית. – [בלשנית, בלשניים, ־ניות]

בלשת* נ׳ [מן בלש] חבורת בלשים (עבודה זרה ה ו). ראה בולשת.

בלתי מלת־שלילה [מן בלה, ראה גם א׳ בלי, א׳ בל] 1. לא, אי, אין: "בלתי טהור הוא" (שמואל א כ כו). "בלתי־מתחלק" (מורה נבוכים א עג). "ויחשבוהו לבלתי גבור ולבלתי בעל נפש גבורה" (יוסיפון רמז). מעשה זה בלתי־אפשרי הוא. דבר בלתי־מובן. 2. זולת, בלעדי: "אין קדוש כה׳ כי אין בלתך" (שמואל א ב ב). "שאין בכל הנמצא בלתי עצם ומקרה" (מורה נבוכים א עג). "הוא חלק מעצם הציוניות, אשר לא תצויר בלתו" (אחד העם, קעד). 3. אלא, כי־אם: "לא שמעתי בלתי היום" (בראשית כא כו). "איני חסר בלתי מזל, הצלחה" (ביאליק, תקות עני). – [בלתי, בלתך]

– **בלתי אם**, 1 [לפני שם] אלא, זולת: "לא נשאר לפני אדני בלתי אם־גויתנו ואדמתנו" (בראשית מז יח). "אין לי כל, בלתי אם נפש חרדה" (ביאליק, מגילת ו). "לא נשאר עליו בלתי אם עורו על גויתו" (עגנון, כפות יג). 2 [לפני פועל] בלא ש־: "הילכו שנים יחדו בלתי אם־נועדו?" (עמוס ג ג).

– לְבִלְתִּי, שֶׁלֹּא, כִּי לֹא: "הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ, אָכָלְתָּ?" (בראשית ג יא). "לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ" (שמות כ כ).

– מִבִּלְתִּי, מֵאֵין־, מֵחֹסֶר־: "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לְהָבִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ... וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר" (במדבר יד טז).

– עַד בִּלְתִּי שָׁמַיִם (איוב יד יב), לָנֶצַח, לְעוֹלָם.

– בִּלְתִּי־בַּעַל־תַּכְלִית ◦ (בספרות ימי־הביניים), כִּנּוּי לֵאלֹהִים.

בָּם מ"ג [בְּ + כינוי נסתרים] בָּהֶם: "וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם" (ישעיה יא ו). [ראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

ב"מ ר"ת 1. בָּבָא מְצִיעָא. 2. בַּר־מִצְוָה. 3. בַּת־מִצְוָה. 4. בַּר־מִנָּן. 5. בִּלְתִּי־מַסְפִּיק.

בַּמָּאוּת° נ' [מן בַּמַּאי] רֶזִ'יסוּרָה, מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַבַּמַּאי: קוּרְסִים לְבַמָּאוּת. – [בַּמָּאוּת־]

בַּמַּאי° ז' [מן בָּמָה] רֶזִ'יסוֹר, מִי שֶׁמַּצִּיג מַחֲזֶה עַל בָּמַת הַתֵּיאַטְרוֹן, עוֹרֵךְ אֶת פְּרָטֵי הַהַצָּגָה וּמַדְרִיךְ אֶת הַשַּׂחְקָנִים בְּבִצּוּעָהּ. – [בַּמָּאִית, בַּמָּאִים, בַּמָּאֵי־]

בִּמְבּוּם° ז' [מן במבם, בִּמְבֵּם] הַשְׁמָעַת קוֹלוֹת עֲמוּמִים, פִּזּוּם מַנְגִּינָה בְּנִעְנוּעַ הַשְּׂפָתַיִם: "וּמִחוּץ לְבִמְבּוּמֵי אַבָּא שֶׁהָיָה מְבַמְבֵּם לוֹ לְעִתִּים" (יזהר, מישור ז). בִּמְבּוּם נִגּוּן חֲסִידִי. – [בִּמְבּוּם־]

קְנֵי בַּמְבּוּק

בַּמְבּוּק° ז' [מאלאית: bambu] חִזְרָן, צֶמַח רַב־שְׁנָתִי גָּדוֹל וְגָבוֹהַּ מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים; גָּדֵל בְּעִקָּר בָּאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים (Bambusa). קָנָיו גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים וּמְשַׁוִּים לוֹ לְעִתִּים צוּרַת עֵץ. קְנֵי הַבַּמְבּוּק מְשַׁמְּשִׁים לְבִנְיָן, לַעֲשִׂיַּת רָהִיטִים, לַעֲשִׂיַּת סִיבִים וְעוֹד. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ גַּם כְּצֶמַח נוֹי.

במבם° [בִּיטּוּי לְקוֹלוֹת: בִּים־בּוֹם]

~ פִּעֵל **בִּמְבֵּם°** פ"ע 1. הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹת עֲמוּמִים, פִּזֵּם מַנְגִּינָה בְּנִעְנוּעַ הַשְּׂפָתַיִם: "מְהַגִּים וּמְצַפְצְפִים וּמְזַמְּרִים וּבִים־בַּם־בַּם מְבַמְבְּמִים" (מנדלי מו"ס, קסא). "וּכְשֶׁהִגִּיעַ צְבִי־לֶה לְסִלְסוּל אֶחָד בַּשִּׁיר, נִטְפַּל וּבִמְבֵּם גַּם רוּבִּינְשְׁטֵין" (יזהר, שיירה 68). "וַעֲזוּרִיאֵל... בִּמְבֵּם לְכָל דָּבָר בְּהַסְכָּמָה וּבַהֲמִיָּה" (מלצר, תרי נהרות 240). – [לְבַמְבֵּם, מְ־, יְ־]

בַּמְבַּמָנִי° ת' [מן במבם, בִּמְבֵּם] שֶׁהוּא מֵעֵין בִּמְבּוּם, מְבַמְבֵּם: "וַאֲנִי מְחַשֵּׁב וּמְנַגֵּן וְהוֹגֶה בִּגְרוֹנִי בְּהֶעְלֵם אֶחָד נְגִינָה בַּמְבַּמָנִית, תְּחִלָּתָהּ בַּחֲשַׁאי... וְסוֹפָהּ בְּקוֹל רָם וּבְסִלְסוּל" (מנדלי מו"ס, שעב). – [בַּמְבַּמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

במד' קיצור: בַּמִּדְבָּר.

במד"א ר"ת בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים.

במד"ר ר"ת בַּמִּדְבַּר רַבָּה (הַסֵּפֶר הָרְבִיעִי בְּסִפְרֵי הַמִּדְרָשׁ "מִדְרָשׁ רַבָּה").

בָּמָה נ' [ההוראה המקורית, כנראה: גב, גופה; אכדית: bāmtu; אוגריתית: במת; מואבית (לוח מישע): במת; ארמית: בָּמְתָא] 1. (במקרא) מִבְנֶה מוּרָם שֶׁעָלָיו הוּקַם מִזְבֵּחַ לְהַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת: "זֶבַח הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה" (שמואל א ט יב). "עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת" (מלכים א כב מד). 2. גִּבְעָה, רָמָה: "הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל, עַל בָּמוֹתֶיךָ חָלָל" (שמואל ב א יט). "וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ" (עמוס ד יג). 3°. בִּימָה, מִבְנֶה מוּרָם בְּאוּלָם, בְּתֵיאַטְרוֹן וְכַדּוֹמֶה לְהַצָּגַת מַחֲזוֹת וּלְהוֹפָעוֹת רָאֲוָה אֲחֵרוֹת: הַשַּׂחְקָנִים מוֹפִיעִים עַל הַבָּמָה. 4°. בִּימַת בֵּית־כְּנֶסֶת: "הִנֵּה דַּרְשָׁן עוֹלֶה עַל הַבָּמָה" (ביאליק, בעיר ההריגה). – [בָּמַת־, בָּמוֹת, בָּמוֹת־; במליצה גם בָּמֳתֵי־]

– בָּמַת־יִשְׂחָק° [בשינוי הוראה מעמוס ז ט: "וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק"] כִּנּוּי מְלִיצִי לְבִימַת הַתֵּיאַטְרוֹן.

– בָּמַת־מִטְבָּח°, גַּרְדּוֹם.

– בָּנָה בָּמָה לְעַצְמוֹ* [על־פי חגיגה כב.; בהשאלה] פָּרַשׁ מִשֻּׁתָּפוּת עִם אֲחֵרִים וְהֵקִים לוֹ עֵסֶק עַצְמָאִי.

– עַל בָּמֳתֵי־, עַל־גַּבֵּי, עַל־פְּנֵי: "וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ" (עמוס ד יג). "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב" (ישעיה יד יד). "לִקְרָאתְךָ דּוֹרֵךְ עַל בָּמֳתֵי חַיַּיִךְ" (כהן, שירים לו). "עַד נַעֲלֶה, נִשְׁבַּעְנוּ, אֶל בָּמֳתֵי עָב" (שמעוני, הביבר 18).

במה"ש ר"ת 1. בְּמָקוֹם הַשָּׁוֶה. 2. בֵּית מִשְׁפַּט הַשָּׁלוֹם.

בְּמוֹ מ"ח [צורה מליצית] בְּ־, בְּתוֹךְ: "כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה" (ישעיה מג ב).

– בְּמוֹ־יָדָיו°, בְּעֶצֶם יָדָיו, בְּיָדָיו מַמָּשׁ: "וְאֶחֱלֹל בְּמוֹ־יְדֵי רֹאשׁ נִזְרִי" (ביאליק, אחד אחד). "אֲנִי אֶת הָרֶצַח שֶׁלִּי בִּצַּעְתִּי – בְּמוֹ יָדַי אֵלֶּה" (קרליבך, הודו 161). "בְּמוֹ יָדָיו" (שמיר, שם הספר).

– בְּמוֹ־עֵינָיו°, בְּעֶצֶם עֵינָיו: בְּמוֹ עֵינַי רָאִיתִי אֶת הַדָּבָר!

– בְּמוֹ־פִיו, בְּפִיו מַמָּשׁ: "בְּמוֹ־פִי אֶתְחַנֶּן־לוֹ" (איוב יט טז).

בָּמוֹ מ"ג [צורה מליצית על־דרך: לָמוֹ] בָּם, בָּהֶם: "יָבִינוּ אִישׁ הֵם וּמַה יִּהְיֶה בָּמוֹ" (שד"ל). "כִּי יִמָּצְאוּ בָמוֹ יוֹצְאִים מִן הַכְּלָל" (אליאשברג, לפי אחד העם, מב).

בִּמּוּי°, בִּימוּי ז' [מן בָּמָה, בַּמַּאי] עֲרִיכַת מַחֲזֶה וְעִבּוּד פְּרָטָיו לְשֵׁם הַעֲלָאָתוֹ עַל הַבָּמָה לִפְנֵי קְהַל הַצּוֹפִים: הַמַּחֲזֶה הֻצַּג בְּבִמּוּיוֹ שֶׁל הַבַּמַּאי הָאוֹרֵחַ. – [בִּמּוּי־]

(סִי) בֶּמוֹל

בֶּמוֹל° ז' [איטלקית: bemolle] נַחַת, סִימָן מְקֻבָּל בְּתָוֵי־הַנְּגִינָה הַבָּא לִפְנֵי תָּו לְצַיֵּן כִּי יֵשׁ לְהַנְמִיכוֹ בַּחֲצִי טוֹן.

במז"ט ר"ת בְּמַזָּל טוֹב.

במח"כ ר"ת 1. בִּמְחִיאוֹת כַּפַּיִם. 2. בִּמְחִילַת כְּבוֹדוֹ.

במחכ"ת ר"ת בִּמְחִילַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ.

במ"ס ר"ת בֵּית מִסְחַר סְפָרִים.

במס"ק ר"ת בִּמְסִירַת קֻלְמוֹס.

במ"ר ר"ת בַּמִּדְבַּר רַבָּה (מדרש).

בְּמָטוּתָא* [ארמית] אָנָּא, בְּבַקָּשָׁה – ראה מָטוּתָא.

בַּמְיָה

בַּמְיָה° נ' [ערבית] יָרָק־גִּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶלְמִיתִיִּים (Hibiscus esculentus). פִּרְיוֹ הֶעָשִׁיר בְּקָרוֹטִין וּבְוִיטָמִין C נֶאֱכָל כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׁל. – [בַּמְיַת־]

בְּמְקוֹם״ ז׳ [מן מָקוֹם] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּמַלֵּא מְקוֹמוֹ שֶׁל אַחֵר בְּהֶעְדְּרוֹ: ״שְׁלֹשָׁה נְבִיאִים וּשְׁלֹשָׁה בִּמְקוֹמוֹת״ (פנקס קראקא). — [בְּמְקוֹמוֹת]

בָּמֳתֵי, סמיכות פיוטית מן בָּמוֹת — ראה בָּמָה.

בֵּן ז׳ [אולי מן בנה; אכדית: binu; אוגריתית: בן; ארמית: בַּר, וברבוי בְּנִין; ערבית: אִבְּן] 1, יֶלֶד, נַעַר וְכָל אִישׁ בְּיַחַס אֶל הוֹרָיו: ״יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם״ (בראשית כה יט). ״שְׁמַע, בְּנִי, מוּסַר אָבִיךָ״ (משלי א ח). 2, וָלָד זָכָר שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״פַּר בֶּן־בָּקָר״ (ויקרא ד ג). ״בְּנֵי אֵלִים״ (תהלים כט א). ״בְּנֵי־נֶשֶׁר״ (משלי ל יז). 3, כִּנּוּי שֶׁל חִבָּה בְּפִי גָּדוֹל לְקָטֹן מִמֶּנּוּ: ״הֲקוֹלְךָ זֶה, בְּנִי דָוִד?״ (שמואל א כד טז). 4°, זָכָר, צָעִיר: בְּכִתָּה עֶשְׂרִים בָּנִים וַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה בָּנוֹת. 5 [בסמיכות] יְלִיד־, תּוֹשַׁב־: ״בְּנֵי־צִיּוֹן״ (תהלים קמט ב). ״בְּנֵי יְהוּדָה שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם... בְּנֵי גָלִיל שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם״ (עירובין נג.). 6 [לפני מספר] בְּגִיל־, מִסְפַּר יְמֵי חַיָּיו: ״וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים״ (בראשית טז יז). 7, חַיָּב, מַגִּיעַ לוֹ: ״כִּי בֶן־מָוֶת הוּא״ (שמואל א כ לא). 8 [בנסמך לשמות שונים] רָאוּי לְ־, נִתָּן לְ־: בֶּן־אֲכִילָה. בֶּן־בִּצּוּעַ. [וראה עוד הצירופים להלן]. — [בֶּן־ גם בַּן־; בְּנִי, בִּנְךָ, בְּנֵךְ; בָּנִים, בְּנֵי־ בָּנַי, בְּנֵיהֶם]

— **בֶּן־אָבוֹת***, מְיֻחָס, אִישׁ מִמִּשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה: ״חָכָם וְעָנָו וּבֶן־אָבוֹת״ (אבות דר׳ נתן ב). ״לְפִי שֶׁהָיָה... מִמִּשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה, בֶּן־אָבוֹת וּבֶן־תּוֹרָה״ (הזז, יעיש א 125).

— **בֶּן־אָדָם**, אִישׁ, אָדָם, גֶּבֶר: ״וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ״ (יחזקאל ב ח). ״מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ, וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ?״ (תהלים ח ה).

— **בֶּן־אֻמָּנוּתוֹ***, חָבֵר לְמִקְצוֹעוֹ, מִי שֶׁעוֹבֵד בְּאוֹתָהּ עֲבוֹדָה שֶׁהוּא עוֹבֵד בָּהּ: ״אֵין לְךָ אָדָם אוֹהֵב בֶּן־אֻמָּנוּתוֹ״ (בראשית רבה לב).

— **בֶּן־אָח°**, **בֶּן־אָחוֹת°**, אַחְיָן: לוֹט הָיָה בֶּן־אָחִיו שֶׁל אַבְרָהָם.

— **בֶּן־אֱלֹהִים** (בראשית ו ב), **בֶּן־אֵלִים** (תהלים כט א), מַלְאָךְ.

— **בֶּן־אַלְמָוֶת°**, נִצְחִי, שֶׁאֵינוֹ כָּלֶה לְעוֹלָם: ״בִּמְחִיר אֵיזוֹ פְּרוּטוֹת הָיוּ לִבְנֵי־אַלְמָוֶת גַּם ׳נְדִיב הַלֵּב׳ עַצְמוֹ וְגַם כָּל אֵלֶּה שֶׁלִּכְבוֹדָם הִתְנַדֵּב״ (אחד העם, רנח). ״בְּנֹפֶל מְגַדְּלִים אֲשֶׁר דִּמִּיתִים בְּנֵי־אַלְמָוֶת״ (שמעוני, פואימות א קמ).

— **בֶּן־אֳמָנָה°**, אָדָם יָשָׁר וְנֶאֱמָן: ״הַסּוֹחֲרִים הָיוּ בְּנֵי־אֳמָנָה״ (קבק, בצל 284). [עיין גם בַּעַל, בַּעַל־אֳמָנָה]

— **בֶּן־אַשְׁפָּה**, 1, [אשפה = גרתיק] כִּנּוּי מְלִיצִי לַחֵץ הַמּוּצָא מִתּוֹךְ אַשְׁפָּתוֹ: ״הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ״ (איכה ג יג). 2° [אשפה = זבל] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְעָנִי וָדַל: ״לֹא לִי הֵם, בֶּן־אַשְׁפָּה, תּוֹלַעָה״ (ביאליק, הרהורי לילה).

— **בֶּן־בּוּז°**, נִבְזֶה, בָּזוּי, שָׁפָל: ״כִּי עַתָּה לֹא נִקִּיתִיךָ עוֹד... בֶּן־בּוּז וְאִישׁ נִקְלֶה!״ (ביאליק, תר׳ קישוט נג).

— **בֶּן־בַּיִת***, יְדִיד וּמְקֹרָב, מִי שֶׁנִּכְנָס וְיוֹצֵא לְעִתִּים קְרוֹבוֹת בְּבֵית מִישֶׁהוּ: ״בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְּנֵיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן־בַּיִת לְפָנֶיךָ״ (תענית יט.). ״כָּךְ נַעֲשָׂה בֶּן־בַּיִת אֶצְלֵנוּ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צה).

— **בֶּן־בֵּיתוֹ**, עַבְדּוֹ, יְלִיד בֵּיתוֹ: ״וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי״ (בראשית טו ג). [ראה גם להלן: בְּנֵי בֵּיתוֹ]

— **בֶּן־בְּלִיַּעַל** (דברים יג יד), נָבָל, נוֹכֵל.

— **בֶּן־בְּלִי־שֵׁם**, 1, פּוֹחֵז, פְּחוּת־עֵרֶךְ: ״בְּנֵי־נָבָל גַּם בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ מִן־הָאָרֶץ״ (איוב ל ח). 2°, בִּלְתִּי־יָדוּעַ, אַלְמוֹנִי: ״וְיָשְׁבָה בוֹ עֲדַת נְעָרִים בְּנֵי־בְלִי־שֵׁם״ (אלתרמן, הטור א 303).

— **בֶּן־בִּצּוּעַ°**, הַנִּתָּן לְהַגְשָׁמָה, שֶׁאֶפְשָׁר לְמַמֵּשׁ אוֹתוֹ: רַעְיוֹנְךָ נָאֶה הוּא, אֲבָל אֵינוֹ בֶּן־בִּצּוּעַ.

— **בֶּן־בָּצָל*** (עוקצין ב ח), בְּצַלְצוּל, בָּצָל קָטָן.

— **בֶּן־בָּקָר** (ויקרא ד ג), פַּר צָעִיר, עֵגֶל.

— **בֶּן־בְּרִית***, 1°, כִּנּוּי לִיהוּדִי: ״נְכָסִים שֶׁל בְּנֵי בְּרִית״ (בבא קמא א ב). ״וּכְתֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ״ (תפילה, עשרת ימי תשובה וימים נוראים). ״הָאוֹצָר הָעַתִּיק יִתְגַּלֶּה לְנָכְרִי, לְמִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן־בְּרִית?״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קלו). 2°, בַּעַל־בְּרִית, יָדִיד.

— **בֶּן־בָּשָׂר**״, כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בָּשָׂר־וָדָם: ״וְכָל בְּנֵי־בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ״ (תפילת עלינו לשבח).

— **בֶּן־גְּדוֹלִים***, מְיֻחָס, אִישׁ מִמִּשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה: ״לֹא שֶׁהוּא בֶּן־תּוֹרָה יוֹתֵר מִמֶּנִּי, אֶלָּא שֶׁהוּא בֶּן־גְּדוֹלִים יוֹתֵר מִמֶּנִּי״ (ירושלמי ברכות ז ד). ״תַּלְמִיד־חָכָם וּבֶן־גְּדוֹלִים״ (עגנון, כלה קנג).

— **בֶּן־גָּוֶן°**, גְּוָן, נִיּוּאַנְס, צֶבַע הַשּׁוֹנֶה קְצָת מִן הַצֶּבַע הַיְסוֹדִי: ״צֶוֶד זֶה... כַּמָּה גְוָנִים וּבְנֵי־גְוָנִים לוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 68).

— **בֶּן־גֵּיהִנֹּם*** (ראש השנה יז.), חוֹטֵא שֶׁסּוֹפוֹ לְהִדּוֹן בַּגֵּיהִנֹּם.

— **בֶּן־גִּילוֹ***, בַּעַל אוֹתוֹ הַגִּיל, שֶׁשְּׁנוֹתָיו כִּשְׁנוֹת פְּלוֹנִי: ״שֻׁמָּא מְצוּיָה בְּבֶן־גִּילוֹ״ (בבא מציעא כז:). בְּכִתָּה לוֹמְדִים תַּלְמִידִים בְּנֵי גִיל אֶחָד בְּקֵרוּב.

— **בֶּן־גְּמָרָא°**, כִּנּוּי לְנַעַר שֶׁהִתְקַדֵּם בְּלִמּוּדָיו בַּ״חֶדֶר״ וְהִתְחִיל לִלְמֹד גְּמָרָא: ״בֶּן־גְּמָרָא הָיִיתִי וַעֲדַיִן הָיִיתִי מְשַׁחֵר בְּבֵיתָהּ״ (בן־ציון, XXIIV).

— **בֶּן־דּוֹד°**, **בֶּן־דּוֹדָה°**, דּוֹדָן: לוֹט בֶּן־הָרָן אֲחִי־אַבְרָהָם וְיִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם – בְּנֵי־דוֹדִים הָיוּ.

— **בֶּן־דָּוִד***, כִּנּוּי לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: ״אֵימָתַי בֶּן־דָּוִד בָּא?״ (סנהדרין צח.).

— **בֶּן־דּוֹרוֹ°**, מִי שֶׁחַי בִּתְקוּפָתוֹ: נוֹרְדוֹי בֶּן־דּוֹרוֹ שֶׁל הֶרְצֵל הָיָה.

— **בֶּן־דֵּעָה*** (חגיגה ג:), **בֶּן־דַּעַת*** (בבא מציעא ח.), חָכָם וְנָבוֹן, בַּר־דַּעַת.

— **בֶּן־הֵד°**, הֵד קַל, הֵד עָמוּם: ״בֶּן־הֵד רָחוֹק עָמוּם, מִנְּאוּם שְׂנוּאֵי־נַפְשִׁי״ (שמעוני, פואימות ב קצג). ״בְּנוֹת־קוֹל מְסוּצָצוֹת בְּרָאשֵׁי־הֶהָרִים וּבֶן־הֵד לְהֵד״ (טברסקי, אקוסטה א 179).

— **בֶּן־הַכּוֹת**, ראה ערך בֵּן־.

— **בֶּן־הֶפְקֵר°**, מֻפְקָר, מֻשְׁחָת: ״כֻּלָּנָא (כֻּלָּנוּ) בְּנֵי הֶפְקֵר!״ (הזז, יעיש א 102).

— **בֶּן־הִרְהוּר°**, הִרְהוּר קַל: ״אַךְ הָאִישׁ הַלָּזֶה בֶּן־הִרְהוּר מִסְפָּחוֹ״ (אלתרמן, התיבה 127). ״בֶּן־הִרְהוּר שֶׁל שְׁאֵלָה מִתְלַוָּה בְּלִבִּי״ (טביב, בערער 148).

— **בֶּן־הֲרֵיגָה***, בֶּן־מָוֶת, חַיָּב מִיתָה: ״אָמַר לוֹ דָּוִד לְשָׁאוּל: מִן הַתּוֹרָה בֶּן הֲרֵיגָה אַתָּה״ (ברכות סב:).

— **בֶּן־זוּג***, 1, אֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם שֶׁהֵם זוּג: ״שֶׁכָּךְ הָיוּ כּוֹתְבִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן, לֵידַע אֵיזֶהוּ בֶּן־זוּגוֹ״ (שבת יב ג). 2, הַזָּכָר שֶׁבַּזּוּג:

"לְכָלְךָ יֵשׁ בֶּן־זוּג, וְלִי אֵין בֶּן־זוּג" (בראשית רבה יא). "צְאִי וּבַקְּשִׁי לִי בֶּן־זוּגִי" (ביאליק, בין נהר פרת). "וְסָבַב בַּחֲצִי הָעוֹלָם לְבַקֵּשׁ בֶּן־זוּגָהּ שֶׁל בִּתּוֹ" (עגנון, כלה שעח).

— **בֶּן־זְנוּנִים** (הושע ב ו), מַמְזֵר, מִי שֶׁנּוֹלַד מִבְּעִילַת זְנוּת.

— **בֶּן־זְקוּנִים**, 1. מִי שֶׁנּוֹלַד לְהוֹרָיו בְּזִקְנוּתָם: "וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ" (בראשית לז ג). 2°. הַבֵּן הַצָּעִיר בְּיוֹתֵר בַּמִּשְׁפָּחָה.

— **בֶּן חוֹרֵג°**, בֶּן אִשְׁתּוֹ אוֹ בֶּן בַּעְלָהּ מִנִּשּׂוּאֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

— **בֶּן־חוֹרִים**, מְיֻחָס, אָצִיל: "אַשְׁרֵיךְ, אֶרֶץ, שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים" (קהלת י יז).

— **בֶּן־חוֹרִין***, חָפְשִׁי, שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁעְבָּד: "אֲפִלּוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם" (בבא קמא ח ו). "הָשַׁתָּא עַבְדֵי, לַשָּׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין" (הגדה של פסח). "גַּאֲוַת בֶּן־חוֹרִין הַמַּכִּיר אֶת הַכֹּחַ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ פְּנִימָה" (אחד העם, רצב).

— **בֶּן־חִטָּה°** נ׳ עֵשֶׂב־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר לַחִטָּה (Aegilops). בָּאָרֶץ מְצוּיִים מִינִים רַבִּים שֶׁל בֶּן־חִטָּה הַגְּדֵלִים בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים.

— **בֶּן־חִיּוּךְ°**, חִיּוּךְ קַל, בַּת־צְחוֹק: "בֶּן־חִיּוּךְ דַּק מִן הַדַּק הִתְחִיל מֵצִיץ מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיהָ" (קבק, בצל 29).

— **בֶּן־חַיִל**, גִּבּוֹר, אַמִּיץ־לֵב, זָרִיז: "כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חַיִל" (שמואל א יד נב). "אַף בֶּן־חַיִל הַנֶּהָג" (ביאליק, המכונית).

— **בֶּן־חֲלוֹף°**, חוֹלֵף וְעוֹבֵר, שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם מַתְמִיד: "פְּתַח־פִּיךָ לְאִלֵּם, אֶל־דִּין כָּל־בְּנֵי חֲלוֹף" (משלי לא ח). "בְּנֵי אָדָם, בְּנֵי־חֲלוֹף אָנוּ – לֹא יַלְדֵי נֶצַח" (ברנר, ב 125). "אַחֲרֵי הָרֶגַע בֶּן־הַחֲלוֹף שֶׁאֵינוֹ נִשְׁנֶה עוֹד לְעוֹלָמִים" (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון).

— **בֶּן־חֲלִיפָתוֹ°**, מִי שֶׁעָתִיד לְהַחֲלִיף אוֹתוֹ בְּתַפְקִידוֹ, אִישׁ הַמִּשְׁמֶרֶת הָאַחֶרֶת: "וְסוֹף סוֹף אֵינוֹ יָכוֹל (הַחַיָּל) לְהִתְאַפֵּק וּמֵעִיר אֶת בֶּן־חֲלִיפָתוֹ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד" (שופמן, א 81).

— **בֶּן־חֲסוּת°**, מִי שֶׁנִּמְצָא בְּאַפִּיטְרוֹפְּסוּתוֹ שֶׁל אַחֵר: צַיָּר פְּלוֹנִי הוּא בֶּן־חֲסוּתוֹ שֶׁל הַנָּדִיב.

— **בֶּן־חָצָב°** ז׳ צֶמַח־בָּר קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, בַּעַל בָּצָל וּפְרָחִים סְגֻלִּים־כֵּהִים (Scilla). פּוֹרֵחַ בַּסְּתָו, הֶעָלִים מִתְפַּתְּחִים בְּעִקָּר אַחֲרֵי הַפְּרִיחָה.

בן־חצב

— **בֶּן־חָרִיץ***, חָרִיץ קָטָן, סֶדֶק: "וְכַמָּה הוּא חָרִיץ? שִׁשָּׁה טְפָחִים, וּבֶן־חָרִיץ – שְׁלֹשָׁה" (בבא בתרא ז ד). "מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר, לְיַד בֶּן־הֶחָרִיץ, עָמְדוּ תּוֹרָנִים עַל הַמִּשְׁמָר" (שלונסקי, תר׳ הדון א 319).

— **בֶּן־חַרְצִית°** ז׳ צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Pyrethrum). דּוֹמֶה מְאֹד לְחַרְצִית. פְּרָחָיו מְכִילִים חֹמֶר הַמְשַׁמֵּשׁ כְּרַעַל לַחֲרָקִים, וְאֵינוֹ מַזִּיק לְיוֹנְקִים. הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ הָיָה יָדוּעַ כְּבָר בִּימֵי־קֶדֶם, וְנָפוֹץ הַרְבֵּה בְּיָמֵינוּ: הוּא אֶחָד מִמַּרְכִּיבֵי הַנּוֹזֵל קוֹטֵל הַחֲרָקִים הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם הַמִּסְחָרִי "פְּלִיט".

— **בֶּן־טוֹבִים***, 1*. אָדָם מִמִּשְׁפָּחָה טוֹבָה וַהֲגוּנָה: "עֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים" (שקלים ה ו). "בֶּן־טוֹבִים הוּא, בַּר אֲבָהָן וּבַעַל מִשְׁפָּחָה מְיֻחֶסֶת" (ברקוביץ, תר׳ טוביה צח).

בן־חרצית

2°. כִּנּוּי (אִירוֹנִי) לְבֵן שֶׁל מִשְׁפָּחָה מְבֻסֶּסֶת מִבְּחִינָה חֶבְרָתִית וְכַלְכָּלִית שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, "נַעַר־זָהָב".

— **בֶּן־טִפּוּחוֹ°**, 1. הַנִּמְצָא בְּטִפּוּלוֹ הַמָּסוּר: "אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא בֶּן טִפּוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (עגנון, אורח 346). 2. שֶׁטִּפַּח אוֹתוֹ וְטִפֵּל בּוֹ: "וַהֲרֵיהוּ רַק מַקְשִׁיב וּמִתְעַדֵּן עַל שִׁעוּר, בֶּן־טִפּוּחוֹ, הַיּוֹצֵא מִפִּי מְלַבְּנוֹ וּמוֹרוֹ" (בן־ציון, יב).

— **בֶּן־טִפּוּחִים°**, כִּנּוּי לִמְפֻנָּק וּמְעֻדָּן בְּיוֹתֵר: "לֹא בֶּן־פִּנּוּקִים וְלֹא בֶּן־טִפּוּחִים, אֶלָּא אִישׁ הֶעָמָל הַקָּשֶׁה" (שטיינמן, במעגל 37).

— **בֶּן־טְרַדְיוֹן°** [על דרך השם "בן־תרדיון"], טַרְדָן: "יֵצֶר הַחִקּוּי הוּא בֶּן־טְרַדְיוֹן מֵאֵין כָּמוֹהוּ" (שטיינמן, פרודות).

— **בֶּן־יוֹמוֹ***, שֶׁנּוֹלַד בּוֹ בַּיּוֹם: "תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ" (שבת קנא). "עֵגֶל בֶּן־יוֹמוֹ" (ביאליק, אריה ב). "...אֲשֶׁר רַעְיוֹן בֶּן־יוֹמוֹ יַעְצֹר כֹּחַ לִכְבֹּשׁ לוֹ דֶרֶךְ בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה" (אחד העם, יא).

— **בֶּן־יוּחֲסִין°**, מְיֻחָס, בַּעַל־יִחוּס, שֶׁמּוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה: "בַּיְשָׁן וְצָנוּעַ... בֶּן־יוּחֲסִין, יַיִן בֶּן יַיִן" (הזז, יעיש ב 109).

— **בֶּן־יוֹנָה** (ויקרא ה ז), גּוֹזָל שֶׁל יוֹנִים.

— **בֶּן־יְשִׁיבָה°**, תַּלְמִיד בְּבֵית־יְשִׁיבָה, חָנִיךְ יְשִׁיבָה לְתַלְמוּד תּוֹרָה: "אָמְנָם בֶּן־יְשִׁיבָה אָנִי" (ביאליק, משירי החורף ה).

— **בֶּן־יִשְׂרָאֵל**, 1. יְהוּדִי, עִבְרִי [הרבה במקרא בריבוי: בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, בראשית לב לג]. 2*. כִּנּוּי לִיהוּדִי שֶׁאֵינוֹ לֹא כֹּהֵן וְלֹא לֵוִי: "בֶּן־יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְלֵוִי..." (גיטין ל:).

— **בֶּן־כּוֹכָב°**, אַסְטֶרוֹאִיד, כּוֹכַב־לֶכֶת זָעִיר. הַחוֹקְרִים מַכִּירִים כְּ־1500 בְּנֵי־כּוֹכָב בֵּין מַאְדִּים לְצֶדֶק.

— **בֶּן־כַּךְ°** [נוסח עברי של הצירוף הארמי הרווח: "בר הכי" סוטה כא:] מֻמְחֶה, בֶּן־סָמֶךְ, בָּקִי בְּדָבָר: "וְאֶסְתַּפֵּק בִּקְצַת סוֹפְרִים בְּנֵי־כַךְ בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים" (סדן, שפה 368).

— **בֶּן־כֶּלֶב°, בֶּן־כְּלָבִים°**, כִּנּוּיִים שֶׁל גְּנַאי וְחֵרוּף: "אַל תָּמוּשׁ מִמְּקוֹמְךָ, בֶּן־כְּלָבִים!" (ביאליק, ספיח א).

— **בֶּן־כָּנָף°**, כִּנּוּי לְעוֹף: "וַיַּרְא מַחֲנֵה בְנֵי־כָנָף" (ביאליק, התרנגולים). "בְּנֵי־כָנָף זְמִירוֹת מַנְעִימִים" (שמעוני, פואימות א 50). "וּבְנֵי כָנָף מְקַפְּצִים בֵּין הָעֵצִים" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קצא).

— **בֶּן־כְּפָר***, כַּפְרִי, מִי שֶׁנּוֹלַד בִּכְפָר אוֹ חַי בּוֹ שָׁנִים רַבּוֹת: "בֶּן־כְּפָר שֶׁהָלַךְ לָעִיר" (מגילה יט.).

— **בֶּן־כְּרַךְ***, תּוֹשַׁב עִיר גְּדוֹלָה, עִירוֹנִי: "וּלְמָה יְשַׁעְיָה דּוֹמֶה? לְבֶן־כְּרַךְ שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ" (חגיגה יג:).

— **בֶּן־לְוָיָה***, מִי שֶׁנִּלְוָה וְהִתְחַבֵּר אֶל אַחֵר לָלֶכֶת אִתּוֹ: "כָּךְ עוֹשִׂים לִבְנֵי־לְוָיָה?" (חולין ז.). "הוּא שׁוֹלֵחַ בְּנֵי־לְוָיָתוֹ לַמֶּרְחָק שֶׁנִּגְלָה" (פיכמן, כו). "וְאִם זִמֵּן לְפָנָיו הַמָּקוֹם בֶּן־לְוָיָה, מִתְלַוֶּה עִמּוֹ" (עגנון, כלה רעג).

— **בֶּן־לַיְלָה**, ראה ערך בִּן־.

— **בֶּן־מָוֶת***, חַיָּב מִיתָה: "שְׁלַח וְקַח אוֹתוֹ אֵלַי, כִּי בֶן־מָוֶת הוּא" (שמואל א כ לא).

— **בֶּן־מִינוֹ***, שֶׁהוּא מֵאוֹתוֹ הַמִּין: "אֵין הָאִילָן נֶעֱקָר אֶלָּא בְּבֶן־מִינוֹ" (סדר אליהו רבא כז).

— בֶּן־מְחִילָה*, 1*, מֻרְשֶׁה לִמְחֹל עַל נְכָסָיו אוֹ לְהַפְקִירָם: "דִּיתְמֵי לָאו בְּנֵי מְחִילָה נִינְהוּ" (בבא מציעא כב:). 2°, רָאוּי לִמְחִילָה: פֶּשַׁע כָּזֶה אֵינוֹ בֶּן־מְחִילָה.

— בֶּן־מֶלַח°, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּלְקִיִּים, חֲסַר־עָלִים (Arthrocnemum). גִּבְעוֹלָיו עֲשׂוּיִים פְּרָקִים־פְּרָקִים יְרֻקִּים. גָּדֵל בְּבִצּוֹת מְלוּחוֹת בִּשְׁפֵלַת הַחוֹף וּבְעֵמֶק־הַיַּרְדֵּן וְהָעֲרָבָה.

— בֶּן־מֶצֶר^, 1^, בַּר־מֶצֶר, מִי שֶׁיּוֹשֵׁב עַל הַגְּבוּל שֶׁל אַדְמַת רֵעֵהוּ, וְלוֹ זְכוּת קְדִימָה לִקְנוֹת מֵאַדְמַת חֲבֵרוֹ, אִם הִיא עוֹמֶדֶת לִמְכִירָה: "בֶּן־הַמֶּצֶר קוֹדֵם וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ" (רמב"ם, שכנים יב ה). 2°, [בהשאלה] בַּעַל זְכוּת קְדִימָה לְמַשֶּׁהוּ, קוֹדֵם בִּזְכֻיּוֹתָיו: "שׁוּב לֹא יְהֵא לָכֶם שׁוּם בֶּן־מֶצֶר" (קלצקין, אחרונים שג).

— בֶּן־מֶרִי, מַרְדָן, סַרְבָן: "לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי" (במדבר יז כה).

— בֶּן־מִשְׁפָּחָה*, אֶחָד מִן הַמִּשְׁפָּחָה – בֵּן, בַּת, אָב, אֵם, דּוֹד, סָב וְכו': "הַיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יַחֲזִיר לִבְנֵי־מִשְׁפָּחָה" (בכורות ח י).

— בֶּן־מֶשֶׁק הַבַּיִת (בראשית טו ב), מְנַהֵל עִנְיְנֵי הַבַּיִת.

— בֶּן־נֹחַ*, 1, כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְכָל אָדָם מֵאֻמּוֹת־הָעוֹלָם, חוּץ מִיִּשְׂרָאֵל מִשָּׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה: "שֶׁבַע מִצְווֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ" (סנהדרין נו.). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְכִלַּי וּלְקַמְצָן [על־יסוד דרש עממי של דברי חז"ל: "בן־נח נהרג על פחות משוה פרוטה", עבודה זרה עא:, ושם כפשוטו – בן־נח שגזל מישראל אפילו פחות משוה פרוטה דינו ליהרג] "שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁאַרְיֵה הוּא 'חָם'... בֶּן־נֹחַ הַנֶּהֱרָג עַל פָּחוֹת מִשְּׁוֵה פְּרוּטָה, וְכָל עֲמָלוֹ לְכִיסוֹ" (ביאליק, אריה ו).

— בֶּן־נֵכָר, נָכְרִי, זָר, שֶׁאֵינוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: "מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא" (בראשית יז יב).

— בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת (שמואל א כ ל), חָצוּף וּמַרְדָן.

— בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (דברים כא יח), ראה ערך סוֹרֵר.

— בֶּן־סֶמֶךְ°, בַּר־סַמְכָא, אָדָם מֻסְמָךְ וּמֻמְחֶה, שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עַל יְדִיעוֹתָיו וְעַל עֲצָתוֹ: "רָאִיתִי אֶת שְׁלוֹם־עֲלֵיכֶם כְּבֶן־סֶמֶךְ עֶלְיוֹן בְּמִקְצוֹעַ הַסִּפְרוּת הַסִּפּוּרִית" (ברקוביץ, הראשונים לב). "אַתָּה רוֹאֶה עַצְמְךָ בֶּן־סֶמֶךְ לְהַשִּׂיא עֵצוֹת לַצִּבּוּר" (שטיינמן, צרור 28).

— בֶּן־עַוְלָה, עוֹשֵׂה עָוֶל, נָבָל, בֶּן־בְּלִיַּעַל: "כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפָלְתָּ" (שמואל א ג לד).

— בֶּן־עוֹנְשִׁין (עֳנָשִׁין)°, נוֹשֵׂא בְּאַחֲרָיוּת לְמַעֲשָׂיו מִבְּחִינַת הַחֹק: "נַעֲשֵׂיתִי בֶּן־עוֹנְשִׁין בְּבֵית־דִּין שֶׁל מַעְלָה" (ליליינבלום, חטאת נעורים 232).

— בֶּן־עוֹף* (כתובות ה.), עוֹף־רַךְ.

— בֶּן־עִיר*, 1*, תּוֹשָׁב שֶׁל עִיר: "בֶּן עִיר – וְנִמְצָא בֶּן־כְּרַךְ" (קידושין ב ג). 2°, הַיּוֹשֵׁב בְּאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵאוֹתָהּ עִיר: פָּגַשְׁתִּי אֶת בֶּן־עִירִי מִחוּץ־לָאָרֶץ.

— בֶּן־עֲלִיָּה*, אִישׁ־הַמַּעֲלָה, מִי שֶׁעוֹלֶה בִּסְגֻלּוֹתָיו אוֹ בְּמַעֲמָדוֹ עַל אֲחֵרִים: "רָאִיתִי בְּנֵי־עֲלִיָּה וְהֵן מוּעָטִין" (סוכה מה:). "לֹא הָיָה מִבְּנֵי הָעֲלִיָּה, שֶׁצָּרִיךְ לִנְהֹג בָּהֶם כָּבוֹד" (ברקוביץ, הראשונים רכח).

— בֶּן־עֹנִי, עָנִי וָדַל, נִדְכָּא: "וִישַׁנֶּה דִּין כָּל־בְּנֵי־עֹנִי" (משלי לא ה).

— בֶּן־עָנָף°, עָנָף קָטָן, סְעִיף: "מִשְׁפָּחָה זוֹ הִסְתָּעֲפָה לְכַמָּה עֲנָפִים וּבְנֵי־עֲנָפִים" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 30).

— בֶּן־עֲרֻבָּה°, בֶּן תַּעֲרוּבוֹת, מִי שֶׁמֻּחְזָק בְּשֶׁבִי כַּעֲרֻבָּה לְקִיּוּם הֶסְכֵּם אוֹ לְשֵׁם סַחְטָנוּת: "וְאִלּוּ הַסָּב כָּלוּא בְּוַדַּאי כְּבֶן־עֲרֻבָּה" (ארד, תר' ז'יואגו 207).

— בֵּן פּוֹרָת, 1, עָנָף פּוֹרֵחַ, עָנָף רַעֲנָן: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף, בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן" (בראשית מט כב). 2° [בהשאלה, בייחוד בהיתול קל]: בָּחוּר־חֶמֶד, בֶּן־חַיִל, "תַּכְשִׁיט": "וּפָנֶיהָ מִשְׁתַּנִּים וּמַאְדִּימִים, כְּאִלּוּ קָשָׁה עָלֶיהָ הַפְּרִידָה מִבֵּן פּוֹרָת זֶה" (מנדלי מו"ס, שסג). "בֵּן פּוֹרָת זֶה נוֹהֵג כְּבְתוֹךְ שֶׁלּוֹ" (יזהר, בפאתי 125).

— בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף [שאול מבראשית מט כב, ועל־יסוד ברכות כ.: "בן פורת עלי־עין – שאין עין רעה שולטת בזרעו של יוסף"] בִּטּוּי מְקֻבָּל בְּפִי יְהוּדֵי הַמִּזְרָח וְהַסְּפָרַדִּים כִּסְגֻלָּה נֶגֶד עַיִן רָעָה, מֵעֵין הַבִּטּוּי "בְּלִי עַיִן־הָרָע": אֵצֶל יְהוּדֵי אַשְׁכְּנַז: "הַבָּחוּר, בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף, בָּרִיא וְחָזָק בְּגוּפוֹ" (בורלא, עקביה 161). "וּלְסוֹף הַשָּׁנָה הָיוּ יְדֵי כָּל הַמּוֹהֲלִים, בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף, מְלֵאוֹת עֲבוֹדָה" (הזז, יעיש א 53).

— בֶּן־פְּזִיזָא°, פָּזִיז וְנִמְהָר, בָּהוּל לַעֲשׂוֹת: "בֶּן־פְּזִיזָא אַתָּה וְאַתָּה דּוֹחֵק עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁעָה" (ביאליק, אגרות ב קלח).

— בֶּן־פַּטִּישׁ* (כלים כט ז), פַּטִּישׁ קָטָן.

— בֶּן־פְּנוּקִים°, מְפֻנָּק, מְעֻדָּן: "לֹא בֶּן־פְּנוּקִים וְלֹא בֶּן־טִפּוּחִים, אֶלָּא אִישׁ הֶעָמָל הַקָּשֶׁה" (שטיינמן, במעגל 37).

— בֶּן־פְּקוּעָה*, 1*, וָלָד שֶׁהוּצָא מֵרֶחֶם בְּהֵמָה עַל־יְדֵי בְּקִיעַ כְּרֵסָהּ אַחַר שְׁחִיטָתָהּ: "בֶּן־פְּקוּעָה טָעוּן שְׁחִיטָה" (חולין עד.). "תַּרְמִיל גָּדוֹל עָשׂוּי מֵעוֹרוֹ שֶׁל בֶּן־פְּקוּעָה" (מנדלי מו"ס, קצב). "וְעוֹרוֹ נַעֲשָׂה רַךְ כְּעוֹרוֹ שֶׁל בֶּן־פְּקוּעָה" (עגנון, כפות תיז). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי שֶׁל לִגְלוּג לְצָעִיר וָרֹךְ: "בְּנֵי־פְּקוּעָה הַלָּלוּ לֹא הִסְפִּיקוּ עוֹד לָצֵאת מִמִּנְעֲמֵי הָאַשְׁלָיוֹת שֶׁל נְעָרִים בְּנֵי טוֹבִים" (בר־יוסף, בני 93).

— בֶּן־פַּרְעוֹן*, בַּר־פַּרְעוֹן* הַנִּתָּן לְפֵרָעוֹן, הָעוֹמֵד לְסִלּוּק: "בִּשְׁטָרֵי... וְאַדְּרַבְּתָא דְּלָאו בְּנֵי פֵּרָעוֹן נִינְהוּ" (בבא מציעא טז:). שְׁטַר מְהֵימָן וּבַר־פֵּרָעוֹן.

— בֶּן־צֹאן, גְּדִי, טָלֶה: "הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים, גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן" (תהלים קיד ד).

— בֶּן־צֵל°, צֵל קַל בְּיוֹתֵר: "חֲרֵדִים בָּהֶם לְכָל צֵל וּבֶן־צֵל שֶׁל חִדּוּשׁ" (ויסלבסקי, תר' במערכה 115).

— בֶּן־צְלִיל°, צְלִיל קַל בְּיוֹתֵר: "שֶׁעָשָׂה אֶת אָזְנוֹ כָּאֲפַרְכֶּסֶת לְכָל צְלִיל וּבֶן־צְלִיל שֶׁל הַשִּׁירָה הָעִבְרִית הַחֲדָשָׁה" (ויסלבסקי, יחידים 132).

— בֶּן־קְיָמָא*, יַצִּיב, הַמְסֻגָּל לְהִתְקַיֵּם: "כָּאן – בְּנֵפֶל, כָּאן – בְּבֶן־קְיָמָא" (נידה כו:). "הֲרֵי שָׁמַעְתָּ... אֵיךְ מְדַבְּרִים בְּבֵיתָם עַל בֵּן שֶׁל קְיָמָא, שֶׁיָּבוֹא" (בורלא, עקביה 233).

— בֶּן־קֶשֶׁת, כִּנּוּי מְלִיצִי לַחֵץ: "לֹא־יַבְרִיחֶנּוּ בֶן־קָשֶׁת" (איוב מא כ).

— בֶּן־רְבָב°, רְבָב קָטָן, כֶּתֶם קַל: "וּבִגְדוֹ בְּצִפָּרְנָיו בֶּן־רְבָב שֶׁל זֻהֲמָה שֶׁדָּבַק בְּפַרְוָתוֹ" (שלונסקי, תר' הדון א 242).

— בֶּן־רֶגַע°, רִגְעִי, שֶׁנּוֹצַר זֶה עַתָּה: "נוֹאֲמִים בְּנֵי־רֶגַע נִשְׂאוּ עַל כַּפַּיִם" (שנהר, א 150).

— בֶּן־רֶגַע°, ראה ערך בֵּן־.

— בֶּן־רַחוּמִים°, מְעוֹרֵר רַחֲמִים, מִסְכֵּן: "נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמַי עַל בֶּן־רַחוּמִים זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה גִּדֵּם מִשְּׁתֵּי יָדָיו" (עגנון, אורח 358).

– בן־רשף, זיק, ניצוץ־אש: "ובני רשף יגביהו עוף" (איוב ה ז). "הנה נתז בן־רשף על בגד אחד העומדים" (טברסקי, אקוסטה ב 248).

– בן־שחץ, חית־טרף המפילה אימה: "הוא מלך על־כל־בני־שחץ" (איוב מא כו). "מעונות פריצי דבים וכל בני שחץ" (ביאליק, תר' טל ע).

– בן־שחת °, שד משחת, כנוי לקנדס, מזיק: "ובתוך ככה, בן־שחת, עוד מספיק הוא לשלף ממחטה מכיסו" (אלתרמן, התיבה 111).

– בן־שטן °, שדון, מזיק קטן: "כאלו התחבא בו בן־שטן זעיר וזורק מתוכו זיקי לצון" (סוקולוב, במראות 30).

– בן־שיח °, שיח קטן ונמוך, צמח רב־שנתי שחלקו התחתון מעצה וענפיו העליונים נובלים ונושרים בכל שנה ומתחדשים בגבה שאינו עולה על־פי־רב על 40 סנטימטרים.

– בן־שיחה °, חבר לשיחה: "הלילה בן־שיחה אחר לו אוד לקח" (שמעוני, פואימות ב רנב). פלוני הוא בן־שיחה מענין. [ראה גם בר, בר־שיחה]

– בן־שליחות *, מכשר או ראוי למלא שליחות: "קטנים לאו בני שליחות נינהו" (קידושין מב.).

– בן־שמן, שמן, דשן, פורה: "כרם היה לידידי בקרן בן־שמן" (ישעיה ה א).

– בן־שעט °, תאר פיוטי לסוס דוהר ושועט: "הראית מחמדי על סוס בן־שעט?" (גולדברג, מוקדם 80).

– בן־שפם °, שפם קטן, שפמפם: "יצמח לך בן־שפם מלא חן ומסלסל" (סדן, תר' פרדוכסים פח).

– בן־תורה *, למדן, תלמיד־חכם: "לפי שאינן בני־תורה" (שבת קלט.). "מרחמי רבנן, מוקירי בני־תורה" (ביאליק, המתמיד). "יהודי ישר אתה, יהודי בן־תורה" (ברקוביץ, תר' טוביה פר).

– בן־תחרות °, מתחרה, יריב: "בן־תחרותו עמד על צדו של מתנגדי" (ויסלבסקי, תר' במערכה 172).

– בן־תמותה, כנוי לאדם בשר־ודם שסופו למות: "הותר בני תמותה" (תהלים עט יא). "הנני בן־תמותה, שאין ריח דיו נודף הימנו" (ברנר, א 314).

– בן־תערבת °, אדם או בעל־חיים שנולד מתערבת של גזעים שונים.

– בן־תערובות (מלכים ב יד יד), שבוי או איש־אויב המחזק כערבה לקיום הבטחות, הסכמים, או לשם סחיטה.

– בן־תרבות *, 1 *, מאלף, מביית: "בזמן שהן (החיות) בני־תרבות, אינן מועדין" (בבא קמא א ד). 2 °, אדם תרבותי, משכיל, נאור: "זהו מפעל שאין בן־תרבות יכול לשער את גדלו" (סדן, תר' פרדוכסים נב). "ישבנו שבת בני־תרבות על מושבים מרפדים" (שרת, באסיה 29).

– בן־תשחרת °, עול־ימים, צעיר לימים: "קרבתם של בני־תשחרת יבקש" (שמעוני, שירים ג סג).

– "בני־אדם" ⁺, שם התפלה המלקטת מפסוקי תהלים והפותחת במלים: "בני אדם יושבי חשך וצלמות", שאומרים אותה שלוש פעמים בשעת נטילת תרנגול לכפרות בערב יום הכפורים [ומכאן המימרה:]

– כתרנגול בבני אדם °, משל למי שרואה ושומע ואינו מבין כלום: "והסתכלותם ב'זהר' היא כהסתכלות התרנגול של כפרות ב'בני אדם'" (מנדלי, מו"ס, שסח). "והוא מביט בי כתרנגול ב'בני אדם', הוסף ומהפך בדברי ותמה" (ליסיצקי, תולדות 93).

– בני האלהים (איוב א ו), בני אלים (תהלים פט ז), כנויים למלאכים.

– בני־ביתו *, 1 °, משפחתו, אשתו וילדיו ושאר קרוביו: "לך אצל בני ביתי ואמר להם שאני חי, ברוך השם" (עגנון, כלה רפב). 2 *, מי שיוצאים ונכנסים בביתו, מקרבים אליו: "ויהיו עניים בני־ביתך" (אבות א ה).

– בני־בנים *, 1 *, נכדים: "בני בנים הרי הם כבנים" (יבמות סב:). 2 °, צאצאים: "ובני בניהם של המכבים" (ביאליק, בעיר ההריגה).

– בני־ברית °, 1, ראה בן־ברית. 2, שם מסדר יהודי עולמי שנוסד בשנת 1843 באמריקה, כדגמת "הבונים החפשים" [ראה ערך בונה]

– בני־הגולה (עזרא ד א), הגולים שהגלו מארצם.

– בני־זמן ⁺, בני ימים ⁺, כנויים אצל פיטני ספרד לפגעי החיים ולתהפוכותיהם. — ראה ערכים זמן, יום.

– בני טובים °, ראה לעיל בן־טובים 2.

– בני כלה * (ברכות נז.), כנוי לתלמידי־החכמים שהיו מתכנסים בישיבות בבל לכנוסי תורה ולמוד בירחי כלה (אלול ואדר) — ראה ב. כלה.

– בני־מסבה * (ספרי פא:), אנשים המסבים יחד: "התחיל להתאונן... ולהסביר לבני־מסבתו את הקשי" (שופמן, א 304). "הייתי רואה את עצמי עליון על בני־מסבתי" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 37).

– בני־מעים *, קרבים: "בני מעיה של פרה" (חולין י ג). "שישו בני מעי" (בבא מציעא פג:). "לשפך את בני־מעיו של השני" (ביאליק, אריה ג).

– בני־מרון *, 1, [= בנומרון, מלאטינית: numerus מספר] מנין, מפקד: "כל באי העולם עוברין לפניו כבני־מרון" (ראש השנה א ב). "הייתי מעביר לפני בדמיוני כבני־מרון את כל הנפשות היפות שלנו" (מנדלי, ס' הקבצנים יח). "ערים וכפרים עוברים כבני־מרון" (ביאליק, ספיח י). 2, [לדעת אחרים, על־יסוד הארמית: אמר = כבש] בני־צאן.

– בני־משה ⁺, 1, שבט מצאצאיו של משה, הנמצא, לפי האגדה, אי־שם מעבר לנהר סמבטיון: "לבקש את בני־משה רבי יודיל הלך" (עגנון, כלה רכ). 2 °, שם אגדה של חובבי ציון, שנוסדה לפי תכניתו של אחד־העם בשנת תרמ"ט, ושהציגה לפניה כאידיאל את דמותו של משה רבנו.

– בני־נעורים, נער, הדור הצעיר: "כחצים ביד־גבור כן בני הנעורים" (תהלים קכז ד). עתון לבני־הנעורים.

– בני־עליה *, ראה לעיל בן־עליה.

– בני־עליון, כנוי למלאכים: "אני אמרתי אלהים אתם, ובני עליון כלכם" (תהלים פב ו).

– בני־העם, פשוטי־עם, המון: "וישלך את־נבלתו אל־קברי בני־העם" (ירמיה כו כג).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; נ"ר - נקבה ריבוי; ת' - תואר;

בֶּן־, [צורה מיוחדת של סמיכות מן בֵּן] ״יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן״ (יהושע א א). [רווח ביחוד בצירופים:]

– **בִּן־הַכּוֹת,** חַיָּב מַלְקוּת, רָאוּי שֶׁיַּכּוּהוּ: ״וְאִם בִּן־הַכּוֹת הָרָשָׁע... וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר״ (דברים כה ב). ״הוֹי, בִּן־הַכּוֹת! לֵצָן, שָׁטוּף בְּהַעֲוָיוֹת!״ (שמעוני, הביבר 64).

– **בִּן־לַיְלָה,** בְּמֶשֶׁךְ לַיְלָה אֶחָד: ״שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד״ (יונה ד י). ״צָץ בִּן־לַיְלָה כְּמַטֵּה אַהֲרֹן״ (ביאליק, משירי החורף). ״וְאָחִינוּ בִּן־לַיְלָה שָׁב״ (אלתרמן, שירים 169). [וכן: בִּן־יוֹם]

– **בִּן־רֶגַע°,** בְּרֶגַע אֶחָד, כְּהֶרֶף־עַיִן: ״בִּן־רֶגַע יִתְגַּלּוּ וּכְקֶדֶם יִצְהָלוּ״ (ביאליק, זוהר). ״וּבִן־רֶגַע מֵהֶחָצוּף לֹא שָׂרְדוּ גַּם סִימָנִים״ (שמעוני, הביבר 153).

בָּן פ״י רְאֵה א·בין.

בנ״א ר״ת בְּנֵי אָדָם.

בִּנְאוּם°, בִּינְאוּם ז׳ [מן בנאם, בִּנְאֵם] אִינְטֶרְנַצְיוֹנָלִיזַצְיָה, קְבִיעַת מִשְׁטָר בֵּינְלְאֻמִּי, הַפְקָעַת מָקוֹם אוֹ מִפְעָל מֵרְשׁוּת מְדִינָה מְסֻיֶּמֶת וְהַעֲבָרָתוֹ לִרְשׁוּת בֵּינְלְאֻמִּית. – [בִּנְאוּם־]

בַּנָּאוּת° נ׳ [מן בַּנַּאי] תּוֹרַת הַבְּנִיָּה, אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַבַּנַּאי. אַדְרִיכָלוּת. – [בַּנָּאוּת־]

בַּנַּאי* ז׳ [מן בנה, בָּנָה] עוֹבֵד בְּבִנְיַן בָּתִּים, פּוֹעֵל־בִּנְיָן (בבא קמא ט ג). – [בַּנַּאי־, בַּנָּאִים, בַּנָּאֵי־]

בנאם [מן בֵּין + אם]

~ פִּע׳ **בִּנְאֵם°** פ״י קָבַע מִשְׁטָר בֵּינְלְאֻמִּי, הִפְקִיעַ מָקוֹם מֵרְשׁוּת מְדִינָה מְסֻיֶּמֶת וְהֶעֱבִירוֹ לִרְשׁוּת בֵּינְלְאֻמִּית: תְּבִיעָה לְבַנְאֵם אֶת הַתְּעָלָה הַחֲשׁוּבָה לִסְחַר הָעַמִּים. – [לְבַנְאֵם אֶת־, מְבַנְאֵם, יְבַנְאֵם]

~ פֻּע׳ **בֻּנְאַם°,** נִקְבַּע לְבֵינְלְאֻמִּי, הָעֳבַר לִרְשׁוּת בֵּינְלְאֻמִּית: אֵזוֹר מְבֻנְאָם. – [מְבֻנְאָם, יְבֻנְאַם]

בנה [אכדית: banû; אוגריתית: בני; פיניקית: בנ; ארמית: בְּנָא; ערבית בַּנַא]

~ פָּע׳ **בָּנָה** פ״י 1, הֵקִים בִּנְיָן, מִתְקָן וְכַדּוֹמֶה: ״מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ״ (דברים כ ה). ״לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ״ (ירמיה א י). ״עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת״ (קהלת ג ג). הַמְּהַנְדֵּס בָּנָה מַכְשִׁיר חָדָשׁ. 2 [בהשאלה] כּוֹנֵן, הֵקִים, יִסֵּד וּפִתַּח: ״וּבְנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהֱרֹס״ (ירמיה מב י). פְּלוֹנִי הוּא מִבּוֹנֵי הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ. – [לִבְנוֹת אֶת־, בּוֹנֶה, יִבְנֶה]

~ נִפ׳ **נִבְנָה,** 1, הוּקַם, נוֹסַד, נַעֲשָׂה בָּנוּי: ״בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן״ (משלי כד ג). ״לַחְשֹׁב עַל דְּבַר הַבִּנְיָן שֶׁעָתִיד לְהִבָּנוֹת עַל חָרְבוֹתֶיהָ״ (אחד העם, ריא). ״הֲנִבְנִים שָׁם עַתָּה עוֹלָמוֹת?״ (ביאליק, ערבית). הַמְּכוֹנָה נִבְנְתָה בִּזְמַן קָצָר. 2 [בהשאלה] נוֹשַׁע, שֻׁקַּם: ״וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה״ (מלאכי ג טו). ״הָעֲנִיִּים שֶׁזָּכוּ לְהִבָּנוֹת עַל־יְדֵי הַמִּתְנַדְּבִים״ (אחד העם, טו). ״אָנוּ בָּאנוּ אַרְצָה לִבְנוֹת וּלְהִבָּנוֹת בָּהּ״ (זמר־עם). 3 [מן בֵּן] נִפְקַד בְּבָנִים: ״וְתֵלֵד עַל־בִּרְכַּי – וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה״ (בראשית ל ג). – [לְהִבָּנוֹת, נִבְנֶה, יִבָּנֶה]

~ פִּע׳ **בִּנָּה*** פ״י 1*, תִּקֵּן, חִזֵּק: ״זוֹ סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וּמְבַנִּין אוֹתָהּ״ (שמות רבה כג). 2°, קוֹמֵם הֲרִיסוֹת, הֵקִים מֵחָדָשׁ: ״הוּא חוֹזֵר וּמְבַנֶּה אֶת מְאוּרָתוֹ״ (ארד, ביתו 139). הַמִּתְיַשְּׁבִים הַחֲדָשִׁים בִּנּוּ אֶת הַכְּפָר שֶׁנֶּהֱרַס בַּקְּרָבוֹת. – [לְבַנּוֹת, מְבַנֶּה, יְבַנֶּה]

~ פֻּע׳ **בֻּנָּה*,** 1, נִבְנָה, הֻתְקַן: ״חֶבְרוֹן מְבֻנָּה עַל אַחַת מִשֶּׁבַע בְּצֹעַן״ (כתובות קיב.). ״הַשֶּׁטַח שֶׁל מֵאָה דוּנָם בָּעֵמֶק נוֹעַד לִהְיוֹת מְבֻנֶּה כֻּלּוֹ״ (עיתונות). 2, תֻּקַּן, שֻׁכְלַל: ״מְבֻנֶּה מִכָּל מוּם״ (סוטה מב:). – [מְבֻנֶּה, יְבֻנֶּה]

~ הת׳ **נִתְבַּנָּה*,** נִבְנָה: ״שֶׁנִּתְבַּנּוּ (הַגּוֹיִים) בְּיִשְׂרָאֵל״ (פסיקתא רבתי, קפ). ״נִכְשַׁל... אֲבָל מִיָּד וְהוּא מִתְבַּנֶּה בַּמַּצָּב הֶחָדָשׁ״ (קלצקין, כתבים 18). – [לְהִתְבַּנּוֹת, מִתְבַּנֶּה, יִתְ־]

– **בָּנָה אָב*,** שִׁמֵּשׁ יְסוֹד וּמָקוֹר לִדְבָרִים אֲחֵרִים הַדּוֹמִים לוֹ: ״׳עַל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה׳ – זֶה בָּנָה אָב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ׳פְּנֵי׳ אֵינוֹ אֶלָּא קָדִים״ (יומא נג.). ״וְהוּא אֲשֶׁר בָּנָה אָב לִשְׁלֹשֶׁת בָּתֵּי הַמִּדְרָשׁ הַגְּדוֹלִים״ (ביאליק, הבחור מפאדובה). פְּסַק־דִּינוֹ שֶׁל הַשּׁוֹפֵט בְּעִנְיַן הַיְרֻשָּׁה בָּנָה אָב לְדִינֵי יְרֻשָּׁה דּוֹמִים.

– **בָּנָה בָּמָה לְעַצְמוֹ*** [על־פי חגיגה כב.], פָּרַשׁ מֵחֲבוּרָתוֹ וְנַעֲשָׂה עַצְמָאִי.

– **בָּנָה מִגְדָּלִים בָּאֲוִיר°** [על־פי סנהדרין קו:], שָׁגָה בְּדִמְיוֹנוֹת, עָרַךְ תָּכְנִיּוֹת שֶׁאֵין לָהֶן יְסוֹד מַמָּשִׁי: ״שֶׁמֵּעַתָּה לֹא יִהְיֶה מָקוֹם עוֹד לְדִמְיוֹנוֹת הַבּוֹנִים מִגְדָּלִים בָּאֲוִיר״ (אחד העם, קפט). ״אֲנִי יָכוֹל לִבְנוֹת מִגְדָּלִים הַפּוֹרְחִים בָּאֲוִיר וְלִשְׁגּוֹת בַּחֲלוֹמוֹת הַדִּמְיוֹן״ (ליליינבלום, א 13).

– **תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן** [שאול מן במדבר כא כז], בִּרְכַּת־לֵוַאי רוֹוַחַת אַגַּב הַזְכָּרַת עִיר קְדוֹשָׁה: ״יְרוּשָׁלַיִם תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן״.

בְּנָהוּת° נ׳ [מן בֵּן] יַחַס הַבֵּן (אוֹ הַבַּת) לַהוֹרִים. – [בְּנָהוּת־]

בָּנוּ מ״ג [בְּ־ : כינוי מדברים או מדברות] ״אִם חָפֵץ בָּנוּ ה׳״ (במדבר יד ח). לֹא בָּנוּ הָאַשְׁמָה [וראה שאר ההוראות בערך בְּ־]

בנו״ט ר״ת בְּנוֹתֵן טַעַם.

בִּנּוּי°, בִּינּוּי ז׳ [מן בנה, בִּנָּה] קִמּוּם הֲרִיסוֹת, בְּנִיַּת דָּבָר מֵחָדָשׁ: בִּנּוּי הָעִיר לְאַחַר חָרְבָּנָהּ. מַחְלֶקֶת הַבִּנּוּי בְּמִשְׂרַד הָעֲבוֹדָה. – [בִּנּוּי־]

בָּנוּי ת׳ [מן בנה, בָּנָה] 1, עָשׂוּי, מוּקָם, שֶׁנִּבְנָה: ״יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה״ (תהלים קכב ג). ״בָּתִּים בְּנוּיִם״ (נחמיה ז ד). 2 ״, מֻשְׁתָּת, מְבֻסָּס: ״שְׁמַע דִּבְרֵי נְבוֹנֶיהָ נְבוֹכִים, בְּנוּיִם עַל יְסוֹד תֹּהוּ״ (יהודה הלוי, א 13). ״כָּל יְסוֹדוֹת הַתּוֹרָה וְהָאֱמוּנָה הֵם בְּנוּיִים עַל אֱמוּנַת הַהַשְׁגָּחָה״ (מנורת המאור ה ב). הַתָּכְנִית בְּנוּיָה עַל הֲנָחוֹת נְכוֹנוֹת. – [בְּנוּיָה, בְּנוּיִים, בְּנוּיוֹת]

בָּנוֹת נ״ר מן בַּת.

בַּנְג׳וֹ° ז׳ [כושית] כְּלִי־מֵיתָרִים הַדּוֹמֶה לְגִיטָרָה, שֶׁתֵּבַת־הַתְּהוּדָה שֶׁלּוֹ עֲשׂוּיָה בְּתַבְנִית תֹּף. – [בַּנְג׳וֹאוֹת]

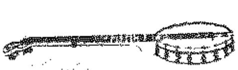

באנז׳ו

בֶּנְזִין° ז׳ [איטלקית : benzine] נוֹזֵל חֲסַר־צֶבַע הַמּוּפָק מִנֵּפְט. הַבֶּנְזִין מִתְלַקֵּחַ מַהֵר, מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־דֶּלֶק בְּתַחְבּוּרָה וּבְתַעֲשִׂיָּה, מֵמֵס שֻׁמָּנִים, לְפִיכָךְ רַב שִׁמּוּשׁוֹ בֵּין הַשְּׁאָר גַּם בְּסִלּוּק כִּתְמֵי שֶׁמֶן מִבְּגָדִים.

בנ״י ר״ת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

בִּנְיָה נ׳ [מן בנה, בָּנָה] בִּנְיָן, מִבְנֶה: "וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ" (יחזקאל מא יג). "וְלֹא אָלִין שְׁנֵי לֵילוֹת בַּבִּנְיָה" (הנגיד, דיואן ב 6). — [בִּנְיַת־]

בְּנִיָּה°, בנייה נ׳ [מן בנה, בָּנָה] הֲקָמַת בִּנְיָן, יִסּוּד, הַתְקָנָה, הַרְכָּבָה: בְּנִיַּת בָּתִּים. בְּנִיַּת דָּאוֹן. בְּנִיּוֹת גֵּיאוֹמֶטְרִיּוֹת. — [בְּנִיַּת־, בְּנִיּוֹת]

— **תּוֹרַת־הַבְּנִיָּה°**, בַּנָּאוּת, אַרְדִּיכָלוּת.

בָּנִיּוּת^ נ׳ [מן בֵּן; ראה גם בְּנָהוּת] מַעֲמָד שֶׁל בֵּן, הֱיוֹת בֵּן לְאָבִיו: "כֻּלָּם... בְּנֵי אֵל חַי, וְלָמָּה... יַחַס מַעֲלַת הַבָּנִיּוּת לְאֻמַּת יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד?" (אברבנאל, נחלת אבות ג). "הָאַבְהוּת וְהַבָּנִיּוּת כְּרוּכוֹת יָרְדוּ עָלָיו... לוּלֵא הָיָה בֵּן נֶאֱמָן... לֹא הָיָה זוֹכֶה לָאַבְהוּת" (ויסלבסקי, יחידים נג). — [בָּנִיּוּת־]

בִּנְיָן, בניין ז׳ [מן בנה, בָּנָה] 1, בַּיִת אוֹ מִבְנֶה אַחֵר – לְשִׁכּוּן, לְתַעֲשִׂיָּה, לְהַחְסָנָה: "וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן" (יחזקאל מ ה). "מִי שֶׁלֹּא רָאָה בִּנְיַן הוֹרְדוֹס לֹא רָאָה בִּנְיָן נָאֶה מִיָּמָיו" (בבא בתרא ד.). בִּנְיְנֵי עֵץ אוֹ אֶבֶן. 2*, בְּנִיָּה, פְּעֻלַּת הַבּוֹנֶה, הֲקָמָה: "בְּבִנְיָן וּבִנְטִיעָה" (תענית א ז). "סְתִירַת זְקֵנִים – בִּנְיָן, וּבִנְיַן נְעָרִים – סְתִירָה" (מגילה לא:). בִּנְיַן הָאָרֶץ. פּוֹעֲלֵי בִּנְיָן. 3^ [בדקדוק] כָּל אַחַת מִן הַצּוּרוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁל הַפֹּעַל הַנִּבְנוֹת מִשָּׁרְשׁוֹ: שִׁבְעַת הַבִּנְיָנִים הָעִקָּרִיִּים הֵם – פָּעַל, נִפְעַל, פִּעֵל, פֻּעַל, הִתְפַּעֵל, הִפְעִיל, הָפְעַל. — [בִּנְיַן־, בִּנְיָנִים, בִּנְיְנֵי־, גם: בִּנְיָנוֹת, בִּנְיְנוֹת־]

— **בִּנְיַן־אָב***, ראה ערך א. אָב, בִּנְיַן־אָב.

— **הַבִּנְיָן הַגּוֹרֵם^** [בדקדוק] כִּנּוּי לְבִנְיַן הִפְעִיל, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל־פִּי־רֹב עַל גְּרִימַת פְּעֻלָּה לְאַחֵר, כְּגוֹן: "אָכַל" (בְּעַצְמוֹ) – "הֶאֱכִיל" (אֲחֵרִים).

— **הַבִּנְיָן הַחוֹזֵר^** [בדקדוק] כִּנּוּי לְבִנְיַן הִתְפַּעֵל (הַבִּנְיָן הָרֶפְלֶקְסִיבִי), עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל־פִּי־רֹב עַל חֲזָרַת הַפְּעֻלָּה אֶל עַצְמוֹ, כְּגוֹן: "הִתְרַחֵץ" (רָחַץ אֶת עַצְמוֹ).

— **הַבִּנְיָן הַכָּבֵד^** [בדקדוק] כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַבִּנְיָנִים פִּעֵל, פֻּעַל וְהִתְפַּעֵל, שֶׁע׳־הַפֹּעַל שֶׁלָּהֶם דְּגוּשָׁה דָּגֵשׁ חָזָק (כַּפְלָן).

— **הַבִּנְיָן הַקַּל^** [בדקדוק] כִּנּוּי לְבִנְיַן פָּעַל.

— **אַמַּת־הַבִּנְיָן***, 1, אַמָּה שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ הַבַּנָּאִים לְבִנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ (כלים יז י). 2, מִדָּה שֶׁהַבַּנָּאִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ: "דְּחָפוֹ בְאַמַּת הַבִּנְיָן שֶׁבְּיָדוֹ" (שבת לא.) "וּקְנֵה הַמִּדָּה, אַמַּת־הַבִּנְיָן בְּיָדוֹ" (ביאליק, מאחורי ג).

— **רֹב בִּנְיָן וְרֹב מִנְיָן*** [שאול מאהלות ב א, ושם כפשוטו: עצמות מרוב בניין גוף המת ורוב מניין איבריו] הָרֹב וְהָעִקָּר, הַחֵלֶק הָעִקָּרִי בְּדָבָר: "הַטִּיפּוּס הַבֵּינוֹנִי שֶׁבָּהֶם, רֹב בִּנְיָנָם וְרֹב מִנְיָנָם, יָבוֹאוּ בְּרֹאשׁ כֻּלָּם" (מנדלי מו״ס, רלד).

בָּנָלִי◊ ת׳ [צרפתית: banal] שָׁכִיחַ וְרָגִיל בְּיוֹתֵר, נָדוֹשׁ, שִׁגְרָתִי, זוֹל: "אֵינָהּ אֶלָּא פָּרָדוֹכְס גַּס וּבָנָלִי" (ביאליק, תרבות ופוליטיקה). "הִנֵּה פֶּלֶט... כְּתוֹב לְבוֹ, אֵיזוֹ הֲלָצָה בָּנָלִית" (שופמן, ב 157). — [בָּנָלִית, בָּנָלִיִּים, בָּנָלִיּוֹת]

— **בָּנָלִיּוּת◊** נ׳ הֲמוֹנִיּוּת, פַּשְׁטוּת יְתֵרָה, שִׁגְרָתִיּוּת: "הִפְחִיתָה מִשּׁוּם־מָה אֶת עֶרְכּוֹ וְהוֹסִיפָה לִדְמוּתוֹ כְּעֵין קוֹרְטוֹב שֶׁל בָּנָלִיּוּת" (יעקב שטיינברג, קמג).

בנל״כ ר״ת בָּרוּךְ נוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ.

בָּנָנָה◊ נ׳ [ספרדית: banana] מוֹז, צֶמַח־מַאֲכָל מִמִּשְׁפַּחַת הַמּוֹזִיִּים הַגָּדֵל בְּאַרְצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת וּבְאֵזוֹרִים הַחַמִּים בָּאָרֶץ (Musa). הֶעָלִים גְּדוֹלִים מְאֹד וְנִדְנֵיהֶם עוֹטְפִים זֶה אֶת זֶה עַד הֱיוֹתָם כְּעֵין גֶּזַע. הַפֵּרוֹת עֲרוּכִים בְּאֶשְׁכּוֹל גָּדוֹל. הַפְּרִי רַךְ וְעֶרְכּוֹ הַמְּזוֹנִי רַב. מִן הַסִּיבִים שֶׁל הֶעָלִים וְהַ"גְּזָעִים" שֶׁל מִינֵי בָּנָנָה מְסֻיָּמִים מְיַצְּרִים אֶת הַחוּטִים הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם "מָנִילָה". — [בָּנָנוֹת]

בננה

בַּנְק◊ ז׳ [צרפתית: banque; מאיטלקית: banco שולחן או ספסל להחלפת כספים] 1, מוֹסָד מִסְחָרִי, פְּרָטִי אוֹ מֶמְשַׁלְתִּי, הָעוֹסֵק בְּעִסְקֵי כְּסָפִים, כְּגוֹן פִּקְדוֹנוֹת, הַלְוָאוֹת, נִכְּיוֹן־שְׁטָרוֹת, חִלּוּפִין שֶׁל מַטְבְּעוֹת, הַעֲבָרַת כְּסָפִים, מַתַּן אַשְׁרַאי וּמַשְׁכְּנְתָּאוֹת. 2, [במשחקי קלפים וכיוצא בהם] קֻפָּה, סְכוּם הַכֶּסֶף הַמִּצְטַבֵּר וְעוֹמֵד לִזְכִיָּה. — [בַּנְקִים]

— **בַּנְק־הַדָּם°**, מוֹסָד רְפוּאִי־צִבּוּרִי הַמְאַחְסֵן כַּמֻּיּוֹת שֶׁל דָּם מִסּוּגִים שׁוֹנִים שֶׁנּוֹעֲדוּ לְשֵׁם עֵרוּי לְחוֹלִים אֲנוּשִׁים.

— **בַּנְקָאוּת◊** נ׳ עִסְקֵי בַּנְק, הַנְהָלַת בַּנְק.

— **בַּנְקָאִי◊** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְעִסְקֵי בַּנְק: הַלְוָאוֹת וְנִכְּיוֹן־שְׁטָרוֹת הֵם פְּעֻלּוֹת בַּנְקָאִיּוֹת.

— **בַּנְקַאי◊** ז׳ 1, מְנַהֵל בַּנְק. 2, עוֹסֵק בְּבַנְקָאוּת.

בנק״ח ר״ת בְּנְקִיטַת חֵפֶץ.

בַּנְקֶט◊ ז׳ [צרפתית: banquet] מְסִבָּה חֲגִיגִית, מִשְׁתֵּה־יְדִידִים שֶׁמַּשְׁמִיעִים בּוֹ עַל־פִּי־רֹב נְאוּמֵי בְּרָכָה וְהַעֲרָכָה לִכְבוֹד אָדָם אוֹ לְצִיּוּן מְאֹרָע חָשׁוּב. — [בַּנְקֶטִים]

בַּנְקְנוֹט◊ ז׳ [אנגלית: bank-note] שְׁטַר־עֵרֶךְ שֶׁל מֶמְשָׁלָה אוֹ שֶׁל בַּנְק מֻסְמָךְ גָּדוֹל הָעוֹבֵר לַסּוֹחֵר כְּכֶסֶף מְזֻמָּן. — [בַּנְקְנוֹטִים]

בַּנְקְרוֹט◊ ז׳ [איטלקית: bancorotto, מן: banco בנק + rotto שבור] פְּשִׁיטַת־רֶגֶל, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ מוֹסָד שֶׁבֵּית־הַמִּשְׁפָּט הִכְרִיז עָלָיו שֶׁאֵין בִּיכָלְתּוֹ לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹתָיו.

בַּס פ״י רְאֵה בּוּס.

בַּס◊ ז׳ [איטלקית: basso נמוך] 1, הַקּוֹל הֶעָבֶה וְהַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר אֵצֶל הַגֶּבֶר. 2, בַּטְנוּן, כְּלִי־נְגִינָה הַדּוֹמֶה לְכִנּוֹר, אֲבָל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, בַּעַל קוֹל נָמוּךְ מְאֹד; מְשַׁמֵּשׁ לְלִוּוּי בְּתִזְמֹרֶת [ראה הציור בערך בַּטְנוּן]. 3, כְּלִי־נְשִׁיפָה בַּעַל קוֹל נָמוּךְ בְּיוֹתֵר. — [בַּסִּים]

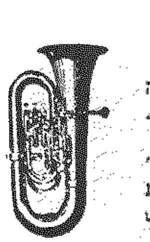
בס 3

ב״ס ר״ת 1, בֵּית־סֵפֶר. 2, בְּלִי סָפֵק. 3, בַּר־סַמְכָא. 4, בֶּן־סֶמֶךְ. 5, בֶּן־סִירָא.

בסבס [מן בַּס]

~ פִּעְ' בִּסְבֵּס ° פ"ע דִּבֵּר בְּקוֹל בַּס, הִשְׁמִיעַ בְּטוֹן נָמוּךְ וְעָבֶה: "אַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים... מְבַסְבֵּס אָז מוֹטֶה, וְהַקּוֹל קוֹלוֹ" (יזהר, צקלג 274). "אַה, – הוֹסִיף הַטֶּלֶפוֹן לְבַסְבֵּס בְּנַחַת שֶׁבְּאֶרֶךְ־רוּחַ־שְׁאֵלָתִי: אֵיךְ הַמַּרְגָּשׁ?" (יזהר, צקלג 228). – [לְבַסְבֵּס, מְ־, יְ־]

בסה [קרוב אל בוס, ב׳ בסס]

~ פ"ע בָּסָה פ"י דָּשׁ וְדָרַךְ בְּרַגְלָיו: "בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת" (זכריה י ה). "וְרַגְלָיו דּוֹרְכִים מוּסָר וּבוֹסִים" (משה אבן־עזרא, א 117). "מִן הַחוּץ נִשְׁמְעוּ פִּתְאֹם פְּסִיעוֹת בּוֹסוֹת בַּטִּיט" (שופמן, א 33). – [לִבְסוֹת, בּוֹסֶה, יִבְסֶה]

~ פֻּעַ' בֻּסָּה °, נִדְרַס, זֹהַם: "וְאַף זָוִיּוֹת מִזְבַּח מְבֻסִּים, דָּם כְּמַיִם לַיָּם מְכַסִּים" (שיר הייחוד א). – [מְבֻסֶּה, יְ־]

בס"ה ר"ת בְּסַךְ־הַכֹּל.

בסה"י ר"ת בְּסֵדֶר הַיּוֹם.

בסה"כ ר"ת בְּסַךְ־הַכֹּל.

בִּסּוּם °, בִּיסוּם ז׳ [מן בסם, בִּסֵּם] 1 °, הַזְלָפַת מֵי־בֹּשֶׂם: בִּסּוּם הַבְּגָדִים. בִּסּוּם הַשְּׂעָרוֹת. 2 °, הַנְעָמָה: "בִּסּוּם קוֹל" (רש"י קידושין עא.). 3 °, הֲבָאָה לִידֵי הִתְבַּסְּמוּת, שִׁכָּרוֹן: "כּוֹס יְשׁוּעוֹת יִשְׂאוּ וְיַגִּיעוּ עַד בִּסּוּם" (סוקולוב, במראות 344). – [בִּסּוּם־]

בָּסוּם ° ת׳ [מן בסם, בָּסַם] 1, עָרֵב, נָעִים: "וְהוּא מְלַחֵשׁ בְּאָזְנֶיהָ מִלִּים בְּסוּמוֹת, מִתְקַטְּרוֹת וּמִתְרוֹנְנוֹת" (שנהר, ג 176). 2, שִׁכּוֹר, מְבֻלְבָּל מֵרֹב שְׁתִיַּת יַיִן: "פַּלְטוֹן רְיַאבְּצִ'יקוֹב, שֶׁדַּעְתּוֹ בְּסוּמָה עָלָיו וּתְנוּעוֹתָיו מְתֻנְפָּפוֹת, נִפְנָה בְּבַקְבּוּק שֶׁבְּיָדוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדיון ד 254) – [בְּסוּמָה, בְּסוּמִים, בְּסוּמוֹת]

באסון

בַּסּוֹן * ז׳ [מאיטלקית: basso נמוך] פָּגוֹט, כְּלִי־נְשִׁיפָה בַּעַל טוֹן עָמֹק, עָשׂוּי קְנֵה־עֵץ כָּפוּל וְאֵלָיו מְחֻבֶּרֶת פִּיָּה כְּפוּפָה שֶׁל מַתֶּכֶת. – [בַּסּוֹנִים]

בִּסּוּס °, בִּיסוּס ז׳ [מן א. בסס, בִּסֵּס] 1 °, כִּנּוּן, חִזּוּק: "מֵאַהַב יְרֵאָיו בֵּרֵר בִּסּוּס שְׁעִינָתוֹ" (פיוטים, סידור 781). הַמֶּמְשָׁלָה נָתְנָה אַשְׁרַאי לַמֶּשֶׁק לְשֵׁם בִּסּוּסוֹ הַכַּלְכָּלִי. 2 ° [בהשאלה] הַנְמָקָה, הַסְמָכָה, מַתַּן יְסוֹד לְדָבָר: הַמַּרְצֶה קָבַע הַנָּחוֹת אֲחָדוֹת לְבִסּוּס תָּכְנִיתוֹ. בִּסּוּס הַתּוֹרָה עַל יְסוֹדוֹת הַמַּדָּע וְהָאֱמוּנָה. – [בִּסּוּס־]

בָּסוּס ° ת׳ [מן ב. בסס, בָּסַס] דָּרוּךְ, רָמוּס: "הָיָה זֶה כְּמִין סוֹד מָתוֹק... בֵּינוֹ לְבֵין הָאֲדָמָה הַבְּסוּסָה" (בר־יוסף, העומדים 153). – [בְּסוּסָה, בְּסוּסִים, ־וֹת]

בָּסוּר ° ת׳ [מן בֹּסֶר] שֶׁעוֹדֶנּוּ בֹּסֶר, בִּלְתִּי־בָּשֵׁל [גם בהשאלה]: פֵּרוֹת בְּסוּרִים. יְצִירָה בְּסוּרָה. – [בְּסוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

בֶּסְטְיָאלִי * [מלאטינית: bestia חיה] אַכְזָרִי בְּיוֹתֵר, חַיָּתִי, שְׂטָנִי: הִתְנַהֲגוּת בֶּסְטְיָאלִית שֶׁל הָרוֹצְחִים. – [־לִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

בס"ט ר"ת בְּסִימָן טוֹב.

בס׳ קיצור: בְּסִימָן.

בָּסִילִיקָה °, בָּסִילְקִי * נ׳ [יוונית: basilike, מן: basilikos מלכותי] אוּלָם גָּדוֹל שֶׁתִּקְרָתוֹ הַמְקֻמֶּרֶת נִשְׁעֶנֶת עַל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל עַמּוּדִים – כְּתַבְנִית הֵיכַל־הַמִּשְׁפָּט בְּרוֹמָא בִּימֵי־קֶדֶם: "לְשִׁכַּת הַגָּזִית כְּמִין בָּסִילְקִי גְּדוֹלָה הָיְתָה" (יומא כה.). "כְּמִין בָּסִילְקִי גְּדוֹלָה הָיְתָה, סְטָיו לִפְנִים מִסְטָיו" (סוכה נא:). "עַכְשָׁו חָלַף וְעָבַר בַּבָּסִילְקִי שֶׁל לְשִׁכַּת־הַגָּזִית" (שמיר, מלך 38). – [בָּסִילִיקוֹת, בָּסִילְקָאוֹת]

חתך של בסיליקה רומית

בָּסִים ° ת׳ [מן בסם; ארמית: בְּסִימָא] בָּשׂוּם, נָעִים, עָרֵב: "בְּמַעֲבִית יַעֲרֵיכֶם הַבְּסִימִים" (טשרניחובסקי, שירים 318). רֵיחַ בָּסִים. תַּבְשִׁיל בָּסִים. – [בְּסִימָה, בְּסִימִים, בְּסִימוֹת]

בְּסִימָא * ת׳ [ארמית] בָּסוּם, נָעִים [רווח בפתגם:]

– רַוְחָא לִבְסִימָא שְׁכִיחָא * (עירובין פב:), רֶוַח לִדְבָרִים בְּסוּמִים שְׁכִיחָה, כְּלוֹמַר: לְדָבָר מַאֲכָל טָעִים וְעָרֵב יֵשׁ תָּמִיד תֵּאָבוֹן.

בְּסִימוּת ° נ׳ [מן בָּסִים] נְעִימוּת, עֲרֵבוּת: בְּסִימוּת הַתַּבְשִׁיל. – [בְּסִימוּת־]

– בְּסִימוּת־הַדַּעַת °, בְּסִימַת־הַדַּעַת ° [על־פי "נתבשמה דעתו", בראשית רבה סז] מַצַּב־רוּחַ טוֹב, נְעִימוּת: "נֶהֱנָה... וְהִפְלִיג וְאָמַר מִתּוֹךְ בְּסִימַת־הַדַּעַת" (הזז, יעיש ד 80). "וּכְשֶׁדַּמְקוֹ סִיֵּם מְלַאכְתּוֹ וְנוֹטֵל שְׂכָרוֹ... הוּא נִפְרָד בִּבְסִימוּת־דַּעַת" (סדן, ממחוז 80). "וְדַעְתֵּנוּ נִתְבַּשְּׂמָה עָלֵינוּ, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד טִפָּה מֵאוֹתָהּ בְּסִימוּת־הַדַּעַת" (שלונסקי, תר׳ קולא 42).

בָּסִיס * ז׳ [יוונית: basis] 1 *, יְסוֹד, כֵּן, מַסָּד לְעַמּוּד, לְפֶסֶל, לְבִנְיָן וְכַדּוֹמֶה: "קְנֵי מְנוֹרָה – טְהוֹרִין, הַפֶּרַח וְהַבָּסִיס – טְמֵאִים" (כלים יא ז). 2 ° [בהנדסה] צֶלַע שֶׁעָלֶיהָ נִשְׁעֶנֶת צוּרָה הַנְדָּסִית, כְּגוֹן: בָּסִיס בִּמְשֻׁלָּשׁ. 3 °, הַנָּחָה יְסוֹדִית, מַצָּע, רֶקַע לְהַשְׁקָפָה, לְדֵעָה: "וְעַל־יְדֵי זֶה יִפָּסֵק הַחוּט הַמְקַשְּׁרוֹ עִם הֶעָבָר וְיִשָּׁמֵט הַבָּסִיס הַהִיסְטוֹרִי מִתַּחְתָּיו" (אחד העם, קלח). 4 ° [בכימיה] חֹמֶר אַלְקָלִי, תִּרְכֹּבֶת כִּימִית שֶׁבְּהִתְחַבְּרָהּ לְחֻמְצָה הִיא יוֹצֶרֶת מֶלַח: הָאַשְׁלְגָן הַמַּאֲכָל הוּא בָּסִיס חָזָק. – [בְּסִיס־, בְּסִיסִים, בְּסִיסֵי־]

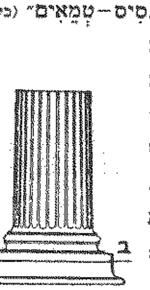
ב.–בסיס לעמוד

– בְּסִיס צְבָאִי °, 1, מַחֲנֶה אוֹ מִתְקָן הַמְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם־רִכּוּז לְכֹחַ צְבָאִי הַיּוֹצֵא לִפְעֻלּוֹת. 2, מַחֲנֶה אוֹ מִתְקָן צְבָאִי הַמְיֻעָד לְקַבָּלַת טִירוֹנִים – לְשִׁכּוּנָם, לְאִמּוּנָם הַיְסוֹדִי, לְמִיּוּנָם וּלְצִיּוּדָם עַד לְהַצָּבָתָם בַּיְחִידוֹת הַמַּתְאִימוֹת.

– בְּסִיס־אֲוִיר °, בְּסִיס צְבָאִי מְצֻיָּד וּמְתֻקָּן לְסִיּוּעַ מִבְצָעִים שֶׁל יְחִידוֹת חֵיל־אֲוִיר; הוּא מֵכִיל שְׂדוֹת־תְּעוּפָה וְכֵן מַחְסְנֵי אַסְפָּקָה וְאַנְשֵׁי שֵׁרוּתִים.

בְּסִיסָה ° נ׳ [מן ב. בסס, בָּסַס] דְּרִיסָה, רְמִיסָה: "הִדְרִיךְ סוּס לִמְנוּסָתִי, בַּיָּם בָּקַע לִבְסִיסָתִי" (אור ישע, יוצר א׳ פסח). "רַגְלָיו... עוֹד חָשׁוּ אֶת תַּעֲנוּג הַבְּסִיסָה (בַּבֹּץ)" (בר־יוסף, העומדים 153). – [בְּסִיסַת־, בְּסִיסוֹת]

בְּסִיסִי° ת׳ [מן בָּסִיס] 1, יְסוֹדִי, עִקָּרִי: ״סִפּוּק צְרָכָיו הַבְּסִיסִיִּים שֶׁל הָאָדָם הָרָעֵב״ (קרליבך, הודו 274). כְּלָלִים בְּסִיסִיִּים. תָּכְנִית בְּסִיסִית. 2 [בכימיה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנַת הַבָּסִיס, חֹמֶר אַלְקָלִי. עַיֵּן בָּסִיס 4. – [בְּסִיסִית, בְּסִיסִיִּים, בְּסִיסִיּוֹת]

– **לָשׁוֹן בְּסִיסִית°**, אוֹצָר מְצֻמְצָם שֶׁל מִלִּים וְעִקָּרִיּוֹת בַּלָּשׁוֹן, שֶׁרְכִישָׁתוֹ מַקְנָה לַלּוֹמֵד יְדִיעָה אֶלֶמֶנְטָרִית בְּאוֹתָהּ לָשׁוֹן לְדִבּוּר, לִקְרִיאָה וְלִכְתִיבָה: בָּאַנְגְּלִית הַבְּסִיסִית כְּאֶלֶף מִלּוֹת־יְסוֹד.

בְּסִיסִיּוּת° נ׳ [מן בְּסִיסִי] 1, יְסוֹדִיּוּת. 2, [בכימיה] תְּכוּנַת הַבָּסִיס, הֵפֶךְ מִן ׳חֲמִיצוּת׳. – [בְּסִיסִיּוּת־]

בָּסִיר° ת׳ [מן בֹּסֶר], שֶׁאֵינוֹ בּוֹגֵר, שֶׁלֹּא נִתְבַּגֵּר: ״בַּעַל־מוּם גָּמוּר בַּהֲוָיוֹת הָעוֹלָם, בָּסִיר־בָּסִיר שֶׁלֹּא יִגָּמֵל עוֹלָמִית״ (יהודה שטינברג, קלא). ״וּבַהֲטָיָה מוּעֶטֶת שֶׁל הַכְּתֵפַיִם הַבְּסִירוֹת, הַדַּקּוֹת כְּשֶׁל נַעַר״ (הלקין, משבר 152). סִגְנוֹן בָּסִיר. – [בְּסִירָה, בְּסִירִים, ־וֹת]

בֹּסֶם*, בּוֹסֶם ז׳ [כתיב־משנה מן בֹּשֶׂם] בֹּשֶׂם, רֵיחַ בְּשָׂמִים: ״לִצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת – בִּמְקוֹמָהּ רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְכָל שֶׁכֵּן בִּמְקוֹם הַבֹּסֶם״ (סנהדרין קח.). – [בֹּסֶם־, בָּסְמוֹ]

בסם [מן בֹּסֶם, שינוי כתיב מן בשם]

~ פָּע׳ **בָּסַם*** פ״ע נָעַם, הָיָה נָעִים וְעָרֵב – ראה בשם, בָּשַׂם. – [בָּסוּם, לִבְסֹם, יִבְסַם]

~ פִּע׳ **בִּסֵּם*** פ״י הִנְעִים, הִתְקִין בִּבְשָׂמִים – ראה בִּשֵּׂם. – [לְבַסֵּם אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּסַּם*** [רק בבינוני] – ראה ערך מְבֻסָּם.

~ הִת׳ **הִתְבַּסֵּם***, 1, הִשְׁתַּכֵּר, שָׁתָה לְשָׁכְרָה: ״אָכַל וְשָׁתָה וְנִתְבַּסֵּם״ (קהלת רבה יא, שמח בחור). 2, ראה בשם, הִתְבַּשֵּׂם. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **יִבְסַם לָךְ*** (איכה רבתי א), יֶעֱרַב לָךְ! [ברכה מקובלת לאוכל]

בַּסָּם* ז׳ [מן בסם, בֹּסֶם] בַּשָּׂם. מוֹכֵר מִינֵי בְּשָׂמִים: ״אִי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא בַּסָּם וּבְלֹא בֻּרְסְקִי; אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ בַּסָּם״ (קדושין פב:). – [בַּסֶּמֶת, בַּסָּמִים, בַּסָּמוֹת]

בַּסְמָן*, בוסמן ז׳ [מן בֹּסֶם, בֹּשֶׂם] בֹּשֶׂם: ״רוּחַ צָפוֹן וְרוּחַ דָּרוֹם מְכַבְּדוֹת וְזוֹחֲלוֹת כָּל בַּסְמָנֵי גַּן־עֵדֶן וְנוֹתְנִין רֵיחָם״ (במדבר רבה יג). [בַּסְמָנִים, בַּסְמָנֵי־]

א. בסס [מן בָּסִיס]

~ פִּע׳ **בִּסֵּס*** פ״י כּוֹנֵן, חִזֵּק, הֶעֱמִיד עַל בָּסִיס אֵיתָן: ״וּמִי בִּסֵּס הָעוֹלָם?״ (שיר השירים רבה א, לסוסתי). הָאִישׁ בִּסֵּס אֶת מַצָּבוֹ הַחָמְרִי. בַּעַל־הַדִּין בִּסֵּס אֶת טַעֲנוֹתָיו. – [לְבַסֵּס מְבַסֵּס, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֻּסַּס***, הָעֳמַד עַל יְסוֹד חָזָק, חֻזַּק בִּבְסִיסוֹ, נִשְׁעַן עַל יְסוֹד נָכוֹן: ״אִמָּתַי, כִּבְיָכוֹל, כִּסְאוֹ מְבֻסָּס לְמַעְלָה״ (במדבר רבה טו). טַעֲנָה מְבֻסֶּסֶת. –[מְבֻסָּס, יְבֻסַּס]

~ הִת׳ **הִתְבַּסֵּס*, 1**, הִתְחַזֵּק, הָעֳמַד עַל יְסוֹד חָזָק: ״מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נִתְבַּסֵּס הָעוֹלָם... (מָשָׁל) לְטַרְסְקָל עַל שְׁתֵּי רַגְלַיִם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד וְהוּא רוֹתֵת, כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ לוֹ רֶגֶל שְׁלִישִׁית נִתְבַּסֵּס וְעָמַד״ (במדבר רבה יב). 2° [בצבא] הִתְבַּצֵּר, הִתְאַרְגֵּן לַהֲגַנַּת עַל מָקוֹם שֶׁנִּכְבַּשׁ: ״דָּוִד יְחַפֶּה בַּמִּקְלַע שֶׁלּוֹ, וַאֲנַחְנוּ נֶאֱגֹף שְׂמֹאלָה... אַחַר־כָּךְ נִתְבַּסֵּס שָׁם״ (יזהר, צקלג 28). מַעֲמָדוֹ שֶׁל הָעוֹלֶה נִתְבַּסֵּס. 3° [התבסס על־] נִשְׁעַן, הִסְתַּמֵּךְ: הַמַּרְצֶה הִתְבַּסֵּס עַל הַיְּדִיעוֹת שֶׁקִּבֵּל מִמָּקוֹר רִשְׁמִי. –[לְהִתְבַּסֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

ב. בסס [הרחבה מן בוס]

~ פָּע׳ **בָּסַס*** פ״י רָמַס, דָּרַס, בּוֹסֵס: ״כָּל יְדוֹת הָאֳכָלִין שֶׁבְּסָסָן בַּגֹּרֶן״ (עוקצין א ח). ״מְעַט מְעַט בְּסָסוּהוּ הַגּוֹיִם״ (רד״ק ישעיה יח ב). – [לִבְסֹס אֶת־, בּוֹסֵס, יִבְסֹס]

בסב״ף ר״ת בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

בֹּסֶר, בּוֹסֶר ז׳ [ארמית: בּוּסְרָא; ערבית: בֻּסְר] 1, פְּרִי שֶׁלֹּא גָּמַל כָּל צָרְכּוֹ: ״כְּתָם־פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נִצָּה״ (ישעיה יח ה). ״אֶתְרוֹג הַבֹּסֶר״ (סוכה לו.). עִנְּבֵי בֹּסֶר. 2° [בהשאלה] דָּבָר בִּלְתִּי־מֻשְׁלָם כָּל צָרְכּוֹ, לֹא־מְבֻגָּר, חֲסַר־נִסָּיוֹן: ״דִּבְרֵי שִׁירֵי הָרִאשׁוֹנִים... עַד נֶצַח לֹא יִרְאוּ אוֹר, כִּי בֹּסֶר הֵמָּה״ (מנדלי, מו״ס ג). ״שֶׁהַנַּעַר הָרַךְ הַיּוֹצֵא לַשּׁוּק בְּעוֹדֶנּוּ בֹּסֶר לֹא יוּכַל לְהִתְגַּבֵּר בְּרוּחוֹ עַל תְּנָאֵי הַחַיִּים הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ״ (אחד העם, קצב). – [בֹּסֶר־, בָּסְרוֹ גם בִּסְרוֹ]

– **אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה** (ירמיה לא כח ועוד), הַהוֹרִים חָטְאוּ וּבְנֵיהֶם סוֹבְלִים וְנֶעֱנָשִׁים עַל חֲטָאֵיהֶם [ובניגוד לסך:]

– **הָאֹכֵל הַבֹּסֶר תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו** (ירמיה לא כט), הַחוֹטֵא יָבוֹא עַל עָנְשׁוֹ.

בסר [ארמית: בְּסַר; ערבית: בַּסַר זעף]

~ פָּע׳ **בָּסַר*** פ״י בָּזָה, זִלְזֵל: ״כָּךְ הָיְתָה בּוֹסֶרֶת עָלַי״ (שמות רבה מב). ״שֶׁמָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְתוּקִין מִדְּבַשׁ בָּסַרְתִּי בָּהֶן״ (תנחומא עקב א). ״קַרְקַע מְטֻנֶּפֶת... שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּהֵמָה בּוֹסֶרֶת עָלֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 266). ״פְּעָמִים מִסְפָּר נִשְׁמְעָה לוֹ וּמִיָּד בָּסְרָה עַל הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת״ (קבק, בצל 319). ״רְאוּ עֵינֶיךָ כֵּיצַד הַלָּלוּ בּוֹסְרִים בּוֹ״ (שמיר, מלך 207). – [לִבְסֹר עַל־, בְּ־, בּוֹסֵר, יִבְסֹר]

~ פִּע׳ **בִּסֵּר*** פ״י בָּסַר, בָּזָה, מָאַס: ״וְרָאָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ (בַּעֲבוֹדָה זָרָה) וּבִסֵּר עָלֶיהָ״ (שמות רבה א). ״בְּלִבּוֹ הָיָה אַף הוּא מְבַסֵּר עָלָיו״ (קבק, בצל 239). – לְבַסֵּר עַל־, מְבַסֵּר, יְ־]

בִּסְרוֹן°, ביסרון ז׳ [מן בסר] זִלְזוּל, מְאִיסָה: ״מִתְאַפֵּק... לְבַל יֵעוֹרֵר זְרִירוּת בִּסְרוֹן פָּנָיו״ (שנהר, א 47). – [בִּסְרוֹן־]

בַּסְרוּת° נ׳ [מן בֹּסֶר] מַצָּב שֶׁל בֹּסֶר, אִי־בְּשֵׁלוּת: ״אֵין אַתָּה מוֹצֵא בְּחִבּוּרָיו אַף פָּסוּק אֶחָד... שֶׁל בַּסְרוּת הַמַּחְשָׁבָה וְהַהַרְגָּשָׁה״ (ויסלבסקי, יחידים 288). – [בַּסְרוּת־]

בָּסְרִי°, בוסרי ת׳ [מן בֹּסֶר] שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בֹּסֶר, שֶׁאֵינוֹ בָּשֵׁל: ״לִבָּם רָחוֹק מֵהַתּוֹרָה... מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן אַהֲבָתָם בָּסְרִית״ (הרב קוק, אורות עז). – [בָּסְרִית, בָּסְרִיִּים, ־יּוֹת]

בֻּסְתָּן*, בוסתן ז׳ [ארמית: בּוּסְתְּנָא, שבת לו:; ערבית: בֻּסְתָאן, מפרסית] גַּן עֲצֵי פְּרִי. – [בֻּסְתַּן־, בֻּסְתָּנִים, בֻּסְתְּנֵי־]

בֻּסְתְּנַאי*, בוסתנאי ז׳ [מן בֻּסְתָּן] בַּעַל בֻּסְתָּן, גַּנָּן. – [בֻּסְתְּנָאִית, ־נָאִים, ־נָאִיּוֹת]

בע׳ קיצור: בְּעֵרֶךְ.

ב״ע ר״ת 1, בֵּית־עוֹלָם, בֵּית־עָלְמִין. 2, בֵּית־עוֹלִים.

בע״ב ר״ת 1, בַּעַל־בַּיִת. 2, בַּעֲלֵי־בָתִּים.

בַּעְבּוּעַ° ז׳ [מן א. בעבע] 1, בּוּעָה, שַׁלְפּוּחִית מְלֵאָה אֲוִיר: ״לֹא אֵלֶּה בַּעְבּוּעֵי סִיר הַנָּפוּחַ״ (סוקולוב, במראות 303). בַּעְבּוּעֵי סַבּוֹן. 2, אֲבַעְבּוּעָה, תְּפִיחָה הָעוֹלָה בָּעוֹר אַחֲרֵי מַכָּה, כְּוִיָּה וְכַדּוֹמֶה: ״עוֹר פָּנָיו שְׁחַרְחַר וּבַעְבּוּעִין קְטַנִּים בּוֹ״ (מנדלי מו״ס, קעא). – [בַּעְבּוּעַ־, בַּעְבּוּעִים, בַּעְבּוּעֵי־]

בִּעְבּוּעַ* ז׳ [מן א. בעבע, בִּעְבַּע; ערבית: בַּעְבַּעַה] 1, הַעֲלָאַת בַּעְבּוּעִים: ״עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ (הַמַּיִם) וְיָנוּחוּ מִבִּעְבּוּעָן״ (מקוואות י ד). ״זְקַנֵּי בִּעְבַּע (בַּמִּקְטֶרֶת) בִּעְבּוּעִים מוּעָטִים וְאָמַר...״ (עגנון, כפות שכח). ״רְתִיחַת הַמַּיִם בַּסִּיר... וּלְבִיבוֹת בֵּין הַבִּעְבּוּעִים (טשרניחובסקי, שירים 144). ״מִסְתַּכֶּלֶת בְּבִעְבּוּעַ הַשֶּׁמֶן בְּתוֹךְ הַמַּחֲבַת״ (בארון, פרשיות 67). 2, חָרִיץ קָטָן בְּדֹפֶן כְּלִי־קִבּוּל שֶׁהַנּוֹזְלִים עֲלוּלִים לְבַעְבֵּעַ בּוֹ: ״בִּעְבּוּעַ שֶׁבֶּחָבִית שֶׁנִּקַּב בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ״ (טבול יום ב ח). [בִּעְבּוּעַ־, בִּעְבּוּעִים, ־עֵי־]

בַּעְבּוּעִית° נ׳ [מן בַּעְבּוּעַ] בַּעְבּוּעַ קָטָן, בּוּעָה קְטַנָּה. – [בַּעְבּוּעִיּוֹת]

בַּעֲבוּר מ״י [בְּ+עֲבוּר] 1, בִּגְלַל, בְּשֶׁל: ״לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם״ (בראשית ח כא). ״וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי״ (בראשית כו כד). ״בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה׳ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם״ (שמות יג ח). ״שֶׁמֶשׁ הַבָּאָה בַּעֲבוּרוֹ וְזָרְחָה בַּעֲבוּרוֹ״ (חולין צא:). 2, בְּעַד, בִּמְחִיר, תְּמוּרַת: ״עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם״ (עמוס ב ו). 3, כְּדֵי, לְמַעַן: ״אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי... בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ״ (שמות ט יד). ״וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ, בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ״ (שמות ט טז). 4°, בִּשְׁבִיל, לְמַעַן, בְּעַד: נִתְקַבֵּל מִכְתָּב בַּעֲבוּר פְּלוֹנִי. שִׁלַּמְנוּ בִּמְזֻמָּנִים בַּעֲבוּר הַסְּחוֹרָה. [ראה גם עֲבוּר] – [בַּעֲבוּרִי, בַּעֲבוּרָם]

– לְבַעֲבוּר, לְמַעַן, כְּדֵי: ״אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים״ (שמות כ כ).

– בַּעֲבוּר אֲשֶׁר, בַּעֲבוּר שֶׁ־ ^, 1, בִּשְׁבִיל שֶׁ־: ״וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל, בַּעֲבֻר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ״ (בראשית כז י). ״בַּעֲבוּר שֶׁאֲקַיֵּם מִצְווֹתָיו״ (רש״י שמות יג ח). 2 ^, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״שֶׁנִּקְרָא כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁהֻתַּר לוֹ שְׁתִיַּת יַיִן״ (רש״י עזרא ב סג).

בעבע [הרחבה מן א. בעה]

א. ~ פִּע׳ **בִּעְבֵּעַ*** פעו״י 1, הֶעֱלָה בַּעְבּוּעִים: ״וּבְגָדִים שֶׁהִטְבִּילָן מְכַבְּסִין – עַד שֶׁיְּבַעְבְּעוּ״ (מקוואות י ד). ״נֵר דָּלוּק לְפָנָיו וְהוּא מְבַעְבֵּעַ גַּלְגַּלֵּי עָשָׁן סָבִיב״ (עגנון, אלו מא). הַמַּיִם מְבַעְבְּעִים בִּשְׁעַת רְתִיחָתָם. 2, פִּרְפֵּר, פִּרְכֵּס (בַּמַּיִם): ״רָאָה תִּינוֹק מְבַעְבֵּעַ בַּנָּהָר וְנִתְכַּוֵּן לְהַעֲלוֹתוֹ״ (ירושלמי שבת יד ב). 3, נָבַע וְהִתְפָּרֵץ, בִּצְבֵּץ וְיָצָא: ״הַמַּיִם מְבַעְבְּעִים וְעוֹלִים כְּעַמּוּד לְמַעְלָה״ (תוספתא סוכה ג יא). ״מְבַעְבְּעִים וְעוֹלִים הֵם מִן הַתְּהוֹם״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). ״קֶצֶף הַחִדּוּשִׁים הַמְבַעְבֵּעַ וְעוֹלֶה מִתּוֹךְ תַּאֲוַת־חַיִּים מְבֻהָלִים״ (ברקוביץ, הראשונים צא). ״שְׂחוֹק כָּבוּשׁ מְבַעְבֵּעַ בִּגְרוֹנָהּ״ (ביאליק, מאחורי ג). 4, הִשְׁמִיעַ בִּגְרוֹנוֹ קוֹל עָמוּם כְּעֵין בִּעְבּוּעַ שֶׁל נוֹזְלִים, כִּעְכַּע: ״הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ בָּשָׂר־וָדָם צָרִיךְ לְבַעְבֵּעַ״ (ויקרא רבה כא, מרגליות תפז). ״בֶּע! – מְבַעְבֵּעַ אַלְתֵּר כְּאִלֵּם... וְנֶאֱנָח מֵעֹמֶק הַלֵּב״ (מנדלי מו״ס, צה). ״צוֹלֵל וְיוֹרֵד וְצָף וְעוֹלֶה... וּמְנַעְנֵעַ בְּרֹאשׁוֹ וּמְבַעְבֵּעַ״ (הזז, צל 64). – [לְבַעְבֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְבַּעְבֵּעַ** ^, 1, בִּעְבַּע, הֶעֱלָה בַּעְבּוּעִים: ״וְאִם לֹא נִתְבַּעְבְּעוּ הַמַּיִם״ (רמב״ם, שחיטה יא ו). ״כִּבְתוֹךְ יוֹרָה, רוֹתַחַת וּמַהְבִּילָה וּמִתְבַּעְבַּעַת״ (שמעוני, הביבר 231). ״קֶצֶף לָבָן... זָלַף וַיִּתְבַּעְבַּע עַל חֶשְׁרַת קְוֻצּוֹת זְקָנוֹ״ (שניאור, שירים קלא). ״מוֹצֵץ אֶת הֶעָשָׁן מִצְּנוֹרָהּ שֶׁל הַנַּרְגִּילָה הַמִּתְבַּעְבַּעַת״ (בורלא, אשתו 186). 2° [בהשאלה] בִּצְבֵּץ, הִתְפַּשֵּׁט: ״נִתְבַּעְבְּעָה בּוֹ רְטִיָּה שֶׁל תַּרְעֹמֶת״ (סדן, מכחוז קלח). ״אֶלָּא שֶׁהַפַּעַם לֹא נִתְבַּעְבְּעָה הַשְּׁמוּעָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְפֻרֶכֶת מִיָּד לְאַכְזָבָה״ (קובנר, פנים 22). – [לְהִתְבַּעְבֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **בעבע** [קרוב אל בוע]

~ הת׳ **הִתְבַּעְבֵּעַ***, שָׂמַח, הִתְעַנֵּג: ״מוֹנֵעַ נַפְשׁוֹ יְקַבֵּץ לְאַחֵר, וּבְטוֹבָתוֹ יִתְבַּעְבַּע זָר״ (בן־סירא יד ד). – [לְהִתְבַּעְבֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

בַּעֲגָלָא^ תה״פ [ארמית] בִּמְהֵרָה, בְּקָרוֹב: ״בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב״ (קדיש).

בַּעַד, בְּעַד־ מ״י [אוגרתית: בעד; ערבית: בַּעְדְ אחרי] 1, בִּשְׁבִיל, לְמַעַן, לְטוֹבַת: ״וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־ה׳ בְּעַד יִשְׂרָאֵל״ (שמואל א ז ט). ״חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ״ (שמואל ב י יב). הָרֹב הַצְּבִיעַ בָּאֲסֵפָה בְּעַד הַהַצָּעָה, וְרַק מְעוּט הִצְבִּיעַ נֶגְדָּהּ. 2, תְּמוּרַת, חֵלֶף: ״וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ״ (איוב ב ד). שִׁלַּמְתִּי בְּעַד הַסֵּפֶר אַרְבַּע לִירוֹת. 3, מִתּוֹךְ, דֶּרֶךְ־: ״וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ... בְּעַד הַחַלּוֹן״ (בראשית כו ח). ״בְּעַד הַפֶּתַח רָאִיתִי אֶת גּוּפָהּ הַקָּלוּשׁ״ (ביאליק, שירתי). 4, אַחֲרֵי, עַל: ״וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ״ (מלכים ב ד ד). ״גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא״ (איכה ג ז). 5 ^, מֵחֲמַת, בִּגְלַל, בְּשֶׁל: ״צַדִּיק גָּמוּר שֶׁנִּקְרָא רָשָׁע בְּעַד בָּנָיו״ (ילינק, ד 58). ״בָּאוּ לְךָ מִכְשׁוֹלִים בְּעַד עֲוֹנֶיךָ״ (רש״י הושע יד ב). – [בַּעֲדִי, בַּעַדְךָ, בַּעַדְכֶם־ן, בַּעֲדָם־ן]

– מִבַּעַד לְ־, מֵאֲחוֹרֵי, מִתּוֹךְ: ״עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ״ (שיר השירים ד א). ״מִבַּעַד לָעֲרָפֶל אוֹר חָדָשׁ... יִבָּקֵעַ״ (ביאליק, אל האגדה). ״מָתוֹק הָיָה אוֹר הַמְּנוֹרָה מִבַּעַד לְגֻלָּהּ הַיְרֻקָּה״ (עגנון, כפות שסט).

בע״ד ר״ת 1, בַּעַל־דִּין. 2, בַּעַל־דָּבָר.

א. **בעה** [קרוב אל ב. בעבע]

~ פָּע׳ **בָּעָה** פ״י בִּעְבַּע, הֶעֱלָה בַּעְבּוּעִים: ״מַיִם תִּבְעֶה־אֵשׁ״ (ישעיה סד א). – [לִבְעוֹת, בּוֹעֶה, יִבְעֶה]

~ הִפ׳ **הִבְעָה**° פ״י גָּרַם לְהוֹפָעַת בּוּעוֹת: גַּז מַבְעֶה (הַגּוֹרֵם לְהוֹפָעַת בּוּעוֹת מְכָאִיבוֹת עַל־פְּנֵי הָעוֹר). – [לְהַבְעוֹת, מַבְעֶה, יַבְעֶה]

ב. **בעה** [אולי הרחבת המשמעות מן ג. בעה, ראה להלן]

~ פָּע׳ **בָּעָה**° פ״י גִּלָּה, חָשַׂף: ״כְּמִתְכַּוֵּן לַחְדֹּר לְעִמְקֵי נַפְשׁוֹ וְלִבְעוֹת מַצְפּוּנָיו״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו לא). – [לִבְעוֹת, בּוֹעֶה, יִבְעֶה]

~ נפ׳ **נִבְעָה**, נִגְלָה, נֶחְשַׂף: "כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה" (ישעיה ל יג). "גַּם בְּחוֹמַת הַשְּׁתִיקָה הַכְּבֵדָה... נִבְעָה פֶּרֶץ" (ברנר, א 469). — [לְהִבָּעוֹת, נִבְעָה, יִבָּעֶה]

~ הפ׳ **הִבְעָה*** פ״י 1°, חָשַׂף, גִּלָּה: "מַרְחִיב אֶת פַּרְצוּפֵיהֶם וּמַבְעֶה אֶת שִׁנֵּיהֶם הַלְּבָנוֹת" (ביאליק, מאחורי א). "הִשְׁתּוֹפֵף בֵּין רַגְלָיו וְהִבְעָה אַף הוּא שִׁנָּיו בְּחִיּוּךְ" (יזהר, צקלג 91). 2* [בהשאלה] בִּעֵר, לִחֵךְ: "הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמַּבְעֶה וְהַהֶבְעֵר" (בבא קמא א א). — [לְהַבְעוֹת, מַבְעֶה, יַ־]

— נִבְעוּ מַצְפּוּנָיו (עובדיה ו), נִתְגַּלּוּ מִסְתָּרָיו.

ג. **בעה** [אכדית: bu'û; ארמית: בְּעָא; ערבית: בַּעְ׳ה]

~ פָּע׳ **בָּעָה** פ״ע שָׁאַל, בִּקֵּשׁ: "אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ" (ישעיה כא יב).— [לִבְעוֹת, בּוֹעֶה, יִבְעֶה]

— לְכָל מָאן דְּבָעֵי° [ארמית] לְכָל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ, לְכָל הַמְעֻנְיָן [כותרת רווחת בראש תעודה או המלצה]

— רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי* [ארמית, על־פי סנהדרין קו:], הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְבַקֵּשׁ לֵב, רֶגֶשׁ, אַהֲבָה.

בע״ה ר״ת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

בעה״ב ר״ת 1, בַּעַל הַבַּיִת. 2, בַּעֲלֵי הַבָּתִּים. 3, בָּעוֹלָם הַבָּא.

בעה״ז ר״ת בָּעוֹלָם הַזֶּה.

בעה״ח ר״ת 1, בַּעֲלֵי־הַחַיִּים. 2, בָּא עַל הֶחָתוּם.

בעה״י ר״ת 1, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. 2, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

בעהמ״ח ר״ת בַּעַל הַמְחַבֵּר.

בעה״נ ר״ת בַּעַל הַנֵּס.

בעה״ק ר״ת בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ.

בעה״ש ר״ת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

בְּעוֹד מ״י [בְּ+עוֹד] 1, בְּשָׁעָה שֶׁ־, כָּל זְמַן שֶׁ־: "אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי" (תהלים לט ב). 2, לְאַחַר, אַחֲרֵי עוֹד: "בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת רֹאשֶׁךָ" (בראשית מ יג). "וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה" (משלי לא טו). — [בְּעוֹדִי, בְּעוֹדֵנִי, בְּעוֹדֶנּוּ, בְּעוֹדֵנוּ, בְּעוֹדָם]

— בְּעוֹדוֹ, בְּעוֹד הוּא נִמְצָא: "בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה" (ישעיה כח ד). "אָשִׁירָה לַה׳ בְּחַיָּי, אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי" (תהלים קד לג).

— בְּעוֹד שֶׁ־^, כָּל עוֹד שֶׁ־, כָּל זְמַן שֶׁ־: "בְּעוֹד שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ קְדָמוֹ שָׂטָן לְאַבְרָהָם" (ילינק, א 36). "בְּעוֹד שֶׁהַבַּחֲרוּת שֶׁבָּכֶם קַיֶּמֶת, בְּעוֹד שֶׁהַכְּהֻנָּה קַיֶּמֶת" (רש״י קהלת יב ו).

— בְּעוֹד כֵּן^, בְּעוֹד הַדָּבָר כֵּן, תּוֹךְ כְּדֵי־כָךְ: "וּבְעוֹד כֵּן בָּא דָּוִד עָלָיו וְהִכָּהוּ" (רש״י דברי הימים א יח י).

— בְּעוֹד מוֹעֵד°, בִּזְמַנּוֹ, כָּל עוֹד יֵשׁ שָׁהוּת, כָּל עוֹד לֹא מְאֻחָר: הוֹדִיעֵנִי הַחְלָטָתְךָ בְּעוֹד מוֹעֵד.

— מִבְּעוֹד יוֹם*, בְּטֶרֶם יֵרֵד הַיּוֹם, לִפְנֵי בּוֹא הַלַּיְלָה: "מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִבְּעוֹד יוֹם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ" (עירובין ו ד).

בעוה״ב ר״ת בָּעוֹלָם הַבָּא.

בעוה״ז ר״ת בָּעוֹלָם הַזֶּה.

בעוה״ר ר״ת בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים.

בְּעוּט*, בִּיעוּט ז׳ [מן בעט, בִּעֵט] בְּעִיטָה, דְּחִיפָה בְּרֶגֶל: "הָיְתָה מְבַעֶטֶת וְהִזִּיקָה בִּבְעוּטָהּ אוֹ צְרוֹרוֹת מֵחֲמַת בִּעוּט, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק" (בבא קמא יט.). "בְּחִבּוּטֵי־אֶגְרוֹף וּבְעוּטֵי־רֶגֶל תּוֹפַסְתִּי עַל דּוּכָנוֹ" (שלונסקי, תרי קולא 183). — [בְּעוּט־, בְּעוּטִים, ־טֵי־]

בָּעוּט* ת׳ [מן בעט, בָּעַט] דָּרוּךְ: "לוֹקְחִין גַּת בְּעוּטָה מִן הַגּוֹיִים" (עבודה זרה ד ח). — [בְּעוּטָה, ־טִים, ־טוֹת]

בָּעוּל* ת׳ [מן בעל] מְנֻסֶּה, רָגִיל, בָּקִי: "וְהַמְבַקֵּר... בָּעוּל בְּכָל סוֹד אֲנָשִׁים" (מגילת ברית דמשק יד 9). "מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה וּבְעוּלִים לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹת" (מגילת בני אור ו 12). — [בְּעוּלָה, בְּעוּלִים, ־וֹת]

בְּעוּלָה נ׳ [מן בַּעַל, בָּעַל] 1, אִשָּׁה נְשׂוּאָה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּעַל: "הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל" (בראשית כ ג). "כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה" (ישעיה נד א). 2*, שֶׁנִּבְעֲלָה, שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה: "כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה" (כתובות יב.). — [בְּעוּלַת־, בְּעוּלוֹת]

בִּעוּר*, בִּיעוּר ז׳ [מן ב. בער, בִּעֵר] פִּנּוּי, חִסּוּל: "כֶּרֶם רְבָעִי... אֵין לוֹ חֹמֶשׁ וְאֵין לוֹ בִעוּר" (מעשר שני ח ג). "אֵין בִּעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵפָה" (פסחים ב א). בִּעוּר שְׂרִידֵי הָאוֹיֵב מִן הַשֶּׁטַח שֶׁנִּכְבַּשׁ. בִּעוּר הָרָע מִקֶּרֶב הַחֶבְרָה. — [בִּעוּר־]

— בִּעוּר חָמֵץ*, 1*, חִסּוּל שְׁיָרֵי הֶחָמֵץ מִן הַבַּיִת בְּעֶרֶב פֶּסַח (פסחים ב א). 2° [בהשאלה] טִהוּר, חִסּוּל דָּבָר הָאָסוּר לְפִי הַחֹק: "מַלְאֲכֵי הַחַבָּלָה שֶׁל הַמִּינִיסְטֶר פְּלֵיבֶה הָיוּ בּוֹדְקִים בַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים לְשֵׁם בִּעוּר חָמֵץ שֶׁל רֵבוֹלוּצְיָה יְהוּדִית" (אחד העם, תקא).

בְּעוּת, בִּיעוּת ז׳ [מן בעת, בִּעֵת, רווח בייחוד בריבוי: בִּעוּתִים] 1, בֶּהָלָה, פַּחַד גָּדוֹל: "עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ, בִּעוּתֶיךָ צִמְּתוּתֻנִי" (תהלים פח יז). 2, סִיּוּט, מַרְאֶה מַבְהִיל: "אֶת שַׂעֲרָהּ עַד לְשָׁרָשָׁיו הִקְפִּיאוּ בִּעוּתֵי יוֹם קָרוֹב" (ביאליק, שבעה). "חֲלוֹמוֹת רָעִים וּבִעוּתִים קָשִׁים פְּקָדוּ אוֹתִי בִּשְׁנָתִי" (עגנון, אלו רפד). "וְגַם לֵילוֹ שֶׁל הַמֶּרְחָק... כֻּלּוֹ מִקְשָׁה אַחַת שֶׁל חֲשֵׁכוֹת בִּעוּתִים" (שנהר, ב 293). — [בִּעוּתִים, בִּעוּתֵי־]

— בִּעוּתֵי־אֱלוֹהַּ (איוב ו ד), פְּחָדִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר.

בָּעוּת^ ת׳ [מן בעת] מְבֹהָל, תְּקוּף אֵימָה: "אֵימַת עַם זוּ... בְּעוּתִים בְּאֹזֶן שָׁמְעוּ וְרָגְזוּ" (ינאי רט) — [בְּעוּתָה, בְּעוּתִים, ־וֹת]

בֹּעַז°, בּוֹעַז ז׳ [על־שם בֹּעַז, המתואר במגילת רות כבעל־משק אמיד] כִּנּוּי שֶׁהָיָה רוֹוֵחַ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּפִי הַפּוֹעֲלִים, בִּימֵי הָעֲלִיָּה הַשְּׁנִיָּה, לְאִכָּרִים אוֹ לְפַרְדְּסָנִים הָאֲמִידִים שֶׁהֶעֱסִיקוּ בְּמִשְׁקֵיהֶם פּוֹעֲלִים שְׂכִירִים. — [בֹּעֲזִים]

בֹּעֲזִיּוּת°, בּוֹעֲזִיּוּת נ׳ [מן בֹּעַז] תְּכוּנוֹתֵיהֶם וּמַעֲמָדָם שֶׁל הָאִכָּרִים הָאֲמִידִים ("הַבֹּעֲזִים"). — [בֹּעֲזִיּוּת־]

בע״ח ר״ת 1, בַּעַל־חוֹב. 2, בַּעֲלֵי־חַיִּים.

בעט [ארמית: בעט]

~ פָּעַל **בָּעַט, 1***, פ״ע דחף ברגל, רקע והכה ברגל: ״הבהמה אינה מועדת לא ליגח... ולא לישך ולא לרבץ ולא לבעט״ (בבא קמא א ד). ״בפרסותיו בעוט״ (שלונסקי, שירים ב 58). ״ובועטים בו בעט־מגף עדי אל בור״ (גנינברג, רחובות שיר). האורח בעט בעיטת־הכבוד בתחרות בכדורגל. 2* פ״י דרך, רמס: ״ובועטין לו גתו״ (מס׳ שמחות ה ב). ״שבועט את בגדי הצמר ברגליו״ (רש״י יהושע טו ז). 3 פ״ע [בהשאלה] דחה, זלזל, מאס: ״למה תבעטו בזבחי״ (שמואל א ב כט). ״בממתת ידו אבעט״ (ביאליק, לא הראני). ״אל תבעט ביסורים וקבל אותם באהבה״ (עגנון, כלה צז). 4*, נטה הצדה, נתעקם: ״וכלונסות של ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט״ (מידות ג ח). — [לבעט ב־, את־, בועט, יבעט]

~ נִפְעַל **נִבְעַט***, הכה בבעיטות, נדחף ברגל: ״שהוא נבעט מחיות רעות״ (פתרון חלומות ג ב). ״נבעטים נתרו בטרטור חרגולים קטנים כאלו נבעטו״ (יזהר, שיירה 31). ״כשחמור נבעט ברגל איש״ (רגלסון, חקוקות 238) הכדורגל נבעט בעיטת־כבוד על־ידי ראש־העיר. — [להבעט, נבעט, יבעט]

~ פִּעֵל **בִּעֵט** * פ״י 1, בעט בחזקה: ״היתה (הבהמה) מבעטת... ושברה את הכלים״ (בבא קמא ב א). 2, [בהשאלה] דחה, מרד, הקל ראש: ״תלמיד־חכם המבעט ברבותיו״ (סוטה כב.). ״כל שהוא מבעט בעברות כופלים אותן עליו״ (הזז, יעיש א 110). — [לבעט ב־, מבעט, י־]

~ הִתְפַּעֵל **נִתְבַּעֵט** °, התחיל לבעט, פתח בבעיטות: ״אחד הרמכים שנתיחם... נצטהל ונתבעט״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 214). ״ואני שורטת בצפרני... ומתבעטת ברגלי״ (שנהר, ג 448). — [להתבעט, מת־, ית־]

~ הִפְעִיל **הִבְעִיט** ° פ״י [במשחק־כדורגל] העביר בבעיטה: החלוץ הימני הבעיט את הכדור לשער. — [להבעיט, מ־, י־]

~ הֻפְעַל **הֻבְעַט** ° הועבר בבעיטה: הכדור הבעט לשער. — [מבעט, יבעט]

— **וישמן ישרון ויבעט** [על־יסוד דברים לב טו], דבור רווח על מי שהתחיל לחטא מרב שבע.

בַּעַט* ז׳ [מן בעט, בעט] בעיטה: ״מרודים בעוטי בעט נחרת סוסים ושעט״ (פיוטים, סידור 662). ״ובועטים בו בעט־מגף״ (גרינברג, רחובות שיר). ״האדם הצעיר שהאדון... חלק לו בעט־רגל״ (פרלמן, תר׳ לילות 173). — [בעט־]

בְּעָטָה° נ׳ [מן בעט, בעט] בעיטה, דחיפה ברגל: ״ואהדפנה בבעטת־רגל איתנה״ (ביאליק, תר׳ טל קכג). — [בעטת־, בעטות, בעטות־]

בְּעָטוּט° ז׳ [מן בעטט, בעטט] בעיטה קלה. — [בעטוט־, בעטוטים, ־טי־]

בעטט [מן בעט]

~ פָּעַל **בְּעַטֵט**° פ״י בעט בעיטות קלות: ״לגור־ארנבת... שחלף, משתעשע ומבעטט ברגליו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 14). — [לבעטט, מ־, י־]

בְּעָטְיוֹ*, ראה ערך עטי.

בַּעַטָן*, בַּעֲטָנִי° תו״ז [מן בעט, בעט] מי שדרכו לבעוט: ״נשכנית היא (הפרה), בעטנית היא״ (תוספתא בבא בתרא ד ו). ״נאמר כי חלה (הסוס) הבעטן״ (טשרניחובסקי, שירים 407). ״אף הסיח היה מקפץ, אלא שהיה שחרחר ובעטני״ (ביאליק, מאחורי ד). — [בעטנית, בעטנים, ־ניות]

בַּעַטָנוּת° נ׳ [מן בעטן] 1, דרכו של הבעטן. 2 [בהשאלה] מרדנות, מרי: ״בשוט ובדברי כבושים הוא כובש... את יצר הבעטנות ואת יצר הסרבנות״ (ליסיצקי, תולדות 132). — [בעטנות־]

בְּעֵי* פ״י [ארמית] מבקש — ראה ג. **בעה**.

בְּעָיָה* נ׳ [ארמית: בעיא, מן ג. בעה] 1*, שאלה, קשיה: ״איני יודע ליישב סדר בעיות הללו, לפי שיטת הש״ס״ (רש״י כתובות סו:). ״לפרש כל הבעיות״ (תוספות שבת ד.). 2°, פרובלימה, ענין מסבך שקשה למצא מוצא ממנו, שאלה חמורה: בעית היהדות בארצות הגולה. בעיות מדיניות. פתרון בעיה חשבונית. בעיות בשחמט. — [בעית־, בעיות, בעיות־]

— **בעיה כאובה**°, שאלה מטרידה ומדאיגה.

בְּעִיטָה* נ׳ [מן בעט, בעט] 1, דחיפה ברגל: ״ועל נגיחה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה משלם נזק שלם״ (תוספתא בבא קמא ה ט). בעיטה בכדורגל. 2, חבטה, דריכה: ״והשיפה והבעיטה בחטים״ (מנחות ו ה). 3° [בהשאלה] מרד, מרי, זלזול: ״הבעיטה והגאוה ועזיבת הדעות האמתיות״ (מורה נבוכים ג לט). ״מרירות ובעיטה גסה בכל מה שהוא בגדר נעלה ונשגב״ (קלצקין, כתבים 197). . — [בעיטת־, בעיטות]

— **בעיטת־כבוד**°, [במשחק כדורגל] בעיטה ראשונה שבועט אורח־כבוד בכדורגל לאמצע המגרש בפתיחת המשחק.

— **בעיטת־עונשין**° [במשחק כדורגל] זכות הבעיטה בכדור אל שער היריב הנתנת על־ידי השופט לקבוצה, לאחר שאחד משחקני הקבוצה היריבה עבר עברה על חקי המשחק.

בְּעִילָה* נ׳ [מן בעל, בעל] ביאה, הזדווגות, יחסי־מין (יבמות ה א). — [בעילת־, בעילות]

בְּעַיִם תה״פ בעצמה, בחזק — ראה עים.

בַּעַיָּן°, **בַּעְיָן** ז׳ [מן בעיה] אדם העוסק בחבור בעיות בתחום מסים: בעין במשחקי שחמט. — [בעינים, ־יני־]

בְּעַיִן* תה״פ בחוש, בעליל — ראה עין.

בְּעִיר ז׳ [אולי מן ב. בער; ארמית: בעירא; ערבית: בעיר גמל] שם כולל לבהמות־הבית: ״ושלח את־בעירה ובער בשדה אחר״ (שמות כב ד). ״טענו את־בעירכם״ (בראשית מה יז). — [בעיר־]

— **בער בן־בעיר**°, כנוי של חרוף לשוטה גס־רוח: ״הוי גס בן גס! הוי בער בן־בעיר!״ (שמעוני, הזיבר 17).

בְּעִיר° ת׳ [מן א. בער, בער] נוח לבער, דליק: קיסם יבש הוא בעיר. — [בעירה, בעירים, ־ות]

בעירה, ראה בערה.

בעירה◊ נ׳ [מן א. בער, בער] תהליך השרפה: בערת העצים. בערת המזון בגוף. — [בערת־]

בעש״ת ר״ת בעשרת ימי תשובה.

בעיתה◊ נ׳ [מן בעת] בעות, פחד: ״ולא יביאם בעיתת בהל״ (יגיי תב). ״פחד – לשון בעיתת פתאם״ (רש״י דברים יא כה). — [בעיתת־]

בעיתי°, בעייתי ת׳ [מן בעיה] פרובלימתי, שהוא בגדר בעיה, מקשה, שאין פתרונו ודאי: מצב בעיתי. התועלת שברפורמה בעיתית מאד. — [בעיתית, בעיתיים, בעיתיות]

בעיתיות°, בעייתיות נ׳ [מן בעיתי] פרובלימתיות, קיום מתמיד של בעיה: ״ניצשה העלה את הבעיתיות של החיים האנושיים למדרגת ענין של התפלספות״ (בובר, בעית האדם 54). הבעיתיות של עתיד היהודים בגולה. — [בעיתיות־]

בעיתנות°, בעייתנות נ׳ [מן בעיה] פרובלימטיקה, מכלול הבעיות הכרוכות בנושא מסים: הבעיתנות שביחסי־הגומלין בין הדת ובין המדע. — [בעיתנות־]

בע״כ ר״ת בעל־כרחו.

בעל [אכדית: bêlu; ארמית: בעל; ערבית: בעל]

~ פע׳ **בעל** פ״י 1, נשא אשה הזדוג, בא ביחסי מין עם אשה: ״כי־יקח איש אשה ובעלה״ (דברים כד א). ״ואחר כן תבוא אליה ובעלתה״ (דברים כא יג). ״שבע בעילות בעל אותו רשע באותו יום״ (יבמות קג.). 2, [בהשאלה] היה אדון ל־, משל: ״ה׳ אלהינו, בעלונו אדנים זולתך״ (ישעיה כו יג). — [לבעל את־, בועל, יבעל]

~ נפ׳ **נבעלה**, 1, נשאה לאיש: ״שנואה כי תבעל״ (משלי ל כג). 2, באה ביחסי מין עם גבר: ״ושנבעלה בעילת זנות״ (יבמות ו ה). — [להבעל, נבעלת, תבעל]

~ הת׳ **התבעלה** *, נשאה לאיש, נעשתה אשת איש: ״התבעלי לי בטלה זה״ (עבודה זרה סג.). — [להתבעל, מתבעלת, תתבעל]

~ הפ׳ **הבעיל** * פ״י השיא אשה לאיש: ״הבעלתיה לאחד מכל הפסולין לה״ (ירושלמי קידושין סד ב). — [להבעיל, מ־, י־]

בעל ז׳ [אכדית: bêlu; אוגריתית: בעל; ארמית: בעלא; ערבית: בעל] 1, איש שנשא אשה, בן־זוג לאשה: ״אשת־חיל... בטח בה לב בעלה״ (משלי לא י־יא). ״כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין״ (סנהדרין יא ו). 2, אדון, מי שיש לו שליטה על משהו, שהדבר הוא ברשותו או שהוא קנינו: ״בעל השור״ (שמות כא כח). ״בעל הבור״ (שמות כא לד). [עין גם ערך בעלים] 3, שם האל הראשי אצל הכנענים הקדמונים, אל השמש והכח המפרה את האדמה (מלכים א טז לא). [ומכאן:] 4*, כנוי לאדמה שאינה זקוקה להשקיה, ש״בעל״ מרוה אותה גשם: ״ובצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים... ושל בעל״ (שביעית ב ט). [ראה גם להלן: בית־בעל, שדה־בעל]. 5, שם נסמך לשמות ולתארים שונים לציון תכונות, מדות, עסוקים וכדומה: ״אין מושיבים בסנהדרין אלא בעלי חכמה, בעלי מראה, בעלי קומה, בעלי זקנה״ (מנחות סה.) [וראה עוד הצירופים להלן]. — [בעל־, בעלים, בעלי־]

— **בעל בעמיו**° [מדרש עממי על־פי ויקרא כא ד: ״לא יטמא בעל בעמיו״] כנוי לאדם תקיף ונכבד, מבסס במעמדו ומקבל על סביבתו, ״היושב בתוך עמו״: ״איש זה, בעל בעמיו, אשר אין עיניו ולבו בלתי אם אל הבצע״ (יל״ג, פרוזה רלח). ״בעל בעמי אנכי״ (ביאליק, שור אבוס א). ״הוא קם מעם שלחן המסבים מתוך חשיבות של בעל בעמיו״ (ברקוביץ, הראשונים נא). ״והגביר קולו בנימת תקיפות של בעל בעמיו״ (טביב, דרך 95).

— **בית־הבעל*** (תוספתא בבא בתרא ב א), **שדה־הבעל*** (בבא בתרא ג א), שדה הנמצא באזור שיורדים בו גשמים מספיקים לגדול צמחים ואינו זקוק להשקיה בידי אדם, להבדיל מן ״בית־השלחים״ או ״שדה־שלחים״.

— **גדולי־בעל**°, צמחי־תרבות שמגדלים ללא השקיה, כגון תבואות־החרף.

— **בעל־אבדה*** (קידושין ב:), מי שאבד לו דבר־מה.

— **בעל־אגדה*** בקי בדברי אגדה, ממחה בספור אגדות ומדרשים: ״בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים באגדה״ (חגיגה יד.).

— **בעל־אגרוף*** (סנהדרין מט.), אדם תקיף, איש־זרוע, אלם.

— **בעל־או**◊, פקפקן, הססן, הפוסח על שתי הסעפים: ״ולא נשאר אנוש מבעלי בין ונמלא הזמן מבעלי או״ (גבירול, א 24).

— **בעל־אוב*** (סנהדרין סה.) [במקרא, שמואל א כח ז: בעלת־אוב; ראה בעלה] קוסם באוב, המעלה רוחות מתים לנחוש עתידות.

— **בעל־אחזה**°, בעל משק גדול.

— **בעל־אחריות**°, אדם אחראי, הממלא בנאמנות את המטל עליו.

— **בעל־איברים*** (ברכות לב.), מי שאיבריו גדולים.

— **בעל־אכסניה*** (פסיקתא רבתי יא), פנדקאי, מי שיש לו מלון־אורחים.

— **בעל־אמנה*** (חגיגה יד.), אדם ישר ונאמן, איש מהימן.

— **בעל־אמנות*** (קידושין לג.), בעל־מלאכה, אמן.

— **בעל־אספות** (קהלת יב יא), איש מדע, חכם וחוקר.

— **בעל־אף**, כעסן, מהיר לכעס: ״אל־תתרע את־בעל אף, ואת־איש חמות לא תבוא״ (משלי כב כד). ״עם בעל־אף אל תעז מצח״ (בן־סירא ח כא).

— **בעל־אפי**°, מי שאפיו מוצק ויציב, תקיף בדעתו, שאינו רכרוכי.

— **בעל־אשפיזין** (מגילה כו.), בעל אכסניה, בעל מלון.

— **בעל־בטוח**° [בסגנון עממי], אדם מהימן, מי שאפשר לבטח בו.

— **בעל־בטחון**°, מאמין בעזרת ה׳, שלא יעזבהו בעת צרה.

— **בעל־בית***, 1, מי שיש לו בית או דירה למגורים (שבת א א). 2, מאכסן, מכניס אורח: ״כל מה שיאמר לך בעל־הבית עשה״ (פסחים פו:). 3, בעל־רכוש, אדם אמיד: ״בעל־הבית שנתן פאה לעניים״ (תוספתא פאה ב ב). — [בעלי־בתים]

— **בעל־ביתי**°, קרתני, של ברגני זעיר: אדם עם השקפות בעל־ביתיות. פסיכולוגיה בעל־ביתית.

– בַּעַל־בַּיְתִיּוּת°, תְּכוּנוֹת שֶׁל־בַּעַל־בַּיִת, קַרְתָּנוּת, הַשְׁקָפוֹת שֶׁל בַּרְגָּנֵי זָעִיר: ״צוּרַת הַגַּדְלוּת בַּבַּעַל־הַבַּיְתִיּוּת״ (סוקולוב, אישים 100).

– בַּעַל־בָּכִי°, ראה בָּכִי.

– בַּעַל־בְּרִית, 1, חָבֵר לְדֵעָה אוֹ לִפְעֻלָּה, שֻׁתָּף: ״וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם״ (בראשית יד יג). ״בַּעֲלֵי־בְרִית רַבִּים לִי, וּבִמְעוֹנָם אֶמְצָא סֵתֶר מֵחֲמַת אוֹיֵב וּמַחְסֶה״ (ביאליק, תר׳ טל מה). 2°, כִּנּוּי לָאָב הַמַּכְנִיס אֶת בְּנוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: ״בַּעַל בְּרִית אָנֹכִי הַיּוֹם וּמְחַכֶּה לְטוֹב בָּרוּךְ הוּא שֶׁיָּבוֹא לָשֶׁבֶת אֶצְלִי עַל כִּסְאוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ״ (י״לג, פרוזה כא).

– בַּעַל־בָּשָׂר* (בבא מציעא פז.), אָדָם שָׁמֵן.

– בַּעַל־גַּאֲוָה°, גַּאַוְתָן, יָהִיר, מִתְרַבְרֵב: ״לֹא דַי שֶׁהוּא בַּעַל־גַּאֲוָה, אֶלָּא שֶׁהוּא גַּם שַׁקְרָן״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה מד).

– בַּעַל־גְּבוּרוֹת^ (תפילת שמונה־עשרה), מִתְּאָרֵי אֱלֹהִים.

– בַּעַל־גֶּבֶר* (בכורות ז ה), כִּנּוּי לְמִי שֶׁאֵיבַר־זַכְרוּתוֹ גָּדוֹל מִן הָרָגִיל.

– בַּעַל־הַגְּמוּל* (כתובות ח:), תֹּאַר לֵאלֹהִים הַמְשַׁלֵּם לְאָדָם כִּגְמוּלוֹ.

– בַּעַל־גּוּף°, 1, שָׁמֵן, בָּרִיא. 2, כִּנּוּי לְאָדָם מְגֻשָּׁם וְתַקִּיף: ״אַרְיֵה בַּעַל גּוּף״ (ביאליק). ״בַּעֲלֵי גוּף וּמְעוּטֵי תוֹרָה״ (עגנון, אלו תקה).

– בַּעַל־גּוּזְמָה°, בַּעַל־גּוּזְמָאוֹת°, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַגְזִים הַרְבֵּה, לְתָאֵר כָּל דָּבָר בְּהַפְרָזָה וּבְהַפְלָגָה.

– בַּעַל־גְּמָרָא* (עירובין כא:), בָּקִי בַּתַּלְמוּד.

– בַּעַל־דְּבָב*, שׂוֹנֵא, מִתְנַגֵּד: ״שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים וּבַעֲלֵי־דְבָב מַקִּיפִים אֶתְכֶם מִבַּחוּץ״ (ספרא בחוקותי). ״אֵינוֹ מֵסִיחַ דַּעְתּוֹ מִבַּעַל־דְּבָבוֹ אַף רֶגַע״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לו).

– בַּעַל־דָּבָר°, 1, הַנּוֹגֵעַ בְּדָבָר, שֶׁהַדָּבָר שַׁיָּךְ לוֹ: ״אָנֹכִי אֵלֵךְ, כִּי מִי בַּעַל־הַדָּבָר כָּמוֹנִי״ (ביאליק, תר׳ טל מה). ״מְבַקֵּשׁ בְּנִימוּס וּבַעֲנָוָה מִבַּעַל־הַדָּבָר שֶׁיַּסְבִּיר דַּעְתּוֹ״ (בורלא, כיסופים 14). 2, חָשׁוּב, בַּעַל־עֵרֶךְ, שֶׁמִּתְחַשְּׁבִים בּוֹ: ״וְרוֹצֶה לִהְיוֹת בַּעַל־דָּבָר בְּקֶרֶב הַיְּהוּדִים״ (סוקולוב, במראות 82). 3^, כִּנּוּי בְּאַגָּדוֹת־הָעָם, בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת, לַשָּׂטָן, לְמַלְאַךְ־הַמָּוֶת.

– בַּעַל־דְּבָרִים, 1, תּוֹבֵעַ, מִתְנַגֵּד: ״מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם״ (שמות כד יד). ״לָאו בַּעַל דְּבָרִים דִּידִי אַתְּ״ (בבא מציעא יד.). ״אָמַר לוֹ פִּינִי, כִּי לֹא בַּעַל דְּבָרִים שֶׁלּוֹ הוּא״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל רנג). 2°, אוֹהֵב שִׂיחָה, דַּבְּרָן: ״כְּשֶׁנִּמְצָא לַעֲקַבְיָה אִישׁ־רֵעִים לְשִׂיחָה... וְרָאָה וְהִכִּיר בָּאִישׁ שִׂיחוֹ שֶׁבַּעַל דְּבָרִים הוּא״ (בורלא, עקביה 58).

– בַּעַל־דַּבְּרָן° [בסגנון עממי], יוֹדֵעַ לְדַבֵּר, מֵיטִיב לִנְאוֹם: ״אַשְׁרֶיךָ שֶׁבַּעַל־דַּבְּרָן אַתָּה, יְפֵה־לָשׁוֹן״ (שנהר, א 41).

– בַּעַל־דִּין*, כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים הַבָּאִים לְהִדַּיֵּן לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט, תּוֹבֵעַ אוֹ נִתְבָּע: ״וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים״ (אבות א ח). ״אֱמֶת דִּבֵּר בַּעַל־דִּינִי״ (ביאליק, תר׳ קישוט רסח). ״רִיבָם שֶׁל שְׁנֵי בַּעֲלֵי־הַדִּין״ (יעקב שטיינברג, קכב).

– בַּעַל־דִּמְיוֹן°, מִי שֶׁכֹּחַ דִּמְיוֹנוֹ גָּדוֹל: ״בְּנוֹ... לֹא הָיָה בַּעַל־דִּמְיוֹן כְּלָל, בּוֹ הָיָה מֵהַיַּבָּשׁוּת שֶׁל אֲבִי־אָבִיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רטז).

– בַּעַל־דֵּעָה^, 1^, נָבוֹן, בַּר־דַּעַת: ״גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר אִם חָכָם וּבַעַל־דֵּעָה הוּא, אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל״ (רמב״ם, דעות ה ח). 2°, מִי שֶׁדְּבָרָיו נִשְׁמָעִים וּמִתְקַבְּלִים, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַשְׁפָּעָה עַל רַבִּים: ״יֵחָשֵׁב אֶת עַצְמוֹ לְבַעַל דֵּעָה וּלְבַר־סַמְכָא״ (אחד העם, רג). ״בְּנֵי־אָדָם בַּעֲלֵי צוּרָה וּבַעֲלֵי דֵעָה״ (הזז, יעיש ב 160). ״בַּעַל הַמֵּאָה הוּא גַּם בַּעַל הַדֵּעָה״ (מימרה עממית).

– בַּעַל־דִּקְדּוּק°, מְדַקְדֵּק, מֻמְחֶה בְּדִקְדּוּק הַלָּשׁוֹן: ״רַבִּי חַיִּים... בַּעַל־דִּקְדּוּק... וּבָקִי בִּדְגוּשִׁים וּבְרָפוּיִים״ (עגנון, כלה רצח).

– בַּעַל־דְּרָשָׁה°, דַּרְשָׁן, מַטִּיף: ״הָא לָךְ בַּעַל־דְּרָשָׁה, זֶה הַלַּיְלָה הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהוּא דּוֹרֵשׁ לְצִיּוֹן״ (יהודה שטינברג, שג).

– בַּעַל־דַּרְשָׁן°, [בסגנון עממי] דַּרְשָׁן, מַגִּיד בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת.

– בַּעַל־הֶבֶל*, רֵיק וַחֲסַר־עֵרֶךְ: ״וּמַה הוּא אִישׁ תֹּהוּ וּבַעַל־הֶבֶל לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂי פִּלְאֶךָ?״ (מגילת ההודיות ז 32).

– בַּעַל־הַגָּדוֹת* (בבא בתרא קמה:), בַּעַל אַגָּדָה, מֻמְחֶה בִּדְרָשׁוֹת וּבְסִפּוּרֵי אַגָּדָה.

– בַּעַל־הִגָּיוֹן°, הֶגְיוֹנִי, בַּעַל שֵׂכֶל יָשָׁר.

– בַּעַל־הוֹן°, עָשִׁיר, רְכוּשָׁן.

– בַּעַל־הוֹצָאָה°, 1, מִי שֶׁהוֹצָאוֹתָיו גְּדוֹלוֹת וּצְרָכָיו מְרֻבִּים: פְּלוֹנִי הַמְטֻפָּל בְּמִשְׁפָּחָה בַּעַל־הוֹצָאָה גָּדוֹל הוּא. 2, מְנַהֵל עֵסֶק שֶׁל הוֹצָאַת־סְפָרִים, מוֹצִיא־לָאוֹר.

– בַּעַל־הֲזָיוֹת°, חוֹלֵם בְּהָקִיץ, שָׁקוּעַ בְּדִמְיוֹנוֹת וּבַחֲלוֹמוֹת.

– בַּעַל־הַכָּרָה°, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעוֹת קְבוּעוֹת וּמְגֻבָּשׁוֹת בְּעִנְיְנֵי חֶבְרָה, דָּת, מְדִינָה: פּוֹעֵל בַּעַל הַכָּרָה.

– בַּעַל־הַמְצָאוֹת°, אִישׁ תַּחְבּוּלוֹת, מַמְצִיא אַמְצָאוֹת.

– בַּעַל־הֲנָאָה*, רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת, נֶהֱנְתָן: ״מִשֶּׁרַבּוּ בַּעֲלֵי־הֲנָאָה נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין״ (סוטה מז:). ״הַסּוֹפֵר הָיָה יָדוּעַ בְּחוּג הַסּוֹפְרִים כְּבַעַל־הֲנָאָה מַאֲכִילָה״ (ביאליק, אגרות ב קסו).

– בַּעַל־הָעָזָה°, נוֹעָז, אַמִּיץ־לֵב, שֶׁאֵינוֹ נִרְתָּע מִקְּשָׁיִים.

– בַּעַל־וֶתֶק°, אָדָם וָתִיק בַּעֲבוֹדָה אוֹ בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם, בַּעַל־נִסָּיוֹן רַב־שָׁנִים.

– בַּעַל־זִכָּרוֹן°, מִי שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ זִכְרוֹנוֹ, הַזּוֹכֵר הֵיטֵב מַה שֶּׁלָּמַד אוֹ קָרָא אוֹ שָׁמַע וְכוּ׳.

– בַּעַל־הַזְּמוֹרָה*, ראה ערך זְמוֹרָה.

– בַּעַל־זְנוּת* (ויקרא רבה כג), זַנַּאי, רוֹעֵה־זוֹנוֹת.

– בַּעַל זְקֵנָה* (מנחות סה:), זָקֵן, בָּא בַּיָּמִים.

– בַּעַל־זְרוֹעַ*, אִישׁ־זְרוֹעַ, תַּקִּיף, בַּעַל־אֶגְרוֹף: ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ... וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי־זְרוֹעַ״ (סוטה ט טו). [וראה עוד ערך זְרוֹעַ]

– בַּעֲלֵי־זֶרַע° [בבוטאניקה] שֵׁם כּוֹלֵל לְמַעֲרֶכֶת הַצְּמָחִים הַמִּתְרַבִּים עַל־יְדֵי־זְרָעִים, לְהַבְדִּיל מִמַּעֲרָכוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁל צְמָחִים הַמִּתְרַבִּים עַל־יְדֵי נְבָגִים אוֹ בִּדְרָכִים אֲחֵרוֹת.

— בַּעַל־חוֹב *, 1 *, מַלְוֶה, מִי שֶׁנּוֹשֶׁה חוֹב בַּחֲבֵרוֹ: "וּבַעַל־חוֹב גּוֹבֶה" (כתובות ט ט). "מָצָא בַּעַל־חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטָרוֹ" (בראשית רבה צב). "חֲזָקָה, אֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל־חוֹבוֹ" (שבועות מ:). 2 ∴, לֹוֶה, מִי שֶׁחַיָּב כֶּסֶף: "בַּעֲלֵי־חוֹב שֶׁלָּכֶם... אַתֶּם נוֹגְשִׂים אוֹתָם" (רש"י ישעיה נח ג). "אָסוּר לְאָדָם לְהֵרָאוֹת עַצְמוֹ לְבַעַל־חוֹבוֹ בִּזְמַן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ" (רמב"ם, מלווה ולווה א ג). הִנְנִי, לֹא עֲלֵיכֶם, בַּעַל־חוֹב גָּדוֹל. [וראה עוד ערך חוב]

— בַּעַל־חַיִּים *, 1, יְצוּר חַי – לְהַבְדִּיל מִן צֶמַח אוֹ דּוֹמֵם. 2, בְּהֵמָה, עוֹף, רֶמֶשׂ וְכוּ׳ – בְּנִגּוּד לְאָדָם: "צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים" (שבת קכח:).

— בַּעַל חָכְמָה * (מנחות סה.), חָכָם, נָבוֹן.

— בַּעַל־חֲלוֹמוֹת, 1, הַמַּרְבֶּה לַחֲלֹם חֲלוֹמוֹת: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא" (בראשית לז יט). 2 °, הוֹזֶה, שָׁקוּעַ בְּדִמְיוֹנוֹת וּבַהֲזָיוֹת: "הַנְּבוֹנִים וּצְלוּלֵי הַדַּעַת אֲשֶׁר שָׂחֲקוּ לְפָנִים עַל בַּעֲלֵי הַחֲלוֹמוֹת" (אחד העם, יב). "מְבֹהָל וּמְטֹרָף, בַּעַל חֲלוֹמוֹת וְרוֹדֵף קָדִים" (ברקוביץ, תר׳ טוביה לו). 3 *, כִּנּוּי לַמַּלְאָךְ הַמְּמֻנֶּה, לְפִי הָאַגָּדָה, עַל הַחֲלוֹמוֹת (ברכות י:).

— בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת °, בַּעֲלֵי־חַיִּים הַנִּמְנִים עִם הַמַּעֲרָכָה הַמְּפֻתַּחַת בְּיוֹתֵר בְּמַמְלֶכֶת הֶחָי (דָּגִים, דּוּ־חַיִּים, עוֹפוֹת וְיוֹנְקִים); סִימָנָם הָאָפְיָנִי בְּיוֹתֵר הוּא עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה הֶעָשׂוּי חֻלְיוֹת־חֻלְיוֹת.

— בַּעַל־חֵמָה (משלי כט כב), כַּעֲסָן, מָהִיר לִכְעֹס.

— בַּעַל־טוֹבָה °, גּוֹמֵל חֲסָדִים, נָדִיב: "בַּעֲלֵי טוֹבוֹת וּבַעֲלֵי עֵצָה וְשִׁתַּדְּלָנִים" (מגדלי מו"ס, שכו).

— בַּעַל־הַטּוּרִים ∴, כִּנּוּי לְר׳ יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא"שׁ, שֶׁחִבֵּר אֶת סֵפֶר הַהֲלָכוֹת הַגָּדוֹל "סֵפֶר הַטּוּרִים" [במאה ה־14 למניין האומות]

— בַּעַל־טַקְסָה °, כִּנּוּי בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ לְחוֹכֵר מֶכֶס־הַבָּשָׂר בִּקְהִלּוֹת הַיְּהוּדִים בְּרוּסְיָה. ראה טַקְסָה.

— בַּעַל־טַעַם °, מִי שֶׁמִּצְטַיֵּן בְּטַעְמוֹ הַטּוֹב.

— בַּעַל־יוֹעֵץ ∴, נוֹתֵן עֵצוֹת, מְסַיֵּעַ בְּדִבְרֵי עֵצָה.

— בַּעַל־יָזְמָה °, יוֹזֵם וּמְחַדֵּשׁ תָּכְנִיּוֹת וּדְרָכִים חֲדָשׁוֹת, בַּעַל־אַמְצָאוֹת.

— בַּעַל־יְכֹלֶת °, 1, מִי שֶׁאֶמְצָעָיו מְרֻבִּים, אָמִיד: "שֶׁאֵין לְךָ כָּל בַּעַל־יְכֹלֶת שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ נְדָבָה" (עגנון, כלה פג). 2, מֻכְשָׁר, שֶׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת לִרְכֹּשׁ אוֹ לְבַצֵּעַ דְּבָרִים.

— בַּעַל־יִסּוּרִים * (בראשית רבה צד), אִישׁ מַכְאוֹבוֹת, מְעֻנֶּה.

— בַּעַל־יֹפִי * (תענית כד.), יְפֵה־תֹאַר, נָאֶה בְּהוֹפָעָתוֹ.

— בַּעַל־יְשׁוּעוֹת ∴, תֹּאַר לֵאלֹהִים הַפּוֹדֶה וּמַצִּיל.

— בַּעַל־כִּיס * (כִּיסִים *), עָשִׁיר, בַּעַל־הוֹן: "גְּזֵרָה מִשּׁוּם בַּעֲלֵי כִּיסִין" (מנחות סז.). "עוֹד מְעַט וְיָבוֹאוּ בַּעֲלֵי־הַכִּיס וְיִשְׁקְלוּ עַל־יָדָם טְבִין וּתְקִילִין" (ברש, ב 41).

— בַּעַל־כָּנָף (משלי א יז), בַּעַל־כְּנָפַיִם (קהלת י כ), עוֹף, צִפּוֹר.

— בַּעַל־כְּשָׁפִים (על־פי נחום ג ד), מְכַשֵּׁף, קוֹסֵם.

— בַּעַל־כִּשְׁרוֹן °, מֻכְשָׁר מְאֹד.

— בַּעַל־לֵב °, נָבוֹן, נְלַבָּב: "הֲלוֹאִי וְכָל תּוֹעֵי־דֶרֶךְ הָיוּ בַּעֲלֵי־לֵב כְּמוֹתְךָ" (גורלא, עקביה 241)

— בַּעַל־לָשׁוֹן, 1 °, דַּבְּרָן, יוֹדֵעַ לְדַבֵּר יָפֶה: "בַּעַל לָשׁוֹן וְנֹעַם הַדִּבּוּר" (הזז, היושבת 308). "בַּעַל לָשׁוֹן שֶׁבָּהֶם אָמַר לוֹ" (דרויאנוב, 216). 2, מַלְשִׁין, הוֹלֵךְ רָכִיל, מוֹצִיא דִבָּה (קהלת י יא).

— בַּעַל־לְשׁוֹנוֹת *, בָּקִי בִּלְשׁוֹנוֹת: "חִזַּרְתִּי עַל כָּל בַּעֲלֵי־לְשׁוֹנוֹת לֵידַע מַהוּ דְּיָאתִימוֹן וְלֹא אָמַר לִי אָדָם דָּבָר" (ירושלמי בבא בתרא טז ג).

— בַּעַל־הַמֵּאָה (הַמֵּאוֹת) °, כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם עָשִׁיר: "וּבַעֲלֵי הַמֵּאוֹת לָהֶם הַדֵּעוֹת" (מנדלי, מו"ס, שלה). [עיין לעיל גם "בַּעַל־דֵּעָה"]

— בַּעַל־מַגִּיהַּ °, אָדָם שֶׁמְּלַאכְתּוֹ הַגָּהָה וְתִקּוּן טָעֻיּוֹת־דְּפוּס בִּכְתָבִים לִפְנֵי הַדְפָּסָתָם.

— בַּעַל־מוּם * 1 *, נָכֶה, לָקוּי בְּאֶחָד אוֹ בַּאֲחָדִים מֵאֵבָרָיו (זבחים ט ג). 2 ° [בהשאלה] לֹא־יִצְלָח: "וְרוֹאֶה אֶת בְּנוֹ בַּעַל־מוּם גָּמוּר בַּהֲוָיוֹת הָעוֹלָם" (יהודה שטינברג, קלא).

— בַּעַל־מוּסָף °, כִּנּוּי לַחַזָּן הַמִּתְפַּלֵּל בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים אֶת תְּפִלַּת־הַמּוּסָף, לְהַבְדִּיל מִן "בַּעַל־שַׁחֲרִית" – מִי שֶׁעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בִּתְפִלַּת־שַׁחֲרִית.

— בַּעַל־מוֹפֵת °, מִי שֶׁעוֹשֶׂה מוֹפְתִים וְנִפְלָאוֹת: "אַתָּה רַב בִּפְלוֹנִים וְאֵין אַתָּה בַּעַל־מוֹפֵת" (דרויאנוב, 636). "וְהוּא אִישׁ אֱלֹהִים וּבַעַל־מוֹפֵת" (פיארברג, 28).

— בַּעַל־מַזָּל °, בַּר־מַזָּל, מַצְלִיחַ: "בַּעֲלֵי מַזָּל שֶׁבָּהֶם רָעוּ בַּשּׁוֹשַׁנִּים" (ביאליק, האמנות הטהורה).

— בַּעַל־מְזִמּוֹת (משלי כד ח), מִי שֶׁזּוֹמֵם רָעוֹת, חָכָם לְהָרַע.

— בַּעַל־מֹחַ °, חֲרִיף־הַשֵּׂכֶל, מָהִיר תְּפִיסָה: "שַׁאֲלוּ לְבַעַל־מֹחַ... מַה טַּעַם יֵשׁ בַּדָּבָר?" (דרויאנוב, 258). – [בַּעֲלֵי־מֹחִין]

— בַּעַל־מְחַבֵּר ° [בסגנון עממי], סוֹפֵר, מְחַבֵּר סֵפֶר: "יֵשׁ שֶׁיּוֹדֵעַ תּוֹרָה וְאֵין נִזְקָק לְבַעַל־מְחַבֵּר וְלַקּוּנְטְרֵס שֶׁלּוֹ" (הזז, צל 77).

— בַּעַל־מַחֲלֹקֶת *, 1 *, מְחַרְחֵר רִיב, סַכְסְכָן: "מֻתָּר לוֹמַר לְשׁוֹן־הָרַע עַל בַּעֲלֵי־מַחֲלֹקֶת" (ירושלמי פאה טז א). 2 °, בַּר־פְּלֻגְתָּא, יָרִיב, מִתְנַגֵּד: "אֶלָּא שֶׁהוּא מִבַּעֲלֵי־הַמַּחֲלֹקֶת עַל רַבִּי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹמֹה" (עגנון, כלה קלט).

— בַּעַל־מַחֲשָׁבוֹת *, 1 °, הוֹגֶה־דֵעוֹת, אָדָם הַמַּעֲמִיק לַחֲשֹׁב: "זָקֵן בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת" (ביאליק, ספיח ב). 2 *, חוֹשֵׁב וּמְהַסֵּס הַרְבֵּה, סַפְקָן וּמִשְׁתַּמֵּט מֵהַחְלָטָה לְכָאן אוֹ לְכָאן: "אָמַר לָהֶם שִׁמְעוֹן בֶּן־שֶׁטַח (לַסַּנְהֶדְרִין): בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת אַתֶּם!" (סנהדרין יט:). "שֶׁבַּעַל מַחֲשָׁבוֹת הוּא וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מָה הָיָה אוֹמֵר" (רש"י תמורה יז:). 3 *, תֹּאַר לֵאלֹהִים, מְקוֹר הַדַּעַת וְהַמַּחֲשָׁבָה: "יָבוֹא בַּעַל־מַחֲשָׁבוֹת וְיִפָּרַע מִכֶּם" (סנהדרין יט:).

— בַּעַל־מַכְאוֹבוֹת ∴ (יוסיפון צב), אִישׁ־מַכְאוֹבוֹת, חוֹלָנִי, חַלָּשׁ.

— בַּעַל־מְלָאכָה *, 1 ∴, אֻמָּן, אָדָם הָעוֹסֵק בְּמִקְצוֹעַ טֶכְנִי מְסֻיָּם, כְּגוֹן: חַיָּט, נַגָּר. "אַף אֵין בַּעַל־מְלָאכָה בְּכָל מִשְׁפַּחְתִּי" (ביאליק, יונה החייט). 2 *, [בכינויים: בַּעַל מְלַאכְתּוֹ] מַעֲבִיד, נוֹתֵן־עֲבוֹדָה: "וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ" (אבות ב יד).

— בַּעַל־מִלְחָמוֹת ∴ (לאל ברוך, תפילת שחרית), אִישׁ־מִלְחָמָה, תֹּאַר לֵאלֹהִים.

— בַּעַל־מָמוֹן * (מכילתא יתרו עמלק ב), בַּעַל־הוֹן, עָשִׁיר גָּדוֹל.

— בַּעַל־מִסְתּוֹרִין °, מִיסְטִיקָן, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרַת הַסּוֹד וְהַקַּבָּלָה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי, — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

– בַּעַל־מְפַרְנֵס° [בסגנון עגמי], מִי שֶׁדּוֹאֵג לְפַרְנָסַת בְּנֵי־הַמִּשְׁפָּחָה: "אֲנִי אִישׁ נְכֵה־רֶגֶל אֲנִי... וְאֵיךְ אֶצְלַח לִהְיוֹת פּוֹעֵל אוֹ בַּעַל־מְפַרְנֵס" (שלונסקי, תר' הדון ד 240).

– בַּעַל־מִצְווֹת* (במדבר רבה ג), שׁוֹמֵר מִצְוֹת, צַדִּיק וִירֵא־שָׁמַיִם.

– בַּעַל־מַצּוּת* (פסיקתא דרב כהנא קלג:), אִישׁ־מַצּוּת, אִישׁ־רִיב.

– בַּעַל־מְצִיצָה°, 1, מִי שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתוֹ בִּמְצִיצַת דַּם הַמִּילָה בְּטֶקֶס בְּרִית־מִילָה. 2, כִּנּוּי־גְּנַאי לְיֶלֶד הַנּוֹהֵג לִמְצֹץ אֶצְבַּע: "הָיִיתִי מוֹצֵץ אֶת הָאֲגוּדָל; אַבָּא... הָיָה סוֹטְרֵנִי עַל כָּךְ וְקוֹרֵא לִי 'בַּעַל מְצִיצָה'" (ביאליק, ספיח ב).

– בַּעַל־הַמִּקָּח* (תוספתא בבא מציעא א יא), מוֹכֵר הַסְּחוֹרָה.

– בַּעַל־מִקְצוֹעַ°, מִי שֶׁעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה הַדּוֹרֶשֶׁת יֶדַע וְהִתְמַחוּת.

– בַּעַל־מִקְרָא* (עירובין נד:), בָּקִי בַּתַּנַ"ךְ.

– בַּעַל־מַרְאֶה* (מנחות סה.), בַּעַל צוּרָה, בַּעַל הַדְרַת פָּנִים.

– בַּעַל־מַרְפְּקִים°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּדְחָק בְּכֹחַ וְאֵינוֹ נִרְתָּע מִכָּל קֹשִׁי לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטְּרָתוֹ.

– בַּעַל־מֶרֶץ°, אָדָם אֶנֶרְגִּי, פַּעַלְתָּן, עֵר וְתוֹסֵס.

– בַּעַל מַשְׁחִית, מְחַבֵּל, חַבְּלָן: "גַּם מִתְרַפֶּה בִמְלַאכְתּוֹ אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית" (משלי יח ט). "וּבַעַל מַשְׁחִית מֵאֵין כָּמוֹתוֹ! כְּאַרְבָּעִים קְנֵי שִׂיחִים שֶׁל תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה הִשְׁחִית" (שלונסקי, תר' הדון ד 139).

– בַּעַל־מִשְׁנָה* (עירובין נד:), בָּקִי בְּהִלְכוֹת הַמִּשְׁנָה.

– בַּעַל־מִשְׁפָּחָה°, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וִילָדִים.

– בַּעַל־מִשְׁפָּט, בַּעַל־דִּין: "מִי בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי" (ישעיה נ ח).

– בַּעַל־נוֹי* (פסיקתא רבתי קמה:), נָאֶה, יָפֶה.

– בַּעַל־נֶחָמוֹת* (כתובות חז:), תֹּאַר לֵאלֹהִים.

– בַּעַל־נַחַשׁ* (במדבר רבה כ), מְנַחֵשׁ, קוֹסֵם.

– בַּעַל־נְכָסִים°, עָשִׁיר, בַּעַל רְכוּשׁ רַב.

– בַּעַל־נֵס*, 1, מִי שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס: "אֲפִלּוּ בַּעַל הַנֵּס אֵינוֹ מַכִּיר בְּנִסּוֹ" (נידה לא.). 2^, עוֹשֶׂה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת: "רַ' מֵאִיר בַּעַל־הַנֵּס".

– בַּעַל־נֹסַח°, כִּנּוּי לְחַזָּן הַבָּקִי בְּנֹסַח מְסֻיָּם שֶׁל תְּפִלָּה.

– בַּעַל־נִסָּיוֹן^, אָדָם שֶׁהִתְנַסָּה הַרְבֵּה בְּחַיָּיו, אָדָם מְנֻסֶּה: "אֵין חָכָם כְּבַעַל הַנִּסָּיוֹן" (עקידה, שער יד).

– בַּעַל־נְעוּרֶיהָ, כִּנּוּי לְבַעַל שֶׁהָאִשָּׁה נִשְּׂאָה לוֹ בִּנְעוּרֶיהָ: "אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ" (יואל א ח).

– בַּעַל־נְעִימָה°, בַּעַל קוֹל נָעִים לְשִׁירָה וְלִתְפִלָּה: "תַּלְמִיד חָכָם וּבַעַל נְעִימָה וְסוֹפֵר מָהִיר" (עגנון, כלה שמה).

– בַּעַל־נֶפֶשׁ, 1, אָדָם בַּעַל לֵב רָגִישׁ, עֲדִין הַנֶּפֶשׁ [על־פי הבנה בהוראה זו במשלי כג ב]. 2*, כִּנּוּי לְאָדָם חָסִיד וְתָמִים, יְשַׁר־דֶּרֶךְ: "בַּעַל נֶפֶשׁ לֹא יִלְתֹּת" (פסחים מ.). "וְאִם בַּעַל־נֶפֶשׁ הוּא, הֲרֵי עָלָיו לְהוֹדוֹת בִּלְבָבוֹ" (אחד העם, קכח). "כְּדַאי לָהֶם לְבַעֲלֵי־הַנֶּפֶשׁ לָתוּר קֶרֶן יְצִירָה זוֹ" (ברש, ג 28). "שֶׁמְּנַשֶּׁה־חַיִּים בַּעַל־נֶפֶשׁ הָיָה וְכָל כַּוָּנָתוֹ רַק לְשֵׁם הַתַּכְלִית הַנִּרְצָה" (עגנון, אלו קג).

– בַּעַל־הַנְּשָׁמוֹת^, כִּנּוּי לֵאלֹהִים: "הָפְכָה מִיָּדָהּ פָּנֶיהָ לַקִּיר וְהֶחֱזִירָה נִשְׁמָתָהּ לְבַעַל הַנְּשָׁמוֹת" (עגנון, כפות נה).

– בַּעַל־סְבָרָא^, אָדָם חָרִיף וּבַעַל־הִגָּיוֹן.

– בַּעַל־סוֹד*, אִישׁ־סוֹד, אָדָם נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵר סוֹד: "אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ יִהְיוּ רַבִּים, וּבַעַל־סוֹדְךָ אֶחָד מֵאָלֶף" (בן־סירא ו ה).

– בַּעַל־סֵפֶר°, כִּנּוּי לְאָדָם יוֹדֵעַ סֵפֶר, מַשְׂכִּיל: "בֶּן־אָדָם מְכֻבָּד וּבַעַל־סֵפֶר" (הזז, צל 212).

– בַּעַל־עֲבֵרָה°, עַבְרְיָן, חוֹטֵא.

– בַּעַל־עֲגָלָה°, עֶגְלוֹן, רַכָּב.

– בַּעַל־עֵט°, מוֹשָׁךְ בְּשֵׁבֶט סוֹפְרִים, שֶׁעִסּוּקוֹ כְּתִיבָה, עִתּוֹנַאי: "אָז יִתְעוֹרְרוּ בַּעֲלֵי־הָעֵט וְיִתְרַעֲשׁוּ בַּעֲלֵי הַמַּדָּע שֶׁלָּנוּ" (א"ד גורדון, מעט התבוננות). "כָּל בַּעַל לָשׁוֹן, כָּל בַּעַל עֵט" (אחד העם, רג).

– בַּעַל־עִיּוּן^, הוֹגֶה־דֵעוֹת, מַעֲמִיק לַחְשֹׁב: "לֹא רָאִיתִי אִישׁ נָבוֹן וּבַעַל עִיּוּן כָּמוֹהוּ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יד).

– בַּעַל־עֵצָה* (אסתר רבה ג, אם על המלך טוב), יוֹעֵץ, נוֹתֵן עֵצוֹת טוֹבוֹת.

– בַּעַל־עֵרֶךְ°, חָשׁוּב, מוֹעִיל: סֵפֶר בַּעַל־עֵרֶךְ.

– בַּעַל־עֹשֶׁר°, עָשִׁיר, בַּעַל־הוֹן: "בַּעַל־עֹשֶׁר מַשֶּׁהוּ וְתַלְמִיד־חָכָם גָּדוֹל" (הזז, צל 100).

– בַּעַל־פִּיפִיּוֹת, 1, מְשֻׁנָּן, שֶׁשִּׁנַּיִם רַבּוֹת לוֹ: "מוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ, בַּעַל פִּיפִיּוֹת" (ישעיה מא טו). 2°, חַד מִשְּׁנֵי צְדָדָיו: אוֹלָר בַּעַל־פִּיפִיּוֹת.

– בַּעַל־פִּלְפּוּל* (בבא בתרא קמה:), חָרִיף וּפַלְפְּלָן בְּתַלְמוּדוֹ.

– בַּעַל־פִּקָּדוֹן*, 1, מִי שֶׁהִפְקִיד כֶּסֶף אוֹ חֵפֶץ אֵצֶל אֲחֵרִים: "לְמִי מְשַׁלֵּם? לְבַעַל־הַפִּקָּדוֹן" (בבא מציעא ג א). 2, מִי שֶׁהִפְקִידוּ בְיָדוֹ: "וּבָרַח מִן הַמֵּאוּנִין וּמִלִּהְיוֹת עָרֵב וּמִלִּהְיוֹת בַּעַל פִּקָּדוֹן" (ירושלמי יבמות יג ג).

– בַּעַל־פְּקִידוּת (ירמיה לז יג), פָּקִיד, מְמֻנֶּה.

– בַּעַל־צְדָקָה* (במדבר רבה ג), נַדְבָן, הַמַּרְבֶּה לִגְמֹל חֲסָדִים.

– בַּעַל־צוּרָה°, נְשׂוּא־פָנִים, נָאֶה בְּחִיצוֹנִיּוּתוֹ: "שְׁלֹמֹה בַּעַל קוֹמָה הָיָה וּבַעַל־צוּרָה הָיָה" (עגנון, כלה חיב). "בְּנֵי־אָדָם בַּעֲלֵי־צוּרָה וּבַעֲלֵי־דֵעָה" (הזז, יעיש ב 160). [וראה גם ערך אִישׁ, אִישׁ־שֶׁל־צוּרָה].

– בַּעַל־קַב* (חגיגה ג.), קִטֵּעַ, הַמְהַלֵּךְ כְּשֶׁהוּא נִשְׁעָן עַל קַב.

– בַּעַל־קַבָּלָה^, 1, מְקֻבָּל, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרַת הַנִּסְתָּר: "בְּעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר הֵם בַּעֲלֵי־קַבָּלָה וְיוֹדְעֵי־חֵן" (יהודה שטינברג, שה). 2, כִּנּוּי בְּפִי הַקָּרָאִים לָ"רַבָּנִיִּים", עַל שׁוּם שֶׁהֵם מַחֲזִיקִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁנִּמְסְרָה בְּקַבָּלָה מִדּוֹר לְדוֹר.

– בַּעַל־קוֹמָה* (מנחות סה.), גָּבוֹהַּ, גְּבַה־קוֹמָה: "לֹא בַעַל־קוֹמָה וְלֹא בַעַל־צוּרָה" (ברקוביץ, תר' חיי שלח).

– בַּעַל־קוֹרֵא° [בסגנון עממי] מִי שֶׁקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: "הָבִיאִי... יִ"שׁ וּנְכַבֵּד אֶת הַבַּעַל־קוֹרֵא" (בן־ציון, מב).

– בַּעַל־קִיּוּמִים^, כִּנּוּי בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לִיהוּדִי שֶׁקִּבֵּל זְכוּת־יְשִׁיבָה בִּמְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מִחוּץ לַתְּחוּם לַיְּהוּדִים.

– בַּעַל־קְסָמִים* (במדבר רבה כ), מְכַשֵּׁף, בַּעַל־כְּשָׁפִים.

– בַּעַל־קִצְבָּה°, מְקַבֵּל גִּמְלָה, פֶּנְסְיוֹנֶר, מִי שֶׁפָּסַק לַעֲבֹד

בְּמִקְצוֹעוֹ בְּשֶׁל זִקְנָה אוֹ מַחֲלָה, וְהוּא מְקַבֵּל מִן הַמַּעֲבִיד אוֹ מֵאוֹצַר־הַמְּדִינָה קִצְבָּה חָדְשִׁית לְכָל יְמֵי חַיָּיו.

– **בַּעַל־קֶרִי*** (ברכות ג ד), מִי שֶׁקָּרָה לוֹ מִקְרֵה־לַיְלָה (פְּלִיטַת זֶרַע).

– **בַּעַל־קְרִיאָה°**, מִי שֶׁקּוֹרֵא לִפְנֵי צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בַּתּוֹרָה אוֹ בַּנְּבִיאִים [ראה למעלה בַּעַל־קוֹרֵא]

– **בַּעַל־קְרָנַיִם⁺** [ממקור יווני] כִּנּוּי לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ בָּגְדָה בּוֹ (״הִצְמִיחָה לוֹ קַרְנַיִם״): ״וּפַעַם נִדְבַּר בְּעִנְיַן בַּעַל הַקַּרְנַיִם״ (הרומי, ה 93).

– **בַּעַל־הָרַחֲמִים*** (ויקרא רבה יז), כִּנּוּי לֵאלֹהִים, הָרַחְמָן.

– **בַּעַל־שְׁבוּעָה** (נחמיה ו יח), בַּעַל־בְּרִית, אָדָם שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת אֱמוּנִים לַחֲבֵרוֹ.

– **בַּעַל־שַׁחֲרִית°**, כִּנּוּי לְבַעַל־תְּפִלָּה הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים־טוֹבִים, לְהַבְדִּיל מִן ״בַּעַל־מוּסָף״ (הַחַזָּן הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מוּסָף): ״וְאַיֵּה וְלוּל הַשַּׁמָּשׁ הַבַּעַל־שַׁחֲרִית?״ (שזר, כוכבי 168).

– **בַּעַל־שֵׂיבָה*** (נדרים ג ח), שָׂב, זָקֵן, מִי שֶׁהִלְבִּינוּ שַׂעֲרוֹתָיו.

– **בַּעַל־שִׂיחָה°**, אִישׁ דְּבָרִים, דַּבְּרָן: ״אֵין אֲנִי בַּעַל שִׂיחָה כָּזֶה שֶׁאוּכַל לָשִׂיחַ כַּחֲצִי שָׁעָה עִם עַלְמָה״ (ליליינבלום, חטאת נעורים 302).

– **בַּעַל־שֵׁם⁺**, 1. עוֹשֶׂה נִסִּים בְּכֹחַ הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, עַל־יְדֵי לְחָשִׁים וּקְמֵיעוֹת. 2°. יָדוּעַ לִתְהִלָּה, מְפֻרְסָם: רוֹפֵא בַּעַל־שֵׁם.

– **בַּעַל־שֵׁם־טוֹב⁺**, כִּנּוּיוֹ שֶׁל ר׳ יִשְׂרָאֵל מִמֶּדְזְ׳יבּוּז׳, מְיַסֵּד הַחֲסִידוּת (בְּעֵרֶךְ 1700–1760).

– **בַּעַל־שְׁמוּעוֹת*** (בבא בתרא קמה:), בָּקִי בַּהֲלָכוֹת וּמָסוֹרוֹת.

– **בַּעַל־שִׂמְחָה°**, מִי שֶׁעוֹרֵךְ חֲגִיגַת־שִׂמְחָה פְּרָטִית אוֹ מִשְׁפַּחְתִּית (כְּגוֹן: חֲתֻנָּה, יוֹם־הֻלֶּדֶת, בְּרִית־מִילָה): ״וְאָנֹכִי עוֹמֵד עֲלֵיהֶם כְּבַעַל־שִׂמְחָה שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ״ (עגנון, אלו רלד).

– **בַּעַל־שִׁמְטָה°**, שַׁמְטָן, פּוֹשֵׁט־רֶגֶל, מִי שֶׁהִגִּיעַ לְבַנְקְרוֹט: ״עַכְשָׁו נַעֲשָׂה ר׳ אֶפְרַיִם, לֹא עָלֵינוּ, בַּעַל־שִׁמְטָה״ (יהודה שטינברג, קנה).

– **בַּעַל־שְׂרָרָה°**, מִי שֶׁהַשִּׁלְטוֹן בְּיָדוֹ, פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי בָּכִיר: ״הָלַכְתִּי אֵצֶל כַּמָּה בַּעֲלֵי־שְׂרָרָה לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל צְבִי״ (עגנון, אורח 438).

– **בַּעַל־שְׁתַּיִם*** (בן-סירא כא ל), הַמְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, מִי שֶׁאֵין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים.

– **בַּעַל־תַּאֲוָה°** [כסגנון עממי, כאידיש] רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת, מִי שֶׁיִּצְרוֹ גָּדוֹל.

– **בַּעַל־תַּחְבּוּלוֹת°**, בַּעַל אַמְצָאוֹת, תַּכְסִיסָן.

– **בַּעַל־תּוֹקֵעַ⁺** [בסגנון עממי], מֻמְחֶה בִּתְקִיעָה בְּשׁוֹפָר, בַּעַל־תְּקִיעָה: ״יֵשׁ לָנוּ בְּבֵית־כְּנֶסְתֵּנוּ בַּעַל־תּוֹקֵעַ״ (יל״ג, שירה שכז). ״וְאֶחָד מַקְרִיא אוֹ בַּעַל־תּוֹקֵעַ״ (ביאליק, מי יודע עיר).

– **בַּעַל־תּוֹרָה*** (ירושלמי סוטה כא ד), בַּר־אוֹרְיָן, לַמְדָן.

– **בַּעַל־תַּכְלִית⁺**, 1° הַדּוֹאֵג לְמַצָּבוֹ וּלְעֲתִידוֹ, דּוֹאֵג לְאַחֲרִיתוֹ. 2⁺, דָּבָר מֻגְבָּל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֵץ וָסוֹף.

– **בִּלְתִּי־בַּעַל־תַּכְלִית⁺** [בספרות המחקר], כִּנּוּי לֵאלֹהִים, שֶׁאֵין לוֹ קֵץ וָסוֹף.

– **בַּעֲלֵי־הַתּוֹסָפוֹת⁺**, כִּנּוּיָם שֶׁל חַכְמֵי צָרְפַת וְאַשְׁכְּנַז בִּימֵי־הַבֵּינַיִם שֶׁכָּתְבוּ פֵּרוּשִׁים וְתוֹסָפוֹת לְפֵרוּשֵׁי רַשִׁ״י לַתַּלְמוּד. בֵּין רִאשׁוֹנֵי בַּעֲלֵי־הַתּוֹסָפוֹת – חֲתָנָיו שֶׁל רַשִׁ״י וְנֶכְדּוֹ רַבֵּנוּ תָּם.

– **בַּעַל־תַּלְמוּד*** (סנהדרין ק:), בָּקִי בַּהֲלָכוֹת.

– **בַּעַל־תַּנַ״ךְ°**, בָּקִי בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: ״לַמְדָן מֻפְלָג הָיָה, בַּעַל תַּנַ״ךְ מְצֻיָּן״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קמא).

– **בַּעַל־תְּפִיסָה°**, מָהִיר לִתְפֹּס וּלְהָבִין אֶת שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ וְלוֹמֵד: תַּלְמִיד מֻכְשָׁר וּבַעַל־תְּפִיסָה.

– **בַּעַל־תְּפִלָּה°**, חַזָּן, מִי שֶׁעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: ״נִדְמֶה לִי שֶׁבַּעַל־הַתְּפִלָּה אֵינוֹ מְכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם״ (ברש, ב 307). ״חַזָּנִים הַרְבֵּה שָׁמַעְתִּי, וּבַעַל־תְּפִלָּה שֶׁכְּמוֹתוֹ... לֹא שָׁמַעְתִּי״ (עגנון, סמוך 107).

– **בַּעַל־תְּקִיעָה°**, הַתּוֹקֵעַ בַּשּׁוֹפָר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת.

– **בַּעַל־תְּרִיסִין***, נַצְּחָן בְּוִכּוּחַ, הַיּוֹדֵעַ לְהִתְוַכֵּחַ בְּדִבְרֵי הֲלָכָה וּלְהָגֵן עַל דֵּעוֹתָיו: ״כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בַּעֲלֵי תְּרִיסִין עָמַד הַשּׁוֹאֵל וְשָׁאַל״ (ברכות כז:). ״אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן, אַדִּירֵי הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי תְּרִיסִין בְּמִשְׁנָה וּבִגְמָרָא״ (ארזי הלבנון, לט׳ באב).

– **בַּעַל־תְּשׁוּבָה***, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, חוֹטֵא שֶׁהִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים: ״מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה עוֹמְדִין, צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם עוֹמְדִין״ (ברכות לד:).

– **בַּעַל־תְּשׁוּבוֹת***, עָרוּם וְחָרִיף בִּתְשׁוּבוֹתָיו, מִי שֶׁמּוּכָנָה לוֹ תְּשׁוּבָה עַל כָּל שְׁאֵלָה וְטַעֲנָה שֶׁטּוֹעֲנִים כְּנֶגְדּוֹ: ״נָחָשׁ זֶה רָשָׁע בַּעַל־תְּשׁוּבוֹת״ (בראשית רבה כ).

– **בַּעַל־תִּשְׁחֹרֶת°**, צָעִיר לְיָמִים: ״תָּפְסוּ שִׁבְעָה מִמְּגַדְּלֵי הַשֵּׂעָר שֶׁבָּהֶם, מִמֵּיטַב בַּעֲלֵי הַתִּשְׁחֹרֶת״ (שמיר, במו 61).

בַּעַלְבַּתִּי°, ת׳ [בַּעַל + בַּיִת] 1. שֶׁמַּעֲמָדוֹ כְּשֶׁל בַּעַל־בַּיִת, אָמִיד: ״בֵּין צִבּוּר הַפּוֹעֲלִים וּבֵין הַצִּבּוּר הַבַּעַלְבַּתִּי״ (זכאי, קצרות 165). 2. קַרְתָּנִי: ״בְּבֵיתָם, מִשְׁכָּן בּוֹהֵמָה בַּעַלְבַּתִּית, קִנְּנָה דַּלּוּת אֲצִילִית״ (ברקוביץ, הראשונים רצג). – [בַּעַלְבַּתִּית, בַּעַלְבַּתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

בַּעֲלָה נ׳ [מן בַּעַל; רק בסמיכות: בַּעֲלַת־] גְּבִירָה, אֲדוֹנָה, נְקֵבָה מִן ״בַּעַל״; שֵׁם נִסְמָךְ לְשֵׁמוֹת וּלְתָאֳרִים שׁוֹנִים לְצִיּוּן תְּכוּנוֹת, מִדּוֹת, עֲסוּקִים וְכַדּוֹמֶה [ראה מרבית ההוראות ליד הערך בַּעַל, וכן גם הצירופים להלן]. – [בַּעֲלַת־, בַּעֲלוֹת־]

– **בַּעֲלַת־אוֹב** (שמואל א כח ז), קוֹסֶמֶת הַיּוֹדַעַת לְהַעֲלוֹת רוּחוֹת מֵתִים וּלְנַחֵשׁ עֲתִידוֹת.

– **בַּעֲלַת־אֵיבָרִים*** (ברכות לב.), אִשָּׁה שֶׁאֵיבָרֶיהָ מְגֻדָּלִים.

– **בַּעֲלַת־בַּיִת** (מלכים א יז יז), גְּבֶרֶת הַבַּיִת, עֲקֶרֶת־הַבַּיִת.

– **בַּעֲלַת־בְּרִית°** [במדיניות], מְדִינָה שֶׁכָּרְתָה בְּרִית עִם מְדִינָה אוֹ מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת.

– **בַּעֲלַת־יֹפִי*** (תענית כד.), אִשָּׁה יָפָה.

– **בַּעֲלַת־כְּשָׁפִים** (נחום ג ד), מְכַשֵּׁפָה, קוֹסֶמֶת.

– **בַּעֲלַת־מוּם*** (תמורה כז.), נְקֵבָה בְּאַחַד מֵאֵיבָרֶיהָ.

– **בַּעֲלַת־נוֹי*** (פסיקתא רבתי לא), אִשָּׁה יָפָה.

בַּעֲלוּת° נ׳ [מן בַּעַל] זְכוּת שֶׁל שְׁלִיטָה עַל דָּבָר, מָרוּת: ״גַּם אָבִיהָ שֶׁל הַקִּנְאָה גּוּפוֹ – רֶגֶשׁ הַבַּעֲלוּת – אַף הוּא תָּלוּי עַל בְּלִימָה״ (ביאליק, האדם וקניינו). הַבַּעֲלוּת עַל הַחִנּוּךְ בְּיִשְׂרָאֵל הִיא בִּידֵי מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. – [בַּעֲלוּת־]

בַּעֲלִיל תה״פ [שאול מתהלים יב ז: ״כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ, מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם״, אך שם ההוראה סתומה; ראה עֲלִיל] בְּאֹפֶן בָּרוּר, בְּעַיִן: ״בֵּין שֶׁנִּרְאָה (הַיָּרֵחַ) בַּעֲלִיל, בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בַּעֲלִיל״ (ראש השנה א ה). לְאַחַר שֶׁחָקַרְנוּ בַּדָּבָר רָאִינוּ בַּעֲלִיל כִּי אָמְנָם חַף הָאִישׁ מִפֶּשַׁע.

בַּעֲלִילוּת* תה״פ [ראה עֲלִילוֹת] בַּעֲלִיל, לְמַעֲשֶׂה, מַמָּשׁ: ״וְלָמָּה בַּחֲלוֹם? הֵא לָךְ בַּעֲלִילוֹת!״ (בראשית רבה כב). ״בִּבְהִירוּת... שֶׁכְּמוֹתָהּ לֹא יָדַע בַּעֲלִילוּת מֵעוֹדוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 175).

בְּעָלִים ז״ר [ריבוי מן בַּעַל – בהוראת יחיד] 1, בַּעַל, אֲדוֹן הַקִּנְיָן, מִי שֶׁהַדָּבָר הוּא שֶׁלּוֹ: ״הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת״ (שמות כא כט). הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת הִיא הַבְּעָלִים שֶׁל שְׁטָחִים רַבִּים מֵאַדְמַת הַלְּאֹם. 2°, אִישִׁיּוּת מִשְׁפָּטִית. – [בַּעֲלֵי־, בְּעָלָיו]

בְּעַל־כָּרְחוֹ* תה״פ בְּאֹנֶס, שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ – עַיֵּן כֹּרַח.

בְּעָלְמָא* תה״פ [ארמית: בעולם] סְתָם, בְּלֹא כַּוָּנָה אוֹ עֵרֶךְ מְיֻחָד: ״וְלֹא לְמִרְחָץ – לְהַזִּיעַ בְּעָלְמָא״ (שבת ט:). ״אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא״ (יבמות עב). ״וְהַסּוּס אֵינוֹ אֶלָּא אַמְתְּלָא בְּעָלְמָא״ (מנדלי מו״ס, שפה). ״יַהֲדוּת הַתְּלוּיָה בְּמַצַּב־רוּחַ, בַּאֲמִירָה בְּעָלְמָא״ (ביאליק, משנה לעם). ״אוּלָם יוֹדַעַת הָיְתָה בְּעַצְמָהּ שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא סְבָרָה בְּעָלְמָא״ (הזז, צל 159).

בַּעַלָן° ז׳ [מן בַּעַל, ואולי סירוס מן בַּלְעָן; בסגנון עממי, שאול מאידיש] לָהוּט וְתָאֵב מְאֹד לְמַשֶּׁהוּ: ״בֵּין הַמְלַמְּדִים עֲדַיִן לֹא נִמְצָא לוֹ בַּעֲלָן״ (ביאליק, מאחורי ו). ״בַּעֲלָן אֲנִי לְמָנוֹת הַמָּעוֹת שֶׁיַּחֲזִיר״ (עגנון, אלו שלב). ״אַדְּרַבָּא, תִּרְאוּ נָא לִי, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, דַּוְקָא בַּעֲלָנִית אֲנִי לִרְאוֹת אֶת זֶה״ (הזז, צל 177). – [בַּעֲלָנִית, בַּעֲלָנִית, בַּעֲלָנִיּוֹת]

בַּעֲלָנוּת° נ׳ [מן בַּעֲלָן] לְהִיטוּת יְתֵרָה אַחֲרֵי מַשֶּׁהוּ. – [בַּעֲלָנוּת־]

בְּעַל־פֶּה* תה״פ בְּדִבּוּר, לֹא בִּכְתָב – ראה פֶּה.

בע״מ ר״ת 1, בְּעֵרָבוֹן מֻגְבָּל. 2, בַּעַל־מְלָאכָה.

בע״נ ר״ת בַּעַל־נֵס.

בע״ע ר״ת בְּרִית עִבְרִית עוֹלָמִית.

בע״פ ר״ת בְּעַל־פֶּה.

בֶּעֶץ* ז׳ [ארמית: בְּעִיץ, בַּעֲצָא] 1* (כלים י ב) אָבָץ, בְּדִיל. 2°, סַגְסֹגֶת הַמְּכִילָה עוֹפֶרֶת וּבְדִיל, מְשַׁמֶּשֶׁת לְרִפּוּד מְסַבִּים בִּמְכוֹנוֹת; נִקְרֵאת גַּם ״מַתֶּכֶת לְבָנָה״.

בעץ [מן בֶּעֶץ]

~ פִּעֵ׳ **בִּ עֵ ץ**° פ״י אִבֵּץ, חִבֵּר וְהִלְחִים בְּבֶעֶץ. – [לְבַעֵץ, מְבַעֵץ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **בֻּ עַ ץ**°, הֻלְחַם בְּבֶעֶץ. – [מְבֻעָץ, יְבֻעַץ]

בְּעֶצֶם° תה״פ בְּעִקַּר הַדָּבָר, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר – ראה עֶצֶם.

בַּעֲקִיפִין* תה״פ סְחוֹר סְחוֹר, לֹא בְּמֵישָׁרִים – ראה עָקִיף.

א. בער [ארמית: בְּעַר]

~ פָּע׳ **בָּ עַ ר** פעו״י 1, פ״ע דָּלַק, נִשְׂרַף, עָלָה בָּאֵשׁ: ״הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ״ (שמות ג ב). ״מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרוֹת״ (יחזקאל א יג). 2° [בהשאלה] לָהַט, הָיָה חַם מְאֹד: ״אָז אָחַזּוּ בָךְ שְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדַי וַהֲרֵי הֵן בּוֹעֲרוֹת עַד הַיּוֹם הַזֶּה״ (צמח, כתבים 97). ״דִּמְעָה אַחַת בּוֹעֶרֶת״ (ביאליק, אמי). 3, פ״י שָׂרַף וְאָכַל: ״כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר״ (תהלים פג טו). 4° פ״ע [בלשון־הדיבור, בהשאלה] הָיָה דָּחוּף בְּיוֹתֵר: הָעִנְיָן בָּעַר, וְכָל הַשְּׁהִיָּה עֲלוּלָה הָיְתָה לְקַפְּחוֹ [וראה עוד הצירופים להלן] – [לִבְעֹר, בּוֹעֵר, יִבְעַר]

~ נִפְ׳ **נִ בְ עַ ר***, נִדְלַק: ״וְיֵשׁ עֵצִים שֶׁאֵינָם נִבְעָרִים מַהֵר״ (רש״י פסחים מח:). – [לְהִבָּעֵר, נִבְעָר, יִבָּעֵר]

~ פִּע׳ **בִּ עֵ ר** פ״י הִדְלִיק, הִצִּית: ״לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת״ (שמות לה ג). – [לְבַעֵר אֶת־, מְבַעֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **בֹּ עַ ר**, הֻדְלַק, הֻצַּת: ״וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת״ (ירמיה לו כב). – [מְבֹעָר, יְבֹעַר]

~ הִפְ׳ **הִ בְ עִ י ר**, 1, פ״י הִדְלִיק, הִצִּית, שִׁלַּח אֵשׁ: ״שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־הַבְּעֵרָה״ (שמות כב ה). 2*, פ״ע בָּעַר, דָּלַק: ״כְּשֶׁהַפְּתִילָה מַבְעֶרֶת״ (רש״י פסחים יא). – [לְהַבְעִיר, מַבְעִיר, יַ־]

~ הָפ׳ **הָ בְ עַ ר***, הֻדְלַק, הֻצַּת: ״קְטַמָּהּ (אֶת הַכִּירָה) וְהֻבְעֲרָה, מְשַׁהִין עָלֶיהָ חַמִּין״ (שבת לז). הָאֵשׁ הֻבְעֲרָה בַּקּוֹצִים. [ובהשאלה:] ״הֵשִׁיב חֵמָה אֲשֶׁר הֻבְעָרָה״ (ינאי רכא). – [מֻבְעָר, יֻבְעַר]

– **בָּעֲרָה חֲמָתוֹ**, כָּעַס מְאֹד, חָרָה אַפּוֹ: ״וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ״ (אסתר א יב).

– **בָּעַר לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ**°, לָהַט מִתְּשׁוּקָה: ״וְתָמִיד לִבָּם בּוֹעֵר בְּקִרְבָּם לְקַיֵּם מִצְוַת הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ״ (עגנון, כלה צ).

– **וִכּוּחַ בּוֹעֵר**°, וִכּוּחַ חָרִיף בְּיוֹתֵר: ״נוֹטֵל אֲנִי רְשׁוּת לְעַצְמִי לְהִתְעָרֵב בְּוִכּוּחַ בּוֹעֵר כָּזֶה״ (אחד העם, תטו).

– **עוֹנָה בּוֹעֶרֶת**°, עוֹנָה שֶׁהָעֲבוֹדָה בָּהּ רַבָּה וּדְחוּפָה בְּיוֹתֵר: עוֹנָה בּוֹעֶרֶת בַּפַּרְדֵּסִים (יְמֵי הַקָּטִיף). עוֹנָה בּוֹעֶרֶת בַּמִּסְחָר (בִּפְרוֹס הַחַגִּים).

– **שְׁאֵלָה בּוֹעֶרֶת**°, שְׁאֵלָה דְּחוּפָה בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָהּ סוֹבֶלֶת דִּחוּי: ״טָעוּת גְּדוֹלָה הִיא בִּידֵי הַחוֹשְׁבִים, שֶׁשְּׁאֵלָה בּוֹעֶרֶת כָּזוֹ... תּוּכַל לְהִפָּתֵר בְּאֹפֶן מֻחְלָט עַל־יְדֵי אֲסֵפוֹת״ (אחד העם, תיד). ״עִתּוֹנַאי הַטּוֹפֵל עַצְמוֹ תָּמִיד לִשְׁאֵלוֹת הַבּוֹעֲרוֹת״ (שטיינמן, בין רוח לכוח).

ב. בער [אולי הרחבת המשמעות מן א. בער; ארמית: בְּעִיר]

~ פִּע׳ **בִּ עֵ ר** פ״י 1, פִּנָּה, סִלֵּק, חִסֵּל: ״בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת״ (דברים כו יג). ״וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ״ (דברים יג ו). ״אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת מְבַעֲרִים אֶת הַכֹּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת״ (פסחים ג ו). ״בְּבַרְזֶל מְלֻבָּן נְבַעֵר אוֹתָם״ (הזז, צל 198). 2, לִחֵךְ וְאָכַל אֶת צֶמַח הַשָּׂדֶה, כִּלָּה אֶת הָעֵשֶׂב: ״וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר״ (שמות כב ד). – [לְבַעֵר אֶת־, מְבַעֵר, יְבַעֵר]

~ פִּע' בִּ עֵ ר *, הִשְׁמִד, הִשְׁחִית: "בְּאֵין גָּדֵר יְבֹעַר כֶּרֶם" (בן־סירא לו כו). הֶחָמֵץ בֹּעַר מִן הַבַּיִת. — [מְבֹעָר, יְבֹעַר]

~ הִפ' הִ בְ עִ י ר פ"י 1, בִּעֵר, חִסֵּל, הִשְׁמִיד: "הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא" (מלכים א טז ג). 2, הִשְׁחִית וְכִלָּה אֶת צֶמַח הַשָּׂדֶה עַל־יְדֵי בְּהֵמוֹת הָרוֹעוֹת וְלוֹחֲכוֹת: "כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירוֹ" (שמות כב ד). — [לְהַבְעִיר אֶת־, גַּם אַחֲרֵי־; מַבְעִיר, יַבְעִיר]

~ הת' נִ תְ בַּ עֵ ר *, בֹּעַר, סֻלַּק, פֻּנָּה: "וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהַבִּכּוּרִים מִתְבַּעֲרִין בְּכָל מָקוֹם" (מעשר שני ה ו). "שֶׁמִּתְבַּעֵר מִן הָעוֹלָם" (רש"י סוכה מ.). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— הָיָה לְבָעֵר, נֶחֱרַב, הָשְׁמַד: "וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה — וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר" (ישעיה ו יג). "בְּאַבֵּד כָּל שָׂרִיד לְךָ וְהָיִיתָ לְבָעֵר" (ביאליק, יגמר לו כלבבו).

ג. בער [אולי מִן בְּעִיר]

~ פָּע' בָּ עַ ר פ"ע הָיָה שׁוֹטֶה וָבַעַר, הָיָה כִּבְהֵמָה: "וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ" (ירמיה י ח). "בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם, וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ?" (תהלים צד ח). — [לִבְעֹר, בּוֹעֵר, יִבְעַר]

~ נִפ' נִ בְ עַ ר, נַעֲשָׂה בַּעַר, נִמְשַׁל לִבְהֵמָה: "נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת" (ירמיה י יד). — [לְהִבָּעֵר, נִבְעָר, יִבָּעֵר]

— עֵצָה נִבְעָרָה (ישעיה יט יא), עֲצַת־הֶבֶל, דִּבְרֵי־שְׁטוּת.

— נִבְעָר, ראה ערך נִבְעָר.

בַּעַר ת' [ראה ג. בער] חֲסַר־דַּעַת, בּוּר, עַם־הָאָרֶץ: "אִישׁ־בַּעַר לֹא־יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת" (תהלים צב ז). "עַד שְׁנַת הָאַרְבָּעִים רֵיק הָיָה וָבַעַר" (ביאליק, המתמיד). — [בַּעֲרָה, הריבוי — מִן "בּוֹעֵר": בּוֹעֲרִים, ־רוֹת]

בְּעֵרָה, בעירה נ' [מִן א. בער, בָּעַר] שְׂרֵפָה, דְּלֵקָה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ... שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־הַבְּעֵרָה" (שמות כב ה). בְּעֵרָה אִטִּית שֶׁל חָמְרֵי־הַמָּזוֹן בְּתוֹךְ הַגּוּף. — [בְּעֵרַת־, ־רוֹת]

בַּעֲרוּת° נ' [מִן בַּעַר] בּוּרוּת, חֹסֶר־יְדִיעָה: "הֵם בְּתֹהוּ לֹא־דֶרֶךְ יֵלֵכוּ, בְּאֹפֶל הַבַּעֲרוּת" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא). "שְׁאֵרִית הַבַּעֲרוּת וְהָאַכְזָרִיּוּת שֶׁל רֵאשִׁית יְמֵי־הַקֶּדֶם" (אחד העם, קסג). — [בַּעֲרוּת־]

בְּעֶרֶךְ תה"פ בְּקֵרוּב, לֹא בְּדִיּוּק — ראה עֵרֶךְ.

בע"ש ר"ת 1, בְּעֶרֶב שַׁבָּת. 2, בַּעַל־שֵׁם.

בַּעַשׁ"ט ר"ת בַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

בעשי"ת ר"ת בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה.

בעש"ק ר"ת בְּעֶרֶב שַׁבַּת קֹדֶשׁ.

בע"ת ר"ת 1, בַּעַל תְּפִלָּה. 2, בַּעַל תְּשׁוּבָה.

בעת [ארמית: בְּעַת; ערבית: בַּעַ'תַ בא פתאום]

~ נִפ' נִ בְ עַ ת, נִבְהַל, נִדְהַם מִפַּחַד: "וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ז ו). "רְאִיתִיו וְנִבְעַתִּי וְנָפַלְתִּי לַאֲחוֹרַי" (תוספתא ראש השנה א טו). "נִבְעֲתָה נַעֲמָה וּפָשְׁטָה שְׁתֵּי יָדֶיהָ בִּתְמִיהָה וָצַעַר" (הזז, היושבת 202). — [לְהִבָּעֵת, נִבְעַתִּי בטקסט בלתי־מנוקד גם נבעתתי; נִבְעָת, יִבָּעֵת]

~ פִּע' בִּ עֵ ת פ"י הִפִּיל אֵימָה וָפַחַד, הִבְהִיל: "וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ רָעָה" (שמואל א טז יד). "אִם נִגְלָה אֲנִי עָלָיו בְּקוֹל גָּדוֹל, אֲנִי מְבַעֲתוֹ" (שמות רבה ג). — [לְבַעֵת אֶת־, בִּעַתִּי, בטקסט בלתי־מנוקד גם בעתתי, מְבַעֵת, יְ־]

~ הת' נִ תְ בַּ עֵ ת *, נִבְהַל, נָפַל עָלָיו פַּחַד פִּתְאֹם: "בְּנֵי שֶׁהוּא מִתְבַּעֵת" (ירושלמי שבת ח ב). "הַתִּינוֹק מִתְבַּעֵת מֵאוֹר הַלְּבָנָה" (י"ל גורדון, פרוזה רז). "מִפְּנֵי מָה נִתְבַּעַתְּ כָּל כָּךְ?" (קבק, בצל 149). — [לְהִתְבַּעֵת, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִ בְ עִ י ת * פ"י, הִבְהִיל, הִפְחִיד, הִפִּיל אֵימָה וָפַחַד: "הַמַּבְעִית אֶת חֲבֵרוֹ פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם" (תוספתא בבא קמא ו טז). "וַיַּבְעֵת אוֹתָנוּ בְּרַעֲמוֹ" (ביאליק, משירי הקיץ). — [לְהַבְעִית אֶת־, הִבְעַתִּי, בטקסט בלתי־מנוקד גם הבעתתי, מַבְעִית, יַבְעִית]

~ הָפ' הָ בְ עַ ת°, הָבְהַל, הָפְחַד. — [מֻבְעָת, יֻבְעַת]

— בְּ מֻ בְ עָ ת ° תה"פ בְּבֶהָלָה, בְּיִרְאָה: "שְׁלִילֵי סְעָרָה רוֹטְנִים בְּמֻבְעָת" (ש' שלום, שירים קעג).

בַּעַת׳ ז' [מִן בעת] 1°, פַּחַד: "עַרְבָּל בַּלַּיְלָה, קוֹל הַבַּעַת" (שלונסקי, שירים ב 369). 2° [בפאתולוגיה] פוֹבְּיָה, פַּחַד חוֹלָנִי שֶׁל אָדָם הַקָּרוֹב לְטֵרוּף־הַדַּעַת: בַּעַת־מַיִם. בַּעַת־גְּבָהִים. בַּעַת־חֹשֶׁךְ. — [בַּעַת־, בְּעָתִים, בַּעֲתֵי־]

בְּעָתָה נ' [מִן בעת] פַּחַד פִּתְאֹם, בֶּהָלָה, חֲרָדָה: "קַוֵּה לְשָׁלוֹם — וְאֵין טוֹב, וּלְעֵת מַרְפֵּא — וְהִנֵּה בְעָתָה" (ירמיהו יד יט). "אֲחוּזֵי מָגוֹר וּבְעָתָה" (ביאליק, שבעה). — [בִּעֲתַת־, בְּעָתוֹת, בִּעֲתוֹת־]

בִּעֲתוּת׳ ז' [מִן בעת, בְּעַת, ארמית: בִּעֲתוּתָא, פסחים ג:] בְּעוּת, בְּעָתָה, פַּחַד: "פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה" [ינאי, אז רוב נסים; אך מסתבר כי הנוסח הנכון שם: "בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה"] "לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו מִבִּעֲתוּתוֹ" (רש"י ברכות טז.). "וּבִעֲתוּתֵי לֵילַי הָיוּ בְּלוּלִים חֲלוֹמוֹת יַלְדוּתִי" (ברנר, א 56). — [בִּעֲתוּת־, בִּעֲתוּתִים, בִּעֲתוּתֵי־]

ב"פ ר"ת ב' פְּעָמִים.

בפ"א ר"ת 1, בְּפַעַם אַחַת. 2, בְּפִרְקֵי אָבוֹת.

בפה"א ר"ת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (ברכה).

בפה"ג ר"ת בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן (ברכה).

בפה"ע ר"ת בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ (ברכה).

בפי' קיצור: בְּפֵרוּשׁ.

בִּפְנֵי מ"י בְּמַעֲמַד־, בְּנוֹכְחוּת־ — ראה פָּנִים.

בִּפְנִים* תה"פ בְּתוֹךְ־, בְּקֶרֶב־ — ראה פָּנִים.

בפ"ע ר"ת בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

בְּפֹעַל° תה"פ לְמַעֲשֶׂה — ראה פֹּעַל.

בְּפֵרוּשׁ* תה"פ בִּדְבָרִים בְּרוּרִים וּמְפֹרָשִׁים — ראה פֵּרוּשׁ.

בִּפְרָט° תה"פ בְּיִחוּד, בְּאֹפֶן מְיֻחָד — ראה פְּרָט.

ב"צ ר"ת בֶּן־צִיּוֹן.

בֹּץ, בוץ ז' [ראה בִּצָּה; אכדית: baṣṣu; ארמית: בּוּצָא] רֶפֶשׁ, טִיט לַח, בִּצָּה: "הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶיךָ" (ירמיה לח כב). אַדְמַת בֹּץ. — [בֹּץ־, בֹּצוֹ]

בִּצְאת נ״ר [כתיב רווח לריבוי מן בִּצָּה, על־יסוד ״בִּצֹּאתָיו וּגְבָאָיו וְלֹא יֵרָפְאוּ״, יחזקאל מז יא] בִּצּוֹת: ״בְּצִדֵּי הַדְּרָכִים קָפְאוּ הַבִּצְאת״ (יל״ג, פרוזה קמח). ״כְּשִׁיפּוּחַ הָאָבִיב וְהַבִּצְאת תִּיבַשְׁנָה״ (ביאליק, תקוות עני). ״אֲגַמִּים וּבִצְאת מַעֲלִים קְרוּם״ (עגנון, אלו ואלו תפח).

בִּצְבּוּץ* ז׳ [אולי מן בֹּץ, בִּצָּה או מן בצבץ] צֶמַח־בִּצּוֹת בַּעַל קָנִים אֲרֻכִּים מֵעֵין קְנֵי־סוּף (תוספתא עבודה זרה ח ג). — [בִּצְבּוּצִים]

בִּצְבּוּץ°, בִּיצְבּוּץ ז׳ [מן בצבץ, בִּצְבֵּץ] 1, הוֹפָעָה, גִּיחָה, הִתְפָּרְצוּת: בִּצְבּוּץ טִפּוֹת זֵעָה עַל הַמֵּצַח. בִּצְבּוּץ פְּרָחִים מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה. 2 [בהשאלה] נִצְנוּץ, הַבְרָקָה: ״בָּהֶם קְשׁוּרִים זִכְרוֹנוֹת יְמֵי עֲלוּמִים, בִּצְבּוּצֵי־נְשָׁמָה רִאשׁוֹנִים״ (פיכמן, רח). ״כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת הֶגְיוֹנִיּוֹת הֵן גַּם אוֹתָן שֶׁאֵין מַכִּירִים בָּהֶן כִּי אִם בִּצְבּוּץ רַעְיוֹנִי לְבָד״ (הרב קוק, אורות א יז). — [בִּצְבּוּץ־, בִּצְבּוּצִים, ־צֵי־]

בצבץ [ראה גם א. בצץ; ערבית: בַּצַּ נצנץ, זרח]

~ פִּעֵ׳ **בִּצְבֵּץ*** פ״ע נִדְחַק וְיָצָא, פָּרַץ וְהוֹפִיעַ: ״הָיָה דָּם מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא״ (גיטין נו:). ״הָיוּ מְבַצְבְּצִים וְיוֹצְאִין כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה״ (סוטה יא:). ״וְטִפּוֹת גַּסּוֹת שֶׁל זֵעָה מְבַצְבְּצוֹת וְיוֹצְאוֹת עַל פְּנֵיהֶם״ (מגדלי מו״ס, סו). [ובהשאלה:] ״הַרְבֵּה מִשְּׁאֵלוֹתֵינוּ... מִתְעַלְּמוֹת וּמְבַצְבְּצוֹת, מִתְעַלְּמוֹת וּמְבַצְבְּצוֹת״ (ביאליק, חבלי לשון). ״עַצְבוּת שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָהּ בִּצְבְּצָה בְּפָנָיו״ (עגנון, אורח 37). — [לְבַצְבֵּץ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִתְבַּצְבֵּץ°**, הִתְפָּרֵץ, צָץ: ״הַסִּיטָה בַּאֲלַכְסוֹן גּוּפָהּ הֶחָסֹן, כְּאִלּוּ נִתְבַּצְבְּצָה וְיָצְאָה מִן הַכֹּתֶל״ (שפיר, תר׳ ההרריים 115). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

בִּצָּה, בִּיצָּה נ׳ [ארמית: בִּצָּא; ראה בֹּץ] מְקוֹם בֹּץ, מְקוֹם שֶׁל מַיִם רְדוּדִים עוֹמְדִים וַאֲדָמָה טוֹבְעָנִית: ״בְּסֵתֶר קָנֶה וּבִצָּה״ (איוב מ כא). בִּצּוֹת בְּעֵמֶק הַחוּלָה. — [בִּצַּת־, בִּצּוֹת, גם בִּצְאת גם בִּצִּים*]

בָּצוּעַ^ ת׳ [מן א. בצע, בָּצַע] פָּרוּס, חָתוּךְ: ״(אֲפִיקוֹמָן) זוֹ הִיא מַצָּה הַבְּצוּעָה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין בָּאַחֲרוֹנָה״ (רש״י פסחים קיט:). ״בְּלֶחֶם הַבָּצוּעַ״ (שלונסקי, שירים ב 255). — [בְּצוּעָה, בְּצוּעִים, ־וֹת]

בִּצּוּעַ*, בִּיצּוּעַ ז׳ [מן א. בצע, בִּצַּע] 1°, עֲשִׂיָּה, הוֹצָאָה לַפֹּעַל, הַגְשָׁמָה: הָרַעְיוֹן נָאֶה, אֲבָל בִּצּוּעוֹ אֵינוֹ קַל. בִּצּוּעַ הַהַחְלָטָה. בִּצּוּעַ אָמָּנוּתִי שֶׁל הַקּוֹנְצֶרְט. 2*, פְּשָׁרָה, מִשְׁפַּט שָׁלוֹם בֵּין בַּעֲלֵי־דִין: ״כְּשֵׁם שֶׁהַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה כָּךְ בִּצּוּעַ בִּשְׁלֹשָׁה״ (סנהדרין ו:). — [בִּצּוּעַ־]

בִּצּוּעִי°, בִּיצּוּעִי ת׳ [מן בִּצּוּעַ] שֶׁל בִּצּוּעַ, שֶׁל הַהוֹצָאָה לַפֹּעַל: הַקּוֹנְצֶרְט הָיָה בְּרָמָה גְּבוֹהָה הֵן מִבְּחִינָה בִּצּוּעִית וְהֵן מִבְּחִינַת הַתָּכְנִית. הַתָּכְנִית הִתְעַכְּבָה בְּשֶׁל חֻלְשָׁתָהּ הַבִּצּוּעִית שֶׁל הַהַנְהָלָה. — [בִּצּוּעִית, בִּצּוּעִיִּים, ־עִיּוֹת]

בִּצּוּעִיּוּת°, בִּיצּוּעִיּוּת נ׳ [מן בִּצּוּעִי] הַעֲדָפַת הַצַּד הַבִּצּוּעִי־הָאִרְגּוּנִי עַל הַצַּד הָרַעְיוֹנִי שֶׁבְּדָבָר, שְׁאִיפָה לְבַצֵּעַ דְּבָרִים בְּכָל מְחִיר — גַּם אִם הֵם כְּרוּכִים בִּסְטִיָּה מֵעֶקְרוֹנוֹת וּבְוִתּוּר עַל עֲרָכִים. — [בִּצּוּעִיּוּת־]

א. **בָּצוּר** ת׳ [מן ג. בצר] חָזָק, מְבֻצָּר: ״חוֹמָה בְצוּרָה״ (ישעיה ב טו). ״וּבְצוּרִים כָּתְלֵי בֵּית־הַסֹּהַר״ (שמעוני, פואימות א קא). — [בְּצוּרָה, בְּצוּרִים, ־וֹת]

— גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת, דְּבָרִים גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים: ״וְאַגִּידָה לְּךָ גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת לֹא יְדַעְתָּם״ (ירמיה לג ג).

ב. **בָּצוּר*** ת׳ [מן א. בצר, בָּצַר] (פְּרִי־גֶּפֶן) שֶׁנִּלְקַט: ״תְּבוּאָה קְצוּרָה, עֲנָבִים בְּצוּרוֹת, זֵיתִים מְסוּקִין״ (תוספתא בבא מציעא ט א). — [בְּצוּרָה, בְּצוּרִים, ־וֹת]

בִּצּוּר*, בִּיצּוּר ז׳ [מן ב. בצר, בִּצֵּר] 1°, חִזּוּק, הֲפִיכַת מָקוֹם לְמִבְצָר אוֹ לְדוֹמֶה לוֹ: הַמִּתְנַחֲלִים עָסְקוּ בְּבִצּוּר הַמָּקוֹם מִסָּבִיב. 2°, מִבְצָר, מְצוּדָה, מָקוֹם מְבֻצָּר וּמוּגָן הֵיטֵב: הַצָּבָא הִשְׂתָּעֵר עַל בִּצּוּרֵי הָאוֹיֵב. 3* (דברים רבה ב), מִכִּנּוּיֵי הַתְּפִלָּה (לפי דרשת חז״ל על תהלים יח ז: ״בַּצַּר־לִי אֶקְרָא ה׳״) — [בִּצּוּר־, בִּצּוּרִים, בִּצּוּרֵי־]

— בִּצּוּרֵי־שָׂדֶה°, מַעֲרֶכֶת שֶׁל בִּצּוּרִים הַמּוּקָמִים בַּשָּׂדֶה־הַקְּרָב לְחִזּוּק עֶמְדוֹת־מָגֵן טִבְעִיּוֹת שֶׁבַּשֶּׁטַח, כְּגוֹן: שׁוּחוֹת, מִכְשׁוֹלִים, חֲפִירוֹת.

בצורת, ראה בַּצֹּרֶת.

בְּצַוְתָּא*, בצוותא תה״פ בְּיַחַד, יַחְדָּו, בְּחֶבְרָה — רְאֵה צַוְתָּא.

בִּצִּי°, בוֹצִי ת׳ [מן בֹּץ] מָלֵא בֹּץ, מְרֻפָּשׁ: ״נִתְגַּלָּה כְּמִין שְׁבִיל חָדָשׁ בִּצִּי מְאֹד״ (רזי, הרפתקה באגם). אֲדָמָה בִּצִּית. — [בִּצִּית, בִּצִּיִּים, ־יּוֹת]

בְּצִילוּס° ז׳ [לאטינית: bacillum מקל קטן] מֶתֶג, חַיְדַּק שֶׁצּוּרָתוֹ כְּמַקֵּל [ראה ב. מֶתֶג]: ״כְּאָדָם הַנָּס מִן הַמַּגֵּפָה וְנוֹשֵׂא עִמּוֹ בְּקִרְבּוֹ אֶת הַ״בְּצִילִים״ הַמְּמִיתִים״ (אחד העם, תז). — [בָּצִילִים]

בְּצִיעָה^ נ׳ [מן א. בצע, בָּצַע] 1, פְּרִיסָה, חִתּוּךְ (שֶׁל לֶחֶם): ״צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה קֹדֶם בְּצִיעָה״ (רש״י ברכות מז.). ״אַחַר בְּצִיעַת הַפַּת הוּא מְזַמֵּר ׳כָּל מְקַדֵּשׁ׳״ (עגנון, אורח 123). 2, כְּרִיתָה, נִתּוּק: ״וְהָאֲרִיגָה וְהַבְּצִיעָה וְהַקְּשִׁירָה״ (רמב״ם, שבת ז א). — [בְּצִיעַת־, בְּצִיעוֹת]

א. **בָּצִיק°** ת׳ [מן א. בָּצֵק] הֶעָשׂוּי כְּעֵין בָּצֵק, שֶׁהוּא נוֹחַ לָלוּשׁ אוֹתוֹ: טִיט לַח וּבָצִיק. — [בְּצִיקָה, בְּצִיקִים, ־קוֹת]

ב. **בָּצִיק°** ז׳ [מן א. בָּצֵק] מַאֲכָל עָשׂוּי מִבָּצֵק שֶׁנֶּחֱלַט בְּרוֹתְחִים: ״לְבִבֹת לִי לְבִיבוֹת בְּפֶרֶג אוֹ בְּצִיקִים עִם פּוֹלִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ז). — [בְּצִיק־, בְּצִיקִים, בְּצִיקֵי־]

בְּצִיקָה° נ׳ [מן בצק, בָּצַק] תְּפִיחָה, הִתְנַפְּחוּת, בִּטְבּוּט: בְּצִיקַת הָרַגְלַיִם מֵרֹב הֲלִיכָה. — [בְּצִיקַת־]

בָּצִיר ז׳ [מן א. בצר, בָּצַר] 1, קְטִיף עֲנָבִים מִן הַגְּפָנִים, אָסִיף פְּרִי הַגֶּפֶן: ״וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע״ (ויקרא כו ה). ״יָצָא קָצִיר חִטִּים וּבָא בָצִיר יָצָא הַבָּצִיר וּבָא מָסִיק״ (תוספתא עדויות א ו). 2, הָעֲנָבִים שֶׁנִּקְטְפוּ: ״הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם מִבְּצִיר אֲבִיעֶזֶר״ (שופטים ח ב). — [בְּצִיר־]

א. **בְּצִירָה*** נ׳ [מן א. בצר, בָּצַר] בָּצִיר, אָסִיף פְּרִי הַגֶּפֶן: ״וְאֵיזֶהוּ פֶרֶט? הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה״ (פאה ז ג). ״כְּעוֹלֵלוֹת בַּכֶּרֶם יוֹם בְּצִירָה״ (הנגיד, דיואן א 10). — [בְּצִירַת־]

ב. **בְּצִירָה^** [מן ב. בצר, בָּצַר] הֶעְדֵּרוּת, חִסָּרוֹן: ״וְשַׁבְנוּ מִבְּלִי מִפְקַד אֱנוֹשׁ מִן חֲבֵרֵנוּ וְלֹא נִבְצַר בְּצִירָה״ (הנגיד, דיואן א 11). — [בְּצִירַת־]

בְּצִית*, בִּיצִית נ' [מן בִּצָּה] בּוּצִית, סִירָה קְטַנָּה לְמַיִם רְדוּדִים (בבא בתרא עג.). — [בְּצִית־, בְּצִיּוֹת]

בָּצָל ז' [ארמית: בְּצָלָא; ערבית: בַּצַל] 1. יָרָק נָפוֹץ מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים הַנֶּאֱכָל חַי אוֹ מְבֻשָּׁל (Allium cepa); טַעְמוֹ וְרֵיחוֹ חֲרִיפִים עַד כְּדֵי הַדְמָעַת עֵינֵי הַמְטַפֵּל בּוֹ; מְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין לִמְזוֹנוֹת שׁוֹנִים: "וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים" (במדבר יא ה). "שׁוּם קָלוּף וּבָצָל קָלוּף" (נדה יז.). נִקְרָא גַּם בְּצַל־הַגִּנָּה. 2° [בבוטאניקה] חֵלֶק שֶׁל הַצֶּמַח הֶחָבוּי בָּאֲדָמָה וּמֻרְכָּב בְּעִקָּרוֹ עָלִים צְפוּפִים וּבְשָׂרָנִיִּים הַנִּקְרָאִים "גְּלָדִים", וְהֵם יוֹצְאִים מִסָּבִיב לְגִבְעוֹל תַּת־קַרְקָעִי קְצַרְצַר הַנִּקְרָא "עוּגַת הַבָּצָל". — [בְּצַל־, בְּצָלִים, בְּצָלֵי־]

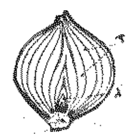

בצל
ג—עוגה, ד—גלדים

בצל ירוק
בצל-גינה

— **בָּצָל יָרֹק°**, בְּצַל־גִּנָּה שֶׁצָּמַח וְהוֹצִיא עָלִים יְרֻקִּים הַנֶּאֱכָלִים גַּם הֵם וּמְשַׁמְּשִׁים תַּבְלִין לִמְזוֹנוֹת.

— **בְּצַל־הַנָּחָשׁ°** [על־פי הערבית] בָּצָל אַרְסִי הַגָּדֵל בָּר בְּשָׂדוֹת יָדוּעַ יוֹתֵר בְּשֵׁם "הַבְּצַלְצָן הַסְּתָוִי" (Scilla autumnalis).

— **אֱכֹל בָּצָל (בְּצָל) וְשֵׁב בַּצֵּל*** (פסחים קיד.), מֵימְרַת־חָכְמָה בְּשֶׁבַח הַיְשִׁיבָה בְּשַׁלְוָה וְהַהִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט.

בצל [מן בָּצָל; קרוב אל פצל]

~ פִּעֵל **בִּצֵּל** ^ 1, פ"ע צָמַח וְעָלָה מִן הָאֲדָמָה בִּגְבְעוֹלִים דַּקִּים, כְּשֶׁל הַבָּצָל: "שֶׁהוּא (הָאַגְמוֹן) מְבַצֵּל וְעוֹלֶה מִן הָאָרֶץ וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לָכֹף" (רש"י קידושין סב:). 2° פ"י הִזְדַּקֵּר, הִתְבַּלֵּט: "וּמֵעַל לָהֶם מְבַצְּלִים וּמִזְדַּקְּפִים בְּקַלּוּת־רֹאשׁ וּבְגַאֲוָה בַּקְבּוּקֵי יֵין שׁוֹנִים" (קבק, בצל 72). 3° פ"י תִּבֵּל בִּבְצָלִים: הַמְבַשֶּׁלֶת בִּצְּלָה אֶת הַדָּגִים. — [לְבַצֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **בֻּצַּל°**, תֻּבַּל בִּבְצָלִים: "מְפֻלְפָּל וּמְבֻצָּל בִּבְצָלִים עִם חֲזֶרֶת וּמָרוֹר" (מנדלי מו"ס, שטו). "גְּלָדֵי שֻׁמָּן מְבֻצָּלִים" (ביאליק, מאחורי ח). — [מְבֻצָּל, יְבֻצַּל]

~ הִפְ' **הִבְצִיל** ^ פ"ע בִּצֵּל, צָמַח וְעָלָה מִן הָאֲדָמָה בִּגְבְעוֹלִים דַּקִּים: "עֲלֵי בְּצָלִים אֵין מְעָרְבִין בָּהֶן, אֶלָּא אִם הִבְצִילוּ וְנַעֲשָׂה אֹרֶךְ כָּל עָלֶה מֵהֶן זֶרֶת" (רמב"ם, עירובין א יא). — [לְהַבְצִיל, מַ־, יַ־]

בְּצַלְצוּל°, בְּצַלְצָל° ז' [מן בָּצָל] 1°. בָּצָל קָטָן הַמְשַׁמֵּשׁ לִזְרִיעָה. 2* (כלאים א ג) אֶחָד מִמִּינֵי הַבָּצָל, בְּצַל־פֶּרֶא (Shallot). [בְּצַלְצוּלִים, בְּצַלְצוּלֵי־; בְּצַלְצָלִים, בְּצַלְצְלֵי־]

בִּצָּנִי°, בִּיצָנִי ת' [מן בִּצָּה] בּוֹצָנִי, טוֹבְעָנִי, מָלֵא בֹּץ: אֲדָמָה בִּצָּנִית. — [בִּצָּנִית, בִּצָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

בִּצָּנִית°, בִּיצָנִית נ' [מן בִּצָּה] עוֹף־בִּצָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַחוֹפְמִים (Tringo). כַּנְפֵי הַבִּצָּנִית אֲרֻכּוֹת וְצָרוֹת, צִבְעָן אָפֹר־כֵּהֶה. רַגְלֶיהָ גְּבוֹהוֹת וְדַקּוֹת. מְצוּיָה בְּאַרְצוֹת הַצָּפוֹן, בָּאָרֶץ עוֹבֶרֶת־אֹרַח אוֹ חוֹרֶפֶת. — [בִּצָּנִית־, בִּצָּנִיּוֹת]

א. בצע [קרוב אל פצע; ארמית: בְּצַע; ערבית: בַּצַ'עַ]

~ פָּעַל **בָּצַע** פ"י 1* [על לחם] פָּרַס, חָתַךְ: "בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ (הַפַּת) וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ" (ברכות מו.). "מִיָּמָיו לֹא בָּצַע (ר' פִּינְחָס בֶּן יָאִיר) עַל פְּרוּסָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ" (חולין ז:). "בּוֹצֵעַ אָבִינוּ בְּשַׂכִּין פְּגוּמָה" (ביאליק, שירתי). "וְנָטְלוּ יְדֵיהֶם וּבְצָעוּ עַל הַפַּת" (עגנון, כלה). 2. בָּקַע, שָׁבַר: "וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם" (עמוס ט א). 3*. הִפְקִיעַ, הוֹצִיא חוּטִים מֵאָרִיג: "הַבּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִים חַיָּב" (רמב"ם, שבת ט כ). 4* [בהשאלה] עָשָׂה פְּשָׁרָה בֵּין בַּעֲלֵי־הַדִּין: "נִגְמַר הַדִּין, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִבְצֹעַ" (סנהדרין ו.). — [לִבְצֹעַ אֶת־, עַל־; בּוֹצֵעַ, יִבְצַע]

~ נִפְ' **נִבְצַע** ^, נֶחְתַּךְ, נִפְרַס: הַלֶּחֶם נִבְצַע בַּשַּׂכִּין. — [לְהִבָּצַע, נִבְצָע, יִבָּצַע]

~ פִּעֵל **בִּצַּע** פ"י 1. הִגְשִׁים, הוֹצִיא לַפֹּעַל: "יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה" (זכריה ד ט). "עָשָׂה ה' אֲשֶׁר זָמָם, בִּצַּע אֶמְרָתוֹ" (איכה ב יז). הַמְהַנְדֵּס בִּצַּע אֶת הַתָּכְנִית. הַתִּזְמֹרֶת בִּצְּעָה אֶת הַסִּימְפוֹנְיָה בִּצּוּעַ מֻשְׁלָם. 2. כָּרַת, גָּזַר: "קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי, מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי" (ישעיה לח יב). 3*. בִּצַּע [בהוראה 4], עָשָׂה פְּשָׁרָה בֵּין בַּעֲלֵי־הַדִּין: "כָּל הַמְבַצֵּעַ (אַחֲרֵי שֶׁנִּגְמַר הַדִּין) הֲרֵי זֶה חוֹטֵא" (תוספתא סנהדרין א ב). — [לְבַצֵּעַ אֶת־, מְבַצֵּעַ, יְבַצַּע]

~ פֻּעַל **בֻּצַּע** ^, הוּצָא לַפֹּעַל, הֻגְשַׁם: "תֵּבָה... נִבְרֵאת וּכְיָדֵי אֵל מְבֻצַּעַת" (יהודה הלוי, ו 335). הַתָּכְנִית בֻּצְּעָה בִּמְלוֹאָהּ. — [מְבֻצָּע, יְבֻצַּע]

~ הִתְ' **הִתְבַּצֵּעַ°**, הוּצָא לַפֹּעַל, נַעֲשָׂה, הֻגְשַׁם: עֲבוֹדָה זוֹ נִתְּנָה לְהִתְבַּצֵּעַ בְּמַאֲמָץ לֹא־רַב. — [לְהִתְבַּצֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. בצע [מן בֶּצַע]

~ פָּעַל **בָּצַע** פ"י קִבֵּל בֶּצַע, לָקַח שַׁלְמוֹנִים: "כִּי מִקְּטַנָּם וְעַד־גְּדוֹלָם כֻּלּוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע" (ירמיה ו יג). — [לִבְצֹעַ, בּוֹצֵעַ, בּוֹצַעַת, יִבְצַע]

~ פִּעֵל **בִּצַּע** פ"י חָמַס, עָשַׁק: "נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק" (יחזקאל כב יב). — [לְבַצֵּעַ, מְ־, יְ־]

בֶּצַע ז' [ערבית: בִּצַ'אעַה סחורה] הוֹן, רֶוַח, וּבְיִחוּד הוֹן שֶׁבָּא שֶׁלֹּא בְּיֹשֶׁר: "אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע" (שמות יח כא). "אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ" (יחזקאל לג לא). "יִקְבְּצוּ הוֹן וּבֶצַע מִשְּׁלַל הָעַמִּים" (מגילת פשר חבקוק ט 5). — [בֶּצַע־, בִּצְעוֹ]

— **מַה־בֶּצַע?**, מָה הָרֶוַח? מָה הַתּוֹעֶלֶת?: "מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ" (בראשית לז כו). "וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ?" (מלאכי ג יד). "מַה בֶּצַע כִּי אֶכְתֹּב מִכְתָּב לְרוֹטְשִׁילְד?" (ברקוביץ, תר' מנחם קכג).

— **בֶּצַע־כֶּסֶף**, רֶוַח, תַּגְמוּל: "בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ" (שופטים ה יט). "וּבְעַד בֶּצַע־כֶּסֶף נוּכַל לַעֲשׂוֹת שָׁם הַכֹּל" (אחד העם, כד).

— **עֵינָיו עַל בִּצְעוֹ, עֵינָיו לְבִצְעוֹ°**, הוּא שׁוֹאֵף לְהִתְעַשֵּׁר, הוּא רוֹדֵף בֶּצַע: "כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ" (ירמיה כב יז). "אֵלּוּ שֶׁעֵינֵיהֶם לְבִצְעָם וְשֶׁתַּלְתָּהּ מְאֵרָה בְּמָמוֹנָם" (עגנון, כלה קנד).

— **רוֹדֵף בֶּצַע°**, לָהוּט אַחֲרֵי רְוָחִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים, אָץ לְהַעֲשִׁיר.

בֶּצַע* ז' [קרוב אל בִּצָּה; מצוי רק ברבוי: בְּצָעִים] מְקוֹם מַיִם עוֹמְדִים וּבִלְתִּי־עֲמֻקִּים, בִּצָּה, אֲגַם טִיט: "וּמַה בַּיַּבָּשָׁה כָּךְ, בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!" (סנהדרין צו.). — [בִּצְעֵי־]

בצ"ע ר"ת בְּצָרִיךְ עִיּוּן.

א. בצץ [ראה בצבץ; ערבית: בַּצַּ אַלְמָא בעבעו המים]

~ פִּע׳ **בִּצֵּץ** 1*, פ״י פִּלֵּט, הוֹצִיא, גָּרַם שֶׁיְּבַצְבֵּץ וְיֵצֵא: "כָּל הָעֵצִים בּוֹצְצִים מַשְׁקִין" (ירושלמי פסחים לד א). "וְגַבֶּךָ בּוֹצֵץ זֵעָה, וְלִבְּךָ בּוֹצֵץ מוֹרָא" (שנהר, ב 492). 2°, פ״ע בָּלַט, בִּצְבֵּץ: "יָדָיו שְׁטוּחוֹת וְעֵינָיו בּוֹצְצוֹת וּפִיו פָּעוּר" (ביאליק, שור אבוס ד). "עוֹלָם אַחֵר מְבַלְבֵּל בּוֹצֵץ כְּנֶגֶד עֵינַי" (בן־ציון, ד). – [לְבַצֵּץ, בּוֹצֵץ, יְבַצֵּץ]

ב. בצץ [מן בֹּץ]

~ הת׳ **הִתְבּוֹצֵץ**°, נַעֲשָׂה בִּצָּנִי, נִתְהַוּוּ בּוֹ בִּצּוֹת: אַחֲרֵי הַמָּטָר הַסּוֹחֵף הִתְבּוֹצֵץ הָעֵמֶק. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

א. בָּצֵק ז׳ [ראה בצק] 1, עִסָּה, קֶמַח שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּמַיִם לֶאֱפוֹת מִמֶּנּוּ לֶחֶם, חַלָּה וְכַדּוֹמֶה: "וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת" (שמות יב לט). 2* [בהשאלה] שִׁכְבַת זֻהֲמָה הַמִּצְטַבֶּרֶת מִתַּחַת לַצִּפֹּרֶן (מקוואות ט ב). – [בְּצֵק־, בְּצֵקוֹת]

– **בָּצֵק הֶחָרֵשׁ*** (פסחים ג ב), כִּנּוּי לְבָצֵק שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ וְלֹא תָּפַח כָּרָאוּי.

ב. בָּצֵק° ת׳ [מן א. בצק, בָּצַק] תָּפוּחַ, צָבֶה, שֶׁהִתְנַפֵּחַ: "בְּשִׁבְרוֹן מָתְנֶיהָ וּבְרַגְלֶיהָ הַבְּצֵקוֹת" (ביאליק, אלמנות). "פָּנָיו שֶׁלְּחָיֵיהֶן בְּצֵקוֹת... הִסִּיקוּ סַקְרָנוּת מְאֻפֶּקֶת" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 328). – [בְּצֵקָה, בְּצֵקִים, ־וֹת]

בצק [ראה א. בָּצֵק]

~ פָּע׳ **בָּצַק** פ״ע תָּפַח, צָבָה, הִתְנַפֵּחַ: "וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה" (דברים ח ד). "כִּי זַרְעֵי הַיְצִירָה בָּצֵקוּ" (שניאור, שירים רכב). – [לִבְצֹק, בָּצֵק, יִבְצַק]

~ הת׳ **הִתְבַּצֵּק**°, תָּפַח, הִתְנַפֵּחַ: רַגְלָיו תָּפְחוּ וְהִתְבַּצְּקוּ מֵרֹב הֲלִיכָה. – [לְהִתְבַּצֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

בְּצֵקִי° ת׳ [מן א. בָּצֵק] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִטַּעְמוֹ אוֹ מִתְּכוּנוֹתָיו שֶׁל הַבָּצֵק: לֶחֶם בְּצֵקִי מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נֶאֱפָה כָּרָאוּי. 2, תָּפוּחַ, שָׁמֵן וְחָלָק כְּעֵין הַבָּצֵק: "גִּבֵּן הוּא, פָּנָיו בְּצֵקִיִּים" (טברסקי, אקוסטה ב 44). "נִתְמֶכֶת בִּסְלִידָה אֶל הַזְּרוֹעַ הַדְּשֵׁנָה, הַבְּצֵקִית" (איתן, ברקיע 291). – [בְּצֵקִית, ־קִיִּים, ־קִיּוֹת]

בְּצֵקִיּוּת° נ׳ [מן בְּצֵקִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַבָּצֵק. – [בְּצֵקִיּוּת־]

בַּצֶּקֶת° נ׳ [מן בצק] תְּפִיחַת אֵיבָרִים מֵחֲמַת הִצְטַבְּרוּת נוֹזְלִים בְּרִקְמוֹת־הַגּוּף, נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת; הַבַּצֶּקֶת שְׁכִיחָה בְּיִחוּד בְּמַחֲלוֹת שֶׁל מַחֲזוֹר־הַדָּם.

א. בצר [אכדית: basāru חתך; אולי קרוב אל א. בצע]

~ פָּע׳ **בָּצַר** פ״י קָטַף וְאָסַף עֲנָבִים: "וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם" (שופטים ט כז). – [לִבְצֹר אֶת־, בּוֹצֵר, יִבְצֹר]

~ נפ׳ **נִבְצַר***, 1, נִקְטַף, נֶאֱסַף פְּרִי הַכֶּרֶם: "עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת (הָעוֹמְדִים) לִבָּצֵר" (גיטין לט.). 2 [בהשאלה] נִשְׁמַד, נִכְרַת: "עַד מָתַי אִי אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין בְּעוֹבְדֵי כוֹכָבִים? אָמַר לָהֶן: עַד שֶׁתַּגִּיעַ עוֹנָתָן לִבָּצֵר" (שמות רבה ל). "אֲפִלּוּ אוֹתָן אֲנָשִׁים נִבְצָרִים מִן הָעוֹלָם, אֵינָם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה" (תנחומא נח). – [לְהִבָּצֵר, נִבְצָר, יִבָּצֵר]

ב. בצר [ארמית: בְּצַר]

~ פָּע׳ **בָּצַר** פ״י הִכְנִיעַ, הֶחֱלִישׁ, הִמְעִיט: "יִבְצֹר רוּחַ נְגִידִים" (תהלים עו יג). – [לִבְצֹר, בּוֹצֵר, יִבְצֹר]

~ נפ׳ **נִבְצַר**, נִמְנַע, הָיָה קָשֶׁה: "וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת" (בראשית יא ו). "יָדַעְתִּי כִּי כֹל תּוּכָל, וְלֹא יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה" (איוב מב ב). "לוּ נֶעֶצְרָה אוֹ נִבְצְרָה תַּאֲוָתִי" (גבירול, א 32). "וְלֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר נִבְצַר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹתוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רח). – [לְהִבָּצֵר, נִבְצָר, יִבָּצֵר]

~ פִּע׳ **בִּצֵּר** פ״י חִזֵּק, שִׂגֵּב: "וַתִּתְצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵּר הַחוֹמָה" (ישעיה כב י). – [לְבַצֵּר, מְבַצֵּר, יְבַצֵּר]

~ פֻּע׳ **בֻּצַּר***, 1, חֻזַּק, נַעֲשָׂה בָּצוּר: "עִיר שֶׁמְּבֻצֶּרֶת מִכָּל מָקוֹם" (דברים רבה א). הַחוֹמָה בֻּצְּרָה. 2, הֻקַּף מִכָּל צַד: "שֵׂעָר לָבָן מְטַמֵּא בִּשְׁחִין וּבְמִכְוָה, בְּמֻכְנָס וּבְמֻפְזָר, בִּמְבֻצָּר וְשֶׁלֹּא בִמְבֻצָּר" (נגעים ד ג). – [מְבֻצָּר, יְבֻצַּר]

~ הת׳ **הִתְבַּצֵּר***, 1°, הִקִּיף עַצְמוֹ בְּבִצּוּרִים: חֵיל הַמַּצָּב הִתְבַּצֵּר בִּמְצוּדָה. 2°, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: "כַּמָּה שָׁנִים הָיָה עוֹמֵד בְּרִפְיוֹן, פִּתְאֹם נִתְבַּצְּרוּ רַגְלָיו" (עגנון, כפות פ). 3*, הֻקְצָה, נוֹעַד, נִתְיַחֵד [גם בהשאלה]: "מָקוֹם נִתְבַּצֵּר לָהֶם בְּגֵיהִנֹּם" (סנהדרין קי.). "בְּכָל מִקְצוֹעַ שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית... מִתְבַּצֵּר מָקוֹם גַּם לַבֵּינוֹנִים וְלִקְטַנֵּי כִּשְׁרוֹן" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). – [לְהִתְבַּצֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– **בִּצֵּר עֶמְדָה לְעַצְמוֹ**°, כּוֹנֵן אֶת מַצָּבוֹ, הִתְבַּסֵּס.

א. בֶּצֶר ז׳ [על־פי הבנה זו באיוב כב כד: "וְשִׁית עַל־עָפָר בָּצֶר"] עֲפֶרֶת־מַתֶּכֶת, שִׁכְבַת עָפָר הַמְּכִילָה מַתָּכוֹת בְּכַמּוּת הָרְאוּיָה לְנִצּוּל תַּעֲשִׂיָּתִי. – [בֶּצֶר־]

ב. בֶּצֶר ז׳ [ראה ב. בצר] כֹּחַ, אוֹן, עֹז [על־פי הבנה זו באיוב כב כה: "וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ"]: "אַל תַּנִּיחוּ בִּצְרְכֶן וְלֹא בִּצְרָן שֶׁל אֲבוֹתֵיכֶם" (שמות רבה מ). – [בֶּצֶר־]

בָּצְרָה, בּוֹצרה נ׳ [אולי מן ב. בצר] מִכְלָא לַצֹּאן, גִּדְרוֹת צֹאן, דִּיר: "יַחַד אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה, כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ" (מיכה ב יב). – [בָּצְרַת־, בָּצְרוֹת]

א. בִּצָּרוֹן, ביצרון ז׳ [מן ב. בצר, בִּצֵּר] 1, מִבְצָר, מִקְלָט בָּטוּחַ, בָּצוּר: "שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה" (זכריה ט יב). 2° [בהשאלה] חִזּוּק, בִּסּוּס: "מַאֲמִין אֲנִי בְּהֶחְלֵט כִּי הַשָּׁנָה הַזֹּאת תִּהְיֶה שְׁנַת בִּצָּרוֹן לַ׳מֹּאזְנַיִם׳" (ביאליק, אגרות ה עז). – [בִּצְּרוֹן־]

ב. בִּצָּרוֹן*, ביצרון ז׳ [מן בַּצֹּרֶת] בַּצֹּרֶת, עֲצִירַת גְּשָׁמִים: "הַמַּיִם... וּבִשְׁנֵי בִצָּרוֹן – כְּשֵׁרִים" (פרה ח ט). – [בִּצְּרוֹן־]

בַּצֹּרֶת, בצורת נ׳ [אולי מן ב. בצר] עֲצִירַת גְּשָׁמִים, תְּקוּפָה מְמֻשֶּׁכֶת שֶׁל חֹסֶר גְּשָׁמִים: "וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג" (ירמיה יז ח). "מַכַּת בַּצֹּרֶת" (תענית ג א). – [בַּצֹּרֶת־, בַּצָּרוֹת]

בִּצָּתִי°, ביצתי ת׳ [מן בִּצָּה] מָלֵא בֹּץ: אֲדָמָה בִּצָּתִית. – [בִּצָּתִית, בִּצָּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

בַּק ז׳ רְאֵה בַּקָּה.

בָּקִ° ז׳ [תורכית] תֹּאַר־כָּבוֹד לַאֲצִילִים בְּתֻרְכִּיָּה וּבִכַמָּה מֵאַרְצוֹת־הַמִּזְרָח. — [בָּקִים]

בק׳ קיצור: בְּקִצּוּר, בִּקְצָרָה.

ב״ק ר״ת 1. בָּבָא קַמָּא. 2. בַּת־קוֹל. 3. בֶּן קְדוֹשִׁים.

בקא [מן בָּקִיא]

~ הת׳ **הִתְבַּקֵּא°**, נַעֲשָׂה בָּקִי: ״עַל כָּרְחוֹ נִתְבַּקֵּא לְאָרְחָהּ וְרִבְעָהּ שֶׁל הָעֲרָבָה״ (טביב, דרך 171). ״נִתְדַּפְלֵם בְּכָל הַתְּאָרִים וְנִתְבַּקֵּא בְּכָל הַתּוֹרוֹת״ (ד׳ שחם, יום 196). — [לְהִתְבַּקֵּא, מִתְבַּקֵּא, יִתְ־]

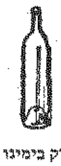
בקבוק בימינו

בַּקְבּוּק ז׳ [בחיקוי לקול ״בק־בוק״ הנשמע כשהנוזל נשפך מפיו הצר] כְּלִי־זְכוּכִית שֶׁצַּוָּארוֹ וּפִיו צָרִים; בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ עוֹשִׂים אֶת הַבַּקְבּוּק מֵחֶרֶס, וְצוּרָתוֹ הָיְתָה כְּעֵין כַּד, צְלוֹחִית (ירמיה יט א). בַּקְבּוּק־יַיִן. — [בַּקְבּוּק־, ־קִים, ־קֵי־]

— **בַּקְבּוּק־מוֹלוֹטוֹב°** [על־שם שר־החוץ הרוסי W. Molotov בימי מלחמת העולם השניה] כִּנּוּי־מְקֻבָּל לִפְצָצָה מְתוֹצֶרֶת־בַּיִת עֲשׂוּיָה בַּקְבּוּק־זְכוּכִית מְמֻלָּא בֶּנְזִין וְנֵפְט בְּתוֹסֶפֶת חֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית מְרֻכֶּזֶת.

— **צַוַּאר־הַבַּקְבּוּק°**, 1. כִּנּוּי לְמְקוֹם־מַעֲבָר צַר שֶׁנּוֹצָר בּוֹ ״פְּקָק״ עִם רִבּוּי כְּלֵי־הָרֶכֶב הָעוֹבְרִים בּוֹ בְּבַת אַחַת (בְּהִצְטַלְּבוּת דְּרָכִים), רִבּוּי סְפִינוֹת בְּנָמֵל וְכַדּוֹמֶה. 2 [בהשאלה] מָקוֹם שֶׁהִתְעַכֵּב בּוֹ מַהֲלַךְ הָעֲבוֹדָה בְּשֶׁל עֹמֶס־יֶתֶר.

בִּקְבּוּק°, בִּיקְבּוּק ז׳ [מן בקבק, בִּקְבֵּק; ערבית: בַּקְבַּקָה] קוֹל מַשְׁק הַנּוֹזְלִים כְּשֶׁהֵם נִשְׁפָּכִים מִתּוֹךְ פִּיו הַצַּר שֶׁל בַּקְבּוּק אוֹ כְּלִי אַחֵר דּוֹמֶה לוֹ: ״בִּקְבּוּק בָּתֵּי־הַבְּלִיעָה וְאַנְחוֹת הֲנָאָה״ (שניאור, פנדרי ג 122). —[בִּקְבּוּק־]

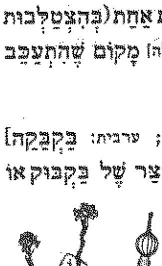
בקבוקון 1

בַּקְבּוּקוֹן° ז׳ [על־שום צורת בקבוק זעיר לפרי] 1. צֶמַח בַּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּצְלִיבִים (Rapistrum). גָּדֵל בְּשָׂדוֹת וּבְצִדֵּי־דְרָכִים. עָלָיו מְשַׁמְּשִׁים תַּבְלִין. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ גַּם לְנוֹי. 2. בַּקְבּוּק קָטָן: ״וּלְעוֹלָם יֵשׁ בְּכִיסוֹ בַּקְבּוּקוֹנִים וּמַבְחֵנוֹת״ (יזהר, צקלג 18). — [בַּקְבּוּקוֹנִים]

בַּקְבּוּקִיָּה° נ׳ [מן בַּקְבּוּק] מָדוֹר בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת לְמַשְׁקָאוֹת הַמְצֻיָּד בְּמַעֲרֶכֶת מִתְקָנִים לִשְׁטִיפָה אוֹטוֹמָטִית שֶׁל בַּקְבּוּקִים, נִקּוּיָם, מִלּוּאָם בְּמַשְׁקֶה וּפְקִיקָתָם. — [בַּקְבּוּקִיַּת־, בַּקְבּוּקִיּוֹת]

בקבק [בחיקוי לקול הנוזלים הנשפכים מכלי בעל פה צר]

~ פִּע׳ **בִּקְבֵּק**ᐩ פ״ע בִּעְבֵּעַ, הִשְׁמִיעַ קוֹל כְּעֵין ״בַּק־בַּק״: ״שֶׁכָּל רְאָה שֶׁנּוֹפְחִין אוֹתָהּ בְּפוֹשְׁרִין וְלֹא יְבַקְבֵּק הַמַּיִם, הֲרֵי הִיא שְׁלֵמָה״ (רמב״ם, שחיטה ז ח). ״וּשְׁאֵרִית הַמַּיִם... בִּקְבְּקוּ חֶרֶשׁ אֶל הַחוֹל״ (יזהר, צקלג 450). [ובהשאלה:] ״הַשְּׂחוֹק, אוֹתוֹ הַשְּׂחוֹק הַמְנֻדְלָאִי... חָדֵל מִלְּחַלְחֵל וּמִלְּבַקְבֵּק עוֹד בִּגְרוֹנוֹ״ (ביאליק, ומגדלי זקן ג). ״הָרְבִיעִי... מְשַׁלְשֵׁל פִּי זְכוּכִית אֶל פֶּה בָּשָׂר וּמְבַקְבֵּק״ (שניאור, סיפורים קז). — [לְבַקְבֵּק, מְ־, יְ־]

בָּקָה* נ׳ [ארמית: בַּקָא; ערבית: בַּקָּה פשפש] חֶרֶק קָטָן מִמִּינֵי הַיַּתּוּשׁ, שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (חולין נח:), וְזֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּדִיּוּק: ״וְאֵת כָּל הַיַּתּוּשִׁים... וְאֵת כָּל הַבַּקּוֹת הַדַּקּוֹת״ (ביאליק, שלמה המלך). — [בַּקַּת־, בַּקּוֹת]

בקה [מן בָּקִי; ראה גם בקא]

~ הת׳ **הִתְבַּקָּה°**, נַעֲשָׂה בָּקִי, הִתְמַחָה: ״אִם אֵינְךָ בָּקִי בְּכָךְ, סוֹפְךָ שֶׁתִּתְבַּקֶּה״ (שלונסקי, תר׳ הדרן ד 309). — [לְהִתְבַּקּוֹת, מִתְבַּקֶּה, יִתְבַּקֶּה]

בק״ו ר״ת בְּקַל־וָחֹמֶר.

בִּקּוּעַ*, בִּיקוּעַ ז׳ [מן בקע, בִּקַּע] בְּקִיעָה, חֲצִיָּה: ״יַד הַקַּרְדֹּם שֶׁל בִּקּוּעַ וְשֶׁל עָדִיר״ (כלים כט ו). ״לִנְכּוֹשׁ וּלְכַסּוֹחַ וּלְבַקּוֹעַ״ (ספרא בהר קה ג). ״בִּקּוּעַ־חֶרֶב״ (רש״י איכה ד ט). בִּקּוּעַ עֵצִים בְּגַרְזֶן. — [בִּקּוּעַ־, בִּקּוּעִים]

— **בֵּית־בִּקּוּעַ***, 1°. פִּי הַגַּרְזֶן, הַצַּד הַחַד בַּגַּרְזֶן שֶׁמְּבַקְּעִים בּוֹ עֵצִים. 2*. הַקָּצֶה הַפָּחוּס וְהַמָּאֳרָךְ שֶׁל הַקַּרְדֹּם (כְּעֵין מַכּוֹשׁ שֶׁל יָמֵינוּ), לְהַבְדִּיל מִן הַקָּצֶה הַמְּחֻדָּד הַנִּקְרָא ״עֹשֶׁף״ (כלים יג ג).

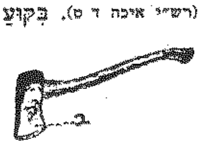

ב - בית־ביקוע 1

בָּקוּעַ* ת׳ [מן בקע, בָּקַע] 1*. מְבֻקָּע: ״כְּנוֹר בָּקוּעַ שֶׁנִּפְתַּח לְהַכְנִיס הָרוּחַ״ (דרך ארץ זוטא א). עֵצִים בְּקוּעִים לְהַסָּקָה. [ובהשאלה:] ״וְנַפְשֵׁנוּ בְּקוּעָה עַכְשָׁו וְלִבֵּנוּ כָּלֶה״ (עמיחי, שירים 241). 2ᐩ. חוֹלֶה בַּעַל־בֶּקַע (שֶׁבֶר) (שאלות־ותשובות). — [בְּקוּעָה, בְּקוּעִים, ־וֹת]

בָּקוּקᐩ ת׳ [מן בקק, בָּקַק] רֵיקָן, שׁוֹמֵם: ״הַמָּרִים וְהַקָּשִׁים, רֵיקִים בְּקוּקִים״ (חיזוק אמונה). — [בְּקוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

בִּקּוּר*, בִּיקּוּר ז׳ [מן א. בקר, בִּקֵּר] 1. בִּיאָה אֶל אָדָם אוֹ לְמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לִרְאוֹתוֹ: ״בִּקּוּר חוֹלִים״ (בבא קמא ק.). בִּקּוּר בְּבֵית יְדִידִים. בִּקּוּר־גּוֹמְלִים. בִּקּוּר בַּחֲפִירוֹת שֶׁל הָעַתִּיקוֹת. בִּקּוּר בְּהַצָּגָה. 2. בִּקֹּרֶת, חֲקִירָה וּבְדִיקָה: ״מִנַּיִן לְתָמִיד שֶׁטָּעוּן בִּקּוּר ד׳ יָמִים קֹדֶם שְׁחִיטָה?״ (פסחים צו.). —[בִּקּוּר־, ־רִים, ־רֵי־]

בִּקּוּשׁ°, בִּיקּוּשׁ ז׳ [מן בקש, בִּקֵּשׁ] 1°. דְּרִישָׁה לִסְחוֹרָה מְסֻיֶּמֶת: בִּימֵי הַמִּלְחָמָה גָּדַל מְאֹד הַבִּקּוּשׁ לְסֻכָּר, לְאֹרֶז. הַבִּקּוּשׁ עָלָה עַל הַהֶצֵּעַ. 2°. חִפּוּשׂ: ״לַחְסֹךְ מִכֶּם טִרְדַּת בִּקּוּשׁ הָאֱמֶת״ (קרליבך, הודו 130). 3ᐩ. בַּקָּשָׁה, תְּפִלָּה: ״הַקְשִׁיבָה בִּקּוּשׁוֹ וּמִשְׁאַל בְּאָמְרוֹ אֶל מַלְכָּךְ״ (משה אבן־עזרא, פ 46 ׳מסדה׳). — [בִּקּוּשׁ־]

בק״ח ר״ת בִּקּוּר חוֹלִים.

בַּקְטוּר° ז׳ [מן בַּקְטֶרְיָה] אַסְפָּקַת בַּקְטֶרְיוֹת: בַּקְטוּר שִׁטְחֵי בָּטְנִים (הוֹסָפַת בַּקְטֶרְיוֹת הַגּוֹרְמוֹת לְרִקָּבוֹן מָהִיר, לְשֵׁם זִבּוּל הַקַּרְקַע). — [בַּקְטוּר־]

בַּקְטֶרְיָה° נ׳ [מיוונית: bakterion מקל קטן] חַיְדַּק, יְצוּר זָעִיר חַד־תָּאִי הַנִּרְאֶה רַק בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ. הַבַּקְטֶרְיוֹת מְצוּיוֹת בָּאֲדָמָה, בָּאֲוִיר, בַּמַּיִם, בַּמְּזוֹנוֹת וְעַל גַּבֵּי הָעוֹר. לְפִי צוּרָתָן הֵן מִתְחַלְּקוֹת לְמַתְגִּים (bacilli), לְנִקְדִּים (cocci) וְלִפְתָלִים (spirilla). בַּקְטֶרְיוֹת רַבּוֹת גּוֹרְמוֹת לְמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת שׁוֹנוֹת וְיֵשׁ גַּם הַמּוֹעִילוֹת לָאָדָם, כְּגוֹן הַבַּקְטֶרְיוֹת שֶׁמְּסַיְּעוֹת לְהַחְמָצַת חָלָב, לְתְסִיסַת יַיִן וְעוֹד. —[־רְיוֹת]

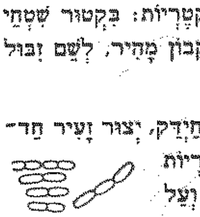
בקטריות שונות

בַּקְטֶרְיוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: bakterion מקל קטן + logos לימוד] מַדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַתְּכוּנוֹת הַבִּיּוֹלוֹגִיּוֹת וְהַכִּימִיּוֹת שֶׁל הַחַיְדַּקִּים לְמִינֵיהֶם, שֶׁל שְׁמָרִים וְשֶׁל פִּטְרִיּוֹת.

— **בַּקְטֶרְיוֹלוֹגִי*** ת׳ שֶׁל בַּקְטֶרְיוֹלוֹגְיָה: מַעְבָּדָה בַּקְטֶרְיוֹלוֹגִית.

— **בַּקְטֶרְיוֹלוֹג*** ז׳ מֻסְמָךְ בְּבַקְטֶרְיוֹלוֹגְיָה.

בָּקִי*, בָּקִיא* ת׳ [ארמית: בְּקָא חקר; ערבית: בַּקִי התמיד, התקיים זמן רב] יוֹדֵעַ דָּבָר עַל בֻּרְיוֹ, מֻמְחֶה, יַדְעָן: "מֹשֶׁה רַבֵּנוּ גִּזְבָּר נֶאֱמָן הָיָה וּבָקִי בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָיָה" (בכורות ה.). "שֶׁאַתָּה בָּקִי בְּחַדְרֵי תוֹרָה" (קידושין י:). "נִתְעַלָּה בִּנְיָמִין בְּעֵינָיו כְּבָקִי בַּהֲוָיוֹת הָעוֹלָם" (מנדלי מו״ס, סב). "אֲבָל הִיא לֹא הָיְתָה בְּקִיאָה בְּמִסְחָר" (עגנון, אורח 138). — [בְּקִיאָה, בְּקִיאִים, ־וֹת]

— **בָּקִי בְּאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת**°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְלַמְדָן וְיוֹדֵעַ סֵפֶר: "מַה טּוֹב חֶלְקְךָ שֶׁנְּהִירִים לְךָ שְׁבִילֵי הַגְּמָרָא וְאַתָּה בָּקִי בָּאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת" (ברקוביץ, תר׳ טוביה סב).

— **בָּקִי בְּהַטָּיָה*** [שאול מכתובות ו: ושם בעניני אישות], עַרְמוּמִי, יוֹדֵעַ לַעֲקֹף דְּבָרִים וּלְהַטּוֹתָם לִרְצוֹנוֹ: "מֹחַ חָרִיף, בָּקִי בְּהַטָּיָה" (מנדלי מו״ס, קפט). "יֵשׁ־שׁ מֻמְחֶה וְחַכִּים וּבָקִי בְּהַטָּיָה" (ביאליק, אלוף בצלות ו).

בְּקִיאוּת˙ נ׳ [מן בָּקִי] יְדִיעַת דָּבָר עַל בֻּרְיוֹ, מֻמְחִיּוּת: "אֵין שָׁם בְּקִיאִין, כְּלוֹמַר אֵין בְּקִיאוּתָן כְּלוּם (רש״י יומא סג.). "זֶה בָּא בְּחָכְמָתוֹ וְזֶה בִּבְקִיאוּתוֹ בַּהֲוָיוֹת הָעוֹלָם" (מנדלי מו״ס, נח). "לֹא מִבָּשְׁתְּכֶם וְלֹא מִבְּקִיאוּתְכֶם, פְּרוֹפֶסוֹרִים!" (סוקולוב, במראות 284). בְּקִיאוּת בַּתַּנַ״ךְ. — [בְּקִיאוּת־]

בקיה

בַּקְיָא* (תוספתא מעשר ראשון א יד), **בַּקְיָה**° נ׳ [ערבית: בַּאקִיָּה] סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת הַכּוֹלֵל פּוֹל, כַּרְשִׁינָה, בַּקְיָה תַּרְבּוּתִית וּמִינִים רַבִּים אֲחֵרִים הַגְּדֵלִים בַּר (Vicia).

— **בַּקְיָה תַּרְבּוּתִית**°, צֶמַח מִסְפּוֹא מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת הַנִּזְרָע עַל־פִּי רֹב יַחַד עִם שְׂעוֹרָה אוֹ שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל (Vicia sativa). מְכִינִים מִמֶּנָּה חֲצִירִים.

בְּקִיעַ ז׳ [מן בקע, בָּקַע] 1, סֶדֶק, חָרִיץ, מָקוֹם שֶׁנִּבְקַע וְנִפְרַץ: "וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר־דָּוִד רְאִיתֶם כִּי־רָבּוּ" (ישעיה כב ט). "וְקִירוֹתָיו מְלֵאִים בְּקִיעִים וּמַרְחִישִׁין תּוֹלָעִים" (עגנון, כלה פד). 2°, גֶּזֶר: "אַחֲרֵי מַחֲצִית שָׁעָה שֶׁל הֲלִיכָה רַגְלַי נֶהֶפְכוּ לִבְקִיעֵי עֵץ" (קבק, בצל 231). 3*, בְּרֵכָה קְטַנָּה, אַמַּת־מַיִם (מועד קטן ח:). — [בְּקִיעַ־, ־עִים, בְּקִיעֵי־]

א. **בָּקִיעַ**° [מן בקע, בָּקַע] 1, ת׳ שֶׁנִּתָּן לְבָקְעוֹ, הַמִּתְבַּקֵּעַ בְּנָקֵל: בְּיָמֵינוּ הוּכַח כִּי הָאָטוֹם הוּא בָּקִיעַ. "גַּרְעִין הָאוּרַנְיוּם־245 הוּא חֹמֶר בָּקִיעַ הַמְשַׁחְרֵר בְּהִתְבַּקְּעוּתוֹ אֶנֶרְגְּיָה עֲצוּמָה" (עיתונות). 2, ז׳ עוֹנַת הִתְבַּקְּעוּת הָאֶפְרוֹחִים מִן הַבֵּיצִים לְאַחַר הַדְּגִירָה. — [בְּקִיעָה, בְּקִיעִים, ־וֹת]

ב. **בָּקִיעַ*** ת׳ [צורת־משנה מן בָּקִיא] בָּקִי: "שֶׁל בֵּית אַבְטִינָס הָיוּ בְּקִיעִין בְּפִטּוּם הַקְּטֹרֶת" (תוספתא יום הכפורים ב ו). — [בְּקִיעָה, בְּקִיעִים, ־וֹת]

בְּקִיעָה* נ׳ [מן בקע, בָּקַע] 1*, הִתְבַּקְּעוּת, הִסָּדְקוּת: "בְּקִיעַת הַגּוֹד" (סוכה כד.). 2˙, חֲצִיָּה: "בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְקִיעַת יַם־סוּף" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). 3°, גִּיחַת הָאֶפְרוֹחַ מִקְּלִפַּת הַבֵּיצָה עִם סִיּוּם הַדְּגִירָה. — [בְּקִיעַת־, בְּקִיעוֹת]

בְּקִיעוּת° נ׳ [מן א. בָּקִיעַ] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל דָּבָר הַנִּתָּן לְבִקּוּעַ: בְּקִיעוּת הָעֵץ. הוּכְחָה בְּקִיעוּתוֹ שֶׁל הָאָטוֹם. — [בְּקִיעוּת־]

בְּקִיקוּת° נ׳ [מן בקק] שְׁמָמָה, רֵיקָנוּת: "וּמַבְלִיטַת בְּקִיקוּתוֹ (שֶׁל הַמִּדְבָּר) לֹא תֵּת יָרִיד" (אבינועם, שירים קלב). — [בְּקִיקוּת־]

בַּקָּלָה* ז׳ [ספרדית: Bacallao] דַּג־מַאֲכָל מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׁבּוּטִיִּים — רְאֵה זְאֵב־הַיָּם.

בָּקֶלִיט* ז׳ [שם מסחרי, על־שם הממציא ההולנדי Backeland] חֹמֶר פְּלַסְטִי כְּעֵין גּוּמִי מְלָאכוּתִי הַמְיֻצָּר מֵחֳמָרִים שׁוֹנִים (פֶּנוֹל וְעוֹד), מְשַׁמֵּשׁ כְּתַחֲלִיף לְעֵצִים אוֹ לְמַתֶּכֶת בְּיִצּוּר כְּלֵי־בַּיִת וּמִטְבָּח, חֶלְקֵי־בִּדּוּד וְעוֹד.

בקע [קרוב אל פקע; אוגריתית: בקע; ארמית: בְּקַע]

~ פָּע׳ **בָּקַע** 1, פ״י פִּלַּח, חָתַךְ, חָצָה: "וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם" (נחמיה ט יא). "בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם" (קהלת י ט). 2, פָּרַץ דֶּרֶךְ, הִתְפָּרֵץ וְחָדַר פְּנִימָה: "וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים" (שמואל ב כג טז). "וַיַּעֲלוּ בִיהוּדָה וַיִּבְקָעוּהָ" (דברי הימים ב כא יז). "חָצֵר שֶׁהָרַבִּים בּוֹקְעִין בְּתוֹכָהּ" (ירושלמי פסחים כז ב). 3, פ״ע פָּקַע, נִבְקַע: "הָיוּ בְּבַיִת אֶחָד וּבָקְעָה עֲלֵיהֶם הַקּוֹרָה" (מכילתא בא יז). — [לִבְקֹעַ אֶת־, בְּ־; בּוֹקֵעַ, בּוֹקַעַת, יִבְקַע]

~ נִפ׳ **נִבְקַע**, 1, נֶחְתַּךְ, נִסְדַּק, נֶחֱצָה: "וַתִּבָּקַע הָאֲדָמָה... וַתִּבְלַע אֹתָם" (במדבר טז לא־לב). "וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה" (זכריה יד ד). "שֶׁמָּא יִבָּקַע הַגּוֹד" (חולין יד:). 2, פָּרַץ וְיָצָא: "נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם" (ישעיה לה ו). "הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה" (ישעיה נט ה). הָאֶפְרוֹחַ נִבְקַע מִן הַבֵּיצָה. 3, נִטְרַף, נִקְרַע לִגְזָרִים: "בֵּין הָרוֹעֶה וּבֵין הַזְּאֵב נִבְקַע הַשֶּׂה" (שמות רבה ה). 4, נִפְרַץ, נִלְכַּד, נִכְבַּשׁ: "וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר... וַתִּבָּקַע הָעִיר" (מלכים ב כה ג־ד). — [לְהִבָּקַע, נִבְקַע, יִבָּקַע]

~ פִּע׳ **בִּקַּע** פ״י 1, בָּקַע, פִּלַּח, חָצָה: "וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי הָעֲגָלָה" (שמואל א ו יד). "בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ" (ישעיה נט ה). 2, טָרַף, שִׁסַּע: "וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים" (מלכים ב ב כד). "שֶׁבִּקְּעוּ לָהֶן זְאֵבִים יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ מֵאוֹת צֹאן" (ירושלמי עבודה זרה מא ג). — [לְבַקֵּעַ אֶת־, מְבַקֵּעַ, יְבַקַּע]

~ פֻּע׳ **בֻּקַּע**, נִבְקַע, נִפְרַץ: "נֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים" (יהושע ט ד). "עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ" (הושע יד א). — [מְבֻקָּע, יְבֻקַּע]

~ הת׳ **הִתְבַּקַּע**, נִפְרַץ, הִתְפּוֹצֵץ, הִתְפַּקַּע: "וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקָּעוּ" (יהושע ט יג). "וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעוֹרִין עַד שֶׁכְּרֵסוֹ מִתְבַּקַּעַת" (סנהדרין ט ה). "הָרִים תַּחְתָּיו הִתְרוֹעֲעוּ וְהָעֲמָקִים הִתְבַּקָּעוּ" (יהודה הלוי, ט 498). — [לְהִתְבַּקֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִבְקִיעַ** 1, פ״י פָּרַץ וְכָבַשׁ בְּכֹחַ, לָכַד: "נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ" (ישעיה ז ו). הִבְקִיעַ דֶּרֶךְ. 2, פ״ע חָדַר וְעָבַר: "וַיִּקַּח אוֹתוֹ שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם" (מלכים ב ג כו). "קוֹל הֲמוֹן שֶׁל הַשַּׁיָּרוֹת הָעוֹבְרוֹת

מעבר מזה — לא יבקיע" (ביאליק, ספיח א). הגדוד הבקיע אל הגשר שבערף האויב. — [להבקיע את־, אל־, מבקיע, יבקיע]

~ הפ׳ הבקע, נפרץ ונלכד, נכבש: "בתשעה לחדש הבקעה העיר" (ירמיה לט ב). — [מבקע, יבקע]

— בוקע ועולה*, חודר ומתפרץ למעלה: "טמאה בוקעת ועולה" (אהלות ו ז). "אז קול נער בודד בוקע ועולה" (ביאליק, המתמיד).

— בקע אור°, פרץ והופיע אור: "ואור החמה הנה בקע" (ביאליק, משירי החורף). "ואור שבעת הימים התחיל בוקע ועולה" (עגנון, אלו טו).

— בקע לבו*, נדהם, נבוך מאד: "בקע לבן של אבותינו באותה שעה, שהיו אומרים: הואיל ולא מצאנוהו (את המן) היום, שמא לא נמצאהו למחר" (מכילתא בשלח ד ד).

— נבקע אור, נבקע השחר, פרץ האור וזרח, התחיל להאיר: "אז יבקע כשחר אורך" (ישעיה נח ח). "ואם יבקעו עוד שחרי לילנו?" (משה אבן־עזרא, א 84). "עפעפי שחר בטרם יבקע" (ביאליק, ראיתיכם).

— נבקעה האזן* (מכילתא יתרו, בחדש ב), נפתחה האזן לשמע ולהבין.

— עיר מבקעה (יחזקאל כו י), עיר שנפרצה על־ידי האויב ונלכדה.

— הבקיע שחקים°, [בהשאלה] התנשא למרומים, המריא אל על: "עוף זה ענק... המריא מעל־כל־כנף ויאמר: אבקיע שחקים" (כהן, שירים רה).

— הבקיע שער°, 1, פרץ לתוך שער היריב. 2, [במשחק כדורגל] הכניס את הכדור בבעיטה לתוך שער הקבוצה היריבה: השחקן הבקיע שני שערים.

א. **בקע*** ז׳ [מן בקע] 1°, גזר, חלק שנבקע מן השלם: "עם שוה מבקע והולך, אשתו מטילה את הבקעים לתוך האש, פעם היא מטילה בקע של קורה ופעם בקע של נסר" (עגנון, כלה שה). 2°, בקיע, חריץ, סדק: "חורים ובקעים" (יהודה שטינברג, רעז). "ומתקן את בקעי ביתו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צט). 3° [בגיאוגרפיה] עמק צר שנוצר על־ידי שקיעת קרקע לכל ארכו: בקע הירדן. 4°, שבר, התפקעות חולנית של קרום המעים הגורמת לשקיעת המעים לתוך כיס האשכים: הרופא נתח את חולה הבקע. 5 ∴, כנוי בספרות ימי־הבינים לסינוס [בטריגונומטריה]. — [בקע־, בקעים, בקעי־]

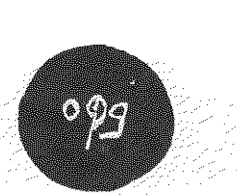

ב. **בקע** ז׳ [אולי מן בקע] שם מטבע שהיה נהוג לפנים בישראל, מחצית השקל (שמות לח כו); שמש גם כיחידת משקל (בראשית כד כב). בארץ נמצאו אבני־משקל אחדות ועליהן הכתבת "בקע" (בכתב עברי־כנעני). משקלן הממצע כ־6 גרמים. — [בקע־, בקעים, בקעי־]

בקעה, ביקעה נ׳ [מן בקע] עמק, אזור הנמוך מסביבתו ומקף הרים לא־גבוהים: "יעלו הרים ירדו בקעות" (תהלים קד ח). "בקעת ירחו עיר התמרים" (דברים לד ג). — [בקעת־, בקעות, בקעות־]

— בקעה מצא וגדר בה גדר* (עירובין ו.), [משל־חכמים] עמד בפרץ, תקן את הלקויים שגלה.

— בקעה להתגדר בה° [על־פי הנ״ל וכן על־פי חולין ז.: "מקום להתגדר בו"] מקום או הזדמנות לגלות את יזמתו או את יכלתו: "נבדל מהם והיה מחפש לו בקעה להתגדר בה" (טביב, דרך 154).

בקעת* נ׳ [מן בקע] שבב, גזר־עץ, שבר־עץ הניתז בשעה שמבקעים עצים: "נתזה בקעת מן העץ המתבקע" (תוספתא מכות ב א). — [בקעת־, בקעיות]

בקק [קרוב אל בקע, כהוראת בק בערבית]

~ פע׳ בקק פ״י 1, הריק, השם, החריב: "הנה ה׳ בוקק הארץ ובולקה... והפיץ ישביה" (ישעיה כד א). 2 [בהשאלה] הפיר, בטל: "ובקתי את־עצת יהודה" (ירמיה יט ז). — [לבק או לבקק, בוקק, יבק או יבקק]

~ נפ׳ נבק, הורק, התרוקן: "הבוק תבוק הארץ והבוז תבוז" (ישעיה כד ג). — [להבוק, נבק, יבוק]

~ פע׳ בוקק פ״י בקק, הריק, החריב: "ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו את־ארצה" (ירמיה נא ב). — [לבוקק, מבוקק, יבוקק]

~ פע׳ בוקק°, רוקן, נשם: "להניס שארית חיותך המבוקקת, שאינה שוה כלום" (יזהר, צקלג 764). — [מבוקק, יבוקק]

~ הת׳ התבוקק°, חרב, התרוקן: "בית הקלפים מתבוקק ונוסל" (סוקולוב, אישים א). "לב שנתמרטט ונפש שנתבוקקה" (ליסיצקי, תולדות 75). "מחם נתבוקק לחלוטין" (סערוני, ניסים 186). — [להת־, מת־, ית־]

~ הפ׳ הבקיק* פ״י החריב, השמיד: "כקריעת ים־סוף וכמכת בכורים שונאיהם להבקיקם" (פיוטים, סידור 691). — [להבקיק, מ־, יבקיק]

— נבקה חכמתו°, פג שכלו, לא עמדו לו ידיעותיו: "עתה נבקה כל חכמתו אשר רכש" (שניאור, שירים רמו).

— נבקה רוחו, נבוך, תעה לבו: "ונבקה רוח־מצרים בקרבו" (ישעיה יט ג).

בק״ק ר״ת 1, בקהלת קדש. 2, בקהלא קדישא. 3, בקצת קהלות.

בקקון°, ביקקון ז׳ [מן בקק] שממון, ריקנות: "עצלות־תנומה ובקקון מבוקק" (יזהר, צקלג 514). — [בקקון־]

בקקת° נ׳ [מן בקק] מחלה בעצי־פרי – נשירת הפרות לפני הבשלתם.

א. **בקר** [ארמית: בקר; ערבית: בקר ען חקר ושאל]

~ פע׳ בקר פ״י 1, בחן ובדק, ערך בקרת: "כבקרת רעה עדרו... כן אבקר את־צאני" (יחזקאל לד יב). "מבקרי מומין שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה" (כתובות קו.). "לכשאבקר פנקסותיהם של אמות העולם" (אסתר רבה א, ויהי בימי). 2, הבחין בטיב, הבדיל בין דברים: "לא יבקר בין־טוב לרע" (ויקרא כז לג). 3°, העריך, הביע או כתב דברי הערכה ובקרת: המבקר הספרותי של העתון בקר את הספר החדש. 4, בא לבקור, נכנס אצל מישהו לראותו, לדרש בשלומו וכו׳, או בא למקום להתבונן בו או לשמע בו משהו: "לחזות בנעם־ה׳ ולבקר

בהיכלו" (תהלים יז ד). "כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו" (ברכות כח:). "כל המבקר חולה נוטל אחד מששים בצערו" (נדרים לט:). בקרנו בתערוכה החקלאית. — [לבקר, מ־, י־]

~ פע' **בֻּקַּר** *, 1 *, נבחן, נבדק: "אף־על־פי שהוא מבקר מבערב מבקרין אותו לאור האבוקות" (תמיד ג ד). "לעת יבקרו פועלי שקר" (קליר, אומץ, מוסף א' ראש השנה). "הוצאה בעלת נסח קבוע מבקר ומזקק על־פי כתבי־יד" (ביאליק, משנה לעם). 2 °, הערך, נאמרו עליו דברי בקרת: במדור הספרות שבעתון בקרו שני ספרים חדשים. הספר המבקר זכה לתפוצה רבה. "אינם רואים אפלו חובה לעצמם להכיר את הסופרים המבקרים על־ידם" (פיכמן, שפח). — [מבקר, יבקר]

~ נת' **נִתְבַּקֵּר** * [כעזרא ה יז, בארמית: יתבקר] 1, נבדק: "אם נתבקרה פנקסו, מה יכול אני לעשות?" (בראשית רבה פד). "בהתבקרם בדין חיבו לנפץ" (קליר, אומץ, מוסף א' ראש־השנה). "באחת הדרשות... ונתבקרה על־ידי ד"ר הרצל קדם שנקראה לפני הנאספים" (אחד העם, קלט). "הכל נתבקר כאן בקרת חמשית" (קלוזנר, הספרות א 16). 2, נערך בקור אצלו: "והן מבקרין אותם כדרך שכל החולים מתבקרין" (במדבר רבה יח). — [להת־, מת־, ית־]

ב. **בקר** [בשינוי הגייה מן פקר]

~ הפ' **הִבְקִיר** * פ"י הפקיר: "כיון שאדם מבקיר יצא דבר מרשותו" (ירושלמי נדרים לח ד). — [להבקיר, מ־, י־]

~ הפ **הֻבְקַר** *, הפקר: "שדי מבקרת" (ירושלמי פאה יט ב). — [מבקר, יבקר]

בֹּקֶר, בוקר ז' [ערבית: בֻּכְרה בוקר, עמוד השחר] 1, השעות הראשונות של היום, הזמן מזריחת השמש ועד הצהרים: "ויהי־ערב ויהי־בקר יום אחד" (בראשית א ה). "ביותר קשה עליו על הירשל בקרו של יום" (עגנון, כפות קצ). 2, תה"פ בבקר: "בקר תשמע קולי, בקר אערך־לך ואצפה" (תהלים ה ד). "לילה, בקר וערבים אשא עיני אל העבים" (ביאליק, בין נהר פרת). — [בקר־, בקרים, בקרי־]

— **בקר־בקר** °, בכל בקר: בקר־בקר יוצאים האנשים לעבודתם.

— **בבקר בבקר**, בכל בקר, מדי בקר: "וילקטו אתו בבקר בבקר" (שמות טז כא).

— **הבקר** °, בבקר זה.

— **לבקר לבקר**, בכל בקר: "והם על המפתח ולבקר לבקר" (דברי הימים א ט כז).

— **בקר אור!** [שאול מבראשית מד ג], נסח רווח של תשובה על ברכת "בקר טוב" שאדם מברך את חברו בבקר.

— **בקר טוב** °, ברכה בפי בני־אדם בהפגשם בשעות הבקר.

— **בקר לא עבות**, בקר שאינו מענן, בקר בהיר: "וכאור בקר יזרח שמש, בקר לא עבות" (שמואל ב כג ד). "בבקר לא־עבות אחד היה הדבר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לב).

— **לבקר משפט** [שאול מן ירמיה כא יב] מוטב לדחות את ברור הדבר לבקר: "כשמע שלמה את דבריהם ויאמר להם: שובו, לבקר משפט!" (ביאליק, מי הגנב).

— **לבקרים, לבקרים**, בכל בקר, לעתים קרובות, מפעם לפעם: "ותפקדנו (את האדם) לבקרים" (איוב ז יח). "חדשים לבקרים" (איכה ג כג). "לבקרים תדלף עינו" (ביאליק, על איילת השחר).

— **בקרו של אדם** * [על־פי בראשית רבה כא], ימי הנער שלו, ראשיתו וזהרו.

— **בקר־חייו** °, ימי נעוריו: "שירה חדשה את בקר־חייהם הרנינה" (ביאליק, לבדי). "מבקר־חיי בי נטעו שנאת אח" (רוזן, שירים י).

— **בקרו־של־בקר** *, ראשיתו של הבקר, השעות המקדמות של הבקר, שעת השכמה: "לא בא הכתוב אלא לתן תחום לבקרו של בקר, ואי זה? זה עמוד השחר" (מכילתא בוא ו). "מבקרו־של־בקר נתנאה גאון הנהר בשמלות יום־טוב של נשים" (שלונסקי, תר' אדון א 52).

בֶּקָר ° ז' [צרפתית: beccare] [בתורת נגינה] סימן המראה שיש לבטל מכאן ואילך את הבמול או את הדיאז שצינו בתו מסים לפני־כן.

ב — בקר

בָּקָר ז' [ארמית: בקרא; ערבית: בַקַר] שם כללי לבהמות־בית גדולות, בעלות קרנים נבובות, שסועות־פרסה ומעלות גרה, בהמה גסה, כגון: שור, פר, פרה, עגל, עגלה: "ויהי־לו צאן ובקר וחמרים" (בראשית יב טז). — [בקר־, בקרים, בקרי־]

— **בן־בקר**, פר צעיר: "ואל־הבקר רץ אברהם, ויקח בן־בקר רך וטוב" (בראשית יח ז).

א. **בַּקָּר** * ז' [מן בקר] רועה בקר, בוקר: "המוסר בהמתו לבקר" (ירושלמי ביצה סג ב). — [בקר־, בקרים, בקרי־]

ב. **בַּקָּר** ° ז' [מן א. בקר, בקר] מבקר: בקר כרטיסים ברכבת. בקר בנמל־התעופה. — [בקר־, בקרים, בקרי־]

— **בקר־אש** °, [בצבא] חיל הממנה על בקרת האש בפעלות קרב ועל הכונתה באפן יעיל.

בַּקָּרָה נ' [מן א. בקר, בקר] 1, בקרת, בדיקה: "כבקרת רעה עדרו... כן אבקר את צאני" (יחזקאל לד ב). בקרה משרדית. 2 °, רביזיה, בדיקת עקריו ויסודותיו של דבר לשם שפור ויעול. — [בקרת־, ־רות]

— **בקרת־אש** ° [בצבא] מערכת הפעלות הקשורות בהכונת האש באפן יעיל.

— **חדר־בקרה** °, [בנמל־תעופה] המרכז שבו נבחנות ונבדקות התצפיות של תנועת מטוסים.

בְּקָרוֹב, בקירוב תה"פ בערך, לא בדיוק — ראה קרוב.

בְּקָרוֹב תה"פ בימים הקרובים — ראה קרוב.

בְּקָרוֹת * נ' [מן בקר] 1, רפת לבקר, מקום כנוס הבקר: "ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות" (מועד קטן יב.).

2, עֵדֶר הַבָּקָר: "בַּקָּרוּת שֶׁל אַנְטוֹנִינוּס הָיְתָה רוֹבַעַת וְהִרְבִּיעוּ מִמֶּנָּה בַּקָּרוּת שֶׁל רַבִּי" (בראשית רבה כא). — [בַּקָּרוּת־]

בְּקָרִי° ת' [מן בָּקָר] שֶׁל בָּקָר, בְּהֵמִי: טֶבַע בְּקָרִי. — [בְּקָרִית, בְּקָרִיִּים, ־רִיּוֹת]

בַּקְּרָן° ז' [מן א. בקר, בִּקֵּר] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְבַקֵּר פְּעֻלּוֹת אֲחֵרִים וְלִמְצֹא בָּהֶן פְּגָמִים: "תְּלוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל כַּמָּה בַּקְּרָנִים כְּבֵדִים, מְשַׁעַמְמִים" (פרלמן, תר' לוטציה ב 212). — [בַּקְּרָנִית, בַּקְּרָנִים, ־נִיּוֹת]

בַּקְּרָנוּת° נ' [מן בַּקְּרָן] נְטִיָּה יְתֵרָה לְבַקֵּר וּלְחַטֵּט לְגַלּוֹת פְּגָמִים: "סַפְקָנִים גְּדוֹלִים שֶׁבְּבַקְּרָנוּתָם הַיְתֵרָה מְבַלִּים אֶת הַכֹּל" (קלוזנר, יוצרים ג 55). — [בַּקְּרָנוּת־]

בַּקְּרָנִי° ת' [מן בַּקְּרָן] שֶׁל בַּקְּרָנוּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדֶּרֶךְ הַבַּקְּרָן: "גְּרִיגוֹרִי סְקָרוֹ סְקִירָה בַּקְּרָנִית מִכַּף־רֶגֶל וְעַד רֹאשׁוֹ" (שלונסקי, תר' הדון ד 80). — [בַּקְּרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בִּקֹּרֶת, בִּיקוֹרֶת נ' 1, [מן א. בקר, בִּקֵּר] בְּחִינָה וּבְדִיקָה: "בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה" (ויקרא יט כ). וַעֲדַת־בִּקֹּרֶת. 2°, הַעֲרָכָה וְנִתּוּחַ שֶׁל דְּבָרִים מִתּוֹךְ נְקֻדּוֹת־רְאוּת שׁוֹנוֹת: בִּקֹּרֶת סְפָרִים. רְשִׁימַת־בִּקֹּרֶת עַל מַחֲזֶה שֶׁהֻצַּג. 3°, הַעֲרָכָה שְׁלִילִית מִתּוֹךְ רְאִיַּת חֻלְשׁוֹת וּפְגָמִים: "הִרְהוּרֵי בִּקֹּרֶת כְּלַפֵּי טוֹנִי שֶׁהָיוּ בְּלִבּוֹ כָּל הַיָּמִים לֹא נִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ" (עגנון, כפות תסח). — [בִּקֹּרֶת, בִּקָּרְתּוֹ; בִּקּוֹרוֹת]

— בִּקֹּרֶת הַמִּקְרָא°, נִתּוּחַ וְהַעֲרָכָה שֶׁל סִפְרֵי הַתַּנַ"ךְ, תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, חִבּוּרָם, נֻסְחָם וְכו', מִתּוֹךְ גִּישָׁה מַדָּעִית־חָפְשִׁית.

— אִגֶּרֶת־בִּקֹּרֶת*, כְּתַב־הַכְרָזָה רִשְׁמִי שֶׁל נְכָסִים הָעוֹמְדִים לְהִמָּכֵר בִּמְכִירָה פֻּמְבִּית: "אִם עָשׂוּ (בֵּית־דִּין) אִגֶּרֶת בִּקֹּרֶת... מִכְרָן קַיָּם" (כתובות יא ה).

— לְמַטָּה מִכָּל בִּקֹּרֶת°, שְׁלִילִי וְגָרוּעַ עַד שֶׁאֵין כְּדַאי אֲפִלּוּ לַעֲסֹק בְּבִקָּרְתּוֹ.

— מָתַח בִּקֹּרֶת°, הִבִּיעַ דֵּעָה שְׁלִילִית.

בִּקָּרְתִּי°, בִּיקוֹרְתִּי ת' [מן בִּקֹּרֶת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בִּקֹּרֶת: הֶעָרָה בִּקָּרְתִּית. הַנּוֹאֵם דִּבֵּר עַל הַתָּכְנִית הַחֲדָשָׁה בְּרוּחַ בִּקָּרְתִּית. — [בִּקָּרְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

בִּקָּרְתִּיּוּת°, בִּיקוֹרְתִּיּוּת נ' [מן בִּקָּרְתִּי] 1, גִּישָׁה בִּקָּרְתִּית; יַחַס שֶׁל בִּקֹּרֶת קַפְּדָנִית וּמַחְמִירָה: הַכּוֹתֵב נִגַּשׁ אֶל הַנּוֹשֵׂא מִתּוֹךְ בִּקָּרְתִּיּוּת יְתֵרָה. 2, קְרִיטִיצִיזְם, שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית הַמַּעֲמִידָה בְּרֹאשׁ כָּל הַחֲקִירוֹת אֶת תּוֹרַת הַהַכָּרָה, בִּקָּרְתָּהּ וּמְקוֹרוֹתֶיהָ — מִשְׁנָתוֹ הַפִילוֹסוֹפִית שֶׁל קַנְט. — [בִּקָּרְתִּיּוּת־]

בקשׁ [אוגריתית: בקת; פיניקית: בקש]

~ פִּע' **בִּקֵּשׁ** מ"י 1, חִפֵּשׂ, הִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא: "וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר: מַה־תְּבַקֵּשׁ? וַיֹּאמֶר: אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ" (בראשית לז טו־טז). "בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי, בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו" (שיר השירים ג א). "וְאִם לֹא תְבַקֵּשׁ, לֹא תִמְצָא" (בן־סירא יא יב). "וְהַרְבֵּה מִמַּה שֶּׁבִּקַּשְׁנוּ מָצָאתָ לִמְעָנֵנוּ" (ביאליק, לאחד העם). 2, שָׁאַל, דָּרַשׁ בִּלְשׁוֹן רַכָּה: "לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עַמָּהּ" (אסתר ד ח). "מֵעוֹלָם לֹא תָבַע אֶלָּא בִּקֵּשׁ" (ביאליק, החצוצרה א). "בַּקָּשָׁה זוֹ בִּקַּשְׁתִּי אוֹתָהּ שָׁעָה" (עגנון, אורח 266). 3, מ"ע חָפֵץ, רָצָה, הִתְאַוָּה: "וַיְבַקֵּשׁ (יוֹסֵף) לִבְכּוֹת, וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה" (בראשית מג ל). "וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה... וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה" (שמות ב טו). "בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף" (רש"י בראשית לז ב, בשינוי נוסח מבראשית רבה פד). "שֶׁאֲנִי מְבַקֶּשֶׁת לִרְאוֹת קְצָת נַחַת" (עגנון, אורח 251). — [לְבַקֵּשׁ אֶת־ (בעיקר להוראה 1), לְבַקֵּשׁ מִן־ (בעיקר להוראה 2), מְבַקֵּשׁ, יְבַקֵּשׁ]

~ פֻּע' **בֻּקַּשׁ**, 1, נֶחְקַר, נִבְדַּק: "וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא" (אסתר ב כג). 2*, נִדְרַשׁ: "הִגִּיעַ זְמַן שֶׁאַתָּה מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (איכה רבה, פתיחתה). "וּמַגִּיעַ אֶל הָעִנְיָן הַמְבֻקָּשׁ מִמֶּנָּה" (חובות הלבבות, הייחוד י). — [מְבֻקָּשׁ, יְבֻקַּשׁ]

~ הִת' **נִתְבַּקֵּשׁ***, 1, בִּקְּשׁוּ וְחִפְּשׂוּ אוֹתוֹ: "אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְבַּקֵּשׁ דָּג לְחוֹלֶה וְלֹא יִמָּצֵא" (סנהדרין צח.). "אֲבֵדָה הַמִּתְבַּקֶּשֶׁת" (תוספתא סנהדרין יג ט). "אֵיזֶה הוּא זֶה הַמִּתְבַּקֵּשׁ לְךָ? גָּבֹהַּ אוֹ קָצָר?" (הזז, צל 61). 2, נִדְרַשׁ, נִתְבַּע: "אַתֶּן מִתְבַּקְּשִׁים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (איכה רבה, פתיחתה). הַקָּהָל נִתְבַּקֵּשׁ לִשְׁמֹר עַל הַשֶּׁקֶט בָּאוּלָם. 3, נִשְׁאַל: "נִתְבַּקְּשָׁה הֲלָכָה זוֹ" (יבמות קח:). — [לְהִתְבַּקֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

— בִּקֵּשׁ אֶת דַּם פְּלוֹנִי מִיַּד־, תָּבַע נְקָמָה בְּ־ עַל רֶצַח פְּלוֹנִי: "וְעַתָּה הֲלוֹא אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמוֹ מִיֶּדְכֶם" (שמואל ב ד יא).

— בִּקֵּשׁ אֶת נֶפֶשׁ פְּלוֹנִי, רָצָה לְהָרְגוֹ: "הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ" (שמות ד יט). "נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ" (ירמיה ד ל).

— בִּקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, הִתְחַנֵּן עַל חַיָּיו: "וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה" (אסתר ז ז).

— בִּקֵּשׁ מִיָּדוֹ, תָּבַע מִמֶּנּוּ: "אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ, מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ" (בראשית מג ט). "מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי?" (ישעיה א יב).

— בִּקֵּשׁ אֶת יָדָהּ° [שאול מלועזית], הִצִּיעַ לָהּ הַצָּעַת נִשּׂוּאִין: "הִתְוַדַּע, אָהַב, בִּקֵּשׁ אֶת הַיָּד, כַּנָּהוּג" (סוקולוב, במראות 468).

— בִּקֵּשׁ פָּנָיו, רָצָה לְהִמָּצֵא בְּקִרְבָתוֹ, שִׁחֵר פָּנָיו: "דִּרְשׁוּ ה' וְעֻזּוֹ, בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד" (תהלים קה ד).

— בִּקֵּשׁ טוֹבָתוֹ°, רָחַשׁ לוֹ יְדִידוּת, רָצָה לְהֵיטִיב עִמּוֹ: "כִּרְצוֹנְךָ וְכִרְצוֹן כָּל מְבַקְשֵׁי טוֹבָתִי" (עגנון, כפות רס).

— בִּקֵּשׁ עֶלְבּוֹנוֹ*, תָּבַע פִּצּוּי אוֹ עֹנֶשׁ עַל הָעֶלְבּוֹן שֶׁנִּגְרַם לוֹ: "מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, הוּא יְבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנִי" (עבודה זרה יח.).

— בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל־*, הִתְפַּלֵּל בְּעַד־: "שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל" (סוטה יד.). "שָׁמַיִם, בַּקְּשׁוּ רַחֲמִים עָלָי!" (ביאליק, על השחיטה).

— בִּקֵּשׁ רָעָתוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְהָרַע לוֹ: "הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ" (שמואל א כד ט).

— בִּקֵּשׁ תּוֹאֲנָה, הִתְאַנָּה, חִפֵּשׂ אֲמַתְלָה לְהִתְגָּרוּת: "כִּי־תֹאֲנָה הוּא־מְבַקֵּשׁ מִפְּלִשְׁתִּים" (שופטים יד ד).

— מִלֵּא אֶת מְבֻקָּשׁוֹ°, עָשָׂה כַּאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ. רְאֵה מְבֻקָּשׁ.

— נִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה (לִישִׁיבָה) שֶׁל מַעְלָה* (בבא מציעא פו.), נִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, מֵת [נאמר בייחוד על אדם גדול]

— סְחוֹרָה מִתְבַּקֶּשֶׁת^, סְחוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בִּקּוּשׁ, שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ קוֹפְצִים הַרְבֵּה: "שֶׁבָּאוֹתוֹ פֶּרֶק נְעָלַיִם סְחוֹרָה שֶׁמִּתְבַּקֶּשֶׁת בַּשּׁוּק, שֶׁלֹּא נִמְצָא עוֹר לַעֲשׂוֹת נְעָלַיִם" (עגנון, אורח 317).

בקשה נ׳ [מן בקש, בקש] 1, דרישה, חפץ, משאלה: ״מה־בקשתך, עד חצי־המלכות ותעש״ (אסתר ה ו). ״אין ׳נא׳ אלא לשון בקשה״ (ברכות ט.). בקשה לי ממך. 2°, חפוש, דרישה אחרי־: ״טרוד ושקוע בבקשת פרנסה״ (ביאליק, יונה החייט). בקשת האמת והצדק. 3^, כנוי לסוג של שירי־קדש, שתכנם תחנה ובקשת סליחה: ״בקשת המ־מין״ (ידעיה הפניני). 4^, הצעה עיונית, תיזה: ״וכשיתאמתו אלינו אלו השלש בקשות הנכבדות העצומות במופת אמתי״ (מורה נבוכים א עא). — [בקשת־, בקשות, בקשות־]

— **בבקשה**°, 1, [דיבור של־נימוס בפי המבקש דבר מחברו] נא, אנא: ״השאל לי בבקשה את ספרך״. ״בבקשה לווז מעט״. 2, [תשובת־נימוס בפי הנענה לחברו בדבר־מה] ברצון, בחפץ לב: ״המתר להכנס?— בבקשה!״

— **בבקשה ממך***, אנא, נא, הריני מבקש ממך: ״בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום״ (ברכות ט:).

— **כתב־בקשה**°, **מכתב־בקשה**°, מכתב שהכותב מפרט בו את הענין שהוא מבקש: המעמד למשרה הגיש מכתב־בקשה בצרוף תעודות והמלצות.

בקשיש* ז׳ [ערבית] 1, נדבה, מתנה, תרומה [בפי בני־המזרח]. 2, שחד, מתן בסתר. — [בקשישים]

בקשן° ז׳ [מן בקש, בקש] טרחן, המרבה לבקש ולשאל. — [בקשנית, בקשנים, בקשניות]

בקשני° ת׳ [מן בקשן] מתחנן, שיש בו בקשה ותחנה: ״ולפניו המיזעות... היתה ארשת בקשנית כל כך״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 256). — [בקשנית, ־ניים, ־ניות]

בקת° נ׳ [מן בקתא] סכה, צריף קטן: ״וגם שם מין בית־כנסת, בנוי עץ אלון: בקת יער״ (גרינברג, רחובות קמא). — [בקת־, בקתות, בקתות־]

בקתה* נ׳ [ארמית: בקתא, כתובות נד:] סכה, בית קטן, צריף כפרי: בקתת אכרים. — [בקתת־, בקתות]

א. **בר, בר** ז׳ [מן ברר; ערבית: בר] 1, תבואה מנקה ממץ לאחר הדיש, הזריה והנפוי: ״לשבר בר ממצרים״ (בראשית מב ג). ״ומלאו הגרנות בר״ (יואל ב כד). 2°, שם כללי למיני הדגן. — [בר־, ברו]

— **מה־לתבן את־הבר?** (ירמיה כג כח), מה לפסלת אצל דבר טוב ומשבח? מה טעם בזווג זה? [ובניגוד לכך:]

— **אי־אפשר לבר בלא תבן*** (ברכות נה.), אין טוב בלי רע.

ב. **בר** ת׳ [מן ברר, ברר; ערבית: בר, באר] נקי, טהור: ״זך לקחי ובר הייתי בעיניך״ (איוב יא ד). ״מצות ה׳ ברה מאירת עינים״ (תהלים יט ט). ״ברכת מים מסכים חרש שוקטים ברים״ (ביאליק, בשל תפוח). — [ברה, ברים, ברות]

— **בר־לבב**, ישר ונאמן, תמים: ״נקי כפים ובר לבב״ (תהלים כד ד). ״איש חף מפשע, איש בר־לבב״ (שופמן, א 232).

— **ברה כחמה** (שיר השירים ו י), זכה ובהירה כשמש, מתאוריה המפלגים של נערה יפה.

ג. **בר, בר** ז׳ [ארמית: בר ערבית: ברא] שדה מחוץ לישוב, ערבה: ״יחלמו בניהם, ירבו בבר״ (איוב לט ד).

— **גדולי־בר**°, **צמחי־בר**°, צמחים העולים וגדלים בלא שטפל בהם אדם — בנגוד אל גדולי־תרבות.

— **חיות־הבר***, חיות־השדה, חיות־היער, בנגוד אל חיות־הבית: ״שור־בר״ (כלאים ח ו). ״איל־הבר״ (חולין פ.). עז־הבר.

ד. **בר*** ז׳ [מארמית] חיצוניות, הצד החיצון: ״על־כרעיו ועל־קרבו — תוך ובר״ (מכילתא בוא ז). ״ברו יפה, איני מספק כי תוכו בודאי יפה״ (ביאליק, אגרות ב שיג). ״כשם שחבוסה פרווה זו מתוכה, רסופה היא מברה״ (צמח, כתבים 248). — [בר־, ברו]

— **אין תוכו כברו***, אין פנימיותו כחיצוניותו, פיו ולבו אינם שוים: ״כל תלמיד־חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד־חכם״ (יומא עב:).

— **מלבר*** (בבא בתרא צ:), מבחוץ — ראה ערך מלבר*.

ה. **בר*** מ״י [ארמית] חוץ, מחוץ ל־, זולת.

— **בר מן*** (ברכות לח.), חוץ מן, זולת.

— **בר־מנן**^, 1, חוץ ממנו; לא עלינו, חלילה [דיבור של הסתייגות מדבר רע, כעין ״רחמנא ליצלן״]: ״ואם בר־מנן אמות, תהא מיתתי כפרה על כל חטאתי״ (וידוי, מעבר יבוק). ״שהשטן... מסית אותי... ומפתה, בר־מנן, את נוסי לזנות״ (הוז, יעיש א 74). 2, ז׳ [בהשאלה] כנוי למת, נפטר: ״פעם אחת היה בר־מנן... בערב פסח״ (מהרי״ל, בדיקת חמץ). ״נדמה לי שבר־מנן מקברות ישראל הוציאו הגוים״ (בן־ציון, כו). ״להסתלק כרגע כשמעבירים לפניו בר־מנן״ (ביאליק, אריה ו). ״שבויים ערמים, שחורים כבר־מננים״ (שלונסקי, הדון ג 99). — [בר־מנן־, בר־מננים]

בר ז׳ [ארמית: בר, ברא בן] 1, בן: ״זכריה בר עדוא״ (עזרא ה א). ״מה, ברי, ומה, בר־בטני״ (משלי לא ב). 2, נסמך אל שמות ותארים שונים כשם ״בן״ — לציון תכונות, מדות ועוד [ראה כל הצירופים להלן] — [בר־, ברי, ברך; הריבוי לפי ״בן״: בנים, בני־]

— **בר־אבהן*** (מנחות נג.), בן־אבות, בן למשפחה מיחסת ונכבדה: ״לא סתם חתן מצא, אלא יקר שביקר מצא, בר־אבהן ובן־תורה״ (עגנון, כלה שיד).

— **בר־און*** (חולין סב:), ראה ברון.

— **בר־אורין*** (גיטין לא:), בן תורה, למדן: ״אבל היה בר־אורין והיה לומד בלילות משניות״ (אחד העם, תפב). ״ליהודי עשיר בר־אורין ובר־אבהן״ (שור, כוכבי 101).

— **בר־אכילה*** (חולין קכז:), ראוי לאכילה, שמתר לאכל אותו.

— **בר־אנש** (דניאל ז יג), **בר־אינש*** (שבת קיב:), בר־נש, בן־אדם: ״או יתבטלו החושים והרגשות, ובר־אינש טועם מעין שנת עולם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ד). ״לא שרף, לא מלאך, אלא דוקא בר־אנש״ (קבק, במשעול 69).

— **בר־בטול**°, הנתן לבטול, שאפשר לבטלו: מסמך זה בר־בטול הוא.

— **בר־בי־רב*** 1*, בן בית־הרב, בן־ישיבה, תלמיד (עירובין עד.). 2°, כנוי לטירון, מי שהתחיל אך זה ללמוד:

"שָׁלוּו וְיָדוּעַ כְּבָר לְכָל בַּר־בֵּי־רַב בְּקִרְבֵּנוּ" (אחד העם, תצז). "כָּל בַּר־בֵּי־רַב עַל תִּפְאַרְתִּי שָׁמַע" (שמעוני, הגיבור 67). "כָּל בַּר־בֵּי־רַב בְּהִלְכוֹת הַמִּשְׁפָּט וְהַמְּדִינָה יוֹדֵעַ אוֹתוֹ" (דינבור, בימי 504).

— בַּר־בֵּי־רַב דְּחַד יוֹמָא* (חגיגה ה:), תַּלְמִיד שֶׁל יוֹם אֶחָד, תַּלְמִיד מַתְחִיל, דַּרְדַּק: "בָּרוּר הַדָּבָר לְכָל בַּר־בֵּי־רַב דְּחַד יוֹמָא" (סוקולוב, במראות 122).

— בַּר־בִּצּוּעַ°, הַנִּתָּן לְהֵעָשׂוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר לְבַצְּעוֹ: "הָאִידֵיאָל שֶׁלּוֹ הוּא בַּר־בִּצּוּעַ" ("דבר").

— בַּר־בַּר*, בֶּן־הַבֵּן, נֶכֶד: "רַבָּה בַּר־בַּר־חָנָה" (ברכות יג:).

— בַּר־גְּבוּל°, שֶׁנִּתָּן לְגַבְּלוֹ וּלְלוּשׁוֹ: "הִנָּם דּוֹמִים לְאֵפֶר שֶׁאֵינוֹ בַּר־גִּבּוּל" (הרב קוק, אורות א ע).

— בַּר־גְּבִיעַ°, עֵשֶׂב רַע מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים גְּדוֹלִים (Molucella).

— בַּר־דַּעַת* (בבא מציעא ס:), בַּעַל שֵׂכֶל, בֶּן־דֵּעָה, חָכָם: "אִכָּר פִּקֵּחַ וּבַר־דַּעַת" (ביאליק, החצוצרה א). "נִכָּר הָיָה שֶׁכֶּלֶב זֶה בַּר־דַּעַת גָּמוּר הוּא" (ברקוביץ, תר' חיי ג). "כָּל בַּר־דַּעַת יָבִין מֵאֵלָיו" (אלתרמן, הטור א 258).

— בַּר־הַדְיָא*, כִּנּוּי אֲרַמִּי לְעוֹף דַּיָּה אוֹ נֵץ: "בַּר־הַדְיָא צוֹפֶה מַאֲכָלוֹ מִשְּׁמוֹנָה עָשָׂר מִיל" (ויקרא רבה ה). "כְּבַר־הַדְיָא זֶה שֶׁהוּא צוֹפֶה מַאֲכָלוֹ מִשְּׁמוֹנָה עָשָׂר מִיל, פִּקְפֵּק לָהּ (ר' זונדל'ה) לְאוֹתָהּ עֲרֵמָה שֶׁל מִחְיָה" (הזז, צל 23).

— בַּר־הַגָּדָה* (יומא עד.) עֵד שֶׁמְּסֻגָּל לְהָעִיד בְּבֵית־הַדִּין.

— בַּר־הָכֵי* (סוטה כג:), בֶּן־כָּךְ, בָּקִי בְּדָבָר, מְנֻסֶּה: "מִתְהַדֵּר בְּעוֹלָמוֹ וּמִשְׁתַּבֵּחַ וְאוֹמֵר: בַּר הָכֵי אֲנִי!" (הזז, יעיש א 83). "בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה נַעֲשָׂה בַּר־הָכֵי גָּמוּר בְּכָל אֶחָד מֵהֶם" (שמיר, במו 70). "בַּחֲצֵרוֹ וּבְבֵיתוֹ שֶׁל כָּל אִכָּר בַּר־הָכֵי" (טביב, דרך 76). — [בְּנֵי־הָכֵי]

— בַּר־זַיִת° שִׂיחַ־חֹרֶשׁ יְרֹק־עַד מִמִּשְׁפַּחַת הַזֵּיתִיִּים, בַּעַל עָלִים גְּלָדָנִיִּים, מַבְרִיקִים וּנְגְדִיִּים (Phillyrea media).

— בַּר־חֶבְרָה° [על־פי האידיש: חֶבְרֶה־מַן] בֶּן־חַיִל: "אָכֵן, בַּר־חֶבְרָה אַנְתְּ (אַתָּה)" (ביאליק, מאחורי ח).

— בַּר־חוֹרִין*, בֶּן־חוֹרִין, חָפְשִׁי, שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁעְבָּד: "הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ יָצָא בַּר־חוֹרִין" (תוספתא פאה א יג).

— בַּר־חֲלוֹף°, בֶּן־חֲלוֹף, בִּלְתִּי יַצִּיב: "הוּא כֹּה רוֹפֵף וּפָרִיךְ וּבַר־חֲלוֹף" (שטיינמן, צרור 24).

— בַּר־חֲלַפְתָּא° [על־יסוד מדרש השם הפרטי ר' חלפתא, אבות ג ו] כִּנּוּי הֲלָצִי לְאָדָם הַמַּחֲלִיף לְעִתִּים קְרוֹבוֹת אֶת דֵּעוֹתָיו, מִי שֶׁאֵין דֵּעוֹתָיו קְבוּעוֹת.

— בַּר־טִינָה° [על־פי יומא כט.], כִּנּוּי לָאַלּוֹמִינְיוּם, חֵמָרָן: "אֲשֶׁר מֵאָה קוֹמָה גָבְהוֹ – פְּלָדָה וּבַר־טִינָה" (שניאור, טיפורים של).

— בַּר־יוֹכָנֵי*, ראה יוֹכָנִי*.

— בַּר־יוֹרֶה°, שֵׁם עֲמָמִי לְסִתְוָנִית הַפּוֹרַחַת בָּאָרֶץ עִם רֶדֶת הַיּוֹרֶה — ראה סִתְוָנִית.

— בַּר־כַּלְבְּתָא°, [כינוי־חירוף] בֶּן־כַּלְבָּה: "הַס, בַּר־כַּלְבְּתָא!" (שלונסקי, תר' הדון א 18).

— בַּר־מַזָּל°, בַּעַל־מַזָּל, מַצְלִיחַ: "שֶׁרַבִּי יוֹדֶל אֵינוֹ עָשִׁיר כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּר־מַזָּל" (מנדלי מו"ס, קנו). "הוּא עָנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִים בַּמִּדְבָּר, בַּר־מַזָּל!" (ביאליק, ספיח ט).

— בַּר־מִנַּן*, ראה ה. בַּר.

— בַּר־מִצְוָה*, 1*, נַעַר שֶׁמָּלְאוּ לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְהוּא נֶחְשָׁב מֵעַתָּה כְּגָדוֹל לְכָל הַמִּצְוֹת וְהַחוֹבוֹת. 2*, הַחַיָּב בְּמִצְוֹת: "שְׁלִיחַ דְּבַר־מִצְוָה הוּא" (בבא מציעא צו.). — [בְּנֵי־מִצְוָה]

— בַּר־מֶצֶר*, בַּר־מִצְרָא*, 1*, מִי שֶׁשּׁוֹכֵן עַל גְּבוּלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לוֹ זְכוּת הַקְּדִימָה בִּקְנִיַּת הַקַּרְקַע אוֹ הַבַּיִת שֶׁעַל גְּבוּלוֹ אוֹ בִּפְדִיַּת חֶלְקוֹ שֶׁל שְׁכֵנוֹ (אוֹ שֻׁתָּפוֹ), אִם הֶחְלִיט שְׁכֵנוֹ לְמָכְרוֹ (בבא מציעא קח:). 2° [בהשאלה] מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּת־קְדִימָה לִרְכִישַׁת דָּבָר מְסֻיָּם.

— בַּר־נָשׁ*, 1*, בֶּן־אָדָם, אִישׁ (ירושלמי שבת יד ד). 2°, מִישֶׁהוּ, פְּלוֹנִי [לפעמים בנעימת־זלזול]: "צַפְרָא טָבָא! אֱמָר נָא, בַּר־נָשׁ, אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל?" (מנדלי מו"ס, סז). "מָצָא אוֹתוֹ בַּר־נָשׁ אָזְנַיִם קְשׁוּבוֹת" (ביאליק, מגדלי זקן). "בַּר־נָשׁ קְטַנְטַן זֶה הָלַךְ וְהִתְקָרֵב" (סוקולוב, במראות 43). — [בְּנֵי־נָשָׁא, ירושלמי תעניות סח ב; בלשון ימינו: בַּרְנָשִׁים — ראה גם ערך בַּרְנָשׁ]

— לֵית דִּין בַּר־נָשׁ* (בַּר־אִינָשׁ) [שבת קיב:], אֵין זֶה בֶּן־אָדָם [בתלמוד — דיבור של הערצה: לא אדם הוא אלא מלאך; בימינו מצטטים על־פי־רוב בשלילה וזלזול]

— בַּר־סַמְכָא* (יבמות סד:), בַּר־סֶמֶךְ°, בֶּן־סֶמֶךְ, מֻמְחֶה, מִי שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עָלָיו וְעַל יְדִיעוֹתָיו: "וּבַעֲקִימַת שְׂפָתַיִם זוֹ שֶׁל בַּר־סַמְכָא בְּמִקְצוֹעַ שֶׁלּוֹ" (מנדלי מו"ס, שמט). "יַחְשֹׁב אֶת עַצְמוֹ לְבַעַל־דֵּעָה וּלְבַר־סַמְכָא וְדָרוֹשׁ יִדְרֹשׁ כִּי יִשְׁמְעוּ לְדַעְתּוֹ" (אחד העם, רג). "סַרְסוּר בַּר־סֶמֶךְ" (ביאליק, אריה ו). — [בְּנֵי־סַמְכָא; בְּנֵי־סֶמֶךְ]

— בַּר־עֳנָשִׁים*, בַּר־עוֹנְשִׁין*, הַנּוֹשֵׂא בְּאַחֲרָיוּת עַל מַעֲשָׂיו, אַחֲרַאי לְמַעֲשָׂיו: "וְעַל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה בְּשָׁעָה זוֹ... אֵין הוּא בַּר־עוֹנְשִׁין" (ברש, ג 17). נַעַר שֶׁהִגִּיעַ לִשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הוּא בַּר־עֳנָשִׁים.

— בַּר־פַּחִין* [ארמית, ירושלמי ברכות ה ג], פּוֹחֵחַ, קַבְּצָן: "לְפָנָיו עָמַד בַּר־פַּחִין בִּבְלוֹאוֹתָיו" (קבק, במשעול 231).

— בַּר־פַּחֲתֵי* [ארמית, ברכות יג:], בֶּן־פַּחוֹת, בֶּן־אֲצִילִים: "שְׁלָחִיהוּ לִנְוֵה־קַיִץ, אִם בַּר־פַּחֲתֵי הוּא לָךְ" (בן־ציון, כד).

— בַּר־פְּלֻגְתָּא* [ארמית, בבא מציעא לז:], בַּעַל־מַחֲלֹקֶת, יָרִיב, הַחוֹלֵק עַל חֲבֵרוֹ: "כָּל אֶחָד הָיָה לוֹ אִישׁ רִיבוֹ לְהִתְקוֹטֵט בּוֹ, וּבַר־פְּלֻגְתָּא שֶׁל הִירְשְׁלֵי הָיָה חָנָא־לֶמִּיל" (מנדלי מו"ס, קב). "בַּר־פְּלֻגְתָּא שֶׁלּוֹ... הָיָה מִתְנַגֵּחַ עִמּוֹ בְּהִלְכוֹת צְנוּרָה" (סוקולוב, במראות 209).

— בַּר־פַּעַל° [בדיני מדינת־ישראל], אֶפֶקְטִיבִי, הַמֵּבִיא לְתוֹצָאוֹת: "תִּקּוּן בַּר פַּעַל תְּחִקָּתִי" (תִּקּוּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹצָאוֹת חֻקִּיּוֹת הַמְחַיְּבוֹת אֶת הָאֶזְרָח).

— בַּר־פִּקּוּחַ°, שֶׁנִּתָּן לְפַקֵּחַ עָלָיו.

— בַּר־קִצְבָּה°, [בדיני מדינת־ישראל] מִי שֶׁרָאוּי לְקַבָּלַת קִצְבָּה לְפִי הַחֹק: אֶזְרָח שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ הוּא בַּר־קִצְבָּה.

– בַּר־קְיָם°, בַּר־קְיָמָא°, בֶּן־קְיָמָא, יַצִּיב, מִתְקַיֵּם לְאֹרֶךְ יָמִים: "אֵין לוֹ חֲבֵרוּת נֶאֱמָנָה לְשׁוּם דָּבָר בַּר־קְיָם" (שטיינמן, צרור 76). "הָיָה מַסְפִּיק לְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד אֵיתָן לְמוֹסָד חָדָשׁ... וְלַעֲשׂוֹתוֹ לְבַר־קְיָמָא לְאֹרֶךְ יָמִים" (ביאליק, אגרות ג קיב).

– בַּר־קְרִיאָה°, שֶׁמֻּכְשָׁר לִקְרֹא: "כְּשֶׁבָּגַר (הַתַּרְנְגוֹל הָרַךְ) וְנַעֲשָׂה בַּר־קְרִיאָה, עָמַד וְאָמַר קוּקוּרִיקָא דַּקִּיקָה וַעֲרֵבָה בְּפֻמְבֵּי בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה" (מנדלי מו"ס, שכד).

– בַּר־שׁוּרָא* [ארמית, איכה רבתי ב, חשב], חוֹמָה קְטַנָּה: "דּוֹמֶה (מָרְדְּכַי) לְבַר־שׁוּרָא שֶׁבָּא בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק וְהָאוֹיֵב בָּנָה עָלָיו הַדָּיֵק" (טשרניחובסקי, שירים 337).

– בַּר־שִׂיחָה°, בֶּן־שִׂיחָה, חָבֵר לְשׂוֹחֵחַ עִמּוֹ: "כְּשֶׁהוּא מוֹצֵא לוֹ בַּר־שִׂיחָה, הֵן (עֵינָיו) נִדְלָקוֹת בְּאוֹר עַלִּיז" (ברש, א 229). "אַךְ בַּר־שִׂיחָה שֶׁלִּי אֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ" (שנהר, ג 149).

– בַּר־תֹּקֶף°, שֶׁנִּמְצָא בְּתָקְפּוֹ, מְצִיאוּתִי, מַמָּשִׁי: "יִהְיֶה זֶה מִין סִיּוּט קָטָן בַּר־טַעַם וּבַר־תֹּקֶף שֶׁל מַמָּשׁ" (אלתרמן, הפילהרמוניה והתרבות). כַּרְטִיס־הַנְּסִיעָה הוּא בַּר־תּוֹקֶף לְמֶשֶׁךְ חֹדֶשׁ יָמִים.

– בַּר־תַּשְׁלוּמִים*, מִי שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם: "גַּבְרָא לָאו בַּר תַּשְׁלוּמִין הוּא" (מכות ה.).

ז. **בַּר**° ז׳ [אנגלית: bar] 1, מִסְבָּאָה, בֵּית־מַרְזֵחַ, מָקוֹם שֶׁמַּגִּישִׁים בּוֹ מַשְׁקָאוֹת לַלָּקוֹחוֹת. 2, אֲרוֹן לְמַשְׁקָאוֹת, מִזְוֶה, מִזְנוֹן. – [בָּרִים]

א. **בֹּר, בּוֹר** ז׳ [מן ברר, בָּרַר] זַךְ, טֹהַר: "וַיָּשֶׁב ה׳ לִי כְּצִדְקָתִי, כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו" (שמואל ב כב כה). – [בֹּר־, בֹּרוֹ]

– בֹּר־יָדַיִם, בֹּר כַּפַּיִם, תֹּם, יֹשֶׁר, נֶאֱמָנוּת: "יִגְמְלֵנִי ה׳ כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי" (שמואל ב כב כא). "יְמַלֵּט אִי־נָקִי, וְנִמְלַט בְּבֹר כַּפֶּיךָ" (איוב כב ל).

– בֹּר־לֵבָב°, יֹשֶׁר, טֹהַר־לֵב: "בֹּר־הַלֵּב וְזַךְ הַמַּצְפּוּן" (חובות הלבבות, הקדמה).

– בֹּר־רוּחַ°, תֹּם, נֶאֱמָנוּת: "לְרַגְלַיִךְ... הִשְׁלַכְתִּי תֹּם לְבָבִי, בֹּר־רוּחִי" (ביאליק, העיניים הרעבות).

ב. **בֹּר, בּוֹר** ז׳ [מן ברר, בָּרַר] חֹמֶר מְנַקֶּה וּמְטַהֵר, כְּגוֹן אֶשְׁלָג: "וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ" (ישעיה א כה).

בר׳ קיצור: 1, בְּרַבִּי. 2, בְּרֵאשִׁית. 3, בְּרָכוֹת.

ב״ר ר״ת 1, בַּיִת רִאשׁוֹן. 2, בֶּן רַבִּי.

א. **ברא** [פועל שיוחד במקרא ליצירה ע״י אלהים או ע״י כוח אלוהי בלבד; ארמית: בְּרֵי, בְּרָא; ערבית: בָּרַאַ]

~ פָּע׳ **בָּרָא** פ״י יָצַר, עָשָׂה: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" (בראשית א א). "לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי, אֱלֹהִים" (תהלים נא יב). "נְקָמָה כָּזֹאת... עוֹד לֹא בָרָא הַשָּׂטָן" (ביאליק, על השחיטה). – [לִבְרֹא אֶת־, בּוֹרֵא, יִבְרָא]

~ נִפְ׳ **נִבְרָא**, נוֹצַר, נַעֲשָׂה: "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם" (בראשית ב ד). "כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ" (תהלים קמח ה). "שְׁנֵי דְבָרִים עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לְהִבָּרְאוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא נִבְרְאוּ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת" (פסחים נד.). "וּשְׁתֵּי הָעֵינַיִם שֶׁלְּרָאוֹת נִבְרָאוּ" (ביאליק, המתמיד).

– בָּרָא יֵשׁ מֵאַיִן°, יָצַר דָּבָר־שֶׁל־מַמָּשׁ מִלֹּא־כְלוּם, עָשָׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: "וְעַל הַמּוֹרֶה לִבְרֹא בְּעַצְמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן" (אחד העם, לד).

– בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן*, בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת*, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ* וְכו׳, מַטְבְּעוֹת הַבְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים קֹדֶם שְׁתִיַּת יַיִן, אֲכִילַת מְזוֹנוֹת, הַדְלָקַת הָאוֹר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב וְכו׳.

ב. **ברא** [ערבית: בָּרָה כרת]

~ פִּע׳ **בֵּרֵא** פ״י כָּרַת, עָקַר עֵצִים: "עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם" (יהושע יז טו). – [לְבָרֵא אֶת־, מְבָרֵא, יְבָרֵא]

~ פֹּע׳ **בֹּרָא**°, נִכְרַת, פֻּנָּה: שֶׁטַח הַיְּעָרוֹת בֹּרָא כֻּלּוֹ. "חִצִּים שֶׁל עֵץ מְבֹרָאִים וּמְהֻקְצָעִים" (קבק, במשעול 398). – [מְבֹרָא, יְ־]

ג. **ברא** [ראה בָּרִיא; קרוב אל מרא; ארמית: בְּרִי; ערבית: בָּרִיאַ מִן, אִסְתַּבְרָאַ מִן הבריא]

~ הִפְ׳ **הִבְרִיא**, 1* פ״ע נַעֲשָׂה בָּרִיא, חָזַר לְאֵיתָנוֹ: "קָטָן הַחוֹלֶה אֵין מוֹהֲלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא" (שבת יט ה). "שׁוֹתֶה וְאוֹכֵל דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבַד כְּדֵי שֶׁיַּבְרִיא וְיַעֲמֹד שָׁלֵם" (רמב״ם, דעות ג ב). 2*, שָׁמַן: "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב יַכְחִישׁ אוֹ יַבְרִיא?" (מעילה יז.). 3° פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא בָּרִיא, הוֹסִיף בְּרִיאוּת: "צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הַנֶּפֶשׁ... וּמַה יַּחֲלֶה אוֹתָהּ וּמַה יַּבְרִיאֶהָ" (שמונה פרקים לרמב״ם, א). "קְחוּ אֶת הַתַּרְנְגֹלֶת וּבַשְּׁלוּ אוֹתָהּ לֶחָתָן שֶׁיֹּאכַל וְיַבְרִיא עַצְמוֹ" (הזז, יעיש א 33). "אֲוִירָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מַבְרִיא" (עגנון, אורח 41). מַאֲכָלוֹת מַבְרִיאִים. 4, הִבְרָה, הִלְעִיט: "לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל" (שמואל א ב כט). "נִפְנֵית הִיא בִּשְׁבִילִי מֵהַחֲנוּת וּמִשְׁתַּדֶּלֶת לְהַבְרִיאֵנִי כָּל חֲתִיכָה טוֹבָה" (בן־ציון, כג). – [לְהַבְרִיא, מַבְרִיא, יַ־]

בְּרָא* ז׳ [ארמית] בַּר, בֵּן [רווח בביטויים הארמיים:]

– בְּרָא כַּרְעֵיהּ דַּאֲבוּהּ* [על־פי עירובין ע:] [הבן הוא ברכו של אביו] כְּאָב כֵּן בְּנוֹ.

– בְּרָא מְזַכֵּי אַבָּא* (סנהדרין קד.), הַבֵּן מְזַכֶּה אֶת אָבִיו בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: "הֵם (הַבָּנִים) קוֹשְׁרִים לָכֶם עֲטָרָה בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא (ביאליק, יונה החייט).

בראבו, ראה בְּרָווֹ.

בְּרֵאשִׁית תה״פ [בְּ+רֵאשִׁית] 1, בַּתְּחִלָּה, בָּרִאשׁוֹנָה: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" (בראשית א א). 2*, שֵׁם הַסֵּפֶר הָרִאשׁוֹן מֵחֲמֵשֶׁת חֻמְּשֵׁי הַתּוֹרָה [על שום פתיחתו במלת "בראשית"] 3*, יְמֵי קַדְמוּת הָעוֹלָם, יְמֵי הַבְּרִיאָה: "כָּל מִימֵי בְרֵאשִׁית" (תוספתא פרה ט ב). 4° [בהשאלה מן 3] תְּקוּפָה הִיסְטוֹרִית קְדוּמָה, הֶעָבָר הָרָחוֹק, הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם הוּחַל בִּתְנוּעָה מְסֻיֶּמֶת: יְמֵי בְּרֵאשִׁית לְהִתְיַשְּׁבוּת בָּאָרֶץ. "אַנְשֵׁי בְּרֵאשִׁית" (שמאלי, שם ספרו). זִכְרוֹנוֹת בְּרֵאשִׁית [וראה עוד ערך רֵאשִׁית] – [בְּרֵאשִׁית־]

– בְּרֵאשִׁית רַבָּה*, שֵׁם הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִסִּפְרֵי "מִדְרָשׁ רַבָּה", שֶׁכֻּנְּסוּ בּוֹ מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה עַל סֵפֶר בְּרֵאשִׁית.

– מִבְּרֵאשִׁית*, מִתְּחִלָּה: "אֱלֹהִים מִבְּרֵאשִׁית בָּרָא אָדָם" (בן־סירא טו יד).

– מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית*, מַעֲשֵׂה הַיְצִירָה, בְּרִיאַת הָעוֹלָם: "אֵין דּוֹרְשִׁין... וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית בִּשְׁנַיִם" (חגיגה ב א).

— שבת־בראשית ÷, השבת שלאחר חג הסכות, שבה פותחים את קריאת התורה בצבור מ"בראשית".

— מבראשית ועד לעיני כל ישראל ÷ [ממלת "בראשית", שבה פותחת התורה, ועד המלים "לעיני כל ישראל", שהן האחרונות בתורה; בהשאלה] מתחלה ועד סוף, מא׳ ועד ת׳.

— מששת ימי בראשית *, 1 *, מימי בריאת העולם: "נתיב הוא מששת ימי בראשית — רבים שתו, רבים ישתו" (כתובות ח:) 2 ° [בהשאלה] מקדמת דנא, מימים קדומים, משכבר הימים.

בראשיתי ° ת׳ [מן בראשית] של ימי בראשית, קמאי, קדום ביותר: "הייתי בעיני כשומע לראשונה משהו מהשתפכות נפשו הבראשיתית של האדם הקדמון" (שרת, באסיה 198). — [בראשיתית, ־תיים, ־תיות]

בראשיתיות ° נ׳ [מן בראשיתי] מצב של בראשית, קמאות, קדמוניות, התחלתיות: פנות שונות בנגב טבועות עדין בחותם בראשיתיותן. — [בראשיתיות־]

ברבור ז׳ [אולי מן ברר, על שום הנוצות הלבנות] 1 °, עוף־מים גדול בעל צואר ארך ונאה (Cygnus), קרוב לאוז ולברוז, שחיתו מהירה ומעופו חזק. נזון בחמרים שבקרקע מקוי־המים. 2 [במקרא] אחד ממיני האוזים או התרנגולים שהיו אובסים אותם להשמנה: "ויהי לחם שלמה... לבד מאיל וצבי ויחמור וברברים אבוסים" (מלכים א ה ג־ג). 3 ° [בספרות החדשה] כנוי לתרנגול־הודו: "משמן של אוזים אל תמעיטי. גם ברבורית אבוסה קחי לכבוד יום־טוב" (מגדלי מו"ס, חנז). 4 ° [באסטרונומיה] קבוצת כוכבים בשמי הצפון (Cygnus), נראית בשמי הערב בקיץ ובסתו ("הצלב הצפוני"). הכוכב הראשי בברבור הוא דנב ("זנב הברבור"). — [ברבור־, ברבורים, ־רי־; ברבורה או ברבורית, ברבורות]

ברבור 1 (1:40)

— שירת־הברבור ° [על־שום האגדה שהברבור שר רק פעם אחת — לפני מותו, ובקול ערב מאוד], כנוי ליצירתו האחרונה והמעלה ביותר של משורר, אמן וכדומה, שיא במפעל חייו של אדם.

ברבי *, ברבי *, בריבי [בי רבי] 1, מבית רבי [תואר שניתן לחכמים גדולים, ביחוד לתלמידי בית־מדרשו של רבי יהודה הנשיא ובני דורו]: "אסמכיה ברבי" [הסמיכהו בתואר 'רבי'] (בבא מציעא פה.). "שדבריהם (של חכמים אחרים) דברי קבלה, ודברי ברבי דברי תורה" (חולין קלז.). 2, [בר־רבי] בן־רבי: "רבי יוסי ברבי יהודה" (תוספתא שבת יג ג). "ילדותו של שלמה׳לי ברבי חיים" (מגדלי מו"ס, רצח).

ברבר *, ברברי * תה"ז [יוונית: barbaros נכרי] 1 *, זר, נכרי: "לבן־מלך שנשבה בידי הברברים" (שמות רבה כ). "מעביר שני שומרי הסף... ומושיב הברברי הזה" (אסתר רבה ב, בימים ההם). 2 °, פראי, גס, אכזרי, חסר־תרבות: מעשה ברברי, התנהגות ברברית. — [ברברית, ברברים, ברבריים, ברבריות]

ברבריות ° נ׳ [מן ברברי] פראות, חסר־תרבות, גסות. — [ברבריות־]

ברבריזם ° ז׳ [מן ברברי] 1, ברבריות. 2, מלה או צרוף־לשון זרים בתכלית לרוח המקורית של הלשון. — [ברבריזמים]

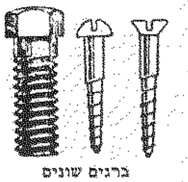

ברגים שונים

בורג °, בורג ז׳ [מערבית: בֻּרְע׳י] מסמר בעל חריצים לוליניים (ספירליים) לארכו, החודר לתוך חמר (עץ, אם וכדומה) או יוצא ממנו בתנועה סבובית. — [ברג־, ברגו; ברגים, ברגי־]

— חסר לו ברג ° [בלשון־הדיבור] הוא לקוי במשהו במחו, אינו שפוי לגמרי...

ברג [מן ברג]

~ פע׳ **ברג** ° פ"י 1, הכניס ברג לתוך אם־הברג או לתוך עץ וכדומה. 2, [בהשאלה] קדח והעמיק: "אירוניה דקה כנים של כנור ובורגת כמרצע של פלדה" (סוקולוב, במראות 445). — [לברג, בורג, יברג]

~ נפ׳ **נברג** °, 1, הכנס (ברג) פנימה על־ידי סבוב (על־פי הרב בכוון מחוגי השעון). 2, [בהשאלה] חדר פנימה: "(האירוניה) צריכה להברג ולחדר לפני ולפנים של הענין" (סוקולוב, במראות 418). — [להברג, נברג, יברג]

~ פע׳ **ברג** ° פ"י הוציא ברג מתוך אם או מתוך עץ או כל חמר אחר על־ידי סבובו (בכוון הפוך לכוונם של מחוגי השעון): "הוא ברג מקרנות המטה את הגלות הנבובות" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 445). — [לברג את־ מן־; מברג, ־י־]

~ פע׳ **ברג** °, הוצא (ברג) על־ידי סבוב. — [מברג, יברג]

~ הת׳ **התברג** °, 1, נכנס (ברג) פנימה או יצא החוצה על־ידי סבוב: ברג זה מתברג באפן קל. 2, [בהשאלה] חדר והעמיק: "האזקים או המסכות כבר הספיקו, אם לא להבלע בתוך הדם, אז לפחות להתברג ולחדר לתוך בשר הגוף" (סוקולוב, אישים 451). "ושעה בשעה מתברגת" (יזהר, החורשה 219). — [להתברג, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הבריג** ° פ"י חבר באמצעות ברג או ברגים: הנגר הבריג את המדפים בארון. — [להבריג את־, הברגתי, מבריג, י־]

~ הפ׳ **הברג** °, חבר באמצעות ברג או ברגים. — [מברג, יברג]

ברגול °, בורגול ז׳ [מערבית: בֻּרע׳ל דייסה] גריסי־חטה שלוקים ומיבשים, ריסות.

ברגז °, ברוגז [ב + רגז] [בלשון־הדיבור, על־פי הצורה הרווחת באידיש] כעס, מצב של ריב ואי־שלום בין שני צדדים: "ברגז אני עליך" (ביאליק, אגרות ב לד). "נחוץ להתחזק ולחזק זה את זה ולא לשחק ב"ברוגז"" (ביאליק, אגרות א רכג). יחסי ברוגז בין השכנים. "שלום שלום לעולם, ברוגז ברוגז אף פעם!" (נוסח־השלמה רווח בין ילדי הארץ).

ברגז [מן ברגז]

~ הת׳ **התברגז** °, נעשה ברגז, בא לכלל כעס: "התברגז ג׳ון ואמר" (סדן, תר׳ מאה סיפור ואו). — [להת־, מת־, ית־]

בַּרְגְּזָנִי° ת׳ רְאֵה בְּרוֹגְזָנִי.

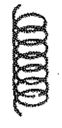

כפיפה בורגית

בָּרְגִּי, בּוֹרְגִּי ת׳ [מן בֹּרֶג] סְפִּירָלִי, לוּלְיָנִי, הַמִּתְפַּתֵּל כִּסְלִילֵי בֹּרֶג: הַקְּפִיצִים כְּפִיפָה בָּרְגִּית לָהֶם. – [בָּרְגִּית, בָּרְגִּיִּים, ־גִּיּוֹת]

ברגן [מן ב. בֻּרְגָּנִי]

~ הת׳ **הִתְבַּרְגֵּן°**, 1, הָיָה לְבֻרְגָּנִי, הִגִּיעַ לְמַעֲמָד שֶׁל בֻּרְגָּנִי. 2, סִגֵּל לְעַצְמוֹ גִּנּוּנִים שֶׁל בֻּרְגָּנִי. – [לְהִתְבַּרְגֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

בֻּרְגָּן*, בּוּרְגָּן ז׳ [יוונית: pyrgos; לאטינית: burgus] 1, פֻּנְדָּק בַּדֶּרֶךְ, תַּחֲנָה זְמַנִּית לְעוֹבְרֵי דֶּרֶךְ (ויקרא רבה ז). 2, מְקוֹם חֲנִיָּה שֶׁל מִשְׁמַר צָבָא, עֶמְדָּה צְבָאִית (תוספתא פסחים א כז). – [בֻּרְגַּן־, בֻּרְגָּנִין]

בֻּרְגָּנוּת°, בּוּרְגָּנוּת נ׳ [מן ב. בֻּרְגָּנִי] מַעֲמַד הַבֻּרְגָּנִים, מַעֲמַד בַּעֲלֵי־הַהוֹן, אַנְשֵׁי הַתַּעֲשִׂיָּה וְהַמִּסְחָר הַסִּיטוֹנִי.

– בֻּרְגָּנוּת זְעִירָה°, הַמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי, כְּגוֹן: חֶנְוָנִים, אֻמָּנִים, בַּעֲלֵי עֲסָקִים וּבַעֲלֵי בָּתֵּי־מְלָאכָה קְטַנִּים.

א. **בֻּרְגָּנִי*, בּוּרְגָּנִי** ז׳ [מן בֻּרְגָּן] בַּעַל בֻּרְגָּן, פֻּנְדְּקַאי (מדרש תהלים יז). – [בֻּרְגָּנִים]

ב. **בֻּרְגָּנִי°, בּוּרְגָּנִי** תו״ז [מצרפתית: bourgeois] 1, רְכוּשָׁן, עָשִׁיר שֶׁהוֹנוֹ נִצְבַּר עַל־יְדֵי נִצּוּל עֲבוֹדָה שְׂכִירָה, אוֹ עַל־יְדֵי מִסְחָר בְּהֶקֵּף גָּדוֹל. 2, שֶׁל מַעֲמַד בַּעֲלֵי־הוֹן, רְכוּשָׁנִי: הַשְׁקָפוֹת בֻּרְגָּנִיּוֹת. – [בֻּרְגָּנִית; בֻּרְגָּנִים, בֻּרְגָּנִיִּים; ־נִיּוֹת]

– בֻּרְגָּנִי זָעִיר°, בֶּן הַמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי, אָמִיד, ״בַּעַל־בַּיִת״ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְדַרְגַּת בֻּרְגָּנִי.

בְּרַגְרַג° ז׳ [הקטנה מן בֹּרֶג] בֹּרֶג קָטָן: ״וּפָנָיו כְּבוּשִׁים בְּגַלְגַּל מְשׂוֹרִי, בְּרַגְרַג וּמַפְתֵּחַ אַנְגְּלִי״ (רגלסון, חקוקות 176). בְּרַגְרַגִּים בְּמַנְגְּנוֹן הַשָּׁעוֹן. – [בְּרַגְרַג־, בְּרַגְרַגִּים, בְּרַגְרַגֵּי־]

בָּרָד ז׳ [ארמית: בַּרְדָּא; ערבית: בַּרַד] 1, טִפּוֹת־מַיִם שֶׁקָּפְאוּ בָּאֲוִיר וְהֵן יוֹרְדוֹת בְּצוּרַת גְּלִידֵי־קֶרַח קְטַנִּים (שמות ט יח). 2° [בהשאלה] דְּבָרִים הַנִּתָּכִים לְפֶתַע בְּשֶׁפַע וּבְעָצְמָה, כְּרֶדֶת בָּרָד: בָּרַד שֶׁל כַּדּוּרִים נִתַּךְ עַל מַחֲנֵה הָאוֹיֵב. בְּרַד מַהֲלֻמּוֹת. 3^ [בהשאלה פיוטית] תֹּאַר לִדְבָרִים הַדּוֹמִים לְפִתֵּי־בָרָד שֶׁהֵן צָחוֹת וּלְבָנוֹת: ״וְשׁוֹשַׁן הַשְּׂפָתַיִם וּבְרַד הַשִּׁנַּיִם״ (הרוכי, טז 276). – [בְּרַד־]

ברד [מן בָּרָד]

~ פע׳ **בָּרַד** פ״ע יָרַד הַבָּרָד, נִתַּךְ בָּרָד מִשָּׁמַיִם: ״וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר״ (ישעיה לב יט). – [לִבְרֹד, בּוֹרֵד, יִבְרַד]

~ נפ׳ **נִבְרַד** ^1, נִתְכַּסָּה בְּבָרָד: ״וּבְעֵת הַבָּרָד תִּבָּרֵד הַיַּעַר שֶׁלָּהֶן״ (תשובות דונש). 2°, יָרַד הַבָּרָד: ״שָׁמְעוּ בַּלֵּילוֹת אֶת טִפּוֹת הַגֶּשֶׁם אוֹ הִבָּרְדוֹ שֶׁל הַבָּרָד״ (קדרי, כורך 133). – [לְהִבָּרֵד, נִבְרָד, יִבָּרֵד]

~ הפ׳ **הִבְרִיד°** פ״י 1, כִּסָּה בְּבָרָד: ״הַבָּרָד שֶׁהִבְרִיד אֶת הַפַּח״ (קדרי, כורך 133). [ובהשאלה] ״לְהַבְרִיד אָבָק שׂוֹרֵף עַל מוֹשְׁבוֹת אָדָם״ (שטיינמן, צרור ג). ״לַחֲזוֹר וּלְהַבְרִיד בְּדִיחוֹת מְמֻרְטוֹת וְקַלּוֹת־תְּעוּפָה״ (סדן, באלכסון 36). 2, יָרַד כְּבָרָד: ״בְּיֶתֶר עֹבִי הִבְרִיד עַל הַמַּתְקִיפִים הַיָּבָב... שֶׁל הַשְּׁרַפְנֵל״ (שלונסקי, תור הדין ב אכ). – [לְהַבְרִיד, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻבְרַד°**, הוּטַל כְּמוֹ בָּרָד, הֻמְטַר: ״בָּרַד הַתְּלָאוֹת שֶׁהֻבְרַד עַל רֹאשְׁךָ״ (למדן, במעלה צד). ״וְכָל אוֹתָהּ שָׁעָה יוֹרֶדֶת מְבֹרֶדֶת הַפְּגָזוֹת הַשְּׁרַפְנֶלִים״ (יזהר, צקלג 1135). – [מֻבְרָד, יֻבְרַד]

בָּרֹד, בָּרוֹד ת׳ [ערבית: בֻּרְד בגד פסים] מְנֻמָּר, מְכֻסֶּה כְּתָמִים שׁוֹנִים אוֹ נְקֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת: ״עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים״ (בראשית לא י). ״כְּבָר הִרְגִּישׁ בָּהּ חֲתוּלָה הַבָּרֹד״ (טשרניחובסקי, שירים 135). – [בְּרֻדָּה, בְּרֻדִּים, בְּרֻדּוֹת]

בָּרוּד° ז׳ [ערבית: בָּארוּד] דִּינָמִיט, אֲבַק־שְׂרֵפָה: ״עִם גִּלּוּי אֲמֶרִיקָה, תַּגְלִיּוֹת הַדְּפוּס וְהַבָּרוּד״ (קלוזנר, הספרות א 22).

בַּרְדְּלָס* ז׳ [בבא קמא ד א; יוונית: pardalis] 1*, חַיָּה טוֹרֶפֶת מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲתוּלִיִּים הַדּוֹמָה לַנָּמֵר, אַךְ קְטַנָּה וְדַקָּה מִמֶּנּוּ (Acinonyx jubatus). פַּרְוָתוֹ אֲדַמְדַּמָּה וְעָלֶיהָ חֲבַרְבּוּרוֹת בּוֹדְדוֹת. 2°, שֵׁם כְּלָלִי לְמִינֵי חַיּוֹת טוֹרְפוֹת מִסּוּג הֶחָתוּל, שֶׁפַּרְוָתָן מְנֻמֶּרֶת. הַבַּרְדְּלָס הַיָּדוּעַ בְּיוֹתֵר הוּא הַנָּמֵר. – [בַּרְדְּלַס־, ־לָסִים, בַּרְדְּלְסֵי־]

ברדלס (25/[1])

בַּרְדָּס* ז׳ [אולי על שם מקום המוצא: Brundisina שבאיטליה] 1*, אֶחָד מִמִּינֵי הַבְּגָדִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (כלאים ט ז). 2° [בימינו] כִּסּוּי לָרֹאשׁ הַמְחֻבָּר אֶל הַמְּעִיל מֵאָחוֹר. – [בַּרְדַּס־, בַּרְדָּסִים, בַּרְדְּסֵי־]

ברדס

א. **ברה** [קרוב אל ב. ברא]

~ פע׳ **בָּרָה** פ״י אָכַל: ״וְלֹא־בָרָה אִתָּם לָחֶם״ (שמואל ב יב יז). ״וְאָנָה תִדְרְשׁוּ לֶחֶם, וְאֵין בּוֹרֶה וְאֵין בְּרִיָּה״ (הנגיד, דיואן ב 131). ״הָלֹךְ וּבָרֹה כָּל יְבוּל וָעֵשֶׂב״ (כהן, שירים רנה). – [לִבְרוֹת, בּוֹרֶה, יִבְרֶה]

~ הפ׳ **הִבְרָה** פ״י 1, הֶאֱכִיל, נָתַן לִטְעֹם: ״תָּבֹא נָא אָחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם״ (שמואל ב יג ה). ״וּבִימִינָהּ תַּפּוּחַ גָּדוֹל... וַתַּבְרֵנִי מִיָּדָהּ מִן הַחֲצִי הַשֵּׁנִי״ (ביאליק, בשל תפוח). 2, עָרַךְ סְעוּדַת נִחוּמִים, הֶאֱכִיל אָבֵל בְּשׁוּבוֹ מִקְּבוּרַת מֵתוֹ: ״וַיָּבֹא כָל־הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם (שמואל ב ג לה). ״וְאֵין מַבְרִין אֶלָּא קְרוֹבָיו שֶׁל מֵת״ (מועד קטן ג ז). 3*, הִבְרִיא, הִשְׁמִין: ״שֶׁדָּגִים קְטַנִּים מַפְרִין וּמַבְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם״ (ברכות נז:). ״צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים״ (רמב״ם, דעות ד). ״מָצָא תַּבְשִׁיל, הָיָה אוֹכֵל כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ״ (עגנון, כלה שלט). – [לְהַבְרוֹת אֶת־, מַבְרֶה, יַ־]

~ הפ׳ **הֻבְרָה°**, הָאֳכַל: הַחוֹלֶה הֻבְרָה אֹכֶל מְיֻחָד. – [מֻבְרֶה, יֻבְרֶה]

– הָיָה לְבָרוֹת, ראה ערך בָּרוֹת.

ב. **ברה** [קרוב אל ברר]

~ פע׳ **בָּרָה** פ״י בָּחַר: ״בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי״ (שמואל א יז ח). [לִבְרוֹת, בָּרִיתִי, בּוֹרֶה, יִבְרֶה]

ברה״מ ר״ת 1, בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת. 2, בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.

בְּרַהְמִין° ז׳ [סאנסקריטית: brahma נשמת העולם] 1, כֹּהֵן לָאֵל בְּרַהְמָה, הָאֵל הָעֶלְיוֹן בֶּאֱמוּנַת הַהֹדִים. 2, בֶּן מַעֲמַד הַכֹּהֲנִים בְּהֹדּוּ, בֶּן הַכַּת הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בֵּין הַכִּתּוֹת בְּהֹדּוּ. – [בְּרַהְמִינִים]

בָּרוּא° ת״ז [מן א. ברא, בָּרָא] 1. יָצוּר, נִבְרָא: ״אֲשֶׁר רוּחִי בְּרוּחַ פִּיו בְּרוּאָה״ (יהודה הלוי, ת 206). 2. יְצוּר, בְּרִיָּה, מִי שֶׁנִּבְרָא: ״וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרוּאִים״ (מוסף לימים נוראים). — [בְּרוּא־, בְּרוּאִים, בְּרוּאֵי־]

— **בְּרוּאֵי־מַטָּה°**, כִּנּוּי לִבְנֵי־הָאָדָם [להבדיל מן:]

— **בְּרוּאֵי־מַעְלָה°**, הַמַּלְאָכִים: ״לְךָ בְּרוּאֵי מַעְלָה וּמַטָּה יָעִידוּ כִּי הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַּעֲמֹד״ (גבירול, כתר מלכות ד).

בֵּרוּא°, בירוא ז׳ [מן ב. ברא, בֵּרֵא] כְּרִיתַת עֵצִים אוֹ שִׂיחִים לְשֵׁם פִּנּוּי שֶׁטַח: ״מְסַיֵּעַ הָיָה עַל־יְדֵי בְּבֵרוּא שֶׁטַח מְסֻיָּם בְּחֶלְקַת אַדְמָתִי״ (ליסיצקי, תולדות 265). — [בֵּרוּא־]

בְּרוֹגְזָנִי°, בְּרָגְזָנִי° ת׳ [מן בְּרֹגֶז] שָׁרוּי בְּרֹגֶז, נוֹחַ לִרְגֹּז וְלִכְעֹס: ״בְּבָה עַקְשָׁנִית... בְּרוֹגְזָנִית מְאֹד וּמִפְּעָמִים רָעָה נוֹרָא״ (שטיינמן, לא כדאי לבכות). — [בְּרוֹגְזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בָּרוֹגְרָף◇ ז׳ [מיוונית: baros לחוץ + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר הָרוֹשֵׁם אֶת שִׁנּוּיֵי לַחַץ־הָאֲוִיר. — [בָּרוֹגְרָפִים]

ברוד, ראה בָּרֹד.

בָּרוּד° ז׳ [ערבית: בַּארוּד] בָּרֶד, אֲבַק־שְׂרֵפָה, חֹמֶר־נֶפֶץ שֶׁמַּכְנִיסִים בֵּין סִדְקֵי סְלָעִים כְּדֵי לְפוֹצְצָם. — [בָּרוּדִים]

בְּרָווֹ° מ״ק [איטלקית: bravo יפה] [להבעת הערכה והתפעלות] הֵידָד, מְצֻיָּן! יִישַׁר־כֹּחַ!

בֵּרוּז°, בירוז ז׳ [מן ברז, בֵּרֵז] פְּתִיחַת בֶּרֶז. — [בֵּרוּזִים, ־זֵי־]

בַּרְוָז°, בַּרְוָז°, ברווז ז׳ [מן בַּר־אַוָּז*] 1. עוֹף־מַיִם בַּעַל מַקּוֹר רָחָב מְשֻׁטָּח וּקְרוּמֵי־שְׂחִיָּה בֵּין אֶצְבְּעוֹת הָרַגְלַיִם (Anas). נִזּוֹן בַּחֲלָזוֹנוֹת, תּוֹלָעִים, חֲרָקִים וְצִמְחֵי־מַיִם. ״הַבַּרְוָז הָאַחֲרוֹן שָׁרַק כְּחֵץ בַּעַל־נוֹצָה״ (שניאור, שירים קכד).

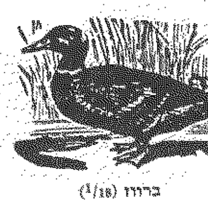

ברווז (1/18)

2. [על־פי לועזית] כִּנּוּי מְקֻבָּל לִשְׁמוּעַת־שָׁוְא, עוֹרְבָא פָּרַח, יְדִיעַת כָּזָב שֶׁהִפְרִיחָהּ: הַסֶּנְסַצְיָה שֶׁפִּרְסְמָה בָּעִתּוֹן נִתְגַּלְּתָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר כְּבַרְוָז עִתּוֹנָאִי. — [בַּרְוַז־, בַּרְוָזִים, בַּרְוְזֵי־]

בַּרְוָזָה°, ברווזה נ׳ נְקֵבַת הַבַּרְוָז. — [בַּרְוַזַת־, בַּרְוָזוֹת, בַּרְוְזוֹת־]

בַּרְוָזוֹן°, ברווזון ז׳ אֶפְרוֹחַ הַבַּרְוָז, בַּרְוָז צָעִיר. — [בַּרְוְזוֹן־, בַּרְוְזוֹנִים, בַּרְוְזוֹנֵי־; בַּרְוְזוֹנֶת, בַּרְוְזוֹנוֹת]

בַּרְוָזִי°, ברווזי ת׳ [מן בַּרְוָז] צַעֲקָנִי, רַעֲשָׁנִי, הַדּוֹמֶה לְגִעְגּוּעַ שֶׁל בַּרְוָז: ״לֹא פָּסְקוּ... מִלְּהִתְפַּלֵּא עַל ׳מַעֲנֶה לָשׁוֹן׳ בַּרְוָזִי שֶׁכָּזֶה״ (שניאור, סיפורים ט). — [־זִית, ־זִיִּים, ־זִיּוֹת]

בַּרְוָזִיָּה°, ברווזיה נ׳ [מן בַּרְוָז] לוּל לְבַרְוָזִים, בֵּית־גִּדּוּל שֶׁל בַּרְוָזִים. — [־יּוֹת]

בַּרְוָזָן°, ברווזן ז׳ [מן בַּרְוָז] יוֹנֵק מִמִּשְׁפַּחַת בַּעֲלֵי־הַבִּיב (Ornithorrhynchus paradoxus). מַקּוֹרוֹ דּוֹמֶה לְמַקּוֹרוֹ שֶׁל הַבַּרְוָז. בֵּין אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְרוּמֵי־שְׂחִיָּה. אָרְכּוֹ כְּ־50 סֶנְטִי־מֶטֶר. הַבַּרְוָזָן שׁוֹכֵן בִּדְרוֹם אוֹסְטְרַלְיָה בִּנְהָרוֹת וּבַאֲגַמִּים. הוּא מִתְרַבֶּה עַל־יְדֵי הֲטָלַת בֵּיצִים. נְקֵבַת הַבַּרְוָזָן דּוֹגֶרֶת עַל הַבֵּיצִים הַמֻּטָּלוֹת בִּמְחִלָּה בְּאַדְמַת הַחוֹף וּמְכַלְכֶּלֶת אֶת הַצְּעִירִים הַיּוֹצְאִים מֵהֶן בְּחָלָב הַמֻּפְרָשׁ מִבַּלּוּטוֹת גּוּפָהּ. — [בַּרְוְזַן־, בַּרְוָזָנִים, ־נֵי־]

ברווזן (1/20)

בְּרוּטוֹ° ז׳ [איטלקית: brutto גס] 1. הַמִּשְׁקָל הַכּוֹלֵל, מִשְׁקַל הַסְּחוֹרָה (נֶטוֹ) וְהָאֲרִיזָה (טָרָה) גַּם יַחַד. 2. הַמְּחִיר הַמָּלֵא שֶׁל סְחוֹרָה בְּלִי הֲנָחָה וּבְלִי נִכּוּי הַהוֹצָאוֹת. 3. הַשָּׂכָר הַמָּלֵא לִפְנֵי נִכּוּי הַמִּסִּים וְנִכּוּיִים אֲחֵרִים: פְּלוֹנִי מִשְׂתַּכֵּר בְּרוּטוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת לִירוֹת לְחֹדֶשׁ.

בְּרוּטָלִי◇ ת׳ [מלאטינית: brutus קשה, גס] מְגֻשָּׁם, גַּס, אַכְזָרִי, נֻקְשֶׁה: מַעֲשֶׂה בְּרוּטָלִי. הִתְנַהֲגוּת בְּרוּטָלִית. — [־לִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **בְּרוּטָלִיּוּת◇** נ׳ גַּסּוּת, אַכְזְרִיּוּת, נֻקְשׁוּת.

בָּרוּי⁂ ז׳ [מן א. ברא, בָּרָא] בָּרוּא, יָצוּר: ״הֲיֵשׁ בָּרוּי בּוֹרְאוֹ יְשַׁקֵּר?״ (גבירול, ה 64). — [בְּרוּיִם בְּרוּיֵי־]

בָּרוּךְ ת׳ [מן ב. ברך] מְבֹרָךְ, שֶׁהַבְּרָכָה שְׁרוּיָה בּוֹ: ״בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה״ (דברים כח ג). ״בָּרוּךְ ה׳ יוֹם יוֹם״ (תהלים סח כ). ״אוֹרֵחַ טוֹב אוֹמֵר: בָּרוּךְ בַּעַל־הַבַּיִת, זָכוּר בַּעַל־הַבַּיִת לְטוֹבָה״ (ירושלמי ברכות יג ג). ״בָּרוּךְ כֹּחֵךְ וּבָרוּךְ פִּיךְ״ (הזז, יעיש ג 121). — [בְּרוּכָה, בְּרוּכִים, ־כוֹת]

— **בָּרוּךְ הַבָּא!** [שאול מתהלים קיח כו: ״בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה׳״] קְרִיאַת בְּרָכָה וְשִׂמְחָה לְאוֹרֵחַ שֶׁנִּכְנַס: ״אָמַר ר׳ יוּדִיל: בָּרוּךְ הַבָּא! נָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם״ (עגנון, כלה רכח).

— **בָּרוּךְ הַנִּמְצָא°**, תְּשׁוּבַת הָאוֹרֵחַ עַל בִּרְכַּת ״בָּרוּךְ הַבָּא״.

— **בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת*** (ברכות ס ב), בְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת, בְּיִחוּד עַל מוֹת אָדָם: ״בֵּרֵךְ ר׳ אֶפְרַיִם בָּרוּךְ דַּיַּן אֱמֶת וְהִתְאַנֵּחַ״ (עגנון, כלה קכד).

— **בָּרוּךְ הַשֵּׁם°**, תּוֹדָה לָאֵל, הַשֶּׁבַח לַה׳: ״וַיְבַשְּׂרוּ לָהּ שֶׁאֲבֵדָתָהּ נִמְצְאָה, בָּרוּךְ הַשֵּׁם״ (מנדלי מו״ס, סא). ״וְהוּא אֵינֶנּוּ עָצֵל, בָּרוּךְ הַשֵּׁם״ (ביאליק, אריה י). ״לֵךְ אֵצֶל בְּנֵי־בֵיתִי וֶאֱמֹר לָהֶם שֶׁאֲנִי חַי בָּרוּךְ הַשֵּׁם״ (עגנון, כלה רפב).

— **בָּרוּךְ הַמָּקוֹם***, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, בָּרוּךְ ה׳: ״בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל״ (הגדה של פסח). ״וּבָרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁעֲזָרוֹ״ (עגנון, כלה רסח).

— **בָּרוּךְ מַזְכִּיר נִשְׁכָּחוֹת°** [על־פי תענית ב ד, ושם ״זוכר הנשכחות״] קְרִיאַת הוֹדָיָה שֶׁל מִי שֶׁנִּזְכַּר בִּדְבַר־מָה שֶׁשָּׁכַח קֹדֶם: ״בָּרוּךְ מַזְכִּיר נִשְׁכָּחוֹת — נִזְכַּרְתִּי!״ (מנדלי מו״ס, קטו).

— **בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי*** 1*. רֵאשִׁיתָהּ שֶׁל בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ אֲבִי הַבֵּן שֶׁנַּעֲשָׂה בַּר־מִצְוָה: ״בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה״ (בראשית רבה סג). 2° [בהשאלה] קְרִיאַת רְוָחָה בְּפִיו שֶׁל מִי שֶׁנִּפְטַר וְנֶחֱלַץ מִצָּרָה אוֹ מֵאָדָם שֶׁהָיָה עָלָיו לְטֹרַח: ״בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי! — אָמַרְתִּי בְּלִבִּי בְּהוֹדָיָה — לֵךְ לַעֲזָאזֵל אַתָּה וְסוּסְךָ״ (מנדלי מו״ס, שפג). ״הִקִּישׁ בַּדֶּלֶת וּפָרַח לוֹ... בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי״ (ביאליק, ספיח, נספח).

— **בָּרוּךְ רוֹפֵא חוֹלִים*** [על־פי ברכות ס.] בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים לְחוֹלֶה שֶׁקָּם מִמַּחֲלָתוֹ.

— בְּרוּכִים הַיּוֹשְׁבִים°, תְּשׁוּבַת נִימוּס בְּפִי אוֹרֵחַ לַמְּסֻבִּים אֶל הַשֻּׁלְחָן שֶׁבֵּרְכוּהוּ בִּכְנִיסָתוֹ בְּבִרְכַּת "בָּרוּךְ הַבָּא".

— בְּרוּךְ ה׳, כִּנּוּי שֶׁל יְדִידוּת וּבְרָכָה: "בּוֹא, בְּרוּךְ ה׳, לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ?" (בראשית כד לא).

— בְּרוּךְ־כַּפַּיִם°, מִי שֶׁיָּדָיו טוֹבוֹת וּזְרִיזוֹת לַעֲבוֹדָה: "הָאִשָּׁה בְּרוּכַת כַּפַּיִם" (רוזן, שירים ק).

— בְּרוּךְ־כִּשְׁרוֹן°, בַּעַל כִּשְׁרוֹן מְצֻיָּן, מְחוֹנָן.

א. **בְּרוֹם** ז׳ [אכדית: birmu בגד ארוג משני צבעים; ערבית: בַּרַם, אַבְּרַם שׂוּר, סרג] מִין אָרִיג מֻבְחָר שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא: "וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים" (יחזקאל כז כד). — [בְּרוֹמִים]

ב. **בְּרוֹם*** ז׳ [מיוונית: bromos סרחון] יְסוֹד כִּימִי, אַלְמַתֶּכֶת מִקְּבוּצַת הַהָלוֹגֶנִים, הַמֻּפָּק מִמֵּי־יָם וּמִמַּשְׁקְעֵי־מֶלַח, אֶחָד הַמּוּצָרִים הַחֲשׁוּבִים שֶׁל מִפְעֲלֵי יָם הַמֶּלַח. הַבְּרוֹם הוּא נוֹזֵל אֲדַמְדַּם־חוּם כָּבֵד, אַרְסִי מְאֹד וּבַעַל רֵיחַ מַחֲנִיק. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ הַרְבֵּה בַּהֲכָנַת מִלְחֵי צִלּוּם, בְּיִצּוּר חֳמָרִים רְפוּאִיִּים וּבַתַּעֲשִׂיָּה הַכִּימִית (Bromium, סִימָן כִּימִי Br, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 79.916).

בארומטר־כספית   בארומטר קפיצי

בָּרוֹמֶטֶר* ז׳ [מיוונית: baros כובד + metron מידה] מַד־כֹּבֶד, מַכְשִׁיר הַמּוֹדֵד אֶת הַלַּחַץ (הַכֹּבֶד) הָאַטְמוֹסְפֵירִי. לְפִי הַבָּרוֹמֶטֶר אֶפְשָׁר לַחֲזוֹת אֶת הַשִּׁנּוּיִים הַקְּרוֹבִים בְּמַצַּב מֶזֶג־הָאֲוִיר. כֵּן נִתָּן לִקְבֹּעַ לְפִיו גֹּבַהּ הַמָּקוֹם מֵעַל פְּנֵי הַיָּם. — [בָּרוֹמֶטְרִים]

— בָּרוֹמֶטְרִי* ת׳ שֶׁל בָּרוֹמֶטֶר, הַנִּמְדָּד עַל־יְדֵי בָּרוֹמֶטֶר: לַחַץ בָּרוֹמֶטְרִי גָּבוֹהַּ. שֶׁקַע בָּרוֹמֶטְרִי.

בְּרוֹמִיד* ז׳ [מן ב. בְּרוֹם + יוונית: eidos מראה] תִּרְכֹּבֶת שֶׁל בְּרוֹם וּמַתֶּכֶת: מִפְעַל הַבְּרוֹמִידִים בְּיַם הַמֶּלַח. — [בְּרוֹמִידִים]

בְּרוֹמִית° נ׳ [על־פי הלועזית] צֶמַח חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Bromus). שִׁבֳּלִיּוֹתֶיהָ שֶׁל הַבְּרוֹמִית מְרֻבּוֹת־פְּרָחִים. מִינִים רַבִּים שֶׁלָּהּ גְּדֵלִים בָּאָרֶץ בַּר כְּצִמְחֵי בָּתָה וְגַם כַּעֲשָׂבִים רָעִים. — [בְּרוֹמִיּוֹת]

בָּרוֹן* ת׳ [צרפתית: baron] רוֹזֵן, מִתֹּאֲרֵי הַכָּבוֹד שֶׁל אֲצִילִים בַּאֲחָדוֹת מִמְּדִינוֹת אֵירוֹפָּה. — [בָּרוֹנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

בְּרוֹנְזָה* נ׳ [צרפתית: bronze] אָרָד; מֶסֶג שֶׁל נְחֹשֶׁת, בְּדִיל, אָבָץ וּקְצָת עוֹפֶרֶת. הַבְּרוֹנְזָה נִתֶּכֶת בִּטֶמְפֶּרָטוּרָה נְמוּכָה יַחֲסִית, וְלָכֵן הִיא נוֹחָה מְאֹד לְעִבּוּד. לְפִיכָךְ הִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ הַרְבֵּה כְּבָר בְּרֵאשִׁית יִצּוּר כְּלֵי־מַתֶּכֶת לְמִינֵיהֶם.

— תְּקוּפַת־הַבְּרוֹנְזָה°, הַתְּקוּפָה בְּתוֹלְדוֹת תַּרְבּוּת הָאָדָם שֶׁאַחֲרֵי תְּקוּפַת הָאֶבֶן וְלִפְנֵי תְּקוּפַת הַבַּרְזֶל, בָּהּ הוֹפִיעוּ כֵּלִים וְתַכְשִׁיטִים עֲשׂוּיִים בְּרוֹנְזָה (בְּעֵרֶךְ הַשָּׁנִים 2000—1000 לִפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת).

בְּרוּנֶט* ז׳ [צרפתית: brunet] שְׁחוּם, בַּעַל פָּנִים כֵּהִים וּשְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת: "שְׁלָשְׁתָּם שְׁחוֹרֵי שֵׂעָר, בְּרוּנֶטִים עֲמֻקִּים" (ביאליק, איש הסיפון). "בְּרוּנֶטִית נָאָה אַחַת" (פיכמן, קפר). — [בְּרוּנֶטִית, בְּרוּנֶטִים, בְּרוּנֶטִיּוֹת]

בָּרוֹנֶט* ת׳ [אנגלית: baronet, הקטנה מן בָּרוֹן] מִתֹּאֲרֵי־הַכָּבוֹד שֶׁל אֲצִילִים בְּאַנְגְּלִיָּה, תֹּאַר נָמוּךְ מִן "בָּרוֹן". — [בָּרוֹנֶטִים]

ברוניקה

בֶּרוֹנִיקָה* נ׳ [על שם הקדושה הנוצרית St. Veronica; אצלנו: שם אחותו היפה של אגריפס מלך יהודה בתקופת בית שני] צֶמַח־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַלֹּעֲנִיתִיִּים (Veronica), בַּעַל פְּרָחִים בִּצְבָעִים שׁוֹנִים. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל גְּדֵלִים כַּמָּה מִינִים שֶׁל בֶּרוֹנִיקָה בְּבָתֵּי־גִדּוּל שׁוֹנִים. — [בֶּרוֹנִיקוֹת]

בְּרוֹנְכִיטִיס* ז׳ [מיוונית: bronchos סימפון] דַּלֶּקֶת סִמְפוֹנוֹת הָרֵאָה.

בֵּרוּס°, בֵּירוּס ז׳ [מן בְּרְסִי] עִבּוּד עוֹרוֹת. — [בֵּרוּס־]

בֵּרוּץ*, בֵּירוּץ ז׳ [ראה ברץ] גֹּדֶשׁ, עֹדֶף הַמִּשְׁתַּפֵּךְ מִחוּץ לַכְּלִי: "מִדּוֹת הַלַּח – בֵּרוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ, וּמִדּוֹת הַיָּבֵשׁ – בֵּרוּצֵיהֶן חֹל" (מנחות ט ה). "שְׁמָרַנִי מִבָּלְמוּס, מִבֵּרוּצֵי מִדּוֹת" (שלונסקי, שירים ב 395). — [בֵּרוּץ־, בֵּרוּצִים, בֵּרוּצֵי־]

— צִנּוֹר־בֵּרוּץ°, צִנּוֹר בִּמְכוֹנָה שֶׁדַּרְכּוֹ יוֹצְאִים הַחוּצָה הַמַּיִם הָעוֹדְפִים אוֹ הָאֵדִים.

בָּרוּץ° ת׳ [מן ברץ, בָּרַץ] הָעוֹבֵר עַל הַמִּדָּה, עוֹדֵף: "לְאַחַר הַיְּרִיּוֹת הַבְּרוּצוֹת הָיוּ הַפָּנִים פּוֹגְעִים מַטְּחִים־מַטְּחִים בְּקִרְבַת הַשַּׁרְשָׁרוֹת" (שלונסקי, תו הדון ב 266). הֶחָלְבָן מָדַד אֶת הֶחָלָב בְּמִדָּה בְּרוּצָה. — [בְּרוּצָה, בְּרוּצִים, ־וֹת]

בָּרוּק* ת׳ [מן ברק, בָּרַק] נוֹצֵץ, מַבְרִיק: "וְחַרְבוֹתָיו לְכָל קָצֶה בְּרוּקִים" (שכטר, יג 246). "פָּנָיו נְשׁוּבֵי הָרוּחַ שְׁחוּמִים... עֵינָיו בְּרוּקוֹת" (סמבסקי, לפידים 85). — [בְּרוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

בָּרוֹק°, בָּארוֹק ז׳ [איטלקית: barocco מגובב, מסולסל] סִגְנוֹן בָּאֳמָנוּת וּבְסִפְרוּת, שֶׁהִגִּיעַ לְשִׂיאוֹ בַּמֵּאָה הַ־17; מִצְטַיֵּן בִּנְטִיָּתוֹ לִצְבָעִים עַזִּים וּגְדוּשִׁים, לִתְמוּנוֹת סוֹעֲרוֹת, רַבּוֹת תְּנוּעָה וּתְנוּפָה, לְרֵיאָלִיזְם מֻגְזָם לִפְעָמִים; נִכָּר בְּחִבָּתוֹ לַמּוּזָר, לְרֹשֶׁם הָעַז וְהַמַּסְעִיר.

בָּרוּר ת׳ [מן ברר, בָּרַר] 1, בָּהִיר, צַח [גם בהשאלה]: "שָׂפָה בְרוּרָה" (צפניה ג ט). "כָּל זְמַן שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת בָּרוּר, סִימָן יָפֶה לָעוֹלָם" (תוספתא ערכין א ט). "הָיָה יוֹשֵׁב וְלוֹמֵד... עַד שֶׁהָיְתָה מִשְׁנָתוֹ בְּרוּרָה בְּפִיו" (עגנון, כלה קמא). "לְשׁוֹנָהּ בְּרוּרָה... וְדֵעָתָהּ בְּהִירָה" (בורלא, עקביה 171). 2, נִבְחָר, מֻבְחָר, מְעֻלֶּה: "צֹאן שֵׁשׁ־בְּרֻרוֹת" (נחמיה ה יח). "כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי־אָשֵׁר... בְּרוּרִים גִּבּוֹרֵי חֲיָלִים" (דברי הימים א ז מ). "הַבָּרוּר שֶׁבָּהֶן הָיָה לַמֶּלֶךְ" (בראשית רבה כג). "אֵלּוּ רָאשֵׁי הַקָּהָל הַבְּרוּרִים" (מגדלי מו״ס, נט). 3*, שֶׁמּוּצָאוֹ בָּרוּר: "כָּל שֶׁתְּמַנֵּהוּ עָלֶיךָ לֹא יְהֵא אֶלָּא מִן הַבְּרוּרִין שֶׁבְּאַחֶיךָ" (ירושלמי קידושין סו א). "אוּלָם בְּרוּרִים שֶׁבְּכֻלָּם אֵלּוּ הַתֵּימָנִים" (הזז, היושבת 6). 4, מְלֻטָּשׁ, מְמֹרָט, מְצֻחְצָח: "וַיְשִׂימֵנִי לְחֵץ בָּרוּר" (ישעיה מט ב). 5, תה״פ בְּאֹפֶן בָּהִיר: "וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ" (איוב לג ג). "בָּרוּר לִי שֶׁלֹּא בָּא אָדָם לְכָאן" (תוספתא טהרות ג יג). — [בְּרוּרָה, בְּרוּרִים, בְּרוּרוֹת]

— בָּרוּר כַּבֹּקֶר*, יָדוּעַ בְּהֶחְלֵט, וַדַּאי: "אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּבֹּקֶר, אָמְרֵהוּ" (סנהדרין ז:).

– ברור כשמש*, ידוע בבהירות, ללא צל של ספק: "אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך, אל תהרגהו" (סנהדרין עב.). "אם ככה הוא, – וברור כשמש שככה הוא" (ביאליק, תה׳ קישוט ריא). "הברור כשמש ולפרושים אינו זקוק" (שמעוני, הביבר 146).

– קים שריר וברור* (ירושלמי גיטין ג ג), מאשר וקבוע ללא כל ערעור.

ברור*, בירור ז׳ [מן ברר, ברר] 1 ֹ, הבהרה, הוכחה לאחר עיון: "(היכן שאפשר) לעמד על ברור, בודקין" (רש״י חולין יא:). "בכל מה שנוכל לעמד על ברורו מדרך השכל" (חובות הלבבות, הקדמה). "וְהַברור קשה היה" (עגנון, כלה יז). ברור הגורמים לשנאת ישראל. הדבר טעון ברור. 2*. דיון, עיון במשפט: "שטרי ברורין" (בבא מציעא א ח). שני הצדדים מסרו את דינם לברור. 3*. בדיקה: "אף במועד עושה כן מפני ברורי המדות" (ביצה ג ח). 4 °. בחירה, ברירה, מיון: הפועלים עסקו בבית־האריזה בברור הפרי. – [ברור־, ברורים, ברורי־]

– ברור דברים ֹ, דיון ועיון בדברים כדי לקבע את דיוקם: "אין בחזקה אפלו משום ברור דברים" (רש״י סנהדרין כג:).

– בברור ֹ תה״פ בבהירות, ללא כל ספק: "כבר ידעת בברור" (שאלות ותשובות). "או לא היה זה אלא אידיאל מוסרי... קשה להגיד בברור" (אחד העם, יב).

– ברורות ° תה״פ בדברים ברורים ומפרשים, ללא טשטוש: הודעתי לו את הדבר ברורות. דבר ברורות!

ברוש ז׳ (ישעיה מא יט) [אכדית: burasu; ארמית: ברותא; ראה גם ברות להלן] עץ־נוי זקוף ממשפחת הארניים, מסדרת המחטניים (Cupressus). נפוץ בארץ־ישראל, בעל עלים זעירים דמויי קשקשים ואצטרבלים כדוריים. נוטעים אותו על־פי־רב בשדרות, וכן כשובר־רוח מסביב לפרדסים. – [ברוש־, ברושים, ברושי־]

ברושים

ברוש°, בירוש ז׳ [מן ברש, ברש] 1, נקוי במברשת: ברוש הבגד המאבק. 2 [בהשאלה, בהשפעת האנגלית: to brush up] רענון, חדוש: "הזדמנות שתהא יפה גם לברוש ידיעותיו הטשישות של עודד באמנות הפיאט" (יזהר, צקלג 462). – [ברוש־]

ברות ז׳ [צורה ארמית של ברוש] ברוש: "קרות בתינו ארזים, רהיטנו ברותים" (שיר השירים א יז). – [ברותי־]

ברות נ׳ [מן א. ברה, ברה] אכילה [רק בצירוף:]

– היה לברות, נתן למאכל: "ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן, היו לברות למו" (איכה ד י). "ליצורי דמיונם גם יהיו לברות" (טשרניחובסקי, שירים 131).

א. ברות נ׳ [מן א. ברה, ברה] 1, אכל, מאכל: "ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ" (תהלים סט כב). 2 °, דיאטה, תפריט: ברות עשירה בפחמימות. ברות נטולת־מלח. – [ברות־]

ב. ברות ֹ נ׳ [מן ב. בר] בר, טהר, זך: "זכות מחו וברות לבו" (ר״י לטיף, איגרת התשובה). – [ברות־]

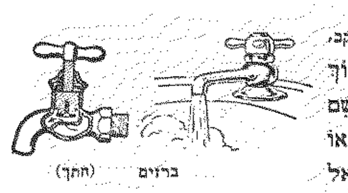

ברזים (חתך)

ברז° ז׳ [מארמית: ברזא נקב, חור בחבית] התקן קבוע בתוך צנור, חבית וכדומה, לשם פתיחת זרם נוזלים או הפסקתו. בציור משמאל חתך של ברז, מימין – ברז פתוח. – [ברז־, ברזים, ברזי־]

א. ברז [מן ברז]

~ פע׳ **ברז°** פ״י פתח ברז, הוציא נוזל מכלי בפתיחת ברז: "היינות שהוא... בורז להם לפסח" (שניאור, סיפורים גט). "הפנדקי בורז לו יין מן הקיר" (מלצר, אור 80). – [לברז, בורז, יברז]

~ נפ׳ **נברז°**, נוצק על־ידי פתיחת ברז: "יין... כשהוא נברז מן החבית" (שניאור, סיפורים ס). בבית־היציקה נברזת הפלדה מתוך התנור אל תבניות. – [להברז, נברז, יברז]

~ פע׳ **ברז°** פ״י הפעיל ברז לפתיחת זרם נוזלים או להפסקתו: "החילים... שוקדים עכשו לברז את חביתי האחרונה" (שלונסקי, תה׳ קולא 29). – [לברז, מ־, י־]

~ פע׳ **ברז** ֹ, התקן או הפעל בו ברז לפתיחת זרם הנוזלים או להפסקתו: "שעשו הגנבים ברזא (ברז) לאחת מן החביות שלא היתה מברזת" (מרדכי, ע״ז תתמז). – [מברז, יברז]

ברזא* נ׳ [ארמית; יוונית: byrsine] רצועה [שגור במימרה:]

– יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא* (חגיגה ט:), יאה העניות ליהודים כרצועה אדמה לסוס לבן, כלומר, אל לו ליהודי להתביש בעניותו!

ברזג [מן בר־זוג, על־פי תרגום ירושלמי, דברים לב ד]

~ פע׳ **ברזג°** פ״י זוג, נתן בן־זוג: "הגיד לו שהוא יכול לברזג אותי עם גרוש משכיל ובעל מעמד טוב" (ברש, א 442). – [לברזג, מ־, י־]

~ הת׳ **התברזג°**, הזדוג, התחבר: "אתברזג עם בעלך, שלחיך וטרשיך" (רגלסון, חקוקות 26). – [להתברזג, מת־, ית־]

ברזה°, בירזה נ׳ [ראה ברז] ברז: "ובתל־אביב אלף ברזות של שלחופיות נזוז" (שניאור, שירים עה). – [ברזת־, ברזות, ברזות־]

ברזול°, בירזול ז׳ [מן ברזל, ברזל] פרזול, חזוק בברזל, חבור חלקי ברזל: ברזול אופני העגלה. ברזול החלונות בסורגים. – [ברזול־]

ברזל ז׳ [חיתית: barzillu; אכדית: parzillu; אוגריתית: ברזל; פיניקית: ברזל; ארמית: פרזלא] 1, יסוד כימי, המתכת הנפוצה ביותר באלפי השנים האחרונות. הברזל כמעט אינו מצוי בטבע בצורה נקיה. הברזל הנקי לבן כעין הכסף, רך ונוח לרקוע (Ferrum, סימן כימי Fe, משקל אטומי 55.8, משקל סגלי 7.87). 2 [בהשאלה] סמל לחזק ולקשי: "מדעתי כי קשה אתה, וגיד ברזל ערפך" (ישעיה מח ד) [וראה עוד הצירופים להלן] – [ברזל־, ברזלי, ברזלים, ברזלי־]

– ברזל־יציקה°, נתך המכיל כ־93% ברזל, 3% פחם והשאר סיגים; קשה ושביר, מתאים להכנת כלים, כגון צנורות, תנורים.

– ברזל־רקוע°, מכיל כ־0.2% פחם; חזק מאד ואינו שביר. מכינים ממנו שרשרות, עגנים, תיל ועוד.

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ֹ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

– בַּרְזֶל־עָשׁוֹת °, 1. פְּלָדָה, מְכִיל כ־2% פֶּחָם. קָשֶׁה וְגָמִישׁ מְאֹד, מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ הַרְבֵּה בְּתַעֲשִׂיַּת קְפִיצִים, מַגְנֵטִים וּכְלֵי־עֲבוֹדָה מוּצָקִים. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְדָבָר חָזָק וּמוּצָק בְּיוֹתֵר: "הֵן דּוֹר כָּזֶה רְצוֹנוֹ בַּרְזֶל־עָשׁוֹת" (שמעוני, שירים ב עב).

– אִישׁ־בַּרְזֶל °, כִּנּוּי לְאָדָם תַּקִּיף וּמוּצָק בְּאָפְיוֹ.

– בֵּטוֹן־בַּרְזֶל ° בֵּטוֹן הַיָּצוּק עַל תַּבְנִיּוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת לְשֵׁם הַגְדָּלַת חָזְקוֹ.

– זִכְרוֹן־שֶׁל־בַּרְזֶל °, [בלשון־הדיבור] זִכָּרוֹן מְצֻיָּן: "בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה".

– חָרַשׁ־בַּרְזֶל (ישעיה מד יב), נַפָּח, אֻמָּן הָעוֹשֶׂה כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים מִבַּרְזֶל.

– יַד־בַּרְזֶל °, יָד חֲזָקָה, מִשְׁמַעַת חֲמוּרָה בְּיוֹתֵר: מְנַהֵל בַּעַל יַד־בַּרְזֶל.

– יֵין־בַּרְזֶל °, יַיִן רְפוּאִי הַמֵּכִיל אָחוּז מְסֻיָּם שֶׁל בַּרְזֶל, הֶחָשׁוּב לְהַעֲשָׁרַת דָּמוֹ שֶׁל הָאָדָם.

– כֹּחַ־בַּרְזֶל °, כִּנּוּי לְכֹחַ סַבְלָנוּת רַבָּה: "וְכֹחַ בַּרְזֶל לָשֵׂאת יַד כָּל־עָמֵל" (ביאליק, אם יש).

– מְנַת־בַּרְזֶל °, מְנַת־חֵרוּם, כִּנּוּי לִמְנַת־מָזוֹן קְצוּבָה הַמְיֻעֶדֶת לַאֲכִילָה רַק בִּשְׁעַת הַכְּרֵחַ כְּשֶׁאֵין לְהַשִּׂיג כָּל מָזוֹן אַחֵר: הַחַיָּלִים מִצְטַיְּדִים בִּמְנַת־בַּרְזֶל בְּצֵאתָם לַחֲזִית־הַמִּלְחָמָה.

– מָסַךְ־בַּרְזֶל °, 1. כִּנּוּי לְמָסָךְ כָּבֵד בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין לִרְאוֹת בַּעֲדוֹ כְּלוּם. 2. [בהשאלה, במדיניות] גְּבוּל סָגוּר וּמְסֻגָּר, הַמּוֹנֵעַ הִסְתַּנְּנוּת שֶׁל יְדִיעוֹת מִן הַמִּתְרַחֵשׁ בִּפְנִים הַמְּדִינָה: רוּסְיָה וּגְרוּרוֹתֶיהָ הֵן לְגַבֵּי מְדִינוֹת־הַמַּעֲרָב מְדִינוֹת שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי מָסַךְ־בַּרְזֶל.

– מְסִלַּת־בַּרְזֶל °, מְסִלָּה שֶׁקְּבוּעִים בָּהּ פַּסֵּי־בַּרְזֶל לְמַסַּע רַכָּבוֹת.

– נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל* (בבא קמא פט.), 1*, כִּנּוּי לִרְכוּשׁ שֶׁהָאִשָּׁה מְבִיאָה לְבַעְלָהּ עִם נִשּׂוּאֶיהָ, וְהַחוֹזֵר אֵלֶיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ, אוֹ לְאַחַר גֵּרוּשִׁים (יבמות ז א) [ראה ערך צֹאן, צֹאן־בַּרְזֶל] 2 ° [בהשאלה] קִנְיָן קַיָּם, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵף: סִפְרֵי הַמִּקְרָא הֵם נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל שֶׁל לְשׁוֹנֵנוּ וְתַרְבּוּתֵנוּ.

– תְּקוּפַת־הַבַּרְזֶל °, הַתְּקוּפָה הַשְּׁלִישִׁית וְהָאַחֲרוֹנָה בְּתוֹלְדוֹת הָאָדָם הַקַּדְמוֹן, שֶׁבָּהּ גִּלָּה אֶת הַבַּרְזֶל וְהִתְחִיל לְהַתְקִין מִמֶּנּוּ אֶת רֹב כֵּלָיו (בְּקֵרוּב הֵחֵל מִשְּׁנַת 1000 לִפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת).

– חָזָק כַּבַּרְזֶל °, חָזָק בְּיוֹתֵר, מוּצָק: "מָלֵא רָצוֹן וָמֶרֶץ וֶאֱמוּנָה חֲזָקָה כַּבַּרְזֶל" (ביאליק, האמנות הטהורה).

– קָשֶׁה כַּבַּרְזֶל °, קָשֶׁה בְּיוֹתֵר: "הִתְעַצֵּם עִמּוֹ וְהִקְשָׁה לוֹ קֻשְׁיָה קָשָׁה כַּבַּרְזֶל" (הזז, יעיש א 156).

ברזל [מן בַּרְזֶל]

~ פִּעֵל **בִּרְזֵל** ° פ"י 1. צִפָּה בְּבַרְזֶל: הַנַּפָּח בִּרְזֵל אֶת אוֹפַנֵּי הָעֲגָלָה. 2. הִדְבִּיק (לְרַגְלֵי הַסּוּס) פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל: הַנַּפָּח בִּרְזֵל אֶת הַסּוּס. [ראה גם פִּרְזֵל] – [לְבַרְזֵל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **בֻּרְזַל** *, 1. צֻפָּה בַּרְזֶל: "וְעַל אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים גְּדוֹלִים מֵעֵץ, מְבֻרְזָלִים בְּבַרְזֶל" (יוסיפון ע). 2. הֻדְבְּקוּ לְרַגְלָיו (שֶׁל הַסּוּס) פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל. – [מְבֻרְזָל, יְבֻרְזַל]

בַּרְזִלּוֹן ° ז' [מן בַּרְזֶל] צֶמַח בַּר רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׂפְתָנִיִּים (Sideritis), נָפוֹץ בְּעִקָּר בַּבָּתוֹת וּבֶחֳרָשִׁים. – [בַּרְזִלּוֹנִים]

בַּרְזִלִּי °, ברזילי ת' [מן בַּרְזֶל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹת הַבַּרְזֶל, שֶׁהוּא כְּבַרְזֶל: קָשֶׁה, מוּצָק, כָּבֵד וְכוּ'. – [בַּרְזִלִּית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

בַּרְזְלָן °, ברזלן ז' [מן בַּרְזֶל] פּוֹעֵל־בִּנְיָן מֻמְחֶה בִּכְפִיפַת מוֹטוֹת־בַּרְזֶל לְשֵׁם קְבִיעָתָם בְּתַבְנִיּוֹת לִיצִיקַת בֵּטוֹן. – [בַּרְזְלַן־, בַּרְזְלָנִים, בַּרְזְלָנֵי־]

בַּרְזְלָנוּת °, ברזלנות נ' [מן בַּרְזְלָן] כְּפִיפַת בַּרְזִלִּים לְשֵׁם קְבִיעָתָם בְּתַבְנִיּוֹת לִיצִיקַת בֵּטוֹן לְבִנְיָנִים. – [בַּרְזְלָנוּת־]

בְּרֶזֶנְט ° ז' [הולנדית: bresent] אַבְרֶזִין, צַדְרָה, בַּד עָבֶה אָטִים לְמַיִם, הַמְשַׁמֵּשׁ לִירִיעוֹת לְאֹהֶל אוֹ לְמִכְסֶה עַל כְּלֵי־רֶכֶב וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [בְּרֶזֶנְטִים]

א. **ברח** [קרוב אל א. פרח; אוגריתית: ברח; ארמית: בְּרַח; ערבית: בַּרַחַ מן עזב, נטש]

~ פָּעַל **בָּרַח** פ"ע 1. נָס, נִמְלַט: "וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה" (שמות ב טו). "בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי" (שיר השירים ח יד). 2*, הִשְׁתַּמֵּט, הִתְחַמֵּק: "כָּל הַמְחַזֵּר עַל הַגְּדֻלָּה, גְּדֻלָּה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדֻלָּה, גְּדֻלָּה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו" (עירובין יג:). – [לִבְרֹחַ מִפְּנֵי־, מִן־; בּוֹרֵחַ, בּוֹרַחַת; יִבְרַח]

~ הִפְעִיל **הִבְרִיחַ** פ"י 1. הֵנִיס, גָּרַם שֶׁיִּבְרַח: "הֵמָּה הִבְרִיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי גַת" (דברי הימים א ח יג). "לְהַבְרִיחַ אֶת הַמַּזִּיקִים" (ירושלמי ברכות ב ד). "כִּי הִבְרִיחַ אֶת אֲלֶכְּסַנְדֶּר וְהֵשִׁיב אוֹתוֹ אָחוֹר" (יוסיפון קלט). "סוֹטֵר לוֹ כָּל פַּעַם עַל לְחָיֵי עַצְמוֹ כְּמַבְרִיחַ זְבוּב" (ביאליק, מאחורי ז). 2*, הֶעֱבִיר בְּהֶסְתֵּר, הֶעֱלִים: "הָרוֹצָה לְהַבְרִיחַ נְכָסֶיהָ מִבַּעְלָהּ" (תוספתא כתובות ט ב). "שֶׁהָיוּ מַבְרִיחִים אֶת תְּבוּאָתָם מִפְּנֵי הַשִּׁלְטוֹן" (הזז, צל 219). הַכְּנוּפְיָה הִבְרִיחָה לָאָרֶץ אֶת הַסַּמִּים הָאֲסוּרִים. [וראה עוד הצירופים להלן] – [לְהַבְרִיחַ אֶת־, מַבְרִיחַ, יַ־]

~ הֻפְעַל **הֻבְרַח***, 1°, הוּנַס, אֻלַּץ לִבְרֹחַ: הַשּׁוֹדְדִים הֻבְרְחוּ עַל־יְדֵי כֹּחוֹת הַמִּשְׁטָרָה. 2*, סֻלַּק: "בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת אַהֲרֹן הֻבְרְחוּ עַנְנֵי הַכָּבוֹד" (איכה רבה א, שמעו). 3°, הֻעֲבַר בְּהֶסְתֵּר וּבְלֹא רְשׁוּת: הַפְּלִיטִים הֻבְרְחוּ לָאָרֶץ. סְחוֹרָה מֻבְרַחַת. – [מֻבְרָח, יֻבְרַח]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְבָּרֵחַ***, הִבְרִיחַ, הוּנַס: "וְכָל אוֹיְבָיו וְצָרָיו (שֶׁל הַמָּשִׁיחַ) מִתְבָּרְחִים" (פסיקתא רבתי לו). "בַּיִת מִתְמוֹטֵט... הַכֹּל מִתְבָּרְחִים שֶׁלֹּא תִּפֹּל עֲלֵיהֶם הַקּוֹרָה" (טברסקי, לפידים 58). – [לְהִתְבָּרֵחַ, מִתְ־, יִתְ־]

– בְּרַח דּוֹדִי! [על־פי שיר השירים ח יד], הִסְתַּלֵּק מִכָּאן! גֵּשׁ הָלְאָה! כְּלַךְ לְךָ!: "בְּרַח דּוֹדִי לַעֲזָאזֵל אוֹ לְכָל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם – וְהַנִּיחוּנִי לִי!" (מנדלי מו"ס, רגד).

– עָשָׂה "וַיִּבְרַח" ° [בלשון־הדיבור, בהיתול, שאול מאידיש] בָּרַח, נָשָׂא רַגְלָיו וְנִמְלַט.

– הִבְרִיחַ אֶת הַגְּבוּל °, עָבַר אֶת הַגְּבוּל בַּחֲשַׁאי וּבְאֹרַח בִּלְתִּי־חֻקִּי.

– הִבְרִיחַ דַּעְתּוֹ מִן־ *, הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ, לֹא שָׂם לִבּוֹ: "וַיַּבְרִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מֵאַהֲבַת הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי" (פלא יועץ).

— הבריח את (מן) המכס*, העביר סחורה דרך הגבול בחשאי, בלא ששלם את המכס המגיע בעדה: "לא ילבש אדם כלאים... להבריח בו את המכס" (בבא קמא קיג.). "וקוצב לו (המלך) מכס ואסור להבריח מן המכס" (רמב"ם, מלכים ד א).

— הבריח ארי מנכסי חברו* (בבא קמא נח.), [בהשאלה] חלץ את חברו מצרה, מנעו מנזק, הצילו מסכנה.

— הבריח עצמו מן־*, התחמק, השתמט: "אדם מבריח עצמו מן השבועה, ואין אדם מבריח עצמו מן התשלומין" (ירושלמי גיטין מז א).

ג. **ברח** [מן בריח]

~ פע' ברח פ"ע עבר וחדר (בריח): "ויעש את־הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים מן־הקצה אל־הקצה" (שמות לו לג). — [לברח, בורח, יברח]

~ הפ' הבריח פ"י 1, הכניס את הבריח במקומו, חבר ורתק בבריח: "והבריח התיכן בתוך הקרשים מברח מן־הקצה אל־הקצה" (שמות כו כח). 2°, [בהשאלה] חבר, קשר: "כבריח התיכון הוא מבריח את כל משכנות יעקב" (יל"ג, פרוזה רכו). "ישבו על ספסל... בככר־הטיול המבריחה את העיר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רמח). "רעיון משתף מבריחם יחד" (קריב, עטרה 150). — [להבריח, מבריח, ־־]

~ הפ' הברח°, נסגר בבריח, ננעל: שערי הברזל של בית־הסהר הברחו בבריחים כבדים. — [מברח, יברח]

ברחן^ ז' [מן א. ברח, ברח] 1°, נס, נמלט: "אנו דוהרים... משתמט ובעקבינו שאר כל הברחנים" (שלונסקי, תר' קולא 40). 2°, עריק, בורח ממלוי חובותיו: "באבי אביהם לתת להם, ברחנים מנולים" (יזהר, צקלג 250). "בקבוץ הוא ברחן, לפי שכאן פעלה צבורית היא טרחה ואחריות" (שחם, שיכון 75). 3^, פושט רגל, מי שלא שלם את חובותיו לנושיו. — [ברחנית, ברחנים, ־יות]

ברחנות° נ' [מן ברחן] עריקה, התחמקות ממלוי חובה: "בכל שעה של ברחנות משממונה של הגימנסיה" (ארר, ביתו 124). — [ברחנות־]

ברחש° ז' [ערבית: ברע'ש יתוש; קרוב אל פרעוש] אחד מסוגי היתושים מסדרת הזבובים הרוחשים הרבה בעונת הקציר בשדות (Lepto conops). הזכרים אינם פוגעים לרעה, אך הנקבות זקוקות למנת דם חם, לפיכך פגיעתן רעה בבהמות ובבני־אדם. — [ברחשים]

ברט

ברט° ז' [צרפתית: beret] כמתה, כובע עגל חסר־מצחה. — [ברטים]

ברי* תה"פ [קיצור מן בריא] ברור, ודאי, שאינו מטל בספק: "ברי לי שלא נגעתי" (חולין ב:). "אבל ברי לי כי בת טובים היא" (ביאליק, איש הסימן).

— ברי ושמא — ברי עדיף* (בבא קמא קיח.), יש להעדיף את הודאי על הספק.

ברי (איוב לז יא) — ראה ערך רי.

ברי*, בורי ז' [מן ג. ברא] בריאות, מצבו של דבר בריא, איתנות: "במה דברים אמורים? בזמן שפרש (התינוק מלינוק) מתוך בריו, אבל אם פרש מתוך חלי, מחזירין אותו מיד" (ירושלמי נידה מט ב). "ויהיה גופו שלם ועומד על בריו כל ימיו" (רמב"ם, דעות ד כ). — [ברי־, בריו]

— על בריו* [ראה להלן], על אמתותו, לעמקו, בשלמותו: "או שלא ידע הדבר על בריו" (אלבו, העיקרים 868). "המבקש להבין את דברי המשנה על בריים" (ביאליק, משנה לעם).

— עמד על בריו*, החזיק בתמתו, סמך על ודאותו טענתו: "אם ברור לך הדבר שטהורה את, עמדי על בריך ושתי!" (סוטה ז.).

— העמיד דבר על בריו*, ברר דבר לעמקו, הבהיר אותו היטב: "העמידו הדבר על בריו והודיעוני" (גיטין פט:).

בריא ת' [ראה ג. ברא] 1*, שלם ותקין בגופו, שאינו חולה: "בחולה ובזקן... בילד ובבריא" (מקואות ח ד). "אינני חולה, אני בריאה כברזל" (חזז, יעיש ד סג). שן בריאה. 2, שמן, בעל־בשר: "ועגלון איש בריא מאד" (שופטים ג יז). 3*, ברי, ודאי: "אם טהורה את, דבריא לך שאת טהורה" (ירושלמי סוטה טז ד). — [בריאה, בריאים, בריאות]

— בריא אולם°, בריא מאד [ראה אול, א. אולם]

— בריא־בשר, שמן, בעל־בשר: "שבע פרות יפות־מראה ובריאת בשר" (בראשית מא ב). "שבע בנות יפות מראה ובריאות בשר" (ברקוביץ, תר' טוביה קיז).

— שכל בריא°, הגיון, מחשבה ישרה והגיונית.

— נפש בריאה בגוף בריא° [תרגום מלאטינית: mens sana in corpore sano] מימרה רווחת בשבח טפוח בריאות הגוף.

א. **בריאה** נ' [מן א. ברא, ברא] 1, יצירה, עשיה: "ואם־בריאה יברא ה'" (במדבר טז ל). "לבריאה שמים קדמו" (ויקרא רבה לו). 2^, תבל ומלואה, הטבע, העולם שנברא: "לה' הארץ ומלואה הבריאה וכל הדרה" (יל"ג, שירה כה). "והיא הנותנת להבריאה לוית חן, טעם ויפי נשגב" (מנדלי מו"ס, רצו). "וכבר הסיח מכל דעתו מעסקי עצמו ונהנה מן הבריאה" (עגנון, כלה קצא). 3^ [בקבלה] כנוי לעולם שאחרי עולם האצילות, המדרגה השניה בהשראה האלהית" (קורדובירו, פרדס רימונים טז). — [בריאת־]

— לבריאת העולם* (עבודה זרה ט:), תאריך־יסוד למנין השנים לפי המסרת היהודית: שנת 1965 היא שנת ה' אלפים תשכ"ו לבריאת העולם.

ב. **בריאה**^ נ' [מן בריא] בריאות, שלמות הגוף [רווח בצירוף:]

— בקו־הבריאה°, במצב־בריאות טוב: "ראשית, באתי להודיע, שאני, ברוך השם, בקו הבריאה ושלם בכל איברי" (מנדלי מו"ס, קיב). "עד היום עדין אינני בקו־הבריאה" (ביאליק, אגרות ב רמז).

בריאות^ נ' [מן בריא] שלמות הגוף ותקינות כל אבריו, מצבו של הבריא: "להיות שדרתו עומדת בבריאות" (רש"י סוכה יח). "ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף" (רמב"ם, דעות ד יד). שמירת הבריאות. אויר צח יפה לבריאות. — [בריאות־]

— לבריאות!° ברכה מקבלת למי שהתעטש, וזה לברכות: 'אסותא!' 'מרפא!'

– העקר הבריאות!° [בלשון־הדיבור] בטוי של עדוד או קבלת־דין, מעין: אל נא תדאג, הכל יסתדר בשלום!

– בקו הבריאות°, [ראה לעיל ב. בריאה] במצב בריאות תקין: "הנני, ברוך השם, בקו הבריאות" (נוסח עממי במכתבים). "עיפה נפשי ואינני בקו הבריאות" (יל"ג, אגרות ב כה).

ברי־ברי* ז׳ [סינגאלית: bhari חולשה] מחלה הגורמת כתוצאה של העדר אחד ממרכיבי ויטמין B (תיאמין) במזון. המחלה מצויה ביחוד בסין, ביפן, בהדו ובכמה ארצות דרום־אמריקה. סימניה העקריים: דלקת כללית של העצבים, בצקת, התנונות שרירים ושנויים חולניים במערכת הלב והדם.

בריגדה* נ׳ [צרפתית: brigade; מאיטלקית: brigata חבורה] חטיבה צבאית, הכוללת גדודים אחדים (בצבא הבריטי – שלושה). – [בריגדת־, בריגדות]

– **בריגדיר*** מפקד בריגדה, תאר פקודי המקביל בצבא־הגנה־לישראל לאלוף־משנה או לאלוף.

ברידג׳* [אנגלית: bridge גשר] משחק־קלפים לארבעה משתתפים שמחלקים ביניהם 52 קלפים. נפוץ הרבה באנגליה ובאמריקה.

בריה נ׳ [מן א. ברה, ברה] מאכל, מזון: "ותברני לחם ועשתה לעיני את־הבריה" (שמואל ב יג ה). "וחולה יעמיד לבו בבריה" (משה אבן־עזרא, א 41). – [ברית־]

בריה*, ברייה נ׳ [מן א. ברא, ברא] 1*, בריאה, יצירה: "מבריתו של עולם" (ברכות ב.). 2*, המצב הטבעי, המצב מלדה: "חטה אחת כבריתה" (מכות יז.). פלוני הוא טוב־לב מבריתו. 3*, יצור, בעל־חיים: "רחמיו יראו לכל בריותיו, ואורו ושבחו חלק לאדם" (בן־סירא טז יט). "בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה" (גיטין נו:). "הרבה בריות ברא הקדוש־ברוך־הוא בעולם" (שמות רבה לה). "אני בריה וחברי בריה" (ברכות יז.). 4° [בסגנון עממי] כנוי לאדם רב־פעלים, זריז וחרוץ: "היתה פרלה אשתו עזר כנגדו ו׳בריה׳ נפלאה" (הזז, צל 36). – [ברית־, בריות]

בריום

– **בריות*** ז״ר וג״ר כלל האנשים, בני־אדם: "אוהב שלום... אוהב את הבריות" (אבות א יב). "מה אומרות עליו הבריות?" (יומא פו.).

בריום° ז׳ [בר + יום] חרק החי בצעירותו בצורת זחל בתוך המים; בהתבגרו הוא מתעופף באויר. הבריום המבגר אינו מסגל לקלט מזון והוא חי רק שעות מספר, מזדוג, מטיל ביצים ומת. (בריומיים – Ephemeridae). – [בריומים]

בריון* ז׳ [מיוונית: barys כבד] יסוד כימי, מתכת לבנה כעין הכסף, רכה כעופרת. מלחי הבריון משמשים בטכניקה ובתעשיה (צבעים ירקים ועוד), וכן במחקרים רפואיים (Barium, סימן כימי Ba, משקל אטומי 137.4, משקל סגלי 3.6).

בריון* ז׳ [אולי מן ג. בר] אימתן, אלם, איש־זרוע, המשתלט בכח האגרוף: "לבריון שהיה שכור, בעט... קלל לשוטר" (שמות רבה ל). בריונים תקפו ברחוב את האשה. – [בריון־, בריונים, בריוני־]

– **בריונים*** (גיטין נו.), כנוי בימי מלחמת היהודים נגד הרומאים, בסוף ימי בית שני, לקנאי החרות שנלחמו בזרוע ובאכזריות נגד הרומאים מחוץ, ונגד היהודים המתונים–מבפנים.

בריונות° נ׳ [מן בריון] טבעו של הבריון, אלמות, אימתנות, עריצות: "להגיע... לידי בריונות, עריצות ואכזריות" (קלצקין, כתבים 20). "ועל כך אתם חרדים: שמא בבריונותו ניחא לכם?" (סביב, דרך 21). – [בריונות־]

בריוני° ת׳ [מן בריון] כמעשה בריון, אימתני, עריץ: התנהגות בריונית. – [בריונית, בריוניים, בריוניות]

בריות* נ׳ [ארמית] בריאות, חזק, שלמות.

– **בריות גופא***, בריאות הגוף: "ובריות גופא ונהורא מעליא" (יקום פורקן, שחרית לשבת). "מדה גדושה של בריות גופא וכח גברא" (ביאליק, שירתנו הצעירה).

– **בריות־רוח°**, שפיות־הדעת, בריאות נפשית: "התחלתי מפקפק קצת בבריות־רוחה" (ברש, א 181).

א. **בריזה°** נ׳ [מן ברז, ברז] פתיחת חור להעברת נוזלים: בריזת הברזל המתך בכור־היציקה. – [בריזת־]

ב. **בריזה°** נ׳ [צרפתית: brises] רוח קלה המנשבת באזורים הסמוכים לחוף הים, ביום – מן הים אל היבשה (רוח לחה), בלילה – מן היבשה אל הים (רוח יבשה). – [בריזות]

בריח ז׳ [ראה ב. ברח; אכדית: buruhu] 1, מוט או קנה הנתונים בתוך טבעות הקבועות בדלת או בשער והנתנים להזזה לכאן ולכאן לשם נעילת הדלת או השער: "ויעמידו דלתותיו, מנעוליו ובריחיו" (נחמיה ג ג). "חומות דלתים ובריח" (דברי הימים ב ח ה). 2, התקן לרחבם של קרשים לשם חבורם יחד: "והבריח התיכן בתוך הקרשים מבריח מן־הקצה אל־הקצה" (שמות כו כח). 3°, ה״לשון״ שבתוך המנעול המשתרבבת ונועלת את הדלת. 4° [באנטומיה] העצם העגלה והכפופה בצורת ∽ המחברת את עצם השכמה אל בית־החזה. 5° [בבליסטיקה] חלק העוצר את תנועתם של הקרבים לאחור בשעת התפוצצות חמר־הנפץ – על־ידי האחזותו בגוף הכלי. 6° [ברובה] מנוף שעל־ידי "הקפצתו" נתן להכניס כדור לבית־הבליעה. – [בריח־, בריחים, בריחי־]

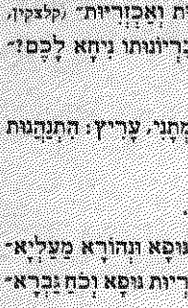

בריחים שונים

– **הבריח התיכון** [בהשאלה מן שמות כו כח]. עקרו ויסודו של דבר, עמוד־התוך.

א. **בריח** ז׳ [מן א. ברח, ברח] פליט, מי שבורח ונמלט מפני האויב: "לבי למואב יזעק, בריחה עד־צער" (ישעיה טו ה). – [בריח־, בריחים גם בריחים, בריחי־]

ב. **בריח** ת׳ [תואר מיתולוגי המצוי גם בכתבי אוגרית בצירוף: לתן בתן ברח (לויתן פתן בריח); ההוראה אינה ברורה]

– נָחָשׁ בָּרִחַ, כִּנּוּי לְנָחָשׁ אַגָּדִי: "בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה'... עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ" (ישעיה כז א). "חֹלֲלָה יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִחַ" (איוב כו יג).

בְּרִיחָה* נ׳ [מן א. ברח, בָּרַח] 1, מְנוּסָה, הִמָּלְטוּת: "כַּמָּה נָאָה בְּרִיחָה שֶׁבָּרַחְתָּ" (שמות רבה כז). בְּרִיחָה מִן הַמַּעֲרָכָה. 2 ÷ [בהשאלה] הִתְרַחֲקוּת, הִסְתַּלְּקוּת מִדָּבָר אוֹ מִדֵּעָה מְסֻיֶּמֶת: "דַּע כִּי אֵין בְּרִיחָתֵנוּ מִן הַמַּאֲמָר בְּקַדְמוּת הָעוֹלָם מִפְּנֵי הַכְּתוּבִים אֲשֶׁר בָּאוּ בַּתּוֹרָה" (מורה נבוכים ב כה). בְּרִיחָה מִן הַכָּבוֹד. – [בְּרִיחַת־, ־חוֹת]

בָּרִיטוֹן° ז׳ [מיוונית: barys כבד + tonos צליל] 1, קוֹל שֶׁל גֶּבֶר בֵּין הַבַּס וּבֵין הַטֶּנוֹר. 2, זַמָּר בַּעַל קוֹל בָּרִיטוֹן. 3, אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה בַּתִּזְמֹרֶת, דּוֹמֶה לַבַּס. – [בָּרִיטוֹנִים]

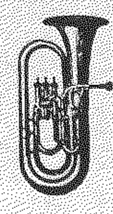
באריטון 3

בְּרִיטִי° ת׳ [אנגלית: British] אַנְגְּלִי, שֶׁמִּתְיַחֵס לִבְרִיטַנְיָה הַגְּדוֹלָה: הָאִימְפֶּרְיָה הַבְּרִיטִית. הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי. הַמּוּזֵיאוֹן הַבְּרִיטִי בְּלוֹנְדּוֹן. – [בְּרִיטִית, ־טִיִּים, בְּרִיטִיּוֹת]

בריתא, ראה בָּרַיְתָא.

בְּרִיךְ* ת׳ [ארמית] בָּרוּךְ.

– קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא* (שבת סז.), הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֱלֹהִים.

– **בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דִּיהַבָךְ (נִיהֲ)לָן וְלָא יַהֲבָךְ לְעַפְרָא*** (ברכות נד:), בָּרוּךְ ה' שֶׁנְּתָנְךָ לָנוּ וְלֹא נְתָנְךָ לֶעָפָר [ברכה למי שקם ממחלה אנושה]

בְּרִיכָה* נ׳ [מן א. ברך, בָּרַךְ] 1, יְרִידָה עַל בִּרְכַּיִם, כְּרִיעַת בֶּרֶךְ: "לָךְ כְּפִיפָה, לָךְ הִשְׁתַּחֲוָיָה, לָךְ בְּרִיכָה" (ירושלמי ברכות ג ד). 2, דּוֹר שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁנּוֹלְדוּ בִּזְמַן אֶחָד (אֶפְרוֹחִים מִדְּגִירָה אַחַת, נְחִיל דְּבוֹרִים וְכוּ'): "הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ מַפְרִיחַ בְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה" (בבא בתרא ה ג).

בריכת גפן 3

3, עָנָף שֶׁהִבְרִיכוּהוּ (כְּפָפוּהוּ) וְכִסּוּהוּ בָּאֲדָמָה כְּדֵי שֶׁיַּכֶּה שָׁרָשִׁים וְיַצְמִיחַ צֶמַח חָדָשׁ (ערלה א ה). 4, יְבוּל הַפְּרִי בָּעֵצִים: "בְּאִילָן שֶׁעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת בַּשָּׁנָה" (ראש השנה טו:). – [בְּרִיכַת־, בְּרִיכוֹת]

בריכה, ראה בְּרֵכָה. בריכייה, ראה בְּרֵכִיָּה.

בְּרַיְל°**, בראיל, כְּתַב־בְּרַיְל**° ז׳ [על־שם הממציא־המחנך הצרפתי העיוור Louis Braille, 1809 – 1852] שִׁיטָה מְקֻבֶּלֶת לִכְתַב־עִוְרִים הַמְּבֻסֶּסֶת עַל צֵרוּפִים שׁוֹנִים שֶׁל שֵׁשׁ נְקֻדּוֹת בּוֹלְטוֹת, שֶׁנִּתָּן לְהַבְחִין בֵּינֵיהֶן בְּנָקֵל עַל־יְדֵי מִשּׁוּשׁ בְּרָאשֵׁי הָאֶצְבָּעוֹת.

בֵּרִילְיוּם° ז׳ [מיוונית: beryllos אבן יקרה ירוקה] יְסוֹד כִּימִי, מַתֶּכֶת קַלָּה מְאֹד. מְסַגְסֶגֶת מִצְטַיְּנִים בְּקַלּוּתָם, בְּקָשְׁיָם וּבִגְמִישׁוּתָם, וּלְפִיכָךְ נוֹדַעַת לָהֶם חֲשִׁיבוּת רַבָּה בַּתַּעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת (בְּיִחוּד בְּמְטוֹסִים). (Beryllium), סִימָן כִּימִי Be, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 9.02, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 1.84).

בְּרִילְיַנְטִין° ז׳ [מצרפתית: brillant נוצץ] שֵׁם מִסְחָרִי לְשֶׁמֶן־מִשְׁחָה לְהַחְלָקַת הַשֵּׂעָר וּלְהַבְרָקָתוֹ.

ברין [מן בִּרְיוֹן]

~ הת׳ **הִתְבַּרְיֵן**°, הִתְפָּרֵעַ: הָאֲסַפְסוּף הִתְבַּרְיֵן בִּשְׁעַת הַהַסְגָּנָה. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

בַּרְיָנוּת°**, בריינות** נ׳ [מן ג. ברא] בְּרִיּוּת, שֶׁפַע בְּרִיאוּת: "בִּפְנֵי הַבְּרִיּוּת הָיְתָה... צוֹבֶטֶת אֶת לֶחְיֶיהָ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת עֲלֵיהֶן אַדְמִימוּת שֶׁל בַּרְיָנוּת" (ויסלבסקי, תר' במערכה 221). – [־נוּת־]

בַּרְיָנִי°**, בריינ** ת׳ [מן ג. ברא] בָּרִיא וְאֵיתָן: "יַלְדָּה בַּרְיָנִית, שֶׁשֶּׁפַע שֶׁל שֵׂעָר עָטַף אֶת רֹאשָׁהּ" (ויסלבסקי, תר' במערכה 102). – [בַּרְיָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בְּרִיסְטוֹל° ז׳ [על־שם מקום הייצור Bristol שבמערב אנגליה] כִּנּוּי לִנְיָר עָבֶה, חָלָק וּמְשֻׁבָּח, הַמַּתְאִים בְּיִחוּד לְשִׂרְטוּט.

בָּרִיקָדָה° נ׳ [צרפתית: barricade; מספרדית: barrica חבית] מִתְרָס, מַחְסוֹם הַמּוּקָם בָּרְחוֹב אוֹ בַּדֶּרֶךְ כְּדֵי לַעֲצֹר אֶת הִתְקַדְּמוּת הָאוֹיֵב וּלְהִתְגּוֹנֵן בְּפָנָיו. – [בָּרִיקָדוֹת]

בְּרִיקָה÷ נ׳ [מן ברק, בָּרַק] נִצְנוּץ, הַבְרָקָה: "הַשֶּׁמֶשׁ בִּבְרִיקוֹתֶיהָ עַל הַמַּיִם הַזַּכִּים" (לטיף, איגרת התשובה ג). "שֶׁיִּהְיֶה בֵּין בְּרִיקָה לִבְרִיקָה הַפְּרָשִׁים רַבִּים אוֹ מְעַטִּים" (מורה נבוכים, פתיחה). – [בְּרִיקַת־, בְּרִיקוֹת]

בָּרִיר÷ ת׳ [מן ברר] בָּרוּר, בָּהִיר, מְחֻוָּר: "וְהַכֹּל שָׁרִיר וּבָרִיר וְקַיָּם" (נאגארה, 469). – [בְּרִירָה, ־רִים, ־רוֹת]

בְּרִירָה* נ׳ [מן ברר, בָּרַר] בְּחִירָה: "הֻתַּר מִכְּלַל בְּרִירָה בְּשַׁבָּת" (ירושלמי שבת י ב). בְּרִירַת תַּפּוּחֵי־זָהָב בְּבֵית־הָאֲרִיזָה. – [בְּרִירַת־, ־וֹת]

– חֹק הַבְּרִירָה טִבְעִית°, תַּהֲלִיךְ הִתְפַּתְּחוּת הַמִּינִים בְּעוֹלַם הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ, לְפִי תּוֹרַת דַּרְוִין: הַיְצוּרִים הַחֲזָקִים וְהַמִּסְתַּגְּלִים לִתְנָאֵי־הַטֶּבַע מִתְקַיְּמִים, וְאֵלּוּ הַמִּינִים הַחַלָּשִׁים כָּלִים וְאוֹבְדִים מִן הָעוֹלָם.

ברירה, ראה בְּרֵרָה.

בְּרִירוּת* נ׳ [מן בָּרוּר] 1*, בַּר, נִקָּיוֹן: "בִּבְרִירוּת כַּסִּיךְ" (ירושלמי תעניות סז א). 2°, בְּהִירוּת, שְׁקִיפוּת: "עַל רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם הַכּוֹכָבִים הוֹסִיפָה בִּבְרִירוּת צְלִילוּתוֹ שֶׁל בֵּית־מִדּוֹת" (שלונסקי, תר' הדון ג 286). "מִשְׁטָר מְדִינִי הַיּוֹדֵעַ בִּבְרִירוּת אֶת שְׁאִיפוֹתָיו" (אנצ' חינוכית א 172). 3° [בפילוסופיה] הַכָּרַת דָּבָר לַאֲמִתּוֹ, הֱיוֹת בָּרוּר וּמְהֵימָן (Evidence): "לֹא יְהִירוּת הִיא הַמַּנִּיחָה לִי יְסוֹד לְאֵמוּן זֶה, אֶלָּא הַבְּרִירוּת הַנּוֹבַעַת מִנִּסּוּי הַזֶּהוּת שֶׁל הַמַּסְקָנָה" (ברגמן־רוטנשטרייך, תר' בקורת התבונה 25). – [בְּרִירוּת־]

בְּרִישָׁה° נ׳ [מן ברש] נִקּוּי בְּמִבְרֶשֶׁת, בֵּרוּשׁ: "נִעוּר וּבְרִישָׁה, גִּהוּץ וּרְחִיצָה" (שנהר, ב 25). – [בְּרִישַׁת־, ־וֹת]

בְּרִית נ׳ [אולי מן ב. ברה בחר] 1, חוֹזֶה־יְדִידוּת, הֶסְכֵּם שֶׁל שָׁלוֹם: "וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ" (שמואל א יח ג). "וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ" (הושע יב ב). 2÷, כִּנּוּי לִבְרִית־מִילָה, כְּרִיתַת הָעָרְלָה שֶׁל בֵּן [ראה להלן]. 3°, אִגּוּד שֶׁל בְּנֵי־אָדָם, חֲבָרוֹת, מְדִינוֹת: אַרְצוֹת־הַבְּרִית. הַבְּרִית הַצְּפוֹן־אַטְלַנְטִית. – [בְּרִית־, בְּרִיתוֹת]

– בְּרִית־אַחִים (עמוס א ט), קִשְׁרֵי אַחִים, אַחֲוָה.

– בְּרִית־מִילָה÷, בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ*, כְּרִיתַת הָעָרְלָה לְבֵן זָכָר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְהִוָּלְדוֹ, לְאוֹת הַבְּרִית שֶׁכָּרַת ה' עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ (אבות ג יא).

– ברית־מלח (במדבר יח יט), כנוי לברית חזקה ותמידית, ברית־עולם.

– ברית־המועצות° [רוסית: Sovietski Sojuz] כנוי למדינת רוסיה משנת 1917 ואילך [על שום שהשלטון עבר בה להלכה לידי מועצות הפועלים שבכל עיר ואיזור]

– ברית־עולם (שמות לא טז), ברית קבועה ונצחית.

– ברית־קדש*, כנוי לברית־המילה: "וצאצאיו חתם באות ברית קדש" (ירושלמי ברכות יד א).

– ברית בין־הבתרים* [על־יסוד בראשית טו ט–כא] הברית שכרת ה׳ עם אברהם וההבטחה כי לזרעו יתן את ארץ כנען.

– הברית החדשה° [שאול מן ירמיה לא לב] כנוי בפי הנוצרים לספרי האונגליון.

– איש־בריתו, בעל־בריתו, ידידו הקשור אתו בברית: "עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך" (עובדיה ז).

– ארון־הברית (יהושע ג ז), הארון שבו היו לוחות־הברית.

– ארצות־הברית°, 1 [קיצור השם 'ארצות הברית של אמריקה', United States of America] הרפובליקה הפדרלית של המדינות המאחדות באמריקה הצפונית. 2, ארצות שכרתו ביניהן ברית־שלום.

– אשת־בריתו, האשה שנשאה לו כדת וכדין: "והיא חברתך ואשת בריתך" (מלאכי ב יד).

– בן־ברית*, יהודי, איש ישראל: "נכסים של בני־ברית" (בבא קמא א ב). "וכתב לחיים טובים כל בני־בריתך" (תפילה לימים נוראים).

– בעל־ברית, 1, ידיד, שתף: "והם (אשכול וענר) בעלי ברית־אברם" (בראשית יד יג). 2°, בעל שמחה של ברית־מילה לבנו.

– לוחות־הברית (דברים ט ט), הלוחות שעליהם נחקקו עשרת הדברות, שהם עדות לברית שכרת ה׳ עם ישראל.

– ספר־הברית, פרשת הברית שכרת ה׳ עם ישראל: עשרת הדברות והמצוות והמשפטים המובאים בספר שמות (פרקים כ–כג): "ויקח (משה) ספר הברית ויקרא באזני העם" (שמות כד ז).

– ברית!*, הברית!*, לשון שבועה שהיתה מקבלת בימי התלמוד: "הברית! הן הדברים שנאמרו לו למשה בחורב!" (ירושלמי פאה יט ב־ג). "ברית! הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני!" (פסחים לח:).

– ברית־דמשק*, שמו של ספר עברי קדמון שנמצא ב"גניזה" בקהיר, ובו פרקים מפרשת חייה ודעותיה של כת יהודית מתקופת בית שני שנמלטה מיהודה והשתקעה בדמשק.

– ברית כרותה*, 1°, חוזה־ידידות שנערך ונחתם. 2*, כנוי מקבל בתלמוד לדבר קבוע ועומד, חק־עולם, מנהגו של עולם: "ברית כרותה היא – הלמד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח" (ירושלמי ברכות ט א). "ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם" (ראש השנה יז:).

– ברית כרותה לשפתים* (סנהדרין קב.), מה שאדם מוציא מפיו סופו להתקים.

ברית, בורית נ׳ [מן ברר] 1°, סבון. 2, עשב, או חמר העשוי מאפר צמחים או מתמציותיהם שהשתמשו בו לפנים לנקוי: "כי הוא כאש מצרף וכברית מכבסים" (מלאכי ג ב). 3°, שם צמח – ראה א. בורית. – [ברית־, בוריות]

בריתא*, ברייתא נ׳ [ארמית: חיצונה] משנה חיצונה, כל אחת מן ההלכות שלא כנסן ר׳ יהודה הנשיא בתוך סדר המשניות שלו (ברכות יט.). רב הבריתות כנסו על־ידי התנאים ר׳ חיא ור׳ אושעיה. – [בריתת־, בריתות]

א. **ברך** [מן ברך]

~ פע׳ **ברך** פ״ע כרע ברך: "ויברך (שלמה) על־ברכיו נגד כל־קהל ישראל" (דברי הימים ב ו יג). "באו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני ה׳ עשנו" (תהלים צה ו). "כיצד מתאספים הגמלים... מסביב לבאר... כיצד הם בורכים לפניה" (פרלמן, תר׳ מסע 161). – [לברך, בורך, יברך]

~ הפ׳ **הבריך** פ״י 1, הכריע, הוריד על הברכים: "ויברך (אליעזר) הגמלים מחוץ לעיר אל־באר המים" (בראשית כד יא). 2*, כפף והטה ענף של צמח וכסה אותו באדמה כדי שיכה שרשים ויהיה צמח עצמאי: "המבריך את הגפן בארץ" (כלאים ז א). 3* [בהשאלה] הקים צאצאים: "שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך: רות המואביה ונעמה העמונית" (יבמות סג.). – [להבריך את־, מבריך, י־]

~ הפ׳ **הברך**, 1, הצב על ברכיו: "ושוב הברך הלילה כגמל רובץ מתחת למשאו" (פיכמן, קמט). 2°, נכפף (ענף) וכסה באדמה: גפן מברכת. – [מברך, יברך]

ב. **ברך** [בבנין פעל מצוי רק בינוני־פעול: ברוך, ראה שם; כן נמצא פעם המקור ברוך, יהושע כד י] [אוגריתית: ברכ; ארמית: בריך; ערבית: בארכ]

~ פע׳ **ברך** פ״י 1, נתן ברכה, אחל טובה: "וזאת הברכה אשר ברך משה... את־בני ישראל" (דברים לג א). "ויברכו את־רבקה ויאמרו לה: אחתנו, את היי לאלפי רבבה" (בראשית כד ס). "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים" (משלי כז יד). הנני מברך אותך בשנה טובה. היושב־ראש ברך בשם האספה את האורחים. 2 [כשהנושא הוא אלהים או שליחו] שלח ברכתו, השרה אשר והצלחה: "וה׳ ברך את אברהם בכל" (בראשית כד א). 3, שבח, רומם, הלל: "שירו לה׳, ברכו שמו" (תהלים צו ב). "ברכי נפשי את־ה׳" (תהלים קג א). 4*, אמר דברי תפלה והודיה לה׳ הטוב והמיטיב: "ברך על היין... ברך על הפת" (ברכות ו ה). "חיב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה" (ברכות ט ה). ברכנו ברכת המזון. 5 [בלשון נקיה] קלל, גדף, חרף: "ברך אלהים ומת" (איוב ב ט). – [לברך את־, על־, מברך, יברך]

~ נפ׳ **נברך**, התברך, אחל ברכה לעצמו: "ונברכו בך כל משפחת האדמה" (בראשית יב ג). – [להברך, נברך, יברך]

~ פֻע׳ **ברך**, חלה עליו ברכה, ברכו אותו: "תברך מגשם

יָעַל" (שופטים ה כד). "יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ" (איוב א כא). "לֹא יְבֹרַךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר קִלֵּל" (פיכמן, קל). – [מְבֹרָךְ, יְבֹרַךְ]

~ הת' **הִתְבָּרֵךְ**, 1, אִחֵל בְּרָכָה לְעַצְמוֹ: "וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" (בראשית כב יח). 2*, הָיָה מְהֻלָּל, שֻׁבַּח: "תִּתְבָּרַךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ" (המאיר לארץ, תפילת שחרית). 3, הִתְהַלֵּל, הִתְפָּאֵר: "וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר: שָׁלוֹם יִהְיֶה לִּי" (דברים כט יח). 4*, חָלָה עָלָיו בְּרָכָה, נַעֲשָׂה מְבֹרָךְ: "הָיוּ מֵימָיו מוּעָטִין וְנִתְבָּרְכוּ" (ירושלמי מועד קטן ס א). – [לְהִתְבָּרֵךְ בְּ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **בֵּרֵךְ אֶת הַחֹדֶשׁ**^, קָרָא בְּשַׁבָּת דִּבְרֵי תְּפִלָּה וּבְרָכָה לַחֹדֶשׁ הַבָּא הַמַּתְחִיל בְּאֶחָד מִימוֹת הַשָּׁבוּעַ שֶׁאַחֲרֵי הַשַּׁבָּת.

– **בֵּרֵךְ עַל הַמֻּגְמָר*** [בהשאלה ובשינוי הוראה מן ברכות מג. ראה ערך א־מֻגְמָר], סִיֵּם בְּשָׁעָה טוֹבָה וּבְהַצְלָחָה אֶת אֲשֶׁר הִתְחִיל.

– **יְבָרֶכְךָ ה'**, תְּשׁוּבַת־בְּרָכָה לַמְבָרֵךְ אֶת חֲבֵרוֹ: "וַיֹּאמֶר... ה' עִמָּכֶם! וַיֹּאמְרוּ לוֹ: יְבָרֶכְךָ ה'!" (רות ב ד).

ב־בֶּרֶךְ

בֶּרֶךְ נ' [אכדית: birku; אוגריתית: ברכם (זוגי); ארמית: בִּרְכָּא; ערבית: רֻכְבָּה; ראה גם אַרְכֻּבָּה, א.ברך] 1, פֶּרֶק הָרֶגֶל בֵּין הַשּׁוֹק לַיָּרֵךְ: "עַל הַבִּרְכַּיִם וְעַל הַשֹּׁקָיִם" (דברים כח 35). "כִּי־לִי תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ" (ישעיה מה כג). 2*, אַרְכֻּבָּה, מַכְשִׁיר הַכָּפוּף כְּעֵין בֶּרֶךְ הָרֶגֶל: "בֶּרֶךְ הַמַּחֲרֵשָׁה" (תענית כה:). בֶּרֶךְ שֶׁל צִנּוֹר. – [בִּרְךָ־, בִּרְכַּיִם, בִּרְכֵּי־]

– **שְׁפַל־בֶּרֶךְ*** (תענית טז.), עָנָו, צָנוּעַ מְאֹד.

– **נְמוֹג־בִּרְכַּיִם***, רָפֶה, חַלָּשׁ: "וְנוֹתֵן לִנְמוֹגֵי בִרְכַּיִם חִזּוּק מַעֲמָד" (מגילת בני אור יד 6).

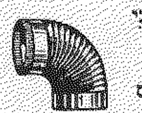
בֶּרֶךְ־צִנּוֹר

– **פִּיק־בִּרְכַּיִם**, חַלְחָלָה, רְעָדָה: "וְלֵב נָמֵס וּפִיק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם" (נחום ב יא).

– **מֵי־בִּרְכַּיִם**° [על־פי יחזקאל מז ד], מַיִם לֹא־עֲמֻקִּים, הַמַּגִּיעִים עַד הַבִּרְכַּיִם בִּלְבַד.

– **כִּשְׁלוֹן בִּרְכַּיִם***, חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: "רִפְיוֹן יָדַיִם וְכִשְׁלוֹן בִּרְכַּיִם" (בן־סירא כה כז).

– **הָלְכוּ בִּרְכַּיִם מַיִם**, תֵּאוּר מְלִיצִי לְבֶהָלָה וּלְחַלְחָלָה גְּדוֹלָה: "כָּל־הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָּיִם" (יחזקאל ז יז). "וַיִּמַּס לְבָבִי כַּדּוֹנַג מִלִּפְנֵי אֵשׁ, וַיֵּלְכוּ בִּרְכַּי כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד" (מגילת ההודיות ד 33).

בְּרָכָה נ' [ראה ב.ברך; ארמית: בִּרְכְתָא; ערבית: בַּרַכַּה] 1, אִחוּל, הַבָּעַת כָּל טוּב: "וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה" (דברים לג א). "וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה" (בראשית כז יב). "וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה" (דברים כח ב). "יָנוּחוּ לְךָ בְּרָכוֹת עַל רֹאשְׁךָ" (שבת לא.). בִּרְכַּת מַזָּל טוֹב. 2*, נֹסַח קָבוּעַ שֶׁל שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לֵאלֹהִים: "אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה" (ברכות לה.). "כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם אֵינָהּ בְּרָכָה" (ברכות מ:) [וראה עוד להלן] 3, אֹשֶׁר, מַזָּל, הַצְלָחָה: "יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ" (דברים כח ח). "וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי" (מלאכי ג י). "אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בּוֹ" (תענית ח:). פְּלוֹנִי רוֹאֶה בְּרָכָה בַּעֲמָלוֹ. 4, מִנְחָה, שַׁי, מַתָּנָה: "קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ" (בראשית לג יא). – [בִּרְכַּת־, בִּרְכָתִי... בִּרְכַתְכֶם; בְּרָכוֹת, בִּרְכוֹת־]

– **בִּבְרָכָה**°, נֹסַח רוֹוֵחַ שֶׁל סִיּוּם בְּמִכְתָּב מְשֻׁדָּר לִפְנֵי חֲתִימַת שֵׁם הַכּוֹתֵב: "בִּבְרָכָה, שִׁמְעוֹנִי".

– **בְּרָכָה לְבַטָּלָה**^, 1^, בְּרָכָה מְיֻתֶּרֶת, בְּרָכָה עַל מִצְוָה שֶׁלֹּא נַעֲשְׂתָה: "יוֹסִיף עַל סִרְחוֹנוֹ וְיַעֲשֶׂה בְּרָכָה לְבַטָּלָה" (רש"י ברכות נא.). 2° [בהשאלה] טֹרַח לָרִיק, מַאֲמָץ שֶׁנִּדּוֹן לְכִשָּׁלוֹן: כָּל הַיְגִיעָה לְהַחֲזִיר לְמוּטָב אוֹתוֹ רָשָׁע – בְּרָכָה לְבַטָּלָה הִיא.

– **בִּרְכַּת־הַגּוֹמֵל**^, בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בִּשְׁעַת הָעֲלִיָּה לַתּוֹרָה מִי שֶׁהָיָה בְּסַכָּנָה וְנִצַּל.

– **בִּרְכַּת־הַמָּזוֹן*** (ברכות כא.), נֹסַח הַתְּפִלּוֹת וְהַבְּרָכוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת לְאַחַר הַסְּעוּדָה.

– **בִּרְכַּת־הַחֹדֶשׁ**^, תְּפִלָּה וּבְרָכָה שֶׁאוֹמְרִים בְּשַׁבָּת לִכְבוֹד הַחֹדֶשׁ הַמַּתְחִיל בְּאֶחָד מִימוֹת הַשָּׁבוּעַ שֶׁאַחֲרֵי הַשַּׁבָּת.

– **בִּרְכַּת־כֹּהֲנִים*** (ראש השנה ד ה), הַבְּרָכוֹת שֶׁהַכֹּהֲנִים הָעוֹלִים לַדּוּכָן מְבָרְכִים אֶת קְהַל הַמִּתְפַּלְּלִים ["יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ" וגו']

– **בִּרְכַּת־הַמּוֹצִיא**^, הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל הַלֶּחֶם לִפְנֵי הָאֲכִילָה ["בָּרוּךְ... הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ"]

– **בִּרְכַּת הַשֵּׁם*** (סנהדרין נו.), [בלשון נקייה] חֵרוּף וְגִדּוּף כְּלַפֵּי ה'.

– **בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ**^, בְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים בְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג, עַל מְאֹרָע שֶׁל שִׂמְחָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה ("שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה"): "עוֹנֶה אֲנִי בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ עִם סִיּוּם הַסֵּפֶר" (ביאליק, אגרות ה כח).

– **גֶּשֶׁם־בְּרָכָה** (יחזקאל לד כו), גֶּשֶׁם הַיּוֹרֵד בְּעִתּוֹ וּבְשֶׁפַע.

– **כּוֹס־שֶׁל־בְּרָכָה***, 1*, כּוֹס הַיַּיִן שֶׁמְּבָרְכִים עָלֶיהָ וְשׁוֹתִים מִמֶּנָּה בְּקִדּוּשׁ אוֹ בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן כְּשֶׁיֵּשׁ זִמּוּן (סוטה לח:). 2° [בהשאלה] כּוֹס יַיִן שֶׁמְּרִים הַנּוֹאֵם וְשׁוֹתֶה אַגַּב דִּבְרֵי בְּרָכָה לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ בִּמְסִבָּה.

– **הֱיֵה בְּרָכָה** (בראשית יב ב), **שָׂא בְרָכָה** (תהלים כד ה), בָּרוּךְ תִּהְיֶה.

– **יַעֲמֹד עַל הַבְּרָכָה** [שאול מן דברים כז יב–יג], יְבֹרַךְ.

– **זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה*** [ר"ת: זַ"ל] (קידושין לא:), דִּבּוּר־בְּרָכָה שֶׁמּוֹסִיפִים לִשְׁמוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר: אָבִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

– **אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה***, אֵינוֹ מַצְלִיחַ, הוּא נִכְשָׁל בְּמַעֲשָׂיו: "הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת... אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם" (פסחים נ:).

– **אֵינוֹ מַרְאֶה סִימַן בְּרָכָה***, אֵינוֹ מִתְקַדֵּם כָּרָאוּי: "מִי שֶׁאֵינוֹ מַרְאֶה סִימַן בְּרָכָה בְּמִשְׁנָתוֹ בְּתוֹךְ חָמֵשׁ שָׁנִים, שׁוּב אֵינוֹ מַרְאֶה" (תוספתא שקלים ג כו).

– **תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה*** (עירובין סג.), יְבֹרַךְ!

– **רָאָה מַזַּל־בְּרָכָה**° [על־פי פסחים נ:], הִצְלִיחַ, עָשָׂה חַיִל: "מַזַּל־בְּרָכָה רוֹאֶה הוּא בְּכָל מְלָאכָה" (ביאליק, קטינא כל־בו).

– **בְּרָכוֹת***, שֵׁם הַמַּסֶּכֶת הָרִאשׁוֹנָה בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים בְּסֵדֶר זְרָעִים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי קְרִיאַת־שְׁמַע, תְּפִלָּה וּבְרָכוֹת שׁוֹנוֹת.

– ברכות הנהנין°, ברכות שאומרים על מאכל, משתה, ריח וכדומה, לפני שנהנים מהם.

– ברך ברכת הנהנין° [בהשאלה הנ״ל] הביע את הנאתו הגמורה: ״עד עכשו לא ברכנו ברכת הנהנין על יצירה גאונית מעשה ידי אשה״ (גניר, השעיפים 109).

– ברכות השחר°, הברכות הראשונות הנאמרות בתפלת הבקר (שחרית).

– שבע ברכות°, כנוי לשבע הברכות שאומרים בשעת החפה לכבוד החתן והכלה; נקראות גם ״ברכת חתנים״ (כתובות ח:).

ברכה, בריכה נ׳ [ערבית: בִּרְכַּה] מקוה־מים, אגם שהתקן בידי אדם: ״ואשר עשה את־הברכה ואת־התעלה״ (מלכים ב כ כ). ״והברכות שנתמלאו מים״ (מועד קטן ד.). ״׳ותענוגות בני אדם׳ – אלו ברכות ומרחצאות״ (גיטין סח.). ברכת־שחיה. – [ברכת־, ברכות, ברכות־]

בּרכיה°, בריכיה נ׳ [מן ברכה] ברוח־הבר (Anas platyrhyncha). ברוח־הבית מוצאו מן הברכיה. –[ברכית־, ־ות]

ברכיכיטון° ז׳ [מיוונית: brachys קצר + chiton כתונת] עץ־נוי בעל פרחים צהבים־אדמדמים (Brachychiton). הובא לארצנו מאוסטרליה. נפוץ בעקר בשפלת החוף. – [ברכיכיטונים]

ברליף° ז׳ [צרפתית: bas-relief תבליט נמוך] תבליט שטוח, ציור על גבי שטח הבולט פחות מכדי מחצית עביו הממשי של העצם המתאר. – [ברליפים]

ברם תה״פ [מארמית, דניאל ד יב] 1*, אבל, אך: ״דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי, ברם כך אמרו״ (שבת סג:). 2*, אכן, אמנם: ״ברם זכור אותו האיש לטוב״ (שבת יג:).

ברמינן° ז׳ ראה ערך ה. בר, בר־מנן.

ברנוס°, ראה בורנוס.

ברנש° ז׳ [מארמית: בר נש, ראה ה. בר] 1, בן־אדם, איש. 2, כנוי של זלזול באדם: ״ה ה ה, הגיע, הגיע הברנש המברנש הזה״ (יזהר, צקלג 285). ״שני ברנשים נסים, מרפטים, מחצפים״ (נ׳ שחם, חכמת המסכן). – [ברנשים, ברנשי־]

ברנשון° ז׳ [מן ברנש] ברנש קטן: ״לא ברנשון אפסי שאיננו יודע טעמם של הדברים שהוא מספיד״ (נ׳ שחם, שיכון 67). – [ברנשון־, ברנשונים, ־שוני־]

ברס°, בירס ז׳ [מיוונית: birros מעיל] שמיכת־צמר עבה (כלאים ט ז). – [ברסין]

א. ברס [רק עברית?]

~ הפ׳ הבריס° פ״ע נער, צעק [נאמר על החמור]: ״חמור מבריס״ (ילינק, ה 35). – [להבריס, מבריס, ־־]

ב. ברס [מן ברסי]

~ פע׳ ברס° פ״י עבד עורות, עבד בברסי. – [לברס, מ־, י־]

~ הת׳ התברס°, עבד, נספג: ״כחליצות שנתברסו באבק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 83). – [להתברס, מת־, ית־]

ברסה°, ראה בורסה.

ברסוק°, בירסוק ז׳ [מן ברסק, ברסק] עבוד עורות. – [ברסוק־]

ברסי, בורסי* ז׳ [מיוונית: byrseus] מעבד עורות: ״אי־אפשר לעולם בלא בסם ובלא ברסי״ (פסחים סה.). – [ברסים]

ברסק [מן ברסקי]

~ פע׳ ברסק° פ״י עבד עורות, עסק בתעשית עורות. – [לברסק, מ־, י־]

~ פע׳ ברסק°, ראה ערך מברסק.

ברסקאות°, בורסקאות נ׳ [מן ברסקי] עבוד עורות. – [ברסקאות־]

ברסקי*, בורסקי [יוונית: byrsa עור] 1, נ׳ בית־מלאכה לעורות, מקום שמעבדים בו עורות: ״אין עושין ברסקי אלא למזרח העיר״ (בבא בתרא ב ט). 2, ז׳ ברסי, מעבד עורות: ״אשרי מי שאמנותו בסם ואוי לו מי שאמנותו ברסקי״ (בבא בתרא כא:). – [ברסקיות (להוראה 1), ברסקים (להוראה 2)]

ברץ [קרוב אל פרץ]

~ פע׳ ברץ° פ״ע פרץ ועבר: ״פר אסור בברזליו... בורץ ברב־אונו, כבד־זרע״ (טשרניחובסקי, שירים 503). ״בורצים החיים מערוציהם ומתפרדים פלגי פלגים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 394). ״מבעד לחרש האדם בורץ״ (רבינוב, אמיתי קיט). – [לברץ, בורץ, יברץ]

~ פע׳ ברץ° פ״י 1, הגדיש, מדד במדה גדושה ביותר: החלבן ברץ את מדת החלב – ומעט ממנו נשפך. 2, פרץ, הגיח ועבר: ״החיה עת תתפרץ, דרך קדם תברץ אל התהו הקורץ״ (ש׳ שלום, שירים ע). – [לברץ, מברץ, י־]

~ פע׳ בורץ*, היה גדוש, עבר על גדותיו: ״איזה הוא היתר? שקמצו מבורץ״ (מנחות א ב). החנוני מדד בעין יפה מדה מבורצת של קמח [ראה גם ערך מבורץ]. – [מבורץ, יבורץ]

~ הפ׳ הבריץ° פ״י הגדיש, מלא עד כדי יציאה משפת הכלי: ״אורי... מתנגדר בזה שלא הבריץ ממנה (מן הכוס) על השס אפלו טפה אחת״ (שניאור, סיפורים סד). – [להבריץ, מ־, י־]

~ הפ׳ הברץ°, הגדש, העבר על גדותיו. – [מברץ, יברץ]

ברק ז׳ [ראה ברק] 1, קו אור חשמל החולף על־פני השמים כתוצאה של התנגשות ענָנים טעוני־חשמל זה בזה; קול התנגשות זו הוא הרעם: ״ויהי קלת וברקים״ (שמות יט טז). ״הברק הזה אחד מתולדות האש של מעלן הוא״ (ויקרא רבה לא). רעמים וברקים. 2, זהר, אור רב המחזר משטח נוצץ: ״ברק חרבי״ (דברים לב מא). ברק הזהב. מנורת־הנחשת צחצחה עד היות לה ברק. – [ברק־, ברקים, ברקי־]

– במהירות הברק°, משל למהירות רבה מאד.

– ברק־עין°, הרף־עין, נצנוץ־עין, הצצה מהירה: ״היא נמסרת פתאם ונגלית כברק עין״ (אלתרמן, הטור א 385).

ברק [אכדית: barâka; ארמית: ברק; ערבית: ברק; ראה ברק]

~ פע׳ ברק, 1, פ״י שלח ברק: ״ברוק ברק ותפיצם״ (תהלים

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָעַל; נפ׳על; פִע׳ל; פֻע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

קפד ו). "כעב אשר מרעים ובורק" (הנגיד, דיואן א 55). "ועגילי אזניה בורקים זיקי זיקות" (סערוני, ניסים 9). "אלולא היתה השמש בורקת כידונות אש לתוך עיניו" (ד' שחם, המדרון 27). 2 פ"ע נצנץ, זהר: "ברק ברקאי" (יומא כח:). "וכהן מטה באור פני מזרח יברק" (גבירול, ה 67). "כל ארבע כנפות הארץ תברקנה כלהב" (טשרניחובסקי, תפילה לשמש). "אבל עיניו בגיל עליון בורקות" (שמעוני, שירים ב שכר). "והנה הוא דולק, והנה הוא בורק ומתיז רשפים" (כלצר, אור 144). – [לברק, בורק, יברק]

~ נפ' נברק, נצת, נדלק: "ממרום אש נזרק והיכל הקדש נברק" (ינאי שט). – [להברק, נברק, יברק]

~ הפ' הבריק, 1, פ"ע התנוצץ, הבהיק: "והרורי הרקיע המבריקים ומאירים לפני המטר" (רש"י תהלים קלה ז). "הטל הבריק מטה" (ביאליק, על אילת השחר). המנורה המצחצחת הבריקה, עיניו הבריקו מרב אשר. 2, נצנץ, הופיע כברק: "מי שיבריק לו פעם אחת בלילו כלו, והיא מדרגת... 'ויתנבאו ולא יספו'" (מורה נבוכים, פתיחה). "הבריק פתאם רעיון במוחו של ראובן" (ברדיצ'בסקי סיפורים רנב). 3°, פ"י צחצח, שוה ברק: הברקתי את הנעלים במברשת 4°, טלגרף, שלח מברק בדאר: התיר הבריק לבני־משפחתו כי הגיע בשלום. 5* פ"ע נתעור מחמת אור ברק מסנור: "השוכר את החמור והבריקה" (בבא מציעא ו ג). – [להבריק מ־, י־]

~ הפ' הברק, 1, צחצח, מרק: "עשויה היא ללהט, מרוטה ומברקת" (רש"י יחזקאל כא כ). נעליו הברקו במשחה ובמברשת. 2°, טלגרף, נשלח במברק: "דאגתי במיחד כי דבור זה ירשם ויברק לחוץ־לארץ" (שרת, באסיה 205). – [מברק, יברק]

~ הת' התברק, 1°, ברק, התנוצץ, הזהיר: "נר של כפור, הדלק נא ודלק, התברק נא וברק, יהי אור!" (מלצר, אור 144). "עיניו הצרות... נתברקו בשמחה עמקה" (שניאור, סיפורים עב). "אגלי דמעות רושפים ומתברקים" (ברדיטס, שרשים 57). "חרות – אני אוהב את פניה המתברקים" (כוכר, בסוד 247). 2°, חלף כברק: "משום כן – התברקה בי מחשבה – נתקשרה רעיתי בברית האהבים עם רעותה" (שטיינברג, דוואים טו). – [להת־, מת־, ית־]

ברקאי* ז' [מן ברק] כוכב־הבקר, אור־השחר: "עלה ברקאי" (יומא כח:). "אם הגיע (זמן השחיטה של קרבן התמיד הנשחט בעלות השחר) הרואה אומר: ברקאי!" (יומא ג א). "האם ברקאי הוא מעיר הצפרים?" (שמעוני, ברן צפרים).

ברקה* נ' ברק: "ועל לוהב הזרק יכתובו ברקת חנית לגבורת אל" (מגילת בני אור ו 2). – [ברקת־]

ברקות° נ' [מן ברק] ברק, זהר: "ודברים שמאבדים ברקותם" (ש' שלום, שירים קנח). – [ברקות־]

ברקים° ז"ז, **ברקין*** ז"ר [מיוונית: brakai] מכנסים רחבים, מעין אלו שלובשים בני־המזרח – ראה אברקים.

ברקית* נ' [אולי מן ברק הבריק 4; תוספתא שבת ח ח], מחלת־עינים, המתבטאת בלחץ פנימי בעין הגורם להפרעה קלה בראיה (Glaucoma). בצורתה הקשה עלולה המחלה להביא לעורון.

ברקן ז' (שופטים ח טז) צמח קוצני זקוף ממשפחת המרכבים, בעל פרחים סגלים כחלחלים (Notobasis), גדל בשדות ובצדי הדרכים. – [ברקן־, ברקנים, ברקני־]

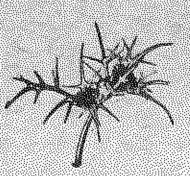

ברקן

ברקרולה° נ' [איטלקית: barcarola סירה] 1, שיר־עממי של מלחי הגונדולות (סירות) בונציה, הבנוי במקצב התנופות הקצובות של המשוטים. 2, יצירה מוסיקלית לפי המתכנת הנ"ל. – [ברקרולות]

ברקת נ' [מן ברק; סאנסקריטית: Marakata] אבן יקרה המצטינת בצבעיה הנאים: אחת מן האבנים ששבצו בחשן של הכהן הגדול (שמות כח יז). סבורים כי היא אבן האכטיס (Agate). – [ברקת־, ברקות, ברקות־]

ברקת נ' (יחזקאל כח יג), נסח אחר לשם האבן "ברקת".

ברר [קרוב אל בהר, בחר]

~ פע' ברר פ"י 1, בחר, הבדיל בין הטוב לבין הרע: "וברותי מכם המרדים והפושעים בי" (יחזקאל כ לח). "איזוהי דרך ישרה שיבר לו האדם?" (אבות ב א). "הבורר קטנית ביום־טוב, בית־שמאי אומרים: בורר אכל ואוכל" (ביצה א ח). "הם היו מתכונים רק לברר את הבר" (ביאליק, הספר העברי). הפועלים ברו בבית־האריזה את תפוחי־הזהב. 2, חקר, בדק דבר ועין בו: "כי את־כל־זה נתתי אל־לבי ולבור את־כל־זה" (קהלת ט א). 3*, הבהיר, סלק את הסתום והמערפל: "ובוררין את הדבר כשמלה חדשה" (כתובות מו.). – [לברר או לבר; ברותי, בורר, יברר או יבר]

~ נפ' נבר, נברר, 1*, נבחר, הבדל הטוב מן הרע: "ודבריו נבררין על־ידי שניה" (רש"י סנהדרין כג:). "הן נסמחה (האל"ף) גם על יסוד השם כמו אתמול ואזרע היות נבררת" (גבירול, אתן לאלי עוז). "הוא קבל פקדה להוביל את הנבררים אל הנגדה בסף" (ברנר, א 116). תפוחי־הזהב נבררו בבית־האריזה. 2, הטהר, נעשה זך ונקי: "טמא אל תגעו, צאו מתוכה, הברו נשאי כלי ה'" (ישעיה נב יא). – [להברר או להבר; נבר או נברר; יבר או יברר]

~ פע' ברר פ"י 1*, עשה את הדבר ברור, הבהיר, הסביר: "צריך לברר" (סנהדרין כג:). "צריך בעל דין לברר ולהעמיד על האמת כל דבריו שטוען בבית־דין" (רש"י סנהדרין כג:). אל תמהר לקבל החלטה בטרם בררת את הדבר. 2, נקה, טהר, זכך: "ומן המשכילים יכשלו לצרף בהם ולברר וללבן" (דניאל יא לה). 3*, בחר, ברר: "בררו להן ישראל כתב אשורית ולשון־הקדש" (סנהדרין כא:). 4*, נקה, נפה: "דש, זרה, ברר, טחן" (ירושלמי ברכות יג ג). – [לברר את־, מברר, י־]

~ פע' ברר, 1, נעשה ברור, התברר: "שהוא מברר ונכר" (רש"י בראשית כד כו). "וכל דבריו היו ברורים ומבררים" (עגנון, אלו קעה). התכנית תברר בקרוב. 2, נפה, נקה: "מברר ומנפה בשלש־עשרה נפה כעין סלת בחטים" (עובדיה מברטנורה, סוטה ב א). [מברר, יברר]

~ הת' **התברר**, 1*, נעשה ברור, נתחור: "ועדין לא נתברר כל עקר שהוא (יוסף) חי" (מסכת סופרים כא ט). "ותחקר עליו בשכלך... עד שתתברר לך האמת" (חובות הלבבות, הקדמה). 2, נעשה טהור ונקי: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים" (דניאל יב י). 3, נהג ביֹשר ובצדק: "עם־נבר תתברר, ועם־עקש תתפתל" (תהלים יח כז). 4^, התנקה, נפה: "שהפסלת נופלת דרך נקבי הכברה ונמצא נתברר מאליו" (רש"י שבת קא). – [להתברר, מת־, ית־]

~ ו הפ' **הבר** פ"י 1, נקה, טהר: "רוח צח שפים... לוא לזרות ולוא להבר" (ירמיה ד יא). "והבר מחשבותי וטהר רעיוני" (חובות הלבבות, בקשה). 2, לטש, צחצח, הבריק: "הברו החצים" (ירמיה נא יא). – [להבר את־, הברתי, מבר, יבר]

~ 2 הפ' **הבריר** ^ פ"י 1^, זקק, טהר: "דררתם והברותם כסלת לרס" (פיוטים, סידור 117). 2°, הבהיר, עשה שיהא ברור: המרצה הבריר את הבעיה הסתומה. – [להבריר, מ־, י־]

~ הפ' **הבּרר***, הבהר, נתחור, נעשה ברור: "נשחטה – הבררה דלאכילה עומדת" (ביצה ה.). "הברר הדבר שזו היא התרומה" (רש"י חולין יד.). הדברים הסתומים הבררו עד מהרה. – [מברר, יברר]

– **לברר וללבן**° [על־פי דניאל יא לה], לחקר היטב, לרדת לעמקו של דבר.

– **התברר דינו**°, העמד לדין, נחקרה במשפט אשמתו: דינו של החשוד יתברר בימים הקרובים.

בר"ר ר"ת בראשית רבה (מדרש).

ברֵרה° נ' [מן ברר; על־פי הערבית] השארית הנשארת לאחר שבררו והוציאו את הטוב והמשבח: הפרדסן מכר את הבררה של תפוחי־הזהב במחירים מוזלים. – [בררת־, ־רות]

בררה, ברירה נ' [מן ברר, ברר] 1*, בחירה, פעלת הבורר: "ר' הושעיה אמר: יש בררה" (ביצה לז:). 2°, אפשרות לבחר בדבר, אפשרות לעשות דבר או שלא לעשותו, דילמה: הבררה בידך – להימין או להשמאיל. – [בררת־, בררות]

– **אין בררה***; **יש בררה*** [שאול בשינוי־הוראה מן ביצה לז:], אין אפשרות אחרת; יש אפשרות אחרת.

– **באין בררה**°, **בדלית בררה**°, כיון שאין אפשרות אחרת: באין בררה (בדלית בררה) נקבל את הצעתו.

– **לית בררה***, אין בררה, אין מוצא אחר: "לדידי לית לי בררה, אלא לדידך דיש בררה" (סוכה כד.).

– **בררה טבעית**°, ראה ברירה.

בררן° ז' [מן ברר] בחרן, מי שדרכו לברר הרבה, אסטניס: "איני בררן במאכלים, אבל אתם יודעים שאיני אוכל בשר" (עגנון, אורח 25). "המבקר המתון, השקדן והבררן" (ברקוביץ, הראשונים רפו). – [בררנית, בררנים, ־ניות]

בררנות° נ' [מן בררן] מדתו של הבררן, נטיה לברר יותר מדי. – [בררנות־]

בררני° ת' [מן בררן] של בררן, של ברירה ובחירה יתרה: "ומכלם טעם... טעימה אצילית, בררנית" (ויסלבסקי, יחידים 16). התנהגות בררנית. טעם בררני. – [בררנית־, ־ניים, ־ניות]

ברש [מן מברשת]

~ פע' **ברש**° פ"י נקה במברשת, העביר מברשת על בגד וכו' לנקותו. – [לברש את־, מברש, י־]

~ פע' **ברש**°, נקה במברשת: הבגד ברש וגהץ. –[מברש, י־]

~ הת' **התברש**°, נקה את עצמו (את בגדיו שעל גופו) במברשת: התלבשתי והתברשתי. – [להתברש, מת־, ית־]

~ הפ' **הבריש**° פ"י ברש, נקה במברשת –[להבריש, מ־, י־]

~ הפ' **הברש**° ברש, נקה במברשת. – [מברש, יברש]

בש' קיצור: 1, בשנת. 2, בשעת.

ב"ש ר"ת 1, בית שני. 2, בית־שמאי. 3, ברז־שרפה.

בש"א ר"ת 1, בשום אפן. 2, בית שמאי אומרים.

בשא"א ר"ת בשאי־אפשר.

בשביל* מ"י [ב+שביל] 1*, למען, לשם: "המכבה את הנר... בשביל החולה שיישן" (שבת ב ה). "כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי... בשביל אשתו ובניו" (ברכות נח.). 2*, בגלל, מחמת: "והיה (הלוה) משלח לו (מתנה) ואמר: בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי" (בבא מציעא ה י). "עזבת את עמך בשביל עוונם" (רש"י ישעיה ב ו). "בשביל לעג הצדיק יבשה ידו" (רש"י מלכים א יג ד). 3°, בעבור: נתקבל מכתב בשביל מר ירקוני. 4^, אל: "ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו" (רש"י איכה רבה ב י). – [בשבילי, בשבילך, בשבילך, בשבילנו]

– **בשביל ל־**[שם הפועל]*, כדי ל־: "הציקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל להנות מעצי המערכה" (פסחים ז ח). "איזה סם חיים יפה לו בשביל להאריך ימיו" (אחד העם, א)

– **בשביל ש־***, 1, כדי ש־: "מחנכין אותם לפני שנה ולפני שנתים בשביל שיהיו רגילין במצוות" (יומא ח ד). 2, משום ש־, מפני ש־: "בשביל שאני זכר הפסדתי?" (כתובות יג ג). "בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו, נתיקרו ידיו" (רש"י שמות יז יב). "בשביל שחשב לעשות, חשב לו המקום כאלו עשה" (רש"י דברים כו ה).

– **בשביל אשר**^, משום ש־: "בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד" (רש"י קהלת ב טז).

– **בשביל כך**°, על שום כך: "ועל אותו הנהר בית־ריחים עומד, ובשביל כך נקרא הכפר כפר־ריחים" (מגולי מו"ס, רסא).

בשגם מ"ח [ב + ש + גם] משום ש־, באשר גם: "לא־ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר" (בראשית ו ג).

בשה"י פה"י* ר"ת בשבת היום, פסח היום (כלומר, בדבר של מה־בכך, בתרוץ רחוק).

בשול*, בישול ז' [מן בשל, בשל] 1, התקנת מזון לאכילה על־ידי חמום באש: "אחד לאסור אכילה... ואחד לאסור בשול" (חולין קטו:). 2, הבשלה, גמר גמילת פרי, העשותו טוב למאכל: "אותו הפרק זמן בשול פרות היה" (סנהדרין צה:). – [בשול־]

– בית־בשול°, 1, בית־תבשיל, בית־אכל: "בבית־הבשול לעם יאכל בחל לחם־חקו" (ברדיצבסקי, סיפורים כד). 2, מטבח: "ונכנסה לבית־הבשול להתקין סעודת־ערב" (עגנון, כלה קטן).

בשולה* נ' [מן בשל, בשל] פרי בשל: "אברהם אמר: בשולה, ואיוב אמר: פגה" (בראשית רבה מט). – [בשולת־, בשולות]

בשום־אפן°, ־מקום°, ־פנים° – ראה ב' שום.

בשום° ת' [מן בשם] 1, ריחני, מפיץ בשם: "במקום אויר־ימים בשום ועז" (שמעוני, פואימות ב רלה). "הם נמים היערות הבשומים" (ש' שלום, שירים קצא). 2, מתקן בבשמים, מבשם: "חיך לנערות, בשומות, טלולות, החוספות למשרד" (ש' שלום, שירים תקנא). – [בשומה, בשומים, ־ות]

בשום°, בישום ז' [מן בשם, בשם] התקנה בבשמים: "תלמידי־חכמים רואים בבשום ובפרכוס קלות־ראש שאינה נאה להם" (קבק, במשעול 367). בשום השער. בשום בגדים. – [בשום־]

בשורה נ' [ראה בשר; אוגריתית: בשרת; ערבית: בשרה, בשארה] 1, שמועה, חדשה, ידיעה (על־פי הרב לטובה): "אם לבדו בשורה בפיו" (שמואל ב יח כה). "על בשורות טובות אומר: ברוך הטוב והמטיב" (ברכות ט ב). "בשורת־אביב לך הבאתי" (ביאליק, קומי). 2, שכר הודעה טובה: "אשר לתתי־לו בשרה" (שמואל ב ד י). – [בשורת־, בשורות]

– בשורות איוב° [על־יסוד הידיעות הקשות שהגיעו לאיוב בזו אחר זו, איוב א], כנוי לידיעות רעות ומרות ביותר: "הבריות התנחמו בבשורות איוב אלו" (הזז, דלתות 201). "יש מהם הבאים לבשרו בשורות איוב" (טברסקי, לפידים 225).

– איש־בשורה (שמואל ב יח כ), מבשר ידיעה טובה.

– יום־בשורה (מלכים ב ז ט), יום טוב, יום שהגיעה בו ידיעה משמחת.

בש"ז ר"ת בשנה זו.

בשטו"מ ר"ת בשעה טובה ומצלחת.

בשי' קיצור: בשיטת.

בשיל° ז' [מן בשל, בשל] 1, עונת הבשלתם וגמילתם של הפרות: בשיל תפוח־הזהב הוא בחרף. 2, יבול בשל, פרי שהבשיל: "דגן־הרז ובשיל־הפשר" (ש' שלום, שירים רג). – [בשיל־]

בשילה° נ' [מן בשל, בשל 2] 1, הבשלת הפרי, גמילה. 2, [בהשאלה] בגרות, שלמות: "אין שלות בשילה הרובצת עליך עד כדי מחנק" (ש' צמח, פיארברג). – [בשילת־]

בשילות° נ' [מן בשיל] ביאה לידי בשלות, העשות גמל ובשל: בשילות הענבים בקיץ. – [בשילות־]

בשילות, ראה בשלות.

בשים° ת' [מן בשם, בשם] מלא בשם, בשום, ניחוחי: "טל בשים בתוך כוסות הפרחים" (יהודה שטינברג, רסח). "ריים מיץ פרחים מתוק ובשים" (ברוידס, שרשים 82). – [בשימה, ־מים, ־ות]

בשימות° נ' [מן בשים] נעם, ניחוחות: "מיני רטב, תאוה לחך שמגדל הערבות והבשימות אתה מוכן לאכל אצבעותיך עד הכתף" (שלונסקי, תר' טיל 303). בשימות הארוחה. – [בשימות־]

בשל [אכדית: bašālu; ארמית: בשל]

~ פע' **בשל** פ"ע 1, חמם במים על האש והתקן על־ידי־כך לאכילה: "בשלו עצמיה בתוכה" (יחזקאל כד ה). 2, גמל (פרי), נעשה ראוי לאכילה: "שלחו מגל כי בשל קציר" (יואל ד יג). הענבים בשלו בחדש תמוז. 3° [בהשאלה] גמל, נתגבש, הגיע לשלב סיום: "בבקר לא עבות אחד בשלה החלטתי בלבי" (ויסלבסקי, תר' במערכה 231). – [לבשל, בשל, יבשל]

~ פע' **בשל** פ"י 1, הרתיח במים על האש: "בשלו את־הבשר" (ויקרא ח לא). 2*, הבשיל, הביא פרי לגמר גמילתו: "אין לך קלה בכל ארץ־ישראל לבשל פרותיה יותר מבעל־שלישה" (סנהדרין יב). עמק הירדן מקדים לבשל פרותיו. – [לבשל את־, מבשל, י־]

~ פע' **בשל**, 1, הרתח במים על האש: "בשר מבשל" (שמואל א ב טו). 2*, גגמל, הבשיל: "מאחר שהוא מבשל הוא קוטפו ונותנו בגת ודורכו" (שמות רבה ל). – [מבשל, יבשל]

~ הת' **התבשל***, **נתבשל***, 1*, הרתח במים על האש עד שנעשה ראוי לאכילה: "גיד הנשה שנתבשל" (חולין ז ה). 2*, גמל היטב, הבשיל כראוי: "כלום קוטף אדם את כרמו קדם שיתבשל?" (שמות רבה ל). [ובהשאלה:] "רעיון צעיר ורך, בטרם נתבשל כל־צרכו, בטרם נתפתחו כחותיו כראוי" (אחד העם, יב). 3° [בלשון־הדיבור] נרקם, התרחש: "מה מתבשל כאן, רבותי?" – [להתבשל, מת־, ית־]

~ הפ' **הבשיל** 1, פ"י הביא (פרי) לידי גמילה: "הבשילו אשכלתיה ענבים" (בראשית מ י). "וירד האור הזרוח... והאדים את־לחי התפוח, והבשיל כל־פרי עמלנו" (ביאליק, משירי הקיץ). [ובהשאלה:] "תקופת האורה בנעוריו הספרותיים, זו שהבשילה את כשרונו" (ברקוביץ, הראשונים יד). 2° פ"ע גמל, הגיע לגמר בשולו: פרות הגן הבשילו. [ובהשאלה:] "באותם הימים כבר הבשיל שכלה של בלומה" (עגנון, כפות ע). – [להבשיל, מ־, י־]

– בשל דיסה° [בלשון־הדיבור, שאול מלועזית] סבך ענין, גרם לבלבול ולתסבכת: "אכן, בשלת דיסה, ידידי!"

– בקדרה שבשל בה נתבשל* (סוטה יא.), הרעה שזמם על אחרים באה עליו.

בשל°, בושל ז' [מן בשל] בשלות, בגרות, שלמות: "בא אצלו שדכן לשדך לו בחורה שהכל בה – יפי, בשל במדה נכונה, עשר" (דרויאנוב, 1480). "אותה שמש יכולה... להביא את זרע האהבה לידי בשל" (פרלמן, תר' מסע 110). – [בשל־, בשלו]

בשל ת' [מן בשל, בשל] 1, שנתרכך הרבה על־ידי חמום: "ובשל מבשל במים" (שמות יב ט). 2°, שגמל, שהביא פרי, שהגיע לשיא צמיחתו [גם בהשאלה]: "מכבד שבלתה הבשלה" (ביאליק, משירי הקיץ). "סגלה זו... יקרה לנו בדבורה ברון גם בטרם הגיעה לאמנות בשלה זו" (פיכמן, רעד). – [בשלה, בשלים, ־ות]

בשל מ"י [ב + של] בגלל, משום: "כי בשלי הסער הגדול הזה" (יונה א יב). "אני אהבתי בשל תפוח" (ביאליק, בשל תפוח). – [בשלי, בשלך]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ·· ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר זכר;

– הוא בשלו°, הוא עומד על דעתו: "אבל מה אעשה, רבי יודל בשלו!" (עגנון, כלה רכא).

בשלות° נ׳ [מן בשל] גמילה, גמר התפתחות, בגרות: בשלות הפרי. "הקבע בספירותיו בא לידי בשלות גמורה" (קריב, עיונים 151). "יצירות הנעורים של סופרים... שעם שהיו בלתי־בשלות מבחינה מסימת, אבל הכילו בתוכן כבר את גרעיני הבשלות" (ד׳ שחם, המדרון 120). – [בשלות־]

בשלל [מן בשל, בשל]

~ פע׳ **בשלל** ° פ״י בשל בשול ראשון, לשם רכוך בלבד. – [לבשל, מ־, י־]

~ פע׳ **בשלל** °, בשל בשול ראשון, לשם רכוך בלבד. – [מבשלל, יבשלל]

בשלמא* תה״פ [ארמית: בשלום; מלת־הטעמה מקובלת במשא־ומתן בתלמוד] ניחא אם־, הדבר נכון הוא בתנאי ש־: "בשלמא שבת... אלא יום־טוב...?" (פסחים ז.). [ובחיקוי לסגנון זה] "בשלמא הקפוטא – עליה אין אנו מצטערים כל כך... אבל הכובע!" (מנדלי מו״ס, רסו).

בשלמה° מ״י [ב + ש + ל + מה] בגלל־מה: בשלמה כל הרעש הזה?

בשלמי מ״י [ב + ש + ל + מי] בשל מי, בגלל מי: "ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו" (יונה א ז).

בשם, בושם ז׳ [ראה בשם; ארמית: בוסמא; ערבית: בשאם צרי; מכאן ביוונית: balsamon, ובתלמוד: בלסמון] 1, ריח טוב ונעים הנודף מצמחים שונים: "הפיחי גני, יזלו בשמיו" (שיר השירים ד טז). 2, נוזל ריחני העשוי תמצית של צמחים או חמרים נותני ריח ניחוח: "וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים" (אסתר ב יב). "היה עומד בחנות של בשם" (תוספתא ברכות ו ח). – [בשם־, בשמי; בשמים, בשמי־, בשמיו]

– מי־בשם°, מים המסוגים ריח בשמים – להזלפה על שערות, על בגדים וכדומה.

– לא בא כבשם ההוא (הזה) [על־פי מלכים א י י, ושם כפשוטו], אין כמוהו, אין דומה לו, הוא מצין: "חנכה, ל״ג בעמר של בן־עמי פנינים יקרים הם ולא בא כבשם הזה" (ביאליק, אגרות א צד).

בשם ז׳ (שמות ל כג), **בשם** ז׳ (שיר השירים ה א) – ראה בשם.

בשם* ז׳ [מן בשם, בשם] מוכר או מיצר מיני בשמים: "הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח" (ברכות נג.). [נכתב גם בסם]. – [בשמת, בשמים, בשמי־, בשמות]

בשם [מן בשם; ארמית: בסם; אכדית: basamu עשה יפה]

~ פע׳ **בשם** ° פ״ע 1, הפיץ ריח בשם: "נצת אביב הבושם" (גרינברג, אדם במרחקיו). 2, נעם, היה ערב ונעים: "חזר הקול ואמר: יערב לו, יבשם לו" (עגנון, כלם פה). – [לבשם, בושם, יבשם] [ראה גם בסם]

~ פע׳ **בשם** * פ״י 1*, הזליף בשמים: "כלה מקשטין ומבשמין אותה" (שמות רבה כג). 2° [בהשאלה] הנעים, השפיע נעם וחן: "התחיל ר׳ יודל מבשם את האויר במלין קדישין" (עגנון, כלה יא). "להמתיק ולבשם את השורות הרצות מתחת עטו" (ברקובין, הראשונים קצא). "עוד כחה אתה לבשם מריחה גם את יצירת הדור" (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד). – [לבשם את־, מבשם, יבשם]

~ פע׳ **בשם** *, 1*, התקין בבשמים: "יין מבשם אני מוכר לך" (בבא בתרא ו ג). "היכן הם הדגים המבשמים?" (עגנון, אלו יג). אשה מפרכסת ומבשמת. 2° [בהשאלה] הנעם: "ערמה של מכתבים... מבשמים במתק סגנונו" (ברקובין, הראשונים קצא). 3°, השתכר: "איש מבשם מדבר מה שיש לו על הראה" (בוחן צדיק, מכתב א). "זוללים וסובאים, שכורים ומבשמים" (עגנון, כלה שמט). [ראה גם ערך מבשם]. – [מבשם, יבשם]

~ הת׳ **התבשם***, 1*, התקין עצמו בבשמים, הזליף בשמים עליו: "מקום שהיו מתבשמות בו" (שבת סב:). "מפני מה האשה צריכה להתבשם ואין האיש צריך להתבשם?" (בראשית רבה יז). 2°, ספג מן הבשם, קלט ריח [גם בהשאלה]: "וכל העירה נתבשמה מריחה" (ביאליק, לא ידע איש). "עד שהוא יושב ומתבשם בקדשתה של ארץ־ישראל" (עגנון, אלו שער). 3°, השתכר: "נטל הכוס וקדש ושתה ונתבשם" (הזז, היושבת 50). – [להת־, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הבשים**° פ״י נתן ריח בשם: "כל הצמחים נתנו ריח, הבשימו רחוב שבו היא הלכה" (גרינברג, בלדה על הבחרות). "שער הדבש שלה הבשימני" (שטיינמן, סודות 190). "הבריק יין־הקצף המשמר, הבשים במתיקות 'הקונדיטון' העתיק" (שלונסקי, הר־הדון ב 110). – [להבשים, מ־, י־]

– יבשם (יבשם) לו*, ינעם לו, יערב לו: "אמר להם: יערב לכם, יבשם לכם!" (בראשית רבה פה). "אם העדים הללו רוצים להתנאות לפני שלום־עליכם, יבשם להם" (ברקובין, הראשונים קמט).

– יבשם לך (לכם)*, ברכה מקבלת לאוכל [על־פי בראשית רבה פה, ראה למעלה].

– נתבשמה דעתו עליו*, נחה עליו רוח שמחה, טוב לבו: "בשמת – שנתבשמה דעתו עליו" (בראשית רבה סז). "וכמי ששתה רביעית יין ונתבשמה דעתו עליו" (הזז, היושבת 314).

בשמות נ׳ [מן בשם] מלאכת הבשם, מקצועו של עושה בשמים או מוכר מיני בשמים. – [בשמות־]

בשמי°, בושמי ת׳ [מן בשם] בעל ריח בשם, שריחו נעים: "פתאם הציפני ריח תפוחים חם, בשמי" (גלעד, גלבוע 73). – [בשמית, בשמיים, בשמיות]

בשמיות°, בושמיות נ׳ [מן בשמי] טבע הבשם, ריח בשמים, ריח ניחוח. – [־יות־]

בשנה, בושנה נ׳ [מן בוש] חרפה, בושה: "בשנה אפרים יקח ויבוש ישראל מעצתו" (הושע י ו). "דורות עבדים, כל זרע הבשנה" (טשרניחובסקי, שירים 99).

בשנית° נ׳ [מן בשן] ראה בזלת.

בשס [קרוב אל בוס, בוסס]

~ פע׳ **בושס** פ״י בוסס, רמס: "יען בושסכם על־דל" (עמוס ה יא). – [מבושס, י־]

בשעת* תה״פ בעת, בזמן – ראה שעה.

בשר [אכדית: bussuru; אוגריתית: בשר; ארמית: בְּשַׂר; ערבית: בַּשַּׁרַ]

~ פִּעֵל **בִּשֵּׂר** פ"י הוֹדִיעַ יְדִיעָה חֲדָשָׁה, הֵבִיא בְּשׂוֹרָה [בִּיחוּד לטובה]: "אִישׁ חַיִל אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר" (מלכים א א מב). "רַבִּי, מְבַשֵּׂר טוֹבוֹת אֲנִי לְךָ" (חולין פז.). "הֲבַשְּׂרוּ נְחוּמִים, אִם קְווּ לְיָמִים" (ביאליק, אל הצפור). [ולרעה:] "כִּמְבַשֵּׂר רָעָה קְרוֹבָה" (ביאליק, הבריכה). – [לְבַשֵּׂר אֶת־, מְבַשֵּׂר, יְבַשֵּׂר]

~ פָּעַל **בָּשַׂר***, קִבֵּל בְּשׂוֹרָה טוֹבָה: "יְהֵא מְבֻשָּׂר מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא" (ירושלמי כלאים לב ב). "אַתָּה מְבֻשָּׂר שֶׁמָּחַלְתִּי לְךָ" (שמות רבה מו). "וְעַמִּי יְבֻשַּׂר בִּימֵיהֶם כִּי נֵר מְשִׁיחִי אֶל עָרָךְ" (יהודה הלוי, ב 67). "תְּבֻשַּׂר בִּמְחִילָה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה" (הזז, היושבת 241). – [מְבֻשָּׂר, יְבֻשַּׂר]

~ הִתְ' **הִתְבַּשֵּׂר, נִתְבַּשֵּׂר**, שָׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה, קִבֵּל בְּשׂוֹרָה: "יִתְבַּשֵּׂר, אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, כִּי שְׁפָטְךָ ה' הַיּוֹם מִיַּד כָּל־הַקָּמִים עָלֶיךָ" (שמואל ב יח לא). "מִיָּד נִתְבַּשֵּׂר (אַבְרָהָם) בְּבָנִים" (פסיקתא רבתי מג). "עַד אָנָה אֶתְבַּשֵּׂר כִּי שָׁם כָּרַע בֵּל" (גאנארה, 24). – [לְהִתְבַּשֵּׂר, מִתְ־, יִתְ־]

בָּשָׂר ז' [אכדית: bišru; אוגריתית: בשר; ארמית: בִּשְׂרָא, בִּסְרָא; ערבית: בַּשַׁרַה עור] 1, הַחֹמֶר הָרַךְ בְּגוּף הַחַי הַמְכַסֶּה אֶת עַצְמוֹת הַשֶּׁלֶד. הַבָּשָׂר מֵכִיל סִיבֵי שְׁרִירִים, עֲצַבִּים, רִקְמָה חִבּוּרִית הָעוֹטֶפֶת אֶת הַשְּׁרִירִים, מֵיתָרִים, צִנּוֹרוֹת־דָּם וְשֻׁמָּן: "עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּשֹׂכְכֵנִי" (איוב י יא). 2, בְּשָׂרָם שֶׁל יוֹנְקִים, עוֹפוֹת וְדָגִים שׁוֹנִים הַמְּשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־מָזוֹן לָאָדָם: "תְּנָה לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה" (במדבר יא יג). 3, כִּנּוּי לְכָל הַגּוּף, גֵּו, בְּיִחוּד הָעוֹר הָעֶלְיוֹן: "וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם" (ויקרא יד ט). 4, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַחַי, בַּעֲלֵי־חַיִּים: "וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ... וְכֹל הָאָדָם" (בראשית ז כא). "כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר" (ישעיה מ ו). 5∴, צִיפָּה, הַחֵלֶק הָרַךְ בַּפְּרִי הָעוֹטֵף אֶת הַגַּלְעִין. – [בְּשַׂר־, בְּשָׂרוֹ, בְּשָׂרִים, בִּשְׂרֵי־]

– **בְּשַׂר־וָדָם***, כִּנּוּי לָאָדָם בֶּן־תְּמוּתָה, הֶחָלָשׁ לְעֻמַּת אֱלֹהִים אוֹ כֹּחוֹת הַטֶּבַע: "כֵּן דּוֹרוֹת בָּשָׂר־וָדָם, אֶחָד גֹּוֵעַ וְאֶחָד גּוֹמֵל" (בן־סירא יד כא). "וְאַל תַּצְרִיכֵנוּ לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר־וָדָם" [ירושלמי ברכות ז ד, ובשינוי – בברכת המזון]. "לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם אֵין עוֹשִׂין כֵּן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן!" (פסחים עה:).

– **בְּשַׂר־וָדָמִי**°, גַּשְׁמִי, גּוּפָנִי, שֶׁל בָּשָׂר־וָדָם: "חֲוָיָתוֹ הַבָּשָׂר־וָדָמִית הִיא הַתּוֹחֶמֶת אֶת תְּחוּמֵי עוֹלָמוֹ" (בובר, בסוד 16). "אַהֲבָתוֹ הַפְּשׁוּטָה, הַבָּשָׂר־וָדָמִית" (הלקין, יחיאל 60).

– **בְּשַׂר־וָדָמִיּוּת**°, גַּשְׁמִיּוּת, תְּחוּשָׁתוֹ שֶׁל בָּשָׂר־וָדָם: "כְּאֵב הָאָדָם הֶחֱזִירוֹ לְבָשָׂר־וָדָמִיּוּת" (הלקין, יחיאל 106).

– **בָּשָׂר חַי**, 1, בָּשָׂר לֹא מְבֻשָּׁל: "וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי" (שמואל א ב טו). 2, בְּשַׂר הַגּוּף שֶׁנִּקְרַע מֵעָלָיו הָעוֹר עַל־יְדֵי מַכָּה וּפְצִיעָה: "וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת" (ויקרא יג י).

– **בַּעַל־בָּשָׂר*** (בבא מציעא פד.), שָׁמֵן: "נַפְתָּלִי הַבְּכוֹר הָיָה אִישׁ גְּבַהּ־קוֹמָה וּבַעַל־בָּשָׂר" (ברדיצ'בסקי, ספורים קיג).

– **כְּלֵי־בָשָׂר**°, כְּלֵי־אֲכִילָה וּכְלֵי־בִּשּׁוּל שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְמַאַכְלֵי בָּשָׂר בִּלְבַד – לְהַבְדִּיל מִן "כְּלֵי־חָלָב".

– **לֵב־בָּשָׂר**, לֵב רַךְ וְרָגִישׁ, לֵב רַחוּם: "וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר" (יחזקאל לו כו).

– **שְׁאֵר־בָּשָׂר** (ויקרא יח ו), קָרוֹב, בֶּן־מִשְׁפָּחָה, גּוֹאֵל.

– **בְּשַׂר־תַּאֲוָה*** [חולין טז., על־פי דברים יב כ: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר, בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר"] כִּנּוּי לִבְשָׂר שֶׁל בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה לֹא לְשֵׁם קָרְבָּן, אֶלָּא לַאֲכִילַת בְּשָׂרָהּ.

– **בְּשַׂר־תּוֹתָחִים**°, כִּנּוּי־מְחָאָה לַהֲמוֹנֵי הַחַיָּלִים הַנִּשְׁלָחִים לַחֲזִית הַמִּלְחָמָה וְנֶהֱרָגִים בָּהּ לְלֹא תַּכְלִית.

– **בְּשָׂרוֹ נַעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים***, [בהשאלה] הוּא נִתְחַלְחֵל, רָגַז מְאֹד: "שֶׁנַּעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים כָּל בְּשָׂרוֹ" (סנהדרין צד.). "וּמְטַמֵּא אֶת הַשֻּׁלְחָן... בְּדִבְרֵי קַלָּסָה, שֶׁמְּחֻיָּב אַתָּה לְקַבְּלָם כִּבְדִיחוֹת נָאוֹת... בְּשָׁעָה שֶׁבְּשָׂרְךָ נַעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים" (ביאליק, החצוצרה א).

– **עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה** (בראשית כט יד), קְרוֹבִי אַתָּה, בֶּן־מִשְׁפַּחְתִּי.

– **מִבְּשָׂרִי חָזִיתִי** (על־פי איוב יט כו), הִתְנַסֵּיתִי בְּכָךְ, בִּי עַצְמִי הָיָה מַעֲשֶׂה זֶה.

– **חַיֵּי־בְשָׂרִים**°, חַיִּים חָמְרִיִּים, לְהַבְדִּיל מִן "חַיֵּי־רוּחַ".

– **תַּעֲנוּגוֹת־בְּשָׂרִים**°, יַחֲסֵי־מִין.

– **נָשָׂא בְשָׂרוֹ בְשִׁנָּיו** (איוב יג יד), כָּבַשׁ אֶת צַעֲרוֹ, הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג.

– **מַרְבֶּה בָשָׂר – מַרְבֶּה רִמָּה*** (אבות ב ז), מַאֲמַר חֲזַ"ל בִּגְנוּת הַלְּהִיטוּת אַחֲרֵי זְלִילָה וּסְבִיאָה.

בִּשְׂרָא* ז' [ארמית] בָּשָׂר [רווח במימרה הארמית:]

– **הֵיכָא דְּעָיֵיל יַרְקָא לֵיעוּל בִּשְׂרָא וְכַוְרֵי*** (שבת קמ:), בְּמָקוֹם שֶׁנִּכְנָס יָרָק יִכָּנְסוּ בָּשָׂר וְדָגִים, כְּלוֹמַר, מוּטָב לֶאֱכֹל מָזוֹן טוֹב וְעָשִׁיר מִלֶּאֱכֹל מָזוֹן דַּל [ומכאן הצירוף הרווח:]

– **בִּשְׂרָא וְכַוְרֵי*** (שבת קמ:), בָּשָׂר וְדָגִים, כְּלוֹמַר, מָזוֹן שֶׁל מַמָּשׁ: "רוֹאֶה הוּא בָּהּ (בַּסִּפְרוּת) רַק 'פַּרְפְּרָאוֹת' מְתוּקוֹת... אֲבָל בִּשְׂרָא וְכַוְרֵי לֹא בָּהּ הוּא מְבַקֵּשׁ, כִּי אִם בִּסְפָרָיו הַקַּדְמוֹנִים" (אחד העם, צה). "בְּצִיצִים וּפְרָחִים וּבְמַעֲשֵׂי צַעֲצוּעִים תַּחַת פְּרִי וָלֶחֶם, בִּשְׂרָא וְכַוְרֵי" (ביאליק, אגרות א צט).

בְּשָׂרוֹנִי°, בִּישָׂרוֹנִי ז' [מן בָּשָׂר] אָדָם הָאוֹכֵל מַאַכְלֵי בָּשָׂר, בְּנִגּוּד לְצִמְחוֹנִי, הָאוֹכֵל מַאַכְלֵי צְמָחִים בִּלְבָד. – [בְּשָׂרוֹנִית, בְּשָׂרוֹנִים, ־נִיּוֹת]

בְּשָׂרוֹנוּת°, בִּישָׂרוֹנוּת נ' [מן בְּשָׂרוֹנִי] אֲכִילַת בָּשָׂר, בְּנִגּוּד אֶל 'צִמְחוֹנוּת'.

בְּשָׂרִי ת' [מן בָּשָׂר] 1∴, שֶׁל יְצוּר חַי, אֱנוֹשִׁי: "לְפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַיְכֹלֶת הַבְּשָׂרִית" (חובות הלבבות, אהבת ה' ד). "בֵּין הַתְּבִיעוֹת הַבְּשָׂרִיּוֹת לַתְּבִיעוֹת הַנִּשְׁמָתִיּוֹת" (הרב קוק, אורות מג). 2°, הַמְשַׁמֵּשׁ לְמַאַכְלֵי בָּשָׂר בִּלְבַד, וְלֹא לְמַאַכְלֵי חָלָב: מַעֲרֶכֶת כֵּלִים בְּשָׂרִית וּמַעֲרֶכֶת חֲלָבִית. – [בְּשָׂרִית, בְּשָׂרִיִּים, ־רִיּוֹת]

בַּשְׂרָנוּת° נ' [מן בָּשָׂר] עֹדֶף בָּשָׂר, שֻׁמָּן: "הַבַּת, לֹא גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר אַךְ בְּרִיאַת אֵיבָרִים. נִרְאֲתָה נוֹטָה אַף הִיא לְבַשְׂרָנוּת" (פרלמן, תרי מסע 51). – [בַּשְׂרָנוּת־]

בַּשְׂרָנִי° ת' [מן בָּשָׂר] 1, בַּעַל־בָּשָׂר, שָׁמֵן, מָלֵא: "סְטוּדֶנְט... שֶׁחָטְמוֹ הַמְּגֻשָּׁם 'הַבַּשְׂרָנִי' הִבְהִיק תָּמִיד" (שופמן, ב 162). "לָחַץ אֶת יָדִי בְּכַף יָדוֹ הַגְּדוֹלָה וְהַבַּשְׂרָנִית" (ברקוביץ, הראשונים קמה).

"לסחותיה נבלטות ונבלעות חליפות בלחייה הבשרניות" (טביב, דרך 29). 2 (עלה או איבר אחר בצמח) בעל רקמה עבה ורכה: הגלדים של הבצל הם עלים בשרניים. – [בשרנית, –ניים, –ניות]

בשש פ"ע ראה בוש.

בשת, בושת נ' [מן בוש; אוגריתית: בתת] 1, בושה, חרפה, כלמה: "כבשת גנב כי ימצא" (ירמיה ב כו). "קיקלון ובשת תחת אהבתי" (ביאליק, על ספך). 2* [בהלכות התלמוד] פצוי שמשלם אדם על הבושה והחרפה שגרם לרעהו: "החובל בחברו חיב עליו... בנזק, בצער, ברפוי, בשבת ובבשת" (בבא קמא ח א). 3, שם גנאי לאלילים, ביחוד לאליל בעל: "המה באו בעל-פעור וינזרו לבשת" (הושע ט י). – [בשת־, בשתי; הריבוי מן בושה – בושות]

– **לבשתו** [שאול משמואל א כ ל], לגדל חרפתו, עליו להתבייש בכך: "ואנשי מרמה שונים... אשר אחדים מהם, לבשתנו, קנו גם אדמה לעצמם" (אחד העם, כו).

– **בשת־פנים**, 1, בושה רבה: "לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים" (דניאל ט ז). "בדאבון־לב ובבשת־פנים הכרחו להכיר מיד כי 'תשובתם' אחרה לבוא" (אחד העם, רכד). 2, אכזבה, מפח־נפש: "וישב בבשת־פנים לארצו" (דברי הימים ב ל כא). 3*, ביישנות, ענוה: "מי שאין לו בשת־פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר־סיני" (נדרים כ.).

– **בית־בשת***, 1°, בית־זונות. 2*, בית הרחם (חולין ט ב).

א. **בת** נ' [מן בן, ב(נ)ת; אכדית: bintu; אוגריתית: בת; ערבית: בנת; ארמית: ברת, ברתא, וריבוי: בנן, בנאן] 1, ילדה, נערה, כל אשה ביחס להוריה: "בת־מי את?... בת־בתואל אנכי" (בראשית כד כג–כד). "אתה ובנך ובתך" (שמות כ י). 2*, ולד־נקבה של בעלי־חיים: "שחטה (את הפרה) ואת בתה" (חולין ה ג). 3, ילידה, תושבה במקום פלוני: "אם־יצאו בנות־שילו לחול במחלות" (שופטים כא כא). "וכי תפגש בת שפיה לבדה" (ביאליק, לבנות שפיה). בת ירושלים. 4, כנוי של חבה בפי גדול לקטנה ממנו: "הלוא שמעת, בתי, אל־תלכי ללקט בשדה אחר" (רות ב ח). "בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים?" (מנחות מד.). "הזהרי, בתי, בנחלתי ולא תכבה" (ביאליק, מגילת ג). 5°, ילדה, נערה, תלמידה: בכתה עשרים בנות וחמשה־עשר בנים. בית־ספר מקצועי לבנות. 6, [כנסמך למספר] בגיל־, מספר שנות חייה: "הבת־תשעים שנה תלד?" (בראשית יז יז). "בת שלוש שנים ויום אחד" (נידה ה ד). 7, כנוי לכפר או לעיירה השוכנים בסביבת עיר גדולה: "בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה" (שופטים יא כו). "בית־שאן ובנותיה" (יהושע יז יא) [ראה הצירופים המקבילים בערך בן, וכן הצירופים הנוספים להלן]. – [בת־, בתי; בנות, בנות־]

– **בת־אבות*** (במדבר רבה א), מיחסת, בת למשפחה נכבדה.

– **בת־אדם**°, אשה, יצור אנושי: "אחת המלצריות... מדדה... בגרציה שקשה להשיג כיצד היא נתנת לבת־אדם" (שרת, באסיה 65).

– **בת־אזן*** (ירושלמי שבת יד ד), כנוי לאחת הבליטות שעל־יד האזן.

– **בת־אור**° [בהקבלה אל "בת־קול", והשוה שבת כה:] נצנוץ של אור, השתקפות של אור: "קולט כל רשם, כל בת־אור וכל בת־קול" (סוקולוב, אישים 245). "זהרור ארגוני רפה, בת־אור של שרפה רחוקה, מאיר במעמם את פניו הכחושים" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 52).

– **בת־אח**°, **בת־אחות*** (תוספתא כריתות א כא), אחיינית.

– **בת־אלהים**°, כנוי־הערצה לאשה: "והנה את כבת אלהים" (ביאליק, מגילת ו).

– **בת־אש**°, זהר של אש, נצנוץ־שלהבת: "זרקה מבט, בת־אש סוררה" (ולפובסקי, שירים 29).

– **בת־בליעל** (שמואל א א טז), מרשעת, נבלה.

– **בת־ברית**°, ידידה, שתפת: אמריקה היתה בת־בריתה של אנגליה במלחמת העולם השניה. – [בנות־ברית]

– **בת־גילו**°, ששנותיה בקרוב כשנותיו: "והנערה נסלה חרדה מעודה בדרכיה מכל בנות־גילה" (ביאליק, אגדת שלושה א א). "וברוך הביא לו ברכה – את בת־גילו את ברכה" (עגנון כלה תמג).

– **בת־גלים**° [בהשאלה מן ישעיה י ל, ושם שם מקום] כנוי פיוטי למלכת הים או לבתולות־הים האגדיות: "מה רגשו מימיך, בת־גלים" (ביאליק, הצור והגל). "הנה אני כלי על עמקי וטהרתי... ואין בנות־גלים במעמקי" (שניאור, שירים קכב).

– **בת־דוד**°, **בת־דודה**°, דודנית.

– **בת־דעת***, חכמה ונבונה: "ואשה נאה בת־דעת ובנים מצלחים היו לו" (עגנון, אורח 56). "שקטה וטובה, בת־דעת ונאמנה" (ברש, ב 280).

– **בת־הקרבה*** (מנחות יא.), ראויה להקריבה לקרבן.

– **בת־זוג***, 1*, אשתו של אדם, רעיה: "וקשה לזונן, לפי שאינה בת־זוגו" (רש"י סוטה ב.). "בטוח ביוצאי חלציו אלה ובבת־זוגו" (ביאליק, אריה ז). 2°, חברה: כל אחד רקד בנשף עם בת־זוגו.

– **בת־זנונים**°, ממזרת.

– **בת־זקונים**°, 1, בת שנולדה להוריה בזקנותם. 2, הבת הצעירה במשפחה: "חוץ מחנה' לי בת־זקוניו שעלתה על כל אחיותיה בחן ושכל טוב" (עגנון, כלה קנו). "בת־זקונים יש לי... חמדה גנוזה" (ברקוביץ, תר' טוביה קסה).

– **בת־חוה**° [על־שום חוה אשת אדם הראשון], כנוי לאשה (בהדגשת נשיותה): "מסתמא היתה איזו בת־חוה, שהצעיר הסתכל בה" (סוקולוב, במראות 323). "נועץ בה את מבטיו הבדוקים, הצונפים כל בת־חוה לצנפה שוקקת" (סערוני, ניסים 97). בנות־חוה גנדרניות.

– **בת־חורין*** (גיטין ד ה), אשה חפשיה, שאינה משעבדת.

– **בת־חיוך**°, חיוך קל: "מבת־חיוכו הטובה התעורר הילך הסגל" (מאירוביץ, הטללים 91).

– **בת־חיל**°, אשת־חיל, אמיצת־לב, זריזה וממלחה.

– **בת־חמודות**°, [על־פי דניאל י יא: "איש חמודות"] נערה נחמדה: "בת־חמודות יפהפיה היתה למלך שלמה" (ביאליק, אגדת שלושה א א).

– **בת־חרש**°, חרשה קטנה: "ובת־חרש ליד הבית" (שלונסקי, תר' הדרון א 93).

– **בת־חשכים**°, אשה מדלת העם: "אשתו גם היא בת־חשכים, מי שהיתה שפחה, אומרים" (כהן, שירים תמו).

— בת־טובים*, אשה ממשפחה טובה וכבודה: "למלך שמבקש לקח לו אשה בת טובים" (שיר השירים רבה א). "ברי לי כי בת־טובים היא, דם צרוף" (ביאליק, איש הסיפון). "נתארחה אצלנו ריבה נאה אחת בת־טובים, בת גדולי אשכננו" (עגנון, אלו רצא).

— בת־טפוחים°, מי שטפחו וגדלו איתה: "על משכבה בלילות תתאנח הזקנה לבת־טפוחיה אשר אהבה" (בן־ציון, קנה). "ואלו קמו מקברם וראו בעיניהם מה שעלתה לבת־טפוחיהם בסופה" (ביאליק, על חכמת ישראל).

— בת־טפיחה°, טפיחה קלה, חבטה קלה: "וטפח או אבנר בת־טפיחה קלילה על שכמו" (מאירוביץ, הטללים 83).

— בת־יום*, 1°, של יום אחד בלבד: "כזה שאחותו קדחת בת־יום" (הזז, יעיש ד 132). 2*, שהשתמשו בה באותו יום: "קדרה בת יומא (יום)" (עבודה זרה עו.).

— בת־יומה*, תינוקת ביום הראשון להולדה (ירושלמי קידושין סד ב).

— בת־הים°, בתולת־הים – ראה להלן ערך "בתולה" בתולת־הים": "התעלס עם בנות־הים ילודות־אור־וקצף" (כהן, שירים לט).

— בת־יענה, 1, שם אחד העופות הדורסים ממשפחת הליליות, שוכן בחרבות ובנקיקי סלעים במדבר: "ומלאו בתיהם אחים ושכנו שם בנות יענה" (ישעיה יג כא). 2° [בספרות ובפי העם] שם נרדף לעוף הגדול בעל הצואר הארך "יען" (ראה יען) – משל למי שמנסה לשוא להתחמק ממשהו בלתי רצוי לו [על שום דרכו של היען לטמון את ראשו הארוך בחול בשעת סכנה ולדמות כי אין הצייד רואה אותו] "פלוני נוהג מנהג של בת־יענה".

— בת־יער°, חרשה, יער קטן: "בבנות־יער שבקרבת הדרכים ארעו תגרות" (שלונסקי, תר' הדון א 355).

— בת־ישראל, 1, עבריה, יהודיה: "בנות ישראל, אל־שאול בכינה" (שמואל ב א כד). "בנות ישראל נאות הן" (נדרים ט י). "ניצוץ אור של בת־ישראל" (ביאליק, בת ישראל). 2*, בת לאב שאינו כהן ולא לוי (תוספתא יבמות ט ד).

— בת־ישרים°, נערה ממשפחה טובה: "הבה ונחפש לו בת־ישרים ואל נא נתמהמה" (הזז, יעיש ב 129).

— בת־כנף°, עוף נקבה: "שיטלו מאת בת־כנף עלובה... תלי תלים של ביצים?" (שניאור, סיפורים פד).

— בת־כפור°, כפור קל: הסתו... מכמיש את הפרחים בבת־כפור של שחרית" (שלונסקי, תר' הדון א 421).

— בת־כפר°, אשה כפרית: "ובתולה בת־כפר עבה שמנה" (ביאליק, המתמיד).

— בת־לויה°, חברה לדרך.

— בת־מדבר°, צמח־בר ממשפחת המצליבים, בעל פרחים לבנים קטנים (Eremobium). מצוי בחולות הנגב.

— בת־מלך* 1°, נסיכה. 2*, ממחלות העינים שנזכרו בתלמוד (שבת קט), יש סוברים, כי היא ה"שעורה" שבעין.

— בת־מלכה°, כנוי לנסיכה באגדות־העם: "והיה דורש לו... בת־מלכה נאה ובית מלא כל טוב" (מגדלי מו"ס, קנז). "בת־מלכה מני קדם שנתכשפה" (ביאליק, הבריכה). "מעשה בבן־מלך ובבת־מלכה" (ברקוביץ, תר' חיי כב).

— בת־מצוה°, נערה שמלאו לה שתים־עשרה שנה.

— בת נעות־המרדות° [על־פי שמואל א כ ל], נבלה, סוררת: "עבורך, חמדתי, בת נעות המרדות, וגב לא אחד מלקתי" (שניאור, שירים שמד).

— בת־נכר°, נכריה, שאינה מישראל.

— בת־עין, 1, בבת עין: "שמרני כאישון בת־עין" (תהלים יז ח). "מתהום בת־עינך... מציצה בלימה" (ליסיצקי, במעלות 43). 2°, כנוי לעין: "באלה היושבים מהם ולמטה לא שלטה בת־עיני" (יל"ג, פרווה ה).

— בת־צחוק°, צחוק קל, חיוך: "היה מסתכל בכם באותה בת־צחוק טובה ונאה" (אחד העם, תלד). "ובבת־צחוק של שבע־רצון והנאה מעצמו העיף את עיניו סביבותיו" (שופמן, א 30). "בת־צחוק זו היא, אמנם, מאנסת, עשויה" (ברנר, א 33).

— בת־ציון, כנוי בדברי הנביאים לעם היושב בירושלים או לכל עם יהודה: "אמרו לבת־ציון: הנה ישעך בא" (ישעיה סב יא).

— בת־קול*, 1*, הד, הקול העמום החוזר בשעת השמעת קול רם בין הרים בחדר ריק וכדומה: "כשאדם קורא לחברו יש לקולו בת־קול" (שמות רבה כט). 2* [באגדות חז"ל] קול מן השמים, כגלוי רצונו של ה': "משמתו נביאים האחרונים... נסתלקה רוח־הקדש מישראל ועדין היו משתמשין בבת־קול" (יומא ט:). "שמעתי בת־קול שמנהמת כיונה" (ברכות ג.). "יצתה בת־קול ואמרה לו..." (פסחים צד.). 3∴, הברה, שמועה סתמית, קול המון: "יצתה בת־קול שהמלך יעשה למי שיכה אותו" (אברבנאל שמואל א יז). 4° [בהשאלה] הד של תגובה, בטוי: "שישניחו בבת־קול זו של העם" (אחד העם, רצד). "מאמרים אלה... שמשמשים בת־קול ללב האמה" (ביאליק, הלכה ואגדה). "בנות־קול ממונולוגיו אז התחילו מצלצלות באזניה" (ברנר, א 424).

— בת־בת־קול°, הד קל וקלוש ביותר: "אזן בחונה יכולה היתה להכיר בו בת־בת־קול של השתתפות" (סוקולוב, במראות 158).

— בת־קימא°, יציבה, המתקימת לארך ימים: "לו היו מטרות בנות־קימא" (ברנר, ג 223).

— בת־ראש, ראה להלן ג. בת.

— בת־רגע°, רגעית, זמנית, חולפת: "רדוף מבלי לאות אחרי כל מטרה בת־רגע" (ביאליק, תר' טל פא).

— בת־רוח°, רוח קלה: "תגע בי בת־רוח והיא לא זרה" (ש' שלום, שירים ג).

— בת־ריח°, ריח כלשהו: "אין בת־ריח של עבש כנה ממנו" (שרת, באסיה 163).

— בת־שוח (שביעית ה א), אילן ממיני התאנים.

— בת־שחוק°, בת צחוק, שחוק קל, חיוך: "ובת־שחוק אחת רבת בינה... לשפתכם" (ביאליק, יהי חלקי). "בת־שחוק של הכרת־טובה אלמת עלתה וצפה על פניה" (ביאליק, מאחורי ה).

— בת־שטה°, עץ ממשפחת הפרפרניים – ראה רובינית◊.

— בת־שיר, 1, משוררת, מזמרת: "ויקום לקול הצפור וישחו

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גבורות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי; — ז' - זכר; ז"ר - זכר ריבוי; נ' - נקבה; ת' - תואר;

כל־בנות השיר" (קהלת יב ד). 2 ֿ, רוח השירה, מוזה, רוח פיוטית השורה על המשורר: "והלבשת בנות־שירי עדנים" (יהודה הלוי, ג 7). "נאד דמעות, בת־שירי" (ביאליק, הרהורי לילה). "בטירות בת־שירי התערה קהל רוחות" (שמעוני, שירים א סג). "מקול ענות משחית כל בנות־השיר שותקות מדעת" (שלונסקי, אבני 54).

– בת־השירה °, מוזה, רוח השירה, התעוררות פיוטית: "עוד בת־השירה אלי מתגנבת, עוד לבי הוגה וימיני כותבת" (יל"ג, שירה כז). "אז תעל כאור... בת־שירתי" (ביאליק, הרהורי לילה). "מאלה נארגה הטלית שבה נתעטפה בת־שירתו של ביאליק" (ברש, ג 7).

– בת־השמים °, תאר מליצי לדבר נעלה ביותר: "ותחת זה הרימה עד שחקים את ההשכלה בת־השמים" (אחד העם, מט). "יעשה את המוסיקה הנשגבה בת־השמים קרדום לחפר בה" (ברקוביץ, תר' חיי חמר).

– בת־שקמה * (דמאי א א), אילן ממיני התאנים.

– בנות־בנים *, נכדות: "בנות בנים הרי הן כבנים" (בראשית רבה צד).

– בנות־ימים ֿ, כנוי בשירת ימי־הבינים למקרי הזמן ופגעיו: "זרועי על בנות ימים חשופה, וחרב הזמן עליו שלופה" (גבירול, א 123).

ב. **בת** נ׳ [?] מדת־נפח קדומה לנוזלים – כנפח האיפה לדברים יבשים – שלש סאים או 72 לגים. במדותינו בערך 40 ליטר (לדעה אחרת: 22 ליטר): "מאזני־צדק ואיפת־צדק ובת־צדק יהי לכם; האיפה והבת תכן אחד יהיה" (יחזקאל מה י יא). – [בת־, בתים, בתי־]

ג. **(בת) בבת־אחת** * תה״פ בפעם אחת, בעת אחת: "השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן" (פסחים פו:). "עלינו לאחז את החבל בשני ראשיו בבת־אחת" (אחד העם, קפא). "זמרת מחול... שתזנק בבת־אחת מאלפי כנורים" (ביאליק, זוהר).

– בבת־ראש *, בתנועת ראש אחת: "שהיו אחיו הכהנים נזקרין בבת־ראש לאחוריהם" (יומא לח:). "הוא לא היה מזדקר לשם בבת־ראש, אלא קמעא קמעא" (ביאליק, מאחורי ה). "פתאם נזקר בבת־ראש והלך אל התבה" (עגנון, אלו קסח).

בתאי ° ז׳ [מן בית, בתים] בעל־בית: "התחילו הבתאים עושים פלילות עם בעל־הכבשן" (עגנון, האש קעט). – [בתאים]

בתה נ׳ 1, שדה מזנח ושמם: "ואשיתהו בתה, לא יזמר ולא יעדר" (ישעיה ה ו). 2 °, שטח מכסה צמחי־בר נמוכים, בעקר שיחים קטנים ובני־שיח, כגון: סירה קוצנית, קורנית מקרקפת ואחרים. הבתה היא השלב האחרון בתהליך התנונותו של היער (יער – חרש – גריגה – בתה). – [בתת־, בתות]

בתה נ׳ [צורת־משנה מן בתה] מקום־שממה: "בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים" (ישעיה ז יט). – [בתת־, בתות]

בתול ° ת׳ [אכדית: batulu; ערבית: בתול] רוק, שלא ידע אשה: "משלשלים בחבלים נער בתול אל תוך המערה" (עובדיה מברטנורא, מכתב מא"י). – [בתולה, בתולים, ־ות]

– סלע בתול ° [בגיאולוגיה] סלע שעדין לא חצבו בו.

בתולה נ׳ [אכדית: batultu; אוגריתית: בתלת; ארמית: בתולתא; ערבית: בתול גם לנקבה; ראה גם בתול] 1, עלמה, אשה שלא נבעלה: "והנערה טבת מראה מאד, בתולה ואיש לא ידעה" (בראשית כד טז). "בתולה צלינית ואלמנה שובבית... הרי אלו מבלי עולם" (סוטה כב.). 2 *, (פסיקתא רבתי צה:) אחד משנים־עשר המזלות בחלק המשני של גלגל המזלות; נראה בשמי הערב באביב. השמש עוברת בו במסלולה המדמה בחדש אלול. הכוכב הראשי בבתולה הוא ספיקה (שבלת). 3 *, כל אחד משני העמודים שהקורה היתה נשענת עליהם בבתי־הבד הקדומים: "המוכר את בית־הבד מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות" (בבא בתרא ד ה). – [בתולת־, ־לות]

– הבתולה הקדושה °, כנוי לאמו של ישו במסרת הנוצרית.

– קרקע־בתולה *, 1 *, כנוי לאדמה שלא נעבדה מעולם: "קרקע־בתולה היתה, שלא עבדה אדם מעולם" (עבודה זרה לב.). 2 ° [בהשאלה] ענין חדש בתכלית, שעדין לא עסק בו איש: מקצוע זה עדין קרקע־בתולה הוא ולא נחקר כלל.

– בתולת־הורד * (שבת צ.), פרח הורד שעדין לא נפתח.

– בתולת־הים °, יצור אגדי באגדות העמים, בדמות בתולה יפה־פיה שממתניה ולמטה צורת דג לה.

בתולת־הים

– בתולת־קרקע * (נדה ח:), בתולת־אדמה * (תוספתא שביעית ג יד), אדמה שלא נעבדה מעולם – ראה למעלה: קרקע־בתולה *.

– בתולת־שקמה * (שביעית ד ב), שקמה שענפיה לא נקצצו ולא נזמרו מעודה.

– בתולת בת־עמי (ירמיה יד יז), בתולת ישראל (ירמיה לא ג), בתולת בת־ציון (ישעיה לז כב), כנויים לישראל וליהודה בפי הנביאים.

בתולי ° ת׳ [מן בתול] תמים, רך, עדין: "סטודנטים... בפנים בתוליים צנועים ובלחיים רעננות" (ברקוביץ, הראשונים פד). "קול ענבל... קול פולח ובתולי" (שלו, קולות 127). "ובנן אביב ונצתה בתולית ושערה רך" (גלבוע, בבוקר 19). – [בתולית, בתוליים, בתוליות]

בתוליות ° נ׳ [מן בתולה] תמימות, בישנות אפינית לבתולה: "החרדה הבישנית... הבתוליות... סמל היפי" (ראובני, תר' זרמים). [בתוליות־]

בתולים ז״ר [מן בתולה] 1, רקמה שרירית הסוגרת את רחמה של אשה שלא נבעלה: "את־האשה הזאת לקחתי... ולא־מצאתי לה בתולים" (דברים כב יד). 2, הויתה ומעמדה של הבתולה, נעורים: "ואבכה על־בתולי" (שופטים יא לז). 3 ° [בהשאלה] תם, רעננות: "תכלת חדשה, בטהר בתוליה, ירעפו שמיכם" (ביאליק, פרידה). – [בתולי־, בתוליה]

– בִּבְתוּלֶיהָ, בְּעוֹדָהּ בְּתוּלָה, בְּטֶרֶם נִבְעֲלָה: "וְהוּא (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל) אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח" (ויקרא כא יג).

בַּתוֹפוֹבְּיָה° נ׳ [מיוונית: bathos עומק + phobos פחד] יִרְאַת הָעֹמֶק, מַחֲלָה שֶׁהַחוֹלִים בָּהּ נִתְקָפִים סְחַרְחֹרֶת וּפַחַד מִפְּרִיָּה בְּהַבִּיטָם מִמְּקוֹמוֹת גְּבוֹהִים כְּלַפֵּי מַטָּה.

בְּתוּק⁘, **בִּיתוּק** ז׳ [מן בתק, בִּתֵּק] פִּלּוּחַ, גְּזִירָה, שִׁסּוּעַ: "וְהִנָּקְבוּת הָרֹגֶן בִּבְתוּקִים" (אפאר, שבת חוה״מ סוכות). – [בִּתּוּק־]

בְּתוּר⁘, **בִּיתוּר** ז׳ [מן בתר, בִּתֵּר] חִתּוּךְ לִנְתָחִים, גְּזִירָה: בִּתּוּר בָּשָׂר. 2°. הֱיוֹת מְבֻתָּר: בִּתּוּר עָמֹק שֶׁל הַגֵּאָיוֹת בְּאֵזוֹר הָהָר הַמַּעֲרָבִי. – [בִּתּוּר־, בִּתּוּרִים, בִּתּוּרֵי־]

בָּתוּר° ת׳ [מן בתר, בָּתַר] מְבֻתָּר, מְחֹרָץ עַל־יְדֵי בְּקִיעִים וְגֵאָיוֹת: "יָרַדְתִּי... מִן הָהָר הַבָּתוּר" (פיכמן, סופרים בחייהם). – [בְּתוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

בְּתוּר°, **בְּתוֹרַת***, בִּבְחִינַת־, כְּ־ – רְאֵה תּוֹר, תּוֹרָה.

בתח״ג ר״ת בִּתְשׁוּאוֹת חֵן גָּמוּר. **בתיה״ס** ר״ת בֵּית־הַסֵּפֶר.

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת. **בתי״ס** ר״ת בָּתֵּי־סֵפֶר.

בַּתִּיסְפֵירָה° נ׳ [מיוונית: bathos עומק + sphaira כדור] תָּא־צְלִילָה, כַּדּוּר סָגוּר סְגִירָה מֻחְלֶטֶת, הֶעָשׂוּי לִצְלֹל בּוֹ לְמַעֲמַקֵּי הַיַּמִּים לְשֵׁם חֵקֶר הַחַיִּים שֶׁבִּתְהוֹמוֹת־יָם. – [בַּתִּיסְפֵירוֹת]

בְּתִירָה⁘ נ׳ [מן בתר, בָּתַר] חִתּוּךְ, בִּתּוּר: "אֲשֶׁר נִשְׁאַר בְּתָמוֹ מְקוֹם מַחַט עֲדֵי בֶּתֶר בְּתִירוֹת" (כלפון, 81). –[בְּתִירַת־, ־רוֹת]

בתק [אכדית: batāqu כרת]

~ פעל **בָּתַק** פ״י פִּלַּח, שִׁסַּע: "וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאֶבֶן וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם" (יחזקאל טז מ). "הֵא לָךְ אֶת לִבִּי, חִישׁ אָנָּא בַּתְּקֵנִי" (יל״ג, שירה רעג). – [לִבְתֹּק אֶת־, מִבְתָּק, יִ־]

~ פִּעֵל **בִּתֵּק**°, שִׁסַּע, גָּזַר: "עַל הַמַּיִם צַל־הָרִים חוֹמֵד נוֹפֵל אַפַּיִם מְבֻתָּק" (גלעד, נהר 62). – [מְבַתֵּק, יְבַתֵּק]

~ התפ׳ **הִתְבַּתֵּק**°, נִבְקַע, נֶחְתַּךְ: "וְאֶבֶן צוּר, כְּקֵן שֶׁל נְשָׁרִים, לְפֶתַע מִתְבַּתֶּקֶת" (מלצר, חר׳ נהרות 373). –[לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

בֶּתֶק° ז׳ [מן בתק] שֶׁסַע, חָתָךְ: "פֶּה מְפֻלָּשׁ כְּמוֹ בֶּתֶק מֵחֶרֶב" (גרינברג, רחובות ט). – [בֶּתֶק־]

בַּתְקָנִי° ת׳ [מן בתק, בָּתַק] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לִבְתֹּק וְלַחְתֹּךְ: "גְּרִיגוֹרִי מֵנִחִית בְּכֹחַ אַדִּירִים מַכַּת חֶרֶב מוּשְׁכָנִית וּבַתְקָנִית" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 249). – [בַּתְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

בתר [ערבית: בַּתַר כרת; ראה בֶּתֶר]

~ פעל **בָּתַר** פ״י גָּזַר, נִתַּח, חָתַךְ לִנְתָחִים: "וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר" (בראשית טו י). "יִלְלַת שׁוּעָלִים בּוֹתֶרֶת הַלַּיִל" (ראב, שירים 87). – [לִבְתֹּר אֶת־, בּוֹתֵר, יִבְתֹּר]

~ נפ׳ **נִבְתַּר**⁘, נִגְזַר, נֶחְתַּךְ: "כָּכָה יִבָּתֵר וְיֵחָלֵק הָעוֹבֵר עָלֶיהָ" (רש״י ירמיה לד יח). [ובהשאלה] "וְלֵב יִבָּתֵר בָּא לִדְרֹשׁ רַחֲמִים, אוּלַי יֵעָתֵר" (משה אבן־עזרא, שפתי רננות). – [לְהִבָּתֵר, נִבְתָּר, יִבָּתֵר]

~ פִּעֵל **בִּתֵּר** פ״י בָּתַר, נִתַּח: "וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ, וַיִּתֵּן אִישׁ בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ" (בראשית טו י). – [לְבַתֵּר אֶת־, מְבַתֵּר, יְ־]

~ פֻּעַל **בֻּתַּר**°, נֻתַּח, חֻלַּק לִבְתָרִים: "בֻּתַּר אֵפֶר, מֹעַךְ, יֻרְקוֹ כָּהָה" (פיכמן, קנח). "חוֹמֶר (הַיַּרְדֵּן) כְּדָם בְּגוּף הַמְבֻתָּר" (גלעד, נהר 62). הָהָר בֻּתַּר עַל־יְדֵי גֵאָיוֹת וַאֲפִיקֵי נְחָלִים. – [מְבֻתָּר, יְבֻתַּר]

~ התפ׳ **הִתְבַּתֵּר**⁘, נֶחְתַּךְ, נִתְחַלֵּק: "וּכְשֶׁיִּתְבַּתֵּר הָעוֹרֵק בְּרָחְבּוֹ לִשְׁנֵי חֲצָאִין" (רמב״ם, פרקי משה יב). "נִתְבַּתֵּר הַמִּישׁוֹר הַיָּרֹק וִירִיעַת הַגְּ׳וּנְגֶל הָרְצוּפָה נִקְרְעָה" (שרת, באסיה 152). –[לְהִתְבַּתֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

בֶּתֶר ז׳ [ראה בתר, בָּתַר] 1. נֵתַח, חֲתִיכָה: "וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ, וַיִּתֵּן אִישׁ בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ" (בראשית טו י). "וְכָרְתוּ הָעֵגֶל לִשְׁנַיִם וְעָבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו" (רש״י ירמיה לד יח). 2° [על־פי "הרי בתר", שיר השירים ב יז, ראה להלן] עָרוּץ, בְּקִיעָה: "מִשְׁעוֹל צַר עוֹבֵר בֵּין בִּתְרֵי הֶהָרִים" (יהודה שטיינברג, רנט). – [בֶּתֶר־, בְּתָרִים, בִּתְרֵי־]

– **בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים**⁘, הַבְּרִית שֶׁכָּרַת ה׳ עִם אַבְרָהָם בֵּין בִּתְרֵי עֶגְלָה, עֵז וְאַיִל, וּבָהּ הִבְטִיחוֹ כִּי יִתֵּן לְזַרְעוֹ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן (בראשית טו).

– **הָרֵי־בָתֶר** [על־פי הבנה זו בשיר־השירים ב יז] הָרִים מְבֻתָּרִים עַל־יְדֵי גֵאָיוֹת וּנְחָלִים.

– **בִּתְרֵי־לֵבָב**⁘ [בהשאלה] קִרְעֵי הַלֵּב: "אַגִּיד לְבִתְרֵי לְבָבִי בֵּין בְּתָרֶיךָ" (יהודה הלוי, א 55).

בָּתַר* מ״י [ארמית, מן: בְּאָתַר במקום] אַחֲרֵי, אַחַר.

– **בָּתַר־מִקְרָאִי**°, שֶׁאַחֲרֵי תְּקוּפַת הַמִּקְרָא: הַסִּפְרוּת הַבָּתַר־מִקְרָאִית.

– **בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עַנְיוּתָא*** (בבא קמא צב.), אַחֲרֵי הֶעָנִי הוֹלֶכֶת הָעֲנִיּוּת, הַצָּרוֹת רוֹדְפוֹת אַחֲרֵי רַע־הַמַּזָּל.

– **אָזְלִינַן בָּתַר רֻבָּא*** (בבא קמא מז:), אָנוּ הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב, הָרֹב הוּא מַכְרִיעַ.

– **אַבַּתְרֵיהּ*** [אַ על + בַּתְרֵיהּ] אַחֲרָיו: "מוֹבִילְנָא מָאנֵי אַבַּתְרֵיהּ לְבֵי־מַסּוּתָא" (עירובין כז:) [אני מוביל בגדים אחריו לבית המרחץ]. "מְחִילָה, יְהוּדָה חַי, מַה כְּתִיב אַבַּתְרֵיהּ – 'עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד'" (בורלא, כסיופים 177).

בַּתְרָא* ת׳ [ארמית, ראה בָּתַר] הָאַחֲרוֹן. – [לנקבה: בַּתְרַיְתָא]

– **בָּבָא בַּתְרָא*** (= הַשַּׁעַר הָאַחֲרוֹן), 1. שֵׁם הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי מִשָּׁלֹשׁ מַסֶּכְתּוֹת בַּמִּשְׁנָה בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נְזִיקִין (בָּבָא קַמָּא, בָּבָא מְצִיעָא, בָּבָא בַּתְרָא). 2. בַּתּוֹסֶפְתָּא – שֵׁם הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי גַּם בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים.

– **עַד זְבוּלָא בַּתְרַיְתָא*** (ברכות ח.), עַד הַשְׁלָמַת חֲפִירַת־אֵת אַחֲרוֹנָה (לְכִסּוּי הַקֶּבֶר), כְּלוֹמַר, עַד סוֹף יָמָיו.

בִּתְרוֹן, **בִּיתְרוֹן** ז׳ [מן בתר] גַּיְא עָמֹק הַמְבַתֵּר הָרִים, עָרוּץ: "וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיֵּלְכוּ כָּל־הַבִּתְרוֹן" (שמואל ב ב כט). "לְהַלָּן נִשְׂתָּרְעָה אַדְמַת גְּבָעוֹת מְבֻתֶּרֶת בִּתְרוֹנִים לֹא עֲמֻקִּים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 325). – [בִּתְרוֹן־, בִּתְרוֹנִים, בִּתְרוֹנֵי־, גם ־נוֹת]

– **בִּתְרוֹנוֹת**° [בטופוגראפיה] שֶׁטַח מְבֻתָּר בְּתוֹרִים צְפוּפִים בְּסֶלַע בַּעַל כֹּשֶׁר־עֲמִידָה מוּעָט בִּפְנֵי סְחִיפָה.

בתשו׳ קיצור: בִּתְשׁוּבָה.

ג [כתב: ג; רש״י: ג; עברית-כנענית: ^] 1, הָאוֹת הַשְּׁלִישִׁית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ: גִּימֶל [בריבוי: גִּימְלִין] 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁלֹשָׁה אוֹ שָׁלֹשׁ, שְׁלִישִׁי, שְׁלִישִׁית: ג׳ יָמִים. ג׳ פְּעָמִים. יוֹם ג׳. כִּתָּה ג׳. 3, ג׳ או ג̇, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, 3000 [בעיקר בראש מניין שנים]: ג׳ תרכ״ב = 3622.

ג׳ קיצור: גֶּרֶם.

ג״א ר״ת גִּרְסָה אַחֶרֶת.

גאב״ד ר״ת גְּאוֹן אַב־בֵּית־דִּין.

גֵּא, גֵּאֶה ת׳ [מן גאה, גָּאָה] 1, בַּעַל־גַּאֲוָה, יָהִיר, מִתְרַבְרֵב, הֵפֶךְ־עָנָו: ״שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב, גֵּא מְאֹד״ (ישעיה טז ו). ״וּרְאֵה כָל־גֵּאֶה וְהַשְׁפִּילֵהוּ״ (איוב מ יא). ״אַרְבָּעָה אֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתָּן... דַּל גֵּאֶה וְעָשִׁיר מְכַחֵשׁ״ וכו׳ (פסחים קיג:). 2°, מִשְׁתַּבֵּחַ, מַחֲזִיק גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ, מִתְפָּאֵר: הַהוֹרִים הַמְאֻשָּׁרִים הָיוּ גֵּאִים בְּהַצְלָחַת בְּנָם. 3°, חָדוּר הַכָּרַת עַצְמוֹ, מַכִּיר בְּעֶרְכּוֹ: ״עוֹמֵד הָאַרְיֵה... וְהוּא שָׁלֵו וְגֵא כְּבַתְּחִלָּה״ (ביאליק, מתי מדבר). ״אָכֵן גֵּא אֲנִי לִהְיוֹת נֶכֶד לְעַם אֲשֶׁר יָצַר זֶה סֵפֶר״ (שניאור, שירים צו). הֲלִיכָה זְקוּפָה וְגֵאָה. — [גֵּאָה, גֵּאִים, גֵּאוֹת]

גאה [ארמית: גְּאָה]

~ פָּעַ׳ גָּאָה פ״ע 1, [על המים] הִתְרוֹמֵם, עָלָה: ״נַחַל אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־גָאוּ הַמַּיִם״ (יחזקאל מז ה). ״הֵשִׁיב מִמֵּימָיו הַגּוֹאִים אֶת הָרֵיחַ הַנִּפְלָא שֶׁל חַג הָאָבִיב״ (ברקוביץ, הראשונים כג). 2 [בהשאלה] צָמַח, גָּדַל, גָּבַר: ״הֲיִגְאֶה גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה?״ (איוב ח יא). ״וַיִּשְׁגּוּ מְצָרַי... וַיִּגְאוּ מְצוּקַי״ (משה אבן־עזרא, א 15). ״וְעָצַם הַכֹּחַ וְשָׂגָה וְגָאָה״ (ביאליק, משירי החורף). ״סַעַר־יְצָרִים גּוֹאֶה״ (סבנקין, שירים 50). 3, הִתְעַלָּה, הָיָה נִשָּׂא וּמְרוֹמָם, נִכְבָּד: ״אָשִׁירָה לַה׳ כִּי גָאֹה גָּאָה״ (שמות טו א). ״דֶּרֶךְ עֹז כִּי לְךָ יָאוֹת, וּגְאֵה כִּי לְךָ לִגְאוֹת״ (יהודה הלוי, ב 74). — [לִגְאוֹת, גּוֹאֶה, יִגְאֶה]

~ פִּעֵ׳ גֵּאָה* פ״י גִּדֵּל, רוֹמֵם, נִשֵּׂא: ״אֲנִי אָמַרְתִּי לְהַשְׁפִּילָן וְאַתָּה אָמַרְתָּ לְגָאוֹתָן״ (ירושלמי תענית סז א). ״הַדּוּר גֵּאַנִי וְגֵאִיתִיו״ (פיוטים, סידור 721). — [לְגָאוֹת אֶת־, מְגָאֶה, יְגָאֶה]

~ הת׳ נִתְגָּאָה*, 1, הִתְפָּאֵר, הִתְיַהֵר, הֶחֱזִיק גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ: ״אַבְשָׁלוֹם נִתְגָּאָה בִּשְׂעָרוֹ״ (סוטה א ח). ״אַנְשֵׁי מִבּוּל לֹא נִתְגָּאוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ טוֹבָה״ (תוספתא סוטה ג ו). ״פַּרְנָס הַמִּתְגָּאֶה עַל הַצִּבּוּר״ (חגיגה ה:). ״כָּל הַמִּתְגָּאֶה בְּטַלִּית שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם וְאֵינוֹ תַּלְמִיד־חָכָם״ (בבא בתרא צח.). ״וּבְתַלְמִידַי זֶה אֶתְגָּאֶה״ (ביאליק, הגדי). 2, הִתְעַלָּה, הִתְנַשֵּׂא: ״וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּן וְעַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (חגיגה יג:). ״הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה״ (אל אדון, שחרית לשבת). 3, גָּאָה, עָלָה: ״מָה הַיָּם הַזֶּה הַגַּלִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ מִתְגָּאִים וְעוֹלִים״ (תנחומא ויקרא ז). — [לְהִתְגָּאוֹת בְּ־, עַל־, מִתְגָּאֶה, יִתְ־]

~ הפ׳ הִגְאָה° פ״י הֶעֱלָה, הִגְבִּיהַּ: ״בְּאֵר שֶׁהִגְאַתָּה מֵימֶיהָ וְחָזְרָה וּגְמָאָתַם בְּבַת אַחַת״ (סביב, כצרעה 102). — [לְהַגְאוֹת, מַגְאֶה, יַ־]

גֵּאָה נ׳ [מן גאה] גַּאֲוָה, יְהִירוּת: ״גֵּאָה וְגָאוֹן... שָׂנֵאתִי״ (משלי ח יג). ״וּפֶשַׁע מַחְלְצוֹת גֵּאָה״ (משה אבן־עזרא, א 17). — [גֵּאַת־]

גֵאוֹבּוֹטַנִיקָה, ראה גֵיאוֹבּוֹטַנִיקָה.

גֵאוֹגְרַפְיָה, ראה גֵיאוֹגְרַפְיָה. גֵאוֹדֶסְיָה, ראה גֵיאוֹדֶסְיָה.

גַּאֲוָה, גאווה נ׳ [מן גאה] 1, יְהִירוּת, הִתְרַבְרְבוּת, הִתְנַשְּׂאוּת: ״בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב״ (ישעיה ט ח). ״וְגַאֲוַת עָרִיצִים אַשְׁפִּיל״ (ישעיה יג יא). ״אַל תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ גַּאֲוָה״ (בן־סירא י ו). ״הֵם הַחֶרֶשׁ הֶחֱרִישׁוּ לִי בְּגַאֲוָתָם״ (ביאליק, מגילת ו). 2, הִתְהַלְּלוּת, הַחֲזָקַת גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ: ״עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ״ (תהלים סח לה). גַּאֲוָתוֹ שֶׁל הַמּוֹרֶה עַל תַּלְמִידָיו הַטּוֹבִים. — [גַּאֲוַת־]

— בַּעַל־גַּאֲוָה°, יָהִיר, גַּאַוְתָן, מִתְרַבְרֵב: ״לֹא דַי שֶׁהוּא בַּעַל־גַּאֲוָה, אֶלָּא שֶׁהוּא גַם שַׁקְרָן״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה מד).

גֵאוֹטְרוֹפִּיזְם, ראה גֵיאוֹטְרוֹפִּיזְם.

גָּאוּל ת׳ [מן א. גאל, גָּאַל] מְשֻׁחְרָר, מִי שֶׁנִּגְאַל, פָּדוּי: ״דֶּרֶךְ לַעֲבֹר גְּאוּלִים״ (ישעיה נא י). ״וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים״ (ברכות כט.). אֲדָמָה גְּאוּלָה מִידֵי זָרִים. — [גְּאוּלָה, גְּאוּלִים, ־וֹת]

גָּאוּל* ז׳ [מן ב. גאל, גָּאַל] לִכְלוּךְ, גֹּעַל: ״דַּם וְגֵאוּל תְּדִיחַ״ (אב לרחם, לערב ראש־השנה). — [גְּאוּל־]

גְּאוּלָה, ראה גְּאֻלָּה. גֵאוֹלוֹגְיָה, ראה גֵיאוֹלוֹגְיָה.

גְּאוּלִים ז״ר [מן א. גאל, גָּאַל] גְּאֻלָּה, דְּרוֹר, שִׁחְרוּר: ״וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה״ (ישעיה סג ד). — [גְּאוּלֵי־, גְּאוּלָיו]

גֵאוֹמוֹרְפוֹלוֹגְיָה, ראה גֵיאוֹמוֹרְפוֹלוֹגְיָה.

גֵאוֹמֶטְרִיָּה, ראה גֵיאוֹמֶטְרִיָּה.

א. גָּאוֹן ז׳ [מן גאה, גָּאָה] 1, גֹּדֶל, רוֹם: ״בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח ה׳ לִצְבִי וּלְכָבוֹד, וּפְרִי הָאָרֶץ לְגָאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל״ (ישעיה ד ב). ״מִפְּנֵי פַּחַד ה׳ וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ״ (ישעיה ב כא). ״וְהָיָה לִבְרָכָה לִתְהִלָּה וּלְגָאוֹן״ (ביאליק, המתמיד). ״עַל מִי הֲרִימוֹת גְּאוֹן קוֹלֵךְ?״ (ביאליק, הצור והגל). ״נֵעוֹר פִּתְאוֹם הָאֲרִי וַיִּנְעַר גְּאוֹן רַעֲמָתוֹ״ (כהן, שירים קמו). 2, יְהִירוּת, גַּאֲוָה יְתֵרָה, הִתְרַבְרְבוּת: ״לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן״ (משלי טז יח). 3°, הַכָּרַת־עֵרֶךְ, אִי־הִתְרַפְּסוּת: הַתְּשׁוּבָה שֶׁנִּתְּנָה הָיְתָה חֲדוּרָה גָּאוֹן וּבִטָּחוֹן. גְּאוֹן לְאֻמִּי. 4, גֵּאוּת, הִתְרוֹמְמוּת הַמַּיִם בְּנָהָר אוֹ בַּיָּם: ״וּפֹא יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ״ (איוב לח יא). — [גְּאוֹן־, גְּאוֹנוֹ]

— גְּאוֹן הַנָּהָר°, כִּנּוּי לָאֵזוֹר הַסָּמוּךְ לְחוֹף נָהָר, הַמּוּצָף בִּשְׁעַת גֵּאוּת הַמַּיִם [על־פי הבנה זו בכתוב: ״הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן״ (ירמיה מט יט)]: ״נֵלֵךְ דֶּרֶךְ גְּאוֹן הַנָּהָר?״ (שלונסקי, תר׳ הרזן א 37).

ב. **גאון** ÷ תו״ז [מן א. גאון; קיצור הצירופים: גאון יעקב, גאון ישראל, נחום ב ג] 1. ÷ תאר־כבוד שנתן לראשי־הישיבות בבבל בתקופה שאחרי הסבוראים [בערך במאות השישית–האחת־עשרה למניין האומות]: ״הגאונים הראשונים שעמדו אחר חבור הגמרא״ (רמב״ם, מלווה ולוה ב ב). רב סעדיה גאון, רב האי גאון. 2 ÷, תאר־כבוד לחכם גדול ומפלג בתורה: ״גאוני הלשון״ (אברהם אבן־עזרא, מאזניים). ״והם טובים וראויים לגאוני עולם״ (הרומי, יט 349). ״גאוני הדור״ (עגנון, כלה קמ). הרב הגאון, הגאון מוילנא. 3 ° [בהשפעת הלועזית: genius] תאר למי שמחונן בשכל או בכשר־יצירה בלתי־רגילים, מפליא בכשרונותיו השבועים בו מלדה: אינשטין היה גאון בפיסיקה. בטהובן – מגאוני המוסיקה. – [גאון־, גאונים, ־ני־; גאונית, ־ניות]

גאון °, **גאוון** ת׳ [מן גאוה] בעל־גאוה, יהיר. ראה גם גאותן. – [גאונית, גאונים, ־ניות]

גאונות ÷ נ׳ [מן ב. גאון] 1 ÷, משרתו של ראש־הישיבה בבבל: ״הגאון רבנו סעדיה שנסמך לגאונות בשנת ד׳ אלפים תרס״ז״ (דוראן, מעשה אפוד מד). 2 °, שם כולל לכל הגאונים שקמו אחרי הסבוראים: תקופת הגאונות היתה בערך במאות הששית – האחת־עשרה למנין האמות. 3 °, תכונות של גאון, כשרון יוצא מן הכלל: ״גאונותו של מנדלי היתה בזה שגיר את הטבע״ (פיכמן, רצו). ״אמה שפלה... ללא כשרון וללא גאונות״ (ויסלבסקי, יחידים 17). ראה גם גאוניות. – [גאונות־]

גאוני ° ת׳ [מן ב. גאון 3] 1, שיש בו מסגלות הגאון, מעלה ומצין באפן בלתי רגיל: ״מתת־יה נפלאה במינה וכשרון גאוני שאין דגמתו״ (סוקולוב, אישים 321). ״השבת היא היצירה הגאונית ביותר של הרוח העברי״ (ביאליק, אגרות ג רסב). ״דברים שנתחבטנו עליהם שנים הרבה הושיט לנו הסופר הגאוני בקצה הקלמוס״ (עגנון, כפות רפה). 2 [מן ב. גאון 1] שהוא מתקופת הגאונים: הספרות הגאונית. – [גאונית, ־ניים, ־ניות]

גאוניות ° נ׳ [מן גאוני] כשרון יוצא מן הכלל, תכונות של גאון [ראה ב. גאון 3]: ״אין גאוניות יהודית אלא במוסר אנושי, חברתי״ (ויסלבסקי, יחידים 9). ״ההבדל שבין הכשרון והגאוניות אינו כמותי אלא איכותי״ (סדן, חרי פרדוכסים צז). – [גאוניות־]

גאופוליטיקה, ראה גיאופוליטיקה. **גאופיסיקה**, ראה גיאופיסיקה. **גאופיט**, ראה גיאופיט. **גאוצנטרי**, ראה גיאוצנטרי.

גאות, **גיאות** נ׳ [מן גאה, גאה] 1, גדלות, רוממות, הוד: ״ה׳ מלך, גאות לבש״ (תהלים צג א). 2, גאוה, יהירות, רום־עינים: ״דברו בגאות״ (תהלים יז י). ״ואינו נצל מפגעי הגאות לרב צדקו״ (חובות הלבבות, התשובה ח). ״הוא מסתכל לפעמים בהעוברים והשבים במין גאות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד). 3, עליה, התרוממות: ״ויתאבכו גאות עשן״ (ישעיה ט יז). ״אתה מושל בגאות הים״ (תהלים פט י). ״הימים ההם היו לי ימי גאות של מרץ״ (ברקוביץ, הראשונים לח). – [גאות־, גאותו]

– **גאות־הים** [שאול מתהלים פט י], עלית מי־הים והתרוממותם: ״עז רוח ולעפות עם גאות הים ואיתנו״ (ביאליק, הצור והגל).

– **גאות ושפל** °, עליה וירידה של מי הימים בהשפעת כח־המשיכה של הירח, ובמדה קטנה יותר – של השמש.

– **גאות כלכלית** °, מצב של עליה, שפע ורוחה במצב הכלכלי ובחיים החמריים.

גאותן ÷, **גאוותן** ת׳ [מן גאוה] בעל־גאוה, מתרברב, מתפאר: ״כדי לסמך רשע לרשע... גאותן לגאותן״ (ילקוט, דניאל ד). ״והמחתן מברוד, אחד מגאותני ברוד, אף הוא לא נטל תשעה קבין שיחה״ (עגנון, כלה קנז). – [גאותנית, גאותנים, ־ניות]

גאותנות °, **גאוותנות** נ׳ [מן גאותן] גאוה יתרה, רום־לבב: ״שנעקר מלבנו את הגאותנות האריסטוקרטית של אמה בת תרבות מימי עולם״ (אחד העם, תד). – [גאותנות־]

גאותני °, **גאוותני** ת׳ [מן גאותן] שיש בו גאותנות: ״לבדח את הדעת בשעת הסעודה בפנים מביעים איזו ענוה גאותנית״ (ברנר, בחורף ז). התנהגות גאותנית. – [גאותנית, גאותניים, ־ניות]

גאיון, **גאיוני** ° ת׳ [מן גאה] יהיר ביותר, גאותן, מתרברב: ״הבוז לגאיונים״ (תהלים קכג ד). ״אינו חושש כלל וכלל לבוז הגאיונים וללעג הגבירים״ (ביאליק, אריה ה). ״המורה ליבוביץ הגאיוני הקר ככפור״ (סוקולוב, במראות 41). ״בעולם האדיר... המבריק והגאיוני הזה״ (גולדברג, חרי מלחמה ג 41). – [גאיונה, גאיונים, ־נות]

גאיות ז״ר רבוי של גיא.

א. **גאל** [ארמית: גאל]

~ פע׳ **גאל** פ״י 1, שחרר, הציל, חלץ מצרה: ״המלאך הגאל אתי מכל־רע״ (בראשית מח טז). ״כי פדה ה׳ את־יעקב וגאלו מיד חזק ממנו״ (ירמיה לא י). ״מחכה... כי יבוא ויגאל אותה מחרפת רעב ומדבת רבים״ (עגנון, אלו קיב). 2, פדה את המכור או המשעבד, שלם את תמורתו וקבל אותו בחזרה: ״כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו״ (ויקרא כה כה). 3, נשא לאשה את אלמנת קרובו שמת בלא בנים: ״אם־יגאלך – טוב, יגאל, ואם־לא יחפץ לגאלך, וגאלתיך אנכי״ (רות ג יג). 4 ° (בהשאלה) הציל משכחה, חזר וגלה: החוקר גאל את יצירתו של המשורר הקדמון. – [לגאל את־, גואל, יגאל]

~ נפ׳ **נגאל**, 1, הוצא לחפשי, שחרר, נחלץ: ״חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו״ (ישעיה נב ג). ״מצה – על־שום שנגאלו אבותינו במצרים״ (פסחים י ה). 2, נפדה, חזר לרשות הראשונה לאחר ששלם מחירו למחזיקים בו: ״או השיגה ידו (של הנמכר) ונגאל״ (ויקרא כה מט). אדמת העמק נגאלה על־ידי הקרן הקימת לישראל. 3 °, נצל משכחה: כתב־היד העתיק נגאל על־ידי החוקר. – [להגאל, נגאל, יגאל]

– **גואל־הדם** (במדבר לה יט), קרוב־משפחה, מי שנוקם את נקמת דם קרובו שנרצח. ראה גם ערך גואל.

ב. **גאל** [צורת־משנה של געל]

~ פע׳ **גאל** פ״י געל, לכלך, טמא: ״יגאלהו חשך וצלמות״ (איוב ג ה). – [לגאל את־, גואל, יגאל]

~ נפ׳ **נגאל**, **נגאל**, נתלכלך, טמא: ״הוי מוראה ונגאלה העיר היונה״ (צפניה ג א). ״כי כפיכם נגאלו בדם״ (ישעיה נט ג). ״אמנם נגאלו עתה חיי״ (ביאליק, אחד אחד). ״ואיך אבא קריה מטמאה... ועל ספה רוחי נגאלה?״ (פיכמן, לג). – [להגאל, נגאל גם נגאל, יגאל]

~ פע' גָּאַל פ"י לִכְלֵךְ, טִמֵּא: "בַּמֶּה גְאַלְנוּךָ? בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן ה' נִבְזֶה הוּא" (מלאכי א ז). "גַּם שְׁמִי אֲשֶׁר מָחוּ מִסִּפְרָם בְּגָאוֹן עַל בְּלִי גְאַלְתִּיו בְּזִמָּה וּבְדָמִים" (ביאליק, על סף). — [לִגְאֹל אֶת־, מְגָאֵל, יִגְאַל]

~ פֻּע' גֹּאַל 1, נִתְלַכְלֵךְ, נִטְמָא: "לֶחֶם מְגֹאָל" (מלאכי א ז). "וְכָל הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהֶעָפָר אֲשֶׁר יְגֹאֲלוּ בְּטֻמְאַת הָאָדָם" (מגילת ברית דמשק יב 16). "רְאוּ פַּרְצוּפָהּ הַמְגֹאָל מֵרָחוֹק" (ביאליק, שבעה). 2, [בהשאלה] נִפְסַל, נִמְצָא בִּלְתִּי־כָשֵׁר: "אֵלֶּה בִקְשׁוּ כְתָבָם הַמִּתְיַחְשִׂים וְלֹא נִמְצָאוּ וַיְגֹאֲלוּ מִן־הַכְּהֻנָּה" (עזרא ב סב). — [מְגֹאָל, יְגֹאַל]

~ התפ' הִתְגָּאֵל, הִתְלַכְלֵךְ, טִמֵּא אֶת עַצְמוֹ: "וַיָּשֶׂם דָּנִיֵּאל עַל־לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְגָּאַל בְּפַת־בַּג הַמֶּלֶךְ" (דניאל א ח). "יִשָּׁמֵר הָאִישׁ הַטּוֹב מֵהִתְגָּאֵל בִּפְעֻלּוֹת הָרָעוֹת" (רלב"ג משלי טז ב). "מִתְרוֹעֵעַ עִם גּוֹיָה וּמִתְגָּאֵל בְּפַת־בָּגָם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לב). — [לְהִתְגָּאֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' הִגְאִיל פ"י טִמֵּא, טִנֵּף, לִכְלֵךְ: "וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי (= הִגְאַלְתִּי)" (ישעיה סג ג). "לָמָּה תַּעֲמֹל לָרִיק לְצַחְצֵחַ אֶת קוֹרְדֵיקֶיךָ, הֲלֹא עוֹד כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה תָּשׁוּב לְהַגְאִילָם" (יל"ג, פרוזה קמח). — [לְהַגְאִיל, מַ־, יַ־]

גֹּאַל, גואל ז' [מן ב. גאל] גֹּעַל, חִלּוּל, בִּזּוּי: "זָכְרָה לָהֶם אֱלֹהַי עַל־גָּאֳלֵי הַכְּהֻנָּה" (נחמיה יג כט). "וְתִדַּבֵּר אֵלָיו גָּאֳלֵי דְּבָרִים" (שנהר, ב 531). — [גֹּאַל־, גָּאֳלוֹ, גְּאָלִים, גָּאֳלֵי־]

גְּאֻלָּה, גאולה נ' [כן א. גאל, גָּאַל] 1*, שִׁחְרוּר, פְּדוּת, הַצָּלָה: "כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְאֻלָּה לָעוֹלָם" (אבות ו ו). "דּוֹר אַחֲרוֹן לְשִׁעְבּוּד וְרִאשׁוֹן לִגְאֻלָּה אֲנָחְנוּ" (ביאליק, מתי מדבר). גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל. 2, פִּדְיוֹן, תַּשְׁלוּם מְחִירוֹ שֶׁל חֵפֶץ שֶׁשֻּׁעְבַּד לַאֲחֵרִים כְּדֵי לְקַבְּלוֹ בַּחֲזָרָה: "וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה, וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ" (ויקרא כה כט). "גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה כד). 3° [בהשאלה] הַצָּלָה מִשִּׁכְחָה, חִדּוּשׁ וְהַחְיָאָה: הַיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית הַקְּדוּמָה זָכְתָה לִגְאֻלָּה בְּמֶחְקָרוֹ שֶׁל הַמְלֻמָּד. 4*, שֵׁם הַבְּרָכָה הָאַחֲרוֹנָה בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית לִפְנֵי "שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה" הַחוֹתֶמֶת בַּמִּלִּים "גָּאַל יִשְׂרָאֵל": "כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה" (ברכות ט:). 5° [בשירת ספרד] פִּיּוּט שֶׁתָּכְנוֹ הַיַּחַס בֵּין אֱלֹהִים לְעַמּוֹ, צָרוֹת הַגָּלוּת וְכִסּוּפֵי הַגְּאֻלָּה, וְהוּא מְשֻׁלָּב בְּבִרְכַּת יוֹצֵר לִפְנֵי הַבְּרָכָה "בָּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאַל יִשְׂרָאֵל". — [גְּאֻלַּת־, גְּאֻלּוֹת]

— גְּאֻלַּת־דָּם° [על־יסוד במדבר לה יט] מִנְהָג קָדוּם (הַמְּקֻבָּל גַּם בְּיָמֵינוּ אֵצֶל קְצָת מֵעַמֵּי־הַמִּזְרָח) — נִקְמַת דָּמוֹ שֶׁל קָרוֹב שֶׁנִּרְצַח, בְּלֹא לְהִזָּקֵק לְבֵית־הַדִּין [ומכאן]

— אַנְשֵׁי גְאֻלָּתוֹ, קְרוֹבָיו, בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ: "אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה" (יחזקאל יא טו).

גַּב ז' [ראה גבב] 1, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי בְּגוּף הָאָדָם אוֹ הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן בְּגוּף בַּעֲלֵי־הַחַיִּים, בּוֹ עוֹבֵר עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה: "עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים" (תהלים קכט ג). "עַם־הָאָרֶץ מֻתָּר לְקָרְעוֹ כְּדָג... וּמִגַּבּוֹ" (פסחים מט:). "זוֹ עַל כָּתֵף, זוֹ עַל גַּב" (ביאליק, פלוני יש לו). 2, הַצַּד הַחִיצוֹן שֶׁל כְּלִי אוֹ מִבְנֶה (בְּנִגּוּד אֶל 'פָּנִים'): "וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ" (יחזקאל מג יג). "כְּלֵי חֶרֶס... אֵינָן מְטַמְּאִין מִגַּבֵּיהֶן" (כלים ב א).

3°, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי בְּרָהִיט, בִּכְלִי, בְּאֵיבָר וְכַדּוֹמֶה [ראה להלן]. 4, מָקוֹם מֻגְבָּה, בָּמָה: "וַתִּבְנִי־לָךְ גָּב, וַתַּעֲשִׂי־לָךְ רָמָה בְּכָל־רְחוֹב" (יחזקאל טז כד). "גַּב גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים" (תוספתא בבא בתרא ב יג). 5*, בְּלִיטָה גַּבְנוּנִית בְּאֵזוֹר הָרֶחֶם בְּאִשָּׁה (נידה נב.). — [גַּב־, גַּבִּים או גַּבּוֹת; גַּבֵּי־]

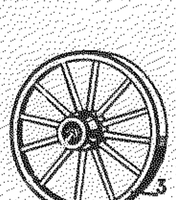
ג—גב־אופן

— גַּב־אוֹפָן (מלכים א ז לג), הַמִּסְגֶּרֶת הָעֲגֻלָּה שֶׁל הָאוֹפָן שֶׁעָלֶיהָ שָׂמִים אֶת הַחִשּׁוּק.

— גַּב־הַיָּד*, הַשֶּׁטַח הַחִיצוֹן שֶׁבַּיָּד שֶׁמֵּעֵבֶר לְכַף־הַיָּד: "כְּשֶׁנּוֹשְׁקִין (הַמָּדִיִּים), אֵין נוֹשְׁקִין אֶלָּא עַל גַּב־הַיָּד" (ברכות ח:).

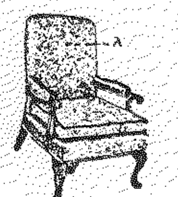
א—גב־כורסה

— גַּב־כִּסֵּא (אוֹ כֻּרְסָה)°, לוּחַ אֲחוֹרִי בְּכִסֵּא אוֹ בְּכֻרְסָה הַמְּשַׁמֵּשׁ לְמִשְׁעָן, מִסְעָד.

— גַּב־סַכִּין* (שבת קמא.), הַצַּד שֶׁבַּסַּכִּין שֶׁאֵינֶנּוּ חַד, הַצַּד שֶׁכְּנֶגֶד פִּי הַסַּכִּין.

— גַּב־סֵפֶר°, הַצַּד בִּכְרִיכַת הַסֵּפֶר שֶׁאֵלָיו מְחֻבָּרִים וּדְבוּקִים הַדַּפִּים.

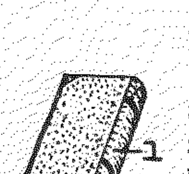
ב—גב־ספר

— תֵּל־גַּב° [בצבא] תְּלוּלִית־עָפָר הַשְּׁפוּכָה מֵאֲחוֹרֵי חֲפִירָה לְשֵׁם הֲגַנָּה מִפְּנֵי יְרִיּוֹת אוֹ מֵרְסִיסֵי פְּצָצוֹת מֵאָחוֹר (לְהַבְדִּיל מִן "תֵּל־חָזֶה" — מִלְּפָנִים).

— עַל־גַּב* [עַל־גַּבּוֹ, עַל־גַּבָּהּ], 1, מֵעַל לְ־, עַל־פְּנֵי: "שְׁתֵּי רַגְלַיִם זוֹ עַל גַּב זוֹ" (אהלות י ב). "הִרְכִּיב שְׁנֵי דַשָּׁאִין זֶה עַל גַּב זֶה" (חולין ס.). "טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ" (אהלות ט יג). 2, בִּשְׁבִיל, בִּגְלַל: "הַפּוֹתֵחַ אֶת חָבִיתוֹ ...עַל־גַּב הָרֶגֶל [בשביל החג]" (חגיגה ג ז). "שֶׁלּוֹקְחִין בָּקָר עַל־גַּב עוֹרוֹ... צֹאן עַל־גַּב גִּזָּתָהּ" (עירובין כז:). "אֲבָל טְמֵאָה הִיא עַל־גַּב רַקָּה" (מקוואות ח ה). [שכיח יותר השימוש בריבוי:]

— גַּבֵּי*, לְגַבֵּי* [מארמית], אֵצֶל, בְּיַחַס אֶל, בְּעִנְיַן: "גַּבֵּי גֵט דְּחוֹב הוּא לָהּ, אֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו; גַּבֵּי מַתָּנָה, דִּזְכוּת הוּא לוֹ, זָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו" (בבא מציעא יב:). "שׁוֹר הָאִצְטַדִּין אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה וְכָשֵׁר לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ" (בבא קמא מא.). "לְגַבֵּי מֹשֶׁה מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא" [ביחס למשה דבר קטן הוא] (ברכות לג:). — [לְגַבַּי, לְגַבֶּיךָ]

— עַל־גַּבֵּי* [עַל־גַּבָּיו, עַל־גַּבֵּיהֶם], 1, עַל פְּנֵי־, מֵעַל לְ־: "בָּנָה עֲלִיָּה עַל־גַּבֵּי בֵּיתוֹ" (בבא בתרא ג ז). "חֲצֵרוֹת הָיוּ בִירוּשָׁלַיִם בְּנוּיוֹת עַל־גַּבֵּי הַסֶּלַע" (פרה ג ב). "שֶׁהִרְכִּיב עֵץ מַאֲכָל עַל־גַּבֵּי עֵץ סְרָק" (תוספתא ערלה ה). "טֻמְאָה תַּחְתָּיו אוֹ עַל־גַּבָּיו" (אהלות ז ב). "טְלָאֵי עַל־גַּבֵּי טְלָאֵי" (ביאליק, מי יודע עיר). 2, עַל־יַד, אֵצֶל, בְּסָמוּךְ לְ־: "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין, וַאֲפִלּוּ כּוּתִי... כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל־גַּבָּיו" (חולין ג.).

— לְגַבֵּי דִּידִי° [ארמית] אֲשֶׁר לִי, מִצִּדִּי: "לְגַבֵּי דִּידִי, רַשַּׁאי אַתָּה לִנְהֹג כִּרְצוֹנְךָ".

— אַף־עַל־גַּב* [מארמית], אַף־עַל־פִּי: "אַף־עַל־גַּב שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ... אֲבָל..." (כתובות מו.). "אֲנָשִׁים כִּי נִתְכַּוְּנוּ זֶה

לזה אף־על־גב שיש אסון באשה – יענשו, כי נתכונו לאשה עצמה – לא יענשו" (בבא קמא מב.). [בראשי־תיבות: אע״ג]

— אגב* (= על־גב), ראה ערך אגב*.

א. גב ז׳ [אכדית: gubbu; ערבית: ג׳ב חפירה, בור] גמה, חור בסלע או חפירה באדמה שבהם נקוים מי הגשמים: "באו על־גבים, לא־מצאו מים" (ירמיה יד ג). — [גב־, גבים, גבי־]

— מי גבים*, מים רדודים מאד, מי שלולית: "בנחל שוטף נפלה חכה, מה יעשו מי גבים?" (מועד קטן כה:).

ב. גב ז׳ [אולי קרוב אל גב] לוח, קרש לספון גג: "ויספן את־הבית גבים" (מלכים א ו ט). — [גב־, גבים, גבי־]

ג. גב ז׳ [ראה גם גוב] כנוי לאחד ממיני הארבה שנזכר במקרא: "ואסף שללכם אסף החסיל משק גבים שקק בו" (ישעיה לג ד). — [גב־, גבים, גבי־]

גב*, גוב ז׳ [מארמית, דניאל ו ח; ראה גם א.גב] 1*, בור, מאורה: "הציל לדניאל מגב אריות" (שמות רבה יח). "בגב של תבן" (עירובין עט). 2° [בהשאלה] תוך, פנים: "זה הכרך שכל נגהותיו נוהים אל גב הליל" (שלונסקי, שירים ב 71). — [גב־, גבו]

— גב־אריות [בהשאלה, על־יסוד דניאל ו ח], כנוי למקום סכנות ופרעניות, סביבה של רשעים: "יום יום השלך לגב אריות" (ביאליק, אבי).

— גב־עריות° [בדימוי אל "גוב אריות"] מעשי נאוף וזמה: "כל מעיניו בגב עריות, וגם הנשים תשוקתן לו" (סערוני, ניסים 9).

גב׳ קיצור: גברת.

גבא ז׳ [ערבית: ג׳בא; קרוב אל א.גב] גב, גמה בסלע שנקוים בה מי־הגשמים: "ולחשף מים מגבא" (ישעיה ל יד). "בצאתו וגבאיו" (יחזקאל מז יא). "וכל גבא בסלע... מימיו כמימי הכלי" (מגילת ברית דמשק י 11). — [גבא־, גבאים, גבאי־]

— מי־גבאים* (מקוואות א א), מי גשמים רדודים העומדים בתוך גמות באדמה: "נטלתי שתי ידי במימי גבאים" (ש׳ שלום, שירים מד).

גבאות* נ׳ [מן גבאי] 1°, משרתו של מנהל בבית־כנסת או במוסד דתי־צבורי: "לא מלחמה אישית, בגלל גבאות וכבודים" (אחד העם, תלא). גבאות בבית־הכנסת. גבאות בחברא־קדישא. 2*, תפקידו של גבאי (2), גבית כספים: "כל זמן שהוא גבאי – אינו נאמן, פרש מגבאותו – הרי זה נאמן" (תוספתא דמאי ג ד; נוסח אחר: מגביותו). — [גבאות־]

גבאי*, גבי* ז׳ [מן גבה] 1°, מנהל בית־כנסת או חברה דתית־צבורית, פרנס: "יש לנו בבית־כנסתנו בעל־תוקע, יש גם גבאי עז־נפש" (יל״ג, שירה שכז). "גבאים וגבאיות מכל המינים" (מנדלי מו״ס, קיד). גבאי חברה קדישא. 2*, גובה מסים מטעם הרשות וכדומה: "והגבאים מחזירים תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם" (אבות ג טז). "הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו" (איכה רבתי א, על אלה). "אין חפץ... כי אם בגבאים אשר יגבו את המס" (אחד העם, יז). — [גבאית, גבאים, ־איות]

— גבאי־טמיון* (ויקרא רבה יא), גובה מטעם אוצר־המדינה.

— גבאי־צדקה* (דמאי ג א), ממנה על גבית כספי־צדקה.

גבב° ז׳ [מארמית: גבבא, שבת ג א; ראה גבב] 1, דברים שנתגבבו ונערמו יחד: גבב של קש, תבן, ענפים. "לפי שמדורם בגבב סימטאות נדחות" (סדן, ממחוז נה). "וגבב צמר ראשו המעפר דמה בפעל לקפוד סמור־איבה" (יזהר, צקלג 368). "אני שש לנבר בגבב העתיק" (ברוידס, שרשים 15). 2 [בהשאלה] דברים ריקים ומגבבים: דברי גבב. — [גבב־]

גבב [ראה גבבא]

~ פע׳ **גבב*** פ״י קושש, צבר, ערם לערמה (קש, ענפים, צרורות־אבנים וכדומה): "האשה גובבת גבבה בחצר" (תוספתא טהרות ג ו). — [לגבב, גובב, יגבב]

~ נפ׳ **נגבב^**, נערם, נאסף: "גבבא–הנגבב מן השדה" (רש״י שבת לז:). — [להגבב, נגבב, יגבב]

~ 1 פע׳ **גבב*** פ״י 1, קושש, צבר, ערם לערמה: "ומגבב מן החצר ומדליק" (ביצה ד ו). "מגבבים זרדים, קני־סוף" (שמעוני, הביבר 181). "הרבה לכתב ולגבב דברים על דברים" (קלוזנר, יהדות א 21). 2 [קיצור מן גבב דברים, ראה להלן] פטפט, הרבה דברי־הבל: "עד מתי אתה מגבב ומביא עלי?" (תוספתא זבחים א ח). "ואת גם כן מגבבת עלי ומביאה" (הזז, יעיש ב 64). — [לגבב, מגבב, י־]

~ פע׳ **גבב^**, נערם, נאסף: "שבעה דברים היו מגבבים" (רש״י, אז טרם, לצום גדליה). — [מגבב, יגבב]

~ 1 הת׳ **התגבב°**, נערם, הצטבר: "שכבה עמקה של שלכת גובלת שהתגבבה כאן מהרבה שנים" (שופמן, א 177). "מאצל רגליך התגבבו הרגבים היבשים" (יזהר, החורשה). — [להתגבב, מתגבב, ית־]

~ 2 פע׳ **גובב°** פ״י אסף, צבר במגוב: "הנה הוא נוסע על־פני הערבה, מגובב" (שלונסקי, תה׳ קרקע ב 47). — [לגובב, מ־, י־]

~ 2 הת׳ **התגובב°**, התגבב, הצטופף: "בצפף עדרים התגובבו בגבה העננים" (שלונסקי, אבני 20). "מפלת־הר שסלעיה נתגובבו בערוץ" (שמיר, מלך 20). — [להתגובב, מת־, ית־]

— גבב דברים*, הרבה דברים בלא טעם, הרבה לעג: "עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו?" (יומא עו.). "ולא לגבב דרשות" (אחד העם, תיח).

גבבא*, גבבה* נ׳ [ראה גבב] 1, שארית הקש אחרי אסוף התבואה הקצורה, ענפים ועלים יבשים ובדומה: "כירה שהסיקוה בקש ובגבבא" (שבת ג א). "אין מכסין לא בתבן ולא בקש ולא בגבבה" (תוספתא חולין ו יא). 2° [בהשאלה] פסלת, משהו נטול־ערך: "קש וגבבא אל תשלחו" (ביאליק, אגרות ב רמג). "גם בין חכמים ורבנים יש פסלת וגבבא" (בורלא, עקביה 187). — [גבבת־]

גבבן° ז׳ [מן גבב, גבב] מי שנוהג לגבב דברים שלא לצרך: פלוני גבבן וקשקשן. — [גבבנית, ־נים, ־ניות]

גבבני° ת׳ [מן גבבן] שיש בו גבוב דברים סתם: "הפרוזה שלו גבבנית ופטפטנית" (ברש, ג 16). — [גבבנית, ־נים, ־ניות]

גבבת° נ׳ [מן גבב, גבב] 1, גבוב של דברים זה על גבי זה: "עיר ללא מגרשי־ירק וכברות אינה אלא גבבת של בתים" (עיתונות). 2, פטפוט רב, גבוב דברים חסרי תכן: לא הרצאה היתה זאת, אלא סתם גבבת.

גבה [קרוב אל א. גבע; ארמית: גְּבַה]

~ פע' **גָּבַהּ** פ"ע 1, היה גבוה, היה רם: "ויתיצב (שאול) בתוך העם ויגבה מכל־העם משכמו ומעלה" (שמואל א י כג). "כי־גבהו שמים מארץ, כן גבהו דרכי מדרכיכם" (ישעיה נה ט). 2, התנשא, התגדל: "יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון" (ישעיה ג טז). "ולא־תוסיפי לגבהה עוד" (צפניה ג יא). — [לִגְבֹּהַּ, גָּבַהְתִּי, גָּבוֹהַּ, יִגְבַּהּ]

~ נפ' **נִגְבַּהּ** °, 1, עלה, גאה: "והמים הבאים תמיד נגבהים ועולין למעלה" (רש"י סוטה לד.). 2, [בסימני הטעמים] הטעם, נגן בטעם גבוה: "לפי שיש בפסוקים אלה חזק ביותר ונגבה יותר מדי" (הוריות הקורא ג). — [לְהִגָּבַהּ, נִגְבָּה, יִגָּבַהּ]

~ הפ' **הִגְבִּיהַּ** פ"י 1, עשה שיהא גבוה משהיה, העלה, רומם: "אני ה' השפלתי עץ גבה, הגבהתי עץ שפל" (יחזקאל יז כד). "בנה חומה... ויגביהה מאד" (דברי הימים ב לג יד). "עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה" (שביעית ג ג). 2 *, הרים, הניף למעלה: "נפלה סכין והגביהה, נפלו כליו והגביהן" (חולין ב ג). "הקוצץ קנים מגביה טפח וקוצץ" (תוספתא שביעית ג יט). "ועולל מעריסה יגביה ראשו" (ביאליק, והיה כי). "הגביה זקני שתי ידיו כלפי מעלה" (עגנון, אלו רכב). אחרי הקריאה בספר־התורה מגביהים אותו. 3 *, [הגביה מן] הסיר, סלק, הרחיק: "מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין" (שבת כא ג). 4 *, הטעים, הדגיש: "ומפסיקין במלה הנפסקת... ומגביהין במלה הנגבהת" (הוריות הקורא ג). 5 פ"ע נעשה גבוה משהיה: "אם תגביה כנשר" (עובדיה ד). הנער הגביה מאד בשנתים האחרונות. 6 [לפני מקור של פועל אחר]—ראה להלן: "הגביה עוף", "הגביה לשבת". — [לְהַגְבִּיהַּ, מַ־, יַגְבִּיהַּ]

~ הפ' **הֻגְבַּהּ** *, 1 *, הורם, הועלה: "שפלים הגבהו והגבהים השפלו" (סוטה מז:). "פדה במשפט ותגבה במשפט" (ינאי קד). "פניה... זרועים בעברי החטם המגבה נקודות־חמה" (בן־ציון ה). 2 °, הונף כלפי מעלה: ספר־התורה הגבה אחרי הקריאה בו. 3 °, נעשה גבוה משהיה: הבמה הגבהה באולם. — [מֻגְבָּה, יֻגְבַּהּ]

~ הת' **הִתְגַּבַּהּ** *, 1, התנשא, התעלה: "מי גרם להם לבכורים שאבדו הכבוד הזה? על שנתגבהו בעצמם" (במדבר רבה ו). "שנתגבה (הנחש) והזיק את הראש" (מדרש תדשא ו). 2 °, התרומם: לפי שהדרך... מתגבהת ומשתפעת" (עגנון, כלה ל). "בראשה הנאה... המתגבה במקצת מתוך רגש של חשיבות" (קבק, בצל 61). "וכל שהיתה מהדקת את החזה היה מתגבה והולך" (צמח, כתבים 127). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— **גָּבַהּ הַר בֵּינֵיהֶם** ° [על־פי חולין ז: ושם בארמית ובפשוטו], קם ביניהם פרוד, פסקה ידידותם.

— **גָּבַהּ לִבּוֹ**, התגאה, התגדל: "יען גבה לבך ותאמר אל אני" (יחזקאל כח ב). "לא־גבה לבי ולא־רמו עיני" (תהלים קלא א).

— **גָּבְהוּ מִמֶּנּוּ הַדְּבָרִים** °, הדברים היו למעלה מהבנתו: "יתכן שלא היטיבה להבין ערבית והדברים גבהו ממנה" (בורלא, כיסופים 110).

— **הִגְבִּיהַּ דַּעְתּוֹ עַל־** *, התגאה והתנשא על־: "לא תמצא (המצוה) במי שמגביה דעתו עליה" (עירובין נה.).

— **הִגְבִּיהַּ יָדוֹ עָלָיו** *, הרים ידו להכות אותו: "המגביה ידו על חברו, אף־על־פי שלא הכהו, נקרא רשע" (סנהדרין נח:).

— **הִגְבִּיהַּ עוּף** (איוב ה ז), 1, עף לגבה רב. 2 ° [בהשאלה] הפליג בדמיונו, הרקיע שחקים.

— **הִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ** * (נדרים נה.), התרברב, התגאה.

— **הִגְבִּיהַּ פֶּה עָלָיו** °, הטיח נגדו דברים קשים, גדף: "באת אל ביתנו ואת רחושה מכנים, ועכשו כבר תגביהי פה עלינו?" (הזז, יעיש ב 173).

— **הִגְבִּיהַּ קוֹלוֹ** *, הרים קולו, התחיל לדבר בקול חזק יותר: "שלא יהא אדם מגביה את קולו ויתפלל" (ירושלמי ברכות ז א). "ואומרים ומגביהים קולם זה מעל זה" (הזז, הירושבת 166).

— **הִגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עָלָיו** °, התנשא עליו, התגאה: "ולא נטל ממשלה בצבור ולא הגביה ראשו על הקהל" (הזז, צל 9).

— **הִגְבִּיהַּ לָשֶׁבֶת** (תהלים קיג ה), ישב במקום גבוה.

— **הִגְבִּיהַּ שְׂרָרָה עָלָיו** *, השתלט עליו: "ואל יגביהו שררה עמך אלו על אלו" (ויקרא רבה ב).

גֹּבַהּ, גּוֹבַהּ ז' [מן גבה] 1, רום, מדת דבר מלמטה ועד למעלה, המרחק מתחתיתו ועד ראשו: "ארך (השלחן) אמה אחת וחצי, ורחב – אמה אחת וחצי, וגבה – אמה אחת" (יחזקאל מ מב). "כגבה ארזים גבהו" (עמוס ב ט). "פתחו של היכל גבהו עשרים אמה" (מדות ד א). 2 ° [בהנדסה] ארך הנצב בצורה הנדסית מן הבסיס ועד הקדקד שממולו: הקטע AB הוא גבה המשלש.

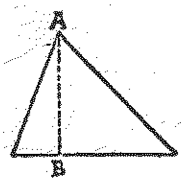

3 ° [בטופוגראפיה] מספר המטרים שמקום מסים גבוה מעל לפני הים: גבהה של ירושלים הוא בערך 750 מטרים. 4 ° [באסטרונומיה] הזוית שבין האפק ובין כוכב מסים, נמדדת במעלות. 5, רום, מרום, שיא [גם בהשאלה]: "גבהי שמים מה־תפעל" (איוב יא ח). "אל גבה לא־נחקר, אל מרחק לא־נודע" (ביאליק, המתמיד). "משהתנשא הוכוח לגבהים פילוסופיים כאלה משתררת דממה" (קרליבך, הודו 200). 6, גאוה, הוד, גדלה: "גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו" (ירמיה מח כט). — [גָּבְהִ־, גְּבָהִים, גָּבְהֵי־]

— **גֹּבַהּ־אַף** (תהלים י ד), **גֹּבַהּ־לֵב** (דברי הימים ב לב כו), **גֹּבַהּ־רוּחַ** (משלי טז יח), יהירות, גאוה, גדלות.

— **גֹּבַהּ עֵינַיִם** °, שחצנות, יהירות: "וכן כל לשון גבה־עינים שבמקרא" (רש"י ישעיה ב יא). "בגבה עינים תביט אל עם־הארץ" (ביאליק, תר' טל מס).

— **גֹּבַהּ־הַקּוֹל** °, מצבו של הקול בסלם־הצלילים: גבה הקול סול לעמת דו שבאותה אוקטבה.

— **גָּבְהֵי מְרוֹמִים** °, כנוי למקומות גבהים ביותר, שמי השמים: "ושכינת עזו בגבהי מרומים" (תפילת עלינו לשבח).

— **עַל הַגֹּבַהּ** ° [בלשון־הדיבור, בהשפעה לועזית] ברמה טובה, בשיא השלמות, בהצטינות: "התכנית האמנותית היתה על הגבה!"

גָּבֹהַּ, גָּבוֹהַּ ת' [מן גבה, גבה] 1, רם, נשא: "על־כל־הר גבה ועל כל־גבעה נשאה" (ישעיה ל כה). "משכמו ומעלה גבה מכל־העם" (שמואל א ט ב). "מדת בשר־ודם – גבוה רואה את הגבוה,

ואין גבוה רואה את השפל, אבל... הוא גבוה ורואה את השפל" (סוטה ה.). 2, גאה, בעל־גאוה: "ועיני גבהים תשפלנה" (ישעיה ה טו). 3*, כנוי־כבוד לאלהים או לבית־המקדש: "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט" (קידושין א ו). "לכם ולא לגבוה" (פסחים מז.). 4, ז' גבה, רום: "אל־תבט אל־מראהו ואל־גבה קומתו" (שמואל א טז ז). — [גבה־ גם גבה־, גבוהה גם גבוהית*, גבוהים, ־ות]

— גבה מעל גבה (קהלת ה ז), כנוי לאלהים אדון העולם.

— קול (צליל) גבוה*, 1, קול חזק ורם: "וכי מאחר שבקול גבוה היה מדבר, ולמה לא היו שומעים?" (תנחומא ויקרא א). 2° [בסולם־הקולות במוסיקה] קול שמספר תנודותיו בשניה מרבה מחברו: הקול "ל" גבוה מן הקול "ר" שבאותה אוקטבה.

— גבה־גלים°, בעל גלים גבוהים מן הרגיל: "הים יהיה גלי עד גבה־גלים" (מהודעות חזאי מזג־האויר).

— גבה־לב (משלי טז ה), גבה־רוח (קהלת ז ח), גא, יהיר, גאותן.

— גבה־נפש^, בעל חזון, בעל מעוף: "והששי שיהיה יקר־רוח וגבה־נפש בעניני העולם הבא" (חובות הלבבות, הכניעה ו).

— גבה־עינים, 1, בעל־גאוה, יהיר: "גבה־עינים ורחב לבב אתו לא אוכל" (תהלים קא ה). 2*, הולך אחרי עיניו, חמדן, מתאוה לכל דבר שהוא רואה: "גבה עינים היה, נתן עיניו בגרושה" (סנהדרין ה:).

— גבה־קומה (יחזקאל לא ג), רם, בעל קומה גבוהה.

— גבה־רמה°, בעל רמה תרבותית גבוהה, משכיל ונאור: "היה זה סגל־חבורה גבה־רמה ביותר" (שרת, באסיה 206).

— לשון גבוהה°, מלים גבוהות°, דברים נמלצים ביותר, לשון מליצות.

— החלונות הגבוהים°, כנוי עממי לדרגות העליונות במנגנון צבורי או ממשלתי, הפקידות הבכירה, "שררה": "העניין לא יכרע אלא לאחר שיגיע לחלונות הגבוהים" (עיתונות).

— גבוהו של עולם°, כנוי לאלהים, אדון העולם: "וגבוהו של עולם מביט למטה" (שנהר, ג 215).

— גבוהה גבוהה, 1, דברי גאוה וגדלות: "אל־תרבו תדברו גבהה גבהה" (שמואל א ב ג). 2°, דברים נמלצים, דברי מליצה.

— גבוהות^, גדולות, דברים שקשה להשיגם: "חוזר והולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות" (רש"י עירובין יג:).

גבה [ארמית: גבא; ערבית: ג'בא]

~ פע' גבה* פ"י דרש וקבל את המגיע מידי החיב: "שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה" (שביעית י ד). "בעל־חוב מאחר שקדם וגבה — מה שגבה גבה" (כתובות צ.). — [לגבות את־, גביתי, גובה, יגבה]

~ נפ' נגבה*, נתבע ושלם, נפרע: "והקפה נגבית בשנים" (פאה ה ז). "השטר מצוי להגבות" (בראשית רבה פה). החוב נגבה כלו. — [להגבות, נגבה, יגבה]

~ הפ' הגבה* פ"י גרם שיגבה החוב, גבה בשביל אחר: "להגבות לאמו כתבתה" (יבמות צט.). "ואם לא נתן הלוה מדעתו, מגבין אותו בית־דין" (רמב"ם, מלוה ולוה יח א). בית־המשפט הגבה את השטרות שנתן הלוה למלוה. — [להגבות את־; מ־, י־]

— גבה עדות°, חקר ושאל את העד.

— מצא מקום לגבות את חובו° [על־פי בראשית רבה צב, בהשאלה]: מצא הזדמנות להפרע ממנו, נזדמנה שעת־כשר לשלם לו כגמולו: "וכאן מצא מקום לגבות את חובו מבנימין ולהפרע ממנו" (מנדלי מו"ס, שצב).

גבה נ' [מן גב] גבין, קפול־עור מעבה מעל לעין, מכסה שערות קצרות ועבות: "יגלח את־כל־שערו — את־ראשו ואת־זקנו ואת גבת עיניו" (ויקרא יד ט). — [גבת־, גבות]

— גבות־הזקן* (נידה כג:), שער הזקן שעל הלחיים משני עברי הסנטר.

גבהות נ' [מן גבה] גבה, רום, גדלה: "ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים" (ישעיה ב יז). "להשח גבהות עולם ולסור מנתיבות צדק" (מגילת ברית דמשק א 15). "אין קצה אל גבהותך" (שיר היחוד ב). "למד בעינים גבהות קתדרלות" (גרינברג, רחובות רמז). — [גבהות־]

— גבהות־אף°, גבה־אף, יהירות, גאוה: "ראינו גבהות־אף שהיא הספו של הכבוד" (אלתרמן, אחרי התבוסה).

— גבהות־לב*, גאוה, יהירות: "לא מגבהות־לב ומרום־עין עשיתי אשר לא השתחויתי להמן" (אסתר רבה ד, ותאמר אסתר). "שהשמחה... מביאה לידי בטול־תורה ולידי גבהות־לב" (הזז, יעיש ג 46).

— גבהותו של עולם* (תנחומא כי תשא כז), כנוי־כבוד לאלהים.

— גבהות־עינים°, גאוה, הכרת ערך עצמו: "עלית־קיר קטנה משקפת בגבהות־עינים על יתר בתי העיר" (יל"ג, פרוזה כ). "כי שוא אמרה גבהות־העין, שרתחותינו ריק והבל" (אלתרמן, שיחת־בינים).

גבהן*, גבהני° ת' [מן גבה, גבה] 1*, גבה־לב, גאותן, מדבר גבהה: "אל תהי גבהן בלשונך" (בן־סירא ד לב). 2°, גבה־קומה, כפח: "אדם נמוך שכמותו מרים יד בגבהן שכמותו" (עגנון, עד הנה קעו). "ערבי גבהן הפסיע בהלוך גמלוני" (קובנר, פנים 34). "סוס גבהני" (שלונסקי, תרי הדון ד 88). — [גבהנית, ־נים, ־ניות]

גבהנות° נ' [מן גבהן] התנשאות, התעלות: "בכל רוכב יש מן הגבהנות כלפי ההולכים" (טברסקי, אררט 133). "לעיני הכוכבים האומרים ספק סקרנות ספק גבהנות" (שנהר ב 484). "ותלי־תלים של גבהנות ויחסנות יהרנית העמידו ביניהם" (טביב, דרך 120). — [גבהנות־]

גבהתן° תו"ז [מן גבה, על משקל גברתן] גבה־קומה, כפח: "מפסיע מעדנות אחד גבהתן אל הקרונות" (יזהר, צקלג 9). — [גבהתנית, גבהתנים, ־ניות]

גבוב°, ג'יבוב ז' [מן גבב, גבב] אסוף, ערום, צבירת דברים ביחד: "שלא יהיה... כל כך צנום, גבוב עצמות" (יהודה שטינברג, קלז). — [גבוב־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר; ת"נ - תואר נקבה;

– גִּבּוּב־דְּבָרִים°, רִבּוּי מִלִּים בְּלִי טַעַם, פִּטְפּוּט.

גִּבּוּב° ת׳ [מן גבב, גָּבַב] נֶעֱרָם, מֻנָּח בְּלִי סֵדֶר זֶה עַל גַּבֵּי זֶה: ״גְּוִיּוֹת שֶׁמֵּתוּ בְּאֵימִים גְּבוּבוֹת בְּאַדְמַת הָעוֹלָם״ (גרינברג, רחובות רסט). ״וְעַל כִּסְאֲךָ גְּבוּבִים עוֹד הַסְּפוֹג וְהַמַּגֶּבֶת״ (ש׳ שלום, שירים קכו). ״וְעַל גַּגּוֹת חֲשֵׁכִים וּגְבוּבִים דְּמִי יְגוֹן אֵין־סוֹפִים״ (טמקין, שירים סד). ״בְּעַרְבּוּבְיָה הֵם גְּבוּבִים״ (ליסיצקי, מדורות 270). — [גְּבוּבָה, גְּבוּבִים, ־בוֹת]

גְּבוֹהִית* ת״נ [מן גָּבוֹהַּ] גְּבוֹהָה: ״גָּבוֹהַּ לֹא יִשָּׂא גְּבוֹהִית, שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶן תֹּרֶן״ (בכורות מה:). ״כַּמָּה הִיא נֶהְדָּרָה! גְּבוֹהִית וּזְקוּפָה״ (קבק, בצל 61). ״זְקֵנָה צְנוּמָה וּגְבוֹהִית כְּבַת שִׁבְעִים״ (עגנון, אורח 310). ״רִיבְקָה גְּבוֹהִית וּמְנֻמֶּשֶׁת־פָּנִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 293). — [גְּבוֹהִיּוֹת]

גָּבוֹט° ז׳ [פרובנסאלית: gavoto ריקוד הגאבוטים-ההרריים באלפים] רִקּוּד אִטִּי בְּקֶצֶב שֶׁל שְׁנֵי רְבָעִים שֶׁהָיָה נָהוּג בְּאֵירוֹפָּה בַּמֵּאוֹת הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה וְהַשְּׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. מַנְגִּינוֹת־גָּבוֹט מְצוּיוֹת בַּסּוּאִיטוֹת הַמּוּסִיקָלִיּוֹת מֵאוֹתוֹ זְמַן.

גָּבוּי* ת׳ [מן גבה, גָּבָה] נִפְרָע, שֶׁגָּבוּ אוֹתוֹ וְקִבְּלוּ אֶת תְּמוּרָתוֹ: ״תּוֹרְמִין עַל הַגָּבוּי וְעַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת״ (תוספתא שקלים ב ה). שְׁטָרוֹת גְּבוּיִים. — [גְּבוּיָה, גְּבוּיִים, גְּבוּיוֹת]

א. **גִּבּוּי*, גִּיבּוּי** ז׳ [מן גבה] גְּבִיָּה, גּוּבַיְנָא, פֵּרָעוֹן חוֹב: ״גִּבּוּי כֶּסֶף״ (בכורות ה.). ״קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא (הַשְּׁטָר) לִידֵי גִּבּוּי״ (כתובות סח.). ״גִּבּוּי הַנְּדָבוֹת... לְהַחֲזָקַת הַיְשִׁיבָה״ (מגדלי מו״ס, שח). ״לֹא נִמְצְאוּ נְכָסִים כְּדֵי גִּבּוּי הַסְּכוּם שֶׁבְּפְסַק־הַדִּין״ (מתוך חוק המעביטים בישראל). — [גִּבּוּי־]

ב. **גִּבּוּי°, גִּיבּוּי** ז׳ [מן גַּב] [תרגום רווח בלשון־הדיבור ובעיתונות למונח האנגלי backing] מַתַּן תְּמִיכָה, הֱיוֹת לְגַב וּלְמָגֵן לְמִישֶׁהוּ בִּפְעֻלָּתוֹ — ראה ערך תְּמוּכִין°.

גְּבוּל ז׳ [ראה א. גבל] 1, קַו מַבְדִּיל בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם – בֵּין שָׂדֶה לְשָׂדֶה, בֵּין עִיר לְעִיר, בֵּין אֶרֶץ לְאֶרֶץ וְכַדּוֹמֶה: ״זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב״ (במדבר לד יב). ״שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם״ (ירמיה ה כב). ״עֲרוּגָה... הָיָה לָהּ גְּבוּל גָּבֹהַּ טֶפַח״ (כלאים ג א). אֵילַת הִיא בִּגְבוּלָהּ הַדְּרוֹמִי שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. סִכְסוּכֵי גְּבוּלוֹת בֵּין מְדִינוֹת. [ובהשאלה:] ״כִּי גְּבוּל הַשֶּׂכֶל עָבַרְתָּ, כַּאֲשֶׁר מַחְסוֹם עַל פִּיךָ לֹא שָׁמַרְתָּ״ (הרומי, טו 278). 2, תְּחוּם, שֶׁטַח הָאָרֶץ שֶׁבְּתוֹךְ הַגְּבוּלוֹת: ״וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם״ (ירמיה לא טז). ״וַיְבַקְשׁוּ... בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א א ג). ״וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ״ (שופטים ב ט). 3^, קֵץ, סוֹף: ״וְגַם יֹאשִׁיָּהוּ הַצַּדִּיק מָצָא גְּבוּל חַיָּיו בַּמִּלְחָמָה״ (יוסיפון, כה). 4*, זְמַן הַמְשַׁמֵּשׁ מַעֲבָר בֵּין שְׁתֵּי תְקוּפוֹת: ״גְּבוּל יֵשׁ לָהּ – פְּחוּתָה מִבַּת ג׳ שָׁנִים נֶעֱקֶרֶת, בַּת ג׳ שָׁנִים אֵינָהּ נֶעֱקֶרֶת״ (עבודה זרה כד.). גִּיל 12—13 הוּא הַגְּבוּל בֵּין הַיַּלְדוּת לְרֵאשִׁית הַבַּגְרוּת. — [גְּבוּל־, גְּבוּלִים, גְּבוּלֵי־, גם גְּבוּלוֹת]

— הַגְּבוּל* (ירושלמי תרומה ח ב), הַגְּבוּלִין* (סוכה מג.), כִּנּוּי לְכָל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל – לְהוֹצִיא אֶת יְרוּשָׁלַיִם.

— בְּלִי גְבוּל°, בְּלִי סוֹף, עַד אֵין קֵץ: ״לִסְבֹּל בְּלִי קֵץ, בְּלִי אַחֲרִית, בְּלִי גְּבוּל״ (ביאליק, אם יש את נפשך).

— לְלֹא גְבוּל°, עַד אֵין גְּבוּל°, בְּלִי סוֹף, עַד אֵין קֵץ: אַהֲבָה בְּלִי גְבוּל. סַבְלָנוּת עַד אֵין גְּבוּל.

— עַל גְּבוּל־°, קָרוֹב מְאֹד אֶל, נוֹטֶה לְ־: סוֹחֵר פְּלוֹנִי עוֹמֵד עַל גְּבוּל פְּשִׁיטַת־רֶגֶל.

— הִסִּיג גְּבוּל, 1, הֶעֱבִיר אֶת סִימַן הַגְּבוּל שֶׁל נַחֲלָתוֹ אֶל תּוֹךְ נַחֲלַת שְׁכֵנוֹ: ״לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ״ (דברים יט יד). 2° [בהשאלה] תָּפַס אֶת הַמַּגִּיעַ לַחֲבֵרוֹ, נִכְנַס לִתְחוּמוֹ, דָּחַק אֶת רַגְלָיו וְקִפַּח אֶת מִחְיָתוֹ.

— הַסָּגַת־גְּבוּל°, 1, הַעֲבָרַת גְּבוּל מִמְּקוֹמוֹ לְתוֹךְ שִׁטְחוֹ שֶׁל אַחֵר. 2° [בהשאלה] דְּחִיקַת רַגְלֵי מִישֶׁהוּ, כְּנִיסָה לִתְחוּמוֹ, קִפּוּחַ, נִשּׁוּל: ״מֵעֵין כָּל שֶׁהוּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין הַסָּגַת־גְּבוּל בְּמִקְצָת״ (ביאליק, אריה ו).

— קָדְשֵׁי־הַגְּבוּל* (כתובות כד:), תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת הַנֶּאֱכָלִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִחוּץ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.

— עַל הַגְּבוּלִין*, 1*, בַּסְּפָר, בְּקִרְבַת גְּבוּלוֹת הַמְּדִינָה: ״עֲיָרוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִין״ (בבא בתרא נו.). 2° [בהשאלה] עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים, בְּמַצָּב שֶׁל חֹסֶר הַכְרָעָה לְכָאן אוֹ לְכָאן.

— יַלְדֵי־גְבוּלוֹת°, יְלָדִים שֶׁהִתְפַּתְּחוּתָם הַשִּׂכְלִית הִיא עַל הַגְּבוּל בֵּין מַצָּב נוֹרְמָלִי לְיָרוּד.

גִּבּוּל*, גִּיבּוּל ז׳ [מן ב. גבל, גִּבֵּל] לִישָׁה שֶׁל מוּצָק בְּנוֹזְלִים: גִּבּוּל טִיט. — [גִּבּוּל־]

— בַּר־גִּבּוּל*, נוֹחַ לְלִישָׁה, נִתָּן לָלוּשׁ וּלְגַבֵּל אוֹתוֹ: ״עָפָר דְּבַר־גִּבּוּל הוּא״ (שבת יח.).

גְּבוּלָה נ׳ גְּבוּל: ״וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ״ (ישעיה כח כה). — [גְּבוּלַת־, גְּבוּלוֹת]

גְּבוּלִי^ ת׳ [מן גְּבוּל] שֶׁל הַגְּבוּל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּבוּל: ״כִּי הִיא (הַתּוֹרָה) גְּבוּלִית״ (ר״י מדובנו, אוהל יעקב). ״הָאַהֲבָה הַבִּלְתִּי־גְבוּלִית אֶל אֶל הָאֻמָּה״ (הרב קוק, אורות עו). — [גְּבוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

א. **גִּבּוּן°, גִּיבּוּן** ז׳ [מן א. גבן, גִּבֵּן] הִתְהַוּוּת גַּבְנוּן, עֲקִימָה כְּעֵין חֲטוֹטֶרֶת: יְשִׁיבָה כְּפוּפָה מִמֻּשֶּׁכֶת גּוֹרֶמֶת לְגִבּוּן עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה. — [גִּבּוּן־]

ב. **גִּבּוּן^, גִּיבּוּן** ז׳ [מן ב. גבן, גִּבֵּן] הַתְקָנַת גְּבִינָה עַל־יְדֵי הַקְרָשַׁת הַחֶלְבּוֹן (קָזֵאִין) שֶׁבֶּחָלָב (קאנון א ג). — [גִּבּוּן־]

גִּבּוּס°, גִּיבּוּס ז׳ [מן גבס, גִּבֵּס] הַתְקָנָה בְּגֶבֶס: גִּבּוּס הָעֶצֶם הַשְּׁבוּרָה לְשֵׁם רִפּוּיָהּ. — [גִּבּוּס־]

גִּבּוּעַ°, גִּיבּוּעַ ז׳ [מן גִּבְעָה] גַּבְנוּן, קִמּוּר: ״בָּחוּר תָּמִיר שֶׁהַמִּכְנָסַיִם מְהֻדָּקִים וּמְסַמְּנִים אֶת יְרֵכָיו הַצָּרוֹת... אֶת זַכְרוּתוֹ בְּגִבּוּעַ מְסֻיָּם״ (יזהר, צקלג 488). — [גִּבּוּעַ־]

גִּבּוֹר, גִּיבּוֹר ת״ז [מן גבר; ארמית: גִּבָּר (דניאל ג כ); ערבית: גַ׳בַּאר חזק, עריץ] 1, חָזָק, רַב־כֹּחַ: ״כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חָיִל״ (שמואל א יד נב). 2*, חָזָק בְּרוּחוֹ, אַמִּיץ: ״אֵיזֶהוּ גִבּוֹר? הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ״ (אבות ד א). 3°, כָּל אֶחָד מִן הַטִּפּוּסִים הָרָאשִׁיִּים בִּיצִירָה סִפְרוּתִית: אַמְנוֹן וְתָמָר הֵם גִּבּוֹרֵי הַסִּפּוּר ״אַהֲבַת צִיּוֹן״ לְמַאפּוּ. גִּבּוֹר הַמַּחֲזֶה. — [גִּבּוֹר־, גִּבּוֹרִים ־רֵי־; גִּבּוֹרָה, ־רַת־; ־רוֹת]

— גִּבּוֹר־חַיִל (שופטים יא א), בֶּן־חַיִל, אַמִּיץ מְאֹד.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; התפעל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

— **גבור־היום°**, מי שהצטין במשהו והוא משמש נושא לשיחת הרבים.

— **גבור־ישראל°**, תאר־כבוד הגבוה ביותר בצבא־הגנה־לישראל הנתן לחיל על מעשה־גבורה יוצא מגדר הרגיל שבצע תוך חרוף־נפש.

— **גבור־כח** (תהלים קג כ), רב־כח, מצטין בגבורתו.

— **גבור־מלחמה**, חיל אמיץ ומאמן לקרב: "ויאסר אביה את־המלחמה בחיל גבורי מלחמה, ארבע־מאות אלף איש בחור" (דברי הימים ב יג ג).

— **גבור־ציד** (בראשית י ט), צַיָּד ממחה.

— **גבור־רוח°**, אדם בעל שאר־רוח, המצטין בתכונותיו הנפשיות: "גבורי־הרוח שגנן היטיבו" (ביאליק, אל האגדה).

— **שיר־גבורים°**, ראה אפוס.

גבורה נ׳ [מן גבר] 1, כח, עז, תקף, חזק: "ואל־יתהלל הגבור בגבורתו" (ירמיה ט כב). "לך ה׳ הגדלה והגבורה" (דברי הימים א כט יא). "כצאת השמש בגברתו" (שופטים ה לא). 2, עלילות גדולות, מעשה נועז: "ויתר כל־דברי אסא וכל־גבורתו וכל־אשר עשה" (מלכים א טו כג). 3^, שם הספירה הששית בעשר הספירות שבקבלה (כתר, חכמה, בינה, חסד, תפארת, גבורה, נצח, הוד, יסוד, מלכות). — [גבורת־, גבורות]

— **הגבורה***, תאר־כבוד לאלהים: "כל דבור ודבור שיצא (בהר־סיני) מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות" (שבת פח:).

— **גבורת־הלב**^, אמץ־לב, כח נפשי, נועזות: "כח–הוא כח הזרוע, גבורה – גבורת הלב" (רש״י חגיגה יב.).

— **גבורת־רצון°**, חזק הרצון, הכח להתגבר על יצרים ועל חלשות: "לא היה לי די גבורת־הרצון לותר על הרבה ממותרות החיים" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 34).

— **גבורות***, 1, זקנה מפלגת, גיל השמונים [על־יסוד הכתוב: "ימי־שנותינו בהם שבעים שנה, ואם ב ג ב ו ר ו ת שמונים שנה" תהלים צ י]: "בן שמונים – לגבורה (לגבורות)" (אבות ה כא). 2, שם הברכה השניה ב"שמונה עשרה" הפותחת ב"אתה גבור" ומזכירים בה גבורות גשמים: "סדר ברכות – אומר אבות וגבורות וקדשת היום" (ראש השנה ד ה).

— **בעל גבורות**^ (תפילת שמונה־עשרה), מתארי הכבוד של אלהים.

— **הגיע לגבורות*** [על־יסוד הנ״ל] מלאו לו שמונים שנה: "הגיע (האדם) לגבורות – זו היא מיתת נשיקה" (מועד קטן כח.). "זקן שלא הגיע לגבורות" (גיטין כח.).

— **חג הגבורות°** [על־יסוד הנ״ל], חג יובל במלאת שמונים שנה לאיש או למוסד.

— **גבורות גשמים*** (תענית א א), ירידת גשמים בעתם [על־שום שהקדמונים ראו בגשמים גילוי גבורתו של אלוהים; בגמרא, תענית ב.: "מפני שיורדין בגבורה"]

גבורי°, גיבורי ת׳ [מן גבור] כשל גבור, שיש בו גבורה, הירואי: "על תכונתם המטפיסית של החיים, על אפים הגבורי והנשגב" (קלצקין, כתבים 16). "מעשה גבורי" (נ׳ שחם, שיכון 42). — [גבורית, גבוריים, ־ריות]

גבוריות°, גיבוריות נ׳ [מן גבורי] הירואיות, מעשה גבורה נועזת: "הרוממות והגבוריות... שבספרות העברית העתיקה" (קלוזנר, הספרות א 17). — [גבוריות־]

גבוש°, גיבוש ז׳ [מן גבש, גבש] 1, יצירת גבישים, העברת חמר ממצב נוזל למוצק על־ידי רכוז התמסה. 2 [בהשאלה] לכוד, רכוז, מתן דמות מסימת, עצוב ושכלול: "ההלכה היא גבושה, תמציתה האחרונה והמכרחת של האגדה" (ביאליק, הלכה ואגדה). גבוש החברה, התכנית סמנה בקוים כלליים, אך עדין לא באה לכלל גבוש. — [גבוש־]

גבוש* ז׳ [אולי מן גבש] (תוספתא אהילות יז ט), צרורות־אבנים ששמים בתוך קירות הבנין כמלוא. — [גבוש־, גבושים, גבושי־]

גבח, גיבח ת׳ [ראה גבחת] 1, מי שנשרו ונקרחו שערותיו בראשו מצד מצחו: "ואם מפאת פניו ימרט ראשו – גבח הוא" (ויקרא יג מא). 2* [לפי נוסח הערוך בבכורות מה:, ובנוסחתנו: גבוה] ענק, בעל קומה גבוהה מאד – עין כפח. — [גבחת, גבחים, גבחות]

גבח [מן גבח]

~ פע׳ **גבח*** פ״י עשה גבחת, מרט את השער בראשו מצד מצחו (תוספתא שבת ו א). — [לגבח את־, מ־, י־]

~ פע׳ **גבח**^, נקרח (ראשו) מצדו הקדמי. — [מגבח, יגבח]

~ הפ׳ **הגביח°** פ״ע גבח: "איש רזה... קצת מגביח, קצת מקריח" (יזהר, מישור 70). — [להגביח, מ־, י־]

גבחן° ת׳ [מן גבח] גבח, שנקרחו שערותיו מצד מצחו: "ובחור אחד, גבחן אחד" (יזהר, צקלג 674). — [גבחנים]

גבחת נ׳ [ראה גבח; ערבית: ג׳בהה מצח] 1, קרחת בחלק הראש שליד המצח: בקרחת או בגבחת" (ויקרא יג מב). "איזו היא גבחת? מן הקדקד השופע לפניו" (נגעים י י). 2, הצד החלק והבלתי־שעיר בארג או בעלה וכדומה: "פחתת היא בקרחתו (של הבגד) או בגבחתו" (ויקרא יג נה). 3°, מקום חשוף ומגלה, ללא ירק: "צ׳בי נחפזו אל גבחת הגבעה" (יזהר, צקלג 25). — [גבחת־, גבחות, גבחות־]

גבי* ז׳ ראה גבאי.

גבי* ז׳ [ראה א׳גב, גב, גבא] גבא, גמה: "מעשה שהלך ר׳ יוחנן... ומצא גבי... ושתה הימנו" (תוספתא תרומות ז יד). — [גבי־, גביים, גביי־]

גבי*, על־גבי*, ראה גב.

גבי° ת׳ [מן גב] שהוא של הגב: שרירים גביים. — [גבית גביים, ־יות]

גביה^, גבייה נ׳ [מן גבה, גבה] תביעת חוב וקבלתו, קבלת התשלום המגיע: "למפרע הוא גובה – גביתו שגבה עכשו" (רש״י פסחים לז:). "שלא להתרשל בגבית חובות" (עגנון, אלו קיט). גבית מסי העיריה. — [גבית־, גביות]

— **גבית־עדות°**, חקירת עד במשפט, קבלת עדות מפי העד.

גביהה* נ׳ [מן גבה, גבה] בליטה, מקום מגבה מעט כעין גבנון: "אשוה לך גביהתך" (מגילת תענית ג ו). "היאך מרפרפת על גבו של

גריגורי כתנת הסטין הכחלה המתנפחת ברוח כמין גביהה" (שלונסקי, תרי הדון א 77). — [גביהת־, גביהות]

גביון° ז׳ [מן גבה] גביה: "רק מגביון הצדקה הוא מבריח את עצמו" (יהודה שטינברג, רצג). גביון החוב. — [גביון־]

גבאות* נ׳ [מן גבאי] גבאות, תפקידו של הגבאי (גובה־הכספים): "יצא מגבאותו — הרי הוא כחבר" (ירושלמי דמאי כג א). — [גבאות־]

גבילה* נ׳ [מן א. גבל, גבל] הגבלה: "ומנה גבילת השרפים, לכן בה לא נשרפים" (ינאי עח). — [גבילת־]

גבין* ז׳ [קרוב אל גבה, ארמית: גבינא; ערבית: ג׳בין מצח] גבה, קפול־עור מעבה ושורת השער הקצר והעבה מעל לעין: "מצח והגבינים והעינים" (נגיה כג:). "עיניה החבויות בצל גביניהן מביטות אל החלון הפתוח" (בן־ציון, סג). — [גבין־, גבינים, ־ני־]

גבינה נ׳ [אכדית: gubnatu; ארמית: גובנא; ערבית: ג׳בן] חריצי־חלב, מזון שמכינים מחלבון החלב (הקזאין) על־ידי חמצה, או על־ידי מיץ־קבה, וכיוצא בזה: "הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני" (איוב י י). "הנודר מן הגבינה אסור בה, בין מלוחה בין טפלה" (נדרים ו ה). גבינה רזה. גבינה שמנה. — [גבינת־, גבינות]

גביני* ת׳ [מן גבינה] דומה לגבינה, שיש בו מצורתה או מתכונתה או מטעמה של הגבינה. — [גבינית, גביניים, ־ניות]

גביניות* נ׳ [מן גביני] טעמה או תכונתה או צורתה של הגבינה. — [גביניות־]

גביע ליין   גביע לביצים

ב—גביע פרח

גביע ז׳ [קרוב אל קבעת; ערבית: קבעה] 1, כוסית גבוהה, רחבה למעלה וצרה למטה, לשתית משקאות או לשים בה ביצה לאכילה וכדומה: "גבעים מלאים יין" (ירמיה לה ה). 2°, כוס־הפרח, דור חיצוני של עלעלים העוטפים את האבקנים והעלים שבפרח. עלי הגביע הם על־פי־רב ירקים, מפרדים או מאחים. 3, קשוט־תבליט בכלים או בבנינים בצורת גביעי־פרחים: "שלשה גבעים משקדים בקנה האחד (של המנורה)" (שמות כה לג). — [גביע־, גביעים, גביעי־]

גביעה* נ [נוסח אחר במקום גביהה] בליטה, גבנון: "לכשאצא אני משוה לך גביעתך" (בראשית רבה סא). — [גביעת־, גביעות]

גביעונית

גביעון° ז׳ [מן גביע] 1, גביע קטן. 2, מעטפת ירקה של עלעלים הנמצאים בכמה צמחים מתחת לגביע, כגון בפרח החטמית. — [גביעון־, גביעונים, ־ני־]

גביעונית° ז׳ [מן גביעון] צמח ממשפחת השושניים, בעל פרחים דמויי־פעמון התלויים כלפי מטה (Fritillaria). הגביעונית גדלה בר בארץ־ישראל. — [גביעוניות]

גביעי° ת׳ [מן גביע] דומה לגביע, שצורת גביע לו: מעטפת גביעית. — [גביעית, ־עיים, גביעיות]

גביר ז׳ [מן גבר] 1, אדון, מושל: "הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך" (בראשית כז כט). 2^, תאר־כבוד לאדם חשוב: "גביר דובר צחות" (אברהם אבן־עזרא, נדוד הסיר). "גבירי, העטרתני בעטרות נזריך" (יהודה הלוי, ג 139). 3°, עשיר, בעל־הון: "כלום יש בעולם גביר והוא טפש?" (מגדלי מו״ס, צו). "וגבירים בני רחמנים מתמלאים עליהם רחמים" (ביאליק, בעיר ההריגה). — [גביר־, גבירים, גבירי־]

— גביר־אדיר°, כנוי עממי לעשיר גדול, בעל הון רב: "וזהו אברהם ג׳, ראש הועד... גביר אדיר" (ביאליק, אגרות א רד).

גבירה נ׳ [ראה גביר] 1, גברת, אדונה, אשה נכבדה: "והיה... כעבד כאדניו, כשפחה כגברתה" (ישעיה כד ב). "אם גבירה לוקה, שפחה לא כל שכן!" (תענית כא:). "גבירותי ורבותי!" (פניה רווחת בנאום). 2°, עשירה, בעלת־הון: "להגיע בזמן מן הזמנים לאצטלא של גבירה" (ביאליק, אריה ט). 3, מלכה, אשת המלך או אם המלך: "אמר למלך ולגבירה" (ירמיה יג יח). — [גברת־, גברתו; גבירות, גבירותי]

גבירוקרטיה° נ׳ [גביר + יוונית: kratos שלטון] שלטון־עשירים, פלוטוקרטיה.

גבירות° נ׳ [מן גביר] מעמדו של הגביר, עשירות: "מראה דיוקנו גבירות ודלות כאחת" (בורלא, עקביה 158). "נתלבשה בגבירות תאוה לעינים" (שלונסקי, תרי הדון ג 160). — [גבירות־]

גבירי* ת׳ [מן גביר] שהוא כגביר, הנוהג כעשיר: "בעל החלומות והשגעונות הגביריים־המשכיליים בעולם הדמיון" (ברקוביץ, הראשונים רעב). "סביבה גבירית מעדנת" (סוקולוב, אישים 67). — [גבירית, ־ריים, ־ריות]

גביריות° נ׳ [מן גבירי] דרך גבירים, תכונת עשירים תקיפים: "ולא עוד אלא שגביריות ספוגת שמנונית זו... כאלו דבקה גם בו" (הלקין, משבר 224). — [גביריות־]

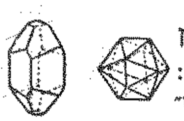
גבישים 2

גביש ז׳ [ראה גבש, אלגביש] 1, בדלח, מין זכוכית יקרה וזכה ביותר (Crystal): "זהב וזכוכית... כלי־פז ראמות וגביש" (איוב כח יז־יח). 2°, גוף מוצק בעל צורה גיאומטרית משכללת (קביה, פריסמה וכו׳): גבישי מלח. גבישי סכר — [גביש־, גבישים, ־שי־]

גבישון° ז׳ [מן גביש] גביש קטן: "גבישוניו האדמים־צהבים של הכרום" (ארד, ביתו 120). — [גבישון־, גבישונים, ־ני־]

גבישי° ת׳ [מן גביש 2] שתכונות גביש לו, שהוא בתבנית גביש: גרגרי מלח גבישיים. — [גבישית, ־שיים, ־יות]

גבישיות° נ׳ [מן גבישי] תכונת הגבישים, צורת גביש: גבישיות משקעי המלח. — [גבישיות־]

א.**גבל** [מן גְּבוּל]

~ פָּע' **גָּבַל**, 1, פ"י עָשָׂה גְּבוּל, הֵקִים חַיִץ, אוֹ גַּל־אֲבָנִים אוֹ סִימָן אַחֵר לְהַבְדִּיל בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם: "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים" (דברים יט יד). "וְאִם גְּבוּל גָּבַלְתְּ וְתָעַג מַעְגַּל־קֶסֶם" (שניאור, שירים רסד). 2, [גבל את־] שִׁמֵּשׁ כִּגְבוּלוֹ, הָיָה לִגְבוּל: "וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה" (יהושע יח כ). הָרֵי הַגִּלְבֹּעַ גּוֹבְלִים אֶת עֵמֶק יִזְרְעֶאל מִדָּרוֹם. 3, פ"ע [גבל ב־] נִמְצָא עַל הַגְּבוּל, נָגַע בִּגְבוּל: "וְגַם חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ" (זכריה ט ב). סוּרְיָה גּוֹבֶלֶת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [לִגְבֹּל אֶת־, בְּ־; גּוֹבֵל, יִגְבֹּל]

~ נפ' **נִגְבַּל**^, הֻקַּף בִּגְבוּל, נִבְדַּל: "וּמִגְבָעוֹת עוֹלָם לְגִבְעַת סִינַי נִגְבָּלְתִּי" (קליר, ה' קנני, יוצר לשבועות). "אֵינֶנָּה גֶּשֶׁם וְאֵינֶנָּה נִגְבֶּלֶת בְּמָקוֹם" (כוזרי א פט). — [לְהִגָּבֵל, נִגְבַּל, יִגָּבֵל]

~ הפ' **הִגְבִּיל** פ"י 1, הֵקִים גְּבוּל, צִיֵּן אֶת הַתְּחוּם: "הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ" (שמות יט כג). 2°, שָׂם גְּבוּל לְדָבָר, גָּדַר, צִמְצֵם: הַמֶּמְשָׁלָה הִגְבִּילָה אֶת זְכֻיּוֹת הָעִירִיָּה. מְנַהֵל בֵּית־הַסֹּהַר הִגְבִּיל אֶת זְמַן טִיּוּלָם שֶׁל הָאֲסִירִים. 3°, קָבַע, יִעֵד: "עָמְדוּ וְכָתְבוּ 'תְּנָאִים' וְהִגְבִּילוּ אֶת יוֹם הַחֲתֻנָּה" (ביאליק, החצוצרה א). "וְהִגְבִּילָה לוֹ מוֹעֵד לִפְגִישָׁה עִמּוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים סג). 4^, הִגְדִּיר, יִחֵד וְתֵאֵר דָּבָר: "וְכָל הַרְהוּרִים נִלְאִים... מִלְּשַׁעֲרֵהוּ וּמִלְּהַגְבִּילֵהוּ (אֶת ה')" (שיר היחוד ה). — [לְהַגְבִּיל אֶת־, מַגְבִּיל, יַ־]

~ הֻפ' **הֻגְבַּל**^, 1, הֻקַּף בִּגְבוּל, נִגְדַּר: "מְרַצְּדִים הָיוּ מֻגְבָּלִים" (קליר, תיתי קול, יוצר לשבועות). הַר סִינַי הֻגְבַּל עַל־יְדֵי מֹשֶׁה. 2°, הוּשַׂם לוֹ גְּבוּל, צֻמְצַם: "שֶׁאֵינֶנּוּ מֻגְבָּל לֹא בְּמָקוֹם וְלֹא בִּזְמַן" (אלדבי שמואל א א). זְכֻיּוֹת הַתּוֹשָׁבִים הֻגְבְּלוּ בְּמִלְחָמָה. אָדָם מֻגְבָּל בִּידִיעוֹתָיו. 3°, נִקְבַּע, הֻגְדַּר, נוֹעַד: "וּזְמַן הַחֲתֻנָּה הֻגְבַּל לְמַזָּל טוֹב לִכְשֶׁיִּגָּמֵר הֶחָתָן מִשֶּׁךְ לִמּוּדָיו" (מגדלי מו"ס, תג). [וראה עוד ערך מֻגְבָּל]. — [מֻגְבָּל, יֻגְבַּל]

~ הת' **הִתְגַּבֵּל**°, הֻגְבַּל, הֻגְדַּר: "כְּשֶׁהָאִידֵיאָלִים הַנִּשְׂגָּבִים... מִתְגַּבְּלִים בִּגְבוּל וְגֶדֶר יָדוּעַ" (הרב קוק, נשמת הלאומיות). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ב.**גבל** [ארמית: גְּבַל; ערבית: גַ'בַּל]

~ פָּע' **גָּבַל*** פ"י לָשׁ, עֵרֵב קֶמַח, עָפָר, מֶלֶט וְכַדּוֹמֶה בְּנוֹזְלִים, עָשָׂה בָּצֵק אוֹ טִיט לְבִנְיָן: "מֵי חַטָּאת שֶׁנִּפְסְלוּ לֹא יִגְבְּלֵם בְּטִיט" (פרה ט ה). "שֶׁאֵינוֹ גּוֹבֵל עִסָּתוֹ בְּטָהֳרָה" (תוספתא מעשר ראשון ג יג). — [לִגְבֹּל אֶת־; גּוֹבֵל, יִגְבֹּל]

~ נפ' **נִגְבַּל**^, נִלּוֹשׁ: "זֶה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְבַּל... שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ לִגְבֹּל שִׁעוּר מוּעָט כָּזֶה" (רש"י שבת עח.). הַטִּיט נִגְבַּל לִבְנִיָּה. — [לְהִגָּבֵל, יִגָּבֵל, יִגָּבֵל]

~ פִּע' **גִּבֵּל*** פ"י גָּבַל, לָשׁ, עֵרֵב: "אִשָּׁה... מְגַבֶּלֶת אֶת הַקֶּמַח" (שמות רבה ל). "מַיִם שֶׁנִּתְגַּלּוּ... וְלֹא יְגַבֵּל בָּהֶן אֶת הַטִּיט" (בבא קמא קטו:). — [לְגַבֵּל אֶת־, מְגַבֵּל, יְ־]

~ פֻּע' **גֻּבַּל***, נִלּוֹשׁ, נֶעֱרַב: "וַאֲנִי יֵצֶר הַחֹמֶר, מָה אֲנִי מְגֻבָּל בְּמַיִם" (מגילת ההודיות ג 24). "הַטִּיט מְגֻבָּל יָפֶה" (תענית יט:). "כַּבְשָׂה אֶת עַצְמָהּ מְגֻבֶּלֶת בְּדָם, כְּטִיט שֶׁל יוֹצֵר" (יעקב כהן, שירים תקיז). "וְהַדֹּחַן שֶׁבְּקִרְבָּן מְגֻבָּל נָאֶה וּמְמֻזָּג נָאֶה" (הזז, צל 54). — [מְגֻבָּל, יְגֻבַּל]

~ הת' **נִתְגַּבֵּל***, גֻּבַּל, נִלּוֹשׁ: "וְהַטִּיט אֵינוֹ מִתְגַּבֵּל יָפֶה" (תענית יט:). "גְּבִינָה שֶׁנִּתְגַּבְּלָה יָפֶה בְּבֵיצִים טְרוּפוֹת" (הזז, צל 37). — [לְהִתְגַּבֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

גֶּבֶל*, גוֹבֶל ז' [כלאים ג א, לפי הערוך] גְּבוּל, זֵר מְסַבִּיב. — [גֶּבֶל־, גִּבְלוֹ]

גַּבָּל* ז' [מן ב.גבל, גִּבֵּל] אֻמָּן שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לָלוּשׁ וְלִגְבֹּל (קֶמַח לְבָצֵק, טִיט לְבִנְיָן וְכוּ'): "פְּלוֹנִי גַּבָּל תִּקֵּן לִי אֶת הָעִסָּה" (כתובות עב.). — [גַּבַּל־, גַּבָּלִים, גַּבָּלֵי־; גַּבֶּלֶת, גַּבָּלוֹת]

גַּבְלוּל* ז' [מן ב. גבל] חֲתִיכַת בָּצֵק, אוֹ חֹמֶר אַחֵר שֶׁנִּלּוֹשׁ: "חַלָּה כְּמִין גַּבְלוּל... מִשֶּׁתֵּעָשֶׂה גַּבְלוּלִין גַּבְלוּלִין" (ירושלמי חלה נט א). "פּוֹרֵר עַל כַּף־יָדוֹ גַּבְלוּל קָטָן שֶׁל טִיט" (שלונסקי, תר' קרקע ב 228). — [גַּבְלוּל־, גַּבְלוּלִים, גַּבְלוּלֵי־]

גַּבְלוּת נ' [אולי מן ב.גבל] קְלִיעָה, שְׁזִירָה, כְּמַעֲשֵׂה חֶבֶל: "שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת" (שמות כח כב). — [גַּבְלוּת־]

גַּבְלִית* נ' 1, מִבְנֶה קָטָן הַבּוֹלֵט מִקִּיר הַבַּיִת כְּלַפֵּי חוּץ וּמִשְׁפָּע מִשְּׁנֵי צְדָדָיו, מֵעֵין גְּזוּזְטְרָה צָרָה (אהלות יד א): "וּמְבֻצֶּרֶת מִכָּל עֲבָרֶיהָ וּגְנוּנִיּוֹת... וְגַבְלִיּוֹת וְגַבְשׁוּשִׁיּוֹת... גָּדְרוּ אֶת כָּל גְּבוּלוֹתֶיהָ" (עגנון, האש שכט). 2°, בְּלִיטָה, קִמְרוֹן: "וּמִנְשָׁקָה גַּבְלִיתוֹת כְּתֵפַיִךְ וּתְלוּלֵי מַפְרַקְתֵּךְ, בַּת־פֶּסֶל" (טשרניחובסקי, שירים 514). "גַּבְהוּת קָתֶדְרָלוֹת... שֶׁל מַעֲשֵׂי גַּבְלִית וְכָל גֶּלֶף" (גרינברג, רחובות רמז). — [גַּבְלִיּוֹת, גם גַּבְלִיתוֹת]

גִּבֵּן, גִּיבֵּן ז' [קרוב אל גַּב] 1^, מִי שֶׁגַּבּוֹ מְעֻקָּם, בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת, שֶׁעַמּוּד־שִׁדְרָתוֹ מְעֻקָּם וּבוֹלֵט: "רֹאשׁוֹ כָּפוּף כְּאַגְמוֹן, דּוֹמוֹת לְאִישׁ גִּבֵּן" (רש"י סוכה לא:). 2, [לפי הבנה זו במקרא] בַּעַל־מוּם בְּגַבֵּינֵי עֵינָיו: "אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ" (ויקרא כא כ). "אֵין לוֹ גְּבִינִים, אֵין לוֹ אֶלָּא גָּבִין אֶחָד – הוּא גִּבֵּן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה" (בכורות ז ב). — [גִּבֶּנֶת, גִּבְּנִים, ־וֹת]

א.**גבן** [מן גִּבֵּן 1]

~ פִּע' **גִּבֵּן**° פ"י עִקֵּם, שִׁוָּה כְּעֵין גִּבְנוּן, קִמֵּר: יְשִׁיבָה כְּפוּפָה מְגַבֶּנֶת אֶת הַגַּב. "הֲלָה פָּרֶץ וָקָם... גִּבֵּן מֵעַל לָזוּם אֶת חָטְמוֹ" (שלונסקי, תר' הדון 23). "הַחֶרְמוֹן הַמְגַבֵּן גַּבִּינָיו הַלְּבָנִים" (ש' שלום, שירים תקנו). — [לְגַבֵּן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **גֻּבַּן**°, עֻקַּם, נַעֲשָׂה גִּבֵּן: "הֵלֶךְ מְגֻבָּן וּלְבוּשׁ־בְּלָאִים" (שנהר, ג 349). [ראה ערך מְגֻבָּן] — [מְגֻבָּן, יְגֻבַּן]

~ הת' **הִתְגַּבֵּן**°, נַעֲשָׂה גִּבֵּן, עִקֵּם אֶת גַּבּוֹ: "וְעָמַד אֶצְלָהּ (הֶחָתוּל) מְכַשְׁכֵּשׁ בִּזְנָבוֹ, מִתְגַּבֵּן וּמִתְחַכֵּךְ בָּהּ בְּצַד וּבְכָתֵף" (מגדלי מו"ס, רכח). "אָז פָּרַצְתִּי עָלָיו וּדְמוּתוֹ מִתְגַּבֶּנֶת וְכוֹרַעַת" (אלתרמן, עיר 242). "הַנַּעַר... מְגֻבָּן מֵעוֹדוֹ כְּאִלּוּ נִתְגַּבֵּן יוֹתֵר" (סדן, ממחוז קעה). "חֲשׁוּקֵי עֵינֶיהָ הִתְגַּבְּנוּ" (סערוני, ביסים 37). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ב.**גבן** [מן גְּבִינָה]

~ פִּע' **גִּבֵּן*** פ"י עָשָׂה גְּבִינָה מֵחָלָב: "הַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ וְהַמְגַבֵּן" (שבת צה.). "יְחַבֵּץ חֶמְאָה, יְגַבֵּן גְּבִינָה" (ברקוביץ, תר' טוביה עו). — [לְגַבֵּן אֶת־, מְגַבֵּן, יְ־]

~ הת' **הִתְגַּבֵּן**˙, הָיָה לִגְבִינָה: "וְיֵשׁ (חָלָב) מִתְגַּבֵּן וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מִתְגַּבֵּן" (דוראן, מגן אבות ד). – [לְהִתְגַּבֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

גַּבָּן˙ ז' [מן ב.גבן, גִּבֵּן; ערבית: גַ'בַּאן] מֻמְחֶה בַּעֲשִׂיַּת גְּבִינָה, מוֹכֵר גְּבִינָה.–[גַּבֶּנֶת, גַּבָּנִים, גַּבָּנִיּוֹת]

גְּבָנָה נ' ראה גְּבִינָה.

גַּבְנוּן, גַּבְנֹן ז' [ראה א.גבן] 1˙, חֲטוֹטֶרֶת, עַקְמִימוּת חֵלֶק הַגַּב שֶׁבְּעַמּוּד הַשִּׁדְרָה: "חֲטוֹטֶרֶת... פֵּרוּשָׁהּ הוּא גַּבְנוּן שֶׁל גָּמָל" (ערוך, חטר). הַגִּבֵּן הוּא בַּעַל גַּבְנוּן. 2, קִמָּרוֹן בֶּהָרִים, הַנִּרְאֶה מֵרָחוֹק כַּחֲטוֹטֶרֶת הַמּוּדְקֶרֶת עַל פְּנֵי הַסְּבִיבָה: "הַר גַּבְנֻנִּים הַר־בָּשָׁן" (תהלים סח טז). "שָׁם יֵרָאֶה לָהּ מִפְלְאוֹת גַּבְנוּנָיו וּשְׂדֵרוֹת גְּשָׁרָיו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כה). 3°, בְּלִיטָה, גַּבְשׁוּשִׁית: "שִׂרְטוֹנֵי חוֹלוֹת, גַּבְנוּנֵי רֶפֶשׁ" (סוקולוב, במראות 161). – [גַּבְנוּן־, גַּבְנוּנִים, גַּבְנוּנֵי־; גַּבְנֹן־, גַּבְנֻנִּים, גַּבְנֻנֵּי־]

גַּבְנוּנִי˙, גַּבְנֻנִּי ת' [מן גַּבְנוּן, גַּבְנֹן] 1°, בַּעַל גַּבְנוּן, גִּבֵּן: "מֹשֶׁה מֶנְדֶּלְסוֹן, כַּיָּדוּעַ, בַּעַל־מוּם הָיָה, גַּבְנוּנִי" (ליפסון, מדור 2354). 2, בּוֹלֵט בְּצוּרַת גַּבְנוּן, מְקֻמָּר: "הָרִים גַּבְנֻנִּים" (תהלים סח יז). "וְעֵינָיו הַטְּרוּטוֹת עִם חָטְמוֹ הַגַּבְנוּנִי קְצָת" (שופמן, א 97). בְּמַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּעֲדָשׁוֹת גַּבְנוּנִיּוֹת (קְמוּרוֹת) וּשְׁקַעֲרוּרִיּוֹת. 3˙ [בהשאלה] עָקֹם, נִפְתָּל: "דְּבָרִים גַּבְנוּנִים" (רש"י בבא מציעא קטו). [גַּבְנוּנִית, גַּבְנוּנִיִּים, ־נִיּוֹת; גַּבְנֻנִּית, ־נִּיִּים, ־נִּיּוֹת]

גַּבְנוּנִיּוּת° נ' [מן גַּבְנוּנִי] הִתְבַּלְּטוּת, מַצָּב שֶׁל בְּלִיטָה אוֹ קָמוּר: גַּבְנוּנִיּוּת הַגִּבְעָה. גַּבְנוּנִיּוּת הָעֲדָשָׁה בַּמִּשְׁקֶפֶת.–[גַּבְנוּנִיּוּת־]

גַּבְנוּנִית˙ נ' [מן גַּבְנוּן] שֶׁטַח גַּבְנוּנִי, קִמָּרוֹן, עֲקַמּוּמִית: "לְמַטָּה מִגַּבְנוּנִית גַּלְגַּל כּוֹכַב חַמָּה" (מורה נבוכים ב כד). – [־נִית־]

גַּבְנוּת˙ נ' [מן גִּבֵּן] מוּמוֹ שֶׁל הַגִּבֵּן: "רֶמֶז לְגַבְנוּתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה – בִּישׁ גַּדָּא" (טביב, דרך 151). – [גַּבְנוּת־]

גַּבָּנוּת° נ' [מן גַּבָּן] מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַגַּבָּן, עוֹשֵׂה גְּבִינָה. – [־נוּת־]

גַּבְנִינוּת˙ נ' [מן גַּבְנוּן] גַּבְנוּנִית, קִמָּרוֹן, עֲקַמּוּמִית. – [־נִינוּת־]

גַּבְנֹן ז' רְאֵה גַּבְנוּן.

גבנן [מן גַּבְנוּן]

~ פִּעְ' **גִּבְנֵן**° פ"י שִׁוָּה גַּבְנוּן, עִקֵּם: יְשִׁיבָה כְּפוּפָה מְגַבְנֶנֶת בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים אֶת הָאָדָם. "וְהָיְתָה הָרוּחַ הַמְּנַשֶּׁבֶת וּבָאָה כּוֹפַפְתּוֹ... מְגַבְנַנְתּוֹ, מְטַלְטַלְתּוֹ" (שלונסקי, תר' הדון 64).–[לְגַבְנֵן אֶת־, מְגַבְנֵן, יְ־]

~ פֻּעְ' **גֻּבְנַן**°, ראה ערך מְגֻבְנָן°.

~ הת' **הִתְגַּבְנֵן**°, 1, קָמַר וְעִקֵּם אֶת גַּבּוֹ בְּצוּרַת גַּבְנוּן: הֶחָתוּל הִתְגַּבְנֵן לְמַרְאֵה הַכֶּלֶב. 2, הִתְקַמֵּר, הִתְבַּלֵּט: "כִּנְזֶכֶרֶת לְפֶתַע בַּשַּׁד הַמִּתְגַּבְנֵן" (הלקין, משבר 31). – [לְהִתְגַּבְנֵן, מִתְ־, יִתְ־]

גַּבְנֻנִּי ת' רְאֵה גַּבְנוּנִי.

גִּבֶּנֶת°, גיבנת נ' [מן גִּבֵּן] 1, בַּעֲלַת־חֲטוֹטֶרֶת. 2, [בלשון־הדיבור] גַּבְנוּן, חֲטוֹטֶרֶת. – [גִּבְּנוֹת]

גֶּבֶס° ז' [יוונית: gypsos; פרה ה ט: גַּפְסִים; ירושלמי שבת ח א: גִּיפְסוֹס] חֹמֶר מִינֶרָלִי, גָּפְרַת־סִידָן (Gypsum). גֶּבֶס מְיֻבָּשׁ שֶׁנִּגְבַּל בְּמַיִם מִתְיַבֵּשׁ מַהֵר וּמִתְקַשֶּׁה מְאֹד, וְעִם זֹאת הוּא מִתְפַּשֵּׁט בְּמִקְצָת, מִכָּאן שִׁמּוּשׁוֹ לַהֲכָנַת הֶעְתֵּקֵי פְּסָלִים מְדֻפָּסִים מוּכָנִים, וְגַם בִּרְפוּאָה בְּמִקְרֵה שֶׁבֶר עֶצֶם: הָאֵיבָר הַשָּׁבוּר נִתָּן בְּתוֹךְ גֶּבֶס כְּדֵי לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ כָּל תְּנוּעָה בִּתְקוּפַת הָרִפּוּי. בְּיִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִרְבְּצֵי גֶּבֶס גְּדוֹלִים בִּסְבִיבוֹת סְדוֹם, בְּמַכְתֵּשׁ רָמוֹן וְעוֹד. – [גֶּבֶס־]

גבס [מן גֶּבֶס]

~ פִּעְ' **גִּבֵּס**° פ"י 1, גִּבֵּל גֶּבֶס בְּמַיִם. 2 [ברפואה] קָבַע בְּגֶבֶס: הָרוֹפֵא הַמְנַתֵּחַ גִּבֵּס אֶת רַגְלוֹ הַשְּׁבוּרָה שֶׁל הַפָּצוּעַ.–[לְגַבֵּס, מְגַבֵּס, יְ־]

~ פֻּעְ' **גֻּבַּס**° [ברפואה] נִקְבַּע בְּגֶבֶס: הָרֶגֶל הַשְּׁבוּרָה גֻּבְּסָה.– [מְגֻבָּס, יְגֻבַּס]

גַּבָּס° ז' [מן גסב, גִּבֵּס] 1, מֻמְחֶה לְכִיּוּר בְּגֶבֶס, יוֹצֵק פְּסָלִים מִגֶּבֶס. 2, מֻמְחֶה לַחֲבִישַׁת אֵיבָרִים שְׁבוּרִים בְּגֶבֶס. – [גַּבֶּסֶת, גַּבָּסִים, גַּבָּסוֹת]

גִּבְסִי° ת' [מן גֶּבֶס] שֶׁהוּא שֶׁל גֶּבֶס, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גֶּבֶס: אֲדָמָה גִּבְסִית. – [גִּבְסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

גִּבְסָנִית°, גיבסנית נ' [מן גֶּבֶס] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּפָּרְנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים קְטַנִּים (Gypsophila). גָּדֵל בַּאֲדָמוֹת עֲשִׁירוֹת בְּגֶבֶס. – [גִּבְסָנִית־, גִּבְסָנִיּוֹת]

גֶּבַע° ז' [מן גִּבְעָה; במקרא שם מקום, יהושע כא יז ועוד] גִּבְעָה, הַר קָטָן: "אֶל חֵיק כָּל עֵמֶק, עַל בִּרְכֵּי כָּל גֶּבַע" (יל"ג, שירה ח). "עַל עִיר וּמֵתִים, עַל הַר וָגֶבַע" (ביאליק, לפני ארון הספרים). – [גֶּבַע־, גְּבָעִים, גִּבְעֵי־]

א.גבע [מן גִּבְעָה]

~ הת' **נִתְגַּבַּע**°, הִתְגַּבְנֵן, הִתְקַמֵּר: "לֹא רָאָה אֵיךְ יֶשְׁנוֹ הוֹלֵךְ וּמִתְכַּוֵּץ כֻּלּוֹ, מִתְכּוֹפֵף וּמִתְגַּבֵּעַ" (קבק, במשעול 544). "כִּפְרוּסָה שֶׁל חַלַּת־הַדְּבַשׁ הַצְּהֻבָּה נִתְגַּבְּעָה גִּבְעַת הַחוֹל" (שלונסקי, תר' הדון ג 11). "וְלָאֲדָמָה הַחַמָּה הַמִּתְגַּבַּעַת וּמִתְקַמֶּרֶת כֹּה וָכֹה" (יזהר, צקלג 23). "וְכָל הָאֲדָמָה נִתְגַּבְּעָה לָשִׂים מִכְשׁוֹל לְפָנַי" (טביב, דרך 31). 2 [בהשאלה] נֶעֱרַם, הִתְנַשֵּׂא: "תְּפִלָּה עַל תְּפִלָּה מִתְגַּבַּעַת" (גרינברג, רחובות עב). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ פֻּעְ' **גֻּבַּע**°, ראה ערך א.מְגֻבָּע.

~ הִפְ' **הִגְבִּיעַ**° פ"ע הִתְרוֹמֵם, הִתְבַּלֵּט: "בְּקָצֵהוּ שֶׁל הַשְּׁבִיל הִגְבִּיעוּ הַחוֹלוֹת הַלְּבָנִים" (טביב, כערער 295). – [לְהַגְבִּיעַ, מַ־]

ב.גבע [מן מִגְבַּעַת]

~ פִּעְ' **גִּבַּע**˙, פ"י שָׂם עָלָיו מִגְבַּעַת אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהּ: "וְתִגַבְּעֵהוּ בְּמִגְבַּעַת הֲלוּמָה עַל רֹאשׁוֹ" (קאגון, א ג). – [לְגַבֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ פֻּעְ' **גֻּבַּע**˙ ראה ערך ב.מְגֻבָּע.

~ הת' **הִתְגַּבַּע**°, שָׂם מִגְבַּעַת לְרֹאשׁוֹ: "אוֹתָהּ מִגְבַּעַת נֻקְשָׁה שֶׁנִּתְגַּבַּעְתִּי בָּהּ" (ליסיצקי, תולדות 63). – [לְהִתְגַּבֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

גִּבְעִי° ת' [מן א.גבע] גַּבְנוּנִי, מְקֻמָּר: "עוֹד יַחֲזֹר בּוֹ הַיָּם – וְרָדַד אֶת סְמַרְמֹרֶת גַּבּוֹ הַגִּבְעִי" (שלונסקי, שירים ב 349). "אִשָּׁה זְקֵנָה מְסֻרְבֶּלֶת בָּשָׂר, גִּבְעִית קְצָת" (קבק, בצל 102). – [גִּבְעִית, גִּבְעִיִּים, ־יּוֹת]

גב״ע ר״ת גביע עדות.

גבעה נ׳ [ראה גבע] 1, הר קטן, שטח אדמה מגבה מסביבתו: ״ויעמדו על־ראש גבעה אחת״ (שמואל ב ב כה). ״והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה״ (עמוס ט יג). ״ישאו קולם מראש הר וגבעה״ (ביאליק, בשדה). 2 ° [בטופוגראפיה] הר שגבהו אינו עולה על שלש מאות מטר מעל פני הים. — [גבעת־, גבעות, גבעות־]

גבעול, גבעל ז׳ [אולי מן גביע + ל׳, על־פי ההוראה המקורית, ראה להלן 2] 1 ° הקנה בצמח שעליו מתפתחים העלים, הפרחים והפרות: המים והמלחים עוברים בגבעול מן השרשים אל חלקי הצמח העליונים, כן עוברים בו חמרי המזון מן העלים אל שאר חלקי הצמח. 2 [במקרא ובתלמוד] החלקט המכיל את הזרעים: ״כי השערה אביב והפשתה גבעל״ (שמות ט לא). ״שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולין״ (פרה יא ט). — [גבעול־, גבעולים, ־לי־]

גבעולי ° ת׳ [מן גבעול] 1, שצורת גבעול לו: ״זה הפרח הדק הגבעולי״ (יזהר, צקלג 334). 2 [בהשאלה] תמיר, רענן: ״ההיתה בי ילדות גבעולית, או פליאה שאיננה חוזרת?״ (שלונסקי, שירים ב 232). — [גבעולית, גבעוליים, ־ליות]

גבענת °, גבעונת נ׳ [מן גבעה] גבעה קטנה: ״גבענת אחת בתוך קו רכס גלי״ (יזהר, צקלג 677). — [גבעונות]

גבר [אכדית: gapru חזק; ארמית: גבר; ערבית: ג׳בר אלץ]

~ פע׳ **גבר** פ״ע 1, היה גבור, היה חזק: ״כי־לא בכח יגבר־איש״ (שמואל א ב ט). ״מנשרים קלו, מאריות גברו״ (שמואל ב א כג). 2, התחזק: ״כאשר ירים משה ידו — וגבר ישראל״ (שמות יז יא). ״ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע״ (סוטה מט.). 3, התרבה, נעשה רב ועצום משהיה: ״והמים גברו מאד... ויכסו כל־ההרים״ (בראשית ז יט). עם בוא הקיץ גבר החם. 4 [גבר על־] נצח, הכריע: ״כי גברו עלינו האנשים״ (שמואל ב יא כג). ״בגבר אשון החשך על האור״ (ביאליק, בערוב יום). ״הגבהתי את קולי עד שגבר קול התורה על קול הזמן״ (עגנון, אורח 411). — [לגבר, גובר, יגבר]

~ פע׳ **גבר** פ״י חזק, אמץ: ״וגברתי את־בית יהודה, ואת־בית יוסף אושיע״ (זכריה י ו). ״וכי ידיו של משה מגברות ישראל, או ידיו גוברות עמלק?״ (מכילתא בשלח נד.). ״גבר עלו על גוי גדול״ (ינאי שנז). — [לגבר את־, מגבר, י־]

~ פע׳ **גבר** *, חזק: ״מים מגברין״ (תנחומא חקת כא). — [מגבר, יגבר]

~ התפ׳ **התגבר**, 1 *, התחזק: ״כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה... היו מתגברים, ואם לאו — היו נופלין״ (ראש השנה ג ח). 2, התרבה, נעשה רב ועצום: ״ופשעיהם כי יתגברו״ (איוב לו ט). ״נחל שוטף ומעין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ״ (אבות דרבי נתן יד). ״והיה אש של מערכה מתגבר״ (יומא לט.). 3, [התגבר על־] היה חזק מן־, נצח, הכריע: ״ה׳ כגבור יצא... על איביו יתגבר״ (ישעיה מב יג). ״המתגבר על יצרו״ (מגילה טו:). 4, [התגבר אל־] התנשא, הרהיב עז כנגד: ״כי־נטה אל־אל ידו ואל־שדי יתגבר״ (איוב טו כה). — [להתגבר, על־, אל־; מת־, ית־]

~ הפ׳ **הגביר**, 1, פ״י חזק, אמץ, הוסיף כח, הוסיף תגברת: ״אשר אמרו ללשננו נגביר״ (תהלים יב ה). ״דברי תורה מגבירין הם לכל מי שהוא עוסק בם כל צרכן״ (שיר השירים רבה ה, עיניו כיונים). המפקד הגביר את חיל המצב. 2, פ״ע הלך וגבר, התחזק: ״והקדוש־ברוך־הוא מסיעו (את משה) לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע״ (רש״י שמות יט יט). — [להגביר, מגביר, י־]

~ הפ׳ **הגבר** ־, חזק, הגדל: ״בבת אחת הגבר קצב ההויה משהיה״ (פיכמן, קפו). חיל המצב בעיר הגבר. למוד מגבר בכתה המתקדמת. — [מגבר, יגבר]

— **גובר** ־, נהוג ביותר, נראה ביותר: ״סברה גוברת״ (אברבנאל, הקדמה לשמואל).

— **גבר חיל**, עשה חיל, הצליח, התחזק: ״מדוע רשעים יחיו, עתקו גם־גברו חיל״ (איוב כא ז). ״התושיע לנפשה היא מיד אוסטריה הגוברת חיל?״ (ביאליק, תר״ סל גג). ״האם בזאת גברת חיל?״ (שמעוני, הביבר 41).

— **גברה ידו** *, התחזק, הכריע, נצח: ״לאחר ימים גברה ידן של בית שמאי ובקשו לקבע הלכה כדבריהן״ (ירושלמי ביצה סא ג).

— **גבר חילים**, אמץ כחו, אזר חיל, התחזק: ״וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה״ (קהלת י י). ״מעט מעט החלותי להתחזק ולגבר חילים״ (יל״ג, פרוזה קכו). ״הבו ונגבר חילים לחיות בלי משיח״ (ברנר, ב 49). ״והפעם אבא מגבר חילים בזמירתו וצועק ביותר״ (בן־ציון, יט). ״צריך לגבר חילים, צריך להטהר מחבלי הגלות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שח).

— **התגבר עליו יצרו** *, תקף אותו חשק רב, אחזו בלמוס (ביחוד לדבר־עברה): ״אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו״ (מועד קטן יז).

— **התגבר כארי** *, התעורר והזדרז לפעלה: ״עד חצות לילה היה (דוד) מתנמנם כסוס, מכאן ואילך היה מתגבר כארי״ (ברכות ג:). ״צריך האדם להתגבר כארי ומיד כשיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת הבורא״ (שולחן ערוך א). ״הרב ר׳ ליפא התגבר כארי וקם... כעלות השחר״ (ביאליק, יום הששי א).

— **מעין המתגבר** *, מעין שמימיו נובעים ומתרבים והולכים; משל חכמינו על אדם הלומד ומחדש מעצמו בלמוד: ״רבי אלעזר בן ערך — מעין המתגבר״ (אבות ב ח).

א. **גבר** ז׳ [ראה גבר; ארמית: גבר, גברא] 1, איש, אדם, זכר: ״ולא־ילבש גבר שמלת אשה״ (דברים כב ה). ״את־הגברים ואת־הנשים ואת־הטף״ (ירמיה מג ו). 2, איש־חיל, גבור: ״אזר־נא כגבר חלציך״ (איוב לח ג). היה גבר! — [גבר־, גברים]

— **אני הגבר** [על־יסוד איכה ג א: ״אני הגבר ראה עני״] בי עצמי היה הדבר, מבשרי חזיתי זאת.

— **בעל־גבר** * (בכורות ז ה), מי שאיבר־הזכרות שלו ארך מן הרגיל.

— **גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח**, אָדָם שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ, בִּישׁ־גַּדָּא, מִסְכֵּן: ״עִרְירִי, גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו״ (ירמיה כב ל). ״וַאֲנִי, גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח, מָה אֲנִי עוֹשֶׂה? לֹא־כְלוּם!״ (מנדלי מו״ס, צח). ״הִנֵּה גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח זֶה בָּא לָשֵׂאת וְלִתֵּן בְּלִי פְּרוּטָה בַּכִּיס״ (עגנון, אלו פד).

— **גֶּבֶר בְּגֻבְרִין**° [על־פי ברכות לא: ושם ״גברא בגוברין״] גֶּבֶר בִּגְבָרִים, בֶּן־חַיִל, רַב־פְּעָלִים: ״יוֹעֵץ הַמֶּמְשָׁלָה... עֲדַיִן הָיָה גֶּבֶר בְּגֻבְרִין״ (סוקולוב, במראות 212). ״כָּךְ נָאֶה וְכָךְ יָאֶה, גֶּבֶר בְּגֻבְרִין, כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ״ (עגנון, כפות קח).

— **חִלּוּפֵי גַּבְרֵי**°, רְאֵה לְהַלָּן: גַּבְרָא.

ב. **גֶּבֶר*** ז׳ [מן א. גֶּבֶר] כִּנּוּי לְתַרְנְגוֹל: ״הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ קֹדֶם קְרִיאַת הַגֶּבֶר־דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ״ (יומא כא.). ״וְכֵיוָן שֶׁקָּרָא הַגֶּבֶר״ (ביאליק, יום הששי ו). — [גְּבָרִים, גַּבְרֵי־]

גֶּבֶר° ז׳ [מן גבר, גֶּבֶר] [במוסיקה] דוֹמִינַנְטָה, הַצְּלִיל הַחֲמִישִׁי בַּסֻּלָּם הַדִּיאָטוֹנִי אוֹ הָאַקּוֹרְד הַבָּנוּי עַל צְלִיל זֶה. — [גְּבָרִים]

גַּבְרָא* ז׳ [ארמית] גֶּבֶר, אִישׁ. — [בריבוי: גַּבְרֵי גם גֻּבְרִין]

— **גַּבְרָא קְטִילָא*** (פסחים קי:) (= אִישׁ הָרוּג) כִּנּוּי לְאָדָם רְפֵה־אוֹנִים, עוֹבֵר בָּטֵל: ״גַּבְרָא קְטִילָא הוּא וְאֵין לָנוּ לְהִתְיָרֵא מִפָּנָיו״ (עגנון, אלו לח). ״נִסְתַּיַּע בְּמָתֶמָטִיקָה גְּבוֹהָה וַעֲשָׂאַנִי גַּבְרָא קְטִילָא״ (נ׳ שחם, דגן 69).

— **גֶּבֶר בְּגֻבְרִין***, ראה לעיל א. גֶּבֶר.

— **גַּבְרָא רַבָּא***, אָדָם גָּדוֹל וְנִכְבָּד: ״גַּבְרָא רַבָּא הוּא!״ (בבא מציעא סח:). ״וּבַעַל הַכֶּרֶס יֹאמַר: חָכָם אֲנִי, גַּבְרָא רַבָּא אֲנִי!״ (מנדלי מו״ס, קנה). ״בְּרְאוֹתִי גַּבְרָא רַבָּא כָּמוֹהוּ מֵסְהִיד עָלַי וְעַל כִּשְׁרוֹנִי״ (אחד העם, קטז).

— **חִלּוּפֵי גַּבְרֵי**°, שִׁנּוּיִים בְּהֶרְכֵּב הָאֲנָשִׁים נוֹשְׂאֵי הַתַּפְקִידִים בְּמוֹסָד: חָלוּ חִלּוּפֵי גַּבְרֵי בַּמֶּמְשָׁלָה.

— **כֹּחַ־גַּבְרָא**° [שאול מן חולין קז. ושם כפשוטו: כח פעולתו של אדם] 1. כֹּחַ הַהוֹלָדָה שֶׁל הַזָּכָר. 2 ° [בהשאלה] חֹסֶן, בְּרִיאוּת: ״אֵין לָנוּ אֶלָּא לְאָבְסוֹ בְּמִקְצַת וִיהֵא לוֹ כֹּחַ גַּבְרָא״ (ביאליק, מאחורי ח).

— **הַאי גַּבְרָא*** (שבת קמו:), זֶה הוּא הָאִישׁ!

— **בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא**^, 1 ^, בֵּין עוֹלֶה לַתּוֹרָה לְעוֹלֶה אַחֲרָיו. 2 °, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

— **גֻּבְרִין יְהוּדָאִין** (על־פי דניאל ג יב), אֲנָשִׁים יְהוּדִים: ״רָץ בִּבְהִילוּת וּבְחִפָּזוֹן כְּהִלְכוֹת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין״ (מנדלי מו״ס, תיג).

גַּבַּרְדִּין° ז׳ [צרפתית: gabardine] אֲרִיג צֶמֶר אוֹ כֻּתְנָה מֵאֵיכוּת מְעֻלָּה, מְשַׁמֵּשׁ בְּיִחוּד לִמְעִילִים וְלַחֲלִיפוֹת.

גַּבְרוּת° נ׳ [מן א. גֶּבֶר] טֶבַע הַגֶּבֶר (בְּנִגּוּד אֶל ׳נָשִׁיּוּת׳): ״גַּבְרוּתוֹ בּוֹעֶרֶת וְכָלָה בְּחֹם אַהֲבָה טְהוֹרָה״ (יהודה שטינברג, קלד). ״מַה שֶּׁהוֹסִיף לָהּ שִׁעוּר קוֹמָה וְגַבְרוּת״ (ביאליק, אריה ז). ״שִׁירֵי הַגַּבְרוּת הָעוֹלָה״ (גרינברג, שם הספר). — [גַּבְרוּת־]

גַּבְרִי° ת׳ [מן א. גֶּבֶר] כְּדֶרֶךְ גֶּבֶר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹתָיו אוֹ מִמַּרְאֵהוּ שֶׁל הַגֶּבֶר: קוֹל גַּבְרִי. הוֹפָעָה גַּבְרִית. — [גַּבְרִית, גַּבְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

גַּבְרִיּוּת° נ׳ [מן גַּבְרִי] תְּכוּנַת הַגֶּבֶר, סְגֻלּוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ, גַּבְרוּת: גַּבְרִיּוּת לְעֻמַּת נָשִׁיּוּת. — [גַּבְרִיּוּת־]

גַּבְרִית* תה״פ 1* [מן ב. גֶּבֶר] כְּדֶרֶךְ תַּרְנְגוֹל: ״תַּרְנְגֹלֶת שֶׁקָּרְאָה גַּבְרִית״ (שבת סז.). ״וְקִרְקֵר כְּתַרְנְגֹלֶת בְּשָׁעָה שֶׁהִיא קוֹרֵאת גַּבְרִית״ (הזז, הירושבת 101). 2 ° [מן א. גֶּבֶר] כְּדֶרֶךְ גֶּבֶר, כְּמִנְהַג גְּבָרִים: ״לָךְ לָךְ... הִיא גּוֹדֶפֶה גַּבְרִית, כְּאֶחָד בָּקִי וְרָגִיל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 327).

גַּבְרָנִי^ ת׳ [מן גֶּבֶר] גַּבְרִי, הַנּוֹהֵג כְּגֶבֶר בֶּן־חַיִל: ״נָשִׁים גַּבְרָנִיּוֹת וְחַכְמָנִיּוֹת״ (בודרשי, חותם תכנית). ״מַהֲלוּכוֹ הַגַּבְרָנִי הַמֻּדְגָּשׁ בִּצְבִיצָה הַכָּרַת יִתְרוֹנוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 349). — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גְּבֶרֶת נ׳ [ראה גְּבִירָה] 1 ^, תֹּאַר נִימוּס וְכָבוֹד לְאִשָּׁה, אֲדוֹנָה, גְּבִירָה: ״מַה שְּׁלוֹם הַגְּבֶרֶת?״ (רש״י בבא מציעא פז.). ״פֶּן תִּפְקֹד עָלַי עֲוֹן הַגְּבֶרֶת הַטְּהוֹרָה״ (הרומי, ד 73). גְּבֶרֶת יַרְדֵּנִי. 2. בַּעֲלַת עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה: ״וַתֹּאמֶר (הָגָר): מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹּרַחַת״ (בראשית טז ח). 3. שַׁלִּיטָה, מוֹשֶׁלֶת: ״לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת״ (ישעיה מז ה). 4 °, תֹּאַר מְקֻבָּל לְאִשָּׁה מְכֻבֶּדֶת, כְּתֹאַר Lady הָאַנְגְּלִי אוֹ Madame הַצָּרְפָתִי: הַנַּעֲרָה הָפְכָה לִהְיוֹת גְּבֶרֶת. ״גְּבִירוֹתַי וְרַבּוֹתַי!״ (פתיחה רווחת בנאום). — [גְּבֶרֶת־, גְּבִרְתִּי; גְּבָרוֹת גם גְּבִירוֹת]

— **גְּבֶרֶת־לֵב**°, אִשָּׁה אֲהוּבָה: ״וַיִּבְחָרֶנָּה לִהְיוֹת לוֹ לִגְבֶרֶת־לֵב וּלְמַשָּׂא־נֶפֶשׁ״ (ביאליק, תר׳ קישוט כג).

— **גְּבֶרֶת נִכְבָּדָה**° [בראשי־תיבות: ג״נ], נֹסַח שֶׁל פְּנִיַּת־נִימוּס לְאִשָּׁה (בְּיִחוּד בִּכְתָב).

— **אוֹתָהּ הַגְּבֶרֶת בְּשִׁנּוּי הָאַדֶּרֶת**° (שלונסקי, על־פי מימרה רווחת באידיש), בִּטּוּי־מָשָׁל עֲמָמִי (בְּנִימַת לִגְלוּג) עַל דְּבַר־חִדּוּשׁ שֶׁלְּמַעֲשֶׂה רַק צוּרָתוֹ הַחִיצוֹנִית חֲדָשָׁה, אֲבָל תָּכְנוֹ יָשָׁן־נוֹשָׁן הוּא.

גִּבַּרְתָּן*, **גִּבַּרְתָּנִי*** תר״ז [מן א. גֶּבֶר] רַב־כֹּחַ, גִּבּוֹר: ״גִּבַּרְתָּן שֶׁכְּמוֹתְךָ!״ (ספרי וילך שה). ״הַבְּרִיָּה הַקְּטַנָּה הַלֵּזוּ הָיְתָה בַּעַל לְאִשָּׁה גִּבַּרְתָּנִית״ (ביאליק, אריה ז). ״כַּמָּה גִּבַּרְתָּן הוּא, שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִן הַמֵּתִים״ (עגנון, כלה שכ). ״הוּא הָיָה אָדָם גִּבַּרְתָּן וּבַעַל גְּוִיָּה, לֹא מִן הַנִּמּוֹשׁוֹת״ (הזז, יעיש ג 121). — [גִּבַּרְתָּנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

— **מַכָּה גִּבַּרְתָּנִית*** (במדבר רבה ז), מַכָּה חֲזָקָה מְאֹד.

גִּבַּרְתָּנוּת° נ׳ [מן גִּבַּרְתָּן] כֹּחַ, תֹּקֶף, אֵיתָנוּת: ״וְגֵווֹ שֶׁאֻכַּל יָמִים רַבִּים בְּקַדַּחַת לָבַשׁ בַּחֹשֶׁךְ גִּבַּרְתָּנוּת־רְמִיָּה״ (שנהר, ג 63). — [גִּבַּרְתָּנוּת־]

גבשׁ [קרוב אל כבשׁ; ראה גם גָּבִישׁ]

~ פָּע׳ **גָּבַשׁ*** פ״י כָּבַשׁ, מִלֵּא חָלָל (בֵּין קִירוֹת־בִּנְיָן וְכוּ׳) בְּגִבּוּשִׁים — בִּצְרוֹרוֹת־אֲבָנִים, בְּחָצָץ וְכַדּוֹמֶה: ״בֵּית־הַפְּרָס שֶׁגְּבָשׁוּ בְּגִבּוּשִׁים״ (תוספתא אהילות יז ט). — [לִגְבֹּשׁ אֶת־, גּוֹבֵשׁ, יִגְבֹּשׁ]

~ פִּע׳ **גִּבֵּשׁ**° פ״י 1, הִקְשָׁה כְּגָבִישׁ, שִׁוָּה צוּרָה שֶׁל גָּבִישׁ: גִּבַּשְׁנוּ אֶת הַמֶּלַח לְאַחַר שֶׁאִדִּינוּ אֶת הַמַּיִם. 2, [בכימיה] הִפְרִישׁ חֹמֶר מוּצָק מִתּוֹךְ נוֹזֵל עַל־יְדֵי חִמּוּם אוֹ תַּהֲלִיךְ כִּימִי. 3, [בהשאלה] לִכֵּד, רִכֵּז, אִחֵד לַחֲטִיבָה אַחַת: ״שָׁמַיִם וְלֹא אֲוִיר הַמְגַבֵּשׁ צְבָעִים״ (סנאי, בארץ 9). חַיֵּי הַתַּרְבּוּת הַמְּשֻׁתָּפִים גִּבְּשׁוּ אֶת הַחֶבְרָה בַּמּוֹשָׁב. הַמַּרְצֶה גִּבֵּשׁ אֶת רַעְיוֹנוֹתָיו כְּדֵי תָּכְנִית בְּרוּרָה. — [לְגַבֵּשׁ אֶת־, מְגַבֵּשׁ, יְגַבֵּשׁ]

~ פֻּע׳ **גֻּבַּשׁ**°, 1, הָפַךְ לִגְבִישִׁים: הַמֶּלַח גֻּבַּשׁ בִּגְבִישִׁים נָאִים. 2, [בהשאלה] רֻכַּז, אֻחַד לַחֲטִיבָה אַחַת, נִקְבְּעָה לוֹ דְּמוּת אֲחִידָה: ״מִן הָרְבָדִים וְהַנִּדְבָּכִים הַתַּחְתּוֹנִים, מִכָּל הַמְגֻבָּשׁ וְהַמְכֻבָּשׁ

בְּיוֹתֵר" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). חֶבְרָה מְלֻכֶּדֶת וּמְגֻבֶּשֶׁת. רַעְיוֹנוֹת מְגֻבָּשִׁים. — [מְגֻבָּשׁ, יְגֻבַּשׁ]

~ הת׳ הִתְגַּבֵּשׁ°, 1, הָפַךְ לִגְבִישִׁים: הַמֶּלַח הִתְגַּבֵּשׁ בְּתַחְתִּית הַכְּלִי לְאַחַר אִדּוּי הַמַּיִם. 2, [בהשאלה] רֻכַּז, נִתְעַצֵּב: "שָׁם נִתְגַּבְּשׁוּ דְּמֻיּוֹתֵיהֶם שֶׁל טוֹבִיָּה הֶחָלָב וּמְנַחֵם־מֶנְדְּל" (ברקוביץ, הראשונים יח). "וְהַלָּשׁוֹן עַצְמָהּ מַה הִיא, אִם לֹא רוּחַ שֶׁנִּתְגַּבֵּשׁ וְנִתְמַמֵּשׁ" (ביאליק, על חכמת ישראל). "אוֹרֵי הַבָּתִּים... אֵין בָּהֶם כְּדֵי לְרַפֵּא אֶת הַחֲשֵׁכָה, וְהִיא מִתְגַּבֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת" (שנהר, א 411). — [לְהִתְגַּבֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִגְבִּישׁ^ פ״י 1^, לִכֵּד, עָשָׂה לְמוּצָק: "הִגְבִּישׁ אֶרֶץ וְהִדְשִׁיא אוֹתוֹ" (אברהם אבן־עזרא, דיואן צב). 2°, הָפַךְ לִגְבִישִׁים: הַחוֹקֵר הִגְבִּישׁ אֶת הַחֹמֶר בַּמַּעְבָּדָה. [ובהשאלה:] "וְכָל מִלָּה הָאֲצוּלָה מִמְּקוֹרָהּ שֶׁל הִתְעוֹרְרוּת זוֹ מַגְבִּישָׁה סְבִיבָהּ גָּלְמֵי רְגָשׁוֹת" (קריב, עטרה 73). — [לְהַגְבִּישׁ, מַ־, יַ־]

גַּבְשׁוּשׁ^ ז׳ [מן גַּבְשׁוּשִׁית] בְּלִיטָה, זִיז, תְּלוּלִית: "כְּמִין גַּבְשׁוּשׁ הָעוֹלֶה מִן הַכִּירָה" (האי גאון, כלים ה יא). "וְהִנִּיחוּ גַּבְשׁוּשׁ שֶׁל חָצִיר תַּחַת פִּי הַסּוּסִים" (גרינברג, רחובות סט). — [גַּבְשׁוּשׁ־, גַּבְשׁוּשִׁים, ־שֵׁי־]

גַּבְשׁוּשִׁית* נ׳ [מן גבש, גָּבִשׁ] 1*, תְּלוּלִית, תֵּל קָטָן שֶׁל עָפָר, גִּבְעָה קְטַנָּה: "מִקְצָתוֹ חָרִיץ וּמִקְצָתוֹ גַּבְשׁוּשִׁית" (ירושלמי עירובין כ א). "אֲחוּזִים בֵּין אֲבָנָיו וְגַבְשׁוּשִׁיּוֹתָיו" (ביאליק, ספיח ג). "לִרְגָעִים הוּא עוֹלֶה עַל אַחַת הַגַּבְשׁוּשִׁיּוֹת" (שופמן, א 35). 2°, בְּלִיטָה, תְּפִיחָה קַלָּה כְּעֵין יַבֶּלֶת עַל גּוּף הַצֶּמַח אוֹ הֶחָי: "מַהֲלִיכָה רַבָּה עָלוּ גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת בְּאֶצְבְּעוֹת רַגְלֵינוּ" (ברנר, א 258). — [גַּבְשׁוּשִׁית־, ־שִׁיּוֹת]

— גַּבְשׁוּשִׁית קְטַנָּה דּוֹמָה עָלָיו כְּהָרֵי הָרִים* (שבת קנב.), 1*, תֵּאוּר מֻפְרָז לְחֻלְשָׁתוֹ שֶׁל הַזָּקֵן. 2°, מָשָׁל לְמִי שֶׁמְּפַחֵד וְנִרְתָּע מִפְּנֵי כָּל מַאֲמָץ קַל.

גבשש [מן גַּבְשׁוּשִׁית]

~ פע׳ גִּבְשֵׁשׁ° פ״י חִסְפֵּס, עָשָׂה גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת: גִּבְשַׁשְׁנוּ אֶת הַשֶּׁטַח הֶחָלָק. — [לְגַבְשֵׁשׁ, מְ־, יְ־]

גובתות

~ פֻּע׳ גֻּבְשַׁשׁ°, חֻסְפַּס — ראה ערך מְגֻבְשָׁשׁ.

~ הת׳ נִתְגַּבְשֵׁשׁ°, נַעֲשָׂה גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת־גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת: "מִתַּחַת לָהּ (לְעֵינוֹ הָעֲצוּמָה) נִתְגַּבְשֵׁשׁ בְּלִי־נוֹעַ עוֹר פָּנָיו" (שלונסקי, חר׳ קרקע א 171). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גֻּבְתָּה°, גובתה נ׳ [מארמית: גּוּבְתָּא — שפופרת, שבת צז:] צִנּוֹר שֶׁל גֹּמִי אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת לִמְשֹׁךְ בּוֹ מַיִם לְהַשְׁקָיָה אוֹ לְהַרְבָּצָה. — [גֻּבְתַּת־, גֻּבְתּוֹת, גֻּבְתוֹת־]

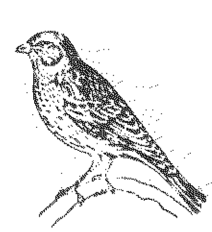

גיבתון ($^1/_5$)

גִּבְתּוֹן°, גיבתון ז׳ [מן גַּב, גַּבְנוּן, על שום הגבנון הקטן שבמקור] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁיִּים (Emberiza). הַגִּבְתּוֹנִים נִזּוֹנִים בִּזְרָעִים וּבַחֲרָקִים. בְּחִכָּם בְּלִיטָה לְפִצּוּחַ זְרָעִים קָשִׁים. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים תִּשְׁעָה מִינֵי גִּבְתּוֹנִים, מֵהֶם עוֹבְרֵי־אֹרַח וּמֵהֶם יַצִּיבִים בָּאָרֶץ. — [גִּבְתּוֹן־, גִּבְתּוֹנִים, גִּבְתּוֹנֵי־]

גַּג ז׳ [אוגריתית: גג, בריבוי גגת] 1, הַמִּכְסֶה הָעֶלְיוֹן בְּבִנְיָן: "וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ" (דברים כב ח). "יוֹרֶה — שֶׁמּוֹרֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהָטִיחַ גַּגּוֹתֵיהֶן" (תענית ו.). הַגַּגּוֹת עֲשׂוּיִים בְּמִינֵי רְעָפִים, בֵּטוֹן, אַזְבֶּסְט, אוֹ פַּחִים. 2*, מִכְסֶה עֶלְיוֹן בִּכְלִי, בְּרָהִיט: "שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ (שֶׁל כִּילַת חֲתָנִים) טֶפַח" (שבת קלח:). 3*, הַקַּו הָעֶלְיוֹן הָאָפְקִי שֶׁל אוֹת: "כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל לְגַגּוֹ שֶׁל חֵית" (שבת קד:). — [גַּג־, גַּגּוֹת, גַּגּוֹת־, גם גַּגִּים, גַּגֵּי־]

— אִרְגּוּן־גַּג°, מוֹסָד כְּלָלִי הַמְּרַכֵּז וּמְאַחֵד בְּתוֹכוֹ אִרְגּוּנִים אוֹ גּוּפִים שׁוֹנִים: הוּקַם אִרְגּוּן־גַּג לְכָל אֲגֻדּוֹת הַסְּפּוֹרְט בָּאָרֶץ. אִרְגּוּן־גַּג לְקוֹאוֹפֵּרַצְיָה.

— גַּג הָעוֹלָם°, כִּנּוּי לֶהָרִים הַגְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר בָּעוֹלָם, וּבִמְיֻחָד לְהָרֵי הַהִימָלָאיָה הַנִּשָּׂאִים.

— הֵם יוֹשְׁבִים תַּחַת גַּג אֶחָד°, הֵם גָּרִים בְּבַיִת אֶחָד, הֵם שְׁכֵנִים.

— כּוֹי פּוֹרֵחַ עַל הַגַּג°, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ כָּל אֲחִיזָה בַּמְּצִיאוּת, מִגְדָּל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר: "הֲרֵי שְׁפִיפוֹן אֵינוֹ עוֹד... אֶלָּא כּוֹי פּוֹרֵחַ עַל הַגַּג" (מנדלי מו״ס, תכב).

— עַד הַגַּג!° [בלשון־הדיבור] לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא, בְּמִדָּה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה: "הֵם מְאֻשָּׁרִים — עַד הַגַּג!"

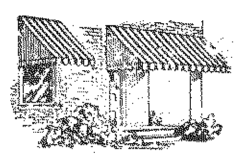

גגונים

גַּגּוֹן° ז׳ [מן גַּג] גַּג קָטָן הַסּוֹכֵךְ עַל פְּנֵי חַלּוֹן, גְּזוּזְטְרָה וְכַדּוֹמֶה. — [גַּגּוֹן־, גַּגּוֹנִים, גַּגּוֹנֵי־]

גַּגִּית* נ׳ רְאֵה גִּגִּית*.

גַּגָּן° ז׳ [מן גַּג] אֻמָּן לִבְנִיַּת גַּגּוֹת. — [גַּגַּן־, גַּגָּנִים, גַּגָּנֵי־]

א. גד

א. **גַּד** ז׳ צֶמַח תַּבְלִין וּרְפוּאָה מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים קְטַנִּים וּלְבָנִים (Coriandrum). זְרָעָיו מְכִילִים שֶׁמֶן אַתְרִי וּמְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִין לְמַאֲכָלִים וּלְמַשְׁקָאוֹת שׁוֹנִים — שֵׁכָר, לִיקֶרִים וְכוּ׳. בַּמִּשְׁנָה (דמאי א א) וּבִלְשׁוֹן יָמֵינוּ הוּא נִקְרָא "כֻּסְבָּר". "וְהַמָּן כִּזְרַע־גַּד הוּא וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח" (במדבר יא ז).

ב. **גַּד** ז׳ [ארמית: גַּדָּא; ערבית: גַ׳ד] 1, מַזָּל, אֹשֶׁר, הַצְלָחָה. 2, שֵׁם אֵל הָאֹשֶׁר וְהַמַּזָּל אֵצֶל עַמֵּי־הַקֶּדֶם: "וְאַתֶּם עֹזְבֵי ה׳... הַעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן" (ישעיה סה יא). 3^, כִּנּוּי לְכוֹכַב־הַלֶּכֶת צֶדֶק (יוּפִּיטֶר) (אברהם אבן־עזרא בראשית ל יא).

— בָּא גָד (בראשית ל יא), בָּא מַזָּל, מַזָּל טוֹב!

גַּד* ז׳ [ארמית: גַּדָּא] צֶמַח מַר וְחָרִיף, כְּעֵין הַלַּעֲנָה: "וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים טְעָמוּ אוֹתוֹ מַר וְגַד" (שמות רבה ה). — [גַּד־, גַּדִּים, גַּדֵּי־]

— דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִין* (על־פי שבת פז.), כִּנּוּי לְדִבְרֵי תוֹכָחָה קָשִׁים וּמָרִים, דְּבָרִים כְּדָרְבוֹנוֹת.

גַּדָּא* ז׳ [ארמית] גַּד, מַזָּל.

— בִּישׁ־גַּדָּא* (סנהדרין קה.), בַּעַל מַזָּל רַע, גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח: "גֹּלֶם, בַּעַל־חֲלוֹמוֹת, בִּישׁ גַּדָּא" (ביאליק, ספיח ז).

גְּדַגְּדָן°, גודגדן ז׳ [שאול מן גְּדַגְּדָנִית 2, ראה להלן] דֻּבְדְּבָן (Prunus cerasus): "גְּדַגְּדָן־הַיַּעַר מְאַדִּים פֵּרוֹתָיו הַמְּרִירִים" (שניאור, סיפורים רכז). — [גְּדַגְּדַן־, גְּדַגְּדָנִים, גְּדַגְּדָנֵי־]

גְּדַגְּדָנִית*, גודגדנית נ׳ 1*, אֶחָד מִמִּינֵי הַיְּרָקוֹת שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (עירובין כח. ועוד). 2÷, דֻּבְדְּבָן (לפי פירוש רש״י וכן התוספות, ברכות נז:) — [גְּדַגְּדָנִיּוֹת]

א. **גדד** [ארמית: גְּדַד; ערבית: גַ׳דַּ; קרוב אל קדד; ראה גם ב. גדד]

~ פע׳ **גָּדַד*** פ״י 1, כָּרַת, קָצַץ, חָתַךְ: "גָּדַד שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת... גָּדַד שְׁתֵּי כְּרָעַיִם" (כלים יח ה). "פָּרָה שֶׁקַּרְנֶיהָ וּטְלָפֶיהָ שְׁחוֹרִים – יָגֹד" (פרה ב ב). 2, קָטַף תְּמָרִים מִן הַדֶּקֶל: "קָמָה לִקְצֹר, עֲנָבִים לִבְצֹר, תְּמָרִים לָגֹדּ" (בבא מציעא לט. לפי הערוך). — [לִגְדֹּד או לָגֹד; גּוֹדֵד; יִגְדֹּד או יָגֹד; גֹּד!]

~ נפ׳ **נִגְדַּד***, 1, נִכְרַת, נִקְצַץ. 2, נִקְטְפוּ תְּמָרָיו (שֶׁל הַדֶּקֶל): "כָּל הָעוֹמֵד לִגָּדֵד כְּגָדוּד דָּמֵי" (כתובות נא., לפי הערוך). — [לְהִגָּדֵד או לִגָּדֵד; נִגְדַּד, יִגָּדֵד]

~ פע׳ **גִּדֵּד*** פ״י 1, גָּדַע, כָּרַת, הִשְׁמִיד: "בָּא מִי שֶׁעָתִיד לְגַדֵּד מִשְׁתֵּיתָן שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים" (בראשית רבה ע). "יְרִיעוֹתַי גֻּדְּדָה, אָהֳלַי שֻׁדָּדָה" (קליר, קרובה א׳ ראש השנה). 2, שָׂרַט, קֵרְצֵף וְחָתַךְ אֶת עוֹר בְּשָׂרוֹ: "חַיָּב שְׁנֵי לָאוִין, מִשּׁוּם מְשָׂרֵט וּמִשּׁוּם מְגַדֵּד, דִּגְדִידָה וּשְׂרִיטָה אַחַת הִיא" (רש״י מכות כא.). — [לְגַדֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּדַּד°**, נֶחְתַּךְ וְנִשְׂרַט עוֹר בְּשָׂרוֹ: "שֶׁאִם הָיָה הַכֹּהֵן מִקֵּרֵחַ מְגֻדָּד אֵינוֹ רָאוּי לַעֲבוֹדָה" (רמב״ן דברים יד א). [מְגֻדָּד, יְגֻדַּד]

~ הת׳ **הִתְגּוֹדֵד**, חָתַךְ בִּבְשָׂרוֹ, שָׂרַט אֶת עוֹר בְּשָׂרוֹ (מֵרֹב צַעַר וְאֵבֶל): "לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד א). "וַיִּתְגֹּדְדוּ (נְבִיאֵי הַבַּעַל) כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם" (מלכים א יח כח). "וּבְבוֹר גָּלוּתִי אֶתְגּוֹדֵד עַל אֲשֶׁר אָהֳלַי שֻׁדַּד" (נאגארה, 46). "לִקְרֹעַ אֶת עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּלְהִתְגּוֹדֵד עַד יְצִיאַת נְשָׁמָה" (בן־ציון, יד). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— **גֹּד אוֹ אָגֹד*** (=קְצֹץ אוֹ אֶקְצֹץ). [משפט מקובל בהלכה בתלמוד] שְׁנֵי שֻׁתָּפִים הַמִּדַּיְּנִים בְּחֲלֻקַּת הָרְכוּשׁ, יָכוֹל הָאֶחָד לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: "גֹּד אוֹ אָגֹד", כְּלוֹמַר: קַבֵּל אַתָּה אֶת הַכֹּל וְשַׁלֵּם לִי אֶת מְחִיר חֶלְקִי, אוֹ שֶׁאֲנִי אֶקְנֶה אֶת חֶלְקְךָ (בבא בתרא יג.).

ב. **גדד** [ראה גְּדוּד]

~ פע׳ **גָּדַד** פ״ע הִתְאַסֵּף, הִשְׂתָּעֵר בִּגְדוּדִים: "יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק" (תהלים צד כא). — [לָגֹד, גַּדּוֹתִי, גַּד; גּוֹדֵד; יָגֹד]

~ הת׳ **הִתְגּוֹדֵד**, הִתְאַסֵּף גְּדוּדִים־גְּדוּדִים, הִתְקַהֵל: "וּבֵית זוֹנָה יִתְגֹּדָדוּ" (ירמיה ה ז). "תַּלְמִידֵי הַסֶּמִינַרְיוֹם הָאֲחֵרִים אֲשֶׁר הִתְגּוֹדְדוּ אֵצֶל הַפֶּתַח" (ברנר, א 310). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גָּדָה נ׳ [ארמית: גּוּדָא; ערבית: גֻּדָּה] 1, חוֹף, שְׂפַת הַנָּהָר: "וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו כֹּל יְמֵי קָצִיר" (יהושע ג טו) [לדעת אחרים, ההוראה כאן: יוּבַל, פֶּלֶג] "תְּאַפְלֵנָה בְּצִלָּן... שְׁתֵּי גְּדוֹתֵי הַבְּרֵכָה" (ביאליק, זוהר). 2°, שְׂפַת הַכְּלִי. — [גְּדַת־, גָּדוֹת, גְּדוֹת־, גְּדוֹתַיִם, גְּדוֹתֵי־]

— **מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו** [בהשאלה על־פי יהושע ג טו] מָלֵא וְגָדוּשׁ, מָלֵא עַד אֶפֶס מָקוֹם.

— **עוֹבֵר עַל גְּדוֹתָיו°**, [בהשאלה] מָלֵא וְגָדוּשׁ, צַר מֵהָכִיל: "וְהַלֵּב שׁוֹטֵף עוֹבֵר עַל גְּדוֹתָיו" (ביאליק, צפרירים).

א. **גְּדוּד** ז׳ [ראה ב. גדד; ארמית: גּוּנְדָּא; ערבית: גֻ׳נְד] 1, חֲבוּרָה, קְבוּצָה שֶׁל לוֹחֲמִים: "וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד" (מלכים א יא כד). "וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב ו כג). "גְּדוּדֵי צְבָא מִלְחָמָה" (דברי הימים א ז ב). 2° [בצבא ימינו] יְחִידַת־יְסוֹד בְּחֵילוֹת הַיַּבָּשָׁה הַכּוֹלֶלֶת מִסְפַּר פְּלֻגּוֹת (Regiment): גְּדוּד חֵיל רַגְלִים. גְּדוּד טַנְקִים. גְּדוּד שֵׁרוּתֵי רְפוּאָה. "הַגְּדוּד הָעִבְרִי" בְּמִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה. 3°, קְבוּצָה, אִרְגּוּן לְשֵׁם הַשָּׂגַת דָּבָר מְסֻיָּם אוֹ הַגָּנָה עָלָיו: "גְּדוּד הָעֲבוֹדָה" עַל שֵׁם יוֹסֵף טְרוּמְפֶּלְדּוֹר בִּימֵי הָעֲלִיָּה הַשְּׁלִישִׁית לָאָרֶץ. 4*, לַהֲקָה, עֵדֶר, כְּנוּפְיָה: "הַמְּהַלֵּךְ בְּמָקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים" (ברכות כט:). — [גְּדוּד־, גְּדוּדִים, גְּדוּדֵי־]

ב. **גְּדוּד** ז׳ [ראה א. גדד] תְּלוּלִית, גַּבְשׁוּשִׁית שֶׁמַּעֲלָה הַמַּחֲרֵשָׁה עַל־יְדֵי פְּתִיחַת הַתֶּלֶם: "תְּלָמֶיהָ רַוֵּה, נַחֵת גְּדוּדֶיהָ" (תהלים סה יא). — [גְּדוּד־, גְּדוּדִים, גְּדוּדֵי־]

גָּדוּד* ת׳ [מן א. גדד, גָּדַד] 1÷, חָתוּךְ, שָׂרוּט: "וְאַתֶּם רְאוּיִים לִהְיוֹת נָאִים וְלֹא גְדוּדִים וּמְקֹרָחִים" (רש״י דברים יד א). 2*, (דֶּקֶל) שֶׁגְּדָדוּ אוֹתוֹ (קָטְפוּ אֶת תְּמָרָיו): "כָּל הָעוֹמֵד לִגָּדֵד כְּגָדוּד דָּמֵי" (כתובות נא., לפי הערוך). 3* [בהשאלה] חֲסַר־כֹּל, שֶׁיָּדָיו רֵיקוֹת: "גָּדוּד שִׁלְּחוֹ (יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב)" (בראשית רבה סח). "עִם שָׂשׂוֹן וְגָדוּד" (נאגארה, 15). — [גְּדוּדָה, גְּדוּדִים, ־דוֹת]

גִּדּוּד*, גידוד ז׳ [מן ב. גְּדוּד] בְּלִיטָה וְקוּפָּה בָּאֲדָמָה, תְּלוּלִית: "גִּדּוּד חֲמִשָּׁה וּמִחִצָּה חֲמִשָּׁה – מְצַטְרְפִין" (עירובין צג:). "שֶׁהַמַּיִם כּוֹרִין תַּחַת גִּדּוּדֵי שְׂפַת הַנַּחַל הַגְּבוֹהִים" (רש״י ירמיה מח כח). — [גִּדּוּד־, גִּדּוּדִים, ־דֵי־]

גְּדוּדַאי° ז׳ [מן א. גְּדוּד] גְּדוּדָן, אִישׁ הַגְּדוּד: כֶּנֶס גְּדוּדָאִים. — [גְּדוּדָאִים, ־דָאֵי־]

גְּדוּדָה נ׳ [מן א. גדד, גָּדַד] שְׂרִיטָה, שֶׂרֶטֶת בָּעוֹר (בְּיִחוּד לְאוֹת אֵבֶל): "עַל כָּל־יָדַיִם גְּדֻדֹת" (ירמיה מח לז). "וּגְדוּדוֹת הֶחָזוֹת הַחֲשׂוּפִים" (ביאליק, מתי מדבר). — [גְּדוּדַת־, ־דוֹת]

גְּדוּדִי° ת׳ [מן א. גְּדוּד] שֶׁל גְּדוּד, הַשַּׁיָּךְ לַגְּדוּד: שׁוֹטֵר גְּדוּדִי. רַב־סַמָּל גְּדוּדִי. — [גְּדוּדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

א. **גְּדוּדִית*** נ׳ [מן א. גְּדוּד] (ספרא בחוקותי קי ג), גְּדוּד קָטָן, חֲבוּרָה. — [גְּדוּדִיּוֹת]

ב. **גְּדוּדִית*** נ׳ [מן ב. גְּדוּד] 1*, בְּלִיטָה, תְּלוּלִית, יְסוֹד שֶׁל קִיר: "חָצֵר גְּדוֹלָה שֶׁנִּפְרְצָה... וְנִשְׁתַּיְּרוּ בָּהּ גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים" (תוספתא עירובין י ח). 2°, תְּלוּלִית בְּצוּרַת מְשֻׁלָּשׁ שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה עוֹשָׂה בָּאֲדָמָה: זַרְעֵי הַכֻּתְנָה נִזְרָעִים בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּדִיּוֹת. — [גְּדוּדִית־, גְּדוּדִיּוֹת]

גְּדוּדָן° ז׳ [מן א. גְּדוּד] גְּדוּדַאי, חָבֵר לַגְּדוּד, אֶחָד מִן הַגְּדוּד – [גְּדוּדַן־, גְּדוּדָנִים, גְּדוּדָנֵי־]

גָּדוֹל ת׳ [ראה א. גדל] 1, רַב בְּמִדָּה אוֹ בְּמִסְפָּר: "כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל" (מלכים א י יח). "וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (בראשית יב ב). "אֲבָנִים גְּדֹלוֹת" (יהושע י יא). הוֹצָאוֹת גְּדוֹלוֹת. 2, חָזָק, עַז: "וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל" (בראשית לט יד). "וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד" (בראשית

כז לד). "וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְדוֹלָה מְאֹד" (שמואל ב יג טו). 3, מְבֻגָּר, מִי שֶׁיָּצָא מִגִּיל הַיַּלְדוּת: "מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל" (בראשית יט יא). "הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים" (בבא בתרא מ ז). 4, נִכְבָּד: "הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות יא ג). "וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (ויקרא יט טו). "אֲנָשִׁים הַלָּלוּ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר הֵם" (ברכות סג.). 5, עָשִׁיר, בַּעַל נְכָסִים רַבִּים: "וַיְהִי הָאִישׁ הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל־בְּנֵי־קֶדֶם" (איוב א ג). 6*, תֹּאַר־לְוַי לִשְׁמוֹ שֶׁל מוֹסָד, מֶלֶךְ, מַנְהִיג, וְכוּ' שֶׁהִגְדִּילוּ לַעֲשׂוֹת: "אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה" (אבות א א). אֲלֶכְּסַנְדֵּר הַגָּדוֹל. פֶּטֶר הַגָּדוֹל. 7* [כפתיחה במשפט] חָשׁוּב הוּא, רַב־עֵרֶךְ הוּא: "גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם" (ברכות ח.). "גְּדוֹלָה מְלָאכָה שֶׁמְּכַבֶּדֶת אֶת בְּעָלֶיהָ" (נדרים מט:). "גְּדוֹלָה לְגִימָה... מְרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים" (סנהדרין קג:) [וראה עוד הצירופים והניבים להלן]. — [גְּדוֹל־, גם גְּדָל־; גְּדוֹלִים, גְּדוֹלֵי־ גם גְּדָלֵי־, גְּדוֹלַת־ גם גְּדֻלַּת־, גְּדוֹלוֹת גם גְּדֹלוֹת־]

— גְּדוֹל־הַבַּיִת* (מועד קטן כא:). רֹאשׁ־הַבַּיִת.

— גְּדוֹל־הַדּוֹר* (ברכות סג.). הַמְּצֻיָּן וְהַמְּעֻלֶּה שֶׁבִּתְקוּפָתוֹ.

— גְּדוֹל־מִשְׁפָּחָה* (ירושלמי מועד קטן פב ג). רֹאשׁ־הַמִּשְׁפָּחָה.

— גְּדוֹל־עוֹלָם*, הַמְּצֻיָּן וְהַמְּעֻלֶּה שֶׁבָּעוֹלָם: "נִכְשַׁל בָּהֶם גְּדוֹל הָעוֹלָם" (סנהדרין כא:). "שֶׁתַּלְמִיד־חָכָם הוּא וַאֲבוֹתָיו גְּדוֹלֵי־עוֹלָם הָיוּ" (עגנון, כפות שלח).

— גְּדָל־חֶסֶד (תהלים קמה ח), גְּדָל־כֹּחַ (נחום א ג), גְּדֹל־הָעֵצָה (ירמיה לב יט), גְּדוֹל־הָעוֹלָמִים* (בראשית רבה ק), תָּאֳרֵי־כָבוֹד לֵאלֹהִים.

— גְּדָל־חֵמָה (משלי יט יט), כַּעֲסָן, מְהִיר־חֵמָה.

— גְּדוֹלֵי־יִשְׂרָאֵל ⁂, כִּנּוּי לַחֲשׁוּבֵי הַחֲכָמִים בְּיִשְׂרָאֵל.

— גְּדוֹלָה מִזּוֹ* (בבא מציעא מ.), יָתֵר עַל כֵּן, לֹא זוֹ בִּלְבַד אֶלָּא גַם..

— גְּדוֹלִים* (ברכות כה.), לְשׁוֹן נְקִיָּה לִצְרָכִים גְּדוֹלִים, הֲרָקַת הַקֵּבָה.

— גְּדוֹלוֹת, 1, דְּבָרִים גְּדוֹלִים, מַעֲשִׂים חֲשׁוּבִים: "וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־לְךָ גְדֹלוֹת? אַל־תְּבַקֵּשׁ" (ירמיה מה ה). 2, דִּבְרֵי גַּאֲוָה וְיָהִירוּת: "לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת" (תהלים יב ד).

— גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת (ירמיה לג ג), גְּדוֹלוֹת וּנְצוּרוֹת°, דְּבָרִים גְּדוֹלִים וּמַפְתִּיעִים.

— הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (במדבר לה כח), תָּאֳרוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, לְהַבְדִּילוֹ מִשְּׁאָר הַכֹּהֲנִים.

— שַׁבָּת הַגָּדוֹל ⁂, כִּנּוּי לַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי חַג הַפֶּסַח.

— כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה* (אבות א א), מוֹסָד עֶלְיוֹן שֶׁיָּשְׁבוּ בוֹ רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַחֲכָמָיו בִּתְקוּפַת מַלְכֵי פָּרַס (מִימֵי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה וְעַד אֲלֶכְּסַנְדֵּר הַגָּדוֹל), וְדָנוּ בְּדִינֵי הַמְּדִינָה וְהַדָּת וְכֵן תִּקְּנוּ תַּקָּנוֹת שׁוֹנוֹת.

— סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה* (סנהדרין א ו), בֵּית־דִּין בֶּן שִׁבְעִים וְאֶחָד חָבֵר שֶׁיָּשַׁב בִּימֵי בַּיִת־שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְדָן בְּעִנְיְנֵי הַמְּדִינָה וְהַדָּת, דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְכוּ'.

— מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל (בראשית יט יא), הַכֹּל, בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל.

— קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה, [במשפט שלילה] שׁוּם דָּבָר, מְאוּמָה: "לֹא אוּכַל... לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה" (במדבר כב יח).

גְּדוּל*, גִּידוּל ז' [מן א.גדל, גִּדֵּל] 1*, צְמִיחָה: "עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ אוֹמֵר 'שֶׁהַכֹּל'" (ברכות ו ג). 2*, טִפּוּל בִּילָדִים, בְּבַעֲלֵי־חַיִּים אוֹ בִּצְמָחִים, טִפּוּחָם וְסִפּוּק צָרְכֵיהֶם לְהִתְפַּתְּחוּתָם: "גִּדּוּל בָּנִים" (עירובין ק:). גִּדּוּל דְּבוֹרִים. גִּדּוּל עוֹפוֹת. גִּדּוּל יְרָקוֹת. 3*, צֶמַח, פְּרִי הַטִּפּוּל: "גִּדּוּלֵי קַרְקַע" (ברכות מ:). "רְאוּ גִדּוּלִים שֶׁגִּדַּלְתֶּם!" (כתובות מה.). 4°, שְׂאֵת, תְּפִיחָה בַּגּוּף, רִקְמָה חֲדָשָׁה הַגְּדֵלָה בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־תָלוּי בָּרְקָמוֹת שֶׁבִּסְבִיבָהּ: קַיָּמִים גִּדּוּלִים בִּלְתִּי־מַזִּיקִים וְגִדּוּלִים מַמְאִירִים. 5°, הִתְרַחֲבוּת, הִתְרַבּוּת: גִּדּוּל שִׁטְחֵי הַחַקְלָאוּת בָּאָרֶץ. גִּדּוּל הָאֻכְלוּסִיָּה. — [גִּדּוּל־, גִּדּוּלִים, גִּדּוּלֵי־]

— גִּדּוּלֵי־בַּעַל°, צְמָחִים שֶׁאֵינָם זְקוּקִים לְהַשְׁקָיָה מְלָאכוּתִית.

— גִּדּוּלֵי־בָּר°, צְמָחִים שֶׁעָלוּ מֵאֲלֵיהֶם מִנְּבִיטַת זְרָעִים בְּגֶשֶׁם בְּלֹא טִפּוּל אָדָם.

— גִּדּוּלֵי־פֶּרֶא°, צְמָחִים מַזִּיקִים הָעוֹלִים בַּגַּנּוֹת, בִּשְׂדוֹת־תְּבוּאָה אוֹ בְּמַטָּעִים.

— גִּדּוּלֵי־שְׁלָחִים°, צְמָחִים הַגְּדֵלִים בְּהַשְׁקָיָה מְלָאכוּתִית.

— גִּדּוּלֵי־הַקֹּדֶשׁ° [בהשאלה מן "גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ", תרומות ט ד]], זֶרַע קְדוֹשִׁים, גְּדוֹלֵי־תוֹרָה וְחָכְמָה: "לַמְדָן בֶּן לַמְדָן, יַחְסָן מִצַּד אֲבוֹתָיו הַגְּאוֹנִים גִּדּוּלֵי הַקֹּדֶשׁ" (עגנון, אורח 214).

— בֵּית־גִּדּוּל°, מְקוֹם־חַיָּיו הַטִּבְעִי שֶׁל צֶמַח אוֹ שֶׁל בַּעַל־חַיִּים.

— צַעַר גִּדּוּל בָּנִים* (שבת פט:), הַצַּעַר וְהַסֵּבֶל הַכְּרוּכִים בְּטִפּוּל הַהוֹרִים בְּיַלְדֵיהֶם עַד שֶׁהֵם גְּדֵלִים וִיכוֹלִים לַעֲמֹד בִּרְשׁוּת עַצְמָם.

גָּדוּם* ת' [מן גדם, גָּדַם] קָטוּעַ, כָּרוּת, קָצוּץ: "אֶצְבְּעוֹתָיו גְּדוּמוֹת" (תוספתא בכורות ה ד). "נַהַר שִׁמְמוֹן, בְּמֵימָיו... מַשְׁחִיר גּוּף גָּדוּם" (ש' שלום, שירים מא). — [גְּדוּמָה, גְּדוּמִים, ־מוֹת]

— אַמָּה גְדוּמָה* (זבחים סב:), כִּנּוּי לְאַמָּה קְצָרָה בְּמִקְצָת מִן הָרָגִיל.

גִּדּוּם°, גִּידוּם ז' [מן גדם, גִּדֵּם] קְטִיעָה, קִצּוּץ: גִּדּוּם אֵיבָר חוֹלֶה. — [גִּדּוּם־, גִּדּוּמִים, גִּדּוּמֵי־]

גָּדוּעַ ת' [מן גדע, גָּדַע] קָטוּעַ, כָּרוּת: "וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ" (ישעיה י לג). "נִשְׁמָה מֵאֲשֶׁר תְּתָאֵו גְּדוּעָה" (הנגיד, דיואן ג 5). "לְאֶרֶז הָרֶצֶל הַגָּדוּעַ דִּמִּיתִיךָ, אָחִינוּ חַיִּים!" (ב' כצנלסון, על מות ארלוזורוב). עֲנָפִים גְּדוּעִים. — [גְּדוּעָה, ־עִים, ־עוֹת]

גִּדּוּעַ*, גִּידוּעַ ז' [מן גדע, גִּדַּע] 1, כְּרִיתָה, קְטִיעָה, קְצִיצָה: "אוֹ שָׁבוּר אוֹ גִּדּוּעַ אוֹ נְתִיצָה" (ירושלמי עבודה זרה מד א). "אֵין לְשׁוֹן גִּדּוּעַ נוֹפֵל אֶלָּא בְּאִילָנוֹת וְדָבָר קָשֶׁה" (רש"י ישעיה י לג). "הָיָה עָלָיו לְסַמֵּן בְּמוֹ־יָדָיו אֶת הָאִילָנוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ לְגִדּוּעַ" (שלונסקי, תרקרקע א 336). 2, הַחֵלֶק שֶׁנִּגְדַּע וְנִכְרַת מִן הָעֵץ: "עֵץ שֶׁגִּדּוּעוֹ אָסוּר וְעִקָּרוֹ מֻתָּר" (עבודה זרה מה:) "סָחִישׁ – גִּדּוּעֵי אִילָנוֹת שֶׁנִּצְמְחוּ" (רש"י מלכים ב יט כט). — [גִּדּוּעַ־, גִּדּוּעִים, גִּדּוּעֵי־]

גָּדוּף* ת' [מן גדף] בָּזוּי, מְגֻנֶּה: "לְכָךְ מֵת (סִיסְרָא) מִיתָה גְדוּפָה" (במדבר רבה ד). "לְחֶרְפָּה הָיְתָה דַעְתִּי... וְחָכְמָתִי גְדוּפָה" (משה אבן־עזרא, א 80). "וּלְוַאי שֶׁאָמוּת מִיתָה גְדוּפָה אִם לֹא תָשׁוּב שָׂרָה מָחָר" (שנהר, ג 441). — [גְּדוּפָה, גְּדוּפִים, ־פוֹת]

גִּדּוּף, גִּידוּף ז' [מן גדף, גִּדֵּף] חֵרוּף, נֶאָצָה, דְּבַר בּוּז וּגְנַאי: "שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן" (צפניה ב ח). "וּבִלְשׁוֹן

גדופים פתחו פה על חקי ברית אל" (מגילת ברית דמשק ה 11). "קול חרופין וגדופין אני שומע" (שמות רבה מא). "וחרפוהו בכל מיני חרופים וגדפוהו בכל מיני גדופים" (עגנון, כלה רכז). — [גדוף־, גדופים, גדופי־]

גדופה, גדופה נ׳ [מן גדוף] גדוף, חרוף: "אל־תיראו חרפת אנוש ומגדפתם אל־תחתו" (ישעיה נא ז). "והיתה חרפה וגדופה מוסר ומשמה לגוים" (יחזקאל ה טו). "מעשיך גורמים לך שבח או גדופה" (הרומי, יא 206). "וישימהו... למפגע לו ולמטרה לגדופותיו" (יל"ג, פרחה פ). "רברבות גדופותיו שהתרוצצו על קצה לשונו" (ביאליק, אריה ז). — [גדופת־, גדופות]

גדור* ת׳ [מן א.גדר, גדר] 1, מקף גדר: "לכרם גדור שאין בהמה וחיה נכנסין לתוכו" (תוספתא קידושין א יא). 2 [גדור מן־] בדל, מפרש, מסתיג: "אנשי מזרח גדודים מן הערוה" (בראשית רבה ע). "ועדיין הם עומדים בתמימותם והם גדורים מכל עוון" (עגנון, אלו תקטו). "והיו דבריו מועטים עם הבריות, גדור מהם ובדל מהם" (הזז, יעיש א 148). — [גדורה, גדורים, ־ות]

גדור*, גידור ז׳ [מן גדר] °1, עשית גדר: גדור החצר מסביב. 2^, גדר, סיג, מחצה: "וגדור שלה (של הגנה) זקוף" (רש"י גיטין כב). 3*, הבדלות, המנעות, הסתיגות: "כדאי הוא גדור ערוה לעצמו שיגאלו ישראל ממצרים בזכותו" (פסיקתא דרב כהנא, בשלח פב). — [גדור־]

גדוש* ת׳ [מן גדש, גדש] מלא על גדותיו: "והבזך היה בתוכו מלא וגדוש קטרת" (תמיד ה ד). "מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא גדושות בין לטוב ובין למוטב" (עגנון, אורח 192). "שהיה לבו גדוש דברים וענינים" (בורלא, עקביה 59). "חזרנו... גדושי רשמים מהטיול הנפלא" (שרת, באסיה 35). — [גדושה, גדושים, ־ות]

— גדוש ומגדש*, מלא ביותר: "חטאו של אותו האיש גדוש ומגדש" (בראשית רבה כב).

— מלא וגדוש* 1*, מלא עד אפס מקום (תמיד ה ד). 2° [בהשאלה] תאר לאדם ידען ובקי: תלמיד־חכם מלא וגדוש.

— מדה גדושה°, מדה ממלאה ביותר. ההפך – מדה מחוקה.

גדוש°, גידוש ז׳ [מן גדש, גדש] עשית דבר בהפרזה, למעלה מן המקבל: גדוש צבעים בתמונה. — [גדוש־]

גדי ז׳ [אכדית: gadu; ארמית: גדיא; ערבית: ג׳די] 1, בן־עזים צעיר, תיש רך: "לא־תבשל גדי בחלב אמו" (שמות כג יט). "גדי־עזים" (בראשית לח יז). 2*, (פסיקתא רבתי צה). שמו של אחד משנים־עשר המזלות בחלק הדרומי של גלגל־המזלות. נראה בשמי הערב בסתו. השמש עוברת בו במסלולה המדמה בחדש טבת. — [גדי־, גדיי, גדיך, גדיך... גדיכם, גדים; גדיים, גדיי־]

— חוג־הגדי°, (בשמים ובכדור־הארץ), חוג מקביל לקו המשוה ודרומית לו 27׳ 23°, ובו נקדת מפנה החרף של מסלול השמש. השמש נמצאת בו ב־21 בדצמבר ומגיעה בצהרים לקדקד מעל לחוג־הגדי שבכדור־הארץ, שהוא גבולו הדרומי של האזור הטרופי. נקדת המפנה היתה בימי־קדם במזל גדי (מכאן השם!), היום היא נמצאת במזל קשת).

— אם אין גדיים אין תישים* (ירושלמי סנהדרין כח ב), [משל־חכמים] אם לא יהיו תלמידים צעירים, לא יקומו גם גדולי הדור.

— גדיים נעשו תישים*, [משל־חכמים] התלמידים הצעירים התבגרו ונעשו ברבות הימים למדנים גדולים: "גדיים שהנחת נעשו תישים" (ברכות סג.).

גדיא* ז׳ [ארמית] גדי: "חד גדיא דזבין אבא" (הגדה של פסח, חד גדיא).

— חד־גדיא^ [שאול מן הגדה של פסח, ראה לעיל], כנוי עממי־הלצי לבית־סהר: "פועלים כמוך, ידידי, ראויים הם שירביצו אותם לחד־גדיא" (הזז, דלתות 144).

א.**גדידה*** נ׳ [מן א. גדד, גדד 1] חתוך בעור, שריטה עמקה: "ששריטה ביד וגדידה בכלי" (מכות כא.). — [גדידת־, גדידות]

ב.**גדידה*** נ׳ [מן א. גדד, גדד 2] לקיטת תמרים: "שיגדד שלש גדידות ויבצר שלש בצירות" (בבא בתרא לו., לפי הערוך). —[גדידת־, גדידות]

גדיה נ׳ [מן גדי] בת־עזים, עז בצעירותה: "ורעי את־גדיתיך על משכנות הרעים" (שיר השירים א ח). — [גדית־, גדיות]

גדיי° ת׳ [מן גדי] כשל גדי, דומה לגדי: "בהימנון הגדיי הפועה סגול־מם" (שלונסקי, שירים ב 201). — [גדיית, גדיים, ־יות]

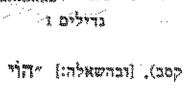

גדילים 1

גדיל ז׳ [ראה ב. גדל] 1, פיף, ציצית, קוצה של פתילי חוטים בשולי בגד, מפה וכדומה: "גדלים תעשה־לך על־ארבע כנפות כסותך" (דברים כב יב). "סדין ארגמן בגדילי זהב" (בן־ציון, קסב). [ובהשאלה:] "הוי ענבי המתוקים – גדילי פז המסבלים... גדילי זהבי לבציר, גדילי זהר ומגד" (שניאור, שירים קפ). 2, קשוט מעשה תבליט, מעין מקלעת של חוטים, פרחים וכיוצא בזה: "גדלים מעשה שרשרות לכתרת" (מלכים א ז יז). — [גדיל־, גדילים, גדילי־]

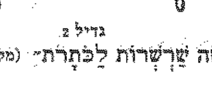

גדיל 2

א.**גדילה*** נ׳ [מן א. גדל, גדל] גדול, צמיחה: "האשה לא תטבל אלא דרך גדילתה" (נדה סז.). "גדילת פרותיו" (רש"י ראש השנה יד.). — [גדילת־]

ב.**גדילה^** נ׳ [מן ב. גדל, גדל] קליעה, עשית גדילים: "אבל לא מפקיע החבל לסתר עבותו וגדילתו" (רש"י ביצה לא:). — [גדילת־]

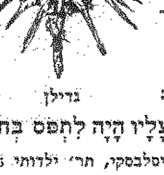

גדילן° ז׳ [על־שום הקוצים הנראים כגדילים] צמח קוצני זקוף ממשפחת המרכבים (Silybum), גדל בצדי דרכים ובשדות כעשב רע. — [גדילן־, גדילנים, גדילני־]

גדילן

גדיעה^ נ׳ [מן גדע, גדע] כריתה, קציצה: גדיעת בכורות היתה תכליתם" (ינאי צא). "עליו היה לתפס בחוש את מספר העצים העומדים לגדיעה" (ויסלבסקי, תרי ילדותי 15). גדיעת ענפים. גדיעת אצבע. — [גדיעת־, גדיעות]

גְּדִיפָה° נ׳ [מן א. גדף] הַשְׁמָעַת גִּדּוּפִים. — [גְּדִיפַת־, גְּדִיפוֹת]

גְּדִירָה* נ׳ [מן א. גדר, גָּדֵר] 1°, גִּדּוּר, הֲקָמַת גָּדֵר: גְּדִירַת הַגִּנָּה מִסָּבִיב. 2*, מְנִיעָה, עֲשִׂיַּת סְיָג לְדָבָר, הִסְתַּיְּגוּת: "כְּדַאי הָיְתָה גְּדִירַת עֶרְוָה עַצְמָהּ שֶׁבִּזְכוּתָהּ נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (שיר השירים רבה ד, גן נעול). — [גְּדִירַת־, גְּדִירוֹת]

גָּדִישׁ ז׳ [ראה גדש; ערבית: כֻּדְס] 1, עֲרֵמַת תְּבוּאָה שֶׁנִּקְצְרָה, צִבּוּר אֲלֻמּוֹת שֶׁנֶּעֶרְמוּ יַחַד: "מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה" (שופטים טו ה). "גָּדִישׁ שֶׁל חִטִּין וְגָדִישׁ שֶׁל שְׂעוֹרִים" (תוספתא בבא קמא ו כד). [ובהשאלה:] "עוֹמֵד אָדָם וְעוֹשֶׂה גְּדִישִׁין שֶׁל עֲבֵרוֹת" (מדרש תהלים 18) 2, [השווה ערבית: גַ׳דַת׳ קבר] תֵּל־עָפָר שֶׁעַל הַקֶּבֶר: "וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד" (איוב כא לב). — [גְּדִישׁ־, גְּדִישִׁים, גְּדִישֵׁי־]

גְּדִישָׁה נ׳ [מן גדש, גָּדַשׁ] 1, עֲרִיכַת אֲלֻמּוֹת־תְּבוּאָה בְּצוּרַת גָּדִישׁ: קְצִירָה וּגְדִישָׁה. 2°, הַפְרָזָה, נְתִינָה בְּשֶׁפַע, מִדָּה יְתֵרָה: "גְּדִישַׁת שִׂעוּר הָיְתָה בְּזְקִיפַת קוֹמָתוֹ" (ליסיצקי, תולדות 140). — [גְּדִישַׁת־]

— **גְּדִישַׁת הַסְּאָה°**, הַפְרָזָה יְתֵרָה, מַעֲבָר מֵעַל לַמְּקֻבָּל: "לִידֵי גְּדִישַׁת הַסְּאָה וְהַקְדָּחַת הַתַּבְשִׁיל לֹא הִגִּיעַ" (ביאליק, איש הסיפון).

גְּדִישׁוּת° נ׳ [מן גָּדוּשׁ] גֹּדֶשׁ, מִדָּה יְתֵרָה, שֶׁפַע רַב: "הַגְּדִישׁוּת שֶׁבְּבִטּוּי... בָּאָה אֶצְלוֹ מִתּוֹךְ שֶׁפַע שֶׁל תְּמוּנוֹת." (פיכמן, שיח). — [גְּדִישׁוּת־]

א. גדל [אוגריתית: גדל; ארמית: גְּדַל; ערבית: גַ׳דַלַ חזק]

~ פָּע׳ **גָּדַל** פ״ע 1, נַעֲשָׂה גָּדוֹל, בָּגַר: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו" (שמות ב יא). "וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב" (שמואל א ב כו). "הֲלָהֵן תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ" (רות א יג). 2, גָּבַר: "כִּי גָדַל הַכְּאֵב מְאֹד" (איוב ב יג). 3, נַעֲשָׂה עָשִׁיר אוֹ חָשׁוּב וְנִכְבָּד: "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד" (בראשית כו יג). "וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה" (מלכים א י כג). 4, הִתְחַנֵּךְ, נִמְצָא בְּחֶבְרַת־: "וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ" (מלכים א יב ח). "כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה" (אבות א יז). "כַּמָּה שָׁנִים גָּדַל זֶה בֵּינֵינוּ" (כריתות כז.). 5*, צָמַח: "יְרָקוֹת שֶׁגְּדֵלִין עַל כָּל מַיִם" (ראש השנה יד.). — [לִגְדֹּל, גָּדֵל, יִגְדַּל]

~ נִפ׳ **נִגְדַּל** ⁂, נַעֲשָׂה גָּדוֹל, צָמַח וְעָלָה: "תַּעֲמֹד תְּמוּרָתוֹ עַל מְלַאכְתָּהּ מִלְּגַדֵּל וּמִלְּהַצְלִיחַ" (רש״י איוב טו לב). "שֶׁכְּשֶׁהוּא זוֹרֵעַ מִיָּד מַתְחֶלֶת לִגָּדֵל" (רש״י תענית ה.). — [לְהִגָּדֵל, נִגְדַּל, יִגָּדֵל]

~ פִּע׳ **גִּדֵּל** פ״י 1, טִפֵּחַ, טִפֵּל, רִבָּה: "בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי" (ישעיה א ב). "כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם" (הושע ט יב). "אֵין מְגַדְּלִין תַּרְנְגוֹלִין בִּירוּשָׁלַיִם... אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַקָּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (תוספתא בבא קמא ח י). 2, הִצְמִיחַ: "מַיִם גִּדְּלוּהוּ" (יחזקאל לא ד). "מְגַדֶּלֶת שֵׂעָר כְּלִילִית" (עירובין ק:) "רוּחַ דְּרוֹמִית מַעֲלָה רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים" (בבא בתרא כה:). הָאִכָּר גִּדֵּל יְרָקוֹת. 3, נִשֵּׂא, רוֹמֵם, הֶעֱלָה לְמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה: "גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן" (אסתר ג א). "מָה־אֱנוֹשׁ כִּי תְגַדְּלֶנּוּ?" (איוב ז יז). 4, שִׁבַּח, הִלֵּל, נָתַן גֹּדֶל וִיקָר: "גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו" (תהלים לד ד). — [לְגַדֵּל אֶת־, לְ־. מְגַדֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּדַּל**, חֻנַּךְ וְאֻמַּן: "בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם" (תהלים קמד יב). "מְגֻדָּלִים מִנֹּעַר בַּצֵּל" (ביאליק, לאחד העם). הַבָּנִים גֻּדְּלוּ עַל בִּרְכֵּי הוֹרֵיהֶם [וראה עוד ערך מְגֻדָּל]. — [מְגֻדָּל, יְגֻדַּל]

~ הִת׳ **הִתְגַּדֵּל**, 1, הִתְנַשֵּׂא, הִתְפָּאֵר: "אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ" (ישעיה י טו). "אַל תַּעֲשֵׂם (אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה) עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם" (אבות ד ה). 2, נַעֲשָׂה גָּדוֹל, הִתְרוֹמֵם: "וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים" (יחזקאל לח כג). "יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ" (ירושלמי ברכות יד א). 3*, הִתְחַנֵּךְ: "בֵּן שֶׁמֵּת אָבִיו, וְאִמּוֹ אוֹמֶרֶת: הִתְגַּדֵּל אֶצְלִי" (תוספתא כתובות יא ד). "יָתוֹם שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּבֵיתוֹ" (צמח, כתבים 21). 4°, נַעֲשָׂה גָּדוֹל מִשֶּׁהָיָה: בְּרָצוֹן הָיִיתִי נוֹתֵן אָז לְמָתְחֵנִי עַל 'מִטַּת סְדוֹם' כְּדֵי לְהִתְגַּדֵּל לְפָחוֹת כִּמְלֹא טֶפַח" (בן־ציון, ר). "(אִילָן) זֶה מִתְגַּדֵּל וּמַרְחִיב גּוּפוֹ מִכֹּחַ עַצְמוֹ" (טביב, דרך 97). — [לְהִתְגַּדֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְדִּיל**, 1, פ״י הִרְבָּה, עָשָׂה לְגָדוֹל מִשֶּׁהָיָה: "לְהַקְטִין אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל" (עמוס ח ה). "הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה" (ישעיה ט ב). 2, עָשָׂה גְדוֹלוֹת, עָשָׂה חַיִל רַב: "רְאֵה ה׳ אֶת־עָנְיִי, כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב" (איכה א ט). "וְאוּלָם בְּצִיּוּרָיו לַ'תְּחִיָּה' וְלַסִּפּוּר 'עַל מָה יִחְיוּ בְּנֵי־הָאָדָם' – הִגְדִּיל!" (ביאליק, פסטרנאק). 3 [הגדיל על־] הִתְנַשֵּׂא, בָּז וְזִלְזֵל בְּ־: "אִם־אָמְנָם עָלַי תַּגְדִּילוּ וְתוֹכִיחוּ עָלַי חֶרְפָּתִי" (איוב יט ה). "וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־ה׳ הִגְדִּיל" (ירמיה מח מב). 4 [הגדיל עם־] הִרְבָּה לְהֵיטִיב לְ־: "כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר הִגְדִּל עִמָּכֶם" (שמואל א יב כד). 5* פ״ע נַעֲשָׂה גָדוֹל, גָּדַל: "קְטַנָּה שֶׁחָלְצָה תַּחֲלֹץ מִשֶּׁתַּגְדִּיל" (יבמות יב ד). "הִגְדִּילָה וְנַעֲשְׂתָה נַעֲרָה בַּת שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה" (הזז, היושבת 72). — [לְהַגְדִּיל, מַגְדִּיל, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻגְדַּל** ⁂, נַעֲשָׂה גָּדוֹל מִשֶּׁהָיָה: "יֻגְדְּלוּ בְּכֹחַ כַּגִּבּוֹרִים" (קליר, סידור 694). "גְּדוֹלִים הֵם מַעֲשֵׂי אֲבוֹתֵינוּ ז״ל שֶׁהֻגְדְּלוּ בְּזֹאת" (רש״י, הפרדס). שֶׁטַח הַגִּנָּה הֻגְדַּל פִּי שְׁנַיִם. תְּמוּנָה מֻגְדֶּלֶת. [וראה עוד ערך מֻגְדָּל]. — [מֻגְדָּל, יֻגְדַּל]

— **גָּדַל חִנּוֹ בְּעֵינֵי־°**, מָצָא חֵן בְּעֵינֵי־: "וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיִיתִי תַּלְמִיד מַקְשִׁיב וּמֵבִין, גָּדַל חִנִּי בְּעֵינָיו" (ברקוביץ, הראשונים רכח).

— **גִּדֵּל פֶּרַע°** [על־פי במדבר ו ה], צָמַח בְּלֹא שֶׁטִּפְּלוּ בּוֹ: "מַה טּוֹב שֶׁזְּקָנַי גִּדְּלוּ פֶּרַע וְהֵם יְכוֹלִים לְקַבֵּל אוֹתִי לְאֶחָד מִשֶּׁלָּהֶם" (ברנר, א 336).

— **גָּדְלָה נַפְשׁוֹ בְּעֵינֵי־**, הָיָה נִכְבָּד אֵצֶל, נֶחְשַׁב לְיָקָר בְּעֵינֵי־: "כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי, כֵּן תִּגְדַּל נַפְשִׁי בְּעֵינֵי ה׳" (שמואל א כו כד).

— **גִּדֵּל אֶת שְׁמוֹ** (בראשית יב ב), הוֹדִיעַ אֶת גָּדְלוֹ וּכְבוֹדוֹ.

— **גִּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ** (במדבר ו ה), הֵנִיחַ לִשְׂעָרוֹ לִגְדֹּל לְלֹא תִּסְפֹּרֶת.

— **הִגְדִּיל פִּיו**, הִתְפָּאֵר: "וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה" (עובדיה יב).

— **הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת** (יואל ב כ), עָשָׂה גְדוֹלוֹת.

— **הִגְדִּיל עָלָיו עָקֵב**, בָּעַט בּוֹ, זִלְזֵל בּוֹ: "גַּם אִישׁ־שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ, אוֹכֵל לַחְמִי, הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב" (תהלים מא י).

— **הִגְדִּיל תּוֹרָה וְהֶאְדִּירָהּ**, הֵפִיץ דַּעַת הַתּוֹרָה בָּרַבִּים: "ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר" (ישעיה מב כא). "שֶׁלֹּא בָא אוֹתוֹ הַתֵּר אֶלָּא לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאֲדִירָהּ" (עגנון, כלה יז).

ב. **גדל** [מן גְּדִיל; ארמית: גְּדַל; ערבית: גַ'דַל]

~ פִּעֵ׳ **גִּדֵּל*** פ״י עָשָׂה מַעֲשֵׂה גְדִילִים, קָלַע: ״שֶׁהַבָּנוֹת יוֹשְׁבוֹת בְּתוֹכוֹ וְגוֹדְלוֹת (שַׂעֲרוֹתֵיהֶן)״ (כלים טו ג). ״אֵין גּוֹדְלִין אוֹתָהּ (אֶת הַפְּתִילָה) לְכַתְּחִלָּה בְּיוֹם־טוֹב״ (ביצה לב:). — [לִגְדֹּל, גּוֹדֵל, יִגְדֹּל]

~ פִּעֵ׳ **גִּדֵּל*** פ״י קָלַע, אָרַג: ״מְגַדְּלֵי הוֹשַׁעְנָא״ (סוכה לז.) — [לְגַדֵּל, מְ־, יְ־]

א. **גָּדֵל** ת׳ 1, נַעֲשָׂה גָדוֹל מִשֶּׁהָיָה. 2, צוֹמֵחַ. — ראה א. גדל.

ב. **גָּדוּל*** ת׳ [מן ב. גדל, גָּדַל] קָלוּעַ, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה גָדִיל: ״חוּטֵי שֵׂעָר הַגְּדוּלִין כְּשַׁלְשֶׁלֶת אוֹ הָאֲרוּגִין כִּבְגָדִים״ (רמב״ם כלים א יב). — [גְּדוּלָה, גְּדוּלִים, ־וֹת]

גֹּדֶל, גּוֹדֶל ז׳ [מן א. גדל] 1, עֹצֶם, שִׁעוּר גָּדוֹל שֶׁל דָּבָר: ״וַיְּיִף (הָאֶרֶז) בְּגָדְלוֹ בְּאֹרֶךְ דָּלִיּוֹתָיו״ (יחזקאל לא ז). ״הַדְּמוּת וְהַמִּנְיָן וְהַגֹּדֶל״ (כוזרי ה יב). ״גָּדְלוֹ אֶצְבַּע״ (ביאליק, קטינא). גֹּדֶל הָעֵץ לְעֻמַּת הַשִּׂיחַ. גָּדְלוֹ שֶׁל כָּל גּוּף מִתְנַהּ בְּאָרְכּוֹ, רָחְבּוֹ וְגָבְהוֹ. הַסֵּפֶר הַזֶּה נִדְפַּס בְּאוֹתִיּוֹת בְּגֹדֶל שׁוֹנֶה. 2, [בהשאלה] כָּבוֹד, הוֹד, תִּפְאֶרֶת: ״הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ״ (דברים לב ג). ״הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ״ (תהלים קנ ב). 3*, שְׁנוֹת הַבַּגְרוּת: ״וְאֵלּוּ נֶאֱמָנִים לְהָעִיד בְּגָדְלָן מַה שֶּׁרָאוּ בְּקָטְנָן״ (כתובות ב י). 4° [במתימאטיקה] שִׁעוּר, עֵרֶךְ, כַּמּוּת מְסֻיֶּמֶת: כָּל מִסְפָּר מְסַמֵּן גֹּדֶל קָבוּעַ. 5° [באסטרונומיה] זָהֳרוֹ שֶׁל כּוֹכָב, כְּפִי שֶׁהוּא נִרְאֶה לְעֵינֵינוּ, לְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בְּמֶרְחַקּוֹ וּבְעָצְמַת אוֹרוֹ הָאֲמִתִּית (״גֹּדֶל מֻחְלָט״). מְמַיְּנִים אֶת הַכּוֹכָבִים לְפִי הַגְּדָלִים: כּוֹכָב בֶּן גֹּדֶל רִאשׁוֹן, שֵׁנִי וְכוּ׳ [וראה גם כָּבוֹד] — [גֹּדֶל־, גָּדְלוֹ גם גֻּדְלוֹ; גְּדָלִים, גָּדְלֵי־]

— **גֹּדֶל יְסוֹדִי°** [במתימאטיקה] מִסְפָּר נָתוּן שֶׁמִּמֶּנּוּ מְחַשְּׁבִים חֵלֶק (בִּפְעֻלּוֹת שְׁבָרִים אוֹ אֲחוּזִים).

— **גֹּדֶל־לֵבָב**, גַּאֲוָה, יְהִירוּת: ״בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב״ (ישעיה ט ח).

— **גֹּדֶל־נֶפֶשׁ°**, 1, אֹמֶץ־רוּחַ, גְּבוּרָה שֶׁבַּלֵּב: ״וַיַּהֲרֹג אֶת נַפְשׁוֹ בְּגֹדֶל נֶפֶשׁ וּבִגְבוּרָה״ (יוסיפון סד). 2°, נְדִיבוּת־לֵב: ״וְלֹא דְרַסְתִּים, לֹא שְׁסַעְתִּים — הַאֵין זֶה גֹּדֶל־נֶפֶשׁ עַד לְפֶלֶא?״ (שמעוני, הביבר 170).

— **גֹּדֶל־רוּחַ°**, נְדִיבוּת־לֵב, אֲדִיבוּת.

גֶּדֶל* ז׳ [מן ב. גדל, גִּדֵּל] אָמָן לַעֲשִׂיַּת תִּסְרֹקֶת, לִקְלִיעַת פֵּאָה נָכְרִית, לְסִלְסוּל שְׂעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״בַּת אוֹ שִׁפְחָה גַּדֶּלֶת״ (קידושין ב ג). — [גַּדֶּלֶת, גַּדָּלִים, גַּדָּלוֹת]

גְּדַלְדַּל° [מן גָּדוֹל] גָּדוֹל בְּמִקְצָת, לֹא גָדוֹל בְּיוֹתֵר: קְטַנְטַן וּגְדַלְדַּל. — [גְּדַלְדֶּלֶת, גְּדַלְדַּלִּים, ־וֹת]

גְּדֻלָּה, גְּדוּלָּה נ׳ [מן א. גדל] 1, גֹּדֶל, כָּבוֹד, עֵרֶךְ: ״גָּדוֹל ה׳... וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר״ (תהלים קמה ג). ״מַה נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל זֶה?״ (אסתר ו ג). 2, מַעֲשֶׂה גָדוֹל, מַעֲשֶׂה רַב: ״בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת״ (שמואל ב ז כא). 3*, גַּדְלוּת, שְׂרָרָה, מַעֲמָד גָּבוֹהַּ בַּחֶבְרָה: ״כָּל הַמְחַזֵּר עַל הַגְּדֻלָּה, גְּדֻלָּה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכָל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדֻלָּה, גְּדֻלָּה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו״ (עירובין יג:). — [גְּדֻלַּת־, גְּדֻלּוֹת]

— **עָלָה לִגְדֻלָּה*** (עירובין נד.), הִגִּיעַ לְמַעֲמָד מְכֻבָּד [ולהפך:]

— **יָרַד מִגְּדֻלָּתוֹ*** (ברכות נז.), הִפְסִיד אֶת מַעֲמָדוֹ הָרָם, חָזַר לִהְיוֹת כְּאַחַד הָעָם.

— **לְפִי גְּדֻלָּתוֹ מַפַּלְתּוֹ*** [על־פי בראשית רבה יט], כְּכָל שֶׁאָדָם גָּדוֹל יוֹתֵר, כֵּן עֲלוּלָה לִגְדֹּל מַפַּלְתּוֹ.

— **נָהַג גְּדֻלָּה בְּעַצְמוֹ°**, הֶחֱזִיק גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ°, הִתְנַהֵג בְּגַדְלוּת וּבְגַאֲוָה.

— **תּוֹרָה וּגְדֻלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד*** (גיטין נט.), דִּבּוּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא גָדוֹל בְּתוֹרָה וְגַם בְּעֹשֶׁר אוֹ בְּמַעֲמָד רָם.

גַּדְלוּת נ׳ [מן גָּדוֹל] 1°, גַּאֲוָה, יְהִירוּת, הַפְלָגַת עֵרֶךְ עַצְמוֹ: ״עֲזֹב הַגַּדְלוּת וּתְפֹס הַשִּׁפְלוּת״ (הרוקח, שורש הענווה). ״שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי גַאֲוָה וְגַדְלוּת״ (עגנון, כלה רעד). 2°, גְּדֻלָּה, הִצְטַיְּנוּת בִּתְכוּנוֹת נַעֲלוֹת וּבְמַעֲשִׂים גְּדוֹלִים: ״דְּמוּת זוֹ נְטוּלַת כָּל גַּדְלוּת טְרָגִית״ (גיר, השעיפים 67). הַכֹּל מוֹדִים בְּגַדְלוּתוֹ שֶׁל הֶרְצְל. — [גַּדְלוּת־]

— **שִׁגְעוֹן־הַגַּדְלוּת°**, מַחֲלַת־נֶפֶשׁ שֶׁל אָדָם הַמַּאֲמִין כִּי הוּא גָדוֹל וְנַעֲלֶה עַל כָּל הַבְּרִיּוֹת (Megalomania).

גַּדְלָן° ז׳ [מן א. גדל, גָּדַל] גַּאַוְתָן, יָהִיר, מַחֲזִיק גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ: ״נוֹהֵג גַּדְלוּת בְּעַצְמִי מֵעוֹדִי וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, גַּדְלָן אֲנִי בְּמִקְצָת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה ריג). ״הִזָּהֵר הִזָּהֵר – אַל תִּהְיֶה גַּדְלָן״ (דינור, בעולם 154). — [גַּדְלָנִית, גַּדְלָנִים, ־נִיּוֹת]

גַּדְלָנוּת° נ׳ [מן גַּדְלָן] יְהִירוּת יְתֵרָה, גַּאַוְתָנוּת, הִתְרַבְרְבוּת: ״בִּתִּי, מִנַּיִן לָךְ גַּדְלָנוּת זוֹ, שֶׁכָּל הַחֲתָנִים אַתְּ פּוֹסֶלֶת?״ (דרויאנוב, 1516). ״כָּל גַּדְלָנוּתוֹ וְקַפְּדָנוּתוֹ נֶעֶלְמוּת״ (קלוזנר, הספרות ד 529). — [־נוּת־]

גִּדֵּם*, גִּידֵּם תה״ז [מן גדם] מִי שֶׁיָּדוֹ קְטוּעָה (בְּעִקָּר עַד הַמַּרְפֵּק): ״חִגֵּר אוֹ גִדֵּם״ (סוטה כז.). ״נַחוּם אִישׁ גַּמְזוֹ, שֶׁהָיָה... גִּדֵּם מִשְּׁתֵּי יָדָיו״ (תענית כא.). — [גִּדֶּמֶת, גִּדְּמִים, גִּדְּמוֹת]

גדם [קרוב אל קטם, גזם; ערבית: גַ'דַמַ, גַ'דַ'מַ]

~ פָּעַ׳ **גָּדַם°** פ״י קָטַע, קָטַם, גָּדַע, כָּרַת קָצֶה שֶׁל דָּבָר: [לִגְדֹּם, גּוֹדֵם, יִגְדֹּם; במקורות רווח רק בינוני־פעול: גָּדוּם, ראה ערך זה]

~ נִפְ׳ **נִגְדַּם°**, נִקְטַע, נִכְרַת: יָדוֹ נִגְדְּמָה. — [לְהִגָּדֵם, נִגְדָּם, יִגָּדֵם]

~ פִּעֵ׳ **גִּדֵּם°** פ״י גָּדַם, קִצֵּץ, כָּרַת: ״צָרִיךְ לְטַפֵּס וּלְגַדֵּם (אֶת הַדְּקָלִים)״ (יזהר, צקלג 61). הָרוֹפֵא קָבַע כִּי יֵשׁ לְגַדֵּם אֶת רַגְלוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ הָאָנוּשׁ. — [לְגַדֵּם, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **נִתְגַּדֵּם***, נִקְטַע, נִקְצַץ, נִכְרַת: ״יָדַי שֶׁלֹּא חָסוּ עַל יָדֶיךָ יִתְגַּדְּמוּ״ (תענית כא.). ״וּלְוַאי שֶׁיִּתְגַּדְּמוּ יָדַי וְיִתְגַּדְּעוּ רַגְלַי, יָא־אַבָּא״ (שנהר, ג 141). — [לְהִתְגַּדֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

גֶּדֶם°, גֹּדֶם°, גּוֹדֶם ז׳ [מן גדם; על־פי הארמית: גִּידְמָא דְדִיקְלָא, גיטין לז.] 1, כֹּרֶת, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל גֶּזַע־עֵץ, סָמוּךְ לַשָּׁרָשִׁים, הַנִּשְׁאָר בַּקַּרְקַע לְאַחַר הַכְּרִיתָה: ״אִילָן אֶחָד כְּרוּת, הַגֶּדֶם פָּרוּץ בַּעֲשָׂבִים״ (ש׳ שלום, שירים קו). ״עִקַּר הַסַּעַר אִילָן וְדָבָר לֹא נִשְׁאַר, רַק הַגֶּדֶם״ (צייטלין, האש 246). ״יַעַר שָׂרוּף הַמַּשְׁחִיר גֶּדֶם גֶּדֶם״ (טננבוים, תמולים 11). 2, חֵלֶק שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּקְטַע: ״שָׁלְחוּ אֵל עַל גִּדְמֵי עָנָף וָבַד״ (שמעוני, פואימות רלד). ״מִכָּל אֵירוֹפָּה הַיְּהוּדִית כָּלָה שׁוֹתַת הַדָּם כְּמוֹ מִגֶּדֶם״ (מלצר, תר׳ נהרות 296). ״לְאוֹרוֹ שֶׁל גֶּדֶם־נֵר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 36). — [גֶּדֶם־, גְּדָמִים, גִּדְמֵי־; גֹּדֶם־, גְּדָמִים, גָּדְמֵי־]

גִּדְמָה°, גִּידְמָה נ׳ [מן גדם; ארמית: גִּידְמָא, גיטין לז.] גֶּדֶם, עָנָף כָּרוּת, חֵלֶק שֶׁנִּגְדַּם: ״עַד מֶחֱצִית קוֹרָתָם נִתְעַרְטְלוּ (הַדְּקָלִים) מִגִּדְמוֹת הַכִּפּוֹת״ (יזהר, צקלג 61). — [גִּדְמַת־, גְּדָמוֹת, גִּדְמוֹת־]

גִּדְמוּת°, גידמות נ׳ 1°, [מן גִּדֵּם] מוּמוֹ שֶׁל הַגִּדֵּם. 2⁜ [עַל־פִּי הערבית: גֻ׳דָאם] אֶחָד מִסּוּגֵי הַצָּרַעַת הַגּוֹרֶמֶת בְּמִקְרִים חֲמוּרִים לִנְפִילַת אֵיבָרִים (Lepra) (קאנון ד ג). — [גִּדְמוּת־]

גַּדְנָ״ע° ז׳ [ר״ת: גְּדוּדֵי־נֹעַר] חֲטִיבָה שֶׁל נֹעַר לְיַד צְבָא־הֲגַנָּה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁתַּפְקִידָהּ לָתֵת הַכְשָׁרָה קְדַם־צְבָאִית (אִמּוּן גּוּפָנִי, כֹּשֶׁר גַּיָּדוּת, אִמּוּנֵי־שָׂדֶה־וָנֶשֶׁק וְחִנּוּךְ לְעֶרְכֵי הַצָּבָא) לַנֹּעַר שֶׁלְּמַטָּה מִגִּיל הַגִּיּוּס.

גַּדְנָעִי° תו״ז [מן גַּדְנָ״ע] 1. שֶׁהוּא שֶׁל גַּדְנָ״ע, הַקָּשׁוּר לִפְעֻלּוֹת גַּדְנָ״ע: מַסַּע גַּדְנָעִי. 2. חָבֵר בְּגַדְנָ״ע: מַחֲנֵה גַּדְנָעִים. — [־עִית, גַּדְנָעִים, ־יּוֹת]

גדע [קרוב אל קטע; ארמית: גְּדַע; ערבית: גַ׳דַעַ]

~ פִּע׳ **גָּדַע** פ״י קָטַע, קָצַץ, כָּרַת חֵלֶק מִדָּבָר: ״גָּדַע בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל״ (איכה ב ג). ״וּמַטֵּה רָשָׁע גָּדוֹעַ יִגָּדֵעַ״ (בן־סירא לה כא). ״חֲרִיּוֹת שֶׁגְּדָעָן... צְרִיכוֹת קִשּׁוּר״ (ירושלמי שבת ז א). — [לִגְדֹּעַ אֶת־, גּוֹדֵעַ, יִגְדַּע]

~ נפ׳ **נִגְדַּע**, 1. נִקְצַץ, נִקְטַע, נִכְרַת: ״וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ״ (עמוס ג יד). 2. [בהשאלה] אָבַד, נִשְׁמַד, מֵת: ״נִגְדַּע הַיּוֹם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל״ (שופטים כא ו). ״בִּתִּי יְחִידָתִי, אֵיךְ נִגְדַּעַתְּ פִּתְאֹם?״ (עגנון, אלו רכג). — [לְהִגָּדַע, נִגְדַּע, יִגָּדַע]

~ פִּע׳ **גִּדַּע** פ״י קִצֵּץ, נִתֵּץ, שִׁבֵּר וְהָרַס: ״דַּלְתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ״ (ישעיה מה ב). ״גִּדְּעוּ (אֶת הָאִילָן) וּפְסָלוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה״ (עבודה זרה ג ז). ״עֵצִים וְעִירִים שֶׁהָיוּ מְגַדְּעִים מִן הַיְּעָרוֹת וּמַעֲמִידִים אוֹתָם״ (בורלא, עקביה 126). — [לְגַדֵּעַ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּדַּע**, נִכְרַת, נִקְצַץ: ״שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף״ (ישעיה ט ט). ״וַיִּפָּרְצוּ תִּלָּהּ וְחוֹמָתָהּ, עַד הַיְסוֹד שְׂמוֹ מְגֻדַּעַת״ (יהודה הלוי, ו 337). — [מְגֻדָּע, יְגֻדַּע]

~ התפ׳ **נִתְגַּדַּע°**, נִקְצַץ, נִכְרַת: ״נִתְגַּדְּעוּ כְּנָפֵיהֶם וְנִתְקַפְּחָה קוֹמָתָם״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 95). ״וּלְוַאי שֶׁיִּתְגַּדְּמוּ יָדַי וְיִתְגַּדְּעוּ רַגְלַי״ (שנהר, ג 441). — [לְהִתְגַּדֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

— **גָּדַע אֶת זְרוֹעוֹ** (שמואל א ב לא), **גָּדַע אֶת קַרְנוֹ** (איכה ב ג). הֶחֱלִישׁ אֶת כֹּחוֹ, הוֹרִידוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ.

— **נִגְדְּעָה זְרוֹעוֹ°, נִגְדְּעָה קַרְנוֹ** (ירמיה מח כה), הוּתַשׁ כֹּחוֹ, הוּרַד מִגְּדֻלָּתוֹ.

גֶּדַע° ז׳ [מן גדע] קֶטַע, דָּבָר שֶׁנִּגְדַּע: ״גִּדְעֵי הָאַלּוֹנִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 329). — [גֶּדַע־, גְּדָעִים, גִּדְעֵי־]

גִּדֵּעַ° ת׳ [מן גדע] 1. בַּעַל־חַיִּים שֶׁנִּגְדְּעוּ קַרְנָיו. 2. מִי שֶׁנִּגְדְּעָה כָּל יָדוֹ עַד הַכָּתֵף [להבדיל מן גִּדֵּם — שנקטעה ידו עד המרפק]. — [גִּדַּעַת, גִּדְּעִים, גִּדְּעוֹת]

א. גדף [ארמית: גַּדֵּף; ערבית: גַ׳דַּףַ קלל]

~ פִּע׳ **גִּדֵּף** פ״י 1. חֵרֵף, בִּזָּה, גִּנָּה: ״אֶת־מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָ קּוֹל?״ (מלכים ב יט כב). ״זֶה טִיטוּס הָרָשָׁע שֶׁחֵרֵף וְגִדֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (גיטין נו:). 2* [במשא־ומתן שבתלמוד] הִתְקִיף, הִקְשָׁה: ״מְגַדֵּף בָּהּ רַבִּי אַבָּהוּ: אֶלָּא מֵעַתָּה תְּהֵא סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה צְרִיכָה מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין בְּשִׁבְעִים וְאֶחָד?״ (סנהדרין ג:). — [לְגַדֵּף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּדַּף°**, חֹרַף אוֹתוֹ, סָפַג גִּדּוּפִים: ״לִחְיוֹת חַיִּים בְּזוּיִים וּמְגֻדָּפִים״ (אברבנאל שופטים א). הַשּׁוֹבָב גֻּדַּף קָשׁוֹת עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה. — [מְגֻדָּף, יְגֻדַּף]

~ התפ׳ **הִתְגַּדֵּף°**, גִּדֵּף וְגֻדַּף, הִתְקוֹטֵט תּוֹךְ כְּדֵי הֲטָחַת גִּדּוּפִים הֲדָדִיִּים: ״וְהָיוּ הַשְּׁנַיִם מִתְקוֹטְטִים וּמִתְגַּדְּפִים וּמִתְנַצְּחִים״ (שלונסקי, תר׳ טיל 104). — [לְהִתְגַּדֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

ב. גדף [צורת־משנה מן גרף]

~ פִּע׳ **גָּדַף*** פ״י גָּרַף וְקִנֵּחַ: ״גְּדַפְתָּ אֶת כָּל הַקְּעָרָה וְלֹא שִׁיַּרְתָּ בָּהּ כְּלוּם״ (ירושלמי סנהדרין כח ב) — [לִגְדֹּף, מְ־, יְ־]

גִּדּוּף⁜ ז׳ [מן א. גדף] גִּדּוּף, חֵרוּף: ״קוּ כּוֹנֵן בְּעֶדֶף צְבִי עֶדְיוֹ בְּגִדֵּף״ (סעדיה גאון, מגיין האותיות). ״לֹא מִן הַמּוּכָן יִקַּח אָמָּן הַגִּדֵּף מֵיטַב הַחֲרָפוֹת״ (אלתרמן, עיר 237). ״גִּדֵּף הֲוָיָתְךָ הַמְזֻלְזֶלֶת, הַמְּכֻפֶּשֶׁת״ (יזהר, צקלג 763). — [גִּדֵּף־, גִּדְּפוֹ]

גַּדָּף⁜ ז׳ [מארמית: גַּדְפָּא, בבא בתרא עג.] נוֹצָה אֲרֻכָּה בִּכְנַף הָעוֹף: ״חַשְׁמַלֵּי אֵשׁ שֶׁהָיוּ דּוֹמִים לְגַדְפֵי טַוָּס״ (ילינק, ה 48). — [גַּדַּף־, גַּדָּפִים, גַּדְפֵי־]

גַּדְּפָן* ז׳ [מן א. גדף, גִּדֵּף] הַמַּרְבֶּה לְחָרֵף וּלְגַדֵּף: ״מִשֶּׁרַבּוּ הַגַּדְּפָנִין פָּסְקוּ מִלְּקָרֵעַ (עַל קִלְלַת הַשֵּׁם)״ (ירושלמי מועד קטן פג ב). — [גַּדְּפָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גַּדְּפָנוּת° נ׳ [מן גַּדְּפָן] מִדָּתוֹ שֶׁל הַגַּדְּפָן, הַמִּדָּה לְחָרֵף וּלְגַדֵּף. — [גַּדְּפָנוּת־]

גַּדְּפָנִי° ת׳ [מן גַּדְּפָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַגִּדּוּף: ״אֵיזוֹ נוֹקְמָנוּת מְחַכָּה לִטְרֵפָה קְצֶרֶת רוּחַ, גַּדְּפָנִית״ (יזהר, צקלג 895). — [גַּדְּפָנִית, גַּדְּפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. גדר [ראה גָּדֵר; ארמית: גְּדַר]

~ פִּע׳ **גָּדַר** פ״י 1. בָּנָה גָּדֵר, הֵקִים מְחִצָּה: ״לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים... וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן״ (מלכים ב יב יב—יג). 2. חָסַם, סָתַם מַעֲבָר, סָתַם פִּרְצָה: ״אָרְחִי גָדַר וְלֹא אֶעֱבוֹר״ (איוב יט ח). ״וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים״ (עמוס ט יא). ״לְעוֹלָם לֹא אֶסְלַח לַקַּנָּאִים הָאֵלֶּה שֶׁגָּדְרוּ אֶת הַדֶּרֶךְ בַּעֲדִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יב). 3* [גדר עצמו מן־] נֶעֱצַר, נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״כָּל מִי שֶׁהוּא גּוֹדֵר עַצְמוֹ מִן הָעֶרְוָה נִקְרָא קָדוֹשׁ״ (ויקרא רבה כד). ״וּמָרְדָה עָלָיו וְגָדְרָה עַצְמָהּ מִמֶּנּוּ״ (הזז, היושבת 46). ״שֶׁגָּדַרְתִּי עַצְמִי מִבֵּיתִי לְלֹא סִבָּה״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 35). 4⁜. הִגְדִּיר, הֶעֱרִיךְ, קָבַע מַשְׁמָעוּת: ״וְלָכֵן גָּדְרוּ הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא שְׁלֵמוּת־מָה לְגוּף טִבְעִי״ (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). — [לִגְדֹּר אֶת־, גּוֹדֵר, יִגְדֹּר]

~ נפ׳ **נִגְדַּר*,** 1°. הֻקַּף בְּגָדֵר: מִגְרַשׁ הַסְּפּוֹרְט נִגְדַּר מִסָּבִיב. 2*. נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״שָׂרָה אִמֵּנוּ יָרְדָה לְמִצְרַיִם וְגָדְרָה אֶת עַצְמָהּ מִן הָעֶרְוָה, וְנִגְדְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים בִּזְכוּתָהּ״ (ויקרא רבה לב). 3⁜. הֻגְדַּר, נִקְבְּעָה מַשְׁמָעוּתוֹ: ״לְפִי שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ אֵינוֹ נִגְדָּר בְּגֶדֶר הַמִּנְיָן״ (אלדבי שמואל א א). ״הִתְקַשֵּׁיתִי לְפָרֵשׁ תֵּבַת ׳בַּלֵּילוֹת׳ הַנִּגְדֶּרֶת פֹּה כִּקְרִיאַת אֵבֶל״ (סדן, שפה 184). — [לְהִגָּדֵר, נִגְדָּר, יִגָּדֵר]

~ פִּע׳ **גִּדֵּר°** פ״י הִתְקִין גָּדֵר לְמָקוֹם: בַּעַל הַמִּגְרָשׁ גִּדֵּר אֶת מִגְרָשׁוֹ. — [לְגַדֵּר אֶת־, מְ־, יְ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁜ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ❖ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

~ פע׳ גדר ^, 1°, התקינה לו גדר: המגרש גדר. חצר מגדרת מכל צד. 2 ^ (בהשאלה) נחסם, סיג: "אם גדר גזיו – ינלענו" (יגיי קמא). — [מגדר, יגדר]

~ הת׳ התגדר *, 1*, נבדל מאחרים, הצטין בדבר: "מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו" (חולין ז.). "הניח אריה לבנו זה עוד מקצוע אחד להתגדר בו" (ביאליק, אריה ח). 2*, התפאר, התנשא: "אינו מתגדר במלאכתו" (ברכות יז.). "ומפני־מה אין מצויין תלמידי־חכמים לצאת תלמידי־חכמים מבניהן?... כדי שלא יתגדרו על הצבור" (נדרים פא.). "שוחקים זה לזה... ומתגדרים זה בפני זה באבנטם הכחל" (ביאליק, החצוצרה ג). [עיין גם התגודד] 3°, הסתיג, נמנע: "פצרו בו מכל צד להביא את טעמיו ונימוקיו, אבל לפונר התגדר מלפרט את נימוקיו" (קבק, בצל 154). 4*, התחנן, התחטא: "היו ישראל מתחננין ומתגדרים לפני אביהן שבשמים" (מכילתא בשלח מח:). — [להתגדר ב־, על־, מן־, לפני־; מתגדר, יתג־]

~ הפ׳ הגדיר ^ פ״י הבדיל דבר מאחרים, קבע את משמעותו: "אם לא תגדיר לנו הקבלה כמותו ואיכותו וזמנו ומקומו" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). המלון מגדיר את כל המלים שבלשון. התלמידים הגדירו את הצמחים שאספו למשפחותיהם ולסוגיהם. — [להגדיר את־, מ־, י־]

~ הפ׳ הגדר ^, הסבר בדיוק, נקבעה משמעותו: "והגדר בספר הזה בסוד העשרה האחדים" (כוזרי ד כז). "והרי טרם הגדרה מהות השירה" (פיכמן, רלס). כל המלים הגדרו במלון. הצמחים שנאספו הגדרו בעזרת המגדיר. — [מגדר, יגדר]

— מצא מקום להתגדר בו* [על־פי חולין ז.], מצא ענין להצטין בו ולגלות בו את יכלתו: "כל בעל לשון מצא כאן מקום להתגדר בו" (אחד העם, רג). "וכאן מצא מקום להתגדר בדברים" (עגנון, כלה סה).

ב. גדר [נוסח אחר במקום א. גדר 2]

~ פע׳ גדר * פ״י 1, לקט תמרים: "שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים" (תוספתא ברכות ד כא). 2, כרת, בקע: "חריות של דקל שגדרן לעצים" (שבת ג.). — [לגדר את־, גודר, יגדר]

~ פע׳ גדר * פ״י דקר, בתק, כרת: "טיטוס הרשע... נטל סיף וגדר את הפרכת (גיטין נו:) — [לגדר את־, מ־, י־]

גדר ז׳ [ראה א. גדר; ארמית: גדירא; ערבית: ג׳דר] 1, מחצה, קיר של עצים, אבנים וכדומה: "במשעול הכרמים, גדר מזה וגדר מזה" (במדבר כב כד). "וגדר אבניו נהרסה" (משלי כד לא). 2, מחסה, מקלט: "לתת־לנו מחיה... ולתת־לנו גדר ביהודה ובירושלם" (עזרא ט ט). 3*, סיג, אסור שאסרו חז״ל כדי לגדר (למנע) את האדם מן העברה: "כל הפורץ גדרן של חכמים, לסוף פרענות באה עליו" (תוספתא חולין ב כג). "כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדשה" (ויקרא רבה כד). 4 ^, הגדרה, התכן המגדיר דבר: "כי גדר החלק אינו כי אם שעור נפרד משעור" (חובות הלבבות, הייחוד). "שיתאר הדבר בגדרו כמו שיתאר האדם בשהוא החי המדבר" (מורה נבוכים א נב). "זה הוא באמת גדרה הנכון המצין בדיוק את התכונה העקרית" (אחד העם, קמד) [וראה עוד להלן: בגדר]. — [גדר־, גדרו; גדרים, גדרי־, גם: גדרות, גדרות־]

— גדר חיה°, גדר העשויה שורת עצים או צמחים שונים (מטפסים, קוצניים וכו׳).

— יצא מגדרו°, התפרץ, התרתח, "יצא מכליו": "יצא מגדרו ובקש לתת לנח מכת־לחי" (ביאליק, מאחורי ז).

— פורץ גדר, מפיר חק, עובר על אסור [שאול מקהלת י ח: "ופרץ גדר ישכנו נחש"] — ראה לעיל גדר 3.

— בגדר־ ^, בגבול־, בתחום־, במדרגת־: "אין זה בגדר סוד שהוא נטול כל יסוד" (שמעוני, הכיבר 116). "אפלו לגבי דברים שהם בגדר הטבע" (עגנון, אלו קעא).

גדרת־סוסים

גדרה נ׳ [מן גדר] מכלא, מקום מקף גדר לצאן, לבהמות: "גדרת צאן נבנה למקננו" (במדבר לב טז). — [גדרת־, גדרות, גדרות־]

גדרת תינוקות

— גדרת־תינוקות°, "לול" לפ־עוטות, מכלא קטן עשוי לוח מקף מעקה – מקום משחק גדור לתינוקות שעדין אינם יודעים ללכת.

גדרון (1/6)

גדרון° ז׳ [מן גדר, על שום שמרבה לעמוד על גדרות] צפור־שיר קטנה בעלת זנב קצר וזקוף (Troglodytes). מקור הגדרון דק מאד. נוצותיו חומות ומשרטטות שרטוטי ערב. נזון בחרקים. יציב בארץ, בעקר בגליל העליון. — [גדרונים, ־ני־]

גדרת נ׳ [צורת־משנה מן גדרה] 1, גדר: "דרך בפני הגדרת הגינה" (יחזקאל מב יב). 2°, גדרה, מכלא: "ועדר צאן צפון בגדרת" (פיכמן, י). — [גדרת־, גדרות, גדרות־]

גדש [ראה גדיש; ארמית: גדש; ערבית: כדש]

~ פע׳ גדש * פ״י 1*, צבר, ערם לערמה, עשה גדיש: "קוצרין וגודשין" (פסחים ד ח). 2*, מלא בשפע רב, במדה יתרה: "מקום שנהגו... למחק – לא יגדש, לגדש – לא ימחק" (בבא בתרא ה יא). "וכך היתה מדתו: גודש בכל מקום שהחנונים מוחקים" (הזז, יעיש 144). 3° פ״ע נתמלא בשפע, צמח ועלה בגדש: "איזה בקר בשל, הקמה הגודשת" (שלונסקי, שירים ב 236). "משדה שבליה לומד הוא לבשל ולגדש" (שלו, אלוהי 47). — [לגדש, גודש, יגדש]

~ נפ׳ נגדש*, 1, נערם לערמה: "שהיו מים נגדשין ועולין כפין על גבי כפין" (סוטה לד:). "ונערם מזה הטוב והנגדש" (גורי, חותם 10). התבואה נגדשה אחרי הקציר. 2, נתמלא בשפע רב, במדה יתרה: "כל המדות שהיו במקדש היו נגדשות" (מנחות ט ה). "ודמעות נגדשות ועולות בגרונו" (הזז, היושבת 71). "כשהחיים נגדשים ועולים הם כאלו מלאים הודיה ליוצרם" (קלצקין, כתבים 66). "נגדשתי ריחות וטעמים" (ראב, שירים 88). — [להגדש, נגדש, יגדש]

~ פע׳ גדש° פ״י ערם לערמה: "והרי זה מפריש ועומס עמרים ראשונים, נושא ומגדש אצל הגרן" (בן־ציון, קלז). — [לגדש את־, מ־, י־]

~ פע׳ גָּדַשׁ*, 1 ÷, נֶעֱרַם לְגָדִישׁ: ״הַזֶּרַע הַנִּקְצָר וְהַמְגֻדָּשׁ לִפְנֵי דוּשׁוֹ״ (השרשים לג׳נאח, גדש). 2*, נִתְמַלֵּא בְּגֹדֶשׁ, נִדְחַס [גם בהשאלה]: ״חֶטְאוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ גָּדוּשׁ וּמְגֻדָּשׁ״ (בראשית רבה כב). ״סָבוּ שֶׁעַצְמָם עַל הַגַּב אֶת הַצְּרוֹר הַמְגֻדָּשׁ״ (מלצר, נהרות 367). [ראה עוד ערך מְגֻדָּשׁ] [מְגֻדָּשׁ, יִגְדֹּשׁ]

~ הת׳ נִתְגַּדֵּשׁ ÷, נִגְדַּשׁ, נֶעֱרַם לְגָדִישׁ: ״שֶׁנִּתְגַּדְּשָׁה הַתְּבוּאָה וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּהּ״ (תוספות תמורה ד.). — [לְהִתְגַּדֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִגְדִּישׁ* פ״י 1*, גָּדַשׁ, עָרַךְ גָּדִישׁ: ״הַמַּגְדִּישׁ בְּתוֹךְ שָׂדֵה שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (בבא קמא ו ג). 2°, מִלֵּא בְּשֶׁפַע רַב: ״שֶׁיִּהְיוּ מְמַלְּאִים וּמַגְדִּישִׁים אֶת מֹחוֹ בְּרֹב דְּבָרִים״ (מנדלי מו״ס, שם). ״סָבוּר הָיִיתִי בְּלִבִּי שֶׁמּוּטָב לְהַגְדִּישׁ מִלְּהַפְחִית״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 59). — [לְהַגְדִּישׁ אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ הֻגְדַּשׁ°, 1, נִגְדַּשׁ, נֶעֱרַם לְגָדִישׁ: הַחִטָּה הֻגְדְּשָׁה בַּגֹּרֶן. 2, נִתַּן בְּמִדָּה יְתֵרָה: הַסְּאָה הֻגְדְּשָׁה. — [מֻגְדָּשׁ, יֻגְדַּשׁ]

— גָּדַשׁ אֶת הַסְּאָה*, הִגְדִּישׁ אֶת הַסְּאָה°, הִפְרִיז עַל הַמִּדָּה, עָבַר אֶת הַגְּבוּל: ״אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה קָשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּיוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ הָעֵגֶל... בּוֹ בַּיּוֹם גָּדְשׁוּ אֶת הַסְּאָה״ (ירושלמי שבת נג). ״נִתְפְּסוּ לְמַלְכוּת בְּגָדְשָׁם אֶת הַסְּאָה בְּהַחֲלָפַת הַסֵּדֶר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שו). ״הוֹדָה בְּמִקְצָת שֶׁר׳ גֵּרְשׁוֹן גָּדַשׁ אֶת הַסְּאָה בְּמַשֶּׁהוּ״ (ביאליק, ספיח ז). ״הוּא מַרְגִּישׁ שֶׁכְּבָר הִגְדִּישׁ אֶת הַסְּאָה וְחָשׁ מִין גֹּעַל״ (בן־ציון, עב).

— גָּדוּשׁ וּמְגֻדָּשׁ, מָלֵא וּמְמֻלָּא בְּיוֹתֵר: ״חֶטְאוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ גָּדוּשׁ וּמְגֻדָּשׁ״ (בראשית רבה כב).

— נִגְדְּשָׁה (הֻגְדְּשָׁה, נִתְגַּדְּשָׁה) הַסְּאָה°, [בהשאלה] הַפְרָזָה הַמִּדָּה, הִרְחִיק לֶכֶת: ״הַסְּאָה נִגְדֶּשֶׁת. חַד חָטְמוֹ שֶׁל אַלְתֵּר מִשְׁתַּרְבֵּב וּמִתְחַדֵּד יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (ביאליק, אריה ז). ״שׁוּב הִרְגַּשְׁנוּ כִּי קְצָת הֻגְדְּשָׁה הַסְּאָה״ (אלתרמן, חיקוי ההיגוי). ״וּפִתְאֹם מִתְגַּדֶּשֶׁת עָלֶיךָ הַסְּאָה כָּךְ, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר עוֹד״ (יזהר, צקלג 1030).

גֹּדֶשׁ*, גּוֹדֶשׁ ז׳ [מן גדש, גָּדַשׁ] עֹדֶף, שֶׁפַע, מִדָּה יְתֵרָה: ״גֹּדֶשׁ סְאָה״ (זבחים סב:). ״הֲרֵי אַתְּ מְגֻדֶּשֶׁת לִי בְּגֹדֶשׁ״ (שלונסקי, שירים ב 254). ״בְּעַצְמִי לֹא שִׁעַרְתִּי, קָצִין, אֶת גֹּדֶשׁ הַכְּתָבִים״ (אלתרמן, התיבה 83). הַחֶנְוָנִי מָדַד אֶת הַקֶּמַח בְּגֹדֶשׁ. — [גָּדְשׁ־]

גהא [על־פי הארמית: גוהא, ברכות נט.]

~ פע׳ גָּהָא° פ״ע גָּנַח, הִשְׁמִיעַ אֲנָחוֹת: ״הִתְחִיל גּוֹנֵחַ וְגוֹהֵא וּמִתְאַנֵּחַ מִתּוֹךְ שֵׁנָה״ (מנדלי מו״ס, תיא). — [לִגְהֹא, גּוֹהֵא, יִגְהָא]

גַּהַאי° ז׳ [מן גַּהוּת] מֻמְחֶה בְּגַהוּת, מֻמְחֶה בְּהִיגְיֶנָה. — [גַּהָאִית, גַּהָאִים, גַּהָאִיּוֹת]

א.גהה [סורית: גְּהָא שחרר]

~ פע׳ גָּהָה פ״י [ביחוד בצירוף: גָּהָה מָזוֹר] הֵסִיר מַחֲלָה, רִפֵּא: ״הוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר״ (הושע ה יג). ״וְלֹא תִיגְעִי וְתִיעֲפִי, וּמָזוֹר תַּחְבְּשִׁי, תִּגְהִי״ (גבירול, ר 34). ״סַמִּים לְמַרְפֵּא אֲשֶׁר הֵקֵלּוּ כְּאֵבוֹ וְגָהוּ מְזוֹרוֹ״ (יל״ג, פרוזה מא). — [לִגְהוֹת, גּוֹהֶה, יִגְהֶה]

~ הפ׳ הִגְהָה ÷ פ״י הֵסִיר מַחֲלָה, רִפֵּא: ״רְפוּאוֹת תַּעֲלֶיךָ תַּחְבֹּשׁ, הִגְהָה מָזוֹר״ (רש״י, אך לאלהים). — [לְהַגְהוֹת, מַ־, יַ־]

ב.גהה [קרוב אל כהה]

~ הפ׳ הִגְהָה* פ״י הִכְהָה, סִנֵּר: ״תֹּאַר לְבָנָה (שֶׁל הַשֶּׁלֶג) יַגְהֶה עֵינָיִם״ (בן־סירא מג כא). — [לְהַגְהוֹת, מַגְהֶה, יַ־]

ג.גהה [נוסח אחר מן ב.גחה]

~ פע׳ גָּהָה* פ״ע נָטָה, הָיָה כָּפוּף וְנָטוּי: ״כֹּתֶל הַגּוֹהֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים״ (מועד קטן יג.). — [לִגְהוֹת, גּוֹהֶה, יִגְהֶה]

גֵּהָה נ׳ [ראה א.גהה] 1, רְפוּאָה, מַרְפֵּא: ״לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה״ (משלי יז כב). ״גֵּהָה לְמַחֲלָה וּלְרוּחַ נֶעְכֶּרֶת״ (יל״ג, שירה שב). ״שְׁנַת מַרְפֵּא וְגֵהָה״ (ביאליק, הרהורי לילה). 2 ÷ [על־פי הערבית: וַג׳ה; ובהבנה זאת במשלי יז כב: ״לב שמח ייטיב גהה״] מַרְאֵה־הַפָּנִים: ״וְתִהְיֶה גֵּהָתוֹ טוֹבָה וְגוּפוֹ בָּרִיא״ (גבירול, תיקון מידות הנפש ג). — [גֵּהַת־]

גְּהוּץ*, גִּיהוּץ ז׳ [מן א.גהץ, גִּהֵץ] הַחֲלָקַת בֶּגֶד אַחֲרֵי הַכְּבִיסָה: ״אִחוּי וְגִהוּץ״ (ירושלמי מועד קטן סב א). ״גִּהוּץ שֶׁלָּנוּ כְּכִבּוּס שֶׁלָּהֶן״ (תענית כט:). כְּבִיסַת בֶּגֶד וְגִהוּצוֹ. — [גִּהוּץ־]

גָּהוּץ ÷ ת׳ [מן א.גהץ, גָּהַץ] 1°, מֻחְלָק בְּמַגְהֵץ: ״זָקֵן חָבִיב זֶה... בַּחֲלִיפָתוֹ הַגְּהוּצָה״ (טביב, בערער 142). 2°, מְצֻחְצָח, נָקִי וּמְסֻדָּר בְּתִלְבָּשְׁתּוֹ: הַחַיָּלִים הוֹפִיעוּ בְּמִסְדָּר גְּהוּצִים. — [גְּהוּצָה, ־צִים, ־צוֹת]

גְּהוּק ÷, גִּיהוּק ז׳ [מן גהק, גִּהֵק] (קאנון ג יג), פְּרִיצָה שֶׁל גַּזִּים בְּקוֹל שָׁאוֹן מִן הַקֵּבָה דֶּרֶךְ הַוֶּשֶׁט אֶל הַפֶּה: ״גִּהוּק זֶה לָנוּ... סִימָן הוּא שֶׁהִירְשִׁילִי מַזְכִּירֵנוּ״ (מנדלי מו״ס, קעד). — [גְּהוּק־, גְּהוּקִים, גְּהוּקֵי־]

גָּהוּר° ת׳ [מן א.גהר, גָּהַר] כָּפוּף, גָּחוּן: ״יוֹם תַּמִּים עַל עֲרוּגוֹת גְּהוּרָה אָפֵרָת״ (רבינוב, אמיתי ט). — [גְּהוּרָה, גְּהוּרִים, ־רוֹת]

גְּהוּר ÷, גִּיהוּר ז׳ [אולי על־פי הבנה זו במלכים ב ד לד: ״וַיִּגְהַר עָלָיו״] הֶבֶל־הַפֶּה, הָאֵדִים הַיּוֹצְאִים מִן הַפֶּה אַגַּב נְשִׁימָה (רזיאל הגדול יב, עפ״י בן־יהודה). — [גְּהוּר־]

גַּהוּת° נ׳ [מן א.גהה, גָּהָה] הִיגְיֶנָה, תּוֹרַת שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת וּמְנִיעַת מַחֲלוֹת. — [גַּהוּת־]

גַּהוּתִי° ת׳ [מן גַּהוּת] הַשַּׁיָּךְ לְגַהוּת, הִיגְיֶנִי: אֶמְצָעִים גַּהוּתִיִּים. — [גַּהוּתִית, גַּהוּתִיִּים, ־יוֹת]

גְּהִיטָה° נ׳ [מארמית: גְּהַט שף, ברכות נו.] גִּלּוּף, פִּתּוּחַ, חֲרִיתָה בְּעֵץ אוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּמַתֶּכֶת. — [גְּהִיטַת־, גְּהִיטוֹת]

גְּהִיקָה° נ׳ [מן גהק, גָּהַק] הַשְׁמָעַת קוֹלוֹת גִּהוּק. —[גְּהִיקַת־, ־קוֹת]

גְּהִירָה° נ׳ [מן גהר, גָּהַר] הִשְׁתַּטְּחוּת, גְּחִינָה. — [גְּהִירַת־, ־רוֹת]

א.גהץ [ארמית: גְּהַט]

~ פע׳ גָּהַץ ÷ פ״י הֶחֱלִיק, יִשֵּׁר: ״לִגְהֹץ (אֶת בִּגְדֵי הַפִּשְׁתָּן) וּלְהַנִּיחָן״ (טור אורח חיים תקנא). ״שֶׁאִם הֵם מְכַבְּסִין אָסוּר לִגְהֹץ״ (שם). — [לִגְהֹץ, גּוֹהֵץ, יִגְהַץ]

~ נפ׳ נִגְהַץ ÷, גֹּהַץ, הֻחְלַק: ״חֻלָּצָה וְנִגְהֲצָה בִּרְחִיצָה וְתִכָּבֵּסֶת״ (פיוטים, סידור 113). הַחֲלִיפָה נִגְהֲצָה הֵיטֵב. —[לְהִגָּהֵץ, נִגְהָץ, יִגָּהֵץ]

~ פע׳ גִּהֵץ* פ״י 1 ÷, הֶחֱלִיק, יִשֵּׁר: ״בְּבָבֶל לֹא הָיוּ בְּקִיאִים לְגַהֵץ״ (תוספות פסחים קט). מְגַהֲצִים אֶת הַבֶּגֶד בְּמַגְהֵץ חַם. 2*, נִקָּה, צִחְצֵחַ: ״אַמִּינְטוֹן הַזֶּה אֵין מְגַהֲצִין אוֹתוֹ אֶלָּא בָּאֵשׁ״ (דברים רבה ז). — [לְגַהֵץ, מְ־, יְ־]

~ פִּעֵ׳ גִּהֵץ*, 1°, הֶחֱלִיק וְיִשֵּׁר בְּמַגְהֵץ: "הָאִמָּהוֹת הִקְפִּידוּ עַל הַצָּעִיף שֶׁיְּהֵא תָּמִיד מְלֻבָּן וּמְגֹהָץ וְחָלָק" (מגדלי מו״ס, רפז). "חֲצָאִית כְּפוּלָה, תְּפוּרָה קְפָלִים שֶׁגֹּהֲצוּ לְהַפְלִיא" (קדרי, כורך 60). הַחֲלִיפָה גֹּהֲצָה לְאַחַר הַכְּבִיסָה. 2*, נִקָּה, צִחְצֵחַ: "כְּלֵי צֶמֶר מְגֹהָצִין" (ירושלמי מועד קטן פב א). "בִּבְגָדָיו הַחֲמוּדוֹת וּנְעָלָיו הַמְגֹהָצוֹת" (מגדלי מו״ס, רצח). [וראה עוד ערך מְגֹהָץ]

~ הִתְ׳ הִתְגַּהֵץ*, 1°, גֹּהַץ, הֶחֱלַק: אָרִיג זֶה מִתְגַּהֵץ הֵיטֵב. 2*, נֻקָּה, צֻחְצַח: "שֶׁאֵינוֹ מִתְגַּהֵץ אֶלָּא בָּאוּר" (שיר השירים רבה, ד נופת). "מֵעוֹלָם לֹא אָהַבְתִּי לְהִתְגַּהֵץ וּלְהִתְנַקּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבַּת כְּבָבָה" (ברגר, א 20). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִגְהִיץ* פ״י גִּהֵץ, נִקָּה: "הֶעָנָן הָיָה שָׁף בָּהֶם (בַּבְּגָדִים) וּמַגְהִיצָן" (שיר השירים רבה ד, נופת). "הָיִיתִי עוֹמֵד לְנַקּוֹת אֶת אוֹלָרִי, מְשַׁפְשְׁפוֹ וּמַגְהִיצוֹ יָפֶה" (ברקוביץ, תר׳ אדם ט). — [לְהַגְהִיץ, מַ־, יַ־]

ב. גהץ [השווה בערבית: גַ׳הַטַ׳ הביט בגאווה]

~ פָּעַ׳ גָּהַץ* פ״ע שָׂמַח, שָׂשׂ, צָהַל: "וְאִם תֹּאמַר שֶׁלֹּא גָּהַץ אַבְרָהָם וְשָׂמַח עַל דִּבּוּר הַמָּקוֹם" (בראשית רבה לט). — [לִגְהֹץ, גּוֹהֵץ, יִגְהַץ]

א. גֵּהֶץ° ז׳ [מן א. גהץ] צַחְצָחוּת, נִקָּיוֹן לְמוֹפֵת: הַמְפַקֵּד דָּרַשׁ מִפְּקוּדָיו גֵּהֶץ בְּהוֹפָעָתָם בַּמִּסְדָּר. — [גֵּהֶץ־]

ב. גֵּהֶץ* ז׳ [מן ב. גהץ] שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן: "בְּגִיל וְגֵהֶץ, בְּדִיצָה, בְּדֵעָה" (מי יערוך אליך, מוסף ליו״כ, מחזור רומני). — [גֵּהֶץ־]

גַּהָץ° ז׳ [מן א. גהץ, גִּהֵץ] מִי שֶׁעִסּוּקוֹ גִּהוּץ בְּגָדִים: "וְהַשֵּׁנִי גַּהָץ הוּא" (ברקוביץ, תר׳ מוטיל רפב). "נַעֲשָׂה לְגַהָץ בְּבֵית־מְלָאכָה לַעֲשִׂיַּת בְּגָדִים" (ליסיצקי, תולדות 127). — [גַּהֶצֶת, גַּהָצִים, ־וֹת]

גַּהָצוּת° נ׳ [מן גַּהָץ] מְלֶאכֶת הַגַּהָץ, אֻמָּנוּת הַגִּהוּץ: "עַד שֶׁבָּא לְגַהָצוּת זוֹ שֶׁהִצְעִידַתּוּ לְשַׁחֶפֶת" (ליסיצקי, תולדות 127). — [גַּהָצוּת־]

גהק [אולי בחיקוי לקול הטבעי]

~ פָּעַ׳ גָּהַק° פ״ע הֶעֱלָה בְּקוֹל שָׁאוֹן גָּזִים מִן הַקֵּבָה דֶּרֶךְ הַוֵּשֶׁט אֶל הַפֶּה: "וְאַחַר נִתְעוֹרֵר מְעַט, גּוֹהֵק וּפוֹהֵק בְּקוֹל" (מגדלי מו״ס, עד). "אֶחָד גּוֹהֵק וְאֶחָד פּוֹהֵק" (ביאליק, מי יודע). "הָרַבִּי הַגּוֹהֵק בְּצִנּוֹן וּפַשְׁטִידָה" (שניאור, סיפוריים יג). — [לִגְהֹק, גּוֹהֵק, יִגְהַק]

~ פִּעֵ׳ גִּהֵק* פ״ע גָּהַק: "מְגַהֵק וּמְפַהֵק (בִּתְפִלָּתוֹ)—הֲרֵי זֶה מִגַּסֵּי הָרוּחַ" (ברכות כד:). "לְגַהֵק מִתּוֹךְ הַצִּנּוֹן" (ביאליק, אריה א). — [לְגַהֵק, מְ־, יְ־]

~ הִפְ׳ הִגְהִיק° פ״י גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּגְהַק: הָאֵם הִגְהִיקָה אֶת תִּינוֹקָהּ אַחַר יְנִיקָתוֹ עַל־יְדֵי טְפִיחָה קַלָּה עַל גַּבּוֹ. — [לְהַגְהִיק, מַ־, יַ־]

~ הָפְ׳ הֻגְהַק°, הוּבָא לִידֵי גְּהוּק: הַתִּינוֹק הֻגְהַק עַל־יְדֵי אִמּוֹ. — [מֻגְהָק, יֻגְהַק]

~ הִתְ׳ הִתְגַּהֵק°, פָּרַץ גְּהוּק מִפִּיו: "כְּרֵסִים הִתְבַּלְטוּ וְקִבּוֹת הִתְגַּהֲקוּ" (בר־יוסף, אם 48). — [לְהִתְגַּהֵק, מִתְ־, יִתְ־]

~ נִפְ׳ נִגְהַק°, הִתְפָּרֵץ וְהוּקָא אַגַּב גְּהוּק: "וּלְהָחִישׁ אֶת עֲלִיַּת פְּקַעַת הַגָּסִים הַנִּגְהֶקֶת" (יזהר, צקלג 132). — [לְהִגָּהֵק, נִגְהָק, יִגָּהֵק]

גֶּהֶק° ז׳ [מן גהק, גָּהַק] גְּהוּק מְמֻשָּׁךְ: "הַגֶּהֶק וְהַשַּׁחַק וְהַשִּׁעוּל" (ביאליק, שור אבוס ב). — [גֶּהֶק־]

א. גהר [קרוב אל גחן]

~ פָּעַ׳ גָּהַר פ״ע הִתְכּוֹפֵף, הִשְׁתַּטֵּחַ, הִשְׂתָּרַע: "וַיִּשְׁכַּב (אֱלִישָׁע) עַל הַיֶּלֶד... וַיִּגְהַר עָלָיו" (מלכים ב ד לד). "וַתִּצְנַח גּוּפָתוֹ... וַתִּגְהַר עַל מִפְתַּן הַבְּלִימָה" (ביאליק, הציץ ומת). "יַלְדוּת הַגּוֹהֶרֶת בְּצָמָא עַל סִפְרֵי מַסָּעוֹת" (שנהר, ג 92).

~ הִתְ׳ הִתְגַּהֵר°, הִתְכּוֹפֵף, הִשְׂתָּרֵעַ: "רַגְלָיו עֲקֻמּוֹת כְּשֶׁל עַכָּבִישׁ, מִתְגַּהֵר עַל הַקַּרְקַע" (טברסקי, אקוסטה ב 212). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ב. גהר [קרוב אל גער]

~ פָּעַ׳ גָּהַר* פ״ע נָתַן בְּקוֹלוֹ, צָעַק: "כְּאַרְיֵה תִּשְׁאַג וְתִגְהַר, לִפְרִיצֵי חַיּוֹת תִּגְעַר" (ינאי נח). — [לִגְהֹר גּוֹהֵר, יִגְהַר]

א. גֶּהֶר* ז׳ [מן א. גהר] גְּחִינָה, הִשְׁתַּטְּחוּת: "גְּדוּדֵי גֹבַהּ בְּגֶהֶר יְגוֹדֵדוּךְ" (כי אדוקי אש, שחרית יום־כיפור). "תְּרָנִים, מִפְרָשִׂים לְלֹא נִיעַ וָגֶהֶר" (ש׳ שלום, שירים תשו). — [גֶּהֶר־]

ב. גֶּהֶר* ז׳ [בשינוי נוסח מן גַּחַר] חוֹר טִבְעִי בְּסֶלַע, כְּעֵין כּוּךְ אוֹ מְעָרָה (אהלות ח ב). — [גֶּהֶר־, גְּהָרִים, גַּהֲרֵי־]

גֹּהַר°, גוהר ז׳ [ראה גְּהוּר] אֵד הַיּוֹצֵא מִן הַפֶּה בִּנְשִׁימָה בַּקֹּר. — [גֹּהַר־]

א. גֵּו, גֵּו ז׳ [קרוב אל גַּב, גוף] גַּב, גּוּף: "גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים" (ישעיה נ ו). "שׁוֹט לַסּוּס, מֶתֶג לַחֲמוֹר, וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים" (משלי כו ג). — [גֵּו־, גֵּוִים, גֵּוֵי־]

— הִשְׁלִיךְ אַחֲרֵי גֵּוּוֹ [בהשאלה] מָאַס, עָזַב מִתּוֹךְ זִלְזוּל: "וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ" (מלכים א יד ט).

ב. גֵּו, גַּו*, גּוֹ* ז׳ [ארמית: גַּוָּאָה; ערבית: גַ׳ו] פְּנִים, תּוֹךְ, קֶרֶב: "מִן־גֵּו יְגֹרָשׁוּ" (איוב ל ה). "לְזוֹרֵק אֶבֶן לְגַוַּהּ" (בבא קמא מד:).

— מִלְּגַו*, מִלְּגָו* (בבא קמא ס:) מִבִּפְנִים, מִבְּתוֹךְ [ההפך: מִלְּבַר — מבחוץ] — ראה ערכים מִלְּגַו, מִלְּבַר.

— מִגּוֹ*, מִתּוֹךְ, מִכֵּיוָן — ראה ערך מִגּוֹ*.

— דְּבָרִים בְּגוֹ*, יֵשׁ טַעַם וְסִבָּה לַדָּבָר, לֹא לְחִנָּם נַעֲשָׂה דָּבָר זֶה: "וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם... דְּבָרִים בְּגוֹ: יוֹדֵעַ הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הָיָה" (כתובות קיא.) [וראה עוד ערך בְּגוֹ]

גּוֹאֵל ז׳ [מן א. גאל, גָּאַל] 1, מַצִּיל, מוֹשִׁיעַ: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" (ישעיה נט כ). 2*, כִּנּוּי לַמָּשִׁיחַ שֶׁיִּגְאַל אֶת יִשְׂרָאֵל מִשִּׁעְבּוּדוֹ: "כְּגוֹאֵל הָרִאשׁוֹן כָּךְ גּוֹאֵל הָאַחֲרוֹן" (רות רבה ב, ויאמר לה בועז). "כֻּלָּם יִהְיוּ לְאוֹת בְּרִית עַל בִּיאַת הַגּוֹאֵל" (אלבו, העיקרים 871). 3, קָרוֹב, בֶּן־מִשְׁפָּחָה: "וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו" (ויקרא כה כה). "לֹא דוֹד וְלֹא גּוֹאֵל" (ביאליק, למנצח). "וְנִזְכַּרְתִּי שֶׁאֵין לָהּ לֹא קָרוֹב וְלֹא גּוֹאֵל" (עגנון, כלה יט). — [גּוֹאֵל־ גּוֹאֲלִים, גּוֹאֲלֵי־]

— גּוֹאֵל־הַדָּם [לפנים בישראל, ואצל קצת מעמי המזרח גם בימינו] קְרוֹב־מִשְׁפָּחָה, אֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים הַנּוֹקֵם אֶת נִקְמַת בֶּן־מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁנִּרְצַח: "גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ" (במדבר לה יט).

— גּוֹאֵל־יִשְׂרָאֵל (ישעיה מט ז), כִּנּוּי לֵאלֹהִים.

גואל, ראה גָּאַל.

גּוּאַשׁ° ז׳ [צרפתית: gouache; מאיטלקית: guazzo] 1, צֶבַע־מַיִם בִּלְתִּי־שָׁקוּף הַמְּכַסֶּה אֶת הַשֶּׁטַח. 2, תְּמוּנָה מְצֻיֶּרֶת בְּצִבְעֵי־מַיִם בִּלְתִּי שְׁקוּפִים, הַמְּקַבְּלִים בְּהִתְיַבְּשָׁם בָּרָק מְיֻחָד (לְהַבְדִּיל מִן ״אַקְוָרֶל״, שֶׁהוּא צִיּוּר בְּצִבְעֵי־מַיִם רְגִילִים וּשְׁקוּפִים).

גּוֹב, גּוֹבַי, גּוֹבַאי* ז׳ וז״ר [ערבית: גַ׳אבִּי] שֵׁמוֹת נִרְדָּפִים לְמִינֵי הֶחָגָב אוֹ הָאַרְבֶּה: ״מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גּוֹבָי, הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה״ (נחום ג יז). ״אַרְבֶּה זֶה גּוֹבַאי״ (חולין סה.).

גוב, ראה גֹּב.

גוב [מארמית: גוב, אֲגִיב — השיב]

~ הִפ׳ **הֵגִיב°** פ״ע 1, הֵשִׁיב, פָּעַל כְּנֶגֶד: הַנִּתְבָּע הֵגִיב קָשׁוֹת עַל הָאֲשָׁמוֹת הַתּוֹבֵעַ. הַפּוֹעֲלִים הֵגִיבוּ בִּשְׁבִיתָה עַל הַפְּגִיעָה בִּתְנָאֵי עֲבוֹדָתָם. 2, נַעֲנָה לְגֵרוּי מְסֻיָּם: אָנוּ מְגִיבִים עַל הָאוֹר הֶחָזָק בְּמִצְמוּץ בָּעֵינַיִם. — [לְהָגִיב עַל־, מֵגִיב, יָגִיב]

~ הת׳ **הִתְגּוֹבֵב°**, ראה גבב.

גּוֹבֶה* ז׳ [מן גבה, גָּבָה] אָדָם הָעוֹסֵק בִּגְבִיַּת כְּסָפִים מִטַּעַם מוֹסָד. — [גּוֹבֵה, גּוֹבִים, ־וֹת]

גובה, ראה גֹּבַהּ.

גּוּבַיְנָא*, גּוּבַיְנָה° נ׳ [ארמית; מן גבה] גְּבִיַּת הַחוֹב, תְּבִיעַת תַּשְׁלוּם וְקַבָּלָתוֹ: ״דִּמְחַסַּר גּוּבַיְנָא״ (יבמות סז.). ״שְׁטַר־חוֹב... וְכָל מִינֵי שְׁטָרוֹת... אֵינָם אֶצְלוֹ אֶלָּא שְׁטָרוֹת הָעוֹמְדִים לְגוּבַיְנָא מֶחֶלְקוֹ לָעוֹלָם הַבָּא״ (מנדלי מו״ס, רכא). ״בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ וְהַחוֹב אֵינוֹ בָּא לִידֵי גוּבַיְנָא לְעוֹלָם״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). הַשְּׁטָר נִמְסַר לַבַּנְק לְגוּבַיְנָה.

גּוֹבְּלֶן° ז׳ [צרפתית: gobelin, על שם משפחה בשם זה שייסדה במאה הט״ו בית־מלאכה לצביעת צמר] שְׁטִיחַ עָשׂוּי צֶמֶר אוֹ מֶשִׁי רָקוּם בְּצוּרָה אָמָּנוּתִית עִם תְּמוּנוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת אֲרוּגוֹת בּוֹ — לִתְלִיָּה עַל קִירוֹת לְקִשּׁוּט. — [גּוֹבְּלֶנִים]

גובתה, ראה גַּבְתָּה.

גוד [קרוב אל א. גדד]

~ פָּע׳ **גָּד** פ״י מָחַץ, פָּצַע: ״גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב״ (בראשית מט יט). ״וְלָמָּה אֲחֵרִים עֲצָבַי יָגוּדוּ?״ (ש׳ שלום, שירים שעט). — [לָגוּד אֶת־, גָּד, יָגוּד]

גּוֹד* ז׳ נֹאד, חֵמֶת, שַׂק שֶׁל עוֹר לִשְׁמֹר בּוֹ מַיִם אוֹ מַשְׁקָאוֹת אֲחֵרִים (שבת קלח.). — [גּוֹד־, גּוֹדִים, גּוֹדֵי־]

ג׳וּדוֹ° ז׳ [סינית: dju רך + tou דרך] אַחַת מִצּוּרוֹת הַגִ׳יאוּ־גִ׳יטְסוּ. רְאֵה גִ׳יאוּ־גִ׳יטְסוּ°.

גּוּדָל* ז׳ [ראה אֲגוּדָל] אֲגוּדָל, בֹּהֶן שֶׁל יָד אוֹ שֶׁל רֶגֶל: ״עַל עֲקֵבָהּ וְעַל רֹאשׁ גּוּדָלָהּ״ (נידה ח א). ״וְהָיָה מְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גּוּדָל״ (תוספתא יום הכיפורים א יד). ״מַכְנִיס גּוּדָלוֹ לְתוֹךְ פִּיו״ (יומא לח:). — [גּוּדַל־, גּוּדָלִים, גּוּדְלֵי־]

גודל, ראה גֹּדֶל.

גּוֹדְפָן* ז׳ [מן א. גדף] גַּדְּפָן, מְחָרֵף וּמְגַדֵּף: ״מִשֶּׁרַבּוּ הַגּוֹדְפָנִים פָּסְקוּ מִלִּקְרֹעַ (עַל קִלְלַת הַשֵּׁם)״ (ירושלמי סנהדרין כה. ב). — [גּוֹדְפָנִית, גּוֹדְפָנִים, ־נִיּוֹת]

גּוֹדֵר ז׳ [מן א. גדר, גָּדַר] בּוֹנֶה גְּדֵרוֹת, בַּנַּאי (מלכים ב יב יג). — [גּוֹדֵר־, גּוֹדְרִים, גּוֹדְרֵי־]

גּוֹדְרוֹת* נ״ר [מן גְּדֵרָה] כִּנּוּי לְצֹאן הַמְּכֻנָּסוֹת בְּתוֹךְ גְּדֵרוֹת (בבא בתרא לו.). — [גּוֹדְרוֹת־]

גודש, ראה גֹּדֶשׁ.

א. **גֵּוָה** נ׳ [מן א. גֵּו] 1, גּוּף: ״שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגֵּוָה וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ״ (איוב כ כה). 2°, גּוּף שֶׁל אֳנִיָּה יְשָׁנָה שֶׁיָּצְאָה מִכְּלַל שִׁמּוּשׁ. — [גֵּוַת־]

ב. **גֵּוָה** נ׳ [כיווץ מן גַּאֲוָה] גַּאֲוָה, גַּדְלוּת: ״כִּי־הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוָה, וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ״ (איוב כב כט). ״גֵּוָה וְרוּם לֵבָב״ (מגילת הסרכים ד ט). — [גֵּוַת־]

גוהר, ראה גֹּהַר. גוויה, ראה גְּוִיָּה.

גִּוּוּן°, גִּיוּוּן ז׳ [מן גון, גִּוֵּן] 1, מַתַּן צְבָעִים וּגְוָנִים שׁוֹנִים, צְבִיעָה בְּשָׁלָל צְבָעִים. 2 [בהשאלה] שִׁנּוּיִים וַחֲלִיפוֹת בְּצוּרָה אוֹ בְּתֹכֶן: בַּתָּכְנִית הָאָמָּנוּתִית הָיָה גִּוּוּן רַב: זִמְרָה, נְגִינָה, הַקְרָאוֹת וְעוֹד. — [גִּוּוּן־, גִּוּוּנִים, ־נֵי־]

גוון, ראה גָּוֶן. גוונון, ראה גְּוַנּוּן.

גוז [ארמית: גוז; ערבית: גַ׳אז]

~ פָּע׳ **גָּז**, 1, פ״ע חָלַף, עָבַר: ״כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה״ (תהלים צ י). ״הִנֵּה גָּז הַלַּיִל הַשֶּׁמֶשׁ הֵאִירָה״ (יל״ג, שירה יז). ״הֱקִיצוֹתִי — גָּז הַכֹּל״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״קָשְׁיֵי הַמָּקוֹם וּמִכְשׁוֹלֵי הַזְּמַן גָּזִים וּמִתְנַדְּפִים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 81). 2, פ״י הֵעִיף: ״וְרוּחַ נָסַע... וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם״ (במדבר יא לא). ״בָּא רוּחַ וַיִּשָּׂא מִשְׁלַי, וַיָּגָז אֶת חֲלוֹמַי״ (ביאליק, איגרת קטנה). — [לָגוּז; גָּז, גָּזָה; גָּז, גָּזָה; יָגוּז, וַיָּגָז]

~ נִפ׳ **נָגוֹז**, גָּז, חָלַף: ״אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים, וְכֵן נָגוֹזּוּ וְעָבָר״ (נחום א יב). ״נָגוֹז כַּצֵּל כֻּלָּם״ (ביאליק, על סף) [ראה גם גזז]. — [נָגוֹז, יָגוֹז]

~ הִפ׳ **הֵגִיז*** פ״י הֵבִיא בִּיעָף, הֵעִיף: ״וְהֵגִיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו״ (תנחומא ויקרא ג). ״אֲגִיזֵם וְאַעֲבִירֵם״ (רש״י נחום א יב). ״שִׂיחוֹת אֲרֻכּוֹת וְוִכּוּחִים נִמְרָצִים הֵגִיזוּ שָׁעָה אַחַר שָׁעָה״ (עגנון, כפות שם). — [לְהָגִיז, מֵגִיז, יָגִיז]

גּוֹזֵז ז׳ [מן גזז, גָּזַז] מִי שֶׁעוֹסֵק בִּגְזִיזַת צֶמֶר שֶׁל כְּבָשִׂים: ״וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה״ (ישעיה נג ז). — [גּוֹזֶזֶת, גּוֹזְזִים, גּוֹזְזוֹת]

גּוֹזָל ז׳ [ארמית: גּוֹזָלָא; ערבית: גַ׳וְזַל] 1, אֶפְרוֹחַ, בֶּן־עוֹף, עוֹף צָעִיר שֶׁעֲדַיִן לֹא הֶעֱלָה אֵבֶר: ״כְּנֶשֶׁר... עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף״ (דברים לב יא). 2, בֶּן־יוֹנָה, יוֹנָה רַכָּה: ״וְתֹר וְגוֹזָל״ (בראשית טו ט). 3* [בהשאלה] תִּינוֹק, יֶלֶד רַךְ וְעָנֹג: ״וּמְאַלְמֵן אֶת אִשְׁתּוֹ וּמְיַתֵּם אֶת גּוֹזָלָיו״ (פסחים מט.). ״וַאֲנִי, גּוֹזָל רַךְ, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב״ (ביאליק, לבדי). — [גּוֹזַל־, גּוֹזָלִים, גּוֹזְלֵי־, גם גּוֹזָלוֹת, גּוֹזְלוֹת־]

גּוֹזְלָן* ז׳ [מן גזל, גָּזַל] גַּזְלָן: ״הָאַנָּס וְהַגּוֹזְלָן וְהַגַּנָּב״ (ירושלמי קידושין ס ג). — [גּוֹזְלַן־, גּוֹזְלָנִים, גּוֹזְלָנֵי־]

גוזמה, ראה גּוּזְמָה.

גּוֹזְרָנִי° ת׳ [מן גזר, גָּזַר] פַּסְקָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם גְּזֵרָה: דְּבָרִים קְצָרִים וְגוֹזְרָנִיִּים. — [גּוֹזְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גּו״חַ אַדְזַ״ט°, סִימָן לַשָּׁנִים הַמְעֻבָּרוֹת בְּכָל מַחֲזוֹר קָטָן (בֶּן 19 שָׁנָה): הַשָּׁנָה הַ־3 לַמַּחֲזוֹר, הַ־6, הַ־8, הַ־11, הַ־14, הַ־17, וְהַ־19.

גוח, ראה גיח.

גּוּטַפֶּרְשָׁה° נ׳ [מַלאית: gatta גומי + percha שם עץ] חֹמֶר כְּעֵין גֻּמִּי הֶעָשׂוּי מִשְּׂרָף שֶׁל עֵצִים שׁוֹנִים הַגְּדֵלִים בְּאִיֵּי מָלַיָּא. הַגּוּטַפֶּרְשָׁה נִתֶּכֶת בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 60°. מְשַׁמֶּשֶׁת הַרְבֵּה לְבִדּוּד בְּמַכְשִׁירֵי־חַשְׁמַל.

גּוֹטִי°, ראה גּוֹתִי.

גּוֹי ז׳ [אולי הרחבה מן גֵּו גוף, במשמעות: גוף אתני־מדיני, קיבוץ גדול של אנשים] 1, עַם, אֻמָּה: ״לֹא־יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב״ (ישעיה ב ד). ״וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ״ (שמואל ב ז כג) 2*, נָכְרִי, בֶּן עַם אַחֵר, לֹא־יְהוּדִי: ״גּוֹי שֶׁמָּכַר קָמָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל״ (תוספתא פאה ב ט). ״קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל גּוֹי קָטָן וְשִׁסָּה בּוֹ אֶת כְּלָבוֹ״ (מגדלי מו״ס, ס). ״נוֹהֵג כְּגוֹי גָּמוּר לְכָל דְּבָרָיו״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 202). 3°, כִּנּוּי שֶׁל גְּנַאי בְּפִי הָאֲדוּקִים לִיהוּדִי חָפְשִׁי בְּיַחֲסוֹ לַדָּת אוֹ לְבוּר וְעַם־הָאָרֶץ בְּיַהֲדוּת. – [גּוֹי־, גּוֹיֵי; גּוֹיִם, גּוֹיֵי־]

– **גּוֹי־שֶׁל־שַׁבָּת**°, כִּנּוּי לְנָכְרִי הַמַּדְלִיק וּמְכַבֶּה בְּשַׁבָּתוֹת אֶת הָאוֹר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבָתֵּי יְהוּדִים חֲרֵדִים, אוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת הָאֲסוּרוֹת לִיהוּדִי דָּתִי בְּשַׁבָּת: ״זֶה גּוֹי־שֶׁל־שַׁבָּת הַמְמֻנֶּה עַל כִּבּוּי הַנֵּרוֹת וְהַסָּקַת תַּנּוּרִים בְּבָתֵּי הַיְּהוּדִים... בְּשַׁבָּתוֹת״ (מגדלי מו״ס, רכח). ״הַמִּתְפַּלְּלִים הָלְכוּ לְבָתֵּיהֶם, וְגוֹי־שֶׁל־שַׁבָּת בָּא וְכִבָּה אֶת הַנֵּרוֹת״ (עגנון, אלו קסח).

גְּוִי°, **גווי** ז׳ [מן גְּוִיָּה] גֵּו, גוּף: ״מַה יִּגְאֶה עָפָר וָאֵפֶר אֲשֶׁר בְּחַיָּיו יוּרַם גְּוִיוֹ״ (בן־סירא י ט). ״וּמִשְׁמַן גְּוִיוֹ יָמֵק״ (יניי רז). – [גְּוִי־, גְּוִיוֹ]

גּוּיָבָה° נ׳ [ספרדית: guayaba] עֵץ־מַאֲכָל מִמִּשְׁפַּחַת הַהֲדַסִּיִּים שֶׁמְּקוֹרוֹ בְּאַמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית (Psidium guayaba). פְּרִי הַגּוּיָבָה דּוֹמֶה לְאַגָּס, צִבְעוֹ צְהַב־יְרַקְרַק, עֲסִיסִי וּבַעַל רֵיחַ חָרִיף אָפְיָנִי, נֶאֱכָל חַי אוֹ מְבֻשָּׁל. הַגּוּיָבָה הֻכְנְסָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה וְהִיא עוֹלָה יָפֶה בָּאֲזוֹרִים הַחַמִּים. – [גּוּיָבוֹת]

חתך של פרי הגויאבה

גּוֹיָה° נ׳ [מן גּוֹי] אִשָּׁה נָכְרִיָּה, לֹא יְהוּדִיָּה: ״וְרָאָה אִשָּׁה אַחַת גּוֹיָה וּבֵרַךְ עָלֶיהָ״ (ירושלמי עבודה זרה מ א). ״גּוֹיָה עַקְשָׁנִית אַחַת״ (ביאליק, מאחורי א). [וראה עוד ערך גּוֹי] – [גּוֹיוֹת]

גְּוִיָּה, גוויה נ׳ [ראה א׳ גֵּו] 1, גּוּף: ״לֹא נִשְׁאַר... בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ״ (בראשית מז יח). ״שֶׁתִּתֵּן לְכָל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה צְרָכֶיהָ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ״ (ירושלמי ברכות ח ב). 2, גּוּף מֵת, גּוּפָה, פֶּגֶר: ״וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת גְּוִיֹּת בָּנָיו... וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם״ (שמואל א לא יב). – [גְּוִיַּת־, גְּוִיּוֹת]

– **רֹאשׁ־הַגְּוִיָּה**° (נגעים ו ז), אֵיבַר־הַהוֹלָדָה שֶׁל הַזָּכָר.

גּוֹיוּת° נ׳ [מן גּוֹי 2] מַעֲמָדוֹ שֶׁל גּוֹי, נָכְרִיּוּת: ״שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ לֹא בְּגוֹיוּתוֹ וְלֹא בְּגֵרוּתוֹ״ (ר׳ תם, תשובות קז). ״שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמָרֵק בְּיִסּוּרִים שֶׁלִּי אֶת עֲוֹן אֲכִילַת בְּשַׂר חֲזִיר שֶׁאָכַלְתִּי בְּגוֹיוּתִי״ (עגנון, אלו קפח). ״יָתוֹם... הוּא עַכְשָׁו בְּתוֹךְ תְּהוֹם שֶׁל גּוֹיוּת אַכְזָרִית״ (שניאור, סיפורים עח). ״רֵיחַ עִטְרָן וּטְרֵפוֹת וְגוֹיוּת״ (שנהר, ג 353). – [גּוֹיוּת־]

גּוֹיִי° ת׳ [מן גּוֹי 2] שֶׁהוּא שֶׁל גּוֹיִים, לֹא־יְהוּדִי: ״הָיָה סוֹלֵד בְּלִבּוֹ מִפְּנֵי אֲצִילוּת מִתְיַהֶרֶת זוֹ, פְּרִיצִית, גּוֹיִית כִּמְעַט״ (ברקוביץ, הראשונים רע). ״לֹא כֵן הַדְּנִיֵּפֶּר הַגּוֹיִי״ (שניאור, שירים קכז). ״כֹּה זָר הָעוֹלָם הַגּוֹיִי וּמָלֵא פַּחַד״ (טננבוים, תמולים 13). – [גּוֹיִית, גּוֹיִיִּים, גּוֹיִיּוֹת]

– **גּוֹיִית**° תה״פ בִּלְשׁוֹן גּוֹיִים, לוֹעֲזִית: ״הַזָּקֵן... מְדַבֵּר אֵלָיו מִתּוֹךְ זְקָנוֹ גּוֹיִית״ (ביאליק, מאחורי ט).

גְּוִיל°, **גוויל** ז׳ [?] 1*, אֶבֶן בִּלְתִּי־מְסֻתֶּתֶת: ״מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גְּוִיל, גָּזִית, כְּפִיסִין, לְבֵנִים – בּוֹנִים״ (בבא בתרא א א). 2*, עוֹר־בְּהֵמָה שֶׁלֹּא עֻבַּד כָּל צָרְכּוֹ, קְלָף גַּס: ״כּוֹתְבִין עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם בָּשָׂר וְעַל הַגְּוִיל בִּמְקוֹם שֵׂעָר״ (סופרים א ד). 3° [בהשאלה] דַּף שֶׁל סֵפֶר קַדְמוֹן: ״גְּמָרָא... צְעִירַת גְּוִילִים וּמְעוּכָה״ (ביאליק, ואם ישאל). ״מִי צָפַן הַקְּסָמִים בַּגְּוִילִים הַבָּלִים״ (ביאליק, המתמיד). – [גְּוִיל־, גְּוִילִים, גְּוִילֵי־]

גְּוִילִי°, **גווילי** ת׳ [מן גְּוִיל] הַדּוֹמֶה לִגְוִיל, שֶׁהוּא כְּעֵין גְּוִיל: ״בַּדְגְּדַג לְטָאָה כַּרְסָנִית אֶת עוֹרָהּ הַמְחֻסְפָּס וּגְוִילִי״ (שלונסקי, שירים ב 232). – [גְּוִילִית, גְּוִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

גְּוִיעָה°, **גוויעה** נ׳ [מן גוע, גָּוַע] 1*, גְּסִיסָה, אִבּוּד הַהַכָּרָה שֶׁלִּפְנֵי הַמָּוֶת: ״כָּל מִיתָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גְּוִיעָה – זוֹהִי מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים״ (בבא בתרא טז). 2°, דְּעִיכָה: ״גּוֹוַעַת עֲלֵיהֶן גְּוִיעוֹת גְּוִיעוֹת״ (הזז, היושבת 73). ״בַּגַּנִּים כְּבָר הָיוּ הֶעָלִים מַצְהִיבִים צְהַב שַׁמְנוּנִי, עוֹטִים אַרְגָּמָן שֶׁל גְּוִיעָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 330). – [גְּוִיעַת־, גְּוִיעוֹת]

גול, ראה גֹּל.

גולגולת, ראה גֻּלְגֹּלֶת.

גּוּלְדּוֹן°, **גּוּלְדֶן**° ז׳ [מגרמנית: Gold זהב] 1, מַטְבֵּעַ שֶׁהָיָה נָהוּג בְּאַרְצוֹת אַשְׁכְּנַז בִּימֵי־הַבֵּינַיִם. 2, יְחִידַת־כֶּסֶף בְּהוֹלַנְד, שֶׁשָּׁוְיָהּ בְּיָמֵינוּ כְּרֶבַע הַדּוֹלָר. 3, כִּנּוּי לְמַטְבֵּעַ גָּדוֹל, זָהוּב: ״נִצְטָרְפוּ פְּרוּטוֹת שֶׁל קֹמֶץ וְנַעֲשׂוּ אֲגוֹרוֹת, וְהָאֲגוֹרוֹת נַעֲשׂוּ גּוּלְדּוֹנִים״ (עגנון, כלה שב). – [גּוּלְדּוֹנִים]

גּוֹלָה נ׳ [מן ב. גלה, גָּלָה] 1, גָּלוּת, יְצִיאָה בְּאֹנֶס מִן הַמּוֹלֶדֶת לְאֶרֶץ זָרָה: ״וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה, הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו״ (עמוס א טו). 2, הָאָרֶץ שֶׁאֵלֶיהָ הֻגְלָה הַגּוֹלֶה: ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַשָּׁבִים מֵהַגּוֹלָה״ (עזרא ו כא). ״תְּנוּ עֵינֵיכֶם בַּאֲחֵיכֶם שֶׁבַּגּוֹלָה״ (תענית כב:) ״עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה״ (ביאליק, המתמיד). גּוֹלַת בָּבֶל. גּוֹלַת פּוֹלִין. 3, שֵׁם כְּלָלִי לָאֲנָשִׁים שֶׁגָּלוּ, קְהַל הַגּוֹלִים: ״שִׁמְעוּ דְבַר־ה׳, כָּל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי מִירוּשָׁלַיִם בָּבֶלָה״ (ירמיה כט כ). – [גּוֹלַת־, גּוֹלוֹת]

– **כְּלֵי־גוֹלָה** (ירמיה מו יט), כֵּלָיו שֶׁל הַנּוֹדֵד (מַקֵּל, תַּרְמִיל וְכוּ׳).

– **מְאוֹר־הַגּוֹלָה**°, תֹּאַר־כָּבוֹד לְחָכָם וּלְגָדוֹל בַּתּוֹרָה שֶׁהֵאִיר עֵינֵי יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה בְּתוֹרָתוֹ: רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר־הַגּוֹלָה.

– **רֹאשׁ־הַגּוֹלָה**° [ארמית: רֵישׁ־גָּלוּתָא], תָּאֳרוֹ שֶׁל מַנְהִיג קְהִלּוֹת הַיְּהוּדִים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּגוֹלַת בָּבֶל [תואר המקביל לנשיא שבארץ־ישראל]: ״אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ שְׁנֵי בָתֵּי אָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ הֵן: רֹאשׁ־גּוֹלָה שֶׁבְּבָבֶל וְנָשִׂיא שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (סנהדרין לח.).

גּוֹלֶה ז׳ [מן ב. גלה, גָּלָה] אָדָם שֶׁגֹּרַשׁ מִמּוֹלַדְתּוֹ, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת: ״וְהִגְלָה... עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים גּוֹלֶה״ (מלכים ב כד יד). – [גּוֹלָה, גּוֹלַת־, גּוֹלִים, גּוֹלֵי־, גּוֹלוֹת]

גּוֹלָה, ראה גֹּלָה.

גּוֹלְיָר* ז׳ [לאטינית: galearius] חַיָּל, נוֹשֵׂא־כֵּלִים בַּצָּבָא (גזיר סו:). – [גּוֹלְיַר־, גּוֹלְיָרִין, גּוֹלְיָרֵי־]

גּוֹלֵל* ז׳ [מן גלל, גָּלַל] 1 *, אֶבֶן עֲגֻלָּה שֶׁהָיוּ סוֹתְמִים בָּהּ בִּימֵי־קֶדֶם אֶת פֶּתַח מְעָרַת הַקְּבָרִים הַחֲצוּבִים בַּסֶּלַע (אהלות ב ד). 2 ∴, אֶבֶן אוֹ אֲבָנִים אֲחָדוֹת שֶׁמַּנִּיחִים כְּכִסּוּי עַל דָּפְנוֹת הַקֶּבֶר הֶחָפוּר בָּאֲדָמָה. – [גּוֹלֵל־]

– **סָתַם אֶת הַגּוֹלֵל***, 1 *, כִּסָּה אֶת הַקֶּבֶר אוֹ הַכּוּךְ בְּגוֹלֵל, סִיֵּם אֶת הַקְּבוּרָה (שבת קנב:). 2 ° [בהשאלה] בִּטֵּל לַחֲלוּטִין, חִסֵּל: ״יֵשׁ חֲשָׁשׁ לַסִּפּוּר הַלָּזֶה כִּי תִּסְתֹּם עָלָיו הַגּוֹלֵל״ (מאירוביץ, הטללים 75). הַמְבַקֵּר סָתַם אֶת הַגּוֹלֵל עַל הַיְצִירָה הַחֲדָשָׁה.

– **נִסְתַּם הַגּוֹלֵל***, 1 *, כֻּסָּה הַקֶּבֶר בְּגוֹלֵל, נִסְתַּיְּמָה הַקְּבוּרָה: ״כָּל שֶׁאוֹמְרִים בִּפְנֵי הַמֵּת יוֹדֵעַ עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל״ (שבת קנב:). 2 ° [בהשאלה] בָּא הַסּוֹף לַדָּבָר, תַּם וְנִשְׁלַם: ״מֵאוֹתוֹ עֶרֶב שָׁבוּעוֹת... נִסְתַּם הַגּוֹלֵל עַל מְגִלָּה״ (ברנר, א 456). ״וּמְעַט בָּא הַמַּשְׁבֵּר בִּמְשִׁיחִיּוּתוֹ שׁוּב אֵין תּוֹלָדָה לְיִשְׂרָאֵל וְנִסְתַּם הַגּוֹלֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פח).

גולם, ראה גֹּלֶם. **גולמנות**, ראה גָּלְמָנוּת. **גולמני**, ראה גָּלְמָנִי.

משחק גולף

גּוֹלְף◊ ז׳ [סקוטית: Golf] מִשְׂחָק נָפוֹץ בְּכַדּוּר גּוּמִי קָטָן וְקָשֶׁה: הַמְשַׂחֲקִים בְּגוֹלְף מִתְחָרִים בְּגִלְגּוּל הַכַּדּוּר בְּמַקְלוֹת מְיֻחָדִים לְתוֹךְ מַעֲרֶכֶת גֻּמּוֹת עֲשׂוּיוֹת בַּקַּרְקַע בְּמִסְפַּר חֲבָטוֹת מוּעָט כְּכָל הָאֶפְשָׁר.

גּוּלָשׁ◊ ז׳ [הונגארית: gulyas-hus בשר בוקרים] שֵׁם מְקֻבָּל לְבָשָׂר שֶׁנֶּחְתַּךְ לַחֲתִיכוֹת וְנִתְבַּשֵּׁל בְּאֵדֵי־מַיִם בְּתוֹסֶפֶת מִינֵי תַּבְלִין שׁוֹנִים (בָּצָל, פִּלְפֵּל וְעוֹד).

גּוֹלְשָׁנִי° ת׳ [מן גלש גָּלַשׁ] חֲלַקְלַק, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין גְּלִישָׁה: ״הַקְּצִינִים... עָקְבוּ בְּשִׂימַת־עַיִן אַחֲרֵי הֲלִיכָה הַקַּלִּיל וְהַגּוֹלְשָׁנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 109). – [גּוֹלְשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גולתא, ראה גֻּלְתָּא. **גומא, גומה**, ראה גֻּמָּה. **גומא**, ראה גֹּמֶא.

גּוּמָאִנִי° ת׳ [מן גמא, גָּמָא] הַמְגַמֵּא מֶרְחַקִּים: ״הִגְדִּיל הַסּוּס לִדְהֹר בְּשֶׁצֶף־קֶצֶב אֶת דַּהֲרָתוֹ הַגּוּמָאִנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 248). – [גּוּמָאִנִית, גּוּמָאִנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עצי גומי

גומד, ראה גֹּמֶד. **גומחה**, ראה גֻּמְחָה.

גומה, ראה גֻּמָּה.

גּוּמִי°, **גֻּמִּי**° ז׳ [יוונית: kommi; לאטינית: gummi] חֹמֶר גָּמִישׁ הַמִּתְקַבֵּל מֵעִבּוּד הַמִּיץ הֶחָלָבִי שֶׁל עֲצֵי הַגּוּמִי, שֶׁהֶחָשׁוּב שֶׁבָּהֶם שַׁיָּךְ לְמִשְׁפַּחַת הַחֲלַבְלוּבִיִּים; הָעֵץ גָּדֵל בְּאַרְצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת וּמוֹצָאוֹ מֵאֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית (Herea brasilensis).

– **גֻּמִּי עַרְבִי**°, כִּנּוּי לְדֶבֶק נוֹזֵל מְיֻחָד הַמְקֻבָּל בְּמִשְׂרָדִים לְהַדְבָּקַת נְיָר.

גּוּמִיָּה°, **גֻּמִּיָּה**° נ׳ [מן גֻּמִּי] טַבַּעַת קְטַנָּה שֶׁל חוּט גֻּמִּי גָּמִישׁ, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַדּוּק וּלְקִשּׁוּר. – [גּוּמִיַּת־, גּוּמִיּוֹת]

גּוֹמֶל, גּוֹמְלִין, ראה ב. גמל.

גּוּמָץ, גֻּמָּץ ז׳ [ארמית: גּוּמְצָא] חוֹר, גֻּמָּה, חֲפִירָה בַּקַּרְקַע: ״חֹפֵר גּוּמָץ בּוֹ יִפּוֹל״ (קהלת י ח). ״הָיָה נוֹטֵל מָעָה אוֹ שְׁתֵּי מָעוֹת... וְנוֹתְנָן לְתוֹךְ גּוּמָץ בְּקַרְקַע הַבַּיִת״ (עגנון, האש ו). – [גּוּמַץ־, גּוּמָצִים, גּוּמְצֵי־]

גּוֹן*, **גוון** ז׳ [ארמית: גַּוְנָא] 1 *, צֶבַע: ״וְכֵיוָן שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה גְּוָנִין״ (ברכות ו:). ״וּמִינֵי סְחוֹרָתוֹ וַחֲפָצָיו מִכַּמָּה גְּוָנִים וְרֵיחוֹת מְשֻׁנִּים״ (מנדלי מו״ס, עו). ״וַתִּרְגַּז מֵרִבְבוֹת גּוֹן וָצֶבַע״ (ביאליק, זוהר). ״פּוֹשֵׁט גּוֹן וְלוֹבֵשׁ גּוֹן וְהַתְּמוּרוֹת בְּהִירוֹת, רַבּוֹת״ (שניאור, שירים קנח). 2 °, בֶּן־צֶבַע, הֶבְדֵּל דַּק בַּצֶּבַע, דַּרְגַּת בְּהִירוּתוֹ שֶׁל צֶבַע הַמִּשְׁתַּנָּה בְּכַמּוּת הָאוֹר הַמֻּחְזֶרֶת מִמֶּנּוּ: הָאָדֹם גְּוָנִים רַבִּים לוֹ: אַרְגָּמָן, אָדֹם־בָּהִיר, אֲדַמְדַּם, וָרֹד וְעוֹד. 3 ° [בהשאלה] נִיוּאַנְס, שֹׁנִי קַל בֵּין דְּבָרִים דּוֹמִים – בְּמַרְאֶה, בְּצוּרָה, בְּתֹכֶן וְכַדּוֹמֶה: ״וּגְוָנִים רַבִּים, גְּוָנִים חֲדָשִׁים אָז תּוֹסִיף לְךָ עַל אוֹר חַיֶּיךָ״ (ביאליק, בת ישראל). – [גּוֹן־, גּוֹנוֹ, גְּוָנִים, גּוֹנֵי־, גְּוָנָיו, גּוֹנֵיהֶם]

– **גּוֹנֵי־גְוָנִים**°, גְּוָנִים קַלִּים וְדַקִּים בְּיוֹתֵר: ״לְכָל תְּמוּרוֹתֵיהֶם וּמַדְרְגוֹתֵיהֶם וּלְכָל גּוֹנֵי גּוֹנֵיהֶם״ (ביאליק, פסטרנאק). ״יֶשְׁנָם גּוֹנֵי גְוָנִים שֶׁל מְקִלִּים וּמַחְמִירִים״ (סוקולוב, בראות 529).

– **גּוֹן־בֵּינַיִם**°, גּוֹן מְמֻצָּע, מַרְאֶה שֶׁבֵּין שְׁנֵי גְוָנִים סְמוּכִים.

– **כְּגוֹן***, כְּמוֹ, כְּעֵין, ראה ערך כְּגוֹן.

גון [מן גּוֹן]

~ פִּעֵ׳ **גִּוֵּן**° פ״י 1, צָבַע בִּצְבָעִים שׁוֹנִים: הַצַּיָּר גִּוֵּן אֶת צִיּוּרָיו. 2 [בהשאלה] הִכְנִיס גְּוָנִים שׁוֹנִים, גִּמֵּר, הֶעֱשִׁיר, עָשָׂה לְרַבְגּוֹנִי: עוֹרְכֵי הַחֲגִיגָה גִּוְּנוּ אֶת הַתָּכְנִית עַל־יְדֵי נְגִינָה, דִּקְלוּמִים, רִקּוּדִים וְהַצָּגוֹת. הָעוֹרֵךְ גִּוֵּן אֶת עִתּוֹנוֹ בִּמְדוֹרִים שׁוֹנִים. – [לְגַוֵּן אֶת־, מְגַוֵּן, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּוַּן**°, 1 ∴, נִצְבַּע בִּצְבָעִים שׁוֹנִים: ״וְאִלּוּ הָיָה לְהָאֲוִיר שׁוּם גּוֹן, הָיִינוּ רוֹאִים אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים כָּל הַדְּבָרִים הַמְגֻוָּנִים״ (יוסף בן צדוק, עולם קטן א ג). ״וּזְגוּגִיּוֹת הַחַלּוֹנוֹת מְקֻשָּׁטוֹת בְּנִיָּרוֹת הַמְגֻוָּנִים״ (עגנון, אלו רמא). 2 °, הֻכְנְסוּ בּוֹ גְּוָנִים וְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת: תָּכְנִית הַחֲגִיגָה גֻּוְּנָה עַל־יְדֵי נְגִינָה, רִקּוּדִים וְדִקְלוּמִים. – [מְגֻוָּן, יְגֻוַּן]

~ הִתְ׳ **הִתְגַּוֵּן**∴, קִבֵּל גְּוָנִים שׁוֹנִים: ״וְהַמֶּשִׁי נַעֲשֶׂה בִּרְצוֹנוֹ (שֶׁל הָאוֹרֵג) וּמִתְגַּוֵּן בִּגְוָנִים הָעוֹלִים עַל לִבּוֹ״ (כוזרי ד כה). ״יִצְהַל עוֹלָם מַדְשִׁיא וּמִתְגַּוֵּן״ (למדן, במעלה סד). ״הַבָּעָתָהּ מִפְּנֵי הַנַּחְשׁוֹל שֶׁל יָפְעָה מִתְגַּוֶּנֶת״ (פיכמן, שעג). ״הַדְּבָרִים... מִתְגַּוְּנִים אֵצֶל כָּל פְּרָט, לוֹבְשִׁים צוּרוֹת מְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת״ (קריב, עיונים 75). – [לְהִתְגַּוֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

גַּוְנָא*, **גוונא** ז׳ [ארמית] גּוֹן [רווח בתלמוד בצירוף:]

– **כִּי הַאי גַּוְנָא*** (בבא מציעא לז:), כְּגוֹן זֶה, בְּדֶרֶךְ זוֹ.

גּוֹנְג◊ ז׳ [מלאית, בחיקוי לצליל שהכלי משמיע] תֹּף סִינִי, טַבֶּלֶת־נְחֹשֶׁת הָעֲשׂוּיָה בְּתַבְנִית צַלַּחַת גְּדוֹלָה וּשְׁטוּחָה שֶׁמַּקִּישִׁים עָלֶיהָ כְּבַעַל תֹּף לְשֵׁם הוֹדָעָה, אַזְעָקָה וְכַדּוֹמֶה. – [גּוֹנְגִים]

ג'וּנְגֶל° ז׳ [מסאנסקריט: jangala חורב, ישימון] שֵׁם שֶׁנִּתַּן בְּהֹדּוּ לָאֲזוֹרִים הַמְּכֻסִּים מִינֵי עֲשָׂבִים גְּבוֹהִים, שִׂיחִים וְעֵצִים עֲבֻתִּים, וּבָהֶם שׁוֹקְקִים חַיּוֹת־טֶרֶף, נְחָשִׁים, עוֹפוֹת וְכוּ׳. הַג'וּנְגְּלִים הֵם בְּדֶרֶךְ כְּלָל מְקוֹמוֹת־בִּצָּה פְּרָאִיִּים וְהֵם מְצוּיִים בְּכָל הָאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים בְּאַפְרִיקָה וּבְאַסְיָה. – [ג'וּנְגְּלִים]

א. **גונדא, גונדה,** ראה גַּנְדָּה.

ב. **גּוּנְדָּא*** נ׳ [פרסית־יוונית: kandys] בֶּגֶד עֶלְיוֹן, גְּלִימָה (גיטין סח:). – [גּוּנְדּוֹת]

גונדולה

גּוֹנְדוֹלָה° נ׳ [איטלקית: gondola] סִירָה אֲרֻכָּה וְצָרָה שֶׁחַרְטוֹמָהּ וְיַרְכָתֶיהָ מוּרָמִים וּבְאֶמְצָעָהּ תָּא; מוּנַעַת עַל־יְדֵי מָשׁוֹט אֶחָד. הַגּוֹנְדוֹלוֹת מְהַלְּכוֹת בִּתְעָלוֹת וֶנֶצְיָה שֶׁבְּאִיטַלְיָה. – [גּוֹנְדוֹלוֹת]

– **גּוֹנְדוֹלְיֵר°** ז׳ סַפָּן בְּגוֹנְדוֹלָה.

– **גּוֹנְדוֹלְיֶרָה°** נ׳ זֶמֶר שָׁטֵי הַגּוֹנְדוֹלוֹת בְּאִיטַלְיָה.

גּוּנְדְּלִית* תה״פ [ארמית; כנראה, מפרסית] 1*, בְּהִפּוּךְ הָאוֹתִיּוֹת אוֹ סֵדֶר הַמִּלִּים מִיָּמִין לִשְׂמֹאל וּמִשְּׂמֹאל לְיָמִין: ״דִּלְמָא גּוּנְדְּלִית חָתִים?״ (שֶׁמָּא חָתַם גּוּנְדְּלִית?)״ (גיטין פז:). 2° [בהשאלה] בַּעֲקַלָּתוֹן, בְּצוּרָה חֲלָזוֹנִית: ״לִצְלֹחַ גּוּנְדְּלִית אֶת הֶעָרוּץ הַלָּז בְּמָקוֹם שֶׁפָּלוּ״ (יזהר, שיירה 106).

גונדר, ראה גַּנְדֵּר.

גַּוְנוּן°, גוונון ז׳ [מן גָּוַן] גָּוֶן קַל, שִׁנּוּי קַל בְּיוֹתֵר בְּצֶבַע [בייחוד בהשאלה]: ״מְרֻבָּב וּמְכֻתָּם בְּגַוְנוּנִים וּצְבְעוֹנִים״ (סוקולוב, אישים 135). ״וְשׁוּר, נָטוּ אוֹר עִם גַּוְנוּן לְהִינוּמָה״ (אבינועם, שירים קמה). הַצַּיָּר הִצְלִיחַ לְתָאֵר אֶת כָּל גַּוְנוּנֵי הַנּוֹף. גַּוְנוּנֵי הַנֶּפֶשׁ. – [גַּוְנוּן־, גַּוְנוּנִים, גַּוְנוּנֵי־]

גִּוּוּן°, גיוון ז׳ [מן גוון, גִּוֵּן] מַתַּן גְּוָנִים, גִּמּוּר: גִּוּוּן הַיְּצִירָה הַסִּפְרוּתִית. – [גִּוּוּן־, ־נִים, ־נֵי־]

גַּוְנוּנִי°, גוונוני ת׳ [מן גַּוְנוּן] צִבְעוֹנִי, מְגֻוָּן בְּגַוְנוּנִים: ״הַשֻּׁלְחָן הָעָגֹל הַמְכֻסֶּה מַפָּה גַּוְנוּנִית נֶאֱרֶגֶה״ (גנסין, א 9). ״זִיו תְּכֵלֶת גַּוְנוּנִי שֶׁל חַשְׁמַל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 410). – [גַּוְנוּנִית, גַּוְנוּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גַּוְנוּנִיּוּת°, גוונוניות נ׳ [מן גַּוְנוּנִי] שֶׁפַע גַּוְנוּנִים, רִבּוּי גְּוָנִים וְגוֹנֵי־גְּוָנִים: ״כָּאן הֻשַּׂג שִׂיא שֶׁל גַּוְנוּנִיּוּת רַבַּת־אֶמְצָעִים״ (פיכמן, שיא). – [גַּוְנוּנִיּוּת־]

גּוֹנִי° ת׳ [מן גּוֹן] שֶׁל גָּוֶן [רק בצירופים: חַד־גּוֹנִי, סַסְגּוֹנִי, רַב־גּוֹנִי – ראה ערכים אלה במקומם]

גּוֹנִיּוּת° נ׳ [מן גּוֹנִי] מַצָּב שֶׁל גָּוֶן מְסֻיָּם [רק בצירופים חַד־גּוֹנִיּוּת, סַסְגּוֹנִיּוּת, רַב־גּוֹנִיּוּת – ראה ערכים אלה במקומם]

גונג [מן גַּוְנוּן]

~ פִּעֵ׳ **גִּוְנֵג°** פ״י הוֹסִיף גְּוָנִים קַלִּים, גִּמֵּר: הָאָמָּן גִּוְנֵג אֶת יְצִירָתוֹ. – [לְגַוְנֵג, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּוְנַג°,** נִתְּנוּ בּוֹ גְּוָנִים שׁוֹנִים, גֻּמַּר: יְצִירָה מוּסִיקָלִית מְגֻוְנֶגֶת. – [מְגֻוְנָג, יְגֻוְנַג]

~ הִתְ׳ **הִתְגַּוְנֵג°,** הִתְגַּלָּה בְּרֹב גְּוָנָיו: הַיָּם הִתְגַּוְנֵג עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה. לָשׁוֹן מִתְגַּוְנֶגֶת בִּיצִירָתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גּוֹנֵן° ז׳ [מן א. גנן, גֻּנַּן] [בחיל הג״א] הַדַּרְגָּה הַנְּמוּכָה בְּסֻלַּם הַדַּרְגּוֹת בְּהַגָּ״א (הֲגַנָּה אֶזְרָחִית) – מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת ׳טוּרָאִי׳ בַּצָּבָא. – [גּוֹנְנִים]

– **גּוֹנֵן רִאשׁוֹן°,** דַּרְגָּה שְׁנִיָּה בְּסֻלַּם הַדַּרְגּוֹת בְּהַגָּ״א – מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת ׳טוּרַאי־רִאשׁוֹן׳.

– **גּוֹנֵן מֻסְמָךְ°,** דַּרְגָּה שְׁלִישִׁית בְּסֻלַּם הַדַּרְגּוֹת בְּהַגָּ״א – מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת ׳רַב־טוּרַאי׳.

גּוֹנֵן°, הִתְגּוֹנֵן°, ראה א. גנן.

גוס [קרוב אל נגס]

~ פָּעַ׳ **גָּס*** פ״י חָתַךְ, כָּרַת, שָׁבַר: ״בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת – עַד שֶׁיָּגוּס״ (עוקצין ב ו). – [לָגוּס, גָּס, יָגוּס]

~ הִפְ׳ **הֵגִיס*** פ״י נָעַר, בָּחַשׁ בְּכַף, עִרְבֵּב, מֵרֵס: ״הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְמֵאָה״ (מכשירין ה יא). ״עוֹמֶדֶת הִיא כְּאִלֶּמֶת וּמְגִיסָה אֶת תַּבְשִׁילָהּ״ (עגנון, כפות קצא). – [לְהָגִיס, מֵגִיס, מְגִיסָה, יָגִיס]

גּוֹסֵס* תו״ז [מן א. גסס, גָּסַס] נוֹטֶה לָמוּת, אָדָם אוֹ כָּל יְצוּר חַי בִּרְגָעִים הָאַחֲרוֹנִים לִפְנֵי מוֹתוֹ: ״רֹב חוֹלִין – לְחַיִּים, רֹב גּוֹסְסִים – לְמִיתָה״ (קידושין עא:). ״לִמְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל גּוֹסֵס״ (י״ל פרץ). – [גּוֹסֶסֶת, גּוֹסְסִים, גּוֹסְסוֹת]

גּוֹסְסוּת° נ׳ [מן גּוֹסֵס] מַצָּבוֹ שֶׁל הַגּוֹסֵס. – [גּוֹסְסוּת־]

גוע [ערבית: (ג׳וע) גָ׳אעַ רעב, היה ריק]

~ פָּעַ׳ **גָּוַע** פ״ע 1. מֵת, הוֹצִיא רוּחוֹ, יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ: ״וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל... כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע״ (בראשית ו יז). ״וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה״ (בראשית כה ח). 2. [בהשאלה] כָּלָה, דָּעַךְ: ״עָנִי אֲנִי וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר״ (תהלים פח טז). ״אִלְמָלֵא מַכּוֹת אֵלּוּ הָיִיתָ גּוֹוֵעַ כְּנֵר שֶׁל חֵלֶב״ (עגנון, כפות תכב). ״יִגְוְעוּ מְאוֹרֵיכֶם בְּלִבְּכֶם״ (ביאליק, יהי חלקי). – [לִגְוֹעַ; גּוֹוֵעַ, גּוֹוַעַת; יִגְוַע]

~ הִפְ׳ **הִגְוִיעַ^** פ״י 1^, הֵמִית: ״זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִגְוִיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ״ (קליר, סידור 667). 2° [בהשאלה] קֵרֵב אֶת הַקֵּץ, שִׁתֵּק: ״שֶׁתַּגְוִיעַ כִּסּוּפֵינוּ בְּעוֹד אַךְ פֶּשַׂע אֶל הַגֹּהַּ״ (ש׳ שלום, שירים תקיח). ״פִּתְאֹם נָפְלוּ יְרִיּוֹת שׁוֹטְפוֹת וְהִגְוִיעוּ אֶת הַלֵּב״ (יזהר, צקלג 404). – [לְהַגְוִיעַ, מַגְוִיעַ, יַ־]

גְּוַע^, גווע ז׳ [מן גוע, גָּוַע] גְּוִיעָה, מִיתָה: ״וְשָׂבַעְתִּי עֲדֵי גְּוַע נְדוּדִים״ (הנגיד, דיואן ב 12). – [גְּוַע־]

גִּוְעוֹן°, גיוועון ז׳ [מן גוע, גָּוַע] גְּוִיעָה, עִלָּפוֹן [ובהשאלה] כְּמִיהָה עַזָּה: ״עַד גִּוְעוֹן הַלֵּב אֶל מַשֶּׁהוּ שֶׁיִּהְיֶה״ (יזהר, צקלג 563). – [גִּוְעוֹן־]

גועל, ראה גֹּעַל. **גועלי,** ראה גָּעֳלִי. **גועליות,** ראה גָּעֳלִיּוּת.

גּוּף* ז׳ [ראה גּוּפָה; ארמית: גּוּפָא; ערבית: גַ׳וְף בטן] 1*, גְּוִיָּה, הַחֵלֶק הַמּוּצָק בְּכָל יְצוּר חַי הַכּוֹלֵל אֶת הַשֶּׁלֶד, הָאֵיבָרִים הַפְּנִימִיִּים וְהַחִיצוֹנִיִּים, הַשְּׁרִירִים וְהָעוֹר: ״וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה״ (אבות א יז). ״זֶה הַגּוּף... אֵלּוּ הָאֵיבָרִים״ (נדרים לב:).

"הנשמה לך והגוף פעלך" (שומע תפילה, סליחות). "כי הנדיבים יתנדבו בגופים ובנשמות" (הרומי, יח 324). "שמעתי כל שבר כל פרק מגופה" (ביאליק, שירתי). "נשמה בריאה בגוף בריא" (פתגם רומי). 2 *, החלק העקרי בשלד, באדם ובבהמה – בלי הראש והגפים: "נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף" (סוטה ט ג). "שתי ידיו... שתי רגליו... ראשו... גופו" (זבים ד ד). 3 ^, עצם, כל דבר התופס מקום בחלל: "וגופו (של הירח) פחות מגוף הארץ" (גבירול, כתר מלכות כח). האבן, המים, כדור הארץ, האויר – כלם גופים; הקביה, הפירמידה – גופים הנדסיים. 4 ° [בטכניקה] החלק העקרי במכשיר, שלד, מסגרת: גוף האניה. גוף המכונית. גוף המטוס. 5 *, עקר הדבר, יסודו: "גופו של גט" (גיטין ט ג). "עשרת הדברות הן הן גופה של שמע" (ירושלמי ברכות ג ג). "(המאורעות) הראשונים שהם גופי היהדות מצד עצמם" (אחד העם, קיד). "והכרת גופי היצירות הספרותיות של היהדות במקרא" (ביאליק, הספר העברי). — [גוף־, גופים, גופי־; גם גופות, גופות־]

— גוף הדבר °, גוף המעשה ° [על־פי הארמית: גופא דעובדא, וכן על־פי יומא עד: "גופו של מעשה"] עצם המעשה: "גוף הדבר כך היה" (עגנון, כלה פה). "כשאכנס באותו ענין ואתחיל לכתב גוף המעשה, יבואו בני־אדם ויטרידוני" (עגנון, אלו שג).

— גופו *, הוא גופו °, הוא בעצמו, הוא ולא אחר: "כל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבריות" (אבות ד ו). הוא גופו אמר זאת.

— גוף יורידי °, גוף משפטי °, חברה מסחרית או צבורית הרשומה כדין והיא זכאית לנהל עסקים, לחתם על חוזים, להתחיב התחיבויות וכדומה.

— גוף עקרי °, [בצבא] החלק העקרי של יחידה צבאית המבצע משימה מסימת, להבדיל מן הגופים המפרדים, כגון משמר קדמי.

— גופו של עולם °, עצם העולם, העולם כמות שהוא: "מגופו של עולם אל אורו ערגתי" (ביאליק, זוהר). "קם רבי אוריאל ונסתכל בגופו של עולם ונתלהב" (עגנון, אלו כב).

— גוף ראשון °, [בדקדוק] מדבר, מדברת, מדברים, מדברות – אני, אנחנו.

— גוף שני °, [בדקדוק] נוכח, נוכחת, נוכחים, נוכחות – אתה, את, אתם, אתן.

— גוף שלישי °, [בדקדוק] נסתר, נסתרת, נסתרים, נסתרות – הוא, היא, הם, הן.

— גופי דברים °, גופי מעשים ° [ראה לעיל גוף הדבר], עקרי דברים, מעשים של ממש: "הם הם גופי דברים, עקר תמציתם" (ביאליק, ספיח א). "צמאים אנו לגופי מעשים" (ביאליק, הלכה ואגדה).

— גופי הלכות * (אבות ג יח), דינים עקריים.

— גופי תורה * (חגיגה א ח), יסודות התורה, מצות עקריות.

— בעל־גוף °, 1, בריא, שמן, מגשם. 2, כנוי לאדם תקיף ומגשם, "בעל בעמיו": "אריה בעל גוף" (ביאליק, שם הסיפור).

— חובת הגוף *, מצוות שענינן האדם והן חלות עליו בכל מקום, להבדיל מן "חובת קרקע" – מצוות שכחן יפה בארץ־ישראל בלבד: "חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה־לארץ, חובת־קרקע אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לז).

— מלת־גוף ° [בדקדוק] מלה הבאה במקום הגוף עצמו, למשל: אני, זה, אלה, אותו.

— פלג־גוף °, מחצית הגוף, כנוי הלצי לאשת איש, עזר כנגדו.

— שם־הגוף °, ראה מלת־גוף °.

— תרבות הגוף °, ספורט, התעמלות שיטתית ומכונת לפתוח הכשר הגופני.

— לגופו של דבר °, לעצם הענין, בעקרו של דבר.

גוף [קרוב אל גפף]

~ פע' **גָּף** * פ"י סתם, פקק, סגר פיו של כלי במגופה: "כדי שיפתח (את החבית) ויגוף" (עבודה זרה ה ד). "וגפין את חביותיו" (ירושלמי מועד קטן פא א). — [לגוף את־, גף, יגוף]

~ הפ' **הֵגִיף** פ"י סגר, נעל: "ועד הם עמדים יגיפו הדלתות" (נחמיה ז ג). "והגיף אחד מהן את הדלת" (אהלות ו ב). בלילה מגיפים את התריסים. — [להגיף את־; מגיף, מגיפה; יגיף]

~ הפ' **הוּגַף** *, נסגר, ננעל: "היו בו חלונות הרבה וכלן מוגפות" (תוספתא אהלות ה ד). "מקצת מתריסי הבתים מוגפים" (ביאליק, מאחורי ס). — [מוגף, יוגף]

~ פע' **גִּיֵּף** * פ"י גפף, חבק: "ובקשו להטיל (לים) עוד שני, ועמד וגיפו. אמר להן: אם מטילין אתן אותו לים, הטילוני עמו" (ירושלמי יומא מא א). — [לגיף, מ־, י־]

גופא * ז' [ארמית: הגוף] 1 *, מלה רווחת בתלמוד כפתיחה לחזרה אל ענין שסטו ממנו במהלך הויכוח, מעין: "נשוב אל גוף הענין": "גופא, אמר ר' מתנא וכו'" (חולין נד:). 2 °, עצמו, גופו: "אבל נשובה נא לספור־המעשה גופא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים מא). "באותו רגע גופא כבר מנצח הוא" (שופמן, א 41).

— גופא דעובדא היכי הוה * (בבא מציעא ע.), עצם המעשה איך היה? [מכאן:]

— גופא דעובדא * (על־פי בבא מציעא ע.), עקר המעשה: "אך נאה דרשו, וגופא דעובדא הניחו לאחרים להתגדר בו" (מנדלי מו"ס, שצג).

גופה נ' [ראה גוף; ערבית: ג'יפה] 1, גוף מת, גויה, פגר: "וישאו את־גופת שאול ואת גופת בניו" (דברי הימים א י יב). הגלים הטילו אל החוף את גופת הטבוע. 2 °, עקרו של הגוף שאליו מחברים הגפים. — [גופת־, גופות]

גופי ^ ת' [מן גוף] גופני, גשמי, חמרי: "נשמע בחושיו וכחותיו הנפשיים והגופיים" (כוזרי ג ה). "אהבת ההנאות הגופיות מן המאכל והמשתה" (חובות הלבבות, עבודת ה' ה). — [גופית, גופיים, ־פיות]

גופיה ° נ' [מן גוף] כתנת שלובשים על עור הגוף ממש, מתחת לבגדים העליונים. — [גופית־, גופיות]

גופיות ^ נ' ראה גופניות.

גּוּפִיף° ז׳ [מן גוף] 1, גוּף קָטָן: ״וְכָל הַקַּרְקַע רָצוּף בְּגוּפִים וְגוּפִיפִים וְאֵין מָקוֹם פָּנוּי לָשֶׁבֶת״ (ברנר, א 77). ״אֵם מֵינִיקָה תִּינוֹק וְגוּפִיפוֹ כְּנוֹצָה״ (שרת, באסיה 144). 2, תָּא אוֹ כַּדּוּרִית וְכַדּוֹמֶה בְּגוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ: בַּדָּם גּוּפִיפִים אֲדֻמִּים וְגוּפִיפִים לְבָנִים. — [גּוּפִיף־, גּוּפִיפִים, גּוּפִיפֵי־]

גּוֹפָן° ז׳ [אולי, בשינוי הגייה, מיוונית: grapheion כתיבה] כְּתָב, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת: ״כָּאן בְּגוֹפָן שֶׁלָּנוּ, כָּאן בְּגוֹפָן שֶׁלָּהֶם״ (מגילה ט.). בַּמְּסַדֶּרָה שֶׁבְּבֵית־דְּפוּס יֵשׁ אוֹתִיּוֹת בְּנוֹת גּוֹפָן שׁוֹנֶה. — [גּוֹפַן־, גּוֹפָנִים, גּוֹפְנֵי־]

גּוּפְנָאוּת° נ׳ [מן גוף] הַתְקָנַת גּוּף הַמָּטוֹס בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. — [גּוּפְנָאוּת־]

גּוּפְנַאי° ז׳ [מן גוף] פּוֹעֵל הָעוֹבֵד בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת לִמְטוֹסִים בְּהַרְכָּבַת גּוּף הַמָּטוֹס. — [גּוּפְנָאִים, גּוּפְנָאֵי־]

גּוּפָנִי^ ת׳ [מן גוף] 1^, שֶׁל הַגּוּף, הַשַּׁיָּךְ לַגּוּף: ״וּכְמוֹ שֶׁהַחוֹלִים הַגּוּפָנִיִּים... כֵּן חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת״ (שמונה פרקים לרמב״ם, ג). עֲיֵפוּת גּוּפָנִית. כֹּשֶׁר גּוּפָנִי. 2°, חָמְרִי, גַּשְׁמִי, בְּנִגּוּד אֶל רוּחָנִי וּמֻפְשָׁט: ״כְּחוֹתֵיהֶם הַגּוּפָנִיִּים וְהַמּוּסָרִיִּים״ (אחד העם, לז). תַּאֲווֹת גּוּפָנִיּוֹת. 3^, בַּעַל־גּוּף גָּדוֹל: ״שֶׁלֹּא הָיָה (מֹשֶׁה) גּוּפָנִי וְלֹא הָיָה בַּעַל כֹּחַ״ (רש״י נדרים לח). — [גּוּפָנִית, גּוּפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **גּוּפָנִית**° תה״פ גּוּף לְגוּף: ״יוֹשְׁבִים גּוּפָנִית זֶה עִם זוֹ״ (שמיר, הוא הלך 184).

גּוּפָנִיּוּת^ נ׳ [מן גופני] חָמְרִיּוּת, גַּשְׁמִיּוּת, טֶבַע הַגּוּף: ״כָּל בֶּן־אָדָם בִּהְיוֹת שִׂכְלוֹ כֹּחַ בְּגוּף אֵינוֹ יָכוֹל לִכָּנֵס בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ גּוּפָנִיּוּת כְּלָל״ (אבוהב, מנורת המאור קמז). ״וּכְשֶׁהִגִּיעַ לַפִּיּוּט ׳לְכָה דוֹדִי׳ יָצָא מִן הַגּוּפָנִיּוּת מַמָּשׁ״ (עגנון, אלו יג). — [גּוּפָנִיּוּת־]

גופנן, ראה גְּפָנָן.

גופר, ראה גֹּפֶר. גופריתי, ראה גָּפְרִיתִי.

גופרית, ראה גָּפְרִית. גופריתני, ראה גָּפְרִיתָנִי.

גּוּץ* ת׳ [קרוב אל כורץ] קָצָר, נָמוּךְ, קְטַן־קוֹמָה: ״הִיא אֲרֻכָּה וְהוּא גּוּץ״ (יבמות קז.). — [גּוּצָה, גּוּצִים, ־וֹת]

גּוּצִיּוּת° נ׳ [מן גוץ] קַטְנוּת, קֹצֶר־קוֹמָה. — [גּוּצִיּוּת־]

גּוּצָנִי° ת׳ [מן גוץ] גּוּץ, קָצָר בְּגוּפוֹ: ״כֶּלֶב עַב־גּוּף מְגֻזָּז וְגוּצָנִי״ (שמיר, הוא הלך 73). — [גּוּצָנִית, גּוּצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גּוּר, גּוֹר ז׳ [ארמית: גור, גּוּרָא; ערבית: גְ׳רְו; אכדית: guratum עֵגֶל רַךְ] בֶּן־חַיָּה, חַיָּה צְעִירָה: ״גּוּר אַרְיֵה״ (בראשית מט ט). ״נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת״ (ירמיה נא לח). ״גַּם־תַּנִּים חָלְצוּ שַׁד, הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן״ (איכה ד ג). גּוּר־כֶּלֶב. גּוּרֵי־זְאֵבִים. [ובהשאלה, על אדם] ״עֲבֹר נָא, גּוּר־אָדָם... אֲמַהֵר אֵלֶיךָ גּוּר־אֱנוֹשׁ״ (שניאור, שירים רפג) — [גּוּר־, גּוּרִים, גּוּרֵי־; גּוּרָה, גּוּרַת־, גּוּרוֹת]

— **גּוּר־עֲרָיוֹת**°, [כינוי של חירוף, בדימוי אל ׳גור אריות׳] בֶּן־זְנוּנִים, מַמְזֵר: ״אִי אַתָּה, גּוּר עֲרָיוֹת, שֶׁקֶץ מְשֻׁקָּץ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 141).

א. **גור** [אוגריתית: גר; ארמית: גור; ערבית: גָ׳אוֹר]

~ פָּע׳ **גָּר** פ״ע דָּר, יָשַׁב בְּמָקוֹם מְסֻיָּם זְמַן מְמֻשָּׁךְ: ״עִם־לָבָן גַּרְתִּי״ (בראשית לב ה). ״וְהָאִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְהוּא־גָר בְּגִבְעָה״ (שופטים ט טז). ״וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם״ (בראשית יב י). — [לָגוּר בְּ־, עִם־; גַּרְתִּי... גָּר, גָּרָה; גָּר, גָּרָה; יָגוּר]

~ הת׳ **הִתְגּוֹרֵר**, 1, גָּר, דָּר, שָׁהָה בְּמָקוֹם זְמַן־מָה: ״הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ״ (מלכים א יז כ). ״שְׁמוֹתֵיהֶם לְתוֹלְדוֹתָם... וּשְׁנֵי הִתְגּוֹרְרָם וּפֵרוּשׁ מַעֲשֵׂיהֶם״ (מגילת ברית דמשק ד 6). ״וְהוּא מִתְגּוֹרֵר בְּאֵיזוֹ קֶרֶן־זָוִית גְּרוּעָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד). 2, הִתְחוֹלֵל, הִשְׂתָּעֵר: ״סַעַר מִתְגּוֹרֵר עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל״ (ירמיה ל כג). — [לְהִתְגּוֹרֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּע׳ **גֵּיֵר***, ראה ערך גיר.

— **הָאֶחָד בָּא לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט!** [על־פי בראשית יט ט], טַעֲנָה כְּנֶגֶד אָדָם חָדָשׁ שֶׁבָּא זֶה מִקָּרוֹב וְהוּא מַרְבֶּה לְהִתְעָרֵב בְּעִנְיְנֵי הַמָּקוֹם.

— **עִם לָבָן גַּרְתִּי** [דיבור הלצי, על־יסוד דרש הפסוק בבראשית לב ה], כְּבָר הִתְנַסֵּיתִי דַּיִּי בְּמַגָּע עִם רַמָּאִים גְּדוֹלִים!

— **וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ** (ישעיה יא ו), מִתֵּאוּרֵי הֶחָזוֹן הָאִידֵיאָלִי עַל הַשָּׁלוֹם וְהָאַחֲוָה שֶׁיָּקוּמוּ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים – אַף בֵּין אוֹיְבִים בְּנֶפֶשׁ.

ב. **גור** [קרוב אל יגר]

~ פָּע׳ **גָּר** פ״ע פָּחַד, יָרֵא: ״לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר״ (דברים לב כז). ״יִירְאוּ מֵה׳ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל״ (תהלים לג ח). ״וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא״ (במדבר כב ג). ״גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי־חֶרֶב!״ (איוב יט כט). — [לָגוּר מִן־, מִפְּנֵי־; יָגוּר, גּוּר! בעבר — לפי יגר: יָגֹרְתִּי]

ג. **גור** [קרוב אל גרה; ערבית: גָוֵר עריצות, גָ׳אר עָלַי לעשוק]

~ פָּע׳ **גָּר** פ״ע הִתְנַקֵּשׁ, הִתְנַכֵּל: ״אָרְבוּ לְנַפְשִׁי, יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים״ (תהלים נט ד). ״וְהֵמָּה מֵאִתְּכָה גָּרוּ עַל נַפְשִׁי״ (מגילת ההודיות ב 23). — [לָגוּר עַל־, גַּרְתִּי, גָּר, יָגוּר]

ד. **גור** [על־פי הארמית]

~ פָּע׳ **גָּר** פ״ע סָטָה, זָנָה: ״בַּת לְאָב מַטְמֹנֶת שָׁקֶר... בִּנְעוּרֶיהָ פֶּן תָּגוּר בִּבְתוּלֶיהָ פֶּן תְּפֻתֶּה״ (בן־סירא מב יא). — [לָגוּר, גָּר, יָגוּר]

גּוֹרְגָן° ז׳ [ארמית: גּוֹרְגְּנָא, ערבין י: לפי הערוך; מיוונית: organon] עוּגָב: ״וְקוֹלֵנוּ הַמְחַלְחֵל נִבְלַע בְּקוֹל הָרַעַשׁ שֶׁל הַמַּקְהֵלָה וְהַגּוֹרְגָן״ (סדן, ממחוז ריב). — [גּוֹרְגַן־, גּוֹרְגָנִים, ־גְנֵי־]

גּוֹרְדִּי° ת׳ רְאֵה עֵרֶךְ קֶשֶׁר, קֶשֶׁר גּוֹרְדִּי.

גְּוַרְדְּיָה°, גווארדיה נ׳ [מצרפתית: garde משמר] 1, חֵיל מִשְׁמָר. 2 [בהשאלה] כְּנוּי־כָּבוֹד לְחֵלֶק נִבְחָר בְּאִרְגּוּן, בְּהִסְתַּדְּרוּת, בִּתְנוּעָה צִבּוּרִית: פְּלוֹנִי הוּא מִן הַגְּוַרְדְּיָה הַיְשָׁנָה. — [גְּוַרְדְּיוֹת]

גורילה

גּוֹרִילָה° נ׳ [יוונית: gorillia] הַמִּין הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר בְּמִשְׁפַּחַת קוֹפֵי־הָאָדָם (Gorilla gorilla) הַזָּכָר הַבּוֹגֵר גָּבוֹהַּ כִּשְׁנֵי מֶטְרִים וָמַעְלָה. הַגּוֹרִילָה בַּעֲלַת כֹּחַ עָצוּם. מִשְׁכָּנָהּ בִּיעָרוֹת בְּרֵאשִׁית בְּאַפְרִיקָה הַמַּעֲרָבִית. מְזוֹנָהּ בְּעִקָּר פֵּרוֹת. — [־לוֹת]

גּוּרִית* נ׳ [מן גור] גּוּרָה, בַּת־חַיָּה, חַיָּה צְעִירָה: ״גּוּרִיּוֹת הִכְנִיסוּ בַּתֵּבָה״ (זבחים קיג:). — [גּוּרִית־, גּוּרִיּוֹת]

גּוֹרָל ז׳ [ערבית: גַ׳רַל אבן] 1, עֶצֶם כָּלְשֶׁהוּ (אֶבֶן, פִּתְקָה, כַּרְטִיס וְכַדּוֹמֶה) שֶׁמְּטִילִים אוֹ מוֹצִיאִים מִתּוֹךְ קַלְפִּי לְהַכְרִיעַ עַל פִּיו בְּדָבָר מְסֻפָּק אוֹ בִּבְחִירָה: "וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת, גּוֹרָל אֶחָד לַה׳ וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל" (ויקרא טז ח). "אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ... עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ" (במדבר כו נה-נו). "וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת, וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה" (יונה א ז). "טָרַף בַּקַּלְפִּי וְהֶעֱלָה שְׁנֵי גּוֹרָלוֹת, אֶחָד כָּתוּב עָלָיו 'לַשֵּׁם' וְאֶחָד כָּתוּב עָלָיו 'לַעֲזָאזֵל'" (יומא ד א). פְּלוֹנִי זָכָה בְּגוֹרָל בִּפְרָס. 2, מְנַת חֶלְקוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ דָּבָר, מַזָּל: "זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ" (ישעיה יז יד). "וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין" (דניאל יב יג). "מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ" (תפילת השחר). "אֵין דָּבָר, אַשְׁלִים עִם גּוֹרָלִי" (ביאליק, חוזה לך ברח). עֲדַיִן לֹא נוֹדַע מַה גּוֹרַל תְּבִיעוֹתֵיהֶם מִן הַמֶּמְשָׁלָה. — [גּוֹרַל־, גּוֹרָלוֹת, גּוֹרְלוֹת־]

— הֵטִיל גּוֹרָל (משלי טז לג), הִפִּיל ג׳ (יונה א ז), הִשְׁלִיךְ ג׳ (יהושע יח ח), יָדָה גּוֹרָל (נחום ג י), יָרָה גּוֹרָל (יהושע יח ו), הִכְרִיעַ בְּדָבָר עַל־יְדֵי גּוֹרָל.

— זָכָה בְּגוֹרָל°, קִבֵּל סְכוּם כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶּסֶף בְּהַגְרָלָה: "מִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיד מְעוֹתָיו בְּגוֹרָל אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ" (מגדלי מו״ס, קצ). "תֹּאמַר: זָכָה בְגוֹרָל — אֵין בְּיָדַי פַּיִס" (ביאליק, תאמר אהיה רב).

— נָפַל גּוֹרָלוֹ*, הָיָה חֶלְקוֹ: "יְשֻׁלַּח מֵעֵדָה כְּמִי שֶׁלֹּא נָפַל גּוֹרָלוֹ בְּתוֹךְ לִמּוּדֵי אֵל" (מגילת ברית דמשק ח 27).

— חָרַץ אֶת גּוֹרָלוֹ°, קָבַע לְגַבָּיו, הוֹצִיא פְּסַק־דִּינוֹ.

— מְנָת גּוֹרָלוֹ° [על־פי תהלים טז ה] מַזָּלוֹ, מַה שֶּׁצָּפוּי לוֹ לְאָדָם: "וּבְלִי תְלוּנָה יַחַלְתִּי לִמְנָת גּוֹרָלִי" (ביאליק, מגילת ו).

גּוֹרָלִי° ת׳ [מן גּוֹרָל] מַכְרִיעַ, פָּטָלִי, קוֹבֵעַ אֶת גּוֹרָלוֹ שֶׁל־: "אֵינִי מְיַחֵס חֲשִׁיבוּת גּוֹרָלִית לְמוֹעֲדִים קְבוּעִים" (קדרי, כורך 26). שְׁאֵלַת הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ הִיא גּוֹרָלִית לַעֲתִיד הַמְּדִינָה. — [גּוֹרָלִית, גּוֹרָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

גּוֹרָלִיּוּת° נ׳ [מן גּוֹרָלִי] 1, פָּטָלִיּוּת, הָאֱמוּנָה כִּי אֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהִמָּלֵט מִגּוֹרָלוֹ הַסָּמוּי. 2, מַצָּב גּוֹרָלִי, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת־עִנְיָנִים מַכְרַעַת: גּוֹרָלִיּוּתוֹ שֶׁל צַעֲדוֹ הָאַחֲרוֹן. — [גּוֹרָלִיּוּת־]

גּוֹרֵם* ז׳ [מן א.גרם, גֶּרֶם] 1*, סִבָּה, דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי תּוֹצָאוֹת מְסֻיָּמוֹת: "כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בָּא מֵחֲמַת הַגּוֹרֵם, בָּטֵל הַגּוֹרֵם — בָּטֵל הָאִסּוּר; וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ בָּא מֵחֲמַת הַגּוֹרֵם, אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּטֵל הַגּוֹרֵם, הָאִסּוּר בִּמְקוֹמוֹ" (ירושלמי יבמות ב ג). הַחַיְדַקִּים הֵם גּוֹרְמֵי מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת שׁוֹנוֹת. 2°, יְסוֹד מֵנִיעַ, מַשְׁפִּיעַ: "לְהָטִיל אֶת חֶלְקָהּ אֶל הַקַּלְפִּי הַמְשֻׁתָּף שֶׁל יֶתֶר הַגּוֹרְמִים" (ביאליק, משנה לעם). 3° [בחשבון] כָּל אֶחָד מִן הַמִּסְפָּרִים הַיּוֹצְרִים מַכְפֵּלָה: 2 וְ־5 הֵם גּוֹרְמֶיהָ שֶׁל הַמַּכְפֵּלָה 10 $(2 \times 5 = 10)$. — [גּוֹרֵם־, גּוֹרְמִים, גּוֹרְמֵי־]

— גּוֹרֵם מְשֻׁתָּף° [בחשבון] מִסְפָּר שֶׁמִּתְחַלְּקִים בּוֹ כַּמָּה מִסְפָּרִים אֲחֵרִים: 7 הוּא גּוֹרֵם מְשֻׁתָּף לַמִּסְפָּרִים 21, 35, 56.

— פֵּרוּק לְגוֹרְמִים° [בחשבון] קְבִיעַת מִסְפָּרִים שֶׁמַּכְפֵּלַת כֻּלָּם שָׁוָה לַמִּסְפָּר הַנָּתוּן: הַמִּסְפָּר 24 מִתְפָּרֵק לַגּוֹרְמִים 2, 2, 2, 3 $(2 \times 2 \times 2 \times 3 = 24)$.

גּוֹרֶן, ראה גֹּרֶן.

גּוֹרֵף* ז׳ מַגְרֵפָה, סוֹחֵף — ראה גרף.

גּוֹרְפָנִי° ת׳ [מן גּוֹרֵף, ראה גרף] הַגּוֹרֵף וְסוֹחֵב עִמּוֹ: "וְכָל כָּךְ גּוֹרְפָנִי הָיָה צְחוֹקוֹ שֶׁל גְּרִיגוֹרִי, שֶׁהוּא עַצְמוֹ גָּעָה בִּצְחוֹק" (שלונסקי, תר׳ הדון ט 84). "בְּעָצְמָה שֶׁל אוֹתָהּ מֶרְחֶשֶׁת גּוֹרְפָנִית" (קובנר, פנים 75). — [גּוֹרְפָנִית, גּוֹרְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גּוֹרֶרֶת° נ׳ [מן א. גרר, גָּרַר] כְּלִי־רֶכֶב אוֹ כְּלִי־שַׁיִט הַמְשַׁמְּשִׁים לִגְרִירַת רֶכֶב, תּוֹתָחִים, סִירוֹת־מַשָּׂא וְכַדּוֹמֶה. — [גּוֹרְרוֹת]

גּוּשׁ ז׳ [קרוב אל גבש, כבש] 1, רֶגֶב מוּצָק, חֲתִיכָה גְּדוֹלָה: "וְגוּשׁ עָפָר" (איוב ז ה). "גּוּשׁ שֶׁל אֲדָמָה" (ירושלמי נידה ג ב). "גּוּשׁ שֶׁל מֶלַח" (תוספתא סוכה ג טז). גּוּשֵׁי סְלָעִים. גּוּשׁ קֶרַח. 2*, דְּבָרִים הַמְחֻבָּרִים יַחַד, חֲטִיבָה אַחַת: "וְגוּשׁ שֶׁל זֵיתִים" (טהרות ג ב). [ובהשאלה] "כֻּלּוֹ גּוּשׁ שֶׁל נַחַת" (ביאליק, איש הסיפון). 3°, אֵזוֹר מְיֻחָד, יִשּׁוּבִים אוֹ בִּנְיָנִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה: הַיִּשּׁוּבִים בְּגוּשׁ נַהֲלָל בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל. גּוּשׁ שֶׁל בִּנְיְנֵי תַּעֲשִׂיָּה בָּעִיר. 4°, חֶבֶר אֲנָשִׁים שֶׁנִּתְאַגְּדוּ לְשֵׁם פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת, בְּלוֹק, סִיעָה: גּוּשׁ אֶזְרָחֵי בָּעִירִיָּה. גּוּשׁ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָעוֹבֶדֶת. 5°, הִתְאַגְּדוּת שֶׁל מְדִינוֹת אֲחָדוֹת בַּעֲלוֹת אִינְטֶרֶסִים מְשֻׁתָּפִים: מְתִיחוּת בֵּין הַגּוּשׁ הַמַּעֲרָבִי וּבֵין הַגּוּשׁ הַמִּזְרָחִי. — [גּוּשׁ־, גּוּשִׁים, גּוּשֵׁי־]

גּוּשׁ [מקוצר מן נגשׁ]

~ פָּע׳ גֹּשׁ÷ פ״ע נִגַּשׁ, קָרַב: "גֹּשׁ וְנִתְגַּבֵּר וְדַבֵּר קָשׁוֹת" (ינאי סב). "קוֹרֵאת לָהֶם: "עוּשׁוּ, גּוֹשׁוּ, חוּשׁוּ" (מגדלי מו״ס, שכד). "גֹּשׁוּ הַקּוֹצְרִים — וּבְרַק הַמַּאֲכֶלֶת!" (שלונסקי, שירים ב 194). — [רווחים רק העבר והציווי]

גּוּשָׁה÷ נ׳ [מן גּוּשׁ] גּוּשׁ, חֲטִיבָה: "גּוּשַׁת עָפָר" (רש״י איוב ז ה). — [גּוּשַׁת־, גּוּשׁוֹת]

גּוּשִׁי÷ ת׳ [מן גּוּשׁ] 1÷, מְעֻבֶּה, דָּחוּס: "אֲוִיר גּוּשִׁי" (אגרות החכמה ו ט). "עַד מְאֻחָר בַּחֹשֶׁךְ הַגּוּשִׁי" (גלבוע, בבוקר 148). 2°, הַנִּמְנֶה עִם גּוּשׁ [בהוראות 4, 5]: אִינְטֶרֶסִים גּוּשִׁיִּים. הִתְנַגְּשׁוּת בֵּין־גּוּשִׁית. — [גּוּשִׁית, גּוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

גּוּשִׁישׁ° ז׳ [מן גּוּשׁ] גּוּשׁ קָטָן: "גּוּשִׁישִׁים וּפְתוּתִים שֶׁל אֲדָמָה קְרוּשָׁה נִתְּזוּ לְמַעְלָה וְלַצְּדָדִין" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 78). גּוּשִׁישֵׁי מֶלַח. — [גּוּשִׁישׁ־, גּוּשִׁישִׁים, גּוּשִׁישֵׁי־]

גּוּשִׁית° נ׳ [מן גּוּשׁ] גּוּשׁ קָטָן: "עוֹד לֹא הִפְשִׁירָה גּוּשִׁית שֶׁל שֶׁלֶג" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 196). — [גּוּשִׁית־, גּוּשִׁיּוֹת]

גּוּשָׁנִי° ת׳ [מן גּוּשׁ] גּוּשִׁי, מְעֻבֶּה: "הָרֹאשׁ הַגָּדוֹל הַגּוּשָׁנִי... אֵיתָן מוֹשָׁבוֹ עַל הַכְּתֵפַיִם הַבְּרִיאוֹת" (הלקין, כשבר 11). "צַעֲצוּעֵי אָד... מֵהֶם צַמְרִירִיִּים... וּמֵהֶם אֲפִלּוּ גּוּשָׁנִיִּים" (יזהר, צקלג 567). "מִן הַקָּמָה נִתְאַבֵּךְ דָּבָר גּוּשָׁנִי בִּתְחִלָּתוֹ וּפָרִיךְ בְּסוֹפוֹ" (קובנר, פנים 143). — [גּוּשָׁנִית, גּוּשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גּוּשְׁפַּנְקָה, ראה גֻּשְׁפַּנְקָה.

גותי° ת׳ העשוי בסגנון הגותים [שבט טבטוני־גרמני קדום]. — [גותית, גותיים גותיות]

— **כתב גותי°**, צורת אותיות של האלף־בית הלטיני שהיתה מקבלת לפנים אצל כמה מעמי אירופה. הכתב נקרא גם ״אותיות שחורות״. הכתב הגותי נהוג גם בימינו בגרמנית.

abcdefghijklmn
opqrstuvwxyz.

כתב גותי

— **סגנון גותי°** [באדריכלות ובאמנות] סגנון מיוחד בבנין כנסיות וארמונות שהיה נהוג באירופה המערבית בימי־הבינים: קשתות מארכות ומחדדות בקצותיהן הנשענות על גבי עמודים, גגות משפעים מאד ועוד.

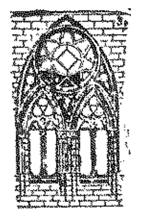

סגנון גותי

גותן* ת׳ ראה גיותן*.

גז ז׳ [מן גזז, גזז] 1, צמר שנגזז מעור הצאן: ״וראשית גז צאנך תתן־לו״ (דברים יח ד). ״ומגז כבשי יתחמם״ (איוב לא כ). ״מתר להתכסות בגזי צמר״ (נדרים ז ג). 2, העשב שנקצר, חציר: ״ירד כמטר על־גז״ (תהלים עב ו). — [גז־, גזים, גזי־]

— **חג־הגז°**, טקס חגיגי הנערך בישובים החקלאיים בעונת הגזיזה של הצמר, בערך בחדש סיון.

א. **גז*** ז׳ 1, אחד ממיני העופות הטורפים שנזכר בתלמוד (חולין ג א). יש סוברים כי הוא הבז. עין בז. 2, אחד ממיני הצרעות שנזכר בתלמוד: ״חגבין, גזין, צרעין ויתושין״ (שבת קז:). ״ואת כל הצרעים ואת כל הגזים ואת היתושים״ (ביאליק, שלמה המלך והדבורה א). — [גז־, גזו, גזים, גזי־]

ב. **גז°** ז׳ [gas, מונח בינלאומי על־פי היוונית: chaos תוהו] חמר שאיננו מוצק ואיננו נוזל: האויר, החמצן, המימן, — הם גזים. לגז אין צורה קבועה (כלמוצק) ואין לו נפח קבוע (כלנוזל). צורת הגז היא צורת הכלי שבו הוא נתון ונפחו נקבע על־ידי הלחץ והטמפרטורה החיצוניים. — [גזים]

— **גז־המאור°**, גז המופק אגב זקוק נפט או מפחם מלהט בהתחברו עם אדי מים: הוא מסגל לבער; לפנים השתמשו בו למאור לבתים ולרחובות, ובימינו — לחמום ולבשול.

— **גזים אצילים°**, גזים אדישים, גזים שאינם מתרכבים בתרכבת כימית עם אלמנטים אחרים, כגון: הליום, ניאון.

— **גזים צבאיים°**, חמרי־רעל כימיים שונים בצורה של גזים, שמשתמשים בהם למטרות צבאיות: גזים מחניקים, גזים מדמיעים, מעטשים וגורמי פצעים.

מסכת־גז

— **מסכת־גז°**, מסכה לפנים העשויה למנע את חדירתו של גז צבאי או עשן וכדומה אל כלי־הנשימה בלי להפסיק את הספקת האויר לנשימה. מסכת־הגז מכילה חמר מיחד (פחם) הפועל כמסנן, סופג את הגז המזיק, אך נותן מעבר חפשי לאויר.

ג׳ז°, ג׳אז ז׳ [אנגלית: jazz] מוסיקה רעשנית־מגרה בנסח המנגינות העממיות של הכושים בארצות־הברית, מבצעת בעקר על־ידי כלי־נשיפה והקשה: רקודים בלוית תזמרת ג׳ז.

גזבר ז׳ [מפרסית: ganzabara נושא האוצר] 1, ממנה על אוצר הכסף: ״מתרדת הגזבר״ (עזרא א ח). ״אין פוחתין משלשה גזברין ומשבעה אמרכלין״ (שקלים ה ב). ״באשה גזברית״ (שבת סב.). 2°, עוסק בעניני כספים במוסד צבורי, בחברה, בועד וכדומה: באספה הכללית נבחרו יושב־ראש, מזכיר וגזבר. — [גזבר־, גזברית, גזברים, גזברי־, גזבריות]

גזברות* נ׳ [מן גזבר] 1* משרת הגזבר ומלאכתו (חובות הלבבות, הבטחון ד). 2°, מחלקת הגזבר, מחלקת החשבונות הכספיים והתשלומים. — [גזברות־]

א. **גזגז** [בחיקוי לקולות הטבעיים]

~ פע׳ **גזגז°** פ״ע השמיע (תרגול וכיוצא בו) קול זמזום כעין גז־גז: ״נסור רציף ומגזגז זה מתוך דהי העשבים היבשים״ (יזהר, צקלג 951). — [לגזגז, מ־, י־]

ב. **גזגז** [מן גזז]

~ פע׳ **גזגז°** פ״י גזז, עסק בגז: ״הנה את הכבשים גזגזתי כלם עד אחד״ (שלונסקי, תר קרקע ב 220). — [לגזגז, מ־, י־]

גזגזים° ז״ר [מן ב. גזגז, בדימוי אל ״קשקשים״] פסות־ניר צבעוניות גזורות לגזרים זעירים, שנוהגים לפזרן על פני חוגגים במסבות־שמחה, ״קונפטי״. — [גזגזי־]

גז״ד ר״ת גזר־דין.

גזה, גיזה נ׳ [מן גזז, גזז; ערבית: ג׳זה] 1, צמר שנגזז או שעומד להגזז: ״גזת הצמר... וימץ טל מן־הגזה״ (שופטים ו לז—לח). ״כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה (את הסכין) בגזתה״ (ירושלמי שבת יז א). ״עז לחלבה, ורחל לגזתה, ותרנגלת לביצתה״ (כתובות עט:). 2, גזיזה, כריתה: ״קדשי בדק הבית אסורים בגזה״ (חולין קלה.). — [גזת־, גזות]

גזה° נ׳ [צרפתית: gaze] מלמלה, אריג דק ושקוף המשמש לתחבשת על פצע, לכלה על מטה ועוד. — [גזת־]

גזה [ארמית: גזא, קרוב אל גזז]

~ פע׳ **גזה** פ״י גזר, חתך, כרת: ״ממעי אמי אתה גוזי״ (תהלים עא ו). — [לגזות, גוזה, יגזה]

גזוז* ת׳ [מן גזז, גזז] 1*, כרות, גזור במספרים: ״לשתי רחלות... אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה״ (גיטין ז.). ״ירק גזוז״ (רש״י תהלים עב ו). שערות גזוזות. 2* [בהשאלה] שדוד, דל: ״בזוזים גזוזים נתונים למרמס״ (גבירול, שביה עניה, סידור 729). — [גזוזה, גזוזים, ־זות]

גזוז°, גיזוז ז׳ [מן גזז] גזיזה, כריתה במספרים: ״פניה עם גזוז השער הנערי״ (שמיר, עירום 60). גזוז הצמר. — [גזוז־]

גזוז° ז׳ [מן גז] מי־סודה, מים מינרליים, מים שערבו בתוכם גזים שונים (ביחוד פחמן דו־חמצני).

גזוזאי° ז׳ [מן גזוז] מוכר גזוז, בעל דוכן למכירת משקאות קלים. — [גזוזאית, ־אים, ־איות]

גזוזטרא*, **גזוזטרה**° נ׳ [אולי מן גזרה, יחזקאל מא יב; ובהשפעת היוונית: exostra] רחבה הבולטת בקיר הבנין כלפי חוץ כעין יציע ולה מעקה סביב: ״שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים״ (שבת יא ב). — [גזוזטרת־, גזוזטרות או גזוזטראות]

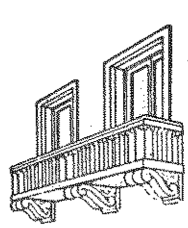

גזוזטרה בימינו

גזוזרה°, **גזוזרת**° נ׳ [צורת־משנה של גזוזטרה] גזוזטרה, מעקה לרחבה בקיר הבנין: ״וממרומי הגזוזרות ומאחרי הגדרות״ (ביאליק, היה ערב). ״גזוזרות בסוד העבש״ (שלונסקי, שירים ב 160). ״אשה אשר יצאה אל הגזוזרת״ (אלתרמן, התיבה 30). ״אין לך גזוזרת שלא נקשטה קשוטי מרבדים״ (סדן, ממחוז קח). — [גזוזרת־, גזוזרת־, גזוזרות]

גזול ת׳ [מן גזל, גזל] 1*. שנגזל ונלקח באנס: ״לולב הגזול״ (סוכה ג א). 2. עשוק, שגזלו ממנו דבר־מה: ״והצילו גזול מיד עושק״ (ירמיה כא יב). ״נראו לי כמקפחות ביחוד הנשים... גזולי־משפט היו גם בין האחרים״ (בארון, פרשיות 185). — [גזולה, גזולים, ־ות]

גזולין° ז׳ [גז + לאטינית: oleum שמן] נוזל חסר־צבע המופק מנפט על־ידי זקוק. שמושו רב כחמר־דלק להנעת מכוניות ומטוסים.

א. **גזום***, **גיזום** ז׳ [מן א. גזם, גזם] כריתה, זמירת ענפים יבשים או מיתרים לשם מתן צורה רצויה לעץ, או להגברת כח הצמיחה של הצמח (עבודה זרה נ:). — [גזום־]

ב. **גזום**^, **גיזום** ז׳ [מן ב. גזם, גזם] 1°. הגזמה, הפרזה, תאור דבר בצורה מגדלת ומפרזת שאינה מתאימה למציאות. 2^. איום, הפחדה: ״לשון גערה וגזום״ (רש״י דניאל ב ט). ״אל נא תבוא בגזומים עלי!״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 393). — [גזום, ־מים, גזומי־]

גזום* ת׳ [מן א. גזם, גזם] שנכרתו ענפיו: ״וסכין שמן לגזום״ (עבודה זרה נ:). עצים גזומים על־ידי הגנן. — [גזומה, גזומים, ־ות]

גזור^, **גיזור** ז׳ [מן גזר, גזר] 1^. גזירה, כריתה: ״גזורי בדי קורה״ (יצ״י קצו). 2°. גזירה של צורות מתוך גליונות־ניר וכדומה. 3°. גזירת אריג לפי מדה: ״הפרק השחור והאפדה השחורה עשויים היו גזור אים״ (פרלמן, תר׳ לילות 147). — [גזור־]

גזור* ת׳ [מן גזר, גזר] 1^. כרות, חתוך: ״עגלה מלאה עצים גזורים״ (עגנון, אורח 112). ״ירושלים גזורה רחובות רחובות״ (בורלא, עקביה 189). [ובמליצה:] ״בנות־שירי... ממחצב נפשי גזורות״ (יהודה הלוי, ג 8). 2*. שיצאה עליו גזרה, מחלט, נחתך: ״וגזור על יינם משום יין נסך״ (עבודה זרה נט.). ״אני בעל כרחי אוהב בדידות, כן גזור מהבורא״ (בורלא, כיסופים 205). 3° [בדקדוק] בנוי משרש מסים או ממלה מסימת: השם ״גז״ גזור מן ״גזז״. — [גזורה, גזורים, ־ות]

גזורה^ נ׳ [צורת־משנה של גזוזטרה] גזוזטרה (רמב״ם, טומאות מת יג ג). — [גזורת־, גזורות]

גזז [קרוב אל גזר, ובחילוף הגיים אל: כסס, קצץ ועוד; אכדית: gizzu גזיזה; ארמית: גזז; ערבית: ג׳ז, ג׳זז]

~ פעל **גזז** פ״י 1. כרת, גזר במספרים (צמר, שער, וכדומה עשב): ״ולבן הלך לגזז את־צאנו״ (בראשית לא יט). ״גזי נזרך והשליכי״ (ירמיה ז כט). 2* [בהשאלה] הפריש: ״כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה נצל מדינה של גיהנם״ (גיטין ז.). — [לגזז או לגז; גוזז, יגזז או יגז]

~ נפ׳ **נגזז***, נגזר במספרים: ״רחל העומדת לגזז״ (בבא קמא ט א). ״שחת לגז על־מנת שתגז״ (תוספתא עבודה זרה ב ד). — [להגזז, נגזז, יגזז גם יגז]

~ פע׳ **גזז**°, ראה ערך מגזז.

גזז* ז׳ [מן גזז] ממחה בגזיזת צאן (בראשית רבה פו). — [גזזת, גזזים גזזי־, ־ות]

גזזטרא*, ראה גזוזטרה.

גזזת° נ׳ [מן גזז] מחלת עור מדבקת של הקרקפת הנגרמת על־ידי סוג של פטריות וגורמת לנשירת השערות, ביחוד אצל ילדים (Trichophytosis).

גזי° ת׳ [מן גז] בעל תכונות של גז: נוזלים שחממו בטמפרטורה גבוהה עוברים למצב גזי. — [גזית, גזיים, גזיות]

א. **גזיז*** ז׳ [ארמית: גזיזא] חתיכה, פרור: ״גזיזי דברדא (של ברד)״ (ברכות יח:). ״ישבר גזיזי הקרח לטבל את בשרו״ (עגנון, כפות תלד). ״לא נחה דעתה עד שטפטפה טפות ולריאנה על גזיז של סכר״ (שניאור, סיפורים ע). ״קיר החמר המקלף שוהב גזיזי התבן המערב בו הבהיק עמומות״ (יזהר, צקלג 476). — [גזיז־, גזיזים, גזיזי־]

ב. **גזיז**° [מן גזז, גזז] תו״ז 1 ת׳ הנתן לגזיזה, שאפשר לגזז אותו. 2 ז׳ עונת הגזיזה של צמר הכבשים, זמן הגז. — [גזיזה, גזיזים, גזיזות; גזיז־]

גזיזה* נ׳ [מן גזז, גזז] גזירה במספרים, כריתה: ״מי שאין מחסר אלא גזיזה״ (חולין קלה.). ״שור לחרישה, כבש לגזיזה״ (מגדלי מו״ס, שסב). גזיזת צמר. גזיזת שער. — [גזיזת־, גזיזות]

גזילה, ראה גזלה.

גזיר* ז׳ [מן גזר, גזר] 1*. גזר־עץ, בול־עץ, בקעת: ״פוצעין את מחו בגזירין״ (תוספתא כלים בבא קמא א ו). ״הגזירים שמבפנים הם קשים, לחים, קרים״ (ביאליק, ספיח ו). ״אשת הגזירים המתלקחים בתוך התנור״ (בובר, אור 213). 2°. קטע, חלק שנגזר ממשהו: ״נתקבל משלוח ראשון של גזירי עתונים מהבית״ (שרת, באסיה 75). — [גזיר־, גזירים, גזירי־]

גזיר° ת׳ [מן גזר, גזר] שנתן לגזירה, שקל לגזר אותו: לוח פח דק וגזיר. — [גזירה, גזירים, גזירות]

גזירה° נ׳ [מן גזר, גזר] 1. כריתה במספרים, חתוך: גזירה בניר. גזירת אריג. 2. גזור, האמנות לגזר אריג לתפירת בגדים לפי המדה הדרושה: בית־ספר לתורת הגזירה. גזירה ותפירה. — [גזירת־, גזירות]

גזירה, ראה גזרה.

גָּזִית נ׳ [מן גזה, קרוב אל גזז] 1. סִתּוּת: "לַחְצוֹב אַבְנֵי גָזִית לִבְנוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים" (דברי הימים א כב ב). 2. אֲבָנִים מְסֻתָּתוֹת לְבִנְיָן: "בָּתֵּי גָזִית" (עמוס ה א). – [גְּזִית־]

– **לִשְׁכַּת־הַגָּזִית*** (מידות ה ד). אַחַד מֵאוּלַמֵּי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה בָּנוּי אַבְנֵי גָזִית וּבוֹ הָיָה מוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין.

גזל [ארמית: גְּזַל; ערבית: גַ׳זַל חתך]

~ פָּע׳ **גָּזַל** פ״י שָׁדַד, לָקַח בְּחָזְקָה, חָמַס: "אַל־תִּגְזָל־דָּל, כִּי־דַל־הוּא" (משלי כב כב). "וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי" (שמואל ב כג כא). "גָּזְלוּ הַלִּסְטִים אֶת כְּסוּתוֹ" (בבא קמא י ב). "וְגוֹזֵל אֶת הַבְּרִיּוֹת" (חולין קיג.). – [לִגְזֹל אֶת־, גּוֹזֵל, יִגְזֹל]

~ נִפ׳ **נִגְזַל** [במקרא רק בצירוף עם שֵׁנָה, ראה להלן] 1*. נִלְקַח בְּחֹזֶק יָד: "קַרְקַע אֵינָהּ נִגְזֶלֶת" (סוכה לא.). 2*. נִשְׁדַּד, גָּזְלוּ מִמֶּנּוּ דְּבַר־מָה: "וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין: הַשָּׂכִיר וְהַנִּגְזָל וְהַנֶּחְבָּל" (שבועות ז א). – [לְהִגָּזֵל, נִגְזָל, יִגָּזֵל]

~ פֻּע׳ **גֻּזַּל**°, נִגְזַל, נֶעֱשַׁק: "בְּהִלָּקַח הַכֹּל מִמֶּנּוּ – גֻּזְּלָה גַּם אַהֲבָתֵנוּ" (למדן, מסדה 32). – [מְגֻזָּל, יְגֻזַּל]

– **גָּזַל מְנוּחָתוֹ**°, הִדְאִיג אוֹ הִטְרִיד אוֹתוֹ.

– **גָּזַל מִשְׁפָּטוֹ**, הִטָּה אֶת מִשְׁפָּטוֹ, שְׁפָטוֹ לֹא בְּצֶדֶק: "לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי" (ישעיה י ב).

– **גָּזַל עוֹרוֹ מֵעָלָיו**, נִצֵּל אוֹתוֹ עַד שֶׁלֹּא הִשְׁאִיר לוֹ כְּלוּם: "שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָע, גֹּזְלֵי עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם" (מיכה ג ב).

– **גָּזַל שֵׁנָה**° [על־פי משלי ד טז, ראה בסמוך] הִדִּיד שֵׁנָה, הִפְרִיעַ לִישֹׁן: "יָדַד מִנִּי דוֹד קְדוֹשִׁי וְגוֹזֵל שְׁנָתִי מִתּוֹךְ עַפְעַפַּי" (נאגארה, 24). "אַף לֹא מִקְצָת שֵׁנָה גֻּזָּלָה" (ביאליק, בטוף נטפת הדמעה).

– **נִגְזְלָה שְׁנָתוֹ**, נָדְדָה שְׁנָתוֹ, לֹא יָכֹל לְהֵרָדֵם: "כִּי לֹא יִשְׁנוּ אִם־לֹא יָרֵעוּ, וְנִגְזְלָה שְׁנָתָם אִם־לֹא יַכְשִׁילוּ" (משלי ד טז).

– **קוֹזָק הַנִּגְזָל**° [מאידיש] כִּנּוּי־הֲלָצִי לְתוֹקֵף וְחָזָק הַבָּא לְהִתְאוֹנֵן עַל פְּגִיעָה שֶׁפָּגְעוּ בּוֹ חַלָּשִׁים מִמֶּנּוּ.

גָּזֵל ז׳ [מן גזל] 1. לְקִיחַת דָּבָר בְּחָזְקָה מֵאֲחֵרִים, עֹשֶׁק, שֹׁד: "אַל־תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וּבְגָזֵל אַל־תֶּהְבָּלוּ" (תהלים סב יא). 2. גְּזֵלָה, דָּבָר שֶׁנִּגְזַל: "גָּזַל גֵּזֶל אָח" (יחזקאל יח יח). "הַגּוֹזֵל אֶת הַיָּחִיד יָכוֹל לְפַיְּסוֹ וּלְהַחֲזִיר לוֹ גְּזֵלוֹ" (תוספתא בבא קמא י יד). 3*. קָרְבָּן שֶׁמֵּבִיא הַגּוֹזֵל לְאַחַר שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה: "הֵבִיא אֲשָׁמוֹ וְלֹא הֵבִיא גְּזֵלוֹ" (תוספתא פסחים ג א). [גֵּזֶל־, גְּזֵלוֹ, גְּזֵלוֹת]

– **גֵּזֶל מִשְׁפָּט** (קהלת ה ז), עִוּוּת הַדִּין, הַטָּיַת מִשְׁפָּט.

גָּזֵל° ז׳ [מן גזל, גָּזַל] גְּזֵלָה, מַעֲשֵׂה גַּזְלָן, שֹׁד: הֲרֵי זֶה גָּזֵל מַמָּשׁ! גָּזֵל וָשֹׁד!

גְּזֵלָה נ׳ [מן גזל, גָּזַל] גָּזֵל, דָּבָר שֶׁנִּגְזַל מֵאֲחֵרִים: "וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל" (ויקרא ה כג). "גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם" (ישעיה ג יד). "וְהַגּוֹזֵל אֶת הָרַבִּים אֵין יָכוֹל לְפַיְּסָן וּלְהַחֲזִיר לָהֶם גְּזֵלָתָם" (תוספתא בבא קמא י יד). [ובהשאלה פיוטית:] "גְּזֵלַת נְעוּרַי לִי הָשִׁיבִי" (ביאליק, איך). – [גְּזֵלַת־, גְּזֵלוֹת, גְּזֵלוֹת־]

גזל״ט ר״ת גַּם זוֹ לְטוֹבָה.

גַּזְלָן* ז׳ [מן גזל, גָּזַל] 1*. חַמְסָן, לִיסְטִים, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִגְזֹל (ביכורים א ב). 2°. (בלשון־הדיבור) כִּנּוּי לְאַכְזָר וּקְשֵׁה־לֵב: גַּזְלָן שֶׁכְּמוֹתוֹ! מָה הוּא רוֹצֶה מִמֶּנִּי, הַגַּזְלָן הַזֶּה? – [גַּזְלָנִית, גַּזְלָנִים, גַּזְלָנִיּוֹת]

גַּזְלָנוּת* נ׳ [מן גַּזְלָן] מַעֲשֵׂה הַגַּזְלָן, גָּזֵל: "מֵחֲמַת גַּזְלָנוּתוֹ לֹא זָכָה הַגַּזְלָן" (רמב״ם, גזילה ואבידה ט יד). – [גַּזְלָנוּת־]

גַּזְלָנִי° ת׳ [מן גַּזְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנַת גַּזְלָן, כְּשֶׁל גַּזְלָן: עֵינַיִם גַּזְלָנִיּוֹת. – [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **גזם** [קרוב אל גזז, גדם, ובחילופי הגיים אל: כסם; ארמית: גְּזַם; ערבית: גַ׳זַםַ]

~ פָּע׳ **גָּזַם**° פ״י 1. זָמַר, קָצַץ וְכָרַת עֲנָפִים יְבֵשִׁים אוֹ מְיֻתָּרִים לְשֵׁם מַתַּן צוּרָה רְצוּיָה לָעֵץ אוֹ לְהַגְבָּרַת כֹּחַ צְמִיחָתוֹ. 2. קָצַץ, קִצֵּר: "נֵטֶל גּוֹזֵל קָטָן וְגָזַם אֶת קְצוֹת כְּנָפָיו" (קבק, במשעול 190). – [לִגְזֹם אֶת־, גּוֹזֵם, יִגְזֹם]

~ נִפ׳ **נִגְזַם**°, נִכְרַת, נִקְצְצוּ עֲנָפָיו: "שֶׁלֹּא יָמוּת הָאִילָן אִם נִגְזַם קֹדֶם לָכֵן" (רש״י עבודה זרה נ:). – [לְהִגָּזֵם, נִגְזָם, יִגָּזֵם]

~ פִּע׳ **גִּזֵּם*** פ״י גָּזַם, זָמַר: "כָּאן וְכָאן אֵין מְגַזְּמִין" (עבודה זרה נ:). – "וְלֹא מְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת וְלֹא מְגַזְּמִין" (רמב״ם, יום טוב ח י). – [לְגַזֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּזַּם**°, נִגְזַם, נִקְצְצוּ עֲנָפָיו: עֲצֵי הַגַּן גֻּזְּמוּ. – [מְגֻזָּם, יְגֻזַּם]

ב. **גזם** [ארמית: גְּזַם]

~ פִּע׳ **גִּזֵּם*** פ״י 1°. הִפְרִיז, הִפְלִיג בְּתֵאוּרוֹ שֶׁל דָּבָר: "אֵינִי מְגַזֵּם וְדוֹבֵר שֶׁקֶר" (מנדלי מו״ס, תיח). "בִּפְרָטִים אוּלַי מְגַזֵּם הוּא, וַדַּאי מְגַזֵּם, אֲבָל בְּדֶרֶךְ־כְּלָל דְּבָרָיו נִרְאוּ לִי כִּקְרוֹבִים לָאֱמֶת" (ביאליק, איש הסיפון). "וַהֲרֵי אֱמֶת גְּמוּרָה שֶׁאֲנִי מְסַפֵּר וְאֵינִי מְגַזֵּם כְּלָל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פח). "אַף עַל מִשְׁפַּחְתּוֹ גִּזְמוּ גֻּזְמָאוֹת, כְּגוֹן, שֶׁנַּפּוֹלֵיאוֹן קֵיסָר רָאָה אוֹתָהּ וְעָשָׂה הַיְמָנָּה דֶּגֶל" (עגנון, אלו תקמט). 2*. אִיֵּם, הִפְחִיד: "אוֹתוֹ דָּבָר רַע שֶׁהִיא מְגַזֶּמֶת לַעֲשׂוֹת לוֹ" (במדבר רבה יד). "(מָצָאוֹ רוֹעֶה) לְגַנֵּב... וְגִזְּמוֹ וְחֵרְפוֹ" (רש״י בבא מציעא צג:). – [לְגַזֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּזַּם**°, הֻפְרַז, תֹּאַר בְּהַפְלָגָה: "הָיוּ שׁוֹתִים בְּצִמָּא דִּבְרֵי סִפּוּרָיו הַמְגֻזָּמִים" (מנדלי מו״ס, שצג). "בְּנוֹגֵעַ לְעָשְׁרוֹ הַמֻּפְרָז מְגֻזָּם גַּם הוּא בֵּין הַבְּרִיּוֹת" (ביאליק, אריה ב). "חִבָּה יְתֵרָה מְגֻזֶּמֶת עַל־יְדֵי גַעְגּוּעֵי הַפֵּרוּד" (קבק, בצל 269). [וראה עוד ערך מְגֻזָּם] – [מְגֻזָּם, יְגֻזַּם]

~ הִת׳ **הִתְגַּזֵּם**°, הִגְדִּיל, הֻפְרַז, נוֹסְפוּ לוֹ גֻּזְמוֹת: "יָדַע שֶׁשִּׁעוּר כֹּחוֹ הוֹלֵךְ וּמִתְגַּזֵּם בְּפִיהֶם" (ביאליק, אריה ב). – [לְהִתְגַּזֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְזִים** פ״י 1°. הִפְרִיז, הִפְלִיג בְּתֵאוּרוֹ שֶׁל דָּבָר לְמַעְלָה מִן הַמִּתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת, סִפֵּר דִּבְרֵי גֻּזְמָה. 2*. גִּזֵּם, אִיֵּם: "וְלָמָּה הִגְזַמְתִּי הַדָּבָר – מֵרֹב כַּעְסִי" (אלשיך איוב ז ב). – [לְהַגְזִים, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻגְזַם**°, הֻפְרַז, תֹּאַר בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת: גָּדְלוֹ שֶׁל עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הֻגְזַם בָּאַגָּדָה. דְּבָרִים מֻגְזָמִים. – [מֻגְזָם, יֻגְזַם]

גָּזָם ז׳ [אולי מן א. גזם – על שם שהוא גוזם ומכרסם הכל] אַחַת הַדַּרְגּוֹת בְּדֶרֶךְ גִּלְגּוּלָיו שֶׁל הָאַרְבֶּה מִן הַבֵּיצָה; מִן הַגָּזָם מִתְפַּתֵּחַ הָאַרְבֶּה הַבּוֹגֵר: "יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיָּלֶק" (יואל א ד). – [גְּזַם־]

גֶּזֶם° ז׳ [מן א. גזם, גָּזַם] עֲנָפִים וְחֶלְקֵי עֲנָפִים שֶׁנִּטְלוּ מִן הָעֵץ בִּשְׁעַת גִּזּוּם, מַפַּל הַמַּזְמֵרָה. – [גֶּזֶם־, גִּזְמוֹ]

גֻּזְמָא*, גּוּזְמָה נ׳ [ראה ב.גזם] הַפְרָזָה, תֵּאוּר דָּבָר בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת, דִּבֵּר הֲבַאי: "הַשְׁקוּ אֶת הַתָּמִיד בְּכוֹס שֶׁל זָהָב, אָמַר רָבָא: גּוּזְמָא!" (חולין צ:). "וְכַמָּה מִן הַגּוּזְמָא וְהַהַפְלָגָה הִשְׁתַּדְּלוּ לְהַכְנִיס בָּהּ" (אחד העם, י). "וְהֵם מַפְלִיגִים בְּשִׁבְחוֹ בְּסִפְּרָם גּוּזְמָאוֹת וּשְׁמוּעוֹת עַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁלֹּא עָשָׂה מֵעוֹלָם" (ביאליק, אריה ב). גּוּזְמוֹת רַבָּה־בַּר־בַּר־חָנָה. — [גּוּזְמַת־, גּוּזְמוֹת או גּוּזְמָאוֹת]

— **גּוּזְמָא קְתָנֵי*** (ביצה ג׳ ועוד), הֲרֵיהוּ מֻגְזָם, דְּבָרָיו מֻפְרָזִים.

— **בְּלֹא גּוּזְמָה°**, בְּלִי כָּל הַפְרָזָה, כָּךְ מַמָּשׁ: "אֶלֶף פְּעָמִים, בְּלֹא־גּוּזְמָא, לָמַד הִלְכוֹת מְלִיחָה" (עגנון, אלו שכו).

— **בַּעַל־גּוּזְמָה (גּוּזְמָאוֹת)°**, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לְהַגְזִים, לְסַפֵּר סִפּוּרֵי נִפְלָאוֹת מֻפְרָזִים אוֹ אַף בְּדוּיִים: "עָמְדָה הַהִיסְטוֹרְיָה וְהִטִּילָה בּוֹ סִימָן שֶׁל בַּעַל־גּוּזְמָה גָּדוֹל" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 170). "לְסוֹף נִמְצָא כִּי בַּעַל־גּוּזְמָאוֹת הוּא... אַךְ הוּא לֹא הִסְמִיק שָׁעָה שֶׁנִּתְפַּס בִּבְדָיוֹתָיו" (שלונסקי, תר׳ הדון א 164).

גּוּזְמָן° ז׳ [מן ב.גזם, גֹּזֶם 1] בַּעַל־גּוּזְמוֹת, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַגְזִים וּלְהַפְרִיז: "הַלָּה, שֶׁגּוּזְמָן מֻפְלָג הוּא, כַּמַּמְצִיא הָיָה מִדַּעְתּוֹ מִינֵי סִפּוּרִים, הָעוֹלִים בְּגוּזְמָתָם אֲפִלּוּ עַל קוֹרוֹת הַבָּרוֹן מִינְכְהוֹיְזֶן" (טביב, כערער 279). — [גּוּזְמָנִית, גּוּזְמָנִים, גּוּזְמָנִיּוֹת]

גּוּזְמָנוּת° נ׳ [מן גּוּזְמָן] נְטִיָּה לְהַגְזִים, הַפְרָזָה יְתֵרָה. — [גּוּזְמָנוּת־]

גֹּזֶמֶת°, גּוּזְמַת נ׳ [מן א.גזם, גָּזַם] גֶּזֶם, עֲנָפִים וְחֶלְקֵי עֲנָפִים שֶׁהוּסְרוּ מִן הָעֵץ עַל־יְדֵי גִּזּוּם. — [גֹּזֶמֶת־, גָּזְמָתוֹ]

גֶּזַע ז׳ [קרוב אל גדע; ערבית: גִ׳דְ׳עֵ] 1, גּוּף הָאִילָן מִן הַשֹּׁרֶשׁ עַד הַצַּמֶּרֶת, הָעַמּוּד הַנּוֹשֵׂא אֶת הָעֲנָפִים: "אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם" (ישעיה מ כד). "מִן הַגֶּזַע... וּמִן הַשָּׁרָשִׁים" (בבא בתרא ה ד). 2°, קִבּוּץ בְּנֵי־אָדָם אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמּוֹצָא אֶחָד הַדּוֹמִים בִּתְכוּנוֹתֵיהֶם וּבְסִימָנֵיהֶם הַתּוֹרַשְׁתִּיִּים: הַגֶּזַע הַלָּבָן (בִּבְנֵי־אָדָם). הַגֶּזַע הַמּוֹנְגוֹלִי. גְּזָעִים שׁוֹנִים בַּבָּקָר. 3, מוֹצָא, בֵּית־אָב: "וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי" (ישעיה יא א). "גֶּזַע יְשִׁישִׁים" (מועד קטן כה:). "אַף־עַל־פִּי שֶׁהִירְשֶׁל אָמַר לוֹ שֶׁאֵינוֹ מִגֶּזַע הַשִּׁלְ"ה" (עגנון, כפות רלא). — [גֶּזַע־, גְּזָעִים, גִּזְעֵי־]

— **הַגֶּזַע הָאֱנוֹשִׁי°**, בְּנֵי־הָאָדָם, לְהַבְדִּיל מִן בַּעֲלֵי־הַחַיִּים.

— **גֶּזַע יְשִׁישִׁים***, כִּנּוּי מְלִיצִי לְאָדָם שֶׁמּוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה מְיֻחֶסֶת וְנִכְבָּדָה: "גֶּזַע יְשִׁישִׁים עָלָה מִבָּבֶל" (מועד קטן כה:).

— **תּוֹרַת־הַגֶּזַע°**, הַמַּדָּע הַמְחַלֵּק אֶת הָאֱנוֹשׁוּת לִגְזָעִים שׁוֹנִים בַּעֲלֵי סִימָנֵי־הֶכֵּר בִּיּוֹלוֹגִיִּים.

גזע [מן גֶּזַע]

~ הפ׳ **הִגְזִיעַ** 1, פ"ע עָשָׂה גֶּזַע, הִתְעָרָה: "כְּלֶפֶת יַגְזִיעַ שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ" (קליר, ויכון עולם). הִשְׁתִּיל הָרַךְ הִשְׁרִישׁ וְהִגְזִיעַ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים. 2, פ"י הִשְׁרִישׁ, הִצְמִיחַ גֶּזַע: "וַדַּאי יַגְזִיעֲךָ גֶּזַע טוֹב" (סידור רס"ג, תכר). [ובהשאלה] "חַיַּת־הָאָדָם הַמַּגְזִיעָה גִּזְעָהּ בְּאֶרֶץ אַשְׁכְּנַז" (קריב, עטרה 9). — [לְהַגְזִיעַ, מַ־, יַ־]

גִּזְעוֹל° ז׳ [גֶּזַע + גִּבְעוֹל] כִּנּוּי לְ"עָנָף" הָעִקָּרִי שֶׁל שִׂיחַ הַבָּנָנָה, וְשֶׁל אֲחֵרִים בְּדוֹמֶה לוֹ, שֶׁהוּא כְּעֵין גִּבְעוֹל וְגֶזַע כְּאֶחָד. — [גִּזְעוֹל־, ־לִים, גִּזְעוֹלֵי־]

גִּזְעִי° ת׳ [מן גֶּזַע 2] [בבעלי־חיים או בצמחים] שֶׁמּוֹצָאוֹ מִגֶּזַע מְסֻיָּם, שֶׁאֵינוֹ מְעֹרָב בִּגְזָעִים אֲחֵרִים: פַּר גִּזְעִי. כֶּלֶב גִּזְעִי. — [גִּזְעִית, גִּזְעִיִּים, גִּזְעִיּוֹת]

גִּזְעִיּוּת° נ׳ [מן גִּזְעִי] תְּכוּנַת הַגֶּזַע, טָהֳרַת הַגֶּזַע. — [גִּזְעִיּוּת־]

גִּזְעָנוּת° נ׳ [מן גֶּזַע 2] הַהַשְׁקָפָה, שֶׁעַמֵּי הָעוֹלָם נֶחְלָקִים לִגְזָעִים מְיֻחָסִים אֶחָד ("גֶּזַע הָאֲדוֹנִים") וְלִגְזָעִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם נְחוּתִים; הַגִּזְעָנוּת הָיְתָה אַחַד מֵעִקָּרֵיהֶם שֶׁל הַנָּאצִים בְּגֶרְמַנְיָה וְשִׁמְּשָׁה יְסוֹד לְאַנְטִישֵׁמִיּוּת פְּרוּעָה וּלְהַשְׁמָדַת הַיְּהוּדִים.

גִּזְעָנִי° ת׳ [מן גִּזְעָנוּת] 1, מְבֻסָּס עַל הַגִּזְעָנוּת, בָּנוּי עַל הַהַשְׁקָפָה כִּי יֵשׁ בֵּין הָעַמִּים גְּזָעִים מְיֻחָסִים וּגְזָעִים נְחוּתֵי־דַרְגָּה. 2, בַּעַל גֶּזַע רָחָב: "עֵץ גִּזְעָנִי פּוֹרֵשׂ שְׁנֵי עֲנָפִים" (טברסקי, אקוסטה ב 86). — [גִּזְעָנִית, גִּזְעָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גזר [קרוב אל גזז, גזם; ארמית: גְּזַר; ערבית: גַ׳זַר]

~ פָּע׳ **גָּזַר** פ"י 1, כָּרַת, חָתַךְ: "וַיְגַזְּרוּ הָעֵצִים" (מלכים ב ו ד). "גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם" (מלכים א ג ה). "לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים" (תהלים קלו יג). גּוֹזְרִים נְיָר, בַּד וְכַדּוֹמֶה. 2 [בהשאלה] פָּסַק, פָּקַד, צִוָּה: "וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם לָךְ" (איוב כב כח). "גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבוֹא אֶצְלִי" (ראש השנה ב ט). "בֵּית־דִּין גּוֹזְרִין ג׳ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר" (תענית א ה). "לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּגְזֹר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אֵלֵךְ" (עגנון, כלה קכח). 3* [גזר על־דבר] הֵטִיל אִסּוּר, אָסַר: "בְּפֻלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת חֲתָנִים" (סוטה ט יד). "גָּזְרוּ עַל הַיִּחוּד" (סנהדרין כא.). 4° [בדקדוק] בָּנָה מִלָּה מִשֹּׁרֶשׁ מְסֻיָּם אוֹ מִמִּלָּה מְסֻיֶּמֶת: מִן הַשֹּׁרֶשׁ "כתב" אָנוּ גּוֹזְרִים אֶת הַשֵּׁמוֹת "מִכְתָּב", "כְּתָב", "כְּתֹבֶת" וְעוֹד. — [לִגְזֹר אֶת־, עַל־; גּוֹזֵר, יִגְזֹר]

~ נִפ׳ **נִגְזַר**, 1°, נִכְרַת, נֶחְתַּךְ: הַנְּיָר נִגְזַר. 2, [בהשאלה] אָבַד, נִשְׁמַד: "כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים" (ישעיה נג ח). "צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי, אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי" (איכה ג נד). 3, הֻחְלַט, הוּצָא פְּסַק־דִּין, נֶחֱרַץ: "זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי... וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ" (אסתר ב א). "שֶׁפַּעַם אַחַת נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה" (תענית יח.). 4÷ [בדקדוק] נִבְנָה מִשֹּׁרֶשׁ מְסֻיָּם אוֹ מִמִּלָּה מְסֻיֶּמֶת: "וְהַשֵּׁמוֹת הַדּוֹמִים וְשֶׁאֵינָם דּוֹמִים וְהַנִּגְזָרִים וְשֶׁאֵינָם נִגְזָרִים" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ד). הַשֵּׁמוֹת "מַסְגֵּר", "סוֹגֵר" נִגְזְרוּ מִן "סגר". — [לְהִגָּזֵר, נִגְזָר, יִגָּזֵר]

~ פִּע׳ **גִּזֵּר** פ"י 1÷, גָּזַר: "גְּאוֹן גּוֹזְרִים גְּזָרַתָּה" (ינאי לב). 2°, גָּזַר צוּרוֹת שׁוֹנוֹת, חָתַךְ וְהוֹצִיא: "מְגַזְּרִים בִּנְיָר צִבְעוֹנִי וּבוֹרְאִים בִּמְשִׁיכַת מִסְפָּרַיִם שְׁבוּיִי" (שלו, קולות 58). — [לְגַזֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּזַּר°**, נִגְזַר וְהוּצָא מִכְּפָנִים. — [מְגֻזָּר, יְגֻזַּר]

~ הת׳ **הִתְגַּזֵּר***, נֶחְתַּךְ, נִגְזַר לִגְזָרִים: "אֵין גְּזֵרָה אֶלָּא דָּבָר הַמִּתְגַּזֵּר וְיוֹרֵד" (יומא סז:). "רֵיחַ תִּירֹס מִתְחַתֵּךְ וּמִתְרַסֵּק, מִתְגַּזֵּר וּמִשְׁתַּסֵּעַ" (שמיר, הוא הלך 35). — [לְהִתְגַּזֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— **גָּזַר אֹמֶר**, הֶחְלִיט, גָּמַר בְּנַפְשׁוֹ: "וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם לָךְ" (איוב כב כח).

— **גָּזַר אֶת דִּינוֹ°**, פָּסַק, חָרַץ מִשְׁפָּטוֹ.

— **גָּזַר כְּלָיָה עָלָיו°**, דָּן אוֹתוֹ לַאֲבַדּוֹן, קָבַע גּוֹרָלוֹ לְחִסּוּל: "בְּכָךְ אָנוּ גּוֹזְרִים עָלֶיהָ כְּלָיָה לְמַפְרֵעַ" (ביאליק, חבלי לשון).

— גוזרני (גוזרני) עליך* (ראש השנה ב ט), הריני מצוה ופוקד עליך בכל תקף.

א. **גזר** ז׳ [מן גזר] 1. חלק, חתיכה: "ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה" (בראשית טו יז). "לגזר ים־סוף לגזרים" (תהלים קלו יג). "ולבות קרועים לאלף גזרים" (יהודה הלוי, א 15). גזרי נייר. גזר סכר. 2*. גזיר, חתיכת עץ שנגזר (תוספתא סוטה יג ז). 3° [בדקדוק] הברה או חלק מהברה (בלמשי, מקנה אברהם א). "תורת ההגה והגזר" (הר־זהב, דקדוק ב). — [גזר־, גזרים, גזרי־]

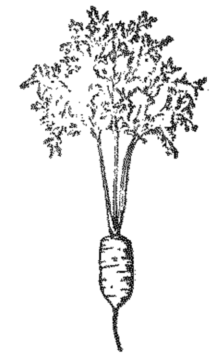
ב. גזר

ב. **גזר** ° ז׳ [ארמית; ערבית: ג׳זר] ירק־גנה נפוץ ממשפחת הסוככיים, בעל שרש מעבה שצבעו צהב־ורדרד (Daucus carota). השרש עשיר ביותר בויטמין A ונאכל חי או מבשל. — [גזר־, גזרים, גזרי־]

גזר* ז׳ [מן גזר, גזר 2] [ראה להלן גזר־דין] פסק, החלטה מכרעת, צו נמרץ: "כי הגזר החרות אררו למות" (אלתרמן, שירים 321). "לו חל זה הגזר על ראש בית־הפנדק" (רוזן, שירים קט). "בגזר לבותינו האלה אנחנו זורעים ונוטעים ובונים" (טבנקין, שירים 170). [במקורות רק בצירוף]:

— גזר־דין*, 1*. פסק־דין, החלטת השופטים: "גזרי דינין ופרוסבולין" (תוספתא בבא מציעא א ט). "מצא בהם סבה מספקת להוציא על עמו גזר־דין קשה כזה" (אחד העם, טז). 2*. החלטת אלהים על גורל אדם, ענש מן השמים: "ארבעה דברים מקרעין גזר־דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שנוי השם ושנוי מעשה" (ראש השנה טז:). "קרע רע גזר־דיננו" (תפילת אבינו מלכנו). 3° [בחוקת השיפוט בימינו] החלק של פסק־הדין במשפט פלילי הבא לאחר ההרשעה ונמוקיה וקובע את מדת הענש שהטל על המרשע.

— נחתך (נחתם) עליו גזר־דין* (סנהדרין קח.), נתחתם גזר־דין* (גיטין נח.), נחרץ משפטו, יצא פסק־דינו, הכרע גורלו.

גזר ° ז׳ [מן גזר גזר] אמן לגזירת אריגים לפי מדה לתפירת בגדים, או לגזירה בעור לתפירת נעלים. — [גזר־, גזרים, גזרי־; גזרית, גזריות]

גזרה*, גזירה נ׳ [מן גזר, גזר 3] 1*. פקדה שיש בה אסור או הגבלה או נגישה: "גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת" (מעילה יז.). גזרות שמד. 2*. מצוה או חקה שלא נתפרש טעמה: "גזרה היא מלפני" (שבת ל.). "גזרת הכתוב היא" (סנהדרין ע.). "אם גזרת השם היא שלא נראה בנים, נקבל את הגזרה באהבה" (עגנון, כלה קצח). 3*. תקנת אסור של חכמים שנתנה כסיג לחקי התורה: "אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רב צבור יכולין לעמד בה" (בבא קמא עט:). 4° [בפילוסופיה] גורל־אנוש, מה שנגזר על אדם מלמעלה, לפי האמונה, להבדיל ממשג "הבחירה": "שאין לך מנוס מחקר בשאלת הגזרה והבחירה" (כוזרי ה יט). — [גזרת־, גזרות, גזרות־]

— גזרה שוה*, 1. אחת מי״ג המדות שהתורה נדרשת בהן – שיטת למוד מדין לדין על־יסוד מלים שוות או מאמר שוה שהובא בתורה בשניהם: "גזרה שוה כיצד? נאמר בשומר שכר 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו' ונאמר בשומר חנם 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו'! מה בשומר שכר... פטר את היורשין, אף בשומר חנם... יפטר את היורשים" (ספרא א ג). 2° [בהשאלה] הקש, השואה בין שני ענינים הדומים זה לזה בתכנם או בצורתם: "קשה מאד למצא את הקשר בינם ובין השאר... ועל כן אין דנים מהם גזרה שוה" (אחד העם, רסה). "יש מקום לדרש כאן סמוכים וגזרות שוות" (ביאליק, צעירות או ילדות).

— גזרה משום*, (ביצה ב:), גזרה שמא*, (האסור נתן) מחשש שמא, כדי למנע: "לא עולין באילן (בשבת) ובחג, גזרה שמא יתלוש!" (ביצה יח.).

— גזרת מלך* (תוספתא סנהדרין יא ו), גזרת הכתוב* (בבא מציעא יא.), מצוה שנתנה ללא נתינת טעם.

— גזרות ת״ח ות״ט ^, [בתולדות ישראל] כנוי לימי הרג רב שהרגו הקוזקים בהנהגתו של חמלניצקי ביהודי רוסיה הדרומית בשנות ה׳ ת״ח־ת״ט (1648–49).

— ארץ גזרה, 1. ארץ שוממה ונדחת, שאין בה ישוב: "ונשא השעיר עליו את־כל־עונתם אל־ארץ גזרה" (ויקרא טז כב). 2°, ארץ רחוקה שאליה מגלים אנשים שנדונו לגלות או לעבודת־פרך בגזרת השלטונות: "זה אומר יתלוהו על העץ, וזה יחוה דעת כי ישלחוהו לארץ גזרה" (יל״ג, פרוזה קכ). "המזיף שטר ושלח למרחקים לארץ גזרה" (פרישמן, פתחו לי).

— דיני גזרות* (כתובות יג א), שופטים לדיני קנסות.

— גזרה עבידא דבטלא* (כתובות ג.), גזרה עשויה לבטל; גזרה רעה שהטלה על הצבור, סופה שתופר ותבטל, ואין להתיאש.

גזרה, גיזרה נ׳ [מן גזר] 1. מבנה־גוף, חתוך־איברים: "זכו נזיריה משלג... ספיר גזרתם" (איכה ד ז). "הגוף החסון והמוצק הזה... בגזרתו החטובה חטיבה אחת" (ביאליק, אריה ב) "לבושה מעילה הקצר... שהיה מבליט את גזרת גוה העדינה" (אגוכי, שמים 120). 2° [בהנדסה] חלק העגול הנמצא בין שני רדיוסים והקשת שביניהם (Sector). 3° [בצבא] שטח מגבל בחזית, בצורת גזרה הנדסית, שהקצה לאחריותה של יחידה צבאית. 4. חלק בולט בבנין, כעין גזוזטרה (יחזקאל מא יב, אהלות יד א). 5^ [בדקדוק] קבוצת מלים ששרשיהן תבנית אחת ונטיתם בדרך־כלל אחידה, למשל: גזרת השלמים (למד, סגר), גזרת חסרי פ״נ (נפל, נשב). 6° [בחייטות ובסנדלרות] תוצאת הגזירה, הבד או העור הגזור לפי תבנית ומדה לתפירת בגד או נעל. — [גזרת־, גזרות, גזרות־]

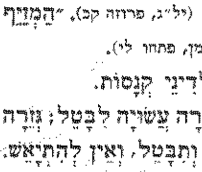

ג— גזרה

גזרון ° ז׳ [מן גזר, גזר 4] אטימולוגיה, מקור מלים, שרשי מלים ויחסי הקרבה שלהם למלים אחרות (באותה לשון או בלשון אחרת). — [גזרון־, גזרונים, גזרוני־]

גזרוני ° ת׳ [מן גזרון] אטימולוגי, הקשור בגזרון המלים: נתוח גזרוני של מלים. — [גזרונית, ־ניים, ־ניות]

גַּזְּרָן° ז׳ [מן גזר, גֶּזֶר] גַּזָּר, אֻמָּן מֻמְחֶה לִגְזִירַת אֲרִיגִים לְפִי מִדּוֹת. — [גַּזְּרָנִית, גַּזְּרָנִים, גַּזְּרָנִיּוֹת]

גַּזְּרָנִיָּה° נ׳ [מן גַּזְּרָן] מַחְלָקָה בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת לְתְפִירָה אוֹ לִסְרִיגָה שֶׁעוֹבְדִים בָּהּ גַּזְּרָנִים וְגַזְּרָנִיּוֹת. — [גַּזְּרָנִיַּת־, ־יוֹת]

גְּזַרְזָר° [מן גֶּזֶר] גֶּזֶר קָטָן: "אוֹתָם הַגְּזַרְזָרִים הָרַכִּים וְהַמְּתוּקִים" (בורלא, עקביה 18). — [גְּזַרְזַר־, גְּזַרְזָרִים, גְּזַרְזְרֵי־]

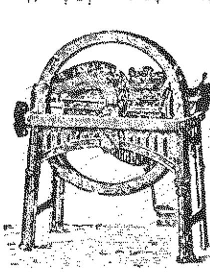
גזרקש

גְּזַרְקַשׁ° ז׳ [גֶּזֶר+קַשׁ] מְקַצְּצָה, מְכוֹנָה לִקְצִיצַת קַשׁ וְתֶבֶן אוֹ יֶרֶק לְמַאֲכַל לַבְּהֵמוֹת אוֹ לָעוֹפוֹת. — [גְּזַרְקַשִּׁים]

גז״ש ר״ת גְּזֵרָה שָׁוָה.

גָּח פ״ע יָצָא, פָּרַץ — רְאֵה גיח.

ג״ח ר״ת 1, גְּמִילוּת חֶסֶד. 2, ג׳ חֲלָקִים.

גחגח [מן גנח]

~ פִּע׳ **גִּחְגֵּחַ°** פ״י גָּנַח גְּנִיחוֹת תְּכוּפוֹת: "חוֹשְׁבַנִי, מִיָּד יַתְחִיל לְגַחְגְּחֵנִי, בְּעוּטֵי־מָוֶת יְבַעֲטֵנִי" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 282). — [לְגַחְגֵּחַ, מְגַחְגֵּחַ, יְ־]

א. גחה [קרוב אל גיח]

~ פָּע׳ **גָּחָה** פ״י מָשַׁךְ וְהוֹצִיא: "כִּי־אַתָּה גֹחִי מִבָּטֶן" (תהלים כב י). — [לִגְחוֹת, גּוֹחֶה, יִגְחֶה]

ב. גחה [ראה גם ג. גהה]

~ פָּע׳ **גָּחָה** פ״ע נָטָה, הָיָה כָּפוּף: "כֹּתֶל הַגּוֹחֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים" (מועד קטן ז.). "גֵּוּוֹ גּוֹחֶה וּמְרֻטָּט" (מנדלי מו״ס, תסו). — [לִגְחוֹת, גּוֹחֶה, יִגְחֶה]

גְּחוּךְ*, גִּיחוּךְ ז׳ [ראה גחך, גִּחֵךְ] צְחוֹק קַל, בַּת־צְחוֹק: "הֵבִיאוּ ר׳ יִרְמְיָה לְר׳ זֵירָא לִידֵי גְחוּךְ" (נידה כג.). "וְגִחֵךְ מְעַט מִטּוּב לֵב, כְּגִחוּךְ שֶׁל הָעֲשִׁירִים... כְּשֶׁמַּשְׁפִּילִים אֶת עַצְמָם לְדַבֵּר עִם דַּלִּים וּשְׁפָלִים" (מנדלי מו״ס, שצג). — [גְּחוּךְ־, גְּחוּכִים, ־כֵי־]

גְּחוּכִיּוּת°, גִּיחוּכִיּוּת נ׳ [מן גְּחוּךְ] גְּלִיעוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַמְגֻחָךְ: "לְהַרְאוֹת אֶת כָּל אַפְסוּתָם וּגְחוּכִיּוּתָם שֶׁל שִׁירֵי מִיצְקוֹן" (קלוזנר, הספרות ד 70). — [גְּחוּכִיּוּת־]

גָּחוּל° ת׳ [מן גחל, גַּחַל] מְפֻחָם, שָׂרוּף: "לֶאֱחֹז בַּקֻּלְמוֹס הַגָּחוּל" (טננבוים, תמולים א). — [גְּחוּלָה, גְּחוּלִים, ־וֹת]

גָּחוֹן ז׳ [ראה גחן; השווה גם ב. גחה] 1, בֶּטֶן בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַזּוֹחֲלִים: "וַיֹּאמֶר... אֶל־הַנָּחָשׁ... עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ" (בראשית ג יד). 2, [בכלי־נשק] הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל קַת הָרוֹבֶה. — [גְּחוֹן־, גְּחוֹנִים, גְּחוֹנֵי־]

— גְּחוֹן־הַטַּנְק°, תַּחְתִּיתוֹ שֶׁל הַטַּנְק, מְקוֹם הַתֻּרְפָּה שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵינֶנּוּ מְשֻׁרְיָן.

גָּחוּן* ת׳ [מן גחן, גָּחַן] כָּפוּף, שָׁחוּחַ: "אַתְּ גָּרַמְתְּ לַבְּרִיּוֹת שֶׁיְּהוּ מְהַלְּכִים גְּחוּנִים עַל מְתֵיהֶם" (בראשית רבה כ). "צְנוּמוֹת דַּקּוֹת שְׁדוּפוֹת וּגְחוּנוֹת" (ינאי בז). "כְּפוּפִים וְנִכְנָעִים אָנוּ, גְּחוּנִים וּפְחוּדִים" (מנדלי מו״ס, שפה). "תָּמָר נִרְדָּם מוּל יָרֵחַ גָּחוּן עַל גַּנַּת מְעוֹנִי" (ש׳ שלום, שירים שצד). — [גְּחוּנָה, גְּחוּנִים, ־נוֹת]

— בְּגָחוֹן° תה״פ בִּכְפִיפָה, כְּשֶׁהוּא כָּפוּף וְשָׁפוּף לָאֲדָמָה: "נִרְאוּ שְׁלֹשֶׁת הַבַּחוּרִים יוֹצְאִים בְּגָחוֹן מִן הַחֻרְשָׁה" (שנהר, ג 421).

גְּחוֹר, ראה גִּיחוֹר.

גח״ט ר״ת גְּמַר חֲתִימָה טוֹבָה.

גְּחִיָּה^, גחייה נ׳ [מן ב. גחה, גָּחָה] שְׁחִיָּה, נְטִיָּה כְּלַפֵּי מַטָּה: "נִמְצְאוּ (הָעֲרָבוֹת) גְּבוֹהוֹת יוֹתֵר מִשְּׁתֵּי אַמּוֹת, וּמֵהֶן אַמָּה גְּחִיָּה, וּלְמַטָּה מִן הַגְּחִיָּה יוֹתֵר מֵאַמָּה" (רש״י סוכה מה.). — [גְּחִיַּת־, גְּחִיּוֹת]

גְּחִיכָה° נ׳ [מן גחך, גִּחֵךְ] גְּחוּךְ, בַּת־צְחוֹק: "וְהָיְתָה אֲמִירָתוֹ פִּיּוּסִית, וּגְחִיכָתוֹ חֲבוּיָה לוֹ כְּמֻקְדָּם מִתַּחַת לְשְׂפָמוֹ" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 263). — [גְּחִיכַת־, גְּחִיכוֹת]

גְּחִינָה^ נ׳ [מן גחן, גָּחַן] שְׁחִיָּה, הִתְכּוֹפְפוּת: "גְּעִיַּת נֶאֱנָחִים... גְּחִינַת קוֹמָתָם לֹא תִבְזֶה" (פיוטים, סידור 606). "וּמִיָּד הוֹסִיף שֶׁלֹּא בִּגְחִינָה וּלְחִישָׁה" (ביאליק, איש הסיפון). — [גְּחִינַת־, גְּחִינוֹת]

גחך [ארמית: גְּחַךְ; קרוב אל דחך, חיך]

~ פָּע׳ **גָּחַךְ*** פ״ע צָחַק צְחוֹק קַל, חִיֵּךְ: "הֵבִיאוּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא לִידֵי גְחוּךְ — וְלֹא גָחִיךְ (וְלֹא גָחַךְ)" (נידה כג.). "כָּל הַמְּסֻבִּים נָתְנוּ פְּנֵיהֶם בַּנַּעַר — וְנִתְאַדֵּם, וְהָאוֹרֵחַ גָּחַךְ וְעָנָה" (ביאליק, התצוצרה, סוף). "עַד שֶׁאֵינְךָ יָכוֹל אֶלָּא לְהִגָּרֵר אַחֲרָיו בִּנְשִׁימָה עֲצוּרָה, סָפֵק גּוֹחֵךְ, סָפֵק חוֹשֵׁשׁ כֵּיצַד יִגָּמֵר כָּל זֶה" (יזהר, קיץ 11). — [לִגְחֹךְ, גּוֹחֵךְ, יִגְחַךְ]

~ פִּע׳ **גִּחֵךְ°** פ״ע גָּחַךְ, צָחַק קַלּוֹת, חִיֵּךְ: "הִיא לָבְשָׁה פַּרְצוּף שָׂעִיר וַחֲרוּמְפִּי שֶׁמְּגַחֵךְ כְּנֶגְדּוֹ בְּשִׁנַּיִם צְהֻבּוֹת" (ביאליק, מאחורי ח). — [לְגַחֵךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּחַךְ°,** הָיָה לִצְחוֹק, נִלְעַג [רווח רק הבינוני, ראה ערך מְגֻחָךְ]

~ הת׳ **נִתְגַּחֵךְ°,** 1, נַעֲשָׂה מְגֻחָךְ, נַעֲשָׂה נִלְעָג: "נִשְׁתַּנְּתָה צוּרָתוֹ... וְנִתְגַּחֲכָה" (שלונסקי, תר׳ הרון ג 24). "וּמִשֶּׁהֵם (הַדְּבָרִים) מִתְמַשְּׁכִים, הֲרֵיהֶם מִסְתַּבְּכִים וּמִתְגַּחֲכִים" (שמיר, עירום 66). 2, הִתְחִיל לְגַחֵךְ, נִתְחַיֵּךְ: "וְעִם עוֹד יוֹתֵר אֶת עַפְעַפָּיו וְנִתְגַּחֵךְ בִּמְרִירוּת" (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 21). — [לְהִתְגַּחֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְחִיךְ°** פ״י עוֹרֵר גְּחוּךְ, הִצְחִיק: הִתְנַהֲגוּתוֹ הַתִּמְהוֹנִית הִגְחִיכָה אֶת הַמְּסֻבִּים: "מַגְחִיךְ כָּל הָעִנְיָן, אֵינִי מְצַפֶּה לִישׁוּעָה מִפְּטְפוּטִים" (צייטלין, האש 376). — [לְהַגְחִיךְ, מַ־, יַ־]

גַּחַךְ° ז׳ [מן גחך], גְּחוּךְ, חִיּוּךְ: "וּבְאוֹתוֹ גַּחַךְ־עִדּוּד שֶׁמְּקַנְּטִים בּוֹ כֶּלְבּוֹן" (יזהר, צקלג 9). "בְּגַחַךְ הַצְּלִילִים הָעֲרֵבִים" (פרלמן, תר׳ מסע 100). — [גַּחַךְ־]

גַּחֲכָה° נ׳ [מן גחך] פַּרְסָה, קוֹמֶדְיָה שׁוֹפַעַת דִּבְרֵי הִתּוּל חָרִיף. — [גַּחֲכַת־, גַּחֲכוֹת]

גַּחְכָן* ז׳ [מן גחך, גָּחַךְ] לֵיצָן, מְעוֹרֵר צְחוֹק: "אֱלֹהֵיכֶם גַּחְכָן הוּא" (סנהדרין לט.). "רֻבָּם גַּחְכָנִים וְעַלִּיזֵי־רוּחַ, מְבַדְּחִים אֶת דַּעַת הַנָּשִׁים" (ביאליק, החצוצרה א). "גַּחְכָן אַתָּה, יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי אַתָּה בְּעַצְמְךָ שֶׁגָּרַמְתָּ לִי מָעוֹת!" (עגנון, אלו שמד). "נְעָרוֹת גַּחְכָנִיּוֹת הַקּוֹרְאוֹת כָּל סֵפֶר בְּצַוְתָּא" (שנהר, ג 281). — [גַּחְכָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גַּחְכָנִי°, גַּחֲכוֹנִי° ת׳ [מן גחך, גָּחַךְ] מְעוֹרֵר אוֹ מַבִּיעַ גְּחוּךְ, מַצְחִיק: מַבָּט גַּחְכָנִי. "וְעֵינֶיהָ הַגַּחְכָנִיּוֹת אוֹכְלוֹת אֶת קֹתֶל הַחֲזִיר"

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

(הלקין, משבר 99). "פרצוף חכמוני וגחכוני" (שלונסקי, תר' קולא 15). — [גחכנית, ־ניים, ־ניות; גחכונית, ־ניים, ־ניות]

גחל [מן גחלת]

~ פע' **גחל**^ פ"ע בער, דלק כגחלת [גם בהשאלה]: "אש גוחלת בשלג וקיטור" (יגיי עז). "גחל לב החוזה" (יגיי רצב). "וכל טפה בגוף כה רויה וכה גוחלת" (שלונסקי, שירים ב 227). — [לגחל, גוחל, יגחל]

~ נפ' **נגחל**^, נדלק, נצת [גם בהשאלה]: "יקוד אור הנגחל" (אמוני ארץ, הושענא). "בהאגרף חרון, בהגחל הצער" (שלונסקי, שירים ב 126). — [להגחל, נגחל, יגחל]

~ הת' **התגחל**°, 1, הפך לגחלים, נתפחם: "הכל מתגחל והופך הרי אפר" (מלצר, תר' נהרות 293). 2, נצת, התנוצץ כגחלים: "דמעות סומא המתגחלות באין" (שלונסקי, שירים ב 107). "כוכבי תעלומה נתגחלו בעצבת" (ש' שלום, שירים תיב). "יתגחל בו הניצוץ היהודי" (ליסיצקי, מידות 287). — [להתגחל, מת־, ית־]

~ הפ' **הגחיל**^, 1^, פ"ע בער כגחלים, התלהט, התנוצץ: "חם לבי בהגיגי יגחיל" (קליר, יראתי בפצותי, שחרית א' ראש השנה). "וכל אותו הלילה הגחילו עיניו הירקות" (ש' שלום, שירים צב). 2°, פ"י הלהיט, הצית כבאש גחלים: "ויקוד דגל־מרד־נכרי את עין בחוריו ובתולותיו מגחיל" (גרינברג, רחובות שיג). "משליך יקוד גדול — והוא מגחיל הדמע" (שלונסקי, שירים ב 117). — [להגחיל, מ־, י־]

~ הפ' **הגחל**° הדלק, נצת: "וזה באש דמע הגחל" (טפקין, אגד 40). — [מגחל, יגחל]

גחל^ ז' [מן גחלת] גחלת, פחם בוער: "מגחל אל גחל התהלכתי ולא שרפתני אש" (אברהם בן־שמואל, על־פי שירמן ב 458). "לא כזיו, כי באה למכוה" (גרינברג, רחובות עד). "וגחל אל גחל לוחש" (ש' שלום, שירים שס). — [גחל־]

גח"ל° ר"ת גיוס־חוץ־לארץ [כינוי לקבוצות צעירים מחו"ל שנתגייסו למלחמת העצמאות של ישראל בשנים תש"ח—תש"ט]

גחליל° ז' [מן גחל] גחלת קטנה: "להיות זיק נדלק פתאם מגחליל חמיק לכוכב מבהיק" (ש' שלום, שיר המעלות). — [גחלילים, גחלילי־]

גחלילי° ת' [מן גחליל] כעין גחלת, מתנוצץ, מזהיר: "פניה של שלומית... נתחיכו בחיוך גחלילי ויפה" (קובנר, פנים 271). — [־לית, ־ליים, ־ליות]

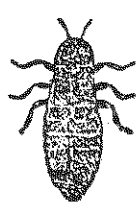
גחלילית

גחלילית° נ' [מן גחלת] חפושית מאירה (Lampyris). סמוך לקצה בטנה נמצא חמר צהבהב המקרין אור בהשפעת מערכת העצבים. הנקבה חסרת כנפים. בלילות מתעופפים רק הזכרים. — [גחליליות]

גחלית° נ' [מן גחלת] דלקת חריפה בעור (Carbunculus) הנגרמת על־ידי חידקים בצורת נקדים. — [גחלית־]

גחלל [מן גחל, גחלת]

~ פע' **גחלל**° פ"י הבעיר, הצית, הדליק: "הסוד צורב את לילותי ומגחללם בסער" (שלונסקי, שירים ב 99). "רק עיניו, חיותו מגחללת בהן אודים" (ארד, ביתו 283). — [לגחלל, מ־, י־]

~ הת' **התגחלל**°, התנוצץ כגחלים: "איזו התבהקות רוטטת, מחליקה, מתגחללת" (שמיר, הוא הלך 89). — [להת־, מת־, ית־]

גחלת נ' [ראה גחל; קרוב לערבית: ג'חמ בער] 1, פחם בוער: "אין גחלת לחמם, אור לשבת נגדו" (ישעיה מז יד). "פחם לגחלים ועצים לאש" (משלי כו כא). "והביאו לפניו (לפני משה) בקערה זהוב וגחלת... והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו" (שמות רבה א). 2, [בהשאלה] ניצוץ, שריד יקר, תמצית: "וכבו את גחלתי אשר נשארה" (שמואל ב יד ז). "בשעה שגחלת־יהדותי הנשארה היא בסכנה" (מגדלי מו"ס, חס). "נושא גחלתו בלבבו" (ביאליק, לאחד העם). 3^, מחלת עור — ראה גחלית. — [גחלת־, גחלים, גחלי־]

— **גחלת לוחשת*** (פסחים עה:), גחלת הבוערת באש קטנה, אגב קול לחישה קלה: "עוד הותיר אלהינו לפליטה גדולה גחלת לוחשת בערמת הדשן" (ביאליק, המתמיד).

— **גחלת עוממת*** (פסחים עה:), גחלת הקרובה לדעך.

— **גחלת־אש** (יחזקאל א יג), גחלת לוהטת.

— **חתה גחלים על ראשו** (משלי כה כב), [בהשאלה] התנקם בו, שלם לו כגמולו.

— **כבה את גחלתו** (שמואל ב יד ז), השמיד שריד אחרון לו, אבד את זכרו.

— **נכוה בגחלתו***, נפגע מתוכחתו, סבל מפגיעתו הקשה: "והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה" (אבות ב י). "שלא נכוה בגחלתו של יעקב" (בראשית רבה עח). "ונזהר לדרש בו ברבים, שלא יכוה בגחלתו" (מגדלי מו"ס, שצב).

— **נפשו גחלים תלהט** (איוב מא יג), [בהשאלה] הוא נלהב ביותר.

— **האכילו גחלי רתמים*** [בהשאלה על־פי תהלים קכ ד], גרם לו צרות, הרגיזו: "כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים" (חגיגה יב:). "אינו יכול להפטר ממני — אני מאכילהו גחלי רתמים" (ברנר, א 131). "וכמה שאסור להבטיל אותו מלמודו — שלא יאכילוני חס ושלום גחלי רתמים" (עגנון, כלה רלא).

— **כשלהבת בגחלת**°, משל לדבר דבוק וצמוד לחברו באפן שאין לו קיום בלעדיו.

גחם [מן גחמון 2]

~ הת' **התגחם**°, התמרד, התעקש: "והיא מתיהרת לה, מתגחמת כדבשן הקלוקל" (שלונסקי, תר' הדון ג 322). — [להתגחם, מת־, ית־]

גחם° ז' [מן גחמון 1; ערבית: ג'חמ שרף] מבעיר בערות, שודד: "גחמים שלח הצר בבית ישראל" (ש' שלום, שירים תפח). — [גחמים]

גחמה° נ' [מן גחמון 2] עקשות, קפריזה: "בדין שתדע לנחש גחמותיהם" (נ' שחם, שיכון 110). — [גחמת־, גחמות, גחמות־]

גחמון* ז' [מדרש של שם האיש גחם בבראשית כב כד: "גחם גחמון" (בראשית רבה נז)] 1, [בהוראת ג'חמ בערבית] מבעיר שרפות. 2, [לדעה אחרת, על יסוד הנאמר שם "כולן לשון מרדות"] מרדן, עקשן. — [גחמונים]

גחמן°, גחמני° ת׳ [מן גחמון 2] קפריזי, עקש, הנוטה להתעקש: ״תחשן וגחמן״ (ביאליק, שיר הקדשה). ״לא רצה להרכין ראש לפני קורשונוב הגחמני״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 93). ״אי־מזה באים בחורים וגורדים פקעות־תיל גחמניות למתח אותן לפני השוחות״ (יזהר, צקלג 748). – [גחמנית, גחמניים, ־ניות]

גחמנות° נ׳ [מן גחמון 2] קפריזיות, התעקשות: ״אין לך שום עצבים כלל, מעשה גחמנות ותו לא!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 11). ״הו, כמה רחוק הוא וגחמנותו״ (יזהר, צקלג 146). – [גחמנות־]

גחן [ראה גחון; ארמית: גחין]

~ פע׳ **גחן*** פ״ע התכופף, שחה: ״היה גוחן לארץ ומנשקן״ (פסיקתא רבתי קלא). ״אמו גוחנת עליו ומניקתו״ (במדבר רבה ד). ״הגוחנים למעשה ידיהם״ (ינאי שפב). ״לו אך ידעתי על סודם לגחן״ (ש׳ שלום, שירים קצט). – [לגחן על־, ל־; גוחן, יגחן]

~ הפ׳ **הגחין^**, 1, פ״י השחה, כפף למטה: ״ויגחינו לו קומתם״ (ינאי לט). האם הגחינה עצמה על עריסת תינוקה. 2, פ״ע התכופף: ״גבוהה גבוהה – עד יגחין״ (ינאי קלד). ״בשפכי חין לפניך אגחין״ (סליחות יום כיפור, אלהי). – [להגחין, מ־, י־]

~ פע׳ **גחן°** פ״י כופף: ״והלה גחן מיד צוארו והתחיל לוחך בעשבים״ (יזהר, מישור 45). – [לגחן, מ־, י־]

~ הת׳ **התגחן°**, התכופף, שכב על גחונו: ״בחיקה המפשק התפרקד והתגחן החתול״ (ברש א, 386). – [להת־, מת־, ית־]

גחר* ז׳ [ערבית: ג׳חר חור] מערה לא עמקה, נקיק בסלע: ״והסלעים והגחרים״ (אהלות ח ב, נוסח הערוך). ״יוצאים ממערת בר־יוחאי ובאים בכל גחר אלמים״ (גרינברג, רחובות קכו). – [גחר־, גחרים, גחרי־]

גחש״א ר״ת גמילות חסד של אמת.

גט* ז׳ [אכדית: gittu; ארמית: גטא] 1, שטר, תעודה: ״כל גט שיש עליו עד כותי – פסול״ (גיטין א ה). ״גט שחרור (לעבד)״ (גיטין פה:). ״גט חוב״ (בבא קמא צה.). 2, ספר כריתות, תעודת גרושים לאשה: ״גטי נשים״ (גיטין א ד). ״האומר: תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי״ (גיטין א ו). – [גט־, גטו; גטים או גטין; גטי־]

– **גט מעשה*** (בבא בתרא מח.), גט שנתן מתוך כפיה.

– **גט מקשר*** (בבא בתרא י א), שטר שנכתב בשיטה מיחדת לשמרו מזיוף: כתבו בו שורה, קפלו את הכתוב ותפרו, ועדים חתמו עליו, כתבו שורה שניה, קפלו וחתמו וכן כלו.

– **גט־פטורין*** (גיטין ט ג), ספר־כריתות לאשה, תעודה המשחררת אשה מנשואיה.

– **גטין***, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמודים בסדר נשים העוסקת בהלכות גטים ושחרור עבדים.

גטו°, גיטו ז׳ [איטלקית: ghetto; אולי קיצור מן: borghetto פרוור] כנוי לרבע מיחד שהקף חומה והקצה ליהודים בימי־הבינים ברומא, ומחוצה לו נאסר עליהם לגור. מאז הוקמו גטאות ליהודים בערים שונות בתפוצות הגולה. בדורות האחרונים בטלו גזרות הגטאות ברב הארצות. בימי מלחמת העולם השניה רכזו הנאצים בגטאות המוני יהודים. – [גטאות]

ג׳ קיצור: 1, גימטריא. 2, גירסת־.

גי, גיא ז׳ [ערבית: ג׳וא בקעה] 1° [בטופוגראפיה] שקע מארך וצר, שתחתיתו יורדת ומשתפעת בכוון אחד. 2, בקעה, מקום מעבר צר בין הרים: ״ופלשתים עמדים אל־ההר מזה וישראל עמדים אל־ההר מזה, והגיא ביניהם״ (שמואל א יז ג). – [גיא־, גיאיות גם גאיות גם גיאות]

– **גיא־חזיון** [בהשאלה מישעיה כב א] 1°, כנוי מליצי לבימה להעלאת חזיונות. 2°, מקום התרחשות: פולין ועירותיה שמשו גיא־חזיון לשואת היהדות במלחמת־העולם השניה.

– **גיא־צלמות**, כנוי למקום חשך ואבדון: ״גם כי־אלך בגיא צלמות לא־אירא רע״ (תהלים כג ד). ״הכל הוא גיא צלמות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טז).

– **גי בן־הנום, גי־הנום**, ראה גיהנום, גיהנם.

גיאובוטניקה° נ׳ [מיוונית: ge אדמה + botane צמח] חלק במדעי הבוטניקה העוסק בחלקתם, בהרכבם ובשנוייהם של הצמחים השונים בהתאם לשנויי הקרקע, האקלים ושאר תנאים טבעיים.

ג׳יאו־ג׳יטסו

ג׳יאו־ג׳יטסו° ז׳ [יפאנית: אמנות רכה] צורת האבקות יפנית: שיטת התגוננות בלא כלי נשק בתנועות־גוף מיחדות המבססות על ידיעת האנטומיה, המסכלות את התקפת היריב ויש בהן אף להכריעו.

גיאוגרפיה° נ׳ [מיוונית: ge ארץ + graphein לכתוב] כתיבת־הארץ, מדע העוסק בתאור הארצות, פניהן, אקלימן, תנובתן, תושביהן, החי והצומח שבהן, מקורות הכלכלה וכדומה.

– **גיאוגרפיה פיסית°**, חקר פני האדמה, ההרים, העמקים, הנהרות וכדומה.

– **גיאוגרפיה מדינית°**, תאור תחומי המדינות, משטריהן, ארגון אוכלוסיהן וכדומה.

– **גיאוגרף°** ז׳ חוקר בכתיבת־הארץ, ממחה בגיאוגרפיה.

– **גיאוגרפי°** ת׳ השיך לכתיבת הארץ, שענינו גיאוגרפיה: תאור גיאוגרפי של מקום. מפה גיאוגרפית.

– **ארך גיאוגרפי°, רחב גאוגרפי°**, עין ארך, רחב.

– **מיל גיאוגרפי°**, מיל־ים = 6080 רגל, בקרוב 1855 מטר.

גיאודסיה° נ׳ [יוונית: geodesia, מן: ge אדמה + daidzein לחלק] תורת מדידת־האדמה וצורות שטחה.

גיאוטרופיזם° ז׳ [מיוונית: ge אדמה + tropos פנייה] סגלתם של איברי הצמח להתפתח ולפנות לכוון מסים כתגובה על כח־המשיכה של כדור־האדמה: השרשים – למטה, כלפי מרכז־האדמה (ג׳ חיובי), והגבעול – כלפי מעלה (ג׳ שלילי).

גיאולוגיה° נ׳ [מיוונית: ge ארץ + logos לימוד] תורת הארץ, המדע העוסק בחקר קלפת כדור־הארץ, טבע חמריה ואפן התהוותם.

– גֵּיאוֹלוֹג° ז׳ חוֹקֵר הָעוֹסֵק בְּגֵיאוֹלוֹגְיָה.

– גֵּיאוֹלוֹגִי° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְגֵיאוֹלוֹגְיָה: מַפָּה גֵיאוֹלוֹגִית. שְׁכָבוֹת גֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת.

גֵּיאוֹמוֹרְפוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: ge אדמה + morphe צורה + logos לימוד] עָנָף בְּגֵיאוֹגְרַפְיָה הַפִיסִית הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הִתְפַּתְּחוּתָן וְשִׁנּוּיֵיהֶן שֶׁל צוּרוֹת פְּנֵי הָאֲדָמָה (יַבָּשׁוֹת, הָרִים, בְּקָעוֹת וְכוּ׳). הַגֵּיאוֹמוֹרְפוֹלוֹגְיָה קְרוֹבָה מְאֹד לַגֵּיאוֹלוֹגְיָה.

– גֵּיאוֹמוֹרְפוֹלוֹגִי° ת׳ שֶׁל גֵּיאוֹמוֹרְפוֹלוֹגְיָה: סֶקֶר גֵּיאוֹ־מוֹרְפוֹלוֹגִי שֶׁל הַנֶּגֶב.

גֵּיאוֹמֶטְרְיָה° נ׳ [יוונית: geometria, מן ge אדמה + metron מידה, על שום שראשיתו של מדע זה – במדידות אדמה] הַנְדָּסָה, עָנָף בְּמַדְּעֵי הַמָּתֶמָטִיקָה הָעוֹסֵק בִּמְדִידָה וּבִקְבִיעַת יְחָסִים בֵּין קַוִּים, זָוִיּוֹת, שְׁטָחִים, גּוּפִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

– גֵּיאוֹמֶטְרְיָה אֲנָלִיטִית°, חֵלֶק בַּמָּתֶמָטִיקָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר תְּכוּנוֹתֵיהֶן שֶׁל הַצּוּרוֹת הַגֵּיאוֹמֶטְרִיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת בְּשִׁיטַת הָאַלְגֶּבְּרָה וְהָאֲנָלִיזָה בְּאֶמְצָעוּת קוֹאוֹרְדִינָטוֹת.

– גֵּיאוֹמֶטְרִי° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְגֵיאוֹמֶטְרְיָה, הַנְדָּסִי: גּוּף גֵּיאוֹמֶטְרִי. הוֹכָחָה גֵּיאוֹמֶטְרִית. צוּרוֹת גֵּיאוֹמֶטְרִיּוֹת (מַלְבֵּנִים, מְשֻׁלָּשִׁים, עִגּוּלִים וְכוּ׳).

– טוּר גֵּיאוֹמֶטְרִי°, מַעֲרֶכֶת מִסְפָּרִים שֶׁכָּל אֶחָד גָּדוֹל (אוֹ קָטָן) פִּי כַּמָּה מִקּוֹדְמוֹ, לְמָשָׁל: טוּר הַמִּסְפָּרִים 81, 27, 9, 3, 1 (כָּל מִסְפָּר גָּדוֹל פִּי שְׁלוֹשָׁה מִקּוֹדְמוֹ!).

– מְקוֹם גֵּיאוֹמֶטְרִי° [בהנדסה] אֹסֶף כָּל הָאֶלֶמֶנְטִים הַגֵּיאוֹ־מֶטְרִיִּים (נְקֻדּוֹת, קַוִּים, מַעְגָּלִים, זָוִיּוֹת וְכוּ׳) הַמְּמַלְּאִים תְּכוּנָה מְסֻיֶּמֶת: הַמַּעְגָּל הוּא הַמָּקוֹם הַגֵּיאוֹמֶטְרִי שֶׁל כָּל הַנְּקֻדּוֹת בְּמִישׁוֹר הַמְּרֻחָקוֹת מֶרְחָק שָׁוֶה מִנְּקֻדָּה נְתוּנָה בְּאוֹתוֹ מִישׁוֹר.

גֵּיאוֹפּוֹלִיטִיקָה° נ׳ [מיוונית: ge אדמה + politike ניהול־מדינה] שִׁיטָה מְדִינִית הָרוֹאָה בַּתְּנָאִים הַגֵּיאוֹגְרָפִיִּים וְהַפִיסִיִּים אֶת הַגּוֹרְמִים הָעִקָּרִיִּים לְהִתְפַּתְּחוּתָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה וְהַחֶבְרָה, וְלָאו דַּוְקָא בַּתְּנָאִים הַכַּלְכָּלִיִּים, הַחֶבְרָתִיִּים אוֹ הָרוּחָנִיִּים.

– גֵּיאוֹפּוֹלִיטִי° ת׳ שֶׁעִנְיָנוֹ גֵּיאוֹפּוֹלִיטִיקָה, שֶׁל הַמַּצָּב הַגֵּיאוֹגְרָפִי וְהַמְּדִינִי כְּאֶחָד: בְּעָיוֹת גֵּיאוֹפּוֹלִיטִיּוֹת.

גֵּיאוֹפִיט° ז׳ [מיוונית: ge אדמה + phyton צמח] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי בַּעַל פְּקַעַת אוֹ קְנֵה־שֹׁרֶשׁ, שֶׁנִּצָּנֵי הַהִתְחַדְּשׁוּת שֶׁלּוֹ נִמְצָאִים בְּתוֹךְ הַקַּרְקַע: הַכַּלָּנִית, הַסִּתְוָנִית, הָאִירִיס, הָעִירִית וַאֲחֵרִים – הֵם גֵּיאוֹפִיטִים. – [גֵּיאוֹפִיטִים]

גֵּיאוֹפִיסִיקָה° נ׳ [מיוונית: ge ארץ + physis טבע] מַדָּע הַחוֹקֵר אֶת הַתּוֹפָעוֹת הַטִּבְעִיּוֹת־הַפִיסִיקָלִיּוֹת בְּכַדּוּר־הָאָרֶץ, לְרַבּוֹת הַתּוֹפָעוֹת הַמֻּשְׁפָּעוֹת מִן הֶחָלָל הַחִיצוֹן וּבִמְיֻחָד מִן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ.

גֵּיאוֹצֶנְטְרִי° ת׳ [מיוונית: ge אדמה + kentron מרכז] מְיַחֵס לְמֶרְכַּז הָאָרֶץ, אוֹ מְיַחֵס לָאָרֶץ כְּמֶרְכָּז. – [־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

– תְּמוּנַת־עוֹלָם גֵּיאוֹצֶנְטְרִית°, מַעֲרֶכֶת גֵּיאוֹצֶנְטְרִית°, תּוֹרָה שֶׁלְּפִיהָ הָאָרֶץ הִיא מֶרְכַּז הָעוֹלָם, וְכוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת וְהַשֶּׁמֶשׁ מַקִּיפִים אוֹתָהּ בִּתְנוּעָתָם (בְּנִגּוּד לִתְמוּנַת־הָעוֹלָם הַהֶלְיוֹצֶנְטְרִית, עיין ערך זה הֶלְיוֹצֶנְטְרִי).

גִּיבּוּב, ראה גִּבּוּב. גִּיבּוּל, ראה גִּבּוּל. גִּיבּוּן, ראה גִּבּוּן.

גִּיבּוֹן° ז׳ [צרפתית: gibbon] סוּג שֶׁל קוֹפִים הַקְּרוֹבִים לְקוֹפֵי־אָדָם (Hylobates). גָּדְלוֹ שֶׁל הַגִּיבּוֹן כְּגֹדֶל יֶלֶד בֶּן שֵׁשׁ. רֹאשׁוֹ קָטָן וְעָגֹל, יָדָיו אֲרֻכּוֹת מְאֹד וּמַגִּיעוֹת בְּעָמְדוֹ עֲמִידָה זְקוּפָה כִּמְעַט עַד הָאֲדָמָה. הַגִּיבּוֹנִים שׁוֹכְנִים בְּיַעֲרוֹת־עַד בְּאַסְיָה הַמִּזְרָחִית־הַדְּרוֹמִית. הֵם נִזּוֹנִים בְּעִקָּר בְּפֵרוֹת, בְּעָלִים, בְּבֵיצֵי צִפֳּרִים וּבַחֲרָקִים. – [גִּיבּוֹנִים]

גיבון (1/25)

גִּיבּוּס, ראה גִּבּוּס.

גִּיבּוּר, ראה גִּבּוּר.

גִּיבּוּשׁ, ראה גִּבּוּשׁ. גִּיבֵּן, ראה גִּבֵּן.

גִּיבֵּחַ, ראה גִּבֵּחַ. גִּיבְּתוֹן, ראה גִּבְּתוֹן.

גִּיגַנְט° ז׳ [יוונית: (gigantos) gigans] עֲנָק, עָצוּם בְּגָדְלוֹ. – [גִּיגַנְטִים]

– גִּיגַנְטִי° ת׳ עֲנָקִי, רַב־מִדּוֹת: מִבְנֶה גִּיגַנְטִי.

גִּיגִית*, גִּגִּית* נ׳ [ארמית: גִּיגִיתָא] 1*, עָבִיט, קְעָרָה רְחָבָה (סוכה ד ו). 2°, כְּעֵין חָבִית קְטוּעָה עַד מֶחֱצִיתָהּ בְּעֵרֶךְ – לִכְבִיסָה וּלְצָרְכֵי בַּיִת אֲחֵרִים. – [גִּיגִית־, גִּיגִיּוֹת]

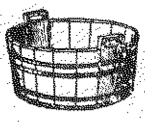

גיגית 2

– כָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית* [שאול משבת פח. ושם כפשוטו: "שכפה הקדוש־ברוך־הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה – מוטב, ואם לאו – שם תהא קבורתכם"] הִכְרִיחַ אוֹתוֹ, אִלֵּץ אוֹתוֹ: "שֶׁמִּדַּת הַדִּין גּוֹבֶרֶת, וְלֹא תִכְפּוּ הָהָר כְּגִיגִית עַל אֲחֵרִים שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַשְׂכָּלַתְכֶם" (מגדלי מו״ס, שצג).

(גַּיְגֶר) מוֹנֵה־גַּיְגֶר° ז׳ [על־שם הממציא הפיסיקאי H. Geiger] [בפיסיקה] מַכְשִׁיר מַדָּעִי לְגִלּוּי מְצִיאוּתָם וּלְסְפִירָתָם שֶׁל חֶלְקִיקֵי הָאָטוֹם בִּתְנוּעָתָם.

גִּיד ז׳ [אכדית: gidu; ארמית: גִּידָא] 1, מֵיתָר לִיפִי לָבָן וּמַבְרִיק, בַּעַל אַסְפָּקַת־דָּם דַּלָּה, הַמְקַשֵּׁר אֶת הַשְּׁרִיר לָעֶצֶם: "וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר" (יחזקאל לז ו). "הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין הָרַכִּין הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר" (תוספתא פסחים ו ח). 2*, כִּנּוּי לְאֵיבַר־הַזַּכְרוּת (יבמות ח ב). 3*, כִּנּוּי לְחוּט אֲדַמְדַּם הַנִּרְאֶה בְּפֵרוֹת שׁוֹנִים בְּדוֹמֶה לַגִּידִים שֶׁבְּגוּף בַּעֲלֵי־הַחַיִּים: "הָאֲפַרְסְקִים מִשֶּׁיַּטִּילוּ גִידִים" (מעשרות א ב). – [גִּיד־, גִּידִים, גִּידֵי־]

– גִּיד בַּרְזֶל עָרְפּוֹ [על־פי ישעיה מח ד], הוּא עַקְשָׁן וּקְשֵׁה־עֹרֶף.

– גִּידִים שֶׁל אֲדָמָה* (בראשית רבה כ), רְצוּעוֹת שֶׁל רֶקֶב־צְמָחִים וְשָׁרָשִׁים הַמְּצוּיִים בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בָּאֲדָמָה.

– גִּיד הַנָּשֶׁה, חֵלֶק בְּגוּף הַחַי הָאָסוּר בַּאֲכִילָה, לְפִי הַתּוֹרָה: "עַל־כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ" (בראשית לב לג). סוֹבְרִים, שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה הוּא עֲצַב הַשֵּׁת הַיּוֹצֵא מִחוּט־הַשִּׁדְרָה בְּאֵזוֹר הָעֶצֶה וְיוֹרֵד מִשָּׁם אֶל הַשּׁוֹק (Nervus ischiadicus).

— **אֵין בּוֹ אַף גִּיד יְהוּדִי אֶחָד°** (ביאליק, אריה ו), אֵין בּוֹ כְּלוּם מִתְּכוּנוֹת הַיַּהֲדוּת.

— **בְּרַמַ״ח אֵיבָרָיו וּשְׁסָ״ה גִּידָיו°** [שאול מאהלות א ח וממכות כג:], בְּכָל גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ, כָּל־כֻּלּוֹ: ״לְהִבָּלַע בָּהֶם בִּרְמַ״ח אֵיבָרָיו וּשְׁסָ״ה גִּידָיו״ (ביאליק, בגבורות).

— **גּוּפוֹ גִּידִים וַעֲצָמוֹת°**, [בהשאלה] הוּא כָּחוּשׁ וְרָזֶה: ״דַּל אַתָּה וְכָחוּשׁ, גּוּפְךָ גִּידִים וַעֲצָמוֹת״ (מגדלי מו״ס, שמט).

— **דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִים***, ראה גַּד.

גיד [מן גִּיד]

~ פִּע׳ **גִּיֵּד*** פ״י כָּרַת וְעָקַר אֶת הַגִּידִים: ״מַעֲשֶׂה בְּשִׁלְטוֹן אֶחָד בְּקֵיסָרִי שֶׁהָיָה מְגַיֵּד אֶת הַגַּנָּבִים״ (ויקרא רבה ו, לפי הערוך). — [לְגַיֵּד אֶת־, מְגַיֵּד, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּיַּד***, 1*, נִכְרְתוּ וְנֶעֶקְרוּ גִּידָיו (אהלות א ו). 2°, נִתְבַּלְטוּ גִּידָיו: ״מִי אַתְּ הַיָּד הַמְגֻיֶּדֶת?״ (ש׳ שלום, שירים יא). 3°, שֻׁלַּב, שֻׁבַּץ כְּגִידִים שֶׁבְּתוֹךְ הַגּוּף: ״מָחָר יְגֻיְּדוּ (בַּרְזִלִּים, חָצָץ וְחַמְזִיף) בְּתוֹךְ קִיר, יִשָּׁפְכוּ לַתִּקְרָה״ (בסוק, גחושתיים יט) [ראה גם ערך מְגֻיָּד]. — [מְגֻיָּד, יְגֻיַּד]

~ הת׳ **נִתְגַּיֵּד***, 1*, נֶחְתְּכוּ גִּידָיו: ״נִצְלַב... נִתְגַּיֵּד״ (תוספתא יבמות יד ד). 2°, הִתְפַּצֵּל כְּגִידִים בַּגּוּף: ״וָאדִיּוֹת עֲקַלְקַלִּים, מִתְגַּיְּדִים לְכָאן וּלְכָאן״ (יזהר, צקלג 21). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גידול, ראה גְּדוֹל. **גידם**, ראה גִּדֵּם.
גידוע, ראה גְּדוּעַ. **גידמות**, ראה גִּדְּמוּת.
גידוף, ראה גִּדּוּף. **גידע**, ראה גִּדֵּעַ.
גידור, ראה גִּדּוּר. **גידרון**, ראה גִּדְרוֹן.

גִּיהַּ° ז׳ [מן נגה; תרגום ׳שְׁבִיב׳ איוב יח ה] נֹגַהּ, זִיו, זֹהַר: ״גִּיהַּ בֵּין חֲשֵׁכִים סִקְרָתָהּ״ (ינאי סז). ״וּמִי עֵרֶךְ יַעֲרָךְ לָהּ מִן כּוֹכְבֵי גִּיהַּ״ (סעדיה גאון, הקדמת הגלוי). — [גִּיהַּ־, גִּיהוֹ]

גיהוץ, ראה גִּהוּץ. **גיהוק**, ראה גִּהוּק.

גֵּיהִנּוֹם*, גֵּיהִנָּם* זו״נ [סורית: גֵּהַנָּא; ערבית: גַ׳הַנַּם; יוונית: geenna; מן גֵּי בֶן־הִנֹּם, בדרום ירושלים, ששם נהגו לפנים להקריב את הבנים באש למולך, מלכים ב כג י] 1*, שְׁאוֹל, אֲבַדּוֹן; לְפִי הָאֱמוּנָה, מְקוֹם עִנּוּיִים שֶׁל הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַבָּא: ״וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנָּם״ (אבות א ה). ״כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו מַעֲמִיקִין לוֹ גֵּיהִנָּם״ (שבת לג.). ״גֵּיהִנָּם לָרְשָׁעִים, גַּן־עֵדֶן לַצַּדִּיקִים״ (עירובין יט.). ״לֹא יָנְקָה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנָּם״ (סוטה ד:). 2° [בהשאלה] מְקוֹם צָרוֹת וְיִסּוּרִים: ״אֲנִי נִמְצָא בְּתוֹךְ גֵּיהִנּוֹם״ (הזז, היושבת 76).

— **גֵּיהִנֵּי־גֵיהִנּוֹם°**, יִסּוּרֵי־שְׁאוֹל, צָרוֹת צְרוּרוֹת: ״וּלְמִי לְסַפֵּר? אֲנִי סוֹבֵל גֵּיהִנֵּי־גֵיהִנּוֹם״ (הזז, היושבת 49).

— **שִׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנּוֹם*** [על־פי סוטה י:], כִּנּוּי לְיִסּוּרִים קָשִׁים, צָרוֹת צְרוּרוֹת: ״עוֹלָם נוֹרָא עִם יִצְרוֹ הָרַע וְעִם שִׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנּוֹם״ (מגדלי מו״ס, קמח). הִפְלִיט עָבַר שִׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנּוֹם עַד שֶׁהִגִּיעַ אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה.

גֵּיהִנּוֹמִי° ת׳ [מן גֵּיהִנּוֹם] כְּשֶׁל גֵּיהִנּוֹם, אָיֹם, קָשֶׁה בְּיוֹתֵר: ״כֵּיצַד נִסְחֲפָה לְמֶטְרוֹפּוֹלִין זוֹ גֵּיהִנּוֹמִית?״ (הלקין, משבר 46). ״יִתָּכֵן שֶׁהֵצִיק לוֹ הַשָּׁרָב הַגֵּיהִנּוֹמִי״ (הורגין, מורטון). — [גֵּיהִנּוֹמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

גִּיּוּד° ז׳ [מן גיד, גִּיֵּד] עֲקִירַת גִּידִים. — [גִּיּוּד־]

גיוגון, ראה גִּוְגּוּן.

גִּיּוּס° ז׳ [מן גיס, גִּיֵּס] 1, קְרִיאַת אֲנָשִׁים לְשֵׁרוּת בַּצָּבָא, הֲכָנַת צָבָא לִפְעֻלּוֹת מִלְחָמָה. 2 [בהשאלה] אִסּוּף אֲנָשִׁים אוֹ אֶמְצָעִים וְרִכּוּזָם לְשֵׁם תַּכְלִית יְדוּעָה: גִּיּוּס מִתְנַדְּבִים לַעֲבוֹדָה בַּמְּשָׁקִים. גִּיּוּס כְּסָפִים לְצָרְכֵי עֲלִיָּה. — [גִּיּוּס־, גִּיּוּסִים, ־סֵי־]

א. **גִּיּוּץ°** ז׳ [מן א. גיץ, גִּיֵּץ] חִתּוּךְ, חֲרִיטָה (בְּעֵץ אוֹ בְּמַתֶּכֶת). — [גִּיּוּץ־]

ב. **גִּיּוּץ°** ז׳ [מן ב. גיץ, גִּיֵּץ] חֲרִיקָה, שְׁרִיקָה: ״מִזִּמְזוּמָם שֶׁל יַתּוּשִׁים... מִגִּיּוּצָם הַמְשֻׁקָּץ שֶׁל עַכְבָּרִים״ (עגנון, תמול 55). — [גִּיּוּץ־, גִּיּוּצִים, ־צֵי־]

גִּיּוּר° ז׳ [מן גיר, גִּיֵּר] יִהוּד, הֲבָאַת נָכְרִי בִּבְרִית הַיַּהֲדוּת: ״שׁוּב נִתְפַּסְתִּי לְמַחֲשֶׁבֶת גִּיּוּר, עוֹד מְעַט וַאֲיַהֵד אֶת כָּל נוֹסְעֵי הָאֳנִיָּה״ (ביאליק, איש הסיפון). — [גִּיּוּר־]

גִּיּוֹר* ז׳ [ירושלמי קידושין סד ג; ארמית: גִּיּוֹרָא] גֵּר, נָכְרִי שֶׁקִּבֵּל אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל, גּוֹי שֶׁנִּתְיַהֵד. — [גִּיּוֹרִים]

גִּיּוֹרֶת* נ׳ [נקבה מן גִּיּוֹר, גִּיּוֹרָא] אִשָּׁה נָכְרִיָּה שֶׁקִּבְּלָה אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל, גּוֹיָה שֶׁהִתְיַהֲדָה: ״יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת״ (קידושין ד ז). — [גִּיּוֹרוֹת]

גֵּיּוּת* נ׳ [מן גּוֹי] גּוֹיוּת, מַעֲמַד הַגּוֹי. — [גֵּיּוּת־]

— **בְּגֵיּוּתוֹ***, בִּהְיוֹתוֹ גּוֹי: ״וְאָכְלָה בְּגֵיּוּתָהּ״ (כתובות יא.). שְׁמוֹ שֶׁל הַגֵּר בְּגֵיּוּתוֹ הָיָה ג׳וֹן.

גֵּיוְתָן* ת׳ [צורת־משנה של גַּאַוְתָן] גַּאַוְתָן, שַׁחְצָן: ״הַגֵּיוְתָנִין שֶׁעוֹשִׂין עַצְמָן אֱלֹהוֹת״ (שמות רבה ח). ״גֵּיוְתָנִים הֵם וְקַנְטְרָנִים הֵם״ (הזז, צל 15). — [גֵּיוְתָנִית, גֵּיוְתָנִים, ־נִיּוֹת]

גֵּיוְתָנוּת° נ׳ [מן גֵּיוְתָן, ארמית: גֵּיוְתָנוּתָא]—גַּאַוְתָנוּת, שַׁחְצָנוּת. — [גֵּיוְתָנוּת־]

גיזה, ראה גִּזָּה. **גיזום**, ראה גִּזּוּם.
גיזוז, ראה גִּזּוּז. **גיזור**, ראה גִּזּוּר.

גייזר

גֵּייזֶר° ז׳ [איסלאנדית: geysir געש] מַעְיָן הַנּוֹבֵעַ מַיִם חַמִּים וּמַעֲלֶה לְסֵרוּגִין מַיִם וְקִיטוֹר. הַגֵּייזֶרִים מְצוּיִים הַרְבֵּה בְּאֵזוֹרִים ווּלְקָנִיִּים, בְּאִיסְלַנְד, בִּנְיוּ־זִילַנְד, בְּאָמֵרִיקָה הַצְּפוֹנִית וְעוֹד. — [גֵּייזֶרִים]

גיזרה, ראה גִּזְרָה. **גיזרון**, ראה גִּזְרוֹן.

גיח [ארמית: גָּח; ערבית: גַ׳אחַ לִפְנוֹת; חבשית: ג׳ח התפרץ]

~ פָּע׳ **גָּח** פ״ע יָצָא, פָּרַץ: ״בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם״ (איוב לח ח). ״וּמֵחֶשְׁכַת לַיְלָה גָּח אוֹר וְרוּחַ״ (יל״ג, שירה פא). ״שְׁנֵי צִפְעוֹנִים... בְּקַעוּ גָּחוּ מְעֵינֶיהָ״ (ביאליק, עיניה). ״וְדוֹמֶה לְךָ עוֹד שֶׁבְּרֶגַע גִּיחָה מִן הָאֵשׁ תִּזְדַּקֵּף קוֹמְמִיּוּת עַל שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ הָאֲחוֹרַנִּיּוֹת״ (ביאליק, ספיח ו). — [לָגִיחַ מִן־, גָּח, יָגִיחַ]

~ הִפ׳ **הֵגִיחַ**, 1, פ״ע הִתְפָּרֵץ, הִשְׂתָּעֵר לְפֶתַע, זִנֵּק: ״וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ״ (שופטים כ לג). ״וְכָל מְאוּיֵי הַכְּלוּאִים

הֵגִיחוּ פִּתְאֹם" (ביאליק, מגילת ו). 2 פ"י יָצַק בְּבַת אַחַת, הָסַךְ וְשָׁפַךְ: "יִבְטַח כִּי־יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל־פִּיהוּ" (איוב מ כג). "וּמְגִיחִים הַכּוֹס אֶל פִּיהֶם בִּגְמִיעָה אַחַת" (מגדלי מו"ס, פב). "וְהוּא כְּלוֹ אָדָם מְקִיתוֹן־הָרוֹתְחִין שֶׁהֵגִיחַ לְתוֹכוֹ" (ברגר, א 153). –[לְהָגִיחַ, הֵגַחְתִּי, מֵגִיחַ, יָגִיחַ]

גִּיחָה° נ' [מן גיח, גָּח] 1, זִנּוּק, הִתְפָּרְצוּת, הִשְׂתָּעֲרוּת־פֶּתַע: "גּוֹזֶלֶת זְמַן וּמֶרְחָב וּשְׁסוּעָה לְגִיחוֹת וּפְרִיצוֹת וּנְסִיגוֹת" (אלתרמן, עיר 86). "וּצְמִיחָה וְגִיחָה חֲדָשָׁה שֶׁל רָאשִׁים" (ברוידס, שרשים 14). גִּיחַת הָאוֹיֵב מִן הַמַּאֲרָב. 2 [בחיל־האוויר] טִיסַת מָטוֹס מִבְּסִיסוֹ לְבִצּוּעַ מְשִׂימָה מְסֻיֶּמֶת: חֵיל־הָאֲוִיר עָרַךְ שׁוּרַת גִּיחוֹת. – [גִּיחַת־, גִּיחוֹת]

גיחוך, ראה גִּחוּךְ.

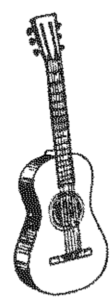
גיטארה

גִּיחוֹר* ת' [?] בַּעַל עוֹר־פָּנִים וְשֵׂעָר אֲדֻמִּים מְאֹד: "הַכּוּשִׁי וְהַגִּיחוֹר וְהַלַּבְקָן" (בכורות ז ו). – [גִּיחוֹרִית, גִּיחוֹרִים, גִּיחוֹרִיּוֹת]

גִּיחוֹרוּת° נ' [מן גִּיחוֹר] אֹדֶם עוֹר־הַפָּנִים: "כְּחִילוּת־עֵינַיִם וְגִיחוֹרוּת" (טביב, כערער 71). – [גִּיחוֹרוּת־]

גיטין, ראה גֵּט.

גִּיטָרָה° נ' [ספרדית; מיוונית: kithara] קַתְרוֹס, כְּלִי־פְּרִיטָה עֲמָמִי בַּעַל שִׁשָּׁה אוֹ שִׁבְעָה מֵיתָרִים, מְשַׁמֵּשׁ בְּעִקָּר כְּלִוּוּי לְזִמְרָה. – [גִּיטָרוֹת]

גִּיטָרָן° ז' [מן גִּיטָרָה] אָמָּן בִּנְגִינָה בְּגִיטָרָה. –[גִּיטָרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גייס, ראה גִּיֵּס. גייץ, ראה גִּיֵּץ. גייצת, ראה גַּיֶּצֶת.

גִּכ"ק, סִימָן לְאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת הַמְיַצְּגוֹת אֶת הָעִצּוּרִים שֶׁמְּקוֹם חִתּוּכָם בַּחֵךְ.

גִּיל [אוגריתית: גל, גיל; ערבית: גַ'אלַ הסתובב]

~ פָּע' **גָּל** פ"ע שָׂמַח, שָׂשׂ, עָלַץ: "זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ" (ישעיה כה ט). "וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַםִ וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי" (ישעיה סה יט). "שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּה', תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי" (ישעיה סא י). – [לָגִיל, גַּל, יָגִיל]

~ הִפ' **הֵגִיל*** פ"ע גָּל, שָׂמַח: "צִיּוֹן שִׂמְחִי מְאֹדָה וְהוֹפִיעִי בְּרִנּוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְהַגִּילִינָה כּוֹל עָרֵי יְהוּדָה" (מגילת בני אור יב 12). – [לְהָגִיל, מֵ־, יָ־]

– **גָּל בִּרְעָדָה**, חָשׁ שִׂמְחָה וְחֶרְדַּת־קֹדֶשׁ, נָהַג בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ: "עִבְדוּ אֶת־ה' בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה" (תהלים ב יא). "בְּדַבְּרוֹ עַל הַיֹּפִי הַנִּצְחִי שֶׁבִּגְוִיַּת הָאָדָם וְשֶׁבַּטֶּבַע הַחַי – יָגִיל בִּרְעָדָה" (ביאליק, פאסטרנק).

– **אָגִיל וְאֶשְׂמַח*** [על־פי הפיוט לשמחת־תורה הפותח: "אגיל ואשמח בשמחת תורה"] מָלֵא שִׂמְחָה, עַלִּיז וְשָׂמֵחַ: "גַּם אֲנִי הָיִיתִי לְפָנִים צִפּוֹר דְּרוֹר... כֻּלִּי אָגִיל וְאֶשְׂמַח" (ברקוביץ, תר' מעשה כז). "וְהֵיאַךְ הַכֹּל יוֹצֵא מִפִּיו אָגִיל וְאֶשְׂמַח" (קבק, בצל 129).

א. **גִּיל** ז' [מן גיל, גָּל] שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן, גִּילָה: "שִׂמְחָה וָגִיל" (ישעיה טז י). "אַתְּ גִּיל חַיַּי, בָּבַת עֵינַי" (ביאליק, בין נהר פרת). – [גִּיל־]

– **שָׂמֵחַ אֱלֵי גִיל**° [שאול מהושע ט א] שָׂמֵחַ מְאֹד: "וְהַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׂמַח אֱלֵי גִיל" (ביאליק, מתי מדבר האחרונים).

ב. **גִּיל** ז' [ערבית: גִ'יל דור] פֶּרֶק הַזְּמַן מִן הַלֵּדָה וְעַד תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בַּחַיִּים, תְּקוּפַת חַיִּים: "הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם" (דניאל א י). "גִּילִין וְגִילִין, חֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת מֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָעוֹלָם. מֵת אֶחָד מִן הַגִּיל, יִדְאַג כָּל הַגִּיל" (רות רבה א, ויכח אלימלך). "עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וְעוֹד לֹא תַם דַּרְכְּךָ גִּיל נְעוּרַי" (כהן, שירים נג). מַה גִּילְךָ? תַּלְמִידֵי הַכִּתָּה רֻבָּם בְּנֵי גִיל אֶחָד. גִּיל הַיַּלְדוּת. גִּיל הַהִתְבַּגְּרוּת. גִּיל הַזִּקְנָה. – [גִּיל־, גִּילִים, גִּילֵי־]

– **בֶּן־גִּילוֹ***, זֶה שֶׁמִּסְפַּר שְׁנוֹתָיו בְּעֵרֶךְ כְּמִסְפַּר שְׁנוֹת־: "בֶּן־גִּילוֹ נוֹטֵל אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּחָלְיוֹ" (בבא מציעא ל:).

– **גִּיל־הָעֲמִידָה**°, הַתְּקוּפָה בְּחַיֵּי אָדָם שֶׁלִּפְנֵי גִּיל הַזִּקְנָה: "בְּגִיל הָעֲמִידָה בָּאנוּ – חָסְרוּ לָנוּ תְּשׁוּקַת עֲלוּמִים לְמִלְחֶמֶת כִּבּוּשׁ" (ליסיצקי, תולדות 179).

– **גִּיל רַךְ**°, שְׁנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל אָדָם, יְמֵי רֵאשִׁית הַיַּלְדוּת.

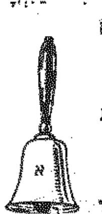

ב — גיל

ג. **גִּיל*** ז' [אולי בחיקוי לקול הטבעי] עִנְבָּל, הַלָּשׁוֹן שֶׁבְּתוֹךְ הַפַּעֲמוֹן הַמַּקִּישָׁה עַל הַדְּפָנוֹת (ויקרא רבה כז). – [גִּיל־, גִּילִים, גִּילֵי־]

גִּילַאי* ז' [מן ב. גִּיל; על־פי הארמית בזבחים קטז: "תרי עולמי גילאי" – שני גברים בני גיל אחד] בֶּן־גִּיל, בֶּן אוֹתוֹ גִּיל: חֹק־לִמּוּד־הוֹבָה חָל עַל גִּילַאי 5 (יְלָדִים שֶׁמָּלְאוּ לָהֶם חָמֵשׁ שָׁנִים). –[גִּילָאִים, גִּילָאֵי־]

גילגול, ראה גִּלְגּוּל. גילדה, ראה גִּלְדָּה.

גִּילְדָה°, **גִּילְדְיָה**° נ' [גרמנית: Gilde אגודה (בימי־הביניים)] אִגּוּד שֶׁל סוֹחֲרִים אוֹ בַּעֲלֵי־מְלָאכָה אוֹ שׁוּלְיוֹת לְהַגָּנָה עַל זְכֻיּוֹתֵיהֶם הַמִּקְצוֹעִיּוֹת: "הַגִּילְדָה הָאֵירוֹפִּית קִבְּלָה כְּחָבֵר לָהּ מִי שֶׁעָמַד בְּמִבְחַן אֻמָּנוּתוֹ" (קרליבך, הדרו 68). הַסּוֹחֲרִים בְּרוּסְיָה שֶׁלִּפְנֵי הַמַּהְפֵּכָה נֶחְלְקוּ לְפִי מַעֲמָדָם וְהוֹנָם לְסוֹחֲרִים מִגִּילְדְיָה רִאשׁוֹנָה, שְׁנִיָּה, שְׁלִישִׁית וְכוּ': "אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁהַיְשִׁיבָה אֲסוּרָה בָּהֶם לִיהוּדִי, אֶלָּא אִם כֵּן בֶּן גִּילְדְיָה רִאשׁוֹנָה הוּא" (ברקוביץ, תר' מנחם מו). – [גִּילְדוֹת, גִּילְדִיּוֹת]

גילדון, ראה גִּלְדּוֹן. גילדני, ראה גִּלְדָּנִי.

גִּילָה נ' [מן א. גִּיל] גִּיל, שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן: "הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ גִּילָה וְעַמָּהּ מָשׂוֹשׂ" (ישעיה סה יח). "הַבַּיְתָה נָשׁוּבָה בְּלֵב מָלֵא גִילָה" (ביאליק שבת המלכה). – [גִּילַת־]

– **גִּילַת־נֶפֶשׁ**°, שִׂמְחָה בְּכָל לֵב: "וַהֲרֵי מְצוּיוֹת נָשִׁים שֶׁבְּגִילַת־נֶפֶשׁ מְלַוּוֹת אֶת בַּעְלָן לַדֶּרֶךְ" (שלונסקי, תר' הדון א 29).

גילוח, ראה גִּלּוּחַ. גילוע, ראה גִּלּוּעַ.
גילוי, ראה גִּלּוּי. גילוף, ראה גִּלּוּף.
גילול, ראה גִּלּוּל. גיליון, ראה גִּלָּיוֹן.

גִּילִי° ת' [מן ב. גִּיל] הַשַּׁיָּךְ לְגִיל מְסֻיָּם: יְלָדִים בְּנֵי קְבוּצָה גִּילִית אַחַת. – [גִּילִית, גִּילִיִּים, גִּילִיּוֹת]

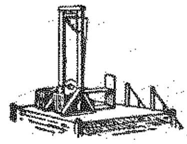

גיליוטינה

גִּילְיוֹטִינָה° נ׳ [על שם הממציא ד״ר גילְיוֹטֶין (Guillotine) בימי המהפכה הצרפתית הגדולה, 1789] 1, גַּרְדּוֹם, בָּמַת־מִטְבָּח לְהַתָּזַת רָאשֵׁיהֶם שֶׁל הַנִּדּוֹנִים לָמָוֶת. 2, כִּנּוּי לִמְכוֹנַת־חִתּוּךְ גְּדוֹלָה לִנְיָר אוֹ לְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [־יוֹטִינוֹת]

גיליון, ראה גִּלָּיוֹן.

גִּימ׳ קיצור: 1, גִּימַטְרִיָּא. 2, גִּמְנַסְיָה.

גימגום, ראה גִּמְגּוּם. גימוז, ראה גִּמּוּז.

גימוד, ראה גִּמּוּד. גימול, ראה גִּמּוּל.

גִּימוֹל* ז׳ [אולי מן א־גמל] קָנֶה שֶׁקּוֹשְׁרִים לְפִיו שֶׁל הָעֵגֶל אוֹ הַטְּלֶה לְגָמְלוֹ מִן הַיְנִיקָה (ירושלמי שבת ז ג). — [גִּימוֹל־, ־לִים, ־לֵי־]

גימום, ראה גִּמּוּם.

גִּימוֹן* ז׳ [נוסח אחר במקום גִּימוֹל] (שבת ה ד), 1, גִּימוֹל [ראה למעלה]. 2, [לדעה אחרת] עֹל שֶׁנּוֹתְנִים עַל צַוַּאר הָעֵגֶל לְלַמְּדוֹ לָכֹף אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לַחֲרִישָׁה. — [גִּימוֹנִים, ־נֵי־]

גִּימוֹנִית* נ׳ [?] רְצוּעָה, שַׁרְשֶׁרֶת: ״שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב״ (סוכה ג ח). ״מְאֻגָּדִים וּתְלוּיִים בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב״ (בן־ציון, קמז). — [גִּימוֹנִיּוֹת]

גימוע, ראה גִּמּוּעַ. גימוש, ראה גִּמּוּשׁ.

גימור, ראה גִּמּוּר. גימטור, ראה גִּמְטוּר.

גִּימַטְרִיָּא* נ׳ [מיוונית: geometria מדידת אדמה; או מן gamma = tria גמא = שלוש] חֶשְׁבּוֹן שֶׁל אוֹתִיּוֹת לְפִי עֶרְכֵּיהֶן הַמִּסְפָּרִיִּים א=1, ב=2, י=10 וְכוּ׳): ״תּוֹרָה בְּגִימַטְרִיָּא שֵׁית מְאָה וְחַד סְרֵי (611)״ (מכות כג:). הַגִּימַטְרִיָּא הִיא אַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן (ברייתא של ר׳ אליעזר בר׳ יוסי הגלילי, מדה ב ט). בְּשִׁיטָה זוֹ דָּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ דְּרָשׁוֹת שׁוֹנוֹת וְחִידוּדֵי פֵּרוּשִׁים שֶׁל שֵׁמוֹת וּמִלִּים, לְמָשָׁל: ״יַיִן״ בְּגִימַטְרִיָּה 70 וְגַם ״סוֹד״ בְּגִימַטְרִיָּה 70, וּמִכָּאן הַמֵּימְרָה: ״נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד״ (עירובין סה.). — [גִּימַטְרִיּוֹת אוֹ גִּימַטְרִיָּאוֹת]

גִּימֶל* נ׳ שֵׁם הָאוֹת ג׳: ״גִּימֶל, דָּלֶת״ (שבת קד.). — [גִּימְלִין]

גימלאות, ראה גִּמְלָאוֹת. גימלה, ראה גִּמְלָה.

גִּימְנַסְיָה° נ׳ [בספרות הדורות שעברו: גִּימְנַזְיוּם, גִּימְנַזְיוֹן, גִּימְנַסְיוֹן; מיוונית: gymnasion מקום אימון גופני ביוון העתיקה, בתקופות מאוחרות יותר — בית־ועד לחכמים] בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן בְּמְגַמָּה הוּמָנִיסְטִית בְּעִקָּר; בֵּית־סֵפֶר הַמַּקְנֶה לְתַלְמִידָיו הַשְׂכָּלָה תִּיכוֹנִית כַּהֲכָנָה לַלִּמּוּדִים בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. — [גִּימְנַסְיוֹת]

— **גִּימְנַזִּיסְט**◊ ז׳ תַּלְמִיד בְּגִימְנַסְיָה.

— **גִּימְנַסְיָאלִי**°, שֶׁל גִּימְנַסְיָה: הַשְׂכָּלָה גִּימְנַסְיָאלִית.

ג׳ימְקָנָה° נ׳ [אנגלית: gymkhana; מהודית: jimkana, בית־כדור, בית־משחק] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְתַחֲרֻיּוֹת־מֵרוֹץ אוֹ לְתַחֲרֻיּוֹת־סְפּוֹרְט אֲחֵרוֹת: ג׳ימְקָנָה שֶׁל מְכוֹנִיּוֹת וְאוֹפַנּוֹעִים. — [ג׳ימְקָנוֹת]

גִּין* מ״י ראה בְּגִין*.

ג׳ינְג׳י° ת׳ [מאנגלית: ginger] כִּנּוּי לְאַדְמוֹנִי, בַּעַל שֵׂעָר צְהַבְהַב־אֲדַמְדַּם. — [ג׳ינְג׳ית, ג׳ינְג׳ים, ־ג׳יוֹת]

גינדור, ראה גִּנְדּוּר. גינוז, ראה גִּנּוּז. גינוי, ראה גִּנּוּי.

גינה, ראה גִּנָּה. גינוח ראה גִּנּוּחַ גינון, ראה גִּנּוּן.

גֶּנוֹסַיְד° [אנגלית: genocide; מיוונית: genos גזע + לאטינית: caedes טבח] רֶצַח עַמִּים, הַשְׁמָדַת קִבּוּצִים לְאֻמִּיִּים שְׁלֵמִים מִטְּעָמִים גִּזְעִיִּים, מְדִינִיִּים וְכַדּוֹמֶה: הָאֲמָנָה הַבֵּינְלְאֻמִּית לִמְנִיעַת גֶּנוֹסַיְד נִתְקַבְּלָה בִּשְׁנַת 1948.

גֶּנֶטִי° ת׳ [מיוונית: genesis לידה] 1, שֶׁל מְקוֹר הַדָּבָר, הַחוֹקֵר אֶת רֵאשִׁיתוֹ וְהִתְהַוּוּתוֹ: מִינֶרָלוֹגְיָה גֶּנֶטִית (עָנָף בַּמִּינֶרָלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הִתְהַוּוּת הַמַּחְצָבִים). 2, שֶׁל הַגֶּנֶטִיקָה [ראה להלן], תּוֹרַשְׁתִּי: ״לֶאֱסֹף מִינֵי בָּר שֶׁל תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה לְשֵׁם הַשְׁבָּחָה גֶּנֶטִית שֶׁל זַנֵּי הַתַּרְבּוּת״ (הטבע והארץ, תש״ך). — [גֶּנֶטִית, גֶּנֶטִיִּים, גֶּנֶטִיּוֹת]

— **גֶּנֶטִיקָה**° נ׳ עָנָף בְּמַדַּע הַבִּיּוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּתוֹפָעוֹת הַתּוֹרָשָׁה וְחֻקֶּיהָ, רֵאשִׁיתָם וְהִתְפַּתְּחוּתָם שֶׁל הַיְצוּרִים הַשּׁוֹנִים.

גֶּנֵיאָלוֹגְיָה° נ׳ [יוונית: genealogia שלשלת היוחסין] סֵדֶר הַדּוֹרוֹת, אִילַן־הַיַּחַס, חֵקֶר שַׁלְשֶׁלֶת הַהִתְיַחֲסוּת שֶׁל אֲנָשִׁים, מִשְׁפָּחוֹת, אוֹ לְאֻמִּים עַל אֲבוֹתֵיהֶם הַקַּדְמוֹנִים.

— **גֶּנֵיאָלוֹגִי**° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְגֶנֵיאָלוֹגְיָה: רְשִׁימָה גֶּנֵיאָלוֹגִית.

גִּינֵיקוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: gyne (gynaikos) אשה + logos לימוד] עָנָף בְּמַדְּעֵי הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּמַחֲלוֹת נָשִׁים.

— **גִּינֵיקוֹלוֹג**° ז׳ רוֹפֵא לְמַחֲלוֹת נָשִׁים, רוֹפֵא־נָשִׁים.

גִּיס* ז׳ [ארמית: גִּיסָא] אֲחִי בַּעְלָהּ אוֹ אֲחִי אִשְׁתּוֹ; בַּעַל אֲחוֹתוֹ אוֹ בַּעַל אֲחוֹתָהּ; בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אוֹ בַּעַל אֲחוֹת בַּעְלָהּ (סנהדרין ג ד). — [גִּיס־, גִּיסִים, גִּיסֵי־]

גַּיִס* ז׳ [ראה גיס; ארמית: גַּיְסָא; ערבית: גַ׳יְשׁ] 1*, גְּדוּד־צָבָא, לִגְיוֹן: ״לְהַצִּיל מִן הַגַּיִס וּמִן הַנָּהָר״ (פסחים ג ז). ״אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁהַמְּדִינָה מְשֻׁבֶּשֶׁת בִּגְיָסוֹת״ (יבמות טז ז). ״רָאשֵׁי גְיָסוֹת״ (סנהדרין צח:). 2° [בצבא] גּוּף צְבָאִי גָּדוֹל הַכּוֹלֵל מִסְפַּר דִּיבִיזְיוֹת. — [גֵּיס־, גְּיָסוֹת, גְּיָסוֹת־]

— **גַּיִס חֲמִישִׁי**° [על־שום הודעתו של הגנראל מ ו ל ה, בימי מסעו של פ ר א נ ק ו על מדריד בשנת 1936, כי לרשותו ארבעה גייסות העולים על הבירה, ועוד גיס של אוהדים מחכה לו בתוך הבירה פנימה] כִּנּוּי לְחֵיל מְרַגְּלִים וּמְחַבְּלִים הַנִּמְצָאִים בַּמְּדִינָה בְּעֹרֶף הַחֲזִית וּמְסַיְּעִים בַּסֵּתֶר לִפְעֻלּוֹת הַכִּבּוּשׁ שֶׁל הָאוֹיֵב.

גיס [מן גַּיִס; ערבית: גַ׳יְשׁ]

~ פִּע׳ **גִּיֵּס*** פ״י 1*, קָרָא לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא, הוֹצִיא לְשֵׁרוּת בַּצָּבָא: ״כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע אִיּוֹב כֵּן, מִיָּד הִתְחִיל מְגַיֵּס חֵילוֹתָיו לַמִּלְחָמָה״ (ויקרא רבה יז). ״צְבָאָיו לוֹ אֲגַיְּסָה״ (קליר, ארשה, תפילת טל). הַמֶּמְשָׁלָה גִּיְּסָה אֶת גִּילָאֵי 20 וְ־21. 2°, אָסַף אֲנָשִׁים אוֹ אֶמְצָעִים לְשֵׁם פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: ״הָיוּ הַמִּפְלָגוֹת מְגַיְּסוֹת אֶת חַבְרֵיהֶן, מַקְהִילוֹת קְהִלּוֹת בָּרַבִּים״ (שנהר, ג 306). הַסּוֹכְנוּת גִּיְּסָה כְּסָפִים רַבִּים לִפְעֻלַּת הַהִתְיַשְּׁבוּת. אִרְגּוּן־הַנֹּעַר גִּיֵּס אֶת חֲבֵרָיו לַעֲבוֹדָה בַּכְּפָר. — [לְגַיֵּס אֶת־, מְגַיֵּס, יְגַיֵּס]

~ פֻּע׳ **גֻּיַּס**°, 1, נִקְרָא לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא: ״כְּאַלְמוֹנִי גֻּיַּסְתִּי אֶל הַקְּרָב״ (ש׳ שלום, שירים רסח). הַמְגֻיָּסִים יָצְאוּ לְמַחֲנוֹת הָאִמּוּנִים. 2, נֶאֱסַף לְשֵׁם מַטָּרָה מְיֻחֶדֶת: כָּל הָאֶמְצָעִים גֻּיְּסוּ לְעֶזְרָה לַפְּלִיטִים. הַנֹּעַר גֻּיַּס לַעֲבוֹדָה. — [מְגֻיָּס, יְגֻיַּס]

~ הת׳ **הִתְגַּיֵּס**˚, 1˚, יָצָא לְשָׁרֵת בַּצָּבָא (בְּהִתְנַדְּבוּת אוֹ לְפִי צַו): "צְבָאָיו לוֹ אֲגַיְּסָה וְאִתָּם אֶתְגַּיְּסָה" (קליר, ארשה, תפילת טל). 2°, הִתְנַדֵּב לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: הַמּוֹרִים וְהַתַּלְמִידִים הִתְגַּיְּסוּ לַמִּלְחָמָה בָּאַרְבֶּה. – [לְהִתְגַּיֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

גַּיָּס°, גייס ז׳ [מן גיס, גַּיֵּס] פָּקִיד הָעוֹסֵק בִּפְעֻלַּת גִּיּוּס לַצָּבָא אוֹ לְגוּף אַחֵר לְשֵׁם בִּצּוּעַ מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת. – [גַּיַּס־, גַּיָּסִים, גַּיָּסֵי־; גַּיֶּסֶת, גַּיָּסוֹת]

גִּיסָא* ז׳ [ארמית] צַד, עֵבֶר.

– **לְהַאי גִּיסָא*** (נידה כח.), לְצַד זֶה, בְּאֹפֶן זֶה.

– **מֵאִידָךְ גִּיסָא*** (בבא קמא נא:), מִצַּד שֵׁנִי, לְעֻמַּת זֹאת.

– **מֵחַד גִּיסָא°**, מִצַּד אֶחָד.

גִּיסָה* נ׳ [מן גיס] אֲחוֹת בַּעְלָהּ, אוֹ אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ; אֵשֶׁת אָחִיו, אוֹ אֵשֶׁת אָחִיהָ; אֵשֶׁת אֲחִי אִשְׁתּוֹ, אוֹ אֵשֶׁת אֲחִי בַּעְלָהּ. – [גִּיסַת־, גִּיסוֹת]

גיסוי, ראה גִּסּוּי.

גִּיסָן° ז׳ [מן גיס] אֲחִי הַגִּיס, אוֹ אֲחִי הַגִּיסָה. – [גִּיסַן־, גִּיסָנִים, ־סָנֵי־]

גִּיסָנִית° נ׳ [מן גִּיסָן] אֲחוֹת הַגִּיס, אוֹ אֲחוֹת הַגִּיסָה. – [גִּיסָנִית־, גִּיסָנִיּוֹת]

גיעגוע, ראה גַּעְגּוּעַ. גיעול, ראה גֵּעוּל.

גיף, ראה גוף.

גִּיף* ז׳ [מארמית] נִאוּף, זְנוּת: "אֲנִי חָס עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבָעָתוֹ בְּגִיף" (שבת קד.). – [גִּיף־]

גַּיָּף*, גייף ז׳ [ארמית: גַּיָּפָא, תר׳ אונקלוס ל׳נואף׳, ויקרא כ י; וראה גם גוף, גֵּיף] נוֹאֵף, זַנַּאי. – [גַּיֶּפֶת, גַּיָּפִים, ־וֹת]

גֵּיף° ז׳ [מן גוף] תְּלַת־מְמַדִּיּוּת, בְּלִיטוּת מֵעַל לַשֶּׁטַח: הַמְבַקֵּר צִיֵּן לְשֶׁבַח אֶת הַגֵּיף בְּצִיּוּרָיו שֶׁל הַצַּיָּר. – [גֵּיף־]

גִּ׳יפּ° [אנגלית: Jeep, שם מסחרי; כנראה, לפי צליל ראשי־התיבות g.p. באנגלית: general purposes למטרות כלליות] כִּנּוּי לִמְכוֹנִית חֲזָקָה בַּעֲלַת הֲנָעָה קִדְמִית, פְּתוּחָה וְקַלָּה, עַל־פִּי־רֹב בַּעֲלַת אַרְבָּעָה מוֹשָׁבִים. הַגִּ׳יפּ עָשׂוּי לִנְסֹעַ גַּם בִּדְרָכִים קָשׁוֹת וּמְשֻׁבָּשׁוֹת. – [גִּ׳יפִּים]

גיפוס, ראה גִּפּוּס. גיפוף, ראה גִּפּוּף. גיפור, ראה גִּפּוּר.

גִּיפְּסוֹס* ז׳ [ירושלמי שבת ה א; יוונית: gypsos] גֶּבֶס.

גֵּיפְתָּן* ת׳ [צורת־משנה של גֵּיוְתָן] גֵּיוְתָן, גַּאַוְתָן: "הָאִימְתָנִין וְהַגֵּיפְתָנִין וְהַזְּחָתָנִין" (דרך ארץ רבה ב). – [גֵּיפְתָנִית, ־תָנִים, ־נִיּוֹת]

גֵּיפְתָנוּת° נ׳ [מן גֵּיפְתָן; ארמית: גֵּיפְתָנוּתָא] גַּאַוְתָנוּת, שַׁחֲצָנוּת. – [גֵּיפְתָנוּת־]

א. **גיץ** [מארמית: גַּיֵּץ, הור׳ דת יג.]

~ פִּע׳ **גִּיֵּץ°** פ״י כִּרְסֵם, חָרַט וְחָרַץ בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר. – [לְגַיֵּץ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּיַּץ°**, כֻּרְסַם, נֶחֱרַט וְנֶחֱרַץ. – [מְגֻיָּץ, יְגֻיַּץ]

ב. **גיץ** [על־פי הבנה זו בהוריות יג.]

~ פִּע׳ **גִּיֵּץ°** פ״ע חָרַק, הִשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה וְצִיּוּץ (עַכְבָּר): "מָה שֶׁעָשׂוּ יַתּוּשִׁים לְמַעְלָה עָשׂוּ עַכְבָּרִים לְמַטָּה, צִיְּצוּ וְגִיְּצוּ וְכִרְכְּרוּ בַּחֶדֶר" (עגנון, אורח 351). – [לְגַיֵּץ, מְ־, יְ־]

גַּיָּץ°, גייץ ז׳ [מן א.גיץ, גַּיֵּץ] אָמָּן בִּמְלֶאכֶת הַגִּיּוּץ. – [גַּיְּצִים, גַּיָּצֵי־]

גֵּיץ° ז׳ [מן א.גיץ] גִּיּוּץ, חֲרִיטָה בְּמַתֶּכֶת, אוֹ בְּחֹמֶר קָשֶׁה אַחֵר. – [גֵּיץ־]

גַּיֶּצֶת°, גייצת נ׳ [מן א.גיץ, גַּיֵּץ] כַּרְסֹם, מַכְשִׁיר־פְּלָדָה לְכִרְסוּם, לַחֲרִיטָה, לַחֲרִיצַת חֲרִיצִים, סְלִילִים וְכַדּוֹמֶה בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר. – [גַּיֶּצֶת־, גַּיָּצוֹת]

גיר [מן גֵּר, גִּיּוּר]

~ פִּע׳ **גִּיֵּר*** פ״י 1*, יִהֵד, הֵבִיא בִּבְרִית הַיַּהֲדוּת: "גַּיְּרֵנִי עַל־מְנָת שֶׁתְּלַמְּדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אַחַת" (שבת לא.). "הוּא יְגַיֵּר אֶת הַיְּפָנִים וְיַכְנִיסֵם בִּבְרִית יִשְׂרָאֵל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צ). 2° [בהשאלה] שִׁוָּה צִבְיוֹן יְהוּדִי: "גְּאוֹנוּתוֹ שֶׁל מְגַדְּלֵי הָיְתָה שֶׁגִּיֵּר אֶת הַטֶּבַע" (פיכמן, רצו). – [לְגַיֵּר אֶת־, מְגַיֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּיַּר°**, יֻהַד, הֻכְנַס בִּבְרִית הַיַּהֲדוּת: נָכְרִי שֶׁגֻּיַּר הֲרֵיהוּ יְהוּדִי לְכָל דָּבָר. – [מְגֻיָּר, יְגֻיַּר]

~ הת׳ **נִתְגַּיֵּר***, הִתְיַהֵד, קִבֵּל עָלָיו אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל: "הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ" (יבמות יא ב). – [לְהִתְגַּיֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

א. **גִּיר** ז׳ [ארמית: גִּיר, גִּירָא; ערבית: גִ׳יר] 1. סֶלַע עָשִׁיר בְּפַחְמַת סִידָן שֶׁאֶפְשָׁר לְהָפִיק מִמֶּנּוּ סִיד חַי: "כְּאַבְנֵי גִר מְנֻפָּצוֹת" (ישעיה כז ט). הֶהָרִים בְּיִשְׂרָאֵל רֻבָּם הָרֵי גִּיר. 2°, קִרְטוֹן, חֹמֶר סִידִי לָבָן וָרַךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְתִיבָה עַל לוּחַ וְכַדּוֹמֶה. 3*, כִּנּוּי לַנּוֹזֵל הַלָּבָן, כְּעֵין קֶצֶף, הָעוֹלֶה עַל הַשְּׁמָרִים בַּיַּיִן (תוספתא מנחות ט יא). – [גִּיר־, גִּירִים, גִּירֵי־]

ב. **גִּיר°** ז׳ [מארמית: גִּירָא, ראה להלן] חֵץ.

– **גִּיר־גִּיר בְּעֵינָיו°**, חֵץ בְּעֵינָיו, לְהַכְעִיסוֹ וּלְהַרְגִּיזוֹ: "גִּיר־גִּיר בְּעֵינֶיךָ, אִיּוֹב!" (שלונסקי, שירים א 147).

גִּירָא* ז׳ [ארמית] חֵץ [שגור בביטוי:]

– **גִּירָא בְּעֵינֵיהּ***, חֵץ בְּעֵינָיו, לְהַכְעִיסוֹ וּלְהַרְגִּיזוֹ: "גִּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּשִׂטְנָא (חֵץ בְּעֵינָיו שֶׁל הַשָּׂטָן)" (סוכה לח.). "גִּירָא בְּעֵינֶיךָ, שְׁקוֹרִיפִין, אַדְּרַבָּה, צֵא נָא וְהִלָּחֵם בָּנוּ" (ביאליק, מאחורי א). "וְגִירָא בְּעֵינֵיהּ דְּסִטְנָא! כּוֹס נִמְזֹג עַל כּוֹס וּגְרִיקָנָה בָּאוֹן!" (כהן, שירים קמט).

גירגור, ראה גִּרְגּוּר.

גירדום, ראה גַּרְדּוֹם. גירוי, ראה גֵּרוּי.

גירוד, ראה גֵּרוּד. גירום, ראה גֵּרוּם.

גירוז, ראה גֵּרוּז. גירון, ראה גֵּרוּן.

גִּירוֹסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: gyros עיגול + skopein לראות] מַכְשִׁיר מַדָּעִי שֶׁעִקָּרוֹ גַּלְגַּל מִסְתּוֹבֵב עַל צִיר הַנָּתוּן בְּתוֹךְ גַּלְגַּל שֵׁנִי, בְּאֹפֶן שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִסְתּוֹבֵב לְכָל צַד. סִבּוּבוֹ הַמָּהִיר שֶׁל הַגַּלְגַּל מַקְנֶה לוֹ יַצִּיבוּת אַף בְּהִמָּצְאוֹ עַל גַּבֵּי גוּף מִתְנוֹדֵד, וּמִכָּאן שִׁמּוּשׁוֹ לְמַתַּן עֲמִידָה יַצִּיבָה לְמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים: לְמַצְפֵּן בָּאֳנִיּוֹת, לְמְטוֹסִים וְעוֹד. – [גִּירוֹסְקוֹפִּים]

גירוסקופ

גירוע, ראה גֵּרוּעַ. **גירור**, ראה גֵּרוּר.

גירוף, ראה גֵּרוּף. **גירוש**, ראה גֵּרוּשׁ.

גִּירִי° ת׳ [מן א. גִּיר] הֶעָשׂוּי גִּיר: אֲדָמָה גִּירִית. סְלָעִים גִּירִיִּים. — [גִּירִית, גִּירִיִּים, ־רִיּוֹת]

גֵּרוּת^, **גיירות** נ׳ [מן גֵּר] מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַגֵּר: ״שֶׁאֵינוֹ קָרוֹבוֹ לֹא בְּגוֹיוּתוֹ וְלֹא בְּגֵירוּתוֹ״ (שאלות ותשובות). — [גֵּירוּת־]

גִּירִיּוּת° נ׳ [מן גִּירִי] הִמָּצְאוּת שִׁעוּר מְסֻיָּם שֶׁל גִּיר בְּחֹמֶר אַחֵר: גִּירִיּוּת הַשְּׁכָבוֹת בַּקַּרְקַע. — [גִּירִיּוּת־]

גִּירִית° נ׳ [מן א. גִּיר] בַּעַל־חַיִּים טוֹרֵף מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּמּוּרִיִּים (Meles taxus). הַגִּירִית מְצוּיָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אָרְכָּהּ כְּ־60 סֶנְטִימֶטֶר. גּוּפָהּ הַמְסֻרְבָּל נִשְׁעָן עַל רַגְלַיִם נְמוּכוֹת הַדּוֹרְכוֹת בְּכָל הַכַּף. שׁוֹכֶנֶת בִּמְחִלּוֹת בָּאֲדָמָה. יוֹצֵאת לְחַפֵּשׂ מָזוֹן בְּעִקָּר בַּלֵּילוֹת. מְזוֹנָהּ הָעִקָּרִי שָׁרָשִׁים, פֵּרוֹת, תּוֹלָעִים, חֲרָקִים, זוֹחֲלִים וְעַכְבְּרֵי־שָׂדֶה. — [גִּירִית־, גִּירִיּוֹת]

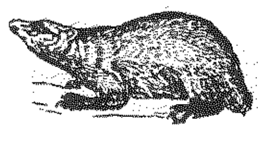

גירית (1/20)

גירניון, ראה גַּרְנִיּוֹן. **גירסה**, ראה גִּרְסָה. **גירעון**, ראה גֵּרָעוֹן.

ג׳ִירָף⬦ ז׳ **ג׳ִירָפָה**⬦ נ׳ [ערבית] גְּמַל־נָמֵר, יוֹנֵק מַעֲלֵה־גֵרָה (Giraffa camelopardalis), גָּבְהוֹ כְּ־6 מֶטְרִים, צַוָּארוֹ אָרֹךְ מְאֹד (2–3 מֶטְרִים!) וְרַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת גְּבוֹהוֹת מִן הָאֲחוֹרִיּוֹת. בְּמִצְחוֹ שְׁתֵּי קְרָנַיִם קְצָרוֹת מְכֻסּוֹת עוֹר וְשֵׂעָר. צֶבַע גּוּפוֹ צְהַבְהַב וּבוֹ כְּתָמִים חוּמִים־כֵּהִים. הַג׳ִירָפִים מְצוּיִים הַרְבֵּה בְּאַפְרִיקָה. מַאֲכָלָם עֲנָפִים וְעָלִים שֶׁהֵם קוֹטְפִים מִן הָעֵצִים בִּלְשׁוֹנָם הָאֲרֻכָּה. — [ג׳ִירָפִים, ג׳ִירָפוֹת]

ג׳ירף (1/175)

גִּירֶת, ראה גִּיּוֹרֶת.

גִּישָׁה* נ׳ [מן נגש] 1 *. הִתְקָרְבוּת: ״בְּגִשְׁתָּם... עַל כָּל גִּישָׁה וְגִישָׁה״ (זבחים יט:). ״כְּגִישַׁת חוֹרֵשׁ בְּקוֹצֵר״ (יבמ׳ סה). 2 °, דֶּרֶךְ לָגֶשֶׁת בָּהּ, מַעֲבָר: יֵשׁ גִּישָׁה יְשָׁרָה מִן הַכְּבִישׁ אֶל הַבַּיִת. הָאוֹיֵב נִתֵּק אֶת הַגִּישׁוֹת אֶל הָעִיר. 3 °, יַחַס, הִתְנַהֲגוּת, נֹהַג: גִּישָׁה מְצִיאוּתִית. גִּישָׁה אַבְהִית שֶׁל הַמּוֹרֶה לְתַלְמִידָיו. — [גִּישַׁת־, גִּישׁוֹת]

גֵּישָׁה⬦ נ׳ [יפאנית] נַעֲרַת־שַׁעֲשׁוּעִים, זַמֶּרֶת־רַקְדָנִית בְּבָתֵּי־הַתֵּה שֶׁבְּיַפָּן. — [גֵּישׁוֹת]

גישום, ראה גִּשּׁוּם. **גישרון**, ראה גִּשְׁרוֹן.

גישור, ראה גִּשּׁוּר. **גישרית**, ראה גִּשְׁרִית.

גישוש, ראה גִּשּׁוּשׁ. **גישתה**, ראה גִּשְׁתָּה.

גישות, ראה גִּשּׁוּת. **גיתית**, ראה גִּתִּית.

ג״כ ר״ת גַּם כֵּן.

א. **גַּל** ז׳ [מן גלל] 1, עֲרֵמָה שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים, צִבּוּר: ״וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־גָל״ (בראשית לא מו). ״נִמְצָא (חָלָל) טָמוּן בַּגַּל״ (סוטה ט ב). ״גַּל הָאַשְׁפָּה... יָהֵפֵךְ לְגִבְעַת חֶמֶד״ (ביאליק, פרידה). ״אַף בְּגַל הַשְּׁמוֹת שֶׁבְּעֶזְרָה חִפַּשְׂתִּי״ (עגנון, אורח 78). 2, תֵּל, עֲרֵמַת־מַפֹּלֶת: ״וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים, מְעוֹן תַּנִּים״ (ירמיה ט י). — [גַּל־, גַּלִּים, גַּלֵּי־]

— **גַּל־עֵד**° [שאול מבראשית לא מח, ושם שם פרטי], מַצֶּבֶת זִכָּרוֹן: ״יַעַן בָּאוּ שָׁלֹשׁ אֲבָנִים וַתִּהְיֶינָה לְאֶחָד גַּל־עֵד״ (אלתרמן, שירים 181). [ראה גם גַּלְעֵד]

— **גַּל־שֶׁל־עֲצָמוֹת*** [שאול מן שבת לד., ראה להלן], כִּנּוּי לְאָדָם כָּחוּשׁ וְרָזֶה, שֶׁכָּל עַצְמוֹתָיו בּוֹלְטוֹת: ״כְּחוּשָׁה וּתְשׁוּשָׁה, גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת״ (הזז, היושבת 29).

— **עֲשָׂהוּ גַל־שֶׁל־עֲצָמוֹת*** [על־יסוד המעשה בר׳ שמעון בן־יוחאי, ש״נתן עיניו בו (ביהודה בן גרים) ועשהו גל של עצמות״, שבת לד.] פָּגַע בּוֹ קָשֶׁה, שָׂם אוֹתוֹ ״לְעָפָר וָאֵפֶר״.

ב. **גַּל** ז׳ [מן גלל; אכדית: gillu] 1, תֵּל שֶׁל מַיִם הַמִּתְגַּלְגֵּל עַל־פְּנֵי הַיָּם אוֹ הַנָּהָר: ״וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו״ (תהלים קז כה). ״כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ״ (יונה ב ד). ״מָה הַיָּם הַזֶּה בֵּין גַּל גָּדוֹל לְגַל גָּדוֹל גַּלִּים קְטַנִּים״ (ירושלמי שקלים מט ד). ״הַצּוּר וְהַגַּל״ (ביאליק, הצור והגל). 2 °, תְּנוּעָה קְצוּבָה בָּאֲוִיר אוֹ בַּחֲלַל הָעוֹלָם בְּדוֹמֶה לִתְנוּעַת גַּלֵּי הַמַּיִם, כְּגוֹן: גַּלֵּי קוֹל, גַּלֵּי אוֹר, גַּלֵּי רַדְיוֹ. 3 °, זֶרֶם, שֶׁטֶף: ״וְעִם כָּל־הֶגֶה, כָּל־נִיב, שְׁטָפַנִי גַּל זִיו״ (יעקב כהן, שירים יח). גַּל שֶׁל קֹר. גַּל שֶׁל הִתְלַהֲבוּת הֵצִיף אֶת הַקָּהָל כְּשֶׁהוֹפִיעַ הַשַּׂחְקָן הָאָהוּב עַל הַבִּימָה. 4, מַעְיַן מַיִם, גֻּלָּה: ״גַּל נָעוּל, מַעְיָן חָתוּם״ (שיר השירים ד יב). — [גַּל־, גַּלִּים, גַּלֵּי־]

— **הִכָּה גַּלִּים**, 1, הֵקִים גַּלִּים גְּדוֹלִים: ״וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים״ (זכריה י יא). 2 ° [בהשאלה] עוֹרֵר הֵדִים רַבִּים, עוֹרֵר עִנְיָן וְהִתְרַגְּשׁוּת: בְּשׂוֹרַת תְּקוּמָתָהּ שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הִכְּתָה גַּלִּים בְּכָל תְּפוּצוֹת הַגּוֹלָה.

— **גַּל־הֶדֶף**°, גַּל שֶׁל אֲוִיר בַּעַל לַחַץ רַב הַנּוֹצָר עִם הַהִתְפַּשְּׁטוּת הַמְּהִירָה שֶׁל הַגַּזִּים הַמְרֻבִּים שֶׁהִתְהַוּוּ בְּתוֹךְ מִטְעַן חֹמֶר־נֶפֶץ בִּשְׁעַת הִתְפּוֹצְצוּת.

— **גַּלִּים אֲרֻכִּים**° (למעלה מ־1000 מטרים), **ג׳ בֵּינוֹנִיִּים**° (150—1000 מטרים), **ג׳ קְצָרִים**° (10—150 מטרים), סוּגִים שֶׁל גַּלִּים אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶטִיִּים שׁוֹנִים בְּאָרְכָּם הַמְנֻצָּלִים בְּשִׁדּוּרִים בְּרַדְיוֹ וְכֵן בִּרְפוּאָה וּבְמַדָּע.

— **רַצֵּי־גַלִּים**°, קְמָטִים קַלִּים הַנִּרְאִים עַל־פְּנֵי מַיִם שְׁקֵטִים: ״עַל חֶלְקַת הַמַּיִם, בֵּין רַצֵּי הַגַּלִּים״ (ביאליק, צפרירים).

— **עַל גַּלֵּי הָאֶתֶר**° [בהשאלה] בְּאֶמְצָעוּת הַשִּׁדּוּר בְּרַדְיוֹ: ״עוֹשֶׂה הוּא זֹאת בִּכְתָב וְעַל גַּלֵּי הָאֶתֶר״ (אלתרמן, הטור א 250).

— **עָבְרוּ עָלָיו גַּלִּים קָשִׁים***, פָּקְדוּ אוֹתוֹ צָרוֹת רַבּוֹת, סָבַל הַרְבֵּה: ״וְכַמָּה גַלִּים קָשִׁים עָבְרוּ עֲלֵיהֶם (עַל יִשְׂרָאֵל), וְעָשָׂה לָהֶם תְּשׁוּעָה״ (שמות רבה יט).

ג. **גַּל*** ז׳ [מן גלל; ארמית: גַּלָּא] 1 °, מָנוֹף, זְרוֹעַ קְטַנָּה בְּתוֹךְ מָנוֹעַ הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַעֲבָרַת הַתְּנוּעָה לַחֲלָקִים אֲחֵרִים בַּמְּכוֹנָה, לְסִבּוּב גַּלְגַּלִּים וְכַדּוֹמֶה. 2 *, צִיר שֶׁהַדֶּלֶת סוֹבֶבֶת עָלָיו (שבת פא.). — [גַּל־, גַּלִּים, גַּלֵּי־]

גל, גול ז' [מן גלל] 1, גלה, כעין קערה קטנה לשמן: "מנורת זהב כלה וגלה על־ראשה" (זכריה ד ב). 2°, כדורית קטנה, גלה של זכוכית או חמר אחר למשחקי ילדים. – [גל־, גלים, גלי־]

גל פ"ע שמח, שש – ראה גיל.

גלאי* ז' [מן א. גלה] 1*, מקום מגלה: "שלחן של תלמידי־חכמים כיצד? שני שלישי גדיל (למפה) ושליש גלאי ועליו קערות וירק" (בבא בתרא נז:). "וכמה שקיפי אבן חומה מרפשה הציצו מן הגלאי שהתערטל" (יזהר, צקלג 476). [ובהשאלה:] "למערמי בטוי... ולגלאי של מחשבה" (שטיינמן, צרור 134). 2°, מחשוף, "דקולטה", גזרה פתוחה בבגד אשה מסביב לצואר. – [גלאי־, גלאים, גלאי־]

גלאי° ז' [מן א. גלה, גלה] [ברדיו] דטקטור, מתקן המשנה את גלי הרדיו בעלי תדר גבוה המגיעים אל המקלט ושאינם נתפסים באזן האדם – לתנודות בעלות תדר נמוך הנשמעות בטלפון. בימים הראשונים לאמצאת מקלטי הרדיו השתמשו בגלאי גבישי. בימינו משמשת כגלאי נורת־קתוד. – [גלאים, גלאי־]

גלב ז' [אכדית: gallābu; ארמית: גלב גלח] ספר, אמן העוסק בגלוח ובתספרת: "תער הגלבים תקחנה לך והעברת על־ראשך ועל־זקנך" (יחזקאל ה א). – [גלב־, גלבים, גלבי־]

גלג [ארמית, קרוב אל לגלג; ערבית: ג'לג'ל קשקש בפעמון; ואולי מיוונית: lalagein לפטפט]

~ פע' **גלג*** פ"ע קשקש, פטפט: "זיל את גלוג לאמך" [לך אתה וספר לאמך] (בראשית רבה לו). "לידי התישב איש צעיר פושק שפתים וגלג כל כך, שהחלב על השלחן נעשה חמוץ" (פרלמן, תר' מסע 24). "נשתגעת! גלג לאשת חיקך!" (שלונסקי, תר' קרקע א 158). – [לגלג, גולג, יגלג]

– **גלג לסבתא°**, [על־פי בראשית רבה לו] ספר לסבתא, כלומר, דבריך אינם אלא דברי הבל: "קצנו מפניך, מוטה, חזינו כבר בגבורותיך! בקצרה: גלג לסבתא!" (יזהר, צקלג 320).

גלגול*, גילגול ז' [מן גלגל, גלגל] 1*, סבוב, תנועת הגלגל: "גלגול (גופותיהם של מתי חוץ־לארץ דרך מחלות) לצדיקים צער הוא" (כתובות קיא.). "על מצע ירקרק נתגלגל גלגולים" (ביאליק, זוהר). גלגול כדור. 2°, התפתחות בלתי־ישירה של בעלי־חיים, סדרת שנויי צורה בהתפתחותם של בעלי־חיים שונים (Metamorphosis), כגון בחרקים: ביצה–זחל – גלם – בוגר; בדוחיים: ביצה – ראשן – בוגר. 3°, טלטול, נדודים: הרבה גלגולים עברו על פלוני עד שהגיע למעמדו זה. 4⁺, כנוי לנשמת המת המתגלגלת לפעמים, לפי האמונה, ונכנסת לתוך גוף אחר, גוף אדם או בהמה: "מתוך דמיונות אלו בא... לידי החלטה גמורה, כי עז זו... אינה עז אלא גלגול או לץ" (ברקוביץ, תר' מעשה נד). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [גלגול־, גלגולים, גלגולי־]

– **גלגול־ביצה*** (ירושלמי סוטה טז ג), בשול ביצה על־ידי שמגלגלים אותה על פני משהו חם או שחולטים אותה ברותחים.

– **גלגול־דברים⁺**, קשור דבר בדבר, העברה מענין לענין: "אם יש לו עליו שום גלגול דברים לחשב חוב כנגד חוב" (רש"י כתובות צב:). "ותבוא (שיחתו) בקפיצות ובקפנדריות ובגלגול דברים מענין לענין וממשל למשל" (ביאליק, ומנדלי זקן).

– **גלגול־מחלות⁺** [על־פי כתובות קיא.], 1⁺, האמונה כי בבוא המשיח יתגלגלו כל מתי ישראל בגולה דרך מחלות ומערות עד שיגיעו לארץ־ישראל ויקומו בה לתחיה: "שאין מתי חוצה־לארץ חיים אלא בצער גלגול מחלות" (רש"י בראשית מז כט). 2° [בהשאלה] טלטולים רבים: "המכתבים באים אלי אחרי גלגול מחלות... ועל כן מתאחרת תשובתי" (ביאליק, אגרות ב קסט).

– **גלגול־נפש⁺, גלגול נשמה⁺**, ראה גלגול 4.

– **גלגול עינים°**, נשיאת העינים כלפי מעלה כמתוך הרהור בדברים העומדים ברומו של עולם או מתוך הפגנת יראת־שמים.

– **גלגול־עסה*** (ירושלמי פסחים ל א), לישה אחרונה של הבצק לפני האפיה.

– **גלגול־שבועה*** (קידושין כז:), חיוב הנתבע לכלל בשבועתו על טענה מסימת גם שבועה על טענה אחרת שלפי הדין לא היה צריך להשביעו עליה.

גלגל [מן גלל]

~ פע' **גלגל** פ"י 1*, גלל, סובב, הטיל בגלגול: "וגלגלתיך מן־הסלעים" (ירמיה נא כה). הפועל גלגל את החבית במורד הרחוב. 2°, כרך, קפל בסבוב: "לאחר שסים תפלתו התיר את אבנטו וגלגלו" (עגנון, אורח 357). 3°, טלטל: "ומצטערת עם בעלה שהוא מגלגל עצמו במרחקים" (עגנון, כלה רעז). 4*, גרם, הביא לידי־: "מגלגלין זכות על־ידי זכאי" (שבת לב.). 5* [גלגל על־] הטיל, חיב: "על החדשים אנו בושין, אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים" (כתובות ח א). 6* [גלגל עם־] טפל, התעסק: "הלוקח עבד... מגלגל עמו עד שנים עשר חדש" (יבמות מח:). "ויאמר לגרשה (את אשתו) אחרי אשר גלגלה עמו בשלום חמש עשרה שנה" (ביאליק, אריה ד). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לגלגל את־, על־, עם־; מ־, י־]

~ פֻע' **גלגל***, 1*, השלך, הוטל: "היו עצמותיו של יהודה מגלגלין בארון" (סוטה ז:). "כחרבות משפחות וצדקות שנפלו וגלגלו אל תוך הגיהנם החם" (שניאור, שירים ריא). 2°, סובב, הונע בגלגול: החבית גלגלה במורד על־ידי הפועל. 3°, התעגל, התכדר: "ראשה כפוף ודמעות מגלגלות בעיניה" (הזז, יעיש ב 244). 4°, הכנסה נשמת מת לתוך גוף אחר, לפי אמונה עממית: "שהאר"י ז"ל היה מכיר בנשמות מגלגלות בעצים ובאבנים" (ארי נוהם יב). [וראה עוד ערך מגלגל]. – [מגלגל, יגלגל]

~ הת' **התגלגל, נתגלגל** 1*, הסתובב, התהפך: "תחת שאה התגלגלו" (איוב ל יד). "היה קורא בספר (במגלה), נתגלגל הספר מידו, גוללו אצלו" (עירובין י ג). "על מצע ירקרק נתגלגל גלגולים" (ביאליק, זוהר). "לחשה מתוך הדמעות שנתגלגלו ועלו בגרונה" (הזז, יעיש א 220). 2°, התגולל, הפקר: "אין מעות מתגלגלות בחוצות" (עגנון, כפות קמז). "כאלו עבודות מתגלגלות ברחוב" (הזז, היושבת 60). הספרים התגלגלו בכל פנות החדר. 3°, נטלטל, עברו עליו גלגולים וטלטולים: הפליט התגלגל הרבה בדרכים. 4* [התגלגל עם־] התעסק, טפל ב־: "התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתים־עשרה שנה" (כתובות נ.). 5⁺, נכנס והשתכן בתוך גוף אחר לפי אמונה עממית: "דעת האומרים שתתגלגל הנפש מן האדם הרשע בגוף הכלב" (אברבנאל, ריצא). "נשמתה של אמך

נתגלגלה בוך״ (עגנון, אורח 245). 6 °, חלו בו גלגולים ושנויים גופניים: ביצת החרק מתגלגלת לזחל, הזחל מתגלגל לגלם, הגלם מתגלגל לפרפר. — [להתגלגל, מת־, ית־]

— גלגל בדברים° (בשיחה)°, דבר על דא ועל הא, עבר מענין לענין: ״התחילו מגלגלים בדברים עד שספרו זה לזה כל עלילותיהם״ (עגנון, כלה קלו). ״הוא מושיבני אצלו על־יד שלחן מלאכתו ומגלגל עמי בשיחה״ (ליסיצקי, תולדות 118).

— גלגל ביצה*, בשל ביצה והקשה אותה על־ידי שגלגל אותה על משהו חם מאד או שחלט אותה ברותחים: ״מגלגלין ביצה (בשבת) על גבי גג רותח ואין מגלגלין ביצה על גבי סיד רותח״ (שבת לט.).

— גלגל עסה*, סים לישת בצק על־ידי גלגול ביד: ״נדמעה עסתה, עד שלא גלגלה — פטורה, ומשגלגלה — חיבת״ (חלה ג ב).

— גלגל עסקים° (דברים°), טפל בעסקים, עסק בדברים: ״היה מגלגל עסקים ביהופץ״ (ברקוביץ, א רטז). כדאי לגלגל את הדבר שמא יצא ממנו משהו רציני.

— גלגל רחמיו עליו*, נתעורר לרחם עליו: ״בניך הם... גלגל רחמיך עליהן״ (פסחים פז.).

— גלגל שבועה עליו*, חיב אותו לכלל בשבועתו גם שבועה על טענה אחרת שלפי הדין אין להשביעו עליה: ״ויתחיב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר״ (שבועות לא.).

— נתגלגל הדבר*, נזדמן, נשתלשלו המארעות: ״נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים״ (שבת י:).

— נתגלגלו הדברים°, נסבה השיחה: ״משהתגלגלו הדברים לפרשת פלד, נחפז והוסיף עליהם נפך משלו״ (האזרחי, שרפרף).

— נתגלגלו רחמיו*, נתעוררו רחמיו: ״באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש־ברוך־הוא״ (סדר אליהו זוטא ד). ״ונתגלגלו רחמיו בענין גאלתם של ישראל״ (בורלא, כיסופים 207).

— נתגלגלה ביצה*, נשלקה ביצה על־ידי גלגול על משהו חם: ״אין נותנים ביצה (בשבת) בצד המחם בשביל שתתגלגל״ (שבת ג ג).

— התגלגל מצחוק°, צחק צחוק גדול, התפתל מרב צחוק: ״הקהל היה מתגלגל מצחוק, ויותר מכלם — הזקנה עצמה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 156).

א. גלגל ז׳ [ראה גלל, גלגל] 1. אופן של עגלה או של כל כלי־רכב: ״מקול פרש וגלגל ורכב״ (יחזקאל כו י). ״פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה״ (ישעיה ה כח). 2 °. התקן עגול המסתובב כאופן של עגלה: גלגל ההגה במכונית. גלגלים בשעונים ובמנועים.

גלגל

3. גליל המסתובב על פי הבאר ומסביבו כרוך חבל להוריד בו את הדלי אל הבאר ולהעלותו: ״ונרץ הגלגל אל־הבור״ (קהלת יב ו). ״לגלגל שבגנה, כלי־חרס שבו התחתונים עולים מלאים והעליונים יורדין ריקנין״ (בראשית רבה לא). 4 *. התקן מסתובב בבית־

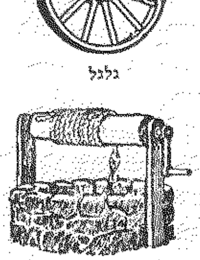
גלגל של באר

הבד המגלגל את הקורה להעלותה ולהורידה (בבא בתרא ד ה). 5 *. כנוי לעגול־השמים שהקדמונים חשבוהו למוצק וקבוע ובו נתונים הכוכבים: ״חכמי ישראל אומרים: גלגל קבוע ומזלות חוזרין״ (פסחים צד:) [ועיין להלן ״גלגל המזלות״]. — [גלגל־, גלגלים, גלגלי־: במקרא גם גלגלים, גלגליו]

— גלגל־חמה* (יומא כ:), גלגל השמש* (מגילת ברית דמשק י 15), כדור־השמש.

— גלגל־הירח^ (רמב״ם, יסודי התורה ג א), כדור־הירח.

— גלגל־המזלות^ [יוונית: zodiakos גלגל-החיות] חגורה מדמה המקיפה את כדור השמים, שבמרכזה עובר מסלולה המדמה של השמש (״מלקה״) ושבה נראים כנעים גם הירח וכוכבי־הלכת. גלגל־המזלות מחלק לשנים עשר אזורים שוים בהתאם לשנים עשר החדשים של שנת השמש. האזורים מכנים ״סימני גלגל־המזלות״ והם מיצגים על־ידי שנים עשר המזלות: טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה, בתולה, מאזנים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים. בימי־קדם התאים כל מזל לסימנו. אך מסבות אסטרונומיות שונות תואם בזמננו סימן הגלגל את המזל הקודם לו בגלגל, למשל: בסימן טלה (ראשית האביב) מצוי בזמננו מזל דגים.

גלגל-המזלות

— גלגל משנן°, אופן בעל שנים הנתקעות אגב סבוב בחריצים שבין שני אופן שני ומניעות גם אותו.

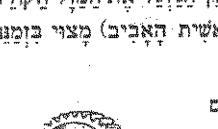
גלגלים משוננים

— גלגל־העין* (בכורות ו ח), עגול־העין, כדור־העין.

— גלגל־הרקיע* [על-פי בבא בתרא עד.], כפת־השמים, חוג־השמים.

— גלגל־תנופה°, אופן גדול במנוע שתפקידו להאריך את הדחיפה הנתנת לגלגלים קטנים אחרים שבמנוע ולהעבירם בדרך זו מעבר ״לנקדות המתות״ שבסבובן.

— גלגל חוזר בעולם* [על-פי שבת קנא:; בהשאלה] החיים מלאים חליפות ותמורות, עליות וירידות.

— גלגל חוזר* [על-פי הנ״ל] 1 °, השנויים הקבועים בטבע: ״וזה הגלגל החוזר — החיים והמות, לדה וקבורה״ (מנדלי מו״ס, שסט). 2 °, חזרה בלתי פוסקת: ״מה טעם ותועלת בגלגל החוזר של שאלות שאין עליהן תשובה?״ (שטיינמן, שמש הפילוסופיה).

— גלגל חמישי°, משל על מישהו מיתר בחברה מסימת (כגלגל חמישי לעגלה בת ארבעת הגלגלים): ״כבר ברור לי שנתקעתי פה כגלגל חמישי״ (קבנר, פנים 318). ״לא רוצה להיות גלגל חמישי״ (בר־יוסף, העומדים 192).

— אור־הגלגל°, ראה ערך אור.

— נהפך הגלגל°, נשתנה המצב מיסודו: ״אבל בעצם תמה היה מעשה ונהפך הגלגל״ (מנדלי מו״ס, קמח).

— התהפך עליו הגלגל°, [בהשאלה] מצבו נשתנה לרעה, הוא ירד מנכסיו או מגדלתו.

— ראשו עליו כגלגל°, ראשו כבד עליו, ראשו סחרחר.

ב. **גלגל** ז׳ [מן גלגל, גלגל] 1, מץ, קש וכיוצא בזה המתגלגלים ברוח: ״כמץ הרים לפני־רוח וכגלגל לפני סופה״ (ישעיה יז יג). 2 [לדעת אחרים] שם מקראי לצמח ממשפחת המרכבים הנקרא בימינו ״עכובית״ (Gundelia).— [גלגל־, ־לים, ־לי־]

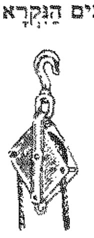
גלגילה

גלגלה°, גלגילה נ׳ [מן א. גלגל] מכשיר פשוט להרמת משאות, עשוי גלגל הקבוע על ציר ומסתובב על־ידי חבל שקצהו האחד מחבר אל המשא וקצהו השני נמשך בידי אדם. — [גלגלת־, גלגלות]

גלגלון°, גלגילון ז׳ [מן א. גלגל] גלגל קטן: ״גלגלוניו (של המקלע) קשקשו ברכות על גבי רצפת העץ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 348). מערכת גלגלונים בשעון. — [גלגלונים, ־ני־]

גלגיליים

גלגלי״ ת׳ [מן א. גלגל] שצורת גלגל לו, עגל: ״והגרמים הגלגליים״ (כוזרי ה יב). — [גלגלית, גלגליים, ־ליות]

גלגלים°, גלגיליים ז״ז [מן א. גלגל] דו־אופן לילדים עשוי קרש צר הנתון על שני גלגלים ומוט נצב המשמש להגה ומשען לילד העומד על הקרש ברגלו. — [גלגלי־, גלגליו]

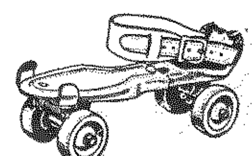
גלגילית

גלגלית°, גלגילית נ׳ [מן א. גלגל] סנדל־מתכת מיחד הנתון על ארבעה גלגלים קטנים, עשוי לנוע בו על־פני שטח חלק. — [גלגלית־, גלגליות]

גלגלן° ז׳ [מן גלגל, גלגל] מי שמגלגל משהו, מניע גלגל במכונה או במתקן: ״הגלגלן הראשי (באפית מצות) התיר לי לאחז בגלגל המחורר״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 137). — [גלגלנית, ־נים, ־ניות]

גלגלני° ת׳ [מן גלגל, גלגל] שמתגלגל: ״היתה עונה על כך בפרץ צחוק גלגלני״ (שטיינמן, זוגות ב 158). — [גלגלנית, ־ניים, ־ניות]

גלגלת

מנוף־גלגלת

גלגלת° נ׳ [מן א. גלגל] מכשיר המרכב ממערכת של גלגלים אחדים המחברים בחבלים או בשלשלות להקלת הרמתם של משאות כבדים. — [גלגלת־, גלגלות, גלגלות־]

גלגלת, גולגולת נ׳ [קרוב אל גלגל; ארמית: גולגלתא, גולגלתא; אכדית: gulgullatu] 1, קפסת הראש של בעלי־חיים השיכים למערכת בעלי־החליות. הגלגלת בנויה עצמות, היא מכילה את המח ומגנה עליו מפני פגיעות: ״הגלגלת והרגלים וכפות הידים״ (מלכים ב ט לה). 2, איש, נפש: ״לקטו ממנו... עמר לגלגלת״ (שמות טז טז). 3*, מס לכל נפש: ״הנהיג רבי בארנונא ובגלגלת״ (ירושלמי כתבות לה ד). — [גלגלת־, גלגלתו; גלגלות, גלגלות־]

גולגולת

— לגלגלת, לכל אחד, לכל איש: ״ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת״ (במדבר ג טז). ״ויהי מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה אלף״ (דברי הימים מג ג).

— גלגלת־המות° ז׳ פרפר גדול המצוי הרבה בארץ־ישראל (Acherontia atropos). צבע גופו צהב. בצד גבו כתם בהיר הדומה לגלגלת אדם, ומכאן שמו. הזחל גדול, צבעי גופו ירק וכחל; מזונו עלי תפוח־אדמה, עגבניות ועוד.

גולגולת־המות

גלגן° ז׳ [מן גלג, גלג] מרבה להג, קשקשן: ״היא אמרה עליו שנחכן וגלגן הוא״ (קבק, בצל 29). ״חנפן שכמוך, גלגן שכמוך״ (שלונסקי, תר׳ קולא 223). — [גלגנים, גלגנית, ־ניות]

גלגנות° נ׳ [מן גלגן] קשקשנות, פטפוטי־מלים: ״גרגרנות וגלגנות וסכלות בעלמא״ (שלונסקי, תר׳ קולא 45). — [גלגנות־]

גלגני° ת׳ [מן גלגן] קשקשני, פטפטני: שיחת־הבאי גלגנית. דברים גלגניים. — [־נית, ־ניים, ־ניות]

— גלגנית° תה״פ בדרך של פטפוט ולהג: ״הננס התחיל להתפאר גלגנית״ (פרלמן, תר׳ לילות 160).

גלגס° ז׳ [על־פי איכה רבה ב, בשינוי נוסח מן קלגס, סוטה ח א; מלאטינית: caligas נעליים מסומררות] נעל גסה: ״שעה ארכה שקד על נעילת גלגסו, בתקנו את האחורה שנכפפה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 14). — [גלגס־, גלגסים, גלגסי־]

גלד ז׳ [ראה גלד, גלד; ארמית: גלדא; ערבית: ג׳לד] 1, העור המכסה את בשר האדם ובעלי־החיים: ״שק תפרתי עלי גלדי״ (איוב טז טו). ״דע נפשך היטב, ביען היא לבד מן השאר תשאר ומן הגלד״ (גבירול, א 146). 2*, קרום יבש המרכב מנסיוב־הדם ומשברי תאים המכסה בתהליך של רפוי אזור חיצוני של עור שנפגע בפציעה: ״וגלד שחוץ למכה״ (מקואות ט ב). ״הפצע העלה גלד חום״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 289). 3*, קלפה דקה של דבר שהתיבש והתקשה: ״גלדי צואה״ (מקואות ט ב). 4*, דפן של כלי: ״קערה־גלדה עבה, מזרק גלדו דק״ (במדבר רבה יג). 5*, עלה מעבה ובשרני, כגון של הבצל: ״זה למעלה מזה כמו גלדי בצלים״ (רמב״ם, יסודי התורה ג ב). הבצל עשוי גלדים־גלדים. 6°, גלדה, סליה, עור קשה: ״רצועותיהן קשות ועבות כגלדי סנדל״ (ביאליק, מאחורי ח). — [גלד־, גלדו; גלדים, גלדי־, גלדיו]

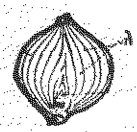
ג — גלדי בצל

— גלדי־שמן°, שריסקים, חתיכות קטנות של בשר או עור בהמה או עוף שטגנו בשמן: ״גלדי שמן מבצלים נותני ריח״ (ביאליק, מאחורי ח).

— צפד גלדו° [על־פי איכה ד ח: ״צפד עורם על עצמם״] נתקמט עורו: ״פניו רזים מאד וגלדם צפד עליהם״ (ביאליק, תר׳ קישוט קמז).

גלד [ראה גלד; ארמית: גלד; ערבית: ג׳לד]

~ פע׳ **גלד*** פ״ע קפא, נקרש, התקשה: ״יחזק הרקיע, יקרש הרקיע, יגלד הרקיע״ (ירושלמי ברכות ב ג). ״בשעה שאמר הקדוש־

בָּרוּךְ־הוּא 'יְהִי רָקִיעַ'... גָּלְדָה טִפָּה הָאֶמְצָעִית וְנַעֲשׂוּ הַשָּׁמַיִם" (בראשית רבה ד). — [לִגְלֹד, גּוֹלֵד, יִגְלֹד]

~ נפ' **נִגְלַד**^, 1*, גָּלַד, נִקְרַשׁ, נַעֲשָׂה כִּקְרוּם: "שֶׁהֵן עָבִין וְנִגְלָדִין כְּמִין דֶּבֶק" (רש"י שבת עח). 2°, קָפָא, הִתְאַבֵּן: "תַּבְשִׁיל חַם, שֶׁבִּלְעָדָיו קוֹפְאוֹת הַיָּדַיִם וְנִגְלָדוֹת וְכוֹאֲבוֹת הָעֲצָמוֹת" (סוקולוב, במראות 189). — [לְהִגָּלֵד, נִגְלָד, יִגָּלֵד]

~ הפ' **הִגְלִיד*** פ"ע 1, הֶעֱלָה גֶּלֶד, הִתְכַּסָּה בִּקְרוּם: "הִגְלִיד פִּי הַמַּכָּה" (תוספתא חולין ג יא). הַפֶּצַע הִתְחִיל לְהַגְלִיד אַחֲרֵי זְמַן־מָה. 2, קָפָא, נִקְרַשׁ: "מִקְוֶה שֶׁאוּב שֶׁהִגְלִיד" (תוספתא טהרות ב ו). "לִכְשֶׁיַּגְלִיד הַדּוֹן יַרְדִּיפוּנוּ הָאֲדָמִים עַד הַיָּם" (שלונסקי, תר' הדון ד 188). — [לְהַגְלִיד, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הֻגְלַד***, 1*, הִגְלִיד, הֶעֱלָה קְרוּם: "הֻגְלַד פִּי הַמַּכָּה" (כתובות עז). 2°, נִקְרַשׁ, קָפָא: "שֶׁעֵינָן כְּעֵין הָרֶפֶשׁ הַמֻּגְלָד" (ברגר, א 406). "וּמִטַּל הַיְאוֹר כְּמֻגְלָד וְדוֹמֶה לְדִסְקוּס שֶׁל כֶּסֶף" (כהן, שירים לב). — [מֻגְלָד, יֻגְלַד]

~ התפ' **נִתְגַּלֵּד**°, הִגְלִיד, הֶעֱלָה קְרוּם: פִּצְעוֹ נִתְגַּלֵּד בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גְּלָדָה°, גילדה נ' [ראה גֶּלֶד 6; ארמית: גִּילְדָא, ברכות מג:] סֻלְיָה, הָעוֹר הָעָבֶה שֶׁבְּתַחְתִּית הַסַּנְדָּל אוֹ הַנַּעַל: "אַפַּנְתָּאוֹת וּגְלָדָאוֹת שֶׁל נַעֲלַיִם, סוּלַיִם שֶׁאֵין לָהֶם עָקֵב" (מגדלי מו"ס, קכב). — [גְּלֶדֶת־, גְּלָדוֹת, גם גְּלָדָאוֹת, גְּלָדוֹת־]

גְּלָדוֹן°, גלדון ז' [מן גֶּלֶד] חֲתִיכַת עוֹר שֶׁל עוֹף שֶׁטֻּגְּנָה: "גְּלָדוֹנִים מְפַלְפָּלִים" (שניאור, סיפורים לח). גְּלָדוֹנֵי־שֻׁמָּן. — [גְּלָדוֹן־, גְּלָדוֹנִים, ־נֵי־]

גְּלָדִי^, גלדי ת' [מן גֶּלֶד] נֻקְשֶׁה, קָרוּשׁ: "הַלְּחוּת הַגְּלָדִית" (פרקי משה ג). "הָיְתָה קְלִפָּתוֹ חוּמָה־אֲפֹרָה וּגְלָדִית" (גלעד, גלבוע 73). — [גְּלָדִית, גְּלָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

גלדיאטורים בזירה

גְּלַדְיָאטוֹר◊ ז' [לאטינית: gladiator, מן: gladius חרב] לוּדָר, עֶבֶד אוֹ שְׁבוּי אוֹ שָׂכִיר שֶׁהֻטַּל עֲלֵיהֶם לְהִתְגּוֹשֵׁשׁ וּלְהִלָּחֵם בְּזִירוֹת בְּעָרֵי רוֹמָא הָעַתִּיקָה — לְשַׁעֲשֵׁעַ אֶת קְהַל הַצּוֹפִים. — [גְּלַדְיָאטוֹרִים]

גלאדיולה

גְּלַדְיוֹלָה◊ נ' [לאטינית: gladius חרב, סייף] סַיְפָן, צֶמַח־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הָאִירִיסִים [פרטים נוספים — בערך סַיְפָן]. — [גְּלַדְיוֹלוֹת]

גִּלְדָּן° ז' [מארמית: גילדנא, סנהדרין ק:] 1, שֵׁם שֶׁל דָּג קָטָן: "גִּלְדָּנִים קְטַנִּים וּשְׁפַת חֲרָבָה" (ביאליק, תר' קישוט כח). 2, דַּג־סְחוּס מִסּוּג הַכְּרִישִׁים, מָצוּי בַּיָּם הַתִּיכוֹן (Scyliohinus). — [גִּלְדַּן־, גִּלְדָּנִים, ־דְּנֵי־]

גְּלָדָנִי°, גילדני ת' [מן גֶּלֶד] קָשֶׁה כְּעוֹר, דּוֹמֶה לְעוֹר: "כְּלַעֲנַת־הַמִּדְבָּר, גְּלָדָנִית, נֻקְשַׁת־רִקְמָה" (יזהר, צקלג 137). הֶעָלִים שֶׁל הֶחָרוּב הֵם גְּלָדָנִיִּים. — [גְּלָדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **גֻּלָּה, גולה** נ' [מן גלל; אכדית: gullatu] 1, כַּדּוּר הַנָּתוּן בְּרֹאשׁ עַמּוּד לְכוֹתֶרֶת וּלְקִשּׁוּט: "וְהַגֻּלּוֹת וְהַכֹּתָרוֹת עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים" (דברי הימים ב ד יב). 2 [אוגריתית: גל ספל] קְעָרִית, עֲגֻלָּה, כַּד עָגֹל לְשֶׁמֶן (זכריה ד ג). 3°, יָדִית שֶׁל מַקֵּל עֲשׂוּיָה בְּתַבְנִית כַּדּוּר קָטָן אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ. 4°, כַּדּוּרוֹן, כַּדּוּר קָטָן שֶׁל זְכוּכִית אוֹ מַתֶּכֶת לְמִשְׂחָק לִילָדִים. 5°, אָהִיל לִמְנוֹרָה בְּתַבְנִית כַּדּוּר שֶׁל זְכוּכִית: "מָתוֹק הָיָה אוֹר הַמְּנוֹרָה מִבַּעַד לַגֻּלָּה הַיְרֻקָּה" (עגנון, כפות שסט). 6°, תְּפִיחָה עֲגֻלָּה בְּעוֹר הַגּוּף כְּתוֹצָאָה שֶׁל מַכָּה: צָצָה גֻּלָּה בְּמִצְחוֹ. — [גֻּלַּת־, גֻּלּוֹת]

— **גֻּלַּת הַכּוֹתֶרֶת**, 1, כַּדּוּר בְּרֹאשׁ כּוֹתֶרֶת: "וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים" (מלכים א ז מא). 2° [בהשאלה] שִׂיא, פִּסְגָּה, הַחֵלֶק הַגָּבוֹהַּ אוֹ הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר: "עִקַּר חֶמְדָּתָהּ שֶׁל אַחֲוָה, גֻּלַּת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁלָּהּ הוּא הַיַּעַר" (ברקוביץ, תר' מנחם קג). "פִּיּוּט הַיְמְנוֹנֵי אַהֲבָה, וְגֻלַּת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁבָּהֶם — הִימְנוֹן נֶאְדָּרִי 'שֶׁכֶּתֶר מַלְכוּת שְׁמוֹ'" (ליסיצקי, תולדות 238).

— **גֻּלַּת־הָעַיִן**°, גַּלְגַּל־הָעַיִן.

ב. **גֻּלָּה, גולה** נ' [מן גלל] מַעְיָן, מְקוֹר מַיִם: "וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם, וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת" (יהושע טו יט). — [גֻּלַּת־, גֻּלּוֹת]

א. **גלה** [ארמית: גְּלָא; ערבית: גַ'לָא; חבשית: גַלַּוַ]

~ פע' **גָּלָה**, 1, פ"י חָשַׂף, הוֹדִיעַ, גִּלָּה: "גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים" (עמוס ג ז). 2, פ"ע נִרְאָה, הוֹפִיעַ: "גָּלָה חָצִיר וְנִרְאָה־דֶשֶׁא" (משלי כז כה). — [לִגְלוֹת, גּוֹלֶה, יִגְלֶה]

~ נפ' **נִגְלָה**, 1, נֶחְשַׂף, נִרְאָה: "וְהָרַסְתִּי אֶת־הַקִּיר... וְנִגְלָה יְסֹדוֹ" (יחזקאל יג יד). "וְיִגָּלוּ מֶרְחַקִּים בֶּהָרִים" (ביאליק, פעמי אביב). 2, הוֹפִיעַ, הִתְגַּלָּה: "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה' דִּבֵּר" (ישעיה מ ה). "אֲנַחְנוּ עֹבְרִים אֶל־הָאֲנָשִׁים וְנִגְלִינוּ אֲלֵיהֶם" (שמואל א יד ח). "הֵן (נוֹשְׂאֵי מִטַּת הַמֵּת) נִכְסִין וְהוּא (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל) נִגְלֶה, הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסֶה" (סנהדרין ב א). 3, נוֹדַע, נִתְבָּרֵר: "וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר־ה'" (שמואל א ג ז). "וּכְמוֹ סוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה לִפְנֵי הִגָּלוֹתוֹ" (ביאליק, משומרים). — [לְהִגָּלוֹת, נִגְלֶה, יִגָּלֶה]

~ פע' **גִּלָּה** פ"י 1, חָשַׂף, הֵסִיר אֶת הַכִּסּוּי: "יְסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה" (מיכה א ו). "וּמָה אֹמַר בְּלוֹא גִלִּיתָ לִבִּי" (מגילת ההודיות יב 34). "חִשְׂפוּ הָאוֹר, גַּלּוּ הָאוֹר!" (ביאליק, למתנדבים). 2, הוֹדִיעַ, פִּרְסֵם: "סוֹד אַחֵר אַל־תְּגָל" (משלי כה ט). "מִי הוּא זֶה שֶׁגִּלָּה סִתְרֵי לִבְנֵי־אָדָם?" (מגילה ג.). "שֶׁגִּלִּיתִי אָז טֶפַח מִן הַקִּלְקוּל שֶׁבְּמַעֲשֵׂינוּ" (אחד העם, קמז). — [לְגַלּוֹת, מְגַלֶּה, יְגַלֶּה]

~ פֻּע' **גֻּלָּה**, נִרְאָה, נֶחְשַׂף, הוּסַר הַכִּסּוּי [גם בהשאלה]: "טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת" (משלי כז ה). "צְלוֹחִית שֶׁהִנִּיחָהּ מְגֻלָּה וּבָא וּמְצָאָהּ מְכֻסָּה" (פרה א א). "וּמְגֻלִּים פְּנֵי כֻלָּם שָׁמַיְמָה" (ביאליק, מתי מדבר). — [מְגֻלֶּה, יְגֻלֶּה] [וראה עוד ערך מְגֻלֶּה]

~ התפ' **הִתְגַּלָּה, נִתְגַּלָּה*** 1, גִּלָּה מַעֲרֻמָּיו: "וַיֵּשְׁתְּ (נֹחַ) מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר, וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה" (בראשית ט כא). 2*, נֶחְשַׂף, נִרְאָה לְאַחַר שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה: "אֲבָנִים... שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ" (שביעית ג ז). "נִבְלָעִים בְּגַנָּה וְשָׁבִים מִתְגַּלִּים" (ביאליק, זוהר). נִתְגַּלּוּ בְּקִיעִים בַּקִּיר. 3*, נוֹדַע, נִתְפַּרְסֵם: "רִאשׁוֹנִים שֶׁנִּתְגַּלָּה עֲוֹנָם

נִתְגַּלָּה קָצָם" (יומא ט:). נִתְגַּלָּה הַדָּבָר. 4°, הוֹפִיעַ: "תִּתְנוֹצֵץ לִפְעָמִים עוֹד רוּחַ קָדְשֵׁנוּ וּבְנֶפֶשׁ יְהוּדִי תִּתְגַּלֶּה" (ביאליק, לאחד העם). ה' הִתְגַּלָּה אֶל הַנָּבִיא בַּחֲלוֹם. – [לְהִתְגַּלּוֹת, מִתְגַּלֶּה, יִתְ־]

– גִּלָּה אֶת אָזְנוֹ, סִפֵּר לוֹ דְּבַר סוֹד: "וַה' גָּלָה אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל... לֵאמֹר" (שמואל א ט טו). "גִּלִּיתָה אָזְנִי לְרָזֵי פֶלֶא" (מגילת ההודיות א 22). "עָמַד... וְגִלָּה אֶת אָזְנָם עַל כָּל הַקּוֹרוֹת עִמּוֹ" (בורלא, כיסופים 249).

– נִגְלוֹת, דְּבָרִים שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל וְרַשַּׁאי לְדַעְתָּם: "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" (דברים כט כח).

– תּוֹרַת הַנִּגְלֶה°, כִּנּוּי לְסִפְרוּת הַהֲלָכָה וְהָאַגָּדָה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בְּנִגּוּד לְ"תוֹרַת הַנִּסְתָּר" – הַקַּבָּלָה.

– גִּלָּה אֶת דַּעְתּוֹ° [על־פי הארמית, גיטין לד:] הִבִּיעַ אֶת עֶמְדָּתוֹ לְגַבֵּי עִנְיָן מְסֻיָּם.

– גִּלָּה טֶפַח וְכִסָּה טְפָחַיִם* [על־פי נדרים כ:, בהשאלה] גִּלָּה רַק מַשֶּׁהוּ מִן הַדָּבָר, בְּרֶמֶז, הֶעֱלִים יוֹתֵר מִשֶּׁגִּלָּה: "הָיָה הוּא בְּסִגְנוֹן שֶׁל 'מְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם' מְסַפֵּר לָהֶם עַל כָּל הַהַרְפַּתְקָאוֹת" (ברנר, א 106). "לִפְעָמִים הָיָה מוֹסִיף בִּלְשׁוֹן חִידוֹת, כִּמְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם" (שניאור, סיפורים נו).

– גִּלָּה כָּנָף" (דברים כז כ), גִּלָּה עֶרְוַת־ (ויקרא יח ז). [בלשון נקייה] בָּא בְּיַחֲסֵי־מִין עִם־.

– גִּלָּה אֶת לִבּוֹ° [על־פי משלי יח ב], סִפֵּר אֶת סוֹדוֹתָיו, הִתְוַדָּה.

– גִּלָּה עֵינֵי פְּלוֹנִי, פָּקַח אֶת עֵינֵי פְּלוֹנִי, הֶרְאָהוּ דָּבָר שֶׁהָיָה נֶעְלָם מִמֶּנּוּ: "וַיְגַל ה' אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ ה'" (במדבר כב לא).

– גִּלָּה פָּנִים*, הִלְבִּין פָּנִים, בִּיֵּשׁ: "וְהַמְגַלֶּה פָנִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא" (פרקי דר' אליעזר מד; נוסח אחר: "והמלבין").

– גִּלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה* (אבות ג יא), פֵּרֵשׁ אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּצוּרָה מַטְעָה.

– גִּלָּה אֶת קְלָפָיו°, [בהשאלה] הוֹדִיעַ אֶת כַּוָּנוֹתָיו הָאֲמִתִּיּוֹת.

– גִּלָּה אֶת הַקֵּץ* (כתובות קיא.), הוֹדִיעַ אֶת זְמַן בִּיאַת הַגּוֹאֵל.

– מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֵי־*, הַלְוַאי וְהָיָה פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת קָם לִתְחִיָּה וְרוֹאֶה בְּעֵינָיו אֶת הַדָּבָר: "מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ, רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי!" (סוטה ח ב).

ב. **גלה** [קרוב אל גלל, גלגל]

~ פָּע' **גָּלָה** פ"ע 1, נָדַד מִמְּקוֹמוֹ, הָלַךְ בַּגּוֹלָה, נֶעֱקַר מִמּוֹלַדְתּוֹ: "כִּי בַעֲוֹנָם גָּלוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל לט כג). "הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה" (אבות ד יד). "וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ" (מוסף לחגים, עמידה). 2, סָר, נִסְתַּלֵּק, כָּלָה: "גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל" (שמואל א ד כא). "עָרְבָה כָּל־שִׂמְחָה, גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ" (ישעיה כד יא). – [לִגְלוֹת, גּוֹלֶה, יִגְלֶה]

~ נִפ' **נִגְלָה**, נֶעֱקַר, סָר, נִלְקַח: "דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי" (ישעיה לח יב). – [לְהִגָּלוֹת, נִגְלֶה, יִגָּלֶה]

~ הִפ' **הִגְלָה**, **הֶגְלָה** פ"י הוֹלִיךְ בַּגּוֹלָה, גֵּרֵשׁ מִן הַמּוֹלֶדֶת: "כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה" (ירמיה כט א). – [לְהַגְלוֹת אֶת־, מַגְלֶה, יַ־]

~ הָפ' **הָגְלָה**, **הָגְלָה**, הָלַךְ בַּגּוֹלָה בְּעַל כָּרְחוֹ, גֹּרַשׁ מִמּוֹלַדְתּוֹ: "אִישׁ יְהוּדִי... אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם־הַגֹּלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה עִם יְכָנְיָה" (אסתר ב ה־ו). "בְּתוֹךְ־כָּל־גָּלוּת יְרוּשָׁלַםִ וִיהוּדָה הַמֻּגְלִים בָּבֶלָה" (ירמיה מ א). – [מֻגְלֶה, יָגְלֶה]

גָּלָה°, גאלה נ' [צרפתית: gala] תִּפְאֶרֶת, חֲגִיגִיּוּת רַבָּה: הַצָּגַת־גָּלָה. מְסִבַּת־גָּלָה בְּבֵית־הַשַּׁגְרִירוּת לִכְבוֹד יוֹם־הָעַצְמָאוּת.

גָּלוּב° ת' [מן גָּלַב] גָּלוּחַ. – [גְּלוּבִים]

גְּלוֹבוּלִין° ז' [מלאטינית: globulus כדורית] אֶחָד מִסּוּגֵי הַחֶלְבּוֹן הַמָּצוּי בְּרִקְמוֹת בַּעֲלֵי־חַיִּים וּצְמָחִים. הַגְּלוֹבוּלִין נָמֵס בְּתְמִסּוֹת מֶלַח מְהוּלוֹת שֶׁל חֻמְצוֹת וּבְסִיסִים חֲזָקִים וְנִקְרָשׁ בַּחֹם.

גְּלוֹבּוּס° ז' [לאטינית: globus כדור] כַּדּוּר בְּתַבְנִית כַּדּוּר־הָאָרֶץ שֶׁעָלָיו מְצֻיֶּרֶת מַפַּת הָאָרֶץ – לְלִמּוּד וּלְהִסְתַּכְּלוּת. – [גְּלוֹבּוּסִים]

גלובוס

גְּלוֹבָּלִי° ת' [מן גְּלוֹבּוּס] 1, הַמַּקִּיף אֶת כָּל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: מְדִינִיּוּת גְּלוֹבָּלִית. שֵׁרוּת־דֹּאַר גְּלוֹבָּלִי. 2 [בהשאלה] כּוֹלֵל: חֶשְׁבּוֹן גְּלוֹבָּלִי. מַשְׂכֹּרֶת גְּלוֹבָּלִית [הכוללת את השכר היסודי עם כל התוספות – משפחה, ותק וכו']. – [גְּלוֹבָּלִית, גְּלוֹבָּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **גְּלוֹבָּלִיּוּת°** נ' כּוֹלְלָנוּת, כְּלָלִיּוּת.

גְּלוֹג°, גִּילוֹג ז' [מן גלג, גָּלַג] סִטְפּוּט, קִשְׁקוּשׁ: "גְּלוֹגֵי סַבְתָּא" (יזהר, צקלג 49). – [גְּלוֹגִים, ־גֵי־]

א. **גָּלוּד°** ת' [מן גלד, גָּלַד] קָפוּא: "וְכָל פְּלִיט נִצָּב גָּלוּד תּוֹךְ כְּדֵי מְרוּצָתוֹ" (שניאור, שירים רמה). "כְּבָר אֲנִי בְּצַעַר גָּדוֹל וּכְלִי מְרֻטָּשָׁה וּגְלוּדָה" (שנהר, ב 326). "הָאֲוִיר הַגָּלוּד צָרַב אֶת רֵאוֹתֶיהָ" (ארד, תר' הנפילה 109). – [גְּלוּדָה, גְּלוּדִים, ־וֹת]

ב. **גָּלוּד*** ת' [מן גָּלַד] שֶׁנִּקְרַע עוֹרוֹ אוֹ נֻפְשַׁט מִמֶּנּוּ מֵחֲמַת מַכָּה אוֹ מַחֲלָה: "אֵיזוֹ הִיא (בְּהֵמָה) הַגְּלוּדָה? – כָּל שֶׁהִפְשִׁיט אֶת הָעוֹר וְלֹא שִׁיֵּר בָּהּ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה" (תוספתא חולין ג ז). – [גְּלוּדָה, גְּלוּדִים, ־וֹת]

גִּלְוָן°, גִּילְוָן ז' [מן גלון, גִּלְוֵן] צִפּוּי מַתֶּכֶת בְּמַתֶּכֶת אַחֶרֶת בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל: גִּלְוַן לוּחַ פַּח בְּאָבָץ. – [גִּלְוַן־]

גָּלוּחַ° ת"ז [מן גלח] שֶׁשְּׂעַר זְקָנוֹ וּשְׂפָמוֹ גֻּלַּח וְהוּסַר: "בַּעַל רֹאשׁ מְקֻרְזָל וּפָנִים גְּלוּחִים וּמְמֻלָּאִים" (טביב, דרך 17). "מָה הָיָה בְּעֵינֵי מַרְאֵהוּ שֶׁל גָּלוּחַ זֶה... תָּבִינוּ מֵאֲלֵיכֶם" (ברקוביץ, תר' חיי יא). – [גְּלוּחִים]

גִּלּוּחַ*, גִּילוּחַ ז' [מן גלח, גִּלַּח] הֲסָרַת הַשֵּׂעָר בְּתַעַר אוֹ בְּמַכְשִׁיר אַחֵר (מכות כא.). – [גִּלּוּחַ־]

– גִּלּוּחַ מָעוֹת* (בספרות הרבנית), הַפְחָתַת שָׁוְיָם שֶׁל מַטְבְּעוֹת עַל־יְדֵי שִׁיּוּף וְהַקְצָעָה וְהַפְחָתַת הַזָּהָב אוֹ הַכֶּסֶף שֶׁבָּהֶם.

– מַכְשִׁירֵי־גִּלּוּחַ°, כֵּלִים וְתַמְרוּקִים הַמְשַׁמְּשִׁים לְגִלּוּחַ, כְּגוֹן: תַּעַר אוֹ מְכוֹנַת־גִּלּוּחַ (מְגַלֵּחַ), סַבּוֹן־גִּלּוּחַ, מִשְׁחַת־גִּלּוּחַ, אֶבֶן־גִּלּוּחַ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

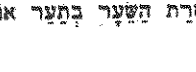
מכונת־גילוח

גָּלוּי ת׳ [מן א. גלה, גָּלָה] 1. בִּלְתִּי־מְכֻסֶּה, שֶׁאֵינוֹ מֻסְתָּר אוֹ נִסְתָּר: ״נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ (במדבר כד ד). ״אוֹתוֹ מָקוֹם גָּלוּי הוּא אֵצֶל שֶׁרֶץ״ (נידה מא). מִכְתָּב גָּלוּי. 2. יָדוּעַ, מְפֻרְסָם: ״גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים לִהְיוֹת עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה״ (אסתר ג יד). ״גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא לִכְבוֹדִי עָשִׂיתִי״ (בבא מציעא נט:). הַדָּבָר גָּלוּי לַכֹּל. הוֹדַעְתִּי אֶת הַדָּבָר בְּאֹפֶן גָּלוּי. – [גְּלוּיָה, גְּלוּיִים, גְּלוּיוֹת]

– סֵפֶר הַגָּלוּי, שְׁטַר־קְנִיָּה שֶׁנּוֹתֵן מוֹכֵר הַקַּרְקַע לַקּוֹנֶה: ״לָקוֹחַ... אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה״ (ירמיה לב יד).

– גָּלוּי וְיָדוּעַ*, הַדָּבָר יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם: ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁיָּגַעְתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי בַּתּוֹרָה״ (כתובות קד.).

– בְּגָלוּי*, לְעֵין כֹּל, בְּפֻמְבִּי: ״כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְגָלוּי״ (אבות ד ד). ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר וּבְגָלוּי״ (תפילות השחר). ״צָנוּעַ וְטָהוֹר בַּסֵּתֶר כְּבַגָּלוּי״ (ביאליק לאחד העם).

– גְּלוּי־לֵב°, כֵּן, אֲמִתִּי, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כַּוָּנוֹת נִסְתָּרוֹת: ״עֲקִיבִים הַרְבֵּה יוֹתֵר וּגְלוּיֵי־לֵב וּבְרוּרֵי־קוֹל״ (אלתרמן, הטור א 339).

– גְּלוּי־עֵינַיִם (במדבר כד ד), בְּהִיר מַבָּט, הָרוֹאֶה הַכֹּל רְאִיָּה בְּרוּרָה.

– גְּלוּי־רֹאשׁ°, שֶׁרֹאשׁוֹ אֵינוֹ מְכֻסֶּה בְּכוֹבַע אוֹ בְּכִפָּה וְכַדּוֹמֶה.

– גְּלוּיוֹת°, בְּלֹא כָּל כִּסּוּי וְהֶסְתֵּר: הַבָּה נְשׂוֹחֵחַ עַל הָעִנְיָן גְּלוּיוֹת.

– גְּלוּיָה°, ראה ערך גְּלוּיָה.

– מִכְתָּב גָּלוּי°, פְּנִיָּה אִישִׁית לְאָדָם רִשְׁמִי אוֹ לְמוֹסָד צִבּוּרִי בְּצוּרַת מִכְתָּב הַמִּתְפַּרְסֵם בְּעִתּוֹן אוֹ בְּכְרָזָה: מִכְתָּב גָּלוּי לְרֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה.

גִּלּוּי*, גִּילוּי ז׳ [מן א. גלה, גִּלָּה] 1*, חֲשִׂיפָה, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא פָּתוּחַ וּמְגֻלֶּה, הֲסָרַת כִּסּוּי: ״שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין אֲסוּרִים מִשּׁוּם גִּלּוּי״ (תרומות ח ד). ״גִּלּוּי וְכִסּוּי בַּלָּשׁוֹן״ (ביאליק, שם המאמר). גִּלּוּי יְסוֹדוֹתֶיהָ שֶׁל חוֹמָה עַתִּיקָה. 2°, הוֹצָאַת תַּעֲלוּמָה לָאוֹר, תַּגְלִית: גִּלּוּי גַּלֵּי הָרַדְיוֹ חוֹלֵל מַהְפֵּכָה בְּעוֹלַם הַמַּדָּע. 3°, הִתְגַּלּוּת, תּוֹפָעָה: ״בְּעִקָּרָהּ הֲרֵי הִיא אֶחָד מִן הַגִּלּוּיִים הַגְּדוֹלִים שֶׁל רוּחַ הָאֻמָּה וְאִישֶׁיהָ״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). גִּלּוּיֵי עַצְבָּנוּת אֵצֶל הַנֶּאֱשָׁם בִּשְׁעַת הַחֲקִירָה. – [גִּלּוּי־, גִּלּוּיִים, גִּלּוּיֵי־]

– גִּלּוּי־דַּעַת ^ [מארמית, גיטין לד.] 1 ^, הוֹדָעָה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״גִּלּוּי־דַּעַת בְּגֵט אֲפִלּוּ בְּעֵת נְתִינַת הַגֵּט, לֹא כְלוּם הוּא״ (אלשיך עח:). 2°, הַצְהָרָה רִשְׁמִית בִּכְתָב אוֹ בְּעַל־פֶּה: ״אָנוּ דוֹרְשִׁים אֵפוֹא גִּלּוּי־דַּעַת בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ״ (אחד העם, קעד).

– גִּלּוּי־לֵב°, כֵּנוּת, אֲמִתִּיּוּת: ״וּפַעַם הִכְרִיז בְּגִלּוּי־לֵב: דַּי! נִמְאַס לִי הֱיוֹת שֶׂה״ (שמעוני, הניבר 66).

– גִּלּוּי־סוֹד°, מַתַּן פִּרְסוּם לִדְבַר־סֵתֶר.

– גִּלּוּי־עֲרָיוֹת* (אבות ה ט), מַעֲשֵׂה נִאוּף, חַיֵּי מִין הָאֲסוּרִים לְפִי הַתּוֹרָה.

– גִּלּוּי־פָּנִים*, עַזּוּת פָּנִים, חֻצְפָּה: ״שֶׁעָמַד (גָּלְיַת) בְּגִלּוּי־פָּנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (סוטה מב:).

– גִּלּוּי פָּנִים שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה* [על־פי אבות ג יא], מַתַּן פֵּרוּשׁ לִדְבָרִים בְּצוּרָה בִּלְתִּי־נְכוֹנָה.

– גִּלּוּי־רֹאשׁ* (קידושין לא.), אִי־כִּסּוּי הָרֹאשׁ בְּכוֹבַע אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בוֹ: ״בְּבֵיתוֹ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים בְּגִלּוּי־רֹאשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ט).

– גִּלּוּי־שְׁכִינָה*, הִתְגַּלּוּת רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, הַשְׁרָאָה עֶלְיוֹנָה: ״׳וּבְמוֹרָא גָּדוֹל׳ – זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה״ (הגדה של פסח). ״וּמְצַפֶּה לְגִלּוּי שְׁכִינָה קְרוֹבָה״ (ביאליק, הבריכה). ״צִיּוּר זֶה... הָיָה לִי מֵעֵין גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר הָאָהוּב״ (ברקוביץ, הראשונים טז).

– אֵין סִתְרוֹ כְּגִלּוּיוֹ*, אֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, פִּיו וְלִבּוֹ אֵינָם שָׁוִים, הוּא מַסְתִּיר בְּלִבּוֹ אֶת כַּוָּנוֹתָיו הָאֲמִתִּיּוֹת: ״אֵין סִתְרָהּ כְּגִלּוּיָהּ – נִרְאֵית צַדֶּקֶת וְאֵינָהּ צַדֶּקֶת״ (בראשית רבה מה).

גְּלוּיָה° נ׳ [מן גָּלוּי] כַּרְטִיס־דֹּאַר, אִגֶּרֶת הַנִּשְׁלַחַת בַּדֹּאַר בְּלֹא מַעֲטָפָה, מִכְתָּב פָּתוּחַ. – [גְּלוּיַת־, גְּלוּיוֹת]

גָּלוּל° ת׳ [מן גלל, גָּלַל] 1. מְגֻלָּל, כָּרוּךְ בְּצוּרַת מְגִלָּה: ״כִּסְפָרִים שֶׁלָּנוּ שֶׁגְּלוּלִים וּמְעֻטָּפִים״ (עגנון, כלה קפב). סִיגָרִיָּה גְּלוּלָה מִנְּיָר. 2 [בהשאלה] מְשֻׁלָּב, מְמֻזָּג: ״הַבָּחוּר הָיָה... גַּם רַקְדָן וְזַמָּר וּמוּזִיקַאי וְלוּלְיָן וְשַׂחְקָן – כָּל אֵלֶּה הָיוּ גְּלוּלִים וּכְרוּכִים בּוֹ יַחַד״ (שרת, באסיה 308). – [גְּלוּלָה, גְּלוּלִים, ־וֹת]

גִּלּוּל, גִּילוּל ז׳ [במקרא רק בריבוי: גִּלּוּלִים, אולי קרוב אל גָּלָל] כִּנּוּי גְּנַאי לֶאֱלִיל, שִׁקּוּץ: ״טוֹבָה שְׂסוּכָה עַל פֶּה סָתוּם – תְּנוּפָה מֻצֶּגֶת לִפְנֵי גִלּוּל״ (בן־סירא ל כא). ״וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם, עֵץ וָאֶבֶן, כֶּסֶף וְזָהָב״ (דברים כט טז). ״וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַםִ בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ״ (מלכים ב כג כד). – [גִּלּוּל־, גִּלּוּלִים, ־לֵי־]

גְּלוּלָה° נ׳ [מן גָּלוּל] תְּרוּפָה בְּצוּרַת כַּדּוּר, אוֹ טַבְלִית אוֹ גַּרְגַּר, הַנִּתֶּנֶת לַחוֹלֶה לִבְלִיעָה (Pill). – [גְּלוּלַת־, גְּלוּלוֹת]

– גְּלוּלַת־שֵׁנָה°, תְּרוּפָה בְּצוּרַת גְּלוּלָה הַמְּכִילָה חֳמָרִים הַמַּרְגִּיעִים אֶת מַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים וּמְסַיְּעִים בְּכָךְ לְשֵׁנָה טוֹבָה.

– בָּלַע גְּלוּלָה מָרָה° [בהשאלה] עָבְרָה עָלָיו חֲוָיָה קָשָׁה, נִכְשַׁל בְּעֵסֶק בִּישׁ.

גְּלוּלִית° נ׳ [מן גָּלוּל] סִיגָרִיָּה פְּשׁוּטָה עֲשׂוּיָה פִּסַּת־נְיָר דַּק שֶׁנּוֹתְנִים לְתוֹכָהּ מְעַט טַבָּק וְהִיא נִגְלֶלֶת בִּידֵי הַמְעַשֵּׁן. – [גְּלוּלִית־, גְּלוּלִיּוֹת]

גְּלוֹם ז׳ [מן גלם, גָּלַם; ראה גם גְּלִימָא] 1. גְּלִימָה, מַעֲטֶה: ״רֹכְלַיִךְ (צֹר) בְּמַכְלֻלִים, בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה״ (יחזקאל כז כד). 2°, כְּרִיכָה, צְרוֹר: ״גַּם בּוֹרִית וַעֲמִילָן שֶׁל כּוֹבְסִים וּגְלוֹמֵי בַּד־״ (מגדלי מו״ס, קסט). ״דֻּגְמָאוֹת מִגְּלוֹמֵי אֲרִיג״ (סוקולוב, במראות 170). ״שֶׁבָּאוּ לִקְנוֹת גְּלוֹמֵי צֶמֶר וָמֶשִׁי״ (עגנון, אלו צח). – [גְּלוֹם־, ־מִים, ־מֵי־]

– גְּלוֹם־קְטֹרֶת°, כִּנּוּי מְלִיצִי לְסִיגָרִיָּה: ״עָרַכְתִּי... אִגֶּרֶת אֶל אַבְרָהָם כִּי יַמְצִיא לִי גְלוֹמֵי קְטֹרֶת״ (יל״ג, פרוזה רצד). ״לְהַצִּית גְּלוֹם־הַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר בְּפִיהֶם״ (ביאליק, דבר). ״חֲצוּפוֹת נַעֲשׂוּ כֻּלָּן וּמְעַשְּׁנוֹת גְּלוֹמֵי־קְטֹרֶת״ (שניאור, סיפורים ג).

גָּלוּם° ת׳ [מן גלם, גָּלַם] 1°, מְקֻפָּל, מְגֻלָּל, מְעֻטָּף: ״כְּבָשְׁנוּ פָּנֵינוּ בַּקַּרְקַע כְּשֶׁאָנוּ גְּלוּמִים בְּאַדַּרְתֵּינוּ״ (עגנון, אלו תנג). 2°, נָתוּן בְּתוֹךְ־, שָׁפוּן, גָּנוּז: ״כָּל חֶלְקֵי הַדִּבּוּר... צְרִיכִים לְהִתְבָּאֵר בּוֹ

(בַּמִּלּוֹן) לֹא לְבַד בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶם וּבְדִבְרֵי שִׁמּוּשָׁם הַקְּבוּעִים, אֶלָּא גַּם הָאֶפְשָׁרִיִּים, הַגְּלוּמִים בָּהֶם״ (ביאליק, חבלי לשון). ״כָּל הָאֲוִיר כֻּלּוֹ נִתְרַוָּה מִמַּאֲוַיֵּיהֶם הַגְּלוּמִים״ (עגנון, כפות תנח). בְּאַדְמוֹת הַנֶּגֶב גְּלוּמִים אוֹצָרוֹת טֶבַע רַבִּים. 3°, גָּלְמִי, גַּס, נֻקְשֶׁה: ״צֹהַר... קָבוּעַ אֵיתָן בְּעָבְיֵ אֲבָנִים גְּלוּמוֹת״ (שניאור, סיפורים צא). ״אֲבָל נִשְׁאֲרָה רֶגֶל גְּלוּמָה כְּבֵדָה, בְּצֵקָה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 223). ״גְּלוּמֵי־הַלֵּב״ (ש׳ שלום, שירים רכח). — [גְּלוּמָה, גְּלוּמִים, ־וֹת]

גְּלוּם°, גִּילוּם ז׳ [מן גלם, גִּלֵּם] הַגְשָׁמָה, הַמְחָשָׁה, עִצּוּב: ״גַּנְדְּהִי הָיָה.. גִּלּוּם הַכְּמִיהָה הַנּוֹגַעַת־לַלֵּב לְהֵחָלֵץ מִמַּלְכּוֹדוֹת״ (קרליבך, הודו 164). גִּלּוּם דְּמוּתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עַל־יְדֵי הַשַּׂחְקָן. — [גִּלּוּם־]

ג - גלומית

גְּלוּמָה° נ׳ [על־פי הלועזית: glume] כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַקַּשְׂקַשִּׂים הַתַּחְתּוֹנִים הַנִּמְצָאִים בִּבְסִיסָן שֶׁל שִׁבֳּלִיּוֹת הַצְּמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, כְּגוֹן הַחִטָּה. —[גְּלוּמַת־, גְּלוּמוֹת]

גַּלּוֹן° ז׳ [אנגלית: gallon] מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ הַמְקֻבֶּלֶת בְּאַנְגְלִיָּה וּבְאָמֶרִיקָה, קִבּוּלָהּ בְּקֵרוּב אַרְבָּעָה לִיטְרִים וָחֵצִי: הַבֶּנְזִין לִמְכוֹנִיּוֹת נִמְכָּר בָּאָרֶץ בְּגַלּוֹנִים. — [גַּלּוֹנִים]

גלון [ראה גַּלְוָנִיּוּת]

~ פִּע׳ **גִּלְוֵן°** פ״י צִפָּה מַתֶּכֶת בְּמַתֶּכֶת אַחֶרֶת עַל־יְדֵי הַפְרָדַת הַמַּתֶּכֶת הַמְצַפָּה מִתְּמִסָּתָהּ בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל: חָרַשׁ־הַבַּרְזֶל גִּלְוֵן אֶת לוּחוֹת־הַבַּרְזֶל בְּאָבָץ. — [לְגַלְוֵן אֶת־, מְגַלְוֵן, ־ְ]

~ פֻּע׳ **גֻּלְוַן°**, צֻפָּה בְּמַתֶּכֶת בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל: פַּחֵי־בַּרְזֶל מְגֻלְוָנִים. — [מְגֻלְוָן, יְגֻלְוַן]

גַּלְוָנוֹמֶטֶר° ז׳ [גַּלְוָנִיּוּת + יוונית: metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת זְרָמִים חַשְׁמַלִּיִּים חַלָּשִׁים. — [גַּלְוָנוֹמֶטְרִים]

גַּלְוָנוֹסְקוֹפ° ז׳ [גַּלְוָנִיּוּת + יוונית: skopein לראות] מַכְשִׁיר לְגִלּוּי זְרָמִים חַשְׁמַלִּיִּים חַלָּשִׁים וְהַגְדָּרַת כִּוּוּנָם. – [גַּלְוָנוֹסְקוֹפִּים]

גַּלְוָנוֹפְּלַסְטִיקָה° נ׳ [גַּלְוָנִיּוּת + יוונית: plastike ציור] הַתְקָנַת הֶעְתֵּקֵי־מַתֶּכֶת מִתַּבְנִיּוֹת־שַׁעֲוָה, מִצְּמָחִים, מֵחֲרָקִים וְכַדּוֹמֶה – בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל הַמֻּפְעָל עַל תְּמִסַּת־מַתֶּכֶת; עַל־יְדֵי־כָךְ שׁוֹקַעַת הַמַּתֶּכֶת עַל דָּפְנוֹת הַתַּבְנִית וּמְצַפָּה אוֹתָהּ בְּצִפּוּי דַּק.

גַּלְוָנִיּוּת°, גלווניות נ׳ [על שם החוקר האיטלקי Galvani שגילה תופעה זו בשנת 1792] פֶּרֶק בְּמַדְּעֵי הַפִיסִיקָה הָעוֹסֵק בִּיצִירַת זֶרֶם חַשְׁמַלִּי עַל־יְדֵי הַפְעָלָה כִּימִית בְּמַתָּכוֹת שׁוֹנוֹת.

– **גַּלְוָנִי°** ת׳ שֶׁל זֶרֶם חַשְׁמַל, בְּיִחוּד שֶׁל חַשְׁמַל שֶׁנּוֹצָר בְּסוֹלְלָה עַל־יְדֵי הַפְעָלָה כִּימִית בְּמַתָּכוֹת שׁוֹנוֹת (אָבָץ וּנְחֹשֶׁת וְכוּ׳): סוֹלְלָה גַּלְוָנִית. זֶרֶם גַּלְוָנִי.

– **גִּלְוָנִיזַצְיָה°**, ראה גִּלְוֵן.

גְּלוֹסָה° נ׳ [יוונית: glossa מלה קשה] פֵּרוּשׁ שֶׁל מִלָּה נְדִירָה אוֹ נִיב קָשֶׁה שֶׁנִּרְשָׁם בְּכִתְבֵי־יָד בְּשׁוּלֵי הַגִּלָּיוֹן אוֹ בֵּין הַשּׁוּרוֹת. — [גְּלוֹסוֹת]

— **גְּלוֹסַרְיוֹן°** (לאטינית: glossarium) מִלּוֹן שֶׁל מִלִּים נְדִירוֹת אוֹ עַתִּיקוֹת – מְצֹרָף עַל־פִּי־רֹב לְסֵפֶר קָדוּם אוֹ לְטֶקְסְט עַתִּיק.

גְּלוּסְקָא*, גְּלֻסְקָה* נ׳ [אולי סירוס מיוונית: kolligs כיכר־לחם] עוּגָה, כִּכַּר לֶחֶם סֹלֶת: ״עֲתִידָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי־מֵילָת״ (שבת ל:). ״וְעוּגוֹת בְּכַרְכּוֹם וּגְלֻסְקָאוֹת״ (ביאליק, גן עדן). — [גְּלוּסְקָאוֹת גם גְּלוּסְקוֹת]

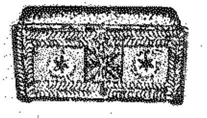
גלוסקמה יהודית מסביבות ירושלים (סוף ימי בית שני)

גְּלוּסְקְמָה* נ׳ [מיוונית: glosso komon תיבה לכסף] 1, תֵּבַת־אֶבֶן, אוֹ עֵץ אוֹ חֶרֶס, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים בָּהּ בִּימֵי־קֶדֶם עַצְמוֹת מֵתִים (מועד קטן כז: לפי הערוך). 2, תֵּבָה, אַרְגָּז: ״גְּלוּסְקְמֵי סְפָרִים״ (מגילה כו: לפי הערוך). — [גְּלוּסְקָמוֹת או גְּלוּסְקְמָאוֹת, גם גְּלוּסְקָמִים, גְּלוּסְקְמֵי־]

גְּלוּעַ*, גִּילוּעַ ז׳ [מן גלע, גִּלַּע] 1*, גִּלּוּי, פִּרְסוּם: ״מִשּׁוּם שֶׁלֹּא לְגַלֵּעַ בּוֹ – הֲרֵי גִלּוּעוֹ בְּיָדוֹ״ (ירושלמי יבמות ט ד). ״וְהוּא, כְּלוֹמַר גִּלּוּעוֹ שֶׁל דָּבָר מַתְמִיהַּ, הָיָה יוֹתֵר מִן הַדָּבָר עַצְמוֹ״ (עגנון, סמוך 210). 2°, פֶּתַח, מָקוֹם פָּתוּחַ וּמְגֻלֶּה: ״בְּגוּף הַוֶּרֶד נִרְאָה גִּלּוּעַ שֶׁל פֶּצַע״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 361). — [גִּלּוּעַ־]

גָּלוּעַ° ת׳ [מן גלע, גָּלַע] פָּתוּחַ, מְגֻלֶּה: ״הָיוּ הָאִילָנוֹת עוֹמְדִים לִכְאוֹרָה גְּלוּעֵי פְּצָעִים וְשׁוֹתְתִים דָּם סוֹמֵק שֶׁל בְּשַׂר הָעֵץ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 331). — [גְּלוּעָה, גְּלוּעִים, ־וֹת]

גִּלּוּף, גִּילוּף ז׳ [מן גלף, גִּלֵּף] חֲקִיקָה, חֲרִיתָה וּפִתּוּחַ שֶׁל צוּרוֹת בְּאֶבֶן, בְּמַתֶּכֶת, בְּעֵץ וְכוּ׳: ״גִּלּוּף חוֹתָם״ (ברכיה הנקדן, ב). ״אֵיזֶה כְּתָב יְתֵדוֹת אוֹ גִּלּוּפֵי חַרְטֻמִּים״ (סוקולוב, אישים 346). — [גִּלּוּף־, גִּלּוּפִים, ־פֵי־]

— **בְּגִלּוּפִין°** [כנראה, בהשאלה ועל־דרך הבדיחה מלשון הפיוט ״אתקינו סעודתא״ לסעודה השלישית של שבת: ״יהון הכא בהאי תכא דביה מלכא בגילופין״ (יהיו כאן בשולחן זה שבו שם המלך מגולף)] בְּמַצָּב שֶׁל שִׁכְרוּת קַלָּה, כְּשֶׁהוּא מְבֻסָּם, כְּטוֹב לִבּוֹ בַּיַּיִן: ״דּוֹמֶה כְּאִלּוּ אַתָּה בְּגִלּוּפִין הַיּוֹם״ (הזז, דלתות 194). ״וְעֻזְרִיאֵל, בְּגִלּוּפִין מְעַט, בִּמְבַבֵּם לְכָל דָּבָר בְּהַסְכָּמָה״ (מלצר, תר׳ נהרות 240).

גָּלוּף* ת׳ [מן גלף, גָּלַף] חָקוּק, חָרוּת: ״הַצִּיץ שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּלוּף עָלָיו״ (במדבר רבה כ). ״גְּלוּפֵי לוּחוֹת חֲצוּבִים, מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם כְּתוּבִים״ (יהודה הלוי, ט 436). כְּתֹבֶת גְּלוּפָה בְּמַתֶּכֶת. — [גְּלוּפָה, גְּלוּפִים, ־וֹת]

גַּלּוֹפַאי° ז׳ [מן גְּלוּפָה] גַּלָּף, צִינְקוֹגְרָף, אֻמָּן מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת גְּלוּפוֹת. — [גַּלּוֹפָאִים, גַּלּוֹפָאֵי־]

גְּלוּפָה° נ׳ [מן גָּלוּף] ״קְלִישֶׁה״, לוּחַ שֶׁפֻּתְּחוּ עָלָיו צוּרוֹת שׁוֹנוֹת אוֹ אוֹתִיּוֹת לְהַדְפָּסָה: הַצִּיּוּרִים שֶׁבַּסֵּפֶר זֶה נִדְפְּסוּ מִגְּלוּפוֹת. — [גְּלוּפַת־, גְּלוּפוֹת]

גְּלוּפְקָר* ז׳ [מארמית, גיטין לה., גְּלוּפְקְרָא, אולי מיוונית: kalypterion מכסה] שְׂמִיכָה, מִכְסֶה: ״גְּלוּפְקָר שֶׁל טַרְפֵּי־עֵצִים כְּמוּשִׁים וּמְכֻרְכָּמִים מִשְׁתַּטֵּחַ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה״ (פרישמן, כתבים 178). — [גְּלוּפְקָרִים, ־קְרֵי־]

גְּלוּקוֹזָה° נ׳ [מיוונית: glykys מתוק] 1, סֻכַּר־עֲנָבִים, צוּרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל סֻכָּר הַנִּמְצָא בְּמִיץ פֵּרוֹת, בַּדָּם וְעוֹד. הַגְּלוּקוֹזָה נוֹצֶרֶת בַּצֶּמַח עַל־יְדֵי הִתְרַכְּבוּת פַּחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי עִם מַיִם.

גְּלוּקוֹמָה° נ׳ [יוונית: glaukoma, מן glaukos אפור] בַּרְקִית, מַחֲלַת־עֵינַיִם הַמִּתְבַּטֵּאת בְּלַחַץ מֻגְבָּר בְּתוֹךְ הָעַיִן הַגּוֹרֵם לְהַפְרָעָה בָּרְאִיָּה.

גלוריפיקציה* נ׳ [מלאטינית: gloria כבוד] הערצה, מתן כבוד ויקר, האדרה: גלוריפיקציה של גבורי מלחמת השחרור. – [גלוריפיקציות]

גלוש° ת׳ [מן גלש, גלש] יורד, נמשך כלפי מטה: ״חלוק שחור, ארך וגלוש־קמטים״ (ש׳ שלום, שירים רטו). –[גלושה, ־שים, ־ות]

גלות נ׳ [מן ב׳ גלה, גלה] 1. עקירה מאלצת מארץ המולדת, יציאה מאנס לארץ זרה: ״גלות יהויכין״ (ירמיה נב לא). ״בעשרים וחמש שנה לגלותנו״ (יחזקאל מ א). ״הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות״ (אבות א יא). 2. קהל הגולים המגרשים ממולדתם: ״הוא־יבנה עירי וגלותי ישלח״ (ישעיה מה יג). ״וגלת ירושלים אשר בספרד״ (עובדיה כ). ״ושא נס לקבץ גליותינו״ (תפילת שחרית). מזוג גליות. 3°. תפוצה, המקום שלשם גלו המגרשים ממולדתם: ״וכן בגליות נוהגין״ (תוספתא ערכין א ח). ״שני ימים טובים של גליות״ (ביצה ד:). 4°. שהות בארץ נכריה: גלות ישראל נמשכת קרוב לאלפים שנה. 5°. כנוי לחיי נדודים, סבל ומצוקה: ״נפשי הנואשה מעבודה זרה ומגלות קשה״ (ביאליק, כוכב נדח). – [גלות־, גלותנו, גליות, גליות־]

– **גלות אדום**^, כנוי לשעבוד ישראל על־ידי הרומאים אחרי חרבן בית שני [משנת 70 למניין האומות]

– **גלות אשור**°, גרוש עשרת השבטים על־ידי סנחריב [בשנת 722 לפני מניין האומות]

– **גלות בבל**°, גרוש תושבי יהודה על־ידי נבוכדנאצר [בשנת 587 לפני מניין האומות]

– **גלות ישמעאל**^, כנוי לגולי ישראל שבארצות האיסלאם.

– **גלות ספרד**°, גרוש היהודים מספרד ומפורטוגל [בשנת 1492 למניין האומות]

– **גלות השכינה**^ [על־יסוד ירושלמי תענית סד א: ״בכל מקום שגלו ישראל גלת השכינה עמהן״] הסתלקות רוח־הקדש, העדר ההשגחה האלהית: ״ולילותיהם קינה על חרבן בית־המקדש ועל גלות השכינה״ (ביאליק, יונה החייט). ״ועושה מספד על ירושלים ועל גלות השכינה״ (עגנון, כלה שמו).

– **גלות החל** (על־פי עובדיה כ), כנוי לארצות הגולה: ״האמנם שכחת את טעם המרורים שיחדו אכלנו בגלות החל?״ (ביאליק, איגרת קטנה).

– **כארך הגלות**°, דבור־משל עממי לענין הנמשך הרבה, בלי סוף ובלי תכלית.

– **יום־טוב שני של גליות*** (על־פי ביצה ד:), יום־טוב נוסף שחגגו בני הגולה משום ספק במועד קדוש החדש. מנהג זה נשתמר בארצות הגולה גם לאחר שבטל קדוש החדש על־פי הראיה ונקבע הלוח לפי החשבון. ימים־טובים אלה הם: יום ב׳ וח׳ לפסח, ב׳ לשבועות, ב׳ וט׳ לסכות.

– **מזוג גליות**°, קרוב של בני העדות היהודיות יוצאות גליות שונות אלו לאלו – להיותם עם אחד ומאחד במדינת ישראל.

– **קבוץ גליות*** (תענית ח:), עלית כל נדחי ישראל למולדת.

גלותא* נ׳ [ארמית] גלות.

– **ריש־גלותא*** (סוכה לא:), ראש־הגולה, תארו הארמי של הנשיא שהיה ממנה על היהודים שישבו בגולת בבל.

גלותי° ת׳ [מן גלות] של גלות, המשפע מן החיים בגלות: השקפות גלותיות. פחד גלותי מן הגויים. – [גלותית, גלותיים, ־תיות]

גלותיות° נ׳ [מן גלותי] צביונם ותכנם של חיי גלות, ארח־חיים והלך־המחשבה של מי שחי כל חייו בגולה: העולים לארץ מתנערים ברבות הימים מן הגלותיות. – [גלותיות־]

גלח [ארמית: גלח; ערבית: ג׳לח קרח, נשירת השערות]

~ פע׳ **גלח** פ״י הסיר שער מן הגוף בתער או במכונה: ״וגלח את־כל־שערו״ (ויקרא יד ח). – [לגלח את־, מגלח, יגלח]

~ פע׳ **גלח**, הוסר השער מן הגוף בתער או במכונה: ״אם־גלחתי וסר ממני כחי״ (שופטים טז יז). – [מגלח, יגלח]

~ הת׳ **התגלח**, גלח את שערו: ״אחר התגלחו את־נזרו״ (במדבר ו יט). – [להתגלח, מתג־, ית־]

גלח^ ז׳ [על־שום הגלחת העגולה שבאמצע קדקודו] כנוי לכמר נוצרי (ביחוד קתולי): ״כמו שיש לגלחים כעין לשונות (של גלימה) לכאן ולכאן״ (רש״י שבת קיא:). ״הנה נקח, למשל, גלח אצלם״ (ברקוביץ, הראשונים קיא). – [גלח־, גלחים, גלחי־]

גלחות נ׳ [מן גלח] מעמד הגלחים, כמרה. – [גלחות־]

גלחת* נ׳ [מן גלח, גלח] מקום בגוף שגלח: ״גלח ושיר שתי שערות בגלחתו הראשונה״ (תוספתא נגעים ח ד). – [גלחת־, גלחתו, גלחות, גלחות־]

ג׳לטינה° נ׳ [מלאטינית: gelare להקריש] חמר חלבוני המשמש לדבקים ולמקרשים שונים, ברפואה ובתעשית מזונות. ג׳לטינה מיצרים מן החמר האורגני שבעצמות.

א. **גלי^** ת׳ [מן ב׳ גל] 1°. שיש בו גלים: ״כים גלי המתדפק על החופים״ (גורי, חותם 59). ״בבקר יהיה הים גלי, אחרי הצהרים – גבה־גלים״ (מהודעותיו של חזאי מזג־האויר). 2^. שצורת גלים לו, שתנועתו כתנועת גלי המים – עולה ויורד חליפות: ״לתנועה גלית״ (קאנון ג ט ה). ״טורים גליים של גבעות אחיות״ (יזהר, שיירה 21). קרני הרדיו, האור, הקול מתפשטים בצורות גליות. – [גלית, גליים, ־יות]

ב. **גלי°** ת׳ [מן Gallia, שמה הקדום של צרפת] 1. צרפתי. 2. של צרפת הקדומה, של ארץ גליה. – [גלית, גליים, גליות]

גלי* ת׳ [ארמית] גלוי [רווח בצירוף:]

– **בריש גלי*** (מכילתא כז:), בראש גלוי, [ובהשאלה:] בפמבי, בפרהסיה, לעיני כל.

גליאה* נ׳ [לאטינית של ימי־הביניים: galea] ספינה קלה בעלת ספון אחד, מונעת על־ידי משוטים ומפרשים. הגליאות היו בשמוש בימי־קדם ביון וברומא בעקר לצרכי קרב. – [גליאות]

גליאה

גְּלִיד* ז׳ [מן גלד; ערבית: גַ׳לִיד] 1. קֶרַח, מַיִם שֶׁקָּפְאוּ: ״וְהַשֶּׁלֶג וְהַכְּפוֹר וְהַגְּלִיד״ (אהלות ח ה). ״צָבַרְתִּי כֹּחַ תַּחַת שִׁרְיוֹן גְּלִיד״ (ביאליק, משירי החורף). ״שְׁלָגִים מְפַשְּׁרִים לְמֶחֱצָה, גְּלִידֵי־קֶרַח... כִּסּוּ אֶת הָאֲדָמָה״ (שופמן, א 74). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁנִּקְרַשׁ, קִפָּאוֹן: ״גְּלִידֵי־אוֹרָה בְּלִי רֶגֶשׁ עַל פְּנֵיהֶם נָחִים״ (כהן, שירים לא). — [גְּלִיד־, גְּלִידִים, גְּלִידֵי־]

גְּלִידַאי° ז׳ [מן גְּלִידָה] מְיַצֵּר גְּלִידָה; מוֹכֵר גְּלִידָה. — [גְּלִידָאִית, גְּלִידָאִים, ־יּוֹת]

גְּלִידָה° נ׳ [מן גְּלִיד] מַשְׁקֶה הֶעָשׂוּי סֻכָּר, חָלָב, קֶפֶה, בֵּיצִים, תַּבְלִינִים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁקֻּרַר וְהֻקְפָּא. — [גְּלִידַת־, גְּלִידוֹת]

גְּלְיוֹטִינָה°, ראה גִּילְיוֹטִינָה.

גַּלְיוּם° ז׳ [על שם הממציא הצרפתי Lecoq, שתרגומו בלאטינית: gallus] מַתֶּכֶת נְדִירָה, רַכָּה, כְּחַלְחַלָּה־לְבָנָה, מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַתְקָנַת מַדְחֹמִים לְטֶמְפֶּרָטוּרוֹת גְּבוֹהוֹת [Gallium], סִימָן כִּימִי Ga, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 69.72, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 5.95]

גִּלָּיוֹן, גִּילָּיוֹן ז׳ [מן א.גלה] 1°, דַּף שֶׁל נְיָר לִכְתִיבָה אוֹ לְהַדְפָּסָה. 2°, טֹפֶס שֶׁל עִתּוֹן: גִּלָּיוֹן עֶרֶב־שַׁבָּת. 3, לוּחַ חָלָק (שֶׁל עֵץ אוֹ אֶבֶן) שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לְפָנִים לִכְתִיבָה אוֹ לַחֲרִיתָה: ״קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ״ (ישעיה ח א). 4*, שׁוּלַיִם רֵיקִים הַמַּקִּיפִים אֶת הַכָּתוּב בַּדַּף: ״שִׁעוּר גִּלָּיוֹן מִלְּמַטָּה טֶפַח, מִלְמַעְלָה ג׳ אֶצְבָּעוֹת, וּבֵין דַּף לְדַף כִּמְלֹא רֶוַח רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת״ (מנחות ל.). 5, לוּחַ מְמֹרָט, כְּעֵין מַרְאָה מְלֻטֶּשֶׁת, שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ הַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם (ישעיה ג כג) [ולדעת אחרים, על־פי האכדית: gulenu; ערבית: גַ׳לָוָה בגדי יקר] מִין לְבוּשׁ דַּק וְעָדִין. 6°, חֲזוֹן אַחֲרִית־הַיָּמִים, אַפּוֹקָלִיפְּסָה.—[גִּלְיוֹן־, גִּלְיוֹנִים, גִּלְיוֹנֵי־; גם גִּלְיוֹנוֹת, גִּלְיוֹנוֹת־]

— גִּלְיוֹן־אִשּׁוּם°, כְּתַב־אִשּׁוּם, פֵּרוּט הָהַאֲשָׁמוֹת שֶׁהַתּוֹבֵעַ מַגִּישׁ בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט נֶגֶד הַנִּתְבָּע.

— גִּלְיוֹן־דְּפוּס°, דַּף גָּדוֹל שֶׁל נְיָר בְּגֹדֶל שׁוֹנֶה לְהַדְפָּסָה בִּדְפוּס.

— הַגִּלְיוֹנִים* (תוספתא ידיים ב יג), כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַדָּת שֶׁל הַנּוֹצְרִים.

— אֲוֶן־גִּלָּיוֹן*, [מדרש השם Evangelium] כִּנּוּי לַ״בְּרִית הַחֲדָשָׁה״ שֶׁל הַנּוֹצְרִים (שב׳ קטז. לפי הערוך).

גִּלְיוֹנִי° ת׳ [מן גִּלָּיוֹן 6] אַפּוֹקָלִיפְּטִי, שֶׁל חֲזוֹן אַחֲרִית־הַיָּמִים: ״יֵשׁ כָּאן גַּם צִיּוּרִים גִּלְיוֹנִיִּים״ (קלוזנר, הרעיון 110). — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גַּלְיוּת° נ׳ [מן א.גַּלִּי] תְּנוּעָה כִּתְנוּעַת גַּלֵּי הַמַּיִם: ״וּבְהִיוֹת הַקּוֹל סִבָּתוֹ גַּלְיוּת יְקָרֶה בָּאֲוִיר״ (קאנון ג ד ה). גַּלְיוּתָן שֶׁל קַרְנֵי הָרַדְיוֹ. — [גַּלְיוּת־]

א. **גָּלִיל** ז׳ [מן גלל, גָּלַל] 1. עַמּוּד עָגֹל, אִצְטְוָנָה: ״גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ״ (אסתר א ו). 2 ° [בהנדסה] גּוּף הַנְדָּסִי שֶׁבְּסִיסָיו הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן הֵם עִגּוּלִים חוֹפְפִים. 3°, עִגּוּל, כְּרִיכָה עֲגֻלָּה, טַבַּעַת: ״עִגּוּלִים וּגְלִילִים שֶׁל אוֹרָה״ (ביאליק, גמדי ליל). ״וְהַפֶּתֶן... גְּלִילִים אַחֲרֵי גְּלִילִים, טַבָּעוֹת אַחֲרֵי טַבָּעוֹת, הִגִּיעַ בֶּן־רֶגַע עַד מִתַּחַת לַצַּמֶּרֶת״ (ביאליק, אגדת שלושה כ יב). גְּלִיל־נְיָר. גְּלִיל־חוּטִים. — [גְּלִיל־, גְּלִילִים, גְּלִילֵי־]

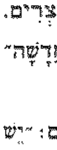

גליל

— גְּלִילֵי (גְּלִילוֹת) יָדָיו* [שאול משיר־השירים ה יד: ״יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב״] כִּנּוּי מְלִיצִי לְיָדָיו שֶׁל אָדָם, קְנֵי־הַזְּרוֹעוֹת: ״בִּכְתַב גְּלִילֵי יָדָיו״ (ספרות הפוסקים). ״בִּגְלִילוֹת יָדָיו קֹדֶשׁ הִלְקְנִי״ (הזז, צל 122).

ב. **גָּלִיל** ז׳ [מן גלל, גָּלַל] פֶּלֶךְ, מָחוֹז, אֵזוֹר: ״דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם״ (ישעיה ח כג). ״צֹר וְצִידוֹן וְכֹל גְּלִילוֹת פְּלָשֶׁת״ (יואל ד ד). גְּלִיל יְרוּשָׁלַיִם. — [גְּלִיל־, גְּלִילִים; גְּלִילֵי־, גם גְּלִילוֹת]

— (הַ)גָּלִיל*, שְׁמוֹ שֶׁל חֶבֶל־הָאָרֶץ הַהֲרָרִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִצָּפוֹן לְעֵמֶק יִזְרְעֶאל: ״גָּלִיל הָעֶלְיוֹן וְגָלִיל הַתַּחְתּוֹן וְהָעֵמֶק״ (שביעית ט ב).

— גְּלִיל־נָהָר°, אַגַּן־מַיִם, הָאֵזוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ מְקַבֵּל נָהָר אֶת מֵימָיו.

גְּלִילָה* נ׳ [מן גלל, גָּלַל] 1°, כְּרִיכָה, קִפּוּל בְּצוּרַת עִגּוּל: גְּלִילַת חוּטִים. 2*, קִפּוּלוֹ וּכְרִיכָתוֹ שֶׁל סֵפֶר־הַתּוֹרָה בְּצוּרַת מְגִלָּה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֲרֵי הַקְּרִיאָה בּוֹ: הַגְבָּהָה וּגְלִילָה. — [גְּלִילַת־, גְּלִילוֹת]

א. **גְּלִילִי**° ת׳ [מן א.גָּלִיל] צִילִינְדְּרִי, שֶׁהוּא בְּצוּרַת גָּלִיל: עַמּוּד גְּלִילִי. — [גְּלִילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

ב. **גְּלִילִי*** ת׳ [מן ב.גָּלִיל] 1°, אֵזוֹרִי, מְחוֹזִי: מְפַקֵּחַ גְּלִילִי. כִּנּוּס הַוְּעָדִים הַגְּלִילִיִּים. 2*, בֶּן־הַגָּלִיל, תּוֹשַׁב אֶרֶץ הַגָּלִיל: ״רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי״ (פסחים כב.). ״גִּילוּ, הַגְּלִילִים, גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל!״ (יצחק קצנלסון, שיר הגליל). — [גְּלִילִית, גְּלִילִים, גְּלִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

גְּלִילִיּוּת° נ׳ [מן א.גְּלִילִי] צִילִינְדְּרִיּוּת, צוּרַת גָּלִיל: גְּלִילִיּוּת קְנֵה־הַזְּרוֹעַ. — [גְּלִילִיּוּת־]

גְּלִילִית° נ׳ [מן א.גָּלִיל] רְצוּעָה שֶׁל נְיָר־דֶּבֶק, אוֹ סֶרֶט־צֶבַע לִמְכוֹנַת־כְּתִיבָה, הַגְּלוּלִים בְּצוּרַת גָּלִיל. — [גְּלִילִית־, גְּלִילִיּוֹת]

גְּלִים° ז׳ [מן גְּלִימָה, כן גם תרגום אונקלוס ל׳אדרת׳, בראשית כה כה] גְּלִימָה, מְעִיל עֶלְיוֹן רָחָב: ״הָרַכָּב הָעוֹטֶה גְּלִים שֶׁל תְּכֵלֶת כְּשֶׁל גָּלָה״ (שלונסקי, חר׳ הדון א 411). — [גְּלִים־, גְּלִימִים, גְּלִימֵי־]

גְּלִימָה* נ׳ [מן גלם, גָּלַם; ארמית: גְּלִימָא, סנהדרין קב:; פרסית: כְּלִימָא] 1°, בֶּגֶד עֶלְיוֹן רָחָב, חָלוּק: ״הֵסִיר הָרוֹפֵא אֶת מִשְׁקָפָיו מֵאַפּוֹ וְקִנְּחָם בְּשׁוּלֵי גְּלִימָתוֹ הַלְּבָנָה״ (עגנון, כפות יג). 2°, אִצְטְלָה, לְבוּשׁ רִשְׁמִי שֶׁל אָדָם בִּשְׁעַת מִלּוּי תַּפְקִידוֹ: גְּלִימָה שְׁחוֹרָה שֶׁל הַשּׁוֹפֵט. גְּלִימַת עוֹרֵךְ־דִּין. גְּלִימָה רִשְׁמִית שֶׁל פְּרוֹפֶסוֹר. — [גְּלִימַת־, גְּלִימוֹת]

— גְּלִימַת־רַחְצָה°, מְעִיל־מַגֶּבֶת שֶׁמִּתְעַטְּפִים בּוֹ אַחֲרֵי רְחִיצַת הַגּוּף.

גלין [מן גַּל; גַּלִּינִי]

~ הת׳ **הִתְגַּלֵּין** ° פ״ע נַעֲשָׂה גַּלִּינִי, עָלוּ בּוֹ גַּלִּים: הַיָּם הִתְגַּלֵּין בָּרוּחַ. — [לְהִתְגַּלֵּין, מִתְ־, יִתְ־]

גַּלִּינִי° ת׳ [מן גַּל] עָשׂוּי גַּלִּים גַּלִּים: ״אֶל פִּי יָם גַּלִּינִי הַקּוֹצֵף״ (גרינברג, בלדה מן הגוף). ״שָׂדֶה הַקָּמָה הַגַּלִּינִי״ (גרינברג, רחובות קנג). — [גַּלִּינִית, גַּלִּינִיִּים, גַּלִּינִיּוֹת]

— תִּסְפֹּרֶת גַּלִּינִית°, סִלְסוּל הַשְּׂעָרוֹת, הַתְקָנַת תַּלְתַּלִּים.

גַּלִּינֵי* ז׳ [יוונית: galene] שֶׁקֶט, רֹגַע: ״אִם הָיָה הַיָּם גַּלִּינֵי וְהִבִּיט לְאַרְבַּע רוּחוֹתָיו וְרָאָה שֶׁאֵין שָׁם בְּרִיָּה״ (ירושלמי יבמות טז ד). ״רוּחַ אַחַת מִן הַגַּלִּינֵי הָעָמוֹם מִתְעוֹרֶרֶת״ (יזהר, צקלג 154).

גֶ'לִינִיט° ז' [צרפתית: gelinite] חֹמֶר־נֶפֶץ הַמֵּכִיל נִיטְרוֹ־גְלִיצֶרִין, חֲנֻקַת אַשְׁלָגָן וְחֳמָרִים אֲחֵרִים.

גְלִיסַנְדוֹ° ז' [איטלקית: glissando] [במוסיקה] גְּלִישׁ, הַעֲבָרַת אֶצְבַּע אַחַת אוֹ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת בִּגְלִישָׁה עַל קְלִידֵי פְּסַנְתֵּר אוֹ עַל מֵיתְרֵי כְּלֵי־מֵיתָרִים.

גְּלִיפָה* נ' [מן גלף, גָּלַף] פִּתּוּחַ, חֲקִיקָה, חֲרִיתָה בְּלוּחַ מַתֶּכֶת, עֵץ, אֶבֶן וְכַדּוֹמֶה: "אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה גְּלִיפַת אֲבָנִים טוֹבוֹת" (גבירול, ה 70). — [גְּלִיפַת־, גְּלִיפוֹת]

— **גְּלִיפַת־שְׂפָתַיִם*** (פסיקתא רבתי קנג), חִתּוּךְ־הַדִּבּוּר.

גְלִיצֶרִין° ז' [מיוונית: glykeros מתוק] מְתִקִית, נוֹזֵל שָׁקוּף וְצָמִיג, בַּעַל טַעַם מָתוֹק; מִתְקַבֵּל כְּמוּצָר־לְוַאי מֵהַפְרָדַת הַשְּׁמָנִים בְּתַעֲשִׂיַּת סַבּוֹן; שִׁמּוּשָׁיו רַבִּים בַּהֲכָנַת חָמְרֵי־נֶפֶץ, תַּמְרוּקִים וּמִמְרָחִים שׁוֹנִים.

גְלִיקוֹגֶן° ז' [מיוונית: glykos מתוק + genos מוצא] "יוֹצֵר הַסֻּכָּר", תִּרְכֹּבֶת הַנּוֹצֶרֶת מִסֻּכָּרִים פְּשׁוּטִים בְּגוּף בַּעֲלֵי־הַחַיִּים, בְּעִקָּר בַּכָּבֵד, וְחוֹזֶרֶת וְהוֹפֶכֶת בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ לְסֻכָּר פָּשׁוּט הַמְנֻצָּל לַעֲבוֹדַת הַשְּׁרִירִים.

גְּלִישׁ° ז' [מן גלש, גָּלַשׁ, ובדימוי צלילים ללועזית: glissando] [במוסיקה] גְלִיסַנְדוֹ, הַעֲבָרַת אֶצְבַּע אַחַת אוֹ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת בִּגְלִישָׁה עַל קְלִידֵי פְּסַנְתֵּר אוֹ עַל מֵיתְרֵי כְּלֵי־מֵיתָרִים. — [גְּלִישׁ־, גְּלִישִׁים, גְּלִישֵׁי־]

גָּלִישׁ° ת' [מן גלש, גָּלַשׁ] חֲלַקְלַק, שֶׁנָּקֵל לִגְלֹשׁ בּוֹ: כְּבִישׁ רָטֹב, חֲלַקְלַק וְגָלִישׁ. — [גְּלִישָׁה, גְּלִישִׁים, גְּלִישׁוֹת]

גְּלִישָׁה° נ' [מן גלש, גָּלַשׁ] 1. הַחְלָקָה בְּמִגְלָשַׁיִם עַל שֶׁלֶג אוֹ עַל קֶרַח. 2. עֲלִיָּה וְהִתְרוֹמְמוּת מֵעַל לְגְדוֹת הַכְּלִי: גְּלִישַׁת הֶחָלָב מִן הַסִּיר בִּשְׁעַת רְתִיחָתוֹ. 3. יְרִידָה מִמָּקוֹם גָּבֹהַּ לְנָמוּךְ: גְּלִישַׁת הַצֹּאן מִן הָהָר. גְּלִישָׁה בְּמִדְרוֹן. 4. דְּאִיָּה בָּאֲוִיר בִּגְלָשׁוֹן. 5 [בטיס] הַנְמָכַת טִיסָתוֹ שֶׁל מָטוֹס בְּהִתְקָרְבוֹ אֶל מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת לְלֹא שִׁמּוּשׁ, אוֹ כִּמְעַט לְלֹא שִׁמּוּשׁ, בַּמְּנוֹעִים – לְשֵׁם הַפְחָתַת הָרַעַשׁ: גְּלִישַׁת הַמַּפְצִיצִים מֵעַל לְיַעַד הָאוֹיֵב. — [גְּלִישַׁת־, גְּלִישׁוֹת]

גלל [ארמית: גְּלַל; ראה גלגל; קרוב אל גרר]

~ פָּע' **גָּלַל** פ"י 1. גִּלְגֵּל, טִלְטֵל, הֶעֱבִיר בְּדֶרֶךְ גִּלְגּוּל וְסִבּוּב: "וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב" (משלי כו כז). "וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר" (בראשית כט ג). "רוּחַ עַזָּה גָּלְלָה... עַב־מָטָר עָז" (ביאליק, תיקון חצות). 2*. כָּרַךְ, קִפֵּל בְּצוּרַת מְגִלָּה: "וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה" (סוטה ז ז). "וְנָטַל טִיטוּן (טַבָּק) וְגָלַל לוֹ צִיגָרֶטָה וְהִצִּיתָהּ" (עגנון, כפות קב). — [לָגֹל או לִגְלֹל אֶת־; גַּלּוֹתִי או גָּלַלְתִּי; גּוֹלֵל; יָגֹל או יִגֹּל]

~ נפ' **נָגֹל, נִגְלַל**, 1°. גֻּלְגַּל, נִטְלְטַל, הָעֳבַר בְּדֶרֶךְ גִּלְגּוּל: הָאֶבֶן נָגֹלָּה מֵעַל פִּי הַבְּאֵר. 2. נִכְרַךְ, נִתְקַפֵּל בְּצוּרַת מְגִלָּה: "וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם" (ישעיה לד ד). "סֵפֶר עֶזְרָא לִתְחִלָּתוֹ הוּא נִגְלָל" (בבא בתרא יד:). "כְּמִין וִילוֹן נִגְלָל לְמַעְלָה" (חזו, יעיש ב 65). סֵפֶר־הַתּוֹרָה נִגְלָל לְאַחַר הַקְּרִיאָה בּוֹ. 3° [בהשאלה] נִפְרַשׂ, נִפְתַּח: הַתָּכְנִית נִגְלְלָה לִפְרָטֶיהָ [ראה להלן גוֹלֵל 4]. 4°. נִתְגַּלְגֵּל, הִתְפַּלֵּשׁ: "(בֶּגֶד) שֶׁנִּכְנַס בַּמַּיִם אוֹ נִגְלַל בְּדַם בְּהֵמָה" (רש"י ביצה סא.). 5, זָרַם בְּגַלִּים, שָׁטַף: "וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט" (עמוס ה כד). 6° [בהשאלה] נִגְרַם, סֻבַּב: "וְלֹא הֶזֵּק נִגְלַל בִּשְׁבִיל הַצְּדָקָה" (רמב"ם, מתנות עניים י ב). — [לְהִגָּלֵל או לְהִגּוֹל; נִגְלַל או נָגַל; יִגָּלֵל או יִגַּל]

~ 1פִּע' **גּוֹלֵל**° פ"י 1°. הֵטִיל, גִּלְגֵּל [גם בהשאלה]: "יֵשׁ לְאָדָם לְגוֹלֵל יְהָבוֹ וּמַשָּׂאוֹ לְיוֹצְרוֹ לְמַעַן יְפַלְּטֵהוּ" (רש"י תהלים כב ט). "צֵל רֶגַע תַּעֲבִיר עָלֵינוּ וּתְגוֹלֵל" (ביאליק, זוהר). 2° [גולל על־] טָפַל עַל פְּלוֹנִי, יִחֵס לוֹ: הַנֶּאֱשָׁם גּוֹלֵל אֶת הָאַשְׁמָה עַל שְׁכֵנוֹ. 3°. פָּתַח וּפָרַשׂ עַל־יְדֵי גְּלִילָה: "בְּלִי כָל הַקְדָּמוֹת פָּתַח וְגוֹלֵל שַׂר הָעִיר אֶת הַטֶּלֶגְרָמָּה בְּיָדָיו" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 226). 4° [בהשאלה] פֵּרַשׂ, הֶעֱלָה לִפְרָטָיו: "גּוֹלַלְתִּי לִפְנֵי הוֹרַי אֶת תָּכְנִיתִי" (ויסלבסקי, תר' מרד 132). הָעֵד גּוֹלֵל בְּעֵדוּתוֹ אֶת כָּל הַפָּרָשָׁה. — [לְגוֹלֵל, גּוֹלַלְתִּי, מְגוֹלֵל, יְ־]

~ 2פִּע' **גִּלֵּל*** פ"י פָּתַח עַל־יְדֵי גְּלִילָה: "הֵבִיאוּ לוֹ (סֵפֶר תְּהִלִּים) וְגִלְּלוֹ" (תנחומא מצורע ה). — [לְגַלֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **גּוֹלַל**, גֻּלְגַּל, הִתְהַפֵּךְ וְהִתְפַּלֵּשׁ: "וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים" (ישעיה ט ד). "לִשְׁמַע 'קַדִּישׁ יָתוֹם' רָצוּץ... וּמְגוֹלָל בְּרִיר וּדְמָעוֹת" (ביאליק, שבעה). — [מְגוֹלָל, יְגוֹלַל]

~ 1הִת' **הִתְגּוֹלֵל**, 1°. הִתְגַּלְגֵּל, הִתְדַּרְדֵּר: "הוּא עַתָּה כְּאִישׁ מִתְגּוֹלֵל מֵרֹאשׁ הָהָר לְתַחְתִּיתוֹ וְאֵין מַעְצוֹר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים 10). 2. הִתְבּוֹסֵס, הִתְפַּלֵּשׁ [גם בהשאלה]: "וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה" (שמואל ב כ יב). "כֵּן חוֹבֵר אֶל אֵשֶׁת זָדוֹן וּמִתְגּוֹלֵל בַּעֲוֹנוֹתָיו" (בן־סירא יב יז). "וְהֵם הִתְגּוֹלְלוּ בְּפֶשַׁע אֱנוֹשׁ וּבְדַרְכֵי נִדָּה" (מגילת ברית דמשק ג 17). "וּבְעֶרֶב דַּם שְׁנֵיהֶם יַחְשְׂטוּ חֲזִירִים וְיִתְגּוֹלָלוּ" (ביאליק, בעיר). 3 [התגולל עליו] בָּא עָלָיו בִּטְעָנוֹת וּבַעֲלִילוֹת דְּבָרִים: "לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים" (בראשית מג יח). "לָמָּה אַתָּה מִתְגּוֹלֵל עַל הַיֶּלֶד?" (ברקוביץ, תר' אדם יד). 4°. הִתְגַּלְגֵּל בְּלִי סֵדֶר, הָיָה מֻנָּח בְּעִרְבּוּבְיָה: סְפָרָיו וּמַחְבְּרוֹתָיו הִתְגּוֹלְלוּ בְּכָל עֵבֶר. 5°. נִפְרַשׂ, הִשְׂתָּרַע: "נִתְגּוֹלְלוּ לְפָנָיו כָּל מִזְרָחָהּ, צְפוֹנָהּ וּדְרוֹמָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם" (בורלא, כיסופים 263). — [לְהִתְגּוֹלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2הִת' **הִתְגַּלֵּל**°, נַעֲשָׂה גַּלִּים גַּלִּים: "וְהַמַּיִם... חֶרֶשׁ מִתְגַּלְּלִים" (כהן, שירים נה). — [לְהִתְגַּלֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' **הֵגֵל** פ"י גּוֹלֵל, גִּלְגֵּל: "וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר" (בראשית כט י). — [לְהָגֵל, מֵגֵל, יָגֵל]

~ הֻפ' **הֻגְלַל***, נִכְרַךְ, נִתְקַפֵּל עַל־יְדֵי גְּלִילָה: "הֻגְלְלוּ הַפָּרוֹכוֹת" (תענית כא:). "וְשׁוּב יָרַד הַמָּסָךְ וְהֻגְלַל בַּשְּׁלִישִׁית" (שנהר, א 799). — [מֻגְלָל, יֻגְלַל]

— **גָּלַל חֶרְפָּה מֵעָלָיו**, הֵסִיר חֶרְפָּתוֹ, הֶחֱזִיר אֵלָיו אֶת כְּבוֹדוֹ: "הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם" (יהושע ה ט).

— **אֶבֶן נָגֹלָּה מֵעַל לִבּוֹ**° [בהשאלה] הוּקַל לוֹ, סָרָה מוּעָקָה מִמֶּנּוּ [ראה עוד ערך אֶבֶן]

— **נִגְלוּ רַחֲמָיו עַל מִדּוֹתָיו***, גָּבְרוּ רַחֲמָיו עַל מִדַּת־הַדִּין, נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ וְיִגֹּלּוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם בָּנֶיךָ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים" (ברכות ז.).

גלל ז׳ [ארמית] גלגול [מצוי רק בצירוף:]

– **אבן גלל** (עזרא ה ח), אבן כבדה, שמעבירים אותה ממקום מחצבתה על־ידי גלגול: "גלו גלו אבן גלל, מנקרות צורים חצבנוה" (אשמן, נחמיה). – [אבני־גלל]

גלל־ ° מ״י [במקרא רק עם ב׳: בגלל; ערבית: ג׳לל – מעשה חשוב; מן ג׳ללכּ – בגללך, למענך] 1 *, בשביל: "לחם גלל תודה, ואין תודה גלל לחם" (פסחים יג:). 2 °, בשל, משום: "וזהו עליו דעתו גלל האורחים" (קבק, בצל 214). "פתיה היא גלל התנהגותה" (סביב, דרך 100).

– **גלל כן** ^, משום כך, לפיכך: "ולהיותי טרוד מאד בעסקי הצבור... גלל כן אחרתי מלהשיבו" (שו״ת חתם סופר). "ספר זה... לא היה עשוי ללמד בו, גלל כן סגרתיו ונטלתי ספר אחר" (עגנון, אורח 229). "דוסקינה טרם הגיעה לשנתה השבע־עשרה... כלום יש להרעים רעמים על ראשה גלל כן?" (שנהר, א 231).

– **בגלל**, בשביל, בשל: "ויברך ה׳ את־בית המצרי בגלל יוסף" (בראשית לט ה). "ויתן את־ישראל בגלל חטאות ירבעם אשר חטא" (מלכים א יד טז). – [בגללי, בגללכם]

– **בגלל זאת** °, משום כך, לפיכך: "בגלל זאת מוטב שתשתדל... להתרחק מאותו התקיף" (ביאליק, אריה ו).

גלל, גלל ז׳ [אולי מן גלל; ערבית: ג׳לה] הפרשת המעים, צואה, רעי (ביחוד צואת בעלי־חיים שצורתה עגלה): "ובערתי אחרי בית־ירבעם כאשר יבער הגלל עד־תמו" (מלכים א יד י). "שורו... שהרביץ גללים ונטנפו כליו של בעל־הבית" (בבא קמא מח.). "בגללי צאת האדם" (יחזקאל ד יב). "הרי את מזבלת לי בדשן, בגלל של צאנים ועדרים" (שלונסקי, שירים ב 254). – [גלל־, גללים, גללי־]

גללי [שם פרטי רווח בספרות בצירוף אל השם מללי, על־פי נחמיה יב לו, בהשאלה ובדרך־היתול] מישהו, פלוני: "שלא כל מללי וגללי רשאים להרחיב" (ביאליק, חבלי לשון).

גלם [ראה גלם]

~ פע׳ **גלם** פ״י 1, כרך, קפל: "ויקח אליהו את־אדרתו ויגלם" (מלכים ב ב ח). 2 °, כסה, עטה, עטף: "ככה יגלם פניו בדגלו" (יל״ג, פרוזה קב). "ואורה גלמה את פניו של רפאל הסופר" (עגנון, אלו קמה). 3 ° [בהשאלה] עצב, גבש: "שפת אלים חרישית יש... ויוצר אמן יגלם בה הגיג לבבו" (ביאליק, הבריכה). 4 * [גלם על־] לא דקדק בחשבון, הטעה: "יכול יגלם עליו? תלמוד לומר 'וחשב עם קנהו' – ידקדק עם קונהו" (בבא קמא קיג:). 5 °, עשה גלם, עצב דמות: "שנסה גם לגלם בבה ממטליות" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 164). – [לגלם, גולם, יגלם]

~ נפ׳ **נגלם** ^, 1, נתעטף, כסה: "הרוחות... נגלמות מאויר העליון... ומתלבשות בו במלבוש זך" (ילינק, ג 133). 2, נעשה, לבש דמות, עצב, גבש: "מכל מראה עיניך נגלמתי" (רש״י סנהדרין לח.). העבר נגלם במעי אמו. – [להגלם, נגלם, יגלם]

~ פע׳ **גלם** ° פ״י גבש, עצב, קבע: האמן גלם ביצירתו את כסופי הדור. השחקן גלם במשחקו טיפוס של עריץ. – [לגלם את־, מ־, י־]

~ פע׳ **גלם** °, גבש, עצב: "אנחנו פרפרים... שנגלמו בעופפם" (שניאור, שירים שכז). דמותו של שלמה המלך גלמה בהצלחה על־ידי השחקן. – [מגלם, יגלם]

~ התפ׳ **התגלם** ^, 1 °, התגלגל מזחל והיה לגלם (בדרך הגלגולים בחיי בעלי־חיים מסימים: זחל תולעת־המשי מתגלם. 2 ^, היה לגוף, התגשם: "היה רצונו שיתגלמו השמים – ונגלמו, כן הלוחות נתגלמו ברצונו" (האמונות לר׳ שם טוב ח). 3 °, התגבש, עצב, בא לידי בטוי מוחש: "התהדרותי מקבלת צורה מיחדת ומתגלמת באפן מגחך ומשנה" (ברנר, א 25). "מעשים ורגשות... אשר בהם, תתגלם הנפש ותראה לעינינו" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעב). בשירת ביאליק התגלמו כסופי הדור. – [להתגלם, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הגלים** ^ פ״י 1 °, כרך, עטף: "הוא הגלימהו (את הפגר), העטיפהו, כרך אותו" (סוקולוב, במראות 244). 2 ^, עשאו גלם: "אל יהיו מכשלים לפניך כבוערים להגלימם" (סליחות שחרית יו״כ, אנא חטא). – [להגלים, מ־, י־]

~ הפ׳ **הגלם** ^, 1, נגלם, נעשה גלם, לבש דמות: "בטרם יגלם ויוצר פרצוף אדם" (סליחות, ב׳ עשרת ימי תשובה). 2, הטעה, סלף: "לדקדק חשבון כל דבר, לבל יגלם חשבון" (קליר, סידור 653). – [מגלם, יגלם]

גלם, גולם ז׳ [ראה גלם; ארמית: גולמא] 1, גוף מחסר צורה, גוף שלא נשלמה תבניתו: "גלמי ראו עיניך" (תהלים קלט טז). "שעה ראשונה הצבר עפרו, שניה – נעשה גלם, שלישית – נמתחו איבריו" (סנהדרין לח:). 2 * [כנסמך] כלי שלא נגמר עבודו: "גלמי כלי מתכות" (כלים יב ו). "גלמי כלי עץ" (כלים יב ח). 3 °, חרק בגלגולו בשלב שבין זחל לחרק בוגר: הזחל מתגלם ומתכנס בתוך קלפה קשה עד שיתבקע ממנה החרק המשלם. 4 ^, תבנית של אדם שנברא מחמר ונפחה בו נשמת חיים על־ידי שמות קדושים והשבעות [לפי המסורות עממיות אצל חסידי אשכנז מן המאות י״ב ואילך]: "ויגבל העפר במים חיים ויעשה גלם אחד" (פירוש ס׳ יצירה, ר׳ אלעזר מוורמיישא). "ופתאם הגלם של ר׳ ליב שרה׳ס עלה על דעתי" (מגדלי מו״ס, קכג). אגדת הגלם של המהר״ל מפרג. 5 *, אדם נבער מדעת, שוטה, בור: "שבעה דברים בגלם ושבעה בחכם" (אבות ה ז). 6 °, כנוי לאדם מטמטם, כבד־תנועה: "עומד אני כגלם בחבוק ידים אצל עגלתי" (מגדלי מו״ס, צה). "גלם הוא או סומא" (ביאליק, פלוני יש לו). "ואתה יושב כגלם ואינך נוקף אצבע להשיאן" (עגנון, כלה ח). 7 ° [בצבא] דמה, דמות אדם המשמשת לצרכי אמונים או להטעית האויב. 8 °, גוש: "בוך עביבי כסף ובשחור גלמיהם" (ביאליק, הבריכה). "וגלמי עלטה מתגנבים" (שניאור, שירים שיט). – [גלם־, גלמים, גלמי־]

גולם 3

– **עולם־גלם** ° [שאול מאידיש] כנוי־לגלוג לצבור אנשים נבערים מדעת, ההולכים שולל בעינים עצומות אחר מישהו.

גלם ° ז׳ [מן גלם] דבר בלתי מעבד [רווח בצירוף:]

– **חמרי־גלם** °, חמרים המופקים מן הטבע – מן האדמה, מן החי והצומח וכדומה, והם מיעדים לעבוד תעשיתי: ברזל, נפט, קנה־סכר, כתנה, עורות בהמות ועוד – חמרי־גלם הם.

גלמד [מן גַּלְמוּד]

~ פִּע׳ **גִּלְמֵד°** פ״י גָּרַם שֶׁיְּהֵא גַּלְמוּד: ״שֶׁהוּא הָיָה בֶּן עַמּוֹ, וְשֶׁאֵין לְגַלְמֵד אוֹתוֹ״ (סוקולוב, אישים 233). הַמִּלְחָמָה גִּלְמְדָה אֲנָשִׁים רַבִּים. – [לְגַלְמֵד אֶת־, מְגַלְמֵד, יְ־]

~ הת׳ **נִתְגַּלְמֵד°**, נִשְׁאַר גַּלְמוּד: הַיָּתוֹם נִתְגַּלְמֵד. אִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּלְמְדָה עִם מוֹת בַּעְלָהּ. ״מִשֶּׁנִּשְׁאֲרוּ הָא׳ וְהָר׳ שֶׁל ׳אֲשֶׁר׳ נִתְגַּלְמְדָה הַ׳שׁ׳״ (א׳ דרור, ׳של׳ עצמאי). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גַּלְמוּד ת׳ [ערבית: גֻ׳לְמוּד סלע קשה] 1, בּוֹדֵד, עָזוּב: ״וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה״ (ישעיה מט כא). ״וְאַתְּ... גַּלְמוּד בֵּין הֶהָרִים״ (ביאליק, מגילת ו). ״וַיַּשְׁאִירוּ אוֹתִי עֲרִירִי, בּוֹדֵד וְגַלְמוּד כָּאֶבֶן, וּבְחֹסֶר־כֹּל (הזז, יעיש 180). 2 [לדעת אחרים, ההוראה במקרא:] עָקָר. – [גַּלְמוּדָה, גַּלְמוּדִים, גַּלְמוּדוֹת]

– **גַּלְמוּדָה*** ת׳ כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְאִשָּׁה בִּימֵי וְסְתָּהּ: ״בִּכְרַכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנִדָּה גַּלְמוּדָה״ (סוטה מב.).

גַּלְמוּדוּת°, גַּלְמוּדִיּוּת° נ׳ [מן גַּלְמוּד] בְּדִידוּת: ״אֶת זֶה הַגֶּבֶר הַקֵּהֶה, אוֹתָהּ הַגַּלְמוּדוּת״ (שמעוני, פואימות ב קצז). ״תְּקָפַתָּה הַרְגָּשַׁת הַנִּדָּחִיּוּת וְהַגַּלְמוּדִיּוּת״ (שטיינמן, זוגות א 68). ״חַיִּים בְּדוּ־שִׂיחַ זוֹכִים אַף בַּגַּלְמוּדִיּוּת הַקָּשָׁה בְּיוֹתֵר לְהַרְגָּשָׁה חֲרִיפָה וַחֲזָקָה שֶׁל הַדָּדִיּוּת״ (בובר, בסוד 130). – [גַּלְמוּדוּת־; גַּלְמוּדִיּוּת־]

גַּלְמוּשׁ° ז׳ [שאול מן גּוֹלְמִישׁ, ראש השנה כג.] עֵץ־יַעַר הַגָּדֵל בְּאֵירוֹפָּה וּבְאַמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית (Ostria virginiana), מִצְטַיֵּן בְּעֵצוֹ הַקָּשֶׁה הַמְשַׁמֵּשׁ לְתַעֲשִׂיָּה: ״בּוּקִיצוֹת, לוּזִים, גַּלְמוּשִׁים, אַלּוֹנִים״ (סוקולוב, במראות 174). – [גַּלְמוּשִׁים]

גָּלְמִי*, גּוֹלְמִי ת׳ [מן גֹּלֶם] 1°, בִּלְתִּי־מְעֻבָּד, שֶׁלֹּא נִתְּנָה לוֹ צוּרָה מֻשְׁלֶמֶת: ״לְפִיכָךְ נָתַן הָאֱלֹהִים לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִצְווֹת גָּלְמִיּוֹת שֶׁיִּיגְעוּ בָּהֶן״ (שמות רבה ל). ״הִתְגּוֹשֵׁשׁ כָּאָמָּן עִם הַחֹמֶר הַגָּלְמִי לְשֵׁם מַתַּן צוּרָה חֲדָשָׁה״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). 2°, מְטֻמְטָם, חֲסַר־תּוּשִׁיָּה: ״הַדּוּדָנִים הַמְלֻמָּדִים מְאֹד, אַךְ הַגָּלְמִיִּים בַּפּוֹלִיטִיקָה הַדַּקָּה״ (סוקולוב, במראות 259). – [גָּלְמִית, גָּלְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

– חֹמֶר גָּלְמִי°, חֹמֶר הַמְיֻעָד לְעִבּוּד תַּעֲשִׂיָּתִי.

– מִשְׁקָל גָּלְמִי°, בְּרוּטוֹ, מִשְׁקַל הַסְּחוֹרָה עִם הָאֲרִיזָה.

גַּלְמִידוּת° נ׳ [מן גַּלְמוּד] גַּלְמוּדוּת, בְּדִידוּת: ״הַגַּמָּד... בְּגַמָּדוּתוֹ וּבְגַלְמִידוּתוֹ״ (טברסקי, אררט). ״תְּהוֹם גַּלְמִידוּתוֹ הָיְתָה סֻלָּם עֲלִיָּתוֹ״ (קריב, עיונים 175). – [גַּלְמִידוּת־]

גָּלְמִיּוּת°, גּוֹלְמִיּוּת נ׳ [מן גָּלְמִי] 1, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַגֹּלֶם, סַרְבּוּל, כֹּבֶד־תְּנוּעָה: ״בְּלִי לְהִתְבַּלְבֵּל וּבְלִי שׁוּם גָּלְמִיּוּת בִּתְנוּעוֹתָיו״ (יזהר, צקלג 98). ״כְּבָר נִתַּן לִקְבֹּעַ אֶת עִקְּרֵי צוּרָתָהּ... אֶת גָּלְמִיּוּתָהּ״ (שמיר, עירום 49). 2, חֹסֶר עִבּוּד וְלִטּוּשׁ, פְּרִימִיטִיבִיּוּת: ״הוּא מְתַקֵּן לוֹ לְעִתִּים אֶת סִגְנוֹנוֹ מֵחָמְרֵי גֹלֶם וְהַגָּלְמִיּוּת עוֹד מַשְׁאִירָה לְעִתִּים אֶת עִקְבוֹתֶיהָ״ (קריב, עיונים 171). – [גָּלְמִיּוּת־]

גָּלְמִית°, גּוֹלְמִית נ׳ [ראה לעיל גֹּלֶם 3] גֹּלֶם־הַפַּרְפַּר: ״נִתְבַּקְּעוּ לִי מִתּוֹכָן כְּפַרְפְּרֵי־קַיִץ מִתּוֹךְ גָּלְמִיּוֹת״ (ביאליק, ספיח ז). – [גָּלְמִיּוֹת]

גָּלְמָנוּת°, גּוֹלְמָנוּת נ׳ [מן גֹּלֶם] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל גֹּלֶם, חֹסֶר זְרִיזוּת, כֹּבֶד־תְּנוּעָה: ״נִסְתַּלְּקוּ גָּלְמָנוּת תְּנוּעוֹתֶיהָ הַלֹּא־מְזֹרָזוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 294). ״וּבְנוֹסָף לְכָךְ גָּלְמָנוּתָם הַמְּצַחְצַחַת״ (פרלמן, תר׳ לילות 157). – [גָּלְמָנוּת־]

גָּלְמָנִי°, גּוֹלְמָנִי ת׳ [מן גֹּלֶם, גָּלְמָנוּת] דּוֹמֶה לְגֹלֶם, מְגֻשָּׁם וּכְבַד־תְּנוּעָה: ״בְּגוּפוֹ הַגָּלְמָנִי, בִּתְנוּעוֹתָיו הַמְּקֻטָּעוֹת וְהַחִפָּזוֹנוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 29). ״מְנִיעִים אַנְטִילְיָה גָּלְמָנִית עַל בְּאֵר יְשָׁנָה״ (שלג, אלוהי 174). ״כְּשֶׁהוֹפִיעַ הָעֲנָק הַגָּלְמָנִי וְהַמִּתְנַשֵּׁף״ (ד׳ שחם, המדרון 34). הֲלִיכָה גָּלְמָנִית. – [גָּלְמָנִית, גָּלְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גָּלַנְטֶרְיָה° נ׳ [איטלקית: galanteria] מִינֵי סִדְקִית, מִינֵי חֲפָצִים קְטַנִּים לְצָרְכֵי יוֹם־יוֹם, אַבְזָרֵי תִּלְבֹּשֶׁת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: חֲנוּת לְגָלַנְטֶרְיָה.

גְּלַסְקָה, ראה גְּלוּסְקָה.

גְּלַסְקָמָה, ראה גְּלוּסְקָמָה.

גלע [קרוב אל א. גלה]

~ פָּע׳ **גָּלַע°** פ״י גִּלָּה, חָשַׂף: ״וְכָל זֶה גּוֹלֵעַ הָאוֹר הָאַכְזָר״ (שלונסקי, שירים ב 308). – [לִגְלֹעַ, גּוֹלֵעַ, יִגְלַע]

~ נפ׳ **נִגְלַע***, נִגְלָה, נִפְתַּח, נִבְקַע: ״אִם יֵשׁ בָּהּ מַכָּה וְהִיא יְכוֹלָה לְהִגָּלַע וּלְהוֹצִיא דָם״ (נידה ח ב). ״שֶׁלְּאַחַר רִפּוּיוֹ נִגְלַע לְפֶתַע הַפֶּצַע שֶׁבְּרֹאשׁוֹ וְנִתְמַגֵּל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 406). ״וְנִגְלְעִין אַדְמַת חֲמָרָה... הִנֵּה נִגְלַע״ (יזהר, מישור 43). – [לְהִגָּלַע, נִגְלָע, יִגָּלַע]

~ פִּע׳ **גִּלַּע***, גִּלָּה, פָּרַץ: ״הָיָה דַּרְכּוֹ לְגַלֵּעַ״ (ירושלמי יבמות ט ד). ״אִם גָּדֵר גִּוִּיו – יְגַלְּעֶנּוּ״ (יניי קמא). ״מַשֶּׁהוּ חַד... נוֹקֵב וּמְגַלֵּעַ אֶת הַמַּכָּה הַטְּרִיָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 167). ״הַכֹּל גֻּלַּע בֵּינֵיהֶם וְכוֹחַ וְהִרְהוּרִים״ (שלונסקי, תר׳ אונייגין 42). ״שֶׁנֶּחְמָד יוֹתֵר לְשַׂחֵק מַחֲבוֹאִים וְלֹא לְגַלֵּעַ אֶת כָּל הַצְּעִיפִים״ (יזהר, צקלג 355). – [לְגַלֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְגַּלַּע**, הִתְגַּלָּה, הִתְפָּרֵץ: ״וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ״ (משלי יז יד). ״וְכָל־אֱוִיל יִתְגַּלָּע״ (משלי כ ג). ״וְתֵכֶף מִתְגַּלֵּעַ הָרִיב הַנִּצְחִי בֵּין הַנָּבִיא וּבֵין הַחַיִּים״ (אחד העם, שמר). ״וּלְהִתְגַּלֵּעַ לִפְנֵיהֶם בְּכָל חָכְמָתִי״ (מנדלי מו״ס, ת). ״וְהוֹד הַיְקוּם... הִתְגַּלַּע לָבָן״ (ביאליק, משירי החורף). – [לְהִתְגַּלֵּעַ מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְלִיעַ**÷ פ״ע נִגְלַע, נִגְלָה: ״כְּדֵי שֶׁיַּגְלִיעַ וְיוֹצִיא דָם״ (רש״י יבמות עו.). – [לְהַגְלִיעַ, מַ־, יַ־]

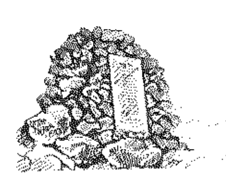
גלעד לחללי מלחמת השחרור

גַּלְעֵד* ז׳ [גַּל + עֵד, על־פי גַּלְעֵד, בראשית לא מח, ושם שֵׁם מקום] מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן: ״הַר שֶׁגִּלַּשְׁתִּי מִתּוֹכוֹ עֲשִׂיתִי אוֹתוֹ גַּלְעֵד לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם״ (שיר השירים רבה ד, הנך יפה). גַּלְעֵד לַנּוֹפְלִים בְּמִלְחֶמֶת הַשִּׁחְרוּר. – [גַּלְעֵד־, גַּלְעֵדִים, גַּלְעֲדֵי־]

גַּלְעִין* ז׳ [צורת־משנה של גַּרְעִין] חַרְצָן, זֶרַע שֶׁל פְּרִי הַנָּתוּן בִּקְלִפָּה קָשָׁה: ״קְלִפֵּי אֱגוֹזִים וְהַגַּלְעִינִין״ (שביעית ז ג). ״גַּלְעִינִים לִנְטִיעָה״ (ירושלמי שבת יא ב). גַּלְעִין הַזַּיִת, גַּלְעִין הָאֲפַרְסֵק. – [גַּלְעִין־, גַּלְעִינִים, גַּלְעִינֵי־]

גַּלְעִינָה* נ׳ (עוקצין ב ב) [מן גַּלְעִין] גַּלְעִין. – [גַּלְעִינוֹת]

גַּלְעִינִי° ת׳ [מן גַּלְעִין] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּלְעִין: הַזַּיִת הוּא פְּרִי גַּלְעִינִי. – [גַּלְעִינִית, גַּלְעִינִיִּים, ־נִיּוֹת]

גלף [יוונית: glyphein לחרות]

~ פָּע׳ **גָּלַף*** פ״י [על־פי בראשית רבה מז] חָרַת, פִּתַּח, חָקַק בְּאֶבֶן, בְּעֵץ, בְּמַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה: ״גָּלַף מִשְׁפָּחָה תַּבְנִית־הַגּוֹאֵל״ (קליר, סידור 674). — [לִגְלֹף אֶת־, גּוֹלֵף, יִגְלֹף]

~ פִּע׳ **גִּלֵּף*** פ״י גָּלַף, חָרַת, חָקַק: ״שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין וּמְסַתְּתִין בָּהּ, וּמְגַלְּפִין בָּהּ (בַּמַּרְגָּלִית)״ (פסיקתא רבתי קמט). ״הָיָה... מְגַלֵּף כַּפּוֹת שֶׁל עֵץ, מְגָרֵז קְעָרוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 446). הַכֹּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים מְגַלְּפִים אֶת צוּרוֹת הַנּוֹף. — [לְגַלֵּף, מְגַלֵּף, יְגַלֵּף]

~ פֻּע׳ **גֻּלַּף**°, נֶחֱרַת, פֻּתַּח: הַגְּלוּפוֹת גֻּלְּפוּ בְּצִינְקוֹגְרַפְיָה. [ובהשאלה:] ״הָעֲנָוֹת הַגַּשְׁמִית גֻּלְּפָה בְּפָנִים הָאֵלֶּה״ (פרלמן, תר׳ מסע 33). — [מְגֻלָּף, יְגֻלַּף]

~ הת׳ **הִתְגַּלֵּף**°, נֶחֱרַת, הֻבְלַט: ״וְכָל מִלּוֹת הַדִּבּוּר נִתְגַּלְּפוּ בְּסִימָנִים שֶׁל אוֹתִיּוֹת״ (עגנון, האש שח). ״מִשֶּׁנִּשְׁרוּ הַקְּלִפּוֹת, הַדְּמוּת הוֹלֶכֶת וּמִתְגַּלֶּפֶת מֵאֵלֶיהָ״ (פיכמן, שטו). — [לְהִתְגַּלֵּף, מִתְגַּלֵּף, יִתְגַּלֵּף]

גֶּלֶף* ז׳ [מן גלף] גִּלּוּף, תַּבְנִית מְגֻלֶּפֶת: ״אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה טִירָתְךָ בְּגֶלֶף״ (גבירול, ה 70). ״וּלְעֵין בְּיָפִים כֵּן שֶׁל מַעֲשֵׂי גַבְלִית וְכָל גֶּלֶף״ (גרינברג, רחובות רמז). — [גֶּלֶף־]

גַּלָּף° ז׳ [מן גלף, גִּלֵּף] 1. מֻמְחֶה לְפִתּוּחַ בְּעֵץ, בְּמַתֶּכֶת, בְּאֶבֶן וְכַדּוֹמֶה. 2. גְּלוּפַאי, אָמָּן בַּעֲשִׂיַּת גְּלוּפוֹת, צִינְקוֹגְרָף. — [גַּלַּף־, גַּלָּפִים, גַּלָּפֵי־; גַּלֶּפֶת, גַּלָּפוֹת]

גַּלַּפְכֹּל°, גלפכול ז׳ [גַּלָּף + כֹּל] פַּנְטוֹגְרָף, מַכְשִׁיר שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ נִתָּן לְהַגְדִּיל אוֹ לְהַקְטִין בְּאֹפֶן מֵכָנִי שִׂרְטוּטִים וְצוּרוֹת לְפִי קְנֵה־מִדָּה נָתוּן.— [גַּלַּפְכֹּלִים]

גלפכול

גָּלַקְטוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: gala (galaktos) חָלָב + metron מידה] מַדְחָלָב, מַכְשִׁיר לִקְבִיעַת מִשְׁקָלוֹ הַסְּגֻלִּי שֶׁל הֶחָלָב. — [גָּלַקְטוֹמֶטְרִים]

גָּלַקְסְיָה° נ׳ [מיוונית: gala חָלָב] [באסטרונומיה] מַעֲרֶכֶת כּוֹכָבִים הַמֻּרְכֶּבֶת מִמִּילְיַארְדִּים שֶׁל כּוֹכָבִים בְּצֵרוּף כַּמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל חֹמֶר בֵּינְכּוֹכָבִי (גַּז וְאָבָק). מַעֲרֶכֶת הַשֶּׁמֶשׁ נִמְצֵאת בַּגָּלַקְסְיָה שֶׁלָּנוּ הַנִּקְרֵאת גַּם מַעֲרֶכֶת ״שְׁבִיל הֶחָלָב״ שֶׁלָּנוּ, מִשּׁוּם שֶׁרִכּוּז הַכּוֹכָבִים הָעִקָּרִי נִרְאֶה לְעֵינֵינוּ בַּשָּׁמַיִם בְּצוּרַת שְׁבִיל שֶׁל חָלָב (אוֹ בִּלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל ׳נְהַר דִּי־נוּר׳).

גָּלֵרָה° נ׳ [איטלקית: galera] סְפִינַת־קְרָב שֶׁהֻפְעֲלָה עַל־יְדֵי מְשׁוֹטִים בִּימֵי־הַקֶּדֶם וּבִימֵי־הַבֵּינַיִם עַד הַמֵּאָה הַ־18 בְּקֵרוּב. עוֹבְדֵי הַגָּלֵרוֹת הָיוּ שְׁבוּיִים, עֲבָדִים וּפוֹשְׁעִים שֶׁנִּדּוֹנוּ לַעֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ. — [גָּלֵרוֹת]

גָּלֶרְיָה° נ׳ [צרפתית: galerie] 1. יָצִיעַ, מְקוֹמוֹת מוֹשָׁב בְּקוֹמוֹת עֶלְיוֹנוֹת בְּתֵיאַטְרוֹן. 2. אוּלָם־תַּעֲרוּכָה לִתְמוּנוֹת אוֹ לִיצִירוֹת אָמָּנוּתִיּוֹת אֲחֵרוֹת: ״צִיּוּרִים שֶׁזָּכוּ בִּשְׁעָתָם לְפִרְסוּם, וְרֻבָּם נִכְנְסוּ לַגָּלֶרְיוֹת מְפֻרְסָמוֹת שׁוֹנוֹת, צִבּוּרִיּוֹת וּמַמְלַכְתִּיּוֹת״ (ביאליק, פאסטרנק). 3 [בהשאלה] סִדְרָה, שׁוּרָה אֲרֻכָּה: ״בִּיצִירוֹתָיו מֵחַיֵּי הַגְּדוֹלִים נָתַן גָּלֶרְיָה שְׁלֵמָה שֶׁל פַּרְצוּפִים״ (ברנר, לשלום עליכם). — [גָּלֶרְיוֹת]

גלש [ארמית: גְּלַשׁ; ערבית: גַּלַשׁ ישר, התיישר]

~ פָּע׳ **גָּלַשׁ** פ״ע 1. יָרַד, הֶחֱלִיק לְמַטָּה: ״כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד״ (שיר השירים ד א). ״הוֹי גַּרְגְּרֵי חוֹל... עוֹד אֶתְמוֹל גְּלַשְׁתֶּם מֵעַל אֶצְבְּעוֹתַי״ (שמעוני, שירים ב קצ). ״בְּלוֹרִיתוֹ הַגּוֹלֶשֶׁת עַל מִצְחוֹ״ (בן־אב״י, שחר 388). 2°, שָׁפַע, עָבַר עַל גְּדוֹת הַכְּלִי: הֶחָלָב גָּלַשׁ מִן הַסִּיר עִם רְתִיחָתוֹ. 3°, הֶחֱלִיק בְּמִגְלָשַׁיִם (״סְקִי״): הַסְּפּוֹרְטָאִי גָּלַשׁ עַל־פְּנֵי הַשֶּׁלֶג. 4°, דָּאָה בָּאֲוִיר בִּגְלִשׁוֹן. —[לִגְלֹשׁ, גּוֹלֵשׁ, יִגְלֹשׁ]

ספורטאים גולשים

~ הת׳ **הִתְגַּלֵּשׁ**°, הֶחֱלִיק וְיָרַד: ״לְשׁוֹנוֹת אֵשׁ הִתְגַּלְּשׁוּ וְהִתְגַּבְּרָה הָאַדְמִימוּת הָעֲמֻקָּה״ (סוקולוב, אישים 245). ״מִבְּקַר הִתְגַּלֵּשׁ לִתְהוֹם הָרְחוֹב״ (רוזן, שירים סא). — [לְהִתְגַּלֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְלִישׁ*** פ״י 1*, הֶחֱלִיק, הֶעֱבִיר חֲלָקוֹת: ״וּמָה גְלָשָׁה הִגְלַשְׁתִּי מִתּוֹכָהּ״ (שיר השירים רבה ד, הנך יפה). ״בָּאוּלָם הַגָּדוֹל... מַגְלִישׁ כַּנָּר אֶת הַקַּשְׁתָּנִית עַל מֵיתְרֵי כִּנּוֹרוֹ״ (טברסקי, לפידים 292). [ובהשאלה:] ״וְהִגְלִישָׁה עַל מְרוֹם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה מַבָּט שֶׁל בּוּז״ (קבק, במשעול 416). 2°, גָּרַם שֶׁיַּעֲבֹר עַל גְּדוֹת הַכְּלִי: ״אַגְלִישׁ כְּסִיר נָפוּחַ״ (אדבר מישרים, מחזור רומני). הִרְתַּחְתִּי שָׁעָה אֲרֻכָּה אֶת הֶחָלָב עַד שֶׁהִגְלַשְׁתִּיו. — [לְהַגְלִישׁ, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻגְלַשׁ**°, הֻרְתַּח עַד כְּדֵי גְלִישָׁה: ״הַמְּעִיסָה – קֶמַח שֶׁעַל גַּבֵּי מֻגְלָשִׁים״ (פסחים לז.). — [מֻגְלָשׁ, יֻגְלַשׁ]

גֶּלֶשׁ* ז׳ [מן גלש, גָּלַשׁ] 1°, גְּלִישָׁה, הַדַּרְדְּרוּת לְמַטָּה: ״גֶּלֶשׁ שְׁלָגִים״ (יוהר, צקלג 1060). 2* [על־פי הארמית: ״הדא איתתא, כד שערה סגין הוא עבדא לה גלשין גלשין״ (שיר השירים רבה ד א) — אותה אשה כששערה עב עשתה לה גלשים גלשים] הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, תַּלְתַּל: ״שַׂעֲרוֹתֶיהָ יָרְדוּ גְּלָשִׁים־גְּלָשִׁים עַל כְּתֵפֶיהָ״ (שנהר, א 299). ״וְרֹאשָׁהּ מְעֻטָּר גִּלְשֵׁי שְׂעָרוֹת״ (שנהר, ב 193). [ובהשאלה] ״עָבֵי זָהָב, גְּלָשִׁים גְּלָשִׁים בִּפְאַת מַעֲרָב עִם שְׁקִיעָה״ (שופמן, ג 245). — [גֶּלֶשׁ־, גְּלָשִׁים, גִּלְשֵׁי־]

— **מֵי־גְלָשִׁים*** (פסחים לז., לפי הערוך), מַיִם רוֹתְחִים עַד כְּדֵי גְלִישָׁה מֵעַל לִגְדוֹת הַכְּלִי.

גֹּלֶשׁ°, גולש ז׳ [ראה גֶּלֶשׁ 2] תַּלְתּוּל, גְּלִישָׁה מַטָּה: ״לְסַפֵּג אֶת חַמָּהּ הַבַּיְתִי, אֶת רַכּוּתָהּ... גֹּלֶשׁ שְׂעָרָהּ״ (יוהר, צקלג 708). — [גָּלְשׁ־]

גַּלָּשׁ° ז׳ [מן גלש] סְפּוֹרְטַאי הַגּוֹלֵשׁ עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג בְּמַחֲלִיקַיִם (נַעֲלֵי־קֶרַח) אוֹ בְּמִגְלָשַׁיִם (״סְקִי״): ״כְּגַלָּשׁ עַל שְׂדֵה־קֶרַח הַחֲלִיקָה הַמְּכוֹנִית מִלְּפָנֵינוּ וְהָלְאָה״ (מגד, חדוה 210). — [גַּלַּשׁ־, גַּלָּשִׁים, גַּלָּשֵׁי־; גַּלֶּשֶׁת, גַּלָּשׁוֹת]

גְּלָשָׁה* נ׳ [מן גלש] גְּלִישָׁה, יְרִידָה לְמַטָּה: ״וּמָה גְלָשָׁה הִגְלַשְׁתִּי מִתּוֹכָהּ״ (שיר השירים רבה ד, הנך יפה). — [גְּלָשַׁת־]

גִּלְשׁוֹן°, גילשון ז׳ [מן גלש] תַּבְנִית שֶׁל מָטוֹס בְּלִי מָנוֹעַ, כְּעֵין דָּאוֹן, לִלְמוּד וּלְתַצְפִּיּוֹת בְּחֻקֵּי הַתְּעוּפָה וּבְדַרְכֵי הַטַּיִס [פרטים נוספים בערך דָּאוֹן]. — [גִּלְשׁוֹן־, גִּלְשׁוֹנִים, גִּלְשׁוֹנֵי־]

גַּלְשָׁן ז׳ [מן גלש] גַּלָּשׁ, מֻמְחֶה בִּגְלִישָׁה עַל־פְּנֵי הַשֶּׁלֶג בְּמַחֲלִיקַיִם (נַעֲלֵי־קֶרַח) אוֹ בְּמִגְלָשַׁיִם (״סְקִי״): ״בַּעֲלֵי גְּרָרוֹת וְגַלְשָׁנִים בְּבִגְדֵי

קטיפה, גלשניות בשמלות ומתניות של שיראין... צוחקים ומחליקים... על גבי הקרח" (שלונסקי, תר' טיל 412). — [גלשנית, גלשנים, ־ניות]

גַּלֶּשֶׁת° נ׳ [מן גלש] גרב, מחלת עור (Eczema). [ראה פרטים בערך גרב]

גְּלִתָּא*, גולתא נ׳ [ארמית, שבת עז.; מן גלל] גלימה ארכה של צמר שלבשו הגברים בתקופת בית שני ואחריו: "חפן שולי גלתא שנשמטה מכתפיו" (שמיר, מלך 12). — [גליתא; גלתאות]

א· **גַּם** מ״ח [אוגריתית: גמ; מואבית (כתובת מישע): גמ; אולי מן גמם, — שהוראתו כבערבית — ריבוי: גמא ביחד, בציבור] 1, אף, עוד: "ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל" (בראשית ג ו). "על־נהרות בבל שם ישבנו גם־בכינו" (תהלים קלז א). "ברכני גם־אני, אבי!" (בראשית כז לח). 2, אפילו, אף: "הגוי גם־צדיק תהרג?" (בראשית כ ד). [ובשלילה:] "אין עשה־טוב, אין גם אחד" (תהלים יד ג). — [גמים*, ירושלמי ברכות יד ב].

— גם... (ו)גם..., כזה כן זה: "גם־תבן גם־מספוא רב עמנו" (בראשית כד כה). "גם־לי גם־לך לא יהיה" (מלכים א ג כו) "והנער שמואל הלך וגדל וטוב, גם עם־ה' וגם עם־אנשים" (שמואל א ב כו). "גם־קב לא תקבנו, גם ברך לא תברכנו" (במדבר כג כה).

— גם אם, אף אם, אפילו: "וגם אם־יאמר החכם לדעת, לא יוכל למצא" (קהלת ח יז).

— גם אחד [במשפט שלילה] אף אחד, שום איש, שום דבר: "ולא נותר בו ובכל־האנשים אשר־אתו גם־אחד" (שמואל ב יז יח).

— גם כי, אפילו, אף אם: "גם כי־אלך בגיא צלמות לא־אירא רע" (תהלים כג ד). "וגם כי־ימריא... במרום — לא אליכם המאורות יוריד" (ביאליק, אכן גם זה).

— גם כן^ [בסמוך אל פועל] גם: "אותם שהציפוך יהיו גם כן מתים" (רש״י אבות ב ו). "וכסף הכפורים גם כן יהיה אחת בשנה" (אברהם אבן־עזרא שמות ל יב). "ובמשא־ומתן גם כן צריך שתהיה פקח" (הזז, יעיש ד 60).

— גם ש־^, שגם: "לא דין שישתקו ולא יעידו האמת, אלא גם שיעידו שקר?" (רש״י בבא מציעא לט:).

— אף גם זאת, ועוד זאת, נוסף על הדברים הקודמים: "ואף גם־זאת, בהיותם בארץ איביהם לא־מאסתים" (ויקרא כו מד).

— אף גם°, אפילו גם°, ולא זו בלבד אלא אף: "ואף גם השמש לא כון השעה" (ביאליק, המתמיד). "הן אפילו גם העז יצאה לרעות אל הגן" (ביאליק, מעשה ילדות).

— ומה גם° [שאול ממלכים א יד יד: "ומה גם עתה"], וביחוד בפרט ש־: כיצד יכלת לגמל רעה לאדם זה, ומה גם שידידך הוא?!

— הגם, האם גם?: "מה־זה היה לבן־קיש, הגם שאול בנביאים?" (שמואל א יא). "הגם לפני ולפנים בדתי אתה בוקע ונכנס?" (מגדלי מו״ס, תיד).

— הגם ש־^, אף־על־פי ש־: "הגם שאמרו... מכל מקום" (מהרש״א תענית ס.). "והגם שלא היה מאיתני ארץ... מכל מקום היתה פרנסתו מצויה ברוח" (עגנון, אלו סא).

— בשגם, באשר גם, משום ש־, מפני ש־: "לא־ידון רוחי באדם לעלם, בשגם הוא בשר" (בראשית ו ג).

— גם זו לטובה* (תענית כא.), [דיבור שגור בפי אופטימיסט] אין רע בלי טוב, אפשר למצא בדבר השלילי גם צד חיובי.

ב· **גַּם*, גַּמָּא*** ז׳ [יוונית: gamma] 1, שם אחר לאות ג, גימל: "שלא יכתב אלפין — עינין... בפין — ביתין, גמין — צדין" (שבת קג.). 2, שם האות היונית Γ: "אלפא ביתא גמא" (שקלים ג ב, לפי הערוך). 3, זוית נצבת, כצורת האות Γ היונית: "מפתח של ארכבה... ושל גם" (כלים יד ח). — [גמין]

— מדת גמיו* (בבא מציעא כה.), ארכו ורחבו.

— קרני־גמא°, כנוי לגלים אלקטרומגנטיים קצרים מאד המקרנים מחמרים רדיואקטיביים שמשתמשים בהם להקרנה על גדולים ממאירים.

גמא [ראה גם גמע; ארמית: גמי, גמע]

~ פע׳ **גָּמָא*** פ״י שתה ובלע: "לגמות (לגמא) בכוס" (ירושלמי מעשרות ב ד). "וגומאת גמיאה קטנה מתוך ספל של קהוה" (מגדלי מו״ס, רד). "ויעטו אל המים ויגמאו" (ביאליק, מגילת ה). "גמאתי את התה" (ברנר, א 146). — [לגמא, גומא, יגמא]

~ נפ׳ **נִגְמָא°**, נבלע: "היו מביאות לו בסנריהן כל מיני גמאים שנגמאים בפה ונמוחים באיברים" (עגנון, כלה רג). — [להגמא, נגמא, יגמא]

~ פע׳ **גִּמֵּא** פ״י לגם, שתה ובלע: "החושש בשניו לא יגמא בהן את החמץ" (שבת יד ד, לפי הערוך). [ובהשאלה:] "ברעש ורגז יגמא־ארץ" (איוב לט כד). "לא קורא אלא רץ, מגמא ספרים" (שמעוני, הביבר 77). "מישהו מהם, הגומא ומגמא נהרות איתן של שלחן ערוך וארח־חיים, והרמב״ם, ומשניות, וזהר, ונביאים וכתובים" (טביב, כערער 173). — [לגמא את־, מגמא, יגמא]

~ התפ׳ **הִתְגַּמֵּא°**, נבלע: "פסה קטנה של אדמת־המרעה... נתגמאה בפרסות הסוסים" (שלונסקי, תר' הדון ג 248). — [להתגמא, מתגמא, יתגמא]

~ הפ׳ **הִגְמִיא** פ״י השקה: "הגמיאיני נא מעט־מים מכדך" (בראשית כד יז). "הוא חי רק בכח הרפואות שמגמיאים אותו" (יהודה שטינברג, נט). "ואת כל עסיס חיי... ינמיאני באחת" (ביאליק, אחד אחד). — [להגמיא את־, מגמיא, י־]

~ הפ׳ **הֻגְמָא°**, השקה: החולה הגמא מן הסמים. — [מגמא, יגמא]

— גמא (גמא°) ארץ [בהשאלה] דהר מהר, כבולע מרחקים: "ברעש ורגז יגמא־ארץ" (איוב לט כד). "גומאי ארץ, בוקעי ימים" (ביאליק, קסינא). "ויטושו הסוסים ויגמאו ארץ" (ביאליק, שלמה ואשמדאי ז). "בא איזה נגרל באוטומוביל מגמא־ארץ" (ברנר, א 464). "תשוקה עזה מתלהטת בו להיות מגמא מרחקי ארץ ולהרחיק נדוד עוד ועוד" (בורלא, עקביה 67).

גֹּמֶא*, גֻּמָּה*, גומה נ׳ [אולי מן גמם, ראה גממית] 1*, חור, שקע באדמה או בכלי: "אין שוחטין לגמא כל־עקר" (חולין ב ט). "כלי חרס הואיל ויש בו גמות" (בכורות יז:). גמות לשתילים. 2°, שקע, קטן: "אחת — יש בלחיה גומא" (ביאליק, פלוגי יש לו). "היה ודוי בכל גמה וקמט, בכל חיוך רפה היתה בשורה" (גולדברג, מוקדם 103). גמות־חן בלחיי הנערה. — [גמת־, גמות]

גֹּמֶא, גומא ז׳ [אולי ממצרית: קמא; ואולי מן גמא, שמרבה לגמוא מים] סוג שֶׁל צְמָחִים הַגְּדֵלִים לָרֹב בִּגְדוֹת נְחָלִים אוֹ בְּבִצּוֹת (Cyperus): ״הֲיִגְאֶה־גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה?״ (איוב ח יא). אֶחָד מִמִּינֵי הַגֹּמֶא, ״גֹּמֶא הַפַּפִּירוּס״ (C. Papyrus), גָּדֵל בְּאַפְרִיקָה הַטְּרוֹפִּית וְנָפוֹץ גַּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בְּיִחוּד בִּשְׁמוּרַת הַחוּלָה. הַקַּדְמוֹנִים הֵכִינוּ מִגֹּמֶא זֶה מֵעֵין נְיָר לִכְתִיבָה (״פַּפִּירוּס״). – [גֹּמֶא־, גְּמָאִים, גָּמְאֵי־] – כְּלִי־גֹּמֶא, סִירָה קַלָּה עֲשׂוּיָה גֹּמֶא לָשׁוּט עַל־פְּנֵי הַנָּהָר (ישעיה יח ב).

גומא

גֶּמֶאי* ז׳ [מן גמא, גָּמָא] מַאֲכָל רַךְ וְקָלוּשׁ שֶׁגּוֹמְאִים בַּפֶּה כְּנוֹזְלִים: ״מִינֵי גְמָאִין הֶאֱכִילָה אוֹתָן״ (אסתר רבה א, גם ושתי). ״נָזִיד גֶּמֶאי שָׁמֵן וְרוֹתֵחַ״ (ביאליק, שור אבוס ד). ״גּוֹמְעִים כּוֹס יַיִן שָׂרוּף וְאוֹכְלִים כָּל מִינֵי גְמָאִים״ (עגנון, כלה קלז). – [גֶּמְאִי־, גְּמָאוֹ, גְּמָאִים, גְּמָאֵי־]

גַּמָּאָן° ז׳ [מן גמא, גְּמָא אֶרֶץ] (בספורט) כִּנּוּי לְרָץ לְמֶרְחַקִּים קְצָרִים בִּמְהִירוּת רַבָּה (Sprinter). – [גַּמָּאָנִית, גַּמָּאָנִים, ־נִיּוֹת]

גַּמְבּוּזְיָה° נ׳ דָּג קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַגַּמְבּוּזִיִּים (Gambusia affinis). נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּמֵימֵי הָאָרֶץ וְכֵן מְרַבִּים לְגַדֵּל אוֹתוֹ בִּבְרֵכוֹת עַל שׁוּם שֶׁהוּא מַשְׁמִיד אֶת זַחֲלֵי הָאָנוֹפֶלֶס (יַתּוּשׁ־הַקַּדַּחַת). – [גַּמְבּוּזִיּוֹת]

גֶ'מְבּוֹרִי° ז׳ [אנגלית: Jamboree, כנראה מאינדיאנית] כִּנּוּי לְכִנּוּס בֵּין־אַרְצִי שֶׁל צוֹפִים, עֲצֶרֶת גְּדוֹלָה שֶׁל צוֹפִים לְמִשְׂחֲקֵי סְפּוֹרְט וּבִדּוּר.

גַּמְבִּיט° ז׳ [מאיטלקית: dare il gambetto להמעיד את הרגל] (במשחק השחמט) מֶעֶד, פְּתִיחַת הַמִּשְׂחָק עַל־יְדֵי הַצָּבַת חַיָּל (אוֹ כְּלִי אַחֵר) בִּלְתִּי־מוּגָן לִפְנֵי הַיָּרִיב, כְּדֵי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת הָרָצוֹן ״לְהַכּוֹתוֹ״ וְלִנְטשׁ עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת מַעֲמָדוֹ בַּמֶּרְכָּז.

גִּמְגּוּם÷, גימגום ז׳ [מן גמגם, גִּמְגֵּם] 1°. עִלְּגוּת, כְּבַד־לָשׁוֹן, הִתְקַשּׁוּת בַּהֲגִיָּה רְהוּטָה שֶׁל הֲבָרוֹת וּמִלִּים מִתּוֹךְ עִכּוּבִים שׁוֹנִים: ״עָשִׂיתִי עַצְמִי תָּם כְּאִלּוּ אֵינִי מֵבִין אֶת דִּבּוּרָהּ, וַהֲשִׁיבוֹתִי לָהּ בְּגִמְגּוּם״ (מנדלי מו״ס, שלב). 2÷. פִּקְפּוּק, הִסּוּס: ״וְלֹא פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתַי כֵּן... וְיֵשׁ לִי גִּמְגּוּמִים בָּהּ הַרְבֵּה״ (רש״י שבת מה:). – [גִּמְגּוּם־, גִּמְגּוּמִים, גִּמְגּוּמֵי־]

גמגם [ארמית: גַּמְגֵּם; ערבית: גַ'מְגַ'ם]

~ פִּעֵ׳ **גִּמְגֵּם*** פ״ע 1*. דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן עִלְּגִים, הִתְקַשָּׁה בַּהֲגִיָּה רְהוּטָה שֶׁל הֲבָרוֹת וּמִלִּים מִתּוֹךְ עִכּוּבִים שׁוֹנִים: ״כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְהַזְכָּרָה הִתְחִיל מְגַמְגֵּם בָּהּ״ (ירושלמי ברכות ו ג). ״דֶּרֶךְ שִׁכּוֹר לְגַמְגֵּם בִּדְבָרָיו״ (רש״י איוב ו ג). 2*. פִּקְפֵּק, הִסֵּס: ״אַל תְּגַמְגֵּם וְתֹאמַר לוֹ, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד״ (קידושין ל.). ״כָּךְ לְשׁוֹן רַבּוֹתַי, וְלִבִּי מְגַמְגֵּם״ (רש״י שבת צ:). 3÷ [גמגם על־, נגד־] טָעַן נֶגֶד, הִשִּׂיג עָלָיו: ״וְכַמָּה מֵהָרַבָּנִים רָאִיתִי מְגַמְגְּמִים עַל הַמַּאֲמָר הַזֶּה״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ד ב). – [לְגַמְגֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּמְגַּם÷**, בֻּטָּא מִתּוֹךְ גִּמְגּוּם: ״קוֹלוֹת קְטוּעִים וּמְבֻלָּעִים, פְּגוּמִים וּמְגֻמְגָּמִים״ (מנדלי מו״ס, סח). ״בְּתוֹךְ שֶׁפַע הַבְּרָכוֹת הַמְגֻמְגָּמוֹת וּמְבֻלָּעוֹת בִּנְעִימָה״ (שניאור, סיפורים לח). – [מְגֻמְגָּם, יְגֻמְגַּם]

~ הִתְ׳ **נִתְגַּמְגֵּם°**, הִתְחִיל לְגַמְגֵּם, הִתְקַשָּׁה בְּדִבּוּר: ״נִתְגַּמְגְּמָה לוֹ לְשׁוֹנוֹ וְנֶעֶצְרָה״ (שניאור, סיפורים קפג). ״רָחֵל נִתְגַּמְגְּמָה וְנִתְבַּלְבְּלָה״ (שטיינמן, זוגות א 170). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גִּמְגְּמָן° ז׳ [מן גמגם, גִּמְגֵּם] כְּבַד־פֶּה, מִתְקַשֶּׁה בַּהֲגִיָּה רְהוּטָה שֶׁל הַמִּלִּים. – [גִּמְגְּמָנִית, ־מָנִים, ־מָנִיּוֹת]

גִּמְגְּמָנוּת° נ׳ [מן גִּמְגְּמָן] מוּמוֹ שֶׁל כְּבַד־פֶּה, הִתְקַשּׁוּת בַּהֲגִיָּה רְהוּטָה שֶׁל מִלִּים. – [גִּמְגְּמָנוּת־]

גִּמְגְּמָנִי° ת׳ [מן גִּמְגְּמָן] שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל גִּמְגּוּם, בִּלְתִּי־רָהוּט, לֹא־בָרוּר וְלֹא־בָטוּחַ: תְּשׁוּבָה גִּמְגְּמָנִית. – [גִּמְגְּמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גִּמְגֶּמֶת°, גימגומת נ׳ [מן גמגם, גִּמְגֵּם] לְמִלּוּם, דִּבּוּר מְגֻמְגָּם, שִׂיחָה בִּלְתִּי בְּרוּרָה: ״תִּינוֹקוֹת בֵּית רַבָּן וְגִמְגֶּמֶת עִבְרִית בְּפִיהֶם״ (שלו, קולות 101). – [גִּמְגֶּמֶת־]

א. **גֹּמֶד, גומד** ז׳ [ראה גמד; ארמית: גַּמְדָּא, גם גַּרְמִידָא] 1. מִדַּת אֹרֶךְ קְדוּמָה, קְרוֹבָה לְאַמָּה (שופטים ג טז). 2°. קָטָן, זְעֵירוּת: ״הָיָה כָּתוּב שָׁם בִּרְהָטָה, בְּגָמְדֵי אוֹתִיּוֹת וּבְנִקּוּד״ (יזהר, צקלג 773). ״יוֹנֵק־הַדְּבַשׁ הוּא קְטַן צִפֳּרֵי אַרְצֵנוּ, הֶחָמוּד, גֹּמֶד בֶּן גֹּמֶד״ (גלעד, גלבוע 27). – [גֹּמֶד־, גְּמָדִים, גָּמְדֵי־]

ב. **גֹּמֶד*, גומד** ז׳ [ערבית: גַ'מַאד] בֶּגֶד אוֹ צָעִיף לְכִסּוּי הָרֹאשׁ וְהַפֶּה לַהֲגָנָה מִן הַקֹּר אוֹ מִן הָרוּחַ (כלים כט א). – [גֹּמֶד־, גְּמָדִים; גָּמְדֵי־]

גַּמָּד ז׳ [על־פי פירוש רש״י ליחזקאל כז יא: ״וגמדים במגדלותיך״ – גמדים, שהם ננסים; ולפי פשוטו – שֵׁם שבט; ראה גם גמד להלן] נַנָּס, קְצַר־קוֹמָה מְאֹד: ״אָז תֵּרֵד מַקְהֵלַת גַּמָּדִים״ (ביאליק, גמדי ליל). [ובהשאלה:] ״גַּסֵּי־רוּחַ אוֹ גַּמָּדֵי־רוּחַ״ (קלצקין, כתבים 40). – [גַּמַּד־, גַּמָּדִים, גַּמָּדֵי־; גַּמֶּדֶת, גַּמָּדוֹת]

גמד [קרוב אל קמט, גדם; ארמית: גְּמַד; וראה גַּמָּד]

~ פָּעַ׳ **גָּמַד***, 1*. פ״י כִּוֵּץ, צִמְצֵם: ״בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ... וִיסָדָן וְטִפְּחָן וּגְמָדָן וּמְתָחָן״ (תנא דבי אליהו לא). 2÷ פ״ע נִתְכַּוֵּץ, נִצְטַמְצֵם: ״הָעוֹר (שֶׁל הַצְּבִי) כּוֹוֵץ וְגוֹמֵד לְאַחַר הַפְשָׁטוֹ״ (רש״י כתובות קיב.). – [לִגְמֹד, גּוֹמֵד, יִגְמֹד]

~ נִפְ׳ **נִגְמַד÷**, נִתְכַּוֵּץ, נִצְטַמְצֵם, הֻקְטַן: ״הַחֶבֶל לַח בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וּמִתְפַּשֵּׁט כָּל צָרְכּוֹ, וּבִימוֹת הַחַמָּה מִתּוֹךְ יָבְשׁוֹ הוּא נִגְמָד וְנִכְוָץ״ (רש״י בבא מציעא סא:). ״מָצָא שֶׁחֲנִיָּא וּבֵיתוֹ כְּאִלּוּ נִגְמְדוּ, הֻנְמְכוּ בְּשִׁעוּר קוֹמָתָם״ (קבק, במשעול 59). – [לְהִגָּמֵד, נִגְמָד, יִגָּמֵד]

~ פִּעֵ׳ **גִּמֵּד°** פ״י צִמְצֵם, הִקְטִין: ״הַפְּרוּזָה שֶׁלָּנוּ גִּמְּדָה אֶת עַצְמָהּ עַל־יְדֵי שֶׁגִּמְּדָה אוֹתָנוּ״ (קריב, עטרה 26). ״מְגַמֵּד קוֹמָתוֹ וְכוֹבֵשׁ עֵינָיו בַּקַּרְקַע״ (שנהר, ב 314). – [לְגַמֵּד אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּמַּד°**, צֻמְצַם, הֻקְטַן: ״גֻּמְּדוּ יַעֲרוֹתַי, מַעְיָנַי מֻרְשָׁשִׁים״ (ברש, ב 423). ״מְכֻוָּץ וּמְגֻמָּד בֵּין כְּרִיכֵי יְתָרִים״ (שנהר, ב 171). הַתָּכְנִית גֻּמְּדָה כְּדֵי מֶחֱצִיתָהּ. – [מְגֻמָּד, יְגֻמַּד]

~ הִתְ׳ **נִתְגַּמֵּד°**, נִצְטַמְצֵם, הִתְכַּוֵּץ: ״טוֹמֵן רֹאשׁוֹ בֶּעָפָר, מִתְגַּמֵּד, מִצְטַמְצֵם״ (שמיר, עירום 154). ״חִיּוּכוֹ נִתְגַּמֵּד לְמִין הַבָּעָה שֶׁל נְזִיפָה וּתְמִיהָה״ (ג׳ שחם, דגן). – [לְהִתְגַּמֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִגְמִיד°** פ״י קִצֵּר, צִמְצֵם, הִנְמִיךְ. – [לְהַגְמִיד, מַ־, יַ־]

~ הֻפְ׳ **הֻגְמַד°**, צֻמְצַם, הֻקְטַן: ״הַהִסְתַּכְּלוּת וְעִיר־הָאַנְפִּית... שֶׁהֻגְמְדָה בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת״ (סוקולוב, במראות 436). – [מֻגְמָד, יֻגְמַד]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְ׳עַל; פִּעֵ׳ל; פֻּעַ׳ל; הִת׳פַעל; הִפְ׳עִיל; הֻפְ׳עַל

גֻּמֶּד° ז׳ [מן גמד] אֵיבָר מְגֻנָּן, אֵיבָר שֶׁלֹּא הִתְפַּתֵּחַ כָּרָאוּי כִּשְׁאָר הָאֵיבָרִים. — [גֻּמֶּד־, גֻּמָּדִים, גֻּמְּדֵי־]

גַּמָּדוּת° נ׳ [מן גַּמָּד] קַטְנוּת־קוֹמָה, נַנָּסוּת: ״הַגַּמָּד... בְּגַמָּדוּתוֹ וּבְגַלְמִידוּתוֹ״ (טברסקי, אררט). ״הִנֵּה נִתְגַּלָּה בְּנַוְלוּתוֹ וּבְגַמָּדוּתוֹ״ (יזהר, מישור 59). — [גַּמָּדוּת־]

גַּמָּדִי° ת׳ [מן גַּמָּד] נַנָּסִי, קְטַנְטַן, זָעִיר: ״לְכָל הַדְּבָרִים הַקְּטַנּוּנִיִּים, הַנַּנָּסִיִּים, לְכָל הַדְּחוּקִים הַגַּמָּדִיִּים״ (סוקולוב, במראות 264). יְצוּרִים גַּמָּדִיִּים. — [גַּמָּדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

גַּמָּדִיּוּת° נ׳ [מן גַּמָּדִי] נַנָּסוּת, קַטְנוּת [בהשאלה]: ״פִּלְחָן הַגַּמָּדִיּוּת וְשִׁגָּעוֹן הַקַּטְנוּת שֶׁנִּתְפְּסוּ לוֹ לֹא רַק הַשּׁוּעָלִים הַקְּטַנִּים בְּסִפְרוּתֵנוּ״ (שטיינמן, במעגל 57). — [גַּמָּדִיּוּת־]

גַּמָּה* נ׳ רְאֵה גַּמָּא.

גַּמָּה◊ נ׳ [מיוונית: gamma האות השלישית γ; ראה ב. גַּם, גַּמָּא] [במוסיקה] סֻלָּם, סֻלַּם־הַצְּלִילִים: ״הֵד גּוֹרֵר מִשְׁנֵהוּ, כֻּלָּם בְּיַחַד מִצְטָרְפִים לְגַמָּה אַדִּירָה וּשְׁלֵמָה״ (שניאור, שירים קג). — [גַּמּוֹת]

גָּמוּד* ת׳ [מן גָּמַד] 1*, מְצֻמְצָם, מְכֻוָּץ: ״אַמָּה גְמוּדָה״ (ירושלמי יומא מא ג). ״זוֹ הָיְתָה תִּימָנִיָּה גְּמוּדָה וּכְחוּשָׁה״ (שנהר, ג 301). 2°, מְגֻנָּן, שֶׁלֹּא הִתְפַּתֵּחַ כָּרָאוּי: ״מַרְאֵהוּ כְּגֶזַע־זַיִת גָּמוּד וְקָמוּט״ (כרש, ב 264). ״שְׂמֹאלוֹ כְּוּוּצָה וּגְמוּדָה מֵחֲמַת חֹלִי״ (טברסקי, לפידים 214). ״וּמָה גְמוּדָה קוֹמָתִי וְחָדֵל כֹּחִי״ (רגלסון, חקיקות 158). — [גְּמוּדָה, גְּמוּדִים, גְּמוּדוֹת]

גִּמּוּד°, גִּימוּד ז׳ [מן גמד, גִּמֵּד] קִצּוּר, צִמְצוּם: גִּמּוּד קוֹמָתָם שֶׁל גִּזְעֵי עֵצִים. — [גִּמּוּד־]

גִּמּוּז°, גִּימוּז ז׳ [מן גמז, גִּמֵּז] הַפְרָיַת תְּאֵנִים בְּעֶזְרַת תְּאֵנֵי־בָּר שֶׁמְּצוּיִים בָּהֶן חֲרָקִים מַפְרִים (Caprification). — [גִּמּוּז־]

א. גָּמוּל תו״ז [מן א. גמל, גָּמַל] 1. תִּינוֹק שֶׁגָּדַל וְחָדַל לִינֹק מֵחֲלֵב אִמּוֹ: ״וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה״ (ישעיה יא ח). 2*, מִי שֶׁנִּגְמַל מִמַּשֶּׁהוּ: ״מַאי גְּלַמּוּדָה? גְּמוּלָה מִבַּעְלָהּ״ (סוטה מב.). ״יְהוּדִים טוֹבִים וְנֶאֱמָנִים, אַךְ גְּמוּלִים מִכָּל הִתְעוֹרְרוּת״ (שרת, באסיה 84). — [גְּמוּלָה, גְּמוּלִים, גְּמוּלוֹת]

— גְּמוּלֵי־מֵחָלָב, תִּינוֹקוֹת שֶׁאַךְ זֶה חָדְלוּ לִינֹק. [ובהשאלה] זַאֲטוּטִים, חַסְרֵי נִסְיוֹן־חַיִּים: ״אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה... גְּמוּלֵי מֵחָלָב, עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם?״ (ישעיה כח ט). ״אִי לָכֶם וּלְשִׂכְלְכֶם, גְּמוּלֵי מֵחָלָב!״ (ברקוביץ, תרי׳ טוביה עט).

ב. גָּמוּל∴ ת׳ [מן גמל, גָּמַל] שֶׁגְּמָלוּהוּ לוֹ, שֶׁשִּׁלְּמוּ לוֹ: ״וְכָל אֲנָשָׁיו הֵם עֲבָדַי וּגְמוּלֵי חֲסָדַי״ (אלחריזי, תחכמוני 107). — [גְּמוּלָה, ־לִים, ־לוֹת]

גְּמוּל, רְאֵה גִּימוּל, גִּימוֹן.

גְּמוּל ז׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] 1. שָׂכָר, שִׁלּוּמִים בְּעַד מַעֲשֶׂה: ״הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים״ (תהלים צד ב). ״בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־ה׳, וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו״ (תהלים קג ב). ״אוֹי לְרָשָׁע רָע, כִּי־גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לּוֹ״ (ישעיה ג יא). ״שֶׁאַתָּה מְשַׁלֵּם גְּמוּלִים טוֹבִים לַחַיָּבִים״ (בראשית רבה יג). 2°, תּוֹסֶפֶת מְיֻחֶדֶת עַל מַשְׂכֹּרֶת־הַיְסוֹד כְּשָׂכָר בְּעַד מַאֲמָץ אוֹ בְּעַד תַּפְקִיד אַחְרָאִי מְיֻחָד: גְּמוּל נִהוּל. גְּמוּל פִּקּוּחַ. — [גְּמוּל־, גְּמוּלִים, גְּמוּלֵי־]

— שָׁב גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ, שֻׁלַּם לוֹ כְּפִי שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ: ״כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ, גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ״ (עובדיה טו).

— הֵשִׁיב לוֹ גְּמוּלוֹ (תהלים כח ד), נִפְרַע מִמֶּנּוּ.

— שִׁלֵּם לוֹ אֶת גְּמוּלוֹ, עָשָׂה לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה זֶה לַאֲחֵרִים: ״אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם־לָךְ אֶת־גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ״ (תהלים קלז ח).

— כִּגְמוּל יָדָיו (שופטים ט טז), כְּמַעֲשֵׂהוּ, כַּמַּגִּיעַ לוֹ.

— בַּעַל־הַגְּמוּל* (כתובות ח:), תֹּאַר לַה׳ הַמְשַׁלֵּם לְכָל אָדָם כִּגְמוּלוֹ.

גְּמוּל, גִּימוּל° ז׳ [מן א. גמל] גְּמִילָה, הַפְסָקַת הֲנָקָתוֹ שֶׁל תִּינוֹק: ״חֲלֵב דַּדֶּיהָ... עִם הַגְּמוּל זָעַק בְּזֶרֶם חוֹזֵר פְּנִימָה״ (שטיינמן, זוגות ב 19). — [גְּמוּל־]

גְּמוּלָה נ׳ [צורת־משנה של גְּמוּל] גְּמוּל, שִׁלּוּמִים: ״וְלָמָּה יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת״ (שמואל ב יט לז). — [גְּמוּלַת־, גְּמוּלוֹת]

— אֵל גְּמוּלוֹת (ירמיה נא נו), תֹּאַר לַה׳ הַמְשַׁלֵּם לְכָל אָדָם כִּגְמוּלוֹ.

גִּמּוּם∴, גִּימוּם ז׳ [מן גמם, גִּמֵּם] 1°, קִצּוּץ הַקָּצֶה הָעֶלְיוֹן שֶׁל עַנְפֵי הָעֵץ. 2∴, הִתְהַוּוּת גֻּמָּה אוֹ חָרִיץ: ״פְּגִימָה אוֹ גִּמּוּם אֵינוֹ נִכָּר בָּהֶם (בַּחִטִּים, בַּשִּׁנַּיִם) וַהֲרֵי חֲבוּאוֹת בַּפֶּה״ (רש״י בכורות לה.). 3°, הִתְהַוּוּת גֻּמּוֹת וְעִירוֹת, שְׁקָעִים וּמִגְרָעִים (Pitting): גִּמּוּם פְּנֵי הַמַּתֶּכֶת הַנִּמְצֵאת בִּרְטִיבוּת בְּשֶׁל פְּעֻלַּת הַשִּׁתּוּךְ (אִכּוּל עַל־יְדֵי חֲלוּדָה). — [גִּמּוּם־, גִּמּוּמִים, ־מֵי־]

א. גָּמוּם* ת׳ [מן גמם, גָּמַם] 1°, קָצוּץ: עֵץ גָּמוּם. 2*, חָתוּךְ: ״הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּמָצָא בְּהֵמָה שֶׁפִּיהָ גָּמוּם״ (חולין נט.). 3*, חֲסַר־קַרְנַיִם: ״אֵיזֶה הוּא גָמוּם? כָּל שֶׁאֵין לוֹ קַרְנַיִם״ (תוספתא בכורות ד טז). ״נַעֲשׂוּ נִסְיוֹנוֹת לְגַדּוֹל בָּקָר גָּמוּם״ (עיתונות). 4°, מָלֵא גֻּמּוֹת: פָּנִים מְחֻטָּטִים וּגְמוּמִים. — [גְּמוּמָה, גְּמוּמִים, ־מוֹת]

ב. גָּמוּם° ת׳ [מן א. גַּם] מַסְכִּים, נוֹטֶה, אוֹהֵד: ״אַף הִיא הָיְתָה גְמוּמָה בְּדָבָר זֶה״ (עגנון, כפות תסט). — [גְּמוּמָה, ־מִים, ־מוֹת]

גִּמּוּעַ∴, גִּימוּעַ ז׳ [מן גמע, גִּמֵּעַ] גְּמִיעָה, בְּלִיעַת מַשְׁקֶה. — [גִּמּוּעַ־]

גָּמוּעַ° ת׳ [מן גמע, גָּמַע] בָּלוּעַ, שֶׁנִּלְגַּם [גם בהשאלה]: ״מְלֵאָה אַהֲבָתֵנוּ... כִּי לֹא גְמוּעָה הִיא, נֶטֶף לֹא נִגְרַע מִמֶּנָּה״ (אלתרמן, עיר 10). — [גְּמוּעָה, גְּמוּעִים, ־עוֹת]

גָּמוּר* ת׳ [מן א. גמר, גָּמַר] 1*, שָׁלֵם: ״מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין, צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם עוֹמְדִין״ (ברכות לד:). 2*, בָּשֵׁל, בּוֹגֵר: ״פֵּרוֹת גְּמוּרִים״ (בבא קמא ו ב). ״אִשָּׁה גְמוּרָה״ (ספרא, מצורע). ״הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתַּרְנְגֹלֶת וּמָצָא בָהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת״ (ביצה ב:). ״בָּנוֹת י״ד וְט״ו הֲרֵי הֵן כְּבָר כַּנָּשִׁים גְּמוּרוֹת״ (אחד העם, רז). 3*, מֻחְלָט, וַדָּאִי: ״אֵין הַיְבָמָה גְמוּרָה לַיָּבָם כְּשֵׁם שֶׁהָאֲרוּסָה גְמוּרָה לָאִישָׁהּ״ (נדרים י ו). ״אֵין מַאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר״ (ירושלמי מב א). ״וְהוּא מוֹחֵל עַל זֶה מְחִילָה גְמוּרָה״ (ביאליק, אריה ה). ״בִּטִיחוּת גְּמוּרָה שֶׁבּוֹ הָעִידָה שֶׁהוּא אֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר״ (עגנון, אורח 221). שֶׁקֶט גָּמוּר. אִסּוּר גָּמוּר וְחָמוּר. 4°, מֻשְׁלָם, שֶׁנִּגְמְרָה עֲשִׂיָּתוֹ: רָהִיטִים גְּמוּרִים. 5° [בלשון־הדיבור] מְחֻסָּל, אָבוּד: ״בָּא לוֹ כַּדּוּר לַמִּטְעָן – אֲנִי גָמוּר וַחֲבֵרַי גְּמוּרִים. יִצְטָרְכוּ לְחַפֵּשׂ אַחֲרֵינוּ בְּמִיקְרוֹסְקוֹפִּים״ (שמיר, במו 181). אָפְסוּ כֹּחוֹתַי, עוֹד מְעַט וַאֲנִי גָמוּר. — [גְּמוּרָה, גְּמוּרִים, ־רוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— מְנוּי וְגָמוּר°, [שאול מן "גמנו וגמרו", ידיים ד א] מְסֻכָּם וּמֻחְלָט, קָבוּעַ לְלֹא שִׁנּוּי.

גְּמוּר°, גִּימוּר ז׳ [מן גמר, גִּמֵּר] 1, סִיּוּם, סוֹף: הֵבֵאנוּ אֶת הָעִנְיָן לִידֵי גְּמוּר. 2, פְּעֻלּוֹת־הַשִּׁפּוּר הָאַחֲרוֹנוֹת בְּבִנְיָן, בְּמוּצָר: "דִּירָה בַּת שְׁלוֹשָׁה חֲדָרִים, הַגְּמוּר שֶׁלָּהּ מְשׁוּפְרָא דְשׁוּפְרָא" (מודעה בעיתון). — [גְּמוּר־]

גְּמוּשׁ°, גִּימוּשׁ ת׳ [מן גמש, גִּמֵּשׁ] הַגְמָשָׁה, רִכּוּךְ, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא גָּמִישׁ [גם בהשאלה]: גְּמוּשׁ הַצַּוָּארוֹן הַנֻּקְשֶׁה. "הַהֲלָכָה וְכֹחַ גְּמוּשָׁהּ לְגַבֵּי הַחַיִּים" (שמיר, במו 125). "גְּמוּשׁ הַמַּנְגָּנוֹן הָאַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי שֶׁל הַמְּדִינָה" (עיתונות). גְּמוּשׁ הַתָּכְנִית וְהַתְאָמָתָהּ לַמְּצִיאוּת. — [גְּמוּשׁ־]

גָּמוּשׁ° ת׳ [מן גמש] גָּמִישׁ, אֱלַסְטִי, רַךְ וָנוֹחַ: "גְּמוּשָׁה גִּזְרָתָהּ וּמְגֻדָּה" (שניאור, שירים קלט). — [גְּמוּשָׁה, גְּמוּשִׁים, ־וֹת]

גמז [אולי בהיפוך אותיות מן גזם]

~ פִּעֵ׳ **גִּמֵּז*** פ״י 1, הִפְרָה תְּאֵנָה עַל־יְדֵי הַרְכָּבַת עָנָף שֶׁל תְּאֵנַת־בָּר נוֹשֵׂאת חֲרָקִים הַמְסַיְּעִים לַהַפְרָיָה: "מְסַקְּלִין, מְקַוְּצִין, מְקַטְּפִין, מְסַתְּתִין וּמְצַדְּדִין וּמְגַמְּזִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה" (תוספתא שביעית א יא). 2 [לדעה אחרת] גָּזַם, נָטַל אֶת הַגְּמִזִיּוֹת. — [לְגַמֵּז, מְ־, יְ־]

גַּמְזִיָּה* נ׳ [ראה גמז] עָנָף רַךְ שֶׁל שִׁקְמָה אוֹ שֶׁל חָרוּב (פסחים ד ח). — [גַּמְזִיַּת־, גַּמְזִיּוֹת]

גמ״ח ר״ת גְּמִילוּת חֶסֶד; גְּמִילוּת חֲסָדִים.

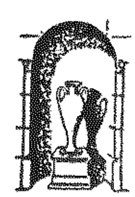
גומחה לעציץ

גֻּמְחָה°, גומחה נ׳ [ארמית: גּוּחָא או גֻּמְחָא; אכדית: gimehu כוך, חדר של מת] מִגְרָע, שֶׁקַע בְּתוֹךְ הַקִּיר הֶעָשׂוּי לִקְבֹּעַ בְּתוֹכוֹ מַדָּף, עָצִיץ וְכַדּוֹמֶה. — [גֻּמְחַת־, גֻּמְחוֹת]

גַּמְחוֹן*, גַּמְחוֹנִי° ת׳ [שאול מבראשית רבה נז, ממדרש השם המקראי גַּחַם — גמחון, לשון מרדות] עִקֵּשׁ, קַפְּרִיזִי [ראה גם גַּחְמָן]. — [גַּמְחוֹנִית, גַּמְחוֹנִים, ־נִיּוֹת]

גַּמְחוֹנוּת°, גַּמְחָנוּת° נ׳ [מן גַּמְחוֹן] עִקְּשׁוּת, קַפְּרִיזִיּוּת: "מַעֲשֵׂה הַגַּמְחוֹנוּת הַמְשֻׁנֶּה שֶׁל יְדִידוֹ" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 45). "אֵין בּוֹ מִמִּדַּת הַגַּמְחָנוּת" (סדן, תר׳ בטרם 101). — [גַּמְחוֹנוּת־]

גמח״ט ר״ת גְּמַר חֲתִימָה טוֹבָה.

גִּמְטוּר°, גִּימְטוּר ז׳ [מן גמטר, גִּמְטֵר] עֲרִיכַת גִּימַטְרִיָּאוֹת, מִדְרַשׁ מִלִּים לְפִי הָעֲרָכִים הַמִּסְפָּרִיִּים שֶׁל אוֹתִיּוֹתֵיהֶן. — [גִּמְטוּר־]

גמטר [מן גִּימַטְרִיָּא]

~ פִּעֵ׳ **גִּמְטֵר*** פ״י צֵרֵף גִּימַטְרִיָּאוֹת, דָּרַשׁ מִלִּים לְפִי הָעֲרָכִים הַמִּסְפָּרִיִּים שֶׁל אוֹתִיּוֹתֵיהֶן. — [לְגַמְטֵר, מְגַמְטֵר, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּמְטַר°**, נַעֲשׂוּ בּוֹ גִּימַטְרִיָּאוֹת: "סֵפֶר יְצִירָה" רֻבּוֹ מְגֻמְטָר וּמְנֻטְרָק. — [מְגֻמְטָר, יְ־]

גִּמַטְרִיָּה, ראה גִּימַטְרִיָּא.

גֹּמִי*, גֶּמִי* ז׳ [קרוב אל גֹּמֶא] קְנֵה־גֹּמֶא, קְנֵה־סוּף שֶׁעוֹשִׂים מִמֶּנּוּ חוּטִים לִקְשִׁירָה וְלַאֲגִידָה: "יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה... רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר, קוֹשְׁרוֹ בְּגֶמִי" (בכורים ג א). — [גְּמִי־, גְּמָיִים, גְּמָיֵי־]

גֻּמִּי° ז׳ ראה גוּמִי.

גְּמִיאָה* נ׳ [מן גמא, גָּמָא] גְּמִירָה, לְגִימָה, בְּלִיעַת מַשְׁקֶה: "חָלָב כְּדֵי גְּמִיאָה" (שבת ח א, לפי הערוך). "וְגוֹמֵאת גְּמִיאָה קְטַנָּה מִתּוֹךְ סֵפֶל שֶׁל קַהֲוָה" (מגדלי מו״ס, רד). — [גְּמִיאַת־, גְּמִיאוֹת]

גְּמִידָה° נ׳ [מן גמד, גָּמַד] צִמְצוּם, קִצּוּר: "רָאוּ שֶׁהַמֶּרְחַקִּים אֵינָם נוֹרָאִים כָּל כָּךְ וְחַוָּיָה שֶׁל הָעַיִן עָשָׂה הַרְבֵּה לִגְמִידָתָם" (שמיר, במו 118). — [גְּמִידַת־]

גְּמִיָּה*, גמייה נ׳ [מן גמא, גָּמָא] גְּמִיאָה, גְּמִיעָה, לְגִימָה: "מַיִם כְּדֵי גְּמִיָּה" (ירושלמי פסחים לז ג). — [גְּמִיַּת־, גְּמִיּוֹת]

גֻּמִּיָּה° נ׳ ראה גּוּמִיָּה.

א **גְּמִילָה°** נ׳ [מן א. גמל, גָּמַל] 1, הַבְשָׁלַת הַפְּרִי: גְּמִילַת הָעֲנָבִים בְּחֹדֶשׁ סִיוָן. 2, הַפְסָקַת הֲנָקָתוֹ שֶׁל הַוָּלָד: נְשֵׁי עֲדוֹת הַמִּזְרָח מְאַחֲרוֹת אֶת מוֹעֵד הַגְּמִילָה שֶׁל תִּינוֹקוֹתֵיהֶן. — [גְּמִילַת־]

ב **גְּמִילָה*** נ׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] שִׁלּוּם, מַתַּן גְּמוּל, עֲשִׂיָּה: "הַפֵּאָה וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילַת חֶסֶד" (תוספתא פאה א א). חֶבְרָה לִגְמִילַת חֲסָדִים לַנִּצְרָכִים. — [גְּמִילַת־]

גְּמִילוּת* נ׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] מַעֲשֶׂה, תַּשְׁלוּם [רווח רק בצירופים:]

— גְּמִילוּת חֲסָדִים*, עֲשִׂיַּת טוֹבוֹת לַזּוּלַת: "עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד — עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים" (אבות א ב). "צְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים שְׁקוּלִין כְּנֶגֶד כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה" (תוספתא פאה ד יט).

— גְּמִילוּת־חֶסֶד°, הַלְוָאָה לַנִּצְרָךְ בְּלֹא־רִבִּית: "וְקִבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ בִּשְׁעַת הַדֹּחַק גְּמִילוּת־חֶסֶד קְטַנָּה" (ברקוביץ, הראשונים רכח).

— גְּמִילוּת חֵן וָחֶסֶד°, הַלְוָאָה בְּלֹא רִבִּית: "וְהֶחֱלִיטוּ לִטֹּל מֵעֵינֵי הָעֵדָה בְּתוֹרַת הַלְוָאָה וּגְמִילוּת חֵן וָחֶסֶד שָׁלֹשׁ מֵאוֹת רִיאָל" (הזז, יעיש א 52).

גְּמִימָה° נ׳ [מן גמם, גָּמַם] גִּזּוּם, כְּרִיתַת קְצוֹתֵיהֶם שֶׁל עַנְפֵי הָעֵץ. — [גְּמִימַת, ־מוֹת]

גְּמִיעָה* נ׳ [מן גמע, גָּמַע] גְּמִיאָה, לְגִימָה: "חָלָב כְּדֵי גְּמִיעָה" (שבת מ א). "דְּלִי וּשְׁתִי וְהַגְמִיעִי גְּמִיעָה" (כלפון, שירים 108). "וְכָאן גָּמַע מַר דִּיכְּסִיל גְּמִיעָה שֶׁל מַיִם" (עגנון, כפות שיא). — [גְּמִיעַת־, גְּמִיעוֹת]

גְּמִיר* ת׳ [ארמית: גְּמִיר לומד] לַמְדָן, מְלֻמָּד [מצוי בצירוף:]

— גְּמִיר וּסְבִיר* [שאול מהוריות ב: "להוראה — גמיר וסביר משמע"], לַמְדָן וְנָבוֹן, בָּקִי בַּתּוֹרָה וְחָרִיף בַּהֲבָנָתָהּ: "רַבָּנֵי נְיוּ־יוֹרְק מְעִידִים עָלָיו שֶׁהוּא גְּמִיר וּסְבִיר" (ליסיצקי, תולדות 103). "בָּנִים יַקִּירִים, גְּמִירִים וּסְבִירִים" (ליפסון, מדור).

גְּמִירָא* ז׳ [ארמית] גְּמַר, סִיּוּם: "אַל תַּרְחִיק עַצְמְךָ מִמִּדָּה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה וּמִמְּלָאכָה שֶׁאֵין לָהּ גְּמִירָא" (אבות דר׳ נתן כז ג).

— עַד גְּמִירָא°, עַד הַסּוֹף: "לֹא חָשַׁבְתָּ אֶת סֵדֶר הַמְּלָאכוֹת עַד גְּמִירָא" (מגדלי מו״ס, רס). "הָאֲסִיָּאטִים נִשְׁאֲרוּ אֲסִיָּאטִים עַד גְּמִירָא" (אחד העם, שפו).

גְּמִירָה* נ׳ [מן א. גמר, גָּמַר] 1°, סִיּוּם, הֲבָאַת דָּבָר לְסוֹפוֹ: גְּמִירַת הָעֲבוֹדָה. 2*, הַבְשָׁלָה: "בְּפֵרוֹת הָאִילָן אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן — חַיָּבִין" (רמב״ם, מתנות עניים ב ז). — [גְּמִירַת־]

גמיש° ת׳ [מארמית: גמש נכסף; ראה גמש] 1, כפיף, אלסטי, נוח להכפף, החוזר למצבו הקודם לאחר שכפפוהו או מתחוהו: גמי, ענף רך – גמישים הם. 2, זריז, קל־תנועה: גוף גמיש. [ובהשאלה:] "מצא כשרונו הרענן והגמיש גם בבקעה זו מקום רחב־ידים" (ביאליק, פאסטרנק). 3, נטול קשיחות, נוח להסתגל למצבים שונים, לא־קיצוני: אדם גמיש. מדיניות־חוץ גמישה. גישה גמישה לזולת. – [גמישה, גמישים, ־ות]

גמישה° נ׳ [מן גמיש] כפיפה, תנועה לכאן ולכאן: "שהלך עקב בצד אגודל, בלי גמישה כל־שהיא, כברגלי עץ" (שופמן, ב 152). – [גמישת־]

גמישות° נ׳ [מן גמיש] 1, אלסטיות, נוחות לכפיפה או למתיחה: גמישות הענף הרך. 2, זריזות, קלות התנועה: גמישות הגוף. 3, כשרון ההסתגלות לתנאים שונים ולמצבים שונים: גמישות במשא־ומתן עם הבריות. – [גמישות־]

א. גמל [קרוב אל א. גמר; ערבית: כמל היה שלם]

~ פע׳ **גמל** 1, פ״ע בכר, הבשיל: "ובסר גמל יהיה נצה" (ישעיה יח ה). "עוד תראה עת יגמל עמלך ורבה" (ביאליק, איגרת קטנה). הירקות גמלו. 2° [בהשאלה] בגר, השלם: "פה בכרה ילדותו, בחרותו גמלה" (ביאליק, המתמיד). "כבר גמלו לו שנותיו ויצא מכלל ילדות" (עגנון, אורח 98). "בלבו גמלה החלטה" (ברנר, א 312). 3 פ״י הביא פרי לגמר הבשלתו: "פרח מטה־אהרן... ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים" (במדבר יז כג). 4, פ״י סים את תקופת היניקה של התינוק: "ותינק את־בנה עד־גמלה אתו" (שמואל א א כג). "אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה" (בבא מציעא פז.). – [לגמל, גומל, פ״ע יגמל, פ״י יגמל]

~ נפ׳ **נגמל**, 1, גדל (תינוק) וחדל לינק מחלב אמו: "ויגדל הילד ויגמל" (בראשית כא ח). "נגמל מחלבו" (בראשית רבה נג). 2 ⁂, גמל, הבשיל, התפתח עד תם: "ובסר גמל – נגמל להיות נסים כפול הלבן" (רש״י ישעיה יח ה). "הם אומרים לבר: הגמלה!" (ביאליק, משירי הקיץ). "עד שלא נגמלו נעוריה השיאוה" (עגנון, כפות קמה). 3* [נגמל מן־] השתחרר מהרגלו הקודם, הדיר עצמו מן־: "נגמל מיצר הרע" (בראשית רבה נג). "ביום ההוא נגמלתי מן האגודל" (ביאליק, ספיח ד). האיש נגמל סוף־סוף מן העשון. – [להגמל מן־, נגמל, יגמל]

~ התפ׳ **התגמל**°, התנזר, מנע את עצמו מהרגלו, הדיר עצמו מן־: אחרי מאמצים רבים עלה בידיו להתגמל מן העשון. – [להתגמל מן־, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הגמיל** פ״י 1 ⁂, הבשיל, הביא לגמר ההבשלה: "הגמיל שקדים" (ינאי קצט). "זה שהגמיל את שדיה, השקה מיינות התאוה" (ש׳ שלום, שירים קנב). 2°, גרם שיגמל, הביא להגמלות מן־: הרופא הגמיל את החולה מן השכרות. – [להגמיל, מ־, י־]

ב. גמל [אכדית: gamālu העניק, סלח; ארמית: גמל]

~ פע׳ **גמל** פ״י 1, שלם, השיב גמול: "יגמלני ה׳ כצדקתי" (שמואל ב כ כא). "אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה" (שמואל א כד יז). "שהן כגומלין זה את זה" (דמאי ד ו). 2 [גמל עליו] עשה לו דבר, לטובה או לרעה: "אשירה לה׳ כי גמל עלי" (תהלים יג ו). "פשר הדבר על הכהן הרשע לשלם לו את גמולו אשר גמל על אביונים" (מגילת פשר חבקוק יב 3). – [לגמל את־, על־, ל־; גומל, יגמל]

~ נפ׳ **נגמל** ⁂, נעשה לו, שלם לו: "יוסף נגמל מאחיו רעה והשיב להם טובה" (בראשית רבתי 16). – [להגמל, נגמל, יגמל]

~ הפ׳ **הגמל** ⁂, נגמל, שלם לו: "מדת חמס גמלו, כן גמול הגמלו" (פיוטים, סידור 635). – [מגמל, יגמל]

– **ברכת הגומל** ⁂, ברכת הודיה שמברך בבית־הכנסת בשעת העליה לתורה מי שהיה בסכנה ונצל [הניצל אומר: "ברוך... הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב", והקהל עונים: "מי שגמלך כל טוב, הוא יגמלך כל טוב סלה"]: "והכל חיבים בברכת 'הגומל' שיצאו בשלום מן הסכנה" (מגדלי מר״ם, רסט).

– **גמל חסד***, עשה טובה למישהו: "שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים" (שבת קד.). "שאם אינם יכולים לגמל חסד בממונם, הם גומלים חסד בדבריהם" (עגנון, כלה יב).

– **גומלים*, גומלין*** [שאול מן דמאי ד ו: "שהן כגומלין זה את זה", וכן מן עבודה זרה סא:] הדדיות, שתוף בעזרה זה לזה: יחסי־גומלין. פעלות־גומלין.

– **משחק־גומלין**°, משחק־תחרות (בספורט, בשחמט וכדומה) הנערך כתשובה ליריב שזכה במשחק הקודם.

– **יחסי־גומלין**°, ראה יחס.

גמל ז׳ [אכדית: gammalu; ארמית: גמלא; ערבית: ג׳מל] (בראשית כד י), בהמת־בית ממעלי־הגרה (Camelus), מבהמות התחבורה החשובות בימי־קדם. לגמל צואר ארך, רגלים גבוהות ודבשת אחת או שתים בגב. פרסותיו שקועות בסלית הרגל הרחבה והנוחה להליכה בחול. הגמל אוכל עשב וגם צמחי קוצים, הוא יכול לחיות 5–10 ימים בלא מים. בדבשתו אצור מלאי של מזון שמן לימי רעב. על כן הוא נחשב לבהמת המשא והתחבורה החשובה ביותר במדבר. – [גמל־, גמלים, ־לי־]

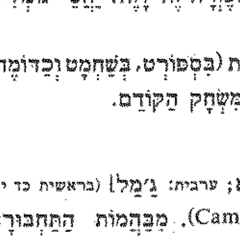
גמל חד־דבשתי (1/75)

גמל דו־דבשתי (1/75)

– **גמל שפורח באויר*** (שבועות ג ח), משל לדבר גוזמה, בדותה, שקר וכזב, עורבא פרח.

– **לפי הגמל המשא*** [בארמית: "לפום גמלא שיחנא", כתובות סז.] כלומר: אין להטיל עבודה על מישהו אלא לפי כחותיו ויכלתו.

– **הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקין*** [תרגום רש״י לנוסח הארמי בסנהדרין נב.: "נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני"] כלומר, אל להם לצעירים להתפאר בצעירותם.

– **הקש ששבר את גב הגמל**°, משל לדבר קל־ערך שהכריע את הכף וגרם למשבר רציני, שהיה תלוי ועומד זה מכבר.

– **גמל־נמרי**° ז׳ ראה ג׳ירף.

– גְּמַל־שְׁלֹמֹה° ז׳ חֶרֶק טוֹרֵף הַשַּׁיָּךְ לְסִדְרַת הַחֲגָבָנִיִּים (Mantidae). גְּמַל־שְׁלֹמֹה נִכָּר בְּרַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת שֶׁהָפְכוּ לְרַגְלַיִם טַרְפָּנִיּוֹת: בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ הֵן מִשְׁתַּרְבְּבוֹת לְפָנִים וְצָדוֹת חֲרָקִים. בְּמַצָּבָן הָרָגִיל הֵן סְמוּכוֹת לַגּוּף וְנִרְאוֹת כִּפְרוּשׂוֹת לִתְפִלָּה, וְעַל שׁוּם כָּךְ יֵשׁ שֶׁיִּקָּרֵא בְּשֵׁם ״הַצַּלְיָן״ (הַמִּתְפַּלֵּל). גּוּפוֹ לָרֹב יָרֹק אוֹ חוּם.

גמל־שלמה

גַּמָּל* ז׳ [מן גָּמָל] נוֹהֵג גְּמַלִּים, בַּעַל גְּמַלִּים (קידושין ד יד). – [גַּמַּל־, גַּמָּלִים, גַּמָּלֵי־]

– חֲמָר־גַּמָּל* (עירובין ג ד), מְשַׁל־חֲכָמִים עַל מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו לְבַצֵּעַ בְּבַת אַחַת שְׁתֵּי פְּעֻלּוֹת מְנֻגָּדוֹת זוֹ לָזוֹ [ראה הסבר מפורט יותר בערך חַמָּר]

גֶּמֶל*, ראה גִּימֶל*.

גֶּמֶל° ז׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] מִפְעַל הַגִּמְלָאוֹת: חֹק הַגֶּמֶל. מוֹסְדוֹת־גֶּמֶל וְקַרְנוֹת־הַבִּטּוּחַ. – [גֶּמֶל־]

גִּמְלָאוֹת°, גימלאות נ׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] זְכוּתוֹ שֶׁל אֶזְרָח עוֹבֵד שֶׁנִּפְגַּע בִּתְאוּנַת־עֲבוֹדָה, אוֹ שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל הַזִּקְנָה, לְקַבֵּל גִּמְלָה (פֶּנְסְיָה) מֶמְשַׁלְתִּית. – [גִּמְלָאוֹת־]

גְּמַלָּה* נ׳ [נקבה מן גָּמָל] נָאקָה, נְקֵבַת הַגָּמָל (בכורות ו:). – [גְּמַלּוֹת]

גִּמְלָה°, גימלה נ׳ [מן ב. גמל, גָּמַל] [ארמית: גִּמְלָא, תרגום ״גְּמוּל״. ישעיה סו ו] פֶּנְסְיָה, גְּמוּל כַּסְפִּי הַנִּתָּן לְפִי חֹק מֶמְשַׁלְתִּי לְמֻבְטָח שֶׁהִגִּיעַ לְזִקְנָה אוֹ שֶׁנֶּאֱלַץ לְהַפְסִיק עֲבוֹדָתוֹ מֵחֲמַת מַחֲלָה. – [גִּמְלַת־, גִּמְלָאוֹת]

א. גַּמְלָה* נ׳ [ארמית: גַּמְלָא, מועד קטן יא:] עֹל, מִסְגֶּרֶת לְצַוַּאר בְּהֵמוֹת: ״כְּפִיס וְגַמְלָה עֲלֵיהֶם – בֵּית־גְּעוּל־הַסּוּסִים״ (טשרניחובסקי, שירים 402). – [גַּמְלַת־, גַּמְלוֹת]

ב. גַּמְלָה* נ׳ [ארמית: גַּמְלָא, מועד קטן ו:] גֶּשֶׁר אַרְעִי, מַעֲבָר צַר עַל פְּנֵי הַמַּיִם: ״וְנִגְּשׁוּ אֶל גַּמְלָתָהּ שֶׁל מוֹבֶלֶת־הַצָּבָא הַגְּדוֹלָה שֶׁעָמְדָה לְיַד מְקוֹם הָעִגּוּן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 256). – [גַּמְלַת־, גַּמְלוֹת]

א. גַּמְלוֹן° ז׳ [על־שום הדמיון לדבשת הגמל] מִסְגֶּרֶת עֵץ מְשֻׁלֶּשֶׁת הַמְשַׁמֶּשֶׁת שֶׁלֶד לְגַג מְשֻׁפָּע. – [גַּמְלוֹן, ־נִים, גַּמְלוֹנֵי־]

גמלונים לגג

ב. גַּמְלוֹן*, גַּמְלוֹנִי° ת׳ [מן גָּמָל] גָּדוֹל, אָרֹךְ: ״אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין״ (שביעית ב ח). ״וּכְתֵפָיו רְחָבוֹת וְאֵיבָרָיו גַּמְלוֹנִין״ (עגנון, אורח 318). ״וּבְאוֹתִיּוֹת גַּמְלוֹנִין בְּרָאשֵׁי כָּל הָעִתּוֹנִים״ (צמח, כתבים 133). ״הִנֵּה שָׁבוּ וְהֵבִיאוּ בַּקְבּוּק גַּמְלוֹנִי״ (ברש, א 503) [ראה גם גַּמְלָנִי]. – [גַּמְלוֹנִית, גַּמְלוֹנִים, ־נִיּוֹת]

גַּמְלוֹנוּת° נ׳ [מן גַּמְלוֹנִי] גֹּדֶל רַב, מִדּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשִּׁעוּר הָרָגִיל: ״אָדָם טוֹב וְסִימְפָּטִי אֶלָּא מְגֻחָךְ בְּגַמְלוֹנוּתוֹ״ (קבק, בצל 306). ״גַּמְלוֹנוּת הַצְּמִיגִים הַהוֹרְסִים וּבָאִים״ (יזהר, צקלג 1119). גַּמְלוֹנוּת גּוּפוֹ שֶׁל הָעֲנָק. – [גַּמְלוֹנוּת־]

גַּמְלוּת° נ׳ [מן א. גמל, גָּמַל] בְּשֵׁלוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁגָּמַל וְהִבְשִׁיל [גם בהשאלה]: ״תַּפּוּחַ בָּלֶה מִגַּמְלוּת לֹא יָשׁוּר בְּרִפְיוֹן עַל הָאָרֶץ״ (ברתיני, שביל 23). גַּמְלוּת הַקָּמָה. גַּמְלוּת הַיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית. – [גַּמְלוּת־]

גְּמַלִּי* ת׳ [מן גָּמָל] שֶׁל גָּמָל, דּוֹמֶה לְגָמָל: ״הַצּוּרָה הַגְּמַלִּית״ (רמב״ם, איגרות). – [גְּמַלִּית, גְּמַלִּיִּים, ־לִיּוֹת]

גַּמְלָן*, גַּמְלָנִי° ת׳ [מן גָּמָל] גַּמְלוֹנִי, גָּדוֹל מְאֹד: ״אֲפוּנִים הַגַּמְלָנִים״ (כלאים ג ב). ״וְסַנְדָּלִים גַּמְלָנִיִּים בְּרַגְלָיו״ (עגנון, תמול 110). ״פִּנְקָסִים גַּמְלָנִיִּים נְשָׂאִים מֵהֶכָא לְהָתָם״ (זכאי, קצרות 537). ״הָיָה מְהַדֵּס אֶפְרַיִם בִּצְעָדִים גַּמְלָנִיִּים״ (טביב, דרך 137) [ראה גם גַּמְלוֹנִי]. – [גַּמְלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גַּמֶּלֶת* נ׳ [מן גַּמָּל] שַׁיָּרָה שֶׁל גְּמַלִּים, אוֹרְחַת גְּמַלִּים (סנהדרין י ה). – [גַּמֶּלֶת־, גַּמָּלוֹת, גַּמְּלוֹת־]

גמם [ערבית: גַ׳מַּ, גַ׳מַּמַ חתך, כרת]

~ פָּע׳ גָּמַם* פ״י קָצַץ, כָּרַת: ״גּוֹמֵם (אֶת הָעֵץ) עַד פָּחוֹת מִטֶּפַח״ (כלאים ב ד). – [לִגְמֹם אֶת־, גּוֹמֵם, יִגֹּם או יִגְמֹם]

~ נִפ׳ נִגְמַם*, 1. נִקְצַץ, נִכְרַת: ״אִילָן שֶׁנִּגְמַם וְהוֹצִיא חֲלִיפִין״ (שביעית א ח). 2. נֶחֱרַץ, נַעֲשְׂתָה בּוֹ גֻּמָּה: ״חַטָּיו הַחִיצוֹנוֹת שֶׁנִּפְגְּמוּ אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ״ (בכורות ו ד). 3 [בהשאלה] נִשְׁמַד, כָּלָה: ״הִגִּיעַ זְמַנָּהּ שֶׁל וַשְׁתִּי לִגָּמֵם״ (אסתר רבה א, גם ושתי). – [לְהִגָּמֵם, נִגְמָם, יִגָּמֵם]

~ פִּע׳ גִּמֵּם* פ״י גָּמַם, קִצֵּץ: ״הַכֶּרֶם הַזֶּה בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, מָה בְּעָלָיו עוֹשִׂים לוֹ? מְגַמְּמִין אוֹתוֹ״ (בראשית רבה לח) ״בָּאוֹלָר אֲגַמֵּם חֵלֶק (מִקְנֵה־הַסּוּף) וַאֲנִי מְתַקֵּן לִי חֲלִיל־רוֹעִים״ (יזהר, צקלג 332). [ובהשאלה:] ״עֲבוֹדָה מְטַפְּשֶׁת אֶת הַלֵּב וּמְגַמֶּמֶת אֶת הַשֵּׂכֶל״ (פינס, ילדי רוחי ב 50). – [לְגַמֵּם אֶת־, מְגַמֵּם, יְ־]

~ פֻּע׳ גֻּמַּם°, 1. נִקְצַץ: עֲצֵי הַיַּעַר גֻּמְּמוּ. 2. [מן גֻּמָּמִית] נַעֲשׂוּ בּוֹ גֻּמּוֹת: ״קַרְסֹל דַּק מְגֻמָּם שְׁקָעִים גֻּמִּישִׁים״ (יזהר, שיירה 97). שִׁנָּיו גֻּמְּמוּ. – [מְגֻמָּם, יְגֻמַּם]

~ הִת׳ נִתְגַּמֵּם*, נִקְצַץ [ובהשאלה] נִתְקַפַּח, נִתְחַסֵּר: ״נִתְגַּמְּמוּ בָּנָיו מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים״ (בראשית רבתי, ויחי). ״מַגָּל שֶׁכָּזֶה, שֶׁיִּתְחַטְּטוּ לוֹ שִׁנּוֹתָיו וְיִתְגַּמֵּם מִכָּל הַמַּעֲשִׂים בְּשָׁעָה אַחַת!״ (שנהר, ג 408). [לְהִתְגַּמֵּם מִן־, מִתְגַּמֵּם, יִתְגַּמֵּם]

גֻּמָּמִית* נ׳ [מן ב. גמם, ראה גֻּמָּה] 1*. גֵּב, גֻּמָּה בָּאֲדָמָה אוֹ בַּסֶּלַע (תוספתא מקוואות ג ד). 2°. גֻּמָּה, שֶׁקַע בַּגּוּף: ״אוֹתָן גֻּמָּמִיּוֹת־חֵן הַמִּתְעַלְּמוֹת וְעוֹלוֹת אֶל כּוֹתֶרֶת יָרֵךְ״ (יזהר, שיירה 59). 3°. גֻּמָּה צַלַּקְתִּית הַנִּשְׁאֶרֶת בְּעוֹר הַפָּנִים אַחֲרֵי מַחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת הַשְּׁחוֹרוֹת. – [גֻּמָּמִית־, גֻּמָּמִיּוֹת]

גמע [צורת משנה לנוסח במקרא: גמא]

~ פָּע׳ גָּמַע*, גָּמָא, בָּלַע, לָגַם: ״כְּדֵי לִגְמוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ״ (תוספתא סוטה א ב). ״וְגָמוֹעַ רֹק כִּמְמֶסֶךְ יַיִן״ (ביאליק, ראיתיכם). ״וְכָאן גָּמַע מַר דִּיכְּסִיל גְּמִיעָה שֶׁל מַיִם״ (עגנון, בכפות שיא). ״פֶּלֶא גָּמַע לִבִּי״ (ש׳ שלום, שירים סא). – [לִגְמֹעַ, גּוֹמֵעַ, גּוֹמַעַת, יִגְמַע]

~ נִפ׳ נִגְמַע°, נִבְלַע, נִלְגַּם: הַמַּיִם נִגְמְעוּ. – [נִגְמָע, יִגָּמַע]

~ פע׳ גמע * פ״י גמע, גמא: ״מגמע ובולע״ (תוספתא שביעית ו ג). – [לגמע, מ־, י־]

~ הפ׳ הגמיע ÷ פ״י הגמיא, השקה: ״דלי ושתי והגמיעי גמיעה״ (כלפון, שירים 108). – [להגמיע, מ־, י־]

~ הפ׳ הגמע °, הגמא, השקה. – [מגמע, יגמע]

גמען ° ז׳ [מן גמע, גמע] בלען, מי שמרבה לגמע: ״ואחר שיגמעו הרטב, הרי יביאו בשר, וכל הגמענים ינעצו מזלגיהם בבשר״ (עגנון, כפות קנב). – [גמענית, גמענים, ־ניות

גמץ, גומץ ז׳ [קרוב אל גמה; ארמית: גומצא] גמה, חור: ״חפר גומץ בו יפול״ (קהלת י ח). ״היה נוטל מעה או שתי מעות... ונותנן לתוך גמץ בקרקע הבית״ (עגנון, האש ו). – [גמץ־, גמצים, גמצי־]

א. **גמר** [ארמית: גמר; קרוב אל א. גמל]

~ פע׳ גמר, 1*, פ״י סים, השלים, הביא לידי גמר: ״וגמר את כל הפרשה״ (יבמות יב ו). ״לא עליך המלאכה לגמור״ (אבות ב טז). 2, פ״ע תם, כלה, אפס: ״הושיעה ה׳ כי־גמר חסיד״ (תהלים יב ב). 3*, החליט: ״גמרו שלא לעשר״ (אבות ה ח). ״כן נחלקו וכן גמרו״ (ידים ג ה). 4*, הסתים: ״מכה זו מפני־מה מתחלת בבני מעים וגומרת בפה?״ (שבת לג:). ״כלה חג, הקיץ גומר״ (ביאליק, עבים חושרים). 5 ° [גמר אתו; בלשון־הדיבור] הפסיק קשריו עמו: ״לאחר אותו ריב גמרתי אתה לחלוטין״. – [לגמר, גומר, יגמר, גמר!]

~ נפ׳ נגמר *, 1*, נשלם, בא לידי סיום וגמר: ״נגמרה מלאכתו״ (תרומות א י). ״נגמר דינו״ (בבא קמא ד ח). 2*, גמל, הבשיל הפרי: ״הקדישן (את הפרות) עד שלא נגמרו״ (פאה ד ח). 3*, החלט, נקבע סופית: ״משנכנסה (האשה) לרשותי, אינו דין שתגמר לי?״ (ירושלמי נדרים מב א). 4°, נסתים, אזל: נגמר כל המלאי. נגמרו האמצעים שעמדו לרשותו. – [להגמר, נגמר, יגמר]

~ פע׳ גמר * 1*, פ״י אבד, בזבז עד גמירא: ״שסוף מגמר (בן סורר ומורה) נכסי אביו״ (סנהדרין עב.). ״דור רביעי גמר את נכסיו״ (עגנון, תמול 14). 2 °, כלה, השמיד: ״שמא נגמרנו – וסוף פסוק?״ (שלונסקי, תר׳ קולא 191). ״סנהדרין זו או שאתה מגמר אותה או שהיא מגמרת אותך״ (שמיר, מלך 432) 3* פ״ע הבשיל, בכר: ״שאין פרותיהן מגמרין אלא לאחר שלוש שנים״ (ירושלמי שביעית לה ד) [יש קוראים כאן: מגמרים – מתגמרים]. – [לגמר, מ־, י־]

~ הת׳ התגמר °, נגמר, כלה: ״וכל כלי והויתי מתגמרים והולכים״ (שנהר, ב 123). – [להתגמר, מת־, ית־]

~ הפ׳ הגמר *, 1 ÷, השלם, נסתים: ״הקוצר כל שדהו קודם שתגמר״ (רמב״ם, מתנות עניים ב ז). ״הוא מבטיחני שהכל יגמר על הצד היותר טוב״ (ברנר, א 278). ״יהיה חמש מאות וחמשים – ובלבד שיגמר הדבר״ (בן־ציון, סא). 2*, החלט, נקבע, הכרע: ״משנכנסה לרשותך הגמרה לך״ (ירושלמי נדרים מב א). 3 ÷, כלה, אבד: ״אם אוציא מאמר, כל צען תגמר״ (ינאי סה). – [מגמר, יגמר]

– גמר אמר (על־פי תהלים עז ט), החליט: ״שניהם גמרו אמר ביניהם להצטין״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שם). ״גמרו אמר להבריח בסתר את אנהיט אל מקום רחוק״ (בורלא, עקביה 104).

– גמר את הדין*, הוציא פסק־דין: ״אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו״ (סנהדרין עט:).

– גמר בדעתו ÷, חשב ובא לידי החלטה: ״גמר בדעתו לצאת אל מחוז רחוק״ (בורלא, עקביה 67). ״גמר בדעתו להשתהות בכרך לנפישת־קמעה״ (טביב, דרך 174).

– גמר בלבו*, החליט, גמר אמר: ״גמר בלבו, צריך שיוציא בשפתיו״ (שבועות כו:). ״עמד וגמר בלבו: בין כך ובין כך אבד ישעי״ (בורלא, עקביה 271).

– גמר בנפשו °, גמר בלבו, החליט: ״אז גמר בנפשו לצאת לחוץ־לארץ״ (בורלא, עקביה 151).

– גמר עליו את ההלל* [בהשאלה ובשינוי־הוראה מן פסחים י ז], הרבה להלל אותו, הפליג בשבחו: ״ומפליגים בשבח ההשכלה עד שגמרו עליה את ההלל הגדול״ (מנדלי מו״ס, שצו). ״מי לא יגמור עליו הלל!״ (ביאליק, קטינא). ״וכל רואיו גמרו עליו את ההלל״ (שמעוני, הביבר 63).

– נמנו וגמרו* (ידים ד א), דנו בדבר והחליטו (לאחר הצבעה).

– וגומר* [בקיצור: וגו׳], וכן עד גמר הפסוק, השלם את הפסוק עד סופו: ״והקורא קורא: ׳אם־לא תשמר לעשות׳ וגו׳ ׳והפלא ה׳ את־מכותך ואת מכות׳ וגו׳ וחוזר לתחלת המקרא״ (מכות ג יד).

– ברך על המגמר* [שאול בשינוי־הוראה מן ברכות מג., ראה ג. גמר, הגמר] ברך על דבר שנגמר, זכה לסים בשעה טובה את אשר התחיל.

ב. **גמר** [ארמית: גמר למד; ראה גמרא]

~ פע׳ גמר* פ״י למד דבר מתוך דבר, העלה דבר שנשכח: ״תפלות מתמידין גמרו, תפלת השחר – מתמיד של שחר״ (ירושלמי ברכות ז א). – [לגמר, גומר, יגמר]

– גמירי*, [ארמית] קבלה היא בידינו, מקבלנו: ״גמירי, מעלין בקדש ואין מורידין״ (ברכות כח.).

ג. **גמר** [מארמית: גומרא גחלת; ערבית: ג׳מר פיחם, התפחם; ג׳מרה גחלת]

~ פע׳ גמר* פ״י קטר בשמים על גחלים להעלות ריח ניחוח, בשם: ״מחלקת להריח, אבל לגמר אסור״ (ביצה כב:). ״באו פקידי הרשות ושמו משמר על הספינה והיו מחטאים ומגמרים אותה״ (שנהר, ב 170). – [לגמר, מגמר, י־]

~ הת׳ התגמר*, התבשם (בריח בשמים שהקטרו וכדומה): ״ונמצא הבית מתגמר מאליו (מריח הקטרת)״ (ביצה כב:). ״אחרי זמן מועט התגמרה כל החצר מריח של דגים צלויים״ (קבק, במשעול 330). ״וריחות אביב ראשונים התחילו מתגמרים באויר״ (שנהר, ב 157). – [להתגמר, מת־, ית־]

~ הפ׳ הגמר*, התבשם, הקטר: ״כל המגמרות מברכין עליהן ׳בורא עצי בשמים׳״ (ברכות מג.) [ראה גם ערך מגמר]. – [מגמר, יגמר]

א. **גמר*, גמר*** ז׳ [מן א. גמר, גמר] סיום, סוף: ״כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה – יש לו שכחה״ (פאה ה ט). ״ואין בין תחלתם לגמרם אלא דבר של מה־בכך״ (הזז, היושבת 6). גמר הלמודים. בחינות־גמר. – [גמר־, גמרו]

– גמר־דין* (סנהדרין לד.), פסק־דין, החלטת בית־המשפט.

– גמר־דעת °, החלטה, קביעה סופית: "פתח... כמתוך גמר־דעת, לאחר שתיקה ממשכה" (הלקין, יחיאל 105).

– גמר־הקץ *, מועד בוא הגאלה: "ואת גמר הקץ לא הודיעו" (מגילת פשר חבקוק ז 2).

– הביא לידי גמר °, סים, השלים דבר.

– גמר חתימה טובה ^, ברכה מקבלת ממחרת ראש־השנה ועד הושענא־רבה.

– לגמרי *, בשלמות, לחלוטין, כליל. ראה ערך לגמרי *.

– גמרו של דבר ^, כללו של דבר, סכום הדברים: "גמרו של דבר – אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה (רש"י ויקרא יד מד).

ב. **גמר** ^ ז' גמרא: "המחלקת הדחויה היא שלא נעתקה מגמר מקים" (הנגיד, מבוא התלמוד).

גמרא *, גמרה * נ' [ארמית: לימוד; ראה ב. גמר] 1 ^, שם כולל לכל ספר מספרי התלמוד הכולל דברי המשנה ופרושי האמוראים עליהם: "המנשים את עולמם בדף של גמרא כלה" (ביאליק, אם יש). 2 *, חלק הספרות התלמודית הכולל את דברי האמוראים בלבד (בלי המשנה): "מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא" (ברכות כב.). 3 *, קבלה, דברים שקבל אדם מפי רבותיו [בניגוד אל "סברא" – דברים שהסיק אדם מדעתו ומשכלו]: "גמרא או סברא?" (יבמות כה:). "גמרא, אין לך מדה גדולה מזו" (בבא מציעא לג.). – [גמרת־, גמרות, גמרות־]

– בעל־גמרא * (עירובין כא:), ידען בדברי הגמרא.

גמרה *, גומרה נ' [ארמית: גומרא, גומרתא ראה ג. גמר] גחלת, פחם בוער (ירושלמי מעשר שני נו ג). – [גמרת־, גמרות]

גמרי * תה"פ ראה ערך "לגמרי".

א. **גמרן °** ת' [מן א גמר, גמר] קיצוני בדעותיו או במעשיו רדיקלי. – [גמרנית, גמרנים, ־ניות]

ב. **גמרן °** ז' [מן גמרא] בעל גמרא, בקי בתלמוד: "אני תלמיד־חכם, גמרן, בקי בגמרא" (הזז, יעיש 159). – [גמרנים]

גמרנות ° נ' [מן א. גמרן] קיצוניות בדעות, רדיקליות. – [גמרנות־]

גמש ° ז' [מן גמש] גמישות, אלסטיות: "גמש העלומים" (שלונסקי, תר' הדרן א 211). "גבו התקמר ברב חן ורב גמש" (ש' שלום, חי 39). – [גמש־]

גמש [קרוב אל כמש; ארמית: גמש כסף; ראה גם גמיש]

~ פע' **גמש °** פ"י עשה שיהא גמיש (אלסטי), רכך [גם בהשאלה]: "אמוני הספורט גמשו אותו" (סרן, תר' בטרם 101). "יש מגמשים שרירים, עורכים תרגילי התעמלות ומתנאים בגופם" (ד' שחם, שאלה 25). החם גמש את החמר המוצק. [ובהשאלה:] יש לגמש את התקנון. – [לגמש את־, מ־, י־]

~ התפ' **נתגמש °**, נעשה גמיש משהיה, נעשה אלסטי יותר [גם בהשאלה]: "וכל יותרת בשר שבו נתגמשה ונתפצלה לשרירים" (טביב, דרך 170). "הספסל דומה... והוא מוכן ומזמן להתגמש תחתיה" (שנהר, א 410). "הרעיונות הללו... מתגמשים ומשתנים עד כדי להקביל לאפני גלויו של הכשרון" (קלצקין, כתבים 136). הלשון העברית נתגמשה ונתעדנה בשירתו של ביאליק. – [להתגמש, מת־, ית־]

~ פע' **גמש °**, ראה ערך מגמש.

~ הפ' **הגמיש °**, 1, פ"י גמש, הקנה גמישות [גם בהשאלה]: "ומר תיבון מגמיש את צעדו בלכתו" (שנהר, ג 384). הגמשנו את גישתנו לפתרון הבעיה. 2, פ"ע נעשה גמיש, חדל להיות נקשה כל כך: "מאליה, בלא פקדות, נפרדת השורה, מגמישה יותר... נכונה לכל הפתעה" (יזהר, צקלג 24). – [להגמיש את־, מ־, י־]

~ הפ' **הגמש °**, נעשה גמיש יותר, נתגמש. – [מגמש, יגמש]

גמשות: 1, של מבוגר 2, של ילד

גמשה ° נ' [בחיקוי לצרפתית: gamache] מחפה, קרסלית של בד, של לבד או של עור וכדומה לכסוי הרגל מעל לנעל. – [גמשת־, גמשות, גמשות־]

גן ז' [ראה ב. גנן; אכדית: gannu; אוגריתית: גנ; ארמית: גנא, גנתא; ערבית: ג'נה] 1, מקום גדול עצים שונים, ביחוד עצי־פרי: "מפרי עץ־הגן נאכל" (בראשית ג ב). "בין ערוגות הגן והאילנות" (ביאליק, גבעולי אשתקד). 2 ° [קיצור מן "גן־ילדים"] בית־חנוך לתינוקות: ילד בן ארבע הולך על־פי־רב לגן. – [גן־, הגן, גנים, גני־]

– גן־חיות °, ביבר, מקום שמגדלים בו חיות, עופות ושאר בעלי־חיים למיניהם – למחקר ולראוה.

– גן־ילדים °, בית־חנוך לילדים עד גיל בית־הספר (לגילאי 3–6 בערך).

– גן־ירק (מלכים א כא ב), גנה, חלקת־שדה שמגדלים בה ירקות למיניהם.

– גן־עדן, 1, הגן שישבו בו אדם וחוה לפני גרושם ממנו (בראשית ג). 2 *, לפי האמונה, מקום האשר והעדנה הנצחיים לנשמות הצדיקים בעולם הבא, בנגוד ל"גיהנם": "עז פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן־עדן" (אבות ה כ). "בגן־עדן תהא מנוחתו" (תפילת אל מלא רחמים). 3 °, סמל לטוב ויפי שאין למעלה מהם: "עוגותיך מעדני מלך וטעמן כטעם גן־עדן" (מגדלי מו"ס, רד). "תבוא בקרבי כריח גן־עדן וכטללי תחיה" (ביאליק, בשורה). המקום הוא ממש גן־עדן עלי אדמות.

– גן־עדני ° ת' של גן־עדן, כגן־עדן.

– גן־עדן האבוד ° [על שם יצירתו הנודעת של המשורר האנגלי ג'ון מילטון] כנוי למצב או לתקופה של זהר ואשר שחלפו ואינם.

– גן־עדן של מטה °, גן־עדן התחתון °, [בהשאלה ועל־דרך ההפרזה] מקום שאין כמותו לטוב או ליפי: "אלמלא הכלבים היינו סבורים שנכנסנו לגן עדן התחתון" (עגנון, כפות קסג). "ראה בארצות ההן גן־עדן של מטה" (ויסלבסקי, תר' מרד 161). "גן־עדן התחתון מי יודע?" (ביאליק, גן־עדן התחתון).

– גן־עדן של כסילים °, כנוי למצב או למקום שכלפי חוץ הם נראים שלוים ושאננים כגן־עדן, ולמעשה אורבות להם סכנות מרבות: "פלוני חי בגן־עדן של כסילים".

— גַּן־עֲדָנִים°, גַּן־עֵדֶן: "מוֹרִיד דְּמָעוֹת... עַל אָבְדַן אֵיזֶה גַּן עֲדָנִים" (ביאליק, דמעה נאמנה).

— גַּן־הָעִיר°, גַּן־צִבּוּרִי°, מִגְרָשׁ נָטוּעַ עֵצִים, שִׂיחִים וּפְרָחִים לְטִיּוּל וּלְמַרְגּוֹעַ לְתוֹשְׁבֵי הָעִיר.

— גַּן־שַׁעֲשׁוּעִים°, מִגְרָשׁ שֶׁנּוֹעַד לְמִשְׂחָקִים לִילָדִים וּבוֹ עַל־פִּי־רֹב מִתְקָנִים שׁוֹנִים לְהִתְעַמְּלוּת וּלְמִשְׂחָקִים.

גֶּן◆ ז׳ [מיוונית: genos לידה] גּוֹרֵם תּוֹרַשְׁתִּי הַמָּצוּי בְּתוֹךְ הַכְּרוֹמוֹזוֹמִים וְהַמַּעֲבִיר תְּכוּנוֹת תּוֹרַשְׁתִּיּוֹת מִדּוֹר לְדוֹר. — [גֶּנִים]

ג״נ ר״ת גְּבֶרֶת נִכְבָּדָה.

גְּנַאי*, גְּנַי* ז׳ [מן גנה, גנה] חֶרְפָּה, בִּזָּיוֹן, דֹּפִי: "אַבְרָם אֵינוֹ לִגְנַאי אֶלָּא לְשֶׁבַח" (תוספתא ברכות א יד). פְּלוֹנִי יָדוּעַ לִגְנַאי בְּכָל הַסְּבִיבָה. — [גְּנַאי־]

— גְּנַאי הוּא לוֹ*, אֵין דָּבָר זֶה נָאֶה לוֹ, לֹא לִכְבוֹדוֹ הוּא: "גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים לַשּׁוּק" (שבת קיד.).

גנב [ארמית: גְּנַב; ערבית: ג׳נַב השתמט, שם בצד]

~ פע׳ **גָּנַב** פ״י 1. לָקַח בַּסֵּתֶר מִשֶּׁל אֲחֵרִים, הוֹצִיא מַשֶּׁהוּ מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו שֶׁלֹּא בִּידִיעָתוֹ: "לֹא תִּגְנֹב!" (שמות כ טו). 2 [בהשאלה] רִמָּה: "לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי" (בראשית לא כז). — [לִגְנֹב, גּוֹנֵב, יִגְנֹב]

~ נפ׳ **נִגְנַב**, נִלְקַח בְּלֹא רְשׁוּת, הוּצָא בַּסֵּתֶר: "וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ – יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו" (שמות כב יא). "הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵלִים, וְנִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ" (בבא מציעא ג א). — [לְהִגָּנֵב, נִגְנַב, יִגָּנֵב]

~ פִּע׳ **גִּנֵּב** פ״י 1. הִרְבָּה לִגְנֹב, עָסַק בִּגְנֵבוֹת [גם בהשאלה]: "הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים... מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ" (ירמיה כג ל). 2* [גינב את עצמו] הִתְגַּנֵּב, יָצָא אוֹ נִכְנַס בִּגְנֵבָה וּבִצְנִעָה: "הָלְכוּ עִמָּהֶן הַזְּקֵנִים וְהָיוּ מְגַנְּבִין אֶת עַצְמָן וְנִשְׁמָטִין אֶחָד אֶחָד" (שמות רבה ה). "הֵיאַךְ עָלָה בְּיָדָם לְגַנֵּב אֶת עַצְמָם אֶל תּוֹךְ הַמְּצוּדָה?" (קבק, במשעול 406). — [לְגַנֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּנַּב**, נִגְנַב, נִלְקַח בַּסֵּתֶר: "כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף... וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ" (שמות כב ו). "גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים" (בראשית מ טו). — [מְגֻנָּב, יְגֻנַּב]

~ התפ׳ **הִתְגַּנֵּב**, נִכְנַס אוֹ יָצָא בַּסֵּתֶר וּבְאֵין רוֹאִים: "וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר, כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוּסָם בַּמִּלְחָמָה" (שמואל ב יט ד). "יְדִידָיו אַחֲרָיו הִתְגַּנְּבוּ לָצֵאת" (יהודה הלוי, ב 33). "וּכְסוּפָה... תִּתְגַּנֵּב בְּלָט הַפְּתָחָה" (ביאליק, אלמנות). "בְּעַד הַסְּכָךְ יִתְגַּנֵּב דּוֹמֵם אוֹר חִוֵּר" (ביאליק, בנכר). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִגְנִיב**° פ״י הִכְנִיס דָּבָר בַּסֵּתֶר, הִבְלִיעַ דֶּרֶךְ אַגַּב: "דִּבּוּרוֹ הָיָה גֶּרְמָנִית... אֶלָּא שֶׁהָיָה מַגְנִיב... אֲמָרוֹת יִידִישׁ גַּרְעִינִיּוֹת" (סדן, ממחוז קצה). הַמַּרְצֶה הִגְנִיב לְתוֹךְ הַרְצָאָתוֹ דִּבְרֵי בִּקֹּרֶת כְּלַפֵּי הַשִּׁלְטוֹנוֹת. — [לְהַגְנִיב, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻגְנַב**°, הֻכְנַס בַּסֵּתֶר, הֻבְלַע. — [מֻגְנָב, יֻגְנַב]

— גָּנַב דַּעְתּוֹ*, רִמָּה אוֹתוֹ, הִטְעָהוּ, הֶעֱרִים עָלָיו: "הַלֹּוֶה מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקַּח בָּהֶן פֵּרוֹת וְלִקַּח בָּהֶם כֵּלִים... אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹנֵב דַּעַת הַמַּלְוֶה" (תוספתא מגילה א ה). "שֶׁכָּל הַגּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת נִקְרָא גַּנָּב" (מכילתא מט). "וּלְבִלְתִּי הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשׁוּם עָרְמָה וְתַחְבּוּלָה לִגְנֹב דַּעַת הַמֶּמְשָׁלָה" (אחד העם, ל). "לְהוֹנוֹת אוֹתְךָ וְלִגְנֹב אֶת דַּעְתְּךָ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מו).

— גָּנַב אֶת לְבָבוֹ, הֶעְלִים מִמֶּנּוּ דָּבָר, רִמָּהוּ: "מֶה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לְבָבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי כִּשְׁבֻיוֹת חָרֶב?" (בראשית לא כו).

— גָּנַב אֶת הָעַיִן*, אָחַז אֶת הָעֵינַיִם, הִטְעָה, הוֹנָה: "וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר (הַחֶנְוָנִי אֶת הַגְּרִיסִין) מֵעַל פִּי הַמְּגוּרָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן" (בבא מציעא ד יב).

— גָּנַב אֶת הַגְּבוּל°, עָבַר אֶת הַגְּבוּל בְּהֶסְתֵּר וּלְלֹא רִשָּׁיוֹן: "לֹא נִמְצְאוּ לָהֶם (תְּעוּדוֹת־מַסָּע) וְהָיוּ גּוֹנְבִים אֶת הַגְּבוּל" (ויטלבסקי, תר׳ מרד 173).

— גָּנַב אֶת הַהַצָּגָה° [שאול מאנגלית] הָפַךְ לִהְיוֹת לְמֶרְכַּז הַהִתְעַנְיְנוּת שֶׁלֹּא לְפִי הַתָּכְנִית אוֹ שֶׁלֹּא לְפִי הַמְּצֻפֶּה: הַשַּׂחְקָנִית הַצְּעִירָה, בַּעֲלַת הַתַּפְקִיד הַמִּשְׁנִי וְהַקַּל, גָּנְבָה אֶת הַהַצָּגָה.

— גָּנַב דְּבָרִים מֵאֵת־, יִחֵס לְעַצְמוֹ דִּבְרֵי אֲחֵרִים: "הַנְּבִאִים... מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ" (ירמיה כג ל).

— גָּנַב אֶת לִבּוֹ, הִטָּה אֶת לִבּוֹ בְּדִבְרֵי חֹנֶף: "וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב טו ו).

— גֻּנַּב אֵלָיו דָּבָר, נוֹדַע לוֹ דְּבַר־סוֹד, הִגִּיעַ אֵלָיו שֵׁמֶץ דָּבָר: "וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב, וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ" (איוב ד יב). "וּמִלְּבַד זֹאת גֻּנַּב אֵלַי חָשָׁשׁ: מִי יוֹדֵעַ..." (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 27).

— בְּהִתְגַּנֵּב° תה״פ בַּחֲשַׁאי, בְּאֵין רוֹאִים: "הָיְתָה נֶחְבֵּאת מֵאֲחוֹרֵי אִילָן וּמְטִיחָה כִּי בְּהִתְגַּנֵּב רֶגֶב שֶׁל עָפָר" (שלונסקי, תר׳ קולא 101). "רָאִיתִי אֶת גּוֹאֵל שֶׁיּוֹצֵאת בְּהִתְגַּנֵּב בְּדֶלֶת אֲחוֹרִית שֶׁבַּצְּרִיפָה" (סביב, דרך 15).

גַּנָּב ז׳ [מן גנב] לוֹקֵחַ בַּסֵּתֶר רְכוּשׁ זָרִים, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִגְנֹב דְּבָרִים: "כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא" (ירמיה כו). — [גַּנֶּבֶת גם גַּנָּבִית; גַּנָּבִים, גַּנְּבֵי־, גַּנָּבוֹת]

— סוֹף גַּנָּב לִתְלִיָּה°, הַחוֹטֵא סוֹפוֹ שֶׁחֶטְאוֹ יִתְגַּלֶּה וְהוּא יָבוֹא עַל עָנְשׁוֹ.

— פִּרְצָה קוֹרְאָה לְגַנָּב* (סוכה כו.), מָקוֹם פָּרוּץ וּפָתוּחַ מְעוֹרֵר אֶת הַגַּנָּב לָבוֹא וְלִגְנֹב; הַזָּנָחָה וְרַשְׁלָנוּת פּוֹתְחוֹת פֶּתַח לְתַקָּלוֹת וּלְפִגְעִים.

גֶּנֶב*, גְּנֵיב ז׳ [מן גנב] גְּנֵבָה: "גּוֹנֵב אָדָם, אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזִיר גְּנֵבוֹ וְיִתַּקֵּן" (חגיגה ט:). — [גְּנֵב־]

גְּנֵבָה, גְּנֵיבָה נ׳ [מן גנב] 1. לְקִיחַת חֲפָצֵי אֲחֵרִים בַּסֵּתֶר: "וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ" (שמות כב ד). "וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה" (בבא מציעא ז ח). בַּלַּיְלָה אֵרְעוּ בָּעִיר גְּנֵבוֹת אֲחָדוֹת. 2. דָּבָר שֶׁנִּגְנַב: "אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה... שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם" (שמות כב ג). — [גְּנֵבַת־, גְּנֵבוֹת, גְּנֵבוֹת־]

— בִּגְנֵבָה° תה״פ בַּסֵּתֶר, בְּאֵין רוֹאִים: "וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּסְתַּכֵּל בָּהּ לֹא בִּרְשׁוּת, כְּבִימֵי יַלְדוּתוֹ, אֶלָּא בִּגְנֵבָה" (מגדלי מו״ס, קנח). "גַּם הָגוּ בִּגְנֵבָה, בַּסֵּתֶר לָמְדוּ" (ביאליק, המתמיד).

— גְּנֵבַת־דַּעַת* [ראה גָּנַב דַּעְתּוֹ], אוֹנָאָה, רַמָּאוּת עַל־יְדֵי הַעֲלָמָה, הַעֲמָדַת פָּנִים וְכַדּוֹמֶה: "וְאֵין אָנוּ רַשָּׁאִים לִמְשֹׁךְ אֶל

דגלנו על־ידי גנבת־דעתו בהבטחות כוזבות" (אחד העם, שכה). "האם לא גם שאר מסחרים וחניות וכל גנבת־דעת הבריות או רמאות... אינם גם כן אסורים?" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קפב). "לא הועילו כל העקיפים הערמומיים וגנבת־הדעת" (שופמן, א 274).

– **גנבת־לב*** [על־פי מכילתא פט:], גנבת־דעת, אונאה.

– **גנבה ספרותית°**, העתקת דברים שנתחברו בידי אחרים ופרסומם בשם עצמו.

גנבות*, גניבות נ' [מן גנב] גנבה, מעשה הגנב [מצוי רק בצירוף:]

– **גנבות־דעת*** [ראה למעלה: גנבת־דעת] אונאה, מרמה: "רשות שלמטן שיש בה כזב ושקר וגנבות־דעת" (ירושלמי סנהדרין כד א).

גנבי° ת' [מן גנב] כשל גנב, ארבני: "מרחרח מיד בחטמו המחדד, משפשף בעיניו הגנביות" (שניאור, סיפורים פה). – [גנבית, ־ביים, גנביות]

גנבן° ז' [מן גנב, גנב] עוסק במעשי־גנבה, שולח ידו ברכוש אחרים: "נודע לו שהיא מחזקת לגנבנית" (שאלות תשובות). "הכל לקחו עמם, גנבנים בני גנבנים!" (יזהר, צקלג 419). – [־נית, ־נים, ־ניות]

גנבני° ת' [מן גנבן] 1. כשל גנב: "ידים גנבניות יש לך" (דרויאנוב, 2467). 2 [בהשאלה] ארבני, ערמומי: "עצם שמטלי עין גנבנית אחת" (שניאור, סנדרי ב 145). "שפל־קומה, ובעל עינים גנבניות" (שלונסקי, תר' הזון ג 111). – [גנבנית, גנבניים, ־ניות]

גנבר°, גינבר ז' [ארמית: גנברא, גיטין סט., מיוונית: dzingiberi] זנגביל (צמח־תבלין): "והשניה נוטפת גנבר וגפרית" (ביאליק, תר' קישוט לח). – [גנבר־]

גנבתי, גנובתי ת' [צורת נסמך פתוח] גנובת: "גנבתי יום וגנבתי לילה" (בראשית לא לט) – [ראה עוד ערך גנוב]

גנבתן° ת' [מן גנב, גנב] כנוי לרמאי ונוכל, הנוטה לגנב משל אחרים: "גרגרנים... זוחלים וחותרים, גנבתנים" (קלצקין, כתבים 258). "אותו גנבתן העושה שמוש במקלו של אדם ובשמו" (שמיר, מלך 280). – [גנבתנית, ־נים, גנבתניות]

גנגליון° ז' [יוונית: ganglion תפיחה תת־עורית] חרצב, הצטברות של תאי עצב עם סיבי עצב המסתעפים מהם. – [גנגליונים]

גנגסטר° ז' [אנגלית: gangster] בריון, שודד, חמסן, איש־כנופיה. – [גנגסטרים]

– **גנגסטריזם°** ז' בריונות, שלטון כנופית חמסנים, אימתנות.

גנגרינה° נ' [יוונית: gangraina] מקק, נמק של אחד מחלקי הגוף המתקף על־ידי התרבות של חידקים. האזור הנגוע בגנגרינה משחיר ונדון לכליה. כשהגנגרינה פוגעת באחת הגפים, אין על־פי־רב מוצא אלא קטיעת הגף. – [גנגרינות]

גנדה*, גונדה נ' [ארמית: גונדא; ערבית: ג'נד; קרוב אל גדוד] 1*. גדוד, פלגה של אנשי־צבא: "גונדא דפרשי" [גנדת פרשים] (בבא מציעא פו.). 2° [בצבא בימינו] יחידה של חיל תותחנים הכוללת מספר סוללות־תותחים (Battery). – [גנדת־, גנדות]

גנדור°, גינדור ז' [מן גנדר, גנדר] פרכוס, התיפות מסרזת: גנדורי נשים. הגנדור בלט בכל הופעתו. – [גנדור־]

גנדר [מארמית תענית כג: איגנדר התפאר, וראה א־גדר, התגדר 2]

~ פע' **גנדר°** פ"י פרכס, הרבה ליפות ולקשט: מדוע תגנדרי כל כך את בתך? – [לגנדר, מ־, י־]

~ פע' **גנדר°**, פרכס, קשט, יפה בצורה מסרזת: גברת מקשטת ומגנדרת. – [מגנדר, יגנדר]

~ הת' **התגנדר°**, התיפה, התהדר מאד: "מכיון שאלהים יסר אותך ועם־הארץ אתה... ולמה אתה מתגנדר בזה?" (ברקוביץ, תר' טוביה קעח). – [להתגנדר, מת־, ית־]

גנדר°, גונדר ז' [מן גנדה] ראש־גנדה. – [גנדר־, גנדרים, גנדרי־]

גנדרן° ת' [מן גנדר, גנדר] מתיפה, מתהדר בצורה מסרזת: "איש הטרקלינים... מואס בלבוש עדתו... גנדרן מבלה עולם" (קרליבך, הודו 240). – [גנדרנית, גנדרנים, ־ניות]

גנדרנות° נ' [מן גנדרן] התיפות, התפרכסות, התהדרות מסרזת: "כלי זינה של אשה התיפות והתכבדות של גנדרנות" (קלצקין, כתבים 27). – [גנדרנות־]

גנדרני° ת' [מן גנדרן] מפרכס, שיש בו משום גנדרנות, התיפות או עשית רשם חיצוני על הרואים: הליכה גנדרנית. תלבשת גנדרנית. – [גנדרנית, ־ניים, ־ניות]

גנדרתנות° נ' [מן גנדרנות] נטיה לגנדרנות: "ההשכלה לא הולמתנו, היא בתוכנו תעורר גנדרתנות ולא יותר" (שלונסקי, תר' אונייגין 44). – [גנדרתנות־]

גנדרתני° ת' [מן גנדרני] נוטה לגנדרנות: גנונים גנדרתניים. – [־נית, ־ניים, ־ניות]

גנה, גינה נ' [מן גן; ארמית: גינתא; ערבית: ג'נה] 1*. גן קטן: "גנת ורדים" (מעשרות ב ה). "גנת ירק" (ביאליק, בעיר ההריגה). גנת התלמידים ליד בית־הספר. 2. גן, כרם, מקום־מטע: "אל־גנת אגוז ירדתי" (שיר השירים ו יא). – [גנת־, גנות]

גנה נ' [צורת־משנה של גן] גן: "עשיתי לי גנות ופרדסים" (קהלת ב ה). "ועשו גנות ואכלו את־פריהם" (עמוס ט יד). "וצעדה נחפזת ממשעול הגנה" (ביאליק, המתמיד). – [גנת־, גנות]

גנה [ראה גנאי; ארמית: גני; ערבית: ג'ני חטא, תג'ני עלי האשים]

~ פע' **גנה*** פ"י 1. בזה, נתן דפי, צין לגנאי: "יהודה שעלה – יתעלה... שמעון שגנה – יהרג" (שבת לג:). הממשלה גנתה את מסקיעי השערים. 2. ביש: "היו בהן (בישראל) בחורים שהיו מגנין את החמה ביפין" (סנהדרין צב:). – [לגנות את־, מגנה, י־]

~ פע' **גנה***, צין לגנאי, הצג לבוז: המסגינים המתפרעים גנו על־ידי כל הצבור. "לעולם אל יוציא אדם דבר מגנה מפיו" (פסחים ג:). – [מגנה, יגנה]

~ הת' **התגנה***, התבזה, היה ללעג ולבוז: "אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו, מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות" (מועד קטן כו:). "לא נתגנה ולא נתכבד בהם" (הזז, צל 174). – [להתגנות, מתגנה, ית־]

— הַהֶכְרֵחַ לֹא יְגֻנֶּה ^ (מהרש"א בבא בתרא פ.), אֵין לְבַזּוֹת דָּבָר (אַף אִם רַע הוּא) לְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ אֹנֶס וְחֹסֶר־בְּרֵרָה.

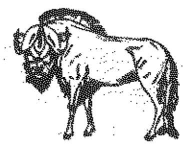
גנו (1/100)

גְּנוּ ° ז׳ [הוטנטוטית] בַּעַל־חַיִּים מַעֲלֵה־גֵרָה מִתַּת־מִשְׁפַּחַת הָרְאֵמִים (Connochaetes). רֹאשׁוֹ כְּרֹאשׁ בָּקָר וְגוּפוֹ דּוֹמֶה לְגוּפוֹ שֶׁל סוּס. מָצוּי בְּעַרְבוֹת אַפְרִיקָה. — [גְּנוּאִים]

גְּנוּב ת׳ [מן גנב, גָּנַב] שֶׁנִּגְנַב, שֶׁנִּלְקַח לְלֹא יְדִיעַת הַבְּעָלִים: "כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים... גָּנוּב הוּא אִתִּי" (בראשית ל לג). סְחוֹרָה גְּנוּבָה. — [גְּנוּבָה, גְּנוּבִים, ־בוֹת]

— גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי לָיְלָה [שאול מבראשית לא לט], בִּטּוּי רוֹוֵחַ עַל דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה תּוֹךְ דֹּחַק רַב בַּזְּמַן, בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ "לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה".

— פַּתַּח־גְּנוּבָה ^ [בדקדוק] כִּנּוּי לַפַּתָּח הַנּוֹסָף בְּסוֹפָן שֶׁל כַּמָּה מִלִּים מִתַּחַת לָאוֹתִיּוֹת ה, ח, ע, וְהַנֶּהֱגֶה כִּבְתְנוּעַת א לִפְנֵי אוֹתִיּוֹת אֵלֶּה, לְמָשָׁל: "רֵיחַ" ("רֵיאַח"), "מַדּוּעַ" ("מַדּוּאַע"), "אֱלוֹהַּ" ("אֱלוֹאַהּ").

— תְּשׁוּבָה גְּנוּבָה * (עבודה זרה מד:), תְּשׁוּבָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, דְּחִיָּה בְּקַשׁ.

— מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ (משלי ט יז), דֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם לֶאֱהֹב דְּבָרִים הַבָּאִים בְּאִסּוּר.

גגוננות

גְּנוֹנֶת * נ׳ 1 * [אולי מן גנן] שְׁמָשִׁיָּה לְמַחֲסֶה מִשֶּׁמֶשׁ (כלים טז ז). 2 °, גְּנוֹן, סוֹכֵךְ שֶׁל בַּד וְכַדּוֹמֶה מֵעַל לְחַלּוֹן אוֹ מֵעַל לְפֶתַח לְמַחֲסֶה מִשֶּׁמֶשׁ אוֹ מִגֶּשֶׁם: "עִם הַצֵּל הַנָּפוּט אֶל מִתַּחַת לִגְנוֹנֶת הַבִּקְתָּה" (יזהר, צקלג 162). — [גְּנוֹנֶת־, גְּנוֹנוֹת, גְּנוֹנוֹת־]

גָּנוּז * ת׳ [מן גנז, גָּנַז] נִסְתָּר, מְכֻסֶּה מֵעֵין רוֹאִים, חָבוּי: "חֶמְדָּה (חֲמוּדָה) גְּנוּזָה יֵשׁ לְךָ" (שבת פח:). "לְגַלּוֹת חֲטָאוֹת גְּנוּזוֹת" (יהודה הלוי, ט 553). "בַּיַּעַר הַלָּז... גָּנוּז מַטְמוֹן מִסְתָּרִים" (ביאליק, צפורת). — [גְּנוּזָה, ־זִים, ־זוֹת]

— אוֹר גָּנוּז *, 1 *, אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים הַשָּׁמוּר, לְפִי הָאַגָּדָה, לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא [על־פי חגיגה יב.] 2 ° [בהשאלה] זֹהַר רַב, זִיו וָהוֹד: "וְאוֹר גָּנוּז חֲרִישִׁי זוֹלֵף בֵּין עַפְאַיִר" (ביאליק, הבריכה).

— גְּנוּזִים °, סְפָרִים גְּנוּזִים °, אַפּוֹקְרִיפִים, סְפָרִים חִיצוֹנִים, הַסְּפָרִים הַקַּדְמוֹנִים שֶׁלֹּא הֻכְנְסוּ עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ לְתוֹךְ כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶלָּא נִגְנְזוּ, כְּגוֹן: סֵפֶר בֶּן־סִירָא, סִפְרֵי חַשְׁמוֹנָאִים, טוֹבִיָּה, בָּרוּךְ וְעוֹד.

— הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת °, כִּנּוּי לַמְּגִלּוֹת וּלְקִטְעֵי־הַמְּגִלּוֹת עַל־גַּבֵּי קְלָף אוֹ עוֹר, כְּתוּבוֹת רֻבָּן כְּתָב עִבְרִי מְרֻבָּע, שֶׁנִּתְגַּלּוּ מִשְּׁנַת תש"ז וְאֵילָךְ בִּמְעָרוֹת שׁוֹנוֹת בִּסְבִיבוֹת יָם הַמֶּלַח (חִרְבַּת קוּמְרָאן וְעוֹד). הַמְּגִלּוֹת נִכְתְּבוּ וְנִגְנְזוּ עַל־יְדֵי כַּת שֶׁל מִתְבּוֹדְדִים (מִן הָאִסִּיִּים?) לִפְנֵי חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי. בֵּין הַמְּגִלּוֹת שֶׁכְּבָר פֻּעְנְחוּ – סְפָרִים וְקִטְעֵי סְפָרִים מִן הַמִּקְרָא, פֵּרוּשִׁים לְסִפְרֵי הַמִּקְרָא ("פֵּשֶׁר חֲבַקּוּק" וְעוֹד), "מִלְחֶמֶת בְּנֵי אוֹר בִּבְנֵי חֹשֶׁךְ", "מְגִלַּת הַהוֹדָיוֹת" וְעוֹד.

גְּנוּז °, **גִּינּוּז** ז׳ [מן גנז] גְּנִיזָה, שְׁמִירָה בְּבֵית־גְּנָזִים: "כָּל מַדָּע שִׁמּוּשִׁי מַפְרִישׁ אֵיזוֹ תְּרוּמָה נֶעְלֶמֶת גְּדוֹלָה לִגְנִיזָה שֶׁל הָאֻמָּה" (ביאליק שבעל־פה). גִּנּוּז הַתְּעוּדוֹת בָּאַרְכִיּוֹן הַלְּאֻמִּי. — [גִּנּוּז־]

גִּנּוּחַ ^, **גִּינּוּחַ** ז׳ [מן גנח] גְּנִיחָה, אֲנָחָה: "הוֹי – לְשׁוֹן גִּנּוּחַ וּצְעָקָה" (רש"י סנהדרין סד:). "נִדְבְּרוּ בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם בְּקוֹל גִּנּוּחַ רָפֶה" (שגיאור, סיפורים פט). — [גִּנּוּחַ־]

גָּנוּחַ ° ת׳ [מן גנח, גָּנַח] שֶׁנִּשְׁמַעַת בּוֹ כְּעֵין גְּנִיחָה, גָּנוּחַ־בְּכִיָּנִי: "בַּת־קוֹל מְזָרַח בִּסְלִיל גָּנוּחַ" (שלונסקי, אבני 94). "וּשְׁחוּחָה וּגְנוּחָה הִיא מְנַקָּה אֶת הַבַּיִת" (ליסיצקי, תולדות 33). — [גְּנוּחָה, ־חִים, ־חוֹת]

גִּנּוּי *, **גִּינּוּי** ז׳ [מן גנה, גִּנָּה] 1 ^, בִּזּוּי, הַשְׁלָכַת דֹּפִי, שְׁלִילָה: "הַדִּבּוּר הָרַע וְהַגִּנּוּי" (חובות הלבבות, הכניעה ו). גִּנּוּי מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל הַבִּרְיוֹנִים. 2 *, גְּנַאי, בִּזָּיוֹן, גְּנוּת: "שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר גִּנּוּיָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (ירושלמי יומא מג ג). — [גִּנּוּי־, גִּנּוּיִים, גִּנּוּיֵי־]

גָּנוּן ^ ת׳ [מן גנן, גָּנַן] מוּגָן, חָסוּי, מֻקָּף: "גָּנוּן וְסָבוּב בְּאַהֲבַת חֶסֶד" (ינאי קט). "בְּצִלָּם הֱיוֹת גְּנוּנִים" (קליר, סידור 672). "הָיְתָה נַפְשִׁי בְּכַף־יָדְךָ גְּנוּנָה מִן הַסְּטִיּוֹת" (ש׳ שלום, שירים רמד). — [גְּנוּנָה, גְּנוּנִים, ־נוֹת]

גַּנּוֹן ° ז׳ [מן גַּן] בֵּית־חִנּוּךְ־וּמִשְׂחָק לְפָעוֹטוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִגִּיל גַּן־הַיְלָדִים (גִּילָאֵי 2–3 בְּעֵרֶךְ): "שׁוּב נִרְאֶה הוּא כְּמוֹ בַּגַּנּוֹן" (אלתרמן, הטור א 152). — [גַּנּוֹן, גַּנּוֹנִים, גַּנּוֹנֵי־]

א. **גִּנּוּן** *, **גִּינּוּן** ז׳ [אולי מיוונית: gennaios אציל] נִימוּס, אֹפֶן הִתְנַהֲגוּת, "מַנְיֵרָה": "גִּנּוּנֵי מַלְכוּת אֲנִי רוֹאֶה בּוֹ" (סוטה לו:). "הֲלִיכוֹת נָאוֹת, גִּנּוּנֵי אֲצִילוּת" (סוקולוב, אישים 500). "בָּרוּךְ כָּל אֵיבָרֶיהָ הַקְּטַנִּים וּגְמִישׁוּתָם וּבְגִנּוּנֶיהָ הָעַרְמוּמִיִּים מְעַט וְהַמִּתְאַפְּקִים" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 52). "כִּפְתּוֹרֵי הַכֶּסֶף וְכָל שְׁאָר גִּנּוּנֵי הַגִּימְנַזִּיסְט תָּפְשׂוּ אֶת מוֹחִי" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 30). "אֵין פְּנַאי לוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת קְצִינָיו גִּנּוּנִים" (שלו, אלהי 195). גִּנּוּנִים אֲרִיסְטוֹקְרָטִיִּים. — [גִּנּוּנִים, גִּנּוּנֵי־]

ב. **גִּנּוּן** °, **גִּינּוּן** ז׳ [מן ב. גנן, גִּנֵּן] הַתְקָנַת גַּן, נְטִיעַת גַּנִּים וְגִנּוֹת: גִּנּוּן מִגְרָשִׁים צִבּוּרִיִּים בָּעִיר. הוֹצָאוֹת לִרְכִישַׁת שֶׁטַח וּלְגִנּוּנוֹ. — [גִּנּוּן־]

גִּנּוּנִיּוּת °, **גִּינּוּנִיּוּת** נ׳ [מן א. גִּנּוּן] הַבְלָטַת גִּנּוּנִים, הִתְנַהֲגוּת לְרַאֲוָה: "בְּכָל חֲזוּתוֹ הָיְתָה הַפַּעַם... אֵיזוֹ גִּנּוּנִיּוּת שֶׁל טִירוֹנִים" (שלונסקי, תר׳ הדרן ד 80). — [גִּנּוּנִיּוּת־]

גַּנּוֹנִית ° נ׳ [מן גַּן] גִּנָּה, גַּן קָטָן: "וּבַחֲרִיּוֹת שֶׁל אִילָן מַרְעִיד בְּגַנּוֹנִית שׁוֹמֵמָה" (טשרניחובסקי, שירים 406). — [גַּנּוֹנִית־, גַּנּוֹנִיּוֹת]

גְּנוֹסְטִיקָה ° נ׳ [מיוונית: gnosis הכרה] יְדִיעוּת, זֶרֶם דָּתִי־מִיסְטִי שֶׁנִּתְקַיֵּם בֵּין הַנּוֹצְרִים בַּמֵּאוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת, וְטָעַן כִּי הִגִּיעַ לִכְלַל הַיְדִיעָה הָעֶלְיוֹנָה בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת שֶׁל הַהֲוָיָה הָאֱלֹהִית; הַגְּנוֹסְטִיקָה הָיְתָה לְפִי מַהוּתָהּ תַּעֲרֹבֶת שֶׁל הַשְׁקָפוֹת דָּתִיּוֹת שׁוֹנוֹת: פַּרְסִית, יְהוּדִית, פִילוֹסוֹפְיָה יְוָנִית וְעוֹד.

— גְּנוֹסְטִיקָאִי ◇, מַאֲמִין בַּגְּנוֹסְטִיקָה, חָבֵר לְ־כַת הַיּוֹדְעִים.

גְּנוּסְיָא* נ׳ [מיוונית: genesis לידה] הֻלֶּדֶת.

– יוֹם גְּנוּסְיָא* 1*, יום הֻלֶּדֶת, חַג הַהֻלֶּדֶת, (עבודה זרה א ג). 2° [בהשאלה] פַּגְרָה, יום חֹפֶשׁ (מֵעֲבוֹדָה, מִלִּמּוּדִים וְכַדּוֹמֶה).

גְּנוֹסִיד°, ראה גֵּינוֹסִיד.

גְּנוּת* נ׳ [מן גנה] גְּנַאי, בִּזָּיוֹן, דֹּפִי: "מַתְחִיל בִּגְנוּת וּמְסַיֵּם בְּשֶׁבַח" (פסחים י ד). "כִּי הוּא אָסַף כָּל חֶרְפָּה וּגְנוּת" (הרומי, כח 313). "מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַזְכִּירוּ לִפְנֵי מְחֻתָּנוֹ אֶת גְּנוּתוֹ" (עגנון, כלה רמה). – [גְּנוּת־, גְּנֻיּוֹת]

– סִפֵּר (דָּרַשׁ) בִּגְנוּתוֹ*, סִפֵּר עָלָיו רָעוֹת, הוֹצִיא אֶת דִּבָּתוֹ רָעָה: "אָסוּר לְסַפֵּר בִּגְנוּתָן שֶׁל אֵלּוּ" (יומא לח:) "לְלַגְלֵג בּוֹ וְלִדְרֹשׁ בִּגְנוּתוֹ" (ביאליק, אריה ה).

– גְּנֻיּוֹת וּפְחִיתֻיּוֹת°, דִּבְרֵי גְּנַאי וְחֶרְפָּה: "הָאֲבוֹרִיּוֹת מַעֲמִידָה מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה שֶׁל גְּנֻיּוֹת וּפְחִיתֻיּוֹת מִסְתַּעֲפוֹת" (קלצקין, כתבים 28).

גנז [קרוב אל כנס; ארמית: גְּנַז; פרסית: ganza אוצר]

~ פָּע׳ **גָּנַז*** פ״י 1*, אָצַר, צָבַר, שָׂם בְּבֵית־גְּנָזִים: "אֲבוֹתֶיךָ גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת וְהוֹסִיפוּ עַל שֶׁל אֲבוֹתָם" (תוספתא פאה ד יח). גָּנְזוּ אֶת הַמִּסְמָכִים בָּאַרְכִיּוֹן. 2*, הִטְמִין, הִצְנִיעַ, הֶחְבִּיא: "בִּקְּשׁוּ חֲכָמִים לִגְנֹז סֵפֶר קֹהֶלֶת" (שבת ל:). 3° [בהשאלה] הוֹצִיא מִכְּלַל שִׁמּוּשׁ, בִּטֵּל: הַוַּעֲדָה גָּנְזָה אֶת הַצָּעַת הַתָּכְנִית. – [לִגְנֹז אֶת־, גּוֹנֵז, יִגְנֹז]

~ נִפ׳ **נִגְנַז***, 1°, נֶאֱצַר, הוּשַׂם בְּבֵית־גְּנָזִים: הַתְּעוּדוֹת נִגְנְזוּ בָּאַרְכִיּוֹן. 2*, נִטְמַן, נִסְתַּר: "וְיָדְעוּ בְּיִחוּד שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז" (שקלים ו ב). "הַכּוֹכָבִים מְאִירִים וְנִגְנָזִים וַאֲחֵרִים בָּאִים" (עגנון, אלו תקל). 3° [בהשאלה] בֻּטַּל, נִדְחָה: הַצָּעַת הַתָּכְנִית נִגְנְזָה עַל־יְדֵי הַוַּעֲדָה. – [לְהִגָּנֵז, נִגְנַז, יִגָּנֵז]

~ הת׳ **הִתְגַּנֵּז°**, נֶעֱלַם, הִסְתַּתֵּר: "וְהַיְּרֻקּוֹת מִתְגַּנְּזוֹת וְהַנְּתִיבָה עִמָּהּ" (ש׳ שלום, חי 37). – [לְהִתְגַּנֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

גֶּנֶז ז׳ [ראה גנז; ארמית: גִּנְזָא; מפרסית: ganza; רווח ביחוד הרבוי: גְּנָזִים] 1, אוֹצָר, אֹסֶף שֶׁל דְּבָרִים יִקְרֵי עֵרֶךְ: "גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג ט). "גִּנְזֵי חַיִּים וְגִנְזֵי שָׁלוֹם וְגִנְזֵי בְרָכָה" (חגיגה יב:). 2°, מִסְתּוֹר, מְקוֹם סֵתֶר: "הַבּוֹחֵן וּבוֹדֵק גִּנְזֵי נִסְתָּרוֹת" (האוחז ביד, מוסף ימים נוראים). "הוּא כְּמוֹס עִמָּדִי בִּמְדוֹר מְיֻחָד לִי בְּגִנְזֵי לִבִּי" (ביאליק, ספיח א). – [גֶּנֶז־, גְּנָזִים, גִּנְזֵי־]

– בֵּית־גְּנָזִים*, 1*, בֵּית־אוֹצָר (פסחים קיט.). 2°, בֵּית־נְכוֹת. 3°, אַרְכִיּוֹן, מְקוֹם מִשְׁמֶרֶת תְּעוּדוֹת יְקָרוֹת־עֵרֶךְ.

– גִּנְזֵי־הַגְּנָזִים°, הַמָּקוֹם הַנִּסְתָּר בְּיוֹתֵר: "וַיָּבוֹא אֶל גִּנְזֵי הַגְּנָזִים, לֹא דָרַךְ עוֹד זָר שָׁם" (ביאליק, הציץ ומת).

– גִּנְזֵי מְרוֹמִים°, [על־דרך "גנזי ברומים" יחזקאל כז כד] כִּנּוּי לְגַן־הָעֵדֶן, אוֹצַר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים: "הַבַּעַשׁ״ט, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים, הָיָה אוֹמֵר" (עגנון, כלה קי).

גַּנָּז° ז׳ [מן גנז] 1, שׁוֹמֵר בֵּית־גְּנָזִים, מְמֻנֶּה עַל שְׁמִירַת אוֹצָרוֹת. 2, אַרְכִיבָר, אַרְכִיּוֹנַאי, עוֹבֵד בָּאַרְכִיּוֹן. – [גַּנַּז־, גַּנָּזִים, גַּנָּזֵי־; גַּנֶּזֶת, גַּנָּזוֹת]

גִּנְזַךְ ז׳ [גנז + הסופית הפרסית ־ךְ] 1, אוֹצָר, בֵּית־גְּנָזִים (דברי הימים א כח יא). 2° [במדינת־ישראל בימינו] אַרְכִיּוֹן מֶמְשַׁלְתִּי, מָקוֹם שֶׁנִּשְׁמָרִים שָׁם תְּעוּדוֹתֶיהָ וּמִסְמָכֶיהָ הָרִשְׁמִיִּים שֶׁל הַמְּדִינָה (כְּגוֹן: מְגִלַּת־הָעַצְמָאוּת, כִּתְבֵי־הָאֲמָנָה, הֶסְכֵּמִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים, עִתּוֹנִים רִשְׁמִיִּים וְעוֹד). – [גִּנְזַךְ־, גִּנְזַכִּים, גִּנְזַכֵּי־]

גִּנְזַכָּן° ז׳ [מן גִּנְזַךְ] מְמֻנֶּה עַל גִּנְזַךְ, מְנַהֵל אוֹ פָּקִיד בָּאַרְכִיּוֹן מֶמְשַׁלְתִּי. – [גִּנְזַכָּנִית, גִּנְזַכָּנִים, גִּנְזַכָּנִיּוֹת]

גַּנְזָן° ז׳ [מן גנז] גַּנָּז, מְמֻנֶּה עַל בֵּית גְּנָזִים. – [גַּנְזָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גנח [קרוב אל אנח; ארמית: גְּנַח]

~ פָּע׳ **גָּנַח*** פ״ע 1*, הִשְׁתַּעֵל וְרָקַק דָּם אוֹ לֵחָה: "שֶׁהָיָה גּוֹנֵחַ מִלִּבּוֹ וְשָׁאֲלוּ לָרוֹפְאִים וְאָמְרוּ אֵין לוֹ תַּקָּנָה" (בבא קמא פ.). "הוּא הָיָה גּוֹנֵחַ דָּם מִפְּנֵי הַצִּנָּה" (בראשית רבה ל). 2°, נֶאֱנַח אֲנָחָה עֲמֻקָּה: "כְּאָדָם הַגּוֹנֵחַ מִלִּבּוֹ וְצוֹעֵק אָהָהּ" (רש״י ישעיה א ד). "נֶאֱנַח, גּוֹנֵחַ וָרֵעַ לוֹ" (ביאליק, מתי מדבר). – [לִגְנֹחַ, גּוֹנֵחַ, גּוֹנַחַת, יִגְנַח]

~ הת׳ **נִתְגַּנֵּחַ°**, 1, פָּרְצוּ מִלִּבּוֹ גְּנִיחוֹת, הִתְאַנַּח: "מִתְגַּנֵּחַ יֶלֶד אֶחָד מִתּוֹךְ תְּמִיהָה" (יהודה שטינברג, קז). 2 [בהשאלה] חָרַק, הִשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה כְּעֵין גְּנִיחָה: "חוֹרֶקֶת וּמִתְנַדְנֶדֶת עֲצֵרָה הַמְּכוֹנִית הַבָּאָה וְהִתְגַּנְּחָה" (יזהר, שיירה 56). –[לְהִתְגַּנֵּחַ, מִתְגַּנֵּחַ, יִתְגַּנֵּחַ]

גַּנְחָן° תה״ז [מן גנח, גְּנַח] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִגְנֹחַ וּלְהֵאָנַח: "וְאוֹתָם שֶׁהָיוּ פַּחְדָנִים וְגַנְחָנִים נֶאֶנְקוּ מַר מִן הַמַּכּוֹת שֶׁסָּפְגוּ" (שלונסקי, תר׳ טיל 30). נִמְאַס עָלַי אוֹתוֹ בַּכְיָן וְגַנְחָן! – [גַּנְחָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גַּנְחָנוּת° נ׳ [מן גַּנְחָן] הַנְּטִיָּה לִגְנֹחַ וּלְהֵאָנַח: "לְעֲזָאזֵל כָּל הַבַּכְיָנוּת הַזֹּאת, הַגַּנְחָנוּת, הַנִּרְגָּנוּת הַמַּסְרַחַת" (יזהר, צקלג 682). – [גַּנְחָנוּת־]

גֶּנְטִי° ת׳ ראה גֵּנֵטִי.

גֶ׳נְטֶלְמֶן° ז׳ [אנגלית: gentleman] אָדָם אָדִיב, נְעִים־הֲלִיכוֹת, בַּעַל נִימוּסִים נָאִים: "הַגָּרָף... נָהַג בִּי מִנְהַג גֶ׳נְטֶלְמֶן לְכָל דָּבָר" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 214). – [גֶ׳נְטֶלְמֶנִים]

– גֶ׳נְטֶלְמֶנִי° ת׳ אָדִיב, מְנֻמָּס, בַּעַל נִימוּסִים שֶׁל גֶ׳נְטֶלְמֶן: הִתְנַהֲגוּת גֶ׳נְטֶלְמֶנִית.

– גֶ׳נְטֶלְמֶנִיּוּת° נ׳ אֲדִיבוּת, עֲדִינוּת, הַקְפָּדָה עַל נִימוּסִים נָאִים: הַגֶ׳נְטֶלְמֶנִיּוּת טְבוּעָה בְּאָפְיוֹ וּבְחִנּוּכוֹ שֶׁל הָאִישׁ.

גְּנִי, ראה גְּנַאי.

גַּנִּי° ת׳ [מן גַּן] 1°, הַשַּׁיָּךְ לַגַּן, הַצּוֹמֵחַ בַּגַּן: "הַחַסָּה הַגַּנִּית וְהַחַסָּה הַהֲרָרִית" (רמב״ם כלאים א ב). 2°, שֶׁל גַּן־יְלָדִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ גַּן־הַיְלָדִים אוֹ מִשִּׁיטוֹת־הָעֲבוֹדָה בּוֹ: כִּתָּה א׳ גַּנִּית. – [גַּנִּית, גַּנִּיִּים, גַּנִּיּוֹת]

גְּנִיאָלִי° ת׳ [ראה גְּנִיוּס] גְּאוֹנִי, מְחוֹנָן מִבְּרִיָּתוֹ בְּכִשְׁרוֹנוֹת רוּחָנִיִּים בִּלְתִּי־רְגִילִים: אָדָם גְּנִיאָלִי. – [גְּנִיאָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

– גְּנִיאָלִיּוּת° נ׳ גְּאוֹנִיּוּת, הִצְטַיְּנוּת בְּכִשְׁרוֹנוֹת רוּחָנִיִּים בִּלְתִּי רְגִילִים.

גְּנִיבָה, ראה גְּנֵבָה.

גֶּנְיוּס° ז׳ [לאטינית: genius] הַדַּרְגָּה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל כִּשָּׁרוֹן וּשְׁאָר־רוּחַ שֶׁנִּחַן בָּהֶם אָדָם אוֹ אֻמָּה: "סוֹד הַגֶּנְיוּס הוּא הוּא סוֹד הַצִּמְצוּם וְהַהִתְרַכְּזוּת" (ביאליק, הספר העברי). "הִתְקַשָּׁה הַגֶּנְיוּס הָעִבְרִי לִמְצֹא צוּרָה יְאוּתָה כָּל־צָרְכָּהּ לְסוּג הַסִּפּוּרִי" (קריב, עטרה 135). יְצִירַת הַתַּנַ״ךְ הִיא בְּטוּי נֶאֱמָן לַגֶּנְיוּס הַלְּאֻמִּי שֶׁל הַיַּהֲדוּת.

גְּנִיזָה* נ׳ [מן גנז, גָּנַז] 1*, הַטְמָנָה, הַסְתָּרָה: ״וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתוּבִים (כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ) בְּכָל לָשׁוֹן טְעוּנִים גְּנִיזָה״ (שבת טז א). ״וְהוּא הוּא הַחֵלֶק הַנִּצְחִי שֶׁבְּתוֹכָהּ שֶׁאֵין לוֹ גְּנִיזָה עוֹלָמִית״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). גְּנִיזַת אוֹצָרוֹת. 2°, אַרְכִיּוֹן, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹמְרִים בּוֹ תְּעוּדוֹת וּמִסְמָכִים יִקְרֵי־עֵרֶךְ. 3÷, אָרוֹן אוֹ מַחְסָן בְּבֵית־כְּנֶסֶת לְהַטְמָנַת דַּפִּים תְּלוּשִׁים שֶׁל סִפְרֵי־קֹדֶשׁ, ״שֵׁמוֹת״ וְתַשְׁמִישֵׁי־קְדֻשָּׁה בְּלוּיִם אֲחֵרִים (צִיצִיּוֹת, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת) [ראה להלן]. — [גְּנִיזַת־, גְּנִיזוֹת]

— **הַגְּנִיזָה°**, כִּנּוּי לָאוֹצָר שֶׁל תְּעוּדוֹת וְחֶלְקֵי כִּתְבֵי־יָד עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים עַתִּיקִים שֶׁנִּמְצְאוּ בִּשְׁנַת 1896 בְּאֶחָד מִבָּתֵּי־הַכְּנֶסֶת בְּקָהִיר שֶׁבְּמִצְרַיִם, בֵּינֵיהֶם כַּמָּה תְּעוּדוֹת חֲשׁוּבוֹת בְּיוֹתֵר לַמַּדָּע, כְּגוֹן: רֻבּוֹ שֶׁל סֵפֶר ״בֶּן־סִירָא״ בִּמְקוֹרוֹ הָעִבְרִי וְעוֹד.

— **בֵּית־גְּנִיזָה*** (פסחים קיח:), בֵּית־אוֹצָר, מָקוֹם לִגְנִיזַת נִכְסֵי־עֵרֶךְ [גם בהשאלה:] ״מַטְמוֹנִים שֶׁנֶּאֶצְלוּ בְּיַד אָמָּן נְבוֹנָה וְנִתְּנוּ לְמִשְׁמֶרֶת־עוֹלָם בְּבֵית־גְּנִיזָה שֶׁל יְצִירָתוֹ״ (פיכמן, רבו).

— **דָּן אוֹתוֹ לִגְנִיזָה°**, מָנַע פִּרְסוּמוֹ בָּרַבִּים: הָעוֹרֵךְ דָּן אֶת הַמַּאֲמָר לִגְנִיזָה.

— **נִדּוֹן לִגְנִיזָה°**, נִמְנַע פִּרְסוּמוֹ בָּרַבִּים.

גְּנִיחָה÷ נ׳ [מן גנח, גָּנַח] אֲנָחָה עֲמֻקָּה, אֲנָקָה: ״כְּדֶרֶךְ הַחוֹלִים שֶׁמַּאֲרִיכִים בִּגְנִיחוֹתֵיהֶן״ (רש״י ראש השנה לג:). ״הֲרֵינִי גּוֹנֵחַ לִ סְתָם... גְּנִיחָה בְּעָלְמָא״ (מנדלי מו״ס, תיב). ״לִשְׁמֹעַ ׳קַדִּישׁ יָתוֹם׳ רָצוּץ וּמְבֻלָּע בִּגְנִיחוֹת״ (ביאליק, שבעה). — [גְּנִיחַת־, גְּנִיחוֹת]

— **גְּנִיחַת־דָּם°**, יְרִיקַת דָּם אַגַּב שִׁעוּל, דָּמוֹ הַבָּא מִן הָרֵאָה מִסִּבּוֹת שׁוֹנוֹת. גְּנִיחַת־דָּם הִיא פְּעָמִים מִגִּלּוּיֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַשַּׁחֶפֶת.

גְּנִינִים* ז״ר [ערבית: גַ׳נִין עֻבָּר] מַפְּלֵי בָּשָׂר הַיּוֹצְאִים לִפְעָמִים מֵרַחְמָהּ שֶׁל הַיּוֹלֶדֶת: ״הַמַּפֶּלֶת שְׁפִיר מָלֵא דָּם... מָלֵא גְּנִינִים״ (בכורות ח א). — [גְּנִינֵי־]

גְּנִית° נ׳ [הקטנת מן גִּנָּה] גִּנָּה קְטַנָּה לְיַד הַבַּיִת: ״הוּא נִכְנַס אֶל הַגְּנִית שֶׁלְּיַד הַבַּיִת וְנִצַּב אֵצֶל הַוַּרְדִּינָה״ (גנסין, א 155). — [גְּנִית־, גְּנִיּוֹת]

א׳ **גנן** [אכדית: ganānu גִּנָּנוּ כיסוי; ארמית: גְּנַן, אֲגֵן הגן; ערבית: גַ׳נַּ כסה]

~ פָּעַל **גָּנַן** פ״י סָכַךְ, הָיָה לְמַחֲסֶה וּלְמָגֵן: ״וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ״ (ישעיה לז לה). ״גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט״ (ישעיה לא ה). ״גָּנַן גְּפָנִים בְּגִזַּת טַל״ (ינאי שסב). ״גַּנֹּתוֹ בְּקוֹל: אַל תִּירָא!״ (יהודה הלוי, ז 257). — [לָגֹן עַל־, גַּנּוֹתִי, גּוֹנֵן, יָגֹן]

~ פִּעֵל **גּוֹנֵן÷** פ״י הָיָה לְמַחֲסֶה, שָׁמַר מֵרָעָה: ״כָּעוֹרֵב תָּכִין צֵידֵנוּ... וּתְגוֹנְנֵנוּ מִכָּל צְדָדֵינוּ״ (ינאי, קנה). ״תְּגוֹנֵן וְתָסוֹכֵךְ״ (רש״י תהלים ה יב). ״נוֹכַחְנוּ לָדַעַת שֶׁלֹּא יְגוֹנְנוּ עַל מוֹסְקְבָה״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 341). ״וּדְבָרָיו הִנֵּה מְגוֹנְנִים עַל עֲרָכִים שֶׁל אָמָּנוּת צְרוּפָה״ (אלתרמן, הפילהרמוניה והתרבות). — [לְגוֹנֵן עַל־, מְגוֹנֵן, יְ־]

~ פִּעֵל **גּוֹנֵן÷**, הֵגֵן, נָתַן לוֹ מָגֵן: ״אִישׁ חָסִיד הָיָה... גּוֹנֵן בַּחֲשׁוּבָה אִשָּׁה וְגַם בְּבָנִים חֲמִשָּׁה״ (זמירות למוצאי שבת). ״בְּשַׁעַרֵךְ הַנּוֹשֵׁב לְרָחוֹק גּוֹסֵי הַנִּמְלָט יְגוֹנֵן״ (ריבנר, שירים 54). — [מְגוֹנֵן, יְגוֹנֵן]

~ הִתְ׳ **הִתְגּוֹנֵן÷**, הֵגֵן עַל עַצְמוֹ, עָמַד עַל מִשְׁמַר חַיָּיו אוֹ רְכוּשׁוֹ: ״וּבְצִלְּךָ נִתְלוֹנֵן וּבְמָגִנְּךָ נִתְגּוֹנֵן״ (ינאי, קמג). הַיִּשּׁוּב הִתְגּוֹנֵן בִּגְבוּרָה מִפְּנֵי הַתְקָפַת הַפּוֹרְעִים. — [לְהִתְגּוֹנֵן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֵגֵן** פ״י הָיָה לְמַחֲסֶה, שָׁמַר מֵרָעָה וּמֵהַתְקָפָה: ״כֵּן יָגֵן ה׳ צְבָאוֹת עַל־יְרוּשָׁלָיִם״ (ישעיה לא ה). ״יָגֵן ה׳ בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם״ (זכריה יב ח). ״וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב״ (השכיבנו, תפילת מעריב). ״אֵי תּוֹרָה שֶׁתָּגֵן עֲלֵיהֶם?״ (הזז, יעיש ד 216). — [לְהָגֵן עַל־, בְּעַד־; הֵגַנְתִּי או הֲגִנּוֹתִי; מָגֵן, מְגִנָּה; יָגֵן; הָגֵן! הָגִנּוּ!]

~ הָפ׳ **הוּגַן°**, נִשְׁמַר מֵהַתְקָפָה, בֻּצַּר וְחֻזַּק: ״הַחֲלוֹנוֹת רֻשְּׁתוּ וְהוּגְנוּ בִּפְנֵי יְתוּשֵׁי קַדַּחַת״ (קדרי, כורך 108). הַמָּקוֹם הוּגַן הֵיטֵב עַל־יְדֵי שׁוּרַת מְצוּדוֹת. — [מוּגָן, יוּגַן]

— **זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ÷**, אִמְרַת־אִחוּל שֶׁמּוֹסִיפִים לְאַחַר הַזְכָּרַת שְׁמוֹ שֶׁל צַדִּיק שֶׁנִּפְטַר: ״וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּהַסַּבָּא מִשְּׁפּוֹלָא, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ״ (ביאליק, החצוצרה א).

ב׳ **גנן** [מן גַּן]

~ הִפ׳ **הִגְנִין°** פ״י הָפַךְ לְגַן: ״וְהִשְׁקָה וְהִדְשִׁיא וְהִגְנִין הֶעָפָר״ (גרינברג, כל דכסיף). — [לְהַגְנִין, מַ־, יַ־]

~ פִּעֵ׳ **גִּנֵּן°** פ״י הָפַךְ לְגַן, הִתְקִין גַּן: הַגַּנָּן גִּנֵּן אֶת הַשֶּׁטַח שֶׁלִּפְנֵי הַבַּיִת. — [לְגַנֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **גֻּנַּן°**, נַעֲשָׂה לְגַן: שֶׁטַח־אֲדָמָה מְעֻבָּד וּמְגֻנָּן. — [מְגֻנָּן, יְגֻנַּן]

גַּנָּן* ז׳ [מן גַּן] 1*, בַּעַל גַּן אוֹ גִּנָּה: ״וְנִמְכָּרִין לַגַּנָּנִין לְזֶבֶל״ (יומא ה ו). 2°, מֻמְחֶה לְטִפּוּל בְּעֵצִים וּבְצוֹמֵחַ: ״וּמֵאִילָן לְאִילָן כְּבָר קוֹפְצָה מַזְמֵרַת הַגַּנָּן״ (ביאליק, גבעולי אשתקד). — [גַּנַּן־, גַּנָּנִים, גַּנָּנֵי־; גַּנֶּנֶת, גַּנָּנִיּוֹת]

גַּנָּנוּת° נ׳ [מן גַּנָּן] 1, מְלֶאכֶת הַגַּנָּן, טִפּוּל בְּעֵצִים וּצְמָחִים. 2, תּוֹרַת הַטִּפּוּל בְּעֵצִים וּצְמָחִים: בֵּית־סֵפֶר לְגַנָּנוּת וּלְשַׁתְלָנוּת. — [גַּנָּנוּת־]

גַּנָּנִית° נ׳ [מן גַּנָּן] מֻמְחִית לְטִפּוּל בַּעֲצֵי גַּן, בִּשְׁתִילָה וְעוֹד. — [גַּנָּנִיּוֹת]

גַּנֶּנֶת° נ׳ 1 [מן גַּן 2] מְחַנֶּכֶת בְּגַן־יְלָדִים, מְטַפֶּלֶת בִּפְעוֹטוֹת עַד גִּיל בֵּית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי. 2 [מן גַּנָּן] גַּנָּנִית, מֻמְחִית לְטִפּוּל בְּגַן. — [גַּנָּנוֹת]

גֶּנֶרָטוֹר° ז׳ [מלאטינית: generare ליצור] מְכוֹנָה הַהוֹפֶכֶת אֶנֶרְגְּיָה בְּאַחַת מִצּוּרוֹתֶיהָ לְצוּרָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן, הַדִּינָמוֹ הַהוֹפֵךְ אֶנֶרְגְּיָה מֵכָנִית לְחַשְׁמַלִּית. — [גֶּנֶרָטוֹרִים]

גֶּנֶרָל° ז׳ [מלאטינית: generalis כללי] [בצבא] מְפַקֵּד גָּבוֹהַּ בַּעַל דַּרְגָּה הַמַּקְבִּילָה בְּעֶרֶךְ לְדַרְגַּת אַלּוּף אוֹ רַב־אַלּוּף בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל. — [גֶּנֶרָלִים]

גֶּנֶרָלִי° ת׳ [מלאטינית: generalis כללי] כְּלָלִי, כּוֹלֵל: חֲזָרָה גֶּנֶרָלִית (חֲזָרָה כְּלָלִית וְאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּשְׁתַּתְּפִים לִפְנֵי קוֹנְצֶרְט אוֹ לִפְנֵי הַצָּגָה תֵּאַטְרוֹנִית). וְכֹחַ גֶּנֶרָלִי (וְכּוּחַ כְּלָלִי שֶׁל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּכִנּוּס). — [גֶּנֶרָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **קַו גֶּנֶרָלִי°**, קַו יְסוֹדִי, דֶּרֶךְ עִקָּרִית לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת.

גֶּנֶרָלִיסִימוֹ° ז׳ [איטלקית: generalissimo] תֹּאַר פְּקִידֵי הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר בְּכַמָּה מְדִינוֹת (רוּסְיָה, סִין וְעוֹד).

גַּס* ת׳ [ראה ב. גסס] 1*, גָּדוֹל, עָבֶה: ״חוּל הַדַּק... חוּל הַגַּס״ (שבת ח ה). ״אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִמָּדֵד בְּדַקָּה וּמְדָדוֹ בְּגַסָּה״ (דמאי ב ה). צִיּוּר בְּקַוִּים גַּסִּים. 2°, בִּלְתִּי־עָדִין, מְחֻצָּף: הִתְנַהֲגוּת גַּסָּה. אָדָם גַּס. בִּטּוּיִים גַּסִּים [וראה עוד הניבים והצירופים להלן]. — [גַּסָּה, גַּסִּים, גַּסּוֹת]

— גַּס־מֹחַ°, מְטֻמְטָם, מְטֻפָּשׁ: "בּוּר אַתָּה וְגַס־הַמֹּחַ!" (מגדלי מו"ס, עה).

— גַּס־רוּחַ*, יָהִיר, שֶׁאֵינוֹ עָדִין, עַז־פָּנִים, חֲצְפָן: "שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס־רוּחַ" (אבות ד ז). "הוֹי, צְבִי הַמִּתְנָאֶה! גַּס־רוּחַ וּפוֹחֵז!" (שמעוני, הביבר 41).

— אֲכִילָה גַּסָּה* (פסחים קז:), אֲכִילָה רַבָּה, זְלִילָה.

— בְּהֵמָה גַּסָּה* (קידושין א ד), בָּקָר (לְהַבְדִּיל מִן הַצֹּאן הַנִּקְרֵאת "בְּהֵמָה דַקָּה").

— מִדָּה גַּסָּה* (דמאי ב ד), כַּמּוּת גְּדוֹלָה.

— מִלָּה גַּסָּה°, מִלָּה בִּלְתִּי־צְנוּעָה, שֶׁאֵין מְקֻבָּל לְהַשְׁמִיעָהּ בְּחֶבְרָה תַּרְבּוּתִית.

— מִרְשָׁם גַּס° (בְּקַוִּים גַּסִּים°), רִשּׁוּם תָּכְנִית בְּאֹפֶן כְּלָלִי, בְּלֹא סִמּוּן פְּרָטִים יְתֵרִים.

— פְּסִיעָה גַּסָּה* (תענית י:), צַעַד גָּדוֹל.

— שֶׁקֶר גַּס°, שֶׁקֶר בּוֹלֵט, שֶׁקֶר וְכָזָב.

— דַּעְתּוֹ גַּסָּה עָלָיו*, הוּא מְרֻצֶּה בְּיוֹתֵר מֵעַצְמוֹ, הוּא מִתְנָאֶה מְאֹד: "וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ גַסָּה עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה הַרְבֵּה" (תענית כ.).

— לִבּוֹ גַּס בִּפְלוֹנִי*, הוּא רָגִיל וּמְקֹרָב לִפְלוֹנִי בְּיוֹתֵר עַד שֶׁאֵינוֹ שָׂם לִבּוֹ אֵלָיו וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ בְּפָנָיו: "לֹא תִתְיַחֵד עִמּוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי עֵדִים... חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּהּ גַּס בָּהּ" (גיטין ז ד). "אֲנִי... מִתְבּוֹנֵן לְאֵיבְרֵי גוּפָהּ הַיָּפִים (שֶׁל הָעֶגְלָה)... עַד שֶׁהָיָה לִבִּי גַס בָּהּ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת בְּרִיתִי 'שָׁלוֹם' בְּיָד חֲזָקָה" (מגדלי מו"ס, שנה). "מְיֻדָּעָיו הַטּוֹבִים שֶׁלִּבָּם גַּס בּוֹ" (ביאליק, אריה ב). "הִרְצָה אֶת דְּבָרָיו דֶּרֶךְ חֵרוּת, כְּאָדָם שֶׁלִּבּוֹ גַּס בְּקָהָל שׁוֹמְעָיו" (ברקוביץ, הראשונים קנג).

— לִבּוֹ גַּס בְּדָבָר*, הוּא מְזַלְזֵל בְּדָבָר: "וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה — שׁוֹטֶה" (אבות ד ז).

— גַּסִּים* (ירושלמי ברכות ד ד), צְרָכִים גְּדוֹלִים, הַפְרָשַׁת צוֹאָה.

— רוּחוֹ גַּסָּה* (פסחים קיג:), הוּא מִתְנָאֶה, מִתְיַהֵר.

— גַּסּוֹת°, בִּלְשׁוֹן גַּסָּה, בְּאֹפֶן גַּס: פָּנִיתִי אֵלָיו בַּאֲדִיבוּת, וְהוּא עָנָנִי גַסּוֹת.

גַּסָּא*, ראה גִּיסָא*.

א. גסה [ערבית: גַ'שַׁא]

~ פע' **גָּסָה*** פ"ע שָׁהַק, הֶעֱלָה בְּאֹפֶן פִּתְאוֹמִי גַּזִּים מִן הַקֵּבָה אֶל הַפֶּה אַגַּב אֲכִילָה: "מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד־חָכָם לֹא יֹאכַל מְעֻמָּד וְלֹא יְלַקְלֵק בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וְלֹא יִגְסֶה בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ" (דרך ארץ זוטא ה). "וְהוּא מְגַהֵק וְגוֹסֶה בְּהַרְחָבָה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת" (שנהר, ב 31). "קֶבֶס גּוֹסֶה עוֹלֶה בְּרָשְׁטוֹ" (יזהר, צקלג 144). — [לִגְסוֹת, גּוֹסֶה, יִגְסֶה]

~ פע' **גִּסָּה***, פ"י הֵגֵס, הֵעֵז: "שֶׁפָּרְעוּ (נָדָב וַאֲבִיהוּא) אֶת רָאשֵׁיהֶן וְגִסּוּ לִבָּם וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה" (ויקרא רבה כ). — [לְגַסּוֹת, מְגַסֶּה, יְ־]

~ הת' **הִתְגַּסָּה°**, נַעֲשָׂה גַּס, הִתְעַבָּה: "תִּתְעַבֶּה וְתִתְגַּסֶּה" (אגרות רמב"ם ה). "יוֹתֵר מִכֹּל בִּיְּשׁוּ אוֹתָהּ יָדֶיהָ שֶׁנִּתְגַּסּוּ" (צמח, כתבים 134). "אֶבְרֵיהֶם שֶׁפְּנֵיהֶם נִשְׁזְפוּ וְנִתְגַּסּוּ מֵעֲבוֹדָה" (טברסקי, לסידים 211). — [לְהִתְגַּסּוֹת, מִתְגַּסֶּה, יִתְ־]

ב. גסה [מן גַּס] ראה ב. גסס

גְּסוּי°, גִּיסוּי ז' [מן א. גסה] שְׁהוּק, הִתְפָּרְצוּת גַּזִּים מִן הַקֵּבָה אֶל הַפֶּה אַגַּב אֲכִילָה. — [גְּסוּי־, גְּסוּיִים, גְּסוּיֵי־]

גַּסּוּת* נ' [מן גַּס] 1*, חֹסֶר־עֲדִינוּת, חֻצְפָּה: "עֲשָׂרָה קַבִּין גַּסּוּת יָרְדוּ לָעוֹלָם" (קידושין מט:). "הִתְחִיל מְדַבֵּר בְּגַסּוּת כְּנֶגְדּוֹ" (שמות רבה ו). "וְהוּא עוֹמֵד בְּגַסּוּתוֹ וּבְנַבְלוּתוֹ" (ביאליק, אריה ב). 2°, דִּבּוּר גַּס, נְבָלָה: אַל־נָא תְּדַבֵּר גַּסֻּיּוֹת. — [גַּסּוּת־, גַּסֻּיּוֹת]

— גַּסּוּת־רוּחַ*, חֹסֶר עֲדִינוּת, חֻצְפָּה, חֹסֶר נִימוּס וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ: "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת־הָרוּחַ נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם" (בבא בתרא עח:). "בְּלִי תַּעֲרֹבֶת כָּל־שֶׁהִיא שֶׁל קַטְנוּת־הַמּוֹחִין וְגַסּוּת־הָרוּחַ" (אחד העם, תלה). "וּבְשׁוּם אֹפֶן לֹא רָצָה לְהוֹדוֹת עַל הָאֱמֶת — וּבְגַסּוּת־רוּחַ וּבְזִלְזוּלִים!" (ברנר, א 400).

גֶ'סְטָה° נ' [צרפתית: geste; מלאטינית: gestus תנועה] 1, תְּנוּעָה, מֶחֱוָה, הֲנָעַת אֵיבָר מֵאֵיבְרֵי־הַגּוּף (יָד, רֹאשׁ) לְהַדְגָּשַׁת הַדִּבּוּר אוֹ כְּתַחְלִיף לְדִבּוּר־פֶּה. 2, (בהשאלה) פְּעֻלָּה חִיצוֹנִית אוֹ צַעַד כָּלְשֶׁהוּ הַנַּעֲשִׂים לְשֵׁם הַפְּגָנָה אוֹ רֹשֶׁם בִּלְבַד: גֶ'סְטָה שֶׁל אֲדִיבוּת. מַעֲשֵׂהוּ שֶׁל פְּלוֹנִי לֹא הָיָה אֶלָּא גֶ'סְטָה נָאָה מִצִּדּוֹ. — [גֶ'סְטוֹת]

— גֶ'סְטִיקוּלַצְיָה° נ' לִוּוּי הַדִּבּוּר בִּתְנוּעוֹת הַגּוּף, בְּיִחוּד תְּנוּעוֹת הַיָּדַיִם, לְשֵׁם הַדְגָּשַׁת הַתֹּכֶן: מִימִיקָה וְגֶ'סְטִיקוּלַצְיָה שֶׁל הַשַּׂחְקָן.

גֶּסְטָפּוֹ° ז' [גרמנית: Gestapo; קיצור מן: Geheime Staats-Polizei] 1, הַמִּשְׁטָרָה הַחֲשָׁאִית בְּגֶרְמַנְיָה בִּימֵי הַנָּאצִים. 2, שֵׁם־דָּבָר לְמִשְׁטָרָה אַכְזָרִית וּרְצַחְנִית.

גַּסְטְרָא* ז' [מלאטינית: castra] מַחֲנֵה־צָבָא מְבֻצָּר, עֶמְדָּה צְבָאִית: "וּבָאוּ אַנְשֵׁי גַסְטְרָא שֶׁל צִפּוֹרִי" (שבת קכא. לפי הערוך). "וּכְבָר מָצְאוּ אֵצֶל גַּסְטְרָא שֶׁל חוֹטִין מַטְבֵּעַ שֶׁל מַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי" (עגנון, אלו תקג). — [גַּסְטְרָאוֹת, גַּסְטְרִיּוֹת]

גַּסְטְרוֹנוֹמְיָה° נ' [צרפתית: gastronomie; מיוונית: gaster קיבה + nomos חוק] אָמָנוּת הַבִּשּׁוּל, טַבָּחוּת וְרַקָּחוּת.

גְּסִי*, גּוֹסִי ז' [מן א. גסה] שְׁהוּק, גַּזִּים הַפּוֹרְצִים וְעוֹלִים מִן הַקֵּבָה אַגַּב אֲכִילָה: "אֹכֶל וְלֹא גְּסִי" (ספרא קז ד). "גִּהֵק וְטָפַח בְּיָדוֹ הַפְּנוּיָה עַל כְּרֵסוֹ כְּדֵי לְהָקֵל וּלְהָחִישׁ אֶת עֲלִיַּת פְּקַעַת הַגְּסִי הַנִּגְהֶקֶת" (יזהר, צקלג 133). — [גְּסִי־, גְּסָיו]

גַּסְיָן° ז' [מן א. גסה, גָּסָה] מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִגְסוֹת בְּקוֹל בִּשְׁעַת אֲכִילָה אוֹ לְאַחֲרֶיהָ. — [גַּסְיָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גְּסִיסָה° נ' [מן א. גסס, גָּסַס] גְּוִיעָה, יְצִיאַת נְשָׁמָה, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים בְּרִגְעָיו הָאַחֲרוֹנִים לִפְנֵי הַמָּוֶת: "מִתְעַוְּתִים בִּגְסִיסָתָם וּמִתְבּוֹסְסִים בִּדְמֵיהֶם" (ביאליק, בעיר ההריגה). "הַגְּוִילוֹת שֶׁבִּגְסִיסַת הָעָם, בְּמִיתָתוֹ הָאִטִּית" (פיכמן, ריג). — [גְּסִיסַת־, גְּסִיסוֹת]

א. גסס [?]

~ פע' **גָּסַס*** פ"ע 1*, נָטָה לָמוּת, קָרַב לְקִצּוֹ, נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל יְצִיאַת נְשָׁמָה: "הַגּוֹסֵס וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג" (ערכין א ג). "רֹב חוֹלִין — לְחַיִּים, רֹב גּוֹסְסִים — לְמִיתָה" (קידושין עא:). 2° (בהשאלה) דָּעַךְ, עָמַד לִכְלוֹת: "שִׁיּוּר שֶׁל נֵר גּוֹסֵס" (טביב, דרך 167). — [לִגְסֹס, גּוֹסֵס, יִגְסֹס]

ב. גסס [ראה גס]

~ פָּע' **גָּס*** פ"ע רָם, גָּאָה: "מִימַי לֹא גַס לִבִּי לוֹמַר לְאָדָם: צֵא וְלַקֵּט לְךָ" (תוספתא מעשר ראשון ג ז). "אֵיךְ יָגֹס אֱנוֹשׁ וְדִמְיוֹן גֵּוֵע יַשְׁפִּיל גַּסּוּתוֹ" (ינאי קמג). — [לָגֹס, גַּס, יָגֹס גם יָגַס]

~ הִפ' **הֵגֵס*** פ"י הִקְשָׁה, עָשָׂה גַס: "וְאַל תָּגֵס דַּעְתְּךָ בְּהוֹרָאָה" (דרך ארץ זוטא ב). — [לְהָגֵס; מֵגֵס, מֻגָּס; יָגֵס]

~ הת' **הִתְגַּסֵּס°**, נַעֲשָׂה גַס, הִתְקַשָּׁה: "בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נִתְגַּסֵּס בָּהּ לִבָּם שֶׁל הָאֱוִילִים" (הורגין, מאגדות ילדותי). "אוּלָם כְּכָל שֶׁנִּרְאָה לוֹ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, כֵּן יִתְגַּס (יִתְגַּסֵּס) וְיִתְחַצֵּף" (ויסלבסקי, תר"מרד 204). — [לְהִתְגַּסֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

— **הֵגֵס דַּעְתּוֹ***, הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז: "מִמֶּנּוּ אַתָּה מִתְיָרֵא? הָגֵס דַּעְתְּךָ וּקְרַב אֵלָיו" (ספרא, שמיני, קרב).

— **הֵגֵס לִבּוֹ בְּ־***, 1*, הֵקֵל בְּעֶרְכּוֹ שֶׁל־: "מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד וְלֹא מֵגֵס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ" (אבות ו ו). 2°, הִקְשָׁה לִבּוֹ, הֵעֵז: "אַלְמָלֵא תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן... הָיוּ מְגַסּוֹת לִבָּן וְנִכְנָסוֹת" (עגנון, אלו קפח). "הֵגֵסּוּ הַתְּימָנִים לִבּוֹתֵיהֶם אוֹתוֹ יוֹם" (טביב, דרך 144).

— **הֵגֵס אֶת לִבּוֹ***, 1, עוֹדֵד וְחִזֵּק אוֹתוֹ: "לְהָגֵס אֶת לִבּוֹ שֶׁיֹּאכַל־" (ירושלמי מעשרות מט ג). 2, נָתַן עֹז בְּלִבּוֹ, גָּרַם לוֹ שֶׁיִּהְיֶה גַס: "הִתְחִיל מְדַבֵּר בְּגַסּוּת כְּנֶגְדּוֹ אָמַר הַמֶּלֶךְ: מִי הֵגֵס אֶת לִבְּךָ?" (שמות רבה ו).

— **הֵגֵס קוֹלוֹ°**, הִשְׁמִיעַ קוֹל גַּס וְעָבֶה: "אֵלּוּ מְגַסִּים אֶת קוֹלָם כִּזְכָרִים וְאֵלּוּ מְצַפְצְפִים אֶת קוֹלָם כְּנָשִׁים" (הזז, צל 40).

גְּסָס* ז' [ארמית, ראה גִּיסָא] צַד הַגּוּף: "בְּנוֹת עֲנִיִּים צַד שְׂמֹאל מְמַהֵר לָבוֹא... מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשְׂאִין אֲחֵיהֶן עַל גְּסָסֵיהֶן" (נידה מח:). "וְכַכָּה נִשְׁתַּמְּטוּ רָאשֵׁיהֶם... נִרְכַּן גֵּוָם וּגְסָסֵיהֶם נָפְלוּ, כְּמִי שֶׁבָּאוּ וְדָרְכוּ עַל גַּבּוֹ וּרְמָסוּהוּ" (יזהר, צקלג 155). — [גְּסַס־, גְּסָסִים, גְּסָסֵי־]

ג"ע ר"ת גַּן־עֵדֶן.

גַּע, צִוּוּי מִן נָגַע.

גַּע־גַּע*, קְרִיאָה שֶׁל בּוּז [בחיקוי לגעייה של בהמה]: "דַּל מְדַבֵּר, גַּע גַּע יִשָּׂא" (בן־סירא יג כה).

גַּעְגּוּעַ°, גִּיעְגּוּעַ ז' [מן ב. געגע, גִּעְגַּע] הַשְׁמָעַת קוֹל כְּעֵין גַּע־גַּע (כְּדֶרֶךְ אַוָּזִים, בַּרְוָזִים וְכַדּוֹמֶה): "הַשְּׁאָר (הַבַּרְוָזִים) נְמוֹצוּ בְּקוֹל גַּעְגּוּעַ עַל־פְּנֵי הָעֵשֶׂב" (שלונסקי, תר' הדון א 54). "גַּעְגּוּעַ אַוָּזִים שָׁמַעְתָּ?" (סדן, ממחוז קב). — [גַּעְגּוּעַ־, גַּעְגּוּעִים, גַּעְגּוּעֵי־]

גַּעְגּוּעִי° ת' [מן גַּעְגּוּעִים] שֶׁמַּבִּיעַ גַּעְגּוּעִים, עָגוּם, חָדוּר כִּסּוּפִים: "בְּאוֹתָהּ תְּפִלַּת בְּנֵי־הַמִּזְרָח הַגַּעְגּוּעִית וְהַלּוֹהֶטֶת" (סוקולוב, אישים 398). — [גַּעְגּוּעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

גַּעְגּוּעִים* ז"ר [ראה א. געגע] כִּלְיוֹן־נֶפֶשׁ, כְּמִיהָה, כִּסּוּפִים, תְּשׁוּקָה עַזָּה לִרְאוֹת מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ אוֹ לִהְיוֹת בְּקִרְבָתוֹ: "בֵּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּעְגּוּעִין עַל אָבִיו" (שבת סו:). "בֵּין אֶחָד יֵשׁ לִי בִּכְרַכֵּי הַיָּם וְיֵשׁ לִי גַּעְגּוּעִים עָלָיו" (סנהדרין לט.). "הַגַּעְגּוּעִים עַל מְקוֹם מוֹלַדְתּוֹ וְצָרוֹת נַפְשׁוֹ הָרַבּוֹת" (מנדלי מו"ס, קעו). "וּבַצַּר לִלְבָבִי בַּנֵּכָר כִּי יְתָקְפוּהוּ גַּעְגּוּעָיו" (ביאליק, פרידה). "מַחֲמַת גַּעְגּוּעִים שֶׁנִּתְגַּעְגַּע סַבַּסְטְיָאן לִרְאוֹת פָּנִים שֶׁל יְהוּדִים" (עגנון, כפות רכא). — [גַּעְגּוּעֵי־]

א. געגע [מן גַּעְגּוּעִים]

~ פִּע' **גִּעְגַּע*** פ"ע נִכְסַף, הִשְׁתּוֹקֵק, נָהָה: "אֵין בָּהֶם נוֹהֶה אַחֲרַי, מְגַעְגֵּעַ וְנוֹתֵן לֵב אֵלַי" (רש"י יחזקאל ז יא). "מְגַעְגֵּעַ עָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל לִפָּרֵד מִמֶּנּוּ" (רש"י שבת סו:). "טוֹלְצָה וְטְרֵינָה מְגַעְגְּעוֹת עַל תֵּירָיהּ וְהֲגוּת מַעְיָן נְסִיעָתָם" (מנדלי מו"ס, עו). —[לְגַעְגֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הת' **הִתְגַּעְגֵּעַ*** פ"ע כָּלְתָה נַפְשׁוֹ אֶל־, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד, תְּקָפוּהוּ גַּעְגּוּעִים: "שֶׁהִתְגַּעְגֵּעַ יַעֲקֹב לְהַר הַמּוֹרִיָּה" (ר' בחיי, ויצא). "וּמָה עִנְיָנָם שֶׁל גּוֹסִים דּוֹמְמִים אֵצֶל חַי מְדַבֵּר שֶׁיְּהֵא מִתְגַּעְגֵּעַ עֲלֵיהֶם בְּרַחֲמִים" (מנדלי מו"ס, קסח). "כְּיֶלֶד מִתְרַפֵּק, כְּבֵן מִתְגַּעְגֵּעַ" (ביאליק, המתמיד). —[לְהִתְגַּעְגֵּעַ עַל־, לְ־; מִתְ־, יִתְ־]

ב. געגע [הרחבה מן געה, ובחיקוי לקולות גַּע־גַּע]

~ פִּע' **גִּעְגַּע°** פ"ע הִשְׁמִיעַ קְרִיאוֹת גַּע־גַּע: "כָּאן קָרָא קוּקוּרִיקוּ, כָּאן גִּעְגַּע כְּאַוָּז, כָּאן קִרְקֵר כִּצְפַרְדֵּעַ" (עגנון, כפות רכג). "בְּנַפְתּוּלֵי אַוָּז נִרְדָּף, וְרַק בְּלֹא נִפְנוּף הַכְּנָפַיִם, וְגַם פָּעַר מְקוֹרוֹ וְגִעְגֵּעַ" (יזהר, צקלג 248). — [לְגַעְגֵּעַ, מְ־, יְ־]

ג. געגע [ארמית: גַּעְגַּע]

~ פִּע' **גִּעְגַּע***, הת' **הִתְגַּעְגֵּעַ***, הִתְפַּלֵּשׁ, הִתְגַּלְגֵּל: "וַיָּחֶל לְשַׂחֵק וּלְגַעְגֵּעַ, לְדַלֵּג וּלְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ" (סהולה, משל הקדמוני 269). "מִתְגַּעְגְּעִין הָיוּ בְּעֵשֶׂב הַבְּאֵר" (שיר השירים רבה ד, נוסח תשובה). — [לְהִתְגַּעְגֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

געדה

גַּעְדָה° נ' [ערבית: גַ'עְדָה] צֶמַח־בַּר רֵיחָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים (Teucrium). הַגַּעְדָה גְּדֵלָה בִּסְלָעִים. מִינִים יְדוּעִים שֶׁלָּהּ מְכִילִים חֳמָרִים רֵיחָנִיִּים וּמְשַׁמְּשִׁים לִרְפוּאָה. — [גַּעְדַת־, גְּעָדוֹת, גַּעְדוֹת־]

געה [אוגריתית: געי; ארמית: גְּעָא]

~ פָּע' **גָּעָה** פ"ע הִשְׁמִיעַ קוֹל נְהִימָה: "הָלְכוּ (הַפָּרוֹת) הָלֹךְ וְגָעוֹ" (שמואל א ו יב). "הֲיִנְהַק פֶּרֶא עֲלֵי־דֶשֶׁא, אִם יִגְעֶה־שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ?" (איוב ו ה). "גּוֹעִים כִּבְהֵמָה" (ירושלמי תעניות סה א). "וְיָדַעְתָּ כִּי עֵת לִגְעוֹת הִיא כְּשׁוֹר עָקוּד עַל הַמַּעֲרָכָה" (ביאליק, בעיר). — [לִגְעוֹת, גּוֹעֶה, יִגְעֶה]

~ הת' **הִתְגָּעָה°**, פָּרַץ בִּגְעִיּוֹת: הַפָּרָה הִתְגַּעֲתָה. — [לְהִתְגָּעוֹת, מִתְגָּעֶה, יִתְ־]

— **גָּעָה בִּבְכִיָּה***, בָּכָה בְּכִי רַב, נָתַן קוֹלוֹ בִּילָלָה: "וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה וְגָעוּ בִּבְכִיָּה" (גיטין נח.). "הִצְמִידָה רֹאשִׁי לְלִבָּהּ וְגָעֲתָה בִּבְכִיָּה" (ביאליק, החצוצרה ד).

— **גָּעָה בִּצְחוֹק°**, פָּרַץ בִּצְחוֹק רָם, צָחַק צְחוֹק מְמֻשָּׁךְ: "הִנַּחְתִּיו בְּשָׁלֹשׁ רַגְלַיִם, תְּקַבְּלֵהוּ סְטוּר בְּלֹא רֶגֶל... גָּעָה כְּרִיסְטוֹנְיָה בִּצְחוֹק" (שלונסקי, תר' הדון א 70). "גָּעָה יוֹבֵל בִּצְחוֹק: לִי תְּנוּ כָּל תַּפּוּחַ שֶׁתִּתְּנוּ וְאֹכַל" (יזהר, צקלג 1035).

א. גָּעוּל*, גִּיעוּל ז' [מן א. געל, גָּעַל] כִּעוּר, מֵאוּס, תִּעוּב: "בַּל תִּסֵּן בְּעִקֵּשׁ גִּעוּלַי" (אנא אלהי, שחרית יו"כ). "מָאוּס וְגָעוּל כָּל כֹּחוֹת הַגּוּף" (כוזרי ה יב). "וְחָשׁ מִין גִּעוּל שֶׁל דִּבּוּר רַב בְּתוֹךְ פִּיו" (בן־ציון, עב). "מִלָּה שֶׁהָיְתָה מְבַטֵּאת תָּדִיר בְּגִעוּל וְתִעוּב מְפֹרָשׁ" (סוקולוב, במראות 29). — [גִּעוּל־]

— גְּעוּלֵי בֵּיצִים* (חולין סד:), בֵּיצֵי־נֵפֶל, בֵּיצִים שֶׁהַפִּילָה תַּרְנֶגֹלֶת בְּטֶרֶם בִּשּׁוּלוֹ.

ב. **גְּעוּל*, גִּיעוּל** ז׳ [מן ב. געל] הַגְעָלָה, טִהוּר, נִקּוּי כֵּלִים עַל־יְדֵי טְבִילָה בְּמַיִם רוֹתְחִים (עבודה זרה עו.). — [גְּעוּל־, גְּעוּלִים, גְּעוּלֵי־]

גָּעוּל^ ת׳ [מן א. געל, גָּעַל] מְגֹעָל, מָאוּס [ובהשאלה] חוֹטֵא: ״בִּימֵי מֹשֶׁה גְּאוּלִים נִגְאָלוּ, וּבִימֵי יִרְמְיָהוּ גְּעוּלִים גָּלוּ״ (ינאי רצה). ״בְּעֵינָיו כָּל יְמֵי חַיָּיו גְּעוּלִים״ (הנגיד, דיואן ב 126). ״שׁוֹבְבִי... גְּעוּלָה בַּגָּלוּת״ (גבירול, ה 62). ״נִדָּה — טְמֵאָה וּגְעוּלָה״ (רש״י עזרא ט יא). — [גְּעוּלָה, גְּעוּלִים, גְּעוּלוֹת]

גָּעוּר^ ת׳ [מן גער, גָּעַר 2] מְקֻלָּל, אָרוּר: ״וְיַחַד נִסְחֲפוּ כִּי אֵל הֲדָפָם, וְנָסוּ מִפְּנֵי חֶרֶב גְּעוּרִים״ (הנגיד, דיואן א 90). — [גְּעוּרָה, גְּעוּרִים, ־רוֹת]

גָּעוּשׁ° ת׳ [מן געש, גָּעַשׁ] סוֹעֵר, רוֹעֵשׁ: ״אוֹתָהּ שַׁלְהֶבֶת גְּעוּשָׁה... אוֹתוֹ מְחַנֵּק בַּלֹּעַ״ (יזהר, צקלג 344). ״בְּכָל אוֹתָהּ קְצֹרֶת שֶׁל עֵת גְּעוּשָׁה״ (טביב, דרך 178). — [גְּעוּשָׁה, גְּעוּשִׁים, ־וֹת]

גְּעֶז° ז׳ [חבשית: לשון בני־חורין] אֶתְיוֹפִּית, חַבַּשִׁית; כִּנּוּי לְדִיאָלֶקְט שֵׁמִי קָדוּם הַמְשַׁמֵּשׁ בְּיָמֵינוּ שְׂפַת־הַתְּפִלּוֹת שֶׁל הַחֲבַשִׁים הַנּוֹצְרִים.

גְּעִי^ ז׳ [מן געה, גָּעָה] 1°, גְּעִיָּה, קוֹל נְהִימַת הַבָּקָר: ״פָּרוֹת גָּעוּ מִן הָרְפָתוֹת גְּעִי שֶׁל מְתִיקוּת גֵּרָה״ (שנהר, פרקי רומאן). ״פְּעִי טָלֶה... גְּעִי פָּרָה מְיֻחָמָה״ (רבינוב, אמיתי לג). 2^, בְּכִי, יְלֵל: ״גְּעִיִם שֶׁעָה מַעֲרָבוֹת״ (אל נא, הושענות). — [גְּעִי־, גְּעִיוֹ]

גְּעִיָּה*, געייה נ׳ [מן געה, גָּעָה] 1°, קוֹל נְהִימַת בְּהֵמָה: גְּעִיַּת הַפָּרָה. 2*, בְּכִי, יְלָלָה: ״בָּכוּ וְגָעוּ גְּעִיָּה אַחַת״ (תנא דבי אליהו ג). ״נִלְאֵיתִי נְשֹׂא גְּעִיָּה, עוֹלָה לִי מְנַשִּׁיָּה״ (קליר, אז בהלוך, לט׳ באב). ״הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּצְעָקָה וּבִגְעִיָּה״ (הזז, היושבת 86). — [גְּעִיַּת־, גְּעִיּוֹת]

גַּעְיָה^ נ׳ [ארמית: גַּעְיָא געייה, כלומר, הארכת הקול והגבהתו] [בדקדוק ימי־הביניים] מֶתֶג, קַו זָקוּף הַבָּא בְּנִקּוּד הַמָּסָרְתִּי מִשְּׂמֹאל לְסִימַן הַתְּנוּעָה בַּהֲבָרָה פְּתוּחָה – אִם הִיא הַשְּׁנִיָּה לִפְנֵי הֲבָרַת הַטַּעַם אוֹ שֶׁהִיא לִפְנֵי שְׁוָא נָע, לְצַיֵּן כִּי יֵשׁ לְהַטְעִים בְּמִקְצָת הֲבָרָה זוֹ, לְמָשָׁל: ״הָאָדָם״, ״כָּתְבוּ״.

גְּעִילָה* נ׳ [מן א. געל, גָּעַל] תִּעוּב, שִׁקּוּץ: ״מְאִיסָה וּגְעִילָה, עֲזִיבָה וּשְׁכִיחָה״ (איכה רבתי ה, למה לנצח). — [גְּעִילַת־, ־לוֹת]

גְּעִישָׁה^ נ׳ [מן געש, גָּעַשׁ] רַעַשׁ, גַּעַשׁ, שָׁאוֹן: ״בִּרְעִישָׁה וּבִגְעִישָׁה, כְּבוֹד זִכְרוֹ יְפָאֵרוּ״ (פיוטים, סידור 742). ״הָיְתָה מְנִיחָתוֹ לְרִתְחַת זַעְפּוֹ, וְרַק לְיָמִים כְּשֶׁמִּזְגּוֹ צָלוּל וְרוֹגֵעַ, וְזֵכֶר הַגְּעִישָׁה נִשְׁתַּקַּע״ (סדן, ממחוז לז). — [גְּעִישַׁת־, גְּעִישׁוֹת]

א. **געל** [ראה ב. גאל; ארמית: גְּעַל]

~ פָּע׳ **גָּעַל** פ״י מָאַס, בָּחַל: ״הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה, אִם־בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ?״ (ירמיה יד יט). ״וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״ (ויקרא כו יא). ״וּבְצִיּוֹן גְּעַלְתֶּם וּבֵאלֹהֵיכֶם מְאַסְתֶּם״ (ינאי שו). ״וּשְׁמֹר עֲוֹן מוֹרֵד וַחֲבֵרוֹ הָיָה נוֹעֵל״ (הנגיד, בן־משלי 23). ״וּלְבַזּוֹת בְּנֵי־אָדָם וְלִגְעֹל אוֹתָם וּלְסַפֵּר בִּגְנוּתָם״ (חובות הלבבות, הכניעה ט). — [לִגְעֹל אֶת־, בְּ־; גּוֹעֵל, יִגְעַל]

~ נִפ׳ **נִגְעַל**, נִמְאַס, נִתְלַכְלֵךְ: ״שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים״ (שמואל ב א כא). ״וְהַחֹמֶר הַזֶּה יִדְבַּק אֶל הַיָּדַיִם וְאֶל הַמִּכְנָסַיִם... וְכָל אֲשֶׁר נוֹגֵעַ בּוֹ יִגָּעֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפו). — [לְהִגָּעֵל, נִגְעַל, יִגָּעֵל]

~ הת׳ **הִתְגָּעֵל***, 1*, הִתְלַכְלֵךְ, הִזְדַּהֵם: ״נִתְגָּעֲלוּ–אֵין מְכַבְּסִין לֹא בְּנֶתֶר וְלֹא בְּאָהָל״ (זבחים פח.). 2°, תְּקָפָהוּ גֹּעַל, מָאַס, בָּחַל: ״הָיָה שׁוֹתֶה מֵי אֲבָקָה צְהֻבָּה... וְהִיא מְתוּקָה עַד שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְגָּעֶלֶת״ (עגנון, כפות רכג). — [לְהִתְגָּעֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְעִיל*** פ״י 1, לִכְלֵךְ, הִמְאִיס: ״שׁוֹרוֹ עִבַּר וְלֹא יַגְעִל״ (איוב כא י). ״אָנֹכִי גּוֹדַרְךָ, מִי יַגְעִילְךָ?״ (ינאי שיז). 2°, עוֹרֵר גֹּעַל, הִבְחִיל: הַלִּכְלוּךְ וְהַזֻּהֲמָה הִגְעִילוּ אוֹתָנוּ. רֹשֶׁם מַגְעִיל. — [לְהַגְעִיל, מַ־, יַ־]

ב. **געל** [אולי קרוב אל גאל]

~ הִפ׳ **הִגְעִיל** פ״י נִקָּה וְטִהֵר כֵּלִים עַל־יְדֵי טְבִילָה בְּמַיִם רוֹתְחִים: ״מַגְעִילָן בְּחַמִּין״ (זבחים יא ז). ״וַאֲנִי צָרִיךְ הָיִיתִי לְהָכִין צָרְכֵי הַפֶּסַח וּלְהַגְעִיל אֶת הַכֵּלִים״ (עגנון, כלה יט). [ובהשאלה] ״וּמִי הוּא הַשָּׂרָף אֲשֶׁר יַגְעִיל פִּיו בְּרִצְפַּת אִשּׁוֹ?״ (ביאליק, חלפה על פני). — [לְהַגְעִיל אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻגְעַל**^, נֻקָּה, טֹהַר: ״אִם הַגְּעָלָה הַיּוֹרָה תְּחִלָּה אֵינָהּ צְרִיכָה הַגְעָלָה פַּעַם שְׁנִיָּה״ (שבלי הלקט, פסחים רז). הַכֵּלִים הֻגְעֲלוּ בְּעֶרֶב־פֶּסַח בְּמַיִם רוֹתְחִים. — [מֻגְעָל, יֻגְעַל]

~ נִפ׳ **נִגְעַל***, 1* הֻגְעַל, טֹהַר עַל־יְדֵי טְבִילָה בְּמַיִם רוֹתְחִים אוֹ צְרִיבָה בָּאֵשׁ: ״עַל־יְדֵי הָאוּר נִגְעַל וְיוֹצֵא״ (ירושלמי תרומות מז א). 2^ נִפְלַט: ״אֲכַלְתֶּם מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִדַּי, עַד שֶׁיּוֹצֵא וְנִגְעָל לַחוּץ דֶּרֶךְ הָאַף״ (רש״י במדבר יא כ). — [לְהִגָּעֵל, נִגְעַל, יִגָּעֵל]

גֹּעַל, גועל ז׳ [מן א. געל, גָּעַל, בעיקר בצירוף: גֹּעַל־נֶפֶשׁ] תִּעוּב, בְּחִילָה, שְׁאָט־נֶפֶשׁ: ״וַתֻּשְׁלְכִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ״ (יחזקאל טז ה). ״וְכִמְעַט שֶׁלֹּא נִתְעַלַּפְתִּי מִפְּנֵי הַזִּהוּם וְגֹעַל־נֶפֶשׁ״ (מגדלי מו״ס, שכא). ״עִם כָּל שִׁפְלוּתוֹ הַחִיצוֹנִית הִבִּיט בְּגֹעַל־נֶפֶשׁ עַל שְׁכֵנָיו אֲשֶׁר יְדֵיהֶם מְגֹאָלוֹת בְּדָם״ (אחד העם, תסב). ״אַךְ הֵם הֵעִירוּ בִּי גֹּעַל־נֶפֶשׁ״ (ברנר, א 443). [בלשון ימינו גם בהשמטת ׳נפש׳:] הַמַּעֲשֶׂה עוֹרֵר בִּי גֹּעַל. גֹּעַל וּמִאוּס. — [גֹּעַל־, גָּעֳלוֹ]

גֹּעַל^ ז׳ [מן א. געל, גָּעַל; במקרא: שֵׁם אדם, שופטים ט כו] נִגְעָל, תָּעוּב: ״וְהַשְּׁלִישִׁי אִישׁ גֹּעַל״ (סהולה, משל הקדמוני 267). ״תָּמַכְתִּי יָדִי בִּכְתָלִים לְבַל יַכְרִיעֵנִי הַגֹּעַל״ (ש׳ שלום, שירים קלח). — [גֹּעַל־]

גָּעֳלִי°, גועלי ת׳ [מן גֹּעַל] [בלשון־הדיבור] מְעוֹרֵר גֹּעַל, מְתֹעָב: אָדָם גָּעֳלִי. הִתְנַהֲגוּת גָּעֳלִית. — [גָּעֳלִית, ־לִיִּים, ־יּוֹת]

גָּעֳלִיּוּת°, גועליות נ׳ [מן גָּעֳלִי] [בלשון־הדיבור] תִּעוּב, מַעֲשֶׂה הַמְעוֹרֵר גֹּעַל־נֶפֶשׁ: אֵיזוֹ גָּעֳלִיּוּת! — [גָּעֳלִיּוּת־]

גער [אוגריתית: גער קלל; ארמית: גְּעַר; ערבית: גַ׳עַר נהם]

~ פָּע׳ **גָּעַר**, 1, פ״ע נָזַף, דִּבֵּר בְּכַעַס אֶל־, נָתַן בְּקוֹלוֹ עַל־: ״כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ״ (ישעיה נד ט). ״וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ: מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ?״ (בראשית לז י). ״יִגְעַר ה׳ בְּךָ הַשָּׂטָן״ (זכריה ג ב). 2 פ״י קִלֵּל, אָרַר: ״גָּעַרְתָּ גוֹיִם, אִבַּדְתָּ רָשָׁע״ (תהלים ט ו). ״הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע״ (מלאכי ב ג). — [לִגְעֹר בְּ־, אֶת־; גּוֹעֵר, יִגְעַר]

~ נפ׳ נִגְעַר ✧, נֻזַּף, גָּעֲרוּ בוֹ, שָׁמַע תּוֹכַחְתּוֹ: "בְּאָמְרוֹ נִגְעַרְתִּי, כְּגוֹעֵר נִגְעַרְתִּי" (תשובות תלמידי מנחם, בשרים). — [לְהִגָּעֵר, נִגְעָר, יִגָּעֵר]

~ פִּע׳ גִּעֵר ✧ פ״ע גָּעַר, נָזַף: "אֵין מְגַעֲרִין בָּהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִי אֶפְשִׁי בּוֹ" (רש״י מכות כב). — [לְגַעֵר בְּ־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ גֹּעַר ✧, נִגְעַר, נֻזַּף: "טֹרַד וְגֹעַר שָׂטָן" (פיוטים, סידור 659). — [מְגֹעָר, יְגֹעַר]

גַּעַר✧ ז׳ [מן גער, גָּעַר] גְּעָרָה, נְזִיפָה: "הַמְּלָאִים גַּעַר וְאֵין מַרְפֵּא עוֹלֶה" (קליר, איכה תפארתי, לט׳ באב). "כִּי לְגַעַר גְּרוֹנוֹת נְכוֹנוּ! כִּי נְכוֹנוּ גְּרוֹנוֹת לְגַעַר" (אלתרמן, המחתרת). "מִי רָצַח? הֵן חַי הַנַּעַר! יַעַן הַזָּקֵן בְּגַעַר" (מלצר, אור 64). — [גַּעַר־, גַּעֲרוֹ]

גְּעָרָה נ׳ [מן גער, גָּעַר] נְזִיפָה, תּוֹכָחָה, קוֹל אִיּוּם וְרֹגֶז: "טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם" (קהלת ז ה). "מַה שֶּׁלֹּא תַּעֲשֶׂה הַגְּעָרָה תַּעֲשֶׂה הַהַסְבָּרָה" (שטיינמן, לא כדאי לבכות). — [גַּעֲרַת־, גְּעָרוֹת, גַּעֲרוֹת־]

גַּעֲרָן° תו״ז [מן גער, גָּעַר] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִגְעֹר, כַּעֲסָן: "שֶׁכֵּךְ הָרָגִיל.. לִגְעֹר בִּקְטַנִּים מִמֶּנּוּ וּלְקַבֵּל נְזִיפָה מִגַּעֲרָנִים גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ" (יהודה שטינברג, רל). — [גַּעֲרָנִית, גַּעֲרָנִים, ־נִיּוֹת]

גַּעֲרָנִי° ת׳ [מן גַּעֲרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גְּעָרָה, נוֹזְפָנִי: "קוֹלוֹ הַגַּעֲרָנִי" (שטיינמן, זוגות א 15). — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

גַּעַרְתָּן° תו״ז [מן גער, גָּעַר] גַּעֲרָן, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִגְעֹר וְלִנְזֹף: "וְהוֹאִיל וְאִשָּׁה גַּעַרְתָּנִית הָיְתָה... וְהָיָה לִבָּהּ מַר מֵחֲמַת כַּעַס, הָיְתָה גוֹעֶרֶת בָּהֶן" (עגנון, כלה שכד). — [גַּעַרְתָּנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

געש [קרוב אל רעש]

~ פָּע׳ גָּעַשׁ פ״ע 1, רָעַשׁ, רָגַז, סָעַר: "וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ" (תהלים יח ח). "גָּעַשׁ הַיָּם וְהֵצִיף אֶת הַמְּעָרָה" (שיר השירים רבה ג, עמודיו). "שָׁמְעוּ הַקַּצָּבִים כָּל אוֹתָהּ יְלָלָה וְהִתְחִילוּ דְּמֵיהֶם בָּם גּוֹעֲשִׁים" (עגנון, כלה קפד). 2*, גָּעָה, נָהַם: "גָּעַשׁ הַשּׁוֹר" (ויקרא רבה ג). — [לִגְעֹשׁ, גּוֹעֵשׁ, יִגְעַשׁ]

~ פֻּע׳ גֹּעַשׁ, נִסְעַר, הֻרְגַּז: "רֶגַע יָמֻתוּ וַחֲצוֹת לַיְלָה יְגֹעֲשׁוּ עָם" (איוב לד כ). "כִּמְצוּלָה רוֹתַחַת וְנִדְלַחַת, מְגֹעֶשֶׁת כֻּלָּהּ מִשְּׂפָתָהּ וְעַד שְׂפָתָהּ" (ביאליק, הבחור מפאדובה). "לְמַעַן יְגֹעַשׁ מְעַט לְבָבָם הֶעָרֵל" (שנהר, ב 530). — [מְגֹעָשׁ, יְגֹעַשׁ]

~ הת׳ הִתְגָּעֵשׁ, הִתְגּוֹעֵשׁ, 1, הִתְחִיל לִרְעֹשׁ, רָגַז וְסָעַר: "וַיִּתְגָּעֲשׁוּ (מֵי הַיָּם) וְלֹא יוּכָלוּ" (ירמיה ה כב). 2, הִשְׁתּוֹלֵל, הִתְפָּרֵץ: "וְשָׁתוּ וְהִתְגֹּעֲשׁוּ וְהִתְהֹלָלוּ" (ירמיה כה טז). "וּדְחָפָם בְּכָל כֹּחוֹ מֵעָלָיו וַיִּתְגָּעֵשׁ כִּמְשֻׁגָּע" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו). "רוֹמְסוֹ בְּרַגְלָיו וּמִתְגָּעֵשׁ וּמִזְדַּעֵזַע וְצוֹרֵחַ" (חזז, יעיש א 15). 3*, נִרְתַּע: "שֶׁנִּתְגָּעֲשׁוּ וְנִתְרַשְּׁלוּ יִשְׂרָאֵל מִלִּגְמֹל חֶסֶד לִיהוֹשֻׁעַ" (קהלת רבה ז, טוב שם). 4° [על וולקן] הֵטִיל מִתּוֹךְ לֹעוֹ מְעַרְבֹּלֶת שֶׁל אֵשׁ וַחֲמָרִים לוֹהֲטִים: הַר הַזּוֹב הִתְגָּעֵשׁ. — [לְהִתְגָּעֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִגְעִישׁ ✧ פ״י הִרְעִישׁ, הִסְעִיר, גָּרַם שֶׁיִּגְעַשׁ וְיִרְעַשׁ: "רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַרְעִישׁ וְגַם לְהַגְעִישׁ עֲלֵיהֶן הָהָר" (קהלת רבה ז, טוב שם). "וְהִנֵּה הָאִישׁ הִגְעִישׁ וְגַם הִרְעִישׁ מַמָּשׁ אֶת פְּנֵי הָעִיר בְּטַעֲנָתוֹ" (שו״ת, גבעת שאול ב). "לֹא רַק מַרְאֵה הָאַרְגָּז הִגְעִישׁ אֶת שְׁמוּאֵלִיק הַטַּבָּח אֶלָּא עֶצֶם הָרַעְיוֹן הֶחָצוּף" (יזהר, צקלג 31). — [לְהַגְעִישׁ, מַ־, יַ־]

גַּעַשׁ✧ ז׳ [מן געש, גָּעַשׁ; במקרא — שם מקום, שמואל ב כג ל] רַעַשׁ, סַעַר: "וּבְגַעַשׁ וְקוֹל רַעַשׁ נוֹתְנִים קוֹל בְּהֵיכָלוֹ" (יהודה הלוי, ז 150). "וַתְּהִי בֶּהָלָה בְּכָל הָאָרֶץ וּפַחַד וָרַעַשׁ וָרַעַד וָגַעַשׁ עַל כָּל יוֹשְׁבֶיהָ" (יוסיפון, ד). "עַד הַסַּעַר עָבַר וְהַגַּעַשׁ כָּלָה" (מלצר, אור 150).

— הַר־גַּעַשׁ°, [בהשאלה מן יהושע כד ל, ושם שם מקום] ווּלְקָן, הַר־שְׂרֵפָה, הַר הַמַּעֲלֶה וְזוֹרֵק לִסְרָקִים מִתּוֹךְ לֹעוֹ מְעַרְבֹּלֶת אֵשׁ וַחֲמָרִים לוֹהֲטִים מִבֶּטֶן־הָאֲדָמָה.

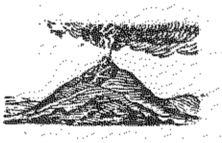
הר געש

— רַעַשׁ־גַּעַשׁ°, קוֹל שָׁאוֹן אַדִּיר וְחָזָק.

גַּעֲשָׁה✧ נ׳ [מן געש, גָּעַשׁ] גַּעַשׁ, רַעַשׁ: "וְקוֹל מְרוּצָתָם כְּגַעֲשַׁת הַיָּם" (רזיאל המלאך לד ב). "גַּעֲשַׁת הָרִיב בֵּין הַגְּדוֹלִים עַל בְּכוֹרָה" (ע׳ בן־גריון, לזרעך). — [גַּעֲשַׁת־]

גַּעֲשִׁי° ת׳ [מן גַּעַשׁ] ווּלְקָנִי, שֶׁל הַר־גַּעַשׁ: אֲדָמָה גַּעֲשִׁית — שֶׁנּוֹצְרָה מִתּוֹךְ הַלָּבָה שֶׁנִּפְלְטָה מִלֹּעַ הָרֵי־גַּעַשׁ. פְּעֻלּוֹת גַּעֲשִׁיּוֹת. — [גַּעֲשִׁית, גַּעֲשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

גַּעֲשִׁיּוּת° נ׳ [מן גַּעֲשִׁי] ווּלְקָנִיּוּת, תּוֹפַעַת הַהִתְפָּרְצוּת שֶׁל הָרֵי־גַּעַשׁ בְּאֵזוֹר הַגָּלִיל מְצוּיָה גַּעֲשִׁיּוּת. — [גַּעֲשִׁיּוּת־]

גַּעֲשָׁן° ת׳ [מן געש, גָּעַשׁ] רַעֲשָׁן, מִתְפָּרֵץ וּמִשְׁתּוֹלֵל: פְּלוֹנִי רַתְחָן וְגַעֲשָׁן. — [גַּעֲשָׁנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

גַּעֲשָׁנוּת נ׳ [מן גַּעֲשָׁן] רַעֲשָׁנוּת, סְעָרָה, הִשְׁתּוֹלְלוּת: "אוֹתָהּ גַּעֲשָׁנוּת שֶׁבָּהּ טִלְטְלָה הָרַקְדָנִית אֶת גּוּפִיפָהּ הֵנָּה וָהֵנָּה" (פרלמן, תר׳ לילות 163). — [גַּעֲשָׁנוּת־]

גַּעַת, שֵׁם־הַפֹּעַל מִן נָגַע — ראה נגע.

גַּף* פ״י ראה גוף.

גַּף זו״נ [אכדית: gappu; ארמית: גַּפָּא; קרוב אל אֲגַף; במקרא — בארמית: "וְלַהּ גַּפִּין אַרְבַּע דִּי־עוֹף" (דניאל ז ו)] 1*, כְּנַף־עוֹף, הַחֵלֶק שֶׁבּוֹ תְּקוּעוֹת הַנּוֹצוֹת: "נִשְׁתַּבְּרוּ גַּפֶּיהָ, נִשְׁתַּבְּרוּ רַגְלֶיהָ, נִמְרְטוּ כְּנָפֶיהָ" (חולין נ ד). "נִצְנְצוּ גַּפַּיִם דַּקִּיקוֹת, וְהִזְאַטּוּט אֵינֶנּוּ!" (ביאליק, ספיח יד). 2*, אֹגֶן, יָדִית שֶׁל כְּלִי לַאֲחִיזָה (כלים ג ח). 3° [בחיל־האוויר] הַיְּחִידָה הַמִּבְצָעִית הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר, הַכּוֹלֶלֶת מְטוֹסִים אֲחָדִים בְּנֵי סוּג אֶחָד. הַגַּף כּוֹלֵל כְּמַחֲצִית "טַיֶּסֶת". — [גַּף־, גַּפּוֹ; גַּפִּים, גַּפַּיִם, גַּפֵּי־]

— גַּפַּיִם*, אֵיבְרֵי הַתְּנוּעָה, הָרַגְלַיִם בְּבַעֲלֵי־חַיִּים, הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם שֶׁל הָאָדָם: בִּזְמַן שֶׁהִיא (הַיּוֹלֶדֶת) נוֹטֶלֶת בַּגַּפַּיִם" (אהלות ז ד).

— בְּגַפּוֹ, לְבַדּוֹ, יְחִידִי: "אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא, בְּגַפּוֹ יֵצֵא" (שמות כא ג). "וְאַל תֵּצֵא בְּגַפֵּךְ מִשְּׂפָיהָ" (ביאליק, לבנות שפייה). "אַף הַתְּלָאָה לֹא בְּגַפָּהּ בָּאָה" (שמעוני, הכיבר 160).

— עַל־גַּפֵּי, עַל־גַּבֵּי, עַל־פְּנֵי: "עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת" (משלי ט ג).

— גַּפָּה שֶׁל רוֹמִי*, [כנראה, כינוי ל"קאפיטול" של רומי] לְשׁוֹן שְׁבוּעָה בְּפִי נָכְרִים: "אָמְרָה לוֹ (הָאִשָּׁה): גַּפָּה שֶׁל רוֹמִי, שֶׁאֵינִי מַנִּיחָתְךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי!" (מנחות מד).

ג״פ ר״ת ג׳ פְּעָמִים.

גַּפָּה* נ׳ [קרוב אל גוף, הגיף] גָּדֵר, קִיר שֶׁל אֶבֶן אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ קָנִים: "הָעֹמֶר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַגַּפָּה וְלַגָּדִישׁ" (פאה ו ב). "אֵצֶל חֲצֵרוֹ שֶׁל

תודוס הגדורה גפה של שבטים עבים" (בן־ציון, כח). "גפה של אבנים מקיפה את החצר" (עגנון, סמוך 215). — [גפת־, גפות]

ב — גפה

א. **גַּפָּה*** נ׳ [קרוב אל גַּף, גַּב] 1*, גַּף, חוף, שפה: "גפת נחל" (בן־סירא מ יט). 2°, החלק העליון בנעל שבשוליו נתונים השרוכים. 3° [בחיל־האוויר] יחידה צבאית הכוללת שתי גנדות של טייסים. — [גפת־, גפות]

גִּפּוּף*, **גִּיפּוּף** ז׳ [מן גפף, גִּפֵּף] 1, חבוק, לטוף: "גפוף ונשוק" (סנהדרין נג:) גפופי־אהבה. 2, סגירה, סתימה: "ובטמאה את מהלך אחר גפופו (של התנור)" (ירושלמי שבת ה ד). 3, חלק מקיר שנפרץ והוא מחבר כבמשקוף את שני צדי הפרצה (עירובין צב:). — [גפוף־, גפופים, גפופי־]

גִּפּוּר°, **גִּיפּוּר** ז׳ [מן גפר, גִּפֵּר] פזור אבקת גפרית על עצים וצמחים לשמרם מפגיעת מזיקים. — [גפור־]

א. **גַּפִּיר°** ז׳ [ערבית: ח׳פיר] נוטר, שומר־בטחון, שוטר [השם רווח הרבה בארץ בתקופת המאנדאט הבריטי]. — [גפירים]

ב. **גַּפִּיר°** ז׳ [מן גפרית] עונת הגפור בצמחים לשם השמדת מזיקיהם. — [גפיר־]

גפל [ערבית: ג׳פל לרוץ]

~ פע׳ **גִּפֵּל*** פ״י האיץ, דחק: "ולא מגפל לתוכה" (ירושלמי שבת יד א). "עוד מעט ומחלקתו של זאביק תרד אל הקדמי ויאמבו יגפל את גבוריו" (יזהר צקלג 419). — [לגפל, מ־, י־]

~ הת׳ **הִתְגַּפֵּל°**, נדחק ונכנס: "והשורה שמאחוריו... התנחשלה להתגפל פנימה" (יזהר, צקלג 883). — [להת־, מת־, ית־]

אשכולות של ענבי־גפן

גֶּפֶן נ׳ [אוגריתית: גפנ; אכדית: gapnu; ארמית: גופנא; ערבית: ג׳פן] צמח מטפס בעל קנוקנות וגבעול מעצה המצמיח אשכולות של ענבים (Vitis). הגפן היא אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ־ישראל: "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח ח). — [גפן־, גפנים, גפני־]

— **גפן־אדרת**, גפן משבחת, גפן שגזעה התפתח לעץ בעל ענפים: "אל־מים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי ולהיות לגפן־אדרת" (יחזקאל יז ח).

— **גפן נכריה**, גפן־בר, שענביה מרים: "נטעתיך שורק... ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה?" (ירמיה ב כא).

— **גפן־סדום** (דברים לב לב), כנוי לגפן שענביה מרים וגרועים.

— **גפן סורחת**, גפן שדליותיה משתרעות על־פני האדמה: "ויהי לגפן סרחת שפלת קומה" (יחזקאל יז ו).

— **גפן־שדה** (מלכים ב ד לט), גפן־בר.

— **צמר־גפן°**, ראה ערך צמר.

— **בורא פרי הגפן*** (ברכות ו א), סיומה של הברכה הנאמרת על היין.

— **ישב תחת גפנו ותחת תאנתו** (מלכים א ה ה ועוד), [ביטוי ציורי] חי על אדמתו בשלוה ובשלום.

גַּפְנָן°, **גופנן** ז׳ עץ־נוי ממשפחת הגפנניים (Cordia myxa). מוצאו מן הארצות החמות. בעמק הירדן התחתון גדל בר אחד ממיני הגפנן. — [גפננים]

גפס [מן גפסים, גבס גבס; יוונית: gypsos]

~ פע׳ **גִּפֵּס*** פ״י חבר והדביק בגבס: "קבותים של מורים שגפסן עם השפה" (כלים י ה, לפי הערוך). — [לגפס, מ־, י־]

~ נפ׳ **נִגְפַּס***, נכבש, התקשה כגבס: "ירד לתוכו עפר ונגפס" (מקואות ד ג, לפי הרמב״ם). — [להגפס, נגפס, יגפס]

גַּפָּס° ז׳ [מן גפס, גִּפֵּס] ממחה בעבודות גבס. — [גפסת, גפסים, גפסי־, גפסות]

גִּפְסִיס* ז׳ [מיוונית: gypsos] (פרה ה ט), ראה גבס°.

גפף [ראה גף]

~ פע׳ **גִּפֵּף*** פ״י 1, חבק, הקיף בזרועותיו: "המגפף והמנשק" (סנהדרין ז ו). "שהנשים... מגפפות אותו ומנשקות אותו" (תוספתא טהרות ג ח). "בנימין... מחבק את סנדריל־אשה ומגפפו" (מנדלי מו״ס, סד). "ובקש לגפפם ולחבקם ולומר להם דברי רצוי ותנחומין" (עגנון, אלו יג). 2, הקיף, סובב: "גפפו מארבע רוחותיו" (כלים טו ב). "רוח־אביב חם ונעים מגפף את כלם ומישנם ברחמים" (מנדלי מו״ס, רסב). — [לגפף את־, גפפתי, מגפף, י־]

~ פע׳ **גֻּפַּף***, 1°, חבק: התינוק גפף על־ידי אמו. 2*, הקף, נסגר, נסתם: "עד שתהא מגפפת מארבע רוחותיה" (ירושלמי כלאים כט ב). "פיו בלום... אזניו מגפפות" (תוספתא בכורות ד יג). 3°, הוגף: "כשהבתים... סגורים ותריסי החלונות מגפפים" (מנדלי מו״ס, רלב). — [מגפף, יגפף]

~ הת׳ **נִתְגַּפֵּף°**, התחבק, התרפק: "מתגפפת על כתפי בלכתנו ברחוב" (מגד, חדוה 193). "מתוך כך נתגפפה יותר אל יוסל" (שמיר, הוא הלך 225). "וקולו הערב של ר׳ פינחס יוצא לקראת קולו הנאה של אבי, והקולות כאלו מתגפפים" (ברש, א 186). — [להתגפף, מת־, ית־]

גֹּפֶר, **גופר** ז׳ [אולי כשם האכדי: giparu] שמו של העץ שממנו בנה נח את תבתו: "עשה לך תבת עצי־גפר" (בראשית ו יד). [יש סוברים כי הגופר הוא ממיני האורן (pinus), שכן בטיפור המבול של הבבלים נזכר העץ "אורן"]

גפר [מן גפרית]

~ פע׳ **גִּפֵּר*** פ״י פזר אבקת גפרית על עצים או על כלים להשמדת מזיקים ולחטוי: "לגפר את הכלים בגפרית" (קלונימוס, תשובות). הפרדסן מגפר את עצי ההדר. — [לגפר את־, מגפר, י־]

~ פע׳ **גֻּפַּר***, כסה באבקת גפרית: "פיטסות נאות ומגפרות" (בבא בתרא צז:). עצי הפרדס גפרו. — [מגפר, יגפר]

~ הת׳ **נִתְגַּפֵּר***, הִתְכַּסָּה בְּאַבְקַת גָּפְרִית: "נוֹתְנִין גָּפְרִית תַּחַת הַכֵּלִים עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה וּמִתְגַּפְּרִין וְהוֹלְכִין בַּשַּׁבָּת" (תוספתא שבת א כג). — [לְהִתְגַּפֵּר, מִתְגַּפֵּר, יִתְ־]

גָּפְרָה°, גופרה נ׳ [מן גָּפְרִית] (בכימיה) מֶלַח שֶׁל חֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית: גָּפְרַת אֶשְׁלָגָן, גָּפְרַת סִידָן (גֶּבֶס). — [גָּפְרַת־, גְּפָרוֹת]

גַּפְרוּר° ז׳ [מן גָּפְרִית] קָנֶה לְהַצָּתַת אֵשׁ, קִיסָם דַּק שֶׁרֹאשׁוֹ מָשׁוּחַ בְּתִרְכֹּבֶת הַמְּכִילָה גָּפְרִית אוֹ חֹמֶר כַּיּוֹצֵא בָּהּ וְנִדְלָק עַל נַקְלָה עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף. — [גַּפְרוּר־, גַּפְרוּרִים, גַּפְרוּרֵי־]

גַּפְרוּרִית° נ׳ [שֵׁם שֶׁרוֹוַח בְּסִפְרוּת הַדּוֹר שֶׁעָבַר בִּמְקוֹם "גפרור"] גַּפְרוּר: "הַגַּפְרוּרִית כָּבְתָה וְאֵין כְּלוּם" (מנדלי מו״ס, קט). "וְקֻפְסוֹת שֶׁל כֶּסֶף לְטַבָּק וּלְגַפְרוּרִיּוֹת" (בן־ציון, מד). "אֶפְשָׁר יֵשׁ לִכְבוֹדוֹ גַּם גַּפְרוּרִית?" (ביאליק, סוחר). — [גַּפְרוּרִיּוֹת]

גָּפְרִי°, גופרי ת׳ [מן גָּפְרִית] (בכימיה) הַמֵּכִיל גָּפְרִית לְלֹא חַמְצָן, סוּלְפִידִי. — [גָּפְרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

גָּפְרִית, גופרית נ׳ [אכדית: kupritu; ארמית: כִּבְרִיתָא, גם גָּפְרִיתָא] (בראשית יט כד), יְסוֹד־אַלְמַתֶּכֶת מוּצָק, כָּתֹם־חִוֵּר, פָּרִיךְ וָרַךְ, מִתְלַקַּחַת עַל נְקַלָּה. הַגָּפְרִית נִמְצֵאת הַרְבֵּה בַּטֶּבַע, מְצוּיָה גַּם בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. שִׁמּוּשָׁהּ הָעִקָּרִי שֶׁל הַגָּפְרִית הוּא בְּאַבְקַת־הַשְּׂרֵפָה הַשָּׁחוֹר וְכֵן בְּתַכְשִׁירִים הַשּׁוֹנִים לְהַשְׁמָדַת חֲרָקִים. (Sulphur, סִימָן כִּימִי S, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 32, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 7).

— **הִמְטִיר עָלָיו אֵשׁ וְגָפְרִית** [שאול מן בראשית יט כד, ושם כפשוטו] חֵרְפוֹ וְגִדְּפוֹ נִמְרָצוֹת, הִתְקִיפוֹ בְּצוּרָה קָשָׁה.

— **פְּלוֹנִי הוּא אֵשׁ וְגָפְרִית°** [שאול מן הנ״ל] הוּא נִרְגָּן מְאֹד, חֲמָתוֹ בּוֹעֶרֶת בְּקִרְבּוֹ.

גָּפְרִיתִי, גופריתי ת׳ [מן גָּפְרִית] (בכימיה) הַמֵּכִיל גָּפְרִית בְּתִרְכָּבְתּוֹ: "וְהַמַּיִם הַגָּפְרִיתִיִּים וְהַמַּיִם הַמְּלוּחִים" (קאגון ד ז). בַּרְזֶל גָּפְרִיתִי. — [גָּפְרִיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

גָּפְרִיתָנִי°, גופריתני ת׳ [מן גָּפְרִית] (בכימיה) הַמֵּכִיל אָטוֹם גָּפְרִית מֻרְכָּב עִם 4 אֲטוֹמִים חַמְצָן (הַקְּבוּצָה הַכִּימִית SO_4). — [גָּפְרִיתָנִית, גָּפְרִיתָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **חֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית°** (H_2SO_4) חֻמְצָה חֲזָקָה הַמִּתְקַיֶּמֶת בְּאֹפֶן חָרִיף חֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים; אַחַד הַחֳמָרִים הַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר בַּתַּעֲשִׂיָּה הַכִּימִית: בְּיִצּוּר גְּפָרוֹת, חֻמְצַת מֶלַח, חֻמְצָה חַנְקָנִית, בְּזִקּוּק שֶׁמֶן־הָאֲדָמָה, בְּתַעֲשִׂיַּת זְבָלִים כִּימִיִּים, חָמְרֵי־צֶבַע, חָמְרֵי־נֶפֶץ וָעוֹד.

גָּפְרָתִי°, גופרתי ת׳ [מן גָּפְרָה] (בכימיה) הַמֵּכִיל גָּפְרִית בְּעֶרְכִּיּוּת גְּבוֹהָה, סוּלְפָתִי. — [גָּפְרָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

גֶּפֶת* נ׳ [אולי מן גפף] 1*, פְּסֹלֶת שֶׁל זֵיתִים לְאַחַר שֶׁנִּסְחַט מֵהֶם שַׁמְנָם, וְכֵן פְּסֹלֶת שׁוֹנָה שֶׁל מוּצְרֵי פֵּרוֹת וְגַרְגְּרִים (שבת ג א). 2° [בכוורנות] הַפְּסֹלֶת הַנִּשְׁאֶרֶת בַּמִּכְבָּשׁ לְאַחַר הַתָּכַת חַלּוֹת־הַדְּבַשׁ — מְכִילָה שִׁעוּר מוּעָט שֶׁל דּוֹנַג (Slumgum). — [גֶּפֶת־, גִּפְתּוֹ]

גְּפַ״ת° ר״ת גְּמָרָא, פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י, תּוֹסָפוֹת; אוֹ: גְּמָרָא, פּוֹסְקִים, תַּנַ״ךְ: "בַּתְּחִלָּה לָמַד גְּפַ״ת" (יל״ג, פרווה קצו). "עֶלֶם שֶׁכְּמוֹתְךָ שֶׁמִּלֵּא כְּרֵסוֹ בִּגְפַ״ת" (ליסיצקי, תולדות 152).

גִּפְתָּן, גִּפְתָּנוּת, ראה גִּיפְתָּן, גִּיפְתָּנוּת.

גֵּץ* ז׳ [אולי כיווץ מן נהץ] נִיצוֹץ, שְׁבִיב־אֵשׁ: "גֵּץ שֶׁיָּצָא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ" (בבא קמא ו ו). "גִּצֵּי נַחֲלִילִיּוֹת שֶׁגָּמְרוּ אֶת הַחֲשֵׁכָה בָּאוֹר שֶׁלָּהֶן" (עגנון, כפות תסג). — [גֵּץ־, גִּצִּים, גִּצֵּי־]

— **גֵּץ יְוָנִי*** (מקראות ט ב), כִּנּוּי לְטִיט דְּרָכִים שֶׁלֹּא יָבֵשׁ כֻּלּוֹ.

ג״צ ר״ת 1, גֵּר־צֶדֶק. 2, גַּבַּאי צְדָקָה.

גִּצּוּץ° ז׳ [מן גצץ, גִּצֵּץ] פִּזּוּר גִּצִּים, נִצְנוּץ: גִּצּוּץ הַגִּצִּים בַּמַּפָּחָה. — [גִּצּוּץ־]

גצץ [מן גֵּץ]

~ פִּע׳ **גִּצֵּץ°** פ״ע נִצְנֵץ, הִבְרִיק: "קָרְטוֹב הַהֲנָאָה שֶׁגִּצֵּץ בְּעֵינֵיהֶם" (ד׳ שחם, יום 181). — [לְגַצֵּץ, מְ־, יְ־]

גֵּר ז׳ [מן א.גור] 1, אָדָם שֶׁבָּא לָגוּר בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: "וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר, כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות כג ט). "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם, כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה" (ויקרא כד כב). 2*, נָכְרִי שֶׁהִתְיַהֵד, גּוֹי שֶׁקִּבֵּל דָּת יִשְׂרָאֵל: "לְעוֹלָם אֵינוֹ גֵר עַד שֶׁיָּמוּל וְיִטְבֹּל" (ברכות מז:). — [גֵּר־, גֵּרִים, גֵּרֵי־; גִּיֹּרֶת, גֵּרוֹת]

— **גֵּר־צֶדֶק***, כִּנּוּי לְנָכְרִי שֶׁקִּבֵּל אֶת דָּת יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ הַכָּרָה: "נְבוּזַרְאֲדָן גֵּר־צֶדֶק הָיָה" (גיטין נז:) "גֵּרַת־צֶדֶק אַתְּ שֶׁלִּי, וְכִיהוּדִית, כִּיהוּדִית תָּמוּתִי" (בן־ציון, קכג).

— **גֵּר־שֶׁקֶר***, נָכְרִי שֶׁהִתְגַּיֵּר כְּדֵי לִזְכּוֹת בְּיִתְרוֹן חָמְרִי: "יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מִגּוֹי וְגוֹי מִיִּשְׂרָאֵל וְנִתְגַּיֵּר... מִכֵּיוָן שֶׁאַתְּ מַבְרִיחוֹ מִן הָרִבִּית, אַף הוּא נַעֲשָׂה גֵר־שֶׁקֶר" (ירושלמי בבא מציעא י ג).

— **גֵּר תּוֹשָׁב*** [על־פי ויקרא כה מז] 1*, נָכְרִי שֶׁעָזַב אֶת עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים וְקִבֵּל אֶת שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ בִּלְבַד (גיטין נז:). 2°, נָכְרִי שֶׁבָּא לָאָרֶץ לָגוּר וּלְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ יְשִׁיבַת־קֶבַע.

— **גֵּרֵי אֲרָיוֹת***, כִּנּוּי לַשּׁוֹמְרוֹנִים שֶׁהִתְגַּיְּרוּ מִפַּחַד הָאֲרָיוֹת שֶׁהִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהֶם (סנהדרין פה:, על־יסוד מלכים ב יז כה).

— **גֵּרִים גְּרוּרִים***, 1*, נָכְרִים שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת דָּת יִשְׂרָאֵל וּמִנְהָגֶיהָ, אַךְ לֹא נִתְקַבְּלוּ בִּקְהַל יִשְׂרָאֵל (עבודה זרה ג:). 2°, כִּנּוּי לְמְהַגְּרִים לְאֶרֶץ זָרָה הָעוֹשִׂים הַכֹּל כְּדֵי לְהִתְבּוֹלֵל בְּקֶרֶב אֶזְרָחֵי הַמְּדִינָה וְלֵהָנוֹת מִזְּכֻיּוֹתֵיהֶם: "הַלָּלוּ גֵּרִים גְּרוּרִים, סוֹפְגִים לְתוֹכָם נִכְסֵי הָאֶזְרָחִים וּמַכַּת־מְדִינָה הֵם" (מנדלי מו״ס, שלג).

גָּר פ״ע דָּר, יָשַׁב, שָׁכַן — ראה א.גור.

ג׳ר׳ קיצור 1, גְּרָם. 2, גֵּרוּשׁ [בתקופת המאנדאט הבריטי] 3, גִּרְסָה.

א.**גָּרָב** ז׳ [אכדית: garâbu; ארמית: גַּרְבָּא; ערבית: גַ׳רַב] 1, אֶחָד מִן הַנְּגָעִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה (ויקרא כא כ ועוד). 2°, מַחֲלַת עוֹר דַּלַּקְתִּית שֶׁסִּימָנֶיהָ: אַדְמוּמִית, גֵּרוּד, קַשְׂקַשִּׂים עַל הָעוֹר (Eczema). נִקְרֵאת גַּם גַּלֶּשֶׁת.

ב.**גָּרָב*** ז׳ [ארמית: גַּרְבָּא; ערבית: גִ׳רַאבּ נאד] חָבִית, כַּד־חֶרֶס גָּדוֹל לְיַיִן, לְשֶׁמֶן אוֹ לְנוֹזְלִים אֲחֵרִים (תרומות י ח; פסחים נז.). — [גְּרַב־, גְּרָבִים, גַּרְבֵי־]

גרב° ז׳ [מערבית: ג׳ורב] סומק, כסות לרגל: גרבי צמר. גרבי ניילון. – [גרב־, גרבו; גרבים, גרבי־]

– **כובע־גרב**°, כנוי לכובע סרוג בצורת גרב ששוליו מקשלים ומקפלים.

גרב [מן גרב]

~ פע׳ **גרב**° פ״י [בלשון־הדיבור] לבש גרבים: גרבתי גרבים ונעלתי נעלים. – [לגרב, גורב, יגרב]

~ נפ׳ **נגרב**°, נלבש (גרב). – [להגרב, נגרב, יגרב]

גרבב [מן גרב]

~ פע׳ **גרבב**° פ״י כסה בגרב: ״ומי שגרבב ראשו בגרב נושן״ (יזהר, צקלג 17). – [לגרבב, מ־, י־]

~ פע׳ **גרבב**°, כסה בגרב: ראש מגרבב בכובע־גרב. – [מגרבב, יגרבב]

גרביטציה° נ׳ [מלאטינית: gravitas כובד] [בפיסיקה] כח־הכבד, כח המשיכה, אחת מתכונותיו הכלליות של החמר: שני גופים (מסות) פועלים זה על זה לפי חקי הגרביטציה (נקבעו על־ידי החוקר ניוטון).

גרבית° נ׳ [מן גרב] ראש־גרב, גרב נטול החלק למדרס כף־הרגל. – [גרבית־, גרביות]

גרבת° נ׳ ראה א. גרב 2.

א. **גרגור**⁺, **גירגור** ז׳ [מן א.גרגר, גרגר] 1 °, שטיפת הגרון במים או בנוזלים אחרים. 2 ⁺, חרחור, השמעת קול חכוך מן הגרגרת: ״ואם יגיע רעת הנשימה עד שיהיה גרגור וקרקור״ (קאגון ג י). ״הם נענים לטיפותי בקול גרגור״ (ליסיצקי, תולדות 100). ״זו היתה קריאה ממשכה (של תרנגול)... אחריה נגרר גרגור נוגע של כלות הנפש״ (שופמן, ב 11). ״גרגור יונים שמעת?״ (סרן, ממחרת קב). ״ולקיקה ובליעה מתוך גרגור וסמפום״ (יזהר, צקלג 704). 3 ° [בהשאלה] קשקוש, פטפוט: ״הכל היום אעמד על גביהם לשמע את גרגוריכם?״ (ביאליק, אריה ז). – [גרגור־, גרגורים, גרגורי־]

ב. **גרגור**⁺, **גירגור** ז׳ [מן ב.גרגר, גרגר] 1 ⁺, קטיף גרגרים אחד אחד מן העץ: ״לשון גרגור שיך בזיתים״ (ר״ש טהרות ט ו). 2 °, פזור גרגרים בשמש לזרז את הבשלתם. – [גרגור־]

גרגורי°, **גירגורי** ת׳ [מן א. גרגור 2] שיש בו משום גרגור, שמבטא מן הגרון: ״ריש לה גרגורית ונון לה מאנפפת״ (אלתרמן, הטור א 221). – [גרגורית, ־ריים, ־ריות]

א. **גרגיר*** ז׳ [ראה גם גרגר] 1 *, גרגר, פרי קטן בודד של זית, של אשכול־ענבים וכדומה: ״פסיגה של אשכול... שיר בה גרגיר אחד״ (עוקצין א ה). 2 ° [בבוטאניקה] פרי בן זרע אחד וקלפה דקה המחברת אל קלפת הזרע, כגון: גרגיר של חטה, של שעורה, של תירס. 3 *, חתיכה, פרור: ״גרגיר מלח״ (שבת ו ח). 4 ° [בהשאלה] משהו, קצת: ״הפלפול הזה – גרגיר אחד מחכמתו״ (עגנון, כלה קלד). – [גרגיר־, גרגירים, גרגירי־]

ב. גרגיר 1

ב. **גרגיר*** ז׳ 1 °, צמח־בר ממשפחת המצליבים, בעל עלים דמויי נוצות (Nasturtium). גדל במים או בבתי־גדול לחים. 2 * [במשנה] צמח־בר ממשפחת המצליבים, הוא הנקרא גם ״אורה״ (Eruca sativa): ״אינו מתעשר זרע וירק אלא השחלים והגרגיר בלבד״ (מעשרות ד ה). [גרגירים, גרגירי־]

גרגירון° ז׳ [הקטנה מן גרגיר] גרגיר קטן, פרור זעיר: ״היקנא הר־עד, ענק־הרים, בגרגירון של חול?״ (שמעוני, פואימות ב יג). – [גרגירונים, ־ני־]

גרגר ז׳ [אולי מן גרר; ארמית: גרגרא] 1, גרגיר, ענבה, פרי יחיד, קטן ועגל: ״שנים שלשה גרגרים בראש אמיר״ (ישעיה יז ו). ״שפחט זיתים וענבים... אפלו גרגר יחידי״ (טהרות ג ג). 2 *, פרור, חתיכה קטנה: ״גרגר מלח או קרט של לבונה״ (תוספתא מנחות ה כא). ״ובאצבעותיו מולל גרגר אבן״ (ביאליק, מגילת ה). – [גרגר־, גרגרו; גרגרים, גרגרי־]

– **גרגרי־יער**°, כנוי לפרות אדמים קטנים לסוגיהם הגדלים בר ביערות: ״וסגלותיכם כגרגרי־יער... תפרינה״ (ביאליק, יהי חלקי עמכם).

א. **גרגר** [מן גרגרת]

~ פע׳ **גרגר*** פ״י 1 *, יצק נוזלים לתוך הגרגרת בלי לבלע אותם: ״כששתה (יסלל את מי־החטאת), ואם גרגר – כשר״ (פרה ט ד). 2 ⁺, שטף (את הגרון) בנוזלים: ״וזה לך תרופתו: יגרגרנו״ (אסף הרופא כ). הרופא פקד על החולה לגרגר את גרונו כל שעתים בתמסת קליום־פרמנגנט. 3 °, חרחר, הוציא מגרונו קול חכוך מעין גר...גר...: ״פה לו ויצפצף, גרגרת לו ויגרגר״ (מגדלי מר״ס, רב). ״מאנפפות בחטמן הגשרי ומגרגרות בכל הרישך״ (צמח, כתבים 51). – [לגרגר, מ־, י־]

~ הת׳ **התגרגר**⁺, 1 ⁺, גרגר את גרונו: ״אז ימלא פיו ויתגרגר עד שבע פעמים״ (אסף הרופא כב). 2 °, נהגה בקול חרחור: ״שחוקו קלוש, מתפורר ומתגרגר בגרונו״ (ברקוביץ, תר׳ אדם כד). ״מתגדר בקריאתו, מתגרגר ומטעים לו כל נגינה ונגינה״ (בן־ציון, כ). האוזים נתגרגרו בחצר. – [להתגרגר, מתגרגר, יתגלגל]

ב. **גרגר** [מן גרגר]

~ פע׳ **גרגר*** פ״י 1, קטף גרגרים אחד אחד מן האשכול: ״מגרגר באשכול ופורט ברמון״ (מעשרות ג ט). ״והיו הם מהלכים לאטם... ומגרגרים באשכול של ענבים״ (הזז, היושבת 228). 2, הניח גרגרים בשמש לזרז את הבשלתם: ״המניח זיתיו בגג לגרגרם״ (טהרות ט ו). – [לגרגר את־, מ־, י־]

~ **נתגרגר**°, התפזר לגרגרים־גרגרים: ״והנה הכל נדרדר התגרגר ונתאבקק״ (שטיינמן, זוגות א 145). ״הגשמים מנטפים והברד מתגרגר״ (סרן, באלכסון 124). ״הוא רואה אש נאה המתגרגרת והולכת כגרגר של דחן בחללו של אויר״ (שלונסקי, תר׳ קולא 25). – [להת־, מת־, ית־]

גרגרן* תו״ז [מן א׳ גרגר, גרגר] 1, מי שלהוט אחרי אכילה ושתיה גסה, רעבתן, זולל וסובא: ״ואכל כאיש דבר ששם לפניך ולא תהיה גרגרן״ (בן־סירא לא כו–כז). ״השותה כוסו בבת־אחת הרי זה גרגרן״ (פסחים פו:). ״לא יאכל אדם בכל אצבעותיו מפני שנראה כגרגרן״ (כלה רבתי י). ״איך התנפלו כרעבתנים וגרגרנים פשוטים על כל נתח טוב״ (ביאליק, אריה יא). 2 [בהשאלה] שטוף בתאות המשגל (נידה י ח). — [גרגרנית, ־נים, ־ניות]

גרגרנות* נ׳ [מן גרגרן] להיטות אחרי אכילה ושתיה גסה, זלילה וסביאה, רעבתנות: ״זה עשה בגרגרנותו, אתה למה לגלגת״? (ירושלמי ברכות י ג). — [גרגרנות־]

גרגרני° ת׳ [מן גרגרן] 1, רעבתני, שיש בו ממדת הגרגרן: ״מתוך בהילות גרגרנית הוא מברך... וחוטף את חלקו״ (שניאור, סיפורים י). התנהגות גרגרנית ליד השלחן. 2, שיש בו מן החרחור והגרגור: ״וצחוק גרגרני מתפרץ״ (שניאור, שירים שא). ״היה לו גם כמין קול נאה, אמנם צרחני וגרגרני״ (ברקוביץ, תרי מעשה א). — [גרגרנית, ־ניים, ־ניות]

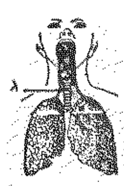

ג׳ - גרגרת

גרגרת [קרוב אל גרון, במקרא רק בריבוי: גרגרות — ראה להלן; אכדית: gangutitu; אולי בחיקוי לקול היוצא מהגרון] קנה (Trachea), צנור־חסחוס העובר מן החלק התחתון של הגרון עד לאזור הסתעפות הסמפונות הגדולים הנכנסים לשתי הראות: ״שחט את הושט ופסק את הגרגרת״ (חולין ב ד). ״מדבר מתוך הפקה של הגרגרת״ (ביאליק, מאחורי ו). — [גרגרת־, גרגרתו; גרגרות, גרגרות־]

— **גרגרות**, כנוי לצואר: ״קשרם על גרגרותיך״ (משלי ג ג). ״ויתפשהו אריה בגרגרותיו״ (ביאליק, אריה ג).

גרגרתי° ת׳ [מן גרגרת] בעל גרגרת, שפקת גרגרתו בולטת: ״ראש מכער... מחבר לצואר גרגרתי מתוח״ (שניאור, סיפורים קד). — [גרגרתית, גרגרתיים, ־תיות]

א. גרד [ארמית: גרד; ערבית: ג׳רד קלף]

~ פע׳ **גרד*** פ״י קרצף, שפשף: ״הטועה בשם גורד את מה שכתב״ (מנחות ל: לפי הערוך). ״אין גורדין במגרדת בשבת״ (שבת קמז: לפי הערוך). [ובהשאלה:] ״גבהות מגדל את הריקות גורדת״ (שלונסקי, שירים ב 170). גורדי־שחקים. — [לגרד, גורד, יגרד]

~ פע׳ **גרד***, 1*, גרד בחזקה, קרצף ושפשף: ״אין מגרדין לא מנעלים חדשים ולא מנעלים ישנים״ (תוספתא שבת ד טו). אל נא תגרד את הפצעים. הסיד גרד את הסיד הישן מן הקיר. 2° [בלשון־הדיבור] חטט ומצא, הוציא בקשי אי־משם: ״מהיכן גרדת את הספר הזה?״ — [לגרד את־, מ־, י־]

~ פע׳ **גרד°**, שפשף, קרצף: עורו גרד. הסיד הישן גרד מן הקיר. — [מגרד, יגרד]

~ הת׳ **התגרד**, גרד את עצמו, שרט בעורו: ״ויקח־לו חרש להתגרד בו״ (איוב ב ח). ״לא מתעמלין ולא מתגרדין״ (שבת כב ו). ״בעלי כנף... מתגרדים בחרטומם תחת כנפיהם״ (מנדלי מו״ס, רכג). ״מתגרדים המלמדים בפדחתם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רא). ״וזקנים מציצים מתגרדים בזקן״ (ביאליק, לא ידע איש). — [להתגרד, מת־, ית־]

— **גורד־שחקים°** [על־פי האנגלית sky scraper] כנוי לבנין גבוה רב־קומות.

— **התגרד לו בלב°** [בלשון־הדיבור] התעורר בו רצון, התאוה: ״מתגרד לך בלב לשאל אותו, אם הכל כשורה״ (יזהר, צקלג 582).

ב. גרד [ראה גרדי]

~ פע׳ **גרד*** פ״י ארג: ״בגדים שגורדים אותם כבריתם״ (יומא עב:). — [לגרד את־, גורד, יגרד]

ג. גרד [מן גריד]

~ הפ׳ **הגריד°** פ״ע התיבש, חרב: ״האדמה לא הגרידה והנסיעה היתה נוחה וקלה״ (עגנון, אורח 347). ״מצחי העלה זעה והגרון הגריד״ (עגנון, סמוך 115). — [להגריד, מ־, י־]

א. גרד* ז׳ [מן א׳ גרד, גרד] 1*, מקום שגרדו ממנו את הכתב: ״הטועה בשם גורד את מה שכתב... וכותב את השם על מקום הגרד״ (מנחות ל: לפי הערוך). 2°, הרגשת גרוי וגרוד בעור. — [גרד־, גרדים, גרדי־]

— **אבקת־גרד°**, אבקה הגורמת לגרוד בעור.

ב. גרד* ז׳ [ראה גרדי] פתיל, גדיל (סוכה ט.). — [גרד־, גרדים, גרדי־]

גרדא*, ראה גרידא.

גרדד [מן א׳ גרד]

~ פע׳ **גרדד°** פ״י גרד קלות, גרה במקצת: הפצע גרדד כשהתחיל להתרפא. — [לגרדד, מ־, י־]

א. גרדום*, גרדם* ז׳ [מלאטינית: gradus מדרגה] 1*, במה שעליה היו השופטים הרומאים דנים דיני נפשות: ״שכל העולה לגרדום לדון, אם יש לו פרקליטין גדולים, נצול״ (שבת לב.). 2° [בהשאלה] במת־מטבח, מקום ההוצאה־לפעל של פסקי־דין־מות: ״וכל הארץ לי גרדם״ (ביאליק, על השחיטה). ״ובצעד ילדינו אלי גרדמים״ (אלתרמן, הטור א 9). — [גרדום־, גרדומים, גרדומי־; גרדם־, גרדמים, גרדמי־]

— **עלה לגרדום*** [על־פי שבת לב.], 1*, הוצא להורג. 2° [בהשאלה] התענה, התיסר: ״יום יום עלות לגרדם״ (ביאליק, אבי).

ב. גרדום*, גרדם* ז׳ [מן גדם בתוספת ר׳] 1*, שארית מדבר שנגדם ונקטע: ״מצות אזוב... שלשה גבעולים ושיריו שנים וגרדומיו כל־שהוא״ (פרה יא ט). ״גרדומי תכלת וגרדומי אזוב כשרין״ (מנחות לח:). ״ורק גרדמי הבדים, זכרון לחרבן נותרו״ (כהן, שירים נח). 2° [בגננות] זיז שמשאירים מעל למקום ההרכבה לאחר כריתת ראש הכנה. 3* [בהשאלה] ת׳ חסר־כל: ״וילך איש – גרדום״ (רות רבה א, ויהי בימי). — [גרדום־, גרדומים, גרדומי־; גרדם־, גרדמים, גרדמי־]

גרדום°, גירדום ז׳ [מן גרדם, גרדם] כריתה, התזה: גרדום ראש הכנה בעץ מרכב. — [גרדום־]

גרדון* ז' [קהלת רבה ג, נוסח אחר במקום "גרדום"] ראה א· גרדום.

גרדי* ז' [יוונית מאוחרת: gerdios; ראה ב· גרד] אורג: "שמן שהגרדי סך באצבעותיו" (דמאי א ד). "שמא תאמר: גרדי – היכן צמרי, פשתי?" (ביאליק, תאמר אהיה רב). – [גרדית, גרדיים, גרדיות]

גרדם [מן ב· גרדום; ארמית: איגרדם נקצץ, מנחות לח:]

~ פע' **גרדם°** פ"י חתך, כרת, התיז: "התחילו טובחים, קוטמים, מגרדמים, כמי שהולך בעבי שיח" (שמיר, מלך 455). – [לגרדם, מ־, י־]

~ פע' **גרדם°**, נכרת, נקצץ: "שהחוטים המגרדמים (בציצית) יכולים לענב יחד" (מעדני יו"ט, הלכות ציצית ז ח). עצי החרשה גרדמו. – [מגרדם, יגרדם]

גרדן° תו"ז [מן א· גרד, גרד] מי שרגיל להתגרד: "גרדן הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות" (רש"י מנחות לה.). טרחן וגרדן. – [גרדנית, גרדנים, ־ניות]

גרדני° ת' [מן גרדן] גורם לגרוד, מגרד: "הסודר שהיה עוקצני וגרדני על קו הצואר ולארך הזרועות" (שמיר, עירום 248). – [גרדנית, גרדניים, ־ניות]

גרדציה° נ' [מלאטינית: gradatio] 1, הדרגתיות, מעבר מדרגי התקדמות בשלבים. 2 [בתורת השירה] הדרגה בתאורים או בדמויים לשם הגברת החויה או הרשם, למשל: "המה ראו – כן תמהו – נבהלו נחפזו – רעדה אחזתם שם – חיל כיולדה" (תהלים מח ו–ז). – [גרדציות]

גרדרובה° נ' [צרפתית: garderobe] מלתחה, מקום לשמירת בגדים: "וכשצריך למסר המעיל לגרדרובה" (אלתרמן, מודעת בל העצמאות). – [גרדרובות]

גרדת° נ' [מן א· גרד] מחלת־עור מדבקת הנגרמת על־ידי חרק טפילי וגורמת פריחה בעור וגרוד חריף ומעצבן (Scalies).

גרדת*, גרודת נ' [מן א· גרד] גרגרי־מתכת ופסלתה הנופלים כששפים מתכת ומגרדים אותה, וכן פסלת הנופלת מכלי־מתכת בשעת עשיתם (כלים יא ג) – [גרדת־, גרדתו]

א· **גרה** נ' [מן ב· גרר] 1, מאכל שנגרר בשנים, שנלעס ונבלע: בעלי־חיים שונים, כגון הפרה והגמל, חוזרים ומעלים את הגרה מן הקבה אל הפה ולועסים אותה שנית: "כל מפרסת פרסה... מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו" (ויקרא יא ג). "והוא גרה לא־יגר" (ויקרא יא ז). – [גרת־, גרות]

– **העלה גרה** [בהשאלה מן ויקרא יא ג, ובדרך לגלוג] חזר על דבריו, טחן קמח טחון: פלוני אינו אלא קשקשן ומעלה גרה.

ב· **גרה** נ' [אכדית: giru; קרוב אל גרגר, אגורה] 1, שם מטבע קטן שהיה נהוג בישראל בימי־קדם, אחד מעשרים בשקל (שמות ל יג). בארמית נקרא בשם "מעה". 2*, גרעין של חרוב: "והמערב את הגרה בתלתן" (תוספתא בבא קמא ז ח). [יש סוברים שמשקל המטבע "גרה" היה כמשקל גרעין החרוב]. – [גרת־, גרות]

ג· **גרה*** נ' [קרוב אל גרון] שם כולל לחלק הגוף מן הצואר ועד צלעות החזה (תמיד ג א). – [גרת־]

גרה [אכדית: garu תקף; ארמית: גרא, גרי שיסה]

~ פע' **גרה** פ"י 1, עורר, סכסך, חרחר: "איש חמה יגרה מדון" (משלי טו יח). 2*, שסה, הסית, עורר לתקף: "חייך שאני מגרה בך את הדב" (בראשית רבה פז). 3°, הרגיז, עורר את החושים או את הרגשות: "לא לגרות את היצרים" (קרליבך, הודו 36). האור המסנור גרה את העינים. המאכל הריחני גרה את תאבונו. [לגרות, מגרה, י־]

~ פע' **גרה°**, הרגז, התעוררו עצביו או חושיו: תאבונו גרה למראה מאכל־התאוה. יצרים מגרים. – [מגרה, י־]

~ הת' **התגרה**, פתח בריב, הרגיז, התחרה: "נמצאת וגם־נתפשת כי בה' התגרית" (ירמיה ג כד). "היו שתי משפחות בירושלים מתגרות זו בזו, זאת אומרת: אני עוברת תחלה, וזאת אומרת: אני עוברת תחלה" (סנהדרין יט). "בר' ברוך ברדלס אל תתגרו, רבותי!" (ביאליק, אריה ה). – [להתגרות ב־, מתגרה, ית־]

– **התגרה מלחמה**, הכריז מלחמה, פתח בקרב: "ואל־תתגר בם מלחמה" (דברים ב ט).

– **התגרה ביין*** [על־פי יומא עו:], התמכר לשתית יין, השתכר.

– **התגרה בשנה***, השתדל להרדם: "שמא יאמר אדם: נצרתי לשוני מרע... אלך ואתגרה בשנה" (עבודה זרה יט:). "נמלך עצמו שישכב ויתגרה בשנה משהו" (הזז, יעיש ג 60).

גרוב° ת' [מן גרב, גרב] נתון בגרב: "נעלה נשלה מרגלה, והיא הרימתה תוך כדי ריצה וברחה ברגל אחת גרובה" (ברש, ב 225). – [גרובה, גרובים, ־בות]

גרוגרת* נ' [אולי מן גרגר] תאנה מיבשת: "הקרובים מביאים תאנים וענבים, והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים" (בכורים ג ג). – [גרוגרת־, גרוגרתו; גרוגרות, גרוגרות־]

– **גרוגרת דרבי צדוק*** [על־יסוד המסופר בגיטין נו. על ר' צדוק, בתקופת בית שני, שישב ארבעים שנה בתענית שלא תחרב ירושלים; כשהביאו לו גרוגרות, היה מוצץ את מיצן ומשליכן] 1*, כנוי לתאנה יבשה שנסחט ממנה כל עסיסה. 2°, משל לאדם כחוש וצנום ביותר, "גל של עצמות": "הלא כגרוגרת דר' צדוק אני בפניה בגופי הכחוש ובמראה פני הצנומים" (מנדלי מו"ס, שם). "יבש כגרוגרת דר' צדוק" (סוקולוב, במראות 402).

א· **גרוד*** ת' [מן א· גרד, גרד] משפשף, שחוק: "גודות הגויים גרודים, חדשים – מתרין, ישנים ומזפפין – אסורין" (עבודה זרה לג.). סליות גרודות. – [גרודה, גרודים, ־ות]

ב· **גרוד°** ת' [מן גרד] יבש, עשוי רגבים־רגבים: אדמה גרודה. – [גרודה, גרודים, ־ות]

גרוד*, גירוד ז' [מן א· גרד, גרד] חכוך, שפשוף: "גרוד זה הוא חכוך בכלי" (ר' חננאל שבת קמז:). גרוד חלודה מעל מתכת. גרוד פצעים. – [גרוד־, גרודים, גרודי־]

גרוד° ז' [מן א· גרד] התקן ליד פתח־הבית לגרד בו את הבץ שדבק בנעלים: "ולא הניחה גם לילדים להכנס אף־על־פי שהיה מטל גרוד של ברזל לפני הפתח" (ברש, א 40). – [גרוד־, גרודות]

גְּרוֹדָה* נ׳ [מן א-גרד, גֵּרֵד] 1 *, חֹמֶר שֶׁנִּגְרַד מִמַּשֶּׁהוּ, שְׁיָרִים: "הָעוֹשֶׂה כֵּלִים מִן הָעֶשֶׁת... וּמִן הַגְּרוֹדוֹת – טְהוֹרִין" (כלים יא ג). "גְּרוֹדוֹת צֶמֶר נֶעֱרָמוֹת עַל יָמִין וְעַל שְׂמֹאל חֲמָרִים חֲמָרִים" (שופמן, ב 93). "גָּרְפוּ בְּרַגְלֵיהֶם גְּרוֹדוֹת אֲדָמָה מִתְכַּדְּרוֹת־דְּבִיקוֹת" (קובנר, פנים 57). "לֶחֶם קָטָן שֶׁנֶּאֱפָה מִגְּרוֹדוֹת הַבָּצֵק" (בארון, פרשיות 190). 2 °, גְּרֹדֶת. – [גְּרוֹדַת־, גְּרוֹדוֹת]

גָּרוּז* ת׳ [מן גרז] 1 ⁺, גָּזוּר, חָצוּב: "וּמִשָּׁם חָצְבוּ בַּעֲלֵי בְּרִית אֵל, וּפִנּוֹת עַם ה׳ שָׂם גְּרוּזוֹת" (יהודה הלוי, א 35). "כְּטֶס־עֲנָקִים, גָּרוּז קְצֵהוּ הַקָּרוּב" (רגלסון, תקיקות 29). 2 ° [במכאניקה] חָתוּךְ וְחָרוּת בְּמַפְסֶלֶת. – [גְּרוּזָה, גְּרוּזִים, ־זוֹת]

גֵּרוּז°, גֵּירוּז ז׳ [מן גרז, גֵּרֵז] חִתּוּךְ וַחֲרִיתָה בְּמַפְסֶלֶת: גֵּרוּז שְׁקָעִים בָּעֵץ. – [גֵּרוּז־]

גְּרוּטָאִי° ז׳ [מן גְּרוּטָה] סוֹחֵר בִּגְרוּטָאוֹת, קוֹנֶה וּמוֹכֵר שִׁבְרֵי כֵּלִים וּשְׁיָרִים שׁוֹנִים. – [גְּרוּטָאִית, גְּרוּטָאִים, ־אִיּוֹת]

גְּרוּטָה*, גְּרוּטִי* נ׳ [מיוונית: gryte] 1 *, שֶׁבֶר־כְּלִי, חֵלֶק מִמַּכְשִׁיר שֶׁכְּבָר יָצָא מִכְּלַל שִׁמּוּשׁ, שְׁיָרִים: "מִשִּׁבְרֵי כֵלִים, מִן הַגְּרוּטִי" (כלים יא ג). "(מַחַט שֶׁ)נִּטַּל חֲרִירָהּ אוֹ עֻקְצָהּ אָדָם זוֹרְקָהּ לְבֵין גְּרוּטָאוֹת" (שבת קכג.). "נָטַל כַּמָּה גְּרוּטָאוֹת וְעַל כָּל גְּרוּטִי וּגְרוּטִי סִפֵּר כַּמָּה סִפּוּרִים" (עגנון, תמול 76). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר בָּלֶה, שֶׁאָבַד עָלָיו כֶּלַח: "וְשׁוּב אֶעֱמֹד אָבֵל בֵּין גְּרוּטוֹת־חַיִּים וְקִבְרוֹת הַתְּמוֹל" (למדן, במעלה סט). – [גְּרוּטָאוֹת, גְּרוּטוֹת־]

גְּרוֹטֶסְקָה° נ׳ [צרפתית: grotesque; מאיטלקית: grotta מערה, על־שם הציורים והתבליטים הדמיוניים של אנשים וחיות וצמחים שנתגלו בתקופת הרינסאנס במערות] 1, תֵּאוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַבְלָטָה יְתֵרָה, עַד כְּדֵי הַגְזָמָה אוֹ גִּלְעָגוּת. 2, מַחֲזֶה קָצָר הַמַּצִּיג בְּהַבְלָטָה יְתֵרָה וּמֻגְזֶמֶת דְּבָרִים, מַעֲשִׂים אוֹ מִדּוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם עַד כְּדֵי צְחוֹק וְגִחוּךְ. – [גְּרוֹטֶסְקוֹת]

– **גְּרוֹטֶסְקִי°** ת׳ מְגֻחָךְ, נִלְעָג, מֻגְזָם עַד כְּדֵי גִּחוּךְ: סִגְנוֹן גְּרוֹטֶסְקִי. תֵּאוּר גְּרוֹטֶסְקִי שֶׁל הַחַיִּים.

גֵּרוּי*, גֵּירוּי ז׳ [מן גרה, גֵּרָה] 1 *, הַרְגָּזָה, שִׁסּוּי, סִכְסוּךְ: "וְאַל תִּתְגָּר בָּם כָּל מִין גֵּרוּי" (תנחומא, בלק ב). 2 °, גּוֹרֵם הַמְעוֹרֵר רְגִישׁוּת בְּתָאֵי־חִישָׁה שׁוֹנִים בַּגּוּף: הַגֵּרוּי מֵבִיא לִידֵי תְּגוּבָה. אוֹר פִּתְאוֹמִי חָזָק גּוֹרֵם גֵּרוּי לָעֵינַיִם הַמַּתְחִילוֹת לְמַצְמֵץ. דְּקִירָה בְּמַחַט בַּגּוּף הִיא גֵּרוּי לָעֲצַבִּים הַמְעוֹרְרִים תְּחוּשַׁת כְּאֵב. 3 °, גּוֹרֵם, מְעוֹרֵר: "הִנֵּה בְּעֶצֶם תְּקָפָה מַרְגִּישׁ אֲנִי גֵּרוּי לִצְחוֹק" (מנדלי מו״ס, תכו). – [גֵּרוּי־, גֵּרוּיִים, גֵּרוּיֵי־]

גָּרוּי° ת׳ [מן גרה] מְרֻגָּז, שֶׁגֵּרוּ וְעוֹרְרוּ אוֹתוֹ: "וְהַפָּרָשָׁה... סְבוּכָה בְּהֶמְשֵׁכָהּ בִּיצָרִים גְּרוּיִים וּרְצוֹנוֹת שֶׁל יְחִידִים" (טביב, דרך 181). "שׁוּב הִתְפּוֹצֵץ צְחוֹק גָּרוּי" (יזהר, שיירה ז״ה). – [גְּרוּיָה, גְּרוּיִים, ־יוֹת]

גְּרֶוִילֵאָה°, גְּרֶווִילֵיאָה נ׳ עֵץ־נוֹי אוֹ שִׂיחַ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוֹטֵאִיִּים (Grevillea). הַגְּרֶוִילֵאָה מוֹצָאָהּ מֵאוֹסְטְרַלְיָה. מְצוּיָה בְּכָל אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ. – [־לֵאוֹת]

עלה של גרווילאה

גָּרוֹל° ת׳ [מן גרל] נִתַּן בְּגוֹרָל: "אֵינִי יוֹדֵעַ מַה גּוֹרָל גָּרוֹל לְקֹבֶץ הַסּוֹפֵר, אֲבָל קֹבֶץ הָאָדָם נִכְנָס לְאוֹתָהּ סְפִירָה שֶׁל יְחִידִים־סְפוּרִים" (ר׳ בנימין, משפחות 253). – [גְּרוֹלָה, גְּרוֹלִים, ־לוֹת]

א **גָּרוּם*** ת׳ [מן גֶּרֶם] בַּעַל עֲצָמוֹת בּוֹלְטוֹת: "הַשִּׁכּוֹר הַגָּרוּם... מְשַׂרְבֵּב צַוָּארוֹ" (שניאור, סיפורים עד). "שֶׁנָּאָתוֹ לְאִשְׁתּוֹ הַגְּרוּמָה גָּדְלָה וְהָלְכָה" (בר־יוסף, אם 115). – [גְּרוּמָה, גְּרוּמִים, גְּרוּמוֹת]

ב **גָּרוּם*** ת׳ [מן גרם] עוֹדֵף עַל הַמִּדָּה, שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הָרָגִיל: "אֶצְבְּעוֹתָיו גְּרוּמוֹת" (תוספתא בכורות ה ד). "אַמָּה גְּרוּמָה" (זבחים סב: לפי הערוך). – [גְּרוּמָה, גְּרוּמִים, ־וֹת]

גֵּרוּם°, גֵּירוּם ז׳ [מן ב׳ גרם, גֵּרֵם] פִּצּוּחַ: "שִׁיר הַנְּבִיחָה, שִׁיר הַטְּרֵפָה וְהַגֵּרוּם בַּעֲצָמֵינוּ" (ש׳ שלום, חי 61). – [גֵּרוּם־]

גֵּרוּמִים*, גֵּירוּמִים ז״ר [ראה ב׳ גָּרוּם] גֹּדֶשׁ, תּוֹסֶפֶת קְטַנָּה בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל שֶׁהַמּוֹכֵר מוֹסִיף לַקּוֹנֶה: "הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עַיִן בְּעַיִן, נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִים אֶחָד לְעֶשְׂרָה בַּלַּח, וְאֶחָד לְעֶשְׂרִים בַּיָּבֵשׁ" (בבא בתרא ה יא). – [גֵּרוּמֵי־, גֵּרוּמָיו]

גֵּרוּן°, גֵּירוּן ז׳ [מן גֹּרֶן] עֲשִׂיַּת גֹּרֶן, אִסּוּף הַתְּבוּאָה לַגֹּרֶן. – [גֵּרוּן־]

גָּרוֹן נ׳ [אכדית: girānu; ארמית: גְּרוֹנָא; ערבית: גִ׳רָאן; ראה גַּרְגֶּרֶת] 1, אֵיבַר־הַקּוֹל הַנִּמְצָא בֵּין קְנֵה־הַגַּרְגֶּרֶת לְבֵין שֹׁרֶשׁ הַלָּשׁוֹן (Larynx); בַּגָּרוֹן נְתוּנוֹת שִׂפְתוֹת־הַקּוֹל: "לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם" (תהלים קטו ז). 2, צַוָּאר: "וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ" (יחזקאל טז יא). – [גְּרוֹן־, גְּרוֹנִים, גְּרוֹנֵי־, גם גְּרוֹנוֹת]

ג—גרגרת; ד—גרון

– **אוֹתִיּוֹת־הַגָּרוֹן°,** [בדקדוק] הָהֲגָיִים אהח״ע (וּפְעָמִים גַּם ר׳) שֶׁמְּקוֹם חִתּוּכָם בַּגָּרוֹן.

– **נְטוּי־גָּרוֹן, בְּגָרוֹן נָטוּי°,** (הָלוֹךְ) בְּקוֹמָה זְקוּפָה בְּיוֹתֵר, מִתּוֹךְ הִתְרַבְרְבוּת אוֹ גַּנְדְּרָנוּת: "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" (ישעיה ג טז). "הַלַּמְ״ד הוֹלֶכֶת קוֹמְמִיּוּת בְּגָרוֹן נָטוּי וּבְרֹאשׁ זָקוּף" (ביאליק, ספיח ג). "הָלַךְ שׁוֹלָל אַחַר תַּבְנִיּוֹתֵיהֶם שֶׁל שָׂדְרִי״ם נְטוּיֵי גָּרוֹן וְאַדִּירֵי לָשׁוֹן" (שנהר, ב 86).

– **נִחַר גְּרוֹנוֹ,** יָבֵשׁ גְּרוֹנוֹ מִצָּמָא אוֹ מֵרֹב דִּבּוּר: "יָגַעְתִּי בְקָרְאִי, נִחַר גְּרוֹנִי" (תהלים סט ד).

– **קְרָא בְגָרוֹן,** צְעַק בְּקוֹל רָם: "קְרָא בְגָרוֹן, אַל־תַּחְשֹׂךְ, כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ" (ישעיה נח א).

– **לָהוּט אַחֲרֵי גְּרוֹנוֹ*,** גַּרְגְּרָן, זוֹלֵל וְסוֹבֵא: "מָה אַבָּא הָיָה לָהוּט אַחַר גְּרוֹנוֹ, אַף אֲנִי לָהוּט אַחַר גְּרוֹנִי" (בראשית רבה צד).

– **כְּעֶצֶם בַּגָּרוֹן°** [בהשאלה, על־פי "עמד עצם בגרונו", תוספתא שבת ו כא] מָשָׁל לְמִכְשׁוֹל, לְשָׂטָן וּמַפְרִיעַ: "רַק אֶת יַעֲקֹב בֶּן־מֹשֶׁה הָיָה עוֹיֵן... הָיָה כְּעֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצח). "כְּבָר אַתָּה נִמְאַסְתָּ לִי כְּעֶצֶם בַּגָּרוֹן" (הזז, היושבת 167).

גְּרוֹנִי* ת׳ [מן גָּרוֹן] הַיּוֹצֵא מִן הַגָּרוֹן: אוֹתִיּוֹת גְּרוֹנִיּוֹת, הֲגָאִים גְּרוֹנִיִּים. "מִתְגַּבֵּן וּמִתְחַכֵּךְ בָּהּ בַּצַּד וּבַכָּתֵף בִּנְהִימָה דַּקָּה גְּרוֹנִית" (מנדלי מו״ס, רכח). "אֶת סִיסְמוֹת הַתְּקוּמָה... מַחֲתֵךְ הוּא בְּנִיב הַגְּרוֹנִי" (אלתרמן, עיר 69). – [גְּרוֹנִית, גְּרוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

גָּרוֹס* ז׳ [מן א.גרס, גָּרַס] אֻמָּן בַּעֲשִׂיַּת גְּרִיסִים מִגַּרְעִינֵי תְּבוּאָה: ״נְתָנוּהוּ (אֶת הָעֹמֶר) בְּרֵיחַיִם שֶׁל גָּרוֹסוֹת״ (מנחות י ד). – [גָּרוֹס־, גָּרוֹסוֹת, גָּרוֹסוֹת־]

א. גָּרוּס^ ת׳ [מן א.גרס, גָּרַס] טָחוּן, מְרֻסָּק לִגְרִיסִים: ״גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל – גְּרוּסָה בְּעוֹדָהּ לַחָה״ (רש״י ויקרא ב יד). ״פּוֹלִין גְּרוּסוֹת בְּרֵיחַיִם״ (רש״י בבא מציעא ס.). – [גְּרוּסָה, גְּרוּסִים, ־סוֹת]

ב. גָּרוּס^ ת׳ [מן ב.גרס, גָּרַס] נִלְמָד, שָׁנוּי: ״זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה בְּמִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה״ (כל מקדש שביעי, זמירות ליל שבת). – [גְּרוּסָה, ־סִים, ־סוֹת]

גְּרוֹס° ז׳ [גרמנית: Gross] שְׁנֵים־עָשָׂר תְּרֵיסָרִים (144), יְחִידַת כַּמּוּת מְקֻבֶּלֶת בְּמִסְחָר: מְכִירַת עֶפְרוֹנוֹת בִּגְרוֹסִים. – [גְּרוֹסִים]

גָּרוּעַ ת׳ [מן א.גרע, גָּרַע] 1*, רַע, פָּחוּת: ״כַּמָּה גָּרוּעַ אָדָם זֶה״ (שבת נג:). ״וְכָל עִנְיָנָיו גְּרוּעִים וְיָרַם תּוֹלָעִים״ (אלחריזי, תחכמוני 195). ״וְאֵלּוּ אוֹמְרִים שֶׁהֵם גְּרוּעִים מִשֵּׁדִים״ (עגנון, אורח 192). סְחוֹרָה גְּרוּעָה. מַעֲשֶׂה גָּרוּעַ. 2, גָּדוּעַ, כָּרוּת: ״כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל־זָקָן גְּרֻעָה״ (ירמיה מח לז). – [גְּרוּעָה, גְּרוּעִים, גְּרוּעוֹת]

גֵּרוּעַ*, גֵּירוּעַ ז׳ [מן א.גרע, גֵּרַע] 1, גֵּרָעוֹן, הַפְחָתָה, נִכּוּי מִן הַחֶשְׁבּוֹן: ״אֵין מַקְדִּישִׁין לִגְאֹל בְּגֵרוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים״ (ערכין כד:). 2, בֹּסֶר, עֲנָבִים שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּם: ״הוּא בֹּסֶר הוּא גֵּרוּעַ״ (ברכות לו:). – [גֵּרוּעַ־, גֵּרוּעִים, גֵּרוּעֵי־]

גֵּרוּף°, גֵּירוּף ז׳ [מן גרף, גֵּרַף] פִּנּוּי מָקוֹם מֵחָמְרֵי פְּסֹלֶת: גֵּרוּף הַתַּנּוּר בְּיָעֶה. – [גֵּרוּף־]

גָּרוּף* ת׳ [מן גרף, גָּרַף] 1*, מְטֻאטָא, מְנֻקֶּה מִן הַפְּסֹלֶת: ״מוֹלְיָאר (מֵחַם) הַגָּרוּף שׁוֹתִין הֵימֶנּוּ בְּשַׁבָּת״ (שבת ג ד). ״שְׁתֵּי כִירוֹת... אַחַת גְּרוּפָה... וְאַחַת שֶׁאֵינָהּ גְּרוּפָה״ (שבת לז.). 2^, סָחוּף, שׁוֹטֵף: ״וְעַפְרוֹתָיו בְּמֵי דִמְעֵי גְרוּפוֹת״ (יהודה הלוי, א 42). ״כְּנַחַל זֶה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁמֵּימָיו מְהַלְּכִים גְּרוּפִים וּרְדוּפִים״ (הזז, יעיש א 79). 3* [בהשאלה] מְגֹרָד, מְפֻלָּט: ״לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים נוֹלַד (יִצְחָק) שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִין: גָּרוּף מִבֵּיתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ״ (בראשית רבה נג). – [גְּרוּפָה, גְּרוּפִים, ־וֹת]

גְּרוֹפִית* נ׳ [אולי מיוונית: karphos קנה, קש] עָנָף מֵעֵץ זַיִת אוֹ שִׁקְמָה (בְּיִחוּד, עָנָף שֶׁנִּזְכֶּרֶת לְשֵׁם נְטִיעָה חֲדָשָׁה): ״גְּרוֹפִית שֶׁל זַיִת״ (כלים יב ח). ״וְשִׁקְמִים עַתִּיקוֹת פּוֹרְסוֹת אֶת גְּרוֹפִיּוֹתֵיהֶן וְנוֹתְנוֹת לְךָ צֵל״ (עגנון, תמול 367). – [גְּרוֹפִית־, גְּרוֹפִיּוֹת]

– **גְּרוֹפִית שֶׁל שִׁקְמָה***, כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁמּוֹצָאוֹ מִפְּשׁוּטֵי־עָם: ״שָׁאוּל גְּרוֹפִית שֶׁל שִׁקְמָה הָיָה״ (ירושלמי עבודה זרה מ ג).

גרופת, ראה גְּרֹפֶת.

א. גָּרוּר* ת׳ [מן א.גרר, גָּרַר] 1*, נִגְרָר, נִמְשָׁךְ: ״חָבִית שֶׁנִּקְּבָה... טְמֵאָה... מִפִּיהָ – מִפְּנֵי שֶׁהַמַּשְׁקֶה מָשׁוּךְ לְתוֹךְ יָדוֹ; מִשּׁוּלֶיהָ – מִפְּנֵי שֶׁהַמַּשְׁקֶה גָּרוּר עַל גַּבֵּי יָדָיו״ (תוספתא טבול יום ב ד). 2° [במדיניות] תָּלוּי בְּאַחֵר תְּלוּת מְדִינִית, כַּלְכָּלִית אוֹ צְבָאִית, מְשֻׁעְבָּד: מֶמְשֶׁלֶת הָרֶשַׁע נָפְלָה וְאִתָּהּ נָפְלוּ כָּל גְּרוּרֶיהָ. – [גְּרוּרָה, גְּרוּרִים, גְּרוּרוֹת]

– **גֵּרִים גְּרוּרִים***, ראה ערך גֵּר.

– **קַבְּצָנִים גְּרוּרִים**°, כִּנּוּי לְקַבְּצָנִים נוֹדְדִים: ״עַכְשָׁו אָנוּ מְטֻלְטָלִים מִתְגּוֹדְדִים עִם קַבְּצָנִים גְּרוּרִים בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים״ (מנדלי מו״ס, קיט).

ב. גָּרוּר° ז׳ [מן א.גרר, גָּרַר] קָרוֹן בְּלִי מָנוֹעַ וּבְלִי תָּא־נֶהָג הַנִּקְשָׁר אֶל כְּלִי־רֶכֶב וְנִגְרָר אַחֲרָיו (Trailer). – [גְּרוּר־, גְּרוּרִים, גְּרוּרֵי־]

ג. גָּרוּר° ת׳ [מן ב.גרר, גָּרַר] מְפֹרָר, מְרֻסָּק: ״הַמָּרוֹר הַגָּרוּר, הַחֲרֹסֶת הַמְּמֹרֶסֶת״ (ברקוביץ, תר׳ ימים רס). – [גְּרוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

א. גֵּרוּר°, גֵּירוּר ז׳ [מן א.גרר, גֵּרַר] גְּרִירָה, סְחִיבָה, מְשִׁיכָה. – [גֵּרוּר־]

ב. גֵּרוּר^, גֵּירוּר ז׳ [מן ב.גרר, גֵּרַר] פֵּרוּר, גַּרְגֵּר: ״יָכוֹל לְגָרְרָהּ לְגֵרוּרִים דַּקִּים פְּתוּתִים, פְּתוּתִים מִכַּזַּיִת״ (רש״י חולין קכא:). – [גֵּרוּר־, גֵּרוּרִים, ־רֵי־]

גֵּרוּשׁ*, גֵּירוּשׁ ז׳ [מן גרש, גֵּרַשׁ] [בספרות העתיקה רק בריבוי: גֵּרוּשִׁים] שִׁלּוּחַ, הַרְחָקָה בְּכֹחַ, גְּזֵרַת גָּלוּת: גֵּרוּשׁ אָדָם מִגַּן־עֵדֶן. גֵּרוּשׁ הַיְּהוּדִים מִסְּפָרַד חָל בִּשְׁנַת 1492. – [גֵּרוּשׁ־, גֵּרוּשִׁים, גֵּרוּשֵׁי־]

– **גֵּרוּשִׁים*, גֵּרוּשִׁין***, 1, גֵּרוּשׁ, שִׁלּוּחַ: ״אָדָם הָרִאשׁוֹן... וְדַנְתִּי אוֹתוֹ בְּגֵרוּשִׁין, דִּכְתִיב וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם״ (בראשית רבה יט). 2, הַפְרָדוּת גְּמוּרָה שֶׁל אִישׁ מֵעַל אִשְׁתּוֹ, בִּטּוּל חַיֵּי נִשּׂוּאִים, מַתַּן גֵּט לְאִשָּׁה: ״קִדּוּשִׁין אוֹ גֵרוּשִׁין״ (יבמות ג ח). ״כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּקִדּוּשִׁין יֵשׁ בְּגֵרוּשִׁין״ (יבמות לא.).

גְּרוּשׁ° ז׳ [מלאטינית: grossus (denarius) (מטבע) קשה, כבד] שֵׁם מַטְבֵּעַ הַנָּהוּג בְּכַמָּה אֲרָצוֹת; בִּימֵי הַשִּׁלְטוֹן הַבְּרִיטִי הָיָה נָהוּג גַּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הֻחְלַף בָּרִאשׁוֹנָה בְּמַטְבֵּעַ בֶּן עֶשֶׂר פְּרוּטוֹת, וּמִשְּׁנַת תשי״ד – בַּאֲגוֹרָה. – [גְּרוּשׁ־, גְּרוּשִׁים, גְּרוּשֵׁי־]

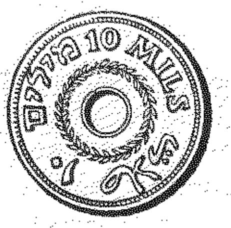

גרוש א״י
(בימי המאנדאט הבריטי)

גָּרוּשׁ* תר״ז [מן גרש, גֵּרַשׁ] 1*, ז׳ אִישׁ שֶׁנִּפְרַד מֵאִשְׁתּוֹ: ״גָּרוּשׁ שֶׁנָּשָׂא גְּרוּשָׁה״ (פסחים קיב). 2^, מְגֹרָשׁ, מְסֻלָּק: ״כְּגֵרִים מִמְּעוֹנֵיהֶם גְּרוּשִׁים״ (יהודה הלוי, א 9). – [גְּרוּשׁ־, גְּרוּשִׁים, גְּרוּשֵׁי־]

גְּרוּשָׁה תר״נ [מן גרש, גֵּרַשׁ] אִשָּׁה שֶׁנִּפְרְדָה וְנִתְגָּרְשָׁה מִבַּעְלָהּ: ״אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה״ (במדבר ל י). – [גְּרוּשַׁת־, גְּרוּשׁוֹת]

– **גְּרוּשַׁת־הַלֵּב*** (נדרים כ:), אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ מָאַס בָּהּ וְהֶחְלִיט לְגָרְשָׁהּ: ״יָא וַי לִי, שֶׁהָיִינוּ כְּאִשָּׁה גְּרוּשַׁת־לֵב וּכְאַלְמָנָה בְּחַיֵּי בַעְלָהּ״ (הזז, יעיש ב 57).

גְּרוּשׁוֹת נ״ר [מן גרש] גֵּרוּשׁ, נִשּׁוּל (מִן הָאֲדָמָה): ״וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ, הָרִימוּ גְרֻשֹׁתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי״ (יחזקאל מה ט). – [גְּרוּשׁוֹת־]

גֵּרוּת, גֵּירוּת נ׳ [מן גֵּר] 1*, הִתְיַהֲדוּת, קַבָּלַת דַּת יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי נָכְרִי: „גֵּרוּת–לָא שְׁכִיחָא״ (גיטין פה.). ״עַד שֶׁיִּגְדַּל וִיקַבֵּל עָלָיו גֵּרוּת״ (רש״י יומא פה.). ״זֶה הָיָה אֶחָד מִן הַגֵּרִים הַזְּקֵנִים... וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל סַבְלָנִים מוֹחֲלִים לָהֶם אֶת הַכֹּל בִּזְכוּת הַגֵּרוּת״ (יהודה שטינברג, קד). 2*, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַגֵּר, מַצַּב הַגֵּר, יְשִׁיבָה בֵּין זָרִים בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: ״גֵּרוּת – בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, עַבְדוּת – עִנּוּי״ (בראשית רבה מד). ״וְגֵרוּתִי בְּאֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה״ (משה אבן־עזרא, א 41). ״קַבֵּל עַל עַצְמְךָ, אָחִי, תְּנָאֵי הַגֵּרוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״גָּרְסָה נַפְשִׁי לְחַבֵּר לְהַמְתִּיק בְּחֶבְרָתוֹ מְרִירוּת גֵּרוּתִי״ (ליסיצקי, תולדות 68). 3, מוֹשָׁבָה, שְׁכוּנַת גֵּרִים: ״וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת

כמהם אשר־אצל בית לחם" (ירמיה מא יז). "אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען, וכן יצחק וכן יעקב, כלם גלו מגרות לגרות" (רש"י תהלים קה יג). — [גרות־, גריות]

גרז [היפוך אותיות מן גזר, קרוב אל כרת; ערבית: ג׳רז חתך; וראה גרזן]

~ פע׳ **גָּרַז**[\] פ"י גזר, כרת: "למי אלה ומי גרזן גרזן?" (יהודה הלוי, ב 309). "ויירא ארז חסן ויגרזנו" (ביאליק, ויהי היום). — [לגרז, גורז, יגרז]

~ נפ׳ **נִגְרַז**, נגזר, נכרת: "נגרזתי מנגד עיניך" (תהלים לא כג). — [להגרז, נגרז, יגרז]

~ פע׳ **גֵּרֵז**° פ"י נקר וחתך, פסל במספלת שקע בעץ: "היה... מגלף כפות של עץ, מגרז קערות" (שלונס, תר׳ הדון ד 446). — [לגרז, מ־, י־]

~ פע׳ **גֹּרַז**°, נקר, נעשה בו שקע במספלת: עץ מגרז. — [מגרז, יגרז]

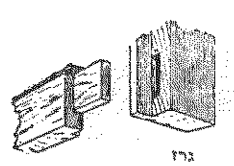

גֶּרֶז° ז׳ [מן גרז] שקע בעץ, כעין תעלה, חתוך ומגרז במספלת: חבור עצים באמצעות סין וגרז: הסין נכנס ונתקע בתוך הגרז. — [גרז־, גרזים, גרזי־]

גַּרְזֶן ז׳ [אולי מן גרז] מכשיר־ברזל כבד וחד הנתון בידית (קת) לחטב בו עצים או לחצב אבן: "לא תשחית את־עצה לנדח עליו גרזן" (דברים כ יט). "הכו החצבם איש לקראת רעו גרזן על גרזן" (כתובת השילוח). — [גרזן־, גרזנו; גרזנים, גרזני־]

גַּרְזְנוֹן°, **גרזינון** ז׳ [מן גרזן] גרזן קטן: "מקדח בחגורתו וגרזנון חד בידו" (שניאור, סיפורים עב). — [גרזנון־, גרזנונים, ־ני־]

גרט [מן גרוטה]

~ פע׳ **גֵּרֵט**° פ"י [בכלכלה] קבע כגרוטאות, מחק נכס (מכונה, מכשיר וכו׳) מתוך חשבון ההון לאחר שנסתימה תקופת הבלאי שלו (Discard). — [לגרט, גורט, יגרט]

~ נפ׳ **נִגְרַט**°, נחשב כגרוטאות, יצא מכלל שמוש. — [להגרט, נגרט, יגרט]

גֵּרֶט° ז׳ [מן גרט] [בכלכלה] מחיקת נכס (מכונה, מכשיר וכו׳) מתוך חשבון ההון עם סיום תקופת הבלאי של הנכס (Discard). — [גרט־]

גְּרָטִיס[\] תה"פ [לאטינית: gratis, gratia טובה] חנם, בלא תשלום: המחבר קבל מהוצאת־הספרים עשרה טפסים של הספר גרטיס.

— **גְּרָטִיפִיקַצְיָה**[\] נ׳ הענקה, מתן תשורה, הגשת שי.

גָּרִי° ת׳ [מן גרה, גרה] רגיש לגרוי: איבר גרי. אדם גרי. — [גריה, גריים, גריות]

גָּרִיגָה[\] נ׳ [צרפתית: garrigue] 1. שיחים ובני־שיחים סבוכים שקומתם נמוכה מקומת איש. הגריגה היא שלב הצומח שבין הבתה לחרש. 2. אזור שצמחיתו כנ"ל. — [גריגות]

(גְּרֵיגוֹרְיָנִי)[\] לוח גריגוריני° ז׳ לוח־השנים שעבד וקבע האפיפיור גריגוריוס הי"ג בשנת 1582, הוא הלוח הנהוג עתה ברב הארצות [להבדיל מן ה"לוח היוליאני" שהונהג על־ידי יוליוס קיסר והיה מקובל לפני הגריגוריאני]

גְּרִיד* ז׳ [אולי מן א.גרד] 1. עונת היבש, הימים שאין בהם גשמים, להבדיל מן "רביעה" (ימות הגשמים): "לא יאמר לו: חרש עמי בגריד, ואני אחרש עמך ברביעה" (בבא מציעא ח י). "הדרך היתה נקובה ככברה, יבשה כבשעת הגריד" (מלצר, אור 71). 2. אדמה יבשה, אדמה נקשה וסדוקה מיבש: "שותלה במקום הטיט, ואין שותלה במקום הגריד" (פסחים נה.). "ואין משקין שדה גריד במועד" (מועד קטן ו:). — [גריד־]

גְּרִידָא* תה"פ [מן התואר הארמי: גרידא בודד (יבמות כ.), גרידתא בודדת (סוטה לב:)] בלבד, רק: "סבתה העקרית היא, כבכל העמים, לאמיות גרידא" (אחד העם, מא). "ברור שלשון שבכתב גרידא... לא יועיל הונה ביום עברה" (ביאליק, חבלי לשון). "אין לנו לעמד מסביב לחיים כמסתכלים גרידא" (ברנר, א 75).

גְּרִידָה[\] נ׳ [מן א.גרד, גרד] 1. חכוך, שפשוף, קרצוף: "גרידה או שריטה" (קאגן א ב). "גרידת קלמוס שלו צריכה למוד" (ביאליק, מגדלי). 2. מחיקה על־ידי שפשוף: "הגרידה בראש הסכין עד שתגרד (האות) מן העור" (ברצלוני, הלכות ספר־תורה). — [גרידת־, גרידות]

גְּרִידוּת° נ׳ [מן א. גרד] תחושת גרוי מרגיז בעור המעורר רצון להתגרד: מחלת עור מלוה גרידות. — [גרידות־]

גְּרִיָּה° נ׳ [מן גרה] 1. גרוי, הסתה, שסוי: "יש בה מגרית היצר של הרגשת האחריות" (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). 2. גרימת גרוי, הפעלה או השפעה על איבר מסים הגורמת לתגובה מסימת: גרית העין על־ידי האור החזק. — [גרית־, גריות]

גְּרִיּוּת° נ׳ [מן גרי] נוחות או רגישות לגרוי: גריות העין לאור מסנור. גריות באזור בית־השחי. "קצר רוחו... המתריצו מתוך גריות, נטל ממנו את כשר הדבור" (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 361). — [גריות־]

גֵּרִילָה[\] נ׳ מלחמת גרילה°, [ספרדית: guerrilla, הקטנה מן guerra מלחמה] לחמה זעירה. מלחמה בלתי־סדירה על־ידי קבוצות קטנות ובלתי־תלויות זו בזו: לוחמי גרילה תוקפים את האויב על־פי־רב מן המארב ומחבלים בציודו, בדרכי תחבורתו וכדומה.

גְּרִימָה° נ׳ [מן א.גרם, גרם] הבאה לידי־: גרימת צרות. גרימת תקלה. — [גרימת־]

גְּרִיס* ז׳ [מן א.גרס, גרס] גרעין תבואה שנגרס ונכתש: "גריסין שנתבשלו" (ערלה ב ז). "גריס של פול" (בראשית רבה צד). "לחמם אין גחלת וגריסין בסיר" (ביאליק, שירתי). — [גריס־, גריסים, גריסין, גריסי־]

— **כִּגְרִיס***, מדה קטנה ששעורה כחצי פול: "צרעת בנין אב... שיהו כגריס" (ספרא סג א).

— **גְּרִיסֵי־פְּנִינָה**°, כנוי לגריסים של גרגרי שעורה שהוכנו על־ידי הסרת העבר ורב הקלפה — בלי לטחן את תוכם של הגרגרים.

גְּרִיס° ת׳ [מן א. גרס, גָּרַס] עָשׂוּי כְּעֵין גְּרִיסִים, עָשׂוּי פְּתוֹתִים פְּתוֹתִים: "שֶׁלֶג גָּרִיס חָרַק תַּחַת צְעָדֵינוּ לְסֵרוּגִין" (יהודה שטיינברג, רמז). — [גְּרִיסָה, גְּרִיסִים, גְּרִיסוֹת]

גְּרִיסָה° נ׳ [מן א. גרס, גָּרַס] 1, טְחִינָה גַּסָּה, שְׁחִיקָה לְפֵרוּרִים: גְּרִיסַת פּוֹלִים. גְּרִיסַת גַּרְגְּרֵי שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל. 2, לְעִיסָה: "נִשְׁמְעוּ בְּלִי הֶפְסֵק... גְּרִיסַת שִׁנַּיִם וְהִצְלָפוֹת זָנָב" (ביאליק, מאחורי ט). "וּגְרִיסָה וַאֲבִיסָה וּלְקִיקָה וּבְלִיעָה" (יזהר, צקלג 704). 3, תַּבְשִׁיל שֶׁל גְּרִיסִים. — [גְּרִיסַת־, גְּרִיסוֹת]

גְּרִיעָה^ נ׳ [מן א. גרע, גָּרַע] הַפְחָתָה, הַחְסָרָה: "גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין וְדוֹרְשִׁין – לֹא גְּרִיעָה מַמָּשׁ" (ערוך, גרע). — [גְּרִיעַת־]

גְּרִיעוּת^ נ׳ [מן גָּרוּעַ] רֹעַ, אֵיכוּת פְּחוּתָה: "וְהוּא הָרְאָיָה עַל חֲשִׁיבוּת הָאָדָם וּגְרִיעוּתוֹ" (חובות הלבבות, הבחינה ה). "הַכִּילוּת – גְּרִיעוּת וְהַמְּהִירוּת – טָעוּת" (גבירול, מבחר הפנינים מז ט). "וּכְשֶׁהֵם בַּעֲלֵי־מְלָאכָה גְּרוּעִים, אֵין גְּרִיעוּתָם זוֹ מְעַכַּבְתָּם לִהְיוֹת מְטוּבֵי הָעָם" (קלצקין, כתבים 203). — [גְּרִיעוּת־]

גְּרִיף° ז׳ [מיוונית: gryps(-pos)] שֵׁם שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי הַפֶּרֶס הַמָּצוּי בִּדְרוֹם אֵירוֹפָּה (Gyps fulvus): "מִמַּעֲמַקִּים בָּא קוֹל נֶשֶׁר, צְוָחַת גְּרִיפִים" (טשרניחובסקי, שירים 310). — [גְּרִיפִים, גְּרִיפֵי־]

גְּרִיפָה^ נ׳ [מן גרף, גָּרַף] 1*, טַאטּוּא, פִּנּוּי, הוֹצָאַת זֻהֲמָה: "גְּרִיפַת תַּנּוּר וְכִירַיִם" (ביצה כח:). 2°, קִנּוּחַ: "שִׁעוּל וְרִקִּיקָה, גְּרִיפַת הַחֹטֶם וּמִיץ־אַפַּיִם" (מנדלי מו״ס, סח). 3°, סְחִיפָה, סְחִיבָה אַגַּב שְׁטִיפָה: גְּרִיפַת הַקַּרְקַע בְּמִדְרוֹן הֶהָרִים. — [גְּרִיפַת־, ־פוֹת]

גְּרִיפָּה^ נ׳ [צרפתית: grippe] מַחֲלַת־הִצְטַנְּנוּת נְפוֹצָה–רְאֵה שַׁפַּעַת.

גְּרִיץ* ז׳ [ארמית: גְּרִיצְתָּא] חַלָּה, כִּכַּר־לֶחֶם עָבָה, לְהַבְדִּיל מִן רָקִיק שֶׁהוּא שָׁטוּחַ: "וְאֵין אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין" (ביצה ב ו). — [גְּרִיץ־, גְּרִיצִים, גְּרִיצֵי־, גם גְּרִיצוֹת]

גֶ׳רִיקָן^ ז׳ [אנגלית: jerrican] קְבוּלִית, דַּן, כְּלִי עָשׂוּי פַּח אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ לְהַחֲזָקַת מַיִם, נֵפְט, בֶּנְזִין וְכַדּוֹמֶה וְהַנִּפְקָק בְּאֹפֶן הֶרְמֵטִי לְשֵׁם נוֹחוּת טִלְטוּלוֹ בַּדְּרָכִים: "וּבֶעָפָר סְבִיב הַגֶ׳רִיקָן... נַעֲשְׂתָה שְׁלוּלִית... וּצְמֵאִים נִדְחָקִים בַּתּוֹר" (יזהר, צקלג 159). — [גֶ׳רִיקָנִים]

גָּרִיר° ת׳ [מן א. גרר, גָּרַר] הַנִּתָּן לִגְרִירָה, שֶׁאֶפְשָׁר לִמְשֹׁךְ וְלִגְרֹר אוֹתוֹ. — [גְּרִירָה, גְּרִירִים, ־וֹת]

א. **גְּרִירָה*** נ׳ [מן א. גרר, גָּרַר] 1*, מְשִׁיכָה, סְחִיבָה: "הַמִּטַּלְטְלִין... שֶׁדַּרְכָּן לִקָּנוֹת בִּגְרִירָה" (ירושלמי בבא קמא ג ג). "כְּמָה גְּרִירוֹת גָּרְרוּ אֶת הַסַּפְסָלִים" (מנדלי מו״ס, רסד). "חָכְמַת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁתַּחְרֵר... מִגְּרִירַת עֲצָמוֹת שֶׁל הֶעָבָר" (ביאליק, הספר העברי ה). גְּרִירַת רַגְלַיִם בַּעֲצַלְתַּיִם. 2°, הֱיוֹת גָּרוּר, יַחַס שֶׁל זִקָּה, קֶשֶׁר: "מִשְׁפָּט אֶחָד גּוֹרֵר אַחֲרָיו מִשְׁפָּט אַחֵר וּלְהֶפֶךְ; אֶת יַחַס הַגְּרִירָה הַבַּעְנוּ עַל־יְדֵי שְׁנֵי הַמִּשְׁפָּטִים" (ברגמן, מבוא לתורת ההגיון 287). יַחֲסֵי גְּרִירָה בֵּין מִלִּים בַּלָּשׁוֹן. 3° [ברפואה] מַעֲבָר שֶׁל תָּאֵי גִּדּוּל מִמְּאִיר אוֹ חֲלָקִים מִמֶּנּוּ מֵאֵזוֹר גְּדִילָתוֹ הַמְּקוֹרִי לַחֲלָקִים אֲחֵרִים שֶׁל הַגּוּף (Metestasis). — [גְּרִירַת־, גְּרִירוֹת]

ב. **גְּרִירָה**^ נ׳ מן [ב. גרר, גָּרַר] נְסִירָה בְּמַסּוֹר: "וַיִּקְחוּ מְגֵרוֹת בְּיָדָם... לְשַׁבֵּר הַמַּנְעוּל וְאֶת בְּרִיחָיו וּלְגָרְרָם, לְמַעַן לֹא יִכָּר קוֹל הַשֶּׁבֶר וְהַגְּרִירָה" (יוסיפון רעז). — [גְּרִירַת־]

– גְּרִירַת גֵּרָה°, הַעֲלָאַת גֵּרָה (עַל־יְדֵי בְּהֵמָה).

גְּרִירוּת° נ׳ [מן א. גָּרוּר] הִמָּשְׁכוּת אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ, מַצָּבוֹ שֶׁל מִי שֶׁנִּגְרָר: גְּרִירוּת הַמְּדִינוֹת הַקְּטַנּוֹת אַחֲרֵי הַמַּעֲצָמָה הַגְּדוֹלָה. – [גְּרִירוּת־]

גְּרִישָׁה^ נ׳ [מן גרש] גֵּרוּשׁ, שִׁלּוּחַ: "גְּרִישַׁת טְמֵאִים אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (את שם המיוחד, מוסף א׳ שבעות). "וְאִלּוּ מֵאֲנָה לִהְיוֹת אֲמָתוֹ גְּרֻשָׁה... גְּרִישָׁה" (גבירול, א 42). – [גְּרִישַׁת־]

גרל [מן גּוֹרָל]

~ הִפ׳ **הִגְרִיל*** פ״י הִפִּיל גּוֹרָל, הֶעֱלָה בְּגוֹרָל: "שְׁנֵי שְׂעִירֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, עַד שֶׁלֹּא הִגְרִיל עֲלֵיהֶם רַשַּׁאי לְשַׁנּוֹתָן... מִשֶּׁהִגְרִיל עֲלֵיהֶן אֵינוֹ רַשַּׁאי לְשַׁנּוֹתָן" (תוספתא יום הכפורים ד י). בְּנֶשֶׁף הִגְרִילוּ בֵּין הַקָּהָל חֲפָצִים שׁוֹנִים. — [לְהַגְרִיל, מַגְרִיל, יַגְרִיל]

~ הָפ׳ **הֻגְרַל**^, הֶעֱלָה בְּגוֹרָל, נִתַּן לַזּוֹכֶה בְּגוֹרָל: בְּנֶשֶׁף הֻגְרְלוּ חֲפָצִים יְקַרֵי־עֵרֶךְ. — [מֻגְרָל, יֻגְרַל]

א. **גרם** [ארמית: גְּרַם]

~ פָּע׳ **גָּרַם*** פ״י סִבֵּב, הָיָה סִבָּה לְדָבָר: "גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ" (אבות א ה). "דָּמְךָ בְּרֹאשְׁךָ, שֶׁאַתָּה גָרַמְתָּ לְךָ" (ספרא אמור רלט). "לֹא גָרַם מַזָּלִי כִּי אֹבַד עִמָּכֶם" (ביאליק, המתמיד). "וְגָרַמְתָּ לִי בִּזָּיוֹן גָּדוֹל כָּזֶה" (עגנון, כלה רנד). הַגֶּשֶׁם הַכָּבֵד גָּרַם נְזָקִים חֲמוּרִים. — [לִגְרֹם אֶת־, לְ־, גּוֹרֵם, יִגְרֹם]

~ נִפ׳ **נִגְרַם**°, בָּא כְּתוֹצָאָה שֶׁל דָּבָר אַחֵר, סוֹבֵב: נִגְרַם לוֹ עֶלְבּוֹן קָשֶׁה. נִגְרַם נֶזֶק כָּבֵד. — [לְהִגָּרֵם, נִגְרָם, יִגָּרֵם]

~ הִפ׳ **הִגְרִים*** פ״י גָּרַם, הֵבִיא לִידֵי־: "שֶׁהַדֶּרֶךְ מַגְרֶמֶת לִשְׁלֹשָׁה דְבָרִים – מְמַעֶטֶת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּמְמַעֶטֶת אֶת הַיְצִיאָה וּמְמַעֶטֶת אֶת הַשֵּׁם" (בראשית רבה לט). — [לְהַגְרִים, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻגְרַם**^, נִגְרַם: הֻגְרַם לוֹ נֶזֶק רַב. — [מֻגְרָם, יֻגְרַם]

– מִצְוָה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ* (גְּרָמָא), מִצְוָה שֶׁקִּיּוּמָהּ תָּלוּי בִּזְמַן מְסֻיָּם שֶׁל הַיּוֹם אוֹ שֶׁל עוֹנַת הַשָּׁנָה: "וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ – הָאֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת" (קידושין א ז). "וּשְׁכִיבֵי מְרַע וְחוֹלִים שֶׁנּוֹסְעִים אֵינָם פְּטוּרִים מִמִּצְוָה זוֹ, שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא" (מנדלי מו״ס, תא).

ב. **גרם** [מן גֶּרֶם]

~ פָּע׳ **גָּרַם** פ״י כִּרְסֵם, פִּצַּח עֲצָמוֹת, גֵּרֵד אֶת בְּשַׂר הָעֲצָמוֹת: "זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר" (צפניה ג ג). — [לִגְרֹם, גּוֹרֵם, יִגְרֹם]

~ פִּע׳ **גֵּרֵם** פ״י 1, פִּצַּח עֲצָמוֹת, כִּרְסֵם בְּכֹחַ: "יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם" (במדבר כד ח). "וְעַד שֶׁהָיִיתָ מְגָרֵם עֲצָמוֹת תְּחִלָּה שֶׁלֹּא לִשְׂבֹּעַ, אַתָּה אוֹכֵל עַכְשָׁו בָּשָׂר לָשֹׂבַע" (עגנון, כפות תיח). 2 [בהשאלה] כּוֹסֵס, מִצָּה: "וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ (שֶׁל הַכּוֹס) תְּגָרֵמִי" (יחזקאל כג לד). "הָאֲנָשִׁים... מְכֻנָּסִים אִישׁ בִּמְאוּרָתוֹ לֵילוֹ וּמְגָרְמִים בְּאֵין שֹׁמֵעַ אֶת עִצְּבוֹן חַיֵּיהֶם" (שנהר, א 119). — [לְגָרֵם אֶת־, מְגָרֵם, יְגָרֵם]

~ פֻּע׳ **גֹּרַם**°, כֻּרְסַם, פֻּצַּח: "אֵיךְ גֹּרַמְתְּ, צַחַת־הַצֶּמֶר, צַלְּעָ גַּם קָדְקֳדֵךְ!" (שלו, קולות 84). עֲצָמוֹת מְגֹרָמוֹת. — [מְגֹרָם, יְגֹרַם]

ג. **גרם** [?]

~ הפ׳ **הגרים*** פ״י [בהלכות שחיטה] הטה את הסכין הצדה, למעלה או למטה מן המקום הקבוע לפי הדין: ״שחט שני שליש והגרים שליש... כשרה״ (חולין יט.). 2° [בהשאלה] הטה הצדה, לא כון למטרה: ״מתחת ללבה תקעה לה החרמש, אלא שנזדעזעה ידה והגרימה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 249). — [להגרים את־, מ־, י־]

~ הפ׳ **הגרם***, נשחט בהטית הסכין: ״העיד... על (בהמה) מגרמת שהיא כשרה״ (חולין יח:). — [מגרם, יגרם]

גרם ז׳ [אוגריתית: גרם; ארמית: גרמא; ערבית: ג׳רם] 1, עצם, החמר הקשה שממנו עשוי השלד של האדם ושל רב בעלי־החליות: ״ולשון רכה תשבר־גרם״ (משלי כה טו). ״עצמיו אפיקי נחשה, גרמיו כמטיל ברזל״ (איוב מ יח). ״ואני רעד ורתת אחזוני וכל וכל גרמי ירועו״ (מגילת ההודיות ד 33). ״גופותם מוצקות הגרמים״ (ביאליק, מתי מדבר). 2^*^, גוף, חמר בעל צורה ונפח הנמצא בחלל העולם: ״והמקום והתנועה והגרמים הגלגליים והגרמים היסודיים״ (כוזרי ה יב). ״לקח ספר עיוני והיה מעין בו בדבר הגרמים השמימיים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ריב). ״אפלו הגרמים הארציים שאינם מיעדים להאציל על הנפש שמחה גרמו לי קרת־רוח״ (עגנון, אורח 375). — [גרם־, גרמו, גרמים, גרמי־]

— **גרם המעלות**, 1, עצם המדרגות, כנוי למדרגה העליונה: ״ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל־גרם המעלות״ (מלכים ב ט יג). ״על גרם המעלות שבתי ושמתי עיני בפח־הנחשת אשר על הדלת״ (יל״ג, פרוזה קלח). 2° [בהשאלה] עליה, התקדמות: ״תמכו בו מתוך תקוה להעלותו שוב בגרם מעלות המסחר״ (ברש, א 22).

— **גרם־הגוף**°, מערכת העצים העקריים באילן.

— **חמור גרם**, 1, חמור בעל עצמות חזקות: ״יששכר חמור גרם רבץ בין המשפתים״ (בראשית מט יד). 2° [בהשאלה ועל־דרך ההיתול] כנוי־גנאי למי שעמל קשה, אך בלא שכל רב.

— **רחב־גרם**°, בעל עצמות רחבות, גדול ורחב באיברי גופו.

— **גרמו אומר ש־*** (ירושלמי פסחים לז א), הדבר בעצמו מוכיח ש־.

גרם° ז׳ [צרפתית: gramme, מיוונית: gramma יחידת־משקל קטנה] יחידת משקל בשיטה העשורית: הגרם הוא משקלו של סנטימטר מעקב אחד של מים מזקקים במעלת חם °4 צלסיוס.—[גרמים]

גרם* ז׳ [ראה א־גרם, גרם] סבה, גורם: ״גרם כבוי—אסור (בשבת)״ (שבת קכ:). ״אני מקוה שהבנה יותר עמקה... ושקידה... תהיינה גרם ומניע להתקדמות חדשה״ (קלוזנר, יוצרים ג VI). ״כל אחד מהם תולה את הגרם בחברו״ (שטיינמן, זוגות א 116).—[גרם־, גרמו]

גרמא* ז׳ [ארמית] גרם, סבה, גורם.

גרמא* ז׳ [ארמית] גרם, עצם.

— **לגרמיה***, 1*, לעצמו, לגופו, לבדו: ״לגרמיה הוא דעבד״ (ברכות מח). 2^÷^, כנוי לאחד מן הטעמים המפסיקים, נקרא גם ״פסק״; צורתו: קו נצב בין שתי מלים, למשל: ״ויקרא אלהים | ליבשה ארץ״ (בראשית א י).

גרמופון° ז׳ [מיוונית: gramma אות + phone קול]

גראמופון

מכשיר מציד בהתקן מכני ובארבה (רמקול) החוזר ומשמיע קולות של נגינה או דבור החרותים על גבי תקליטים מיחדים. בתקופה האחרונה שכלל הגרמופון והוא ידוע יותר בשם ״פטפון״ — ראה ערך זה. — [גרמופונים]

גרמטיקה° נ׳ [יוונית: grammatike] דקדוק, תורת הלשון.

גרמי° ת׳ [מן גרם] 1, של עצם: חמר גרמי. 2, רחב גרם, שעצמותיו בולטות: ״הוא היה... לא ׳עור בלי עצמות׳ ככל החבריא שלנו, אלא דוקא גרמי״ (ברנר, ג 216). ״ותשעה זוגות ידים רחבות וכבדות וגרמיות״ (צמח, כתבים 105). — [גרמית, גרמיים, גרמיות]

גרמיות^÷^ נ׳ [מן גרם] עצמות, סגלת העצם: ״גרמיות גוף העבר״ (קאגון ג כ). ״אך גם הללו לא שוו הדר לגרמיות צלמה״ (אלתרמן, עיר 77). — [גרמיות־]

גרן, גורן נ׳ [אוגריתית: גרן; ערבית: ג׳רן] 1, מגרש ישר ופתוח שדשים בו תבואה, זורים ומנפים: ״קבצם כעמיר גרנה״ (מיכה ד יב). ״ומלאו הגרנות בר״ (יואל ב כד). ״מרחיקין גרן קבועה מן העיר חמשים אמה״ (בבא בתרא ב ח). 2, תבואה שנאספה לדישה או שכבר נדושה והיא עומדת לזריה: ״הנה־הוא זרה את־גרן השערים״ (רות ג ב). ״צובר גרנו לתוכו״ (ראש השנה יג:). 3*, הזמן שבו מביאים את התבואה אל הגרן, עונת הדיש: ״ממתין עד שתגיע גרן״ (תוספתא בבא מציעא ט כד). 4* [בהשאלה] יבול, פרי העץ או ולדות של בעלי־חיים: ״באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה״ (ירושלמי שביעית לה ד). ״יונה זו מחדשת בכל חדש וחדש גרן״ (שיר השירים רבה א, עיניך יונים). 5, כבר, מגרש פתוח ששמש בימי־קדם לאספות ולכנוסים: ״ישבים... בגרן פתח שער שומרון״ (מלכים א כב י). — [גרן־, גרני; גרנות, גרנות־]

— **חצי גרן עגלה***, שטח עגל, כעין אמפיתיאטרון: ״סנהדרין היתה כחצי גרן עגלה כדי שיהו רואין זה את זה״ (סנהדרין ד ג).

— **בית־הגרנות*** (בכורות כו:), שטח גדול ובו גרנות תבואה.

— **גרנה של תורה***, [בהשאלה] תלמוד תורה: ״אין גרנה של תורה אלא בלילה״ (שיר השירים רבה ה, ראשו).

— **המן הגרן או מן היקב?** [שאול ממלכים ב ו כז] מנין אקח את אשר תבקש? כלום יש לי מקורות ואמצעים לכך?

א. **גרן** [מן גרן]

~ הפ׳ **הגרין**° פ״י ערך גרן, אסף את התבואה לגרן. — [להגרין את־, מגרין, י־]

ב. **גרן** [מן גרון]

~ הפ׳ **הגרין**° פ״י בטא והוציא דרך הגרון: ״הי שמעי! — הגרין אורי את מלא קולו מלעיל״ (שמיר, במו 106). — [להגרין, מגרין, י־]

גרנדיוזי♦ ת׳ [איטלקית: grandioso] נשגב, נהדר, מפאר: נשף גרנדיוזי. מאורע גרנדיוזי. — [גרנדיוזית, ־זיים, ־זיות]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ♦ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

גרניון° ז׳ שם סוג של צמחים ממשפחת הגרניים (Geranium). בארץ־ישראל מצויים כמה מינים של גרניון הגדלים בר, ואחרים כצמחי נוי. פרחיהם בעלי צבעים שונים. לפרי צורת מקור של צפור.

גראניון

גרניט° ז׳ [איטלקית: granito; מלאטינית: granum גרגר, על שום היותו מורכב גרגרים־גרגרים] שחם, גרעינית; סלע קדום וקשה מאד, צבעיו שונים. שמושו מרבה בבנין.

גרנית° נ׳ [צורה עברית לשם הלועזי: geranium] גרניון [ראה ערך זה למעלה]: "על אלה ערוגות התהוללו גרניות חכלילות־אש" (כהן, שירים נג). — [גרניות]

א. גרס [ארמית: גרס; ערבית: ג׳רש טחן; ראה גרש, גריס]

~ פע׳ **גרס**, 1*, פ״י פורר, עשה גריסים: "גריס של פול... ששורין אותו במים בשעה שגורסין אותו" (תוספתא מכשירין ג ו). הטוחן גרס את השעורים. 2°, לעס, פורר בשניו: "ויאכלו ויגרסו ויטחנו וישמידו כל זכר" (ביאליק, אריה יא). "ושר הוא כל כך, עד שהפרות פוסקות רגע מגרס" (יזהר, קיץ 22). 3 פ״ע [בהשאלה] כלה, נכסף [ראה להלן "גרסה נפשי"]. — [לגרס, גורס, יגרס]

~ נפ׳ **נגרס**°, פורר, נעשה לגריסים: "הרגב שמלמטה–אבן הנגרסת" (מלצר, תר׳ נהרות 351). השעורים נגרסו במגרסה. — [להגרס, נגרס, יגרס]

~ פע׳ **גרס*** פ״י 1, שבר, פורר: "בדבלה שמנה שלא גרסה" (תוספתא טבול יום ב יב). "גרסו שניהם במזמוריו ולא נענו" (עגנון, אלו שטז). "נשמע קול ריחים שמגרס חצץ" (בורלא, עקביה 228). — [לגרס, מ־, י־]

~ פע׳ **גרס**^, 1°, שבר, פורר: החצץ גרס בטחנת המחצבה. 2^ [בהשאלה] כלה, השתוקק מאד: "גרסתי לתאותך כאיל על אפיקים" (סליחות יום א׳, אויתיך). — [מגרס, יגרס]

~ הפ׳ **הגריס** פ״י שבר, פוצץ: "ויגרס בחצץ שני" (איכה ג טז). "לחם שחור, לחם אשר הגריס כחצץ שינינו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ד). "ותלתליו יגריסו כל שני מסרק" (שנהר, ב 305). — [להגריס, מגריס, י־]

~ הפ׳ **הגרס**°, שבר, נפץ: שניו הגרסו באכילת הלחם הקשה. — [מגרס, יגרס]

— **גרסה נפשו ל־**, כלה, נכסף, השתוקק: "גרסה נפשי לתאבה אל־משפטיך בכל־עת" (תהלים קיט כ). "גרסה נפשי לחבר להמתיק בחברותו מרירות גרותי" (ליסיצקי, תולדות 68).

— **הגריס שניו ב־**° [על־פי איכה ג טז, בהשאלה] התקשה מאד ב־, התלבט מאד: "הגריס כל ימיו את שניו בספרי המחקר" (ברנר, א 385). "ערביאים מגריסים שניהם באידיש" (שנהר, ב 47).

ב. גרס [ארמית: גרס למד]

~ פע׳ **גרס**^ פ״י 1^, למד, שנה, שנן: "לחזור עליהן ולגרסן עד שיהיו סדורין בפיו" (רש״י גיטין סז). "הכל גורסין פרשיות אלו" (רמב״ם, תפילין א יב). 2^, קרא, נסח, קבע את הנסח: "יש ספרים שגורסים גרסא אחרת" (תגמולי הנפש ה). 3°, סבר, חשב לנכון: אינני גורס רעיון זה. — [לגרס, גורס, יגרס]

גרסא*, גרסה^, גירסה נ׳ [מן ב.גרס, גרס; בתלמוד רק בטקסטים ארמיים: ראה להלן] 1^, לשון הכתוב, טקסט, נסח: "ילמד אדם מרבו עד שתהא גרסת התלמוד ופרושו שגורה לו בפיו" (רש״י עבודה זרה יט.). "וכפי גרסת הלכות גדולות משמע" (תוספות נזיר נט.). שירת דוד בברחו מפני שאול מצויה במקרא בשתי גרסות – בשמואל ב׳ פרק כ״ב ובתהלים פרק י״ח. 2^, למוד: "אל תיגע להעשיר – לעשות גרסתך חבילות חבילות" (רש״י משלי כג ד). "ולפתע פתאם יפתח וידקלם פסוקי שירה משל גרסת ינקותו" (שנהר, ג 378). 3°, פרוש, אינטרפרטציה, הארה של תופעה: גרסות שונות של מפלגת־הימין ושל מפלגת־השמאל על המארעות. — [גרסת־, גרסות או גרסאות]

— **גירסא דינקותא***, הלמוד שלמד האדם בימי־ילדותו: "נפקא מינה לגירסא דינקותא" (שבת כא:). "גירסא דינקותא מתקים יותר משל זקנה" (רש״י שבת כא:). "ני ני לבן־סיבוש, ששכח גירסא דינקותא" (מנדלי מו״ס, תכב). "אני לא שכחתי עוד גירסא דינקותא" (ברנר, א 45).

— **גירסא אחרינא**°, נסח אחר, לשון אחרת: "גירסא אחרינא – השלמות והאחדות" (ביאליק, מנדלי).

— **לא הוה פסק פומיה מגירסא*** (שבת ל:), לא פסק פיו מלמוד, התמיד בתלמודו.

גרסי* ז׳ [מן א.גרס, גרס] גרוס, עושה גריסים (עירובין כא:). — [גרסית, גרסיים, גרסיות]

גרסן^ ז׳ [מן גרסה] בעל גרסה, נסחן, קובע נסח של דברים: "והגרסנים שנו את הלשון" (רש״י זבחים קטו). — [גרסן־, גרסנים, גרסני־]

א. גרע [ארמית: גרע גלח; ערבית: ג׳רע בלע]

~ פע׳ **גרע**, 1, פ״י הפחית, מעט, חסר: "לא־תסף עליו ולא תגרע ממנו" (דברים יג א). 2 [בהשאלה] כלה, השמיד: "וגם־אני אגרע ולא־תחוס עיני" (יחזקאל ה יא). 3, כרת, קצץ: "כי כל־ראש קרחה וכל־זקן גרעה" (ירמיה מח לז). 4° פ״ע פחת, חסר, קטן: "ובאמת במה גרע כחה של חכמת הרפואה משל חכמת המשפטים?" (מנדלי מו״ס, רסו). "וגרעה קומתה וחשך זיוה והשחרו פניה" (הזז, יעיש א 9). — [לגרע, גורע, גורעת, יגרע]

~ נפ׳ **נגרע**, 1, המעט, החסר, הפחת: "אין נגרע מעבדתכם דבר" (שמות ה יא). "נגרעה (האש) מהבית, רק על המזבח נשארה כמשפט" (יוסיפון כב). "ספסלים נוספים, ספסלים נגרעים" (ביאליק, המתמיד). "נתמעט הקפו ונגרעה קומתו" (עגנון, אורח סו). 2. נבדל לרעה, נחשב לגרוע: "למה נגרע לבלתי הקריב את־קרבן ה׳ במעדו" (במדבר ט ז). "ומדוע יגרע חלקנו מהם ולא נוכל לחיות בהארצות האלה גם חיינו הלאמיים כמוהם?" (אחד העם קנב). — [להגרע, נגרע, יגרע]

~ פע׳ **גרע** פ״י 1, הוציא, החסיר: "כי יגרע נטפי־מים" (איוב לו כז). "אולי תגרע דמעך, כי תחשב אשך לכבות בו" (גבירול, ו 8). "וגרע משם דמעה אחר דמעה" (ביאליק, מגילת ט). 2, גבה,

הפחית מן החשבון: "(אמה עבריה) מגרעת פדיונה ויוצאת" (קידושין יד:). 3* [בגמ] הפריש מהל, הזיל לח (אות לראשית ההתעוררות ללבלוב): "הגפנים משיגרעו והזיתים משינצו" (שביעית ד י). — [לגרע את־, מגרע, יגרע]

~ הת' **נתגרע**^, הורע, הפחת: "ונתגרעה בזה הימנותך" (שו"ת חכם צבי). "שיתגרע הבית בחלקו ויפחתו דמיו" (שו"ת תרומת הדשן). — [להתגרע, מתגרע, יתגרע]

~ הפ' **הגריע** 1^, פ"י החסיר, הפחית: "ולו לא יכלנו להוציא לו מוצא אזי הוספנו והגרענו" (תשובות תלמידי מנחם, אלוף). 2°, פ"ע נעשה גרוע, הורע: המצב הגריע מיום ליום.—[להגריע, מגריע, יגריע]

— **כל המוסיף גורע*** (סנהדרין כט.), המפריז בדבר סופו שגורם להמעטתו.

— **לא גרע ממנו עין** (עינים), לא הסיר עיניו ממנו, לא חדל מהתבונן אליו: "לא־יגרע מצדיק עיניו" (איוב לו ז). "והוא הושיט לה את ידו ולא גרע עין ממנה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים שטו). "ויצוהו על נתניה לבלתי גרוע ממנו עין עד בואו עירה עכו" (ביאליק, אגרת שלושה וארבעה ב ד).

גרע* ז' [מן א. גרע; ארמית: גרע גלח] חובש, ספר, מקיז דם (כלים יב ד). — [גרע־ גרעים, גרעי־]

גרע° ז' [מן גרע] חסרון, גרעון: "כל עדף נעשה גרע... במקום רגש כובש־לב הוא מנחיל לנו טעם תפל" (קריב, עטרה 141). — [גרע־]

גרעון*, גירעון ז' [מן גרע, גרע] 1*, חסר, הפחתה: "וקונה (עבד עברי) את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף" (קידושין א ב). "אדרבה, אותה תוספת היא גרעון" (תוספות יומא נב.). 2°, הפסד, דפיציט: המוסד סים את השנה בגרעון קטן. 3^, פחיתות־כבוד, גנאי: "שהוא דרך גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניה" (אברהם אבן־עזרא שמות ד כ). — [גרעון־, גרעונות]

גרעון°, גירעון ז' [מן גרען, גרען] הוצאת גרעינים מתוך פרי: גרעון שזיפים להתקנת רבה. — [גרעון־]

גרעין* ז' [יוונית: karuon] 1*, זרע בתוך הפרי שממנו עתיד להתפתח צמח חדש: "קלפי אגוזים והגרעינין" (שביעית ז ג). אבטיח מלא גרעינים. 2°, החלק העקרי בכל אטום ובכל תא של החי או הצומח (ראה עוד להלן). 3°, חלק של ארגון או חברה: הגרעין הראשון להתישבות יצא למקום. 4° [בהשאלה] יסוד, משהו מן־: "בחזיונות הנביאים... "על כל גרעין רעיון נעלה" (ביאליק, לאחד העם). יש בדבריו גרעין של אמת. — [גרעין־, גרעינים, גרעיני־]

— **גרעין־האטום**°, חלק זעיר מרכזי באטום בעל מטען חשמלי חיובי מקף אלקטרונים שליליים, הסובבים אותו כדגמת כוכבי הלכת הסובבים את השמש. בדורנו הצליחו להכניס חלקיקי חמר לתוך גרעיני האטומים ועל־ידי־כך לשנותם או להרסם. פעלות אלה בתוך גרעיני האטומים מלוות שחרור אנרגיה עצומה המנצלת ליצירת פצצות אטומיות.

— **גרעין־התא**° (Nucleus), גוף כדורי עטוף קרום המכיל בתוכו גרעינון, נוזל ורשת של חוטים (כרומטין). הגרעין מצוי בכל התאים החיים והוא חיוני לקיומם ולרביתם של התאים. חמר התורשה מצוי בגופים עדינים (כרומוסומים) הנוצרים בשעת חלקת התא מהכרומטין. חלקת התא מתחילה בגרעין.

גרעינה* נ' [מן גרעין] גרעין: "למץ את גרעינתו" (טבול יום ג ו). — [גרעינת־, גרעינין גם גרעינות]

גרעינון° ז' [מן גרעין] גרעין קטן: גרעינון של דבדבן. גרעינון בתוך גרעין־התא של החי והצומח. —[גרעינון־, גרעינונים, ־ני־]

גרעיני° ת' [מן גרעין] 1, שיש בו גרעינים רבים: הרמון הוא פרי גרעיני. 2, הבנוי פרורים־פרורים כעין גרעינים דבוקים זה לזה: אבן השחם היא גרעינית. 3, הקשור לחקר גרעיני האטומים: פיסיקה גרעינית. נסויים גרעיניים. 4, תמציתי, יסודי, מרכזי: "בורר הוא לעצמו את כל הגרעיני והקמחי ביותר ומניח לאחרים את המלץ והסבין" (ביאליק, מגדלי). "נשא בקרבו את כל התכונות השרשיות, הגרעיניות" (ברקוביץ, הראשונים לא). "אמרות יידיש גרעיניות ובשומות־טעם" (סדן, ממחוז קצה). —[גרעינית, ־ניים, גרעיניות]

גרעיניות° נ' [מן גרעיני] תמציתיות, יסודיות: "הבדיחה העממית על כל קפוליה וקמטיה, על כל לחלוחיותה וגרעיניותה" (ליפסון, מדור V). "אף העברית שבו... יש בה הרבה מן הגרעיניות והטבעיות שבלשון עממית" (ברש, ג 131). — [־ניות־]

גרעינית° נ' [מן גרעין] שם עברי לאבן הגרניט (שחם), על־שום היותה בנויה גרעינים־גרעינים ובדמיון־צלילים ללועזית (Granito).

גרען [מן גרעין]

~ פע' **גרען**° פ"י הוציא את הגרעינים: המבשלת גרענה את התפוחים. — [לגרען את־, מ־, י־]

~ פע' **גרען**°, הוצאו ממנו גרעיניו: התפוחים גרענו. שזיפים מגרענים. —[מגרען, יגרען]

גרענת° נ' [מן גרעין, על־שום החיספוס כעין גרעינים בצידו הפנימי של העפעף] טרכומה (Trachoma), מחלה מדבקת של לחמית־העין הנגרמת על־ידי נגיף. בהעדר טפול רפואי פוגעת המחלה בקרנית ועלולה לגרם לעורון.

גרף [ארמית: גרף; ערבית: ג'רף שטף]

~ פע' **גרף** פ"י 1, סחף, שטף בכח: "נחל קישון גרפם" (שופטים ה כא). 2*, טאטא, פנה: "גורפין מתחת רגלי בהמה" (פסחים ד ז). "ואין גורפין (במועד) תנור וכירים" (ביצה ד ה). "נוטל את המסמר וגורף קנה־המקטרת הקצר" (מגדלי מו"ס, צז). "באה לגרף את התנור" (ביאליק, ספיח ו). 3*, קנח, הוציא (לח מן האף): "התחילה גורפת מחטמה ומשלכת" (בראשית רבה סז). "גורף ומקנח את חטמו" (מגדלי מו"ס, קצח). 4*, צבר, אסף, גבב: "תחת שהיינו גורפים דבש הרי אנו גורפין רקבובית" (ירושלמי פאה ב ב). "נוטל אדם... מגרפה לגרוף בה את הגרוגרות" (שבת יז ב). — [לגרף את־, גורף, יגרף]

~ נפ׳ **נִגְרַף**°, 1°, נִסְחַף, נִמְשַׁךְ בְּכֹחַ הַזֶּרֶם [גם בהשאלה]: ״אֵיךְ בְּנָךְ נִגְרַף בְּגַלֵּיהֶם״ (פרנסיס, הקדמה מתק שפתים). שְׂרִידֵי הַסְּפִינָה נִגְרְפוּ עַל־יְדֵי הַגַּלִּים אֶל הַחוֹף. ״כֵּיוָן שֶׁבָּאִים הֵם נִגְרָפִים שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּם לְכָאן וּלְכָאן״ (מנדלי מו״ס, שפו). ״נִגְרַף הַצָּעִיר בְּשִׂיחָה״ (ברנר, א 341). 2°, נֶאֱסַף, נִגְבַּב: הַגְּלָלִים נִגְרְפוּ בְּמַגְרֵפָה. — [לְהִגָּרֵף, נִגְרַף, יִגָּרֵף]

~ פִּע׳ **גֵּרֵף**° פ״י 1, גָּרַף לְכָאן וּלְכָאן, אָסַף חָמְרֵי־פְּסֹלֶת לְמָקוֹם אֶחָד לְשֵׁם פִּנּוּיָם: ״אֲנִי לוֹקֵחַ אֶת הַיָּעֶה הָעוֹמֵד לְיַד הַתַּנּוּר, מְגָרֵף בּוֹ וּמוֹצִיא אֶת הָאוּדִים״ (שמעוני, זכרונות 37). 2, קִנֵּחַ, נִקָּה: ״מְכַעְכְּעִים וּמְגָרְפִים אֶת הַחֹטֶם״ (קבק, במשעול 220). — [לְגָרֵף אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֹּרַף**°, נֶאֱסַף וְסֻלַּק עַל־יְדֵי גֵּרוּף: הָאֵפֶר גֹּרַף מִן הַתַּנּוּר. — [מְגֹרָף, יְגֹרַף]

— **גּוֹרֵף־בִּיבִים***, מְנַקֵּה תְּעָלוֹת וְצִנּוֹרוֹת שֶׁל מֵי־שְׁפָכִים; כִּנּוּי לְמִי שֶׁעוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה בְּזוּיָה: ״נוֹחַ לוֹ לִשְׁלֹמֹה שֶׁיְּהֵא גּוֹרֵף בִּיבִין, שֶׁלֹּא נִכְתַּב עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה״ (שמות רבה ו). ״לְכָבוֹד יֵחָשֵׁב לָהֶם לְהִמָּנוֹת אֶת פּוֹשְׁטֵי נְבֵלוֹת וְגוֹרְפֵי־בִּיבִים״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם עז).

— **גּוֹרֵף זָהָב**°, לְשׁוֹן גּוּזְמָה עַל מִי שֶׁעוֹשֶׂה עֹשֶׁר רַב.

— **גָּרַף עַרְמוֹנִים מִן הָאֵשׁ**°, (משל) עָשָׂה מְלָאכָה קָשָׁה וּמְסֻכֶּנֶת: ״בִּידֵיכֶם שֶׁלָּכֶם מְבַקְשִׁים הֵם לִגְרֹף אֶת הָעַרְמוֹנִים מִן הָאֵשׁ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 105).

גֶּרֶף° ז׳ [מן גרף, גָּרַף] סַחַף: ״אַדְמוֹת־גֶּרֶף סְחוּפוֹת זִרְמֵי הָרִים״ (יזהר, שיירה 21). — [גֶּרֶף־]

א. **גְּרָף*** ז׳ [מן גרף, גָּרַף] עָבִיט, כְּלִי לְמֵי־שְׁפָכִים. — [גְּרַף־, גְּרָפִים, גְּרָפֵי־]

— **גְּרַף־שֶׁל־רְעִי*** (שבת קמג.), עָבִיט לְצוֹאָה; סִיר־לַיְלָה.

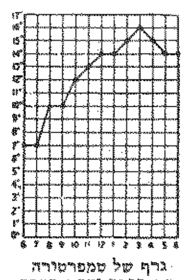
גרף של טמפרטורה מ־6 בבקר ועד 6 בערב

ב. **גְּרָף**° ז׳ [גרמנית: Graf] רוֹזֵן, דֻּכָּס, תֹּאַר אֲצִילוּת בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת בְּאֵירוֹפָּה. — [גְּרָפִית, גְּרָפִים, גְּרָפִיּוֹת]

ג. **גְּרָף**° ז׳ [מיוונית: graphe כתיבה] תֵּאוּר בְּרִשּׁוּם, קַו אוֹ עֲקֻמָּה בְּדִיאַגְרַמָּה, הַמַּרְאִים אֶת הִשְׁתַּנּוּתוֹ שֶׁל נָתוּן מְסֻיָּם: גְּרָפִים שֶׁל שִׁנּוּיֵי מִדּוֹת הַחֹם בְּמֶשֶׁךְ שְׁעוֹת הַיּוֹם. — [גְּרָפִים]

גְּרָפוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: graphein לכתוב + logos לימוד] חָכְמַת הַכְּתָב, הַכָּרַת אָפְיוֹ שֶׁל אָדָם וּתְכוּנוֹתָיו לְפִי כְּתַב־יָדוֹ.

— **גְּרָפוֹלוֹג**° ז׳ מֻמְחֶה בִּגְרָפוֹלוֹגְיָה.

גְּרָפוֹמַנְיָה° נ׳ [מיוונית: graphein לכתוב + mania טירוף] לְהִיטוּת אַחֲרֵי כְּתִיבָה סִפְרוּתִית בְּלֹא כִּשְׁרוֹן וּבְלֹא רוּחַ יְצִירָה, גִּבּוּב דְּבָרִים נְטוּלֵי עֵרֶךְ סִפְרוּתִי אוֹ אָמְנוּתִי.

— **גְּרָפוֹמָן**° ז׳ לָקוּי בִּגְרָפוֹמַנְיָה, אָחוּז בֻּלְמוּס שֶׁל כְּתִיבָה לְלֹא כִּשְׁרוֹן סִפְרוּתִי.

גְּרָפִי° ת׳ [מיוונית: graphein לכתוב] שֶׁל הַכְּתָב, מִבְּחִינַת הַכְּתָב, הָרִשּׁוּם, הַשִּׂרְטוּט וְהַצִּיּוּר: עֲרִיכָה גְּרָפִית שֶׁל הַסֵּפֶר. - [גְּרָפִית, גְּרָפִיִּים, ־פִיּוֹת]

— **אָמָּנֻיּוֹת גְּרָפִיּוֹת**°, רִשּׁוּם וְצִיּוּר בְּעִפָּרוֹן, בְּעֵט אוֹ בִּצְבָעִים, חִתּוּךְ וַחֲרִיטָה בְּעֵץ, בְּלִינוֹל וְכוּ׳ – לְהַבְדִּיל מִן הַמּוּסִיקָה, הָרִקּוּד, הַפִּסּוּל וְכוּ׳.

— **תֵּאוּר גְּרָפִי**°, תֵּאוּר הִתְפַּתְּחוּתוֹ אוֹ הִשְׁתַּנּוּתוֹ שֶׁל גֹּדֶל מְסֻיָּם עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת קַוִּים, דִּיאַגְרַמָּה.

גְּרָפִיט° ז׳ [מיוונית: graphein לכתוב] צוּרָה גְּבִישִׁית מְיֻחֶדֶת שֶׁל פַּחְמָן, גְּבִישֵׁי הַגְּרָפִיט רַכִּים מְאֹד וּמְשַׁמְּשִׁים לִכְתִיבָה. הָ״עוֹפֶרֶת״ שֶׁבְּעֶפְרוֹנוֹת – גְּרָפִיט מְעֹרָב בְּחֵמָר.

גְּרָפִיקָה° נ׳ [יוונית: graphike] אָמָּנוּת הַכְּתָב, הַשִּׂרְטוּט, הָרִשּׁוּם וְהַצִּיּוּר.

— **גְּרָפִיקַאי**° ז׳ צַיָּר, אָמָּן בְּרִשּׁוּם וּבְצִיּוּר בְּעִפָּרוֹן, בְּחֶרֶט אוֹ בִּצְבָעִים.

גְּרֹפֶת°, **גְּרוּפֶת** נ׳ [מן גרף, גָּרַף] טִין, חַלּוּקֵי אֲבָנִים וּצְרוֹרוֹת שֶׁהַמַּיִם גּוֹרְפִים בְּזִרְמָם: גְּרֹפֶת הַנְּהָרוֹת. – [גְּרֹפֶת־, גְּרוּפוֹת]

גְּרַצְיוֹזִי° ת׳ [איטלקית: grazioso] הָדוּר, נָאֶה, מָלֵא חֵן: ״עַרְבִיָּה... נוֹשֵׂאת מַשָּׂא כָּבֵד עַל רֹאשָׁהּ בִּרְגִילוּת גְּרַצְיוֹזִית״ (ברנר, א 295). ״הִיא הִגִּידָה אוֹתָם בִּתְנוּעַת רֹאשׁ גְּרַצְיוֹזִית״ (יעקב שטינברג, קלד). — [גְּרַצְיוֹזִית, ־זִיִּים, ־זִיּוֹת]

א. **גרר** [אכדית: gararu רץ; ארמית: גְּרַר; ערבית: גַ׳רַּ משך]

~ פָּע׳ **גָּרַר** פ״י 1, מָשַׁךְ, סָחַב: ״יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ״ (חבקוק א טו). ״גּוֹרֵר אָדָם מִטָּה, כִּסֵּא וְסַפְסָל״ (שבת כב.). ״שֶׁדֶּרֶךְ חֻלְדָּה, בָּשָׂר גּוֹרֶרֶת וְאוֹכֶלֶת, פַּת גּוֹרֶרֶת וּמַנַּחַת״ (ירושלמי פסחים כז ג). ״עָמְדוּ וּגְרָרוּהוּ מִקִּבְרוֹ וְהוֹצִיאוּהוּ״ (תנחומא תזריע י). 2*, מָשַׁךְ אַחֲרָיו, גָּרַם, הֵבִיא לִידֵי־: ״מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה״ (אבות ד ב). ״שֵׁבֶט אֶחָד גּוֹרֵר כָּל הַשְּׁבָטִים״ (ירושלמי הוריות מו א). ״הוּא שֶׁאוֹמְרִים: חֲתֻנָּה גּוֹרֶרֶת חֲתֻנָּה״ (עגנון, כלה תסח). — [לִגְרֹר או לָגֹר; גָּרַרְתִּי, גּוֹרֵר; יִגְרֹר או יָגֹר]

~ נפ׳ **נִגְרַר***, 1*, נִמְשַׁךְ, נִסְחַב: ״וְאֵינָהּ נִגְרֶרֶת אֶלָּא עַל גַּבֵּי כֵלִים״ (ביצה ב י). ״עַד מָתַי אַתֶּם נִגְרָרִים אַחֲרֵי דּוֹבֵר הַשְּׁקָרִים?״ (יל״ג, שירה רסא). ״וַאֲנִי מוֹסִיף בְּכָל זֹאת לְהִגָּרֵר אַחֲרֵי הַשַּׁיָּרוֹת וְהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הָלְאָה״ (ביאליק, ספיח א). 2°, נִסְרַח, נִמְשַׁךְ לְמַטָּה: ״נִגְרַר שְׂעַר תַּלְתַּלֵּיהֶם״ (ביאליק, מתי מדבר). — [לְהִגָּרֵר, נִגְרַר, יִגָּרֵר]

~ פִּע׳ **גֵּרֵר***, מָשַׁךְ וְסָחַב בְּחָזְקָה: ״גֵּרֵר (חִזְקִיָּה) עַצְמוֹת אָבִיו״ (פסחים ד ט). ״אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּרְרָה חֻלְדָּה (חָמֵץ) מִבַּיִת לְבַיִת״ (פסחים א ב). ״הוּא מְטַלְטֵל אֶת הַשֻּׁלְחָנוֹת...וּמְגָרֵר אֶת הַסַּפְסָלִים הָאֲרֻכִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קג). ״פּוֹנֶה וְהוֹלֵךְ אֶל חַדְרוֹ, מְגָרֵר סַנְדָּלָיו בַּקַּרְקַע״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לה). — [לְגָרֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֹּרַר**°, נֻגְרַר, נִסְחַב: ״גִּימָא מְדַלְדֶּלֶת מִן הַבֶּגֶד, מְגֹרֶרֶת וּתְחוּבָה בּוֹ״ (רש״י זבחים יט.). — [מְגֹרָר, יְגֹרַר]

~ **הִתְגָּרֵר***, 1°, הִשְׂתָּרֵךְ, נִסְחַב: הַיֶּלֶד הִתְגָּרֵר אַחֲרֵי אִמּוֹ. 2*, הִתְפַּלֵּשׁ, הִתְגַּלְגֵּל: ״הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְחַנְּנִים וּמִתְגָּרְרִים לִפְנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (מכילתא בשלח ד א). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— **מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה*** (אבות ד ב), מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשָׂה אָדָם מְעוֹרְרוֹ לְהַמְשִׁיךְ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים; וּלְהֶפֶךְ:

– עברה גוררת עברה* (שם).

– גרר אותו בחטמו° [כסגנון עממי ובהיתול, שאול מאיריש] הטהו אחריו שלא לרצונו: "אה, איך שגוררים אותנו בחטם!" (יזהר, צקלג 14).

ב. גרר [הרחבת המשמעות של א. גרר; קרוב אל גרד]

~ פע' **גרר** פ"י 1, פורר, רסק: "והוא גרה לא־יגר" (ויקרא יא ז). המבשלת גררה את הירקות במגררת. 2*, גרד, שפשף: "זכוכית כדי לגרר בו ראש הכרכר" (שבת ח ו). – [לגרר, גורר, יגרר גם יגר]

~ נפ' **נגרר***, 1, נסר: "מה שהחרש מוציא במעצד... והנגרר במגרה" (בבא קמא קיט:). 2°, פורר, רסק: הירקות נגררו במגררת. [להגרר, נגרר, יגרר]

~ פע' **גרר*** פ"י גרד, שפשף בחזקה: "אם היו רגליו מלכלכות בטיט... מגררן כדי שלא יטנפו כליו" (תוספתא שבת יז יט). "טיט שעל גבי... מגעלו, מגררו בגב סכין" (שבת קמא.). – [לגרר, מ־, י־]

~ פע' **גרר**, נסר, נחתך, סתת: "אבנים יקרת כמדות גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ" (מלכים א ז ט). – [מגרר, יגרר]

~ הת' **התגרר***, התגרד, גרר ושפשף עצמו: "לא מתעמלין ולא מתגררין (בשבת)" (שבת קמז. במשנה). – [להת־, מת־, ית־]

גרר° ז' [מן א. גרר; ארמית: גררא] 1, משיכה, סחיבה. 2, תוספת, לוי: "עדין הוא... בחינת גרר ולוי... למה שעצמו הוליד" (קלצקין, כתבים 18). "אין כאן אלא יתור לשון וגרר מלים" (מירסקי, מבוא לשירי כלפון 32). 3 [במכונת־כתיבה] התקן גלילי הנגרר ימינה או שמאלה אגב הקשה על מנענעי האותיות.

– טעם־גרר°, טעם־לוי, טעם מיחד הנטפל לדבר מסים.

– כאב־גרר°, מכאובי־לוי, כאבים קלים שאדם חש לעתים לאחר שכבר עבר הכאב העקרי.

– מכונית־גרר°, מכונית הגוררת ציוד כבד – רכב־משא, תותחים וכיוצא בזה.

– ספינת־גרר°, ספינה הגוררת ספינות־משא.

גררא* ז' [ארמית] משיכה, סחיבה.

– אגב גררא*, מתוך המשך הדברים, לא במיחד, אגב אורחא: "הכא – עקר, התם – אגב גררא" (בבא מציעא ד:). "כשהיה קרוב הדבר לשבירת כלי־חרס ונזכרו אגב גררא בחתן וכלה" (מנדלי מו"ס, צו). "הליצנות מזוגה בעקץ אגב גררא" (ברנר, א 18).

גררה° נ' [מן א. גרר, גרר] 1°, מזחלה, עגלת־שלג. 2° [בכלי־ירייה] חלק הכונת האחורית העולה ויורד בגרירה על פני לוח המגבהים ובו האתנח (החריר) – לשם כוון הירייה. 3, מכשיר של מהנדסים וחשבונאים לחשוב שטחים, כמיות וכו'. הגררה עשויה סרגל קטן הנגרר על סרגל שני ארך. – [גררת־, גררות, גררות־]

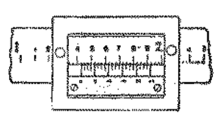

גררה(3)

גרש ז' [ראה א. גרס; ארמית: גרשא, גריסא; ערבית: ג'רש טחן] גריס, פתיתים של גרגרי תבואה: "גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך" (ויקרא ב יד). "טפה של דם כגדל גרש" (כהן, שירים קעז). – [גרש־ גרשו]

גרש [אוגריתית: גרש; ארמית: גרש]

~ פע' **גרש** פ"י 1, שלח, הרחיק, סלק: "הנני גרש מפניך את־האמרי" (שמות לד יא). "ואלו מאנה להיות אמתו גרשה" (גבירול, א 41). "ואלמלא היתה הרשות בידי, הייתי גורש אותם זה כבר מעל פני" (מנדלי מו"ס, פח). "אני גורש שנה מעיני" (שנהר, ב 244). 2, פלט, הוציא והעלה: "ויגרשו מימיו רפש וטיט" (ישעיה נז כ). "בהרגש גליהם רפש וטיט יגרושו" (מגילת ההודיות ב 12). "שאון ים בעת שיגרשו מימיו רפשים" (יהודה הלוי, א 9). – [לגרש, גורש יגרש]

~ נפ' **נגרש**, 1, הרחק, שלח, סלק: "נגרשתי מנגד עיניך" (יונה ב ה). "ובכל זאת נגרשו הרומיים מן העיר" (יוסיפון שיח). "גם חתול־הבית נגרש ממקום למקום" (ברדיצ'בסקי, סיפורים צו). 2, התגעש, נסער: "והרשעים כים נגרש" (ישעיה נז כ). "והיה הזרם גל נגרש ועכור" (טשרניחובסקי, שירים 99). "פניו כבושות, ולבו נטרד ונגרש בקרבו" (הזז, יעיש ב 21). – [להגרש, נגרש, יגרש]

~ פע' **גרש**, 1, פ"י הרחיק, שלח, סלק: "ויגרש את־האדם (מגן־עדן)" (בראשית ג כד). "הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי" (שופטים יא ז). "יעביר הנער את ידיו... כמגרש הרהורים" (ביאליק, המתמיד). 2* [גרש אשה] נתן גט לאשתו, נפרד ממנה: "המגרש את האשה והחזירה" (יבמות יג ו). – [לגרש את־, מגרש, י־]

~ פע' **גרש**, 1, שלח, הרחק: "כי־גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" (שמות יב לט). "מן־גו יגרשו" (איוב ל ה). "וגרשתי בחפזון מקני" (יהודה הלוי, ד 134). "והכת הצוהלת תטאטא, תגרש" (ביאליק, על לבבכם). 2* [גורשה אשה] נתן לה גט, נפרדה מבעלה: "הזורק גט לאשתו... הרי זו מגרשת" (גיטין ח א). – [מגרש, יגרש]

~ הת' **התגרש***, 1°, גרש, סלק, הרחק: "והשכינה... כבר נתגרשה מכל הזויות" (ביאליק, לבדי). "מחסרי הכשרון הרמאים הולכים ומתגרשים מתוך הספרות" (ביאליק, יוצר הנוסח). 2°, נפרד מאשתו, נתן לה גט: פלוני התגרש מאשתו. 3* [נתגרשה] נפרדה מבעלה, קבלה ממנו גט: "נתגרשה האשה, נשתחרר העבד" (בבא קמא ח ד). – [להת־, מת־, ית־]

~ הפ' **הגריש**∴ פ"י 1∴, גרש, שלח: "טמונים להגריש" (פיוטים, סידור 625). 1°, פלט, העלה: "מתחילה הרוח להלך, להגריש בגבהים קשקשים דלוחים" (יזהר, צקלג 461). – [להגריש, מ־, י־]

גרש ז' [אולי צורת־משנה מן גרש] תבואה, פרי יבול: "ממגד גרש ירחים וממגד תבואות שמש" (דברים לג יד).

גרש∴ ז' [?] 1∴, אחד מסימני הטעמים המפסיקים במקרא, הבא מעל למלה: א֜. 2°, קו מעל לאות לסמן קצור של מלה, למשל: ר' = רבי.

– גרשים∴, 1∴, אחד מסימני הטעמים הבא מעל למלה: א֞. 2°, מרכאות כפולות בסימני־הפסוק המקבלים („–").

גש, גש־, צווי מן נגש: "גש פגע בו" (שמואל ב א טו). "גש־הלאה!" (בראשית יט ט).

גש∴ פ"ע [בפיוטים] צורה מליצית במקום נגש, נגש.

ג״ש ר״ת גזרה שוה.

גשגוש° ז׳ [מן גשגש גִּשְׁגֵּשׁ] קשקוש: ״גשגוש מהסס ונפסק... שמגשגשות על פני רצפתו של חדר המגורים הסמוך רגליו היחפות״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 21). — [גשגוש, ־שים, ־שי־]

גשגש [מן גשש, קרוב אל קשקש]

~ פע׳ **גִּשְׁגֵּשׁ*** פ״ע קשקש, פעם: ״התחילה רוח הקדש לגשגש בשמשון״ (ויקרא רבה ח). ״רחשו בצפתיהן וגשגשו וקשקשו״ (הזז, יעיש א 225). ״כדור בלומף, שנפלט מפי הבראונינג, גשגש מעל לראשו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 216). — [לגשגש, מ־, י־]

~ הת׳ **נִתְגַּשְׁגֵּשׁ°**, התדפק, התרעש: ״שאונם של הנשרים המתגשגשים בקצה הרחוב״ (שנהר, ג 246). — [להת־, מת־, ית־]

גְּשָׁה, צווי מארך מן נָגַשׁ: ״גשה־נא ואמשך, בני״ (בראשית כז כא).

א. **גָּשׁוּם*** ת׳ [מן א. גשם] רווי גשם, שירדו בו גשמים: ״יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו, שתהא השנה הזו גשומה״ (תענית כד:). יום גשום. מזג־אויר גשום. — [גשומה, גשומים, ־ות]

ב. **גָּשׁוּם°** ת׳ [מן ב. גשם] מגשם, מסרבל, גדול וכבד: ״גשום גופו וגס״ (שלונסקי, שירים ב 276). — [גשומה, ־מים, ־ות]

גִּשּׁוּם°, גישום ז׳ [מן ב. גשם, גִּשֵּׁם] בצוע, הוצאה לפעל, הגשמה: ״למה לא נגשים לטובת גשום השאיפה״ (ברנר, א 471). ״לה תשוקה בלי גשום״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שיג). ״הם הכשירו את הקרקע לא להרעיון... אלא לגשומו, גשום זה היה תלוי אך ורק בהשלטון״ (סוקולוב, אישים 157). — [גשום־]

גָּשׁוּר° ת׳ [מן גשר, גָּשַׁר] מחבר בגשר, מקשר: שני החופים גשורים. — [גשורה, גשורים, ־ות]

גִּשּׁוּר°, גישור ז׳ [מן גשר, גִּשֵּׁר] 1, העברת גשר, התקנת מעבר על־פני נחל, נהר, ערוץ וכדומה: גשור על פני התהום. 2 [בהשאלה] יצירת קשר בין רחוקים: גשור בין האידיאל ובין המציאות. — [גשור־]

גִּשּׁוּשׁ°, גישוש ז׳ [מן גשש, גִּשֵּׁשׁ] 1, משוש, משמוש, נגיעה: ״חפץ הוא להנאות את כל רמ״ח איבריו ושס״ה גידיו בגשוש מטת הספה״ (יהודה שטינברג, קכה). 2, חפוש דבר אגב משוש ותהיה: המהלך בחשכה מוצא את דרכו מתוך גשוש. — [גשוש־, גשושים, גשושי]

— **כֶּלֶב־גִּשּׁוּשׁ°**, כלב מאלף לגלוי עקבות פושעים.

— **פְּעֻלּוֹת־גִּשּׁוּשׁ°**, פעלות הנעשות כדי לבחן ולנסות את יעילותן או את אפן תגובת הבריות עליהן.

גָּשׁוֹשׁ* ז׳ [מן גשש] 1*, מוט ארך (או חבל שבקצהו נטל) שהספן היה מודד בו את עמק המים: ״גשוש של ספינה״ (שבת קכה:). 2*, הספן המודד את עמק המים (שבת ק:). 3°, מתקן לגלוי מוקשים. — [גשוש־, גשושים, גשושי־]

גִּשּׁוּת°, גישות נ׳ [מן גשת, גִּשֵּׁת] העברת נוזלים מכלי אל כלי על־ידי גשתה (סיפון). — [גשות־]

גָּשִׁיר° ת׳ [מן גשר, גָּשַׁר] שאפשר לגשר בינו ובין משהו או מישהו אחר: פער בלתי־גשיר בין שתי רמות־החיים. — [גשירה, ־רים, גשירות]

גְּשִׁירָה° נ׳ [מן גשר, גָּשַׁר] התקנת גשר, גשור [גם בהשאלה]: גשירה על פני הנהר. גשירה בין הארץ לגולה. — [גשירת־]

גְּשִׁישׁ* ז׳ 1, קרש שקושרים ומותחים עליו איברים שנשברו: ״האגד שעל גבי המכה והגשישין שעל גבי השבר״ (תוספתא מקואות ו ח, לפי הערוך). 2, מוט המחבר חלקי מטה (תוספתא מקואות ו יז). — [גשיש־, גשישים, גשישי־]

גְּשִׁישָׁה^ נ׳ [מן גשש, גִּשֵּׁשׁ] 1°, גשוש, משוש: גשישה באפלה. 2^, ממשות שאפשר לגששה: ״וכל דבור אין בו גשישה״ (רש״י סנהדרין כו:). — [גשישת־]

א. **גֶּשֶׁם** [ראה א. גשם; ערבית: שַׁגַ׳ם גזל] 1, מטר, טפות מים היורדות ונתכות מן העננים: ״וייבש הנחל כי לא־היה גשם בארץ״ (מלכים א יז ז). ״משיב הרוח ומוריד הגשם״ (תענית א א). 2° [בהשאלה] שפע, רבוי: ״לא האמנתי כי גשם ההזמנות ירד עלי בזכות עצמי״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 93). — [גשם־, גשמים, גשמי־]

— **גֶּשֶׁם־בְּרָכָה** (יחזקאל לד כו), **גֶּשֶׁם־נְדָבוֹת** (תהלים סח י), **גֶּשֶׁם־רָצוֹן*** (תענית ג ח), גשם היורד בעתו ובשפע.

— **גֶּשֶׁם־גְּבוּרָה°** [על־פי ״גבורות גשמים״, תענית א א], גשם חזק היורד בשטף: ״הרעים הרעם וירדו גשמי גבורה בזעף״ (הזז יעיש ג סה).

— **גֶּשֶׁם־זַעַף°**, מטר סוחף, העלול להכות את הצומח החלש.

— **גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף** (יחזקאל יג יא), גשם חזק היורד בשטף.

— **יְמוֹת הַגְּשָׁמִים*** (תוספתא טהרות ז ח), תקופת השנה שבה יורדים רב הגשמים, בארץ־ישראל וסביבותיה — בערך חדשי כסלו — אדר.

— **תְּפִלַּת גֶּשֶׁם^**, פרקי התפלה שמתפללים על הגשמים בשמיני־עצרת (יום אחרון של סכות).

ב. **גֶּשֶׁם^** ז׳ [ארמית: גְּשֵׁם, דניאל ד ל; ערבית: גִ׳שְׁם] גוף, חמר, עצם, כל דבר מוחש: ״נפש מדברת מכרת איננה גשם ואיננה נגבלת במקום״ (הכוזרי א פט). ״ודע כי כל גשם הוא מרכב... מעצמים רבים״ (אברהם אבן־עזרא, צחות). ״והיפי והחן אשר בגשמה דר״ (הרומי, ב 371). — [גשם־, גשמים, גשמי־]

א. **גשם** [מן א. גשם]

~ הפ׳ **הִגְשִׁים** פ״י המטיר, הוריד גשם: ״היש בהבלי הגוים מגשמים ואם־השמים יתנו רבבים?״ (ירמיה יד כב). ״ימי סגריר, שמים מגשימים״ (ביאליק, משירי הקיץ). — [להגשים, מ־, י־]

~ הפ׳ **הֻגְשַׁם***, המטר, נתן לו גשם: ״מיום שחרב בית־המקדש לא הגשמה רוח דרומית״ (בבא בתרא כה:). — [מגשם, יגשם]

~ פע׳ **גֻּשַּׁם**, המטר עליו: ״ארץ... לא גשמה (גשמה?) ביום זעם״ (יחזקאל כב כד). [ובמליצה:] ״מעב עיני לחיי גשמה״ (משה אבן־עזרא, א 96). — [מגשם, יגשם]

~ פע׳ **גִּשֵּׁם^**, נתן גשם, המטיר: ״צאן עדרו יבקר... גושם ועוצר, גליותינו יקצר״ (איומה, שחרית יום כיפור). ״צמחים לגשמה, קרים לזרמה״ (קליר, אדם ובהמה, הושענות). — [לגשם, גושם, יגשם]

ב. גשם [מן ב· גֶּשֶׁם]

~ נפ׳ **נִגְשַׁם** ◊, 1, יֻחַס לוֹ גּוּף וָגֶשֶׁם: "וּבְעִקְבוֹתָם נִגְשְׁמָה הָאֱלֹהוּת" (כוזרי א ד). 2, הֻמְחַשׁ, בֻּצַּע: "שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים אֵיךְ נִגְשַׁם הָעִנְיָן" (כוזרי א פט). — [לְהִגָּשֵׁם, נִגְשָׁם, יִגָּשֵׁם]

~ פִּע׳ **גִּשֵּׁם** פ״י 1 °, בִּצַּע, הוֹצִיא לַפֹּעַל: "עַד שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדוֹ לְגַשֵּׁם אֶת הַמְצָאָתוֹ בְּמַעֲשֶׂה" (אחד העם, לח). "מְגַשְּׁמֵי גְאֻלָּתֵנוּ מִכָּל הַמִּינִים" (ברש, ג 70). 2 °, גִּלֵּם, מִמֵּשׁ: "שׁוּוּפָה, מַחְשָׁבָה... גִּשְּׁמָה בְּתוֹכָהּ אֶת כָּל הַשִּׁפְחוֹת הַיָּפוֹת שֶׁהִכִּיר בְּחַיָּיו" (שופמן, ב 176). — [לְגַשֵּׁם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **גֻּשַּׁם** °, 1, הֻמְחַשׁ, בֻּצַּע: "וּבְחִזָּיוֹן הַלַּיִל... גֻּשְּׁמוּ גַּם קָמוּ כָּל מַאֲוַיֵּיהֶם" (טשרניחובסקי, שירים 33). 2, נַעֲשָׂה גַּשְׁמִי, סֻרְבַּל, [ראה ערך מְגֻשָּׁם]. — [מְגֻשָּׁם, יְגֻשַּׁם]

~ הת׳ **נִתְגַּשֵּׁם** ◊, 1 °, הִתְקַיֵּם, בֻּצַּע: תָּכְנִיּוֹתָיו נִתְגַּשְּׁמוּ. 2 ◊, קִבֵּל צוּרַת גּוּף: "קָדוֹשׁ הָרוּחָנִי אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּשֵּׁם וְלֹא יִתָּלֶה בוֹ דָּבָר מִמַּה שֶּׁיִּתָּלֶה בַּגְּשָׁמִים" (כוזרי ד ג). 3 °, נַעֲשָׂה מְגֻשָּׁם, גַּס: "כַּמָּה נִתְגַּשְּׁמוּ פָּנָיו!" (ביאליק, החצוצרה ג). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִגְשִׁים** ◊ פ״י 1 °, הוֹצִיא לַפֹּעַל, בִּצַּע: הִגְשַׁמְתִּי אֶת כָּל תָּכְנִיּוֹתַי. 2 ◊, יִחֵס לוֹ צוּרַת גּוּף, תֵּאֵר בִּדְמוּת גּוּף מוּחָשׁ: "וַיָּבוֹא לְהַגְשִׁים הַבּוֹרֵא וּלְהַמְשִׁילֵהוּ בְּצוּרָה וּבִדְמוּת" (חובות הלבבות, הייחוד א). — [לְהַגְשִׁים אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻגְשַׁם** ◊, 1 °, בֻּצַּע, קֻיַּם, הוּצָא לַפֹּעַל: תָּכְנִית הַיִּעוּר הֻגְשְׁמָה עַל־יְדֵי הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת. "בּוֹ הֻגְשְׁמָה הַדְּמָמָה לְאַחַר יֵאוּשׁ" (פיכמן, תפט). 2 ◊, יֻחֲסָה לוֹ דְּמוּת שֶׁל גּוּף. — [מֻגְשָׁם, יֻגְשַׁם]

גִּשְׁמָה °, גישמה נ׳ [מן א· גֶּשֶׁם] צִנּוֹר שֶׁמֵּי הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים בּוֹ, מַזְחִילָה. — [גִּשְׁמַת־, גִּשְׁמוֹת, גִּשְׁמוֹת־]

גִּשְׁמוֹן ° ז׳ [מן א· גֶּשֶׁם] גֶּשֶׁם קַל: גִּשְׁמוֹן מְטַפְטֵף. — [גִּשְׁמוֹנִים, ־נֵי־]

גַּשְׁמוּת ◊ נ׳ [מן ב· גֶּשֶׁם] 1 ◊, טֶבַע הַגּוּף, גּוּפָנִיּוּת, חָמְרִיּוּת: "וְאֵיךְ לֹא נְרוֹמְמֵהוּ (אֶת הָאֱלֹהִים) מֵהַגַּשְׁמוּת, וַאֲנַחְנוּ מְרוֹמְמִים קְצָת מִבְּרִיאוֹתָיו מֵהַגַּשְׁמוּת, כַּנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת אֲשֶׁר הִיא הָאָדָם" (כוזרי א פט). "יוֹתֵר חָלוּשׁ וְחָשׁוּךְ וְיוֹתֵר רָחוֹק מֵרוּחַ הַשֵּׂכֶל, וְקָרוֹב יוֹתֵר אֶל הַגַּשְׁמוּת" (בן המלך והנזיר, 200). "שֶׁנִּסְתַּלֵּק דָּוִד מִפְּעֻלָּתוֹ הָאִישִׁית וְנִתְפַּשֵּׁט מִגַּשְׁמוּתוֹ" (עגנון, אלו כ). 2 ° גּוּף: "גַּשְׁמוּת חֲמוּדָה שֶׁכָּזוֹ מַה לָּהּ חוֹשֶׁשֶׁת מִפְּנֵי הָעַיִן?" (שנהר, ב 346). — [גַּשְׁמוּת־]

גַּשְׁמִי ◊ ז׳ [מן ב· גֶּשֶׁם] חָמְרִי, גּוּפָנִי, פִיסִי: "חֲמִשָּׁה מֵהֶם רוּחָנִיִּים וַחֲמִשָּׁה מֵהֶם גַּשְׁמִיִּים" (חובות הלבבות, הייחוד, פתיחה). "הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי" (כוזרי ד כה). "אֵין בְּלִבָּם תְּשׁוּקָה אֲמִתִּית לְעֶצֶם הָעִנְיָן, כִּי אִם לְאוֹתוֹ הָאֹשֶׁר הַגַּשְׁמִי שֶׁהֵם מְקַוִּים לְהַשִּׂיג" (אחד העם, מ). "וּלְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה... קִיצוֹנִי בִּתְבִיעוֹתָיו הַגַּשְׁמִיּוֹת הוּא מְדַכֵּא מִצִּדּוֹ כָּל תְּבִיעָה רוּחָנִית" (קלוזנר, יוצרים ג 58). "עוֹצֵם עֵינָיו הַגַּשְׁמִיּוֹת כְּדֵי לֶחֱזוֹת בְּעֵינֵי רוּחוֹ" (עגנון, אורח 43). — [גַּשְׁמִית, גַּשְׁמִיִּים, ־מִיּוֹת]

גַּשְׁמִיּוּת ◊ נ׳ [מן ב· גַּשְׁמִי] חָמְרִיּוּת, גּוּפָנִיּוּת, הֵפֶךְ מִן "רוּחָנִיּוּת": "וְהָיָה בַּדִּין שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי נִבְרָא בְּעִנְיָן שֶׁהוּא נָאוֹת לַגַּשְׁמִיּוּת" (כוזרי ד כה). "פָּנָיו מִתְפַּשְּׁטִים מִגַּשְׁמִיּוּתָם; ר׳ חָנָן־נָתָן לוֹמֵד" (ברנר, א 18). "מַה שֶּׁבְּגַשְׁמִיּוּת אָנוּ רוֹאִים, מַה שֶּׁבְּרוּחָנִיּוּת אֵין כָּל עַיִן רוֹאָה" (עגנון, האש קמח). "מְגִנָּה הָיְתָה אֶת הַגַּשְׁמִיּוּת הָאֲמֶרִיקָנִית שֶׁנִּשְׁטְפוּ בָּהּ" (ליסיצקי, תולדות 155). — [גַּשְׁמִיּוּת־]

— **הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת** °, אֶקְסְטָזָה, הִתְעַלּוּת רוּחָנִית, הִשְׁתַּחְרְרוּת מִן הַיְּצָרִים וְהַצְּרָכִים הַגּוּפָנִיִּים: "וּמַאֲרִיךְ בְּכַוָּנוֹת בְּעִיּוּן גָּדוֹל וּבְהִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת" (מנדלי מו״ס, תל).

גַּשְׁמָן ° ז׳ [מן ב· גֶּשֶׁם] מָטֶרְיָאלִיסְט. 1, מִי שֶׁמַּעֲרִיךְ אֶת הִתְפַּתְּחוּת הָאֱנוֹשׁוּת מִבְּחִינַת הַגַּשְׁמִיּוּת בִּלְבַד. 2, מִי שֶׁלָּהוּט אַחֲרֵי עִנְיָנִים חָמְרִיִּים. — [גַּשְׁמָנִית, גַּשְׁמָנִים, ־נִיּוֹת]

גַּשְׁמָנוּת ° נ׳ [מן גַּשְׁמָן] מָטֶרְיָאלִיזְם, חָמְרִיּוּת. — [גַּשְׁמָנוּת־]

גּוּשְׁפַּנְקָה*, גושפנקא נ׳ [ארמית, מפרסית, ברכות ו·] 1, חוֹתָם, טַבַּעַת וּבָהּ חוֹתָם מְיֻחָד שֶׁל אָדָם, מוֹסָד, מֶמְשָׁלָה וְכוּ׳: "וְלֹא דָּבָר רֵיק כָּתוּב עַל גִּלָּיוֹן נְיָר בְּגוּשְׁפַּנְקָא דְמַלְכָּא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ריג). "פִּחֵם אֶת הַחוֹתֶמֶת בְּאִשּׁוֹ שֶׁל נֵר וְחָתַם בְּגוּשְׁפַּנְקָא שֶׁלּוֹ" (עגנון, אלו פא). "הַהַעֲרָכוֹת שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּהִיסְטוֹרְיָה וְנֶחְתְּמוּ בְּגוּשְׁפַּנְקוֹתֶיהָ" (קלצקין, כתבים 14). 2 ° [בהשאלה] קַו מְסֻיָּם, קְבִיעַת־דֶּרֶךְ: "הַאִם הַגּוּשְׁפַּנְקָא הָאֲדֻמָּה תְּחַדֵּשׁ פְּנֵי תֵבֵל?" (ברנר, ב 172). — [גּוּשְׁפַּנְקַת־, ־קוֹת]

— **חָתוּם בְּגוּשְׁפַּנְקָא שֶׁל־** ° [בהשאלה] יֵשׁ לוֹ מַעֲמָד שֶׁל־, נִכָּר בּוֹ חוֹתָמוֹ שֶׁל־: "כָּל הַבָּתִּים חֲתוּמִים בְּגוּשְׁפַּנְקָא שֶׁל דַּלּוּת" (סוקולוב, במראות 105).

— **נָתְנָה לוֹ גּוּשְׁפַּנְקָא שֶׁל־** °, נָתַן לוֹ אִשּׁוּר רִשְׁמִי מִטַּעַם־.

גֶּשֶׁר* ז׳ [ערבית: גִ׳שְׁר] 1 *, מִבְנֶה שֶׁל עֵץ, אֶבֶן, בַּרְזֶל אוֹ בֵּטוֹן, נָטוּי עַל־פְּנֵי נָהָר, נַחַל, גַּיְא וְכַדּוֹמֶה לְמַעֲבָר: "בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבְרִין עַל הַגֶּשֶׁר" (שבת לב:). "תִּקְּנוּ שְׁוָקִים, תִּקְּנוּ גְּשָׁרִים" (שבת לג:). גֶּשֶׁר הַיַּרְקוֹן. גֶּשֶׁר תָּלוּי עַל עַמּוּדִים.

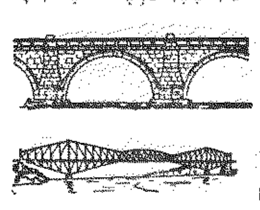
גשרים שונים

2 ° [בהשאלה, בלשון-הדיבור] כִּנּוּי לְיוֹם חֹל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת שֶׁל חַגִּים אוֹ חֻפְשָׁה, שֶׁמְּצָרְפִים גַּם אוֹתוֹ לִימֵי הַחֻפְשָׁה מֵעֲבוֹדָה אוֹ מִלִּמּוּדִים. — [גֶּשֶׁר־, גְּשָׁרִים, גִּשְׁרֵי־]

— **גֶּשֶׁר־שֶׁל־בַּרְזֶל** °, מָשָׁל לְמַעֲבָר יַצִּיב: "כְּאִלּוּ הוּא מַעֲבִיר בֶּאֱמֶת אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ אוֹ אֶת הַרְגָּשָׁתוֹ הַמֻּבַּעַת עַל מֵי מְנוּחוֹת וְדֶרֶךְ גֶּשֶׁר־שֶׁל־בַּרְזֶל" (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). "אַל אֵדַע פַּחַד – נוֹסֵעַ אֲנִי עַל גֶּשֶׁר־שֶׁל־בַּרְזֶל" (ברקוביץ, הראשונים רטו).

— **גֶּשֶׁר־נְיָר** °, כִּנּוּי לְגֶשֶׁר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, מַעֲבָר רוֹפֵף בְּיוֹתֵר.

— **גֶּשֶׁר־סִירוֹת** °, "פּוֹנְטוֹן", גֶּשֶׁר אַרְעִי שֶׁהֻתְקַן עַל־גַּבֵּי סִירוֹת שְׁטוּחוֹת

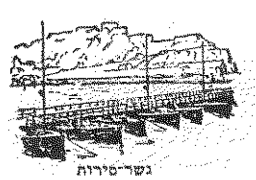
גשר־סירות

— **גֶּשֶׁר־הַפִּקּוּד** °, דּוּכָנוֹ שֶׁל רַב־הַחוֹבֵל בָּאֳנִיָּה.

— **שָׂרַף אֶת הַגְּשָׁרִים מֵאֲחוֹרָיו** ° [בהשאלה] נִתֵּק אֶת כָּל הַקְּשָׁרִים שֶׁהָיוּ לוֹ בֶּעָבָר, עָשָׂה מַעֲשֶׂה מַכְרִיעַ וְאֵין לַהֲשִׁיבוֹ.

גשר [מן גֶּשֶׁר]

~ פִּע׳ **גִּשֵּׁר*** פ״י 1 *, הֵקִים גֶּשֶׁר, בָּנָה גְּשָׁרִים: "הַרְבֵּה גְּשָׁרִים גִּשַּׁרְנוּ" (עבודה זרה ב:). "וְגִשְּׁרוּ עָלָיו אֶת הַגְּשָׁרִים הָרִאשׁוֹנִים" (ביאליק, שירתנו ב). 2 ° [בהשאלה] שִׁמֵּשׁ כְּגֶשֶׁר, חִבֵּר רְחוֹקִים, קָשַׁר: עַל־יְדֵי קֶשֶׁר מִכְתָּבִים גִּשַּׁרְנוּ אֶת הָאָרֶץ לַגּוֹלָה. — [לְגַשֵּׁר, מְגַשֵּׁר, יְגַשֵּׁר]

~ נפ׳ נִגְשַׁר °, 1, הוּקַם עָלָיו גֶּשֶׁר, חֻבַּר עַל־יְדֵי גֶּשֶׁר: ״בְּנֵינוּ הַגֶּשֶׁר הָרָם עַל נָהָר לֹא־נִגְשַׁר״ (שלו, קולות 184). 2 [בהשאלה] חֻבַּר, שִׁמֵּשׁ מַעֲבָר וָקֶשֶׁר: ״אֵין נִגְשַׁר עֲדַיִן הַגֶּשֶׁר בֵּין כָּל הַתְּקוּפוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת״ (ביאליק, הספר העברי). — [לְהִגָּשֵׁר, נִגְשַׁר, יִגָּשֵׁר]

~ פִּע׳ גִּשֵּׁר ° פ״י גִּשֵּׁר, הֵקִים גֶּשֶׁר, בָּנָה גְּשָׁרִים: ״מִתְרַפְּקִים עַל כָּל שֵׁן וּמְגַשְּׁרִים עַל־פִּי בּוֹר״ (טשרניחובסקי, שירים 310). ״מְבַצֵּר מִבְצָרִים, מְגַשֵּׁר גְּשָׁרִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קסח). — [לְגַשֵּׁר אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ גֻּשַּׁר °, נִגְשַׁר, הוּקַם עָלָיו גֶּשֶׁר: ״אֵיכָה גֶּשֶׁר יְגֻשַּׁר בֵּינִי וּבֵין כּחוֹת הָאֲדָמָה הַמְחַנְּקִים?״ (רגלסון, חקיקות 163). — [מְגֻשָּׁר, יְגֻשַּׁר]

~ התפ׳ הִתְגַּשֵּׁר °, הִתְחַבֵּר בְּגֶשֶׁר: ״תְּהוֹם הַפְּחָדִים... לֹא יִתְגַּשֵּׁר גַּם בְּתַפּוּחֵי־הַזָּהָב אֲשֶׁר אֶקְטֹף... בְּפַרְדְּסֵי הָאָרֶץ הַמֻּבְטָחָה לִכְשֶׁאָבוֹא שָׁמָּה״ (ברנר, א 284). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִגְשִׁיר *, פ״י הֵקִים גְּשָׁרִים: ״טְבוּעִים בְּיָוֵן מְצוּל בְּתָלוּל הַגֶּשֶׁר״ (איום, לאחרון של פסח). ״נֶחְשׁוֹל אֵין גְּדוֹת – בְּגוּפִי אֵיךְ אַגְשִׁיר?״ (ש׳ שלום, חי 23). — [לְהַגְשִׁיר, מַ־, יַ־]

גַּשָּׁר * ז׳ [מן גֶּשֶׁר] 1 *, מְמֻנֶּה עַל גֶּשֶׁר, שׁוֹמֵר גֶּשֶׁר (בראשית רבה עו). 2 °, מֻמְחֶה בִּבְנִיַּת גְּשָׁרִים. — [גַּשַּׁר־, גַּשָּׁרִים, גַּשָּׁרֵי־]

גִּשְׁרָה °, גישרה נ׳ [מן גֶּשֶׁר] רְחָבָה קְטַנָּה מֻגְבַּהַת בָּאֳנִיָּה, כְּעֵין גֶּשֶׁר קָטָן לְמַעֲמַד לְרַב־הַחוֹבֵל: ״וְהַקַּבַּרְנִיט לֹא נִרְאָה בִּמְרוֹם הַגִּשְׁרָה שֶׁלּוֹ״ (שנהר, ב 170). — [גִּשְׁרַת־, גְּשָׁרוֹת, גִּשְׁרוֹת־]

ג – גשרית

גִּשְׁרוֹן °, גישרון ז׳ [מן גֶּשֶׁר] גֶּשֶׁר קָטָן: ״אַכְסַנְיוֹתָיו וּסְפִינוֹתָיו, גִּשְׁרוֹנָיו לִטְעִינַת מַשָּׂא וְלִפְרִיקָתוֹ״ (סוקולוב, במראות 499). — [גִּשְׁרוֹן־, גִּשְׁרוֹנִים, גִּשְׁרוֹנֵי־]

גִּשְׁרִית °, גישרית נ׳ [מן גֶּשֶׁר] [בכלי־מיתרים] מִשְׁעֶנֶת כְּעֵין גֶּשֶׁר קָטָן מְתֻקֶּנֶת עַל תֵּבַת־הַתְּהוּדָה שֶׁהַמֵּיתָרִים נִשְׁעָנִים עָלֶיהָ. — [גִּשְׁרִיּוֹת]

גשש [ארמית: גַּשֵּׁשׁ; ערבית: גַ׳שַּׁ]

~ פָּע׳ גָּשַׁשׁ * פ״ע 1 *, נָגַע נְגִיעָה קַלָּה: ״בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת״ (חלה ב ב). ״אֳנִיָּה הַנֶּעֱקֶרֶת מִשִּׂרְטוֹן וְהִיא גוֹשֶׁשֶׁת״ (שלונסקי, שירים ב 56). 2 °, מִשֵּׁשׁ קַלּוֹת, בָּלַשׁ וְחִפֵּשׂ עַל־יְדֵי נְגִיעָה: ״וּבְעוֹד שֶׁלְּשׁוֹנִי גוֹשֶׁשֶׁת אַחַר־כָּךְ בַּחֲלוּלֵי הַשִּׁנַּיִם״ (בן־ציון, קט). ״כְּאֶצְבָּעוֹת שְׁלוּחוֹת שֶׁל עַם גּוֹשֵׁשׁ נוֹפוֹ כְּדֶרֶךְ הָעִוֵּר״ (אלתרמן, עיר 36). ״וְיָדַי הַגּוֹשְׁשׁוֹת אַחַר אוֹר, פִּתְאֹם נִרְעֲדָה״ (גלעד, נהר 69). [ובהשאלה]: ״בְּהֶסַּח־הַדַּעַת הִתְחִילוּ עֵינַי גוֹשְׁשׁוֹת סָבִיב״ (שנהר, ג 350). — [לִגְשֹׁשׁ, גּוֹשֵׁשׁ, יִגְשֹׁשׁ]

~ נפ׳ נִגְשַׁשׁ *, בָּא בְּמַגָּע, נָגַע: ״וְנִגְשֶׁשֶׁת זוֹ עִם זוֹ״ (רב האי גאון, זבים ג א). ״קַרְנֵי הַחַמָּה נוֹפְלוֹת לְתוֹךְ הַחֶדֶר וְנִגְשָׁשׁוֹת זוֹ עִם זוֹ״ (שנהר, ב 494). — [לְהִגָּשֵׁשׁ, נִגְשָׁשׁ, יִגָּשֵׁשׁ]

~ פִּע׳ גִּשֵּׁשׁ, פ״י מִשֵּׁשׁ, מִשְׁמֵשׁ, חִפֵּשׂ דָּבָר עַל־יְדֵי מִשּׁוּשׁ וּנְגִיעָה קַלָּה: ״נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה״ (ישעיה נט י). ״הָיָה מְגַשֵּׁשׁ וְנִכְנָס, מְגַשֵּׁשׁ וְיוֹצֵא״ (ירושלמי יומא מב ג). ״וְהִנֵּנוּ מְגַשְּׁשִׁים בָּאֲפֵלָה בְּלֵב מָלֵא פַּחַד־אוֹיֵב״ (אחד העם, קעג). ״וְעֵינַי תְּגַשֵּׁשׁ לָהֶה בֵּין הַשִּׂטִּין וּמְחַפְּשָׂה״ (ביאליק, לפני ארון־הספרים). — [לְגַשֵּׁשׁ, מְגַשֵּׁשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ גֻּשַּׁשׁ °, מֻשַּׁשׁ, שֶׁגִּשְּׁשׁוּ וּמִשְּׁשׁוּ בּוֹ: ״וְהַדֶּרֶךְ הַמְגֻשֶּׁשֶׁת אֶל הַמִּזְרָן שֶׁעַל קַרְקַע הָאֹהֶל״ (שמיר, במו 98). — [מְגֻשָּׁשׁ, יְגֻשַּׁשׁ]

~ 1 הת׳ הִתְגּוֹשֵׁשׁ *, נֶאֱבַק, נִלְחַם [גם בהשאלה]: ״לִשְׁנֵי אַתְלִיטִין שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים וּמִתְגּוֹשְׁשִׁים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ״ (בראשית רבה כב). ״הוּא הִתְגּוֹשֵׁשׁ שׁוּב כָּל יָמָיו, הִתְגּוֹשֵׁשׁ כְּאָמָּן עִם הַחֹמֶר הַגָּלְמִי״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). — [לְהִתְגּוֹשֵׁשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 הת׳ הִתְגַּשֵּׁשׁ *, הִתְגּוֹשֵׁשׁ, נֶאֱבַק: ״נִתְגַּשַּׁשְׁתָּ עִם הַמַּלְאָכִים״ (שמות רבה כח). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

גַּשָּׁשׁ ° ז׳ [מן גשש, גִּשֵּׁשׁ] 1, מֻמְחֶה לְגִלּוּי עִקְּבוֹת בְּנֵי־אָדָם אוֹ חַיּוֹת. 2, [בצבא] חַיָּל הַנִּשְׁלָח לַעֲבֹר מֶרְחָק־מָה לִפְנֵי כִּתָּה אוֹ מַחְלָקָה לְשֵׁם תַּצְפִּית וְהַתְרָאָה מִפְּנֵי אוֹיֵב. — [גַּשֶּׁשֶׁת, גַּשָּׁשִׁים, גַּשָּׁשֵׁי־, גַּשָּׁשׁוֹת, גַּשְּׁשׁוֹת־]

גַּשָּׁשׁוּת ° נ׳ [מן גַּשָּׁשׁ] מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַגַּשָּׁשׁ. — [גַּשָּׁשׁוּת־]

גַּשְׁשָׁנִי ° ת׳ [מן גשש, גִּשֵּׁשׁ] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם גִּשּׁוּשׁ, מְגַשֵּׁשׁ: ״מְדַדָּה וּמִתְקָרֶבֶת אֶצְלוֹ בְּהִלּוּךְ גַּשְׁשָׁנִי שֶׁל סוּמָא״ (טביב, דרך 77). 2 [בהשאלה] בַּדְקָנִי, אוֹרְבָנִי: ״זָרְקָה פַּעַם... דִּבּוּר גַּשְׁשָׁנִי״ (שטיינמן, זוגות ב 116). שִׂיחָה גַּשְׁשָׁנִית. — [גַּשְׁשָׁנִית, ־נִיִּים, ־וֹת]

גֶּשֶׁת נ׳ שֵׁם־הַפֹּעַל מִן נגש: ״מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי״ (ירמיה ל כא).

גִּשְׁתָּה °, גישתה נ׳ [מארמית, עבודה זרה עב: גִּישְׁתָּא] 1, סִיפוֹן, צִנּוֹר כָּפוּף בְּצוּרַת ח, לְהַעֲבָרַת נוֹזְלִים מִכְּלִי אֶל כְּלִי בְּכֹחַ לַחַץ הָאֲוִיר. 2, בַּקְבּוּק סָגוּר שֶׁמְּמַלְּאִים אוֹתוֹ מֵי־סוֹדָה הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ בְּכֹחַ לַחַץ הַגַּז שֶׁבְּתוֹכוֹ אַגַּב לְחִיצָה בְּמָנוֹף קָטָן שֶׁבְּרֹאשׁוֹ. 3, צִנּוֹר עוֹפֶרֶת מְעֻקָּם עַל־פִּי־רֹב בְּתַבְנִית S לְחִבּוּר הַחוֹר שֶׁבְּתַחְתִּית הַכִּיּוֹר עִם צִנּוֹר־הַבִּיּוּב. — [גִּשְׁתַּת־, גְּשָׁתוֹת, גִּשְׁתוֹת־]

גשתות

גַּת נ׳ [אוגריתית: גת] 1, בּוֹר חָצוּב בְּסֶלַע שֶׁדּוֹרְכִים בּוֹ עֲנָבִים לְיַיִן: ״בֹּאוּ רְדוּ, כִּי־מָלְאָה גַּת, הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים״ (יואל ד יג). ״כְּדֹרֵךְ בְּגַת״ (ישעיה סג ב). ״וְהַגַּת שֶׁבַּכֶּרֶם״ (כלאים ה ג). 2 *, עוֹנַת דְּרִיכַת הָעֲנָבִים בַּגַּת: ״מַנִּיחָהּ (לְחָבִית שֶׁל יַיִן) לַגַּת הַבָּאָה״ (חגיגה ג ד). 3 °, כְּלִי עָשׂוּי עֵץ אוֹ אֶבֶן לִכְתִישַׁת עֲנָבִים בְּתוֹכוֹ. 4 * [בהרחבה] חֲפִירָה, בּוֹר לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״פָּרַת חַטָּאת שֶׁשְּׂרָפָהּ חוּץ מִגִּתָּהּ״ (זבחים יד א). 5 *, חָצֵר שֶׁל קְבָרִים הַחֲצוּבִים בְּסֶלַע (תוספתא אהילות טו ז). — [גַּת־, גִּתּוֹ; גִּתּוֹת גם גִּתִּים, גִּתֵּי־]

ג״ת ר״ת 1, גֵּר תּוֹשָׁב. 2, גְּמוּל תַּפְקִיד. 3, גָּלִיל תַּחְתּוֹן.

גִּתִּי * ת׳ [מן גַּת] מֻמְחֶה לַעֲבוֹדָה בַּגַּת (בראשית רבה סא). — [גִּתִּית, גִּתִּיִּים, גִּתִּיּוֹת]

גִּתִּית נ׳ [אולי על שם העיר גַּת] שֵׁם אֶחָד מִכְּלֵי־הַזֶּמֶר הַקַּדְמוֹנִים שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא (תהלים ח א). — [גִּתִּיּוֹת]

גתת [מן גִּתִּית]

~ פִּע׳ גִּתֵּת ° פ״ע נִגֵּן עַל גִּתִּית: ״עֻגָּב עַל עוּגָב וְעַל גִּתִּית לֹא גִּתֵּת״ (גרינברג, בלדה מן הגוף השר). — [לְגַתֵּת, מְ־, יְ־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

ד [כתב: ; רש"י: ד; עברית-כנענית: △] 1, הָאוֹת הָרְבִיעִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי; שְׁמָהּ דָּלֶת. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר 4, אַרְבָּעָה אוֹ אַרְבַּע, רְבִיעִי, רְבִיעִית: ד' יָמִים. ד' אַמּוֹת. 3, יוֹם ד', כִּתָּה ד'. 4, ד' אוֹ דֹ, אַרְבַּעַת אֲלָפִים (בעיקר בראש מניין שנים), ד' תרנ"ו = 4656.

— **ד' עַל ד'***, 1*, שֶׁטַח שֶׁאָרְכּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וְרָחְבּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת (שבת ה.). 2°, כִּנּוּי לְשֶׁטַח קָטָן וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: פְּלוֹנִי גָּר בְּחֶדֶר ד' עַל ד'.

— **ד' אַמּוֹת***, [בהלכה] מֶרְחָק מִינִימָלִי לְעִנְיָנִים שׁוֹנִים: "הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲפִלּוּ ד' אַמּוֹת" (ברכות מג:). 2° [בהשאלה] מָקוֹם מְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: "אֵין לוֹ... אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד" (ברכות ח.). "וּמִתְבּוֹדֵד עִם נַפְשׁוֹ סָגוּר וּמְסֻגָּר בְּתוֹךְ ד' אַמּוֹת שֶׁל תּוֹרָה" (עגנון, אלו קלג).

— **בְּד' אַמּוֹתָיו°** [בהשאלה מן הנ"ל] בְּקִרְבָתוֹ, בִּסְבִיבָתוֹ הַקְּרוֹבָה: "נִזְהֲרוּ וְנִתְרַחֲקוּ קִמְעָא... שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִמְצָאִים בְּד' אַמּוֹתָיו" (בורלא, עקביה 272). אָסוּר לַעֲמֹד בְּד' אַמּוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע.

דְּ־, דִּ־, [ארמית] שֶׁ־, שֶׁל־, אֲשֶׁר־: דְּאִם לֹא כֵּן (= שאם לא כן). הָרַב דְּמָתָא (= הרב של העיר). "כָּל דִּכְפִין" (= כל שרעב). א' דְּחֹל־הַמּוֹעֵד.

דָּא מ"ג [ארמית] זֹאת, זוֹ.

— **דָּא וְדָא***, זֹאת וְזֹאת, שְׁתֵּיהֶן יַחַד: "דָּא וְדָא אַחַת הִיא" (שבת נב:).

— **דָּא לְדָא**, זוֹ לְזוֹ: "(אַרְכֻּבָּתֵהּ) דָּא לְדָא נָקְשָׁן" (דניאל ה ו). "נָקְשׁוּ שִׁנַּי אָז דָּא לְדָא" (שמעוני, הביבר 183).

— **עַל דָּא וְעַל הָא°**, **בְּדָא וְהָא°**, עַל זֹאת וְעַל זֹאת, עַל דְּבָרִים שׁוֹנִים: שׂוֹחַחְנוּ שָׁעָה אֲרֻכָּה עַל דָּא וְעַל הָא. "אִמָּא כּוֹתֶבֶת עַל הָא וְעַל דָּא וְאֵינָהּ מַרְבָּה בִּשְׁאֵלוֹת" (שנהר, ב 45). "עָמַדְנוּ וְשׂוֹחַחְנוּ בְּדָא וְהָא עַד שֶׁהִגַּעְנוּ לְעִנְיָנֵנוּ" (הזז, יעיש ד 52).

— **בְּנֹסַח דָּא°**, בְּדָבָר מֵעֵין זֶה: "בְּיָמֵינוּ חַיֶּבֶת נַעֲרָה שֶׁתִּתְאַמֵּן בְּנֹסַח דָּא" (שנהר, א 221).

— **עַל דָּא קָא בָּכֵינָא*** (על־פי ברכות ה:), עַל זֹאת אֲנִי בּוֹכֶה, זֶהוּ הַדָּבָר הַמְצַעֵר אוֹתִי בְּיוֹתֵר: "עַל דָּא קָא בָּכֵינָא, כִּי נִמְכַּרְנוּ לִצְמִיתוּת בִּידֵי חַסְרֵי בִּינָה" (יל"ג, שירה רפס).

— **דָּא עָקָא*** (סנהדרין כו.), זוֹהִי הַצָּרָה, הָרַע בַּדָּבָר הוּא: "הַתְּבִיעָה בְּעַצְמָהּ אֵינָהּ כְּלוּם, וְלָהּ לֹא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ: יִתְבַּע! אֶלָּא דָּא עָקָא שֶׁהוּא אֵינוֹ מַקִּיף!" (מנדלי מו"ס, צה). "תַּפְקִידָן שֶׁל כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת אֶחָד הוּא: לְגַלּוֹת מַה שֶּׁבַּלֵּב עַל־יְדֵי דִּבּוּר וּכְתָב. אֲבָל דָּא עָקָא: אוֹתוֹ הַ'מַּה' שֶׁבַּלֵּב אֵינוֹ אֶחָד לַכֹּל" (ביאליק, חבלי לשון). "וְדָא עָקָא שֶׁהוּא... חוֹשֵׁב שֶׁגִּבּוֹר הוּא" (בורלא, עקביה 209).

ד"א ר"ת 1, דָּבָר אַחֵר. 2, דֶּרֶךְ אֶרֶץ. 3, ד' אַמּוֹת. 4, ד' אֲלָפִים. 5, דֶּרֶךְ אַגַּב.

דאב [קרוב אל א-אדב, דוב; ערבית: דַאַבַ התאמץ]

~ פע' **דָּאַב** פ"ע כָּאַב, נֶעֱצַב מְאֹד: "כִּי הִרְוֵיתִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְכָל נֶפֶשׁ דָּאֲבָה מִלֵּאתִי" (ירמיה לא כד). "עֵינִי דָאֲבָה מִנִּי־עֹנִי" (תהלים פח י). "לָמָּה, עֲנִיָּה סֹעֲרָה, תִּכְלִי וְלָמָּה תִּדְאֲבִי?" (גבירול, א 15). "לִבּוֹ יִדְאַב אָמְנָם לִרְאוֹת כִּי נִפְלְגוּ כָּעֵת" (אחד העם, מג). "עַל שִׁבְרָהּ דּוֹאֶבֶת, וְעֵינֶיהָ מְצַפּוֹת וְכָלוֹת" (עגנון, אלו קטז). — [לִדְאֹב, דּוֹאֵב, יִדְאַב]

~ נפ' **נִדְאַב**÷, דָּאַב, כָּאַב: "בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב, נִדְוֶה וְנִדְאָב, נִשְׁאַרְנוּ בְּאֵין אָב" (פיוטים, סידור 610). — [לְהִדָּאֵב, נִדְאָב, יִדָּאֵב]

~ הפ' **הִדְאִיב*** פ"י צִעֵר, הֶעֱצִיב, הִכְאִיב: "אַל תַּדְאִיב נֶפֶשׁ עָנִי וּמַר נָפֶשׁ" (בן־סירא ד א). "אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הָעֵינַיִם וּמַדְאִיב אֶת הַנֶּפֶשׁ?" (נדרים כב.). "לָמָּה תַּדְאִיבֵם עַכְשָׁו בִּבְשׂוֹרָה קָשָׁה?" (רש"י ברכות ט:). "אֲבָל הַנֶּחָמָה הַזֹּאת מְסֻגֶּלֶת אַךְ לְהַדְאִיב לִבֵּנוּ עוֹד יוֹתֵר" (אחד העם, קטו). "זִכְרוֹנוֹת מַדְאִיבִים עִם דִּמְעוֹת עֵינַיִם" (ביאליק, משוט במרחקים). "וְעַל כֵּן חֲרִישִׁית שִׂמְחָתִי, חֲרִישִׁית, מְהַסֶּסֶת, מַדְאֶבֶת, כְּהַדְאֵב תִּקְוָה נִכְזָבָה" (רחל, יב). — [לְהַדְאִיב אֶת־, מַדְאִיב, יַדְאִיב]

~ הָפ' **הֻדְאַב°**, הֻכְאַב, נִגְרַם לוֹ דַּאֲבוֹן וָצַעַר: לִבּוֹ הֻדְאַב לִשְׁמֹעַ הַיְדִיעָה הָרָעָה. לֵב כּוֹאֵב וּמֻדְאָב. — [מֻדְאָב, יֻדְאַב]

— **לֹא תוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד** [דיבור־נחמה למי ששרוי באבל, שאול מן ירמיה לא יא] הַלְוַאי וְלֹא תֵּדְעוּ עוֹד אֵבֶל וְיָגוֹן.

דָּאֵב÷ ת' [מן דאב, דָּאַב] כּוֹאֵב, סוֹבֵל: "וַאֲבֵלִים וּדְאֵבֵי־נֶפֶשׁ וְאַנְשֵׁי תְּמוּתָה אִם יִשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ (מִן הַיַּיִן), יָשִׂישׂוּ וְיָגִילוּ בוֹ" (יוסיפון, יז). — [דְּאֵבָה, דְּאֵבִים, ־וֹת]

דַּאַב÷ ז' [מן דְּאָבָה] כְּאֵב, צַעַר: "תִּדְחֶה דַּאַב דְּפִינוּ" (ינאי שכד). "אַחֲרֵי זֶה הַחִיל וְהַדַּאַב בִּשְׂדֵה הַהֶרֶג הָרָב" (גרינברג, רחובות קפס). "וְאֶפְשָׁר, הַדִּמְעָה... שֶׁל אֵיזֶה מַלְאָךְ שֶׁבְּרֹב דַּאֲבוֹ הִזִּיל מֵעֵינָיו עַל יְגוֹן לְבָבוֹ" (סבנקין, שירים 87). — [דַּאַב־]

דְּאָבָה נ' [מן דאב, דָּאַב] יָגוֹן, צַעַר, דְּאָגָה: "וּלְפָנָיו תָּדוּץ דְּאָבָה" (איוב מא יד). "יַאֲבִיב אֱלֹהִים פַּרְדֵּסֵי־הַדְּאָבָה וְיַעֲסִיס פְּרִי עִצְּבָם" (למדן, במעלה מג). "אָכֵן לְדַאֲבַת לִבּוֹ מְטֻמְטָם הַנַּעַר הַרְבֵּה" (בורלא, עקביה 16). — [דַּאֲבַת־, דְּאָבוֹת, דַּאֲבוֹת־]

דַּאֲבוֹן ז' [מן דאב, דָּאַב] כְּאֵב, צַעַר: "לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ" (דברים כח סה). "וּבְדַאֲבוֹן לֵב אָנוּ מֻכְרָחִים לְהוֹדוֹת כִּי בְּכָל עֲמָלוֹ לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ כִּמְעַט מְאוּמָה" (אחד העם, רלט). "וְאָז הָיָה מַגִּיעַ עָקְבְיָה לָרֹב לִידֵי דַּאֲבוֹן־לֵב מֵחֲמַת הָעֲבוֹדָה" (בורלא, עקביה 34). — [דַּאֲבוֹן־]

— **לְדַאֲבוֹנוֹ°**, **לְדַאֲבוֹן לִבּוֹ°** (נַפְשׁוֹ)°, לְצַעֲרוֹ הָרַב, לְגֹדֶל צַעֲרוֹ: לְדַאֲבוֹנִי, לֹא עָלָה הַדָּבָר יָפֶה. "לְדַאֲבוֹן לִבֵּנוּ לֹא יָכֹלְנוּ

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

לְחַבֵּר סֵפֶר תַּקָּנוֹת״ (אחד העם, קמה). ״אֲבָל, לְדַאֲבוֹן־נֶפֶשׁ, לֹא הֶעֱלוּ אֲרוּכָה לְעָקָבְיָה״ (בורלא, עקביה 148).

דאג [ארמית: דְּאַג]

~ פָּע׳ דָּ אַ ג פ״ע 1, חָשַׁשׁ, יָרֵא, חָרַד: ״וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג״ (ירמיה יז ח). ״הַנּוֹסֵעַ, אַל תִּדְאָג!״ (ביאליק, המכונית). ״חַג הַפֶּסַח עָמַד אַחַר כָּתְלֵנוּ וַאֲנִי הִתְחַלְתִּי דוֹאֵג דַּאֲגַת פֶּסַח״ (עגנון, אורח 242). 2 [דאג ל־] חָרֵד לִשְׁלוֹמוֹ שֶׁל־: ״לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ״ (שמואל א ט ה). ״שֵׁשֶׁת בָּנֶיךָ... אַל תִּדְאַג לָהֶם, שִׁמְשׁוֹן, אֵל שׁוֹמְרָם וּמַצִּילָם״ (ביאליק, יונה החייט). 3*, טָרַח וְטִפֵּל בְּ־: ״אַתֶּן יוֹשְׁבִין אָכְלִין וְשׁוֹתִין מִן נִכְסֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֹא דָאֲגִין לַאֲחֵיכֶן לְכוֹל דָּבָר״ (איגרות שמעון בר־כוסבא). הַמְּאָרֵחַ דָּאַג לְכָל מַחְסוֹרֵיהֶם שֶׁל הָאוֹרְחִים. 4°, [דאג מן, דאג את־] פָּחַד מִפְּנֵי־, יָרֵא מִ־: ״הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִמֶּנָּה... וְהָרָעָב אֲשֶׁר־אַתֶּם דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ״ (ירמיה מב טז). ״אֲנִי דֹאֵג אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־הַכַּשְׂדִּים פֶּן־יִתְּנוּ אֹתִי בְּיָדָם״ (ירמיה לח יט). ״אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי״ (תהלים לח יט). — [לִדְאֹג לְ־, אֶת־, מִן־; דּוֹאֵג, יִדְאַג]

~ נפ׳ נִ דְ אַ ג *, שָׁקַע בְּצַעַר וּבִדְאָגָה, נִצְטַעֵר מְאֹד: ״וּבְהִדָּאֲגוֹ עַל הַדָּבָר הֱשִׁיבוֹ אֶחָד מִן הַשָּׂרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אַל תִּירָא״ (מנחם, טמא). ״כְּשֶׁהֵן גְּדֵלִין גְּדֵלָה פַּרְנָסָתָן וְעָשְׁרָן עִמָּהֶן, וְאֵינְךָ צָרִיךְ לְהִדָּאֵג עֲלֵיהֶן״ (רש״י עירובין נד.). הַהוֹרִים נִדְאֲגוּ כְּשֶׁלֹּא קִבְּלוּ יְדִיעָה מִבְּנָם. — [לְהִדָּאֵג, נִדְאָג, יִדָּאֵג]

~ פִּע׳ דִּ אֵ ג °, ראה ערך מְדֹאָג.

~ הת׳ נִ תְ דָּ אֵ ג *, נִתְקַף דְּאָגָה, נֶחֱרַד: הַהוֹרִים נִתְדָּאֲגוּ לִשְׁמֹעַ דְּבַר הַתְּאוּנָה. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִ דְ אִ י ג * פ״י גָּרַם חֲרָדָה וּדְאָגָה: ״וַיִּשְׁקֹד (הַחוֹלֶה) בְּשֵׁנָה וּבְמַרְגּוֹעַ... וְלֹא יוֹרִיד עָלָיו מַה שֶּׁיַּדְאִיג וְיַדְאִיב״ (קאנון ג י). רַבּוֹת הִדְאִיגוּנִי הַשְּׁמוּעוֹת״ (ביאליק, אגרות ד). הִגִּיעוּ יְדִיעוֹת מַדְאִיגוֹת מִן הַחֲזִית. — [לְהַדְאִיג אֶת־, מַדְאִיג, יַדְאִיג]

~ הֻפ׳ הֻ דְ אַ ג °, נִגְרְמָה לוֹ חֲרָדָה וּדְאָגָה, נִתְעוֹרְרוּ בּוֹ חֲשָׁשׁוֹת: הַצִּבּוּר הֻדְאַג לִשְׁמֹעַ הַיְדִיעוֹת מִן הַחֲזִית. — [מֻדְאָג, יֻדְאַג]

— אָדָם דּוֹאֵג עַל אִבּוּד דָּמָיו וְאֵינוֹ דוֹאֵג עַל אִבּוּד יָמָיו״ (ספר החיים י), מַאֲמַר חֲכָמִים בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הֶחָרֵד לְכַסְפּוֹ וְסָבוּר שֶׁהַכֶּסֶף עִקַּר הַחַיִּים [סיומו של המאמר: ״דמיו אינם עוזרים, חייו אינם חוזרים״]

דָּאָג° ז׳ [מן דְּאָגָה] דְּאָגָה: ״מִצְחוֹ בּוֹ חֶרֶשׁ הַגּוֹרָל קַוֵּי דָאַג מַר עִם תְּוֵי עֹזוּז נֵא״ (אביגועם, שירים ל). ״זוֹ לָאוֹת... מֵרֹב דַּאַג וּבַיִת וּפֶרֶךְ״ (שלו, קולות 180). — [דְּאַג־]

דְּאָגָה נ׳ [מן דאג, דָּאַג] 1, רָגְזָה, חֲרָדָה, חֲשָׁשׁ מִפְּנֵי רָעָה הָעֲלוּלָה לָבוֹא: ״מֵימֶיךָ בְּרָגְזָה וּבִדְאָגָה תִּשְׁתֶּה״ (יחזקאל יב יח). ״מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה״ (אבות ב ז). ״אַל תִּתֵּן דְּאָגָה בְּלִבְּךָ כִּי רַבִּים הָרְגָה הַדְּאָגָה״ (א״ב דבן־סירא). 2°, טִרְדָּה הַכְּרוּכָה בְּצַעַר וּבְרֹגֶז: ״שֶׁכָּל דַּאֲגָתָם שֶׁל עֲנִיִּים דַּאֲגַת פַּרְנָסָה״ (עגנון, כלה קעז). ״מִצְחוֹ חֲרוּשׁ דְּאָגָה״ (ביאליק, אבי). — [דַּאֲגַת־, דְּאָגוֹת, דַּאֲגוֹת־]

— **אַל דְּאָגָה!°**, אַל נָא תִּדְאַג! אֵין לְךָ לַחְשֹׁשׁ!

— **דַּאֲגַת הַכְּלָל°**, עֲסֻקּוֹת לְטוֹבַת הַצִּבּוּר, עֲבוֹדָה צִבּוּרִית, בְּנִגּוּד אֶל ״דַּאֲגַת הַפְּרָט״.

— **דְּאָגָה בְלֶב אִישׁ – יַשְׁחֶנָּה°** [מימרה רווחת, בשינוי נוסח ובשינוי משמעות מן משלי יב כה] מִי שֶׁדְּבַר־מָה מֵעִיק עַל לִבּוֹ, יוּקַל לוֹ אִם יָשִׂיחַ וִיגַלֶּה אוֹתוֹ לְיָדִיד.

דַּאֲגָנוּת° נ׳ [מן דאג, דָּאַג] גִּלּוּיֵי דְּאָגָה רַבָּה: דַּאֲגָנוּת אִמָּהִית מֻפְרֶזֶת. — [דַּאֲגָנוּת־]

דַּאֲגָנִי° ת׳ [מן דאג, דָּאַג] מָלֵא דְּאָגָה, מֻדְאָג: ״כְּאִמָּהוֹת דַּאֲגָנִיּוֹת הַלָּלוּ״ (שניאור, סיפורים קמג). ״פּוֹרְשׂוֹת אִמָּהוֹת דַּאֲגָנִיּוֹת רִשְׁתוֹתֵיהֶן לְהַעֲלוֹת בָּהֶן חֲתָנִים לִבְנוֹתֵיהֶן״ (טברסקי, לפידים 217). הִתְרַגְּלוּלוּת... הִשְׁמִיעוּ קִרְקוּר דַּאֲגָנִי״ (ברש, ב 314). — [דַּאֲגָנִית, דַּאֲגָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

דְּאַגְתָּנוּת° נ׳ [מן דאג] טִבְעוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִדְאֹג, הִשְׁתַּקְּעוּת בִּדְאָגוֹת וּבַחֲשָׁשׁוֹת: ״אֵיזוֹ דְּאַגְתָּנוּת תַּקִּיפָה, הִיא הָעֲיֵפָה מִבְּטִים חֲרֵדִים בַּחֶדֶר״ (ברש, א 140). — [דְּאַגְתָּנוּת־]

דְּאַגְתָּנִי° ת׳ [מן דאג] מַרְבֶּה לִדְאֹג וְלַחֲרֹד, חָדוּר דְּאָגוֹת: ״הַדּוֹדָה שֶׁמִּשּׁוּם שֶׁרֹאשָׁהּ מְשֻׁקָּע בִּדְאָגוֹת נִקְרָא לָהּ דְּאַגְתָּנִית״ (סדן, ממחוז רלט). אֵם דְּאַגְתָּנִית. — [דְּאַגְתָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דאה [אוגריתית: דאי]

~ פָּע׳ דָּ אָ ה פ״ע 1, עָף, טָס: ״כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר״ (דברים כח מט). ״עוּף וּדְאֵה אֶל קִנְּךָ״ (ביאליק, תקוות עני). ״דָּאוֹת דִּפְּשׁוֹת מִקְצוֹת כָּל הָעוֹלָם״ (טשרניחובסקי, שירים 325). ״סוּסִים דָּאִים קַל כִּסְעָרָה״ (שמעוני, שירים א מב). 2°, גָּלַשׁ בָּאֲוִיר, רִחֵף בָּאֲוִיר בְּדָאוֹן. — [לִדְאוֹת, דּוֹאֶה גם דָּאֶה, דָּאִים, יִדְאֶה]

~ הִפ׳ הִ דְ אָ ה * פ״י הֵעִיף, הֵטִיס: ״הַדְאוּנִי עִמָּכֶם וְאֶרְאֶה דוֹדִי אָנָה פָּנָה״ (גנזי שכטר, ג 191). הַטַּיָּס הִדְאָה אֶת דָּאוֹנוֹ. — [לְהַדְאוֹת, מַדְאֶה, יַדְאֶה]

~ הֻפ׳ הֻ דְ אָ ה °, הוּעַף, הוּטַס: הַדָּאוֹן הֻדְאָה עַל־יְדֵי הַטַּיָּס. — [מֻדְאֶה, יֻדְאֶה]

דָּאָה נ׳ (ויקרא יא יד), רְאֵה דַּיָּה.

דָּאוּב* ת׳ [מן דאב, דָּאַב] כָּאוּב: ״מַר נֶפֶשׁ וְגַם דָּאוּב״ (גנזי שכטר, ג 262). לֵב כָּאוּב וְדָאוּב. — [דְּאוּבָה, דְּאוּבִים, ־וֹת]

דָּאוּג° ת׳ [מן דאג, דָּאַג] שָׁרוּי בִּדְאָגָה, מֵצֵר: ״נִתְבַּיְּשָׁה לִשְׁאֹל אוֹתוֹ עַל שׁוּם מָה הוּא מֵצֵר וְדָאוּג״ (עגנון, כלה שכא). ״פִּתְאֹם זָקַף... עֵינַיִם בּוֹהוֹת, וּבְקוֹל אַחֵר, דָּאוּג, שָׁאַל״ (קבק, במשעול 114). ״אִמּוֹ דְּאוּגָה עָלָיו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 279). — [דְּאוּגָה, דְּאוּגִים, ־גוֹת]

דָּאוֹן° ז׳ [מן דאה, דָּאָה] מָטוֹס בְּלִי מָנוֹעַ, הַמּוּטָס מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ וְנִתְמָךְ בִּכְנָפָיו בְּזִרְמֵי הָאֲוִיר הַנֶּגְדִּיִּים הַנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ לְמֶרְחַקִּים. הַדָּאוֹנִים מְשַׁמְּשִׁים לְאִמּוּנִים לְטַיָּסִים וְכֵן לְמַטָּרוֹת צְבָאִיּוֹת שׁוֹנוֹת. — [דְּאוֹן־, דְּאוֹנִים, דְּאוֹנֵי־]

דא״ז ר״ת דֶּרֶךְ אֶרֶץ זוּטָא [מן המסכתות הקטנות בתלמוד בסדר נזיקין, עוסקת בהדרכה למידות טובות]

דְּאִיבָה* נ׳ [מן דאב, דָּאַב] כְּאֵיבָה, הַרְגָּשַׁת דַּאֲבוֹן: דְּאִיבַת לֵב עַל הַחֻרְבָּן. — [דְּאִיבַת־]

דְּאִיָּה°, דאייה נ׳ [מן דאה, דָּאָה] 1, רחוף באויר, מעוף: דאית היונה. 2, טיסה ללא מנוע, רק על־ידי נצול זרמי האויר הנגדיים: דאיה בדאון. תנאי אויר נוחים לדאיה. — [דאית־, דאיות]

דֵּאיזְם, ראה דֵּיאִיזְם.

דֹּאַר*, דואר* ז׳ [לפי הנוסחים שבתלמוד ובמדרשים, שבת יט, תנחומא עקב ועוד: דַּוָּאר, דוור, דוואר; אולי מן א׳ דור — סיבוב; והמשמעות שם: מי שסובב ועובר ממקום למקום ומעביר איגרות לתעודתן] 1 °, פוסטה, מוסד למשלוח מכתבים, מברקים, חבילות וכדומה לכל המקומות שבעולם. 2 °, המכתבים וכו׳ הבאים והנשלחים: אתמול נתאחר הדאר. — [דאר־]

— **דאר־אויר**°, שרות למשלוח מכתבים וכו׳ על־ידי מטוסים.

— **דאר נע**°, שרות להעברת משלוחי דאר במכוניות או ברכבת לישובים קטנים שאין בהם משרד־דאר קבוע.

— **דאר צבאי**°, 1, שרות־משלוח מכתבים ותעודות וכדומה במסגרת הצבא. 2, המסמכים והחבילות המעברים בשרות זה.

בול־דואר

— **דאר רשום**°, שרות של העברת מכתבים באחריות מיחדת שהדאר נוטל על עצמו תמורת תשלום מסים.

— **בול־דאר**°, תוית מיחדת שמדביקים על כל מכתב או חבילה הנשלחים בדאר.

— **בי־דאר*** [על־פי שבת יט, ושם המשמעות אחרת], **בית־דאר**°, משרד לפעלות דאר—קבלת מכתבים וכו׳ ומשלוחם.

— **יונת־דאר**°, ראה ערך יונה.

— **תא־דאר**°, **תבת־דאר**° [בראשי־תיבות ת״ד] 1, תבה ששמים בה את המכתבים שנועדו למשלוח. 2, תבה הקבועה בכניסה לדירה שהדור שם בה את המכתבים המיעדים לבעליה. 3, אחד מן התאים הקטנים הקבועים במשרד־הדאר והנשכרים על־ידי אנשים או מוסדות שונים; פקידי הדאר שמים לתוך תבת־הדאר את כל המכתבים וכו׳ שנתקבלו על שם השוכר, והוא רשאי לבוא ולפתח את תבתו בכל שעה שירצה במפתח המיחד המפקד בידו.

דא״ר ר״ת דֶּרֶךְ אֶרֶץ רַבָּה [מן המסכתות הקטנות בתלמוד בסדר נזיקין והעוסקת בדיני אישות, נימוסים ופרקי מוסר]

דֹּב, דוב ז׳ [ארמית: דֻּבָּא; ערבית: דֻב, אולי מן דַּבַּ הלך לאט] חית־טרף גדולה בעלת גוף כבד ומסרבל, מכסה שער ארך (Ursus). הדב דורך בכל כף הרגל ואינו מצטין בריצה. רב הדבים חיים על הטרף וניזונים גם בחמרים מעולם הצומח. בימי המקרא היה מצוי בארץ־ישראל הדב הסורי. ״ותצאנה שתים דבים מן־היער״ (מלכים ב ב כד). ״כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב״ (עמוס ה יט). — [דב־, דבים, דבי־]

דוב (1/90)

— **דב־הקרח**°, הדב הלבן°, מגדולי הדבים (Ursus maritimus). ארך גופו כשלשה מטרים, הוא מצוי באזורי הקטב הצפוני. פרותו לבנה. הוא מהלך בטוחות על הקרח החלק תודות לסליות רגליו המכסות שער. מיטיב לשחות ולצלל. נזון בדגים ובכלבי־ים.

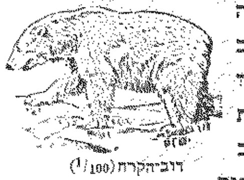
דוב־הקרח (1/100)

— **דב־הים**°, סוג של יונקים שוכני מים בעלי גפים בצורת סנפירים (Callorhinus). ארך גופו של דב־הים 2—4 מטרים. צבע פרותו של הזכר שחר־אפר ושל הנקבה אדם־אפר. פרות דבי־הים הצעירים רכה כעין המשי ונחשבת לפרוה משבחת ביותר.

— **הדב הגדול, הדב הקטן**^ (אברהם אבן־עזרא, עמוס ה ח, ראשית חכמה א) קבוצות כוכבים — ראה דבה.

— **דב שכול**, משל לחיה מרת־נפש שפגיעתה רעה: ״פגוש דב שכול באיש, ואל־כסיל באולתו״ (משלי יז יב). ״אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם״ (הושע יג ח).

— **לא דבים ולא יער***, [על־יסוד הוויכוח בתלמוד, סוטה מז, על המעשה המסופר במלכים ב ב כד] לא היה ולא נברא, לא היו דברים מעולם!

— **שרות־דב**° [על־יסוד משל־האגדה בדוב שרצה לגרש זבוב שהתייצב על מצח אדוניו בשנתו: נטל אבן וזרקה בכוח על הזבוב — ורוצץ את גולגולתו של האיש] כנוי למעשה שנעשה מתוך כונה טובה—וגרם לרעה גדולה.

— **גרה בו את הדב***, [בהשאלה] עורר כנגדו את מישהו רשע מרשע: ״חייך שאני מגרה בך את הדב״ (בראשית רבה פז).

דֹּבֶא, דובא ז׳ 1, [קרוב אל דוב = זוב] [בהשאלה] שפע, רויה: ״ברזל ונחשת מנעליך וכימיך דבאך״ (דברים לג כה). 2^ [לפי ההבנה: דבא = דאב] יגון, כאב: ״כימי בחורינו — ימי דבאנו״ (משה אבן־עזרא, מגיד רשעת). ״ידעתי כי כנפש אל בדבאה תשוח עלי נפשי״ (ליסיצקי, במעלות 43). — [דבא־, דבאו]

א׳ **דבא** [מן דבא במשמעות 1]

~ פע׳ **דָּבָא*** פ״י הזיב, הזרים, שפע: ״שיהו כל הארצות דובאות כסף וזהב לארץ־ישראל״ (ספרי פ). ״את תלכי לך עם עזרא שידו דובאה כסף תמיד״ (שנהר, ב 430). — [לדבא, דובא, ידבא]

ב׳ **דבא** [מן דב]

~ הפ׳ **הִדְבִּיא**^ פ״ע התאכזר כדב, הפך לדב: ״וזנבם... והדביא״ (קליר, איך תנחומני, לט׳ באב). ״הדביאו, הלביאו, הזאיבו, הטמינו נחש במדם״ (ש׳ שלום, שירים רמח). — [להדביא, מ־, י־]

א׳ **דבב** [קרוב אל דוב — זוב]

~ פע׳ **דָּבַב**, 1, פ״ע נטף, זב: ״וחכך כיין הטוב... דובב שפתי ישנים״ (שיר השירים ז י). ״כמר של ענבים, כיון שמניח אדם אצבעו עליו, מיד דובב״ (יבמות צז). 2*, פ״י הזיל, הטיף: ״גוי עובדן (את הענבים) ודובבן״ (ירושלמי עבודה זרה מא ב). — [לדבב, דובב, ידבב]

ב׳ **דבב** [אכדית: dabābu דיבר, תבע, ועל־פי הבנה בהוראה זו בשיר השירים ז י: ״דובב שפתי ישנים״, ראה א׳ דבב]

~ פע׳ **דָּבַב*** פ״ע מלמל, רחש, לחש: ״כל תלמיד־חכם

שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר־שְׁמוּעָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר" (יבמות צז.). "אוֹי רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! – דּוֹבֵב שְׁמוּאֵל'יק בִּנְעִימָה עֲצוּבָה" (מנדלי מו"ס, קעח). "וּשְׂפָתָיו דּוֹבְבוֹת בְּכִלְיוֹן גַּעְגּוּעִים" (ביאליק, מגילת ו). – [לְדוֹבֵב, דּוֹבֵב, יְדוֹבֵב]

~ 1 פִּע' **דּוֹבֵב** ^ פ"י עוֹרֵר לְדַבֵּר, גָּרַם שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ: "דּוֹבְבוּ בְּקוֹל תַּחֲנוּנִים פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים" (קליר, אז בהלוך, לט' באב). "כִּשְׁרוֹן מְיֻחָד נִתַּן לוֹ... לְדוֹבֵב שִׂפְתֵי שַׁתְקָנִים" (ברקוביץ, תר' חיי פח). "הֵן כִּנּוֹר הָיָה לוֹ... וְכָל הַנִּימִין יָדוֹ דוֹבְבָה" (ביאליק, אחרי מותי). הַמּוֹרֶה נִסָּה לְדוֹבֵב אֶת הַתַּלְמִיד הַבַּיְשָׁן. 2 ^ פ"ע לָחַשׁ, דָּבַב: "דּוֹבַבְתִּי לִשְׁפֹּךְ שִׂיחָה" (בשם אלהי, ערבית יו"כ). "עָמַד עֲקַבְיָה עַל רַגְלָיו וְדוֹבֵב חֶרֶשׁ" (בורלא, עקביה 117). – [לְדוֹבֵב, מְדוֹבֵב, יְדוֹבֵב]

~ 2 פִּע' **דִּבֵּב** ^ פ"י 1 ^, דִּבֵּר, אָמַר: "דִּבֵּב דַּאֲבָתִי עַל נַפְשֵׁךְ (פיוטים, סידור 630). 2 °, הֵבִיא לִידֵי דִבּוּר: "דִּבֵּב הַסֵּבֶל, הָעֵר הַנֵּבֶל" (ש' שלום, חי 98). – [לְדַבֵּב, מְ־, יְ־]

~ הת' **נִתְדּוֹבֵב** °, הוּבָא לִידֵי דִבּוּר: "נִשְׁחַז הַקֻּלְמוּס וְנִתְדּוֹבְבָה לְשׁוֹן יִשְׁעוֹ" (קריב, עטרה 25). "וּכְשֶׁיַּעֲלֶה לִפְנֵיכֶם מַרְאֶה יְהוּדִי אוֹ שֵׁמַע יְהוּדִי יִתְדּוֹבְבוּ אֲלֵיכֶם הַדְּבָרִים מִתּוֹךְ לְבַבְכֶם וְנַפְשְׁכֶם" (ליסיצקי, תולדות 240). – [לְהִתְדּוֹבֵב, מִתְ־, יִתְ־]

דֶּבֶב ^ ז' [מן ב· דבב] 1 ^, דִּבּוּר: "יַעֲרֹף דֶּבֶב לֶקַח לְקוֹחָה" (פיוטים, סידור 788). 2 °, אִינְטֶרְוְיוּ, רֵאָיוֹן עִם מִישֶׁהוּ כְּדֵי לְדוֹבֵב אוֹתוֹ וְלַהֲבִיאוֹ לִידֵי שִׂיחָה. – [דֶּבֶב־]

דְּבָב* ז' [מן ב· דבב; ארמית: דְּבָבָא, ראה גם דִּבָּה] שִׂנְאָה, אֵיבָה [רווח רק הצירוף:]

– **בְּעַל־דְּבָב*** [ארמית: בְּעֵל־דְּבָבָא; אכדית: bel dababi מלשין] יָרִיב, שׂוֹנֵא: "אִלּוּ לֹא קִבְּלוּ תּוֹרָתִי וּמַלְכוּתִי בְּסִינַי, הָיִיתִי נַעֲשָׂה בַּעַל־דְּבָב לָאֵלּוּ" (שיר השירים רבה ז, וחכך). "וְכָל זְמַן שֶׁזֶּה קַיָּם... עֲתִידִים כָּל בַּעֲלֵי־דְבָבוֹת לְהִתְחַדֵּשׁ" (עגנון, כלה קכו).

דֻּבְדְּבָן*, דובדבן ז' [על־פי המשנה, עבודה זרה ב ז, אך שם ההוראה אינה ברורה] פְּרִי עֵץ נָשִׁיל מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִיִּים (Prunus cerasus). הַפְּרִי הוּא גַּלְעִינִי, קָטָן וַעֲסִיסִי, צִבְעוֹ שׁוֹנֶה מֵאֲדַמְדַּם וְעַד סְגַלְגַּל־שָׁחוֹר, טַעְמוֹ לָרֹב מָתוֹק. הַדֻּבְדְּבָנִים נֶאֱכָלִים חַיִּים וּמְשַׁמְּשִׁים גַּם לַעֲשִׂיַּת מִיצִים, רִבּוֹת וְשִׁמּוּרִים. – [דֻּבְדְּבַן־, דֻּבְדְּבָנִים, דֻּבְדְּבָנֵי־]

דובדבנים

דֻּבְדְּבָנִי°, דובדבני ת' שֶׁהוּא כְּעֵין דֻּבְדְּבָן, אָדֹם וַעֲגַלְגַּל: "וּשְׂפָתוֹתֶיהָ – דֻּבְדְּבָנִיּוֹת כֻּלָּן, אוֹמְרוֹת נְשִׁיקָה־נְשִׁיקָה" (ברנר, א 15). "חִשְּׁקָה בְּיֶתֶר עֹז אֶת שְׂפָתֶיהָ הַדֻּבְדְּבָנִיּוֹת" (שלונסקי, תר' הדון ב 83). – [דֻּבְדְּבָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דֻּבְדְּבָנִיָּה°, דובדבניה נ' [מן דֻּבְדְּבָן] עֵץ הַדֻּבְדְּבָנִים: "לִבְלְבוּ בֵּין הָעֵצִים, הַדֻּבְדְּבָנִיָּה הִלְבִּינָה" (ביאליק, קומי צאי). – [דֻּבְדְּבָנִיּוֹת]

דִּבָּה, דיבה נ' [מן דבב; אכדית: dibbu דיבור] דִּבְרֵי גְּנַאי, לַעַז, רְכִילוּת: "וַיֹּצִיאוּ (הַמְרַגְּלִים) דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ... לֵאמֹר... אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא" (במדבר יג לב). "כִּי שָׁמַעְתִּי דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב" (ירמיה כ י). "פְּצֵיתַנִי מִדִּבַּת־עָם, מִשּׁוֹט דִּבַּת לָשׁוֹן" (בן־סירא נא ד). "בַּת דִּבְלַיִם – דִּבָּה רָעָה בַּת דִּבָּה רָעָה" (פסחים פז). "לִטְפֹּל עָלֶיהָ הֲמוֹן דִּבּוֹת שָׁוְא" (אחד העם, תקח). – [דִּבַּת־, דִּבּוֹת]

– **הֵבִיא דִּבָּתוֹ רָעָה, הוֹצִיא דִּבָּתוֹ רָעָה**, דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ, סִפֵּר עָלָיו רָעוֹת: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם" (בראשית לז ב). "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה" (במדבר יד לז).

דֻּבָּה*, דובה נ' [מן דֹּב] נְקֵבַת הַדֹּב (בראשית רבה מט). – [דֻּבַּת־, דֻּבּוֹת גם דֻּבִּים]

– **דֻּבָּה גְּדוֹלָה**° (Ursa major), קְבוּצַת כּוֹכָבִים הַיְדוּעָה בְּיוֹתֵר בַּשָּׁמַיִם הַצְּפוֹנִיִּים. שִׁבְעַת כּוֹכָבֶיהָ הַמַּזְהִירִים בְּיוֹתֵר מְהַוִּים אֶת "הָעֲגָלָה הַגְּדוֹלָה" (שְׁלֹשָׁה כּוֹכְבֵי "יָצוּל" וְאַרְבָּעָה "גַּלְגַּלִּים"). שְׁנֵי הַ"גַּלְגַּלִּים" הָאֲחוֹרִיִּים שֶׁל הָעֲגָלָה מַרְאִים אֶת הַכִּוּוּן לִמְצִיאַת כּוֹכַב־הַצָּפוֹן, הַנִּמְצָא בְּקַו אֶחָד אִתָּם וּבְמֶרְחָק הַשָּׁוֶה כְּחָמֵשׁ פְּעָמִים הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין הַגַּלְגַּלִּים.

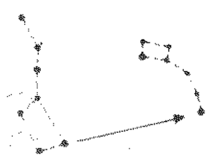

– **דֻּבָּה קְטַנָּה**° (Ursa minor), קְבוּצַת כּוֹכָבִים שֶׁבָּהּ נִמְצָא קֹטֶב־הַשָּׁמַיִם הַצְּפוֹנִי. הַקְּבוּצָה נִרְאֵית בְּרֹחַב הַגֵּיאוֹגְרָפִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל תָּמִיד מֵעַל לָאֹפֶק. שִׁבְעַת הַכּוֹכָבִים שֶׁלָּהּ נִקְרָאִים גַּם "עֲגָלָה קְטַנָּה". כּוֹכַב הַ"יָּצוּל" הַקִּיצוֹנִי הוּא כּוֹכַב־הַצָּפוֹן אוֹ כּוֹכַב־הַקֹּטֶב.

דבה"י ר"ת דִּבְרֵי הַיָּמִים.

א. **דָּבוּב*** ת' [ראה דְּבָב] שָׂנוּא: "אִשָּׁה אַחַת שֶׁהָיְתָה דְּבוּבָה לַחֲבֶרְתָּהּ" (ירושלמי עירובין כד ג). "אֵשׁ וּבָרָד דְּבוּבִין זֶה עִם זֶה" (שיר השירים רבה ג, צאינה). "עֲדַיִן לֹא הָיוּ הַבְּרִיּוֹת דְּבוּבִין זֶה לָזֶה" (עגנון, סמוך 120). – [דְּבוּבָה, דְּבוּבִים, ־וֹת]

ב. **דָּבוּב** ^ ת' [מן ב· דבב, דָּבַב] מְדֻבָּר, מֻבָּע: "כְּלָךְ... חִבּוּר עֲצָבִים, דָּבוּב רְחָשִׁים" (יזהר, צקלג 833). מַחֲשָׁבוֹת דְּבוּבוֹת בְּקוֹל. – [דְּבוּבָה, דְּבוּבִים, ־וֹת]

דִּבּוּב ^, דיבוב ז' [מן ב· דבב, דִּבֵּב] 1 ^, דִּבּוּר, לַחַשׁ, רַחַשׁ: "קוֹל דִּבּוּבָם יְרַחֲשׁוּ כְּהַיּוֹם" (קליר, את חיל, שחרית א' ראש־השנה). "דִּבּוּב הַחַיּוֹת וּפֶרֶץ הַקּוֹלוֹת" (צמח, כתבים 177). "וְהָיָה מְהַמְהֵם, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק דִּבּוּב שֶׁהָיָה עוֹמֵד בּוֹ" (טביב, דרך 138). 2 °, הֲבָאָה לִידֵי דִבּוּר, פְּעֻלַּת הַמְדוֹבֵב: דִּבּוּב הַנֶּאֱשָׁם בַּחֲקִירָה. דִּבּוּב הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בְּשִׁעוּרֵי הַנְחָלַת הַלָּשׁוֹן. – [דִּבּוּב־, ־בִּים, דִּבּוּבֵי־]

דֻּבּוֹן°, דובון ז' [מן דֹּב] דֹּב קָטָן, גּוּר־דֹּב. – [דֻּבּוֹן־, דֻּבּוֹנִים, דֻּבּוֹנֵי־]

דָּבוּק* ת' [מן דבק, דָּבַק] 1*, מְחֻבָּר, צָמוּד: "כִּשְׁתֵּי תְּמָרוֹת הַדְּבוּקוֹת זוֹ בְּזוֹ" (סנהדרין סד.). "כְּתָנוֹת עוֹר – שֶׁהֵן דְּבוּקִים לָעוֹר" (בראשית רבה כ). "וּכְאִלּוּ דְּבוּקוֹת בָּהּ כָּל טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם" (הזז, היושבת 206). 2*, נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי־, כָּרוּךְ אַחֲרֵי־: "אוֹי לָהֶם לָרְשָׁעִים וְלַדְּבוּקִים עִמָּהֶם" (תנחומא בובר, בראשית כא). "בִּלְוֹט... שֶׁהָיָה דָּבוּק

באברהם" (ילקוט, דברים תתכד). 3 ^ [בדקדוק ימי־הבינים] נסמך: "שבוע זאת – דבוק הוא, שהרי נקוד בחטף (בשוא)" (רש"י בראשית כט כז). "וחלב צאן – כשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב אמו" (רש"י דברים לב יד). – [דבוקה, דבוקים, ־קות]

דבוק*, דיבוק ז' [מן א׳ דבק, דבק] 1*, קשור, חבור: "מפני שהוא (המחם) עשוי פרקים פרקים והוא מתירא שמא נתאכל דבוקו והוא מוסיף מים" (ירושלמי שבת ו א). דבוק קרשים זה לזה. 2 ^ [בדקדוק ימי־הבינים] סמיכות: "נעות – והתו מן הדבוק, שהוא דבוק ל'מרדות'" (רש"י שמואל א כ ל). 3°, כנוי לרוח רעה, או נשמת אדם שמת, או חיה, שנתגלגלה, לפי האמונה העממית, ודבקה בגוף אדם [עיין גלגול 4]: "הבקר אור ושתי נפשות שוכנות בה... דבוק אחוה, יבקש לה מזור" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רפג). "דבוק נכנס בכלה!" (ביאליק, תר׳ בין שני עולמות). – [דבוק־, דבוקים, ־קי־]

– **דבוק חברים***, חברות וידידות נאמנה: "והתורה נקנית... בענוה, בשמחה, בשמוש חכמים, בדבוק חברים" (אבות ו ה, לפי הערוך). "והיתה נפשו משתוקקת לדבוק חברים" (עגנון, כפות קעה).

– **נכנס בו דבוק°** [בהשאלה מן דבוק 3 לעיל] 1, דבקה בו רוח רעה, תקפה אותו רוח שגעון. 2, אחזו בלמוס, נעשה להוט מאד אחרי משהו.

דבוקה, ראה דבקה.

דבור*, דיבור ז' [מן א׳ דבר, דבר] אמירה, בטוי, מוצא שפתים: "שתיקותך יפה מדבורך" (יבמות סה.). "שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חל" (שבת קיג:). "ומימיה לא יצא דבור של גנאי מפיה" (עגנון, כלה קיג). "דבורו עסיסי, רב צבעים ורב פאר" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 27). [וראה הצירופים להלן] – [דבור־, דבורים, דבורי־]

– **הדבור***, [בהשאלה] אלהים, קול ה׳ המדבר: "שמכלם לא קרא הדבור אלא למשה" (ויקרא רבה א).

– **דבור המתחיל** ^, המלה או המלים הראשונות בפסקה המצטטת [בראשי־תיבות: ד"ה]

– **חכמת־הדבור°**, ריטוריקה, אמנות הנאום.

– **חתוך־הדבור°**, ראה ערך חתוך.

– **לשון־הדבור°**, הלשון המדברת בפי העם, להבדיל מן "לשון ספרותית".

– **נאמן בדבורו** ^, עומד בדבורו°, שומר הבטחתו, מקים את דבריו.

– **בדבור אחד***, 1*, יחד, בבת אחת: "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו" (ראש השנה כז.). 2° [בהשאלה] בקצור נמרץ.

– **רשות־הדבור°**, רשות שיושב־ראש באספה נותן למישהו מן הנוכחים לנאם או להשתתף בוכוח.

– **תוך־כדי־דבור***, בשעת אמירה, בזמן קצר מאד: "שהתפיסו כלן בתוך כדי דבור, וכמה תוך כדי דבור? כדי שאילת שלום" (נזיר כ:). "ותוך כדי דבור הספק פניר" (מנדלי מו"ס, ריט).

– **אנוס על־פי הדבור***, 1*, חיב לעשות לפי מצות ה׳ ופקדתו: "וירד (יעקב) מצרימה – אנוס על־פי הדבור" (הגדה של פסח). 2° [בהשאלה] קשור וכבול על־ידי הבטחה או התחיבות שהתחיב.

א׳ **דבור** ת׳ [מן א׳ דבר, דבר] נאמר, הגוי, מדבר: לשון ספרותית לעמת לשון דבורה. – [דבורה, דבורים, ־רות]

– **דבר דבור על אפניו** [על־פי משלי כה יא], דבר ערוך כהלכה לפרטיו: "אז יספר השומר בנחת ובשפה ברורה, דבר דבור על אפניו" (ביאליק, תר׳ קישוט קצ).

ב׳ **דבור** ^ ת׳ [מן ב׳ דבר] נכנע, מכה: "ושונאיהם לנגם הם דבורים" (גנזי שכטר, ג 294). – [דבורה, דבורים, ־ות]

דבור° ז׳ [ערבית] דבורת־בר, ראה צרעה. – [דבורים]

דבור° ז׳ [מן דבורה] הזכר בדבורים. – [דבורים]

דבורה נ׳ [ארמית: דבורתא, זיבורא; ערבית: דבור, זנבור] (שופטים יד ח), חרק בעל גוף שעיר, שני זוגות כנפים קרומיות ואיברי־פה מתאמים ללעיסה ולמציצה (Apis mellifica). הדבורים נזונות בצוף הפרחים ובאבקתם. בקצה בטנן של הנקבות קבוע עקץ ארסי המשמש להגנה. הזכרים חסרי עקץ. דבורי הדבש חיות בחברות. בכל חברה אם (מלכה), העוסקת בהטלת ביצים, זכרים שמספרם אינו גדול, ואלפי פועלות המיצרות את הדונג, בונות תאים, מאספות צוף, מיצרות דבש, מטפלות בזחלים, משגיחות על הנקיון בקן ומגנות על החברה. – [דבורת־, דבורים, דבורי־]

דבורה – מלכה (1/1)

דבורה – פועלת (1/1)

דבור – זכר (1/1)

– **הדבורה הזו דבשה מתוק ועקצה מר*** (דברים רבה א), משל חכמים על מי שיש בו חיוב ושלילה כאחד.

דבורי°, דיבורי ת׳ [מן דבור] 1, של הלשון המדברת: "חוש הלשון הדבורית עדין לא נתעורר" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). בטוי דבורי ובטוי ספרותי. 2, של דבור, מלולי: "הספרות היהודית... כובשת לה אפק חזיוני ודבורי חדש" (ברדיצ'בסקי, מאמרים קפו). "יש מעשים דבוריים, עסקנות דבורית" (קלצקין, כתבים 161). – [דבורית, דבוריים, ־ריות]

דבוריות°, דיבוריות נ׳ [מן דבורי] מלוליות, רב דבור, מלל: הרבה דבוריות שאינה יודעת צמצום. – [דבוריות־]

דבורית° נ׳ [מן דבורה] משפחת דבורים בכורת. – [דבורית־, דבוריות]

דבורנית° נ׳ [על שום דמיון הפרח לדבורה] צמח־בר ממשפחת הסחלביים (Ophrys). הדבורנית גדלה באזורי ההרים, פרחיה נבדלים מפרחי הסחלב בכך שהם חסרי דרבן. – [דבורניות]

דבורנית

דבוש° ת׳ [מן דבש] דומה לדבש בטעמו, מתוק [בהשאלה]: "חו חו, דבושת־לב! לאן, דבושת־לב?" (שנהר, א 327). "דבוש ומדבש לי כאן" (יזהר, צקלג 472). – [דבושה, דבושים, ־ות]

דבטים◊ ז״ר [צרפתית: debats] ויכוחים, חלופי־דעות (באספה, בועידה וכדומה).

דבי־* [ארמית: של בית] מתלמידי־, מבית־מדרשו של־: ״דבי ר׳ ישמעאל״ (חולין מב.).

– **דבי־עילאי*** [על־פי המסופר בתלמוד, חולין נט:, על יער ידוע בשם ״בי עילאי״ שהיו בו חיות רבות וביניהן אריות גדולים וחזקים מאד] כנוי למקום של גבורים גדולים: ״נורא הוא, תקיף הוא, אריה דבי־עילאי״ (מנדלי מו״ס, שם). ״גור אריה שיש בו מסימני משפחת דבי עילאי״ (ביאליק, שירתנו הצעירה).

– **דבי שתפי***, של בית שתפים: ״קדרא דבי שתפי לא קרירא ולא חמימא״ (עירובין ג.). ״הנפש היא דירה דבי שתפי להרבה רשיות״ (מנדלי מו״ס, תכו).

דבי°, **דובי** ז׳ [מן דב] (קאנון ג כא), כעין הדב, כבד ומגשם: ״תכסיס חסר־חן, גס ודבי ביותר״ (סוקולוב, במראות 264). ״נראה... בהלוכו המסרבל, הדבי״ (ברקוביץ, הראשונים רב). – [דבית, דביים, דביות]

דביוט◊ ז׳ [צרפתית: début] [במשחק שחמט] פתיחה, שורת המסעים הראשונים. – [דביוטים]

דביונים ז״ר [דב (זב) + יונים, כן הקרי במלכים ב ו כה, במקום הכתיב ״חריונים״ (חרא + יונים)] לשלשת של יונים, צואת יונים: ״כל הבית מתמלא צפצופים ודביונים ואין מנוס מהם״ (ביאליק, מאחורי ח). – [דביוני־]

דביות°, **דוביות** נ׳ [מן דבי] כבד וסרבול כשל הדב: ״אינו חביב ביותר – מפאת הדביות שבו – על הבריות״ (ביאליק, אגרות ג קסז). ״הפציע ולבב צחוקו מבעד לכל דביותו״ (שופמן, ד 191). – [דביות־]

דביז◊ ז׳ [צרפתית: devise] 1, [במערכת סחר־החוץ של מדינה] שטר הנפרע בחוץ־לארץ במטבע זר ויציב (״קשה״) המקבל במסחר הבינלאמי. 2, סיסמה. – [דביזים]

דביל◊ ת׳ [מלאטינית: debilis חלש] 1, חלוש־כח בפעלות חיוניות. 2, [בפסיכולוגיה] חלוש־השכל, לקוי בשכלו: מוסד לחנוך מיחד לילדים דביליים. – [דבילית, דביליים, דביליות]

– **דביליות**◊ נ׳ חלשת־השכל שמלדה, מן השלבים הראשונים של טמטום השכל (מנת־משכל 60 – 80 בקרוב).

דביק° ת׳ [מן דבק, דבק] שיש בו סגלות של דבק, עשוי להדבק: קמח שנלוש במים הוא דביק. זפת דביקה. –[דביקה, ־קים, ־קות]

דביקה* נ׳ [מן דבק, דבק] קשור, חבור. התלכדות: ״בשלשה לשונות של חבה חבב הקדוש־ברוך־הוא את ישראל: בדביקה, בחשיקה ובחפיצה״ (בראשית רבה פ). ״וטעם הדביקה האהבה הנאמנה והלב השלם בה״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳, פתיחה). דביקת האש בפתילה. – [דביקת־]

דביקות° נ׳ [מן דביק] תכונתו של דבר דביק, מדת ההתדבקות: דביקותו של דבק־פלסטי רבה מאד. – [־קות־]

דביר ז׳ [ארמית: דובר; ערבית: דבר חלק אחורי] 1, קדש הקדשים, המדור הפנימי, האחרון והקדוש ביותר שבבית־המקדש (מלכים א ו יט). 2 ◊ [בהשאלה] אולם פנימי בהיכל, ארמון: ״ינעם לנפשי הלך ערם ויחף עלי חרבות שממה אשר היו דביריך״ (יהודה הלוי, א 56). – [דביר־, דבירים, ־רי־]

דבלה, דבילה נ׳ [אוגריתית: דבלת; ארמית: דבילתא; ערבית: דבל קבץ, דחס לכדור; דבלה גוש עגול] גוש של תאנים מיבשות: ״פלח דבלה ושני צמקים״ (שמואל א ל יב). ״מן הגרוגרות ומן הדבלה״ (נזיר ב א). – [דבלת־, דבלות, דבלות־, גם דבלים, דבלי־]

דבלול* ז׳ [ראה דבלל] קצה של חוט שער או רצועה הנשרך ויוצא מתוך מקלעת, אריג וכדומה: ״שלא היו דבלולין יוצאין הימנה (מן המחצלת)״ (תוספתא כלים בבא מציעא ז יא). ״ומלטף על דבלולי שערותיו (של הכלב)״ (סוקולוב, במראות 41). ״במעיל הקצר שעליו, שהוא שחוק ומטשטש במרפקיו, ודבלולים יוצאים ממנו״ (הזז, צל 165). – [דבלול־, דבלולים, דבלולי־]

דבלול°, דיבלול ז׳ [מן דבלל, דבלל] מצבו של דבר מדבלל, בלבול וערבוב: ״גם הדלות המרבה, גם דבלול השערות, גם הפנים המקמטים״ (שוהם, כוכבי 38). דבלול הסכך על הסכה. – [דבלול־]

דבליל° נ׳ [צורת־משנה של דבלול] דבלול, קצה של שערות או של חוטים נשרכים: ״שערותיו... היו יורדות עד לכתפיו ודבלילים־דבלילים משתלשלים על מצחו״ (קבק, במשעול 300). – [דבליל־, דבלילים, ־לי־]

דבלל [אולי צירוף של דלל + בלל; ערבית: ד׳בל רפה, דלל]

~ פע׳ **דבלל**° פ״י דלל ורפט, עשה דליל על־ידי הפרדת החלקים זה מזה: דבללנו את קצות המחצלת. האיש דבלל את הסכך על גג סכתו. – [לדבלל את־, מדבלל, י־]

~ פֻע׳ **דבלל***, נתרפט, הפרדו חלקיו זה מזה: ״סכה המדבללת״ (סוכה ב ב). ״ושער זקנו מדבלל ומסבך בשער פאותיו (עגנון, כלה 30). [ראה גם מדבלל] – [מדבלל, ידבלל]

~ הת׳ **נדבלל**°, נתרפט, נתפרע: ״בלורית שחורה זו... נדבללה כסכה עניה, ושיבה זרקה בה״ (צמח, כתבים 154). בגדיו נשחקו ונדבללו. ״בחדר... נדבללו תימרות עשן של טבק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 320). – [להדבלל, מ־, י־]

דבללת°, דיבלולת נ׳ [מן דבלל] רפוט וערבוב, משהו מדבלל ומרפט: ״והיה מחליק זקנו ומאריך עד שמסים בדבללת של זקנו״ (טביב, דרך 93). – [דבללת־]

דבללת° נ׳ [מן דבלל] דלקת מגלתית של שרשי השערות על הסנטר או על הלחיים (Sycosis). – [דבללת־]

דבעון°, דיבעון ז׳ [ערבית: דבע׳] טנין, חמר הנמצא בקלפות עצים שונים ומשמש לעבוד עורות. – [דבעון־, דבעונים, דבעוני־]

דבק [ארמית: דבק; ערבית: דבק]

~ פע׳ **דבק** פ״ע 1, נצמד, נאחז: ״כאשר ידבק האזור אל־מתני־איש״ (ירמיה יג יא). ״תדבק לשוני לחכי אם־לא אזכרכי״

(תהלים קלז ו). "לרחוק מכל רע ולדבוק בכל מעשי טוב" (מגילת הסרכים א 5). "אבק אשה לא דבק במעילי" (ביאליק, מגילת ו). הנירות דבקו זה לזה. 2, [בהשאלה] התחבר, התקשר קשר אמיץ: "על־כן יעזב־איש את־אביו ואת־אמו ודבק באשתו" (בראשית יא). "עם־הנערים־אשר לי תדבקין" (רות ב כא). "בה' אלהיכם תדבקו" (יהושע כג ח). "איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם" (אבות ב ט). "הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן" (פסחים מט). 3, פ"י תקף, השיג: "לא־אוכל להמלט ההרה פן־תדבקני הרעה" (בראשית יט יט). "והרעב אשר־אתם דאגים ממנו שם ידבק אחריכם" (ירמיה מב טז). 4* פ"י חבר, הצמיד: "ודובקין בדבק" (ירושלמי מגילה עא ד). — [לדבק ב־, ל־, אל־, עם־, אחרי־; גם לדבקה ב־; דבק, דובק; ידבק]

~ נפ' נדבק*, 1*, נצמד, נאחז בדבר: "ונדבקת עם הבגד" (יומא עב:). הפתק נדבק אל הספר. 2*, נתקשר, התחבר: "רות המואביה שׁשבה ונדבקה בבית־לחם יהודה" (בבא בתרא צא:). "אין לך אמה שראויה להדבק בה כזו" (יבמות עט.) "ועדיין היא נדבקת כדונג לכל בחור ובחור" (עגנון, כפות תח). 3 ° [על מחלה] עבר אל אדם אחר שבא במגע עם החולה: "הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם" (אברהם אבן־עזרא, ויקרא יג ב). 4 °, נפגע ונתקף על־ידי מחלת אחר: פלוני נדבק מחברו בשפעת. — [להדבק, נדבק, ידבק]

~ פע' דבק* פ"י 1, חבר בדבק: "שופר שנסדק ודבקו... דבק שברי שופרות" (ראש השנה ג ו). 2, חבר, הסמיך: "הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים כאחד — מדבק" (בבא בתרא יג:). 3 [בהשאלה] קרב, קשר: "ודבקני במצותיך... ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב" (ברכות ס:). "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך" (אהבה רבה, שחרית). "לאחד שהיה מהלך בדרך, וראה אחד ודבקו, עד היכן? עד שקשר עמו אהבה" (בראשית רבה כט). — [לדבק את־, מ־, י־]

~ פע' דבק*, 1, חבר, נאחז היטב: "בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו" (איוב לח לח). "שיהו שפתותיו מדבקות זו בזו" (מועד קטן טו.). "ולבנים ורשתות־ברזל שתי וערב תדבקנה" (שניאור, שירים רעה). 2 [בהשאלה] נתחבר, אחד, נצמד: "איש־באחיהו ידבקו, יתלכדו ולא יתפרדו" (איוב מא ט). "שההשגחה נמשכת אחר השכל ומדבקת בו" (מורה נבוכים ג יז). "ימים מעלפים בחלומות ומדבקים בגעגועים" (הזז, יעיש א 82). — [מדבק, ידבק]

~ הת' הדבק*, התדבק°, 1, נצמד ואחד, התחבר: "והמהנה תלמידי־חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה" (כתובות קיא:). "אין ארור מדבק בברוך" (בראשית רבה נט). "וכשברח זה... לחו"ל לא התדבק זקני בשום צדיק אחר" (אחד העם, תמג). "אדם מצוי אצל מעות, מעות מתדבקות בידו" (עגנון, כלה קלו). — [להתדבק או להדבק ב־, מדבק, ידבק]

~ הפ' הדביק פ"י 1, חבר, הצמיד: "ולשונך אדביק אל־חכך" (יחזקאל ג כו). "כן הדבקתי אלי את־כל־בית ישראל... להיות לי לעם" (ירמיה יג יא). "הדביק פת בתנור" (שבת ג:). "למען הדבק בהם את אלות בריתו" (מגילת ברית דמשק א 17). "וידביקו את אזנם אל הדממה" (ביאליק, מגילת ה). הדבקתי את המודעה. 2 [הדביק מגפה, מחלה] גרם שיתקף במחלה: "ידבק ה' בך את־הדבר" (דברים כח כא). חולה־הטיפוס עלול להדביק את הבאים במגע עמו. 3, השיג, רדף והגיע: "וירדף אחריו... וידבק אתו בהר הגלעד" (בראשית לא כג). "ואורחות אשר הדביקתן הסופה" (ביאליק, מתי מדבר). 4, [הדביק אחרי־] רדף, דלק אחרי־: "וכל איש ישראל... שמעו כי־נסו פלשתים וידבקו גם־המה אחריהם" (שמואל א יד כב). — [להדביק את־, אחרי־, מדביק, י־]

~ הפ' הדבק, 1, חבר נדבק, נצמד: "ולשוני מדבק מלקוחי" (תהלים כב טז). "כזית מן המת מדבק לאסקופה" (אהלות יב ח). "נפשך בכל מיני יקר מדבקת" (יהודה הלוי, ג 318). "ומדבק אל אכף אבירו יעופף כעוף הפורח" (ביאליק, מתי מדבר). המודעות הדבקו אל הלוח. 2°, נגרמה לו מחלה: האיש הדבק במגפה שפרצה בעיר. — [מדבק, ידבק]

— דבק בידו דבר, לקח דבר באסור, נמצא ברשותו: "ולא־ידבק בידך מאומה מן־החרם" (דברים יג יח).

— דבקה לשונו לחכו (תהלים קלז ו), נאלם, לא יכל להניע את לשונו לדבר.

— דבקה נפשו ב־, אהב בכל לבו, אהב אהבה עזה: "ותדבק נפשו בדינה" (בראשית לד ג). "ומשיצא מבטן אמו כבר דבקה נפשו בתורה" (עגנון, כלה קצט).

— מחלה מדבקת° (מתדבקת), מחלה העוברת מחולה לבריא: "מחלה מתדבקת המיתה שתים מפרותיו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קיז). שפעת, טיפוס — מחלות מדבקות הן.

דבק ת' [מן דבק, דבק] 1, אחוז ב־, כרוך אחרי־, נצמד: "ואתם הדבקים בה'" (דברים ד ד). "ויש אהב דבק מאח" (משלי יח כד). "כי דבקי דברתך בדיצה ידודוך" (כי אדוקי אש, יוצר יום כפור). 2 ° [בדקדוק] נסמך: "פוגת־דבק, והטעם: פוגת עין" (אברהם אבן־עזרא איכה ב יח). — [דבקה, דבקים, דבקות]

— נתן רוח בין הדבקים* [שאול מברכות טז:], הפריד בין שנים שהיו קרובים מאד זה לזה.

דבק ז' [מן דבק, דבק] 1*, חמר שמדביקים בו דברים שונים: "דבק כדי לתן בראש השבשבת" (שבת ח ד). דבק־נגרים. דבק־עמילן. 2, חבור, אחוד: "אמר לדבק טוב הוא" (ישעיה מא ז). "דבק חברתי בתוך הקבוצים הנפרדים עצמם" (ויסלהסקי, תר' בזולם 40). 3, מקום חבורם של חלקים שונים: "ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין" (מלכים א כב לד). — [דבק־, דבקים, דבקי־]

— אמר לדבק טוב [בהשאלה מן ישעיה מא ז] הסכים לאחוד, אשר בכל לב את השתפות [ביחוד בעסקי שידוכים]: "ואמרת לדבק טוב וקבל עליו המחתן... לפרנס את הבחור החתן" (עגנון, כלה רג). "ויאמרו לדבק טוב אבא וגם אמא" (ברגשטין, אסיף 66). — [דבק־, דבקים, דבקי־]

דביקה

דבקה° נ' [מן דבק] צמח־בר ממשפחת הפואתיים (Galium), בעל עלים ערוכים בדורים, מן העשבים הרעים הגדלים בשדות. — [דבקת־, דבקות, דבקות־]

דבקה°, דבוקה נ׳ [מן דבק] [בצבא] צרור של פצצות או קבוצה של צנחנים הנשלחים ממטוס בבת אחת.–[דבקת־, ־קות]

דבקה° נ׳ [ערבית: דבכה] רקוד ערבי עממי.

דבקון־הזית

דבקון° ז׳ [מן דבק] צמח־טפיל דו־ביתי ממשפחת ההרנוגיים, בעל עלים ירקים, הגדל על ענפי עצים אחרים ויונק מהם את המים והמלחים הדרושים לקיומו. בארץ־ישראל נפוץ ביותר ״דבקון־הזית״ (Viscum). – [דבקון־, דבקונים]

דבקות״, דביקות נ׳ [מן דבק, דבק] 1״, הצמדות: ״היה מוסיף דבקות בתורה״ (רמב״ם, מעילה ח ז). ״ודבקותה בתאוות הנבזות והנקלות״ (הרומי, יס 332). דבקות ברעיון הנאלה. 2° [בהשאלה] רכוז מלא של הכונה והמחשבה, התפעלות והתמסרות בכל נימי הנפש: ״שם בא לידי דבקות הבורא מתוך אהבה בלי גבול״ (יהודה שטינברג, מח). ״ומתוך מין התלהבות ודבקות, ודבקות שבדבקות, בצרוף מיני יחודים וסלודים ורקודים״ (ביאליק, טעות נעימה). ״התחיל לומר בהתלהבות ודבקות תפלת הדרך״ (עגנון, כלה יא). – [דבקות־]

דבקותי° ת׳ [מן דבקות] שיש בו דבקות, של התלהבות ומסירות רבה: ״הבריאה הדבקותית הממשכת״ (סדן, באלכסון 34). תפלה דבקותית. – [־תית, ־תיים, ־תיות]

דבקי°, דיבקי ת׳ [מן דבק] נוח להדבקה, בעל סגלות של דבק: עמילן שנחלט במים חמים נעשה דבקי. – [דבקית, דבקיים, ־יות]

דבקיות״, דיבקיות נ׳ [מן דבקי] סגלות של דבק, תכונתו של דבר מדבק או מדבק: ״והעבי והדקות והדבקיות״ (דוראן, מגן אבות ח״י ד). דבקיות הבצק. דבקיות שרף־העצים.–[דבקיות־]

דבקני° ת׳ [מן דבק, דבק] מדבק, לופת ונאחז: ״צנה דבקנית זחלה והגיעה עד חזהו״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 35)–[־נית, ־ניים, ־ניות]

דבר ז׳ [ראה א. דבר] 1, דבור, מאמר, מלה: ״ולא־תשמיעו את־קולכם ולא יצא מפיכם דבר״ (יהושע ו י). ״וכתוב ישר דברי אמת״ (קהלת יב י). ״דבר שקר״ (משלי יג ה). ״כדברך כן נעשה״ (שופטים יא י). ״קול דברים אתם שמעים״ (דברים ד יב). ״אין אמר ואין דברים, בלי נשמע קולם״ (תהלים יט ד). 2, עצם, גוף, חפץ: ״לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו״ (מלכים ב כ יג). 3, ענין, מעשה: ״וייטב הדבר בעיני המלך״ (אסתר ב ד). ״הנה אנכי עשה דבר בישראל״ (שמואל א ג יא). ״שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים״ (בבא קמא פב). ״מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון, צריך להוכיחו״ (ברכות לא). 4 [ביחוד במשפט שלילה] משהו, מאומה, כלום: ״ולנערה לא תעשה דבר״ (דברים כב כו). ״לא חסרת דבר״ (דברים ב ז). 5, משא, חזון, לוגוס: ״כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא״ (ירמיה יח יח). ״בראשית היה הדבר״ (הברית החדשה, יוחנן). ״הדבר״ (ביאליק, שם השיר). [וראה עוד הצירופים והניבים להלן]. – [דבר־, דברים, דברי־, דבריו]

– **דבר אחר**°, 1*, פרוש אחר, באור נוסף: ״אם שמוע – תשמע, ואם לאו – לא תשמע; דבר אחר: אם שמוע – בישן, תשמע – בחדש״ (ברכות מ). ״דבר אחר: ביד חזקה – שתים״ (הגדה של פסח). 2*, כנוי לחזיר: ״אי פגע בדבר אחר״ (שבת קכט). ״ובן־רגע–והנה הוא נוחר כדבר אחר״ (ביאליק, יום השישי ד). ״שלא נראה בימיהם דבר אחר בארץ־ישראל״ (עגנון, אלו תע). 3°, כנוי־גנאי לאדם גס ורשע: ״עשרה פרנקים גזל ממני דבר־אחר זה!״ (צמח, כתבים 48). 4*, כנוי בלשון נקיה למשגל: ״וישן עמי בקרוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר״ (שבת יג). ״צנועין באכילתן וצנועין בבית־הכסא וצנועין בדבר אחר״ (ברכות ח). 5*, כנוי לעבודת אלילים: ״גזרו על פתן (של גוים)... ועל בנותיהן, משום דבר אחר״ (שבת יז).

– **דבר והפוכו**°, שני נוגדים: ״כלום יש לשמע מזה...שההלכה והאגדה הן שתי צרות זו לזו, דבר והפוכו?״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״מי שלא ראה את שני האחים כאחד לא ראה דבר והפוכו״ (עגנון, כלה רפב).

– **דבר וחצי דבר**° [על־פי בבא בתרא נו: ״דבר – ולא חצי דבר״; ביחוד במשפט שלילה], משהו, כלום: ״ולא זכר דבר וחצי דבר מכל הקורות אותו״ (עגנון, אלו קה). ״הם לא ידעו דבר וחצי דבר על המלחמה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 165).

– **דבר ריק**, דבר קל־ערך, ענין פחות: ״כי לא־דבר רק הוא מכם, כי־הוא חייכם״ (דברים לב מז).

– **דבר של מה־בכך**°, ענין בלתי־חשוב: ״בהתגלות מעינות מליצתם חוצה בהסכמותיהם על דברים של מה־בכך״ (מנדלי מו״ס, עד).

– **דבר דבור על אפניו** [שאול מן משלי כה יא], דבר ערוך כהלכה, בסדר ובפרוטרוט: ״אז יספר השומר בנחת ובשפה ברורה, דבר דבור על אפניו״ (ביאליק, תר׳ קישוט קצ).

– **דבר הלמד מאליו**°, מובן מאליו, נקל להבין: ״דבר הלמד מאליו, שלא מסרתי כאן אלא את תמצית השיחה״ (ברקוביץ, הראשונים כב).

– **דבר הלמד מסופו*** [ספרא א ב, ברייתא דרבי ישמעאל; משלוש־עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן] ענין שהוא סתום ובלתי־מפרש במקומו בתורה, ורק מתוך עיון בסופו נוכל לעמד עליו [להבדיל מן:]

– **דבר הלמד מענינו*** (שם), דבר שאינו כתוב במפרש, אבל אפשר להסיקו ולעמד עליו מתוך עיון בגוף הענין.

– **דבר שלא בא לעולם***, דבר שעדין אינו במציאות, שעדין לא יצא לפעל: ״אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם״ (בבא מציעא לג:)

– **דבר בעתו**, מעשה שנעשה בזמנו הנכון: ״ודבר בעתו מה־טוב״ (משלי טו כג).

– **דבר־של־קימא***, חמר המתקים ימים רבים: ״בכל כותבין: בדיו... ובכל דבר שהוא של קימא״ (גיטין ב ג). ״כי הם עמלים ואנו עמלים בשביל דבר־של־קימא״ (אחד העם, לג).

– **דבר־תמה״, דבר־של־תמה**°, ענין מוזר ותמוה: ״שקבל רבי עדות זו ולמד הימנה אף־על־פי שדבר־תמה הוא״ (רש״י

חולין ז׳). ״אָמַר כְּמִין דָּבָר־שֶׁל תַּמָּה שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְיַשְּׁבוֹ״ (הזז, יעיש ג 52).

— אַחֲרִית־דָּבָר (על־פי קהלת ז ח), סִיּוּם, אֶפִּילוֹג.

— אֵין־דָּבָר, 1, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֵין כָּל רַע בָּזֶה: ״רַק אֵין־דָּבָר, בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה״ (במדבר כ יט). 2°, הַדָּבָר אֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, עִנְיָן שֶׁל מַה־בְּכָךְ הוּא: אֵין דָּבָר, חֲבִיבִי, הַכֹּל יִסְתַּדֵּר.

— בַּעַל־דָּבָר^, ראה ערך בַּעַל, בַּעַל־דָּבָר.

— יוֹדֵעַ דָּבָר°, מֻמְחֶה, בָּקִי, מֵבִין: ״יוֹדְעֵי־דָבָר מִנֶּגֶד קוֹרְצִים עַיִן״ (אלתרמן, הטור א 150).

— כְּלָלוֹ־שֶׁל־דָּבָר*, הַסִּכּוּם הוּא, הַיּוֹצֵא מִדְּבָרֵינוּ: ״כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם מָרוֹר יוֹצְאִין בּוֹ״ (פסחים לט:). ״כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר – כָּל כְּלִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמִשְׁכָּב וְכוּ׳״ (רמב״ם כלים כז טז).

— סוֹף דָּבָר, סִכּוּם הַדְּבָרִים: ״סוֹף דָּבָר, הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא!״ (קהלת יב יג).

— לֹא סוֹף דָּבָר*, לָאו דַּוְקָא: ״לֹא סוֹף דָּבָר שֶׁמֵּת, אֶלָּא אֲפִלּוּ נִטְמָא״ (ירושלמי שקלים ג ד).

— עֶרְוַת דָּבָר, מַעֲשֵׂה זִמָּה, נִאוּף: ״וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר״ (דברים כג טו).

— רַגְלַיִם לַדָּבָר*, יֵשׁ יְסוֹד לְכָךְ, הַדָּבָר נִרְאֶה נָכוֹן: ״הָתָם יֵשׁ רַגְלַיִם לַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי קִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה!״ (נידה ג.). ״הָיוּ רַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁגַּם יַד אֵיזֶה יְהוּדִי בָּאֶמְצַע״ (ביאליק, החצוצרה ב).

— לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר°, לְפִי הָאֱמֶת, אַלִּבָּא דַּאֲמִתָּא.

— כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר*, בְּדוֹמֶה לְכָךְ: ״כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר״ (שבת צז. ועוד).

— אֵין לַדָּבָר סוֹף*, לֹא נוּכַל לְהַגִּיעַ לְעוֹלָם לְפִתְרוֹן סָבִיר: ״אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן אֵין לַדָּבָר סוֹף״ (יומא א א).

— עַל לֹא־דָבָר*, 1*, לְחִנָּם, עַל לֹא־עָוֶל: ״וְזֶה אַכְזָרִי עָמַד לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה חִנָּם עַל לֹא־דָבָר״ (במדבר רבה כ). ״אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲרַגְתֶּם עַל לֹא־דָבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי״ (רש״י בראשית כ ד). 2°, תְּשׁוּבַת אֲדִיבוּת מְקֻבֶּלֶת לְמִי שֶׁמּוֹדֶה לַחֲבֵרוֹ עַל מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה לְמַעֲנוֹ: – ׳חֵן חֵן לְךָ׳! – ׳עַל־לֹא־דָבָר׳.

— בִּדְבַר־, בְּעִנְיַן־, בְּיַחַס, בְּנוֹגֵעַ לְ־: ״וְלֹא־סָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו, רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי״ (מלכים א טו ה). ״וְאֵין שׁוֹאֲלִין בִּדְבַר שֵׁדִים בְּשַׁבָּת״ (סנהדרין קא.).

— עַל־דְּבַר־, 1, בְּעִנְיַן־, עַל אוֹדוֹת: ״וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ בְּצַוֹּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־דְּבַר אַבְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יח ה). הַשִּׂיחָה נָסַבָּה עַל־דְּבַר הַתָּכְנִית הַחֲדָשָׁה. 2, בִּגְלַל, בִּשְׁבִיל, בְּשֶׁל: ״עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים״ (בראשית מג יח). ״עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ״ (תהלים עט ט).

— דְּבַר־אֱמֶת, עִנְיָן יָשָׁר וְנָכוֹן, מַתְאִים לַמְּצִיאוּת: ״וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת״ (קהלת יב י). ״כָּל לְשׁוֹן־הָרָע שֶׁאֵין בּוֹ דְּבַר־אֱמֶת בִּתְחִלָּתוֹ אֵין מִתְקַיֵּם בְּסוֹפוֹ״ (סוטה לה.).

— דְּבַר־בְּלִיַּעַל, מַחֲשֶׁבֶת רֶשַׁע, מְזִמָּה רָעָה: ״דְּבַר־בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ״ (תהלים מא ט). ״כִּי עַתָּה יָצוּק בּוֹ דְּבַר בְּלִיַּעַל״ (ביאליק, תר׳ קישוט ריא).

— דְּבַר־הֲלָכָה*, דְּבַר־תּוֹרָה, פֶּרֶק לִמּוּד: ״לֹא יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ... אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה״ (ברכות לא.).

— דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ, מִכְסַת־עֲבוֹדָה יוֹמִית: ״כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם, דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ״ (שמות ה יג).

— דְּבַר־זִמָּה*, מַעֲשֵׂה נִאוּף: ״מִדְּבַר זִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תּוֹרָה״ (עבודה זרה יז:).

— דְּבַר־מָה° [שאול מן במדבר כג ג: ״ודבר מה יראני״] מַשֶּׁהוּ, עִנְיָן קַל: ״דְּבַר־מָה בַּל יְדַעְתִּיו כַּיַּיִן בִּי הָמָה״ (ביאליק, זוהר). ״תּוֹךְ־כְּדֵי־כָּךְ דְּבַר־מָה פָּרַח לְתוֹךְ פִּיו״ (הזז, יעיש ג 239).

— דְּבַר־מִצְוָה*, 1, עִנְיָן שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ לְפִי הַתּוֹרָה [להבדיל מן ״דבר־הרשות״, ראה להלן]: ״לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לִדְבַר מִצְוָה״ (בבא קמא לח:). 2 [בלשון נקייה] בְּעִילָה לְשֵׁם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה: ״אָסוּר לְאָדָם שֶׁיָּכֹף אִשְׁתּוֹ לִדְבַר מִצְוָה״ (עירובין ק:).

— דְּבַר־סֵתֶר, עִנְיָן סוֹדִי: ״דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ, הַמֶּלֶךְ״ (שופטים ג יט).

— דְּבַר־עֲבֵרָה*, מַעֲשֵׂה חֵטְא, מַעֲשֶׂה בִּלְתִּי־מוּסָרִי: ״אֵין שָׁלִיחַ לִדְבַר־עֲבֵרָה״ (בבא קמא עט.). ״מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁתְּבָעָהּ אִשָּׁה לִדְבַר עֲבֵרָה״ (ברכות כב.). סַרְסוּר לִדְבַר־עֲבֵרָה.

— דְּבַר־עֶרְוָה*, מַעֲשֵׂה־נִאוּף, זִמָּה: ״לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָהּ דְּבַר־עֶרְוָה״ (גיטין ט י). ״שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׂוֹנְאָן... וְהָרוֹאֶה דְּבַר־עֶרְוָה בַּחֲבֵרוֹ וּמֵעִיד בּוֹ יְחִידִי״ (פסחים קיג:).

— דְּבַר־הָרְשׁוּת*, מַעֲשֶׂה פְּרָטִי, עִנְיָן שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתוֹ מִתּוֹךְ רְצוֹנוֹ הַחָפְשִׁי [להבדיל מן ״דבר מצווה״ — ראה לעיל]: ״אִם מַמְתִּינִים לוֹ לִדְבַר־הָרְשׁוּת, כָּל שֶׁכֵּן לִדְבַר־מִצְוָה״ (מועד קטן ז:).

— דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה, מִכְסָה שְׁנָתִית: ״וְהֵם מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ.. דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה״ (דברי הימים ב ט כד).

— דְּבַר־שְׂפָתַיִם, דִּבּוּר בְּעָלְמָא, מֶלֶל: ״אָמַרְתָּ: אַךְ־דְּבַר שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה״ (מלכים ב יח כ). ״רַק בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְלֹא בִּדְבַר־שְׂפָתַיִם בִּלְבַד יֵשׁ לָנוּ תִקְוָה לְנַצֵּחַ אֶת הַלְּבָבוֹת״ (אחד העם, יד). ״לְבִלְתִּי חַלֵּל אֶת הַקֹּדֶשׁ בִּדְבַר שְׂפָתַיִם״ (בורלא, עקביה 214).

— דְּבַר־תּוֹרָה*, [מונח מקובל בהלכה בתלמוד] דִּין מִן הַתּוֹרָה, מִדְּאוֹרַיְתָא [ולא מדברי סופרים או תנאים]: ״דְּבַר תּוֹרָה: אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד – חַיָּב״ (גיטין נג.). ״דְּבַר תּוֹרָה: הָאָב יוֹרֵשׁ אֶת בְּנוֹ״ (בבא בתרא קיד:).

— דְּבָרִים, שֵׁם הַחֻמָּשׁ הַחֲמִישִׁי בַּחֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי הַתּוֹרָה [על־שום פתיחתו: ״אלה ה ד ב ר י ם אשר דבר משה״]

— דְּבָרִים בְּגוֹ*, יֵשׁ טַעַם וְסִבָּה מְיֻחֶדֶת לַדָּבָר — ראה ערך בְּגוֹ.

— וְהַדְּבָרִים אֲרֻכִּים°, יֵשׁ לְסַפֵּר עַל כָּךְ הַרְבֵּה, הַסִּפּוּר עֲדַיִן לֹא נִסְתַּיֵּם: ״מִי יִחְיֶה יְסַפֵּר פְּלָאוֹת גְּדוֹלוֹת וְנוֹרָאוֹת, וְהַדְּבָרִים אֲרֻכִּים״ (הזז, הישבת 16).

— דְּבָרִים בְּטֵלִים*, עִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ: ״אִי־אֶפְשָׁר לַחֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים״ (נדרים ח.). ״אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה, וְהֵם מַשְׁכִּימִים לִדְבָרִים בְּטֵלִים״ (ברכות כח:). ״דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְהָאֱמֶת הִיא שֶׁכָּל דְּבָרָיו הֶבֶל וְאֵינָם כְּלוּם״ (מנדלי מו״ס, צא).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– דְּבָרִים בְּעָלְמָא°, שִׂיחָה סְתָם: "כָּל הַדְּבָרִים רַק דְּבָרִים בְּעָלְמָא, שֶׁאֵין לָהֶם שַׁחַר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים מב). "וְרֻבָּם לֹא הָיוּ אֶלָּא דְּבָרִים בְּעָלְמָא מִתְבַּלִּים בְּחִדּוּדִים" (אחד העם, רסד).

– דְּבָרִים כְּדָרְבוֹנוֹת [שאול מקהלת יב יא], מִלִּים בּוֹטוֹת וּפַסְקָנִיּוֹת.

– דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם°, עִנְיָנִים כְּמוֹ שֶׁהֵם, דְּבָרִים נְכוֹנִים: "סָבוּר הָיָה אוֹתוֹ עָנִי שֶׁהַדְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם" (עגנון, אלו צא).

– דְּבָרִים כִּכְתָבָן* (פסחים כא:), דְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּכְתְּבוּ, כִּפְשׁוּטָם, לְלֹא שִׁנּוּי כָּלְשֶׁהוּ.

– וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים [על־פי דברי הימים א ד כב], כָּךְ הָיָה לְעוֹלָמִים, מַעֲשֶׂה יָשָׁן־נוֹשָׁן הוּא.

– דְּבָרִים רַבָּה*, סֵפֶר מִדְרָשִׁים עַל חֻמַּשׁ דְּבָרִים, אֶחָד מִסִּפְרֵי "מִדְרָשׁ רַבָּה".

– דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ*, 1*, כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לְתַשְׁמִישׁ־הַמִּטָּה, בְּעִילָה (כתובות עא:). 2°, עִנְיָנִים שֶׁבִּתְחוּם הַיְחָסִים שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַמִּינִים.

– דְּבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה* [בשינוי הוראה ממועד קטן כד.], דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, יַחֲסֵי־מִין.

– דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב*, כַּוָּנָתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל אָדָם, מַחֲשָׁבָה שֶׁלֹּא בָּאָה לִידֵי בִּטּוּי: "דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים" (נדרים כח.) "הִנֵּה לֹא נִשְׁתַּוּוּ בְּכֹל בִּדְבָרִים שֶׁבַּלֵּב" (מגדלי מו"ס, יס). "דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב הֵם, וְאֵין דּוֹרְשִׁים בָּהֶם בָּרַבִּים" (ביאליק, פסטרנאק).

– בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים*, הָאָמוּר לְמַעְלָה נָכוֹן רַק לְגַבֵּי... [ראה ערך אָמוּר]

– לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם* (בבא מציעא ה. ועוד), אֵין לַדְּבָרִים כָּל יְסוֹד, לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא [נכתב ונבטא בקיצור: לְהַדַּ"ם]

– דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב°, דְּבָרִים כֵּנִים וּגְלוּיִים: "דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב נִכְנָסִים אֶל הַלֵּב" (מימרה עממית).

– אוֹנָאַת דְּבָרִים*, דִּבְרֵי עֶלְבּוֹן, פְּגִיעָה בְּכָבוֹד, הַכְלָמָה: "'לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ' – בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר" (בבא מציעא נח:). [ראה גם ערך אוֹנָאָה]

– אִישׁ־דְּבָרִים, ראה ערך אִישׁ, אִישׁ־דְּבָרִים.

– בַּעַל־דְּבָרִים, ראה ערך בַּעַל, בַּעַל־דְּבָרִים.

– דִּין־וּדְבָרִים*, טְעָנוֹת, תְּבִיעָה: "דִּין־וּדְבָרִים אֵין לִי עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵין לִי עֵסֶק בָּהּ וְיָדַי מְסֻלֶּקֶת הֵימֶנָּה" (גיטין עז.).

– עֲלִילוֹת דְּבָרִים, ראה ערך עֲלִילָה.

– עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, צִוּוּיֵי־הַיְסוֹד שֶׁצִּוָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמַד הַר סִינַי: "וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית – עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים" (שמות לד כח).

– דִּבְרֵי־בֶלַע, חֲרָפוֹת וְגִדּוּפִים, הַשְׁמָצוֹת: "אָהַבְתָּ כָל־דִּבְרֵי־בָלַע, לְשׁוֹן מִרְמָה" (תהלים נב ו). "חֵרֵף שֶׁבָּרָה לִבִּי בְּשָׁמְעִי דִּבְרֵי־בֶלַע כָּאֵלֶּה" (יל"ג, פרוזה רלח). "הֲיִתְאַפֵּק אִישׁ וְאִם יֶחֱשֶׁה לְמִשְׁמַע דִּבְרֵי בֶלַע?" (ביאליק, תר' טל לה).

– דִּבְרֵי־הֲבַאי° [על־פי חולין צ:], שְׁטֻיּוֹת, הֲבָלִים: "בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ שַׁקְרָן הוּא... וּמַתִּיר לְעַצְמוֹ דִּבְרֵי־הֲבַאי" (מגדלי מו"ס, תנז). "כָּל לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת דִּבְרֵי־הֲבַאי תֵּעָקֵר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קיב). "מָה רָאִיתָ לִשְׁטוּת זוֹ לְהַאֲמִין בַּחֲלוֹמוֹת וּבְדִבְרֵי־הֲבַאי?" (ברקוביץ, תר' טוביה לה).

– דִּבְרֵי־הַיָּמִים, 1, שֵׁם הַסֵּפֶר הָאַחֲרוֹן בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ הַמַּרְצֶה בְּקִצּוּרָה אֶת תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל לְמִן אָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד הַצְהָרַת כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס; נֶחֱלָק לְדִבְרֵי־הַיָּמִים א' וְדִבְרֵי־הַיָּמִים ב'. 2, הִיסְטוֹרְיָה, סִפּוּרֵי תּוֹלָדָה, קוֹרוֹת: "סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה" (מלכים א טו ז). דִּבְרֵי יְמֵי יִשְׂרָאֵל. דִּבְרֵי יְמֵי הָעַמִּים.

– דִּבְרֵי־כִבּוּשִׁין*, אִמְרֵי תּוֹכֵחָה וּמוּסָר: "הַזָּקֵן שֶׁבָּהֶן אוֹמֵר לִפְנֵיהֶן דִּבְרֵי־כִבּוּשִׁין" (תענית ב א). "דִּבְרֵי־כִבּוּשִׁין אֵלֶּה יוֹצְאִים מִפִּי הָרַב" (יל"ג, פרוזה רלד). "נוֹטֵל אֶת הַשּׁוֹט וּמְאַיֵּם בּוֹ עַל סוּסִי וְאוֹמֵר לוֹ דִּבְרֵי־כִבּוּשִׁין" (מגדלי מו"ס, קלג). "אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה סָבָא מְיַסֵּר אוֹתָהּ בְּדִבְרֵי־כִבּוּשִׁים" (שניאור, סיפורים קמד).

– דִּבְרֵי הַכֹּל*, הַכֹּל מוֹדִים וּמַסְכִּימִים: "מַחֲלֹקֶת בִּקְטַנִּים, אֲבָל בִּגְדוֹלִים – דִּבְרֵי הַכֹּל: מֻתָּר" (שבת כט:).

– דִּבְרֵי סוֹפְרִים*, דִּינִים שֶׁקָּבְעוּ הַחֲכָמִים מִתְּקוּפַת עֶזְרָא הַסּוֹפֵר וְעַד הַתַּנָּאִים: "חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תוֹרָה" (סנהדרין יא ג).

– דִּבְרֵי־קִלּוּסִין°, מִלִּים שֶׁל שֶׁבַח וְהַלֵּל: "כְּבָחוּר שֶׁמַּשְׁמִיעַ דִּבְרֵי קִלּוּסִין לְאָזְנֵי בְתוּלָה" (בורלא, עקביה 288).

– דִּבְרֵי רִיבוֹת, קְטָטוֹת, דִּין־וּדְבָרִים: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט... דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ" (דברים יז ח). "יָרֵא אָבִי לְחוֹלֵל 'עֲסָקִים' וְדִבְרֵי רִיבוֹת" (ברנר, א 95). "וְהָיוּ שָׁם חִכּוּכִים וְדִבְרֵי רִיבוֹת בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (עגנון, אלו צ).

– דִּבְרֵי־תוֹרָה*, חֻקֵּי הַתּוֹרָה וְדִינֶיהָ, תַּלְמוּד תּוֹרָה [להבדיל מן "דברי סופרים"]: "אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשַׁל בָּהֶן" (גיטין מג.).

– כִּדְבָרֶיךָ!°, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כֵּן אֶעֱשֶׂה (נַעֲשֶׂה).

– לִדְבָרֶיךָ*, לְפִי דַּעְתְּךָ, לְדִידָךְ: "אָמַר לוֹ: לִדְבָרֶיךָ, אֵין זֶה קָרוּי שׁוֹגֵג אֶלָּא מֵזִיד" (שבת סח:).

א. דבר [ראה דָּבָר]

~ פע' דִּ בֵּ ר פ"י אָמַר, בִּטֵּא בִּשְׂפָתָיו, הוֹצִיא מִלִּים מִפִּיו: "שְׁמַע־נָא ...לַאֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ" (ירמיה לח כ). "וְאֵין־דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר" (איוב ב יג). "וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי" (זכריה א ט). "אָנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר עֲלֵיהֶם" (ירמיה לב יב). [רווח בעיקר הבינוני: דּוֹבֵר, דּוֹבֶרֶת, דּוֹבְרִים, דּוֹבְרוֹת, גם הפעול: דָּבוּר]

~ נפ' נִ דְ בַּ ר, 1, שׂוֹחֵחַ: "אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" (מלאכי ג טז). "מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ?" (מלאכי ג יג). 2, בָּא לִידֵי הֶסְכֵּם בְּשִׂיחָה: "גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים, בִּי נִדְבָּרוּ" (תהלים קיט כג). "אֲנַחְנוּ לְעוֹלָם לֹא נִדַּבֵּר" (קרליבך, הודו 128). נִדְבַּרְתִּי עִמּוֹ לְהִפָּגֵשׁ בְּשָׁעָה שֶׁבַע. 3°, נֶאֱמַר, הֻבַּע: "וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻּלָּם" (רש"י ויקרא כה א). – [לְהִדָּבֵר עִם־, עַל־, בְּ־, נִדְבַּר, יִדָּבֵר]

~ פע' דִּ בֵּ ר פ"י 1, אָמַר, הִבִּיעַ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמִלִּים: "לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי" (בראשית כד לג). "וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר"

(שמות יג א). ״דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ״ (שמואל א ג י). 2, [דיבר ב-, על-] דִּבֵּר עַל אוֹדוֹתָיו (טוֹבוֹת אוֹ רָעוֹת): ״וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל־אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ״ (שמואל א יט ג). ״אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ״ (תהלים קכב ח). ״וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית אֲשֶׁר לָקָח״ (במדבר יב א). ״זְכֹר עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה״ (ירמיה יח כ). (וראה עוד הצירופים להלן). — [לְדַבֵּר אֶת־, אֶל־, לְ־, בְּ־, עִם־, עַל־; מְדַבֵּר, יְ־]

~ פִּע׳ דֻּ בַּ ר, 1, נֶאֱמַר, הֻבַּע בְּמִלִּים: ״נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ, עִיר הָאֱלֹהִים״ (תהלים פז ג). בָּאֲסֵפָה דֻּבַּר עַל שְׁאֵלוֹת הַשָּׁעָה. 2°, הֻסְכַּם בְּשִׂיחָה, הֻתְנָה: ״כָּל הָעִנְיָן הָיָה מְדֻבָּר בֵּינֵיהֶם מִתְּחִלָּה״ (ברקוביץ, הראשונים שמו). בְּשָׁעָה הַמְדֻבֶּרֶת נִפְגַּשְׁנוּ. עָשִׂיתִי כַּמְדֻבָּר בֵּינֵינוּ. 3 [דובר ב־] שׂוֹחֲחוּ עָלָיו, עַל עֲתִידוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ״ (שיר השירים ח ח). — [מְדֻבָּר, יְדֻבַּר]

~ הת׳ הִ דַּ בֵּ ר, 1, דִּבֵּר, הִשְׁמִיעַ קוֹל: ״וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״ (במדבר ז פט). 2°, נִדְבַּר, בָּא לִידֵי הֶסְכֵּם בְּשִׂיחָה: נִפְגַּשְׁנוּ עַל־מְנָת לְהִדַּבֵּר וּלְהַגִּיעַ לְעֶמְדָּה אֲחִידָה. — [מִדַּבֵּר, יִדַּבֵּר]

— דּוֹבֵר אֱמֶת (תהלים טו ב), דּוֹבֵר מֵישָׁרִים (ישעיה לג טו), דּוֹבֵר שָׁלוֹם (אסתר י ג), דּוֹבֵר תָּמִים (עמוס ה י), תְּאָרִים לְאָדָם יָשָׁר וְתָמִים.

— דּוֹבֵר כָּזָב (תהלים ה ז), דּוֹבֵר שֶׁקֶר (תהלים סג יב), כִּנּוּיִים לְאָדָם רַמַּאי וְשַׁקְרָן.

— דִּבֵּר בְּאִשָּׁה, הִשְׁתַּדֵּךְ אֶל אִשָּׁה: ״וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה״ (שמואל א כה לט). ״(כְּשֶׁמֵּת רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן) שָׁלַח רַבִּי לְדַבֵּר בְּאִשְׁתּוֹ״ (בבא מציעא פד:).

— דִּבֵּר אֶל (עִם־, בְּ־, עַל־) לִבּוֹ, חָשַׁב בְּלִבּוֹ, הִרְהֵר: ״אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה...״ (בראשית כד מה). ״דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר״ (קהלת א טז). ״וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל״ (קהלת ב טו). ״וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ, רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ״ (שמואל א א יג).

— דִּבֵּר אִתּוֹ (אוֹתוֹ) מִשְׁפָּטִים, נִשְׁפַּט עִמּוֹ, הִתְוַכַּח אִתּוֹ קָשׁוֹת: ״מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ: מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה?״ (ירמיה יב א).

— דִּבֵּר בּוֹ נִכְבָּדוֹת° [שאול מן תהלים פז ג] הִצִּיעַ לוֹ עֵסֶק הָגוּן אוֹ שִׁדּוּךְ טוֹב: ״מוֹרִידָה עֵינֶיהָ כְּכַלָּה שֶׁמְּדַבְּרִים בָּהּ נִכְבָּדוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנא). ״וְאֶפְשָׁר יָבוֹא שַׁדְּכָן לְדַבֵּר בָּהֶן נִכְבָּדוֹת״ (עגנון, כלה רב).

— דִּבֵּר עַל לֵב פְּלוֹנִי, 1, פִּתָּה אֶת פְּלוֹנִי, שִׁדֵּל אוֹתוֹ: ״וַיָּקָם אִישָׁהּ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ לַהֲשִׁיבָהּ״ (שופטים יט ג). 2, נִחֵם אוֹתוֹ: ״דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ״ (ישעיה מ ב).

— דִּבֵּר סָרָה, סִפֵּר בִּגְנוּת, אָמַר רָעוֹת: ״יוּמָת, כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״ (דברים יג ו). ״כִּי דִבְּרוּ סָרָה עַל מִצְוַת אֵל״ (מגילת ברית דמשק ה 21). ״הוּא מְדַבֵּר בָּהֶם סָרָה, וּבְכָל זֹאת הוּא אָדָם בַּעַל לֵב טוֹב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ל).

— דִּבֵּר שִׁיר, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי שִׁירָה, קָרָא בְּרֶגֶשׁ: ״עוּרִי עוּרִי, דַּבְּרִי־שִׁיר!״ (שופטים ה יב).

— דִּבֵּר בְּשִׁיר*, שָׁר, זִמֵּר: ״אֶחָיו הַלְוִיִּם נִכְנָסִים לְדַבֵּר בַּשִּׁיר״ (תמיד ה ו).

— דִּבֵּר תּוֹעָה, דִּבֵּר סָרָה, סִלֵּף: ״לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל־ה׳ תּוֹעָה״ (ישעיה לב ו). ״כִּי דִבְּרוּ תוֹעָה עַל חֻקֵּי הַצֶּדֶק וּמָאֲסוּ בִּבְרִית וְאֲמָנָה״ (מגילת ברית דמשק ח 34).

— דִּבֵּר תַּחֲנוּנִים, הִתְחַנֵּן: ״תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר־רָשׁ״ (משלי יח כג).

— כֵּן דִּבַּרְתָּ (שמות י כט), צָדַקְתָּ בִּדְבָרֶיךָ.

— מְדַבֵּר° [בדקדוק] כִּנּוּי גּוּף רִאשׁוֹן בְּיָחִיד אוֹ בְּרַבּוֹת (אֲנִי, אֲנַחְנוּ).

— מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ°, מְשׂוֹחֵחַ בְּגוּף רִאשׁוֹן, בִּלְשׁוֹן אֲנִי, מוֹנוֹלוֹג: ״מְדַבְּרִים בַּעֲדָם״ (ברקוביץ, תר׳ שלום-עליכם).

— דִּבֵּר אֶל הַכֹּתֶל° [ביטוי עממי] לֹא נַעֲנָה, דְּבָרָיו לֹא נִשְׁמְעוּ: ״אֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו כְּמִי שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הַכֹּתֶל״ (סוקולוב, במראות 410).

— דַּבֵּר אֶל הָעֵצִים וְאֶל הָאֲבָנִים!° [ביטוי עממי] אֵין עוֹנֶה, אֵין תְּגוּבָה: ״בַּעַל־הָעֲגָלָה לֹא אִישׁ־דְּבָרִים הוּא, שׁוֹמֵעַ וּמַחֲרִישׁ, דַּבֵּר אֶל הָעֵצִים וְאֶל הָאֲבָנִים!״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רלה).

— דִּבֵּר בּוֹ נִכְבָּדוֹת, 1, סִפְּרוּ עָלָיו דִּבְרֵי שֶׁבַח: ״נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ, עִיר הָאֱלֹהִים״ (תהלים פז ג). 2°, הִצִּיעַ לוֹ עֵסֶק טוֹב אוֹ שִׁדּוּךְ הָגוּן וְכַדּוֹמֶה [ראה לעיל ״דִּבֵּר בּוֹ נִכְבָּדוֹת״]

ב. דבר [אכדית: dabaru דחף, גרש; ערבית: דַּבַּר נס, נמלט]

~ פִּע׳ דִּ בֵּ ר פ״י אִבֵּד, הִשְׁמִיד: ״וַתְּדַבֵּר אֶת־כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה״ (דברי הימים ב כב י). — [לְדַבֵּר אֶת־, מְדַבֵּר, יְ־]

~ הִפ׳ הִ דְ בִּ י ר פ״י הִכְנִיעַ, הִשְׁמִיד, גָּבַר עַל־: ״יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ״ (תהלים מז ד). ״מִשֶּׁקָּרְבוּ שְׁתֵּי הַתַּהֲלוּכוֹת מִשְּׁנֵי הָעֲבָרִים הִדְבִּיר קוֹלָהּ אֶת קוֹל כָּל יְרִיבֵינוּ״ (שור, כוכבי 113). חַכְמֵי הַמַּדָּע הִדְבִּירוּ חַיְדַּקִּים מַזִּיקִים רַבִּים. — [לְהַדְבִּיר אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻ דְ בַּ ר°, הֻכְנַע, הֻשְׁמַד: חַיְדַּקֵּי הַמַּגֵּפָה הֻדְבְּרוּ. — [מֻדְבָּר, יֻדְבַּר]

דִּבֵּר, דִּיבֵּר

דִּבֵּר, דִּיבֵּר ז׳ [מן א.דבר] כֹּחַ הַדִּבּוּר, כֹּחַ הַבִּטּוּי בַּפֶּה: ״וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם״ (ירמיה ה יג). ״וְהָיָה כְּמוֹ גֶּשֶׁל הַדִּבֵּר מִמֶּנּוּ״ (בורלא, עקביה 268). — [דִּבְּר־, דִּבְּרוֹת]

— עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת*, עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, עֲשֶׂרֶת צִוּוּיֵי־הַיְסוֹד שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמַד הַר סִינַי וְשֶׁנֶּחְרְתוּ עַל שְׁנֵי לוּחוֹת־הַבְּרִית: ״בְּשִׁשִּׁי בַּחֹדֶשׁ נִתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל״ (שבת פו:).

— חֶלְקֵי הַדִּבֵּר° [בדקדוק] תִּשְׁעַת הַסּוּגִים הָעִקָּרִיִּים בְּאוֹצַר הַמִּלִּים שֶׁבַּלָּשׁוֹן: שֵׁם־עֶצֶם, תֹּאַר, מִסְפָּר, שֵׁם־הַגּוּף, פֹּעַל, תֹּאַר־הַפֹּעַל, מִלַּת־יַחַס, מִלַּת־חִבּוּר, מִלַּת־קְרִיאָה.

ג. דבר [ארמית]

~ פִּע׳ דַּ בַּ ר פ״ע נָהַג, הִתְנַהֵג [שגור במימרה:]

— פּוּק חֲזִי מַאי עַמָּא דָּבַר* (ברכות מה.), צֵא וּרְאֵה אֵיךְ הָעָם נוֹהֵג (וַעֲשֵׂה כְּמוֹהוּ!).

א. דַּבָּר

דַּבָּר* ז׳ [מן ג.דבר] מַנְהִיג, מַדְרִיךְ וּמְנַהֵל: ״דַּבָּר אֶחָד לְדוֹר, וְאֵין שְׁנֵי דַבָּרִין לְדוֹר״ (סנהדרין ח.). ״מִפִּי דַּבָּרֵי הַגּוֹלָה זֹאת הַפַּעַם... הַקּוֹנְגְּרֶס חַיָּב לִשְׁמֹעַ״ (אלתרמן, הטור א 247). — [דַּבַּר־, דַּבָּרִים, דַּבָּרֵי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

ב. דָּבָר° ז׳ [מן דּוֹבְרָה] מֶשֶׁט דּוֹבְרָה, רַפְסוֹדָא: ״עַד שֶׁבָּא לְחוֹף נָהָר וְכוּ׳ דּוֹבְרָה וְעָלֶיהָ דָּבָר״ (ליסיצקי, תולדות 213). — [דְּבַר־, דְּבָרִים, דִּבְרֵי־]

דֹּבֶר, דּוֹבֶר ז׳ [ארמית: דַּבְרָא שדה; מן ג׳ דבר, מקום שנוהגים לשם הצאן] מְקוֹם מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת: ״וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָבְרָם״ (ישעיה ה יז). — [דֹּבֶר־, דָּבְרוֹ; דְּבָרִים, דָּבְרֵי־]

דֶּבֶר [ערבית: דַּבְרָה פצע מוגלתי] מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קָשָׁה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי מֶתֶג וְהַמֻּעֲבֶרֶת לִבְנֵי־אָדָם אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים בְּאֶמְצָעוּת חֻלְדּוֹת וּפַרְעוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. הַדֶּבֶר פּוֹרֵץ לִפְעָמִים בְּצוּרַת מַגֵּפָה (Pestis). הַדֶּבֶר הָיָה הַמַּכָּה הַחֲמִישִׁית שֶׁהֻכּוּ הַמִּצְרִים (שמות ט ג). — [דֶּבֶר־]

דִּבְרָה, דִּיבְרָה נ׳ [מן א׳ דבר, דִּבֵּר] דִּבּוּר, דָּבָר, מַאֲמָר: ״אוּלָם אֲנִי אֶדְרֹשׁ אֶל־אֵל אֶל־אֱלֹהִים אָשִׂים דִּבְרָתִי״ (איוב ה ח). ״כִּי דְּבֵקִי דִּבְרָתְךָ בְּדִיצָה יְדִידוּתְךָ״ (כי אזוקי אש, יוצר ליום כיפור). ״הַדִּבְרָה ׳כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ׳ חָזְרָה וְנִתְּנָה כָּאן בְּקוֹלוֹת חֲדָשִׁים״ (ביאליק, פסטרנאק). — [דִּבְרַת־, דִּבְרוֹת, דִּבְרוֹת־]

— **עַל־דִּבְרַת־**, עַל־אוֹדוֹת, בִּשְׁבִיל: ״גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה״ (קהלת ז יד).

— **עַל דִּבְרָתִי** [שאול מן תהלים קי ד] בְּהֵן צִדְקִי, הֲרֵינִי מַבְטִיחַ.

דֹּבְרָה, ראה דּוֹבְרָה.

דִּבְרוּר° ז׳ [מן דבר] [בדרך לגלוג] דִּבּוּר יָתֵר, קִשְׁקוּשׁ: ״הַרְבֵּה טִרְטוּר וְקִרְקוּר וְדִרְדּוּר וּפִרְפּוּר וְדִבְרוּר — וְהָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת״ (שטיינמן, גן 94). — [דִּבְרוּר־]

דַּבָּרוּת° נ׳ [מן א׳ דִּבֵּר] מַנְהִיגוּת, שִׁלְטוֹן הַמַּנְהִיג. — [דַּבָּרוּת־]

דִּבְרִי׳ ת׳ [מן דִּבּוּר] הַשַּׁיָּךְ לְכֹשֶׁר הַדִּבּוּר וְהַחֲשִׁיבָה, שִׂכְלִי, עִיּוּנִי: ״וּמָה שֶׁהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ הָאָדָם עִם שְׁאָר הַחַיִּים וְהוּא הַכֹּחַ הַחִיּוּנִי, וּמָה שֶׁנִּתְיַחֵד בּוֹ הָאָדָם וְיִקָּרֵא הַכֹּחַ הַדִּבְרִי״ (כוזרי ה יב). ״וּמַעֲלוֹת שְׁאָר הַחָכְמוֹת הַטִּבְעִיּוֹת וְהַמּוּסָרִיּוֹת וְהַדִּבְרִיּוֹת״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״שֶׁיִּזְדַּכֵּךְ שִׂכְלָם וְיִגְבַּר בְּמִקְצָתָם כֹּחַ הַדִּבְרִי עַד שֶׁיִּתְנַבְּאוּ״ (רד״ק יואל ג א). — [דִּבְרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **מַעֲלוֹת דִּבְרִיּוֹת**׳, מַעֲלוֹת שִׂכְלִיּוֹת, אִידֵיאוֹת, מֻשָּׂגִים: ״וְאִי־אֶפְשָׁר הֱיוֹת (מַעֲלוֹת) דִּבְרִיּוֹת אֲמִתִּיּוֹת, רְצוֹנִי לוֹמַר, הַמֻּשְׂכָּלוֹת שְׁלֵמוֹת אֶלָּא לְאִישׁ מְלֻמַּד הַמִּדּוֹת״ (מורה נבוכים א לד).

דִּבְרִי׳ ת׳ [מן דֶּבֶר] שֶׁל מַחֲלַת הַדֶּבֶר: ״הָאֲוִיר הַמְּעֻפָּשׁ הַדִּבְרִי״ (קאגון א ב). — [דִּבְרִית, דִּבְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

דַּבְּרָן* ז׳ [מן א׳ דבר, דִּבֵּר] 1 ׳, מֵיטִיב לְדַבֵּר, נוֹאֵם מֻבְהָק: ״וּמְלִיצַת הַדַּבְּרָן וְשִׁירֵי הַמְשׁוֹרֵר״ (כוזרי ה כ). 2 *, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְדַבֵּר, בַּעַל דְּבָרִים: ״לֹא אֶבְרָא אוֹתָהּ... מִן הַפֶּה, שֶׁלֹּא תְהֵא דַּבְּרָנִית״ (בראשית רבה יח). ״לֹא מִן הַנַּדְּבָנִים הַמְקַשְׁקְשִׁים בִּפְרוּטוֹתֵיהֶם וְלֹא מִן הַדַּבְּרָנִים וְהַכַּתְבָנִים״ (אחד העם, יט). — [דַּבְּרָנִית, דַּבְּרָנִים, ־נִיּוֹת]

דַּבְּרָנוּת° נ׳ [מן דַּבְּרָן] 1, כִּשְׁרוֹן הַנְּאוּם, הַכֹּשֶׁר לְדַבֵּר בְּצוּרָה נָאָה, רֵטוֹרִיקָה: ״דַּבְּרָנוּתוֹ וְשִׂיחָתוֹ הַנָּאָה״ (ביאליק, אריה ו). ״לֹא קָרָאתִי אַף סֵפֶר אֶחָד בְּהִלְכוֹתֶיהָ שֶׁל אָמָּנוּת הַדַּבְּרָנוּת״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 75). 2, רִבּוּי דְּבָרִים, הַמִּדָּה לְדַבֵּר הַרְבֵּה. — [דַּבְּרָנוּת־]

דַּבְּרָנִי° ת׳ [מן דַּבְּרָן] הַמַּרְבֶּה לְדַבֵּר, מַאֲרִיךְ שִׂיחָה: ״וְעַד שֶׁלֹּא הִסְפִּיק הַשֵּׁנִי לְהָשִׁיב רוּחוֹ... בָּא הַדַּבְּרָנִי הַשְּׁלִישִׁי... וּפוֹצֶה פֶּה בְּפֶצַח מִשְׁנֶה״ (מנדלי מו״ס, קנה). ״הַדַּבְּרָנִי וְהָרַתְחָנִי שֶׁבָּהֶם הֲלֹא הוּא אַהֲרֹן״ (ליסיצקי, תולדות 154). — [דַּבְּרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דַּבֶּרֶת° נ׳ [מן א׳ דבר, דִּבֵּר] [בדרך היתול] בֻּלְמוּס הַדִּבּוּר, ״מַחֲלַת״ הַדִּבּוּר הָאָרֹךְ לְאֵין קֵץ: ״דּוֹמֶה לוֹ שֶׁהוּא חוֹלֶה בְּמַה שֶּׁהָאִיטַלְקִים מְכַנִּים פֶּרְלַנְטִינָה (׳דַּבֶּרֶת׳)״ (טברסקי, לפידים 195).

דְּבַשׁ ז׳ [אכדית: dispu; ארמית: דִּבְשָׁא, ערבית: דִּבְּס] 1, חֹמֶר נוֹזֵל הַנּוֹצָר בְּגוּף הַדְּבוֹרָה עַל־יְדֵי עִבּוּד הַצּוּף שֶׁהִיא אוֹסֶפֶת מִן הַפְּרָחִים, מֵכִיל כְּ־77% סֻכָּרִים שׁוֹנִים וְכֵן חֻמְצוֹת, חָמְרֵי־צֶבַע וְעוֹד. הַדְּבַשׁ מְשַׁמֵּשׁ מָזוֹן לַדְּבוֹרִים. הָאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּמָזוֹן וְגַם כִּרְפוּאָה. ״מַה מָּתוֹק מִדְּבַשׁ״ (שופטים יד יח). ״דְּבַשׁ מָצָאתָ, אֱכֹל דַּיֶּךָּ״ (משלי כה טז). 2 *, מִיץ מָתוֹק כְּעֵין דְּבַשׁ הֶעָשׂוּי מִפֵּרוֹת שׁוֹנִים: ״דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיֵין תַּפּוּחִים״ (תרומות יא ב). דְּבַשׁ תְּאֵנִים, דְּבַשׁ חֲרוּבִים. — [דְּבַשׁ־, דִּבְשׁוֹ; בצימוד עם עָקְצוֹ — גם דֻּבְשׁוֹ]

— **הֵלֶךְ־דְּבַשׁ** (שמואל א יד כו), נְזִילַת דְּבַשׁ מִתּוֹךְ קִנֵּיהֶן שֶׁל דְּבוֹרֵי־הַבָּר.

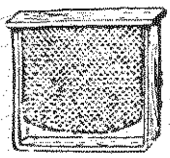
יערת־דבש

— **חַלַּת־דְּבַשׁ*** (פסחים סה.), טַבְלַת דּוֹנַג, עֲשׂוּיָה תָּאִים מְשֻׁשִּׁים, שֶׁלְּתוֹכָם מְטִילוֹת הַדְּבוֹרִים אֶת בֵּיצֵיהֶן, אֶת דִּבְשָׁן וְאֶת אַבְקַת הַפְּרָחִים. הַדְּבוֹרִים עוֹשׂוֹת אֶת חַלַּת הַדְּבַשׁ מִן הַדּוֹנַג שֶׁהֵן מַפְרִישׁוֹת מִגּוּפָן.

— **יַעְרַת־דְּבַשׁ**, 1, חַלַּת הַדְּבַשׁ (שמואל א יד כז). 2, טַבְלַת דּוֹנַג שֶׁהֻטְבְּעוּ בָּהּ עִקְּבוֹת הַתָּאִים; שָׂמִים אוֹתָהּ בַּכַּוֶּרֶת וְהַדְּבוֹרִים מְסַיְּמוֹת אֶת בִּנְיָנָהּ.

— **יֶרַח־הַדְּבַשׁ°** [אנגלית: honey-moon] כִּנּוּי מְקֻבָּל לַתְּקוּפָה שֶׁמְּבַלִּים יַחַד בְּנֵי־הַזּוּג מִיָּד לְאַחַר נִשּׂוּאֵיהֶם — בְּמַסַּע־שֶׁל־חַג אוֹ בְּבִלּוּיִים אֲחֵרִים, בְּטֶרֶם יִכָּנְסוּ לְחַיֵּי־מִשְׁפָּחָה שֶׁל יוֹם־יוֹם.

— **דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנוֹ**, [בהשאלה מן שיר השירים ד יא] הוּא מְדַבֵּר חֲלָקוֹת וּמַחֲמָאוֹת, דְּבָרָיו נְעִימִים וּמְתוּקִים.

— **לֹא מִדֻּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֻקְצֵךְ*** [על־פי במדבר רבה כ, כאמר מושאל מן הנאמר לצרעה] אֵין חֵפֶץ לֹא בְּטוֹבָתְךָ וְלֹא בְּרָעָתְךָ, אַל תְּשַׁבַּח וְאַל תְּגַנֶּה!

— **אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ** (שמות ג ח), מִשְׁבָּחֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— **לָקַק דְּבַשׁ°** [בהשאלה, בלשון־הדיבור] נֶהֱנָה מְאֹד, הִתְעַנֵּג — [רווח ביחוד בשלילה:]

— **לֹא לָקַק דְּבַשׁ°**, לֹא רָאָה נַחַת, לֹא הִתְעַנֵּג, סָבַל לֹא מְעַט...

דבשׁ [מן דְּבַשׁ]

~ פָּע׳ **דָּבַשׁ**׳ פ״ע מָתַק, נָעַם: ״פַּחֲדַת לִבְבִי הַשְׁקֵט, וַהֲגִיגִי לְפָנֶיךָ יִדְבָּשׁ״ (שמואל השלישי, פיוט לראש־חודש). ״וּמִכָּל רָאשֵׁי בְשָׂמִים יִדְבַּשׁ בְּאַפִּי תָּמִיד... נִיחוֹחַ צִיצֵךְ״ (ביאליק, פרידה). — [לִדְבֹּשׁ, דּוֹבֵשׁ, יִדְבַּשׁ]

~ פִּע׳ **דִּבֵּשׁ°** פ״י הִמְתִּיק כִּדְבַשׁ: ״נוֹזִיק לֹא נוֹהֵג הָיָה לְדַבֵּשׁ לְשׁוֹנוֹ״ (קובנר, פנים 20). — [לְדַבֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּבַּשׁ°**, ראה ערך מְדֻבָּשׁ.

~ הפ׳ **הִדְבִּישׁ***, 1 *, פ״ע הֶחֱמִיץ (דְּבַשׁ) וְהִתְקַלְקֵל: ״יַיִן וְהֶחְמִיץ, שֶׁמֶן וְהִבְאִישׁ, דְּבַשׁ וְהִדְבִּישׁ״ (בבא מציעא לח:). 2 °, הִצְהִיב כְּעֵין הַדְּבַשׁ: ״רְפִידֵי שַׁלְכוֹת שֶׁהִדְבִּישׁוּ בִּזְמָן״ (שלונסקי, שירים 283). 3 ^, פ״י הִמְתִּיק: ״דִּבַּרְתָּ לֶעָנָיו לָעֲנוֹ לְהַדְבִּשׁ״ (שמואל השלישי, מי כמוך). ״יַדְבִּישׁוּ אֲחֵרִים אֶת דִּמְכֶם בְּפִיּוּט״ (המאירי, המוקד קו). ״מִשְׁטְחֵי שַׁלֶּכֶת שֶׁאֲבִיבִים הַרְבֵּה הִדְבִּישׁוּ אֶת רֵיחָם״ (שלונסקי, שירים ב 160). — [לְהַדְבִּישׁ, מַ״, יַ״]

א. **דִּבְשָׁה** °, **דיבשה** נ׳ [מן דְּבַשׁ] נוֹזֵל מָתוֹק וְסָמִיךְ כְּעֵין הַדְּבַשׁ, בַּעַל צֶבַע כֵּהֶה, הַנִּשְׁאָר אַגַּב יִצּוּר סֻכָּר מִסֶּלֶק אוֹ מִקְּנֵה־סֻכָּר. — [דִּבְשַׁת־]

ב׳ דיבשה

ב. **דִּבְשָׁה** °, **דיבשה** נ׳ [מן דְּבַשׁ] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Melilotus). בַּעַל עָלִים תִּלְתָּנִיִּים וּפֵרוֹת כַּדּוּרִיִּים קְטַנִּים. נָפוֹץ הַרְבֵּה בַּשָּׂדוֹת. — [דִּבְשַׁת־, דְּבָשׁוֹת]

דִּבְשׁוֹנִי °, **דיבשוני** ת׳ [מן דְּבַשׁ] דִּבְשִׁי, שֶׁהוּא כְּעֵין הַדְּבַשׁ: ״הַוְּרָדִים הָעוֹמְמִים אָפְפוּ אֶת הַמְּסִבִּים בְּרֵיחָם הַדִּבְשׁוֹנִי שֶׁל עָלִים נֶחֱרָכִים״ (שלונסקי, חר׳ הדון א 56). — [דִּבְשׁוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דִּבְשִׁי ^, **דיבשי** ת׳ [מן דְּבַשׁ] 1 °, שֶׁהוּא כְּעֵין הַדְּבַשׁ [בהשאלה]: ״עֵינֶיהָ הַדִּבְשִׁיּוֹת מִתְלַהֲלְחוֹת״ (ברש, ג 216). 2 °, (צֶמַח) הַמֵּכִיל צוּף לַדְּבוֹרִים לַעֲשִׂיַּת דְּבַשׁ: הַמָּרְוָה הִיא צֶמַח דִּבְשִׁי. 3 ° [בהשאלה] מְבֻשָּׂם בְּרֵיחַ שֶׁל דְּבַשׁ: ״רְגִשַׁת הַדְּבוֹרִים בְּתוֹךְ הָאוֹר הַזְּהַבְהַב, הַדִּבְשִׁי״ (בארון, פרשיות 167). ״וּבֹשֶׂם חַם... דִּבְשִׁי כָּל כָּךְ וּמְשַׁכֵּר״ (גלעד, על העין). — [דִּבְשִׁית, דִּבְשִׁיִּים, דִּבְשִׁיּוֹת]

דֻּבְשָׁן*, **דובשן** ז׳ [מן דְּבַשׁ] עוּגָה מְמֻלְּאָה דְּבַשׁ: ״הַסֻּפְגָּנִין וְהַדֻּבְשָׁנִין״ (חלה א ד). — [דֻּבְשַׁן־, דֻּבְשָׁנִים, דֻּבְשְׁנֵי־]

דֻּבְשָׁנִי °, **דובשני** ת׳ [מן דֻּבְשָׁן] מְתַקְתַּק, שֶׁהוּא כְּעֵין הַדְּבַשׁ: ״וְהַכְּרָמִים נָתְנוּ בֹּשֶׂם דֻּבְשָׁנִי שֶׁל בִּכּוּרֵי אֶשְׁכּוֹלוֹת״ (צמח, כתבים 98). ״עַיִן טוֹבָה עוֹדֶפֶת וְנוֹחִיּוּת דֻּבְשָׁנִית״ (קלצקין, כתבים 175). — [דֻּבְשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דֻּבְשָׁנִית °, **דובשנית** נ׳ [מן דֻּבְשָׁן] עוּגַת־דְּבַשׁ קְטַנָּה: ״כַּעֲכִים, תּוּפִינִים וְדֻבְשָׁנִיּוֹת״ (סוקולוב, במראות 57). ״פְּרוּסַת רָקִיק, דֻּבְשָׁנִית״ (ביאליק, מאחורי ד). — [דֻּבְשָׁנִית־, ־נִיּוֹת]

גמל בעל שתי דבשות

דַּבֶּשֶׁת נ׳ [אכדית: gupsu; אוגרית: גבתת] חֲטוֹטֶרֶת, גַּבְנוּן שֶׁעַל גַּב הַגָּמָל, שֶׁאָצוּר בּוֹ מְלַאי שֶׁל שֻׁמָּן: ״יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרוֹתָם״ (ישעיה ל ו). — [דַּבֶּשֶׁת־, דַּבַּשְׁתּוֹ, דַּבָּשׁוֹת, דַּבְּשׁוֹת־]

דַּבַּשְׁתִּי ° ת׳ [מן דַּבֶּשֶׁת] שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּבֶּשֶׁת: גָּמָל חַד־דַּבַּשְׁתִּי. גָּמָל דּוּ־דַבַּשְׁתִּי. — [דַּבַּשְׁתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

דָּג פ״י צָד דָּגִים — רְאֵה דוג, דיג.

דָּג ז׳ [אוגריתית: דג; ראה דוג, דיג] בַּעַל־חַיִּים הַשַּׁיָּךְ לְמַעֲרֶכֶת בַּעֲלֵי־הַחֻלְיוֹת. בְּנֵי מַחְלֶקֶת הַדָּגִים חַיִּים בַּמַּיִם וְנוֹשְׁמִים בִּזִּי־מִים. כְּאֵיבְרֵי הַתְּנוּעָה מְשַׁמְּשִׁים סְנַפִּירִים. גּוּפָם עוֹטֶה עַל־פִּי־רֹב קַשְׂקַשִּׂים. רֹב הַדָּגִים מִתְרַבִּים עַל־יְדֵי הַטָּלַת בֵּיצִים. ״עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדָּגִים״ (מלכים א ה יג). — [דַּג־, דָּגִים, דְּגֵי־]

— **דַּג־הַדְּיוֹ** °, רְאֵה דְּיוֹנוּן °.

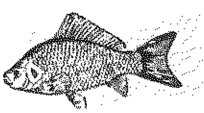
דג־זהב (1/5)

— **דַּג־זָהָב** °, דַּג־נוֹי קָטָן בַּעַל צֶבַע זָהֹב־מַבְרִיק, זַן שֶׁל הַמִּין Carassius auratus שֶׁטִּפְּחוּהוּ הַסִּינִים, וּמִסִּין נָפוֹץ בְּכָל הָעוֹלָם. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה בִּבְרֵכוֹת וּבְאַקְוַרְיוֹנִים.

— **דַּג־הַחֶרֶב** °, דַּג־טֶרֶף גָּדוֹל שׁוֹכֵן יָם (Xipias gladius). לִסְתוֹ הָעֶלְיוֹנָה אֲרֻכָּה הַרְבֵּה מִן הַתַּחְתּוֹנָה וְנִרְאֵית כְּעֵין חֶרֶב, שֶׁאָרְכָּהּ כִּשְׁלִישׁ אֹרֶךְ הַגּוּף, וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לוֹ כְּנֶשֶׁק: הַדָּג דּוֹקֵר בְּ״חַרְבּוֹ״ דָּגִים גְּדוֹלִים וַאֲפִלּוּ לִוְיָתָנִים. מָצוּי בַּיָּם הַתִּיכוֹן.

דג־החרב (1/30)

— **דַּג־מָלוּחַ** ^, 1, דַּג־יָם לֹא־גָדוֹל, נִקְרָא גַּם ״מָלִיחַ״ (Clupea harengus). הַדָּגִים הַמְּלוּחִים נוֹדְדִים בִּלְהָקוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד. הֵם מִתְקָרְבִים לַחוֹפִים לְשֵׁם הֲטָלַת בֵּיצִים וְנִצּוֹדִים בַּהֲמוֹנֵיהֶם. מְצוּיִים בְּיִחוּד בִּצְפוֹן הָאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי. דַּג־מָלוּחַ הוּא דַּג־מַאֲכָל נָפוֹץ מְאֹד וְנִמְכָּר כְּשֶׁהוּא מָלוּחַ אוֹ מְעֻשָּׁן. 2 ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי הִתּוּלִי לַעֲנִיבָה שֶׁל גְּבָרִים [על שום הדמיון לזנב הדג]

דג־מלוח (1/10)

— **דָּג מָלִיחַ*** (ברכות מה.), דָּג שֶׁמְּלָחוּהוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח רַב.

— **דָּג מְעֻשָּׁן** °, מָלִיחַ שֶׁהֻתְקַן בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל יִבּוּשׁ וְעִשּׁוּן — לְתוֹסֶפֶת טַעַם.

— **דַּג־מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ** °, שֵׁם מִשְׁפָּחָה שֶׁל דָּגִים הַשּׁוֹכְנִים בְּקַרְקַע הַיָּם (Pleuronectidae). גּוּפוֹ מְשֻׁטָּח מְאֹד. הַצַּד הָאֶחָד שֶׁל הַגּוּף, שֶׁהַדָּג מַרְבֶּה לִשְׁכַּב עָלָיו, חָסֵר צֶבַע וְאֵין בּוֹ עַיִן. שְׁתֵּי הָעֵינַיִם קְבוּעוֹת בַּצַּד הַפּוֹנֶה לְמַעְלָה שֶׁצִּבְעוֹ הַיְסוֹדִי חוּם. חַי עַל טֶרֶף. אֶחָד מִסּוּגָיו הַמָּצוּי לָרֹב בַּיַּמָּה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הוּא הַ״סַּנְדָּל״ [ראה ב. סַנְדָּל]

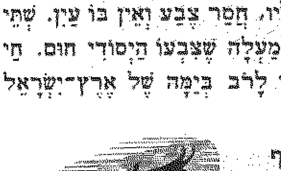
דג־המשור (1/100)

— **דַּג־הַמַּשּׂוֹר** °, דַּג־יָם טוֹרֵף מִקְּבוּצַת הַכְּרִישִׁים (Pristus pectinatus) שֶׁבְּרֹאשׁוֹ בְּלִיטָה אֲרֻכָּה עַד שְׁנֵי מֶטְרִים, מְשֻׁנֶּנֶת מִשְּׁנֵי צְדֶדֶיהָ כְּמַשּׂוֹר.

— **דַּג־הַפַּטִּישׁ** °, דָּג טוֹרֵף מִקְּבוּצַת הַכְּרִישִׁים (Sphyrna zygaena). רֹאשׁוֹ הַמֻּרְחָב מְאֹד לִצְדָדִים נִרְאֶה כְּפַטִּישׁ. אֹרֶךְ גּוּפוֹ 2—4 מֶטְרִים. מָצוּי גַּם בַּיַּמָּה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. מַטִּיל אֶת אֵימָתוֹ גַּם עַל דָּגִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר.

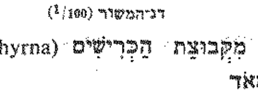
דג־הפטיש (1/100)

— **דָּגִים מְמֻלָּאִים** °, דָּגִים מְבֻשָּׁלִים שֶׁבְּשָׂרָם נִקְצָץ וּמֻלָּא בְּתוֹסֶפֶת תַּבְלִינִין מְיֻחָדִים בְּתוֹךְ עוֹר הַדָּגִים — מִמַּאַכְלֵי הַשַּׁבָּת הַמָּסָרְתִּיִּים שֶׁל עֵדוֹת אֲחָדוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

– דגי־רקק*, 1, דגים קטנים החיים במים רדודים: "לויתן בחכה הועלה – מה יעשו דגי רקק?" (מועד קטן כה:). 2°, כנוי ומשל לאנשים קטנים ופחותי־ערך.

– מזל דגים* (פסיקתא רבתי כ), (Pisces), אחד משנים עשר המזלות בחלק המשוני של גלגל־המזלות. נראה בשמי הערב בסתו. השמש עוברת בו במסלולה המדמה בחדש אדר.

– קרעו כדג* [בהשאלה ובלשון הפרזה], קרעו לקרעים בלי רחמים, עשה בו כלה: "עם־הארץ מתר לקרעו כדג" (פסחים מט:).

– כדג במים°, משל למי ששרוי בסביבתו הטבעית, בתנאים טובים ומתאימים: "יהודי בהמונו של היריד... הוא דג במים" (מנדלי מו"ס, צח). "כדג במים חש אתה בכאן" (סביב, כערער 26).

– כשאין דגים גם הסרטן קרוי דג° [ביאליק, אריה ו, על־פי פתגם רוסי] אם אין מקור, משתמשים בתחליף גם אם הוא פחות ממנו.

דגאות° נ׳ [מן דג, דגאי] מקצוע הדגאים, גדול דגים בברכות. – [דגאות־]

דגאי° ז׳ [מן דג] מי שעסוקו גדול דגים. – [דגאית, דגאים, דגאי־, דגאיות]

דגדג [מערבית: דע׳דע׳]

~ פע׳ דגדג ^ פ״י 1, נגע וגרד קלות במקומות שונים על־פני עור הגוף וגרה אותו: "ותדגדג פי האצטומכא הדגדוג המעורר התאוה" (קאנון א א). האם דגדגה את הילד והצחיקה אותו. 2° [בהשאלה] גרה גרוי נעים: "ובשמם נטפל אליך ומדגדג במתיקותו החריפה" (פיכמן, קסט). הריח החריף דגדג את נחירי אפו. – [לדגדג את־, מ־, י־]

~ פע׳ דגדג°, גרה על־ידי מגע וגרוד קל בגופו או בדומה לכך: המדגדג פרץ בצחוק. "ובטילנו נרתענו פתאום ונדגדג במין בשם חריף" (אלתרמן, הטור א 414). "ואני צמא עד טרוף. כלי מדגדג אליך" (יזהר, צקלג 591). – [מדגדג, ידגדג]

~ הת׳ הדגדג°, דגדג את עצמו: "עם חיוך מתפשט מאליו לאלתר, נכון להדגדג" (יזהר, שיירה 73). – [להדגדג, מ־ י־]

דגדגן° ז׳ [מן דגדג] מאיברי־המין של האשה (Clitoris): גוף קטן ומארך המצוי בזוית הקדמית של הערוה, בראשו רשת עצבים המביאה על־ידי גרוי להתרגשות מינית. – [דגדגן־]

דגדגני° ת׳ [מן דגדג, דגדג] מגרה במקצת, גורם לגרוי קל ולהנאה רגעית: מגע דגדגני של היד. ספרות זולה ודגדגנית. – [דגדגנית, ־ניים, ־ניות]

דגדוג^, דיגדוג ז׳ [מן דגדג, דגדג] נגיעה וגרוד קל על פני העור, הגורמים לגרוי או להתפרצות בצחוק: "בדגדוג הגרון בנוצה" (קאנון ג יא). "מרגיש הוא בדגדוגם החם והמתוק (של כתמי האור) שעל לחייו" (ביאליק, מאחורי ה). "מיד צהל כי שעשעו דגדוג הגלילים" (רגלסון, חקוקות 58). – [דגדוג־, דגדוגים, ־גי־]

דגה נ׳ [מן דג] 1, שם קבוצי לכל הדגים למיניהם: "וירדו בדגת הים ובעוף השמים" (בראשית א כו). 2°, נקבה של דג. 3^, דג קטן: "שקורין דג לגדול ודגה לקטנים" (רש״י נדרים נא:). – [דגת־]

דגה [מן דג]

~ פע׳ דגה פ״ע פרה ורבה, התרבה מהר כהתרבות הדגים: "וידגו לרב בקרב הארץ" (בראשית מח טז). "כן ישרצו וכן ידגו נחשי אש" (ביאליק, מגילת ה). – [לדגות, דוגה, ידגה]

~ הפ׳ הדגה^ פ״י הפרה והרבה: "טל פרח להדגיא (להדגות) ולהשלו" (קליר, אלים, תפילת טל). "ותדגה לה בחשאי את דגי זהבה" (ביאליק, הבריכה). – [להדגות, מדגה, ידגה]

דגוגית° נ׳ [מן דוגית] דוגית, סירת־דיגים קטנה. – [דגוגית־, דגוגיות]

דגוי^ ת׳ [מן דגה, דגה] שפרה ורבה: "מלכו דגויים" (קליר, אגסיכה, מוסף א׳ ראש־השנה). – [דגויה, דגויים, ־יות]

דגול ת׳ [מן א. דגל, דגל] מצין, נשא, נבחר: "דודי צח ואדום, דגול מרבבה" (שיר השירים ה י). סופר דגול. אישיות דגולה. – [דגולה, דגולים, דגולות]

א. **דגול°, דיגול** ז׳ [מן א. דגל, דגל] 1°, הנפת דגל. 2^, פאר, הוד: "דגולם ברב חילם... וחין ערכם" (יהודה הלוי, ג 147). 3°, העלאת דבר לסמל או לאידיאל: דגול בשם הצדק – [ראה גם ערך דגילה]. – [דגול־]

– דגול־נשק°, [בצבא] הצדעה על־ידי החזקת הרובה במצב מאנך לפני הגוף.

ב. **דגול*, דיגול** ז׳ [מן ב. דגל, דגל] הערמה, מעשה ערמה: "אותן הדגולין שדגל יעקב באביו" (שיר השירים רבה ב, הביאני). – [דגול־, דגולים, דגולי־]

דגום°, דיגום ז׳ [מן דגם, דגם] אסוף דגמאות, הבאת דגמה לדבר: "בספור לא בא אותו חיל אלא כלוא... ולדגום מעשיו הנאים" (סדן, ממחוז רנה). – [דגום־]

ציור מסורתי של דגון

דגון*, דיגון ז׳ [מן דגן] אסוף הדגן, ערום הדגן לערמות: "דגונך ולא דגון עובדי־כוכבים" (גיטין מז.). – [דגון־]

דגון ז׳ (שמואל א ה ב), [אוגרית: דגן; אכדית: dagūna] שם אחד מאלילי הפלשתים הקדמונים [לפי ביאור עממי, נקרא כן על שום צורת הדג אשר לחציו התחתון; לדעת החוקרים, בא השם מן דגן]

דגור° ז׳ [מן דגר, דגר] שנדגר, שחמם עד שנבקע מתוך הביצה: "שרף מעופף בן־ארץ תחתית, שגר רחמה האפל ודגור חיקה הקר" (ביאליק, אגדת שלשה וארבעה ג יב). ביצים דגורות. – [דגורה, דגורים, ־ות]

דגור, דיגור° ז׳ [מן דגר] דגירה, חמום ביצים עד להתבקעות אפרוחים מהן: "אחיהם ואחיותיהם (של היונים) מדגור של אשתקד" (שניאור, סיפורים פב). – [דגור־]

דגוש^ ת׳ [מן דגש] 1^ [בדקדוק] שיש בו דגש: "ומראהו כמראה יוד דגושה" (גבירול, א 205). "נתנו – נו״ן דגושה במקום נו״ן שניה – נתננו" (רש״י דברי הימים א כט יד). "ובקי בדגושים וברפויים" (עגנון, כלה רצח). במלת "שבת" האות ב׳ דגושה. 2°, מדגש, מטעם:

"אַרְיֵה מְבַטֵּא תָּמִיד אֶת הָרֵי"ש דְּגוּשָׁה וּמְתֻחָה הֵיטֵב" (ביאליק, אריה ח). "עָנָה לוֹ עֲקַבְיָה דְּבָרִים בְּרוּרִים וּדְגוּשִׁים" (בורלא, עקביה 193). — [דְּגוּשָׁה, דְּגוּשִׁים, דְּגוּשׁוֹת]

דִּגּוּשׁ°, דיגוש ז׳ [מן דגש, דִּגֵּשׁ] 1 [בדקדוק] הֲטָלַת דָּגֵשׁ בְּאוֹת: דִּגּוּשׁ ע׳־הַפֹּעַל בְּבִנְיַן פִּעֵל כְּנֶגֶד רְפִיוֹנָהּ בְּבִנְיַן פָּעַל, כְּגוֹן: "שִׁבֵּר" לְעֻמַּת "שָׁבַר". 2, הַדְגָּשָׁה, הַטְעָמָה: "יֵשׁ גַּם דִּגּוּשִׁים יְהוּדִיִּים סְטִירִיִּים בַּדְּבָרִים" (סוקולוב, במראות 458). — [דִּגּוּשׁ־, דִּגּוּשִׁים, דִּגּוּשֵׁי־]

דְּגִיג° ז׳ [מן דָּג] דָּג קָטֹן אוֹ דָּג צָעִיר: "כְּשִׁפְעַת דְּגִיגִים בִּבְרֵכָה" (יזהר, צקלג 58). "כִּדְגִיגִים בְּתוֹךְ חַכּוֹת" (קרני, שיר של יום). —[דְּגִיג־, דְּגִיגִים, ־גֵי־]

דְּגִיגֹנֶת°, דגיגונת נ׳ [מן דְּגִיג] דָּגָה קְטַנְטַנָּה: "דְּגִיגֹנֶת קְטַנְטֹנֶת אַחַת" (גרינברג, על אבדן החצוצרה). — [דְּגִיגוֹנוֹת]

דְּגִיָּה°, דגייה נ׳ [מן דגה, דָּגָה] הִתְרַבּוּת מְהִירָה כְּדֶרֶךְ הַדָּגִים, פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. — [דְּגִיַּת־]

דְּגִילָה^ נ׳ [מן א׳ דגל, דָּגַל] 1°, הֲנָפַת הַדֶּגֶל: דְּגִילַת הַבָּתִּים בְּיוֹם הָעַצְמָאוּת. 2°, הִתְאַסְּפוּת אֶל הַדֶּגֶל, הֵחָלְצוּת לַצָּבָא. 3°, הַעֲלָאַת דָּבָר לְסֵמֶל, לְסִיסְמָה, לְאִידֵאָל: "הִיא (הָעֵדָה) נִתְכַּנְּסָה, לִכְאוֹרָה, תּוֹךְ דְּגִילָה בְּעֶקְרוֹנוֹת הַכְּלָלִיּוֹת וְהַשִּׁוְיוֹן" (שרת, באסיה 334). דְּגִילָה בְּחֵרוּת הָאָדָם. — [דְּגִילַת־]

— **בֵּית־הַדְּגִילָה^**, כִּנּוּי לְבֵית־כְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־מִדְרָשׁ: "בָּאִים לְאַמֵּץ תְּהִלָּתֶךָ בְּוַעַד בֵּית־דְּגִילָתֶךָ" (אנא תרב, שחרית ב׳ סוכות).

דְּגִימָה° נ׳ [מן דגם, דָּגַם] בְּחִירָה לְדֻגְמָה, קְבִיעַת תְּכוּנוֹתָיו שֶׁל כְּלָל עַל־יְסוֹד בְּדִיקַת תְּכוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל פְּרָטִים אֲחָדִים מִמֶּנּוּ: דְּגִימָה שֶׁל הַתּוֹצֶרֶת. דְּגִימוֹת מִתּוֹךְ אוֹצַר הַלָּשׁוֹן. —[דְּגִימַת־, דְּגִימוֹת]

דְּגִירָה* נ׳ [מן דגר, דָּגַר] 1*, יְשִׁיבַת נְקֵבוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים, וּבְיִחוּד עוֹפוֹת, עַל בֵּיצֵיהֶן, לְשֵׁם חִמּוּמָן עַד כְּדֵי הִתְפַּתְּחוּת הָעֻבָּר בַּבֵּיצָה (חולין קמ:). 2° [ברפואה] אִינְקוּבַּצְיָה, הִתְפַּתְּחוּת נְגִיפִים בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁמִּן הַהִדַּבְּקוּת בְּמַחֲלָה מְסֻיֶּמֶת וְעַד לְהוֹפָעַת סִימָנֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים. — [דְּגִירַת־, דְּגִירוֹת]

— **דְּגִירָה מְלָאכוּתִית°**, חִמּוּם בֵּיצִים בִּמְדַגֵּרָה (אִינְקוּבָּטוֹר) בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה וּבְלַחוּת מְסֻיֶּמֶת עַד שֶׁיִּבָּקְעוּ הָאֶפְרוֹחִים.

דְּגִישׁוּת° נ׳ [מן דָּגוּשׁ] הַדְגָּשָׁה, הַטְעָמָה: הַנֹּאַם הִדְגִּישׁ אֶת הַדָּבָר בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁל דְּגִישׁוּת: "שָׁוְא דְּגִישׁוּת לְצַעֲדֵיהֶם" (ארד, תר׳ ז׳יואנו 216). — [דְּגִישׁוּת־]

דֶּגֶל ז׳ [אכדית: diglu דבר לראווה] 1, נֵס, יְרִיעָה שֶׁל בַּד בַּעַל צְבָעִים אוֹ עִטּוּרִים מְסֻיָּמִים הַמְשַׁמֶּשֶׁת כְּסֵמֶל לִמְדִינָה, לַאֲגֻדָּה, לִגְדוּד וְכַדּוֹמֶה: "וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ" (במדבר א נב). "סֶרֶךְ לְסַדֵּר דִּגְלֵי לְצִבְאֹתָם" הַמִּלְחָמָה" (מגילת בני אור ה 3). "וּבְדֶגֶל יְהוּדָה צוּרַת אַרְיֵה" (אברהם אבן־עזרא במדבר ב ב). "שְׂאוּ צִיּוֹנָה נֵס וָדֶגֶל, דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה" (פינס, שאו ציונה). דֶּגֶל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הוּא כָּחֹל־לָבָן וּבְאֶמְצָעוֹ מָגֵן דָּוִד. [לדעת חוקרים, "דגל" במקרא ובמגילות הגנוזות הוראתו המקורית פלוגה, חטיבה, כהוראת דַגַ׳אלַה בערבית]. — [דֶּגֶל־, דִּגְלוֹ; דְּגָלִים, דִּגְלֵי־]

— **דֶּגֶל אָדֹם°**, סִמְלָהּ שֶׁל תְּנוּעַת הַפּוֹעֲלִים בָּעוֹלָם.

— **דֶּגֶל־הַנּוֹצָה°**, צִיצִיּוֹת הַחוּטִים הַדַּקִּיקִים הַמִּסְתָּעֲפִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵי קְנֵה־הַנּוֹצָה וְהַמִּשְׂתָּרְגִים זֶה בָּזֶה.

— **דֶּגֶל לָבָן°**, אוֹת כְּנִיעָה אוֹ הַפְסָקַת פְּעֻלּוֹת־קְרָב: הַמּוֹרְדִים הֵנִיפוּ דֶּגֶל לָבָן.

— **אֳנִיַּת־הַדֶּגֶל°**, כִּנּוּי לָאֳנִיָּה שֶׁבָּהּ נִמְצָא מְפַקֵּד שַׁיֶּטֶת שֶׁל אֳנִיּוֹת־מִלְחָמָה (עַל שׁוּם שֶׁרַק הַמְפַקֵּד רַשַּׁאי לְהָנִיף דֶּגֶל).

— **חָרַת עַל דִּגְלוֹ°**, [בהשאלה] הִצִּיג לוֹ כְּמַטָּרָה, הֶעֱלָה כְּסִיסְמָה וּכְאִידֵאָל: הַמַּהְפְּכָנִים חָרְתוּ עַל דִּגְלָם אֶת הַסִּיסְמָה: חֹפֶשׁ וְשִׁוְיוֹן.

— **נִקְרָא אֶל הַדֶּגֶל°**, נִדְרַשׁ לְהִתְיַצֵּב לַצָּבָא.

— **דִּגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה** (שיר השירים ב ד), מְלִיצָה מִקְרָאִית לְהַבָּעַת אַהֲבָה גְּדוֹלָה וְנֶאֱמָנָה.

א. דגל [מן דֶּגֶל]

~ פָּעַל **דָּגַל** פ״י 1°, הֵנִיף דֶּגֶל, הֵרִים נֵס. 2, הֶעֱלָה עַל נֵס, שִׁבַּח, פֵּאֵר: "נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל" (תהלים כ ו). 3° [בהשאלה] שָׂם לוֹ לְסִיסְמָה, לְמַטָּרָה, לְאִידֵאָל: אִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת דּוֹגֵל בְּחֹפֶשׁ, בְּשָׁלוֹם וּבְקִדְמָה. —[לִדְגֹּל, דּוֹגֵל, יִדְגֹּל]

~ נִפְעַל **נִדְגַּל**, 1, הִתְאַסֵּף אֶל הַדֶּגֶל, הִסְתַּדֵּר לְיַד דִּגְלוֹ [על־פי הבנה זו בשיר השירים ו ד: "אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת"]. 2^, קֻשַּׁט, פֹּאַר: "קוּמִי אוֹרִי, מַלְכֵּךְ רְאִי נִדְגָּל" (יהודה הלוי, ז 168). — [לְהִדָּגֵל, נִדְגָּל, יִדָּגֵל]

~ פִּעֵל **דִּגֵּל** ^ פ״י 1°, הֵנִיף דֶּגֶל. 2^, פֵּאֵר, רוֹמֵם: "נִשְׁמַת דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ... תְּדַגֵּלְךָ דָּגוּל" (יהודה הלוי, ז ח). "וּנְהַלְּלָה שִׁמְךָ בְּשִׁיר וּנְדַגְּלֶנּוּ" (חסדי ה׳, יוצר ז׳ פסח). — [נוסח אחר שם: וּנְגַדְּלֶנּוּ] [לְדַגֵּל, מְ־, יְ־]

~ הִפְעִיל **הִדְגִּיל** ^ פ״י 1°, קִשֵּׁט בִּדְגָלִים: הַתּוֹשָׁבִים הִדְגִּילוּ אֶת בָּתֵּיהֶם בְּחַג הָעַצְמָאוּת. 2°, הֵנִיף דֶּגֶל: הָאֳנִיָּה הִדְגִּילָה בִּכְנִיסָתָהּ לִנְמַל הַמְּדִינָה הַזָּרָה. 3° [בהשאלה] הֶעֱלָה אֶל עָל: "וּמַה נִּפְלָא הַגִּיל בִּתְכֵלֶת רוּם צַמֶּרֶת לְהַדְגִּיל" (שמעוני, הביבר 69). 4^, שִׁבַּח, פֵּאֵר: "תְּגַלֶּה שְׁנַת שְׁלוֹמֵנוּ, תַּדְגִּיל לְגַדֵּל אֶת שְׁמֵנוּ" (תאמר, עבודה ליום כיפור). — [לְהַדְגִּיל, מַ־, יַ־]

~ הֻפְעַל **הֻדְגַּל** ^, 1°, הוּנַף מֵעָלָיו דֶּגֶל: "מְדֻגֶּלֶת דִּירָתִי הַצּוֹפָה פְּנֵי הַיָּם הַגָּדוֹל" (זבאי, קצרות 302). 2^, שֻׁבַּח, פֹּאַר: "פּוֹצְחִים שָׁרֵי מִשְׁמְרוֹתֶיהָ כְּהֻדְגָּלוּ" (שכטר, ג 70). — [מֻדְגָּל, יֻדְגַּל]

— **דַּגֵּל נֶשֶׁק°**, הִזְקִיף אֶת נִשְׁקוֹ מוּל גּוּפוֹ בְּטֶקֶס חֲגִיגִי לְאוֹת הַצְדָּעָה וְכָבוֹד: הַחַיָּלִים דִּגְּלוּ נִשְׁקָם בַּמִּסְקָד. "דַּגֵּל (נ)שֶׁק!" (פקודה צבאית).

— **הִדְגִּיל עָלָיו אַהֲבָה*** [על־פי שיר השירים ב ד], שָׁפַע עָלָיו אַהֲבָה: "הַלְוַאי הוּא מַדְגִּיל עָלַי אַהֲבָה" (תנחומא במדבר יד).

ב. דגל [ארמית: דַּגֵּל רִמָּה, דַּגָּלָא רמאי; כן ערבית: דַּגַּל רִמָּה, דַגַ׳אל רמאי]

~ פָּעַל **דָּגַל*** פ״י הֶעֱרִים, הוֹנָה, הִטְעָה: "אוֹתָן הַדּוֹגְלִין שֶׁדָּגַל יַעֲקֹב בְּאָבִיו" (שיר השירים רבה ב, הביאני). — [לִדְגֹּל, מְ־, יְ־]

~ הִפְעִיל **הִדְגִּיל*** פ״י הִכְחִישׁ, הִתְוַכֵּחַ, הִתְפַּלְמֵס: "שְׁנֵי תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים הַמַּדְגִּילִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבָן" (שבת סג.). — [לְהַדְגִּיל, מַ־, יַ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל; ז״נ - תואר וזכר;

דגל° ז׳ [מן דגל; ראה א. דגל, דגל] נושא הדגל בראש הצועדים במצעד. – [דגלת, דגלים, דגלי־, דגלות]

דגלון°, דיגלון ז׳ [מן דגל] דגל קטן: דגלוני ילדים לשמחת־תורה. דגלוני־המדינה לקשוט ביום־העצמאות. – [דגלון־, דגלונים, דגלוני־]

דגלן° ז׳ [מן דגל] (בצבא) דגל, חיל שתפקידו להניף דגל או לשאת דגל במצעד. – [דגלן־, דגלנים, דגלני־; דגלנית, דגלניות]

דגם [מן דגמה]

~ פע׳ **דגם°** פ״י עשה לסטנדרד, קבע כדגם למשהו: החוקר דגם את המבחן. – [לדגם, מ־, י־]

~ פע׳ **דגם°**, נעשה סטנדרד, שמש דגם: המבחן דגם על־ידי החוקרים. שאלון מדגם. – [מדגם, ידגם]

~ הת׳ **התדגם°**, נתן כדגמה, הסתמך על דגמה: ״במקצוע סגנון החקירה התלמודית היה י״ה שור מצין באירוניה חדה, שהתדגמה... על ר׳ אברהם אבן־עזרא״ (סוקולוב, במראות 441). ״פעלת ההתרשמות מסגלת עצמה... אל המנגנון של המוכן ומזמן ומתדגמת בדגמותיו״ (קלצקין, כתבים 152). – [להתדגם, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הדגים°** פ״י 1. הביא דגמה או דגמאות לשם הסברה: המרצה הדגים את רעיונותיו בעבדות מן החיים. 2. הראה דגמה, הציג: המדריך להתעמלות הדגים את התרגילים לפני חניכיו. – [להדגים את־, מדגים, י־]

~ הפ׳ **הדגם°**, הצג, הובא כדגמה: התרגילים הדגמו לפני החניכים. – [מדגם, ידגם]

דגם°, דגם° ז׳ [מן דגמה] מודל, תבנית או תכנית המשמשת לדגמה: ״אני הדגם – והוא האמן״ (קלצקין, כתבים 295). דגם למבחני השכל. דגם של מכשיר. – [דגם־, דגם־, דגמים, דגמי־]

– **דגם־אב°**, תבנית כוללת המשמשת דגמה ליצור מכונה או התקן מרכב: נקבע דגם־אב למטוס־תובלה חדש.

דגמא*, דגמה°, דוגמה נ׳ [יוונית deigma] 1. דבר אחד מרבים הדומים לו. פרט המעיד על רבים אחרים: ״המצניע לזרע ולדגמא״ (שבת י א). דגמה מאבני אילת. חוברת לדגמה. 2. משל, מופת, אות: ״באו וקחו לכם דגמא לדורות״ (כתובות כח:). ״שהיה לו דגמה מעין דגמה של עולם הבא״ (קהלת רבה ט, שבתי). ״והרי כאן דגמא קטנה מפגישה כזו״ (ביאליק, אריה ז). בית־ספר לדגמה. המחנך צריך להיות לדגמה לחניכיו. התנהגות לדגמה. [דגמת־, דגמות או דגמאות]

– **לדגמה°**, כגון, למשל: ״חיות טורפות הן, לדגמה, אריה, זאב ונמר״.

– **דגמתו***, דומה לו כמוהו: ״בוא ואראך דגמתו בעולם הזה״ (סנהדרין צח:). ״אספר לך דבר שלא שמעת דגמתו״ (עגנון, אלו ג).

דגמאי°, דוגמאי ת׳ [מן דגמא] המשמש דגמה, מופתי: גן־ילדים דגמאי. ״קולוניא דגמאית״ (אחד העם, תמו). ״צין משהו דגמאי בדרך יצירתו״ (פיכמן, רפא). – [דגמאית, ־איים, ־איות]

דגמן°, דוגמן ז׳ [מן דגמה] 1. מנקין, תבנית־אדם שהחיט מלביש אותה בגדים לשם הצגתם ללקוחות, או לשם מדידת בגדים שהוא תופר. 2. גבר העומד לפני הצייר או הפסל לשמש להם דגמה במבנה גופו במצבים שונים. 3. גבר המתלבש בחליפות שונות לשם הצגתן ללקוחות בתצוגת אפנה. – [דגמן־, דגמנים, דגמני־]

דגמנות°, דוגמנות נ׳ [מן דגמן] מקצועם של הדגמן או הדגמנית [ראה ערכים אלה]. – [דגמנות־]

דגמנית°, דוגמנית נ׳ [ראה דגמן] 1. אשה העומדת לפני הצייר או הפסל לשמש להם דגמה במבנה גופה במצבים שונים. 2. אשה המציגה לפני הצופים תלבושות שונות – בתצוגת אפנה. – [דגמנית־, דגמניות]

דגמתי°, דוגמתי ת׳ [מן דגמה] דגמאי, מופתי, המשמש דגמה לאחרים: גן־ילדים דגמתי. תערוכה דגמתית. – [־תית, ־תיים, דגמתיות]

דגן ז׳ [אוגריתית: דגן; ארמית: דגנא] שם כללי לתבואות השדה ממשפחת הדגניים שגרגריהן משמשים מזון לאדם, כגון: חטה, שעורה, ארז, תירס ועוד: ״ארץ דגן ותירוש, ארץ לחם וכרמים״ (מלכים ב יח לב). – [דגן־, דגנים, דגני־]

– **דגן־שמים**, כנוי למן שאכלו ישראל במדבר: ״וימטר עליהם מן לאכל ודגן־שמים נתן למו״ (תהלים עח כד).

דגן [מן דגן]

~ נפ׳ **נדגן**^, נאסף, נצבר (דגן): ״ראשית דגנך כתיב – משנדגן״ (רש״י פסחים לג.). – [להדגן, נדגן, ידגן]

~ פע׳ **דגן°** פ״י אסף את הדגן אל הגרן. – [לדגן מ־, י־]

~ פע׳ **דגן**^, נאסף נצבר: ״בחטי מנית מדגנות״ (ינאי נז). – [מדגן, ידגן]

~ הפ׳ **הדגין**^ פ״י מלא בדגן: ״טל תגיל גיא גרנותיה להדגין״ (ינאי שסב). – [להדגין, מ־, י־]

דגני° ת׳ [מן דגניה] כחלחל, כצבע הפרח דגניה: ״אותו בחור גבה־קומה... זה שעינים דגניות לו ושערו בהיר״ (צמח, כתבים 88). – [דגנית, ־ניים, ־ניות]

דגניה

– **דגניים°**, שם משפחה גדולה של צמחים חד־פסיגיים שפרחיהם חסרים עלי כותרת צבעוניים והם ערוכים בדרך כלל בשבליות. פרותיהם גרגרים עשירים בעמילן. למשפחת הדגניים שיכות התבואות – חטה, שעורה, ארז, תירס ועוד.

דגניה° נ׳ שם עממי לפרח ״דרדר כחל״ הגדל כעשב בר בשדות הדגן (Centaurea). [דגנית־, דגניות]

דגנרט° ז׳ [לאטינית: degeneratus] אדם מנון ולקוי באחד מאיבריו או בתכונותיו. – [דגנרטים]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פע׳ל; נפ׳על; פע׳ל; פע׳ל; הת׳פעל; הפ׳עיל; הפ׳על

— דגנרציה° נ׳ 1. התנונות ודלדול בגוף החי או הצומח בשל תנאי־קיום בלתי־תקינים. 2. [בהשאלה] התנונות מוסרית, קלקול המדות.

דגר [ארמית: דגר אסף, צבר]

~ פע׳ דגר פ״ע 1. חמם ביצים עד שיתבקעו מהן אפרוחים: ״שמה קננה... ובקעה ודגרה בצלה״ (ישעיה לד טו). ״קרא דגר ולא ילד״ (ירמיה יז יא). 2° [בלשון־הדיבור ובהיתול] ישב וטרח הרבה על ענין מסים: פלוני דוגר על מחקרו זה שנים רבות! — [לדגר את־, על־; דוגר, ידגר]

~ הפ׳ הדגיר^ פ״י 1^. דגר: ״היענה... השליש (מביציה) תטמן בעפר והשליש תדגיר והשליש תעזב לשמש״ (קלונימוס, אגרת בעלי־חיים ה ג). 2°. הושיב (נקבת עוף) לשם דגירה: הלולנית הדגירה את התרנגולות. 3°. שם ביצים במדגרה לשם התבקעות אפרוחים מהן. — [להדגיר את־, מדגיר, ידגיר]

~ הפ׳ הדגר° 1. הושב לשם דגירה: התרנגלת הדגרה. 2. הושם במדגרה: ביצים שהדגרו. — [מדגר, ידגר]

דגרדציה° נ׳ [צרפתית: degradation] 1. הורדה בדרגה, שלילת תאר: הסמל שסרח נענש בדגרדציה לטוראי. 2. ירידה מדרגת, תהליך של ירידה בטיב. — [דגרדציות]

דגרנית° נ׳ [מן דגר, דגר] המרבה לדגר: תרנגלת דגרנית. — [דגרניות]

דגש^ ז׳ [סורית: דגש נקב, דקר] [בדקדוק] 1^. נקדה בתוך אות לחזוקה או לשנוי הגיתה. 2° [בהשאלה] דבר קטן ביותר: ״פילולוג הנהרג על פחות משוה דגש״ (סוקולוב, אישים 317). 3°. הדגשה, הטעמה: ״קול שהביע הרגשת כבוד ששיכת לאורחים עם דגש מעשי־עסקי״ (סוקולוב, במראות 87). — [דגש־, דגשים, דגשי־]

— דגש חזק^. 1^. דגש הבא להכפיל את הגית האות, למשל: ״שמש״ (= ״שמ־מש״). 2° [בהשאלה] הדגשה והטעמה יתרה: ״ויאמר בכל הדגש החזק עד כדי השראת כבד נשמתו״ (סוקולוב, במראות 93).

— דגש כפלן°, שם אחר לדגש החזק (על־שום תפקידו לכפל את הגית האות).

— דגש קל^, דגש הבא באותיות בג״ד כפ״ת בראש מלה או אחרי שוא נח להקשות את הגיתן (ב — ב; כ — כ וכו׳) [במבטא ״הספרדי״ — בעיקר הגיית האותיות בכ״פ]

— דגש קשין°, שם אחר לדגש הקל, על־שום תפקידו להקשות את הגית האותיות הנ״ל.

— העמיד (שם) את הדגש ב־° [בהשאלה מן הדגש הדקדוקי] הדגיש והטעים דבר פלוני: ״הוא מעמיד את הדגש שלו לא בתוך ה׳לאו׳״ (ביאליק, חבלי לשון) המרצה שם בנאומו את הדגש בצד החברתי של הבעיה.

דגש [מן דגש]

~ פע׳ דגש^ פ״י 1. שם דגש באות: יש לדגש את הד׳ במלת ״קדש״. 2° [בהשאלה] הדגיש, הטעים: ״ההיא, ההיא, השכנויה! דגש לו עובדיה״ (טביב, כעריער 87). ״מזל טוב!... דגש במרשע והפך עד תמה את הכוס״ (קובנר, פנים 19). — [לדגש את־, מדגש, ידגש]

~ נפ׳ נדגש^, קבל דגש, הושם בו דגש: ״והן נדגשות גם כן בחבור ובקבוץ״ (השרשים לג׳נאח, הקדמה). הר׳ במלת ״חרט״ נדגשת בדגש חזק. — [להדגש, נדגש, ידגש]

~ הפ׳ הדגיש^, 1^, דגש, שם דגש באות: ״ואם בוא יבוא הקורא להדגישה או לרפותה״ (מנחם, פתיחה למחברת). ״דאי לשון פטורין — היה לו להדגיש (את הט׳): ״פטרוה!״ (רש״י גיטין סה:). 2° [בהשאלה] הטעים, בטא באפן חזק יותר: ״רק לשבר את האזן וכדי להדגיש את הדבר״ (סוקולוב, במראות 404). המרצה הדגיש את רעיון הגאלה בהרצאתו. —[להדגיש את־, מדגיש, י־]

~ הפ׳ הדגש^, 1^, הושם בו דגש: ״קשת — על שם האמנות, כמו חמר, גמל, ציד, לפיכך השין מדגשת״ (רש״י בראשית כא כ) 2° [בהשאלה] הטעם, בטא ביתר תקף, הבלט: ״כאלו הדגש בהם במיחד יסוד הפרוזה״ (פיכמן, רעה). הרעיון הדגש היטב. — [מדגש, ידגש]

דגשה^, **דיגשה** נ׳ [מן דגש] 1. דגש: ״בג״ד כפ״ת... בשני פנים תמוכים, בדגשה נסוכים וברפי רכים ומכים״ (דקדוקי הטעמים). 2. דגשות, היות דגוש: ״ולנו — כמו ולננו; דגשת הנון במקום נון שניה״ (רש״י שופטים יט יג). — [דגשת־]

דגשון^, **דיגשון** ז׳ [מן דגש] דגשות, היות דגוש: ״ואין זה כי אם עקב דגשונם ורפיונם״ (מנחם, אות ב). — [דגשון־]

דגשות^ נ׳ [מן דגש] היות דגוש: ״ובדגשותה וברפיותה יכון פתרונה וענינה״ (מנחם, פתיחה למחברת). בטוין של האותיות בכ״פ תלוי בדגשותן. — [דגשות־]

דד ז׳ [אכדית: dīdā שדיים; ארמית: דדא; אולי בחיקוי למלמול התינוקות]

1. שד: ״דדי בתוליהן״ (יחזקאל כג ג). ״מה דד זה עקר לתינוק והכל טפלה לו״ (תוספתא סוטה ד ג). ״תאמר היה מינקת, אין לי, אויה, דדים״ (ביאליק, תאמר). 2*. פטמת השד להנקת תינוק: ״האשה שנטף חלב מדדיה״ (כלים ח יא). 3* [בהשאלה] זרבובית עם מגופה, כעין ברז: ״דד לכיור״ (יומא ג י). 4^ [בהשאלה] פטמה של אתרוג או של פרי אחר (רמב״ם, לולב ח ז). — [דד־, דדים, דדי־]

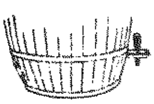

דד של חבית

דדאיזם° ז׳ [צרפתית: dadaïsme, מן: dada סוסי־משחק, בלשון־מלמול של תינוקות] כנוי של זרם קיצוני בספרות ובאמנות שהופיע באירופה בימי מלחמת העולם הראשונה (1914—1918) והתקים עד אמצע שנות העשרים. הדדאיזם דגל בבטול יסודות השכל וההגיון, והעמיד הכל על ההרגשה הסובייקטיבית; בציור התבטא בגבוב קוים וצבעים, ובשירה — בצרופי מלים ללא תכן ומובן.

דדה [קרוב אל נדד]

~ פע׳ דדה*, 1. פ״ע נתר, הלך תוך קפיצות קלות ותנועות מצד אל צד: ״גוזלות הואיל ועשויין לדדות״ (ביצה י:).

"וּבִמְצָהֲלוֹת מְשַׂחֲקִים אֱלֵי קֶבֶר נְדַדֶּה" (ביאליק, דבר). "וְהָיָה מַרְבֶּה לְקַפֵּץ וּלְדַדּוֹת" (טשרניחובסקי, סיפורים 116). 2. פ"י עָזַר לָלֶכֶת לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בַּהֲלִיכָה: "הָאִשָּׁה מְדַדָּה אֶת בְּנָהּ" (שבת יח ב). "הָיוּ מַחֲזִיקִים בִּשְׁתֵּי יָדֶיהָ שֶׁל בִּתָּם... וּמְדַדִּין אוֹתָהּ עַל כָּרְחָהּ" (קבק, במשעול 338). 3. זָרַק, הֵטִיל: "שֶׁהָיוּ... מְדַדִּין פִּתְקִין" (אסתר רבה א, בימים ההם). – [לְדַדּוֹת, מְדַדֶּה, יְ־]

~ הת' הִדַּדָּה, הִתְנַהֵל לְאַט, הִשְׁתָּרֵךְ: "כִּי אֶעֱבֹר בַּסָּךְ, אֶדַּדֵּם (= אֲדַדֶּה אִתָּם) עַד־בֵּית אֱלֹהִים" (תהלים מב ה). "מְדַדֶּה הָיָה אִישׁ הָאֱלֹהִים" (יצ"ו עד). – [לְהִדַּדּוֹת, מִדַּדֶּה, יִדַּדֶּה]

דִּדּוּי, דִּידּוּי ז' [מן דדה, דִּדָּה] נִתּוּר, הֲלִיכָה בִּקְפִיצוֹת קַלּוֹת: "בְּגוֹזָל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָעוּף אֶלָּא בְּדִדּוּי מְעַט מְעַט" (רש"י בבא בתרא כג:). "אֵינֶנִּי רוֹצֶה לָשׁוּב עוֹד... לְדִדּוּי, כְּבָבוֹת הָרִקּוּד בַּדְּרָכִים" (ש' שלום, שירים קכב). "לְצָרְפָם לְכִרְכּוּר אֶחָד, מִתּוֹךְ דִּדּוּי מוּקְיוֹנֵי סְחַרְחַר" (יזהר, צקלג 652). – [דִּדּוּי־]

דֶּדוּקְצְיָה° נ' [לאטינית: deductio הוצאה] דֶּרֶךְ חֲשִׁיבָה הֶגְיוֹנִית מִן הַכְּלָל אֶל הַפְּרָטִים, הַסָּקַת מַסְקָנוֹת עַל פְּרָט מְסֻיָּם מִתּוֹךְ הַכְּלָל, כְּגוֹן הַדֶּדוּקְצְיָה "אִם נְחַמֵּם מַסְמֵר – יִתְפַּשֵּׁט", עַל יְסוֹד הַכְּלָל "כָּל הַגּוּפִים מִתְפַּשְּׁטִים בַּחֹם" [ההיפך: אִינְדּוּקְצְיָה]. – [דֶּדוּקְצְיוֹת]

– **דֶּדוּקְטִיבִי**° ת' הַבָּנוּי בְּדֶרֶךְ הַדֶּדוּקְצְיָה: הוֹרָאָה בְּשִׁיטָה דֶּדוּקְטִיבִית. חֲשִׁיבָה דֶּדוּקְטִיבִית.

ד.ד.ט.° [=דִּידִיטִי] ר"ת Dichlor-Difenil-Trichloretane (תִּרְכֹּבֶת כִּימִית חֲרִיפָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַשְׁמָדַת חֲרָקִים).

דַּדָּנִי° ת' [מן דַּד] בַּעַל דַּדִּים מְגֻדָּלִים: "לֹא כְּאוֹתָן פְּרוּת הַבָּשָׁן... שֶׁהֵן כְּרֵסְתָּנִיּוֹת, דַּדָּנִיּוֹת" (מגדלי מו"ס, שנד). "בְּתוּלוֹת דַּדָּנִיּוֹת וּפִרְאוֹת־מַבָּט" (ברנר, א 311). "נַעֲרָה שְׁחוֹרַת שֵׂעָר וְעֵינַיִם, הֲדוּקַת חָזֶה דַּדָּנִי" (ברש, א 494). – [דַּדָּנִית, דַּדָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

ד"ה ר"ת 1. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל [תחילתה של פיסקה המובאת בציטטה] 2. דִּבְרֵי הַכֹּל.

דֶה־יוּרֶה° תה"פ [לאטינית: de iure; מונח מדיני־משפטי] לַהֲלָכָה, עַל־פִּי הַדִּין: הַכָּרָה דֶה־יוּרֶה בַּמְּדִינָה הַחֲדָשָׁה [להבדיל מן:]

דֶה־פַקְטוֹ° תה"פ [לאטינית: de facto] לְמַעֲשֶׂה, בְּדִיעֲבַד, לְאַחַר הוּצַר הָעֻבְדָּה הַקַּיֶּמֶת: הַמַּעֲצָמָה הִכִּירָה בַּמְּדִינָה הַחֲדָשָׁה הַכָּרָה דֶה־פַקְטוֹ בִּלְבַד [יתר הסבר – ליד הערך הַכָּרָה]

דָּהָאִידָנָא*, רְאֵה הָאִידָנָא*.

דהב [קרוב אל צהב, זהב; ראה להלן: דַּהֲבָא]

~ הפ' הִדְהִיב* פ"י הִצְהִיב [ובהשאלה] בִּיֵּשׁ: "מַדְהֶבָה – מַלְכוּת שֶׁהִיא מַדְהֶבֶת פָּנָיו שֶׁל אָדָם" (ויקרא רבה טו). –[לְהַדְהִיב, מַדְהִיב, יַ־]

דַּהֲבָא* ז' [ארמית, דניאל ב לה] זָהָב [השם מצוי בשירה בצירופים:]

– **עַמָּא דְדַהֲבָא**°, עַם־הַזָּהָב [כינוי פיוטי לממלכת הדבורים, בפואימה בשם זה לטשרניחובסקי, שירים 773]

– **פְּסוּקֵי־דְדַהֲבָא**°, פְּסוּקֵי זָהָב, פְּסוּקִים יְקָרִים: "פְּסוּקִים שֶׁל תְּהִלִּים, פְּסוּקֵי דְדַהֲבָא עַל שְׁמֵי הַכְּחָלִים" (שלונסקי, שירים א 20).

דהה [ארמית: אֲדִיהַ החליש; ערבית: דַּאֲ היות חלש]

~ פָּעַ' דָּהָה° פ"ע נֶחֱלַשׁ צִבְעוֹ, הֶחֱוִיר, פָּחֲתָה בְּהִירוּתוֹ: "דָּהוּ צִבְעוֹנֵי הַמִּזְרָח" (ביאליק, שבעה). "דָּהֲתָה הַתְּכֵלֶת בְּעֵינָיו" (צמח, כתבים 73). הַבֶּגֶד הַכָּחֹל דָּהָה בְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ. – [לִדְהוֹת, דּוֹהֶה, יִדְהֶה]

~ נפ' נִדְהָה°, נִטַּשְׁטֵשׁ צִבְעוֹ, הֶחֱוִיר: "(כֶּתֶם) שֶׁנִּדְהָה מִמַּרְאִיתוֹ יוֹתֵר מִדַּי" (רש"י נידה כ). "בַּחֶדֶר מִתְעַבָּה הַחֲשֵׁכָה, נִדְהוֹת כּוֹתְסוֹת הַסַּמָּל" (שלונסקי, תר' הדון א 66). – [לְהִדָּהוֹת, נִדְהֶה, יִדָּהֶה]

~ פִּעֵ' דִּהָה* פ"ע דָּהָה, נֶחֱלַשׁ צִבְעוֹ: "עָבַר (הַכֶּתֶם) אוֹ דִּהָה – הֲרֵי זֶה כֶּתֶם" (נידה ט ו). "שְׂפָתֶיהָ דִּהוּ מֵאַדְמִימוּתָן וְאוֹר פָּנֶיהָ דָּעַךְ" (הזז, יעיש ד 56). – [לְדַהוֹת, מְדַהֶה, יְדַהֶה]

~ הפ' הִדְהָה* פ"י גָּרַם שֶׁיִּדְהֶה, הֶחְלִישׁ וְהֶחֱוִיר אֶת הַצֶּבַע הָעַז [גם בהשאלה]: "מַדְהֶה אוֹתָהּ אֶת הַמַּיִם" (סוטה ג ה). אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ מַדְהֶה אֶת רֹב הַצְּבָעִים. "וְשֶׁמֶשׁ אֵין־רַחֲמִים וְרוּחוֹת אַבִּירוֹת נִטְפְּלוּ אֵלֶיהָ לְהַכְהוֹת וּלְהַדְהוֹת שַׁוְעַת תּוּגָתָהּ" (יזהר, שיירה 23). – [לְהַדְהוֹת, מַדְהֶה, יַדְהֶה]

~ הת' הִתְדַּהָה°, נַעֲשָׂה דֵּהֶה, נִטַּשְׁטֵשׁ: "שֶׁלֶף נָמוֹךְ, כָּמוּשׁ, דָּלִיל, מִתְדַּהֶה" (מגד, חדוה 223). [ובהשאלה:] "וְאִלּוּ אֲנִי עֶצֶם הַזִּכְרוֹנוֹת הוֹלְכִים וּמִתְדַּהִים מֵעִמִּי" (בורלא, סנובית 14). – [לְהִתְ־, מִתְדַּהֶה, יִתְ־]

דֵּהֶה***, דֵּיהֶה** ת' [מן דהה] שֶׁצִּבְעוֹ נֶחֱלַשׁ, שֶׁנִּטְּלָה בְּהִירוּתוֹ וְעֻזּוּתוֹ: "עָמֹק מִכָּן – טָמֵא, דֵּהֶה מִכָּן – טָהוֹר" (נידה ב ז). "בְּמַדְלַחַת עֵינָיו הַשְׁתָּוִיּוֹת נִצְנְצוּ זַהֲרוּרִים דֵּהִים" (ביאליק, איש הסיפון). "נוֹשְׂאֵי הַדְּגָלִים הַדֵּהִים שֶׁל הַמִּפְלָגוֹת הַמִּתְנַוְּנוֹת" (ברקוביץ, הראשונים שס). – [דֵּהָה, דֵּהִים, דֵּהוֹת]

דְּהוּהֶה° ת' [במקום דָּהוּי, מן דהה, דָּהָה] דֵּהֶה, שֶׁדָּהָה צִבְעוֹ: "עֲטוּפוֹת סוּדָרִים דְּהוּהִים וּמְהוּהִים" (ליסיצקי, תולדות 81). "גַּגּוֹתֵיהֶם הַדְּהוּהִים יָתֵר עַל הַמִּדָּה" (שמיר, הוא הלך 16). – [דְּהוּהָה, ־הִים, דְּהוּהוֹת]

דָּהוּי° ת' [מן דהה, דָּהָה] שֶׁדָּהָה צִבְעוֹ, שֶׁנִּטַּשְׁטְשָׁה בְּהִירוּת צְבָעָיו הַמְּקוֹרִיִּים [גם בהשאלה]: "וְדָהוּי דּוֹמֶה לְלָבָן בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת" (רש"י טו ב, לפי ברלינר). "קִרְעֵי מַרְאוֹת דְּהוּיִים וּמְטֻשְׁטָשִׁים" (שלונסקי, תר' הדון ב 165). "בְּסִמְטָה נִדַּחַת שֶׁתּוֹשָׁבֶיהָ דַּלִּים וּדְהוּיִים" (סעדוני, ניסים 14). חֲלִיפָה דְּהוּיָה. – [דְּהוּיָה, דְּהוּיִים, ־יוֹת]

דִּהוּי° **דִּיהוּי** ז' [מן דהה, דִּהָה] הַחְלָשַׁת הַצֶּבַע, טִשְׁטוּשׁ בְּהִירוּתוֹ שֶׁל הַצֶּבַע: אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ גּוֹרֵם לְדִהוּיָם שֶׁל הַצְּבָעִים. – [דִּהוּי־]

דְּהוּם° [מן דהם] נִדְהָם, מֻכֵּה תַּדְהֵמָה, נָבוֹךְ וּמְבֻלְבָּל: "מַבָּט בּוֹחֵן חוֹלֵף עַל פְּנֵי הָאָסִיר הַיּוֹשֵׁב דָּמוּם, דְּהוּם, כְּמוֹ אַחֲרֵי, אוֹ לִפְנֵי, הִתְעַלְּפוּת" (טברסקי, לפידים 243). "תָּמָר רוֹחָה עֵינֶיהָ בִּדְוָד בְּפַלִּיאָה דְּהוּמָה" (קובנר, פנים 26). – [דְּהוּמָה, דְּהוּמִים, ־וֹת]

דָּהוּן° ת' [מן דֹּהַן] שַׁמְנוּנִי, מֻכְתָּם בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ: "הָלַכְתִּי הָלוֹךְ וְגָרוֹר אֶת גַּמְבֵּי בְּשַׂעֲרוֹתָיו הַדְּהוּנוֹת" (שלונסקי, תר' קילא 200). "עָיֵף, דְּהוּן־פָּנִים הוֹפִיעַ שָׁאוּל" (קובנר, פנים 279). "נִכְנַסְתָּ... מְיֻזָּע, מְאֻבָּק, דָּהוּן" (ארד, ביתו 64). –[דְּהוּנָה, דְּהוּנִים, ־נוֹת]

דהון°, דיהון ז׳ [מן דהן, דהן] שמון, מריחה בדהן: דהון המנפים. דהון השערות. – [דהון־]

דהור°, דיהור ז׳ [מן דהר, דהר] דהירה, הנשאות קדימה: דהור הסוס. – [דהור־]

דה״י ר״ת דברי הימים.

דהי° ז׳ [מן דהה, דהה] רשם כללי של צבעים דהויים, חורון: "ובדהי החומות, בעירם המרצפת" (ש׳ שלום, שירים מח). "דהי העשבים היבשים" (יזהר, צקלג 951). – [דהי־, דהיו]

דהידרציה✧ נ׳ [מלאטינית: de מן + יוונית: hydor מים] אל־מיום, יבוש, צנום, הוצאת המים מפרות, מירקות או מחמר אחר.

דהיה°, דהייה נ׳ [מן דהה, דהה] החלשות הצבע והטשטשותו: דהית הבגד הישן. – [דהית־]

דהיון°, דיהיון ז׳ [מן דהה, דהה] דהיה, טשטוש הצבע: "שמלת שבת שיצאה בדימוס מחמת דהיון" (שמיר, הוא הלך 60). – [דהיון־]

דהימה° נ׳ [מן דהם, דהם] תדהמה, מבוכת־תמהון: "דהימה בעינים פתוחות" (קאנון ג א). "לאין קץ אשרי ולאין גבול דהימתו" (בן־אב״י, שחר 150). "מלות של חבה שהיו יוצאות מפיה חפוזות ומקטעות מחמת דהימתה" (טביב, דרך 184). "לאור היום גדלה דהימתו של נחום למראה המצעק הצבאי הזה" (ארד, ביתו 75). – [דהימת־]

דהינו, דהיינו תה״פ [ארמית] לאמר, כלומר, זאת אומרת – עין הינו.

דהירה° נ׳ [מן דהר, דהר] ריצה מהירה (של סוס או חי אחר): הפרש נשא קדימה בדהירה. – [דהירת־, ־רות]

דהליה

דה״כ ר״ת 1, דברי הכל. 2, דברי הכתוב.

דהליה✧ נ׳ צמח־נוי ממשפחת המרכבים, בעל פרחים גדולים ונאים (Dahlia). – [־ליות]

דהם [ערבית: דהם בא אסון פתאום]

~ פע׳ **דהם** *פ״ע נבהל, התאבן מפחד: "דהמו גבוריה מפני חרב היונה" (דוק וחוג, שחרית לט׳ באב). "הבו לבל אדהם" (יהודה הלוי, ג 387). – [לדהם, ידהם]

~ נפ׳ **נדהם**, הכה בתמהון, נבוך והפתע: "למה תהיה כאיש נדהם, כגבור לא יוכל להושיע?" (ירמיה יד ט). "הצצתי ונדהמתי" (ביאליק, מגילת ו). – [להדהם, נדהם, ידהם]

~ הפ׳ **הדהים°** פ״י 1, הבהיל, גרם מבוכה ופחד: המהלמה שירדה על ראשו הדהימה אותו. 2, הפתיע, הכה בתמהון: זריזותו של הלהטוטן הדהימה את הצופים. יפי מדהים. – [להדהים את־, מדהים, ־]

~ הפ׳ **הדהם°**, הכה בתדהמה, נשאר הלום: האיש הדהם על־ידי המהלמה הכבדה. "שנה פרישמן שהדהם מכח היפי האמנותי" (פנואלי, הוראת הספרות). – [מדהם, ידהם]

דהן*, דוהן ז׳ [ארמית: דוהנא, ערבית: דהן] שמן, עטרן, משחה לשער, לכלים וכדומה: "משח את שערו בדהן הטוב" (ברש, ב 111). – [דהן־, דהנו]

דהן [מן דהן; ארמית: דהן; ערבית: דהן]

~ פע׳ **דהן°** פ״י מרח ושפשף בדהן: האכר דהן את מגפיו. – [לדהן את־, מדהן, ידהן]

~ פע׳ **דהן°**, 1, נמרח בשמן, נמשח: שערותיו דהנו בשמן ריחני. 2, הכתם ולכלך בשמן: "ומצאו להם איש מעילו המדהן" (יזהר, שיירה 42). – [מדהן, ידהן]

– **קרב לגבי דהינא – ואידהן*** [שבועות מז, מימרה ארמית: קרב אל משוח בשמן – ותימשח גם אתה] המצא במחצתו של אדם גדול והדבק במדותיו – ותגדל גם אתה.

דהר [ערבית: דהר התנפל]

~ פע׳ **דהר** פ״ע רץ ונשא במהירות: "רעש אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה" (נחום ג ב). "הם דוהרים שואגים ודולקים" (ביאליק, מתי מדבר). – [לדהור, דוהר, ידהר]

~ פע׳ **דהר°** פ״ע דהר בחזקה: "טסו אנפיו כנשר למהר, יעצו אביריו בחיל לדהר" (אותותיך, יוצר ז׳ פסח). "ומתיצב בטבור הכביש כנגד מכונית הבאה ומדהרת לקראתו" (שנהר, ב 263). "ומדהרים על המדרכות דוקא, פשטו האופנוענים בינות האנשים" (קובנר, פנים 126). [ובהשאלה:] "יום ויום – הזמן מדהר" (ולפובסקי, שירים 77). – [לדהר, מ־, י־]

~ הת׳ **התדהר°**, פרץ בדהרה: "לא כאותם שכבר אין להם מה להפסיד, והם רצים... מתדהרים אי לשם" (יזהר, מישור 139). [ובהשאלה] "על מזה הלב מתדהר כרוח פרוע?" (גלעד, על העין). – [להתדהר, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הדהיר°** פ״י הביא לידי דהרה, הריץ: "ניסלי... מצליף ומדהיר את 'הכפירים' שלו" (בן־ציון, קטש). "היה לו חשק רב לעלות עליה (על סוסתו) ולהדהירה פעמים אחדות מסביב" (ברש, א 427). "עומד סוס־פלא... ומחכה לבוא רוכב־האש אשר ידהירהו להר המוריה" (גרינברג, כלב כג). "נגינות מחול חוצבות חדוה ומדהירות רגל" (ליסיצקי, תולדות 219). "זכרון דמים קדמון ידהיר סוסיו" (גורי, פרחי 12). – [להדהיר, מ־, י־]

~ הפ׳ **הדהר°**, הובא לידי דהירה, הורץ: "ירדו... מן האוירון ברוחמה והדהרו לשמר את קו־המים" (יזהר, צקלג 351). "אל אן ירדף, ידהר בקר־חיים נפחד?" (למדן, במעלה ריז). – [מדהר, ידהר]

דהר*, דהר° ז׳ [מן דהרה] דהירה: "דהר חיל גבורה אזרם" (ינאי רז). "שרפים... בהמון רוגשים בדהר תשואות" (אביתור, שירמן א 61). "יפיו החשוף של הדהר העז... המגמא מרחקים" (אלתרמן, עיר 314). "הלא אץ אלי דודי בדהר עז?" (גולדברג, מוקדם 73). "פותחים בדהר, ממהרים אי־אנה" (צייטלין, האש 43). – [דהר־, דהר־]

דהרה נ׳ [מן דהר, דהר] דהירה, קפיצת הסוס הדוהר או הרכב הנע מהר: "אז הלמו עקבי־סוס מדהרות דהרות אביריו" (שופטים ה כב). "בדהרות עגלה על מרצפת העיר" (ביאליק, צפרירים). "שוקק בדהרות־רכב ובנהרות־עיר ואדם" (כהן, שירים פב). – [דהרת־, דהרות, דהרות־]

דִּהֲרְהֶרֶת°, דהרהורת נ׳ [מִן דָּהֲרָה] דְּהִירָה קַלָּה: הַפָּרָשׁ הִתְרַחֵק בְּדַהֲרְהֶרֶת. – [דַּהֲרְהֲרֹת־]

דַּהֲרָן° תו״ז [מִן דהר, דָּהַר] הַמֵּיטִיב לִדְהֹר: ״שְׁלֹשָׁה סוּסִים דַּהֲרָנִים, סוּסֵי עֲרָב טְהוֹרֵי־גֶזַע״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 358). – [דַּהֲרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

דַּהֲרָנִי° ת׳ [מִן דַּהֲרָן] שֶׁל דַּהֲרָן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּהִירָה: ״הִיא קוֹפֶצֶת לִקְרָאתָם קְפִיצוֹת דַּהֲרָנִיּוֹת״ (בארון, פרשיות 518). – [דַּהֲרָנִית, ־נִיִּים, דַּהֲרָנִיּוֹת]

דהרר [מִן דהר]

~ פִּעְ׳ **דִּהֲרֵר°** פ״ע דָּהַר לְכָאן וּלְכָאן, דָּהַר דְּהִירוֹת מְהִירוֹת: ״וְהוּא עַצְמוֹ, שֶׁהָיָה בִּגְדוּדוֹ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן לְלַהֲטֵי הָרְכִיבָה, הֵחֵל לְדַהֲרֵר בִּלְהָטִים, בְּבַקְּשׁוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּדּוּרֵי־הַמָּוֶת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 45). – [לְדַהֲרֵר, מְ־, יְ־]

דּוֹ° ז׳ שֵׁם הַצְּלִיל הָרִאשׁוֹן בְּסֻלַּם הַצְּלִילִים הַדִּיאַטוֹנִי (דוֹ־רֶה־מִי־פַה־סוֹל־לָה־סִי־דוֹ).

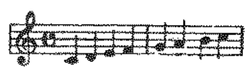

דו

– **דּוֹ־נָחֵת°, דּוֹ־בֶּמוֹל°**, הַצְּלִיל הַנָּמוּךְ בַּחֲצִי טוֹן מִן דוֹ הַיְּסוֹדִי.

– **דּוֹ־נָסֵק°, דּוֹ־דִּיאֵז°**, הַצְּלִיל הַגָּבוֹהַּ בַּחֲצִי טוֹן מִן דוֹ הַיְּסוֹדִי.

דּוּ° ש״מ [ארמית; יוונית: dyo] שְׁנַיִם, שְׁתַּיִם.

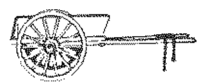

דו־אופן

– **דּוּ־אוֹפַן°**, עֲגָלָה בַּעֲלַת שְׁנֵי אוֹפַנִּים.

– **דּוּ־בֵּיתִי°** [בבוטאניקה] (צֶמַח) שֶׁפְּרָחָיו נוֹשְׂאֵי הָאַבְקָנִים (הַזְּכָרִיִּים) נִמְצָאִים עַל צֶמַח אֶחָד, וְאִלּוּ הַפְּרָחִים הַמְּכִילִים עֱלִיִּים (הַנְּקֵבִיִּים) נִמְצָאִים עַל צֶמַח אַחֵר מֵאוֹתוֹ הַמִּין [בניגוד אל חַד־בֵּיתִי – המכיל פרחי אבקנים וגם פרחי עליים]: הֶחָרוּב, הַדֶּקֶל, הָעֲרָבָה הֵם דּוּ־בֵּיתִיִּים.

– **דּוּ־חַיִּים**, ראה **דּוּחַי**.

– **דּוּ־חָדְשִׁי°**, הַמּוֹפִיעַ אַחַת לְחָדְשַׁיִם: קֹבֶץ דּוּ־חָדְשִׁי.

– **דּוּ־טוּר°**, ראה **דּוּטוּר**.

– **דּוּ־יָדוּת°**, שִׁמּוּשׁ בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם כְּאַחַת, כֹּשֶׁר הַשִּׁמּוּשׁ בְּיַד־שְׂמֹאל כְּבְיַד־יָמִין.

– **דּוּ־יָדִי°**, הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֹפֶן שָׁוֶה בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם.

– **דּוּ־יַרְחוֹן°**, כְּתַב־עֵת הַמּוֹפִיעַ אַחַת לְחָדְשַׁיִם.

– **דּוּ־לְשׁוֹנִי°**, בַּעַל שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: מִלּוֹן דּוּ־לְשׁוֹנִי (כְּגוֹן: עִבְרִי־אַנְגְּלִי, עִבְרִי־צָרְפָתִי).

– **דּוּ־לְשׁוֹנִיּוּת°**, שִׁמּוּשׁ בִּשְׁתֵּי שָׂפוֹת כְּאֶחָת.

– **דּוּ־מוֹשָׁבִי°**, בַּעַל שְׁנֵי מְקוֹמוֹת־יְשִׁיבָה: מָטוֹס דּוּ־מוֹשָׁבִי.

– **דּוּ־מִינִי°**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֵיבְרֵי זַכְרוּת וְנַקְבוּת גַּם יַחַד: צְמָחִים דּוּ־מִינִיִּים.

– **דּוּ־מְמַדִּי°**, בַּעַל שְׁנֵי־מְמַדִּים, שֶׁהוּא בְּשֶׁטַח, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹרֶךְ וְרֹחַב: צִיּוּר דּוּ־מְמַדִּי.

– **דּוּ־מִפְלַגְתִּי°**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי מִפְלָגוֹת עִקָּרִיּוֹת, מִפְלֶגֶת הַשִּׁלְטוֹן וּמִפְלֶגֶת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה: מִשְׁטָר דּוּ־מִפְלַגְתִּי.

– **דּוּ־מַשְׁמָעוּת°**, הוֹרָאָה כְּפוּלָה לְדָבָר.

– **דּוּ־מַשְׁמָעִי°**, בַּעַל שְׁתֵּי הוֹרָאוֹת, נִשְׁמָע לִשְׁנֵי פָּנִים.

– **דּוּ־סִטְרִי°**, (רְחוֹב) שֶׁהַתְּנוּעָה מֻתֶּרֶת בּוֹ בִּשְׁנֵי כִּוּוּנִים מְנֻגָּדִים [להבדיל מִן ״חַד־סִטְרִי״ – שהתנועה בו מותרת בכיוון אחד בלבד]

– **דּוּ־עֶרְכִּי°**, 1. אַמְבִּיוָלֶנְטִי, הַמֵּכִיל רְגָשׁוֹת מְנֻגָּדִים אוֹ שְׁאִיפוֹת מְנֻגָּדוֹת: יַחַס דּוּ־עֶרְכִּי לַהַצָּעָה הַחֲדָשָׁה. 2. [בכימיה] הַמִּתְרַכֵּב עִם שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן אוֹ עִם יְסוֹד אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

– **דּוּ־עֶרְכִּיּוּת°**, 1. אַמְבִּיוָלֶנְטִיּוּת, קִיּוּם רְגָשׁוֹת אוֹ שְׁאִיפוֹת מְנֻגָּדִים זֶה לָזֶה. 2 ° [בכימיה] כֹּשֶׁר הִתְרַכְּבוּתוֹ שֶׁל אָטוֹם אֶחָד שֶׁל יְסוֹד כִּימִי עִם שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן.

– **דּוּ־פְּסִיגִי°**, (זֶרַע) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּסִיגִים: זֶרַע הַשְּׁעוּעִית הוּא דּוּ־פְּסִיגִי.

– **דּוּ־פַּרְצוּפִי°**, בַּעַל שְׁנֵי פָּנִים [ובהשאלה] שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, צָבוּעַ.

– **דּוּ־פַּרְצוּפִיּוּת°**, [בהשאלה] צְבִיעוּת, חֹסֶר־כֵּנוּת: ״עֵדוּת וְסֵמֶל לְזִיּוּף זֶה, לְדוּ־פַּרְצוּפִיּוּת זוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 96).

– **דּוּ־פַּרְצוּפִין°**, שְׁנֵי פָּנִים: ״בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָדָם הָרִאשׁוֹן – דּוּ־פַּרְצוּפִין בְּרָאוֹ״ (ויקרא רבה יד). ״לְפִי שֶׁגָּלוּיוֹתֵנוּ הִיא בֶּאֱמֶת דּוּ־פַּרְצוּפִים: אֶחָד גַּשְׁמִי וְאֶחָד רוּחָנִי״ (אחד העם, שם).

– **דּוּ־צְדָדִי°**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי צְדָדִים, שֶׁכְּרוּכִים בּוֹ שְׁנֵי עִנְיָנִים.

– **דּוּ־קִיּוּם°**, קִיּוּם זֶה לְיַד זֶה שֶׁל שְׁנֵי מִשְׁטָרִים מְדִינִיִּים מִתְנַגְּדִים אוֹ שֶׁל שְׁנֵי גּוּפִים מִתְחָרִים.

– **דּוּ־קוֹמָתִי°**, בַּעַל שְׁתֵּי קוֹמוֹת: מִבְנֶה דּוּ־קוֹמָתִי. אוֹטוֹבּוּס דּוּ־קוֹמָתִי.

– **דּוּ־קְרָב°**, מִלְחֶמֶת־שְׁנַיִם: ״דּוּ־קְרָב בֵּין שְׁנֵי יְרִיבִים״ (שמעוני, הכיבר 142). [נכתב גם **דּוּקְרָב**]

– **דּוּ־שְׁבוּעוֹן°**, עִתּוֹן הַמּוֹפִיעַ אַחַת לִשְׁבוּעַיִם.

– **דּוּ־שְׁבוּעִי°**, הַמּוֹפִיעַ אוֹ נֶעֱרָךְ אַחַת לִשְׁבוּעַיִם: עִתּוֹן דּוּ־שְׁבוּעִי. קוֹנְצֶרְט דּוּ־שְׁבוּעִי.

– **דּוּ־שִׂיחַ°**, שִׂיחָה בֵּין שְׁנֵי אֲנָשִׁים, דִּיאָלוֹג.

– **דּוּ־שְׁנָתִי°**, הַנִּמְשָׁךְ שְׁנָתַיִם: קוּרְס דּוּ־שְׁנָתִי לְהַכְשָׁרַת מוֹרִים.

– **דּוּ־תַחְמֹצֶת°**, תִּרְכֹּבֶת שֶׁל שְׁנֵי אֲטוֹמֵי חַמְצָן עִם אָטוֹם שֶׁל יְסוֹד אַחֵר: דּוּ־תַחְמֹצֶת הַפַּחְמָן.

– **דּוּ־תְנוּעָה°**, דִּיפְתּוֹנְג, הֶגֶה הַמֻּרְכָּב מִשְּׁתֵּי תְּנוּעוֹת הַנִּבְטָאוֹת בִּרְצִיפוּת, כְּגוֹן: ei, ou.

– **טָן דּוּ°**, ראה **טַנְדּוּ**.

דּוּאֶט° ז׳ [איטלקית: duetto, הקטנה מִן: duo שניים] דּוּאִית, יְצִירָה מוּסִיקָלִית לִשְׁנֵי כְּלֵי־נְגִינָה אוֹ לִשְׁנֵי זַמָּרִים. – [דּוּאֶטִּים]

דּוּאִית° נ׳ [מִן דּוּ שניים] שֵׁם עִבְרִי לַדּוּאֶט [ראה למעלה]. – [דּוּאִית־, דּוּאִיּוֹת]

דּוּאָלִיזְם° ז׳ [מלאטינית: duo שניים] 1. שְׁנִיּוּת, זֶה לְעֻמַּת זֶה. 2 [בדת] אֱמוּנָה בִּשְׁנֵי אֵלִים מִתְנַגְּדִים: אֵל הָאוֹר וְהַטּוֹב – לְעֻמַּת אֵל הַחֹשֶׁךְ וְהָרַע. 3. [בפילוסופיה] קִיּוּם שֶׁל שְׁנֵי יְסוֹדוֹת בָּעוֹלָם שֶׁהֵם מִתְנַגְּדִים וּבִלְתִּי־תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה: רוּחַ וְחֹמֶר, נְשָׁמָה וְגוּף. הַהֵפֶךְ: ״מוֹנִיזְם״ (= אַחְדוּת).

דואר, ראה **דֹּאַר**.

דוב [קרוב אל דאב או זוב]

~ הפ׳ **הֵדִיב** פ״י הִדְאִיב, הִזִּיל, הֵמֵס: ״מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ״ (ויקרא כו טז). ״וּמַכָּה אֲשֶׁר הִיא מְדִיבָה וְכוֹתֶשֶׁת״ (יגיי קג). ״עֵינֵי בַּת נְדִיבֵי מִדִּין הֵדִיבוּ אֶת נַפְשִׁי״ (הנגיד, דיואן ג 156). ״וּמֵהֶם שְׁבִיבִים לְבָבוֹת מְדִיבִים״ (יהודה הלוי, ג 95). – [לְהָדִיב, מֵדִיב, יָדִיב]

דוב, ראה דֹּב. **דובון**, ראה דֻּבּוֹן.
דובדבן, ראה דֻּבְדְּבָן. **דובי**, ראה דֻּבִּי.
דובה, ראה דֻּבָּה. **דוביות**, ראה דֻּבִּיּוֹת.

דוּבְּלִיקָט◇ ז׳ [לאטינית: duplicatus מוכפל] עֹתֶק, טֹפֶס שֵׁנִי שֶׁל אוֹתוֹ דָּבָר (חֵפֶץ, תְּעוּדָה, סֵפֶר). – [דוּבְּלִיקָטִים]

דּוֹבֵר° ז׳ [מן א׳ דבר, דִּבֵּר] אָדָם רִשְׁמִי הַמֻּסְמָךְ לִמְסֹר הוֹדָעוֹת בְּשֵׁם מוֹסָד, מֶמְשָׁלָה וְכַדּוֹמֶה: דּוֹבֵר הַמֶּמְשָׁלָה הִכְחִישׁ אֶת הַשְּׁמוּעָה. – [דּוֹבֶרֶת, דּוֹבְרִים, דּוֹבְרֵי־, דּוֹבְרוֹת]

דובר, ראה דֹּבֶר. **דובשן**, ראה דֻּבְשָׁן. **דובשנית**, ראה דֻּבְשָׁנִית.

דּוֹבְרָה נ׳ רַפְסוֹדָה, אַסְדָּה, קוֹרוֹת־עֵץ הַקְּשׁוּרוֹת יַחַד לְהָשִׁיטָן עַל־פְּנֵי הַמַּיִם (מלכים א ה כג). – [דּוֹבְרַת־, דּוֹבְרוֹת]

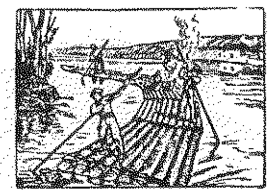
דוברה

דוג [מן דָּג, ראה גם דַּיָּג]

~ פָּע׳ **דָּג**° פ״י צָד דָּגִים, שָׁלָה דָּגִים מִן הַמַּיִם: הַדַּיָּג יָצָא אֶל הַיָּם לָדוּג דָּגִים. – [לָדוּג, דַּגְתִּי, יָדוּג]

– דָּג בְּמַיִם עֲכוּרִים°, הִתְעַסֵּק בַּעֲסָקִים חֲשׁוּדִים; נִצֵּל מַצָּב שֶׁל צָרָה וּמְבוּכָה כְּלָלִית לְטוֹבָתוֹ הַפְּרָטִית.

דַּוָּג ז׳ (יחזקאל מז י), רְאֵה דַּיָּג.

דּוּגָה נ׳ [מן דָּג] צֵיד דָּגִים (עמוס ד ב). [מצוי רק בצירוף:]

– סִירַת־דּוּגָה (עמוס ד ב), דּוּגִית, סִירַת דַּיָּגִים.

דּוּגִית* נ׳ [מן דוגה?] סִירַת־עֵזֶר קְטַנָּה לְהַעֲבָרַת נוֹסְעִים מִן הַסְּפִינָה לַיַּבָּשָׁה וּלְהֶפֶךְ (ירושלמי בבא בתרא טו א). – [דּוּגִית־, דּוּגִיּוֹת]

דּוֹגְמָה◇ נ׳ [יוונית: dogma] עִקָּר, הַנָּחָה מְקֻבֶּלֶת וּמֻסְכֶּמֶת שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, ״אֲנִי מַאֲמִין״: רֹב הַדָּתוֹת מְיֻסָּדוֹת עַל דּוֹגְמוֹת. – [דּוֹגְמוֹת]

– **דּוֹגְמָטִי**◇ ת׳ מְבֻסָּס עַל דּוֹגְמוֹת, שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרָיו וְיֵשׁ לְקַבְּלוֹ כְּדָבָר מֻסְכָּם וּמְחַיֵּב: ״הַצּוּרָה הַדּוֹגְמָטִית שֶׁל חֻקֵּי הַדָּת״ (אחד העם, רעג).

– **דּוֹגְמָטִיזְם**◇ ז׳ הַשְׁקָפָה הַמְבֻסֶּסֶת עַל דּוֹגְמוֹת, תּוֹרָה הַבְּנוּיָה עַל עִקָּרִים קְבוּעִים וּמֻסְכָּמִים שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם.

– **דּוֹגְמָטִיקָן**◇ ז׳ הַדּוֹגֵל בְּדוֹגְמוֹת, נֶאֱמָן לְעִקְּרֵי הָאֱמוּנָה לְלֹא כָּל בִּקֹּרֶת הַתְּבוּנָה וְהַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר.

דוגמה, ראה דֻּגְמָה. **דוגמן**, ראה דֻּגְמָן. **דוגמנית**, ראה דֻּגְמָנִית.

דּוֹגְרָנִית° נ׳ [מן דגר, דָּגַר] כִּנּוּי לְתַרְנְגֹלֶת, אוֹ נְקֵבַת עוֹף אַחֵר, הַמַּרְבָּה לִדְגֹּר עַל בֵּיצֶיהָ (שניאור, סיפורים פג). – [דּוֹגְרָנִיּוֹת]

דּוֹגֶרֶת° נ׳ [מן דגר, דָּגַר] תַּרְנְגֹלֶת, אַוָּזָה אוֹ נְקֵבָה אַחֶרֶת בָּעוֹפוֹת הַיּוֹשֶׁבֶת עַל בֵּיצֶיהָ וּמְחַמַּמְתָּן עַד לְהִתְבַּקְּעוּת אֶפְרוֹחִים מֵהֶן. – [דּוֹגֶרֶת־, דּוֹגְרוֹת]

דּוּד ז׳ [אכדית: dūdu; אוגריתית: דד] 1, סִיר גָּדוֹל לְבַשֵּׁל: ״וְהַקֳּדָשִׁים בִּשְּׁלוּ בַּסִּירוֹת וּבַדְּוָדִים וּבַצֵּלָחוֹת״ (דברי הימים ב לה יג). 2°, חָבִית גְּדוֹלָה, כְּלִי־קִבּוּל גָּדוֹל לְנוֹזְלִים: דּוּדֵי פַּח לְמַיִם עַל גַּגּוֹת הַבָּתִּים. 3, סַל גָּדוֹל: ״שְׁנֵי דּוּדָאֵי תְאֵנִים... הַדּוּד הָאֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד״ (ירמיה כד א–ב). – [דּוּד־, דְּוָדִים גם דּוּדִים, דּוּדֵי־; דּוּדָאִים, דּוּדָאֵי־ (להוראה 3)]

דַּוָּד°, **דַּוָּוד** ז׳ [מן דוד] אֻמָּן לַעֲשִׂיַּת דְּוָדִים אוֹ לְתִקּוּנָם. – [דַּוַּד־, דַּוָּדִים, דַּוָּדֵי־]

דּוֹד ז׳ [אולי על־פי מלמול־תינוקות; אכדית: dâdu אהוב] 1, אֲחִי הָאָב אוֹ אֲחִי הָאֵם: ״נֵר דּוֹד שָׁאוּל״ (שמואל א יד נ) [נר וקיש אבי שאול היו אחים!]. 2°, בַּעְלָהּ שֶׁל אֲחוֹת הָאָב אוֹ שֶׁל אֲחוֹת הָאֵם. 3, אָהוּב, בְּחִיר־לֵב: ״דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ, הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים״ (שיר השירים ב טז). ״לְכָה, דוֹדִי, לִקְרַאת כַּלָּה״ (אלקבץ, לכה דודי). ״דּוֹדִי, דּוֹדִי, חוּשׁ מַחֲמַדִּי, אֵין בֶּחָצֵר אִישׁ מִלְּבַדִּי״ (ביאליק, יש לי גן). 4, יָדִיד, רֵעַ: ״אִכְלוּ, רֵעִים, שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ, דּוֹדִים!״ (שיר השירים ה א). 5°, כִּנּוּי בְּפִי הַתִּינוֹקוֹת לְאָדָם מְבֻגָּר זָר: ״מִי מִשְּׁתֵּיהֶן יָפָה יוֹתֵר, אִמְרוּ, דּוֹדִים, זוֹ אוֹ זוֹ?״ (ביאליק, שתי בנות). [ראה גם ערכים דּוֹדָה, דּוֹדִים] – [דּוֹד־, דּוֹדִים, דּוֹדֵי־]

– דּוֹד לְבָבִי°, כִּנּוּי־אַהֲבָה בְּפִי אִשָּׁה לַאֲהוּבָהּ: ״הַיַאֲרִיךְ, דּוֹד לְבָבִי, הַיַאֲרִיךְ לֵיל עֲדָנִים?״ (ביאליק, נושנות). ״רִיבָה מִתְחַנַּחֶנֶת עִם דּוֹד־לְבָבָהּ״ (שלונסקי, תרי קולא 225).

– בֶּן־דּוֹד°, דּוֹדָן, בֶּן אֲחִי הָאָב אוֹ הָאֵם (״קוּזִין״).

– בַּת־דּוֹד°, דּוֹדָנִית, בַּת אֲחִי הָאָב אוֹ הָאֵם (״קוּזִינָה״).

דו״ד ר״ת 1, דִּין־וְדְבָרִים. 2, דָּת־וָדִין.

דּוּדָא, דּוּדַי ז׳ [?] יַבְרוּחַ, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים, (Mandragora officinalis). גָּדֵל בְּשָׂדוֹת כִּמְעַט בְּכָל אֲזוֹרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. לַדּוּדָא שׁוֹשֶׁנֶת עָלִים גְּדוֹלִים וּמְקֻמָּטִים, פְּרָחִים סְגֻלִּים נָאִים וּפֵרוֹת עֲסִיסִיִּים וְזְהַבְהַבִּים בְּהַבְשִׁילָם. הַקַּדְמוֹנִים יִחֲסוּ לַדּוּדָאִים סְגֻלּוֹת רְפוּאִיּוֹת שׁוֹנוֹת – חִזּוּק תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל וּמַתַּן פְּרִי־בֶטֶן וְעוֹד (בראשית ל יד). – [דּוּדָאִים, דּוּדָאֵי־]

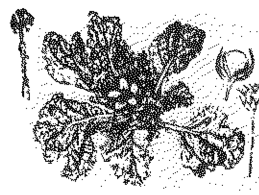
דודא

דּוּדָאָה° נ׳ [מן דודא] פְּרִי יָחִיד שֶׁל הַדּוּדָאִים: ״וְאִשְׁתּוֹ הִיא אִשָּׁה צְעִירָה וְיָפָה כְּמוֹ דוּדָאָה״ (הזז, יעיש ד 120). – [דּוּדָאִים]

דּוֹדָאִית° נ׳ [מן דוד] אֵשֶׁת הַדּוֹד: ״הָיוּ... בָּאִים כְּאוֹרְחִים לְבֵיתָם שֶׁל דּוֹדִי וְאִשְׁתּוֹ הַדּוֹדָאִית״ (ברקוביץ, תרי חיי תקי). – [דּוֹדָאִית־, ־אִיּוֹת]

דּוֹדָה נ׳ [מן דוד] 1. אֲחוֹת הָאָב אוֹ אֲחוֹת הָאֵם: "וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה" (שמות ו כ). 2°, אֵשֶׁת הַדּוֹד. 3°, כִּנּוּי בְּפִי הַתִּינוֹקוֹת לְאִשָּׁה זָרָה. – [דּוֹדַת־, דודות]

דַּוָּדוּת°, דוודות נ׳ [מן דַּוָּד] הַתְקָנַת דְּוָדִים (בְּיִחוּד דּוּדֵי־פַּח לְמַיִם). – [דַּוָּדוּת־]

דּוּדַי ז׳ ראה **דּוּדָא.**

דּוֹדִים ז״ר [ראה דוד 4,3] אֲהָבִים, תַּעֲנוּגֵי אַהֲבָה: "יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן" (שיר השירים א ב). "גַּם בְּלִבִּי שָׁב וַיְחִי פֶּרַח דּוֹדַי, נָתַן רֵיחוֹ" (ביאליק, קומי צאי). – [דּוֹדֵי־]

– **הִגִּיעָה עֵת דּוֹדִים לוֹ** [על־פי יחזקאל טז ח], הִגִּיעַ לְפִרְקוֹ, הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לָשֵׂאת אִשָּׁה.

– **שִׁירֵי־דוֹדִים°**, שִׁירֵי־אַהֲבָה: "הַבּוֹצְרִים וְהַבּוֹצְרוֹת פָּצְחוּ רִנָּה וַיָּשִׁירוּ שִׁירֵי יַיִן וְשִׁירֵי דוֹדִים יַחְדָּו" (מאפו, יב).

דּוֹדָן* ז׳ [מן דוד, על־פי מדרש השם המקראי דּוֹדָנִים, בראשית רבה לז] בֶּן־דּוֹד אוֹ בֶּן־דּוֹדָה ("קוּזִין"). – [דּוֹדַן־, דּוֹדָנִים, דּוֹדָנֵי־]

דּוֹדָנִית° נ׳ [מן דודן] בַּת־דּוֹד, אוֹ בַּת־דּוֹדָה ("קוּזִינָה"). – [דּוֹדָנִיּוֹת]

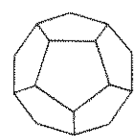
דודקאדר

דּוֹדֶקָאֶדֶר° ז׳ [מיוונית: dodeka שנים־עשר + hedra שטח, פאה] גּוּף הַנְדָּסִי בֶּן שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה פֵּאוֹת: דּוֹדֶקָאֶדֶר מְשֻׁכְלָל מֻגְבָּל עַל־יְדֵי שְׁנֵים עָשָׂר מְחֻמָּשִׁים. – [דּוֹדֶקָאֶדְרִים]

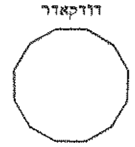
דודקגון

דּוֹדֶקָגוֹן° ז׳ [מיוונית: dodeka שנים־עשר + gonia זווית] תְּרֵיסָרוֹן, מְצֻלָּע בֶּן 12 זָוִיּוֹת. – [דּוֹדֶקָגוֹנִים]

דּוֹדֶקָפוֹנִי° ת׳ [מיוונית: dodeka שנים־עשר + phone קול] [במוסיקה] הַמְבֻסָּס עַל שִׁיטָה שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר צְלִילִים בְּאוֹקְטָבָה: מוּסִיקָה דּוֹדֶקָפוֹנִית. – [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דוה [קרוב אל דאב; אוגריתית: דו; ארמית: דְּוָא; ערבית: דַוִיַ]

~ פָּע׳ **דָּוָה** פ״ע כָּאַב, דָּאַב, הִצְטַעֵר: "עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ" (איכה ה יז). "אַל יִדְוֶה לִבֵּנוּ וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ" (ברכות יז.). "הֲלֹא אִם כֹּה אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי וְאֶדְוֶה בְּמִסְתָּרִים, סוֹפִי לִדְעֹךְ" (ברקוביץ, תר׳ מנחם מח). – [לִדְוֹת עַל־, דָּוֶה, יִדְוֶה]

~ נפ׳ **נִדְוָה***, נִכְאַב, חָלָה: "מַה בָּאתֶם לִשְׂמֹחַ עַל אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁנִּדְוָה?" (פסיקתא דרב כהנא צו). "עַל כֵּן לִבָּם נִדְוָה" (ינאי קנא). "בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב, נִדְוֶה וְנִדְאָב" (פיוטים, סידור 610). – [לְהִדָּווֹת, נִדְוֶה, יִדָּוֶה]

~ הִפ׳ **הִדְוָה*** פ״י הִכְאִיב, צִעֵר: "אֵין 'כִּמְתְאוֹנְנִים' אֶלָּא כִּמַדְוִים אֶת עַצְמָם" (ספרי כג). "וְכָל צַעַר אֱנוֹשׁ אוֹתָנוּ לָעַד כְּמַחַץ יַדְוֶה" (בורלא, כיסופים 141). – [לְהַדְווֹת, מַדְוֶה, יַ־]

– **יְמֵי דְּוֹתָהּ שֶׁל אִשָּׁה** (ויקרא יב ב), יְמֵי הַוֶּסֶת.

– **יְמֵי דְּוֹתוֹ°** [על־פי ויקרא יב ב] תְּקוּפַת מַחֲלָתוֹ: "דְּאַגְתֶּם לִי וְתִכַלְכַּלְתּוּנִי בִּימֵי דְּוֹתִי" (יל״ג, פרוזה מד).

דָּוֶה ת׳ [מן דוה, דָּוָה] כּוֹאֵב, מֻכֵּה־יָגוֹן, אָבֵל: "עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ" (איכה ה יז). "עַל דָּבָר זֶה יִדְווּ כָּל הַדָּוִים" (קידושין פא:). "יִשְׂמַח כָּל דְּוֵה לֵבָב וְאַלְמָן" (גבירול, א 38). "פָּנִים דָּוִים מִצַּעַר" (ביאליק, אבי). "בְּרִיּוֹת דָּווֹת וּסְחוּפוֹת" (ביאליק, אלמנות). – [דְּוֵה־; דָּוָה, דְּוַת־; דָּוִים, דְּוֵי־; דָּווֹת, דְּווֹת־]

– **אִשָּׁה דָּוָה** (ויקרא כ יח), נִדָּה, אִשָּׁה בִּימֵי וִסְתָּהּ.

דִּוּוּחַ°, דיווח ז׳ [מן ב.דוח, דִּוֵּחַ] מְסִירַת דּוּ״חַ (דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן): "בְּדֶרֶךְ כְּלָל שׁוֹמֶרֶת הָעִתּוֹנוּת הַתַּרְבּוּתִית פֹּה עַל מָסֹרֶת גְּבוֹהָה שֶׁל יֹשֶׁר־לֵב וַהֲגִינוּת בְּדִוּוּחַ" (שרת, באסיה 207). דִּוּוּחַ הַמְּפַקֵּד עַל מִבְצָעוֹ. – [דִּוּוּחַ־, דִּוּוּחִים, ־חֵי־]

דָּוּוּי* ת׳ [מן דוה, דָּוָה] 1°, דָּוֶה, כּוֹאֵב, מֻדְכָּא, אָבֵל: "יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה דְּוּוּיִם דְּחוּפִים" (יבמות מז.). "בּוֹעֵט הָיָה פַּעַם בְּפַעַם בִּכְרֵסָהּ שֶׁל הַסּוּסָה הַדְּוּוּיָה" (ביאליק, יום השישי ד). "כִּי מַה תִּתְאַוֶּה נֶפֶשׁ דְּוּוּיָה וְכוֹשֶׁלֶת?" (שלונסקי, שירים א 77). "כִּי אָשֵׁם הָעוֹלָם וְדָוּוּי הוּא" (אלתרמן, איתני הטבע). 2° [במוסיקה] הַמַּבִּיעַ כְּאֵב וְיָגוֹן, נוּגֶה וּרְוֵה־יִסּוּרִים (Doloroso). – [דְּוּוּיָה, דְּוּוּיִים, דְּוּוּיוֹת]

דָּווֹן* ז׳ [מן דוה] דְּוַי, מַכְאוֹב, דְּאָבוֹן: "יָדָם בְּסוֹף מִטָּה בְּדָווֹן" (ינאי רכח). – [דְּווֹן־]

דווקא, ראה דַּוְקָא. **דוור**, ראה דַּוָּר. **דוושה**, ראה דַּוְשָׁה.

דִּוּוּשׁ°, דיווש ז׳ [מן ב.דוש, דִּוֵּשׁ] הַפְעָלַת דַּוְשׁוֹת (בִּמְכוֹנִית, בְּפְסַנְתֵּר וְכַדּוֹמֶה). – [דִּוּוּשׁ־]

דּוּזֶמֶר° ז׳ [דו + זֶמֶר] דּוּאִית בְּזִמְרָה, פֶּרֶק־זִמְרָה הַמְּבֻצָּע עַל־יְדֵי שְׁנֵי זַמָּרִים. – [דּוּזְמָרִים]

א. **דוח** [ארמית: אֲדִיחַ]

~ נפ׳ **נִדּוֹחַ***, נִשְׁטַף: עָמַד תַּחַת הַצִּנּוֹר לְהָקֵר אוֹ לִדּוֹחַ" (מכשירין ד ב). "שֶׁמֶן טוֹב נוֹפֵל עַל הַמַּיִם וְנִדּוֹחַ, שֵׁם טוֹב... אֵינוֹ נִדּוֹחַ" (קהלת רבה ז, שם טוב). – [לְהִדּוֹחַ גם לִדּוֹחַ, נִדּוֹחַ, יִדּוֹחַ]

~ הִפ׳ **הֵדִיחַ** פ״י שָׁטַף בְּנוֹזְלִים: "אִם רָחַץ... וְאֶת־דְּמֵי־יְרוּשָׁלַיִם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ" (ישעיה ד ד). "קְעָרוֹת שֶׁאָכַל בָּהֶן עַרְבִית מְדִיחָן לֶאֱכֹל בָּהֶן שַׁחֲרִית" (שבת קיח.). "וּבְדִמְעוֹת מְזֻהָרוֹת שָׁחוֹר יָאוּשׁ אֲדִיחֶנָּה" (ביאליק, פעמי אביב). – [לְהָדִיחַ אֶת־; מֵדִיחַ, מְדִיחָה; יָדִיחַ]

~ הֻפ׳ **הוּדַח***, נִשְׁטַף בְּמַיִם: "כֵּלִים מוּדָחִים אוֹ חֲדָשִׁים" (ידים א ד). "הַחָבִית וְהַדְּלִי הַלָּבָן עָמְדוּ כְּבָר שְׁטוּפִים וּמוּדָחִים" (ביאליק, החצוצרה ג). – [מוּדָח, יוּדַח]

ב. **דוח** [מן דו״ח]

~ פִּע׳ **דִּוֵּחַ°** פ״י נָתַן דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן, מָסַר דּוּ״חַ בִּכְתָב אוֹ בְּעַל־פֶּה: "נָחוּם מְדַוֵּחַ בְּשֶׁטֶף לָשׁוֹן: אָבָק וְאָבָק!" (יזהר, צקלג 231). "לַחֲזֹר בְּשָׁעָה הַנְּקוּבָה לַמָּקוֹם הַמְיֻעָד וּלְדַוֵּחַ תּוֹצָאוֹת הַסִּיּוּם" (שלו, אלהי 173). "נָתְנוּ פִּרְסוּם דֵּי נִרְחָב לִמְסִבַּת הָעִתּוֹנָאִים וְדִוְּחוּ אֶת דִּבְרֵי בִּישַׁר־לֵב" (שרת, באסיה 199). – [לְדַוֵּחַ אֶת־, מְדַוֵּחַ, יְדַוֵּחַ]

~ פֻּע׳ **דֻּוַּח°**, נִמְסַר בְּדוּ״חַ: פְּרָטֵי הַמִּבְצָע דֻּוְּחוּ בִּמְלוֹאָם. – [מְדֻוָּח, יְדֻוַּח]

דּוּ"חַ° ז׳ [ר"ת: דין וחשבון] הַרְצָאַת־עֲבוֹדוֹת רִשְׁמִית בִּכְתָב אוֹ בְּעַל־פֶּה, "רַפּוֹרְט": הַשָּׁלִיחַ מָסַר דו"ח מִשְּׁלִיחוּתוֹ. – [דו"ח־, דו"חוֹת]

דַּוָּח°, **דווח** ז׳ [מן ב׳ דוח, דִּוֵּחַ] הַמּוֹסֵר דו"ח, רֶפּוֹרְטֶר: דַּוָּח עִתּוֹן. – [דַּוַּחַת, דַּוָּחִים, דַּוָּחֵי־, דַּוָּחוֹת]

דוּחַי° ז׳ [דו + חי] בַּעַל־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת בַּעֲלֵי־הַחֻלְיוֹת הַנּוֹשֵׁם בִּתְקוּפַת חַיָּיו הָרִאשׁוֹנָה בִּזִימִים וְחַי בַּמַּיִם; בְּהִתְבַּגְּרוֹ הוּא נוֹשֵׁם בְּרֵאָה אֶת אֲוִיר הַיַּבָּשָׁה (Amphibia). רַבִּים מִן הַדּוּחַיִּים חַיִּים בְּהִתְבַּגְּרָם מִחוּץ לַמַּיִם. עִם הַדּוּחַיִּים נִמְנִים: צְפַרְדֵּעַ, קַרְפָּדָה, טְרִיטוֹן, סָלָמַנְדְּרָה. – [דוּחַיִּים]

דּוּחָל° ז׳ צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּיכְלִים, מְצוּיָה בְּאַרְצֵנוּ בִּימוֹת הַחֹרֶף (Saxicola torquata). רֹאשׁוֹ שֶׁל הַזָּכָר וּגְרוֹנוֹ שְׁחֹרִים, גַּבּוֹ וּזְנָבוֹ חוּמִים־שְׁחַרְחָרִים, בִּטְנוֹ אֲדַמְדַּמָּה־חֲלוּדָה. בְּכָל אֶחָד מִצִּדֵּי הַצַּוָּאר בַּהֶרֶת לְבָנָה. הַדּוּחָל נִזּוֹן בַּחֲרָקִים. נִמְצָא תָּמִיד בְּנוֹף גָּלוּי, בְּרָאשֵׁי שִׂיחִים אוֹ עַמּוּדִים הַמְשַׁמְּשִׁים לוֹ מִצְפֶּה לַטֶּרֶף. – [דוּחַל־, דוּחָלִים, דוּחֲלֵי־]

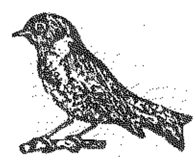
דוחל (1/4)

דוחן, ראה דֹּחַן.

דּוֹחֲסָנִי° ת׳ [מן דחס, דָּחַס] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּחִיסוּת, צָפוּף וּמֵעִיק: "חֲמִימוּת רָעָה, דוֹחֲסָנִית וְלַחָה" (האזרחי, ליל סתיו). – [דוֹחֲסָנִית, דוֹחֲסָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

דּוֹחֲפָנִי° ת׳ [מן דחף, דָּחַף] דּוֹחֵף, מְעוֹרֵר: "וּמִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה קוֹלוֹ דוֹחֲפָנִי, לוֹהֵב וּמַלְהִיב" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 324). – [דוֹחֲפָנִית, דוֹחֲפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

דוחק, ראה דֹּחַק.

דְּוַי, **דווי** ז׳ [מן דוה] כְּאֵב, חֳלִי, דַּאֲבוֹן: "ה׳ יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי" (תהלים מא ד). "רוּחַ דַּכָּא... נִתְקַע פֹּה בִּדְוֵי עוֹלָם" (ביאליק, בעיר ההריגה). "וְהִנֵּה יִשְׁאַג מִי מִדְּוַי, מִתַּאֲוָה, מִכְּעוּר" (שלונסקי, שירים א 77). – [דְּוֵי־, דְּוָיוֹ]

דַּוָּי, **דווי** ת׳ [מן דוה] דָּוֶה, כּוֹאֵב: "כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי" (ישעיה א ה). "וּבְסוֹפָם לֵב דַּוָּי וּבֹשֶׁת הַפָּנִים" (ביאליק, למי אבן).

דִּוְיוֹן^, **דיוויון** ז׳ [מן דוה] דְּוַי, כְּאֵב: "בְּדִוְיוֹן לֵב נֶאֱנָחָה" (ינאי, שטז). "עָלַי הוּא דִּוְיוֹנוֹ שֶׁל בֵּיתִי" (ילקוט, ירמיה רעט). "מַחֲלָה הִיא שֶׁיֵּשׁ בָּךְ... וְאַתָּה מִתְנוֹעֵעַ לְפוּגַג דִּוְיוֹנְךָ?" (שנהר, א 414). – [דִּוְיוֹן־]

דֶּוִיז°, **דוויז** ז׳ [צרפתית: devise] [בְּמַעֲרֶכֶת סַחַר־הַחוּץ שֶׁל מְדִינָה] שְׁטָר שֶׁנִּתָּן לְפֵרָעוֹן בְּחוּץ־לָאָרֶץ בְּמַטְבֵּעַ זָר הָעוֹבֵר לַסּוֹחֵר. – [דֶּוִיזִים]

דּוּטוּר° ז׳ [דו + טור] [בשירה] בַּיִת בֶּן שְׁנֵי טוּרִים: שִׁירוֹ שֶׁל בְּיָאלִיק "בְּעֶרֶב הַיּוֹם" בָּנוּי דוּטוּרִים:

בֵּין עָבֵי אֵשׁ וְעָבֵי דָם
הַשֶּׁמֶשׁ רַד לִפְאַת הַיָּם וכו׳

דוך [קרוב אל דכך, דכה, דקק; ארמית: דֵּיךְ; ערבית: דַּכַּ]

~ פע׳ **דָּךְ** פ״י כָּתַת, שָׁחַק, כָּתַשׁ גַּרְגְּרִים לְפֵרוּרִים קְטַנִּים: "וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה" (במדבר יא ח). "וְשְׁאָר כָּל הַנִּדּוֹכִין שֶׁדָּכָן בְּמַשְׁקִין" (טבול יום ב ג). – [לָדוּךְ אֶת־, דָּךְ, יָדוּךְ]

~ נפ׳ **נָדוֹךְ** *, נִכְתַּת וְנִכְתַּשׁ בַּמְּדוֹכָה, נִשְׁחַק: "תַּבְלִין נִדּוֹכִין בְּמָדוֹךְ שֶׁל עֵץ" (ביצה א ז). – [לְהִדּוֹךְ, נָדוֹךְ, יִדּוֹךְ]

~ הפ׳ **הוּדַךְ** ^, נִדּוֹךְ, נִכְתַּשׁ: "כְּגוֹן שֶׁהוּדְכוּ, שֶׁכְּתָשָׁן בַּמְּדוֹכָה" (רש"י נדרים נח.). – [מוּדָךְ, יוּדַךְ]

דּוּךְ ^ ז׳ [מארמית: דּוּכְתָּא] מָקוֹם: "שׁוֹכֵן בְּרוּם עֲלִיּוֹת, שַׁלִּיט בְּדוּךְ תַּחְתִּיּוֹת" (אדר יקר, יוצר יו"כ). "אֶת דּוּךְ עִמְקֵי גִבְכֵיהֶם יִשְׂאוּ וְיַגְבִּיהוּ" (רש"י תהלים צג ג). – [דּוּךְ־]

דּוּכִיפַת נ׳ עוֹף מִמִּשְׁפַּחַת הַדּוּכִיפָתִיִּים (Upupa epops), גָּדְלוֹ בֵּינוֹנִי, רֹב חֶלְקֵי גוּפוֹ חוּמִים־צְהַבְהַבִּים. הַכְּנָפַיִם וְהַזָּנָב שְׁחוֹרִים עִם פַּסִּים לְבָנִים. בְּקָדְקֳדָהּ צִיצַת נוֹצוֹת צְהֻבָּה־שְׁחוֹרָה. הַמַּקּוֹר דַּק, אָרֹךְ וְכָפוּף. הַדּוּכִיפַת נִזּוֹנִית בְּזַחֲלֵי חֲרָקִים. לִימֵי הַחֹרֶף הִיא יוֹצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. בָּאָבִיב הִיא שָׁבָה אֵלֶיהָ וְדוֹגֶרֶת בָּהּ. נִזְכְּרָה בַּתּוֹרָה בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים (ויקרא יא יט). – [דּוּכִיפָתִים, גם דּוּכִיפוֹת]

דוכיפת (1/6)

דּוּכָן* ז׳ [ארמית: דּוּכְנָא; ערבית: דֻּכָּאן] מָקוֹם מוּרָם מְעַט לַעֲמִידָה אוֹ לִישִׁיבָה עָלָיו. 1*, מְקוֹם מַעֲמַד הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (ערכין ב ו). 2^, הַמָּקוֹם לִפְנֵי אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בְּבָתֵּי־הַכְּנֶסֶת שֶׁשָּׁם עוֹמְדִים הַכֹּהֲנִים וְנוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים: "לְכֹהֵן שֶׁעוֹמֵד בְּדוּכָנוֹ שֶׁשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עַל יָדָיו" (עגנון, כלה קז). 3°, שֻׁלְחָן מֹאֳרָךְ כְּעֵין דַּלְפֵּק אוֹ אָרוֹן נָמוּךְ, שֶׁעֲלֵיהֶם מַגִּישׁ הַחֶנְוָנִי אֶת סְחוֹרָתוֹ לַקּוֹנֶה: "סוֹחֲרִים בַּחֲנֻיּוֹתֵיהֶם, תַּגָּרִים בְּדוּכָנָם" (הזז, דלתות וו). דּוּכְנֵי סְחוֹרוֹת בַּשּׁוּק. 4°, מוֹשַׁב הָעֶגְלוֹן: "וַאֲנִי יוֹשֵׁב עַל דּוּכַן הָעֲגָלָה" (מנדלי מו"ס, צא). "רַכָּב, קוּם עֲלֵה לַדּוּכָן" (ביאליק, קטינא). 5°, בִּימָה קְטַנָּה לַמַּעֲמָד לַמְנַצֵּחַ עַל מַקְהֵלָה אוֹ עַל תִּזְמֹרֶת. – [דּוּכַן־, דּוּכָנִים, דּוּכְנֵי־]

– עָלָה לַדּוּכָן*, 1*, עָלָה (כֹּהֵן) לְבָרֵךְ אֶת הַמִּתְפַּלְּלִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: "אִם אוֹמְרִים לִי חֲבֵרַי: עֲלֵה לַדּוּכָן, אֲנִי עוֹלֶה" (שבת קיח:). 2°, עָלָה עַל הַבָּמָה [ובהשאלה] תָּפַס מָקוֹם בָּרֹאשׁ, עָלָה לִגְדֻלָּה.

דּוּכְנָא* ז׳ [ארמית] דּוּכָן, קָתֶדְרָא, מוֹשַׁב הַמְּלַמֵּד [רווח בצירוף:]

– רֵישׁ־דּוּכְנָא*, רֹאשׁ־הַדּוּכָן. 1* [בימי בית שני] כִּנּוּי לְעוֹזֵר שֶׁנִּקְבַּע לַמְּלַמֵּד בְּבֵית־הַסֵּפֶר אִם הָיוּ בַּכִּתָּה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה יְלָדִים (בבא בתרא כא.). 2° [ב"חדרים" בדורות שעברו] סְגָנוֹ שֶׁל הַמְּלַמֵּד: "וַיִּיטַב הַנַּעַר בְּעֵינָיו... לְקָחָהוּ אִתּוֹ לוֹ לְרֵישׁ דּוּכְנָא" (יל"ג, פרוזה קעו). "יֵשׁ לָנוּ חֶדֶר וּמְלַמֵּד וְרֵישׁ־דּוּכְנָא" (מנדלי מו"ס, רנט). "סִיעוֹת סִיעוֹת שֶׁל תִּינוֹקוֹת בֵּית־רַבָּן נִמְשָׁכִים וְהוֹלְכִים, וְרֵישׁ־דּוּכְנָא הוֹלֵךְ לִפְנֵי כָּל סִיעָה" (עגנון, אלו קב).

דּוּכְנַאי° ז׳ [מן דוכן] רוֹכֵל הַמּוֹכֵר סְחוֹרוֹתָיו מֵאֲחוֹרֵי דּוּכָן: "הַחֶנְוָנִים וְהַדּוּכְנָאִים הַנְּבוֹכִים טֶרֶם הִשְׂכִּילוּ לְהַחֲזִיק רוֹבֶה בַּיָּד" (סערוני, ניסים 229). – [דּוּכְנָאִית, דּוּכְנָאִים, דּוּכְנָאִיּוֹת]

דוכס, דוכסות, ראה דֻּכָּס*, דֻּכָּסוּת*.

דוכסוסטוס* ז׳ [מיוונית dyo שניים + xestos גקלף] מין פשוט של קלף לכתיבת מזוזות. הדוכסוסטוס עשוי עור־בהמה המעבד בצדו החיצוני, שבו השער, ואלו הקלף מעבד בצדו הפנימי של העור, הפונה לבשר: ״תפלין על הקלף ומזוזה על דוכסוסטוס; קלף – במקום בשר, דוכסוסטוס – במקום שער״ (מנחות לב.). – [דוכסוסטין]

דולב, ראה דלב.

דולגני° ת׳ [מן דלג, דלג] שיש בו משום דלוג ודפרוף, שטחי: ״קריאה שהיא שגרה סתם – אין בה כח כלל, דולגנית וכוללנית היא״ (זמורה, ׳דבר׳). – [דולגנית, דולגניים, ־ניות]

דולינה° נ׳ [רוסית: dolina בקעה] [בטופוגרפיה] בקעה בנוף קרסטי שנתהותה על־ידי תהליכי המסה של הסלעים, כגון הדולינה של סאסא בגליל. – [דולינות]

דוללה* נ׳ [מארמית: דוללא או דוללא, חולין ס.] פקעת של חוטים. – [דוללת־, דוללות, דוללות־]

דולומיט° ז׳ [על־שם הגיאולוג הצרפתי Dolomieu] חמר סלעי־מינרלי המרכב מפחמת סידן ומגניון, אבן גיר קשה. הרי דולומיטים נודעים בעקר באלפים שבטירול. – [דולומיטים]

דולמן° ז׳ [צרפתית: dolmens] מצבת־אבן קדם־היסטורית, עשויה על־פי־רב אבנים גדולות נצבות ועליהן משקוף־אבן שטוח כעין שלחן. דולמנים מצויים באירופה, בהדו ועוד. – [דולמנים]

דולמן

דולפין* ז׳ [יוונית: delphis (־phinos)] בעל־חיים יונק מסדרת הלויתנים, שוכן ים (Delphinus). גופו גלילי, מתאם לשחיה מהירה. בעל סנפירים. לראשו חרטום מחדד. בלסתות שנים מרבות המשמשות לתפיסת הדגים שהוא טורף. – [דולפינים]

דולפין (1/50)

דולפני° ת׳ [מן דלף, דלף] המרבה לדלף: ברז דולפני. יום סגריר דולפני. עינים דולפניות. – [דולפנית, דולפניים, ־ניות]

דולר° ז׳ [אנגלית: Dollar] יחידת־כסף בארצות־הברית, בקנדה, במקסיקו ועוד. הדולר מתחלק ל־100 סנט. – [דולרים]

דום־דום° ז׳ כדורי דום־דום° [על־שם מקום הייצור הראשון Dum-Dum, בהודו בקרבת קאלקוטה] כדורי־רובה אשר הקליע שלהם מתרסק לרסיסים וגורם פצעים נרחבים וחמורים בגוף שנפגע.

א. **דומה** נ׳ [קרוב אל ב. דמה, א. דמם] 1. דממה [ובהשאלה] כנוי לקבר, שאול: ״לולי ה׳ עזרתה לי, כמעט שכנה דומה נפשי״ (תהלים צד יז). ״אלו ואלו לדומה נמסרין״ (שבת קנב:). ״לארץ ישראל... צועדת עדת אל מגולה ודומה״ (שלום, שירים שמז). 2*. כנוי למלאך הממנה על השאול ועל הרוחות: ״אותו מלאך הממנה על הרוחות דומה שמו״ (סנהדרין צד.). ״חבוט הקבר ומלאך דומה התחרוצצו במחו״ (ביאליק, יום השישי ה).

– יורד־דומה, מת, נפטר: ״לא המתים יהללו־יה, ולא כל־ירדי דומה״ (תהלים קטו יז).

– הוריד דומה° [על־פי הנ״ל, בהשאלה פיוטית] אבד, חסל, כלה: ״את תקות מי הורידו דומה?״ (ביאליק, רזי לילה).

ב. **דומה*** נ׳ [מארמית: דום חשוד] כנוי לאשה חשודה בנאוף: ״ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה״ (סוטה כז.). – [דומות]

דומה ת׳ [מן א. דמה, דמה] יש לו דמיון (ל־), הוא כמו: ״דומה דודי לצבי או לעפר האילים (שיר השירים ב ט). ״משל למה הדבר דומה״ (סוטה מ.). – [דומה, דומים, דומות]

– דומה אני*, נדמה לי, נראה לי, הנני סבור: ״דומה אני שהתר לי נדרי״ (ספרי ג:).

– דומה ש־*, נראה כאלו: ״שלא יהיו הבריות אומרות: דומה שזיף משה בתורה״ (ספרי ע.).

– דומה עליו*, נדמה לו, נראה לו כאלו: ״תפלתו דומה עליו כמשוי״ (ברכות כט:). ״כביכול כל העולם דומה עליו כמישור״ (הזז, צל 86).

– דומה לדומה* (ספרא שמיני נז א) דומה במקצת, יש לו דמיון קל ביותר: ״רחק מן הכאור ומן הדומה לכאור ומן הדומה לדומה לכאור״ (מדרש תנאים כד). ״ויש בהם מן הדומה לדומה למינות״ (הזז, יעיש ד 156). ״הרי זה דומה לדומה של גדוד״ (שנהר, א 305).

– דומני°, דומה אני, אני סבור.

– וכדומה°, וכיוצא בזה, ושאר הדברים הדומים לו: עופות הם: תרנגלת, אוז, ברבור וכדומה.

דומיה נ׳ [קרוב אל א. דומה, ב. דמה, א. דמם] דממה, שתיקה: ״אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דמיה לי״ (תהלים כב ג). ״לך דמיה תהלה״ (תהלים סה ב). ״בישיבה הריקה דומיה קדושה״ (ביאליק, המתמיד) – [דומית־]

– דומית־מות°, דממה מחלטת.

– נאלם דומיה, נשתתק, נדם: ״נאלמתי דומיה, החשיתי מטוב״ (תהלים לט ג).

– בדומיה°, חרש, באין שומע: ״ובדומיה על ראשי ידה המתרפקה חרש הזדעזעה״ (ביאליק, ביום סתיו).

דומינו° ז׳ [מאיטלקית] משחק בעשרים ושמונה לוחיות מלבניות, שעליהן מסמנים עגולים קטנים בצרופים שונים מ־1 עד 12.

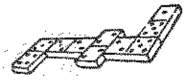
דומינו

דומיניון° ז׳ [אנגלית: dominion שלטון] כל אחת מן המדינות בעלות שלטון עצמי מלא והמשתיכות לאימפריה הבריטית (אוסטרליה, קנדה, ניו־זילנד ועוד). – [דומיניונים]

דומיניקנים° ז״ר שם מסדר של נוצרים נזירים על שם דומיניקוס הקדוש (St. Dominicus) שנוסד בימי־הבינים.

דומיננטה° נ׳ [מלאטינית: dominans (־nantis) שולט] 1. [במוסיקה] הצליל החמישי בסלם הצלילים הדיאטוני. 2. רעיון עקרי, סימן־הכר יסודי של דבר. – [דומיננטות]

— דּוֹמִינַנְטִי ◊ ת׳ שַׁלִּיט, רָאשִׁי, עִקָּרִי, הַבּוֹלֵט בְּיוֹתֵר: סִימָנִים דּוֹמִינַנְטִיִּים בְּתוֹרָשָׁה.

דּוּמָם תה״פ [קרוב אל דוּמָה, א.דמם] בִּשְׁתִיקָה, מִבְּלִי דַּבֵּר דָּבָר: ״שְׁבִי דוּמָם״ (ישעיה מז ה). ״דוּמָם פָּרְשׂוּ וּבָכוּ... וַיֵּבְךְּ בִּדְמָמָה כָּל הָעוֹלָם עִמָּם״ (ביאליק, מגילת ב).

— יָחִיל וְדוּמָם [שאול מאיכה ג כו], מְצַפֶּה בְּדוּמִיָּה: ״אֵשֵׁב יָחִיל וְדוּמָם״ (ביאליק, הם מתנערים).

דּוֹמֵם ⁂ [מן א.דמם, דָּמַם] 1 ⁂, ז׳ כָּל חֹמֶר בַּטֶּבַע שֶׁאֵינוֹ חַי וְאֵינוֹ צוֹמֵחַ: ״כְּהִפָּרֵד הַצֶּמַח מִן הַדּוֹמֵם״ (כוזרי א לט). הַמִּינֵרָלִים, הַמַּתָּכוֹת, הַמַּיִם — גּוּפִים דּוֹמְמִים הֵם. 2 °, ת׳ שׁוֹתֵק, ראה א.דמם. — [דּוֹמֶמֶת, דּוֹמְמִים, דּוֹמְמוֹת]

— טֶבַע דּוֹמֵם °, [באמנות הציור] צִיּוּר שֶׁל עֶצֶם אוֹ עֲצָמִים מִן הַטֶּבַע, לְהַבְדִּיל מִן צִיּוּרֵי בְּנֵי־אָדָם אוֹ חַיּוֹת.

דּוֹמְמִי ⁂ ת׳ [מן דוֹמֵם] שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַדּוֹמֵם: ״שֶׁאֵין לָהֶן (לַמַּתָּכוֹת) שְׁלֵמוּת נַפְשִׁיִּי, כִּי אִם שְׁלֵמוּת טִבְעִי דּוֹמְמִי״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ז). — [דּוֹמְמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

דומן, ראה דֹּמֶן.

דּוּמַנִי, ראה דּוּמָה.

דומ״ץ ר״ת דַּיָּן וּמוֹרֵה־צֶדֶק.

א. **דון** [ראה גם דין]

~ פָּע׳ **דָּן** * פעו״י 1, שָׁקַל וְעִיֵּן בְּדָבָר, בֵּרֵר עִנְיָן: ״דַּנְתִּי לִפְנֵי ר׳ אֱלִיעֶזֶר: וּמָה אִם...״ (נזיר ז ד). ״הֱוֵי דָּן אֶת דְּבָרֶיךָ עַד שֶׁלֹּא תּוֹצִיא אוֹתָם מִפִּיךָ״ (כלה רבתי ה). הָאֲסֵפָה הַכְּלָלִית דָּנָה עַל הַמַּצָּב. נָדוֹן בַּדָּבָר. 2, הִסִּיק, לָמַד דָּבָר מִדָּבָר: ״אֲנִי לֹא אָדוּן קֶרֶן מִקֶּרֶן, אֲנִי אָדוּן קֶרֶן מֵרֶגֶל״ (בבא קמא ב ה). ״דָּנִין דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת (חגיגה ז). 3, שָׁפַט, הוֹכִיחַ — ראה דִּין. — [לָדוּן אֶת־, בְּ־, עַל־; דַּנְתִּי; דָּן, דָּנָה; יָדוּן]

~ נִפ׳ **נָדוֹן, נִדּוֹן** *, 1, הִתְוַכַּח: ״וַיְהִי כָּל־הָעָם נָדוֹן... לֵאמֹר״ (שמואל ב ט י). 2, נִשְׁקַל, דָּנוּ בּוֹ, הָעֹמֵד לְבֵרוּר: ״אֵין הַנִּדּוֹן דּוֹמֶה לָרְאָיָה״ (פסחים טו.). בָּאֲסֵפָה נִדּוֹנָה הָעֶזְרָה לַפְּלִיטִים.

— הַנִּדּוֹן °, הָעִנְיָן שֶׁדָּנִים בּוֹ, נוֹשֵׂא הַדִּיּוּן [כותרת רווחת בתכתובת משרדית בראש המכתב לפני פירוט העניין]

— בְּנִדּוֹן °, בִּדְבַר, בְּעִנְיַן־.

— בְּנִדּוֹן דִּידַן ° [ארמית], בָּעִנְיָן שֶׁלָּנוּ, בָּעִנְיָן שֶׁאָנוּ עוֹסְקִים וְדָנִים בּוֹ עַתָּה.

ב. **דון** [המקור אינו ברור]

~ פָּע׳ **דָּן** פ״ע הִתְמִיד, הִתְקַיֵּם: ״לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם״ (בראשית ו ג). ״וְזֶה רוּחוֹ הָרָעָה בִּמְלֹא תֵּבֵל יָדוֹן״ (שמעוני, הגיבור 237). [לָדוּן, יָדוֹן]

דּוֹן ◊ ז׳ [ספרדית: Don; מלאטינית: Dominus אדון] מַר, אָדוֹן, תֹּאַר־כָּבוֹד לַאֲצִילִים בִּסְפָרַד וּבְפּוֹרְטוּגָל, שֶׁנִּתַּן גַּם לִיהוּדִים נִכְבָּדִים בִּסְפָרַד אוֹ לְיוֹצְאֵי סְפָרַד: דּוֹן יִצְחָק אַבְּרַבַּנְאֵל, דּוֹן יוֹסֵף נָשִׂיא.

— דּוֹן־ז׳וּאַן ◊ ז׳ [על־שם הגיבור Don Huan באגדה ספרדית קדומה, וביצירות ספרותיות שונות] כִּנּוּי רוֹוֶחַ לְאָדָם רוֹדֵף הַרְפַּתְקָאוֹת אֲהָבִים וְשָׁטוּף בְּתַאֲווֹת וּבִיצָרִים.

— דּוֹן־קִישׁוֹט ◊ [על שם האביר התמים, ״בעל דמות היגון, Don Kichot, ברומאן של סרוואנטס הספרדי] כִּנּוּי לְאָדָם הוֹזֶה וְתָמִים הַלּוֹחֵם לְלֹא הַצְלָחָה נֶגֶד הָעָוֶל שֶׁבַּחַיִּים אוֹ נֶגֶד יְרִיבִים מְדֻמִּים וּדְבָרִים שֶׁלְּעִתִּים אֵינָם אֶלָּא פְּרִי דִּמְיוֹנוֹ [ומכאן:]

— דּוֹן־קִישׁוֹטִיּוּת ◊, הֲזָיוֹת וּמַאֲבָק אַבִּירִים נֶגֶד דְּבָרִים שֶׁלְּעִתִּים אֵין לָהֶם אֲחִיזָה בַּמְּצִיאוּת: ״וְהֶרְאוּנִי הַרְבֵּה דּוֹן־קִישׁוֹטִיּוּת, בִּלְבּוּל הַמֻּשָּׂגִים, הֲמוֹנִיּוּת, כִּעוּר וְגִחוּךְ״ (ברנר, א 32).

דּוֹנַג ז׳ [אולי מאכדית: dumqu בהיר] 1, שַׁעֲוָה, חֹמֶר צְהַבְהַב רַךְ, דְּבִקִי בְּמִקְצָת, קָרוֹב לְשֻׁמָּנִים, הַנּוֹצָר בְּגוּפָן שֶׁל הַדְּבוֹרִים וּמֻפְרָשׁ בְּצוּרַת לוּחִיּוֹת זְעִירוֹת בְּצַד הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַבֶּטֶן. הַדְּבוֹרִים בּוֹנוֹת מִן הַדּוֹנַג אֶת הַתָּאִים בַּקֵּן. מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּדוֹנַג בַּתַּעֲשִׂיַּת נֵרוֹת, בָּרְפוּאָה, בְּהַתְקָנַת תַּבְנִיּוֹת וְעוֹד. הַדּוֹנַג מְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְרָא וּבַסִּפְרוּת כְּסֵמֶל לְדָבָר רַךְ וְנָמֵס מַהֵר: ״וְנָמַסּוּ... כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ״ (מיכה א ד). ״הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג״ (תהלים כב טו). 2 °, כִּנּוּי לְחֹמֶר הַשֻּׁמָּן הַצְּהַבְהַב־כֵּהֶה הַמִּצְטַבֵּר בְּתוֹךְ הָאָזְנַיִם. — [דּוֹנַג־]

— הָיָה לִבּוֹ כַּדּוֹנָג (תהלים כב טו), נָמַס לִבּוֹ, פָּחַד.

— רַךְ כַּדּוֹנַג °, מָשָׁל לְאָדָם חַלָּשׁ בְּאָפְיוֹ, וַתְּרָן וְרַכְרוּכִי.

דּוֹנַגִית ° נ׳ [מן דוֹנַג] 1, שִׁכְבַת חֹמֶר כְּעֵין הַדּוֹנַג. 2, הַקְּרוּם שֶׁבַּקָּצֶה הָעֶלְיוֹן שֶׁל מַקּוֹר הַיּוֹנָה וְעוֹפוֹת אֲחֵרִים. הַדּוֹנַגִית רַכָּה וַעֲשִׁירָה בַּעֲצַבִּים וּבְגוּפֵי מִשּׁוּשׁ, בָּהּ קְבוּעִים הַנְּחִירַיִם. — [דּוֹנַגִית־]

דּוֹנָה ◊ נ׳ [מלטינית: Domina גברת] אֲדוֹנָה, גְּבֶרֶת, תֹּאַר־אֲצִילוּת לְנָשִׁים בִּסְפָרַד וּבְפּוֹרְטוּגָל [ראה דוֹן]: ״דּוֹנָה גְּרַצְיָה״. — [דּוֹנוֹת]

דּוּנָם ° ז׳ [מתורכית] יְחִידַת־שֶׁטַח לִמְדִידַת קַרְקָעוֹת — שֶׁטַח שֶׁל 1000 מֶטְרִים מְרֻבָּעִים. — [דּוּנָמִים]

דּוֹנְמֶים ◊ ז״ר [תורכית: מומרים] כִּנּוּי לְצֶאֱצָאֵי הַיְּהוּדִים בְּתֻרְכִּיָּה שֶׁהֶאֱמִינוּ בְּשַׁבְּתַי־צְבִי כְּמָשִׁיחַ וְהִתְאַסְלְמוּ אַחֲרָיו. הַדּוֹנְמֶים לְכַתּוֹתֵיהֶם שׁוֹמְרִים בַּסֵּתֶר עַל מִנְהָגִים יְהוּדִיִּים.

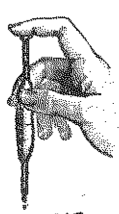
דופיה

דּוּפִיָּה °, **דּוּפִייָה** נ׳ [דוּ+פִּיָּה] מַכְשִׁיר בַּעַל שְׁתֵּי פִּיּוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַעֲבָרַת נוֹזְלִים מִכְּלִי אֶל כְּלִי עַל־יְדֵי סְתִימַת רֹאשׁ הַמַּכְשִׁיר וְהַרְפָּיָה מִמֶּנּוּ חֲלִיפוֹת [נקרא גם אֲפַרְכָּס]. — [דּוּפִיַּת־, דּוּפִיּוֹת]

דופי, ראה דֹּפִי.

דּוּפְּלִיקָט ◊, ראה דּוּבְּלִיקָט.

דופן, ראה דֹּפֶן.

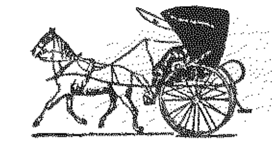
דופנית

דּוּפַנִית ° נ׳ [דוּ+אוֹפַן] עֲגָלָה אוֹ כִּרְכָּרָה בַּעֲלַת שְׁנֵי אוֹפַנִּים: ״בְּעַצְמוֹ הוֹלִיכַנִי בְּדוּפַנִּיתוֹ אֶל הָאֲחֻזָּה״ (ברש, א 175). — [דּוּפַנִּית־, דּוּפַנִּיּוֹת]

דּוּפֶק * ז׳ [מן דפק, אולי בהוראת דבק] 1, כִּנּוּי בִּמְעָרוֹת הַקְּבָרִים הָעַתִּיקוֹת לְאֶבֶן זְקוּפָה שֶׁהָיוּ מַשְׁעִינִים עָלֶיהָ אֶת הַגּוֹלֵל (הָאֶבֶן הַסּוֹתֶמֶת אֶת פֶּתַח הַמְּעָרָה) (אהלות ב ד). 2 [לדעה אחרת] כִּנּוּי לְטִיט אוֹ לְמֶלֶט שֶׁהָיוּ סוֹתְמִים בָּהֶם אֶת הָרְוָחִים שֶׁבֵּין הַגּוֹלֵל וּבֵין קִיר הַכּוּךְ. 3, חֹמֶר־דֶּבֶק שֶׁהָיוּ מַדְבִּיקִים בּוֹ וְסוֹתְמִים כִּסּוּי עַל כְּלִי (ספרי, חוקת מה). — [דּוּפֶק־, דּוּפְקִים, דּוּפְקֵי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר רבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר;

— **דופק־דופקין*** (אהלות ב ד), כנוי לאבן נוספת שהיו שמים ליד הדופק לשם חזוק.

דופק, ראה דפק.

דופרה* נ׳ [יוונית: diphoros נותן פרי פעמיים בשנה] אחד מסוגי התאנים המבשילות פרין פעמים בשנה, באביב ובקיץ (דמאי א א).—[דופרות]

דוץ [גם ארמית]

~ פע׳ **דץ** פ״ע 1, קפץ, רקד, כרכר: ״בצוארו ילין עז, ולפניו תדוץ דאבה״ (איוב מא יד). ״וכך היה מקפץ: אץ, דץ, קפץ!״ (ביאליק, מאחורי א). ״מתהלל ורוקד על רגלו האחת סביב עצמו ודץ ומרצד בשדות״ (יזהר, קיץ 97). 2 ^, שמח, שש: ״דץ הסוחר בראותו כי נגמרה מלאכתו״ (איש חסיד, זמר למוצאי שבת). ״יחדו בכל לבם דצו, לעשות רצונך רצו״ (סליחות, ערב ט׳ באב). — [לדוץ; דץ, דצה, ידוץ]

~ הפ׳ **הדיץ** ^ פ״י שמח. —[להדיץ את־, מדיץ, י־]

דוצנט° [מלאטינית: docens (־entis) מלמד] מרצה בבית־ספר גבוה; תאר אקדמי הנמוך בדרגתו מתאר פרופסור. — [דוצנטים]

— **דוצנטורה°** נ׳ משרתו ותפקידו של הדוצנט.

דוק [מארמית; קרוב אל דקק, דקדק; ראה גם דיק, דיק]

~ פע׳ **דק*** פ״ע עין, התבונן ושקל היטב בדבר, דקדק: ״כונה אחת לשני המעשים ותוצאה אחת להם, דוק ותמצא״ (ביאליק, על חכמת ישראל). ״נשא רבי אביגדור שתי עיניו מתוך ספרו ודק כמה דיוקים בפלפול״ (עגנון, אלו נב). — [לדוק, דק, ידוק, דוק!]

— **דק ואשכח*** (חולין ו.), [ארמית] עין ומצא.

— **ודוק** ^, ועין היטב בדבר, הדבר צריך עיון [סיום רווח בספרות הפרשנית] [ויש מפרשים כראשי תיבות: ״ודחוק וקשה קצת״]

— **לא דק פורתא*** (סוכה ח.) [ארמית], לא דיק במקצת [ובשינוי קל]: ״הוא אינו דק בפורתא, מפני שאין פרוטותיו מנויות״ (ביאליק, לוינסקי).

דוק, ראה דק.

דוקא*, דווקא תה״פ [ארמית, מן דוק] בדיוק, רק כך: ״דוקא דינר, אבל פחות מדינר – לא!״ (בבא בתרא קמו.). ״דוקא לא אתן לה, ואת עבודתה אינני רוצה״ (הזז, היושבת 202). ״לא דבר ריק הוא כי דוקא עתה עלה מעשה זה במחשבתו״ (עגנון, אלו עו).

— **לאו דוקא***, לא בדיוק כך, אפשר גם לא כך: ״אלא רישא – דוקא, וסיפא – לאו דוקא״ (פסחים יט:). ״פורים לאו יום־טוב? לאו דוקא!״ (טשרניחובסקי, שירים 408).

דוקומנטרי° ת׳ (מלאטינית: documentum ראיה, הוכחה) תעודתי, המבסס על תעודות ויצל עבדות: סרט־קולנוע דוקומנטרי על השואה. — [דוקומנטרית, ־ריים, ־ריות]

— **דוקומנטציה°** נ׳ תעוד, אסוף תעודות ומסמכים לנושא מסים: דוקומנטציה של תקופת השואה.

דוקט° ז׳ [איטלקית: ducato, מן duca דוכס, מושל] מטבע זהב או כסף שהיה נהוג בארצות שונות באירופה בדורות שעברו. — [דוקטים]

דוקטור° ז׳ [לאטינית: doctor מורה, מן: docere ללמד] 1, תאר אקדמי גבוה שהאוניברסיטה מעניקה למסמכיה על־יסוד עבודת־מחקר מיחדת: דוקטור לפילוסופיה. דוקטור למשפטים. 2, רופא מסמך. — [דוקטורים]

— **דוקטורט°** ז׳ הדרגה האקדמית של דוקטור.

— **דוקטורנט°** ז׳ תלמיד־מחקר, חוקר המתעתד להגיש לשלטונות האוניברסיטה את עבודת־הדוקטור שלו.

דוקטרינה° נ׳ [לאטינית: doctrina לימוד] 1, שיטה, תורה, דעה. 2, תורה דוגמטית שלא אשרה על־ידי הוכחות. — [דוקטרינות]

— **דוקטרינר°** ז׳ איש הספר וההלכה; אדם הרואה את כל העולם מבחינת ההלכה שהוא שקוע בה, ואינו מכיר את חיי המעשה ודרישותיהם.

— **דוקטרינריות°** נ׳ דרך מחשבתו והתנהגותו של דוקטרינר.

דוקן*, דווקן ת׳ [ארמית: דוקנא, מן דוקא] 1*, דיקן: ״ספרי דוקני״ (מנחות כט:). ״דוקנין תופסין אותו על שהוציא עצמו מן הכלל״ (רש״י ברכות ג.). 2°, העושה מעשים של ״דוקא״, עקשן, עקש. — [דוקנית, דוקנים, דוקניות]

דוקנות°, דווקנות נ׳ [מן דוקן] 1, דיקנות. 2, עקשנות, התנהגות עקשת. — [דוקנות־]

דוקני^, דווקני ת׳ [מן דוקן] 1^, מדקדק, מדיק: ״וכן כתוב ונקוד בסדר משנה מגהת ודוקנית״ (רש״י שבועות לה.). 2°, עקשני, שאינו נוטה לותר: ״חפץ־החיים העז, הדוקני, הפועם בנפשו של כל אדם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 388). — [דוקנית, ־ניים, ־ניות]

דוקרב° ז׳ [דו + קרב] מלחמת שנים, קרב בין שני יריבים: ״אך, הדוקרב נגמר, וככל הדוקרבות, פה אין נצוח ונוצח״ (שלונסקי, אבני 58). — [דוקרב־, דוקרבות]

דוקרן* ז׳ [דו + קרן; יוונית: dikranon] 1*, קנה מפצל לשתי קרנים להשען עליו דליות גפנים: ״היו שם פרצות... והיה נוטל...דוקרנין וסותם״ (ירושלמי כלאים כט ב). ״קנים ודוקרנים לכרם״ (תוספתא בבא מציעא ז ד). 2°, קנה בעל שתי זרועות: ״מיני מחטין וצנורין ועקצין ודוקרנין״ (ביאליק, ספיח יד). 3° [בכלי־יריה] מנוף בעל שתי זרועות העוצר את הנדן או את הבריח הדרוך; עם הלחיצה על ההדק בכלי הדרוך יורדת הזרוע התחתונה והשניה עולה, ועל־ידי־כך משתחרר הנדן או הבריח, והמקור מתקדם ומכה על פקת הכדור. — [דוקרן־, דוקרנים, דוקרני־]

דוקרנות° נ׳ [מן דקר, דקר] עוקצנות, מעשי דקירה [גם בהשאלה]: דוקרנות הקוצים. ״צדדה אליה חדוה מבט של דוקרנות״ (מגר, חדוה 314). המתוכח השיב ליריבו בחריפות ובדוקרנות. — [דוקרנות־]

דוקרני° ת׳ [מן דקר, דקר] בעל עקצים דוקרים: ״גבעולו הדוקרני ישגה באור״ (ברוידס, שרשים 43). תיל דוקרני. קוצים דוקרניים. [ובהשאלה:] ״חמה...שמזהירה ומשלחת קרניה הדוקרניות ומסנורת לעיניו של בן־תמותה״ (טביב, דרך 143). — [דוקרנית, דוקרניים, ־ניות]

דּוֹר ז׳ [אולי מן דוּר; אוגריתית: דר; ארמית: דָּר, דָּרָא] 1, חֻלְיָה אַחַת בְּתוֹלְדוֹת מִשְׁפָּחָה: הָאָב, הַבֵּן, וְהַנֶּכֶד הֵם שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת. ״וַיַּרְא (איוב) אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֵי בָנָיו אַרְבָּעָה דֹּרוֹת״ (איוב מב טז). ״דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה׳״ (דברים כג ט). ״עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מֵאָדָם עַד נֹחַ... עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם״ (אבות ה ב). 2, שֵׁם כּוֹלֵל לִבְנֵי־אָדָם הַחַיִּים בְּפֶרֶק זְמַן אֶחָד אוֹ בִּתְקוּפָה אַחַת: ״כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה״ (בראשית ז א). ״דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא, וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת״ (קהלת א ד). ״דּוֹר הַמַּבּוּל״ (בבא מציעא ד ב). ״דּוֹר לְפִי פַּרְנָס, פַּרְנָס לְפִי דוֹרוֹ״ (חולין יז.). דּוֹר הַתְּחִיָּה. 3, תְּקוּפָה, זְמַן: ״נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו״ (בראשית ו ט). הֶרְצֵל הָיָה גָּדוֹל בְּדוֹרוֹ. — [דּוֹר־, דּוֹרוֹת, דּוֹרוֹת־; גם דּוֹרִים, דּוֹרֵי־]

— **לְדוֹר דּוֹר** (שמות ג טו), **לְדוֹר וָדוֹר** (ישעיה לד יז), **עַד דּוֹר וָדוֹר** (ירמיה ג לט), **לְדוֹר דּוֹרִים** (ישעיה נא ח), לָנֶצַח, לְעוֹלָם, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

— **מִדּוֹר דּוֹר** (שמות יז טז), **מִדּוֹר לְדוֹר** (ישעיה לד י), מֵעוֹלָם, מִתָּמִיד.

— **דּוֹרֵי־דּוֹרוֹת**°, דּוֹרוֹת רַבִּים: ״דּוֹרֵי־דּוֹרוֹת זָרְקוּ שָׁמָּה בְּלוֹיִים״ (ביאליק, מי יודע עיר). ״עוֹד דּוֹרֵי דוֹרוֹת יַסִּיעוּ מִן הַמַּחְצֵב הַזֶּה אֲבָנִים וּצְרוֹרוֹת לְבִנְיַן לְשׁוֹנֵנוּ״ (ביאליק, משנה לעם).

— **לְדוֹרֵי־דּוֹרוֹת*** (ראש השנה יז.), לְעוֹלָם, לָנֶצַח.

— **מִדּוֹרֵי־דּוֹרוֹת**°, מֵעוֹלָם, מִתָּמִיד, מֵאָז וּמֵעוֹלָם.

— **דּוֹר דּוֹר וְ־***, כָּל דּוֹר יֵשׁ לוֹ: ״דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו״ (סנהדרין לח:).

— **דּוֹר יָתוֹם***, כִּנּוּי לְדוֹר שֶׁלֹּא קָם בּוֹ מַנְהִיג גָּדוֹל לָעָם: ״אֵין דּוֹר יָתוֹם שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שָׁרוּי בְּתוֹכוֹ״ (חגיגה ג:). ״אֲבָל אוֹתוֹ הַדּוֹר דּוֹר יָתוֹם הָיָה וְלֹא יָרְדָה נְשָׁמָה גְּדוֹלָה לְמַטָּה״ (עגנון, אלו שיט).

— **דּוֹר הַמַּבּוּל*** (סנהדרין י ג), הָאֲנָשִׁים שֶׁחָיוּ בִּתְקוּפַת הַמַּבּוּל בִּימֵי נֹחַ.

— **דּוֹר הַמִּדְבָּר*** (סנהדרין י ג), 1*, יוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁמֵּתוּ בַּמִּדְבָּר, וְלֹא זָכוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. 2° [בהשאלה] דּוֹר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַעֲרִיךְ אֶת הַחֵרוּת וְהַגְּאֻלָּה.

— **דּוֹר הַפְּלָגָה*** (סנהדרין יג:), 1*, הַדּוֹר אַחֲרֵי הַמַּבּוּל שֶׁבָּנָה אֶת מִגְדַּל בָּבֶל וַה׳ הֱפִיצוֹ מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ, וּמֵאָז נִפְלְגוּ לִלְשׁוֹנוֹתֵיהֶם (בראשית יא א—ט). 2° [בהשאלה] תְּקוּפָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַחֲלֹקֶת, סִכְסוּכִים וְחֹסֶר־אַחְדוּת בֵּין חוּגֵי הָעָם: ״וְהַמַּחֲנֶה נִפְרָד לְמִפְלָגוֹת, וְהַמִּפְלָגוֹת מִתְפּוֹרְרוֹת לְכִתּוֹת, וְאֵין אִישׁ שׁוֹמֵעַ שְׂפַת רֵעֵהוּ; וּבְתוֹךְ ׳דּוֹר הַפְּלָגָה׳ זֶה שֶׁל הַבָּנִים מַה־נֶּהְדָּר הָיָה מַרְאֵהוּ שֶׁל אַחֲרוֹן הָאָבוֹת״ (אחד העם, תלג).

— **דּוֹר תַּהְפֻּכוֹת**, אֲנָשִׁים הַפַּכְפְּכִים בְּדֵעוֹתֵיהֶם, חַסְרֵי אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן: ״כִּי דוֹר־תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה, בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם״ (דברים לב כ).

— **דּוֹר הַתְּחִיָּה**°, תְּקוּפַת רֶנֶסַנְס, זְמַן הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיִּים הַמְּדִינִיִּים אוֹ הַתַּרְבּוּתִיִּים.

— **עַד דּוֹר אַחֲרוֹן**°, לְעוֹלָם, לָנֶצַח: ״לְעַד חֲמַסְכֶם עַד דּוֹר אַחֲרוֹן יַעֲמֹד״ (ביאליק, ידעתי בליל).

— **עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת**°, לָנֶצַח, לְתָמִיד: ״וְהַכִּנּוּי הַזֶּה מְלַפְּפוֹ וְקָשׁוּר בּוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת״ (ביאליק, אריה ג).

— **דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים*** (ברכות לה:), כִּנּוּי לְדוֹרוֹת חַכְמֵי הַתַּלְמוּד מִימֵי אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְעַד ר׳ יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי [להבדיל מן:]

— **דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים*** (ברכות לה:), דּוֹרוֹת הַתַּנָּאִים מִימֵי ר׳ יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי וָאֵילָךְ.

— **בֶּן־דּוֹרוֹ**°, שֶׁחַי בִּתְקוּפָתוֹ: נוֹרְדוֹי הָיָה בֶּן־דּוֹרוֹ שֶׁל הֶרְצֵל.

— **גְּדוֹלֵי־הַדּוֹר*** (תענית כד:), הָאִישִׁים הַדְּגוּלִים וְהַמְצֻיָּנִים שֶׁבִּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת.

— **לֹא הֻכְשַׁר הַדּוֹר**° [על־פי הארמית: לָא אִיכְשַׁר דָּרָא, חולין צג:] בְּנֵי אוֹתָהּ תְּקוּפָה לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְכָךְ: ״לֹא זָכוּ שֶׁיֵּעָשֶׂה בֵּית־מִדְרָשָׁהּ תַּרְבִּיץ לְשִׁירָה שֶׁל אָמָּנוּת וִיצִירָה... וְהָעִקָּר — עֲדַיִן לֹא הֻכְשַׁר הַדּוֹר״ (ביאליק, שירתנו הצעירה).

א׳ **דּוּר** ז׳ [אכדית: dūru חומה המקיפה עיר] 1, עִגּוּל, מַעְגָּל: ״וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ״ (ישעיה כט ג). ״צְרִיחָתָם בְּעוּפָם דּוּרִים־דּוּרִים בֵּין גְּבֹהֵי הָאֵיקָלִיפְּטוּסִים... שִׁירָה הִיא״ (יזהר, מישור 15). 2*, שׁוּרָה שֶׁל קְלִיעָה עֲגֻלָּה בְּסַל (כלים טז ג). 3°, הַקָּפָה שְׁלֵמָה שֶׁמַּקִּיפִים הַשּׁוֹמְרִים בְּמַסְלוּל הַשְּׁמִירָה. — [דּוּר־, דּוּרִים, דּוּרֵי־]

עלים ערוכים בדור

— **דּוּר עָלִים**°, **דּוּר פְּרָחִים**°, קְבוּצַת עָלִים, פְּרָחִים אוֹ נִצָּנִים וְכוּ׳ הָעֲרוּכִים בְּמַעְגָּל מִסָּבִיב לְמִפְרָק אֶחָד שֶׁל גִּבְעוֹל אוֹ שֶׁל עָנָף אוֹ עַל גַּבֵּי הַמְּצָעִית שֶׁל הַפֶּרַח: לַדְּבֵקָה דּוּר עָלִים.

ב׳ **דּוּר**° ז׳ [איטלקית duro קשה] [במוסיקה] 1, רָבִיב, מָז׳וֹר. 2, צְלִיל חָרִיף וְקָשֶׁה.

דּוּר [קרוב אל גור; ארמית: דַּיַּר; ראה גם: דִּירָה]

~ פָּע׳ **דָּר** פ״ע 1, גָּר, שָׁכַן, יָשַׁב יְשִׁיבַת־קֶבַע בְּמָקוֹם: ״בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־רֶשַׁע״ (תהלים פד יא). ״לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (כתובות קי:). — [לָדוּר בְּ־; דָּר, דָּרָה; דָּר, דָּרָה; יָדוּר]

~ פָּע׳ **דִּיֵּר*** פ״י 1°, הִשְׁכִּין, הוֹשִׁיב בְּדִירָה: הָעִירִיָּה דִּיְּרָה אֶת הַפְּלִיטִים מְחֻסְּרֵי־הַבַּיִת. ״תְּחִלָּה נְדַיֵּר אֶת הַסּוּסִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 182). ״חַדְרֵי הַבַּיִת הָיוּ רֵיקִים מֵאָדָם, וְהַדְּמָמָה דִּיְּרָה בָהֶם אֶת כָּל אוֹתָם הָרֵיחוֹת שֶׁאִי אַתָּה מַרְגִּישׁ בָּהֶם אֶלָּא בִּשְׁעַת רֵיקוּת״ (שנהר, א 307). 2* [בהשאלה] הִכְנִיס, הֶחְדִּיר: ״דַּרְבָּן — שֶׁהוּא (מְ)דַיֵּר בִּינָה בַּפָּרָה כְּדֵי לַחֲרֹשׁ תְּלָמֶיהָ״ (קהלת רבה יב, דברי). [וראה גם דיר, דִּיֵּר] — [לְדַיֵּר אֶת־, מְדַיֵּר, יְ־]

— **דָּר בִּכְפִיפָה אַחַת עִם פְּלוֹנִי***, נִמְצָא יַחַד עִם פְּלוֹנִי, הָיָה שָׁרוּי בִּמְחִצָּתוֹ: ״אֵין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ בִּכְפִיפָה אַחַת״ (יבמות קיב:). ״אֵיךְ הָיְתָה יְכוֹלָה לָדוּר בִּכְפִיפָה אַחַת עִם גֶּבֶר שֶׁהוּא יוֹתֵר בַּר־מַעֲלָה וְיוֹתֵר מְלֻמָּד מִמֶּנָּה״ (יהודה שטינברג, רצה).

דַּוָּר*, **דַּוָּאר***, **דַּוָּר** ז׳ [ראה דֹּאַר] נוֹשֵׂא מִכְתָּבִים: ״לְדַוָּר שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ... וְעָבַר בְּתוֹךְ הַנָּהָר וְנָפְלוּ הַכְּתָבִים לְתוֹךְ הַמַּיִם״ (תנחומא עקב יא). דַּוָּרֵי הַדֹּאַר מְחַלְּקִים אֶת הַמִּכְתָּבִים בַּבָּתִּים. — [דַּוָּר־, דַּוָּרִים, דַּוָּרֵי־]

דּוּרָאלוּמִינְיוּם° ז׳ [לאטינית: durus קשה + aluminium] מַתֶּכֶת קָשָׁה וְקַלָּה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְבִנְיַן אֲוִירוֹנִים וּמֶרְכְּבֵי־מְכוֹנִיּוֹת; עֲשׂוּיָה נֶתֶךְ הַמֵּכִיל 95% אֲלוּמִינְיוּם (חֲמָרָן), 4% נְחשֶׁת וְ־1% מַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת.

דּוּרֶגֶל° ז׳ [דו+רגל] מִתְקָן כְּעֵין חֲצוּבָה, בַּעַל שְׁתֵּי רַגְלַיִם: "הַדּוּרֶגֶל שֶׁל הַמַּרְגֵּמָה" (יזהר, צקלג 225). — [דּוּרֶגֶל־, דּוּרַגְלִים, דּוּרַגְלֵי־]

דּוּרְדִים° ז״ר [ארמית: דּוּרְדְיָא, מגילה יב:] שְׁמָרִים, מִשְׁקָעִים מְנֻזָּלִים עַל קַרְקַע הַכְּלִי: "כְּדוּרְדֵי הַיַּיִן" (קאנון ג יד). — [דּוּרְדֵי־]

דּוּרָה° נ׳ [ערבית: ד׳רה, ד׳רא] תְּבוּאַת־קַיִץ מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, דּוֹמָה לְתִירָס, מְשַׁמֶּשֶׁת מַאֲכָל בְּיִחוּד לַבְּהֵמוֹת וְלָעוֹפוֹת (Sorghum). — [דּוּרַת־, דּוּרוֹת]

— **דּוּרָה צְהֻבָּה**°, ראה תִּירָס.

דּוֹרוֹן* ז׳ [מיוונית: doron] מַתָּנָה, מִנְחָה, שַׁי: "עוֹלָה דּוֹרוֹן הִיא" (זבחים ז:). "הִתְחִיל מְשַׁלֵּחַ לָהֶם דּוֹרוֹנוֹת" (בראשית רבה עח). "הִתְקִין (יַעֲקֹב) עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְבָרִים – לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה" (רש״י בראשית לב ט). "וְהֵבִיאוּ דּוֹרָאוֹת שֶׁל עֲטָרוֹת" (שמות רבה ה). "כָּל אֵימַת שֶׁחָזַר אַבָּא מִן הַיְרִיד הֵבִיא לָנוּ דּוֹרוֹנוֹת הַרְבֵּה" (עגנון, אלו רגש). "הוֹלִיכוּ לוֹ בְּנֵי הָעִיר, עֲשִׁירִים כַּעֲנִיִּים דּוֹרָאוֹת" (סדן, ממחוז קו). — [דּוֹרוֹן־, דּוֹרוֹנוֹת גם דּוֹרָאוֹת]

דּוֹרִי° ת׳ [יוונית: Dorikos, של שבט הדוריים ביוון העתיקה] 1. תֹּאַר לְסִגְנוֹן הָעַתִּיק בְּיוֹתֵר בָּאַרְדִיכָלוּת הַיְּוָנִית. הַבְּנִיָּה הַדּוֹרִית הִצְטַיְּנָה בְּפַשְׁטוּת יְתֵרָה, כְּגוֹן עַמּוּדִים גְּבוֹהִים וּמוּצָקִים, כּוֹתָרוֹת פְּשׁוּטוֹת שֶׁזָּוִיּוֹתֵיהֶן יְשָׁרוֹת. 2. [במוסיקה] כִּנּוּי לְסֻלָּם מְיֻחָד – מִן "רֵ" וְעַד "רֵ" בָּאוֹקְטָבָה הַבָּאָה. — [דּוֹרִית, דּוֹרִיִּים, דּוֹרִיּוֹת]

דּוֹרְיָה* [נוסח אחר במקום דורון] מַתָּנָה: "יָצָא חֹק לָעוֹלָם, נָתַן דּוֹרְיָה לָעוֹלָם" (בראשית רבה יג). — [דּוֹרְיוֹת]

דּוּרַנְטָה° נ׳ שִׂיחַ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַוֶּרְבֵּנִיִּים (Duranta) הוּבָא לְאַרְצֵנוּ מֵאֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית, בַּעַל פְּרָחִים סְגֻלִּים וּמְאֻרָכִים. — [דּוּרַנְטוֹת]

דּוֹרְסָן* ז׳ [מן דורס, דָּרַס] 1°. מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִדְרֹס, מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד: "דּוֹר מָלֵא דּוֹרְסָנִים וּמַתְמִיהִים כְּדוֹרֵנוּ לֹא הָיָה לְיִשְׂרָאֵל עַד כֹּה" (אביגרי, יד הלשון). 2*. דּוֹרֵס עוֹרוֹת וּמְעַבְּדָם בִּדְרִיסָתוֹ (ביצה א ח). — [דּוֹרְסָנִים, דּוֹרְסָנֵי־]

דּוֹרְסָנוּת° נ׳ [מן דורסן] תְּכוּנָתוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַדּוֹרְסָן: "לֹא דּוֹרְסָנוּת מְפִיקוֹת עֵינָיו... אֶלָּא חִבָּה וְעֶדְנָה יְתֵרָה" (שלונסקי, תרקרקע, א 271). — [דּוֹרְסָנוּת־]

דּוֹרְסָנִי° ת׳ [מן דורסן] הַמַּרְבֶּה לִדְרֹס, טוֹרְפָנִי: "מְעֻקָּם כְּנֶגֶד פְּנֵי חָמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת דּוֹרְסָנִיּוֹת" (ביאליק, ספיח ג). "אַרְבֶּה גַּם עָרְמָה חֲבוּיָה טוֹרְפָנִית וְדוֹרְסָנִית" (ברקוביץ, הראשונים קנב). מְכוֹנִית דּוֹרְסָנִית. — [דּוֹרְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דּוֹרֵשׁ* ז׳ [מן דרש, דָּרַשׁ] דַּרְשָׁן, מִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ לִדְרשׁ בַּתּוֹרָה: "דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו" (סנהדרין לח:). — [דּוֹרְשִׁים, ־רְשֵׁי־]

דּוֹרְשָׁן* ז׳ [מן דורש] דַּרְשָׁן, דּוֹרֵשׁ דְּרָשׁוֹת: "אַתָּה הוּא עֲקִיבָא הַדּוֹרְשָׁן, שֶׁשִּׁמְךָ הוֹלֵךְ בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ?" (תנא דבי אליהו, 168). — [דּוֹרְשָׁנִים, דּוֹרְשָׁנֵי־]

א. דוש [אכדית: dašu; ארמית: דָּשׁ; ערבית: דָאשׁ]

~ פע׳ **דָּשׁ** פ״י 1. דָּרַךְ, חָבַט שִׁבֳּלִים לְהוֹצִיא מֵהֶן אֶת הַזְּרָעִים: "וְאָרְנָן דָּשׁ חִטִּים" (דברי הימים א כא כ). "לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" (דברים כה ד). "הַזּוֹרֵעַ וְהַחוֹרֵשׁ וְהַקּוֹצֵר וְהַמְעַמֵּר, הַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה" (שבת ז ב). 2. רָמַס, דָּרַס, בּוֹסֵס: "כִּי אִבְּדָם... וַיְשִׂמֵם כֶּעָפָר לָדֻשׁ" (מלכים ב יג ז). "כַּעֲרוּגָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בָּהּ" (עירובין נג.). "וְאַף אֲנִי דָּשׁ בְּטִיט, מוּזָהָם כֻּלִּי מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ" (מנדלי מו״ס, תנז). 3. [בהשאלה] חָבַט, הִלְקָה, הִכָּה: "וְדַשְׁתִּי אֶת־בְּשַׂרְכֶם אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר" (שופטים ח ז). 4*. [דש ב־] [על־פי הארמית, שבת קכט. "כֵּיוָן דְּדָשׁוּ בֵּיהּ רַבִּים"] טִפֵּל וְעָסַק הַרְבֵּה בְּדָבָר: "יֵשׁ לְךָ כַּמָּה וְכַמָּה מֻשָּׂגִים... שֶׁכְּבָר הֵם נוֹצָרִים וְעוֹמְדִים בִּלְבוּשֵׁיהֶם בְּכָל הַלְּשׁוֹנוֹת וְכָל פְּלוֹנִי דָּשׁ בָּהֶם" (ביאליק, חבלי לשון). "כָּל מֻשָּׂג וּמֻשָּׂג וְכָל תֵּבָה וְתֵבָה כְּבָר דַּשְׁנוּ בָּהֶם וְגִלְגַּלְנוּ בָּהֶם" (צמח, כתבים 79). "חֲבֶרְתָּהּ פּוֹרֶצֶת לִשְׁכֶנְתָּהּ וְחוֹזֶרֶת וְדָשָׁה בְּאוֹתוֹ עִנְיָן" (טביב, דרך 121). נוֹשֵׂא זֶה כְּבָר דָּשׁוּ בּוֹ רַבִּים. — [לָדוּשׁ אֶת־, בְּ־, גם לָדִישׁ; דָּשׁ, דָּשָׁה; יָדוּשׁ]

~ נפ׳ **נָדוֹשׁ, נָדַשׁ***, נִרְמַס, נִדְרַךְ: "וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו כְּהִדּוּשׁ מַתְבֵּן בְּמוֹ מַדְמֵנָה" (ישעיה כה י). "בֵּית הַפְּרָס שֶׁנִּדַּשׁ טָהוֹר" (פסחים צב:). — [לְהִדּוֹשׁ, נָדוֹשׁ, יִדּוֹשׁ] [וראה עוד ערך נָדוֹשׁ]

~ הפ׳ **הוּדַשׁ**, 1. נָדוֹשׁ: "לֹא בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח" (ישעיה כח כז). 2*. [בהשאלה] נִרְמַס, נֶחֱרַב: "עַל חֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, כִּי הֹרַס וְכִי הוּדַשׁ, אֶסְפֹּד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִסְפֵּד חָדָשׁ" (על אלה, קינה לט׳ באב). — [מוּדָשׁ, יוּדַשׁ]

~ פע׳ **דִּיֵּשׁ*** פ״י דָּשׁ, רָמַס: "אֶתְמוֹל הֱיִיתֶם מְדַיְּשִׁין אֶת הַטִּיט בַּמֶּרְחָץ, וְעַכְשָׁו אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ" (שמות רבה טו). "מְדַיֵּשׁ עָלֶיךָ כֶּעָפָר" (מדרש תהלים, 25). — [לְדַיֵּשׁ, מְ־, יְ־]

— **כֵּיוָן דְּדָשׁ דָּשׁ*** (גיטין נז.), מִשֶּׁהֻרְגַּל בְּדָבָר שׁוּב אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בּוֹ.

— **שָׂם כֶּעָפָר לָדוּשׁ** (מלכים ב יג ז), הִשְׁמִיד כָּלִיל, עָשָׂה לְעָפָר וָאֵפֶר.

— **דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו***, [בהשאלה] זִלְזֵל: "עֲוֹנוֹת שֶׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה מְסַבְּבִין לוֹ לְיוֹם הַדִּין" (עבודה זרה יח.). "הָעוֹבְרִים עַל דַּת יִשְׂרָאֵל וְדָשִׁים בַּעֲקֵבֵיהֶם גּוּפֵי תּוֹרָה וּמִצְוָה" (ליפסון, מדור 263).

— **דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ*** [יבמות לד:] [בהשאלה ובלשון נקייה] בּוֹעֵל בְּעִילָה לֹא שְׁלֵמָה, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה אוֹנָן (בראשית לח ט).

— **דָּבָר נָדוֹשׁ**°, דָּבָר שֶׁעָסְקוּ בּוֹ הַרְבֵּה מְאֹד וְשׁוּב אֵין בּוֹ כָּל חִדּוּשׁ, עִנְיָן בָּנָלִי, דָּבָר שָׁגוּר.

ב. דוש [מן דַּוְשָׁה]

~ פע׳ **דִּוֵּשׁ**° פ״י הֵנִיעַ בְּרַגְלָיו דַּוְשָׁה, דָּרַךְ עַל דַּוְשָׁה: הָאוֹפַנָּן דִּוֵּשׁ אֶת הָאוֹפַנַּיִם בִּנְסִיעָתוֹ. הַפְּסַנְתְּרָן מְדַוֵּשׁ בִּשְׁעַת נְגִינָה לְשֵׁם חִזּוּק הַקּוֹל וְגִוּוּנוֹ. — [לְדַוֵּשׁ, מְ־, יְ־]

דו״ש ר״ת דּוֹרֵשׁ שָׁלוֹם.

ד־ דושה להנעת אבן־משחזות

דַּוְשָׁה°, דווּשָׁה נ׳ [מארמית: דַּוְשָׁא (שבת פא.) דריסה, רמיסה, מן א.דוש] מָנוֹף שֶׁלּוֹחֲצִים עָלָיו בָּרֶגֶל לְהָנִיעַ מְכוֹנָה, לְכַוְּנָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: דַּוְשׁוֹת

בְּמְכוֹנִית – לְחִלּוּף הַלּוֹכִים, לְהַסְפָּקַת דֶּלֶק, לְבְלִימָה; בְּאוֹפַנַּיִם – לַהֲנָעַת הָאוֹפַן הָאֲחוֹרִי; בְּפַסַּנְתֵּר – לְחִזּוּק הַצְּלִיל וּלְגִוּוּנוֹ. – [דַּוְשַׁת־, דַּוְשׁוֹת, דַּוְשׁוֹת־]

דּוּשִׂיחַ° ז׳ [דּוּ + שִׂיחַ] שִׂיחָה בֵּין שְׁנַיִם, דּוּאוֹלוֹג. – [דּוּשִׂיחִים, דּוּשִׂיחֵי־]

דּוּת* נ׳ [קיצור מן חֲדוּת, ארמית: חֲדוּתָא] 1*, מַרְתֵּף, מַחְסָן תַּת־קַרְקָעִי לְאֶצֶר בּוֹ תְּבוּאָה אוֹ חָבִיּוֹת יַיִן: "הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת לֹא מָכַר... לֹא אֶת הַבּוֹר וְלֹא אֶת הַדּוּת" (בבא בתרא ד ב). "הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת" (ראש השנה ג ז). 2^, בּוֹר [ובהשאלה] מָקוֹם שָׁפָל וְצָרָה: "וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעֹמֶק בּוֹר וָדוּת" (פיוטים, סידור 253). 3°, מָקוֹם נָמוּךְ לִפְנֵי חֲזִית הַבָּמָה לְמוֹשָׁב לַתִּזְמֹרֶת בְּהַצָּגַת אוֹפֶּרָה וְכַדּוֹמֶה. – [דּוּת־; דּוּתוֹת או דּוּתִיּוֹת]

דּוּתְרָנִית° נ׳ [דּוּ+תֹּרֶן] סִירָה גְּדוֹלָה בַּעֲלַת מִפְרָשִׂים תְּלוּיִים עַל שְׁנֵי תְּרָנִים. – [דּוּתְרָנִית־, דּוּתְרָנִיּוֹת]

דְּז׳וּנְגֶל° ז׳ ראה ג׳וּנְגֶל.

דֶּזוֹרְגָנִיזַצְיָה◇ נ׳ [צרפתית: des אַל + organisation ארגון] הֲפָרַת הַסֵּדֶר, חֹסֶר אִרְגּוּן.

דֶּז׳יאוּ־דֶּז׳וּטְסוּ◇ ז׳ ראה גֶּ׳יאוּ־גִ׳יטְסוּ◇.

דֶּזִינְפֶקְצְיָה◇ נ׳ [צרפתית; מלאטינית: des אַל + infectio אילוח] חִטּוּי, הַשְׁמָדַת גּוֹרְמִים מְדַבְּקִים מִמָּקוֹם מְסֻיָּם אוֹ מִכֵּלִים בְּאֶמְצָעִים כִּימִיִּים. – [דֶּזִינְפֶקְצְיוֹת]

ד״ח ר״ת 1, דָּגֵשׁ חָזָק. 2, ד׳ חֲלָקִים׳

דחה [קרוב אל דחף, נדח; ארמית: דְּחֵי]

~ פָּעַ׳ **דָּחָה** פ״י 1, דָּחַף, הָדַף: "דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַה׳ עֲזָרָנִי" (תהלים קיח יג). 2*, הִרְחִיק, סִלֵּק: "חָבֵר וְנַעֲשָׂה גַבַּאי, דּוֹחִין אוֹתוֹ מֵחֲבֵרוּתוֹ" (תוספתא דמאי ג ד). "וּמוֹשֵׁךְ אֵלָיו מַה שֶּׁיַּאוּת לוֹ וְדוֹחֶה מֵעָלָיו מַה שֶּׁיַּזִּיקֵהוּ" (רוח חן ב). 3*, הֶעְתִּיק, הֶעֱבִיר דָּבָר מִזְּמַנּוֹ לִזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר: "תִּשְׁעָה־בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת הָיָה וּדְחִינוּהוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת" (מגילה ה:). דָּחִינוּ אֶת הַיְשִׁיבָה לְמָחֳרָת. 4*, בִּטֵּל, הֵפִיר: "פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת" (שבת קלב.). 5°, הֵשִׁיב רֵיקָם, לֹא נַעֲנָה: בֵּית־הַדִּין־הָעֶלְיוֹן דָּחָה אֶת בַּקָּשַׁת הַחֲנִינָה. דָּחִיתִי אֶת הַצָּעָתוֹ. [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לִדְחוֹת אֶת־, דּוֹחֶה, יִדְחֶה]

~ נִפְ׳ **נִדְחָה**, 1, נִדְחַף, גֹּרַשׁ: "בְּרָעָתוֹ יִדָּחֶה רָשָׁע" (משלי יד לב). "וְדַל נָמוֹט נִדְחֶה מֵרֵעַ אֶל רֵעַ" (בן־סירא, יג כג). "וְעָב עַל רַעְמֶיהָ כִּי תִדָּחֶה שָׁמָּה וְנִרְדָּמָה" (ביאליק, על כף ים־מות זה). "נִדְחֶה אֲנִי מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמַרְגּוֹעַ לֹא אֶמְצָא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טו). 2^, הוּשַׁב רֵיקָם, בֻּטַּל: "תִּדָּחֶה טַעֲנַת כָּל מִי שֶׁיֹּאמַר שֶׁהוּא יוֹתֵר מֵאֶחָד" (חובות הלבבות, הייחוד ז). בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם נִדְחֲתָה. 3*, הֻעְתַּק, הֻעֳבַר לִזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר: "הוֹאִיל וְנִדְחָה (ט׳ בְּאָב) – יִדָּחֶה" (מגילה ה:). "אִם יִהְיֶה יוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו מִימֵי אד״ו, הֲרֵי זֶה נִדְחָה לְשֶׁלְּאַחֲרָיו" (רמב״ם, קידוש החודש ז). "וְכִשְׁמוּעַת חַג נִדְחֶה עִמְּמָה פִּתְאֹם לְבָבִי" (ביאליק, עם פתיחת החלון). הַיְשִׁיבָה נִדְחֲתָה לַשָּׁבוּעַ הַבָּא. – [לְהִדָּחוֹת, נִדְחֶה, יִדָּחֶה]

~ פֻּעַ׳ **דֹּחָה**, נִדְחַף, נִדְחָה: "דֹּחוּ וְלֹא־יָכְלוּ קוּם" (תהלים לו יג). – [מְדֹחֶה, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִדַּחָה** (הִתְדַּחָה), נִדְחָה, נִטַּלְטֵל: "חֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדַּחוּ וְנָפְלוּ בָהּ" (ירמיה כג יב). [ויש מניחים כאן שורש דחח, לפיכך יִדַּחוּ מלעיל, כדין כפולים!] – [מִדַּחֶה, יִדַּחֶה]

~ הִפְ׳ **הִדְחָה*** פ״י 1*, הָדַף, דָּחַף: "אֵין לְךָ (צִפּוֹר) גְּדוֹלָה שֶׁמַּדְחָה אֶת הַמַּיִם" (סוטה טז:). 2°, דָּחָה: "וְהֶחֱרִף... מַדְחֶה יְצִיאָתוֹ מִיּוֹם לְיוֹם" (מנדלי מו״ס, רצא). "וְכָךְ הוּא מַדְחֶה הַגְּאֻלָּה מִיּוֹם לְיוֹם" (ברקוביץ, תרי מדברים קלח). "מָצָא כַּמָּה וְכַמָּה תֵּרוּצִים לְהַדְחוֹתָם" (סדן, ממחוז י). 3° [בפסיכולוגיה] הִדְחִיק, הֶעֱבִיר לְאָחוֹר, הֶעְתִּיק מִן הַהַכָּרָה לְתַת־תּוֹדָעָה: הַיֶּלֶד נֶאֱלַץ לְהַדְחוֹת אֶת מַאֲוַיָּיו הַכְּמוּסִים. – [לְהַדְחוֹת, מַדְחֶה יַ־]

~ הֻפְ׳ **הֻדְחָה°**, [בפסיכולוגיה] הָדְחַק, הָעֳבַר לְאָחוֹר: מַאֲוַיִּים כְּמוּסִים שֶׁהֻדְחוּ לְשָׁנִים רַבּוֹת. – [מֻדְחֶה, יֻדְחֶה]

— **דָּחָה אֶבֶן אַחֲרֵי הַנּוֹפֵל*** [על־פי קידושין כ:], עָשָׂה רָעָה לְחַלָּשׁ.

— **דָּחָה בְּקַשׁ (בְּקָנֶה)***, פָּטַר בִּתְשׁוּבָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, נָתַן תֵּרוּץ קָלוּשׁ בְּיוֹתֵר: "קָשֶׁה בְּעֵינֵיכֶם שֶׁדָּחִיתִי אֶת אוֹיְבִי בְּקַשׁ?" (חולין כז:). "לְאִלּוּ דָּחִיתָ בְּקָנֶה, לָנוּ מָה אַתָּה מֵשִׁיב?" (ירושלמי ברכות יב ד). "אוֹתִי, מֶנְדְּלִי, אַל תִּדְחֶה בְּקַשׁ!" (מנדלי מו״ס, תל). "וְאוֹתִי יִדְחֶה בְּקַשׁ וְיֹאמַר: לֹא הָיוּ רְוָחִים מֵעוֹלָם?" (ברקוביץ, תרי טוביה מט).

— **דָּחָה בִּשְׁתֵּי יָדָיו°**, סֵרֵב לַחֲלוּטִין, הִתְנַגֵּד בְּכָל תֹּקֶף: פְּלוֹנִי דָּחָה בִּשְׁתֵּי יָדָיו אֶת הַהַצָּעָה שֶׁהֻצְּעָה לוֹ.

— **דָּחָה בְּלֵךְ וָשׁוּב°**, הִתְחַמֵּק מִמַּתַּן תְּשׁוּבָה: "תִּדְחִי אוֹתוֹ בְּלֵךְ וָשׁוּב, תִּמְצְאִי לָךְ תֵּרוּץ" (ברש, ג 231). "וּכְשֶׁהִצַּעְתִּי לָהּ הַצָּעַת חִתּוּן – דְּחָתְנִי בְּלֵךְ וָשׁוּב" (ליסיצקי, תולדות 266).

— **שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת*** (סנהדרין קז:), הוּא מְרַחֵק וּמְקָרֵב כְּאֶחָד, שׁוֹלֵל מִכָּאן וּמְחַיֵּב מִכָּאן.

— **אֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ בִּשְׁבִיל נֶפֶשׁ*** (אהלות ז ו), אֵין הַצְדָּקָה לְהַצָּלַת אָדָם עַל־יְדֵי קִפּוּחַ חַיָּיו שֶׁל אַחֵר.

— **הוֹאִיל וְנִדְחָה יִדָּחֶה*** [על־פי מגילה ה:], כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נִדְחָה פַּעַם, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם אִם יִדָּחֶה פַּעַם נוֹסֶפֶת.

— **פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת*** (שבת קלב.), לְשֵׁם הַצָּלַת חַיֵּי אָדָם מֻתָּר לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת.

דָּחוּי ת׳ [מן דחה, דָּחָה] 1, נוֹטֶה לִנְפֹּל, רָעוּעַ: "כְּקִיר נָטוּי, גָּדֵר הַדְּחוּיָה" (תהלים סב ד). 2^, שֶׁדָּחוּ אוֹתוֹ מֵעֵבֶר לִזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר: "אוֹתוֹ מוֹלָד יִהְיֶה דָּחוּי" (חשבון העיבור ו). 3^, הָדוּף, שֶׁנִּדְחַף: "וְנֶפֶשׁ מִקְּרוֹבֶיהָ אֲבוּדָה וּמֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֶיהָ דְּחוּיָה" (גבירול, ו 23). "וְשָׂם רוּחוֹ בְּיַד רוּחוֹת, דָּחוּי בְּיַד מַעֲרָב לְיַד מִזְרָח" (יהודה הלוי, א 27). 4^, מְבֻטָּל: "דְּחוּיָה הִיא שַׁבָּת אֵצֶל סַכָּנַת־נְפָשׁוֹת" (רמב״ם, שבת ב א). "דְּחוּיָה הִיא מַחְשַׁבְתְּכֶם מִתְּחִלָּתָהּ" (עגנון, אורח 254). – [דְּחוּיָה, דְּחוּיִים, ־יוֹת]

— **הַמְחָאָה דְּחוּיָה°**, הַמְחָאָה שֶׁמּוֹעֵד פֵּרָעוֹנָהּ נִדְחֶה לְמוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר.

— **מִיתָה דְּחוּיָה***, מִיתָה אַחֲרֵי מַחֲלָה קְצָרָה מְאֹד: "שְׁנֵי יָמִים וָמֵת, זוֹ הִיא מִיתָה דְּחוּיָה" (מועד קטן כח.).

— רְאָיוֹת דְּחוּיוֹת° (ר״י קמחי, ס׳ הגלוי יד), הוֹכָחוֹת בִּלְתִּי־מַסְפִּיקוֹת.

דִּחוּי*, דִּיחוּי ז׳ [מן דחה, דָּחָה] דְּחִיָּה, הַעְתָּקָה לִזְמַן אַחֵר: ״יֵשׁ דִּחוּי אֵצֶל מִצְווֹת״ (סוכה לג.). אָנָּא, עֲשֵׂה אֶת הַדָּבָר בְּלִי דִּחוּי. הָעִנְיָן דָּחוּף וְאֵינוֹ סוֹבֵל דִּחוּי. — [דִּחוּי־, דִּחוּיִים, דִּחוּיֵי־]

דַּחֲוָן, דחוון ז׳ [ארמית, על־פי דניאל ו יט] 1*, שֻׁלְחָן: ״הַדַּחֲוָנוֹת שֶׁבִּטְרַקְלִינִין״ (תוספתא כלים בבא מציעא ה ב). 2°, שֻׁלְחַן־נוֹי קָטָן הַמְּשַׁמֵּשׁ לְהַגָּשַׁת תִּקְרֹבֶת לְאוֹרְחִים. — [דַּחֲוַן־, דַּחֲוָנוֹת]

דָּחוּס* ת׳ [מן דחס, דָּחַס] לָחוּץ, צָפוּף, מְמֻלָּא: ״מָה הֲדַס זֶה דָּחוּס בֶּעָלִים, אַף לֵאָה דְּחוּסָה בְּבָנִים״ (ויקרא רבה ל, לפי הערוך). ״דָּחוּס וּמְעֻבֶּה הָיָה חֲלָלוֹ שֶׁל הַגַּג בְּאָבָק סוּפוֹת וּסְעָרוֹת״ (סביב, דרך 168). ״גּוּשׁ עָשָׁן אַפְרוּרִי וְדָחוּס הִתְאַבֵּךְ״ (ברוידס, שרשים 9). גַּזִּים דְּחוּסִים בְּמֵיכָלִים. — [דְּחוּסָה, דְּחוּסִים, ־סוֹת]

דחוסת, ראה דַּחֶסֶת.

דָּחוּף ת׳ [מן דחף, דָּחַף] 1, אָץ מְאֹד, נֶחְפָּז: ״הָרָצִים יָצְאוּ דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ג טו). ״מִיָּד הַיְּהוּדִים נֶחְפָּזִים וְרָצִים, דְּחוּפִים וּמְבֹהָלִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמא). 2*, דָּחוּק, לָחוּץ, מְדֻכָּא: ״יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה דְּוּוּיִים דְּחוּפִים סְחוּפִים וּמְטֹרָפִין״ (יבמות מז.). ״עוֹלְלֵי דְחוּפִים עַל הֶהָרִים רְעֵבִים עֲרֻמִּים״ (יהודה הלוי, ט 473). 3^, דָּחוּי, הָדוּף: ״מְלִיצָתִי בְדַאֲגָתִי הֲדוּפָה וְשִׂמְחָתִי בַּאֲנָחָתִי דְחוּפָה״ (גבירול, א 3). 4°, נָחוּץ מְאֹד, טָעוּן עֲשִׂיָּה מְהִירָה שֶׁאֵין לְדַחוֹתָהּ: הוֹדָעָה דְּחוּפָה. מִכְתָּב דָּחוּף. — [דְּחוּפָה, ־פִים, דְּחוּפוֹת]

— מִיתָה דְּחוּפָה*, מָוֶת מָהִיר לְאַחַר מַחֲלָה קְצָרָה: ״חָלָה יוֹם אֶחָד וּמֵת, זוֹ הִיא מִיתָה דְחוּפָה״ (מועד קטן כח.).

— מִכְתָּב דָּחוּף°, מִכְתָּב־אֶקְסְפְּרֶס, מִכְתָּב הַנִּשְׁלָח בַּדֹּאַר עַל־מְנָת שֶׁיִּמְסְרוּהוּ לַנִּמְעָן בְּהֶקְדֵּם, בְּלֹא דְּחִיָּה, לִפְנֵי הַמּוֹעֵד הַקָּבוּעַ לִמְסִירַת מִכְתָּבִים רְגִילִים.

דָּחוּק* ת׳ [מן דחק, דָּחַק] 1^, לָחוּץ, נָתוּן בִּמְצוּקָה: ״הִנֵּה הָעֵת תַּרְוִיחַ לַדְּחוּקִים, וְתַעֲשֶׂה דִּין וּמִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים״ (אויתיך, סליחות יום ב). ״יוֹצֵא לַשּׁוּק — אֵין תּוֹרָה, וְיִשְׂרָאֵל שְׁסוּפִים וּדְחוּקִים״ (עגנון, אורח 338). 2*, נִצְרָךְ, נִזְקָק: ״יוֹדְעִים אַתֶּם שֶׁהָיִינוּ דְחוּקִים לַמַּיִם, וְכֵיוָן שֶׁבָּא הַצַּדִּיק הַזֶּה לְכָאן נִתְבָּרְכוּ הַמַּיִם״ (בראשית רבה ע). ״לְאִישׁ שֶׁהוּא עָנִי וְדָחוּק״ (רש״י חולין קלג.). ״וַאֲנִי הִנְנִי דָחוּק וּמְדֻחָק בִּמְאֹד מְאֹד״ (הזז, יעיש א 41). פְּלוֹנִי דָּחוּק וְזָקוּק לְעֶזְרָה. 3°, צָפוּף, נִלְחָץ מֵחֹסֶר־מָקוֹם: הַנּוֹסְעִים יָשְׁבוּ בַּקָּרוֹן דְּחוּקִים וּצְפוּפִים. 4*, צַר, מְצֻמְצָם, מוּעָט: ״מָקוֹם דָּחוּק״ (שבת קכז.). ״פַּת דָּחוּק (דְּחוּקָה)״ (עבודה זרה לה:). ״וּפַרְנָסָתָם הָיְתָה דְחוּקָה בְּיוֹתֵר״ (עגנון, כלה רז). — [דְּחוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

— לִבּוֹ דָּחוּק°, הוּא שָׁרוּי בְּצַעַר, מַצַּב־רוּחוֹ רַע: ״בִּזְמַן שֶׁהַלֵּב דָּחוּק אֵין מְבַקְּשִׁים לִשְׁמֹעַ אֲפִלּוּ דִּבְרֵי זֶמֶר״ (עגנון, כפות קסט).

— פֵּרוּשׁ דָּחוּק°, בֵּאוּר הַמִּתְקַבֵּל בְּקֹשִׁי עַל הַדַּעַת.

— בַּת־צְחוֹק דְּחוּקָה°, חִיּוּךְ מְאֻנָּס, רוֹפֵף: ״לֹא, לֹא, — פָּרַט הַזָּקֵן שְׂפָתָיו בְּבַת־צְחוֹק דְּחוּקָה״ (הזז, יעיש ג 120).

— תְּשׁוּבָה דְּחוּקָה°, תְּשׁוּבָה בִּלְתִּי מְסַפֶּקֶת.

דִּחוּק*, דִּיחוּק ז׳ [מן דחק, דָּחַק] 1*, דֹּחַק, צְפִיפוּת: ״זְקֵפִין שֶׁל כֹּהֲנִים מַעֲמִידִין סְבִיבוֹת הַמַּעֲרָכָה מִפְּנֵי דִּחוּק הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ קוֹפְצִין וְנוֹפְלִין לְתוֹךְ הַמַּעֲרָכָה״ (תוספתא יום הכפורים ד יז). ״עַד שֶׁעֲמַדְנוּ צְפוּפִים בְּקִלּוּזוֹ מֵחֲמַת דִּחוּק מָקוֹם״ (עגנון, אורח 185). 2°, פֵּרוּשׁ דָּחוּק, פֵּרוּשׁ הַמִּתְיַשֵּׁב בְּקֹשִׁי: הוּא נִכְנַס בְּדִחוּקִים. 3°, דְּחִיקָה, לְחִיצָה: ״שׁוֹשַׁנָּה מְבִיאָה כֹּסֶת צִבְעוֹנִין וּמְדַחֶקֶת אוֹתָהּ דִּחוּקִים דִּחוּקִים מִתַּחַת לְגַבָּהּ שֶׁל הַזְּקֵנָה״ (שנהר, ג 381). ״וּגְרִיסָה וַאֲבִיסָה וּלְקִיקָה וּבְלִיעָה... מִתּוֹךְ הִתְגַּבְּרוּת עַל דִּחוּקֵי־לָשׁוֹן לַעֲמֹל וּלְהַגִּיד צִחְקוּק שֶׁל נַחַת״ (יזהר, צקלג 794). [דִּחוּק־, דִּחוּקִים, ־קֵי־]

דחח, ראה דחה, הַדָּחָה.

דְּחִי ז׳ [מן דחה] כִּשָּׁלוֹן, תַּקָּלָה: ״כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת... אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי״ (תהלים קטז ח). — [דְּחִי־, בהפסק: דֶּחִי]

— מִדְּחִי אֶל דֶּחִי^ [בדיבור ולפעמים גם בשירה: מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי], 1^, מִכִּשָּׁלוֹן לְכִשָּׁלוֹן, מִפֶּגַע לְפֶגַע: ״נוֹדֵד וְגוֹלֶה מִדְּחִי אַף אֶל דֶּחִי״ (אלחריזי, איתיאל 35). ״כִּי רַק הָאִישׁ אֲשֶׁר הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ... הוּא יֵלֵךְ מִדְּחִי אֶל דֶּחִי״ (סמולנסקין, שמחת חנף). ״אֶתְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר, מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי״ (יל״ג, שירה קפב). ״מִיָּד תִּתְבַּלַּע דַּעְתּוֹ וְהוּא מֻדָּח מִדְּחִי אֶל דֶּחִי״ (מנדלי מו״ס, ריד). ״וְהַנַּעַר הָלַךְ מִדְּחִי אֶל דֶּחִי... הָיָה מִתְאָרֵחַ עִם בַּחוּרִים עֲזוּבִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסח). 2°, דְּחִיָּה אַחַר דְּחִיָּה: ״צְלִילִים פְּלָאִים נִסְחָפִים, נִדְחָפִים מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי״ (שמעוני שירים ב כ). 3*, מִדְּחִיָּה לִדְחִיָּה: ״נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים, עַל כֵּן אַתֶּם הוֹלְכִים מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי״ (הרומי, ו 107).

דְּחִיָּה*, דחייה נ׳ [מן דחה, דָּחָה] 1^, הַעְתָּקַת דָּבָר מִזְּמַנּוֹ לִזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר: ״הַחֶשְׁבּוֹן וְהַקְּבִיעוּת וְהַדְּחִיּוֹת״ (רמב״ם, קידוש החודש ח י). ״וְאָסוּר לְךָ עוֹד לַעֲשׂוֹת דְּחִיּוֹת״ (הזז, היושבת 211). דְּחִיַּת מוֹעֵד הָאֲסֵפָה. 2*, בִּטּוּל, סֵרוּב: ״כְּכוֹרִין... שֶׁעִקַּר דְּחִיָּתָן שַׁבָּת״ (ירושלמי שבת טו ד). ״דּוֹחֶה דְּחִיָּה גְמוּרָה״ (יבמות כט:). ״וּמַסְפִּיק בִּתְשׁוּבַת אַנְשֵׁי הַקַּדְמוּת... וּדְחִיַּת דִּבְרֵיהֶם״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). בֵּית־הַדִּין הוֹדִיעַ עַל דְּחִיַּת הָעִרְעוּר. 3*, הֲדִיפָה, דְּחִיפָה: ״דְּחִיָּתוֹ (שֶׁל הַשָּׂעִיר) לְצוּק״ (יומא ו ו). ״שֶׁגָּרַם לוֹ לָזֶה בְּלִי צְדִיָּה תַּקָּלָה קְטַנָּה כִּדְחִיַּת יָד אוֹ דְּחִיקַת רֶגֶל״ (ביאליק, מעוות לא יוכל). — [דְּחִיַּת־, דְּחִיּוֹת]

— דְּחִיָּה בְּקַשׁ° [ראה דחה, דָּחָה בְּקַשׁ] תְּשׁוּבָה שְׁלִילִית בִּלְתִּי־מְפֹרֶשֶׁת, הִתְחַמְּקוּת מֵהֵעָנוּת עַל־יְדֵי תֵּרוּצֵי־סְרָק: ״וְכָל אֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לְהִסְתַּפֵּק עוֹד בִּדְחִיָּה בְקַשׁ אוֹ בִפְרָזָא מְשֻׁבֶּרֶת״ (אחד העם, קכו). ״הוּא מַסְכִּים... אֶלָּא שֶׁהוּא מַצִּיעַ... הָיְתָה זֹאת דְּחִיָּה־בְּקַשׁ טִפּוּסִית״ (דינור, בעולם 208).

— דְּחִיָּה בְּלֵךְ וָשׁוּב° [ראה דחה, דָּחָה בְּלֵךְ וָשׁוּב] תְּשׁוּבָה שְׁלִילִית מִתְחַמֶּקֶת: ״חֲזָרוֹת לְבַטָּלָה עַל פִּתְחֵי עֶרְכָּאוֹת, דְּחִיּוֹת בְּלֵךְ וָשׁוּב״ (ביאליק, התצורה ב).

דְּחִיל^ ת׳ [ארמית: דְּחִיל] 1^, אָיֹם, נוֹרָא: ״יָרֵאתִי בְּפָצוֹתִי שִׂיחַ לְהַשְׁחִיל, קוּמִי לְחַלּוֹת פְּנֵי נוֹרָא וְדָחִיל״ (קליר, יראתי, שחרית א׳ ראש השנה). ״שֶׁיְּבִיאוּךְ עַד לִפְנֵי כֵּס דִּין דְּחִיל״ (אבינועם, שירים קעג). 2°, נִבְהָל, נִפְחָד: ״וְהוּא עוֹמֵד זָחִיל וְדָחִיל, הוֹלֵךְ וְנִרְתָּע קִמְעָא קִמְעָא״ (ביאליק, מאחורי ו). ״וּכְנִשְׁמָעָה לְאוֹת נַפְשִׁי דְחִילָה הוֹלֶכֶת״ (ש׳ שלום, שירים רכה). — [דְּחִילָה, דְּחִילִים, ־לוֹת]

דְּחִילָה^ נ׳ [מן דחל; ארמית: דְּחִיל] יִרְאָה, פַּחַד: "צֹאן הַהֲרֵגָה הַגְּוֵזָה בִּדְחִילָתֵךְ" (תשוב תרחמנו, לצום גדליה). "מָה הַמְּהוּמָה, הַמְּבוּכָה, הָרִיצָה, הַדְּחִילָה וְהַבְּכִי?" (ש׳ שלום, שירים קכז). "בִּדְחִילָה וּרְחִימָה הִבַּטְתִּי עַל הַכֹּל" (שלונסקי, תר׳ קולא 245). [רווחת יותר הצורה הארמית דְּחִילוּ; ראה להלן]. — [דְּחִילַת־]

דְּחִילוּ^ ז׳ [ארמית, על־פי 'תיקוני זוהר'; תרגום אונקלוס ל"נורא", בראשית כח יז] יִרְאָה, פַּחַד: "וּמְפַנִּים אֶת הַדֶּרֶךְ לְכָל עוֹבֵר בִּדְחִילוּ וְהַכְנָעָה" (מגדלי מו״ס, ע). "בְּאֵיזוֹ דְּחִילוּ עָצוּר, כְּמוֹ בִּכְנֵסִיָּה, עוֹמְדִים הֵם כָּאן" (שופמן, ב 263) [רווח בעיקר הצירוף:]

— **בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ**^, בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה כְּאַחַת, בְּיִרְאַת הָרוֹמְמוּת: "לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם ה׳" (ברכה לפני הנחת תפילין ועוד). "מְנַעְנֵעַ כָּל אֵיבְרֵי גוּפוֹ וּמִתְפַּלֵּל בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ וּבְכַוָּנָה גְּדוֹלָה" (מגדלי מו״ס, סז). "בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ הָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת שִׂיחוֹתָיו" (ביאליק, אריה ה). "וּמְדַקְדֵּק בְּמִצְווֹת וְשׁוֹמֵר תּוֹרָה בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעח).

דָּחִיס^ ת׳ [מן דחס, דָּחַס] שֶׁאֶפְשָׁר לִדְחֹס אוֹתוֹ, נִתָּן לְצִפּוּף: גַּז דָּחִיס. — [דְּחִיסָה, דְּחִיסִים, ־סוֹת]

דְּחִיסָה^ נ׳ [מן דחס, דָּחַס] צִפּוּף, עִבּוּי, כְּבִישָׁה בְּלַחַץ: מְכוֹנַת־דְּחִיסָה ("מַדְחֵס"). דְּחִיסַת אֲוִיר בְּמַשְׁאֵבָה. — [דְּחִיסַת־]

דְּחִיסוּת° נ׳ [מן דָּחוּס] צְפִיפוּת יְתֵרָה, עִבּוּי: "הַדְּחִיסוּת שֶׁבָּאֲוִיר בִּשְּׂרָה אֶת הַגֶּשֶׁם הַקָּרוֹב" (ברש, א 296). "דָּחוּס וּמְעֻבֶּה הָיָה חֲלָלוֹ שֶׁל הַנֶּגֶב... נִתּוֹסַף עַל דְּחִיסוּת זוֹ כֹּבְדָם שֶׁל מְאֹרָעוֹת שֶׁאֵרְעוּ" (טביב, דרך 168). דְּחִיסוּת הַגּוּ בְּתוֹךְ הַמֵּיכָל. [ובהשאלה:] "מוֹרֶשֶׁת הַמִּשְׁטָמָה שֶׁהוֹלִיד הַדִּכּוּי אוֹפֶפֶת אוֹתְךָ בִּדְחִיסוּת חוֹנֶקֶת" (שרת, באסיה 146). — [־סוּת־]

דְּחִיף° ז׳ [מן דְּחִיפָה] הֶתְקֵן כְּעֵין מָנוֹף קָטָן בְּשַׁסְתּוֹם הַמְּשַׁמֵּשׁ לְוִסּוּת תְּנוּעָה בִּמְכוֹנָה. — [דְּחִיף־, דְּחִיפִים, ־פֵי־]

דְּחִיפָה* נ׳ [מן דחף, דָּחַף] 1*, הֲדִיפָה: "נְגִיחָה וּדְחִיפָה" (ירושלמי שבת ט ד). "אֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה" (רש״י שמות כא כב). 2°, כֹּחַ דּוֹחֵף וּמְעוֹרֵר לִפְעֻלָּה: "כָּךְ הִיא הַמִּדָּה כְּשֶׁהַחַיִּים מִתְפַּתְּחִים מֵאֲלֵיהֶם, בְּלִי דְּחִיפָה פִּתְאוֹמִית" (אחד העם, פד). [דְּחִיפַת־, דְּחִיפוֹת]

דְּחִיפוּת° נ׳ [מן דָּחוּף] צֹרֶךְ מָהִיר וְדָחוּף: הָרוֹפֵא הוֹדִיעַ עַל דְּחִיפוּתוֹ שֶׁל הַנִּתּוּחַ. הַמִּכְתָּב נִשְׁלַח בִּדְחִיפוּת. — [דְּחִיפוּת־]

דְּחִיק^ ז׳ [ארמית, מן דחק] 1^, [בדקדוק] כִּנּוּי לְדָגֵשׁ הֶחָזָק הַבָּא בְּרֹאשׁ מִלָּה הַמְּחֻבֶּרֶת בְּמַקָּף לְמִלָּה שֶׁלְּפָנֶיהָ, כְּגוֹן הַדָּגֵשׁ בָּאוֹתִיּוֹת ט, נ, ש שֶׁבַּמִּלִּים: "מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים!" "וְזֶה־שְּׁמוֹ" [ראה גם אָתֵי מֵרָחִיק]. 2° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְיַשְּׁבוֹ בְּדֹחַק, פִּלְפּוּל: "וְדִקְדּוּקֵי מִלִּים וּדְחִיקִים כְּפִי שֶׁיָּצְאוּ מִפִּי הַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים" (עגנון, האש קעז). — [דְּחִיק־, דְּחִיקִים, דְּחִיקֵי־]

דְּחִיקָה^ נ׳ [מן דחק, דָּחַק] 1, דְּחִיפָה, הֲדִיפָה: "וְהָרְגוּ זֶה אֶת זֶה בִּדְחִיקָתָן" (רש״י שבת כ). "תַּקָּלָה קְטַנָּה, כִּדְחִיַּת יָד אוֹ דְּחִיקַת רֶגֶל" (ביאליק, מעוות לא יוכל). 2, לַחַץ: "צֵא מִדְּחִיקָה לִרְוָחָה" (ינאי ה). "וְהַדְּחִיקָה וְהַחֹם בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ — נוֹרָא מְאֹד" (מגדלי מו״ס, קסט). "הַשָּׁעָה דּוֹחַקְתּוֹ וְהוּא דּוֹחֲקָהּ — וְהַדְּחִיקָה דְּחִיקָה עוֹלָמִית הִיא" (מגדלי מו״ס, תמא). "אַל יָבוֹא הוֹגֵה הַדֵּעוֹת בִּדְפִיקוֹת וּבִדְחִיקוֹת" (שטיינמן, אז ישוב). — [דְּחִיקַת־, דְּחִיקוֹת]

— **דְּחִיקַת הַקֵּץ**° [ראה דחק, דחק את הקץ] מַאֲמַצִּים לְקָרֵב אֶת בּוֹאוֹ שֶׁל מַשֶּׁהוּ [בייחוד על הגאולה]: "אֲבָל דְּבַר דְּחִיקַת הַקֵּץ עִנְיָן חָמוּר הוּא" (בורלא, כיסופים 197).

— **דְּחִיקַת רַגְלָיו**° [ראה דחק, דחק את רגליו] הַסָּגַת גְּבוּלוֹ, קִפּוּחַ מַעֲמָדוֹ אוֹ פַּרְנָסָתוֹ.

דְּחִיקוּת° נ׳ [מן דָּחוּק] הֱיוֹת דָּחוּק: "הוּקְלָה הַדְּחִיקוּת וְהוּנַח לָהֶם" (קלצקין, כתבים 91). "שְׁעָתוֹ דְּחוּקָה תַּכְלִית הַדְּחִיקוּת" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 137). דְּחִיקוּתוֹ שֶׁל הַפֵּרוּשׁ לַפָּסוּק הַסָּתוּם. דְּחִיקוּתָם שֶׁל פּוֹעֲלֵי־הַדְּחָק. — [דְּחִיקוּת־]

דחך [מארמית: דְּחַךְ גחך]

~ פע׳ **דָּחַךְ**° פ״ע צָחַק, חִיֵּךְ: "וְהִיא גָחֲכָה וְדָחֲכָה לְתוֹךְ פִּסַּת יָדָהּ" (שנהר, א 225). — [לִדְחֹךְ, דּוֹחֵךְ, יִדְחַךְ]

דחל [מארמית: דְּחַל, דניאל ה יט]

~ פע׳ **דָּחַל*** ת״ע פָּחַד, יָרֵא: "לֹא תִּדְחֲלִי, אֵלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת הֵם, אֲבָל אַתְּ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וּלְהִתְכַּבֵּד" (במדבר רבה יג). "יָם וּמַעֲרָב דָּחַל, כָּל מִמְּךָ זָחַל" (עת מעמד, א׳ שבועות). "יֵשׁ וּפִתְאוֹם דָּחַלְתִּי וָאִירָא" (ש׳ שלום, שירים שפא). — [לִדְחֹל, דּוֹחֵל, יִדְחַל]

דַּחְלִיל° ז׳ [ארמית: דַּחְלוּל*, בבא בתרא כג:, מן דְּחַל פחד] 1, תַּבְנִית אָדָם עֲטוּפָה סְחָבוֹת שֶׁמַּעֲמִידִים בְּגִנָּה כְּדֵי לְהַפְחִיד אֶת הַצִּפֳּרִים וּלְהַרְחִיקָן מִן הַצְּמָחִים. 2, [בלשון־הדיבור, בהשאלה] מְפַלֶּצֶת, אָדָם אוֹ דָּבָר מְכֹעָר וְדוֹחֶה בְּיוֹתֵר: דַּחְלִיל שֶׁכְּמוֹתוֹ! — [דַּחְלִילִים, דַּחְלִילֵי־]

דחליל 1

דַּחְלִילִי° ת׳ [מן דַּחְלִיל] שֶׁהוּא כְּעֵין דַּחְלִיל, שֶׁצּוּרַת מְפַלֶּצֶת לוֹ, מְתֹעָב וּמְשֻׁנֶּה: צוּרָה דַּחְלִילִית. — [דַּחְלִילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

דֹּחַן, דּוֹחַן ז׳ [אכדית: duhnu; ארמית: דּוֹחְנָא; ערבית: דֻחְ׳ן] סוּג תְּבוּאָה בְּמִשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Panicum): "חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים" (יחזקאל ד ט). "הָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וְהַפְּרָגִין וְהַשֻּׁמְשְׁמִין" (שביעית ב ז). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל דֹּחַן מְשַׁמְּשִׁים כְּמָזוֹן וּכְמִסְפּוֹא, מִינִים אֲחֵרִים גְּדֵלִים כַּעֲשָׂבִים רָעִים בַּשָּׂדוֹת. — [דֹּחַן־ דָּחְנוֹ]

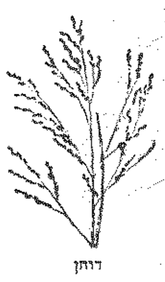
דוחן

דחס [ארמית: דְּחַס, יבמות קג; ערבית: דַחַשׁ]

~ פע׳ **דָּחַס**^ פ״י [במדרש רק בבינוני פעול: ראה דָּחוּס] 1^, לָחַץ: "יַעֲמֹד (הַיָּבָם) סָמוּךְ לַכֹּתֶל וְיִדְחֹס רַגְלוֹ יָפֶה בַּקַּרְקַע" (ספר

החינוך, תקצט). 2 °, כָּבַשׁ בְּחָזְקָה, צִפֵּף: הַמַּשְׁאֵבָה דָּחֲסָה אֶת הַגַּז לְתוֹךְ הַמֵּיכָל. דָּחַסְנוּ אֶת כָּל הַחֲבִילוֹת בְּפִנָּה אַחַת. – [לִדְחֹס אֶת־, דוֹחֵס, יִדְחֹס גם יִדְחַס]

~ נפ' נִדְחַס °, נִלְחַץ, נִדְחַק: הָאֲוִיר נִדְחַס בְּתוֹךְ הַתָּא הַסָּגוּר. "גַּם בַּבֹּקֶר שֶׁלְּאַחַר זֶה נִדְחֲסָה חַמָּה בַּעֲצַלְתַּיִם מִשִּׁפּוּלֵי הָאֹפֶק אֶל מְרוֹמֵי הָרָקִיעַ" (טביב, כ״שב 215). – [לְהִדָּחֵס, נִדְחָס, יִדָּחֵס]

~ פִּע' דִּחֵס ° פ״י צִפֵּף, עִבָּה, עָשָׂה לְסָמִיךְ: הַמְּכוֹנָה דִּחֲסָה אֶת הַקִּיטוֹר. – [לְדַחֵס, מְדַחֵס, יְדַחֵס]

~ הת' הִתְדַּחֵס °, נַעֲשָׂה דָחוּס יוֹתֵר: "רֵיחַ הֶעָשָׁן הִתְדַּחֵס וְנִצְטַמֵּג" (יזהר, החורשה). – [לְהִתְדַּחֵס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִדְחִיס °, 1. פ״י הִכְנִיס בְּלַחַץ: דּוּד־הַקִּיטוֹר הִדְחִיס אֵדִים לְתוֹךְ מֵיכָלִים. "הָיִיתִי מַדְחִיס כְּעֵת פְּרָה שְׁמֵנָה לְתוֹכִי" (יזהר, צקלג 160). 2 פ״ע נַעֲשָׂה דָחוּס: "הִדְחִיס עֲשַׁן יְרִיּוֹת הַתּוֹתָחִים" (גולדברג, תר' מלחמה ג 227). – [לְהַדְחִיס, מַדְחִיס, יַדְחִיס]

~ הָפ' הֻדְחַס °, הֻכְנַס בְּלַחַץ: אֲדֵי־מַיִם מֻדְחָסִים עַל־יְדֵי דּוּד־הַקִּיטוֹר לְהַפְעָלַת הַמְּכוֹנָה בַּמָּנוֹעַ. – [מֻדְחָס, יֻדְחַס]

דֹּחַס °, דּוֹחַס ז' [מן דחס] צְפִיפוּת: "מַשָּׂא סְפָרִים גְּדוֹלִים וּכְבֵדִים, מוֹרֶשֶׁת אָבוֹת, צְבוּרִים בְּדֹחַס" (יזהר, צקלג 876). דֹּחַס הָאֵדִים בַּמֵּיכָל. – [דֹּחַס־, דָּחְסוֹ]

א. **דַּחַס °** ז' [מן דחס] צְפִיפוּת, דֹּחַק, דְּחִיקָה: "בְּעָלִים, בַּדַּחַס [לשם החרוז נוקד שם בְּדָחַס], עַל גַּבֵּי שׂוֹכָה רוּחַ לֹא מְשַׁשָּׁה" (טשרניחובסקי, גבנוני הרכס). "סוֹפְגִים רֵיחוֹת מְשֻׁנִּים וְנוֹשְׁמִים דַּחַס אֱנוֹשׁ" (שרת, באסיה 129). – [דַּחַס־]

ב. **דַּחַס** ° ז' [מערבית: דַּאחִשׁ] מֻרְסָה, מֻגְלָה דַּלַּקְתִּית (קאנון ד ז). – [דַּחַס־]

דְּחָסָה* נ' [מן דחס] דְּחִיקָה, לְחִיצָה חֲזָקָה (יבמות מב.). – [דְּחָסַת־]

דְּחֹסֶת °, דְּחוֹסֶת נ' [מן דחס]. דֹּחַס, דֹּחַק רַב, צְפִיפוּת עַד כְּדֵי מַחֲנָק: "הָיָה מְדַחֵק עַצְמוֹ בִּדְחֹסֶת הַגּוּפוֹת" (טביב, כערער 26). צַר הָיָה לוֹ הַמָּקוֹם בִּדְחֹסֶת שֶׁל הַכִּכָּר הַהוֹמָה. – [דְּחֹסֶת־]

דחף [ארמית: דְּחַף; קרוב אל דחה, הדף]

~ פָּע' דָּחַף * פ״י [במקרא רק בבינוני פעול, ראה דָּחוּף] הָדַף, דָּחָה: "וְדוֹחֲפוֹ (אֶת הַשָּׂעִיר) לַאֲחוֹרָיו וְהוּא מִתְגַּלְגֵּל וְיוֹרֵד" (יומא ו ו). "דְּחָפוֹ בְּאַמַּת־הַבִּנְיָן שֶׁבְּיָדוֹ" (שבת לא.). – [לִדְחֹף אֶת־, דוֹחֵף, יִדְחַף]

~ נפ' נִדְחַף, 1 *, נֶהְדַּף: "בִּלְעָם עַל־יְדֵי לְשׁוֹנוֹ נִדְחַף לְגֵיהִנֹּם" (תנחומא מצורע א). הָאִישׁ נִדְחַף לַאֲחוֹרָיו. 2, נִכְנַס בְּחִפָּזוֹן, כְּמִי שֶׁדְּחָפוּהוּ: "וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ" (אסתר ו יב). "ר' לִיפָּא נִדְחַף וְעָמַד מִלִּפְנֵי הַשֻּׁלְחָן בְּחִפָּזוֹן גָּדוֹל" (ביאליק, יום הששי ג). – [לְהִדָּחֵף, נִדְחָף, יִדָּחֵף]

~ פִּע' דִּחֵף ° פ״י דָּחַף בְּחָזְקָה: "וְהָיָה מְטַלְטְלוֹ וּמְדַחֲפוֹ וְגוֹרְרוֹ מִקְּצֵה הַבַּיִת וְעַד קָצֵהוּ" (בורר, אור 201). – [לְדַחֵף, מְ־, יְ־]

~ הִפ' הִדְחִיף ^ פ״י דָּחַף, דָּחָה: "אָנֹכִי דוֹרְשֶׁךָ, מִי יַדְחִיפְךָ?" (ינאי שיז). "מַדְחִיפִים אֶת שָׁלוֹם לְתוֹךְ מְכוֹנִית" (טברסקי, לפידים 247). – [לְהַדְחִיף, מַ־, יַ־]

– דָּחַף אֶת לִבּוֹ °, עוֹרֵר אוֹתוֹ: "הַשֵּׁם בָּרוּךְ־הוּא יַעֲזֹר אוֹתָנוּ, שֶׁאוּלַי יִדְחַף אֶת לִבּוֹ שֶׁל אָחִי וְיִתֵּן לִי אֶת שְׂכָרִי" (הזז, יעיש ג 20).

דַּחַף ° ז' [מן דחף] דְּחִיפָה, אִימְפּוּלְס, הִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִית־פִּתְאוֹמִית לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: נִרְתַּעְתִּי לַאֲחוֹרַי מִתּוֹךְ דַּחַף בִּלְתִּי מֻכָּר. יְצָרִים וּדְחָפִים. – [דַּחַף־, דְּחָפִים, דַּחֲפֵי־]

דֹּחַף ° ז' [מן דחף] דְּחִיפָה, הִדָּחֲקוּת: "לְיַד שֻׁלְחַן־הַמֶּכֶר בְּבֵית מִסְחָרוֹ שֶׁל מוֹחוֹב – דֹּחַק וְדֹחַף" (שלונסקי, תר' הדון א 286).

דַּחְפוֹנִי ° ת' [מן דַּחַף] הַפּוֹעֵל מִתּוֹךְ דְּחָפִים פִּתְאוֹמִיִּים, אִימְפּוּלְסִיבִי: אָדָם דַּחְפוֹנִי וּמְהִיר־חֵמָה. – [דַּחְפוֹנִית, ־נִיִּים, ־יּוֹת]

דַּחְפּוֹר ° ז' [דחף+חפר] מְכוֹנָה גְּדוֹלָה, מֻרְכֶּבֶת עַל גַּלְגַּלִּים וּמוּנַעַת בְּמָנוֹעַ־דֶּלֶק, הַחוֹפֶרֶת בַּקַּרְקַע וְדוֹחֶפֶת וּמְפַנָּה גּוּשֵׁי־אֲדָמָה גְּדוֹלִים וּסְלָעִים ("בּוּלְדוֹזֶר"): "לֵךְ וְסַפֵּר לוֹ כֵּיצַד דַּחְפּוֹרִים גִּלְגְּלוּ סְלָעִים אַדִּירִים בַּדֶּרֶךְ בּוֹרְמָה" (טביב, דרך 83). [דַּחְפּוֹר־, דַּחְפּוֹרִים, דַּחְפּוֹרֵי־]

דחק [קרוב אל דחה, דחף; ארמית: דְּחַק]

~ פָּע' דָּחַק פ״י 1. הָדַף, לָחַץ: "וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן" (יואל ב ח). "הַמְּהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה... כְּאִלּוּ דוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה" (ברכות מג:). "הִתְחִילוּ מְשִׂיחִין לְפָנָיו, קְמָעָה קְמָעָה, כָּל אֶחָד מַה שֶּׁהָיָה דוֹחֵק עַל לִבּוֹ" (קבק, במשעול 426). "דָּחַק עָלָיו וְהִטְרִיחַ עָלָיו וְלֹא הֵנִיחַ בְּיָדוֹ רֶוַח אֶלָּא מוּעָט שֶׁבְּמוּעָט" (הזז, יעיש ב 36). 2 *, הֵאִיץ, זֵרֵז, אִלֵּץ לְמַהֵר, הִמְרִיץ: "הַיּוֹם קָצָר... וּבַעַל־הַבַּיִת דּוֹחֵק" (אבות ב טו). "שֶׁהָיְתָה דּוֹחֶקֶת בּוֹ לָשֵׂאת אֶת בַּת אֲחוֹתוֹ" (ירושלמי יבמות יג ג). "אָמַר לוֹ: אֵינִי יָכוֹל לִפְתֹּחַ; דָּחַק עָלָיו... עָמַד וּפָתַח" (אבות דר' נתן ו ג). "וְאַלְתַּר דּוֹחֵק וּמְזָרְזוֹ עַל־פִּי דַּרְכּוֹ" (מגדלי מו״ס, קיז). "פָּרְסָה רִבְקָה מַפָּה עַל הַשֻּׁלְחָן וְדָחֲקָה עַל יִצְחָק שֶׁיֹּאכַל" (עגנון, תמול 514). 3 * [דחק עצמו] הִתְאַמֵּץ, הִשְׁתַּדֵּל: "דּוֹחֵק עַצְמוֹ וּפוֹדֶה אוֹתָהּ" (ירושלמי מעשר שני נג ג). "דָּחֲקָה עַצְמָהּ וְעָשְׂתָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ" (רמב״ם, אישות כא ב). "כְּשֶׁהִיא מְסַפֶּרֶת לוֹ חֲלוֹמוֹתֶיהָ... וְהוּא דוֹחֵק עַצְמוֹ לְפָתְרָם" (עגנון, כפות רסה). – [לִדְחֹק אֶת־, בְּ־, עַל־; דוֹחֵק, יִדְחַק]

~ נפ' נִדְחַק *, 1 °, נֶהְדַּף, נִלְחַץ: "יְהוּדִים דּוֹחֲקִים זֶה אֶת זֶה וְנִדְחָקִים" (מגדלי מו״ס, עז). 2 *, נֶאֱלַץ, הָיָה דָחוּק: "מוּסַף הַתַּנּוּר... שֶׁהוּא אוֹפֶה בּוֹ כְּשֶׁהוּא נִדְחָק" (כלים ה ה). 3 *, הִתְאַמֵּץ לַחֲדֹר, פִּלֵּס דֶּרֶךְ לְעַצְמוֹ: "כִּבְיָכוֹל נִדְחַק לִהְיוֹת מְדַבֵּר מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (ילקוט ויקרא תל). "וְהָיוּ נִדְחָקִין לִטֹּל אֶת זֵינָן וְהָרְגוּ זֶה בָּזֶה" (תוספתא עירובין ד ו). "קוֹפֶצֶת עָלָיו טִרְחָתָהּ שֶׁל אוֹתָהּ אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה וְנִדְחֶקֶת בֵּינֵיהֶם" (עגנון, כלה קצב). "מָה יִגַּשׁ וְיִדָּחֵק לְבֵין שְׁנַיִם?" (שמיר, עירום 66). 4 ^, הִתְקַשָּׁה, נִמְצָא בְּמַצָּב דָחוּק: "יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּדְחֲקוּ עַל זֹאת" (רש״י שמות ט לב). הַפַּרְשָׁן נִדְחַק מְאֹד בְּפֵרוּשׁוֹ לַפָּסוּק הַקָּשֶׁה. – [לְהִדָּחֵק, נִדְחָק, יִדָּחֵק]

~ פִּע' דִּחֵק * פ״י דָּחַק בְּחָזְקָה, כִּוֵּץ, צִמְצֵם בְּלַחַץ: "וְהֵבִיאוּ לוֹ מִטָּה קְצָרָה, הִתְחִיל מִצְטַעֵר בְּעַצְמוֹ וּמְדַחֵק בְּאֵיבָרָיו" (שיר השירים רבה א, הנך יפה). "ר' אַבְרָהָם־אַבָּא שָׁמַע וְדִחֵק בִּכְתֵפָיו כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יָּשִׁיב" (הזז, דלתות 64). "וַאֲנִי הָיִיתִי מְדַחֵק בִּכְתֵפַי וּפוֹרֵשׂ זְרוֹעוֹתַי" (שנהר, א 25). – [לְדַחֵק אֶת־, בְּ־, מְדַחֵק, יְדַחֵק]

~ פִּע' דִּחֵק°, 1. נִדְחַק וְנִלְחַץ, צִמְצֵם: "וְהֵם עִצְּמָם בְּקֹשִׁי מְדַחֲקִים בְּשֶׁל פְּאַת מִטָּה מִזֶּה וּפְאַת אֲרָגָז מִזֶּה" (שמיר, עירום 66). "שֶׁאֵינָם אֶלָּא מְדַחֲקִים לִפְנוֹת הַצִּדָּה" (יזהר, צקלג 255). 2. הָיָה בְּדֹחַק, נִצְרַךְ: "שֶׁמָּא מְדַחֵק אַתָּה בְּמַשְׁקֶה בִּכְסֶף שֶׁלְּךָ?" (הזז, צל 228). — [מְדַחֵק, יְדַחֵק]

~ הִתְ' הִתְדַּחֵק°, הִדַּחֵק°, דָּחַק עַצְמוֹ, נִדְחַק אֶל־: "לְאָן, לַעֲזָאזֵל, אַתָּה מִדַּחֵק?" (הלקין, משבר 268). "וְעוֹשָׂה כְּמִרְתַּעַת גּוּפָהּ מִגִּפּוּפָיו, וּבָהּ בְּשָׁעָה מִדַּחֶקֶת לְגוּפוֹ" (טביב, דרך 63). "נָכְרִיּוֹת זוֹ שֶׁמִּתְדַּחֶקֶת לְתוֹךְ רְשׁוּתָהּ, מַרְגִּישָׁה הִיא בָּהּ בְּיוֹתֵר בְּיוֹם שַׁבָּת" (ליסיצקי, תולדות 194). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ' הִדְחִיק° פִּי"י 1°, הֶעֱבִיר בִּלְחִיצָה וּבִדְחִיקָה: "לֹא יַדְחִיק, אֲבָל יַרְחִיק כִּמְלֹא קֶשֶׁר אֲגוּדָל" (פיוטים, סידור 770). הִדְחַקְתִּי בְּקֹשִׁי אֶת כָּל הַסְּפָרִים לְתוֹךְ הַיַּלְקוּט. הִדְחַקְתִּי אֶת הַמִּשְׁחָה מִתּוֹךְ הַשְּׁפוֹפֶרֶת. 2. [בפסיכולוגיה] דָּחָה וְהָדַף לְתַת־הַהַכָּרָה, הִסִּיחַ מִן הַתּוֹדָעָה: פְּלוֹנִי הִדְחִיק אֶת זֵכֶר הַמַּעֲשֶׂה הָרַע שֶׁאֵרַע לוֹ בְּיַלְדוּתוֹ. — [לְהַדְחִיק אֶת־, מִן־, מַדְחִיק, יַדְחִיק]

~ הֻפ' הֻדְחַק°, 1. הָעֳבַר בִּלְחִיצָה: "יָדָהּ הַשְּׂמָאלִית הֻדְחֲקָה אֶל מִתַּחַת לַגַּב" (שלונסקי, תר' הדון 72). הַמִּשְׁחָה הֻדְחֲקָה מִתּוֹךְ הַשְּׁפוֹפֶרֶת. 2 [בפסיכולוגיה] הֻשְׁמַט וְהֻרְחַק מִן הַתּוֹדָעָה: יְצָרִים שֶׁהֻדְחֲקוּ צָפוּ וְעָלוּ מֵחָדָשׁ. — [מֻדְחָק, יֻדְחַק]

— דָּחַק וְנִכְנַס*, הִבְקִיעַ לוֹ דֶּרֶךְ, נִכְנַס מִתּוֹךְ דְּחִיקָה וּמַאֲמָץ: "וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו, דָּחַק וְנִכְנַס אֵצֶל הַמֶּלֶךְ" (ברכות לא.). "דָּחַק יָעִישׁ וְנִכְנַס אֵצֶל בֵּית־דִּין" (הזז, יעיש א 19).

— דָּחַק אֶת הַקֵּץ*, קָצְרָה רוּחוֹ מִלְּהַמְתִּין לַסּוֹף, תָּבַע אֶת בּוֹא הַדָּבָר הַמְּצֻפֶּה (הַגְּאֻלָּה וְכַדּוֹמֶה): "שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל... שֶׁלֹּא יִדְחֲקוּ אֶת הַקֵּץ" (כתובות קיא.) [בדפוסינו: יִרְחֲקוּ]

— דָּחַק אֶת רַגְלֵי פְּלוֹנִי* [שאול מן ברכות מג: "כאילו דוחק רגלי השכינה", ושם כפשוטו] הִסִּיג אֶת גְּבוּלוֹ, קִפַּח אֶת מַעֲמָדוֹ אוֹ פַּרְנָסָתוֹ: "אָמְרוּ, הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ לֹא דַּי שֶׁדּוֹחֲקִים אֶת רַגְלֵינוּ, אֶלָּא שֶׁמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשֵׁנוּ" (עגנון, אלו שלד). "וְהֵן רַגְלָיו שֶׁל מִי אֲנִי דוֹחֵק?" (שמעוני, הביבר 113).

— דָּחַק אֶת הַשָּׁעָה*, קָצְרָה רוּחוֹ מִלְּהַמְתִּין, נֶחְפַּז יוֹתֵר מִדַּי: "כָּל הַדּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה, שָׁעָה דּוֹחַקְתּוֹ" (ברכות סד.). "יֵשׁ לָדוּן מָתוּן מָתוּן בָּעִנְיָן... אֵין לִדְחֹק אֶת הַשָּׁעָה" (בורלא, כיסופים 62).

— דָּחֲקָה לוֹ שַׁעְתּוֹ° [על־פי ברכות סד.] בָּאוּ עָלָיו יָמִים קָשִׁים, נִמְצָא בִּמְצוּקָה: "דָּחֲקָה לוֹ שַׁעְתּוֹ וְיָרַד לְחוּצָה־לָאָרֶץ לְבַקֵּשׁ מִקְּרוֹבָיו שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ מַעֲמָד" (עגנון, כלה שמה).

— נִדְחַק לִצְרָכָיו°, חָשׁ צֹרֶךְ דָּחוּף לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו.

דֹּחַק*, דּוֹחַק ז' [מן דחק] 1°, לַחַץ, צְפִיפוּת: "וּמִתּוֹךְ דֹּחַק חֲבֵרוֹ הוּא נִמְעָךְ" (רש"י נידה כג:). הַדֹּחַק בָּאוּלָם רַב. 2*, מַחְסוֹר, קֹשִׁי מַצָּב: "אֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ" (אבות ב ג). "אֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מֵחֲמַת דֹּחַק עֹנִי" (רש"י ויקרא כה כה). "שֶׁהָיָה אַרְיֵה עוֹמֵד לוֹ בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ וְהִלְוָהוּ סַךְ יָדוּעַ בְּרִבִּית" (ביאליק, אריה ב). "וְאֵין לָהֶם פַּרְנָסָה וְיֵשׁ לָהֶם דֹּחַק וּבִלְבּוּלִים רָעִים" (הזז, יעיש א 183). פְּלוֹנִי חַי בְּדֹחַק גָּדוֹל. — [דֹּחַק־, דָּחְקוֹ]

— בְּדֹחַק*, בְּקֹשִׁי, בְּצִמְצוּם, לֹא בְּנָקֵל: "בָּאתִי לִרְאוֹת אִם דְּבָרִים שֶׁבַּחוּץ מְפָרְשִׁין כָּל צָרְכָּם בִּפְנִים, אוֹ יֵשׁ לְיַשֵּׁב בְּדֹחַק" (עגנון, האש לט). מַשְׂכֻּרְתּוֹ מַסְפִּיקָה לוֹ בְּדֹחַק לְקִיּוּם מִשְׁפַּחְתּוֹ.

דְּחָק* ז' [מן דחק] 1*, דֹּחַק, לַחַץ: "כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָק תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת" (סוטה מט.). "וְהִתַּרְנוּ לְסַפֵּר אוֹתוֹ בָּהֶן מִפְּנֵי הַדְּחָק הַמַּצְרִיךְ אוֹתָנוּ לְהוֹדִיעֵנוּ" (חובות הלבבות, הייחוד י). 2°, צְפִיפוּת: "וּבְבֵית הַמִּדְרָשׁ רַב הַדְּחָק" (טשרניחובסקי, הקפות). "לְיַד שֻׁלְחַן־הַמֶּכֶר בְּבֵית־מִסְחָרוֹ שֶׁל מוֹחוֹב — דְּחָק וּדְחָף" (שלונסקי, תר' הדון א 286). 3°, פֵּרוּשׁ דָּחוּק, סְבָרָה הַמִּתְקַבֶּלֶת בְּקֹשִׁי: "וְהַדְּחָקִים שֶׁרָמַזְתָּ אֲלֵיהֶם בְּפֵרוּשִׁי" (שאלות ותשובות ר"י בן ששת). "וּלְכָל הַדְּחָק הַזֶּה בָּא הַמְּבַקֵּר, מִפְּנֵי שֶׁמָּצָא וְכוּ'" (אחד העם, טז). — [דְּחָק־]

— בִּשְׁעַת הַדְּחָק*, בִּשְׁעַת הַכֹּרַח כְּשֶׁאֵין דֶּרֶךְ אַחֶרֶת: "כְּדַאי הוּא ר' שִׁמְעוֹן לִסְמֹךְ עָלָיו בִּשְׁעַת הַדְּחָק" (ברכות ט.). בִּשְׁעַת הַדְּחָק אֶפְשָׁר לְהִסְתַּפֵּק גַּם בְּלֶחֶם וָמַיִם.

— מְנַת־דְּחָק°, מְנַת־בַּרְזֶל, מְנַת־מָזוֹן שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ רַק בִּשְׁעַת חֵרוּם, כְּשֶׁאֵין לְהַשִּׂיג מָזוֹן אַחֵר.

— עֲבוֹדוֹת־דְּחָק°, עֲבוֹדוֹת צִבּוּרִיּוֹת הַמְּבֻצָּעוֹת כְּדֵי לְהַעֲסִיק פּוֹעֲלִים בַּעֲבוֹדָה וּלְהָקֵל אֶת מְצוּקַת הָאַבְטָלָה.

— פּוֹעֲלֵי־דְּחָק°, פּוֹעֲלִים שֶׁהֻעַסְקוּ בַּעֲבוֹדָה בְּמִסְגֶּרֶת עֲבוֹדוֹת־הַדְּחָק.

דַּחֲקוּת° נ' [מן דחק; ארמית: דַּחֲקוּתָא] דֹּחַק, לַחַץ וּמַחְסוֹר: "הַצָּרוֹת וְהַדַּחֲקוּת... שֶׁל הַקְּהִלּוֹת הַנּוּגוֹת וְהַכְּמוּשׁוֹת" (סוקולוב, אישים 279). "לֹא רָאִינוּ בְּטוֹבָה אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, רַק דַּלּוּת וְדַחֲקוּת" (ברקוביץ, תר' טוביה עח). — [דַּחֲקוּת־]

דאטורה

דֶּטוֹנָטוֹר° ז' [מלאטינית: detonare להרעים] נַפָּץ, מִטְעָן שֶׁל חֹמֶר־נֶפֶץ הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי מַצֵּת אוֹ פְּתִיל שֶׁהֻדְלַק וּמְשַׁמֵּשׁ לְפִצּוּץ הַמִּטְעָן הָעִקָּרִי בְּתוֹךְ קֶלַע, מוֹקֵשׁ וְכַדּוֹמֶה. — [־רִים]

דָּטוּרָה° נ' צֶמַח חַד־שְׁנָתִי (Datura), מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים גְּדוֹלִים מְאֹד, דְּמוּיֵי מַשְׁפֵּךְ; זְרָעָיו מְכִילִים חֹמֶר־רַעַל (אַטְרוֹפִּין). מִינִים תַּרְבּוּתִיִּים שֶׁל הַדָּטוּרָה מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. — [דָּטוּרוֹת]

דָּטִיב° ז' [לאטינית: dativus; בדקדוק לשונות עמי אירופה] יַחֲסַת אֶל־, יַחַס שֶׁאֵלָיו.

דטלנ"ת, [בדקדוק] סִימָן לַחֲמֵשֶׁת הָעִצּוּרִים שֶׁחִתּוּכָם בְּעִקָּר בִּקְצֵה הַלָּשׁוֹן כְּשֶׁהוּא נוֹגֵעַ בַּשִּׁנַּיִם.

דֶּטֶקְטוֹר° ז' [לאטינית: detector מגלה] [ברדיו] גַּלַּאי, מַכְשִׁיר הַמְיַשֵּׁר אֶת גַּלֵּי הַחַשְׁמַל הַנִּקְלָטִים בְּמַקְלֵט־הָרַדְיוֹ בְּתֶדֶר גָּבוֹהַּ, שֶׁאֵינָם נִתְפָּסִים עַל־יְדֵי הָאֹזֶן, וְהוֹפְכָם לְגַלִּים בְּתֶדֶר נָמוּךְ, הַנִּשְׁמָעִים הֵיטֵב; כְּדֶטֶקְטוֹר מְשַׁמְּשִׁים גְּבִישִׁים שׁוֹנִים אוֹ נוּרַת־קָתוֹד. — [דֶּטֶקְטוֹרִים]

דֶּטֶרְמִינִיזְם° ז׳ [מלאטינית: determinare להגביל, להגדיר] [בפילוסופיה] תּוֹרַת הַסִּבּוֹת, הַשִּׁיטָה הַקּוֹבַעַת קִיּוּם סִבָּה מְכֻוֶּנֶת לְכָל הַמִּתְרַחֵשׁ בַּטֶּבַע וּבִרְצוֹן הָאָדָם, בְּנִגּוּד לְשִׁיטַת הַבְּחִירָה הַחָפְשִׁית (״אִינְדֶּטֶרְמִינִיזְם״).

דַּי ז׳ ותה״פ **1**, ז׳ כַּמּוּת מַסְפֶּקֶת, שִׁעוּר מְסֻיָּם: ״וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי״ (מלאכי ג י). ״דְּבַשׁ מָצָאתָ, אֱכֹל דַּיֶּךָּ״ (משלי כה טז). ״הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ״ (דברים טו ח). ״גַּם בִּי דֵּי אֱיָל״ (ביאליק, הצור והגל). **2**° תה״פ רַב, מַסְפִּיק: ״אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי לְעוֹלָם: דַּי!״ (חגיגה יב.). ״וַחֲנִינָא בְּנִי דַּי לוֹ בְּקַב חָרוּבִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת״ (ברכות יז:). ״וְדַי לְךָ שֶׁאַתָּה נִפְרָע מִמֶּנִּי בְּמוֹתִי קְצַר יָמִים״ (רש״י תהלים פט מח). ״וְאַתָּה יָשֵׁן? דַּי לְךָ, דַּי!״ (ביאליק, מעשה ילדות) [וראה עוד הצירופים להלן]. — [דֵּי־, דַּיִּי, דַּיְּךָ, דַּיֵּךְ, דַּיּוֹ, דַּיָּהּ, דַּיֵּנוּ, דַּיְּכֶם־ן, דַּיָּם־ן]

— **דַּי וְהוֹתֵר**° [על יסוד ״והמלאכה היתה דַיָּם לכל־המלאכה לעשות אותה וְהוֹתֵר״ (שמות לו ז)] לְמַעְלָה מִן הַנִּדְרָשׁ, בְּשֶׁפַע רַב: ״כְּנוֹרוֹת כָּאֵלֶּה יֵשׁ לָנוּ כְּבָר דַּי וְהוֹתֵר״ (אחד העם, כג). ״מָנִיתִי שְׁמוֹנֶה חֲנֻיּוֹת שֶׁל פֶּחָמִים — דַּי וְהוֹתֵר״ (בורלא, עקביה 193).

— **עַד בְּלִי דָי**, עַד לְאֵין שִׁעוּר, הַרְבֵּה מְאֹד: ״וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי״ (מלאכי ג י). ״וַיְּרַנֵּן וַיְצַפְצֵף צִוְּיץ צִוְּיץ עַד בְּלִי דָי״ (ביאליק, צפרירים).

— **יוֹתֵר מִדַּי**, **1***, לְמַעְלָה מִן הַמְּקֻבָּל: ״אֵין מַטְרִיחִין אֶת הַצִּבּוּר יוֹתֵר מִדַּי״ (תענית יד:). ״וְהָיָה מְקַצֵּר יוֹתֵר מִדַּי״ (ברכות לד.). ״עֲצַבָּיו כְּבָר נֶחֶלְשׁוּ הַיּוֹם יוֹתֵר מִדַּי״ (ברש, א 136). **2**°, הַרְבֵּה מְאֹד: ״מִצְוָה לְיַחֵד סֵפֶר תּוֹרָה מָקוֹם וּלְכַבְּדוֹ וּלְהַדְּרוֹ יוֹתֵר מִדַּי״ (רמב״ם, ספר תורה י י).

— **דַּיּוֹ**, **1**, בְּמִדָּה הַמַּסְפִּיקָה לוֹ, לְפִי צְרָכָיו: ״דְּבַשׁ מָצָאתָ, אֱכֹל דַּיֶּךָּ״ (משלי כה טז). ״טִלְטוּל, יִסּוּרִים, כְּבָר שָׂבַעְתְּ דַּיֵּךְ״ (ביאליק, תקוות עני). **2**, רַב לוֹ, מַסְפִּיק לוֹ: ״יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: דַּיֶּךָ!״ (מגילה ג י). ״דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן״ (בבא מציעא צה.). ״אִלּוּ לֹא בָאנוּ אֶלָּא לִשְׁמֹעַ דָּבָר זֶה, דַּיֵּנוּ״ (ברכות טז.).

— **לֹא דַי (דַּיּוֹ) שֶׁ... אֶלָּא שֶׁ־***, לֹא זוּ בִּלְבַד שֶׁ... אֶלָּא גַם: ״לֹא דַיֶּךָ שֶׁדְּבָרֶיךָ סוֹתְרִין דִּבְרֵי דָוִד אָבִיךָ, אֶלָּא שֶׁדְּבָרֶיךָ סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה״ (שבת ל.). ״לֹא דַיָּן לַצַּדִּיקִים שֶׁמַּחֲזִירִין לָהֶן אֲבֵדָתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתְנִין לָהֶן שְׂכָרָן״ (סוטה יב:).

— **דֵּי־**, שִׁעוּר מַסְפִּיק: ״כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ... וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ״ (משלי כז כו–כז). ״וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה״ (ישעיה מ טז). ״וְאִם לֹא מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ״ (ויקרא כה כח). ״וּלְךָ.. דֵּי אֲוִיר לִנְשִׁימָה, דֵּי שֶׁמֶשׁ, דֵּי צֵל״ (ביאליק, איגרת קטנה). ״עוֹד טֶרֶם יָשַׁנְתָּ דֵּי הַחֲלֵף כֹּחֲנוּ״ (ביאליק, המתמיד). ״לֹא הִנִּיחוּ לִי לָזוּן בָּהּ אֶת עֵינַי דֵּי־שָׂבְעִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קעא). ״הָאֶחָד שֶׁכְּתֵפָיו רְחָבוֹת דֵּי שְׂאֵתָן״ (אלתרמן, התיבה 132).

— **בְּדֵי**, בְּמִדַּת הַצֹּרֶךְ, לְשֵׁם־: ״אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו״ (נחום ב יג).

— **בְּדֵי רִיק**, לְחִנָּם, לַשָּׁוְא: ״וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ״ (חבקוק ב יג). ״הִתְרוֹצְצָה כָּל הַיָּמִים... הִתְחַבְּטָה בְּדֵי־רִיק״ (ביאליק, אלמנות).

— **כְּדֵי**, בְּמִדַּת־, בְּשִׁעוּר הַמַּסְפִּיק לְ־: ״וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ״ (דברים כה ב). ״הַמּוֹצִיא יַיִן כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס, חָלָב כְּדֵי גְמִיעָה״ (שבת ח א). ״כּוֹתֵב וּמוֹכֵר כְּדַרְכּוֹ כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ״ (מועד קטן יט.).

— **כְּדֵי לְ־***, **1**, לְמַעַן, בִּשְׁבִיל לְ־: ״לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים ׳עַד חֲצוֹת׳? כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה״ (ברכות א א). ״מֹשֶׁה עָלָה בֶּעָנָן... וְנִתְקַדֵּשׁ בֶּעָנָן, כְּדֵי לְקַבֵּל תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה״ (יומא ד.). **2**, כְּשִׁעוּר־, כַּנִּדְרָשׁ לְ־: ״וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו אֶת הַגֵּט״ (שבת עט.). ״וְיֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהָמִית״ (ביאליק, בעיר ההריגה).

— **כְּדֵי שֶׁ־***, בִּשְׁבִיל שֶׁ־, לְמַעַן: ״סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה״ (סנהדרין ד ג).

— **בִּכְדֵי***, בְּשִׁעוּר־: ״נוֹתֵן לָעֲנִיִּים (לֶקֶט) בִּכְדֵי נְפִילָה״ (פאה ה א). ״לָא פְּלִיגֵי אֶלָּא בִּכְדֵי מִדָּתוֹ״ (בבא בתרא צז.).

— **בִּכְדֵי כֵן***, אַף־עַל־פִּי־כֵן: ״יֵשׁ עָמֵל וְיָגֵעַ וָרָץ, בִּכְדֵי כֵן הוּא מִתְאַחֵר״ (בן־סירא יא יא).

— **בִּכְדֵי שֶׁ־***, **1**, בְּשִׁעוּר שֶׁ־: ״בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֹתֶל לְבֵנִים, אֲבָל בְּכֹתֶל אֲבָנִים — בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק״ (בבא בתרא יט.). ״אֵין נוֹתְנִין חִטִּין לְתוֹךְ הָרֵיחַיִם שֶׁל מַיִם, אֶלָּא בִּכְדֵי שֶׁיִּטָּחֲנוּ מִבְּעוֹד יוֹם״ (שבת יח.).

— **לִכְדֵי**°, עַד שִׁעוּר שֶׁל־: מִסְפַּר הַתּוֹשָׁבִים בָּעִיר הִגִּיעַ לִכְדֵי מֵאָה אֶלֶף.

— **מִכְּדֵי***, **מִכְּדֵי לְ־***, מִמִּדַּת־, מִן הַדָּרוּשׁ לְ־: ״וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְשַׁהֵא בֵּין אֲכִילָה לַחֲבֶרְתָּהּ יוֹתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס״ (פסחים קיד:). ״הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר אֶת הַחוּט פָּחוֹת מִכְּדֵי לִתְפֹּר בּוֹ״ (בבא קמא קיט:).

— **מִכְּדֵי שֶׁ־***, מִשִּׁעוּר שֶׁ־: ״הָא שֶׁהַאי לִי יוֹתֵר מִכְּדֵי שֶׁאַרְאֶה לְתַגָּר אוֹ לִקְרוֹבִי״ (בבא מציעא נא.). הַדָּבָר יָקָר לִי יוֹתֵר מִכְּדֵי שֶׁאוּכַל לְוַתֵּר עָלָיו.

— **עַד כְּדֵי***, עַד שִׁעוּר שֶׁל־: ״מַעֲלִין בִּדְמֵיהֶן עַד כְּדֵי טַרְפְּעִיק״ (גיטין מה:). עַד כְּדֵי כָךְ לֹא הִגִּיעָה סַבְלָנוּתִי!

— **תּוֹךְ כְּדֵי־***, בִּשְׁעַת־, אַגַּב־: ״נִמְלָךְ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר״ (בבא קמא עג:). תּוֹךְ כְּדֵי מַעֲשֶׂה.

— **מִדֵּי־**, **1**, יוֹתֵר מִן הַנִּדְרָשׁ: ״מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה׳ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ״ (שמות לו ה). **2**, [לפני מקור נסמך או עתיד] בְּכָל פַּעַם, בְּכָל עֵת שֶׁ־: ״וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסוּר שָׁמָּה״ (מלכים ב ד ח). ״כִּי מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד״ (ירמיה לא כ). ״כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק״ (ירמיה כ ח). ״אַךְ מִדֵּי אֶזְכְּרָה אֶת קוֹלָם... יִשַּׁנְּעַ לְבָבִי״ (ביאליק, המתמיד).

— **מִדֵּי יוֹם (לַיְלָה, בֹּקֶר וְכוּ׳)**°, בְּכָל יוֹם (לַיְלָה, בֹּקֶר וְכוּ׳): ״נִשְׂרַף מִדֵּי לַיְלָה כָּרִי״ (ביאליק, בין נהר פרת). ״בְּהִנָּתְקוֹ מִדֵּי בֹקֶר מֵעִם חֵיק אֱלֹהִים״ (ביאליק, אבי).

— **מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, מִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ** (ישעיה סו כג). **מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה** (שמואל א ז טז), בְּכָל חֹדֶשׁ (שַׁבָּת, שָׁנָה) בִּקְבִיעוּת.

— **מִדֵּי כַּמָּה**ז°, אַחַת לְכַמָּה רְגָעִים (אוֹ שָׁעוֹת אוֹ יָמִים וְכוּ׳); בְּאֵיזוֹ תְּכִיפוּת?: ״מִדֵּי כַּמָּה יוֹצֵאת הַמְּכוֹנִית מִן הַתַּחֲנָה?״

— **לְמַדַּי**, דֵּי הַצֹּרֶךְ, בְּמִדָּה מַסְפֶּקֶת: ״הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי״ (דברי הימים ב ל ג). הַסֵּפֶר שֶׁקִּבַּלְתִּי מְעַנְיֵן לְמַדַּי.

– וּכְדֵי בִּזָּיוֹן וָקָצֶף (אסתר א יח), גָּדוֹל מְאֹד הוּא הַבִּזָּיוֹן וְהַקֶּצֶף, רַבָּה הַחֶרְפָּה וְגָדוֹל הַכַּעַס.

– דַּי לְחַכִּימָא בִּרְמִיזָא* (על־יסוד מדרש משלי 25), דַּי לֶחָכָם בְּרֶמֶז, אֵין צֹרֶךְ לְהַרְבּוֹת בִּדְבָרִים לֶחָכָם לְמַעַן יָבִין אֶת הַדָּבָר.

– דַּיָּהּ לַצָּרָה בִּשְׁעָתָהּ* (ברכות ט:), [דיבור של ארגעה] אֵין טַעַם לְהַקְדִּים וּלְהִצְטַעֵר מֵרֹאשׁ עַל צָרָה שֶׁאֵינָהּ קַיֶּמֶת בְּשָׁעָה זוֹ, אֶלָּא אוּלַי תְּהֵא עֲלוּלָה לָבוֹא לְאַחַר זְמַן.

– דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן* (בבא קמא ב ה), 1 * [כלל הלכי כנגד השימוש ב״קל־וחמר״] דַּי לוֹ לְמַה שֶּׁנִּלְמַד מִדָּבָר אַחֵר שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּחֻמְרָתוֹ עַל הַדָּבָר הַמְלַמֵּד עָלָיו. 2 ° [בהשאלה] אַל נָא תְּמַצֶּה אֶת עֹמֶק הַדִּין, אַל נָא תִּתְפֹּס אֶת הַמְרֻבֶּה.

דִּי מ״ח [ארמית] 1, אֲשֶׁר, שֶׁ־: ״הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכַלוּ אֲבָהָתָנָא״ (הגדה של פסח). 2, שֶׁל־: ״הֵיכְלָא דִּי מַלְכָּא״ (דניאל ה ה). – [דִּידִי (שלי), דִּידָךְ, דִּידִיךְ, דִּידֵיהּ, דִּידַהּ, דִּידַן, דִּידְכוֹן, דִּידְהוֹן; גם דִּילִי, דִּילָךְ וְכוּ׳]

– דִּי־נוּר, שֶׁל אֵשׁ: ״נְהַר דִּי־נוּר״ (דניאל ז י). ״וּבְיָם דִּי־נוּר זֶה וּבְשִׁבֹּלֶת הַזֹּהַר צָלַלְתִּי גַּם אָנִי״ (ביאליק, זוהר).

– לְדִידִי*, לְגַבִּי, לְפִי דַּעְתִּי, מִצִּדִּי: ״לְדִידִי בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשָּׂאֶנָּה״ (כתובות לז:). לְדִידִי, יָכוֹל אַתָּה לְהִשָּׁאֵר. – [לְדִידָךְ, לְדִידֵיהּ; בדיבור רווחים הכינויים לפי העברית: לְדִידְךָ, לְדִידוֹ, לְדִידֵנוּ, לְדִידְכֶם, לְדִידָם]

– לְגַבֵּי דִּידִי°, בַּאֲשֶׁר לִי, בְּיַחַס אֵלַי: לְגַבֵּי דִּידִי אֵין כָּל הֶבְדֵּל בַּדָּבָר.

– בְּדִידִי הֲוָה עֻבְדָּא*, בִּי הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, כָּךְ בְּדִיּוּק קָרָה לִי: ״אָמַר רַב מַתְּנָה: בְּדִידִי הֲוָה עֻבְדָּא, וַאֲמַר לִי שְׁמוּאֵל וְכוּ׳״ (עירובין ו:). ״בְּדִידִי הֲוָה עֻבְדָּא: גַּרְתִּי בְּלוֹנְדּוֹן כְּשָׁנָה תְּמִימָה״ (סוקולוב, במראות 325).

– בְּנִדּוֹן דִּידַן°, בְּעִנְיָן שֶׁלָּנוּ, בְּדָבָר שֶׁאָנוּ דָּנִים בּוֹ עַכְשָׁו: בְּדֶרֶךְ כְּלָל נִתָּן הַדָּבָר לְהֵעָשׂוֹת, אֲבָל בְּנִדּוֹן דִּידַן יֵשׁ כַּמָּה עִכּוּבִים.

דִּיאַבֶּטֶס° ז׳ [יוונית: diabetes] סֻכֶּרֶת, מַחֲלַת־הַסֻּכָּר. ראה סֻכֶּרֶת.

דִּיאָגוֹנָל° ז׳ [מיוונית: diagonios הולך מזווית אל זווית] אֲלַכְסוֹן, קַרְנְזוֹל, הַקַּו הַמְחַבֵּר שְׁנֵי קָדְקֳדֵי זָוִיּוֹת נִכְחִיּוֹת בִּמְצֻלָּע. – [דִּיאָגוֹנָלִים]

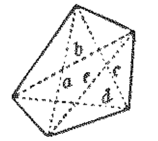

5 דיאגונאלים במחומש

דִּיאַגְנוֹזָה° נ׳ [מיוונית: diagnosis] אַבְחָנָה, בְּחִינַת מַחֲלָה אוֹ הֶרְכֵּבוֹ שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם. – [דִּיאַגְנוֹזוֹת]

– דִּיאַגְנוֹסְטִי° ת׳ אַבְחָנָתִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם דִּיאַגְנוֹזָה: מִבְחָן דִּיאַגְנוֹסְטִי לִקְבִיעַת הֶשֵּׂגֵי הַלּוֹמְדִים בְּכָל שָׁלָב.

– דִּיאַגְנוֹסְטִיקָה° נ׳ תּוֹרַת הָאַבְחוּן, עָנָף בְּמַדָּעֵי הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּשִׁיטוֹת שֶׁל אַבְחָנוֹת לְמַחֲלוֹת.

דִּיאַגְרַמָּה° נ׳ [יוונית: diagramma שירטוט] תַּרְשִׁים, שִׂרְטוּט אוֹ צִיּוּר הַמַּרְאֶה בְּאֹפֶן תֵּאוּרִי יְחָסִים בֵּין נְתוּנִים שׁוֹנִים – הִתְפַּתְּחוּת, עֲלִיָּה, יְרִידָה וְכַדּוֹמֶה. הַיְּחָסִים נִתָּנִים בְּקְנֵה־מִדָּה יָדוּעַ בְּצִיּוּרֵי עַמּוּדִים, עִגּוּלִים, מַעֲלוֹת וְכוּ׳. – [דִּיאַגְרַמּוֹת]

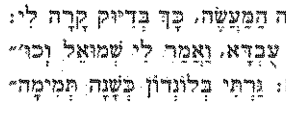

דיאגרמה

דִּיאָדוֹכִים° ז״ר [יוונית: diadochos יורש] יוֹרְשִׁים: כֵּן נִקְרְאוּ מְפַקְּדֵי־הַצָּבָא שֶׁחִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם אַחֲרֵי מוֹת אֲלֶכְּסַנְדֶּר מוֹקְדּוֹן (בִּשְׁנַת 323 לִפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת) אֶת מַמְלַכְתּוֹ.

דַּיָּאָה:· נ׳ [מן דאה, דָּאָה] דַּאָיָה, מָעוֹף: ״וְרוֹכְבָךְ עַל כְּרוּב וְדַיָּאָתְךָ עַל רוּחַ״ (ינאי טז). – [דַּיְּאַת־, דַּיָּאוֹת]

דִּיאוֹפְּטְרִיָּה° נ׳ [מיוונית: diopter רואה בעד־] יְחִידַת־מִדָּה לְכֹחַ שְׁבִירַת הָאוֹר שֶׁל זְכוּכִית אוֹפְּטִית: עֲדָשַׁת זְכוּכִית בַּעֲלַת דִּיאוֹפְּטְרִיָּה אַחַת הִיא זוֹ שֶׁמֶּרְחַק הַמּוֹקֵד (הַפּוֹקוּס) שֶׁלָּהּ הוּא מֶטֶר אֶחָד. – [דִּיאוֹפְּטְרִיּוֹת]

דִּיאוֹרָמָה° נ׳ [מיוונית: dia דרך + horama מראה] מַעֲרֶכֶת תְּמוּנוֹת מְצֻיָּרוֹת, אוֹ צֵרוּף שֶׁל תְּמוּנָה בָּרֶקַע הָאֲחוֹרִי וְשֶׁל גּוּפִים בָּרֶקַע הַקִּדְמִי, מְסֻדָּרִים בְּאֹפֶן שֶׁיֵּרָאוּ לְעֵינֵי הַצּוֹפִים בְּצוּרָה תְּלַת־מְמַדִּית: תַּעֲרוּכָה שֶׁל דִּיאוֹרָמוֹת הִיסְטוֹרִיּוֹת. – [דִּיאוֹרָמוֹת]

דִּיאֶז° ז׳ [צרפתית: diese] [במוסיקה] נֶסֶק, סִימָן בְּתָוֵי־נְגִינָה לְהַשְׁמִיעַ צְלִיל גָּבוֹהַּ בְּמַחֲצִית הַטּוֹן מִן הַמְסֻמָּן בְּתָו שֶׁלְּאַחֲרָיו. – [דִּיאֶזִים]

דיאז

דִּיאֶטָה° נ׳ [מיוונית: diaita אורח־חיים] תַּפְרִיט מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם בְּהֶתְאֵם לִצְרָכָיו: דִּיאֶטָה צִמְחוֹנִית. דִּיאֶטָה לְהַרְזָיָה. – [דִּיאֶטוֹת]

– בַּעַל־דִּיאֶטָה°, מִי שֶׁזָּקוּק לִמְזוֹנוֹת מְיֻחָדִים לְפִי הוֹרָאַת רוֹפְאִים, כְּגוֹן חוֹלֵה־קֵבָה: ״פֶּנְסְיוֹן לְמַבְרִיאִים וּלְבַעֲלֵי דִּיאֶטָה״ (מודעה).

– מִטְבָּח דִּיאֶטִי (דִּיאֶטֶטִי)°, מִטְבָּח לַאֲנָשִׁים הַזְּקוּקִים לְדִיאֶטָה מְיֻחֶדֶת, לְפִי הוֹרָאַת רוֹפְאִים.

דִּיאָטוֹנִי° ת׳ [מיוונית: diatonikos העובר מטון לטון] [במוסיקה:]

– סֻלָּם דִּיאָטוֹנִי°, סֻלַּם צְלִילִים הַמֻּרְכָּב מִטּוֹנִים שְׁלֵמִים וּמֵחֲצָאֵי טוֹנִים, לְהַבְדִּילוֹ מִן ״הַסֻּלָּם הַכְּרוֹמָטִי״ הַמֻּרְכָּב מֵחֲצָאֵי־טוֹנִים בִּלְבַד.

דִּיאֶטֶטִי° ת׳ ראה דִּיאֶטָה, מִטְבָּח דִּיאֶטִי.

דִּיאַכְרוֹנִי° ת׳ [מיוונית: dia דרך + chronos זמן] [בבלשנות] הֶעָרוּךְ לְפִי הַהִתְפַּתְּחוּת הַהִיסְטוֹרִית בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּתִי: חֵקֶר דִּיאַכְרוֹנִי שֶׁל הַלָּשׁוֹן (לְעֻמַּת חֵקֶר ״סִינְכְרוֹנִי״ – רְאֵה סִינְכְרוֹנִי). – [דִּיאַכְרוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דִּיאָלוֹג° ז׳ [יוונית: dialogos] 1, שִׂיחָה בֵּין אֲנָשִׁים, וִכּוּחַ, דִּיּוּן. 2, יְצִירָה סִפְרוּתִית הַכְּתוּבָה בְּצוּרַת שִׂיחָה. – [דִּיאָלוֹגִים]

דִּיאָלֶקְט° ז׳ [יוונית: dialektos] נִיב, בַּת־לָשׁוֹן; הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת הַנְּהוּגָה בְּפִי תּוֹשְׁבֵי אֵזוֹר מְסֻיָּם אוֹ חוּג מְסֻיָּם: לַלָּשׁוֹן הָאַנְגְּלִית דִּיאָלֶקְטִים שׁוֹנִים: דִּיאָלֶקְט לוֹנְדּוֹנִי, סְקוֹטִי, אֲמֶרִיקָאִי וָעוֹד. – [דִּיאָלֶקְטִים]

דִּיאָלֶקְטִיקָה° נ׳ [יוונית: dialektike ויכוח, תוצאות החתירה אל האמת על־ידי גילוי סתירות בדברי היריב] הַשְׁקָפָה פִילוֹסוֹפִית הָרוֹאָה אֶת תַּהֲלִיךְ הַהִתְפַּתְּחוּת בְּעוֹלַם הָרוּחַ אוֹ הַחֹמֶר בְּדֶרֶךְ שֶׁל נִגּוּדִים (״תֵּיזָה״ וְ״אַנְטִיתֵּיזָה״) וּמַאֲבָק בְּדֶרֶךְ הַדְרָגִית אוֹ מַהְפְּכָנִית, עַד שֶׁנּוֹצֶרֶת אַחְדוּת הַנִּגּוּדִים (״סִינְתֵּיזָה״).

– דִּיאָלֶקְטִיקָן° ז׳ וַכְּחָן, פַּלְמוּסָן.

– דִּיאָלֶקְטִי° ת׳ וִכּוּחִי, וַכְּחָנִי: נְאוּם דִּיאָלֶקְטִי חָרִיף.

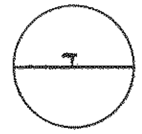

ד — דיאמטר

דִּיאָמֶטֶר° ז׳ [יוונית: diametros] קֹטֶר, קַו יָשָׁר הַמְחַבֵּר שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת בַּמַּעְגָּל וְעוֹבֵר בְּמֶרְכָּזוֹ. הַדִּיאָמֶטֶר חוֹצֶה אֶת הַמַּעְגָּל לִשְׁנֵי חֲלָקִים שָׁוִים. — [דִּיאָמֶטְרִים]

דִּיאַסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: dia בעד + skopein לראות] פָּנָס־קֶסֶם, מַכְשִׁיר לְהַקְרָנַת שְׁקוּפִיּוֹת. — [דִּיאַסְקוֹפִּים]

דִּיאַפּוֹזִיטִיב° ז׳ [מיוונית: dia בעד + לאטינית positivus חיובי] שְׁקוּפִית, תַּצְלוּם עַל חֹמֶר שָׁקוּף (זְכוּכִית, צֶלּוּלוֹאִיד) לְשֵׁם הַקְרָנָתוֹ בְּפָנָס־קֶסֶם (דִּיאַסְקוֹפּ). — [דִּיאַפּוֹזִיטִיבִים]

דִּיאַפָּזוֹן° ז׳ [מיוונית: diapason דרך כל (המיתרים)] [במוסיקה] מִגְבּוֹל, הֶקֵּף הַצְּלִילִים שֶׁל קוֹל אָדָם אוֹ כְּלִי־נְגִינָה — מִן הַצְּלִיל הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר וְעַד הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר: זַמֶּרֶת בַּעֲלַת דִּיאַפָּזוֹן נִרְחָב. — [דִּיאַפָּזוֹנִים]

דִּיאַפְרַגְמָה° נ׳ [יוונית: diaphragma מחיצה] 1. סַרְעֶפֶת, מְחִצַּת שְׁרִירִים הַמַּפְרִידָה בֵּין חֲלַל הֶחָזֶה וּבֵין חֲלַל הַבֶּטֶן. נְשִׁימַת הָרֵאָה נַעֲשֵׂית בְּעֶזְרַת הַדִּיאַפְרַגְמָה הָעוֹלָה וְיוֹרֶדֶת חֲלִיפוֹת. 2. פַּרְגּוֹד קָטָן וְדַק בְּתוֹךְ שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל טֶלֶפוֹן, בְּמַצְלֵמָה וּבְמַכְשִׁירִים אֲחֵרִים. — [דִּיאַפְרַגְמוֹת]

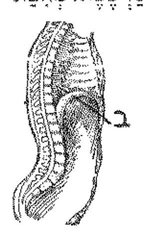

ב — דיאפראגמה

דִּיאַקְרִיטִי° ת׳ [מיוונית: dia בעד + kritikos מבחין, ביקורתי] הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַבְחָנָה בֵּין דְּבָרִים, מַבְחִין, מַבְדִּיל. — [דִּיאַקְרִיטִית, דִּיאַקְרִיטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— נְקֻדָּה דִּיאַקְרִיטִית°, נְקֻדָּה עַל גַּבֵּי אוֹת לְצִיּוּן הַבְדָּלַת הֲגִיָּתָהּ מֵאוֹת אַחֶרֶת בַּעֲלַת אוֹתָהּ צוּרָה, לְמָשָׁל: הַנְּקֻדָּה עַל הָאוֹת ש, לְהַבְדִּיל בֵּין שׁ — שׂ. לִפְנֵי הַמְצָאַת הַנִּקּוּד הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּסִימָנִים דִּיאַקְרִיטִיִּים שׁוֹנִים לַהֲקַלַּת הַקְּרִיאָה.

דִּיאַתֶרְמִיָּה° נ׳ [מיוונית: dia בעד + therme חום] חִמּוּם אֵיבְרֵי הַגּוּף בְּזִרְמֵי חַשְׁמַל בַּעֲלֵי תֶּדֶר גָּבֹהַּ לְשֵׁם רִפּוּי מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת (דַּלֶּקֶת מִפְרָקִים, גַּשֶּׁת, שִׁגָּרוֹן וְעוֹד).

דיבה, ראה דִּבָּה. **דיבוק**, ראה דִּבּוּק. **דיבוש**, ראה דִּבּוּשׁ.

דיבוב, ראה דִּבּוּב. **דיבור**, ראה דִּבּוּר.

דִּיבִידֶנְד° ז׳ [מלאטינית: dividendus העומד לחלוקה] חֵלֶק מְסֻיָּם מִן הָרְוָחִים הַמִּתְחַלְּקִים בֵּין שֻׁתָּפִים בְּעֵסֶק אוֹ בֵּין בַּעֲלֵי מְנָיוֹת שֶׁל חֶבְרָה מִסְחָרִית. — [דִּיבִידֶנְדִים]

דִּיבִיזְיָה° נ׳ [מלאטינית: divisio חלוקה, מחלקה] [בצבא] יְחִידַת־קְרָב גְּדוֹלָה (10 000—20 000 אִישׁ), כּוֹלֶלֶת עַל־פִּי־רֹב שְׁתֵּי חֲטִיבוֹת אוֹ יוֹתֵר שֶׁל חֵיל רַגְלִים, אַרְטִילֶרְיָה וּשְׁאָר חֲיָלוֹת וְשֵׁרוּתִים. הַדִּיבִיזְיָה גְּדוֹלָה מִ״בְּרִיגָדָה״ וּקְטַנָּה מִ״קּוֹרְפּוּס״. — [דִּיבִיזְיוֹת]

דיבלול, ראה דִּבְלוּל. **דיבר**, ראה דִּבֵּר.

דיבקון, ראה דִּבְקוֹן. **דיברה**, ראה דִּבְּרָה.

דִּיבֶרְטִימֶנְטוֹ° ז׳ [איטלקית: divertimento] מוּסִיקָה קַלָּה הַנִּתֶּנֶת כְּתוֹסֶפֶת לְהַצָּגָה אוֹ לְקוֹנְצֶרְט.

דִּיבֶרְסְיָה° נ׳ [לאטינית: diversio הסייה] 1. [בצבא] פְּעֻלַּת־הַסָּחָה, הַתְקָפָה בְּקֶטַע מְסֻיָּם בַּחֲזִית כְּדֵי לְהוֹלִיךְ שׁוֹלָל אֶת הָאוֹיֵב וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמְּקוֹם הַהַתְקָפָה הָעִקָּרִי. 2. פְּעֻלַּת חַבָּלָה בְּעֹרֶף הָאוֹיֵב. — [דִּיבֶרְסְיוֹת]

דיבשה, ראה דִּבְשָׁה. **דיבשי**, ראה דִּבְשִׁי.

דיג [ראה גם דוג]

~ פָּע׳ **דָּג** פ״י צָד דָּגִים, שָׁלָה דָּגִים מִן הַמַּיִם: ״הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַוָּגִים רַבִּים... וְדִיגוּם״ (ירמיה טז טז). ״כִּמְעַט שֶׁטָּבַעְתִּי... לוּלֵא הַדַּיָּגִים בָּאוּ וַיְדִיגוּנִי״ (יל״ג, פרוזה קצו). ״הֲלֹא יָדִיגוּ אֵפוֹא בַּנְּהָרוֹת לְכָל אוֹת־נֶפֶשׁ?״ (ביאליק, תר׳ טל צו). ״הִפְלַגְתִּי בְּסִירָה... דִּיגוֹתִי דָּגִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמג). — [לָדִיג, דִּיגוֹתִי או דַּגְתִּי, דָּג, יָדִיג]

~ פִּע׳ **דִּיֵּג**° פ״י עָבַד בְּדַיָּג, עָסַק בְּצֵיד דָּגִים: ״נִגַּשְׁתִּי אֶת מַזְלְגוֹ לְיַד אוֹתָהּ כְּדֶמֶת שֶׁשָּׁם דִּיְּגוּ תְּמוֹל־שִׁלְשׁוֹם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 15). ״יְדַיֵּג לוֹ גַּבְרָא שֶׁלְּאֵנֶךְ״ (שלו, אלוהי 157). — [לְדַיֵּג, מְ־, יְ־]

דַּיָּג, דַּוָּג ז׳ [מן דוג, דיג] צַיַּד דָּגִים, שׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַמַּיִם (ירמיה טז טז). — [דַּיֶּגֶת, דַּיָּגִים, דַּיְּגֵי־, דַּיָּגוֹת]

דַּיִג° ז׳ [מן דיג] 1. צֵיד דָּגִים: ״דַּיִג (דִּיג) יַמִּים וּנְהָרוֹת וְצֵיד שָׂדֶה וָיַעַר״ (ביאליק, אגדת שלושה יח). 2. גִּדּוּל דָּגִים בִּבְרֵכוֹת: עֲנַף הַדַּיִג בְּמֶשֶׁק הָאָרֶץ. — [דִּיג־]

דיגדוג, ראה דִּגְדּוּג.

דִּיגָה° נ׳ [מן דיג] דַּיִג, צֵיד דָּגִים: ״דִּיגַת דָּגִים בְּיַמּוֹ שֶׁל כְּרַךְ״ (טביב, הבשורה ד). — [דִּיגַת־]

דיגול, ראה דִּגּוּל. **דיגון**, ראה דִּגּוּן.

דיגום, ראה דִּגּוּם. **דיגוש**, ראה דִּגּוּשׁ.

דַּיָּגוּת° נ׳ [מן דַּיָּג] מְלֶאכֶת הַדַּיָּג, צֵיד דָּגִים. — [דַּיָּגוּת־]

דיגלון, ראה דִּגְלוֹן. **דידוי**, ראה דִּדּוּי.

דִּידִי°, **דִּידָךְ**°, **דִּידָן**°, ראה דִּי.

דִּידַקְטִיקָה° נ׳ [מיוונית: didaktikos מְלַמֵּד] תּוֹרַת־הַהוֹרָאָה, עֲנַף הַפֶּדָגוֹגְיָה הָעוֹסֵק בִּיסוֹדוֹת הַהוֹרָאָה, בִּדְרָכִים וּבְשִׁיטוֹת לְהַקְנָיַת יְדִיעוֹת וְהַשְׂכָּלָה (״דִּידַקְטִיקָה כְּלָלִית״), אוֹ בְּדַרְכֵי הוֹרָאָה שֶׁל מִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים (״דִּידַקְטִיקָה מִקְצוֹעִית״).

— **דִּידַקְטִי**° ת׳ 1. שֶׁהוּא בִּתְחוּם תּוֹרַת־הַהוֹרָאָה: הֶעָרוֹת דִּידַקְטִיּוֹת לְהוֹרָאַת הַחֶשְׁבּוֹן. 2. לִמּוּדִי, מְאַלֵּף, מַשְׂכִּיל: שִׁירָה דִּידַקְטִית.

דַּיָּה, דָּאָה נ׳ [מן דאה] עוֹף דּוֹרֵס גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הַבָּזִים (Milvus), נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בִּרְשִׁימַת הָעוֹפוֹת הָאֲסוּרִים בַּאֲכִילָה (דברים יד יג). הַדַּיָּה צִבְעָהּ חוּם־כֵּהֶה. בְּעוּפָהּ נִרְאֶה יָפֶה זְנָבָהּ הֶעָשׂוּי בְּקָצֵהוּ כְּעֵין מַזְלֵג (נוֹצוֹת הַזָּנָב הָאֶמְצָעִיּוֹת קְצָרוֹת מִן הַצְּדָדִיּוֹת). טוֹרֶפֶת עַכְבָּרִים וְצִפֳּרִים, עָטָה גַּם עַל בְּשַׂר נְבֵלָה. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים שְׁלֹשָׁה מִינֵי דַּיּוֹת. אֶחָד מֵהֶם יַצִּיב. — [דַּיַּת־, דַּיּוֹת]

דיה (1/20)

דיהוי, ראה דִּהוּי.

דְּיוֹ זו״נ [ארמית: דְּיוֹתָא] נוֹזֵל שָׁחוֹר אוֹ בַּעַל צֶבַע אַחֵר – לִכְתִיבָה, לְצִיּוּר, לְשִׂרְטוּט: "וַאֲנִי כּוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ" (ירמיה לו יח). "אִם יִהְיוּ כָּל הַיַּמִּים דְּיוֹ וַאֲגַמִּים – קֻלְמוֹסִים... אֵין מַסְפִּיקִין לִכְתֹּב..." (שבת יא.). – [דְּיוֹ־, דְּיוֹאִי, דְּיוֹאֵךְ; דְּיוֹאוֹת]

– **דְּיוֹ סִימְפָּטֶטִית°**, דְּיוֹ־סְתָרִים, דְּיוֹ שֶׁאֵינָהּ נִכֶּרֶת עַל הַנְּיָר שֶׁהִיא כְּתוּבָה עָלָיו אֶלָּא לְאַחַר חִמּוּם הַנְּיָר אוֹ תַּהֲלִיךְ כִּימִי מְסֻיָּם.

– **בֵּי־דְיוֹ**, בֵּית־דְּיוֹ°, קֶסֶת, דְּיוֹתָה.

– **דְּיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ*** (אבות ד כ), מָשָׁל לְמִי שֶׁלּוֹמֵד בִּצְעִירוּתוֹ וְלִמּוּדוֹ נִקְלָט וּמִתְקַיֵּם יָפֶה.

– **דְּיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק*** (אבות ד כ), מָשָׁל לְמִי שֶׁלּוֹמֵד בְּזִקְנָתוֹ, כְּשֶׁזִּכְרוֹנוֹ חַלָּשׁ וּתְפִיסָתוֹ קֵהָה יוֹתֵר.

דִּיוָאן°, דִּיווֹאן ז׳ [ערבית, מפרסית] קֹבֶץ שִׁירִים וְדִבְרֵי יְצִירָה שֶׁל מְשׁוֹרֵר אֶחָד (בְּיִחוּד מִימֵי־הַבֵּינַיִם): דִּיוָאן שֶׁל ר׳ יְהוּדָה הַלֵּוִי. – [דִּיוָאנִים]

דְּיוֹבִיט* ז׳ [מיוונית: diabetes סִיפוֹן, גשתה] מַכְשִׁיר כְּעֵין סִיפוֹן אוֹ דּוּפְיָה לְהַעֲלוֹת בּוֹ נוֹזְלִים מֵחָבִית (ירושלמי עירובין כו ד). נִקְרָא גַם "דְּיוֹפִי" (עירובין קד.). – [דְּיוֹבִיטִין]

דִּיּוּג° ז׳ [מן דיג, דִּיֵּג] דַּיִג, צֵיד דָּגִים: "אֵלֶּה הָיוּ טְעוּנִים מַכְשִׁירֵי דִּיּוּג וְאֵלֶּה סַלִּים מְלֵאִים דָּגִים" (קבק, במשעול 327). – [דִּיּוּג־]

דִּיוּחַ, ראה דִּוּוּחַ.

דְּיוֹטָא*, דְּיוֹטָה* נ׳ [מיוונית: diaita מעון] קוֹמָה בְּבַיִת: "שְׁתֵּי גְּזוּזְטְרָאוֹת... הָיוּ שְׁתֵּיהֶן בִּדְיוֹטָא אַחַת" (שבת יא ב). "וְהֶעֱלִינוּ לוֹ קוּמְקוּמוֹס שֶׁל חַמִּין מִדְּיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה לִדְיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה" (שבת לח:). "דִּירַת חֹשֶׁךְ וְטַחַב בִּדְיוֹטָא תַּחְתּוֹנָה" (מנדלי מו״ס, שעא). "וְהִיא דָּרָה בַּדְּיוֹטָא הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל בַּיִת אֶחָד אָדֹם" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עו). – [דְּיוֹטַת־, דְּיוֹטוֹת אוֹ דְּיוֹטָאוֹת]

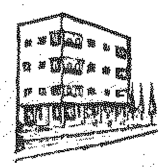
בית בן 4 דיוטות

– **יָרַד עַד לַדְּיוֹטָה הַתַּחְתּוֹנָה°**, [בהשאלה] הִגִּיעַ לְדַרְגָּה נְמוּכָה בְּיוֹתֵר (בְּמוּבָן הַחָמְרִי אוֹ הַמּוּסָרִי): "אַךְ יָרוֹד יָרַד הָאִישׁ פְּלָאִים... עַד כִּי יָרַד מְאֹד עַד לַדְּיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה" (עגנון, אלו צ). "הָרִבִּית פָּחֲתָה וְיָרְדָה עַד הַדְּיוֹטָה הַתַּחְתּוֹנָה" (ברקוביץ, תר׳ מנחם נה).

דִּיּוּל° ז׳ [מן דַּיֵּל] מִקְצוֹעַ הַדַּיָּל אוֹ הַדַּיֶּלֶת, מֶלְצָרוּת: קוּרְסִים לְדִיּוּל. – [דִּיּוּל־]

דִּיּוּם° ז׳ [מן דָּם] [ברפואה] הַזְרָמַת דָּם אֶל הַלֵּב אוֹ אֶל אֵיבָר חוֹלֶה [להבדיל מן "דִּמּוּם" – שטף דם ויציאתו]. – [דִּיּוּם־]

דְּיוֹמָד* ז׳ [מיוונית: didymos כפול, או מן: דְּיוֹ, מיוונית: dyo שניים + עַמּוּד] 1*, עַמּוּד הַמֻּרְכָּב מִשְּׁתֵּי קוֹרוֹת מְחֻבָּרוֹת יַחַד בְּזָוִית יְשָׁרָה מֵעֵין ⅂ (עירובין ב א). 2° (בהשאלה) טוּר כָּפוּל בְּסֵפֶר: "לִכְשֶׁיִּדָּפֵס 'הַמַּתְמִיד' אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ, אֲדוֹנִי, וְאַל יִדָּפֵס דְּיוֹמָדִין־דְּיוֹמָדִין, כִּי אִם עַמּוּד עַמּוּד לְעֵבֶר" (ביאליק, אגרות א קו). – [דְּיוֹמַד־, דְּיוֹמָדִין, דְּיוֹמְדֵי־]

דִּיּוּן* ז׳ [מן דין, דָּיַן, ארמית: דִּיּוּנָא] שִׁקּוּל, עִיּוּן וּבֵרוּר מַקִּיף בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: נֶעֱרַךְ דִּיּוּן עַל הַמַּצָּב. – [דִּיּוּן־, דִּיּוּנִים, דִּיּוּנֵי־]

דְּיוּנָה* נ׳ [מהולנדית עתיקה: duna גבעה] חוֹלִית, גִּבְעַת חוֹל נוֹדֵד [ראה הסברה מפורטת יותר בערך חוֹלִית]. – [דְּיוּנוֹת]

דְּיוֹנוּן° ז׳ [דְּיוֹ + ארמית: נוּן (דג)] בַּעַל־חַיִּים יַמִּי הַשַּׁיָּךְ לְמַחְלָקָה מְיֻחֶדֶת בְּמַעֲרֶכֶת הָרַכִּיכוֹת (Cephalopoda). גֵּווֹ עָשׂוּי בְּתַבְנִית שַׂק. לְרֹאשׁוֹ עֵינַיִם גְּדוֹלוֹת. מִסָּבִיב לַפֶּה 8–10 זְרוֹעוֹת בַּעֲלוֹת כַּפְתּוֹרֵי הַדְבָּקָה הַמְשַׁמְּשׁוֹת לִתְפִיסַת הַטֶּרֶף וּלְהַחְזָקָתוֹ. נִזּוֹן בְּעִקָּר בְּדָגִים וּבְסַרְטָנִים. בֵּין הָאֵיבָרִים הַפְּנִימִיִּים קְבוּעָה בְּלוּטָה דְּמוּיַת כִּיס הַמַּפְרִישָׁה נוֹזֵל שָׁחוֹר כִּדְיוֹ הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲגַנָּה: בְּהִנָּתְזוֹ מִן הַגּוּף מַשְׁחִירִים הַמַּיִם מִסָּבִיב וְהַדְּיוֹנוּן נֶעֱלָם מֵרוֹדְפָיו. – [דְּיוֹנוּנִים]

דיונון (1/12)

דְּיוֹפִי* ז׳ [שיבוי נוסח מן דְּיוֹבִיט, כאילו מן: דּוּ + פֶּה = שני פיות, (רש״י עירובין קד.)] דּוּפְיָה, שְׁפוֹפֶרֶת בַּעֲלַת שְׁנֵי פִּיּוֹת לְהַעֲלָאַת נוֹזְלִים מִכְּלִי (תוספתא שבת ב ח). – [דְּיוֹפִין]

דְּיוֹפַן°, דְּיוֹפַנִּי° ז׳ [דּוּ + אוֹפַן] דּוּ־אוֹפַן, עֲגָלָה בַּעֲלַת שְׁנֵי אוֹפַנִּים: "הָיְתָה יוֹצֵאת טְעוּנָה פֵּרוֹת עֲגָלָה בַּת שְׁנֵי אוֹפַנִּים, דְּיוֹפַנִּי, מְשׁוּכָה עַל־יְדֵי סוּס קָטָן" (ביאליק, מאחורי א). – [דְּיוֹפַנִּים]

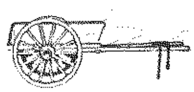
דיופן

דְּיוֹפְרָא* ז׳ (עירובין יח.) – ראה דּוּפְרָא*.

דְּיוֹפַרְצוּף* (עירובין יח.) – ראה ערך דּוּ, דּוּ־פַּרְצוּף.

דִּיּוּק* ז׳ [ארמית: דִּיּוּקָא, שבת לז:, מן דיק, דַּיֵּק] 1°, דַּיְקָנוּת, הַתְאָמָה מֻחְלֶטֶת לַמְּצִיאוּת, לַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע וְכוּ׳: דִּיּוּק בָּעֲבוֹדָה. "הָיִיתִי יָכוֹל לוֹמַר בְּדִיּוּק מְדֻקְדָּק מִי הוּא הָאִישׁ" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 136). 2*, דָּבָר שֶׁנִּלְמָד מִתּוֹךְ עִיּוּן מַעֲמִיק וּמְדַקְדֵּק: "וְדִבֵּר תְּמֵהַּ הוּא: מַה דִּיּוּק הוּא זֶה?" (תוספות עירובין ע:). "שָׁרְשֵׁי הַדָּת וְעִקָּרֶיהָ אֲשֶׁר בָּהֶם רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה רֹב עִיּוּנָם וְדִיּוּקָם" (אמונה רמה, הקדמה). הַחוֹקֵר הֶעֱלָה כַּמָּה דִּיּוּקִים בַּפָּרָשָׁה שֶׁעָסַק בָּהּ. – [דִּיּוּק־, דִּיּוּקִים, דִּיּוּקֵי־]

– **בְּדִיּוּק°** תה״פ לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, לֹא אָחוֹר, לְלֹא שִׁנּוּי וְכוּ׳: הַהַצָּגָה תַּתְחִיל בְּשָׁעָה שְׁמוֹנֶה בְּדִיּוּק.

– **בְּדִיּוּק־דִּיּוּק°**, בְּדִיּוּק נִמְרָץ, מַמָּשׁ כָּךְ: "אַתָּה נִרְאֶה כְּמוֹ דּוֹקְטוֹר, בְּדִיּוּק־דִּיּוּק" (הזז, היושבת 128).

דְּיוֹקָן* זו״נ [דּוּ + אִיקוֹנִין; מיוונית: dyo שניים + eikon תמונה] 1*, מַרְאֵה הַפָּנִים, תֹּאַר־פַּרְצוּף שֶׁל אָדָם: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאתָה דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִרְאֲתָה לוֹ בַּחַלּוֹן" (סוטה לו:). "עוֹלִין וּמִסְתַּכְּלִין בִּדְיוֹקְנוֹ שֶׁל מַעְלָה" (חולין צא:). "דְּיוֹקָנָהּ שֶׁל רַעְיָתוֹ, עֵינֵי הַתְּכֵלֶת שֶׁלָּהּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ט). 2°, פּוֹרְטְרֶט, צִיּוּר שֶׁל פְּנֵי אָדָם. – [דְּיוֹקַן־, דְּיוֹקְנוֹ, דְּיוֹקָנָאוֹת אוֹ דְּיוֹקָנִים, ־קְנֵי־]

– **דְּמוּת־דְּיוֹקָן***, תֹּאַר־פָּנִים, מַרְאֵה הַפָּנִים: "דְּמוּת דְּיוֹקְנֵי נָתַתִּי בָּהֶן" (מועד קטן טו:). "וּדְמוּת־דְּיוֹקָן זְקֵנִי... אַף הוּא מֵעֵינַי נֶעְלַם" (ביאליק, לפני ארון הספרים). "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמְדָה לְפָנָיו דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁל רַבּוֹ הַקָּדוֹשׁ" (עגנון, אלו תלט).

דְּיוֹקְנָאוּת° נ׳ [מן דְּיוֹקָן] 1, צִיּוּר דְּיוֹקְנָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם, צִיּוּר פּוֹרְטְרֵטִים. 2, אָמָּנוּת הַחִקּוּי וְהַבְלָטַת הַקַּוִּים הָאָפְיָנִיִּים שֶׁל טִפּוּסֵי בְּנֵי־אָדָם שׁוֹנִים. – [דְּיוֹקְנָאוּת־]

דְּיוֹקְנַאי° ז׳ [מן דְּיוֹקָן] 1, פּוֹרְטְרֵטִיסְט, צַיַּר־אָמָּן שֶׁל דְּיוֹקְנֵי בְּנֵי־אָדָם. 2, שַׂחְקָן אָמָּן לְחִקּוּי טִפּוּסִים שׁוֹנִים שֶׁל אֲנָשִׁים. 3, סוֹפֵר־מַסַּאי הַמְתָאֵר דְּמֻיּוֹת שֶׁל אִישִׁים. – [דְּיוֹקְנָאִית, דְּיוֹקְנָאִים, דְּיוֹקְנָאִיּוֹת]

דַּיּוֹר* [מן דור] ז׳ דַּיָּר, שָׁכֵן: ״שֶׁאֵין עִמָּהֶן דַּיּוֹרִין בֶּחָצֵר״ (עירובין ו ז). ״בַּעֲלַת־הַבַּיִת שֶׁלִּוְּתָה אֶת הַמְיֻעָד לִהְיוֹת דַּיּוֹרָהּ״ (ברנר, א 63). ״הַשָּׁעָה מְאֻחֶרֶת וְדַיּוֹרוֹתֵינוּ יְשֵׁנוֹת״ (ברש, א 168). – [דַּיּוֹר־, דַּיּוֹרִים, דַּיּוֹרֵי־; דַּיּוֹרֶת, דַּיּוֹרוֹת]

דִּיּוּר° ז׳ [מן דור] 1°, מְגוּרִים, שִׁכּוּן בְּדִירָה: שְׁאֵלַת הַדִּיּוּר הֶחֱמִירָה מְאֹד בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. בַּבִּנְיָן הֶחָדָשׁ הוּקְמוּ עֶשֶׂר יְחִידוֹת־דִּיּוּר. 2°, דִּירָה: ״בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֶלְקָה בְּדִיּוּרִין״ (רמב״ם, עירובין א ב). – [דִּיּוּר־, ־רִים, דִּיּוּרֵי־]

דְּיוֹרָמָה, ראה דְּיאוֹרָמָה.

דַּיּוּת° נ׳ [מן דַּי] הֱיוֹת דַּי, הֱיוֹת מַסְפִּיק: ״נִמְצָא שֶׁאֵין בּוֹ דַּיּוּת לַעֲמֹד בְּעַצְמוֹ״ (עולם קטן א ב). ״לַמְּדִינוֹת שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה אֶת דַּיּוּתָהּ בָּהּ גּוּפָהּ״ (ויסלבסקי, יחידים צו). דַּיּוּת הַמַּשְׂכֹּרֶת לְקִיּוּם הַמִּשְׁפָּחָה. – [דַּיּוּת־]

דְּיוֹת° נ׳ [מארמית: דְּיוֹתָא, שבת קד:] דְּיוֹ מְיֻחֶדֶת לְשִׂרְטוּט, ״טוּשׁ״; נִקְרֵאת גַּם ״דְּיוֹת סִינִית״, ״דְּיוֹת הָדִית״. – [דְּיוֹת־, דְּיוֹתוֹת]

א. **דִּיּוּת°** נ׳ [מן א. דית, דִּיֵּת] 1°, דִּיפוּזְיָה, סְגֻלַּת נוֹזְלִים לְבַצְבֵּץ וְלַחְדֹּר אֶל מֵעֵבֶר לִמְחִצָּה נְקֻבּוּבִית, כְּגוֹן דֶּרֶךְ עוֹר הַגּוּף אוֹ דֶּרֶךְ דָּפְנוֹת חֶרֶס. 2°, אִדּוּי, הַזָּעָה, טְרַנְסְפִּירַצְיָה: דִּיּוּת הַמַּיִם עַל־יְדֵי עָלֵי הַצֶּמַח. – [דִּיּוּת־]

ב. **דִּיּוּת°** נ׳ [מן ב. דית, דִּיֵּת] 1, שִׂרְטוּט אוֹ צְבִיעָה בִּדְיוֹת. 2, רְטוּשׁ, הַגָּהַת הַנֶּגָטִיב אוֹ הַתַּצְלוּם בִּדְיוֹ מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם תִּקּוּן הַפְּגָמִים הַקַּלִּים שֶׁחָלוּ בָּהֶם בִּשְׁעַת הַצִּלּוּם. – [דִּיּוּת־]

דְּיוֹתָה° נ׳ [מן דְּיוֹ, ארמית: דְּיוֹתָא] קֶסֶת, בֵּית־דְּיוֹ, כְּלִי לִדְיוֹ. – [דְּיוֹתַת־, דְּיוֹתוֹת]

דיותות שונות

דִּיזֶל° ז׳ [על-שם הממציא הגרמני Diesel]

– מְנוֹעַ־דִּיזֶל°, מָנוֹעַ שֶׁל שְׂרֵפָה פְּנִימִית הַפּוֹעֵל בְּדֶלֶק כָּבֵד (נֵפְט אוֹ סוֹלָר). שִׁמּוּשׁוֹ רַב בְּהַנָּעַת טְרַקְטוֹרִים, טַנְקִים, מַשָּׂאִיּוֹת וְכוּ׳ וְכֵן בְּתַחֲנוֹת־כֹּחַ.

דִּיזֶנְטֶרְיָה° נ׳ [יוונית: dysenteria] בּוֹרְדָם, מַחֲלָה חֲרִיפָה שֶׁל הַמֵּעַיִם הַגַּסִּים הַגּוֹרֶמֶת לְהַפְרָשׁוֹת תְּכוּפוֹת שֶׁל צוֹאָה הַמְּכִילָה דָּם, מֻגְלָה וְרִיר וּמְלֻוָּה עֲוִית שֶׁל הַבֶּטֶן וָחֹם. הַדִּיזֶנְטֶרְיָה נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּק אוֹ עַל־יְדֵי אֲמֵבּוֹת.

דִּיזֶנְפֶקְצְיָה°, ראה דֶּזִינְפֶקְצְיָה.

דִּיחוּי, ראה דִּחוּי. **דִּיחוּס**, ראה דִּחוּס. **דִּיחוּק**, ראה דִּחוּק.

דִּיטוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: dittos כפול + graphein לכתוב] חֲזָרָה עַל אוֹת, אוֹ מִלָּה, אוֹ מִשְׁפָּט, מִתּוֹךְ טָעוּת אַגַּב שִׁגְרַת כְּתִיבָה אוֹ הַדְפָּסָה.

די״י ר״ת דִּבְרֵי יְמֵי יִשְׂרָאֵל.

דייג, ראה דַּיָּג. **דייקן**, ראה דַּיְקָן.

דייל, ראה דַּיָּל. **דייקנות**, ראה דַּיְקָנוּת.

דיילות, ראה דַּיָּלוּת. **דייקני**, ראה דַּיְקָנִי.

דיילת, ראה דַּיֶּלֶת. **דייר**, ראה דַּיָּר.

דיין, ראה דַּיָּן. **דייש**, ראה דַּיָּשׁ.

דייסה, ראה דַּיְסָה. **דיית**, ראה דַּיָּת.

דייק, ראה דַּיֵּק. **דיכאון**, ראה דִּכָּאוֹן.

דִּיכָה* נ׳ [מן דוך, דָּךְ] כְּתִישָׁה וּפֵרוּר בִּמְדוֹכָה (שבת ט: דִּיכַת מַצָּה. – [דִּיכַת־, דִּיכוֹת]

דיכדוך, ראה דִּכְדּוּךְ. **דיכוי**, ראה דִּכּוּי.

דִּיכוֹטוֹמְיָה° נ׳ [יוונית: dichotomia] 1, הִתְחַלְּקוּת לִשְׁנַיִם, הֶחָצוּת. 2, [בבוטאניקה] הִתְפַּצְּלוּת, הִסְתַּעֲפוּת שֶׁל גִּבְעוֹל אוֹ עָלִים לְזוּגוֹת־זוּגוֹת.

דִּיכְרוֹמָטִי° ת׳ [מיוונית: dyo שניים + chroma צבע] דּוּ־גוֹנִי, כְּפוּל־צְבָעִים. – [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– דִּיכְרוֹמָטִיזְם°, דּוּ־גוֹנִיּוּת, הִשְׁתַּנּוּת הַגָּוֶן שֶׁל תְּמִסּוֹת שׁוֹנוֹת עִם שִׁנּוּי שִׁעוּר רִכּוּז הַחֳמָרִים שֶׁבָּהֶן.

דַּיָּל°, דַּייָל ז׳ [ארמית: דַּיָּלָא, שבת קמח; מיוונית: doulos עֶבֶד, מְשָׁרֵת] שַׁמָּשׁ, מֶלְצַר, וּבְיִחוּד: מְאָרֵחַ, פָּקִיד הַמְשָׁרֵת אֶת הַנּוֹסְעִים בְּמָטוֹס. – [דַּיַּל־, דַּיָּלִים, דַּיָּלֵי־]

דילוג, ראה דִּלּוּג.

דילדול, דִּלְדּוּל. **דילול**, ראה דִּלּוּל.

דַּיָּלוּת°, דַּייָלוּת נ׳ [מן דַּיָּל] דִּיּוּל, תַּפְקִידָם שֶׁל הַדַּיָּל אוֹ הַדַּיֶּלֶת, שֵׁרוּת לַנּוֹסְעִים בְּמָטוֹס: קוּרְסִים לְדַיָּלוּת. – [דַּיָּלוּת־]

דֵּילָטוֹר* ז׳ [לאטינית: delator] מַלְשִׁין, מָסוֹר: ״מִי חָטָא? – אֲמַר לֵיהּ: וְכִי דֵּילָטוֹר אֲנִי לָךְ?״ (סנהדרין מג.). – [־טוֹרִים]

דֵּילָטוֹרְיָא* נ׳ [ראה דֵּילָטוֹר] מַלְשִׁינוּת, דִּבָּה: ״הִתְחִיל (הַנָּחָשׁ) אוֹמֵר דֵּילָטוֹרְיָא עַל בּוֹרְאוֹ״ (בראשית רבה יט). ״הִתְרוּ לָהֶם הָעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ לְשׁוֹן־הָרָע, דֵּילָטוֹרְיָא, דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָל מִדָּה מְגֻנָּה״ (מגדלי מו״ס, תנג). ״לֹא נִמְנַעְתִּי מִלִּכְתֹּב דֵּילָטוֹרְיָא עַל הָרָשָׁע הַזֶּה״ (יהודה שטינברג, רצד). – [דֵּילָטוֹרְיוֹת]

דִּילֶטַנְט° ז׳ [צרפתית: dilettante] 1, חוֹבְבָן, חוֹבֵב שֶׁל דִּבְרֵי אָמָּנוּת אוֹ מַדָּע, הָעוֹסֵק בָּהֶם לַהֲנָאָתוֹ וְלֹא לְשֵׁם פַּרְנָסָה. 2, אָדָם שִׁטְחִי, שֶׁלֹּא הֶעֱמִיק בְּלִמּוּדוֹ, וִידִיעוֹתָיו קְלוּשׁוֹת וּכְלָלִיּוֹת. – [דִּילֶטַנְטִית, דִּילֶטַנְטִים, ־טִיּוֹת]

– דִּילֶטַנְטִיּוּת° נ׳ 1, חוֹבְבָנוּת, עִסּוּק בְּאָמָּנוּת אוֹ בְּמַדָּע מִתּוֹךְ חִבָּה לְשֵׁם הֲנָאָה בִּלְבָד. 2, שִׁטְחִיּוּת, חֹסֶר יְדִיעָה שֶׁל דָּבָר עַל בֻּרְיוֹ.

דִּילִיזַ׳נְס° ז׳ [צרפתית: diligence] כִּרְכָּרָה, מֶרְכָּבָה גְּדוֹלָה, עַל־פִּי־רֹב סְגוּרָה מִלְמַעְלָה, לְהַעֲבָרַת נוֹסְעִים אוֹ דֹּאַר. – [דִּילִיזַ׳נְסִים]

דיליז׳אנס

דילמא, ראה דלמא.

דילמה° נ׳ [יוונית: dilemma] ברֵרה, בחירה בין שני דברים מתנגדים, מצב מסבך וקשה לפתרון: ״כשתבוא לידם לפעמים אחת מאותן הדילמות הקשות שהיו נוהגים עד כה לפתרן בנקל״ (אחד העם, שיב). המלט, גבור מחזהו של שקספיר, עמד בפני דילמה – ״להיות או לא להיות?״ – [דילמות]

דילפה, ראה דלפה.

דילת°, דיילת נ׳ [ראה דיל] מלצרית, וביחוד מארחת במטוס־נוסעים, שתפקידה לשרת את הנוסעים. – [דילת־, דילות, דילות־]

דימדום, ראה דמדום. **דימום**, ראה דמום.

דימוי, ראה דמוי. **דימון**, ראה דמון.

דימוס* ז׳ [אולי מלאטינית: dimissio שחרור] חפש, חרות: ״מלך בשר־ודם יושב ודן – כשהוא נותן דימוס, הכל מקלסין אותו״ (ירושלמי ברכות יד ב).

– **יצא בדימוס*, 1*,** השתחרר, נפטר מענש: ״שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס״ (ויקרא רבה כט). **2°** [בהשאלה] התפטר מתפקידו, השתחרר מעבודתו: מפקד־הצבא הותיק יצא בדימוס וחזר לחייו האזרחיים.

דימוע, ראה דמוע. **דימיוני**, ראה דמיוני.

דימיון, ראה דמיון. **דימעה**, ראה דמעה.

דין [ראה גם דון; אוגריתית: דן; ארמית: דין]

~ פע׳ **דן** פ״י 1, שפט, חרץ דין: ״ישפט־תבל בצדק, ידין לאמים במישרים״ (תהלים ט ט). ״דן דין־עני ואביון״ (ירמיה כב טז). ״דין שדן דין אמת לאמתו״ (פאה ח ט). 2, יסר, הוכיח, ענש: ״וגם את־הגוי אשר יעבדו דן אנכי״ (בראשית טו יד). 3, נשפט, התוכח, רב: ״ולא־יוכל לדין עם שתקיף ממנו״ (קהלת ו י). 4, משל, שלט: ״וגם־אתה תדין את־ביתי״ (זכריה ג ז). – [לדין את־; דנתי... דן, דנה; דן, דנה; ידין]

~ נפ׳ **נדון***, 1, העמד לדין, נשפט: ״מי שנתחיב בשתי מיתות בין־דין, נדון בחמורה״ (סנהדרין ט ד). ״ואדם נדון בראש השנה וגזר־דין שלו נחתם ביום הכפורים״ (ראש השנה טז). 2, נחרץ דינו, נגזר דינו, נענש: ״ברותחין קלקלו וברותחין נדונו״ (ראש השנה יב). הנאשם נדון למאסר. – [להדון, נדון, נדונה, ידון]

~ פע׳ **דיין*** פ״ע התוכח, התפלמס, בא במשפט: ״תלמידי חכמים שמדינים בהלכה״ (קהלת רבה ב, כגסתי). ״והיו שניהם מדינים זה עם זה – זה אומר... וזה אומר...״ (בראשית רבה ג, כנכתי). ״ראשי המדברים בעניני המדינות מתרגזים, מדינים ומתפלפלים״ (מגדלי מו״ס, עא). ״ובעוד הכתות האלה... מדינות זו עם זו״ (אחד העם, תד). – [לדין ב־, עם־; מדין, י־]

~ התפ׳ **התדיין**°, עמד למשפט, תבע לדין, התוכח, התפלמס: ״אבל מכיון שכבר נעשו ההמחאה והפטור לא רצה להתדין עם ראובן״ (שאלות ותשובות). ״וצא והתדין עם אדם שלבו שבור״ (עגנון, כפות קצב). ״שומעים ואינם שומעים למה שחיים וטובים מתדינים״ (יזהר, בפאתי 147). – [להתדין עם־, מתדין, ית־; להדין, מדין, ידין]

א. **דין** ז׳ [ראה דין; אכדית: dinu; ארמית: דינא] 1, משפט, ברור טענות ותביעות שבין אדם לחברו: ״דן דין־עני ואביון״ (ירמיה כב טז). ״אין מרחמין בדין״ (כתובות ט ב). ״שלשה (דינים) שיושבים בדין״ (ברכות ו.). 2*, צדק, משפט אמת: ״על שלשה דברים העולם עומד – על הדין ועל האמת ועל השלום״ (אבות א יח). 3, חק, הלכה: ״כל־ידעי דת ודין״ (אסתר א יג). דיני בדיקת חמץ, דיני תפלין. 4*, סברה הגיונית: ״והלא דין הוא!״ (פסחים ו ב). [וראה עוד ההוראות והצירופים להלן]. – [דין־, דינים, דיני־]

– **ודין הוא*, והלא דין הוא***, השכל מחיב, מסתבר ש־, אפשר להסיק דבר זה מתוך הגיון או בשיטת קל־וחמר: ״והלא דין הוא: מה אם שחיטה, שהיא משום מלאכה, דוחה את השבת, אלו שהן משום שבות לא ידחו את השבת?״ (פסחים ו ב). ״ודין הוא: אי בשל אחרים הוא זוכה, בשל עצמו לא כל שכן!״ (בבא קמא קט).

– **בדין***, בצדק: ״בדין הוא חולק עלי״ (רש״י במדבר טז כט).

– **בדין (הוא) ש־***, השכל מחיב ש־, כך ראוי להיות: ״בדין הוא שיקדים עבד משחרר לגר״ (הוריות יג.). ״בדין שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם״ (חגיגה ז.).

– **דין הוא ש־***, השכל מחיב, ראוי ש־: ״אם הפקיעה בהמתם של לוים בהמה של ישראל במדבר, דין הוא שתפקיע את של עצמן״ (בכורות ד.). ״עכשו שנתקימה נבואתי, דין הוא שנשתה לחיים״ (עגנון, כלה שלג).

– **כדין***, כהלכה, לפי החק: ״גט המעשה בישראל כדין – כשר״ (גיטין פח:). [ולהפך: שלא כדין]: ״כל דין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין, הקדוש־ברוך־הוא נוטל ממנו נפשו״ (סנהדרין ז.).

– **הוא הדין ל־, ב־***, דין זה חל גם על־, אותו הדבר גם לגבי־: ״האב אינו חיב במזונות בתו, והוא הדין לבנו״ (כתובות מט). ״הוא הדין אפלו במזיד״ (ברכות נג:).

– **דן אותו לכף זכות***, מצא לו צד זכות, פרש את מעשיו לטובה: ״והוי דן את כל האדם לכף זכות״ (אבות א ו). [ולהפך:]

– **דן אותו לכף חובה***, הרשיע אותו, האשימו: ״שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות״ (ברכות לא:). ״ובטוחני בו יתברך שלא ידינני לכף חובה״ (עגנון, כלה יג).

– **דן אותו ברותחין*** [שאול מן ראש השנה יב., ושם כפשוטו], האשים אותו קשות, תקף אותו בחריפות: ״התנפלה עליו העתונות הרדיקלית ודנה אותו ברותחים״ (ברקוביץ, הראשונים קמד). ״תקיפות היתה בו... שדנה הכל ברותחין״ (ברנר, א 259).

– **אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו*** (אבות ב ד), אל תאשים את חברך בטרם נסית להעמיד את עצמך במצבו.

– **יורה–יורה, ידין–ידין*** [מתוך נוסח כתב־סמיכה לרבנות, על־פי סנהדרין ה.] הריהו מסמך לדין בדיני אסור והתר ובדיני ממונות.

– **נדון ברותחין*** [שאול מן ראש השנה יב. ושם כפשוטו], האשם קשות, התקף בחריפות: ״פלוני נדון ברותחים ונערים יתקלסו בו״ (אחד העם, שצב).

– **הנדון*, בנדון דידן°**, ראה דון.

— אינו דין ש־*? [סיומו של משפט קל־וחומר] כלום אין הדעת נותנת ש־? כלום לא הגיוני הוא ש־?: "ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו – אינו שכחה, שני עמרים ובהם סאתים, אינו דין שלא יהו שכחה?" (פאה ו ו). "ראית מימיך חיה ועוף... והן מתפרנסים שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני – ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער?!" (קידושין ד יד). "ועכשו שאני כאן והוא כאן, אינו דין שיסב עמי בלילי פסחים?" (עגנון, אלו לו).

— מן הדין ש־°, ראוי הדבר, ההגיון מחיב ש־: "אלמלא האמונה כח ראשון... מן הדין שתהא פוחתת והולכת בימי זקנתו של אדם" (קלצקין, כתבים 127).

— והדין נותן*, [פתיחה למשפט קל־וחומר] ההגיון מחיב, קל־וחמר הוא: "והדין נותן: ומה נותר שאינו בבל יראה ובל ימצא טעון שרפה, חמץ שישנו בבל יראה ובל ימצא – לא כל שכן שטעון שרפה?" (פסחים כז:).

— הדין עמו*, הוא צודק: "לפני יאוש – הדין עם השני... לאחר יאוש – הדין עם הראשון" (בבא קמא קטו.). "הדין עמו" (יבמות סז:).

— דין־ודברים*, טענות ומענות: "דין־ודברים אין לי עמך" (כתובות י ו). "ואינו אוהב לבוא עמו בדין־ודברים" (ברנר, א 108).

— דין־וחשבון*, [בקיצור: דו״ח] פרשת הדברים, פרוט הפעלות והעבדות: "ולפני מי אתה עתיד לתן דין־וחשבון?" (אבות ג א). "כשנשוב לביתנו צריך יהיה לתת דין־וחשבון במה בלינו את עתנו" (ברנר, א 21). "ערכה ועדת הצבא את הדין־וחשבון כמשפט וכנהל" (אלתרמן, הטור א 268).

— דין מרמה* (סנהדרין לב:), משפט שהדינים הכירו בו שהתביעות הגשו בו בדרכי מרמה.

— דין־קדימה°, משפט הבכורה, הזכות להיות קודם לאחרים בענין מסים: "שניהם מערים ומזוגים זה בזה... ואין לאחד מהם דין קדימה" (ביאליק, חבלי לשון).

— דין־תורה*, 1*, חמר החק, דין לפי המלה הכתובה ללא התחשבות במסבות ובאדם: "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... ולא עבדו לפנים משורת הדין" (בבא מציעא ל:). 2^, ברור משפט בבית־דין רבני לפי דיני ישראל: "שהרי עסקי ממונות ודיני תורה מועטים בעיר קטנה" (עגנון, כפות רבז). התובע הזמין את בעל־דינו לדין־תורה.

— דיני ממונות* (סנהדרין א א), הלכות נזיקין, חקים ומשפטים בעניני כספים ועסקי מסחר בין אדם לחברו – הלואות, מכירות, שכירות, מתנות ועוד.

— דיני נפשות* (סנהדרין א ד), חקים ומשפטים בענינים פליליים (כגון רצח, גנבת־אדם) שעליהם הנאשם מתחיב מיתה.

— דיני שמים*, ענש מאת ה׳, לא בידי אדם, כגון ענש "כרת": "השולח את הבערה ביד חרש, שוטה וקטן – פטור מדיני אדם וחיב בדיני שמים" (בבא קמא נט.).

— בית־דין*, ראה פרוט ההגדרות בערך בית, בית־דין.

— בעל־דין*, 1*, כל אחד משני הצדדים הבאים להשפט לפני השופט: "לא ישמע דברי בעל־דין קדם שיבוא בעל־דין חברו" (שבועות לא.). "הודאת בעל־דין כמאה עדים דמי" (גיטין מ:). 2°, מתנגד, יריב: "אמת דבר בעל־דיני" (ביאליק, תר׳ קישוט רמח).

— גזר־דין*, החלטת השופט או חבר השופטים על שעור הענש שגזור על הנאשם שהרשע בדין: "צעקו לאחר גזר־דין, אינן נענין" (ראש השנה יז:). "על זה נתחתם גזר־דין" (ערכין טו.).

— חמר־הדין°, מצוי החק בכל חמרתו, ללא ותור וללא סטיה ממנו: התובע דרש לענש את הנאשם בכל חמר־הדין.

— יום־הדין*, 1*, היום שהאדם עומד בו לאחר מותו לדין לפני בורא־העולם, לפי האמונה: "עוונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסבין לו ליום הדין" (עבודה זרה יח.). 2^, כנוי לכל אחד מימי ראש־השנה ויום־הכפורים.

— מדת־הדין*, משפט בהתאם לצו הצדק המחלט, חמר הדין [בניגוד אל "מידת הרחמים"]: "וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה, מי מעכב? מדת הדין מעכבת!" (סנהדרין צז:). "השטן מרקד בקרבתו ומדת הדין מתוחה סמוך לו" (ביאליק, אריה ו).

— עוות־הדין* (אבות ה ח), הטית משפט, שפיטה שלא לפי עקרונות הצדק והישר.

— עורך־דין° [על־פי אבות א ח, בשינוי נוסח] מסמך לעניני חק ומשפט, המופיע בבית־המשפט כשליחו של אחד מבעלי־הדין: עורכי־הדין בימינו הם מסמכי בית־ספר גבוה למשפטים.

— עמק־הדין*, 1, האמת המחלטת שבברור משפטי: "שבעה דברים מכסים מבני־אדם, אלו הן: יום המיתה ויום הנחמה ועמק הדין" וכו׳ (פסחים נד:). 2, [לדעה אחרת] גזר־דינו של אדם לחיי העולם הבא.

— ענוי־הדין* (אבות ה ח), השהיה שרירותית של מתן פסק־הדין, לאחר שכבר נתבררה האמת לשופטים.

— פסק־דין^ [מארמית: פסקא דדינא, בבא בתרא קל:] החלטת בית־המשפט אם הנאשם זכאי או חיב בסעיפי התביעה שנתבע [השווה למעלה: גזר־דין]

— צדוק־הדין* (עבודה זרה יח.), 1ʹ הודאה כי הענש הקשה שהטל על אדם מגיע לו בצדק. 2ʹ תפלה שאדם מתפלל בשעת קבורת קרובו המת, בה הוא מקבל באהבה את הדין שנגזר עליו (אבל זוטרא א ב).

— קלקול־הדין* (שבת לג.), נהול משפט מתוך קלות־ראש, בלא ישוב־דעת, דבר העלול לגרם להוצאת פסק־דין מטעה.

— שורת־הדין* (גיטין ד ד), משפט צדק, לפי סעיפי החק וההלכה.

— לפנים משורת הדין*, משפט ללא מצוי כל חמרת החק, הקלה בענשו של הנאשם מתוך רחמים או מתוך התחשבות בזכיות מיחדות שלו: "לא חרבה ירושלים אלא על... שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין" (בבא מציעא ל:). "ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין" (ברכות ז.).

— כְּדָת וְכַדִּין°, כַּהֲלָכָה, לְפִי הַנָּהוּג וְהַמְקֻבָּל.

— גָּמַר אֶת הַדִּין* קָבַע אֶת פְּסַק־הַדִּין: "אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו" (סנהדרין עט:).

— הִטָּה אֶת הַדִּין*, שָׁפַט לֹא בְּצֶדֶק עַל־יְדֵי הַעֲדָפַת צַד מְסֻיָּם: "וְכָל דַּיָּן שֶׁלּוֹקֵחַ שֹׁחַד וּמַטֶּה אֶת הַדִּין אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת" (פאה ח ט).

— הִצְדִּיק (צִדֵּק) עָלָיו אֶת הַדִּין*, הוֹדָה כִּי גְּזַר־הַדִּין שֶׁנִּגְזַר עָלָיו נָכוֹן וְצוֹדֵק הוּא: "וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וְאוֹמֵר לָהֶם: יָפֶה דַּנְתּוּנִי" (תענית יא). "צַדְּקוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין וְשָׁתְקוּ" (ספרא מה ב). "וּכְבָר נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּשַׂמֵּחַ... וְהִצְדִּיקוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין" (עגנון, כלה קצח).

— יָשַׁב בַּדִּין*, כִּהֵן כְּשׁוֹפֵט, יָשַׁב עַל כֵּס הַמִּשְׁפָּט: "עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין, קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּאר כֻּלָּן" (סנהדרין ז:). בְּבֵרוּר מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם יָשְׁבוּ בַּדִּין שְׁלֹשָׁה שׁוֹפְטִים.

— מִצָּה אֶת עֹמֶק הַדִּין^, הֶחְמִיר מְאֹד בַּדִּין, נָהַג לְפִי חֹמֶר הַדִּין לְלֹא וִתּוּר וּפְשָׁרָה: "אִם תְּמַצֶּה עֹמֶק הַדִּין, מִי יִצְדַּק לְפָנֶיךָ בַּדִּין?" (קליר, אל אמונה, מוסף א' ראש השנה). "אֲבָל אַבָּא לֹא הָיָה מְמַצֶּה... אֶת עֹמֶק הַדִּין, וּפְעָמִים אַף עָשָׂה עַצְמוֹ כְּמִתְעַלֵּם" (ביאליק, החצוצרה א).

— נִגְמַר דִּינוֹ* (סנהדרין עט:), הוּצָא פְּסַק־דִּינוֹ.

— נִזְדַּקֵּן הַדִּין* (סנהדרין מב.), נִתְיַשֵּׁן הַדִּין, עָבַר זְמַן רַב מִדַּי מִיּוֹם הַגָּשַׁת הַתְּבִיעָה.

— נָטַל דִּינוֹ* (בראשית רבה כח), בָּא עַל עָנְשׁוֹ, נֶעֱנַשׁ.

— נִתְעַצְּמוּ בַּדִּין* (סנהדרין לא:), טָעֲנוּ טַעֲנוֹתֵיהֶם, הִגִּישׁוּ עֲצוּמוֹתֵיהֶם.

— נָתַן אֶת הַדִּין*, 1*, הוּבָא בְּמִשְׁפָּט עַל מַעֲשָׂיו: "וְשׁוֹטִים שֶׁקִּלְקְלוּ עֲתִידִין לִתֵּן אֶת הַדִּין" (עבודה זרה נד:). 2° [בהרחבה] נָשָׂא בְּאַחֲרָיוּת, הִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

— עָמַד בַּדִּין* (בבא קמא עא:), נִשְׁפַּט, הוּבָא לִפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים.

— עָנָה אֶת הַדִּין*, הִשְׁהָה אֶת בִּצּוּעַ גְּזַר־הַדִּין: "אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד" (סנהדרין יא ד).

— צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין*, ראה למעלה: הִצְדִּיק אֶת הַדִּין.

— דִּין פְּרוּטָה כְּדִין מֵאָה* [בשינוי קל מן הנוסח בסנהדרין ח.], עַוְלַת בְּדָבָר הַקַּל בְּיוֹתֵר כְּמוֹהוּ כְּעַוְלַת בְּעִנְיָנִים חֲמוּרִים.

— יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר* (סנהדרין ו:), חֹק הוּא וְלֹא יַעֲבֹר! אֵי לְוַתֵּר וְאֵין לְרַחֵם בַּדִּין!

— לֵית דִּין וְלֵית דַּיָּן* (ארמית; ויקרא רבה כח), אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן, הָעוֹלָם הֶפְקֵר, אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.

— יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין* (סנהדרין ה:), כֹּחָם שֶׁל בּוֹרְרִים, שֶׁנִּתְמַנּוּ בְּהַסְכָּמַת שְׁנֵי הַצְּדָדִים, עָדִיף מִכֹּחַ מִשְׁפָּט ["ששניים שדנו — בעלי־דינין יכולין לחזור בהן, ושניים שעשו פשרה — אין בעלי־דינין יכולין לחזור בהן" (שם)]

ב. דִּין° ז' [מיוונית: dynamos כוח] [בפיסיקה] יְחִידַת־כֹּחַ בְּשִׁיטַת סֶנְטִימֶטֶר־גְּרַם־שְׁנִיָּה: כֹּחַ הַמַּקְנֶה לְמַסָּה שֶׁל גְּרַם אֶחָד תְּאוּצָה בְּשִׁעוּר שֶׁל סֶנְטִימֶטֶר אֶחָד בִּשְׁנִיָּה אַחַת. — [דִּינִים]

דַּיָּן, דַּיָּין ז' [מן דין; אכדית: dayanu; ארמית: דַּיָּנָא] 1. שׁוֹפֵט: "וְהָיָה ה' לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (שמואל א כד טו). 2^ [בקהילות ישראל] מוֹרֵה־הוֹרָאָה, שֵׁנִי בְּדַרְגָּתוֹ לָרַב. — [דַּיַּן־, דַּיָּנִים, דַּיָּנֵי־]

— דַּיַּן אַלְמָנוֹת (תהלים סח ו), תֹּאַר לֵאלֹהִים הָרָב אֶת רִיב הַחַלָּשׁ.

— בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת* (ברכות ט ב), בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים בְּהַגִּיעַ בְּשׂוֹרָה רָעָה, וּבְיִחוּד יְדִיעָה עַל מוֹת אָדָם.

דֵּין* מ"ג [ארמית] זֶה [רווח בביטויים:]

— דֵּין הֲנָיָן לִי, יָתְהוֹן לָא הֲנָיָן לִי* [על־פי בראשית רבה ט], זֶה הֲנָאָה לִי, אוֹתָם לֹא הֲנָאָה לִי, כְּלוֹמַר, זֶה מוֹצֵא חֵן בְּעֵינַי, וְאֵלֶּה – לָאו.

— לֵית דֵּין בַּר־נָשׁ* [על־פי שבת קיב:] 1*, אֵין זֶה בֶּן־אָדָם (אֶלָּא מַלְאָךְ!). 2° [בהלצה] אֵינֶנּוּ בְּחֶזְקַת אָדָם, הֲרֵיהוּ כִּבְהֵמָה...

— לָא מֵעָלְמָא הָדֵין° [על־פי קידושין פא.] לֹא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה.

דִּינָא* ז' [ארמית] דִּין [רווח בביטויים:]

— דִּינָא דְמַלְכוּתָא – דִּינָא* (נדרים כח.), דִּין הַמַּלְכוּת דִּין הוּא, דְּבַר הַשִּׁלְטוֹן חֹק הוּא וְיֵשׁ לְקַיְּמוֹ [רווחת גם הרישא בלבד:]

— דִּינָא דְמַלְכוּתָא* (נדרים כח.), דִּין הַמַּלְכוּת, חֹק הַמְּדִינָה: "לַעֲבֹר עַל דִּינָא דְמַלְכוּתָא וְלִגְנֹב אֶת לֵב הַמַּשְׁגִּיחִים" (יל"ג, פרוזה נו). "אֲבָל הֲלֹא יְכוֹלִים לְהִתְקַשֵּׁר עַל־פִּי דִּינָא דְמַלְכוּתָא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לא).

— זִילוּתָא דְבֵי־דִינָא* (בבא בתרא לב.), זִלְזוּל בְּבֵית־הַדִּין, בִּזָּיוֹן בֵּית־הַמִּשְׁפָּט.

— נְחִית לְעוּמְקָא דְדִינָא* (בבא מציעא קיז:), יָרַד לְעֹמֶק הַדִּין, מִצָּה אֶת הַדִּין.

דִּינְגוֹ° ז' [אוסטראלית] כֶּלֶב־בָּר הַמָּצוּי בְּאוֹסְטְרַלְיָה (Canis dingo), דּוֹמֶה בְּמַרְאֵהוּ לְכֶלֶב־רוֹעִים, אֵינוֹ נוֹבֵחַ. הוּא יוֹצֵא בַּלֵּילוֹת לְבַקֵּשׁ טֶרֶף לֹא בִּלְהָקוֹת, כְּדֶרֶךְ כַּלְבֵי־בָּר אֲחֵרִים.

דִּינוּג, ראה דִּנּוּג.

דִּינוֹסָאוּרוּס° ז' [יוונית: deinos איום + sauros לטאה] מַחְלָקָה שֶׁל זוֹחֲלִים קְדַם־הִיסְטוֹרִיִּים, מֵהֶם טוֹרְפִים וּמֵהֶם צִמְחוֹנִיִּים, שֶׁהָיוּ מְצוּיִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ וְהִגִּיעוּ בְּמִדּוֹתֵיהֶם מִמֶּטֶר אֶחָד וְעַד שְׁלֹשִׁים מֶטֶר (Dinosauria). [דִּינוֹסָאוּרִים]

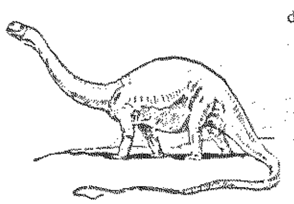

שירטוט של דינוסאורוס (1/425)

דִּינוּר° [מארמית: דִּי של + נוּר אש] שֶׁל אֵשׁ: "וְכָאן אַנְשֵׁי לֵבָב נִשְׁמָתָם אֲצוּלָה מִשְּׁבִיבִין דִּינוּר שֶׁמִּתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד" (מגדלי מו"ס, רצד). [ראה גם ערך דִּי, דִּי־נוּר]

דַּיָּנוּת^, דַּיָּינוּת נ' [מן דַּיָּן] (שאלות ותשובות) מִשְׂרַת הַדַּיָּן וְתַפְקִידוֹ: "וּמֻכְרַחַת הָיָה לְקַבֵּל אֶת הַדַּיָּנוּת אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ שֶׁל הַדַּיָּן הַזָּקֵן" (סוקולוב, במראות 42). — [דַּיָּנוּת־]

דינמו° ז׳ [מיוונית: dynamis כח] מכונה ההופכת אנרגיה מכנית, כגון של מכונת־קיטור או מפל־מים, לזרם חשמל. – [דינמואות]

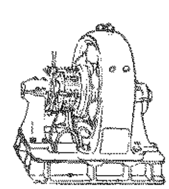
תבנית של דינאמו

דינמומטר° ז׳ [מיוונית: dynamis כוח + metron מידה] מדכח, מכשיר למדידת כחן של מכונות או שעור הכח הפועל על גוף כל־שהוא. – [דינמומטרים]

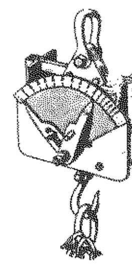
דינמומטר

דינמי° ת׳ [מיוונית: dynamis כוח] בן־תנועה, שאינו שוקט על שמריו, פועלומפעיל, ער ותוסס: אדם דינמי. יסודות דינמיים בחברה. ההפך: סטטי. – [דינמית, דינמיים, דינמיות]

– **דינמיות**° נ׳ ערנות, פעילות רבה, פעלתנות: דינמיות החברה בימינו. אדם בעל דינמיות.

– **דינמיזם**°, 1. ההשקפה כי העולם נמצא בתהליך בלתי פוסק של תנועה והשתנות. 2. ההנחה הפילוסופית, כי הדינמיקה והאנרגיה הן היסוד הראשוני בטבע ואינן תלויות בחמר.

– **דינמיקה**° נ׳ 1 [בפיסיקה] ענף במדעי הפיסיקה העוסק בחקי הכח והתנועה. 2, דינמיות, תנועה וערנות, תסיסה והתחדשות: הדינמיקה בחיי המדינה. דינמיקה של תנועת הנער.

דינמיט° ז׳ [מיוונית: dynamis כוח] חמר־נפץ מרסק העשוי ניטרו־גליצרין מחבר לחמר מוצק. על־פי־הרב מרכב הדינמיט ניטרו־גליצרין וניטרו־צלולוזה. שמושו העקרי למטרות צבאיות, לפצוץ סלעים, לפתיחת בורות וכדומה. מינים של דינמיט הם ג׳ליניט, מליניט ועוד. – [דינמיטים]

דינן*, **דיינן** ז׳ [מן דין, דין] אוהב להתדין, איש מדון: "וריבכם – מלמד שהיו דיננים" (מדרש תנאים ס׳ דברים, הופמן ז). – [דיננית, דיננים, דיננִיות]

דיס° ז׳ [מן דיסה] [בבנייה] תערבת דלילה של בטון מערבת בחצץ, שמשתמשים בה ליציקת יסודות וכדומה. – [דיס־]

דינר* ז׳ [לאטינית: denarius] 1*, שם מטבע של זהב או של כסף שהיה נהוג בימי־קדם ברומא: "דינר של כסף אחד מעשרים וחמשה בדינר של זהב" (בבא מציעא מד:). 2°, מטבע־זהב הנהוג בימינו בכמה מדינות (עיראק, פרס, יוגוסלביה). – [דינר־, דינרים, דינרי־]

דיסאג׳יו° ז׳ [איטלקית: disaggio קושי] [במסחר] הנכוי מן המחיר הרשמי או הנקוב של המטבע או ניר־הערך, כשמחירם בשוק נמוך מזה. הדיסאג׳יו מבטא על־פי־רב באחוזים [היפוכו – אג׳יו]

דיסא*, **דיסה**°, **דייסה** נ׳ [ארמית (ברכות לז:)] 1*, תבשיל סמיך של גריסים, פתיתים, תפוחי־אדמה וכדומה: "דיסת ארז כלה, דיסה מתוקה" (ביאליק, גן עדן). 2°, כנוי למשהו מערבב, ערבוביה, בליל: "השלגים אתמול נעשו דיסא אפרה" (גנסין, א 96). – [דיסת־, דיסות]

– **בשל דיסה**° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] גרם לתסבכת, ערבב ובלבל דברים: "איזו דיסה בשלת!"

דיסהרמוניה° נ׳ [מיוונית: dys לא + harmonia תצליל] 1, [במוסיקה] אי־הרמוניה, אי־התאמה בצלילים, חסר התמזגות. 2, חסר־תאום, נגוד, פרוד: "דיסהרמוניה כזו בין הרוח וצורתו" (אחד העם, ג). – [דיסהרמוניות]

דיסוננס° ז׳ [מלאטינית: dissonans שונה־צלילים] 1, [במוסיקה] צריר, חסר־הרמוניה, צרוף צלילים הצורם את האזן. 2, [בהשאלה] מעשה או התנהגות הנוגדים בצורה חריפה את ההשקפות או הנימוסים המקבלים: "הערתי הקטנה על דבר הקונגרס נחשבה כדיסוננס והעירה עלי חמת רבים" (אחד העם, קלה). 3, [בתורת־השירה] קצב בלתי־הרמוני בשיר העשוי לעורר אפקט פיוטי. – דיסוננסים]

דיסוק, ראה דסוק.

דיסטיכון° ז׳ [יוונית: distichon] [בתורת־השירה] דו־טור, בית בן שני טורים שונים זה מזה במקצבם, ביחוד כשהראשון הקסמטר (בן ששה קצבים), והשני – פנטמטר (בן חמשה קצבים).

דיסטנץ° ז׳ [גרמנית: Distanz; מלאטינית: distans המרוחק] מרוח, מרחק, חיץ: דיסטנץ בין המורה לתלמידיו, בין המנהל לפקידים.

דיסימילציה° נ׳ [לאטינית: dissimilis שונה] 1, [במדעי הטבע] התפרקות החמר האורגני המרכב בגוף החי לחמרים פשוטים – אגב שחרור האנרגיה המנצלת לתהליכי החיים של הגוף. 2, [בדקדוק] בדול, חלוף הגה בהגה אחר הדומה לו במקצת כדי להבדילו מן ההגה השוה הסמוך לו, כגון: "חנמאל" במקום "חננאל", "מרגלית" במקום "מרגרית" (Margarita).

דיסלוקציה° נ׳ [מלאטינית: dis לא + locus מקום] 1 [באנטומיה] נקע, יציאה של עצם ממקום חבורה במפרק. 2 [בצבא] העתקה של כחות־צבא ממקום למקום. 3 [בגיאולוגיה] שנוי בתנוחתן של שכבות גיאולוגיות. – [דיסלוקציות]

דיספוזיציה° נ׳ [לאטינית: dispositio עריכה] 1, [בצבא] מערך, הערכות החלקים השונים ביחידה צבאית וחלקת התפקידים ביניהם. 2, [בפסיכולוגיה] נטיה, זקה: דיספוזיציה לדכאון.

דיספרופורציה° נ׳ [מלאטינית: dis לא + proportio יחס] חסר התאמה, יחס בלתי־נכון בין מדות דבר אחד למדות משנהו: דיספרופורציה בציורי התינוקות. – [דיספרופורציות]

– **דיספרופורציוני**° ת׳ שיש בו דיספרופורציה.

דיסקוטק° ז׳ [צרפתית: discotheque, מן: disque תקליט מטיפון + יוונית: theke תיבה, תיק] כנוי למועדון לבדור ולבלוי חברתי בשמיעת מוסיקה מעל גבי תקליטים ובריקודים לצלילי מוסיקה כנ״ל. – [דיסקוטקים]

דיסקונטו° ז׳ [איטלקית: disconto; מלאטינית: computare למנות] נכיון, נכיון שטרות, תשלום הסכום הרשום בשטר על־ידי בנק וכו׳ לפני מועד פרעונו – בנכוי הרבית בעד הזמן מיום התשלום ועד יום הפרעון הרשום בשטר.

דיסקה, ראה דסקה. דיסקוס, ראה דסקוס.

דיסקורסיבי° ת׳ [מלאטינית: discursus דיון] 1, מחשבתי, הגיוני, שנעשה מתוך שקול־דעת. 2 [בתורת ההגיון] המרכב משורת

הַנְּחוּת שֶׁכָּל אַחַת תְּלוּיָה בְּקוֹדַמְתָּהּ וּמַתְנָה אֶת זוֹ הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ: חֲשִׁיבָה דִּיסְקוּרְסִיבִית. — [־בִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

דִּיסְקִיפְּלִינָה* נ׳ [לאטינית: disciplina הוראה] 1*, הוֹרָאָה, נֹהַג: ״יוֹדֵעַ נִימוּסַי וְדִיסְקִיפְּלִינָא שֶׁלִּי״ (ילמדנו, סוף ויקרא). 2°, מִשְׁמַעַת, צִיּוּת לְסֵדֶר וּלְנֹהַל קָבוּעַ: ״דִּיסְקִיפְּלִינָה הוּא מַכְנִיס לְתוֹךְ רוּחָם וּמְסַדֵּר עֲלֵיהֶם אֶת עוֹלָמָם הַפְּנִימִי״ (ביאליק, יוצר הגוסח). דִּיסְקִיפְּלִינָה צְבָאִית. 3°, שִׁיטָה, מִקְצוֹעַ מַדָּעִי וְשִׁיטָתִי. — [דִּיסְקִיפְּלִינוֹת]

— **דִּיסְקִיפְּלִינָרִי**° ת׳ מִשְׁמַעְתִּי: בֵּית־דִּין דִּיסְקִיפְּלִינָרִי בְּצָבָא.

דיסקית, ראה דִּסְקִית.

דִּיסְקַנְט° ז׳ [מלאטינית: dis מן + cantare לשיר] הַקּוֹל הָעֶלְיוֹן בְּאַרְבַּעַת קוֹלוֹת הַזִּמְרָה: הַקּוֹל הַגָּבוֹהַּ אֵצֶל יְלָדִים — מַקְבִּיל לְ״סוֹפְּרָנוֹ״ שֶׁל נָשִׁים. — [דִּיסְקַנְטִים]

דִּיסְקְרֶדִיטַצְיָה° נ׳ [מצרפתית: discrediter לשלול אימון] שְׁלִילַת־אֵמוּן, הוֹצָאַת שֵׁם רַע, הַשְׁמָצָה, הַבְאָשַׁת רֵיחַ.

דִּיסְקְרֶטִי° ת׳ [לאטינית: discretus מובדל] סוֹדִי, בִּלְתִּי־נִתָּן לְפִרְסוּם: יְדִיעָה דִּיסְקְרֶטִית. — [דִּיסְקְרֶטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

דִּיסֶרְטַצְיָה° נ׳ [לאטינית: dissertatio דיון] עֲבוֹדַת־מֶחְקָר, חִבּוּר מַדָּעִי הַנִּכְתָּב עַל־יְדֵי מֻסְמָךְ שֶׁל בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְשֵׁם קַבָּלַת תֹּאַר אֲקָדֵמִי (״דּוֹקְטוֹר״ וְכַדּוֹמֶה). — [דִּיסֶרְטַצְיוֹת]

דיע, ראה דֵּעַ. **דיעה**, ראה דֵּעָה.

דִּיעֲבַד*, רְאֵה בְּדִיעֲבַד*.

דיף [מן דֹּפִי]

~ פִּע׳ **דִּיֵּף**° פ״י נָתַן דֹּפִי, הִשְׁמִיץ: ״שֶׁקֶר!... אִי אַתְּ יוֹדַעַת אֶלָּא לְדַיֵּף דִּפִּיּוֹנִים״ (שנהר, א 230). — [לְדַיֵּף, מְ־, יְ־]

דיפדוף, ראה דִּפְדּוּף.

דִּיפוּזְיָה° [לאטינית: diffusio השתפכות] 1, [בפיסיקה] דִּיּוּת, פִּעְפּוּעַ, חֲדִירָה אִטִּית שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם (גַּז אוֹ נוֹזֵל) לְתוֹךְ חֹמֶר אַחֵר בְּמֵישָׁרִים אוֹ דֶּרֶךְ מְחִצָּה נְקֻבּוּבִית. 2, [בהשאלה] יְנִיקָה, סְפִיגָה שֶׁל מַשֶּׁהוּ מִמָּקוֹר אַחֵר. — [דִּיפוּזְיוֹת]

דיפוי, ראה דִּפּוּי. **דיפון**, ראה דִּפּוּן. **דיפוף**, ראה דִּפּוּף

דִּיפְּלוֹמָה° נ׳ [צרפתית: diplome; מיוונית: diploma תעודה מקופלת] תְּעוּדַת־גְּמָר שֶׁל בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ. — [דִּיפְּלוֹמוֹת]

דִּיפְּלוֹמָט° ז׳ [צרפתית: diplomate; מיוונית: diploma תעודה מקופלת] 1, מְדִינַאי, מְמֻנֶּה מִטַּעַם הַמְּדִינָה לְנַהֵל מַשָּׂא־וּמַתָּן עִם נְצִיגֵי מֶמְשְׁלוֹתֵיהֶן שֶׁל מְדִינוֹת זָרוֹת. 2 [בהשאלה] תַּכְסִיסָן, אָדָם פִּקֵּחַ וְעַרְמוּמִי בְּמַשָּׂאוֹ־וּמַתָּנוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת. — [דִּיפְּלוֹמָטִית דִּיפְּלוֹמָטִים, ־מָטִיּוֹת]

— **דִּיפְּלוֹמַטְיָה**° נ׳ 1, מְדִינָאוּת, נִהוּל מַשָּׂא־וּמַתָּן עִם מְדִינוֹת זָרוֹת; טִפּוּחַ יַחֲסֵי שָׁלוֹם וִידִידוּת עִם אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת תּוֹךְ שְׁמִירָה עַל טוֹבַת הָעִנְיָנִים שֶׁל מְדִינָתוֹ. 2, כֹּשֶׁר וּדְרָכִים לְפִתְרוֹן בְּעָיוֹת חֶבְרָתִיּוֹת שׁוֹנוֹת בְּדַרְכֵי מַשָּׂא־וּמַתָּן.

— **דִּיפְּלוֹמָטִי**° ת׳ 1, הַשַּׁיָּךְ לְדִיפְּלוֹמָט וּלְתַפְקִידָיו: הַצִּירִים וְהַקּוֹנְסוּלִים בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת נְתוּנִים בְּמִסְגֶּרֶת הַשֵּׁרוּת הַדִּיפְּלוֹמָטִי. 2, פִּקֵּחַ, עַרְמוּמִי בְּיַחֲסָיו עִם הַבְּרִיּוֹת.

— **תְּשׁוּבָה דִּיפְּלוֹמָטִית**°, תְּשׁוּבָה זְהִירָה וְחַמְקָנִית, תְּשׁוּבָה הַנִּשְׁמַעַת לִשְׁנֵי פָּנִים.

דִּיפְּלֶקְס° ז׳ [מיוונית: diploos כפול] שִׁיטָה בְּתִשְׁדֹּרֶת הַטֶּלֶגְרָפִית, שֶׁלְּפִיהָ נִתָּן לְהַעֲבִיר בְּתַיִל אֶחָד שְׁתֵּי טֶלֶגְרָמוֹת בְּעֵת אַחַת וּבְאוֹתוֹ כִּוּוּן.

דִּיפֶרֶנְצְיָאל° ז׳ [מלאטינית: differentia הבדל] 1 [במתימאטיקה] הֶפְרֵשׁ הַקָּטָן עַד אֵין־סוֹף בֵּין שְׁנֵי עֲרָכִים שֶׁל כַּמּוּת מִשְׁתַּנָּה. 2 [במכאניקה] מִתְקָן בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַמְאַפְשֵׁר לִשְׁנֵי גַּלְגַּלִּים לָנוּעַ בִּמְהִירוּת שׁוֹנָה עַל אוֹתוֹ צִיר, כְּגוֹן הַדִּיפֶרֶנְצְיָאל בְּמַנְגְּנוֹן הַגַּלְגַּלִּים בִּכְלֵי־רֶכֶב. — [־יָאלִים]

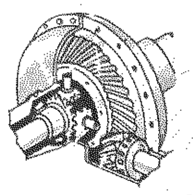

דיפרנציאל במכונית

— **דִּיפֶרֶנְצְיָאלִי**° ת׳ 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶבְדֵּל, הַמְיֻסָּד עַל הֶבְדֵּל וְהֶפְרֵשׁ. 2, [במתימאטיקה] שֶׁל תּוֹרַת הַדִּיפֶרֶנְצְיָאלִים: חֶשְׁבּוֹן דִּיפֶרֶנְצְיָאלִי וְאִינְטֶגְרָלִי.

— **דִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה**° נ׳ 1, מִיּוּן וְהַפְרָדָה, חֲלֻקָּה לַחֲלָקִים שׁוֹנִים בְּטִיבָם: דִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה שֶׁל הַתַּלְמִידִים בְּהֶתְאֵם לְכִשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם. דִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה מַעֲמָדִית. ״הַדִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ גִּוּוּן וְיִחוּד וְהַעֲמָקָה״ (ברש, ג 121).

דִּיפְרַקְצְיָה° נ׳ [לאטינית: diffractus שבור] [בפיסיקה] סְטִיָּה, הִשְׁתַּבְּרוּת אוֹ הִתְעַקְּמוּת גַּלֵּי־אוֹר אוֹ גַּלֵּי־קוֹל בְּשֶׁל מְעֻצּוֹרִים בְּדַרְכָּם.

דִּיפְתּוֹנְג° ז׳ [מיוונית: disphthongos צליל כפול] דּוּ־תְּנוּעָה, שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת הַמִּבְטָאוֹת בִּרְצִיפוּת אַחַת, כְּגוֹן: ei, ai. — [דִּיפְתּוֹנְגִים]

דיפתור, ראה דִּפְתּוּר. **דיפתר**, ראה דִּפְתֵּר.

דִּיפְתֶּרְיָה° נ׳ [מיוונית: diphthera עור] אַסְכָּרָה, מַחֲלָה דַּלַּקְתִּית מִדַּבֶּקֶת, בְּעִקָּר בִּקְרוּם הָרִירִי שֶׁל הַגָּרוֹן.

דִּיץ^ ז׳ [מן דִּיצָה] שִׂמְחָה: ״דַּרְכֵי דִּיץ שָׁךְ לְהַאֲבִילִי״ (קליר, איכה אשפתו, לט׳ כאב). — [דִּיץ־]

דִּיצָה* נ׳ [מן דוץ; ארמית: דִּיצוּתָא] שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן, הִלּוּלִים: ״גִּילָה, רִנָּה, דִּיצָה, חֶדְוָה״ (כתובות ח.). ״צֵא מִדְּחִיקָה לְדִיצָה״ (ינאי ה). ״זַמְּרוּ, הִתְפַּלְּלוּ בְּקוֹל. דִּיצָה בְּהַשְׁכָּמַת הָעוֹלָם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סא). — [דִּיצַת־, דִּיצוֹת]

— **דִּיצַת הָעַרְבִיִּים*** (כלים כד א), כִּנּוּי לְמִין מָגֵן קָטָן שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִמְשַׂחֲקֵי תַּחֲרוּת אֵצֶל הָעַרְבִיאִים בִּתְקוּפַת הַמִּשְׁנָה.

דיק [מארמית: דוק, דַּיֵּק]

~ פִּע׳ **דִּיֵּק*** פ״ע 1*, דִּקְדֵּק, הִקְפִּיד לְהַבְחִין בַּהֶבְדֵּל הַדַּק שֶׁבֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״רַבִּי נָתָן, דְּבַבְלָאָה הוּא, דַּיֵּק (וְדַיֵּק) בֵּין ׳פִּטְרוּהָ׳ לְ׳פִטְרוּהָ׳: ״תַּנָּא דִּידַן, דְּבַר אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הוּא, לָא דַּיֵּק (לָא דַּיֵּק)״ (גיטין סה:). הַסּוֹפֵר דִּיֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ. 2^, עָשָׂה בְּדַיְּקָנוּת, הִקְפִּיד לַעֲשׂוֹת בְּדִיּוּק גָּמוּר: ״שֶׁלּוֹמֵד הַרְבֵּה וְלֹא דִּיֵּק בְּלִמּוּד הַתִּינוֹקוֹת שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבְּשׁוּ״ (רש״י בבא בתרא כא.). ״נָא לְדַיֵּק״ (נוסח־סיום בהזמנה לישיבה, לאסיפה). פְּלוֹנִי מְדַיֵּק בַּעֲבוֹדָתוֹ. שְׁעוֹנִי מְדַיֵּק — אֵינוֹ מְמַהֵר וְאֵינוֹ מְאַחֵר. — [לְדַיֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּיַּק**°, נַעֲשָׂה בְּדִיּוּק — ראה ערך מְדֻיָּק.

~ הת' נִתְדַּיֵּק°, נַעֲשָׂה מְדֻיָּק: הַלָּשׁוֹן נִתְדַּיְּקָה בְּפִי דוֹבְרֶיהָ. — [לְהִתְדַּיֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

דָּיֵק ז' [אכדית: dayiqu] 1. מַעֲרֶכֶת שֶׁל מִגְדְּלֵי עֵץ אוֹ אֶבֶן, שֶׁהָיוּ בּוֹנִים בִּימֵי־קֶדֶם לְיַד חוֹמַת הָעִיר הַצָּרִים עָלֶיהָ, כְּדֵי לִירוֹת מֵעֲלֵיהֶם אֶל תּוֹךְ הָעִיר הַנְּצוּרָה: "וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ (עַל יְרוּשָׁלַיִם) וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר" (ירמיה נב ד–ה). 2°, קִיר־מָגֵן צְבָאִי. — [דְּיֵק־, דָּיֵקִים, דָּיֵקֵי־]

דיקדוק, ראה דִּקְדּוּק.

דיקדוקי, ראה דִּקְדּוּקִי. **דיקור**, ראה דִּקּוּר.

דיקוק, ראה דִּקּוּק. **דיקרור**, ראה דִּקְרוּר.

דַּיְּקוּת°, דייקות נ' [מן דיק, דַּיָּק] דִּיּוּק, דַּקְדּוּק: "וְהֶפְרֵשׁ רַב יֵשׁ בְּדַיְּקוּת הַלָּשׁוֹן בֵּין חָכָם לְמִתְחַכֵּם" (אברהם אבן־עזרא שמות יב ט). "זֶה הוּא שֶׁרָצָה לוֹמַר עִם דַּיְּקוּת רַב וְדִקְדּוּק" (כוזרי א עה). — [דַּיְּקוּת־]

דִּיקְט° ז' ראה לָבִיד.

דִּיקְטָט° ז' [מלאטינית: dictatum] 1. הַכְתָּבָה, תַּכְתִּיב, הוֹרָאָה מַה לִּכְתֹּב. 2 [בהשאלה] פְּקֻדָּה, צַו: הַסִּיעָה בַּפַּרְלָמֶנְט הִצְבִּיעָה לְפִי הַדִּיקְטָט שֶׁל הַמַּנְהִיג. — [דִּיקְטָטִים]

דִּיקְטָטוֹר° ז' [לאטינית: dictator] רוֹדָן, שַׁלִּיט שֶׁסַּמְכוּת שִׁלְטוֹנוֹ אֵינָהּ מֻגְבֶּלֶת. — [דִּיקְטָטוֹרִים]

— **דִּיקְטָטוּרָה°** נ' רוֹדָנוּת, שְׁלִיטָה מְלֵאָה וּשְׁלֵמָה שֶׁל יָחִיד אוֹ שֶׁל קְבוּצָה.

— **דִּיקְטָטוֹרִי°** ת' רוֹדָנִי, הַנּוֹהֵג בְּדִיקְטָטוּרָה: מִשְׁטָר רוֹדָנִי. הִתְנַהֲגוּת דִּיקְטָטוֹרִית.

דִּיקְטָפוֹן° ז' [מלאטינית: dictare לומר + יוונית: phone קול] מַכְשִׁיר הָרוֹשֵׁם עַל גָּלִיל שֶׁל חֹמֶר פְּלַסְטִי אֶת הַקּוֹלוֹת שֶׁמַּשְׁמִיעִים לְפָנָיו וְאַחַר הוּא חוֹזֵר וּמַשְׁמִיעָם עַל־יְדֵי הַפְעָלַת הַתְּקֶן מְיֻחָד. — [דִּיקְטָפוֹנִים]

דיקלום, ראה דִּקְלוּם. **דִּיקָן°** ז' ראה דְּיוֹקָן.

דַּיְּקָן°, דייקן ז' [מן דיק, דַּיֵּק] 1. מִי שֶׁעוֹשֶׂה כָּל דָּבָר בְּדִיּוּק וְכָרָאוּי — בִּזְמַנּוֹ אוֹ בְּכָל פְּרָטָיו, מְדַקְדֵּק בְּכָל הֲלִיכוֹתָיו: "דַּיְּקָנִים בְּמַאֲכָל" (רש"י נדרים מט:). אָדָם דַּיְּקָן בַּעֲבוֹדָתוֹ. 2. מְדַקְדֵּק, בָּקִי בְּדִקְדּוּק הַלָּשׁוֹן: "וְכֵן אָמְרוּ הַדַּיְּקָנִים כִּי דְּגֻשַׁת 'אִשָּׁה' בַּעֲבוּר נוּן מִלְּשׁוֹן 'אֱנוֹשׁ' לְזָכָר" (ר"י קמחי, ספר הגלוי צו). — [דַּיְּקָנִית, דַּיְּקָנִים, דַּיְּקָנִיּוֹת]

דַּיְּקָנוּת°, דייקנות נ' [מן דַּיְּקָן] מִדָּתוֹ שֶׁל הַדַּיְּקָן, הַקְפָּדָה לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר בִּזְמַנּוֹ לְכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו: דַּיְּקָנוּת בַּעֲבוֹדָה. "דַּיְּקָנוּת הַנְדָּסִית, חֶשְׁבּוֹן קַר וַחֲסַר־רֶגֶשׁ" (סוקולוב, אישים 88). — [דַּיְּקָנוּת־]

דַּיְּקָנִי°, דייקני ת' [מן דַּיְּקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּיּוּק, מְדֻיָּק: פְּעֻלָּה דַּיְּקָנִית. — [דַּיְּקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דִּיקְצְיָה° נ' [מלאטינית: dictio מבטא] חִתּוּךְ הַדִּבּוּר, מִבְטָא הָאוֹתִיּוֹת וְהַתְּנוּעוֹת: הַקַּרְיָן קָרָא אֶת הַשִּׁיר בְּדִיקְצְיָה בְּרוּרָה. — [דִּיקְצִיּוֹת]

דִּיר* ז' [מן דור] מִבְנֶה אֲרָעִי לְצֹאן, אוֹ מַחְסָן לְעֵצִים: "הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר" (בבא קמא ו א). "עֲצָמוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בְּדִיר הָעֵצִים" (עדויות ח ה). — [דִּיר־, דִּירִים, דִּירֵי־]

דיר [מן דִּיר]

~ פִּע' **דִּיֵּר*** פ"י הִתְקִין דִּירִים אוֹ גְּדֵרוֹת לַצֹּאן בַּשָּׂדֶה, כְּדֵי שֶׁתִּזְדַּבֵּל הָאֲדָמָה: "הַמְדַיֵּר אֶת שָׂדֵהוּ" (שביעית ג ד). "אֵין מְדַיְּרִין (אֶת הַשָּׂדֶה) לֹא בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּיָמִים טוֹבִים" (מועד קטן י ב). [וראה גם דור, דִּיֵּר]. — [לְדַיֵּר אֶת־, מְדַיֵּר, יְ־]

~ הת' **נִדַּיֵּר***, נִבְנוּ בּוֹ (בַּשָּׂדֶה) דִּירִים לַצֹּאן כְּדֵי שֶׁתִּזְדַּבֵּל הָאֲדָמָה: "שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה... שֶׁנִּטַּיְּבָה אוֹ שֶׁנִּדַּיְּרָה" (שביעית ד ב). — [לְהִדַּיֵּר, מִדַּיֵּר, יִ־]

דַּיָּר*, דייר ז' [מן דור] 1*. אָדָם שֶׁשָּׂכַר דִּירָה אוֹ חֶדֶר לָגוּר: "בַּעַל־הַבַּיִת מְמַחֶה עַל־יְדֵי דַיָּר וְאֵין דַּיָּר מְמַחֶה עַל־יְדֵי בַּעַל־הַבַּיִת" (ירושלמי מעשרות נ ד). 2°, שָׁכֵן, מִי שֶׁגָּר בְּדִירָה שְׂכוּרָה אוֹ קְנוּיָה בְּבַיִת גָּדוֹל (מְשֻׁתָּף אוֹ פְּרָטִי): פְּגִישַׁת דַּיָּרֵי הַבַּיִת. וַעַד הַדַּיָּרִים. — [דַּיַּר־, דַּיֶּרֶת, דַּיָּרִים, דַּיָּרֵי־, דַּיָּרוֹת]

— **דַּיַּר־מִשְׁנֶה°**, מִי שֶׁשָּׂכַר חֶדֶר אוֹ חֵלֶק מִדִּירָה אֵצֶל דַּיָּר.

דיראון, ראה דֵּרָאוֹן. **דירבון**, ר' דִּרְבּוּן. **דירדור**, ר' דִּרְדּוּר.

דִּירָה* נ' [מן דור] מָעוֹן, מִשְׁכָּן, בֵּית־מְגוּרִים: "דִּירָה נָאָה... וְכֵלִים נָאִים" (ברכות נז:). "'בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ'... צֵא מִדִּירַת קֶבַע וְשֵׁב בְּדִירַת אֲרַעי" (סוכה ב.). — [דִּירַת־, דִּירוֹת]

— **בֵּית־דִּירָה***, בֵּית מְגוּרִים: "הַגִּנָּה... מֻקֶּפֶת גָּדֵר... וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בָהּ שׁוֹמֵירָה אוֹ בֵּית־דִּירָה" (עירובין ב ה).

— **הֶעְתִּיק דִּירָתוֹ°, עָקַר דִּירָתוֹ°**, עָבַר לָגוּר בְּדִירָה אַחֶרֶת: "כְּשֶׁרוֹצֶה הָאִישׁ לְהַעְתִּיק דִּירָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם" (שו"ת ר"י בן ששת). "מְשֶׁעָקַר הַדּוֹד דִּירָתוֹ וְהֶחָצֵר הַסְּמוּכָה נִתְרוֹקְנָה" (ביאליק, מאחורי ג).

— **דִּירָה דְּבֵי שֻׁתָּפֵי°** [על דרך "קדרא דבי שותפי"] דִּירָה מְשֻׁתֶּפֶת: "הַנֶּפֶשׁ הִיא דִירָה דְּבֵי שֻׁתָּפֵי לְהַרְבֵּה רָשֻׁיּוֹת" (מנדלי מו"ס, תכז).

דַּיָּרָה*, נ' [מן דַּיָּר?] שֵׁם תּוֹלַעַת מִמַּזִּיקֵי־הַתְּבוּאָה: "הַדַּיָּרָה וְהַכִּנָּה שֶׁבַּתְּבוּאָה" (פרה ט ב). — [דַּיֶּרֶת־, דַּיָּרוֹת, דַּיָּרוֹת־]

דירוג, ראה דֵּרוּג.

דַּיָּרוּת°, דיירות נ' [מן דַּיָּר] יְשִׁיבָה בְּדִירָה שְׂכוּרָה: חֻקֵּי הַדַּיָּרוּת. — [דַּיָּרוּת־]

דִּירִיזָ'בְּל° ז' [מצרפתית: dirigeable ניתה] סְפִינַת־אֲוִיר, כַּדּוּר הַמְמֻלָּא מֵימָן אוֹ הֶלְיוּם אוֹ גַּז אַחֵר שֶׁהוּא קַל הַרְבֵּה מִן הָאֲוִיר, מוּנָע עַל־יְדֵי מָנוֹעַ וְנֻטֶּה לִצְדָדִים בְּהֶגֶה. — [דִּירִיזָ'בְּלִים]

דיריז'אבל

דִּירֹנֶת°, דירונת נ' [מן דִּירָה] דִּירָה קְטַנָּה. — [דִּירוֹנוֹת]

דִּירֶקְטוֹר° ז' [לאטינית של ימי-הביניים: director] מְנַהֵל, רֹאשׁ מוֹסָד (חֶבְרָה, בַּנְק וְכַדּוֹמֶה). — [דִּירֶקְטוֹרִים]

— **דִּירֶקְטוֹרְיוֹן°** ז' מִנְהָלָה, חֶבֶר מְנַהֲלִים שֶׁל מוֹסָד, הַנְהָלָה עֶלְיוֹנָה: הַדִּירֶקְטוֹרְיוֹן שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת. דִּירֶקְטוֹרְיוֹן שֶׁל הַבַּנְק הַלְּאֻמִּי.

דִּירֶקְטִיבָה° נ׳ [צרפתית: directive; מלאטינית: dirigere לנהל] הַנְחָיָה, הוֹרָאָה מְפֹרֶשֶׁת שֶׁעַל־פִּיהָ יֵשׁ לִפְעֹל וּלְהִתְנַהֵג: הָאֲסֵפָה הַכְּלָלִית קָבְעָה דִּירֶקְטִיבוֹת לַוַּעַד הֶחָדָשׁ שֶׁנִּבְחַר. — [־טִיבוֹת]

דִּירָתִי° ת׳ [מן דִּירָה] שֶׁל דִּירָה, הַמְיֻחָד לְכָל דִּירָה: מַד־מַיִם דִּירָתִי. חֲלֻקָּה דִּירָתִית שֶׁל הוֹצָאוֹת הַחֲזָקַת הַבַּיִת. — [־תִית, דִּירָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

דַּיִשׁ ז׳ [מן א׳ דוש] 1. דְּרִיכַת שִׁבְּלֵי הַתְּבוּאָה בְּרֶגֶל אוֹ בְּמוֹרַג כְּדֵי לְהוֹצִיא אֶת הַגַּרְעִינִים מִן הַשִּׁבֳּלִים וְכֵן כְּדֵי לְמַעֵךְ וּלְרַכֵּךְ אֶת הַקַּשׁ וּלְהָפְכוֹ לְתֶבֶן לְאֹכֶל לַבְּהֵמוֹת: "וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר" (ויקרא כו ה). 2*. הַתְּבוּאָה שֶׁנִּדּוֹשָׁה: "דַּיִשׁ מְיֻחָד שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע" (ספרי קכה:). 3*. דְּרִיכָה, רְמִיסָה: "מָה עָפָר עָשׂוּי דַּיִשׁ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל עֲשׂוּיִים דַּיִשׁ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם" (פסיקתא רבתי מה:). — [דֵּישׁ־]

דָּיֵשׁ פ״י ראה דוש.

דַּיָּשׁ°, דייש ז׳ [מן דוש, דַּיִשׁ] עוֹסֵק בְּדַיִשׁ, חוֹבֵט תְּבוּאָה. — [דַּיֶּשֶׁת, דַּיָּשִׁים, דַּיְּשֵׁי־, דַּיָּשׁוֹת, דַּיְּשׁוֹת־]

דישאה, ראה דִּשְׁאָה. **דישדוש**, ראה דִּשְׁדּוּשׁ.

דִּישָׁה* נ׳ [מן דוש, דָּשׁ] 1*. דַּיִשׁ, חֲבִיטַת שִׁבְּלֵי הַתְּבוּאָה לְהוֹצִיא מֵהֶן אֶת גַּרְגְּרֵיהֶן: "אֵין דִּישָׁה אֶלָּא לִגְדוּלֵי קַרְקַע" (שבת עה.). 2÷. דְּרִיסָה, רְמִיסָה: "כְּתֵל גַּגָּה מִתּוֹךְ שֶׁאֵין דָּשִׁין אוֹתָהּ מִבִּפְנִים, צְרִיכָה דִּישָׁה מִבַּחוּץ" (רש״י בבא בתרא כב:). 3* [בהשאלה ובלשון־נקייה] הִזְדַּוְּגוּת מִינִית, בְּעִילָה (נידה מא:). — [דִּישַׁת־, דִּישׁוֹת]

דִּישׁוֹן ז׳ [אולי מן דוש] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק מִמִּשְׁפַּחַת הַצְּבָאִים (Addax nasomaculata). נִזְכָּר בַּתּוֹרָה בִּרְשִׁימַת הַחַיּוֹת הַטְּהוֹרוֹת (דברים יד ה). הַדִּישׁוֹן הוּא בַּעַל קַרְנַיִם נְבוּבוֹת אֲרֻכּוֹת וּמְפֻתָּלוֹת, רֹאשׁוֹ וְצַוָּארוֹ חוּמִים, מוּל הָעֵינַיִם רְצוּעַת־רֹחַב לְבָנָה, שְׁאָר חֶלְקֵי הַגּוּף לְבָנִים־צְהַבְהַבִּים. הַדִּישׁוֹנִים חָיוּ בָּעֵבֶר בַּעֲדָרִים קְטַנִּים בִּדְרוֹם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמִּזְרָחִי. רֻבָּם נִכְחֲדוּ בְּיָמֵינוּ. — [דִּישׁוֹנִים]

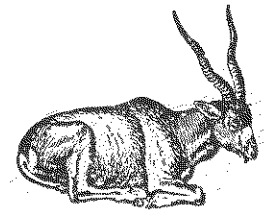
דישון (1/35)

דישון, ראה דִּשׁוֹן.

א׳ **דית** [מארמית: דַּיֵּית (פסחים ל:) הזיע]

~ פִּעֵ׳ **דִּיֵּת**÷ פ״ע פָּלַט טִפּוֹת דַּקּוֹת דֶּרֶךְ נַקְבּוּבִיּוֹת שֶׁבְּעוֹר אוֹ בִּכְלִי חֶרֶס וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: "הַכֵּלִים שֶׁיָּזִיעוּ וִידַיְּתוּ" (קאנון ג י). "עַל סִפֵּי שְׁלֹשֶׁת הַחַלּוֹנוֹת... עָמְדוּ בְּתוֹךְ קְעָרִיּוֹת חֶרֶס (כַּדִּים) מְלֵאִים מַיִם, מְדַיְּתִים תָּמִיד כְּמַזִּיעִים" (ברש, ב 375). — [לְדַיֵּת, מְדַיֵּת, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְדַּיֵּת**÷, בִּצְבֵּץ וְיָצָא דֶּרֶךְ נַקְבּוּבִיּוֹת טִפִּין־טִפִּין: "יִתְדַּיֵּת מֵהֶם חֲלוּדָה" (קאנון ד ד). הַמַּיִם מִתְדַּיְּתִים לְאַט לְאַט מִכְּלִי־חֶרֶס. — [לְהִתְדַּיֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ **דית** [מן דְּיוֹ, דְּיוֹת]

~ פִּעֵ׳ **דִּיֵּת°** פ״י 1. הִשְׁחִיר בִּדְיוֹ אוֹ בִּדְיוֹת (טוּשׁ): "הַלַּיְלָה דִּיֵּת אֶת הַחַלּוֹנוֹת בִּדְיוֹ כְּחֻלָּה" (טברסקי, אקוסטה א 114). 2. עָשָׂה "רֶטוּשׁ", הִשְׁחִיר וְתִקֵּן אֶת הַפְּגִימוֹת שֶׁבְּהֶעְתֵּקֵי־הַצִּלּוּם. — [לְדַיֵּת, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **דֻּיַּת°**, 1. הֻשְׁחַר בִּדְיוֹ אוֹ בִּדְיוֹת (טוּשׁ). 2. נַעֲשָׂה בּוֹ "רֶטוּשׁ", תֻּקְּנוּ הַפְּגִימוֹת שֶׁחָלוּ בּוֹ בִּשְׁעַת הַעְתָּקַת הַצִּלּוּמִים: תַּצְלוּם מְדֻיָּת יָפֶה. — [מְדֻיָּת, יְדֻיַּת]

~ הִתְ׳ **נִתְדַּיֵּת°**, הֻשְׁחַר, נִרְשַׁם בִּדְיוֹת: "קַוִּים מִתְדַּיְּתִים לָהֶם... כֵּהִים כְּשֶׁפֶךְ דְּיוֹ" (יזהר, צקלג 174). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

א׳ **דַּיֶּתֶת*** ז׳ [מן א׳ דית] חֲדִירַת נַסְיוּב הַדָּם מִתּוֹךְ צִנּוֹרוֹת־הַדָּם לְתוֹךְ הֶחֲלָלִים שֶׁבְּרִקְמוֹת הַגּוּף. — [דַּיֶּתֶת־]

ב׳ **דַּיֶּתֶת°** ז׳ [מן ב׳ דית] רֶטוּשׁ, תִּקּוּן הַפְּגָמִים שֶׁבְּהֶעְתֵּקֵי צִלּוּמִים. — [דַּיֶּתֶת־]

דַּיָּת°, דיית ז׳ [מן ב׳ דית, דִּיֵּת] עוֹבֵד בִּדְיוֹת (רֶטוּשׁ). — [דַּיֶּתֶת, דַּיָּתִים, דַּיְּתֵי־, דַּיָּתוֹת, דַּיְּתוֹת־]

א׳ **דַּיָּתוּת**÷, **דייתות** נ׳ [מן א׳ דית, דִּיֵּת] סְגֻלָּתוֹ שֶׁל חֹמֶר לְדַיֵּת (לְהַעֲבִיר דַּרְכּוֹ נוֹזְלִים, לְהַזִּיעַ) (קאנון ג יד). — [דַּיָּתוּת־]

ב׳ **דַּיָּתוּת°, דייתות** נ׳ [מן דַּיָּת] עֲבוֹדַת רֶטוּשׁ, מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַדַּיָּת. — [דַּיָּתוּת־]

דְּיָתֵיקֵי*, דייתיקי נ׳ [יוונית: diatheke] שְׁטַר־צַוָּאָה, צַוָּאַת שְׁכִיב־מְרַע, תְּעוּדָה שֶׁבָּהּ אָדָם רוֹשֵׁם הוֹרָאוֹת כֵּיצַד יֵחָלֵק רְכוּשׁוֹ אַחֲרֵי מוֹתוֹ: "וְאֵלּוּ כּוֹתְבִין בַּמּוֹעֵד... דְּיָתֵיקֵי, מַתָּנָה וּפְרוֹזְבּוּלִין" (מועד קטן ג ג). — [דְּיָתֵיקָאוֹת]

דִּיתִירַמְבִּי° ת׳ [מיוונית: dithyrambos שיר־הלל לכבוד אל היין בכחוס] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּתוֹס רַב, נִלְהָב: סִפְרוּת דִּיתִירַמְבִּית וּמְלִיצִית. — [־בִּית, דִּיתִירַמְבִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

דַּךְ ת׳ [מן דכך; קרוב אל דכא] רָצוּץ, מְדֻכָּא, מְעֻנֶּה: "וִיהִי ה׳ מִשְׂגָּב לַדָּךְ" (תהלים ט י). "דַּכִּים אָנוּ, קַבְּלוּנוּ!" (בראשית רבה ה). "דָּם דַּכִּים, נִטְבָּעִים וְאוֹבְדִים" (ביאליק, הצור והגל). "אֲנִי מִסְכֵּן עָנִי דַּךְ מָךְ" (הזז, יעיש ג 189). — [דַּכָּה, דַּכִּים, דַּכּוֹת]

— **דַּךְ־רוּחַ°** (על־פי תהלים לד יט), מֻכֵּה־יָגוֹן, אָבֵל: "וִיגֵעֵי בֶּכִי וְדַכְּאֵי רוּחַ הִנָּם עוֹמְדִים" (ביאליק, בעיר ההריגה).

— **דַּךְ מְדֻכְדָּךְ*** [שאול מן ויקרא רבה לד, ושם לא כצירוף] שָׁבוּר וְרָצוּץ, מְדֻכָּא מְאֹד.

דכא [קרוב אל דכה, דכך, דכדך; ארמית: דְּכָא]

~ פִּעֵ׳ **דִּכֵּא** פ״י 1. הִכְנִיעַ, עִנָּה, הִשְׁפִּיל: "אַל תִּגְזָל־דָּל... וְאַל־תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר" (משלי כב כב). "עַמְּךָ ה׳ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ" (תהלים צד ה). 2°. רוֹצֵץ, דִּכְדֵּךְ: "רְצוּצָה, דְּכָאוּהָ יְגִיעוֹת שָׁוְא" (ביאליק, אלמנות). מַרְאֵה הַהֶרֶס עָשָׂה רֹשֶׁם מְדַכֵּא. — [לְדַכֵּא אֶת־, מְדַכֵּא, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **דֻּכָּא**, הֻכְנַע, הֻשְׁפַּל, נִשְׁבַּר: "וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֹנֹתֵינוּ" (ישעיה נג ה). "בִּמְקוֹם שֶׁתִּצְהַלְנָה גַּם עַצְמוֹת דֻּכָּאוּ" (ביאליק, המתמיד). "שֶׁהָיָה עָנִי גָּדוֹל וּמְדֻכָּא בַּעֲנִיּוּת" (עגנון, כלה ז). "מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ יָשַׁב יָעִישׁ... קוֹמָתוֹ כְּפוּפָה וּפָנָיו כְּיוֹם הַמְעֻנָּן" (הזז, יעיש א 42). הַמֶּרֶד דֻּכָּא בְּיָד חֲזָקָה. — [מְדֻכָּא, יְדֻכָּא]

~ התפ׳ הִדַּכָּא, נִשְׁבַּר, הִכָּנַע, הֻשְׁפַּל: "יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל" (איוב ה ד). — [לְהִדַּכֵּא, מִ־, יִ־]

~ נפ׳ נִדְכָּא, רְאֵה עֵרֶךְ נִדְכָּא.

דַּכָּא ת׳ [מן דכא, דָּכָא] 1. נַעֲנֶה, נִכְנָע, רָצוּץ, מְדֻכְדָּךְ: "דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ" (ישעיה נז טו). "וַאֲנַחְנוּ דוֹר דַּכָּא, קְצַר־יָד, בְּנֵי עַם עָנִי" (ביאליק, למתנדבים בעם). "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁמַע מִקְּצֵה הָאַכְסַדְרָה... קוֹל דַּכָּא" (בורלא, כיסופים 19). — [דַּכָּאָה, דַּכָּאִים, דַּכְּאֵי־, דַּכָּאוֹת]

— דַּכָּא־רוּחַ, מֻכֵּה־יָגוֹן, שָׁרוּי בְּאֵבֶל: "קָרוֹב ה׳ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ" (תהלים לד יט).

— עַד דַּכָּא, עַד כְּנִיעָה גְּמוּרָה, עַד חָרְמָה: "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא" (תהלים צ ג).

דִּכָּאוֹן°, דיכאון ז׳ [מן דכא, דָּכָא] 1. שִׁבְרוֹן־רוּחַ, דִּכְדּוּךְ, צַעַר גָּדוֹל אוֹ דְאָגָה כְּבֵדָה הַמְּעִיקִים עַל הַלֵּב: אַחֲרֵי הָאָסוֹן שֶׁקָּרָה לוֹ יָרְדָה עָלָיו רוּחַ דִּכָּאוֹן. 2. [בפתולוגיה] מָרָה שְׁחוֹרָה, מֶלַנְכּוֹלְיָה, דֶּפְּרֶסְיָה נַפְשִׁית. — [דִּכְאוֹן־]

דַּכָּאוּת° נ׳ [מן דכא] דִּכָּאוֹן, דִּכְדּוּךְ, כְּנִיעָה: "כְּהַבִּיטְךָ רָם דַּכָּאוּת שָׁפָל" (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). "רוּחַ נְכֵאָה, דַּכָּאוּת לֵב שִׁבְרוֹנִים" (רש״י, ה׳ אלהים, סליחה). "הִנְנוּ אֲתָאנוּ לָךְ בְּשִׁבְרוֹן רוּחַ וְדַכְּאוּת־לֵב" (אמנת, סליחות צום גדליה). — [דַּכְּאוּת־]

דִּכְדּוּךְ*, דיכדוך ז׳ [מן דכדך, דִּכְדֵּךְ] שִׁבְרוֹן, דִּכָּאוֹן [רווח בעיקר בצירופים:]

— דִּכְדּוּךְ־נֶפֶשׁ, 1*. שִׁבְרוֹן לֵב, כְּנִיעָה מֻחְלֶטֶת: "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא — עַד דִּכְדּוּכָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ" (ירושלמי חגיגה עז ב). 2°. דִּכָּאוֹן, יָגוֹן, צַעַר עָמֹק: "אֲנִי נֶחְשַׁבְתִּי בְּעֵינֵי הַכֹּל לְבֶן־יְשִׁיבָה פָּשׁוּט, מַה שֶּׁגָּרַם לִי דִּכְדּוּךְ־נֶפֶשׁ גָּמוּר" (ברנר, א 26). "בָּהּ בַּשָּׁעָה צָפוּ דִּכְדּוּכֵי נַפְשׁוֹ וְדִלּוּתוֹ מִתּוֹךְ עֵינָיו" (עגנון, אלו ק).

— דִּכְדּוּכֵי־עֲנִיּוּת° [על־דרך "דקדוקי עניות"] צָרוֹת הַדַּלּוּת: "עָנִי וְאֶבְיוֹן מְדֻכְדָּךְ בְּדִכְדּוּכֵי עֲנִיּוּת" (הזז, יעיש ג 144).

דכדך [מן דכך]

~ פע׳ דִּכְדֵּךְ° פ״י דִּכָּא, הֵעִיק, הִכְאִיב: "בְּשָׁעָה שֶׁאָנוּ עוֹבְרִים עַל אוֹתוֹ הַמִּפְתָּן הַנִּרְפָּשׁ וְהַמְדַכְדֵּךְ" (ברנר, א 147). "זָרָה הַלִּיאָה עֲרֵמָה זוֹ מְדַכְדֶּכֶת" (פיכמן, א). "הַדַּלּוּת הַמְדַכְדֶּכֶת הַזֹּאת" (קרליבך, הודו 81). הַהֶרֶס הָרַב דִּכְדֵּךְ אוֹתָנוּ עַד עָפָר. — [לְדַכְדֵּךְ אֶת־, מְדַכְדֵּךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ דֻּכְדַּךְ*, נִשְׁבַּר, עֻנָּה, דֻּכָּא, הִתְעַנָּה בְּיִסּוּרִים: "מְדֻכְדָּךְ נֶפֶשׁ" (בן־סירא ד ב). "מִסְכֵּן — שֶׁהוּא בָּזוּי לַכֹּל... דַּךְ — מְדֻכְדָּךְ" (ויקרא רבה לד). "יֵצְאוּ מֵהֶם בְּפִתְחֵי־נֶפֶשׁ, מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ, וְאֵין כֹּחַ בּוֹ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו" (מגדלי מו״ס, קנד). "רְצוּצָה וּמְדֻכְדֶּכֶת כֻּלָּהּ" (ביאליק, אלמנות). — [מְדֻכְדָּךְ, יְדֻכְדַּךְ]

~ התפ׳ הִתְדַּכְדֵּךְ°, נִדְכָּא, נַעֲשָׂה מְדֻכָּא בְּיוֹתֵר: "עָבַד וְסָבַל וְנִדְרַס וְנָדוֹשׁ וְנִתְדַּכְדֵּךְ" (סוקולוב, במראות 497). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— דַּךְ מְדֻכְדָּךְ°, רְאֵה לְעֵיל עֵרֶךְ דַּךְ.

דַּכְדֶּכֶת°, דיכדוכת נ׳ [מן דכדך, דִּכְדֵּךְ] דִּכְדּוּךְ רַב, דִּכָּאוֹן: "חֶדְוָה מְרֻסֶּנֶת דְּאָגוֹן וְדַכְדֶּכֶת" (גרינברג, רחובות מט). — [דַּכְדֶּכֶת־]

דכה [קרוב אל דכא, דכך]

~ פע׳ דָּכָה פ״ע הָיָה נִכְנָע, נִשְׁבַּר, דָּכָא: "יִדְכֶּה יָשֹׁחַ" (תהלים י י). — [לִדְכּוֹת, דּוֹכֶה, יִדְכֶּה]

~ נפ׳ נִדְכָּה, נִכְנַע, נִשְׁבַּר: "לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, אֱלֹהִים, לֹא תִבְזֶה" (תהלים נא יט). — [לְהִדָּכוֹת, נִדְכֶּה, יִדָּכֶה]

~ פע׳ דִּכָּה פ״י דִּכָּא שִׁבֵּר, הִכְנִיעַ: "תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת דִּכִּיתָ" (תהלים נא י). — [לְדַכּוֹת, דִּכִּיתִי, מְדַכֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ דֻּכָּה°, דֻּכָּא, נִשְׁבַּר: "אֶהֱב גֵּר וְאַל תּוֹנֶה מְדֻכֶּה אֲשֶׁר אֵין לוֹ אֱיָל" (הנגיד, בן־משלי פב). "הוֹלְכִים וּמְדֻכִּים בְּתַחֲלוּאִים" (רש״י דברי הימים ב כב י). — [מְדֻכֶּה, יְדֻכֶּה]

דַּכָּה נ׳ [נוסח אחר: דַּכָּא] רְצִיצָה, מְכִתָּה [בא בעיקר בצירוף:]

— פְּצוּעַ־דַּכָּה (דברים כג ב), מִי שֶׁנִּפְגְּעוּ אֲשָׁכָיו.

דִּכּוּא°, דיכוא ז׳ [מן דכא, דָּכָא] דִּכָּאוֹן, דִּכְדּוּךְ: "נִגְמְרָה תְּפִלַּת עַרְבִית מִתּוֹךְ דִּכּוּא־הָרוּחַ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנב). — [דִּכּוּא־]

דִּכּוּי°, דיכוי ז׳ [מן דכה, דִּכָּה] הַכְנָעָה: "בְּדִכּוּי אֲסִירֵי הָאָרֶץ" (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים). הַצָּבָא נָקַט פְּעֻלּוֹת נִמְרָצוֹת לְדִכּוּי הַמֶּרֶד. — [דִּכּוּי־]

דָּכוֹן* ז׳ [אולי שינוי־נוסח מן דוּכָן] כַּן, אִצְטַבָּה קְבוּעָה בַּכֹּתֶל לְיַד הַכִּירָה לָשִׂים עָלֶיהָ כְּלֵי־מִטְבָּח וְכַדּוֹמֶה: "דָּכוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל קְדֵרוֹת" (כלים ז ב). — [דְּכוֹן־, דְּכוֹנִים, דְּכוֹנֵי־]

דִּכּוּן*, דיכון ז׳ (ירושלמי שביעית לה ד) [נוסח אחר במקום רִכּוּן] כְּפִיפָה, הַרְכָּנָה. — [דִּכּוּן־]

דֳּכִי ז׳ [מן דכה] שְׁאוֹן גַּלִּים, קוֹל הִתְנַפְּצוּת הַגַּלִּים הַגְּדוֹלִים בַּיָּם: "יִשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם, יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם" (תהלים צג ג). "אִם יֶהֱגֶה הַיָּם... וְשׁוֹקְקִים הַדֳּכָיִים?" (טשרניחובסקי, שירים 120). "כְּסֶלַע תַּלְפִּיּוֹת אֵיתָן וּמוּצָק מִתּוֹךְ דֳּכִי־יָם לְלֹא חוֹף" (סוקולוב, אישים 41). "וְשַׁאֲגַ קוֹל בְּכִיּוֹת, טֶבַע צוּל דָּכְיוֹת" (קליר, אנסיכה, מוסף א׳ ראש־השנה). — [דֳּכִי־, דָּכְיוֹ; דְּכָיִים, דָּכְיֵי־, גם דָּכְיוֹת]

דָּכְיָה° נ׳ ראה דֳּכִי.

דכך [קרוב אל דוך]

~ נפ׳ נָדַךְ*, נִכְתַּשׁ, נִפְצַע: "שֶׁנָּדַךְ הַגִּיד" (יבמות עה:). — [לְהִדַּךְ, נָדַךְ, יִדַּךְ]

~ פע׳ דִּכֵּךְ° פ״י דִּכְדֵּךְ, דִּכֵּא: "אֲנִי מְדַכֵּךְ אוֹתָם בְּיִסּוּרִין קָשִׁים" (ילקוט תהלים תתמז). הָאָסוֹן דִּכֵּךְ אֶת הָאִישׁ. — [לְדַכֵּךְ, מְדַכֵּךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ דֻּכַּךְ*, דֻּכְדַּךְ, נִשְׁבַּר: "דַּכִּים אָנוּ... מְדֻכָּכִים אָנוּ" (בראשית רבה ה, לפי תיאודור). — [מְדֻכָּךְ, יְדֻכַּךְ]

דכן [נוסח אחר, מקביל אל רכן]

~ פע׳ דִּכֵּן* פ״י הִרְכִּין, כָּפַף כְּלַפֵּי מַטָּה (נְטִיעוֹת): "נָטַע עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית... וְדִכְּנוֹ בַּשְּׁבִיעִית" (ירושלמי שביעית לה ד). — [לְדַכֵּן, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **דִּכֵּן***, 1, הִרְכִּין, נִכְפַּף לְמַטָּה: "בִּצְלָלִים... מְדַכְּנִין" (נדרים נח.). 2, נִלְחַץ, דֻּכָּא: "דַּכִּים אָנוּ... מְדֻכָּנִין אָנוּ" (בראשית רבה ה). — [מְדַכֵּן, יְדַכֵּן]

דֻּכָּס*, דוכס ז׳ [מלאטינית: dux מפקד] נָסִיךְ, רוֹזֵן, מוֹשֵׁל (שמות רבה כג). — [דֻּכָּסִית, דֻּכָּסִים, דֻּכָּסִיּוֹת]

דֻּכָּסוּת^, דוכסות נ׳ [מן דֻּכָּס] 1°, מַעֲלָתוֹ שֶׁל הַדֻּכָּס: הַמֶּלֶךְ הֶעֱנִיק לִפְלוֹנִי תֹּאַר דֻּכָּסוּת. 2^, אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ שֶׁל הַדֻּכָּס: "פֶּלֶךְ – לְשׁוֹן דֻּכָּסוּת וּמַלְכוּת" (רש״י נחמיה ג ט). — [דֻּכָּסוּת־]

דכ״ע ר״ת דְּכֻלֵּי עָלְמָא [ארמית: שֶׁכָּל העולם]

דְּכַר* פ״י [ארמית] זָכַר [הפועל שגור בניב:]

— **מָאן דְּכַר שְׁמֵיהּ?*** (שבת נז. ועוד הרבה בתלמוד), מִי זָכַר אֶת שְׁמוֹ? מִי מְדַבֵּר עָלָיו? מָה עִנְיָנוֹ לְכָאן?

דּוּכְתָּא*, דוכתא נ׳ [ארמית] מָקוֹם—ראה הצירוף ליד הערך ב.הדר.

א. **דַּל** ת׳ [ראה א. דלל] 1, עָנִי, אֶבְיוֹן: "אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר" (רות ג י). "בֵּיתִי קָטָן וָדַל, בְּלִי מִכְלוֹלִים וּפְאֵר" (ביאליק, ביום קיץ). 2, כָּחוּשׁ, צָנוּם: "פָּרוֹת... דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר" (בראשית מא יט). "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל?" (שמואל ב יג ד). 3, מִצְעָר, פְּחוּת־עֵרֶךְ, קַל: "הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה" (שופטים ו טו). "כֶּרֶם שֶׁחָרַב, אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים... הֲרֵי זֶה נִקְרָא כֶּרֶם דַּל" (כלאים ה א). "'וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל'... שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים" (תנחומא בהר ג). "תְּרוּמַת אוֹר דַּלָּה הַשֶּׁמֶשׁ לוֹ תָּרִים!" (ביאליק, המתמיד). חִבּוּר שֶׁתָּכְנוֹ דַּל. — [דַּלָּה, דַּלִּים, דַּלּוֹת]

— **דַּל־אוֹנִים°**, רְפֵה־אוֹנִים, חַלָּשׁ: "דַּל־אוֹנִים הָיִיתִי לְהוֹצִיא אֶת עַצְמִי מִן הַמְּבוּכָה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 26).

— **דַּל־אִישִׁים°**, אָדָם מִסְכֵּן, חָלוּשׁ וְנִקְלֶה: "כָּל דַּל־אִישִׁים, כָּל מַר־נֶפֶשׁ פֵּרַשׂ אֶת יָדָיו... לַמְלַמְּדוֹת" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 39).

— **דַּל־אַנְפִּין°**, קָלוּשׁ, מִצְעָר בְּצוּרָתוֹ: "הָבוּ גֹּדֶל גַּם לְרַעְיוֹנוֹת דַּלֵּי־אַנְפִּין" (שטיינמן, זוגות ב 10).

— **דַּל־אֹפֶק°**, צַר־אֹפֶק, בַּעַל הַשְׁקָפוֹת מֻגְבָּלוֹת בְּיוֹתֵר.

— **דַּל־בְּאַלְפּוֹ°** [על־פי שופטים ו טו: "הנה אלפי הדל במנשה"] בֶּן מִשְׁפַּחַת עֲנִיִּים: "וַאֲנִי טוֹבִיָּה, שֶׁיְּלוּד אִשָּׁה אֲנִי, דַּל בְּאַלְפִּי וְקַבְּצָן בִּמְחִילָה" (ברקוביץ, תר׳ טוביה נס).

— **דַּל־בָּשָׂר°**, רָזֶה, צָנוּם: "גְּדַל־קוֹמָה הָיָה וְדַל־בָּשָׂר" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ט).

— **דַּל־חֵן°**, לֹא יָפֶה: "הַשְּׁלִישִׁית—צְנוּמָה הִיא וְדַלַּת חֵן" (בורלא, עקביה 171).

— **דַּל־מַעַשׂ^**, מִי שֶׁלֹּא פָּעַל כְּלוּם, עָנִי בְּמַעֲשִׂים חֲשׁוּבִים: "מְדֻלְדְּלֵי פֹּעַל, מְדֻלֵּי מַעַשׂ" (קליר, אשר אימתך, מוסף יו״כ). "חַיִּים דַּלֵּי־מַעַשׂ וּתְפֵלֵי־טַעַם" (בורלא, עקביה 207).

— **דַּל־עֵרֶךְ°**, מְעוּט־חֲשִׁיבוּת, פְּחוּת־עֵרֶךְ: "רֶגֶשׁ שֶׁל בּוּז וְקַלּוּת רֹאשׁ בְּיַחוּסָם לְעַמָּם וְקִנְיָנָיו הַלְּאֻמִּיִּים הַנִּרְאִים לָהֶם כִּקְטַנִּים וְדַלֵּי־עֵרֶךְ" (אחד העם, לד).

— **דַּלֵּי־דַלּוֹת***, ראה דַּלּוּת.

ב. **דַּל** ז׳ [קיצור מן דֶּלֶת] דֶּלֶת, פֶּתַח [רווח בעיקר בצירוף:]

— **דַּל־שְׂפָתָיו**, פִּתְחֵי פִּיו: "שִׁיתָה ה׳ שָׁמְרָה לְפִי, נִצְּרָה עַל־דַּל שְׂפָתָי" (תהלים קמא ג). "עוֹד לֹא נְכוֹנָה מִלַּת 'אַבָּא' עַל דַּל שְׂפָתַי" (ביאליק, פרידה). "וְנִתְרָאָה כְּמַסְתִּיר סוֹד אֲשֶׁר לֹא יַעַלְנּוּ עַל דַּל שְׂפָתָיו" (ברנר, א 216). "לֹא עֲבֵרָה תְּלוּנָה אֶת דַּל שְׂפָתָיו" (שמעוני, שירים ג גב).

ג. **דַּל*** פ״י [ציווי מן א. דלל, דָּלַל] הַחְסֵר, נַכֵּה, טֹל: "דַּל מַעְשַׂר בְּהֵמָה" (ראש השנה ז:). "הִתְפַּלַּלְתִּי לְאֵלִי: דַּל מִמֶּנִּי עֹרֶף כְּחוּתִי" (קלצקין, כתבים 348). דַּל מִן הַחֶשְׁבּוֹן אֶת חוֹבִי.

ד״ל ר״ת 1, דַּי לַמֵּבִין. 2, דַּי לְחַכִּימָא.

דַּלַּאי* ז׳ [מן דלה, דָּלָה; על־פי הארמית, יבמות צז:] דּוֹלֶה־מַיִם, שׁוֹאֵב מַיִם מִן הַבְּאֵר. —[דַּלָּאִית, דַּלָּאִים, דַּלָּאֵי־, דַּלָּאִיּוֹת]

דֹּלֶב°, דולב ז׳ [ארמית: דּוּלְבָּא, ראש השנה כג.] עֵץ נָשִׁיר גָּדוֹל הַגָּדֵל בִּגְדוֹת הַנְּחָלִים בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן (Platanus). — [דֹּלֶב־, דְּלָבִים, דַּלְבֵי־]

עלים ופירות של דולב

דִּלְבְּקִי* ז׳ [עבודה זרה ה ה; הנוסח האחר: "דִּלְפְּקִי" — רווח יותר] רְאֵה דִּלְפֵּק*.

דלג [ארמית: דְּלַג; ערבית: דַּלַגַ׳]

~ פָּע׳ **דָּלַג** פ״ע 1, קָפַץ עַל־פְּנֵי דָּבָר, פָּסַח וְעָבַר עַל מָקוֹם בְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ: "כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן" (צפניה א ט). 2^, קָפַץ, נִתַּר: "קַל כְּעֹפֶר דּוֹלֵג עֲלֵי הָרִים" (אברהם אבן־עזרא, א 171). "פְּסָחִים לְזִכְרוֹ כִּצְבִי דָלְגוּ" (משה אבן־עזרא, א 83). "עֵדֶר גְּדָיִים דּוֹלֵג בְּמַדְרוֹנֵי הָהָר" (סבנקין, שירים 231). 3*, קָפַץ בְּרֶגֶל אַחַת [להבדיל מן "קפץ"—בשתי רגליו:] "הַדּוֹלֵג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהַקּוֹפֵץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם" (אהלות ח ה). 4* [בהשאלה] הֶחְסִיר בִּקְרִיאָה, עָבַר בִּקְרִיאָתוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד אֶל מָקוֹם מְרֻחָק מִמֶּנּוּ—בְּהַשְׁמָטַת הַחֵלֶק שֶׁבֵּינֵיהֶם: "וְאִם קָרָא וְדָלַג עַל פָּסוּק וְלֹא קְרָאוֹ" (סופרים יא ו). — [לִדְלֹג עַל־, דּוֹלֵג, יִדְלֹג]

~ פִּע׳ **דִּלֵּג** פ״ע 1, קִפֵּץ, נִתֵּר, דִּהֵר: "מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת" (שיר השירים ב ח). "דִּלֵּג קִפֵּץ כֹּה וָכֹה" (ביאליק, מעשה ילדות). 2*, פָּסַח, עָבַר וְלֹא נִכְנַס: "גַּבָּאֵי צְדָקָה בַּשְּׁבִיעִית מְדַלְּגִין עַל פִּתְחָן שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית" (תוספתא דמאי ג יז). 3*, דָּלַג, קָפַץ בִּקְרִיאָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אַחֵר בְּהַשְׁמָטַת הַחֵלֶק שֶׁבֵּינֵיהֶם: "מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה" (מגילה ד ד). יֵשׁ לִקְרֹא סֵפֶר בְּעִיּוּן, בְּלֹא לְדַלֵּג עַל מְקוֹמוֹת קָשִׁים. — [לְדַלֵּג עַל־, מְדַלֵּג, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּלַּג***, שֶׁדִּלְּגוּ עָלָיו, הֻשְׁמַט בִּקְרִיאָה: "אִם קָרָא עֲשָׂרָה מִן הַפָּסוּק הַמְדֻלָּג בֵּינֵיהֶם – אֵינוֹ חוֹזֵר" (סופרים יא ו). —[מְדֻלָּג, יְדֻלַּג]

~ הִת׳ **הִתְדַּלֵּג^**, דִּלֵּג דִּלּוּגִים רַבִּים: "שֶׁנִּגְלָשׁוּ – שֶׁנִּשְׁקְפוּ וְנִרְאוּ אוֹ יִתְדַּלְּגוּ מִן הָעַיִן" (אברהם אבן־עזרא שיר השירים ד א). "רֵעוֹתֶיהָ נִמְשָׁכוֹת וּמִתְדַּלְּגוֹת אַחֲרֶיהָ" (טברסקי, אקוסטה ב 118). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִדְלִיג°** פ״י הֶעֱבִיר בְּדִלּוּגִים: "וּכְבָר הָיָה מַדְלִיג מַבָּטָיו סָבִיב, מְחַפֵּשׂ וּמְבַקֵּשׁ" (יזהר, שיירה 113). — [לְהַדְלִיג, מַ־, יַ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר הזכר;

דָּלֵג ז׳ [מן דָּלוּג] דִּלּוּג, קְפִיצָה. — [דְּלֶג־]

דַּלְגָּא° ז׳ [דַּל + גָּא, על־פי פסחים קיב:] כִּנּוּי לְאָדָם עָנִי וְדַל שֶׁעִם זאת הוּא בַּעַל־גַּאֲוָה: ״אֲבִירִים דַּלְגָּאִים״ (פרלמן, תר׳ לוסציה ב 277). — [דַּלְגָּאָה, דַּלְגָּאִים, ־וֹת]

דַּלְגָּאוּת° נ׳ [מן דַּלְגָּא] דַּלּוּת וְגַאֲוָה בְּמָקוֹם אֶחָד: ״הַדַּלְגָּאוּת הַמִּתְלַקַּחַת״ (פרלמן, תר׳ מסע 148). — [דַּלְגָּאוּת־]

דֶּלֶגָט° ז׳ [מלאטינית: delegatus שליח] צִיר, בָּא־כֹּחַ, חֲבֵר־מִשְׁלַחַת מִטַּעַם מֶמְשָׁלָה, מִפְלָגָה, חֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה. — [דֶּלֶגָטִים]

— **דֶּלֶגַצְיָה°** נ׳ מִשְׁלַחַת, מַלְאָכוּת, קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁיָּצְאָה בִּשְׁלִיחוּת מְסֻיֶּמֶת.

ילדה משחקת בדלגית

דַּלְגִּית° נ׳ [מן דלג] חֶבֶל־מִשְׂחָק שֶׁהַיְלָדִים מְסוֹבְבִים אוֹתוֹ מֵעַל לָרֹאשׁ וְדוֹלְגִים מֵעָלָיו. — [דַּלְגִּית־, דַּלְגִּיּוֹת]

דַּלְגָן° תו״ז [מן דלג, דָּלֵג] הַמַּרְבֶּה לְדַלֵּג וּלְקַפֵּץ: ״בְּרִיָּה דַּלְגָנִית זוֹ הִנֵּה הִיא מְטֻלֶּלֶת בְּלִי נוֹעַ״ (שנהר, א 373). — [דַּלְגָנִית, דַּלְגָנִים, ־נִיּוֹת]

א. **דַּלְדּוּל°, דִּילְדּוּל** ז׳ [מן א. דלדל, דִּלְדֵּל] הִתְרוֹשְׁשׁוּת, הִתְנַוְּנוּת, יְרִידָה בְּחֹמֶר אוֹ בְּרוּחַ: ״עַד שֶׁבָּאוּ הַיְשִׁיבוֹת לִידֵי דִּלְדּוּל״ (ספר הקבלה לראב״ד). הַנִּצּוּל הַמֻּפְרָז שֶׁל הַקַּרְקַע גָּרַם לְדִלְדּוּלָהּ. דִּלְדּוּל כֹּחוֹת עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה מְאֻמֶּצֶת. דִּלְדּוּל רוּחָנִי וְתַרְבּוּתִי. — [דִּלְדּוּל־]

ב. **דַּלְדּוּל*, דִּילְדּוּל** ז׳ [מן ב. דלדל, דִּלְדֵּל] 1*. אֵיבָר אוֹ חֵלֶק־בָּשָׂר הַמְחֻבָּר אֶל הַגּוּף רַק בְּחֶלְקוֹ וְהוּא תָּלוּי וּמְטֻלְטָל לִצְדָדִים: ״הַיַּבָּלוֹת וְהַדִּלְדּוּלִין״ (נגעים ו ז). ״דִּלְדּוּלֵי רֹאשׁוֹ (שֶׁל תַּרְנְגוֹל־הֹדּוּ) יַאְדִּימוּ כַּתּוֹלָע״ (מנדלי מו״ס, לה). 2°. גִּלְדּוֹן, שְׂוִיסֶק, חֲתִיכַת עוֹר־שֶׁל־עוֹף לְטִגּוּן בְּשֶׁמֶן: ״שָׂרָה הִגִּישָׁה לִפְנֵי הַמְסֻבִּים דִּלְדּוּלִים שֶׁל שֻׁמָּן, יַיִן וְגָלוּסְקָאוֹת״ (מנדלי מו״ס, רצ). ״וְאֶקַּח שְׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה דִּלְדּוּלֵי־שֻׁמָּן גְּדוֹלִים״ (עגנון, כפות ל). — [דִּלְדּוּל־, דִּלְדּוּלִים, ־לֵי־]

א. **דלדל** [מן א. דלל]

~ פִּעֵ׳ **דִּלְדֵּל*** פ״י הֶחֱלִישׁ, מוֹטֵט, הִתִּישׁ, רוֹשֵׁשׁ: ״דְּלִילָה — דִּלְדְּלָה אֶת כֹּחוֹ, דִּלְדְּלָה אֶת לִבּוֹ, דִּלְדְּלָה אֶת מַעֲשָׂיו״ (סוטה ט:). הָעֲסָקִים הָרָעִים דִּלְדְּלוּ אוֹתוֹ וְהֶרְסוּ אֶת מַעֲמָדוֹ. הַנִּצּוּל הַמֻּפְרָז שֶׁל הַקַּרְקַע דִּלְדֵּל אוֹתָהּ. — [לְדַלְדֵּל, מְדַלְדֵּל, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **דֻּלְדַּל***, הִתְמוֹטֵט, הָיָה דַל: ״רַבִּי עֲקִיבָא עָנִי בְּיוֹתֵר וּמְדֻלְדָּל הָיָה״ (אבות דר׳ נתן ו). ״דַּל — מְדֻלְדָּל מִן הַנְּכָסִים״ (ויקרא רבה לד). ״וּמִי כַּיְּהוּדִים הַקַּבְּצִיאֵלִים עֲנִיִּים וּשְׁפָלִים וּמְדֻלְדָּלִים בְּכָל הָאָרֶץ?״ (מנדלי מו״ס, קנח). ״וְהַמָּקוֹם הַפָּנוּי שֶׁבַּלֵּב יֶחֱרַב וִידֻלְדַּל״ (אחד העם, עז). ״פָּנָה זִיוָהּ וְדֻלְדַּל דִּשְׁאָהּ״ (פיכמן, קעד). [ראה גם ערך מְדֻלְדָּל]. — [מְדֻלְדָּל, יְדֻלְדַּל]

~ הִתְ׳ **נִדַּלְדֵּל*, נִתְדַּלְדֵּל***, 1. הִתְרוֹשֵׁשׁ, נַעֲשָׂה דַל: ״חֲבֵרְךָ שֶׁנִּתְדַּלְדֵּל וּמָטָה יָדוֹ״ (דרך ארץ זוטא ט). ״וּכְשֶׁנִּתְדַּלְדְּלָה קֻפַּת חוֹבְבֵי צִיּוֹן אַחַר אֵיזֶה זְמַן״ (אחד העם, רלח). ״עַד שֶׁנִּתְדַּלְדֵּל רַחֲמָנָא לִצְלַן וְיָרַד מַטָּה־מַטָּה״ (עגנון, כלה תב). 2. הִתְנַוֵּן, הוּתַשׁ, נֶחֱלַשׁ: ״וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה״ (סוטה ט טו). ״נִתְדַּלְדֵּל גּוּפִי וְתַשׁ כֹּחִי״ (מנדלי מו״ס, שי). ״נִתְדַּלְדֵּל הָאִידֵאָל הַלְּאֻמִּי בְּלֵב רַבִּים״ (אחד העם, ו). — [לְהִתְדַּלְדֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **דלדל** [קרוב אל טלטל]

~ פִּעֵ׳ **דִּלְדֵּל*** פ״י טִלְטֵל, נִתֵּק בְּמִקְצָת מִמְּקוֹם הַחִבּוּר: ״הוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי בְהֵמָה וְדִלְדֵּל עֻבָּר שֶׁבִּמְעֶיהָ״ (שבת קז:). ״שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בּוֹ קֶבֶר וְחָשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא דִּלְדְּלוּ כְּלֵי־הַמַּחֲרֵשָׁה אֶת הָעֲצָמוֹת״ (רש״י ברכות יט:). — [לְדַלְדֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **דֻּלְדַּל***, נִתַּק בְּרֻבּוֹ וְנִשְׁאַר תָּלוּי בְּחֶלְקוֹ: ״אֵיבָר הַמְדֻלְדָּל בִּבְהֵמָה״ (כריתות ג ח). ״צִפֹּרֶן הַמְדֻלְדֶּלֶת״ (מקוואות ט ד). [וראה עוד ערך מְדֻלְדָּל] — [מְדֻלְדָּל, יְדֻלְדַּל]

~ הִתְ׳ **נִדַּלְדֵּל***, 1. נַעֲשָׂה מְדֻלְדָּל, נִתַּק בְּרֻבּוֹ וְנִשְׁאַר תָּלוּי בְּחֶלְקוֹ: ״סִימָנִים (הַגַּרְגֶּרֶת וְהַוֵּשֶׁט) שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ בְּרֻבָּן — טְרֵפָה״ (חולין מד:). הַכָּנָף הַפְּצוּעָה שֶׁל הַנֶּשֶׁר נִדַּלְדְּלָה. 2. נִדַּרְדֵּר, נִתְגַּלְגֵּל: ״אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ״ (עבודה זרה מו:). ״בִּקְצֵה לְשׁוֹנְךָ מִתְדַּלְדֵּל מִתְכַּדֵּר וְאֵינוֹ זָע״ (יזהר, החורשה 292). — [לְהִדַּלְדֵּל, מִדַּלְ־, יִדַּלְ־]

דַּלְדֶּלֶה° נ׳ [מן א. דלדל, דִּלְדֵּל] דִּלְדּוּל, הַתָּשַׁת כֹּחוֹת: ״הַקַּדַּחַת הַתִּשְׁתְּנִי, דִּלְדַּלְתְּנִי דַלְדֶּלָה גְמוּרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 287). — [דַּלְדֶּלֶת־]

א. **דַּלָּה** נ׳ [מן א. דַּל] [רק בצירופים:]

— **דַּלַּת הָאָרֶץ** (ירמיה מ ז), **דַּלּוֹת הָעָם** (ירמיה נב טו), **דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ** (מלכים ב כד יד), הֲמוֹן הָעָם, הַמַּעֲמָד הַחֶבְרָתִי הַנָּמוּךְ וְהַדַּל [בימינו רווח בעיקר הצירוף:]

— **דַּלַּת־הָעָם**, [על־פי ירמיה נב טו] עֲנִיֵּי הָעָם, שִׁכְבַת־הַתּוֹשָׁבִים הַפְּשׁוּטָה הַחַיָּה בִּתְנָאֵי דֹּחַק וְדַלּוּת: ״נִרְאֲתָה בִּתְנוּעָה זוֹ רַק הִתְעוֹרְרוּת מְתֵי מִסְפָּר, רֻבָּם מִדַּלַּת הָעָם״ (אחד העם, מה). ״וּבָהֶם אֲנָשִׁים מִדַּלַּת הָעָם, מִן הֶהָמוֹן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסא).

ב. **דַּלָּה** נ׳ [אולי מן א. דלל] 1. קְוֻצַּת שֵׂעָר הַצּוֹנַחַת וְיוֹרֶדֶת עַל הַמֵּצַח: ״וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן״ (שיר השירים ז ו). 2. קְצוֹת חוּטֵי הָאוֹרְגִים: ״קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי, מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי״ (ישעיה לח יב). — [דַּלַּת־, דַּלּוֹת]

— **דַּלַּת־זָקָן°**, קְצֵה הַזָּקָן: ״וְהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו מְמַשְׁמְשׁוֹת בְּדַלַּת זְקָנוֹ״ (הזז, יעיש ד 235).

דלה [אכדית: dalû; ארמית: דְּלִי; ערבית: דַלַא]

~ פָּעַ׳ **דָּלָה** פ״י 1. שָׁאַב, הֶעֱלָה (מַיִם): ״דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁק אֶת־הַצֹּאן״ (שמות ב יט). ״הָיָה דוֹלֶה בְּחָבִית וְנִפְסַק הַחֶבֶל״ (מכות ב א). 2 (בהשאלה) הוֹצִיא, גִּלָּה, מִצָּה: ״מַיִם עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֶב־אִישׁ, וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה״ (משלי כ ה). ״מְבוֹר שִׂכְלוֹ מִי בֵּין אֶדְלֶה״ (משה אבן־עזרא, א 63). ״וְדָלִיתָם יוֹם־יוֹם, הַשְׁכֵּם וְדָלֹה, מִמְּצוּלַת נַפְשִׁי צַעֲקַת כָּל חֲמָסָהּ״ (ביאליק, אלמנות). ״אֵי־זֶה הַפֶּה שֶׁיִּדְלֶנּוּ מִלֵּב״ (ביאליק, משומרים לבוקר). הַנּוֹאֵם דָּלָה אֶת הַנּוֹשֵׂא עַד תֻּמּוֹ. — [לִדְלוֹת אֶת־, דּוֹלֶה, יִדְלֶה]

~ נִפְ׳ **נִדְלָה°**, 1°. נִשְׁאַב, הֹעֲלָה [גם בהשאלה]: הַמַּיִם נִדְלוּ מִן הַבְּאֵר. ״וּכְסֵמֶל נְעוּרֵי־עַד... מֵאֹפֶל תְּהוֹם יִדָּלֶה״ (ביאליק, יגנסר לו).

"הנושא נדלה בפרקים מועטים עד תמו" (פיכמן, רנט). 2 ^ [בצמחים] התפשט ונתלה למעלה: "והוא נדלה כגפן" (רש"י סוכה יא). — [להדלות, נדלה, ידלה]

~ פע' דלה פ"י העלה ממעמקים [ובהשאלה] רומם, חלץ מצרה: "ארוממך ה' כי דליתני" (תהלים ל ב). "ומחליים רעים ונאמנים דליתנו" (תפילת נשמת). "אתה מוריד ומעלה... דלים מדלות מדלה" (ינאי קסז). — [לדלות את־, מדלה, ידלה]

~ הפ' הדלה * פ"י 1 *, דלה, שאב ממעמקים: "המדלה מים מן הבור" (בבא קמא נא:). 2 *, הרים ותלה את ענפי הגפן על עץ, כלונס וכיוצא בזה: "המדלה (גפן) על מקצת אילן־סרק" (כלאים ו ג). 3 ^ [בהשאלה] רומם, העלה: "אב לאביונים, מדלה דלים" (ינאי קעב). — [להדלות את־, מדלה, ידלה]

~ הפ' הדלה *, 1 *, הורם (ענף צמח מטפס) ונתלה על עץ או על כלונס וכיוצא בו: "גפן... מדלה על־גבי כלונסות" (מידות ג ח). 2 °, הגבה, העמד על־גבי: "ביתו... מדלה על מקצת יתדות קטנות" (הזז, צל ז). 3 ^, העלה: "מחלומות יצא... מבור הדלה" (ינאי נג). — [מדלה, ידלה]

— דלה שוקים [שאול ממשלי כו ז: "דליו שקים מפסח", במשמעות: הורמו, הועלו] הניע שוקיו, מולל ברגליו: "אל תחרד הזרוע – ודליו שוקים!" (ביאליק, למנצח על המחולות). "זה הדולה שוקים ומוחא כפים מתוך בטלה ושעמום" (ברקוביץ, הראשונים רכ).

דלוג *, דילוג ז' [מן דלג, דלג] 1 *, קפיצה, נתור: "קח את המחתה וכפר עליהם מהרה, בדלוג" (במדבר רבה ה). "איך תבנת כל נדנוד ונדנוד וכל דלוג ודלוג?" (הזז, יעיש א 216). 2 ^, פסיחה מעל לדבר בלי לגעת בו: "פסח – על שם הדלוג והפסיחה שהקדוש־ברוך־הוא מדלג בתי ישראל מבין בתי המצרים" (רש"י שמות יב יא). דלוג על־פני שלולית. 3 ^, פסיחה על חלק אגב קריאה: "שלא ידלג... ולקרות במקום הדלוג" (רש"י מגילה כד.). קראתי את הספר כלו בלי דלוגים. — [דלוג־, דלוגים, דלוגי־]

— בדלוג *, בדלוגין °, לסרוגין, לא לפי הסדר הרצוף בהשמטות: "עד שתשלש בדלוג" (נידה סב.) "שני חדשים מעברים, או ביחד או בדלוג" (רש"י סנהדרין מא:). קריאה בעתון בדלוגין

— דלוגו עליו אהבה * [על־פי מדרש חז"ל לפסוק: "ודגלו עלי אהבה" — ודילוגו עלי אהבה (שיר השירים רבה ב, הביאני)] קפיצותיו וכרכוריו חביבים עליו מאד: "גם הבל פיהם של תינוקות, קפיצותיהם ודלוגם עלי אהבה" (מנדלי מו"ס, שעט).

דלוח ^ ת' [מן דלח, דלח] 1 ^, עכור, לא צלול: "רפוש ודלוח" (רש"י, הקדמה לתשובת ר' נתן). "ומעין חתום נרפס דלוח" (אין כמידת, סליחות יום ב). "הוא מוחה הזעה הדלוחה" (ביאליק, המתמיד). "ומביט על הכל בעינים דלוחות של בעל יסורים" (בן־ציון, נד). מים דלוחים. 2 ° [בהשאלה] שומם, עצוב: "דלוחים, ועכורים, בלי צחוק, בלי גיל, ימי ילדותך השוממים תמו" (ביאליק, ביום סתיו). "הן ידענום מאז, דלוחי הדם" (פיכמן, כא). "ורציתי לאמר עוד מלה לאותו זמן עצב ודלוח" (גורי, פרחי 48). — [דלוחה, דלוחים, דלוחות]

דלוח °, דילוח ז' [מן דלח, דלח] עכירה, זהום: "גנאי לה לכד שתבכה על דלוחה של הבאר" (ש' שלום, שירים תפו). "שתי שלוליות דלוחות... בדלוח כחלחל זה בלבד הרגיש הלב הילדותי את הסכנה הגדולה" (שניאור, סיפורים כ). — [דלוח־]

דלוי ^, דילוי ז' [מן דלה, דלה] העלאה, הרמה: "דלוי לדלות התקנתה" (ינאי שנא). "מדלין לירקות ממקום עמק – קרי דלוי" (תוספות מועד קטן ד:). — [דלוי־]

דלוי ° ת' [מן דלה, דלה] 1, שאוב: "ומובן הלחש כדלוי כלו מתוך מעמקיה" (הלקין, משבר 338). 2, מורם, מגבה: "נצב אבי החי... ועיניו הקמות מפחד דלויות אל על" (ברנר, ב 23). 2, סחוט, שמצו ממנו: "הימים יעברו... ואת תהיי בלויה ודלויה" (שנהר, ב 369). — [דלויה, דלויים, ־ות]

דלול ^ ת' [מן א·דלל, דלל] 1 ^, דל: "מדלולי פעל מדלי מעש" (ינאי שלב). "דלולי און וחולים, אנו נופלים וקמים" (כהן, שירים כ). "ועדר צאן דלול רובץ בלי כח" (פיכמן, קט). 2 °, קלוש, לא עבת: "מבין העצים הדלולים ושרביטי ענפיהם נגלתה קרחת עגלה" (ביאליק, החצוצרה ד). "פניו החורות והמעטרות זקן דלול" (קבק, בצל 149). — [דלולה, דלולים, דלולות]

דלול °, דילול ז' [מן א·דלל, דלל] 1, עקירת נבטים מיתרים כדי להיטיב את צמיחתם של הנשארים: דלול הגזר בערוגת הגנה. 2, [בצבא] הוצאת חלק מן הכח הצבאי מקו־ההגנה עם החזקת הקו לכל ארכו. — [דלול־, דלולים, דלולי־]

דלוסקמא * נ' [צורת־משנה במקום גלוסקמא, ראה ערך זה] תיק, ארגז, מזודה: "מצאו (את הגט) בחפיסה או בדלוסקמא" (גיטין ג ג). "יואיל נא ויתן עין גם בתוך הדלוסקמאות והחפיסות" (ביאליק, המנוח לוינסקי). "אורח... הגיע לחנות מוכרת דלוסקמות" (דרויאנוב, 1003). — [דלוסקמת־, דלוסקמאות או דלוסקמות]

דלועיים °, דילועיים ת"ר [ראה דלעת] שם משפחת צמחים הכוללת את הדלעת, האבטיח, המלפפון, הקשוא וצמחים אחרים (Cucurbitaceae).

דלועים * ז"ר (שבת כד ד), רבוי של דלעת. — [דלועי־]

דלוף ° ת' [מן דלף, דלף] רטב מדלף: "ובמשעולים דלופים ננהר אל המטבח" (שלונסקי, שירים ב 211). — [דלופה, דלופים, ־ות]

דלוף ^, דילוף ז' [מן דלף] דליפה, טפטוף: "דלפה (עיני) – דומעת וזולפת דמעה, לשון דלוף" (רש"י איוב טז כ). [ובהשאלה על פטפוט בלתי פוסק:] "מאזין – לא מאזין לדברי טפטופין ודלופין של ילדה אשתו" (שנהר, א 212). — [דלוף־, דלופים, ־פי־]

א· דלוק * [מן א·דלק, דלק] בוער, דולק: "נר דלוק ושלחן ערוך" (שבת קיט:). "המנורה הגדולה דלוקה" (עגנון, כפות רגז). "והיו עיניו דלוקות כזה שאחזתו קדחת" (הזז, יעיש ד 132). "שלובי זרוע ודלוקי תאוה" (הלקין, יחיאל 153). "אחד שועל דלוק־עין ונלמוד" (גורי, פרחי 41). — [דלוקה, דלוקים, ־קות]

ב· דלוק ^ ת' [מן ב·דלק, דלק] שדולקים אחריו, נרדף: "ואיך נפל ארי שואג ונוהם נפול חללי חלשים הדלוקים" (שכטר,

ג 247). ״מְתַת מַחְסֶה לְאֻמְלָלִים, דְּלוּקֵי פְּרִיצֵי חַיּוֹת״ (שמעוני, הגיבור 219). ״בְּרוּץ עָבִים כְּעֵדֶר צֹאן דְּלוּקוֹת״ (פיכמן, קנט). — [דְּלוּקָה, דְּלוּקִים, ־וֹת]

דַּלּוּת* נ׳ [מן א׳ דַּל] 1 *, עֲנִיּוּת, חֹסֶר־כֹּל: ״הַמִּתְכַּבֵּד בְּדַלּוּתוֹ – בְּעָשְׁרוֹ מִתְכַּבֵּד יוֹתֵר, וְהַנִּקְלֶה בְּעָשְׁרוֹ – בְּדַלּוּתוֹ נִקְלֶה יוֹתֵר״ (בן־סירא י לג). ״שֶׁכֵּן אֵין קָרְבָּנוֹ בְּדַלּוּת״ (נזיר מז:). ״אֲבִי–גָּלוּת מָרָה, אִמִּי–דַּלּוּת שְׁחוֹרָה״ (ביאליק, כוכב נידח). 2 °, רָזוֹן, כְּחִישׁוּת: דַּלּוּת הַגּוּף. 3 °, צִמְצוּם, מֻגְבָּלוּת: דַּלּוּת־מֹחַיִן. דַּלּוּת הַמַּחְשָׁבָה. דַּלּוּת הָרֶגֶשׁ. — [דַּלּוּת־]

— **דַּלֵּי־דַלּוּת***, עֲנִיּוּת יְתֵרָה, דַּלּוּת מֻפְלֶגֶת: ״וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלּוּת וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלֵּי־דַלּוּת... עֲשִׂירִית הָאֵיפָה דַּלֵּי דַלּוּת הִיא״ (כריתות י:). ״דַּלֵּי דַלּוּת בַּבַּיִת... לֹא בְּלְבּוּס, לֹא קְלִפָּה״ (מלצר, אור 152).

דלח [אכדית: dalâḫu; ארמית: דְּלַח]

~ פָּע׳ **דָּלַח** פ״י 1, עָכַר, רָפַשׂ, הָפַךְ נוֹזְלִים צְלוּלִים לַעֲכוּרִים: ״וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ וַתִּרְפֹּס נַהֲרֹתָם״ (יחזקאל לב ב). ״וְיוֹתֵר מִשֶּׁשָּׁתוּ בְּרַגְלֵיהֶם יִדְלָחוּ״ (שמעוני, הגיבור 149). 2 ° [בהשאלה] בִּלְבֵּל, זִהֵם: ״לֹא דָלַח הַסַּעַר רִגְשׁוֹתַי הַזַּכִּים״ (ביאליק, העיניים). — [לִדְלֹחַ אֶת־; דּוֹלֵחַ, דּוֹלַחַת; יִדְלַח]

~ נִפ׳ **נִדְלַח** ⁺, 1, נֶעְכַּר, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי צָלוּל: ״עִם נִרְפָּשׂ וְנִדְלָח״ (גבירול, ה). ״וַיָּשִׂימוּ אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל... כִּמְצוּלָה רוֹתַחַת וְנִדְלַחַת״ (ביאליק, הבחור ממאדובה). ״וְאֵין בְּאֵר לֹא נִדְלָחָה, אֵין מַעְיָן לֹא אָדַם״ (פיכמן, כג). 2 ° [בהשאלה] נָבוֹךְ, נִתְבַּלְבֵּל: ״זַךְ הָיִיתִי... עַד שֶׁבָּאת, יְפֵה־פִיָּה, וּבְרוּחֵךְ נָשַׁפְתְּ וְנִדְלַחְתִּי״ (ביאליק, העיניים). ״וְאוֹתָהּ טָהֳרַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלָּהּ... נִדְלְחָה בַּעֲבוֹדָה מַחְשַׁבְתִּית פְּנִימִית״ (ברנר, א 317). — [לְהִדָּלַח, נִדְלֶחֶת, יִדָּלַח]

~ הִפ׳ **הִדְלִיחַ** ⁺ פ״י עָכַר, זִהֵם, לִכְלֵךְ: ״מַעְיָן גַּנִּים בְּרַגְלַיִם הִדְלַחְתָּ״ (רש״י, סליחה, תפילה לקדמך). ״חָמְסוּ מִמֶּנִּי תֻּמַּת יְלָדִים וַיַּעֲכִירוּ אֶת רוּחִי וַיַּדְלִיחוּהוּ״ (ביאליק, אגרות א ז). ״עוֹכֵר מֹחִי, מַדְלִיחַ אֶת צְלִילוּת דַּעְתִּי״ (שמעוני, הגיבור 264). — [לְהַדְלִיחַ אֶת־, מַדְלִיחַ, יַדְלִיחַ]

~ הָפ׳ **הָדְלַח** °, זֻהַם, נֶעְכַּר: מַיִם מֻדְלָחִים. — [מֻדְלָח, יֻדְלַח]

דֶּלַח ° ז׳ [מן דלח, דָּלַח] עַכְרוּרִית, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַדָּלוּחַ: ״נָקִי מֵהַדֶּלַח״ (שטיינמן, זוגות א 59). ״כְּהָאֵר רְסִיס שֶׁמֶשׁ אֶת דֶּלַח הֶעָב לְצָרְפוֹ״ (אבינועם, שירים קסו). — [דֶּלַח־]

דַּלְחָנִי ° ת׳ [מן דלח, דָּלַח] עָכוּר, גַּס: ״וְאִם ׳רוּחַ׳ הוּא... דָּבָר רוּחָנִי, אֲצִילִי, אָז ׳גֶּשֶׁם׳ הוּא חָמְרִי, דַּלְחָנִי״ (א׳ גולדברג, לפי מבחר המסה 539). — [דַּלְחָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

דַּלַּחַת ° נ׳ [מן דלח] כִּנּוּי לְנוֹזֵל דָּלוּחַ, מַשְׁקֶה עָכוּר: הַמָּרָק שֶׁהֻגַּשׁ לֹא הָיָה אֶלָּא מִין דַּלַּחַת חַמָּה. — [דַּלְּחוֹת]

דַּלְטוֹנִיזְם ° ז׳ [על שם John Dalton, כימאי אנגלי שלקה במחלה זו] עִוָּרוֹן לִצְבָעִים מְסֻיָּמִים, לִקּוּי־רְאִיָּה תּוֹרַשְׁתִּי מָצוּי בֵּין בְּנֵי־אָדָם שֶׁאֵינָם מַבְחִינִים כָּרָאוּי בִּצְבָעִים – בְּיִחוּד בֵּין אָדֹם לְיָרֹק.

— **דַּלְטוֹנִיסְט** ° ז׳ עִוֵּר לִצְבָעִים מְסֻיָּמִים, מִי שֶׁאֵינוֹ מַבְחִין כָּרָאוּי בֵּין צְבָעִים שׁוֹנִים, בְּיִחוּד בֵּין אָדֹם לְיָרֹק.

דִּלְטוֹר ° ז׳ [מן דלטר, דִּלְטֵר] הַלְשָׁנָה, מְסִירַת דֵּילָטוֹרְיָה. — [דִּלְטוֹר־]

דלטור, ראה דֵּילָטוֹר. **דלטוריה**, ראה דֵּילָטוֹרְיָה.

דלטר [מן דֵּילָטוֹר]

~ פִּע׳ **דִּלְטֵר** ° פ״י הִלְשִׁין, מָסַר דֵּילָטוֹרְיָה: ״דִּלְטְרוּ בָּהֶם דֵּילָטוֹרִים״ (עגנון, תמול 193). ״דִּלְטְרוּ עָלָיו לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ״ (ליפסון, מדור 76). — [לְדַלְטֵר, מְדַ־, יְדַ־]

דְּלִי ז׳ [ראה דלה, דָּלָה; ערבית: דַלְו] 1, כְּלִי לִשְׁאֹב אוֹ לְהַחֲזִיק בּוֹ מַיִם: ״הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי״ (ישעיה מ טו). ״הַדְּלִי כְּדֵי לְמַלְאוֹת בּוֹ״ (כלים יד א). 2 * [באסטרונומיה, פסיקתא רבתי כ](Aquanins), אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר הַמַּזָּלוֹת בַּחֵלֶק הַמִּשְׁנִי שֶׁל גַּלְגַּל־הַמַּזָּלוֹת. נִרְאֶה בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב בַּסְּתָו. הַשֶּׁמֶשׁ עוֹבֶרֶת בּוֹ בַּמְּסִלּוֹלָה הַמְּדֻמָּה בְּחֹדֶשׁ שְׁבָט. —[דְּלִי־, דָּלְיוֹ, דְּלָיִים, זוגי דָּלְיַיִם, דָּלְיֵי־]

דליים

— **כְּמַר מִדְּלִי** (ישעיה מ טו), כְּטִפַּת מַיִם מִדְּלִי; מָשָׁל לְדָבָר אַפְסִי וַחֲסַר־עֵרֶךְ.

— **הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי*** (תנחומא מקץ י) 1 *, הַטָּפֵל נִגְרָר אַחַר הָעִקָּר. 2 ° [בהשאלה אירונית] הִשְׁקִיעַ הוֹן אוֹ כֹּחוֹת לְהַצָּלַת עֵסֶק כּוֹשֵׁל, וְגַם הוּא הָלַךְ לְאִבּוּד...

דַּלַּי־לָמָא ° ז׳ [מונגולית: dalai אוקיינוס + lamar כהן] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַמּוֹשֵׁל הָעֶלְיוֹן בְּטִיבֶּט הַנֶּחְשָׁב בְּעֵינֵי בְּנֵי אֱמוּנָתוֹ (דַּת בּוּדְהָא) כֵּאלֹהִים.

דְּלִיגָה ⁺ נ׳ [מן דלג, דָּלַג] 1 ⁺, דִּלּוּג, קְפִיצָה, נִתּוּר: ״אֵיכָה נֵעַרְתְּ בִּנְעָרֵךְ... וְלֹא זָכַרְתְּ דְּלִיגַת דִּלּוּג דַּרְכֵּךְ״ (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). ״הַצְּרוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הֵטִילוּ בֵּינֵיהֶם מְהוּמָה... וְכַעֲבֹר רֶגַע נִתְהַפְּכָה זוֹ (הָרִיצָה) לִרְתִישָׁה־דְּלִיגָה״ (יזהר, צקלג 128). 2 °, פְּסִיחָה עַל־, הַשְׁמָטָה: דְּלִיגָה עַל קֶטַע בְּסֵפֶר־הַקְּרִיאָה. — [דְּלִיגַת־, דְּלִיגוֹת]

דְּלִיָּה*, **דלייה** נ׳ [מן דלה, דָּלָה] שְׁאִיבַת מַיִם, הַעֲלָאַת מַיִם מִן הַבְּאֵר: ״דְּלִיָּה אַחַת דָּלָה״ (שמות רבה א). — [דְּלִיַּת־, דְּלִיּוֹת]

דָּלִיָּה נ׳ [מן דלה] עָנָף אָרֹךְ הַמִּתְרוֹמֵם כְּלַפֵּי מַעְלָה, אוֹ שֶׁנִּתָּן לְהַדְלוֹתוֹ: ״זַיִת רַעֲנָן... וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו״ (ירמיה יא טז). ״וְהִנֵּה הַגֶּפֶן... וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְּחָה־לּוֹ״ (יחזקאל יז ז). ״וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר... בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה״ (יחזקאל יז כג). ״וּמְרֻמָּם גִּזְעוֹ לְכָל עוֹבְרֵי־דֶרֶךְ וְדָלִיָּתוֹ – לְכָל עוֹף כָּנָף״ (מגילת ההודיות ח 9). ״דָּלִיָּה נִדַּחַת״ (מיכ״ל, 173). ״וְהַדָּלִיּוֹת הַדַּקּוֹת שֶׁל הָאִילָנוֹת הִתְחִילוּ מַעֲלוֹת אֶת פִּטְמֵיהֶן״ (סוקולוב, במראות 79). [ראה גם דָּלִית]. — [דָּלִיַּת־, דָּלִיּוֹת, דָּלִיּוֹת־]

דַּלְיָה ° נ׳ ראה דַּהְלִיָּה. **דָּלְיוֹ**, ראה דלה, דָּלָה שׁוֹקַיִם.

דִּלְיוֹן ⁺, **דיליון** ז׳ [מן דלה] דְּלִיָּה, הַעֲלָאָה: ״אוֹיָה לִי כִּי גָּרְתִּי צוּל לְכִלָּיוֹן, אוֹנֶנֶת וְצוֹלֶלֶת מֵאֵין דִּלְיוֹן״ (קליר, אאביך, לט׳ באב). — [דִּלְיוֹן־]

דְּלָיוֹת^ נ׳ [ערבית: דַאלִיַה; אולי מן דָּלִיָּה הסתעפות] (קאנון ג כב) הִתְרַחֲבוּת חוֹלָנִית שֶׁל וְרִידִים בָּרַגְלַיִם (Varix), (אֵצֶל נָשִׁים לְאַחַר הַלֵּדָה, בְּמַחֲלַת טְחוֹרִים וְעוֹד).

דַּלְיוֹת^ נ׳ [מן דלה] [רק בצירוף:]

— **דַּלְיוֹת שׁוֹקַיִם**^, פִּיק בִּרְכַּיִם [על פי הבנה זו במשלי כו ז: ״דליו שוקיים מפסח״]: ״דַּלְיוֹת שׁוֹקַיִם...וּמַעַד קַרְסֻלַּיִם״ (קליר, אז מלפני, מוסף יום כיפור).

דְּלִיחָה^ נ [מן דלח, דָּלַח] 1^, עֲכִירָה, זֹהַם, לִכְלוּךְ: דְּלִיחַת מֵי הַבְּרֵכָה בָּרַגְלַיִם. 2° [בהשאלה] בִּלְבּוּל, טֵרוּף: ״עַצְבֵּיהֶם הַחוֹלָנִיִּים נִמְתְּחוּ עַד כְּדֵי דְּלִיחַת הַדַּעַת״ (שופמן, ב 130). —[דְּלִיחַת־]

דְּלִיחוּת° נ׳ [מן דָּלוּחַ] עֲכִירוּת, חֹסֶר צְלִילוּת: ״בַּהַק שִׁישׁ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֵד לִדְלִיחוּת הַשָּׁמַיִם״ (יזהר, צקלג 483). דְּלִיחוּת הַמַּיִם בַּבִּצָּה. — [דְּלִיחוּת־]

דָּלִיל° ת׳ [מן א׳ דלל] קָלוּשׁ, לֹא־צָפוּף, בִּלְתִּי־סָמִיךְ: שֵׂעָר דָּלִיל. מִבְרֶשֶׁת דְּלִילָה. תַּבְשִׁיל דָּלִיל. — [דְּלִילָה, ־לִים, ־לוֹת]

דְּלִיל* ז׳ [מן א׳ דלל, דלדל; ראה גם דּוּלְלָה] 1*, פְּתִיל, חוּט, סֶרֶט: ״הָיָה דְּלִיל קָשׁוּר בְּרַגְלָיו (שֶׁל הַתַּרְנְגוֹל)״ (בבא קמא ב א). ״וּבֵינְתַיִם נִצְנֵץ בְּעֵינַי כְּמִין דְּלִיל לָבָן בְּתוֹךְ זְקָנוֹ הַמְדֻלְדָּל שֶׁל רַבִּי״ (ביאליק, ספיח ו). 2°, דִּבְלוּל, פְּקַעַת קְטַנָּה שֶׁל שְׂעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״וְעַל רֹאשָׁהּ דְּלִילֵי שֵׂיבָה פְּרוּעָה פְּזוּרָה״ (כהן, שירים קפד). ״וְדַלּוּ דְּלִילֵי זְקָנוֹ לַמָּרוֹם״ (הזז, צל 120). — [דְּלִיל־, דְּלִילִים, דְּלִילֵי־]

דְּלִילוּת° נ׳ [מן דָּלִיל] קְלִישׁוּת, אִי־סְמִיכוּת: דְּלִילוּת הַמָּרָק. דְּלִילוּת הַשֵּׂעָר. — [דְּלִילוּת־]

דְּלִיפָה^ נ׳ [מן דלף, דָּלַף] 1^, טִפְטוּף, חֲדִירַת מַיִם: ״דְּלִיפַת טַל תָּדִיץ דִּשְׁנָהּ״ (ינאי שסב). דְּלִיפַת הַגַּג. 2° [בהשאלה] הִסְתַּנְּנוּת, הִתְגַּלּוּת יְדִיעוֹת סוֹדִיּוֹת בִּדְרָכִים לֹא רִשְׁמִיּוֹת: דְּלִיפַת הַהַחְלָטוֹת מִן הַיְשִׁיבָה הַסּוֹדִית שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. — [דְּלִיפַת־, דְּלִיפוֹת]

דָּלִיק° ת׳ [מן א׳ דלק, דָּלַק] הַנִּדְלָק וּמִתְלַקֵּחַ עַל־נְקַלָּה: הַבֶּנְזִין הוּא חֹמֶר דָּלִיק. — [דְּלִיקָה, דְּלִיקִים, ־קוֹת]

דליקה, ראה דְּלֵקָה.

א׳ **דְּלִיקָה**^ נ׳ [מן א׳ דלק, דָּלַק] בְּעֵירָה: ״דְּלִיקַת נֵרוֹת״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). — [דְּלִיקַת־, דְּלִיקוֹת]

ב׳ **דְּלִיקָה**^ נ׳ [מן ב׳ דלק, דָּלַק] רְדִיפָה: ״כָּל דְּלִיקָה לְשׁוֹן רְדִיפָה הִיא״ (רש״י תהלים ז יד). הַמִּשְׁטָרָה פָּתְחָה בִּדְלִיקָה אַחֲרֵי הַשּׁוֹדְדִים. — [דְּלִיקַת־, דְּלִיקוֹת]

דְּלִיקוּת° נ׳ [מן דָּלִיק] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַדָּלִיק, הַסְּגֻלָּה לְהִתְלַקֵּחַ עַל נְקַלָּה: דְּלִיקוּת הַבֶּנְזִין. — [דְּלִיקוּת־]

דֶּלִיקָטִי^◊ ת׳ [צרפתית: delicat] 1, נוֹחַ, מְנֻמָּס: אָדָם דֶּלִיקָטִי. 2, נָעִים, עָדִין: סַבּוֹן דֶּלִיקָטִי. — [דֶּלִיקָטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

דָּלִית* נ׳ [ראה דָּלִיָּה] 1, גֶּפֶן שֶׁשָּׂרִיגֶיהָ וּזְמוֹרוֹתֶיהָ מֻדְלִים עַל גֶּזַע עֵץ אוֹ עַל עַמּוּדִים וְכַדּוֹמֶה (לְהַבְדִּיל מִן ״רוֹגְלִית״ — גֶּפֶן הַמִּשְׂתָּרַעַת עַל הַקַּרְקַע): ״אֵין מְבִיאִין (יַיִן) מִן הַדָּלִיּוֹת אֶלָּא מִן הָרוֹגְלִיּוֹת״ (מנחות ח ו). 2, דָּלִיָּה, עָנָף. — [דָּלִית־, דָּלִיּוֹת]

דְּלִי״ת* נ׳ ראה דָּלֶת.

א׳ **דלל** [ראה דַּל]

~ פָּע׳ **דָּלַל** פ״ע 1, הִתְרוֹשֵׁשׁ, נֶחֱלַשׁ, הִתְנַוֵּן: ״מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ, כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד״ (תהלים עט ח). ״וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן״ (שופטים ו ו). ״וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק, וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים״ (שמואל ב ג א). ״אֵיכָה דַּלֹּתֶם פִּתְאֹם, אֵיכָה חֲדַלְתֶּם יֶשַׁע!״ (ביאליק, ראיתיכם). 2, הִתְמַעֵט, פָּחַת: ״דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר״ (ישעיה יט ו). ״וּמַעְיַן תַּנְחוּמוֹתַי עוֹד לֹא דָלָל״ (ביאליק, הולכת את). ״הַגֶּשֶׁם דָּלַל מְעַט״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 56). — [לָדֹל, דַּלּוֹתִי; דָּלַל או דַּל, דַּלָּה; דַּל; יִדַּל]

~ נִפ׳ **נִדְלַל**^, נִדַּלְדֵּל, הִתְרוֹקֵן, נַעֲשָׂה דַל: ״וְנִגְלֵית וְנִדְלַל כְּבוֹדֵךְ״ (ציון צפירת, קינות לט׳ באב). הַמַּעְיָן נִדְלַל כָּלִיל. — [לְהִדָּלֵל, נִדְלָל, יִדָּלֵל]

~ פִּע׳ **דִּלֵּל**° פ״י 1, הֵסֵף לְדָלִיל, הִקְלִישׁ: הַמְבַשֶּׁלֶת דִּלְּלָה אֶת הַתַּבְשִׁיל. 2, עָקַר צְמָחִים צְפוּפִים כְּדֵי שֶׁיֵּיטִיבוּ הַנּוֹתָרִים לִצְמֹחַ. — [לְדַלֵּל, מְדַלֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּלַּל*** פ״י 1*, נַעֲשָׂה דָלִיל, לֹא הָיָה עָבֹת: ״סֻכָּה מְדֻלֶּלֶת כְּשֶׁצִּלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ״ (ירושלמי סוכה נב ד). ״זְקָנוֹ הַמְדֻלָּל וְכוֹבָעוֹ הַגָּלוּתִי״ (מלצר, תר׳ נהרות 134). הַתַּבְשִׁיל דֻּלַּל בְּמַיִם. 2°, נֶעֶקְרוּ צְמָחָיו הַצְּפוּפִים כְּדֵי שֶׁיֵּיטִיבוּ הַנּוֹתָרִים לִצְמֹחַ: עֲרוּגַת הַסֶּלֶק דֻּלְּלָה. — [מְדֻלָּל, יְדֻלַּל]

~ הִפ׳ **הֵדֵל*** פ״י עָקַר קְצָת נְטִיעוֹת לְהַשְׁבָּחַת צְמִיחָתָן שֶׁל הַנִּשְׁאָרוֹת: ״מַהוּ הַמֵּדֵל? נוֹטֵל אֶחָד וּמַנִּיחַ שְׁנַיִם״ (ירושלמי שביעית לה ב). — [לְהָדֵל אֶת־, מֵדֵל, יָדֵל]

~ הִפ׳ **הִדְלִיל**° פ״ע נַעֲשָׂה דָלִיל, הִקְלִישׁ: ״חוֹמַת הָאִילָנוֹת הַמַּדְלִילָה וְהוֹלֶכֶת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 126). ״וּכְשֶׁהִדְלִיל שָׁם וְנָפוֹג הֶעָשָׁן הָיָה רֵיק הַשָּׂדֶה״ (קובנר, פנים 143). ״וּפִתְאֹם בְּטֶרֶם הִבְחַנְתָּ מָה, כִּי הִדְלִיל הֶעָשָׁן״ (יזהר, צקלג 1114). — [לְהַדְלִיל, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הוּדַל**°, דֻּלַּל, נַעֲשָׂה דָלִיל: הַנְּטִיעוֹת הוּדְלוּ בַּכֶּרֶם. — [מוּדָל, יוּדַל]

ב׳ **דלל** [קרוב אל דלה]

~ פָּע׳ **דַּל** פ״ע הִתְרוֹמֵם, נִשָּׂא: ״דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם״ (ישעיה לח יד). ״עַל כֵּן לָרוּם עֵינַי לְאֵל דַּלּוּ״ (אלחריזי, הענק ג). ״בִּזְרוֹעוֹת דַּלּוּ רוֹם וּפְתוּחוֹת״ (ביאליק, על ראש הראל). ״וְעֵינֶיהָ דַּלּוּ לַמַּשְׁקוֹף״ (ביאליק, אלמנות). — [לָדֹל, דַּל, דַּלָּה; יִדֹּל]

דִּלְמָא*, **דִּילְמָא** תה״פ [ארמית: דִּי + לְמָא] שֶׁמָּא, אוּלַי, אֶפְשָׁר [רווח הרבה במשא־ומתן בתלמוד:] ״וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ — בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ הוּא... אוֹ דִּילְמָא בִּיאַת אוֹרוֹ הוּא?״ (ברכות ב:).

דִּלְעֵיל° תה״פ [ארמית: דְּ־לְ־עֵיל — ש־ל־מעלה] שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁנִּזְכַּר קֹדֶם לָכֵן: ״בְּהֶעָרוֹתַי דִּלְעֵיל לֹא בָּאתִי, כָּאָמוּר, לָדוּן עַל תּוֹצְאוֹתָיו שֶׁל הַמַּאֲמָר״ (ברנר, ב 46). ״נִפְעָמִים הֵם מִכָּל הַפְּלָאִים דִּלְעֵיל״ (אלתרמן, התיבה 94).

דִּלְעָנִית° נ׳ [קיצור מן ״דלעת יונית״ שבמשנה, כלאים א ה] הַצָּעַת שֵׁם לַיָּרָק הַנִּקְרָא בְּטָעוּת ״קִשּׁוּא״.

דְּלַעַת* נ׳ (כלאים א ח) פְּרִי גָּדוֹל וְצָהֹב שֶׁל צֶמַח־מִקְשָׁה מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּלוּעִיִּים (Cucurbita maxima). צִיפָּתָהּ הַצְּהַבְהַבָּה שֶׁל הַדְּלַעַת נֶאֱכֶלֶת כְּשֶׁהִיא מְבֻשֶּׁלֶת. — [דְּלַעַת־, דְּלוּעִים, דְּלוּעֵי־]

דלעת

דלף [קרוב אל זלף; ארמית: דְּלַף; ערבית: דַּלַפַ]

~ פָּעַל דָּלַף פ״ע טִפְטֵף, נָזַל, חָדְרוּ בַּעֲדוֹ מַיִם: "וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת" (קהלת י יח). "וִימֵי סַגְרִיר דּוֹלְפִים טְעוּנֵי עֲנָנִים" (ביאליק, המתמיד). — [לִדְלֹף, דּוֹלֵף, יִדְלֹף]

~ נִפְ׳ נִדְלַף ^, טִפְטֵף, נָזַל: "הֻכְשְׁרוּ (הָעֲנָבִים) בַּיַּיִן הַנִּדְלָף מֵהֶן" (רש״י שבת טו.). — [לְהִדָּלֵף, נִדְלָף, יִדָּלֵף]

~ הִפְ׳ הִדְלִיף* פ״י 1*. טִפְטֵף, הִטִּיף, גָּרַם שֶׁיִּדְלֹף: "(אִשָּׁה) מַדְלֶפֶת – אֵינָהּ כְּרוּאָה" (נידה י:). "וְהָיוּ הַגַּגּוֹת מַדְלִיפִים מֵימֵיהֶם" (טביב, דרך 117). 2° [בהשאלה] סִנֵּן, הֶעֱבִיר (יְדִיעוֹת סוֹדִיּוֹת) בְּאֹפֶן לֹא־רִשְׁמִי אוֹ בַּחֲשַׁאי: אֶחָד מֵחַבְרֵי הַוַּעֲדָה הִדְלִיף אֶת הַהַחְלָטָה לָעִתּוֹנוּת. — [לְהַדְלִיף, מַדְלִיף, יַדְלִיף]

~ הָפְ׳ הֻדְלַף°, 1. הֻרְטַב בְּדֶלֶף: אֲדָמָה מֻדְלֶפֶת. "עַל שְׁמָשׁוֹת מֻדְלָפוֹת בַּדְּיוֹטָה הַשִּׁשִּׁית" (שלונסקי, שירים ב 224). 2. הֻעֲבַר לִידִיעַת הָרַבִּים בְּדֶרֶךְ בִּלְתִּי־רִשְׁמִית: הַהַחְלָטָה הַסּוֹדִית שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה הֻדְלְפָה לָעִתּוֹנוּת. — [מֻדְלָף, יֻדְלַף]

~ פִּעֵ׳ דִּלֵּף ^ פ״י הִטִּיף, הֵבִיא: "דִּלֵּף (הַיָּשִׁישׁ): בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה אָנֹכִי" (פיוטים, סידור 630). — [לְדַלֵּף, מְ־, יְ־]

— דָּלְפָה עֵינוֹ, דָּמְעָה עֵינוֹ: "אֶל אֱלוֹהַּ דָּלְפָה עֵינִי" (איוב טז כ). "עֵינָיו... דּוֹמְעוֹת, דּוֹלְפוֹת" (בכורות מד.). "לַבְּקָרִים תִּדְלֹף עֵינוֹ" (ביאליק, על אילת השחר).

— דָּלְפָה נַפְשׁוֹ (נִשְׁמָתוֹ°), הִתְמוֹגֵג, כָּלְתָה נַפְשׁוֹ: "דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה" (תהלים קיט כח). "נִשְׁמַת הַמְּשׁוֹרֵר הַדּוֹלֶפֶת מִגַּעְגּוּעִים" (מנדלי מו״ס, רצז).

דֶּלֶף ז׳ [מן דלף, דָּלַף] נְזִילָה, טִפְטוּף מַיִם: "דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר" (משלי כז טו). "וּמְכַסִּים אֶת הַפֵּרוֹת בְּכֵלִים מִפְּנֵי הַדֶּלֶף" (ביצה ה א). "בְּדֶלֶף סְתָו שׁוֹמֵם" (פיכמן, כג). "לְגוּף אֶחֱזוּ צִנָּה וָדֶלֶף" (ברגשטין, אסיף 47). תִּקְּנוּ אֶת מְקוֹם הַדֶּלֶף שֶׁבַּגַּג. — [דֶּלֶף־, דַּלְפּוֹ]

— דֶּלֶף טוֹרֵד, 1. טִפּוֹת גֶּשֶׁם הַדּוֹלְפוֹת לְאַט וּבְלִי הֶפְסֵק: "דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר" (משלי כז טו). "דֶּלֶף טוֹרֵד כָּל הַיּוֹם" (ביאליק, אסרו חג). 2° [בהשאלה] מָשָׁל לִפְעֻלָּה מִמֻּשֶּׁכֶת וּמַטְרִידָה: "זֶה הָיָה דֶּלֶף טוֹרֵד, מִמֻּשָּׁךְ וּמְיַגֵּעַ, שֶׁל מַעֲשֵׂי אֵיבָה קְטַנִּים" (ביאליק, מאחורי ב). "יֵשׁ זִכְרוֹנוֹת כְּדֶלֶף טוֹרֵד" (סוקולוב, במראות 11).

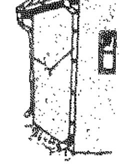
ד — דילפה

דִּלְפָּה*, דִּילְפָּה נ׳ [מן דלף] מַזְחִילָה, מַרְזֵב, צִנּוֹר שֶׁנִּקְוִים בּוֹ מֵי הַגְּשָׁמִים וְיוֹרְדִים מִן הַגַּגּוֹת (מידות ד ו). — [דִּלְפַּת־, דְּלָפוֹת, דִּלְפוֹת־]

דַּלְפוֹן ז׳ [על־יסוד מדרש עממי של שם בנו השני של המן "דלפון" (אסתר ט ז), הפותח בהברה "דַּל" — עני] כִּנּוּי לְעָנִי וְאֶבְיוֹן: "כְּלוּם יֵשׁ לוֹ לַדַּלְפוֹן בַּמֶּה לִנְסֹעַ?" (ברנר, א 307). "סַנְדְּלָרִים וְחַיָּטִים וּבְנֵי קַבְּצָנִים אֶבְיוֹנִים־דַּלְפוֹנִים" (הזז, דלתות 78). "אֵין לְתָאֵר שֶׁדַּלֵּי־אֶמְצָעִים אֵלֶּה, דַּלְפוֹנֵי קוֹמוּנָאִים־חֲלוּצִים, יִשְׂכְּרוּ לָהֶם דִּירָה בְּאַחַת הַקּוֹמוֹת הַיְקָרוֹת" (שמיר, עירום 58). — [דַּלְפוֹנִים]

דִּלְפוֹן°, דִּילְפוֹן ז׳ [מן דלף] דְּלִיפָה, נְזִילָה, הִסְתַּנְּנוּת הַחוּצָה שֶׁל יְדִיעוֹת סוֹדִיּוֹת: "חָשַׁשְׁתִּי כִּי כָּל דְּחִיָּה עֲלוּלָה לִגְרֹם לְדִלְפוֹן, שֶׁיְּסַכֵּן... אֶת דְּבַר הָרְכִישָׁה" (ידין, המגילות הגנוזות 51). — [דִּלְפוֹן־]

דֶּלְפִין* ז׳ ראה דּוֹלְפִין.

א. דַּלְפָן° ת׳ [מן דלף, דָּלַף] שֶׁהוּא דּוֹלֵף תָּמִיד: "וּמְתַקֵּן אֵיזֶה בֶּרֶז דַּלְפָן" (מגד, חדוה 75). "עֵינָיו דַּלְפָנִיּוֹת הֵן" (שטיינמן, צרור 96). — [דַּלְפָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

ב. דַּלְפָן° ז׳ [נוסח אחר במקום דַּלְפוֹן, ראה שם] עָנִי, קַבְּצָן: "שֶׁיָּדְעָה לְקַלְּלוֹ... וְלִקְרֹא לוֹ 'שְׁלִים מַזָּל', 'דַּלְפָן'" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסז). "הָיְתָה מִתְרַעֶמֶת עַל שֶׁיֵּשׁ לִבְנָהּ מַגָּע־וּמַשָּׂא עִם הַדַּלְפָנִים" (ברנר, א 28). — [דַּלְפַן־, דַּלְפָנִים, דַּלְפָנֵי־, דַּלְפָנִית, דַּלְפָנִיּוֹת]

דֶּלְפֵּק* ז׳ [במשנה, כלים כב א: דֻּלְפְּקִי; אולי מיוונית: Delphike, שולחן מן העיר Delphi שביוון] 1. שֻׁלְחָן קָטָן לְהַגָּשַׁת תִּקְרֹבֶת, אוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָמָּן. 2. דּוּכָן, שֻׁלְחָן מָאֳרָךְ מֵעֵין מִזְנוֹן, בַּחֲנוּת, בְּבֵית־קָפֶה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהַזַּבָּן עוֹמֵד מֵאֲחוֹרָיו: "אֶל בֵּית־הַמִּרְקַחַת נִגַּשׁ... צָעַד וְנִגַּשׁ לַדֶּלְפֵּק" (אלתרמן, יותר ויותר). "שָׁעוֹת אֵלּוּ מֻלְצָר מֵסֵב לְיַד שֻׁלְחָן סָמוּךְ לַדֶּלְפֵּק" (טביב, דרך 174). "מִדֵּי סוּרִי אֶל מְדוֹר הַסְּפָרִים שֶׁבַּחֲנוּת... דַּרְכִּי לְהִתְעַכֵּב לִפְנֵי הַדֶּלְפֵּקִים הַנִּרְחָבִים וְהַגְּדוּשִׁים הַנּוֹשְׂאִים עֲלֵיהֶם שֶׁלֶט סִפְרֵי־לָשׁוֹן" (פרסקי, לשון בקריה, הקדמה). — [דֶּלְפֵּק־, דֶּלְפְּקוֹ: דֶּלְפֵּקִים, דֶּלְפְּקֵי־]

דֶּלְפְּקָן° ז׳ [מן דֶּלְפֵּק 2] זַבָּן הָעוֹמֵד בַּחֲנוּתוֹ מֵאֲחוֹרֵי הַדֶּלְפֵּק. — [דֶּלְפְּקָנִית, דֶּלְפְּקָנִים, ־נִיּוֹת]

א. דלק [ארמית: דְּלַק]

~ פָּעַל דָּלַק פ״ע 1. בָּעַר: "וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית־יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם" (עובדיה יח). "עֲשָׁשִׁית שֶׁהָיְתָה דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ" (ברכות נג.). "וְעַל רֹאשׁוֹ דּוֹלֵק כִּדְמוּת נֵר קָטָן" (ביאליק, מגילת ז). 2 [בהשאלה] לָהַט, לָהַב: "שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים" (משלי כו כג). "נַעֲרָה שֶׁנִּצָּה הַדּוּדָה בִּשְׂפָתַיִם דּוֹלְקוֹת וּזְרוֹעַ נְטוּיָה" (מנדלי מו״ס, רז). "לְחָיָיו מִתְלַהֲטוֹת וְעֵינָיו דּוֹלְקוֹת" (ביאליק, מאחורי ד). — [לִדְלֹק, דּוֹלֵק גם דָּלֵק, יִדְלַק]

~ נִפְ׳ נִדְלַק*, 1*. הֻצַּת, הִתְחִיל לִבְעֹר: "מַה קּוֹצִין מְיֻחָדִין שֶׁדַּרְכָּן לִדָּלֵק" (ירושלמי בבא קמא ה ג). הַגַּפְרוּר נִדְלַק. כּוֹכָבִים נִדְלְקוּ בַּשָּׁמַיִם. 2*, נִשְׂרַף: "תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וְאָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת – תִּדָּלֵק הַפַּת" (ערלה ג ה). "מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִלְתָּן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם – יִדָּלֵקוּ" (תרומות י ו). 3° [בהשאלה] הִתְלַהֵב: "הֵם נִדְלְקוּ... מִשַּׁלְהֶבֶת הָאֱמֶת" (קרליבך, הודו 257). 4°, לָקָה בְּדַלֶּקֶת: הָרֶגֶל שֶׁנִּפְצְעָה נִדְלְקָה וְנִתְמַגְּלָה. — [לְהִדָּלֵק, נִדְלָק, יִדָּלֵק]

~ הִפְ׳ הִדְלִיק פ״י 1. הִבְעִיר, הִצִּית: "הַדְלֵק הָאֵשׁ" (יחזקאל כד י). "הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר" (שבת כ ז). הִדְלַקְתִּי סִיגַרְיָה. 2° [בהשאלה] הִלְהִיב, עוֹרֵר: "מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף – יַיִן יַדְלִיקֵם" (ישעיה ה יא).

״וְהִדְלִיקוּ אֵשׁ שְׁחוֹרָה בְּעֵינֵיהֶם״ (ביאליק, מגילת ה). [ראה גם ערך הדלק, תַּדְלֵק] — [לְהַדְלִיק, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻדְלַק**˙, הֻצַּת, הֻבְעַר בָּאֵשׁ: ״אוֹר שֶׁהֻדְלַק בְּשַׁבָּת לְחוֹלֶה״ (רמב״ם, שבת כט כז). הַמְּדוּרָה הֻדְלְקָה. — [מֻדְלָק, יֻדְלַק]

ב׳ דלק [ערבית: דַלַק התקדם]

~ פָּע׳ **דָּלַק** פ״ע רָדַף, רָץ כְּדֵי לְהַשִּׂיג: ״מַה־פִּשְׁעִי, מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי?״ (בראשית לא לו). ״עַל הֶהָרִים דְּלָקוּנוּ״ (איכה ד יט). ״אֵלּוּ דוֹלְקֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (איכה רבה ד, קלים). ״וְהוּא דוֹלֵק אַחֲרָיו וְתוֹפְשׂוֹ״ (ביאליק, מתי מדבר). — [לִדְלֹק אַחֲרֵי־, אַת־, דוֹלֵק, יִדְלֹק]

דֶּלֶק* ז׳ [מן א׳ דלק] חֹמֶר לִשְׂרֵפָה, לְהַתְנָעָה אוֹ לְהַסָּקָה: ״שַׁעַר הַדֶּלֶק״ (שקלים ו ג). תַּחֲנַת דֶּלֶק לִמְכוֹנִיּוֹת. דֶּלֶק לַמְּדוּרָה. — [דֶּלֶק־]

דַּלָּק° ז׳ [מן דֶּלֶק] עוֹבֵד בְּתַחֲנַת דֶּלֶק, שֶׁתַּפְקִידוֹ לְסַפֵּק דֶּלֶק לִכְלֵי־רֶכֶב. — [דַּלַּק־, דַּלָּקִים, דַּלָּקֵי־]

דָּלֵק* ת׳ [מן א׳ דלק, דָּלַק] דּוֹלֵק, בּוֹעֵר: ״עִטְרָן בֵּין כָּבָה בֵּין דָּלֵק רֵיחוֹ רָע״ (ירושלמי שבת ד ג). ״זֹהַר נֵר מַעֲרָבִי דָּלֵק יְהִי״ (ינאי, קיא). — [דְּלֵקָה, דְּלֵקִים, ־וֹת]

דְּלֵקָה*, דְּלִיקָה נ׳ [מן א׳ דלק] בְּעֵרָה, שְׂרֵפָה: ״כָּל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן (בְּשַׁבָּת) מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה״ (שבת טז א). — [דְּלֵקַת־, דְּלֵקוֹת]

— **נָפְלָה דְּלֵקָה בְּ־***, פָּרְצָה שְׂרֵפָה בְּ־, אָחֲזָה אֵשׁ בְּ־: ״פַּעַם אַחַת נָפְלָה דְּלֵקָה בְּעִירֵנוּ וְנִשְׂרְפָה כָּל הָעִיר כֻּלָּהּ״ (עבודה זרה גד:).

— **כְּמַצִּיל מִן הַדְּלֵקָה**˙ (אברבנאל, תרומה א), מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה דָּבָר בְּבֶהָלָה, הַתּוֹפֵס מִכָּל הַבָּא בְּיָד.

— **כְּנֵס מִן הַדְּלֵקָה°**, מָשָׁל לְמִי שֶׁבּוֹרֵחַ כָּל עוֹד נַפְשׁוֹ בּוֹ, נָס בְּבֶהָלָה רַבָּה.

דַּלֶּקֶת נ׳ [מן א׳ דלק] תַּהֲלִיךְ חוֹלָנִי בְּאֶחָד מֵחֶלְקֵי הַגּוּף, מְלֻוֶּה חֹם, נְפִיחוּת, כְּאֵב וְאֹדֶם: דַּלֶּקֶת בַּגָּרוֹן. דַּלֶּקֶת הַכְּלָיוֹת. דַּלֶּקֶת הָרֵאָה. ״בַּקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת״ (דברים כח כב). ״מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד וְלָקָה בְּדַלֶּקֶת״ (ירושלמי עבודה זרה יא א). — [דַּלֶּקֶת־, דַּלָּקוֹת]

דַּלַּקְתִּי° ת׳ [מן דַּלֶּקֶת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּלֶּקֶת, מְלֻוֶּה חֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד: מַחֲלָה דַּלַּקְתִּית. — [דַּלַּקְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

דֶּלֶת נ׳ [אכדית: daltu; אוגריתית: דלת; ארמית: דַּלְתָּא; אולי מן דלה]

1, לוּחַ סוֹבֵב עַל צִירִים הַסּוֹגֵר וּפוֹתֵחַ אֶת הַפֶּתַח: ״הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ״ (משלי כו יד). ״וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו״ (בראשית יט ו). ״וּנְעֹל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ״ (שמואל ב יג יז). 2, עַמּוּד שֶׁל כְּתָב בִּמְגִלַּת־סֵפֶר: ״וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעֶהָ בְּתַעַר הַסֹּפֵר״ (ירמיה לו כג). ״וְאֶכְתֹּב שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וּפְסַקְתִּי מִיָּד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפור, רלה). 3˙, הַטּוּר הַפּוֹתֵחַ בְּשִׁיר, לְעֻמַּת הַטּוּר הַמְּסַיֵּם הַנִּקְרָא ״סוֹגֵר״: בְּ״בַיִת״ בֶּן אַרְבָּעָה טוּרִים הַטּוּרִים א׳ וְג׳ — דְּלָתוֹת, ב׳ וְד׳ — סוֹגְרִים. — [דֶּלֶת־, דַּלְתּוֹ; דְּלָתוֹת, דַּלְתוֹת־, גם דְּלָתַיִם, דַּלְתֵי־]

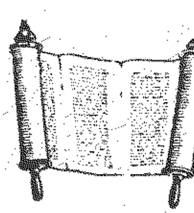
דלתות במגילה

דלת	עוד לא אבדה תקוותנו
סוגר	התקווה שנות אלפיים
דלת	להיות עם חפשי בארצנו
סוגר	ארץ ציון וירושלים

— **דֶּלֶת אַלְמָנָה***, 1*, דֶּלֶת שֶׁאֵינָהּ מְתֻקֶּנֶת כָּל צָרְכָּהּ, הַחֲסֵרָה כַּמָּה מֵאֲבִיזָרֶיהָ (עירובין קא.). 2°, דֶּלֶת יְחִידָה, דֶּלֶת הָעֲשׂוּיָה דַּף אֶחָד.

— **נָעַל דֶּלֶת בִּפְנֵי פְּלוֹנִי***, מָנַע מִפְּלוֹנִי אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְמַלֵּא מְבֻקָּשׁוֹ, חָסַם בַּעֲדוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ: ״כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לֹוִין״ (סנהדרין לב.).

— **דֶּלֶת נִגְרֶרֶת°** [על־פי עירובין קא.: ״דלת אלמנה הנגררת״] דֶּלֶת זְחִיחָה, דֶּלֶת־הֲזָזָה, הַנִּפְתַּחַת וְנִסְגֶּרֶת עַל־יְדֵי גְּרִירָה לְכָאן וּלְכָאן.

— **אַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה** [בהשאלה מישעיה נז ח] בַּחוּץ, לְלֹא כְּנִיסָה פְּנִימָה: ״לְאַחַר שֶׁהֶעֱמִידָה אוֹתָנוּ מֵאֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה הִיא נִגְּשָׁה לָדוּן וְלִפְסֹק בִּבְעָיַת עֲתִידֵנוּ״ (שרת, באסיה 191).

— **דֶּלֶת הַנִּנְעֶלֶת לֹא בִּמְהֵרָה תִּפָּתֵחַ*** (בבא קמא פ:), דִּבּוּר פִּסּוּמִי עַל מִי שֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה וְסִכּוּיָיו לְהֵחָלֵץ מִמֶּנָּה מוּעָטִים.

דָּלֶת*, דָּלֶ״ת* נ׳ שֵׁם הָאוֹת הָרְבִיעִית בְּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, ד [אולי על שום צורתה, צורת דֶּלֶת, בכתב העברי־הכנעני הקדום]: ״אָלֶף בֵּית... גִּימֶל דָּלֶת״ (שבת קד.). — [דַּלְתִין]

— **דָּלֶת עַל דָּלֶת*, דָּלֶת אַמּוֹת***, ראה ערך ד׳.

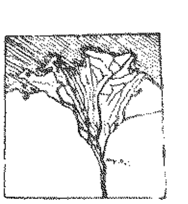
דלתה של הנילוס

דֶּלְתָּא° נ׳ 1, שֵׁם הָאוֹת Δ, הָרְבִיעִית בְּאָלֶף־בֵּית הַיְּוָנִי (Delta). 2, (על שום צורת המשולש, כאות דלתא היוונית) מִישׁוֹר־סַחַף הַנּוֹצָר בְּשֶׁפֶךְ שֶׁל נָהָר גָּדוֹל עַל־יְדֵי חָמְרֵי־סַחַף שֶׁנִּגְרְפוּ וְהִשְׁקִעוּ בּוֹ בְּשֶׁל זְרִימָתָם הָאִטִּית שֶׁל מֵי הַנָּהָר בְּהִשָּׁפְכוֹ לַיָּם. עִם הִצְטַבְּרוּת חָמְרֵי־הַסַּחַף מִתְפַּצֵּל שֶׁפֶךְ הַנָּהָר לִזְרוֹעוֹת מְרֻבּוֹת, מִתְרַחֵב לִצְדָדִים וּמְקַבֵּל צוּרַת מְשֻׁלָּשׁ — דֶּלְתָּא. אַדְמַת הַדֶּלְתָּאוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל פּוֹרִיָּה מְאֹד. — [דֶּלְתָּאוֹת]

דלתון

דֶּלְתּוֹן° ז׳ [על שום צורתו המשולשת — כשתי דלתות] מְרֻבָּע שְׁוֵה־שׁוֹקַיִם. — [דֶּלְתּוֹנִים]

דַּלְתִּית° נ׳ [מן דֶּלֶת] דֶּלֶת קְטַנָּה לְרָהִיט אוֹ לִכְלִי. — [דַּלְתִּית־, דַּלְתִּיּוֹת]

דַּלְתַּתָּא* [ארמית] שְׁלַמְטָה, ראה תַּתָּא.

דָּם ז׳ [אכדית: damu; אוגריתית: דם; ארמית: דְּמָא] נוֹזֵל אָדֹם הַזּוֹרֵם בָּעוֹרְקִים, בַּוְרִידִים וּבַנִּימִיּוֹת בְּגוּף הָאָדָם וּבַעֲלֵי־הַחַיִּים. הַדָּם מֻרְכָּב מֵחֲלָקִים מוּצָקִים — כַּדּוּרִיּוֹת אֲדֻמּוֹת, לְבָנוֹת וְטַסִּיּוֹת־דָּם (תְּרוֹמְבּוֹצִיטִים), וּמֵחֵלֶק נוֹזֵל — הַפְּלַסְמָה. תַּפְקִידָיו הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַדָּם: הַעֲבָרַת חַמְצָן, חָמְרֵי־מָזוֹן וְהוֹרְמוֹנִים לָרְקָמוֹת וְהוֹצָאַת הַפַּחְמָן הַדּוּ־חַמְצָנִי וְחָמְרֵי־פְּסֹלֶת מֵהָרְקָמוֹת, וִסּוּת טֶמְפֶּרָטוּרַת הַגּוּף וַהֲגַנָּה מִפְּנֵי זִהוּם בְּאֶמְצָעוּת כַּדּוּרִיּוֹת־הַדָּם הַלְּבָנוֹת וְנוֹגְדָנִים: ״אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם״ (בראשית לז כב). ״דַּם כָּל־

בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ״ (ויקרא יז יד). ״קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה״ (בראשית ד י). [ראה עוד הניבים והצירופים להלן]. — [דַּם־, דָּמוֹ... דַּמְכֶם גם דִּמְכֶם; דָּמִים, דְּמֵי־]

— דַּם כָּחֹל°, כִּנּוּי־לִגְלוּג לְמִי שֶׁמִּתְנַשֵּׂא בְּמוֹצָאוֹ שֶׁהוּא מִגֶּזַע אֲצִילִים וְרָמֵי־יַחַשׂ.

— דָּם נָקִי, דָּמוֹ שֶׁל אָדָם חַף מִפֶּשַׁע: ״וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה״ (מלכים ב כא טז). ״כִּי אִם־מְמִתִים אַתֶּם אֹתִי – כִּי־דָם נָקִי אַתֶּם נֹתְנִים עֲלֵיכֶם״ (ירמיה כו טו).

— דַּם־בְּרִית, 1. הַדָּם שֶׁזָּרַק מֹשֶׁה עַל הָעָם עִם כְּרִיתַת הַבְּרִית אַחֲרֵי מַעֲמַד הַר סִינַי: ״הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה׳ עִמָּכֶם״ (שמות כד ח). ״גַּם־אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ״ (זכריה ט יא). 2*, דַּם הַמִּילָה: ״לָמוּל אֶת הַגֵּרִים וּלְהַטִּיף מֵהֶן דַּם בְּרִית״ (שבת קלז:).

— דַּם־כְּלָבִים° [מליצית], כִּנּוּי שֶׁל חֵרוּף וּגְנַאי: ״דַּם כְּלָבִים, מִיָּד אֶקְשֹׁר אֶתְכֶם בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל!״ (עגנון, כפות רצ).

— דַּם־לִבּוֹ° [בהשאלה] דַּם־הַתַּמְצִית, שְׁאֵרִית כֹּחַ־הַחַיִּים: ״וְכִי דַם לִבִּי אֶל אַהֲבָתָהּ עַל קִיר מִזְבְּחָהּ נִמְצָא״ (הרומי, ג 48). ״כָּל פְּרוּטָה הַבִּיאָה... רְקוּקָה בְּדַם לִבָּהּ״ (ביאליק, שירתי). ״הַשּׁוּרוֹת הַמְעַטּוֹת הָאֵלֶּה עוֹלוֹת לִי בְּדַם לְבָבִי״ (ברקוביץ, הראשונים רצב). ״יֵשׁ שֶׁהָאֶחָד מִתְלַהֵב וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּדַם לִבּוֹ״ (שופמן, א 91).

דם־המכבים

— דַּם־הַמַּכַּבִּים [על שום הפרח האדום], צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Helichrysum), בַּעַל תִּפְרָחוֹת זְעִירוֹת שֶׁצִּבְעָן אָדֹם כַּדָּם, וְהֵן בּוֹלְטוֹת בְּיִחוּד מִשּׁוּם שֶׁהֶעָלִים וְהַגִּבְעוֹלִים אֲפֹרִים־בְּהִירִים. ״דַּם־הַמַּכַּבִּים״ מִתְקַיֵּם זְמַן רַב לְאַחַר שֶׁנִּקְטַף, כְּמוֹ צִמְחֵי אַלְמָוֶת.

— דַּם־נִדָּה* (נידה ז א; על־פי ויקרא טו כה), דַּם הָאִשָּׁה בִּימֵי וִסְתָּהּ.

— דַּם־הַנֶּפֶשׁ* (יומא מח.), הַדָּם הַפְּנִימִי הַיּוֹצֵא וְנִשְׁפָּךְ מִתּוֹךְ הַבְּהֵמָה הַשְּׁחוּטָה בְּקִלּוּחַ חָזָק [להבדיל מן:]

— דַּם־הָעוֹר* (יומא מח.), הַדָּם שֶׁבָּעוֹרְקִים הַחִיצוֹנִיִּים – שֶׁמִּתַּחַת לָעוֹר.

— דַּם־עֵנָב (דברים לב יד), דַּם־עֲנָבִים (בראשית מט יא), כִּנּוּיִים מְלִיצִיִּים לַיַּיִן.

— דַּם־הַתַּמְצִית* (כריתות ה א), 1*, הַדָּם הַמִּתְמַצֶּה וְיוֹצֵא מִגּוּף הַבְּהֵמָה הַשְּׁחוּטָה לְאַחַר שֶׁיָּצָא קִלּוּחַ הַדָּם הָעִקָּרִי (״דַּם הַנֶּפֶשׁ״): ״וְרוֹאִים בְּהִשָּׁפֵךְ דַּם הַתַּמְצִית שֶׁל הָעֶגְלָה״ (ש׳ שלום, שירים עד). 2° [בהשאלה] עִקַּר הַחִיּוּנִיּוּת, טִפַּת הַדָּם הָאַחֲרוֹנָה: ״דַּם הַתַּמְצִית שֶׁל הַיָּשָׁן נִבְלַע בָּהֶם״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). ״הִיא אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ... בְּדַם הַתַּמְצִית, בִּשְׁאֵרִית הַכֹּחַ״ (ברנר, א 424). ״מָה שֶׁהֵם יְכוֹלִים לִסְחֹט עוֹד מִדַּם הַתַּמְצִית שֶׁל עַצְמָם״ (סוקולוב, במראות 259). ״מוֹצֶצֶת אֶת דַּם הַתַּמְצִית שֶׁל הַחִיּוּנִיּוּת״ (שטינמן, צרור 135).

— דָּם וְחָלָב° [בהשאלה] סֵמֶל לְרַעֲנַנּוּת וּבְרִיאוּת: ״נַעֲרָה צַחְקָנִית וּפָנֶיהָ דָּם וְחָלָב״ (הזז, צל 183).

— בְּשַׂר־וָדָם*, כִּנּוּי לָאָדָם הַחַלָּשׁ לְעֻמַּת אֱלֹהִים אוֹ אֵיתָנֵי הַטֶּבַע [ראה ערך בָּשָׂר]

— גֹּאֵל־הַדָּם (במדבר לה יט), קָרוֹב הַנּוֹקֵם אֶת נִקְמַת בֶּן־מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁנִּרְצַח.

— שׁוֹפֵךְ דָּם (על־פי בראשית ט ו), רוֹצֵחַ נֶפֶשׁ.

— בְּדָם קַר°, [בהשאלה] בְּמֵזִיד וּבְדֵעָה צְלוּלָה: הַשּׁוֹדֵד רָצַח אֶת קָרְבָּנוֹ בְּדָם קַר.

— דָּמִים, 1, דָּם רַב: ״בְּדָמַיִךְ חֲיִי״ (יחזקאל טז ו). 2*, כֶּסֶף – ראה ערך ב׳ דָּמִים.

— אִישׁ־דָּמִים (תהלים ה ז), שׁוֹפֵךְ דָּם, רוֹצֵחַ נֶפֶשׁ.

— בְּרִית־דָּמִים°, בְּרִית לַחַיִּים וְלַמָּוֶת, יְדִידוּת־עוֹלָם.

— שְׁפִיכוּת־דָּמִים*, 1, רֶצַח, הֲרִיגַת־אָדָם (ערכין טו:). 2° [בהשאלה מן המימרה ״כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים״, בבא מציעא נח:] בִּזָּיוֹן וְעֶלְבּוֹן קָשֶׁה: הַפְּגִיעָה בּוֹ גָּרְמָה לוֹ שְׁפִיכוּת־דָּמִים.

— דְּמֵי הָעֵינַיִם°, כִּנּוּי לַדְּמָעוֹת: ״דְּמֵי עֵינַי יְבִישׁוּן מֵי נְהָרוֹ״ (הרומי, יג 242).

— דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ (יהושע ב יט), דָּמוֹ עַל רֹאשׁוֹ (שמואל ב א טז), 1, הוּא עַצְמוֹ אָשֵׁם בְּמוֹתוֹ. 2° [בהשאלה] הוּא יִשָּׂא אֶת חֶטְאוֹ, הוּא יִשָּׂא בָּאַחֲרָיוּת לְמַעֲשָׂיו.

— דָּמִים לוֹ (שמות כב ב), הַהוֹרֵג אוֹתוֹ נֶחְשָׁב לְרוֹצֵחַ [ולהפך:]

— אֵין לוֹ דָּמִים (שמות כב א), אֵין הַהוֹרֵג אוֹתוֹ נֶחְשָׁב לְרוֹצֵחַ.

— דָּמוֹ בּוֹ (יחזקאל לג ה), דָּמָיו בּוֹ (ויקרא כ ט), הוּא חַיָּב מִיתָה.

— בָּא בְּדָמִים, שָׁפַךְ דָּם, רָצַח: ״מִנָּעֲךָ ה׳ מִבּוֹא בְדָמִים״ (שמואל א כה כו).

— כִּסָּה אֶת דַּם פְּלוֹנִי, הֶעְלִים אֶת דְּבַר רְצִיחָתוֹ: ״מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ״ (בראשית לז כו).

— עָמַד עַל דַּם רֵעֵהוּ, רָאָה אֶת רֵעֵהוּ נָתוּן בְּסַכָּנָה וְלֹא בָּא לְעֶזְרָתוֹ, עָמַד מִנֶּגֶד בְּצָרַת רֵעֵהוּ: ״לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ״ (ויקרא יט טז).

— הֵשִׁיב אֶת דָּמוֹ עַל רֹאשׁוֹ (מלכים א ב לב), נָקַם אֶת נִקְמַת הַנִּרְצָח, שִׁלֵּם לָרוֹצֵחַ כִּגְמוּלוֹ.

— בִּקֵּשׁ (דָּרַשׁ) אֶת דָּמוֹ מִיַּד פְּלוֹנִי, הִטִּיל עָלָיו אֶת הָאַחֲרָיוּת לְמוֹתוֹ, תְּבָעוֹ לְדִין עַל מַעֲשֵׂה רֶצַח: ״הֲלֹא אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמוֹ מִיֶּדְכֶם״ (שמואל ב ד יא). ״וְדָמוֹ מִיַּד הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ״ (יחזקאל לג ו).

— נָתַן דָּמוֹ עַל דָּבָר*, הִקְרִיב אֶת כָּל הַיָּקָר לוֹ לְהַשָּׂגַת דָּבָר: ״נַפְשִׁי נָתַתִּי עָלֶיהָ, דָּמִי נָתַתִּי עָלֶיהָ״ (ספרי האזינו קלו).

— לִבּוֹ זָב (שׁוֹתֵת) דָּם°, הוּא מִתְפַּלֵּץ מִכְּאֵב וָצַעַר.

— שָׁפַךְ דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי° [בהשאלה מן בבא מציעא נח:; ראה לעיל ״שפיכות-דמים״] עֶלְבּוֹ אוֹתוֹ קָשֶׁה, גָּרַם לוֹ בִּזּוּי וְחֶרְפָּה: ״וּבְכָל שָׁעָה הָיִיתִי שׁוֹפֵךְ דָּמֶיהָ וְעוֹלְבָהּ וּמַעֲלִיבָהּ״ (עגנון, כפות תפז).

— שָׂם דָּמִים בְּבֵיתוֹ, גָּרַם שֶׁבְּבֵיתוֹ יֵהָרֵג אָדָם: ״וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ, וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ״ (דברים כב ח).

— דַּם־דָּג נוֹזֵל בְּעוֹרְקָיו°, הוּא קַר־מֶזֶג וְאָדִישׁ בְּיוֹתֵר, אֵינוֹ מְסֻגָּל לְהִתְלַהֵב: ״נִתְקַבְּלָה הַהַשְׁקָפָה הַשִּׁטְחִית שֶׁדַּם דָּג נוֹזֵל בְּעוֹרְקָיו שֶׁל הָאַנְגְּלוֹ־סַכְּסִי״ (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 48).

— דָּמוֹ תָּלוּי בְּצַוַּאר פְּלוֹנִי* (ירושלמי סנהדרין כג ב), פְּלוֹנִי הוּא הָאָשֵׁם בְּמוֹתוֹ.

— מַקְפִּיא דָּם° [בהשאלה] מַדְהִים, מַחֲרִיד בְּיוֹתֵר: נִתְגַּלָּה מַחֲזֶה־אֵימִים מַקְפִּיא דָּם.

דֹּם, דּוֹם [מן א. דמם] 1, [ציווי] שְׁתֹק! 2, [מקור] תה״פ דּוֹמֵם, בִּדְמָמָה, חֶרֶשׁ: ״הֵאָנֵק דֹּם״ (יחזקאל כד יז). ״עַל רֹאשׁ הָרְאֵל... עוֹמֵד דֹּם אִישׁ שָׂב״ (ביאליק, על ראש הראל). ״קַבַּרְנִיטִי נָפַל שָׁם קַר וָדֹם״ (ש׳ שלום, שירים רצד). 3° [בצבא ובאימוני־ספורט] מַצָּב שֶׁל עֲמִידָה זְקוּפָה וּמְתוּחָה תּוֹךְ קֶשֶׁב וּדְרִיכוּת, שֶׁמְּבַצְּעִים הַחַיָּלִים אוֹ הַמִּתְאַמְּנִים לְפִי הַפְּקֻדָּה: ״עֲמֹד דֹּם״!

ד״מ ר״ת 1, דֶּצִימֶטֶר. 2, דֶּרֶךְ מָשָׁל. 3, דִּינֵי מָמוֹנוֹת.

דְּמָא* ז׳ [ארמית] דָּם [רווח במימרה:]

— מַאי חָזֵית דִּדְמָא דִּידָךְ סוּמָק טְפֵי?* (יומא פב:), מָה רָאִיתָ שֶׁדָּמְךָ אָדֹם יוֹתֵר? כְּלוֹמַר, עַל שׁוּם־מָה אַתָּה רוֹאֶה אֶת עַצְמְךָ עָדִיף אוֹ מְיֻחָס מֵאֲחֵרִים?

דְּמַאי*, דְּמַי* ז׳ [אולי מן א. דמה] 1*, דָּבָר הַמֻּטָּל בְּסָפֵק; כִּנּוּי בַּהֲלָכָה לִתְבוּאָה אוֹ לְפֵרוֹת הַלְּקוּחִים מֵעַם־הָאָרֶץ וְקַיָּם סָפֵק אִם הִפְרִישׁוּ מֵהֶם מַעַשְׂרוֹת: ״מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי וּמְעָרְבִין״ (שבת ב ז). 2*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבִירוּשַׁלְמִי בְּסֵדֶר זְרָעִים הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת דְּמַאי. 3° [בהשאלה] חֹסֶר־בְּהִירוּת, פִּקְפּוּק, דִּמְיוֹנִיּוּת: ״הוּא (אֶחָד הָעָם) הָיָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר פָּקַח אֶת עֵינֵינוּ לִרְאוֹת אֶת כָּל הַדְּמַאי, הַבְּדָאוּת וְהַחִקּוּי לְבַטָּלָה שֶׁבְּמִקְצוֹעַ זֶה״ (ביאליק, אגרות א קיט).

דֶּמָגוֹג◇ ז׳ [יוונית: demagogos מנהיג־עם] מַנְהִיג הַמַּשְׁפִּיעַ עַל הֶהָמוֹן וּמַלְהִיבוֹ בְּכֹחַ נְאוּמוֹ וּדְבָרָיו, הַמְכֻוָּנִים עַל־פִּי־רֹב אֶל הָרְגָשׁוֹת, הַיְּצָרִים וְהַדֵּעוֹת הַקְּדוּמוֹת שֶׁל הֶהָמוֹן. — [דֶּמָגוֹגִים]

— דֶּמָגוֹגִי◇ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹתָיו וּמִדְּרָכָיו שֶׁל הַדֶּמָגוֹג: נְאוּם דֶּמָגוֹגִי.

— דֶּמָגוֹגְיָה◇ נ׳ תַּכְסִיסָיו שֶׁל הַדֶּמָגוֹג, לְקִיחַת לֵב הֶהָמוֹן בִּמְלִיצוֹת הַמְכֻוָּנוֹת אֶל רְגָשׁוֹתָיו וִיצָרָיו.

דִּמְדּוּם*, דִּימְדּוּם ז׳ [מן דמדם, דִּמְדֵּם] 1°, טִשְׁטוּשׁ, חֹסֶר־בְּהִירוּת: ״מְחַבֵּב הוּא אֶת הַגִּמְגּוּם וְאֶת הַדִּמְדּוּם כְּתוּגָר״ (שניאור, פנדרי ב 63). דִּמְדּוּם הֲזָיוֹת שֶׁל הַחוֹלֶה בְּקַדַּחַת. 2° [בהשאלה] מְבוּכָה, שְׁקִיעָה, הִתְנַוְּנוּת. — [דִּמְדּוּם־, דִּמְדּוּמִים, דִּמְדּוּמֵי־]

— דִּמְדּוּמֵי־חַמָּה*, זְמַן הַמַּעֲבָר בֵּין יוֹם לְלַיְלָה, שֶׁבּוֹ אוֹר הַשָּׁמַיִם פּוֹחֵת בְּהַדְרָגָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹ גּוֹבֵר בְּהַדְרָגָה סָמוּךְ לִזְרִיחָתָהּ: ״יְהֵא חֶלְקִי מִמִּתְפַּלְּלִים עִם דִּמְדּוּמֵי חַמָּה״ (שבת קיח:). ״עִם דִּמְדּוּמֵי הַחַמָּה, לִכְשֶׁיִּקְרָא הַגֶּבֶר״ (ביאליק, תקוות עני).

— דִּמְדּוּמֵי־עֶרֶב°, רֵאשִׁית הָעֶרֶב, אוֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם: ״דִּמְדּוּמֵי עֶרֶב, כְּשֶׁהַיּוֹם נִפְטָר וְהוֹלֵךְ לְעוֹלָמוֹ״ (מגדלי מ״ס, רצג).

— דִּמְדּוּמֵי־שַׁחַר°, נִצְנוּצֵי הָאוֹרוֹת הַחִוְּרִים הַבּוֹקְעִים וְעוֹלִים לִפְנֵי זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ״קְרִיאַת הָאֵשׁ צְלוּלָה בְּאָזְנָיו, וּבְעֵינָיו נָגְהוּ דִּמְדּוּמֵי הַשַּׁחַר״ (ביאליק, מגילת ו).

— שְׁעַת־דִּמְדּוּמִים° [בהשאלה] זְמַן שֶׁל תְּהִיָּה וּמְבוּכָה, שְׁעַת עֲרָפֶל, חֹסֶר־בְּהִירוּת בַּמַּצָּב.

— דִּמְדּוּמֵי־זִכְרוֹנוֹת° (מַחֲשָׁבוֹת° וְכוּ׳), נִצְנוּצִים שֶׁל זִכְרוֹנוֹת (מַחֲשָׁבוֹת וְכוּ׳) מְעֻרְפָּלִים.

דִּמְדּוּמִיּוּת°, דִּימְדּוּמִיּוּת נ׳ [מן דִּמְדּוּם] מַצָּב שֶׁל דִּמְדּוּם, עַרְפּוּל וְטִשְׁטוּשׁ: ״מִן הַמְּלִיצָה הַסְּמוּיָה אֶל הַדִּיּוּק הַמְּהֻקְצָע... מִן הַדִּמְדּוּמִיּוּת הַפְּרֶוְיאוֹלוֹגִית אֶל הַתֵּאוּר הֶחָי״ (סוקולוב, אישים 200). — [דִּמְדּוּמִיּוּת־]

דמדם [מארמית; קרוב אל א. דמם]

~ פִּע׳ **דִּמְדֵּם*** פ״ע 1*, הָיָה בְּמַצָּב שֶׁל בִּלְבּוּל וְעִרְפּוּל (מִתּוֹךְ קַדַּחַת אוֹ מִשְׁכְּרוּת וְכוּ׳): ״דַּהֲוָה מְדַמְדֵּם כָּל הַהוּא לֵילְיָא״ (ארמית; שיר השירים רבה ג). ״מִתּוֹךְ הַקַּדַּחַת הָיָה מְדַמְדֵּם וְקוֹרֵא בְּלַחַשׁ פְּסוּקִים מְשֻׁנִּים״ (ביאליק, יום השישי ה). ״סִימָנֵי הַשִּׁגָּעוֹן הַמְדַמְדֵּם שֶׁל גֶּבֶר לֹא שָׁפוּי״ (אלתרמן, פונדק 17). 2°, נִצְנֵץ מְעַט, שָׁלַח דִּמְדּוּמֵי אוֹר: ״דִּמְדְּמָה הַחַמָּה״ (ברנר, א 159). ״וְאַחֲרוֹנֵי הָאוֹרְחִים הָלְכוּ לְדַרְכָּם... לְעֵבֶר הָעִיר הַמְדַמְדֶּמֶת מֵרָחוֹק״ (שנהר, ב 117). ״בְּדִמְיוֹנוֹ מְדַמְדֶּמֶת אַחַת מֵאוֹתָן הַשְּׁקִיעוֹת הַנִּפְלָאוֹת״ (שופמן, א 239). [ובהשאלה:] ״עֲדַיִן מְדַמְדְּמִים בּוֹ זִכְרֵי אֱמוּנָה מוֹרַשְׁתִּיִּים״ (גייר, השעיפים 65). — [לְדַמְדֵּם, מְדַמְדֵּם, י־]

~ פִּע׳ **דִּמְדֵּם***, הָיָה מְטֻשְׁטָשׁ וְהָמוּם (מֵחֹם־קַדַּחַת, מִשִּׁכְרוּת וְכַדּוֹמֶה): ״(הַשִּׁכּוֹר יְבָרֵךְ) ׳וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ׳ וַאֲפִלּוּ מְדַמְדֵּם״ (ירושלמי תרומות מ ד). ״וְאֵם אֱלִישָׁע, הָאַלְמָנָה הַמְדַמְדֶּמֶת, לְקָחָה לִי לְאוֹמֶנֶת״ (ש׳ שלום, שירים תפח). [וראה עוד ערך מְדַמְדָּם]

~ הת׳ **הִדַּמְדֵּם°**, 1, הִתְעַמְעֵם, נַעֲשׂוּ בּוֹ דִּמְדּוּמִים: הַיּוֹם הִדַּמְדֵּם מֶרֶגַע לְרֶגַע. 2, הָיָה בְּמַצָּב שֶׁל דִּמְדּוּם, הָזָה: ״וּמִי הוּא הַנָּבִיא הַמִּדַּמְדֵּם בַּשַּׁעַר?״ (שלונסקי, שירים ב 75). — [לְהִדַּמְדֵּם, מִדַּמְדֵּם, י־]

דַּמְדְּמָנִית* נ׳ [אולי מן אָדֹם] 1* (ירושלמי ביצה סב א) עֵנָב מְצֻמָּק. 2°, פְּרִי שִׂיחַ בְּצוּרַת גַּרְגַּר קָטָן וְאָדֹם, טַעְמוֹ יֵינִי־חֲמַצְמַץ, גָּדֵל בְּאַרְצוֹת בַּעֲלוֹת אַקְלִים מְמֻזָּג (Ribes rubrum): ״תּוּתֵי־בָר וְדַמְדְּמָנִיּוֹת״ (ביאליק, מאחורי א). ״עֵת הַדַּמְדְּמָנִיּוֹת וְהַחֲזוּרְזָרִים מַתְחִילִים לְהַאְדִּים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תק). ״וְהַשָּׂדוֹת הַחֲשׂוּפִים הִבְהִיקוּ תַּחַת שֶׁמֶשׁ צְהֻבָּה וְהַדַּמְדְּמָנִיּוֹת נָשְׂאוּ עַיִן״ (עגנון, כפות מא). — [דַּמְדְּמָנִיּוֹת]

דִּמְדֹּמֶת°, דִּימְדּוֹמֶת נ׳ [מן דִּמְדּוּם] מַצָּב שֶׁל דִּמְדּוּם: ״דִּמְדֹּמֶת אֱוִילִית – רַק אַתְּ לִי הַכְּנָפַיִם!״ (שלונסקי, שירים ב 130). — [דִּמְדֹּמֶת־]

א. **דמה** [אכדית: damtu דמות; ארמית: דְּמָא]

~ פָּע׳ **דָּמָה** פ״ע הָיָה כְּמוֹ־, נִרְאָה כְּמוֹ־: ״זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר״ (שיר השירים ז ח). ״מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ״ (נשמת, שחרית לשבת). ״דְּמוּת אָדָם הַדּוֹמֶה לְצִלּוֹ שֶׁל מֵת״ (ביאליק, המתמיד). [לִדְמוֹת לְ־, דּוֹמֶה, יִדְמֶה]

~ נפ׳ **נִדְמָה***, נִרְאָה כְּמוֹ־, נִרְאָה שָׁוֶה לְ־: ״נֶהְפַּךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק וְנִדְמָה לְאַבְרָהָם״ (בבא מציעא פז.). ״נִגְרַר שֵׂעָר

תַּלְתַּלֵּיהֶם וְנִדְמֶה לְרַעֲמַת הַלְּבָאִים״ (ביאליק, מתי מדבר). ״וְאַךְ דָּרַכְתִּי עַל מִפְתָּנָהּ לִי נִדְמֹה נִדְמְתָה כִּישָׁנָה, כִּידוּעָה לִי מִכְּבָר־הַיָּמִים״ (שמעוני, פואימות א קלד). — [לְהִדָּמוֹת, נִדְמֶה, יִדָּמֶה]

~ פָּע׳ דִּמָּה פ״י 1, הִשְׁוָה, הִמְשִׁיל: ״לְמִי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ״ (ישעיה מו ה). ״לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ, רַעְיָתִי״ (שיר השירים א ט). ״דִּמָּה הֶחָכָם דִּבְרֵי הַחֲכָמִים לְדָרְבוֹנוֹת״ (חובות הלבבות, הבחינה, פתיחה). ״וּבַת־מַלְכָּה... הָיָה יִצְרוֹ מְדַמֶּה לוֹ בִּדְמוּת בִּילָא״ (מגדלי מו״ס, קנז). ״אֲנִי קְרָאתִיהָ צִפּוֹר קְטַנָּה אוֹ דִּמִּיתִיהָ לְשׁוֹשַׁנָּה״ (ביאליק, בשל תפוח). 2, זָמַם, הִתְכַּוֵּן: ״אוֹתִי דִּמּוּ לְהָרֹג וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ״ (שופטים כ ה). ״וְהוּא לֹא כֵן יְדַמֶּה, וּלְבָבוֹ לֹא כֵן יַחְשֹׁב״ (ישעיה י ז). 3*, חָשַׁב, שִׁעֵר: ״פַּעַם אַחַת עָלָה מְאוֹר הַלְּבָנָה וְדִמּוּ שֶׁהֵאִיר הַמִּזְרָח״ (יומא ג ב). ״גּוֹזְרוּ בֵּית־דִּין גְּזֵרָה וְדִמּוּ שֶׁרֹב הַקָּהָל יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ״ (רמב״ם, ממרים ב ו). — [לְדַמּוֹת אֶת, לְ־, מְדַמֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ דֻּמָּה ⁺, 1, הֻשְׁוָה לְ־, נִמְשַׁל לְ־: הַתּוֹרָה דֻּמְּתָה לָאוֹר. 2, נִרְאָה כְּמוֹ־, נִרְאָה דּוֹמֶה: ״וּכְדֵי שֶׁלֹּא יְדֻמֶּה בָּזֶה שׁוּם שְׁנִיּוּת חָלִילָה, אָמַר בְּמַתַּן תּוֹרָה ׳וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים׳״ (העיקרים א יא). חוֹלֶה מְדֻמֶּה. [רווח בייחוד הבינוני מְדֻמֶּה — ראה ערך זה במקומו]. — [מְדֻמֶּה, יְדֻמֶּה]

~ הת׳ הִדַּמָּה, הִתְדַּמָּה ⁺, 1, הִשְׁוָה אֶת עַצְמוֹ, חָשַׁב שֶׁהוּא דּוֹמֶה: ״אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ: הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה... אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן״ (ישעיה יד יג–יד). ״מַהֲלַךְ הַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁל הָעֲבָדִים שֶׁאֵין לָהֶם אִידֵיאָל יוֹתֵר גָּדוֹל מֵהִדַּמּוֹת לַאֲדוֹנֵיהֶם בְּכָל הַדְּבָרִים״ (אחד העם, קפג). 2°, נִדְמָה, נִרְאָה: ״הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא — אֵינוֹ אֶלָּא לְפִי מַה שֶּׁמִּתְדַּמֶּה לְמַרְאִית עַיִן״ (מגדלי מו״ס, תסג). ״עַד שֶׁמִּתְדַּמֶּה לְךָ שֶׁכָּאן... נִשְׁתַּמְּרָה רוּחַ קְדוּמִים״ (בורלא, כיסופים 51). 3, הִשְׁתַּוָּה, הָיוּ חֲלָקָיו דּוֹמִים זֶה לָזֶה: ״וּתְנוּעוֹתָיו שְׁקוּלוֹת וּנְכוֹנוֹת וְשָׁווֹת וּמִתְדַּמּוֹת״ (חובות הלבבות, הכניעה ו). ״צוֹפָה אֲנִי בָּאֲשֵׁדוֹת — וְחַיֵּי מִתְדַּמִּים לִי בָּהֶם — גַּם הֵם כְּמוֹתָם רֵאשִׁיתָם זְרִימָה אִטִּית״ (ליסיצקי, תולדות 273). — [לְהִדַּמּוֹת, מִדַּמֶּה, יִדַּמֶּה; לְהִתְדַּמּוֹת, מִתְדַּמֶּה, יִתְדַּמֶּה]

— דּוֹמֶה*, דּוֹמַנִי°, ראה ערך דּוֹמֶה.

— דִּמָּה בְּדַעְתּוֹ°, הֶעֱלָה עַל דַּעְתּוֹ, הִרְהֵר: ״אֲנִי עוֹמֵד וּמְדַמֶּה בְּדַעְתִּי, תִּשְׁעָה בְּאָב זֶה שֶׁלְּהַבָּא כַּמָּה מְשֻׁנֶּה הוּא״ (מגדלי מו״ס, קב).

— דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ, שִׁעֵר, הֶעֱלָה עַל דַּעְתּוֹ: ״אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט״ (אסתר ד יג). ״אַל תְּדַמֶּה בְּנַפְשְׁךָ שֶׁהַיְּהוּדִים נוֹתְנִים לְךָ כָּבוֹד״ (עגנון, כלה קסב).

— הַכֹּחַ הַמְדַמֶּה ⁺, [בספרות המחקר] כֹּחַ הַשֵּׂכֶל וְהַחֲשִׁיבָה שֶׁל הָאָדָם, דִּמְיוֹן יוֹצֵר.

— מְדַמֶּה*, כִּמְדֻמֶּה אֲנִי*, כִּמְדֻמַּנִי°, ראה ערך מְדֻמֶּה.

ב׳ דמה [קרוב אל א׳ דמם]

~ פָּע׳ דָּמָה פ״ע פָּסַק, חָדַל: ״תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם וְאַל־תִּדְמֶינָה״ (ירמיה יד יז). — [לִדְמוֹת, דּוֹמֶה, יִדְמֶה]

~ נפ׳ נִדְמָה, נִכְרַת, אָבַד: ״אוֹי לִי כִּי נִדְמֵיתִי״ (ישעיה ו ה). ״אִם גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ... אֵיךְ נִדְמֵיתָה!״ (עובדיה ה). — [לְהִדָּמוֹת, נִדְמְתָה, יִדָּמֶה]

דֻּמָּה, דּוּמָה ת׳ [אולי מן דמם; המשמעות משוערת בלבד] דּוֹמֵמָה, שׁוֹקֶטֶת: ״מִי כְצוֹר כְּדֻמָה בְּתוֹךְ הַיָּם״ (יחזקאל כז לב).

דֶּמֶה° ז׳ [מן א׳ דמה, דָּמָה] [בצבא] דְּמוּת עֶצֶם הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַטְעָיָה אוֹ לְאִמּוּנִים: תּוֹתַח־דֶּמֶה (תַּבְנִית תּוֹתָח עֲשׂוּיָה עֵץ אוֹ חֹמֶר פְּלַסְטִי וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם הַטְעָיַת תַּצְפִּית הָאוֹיֵב). בְּצוּרַי־דֶּמֶה. — [דֶּמֶה־, דְּמָיִים, דִּמְיֵי־]

דֶּמוֹבִּילִיזַצְיָה° נ׳ [צרפתית: demobilisation; מלאטינית: de מלת שלילה + mobilis שבתנועה] שִׁחְרוּר מְשָׁרְתוּת בַּצָּבָא, פֵּרוּק הַצָּבָא לְאַחַר גְּמַר פְּעֻלּוֹת הַמִּלְחָמָה. — [דֶּמוֹבִּילִיזַצְיוֹת]

דֶּמוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: demos עם + graphein לכתוב] כְּתִיבַת הָעַמִּים, חֵלֶק הַסְּטָטִיסְטִיקָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הֶרְכֵּב הָאֻכְלוּסִיָּה וּתְנוּעָתָהּ — יְלוּדָה, תְּמוּתָה, נִשּׂוּאִים וְכוּ׳.

— דֶּמוֹגְרָפִי° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְדֶמוֹגְרַפְיָה: מֶחְקָר דֶּמוֹגְרָפִי. מַצַּב הַיִּשּׁוּב מִבְּחִינָה דֶּמוֹגְרָפִית.

דֶּמוֹטִי° ת׳ [מיוונית: demotikos עממי] עֲמָמִי.

— כְּתָב דֶּמוֹטִי°, כְּתָב מִצְרִי עֲמָמִי שֶׁהִתְפַּתֵּחַ [בקירוב במאה ה־8 לפני מניין האומות] מִתּוֹךְ כְּתַב הַחַרְטֻמִּים הָעַתִּיק. הַכְּתָב הַדֶּמוֹטִי שִׁמֵּשׁ שְׁלַב־מַעֲבָר אֶל הַכְּתָב הַמִּצְרִי הַמְּאֻחָר (הַקּוֹפְּטִי).

דִּמּוּי ⁺, דִּימוּי ז׳ [מן א׳ דמה, דִּמָּה] 1 ⁺, הַשְׁוָאָה, קְבִיעַת צְדָדִים דּוֹמִים בֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים, הַבְלָטַת קַוֵּי־דִּמְיוֹן: ״אָמְנָם הַרְחָקַת הַהַגְשָׁמָה וַהֲסָרַת הַדִּמּוּי וְהַהִפָּעֲלִיּוֹת מֵה׳ הוּא עִנְיָן שֶׁרָאוּי לְבָאֲרוֹ לְכָל אָדָם״ (מורה נבוכים א לה). 2° [בשירה ובמליצה] הַבְלָטַת הָעֶצֶם אוֹ הַגּוּף הַמְתֹאָר עַל־יְדֵי הַשְׁוָאָתוֹ לְדָבָר אַחֵר, יָדוּעַ וּמוּחָשׁ יוֹתֵר, לְמָשָׁל: ״כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת״ (שיר השירים ב ב). הַדִּמּוּיִים וְהַתְּמוּנוֹת הֵם מִיסוֹדוֹת הַסִּגְנוֹן הַשִּׁירִי. 3°, מֻשָּׂג, מַצָּג, אִידֵיאָה, צִיּוּר שֶׁבְּמַחֲשָׁבָה: ״דְּפוּסֵי הַהֲוָיָה לֹא נָתְנוּ לוֹ לְשַׂחֵק בָּם בְּדִמּוּיִים כְּשַׂחֵק בְּכַדּוּר־רֶגֶל״ (קריב, עיונים 150). אוֹצַר הַדִּמּוּיִים שֶׁל הַתִּינוֹק דַּל מִשֶּׁל הַמְּבֻגָּר. — [דִּמּוּי־, דִּמּוּיִים, דִּמּוּיֵי־]

דִּמּוּי° ת׳ [מן א׳ דמה, דָּמָה] שֶׁצּוּרָתוֹ דּוֹמָה לְ־, שֶׁהוּא כְּמוֹ, כְּעֵין־: עָלִים דְּמוּיֵי־לֵב אוֹ דְּמוּיֵי־נוֹצָה. — [דְּמוּי־, דְּמוּיָה, דְּמוּיַת־, דְּמוּיִים, דְּמוּיֵי־, דְּמוּיוֹת]

דָּמוּךְ ⁺ ת׳ [מן דמך, דָּמַךְ] מְנֻמְנָם, יָשֵׁן: ״נָחֵם אֲנוּנִים, עוֹרֵר דְּמוּכִים״ (שבטר, ג 130). ״כְּדָמוּךְ וְחוֹלֵם עָבַר מְשֻׁלָּם בְּתוֹךְ כָּל אֵלֶּה״ (שנהר, ב 276). ״בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה... דָּמוּךְ בְּשֵׁנָה הָיִיתָ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 105). — [דְּמוּכָה, דְּמוּכִים, ־וֹת]

א׳ דָּמוּם* ת׳ [מן א׳ דמם, דָּמַם] שׁוֹתֵק, מַחֲרִישׁ, שֶׁאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע: ״דְּמוּמָה סָלְקָא, דְּמוּמָה נָחֲתָא״ (איכה רבתי א׳, פרשה). ״לְהַשְׁמִיעַ רֶנֶן מִדְּמוּמֵי קוֹל״ (יוסי בן יוסי, אגוסה, מוסף ב׳ ראש השנה). ״דְּמוּמוֹת עָמְדוּ שְׁתֵּיהֶן כְּנֶגֶד הַתְּמוּנָה״ (עגנון, כפות צז). ״וַאֲנִי צָעַדְתִּי בָּעִיר הַזָּרָה, הַדְּמוּמָה, הָעֲזוּבָה מֵאָדָם״ (ברקוביץ, הראשונים סא). ״נִשְׁמַת אֲנַחְנוּ — דְּמוּמֵי־הַלֵּב לְעֵת עַתָּה״ (גרינברג, כלב כ). ״הַקּוֹל הֶעָבֶה שֶׁהִתְפּוֹרֵר רְסִיסֵי רְסִיסִים עַד שֶׁגָּוַע בְּרִסְקֵי אֲנָחָה דְּמוּמִים וְאַחֲרוֹנִים״ (סדן, ממחוז רצד). ״פְּנֵיהֶם דְּמוּמוֹת כְּמַסֵּכוֹת״ (אלתרמן, התיבה 140). קְרִיאָה דְּמוּמָה בְּסֵפֶר (קְרִיאָה בָּעֵינַיִם, לֹא בְּקוֹל). — [דְּמוּמָה, דְּמוּמִים, דְּמוּמוֹת]

ב· **דָּמוּם**° ת׳ [מן ב·דמם, דָּמֵם] זָב דָּם, שׁוֹתֵת דָּם: פֶּצַע דָּמוּם, מַכָּה דְּמוּמָה. — [דְּמוּמָה, דְּמוּמִים, דְּמוּמוֹת]

א· **דְּמוּם**°, **דימום** ז׳ [מן א·דמם, דָּמֵם] הַשְׁתָּקָה, הַדְמָמָה: דְּמוּם רַעַשׁ הַמָּנוֹעַ. — [דְּמוּם־]

דמומית

ב· **דְּמוּם**°, **דימום** ז׳ [מן ב·דמם] שְׁתִיתַת דָּם: סַכָּנַת דְּמוּם אַחֲרֵי הַנִּתּוּחַ. — [דְּמוּם־]

דְּמוּמִית° נ׳ [מן דָּם, אָדֹם] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַנּוּרִיתִיִּים (Adonis), בַּעַל עָלִים גְּזוּרִים וּפְרָחִים אֲדֻמִּים קְטַנִּים: ״לְהַאְדִּים דְּמוּמִיּוֹת וּלְהַצְהִיב הַקָּמָה״ (שניאור, שירים עב). — [דְּמוּמִית־, דְּמוּמִיּוֹת]

דֶּמוֹן°, **דימון** ז׳ [מיוונית: daimon אלוהות, רוח] שָׂטָן, רוּחַ רָעָה, שֵׁד, סִיטְרָא־אַחֲרָא: ״וְצָחַק כְּדֶמוֹן שֶׁחָרַג מִסְּגוֹרוֹ״ (יעקב שטיינברג, ט). — [דֶּמוֹנִים]

— **דֶּמוֹנִי**°, 1. שְׂטָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם גִּלּוּי כֹּחוֹת הַ״סִּיטְרָא אַחֲרָא״: יְסוֹדוֹת דֶּמוֹנִיִּים בַּיְּצִירָה הַסִּפְרוּתִית. 2. בַּעַל כֹּחַ עַל־אֱנוֹשִׁי, בַּעַל כֹּחַ שְׂטָנִי וּמְאַיֵּם.

— **דֶּמוֹנִיזְם**° ז׳ 1. הִתְגַּלּוּת הַשָּׂטָן כְּכֹחַ הַמְּכַוֵּן אֶת דַּרְכֵי הָאָדָם וִיצָרָיו. 2. יְצִירָה סִפְרוּתִית שֶׁגִּבּוֹרָהּ הוּא בַּעַל אֹפִי דֶּמוֹנִי – מַרְדָן אַמִּיץ וְלוֹחֵם בִּמְקֻבָּל וּבְקַיָּם.

דֶּמוֹנְסְטְרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: demonstratio הצגה] 1. הַפְגָּנָה, פְּעֻלָּה פֻּמְבִּית (תַּהֲלוּכָה בַּסָּךְ וְכו׳) לְשֵׁם הַבָּעַת מְחָאָה, מֹרַת־רוּחַ, הַצָּגַת דְּרִישׁוֹת וְכַדּוֹמֶה. 2. הַצָּגָה, הַדְגָּמָה שֶׁל רַעְיוֹן, דֵּעָה אוֹ חֹק עַל־יְדֵי עֲרִיכַת נִסְיוֹנוֹת אוֹ מַתַּן דֻּגְמָאוֹת לְדָבָר: דֶּמוֹנְסְטְרַצְיָה שֶׁל פֵּרוּק הַמַּיִם לְגַזִּים בְּשִׁעוּר כִּימִיָּה. — [־רַצְיוֹת]

— **דֶּמוֹנְסְטְרָטִיבִי**° ת׳ 1. הַפְגָּנָתִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַרְאוֹת וּלְהוֹכִיחַ מַשֶּׁהוּ: הַצַּיָּר יָצָא מֵאוּלַם הָאֲסֵפָה בְּאֹפֶן דֶּמוֹנְסְטְרָטִיבִי (לְהַבִּיעַ בְּפֻמְבֵּי אֶת מְחָאָתוֹ). 2. מַדְגִּים, מַצִּיג עַל־יְדֵי דֻּגְמָאוֹת וְנִסְיוֹנוֹת: הוֹרָאָה דֶּמוֹנְסְטְרָטִיבִית בְּלִמּוּדֵי הַטֶּבַע.

דָּמוּס° ת׳ [ערבית: דָּמַשׂ הסתיר] מֻסְתָּר, מֻצְנָע: ״אֲנִי הִיא שֶׁהָיִיתִי חֲבוּיָה וּדְמוּסָה בְּצִלּוֹ שֶׁל מַלְכֻיּוֹת״ (שיר השירים רבה ב, אני חבצלת). — [דְּמוּסָה, ־סִים, ־וֹת]

דָּמוּעַ° ת׳ [מן א·דמע, דָּמַע] מָלֵא דְּמָעוֹת, רָטֹב מִדְּמָעוֹת: ״וְעֵינֵי אֵין הַפּוּגוֹת לָהּ שְׁפוּכָה דִּמְעָתָהּ דְּמֵי לִבּוֹ דְּמוּעָה״ (שכטר, ג 231). ״עֵינַיִם לוֹ דְּמוּעוֹת וּמְבֻלְבָּלוֹת״ (שניאור, סיפורים עז). ״פָּנִים דְּמוּעוֹת וְצוֹחֲקוֹת כְּאַחַת״ (קבק, במשעול 210). [ובהשאלה:] ״רַק דּוֹפְקָהּ לְבָתֵּךְ הַנִּפְצַעַת, הַדְּמוּעָה מִשִּׂמְחַת הַמִּשְׁתֶּה״ (אלתרמן, שירים 165). — [דְּמוּעָה, דְּמוּעִים, דְּמוּעוֹת]

דִּמּוּעַ° ז׳ שֵׁם אֶחָד מִמִּינֵי הַדְּשָׁאִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי ברכות י ב). — [דִּמּוּעִים]

א· **דִּמּוּעַ**°, **דימוע** ז׳ [מן א·דמע] הַזָּלַת דְּמָעוֹת: ״וְתִזַּל כָּל עַיִן דִּמּוּעַ וְנֶהֱפַךְ לְאֵבֶל כָּל שַׁעֲשׁוּעַ״ (אלה אזכרה, מוסף יום כיפור). — דִּמּוּעַ הָעַיִן הַחוֹלָה. — [דִּמּוּעַ־]

ב· **דִּמּוּעַ**°, **דימוע** ז׳ [מן ב·דמע, דִּמַּע] 1°. הֲפִיכָה (שֶׁל תְּבוּאָה) לִתְרוּמָה, הַסְקָעָה מִמַּצָּב שֶׁל חֻלִּין: ״אֵימַת דִּמּוּעַ עַל עַם־הָאָרֶץ״ (תוספתא דמאי ה ב). 2°. עִרְבּוּב תְּבוּאַת־תְּרוּמָה בִּתְבוּאַת חֻלִּין: ״סְפֵק דִּמּוּעַ כִּסְפֵק תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי״ ירושלמי דמאי כה א). 3° [בהשאלה] עִרְבּוּב: ״כּוּסָה הִיא עָלָיו אֶבֶן וָאֶבֶן וְאֵיפָה וְאֵיפָה וְדִמּוּעַ עֵדִית בְּבֵינוֹנִית״ (ליסיצקי, תולדות 263). ״הַהִתְפַּתְּחוּת הַפְּנִימִית שֶׁלּוֹ הִיא כְּאַחַת דִּמּוּעָם וּטְמִיעָתָם שֶׁל רִשְׁמֵי הַחַיִּים״ (ויסלבסקי, יחידים 106). — [דִּמּוּעַ־]

דֶּמוֹקְרַטְיָה° נ׳ [יוונית: demokratia, מן: demos עם + kratos שלטון] שִׁלְטוֹן הָעָם, מִשְׁטָר מְדִינִי שֶׁבּוֹ נָתוּן הַשִּׁלְטוֹן בִּידֵי נִבְחֲרֵי הָעָם בְּאֶמְצָעוּת הַפַּרְלָמֶנְט (בֵּית־נִבְחָרִים, כְּנֶסֶת) וְהַמֶּמְשָׁלָה הַנִּבְחֶרֶת עַל־יָדוֹ, וּבוֹ מֻבְטָחוֹת זְכֻיּוֹת הָאֶזְרָח לְהַבָּעַת דֵּעָה חָפְשִׁית בְּוִכּוּחַ וּבָעִתּוֹנוּת.

— **דֶּמוֹקְרָט**° ז׳ 1. תּוֹמֵךְ בַּדֶּמוֹקְרַטְיָה. 2. אָדָם הָרוֹאֶה אֶת הָאֲחֵרִים בַּחֶבְרָה כְּשָׁוִים לוֹ בִּזְכֻיּוֹתֵיהֶם וְאֵינוֹ שׁוֹאֵף לְהִתְנַשֵּׂא וּלְהַטִּיל עֲלֵיהֶם אֶת מָרוּתוֹ.

— **דֶּמוֹקְרָטִי**° ת׳ שֶׁהוּא לְפִי עִקְּרֵי הַדֶּמוֹקְרַטְיָה וּבְרוּחָהּ, מְבֻסָּס עַל שִׁוְיוֹן זְכֻיּוֹת שֶׁל כָּל בְּנֵי הַחֶבְרָה: מִפְלָגָה דֶּמוֹקְרָטִית. יַחַס דֶּמוֹקְרָטִי שֶׁל הַמְּנַהֵל לָעוֹבְדִים.

— **דֶּמוֹקְרָטִיזַצְיָה**° נ׳ הַנְהָגַת מִשְׁטָר דֶּמוֹקְרָטִי, בִּטּוּל הַמַּעֲמָדוֹת הַמְיֻחָסִים אוֹ הַשַּׁלִּיטִים: דֶּמוֹקְרָטִיזַצְיָה שֶׁל הַחַיִּים בַּמְּדִינָה.

דֶּמוֹרָלִיזַצְיָה° נ׳ [צרפתית: demoralization; מלאטינית: de מלת שלילה + moralis מוסרי] שְׁחִיתוּת הַמִּדּוֹת, קִלְקוּל הַמּוּסָר, זִלְזוּל וְהַזְנָחָה פּוֹשַׁעַת בְּמִלּוּי חוֹבָה.

דְּמוּת נ׳ [מן א·דמה; אכדית: damtu; ארמית: דְּמוּתָא] 1. צוּרָה, מַרְאֶה, תְּמוּנָה, תַּבְנִית: ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א כו). ״וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם״ (יחזקאל א י). ״הֵצִיצוּ עֵינֵיהֶן וְרָאוּ דְּמוּת אָדָם בָּאַרְבֶּה״ (יומא לה:). ״אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף״ (יגדל אלהים). 2 [בסמיכות] מַשֶּׁהוּ דּוֹמֶה כְּעֵין־: ״קוֹל הָמוֹן בֶּהָרִים דְּמוּת עַם־רָב״ (ישעיה יג ד). ״כִּדְמוּת דָּבָר כָּבֵד וְגָדוֹל וְשָׁחוֹר״ (ביאליק, מגילת ה). 3°. טִיפּוּס, אָדָם בַּעַל תְּכוּנוֹת מְסֻיָּמוֹת, גִּבּוֹר־יְצִירָה: אַמְנוֹן וְתָמָר הֵם מִן הַדְּמֻיּוֹת הַמֶּרְכָּזִיּוֹת בְּ״אַהֲבַת צִיּוֹן״ לְמָאפּוּ. אִישִׁים וּדְמֻיּוֹת בִּתְנוּעַת הַפּוֹעֲלִים. — [דְּמוּת־, דְּמֻיּוֹת, דְּמֻיּוֹת־; בספרות ימי־הביניים גם: דְּמוּתִים, דְּמוּתוֹת]

— **דְּמוּת־דְּיוֹקָן**°, תֹּאַר־פָּנִים, מַרְאֵה־הַפָּנִים, קְלַסְתֵּר: ״דְּמוּת דְּיוֹקְנִי נָתַתִּי בָּהֶן״ (מועד קטן טו:). ״וּדְמוּת־דְּיוֹקָן זָקֵן... אַף הוּא מֵעֵינַי נֶעְלַם״ (ביאליק, לפני ארון הספרים).

— **מִעֵט אֶת הַדְּמוּת**° [שאול מתוספתא יבמות ח ד: ״כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט את הדמות״, ושם הכוונה — לדמות אלהים], הִפְחִית עֶרְכּוֹ שֶׁל דָּבָר: ״רַק הַדַּרְדָּקִין וְעַמֵּי־הָאָרֶץ... יָצְאוּ לְמַעֵט אֶת דְּמוּתוֹ שֶׁל דּוֹר ׳סִפְרָא וְסַיְפָא׳ זֶה״ (ביאליק, שירתנו הצעירה א).

דמ״ז ר״ת דָּרוֹם־מִזְרָח; דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית.

דָּמִי° ת׳ [מן דָּם] מָלֵא דָּם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּם, שֶׁהוּא כְּעֵין דָּם: ״חֹם רַב דָּמִי״ (קאנון ג יג). ״שֶׁלֹּא לְטַמֵּא שִׂפְתוֹתָם בִּלְשׁוֹנָם הַדָּמִית״

(גרינברג, רחובות רמג). ״פֶּלֶג שׁוֹתֵת מְגוֹסֵס הַדְּמִי הַכּוֹאֵב״ (גורי, חותם 68). ״מְעוֹרְקִים יְרֻקִּים דָּמִיִּים שֶׁבְּשֹׁרֶשׁ הַטּוֹב״ (שלו, קולות 17). רִקְמָה דָּמִית בְּגוּף. — [דָּמִית, דָּמִיִּים, דָּמִיּוֹת]

דֳּמִי, דְּמִי ז׳ [מן ב׳ דמה] דּוּמִיָּה, דְּמָמָה, שֶׁקֶט: ״וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ״ (ישעיה סב ז). ״אֱלֹהִים, אַל־דֳּמִי־לָךְ, אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט, אֵל!״ (תהלים פג ב). ״לֵיל נָדְרוּ עֵינַי כְּאִלּוּ הַדֳּמִי בִּשְׂכִיר שְׁמִירַת כּוֹכָבָיו לְקָחוּ״ (גבירול, א 10). ״זֶה הַיַּעַר חֲסִין אַלּוֹנִים, וּבַחֹרֶף כֻּלּוֹ דֳמִי״ (ביאליק, משירי החורף ה). ״אַךְ אֵין דֳּמִי לִי מֵעֲמוּדֵי הַהַשְׁמָצָה הָאֵלֶּה״ (שמעוני, הכיבר 261). — [דְּמִי־, בהפסק: דֹּמִי]

— אַל דֳּמִי לָךְ (תהלים פג ב), אַל תָּנוּחַ וְאַל תִּשְׁקֹט!

— בִּדְמִי יָמָיו, בְּאֶמְצַע יָמָיו, בְּעוֹדֶנּוּ בְּמֵיטַב שְׁנוֹתָיו [על־פי הבנה זו בישעיה לח י: ״אֲנִי אָמַרְתִּי בִּדְמִי יָמַי אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל״]: ״מֵת גַּם הוּא בְּשַׁחֶפֶת בִּדְמִי יָמָיו״ (ביאליק, איש הסיפון). ״הַעוֹד אָשׁוּב אֶחֱזֶה אֶת הָאָרֶץ הַהִיא, אוֹ בִּדְמִי יָמַי אָמוּת?״ (בן־ציון, ז). ״אַף הִיא הָלְכָה בִּדְמִי יָמֶיהָ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ג).

— בִּדְמִי הַלַּיִל°, בִּדְמָמַת הַלַּיִל, בְּשֶׁקֶט הַמֻּחְלָט שֶׁל הַלַּיְלָה: ״וּבְרָקִים יְכוֹכְבוּ בִּדְמִי לֵיל אֶמֶשׁ״ (יל״ג, שירה עז). ״בִּדְמִי חֲצוֹת הַלַּיִל אוֹ בִּדְמָמַת הַשַּׁחַר״ (ביאליק, המתמיד).

— בִּדְמִי צָהֳרַיִם°, בְּשֶׁקֶט שֶׁבִּשְׁעַת הַצָּהֳרַיִם: ״נִמְתִּיק יַחְדָּו בִּדְמִי צָהֳרַיִם הָרָז״ (ביאליק, ביום קיץ).

דִּמְיוֹן, דימיון ז׳ [מן א׳ דמה] 1. קִרְבָה אוֹ שִׁוְיוֹן בְּמַרְאֶה אוֹ בְּתֹכֶן: ״דִּמְיֹנוֹ (שֶׁל הָרָשָׁע) כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף״ (תהלים יז יב). ״כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לְךָ בְּמַעְלָה, כֵּן יֵשׁ לְךָ דִּמְיוֹנִים בְּמַטָּה״ (ינאי שמט). ״וַיְהִי דִּמְיוֹנָם כִּשְׁנֵי מְצוּקִים״ (ביאליק, מגילת ז). 2°. הַכֹּחַ הַמְּדַמֶּה, הַכֹּשֶׁר לִיצֹר בְּמַחֲשָׁבָה דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בִּמְצִיאוּת אוֹ לְהָגוֹת רַעְיוֹנוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת, פַנְטַסְיָה: ״אִם נִתְגַּבֵּר עַל הַשֵּׂכֶל הַבָּרִיא וְנִתְרוֹמֵם עַל כַּנְפֵי הַדִּמְיוֹן״ (אחד העם, קלו). ״יֶאֱחֹז כְּצִפּוֹר בְּחַבְלֵי דִמְיוֹנוֹ״ (ביאליק, המתמיד). ״עִנְיָן שֶׁל חֶזְיוֹנוֹת יְלָדִים וְדִמְיוֹן פַּיְטָנִים״ (קרליבך, הודו 128). הוּא שָׁרוּי בְּעוֹלַם הַדִּמְיוֹן. 3°. מָשָׁל, דֻּגְמָה: ״וּקְחוּ לָכֶם עֵדוּת וְדִמְיוֹן וּמָשָׁל מֵהַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת״ (יוסיפון, שכו).— [דִּמְיוֹן־, דִּמְיוֹנוֹת]

— דִּמְיוֹנוֹ כְּ־, הוּא דּוֹמֶה לְ־: ״דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה״ (תהלים יז יב).

— דִּמְיוֹן יוֹצֵר°, הַכֹּחַ הָרוּחָנִי בָּאָדָם לִיצֹר דְּבָרִים, לְהַעֲלוֹת רַעְיוֹנוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת חֲדָשִׁים.

— דִּמְיוֹן כּוֹזֵב°, דִּמְיוֹן שָׁוְא°, חֲזוֹן תַּעְתּוּעִים, מַרְאֶה שֶׁאֵינוֹ קַיָּם בִּמְצִיאוּת.

— דִּמְיוֹנֵי־דִמְיוֹנוֹת°, דִּמְיוֹנוֹת מְרֻבִּים: ״דִּמָּה לְפָנָיו דִּמְיוֹנֵי דִמְיוֹנוֹת עַד שֶׁנִּמְצְאָה נַפְשׁוֹ בְּעִיר הָאֱלֹקִים״ (עגנון, כלה תטו).

— בַּעַל־דִּמְיוֹן°, מִי שֶׁנּוֹטֶה לִשְׁקֹעַ בַּהֲזָיוֹת וּבַחֲלוֹמוֹת.

דִּמְיוֹנוּת⁺, דימיונות נ׳ [מן דִּמְיוֹן] כֹּחַ הַדִּמְיוֹן, הַכֹּשֶׁר לְדַמּוֹת: ״הַדִּמְיוֹנוּת וְהַזַּכְרָנוּת״ (אלדבי, שבילי אמונה ד א). — [דִּמְיוֹנוּת־]

דִּמְיוֹנִי⁺, דימיוני ת׳ [מן דִּמְיוֹן] שֶׁנּוֹצַר בְּכֹחַ הַדִּמְיוֹן וְאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת, פַנְטַסְטִי: ״וְנָטָה אֶל תַּאֲווֹתָיו הַדִּמְיוֹנִיּוֹת וְהַגָּאוֹת־חוּשָׁיו הַגַּשְׁמִיּוֹת״ (מורה נבוכים א ב). ״בִּדְרָכִים אֲמִתִּיִּים, לֹא דִמְיוֹנִיִּים״ (מורה נבוכים ג נב). יְצוּרִים דִּמְיוֹנִיִּים.—[דִּמְיוֹנִית, ־נִיִּים, דִּמְיוֹנִיּוֹת]

דִּמְיוֹנִיּוּת°, דימיוניות נ׳ [מן דִּמְיוֹנִי] כֹּחַ הַדִּמְיוֹן: ״שֶׁהַשְׂגִיָּה בְּתַעֲלוּמוֹת... וְרִכּוּז הַדִּמְיוֹנִיּוּת בְּתַהְיָה עַל סִימָנֵי־הַשְּׁאֵלָה הַגְּדוֹלִים״ (סוקולוב, אישים 475). ״סַכָּנָה שֶׁל דִּמְיוֹנִיּוּת גְּדוּשָׁה זוֹ, שֶׁנִּכְשַׁל בָּהּ אַחַר־כָּךְ לִפְעָמִים״ (פיכמן, רפו). — [דִּמְיוֹנִיּוּת־]

דָּמִיּוּת⁺ נ׳ [מן דָּם, דָּמִי] מְצִיאוּת דָּם, הֶרְכֵּב הַדָּם: ״חֹזֶק הַגּוּף וְדָמִיּוּתוֹ״ (קאנון ג כ). יְרִידָה מְסֻכֶּנֶת בְּדָמִיּוּתוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה.—[דָּמִיּוּת־]

דַּמְיוּת° נ׳ [מן א׳ דמה] דִּמְיוֹן, מַצָּב שֶׁבּוֹ שְׁנֵי דְּבָרִים דּוֹמִים זֶה לָזֶה: ״פֹּה אָנוּ רוֹאִים דַּמְיוּת קְרוֹבָה בֵּין הַפַּיְטָן לַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר״ (פרלמן, תר׳ לוסציה ב 257). ״נִתָּן לְצַיֵּן דַּמְיוּת מְסֻיֶּמֶת בְּיַחֲסָם שֶׁל הַלָּלוּ אֶל הַמָּוֶת״ (ניר, השעיפים 10). דַּמְיוּת בִּתְכוּנוֹת. — [דַּמְיוּת־]

א׳ **דָּמִים** ז״ר רִבּוּי מִן ״דָּם״.

ב׳ **דָּמִים*** ז״ר [אולי מן א׳ דמה, דָּמָה, בהוראה: שוה] שָׁוְיוֹ שֶׁל דָּבָר, מְחִיר, כֶּסֶף: ״מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה וְנָתַן לוֹ מִקְצַת דָּמִים״ (בבא מציעא ה ג). ״וְאַל תַּעֲמֹד עַל הַמִּקָּח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לְךָ דָּמִים״ (פסחים קיב:). ״הֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה״ (קידושין כח:). — [דְּמֵי־, דָּמָיו, דְּמֵיהֶם]

— דְּמֵי־אֵשֶׁ״ל°, כֶּסֶף הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ לְהוֹצָאוֹת אֲכִילָה, שְׁתִיָּה וְלִינָה בְּהִמָּצְאוֹ בִּנְסִיעָה מִחוּץ לִמְקוֹם מְגוּרָיו [ראה גם ערך ב׳ אֵשֶׁל]

— דְּמֵי־חֲנֻכָּה°, מָעוֹת־שֶׁל־חֲנֻכָּה, מַתְּנוֹת כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף שֶׁנּוֹהֲגִים לָתֵת לַיְלָדִים בַּחֲנֻכָּה.

— דְּמֵי־טִרְחָה°, מַעֲנָק כַּסְפִּי לְעוֹבְדֵי שֵׁרוּתִים נוֹסָף עַל שְׂכָרָם הַקָּבוּעַ: ״אַף דְּמֵי־טִרְחָה שֶׁהָיִינוּ נוֹתְנִים לַמְּלַצְרִים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 182). [ראה להלן ״דְּמֵי שְׁתִיָּה״]

— דְּמֵי־כִּיס°, מָעוֹת לְהוֹצָאוֹת יוֹם־יוֹמִיּוֹת קְטַנּוֹת: ״הוּא מוֹסֵר אֶת כַּסְפּוֹ לִגְזִבְּרוּת הַמֶּשֶׁק וּמְקַבֵּל מִמֶּנָּה דְּמֵי־כִּיס״ (קרליבך, הודו 84).

— דְּמֵי־כְּנִיסָה, מְחִירוֹ שֶׁל כַּרְטִיס לִכְנִיסָה לְתֵיאַטְרוֹן, לְתַעֲרוּכָה, לְהַרְצָאָה וְכַדּוֹמֶה.

— דְּמֵי ״לֹא־יֶחֱרַץ״° [כינוי־בדיחה עממי, על־יסוד שמות יא ז: ״וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ״], שֹׁחַד, מַתָּן בַּסֵּתֶר הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיַּעְלִים עֵינָיו וְלֹא יְהֵא לְמִכְשׁוֹל בְּמַעֲשֶׂה הָעוֹמֵד לְהֵעָשׂוֹת.

— דְּמֵי־מַפְתֵּחַ° [על־יסוד המפתח לדירה או לעסק הנמסר לקונה או לשוכר], כֶּסֶף־וִתּוּר, תַּשְׁלוּם שֶׁמְּקַבֵּל בַּעַל־עֵסֶק אוֹ בַּעַל־דִּירָה בִּשְׂכַר וִתּוּרוֹ עַל הָעֵסֶק אוֹ עַל הַדִּירָה לְטוֹבַת אַחֵר.

— דְּמֵי־קְדִימָה°, מִקְדָּמָה, תַּשְׁלוּם חֶלְקִי שֶׁנּוֹתְנִים לְאָדָם מֵרֹאשׁ עַל חֶשְׁבּוֹן הַתַּשְׁלוּם שֶׁיְּשֻׁלַּם לוֹ כַּעֲבֹר זְמַן: ״וּמוֹנְטִיפְיוֹרִי עוֹמֵד וְנוֹתֵן דְּמֵי־קְדִימָה״ (מגדלי מו״ס, רסה). ״אַף־עַל־פִּי־כֵן נָתַן לוֹ אַבָּא דְּמֵי־קְדִימָה״ (ביאליק, החצוצרה ב). [ובהשאלה הלצית:] ״זֶה לְךָ (מַכַּת־לֶחִי) דְּמֵי קְדִימָה... וְהַמּוֹתָר אֲסַלֵּק לְךָ בֶּעָתִיד״ (מגדלי מו״ס, פא).

— דְּמֵי־שְׁתִיָּה°, דְּמֵי טִרְחָה, מַעֲנָק־כֶּסֶף הַנִּתָּן לַמֶּלְצַר, לַשַּׁמָּשׁ וְכו׳ כְּאִלּוּ לְשֵׁם ״לְגִימַת מַשְׁקֶה״: ״מְשָׁרֵת... כּוֹפֵף גַּבּוֹ וּמְבַקֵּשׁ דְּמֵי שְׁתִיָּה״ (פרלמן, תר׳ רעיונות לב).

— בְּדָמִים יְקָרִים⁺ (מְרֻבִּים°), בְּכֶסֶף רַב, בִּמְחִיר גָּבוֹהַּ: ״כְּאָדָם שֶׁמִּקָּחוֹ גָּדוֹל בְּעֵינָיו וְאֵינוֹ מוֹכְרוֹ אֶלָּא בְּדָמִים יְקָרִים״ (ערוך, דמים). ״וּפַסְפּוֹרְט הָיָה עוֹלֶה בְּדָמִים מְרֻבִּים״ (ברנר, א 106).

— דָּמִים תַּרְתֵּי מַשְׁמַע* [שאול, בשינוי הוראה, מדרשת חז״ל (מגילה יד:) על דברי דוד לאביגיל (שמואל א כה לג): ״אשר כליתני היום הזה מבוא בדמים״ — דם נידה ושפיכות דמים] בִּשְׁתֵּי הוֹרָאוֹתֶיהָ שֶׁל מִלַּת ״דָּמִים״ (דָּם וְגַם כֶּסֶף!): ״בְּצוּעַ הַדָּבָר עָלָה לִי בְּדָמִים, דָּמִים תַּרְתֵּי מַשְׁמַע!״

— אֵין לוֹ דָּמִים* [שאול, בשינוי הוראה, משמות כב כא] הוּא יְקַר־עֵרֶךְ בְּיוֹתֵר, לֹא יְסֻלָּא בַּפָּז: ״הִתְחִיל לִמְכֹּר אֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁאֵין לָהֶן דָּמִים״ (תנחומא האזינו ג).

א. **דְּמִימָה*** נ׳ [מן א. דמם, דָּמַם] 1 *, הָאֲלָמוּת, שְׁתִיקָה: ״בָּנָיו (שֶׁל אַהֲרֹן) שְׁקוּלִים בּוֹ בְּכָבוֹד וּשְׁקוּלִים בּוֹ בִּדְמִימָה״ (ספרא שמיני מו א). ״וְזֹאת דִּבֵּר בִּדְמִימָתוֹ״ (ינאי רנז). ״לְפִי שֶׁהָשׁוּ בִּדְמִימָה וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת הַמָּקוֹם מֵאַהֲבָה״ (רש״י ויקרא יא ב). ״וּמִסָּבִיב שְׁתִיקָה וּדְמִימָה״ (שנהר, ב 232). ״וּמִכָּאן דְּמִימַת שׁוֹפָרוֹ״ (טביב, כעריער 272). ״וְהַדְּמִימָה הַפִּתְאוֹמִית בְּתוֹךְ שֶׁטֶף הַדִּבּוּר״ (ארד, ביתו 138). 2 ° [במוסיקה] הֶפְסֵק, אֶתְנַחְתָּה, פָּאוּזָה. — [דְּמִימַת־, דְּמִימוֹת]

ב. **דְּמִימָה°** נ׳ [מן ב. דמם, דָּמַם] זְרִימַת דָּם, שְׁתִיתַת דָּם: דְּמִימַת הַפֶּצַע. תַּחְבֹּשֶׁת לַעֲצִירַת הַדְּמִימָה. — [דְּמִימַת־]

דמין [מן דִּמְיוֹן]

~ פִּע׳ **דִּמְיֵן°** פ״ע שָׁגָה בְּדִמְיוֹנוֹת, תֵּאֵר בְּצוּרָה דִּמְיוֹנִית: ״לְצָרְכֵי הַלֵּב הַמְפַיֵּט וְהַמְדַמְיֵן״ (ויסלבסקי, יחידים 207). ״לָחוּשׁ חִישׁוּתֶיהָ, לְדַמְיֵן דִּמּוּיֶיהָ וּלְבַטְּאָם בְּקוֹל״ (טביב, דרך 86). ״לִפְעָמִים הִיא מְדַמְיֶנֶת בְּמַמָּשִׁיּוּת מַכְאִיבָה עַד לְאֵימָה״ (ד׳ שחם, שאלה 159). ״אֲנָשִׁים דִּמְיְנוּ דִּמְיוֹנוֹת״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו 451). — [לְדַמְיֵן, מְדַמְיֵן, י־]

~ פֻּע׳ **דֻּמְיַן°**, תֹּאַר בְּצוּרָה דִּמְיוֹנִית: טִיסָה מְדֻמְיֶנֶת אֶל הַיָּרֵחַ. [מְדֻמְיָן, יְדֻמְיַן] [ראה גם ערך מְדֻמְיָן]

דְּמִיעָה° נ׳ [מן א. דמע, דָּמַע] הוֹרָדַת דִּמְעָה, הַזָּלַת דְּמָעוֹת: ״צָחַק בְּכָל אֵיבָרָיו עַד כְּדֵי מְחוֹשׁ הַבֶּטֶן וּדְמִיעַת הָעֵינַיִם״ (שופמן, א 72). — [דְּמִיעַת־]

דָּמִית° נ׳ [מן דָּם] מַעֲטֶפֶת שְׁנִיָּה בָּעַיִן, בָּהּ עוֹבְרִים הַרְבֵּה צִנּוֹרוֹת־דָּם שֶׁתַּפְקִידָם לָזוּן אֶת חֶלְקֶיהָ הַפְּנִימִיִּים שֶׁל הָעַיִן. — [דָּמִית־]

דמך [מארמית: דְּמַךְ ישן]

~ פָּע׳ **דָּמַךְ*** פ״ע שָׁכַב, יָשַׁן: ״עִם מְנַגְּנוֹת אַל תִּדְמוֹךְ״ (בן־סירא ט ה). — [לִדְמוֹךְ, דּוֹמֵךְ, יִדְמוֹךְ] [ראה גם ערך דָּמוּךְ]

א. דמם [קרוב אל ב. דמה; אוגריתית: דמם]

~ פָּע׳ **דָּמַם** פ״ע 1, שָׁתַק, נֶאֱלַם, הֶחֱרִישׁ: ״יִדְּמוּ כָּאָבֶן״ (שמות טו טז). ״לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם״ (עמוס ה יג). ״וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם״ (ברכות יז.). ״וַיִּהְיוּ יוֹשְׁבִים... דּוֹמְמִים וְאִלְּמִים״ (ביאליק, מגילת ה). ״וַיִּדֹּם הַצְּחוֹק וַתִּתְעַגֵּם הַחֲרִשָׁה״ (ביאליק, לא ידע). ״בִּשְׁנַת מוֹת אִמִּי דָּמַם בֵּיתֵנוּ שִׁבְעָתַיִם״ (עגנון, כפות ה). 2, לֹא נָע, עָמַד בְּלִי תְּנוּעָה: ״וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד״ (יהושע י יג). ״דָּמְמוּ הָרוּחוֹת״ (תענית כ.). — [לָדֹם, דּוֹמֵם, יִדֹּם]

~ נִפ׳ **נָדַם, נִדְמַם** ⁺, 1, נִשְׁתַּתֵּק, נֶאֱלַם: ״וְנָדַמּוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם״ (ירמיה כה לז). ״וְאַנְשֵׁי עֲצָתָם אֲשֶׁר נָדַמּוּ בְּתוֹכַחַת מוֹרֵה הַצֶּדֶק״ (פשר חבקוק ה 10). ״וְשִׁירַת הַזֹּהַר לָנֶצַח נָדַמָּה״ (ביאליק, זוהר). ״הִשִּׁיקָה רַגְלֶיהָ... וְנִדְמָמָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 30). 2 [בהשאלה] כָּלָה, נִכְרַת, אָבַד: ״וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ״ (שמואל א ב ט). מְנוֹעַ הַמְּכוֹנָה נִדְמַם. — [לְהִדֹּם, נָדֹם גם נִדְמָם, יִדֹּם]

~ 1 פּוֹע׳ **דּוֹמֵם**, 1, פ״י הִשְׁקִיט, הִרְגִּיעַ: ״שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי״ (תהלים קלא ב). 2, פ״ע דָּמַם, שָׁתַק: ״דּוֹמַמְתִּי רְגָעִים אֲחָדִים וַיִּמָּלֵךְ עָלַי לִבִּי״ (יל״ג, פרוזה פג). — [לְדוֹמֵם, מְדוֹמֵם, י־]

~ 2 פִּע׳ **דִּמֵּם** ⁺ פ״י הִדְמִים, עָצַר אֶת הַתְּנוּעָה: ״דִּמֵּם חַמָּה״ (שבטר, ג 100). — [לְדַמֵּם, מְ־, יְ־]

~ 1 הִפ׳ **הֵדַם** פ״י 1, כִּלָּה, הִשְׁמִיד, הֶחֱרִיב: ״ה׳ אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ״ (ירמיה ח יד). 2 ⁺, הִשְׁתִּיק: ״מְבַשֵּׂר רַע בְּדַרְכִּי קָם וְדָמַם, וְשָׁחַתִּי לוֹ: אֱמֹר לִי, מָה הֲדִמְּךָ?״ (הנגיד, דיוואן ב 98). — [לְהָדֵם אֶת־, מֵדֵם, מְדִמָּה, יָדֵם]

~ 2 הִפ׳ **הִדְמִים***, 1 *, פ״י גָּרַם שֶׁיִּדֹּם, הִשְׁתִּיק, הִפְסִיק הַתְּנוּעָה: ״יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא מַדְמִים גַּלְגַּל חַמָּה וּלְבָנָה״ (בראשית רבה צז). ״הֲגִיגֵי כָּל יַדְמִים״ (קליר, אפיק, תפילת גשם). ״מַדְמִים שְׁאוֹן גַּלִּים״ (הנגיד, דיואן ב 40). ״מִי הִדְמִים קוֹלוֹ שֶׁל בֶּן אוּרִי?״ (עגנון, אלו תח). ״דְּמָמַת הַמִּדְבָּר נִכְנֶסֶת לְתוֹכוֹ, מַדְמִימָה בּוֹ אֶת קוֹלוֹת הַחֹמֶר״ (קבק, במשעול 260). ״וּמְכוֹנָה לֹא הִדְמִימָה חֲמַת רַעֲשָׁהּ״ (אלתרמן, עיר 268). 2 ⁺, פ״ע נִשְׁתַּתֵּק, נָדַם: ״עַד בֹּקֶר בִּכְיָתָם לֹא הִדְמִימָה״ (ואת גורי, קינות לט׳ באב). ״מִפַּעַם לְפַעַם הָיְתָה הָרַכֶּבֶת מַדְמִימָה וְשׁוֹבֶתֶת״ (שנהר, א 189). ״כְּשֶׁנֶּעֶצְרָה הַמְּכוֹנִית לְבַסּוֹף וְהִדְמִימָה״ (יזהר, שיירה 8). — [לְהַדְמִים, מַ־, יַ־]

ב. דמם [מן דָּם]

~ פִּע׳ **דִּמֵּם°** פ״ע שָׁתַת דָּם: הַפָּצוּעַ הָיָה מֻטָּל בַּכְּבִישׁ כְּשֶׁהוּא מְדַמֵּם קָשׁוֹת. — [לְדַמֵּם, מְ־, יְ־]

א. **דֶּמֶם°** ז׳ [מן ב. דמם] יְצִיאָה שֶׁל דָּם מִתּוֹךְ כְּלֵי־הַדָּם לַחֲלַל הַגּוּף אוֹ הַחוּצָה. הַדֶּמֶם יָכוֹל לִהְיוֹת עוֹרְקִי, וְרִידִי אוֹ נִימִי. תַּחְבֹּשֶׁת לִמְנִיעַת דֶּמֶם. [ובשירה:] ״וְחַרְבוֹת־מְעוֹנוֹת־וְקָדָשִׁים הַמְשֻׁוָּעוֹת בְּדֶמֶם פִּצְעֵיהֶן״ (אבינועם, שירים לו). ״כֻּלָּנוּ צָבָא שֶׁהִתְמִיד בַּקְּרָבוֹת וְגוּף וְנַפְשׁוֹתֵינוּ כִּבְשָׂרֵינוּ בְּדֶמֶם דּוֹמוֹת״ (גרינברג, רחובות שמב). — [דֶּמֶם־]

ב. **דֶּמֶם°** ז׳ [מן דְּמָמָה] דְּמָמָה, דּוּמִיָּה, שְׁתִיקָה: ״כְּבָר בְּנַפְשִׁי רָקַם... נָבָא בְּדֶמֶם זֶה שִׁמְשִׁי״ (פיכמן, פח). ״עֲמֻקָּה מִדֶּמֶם הַדְּמָמָה״ (אבינועם, שירים קמח). — [דֶּמֶם־]

דְּמָמָה נ׳ [מן א. דמם] דּוּמִיָּה, שֶׁקֶט, שְׁתִיקָה: ״יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם״ (תהלים קז כט). ״וָאֶשְׁאַף כָּל יְמֵי סְתָרִים וּדְמָמָה״ (ביאליק, זוהר). — [דִּמְמַת־]

— דִּמְמַת־מָוֶת°, דְּמָמָה מֻחְלֶטֶת: ״וּכְנֶפֶשׁ נוֹדֶדֶת בְּחֶשְׁכַת הַלַּיְלָה וּבְדִמְמַת הַמָּוֶת״ (ביאליק, המתמיד).

— דִּמְמַת־קֹדֶשׁ°, דְּמָמָה מִתּוֹךְ יִרְאַת־כָּבוֹד: ״הַקְשֵׁב יַקְשִׁיב בְּדִמְמַת קֹדֶשׁ לַקּוֹל הַמִּתְפּוֹצֵץ עַל רָאשֵׁי הָעָם״ (ביאליק, מתי מדבר האחרונים).

— בִּדְמָמָה° תה״פ דּוֹמֵם, בְּקוֹל חֲרִישִׁי: ״דּוֹמֵם פֵּרְשׂוּ וּבָכוּ... וַיֵּבְךְּ בִּדְמָמָה כָּל הָעוֹלָם עִמָּם״ (ביאליק, מגילת ב).

– קוֹל דְּמָמָה דַקָּה (מלכים א יט ב), לַחַשׁ קַל, קוֹל חֲרִישִׁי בְּיוֹתֵר.

דֹּמֶן, דוֹמֶן ז׳ [ערבית: דִמְן] זֶבֶל: ״כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה״ (מלכים ב ט לז). – [דֹּמֶן־, דָּמְנוֹ]

דמן [מן דֹּמֶן; ערבית: דַמַּנ זִבֵּל]

~ פִּע׳ **דִּמֵּן** ^ פ״י זִבֵּל, פִּזֵּר דֹּמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה לְטַיֵּב אֶת הָאֲדָמָה: ״שֶׁנָּטַע אִילָנוֹת... וְהִשְׁקָה אוֹתָם בְּעֵת הַצֹּרֶךְ וְדִמֵּן אוֹתָם״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). – [לְדַמֵּן אֶת־, מְדַמֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּמַּן** ^, 1°, זֻבַּל, טֻיַּב בְּדֹמֶן: הַשָּׂדוֹת דֻּמְּנוּ. 2^, לֻכְלַךְ, זֹהַם: ״פֶּץ רוֹעֶה נֶאֱמָן, כָּפוּשׁ בְּאֵפֶר וּמְדֻמָּן״ (קליר, אז בהלוך, לס׳ באב) [נוסח אחר: וּמְדֻמָּן]. – [מְדֻמָּן, יְדֻמַּן]

דֶּמֶנְטְיָה° נ׳ [לאטינית: dementia טירוף] לִקּוּי שִׂכְלִי מֵחֲמַת מַחֲלָה, אוֹ הֶלֶם קָשֶׁה, אוֹ חֻלְשַׁת זִקְנָה וְכַדּוֹמֶה (לְהַבְדִּיל מִלִּקּוּי שֶׁמִּלֵּדָה).

דְּמִסְתַּפֵּינָא* פ״ע [ארמית, על־פי שבת קסז: שהייתי ירא; מן סְפָא, אִסְתְּפֵי ירא, התירא] [הפועל רווח בצורה זו במימרה:]

– לוּלָא דְּמִסְתְּפֵינָא°, אִלּוּ לֹא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ, אִלְמָלֵי סְפֵקוֹתַי: ״וְלוּלָא דְּמִסְתַּפֵּינָא הָיִיתִי מְשַׁעֵר כִּי אֶפְשָׁר שֶׁבֶּאֱמֶת הִגִּיעוּ שְׁמוּעוֹת רָעוֹת״ (אחד העם, רכח).

א. **דמע** [אוגריתית: דמע; ארמית: דְּמַע; ראה דִּמְעָה]

~ פָּע׳ **דָּמַע** פ״ע הוֹרִיד דִּמְעָה, שָׁפַךְ דְּמָעוֹת: ״וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה״ (ירמיה יג יז). ״אִם הָיְתָה עֵינוֹ דוֹמַעַת״ (תוספתא בכורות ד ד). ״עוֹד אֶגְלֵי מִסְפֵּר עַל גָּדִישׁ יִדְמָעוּ״ (יל״ג, שירה שיס). – [לִדְמֹעַ, דוֹמֵעַ, יִדְמַע]

~ נִפ׳ **נִדְמַע**^, נִמְלָא דְּמָעוֹת: ״פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה עֵינֵי הַנִּדְמָעָה״ (סידור רב עמרם, סליחות ב). עֵינֵיהֶם נִדְמְעוּ לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן. – [לְהִדָּמַע, נִדְמָע, יִדָּמַע]

~ פִּע׳ **דִּמֵּעַ** ^ פ״י הֵצִיף בִּדְמָעוֹת: ״בַּקֹּבֶר לֹא אֲדַמֵּעַ מְאוֹרוֹתַי״ (הנגיד, דיואן ג 37). ״בָּצָל קָשֶׁה שֶׁהָאוֹכְלוֹ מְדַמֵּעַ״ (ערוך, ערך רכפה). – [לְדַמֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּמַּע**°, נִמְלָא דְּמָעוֹת: ״וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ בְּעֵינַיִם מְדֻמָּעוֹת מְגִּיל״ (מנדלי מו״ס, קכד). – [מְדֻמָּע, יְדֻמַּע]

~ הִתְ׳ **נִתְדַּמַּע**°, **נִדַּמַּע**°, 1, נִדְמַע, נִתְמַלֵּא דְּמָעוֹת: ״צוֹרֵם וְצוֹבֵט בִּבְשָׂרִי עַד שֶׁנִּתְדַּמְּעוּ עֵינַי״ (מנדלי מו״ס, שמח). ״וּפָנֶיהָ מִתְעַמְּמוֹת וְעֵינֶיהָ מִתְדַּמְּעוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 161). ״עַד כִּי הָעֵינַיִם... מְדַמְּעוֹת לָהֶן, מִשּׁוּם־מָה, בּוֹשָׁה לְהוֹדוֹת״ (יזהר, צקלג 635). 2, [בהשאלה] נִרְטַב, נִתְכַּסָּה לַחְלוּחִית: ״דֶּלֶף סְתָו טוֹרֵד בַּחוּץ וְשִׁמְשׁוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת מִתְדַּמְּעוֹת בּוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 73). – [לְהִתְדַּמֵּעַ, מִתְ־, יִתְדַּמַּע]

~ הִפ׳ **הִדְמִיעַ***, 1*, פ״ע הוֹרִיד דְּמָעוֹת, הִזִּיל דְּמָעוֹת: ״וְגַם אִם בְּעֵינָיו יַדְמִיעַ אוֹיֵב, אִם מָצָא עֵת – לֹא יִשְׂבַּע דָּם״ (בן־סירא יב כא). ״עַיִן מַדְמַעַת״ (נידה יג.). ״הֲרָאִיתָ הַדְּמָעוֹת אֲשֶׁר הִדְמִיעַ אֲדוֹנִי אֲחִי הַמֶּלֶךְ עָלַיִךְ?״ (יוסיפון, רי). 2°, פ״י גָּרַם לְהַזָּלַת דְּמָעוֹת: ״וּבְצָלִים וְשׁוּמִים מַדְמִיעֵי עֵינַיִם״ (ביאליק, שור אבוס ג). ״מִשְׁתָּעֵר עָלָיו הָרוּחַ, נוֹשֵׁב אֶל עֵינָיו וּמַדְמִיעָן״ (שופמן, א 75). גַּזִּים מַדְמִיעִים. 3° [בהשאלה] הִטִּיף, טִפְטֵף: ״עוֹרְקֵיהֶם הַמִּתְחַכְּכִים מַדְמִיעִים עָסִיס אֲדַמְדַּם״ (ביאליק, ספיח יב). 4°, הִרְטִיב: ״טַחַב־קִדָּרוֹן כְּתָלָיו יַדְמִיעַ״ (למדן, במעלה סו). – [לְהַדְמִיעַ, מַ־, יַ־]

ב. **דמע** [ראה ב. דֶּמַע]

~ פִּע׳ **דִּמַּע*** פ״י עָשָׂה לִתְרוּמָה, עִרְבֵּב תְּבוּאַת חֻלִּין בִּתְרוּמָה וְגָרַם שֶׁתֵּאָסֵר בַּאֲכִילָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן: ״סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה לְמָקוֹם אַחֵר... מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי״ (תרומות ה ה). ״מְעָרֵב – הֲרֵינוּ מְדַמֵּעַ״ (גיטין נג.). – [לְדַמֵּעַ אֶת־, מְדַמֵּעַ, יְדַמֵּעַ]

~ פֻּע׳ **דֻּמַּע***, עֹרְבַּב בִּתְרוּמָה וְנַעֲשָׂה תְּרוּמָה: ״אֵין הַמְדֻמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן״ (תרומות ה ה). – [מְדֻמָּע, יְדֻמַּע]

~ הִתְ׳ **נִדַּמַּע***, דֻּמַּע: ״סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנִדַּמְּעוּ״ (תרומות ה ו). – [לְהִדַּמֵּעַ, מִדַּמֵּעַ, יִדַּמַּע]

א. **דֶּמַע*** ז׳ [מן דִּמְעָה] דִּמְעָה, נוֹזֵל הַמִּתְפָּרֵשׁ מִן הָעַיִן בִּשְׁעַת בֶּכִי, הִתְרַגְּשׁוּת אוֹ גֵּרוּי: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע״ (בבא בתרא טו.). ״אִלּוּ לְפִי אֵידִי דִּמְעֵי יִזְלוּן״ (אברהם אבן־עזרא, א 34). ״שְׁבָרָהּ כַּיָּם וּכְמַר מִדְּלִי כָּל דֶּמַע״ (יל״ג, שירה שכ). ״וְאֵבְךְ – אַף אִם אֵדַע כִּי דִּמְעִי כִּמְטַר שְׁמֵי בַּרְזֶל בַּצִּיּוֹת״ (ביאליק, איגרת קטנה). – [דֶּמַע־, דִּמְעִי, דְּמָעִים, דִּמְעֵי־]

– דִּמְעֵי דְּמָעוֹת^, ראה דִּמְעָה.

ב. **דֶּמַע** ז׳ [אולי בהשאלה מן דִּמְעָה] 1, עֲסִיס עֲנָבִים אוֹ זֵיתִים וְכַדּוֹמֶה: ״מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר״ (שמות כב כח). 2* [בהלכות התלמוד, על־פי הבנה זו בפסוק הנ״ל] כִּנּוּי לִתְרוּמָה, רֵאשִׁית הַתְּבוּאָה הַנִּמְסֶרֶת לַכֹּהֵן: ״תְּרוּמָה שֶׁהִיא קְרוּיָה שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת – רֵאשִׁית, תְּרוּמָה וְדֶמַע״ (מכילתא צז). ״(הַכֹּהֵן) הַמְסַפֵּק בַּגָּל – אֵינוֹ אוֹכֵל בְּדִמְעוֹ״ (אהלות טז ד). – [דֶּמַע־, דִּמְעוֹ]

– בֵּית־הַדֶּמַע* (תוספתא תרומות י טז), מָקוֹם בַּגֹּרֶן שֶׁהֻקְצָה לִתְבוּאַת הַתְּרוּמָה.

דמ״ע ר״ת דְּרוֹם־מַעֲרָב; דְּרוֹמִית־מַעֲרָבִית.

דִּמְעָה נ׳ [ראה א. דמע; אכדית: dimtu; אוגריתית: אַדְמעת] נוֹזֵל הַמִּתְפָּרֵשׁ מִבַּלּוּטוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּצִדֵּי הָעֵינַיִם אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיּוֹת יַבַּשְׁתִּיִּים – זוֹחֲלִים, עוֹפוֹת וְיוֹנְקִים, נוֹזֵל מֵימִי מָלוּחַ. הַדְּמָעוֹת מְלַחְלְחוֹת אֶת פְּנֵי הָעַיִן וְשׁוֹמְרוֹת עָלֶיהָ מִפְּנֵי הִתְיַבְּשׁוּת. דְּמָעוֹת רַבּוֹת נִגָּרוֹת מִן הָעַיִן אַגַּב בְּכִיָּה: ״מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה״ (ירמיה לא טו). ״זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת״ (סוטה ז ח). ״כָּל הַמְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, אֲפִלּוּ מִזְבֵּחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת״ (גיטין צ:). ״וְהָיוּ דְּמָעוֹת נוֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו״ (גיטין נח.). ״נָטַף נָטְפָה הַדִּמְעָה״ (ביאליק, נטוף). – [דִּמְעַת־, דְּמָעוֹת, דִּמְעוֹת־]

– בְּדִמְעָה, [בהשאלה] בִּדְאָגָה, בַּעֲצָבוּת, בְּצַעַר: ״הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ״ (תהלים קכו ה).

– דִּמְעָה בּוֹעֶרֶת°, דִּמְעָה רוֹתַחַת°, דִּמְעָה מִתּוֹךְ הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה בְּיוֹתֵר: ״אָז תִּשֹּׁל מִלְּחִי הַצַּדֶּקֶת דִּמְעָה אַחַת בּוֹעֶרֶת״ (ביאליק, אמי). ״וְיוֹרְדִים דֶּרֶךְ עֵינַי בְּזֶרֶם שֶׁל דְּמָעוֹת רוֹתְחוֹת״ (מנדלי מו״ס, שיד). ״וּבַדִּמְעָה הַהִיא הָרוֹתַחַת״ (ביאליק, לבדי). ״עַד שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ גְּבִינָיו בְּרִיסָיו וְזָלְגָה דִּמְעָה רוֹתַחַת עַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית״ (עגנון, כלה עב).

— דמעות־גיל°, בכי שאדם בוכה מתוך התרגשות של שמחה יתרה: "השתאו כל יודעיו למראה, ועיני הורתו – דמעות־גיל" (שלו, אלוהי 193). "ומרב דמעות־גיל אחריש במואלם" (רזון, שירים עא)

— דמעות־עינים°, עינים שטופות דמעות: "זכרונות מדאיבים עם דמעות עינים" (ביאליק, משוט במרחקים). "נפתחת הדלת ונכנסת אשתי בדמעות עינים" (ברקוביץ, הראשונים שח).

— דמעות־תנין° [על־יסוד האגדה על התנין המזיל דמעות בשעה שהוא אוכל את טרפו] דמעות־שוא, בכי מתוך צביעות, השתתפות בצער הזולת מן השפה ולחוץ בלבד: "מוריד עכשו דמעות כתנין על מזלו הרע" (ברקוביץ, הראשונים 10). "קץ לדמעות־תנין עלי אסון ושבר" (טנאי, ארץ 83).

— דמעי־דמעות^, דמעות מרבות: "כי בלתך דמעי דמעות ישתו אפים" (אלמועלם, על־פי שירמן א 542). "השמיע עליו בדמעי דמעות... ועורר את העם לבכיה" (עגנון, אלו קפא).

— בדמעות שליש [מליצה על־פי תהלים פ ו: "ותשקמו בדמעות שליש"] בבכי גדול, בדמעות ובתחנונים רבים: "ויבקש מהם בדמעות שליש שיתנו לו לאכל" (ליליינבלום, חטאת נעורים 206). "וכאן מתחיל נצי בוכה שוב בדמעות שליש" (ביאליק, יום השישי ג). "ומנשה־חיים עלה אל רב־העיר ויבך בדמעות שליש" (עגנון, אלו ס).

— דמעתו מצויה* (בבא מציעא נט.), הוא נוח לבכות.

— נאד דמעות° [על־יסוד הכתוב בתהלים נו ט: "שימה דמעתי בנאדך", ולפי מסורת־האגדה על כלי שלתוכו נקוות ונאספות כל הדמעות שהיהודים שופכים על החורבן ועל צרות הגולה, משיתמלא הכלי דמעות – תבוא הגאולה] מקום־קבול לדמעות: "אל טל, בת־שירתי, נאד דמעות לי תני!" (ביאליק, הרהורי לילה).

— שערי דמעות*, כנוי לשערים סמליים בשמים שדרכם נכנסות כביכול דמעות העשוקים ומגיעות אל כסא הכבוד: "אף־על־פי ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעות לא ננעלו" (בבא מציעא נט.).

— סוחט דמעות° [בלשון־הדיבור] עצוב ביותר, גורם לדמיעת העינים, סנטימנטלי ביותר: "היה זה סרט־קולנוע סנטימנטלי, סוחט דמעות..."

דמעת° נ' [מן דמעה] מחלת־עינים הגורמת לדמיעה מתמדת.

דמ"ק ר"ת דצימטר מעקב. **דמ"ר** ר"ת דצימטר מרבע.

דמתא* [ארמית] של העיר – ראה מתא.

דן פ"י שפט; עין, שקל בדבר – ראה דון, דין.

דן* ז' [ארמית: דנא, יומא כה:] 1*, כד־חרס גדול. 2°, קבולית, ג'ריקן, בית־קבול לנוזלים הנסגר באפן הרמטי. – [דן־, דנים, דני־]

דן*, דין* מ"ג [ארמית] – ראה ערך דין*.

דנא*, דנה מ"ג [ארמית] הזה [רווח בביטויים:]

— מן קדמת דנה (דניאל ו יא), מלפני הזמן הזה, מלפני ימים רבים: דבר זה אין בו חדוש – הוא ידוע מן קדמת דנה.

— מיום (פלוני) דנא°, מיום (פלוני) לחדש זה [נוסח רווח במכתבים]

דנב* ז' [מערבית: דנב זנב] [באסטרונומיה] שמו של הכוכב הראשי בקבוצת־הכוכבים ברבור.

דנג [מן דונג]

~ פע' דנג° פ"י כסה בדונג, צפה בשעוה: הדבורים מדנגות את המסגרות בכורת. הסנדלר דנג את חוט־התפירה. – [לדנג את־, מדנג, י־]

~ פע' דנג°, צפה בדונג: "חגרי סנרך המדנג" (שניאור, שירים רמד). חוטים שדנגו. [ראה גם ערך מדנג] – [מדנג, ידנג]

דנדון°, דינדון ז' [מן דנדן, דנדן] צלצול: "אבק פז נשא בדרכך ודנדון פעמונים" (גלעד, גלבוע 32). "עוד עדרי... יעל אל גבעות הירק בדנדון צעיר" (ברגשטין, אסיף 91). "שלוה מתכתית הצלילה דנדונים עדינים" (ארד, ביתר 114). "דנדון פעמוני אורחה" (רבינוב, אמיתי טז). – [דנדון־, ־נים, ־ני־]

דנדי* ז' [אנגלית: Dandy] טרזן, גנדרן, מתהדר בלבושו ובכל הליכותיו. – [דנדים]

דנדן [בחיקוי לקול הפעמון — "דין־דין"]

~ פע' דנדן° פ"ע צלצל: "תעוררי אותי פתאום ותדנדני בלשון מתכתך" (שניאור, שירים פט). "הזוגות שעל צואריהם מדנדנים חרש" (טברסקי, אקוסטה א 120). "צלצלי המצלה! דנדן, הפעמון!" (שלונסקי, תר־קולא 239). "כמבעד דק מדנדנים פעמוני הצאן במדרונות" (רבינוב, אמיתי מח). – [לדנדן, מ־, י־]

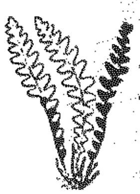
דנדנה

דנדנה* נ' אחד ממיני השרכים הנמוכים הגדל בארץ־ישראל בעקר באזורי־ההרים (Ceterach officinalis). הדנדנה נזכרת במשנה כצמח מאכל לאדם בשעת הדחק (שביעית ז א). – [דנדנת־, דנדנות]

דנוג°, דינוג ז' [מן דנג, דנג] צפוי בדונג: דנוג חוטי־התפירה של הסנדלר. דנוג פרות המיצאים כדי לשמרם מרקבון. – [דנוג־]

דנטין* ז' [מלאטינית: dens (dentis) שן] עצם השן, החמר העקרי שממנו בנויה השן. הדנטין מצפה שכבת אמיל.

דנן* מ"ג [ארמית, גיטין פה:] זה, המדבר, הנזכר לעיל: "התלמיד דנן לא יכל לשבת במרפתח" (ברדיצ'בסקי, סיפורים 30). "חוקר דנן השי רשיון לחפירה" (סוקולוב, במראות 242). בחור דנן. חתן דנן.

— ענין דנן°, עסק דנן°, ענין זה, הענין שעוסקים בו עתה.

דנקא* נ' [פרסית: dankh] שם מטבע פרסי קטן שנזכר בתלמוד (בבא מציעא ס:). – [דנקות]

דסוק°, דיסוק ז' [מן דסק, דסק] חריש במחרשת־דסקוס: דסוק עשבי־בר בשדה. – [דסוק־]

דסטרוקטיבי* ת' [מלאטינית: destructio הריסה] הרסני, שולל והורס [הפך מן קונסטרוקטיבי]: בקרת דסטרוקטיבית. – [דסטרוקטיבית, ־ביים, ־ביות]

דספוט* תר"ז [מיוונית: despotes שליט] 1. עריץ, מושל ביד חזקה. 2. אכזר, קשוח־לב. – [דספוטים]

— דספוטיות* נ' 1. עריצות, אכזריות. 2. שלטון יחיד בעריצות, שליטה בכח הזרוע ובאכזריות.

דֶּס־° [בראש מלים בינלאומיות] — רְאֵה דִּיס־°.

דסק [מן דִּסְקוּס]

~ פִּעֵ׳ **דִּסֵּק°** פ״י חָתַךְ וְגָזַר עֲשָׂבִים בְּמַחֲרֵשַׁת־דִּסְקוּס. — [לְדַסֵּק, מְ־, יְ־]

דִּסְקָה°, דיסקה נ׳ [מיוונית: diskos] טַבְלָה עֲגֻלָּה, לוּחִית. — [דִּסְקַת־, דִּסְקוֹת]

— **דִּסְקַת־זִהוּי°** [בצבא] טַבְלָה קְטַנָּה שֶׁהַחַיָּל נוֹשְׂאָהּ תָּמִיד עַל צַוָּארוֹ לְשֵׁם זִהוּיוֹ: מֻטְבָּעִים בָּהּ שְׁמוֹ, מִסְפָּרוֹ הָאִישִׁי וְסוּג־הַדָּם שֶׁלּוֹ.

דִּסְקוּס*, דיסקוס ז׳ [יוונית: diskos] 1*, דִּסְקָה, עִגּוּל, לוּחַ עָגֹל: ״דִּיסְקוּס שֶׁל לְבָנָה״ (שמות רבה טו). ״וְדִיסְקוּס הַיָּרֵחַ שֶׁצָּץ פִּתְאֹם כְּנֶגְדֵּנוּ מִן הָאָרֶץ, הִבִּיט עָלֵינוּ בִּתְמִיהָה רַבָּה״ (ביאליק, החצוצרה ד). ״מִבֵּין עַנְפֵי הַשִּׂיחַ רָאֲתָה גַלְגַּל אוֹר גָּדוֹל, דִּיסְקוּס זָהָב אָחוּז אֵשׁ מִתְלַקַּחַת״ (צמח, כתבים 123). 2°, טַבְלַת־מַתֶּכֶת עֲגֻלָּה וּכְבֵדָה שֶׁהַסְּפּוֹרְטָאִים מִתְאַמְּנִים בְּהַטָּלָתָהּ לְמֶרְחַקִּים [לגברים — במשקל שני קילוגרמים, לנשים — במשקל קילוגרם אחד]. 3° [בחקלאות] מַחֲרֵשָׁה בַּעֲלַת צַלָּחוֹת הַמִּסְתּוֹבְבוֹת עַל צִירָן בִּשְׁעַת הַתְּנוּעָה וְהַפְּעֻלָּה וּמְפַלְּחוֹת וּמְתַחְחוֹת אֶת הַקַּרְקַע. — [דִּסְקוּסִים או דִּסְקִים]

הטלת דיסקוס

דִּסְקִית°, דיסקית נ׳ [מן דִּסְקָה] לוּחַ עָגֹל קָטָן, אוֹ טַבַּעַת שְׁטוּחָה, כְּגוֹן: דִּסְקִית קְטַנָּה שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁמַּשְׁחִילִים עַל הַבֹּרֶג מִתַּחַת לְאֹם־הַבֹּרֶג. — [דִּסְקִית־, דִּסְקִיּוֹת]

דֶּסְקְרִיפְּטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: descriptio תיאור] תֵּאוּרִי, הַמְּתָאֵר אֶת הַמְּצִיאוּת אוֹ הָעֻבְדּוֹת: פְּרָקִים דֶּסְקְרִיפְּטִיבִיִּים בְּסֵפֶר הַמַּסָּעוֹת. דִּקְדּוּק דֶּסְקְרִיפְּטִיבִי (הַמְּתָאֵר אֶת מַצַּב הַלָּשׁוֹן כְּפִי שֶׁהִיא רוֹוַחַת בָּאֻכְלוּסִיָּה). — [־בִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

דַּע, צִוּוּי מן א. ידע, יָדַע.

דֵּעַ, דיע ז׳ [מן א. ידע, ראה גם דֵּעָה] דֵּעָה, יְדִיעָה, הֲבָנָה: ״אֲחַוֶּה דֵעִי אַף־אָנִי״ (איוב לב י). ״וְנוֹתְנִים לִי עֵצָה וּמְחַוִּים לִי דֵּעַ: צֵא וַעֲבֹד!״ (כהן, שירים לג). ״אֲבָל אַתָּה אֲשֶׁר מְחֻסַּר דֵּעַ... הִנְּךָ בְּכָל שׁוֹפָר תּוֹקֵעַ״ (שמעוני, הכיבר 89). — [דֵּעַ־, דֵּעִים]

— **נָשָׂא דֵּעוֹ** [שאול מאיוב לו ג: ״אשא דעי למרחוק״], נָתַן דַּעְתּוֹ, עִיֵּן: ״וְאִם נָשָׂא דֵעוֹ לִימֵי דוֹרוֹת עוֹלָמִים״ (ק׳ שולמן, שלטון הרוח, עפ״י מבחר המסה 13).

— **תְּמִים דֵּעִים** [על־פי איוב לז טז], מַסְכִּים, בְּדֵעָה אַחַת: הִנְנִי תְּמִים דֵּעִים אִתְּךָ.

דֵּעָה, דיעה נ׳ [מן א. ידע, יָדַע] 1, יְדִיעָה, דַּעַת, חָכְמָה: ״אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה?״ (ישעיה כח ט). ״וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל״ (ירמיה ג טו). ״דֵּעָה קָנִיתָ — מַה חָסַרְתָּ? דֵּעָה חָסַרְתָּ — מַה קָנִיתָ?״ (ויקרא רבה א). 2*, שֵׂכֶל, הֲבָנָה: ״וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת נָתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דֵּעָה בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן מֵעֵין דֻּגְמָא שֶׁל מַעְלָה״ (פסחים נד). ״וְיֵשׁ בְּקָדְקָדְכֶם מְעַט דֵּעָה״ (ביאליק, לבנות שפיה). ״חֲסַר־דֵּעָה״ (מראה המוסר ו). 3*, תְּכוּנָה, דֶּרֶךְ־הִתְנַהֲגוּת: ״אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת: נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת וְכוּ׳״ (אבות ה יא). 4*, הַשְׁקָפָה, סְבָרָה, עֶמְדָּה: ״כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ דֵּעוֹת בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, כָּךְ יֵשׁ דֵּעוֹת בַּאֲנָשִׁים״ (ירושלמי סוטה יז א). ״אוּלֵינָן בָּתַר רֹב דֵּעוֹת״ (שבועות מב.). ״הַחֲכָמִים הַתּוֹרָנִיִּים שֶׁנִּמְשְׁכוּ אַחֲרֵי דֵעוֹת הַפִּילוֹסוֹפִים״ (העיקרים ב כב). ״אַף הוּא בִּטֵּל אֶת דֵּעוֹתָיו הַנִּפְסָדוֹת״ (עגנון, כלה שיח). נֶחְלְקוּ הַדֵּעוֹת. 5°, הַבָּעַת עֶמְדָּה לְכָאן אוֹ לְכָאן בְּעִנְיָן הָעוֹמֵד לְהַצְבָּעָה, קוֹל: הַהַחְלָטָה נִתְקַבְּלָה בְּרֹב דֵּעוֹת. — [דַּעַת־, דַּעְתּוֹ, דֵּעוֹת, דַּעוֹת־] [להלן הובאו הצירופים עם ״דעה״ בנפרד בלבד: הצירופים עם צורת הסמיכות ״דעת״ או בכינויים ״דעתי״ הובאו בערך דַּעַת]

— **דֵּעָה בְּדוּחָה°**, מַצַּב־רוּחַ שֶׁל בְּדִיחוּת וְשִׂמְחָה.

— **דֵּעָה מְיֻעֶצֶת°**, זְכוּת הַהִשְׁתַּתְּפוּת בְּהִתְיָעֲצוּת וּבְוִכּוּחִים, אַךְ לֹא בַּהַצְבָּעָה הַמַּכְרַעַת.

— **דֵּעָה מְיֻשֶּׁבֶת°**, יִשּׁוּב הַדַּעַת, עִיּוּן וְשִׁקּוּל מָתוּן: ״לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶם בִּמְתִינוּת וּבְדֵעָה מְיֻשֶּׁבֶת בְּתוֹךְ אוֹתָהּ הַהִתְלַהֲבוּת הַמְטֹרֶפֶת״ (אחד העם, רלט).

— **דֵּעָה צְלוּלָה°**, שֵׂכֶל בָּהִיר, מַחֲשָׁבָה הֶגְיוֹנִית וּבְרוּרָה: ״וְכָל צַעַד וָצַעַד יִהְיֶה מְדוּד וְנַעֲשֶׂה בְּדֵעָה צְלוּלָה וּמְיֻשֶּׁבֶת״ (אחד העם, כג). ״הַשִּׁירָה טְעוּנָה דֵּעָה צְלוּלָה״ (ביאליק, לממשלת המארש).

— **דֵּעָה שְׁקוּלָה°**, יִשּׁוּב הַדַּעַת, עִיּוּן רְצִינִי.

— **לְדֵעָה, לָדַעַת** [ראה ידע, יָדַע]: ״וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ״ (שמות ב ד).

— **בֶּן־דֵּעָה°**, בַּר־דַּעַת, נָבוֹן וּפִקֵּחַ: ״אֲלֵיכֶם אַבִּיעָה אִישִׁים בְּנֵי דֵעָה״ (גאגארה, 499). ״וּרְגִילִים בְּנֵי דֵעָה לְמַעֵט בִּפְעֻלּוֹת כְּכָל הָאֶפְשָׁר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ הַנִּסְיוֹנוֹת״ (אחד העם, לט).

— **בַּעַל־דֵּעָה°**, ראה ערך בַּעַל, בַּעַל־דֵּעָה.

— **חֲסַר־דֵּעָה*** (מראה המוסר ו), שׁוֹטֶה, מְטֹרָף.

— **יוֹרֶה דֵעָה** [על־פי ישעיה כח ט], שֵׁם הַטּוּר הַשֵּׁנִי מִסֵּפֶר־הַהֲלָכָה ״אַרְבָּעָה טוּרִים״ לְר׳ יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא״שׁ (הַמֵּאָה הַ־14), וְכֵן שֵׁם הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי לְסֵפֶר ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״ לְר׳ יוֹסֵף קָארוֹ (הַמֵּאָה הַ־16) הַכּוֹלְלִים דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, שְׁחִיטָה, טְרֵפוֹת וְעוֹד.

— **הוֹגֵה־דֵעוֹת°**, אִישׁ־הָרוּחַ, הַמַּעֲמִיק לָדוּן בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, הַחֶבְרָה, הַמּוּסָר וְכוּ׳, פִילוֹסוֹף.

— **חִלּוּקֵי־דֵעוֹת°**, נִגּוּדֵי הַשְׁקָפוֹת, חֹסֶר־הַסְכָּמָה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם.

— **לְכָל־הַדֵּעוֹת°**, עַל דַּעַת הַכֹּל, בְּהַסְכָּמָה כְּלָלִית: הַתָּכְנִית רְאוּיָה לִתְשׂוּמֶת־לֵב, לְכָל הַדֵּעוֹת.

— **תְּמִים דֵּעוֹת** [על־פי איוב לו ד], מַסְכִּים, בְּדֵעָה אַחַת עִם־: הִנְנִי תְּמִים דֵּעוֹת אִתְּךָ בִּשְׁאֵלָה זוֹ [ראה גם דֵּעַ, תְּמִים־דֵּעִים]

— **בַּעַל הַמֵּאָה הוּא בַּעַל הַדֵּעָה°** [מימרה עממית, שאולה מאידיש] הַכֹּל מִתְחַשְּׁבִים בְּדַעְתּוֹ שֶׁל הֶעָשִׁיר, הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל [ובנוסח אחר:] ״בַּעֲלֵי הַמֵּאוֹת לָהֶם הַדֵּעוֹת״ (מגדלי מו״ס, שלה).

דְּעוּךְ*, דיעוך ז׳ [מן א. דעך] כְּבִיָּה, דְּעִיכָה: ״קֹצֶר יָמֵינוּ וְעֹצֶר לְשׁוֹנֵנוּ וְיִבּוּשׁ מְקוֹרֵנוּ וְדִעוּךְ מְאוֹרֵנוּ״ (אלחריזי, איתיאל 123). — [דְּעוּךְ־]

מ״נ - מלת גוף ; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַ׳ל; נִפְ׳עַל; פִּעֵ׳ל; פֻּעַ׳ל; הִתְ׳פַּעֵל; הִפְ׳עִיל; הָפְ׳עַל

דָּעוֹךְ^ ת׳ [מן א׳ דעך, דָּעַךְ] כָּבֶה [ובהשאלה] כָּלֶה, גֹּוֵעַ: ״וְאַל יִהְיוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים דְּעוּכִים״ (גבירול, א 109). ״עַד כִּי תִהְיֶה נִשְׁמָתָם דְּעוּכָה הַרְבֵּה וְאוֹבֶדֶת לָעַד״ (אלשיך איוב כא יז). – [דְּעוּכָה, ־כִים, דְּעוּכוֹת]

דְּעִיכָה^ נ׳ [מן א׳ דעך, דָּעַךְ] 1^, כְּבִיָּה, הַבְהוּבִים אַחֲרוֹנִים שֶׁל הַשַּׁלְהֶבֶת לִפְנֵי כְּבִיָּתָהּ: ״לְנֵר מָאוֹר בְּטֶרֶם הַדְּעִיכָה״ (הנגיד, בן־משלי רח). דְּעִיכַת הַנֵּר. 2° [בהשאלה] הַחֲלָשׁוּת אִטִּית, גְּוִיעָה, הִתְנַוְּנוּת: דְּעִיכַת זִיק הַחַיִּים אֵצֶל הַחוֹלֶה. דְּעִיכַת הָרָצוֹן. – 3° [באסטרונומיה] הַחֲלָשׁוּת הָעָצְמָה שֶׁל אוֹר הַכּוֹכָבִים כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר דֶּרֶךְ הָאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל הָאָרֶץ – [דְּעִיכַת־]

א. דעך [ארמית: דְּעֵיךְ; ראה גם זעך]

~ פָּע׳ **דָּעַךְ** פ״ע 1, נָטָה לִכְבּוֹת, הָיָה קָרוֹב לִכְבִיָּה: ״נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ״ (משלי יג ט). ״אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ״ (איוב יח ו). ״לְעֵינַי דָּעַךְ כְּלִיל נֵר הַתָּמִיד״ (ביאליק, לפני ארון הספרים). ״דָּעַךְ עָלַי אוֹרִי, דָּעַךְ אוֹר עֵינַי״ (הזז, יעיש א 231). 2° [בהשאלה] פָּג, נֶחֱלַשׁ, גָּוַע: ״מוּת אַף פַּעַם, דְּעַךְ פֶּתַע״ (ביאליק, בית עולם). הַחוֹלֶה הָאָנוּשׁ דָּעַךְ וְהָלַךְ מִיּוֹם לְיוֹם. – [לִדְעֹךְ, דּוֹעֵךְ, יִדְעַךְ]

~ נִפ׳ **נִדְעַךְ**, 1^, דָּעַךְ, עָמַד לִכְבּוֹת: ״רִשְׁפֵּי יְקוֹדָהּ נִדְעֲכוּ מַהֵר״ (גבירול, ה 24). ״שֶׁאֵין אוֹרוֹ זָקוּף וְנוֹחַ בְּמָקוֹם אֶחָד, אֶלָּא נִדְעָךְ וְקוֹפֵץ״ (רש״י שבת כא.). 2, נִתְיַבֵּשׁ, חָרַב: ״בְּחֻמּוֹ נִדְעֲכוּ (מֵי הַנְּחָלִים) מִמְּקוֹמָם״ (איוב ו יז). ״מִפְּנֵי כָל מָטָר נִדְעֲכוּ (הַצְּמָחִים)״ (בן־סירא מ יט). 3° [בהשאלה] כָּלָה, פָּג, נָז: ״וְתִקְווֹתָיו לְהָאִיר וּלְהַשְׂכִּיל נִדְעֲכוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שב). – [לְהִדָּעֵךְ, נִדְעָךְ, יִדָּעֵךְ]

~ פִּע׳ **דִּעֵךְ**^ פ״י 1°, כִּבָּה, הִפִּיג: ״שְׁמוּאֵל־אַבָּא דִּעֵךְ אֶת אִשּׁוֹ וְחָזַר וְנִתְגַּמֵּד״ (שנהר, א 382). 2^ [בהשאלה] הֶחְשִׁיךְ, דִּכָּא: ״דִּעֲכַנִי בִּשְׁמוֹנָה בּוֹ (בְּטֵבֵת)״ (אזכרה, סליחות י׳ בטבת). – [לְדַעֵךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֹּעַךְ**, 1°, כֻּבָּה: הוּבָא לִידֵי דְּעִיכָה. 2 [בהשאלה] חָרַב, כָּלָה: ״דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים״ (תהלים קיח יב). ״דֹּעֲכוּ כְּהַיּוֹם בִּשְׁלֹשָׁה בְּתִשְׁרֵי״ (סידור רס״ג, שלג). – [מְדֹעָךְ, יְדֹעַךְ]

~ הִפ׳ **הִדְעִיךְ**^ פ״י 1^, כִּבָּה: ״לְהַדְעִיךְ יְקוֹד לַהַב״ (קליר, תמימים, לפורים). 2° [בהשאלה] הֶחֱלִישׁ, שִׁכֵּךְ: ״עֲמָרָם מַדְעִיךְ בְּבַת אַחַת אֶת הַלְהִיטָה שֶׁלּוֹ״ (שנהר, ג 473). – [לְהַדְעִיךְ, מַ־, יַ־]

ב. דעך [ערבית: דַּעַכַּ שפשף, מעך]

~ פָּע׳ **דָּעַךְ** * פ״י מָעַךְ, דָּרַס, כָּתַשׁ: ״דְּחָסוֹ, דְּחָקוֹ, חֲנָקוֹ, בְּעָטוֹ, דְּעָכוֹ״ (ספרי מסעי סא). – [לִדְעֹךְ אֶת־, דּוֹעֵךְ, יִדְעַךְ]

~ נִפ׳ **נִדְעַךְ** *, נִרְמַס, נִמְעַךְ: ״עֶשֶׂר מַכּוֹת בִּלְבַד הֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בָּהֶם אֶלָּא נִדְעֲכוּ וְהָלְכוּ לָהֶם״ (פסיקתא רבתי קס). – [לְהִדָּעֵךְ, נִדְעָךְ, יִדָּעֵךְ]

דַּעַץ* ז׳ [ארמית: דְּעַץ, נעץ, תקע] מִכִּנּוּיָיו שֶׁל הַכְּתָב הָעִבְרִי הַקַּדְמוֹן [לפי נוסח אחד בסנהדרין כב; נוסח אחר: רַעַץ או רוֹעַץ]

דַּעַת נ׳ [מן ידע, יָדַע] 1, דֵּעָה, חָכְמָה, תְּבוּנָה: ״לֵב נָבוֹן יִקְנֶה־דָּעַת״ (משלי יח טו). ״בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה״ (שמות לא ג). 2, מָקוֹר נִסְמָךְ מִן ״יָדַע״: ״וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע״ (בראשית ב ט). ״מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם״ (דברים ט כד). 3^ [בקבלה] אַחַת מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת – כֶּתֶר, חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת וְכוּ׳. 4° [בחסידות החב״דית] אַחַת מִשָּׁלֹשׁ הַמִּדּוֹת שֶׁהֶחָסִיד שׁוֹאֵף לִדְבֹּק בָּהֶן: חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת [בראשי־תבות: חַבַּ״ד] [וראה הצירופים והניבים להלן]. – [דַּעַת־, דַּעְתּוֹ]

– **דַּעַת־אֱלֹהִים**, 1, יְדִיעַת מִצְווֹת הָאֱמוּנָה וְהַמּוּסָר: ״אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ״ (הושע ד א). 2°, תֵּיאוֹלוֹגְיָה, חֵקֶר הַהַכָּרָה הָאֱלֹהִית.

– **דַּעַת הַבְּרִיּוֹת***, מַחְשְׁבוֹת הָאֲנָשִׁים, הַדֵּעוֹת הַמְקֻבָּלוֹת בַּצִּבּוּר: ״אַל יִתְיַחֵד אָדָם עִם הַנָּשִׁים בְּפֻנְדָּק... מִפְּנֵי דַּעַת הַבְּרִיּוֹת״ (אבות דר׳ נתן ב ב).

– **דַּעַת־לֵב°**, חָכְמַת־לֵב, תְּבוּנָה: ״זֹהֲרָה רָצְתָה לָשֵׂם בְּכָל־יוֹם, יוֹשֶׁבֶת בֵּינֵיהֶן וְקוֹנָה לְעַצְמָהּ מִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶן בִּינָה וְדַעַת־לֵב״ (הזז, יעיש ד 58).

– **דַּעַת עֶלְיוֹנָה*** [על־פי במדבר כד טז: ״ויודע דעת עליון״] 1*, הַכָּרַת אֱלֹהִים: ״הִסְכִּימָה דַעְתָּן לְדַעַת עֶלְיוֹנָה״ (ספרי נשא). 2°, הַשְׁרָאָה, רוּחַ מִמָּרוֹם: ״אֲנִי מִתְבּוֹנֵן וּמִסְתַּכֵּל, וּמִיָּד כְּאִלּוּ דַּעַת עֶלְיוֹנָה יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם וְנִכְנֶסֶת בְּלִבִּי״ (הזז, יעיש ג 132).

– **דַּעַת־עוֹלָמִים***, כִּנּוּי לְתוֹרַת־אֱמֶת הַקַּיֶּמֶת לָעַד: ״וְיָאִיר לִבָּהּ בְּשֵׂכֶל חַיִּים וִיחוֹנְנָהּ בְּדַעַת־עוֹלָמִים״ (מגילת הסרכים ב 3).

– **דַּעַת־הַקָּהָל°**, חַוַּת־דַּעַת הַצִּבּוּר בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״הֵם מְחַפְּשִׂים לָהֶם מִפְלָט מִן הַהֶמְהוּם בַּמִּיתוֹס שֶׁל דַּעַת הַקָּהָל״ (שטיינמן, צרור 265). ״דַּעַת הַקָּהָל אַף הִלְלָתוּ״ (אלתרמן, בחנות הספרים). לְדַעַת־הַקָּהָל הַשְׁפָּעָה מְרֻבָּה בִּמְדִינָה דֵּמוֹקְרָטִית.

– **אֹמֶד־הַדַּעַת**^, הַשְׁעָרָה, סְבָרָה, שִׁקּוּל־דַּעַת: ״אֵין מוֹרִדִין.. אֶלָּא יִקַּח בְּאֹמֶד־הַדַּעַת״ (אורח חיים תקו). ״מִכָּל הָעֵסֶק... הַנּוֹסָד עַל הַשְׁעָרוֹת וְאֹמֶד־הַדַּעַת״ (ביאליק, אריה ב).

– **אֲנִין־דַּעַת***, אִיסְטְנִיס, בַּעַל טַעַם מְעֻדָּן בְּיוֹתֵר, מִי שֶׁנַּפְשׁוֹ סוֹלֶדֶת מִכָּל דָּבָר מָאוּס: ״שְׁלֹשָׁה חַיֵּיהֶם אֵינָן חַיִּים: הָרַחְמָנִין וְהָרַתְחָנִין וַאֲנִינֵי הַדַּעַת״ (פסחים קיג:). ״הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה... הַרְבֵּה בַּעֲלֵי־נֶפֶשׁ וַאֲנִינֵי־דַעַת יֵשׁ בֵּינֵיהֶם״ (ביאליק, מעוות לא יוכל).

– **בֶּן־דַּעַת***, **בַּר־דַּעַת***, נָבוֹן, בַּעַל־שֵׂכֶל: ״אָדָם בֶּן־דַּעַת״ (בבא קמא נד:). ״בַּר־דַּעַת הוּא״ (בבא מציעא ס:). ״הַנּוֹשֵׂא הַזֶּה הָיָה אָמְנָם כְּבָר לְזָרָא לְכָל בֶּן־דַּעַת״ (אחד העם, רנב). ״אִכָּר פִּקֵּחַ וּבַר־דַּעַת״ (ביאליק, החצוצרה א). ״כָּל בַּר־דַּעַת יָבִין מֵאֵלָיו״ (אלתרמן, הטור א 258).

– **בְּדִיחוּת־הַדַּעַת°**, עַלִּיזוּת, מַצַּב־רוּחַ שֶׁל שִׂמְחָה: ״הָיוּ מְחַבְּבִים אֶת שְׁלֹמֹה׳לִי בִּשְׁבִיל בְּדִיחוּת־דַּעְתּוֹ וּתְשׁוּבוֹתָיו הַמִּתְחַכְּמוֹת״ (מגדלי מו״ס, רסז).

– **גִּלּוּי־דַּעַת**^ [על־פי הארמית: ״גְּלוּיֵי דַּעְתָּא״ גיטין לד.], 1^, הוֹדָעָה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם. 2°, הַצְהָרָה רִשְׁמִית בִּכְתָב אוֹ בְּעַל־פֶּה: ״אָנוּ דוֹרְשִׁים אֵפוֹא גִּלּוּי־דַּעַת בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ״ (אחד העם, קעד).

– **גְּנֵבַת־דַּעַת**^, אוֹנָאָה, רַמָּאוּת – ראה ערך גְּנֵבָה, גְּנֵבַת־דַּעַת.

– **הַכְרָעַת־הַדַּעַת***, הַחְלָטָה מִתּוֹךְ שִׁקּוּל וְעִיּוּן בְּדָבָר: ״אַף הַפְּשָׁרָה צְרִיכָה הַכְרָעַת הַדַּעַת״ (ירושלמי סנהדרין יח ב).

– **הֶסַּח־הַדַּעַת***, חֹסֶר תְּשׂוּמַת־לֵב – ראה ערך הֶסַּח, הֶסַּח־הַדַּעַת.

— הַרְחָבַת־הַדַּעַת° [על־פי ״דעתו רחבה״ בבא בתרא קמה:] מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם, הַרְגָּשַׁת רְוָחָה וָנַחַת: ״וְהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּהַרְחָבַת הַדַּעַת״ (ליפסון, מדור 450). ״יָשַׁב לוֹ עַל הַסַּפָּה בְּהַרְחָבַת הַדַּעַת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 8).

— חַוַּת־דַּעַת⁺ (על־פי ״יְחַוֶּה דָּעַת״, תהלים יט ג), הַבָּעַת דֵּעָה, גִּלּוּי דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם בִּשְׁאֵלָה מְסֻיֶּמֶת: ״שֶׁהֲגוּיִם הַדָּרִים כָּאן אַף הֵם בַּעֲלֵי הָעִיר כְּכָל יוֹשְׁבֶיהָ הַיְּהוּדִים, וְחַוַּת־דַּעַת לָהֶם כְּמוֹתָם״ (מגדלי מו״ס, רעח). ״לֹא הָיָה דָבָר... אֲשֶׁר נִמְלְטוּ מִמִּשְׁפָּטוֹ וְחַוַּת־דַּעְתּוֹ לְזָכוּת וּלְחוֹבָה״ (ביאליק, ומגדלי זקן).

— חֲלִישַׁת־דַּעַת⁺, חֻלְשַׁת־דַּעַת°, [על־פי ״שלא יחלש דעתו״ קהלת רבה ה, כי ברוב] מְבוּכָה, הַפְּגִיעוּת מֵעֶלְבּוֹן: ״וְנָשָׂא אִשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם... אֵינוֹ רַשַּׁאי לִכָּנֵס לְבֵיתוֹ לְנַחֲמוֹ, מִשּׁוּם חֲלִישַׁת דַּעַת דְּאִשָּׁה אַחֲרוֹנָה״ (רש״י מועד קטן כא:). ״אִם הָיְתָה חֻלְשַׁת־דַּעַת – הָיָה וְעָבַר״ (אלתרמן, הטור א 246). ״הַמְהַמְמַתִּי לָהּ תְּשׁוּבָה שֶׁל חֻלְשַׁת־הַדַּעַת״ (טביב, דרך 56).

— זַחוּת־דַּעַת⁺, זְחִיחוּת־דַּעַת°, יְהִירוּת, גַּאֲוָה – ראה ערכים זַחוּת, זְחִיחוּת.

— זְחוּחַ־דַּעַת°, יָהִיר, גַּאַוְתָן: ״הַמַּשְׂכִּילִים זְחוּחֵי הַדַּעַת״ (יהודה שטינברג, רצג).

— חֲסַר־דַּעַת°, שׁוֹטֶה, כְּסִיל, נְטוּל־הֲבָנָה.

— חֶסְרוֹן־דַּעַת°, חֹסֶר־הֲבָנָה, טִפְּשׁוּת: ״חֶסְרוֹן דַּעַת וּסְדָרִים בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ״ (אחד העם, כז).

— טֵרוּף־דַּעַת*, שִׁגָּעוֹן, בִּלְבּוּל הַחוּשִׁים: ״טֵרוּף־דַּעַת בַּתּוֹרָה– שֶׁיְּטַהֵר טָמֵא אוֹ שֶׁיְּטַמֵּא טָהוֹר״ (מכילתא משפטים ב). ״הַלֵּב חוֹמֵד, הוֹמֶה וּמְהַמֶּה עַד טֵרוּף־הַדַּעַת״ (מגדלי מו״ס, שם). ״וּכְשֶׁתִּתְקַפָּה הָאֵיבָה בְּלֵב הַבְּעָלִים עַד לְהַשְׁחִית, עַד כְּדֵי טֵרוּף־הַדַּעַת״ (ביאליק, מאחורי ב).

— טִשְׁטוּשׁ־הַדַּעַת°, בִּלְבּוּל, עִרְפּוּל הַהַכָּרָה. שִׁכָּרוֹן: ״וַעֲדַיִן הָיָה מְרַקֵּד וְהוֹלֵךְ וּמִתְנוֹדֵד וְהוֹלֵךְ מִתּוֹךְ טִשְׁטוּשׁ הַדַּעַת וּבִטּוּל הַיֵּשׁ״ (הזז, יעיש א 219).

— יִשּׁוּב־הַדַּעַת*, דֵּעָה שְׁקוּלָה, עִיּוּן וּמַחֲשָׁבָה צְלוּלָה: ״בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת בָּאַת עָלָיו (חַוָּה): מָה אַתְּ סְבוּרָה? שֶׁאֲנִי מֵתָה, וְחַוָּה אַחֶרֶת נִבְרֵאת לְךָ?״ (בראשית רבה כ). [וראה עוד ערך יִשּׁוּב, יִשּׁוּב־הַדַּעַת]

— כִּוּוּן־הַדַּעַת*, כַּוָּנָה, יִשּׁוּב־הַדַּעַת: ״כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וְקוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע בְּכִוּוּן הַדַּעַת – בְּקוֹל אֶחָד, בְּדֵעָה וְטַעַם אֶחָד״ (שיר השירים רבה ח, היושבת).

— מְנוּחַת־הַדַּעַת° [על־פי ״תנוח דעתך״, שבת קנב:], שַׁלְוַת־נֶפֶשׁ: ״וְחָלַם חֲלוֹם נָעִים בִּמְנוּחַת־הַדַּעַת״ (ביאליק, המתמיד).

— נְקִי־דַּעַת*, 1*, בַּעַל דֵּעָה מְיֻשֶּׁבֶת, שָׁקוּל בְּדַעְתּוֹ (גיטין ט ח). 2°, מוּסָרִי, בַּעַל מַצְפּוּן: ״נְקִי דַּעַת, צָנוּעַ וְטָהוֹר״ (ביאליק, לאחד העם).

— סִלּוּק־דַּעַת*, 1*, חֹסֶר־דֵּעָה, אָבְדַן־עֵצָה: ״עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה... עַל סִלּוּק דַּעַת״ (איכה רבה א, על אלה). 2°, אִבּוּד חוּשִׁים, חֹסֶר־הַכָּרָה: ״מִיָּד נִפְסְקָה נְשִׁימָתוֹ... וְנָפַל לַאֲחוֹרָיו בְּסִלּוּק־הַדַּעַת וּבְבִטּוּל־הַחוּשִׁים״ (הזז, יעיש ד 93).

— עֲנִיּוּת־דַּעַת° מֻגְבָּלוּת בַּהֲבָנָה, דֵּעָה מוּעֶטֶת: ״הַנְּטִיָּה לְהִתְחַכְּמוּת יְתֵרָה בְּכָל הַדְּבָרִים, הַמְּעִידָה עַל עֲנִיּוּת־דַּעַת וְחֹסֶר הִגָּיוֹן יָשָׁר״ (אחד העם, נא).

— פִּזּוּר־דַּעַת°, חֹסֶר רִכּוּז הַמַּחֲשָׁבָה: הָאִישׁ הֵצִיץ לַצְּדָדִים מִתּוֹךְ פִּזּוּר־הַדַּעַת.

— צְלִילוּת־דַּעַת° [על־פי ״דעתו צלולה״, רש״י בראשית לד ל], דֵּעָה בְּהִירָה, מַחֲשָׁבָה שְׁקוּלָה: ״מַמָּשׁ עוֹכֵר מֹחִי, מַדְלִיחַ אֶת צְלִילוּת דַּעְתִּי״ (שמעוני, הביבר 267).

— קַל־דַּעַת⁺ [על־פי ״נשים דעתן קלה עליהן״, שבת לג:], פָּזִיז וְנִמְהָר שֶׁאֵינוֹ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ.

— קַלּוּת־דַּעַת⁺, פְּזִיזוּת, חֹסֶר רְצִינוּת, נִמְהָרוּת.

— קְצַר־דַּעַת° [על־פי ״צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה״, ירושלמי ברכות ח ב], מֻגְבָּל בְּשִׂכְלוֹ, מְעוּט־הֲבָנָה.

— רְחַב־דַּעַת° [על־פי ״דעתו רחבה״, בבא בתרא קמה:] בַּעַל הֲבָנָה רְחָבָה.

— שִׁקּוּל־דַּעַת* (סנהדרין לג.), עִיּוּן בְּדָבָר, דִּיּוּן רְצִינִי.

— תְּאַב־דַּעַת°, צָמֵא לָדַעַת, סַקְרָן.

— דַּעְתּוֹ אֲרֻכָּה⁺ (ילקוט, איוב כח), הוּא מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, הוּא שׁוֹקֵל כָּל דָּבָר בִּמְתִינוּת.

— דַּעְתּוֹ בְּדוּחָה עָלָיו° [על־פי הארמית: ״בריחא דעתאי״, מועד קטן יז.] הוּא שָׁרוּי בְּמַצַּב־רוּחַ שֶׁל שִׂמְחָה: ״הַמְשַׁלֵּחַ עֲדַיִן דַּעְתּוֹ בְּדוּחָה עָלָיו וְהוּא מְשַׁפְשֵׁף יָדָיו זוֹ בְּזוֹ״ (בן־ציון, עב). ״וְהַגְּבִיר הַמְפֹאָר יוֹשֵׁב שָׂמֵחַ וְדַעְתּוֹ בְּדוּחָה עָלָיו וְלִבּוֹ רָוֵחַ״ (עגנון, כלה שמט).

— דַּעְתּוֹ בְּלוּעָה°, הוּא מְבֻלְבָּל וּמְטֹרָף: ״הָאַלְמָנָה הַזְּקֵנָה הִבִּיטָה בָּהֶם בִּתְמִיהָה וּבְחֶמְלָה, כְּאִלּוּ דַּעְתָּם בְּלוּעָה״ (סרן, ממחוז קכו).

— דַּעְתּוֹ גַּסָּה עָלָיו*, הוּא מְרֻצֶּה מְאֹד מֵעַצְמוֹ, מִתְרַבְרֵב: ״וְשָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ גַּסָּה עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה הַרְבֵּה״ (תענית כ.).

— דַּעְתּוֹ זְחוּחָה עָלָיו° [על־פי ״שלא תזוח דעתו עליו״, תוספתא סנהדרין ח ח] הוּא מְרֻצֶּה בְּיוֹתֵר מֵעַצְמוֹ, רוּחוֹ טוֹבָה עָלָיו: ״דַּעְתּוֹ הָיְתָה זְחוּחָה עָלָיו, כָּל מַה שֶּׁאֵרְעוֹ בְּאוֹתוֹ לַיְלָה כְּאִלּוּ לֹא אֵרְעוֹ״ (עגנון, כפות קצו). ״הָיְתָה דַּעְתּוֹ זְחוּחָה עָלָיו שֶׁכָּךְ דָּרַשׁ בִּפְנֵיהֶם״ (הזז, צל 195). ״מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים וְדַעְתּוֹ זְחוּחָה עָלָיו תָּמִיד״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם קמח).

— דַּעְתּוֹ טְרוּפָה עָלָיו° [על־פי ״דעתן מיטרפת עליהן״, קינים ג ו] הוּא מְשֻׁגָּע וּמְטֹרָף לְגַמְרֵי: ״רְאוּ אֶת דִּיאַמַנְטִי אַלְשֵׁיךְ הוֹלֶכֶת בָּרְחוֹב וְדַעְתָּהּ טְרוּפָה עָלֶיהָ״ (בורלא, עקביה 277).

— דַּעְתּוֹ יָפָה* (עבודה זרה ב ח), הוּא מְרֻצֶּה בַּכֹּל, אֵינוֹ אִסְטְנִיס.

— דַּעְתּוֹ מְבֻלֶּגֶת* (דברים רבה ט), הוּא נָבוֹךְ.

— דַּעְתּוֹ מְטֻלְטֶלֶת* (תנחומא שמיני ה), הוּא נָבוֹךְ וּמְבֻלְבָּל.

— דַּעְתּוֹ מִטָּרֶפֶת עָלָיו*, הוּא מִתְבַּלְבֵּל, כֹּחַ הַחֲשִׁיבָה שֶׁלּוֹ נֶחֱלָשׁ, שִׂכְלוֹ מִתְנַוֵּן: ״זִקְנֵי עַם־הָאָרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין דַּעְתָּן מִטָּרֶפֶת עֲלֵיהֶן״ (קינים ג ו).

— דַּעְתּוֹ מְטֻשְׁטֶשֶׁת°, הוּא מְבֻלְבָּל, מַחֲשַׁבְתּוֹ מְעֻרְפֶּלֶת: "וַיֵּשֵׁב לוֹ עָיֵף וּמְרֻצָּץ, וְנַפְשׁוֹ שְׁתוּקָה עָלָיו וְדַעְתּוֹ מְטֻשְׁטֶשֶׁת" (הזז, צל 238).

— דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו*, 1*, הוּא מְרֻצֶּה וְנֶהֱנֶה: "אֲפִלּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, אֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו" (יומא עה.). 2°, הוּא שׁוֹקֵל בְּהִגָּיוֹן: "לוּ הָיְתָה אָז דַּעְתִּי מְיֻשֶּׁבֶת עָלַי, כִּי אָז הָיִיתִי מֵשִׁיב לְאוֹתוֹ מֵסִית" (ברדיצ'בסקי, סיפורים מא). [וראה עוד ערך מְיֻשָּׁב]

— דַּעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת*, הוּא נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת: "לְעוֹלָם תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת" (כתובות יז.).

— דַּעְתּוֹ מְפֻזֶּרֶת°, אֵינוֹ מְרֻכָּז, הוּא נָבוֹךְ: "כְּמִי שֶׁנִּכְנַס פַּרְעוֹשׁ בֵּין בְּגָדָיו, כָּךְ הָיָה מְמַשְׁמֵשׁ בְּעַצְמוֹ וְדַעְתּוֹ מְפֻזֶּרֶת" (עגנון, כפות קד).

— דַּעְתּוֹ מְפֻלֶּגֶת° [על־פי "הפליג דעתו", ירושלמי ברכות יד ד] הוּא מְסֻזָּר מְאֹד, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְרַכֵּז בְּמַחְשְׁבוֹתָיו: "וְדַעְתּוֹ, דּוֹמֶה, מְפֻלֶּגֶת וְאֵינָהּ כָּאן" (הזז, צל 104).

— דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת^, הוּא מְסֻזָּר וְנָבוֹךְ, אֵינוֹ מְרֻכָּז: "מָצָא דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת וְלִבּוֹ טָרוּד, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ" (רמב"ם, תפילה ד טו).

— דַּעְתּוֹ מִתְיַשֶּׁבֶת עָלָיו*, הוּא נַעֲשֶׂה מְיֻשָּׁב יוֹתֵר, שָׁקוּל וּמָתוּן יוֹתֵר: "זִקְנֵי תּוֹרָה... כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין, דַּעְתָּן מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶן" (קינים ג ו).

— דַּעְתּוֹ נוֹחָה מִן*, הוּא מְרֻצֶּה מִן־: "יַיִן יָשָׁן, שֶׁדַּעַת זְקֵנִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ" (מגילה טז:). "שֶׁכָּל שָׁנוּן שֶׁלּוֹ וְטוּב טַעְמוֹ נִרְאִים בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נוֹחָה מִדִּבְרֵי הַשָּׂרִים" (בורלא, כיסופים 14).

— דַּעְתּוֹ נְקִיָּה° [על־פי "נקיי הדעת", גיטין ט ח] הוּא נוֹהֵג בְּיֹשֶׁר, הוּא בַּעַל מִדּוֹת וְנִימוּסִים טוֹבִים.

— דַּעְתּוֹ עֲכוּרָה עָלָיו°, הוּא מְדֻכָּא וְנָבוֹךְ: "וּבַיּוֹם הִתְהַלֵּךְ מֻרְשָׁל וְיָגֵעַ — וְאֵיבָרָיו מִתְעַצְּלִים לוֹ וְדַעְתּוֹ עֲכוּרָה עָלָיו" (הזז, צל 204).

— דַּעְתּוֹ פְּזוּרָה עָלָיו°, אֵינוֹ מְרֻכָּז בְּמַחְשְׁבוֹתָיו: "אֵין טוֹב לוֹ לְאָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ פְּזוּרָה עָלָיו מֵחֲמַת מַחֲשָׁבוֹת רַבּוֹת אֶלָּא מְקוֹם־בְּדִידוּת" (בורלא, כיסופים 46).

— דַּעְתּוֹ צְלוּלָה^, הוּא עֵר וְשָׁקוּל בְּמַחְשְׁבוֹתָיו: "אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עַכְשָׁו" (רש"י בראשית לד ל).

— דַּעְתּוֹ קַלָּה עָלָיו*, הוּא פָּזִיז וְנִמְהָר, אֵינוֹ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ: "נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן" (שבת לג:).

— דַּעְתּוֹ קְצָרָה*, שִׂכְלוֹ מֻגְבָּל, אֵינוֹ מֵבִין הַרְבֵּה: "צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין וְדַעְתָּן קְצָרָה" (ירושלמי ברכות ח ב). "וְגַם דַּעְתְּךָ קְצָרָה לְהַשִּׂיגָהּ" (מגדלי מו"ס, ע).

— דַּעְתּוֹ רְחָבָה*, 1*, הוּא מְרֻצֶּה וְנֶהֱנֶה: "וְטוֹב לֵב... זֶה שֶׁדַּעְתּוֹ רְחָבָה" (בבא בתרא קמה:). 2°, הוּא בַּעַל שֵׂכֶל וְאֹפֶק רָחָב.

— דַּעְתּוֹ שְׁפוּיָה עָלָיו^, הוּא מְפֻכָּח, בָּרִיא בְּשִׂכְלוֹ: "אֵין דַּעְתּוֹ שְׁפוּיָה עָלָיו לְגַמְרֵי" (בורלא, עקביה 142).

— דַּעְתּוֹ שְׁפָלָה*, הוּא עָנָו וּשְׁפַל־רוּחַ: "כָּל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַצִּילוֹ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁבָּעוֹלָם" (כלה רבתי י).

— בִּבְלִי־דַעַת, לֹא בְּכַוָּנָה, בְּשׁוֹגֵג: "אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם" (דברים יט ד).

— לְדַעַת כֵּן^, עַל מְנָת כָּךְ, בִּמְכֻוָּן: "וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁחַט הַזֶּבַח עֲלֵיהֶן וְלֹא קָרָא שֵׁם עֲלֵיהֶן, אֶלָּא שֶׁעֲשָׂאָן לְדַעַת כֵּן" (רש"י פסחים לה:).

— מִדַּעַת*, מִתּוֹךְ הַכָּרָה, מִתּוֹךְ יְדִיעָה בְּרוּרָה: "יֵאוּשׁ מִדַּעַת... יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת" (בבא מציעא כא:).

— מִבְּלִי דַעַת, מִתּוֹךְ חֹסֶר דֵּעָה: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־דָעַת" (ישעיה ה יג).

— עַל דַּעַת־*, בְּשֵׁם־, בְּהַסְכָּמַת־, בְּאִשּׁוּר־: "מַשְׁבִּיעִין אָנוּ עָלֶיךָ עַל דַּעְתֵּנוּ וְעַל דַּעַת בֵּית־דִּין" (יומא יט:). "עַל דַּעַת הַמָּקוֹם וְעַל דַּעַת הַקָּהָל... אָנוּ מַתִּירִין לְהִתְפַּלֵּל עִם הָעֲבַרְיָנִים" (תפילות ליל יום כיפור).

— עַל דַּעַת עַצְמוֹ°, עַל אַחֲרָיוּתוֹ שֶׁלּוֹ, בְּלֹא הִתְיָעֲצוּת עִם אֲחֵרִים אוֹ בְּלֹא הַסְכָּמַת אֲחֵרִים: "לֹא עַל דַּעַת עַצְמוֹ בִּקֵּשׁ רַבִּי יוּדִיל לֵילֵךְ לְמָקוֹם שֶׁהַסּוּסִים מוֹלִיכִים אוֹתוֹ, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא עַל דַּעַת עַצְמָם הָלְכוּ הַסּוּסִים" (עגנון, כלה רו).

— הַדַּעַת נוֹתֶנֶת^, הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, מִסְתַּבֵּר: "הַדַּעַת נוֹתֶנֶת, וְהַמֶּחְקָר וְהַסְּבָרָא מְעִידִים, כִּי..." (אברהם בר־חייא, העיבור א ג).

— מְעֹרָב בְּדַעַת°, מִי שֶׁדַּעְתּוֹ נִטְרְפָה וְנִתְבַּלְבְּלָה עָלָיו (יל"ג, פרוזה קכו).

— מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת°, מִסְתַּבֵּר, נִרְאֶה נָכוֹן וְהֶגְיוֹנִי.

— אִבֵּד עַצְמוֹ לָדַעַת*, הִתְאַבֵּד, שָׂם קֵץ לְחַיָּיו: "וְכָל הַמְאַבֵּד אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת, אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ בְּכָל דָּבָר" (שמחות ב א).

— אֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ*, אֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת, מְעוֹרֵר הִתְנַגְּדוּת: "אַרְבָּעָה אֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתָּן, אֵלּוּ הֵן: דַּל גֵּאֶה וְעָשִׁיר מְכַחֵשׁ וְכוּ'" (פסחים קיג:). "וְזֶה תֵּמַהּ גָּדוֹל וְדָבָר שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבֶלֶת אוֹתוֹ, וְאֵין זֶה אֶצְלִי אֶלָּא כְּמוֹ דִּבְרֵי הַחֲלוֹם" (רמב"ם, שלוחין ו ה).

— תָּלוּי בְּדַעַת פְּלוֹנִי°, מֻשְׁפָּע מִפְּלוֹנִי, חֲסַר דֵּעָה מִשֶּׁלּוֹ: "בָּטוּחַ בֶּאֱמֶתּוֹ וּבְדַעַת אֲחֵרִים לֹא תָלוּי" (ביאליק, לאחד העם).

— בְּדַעְתּוֹ*, 1*, שָׁפוּי, מְפֻכָּח: "אֶחָד שִׁכּוֹר וְאֶחָד בְּדַעְתּוֹ" (תנחומא ויקרא ז). 2°, בִּרְצוֹנוֹ, הוּא מִתְכַּוֵּן: בְּדַעְתִּי לְבַצֵּעַ הַיּוֹם אֶת הַדָּבָר [ראה להלן „היה בדעתו"]

— לְדַעְתּוֹ*, 1*, בְּהַסְכָּמָתוֹ, בִּידִיעָתוֹ: "כָּל שֶׁהוּא לְדַעְתּוֹ — אָסוּר, וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ — מֻתָּר" (בכורות ה ג). 2°, לְפִי סְבָרָתוֹ, לְפִי שִׁקּוּלוֹ: לְדַעְתִּי, אֵינְךָ צוֹדֵק.

— מִדַּעְתּוֹ, 1, [שה"פ מן יָדַע] כֵּיוָן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ, מִתּוֹךְ יְדִיעָה: "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה" (ישעיה מח ד). 2*, עַל דַּעַת עַצְמוֹ, בְּיָזְמָתוֹ שֶׁלּוֹ: "שְׁלֹשָׁה דְבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ" (שבת פז.). 3*, בְּהַסְכָּמָתוֹ, מֵרְצוֹנוֹ: "וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ" (אבות ג טז). "אֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ" (רש"י בראשית כד נז).

— חוּץ מִדַּעְתּוֹ*, שֶׁלֹּא בִּידִיעָתוֹ: "יַעֲקֹב אֲבִיכֶם, כְּשֶׁנָּתַן לוֹ לָבָן בְּנוֹתָיו, נְטָלָן וְהָלַךְ לוֹ חוּץ מִדַּעְתּוֹ" (שמות רבה א). "כָּל דָּבָר לֹא נַעֲשָׂה בָּעִיר חוּץ מִדַּעְתּוֹ" (מגדלי מו"ס, רסב).

— לְפִי דַּעְתִּי°, נִרְאֶה לִי, אֲנִי סָבוּר.

— לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי° [דיבור של ענווה], לְפִי דַּעְתִּי, גַּם אִם אֵינָהּ מֻסְמֶכֶת בְּיוֹתֵר.

– שפוי בדעתו°, בעל דעה צלולה, פקח.

– תקיף בדעתו°, עומד על שלו, שאינו נכון לותר.

– אמד בדעתו°, שקל, נמלך, שער בנפשו: "הוא אומד בדעתו, מה פתחון־פה תמצא לה אסתר" (שנהר, ב 263).

– גלה את דעתו° [על־פי הארמית, גיטין לד.], הביע את עמדתו לגבי ענין מסים.

– גמר בדעתו°, החליט, בא לידי החלטה.

– גנב דעת פלוני*, רמה אותו, הטעהו: "המלוה מעות לחברו לקח בהן פרות ולקח בהן כלים... אסור, מפני שגונב דעת המלוה" (תוספתא מגילה א ה) [ראה גם ערך גנב]

– הגיע לסוף דעתו*, עמד על סוף דעתו*, הבין את כונת דבריו: "כלום הגענו לסוף דעתו של רבי שמעון?" (מנחות ד.). "רבי מאיר בדורו לא יכלו חבריו לעמד על סוף דעתו" (עירובין נג.).

– היה (היתה) בדעתו ל־*, התכון, אמר בלבו: "שהיה בדעתו של לבן לעשות עמי רעה" (בראשית רבה עה). "כל זמן שהיתה בדעתו להנשא לה היתה יושבת וממתנת לו" (ירושלמי ברכות יד ד).

– הטריף את הדעת°, בלבל, שגע: "זעקתי זעקה גדולה, מבהילה ומטריפה את הדעת" (בורלא, עקביה 65).

– הניח דעת פלוני*, הרגיע אותו, גרם לו נחת־רוח: "תנוח דעתך שהנחת את דעתי" (שבת קנב:). התנהגותו מניחה את הדעת.

– הסיח דעתו מן־*, לא שם לב ל־, שכח, נתעלם ממנו: "ציץ... על מצחו (של כהן גדול) יהיה תמיד שלא יסיח דעתו ממנו" (יומא ח.).

– הסכימה דעתו לדעת־*, היה בהסכמה עם־: "והיו שמחין שהסכימה דעתן לדעת המקום" (ירושלמי, סוטה סוף).

– העבירו על דעתו*, הרגיז אותו ביותר, הוציאו משלות רוחו: "שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו" (עירובין מא:).

– הפליג דעתו מן־* הסיח דעתו מן־: "כיון שהפליג דעתו ממנה, היא היתה הולכת ונשאת לאחר" (ירושלמי ברכות יד ד).

– הפליג דעתו ל־*, התחיל להתענין ב־, הפנה מחשבתו אל־: "מה פליגין? כשהפליגו דעתן לענינים אחרים, אבל אם היו עסוקין באותו ענין, גט הוא" (ירושלמי מעשר שני מב ב).

– הרחיב את דעתו*, השביעהו רצון, גרם לו הנאה: "שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים" (ברכות נז:).

– השיב את דעתו*, גרם לו קורת רוח, הנה אותו: "שלשה משיבין דעתו של אדם; אלו הן: קול ומראה וריח" (ברכות נז:).

– התבלעה דעתו [על־פי "וכל חכמתם תתבלע", תהלים קז כז], הוא נבוך, התבלבל: "ויתע לבבו ודעתו התבלעה" (ביאליק, תר' קישוט כא).

– התעוררה דעתו עליו°, חזר לצלילות מחשבתו, נעשה ער בשכלו: "ומיד פיו מתמלא צנה חריפה ודעתו מתעוררת עליו ומתישבת יפה" (הזז, צל 61).

– זחה דעתו עליו*, התגאה, היה מרצה ביותר מעצמו: "למה נברא (אדם) באחרונה? שלא תזוח דעתו עליו" (תוספתא סנהדרין ח ח). "ודעתנו זחה עלינו, כלנו מאשרים בידיעתנו" (כך ציון, יב). "לא זחה דעתו עליו ולא רדף אחרי כבוד" (ביאליק, אריה ה).

– חלשה דעתו*, נפלה רוחו, נפגע קשה – ראה א. חלש.

– טלטל את דעתו* (במדבר רבה י), בלבל אותו – ראה טלטל.

– טרף דעת פלוני° [על־פי מועד קטן כו:] שגע אותו, העבירו על דעתו: "כאלו טרף דעת כלם בלמוס אחד" (ביאליק, משירי החורף ה).

– טשטש את דעתו°, המם אותו, בלבלו: "החמה נפנפה בו, רשלה את גופו, טשטשה את דעתו" (הזז, צל 181).

– יצא מדעתו*, השתגע, נטרפה דעתו, נכנסה בו רוח שטות: "אין אדם הולך אצל אשת איש עד שיצא מדעתו" (במדבר רבה ט). "והוא יוצא מדעתו ומתגולל בקיאו" (ביאליק, היה ערב קיץ).

– ירד לסוף דעתו° [על־פי מנחות ד.], הבין את כונת דבריו: "לא ירדת לסוף דעתי, במחילה מכבודך" (מנדלי מו"ס, קצו). "בני דורו לא ירדו לסוף דעתו וקראוהו משגע" (עגנון, כפות קכח).

– יש בדעתו°, אין בדעתו°, ראה למעלה היה בדעתו*.

– כון דעתו*, התרכז במחשבותיו, לא הסיח דעתו: "כשישראל קורין שמע בטרוף־דעת – זה מקדים וזה מאחר ואינם מכונין דעתם בקריאת־שמע" (שיר השירים רבה ח, היושבת).

– לא מש (זז) מדעתו°, לא ותר על שלו: "אריה כחלמיש, מדעתו לא ימיש" (ביאליק, אריה ס).

– נחה דעתו*, נרגע, חלף רגזו, שקט: "תנוח דעתך, שהנחת את דעתי" (שבת קנב:).

– נטלטלה דעתו*, נטרפה דעתו, התבלבל: "שלא ישתה יין בשעת עבודה, כדי שלא תטלטל דעתו" (תנחומא שמיני ה).

– נטרפה דעתו (עליו)*, נדהם עד כדי בלבול המחשבות, השתגע: "חולה שמת לו מת, אין מודיעין אותו שמת, שמא תטרף דעתו עליו" (מועד קטן כו:). "כל מי שנטרפה דעתו... הרי זה פסול (לעדות)" (רמב"ם, עדות ט ט).

– נתחוללה דעתו* (ברכות ל:), נחה דעתו, נתישבה דעתו: "דעתו לא נתחוללה עליו, והיה מציק לאמו יום־יום" (שנהר, ב 332).

– נתחוננה דעתו* (ברכות ל:), נחה דעתו: "הרי הוא שדך את פסילי ועדין לא נתחוננה דעתו" (עגנון, כלה רצו).

– נתישבה דעתו*, נרגע, רוח לו: "עברה שהריחה בשר קדש... תוחבין לה כוש ברטב ומניחין על פיה; אם נתישבה דעתה – מוטב, ואם לאו – מאכילין אותה רטב עצמה" (יומא פב.).

– נתעגמה דעתו עליו° [על־פי "עגמה נפשי", איוב ל כה] נחה עליו רוח עצב: "ותלה הדברים מבלי תשובה ודעתו נתעגמה עליו" (הזז, צל 32).

– נתקררה דעתו*, נרגע, מצא שלו בנפשו: "ולא נתקררה דעתו עד שיעשה נקמה באדום" (במדבר רבה יד). "לא נתקררה דעתו של אריה, עד שעמד והתקין לעצמו גם מעיל שחור" (ביאליק, אריה ד). "כבר הוציא מקרבו את כל אבק־השרפה ודעתו, כפי הנראה, נתקררה עליו" (ברקוביץ, הראשונים קה).

— נתן דעתו*, שם לבו: "ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה" (שיר השירים רבה ח, היושבת). "נתעורר ובא לכלל דעת שימיו יוצאים לבטלה ונתן דעתו לחזור לביתו" (עגנון, כלה שעא).

— עלה (עלתה) על דעתו*, עלה במחשבתו, צץ במחו: "וכי על דעתנו עלתה שזקני בית־דין שופכי דמים הן?" (סוטה ט ו). מה זאת עלתה על דעתך?

— עמד על דעתו°, התעקש, לא רצה לותר.

— קצה דעתו ב־⁺, הוא מאס ובחל ב־: "שאינו איסטניס ואין דעתו קצה בהם" (רש"י חולין סד:).

— קצה דעתו עליו*, נמאס עליו, מאס בחייו, אבד את טעם החיים: "זקנים שבה, בזמן שדעתן קצה עליהן, יוצאין חוץ לחומה והן מתים" (סוטה מו:).

— שקל בדעתו, שקל בדעתו° (על־פי "שיקול־דעת", סנהדרין לג.), נמלך, עין ודן בדבר: שקלתי בדעתי אם לקבל את הזמנתו. "עד שאני משקל בדעתי אם לשתות אם לא לשתות" (עגנון, כפות קכח).

— תנוח דעתך!* (שבת קנב:), היה שקט, אל־נא תתרגש, אין יסוד לרגזך! (ראה לעיל "נחה דעתו")

דעתן⁺ תו"ז [מן דעת] 1⁺, בר־דעת, בעל סברה ישרה: "הדעתן... מחבר מליצתו ובוחר דבריו כפי שיראה שהוא ראוי לכונתו" (כוזרי ה כ). "והדעתן שבאנשים צריך לשאל עצה" (הרומי, יס 340). "יהודית דעתנית היתה אמך, בקיאה בסחורה ובקיאה במסחר" (עגנון, אלו קצח). "שהוא חכם ודעתן וזקן־חבורה" (הזז, היושבת ז). 2⁺, בעל ידיעות רבות: "איני חפץ במהר ומתן, כי אם במשכיל ודעתן" (סהולה, משל הקדמוני 205). "ודאי דעתן גדול אתה בלשון זו?" (צמח, כתבים 37). "אין להרהר אחריו כלל: מלמד ודעתן" (ברקוביץ, תר' חיי תקכב). 3°, עומד על דעתו, תקיף בדעתו: "ומעלליו נכר כי דעתן וקשה־ערף הוא" (יל"ג, אגרות א עב) — [דעתנית, דעתנים, דעתניות]

דעתנות° נ' [מן דעתן] 1, תכונתו של הדעתן, שכל בריא, בקיאות וידיעה: "בשפת חלקות... בחריפות ובדעתנות" (יל"ג, פרוזה קמא). "ומסתכל בשנוי זה שבזריעה ותמה על הדעתנות הדקה של המוסקובים" (צמח, כתבים 31). 2, תקיפות בדעה, רצון חזק: "וכלה אומרת מרץ ודעתנות" (ברש, א 14). — [דעתנות־]

דעתני° ת' [מן דעתן] המבסס על ידיעות, מסמך: "בקרת דעתנית" (סוקולוב, אישים 198). "וכמה וכמה השערות דעתניות מאד של בני־סמך" (יזהר, צקלג 13). — [דעתנית, ־ניים, ־ניות]

דף* ז' [ארמית: דפא; ערבית: דף אגף, צד] 1*, לוח, טבלה, קרש: "דף של נחתומין שקבעו בכתל" (כלים טו ב). "אין שני זרזירים ישנים על דף אחד" (בראשית רבה עה). "הבריות עברו בדפים ובבלונסאות המשוכים על־פני השלולית" (הזז, צל 152). 2*, יריעת־בד המתחברת אל יריעה אחרת: "שני דפי חלוק שנראה נגע באחד מהן" (נגעים יא ט). 3* [במגילות] עמוד, שטח מלבני כתוב: "מניחים בין דף לדף שם בין ארבע אותיות; לא יכתב שתים בסוף הדף ושתים בין דף לדף" (סופרים ב ג). 4° [בספר או במחברת בימינו] עלה, גליון שאפשר לכתב עליו משני צדדיו [להבדיל מן "עמוד", שהוא צד אחד]: "בדף של גמרא" (ביאליק, אם יש את נפשך). למוד דף יומי במשנה ובגמרא. מסכת ברכות דף י"ח עמוד ב'. מחברת בת 24 דפים. — [דף־, דפים, דפי־]

— דף־אטריות° [מכלי־המטבח], קרש שמקצצים עליו בסכין אטריות מלוחות־בצק: "שטוחה היא כדף אטריות" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 25).

— דף־טהרה°, לוח שמטהרים עליו את גופת הנפטר לפני הקבורה: "וכשהיה מת בעיר, רחמנא ליצלן, היה מביא את דף הטהרה" (עגנון, אלו שפט). "מצאתיו... משכב על דף הטהרה" (ליסיצקי, תולדות 277).

— דף־מליחה° [מכלי־המטבח], קרש שמולחים עליו את הבשר להכשירו לאכילה: "על גבי... דף המליחה היו מנחים כבר העופות הרטושים" (ביאליק, החצוצרה ג).

— מעבר לדף°, בעמוד האחר של הדף: הגיב "נחה דעתו" נתן מעבר לדף הזה.

— נפתח דף חדש° [בהשאלה] התחילה תקופה חדשה: עם הכרזת המדינה נפתח דף חדש בתולדותינו.

דפדוף°, דיפדוף ז' [מן דפדף, דפדף] עלעול, הסיכת דפים בספר או במחברת. — [דפדוף־, דפדופים, דפדופי־]

דפדף [מן דף]

~ פע' **דפדף**° פ"י עלעל, הפך את הדפים בספר או במחברת: "המלך מדפדף את ספר התהלים" (מלצר, תר' נהרות 161). — [לדפדף, מדפדף, י־]

~ הת' **נדפדף**°, 1, נהפכו דפיו: "כעין דפים של ספר שמדפדפים זה אחר זה" (ברש, כתבים). 2, [בהשאלה] נפתח הדף, עלה בזכרון: "והלך נעצר: מדפדפים הנשכחות" (בסוק, נחרשתיים סז). — [להדפדף, מדפדף, ידפ־]

דפדפת° נ' [מן דפדף, דף] 1, מחברת של דפים נתלשים, פנקס של גליונות־ניר לכתיבה הנתלשים בנקל אחד אחד: "כשהיה מביא לי אל חדרי... את הדפדפות הקטנות להעתקה" (ברקוביץ, הראשונים קפט). "כהפך דף בדפדפת מודרנית" (ייבין, הכתב 111). 2, אלבום, אסף דפים בודדים של תמונות, קטעי יצירות ספרותיות וכדומה. — [דפדפת־, דפדפות, דפדפות־]

דפה° נ' [מן דף] 1, אצטבה, מדף: "נטל המוכר מטפחת משי מעל הדפה" (דרויאנוב, 85). 2, [באריגה] קנה־האורגים בנול (Lathe). — [דפת־, דפות]

דפה [מן דפי]

~ פע' **דפה**⁺ פ"י הטיל דפי, בזה: "הוללתי וזלתו ודפיתי" (סידור רס"ג, קפט). — [לדפות, מדפה, ידפה]

דפוי°, דיפוי [מן דפה, דפה] הטלת דפי, בזוי, השמצה: דפוי הבריות. — [דפוי־]

דפוליטיזציה° נ' [מלאטינית: de מן, אל + פוליטיזציה◊] בטול ההשפעה או המגמה הפוליטית: דפוליטיזציה של תנועת הנער.

דִּפּוּן°, דִּיפּוּן ז׳ [מן דפן, דִּפֵּן] חִזּוּק דְּפָנוֹת שֶׁל בּוֹר אוֹ חֲפִירָה: דִּפּוּן הַקִּירוֹת שֶׁל הַבּוֹר בְּקוֹרוֹת וּבְבֶטוֹן. – [דִּפּוּן־]

דָּפוּן* ת׳ [מן דפן, דָּפַן] 1 *, סָמוּךְ לְקִיר, מְשֻׁקָּע בְּדֹפֶן, מְחֻבָּר לְדֹפֶן: ״חָבִית דְּפוּנָה״ (כלים ב ג). 2 ° [בהשאלה] לָחוּץ אֶל הַקִּיר, נָתוּן בְּמֵצַר: הָעֵד הָיָה דָפוּן עַל־יְדֵי חֲקִירָתוֹ הַנֶּגְדִּית שֶׁל הַתּוֹבֵעַ. – [דְּפוּנָה, דְּפוּנִים, דְּפוּנוֹת]

דְּפוּס* ז׳ [מיוונית: typos חותם, טיפוס] 1 *, תַּבְנִית, טֹפֶס, כְּלִי שֶׁיּוֹצְקִים בְּתוֹכוֹ חֹמֶר הַמְקַבֵּל בְּהִתְקַשּׁוּתוֹ אֶת צוּרַת הַכְּלִי: ״נוֹתְנָהּ לִדְפוּס וַעֲדַיִן הִיא בָּצֵק, וּכְמִין דְּפוּס הָיָה לָהּ בַּתַּנּוּר, וּכְשֶׁהוּא רוֹדָהּ נוֹתְנָהּ בִּדְפוּס״ (מנחות צד.). ״וְכָל טִפָּה וְטִפָּה בָּרָאתִי לָהּ דְּפוּס בִּפְנֵי עַצְמָהּ״ (בבא בתרא טז.). ״דְּפוּס שֶׁל לְבֵנִים״ (מדרש ויושע, ויירא) 2 °, מָקוֹם שֶׁמַּדְפִּיסִים בּוֹ: ״בִּסְלָאוִיטָה עִיר הַדְּפוּסוֹת״ (שניאור, סיפורים קפט). תַּלְמוּד בַּבְלִי דְּפוּס וִילְנָא. [ראה גם בֵּית־דְּפוּס] 3 ° [בהשאלה] מִסְגֶּרֶת, צוּרָה קְבוּעָה: ״חַיִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם דְּפוּס מְיֻחָד וְצוּרָה מְיֻחֶדֶת״ (ביאליק, מגילי). דְּפוּסֵי חַיִּים. דְּפוּסֵי מַחֲשָׁבוֹת וְדֵעוֹת. – [דְּפוּס־, דְּפוּסִים, דְּפוּסֵי־ גם דְּפוּסוֹת]

– דְּפוּס־אֶבֶן°, ראה לִיתוֹגְרַפְיָה.

– דְּפוּס־אוֹפְסֶט°, ראה ערך אוֹפְסֶט.

– דְּפוּס־בֶּלֶט°, שִׁיטַת הַדְּפָּסָה מֵאוֹתִיּוֹת אוֹ מִגְלוּפוֹת בּוֹלְטוֹת: הַצֶּבַע נִמְרָח עַל הַחֲלָקִים הַבּוֹלְטִים שֶׁל הָאוֹת אוֹ שֶׁל הַצִּיּוּר וּמֻעֲבָר לְאַחַר־מִכֵּן בִּלְחַץ עַל הַנְּיָר.

– דְּפוּס־מַטְבֵּעַ°, צוּרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁנִּטְבְּעָה בְּדָבָר: ״כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ בִּטּוּיִים שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת מִדְּפוּס־הַמַּטְבֵּעַ שֶׁלָּהֶם״ (סדן, שפה 356).

– דְּפוּס־עֶרֶשׂ°, ראה אִינְקוּנָבּוּל◇.

– דְּפוּס־שֶׁקַע°, שִׁיטַת הַדְּפָּסָה שֶׁבָּהּ נֶחֱרֶתֶת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת וְהַצִּיּוּרִים בְּתוֹךְ לוּחוֹת־מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר, הַצֶּבַע נִקְלָט רַק בִּמְקוֹמוֹת הַשְּׁקוּעִים וּמִכָּאן הוּא מֻעֲבָר עַל הַנְּיָר.

– אוֹתִיּוֹת־דְּפוּס°, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת הַמֻּדְפָּסוֹת בִּסְפָרִים, לְהַבְדִּילָן מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב הַמְעֻגָּלוֹת וְהַרְהוּטוֹת.

– בֵּית־דְּפוּס°, בֵּית־מְלָאכָה שֶׁמְּסַדְּרִים וּמַדְפִּיסִים בּוֹ סְפָרִים, עִתּוֹנִים וְכוּ׳.

דָּפוּס° ת׳ [מן דפס, דָּפַס] מֻדְפָּס: ״הִיא בְּחָלוּק כָּחֹל, וְכָל מִינֵי חַיּוֹת לְבָנוֹת דְּפוּסוֹת בּוֹ נֹסַח יָפָן״ (שנהר, ג 263). – [דְּפוּסָה, דְּפוּסִים, ־סוֹת]

דְּפוּסִי° ת׳ [מן דְּפוּס] שֶׁל הַדְּפוּס: ״הוּא הִשְׁתַּתֵּף...בְּסִדּוּר הַכַּלְכָּלִי, הַחֶשְׁבּוֹנִי, אֲפִלּוּ הַדְּפוּסִי״ (סוקולוב, אישים 126). הַהוֹצָאָה שֶׁל הַסֵּפֶר הִצְטַיְּנָה מִבְּחִינָה דְּפוּסִית־טֶכְנִית. – [־סִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

דִּפּוּף°, דִּיפּוּף ז׳ [מן דפף, דִּפֵּף] פָּגִינַצְיָה, סִמּוּן הַדַּפִּים בַּסֵּפֶר בְּמִסְפָּרִים אוֹ בְּסִימָנִים אֲחֵרִים: דִּפּוּף מְיֻחָד לַמָּבוֹא שֶׁבַּסֵּפֶר. – [דִּפּוּף־, דִּפּוּפִים, דִּפּוּפֵי־]

דָּפוּף° ת׳ [מן דפף] עָשׂוּי דַּפִּים דַּפִּים, אוֹ בָּנוּי לוּחוֹת מֻנָּחִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה: קְפִיץ דָּפוּף בְּאוֹפַנֵּי כִּרְכָּרוֹת. – [דְּפוּפָה, דְּפוּפִים, דְּפוּפוֹת]

דְּפוּפָה° נ׳ [מן דַּף] כּוֹנָנִית, אָרוֹן עָשׂוּי מַדָּפִים־מַדָּפִים לִסְפָרִים, לְכֵלִים, לִבְגָדִים וְכוּ׳: ״שִׁכְבוֹת שֶׁל אָבָק עַל גַּבָּם וְעַל גַּבֵּי דְּפוּפוֹתֵיהֶם״ (קלצקין, כתבים 213). – [דְּפוּפַת־, דְּפוּפוֹת]

דָּפוּק° ת׳ [מן דפק, דָּפַק] 1 °, שֶׁדְּפָקוּ אוֹתוֹ, שֶׁקְּבָעוּהוּ בִּדְפִיקָה: ״וְדַלְתְּךָ לֹא דְפוּקָה, וְלֹא תִמָּנַע לְכָל שׁוֹאֵל שְׁאֵלָה״ (כלפון, 131). מַסְמֵר דָּפוּק בַּקִּיר. 2 ° [בהשאלה] מֻכֶּה, לָחוּץ: ״שִׂימָה בְּנֹאד דִּמְעַת עֲשׁוּקִים... שַׁחוּ עַד מְאֹד וְתָמִיד דְּפוּקִים״ (קונטרס הפיוטים קב). 3 ° [בלשון־הדיבור] מֻכֶּה, הָלוּם, שֶׁנֶּחֱל מַפָּלָה: ״אֲנִי הָיִיתִי מַמָּשׁ דָּפוּק מֵרֹב פַּחַד״ (שמיר, הוא הלך 307). ״אֲנַחְנוּ דְּפוּקִים יָפֶה יָפֶה״ (יזהר, צקלג 209). – [דְּפוּקָה, דְּפוּקִים, ־קוֹת]

דֵּפוֹרְמַצְיָה◇ נ׳ [לאטינית: deformatio, מן: de מן + forma צורה] שִׁנּוּי צוּרָה, הִשְׁתַּנּוּת בְּנִפְחוֹ אוֹ בְּצוּרָתוֹ שֶׁל גּוּף בְּהַשְׁפָּעַת כֹּחַ חִיצוֹן: הָרוּחוֹת וְהַגְּשָׁמִים גּוֹרְמִים לְדֵפוֹרְמַצְיָה שֶׁל סְלָעִים, שֶׁל הָרִים וְכוּ׳ [ובהשאלה:] תַּהֲלִיכֵי דֵּפוֹרְמַצְיָה בָּרוֹמָן הַהִיסְטוֹרִי שֶׁל יָמֵינוּ. – [דֵּפוֹרְמַצְיוֹת]

דֶּפֶּטִיזְם◇ ז׳ [צרפתית: defaitisme] תְּבוּסָנוּת, הֲלָךְ־רוּחַ כִּי הַמַּפָּלָה הִיא בִּלְתִּי־נִמְנַעַת, חֹסֶר־אֱמוּנָה בְּנִצָּחוֹן.

– דֶּ פֶּ טִ י סְ ט ◇ ז׳ תְּבוּסָן, מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בְּנִצָּחוֹן, קְטַן־אֱמוּנָה.

דֳּפִי, דּוֹפִי ז׳ [ארמית: דּוֹפְיָא] גְּנַאי, פְּגָם: ״תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר, בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֶּן־דֹּפִי״ (תהלים נ כ). ״שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ שׁוּם דֹּפִי״ (יומא כב:). ״דָּפְיוֹ וְרִשְׁעוֹ עַל פָּנָיו יַעֲנֶה״ (אגוש, מוסף יום כיפור). ״הַרְחֵק וְאַל יַבְהִילְךָ דָּפְיָם, וְקָרֵב וְאַל יַשִּׁיאֲךָ יָפְיָם״ (יהודה הלוי, ג 301). ״דְּרָשׁוֹת שֶׁל דֹּפִי כָּאֵלֶּה הָיָה אַרְיֵה דּוֹרֵשׁ אַחֲרֵי סְעוּדַת הַצָּהֳרַיִם״ (ביאליק, אריה ה). ״כָּל יְדִיעוֹתָיו שֶׁל הִירְשְׁל עַל חֲסִידִים וְרַבֵּיהֶם יְדִיעוֹת שֶׁל דֹּפִי הָיוּ״ (עגנון, כפות רלב). עֲבָרוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם הוּא נָקִי, לְלֹא דֹּפִי. – [דֹּפִי־, דָּפְיוֹ]

– אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם* [שאול ממסחים ל: ושם על כלי־חרס שכיוון שקיבל טומאה אי־אפשר לטהרו ודינו שבירה] הוּא פָּגוּם וְלָקוּי תָּמִיד, אֵין לוֹ תַּקָּנָה עוֹלָמִית.

– נָתַן בּוֹ דֹּפִי (תהלים נ כ), חֵרֵף וּבִזָּה אוֹתוֹ, הִשְׁמִיצוֹ.

דִּפְיוֹן°, דִּיפְיוֹן ז׳ [מן דֹּפִי] דֹּפִי, גְּנַאי: ״לְהַרְבּוֹת לָמוֹ פִּדְיוֹנִים, לְכַבְּסָם מִצַּחַן דִּפְיוֹנִים״ (מי יתנה, שחרית יום כיפור). ״שֶׁקֶר!... אִי אַתְּ יוֹדַעַת אֶלָּא לְדַיֵּק דִּפְיוֹנִים״ (שנהר, א 230). – [דִּפְיוֹנִים, ־נֵי־]

דְּפִינָה° נ׳ [מן דפן, דָּפַן] לְחִיצָה אֶל הַקִּיר [בהשאלה]: דְּפִינַת עֵד הַסָּנֵיגוֹרְיָה בַּחֲקִירָה הַנֶּגְדִּית שֶׁל הַתּוֹבֵעַ. – [דְּפִינַת־]

דֶּפִינִיצְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: definitio] הַגְדָּרָה מְדֻיֶּקֶת: דֶּפִינִיצְיָה שֶׁל מֻנָּחִים. – [דֶּפִינִיצְיוֹת]

דֶּפִיצִיט◇ ז׳ [לאטינית: deficit חסר] גֵּרָעוֹן, עֹדֶף הַהוֹצָאָה עַל הַהַכְנָסָה: הַמַּאֲזָן הַשְּׁנָתִי שֶׁל הָעִירִיָּה נִסְתַּיֵּם בְּדֶפִיצִיט. – [דֶּפִיצִיטִים]

דְּפִיסָה° נ׳ [מן דפס, דָּפַס] 1, הַדְפָּסָה. 2, הַתְקָנַת דְּפוּסִים: דְּפִיסַת תַּבְנִיּוֹת. – [דְּפִיסַת־]

דְּפִיק° ז׳ [מן דְּפִיקָה] דְּפִיקָה, הֹלֶם: ״שָׁמַעְתִּי אֵיךְ כָּל דְּפִיק, אֵיךְ כָּל פְּעִים לִבִּי אֵלַי פּוֹעֵם״ (שנהוד, תרי במארג יג). – [דְּפִיקִים]

דְּפִיקָה^ נ׳ [מן דפק, דָּפַק] 1 ^, פְּעִימָה, הַקָּשָׁה, הַכָּאָה: ״כָּל דְּפִיקָה (שֶׁל הַדֹּפֶק) הִיא מֻרְכֶּבֶת מִשְּׁתֵּי מְנוּחוֹת וּשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת״ (קאנון א ב). דְּפִיקָה בְּפַטִּישׁ, דְּפִיקוֹת עַל הַדֶּלֶת. 2 ° [בלשון־הדיבור] פְּגִיעָה קָשָׁה, מַכָּה, מַפָּלָה: ״הָיְתָה זוֹ דְּפִיקָה קָשָׁה לוֹ״. 3 ° [בלשון חיילים] יְרִיָּה קוֹטֶלֶת ״הַנִּיחֵנִי וַאֲנִי מוֹרִיד אֶת הַלָּה הָרוֹכֵב עַל הַסּוּס, הָאֶדְפֹּק דְּפִיקָה אַחַת?״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 84). –[דְּפִיקַת־, דְּפִיקוֹת]

– **דְּפִיקוֹת־לֵב** °, פְּעִימוֹת מֻגְבָּרוֹת שֶׁל הַלֵּב (בִּשְׁעַת מַאֲמָץ גּוּפָנִי קָשֶׁה אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת וְכַדּוֹמֶה): ״הַד דְּפִיקוֹת־לֵב עֲמוּמוֹת וּמְתוּקוֹת בְּהִתְרַפֵּק עַלְמָה עָלָיו״ (עגנון, כפות חד).

דַּפִּית ° נ׳ [מן דַּף] דַּף קָטָן. – [דַּפִּית־, דַּפִּיּוֹת]

דפלם [מן דִּיפְּלוֹמָה]

~ פִּע׳ **דִּפְלֵם** ° פ״י הֶעֱנִיק דִּיפְּלוֹמָה: הָאוּנִיבֶרְסִיטָה דִּפְלְמָה אֶת בּוֹגְרֶיהָ הַחֲדָשִׁים. – [לְדַפְלֵם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּפְלַם** °, קִבֵּל דִּיפְּלוֹמָה: הָרוֹפֵא דֻּפְלַם בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית [ראה גם ערך מְדֻפְלָם]. – [מְדֻפְלָם, יְדֻפְלַם]

~ הת׳ **נִתְדַּפְלֵם** °, דֻּפְלַם, קִבֵּל דִּיפְּלוֹמָה: ״נִתְדַּפְלֵם בְּכָל הַתְּאָרִים וְנִתְבַּקֵּא בְּכָל הַתּוֹרוֹת״ (ג׳ שחם, יום 156). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

דֶּפְלַצְיָה^ נ׳ [מלאטינית: deflare להשיב, להפחית ניפוח] הֶפֶךְ מִן ״אִינְפְלַצְיָה״, צִמְצוּם מַחֲזוֹר הַכֶּסֶף בִּמְדִינָה – דָּבָר הַמֵּבִיא לַעֲלִיַּת עֵרֶךְ הַמַּטְבֵּעַ וְלִירִידַת מְחִירֵי הַמִּצְרָכִים. – [דֶּפְלַצְיוֹת]

דֹּפֶן*, **דּוֹפֶן** זו״נ [ארמית: דּוֹפְנָא; אולי קרוב אל דַּף; ראה דפן] קִיר, מְחִצָּה, כֹּתֶל: ״סֻכָּה ...שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת״ (סוכה א א). ״וְכַמָּה תְּהֵא הַדֹּפֶן? טֶפַח״ (אהלות ה ו). לַתֵּבָה תַּחְתִּית וְאַרְבַּע דְּפָנוֹת. – [דֹּפֶן־, דָּפְנוֹ; דְּפָנוֹת, דָּפְנוֹת־ גם דָּפְנֵי־]

– **יוֹצֵא־דֹּפֶן*** [שאול מבכורות ח ב ועוד, ושם ההוראה: ולד של בהמה שנולד לא באופן טבעי, אלא הוצא על־ידי ניתוח בדופן בטנה של הממליטה] בִּלְתִּי־רָגִיל, שׁוֹנֶה מִבְּנֵי סְבִיבָתוֹ אוֹ מִבְּנֵי־מִינוֹ: ״אַךְ אֵלֶּה אֵינָם בִּלְתִּי אִם יוֹצְאֵי־דֹפֶן״ (ביאליק, ספיח א). ״זֶה יוֹצֵא דֹּפֶן קְצָת יוֹתֵר מִן הָרָגִיל״ (אלתרמן, סיסמות ונוף).

– **תָּלָה דָּבָר בְּדֹפֶן*** (ירושלמי קידושין סה ב), הִשְׁאִיר דָּבָר תָּלוּי וְעוֹמֵד לְלֹא פִּתְרוֹן וּלְלֹא וְהַחְלָטָה סוֹפִית.

דפן [מן דֹּפֶן; ארמית: דְּפַן; ערבית: דַפַנַ טמן באדמה]

~ פָּע׳ **דָּפַן*** פ״י 1, הִכְנִיס בְּדֹחַק, לָחַץ אֶל הַקִּיר: ״חָבִית דְּפוּנָה בְּשׁוּלֵי הַמֵּחַץ״ (כלים ב ג). 2 [בהשאלה] לָחַץ אֶל הַקִּיר, הִכְרִיחַ, אִלֵּץ: ״אִם לֹא רָצָה – דָּפְנוּ״ (יבמות פח:). הַתּוֹבֵעַ דָּפַן אֶת הָעֵד בַּחֲקִירָה הַנֶּגְדִּית. – [לִדְפֹּן, דּוֹפֵן, יִדְפֹּן]

~ פִּע׳ **דִּפֵּן** ° פ״י 1, צִפָּה בְּקוֹרוֹת, בָּאֲבָנִים אוֹ בְּכָל חֹמֶר שֶׁהוּא דְּפָנוֹת בּוֹר אוֹ חֲפִירָה לְשֵׁם חִזּוּקָן: הַחַיָּלִים דִּפְּנוּ אֶת חֲפִירוֹתֵיהֶם. 2, לָחַץ, דָּחַק: ״נְהָם הַלָּה בְּדַפְּנוֹ אוֹתוֹ בְּיָד אַחַת אֶל הַכַּרְכָּרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 68). 3, [בהשאלה] לָחַץ אֶל הַקִּיר, אִלֵּץ, תָּקַף: ״הִרְגִּישׁ הָרוּגִישׁ כִּי דִּפְּנוּ הַקּוֹזָק בִּרְאָיוֹת תְּמִימוֹת חוֹתְכוֹת בִּפְשִׁיטוּתָן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 113). – [לְדַפֵּן אֶת־, מְדַפֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּפַּן** °, 1, צֻפָּה בְּקוֹרוֹת, בָּאֲבָנִים, אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר, לְשֵׁם חִזּוּק הַדְּפָנוֹת: קִירוֹת הַבּוֹר דֻּפְּנוּ בְּמֶלֶט. ״תְּעָלַת הַהַשְׁקָאָה הָיְתָה מְדֻפֶּנֶת קַרְקַע לַח וְרַעֲנָן״ (שמיר, הוא הלך 150). 2 [בהשאלה] נִלְחַץ אֶל הַקִּיר, הוּבָא בְּמֵצַר: הָעֵד דֻּפַּן עַל־יְדֵי הַתּוֹבֵעַ. – [מְדֻפָּן, יְדֻפַּן]

דַּפְנָא*, **דַּפְנָה** ° נ׳ [יוונית: Daphne] 1* (מועד קטן ז.), שֵׁם שִׂיחַ־נוֹי יְרַק־עַד מִמִּשְׁפַּחַת הָעֲרָיִים, הַגָּדֵל גַּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. עֲלֵי הַדַּפְנָה מְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִין. בְּבּוֹטָנִיקָה מְכַנִּים שִׂיחַ זֶה בְּיָמֵינוּ בְּשֵׁם ״עָר״ (Laurus nobilis). הַיְּוָנִים וְהָרוֹמָאִים הָיוּ עוֹנְדִים זֵרֵי דַפְנִים לְרָאשֵׁי הַמְנַצְּחִים בִּקְרָבוֹת וּלְרָאשֵׁי מְשׁוֹרְרֵיהֶם: ״לַמְשׁוֹרֵר, לַגִּבּוֹר, זֵר אֶחָד שֶׁל דְּפָנִים (דַּפְנִים)״ (ביאליק, המתמיד). ״לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה וְלָנוּחַ עַל זֵרֵי דַפְנָיו״ (ברקוביץ, הראשונים רצד). 2 °, שִׂיחַ־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּתָנִיִּים הַגָּדֵל בַּר בַּלְּבָנוֹן וּבִצְפוֹן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Daphne). – [דַּפְנִים]

עלי דפנה 1

דַּפְנִיָּה ° נ׳ [על־פי הלועזית] אֶחָד מִסּוּגֵי הַסַּרְטָנִים הַקְּטַנִּים מִמַּעֲרֶכֶת פְּרוּקֵי־הָרַגְלַיִם, נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּמֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Daphnia magna). – [דַּפְנִיּוֹת]

דָּפְנִית °, **דּוּפְנִית** נ׳ [מן דֹּפֶן] דֹּפֶן קְטַנָּה, מְחִצָּה קַלָּה. – [דָּפְנִית־, דָּפְנִיּוֹת]

דֶּפֶנְסִיבָה^ נ׳ [צרפתית: defensive] הִתְגּוֹנְנוּת, מִלְחֶמֶת־מָגֵן [היפך מן אוֹפֶנְסִיבָה – מלחמת־תנופה, התקפה]. – [דֶּפֶנְסִיבוֹת]

דפס [מן דְּפוּס]

~ פָּע׳ **דָּפַס** ^ פ״י הֶעְתִּיק אוֹתִיּוֹת אוֹ צִיּוּרִים עַל נְיָר בְּאֶמְצָעוּת דְּפוּס: ״וְהִסְכַּמְתִּי לִדְפּוֹס גַּם אוֹתָן הַהַקְדָּמוֹת שֶׁל שְׁאָר סְפָרִים״ (שאלות ותשובות חוות יאיר). [בלשון ימינו נדחה בניין פעל ונשתגר בניין הפעיל – ״הדפיס״; ראה להלן]. – [לִדְפֹּס, דּוֹפֵס, יִדְפֹּס]

~ נפ׳ **נִדְפַּס** ^, הֶעְתַּק בִּדְפוּס: ״סְפָרָיו נִמְכָּרִים וְנַעֲשִׂים וְכַמָּה פְּעָמִים נִדְפָּסִים״ (אליהו בחור, מסורת המסורת, הקדמה). סֵפֶר הַתַּנַ״ךְ נִדְפַּס לָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁנַת 1513. – [לְהִדָּפֵס, נִדְפָּס, יִדָּפֵס]

~ הפ׳ **הִדְפִּיס** ° פ״י הֶעְתִּיק בִּדְפוּס: ״וְהִנֵּה הִסְכַּמְנוּ לְהַדְפִּיס זֶה הַסֵּפֶר״ (בסיום ׳אוצר השרשים׳ לרד״ק משנת רנ״א). בְּבֵית־הַדְּפוּס מַדְפִּיסִים סְפָרִים, עִתּוֹנִים, מוֹדָעוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [לְהַדְפִּיס אֶת־, מַדְפִּיס, יַדְפִּיס]

~ הֻפ׳ **הֻדְפַּס** ^, הֻעְתְּקוּ אוֹתִיּוֹתָיו בִּדְפוּס: הַסֵּפֶר הֻדְפַּס בַּאֲלָפִים עֳתָקִים. עִתּוֹנֵי־הַבֹּקֶר מֻדְפָּסִים בִּשְׁעוֹת הַלַּיְלָה. – [מֻדְפָּס, יֻדְפַּס]

דֶּפֶס ° ז׳ [מן דְּפוּס] תַּבְנִית לִיצִיקָה. – [דֶּפֶס־, דְּפָסִים, דִּפְסֵי־]

דַּפָּס ° ז׳ [מן דְּפוּס] עוֹבֵד בִּמְכוֹנַת־דְּפוּס, אֻמָּן מֻמְחֶה לְהַפְעָלַת מְכוֹנַת־דְּפוּס: סַדָּרִים וְדַפָּסִים. – [דַּפַּס־, דַּפָּסִים, דַּפָּסֵי־]

דַּפָּסוּת ° נ׳ [מן דַּפָּס] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַדַּפָּס, עֲבוֹדָה בִּמְכוֹנַת־דְּפוּס. – [דַּפָּסוּת־]

דפף [מן דַּף]

~ פִּעֵ' דִּפֵּף° פ"י סִמֵּן אֶת הַדַּפִּים בְּסֵפֶר בְּמִסְפָּרִים סִדּוּרִיִּים אוֹ בְּסִימָנִים אֲחֵרִים. — [לְדַפֵּף אֶת־, מְדַפֵּף, יְדַפֵּף]

~ פֻּעַ' דֻּפַּף°, סֻמְּנוּ דַּפָּיו בְּמִסְפָּרִים: הַמָּבוֹא לַסֵּפֶר דֻּפַּף דִּפּוּף מְיֻחָד. — [מְדֻפָּף, יְדֻפַּף]

דפק [ארמית: דְּפַק]

~ פָּעַ' דָּפַק פ"י 1, הִקִּישׁ, הָלַם, הִכָּה: "קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק: פִּתְחִי לִי, אֲחֹתִי, רַעְיָתִי, יוֹנָתִי!" (שיר השירים ה ב). "וּדְפַקְתֶּם עַל דְּלָתַי — אֶפְתְּחָה לָכֶם" (ביאליק, בעיר ההריגה). הַנַּגָּר דּוֹפֵק מַסְמְרִים בְּפַטִּישׁ. 2, דָּחַק, הֵאִיץ, זֵרֵז עַל־יְדֵי דְּפִיקוֹת: "וּדְפָקוּם (אֶת הַצֹּאן) יוֹם אֶחָד, וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן" (בראשית לג יג). "וְדָפַק אַבִּירוֹ בְּכֹחַ וְכַחֵץ הַשָּׁלוּחַ — לְאָחוֹר... יַדְבִּיק הַחֲבוּרָה" (ביאליק, מתי מדבר). "אֲנִי מֵרִים שׁוֹט עַל סוּסִי, דּוֹפְקוֹ וּמְזָרְזוֹ" (ברקוביץ, תר' טוביה 63). 3°, הָלַם, פָּעַם: "הָעוֹרְקִים הַדּוֹפְקִים וְהַבִּלְתִּי דוֹפְקִים" (פרקי משה א). "שֶׁלִּבָּם פּוֹעֵם וְדוֹפֵק מֵחֶמְדַּת אַהֲבַת הַשֵּׁם" (עגנון, כלה תטז). 4° [בלשון־הדיבור, בהשפעת האידיש] פָּעַל כַּסֵּדֶר, הָיָה כַּהֲלָכָה: "צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שֶׁהַכֹּל יִדְפֹּק בַּשֶּׁטַח הַזֶּה שֶׁלָּנוּ" (יזהר, שיירה 113). "הָעִנְיָנִים דּוֹפְקִים כַּהֲלָכָה". 5° ["דפק אותו" — בלשון־הדיבור] פָּגַע בּוֹ, הִרְבִּיץ, "סִדֵּר" אוֹתוֹ: "נָבָל שֶׁכְּמוֹתוֹ, דָּפַקְתִּי אוֹתוֹ כַּהֲלָכָה!" 6° [בלשון־חיילים] יָרָה בּוֹ, הֲרָגוֹ: "יֵשׁ לִדְפֹּק בּוֹ כַּדּוּר — וְחָלַס!" (שנהר, ב 433). "הַנִּיחֵנִי וַאֲנִי מוֹרִיד אֶת הַלָּה... הַאֶדְפֹּק דְּפִיקָה אַחַת?" (שלונסקי, תר' הדרן ג 84). "דְּפֹק אוֹתָם מַהֵר! נִתְלַהֵב שָׁאוּל, מַכְנִיס כַּדּוּר וְיוֹרֶה בְּרוֹבֵהוּ" (יזהר, צקלג 25). 7° [בלשון המוגית] בָּעַל, הִזְדַּוֵּג. — [לִדְפֹּק עַל־, אֶת־; דּוֹפֵק, יִדְפֹּק]

~ נִפְ' נִדְפַּק°, 1, הֻכָּה, הִכָּנֵס בִּדְפִיקָה: הַמַּסְמֵר נִדְפַּק לְתוֹךְ הַקֶּרֶשׁ. 2, [בלשון־הדיבור] הֻפַּל בַּפַּח, "סֻדַּר": "נִדְפַּקְתֶּם כַּהֹגֶן, מַה?" (יזהר, צקלג 574). 3 [בלשון־חיילים] נוֹרָה, נִפְגַּע בִּירִיָּה: "רָצוּ שִׁשָּׁה עַרְבוּשִׁים... אַף אֶחָד לֹא נִדְפַּק" (יזהר, צקלג 28). — [לְהִדָּפֵק, נִדְפָּק, יִדָּפֵק]

~ הִתְ' הִתְדַּפֵּק, דָּפַק פְּעָמִים רַבּוֹת: "אַנְשֵׁי בְנֵי־בְלִיַּעַל נָסַבּוּ אֶת־הַבַּיִת מִתְדַּפְּקִים עַל־הַדָּלֶת" (שופטים יט כב). "מִתְדַּפֵּק הוּא עַל שְׁעָרִים" (בן־ציון, נד). "מִתְדַּפְּקִים כְּיוֹנִים עַל זְכוּכִית אֶשְׁנַבִּי" (ביאליק, צפרירים). — [לְהִתְדַּפֵּק, עַל־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ' הִדְפִּיק° פ"י 1, דָּפַק, הִכָּה, הִרְבִּיץ: "וַיִּהְיוּ (הַיְּהוּדִים) מַדְפִּיקִים עַל מְגִנֵּיהֶם" (יוסיפון שז). 2°, חִבֵּר בִּדְפִיקָה: הִדְפַּקְתִּי בְּמַסְמְרִים אֶת שְׁנֵי חֶלְקֵי הַתֵּבָה. 3°, גָּרַם שֶׁיִּדְפֹּק: "נִמְשַׁךְ וְנִדְלַק בִּנְתִיבָהּ בְּרִיצָה מַדְפִּיקַת תַּרְמִילִים וּמַתֶּרֶת קְשָׁרִים רְשׁוּלִים" (שלו, אלוהי 169). הָרִיצָה הַמְבֹהֶלֶת הִדְפִּיקָה אֶת לִבּוֹ קָשׁוֹת. — [לְהַדְפִּיק, מַ־, יַ־]

דֹּפֶק, דּוֹפֶק

דֹּפֶק, דּוֹפֶק^ ז' (קאנון א ב) [מן דפק] 1^, פּוּלְס, הִתְרַחֲבוּת קְצוּבָה שֶׁל דָּפְנוֹת עוֹרְקֵי הַדָּם בְּצוּרָה גַּלִּית כְּתוֹצָאָה מֵהִתְכַּוְּצוּתוֹ וְהִתְרַחֲבוּתוֹ הַמִּתְמֶדֶת שֶׁל הַלֵּב: הַדֹּפֶק מֻרְגָּשׁ הֵיטֵב בְּאַמַּת־הַיָּד (בְּקַו יָשָׁר מִן הַבֹּהֶן), בָּרַקּוֹת, בַּצַּוָּאר וְעוֹד. "חוֹלֶה גּוֹוֵעַ, קוֹל דָּפְקוֹ דוֹפֵק, עוֹד נוֹתְרָה בּוֹ נְשָׁמָה" (יל"ג, שירה קמ). 2° [בהשאלה] תְּנוּעָה, תְּסִיסָה, פְּעִילוּת: "וּמַטֶּה אָזְנַי וְשׁוֹמֵעַ קוֹל הַדֹּפֶק בַּבְּרִיאָה" (מגדלי מו"ס, שעב). "שֶׁיֵּשׁ שָׁם פִּרְכּוּס כָּל־שֶׁהוּא שֶׁל דֹּפֶק הַיַּהֲדוּת" (ביאליק, המנוח לוינסקי). "הוּא הִרְגִּישׁ בְּדָפְקוֹ שֶׁל הַזְּמַן" (ויסלבסקי, תר' במערכה 153). "וְאִלְמָלֵא אוֹרְלוֹגִין שֶׁמְּתַקְתֵּק בָּהּ, לֹא הָיָה דֹּפֶק חַיִּים עוֹלֶה כָּאן בָּאֹזֶן" (שנהר, א 347). — [דֹּפֶק־, דָּפְקוֹ, דְּפָקִים, דָּפְקֵי־]

— מִשֵּׁשׁ אֶת דָּפְקוֹ° [בהשאלה] תָּהָה עַל קַנְקַנּוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְבָרֵר אֶת טִיבוֹ.

דֶּפֶק

דֶּפֶק^ ז' [מן דפק] 1°, פְּעִימָה, פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַדֹּפֶק, פּוּלְסַצְיָה: דֶּפֶק תַּקִּין שֶׁל הַלֵּב. "לֹא הֻרְגַּשׁ בָּהּ הַדֶּפֶק שֶׁל הַזְּמַן" (קלוזנר, הספרות ד 256). "דֶּפֶק חַיִּים עַז לָהּ יֵשׁ" (ולפובסקי, שירים 89). 2^, דְּפִיקָה, הַקָּשָׁה: "דּוֹפְקֵי דֶפֶק דַּלְתוֹת דְּבִיר ה'" (ינאי). "וְהִנֵּה דּוֹפְקִים עַל דֶּלֶת, וְהַדֶּפֶק גַּס, מָהִיר" (מלצר, אור 63). 3° [בלשון־הדיבור] "דְּפִיקָה", מַהֲלֻמָּה, מַפָּלָה: אָכֵן, הָיָה זֶה דֶּפֶק! — [דֶּפֶק־]

דְּפָקָה°, דְּפִיקָה

דְּפָקָה°, דְּפִיקָה נ' [מן דפק, דָּפַק] קוֹל דְּפִיקוֹת רְצוּפוֹת: "מִקֶּרֶב הַחֲרָבוֹת הָאֵלֶּה עָלָה צִלְצֵל בַּרְזֶל וּדְפָקָה רַבָּה" (ביאליק, תר' קישוט צז). — [דְּפָקַת־]

דִּפְקוּק°, דִּיפְקוּק

דִּפְקוּק°, דִּיפְקוּק ז' [מן דפק, דִּפְקֵק] דְּפִיקָה חֲלָשָׁה: "הִתְיַצֵּב בַּפֶּתַח וְהֶעֱבִיר אֶת אֶצְבְּעוֹת יְמִינוֹ בְּדִפְקוּק קַל" (חורגין, מורטון). דִּפְקוּק הַגֶּשֶׁם הַקַּל עַל הַגַּג. — [דִּפְקוּק־]

דֶּפֶקְט

דֶּפֶקְט° ז' [לאטינית: defectus] פְּגָם, חִסָּרוֹן, מוּם. — [דֶּפֶקְטִים]

— דֶּפֶקְטִיבִי° ת' לָקוּי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם גּוּפָנִי אוֹ רוּחָנִי: בֵּית־סֵפֶר לִילָדִים דֶּפֶקְטִיבִיִּים.

— דֶּפֶקְטִיבִיּוּת° נ' לְקוּת, בִּלְתִּי־נוֹרְמָלִיּוּת, מְצִיאוּת פְּגָם אוֹ פְּגָמִים.

דפקק [מן דפק]

~ פִּעֵ' דִּפְקֵק° פ"ע דָּפַק דְּפִיקוֹת קַלּוֹת וּרְצוּפוֹת: "חִכָּה רֶגַע, דִּפְקֵק שֵׁנִית וּשְׁלִישִׁית, וּמִשֶּׁלֹּא נַעֲנָה, הִתְאַזֵּר עֹז" (חורגין, מורטון). — [לְדַפְקֵק, מְ־, יְ־]

דַּפְרוֹן

דַּפְרוֹן° ז' [דַּף + וֹן] גִּלָּיוֹן אוֹ מַחְבֶּרֶת לְתָוֵי־זִמְרָה. — [דַּפְרוֹן־, דַּפְרוֹנִים, דַּפְרוֹנֵי־]

דֶּפְּרֶסְיָה

דֶּפְּרֶסְיָה° נ' [לאטינית: depressio לחץ, העקה] 1 [בפסיכולוגיה] דִּכָּאוֹן נַפְשִׁי, דִּכְדּוּךְ, מוּעָקָה. 2, [בכלכלה] שֵׁפֶל כַּלְכָּלִי, יְרִידַת הַבִּקּוּשׁ לִסְחוֹרוֹת. 3, [במיטאורולוגיה] יְרִידָה בְּלַחַץ־הָאֲוִיר, אֵזוֹר שֶׁל לַחַץ־אֲוִיר נָמוּךְ. 4, [באסטרונומיה] זָוִית הַמַּרְאָה בְּבָמָה מַעֲלוֹת נִמְצָא גֶּרֶם שְׁמֵימִי מִתַּחַת לְקַו־הָאֹפֶק.

דִּפְתּוּר°, דִּיפְתּוּר

דִּפְתּוּר°, דִּיפְתּוּר ז' [מן דפתר, דִּפְתֵּר] רִשּׁוּם בְּפִנְקָס (בְּיִחוּד בְּפִנְקָס מִשְׂרָדִי): דִּפְתּוּר הַתּוֹשָׁבִים בַּשְּׁכוּנָה. — [דִּפְתּוּר־]

דִּפְתָּר°, דִּיפְתָּר

דִּפְתָּר°, דִּיפְתָּר ז' [מארמית: דִּפְתְּרָא; ערבית: דַּפְתַּר; ראה גם להלן דִּפְתְּרָא] פִּנְקָס, מַחְבֶּרֶת לְרִשּׁוּמִים שׁוֹנִים. — [דִּפְתַּר־, דִּפְתָּרִים, דִּפְתְּרֵי־]

דפתר [מארמית: דִּפְתְּרָא]

~ פִּעֵ' דִּפְתֵּר° פ"י רָשַׁם בְּפִנְקָס, הֶעֱלָה עַל הַכְּתָב: הַפְּקִידִים דִּפְתְּרוּ אֶת רְשִׁימוֹת הַתּוֹשָׁבִים. — [לְדַפְתֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' דֻּפְתַּר°, נִרְשַׁם בְּפִנְקָס. — [מְדֻפְתָּר, יְדֻפְתַּר]

דִּפְתְּרָא*, דִּיפְתְּרָא ז׳ [מיוונית: diphthera עור] 1*, יריעה של קלף בלתי־מעבד לכתיבה: ״היתה כתובה... על הניר ועל הדפתרא — לא יצא״ (מגילה ב ב). ״והאמן... דפתראות ופנקסאות יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים״ (בראשית רבה א). 2° [כהוראת הערבית: דפתר] פנקס, מחברת משרדית: ״פותחים פנקסאות ודפתראות ומעיינים בהם״ (עגנון, אלו קלא). ״ספרים ודפתראות מובאים ונפתחים״ (בורלא, כיסופים 232). — [דפתראות]

דִּפְתְּרָן° ז׳ [מן דפתרא] פנקסן, מנהל פנקסים. — [דפתרן־, דפתרנית, דפתרנים, דפתרני־, ־ניות]

ד״צ ר״ת 1, דין־צדק. 2, דאר צבאי.

דצ״ג ר״ת דציגרם.

דְּצוֹץ° ז׳ [מארמית: דצוצא, בכורות ח: לפי אחת הנוסחאות] אפרוח, תינוק, זאטוט. — [דצוץ־, דצוצות]

דֶּצִיגְרָם° ז׳ [מלאטינית: decem עשר + יוונית: gramma משקל] עשירית הגרם. עין גרם. — [דציגרמים]

דֶּצִילִיטֶר° ז׳ [מלאטינית: decem עשר + יוונית: litra ליטרה] עשירית הליטר. עין ליטר. — [דציליטרים]

דֶּצִימֶטֶר° ז׳ [מלאטינית: decem עשר — יוונית: metrom מידה] עשירית המטר. עין מטר. — [דצימטרים]

דְּצַ״ךְ עֲדַ״שׁ בְּאַחַ״ב* ר״ת עשר מכות מצרים: דם, צפרדע, כנים; ערוב, דבר, שחין; ברד, ארבה, חשך, בכורות.

דצ״ל ר״ת דציליטר.

דצ״מ ר״ת דצימטר.

דֶּצֶמְבֶּר° ז׳ [לאטינית: December החודש העשירי ברומי העתיקה; מן decem עשר] שם החדש השנים־עשר (האחרון) בשנה לפי מנין אמות העולם; בן 31 יום; מקביל בערך לחדש כסלו.

דצמ״ע ר״ת דצימטר מעקב.

דצמ״ר ר״ת דצימטר מרבע.

דֶּצֶנְטְרָלִיזַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: de מן, אל = centrum מרכז] בזור, הפקעה מסמכות המרכז, בטול השלטון המרכזי.

דָּק* פ״ע עין, התבונן היטב, דקדק — ראה דוק.

א. **דַּק** [מן דקק] ת׳ 1, לא עבה, לא גס, שעביו מועט: ״כאבק דק... וכמץ עבר״ (ישעיה כט ה). ״בנערת של פשתן דקה״ (שבת ד א). ״מכסין בזבל הדק ובחול הדק... לא בזבל הגס ולא בחול הגס״ (חולין ו ו). 2, צנום, רזה, כחוש: ״שבע שבלים דקות״ (בראשית מא ו). ״וירדה הדקה שם תלוש ותלוש״ (ביאליק, שירתי). 3*, קטן: ״בעוף הדק״ (חולין ג א). ״בהמה דקה״ (פסחים ד ג) [ראה להלן]. 4 [בהשאלה] מועט מאד, עדין, קל ביותר: ״קול דממה דקה״ (מלכים א יט יב). ״אשמע רמזים דקים״ (ביאליק, רזי לילה) [וראה עוד הצירופים להלן]. — [דקה, דקים, ־ות]

— **דַּק דַּק**ˆ, דק ביותר: ״שהוא נטחן דק דק״ (רש״י ישעיה י יח).

— **דַּק־בָּשָׂר**, דל בגופו, כחוש, רזה: ״הפרות רעות המראה ודקת הבשר״ (בראשית מא ד). ״הוא היה גבה־קומה ודק־בשר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קח).

— **דַּק־גֵּו°**, בעל גוף דק, רזה: ״אשה גבוהה, דקת־גו ועדינת־פנים״ (בורלא, עקביה 11).

— **דַּק־הַרְגָּשָׁה°, דַּק־רֶגֶשׁ°**, בעל רגש עדין ומפתח: ״להיות אמן דק־ההרגשה כדי לתפס את מהותם המיחדת של הדברים״ (סוקולוב, במראות 81).

— **דַּק־טַעַם°**, בעל טעם מפתח, שטעמו עדין ומעלה.

— **דַּק מִן הַדַּק***, 1*, דקיק, דק מאד: ״ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה״ (כריתות ו:). ״ים של אותיות דקות מן הדקות, צפופות ומבלעות זו בזו״ (מגדלי מו״ס, קסו). 2° [בהשאלה] עדין וקל ביותר: ״ותצחקנה עיניו בערמה... צחוק דק מן הדק כחד המחט״ (ביאליק, אגדת שלושה ב א). ״ונחוצה אינטואיציה גדולה כדי לעמד על כל בנות־הגון הדקות מן הדקות״ (סוקולוב, אישים 111). ״סביב לפיו היה שורה חיוך דק מן הדק״ (קבק, במשעול 37). ״גנסין בעל ההבחנה הדקה מן הדקה״ (פיכמן, רכט).

— **דַּק עַד דַּק°**, דק ביותר: ״וצליל לה — דק עד דק, עד אין נתפס״ (ביאליק, ספיח טו).

— **דַּקֵּי־דַקִּים°**, דקים ביותר: ״והשמיעו כלם צלילים דקים ודקי־דקים ערבים מאד לאזן״ (ביאליק, אגדת שלושה ב א).

— **דַּקִּין*** ז״ר 1, המעים הדקים שבגוף: ״נקבה המרה, נקבו הדקין״ (חולין ג א). 2, כנוי להשתנה, הטלת מי־רגלים (ירושלמי ברכות ד ד).

— **בְּהֵמָה דַקָּה*** (פסחים ד ג), צאן, עזים וכבשים [להבדיל מן ״בהמה גסה״]

— **מִדָּה דַקָּה***, מדה קטנה: ״הין — מדה גסה, מן הין ולמטן — מדה דקה״ (ירושלמי דמאי כג א).

— **עִנְיָן דַּק°**, ענין עדין ביותר.

— **קוֹל דְּמָמָה דַקָּה** (מלכים א יט יב), לחש חרישי ביותר.

ב. **דַּק**ˆ ז׳ [בעקבות הערבית: דקיקה, וכהוראת הלאטינית: minutus מוקטן] מינוטה, אחד משׁשים בשעה, או אחד משׁשים במעלה: ״וכל מעלה ששים דקים״ (אברהם אבן־עזרא, ראשית חכמה א). ״שהשעה האחת... ששים דקים״ (מורה נבוכים א עג). [כינוינו נתייחד למשמעות זו השם דקה; ראה א. דקה]. — [דקים]

ג. **דַּק** ז׳ [ראה גם ב. דק] אחת ממחלות העינים שנזכרו בתורה: אולי כיב הקרנית שבעין (Ulcus corneal): ״או דק או תבלל בעינו״ (ויקרא כא כ).

א. **דֹּק, דוֹק** ז׳ [מן דקק] 1, משהו דק ביותר, קרום דקיק, משטח דק מאד: ״הנוטה כדק שמים״ (ישעיה מ כב). ״אחדש כנורי, אמריאה דק שחק״ (טשרניחובסקי, שירים 500). ״דק השמים נשקף בעד הדלת הפתוחה״ (ברנר, א 333). 2°, מעטה דק, שכבה דקה ביותר: ״ודק של ערפל, ספק זיו, על עיניך״ (כהן, שירים לה). ״נצנצה תכלת עיניה מבעד לדק של דמעות״ (קבק, בצל 362). ״בין כל המראות והענינים שנראו לעיניו כעטויים דק אפל״ (בורלא, עקביה 32). ״על כן מעל עיני קרעתי דק שנה״ (מאירוביץ, הטללים 110). 3ˆ [בהשאלה מן ישעיה מ כב, ראה ו לעיל] כנוי

לַשָּׁמַיִם: ״אֱנוֹשׁ מַה יִּזְכֶּה, וּצְבָא דֹּק לֹא זַכּוּ בְּעֵינֶיךָ״ (אנוש, שחרית יום כיפור). ״בַּדֹּק וָחֶלֶד פַּחַד מוֹרָאוֹ״ (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות).

ב. **דֹּק*, דּוּק** ז׳ [ראה ג. דַּק] כִּיב הַקַּרְנִית שֶׁבָּעַיִן (Ulcus corneal): ״לֹא הִכְשִׁיר ר׳ עֲקִיבָא אֶלָּא בְּדֻקִּין שֶׁבָּעַיִן״ (זבחים פה:). — [דֹּק־, דֻּקִּין, דֻּקֵּי־]

ד״ק ר״ת 1, דְּמֵי־קְדִימָה. 2, דִּין קְדִימָה. 3, דָּגֵשׁ קַל.

דק״ג ר״ת דֶּקָגְרָם.

דֶּקָגְרָם° ז׳ [מיוונית: deka עשר + gramma משקל] עֲשָׂרָה גְּרָמִים, מֵאִית הַקִּילוֹגְרָם. עַיֵּן גְּרָם. — [דֶּקָגְרָמִים]

דֶּקָדָה° נ׳ [צרפתית: decade; מיוונית: deka עשר] 1, מִנְיָן, צֵרוּף שֶׁל עֲשָׂרָה דְּבָרִים בְּיַחַד. 2, פֶּרֶק־זְמַן בֶּן עֲשָׂרָה יָמִים: בִּימֵי הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה נָהֲגוּ לְחַלֵּק אֶת הַחֹדֶשׁ לִשְׁלוֹשׁ דֶּקָדוֹת. 3, תְּקוּפָה שֶׁל עֶשֶׂר שָׁנִים. — [דֶּקָדוֹת]

דִּקְדּוּק*, דִּיקְדּוּק [מן דקדק, דִּקְדֵּק] 1*, דִּיּוּק, עֲשִׂיַּת דָּבָר כָּרָאוּי וּלְכָל פְּרָטָיו: ״הֲרֵי זֶה נָזִיר וְכָל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו״ (נזיר א ב). ״בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים וּבְפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים״ (אבות ו ה). ״הָיָה קוֹרֵא וּמְתַרְגֵּם כָּל דִּקְדּוּקֵי הַפָּרָשָׁה״ (ירושלמי סוטה יח א). ״וְדִקְדּוּק גָּדוֹל יֵשׁ לְדַקְדֵּק בִּדְבָרָיו שֶׁל אוֹתוֹ זָקֵן״ (עגנון, כלה רי). ״דְּבָרִים גְּלוּיִים בְּלֹא שׁוּם נִימוּסִים וְדִקְדּוּקִים״ (ברקוביץ, הראשונים מה). ״הוּא הִקְפִּיד עַל דִּקְדּוּקֵי נְקִיּוּת״ (קלצקין, כתבים 316). 2*, פְּרָט, עִנְיָן קָטָן וָדַק בְּיוֹתֵר: ״שֶׁאֵין בְּקִיאִין בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת כְּיִשְׂרָאֵל״ (יבמות מח:). ״שֶׁתְּהֵי חֲשׁוּבָה מִצְוַת הֲנָחַת תְּפִלִּין זוֹ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ״ (ברכה להנחת תפילין). 3^, תּוֹרַת־הַלָּשׁוֹן, תּוֹרַת הַצּוּרוֹת שֶׁל הַלָּשׁוֹן לִנְטִיּוֹתֶיהָ וּלְשִׁמּוּשֶׁיהָ: ״וְזֶה מְנֻכְּרִין אוֹתוֹ בַּעֲלֵי הַדִּקְדּוּק״ (דונש ס׳ 32). ״בְּסוֹד דִּקְדּוּק שְׂפַת קֹדֶשׁ חֲמוּדָה״ (גבירול, א 173). הוֹרָאַת הַדִּקְדּוּק בְּבֵית־הַסֵּפֶר. — [דִּקְדּוּק־, דִּקְדּוּקִים, דִּקְדּוּקֵי־]

— **דִּקְדּוּקֵי־אֲנִיּוּת**° [על משקל ״דקדוקי עניות״, ראה להלן] מִנְהָגָיו וְגִנּוּנָיו שֶׁל הָאֶגוֹאִיסְט.

— **דִּקְדּוּקֵי־סוֹפְרִים*** (תוספתא דמאי ב ה), פְּרָטֵי הֲלָכוֹת שֶׁאֵינָם מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה אֶלָּא הֻסְּקוּ מִתּוֹךְ דִּיּוּק הַכְּתוּבִים, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה.

— **דִּקְדּוּקֵי־עֲנִיּוּת***, 1*, דִּכְדּוּכֵי עֲנִיּוּת, יִסּוּרִים שֶׁל דַּלּוּת: ״שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַעֲבִירִין אֶת הָאָדָם עַל דַּעְתּוֹ... עֲבוֹדָה זָרָה וְרוּחַ רָעָה וְדִקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת״ (עירובין מא:). ״מַעֲשֶׂה בְּצַעַר שֶׁל רָעָב וּמְדַכְדֵּךְ בְּדִקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת״ (מנדלי מו״ס, תד). 2^ [בהשאלה] דִּיּוּק מֻפְרָז וּמְיֻתָּר, פֶּדַנְטִיּוּת, תֵּרוּץ דָּחוּק: ״וְזֶהוּ דִּקְדּוּק עֲנִיּוּת״ (אברהם אבן־עזרא קהלת יב ה). ״אֲבָל מִי יַשְׁגִּיחַ בְּדִקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת כָּאֵלֶּה אִם הָרַעְיוֹן יָפֶה כָּל כָּךְ?״ (אחד העם, שלד). ״תַּחַת הַדָּגֵשׁ – כּוֹכַב הַזָּהָב בַּמָּרוֹם, וְתַחַת דִּקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת זִרְמֵי חַיִּים וּשְׁלָלָם״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). ״אַךְ עַל שְׁאָר דִּקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת דָּלַגְנוּ״ (אלתרמן, הטור א 331).

— **דִּקְדּוּקֵי־תוֹרָה*** (סוכה כח.), דִּיּוּקֵי הָרְמָזִים שֶׁנִּרְמְזוּ בַּתּוֹרָה, לְפִי פֵּרוּשׁ חֲכָמֵינוּ ז״ל (רִבּוּיִים, מִעוּטִים וְכַדּוֹמֶה).

— **בְּכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו**^, כֻּלּוֹ בְּתַכְלִית הַדִּיּוּק, שׁוּם פְּרָט לֹא נֶעְדַּר (ראה למעלה דִּקְדּוּק 2).

דִּקְדּוּקִי°, דִּיקְדּוּקִי ת׳ [מן דִּקְדּוּק] שֶׁל הַדִּקְדּוּק, הַשַּׁיָּךְ לְתוֹרַת הַלָּשׁוֹן: כְּלָל דִּקְדּוּקִי. שְׁגִיאוֹת דִּקְדּוּקִיּוֹת. — [־קִית, ־קִיִּים, ־קִיּוֹת]

דֶּקָדֶנְס° ז׳ [צרפתית: decadence] 1, יְרִידָה, שְׁקִיעָה, הִתְנַוְּנוּת. 2 [באמנות ובספרות] זֶרֶם שֶׁרָוַח בְּסוֹף הַמֵּאָה הַי״ט וְדָגַל בְּאָמָּנוּת לְשֵׁם אָמָּנוּת, בְּהִתְעַלְּמוּת מִצָּרְכֵי הַחֶבְרָה, בְּהַכָּרָה כִּי הַתַּרְבּוּת הָאֱנוֹשִׁית נְדוֹנָה לִשְׁקִיעָה וּלְנִוּוּן.

— **דֶּקָדֶנְטִי**° ת׳ שֶׁהוּא בְּרוּחַ הַדֶּקָדֶנְס: הַסִּפְרוּת הַדֶּקָדֶנְטִית שֶׁל הַמֵּאָה הַי״ט.

דקדק [מן דקק, קרוב אל דיק]

~ פִּע׳ **דִּקְדֵּק***, 1*, פ״ע דִּיֵּק, עִיֵּן הֵיטֵב, עָמַד עַל דִּיּוּק הַדְּבָרִים: ״וְדִקְדֵּק הַכֹּהֵן כֵּיצַד בָּא הַנֶּגַע לְבֵיתוֹ״ (ספרא מצורע ה). ״דֶּרֶךְ הַלָּקוֹחוֹת לִהְיוֹת מְדַקְדְּקִין״ (ירושלמי בבא בתרא יד ד). ״וּמַעְתִּיק כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר וּמְדַקְדֵּק לֹא לְשַׁנּוֹת אֲפִלּוּ אֶת הַלָּשׁוֹן״ (עגנון, כלה צג). 2* [דקדק ב־] הִקְפִּיד עַל כָּל פְּרָט: ״כָּל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ כּוּתִים הַרְבֵּה מְדַקְדְּקִין בָּהּ יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל״ (חולין ד). ״קָרָא וְלֹא דִּקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ״ (ברכות ב ג). ״לְפִי שֶׁיָּצָא הַקּוֹל עֲלֵיהֶם שֶׁאֵינָם מְדַקְדְּקִים בְּמִצְוֹת״ (אחד העם, מג). ״שְׂכַר הָעֲבוֹדָה אֵינוֹ מְעֻכָּב, אֵין הוּא מְדַקְדֵּק בְּמָמוֹן״ (בורלא, עקביה 246). 3* [דקדק אחריו] עָקַב אַחֲרָיו, בָּדַק אוֹתוֹ הֵיטֵב: ״דִּקְדַּקְתֶּם אַחֲרַי וְלֹא הֶעֱלֵיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם״ (כריתות יט:). 4* [דקדק עמו] נָהַג בּוֹ בְּקַפְּדָנוּת, לֹא וִתֵּר לוֹ: ״יְדַקְדֵּק עִם קוֹנֵהוּ״ (בבא קמא קיג:). ״וְאִמִּי הִתְנַהֲגָה עִמָּדִי לִפְעָמִים בְּמִדַּת הַדִּין וְתִדַּקְדֵּק עִמִּי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). וראה [עוד להלן] 5^, עָסַק בְּדִקְדּוּק, חָקַר אֶת צוּרוֹת הַלָּשׁוֹן [ראה ערך מְדַקְדֵּק] 6^ [כהוראת דקק] כָּתַת, פּוֹרֵר עַד דַּק: ״שֶׁדִּקְדְּקָה הַמַּחֲרֵשָׁה אֶת הָעֲצָמוֹת״ (רש״י נידה נז.). 7* [באריגה] חָבַט עַל חוּטֵי הָעֵרֶב לַהֲדַקָּם וּלְצַפְּפָם יוֹתֵר: ״הַשּׁוֹבֵט וְהַמְדַקְדֵּק הֲרֵי הוּא אוֹרֵג״ (שבת צו:). — [לְדַקְדֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּקְדַּק***, נַעֲשָׂה אוֹ נִבְדַּק בְּאֹפֶן מְדֻיָּק: ״לָשׁוּב אֶל תּוֹרַת מֹשֶׁה, כִּי בָהּ הַכֹּל מְדֻקְדָּק״ (מגילת ברית דמשק טז 2). ״אָדוֹן דִּין אִם יְדֻקְדַּק... גֶּבֶר לְפָנֶיךָ לֹא יִצְדַּק״ (אדון דין, סליחות ערב יו״כ). (וראה עוד ערך מְדֻקְדָּק). — [מְדֻקְדָּק, יְדֻקְדַּק]

~ הת׳ **הִדַּקְדֵּק*, הִתְדַּקְדֵּק**^, 1*, נִשְׁתַּחֵק, הִתְפּוֹרֵר עַד דַּק: ״עֲצָמוֹת שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ וְאֵין בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד עֶצֶם כִּשְׂעוֹרָה״ (אהלות ב ז). ״נִתְדַּקְדְּקוּ עַצְמוֹת הַמֵּת״ (רמב״ם, טומאות מת י א). 2°, נַעֲשָׂה דַּק: ״בְּקוֹל שֶׁנִּדַּקְדֵּק מֵעֹצֶר שִׂנְאָה שָׁאֲלָה עֲקֶרֶת הַבַּיִת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 371). — [לְהִדַּקְדֵּק, מִ־, יִ־]

— **דִּקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה*** [שאול מבבא קמא נ, ראה הניב שאחר זה] דִּיֵּק מְאֹד, הִקְפִּיד הַקְפָּדָה רַבָּה, שָׂם לֵב לְפִרְטֵי הַפְּרָטִים: ״בִּבְדִיקַת הָרֵאָה הָיָה מְדַקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה״ (יל״ג, פרוזה קס). ״בְּיוֹם זֶה אֵין מְחִילָה לְפָנָיו וַהֲרֵיהוּ מְדַקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה״ (בן־ציון, יב).

— **דִּקְדֵּק עִמּוֹ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה***, לֹא וִתֵּר לוֹ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא, נָהַג עִמּוֹ בְּמִדַּת הַדִּין: ״שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה״ (בבא קמא נ.). ״עִם עֲשִׁירִים אֵין מְדַקְדְּקִים כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה״ (ברש, א 17). ״בְּיָמִים מֵעֵין אֵלֶּה הָיָה מְדַקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה עִם מְפַקְדָיו״ (שמיר, במו 137).

דַּקְדַּק° ת' [הכפלה מן דַּק] דַּק מְאֹד, דַּקִּיק: "עַד קֵץ נֶהֱגֶה... בְּתוֹךְ הַדַּקְדַּק שֶׁל עֵינַיִךְ" (אלתרמן, עיר 166). "סוֹדֵר מֶשִׁי, דַּק דַּקְדַּק" (ויסלבסקי, תר' מרד 47). — [דַּקְדַּקָּה, דַּקְדַּקִּים, ־קּוֹת]

— **דַּקְדַּקּוֹת**° תה"פ בְּאֹפֶן דַּק מְאֹד: "חַרְמֵשִׁים נָגְעוּ דַּקְדַּקּוֹת בְּמַלְגְּזֵי הַקִּלְשׁוֹנִים" (שמיר, הוא הלך 95).

דַּקְדְּקָן^ ז' [מן דקדק, דִּקְדֵּק] 1 ^, דַּיְקָן, מִי שֶׁמְּדַקְדֵּק וּמַקְפִּיד עַל כָּל פְּרָט: "הַשּׁוֹנֶה הַפָּשׁוּט, זֶה שֶׁאֵינוֹ דַּקְדְּקָן וְנוֹחַ לוֹ בִּקְרִיאָה שׁוֹטֶפֶת" (ביאליק, משנה לעם). פְּלוֹנִי דַּקְדְּקָן בְּמַעֲשָׂיו. 2 °, מְדַקְדֵּק, מֻמְחֶה בְּדִקְדּוּק הַלָּשׁוֹן: "בָּא עָלַי דַּקְדְּקָן אֶחָד, נָעַץ בִּי קֻלְמוֹסוֹ וְכָתַב: אֵין לוֹמַר, הַסֻּכָּה מְרִיחָה" (עגנון, אלו רצח). — [דַּקְדְּקָנִית, דַּקְדְּקָנִים, ־נִיּוֹת]

דַּקְדְּקָנוּת° נ' [מן דַּקְדְּקָן] מִנְהָגוֹ שֶׁל הַדַּקְדְּקָן, דַּיְקָנוּת יְתֵרָה, פֶּדַנְטִיּוּת: "מַמְשִׁיךְ וְהוֹלֵךְ לְשִׁיטָתוֹ בְּדַקְדְּקָנוּת יְתֵרָה" (יזהר, צקלג 128). דַּקְדְּקָנוּת בְּנִימוּסִים. — [דַּקְדְּקָנוּת־]

דַּקְדְּקָנִי° ת' [מן דַּקְדְּקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּקְדְּקָנוּת, פֶּדַנְטִי, דַּיְקָנִי: "הָעֲבוֹדָה הַמַּדָּעִית הַמַּחְמִירָה, הַדַּקְדְּקָנִית, הַקַּפְּדָנִית" (ויסלבסקי, יחידים 15). סִגְנוֹן יָבֵשׁ וְדַקְדְּקָנִי. הִתְנַהֲגוּת דַּקְדְּקָנִית. עִיּוּן דַּקְדְּקָנִי בַּמְּקוֹרוֹת. — [דַּקְדְּקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דַּקְדֶּקֶת^ נ' [מן דקדק; ארמית: דַּקְדַּקְתָּא, חולין נא:] חֹמֶר שֶׁנִּתְרַסֵּק וְנִסְמְסֵם לְשִׁכְבָה דַקָּה: "דַּקְדֶּקֶת הַבָּשָׂר הַשּׁוֹכֶנֶת בְּשׁוּלֵי קְדֵרָה" (רש"י זבחים לה.). — [דַּקְדֶּקֶת־]

א. **דַּקָּה**° נ' [ראה ב. דַּק] מִינוּטָה, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּשָׁעָה אוֹ בְּמַעֲלָה שֶׁל עִגּוּל: בְּשָׁעָה שִׁשִּׁים דַּקּוֹת. — [דַּקַּת־, דַּקּוֹת]

—**דַּקָּה אַחַת!**° [בלשון־הדיבור] הַמְתֵּן רֶגַע קָט! תֵּכֶף וּמִיָּד! עוֹד מְעַט!

ב. **דַּקָּה*** נ' [אולי כבערבית: דַּכָּה] גְּזוּזְטְרָה אוֹ מֵעֵין אִצְטַבָּה בּוֹלֶטֶת לִפְנֵי פֶּתַח הַבַּיִת לְשֵׁם יְשִׁיבָה (עירובין ס.). — [דַּקַּת־, דַּקּוֹת]

ג. **דַּקָּה**^ נ' [מן א. דַּק] (קאנון ד א) כִּנּוּי לְמַחֲלַת הַשַּׁחֶפֶת, מַחֲלַת רָזוֹן.

דִּקּוּק°, **דִּיקוּק** ז' [מן דקק, דִּקֵּק] עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא דַּק [בהשאלה]: וְכֹחוֹ רַב בַּחֲרִיפוּת, בַּחֲרִיפוּת לְנִתּוּחַ, לְפִצּוּל מַחֲשָׁבָה, לַחֲלוּקָה וְלִדְקוּקָה (ויסלבסקי, יחידים 251). "עֲדִינָה וְדַקִּיקָה וְהַתָּשַׁשׁ מַמָּשׁוּתָהּ שֶׁל הַמְּצִיאוּת" (קריב, עיונים 84). — [דִּקּוּק־]

דָּקוֹר* ז' [מן דקר, דָּקַר] מַכְשִׁיר כְּעֵין מַקְדֵּחַ לִדְקֹר וְלִנְקֹב בּוֹ נְקָבִים בְּעֵץ, בְּסֶלַע, בְּמַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה (כלים יד ג). רְאֵה גַם דֶּקֶר. — [דְּקוֹר־, דְּקוֹרִים, דְּקוֹרֵי־]

דִּקּוּר^, **דִּיקוּר** ז' [מן דקר, דִּקֵּר] דְּקִירָה, נְעִיצָה: "אַנְשֵׁי הָאָרֶץ יִסְפְּדוּ עַל זֶה הַדִּקּוּר" (רד"ק זכריה יב יב). דִּקּוּר בַּחֶרֶב. — [דִּקּוּר־]

דָּקוּר° ת' [מן דקר, דָּקַר] שֶׁנִּדְקַר, שֶׁנִּנְעַץ בּוֹ סַכִּין אוֹ מַכְשִׁיר חַד אַחֵר: אַלְמוֹנִי נִמְצָא דָּקוּר בְּפִנַּת הָרְחוֹב. — [דְּקוּרָה, דְּקוּרִים, ־רוֹת]

דֶּקוֹרָטִיבִי◇ ת' [מלאטינית: decorare לייפות] קִשּׁוּטִי, תִּפְאַרְתִּי, הַמְּשַׁמֵּשׁ לְנוֹי: תְּמוּנָה דֶּקוֹרָטִיבִית. — [־רָטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

— **דֶּקוֹרָטוֹר**◇ ז' 1, קַשָּׁט, מֻמְחֶה לְקִשּׁוּט דִּירָה, לְרִהוּט מַתְאִים בְּוִילָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2, תַּפְאוּרָן, מְצַיֵּר תַּפְאוּרוֹת בְּתֵיאַטְרוֹן.

— **דֶּקוֹרַצְיָה**◇ נ' תַּפְאוּרָה, קִשּׁוּט בִּימַת הַתֵּיאַטְרוֹן וְצִיּוּדָהּ בְּמַעֲרֶכֶת צִיּוּרִים, מִבְנִים, כֵּלִים, רָהִיטִים וְכַדּוֹמֶה לְצֹרֶךְ הַמַּחֲזֶה.

דַּקּוּת^ נ' [מן א. דַּק] 1, מִדָּתוֹ אוֹ שִׁעוּרוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַדַּק, הַהֵפֶךְ־עֳבִי: "דַּקּוּת הָעֶצֶם" (קאנון א ב). דַּקּוּת הַמַּחְבֶּרֶת לְעֻמַּת עָבְיוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר. 2, [בהשאלה] דִּיּוּק, עֲדִינוּת: "כְּבָר נִתְמַתַּנִּי בַּמֶּה שֶׁיְּאַשְׂתַּנִּי מַהֶשֵּׂג מִן הַדָּבָר הַזֶּה לְדַקּוּתוֹ וְעֹמֶק עִנְיָנוֹ" (חובות הלבבות, עבודת ה' ט). "הֲלֹא בְּדִין הוּא שֶׁיִּהְיוּ מְצֻיָּנִים גַּם בְּדַקּוּת הַחוּשׁ וְהַהַרְגָּשָׁה" (ביאליק, האמנות הצרופה). — [דַּקּוּת־]

דַּקְטִיל◇ ז' [מיוונית: daktylos אצבע] מֶרִים, אַחַת מִצּוּרוֹת הַמִּשְׁקָל הַנְּהוּגוֹת בַּשִּׁירָה הָאֵירוֹפִּית: הַטּוּר מִתְחַלֵּק לִקְצָבִים בְּנֵי שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת, שֶׁבָּהֶן הָרִאשׁוֹנָה מֻטְעֶמֶת ("אֲרֻכָּה") וְהַשְּׁתַּיִם הָאֲחֵרוֹת בִּלְתִּי־מֻטְעָמוֹת ("קְצָרוֹת") לְמָשָׁל:

פֶּתַע פִּתְאֹם יִתַּנֵּר דּוֹר עַז וְגָ בּוֹר (ביאליק)

דַּקְטִילוֹגְרַפְיָה◇ נ' [מיוונית: daktylos אצבע + graphein לכתוב] כְּתִיבָה בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה: קוּרְסִים לְדַקְטִילוֹגְרַפְיָה.

דַּקְטִילוֹסְקוֹפְּיָה◇ נ' [מיוונית: daktylos אצבע + skopein לראות] מֶחְקָר שֶׁל טְבִיעַת־הָאֶצְבָּעוֹת, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַקַּוִּים וְהָעִטּוּרִים הַנּוֹצָרִים בִּקְצוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל הָאֶצְבָּעוֹת, שֶׁהֵם שׁוֹנִים אֵצֶל כָּל אָדָם וְאָדָם וְהֵם קְבוּעִים בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הַחַיִּים. הַדַּקְטִילוֹסְקוֹפְּיָה שִׁמּוּשָׁהּ רַב בְּזִהוּי חֲשׁוּדִים.

דקטר [מן דוֹקְטוֹר]

~ פִּע' **דִּקְטֵר**°, הִכְתִּיר בְּתֹאַר דּוֹקְטוֹר: "דָּקְטוֹר דִּקְטַרְתִּי זֶה פְּעָמִים" (ביאליק, איגרות). — [מְדַקְטֵר, יְדַקְטֵר]

~ הת' **נִתְדַּקְטֵר**°, הֻכְתַּר בְּתֹאַר דּוֹקְטוֹר: "אָדָם שֶׁבִּקֵּשׁ לְהֵעָטֵר בְּכֶתֶר דּוֹקְטוֹר וְלֹא נִתְדַּקְטֵר, הוּא כְּנוֹלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים פו). — [לְהִתְדַּקְטֵר, מִתְ־, יִתְ־]

דַּקִּיק^ ת' [מן דַּק, על־פי הארמית] דַּק מְאֹד: "גַּלְגַּלֵּי בְּהֵמָה דַּקִּיקִין" (ר' חננאל שבת עד). "מְשׁוּר בְּזוּגִיּוֹת דַּקִּיקוֹת שֶׁל גְּוָנִים מְשֻׁנִּים" (מנדלי מו"ס, בטו). "בְּנֵי שִׁכְבַת־הַמַּנְהִיגִים הַדַּקִּיקָה הִשִּׂיגוּ אֶת הַשִּׁלְטוֹן" (קרליבך, הודו 182). — [דַּקִּיקָה, דַּקִּיקִים, ־קוֹת]

דַּקִּיקָה° נ' [מן ב. דַּקָּה; על־פי הערבית] סֶקוּנְדָה, שְׁנִיָּה, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּדַקָּה: בְּשָׁעָה 3600 (60 × 60) דַּקִּיקוֹת. — [דַּקִּיקַת־, דַּקִּיקוֹת]

דַּקִּיקוּת^ נ' [מן דַּקִּיק] דַּקּוּת יְתֵרָה. — [דַּקִּיקוּת־]

דְּקִירָה* נ' [מן דקר, דָּקַר] 1 *, נְעִיצַת דָּבָר חַד: "שֶׁאֵין יָכוֹל לְכַסּוֹתוֹ בִּדְקִירָה אַחַת (שֶׁל כְּלִי־הַחֲפִירָה בָּאֲדָמָה)" (ביצה ח:). "אַתָּה נוֹעֵץ סַכִּין בִּבְשָׂרִי וְעוֹשֶׂה אוֹתִי דְּקִירוֹת דְּקִירוֹת" (הזז, יעיש ד 160). הַחוֹלֶה חָשׁ דְּקִירוֹת בְּחָזֵהוּ. 2 ° [בהשאלה] עֲקִיצָה בִּדְבָרִים, רֶמֶז חַד וְעוֹקֵץ כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ. — [דְּקִירַת־, דְּקִירוֹת]

דֶּקֶל* ז׳ [ארמית: דִּקְלָא] 1°, שֵׁם כּוֹלֵל לְעֵצִים חַד־פְּסִיגִיִּים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּקָלִיִּים (Phoenix) הַגְּדֵלִים בַּאֲרָצוֹת טְרוֹפִּיּוֹת וְסוּבְּטְרוֹפִּיּוֹת. הַדֶּקֶל מִצְטַיֵּן בְּגֶזַע מִתָּמֵר וְגָבוֹהַּ וּבִלְתִּי־מִסְתָּעֵף וּבְרֹאשׁוֹ כּוֹתֶרֶת שֶׁל צִיצַת עָלִים גְּדוֹלִים, דְּמוּיֵי נוֹצָה אוֹ אֶצְבָּעוֹת; מַגִּיעַ בְּאָרְכּוֹ כְּדֵי מֶטֶר בְּעֵרֶךְ. רַבִּים מִמִּינֵי הַדֶּקֶל חֲשׁוּבִים כַּעֲצֵי־פְּרִי אוֹ עֲצֵי־נוֹי, כְּגוֹן: תָּמָר, דֶּקֶל־הַקּוֹקוֹס, וָשִׁינְגְטוֹנְיָה וְעוֹד. 2*, שֵׁם נִרְדָּף לְתָמָר (פאה ד א). — [דֶּקֶל־, דְּקָלִים, דִּקְלֵי־]

דקל

— **דֶּקֶל־הָרִים***, 1, דֶּקֶל־בָּר שֶׁפִּרְיוֹ דַּל. 2, כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁתּוֹרָתוֹ דַּלָּה וּמְעֻטָּה: ״יִשְׁמָעֵאל, דֶּקֶל הָרִים אַתָּה!״ (ספרא, סח ב).

דק״ל ר״ת 1, דֶּקָלִיטֶר. 2, דְּקַיְּמָא לָן [ארמית: שקיים אצלנו, קבלה בידינו]

דַּקְלַאי*, דַּקְלַי* ז׳ [מן דֶּקֶל] גַּנָּן מֻמְחֶה בִּנְטִיעַת דְּקָלִים וּבְטִפּוּל בָּהֶם (בראשית רבה מא). — [דַּקְלָאִית, דַּקְלָאִים, ־אִיּוֹת]

דֶּקְלוֹם°, דִּיקְלוּם ז׳ [מן דקלם, דִּקְלֵם] קְרִיאָה מֻטְעֶמֶת וְאָמָּנוּתִית שֶׁל דִּבְרֵי סִפְרוּת. — [דֶּקְלוֹם־, דֶּקְלוֹמִים, דֶּקְלוֹמֵי־]

דֶּקְלוֹמִי°, דִּיקְלוּמִי [מן דֶּקְלוֹם] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם דֶּקְלוֹם: ״הַדִּבּוּר נַעֲשָׂה דֶּקְלוֹמִי, עָגֵל, בְּפָתוֹס עָשׁוּי, בְּלֹא נֶפֶשׁ״ (סדן, ממחוז רסט). — [דֶּקְלוֹמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

דַּקְלַי* ז׳ ראה דַּקְלַאי.

דֶּקָלִיטֶר° ז׳ [מיוונית: deka עשרה + litra ליטרה] מִדַּת נוֹזְלִים בַּת עֲשָׂרָה לִיטְרִים. רְאֵה לִיטֶר. — [דֶּקָלִיטְרִים]

דְּקָלִיִּים° ז״ר [מן דֶּקֶל] שֵׁם מִשְׁפָּחָה שֶׁל עֵצִים חַד־פְּסִיגִיִּים שֶׁאֵלֶיהָ מִשְׁתַּיְּכִים הַתָּמָר, הַקּוֹקוֹס וְעוֹד (Phoenix).

דקלם [מלאטינית: declamare לקרא בקול]

~ פִּע׳ **דִּקְלֵם°** פ״י הִטְעִים, קָרָא בְּהַטְעָמָה דִּבְרֵי סִפְרוּת: הַקַּרְיָן דִּקְלֵם אֶת שִׁירוֹ שֶׁל בְּיַאלִיק. — [לְדַקְלֵם אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **דֻּקְלַם°**, הֻטְעַם, נִקְרָא קְרִיאָה מֻטְעֶמֶת: הַשִּׁיר שֶׁדֻּקְלַם עַל־יְדֵי הַקַּרְיָן גָּרַם חֲוָיָה עֲמֻקָּה לַשּׁוֹמְעִים. — [מְדֻקְלָם, יְדֻקְלַם]

דַּקְלְמַאי° ז׳ [מן דקלם] קַרְיָן־אָמָּן: ״וּמַעֲשֵׂה דַּקְלְמַאי קָרָא בְּקוֹל״ (שמיר, עירום 12). — [דַּקְלְמָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

דֶּקְלָרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: declaratio הבהרה] הַצְהָרָה, הַכְרָזָה, הוֹדָעָה פֻּמְבִּית בְּעִנְיָן חָשׁוּב. — [דֶּקְלָרַצְיוֹת]

— **דֶּקְלָרָטִיבִי°** ת׳ הַצְהָרָתִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם דֶּקְלָרַצְיָה: לְהוֹדָעָתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג הָיָה אֹפִי דֶּקְלָרָטִיבִי בִּלְבַד.

דק״מ ר״ת דֶּקָמֶטֶר.

דֶּקָמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: deka עשרה + metron מידה] יְחִידַת־אֹרֶךְ שֶׁל עֲשָׂרָה מֶטְרִים. רְאֵה מֶטֶר. — [דֶּקָמֶטְרִים]

דקמ״ע ר״ת דֶּקָמֶטֶר מְעֻקָּב.

דקמ״ר ר״ת דֶּקָמֶטֶר מְרֻבָּע.

דֵּקָן° ז׳ [מלאטינית: decanus ראש של עשרה] 1 [בכנסייה הקאתולית והאנגליקאנית] כֹּהֵן עֶלְיוֹן, זְקַן הַכֹּהֲנִים. 2 [באוניברסיטה] זְקַן הַמָּכוֹן, רֹאשׁ מָכוֹן הַנִּבְחָר מִבֵּין הַפְּרוֹפֶסוֹרִים לִתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת. — [דֵּקָנִים]

דֶּקְסְטְרִין° ז׳ [מלאטינית: dexter ימני] דֶּבֶק־עֲמִילָן מְיֻחָד הַמְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר־דֶּבֶק בְּעִבּוּד אֲרִיגִים, נְיָר, גַּפְרוּרִים וְכַדּוֹמֶה.

דקק [אכדית: dakāku; אוגריתית: דק; ארמית: דְּקַק; ערבית: דַּקַּ]

~ פָּע׳ **דָּקַק, דַּק**, 1, פ״י כָּתַת, שָׁחַק לְאָבָק דַּק: ״תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק״ (ישעיה מא טו). ״וְאַתָּה דֹּק בַּשִּׁנַּיִם וּשְׂרֹף וְהִתְעַנֵּג עַל כָּל טוּב״ (הזז, יעיש ד 52). 2, פ״ע נַעֲשָׂה שָׁחוּק וְדַק כְּאָבָק: ״וָאֹכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר״ (דברים ט כא). — [לָדֹק, דַּק, דַּקָּה; יָדֹק, יְדֻקֶּנּוּ]

~ נִפ׳ **נִדַּק***, נַעֲשָׂה דַּק, נִטְחַן לַאֲבָקָה: ״וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁחָקוֹת וְנִדַּקּוֹת וְנִזְרוֹת״ (מכילתא בא יג). — [לְהִדּוֹק, נִדָּק, יִדַּק]

~ פִּע׳ **דִּקֵּק°** פ״י עָשָׂה לְדַק: הָאִשָּׁה דִּקְּקָה קוֹלָהּ מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת. — [לְדַקֵּק, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִדַּקְדֵּק°** פ״ע נַעֲשָׂה דַּק מִשֶּׁהָיָה [בייחוד בהשאלה]: רִגְשׁוֹתָיו שֶׁל הַמִּתְבַּגֵּר נִדַּקְדְּקוּ וְנִתְעַדְּנוּ. — [לְהִדַּקְדֵּק, מִדַּקְדֵּק, יִדַּקְדֵּק]

~ הִפ׳ **הֵדַק** פ״י כָּתַת, שָׁחַק לְאָבָק: ״וְהַמַּצֵּבוֹת שִׁבַּר וְהֵדַק וַיִּזְרֹק עַל־פְּנֵי הַקְּבָרִים״ (דברי הימים ב לד ד). ״וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם״ (שמואל ב כב מג). ״עַתָּה אֲדִקֵּם כְּמוֹ טִיט״ (גבירול, א 5). ״אֲנִי הֲדִקּוֹתִי לְעָפָר וְנָבוּב הוּא עַתָּה״ (ביאליק, הצור והגל). — [לְהָדֵק אֶת־, הֲדִקּוֹתִי, מֵדֵק, יָדֵק]

~ הֻפ׳ **הוּדַק**, נִטְחַן עַד שֶׁהָיָה דַּק: ״לֶחֶם יוּדָק״ (ישעיה כח כח). ״לֹא מְעֻבֶּה וְלֹא מוּדָק אֶלָּא בֵּינוֹנִי״ (ירושלמי סוטה יח א׳). — [מוּדָק, יוּדַק]

— **הָדֵק הֵיטֵב!***, טְחַן וּשְׁחַק עַד שֶׁיְּהֵא דַּק בְּיוֹתֵר: ״וּכְשֶׁהָיָה מֵדֵק הָיָה אוֹמֵר: הָדֵק הֵיטֵב, הֵיטֵב הָדֵק!״ (ירושלמי יומא מא ד).

— **דֹּק בַּשִּׁנַּיִם וְתִמְצָא בְּרַגְלַיִם°** [תרגום מארמית: ״דוק בככי ותשכח בניגרי״, שבת קנב.] לְעַס הֵיטֵב בְּשִׁנֶּיךָ וְתִהְיֶה בָּרִיא בְּכָל אֵיבְרֵי גוּפְךָ.

דקר [ארמית: דְּקַר]

~ פָּע׳ **דָּקַר** פ״י 1, נָעַץ, תָּקַע דָּבָר חַד: ״שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ״ (שמואל א לא ד). ״וְרַעַם בַּחֲנִית בָּרָק דְּקָרוֹ״ (גבירול, א 7). [ובהשאלה:] ״וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲרָבוֹת שֶׁבִּלְשׁוֹנָם״ (יומא ט:). מִלִּים דּוֹקְרוֹת וְעוֹלְבוֹת. 2* [בהשאלה] גָּרַם לְגֵרוּי חַד כִּדְקִירָה: ״מִי דְּקָרִים – שֶׁהֵם דּוֹקְרִים אֶת הַמָּרָה״ (שבת קי:). ״מַה דּוֹקֵר... מַה נּוֹגֵהַ זֶה נִגּוּן הַגְּמָרָא״ (ביאליק, המתמיד). ״וְכָל אוֹתוֹ זְמַן רַקּוֹתָיו דּוֹקְרוֹת אוֹתוֹ כְּקוֹצִים״ (עגנון, כפות רג). — [לִדְקֹר אֶת־, דּוֹקֵר, יִדְקֹר]

~ נִפ׳ **נִדְקַר**, נִפְגַּע בְּמַשֶּׁהוּ חַד: ״כָּל־הַנִּמְצָא יִדָּקֵר, וְכָל־הַנִּסְפֶּה יִפּוֹל בֶּחָרֶב״ (ישעיה יג טו). ״וְלֹא תֶעְשַׁשׁ גְּוִיָּתוֹ לִכְבָרָה וְיִדָּקֵר בְּכָל גּוּפוֹ דְּקָרוֹת״ (גבירול, א 193). נִדְקַרְתִּי בְּמַחַט. — [לְהִדָּקֵר, נִדְקָר, יִדָּקֵר]

~ פִּע׳ **דִּקֵּר°** פ״י דָּקַר [בייחוד בהשאלה]: ״אָנוּ שְׁנֵינוּ זֶה אֶת זֶה מְדַקְּרִים בְּעֵינַיִם״ (מלצר, תר׳ נהרות זא). — [לְדַקֵּר, מְ־, יְ־]

מ״י - מילת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

~ פע' **דָּקַר**, נִדְקַר: "וְנָפְלוּ חֲלָלִים בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ" (ירמיה נא ד). "וּמַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק שֶׁנִּמְצָא בְּצַד אִמּוֹ הַמְדֻקָּרָה" (ביאליק, בעיר ההריגה). "אַשְׁרֵי וְדָקְרוּ בְּכִידוֹן הַדּוּרֵי זְקֵנֶיךָ" (טשרניחובסקי, שירים 202). — [מְדֻקָּר, יְדֻקַּר]

~ הפ' **הִדְקִיר**° פ"י דָּקַר: "וַיָּדֶם תֹּאחֲזוּ הָעֵט כְּרֹמַח לְהַדְקִיר סוֹרְרֵי עָם" (דרעי, ליקוטי קדמוניות ד). "שְׁתֵּי עֵינָיו הִדְקִירוּ לְתוֹכָהּ אֶת הָאֱמֶת הַמְשׁוּחָה רַעַל" (שטיינמן, זוגות ב 205). "בְּכַפּוֹת יָדַי אֲטַאטֵא אֶת הַחֲצָצִים שֶׁלֹּא יַדְקִירוּ בִּבְשָׂרְךָ" (יזהר, צקלג 656). — [לְהַדְקִיר, מַ־, יַ־]

דֶּקֶר* ז' [מן דקר] 1*, כְּלִי־חֲפִירָה (ביצה א ב). 2°, מוֹט־בַּרְזֶל כָּבֵד וּמְחֻדָּד בְּקָצֵהוּ לַחֲצִיבָה בִּסְלָעִים: "כְּמִי שֶׁנּוֹקֵב בְּדֶקֶר שֶׁל בַּרְזֶל חוֹר בַּסֶּלַע" (בורלא, עקביה 26). 3° [בצבא] מוֹט־פְּלָדָה גָּמִישׁ וּמְחֻדָּד, בַּעַל יָדִית, הַמְשַׁמֵּשׁ לְגִלּוּי מוֹקְשִׁים עַל־יְדֵי דְּקִירָה בָּאֲדָמָה (Prodder). 4°, דְּקִירָה. — [דֶּקֶר־, דְּקָרִים, דִּקְרֵי־]

דַּקָּר° ז' [מן דקר] דַּג־יָם טוֹרֵף בַּעַל שִׁנַּיִם חֲזָקוֹת. גּוּפוֹ פָּחוּס בִּצְדָדָיו, בִּסְנַפִּירָיו וּבְמִכְסֵה זִימָיו קוֹצִים חֲזָקִים. הַדַּקָּרִים נְצוֹדִים הַרְבֵּה בַּיָּמָּה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הַדַּקָּרִים הַמְּצוּיִים בְּיוֹתֵר הֵם הַסּוּגִים Epinephelus וְ־Serranus. — [דַּקַּר־, דַּקָּרִים, דַּקָּרֵי־]

דקר (1/20)

דְּקָרָה^ נ' [מן דקר, דָּקַר] דְּקִירָה: "וְלֹא תַעַשׂ גְּוִיָּתוֹ לִקְבוּרָה וְיִדָּקֵר בְּכָל גּוּפוֹ דְּקָרוֹת" (גבירול, א 193). — [דְּקָרַת־, דְּקָרוֹת, דִּקְרוֹת־]

דִּקְרוּר°, **דיקרור** ז' [מן דקרר, דִּקְרֵר] 1, דְּקִירָה קַלָּה: דִּקְרוּר בְּמַחַט. 2, תְּחוּשַׁת כְּאֵב כְּשֶׁל דְּקִירָה קַלָּה: הַחוֹלֶה הִתְאוֹנֵן עַל דִּקְרוּרִים בְּחָזֵהוּ. — [דִּקְרוּר־, דִּקְרוּרִים, דִּקְרוּרֵי־]

דַּקְרָנִי° ת' [מן דקר, דָּקַר] דּוֹקֵר, חַד וְחוֹדֵר פְּנִימָה: "שְׁאָגָה פְּרוּצָה וְדַקְרָנִית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ הַשְׁלָמָה עִם חַצְאֵי תַּנְחוּמִים" (סדן, באלכסון 46). — [דַּקְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דקרר [מן דקר]

~ פע' **דִּקְרֵר**° פ"י דָּקַר דְּקִירָה קַלָּה בְּמַכְשִׁיר חַד וְדַק. — [לְדַקְרֵר אֶת־, מְדַקְרֵר, יְ־]

~ פֻּע' **דֻּקְרַר**° פ"ע נִדְקַר דְּקִירָה קַלָּה: דֻּקְרַרְתִּי בְּעָקְצֵי הַצָּבָר. — [מְדֻקְרָר, יְדֻקְרַר]

דִּקְתָּה°, **דיקתה** נ' — ראה לָבִיד.

דָּר פ"ע גָּר, שָׁכַן — רְאֵה דור.

דַּר ז' [ערבית: דֻּר פנינה] אֶחָד מִמִּינֵי הַשַּׁיִשׁ כְּעֵין הַצֶּדֶף, הַמְשַׁמֵּשׁ לְרִצּוּף וּלְשִׁבּוּץ: "רִצְפַּת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת" (אסתר א ו). "בִּדְלָחִים וְסַפִּירִים וְדָרִים" (גבירול, ה 71). "וּבָא בַחֲדָרָיו לְלַקֵּט בְּדֹלְחָיו וְדָרָיו" (אלחריזי, תחכמוני יד 301). "בְּצִיץ דַּר לוֹהֵב כִּסָּה חֲכְלִיל הַדָּמִי" (ש' שלום, שירים שצג). — [דָּרִים]

ד"ר, צוּוּי מִן נָדַר.

דר' קיצור: דְּרַבִּי.

ד"ר ר"ת 1, דּוֹקְטוֹר. 2, דְּבָרִים רַבָּה. 3, דְּפוּס רִאשׁוֹן.

דָּרָא* ז' [ארמית] דּוֹר [רווח בביטויים:]

— **חַד בְּדָרָא*** (כתובות יז.), יָחִיד בַּדּוֹר: "הָיָה הָרִאשׁוֹן וְהַחַד־בְּדָרָא עַד עַתָּה שֶׁתִּרְגֵּם מִסַּנְסְקְרִיט לְהַמַּדָּע הַמִּזְרָחִי" (סוקולוב, אישים 321). "עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָם בִּסְבָרָא, נוֹדַע בִּשְׁעָרִים וְחַד בְּדָרָא" (עגנון, כלה קמט). "מְטַלְטֵל לוֹ הַהוּא חַד בְּדָרָא, מִבְחַר מִין הָאֱנוֹשִׁי" (הזז, צל 100).

— **עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי***, עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת, כְּלוֹמַר לְעוֹלָם: "גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תְּבַזֵּי אֲרַמָּאֵי קַמֵּיהּ" (סנהדרין צד.) [גר — עד עשרה דורות אל תבזה נכרי בפניו].

דרא [מן דֵּרָאוֹן; ערבית: דַּרַא דחה]

~ הפ' **הִדְרָא**^, הָיָה לְדֵרָאוֹן, בִּזָּה: "הִדְרָאוּ מְתֵי הוֹלְלִים וְצִמְּתוּ לְרֶגֶב חֲלָלִים" (קליר, אומתי, יוצר א' סוכות). — [מַדְרָא, יַדְרָא]

דֵּרָאוֹן, **דיראון** ז' [ראה דרא] חֶרְפָּה, גְּנַאי, תּוֹעֵבָה: "וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר" (ישעיה סו כד). "זָחַל עַל גָּחוֹן... לִקְרַאת בּוּז וְדֵרָאוֹן" (ביאליק, ראיתיכם שוב). — [דִּרְאוֹן־]

— **דִּרְאוֹן־עוֹלָם**, חֶרְפָּה נִצְחִית: "אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת, לְדִרְאוֹן עוֹלָם" (דניאל יב ב).

דִּרְבּוּן°, **דירבון** ז' [מן דרבן, דִּרְבֵּן] 1, דְּקִירַת בְּהֵמָה בְּדָרְבָנוֹת לְזָרְזָהּ לְרִיצָה. 2 [בהשאלה] זֵרוּז, הֲאָצָה: "זֶה הוֹסִיף לוֹ דִּרְבּוּן מְיֻחָד" (פרלמן, תרי מסע 22). דִּרְבּוּן הַצִּבּוּר לְמַעֲשִׂים נִמְרָצִים. — [דִּרְבּוּן־]

דָּרְבוֹן, **דָּרְבָן** ז' [ערבית: דַּרַבּ התרגל] 1, מַסְמֵר בְּרֹאשׁ מַלְמַד הַבָּקָר לְדַפֵּק וּלְזָרֵז בּוֹ אֶת הַבְּהֵמָה הַחוֹרֶשֶׁת: "לַמַּחֲרֵשׁוֹת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן" (שמואל א יג כא). "כַּדָּרְבָן זֶה שֶׁמְּכַוֵּן אֶת הַפָּרָה כְּדֵי לַחֲרֹשׁ" (קהלת רבה יב, דברי). 2*, בְּלִיטָה חַדָּה, שֵׁן: "מַסְרֵק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּרְבָן" (תוספתא כלים בבא מציעא ד ד). 3°, הֶתְקֵן בַּעַל גַּלְגַּל מְשֻׁנָּן קָטָן הַנִּקְשָׁר לְרַגְלוֹ שֶׁל הָרוֹכֵב כְּדֵי לִדְקֹר בּוֹ בְּצַלְעוֹת הַסּוּס לְזָרְזוֹ לִדְהִירָה: "וַיָּרֶץ אֶת סוּסוֹ בְּדָרְבוֹנוֹת רַגְלָיו" (ביאליק, תרי קישוט ביח). "וּמְצַלְצֵל בְּדָרְבוֹנוֹת־כַּסְפּוֹ בָּאוּלַמִּים לְהַרְעִיד לֵב כָּל אִשָּׁה" (שניאור, שירים קעג). 4° [בצמחים] בְּלִיטָה נְבוּבָה וּמֻאֲרֶכֶת בַּפֶּרַח הַנּוֹצֶרֶת עַל־יְדֵי הִתְאָרְכוּתָם שֶׁל עֲלֵי הָעֲטִיף: הַדָּרְבָן מְשַׁמֵּשׁ עַל־פִּי רֹב בֵּית־קִבּוּל לְצוּף הַפֶּרַח. 5°, שַׂעֲרָה קָשָׁה וְקוֹצָנִית שֶׁל הַדָּרְבָן (ראה להלן). 6°, צִפֹּרֶן גְּדוֹלָה כְּעֵין שִׁפּוּד שֶׁבְּרֶגֶל הַתַּרְנְגוֹל אוֹ בַּעַל־חַיִּים אַחֵר. — [דָּרְבַן־, דָּרְבָנוֹת, דָּרְבְנוֹת־; דָּרְבוֹן־, דָּרְבוֹנוֹת]

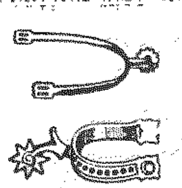
דרבונות של רוכבים

— **כַּדָּרְבוֹנוֹת**, מָשָׁל לִדְבָרִים בְּרוּרִים וַחֲרִיפִים, עוֹקְצִים וְחוֹדְרִים: "דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב יא). "הוּא הָיָה מוֹסֵר אֶת פְּקֻדּוֹתָיו... בְּהַטָּלַת אֵימָה וּבְקַמְצָנוּת שֶׁל מִלִּים, פְּסוּקִים כַּדָּרְבוֹנוֹת" (ויסלבסקי, תרי בעולם 47).

דַּרְבּוֹן* ז' [מפרסית] שׁוֹעֵר, שׁוֹמֵר (דברים רבה ז). — [דַּרְבּוֹנִים]

דרבי° ז' [על־שם הלורד האנגלי Derbi, שייסד תחרות־כירוץ בשנת 1780] כנוי לתחריות של מרוצי סוסים (ביחוד באנגליה), וכן לתחריות ספורטיביות בין שתי קבוצות בנות עיר אחת.

דרבן° ז' [מן דרבן] בעל־חיים יונק מסדרת המכרסמים (Hystrix). החלק האחורי של גבו וזנבו הקצר מכסים קוצים קשים ארכים (דרבונות) שהוא מזקיפם בשעת סכנה ונועצם במתקיפיו. שאר חלקי גופו עוטים שערות. ביום נמצא הדרבן במאורות או בנקרות סלעים. בלילות הוא יוצא לבקש מזון – שרשים, עלים ופרות. –[דרבן־, דרבנים, דרבני־]

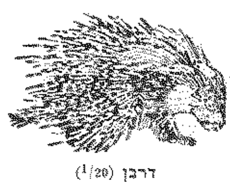

דרבן (1/20)

דרבן [מן דרבן]

~ פע' **דרבן**° פ"י 1. דקר בהמת־רכיבה בדרבונות לזרזה לדהירה. 2 [בהשאלה] זרז, עורר לפעלות: "קולה ידע לעורר ולזרז, להמריץ ולדרבן" (ביאליק, שירתנו הצעירה). – [לדרבן את־, מדרבן, ידרבן]

~ פע' **דרבן**°, 1. נדקר בדרבונות. 2. [בהשאלה] זרז, המרץ לפעל מהר: הצבור דרבן להתגיס לפעלה. – [מדרבן, ידרבן]

~ הת' **התדרבן**°, התנער, הזדרז: הצבור התדרבן לפעלה אחרי אספת ההסברה. – [להתדרבן, מת־, ית־]

דרבן ז' ראה דרבון.

דרבנית° נ' [מן דרבן] שם סוג של צמחי בר או צמחי נוי ממשפחת הנוריתיים שפרחיהם מגונים ובעלי דרבן (Delphinium). – [דרבניות]

דרבנית; ד — דרבן.

דרבנן* [ארמית] של רבותינו – ראה רבנן.

דרג [מן מדרגה, שיר השירים ב יד; אכדית: durgu דרך; ארמית: דרגא; ערבית: דרג'ה מדרגה]

~ פע' **דרג**° פ"י 1. עשה מדרגות, התקין טרסות: החקלאים דרגו את מדרון ההר לצרך נטיעות. 2. חלק דבר בסדר מסים: המורה דרג את חמר־הלמוד בהתאם לכשרם של הילדים. 3. קבע בדרגה מסימת: הנהלת המשרד דרגה את העובדים לפי הכשרתם וותקם. – [לדרג את־, מדרג, י־]

~ פע' **דרג**°, 1. התקנו בו מדרגות: מדרון ההר דרג. 2. חלק בסדר מסים, לפי מדרגות קשי וכדומה: חמר־הלמודים מדרג בבית־הספר לפי הכתות. מסים מדרגים. 3. נקבע בדרגה מסימת: הפקידים דרגו לפי הכשרתם. – [מדרג, ידרג]

~ הת' **התדרג** ^, 1 ^, עלה מדרגה לדרגה, עלה והתפתח: "ראה (עלי) את שמואל הולך וגדל ומתדרג לשלמות" (אברבנאל, שמואל א ב). "בלא מחשבה מתדרגת ועולה אי־אפשר לו לאדם באשר הוא אדם" (קלוזנר, הספרות ב 170). 2°. התפצל לדרגות ולחלקים, התחלק: חמר־הלמודים מתדרג לפי שנות הלמוד. – [להתדרג, מת־, ית־]

~ הפ' **הדריג***, 1*. עשה כעין מדרגות: "הקוצץ קורה של שקמה הרי זה לא יחליק ולא ידריג" (תוספתא שביעית ג יד). "כפת שהדריגוהו" (ירושלמי עירובין כד ב). "והיה נאה מנעים, מחליק ומדריג ומסלסל סלסולים־סלסולים" (הזז, צל 10). 2 ^. דרג, חלק דבר בהדרגה, לפי סדר מסים, מן הקל אל הכבד וכדומה: "כי כבר הדרגתי היצירה והבאתיה על סדר החכמה" (כוזרי ד ג). המורה מדריג את מערכת שעוריו. – [להדריג את־, מדריג, י־]

~ הפ' **הדרג** ^, חלק לדרגות: חמר הלמודים הדרג מן הקל אל הכבד. [וראה עוד ערך מדרג]. – [מדרג, ידרג]

דרג° ז' [מן דרגה] שלב, דרגה, רמה, מעמד: דרג התפתחות. שיחות בין מפקדים בדרג גבוה. – [דרג־, דרגים, דרגי־]

דרגא*, **דרגה** ^ נ' [ראה דרג; ארמית: דרגא, יבמות סג., ערבית: דרג'ה] 1°. מדרגה, מעלה: "שמא תשבר הדרגה מתחתיו – ואבריו מתרסקים" (ביאליק, אריה ו). "ירד דרגא אחר דרגא עד שנמצא עומד לפני פתחו" (עגנון, כלה שלו). 2 ^ [בהשאלה] שלב, פרשה בהתפתחות: "ויש כמה דרגות בבריאה" (דברי אלימלך בהעלותך). "חלוצים לספרות בעלת דרגא אמנותית" (ביאליק, שירתנו הצעירה). ספרי־הקריאה בספרית בית־הספר נתחלקו לשלוש דרגות. 3° [בצבא] תאר פקודי מסים: הטוראי קבל דרגת סמל. סלם הדרגות בצבא או בהג"א. 4° [בפקידות] מעמד הקשור בתפקיד מסים ובמשכרת מסימת בתקן הפקידים: הפקיד הועלה מדרגה ו' לדרגה ז'. 5 ^ [בסימני הטעמים במקרא] אחד מן הטעמים המחברים ("המשרתים") שצורתו כצורת מדרגה (א̗) והוא בא על־פי־רב לפני הטעם "תביר" (א֛). – [דרגת־, דרגות, דרגות־]

– **נחות־דרגא** ° [שאול מארמית "נחית דרגא", יבמות סג., ראה להלן] שפל־ערך, ירוד ודל: "נושא אהבתה... לא היה מרום ממנה, ואם תמצא לומר, נחות דרגא ממנה" (ברנר, א 425). "יהודי שרב פרנסתו על הכפר והוא מנחותי דרגא" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 81).

– **דרגת־הדריכה** ° [בכלי־יריה], החלק במנגנון כלי־יריה אוטומטי הנתקל בדוקרן ונעצר בו לשם דריכת הכלי ליריה חדשה.

– **דרגת־יצוג**° [בצבא] דרגת סמל או קצין הנתנת לחיל לתקופה מגבלת לשם מלוי תפקיד מיחד.

– **עליה בדרגה**°, קבלת תאר או תפקיד גבוה יותר מן הקודם.

– **אחרי דרגא – תביר** ^ [בהשאלה משמותיהם של סימני־הטעמים, ולפי מדרש השמות: 'דרגא' – דרגה, 'תביר' – שבר] אחרי עליה גדולה עלול לבוא שבר, לפני שבר – גאון: "פתע יהי נשבר ושח, כי אחרי דרגא תביר" (אלחריזי, תחכמוני ג).

– **נחית דרגא, נסיב איתתא*** [ארמית, יבמות סג.], רד דרגה ושא אשה, כלומר, מוטב שתשא אשה הנמוכה ממך במעמדה, ולא תזלזל בך.

דרגנוע° ז' [דרג + נוע] מתקן שעקרו רצועה מסתובבת שאליה מחברת מערכת מדרגות נעות, עולות או יורדות, להקלת הירידה והעליה של בני־אדם (במנהרות של רכבת־תחתית וכדומה) (Escalator). – [דרגנועים, דרגנועי־]

דרגש* ז׳ [אולי מן דרג בתוספת ש׳] 1 °, כסא נמוך, הדום: דרגש לרגלים ליד ספה. 2 *, ספה או ספסל נמוך לשכיבה ולמנוחה (נדרים ז ה). — [דרגש־, דרגשים, דרגשי־]

דרדור* ז [אולי מן דרדר] חבית של עץ על גלגלים, או חבית עגלה הנתונת להתגלגל (כלים טו א). — [דרדורים, ־רי־]

דרדור °, דירדור ז׳ [מן דרדר, דרדר] גלגול, פזור: ״ילל רוח ודרדור צמידים מחרידי נפש ובשר״ (ביאליק, ספיח ג). ״ובדרדור רך למטה שוב נסחפת״ (פיכמן, יח). קול דרדור אבנים שנדרדרו במורד ההר. — [דרדור־]

דרדס* ז׳ [ארמית: דרדסין, ירושלמי כלאים לב ד, אולי מן דרס] 1 °, נעל־בית, סנדל, מסול: ״זוג מכנסים שחורים וצרים כשל דרדק, דרדסים קלים ופוזמקאות של צמר״ (שניאור, סיפורים צג). 2 °, ערדל, נעל־גומי שנועלים על הנעל בימות הגשמים: ״פשיטת הבגד וחליצת־דרדסין״ (מגדלי מו״ס, רלד). — [דרדס־, דרדסים, דרדסי־]

דרדק* ז׳ [ארמית: דרדקא, בריבוי: דרדקי; אולי מן דקק] ילד, תינוק: ״מקרי דרדקי״ (בבא בתרא כא.) [= מלמד תינוקות]. ״רק הדרדקין ועמי־הארץ שעינם עין זבוב, יעזו למעט את דמותו של הדור״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). ״ר׳ ליבוש היה מלמד דרדקים״ (מלצר, אור 215). ״אלא שחשש לדרדק זה, שאביו יחזור לחבוטו״ (טביב, כעשב 39). — [דרדק־, דרדקים, דרדקי־]

— **מלמד־דרדקי °** [על־פי הארמית: ״מקרי דרדקי״ בבא בתרא כא.] מלמד תינוקות, מורה למתחילים: ״לשחק בחדרו של ישראל מלמד־דרדקי״ (ברנר, א 7).

דרדק [מן דרדק]

~ פע׳ **דרדק °** פ״י ילד, סגל לרוח הילדים, שוה צביון ילדותי: אין לדרדק יותר מדי את החמר הספרותי המיעד לקריאה לילדים. — [לדרדק את־, מ־, י־]

~ פע׳ **דרדק °**, ילד, סגל לרוח הילדים, נעשה ילדותי: סגנונו דרדק יותר מדי. — [מדרדק, ידרדק]

~ התפ׳ **התדרדק °**, התילד, עשה מעשה ילדות. — [להת־, מת־, ית־]

דרדקאות ° נ׳ [מן דרדק] ילדותיות, אינפנטיליות: ״והרגשה של דרדקאות כאלו מלוה את המעין״ (ביאליק, אגרות ד קח). ״לרפא אותנו מדרדקאותנו הנצחית ומקלות־דעתנו״ (ב׳ כצנלסון, כתבים). — [דרדקאות־]

דרדקאי ° ת׳ [מן דרדק] ילדותי, תינוקי: ״שהם מסבירים הסברה דרדקאית״ (ליסיצקי, תולדות 149). ״אדם דרדקאי שאין לנהג כבוד־ראש בו״ (פיכמן, רכט). ״וכל אותן התחלות־עקיפין דרדקאיות וסחור־סחוריות״ (יזהר, צקלג 359). — [דרדקאית, דרדקאים, דרדקאיות]

דרדקון ° ז׳ [מן דרדק] בית־ספר לדרדקים, לגיל המעבר מגן־הילדים לבית־הספר, בערך לגילאי 5–7. — [דרדקונים]

דרדקות ° נ׳ [מן דרדק] 1, ילדותיות: ״זה היה בתקופת הילדות שלנו, אבל אותה דרדקות היא חוץ לזמנה עכשו״ (סוקולוב, אישים 228). 2, ילדות, צעירות: ״קטנות־דמחין... זו נולדה בתקופת דרדקותה של ההשכלה״ (סוקולוב, במראות 433). — [דרדקות־]

דרדקי ° ת׳ [מן דרדק] ילדותי, אינפנטילי: ״מהחדר הדרדקי של חמש לחדר הגמרא״ (סוקולוב, במראות 58). ״אשר הקיא משמחתנו הנובעת את בטחונה הדרדקי״ (שלונסקי, אבני 83). — [דרדקית, ־קיים, ־קיות]

דרדר ז׳ [ארמית: דרדרא; ערבית: דרדאר] שם סוג של צמחי־בר ממשפחת המרכבים בעלי פרחים צהבים או כחלים ועלי מעטפת קוצניים (Centaurea). בעונת הקיץ נובלים עלי הדרדר הירקים ונשארים רק גבעוליו היבשים הנושאים את עלי המעטפת הקוצניים של התפרחות. כמה ממיני הדרדר גדלים כעשבים רעים בשדות: ״וקוץ ודרדר תצמיח לך (האדמה)״ (בראשית ג יח). ״ומאכל בהמה–החוחים והדרדרים״ (שביעית ז א). — [דרדר־, דרדרים, דרדרי־]

דרדר

דרדר [מן דרר = גרר, ואולי כפל מן דור]

~ פע׳ **דרדר °** פ״י גלגל: העולה בהר דרדר אבנים במדרון [ובהשאלה:] ״הוא אהב... לדרדר בצחוק, לפטפט על נערות המושבה הסמוכה״ (ברנר, א 377). — [לדרדר מ־, י־]

~ פע׳ **דרדר ^**, גלגל: ״ומדור לדור גלגל ודרדר״ (קליר, אזכיר, סידור 664). ״מתחת צעדי דרדר למטה גוש הר״ (פיכמן, צח). ״כל מרגלית לה לחוד אל הנשיה תדרדר״ (ש׳ שלום, חי 21). — [מדרדר, ידרדר]

~ התפ׳ **התדרדר*, נדרדר***, 1 *, התגלגל, התפזר: ״מה אגוז זה את נוטל אחד מהכרי וכלן מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה״ (שיר השירים רבה ו, אל גינת). ״ונדרדרו האגוזים ונתגלגלו הרמונים ונשפך היין״ (הזז, יעיש א 137). ״שעול מהדד וממותת זה של עשרות פיות רובים שבנות־קולו מתכפלות... ומדרדרות בתוך ערפלי זהר״ (קבק, בצל 345). 2 ° [בהשאלה] ירד, גלש: ״נמחה עולם אנושי שנדרדר אל הקטב התחתון״ (קריב, עיונים 135). הויכוח העיוני נדרדר להתקפות אישיות. — [להת־, מת־, ית־; להדרדר, מ־, י־]

דרה* נ׳ [מן דר] דר, אבן יקרה: ״אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה, הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם כצהרים״ (מגילה יב.). — [דרות]

דרוג ° ת׳ [מן דרג, דרג] 1, עשוי מדרגות־מדרגות: ״הסמטה הדרוגה... היא כשיר מעלות״ (שלונסקי, שירים ב 188). מדרוני ההר דרוגים. 2, מדרג, ערוך שלבים־שלבים: חמר־הלמודים דרוג לפי הגילים. — [דרוגה, דרוגים, ־ות]

דרוג °, דירוג ז׳ [מן דרג, דרג] 1, עשית מדרגות, התקנת טרסות: דרוג מדרוני ההרים. 2, סדור לפי דרגות בהתאם לעקרון מסים: דרוג חמר־הלמודים לפי הגילים. דרוג שכר העובדים לפי תפקידיהם וותקם — [דרוג־, דרוגים, דרוגי־]

דְּרוּזִי° ת״ז בן שבט ממוצא פרסי או סורי־ערבי היושב בישראל, בחורן ובהרי הלבנון. אמונת הדרוזים היא תערבת של יסודות האיסלאם, הנצרות ואמונות אחרות. טקסיהם הדתיים נשמרים בסוד. — [דרוזים]

דַּרְוִינִיזְם° ז׳ שיטתו המדעית של החוקר האנגלי צ׳רלז דרוין (1882—1809) בדבר התפתחות החיים על־פני האדמה: היצורים המרכבים התפתחו מיצורים פשוטים יותר כתוצאה של הנטיה להשתנות מתמדת שמגלים כל היצורים; רק היצורים החזקים והמכשרים ביותר לעמידה בפני גורמים אקלימיים ואחרים החזיקו מעמד במלחמת הקיום (חק הברירה הטבעית).

— **דַּרְוִינִיסְט**° ז׳ חסיד תורתו של דרוין בדבר התפתחות החיים על פני האדמה.

דַּרְוִישׁ° ז׳ [פרסית: darvis קבצן] נזיר מוסלמי קנאי החי חיי פרישות, דלות וסגפנות. — [דרוישים]

דָּרוּךְ ת׳ [מן דרך, דָּרַךְ] 1, מתוח: ״מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה״ (ישעיה כא טו). ״חשופים עד מפלי מתניהם, ודרוכים שרירימו״ (טשרניחובסקי, שירים 919). 2 °, סלול, שדרכו וכבשו אותו: ״(ותט האתון) מן הדרך הדרוך והלכה בשדה שאין שם דרך״ (אברהם אבן־עזרא במדבר כב כג). ״אך אדמה זה לא־דרוכה״ (פיכמן, יב). 3 ° [בהשאלה] מתוח בנפשו, נכון לפעלה מיד: ״ישבו דרוכים... ומצפים לאחרית הקרב״ (ביאליק, אגדת שלושה א). ״ומה נאמנה רוחו לה ומה דרוך חפצו להושיע לה״ (בורלא, עקביה 252). החילים עמדו דרוכים לקרב. 4 ° [בכלי־יריה] נפתחה נצרתו ומקורו נפתח לקראת היריה: החילים עמדו כשרוביהם דרוכים. — [דרוכה, דרוכים, ־כות]

דָּרוֹךְ* ז׳ [מן דרך] 1 ° [בכלי־יריה] החלק שבאמצעותו נדרך המקור: המקור נדרך על־ידי דרגת־הדריכה של הדרוך הנעצרת בדוקרן. 2 *, דורך ענבים או זיתים בגת (תרומות ג ד). — [דרוכות]

דָּרוֹם ז׳ [ארמית: דרומא] אחת מארבע רוחות השמים:

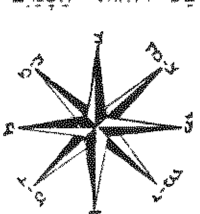

רוחות העולם
ד — דרום, דמז - דרום מזרח,
דמ — דרום־מערב

בעמדך מול השמש בזריחתה יהיה דרום לימינך וצפון לשמאלך: ״ים ודרום ירשה״ (דברים לג כג). ״הולך (השמש) אל דרום וסובב אל צפון״ (קהלת א ו). — [דרום־]

— **הַדָּרוֹם***, 1 *, הנגב, כנוי לדרומה של ארץ־ישראל (פסחים ע.). 2 ° [בימינו] האזור שמצפון לנגב.

— **אַרְצוֹת הַדָּרוֹם**°, הארצות שמדרום לקו־המשוה.

— **רוּחַ־דָּרוֹם** °, רוח הנושבת מצד דרום.

דְּרוֹמִי* ת [מן דרום] 1, הנמצא בצד דרום: ״שערים דרומיים סמוכין למערב״ (שקלים ו ג). הקטב הדרומי. הארצות הדרומיות. 2, הבא מצד דרום: ״רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים״ (בבא בתרא כה :). — [דרומית, דרומיים, דרומיות]

— **דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית*** (זבחים ה ג), הכוון שבין דרום ובין מזרח [ראה ד־מז בציור]

— **מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית*** (זבחים ח ג), הכוון שבין מערב ובין דרום [ראה ד־מ בציור]

דָּרוּס* ת׳ [מן דרס, דָּרַס] 1 *, נטרף בצפרני חיה: ״דרוסת הזאב — בדקה... דרוסת הנץ בעוף הדק״ (חולין ג א). 2 °, רמוס, שנדרך על־ידי מישהו: ״היו הולכות בשביל היחיד, דרוס רגליהן״ (ביאליק, מאחורי א). ״ועד מתי ישארו המסכנים אלו דרוסים ורמוסים״ (הזז, יעיש א 44). הכלב היה מוטל דרוס על־ידי מכונית. — [דרוסה, דרוסים, ־סות]

— **דְּרוּסַת אִישׁ*** (כתובות א ז), כנוי לאשה שנבעלה, שאינה בתולה.

דְּרוּסָה* נ׳ [מן דרס, דָּרַס] פרות שנדרסו ונכבשו לגוש אחד: ״ודרוסות של תמרה״ (תוספתא מעשר שני א י). — [דרוסת־, דרוסות]

א. **דְּרוֹר** ז׳ [אכדית: duraru] חפש, חרות: ״וקראתם דרור בארץ ושבתם איש אל־אחזתו״ (ויקרא כה י). ״שקרא דרור לכל בעלי סחורה״ (מגילה יב.).

— **צִפּוֹר־דְּרוֹר*** [שאול משם הציפור, ראה להלן ב׳ דרור] 1 *, כנוי לצפור הנהנית מן החפש והמרחב: ״צפור דרור... לפי שאינה מקבלת מרות״ (שבת קו:). 2 °, משל למי שחפשי לנפשו והוא פטור מעל עבודה וחובות: ״היום קבלתי חפש והריני צפור־דרור!״

— **קָרָא דְּרוֹר**, שחרר, הוציא מעבדות לחרות: ״לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח־קוח״ (ישעיה סא א).

— **שְׁנַת־הַדְּרוֹר** (יחזקאל מו יז), שנת היובל, שנת החמשים, שלפי חקי התורה שחררו בה כל בעלי־החובות מחובותיהם, והעבדים — מעבדותם.

ב. **דְּרוֹר** ז׳ [רק עברית?] צפור־שיר קטנה בעלת מקור עבה וחזק (Passer). צבע גופו של הדרור חום ואפר. מצוי ביחוד ״דרור־הבית״ המקנן בקרבת משכנות האדם. אוכל זרעונים וגם חרקים. דרור־הבית יציב בארץ־ישראל: ״גם־צפור מצאה בית, ודרור קן לה״ (תהלים פד ד). ״ומביא שתי צפרים־דרור״ (נגעים יד א). — [דרור, דרורים, דרורי־]

דרור (1/3)

— **דְּרוֹר אֶחָד לֹא יְבַשֵּׂר הָאָבִיב**° (בית שלמה, לפי דוידזון 870), משל רווח במשמעות: הופעה חד־פעמית אינה מלמדת על הכלל.

ג. **דְּרוֹר** ז׳ [רק בצירוף:]

— **מָר־דְּרוֹר** (שמות ל כג), שם של אחד ממיני הבשם שהשתמשו בו בימי־קדם לשמן המשחה.

דָּרוּר° ת׳ [מן א. דרר, דָּרַר] משחרר, שיצא לחפשי: ״זכור דבר עתק... לדרורי מפרך״ (פיוטים, סידור 663). — [דרורה, דרורים, ־רות]

דְּרוֹרִי° ת׳ [מן א׳ דרור] חפשי, השואף לדרור: ״את הדרורית — וגדרות התיל?!״ (טבנקין, שירים 206). — [דרורית, ־ריים, ־ריות]

דְּרוֹרִיָּה^ נ׳ [מִן א׳ דְּרוֹר] חֲנִינָה, מַתַּן דְּרוֹר לַאֲסִירִים: ״וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה... נָתַן דְּרוֹרִיָּה לָעוֹלָם״ (ילקוט בראשית צג). — [דְּרוֹרִיַּת־, דְּרוֹרִיּוֹת]

דְּרוֹרִית° נ׳ [מִן ב׳ דְּרוֹר] 1, נְקֵבָה שֶׁל הַדְּרוֹר. 2, גּוֹזָל שֶׁל דְּרוֹרִים. — [דְּרוֹרִיּוֹת]

דְּרוּשׁ^ ז׳ [מִן דרש, דָּרַשׁ 5] 1^ [בספרות המחקר בימי־הביניים] הַצָּעָה עִיּוּנִית, הַנָּחָה, תֵּזָה: ״אֵלּוּ הֵם הַמּוֹפְתִים שֶׁבָּאוּ בַּדְּרוּשׁ הַזֶּה בְּסִפְרֵי אֲרִיסְטוֹ״ (קרשקש, אור ה׳ א א). ״דְּרוּשׁ חִדּוּשׁ הָעוֹלָם הוּא גְּדוֹל הַשִּׁעוּר״ (ביבאגו, דרך אמונה ג ג). 2°, מִדְרָשׁ, דְּרָשׁ, פֵּרוּשָׁם שֶׁל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה לֹא כִּפְשׁוּטָם וּכְמַשְׁמָעָם, אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשָׁה, בְּהַכְנָסַת כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת בָּהֶם: ״הַהֲלָכָה וְהָאַגָּדָה... הַמּוּסָר, הַדְּרוּשׁ, הַחֲסִידוּת״ (ביאליק, הספר העברי). ״וְהָיָה ר׳ זוּנְדֶלֶה אוֹמֵר דִּבְרֵי חִדּוּדִים בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ וּבְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט״ (הזז, צל 53). 3°, נְאוּם, דְּרָשָׁה עַל נוֹשֵׂא הִלְכָתִי אוֹ דָּתִי־מוּסָרִי: ״רְצוֹנוֹ הַגָּדוֹל כִּי יִדְרֹשׁ עֲקַבְיָה דְּרוּשׁ לִתְפִלִּין״ (בורלא, עקביה 25). הָרַב הִשְׁמִיעַ בֶּחָג דְּרוּשׁ בְּשֶׁבַח הַכְנָסַת אוֹרְחִים. — [דְּרוּשׁ־, דְּרוּשִׁים, דְּרוּשֵׁי־]

דָּרוּשׁ ת׳ [מִן דרש, דָּרַשׁ 1] 1, נָחוּץ, נִצְרָךְ, מִתְבַּקֵּשׁ: ״גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה׳, דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם״ (תהלים קיא ב). ״וְסִתְרֵי מְזִמָּה לְחֶפְצָם דְּרוּשִׁים״ (משה אבן־עזרא, א 59). לַמִּשְׂרָד דָּרוּשׁ מְנַהֵל־חֶשְׁבּוֹנוֹת. עָשִׂיתִי זֹאת בַּמִּדָּה הַדְּרוּשָׁה. 2^, מְפֹרָשׁ בְּדֶרֶךְ דְּרָשָׁה: ״וְאִם תֹּאמַר: מִקְרָא שֶׁלֹּא לְצָרְךְ הוּא – כְּבָר דָּרוּשׁ הוּא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים״ (רש״י ויקרא ח יט). — [דְּרוּשָׁה, דְּרוּשִׁים, ־וֹת]

דָּרוֹשׁ* ז׳ [מִן דרש, דָּרַשׁ 5] דַּרְשָׁן: ״יֵשׁ מִן הַדָּרוֹשׁוֹת שֶׁהֵם דּוֹרְשִׁים״ (בראשית רבה ה; הוצ׳ תיאודור). — [דָּרוֹשׁוֹת]

דְּרוּשִׁי° ת׳ [מִן דְּרוּשׁ] הַמְבֻסָּס עַל דְּרוּשׁ: ״הַמִּנְהָג הַזֶּה לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים... פֵּרוּשׁ דְּרוּשִׁי־רַמְזִי הוּא יָשָׁן נוֹשָׁן מְאֹד״ (ש׳ זקש, שירי ברכה 43). — [דְּרוּשִׁית, דְּרוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

דר״ח ר״ת דְּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

דָּרֵי* ז״ר [ארמית] דּוֹרוֹת – ראה דָּרָא.

דַּרְיוֹשׁ (עזרא י טז) – ראה ערך דרש, דָּרַשׁ.

דְּרִיכָה* נ׳ [מִן דרך, דָּרַךְ] 1*, רְמִיסָה, דְּרִיסָה בָּרַגְלַיִם: ״דְּרִיכַת זֵיתִים וַעֲנָבִים״ (שבת קמה: כת״י מינכן). ״דְּרִיכַת הַגִּתּוֹת וְהַבַּדִּים״ (רש״י ברכות לה:). 2^, מְתִיחָה: ״דְּרִיכַת קֶשֶׁת״ (רש״י שמואל ב כב לה). 3° [בכלי־יריה] הֲבָאַת הַמַּקּוֹר אוֹ הַפַּטִּישׁ שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה לְמַצָּב שֶׁל נְכוֹנוּת לִירִיָּה. 4^, צְעִידָה, הֲלִיכָה: ״דְּרִיכָה אֶל תַּכְלִית אֶחָד״ (רלב״ג, מלחמות ה׳ א). דְּרִיכָה בַּמָּקוֹם. — [דְּרִיכַת־, דְּרִיכוֹת]

— **דְּרִיכָה בַּמָּקוֹם**°, [בהשאלה] דִּשְׁדּוּשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד, חֹסֶר־הִתְקַדְּמוּת, מַצָּב שֶׁל קִפָּאוֹן: בִּגְלַל הַתַּקָּלוֹת הַמְרֻבּוֹת הָפַךְ כָּל הָעִנְיָן לִדְרִיכָה בַּמָּקוֹם.

— **דְּרִיכָה עַל יַבֶּלֶת פְּלוֹנִי**° [בהשאלה] פְּגִיעָה בִּמְקוֹם הַתֻּרְפָּה שֶׁל פְּלוֹנִי.

דְּרִיכוּת° נ׳ [מִן דָּרוּךְ] מְתִיחוּת, נְכוֹנוּת: הַחַיָּלִים עָמְדוּ בִּדְרִיכוּת בִּשְׁעַת הַמִּסְקָר. דְּרִיכוּת לִקְרַאת הַבָּאוֹת. — [דְּרִיכוּת־]

דְּרִיסָה* נ׳ [מִן דרס, דָּרַס] 1*, רְמִיסָה, דְּרִיכָה בָּרַגְלַיִם: ״מְקוֹם דְּרִיסַת יִשְׂרָאֵל (בָּעֲזָרָה) אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה, מְקוֹם דְּרִיסַת הַכֹּהֲנִים אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה״ (מידות ה א). ״קְהָלְךָ עָשָׂה בְּכָל צָרָה וּדְרִיסָה״ (פיוטים, סידור 663). ״כִּמְעַט שֶׁהָיִיתִי חָס עַל הָרְצוּעָה הַמְרֻבֶּצֶת, שֶׁלֹּא לִפְגֹּמָהּ בִּדְרִיסָה״ (ביאליק, ההצוצרה ג). 2^, נְעִיצַת צִפָּרְנֶיהָ שֶׁל חַיָּה בְּגוּף טַרְפָּהּ וּקְרִיעָתוֹ לִגְזָרִים: ״דְּרִיסַת אֲרִי... וְאֵין מְקוֹם הַדְּרִיסָה נִכָּר מִבַּחוּץ״ (רש״י חולין נג:). ״וְהַנֵּץ יֵשׁ לוֹ דְּרִיסָה וַאֲפִלּוּ בְּעוֹף הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ״ (רמב״ם, שחיטה ה ה). 3°, רְמִיסָה וּפְגִיעָה בִּכְלִי רֶכֶב: הַנֶּהָג נִתְבַּע לַדִּין עַל דְּרִיסַת אָדָם בִּמְכוֹנִיתוֹ. 4*, דְּרִיכָה: ״דְּרִיסַת זֵיתִים וַעֲנָבִים״ (שבת קמה. וראה דְּרִיכָה 1). — [דְּרִיסַת־, דְּרִיסוֹת]

— **דְּרִיסַת־רֶגֶל**°, 1*, נְגִיעָה בָּרֶגֶל אַגַּב הֲלִיכָה: ״שֶׁדְּרִיסַת הָרֶגֶל אוֹסַרְתָּהּ... אֵין דְּרִיסַת רֶגֶל אוֹסַרְתָּהּ״ (עירובין ו ט). 2*, כְּנִיסָה לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל אַחֵר: ״אֵין בֵּין הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לַמֻּדָּר מִמֶּנּוּ מַאֲכָל – אֶלָּא דְּרִיסַת הָרֶגֶל״ (מגילה א ה). 3° [בהשאלה] רְשׁוּת כְּנִיסָה וִיצִיאָה, מַגָּע־וּמַשָּׂא קָרוֹב: ״לְאָבִי יֵשׁ עֲסָקִים עִם אִכָּרִים וּדְרִיסַת־רֶגֶל לָהֶם בְּבֵיתֵנוּ״ (ביאליק, ספיח ז). ״בֵּין כֹּה וָכֹה נִתְּנָה לָהֶם דְּרִיסַת־רֶגֶל בְּיִזְרְעֶאל״ (ברנר, א 389). ״כְּבָר יֵשׁ לִי דְּרִיסַת־רֶגֶל בְּכָל הַמִּשְׂרָדִים״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם כא).

דִּרִ״שׁ ר״ת דְּרִישַׁת שָׁלוֹם [רווח יותר דָּ״שׁ]

דְּרִישָׁה* נ׳ [מִן דרש, דָּרַשׁ] 1*, חֲקִירָה, בְּדִיקָה, הַצָּגַת שְׁאֵלוֹת לְשֵׁם קַבָּלַת יְדִיעוֹת: ״אֶחָד דִּינֵי־מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי־נְפָשׁוֹת – בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה״ (סנהדרין ד א). ״וְתִדְרֹשׁ לְעֵינַי רַק כְּאִלּוּ לְךָ אֵין עַל בְּנֵי אָדָם דְּרִישָׁה״ (גבירול, א 202). 2°, תְּבִיעָה, בַּקָּשָׁה, פְּנִיָּה לְשֵׁם קַבָּלַת דָּבָר: דְּרִישָׁתוֹ שֶׁל הָאִישׁ נִתְמַלְּאָה. דְּרִישָׁה אֶל הָרוֹפְאִים. 3*, דְּרָשָׁה, בֵּאוּר כָּתוּב עַל דֶּרֶךְ הַדְּרוּשׁ: ״כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה״ (פסחים כב:). — [דְּרִישַׁת־, דְּרִישׁוֹת]

— **דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם**^, פְּרִיסַת שָׁלוֹם, הוֹדָעַת יְדִידוּת וְשָׁלוֹם בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ: ״וּכְבָר הָיָה בֵּין אֲבוֹתֵינוּ אִגְּרוֹת דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם״ (מנחם בן־סרוק, מכתב למלך כוזר). קִבַּלְנוּ דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם מִקְּרוֹבֵי בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

— **חֲקִירָה וּדְרִישָׁה*** [על־פי סנהדרין ד א] חֲקִירָה וּבְדִיקָה מְדֻקְדֶּקֶת: יֵשׁ לַעֲרֹךְ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה בַּדָּבָר.

דרך [ארמית: דְּרַךְ; אכדית: daragu דרך]

~ פָּע׳ **דָּרַךְ**, 1, פ״ע צָעַד, פָּסַע, הָלַךְ: ״כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו״ (יהושע א ג). ״רַגְלְךָ עַל מִפְתַּן בֵּית חַיֵּינוּ תִּדְרֹךְ״ (ביאליק, אם יש את נפשך). 2, פ״י רָמַס וְדָרַס עֲנָבִים אוֹ זֵיתִים לְהוֹצִיא מֵהֶם אֶת מִיצָם: ״אַתָּה תִדְרֹךְ־זַיִת״ (מיכה ו טו). ״וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים״ (שופטים ט כז). 3, מָתַח [ההוראה המקורית – על־ידי לחיצה ודריכה ברגל]: ״דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ״ (איכה ב ד). 4° [בכלי־יריה] מָשַׁךְ לְאָחוֹר אֶת הַמַּקּוֹר אוֹ אֶת הַפַּטִּישׁ כַּהֲכָנָה לִירִיָּה: הַחַיָּל דָּרַךְ אֶת רוֹבֵהוּ. — [לִדְרֹךְ אֶת־, עַל־, בְּ־, דּוֹרֵךְ, יִדְרֹךְ]

~ נִפ׳ **נִדְרַךְ**^, 1°, נִדְרַס בָּרַגְלַיִם: ״חֵמָה תִּשְׂרֹף כָּל צַעַד שֶׁנִּדְרַךְ״ (ש׳ שלום, חי 13). 2*, נִסְחַט: ״עֲנָבִים הַנִּדְרָכוֹת״ (תרומות א ח). 3^, נִמְתַּח: ״וְנִדְרְכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה״ (רש״י תהלים יח לה). ״הַגְּוִיּוֹת

נדרכות... והנפשות נמשכות אל מול ההר ההוא" (יהודה הלוי, ד 21). 4 ° [בכלי־יריה] נמשך מקורו או פטישו כהכנה לירייה: הרובה נדרך. — [להדרך, נדרך, ידרך]

~ הפ' הדריך פ"י 1. הוליך בדרך, הנחה, הורה את הדרך: "בנתיבות לא ידעו אדריכם" (ישעיה מב טז). 2. [בהשאלה] למד, חנך, הורה כיצד לנהג: "ידרך ענוים במשפט" (תהלים כה ט). "הדריכני באמתך ולמדני" (תהלים כה ה). "והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה" (סנהדרין עו:). האמן הדריך את השוליה בעבודה. המורה הדריך את תלמידיו בפתרון בעיות חשבוניות. 3. דרך, מתח: "וידרכו את־לשונם קשתם שקר" (ירמיה ט ב). — [להדריך את־, מדריך, ־ ־]

~ הפ' הדרך ^, 1 °. הנהג, הובל בדרך: התיירים הדרכו בטיולם בנגב על־ידי מדריך. 2 ^. הרגל ואמן, קבל הדרכה: "שלוי היה מדרך ומישר מן השמים לעשות את המעשה הזה" (אברבנאל, שמות). התלמידים הדרכו על־ידי המורה במעבדה. — [מדרך, ידרך]

~ פע' דרך °, נדרך, נמתח: "התאוששו כתפיו הרחבות, דרכו בנפץ כל שריריו" (שניאור, שירים קמ). "גם בקרא קול לקרב וקשתות דרכו" (למדן, במעלה קו). — [מדרך, ידרך]

~ הת' התדרך ^, התנהל, הלך בדרך: "הנה לב האדם יתבונן איך ראוי שיתדרך בדרכו" (רלב"ג, משלי טז ט). —[להתדרך, מת־, ית־]

— דרך עז, לבש עז, התמלא אמץ, התגבר: "תדרכי נפשי עז" (שופטים ה כא). "לבשו נא עז, דרכו נא עז!" (ביאליק, למתנדבים בעם).

— דרך כוכב [בהשאלה מן במדבר כד יז: "דרך כוכב מיעקב"] נתגלה כשרון חדש, הופיע מישהו גדול ומצטין.

— דרך על במותיו (דברים לג כט). נצח אותו, התגבר עליו.

— דרך על היבלת של פלוני ° [ניב עממי], פגע במקום התרפה שלו.

— דרך במקום °, דש בענין אחד, לא התקדם.

— במקום דרך! ° [פקודה צבאית] הרם והורד רגליך כצועד!

— הדריך מנוחה [שאול מן שופטים כ מג: "כתרו את בנימין, הרדיפהו, מנוחה הדריכהו"] הפריע, לא נתן מנוח: "חלומות ובעותי מות הדריכוהו כל הלילה מנוחה" (עגנון, אלו פז). "והיו הדברים חתומים בלבותיהם עד אשר עמקו וחדשו והופרו והדריכו מנוחה" (שזר, כוכבי בז).

— הדרכה מנוחתו ° [על־פי הנ"ל], הפרע, הטרד.

דרך זו"נ [ראה דרך; ארמית: דרכא; ערבית במשמעות זאת – טריק] 1. ארח, מסלה, מסלול, נתיב, מקום כבוש או סלול ללכת או לנסע בו: "אעברה בארצך, בדרך בדרך אלך, לא אסור ימין ושמאול" (דברים ב כז). "דרך היחיד ודרך הרבים" (פאה ב א). "אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך־המות מהלך באמצע הדרכים" (בבא קמא ס:). "הדרך העולה קדימה" (ביאליק, לאחד העם). דרכים ושבילים. 2. מעבר, אפשרות לעבור: "הנותן בים דרך" (ישעיה מג טז). "דרך תנו, הצדה סטו!" (ביאליק, המכונית). "הצור, פנה דרך!" (ביאליק, הצור והגל). 3. אפן־התנהגות, נהג: "השחית כל־בשר את־דרכו על־הארץ" (בראשית ו יב). "כך היא דרכה של תורה – פת במלח תאכל וכו'" (אבות ו ד). "לפי שאין דרכן של בני־אדם להתבונן בדרכים" (בבא קמא כז:). "שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים" (שבת קד.). 4 *. אמצעי, אפן, אפשרות: "האשה נקנית בשלש דרכים" (קידושין א א). "לא כל הדרכים מביאים לידי תכלית" (עגנון, אורח 275). 5 °. שיטה, מגמה, אפן־פעלה: דרכה של התנועה הציונית. מגמות ודרכים בהתישבות. 6 ° [בדקדוק] "מודוס", תבנית, צורה: דרך המקור, דרך החווי, דרך הצווי. — [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן]

— דרך־, 1. במעבר־, בעד־: "הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך־שער נגב" (יחזקאל מו ט). "ונפן ונעבר דרך מדבר מואב" (דברים ב ח). "והתפללו אל־ה' דרך העיר אשר בחרת בה" (מלכים א ח מד). "מכניסין פרותיהן דרך גגות, דרך חצרות" (ברכות לה:). "מעשה ובלעו זאבים שני תינוקות והקיאום דרך בית הרעי" (תענית כב:). "ומראות ילדותי... ינהרו דוממם דרך נפשי" (ביאליק, אחד אחד). 2 °. באפן, בצורת־: "הניח שלמה יעקב ימינו על לוח לבו דרך שבועה" (עגנון, כלה ע). "אולי תגידי לי דרך אמדנה כמה ממון יש לנו בצרור הזה?" (ברקוביץ, תר' טוביה כח). "עמד עקביה דרך כבוד לפני הזקנה" (בורלא, עקביה 226).

— בדרך־ °, 1. בבחינת־, בצורת־: "נגד ההכאות הנוראות שהיה... מחלק לו באפו בדרך לצון" (ברנר, א 160). 2. באמצעות: "להגיע על ידה בדרך עקיפין להשיג מטרה רחוקה" (אחד העם, האחרון). האיש נצל מן הסכנה בדרך נס.

— כדרך־ *, כמנהג־, כמשפט־: "שלא התנדב כדרך המתנדבים" (מנחות קג:). "יושבים ומסיחים אחר הסעודה כדרך העולם" (ברקוביץ, תר' טוביה מא).

— כדרך ש־ *, כמו ש־, כשם ש־: "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום" (שקלים ג ב). "איני משאילך כדרך שלא השאלתני" (יומא כג:).

— בדרך אקראי °, במקרה, שלא בכונה: "ובעל־הבית נכנס בדרך אקראי לחדר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רג).

— בדרך כלל °, באפן כללי, על־פי־רב.

— דרך משל °, למשל, לשם דגמה: "ולא אמר נבחו כן כי אם דרך משל בלבד" (ביאליק, מעשה ילדות). "כשם שאני מכיר דרך משל את צפרני ידי ורגלי" (עגנון, כלה קב). "נתן לך אחד, דרך משל, בגד זה" (בורלא, עקביה 40).

— על־דרך ^, לפי: "וכאשר נחשב... בין על־דרך ההעברה בין על־דרך האמת" (כוזרי ד ג). "ונאמר מן הענין הזה עוד על־דרך ההשאלה... וממנו גם כן על־דרך ההרחבה" (השרשים לג'נאח, גטה). "ועשב כל־השדה ייבש – זה על־דרך הפלגה" (רד"ק ירמיה יב ד). "וזקנו, על־דרך ההפלגה בלבד אפשר לקרותו זקן" (עגנון, אלו תעז). "אשתמש בדגמה לא גמורה, אבל על־דרך הקרוב" (סוקולוב, אישים 173).

— דרכו ל־ *, הוא נוהג, הוא עשוי ל־: "דרכו של איש לחזר על אשה ואין דרכה של אשה לחזר על איש" (קידושין ב:).

"דַּרְכְּךָ אֱלֹהֵינוּ לְהַאֲרִיךְ אַפֶּךָ לָרָעִים וְלַטּוֹבִים" (יוסי בן יוסי, אֵימֵי אשמינו, מעריב יום כיפור).

— לְפִי דַּרְכּוֹ*, 1, דֶּרֶךְ אַגַּב, אַגַּב אוֹרְחָא: "וּלְפִי דַרְכֵּנוּ לָמַדְנוּ שֶׁהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה (בְּסֻכּוֹת) לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (סוכה ב א). "לְפִי דַרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ וְכוּ׳" (עדיות ב ג). 2, לַהֲנָאָתוֹ, לִצְרָכָיו: "הֲרֵי זָהִיר מִן הַיּוֹעֵץ לְפִי דַרְכּוֹ" (סנהדרין עו:).

— כְּדַרְכּוֹ*, 1, לְפִי מִנְהָגוֹ, כְּפִי שֶׁהוּא רָגִיל לִנְהֹג: "קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ בְּקַרְדֹּם אוֹ בְּמַגָּל וּבִמְגֵרָה וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה" (שבועות ד ו). "יוֹשֵׁב לוֹ כְּדַרְכּוֹ וּמְסַפֵּר בְּנַחַת" (ביאליק, יונה החייט). 2, בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, בַּדֶּרֶךְ הַמְקֻבֶּלֶת: "הַשּׂוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ, יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ" (בבא מציעא ג ב) [ולהפך:]

— שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ*, שֶׁלֹּא כַּנָּהוּג, בְּדֶרֶךְ בִּלְתִּי־טִבְעִית: "(הִשְׁתַּחֲוָאָה) אַחַת לִכְדַרְכָּהּ וְאַחַת שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ" (סנהדרין סג.). "נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ פְּסוּלָה לִכְהֻנָּה" (יבמות נט.). "אִם נְעוּלָה בִּפְנָיו הַדֶּלֶת, הוּא נִדְחָק וְנִכְנָס דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן – מַה לּוֹ כְּנִיסָה כְּדַרְכָּהּ אוֹ שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ, הַיְנוּ הָךְ!" (מנדלי מו״ס, רכא).

— לִכְדַרְכּוֹ*, לְפִי הַמְקֻבָּל: "אַחַת לִכְדַרְכָּהּ וְאַחַת שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ" (סנהדרין סג.). "וּמִכָּל נָהֳגוֹ שֶׁל עוֹלָם לִכְדַרְכּוֹ" (הזז, יעיש ג 40).

— כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ° [שאול מן תהלים עז יד: „אלהים, בקודש דרכך"; על־פי רוב בדרך־הלצה] כְּמִנְהָגוֹ תָּמִיד: "וְהִצְהִיל לְבוֹתֵיהֶם שֶׁל חָתָן וְכַלָּה בְּסִפּוּרֵי גּוּזְמָאוֹתָיו כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ" (עגנון, כלה חי).

— דֶּרֶךְ־אַגַּב°, בְּדֶרֶךְ־אַגַּב°, אַגַּב־אוֹרְחָא, כִּלְאַחַר־יָד, בְּהִזְדַּמְּנוּת זֹאת: "רָצִיתִי לְהַרְאוֹת דֶּרֶךְ־אַגַּב אֵיךְ הַמִּנְהָג אֶצְלֵנוּ לְהַטְעוֹת אֶת הַקָּהָל" (אחד העם, קצו). "מֵסִיחַ לְפִי תֻמּוֹ כִּלְאַחַר־יָד וּבְדֶרֶךְ־אַגַּב" (ברנר, א 67). "הַלָּלוּ אֵינָם בָּאִים לִשְׁמָם אֶלָּא בְּהַבְלָעָה וְדֶרֶךְ אַגַּב" (ביאליק, הלכה ואגדה). "הִיא אֶת חוֹמַת הָאָרֶץ וְהַלְאֹם דֶּרֶךְ אַגַּב בָּנְתָה לְמַעֲשֶׂה" (אלתרמן, הטור א 425).

— דֶּרֶךְ־אֶרֶץ*, 1, נִימוּסִים, מִנְהָגִים מְקֻבָּלִים, הִתְנַהֲגוּת נָאָה וּמִתּוֹךְ כָּבוֹד: "לִמְּדָה תוֹרָה דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם דָּבָר לַחֲבֵרוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קוֹרְאֵהוּ" (יומא ד:). "שֶׁיִּתְנַהֲגוּ עִמָּהֶם הָאֶזְרָחִים בְּכָל מָקוֹם בְּכָבוֹד וּבְדֶרֶךְ־אֶרֶץ" (אחד העם, קסט). 2, עֵסֶק, מְלָאכָה, אֻמָּנוּת: "יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אבות ב ב). 3, [בלשון נקייה] בְּעִילָה, הִזְדַּוְּגוּת (עירובין ק:). 4, שֵׁם מַסֶּכֶת קְטַנָּה הַמְצֹרֶפֶת לְסֵדֶר נְזִיקִין בְּתַלְמוּד בַּבְלִי וְתָכְנָהּ מִדּוֹת וּמִנְהָגִים טוֹבִים: הַמַּסֶּכֶת מֻחְלֶקֶת לְ"דֶרֶךְ אֶרֶץ־רַבָּה", "דֶּרֶךְ־אֶרֶץ זוּטָא" וּ"פֶרֶק הַשָּׁלוֹם".

— דֶּרֶךְ־הַיָּחִיד*, מַעֲבָר הַשַּׁיָּךְ לְאָדָם פְּרָטִי, מַעֲבָר פְּרָטִי (לְהַבְדִּיל מִן "דֶּרֶךְ הָרַבִּים"): "דֶּרֶךְ הַיָּחִיד אַרְבַּע אַמּוֹת, דֶּרֶךְ הָרַבִּים שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת" (בבא בתרא ו ז).

— דֶּרֶךְ יְשָׁרָה*, דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר°, הִתְנַהֲגוּת טוֹבָה וְנָאָה: "אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם?" (אבות ב א).

— דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ, 1, דֶּרֶךְ רָאשִׁית, דֶּרֶךְ שֶׁעוֹבְרֵי־דְרָכִים וּכְלֵי־רֶכֶב רַבִּים עוֹבְרִים בָּהּ: "דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ, לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול, עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ" (במדבר כ יז). "דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר (בְּרֹחַב)" (בבא בתרא ו ז). "שְׁבִיל צַר שֶׁכְּבָשׁוּהוּ בְּנֵי הַכְּפָרִים, רָחוֹק מִדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ" (מנדלי מו״ס, רלא). "אָנוּ בְּדֶרֶךְ־הַמֶּלֶךְ וְרוּחַ מְנַשֵּׁב בָּאִילָנוֹת הַנְּטוּעִים לִשְׁנֵי צִדֵּי הַדֶּרֶךְ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יב). "הִנִּיחוּ דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ וְהָלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת" (עגנון, כלה ל). 2 ° [בהשאלה] מֶרְחָב, רְוָחָה, מַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹפֶשׁ־פְּעֻלָּה: "כִּי הַדֶּרֶךְ הַחֲדָשָׁה הַזֹּאת הִיא הִיא גַּם דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ שֶׁל הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי" (ביאליק, לזכר בן־ציון). הַמִּפְעָל הִתְפַּתֵּחַ וְיָצָא לְדֶרֶךְ־הַמֶּלֶךְ.

— דֶּרֶךְ־נָשִׁים (בראשית לא לה), יְמֵי הַוֶּסֶת שֶׁל אִשָּׁה.

— דֶּרֶךְ־הָעוֹלָם*, מִנְהַג הַבְּרִיּוֹת: "דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, בַּעֲלֵי־דִינִין הוֹלְכִין אֵצֶל דַּיָּן" (במדבר רבה יח).

— דֶּרֶךְ־עֹנֶג° [בדימוי אל "דרך־אגב"], כְּמִנְהַג עוֹנֵג וּמְאַהֵב: "וְכִי סְבוּרִים אַתֶּם, כִּי אֲהַבְתִּי אֲשֶׁר אֲהַבְתִּי אֶת בְּחִירַת לְבָבִי עֲשׂוּיָה הָיְתָה לַהֲנִיאֵנִי חַס וְשָׁלוֹם מִלֶּאֱכֹל דֶּרֶךְ־עֹנֶג בְּתַאֲוַת־עֵינַיִם חֲמוּדוֹתֵיהֶן שֶׁל שְׁאָר בְּנוֹת־הַצֹּאן?" (שלונסקי, תרי קולא 78).

— דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן*, דֶּרֶךְ בִּלְתִּי־יְשָׁרָה, עֲקִיפִין: "כָּל מִן הַצַּד דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן הִיא" (בבא בתרא ק). "הִתְחִיל הוּא לָגֶשֶׁת אֶל הָעִנְיָן בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן קְצָת" (ברנר, א 150). "וְעַל כָּל עֲגָלָה מְשָׂרֶכֶת דַּרְכָּהּ בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים מה).

— דֶּרֶךְ צְלֵחָה!° [על־פי ירמיה יב א] [ברכה ליוצא לדרך] לֵךְ וְהַצְלַח!

— דֶּרֶךְ קְצָרָה*, בְּקִצּוּר, בְּלָשׁוֹן קְצָרָה: "לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ דֶּרֶךְ קְצָרָה" (חולין סג:).

— דֶּרֶךְ־הָרַבִּים*, מַעֲבָר פָּתוּחַ לַכֹּל [ראה לעיל דֶּרֶךְ־הַיָּחִיד]

— אֵם־הַדֶּרֶךְ, פָּרָשַׁת־דְּרָכִים, מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת שֶׁל־דְּרָכִים אֲחָדוֹת: "כִּי־עָמַד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים" (יחזקאל כא כו). "עַל אֵם־הַדֶּרֶךְ... כָּרַע נָפַל אָבִי" (ביאליק, אבי).

— הוֹצָאוֹת־הַדֶּרֶךְ°, הוֹצָאַת־דְּרָכִים* (ירושלמי שקלים מו ב), כֶּסֶף שֶׁמּוֹצִיא אָדָם הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ: דְּמֵי־נְסִיעָה, כַּלְכָּלָה, לִינָה.

— יְשַׁר־דֶּרֶךְ, אָדָם יָשָׁר וְתָמִים הַנּוֹהֵג בֶּאֱמֶת וּבְיֹשֶׁר: "וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יְשַׁר־דָּרֶךְ" (תהלים כט כז). "סוֹד אֱמֶת וּבִינָה לְיִשְׁרֵי דֶרֶךְ" (מגילת ההודיות ב 10).

— עוֹבֵר־דֶּרֶךְ, הֵלֶךְ, עוֹבֵר־אֹרַח: "הֲלֹא שְׁאֶלְתֶּם עוֹבְרֵי דֶרֶךְ" (איוב כא כט). "מִתְיָרֵא הָיִיתִי שֶׁמָּא יַפְסִיקוּ בִּי עוֹבְרֵי־דְרָכִים" (ברכות ג.).

— תְּמִים־דֶּרֶךְ, יְשַׁר־דֶּרֶךְ, צַדִּיק וְתָמִים: "אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ, הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת ה׳" (תהלים קיט א). "וְהַנְּבוֹנִים וְהַיֹּדְעִים תְּמִימֵי הַדֶּרֶךְ" (מגילת הסרכים 1 אב).

— לֹא־דֶרֶךְ, שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲבָר וּדְרָכִים: "וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ" (תהלים קז מ). "תָּעָה בִּישִׁימוֹן לֹא־דֶרֶךְ לְהַשְׂמְאִיל וּלְהֵימִין" (ביאליק, שירה יתומה).

— הוֹלְכֵי־דְרָכִים* (סוכה כו.), הַיּוֹצְאִים לִדְרָכִים רְחוֹקוֹת.

— יוֹצֵא־דְרָכִים* (מכילתא בוא ז), נוֹסֵעַ לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה.

— פָּרָשַׁת־דְּרָכִים* (סוטה כא.), מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת שֶׁל דְּרָכִים אֲחָדוֹת, אֵם־הַדֶּרֶךְ: "עַל כָּל פָּרָשַׁת־דְּרָכִים וּלְיַד כָּל רֹאשׁ נְתִיבוֹת" (ביאליק, אבי).

– קְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ* [עַל־פִּי הארמית: "קפצה ליה ארעא", סנהדרין צה.] הִתְכַּוְּצוּת הַדֶּרֶךְ וְקִצּוּרָהּ בְּדֶרֶךְ נֵס [גם בהשאלה ובלשון־גוזמה]: "מָר רַב נַטְרוֹנַאי גָּאוֹן זצ"ל בִּקְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ בָּא אֲלֵיהֶם מִבָּבֶל" (אוצר הגאונים, חגיגה טו). "מֵאָז הֶרְאוּ הַצִּיּוֹנִים הַחֲדָשִׁים אֶת כֹּחָם בִּקְפִיצַת הַדֶּרֶךְ, בְּעָבְרָם בְּיוֹם אֶחָד מִצִּיּוֹן עַד אַפְרִיקָא הַמִּזְרָחִית" (אחד העם, שלה). "נַגִּיעַ שְׁנֵינוּ בִּקְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ לָאֶלֶף הַשִּׁשִּׁי" (ברקוביץ, תרי' טוביה קסח). [וראה עוד ערך קְפִיצָה]

– תְּפִלַּת־הַדֶּרֶךְ*, תְּפִלָּה מְיֻחֶדֶת שֶׁיְּהוּדִי יְרֵא־שָׁמַיִם מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי צֵאתוֹ לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה: "כָּל הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ" (ברכות כט:).

– הָלַךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ (יהושע כג יד), מֵת, נִפְטַר.

– לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ [שאול מן מלכים ב ו יט, ושם כפשוטו], לֹא כָּךְ יֵשׁ לִנְהֹג, יֵשׁ לְשַׁנּוֹת אֶת דֶּרֶךְ הַפְּעֻלָּה.

– אֵינוֹ דֶּרֶךְ*, אֵין מַעֲשֶׂה זֶה נָאֶה, אֵין זֶה הוֹגֵן: "אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵינוֹ דֶּרֶךְ – מֹשֶׁה שֶׁנִּצְטַעֵר בַּמִּשְׁכָּן יְהֵא עוֹמֵד מִבַּחוּץ, וַאֲנִי עוֹמֵד מִבִּפְנִים" (תנחומא כיבר ויקרא א).

– דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי* (תוספתא שבת ו–ז א), כִּנּוּי לְמִנְהָגִים וְלֶאֱמוּנוֹת טְפֵלוֹת שֶׁל עַמִּים עוֹבְדֵי־אֱלִילִים.

– מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם*, כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל הַשָּׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת: "וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית (בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה)... וְשׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם" (שביעית ד ג). הֶחְלַטְתִּי לְהַעֲלִים מִמֶּנּוּ אֶת פְּרָטֵי הָעִנְיָן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

– אָכַל מִפְּרִי דַּרְכּוֹ, שֻׁלַּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ, קִבֵּל מַה שֶּׁהִגִּיעַ לוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו: "וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם, וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ" (משלי א לא).

– הָלַךְ בְּדֶרֶךְ פְּלוֹנִי (מלכים א טו כו), עָשָׂה כְּמַעֲשָׂיו, נָהַג כָּמוֹהוּ.

– הִשְׁחִית אֶת דַּרְכּוֹ, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, נָהַג בְּרִשְׁעוּת: "כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ" (בראשית ו יב).

– נָתַן דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ, שִׁלֵּם לוֹ כְּמַעֲשָׂיו: "לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע, לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ" (מלכים א ח לב).

א. **דַּרְכּוֹן**° ז' [מן דֶּרֶךְ] פַּסְפּוֹרְט, תְּעוּדַת־מַסָּע הַנִּתֶּנֶת עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה לְאֶזְרָח וְהַמַּקְנָה לוֹ זְכוּת לָצֵאת לַאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת וְלָשׁוּב לְמוֹלַדְתּוֹ. – [דַּרְכּוֹן־, דַּרְכּוֹנִים, דַּרְכּוֹנֵי־]

ב. **דַּרְכּוֹן*** ז' [במקרא: אֲדַרְכּוֹן, עזרא ח כז; יוונית: dareikos] שֵׁם מַטְבֵּעַ פַּרְסִי עַתִּיק – שֶׁל זָהָב אוֹ כֶּסֶף: "מְצָרְפִין שְׁקָלִים לְדַרְכּוֹנוֹת מִפְּנֵי מַשּׂוֹי הַדֶּרֶךְ" (שקלים ב א). – [דַּרְכּוֹנוֹת]

דַּרְכִּיָּה° נ' [מן דֶּרֶךְ] תַּחֲנַת־מִשְׁמָר בְּדֶרֶךְ אוֹ עַל גֶּשֶׁר לִגְבִיַּת מַס־דְּרָכִים: "וְשָׂם דַּרְכִּיּוֹת שְׁתַּיִם לִגְבּוֹת מֶכֶס מִכָּל עוֹבֵר הַגֶּשֶׁר בְּרֶכֶב וָסוּס" (עגנון, אלו שצו). – [דַּרְכִּיַּת־, דַּרְכִּיּוֹת]

דַּרְכְּמוֹן ז' 1. [ראה ב. דַּרְכּוֹן] שֵׁם מַטְבֵּעַ־זָהָב פַּרְסִי עַתִּיק. (עזרא ב כט). נִקְרָא גַּם "אֲדַרְכְּמוֹן", "אֲדַרְכּוֹן", "דַּרְכּוֹן". 2° [יוונית: drachme] שֵׁם מַטְבֵּעַ יְוָנִי. 3° [בבתי־מרקחת] יְחִידַת־מִשְׁקָל קְטַנָּה (Drachma), שְׁמִינִית שֶׁל אוּנְקִיָּה, 3.732 גְּרַם. – [דַּרְכְּמוֹן־, דַּרְכְּמוֹנִים גם דַּרְכְּמוֹנוֹת]

דַּרְכְּמוֹנִית° נ' [על־שום דמיון הפרי למטבעות] צֶמַח־שָׂדוֹת חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, פֵּרוֹתָיו פְּחוּסִים וְדוֹמִים לְמַטְבְּעוֹת אוֹ לְכַפְתּוֹרִים (Tordylium). – [דַּרְכְּמוֹנִיּוֹת]

דרם [מן דָּרוֹם]

~ הִפְ' **הִדְרִים***, 1*, פ"ע פָּנָה דָרוֹמָה, הָלַךְ לְצַד דָּרוֹם: "הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יַדְרִים" (בבא בתרא כה:). "רָאשִׁיתֵנוּ בְּדֶרֶךְ חֶבְרוֹן הַמַּדְרֶמֶת מִשַּׁעַר יָפוֹ" (שלו, אלוהי פז). 2° פ"י הִפְנָה לְצַד דָּרוֹם: הַנֶּהָג הִדְרִים אֶת מְכוֹנִיתוֹ לַכְּבִישׁ הַפּוֹנֶה דָּרוֹמָה. – [לְהַדְרִים, מַדְרִים, יַ־]

~ הָפְ' **הֻדְרַם***, הָפְנָה דָרוֹמָה, נִקְבַּע בְּצַד דָּרוֹם: "אֵין מְבִיאִין אֶת הָעֹמֶר אֶלָּא מִן הַשָּׂדוֹת הַמֻּדְרָמוֹת [= משופעות לצד דרום] שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (מנחות פה:). הַכְּבִישׁ הֻדְרַם בְּצֹמֶת. – [מֻדְרָם, יֻדְרַם]

דְּרָמָה° נ' [יוונית: drama פעולה] 1. מַחֲזֶה, יְצִירָה סִפְרוּתִית כְּתוּבָה בְּצוּרַת שִׂיחוֹת, הַנּוֹתֶנֶת בִּטּוּי אָמָּנוּתִי לַעֲלִילָה מְרֻכֶּזֶת וְרַבַּת־מְתִיחוּת, שֶׁעִקָּרָהּ הִתְנַגְּשׁוּת הַנְּפָשׁוֹת הַפּוֹעֲלוֹת בְּכֹחוֹת מִתְנַגְּדִים שׁוֹנִים. רַב הַדְּרָמוֹת נוֹעֲדוּ לְהַצָּגָה עַל הַבָּמָה לִפְנֵי קְהַל צוֹפִים. סוּגֵי הַדְּרָמָה הַחֲשׁוּבִים: טְרָגֶדְיָה, דְּרָמָה (בַּמּוּבָן הַמְּצֻמְצָם), קוֹמֶדְיָה, אוֹפֶּרָה וְעוֹד. 2. (בהשאלה) מְאֹרָע רַב־זַעֲזוּעִים אוֹ הַפְתָּעוֹת: בָּרְחוֹב הִתְחוֹלְלָה דְּרָמָה אֱנוֹשִׁית מַחֲרִידָה. – [דְּרָמַת־, דְּרָמוֹת]

– **דְּרָמָטִיזַצְיָה**° נ' הַמְחָזָה, עִבּוּד סִפּוּר אוֹ כָּל יְצִירָה סִפְרוּתִית לִדְרָמָה.

– **דְּרָמָטִיקָן**° ז' סוֹפֵר הַכּוֹתֵב דְּרָמוֹת.

– **דְּרָמָתִי**° ת' 1. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיסוֹד הַדְּרָמָה, שֶׁנִּכְתַּב בְּצוּרַת חִזָּיוֹן. 2. מַרְעִישׁ, מוֹתֵחַ וּמַפְתִּיעַ: יְשִׁיבַת דְּרָמָתִית שֶׁל הַכְּנֶסֶת.

– **דְּרָמָתִיּוּת**° נ' יְסוֹדָהּ שֶׁל הַדְּרָמָה, מְתִיחוּת רַבָּה: דְּרָמָתִיּוּת רַבָּה בַּתֵּאוּר שֶׁהֶעֱלָה הַסּוֹפֵר.

דְּרָמָטוּרְגְיָה° נ' [יוונית: dramatourgia] מַחֲזָאוּת. 1. תּוֹרַת הַדְּרָמָה, חֲקִירָהּ וּמִבְנֶהָ שֶׁל יְצִירָה דְּרָמָתִית. 2. מִכְלוֹל הַיְצִירוֹת הַדְּרָמָתִיּוֹת שֶׁל סוֹפֵר אוֹ שֶׁל תְּקוּפָה. 3. יִעוּץ אָמָּנוּתִי בְּהַנְהָלַת תֵּאַטְרוֹן.

– **דְּרָמָטוּרְג**° ז' 1. מַחֲזַאי, מְחַבֵּר דְּרָמוֹת. 2. יוֹעֵץ אָמָּנוּתִי בְּנִהוּל תֵּאַטְרוֹן.

דַּרְמַסְקִין* ז' [אולי מן דַּמֶּשֶׂק; יוונית: damaskenon] אֶחָד מִמִּינֵי הַשְּׁזִיפִים שֶׁגָּדְלוּ בְּדַמֶּשֶׂק (ירושלמי שבת ד א). – [דַּרְמַסְקִיּוֹת]

דֶּרֶן* ז' [ארמית: דַּרְנָא] 1*. אֶחָד מִמִּינֵי הַתּוֹלָעִים אוֹ הַקַּרְצִיּוֹת עַל גּוּף בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ בְּקִרְבֵיהֶם (חולין סז), אוֹ מִמִּינֵי הָעָשׁ בַּבְּגָדִים, בָּעֵצִים וְכוּ' (שבת עה). 2°. אַחַת הַצּוּרוֹת שֶׁל זַחֲלֵי הַחֲרַקִּים: לַדֶּרֶן שְׁלֹשָׁה זוּגוֹת רַגְלַיִם קְצָרוֹת. הַגּוּף עָבֶה, רַךְ, גְּלִילִי וְכָפוּף בְּמִקְצָת. דְּרָנִים מְצוּיִים בְּעִקָּר בֵּין חִפּוּשִׁיּוֹת, וְהֵם סִימָן מֻבְהָק לְחִפּוּשִׁיּוֹת־הַזֶּבֶל. – [דֶּרֶן־, דְּרָנִים, דִּרְנֵי־]

דרן 2

דָּרֶן, דּוֹרֶן ז' [במקום דוֹרוֹן] דּוֹרוֹן, שַׁי, מַתָּנָה: "אֶת תּוּשִׁיָּתִי לִי שֵׁם דֹּרֶן – אֶצְבַּע קְטַנָּה עִם צִפֹּרֶן" (ביאליק, יש לי גן). – [דְּרָנִים, דָּרְנֵי־]

דֶּרֶס° ז׳ [מן דְּרִיסָה] דְּרִיסָה, טֶרֶף: ״הִשְׁחִיז צִפָּרְנַי אֱלֵי חֵנֶק, אֶל דֶּרֶס״ (ברתיני, שביל 135). — [דֶּרֶס־]

דרס [ארמית: דְּרַס; ערבית: דָּרַשׂ]

~ פָּע׳ **דָּרַס** * פ״י 1*, דָּרַךְ, רָמַס: ״מִי שֶׁיָּשַׁב בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אֶחָד וְדָרַס עַל בְּגָדָיו״ (טהרות ה ז). 2°, עָלָה וּמָחַץ: הַמְּכוֹנִית דָּרְסָה אֶת הוֹלֵךְ־הָרֶגֶל. 3*, טָרַף, שִׁסַּע אֶת טַרְפּוֹ בְּצִפָּרְנָיו אוֹ בְּשִׁנָּיו: ״וּבָא אֲרִי וְדָרַס (אֶת הָעֵדֶר)״ (בבא מציעא מא.). ״כָּל עוֹף הַדּוֹרֵס—טָמֵא״ (חולין ג ו). 4*, כָּבַשׁ, דָּרַךְ פֵּרוֹת לַעֲשׂוֹתָם גּוּשׁ אֶחָד: ״בְּדוֹרֵס לִיטְרָא קְצִיעוֹת עַל־פִּי הַכַּד״ (תרומות ד י). 5*, לָחַץ וְדָחַק אֶת הַסַּכִּין בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת בְּהֵמָה תַּחַת לְהַעֲבִירָהּ לְכָאן וּלְכָאן (חולין כ:). 6*, תָּחַב מַאֲכָל אֶל פִּי בְּהֵמָה בְּכֹחַ: ״אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל וְלֹא דוֹרְסִין, אֲבָל מַלְעִיטִין״ (שבת כד ג). —[לִדְרֹס אֶת־, עַל־; דּוֹרֵס, יִדְרֹס]

~ נִפ׳ **נִדְרַס** *, 1*, נִרְמַס, נִדְרַךְ: ״סִימָן הֶעָשׂוּי לִדָּרֵס לָא הָוֵי סִימָן״ (בבא מציעא כב:). ״וְהַחֵפֶץ נָמוֹךְ וְנוֹחַ לִדָּרֵס״ (רש״י בבא מציעא כב:). ״עַד מְהֵרָה נִדְרְסָה בְּגִבְעוֹ... רְצוּעָה דַּקָּה, שְׁבִיל קָטָן שֶׁנִּמְתַּח בֵּין הַדְּשָׁאִים״ (ביאליק, החצוצרה א). 2°, נִמְחַץ: הָאִישׁ נִדְרַס עַל־יְדֵי הָרַכֶּבֶת. 3^, נִטְרַף בְּצִפָּרְנֵי חַיָּה: ״שֶׁנִּדְרְסָה (בְּהֵמָה) בִּידֵי חַיָּה״ (רמב״ם שחיטה יא א). [ובהשאלה:] ״נָשִׁים מָרוֹת נֶפֶשׁ... מוּכָנוֹת לִדְרֹס וּלְהִדָּרֵס״ (ביאליק, אלמנות). —[לְהִדָּרֵס, נִדְרַס, יִדָּרֵס]

~ פִּע׳ **דֵּרֵס**° פ״י דָּרַךְ בְּכֹחַ, דָּשׁ: ״וְכַף רַגְלוֹ הָאַחַת מְדָרֶסֶת אֶת הַגַּז (בַּמְּכוֹנִית)״ (קובנר, פנים 97). —[לְדָרֵס, מְ־, יְ־]

— **אַסְקֻפָּה הַנִּדְרֶסֶת***, מִפְתָּן שֶׁהַכֹּל דּוֹרְכִים וְרוֹמְסִים אוֹתוֹ: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהוּא מִרְמָס לַכֹּל — ראה אַסְקֻפָּה.

דְּרָסָה° נ׳ [מן דרס, דָּרַס 5] דְּחִיקַת הַסַּכִּין אֶל צַוַּאר הַבְּהֵמָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָתָהּ, וְלֹא הַעֲבָרָה בְּנַחַת הָלוֹךְ וָשׁוֹב (״הוֹלָכָה וַהֲבָאָה״); הַתָּזַת הַקָּנֶה וְהַוֶּשֶׁט בְּבַת אַחַת (חולין ט.). — [דְּרָסַת־, דְּרָסוֹת]

דְּרַסְטִי◊ ת׳ [מיוונית: drastikos פעיל] נִמְרָץ, תַּקִּיף, עַז וּמָהִיר בִּפְעֻלָּתוֹ: הָרוֹפֵא נָתַן לַחוֹלֶה רְפוּאָה דְּרַסְטִית. הַמִּשְׁטָרָה נָקְטָה אֶמְצָעִים דְּרַסְטִיִּים לִמְנִיעַת הָעֲבַרְיָנוּת. — [דְּרַסְטִית, דְּרַסְטִיִּים, דְּרַסְטִיּוֹת]

דְּרָקוֹן* ז׳ [יוונית: drakon] 1* [במיתולוגיה היוונית] נָחָשׁ אַגָּדִי בַּעַל רָאשִׁים אֲחָדִים הַיּוֹרֵק מִלֹּעוֹתָיו אֵשׁ קַטְלָנִית. נִזְכַּר בַּתַּלְמוּד (עבודה זרה ג ג). 2°, כִּנּוּי לִקְבוּצַת כּוֹכָבִים בַּחֲצִי הַצְּפוֹנִי שֶׁל כִּפַּת־הַשָּׁמַיִם, בֵּין הַדֻּבָּה הַגְּדוֹלָה וּבֵין הַדֻּבָּה הַקְּטַנָּה. — [דְּרָקוֹנִים]

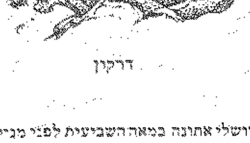
דרקון

דְּרָקוֹנִי◊ ת׳ [על־שם Drakon, אחד ממושלי אתונה במאה השביעית לפני מניין האומות, שגזר גזירות קשות ביותר על האזרחים] קָשֶׁה וְחָמוּר בְּיוֹתֵר, אַכְזָרִי: הֶעָרִיץ נָקַט אֶמְצָעִים דְּרָקוֹנִיִּים נֶגֶד הַמִּתְמָרְדִים. — [דְּרָקוֹנִית, דְּרָקוֹנִיִּים, דְּרָקוֹנִיּוֹת]

דרר [מן א. דְּרוֹר]

~ פִּע׳ **דֵּרֵר**^ פ״י קָרָא דְּרוֹר, שִׁחְרֵר: ״גָּאַלְתָּ עַמְּךָ בְּנֵבֶל קַתְרוֹס, דֵּרַרְתָּם וְהִבְרַרְתָּם כְּסֹלֶת לָרֹס״ (טוב עלם, אלהים, סידור 711). — [לְדָרֵר, דּוֹרֵר, יְדָרֵר]

~ הִפ׳ **הִדְרִיר**^ פ״י קָרָא דְּרוֹר, שִׁחְרֵר, הוֹצִיא לַחָפְשִׁי: ״אִם דָּמַם דְּווֹנוֹ — יַדְרִירֵנוּ״ (ינאי קמא). ״מַשְׁבִּי הַדְּרִירָם וְהַכֹּל יוֹדוּךָ״ (פיוטים, סידור 633). ״אִם אָנוּ מְדַבְּרִים וְהָאִלְּמוּת תּוֹקֶפֶת אוֹתָנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהַדְרִיר אֶת הַדִּבּוּר״ (הרב קוק, אורות א ו). ״הַשָּׁנָה מַדְרִירָה תִּינוֹקוֹת מֵאֲבוֹתֵיהֶם וְרַבּוֹתֵיהֶם, אֲסִירִים — מְסוֹהֲרֵיהֶם״ (טברסקי, לפידים 53). — [לְהַדְרִיר אֶת־, מַדְרִיר, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻדְרַר**^, שֻׁחְרַר: ״מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מְנָת כֵּן יְצָאתֶם מְדֹרָרִים״ (אנכי, יוצר לשבועות). ״הֻדְרְרָה עֶגְלָה מְלֻמָּדָה מִלְּדוּשׁ״ (ינאי שסג). ״וְקֻטַּל לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים וְהוֹצִיאָם בִּפְדוּת מְדֹרָרִים״ (פיוטים, סידור 687). — [מְדֹרָר, יְדֹרַר]

א. **דְּרָרָא***, **דְּרָרָה**^ נ׳ [ארמית, קרוב אל דרדר, גרר; לפי התרגום באסתר ד ז: ״ואת פרשת הכסף״ — ״וית דררא דממון״] פָּרָשָׁה, עֵסֶק: ״דְּרָרָא דְטֻמְאָה מִדְּאוֹרַיְתָא״ (חגיגה כא:). ״כִּי הָיָה דְּרָרוֹת בֵּינוֹ וּבֵינוֹ״ (תשובות הגאונים). ״אֵין לְהַחֲנוּנֵי שׁוּם דְּרָרָה בְּהַפָּרוֹת הַלָּלוּ״ (לבוש, חושן משפט). ״אֲנִי... בָּא אֲלֵיכֶם בְּבַקָּשָׁה שֶׁאֵין בָּהּ שׁוּם יְגִיעָה וְשׁוּם הוֹצָאָה וְשׁוּם דְּרָרָא״ (בורלא, עקביה 163) [רווח בייחוד הצירוף:]

— **דְּרָרָא דְמָמוֹנָא***, עִנְיְנֵי כְּסָפִים, טַעֲנָה אוֹ תְּבִיעָה בְּעִנְיְנֵי מָמוֹן [ובהשאלה] נֶזֶק, הֶפְסֵד: ״דְּאִיכָּא [שֶׁיֵּשׁ] דְּרָרָא דְמָמוֹנָא״ (בבא מציעא ב:). ״לְמַעֲשֶׂה זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה בָּם בְּלִי דְּרָרָא דְמָמוֹנָא מִכִּיסָם״ (מנדלי מו״ס, רגד). ״הִנֵּה עוֹד גָּרַם לָנוּ פָּשׁוּט דְּרָרָא דְמָמוֹנָא וּמַכְאוֹבִים וְיִסּוּרִים״ (ביאליק, אגרות ב קסא). ״מַה לֹּא יַעֲשׂוּ בְּנֵי אָדָם בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דְּרָרָא דְמָמוֹנָא״ (יהודה שטינברג, מו).

ב. **דְּרָרָה**^ נ׳ [מן א. דְּרוֹר] דְּרוֹר, חֹפֶשׁ: ״צֵא מִכְּלִיאָה לִדְרָרָה״ (ינאי ה). — [דְּרָרַת־]

דרש [אוגריתית: דרש; ארמית: דְּרַשׁ; ערבית: דָּרַשׂ]

~ פָּע׳ **דָּרַשׁ** פ״י 1, תָּבַע, בִּקֵּשׁ דָּבָר בְּתֹקֶף: ״וּמָה ה׳ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ״ (מיכה ו ח). ״וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ״ (יחזקאל לג ו). ״וְהֵן דּוֹרְשׁוֹת תַּפְקִידָן וְתוֹבְעוֹת הֵן בַּעַל״ (ביאליק, למי אבן). 2, שָׁאַל, חָקַר, בָּחַן: ״וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב״ (דברים יג טו). 3, חִפֵּשׂ: ״כִּי תְבַקֵּשׁ לַעֲוֹנִי וּלְחַטָּאתִי תִדְרוֹשׁ״ (איוב י ו). 4, הָגָה, לָמַד, חָקַר: ״כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת־תּוֹרַת ה׳״ (עזרא ז י). 5*, בֵּאֵר וּפֵרֵשׁ אֶת הַכְּתוּבִים עַל־דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ וְהָאַגָּדָה: ״לִקְרוֹת אַתְּ יוֹדֵעַ, לִדְרֹשׁ אִי אַתְּ יוֹדֵעַ״ (ירושלמי עבודה זרה כד ב). ״רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי הָיָה דוֹרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה״ (קידושין כב:). ״מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לִדְרֹשׁ עַל כָּל קוֹץ וָקוֹץ תִּלֵּי־תִלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת״ (עירובין כא:). 6°, נָאַם, הִרְצָה דְּרָשָׁה תּוֹרָנִית: הָרַב דָּרַשׁ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִכְבוֹד הֶחָג. הַנַּעַר בַּר־הַמִּצְוָה דָּרַשׁ דְּרָשָׁה. 7, [דרש אל־, ב־] פָּנָה אֶל־ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עֶזְרָה: ״אוּלָם אֲנִי אֶדְרֹשׁ אֶל־אֵל״ (איוב ה ח). ״דִּרְשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים״ (ישעיה ח יט). ״הַמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם הֹלְכִים לִדְרוֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב?״ (מלכים ב א ג). הַחוֹלֶה בָּא אֶל הָעִיר הַגְּדוֹלָה לִדְרֹשׁ בָּרוֹפְאִים. 8, [דרש בעד־] הִתְפַּלֵּל לְטוֹבַת־: ״דְּרָשׁ־נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־ה׳ כִּי... מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָם עָלֵינוּ״ (ירמיה כא ב). — [לִדְרֹשׁ (עזרא י טז: לְדַרְיוֹשׁ), דּוֹרֵשׁ, יִדְרֹשׁ]

~ נפ׳ נִדְרַשׁ, 1. נִתְבַּע: ״אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם... אַל־תֶּחֶטְאוּ בַיֶּלֶד, וְלֹא שְׁמַעְתֶּם, וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ״ (בראשית מב כב). הָאִישׁ נִדְרַשׁ לְשַׁלֵּם אֶת חוֹבוֹ. 2. נֶעְתַּר, נַעֲנָה, נִמְצָא לְמִי שֶׁדָּרַשׁ אוֹתוֹ: ״נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ, נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי״ (ישעיה סה א). ״ר׳ שִׁמְעוֹן נִדְרַשׁ לְבַקָּשָׁתוֹ וְהָיָה מוּכָן לְהַרְחִיק נְדוֹד״ (סוקולוב, אישים 10). 3*. הֻסְבַּר, הִתְבָּאֵר, פֹּרַשׁ: ״בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת״ (ספרא, פתיחה א). ״לוֹמְדִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵן נִדְרָשׁוֹת בַּחֲדָרִים״ (אחד העם, קצט). ״הַפְּסוּקִים... סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, נִדְרָשִׁים לְכַמָּה פָּנִים״ (ברנר, ב 54). 4° [נדרש אל־, ל־] נִזְקַק לְ־, טִפֵּל בְּ־: ״יָעַץ לוֹ לְבִלְתִּי לְהִדָּרֵשׁ לִכְתִיבַת רוֹמָנִים״ (ויטלבסקי, תר׳ ילדותי 218). ״וּלְהַלָּן עוֹד אֶדָּרֵשׁ לְפָרָשָׁה זוֹ״ (שם 119). — [לְהִדָּרֵשׁ, נִדְרָשׁ, יִדָּרֵשׁ]

~ הת׳ הִתְדָּרֵשׁ*, נִדְרַשׁ, הֻסְבַּר, פֹּרַשׁ: ״וְלוֹ תְהֵיָה לְאִשָּׁה... מִתְדָּרֵשׁ... אִשָּׁה שֶׁרְאוּיָה לוֹ״ (ירושלמי, כתובות כז ד). ״אִם נָתְנָה עַיִן זוֹ לְהִדָּרֵשׁ, כָּךְ הִיא מִתְדָּרֶשֶׁת״ (עגנון, אלו רעז). — [לְהִתְדָּרֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ פעי׳ דֹּרַשׁ ˆ, נִדְרַשׁ: ״דֹּרַשׁ זֶה חִדֵּשׁ בְּחָדְשׁוֹ״ (קליר, סידור 699). — [מְדֹרָשׁ, יְדֹרַשׁ]

— **דָּרַשׁ אֶת דָּמוֹ**, נִפְרַע מִמֶּנּוּ עַל מַעֲשֵׂה רֶצַח, נָקַם: ״וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ, מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ״ (בראשית ט ה).

— **דָּרַשׁ טוֹב לוֹ** (אסתר י ג), הָיָה טוֹב וְנֶאֱמָן לוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְהֵיטִיב עִמּוֹ.

— **דָּרַשׁ רָעָתוֹ** (תהלים לח יג), הִשְׁתַּדֵּל לְהָרַע לוֹ.

— **דָּרַשׁ שְׁלוֹמוֹ (לִשְׁלוֹמוֹ)**, דָּרַשׁ טוֹב לוֹ, הָיָה נֶאֱמָן לוֹ: ״וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה״ (ירמיה כט ז). ״אֵינֶנּוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה״ (ירמיה לח ד). ״וְלִדְרֹשׁ אִישׁ אֶת שְׁלוֹם אָחִיהוּ״ (מגילת ברית דמשק ו 21).

— **דָּרַשׁ בִּשְׁלוֹמוֹ**°, מָסַר לוֹ דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם, הֶעֱבִיר אֵלָיו אִחוּלֵי כָּל־טוּב: ״דְּרֹשׁ נָא בִּשְׁלוֹם בְּנֵי בֵיתְךָ״ (נוסח מקובל במכתב או בעל־פה).

— **דָּרַשׁ בִּגְנוּתוֹ**°, דִּבֵּר עָלָיו דִּבְרֵי גְּנַאי: ״לְלַגְלֵג בּוֹ וְלִדְרֹשׁ בִּגְנוּתוֹ״ (ביאליק, אריה ה).

— **דָּרַשׁ כְּמִין חֹמֶר***, פֵּרַשׁ דָּבָר עַל־דֶּרֶךְ חִדּוּד אוֹ הֲלָצָה, פִּלְפֵּל בְּדָבָר: ״אָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים: סוֹפְרִים, הַנִּיחוּ לִי וְאֶדְרְשֶׁנָּה כְּמִין חֹמֶר... כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מַעֲשֵׂה בְהֵמָה, כָּךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה״ (סוטה טו־טו:). ״הוּא אוֹהֵב לְדָרְשָׁם כְּמִין חֹמֶר וּלְחַקּוֹתָם״ (ביאליק, אריה ו). ״וּמִיָּד הִתְחִיל דּוֹרֵשׁ כְּמִין חֹמֶר רָאשֵׁי־תֵבוֹת שֶׁל כּוֹס״ (עגנון, אלו קד). ״הַלָּלוּ צָחֲקוּ וְדָרְשׁוּ אֶת הָעִנְיָן כְּמִין חֹמֶר לְדִבְרֵי לֵיצָנוּת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה מז).

— **אֵין לוֹ דּוֹרֵשׁ**, אֵין מִתְעַנְיֵן בּוֹ, הוּא עָזוּב לְנַפְשׁוֹ: ״כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ, צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ״ (ירמיה ל יז). ״פָּגָה הִתְלַהֲבוּתוֹ... לַעֲבוֹדָתוֹ הַחֲדָשָׁה שֶׁאֵין דּוֹרֵשׁ לָהּ וְאֵין מְבַקֵּשׁ״ (ברקוביץ, הראשונים קפט).

— **נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם*** [על־פי חגיגה יד: ושם על דרשת הכתובים, במשמעות דרש 5] אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, מַבְטִיחַ וּמְקַיֵּם.

— **דְּרֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר*** (סוטה מד.), קַבֵּל גְּמוּל עַל טָרְחָתְךָ: ״וְלֹא בְּלִמּוּד וּקְרִיאָה בְּעָלְמָא, עַל־דֶּרֶךְ דְּרֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר״ (מנדלי מו״ס, תלג).

— **אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי** ˆ, טָעוּן עִיּוּן, מִתְבַּקֵּשׁ שֶׁיִּדְרְשׁוּ בּוֹ, נִתָּן לִמְצֹא בוֹ רְמָזִים בִּלְתִּי־מְפֹרָשִׁים: ״וַיִּתְרֹצְצוּ – עַל כָּרְחֲךָ הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, שֶׁסְּתָם מָה הִיא רְצִיצָה זוֹ?״ (רש״י בראשית כה כב). ״הוּא מֵבִין אֶל עֲקִימַת הַחֹטֶם שֶׁאוֹמֶרֶת דָּרְשֵׁנִי״ (מנדלי מו״ס, תלה). ״מִמַּעַל לְטוֹפֶס הַבְּרָכָה רָשׁוּם תַּאֲרִיךְ עִבְרִי מְפֻלָּא הָאוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי״ (ברקוביץ, הראשונים כ).

דְּרָשׁ ˆ ז׳ [מ׳ דרש, דָּרַשׁ 5] 1 ˆ, בֵּאוּר פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא לֹא לְפִי הוֹרָאָתָם הַפְּשׁוּטָה, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל הַרְחָבָה וְתוֹסֶפֶת, פִּלְפּוּל אוֹ אַגָּדָה, לְשֵׁם הַבְלָטַת רַעְיוֹן, אִמְרָה מוּסָרִית אוֹ גַּם הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ מְפֹרֶשֶׁת [להבדיל מן פְּשָׁט]: ״וְכָל הַמּוֹסִיף וּמַאֲרִיךְ בִּדְרָשׁ פָּרָשָׁה זוֹ הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח״ (רמב״ם, חמץ ומצה). 2° [בהשאלה ובנעימת־זלזול] הֶסְבֵּר בִּלְתִּי־מַדָּעִי, דֵּעָה בִּלְתִּי מְבֻסֶּסֶת: ״אֵין זֶה אֶלָּא דְּרָשׁ בִּלְבַד״...

דְּרָשָׁה ˆ נ׳ [מן דרש, דָּרַשׁ 5; ארמית: דְּרָשָׁא* (פסחים סב:)] 1 ˆ, דְּרָשׁ, בֵּאוּר פָּסוּק אוֹ מַאֲמָר בְּדֶרֶךְ שֶׁל פִּלְפּוּל אוֹ אַגָּדָה, וְלֹא כִּפְשׁוּטוֹ, לְשֵׁם הַבְלָטַת רַעְיוֹן מְסֻיָּם אוֹ הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ מְפֹרֶשֶׁת: ״יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו, וְהַדְּרָשָׁה תִּדָּרֵשׁ״ (רש״י שמות ו יא). 2°, הַרְצָאַת דִּבְרֵי תוֹרָה לִפְנֵי קָהָל: דְּרָשַׁת הָרַב בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. דְּרָשַׁת נַעַר בַּר־מִצְוָה. — [דְּרָשַׁת־, דְּרָשׁוֹת, דְּרָשׁוֹת־]

— **מַתְּנוֹת־דְּרָשָׁה**°, [על־פי האידיש] מַתָּנוֹת שֶׁהֶחָתָן מְקַבֵּל מִקְּרוֹבִים וִידִידִים כְּבְיָכוֹל בְּתוֹרַת גְּמוּל עַל דְּרָשָׁתוֹ שֶׁדָּרַשׁ בְּיוֹם שִׂמְחָתוֹ: ״וּתְרֵיסַר כַּפּוֹת קְטַנּוֹת־מֻזְהָבוֹת – מַתְּנַת־דְּרָשָׁה לִזְקֵנֵנוּ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ״ (מנדלי מו״ס, רסג). ״כְּלֵי הַכֶּסֶף וְהַנְּחֹשֶׁת, יְרֻשַּׁת אָבוֹת וּמַתְּנוֹת־דְּרָשָׁה״ (ביאליק, אלמנות).

דַּרְשָׁן* ז׳ [מן דרש, דָּרַשׁ 5] 1*, מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לִדְרֹשׁ וּלְבָאֵר פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא בְּדֶרֶךְ שֶׁל דְּרָשׁ: ״מִשֶּׁמֵּת בֶּן־זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִין״ (סוטה מט:). ״שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן שֶׁהֵן חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְדַרְשָׁנִין״ (פסחים ע:). ״בְּנוֹת צְלָפְחָד חַכְמָנִיּוֹת הֵן, דַּרְשָׁנִיּוֹת הֵן״ (בבא בתרא קיט:). 2 ˆ, מַטִּיף, מַגִּיד, מַרְצֶה עַל נוֹשֵׂא תּוֹרָנִי, בְּיִחוּד מִי שֶׁדּוֹרֵשׁ בְּעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמוּסָר בְּבָתֵּי־הַמִּדְרָשׁ וּבְבָתֵּי־הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים בְּשַׁבָּתוֹת אוֹ בַּחַגִּים: ״הִנֵּה דַרְשָׁן עוֹלֶה עַל הַבָּמָה״ (ביאליק, בעיר ההריגה). — [דַּרְשַׁן־, דַּרְשָׁנִים, דַּרְשָׁנֵי־; דַּרְשָׁנִית, דַּרְשָׁנִיּוֹת]

דַּרְשָׁנוּת ˆ נ׳ [מן דַּרְשָׁן] 1 ˆ, תּוֹרַת הַדְּרוּשׁ וּדְרָכָיו. 2 ˆ, מְלֶאכֶת הַדַּרְשָׁן, הַטָּפָה תּוֹרָנִית. 3°, כִּנּוּי־לִגְלוּג לִנְאוּם שֶׁיְּסוֹד הַדְּרָשָׁה עִקָּר בּוֹ וְלֹא הַרְצָאַת דְּבָרִים כִּפְשׁוּטָם. — [דַּרְשָׁנוּת־]

דַּרְשָׁנִי° ת׳ [מן דַּרְשָׁן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּרְשָׁנוּת: הַרְצָאָה דַּרְשָׁנִית. — [דַּרְשָׁנִית, דַּרְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

דַּרְתָּא* נ׳ [ארמית] חָצֵר [רווח במימרה:]

— **חֲבַל עַל דְּלֵית לֵיהּ דַּרְתָּא, וְתַרְעָא לְדַרְתָּא עָבֵיד*** (שבת לא:), חֲבַל עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ חָצֵר – וְשַׁעַר לֶחָצֵר הוּא עוֹשֶׂה, כְּלוֹמַר, חֲבַל עַל מִי שֶׁעוֹשֶׂה דָבָר לְלֹא יְסוֹד וּבָסִיס, שֶׁמַּקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר [ומכאן בשינוי נוסח:] ״אֵין מָקוֹם לְ׳תַרְעָא׳, בְּאֵין עוֹד ׳דַּרְתָּא׳״ (ביאליק, אגרות א צט).

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

דש פ״י דרס, רמס – ראה א. **דוש**.

ד — דש

דש* ז׳ [מארמית: **דשא** דלת, ולפי שבת קיב: ״מפתח חלוקה... דאית ליה תרי ד ש י״, פירוש רש״י: שני פתחים] הקפל בחלק העליון של הבגד על החזה, המשכו של הצוארון. – [דש־, דשים, דשי־]

ד״ש ז׳ ר״ת דרישת שלום.

דשא [אכדית: dišû צמח; ארמית: דתאה; ערבית: ת׳אד] 1. ירק, עשב בראשית צמיחתו, צמחים רכים: ״תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע״ (בראשית א יא). ״כי־יבש חציר, כלה דשא, ירק לא היה״ (ישעיה טו ו). 2 °. עשב תרבותי ששותלים ומכסים בו שטחים לשם נוי. – [דשא־, דשאו; דשאים, דשאי־]

– **חתימת דשא**° [על־פי ״חתימת זקן״, בבא מציעא לט:], סימן של ירק, פסת־ירק קטנה: ״וחתימת דשא אין, ואין אמת צל״ (ביאליק, מגילת ד).

דשא [ראה דשא; אכדית: dišû צמח]

~ פע׳ **דשא** פ״ע התכסה ירק, עטה דשא: ״כי דשאו נאות מדבר״ (יואל ב כב). ״לו על נקיקי הסלעים פרשו כפיו ביום חם־אזי ידשאו״ (משה אבן־עזרא, א 76). ״אין זה עשב פשוט, חול שדשא מאליו״ (פיכמן, דשא). ״הגעתי אל חלקה... דושאה ירק מבריק״ רגלסון, חקיקות 159). – [לדשא, דושא, ידשא]

~ הפ׳ **הדשיא**, 1. פ״י הצמיח, הוציא מיני דשאים: ״תדשא הארץ דשא״ (בראשית יא א). ״והדשיא משדה חסד דשאים״ (יהודה הלוי, עמוד כמעט). ״הדשיא דשאים והפריא, עץ פרי עשה פרי״ (פיוטים, סידור 707). 2 ° פ״ע התכסה דשא: ״ושתו רננה יצהל עולם מדשיא ומתנונן״ (למדן, במעלה סד). ״הדשיאו שבילים ועלה האזוב״ (תלמי, לארצי 102). – [להדשיא, מדשיא, י־]

~ פע׳ **דשא**, הפ׳ **הדשא**, כסה דשא – ראה מדשא, מדשא.

~ נפ׳ **נדשא** ^, דשא, כסה דשא: ״ירד גשם לנדשאים״ (קליר, יפתח ארץ, תפילת גשם). – [להדשא, נדשא, ידשא]

דשאה°, דישאה נ׳ [מן דשא] 1. דשא, עשב ירק: ״האדמה... נתכסה בדשאה ענגה״ (בארון, פרשיות 264). ״עמק הדשאה הבריק כמרבד זהב״ (פרלמן, תר׳ מסע 38). 2. מרעה טוב ועשיר בעשב רענן. – [דשאת־, דשאות, דשאות־]

דשדוש°, דישדוש ז׳ [מן דשדש, דשדש] 1. רמיסה, דריסה: ״ובדשדוש ונקישת קבים רכושו לפניו גולל״ (אלתרמן, עיר 74). דשדוש בבץ. 2. [בהשאלה] קשקוש, מלל: ״פסקה ראשונה של דשדוש זה זכורה לי בשלמותה״ (סדן, במחוז רא). – [דשדוש־]

דשדש [ארמית: דשדש; קרוב אל דוש, דשש]

~ פע׳ **דשדש** ° פ״ע בוסס ברגלים, דרך: ״רגלינו מדשדשות בשלג״ (סדן, במחוז רלה). ״ורק עדר פילים מדשדש בקצה יער״ (אלתרמן, התיבה 123). ״אטל דשדשה בתוך המקלחת״ (שביר, הוא הלך 72). הילדים דשדשו בבץ. – [לדשדש, מדשדש, י־]

~ התפ׳ **נתדשדש** °, 1. השתרך, הלך בדשדוש הרגלים: ״ונתדשדש עצלתים אל הפתח״ (שמיר, הוא הלך 162). 2. נשתחק מרב דשדוש ברגלים: ״מדרגות שנתדשדשו״ (טברסקי, לפידים 311). – [להתדשדש, מת־, ית־]

דשוא° ת׳ [מן דשא, דשא] מכסה דשא, עוטה ירק: ״ובאותם הימים שהשמש זורחת... דשואה האדמה ונאה עולמנו זה״ (מנדלי מו״ס, רפה). ״ושם במקום סתר, בתעלה צרה ודשואה״ (שניאור, סיפורים רמט). ״ישב על פאת־שדה דשואה לפוש״ (ברש, א 89). ״ארץ דשואה ללא תמול ותולדת״ (פיכמן, כז). – [דשואה, ־אים, ־ות]

דשון*, דישון ז׳ [מן דשן, דשן] 1 *. הסרת הדשן, פנוי אפר השרפה: ״מי שזכו בדשון מזבח הפנימי והמנורה״ (תמיד ו א). ״טרחה לבטלה טרח אלתר בדשון פי החליה העליונה של קנה־מקטרתו״ (מנדלי מו״ס, צט). 2 °. זבול, טיוב האדמה על־ידי זבלים שונים (ביחוד כימיים). – [דשון־]

דשון^ ת׳ [מן דשן, דשן] שמן, מרוח בשמן: ״לפקודה ודשונה בזית שמן״ (ינאי רמח). – [דשונה, דשונים, ־ות]

דשוש* ז׳ [מן דשש] גרוס, מי שעוסק בכתישת גרגרים לגריסים (מועד קטן ב ה). – [דשושה, דשושות]

דשוש° ת׳ [מן דשש, דשש] כתוש, רמוס: ״ואין בת־קול בחולה ואין ברכה בעפרה הדשוש״ (צמח, כתבים 216). – [דשושה, דשושים, ־ות]

דשישה° נ׳ [מן דשש] דשדוש, דריסה: דשישת רגלים נשמעה ברחוב השומם. – [דשישת־, דשישות]

דשלב״ל ר״ת דבר שלא בא לעולם.

דשן ז׳ [ראה דשן; ארמית: דשנא] 1. שמן, מאכל שמן וטוב: ״חלב ודשן תשבע נפשי״ (תהלים סג ו). ״ויאמר להם הזית: החדלתי את־דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים?״ (שופטים ט ט). ״ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם״ (ישעיה נה ב). 2. אפר־שרפה: ״והרים את־הדשן אשר תאכל האש את־העלה על־המזבח״ (ויקרא ו ג). ״גחלת לוחשת בערמת הדשן״ (ביאליק, המתמיד). 3 °. זבל כימי. – [דשן־, דשנו; דשנים, דשני־]

– **בית־הדשן*** (זבחים יב ה). **שפך הדשן** (ויקרא ד יב), מקום שהיו שופכים בו את הדשן מן המזבח.

דשן*, דושן ז׳ [מן דשן] שמן, מצבה של אדמה דשנה ופוריה: ״דשנה של ירדן״ (ספרי בעלותך פא). ״דשנה של עירו עלה לפני והעלה ריח טוב של חטים ושפון״ (עגנון, אלו רפב). – [דשן־, דשנו]

דשן ת׳ [מן דשן, דשן] שמן, רענן, מלא כל טוב: ״ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן״ (ישעיה ל כג). ״דשנים ורעננים יהיו״ (תהלים צב טו). ״פרי רטב ודשן״ (ביאליק, בשירי הקיץ ב). אדמה דשנה. – [דשנה, דשנים, ־נות]

דשן [ערבית: דסם]

~ פע׳ **דשן** פ״ע שמן, נעשה שמן, הבריא: ״ואכל ושבע ודשן״ (דברים לא כ). – [לדשן, דשן, ידשן]

~ נפ׳ **נדשן***, נעשה דשן, שמן: ״לערך מקטרת ניחוח... ולהדשן לפניו תמיד בשלחן כבוד״ (מגילת בני אור ב 5). – [להדשן, נדשן, ידשן]

~ פִּעֵ׳ **דִּשֵּׁן** פ״י 1, הִשְׁמִין, רִוָּה: ״דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי״ (תהלים כג ה). ״שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם״ (משלי טו ל). ״אֵשֶׁת חַיִל תְּדַשֵּׁן לְבַעְלָהּ וּשְׁנוֹתָיו יְמַלֵּא בְשָׁלוֹם״ (בן־סירא כו ב). ״וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹבֵינוּ וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ״ (ברכות כט.). הָאִכָּר דִּשֵּׁן אֶת אַדְמָתוֹ בְּזְבָלִים. 2, הֵסִיר וּפִנָּה אֶת הַדֶּשֶׁן (אֵפֶר־הַשְּׂרֵפָה): ״וְדִשְּׁנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ״ (במדבר ד יג). ״מְדַשֵּׁן אֶת מִקְטַרְתּוֹ בְּמַסְמֵר שֶׁל נַעַל״ (מגדלי מו״ס, רסה). ״הוּא מוֹצִיאָהּ (אֶת הַמִּקְטֶרֶת) מִפִּיו... וּמְנַקֵּשׁ בָּהּ עַל כַּף יָדוֹ לְדַשְּׁנָהּ״ (ביאליק, אריה ז). — [לְדַשֵּׁן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **דֻּשַּׁן**, 1, הֻשְׁמַן, נַעֲשָׂה שָׁמֵן: ״וַעֲפָרָם מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן״ (ישעיה לד ז). 2, [בהשאלה] הָיָה מְאֻשָּׁר, שְׂבַע נַחַת: ״וְנֶפֶשׁ חָרֻצִים תְּדֻשָּׁן״ (משלי יג ד). ״הֲרֵינִי מְדֻשָּׁן מֵרֹב שִׂמְחָה״ (מגדלי מו״ס, צו). ״וְשֶׁלֹּא הָיוּ עֲשׂוּיִים לִצְמֹחַ אֶלָּא מִקַּרְקַע מְבֹרָךְ. מְדֻשַּׁן לֵב וּמְדֻשַּׁן מֹחַ״ (פיכמן, שעא). 3°, סֻלַּק וּפֻנָּה דִּשְׁנוֹ: הַמִּזְבֵּחַ דֻּשַּׁן אַחֲרֵי שְׂרֵפַת הַקָּרְבָּן. מִקְטַרְתּוֹ דֻּשְּׁנָה. — [מְדֻשָּׁן, יְדֻשַּׁן]

~ הִתְ׳ **נִתְדַּשֵּׁן**^, **נִדַּשֵּׁן***, 1, הָפַךְ לְאֵפֶר וּלְדֶשֶׁן: ״נִדַּשֵּׁן הַשֶּׁמֶן, נִדַּשְּׁנָה הַפְּתִילָה״ (מנחות מח:). 2, דָּשֵׁן, שָׁמֵן מְנַחַת: ״וְאִם יֵשׁ לְךָ הֵיטֵב לָךְ, וּלְאֵל יָדְךָ הִדַּשֵּׁן״ (בן־סירא יד יב). ״נִתְדַּשְּׁנוּ אֵיבָרָיו מִשִּׂמְחַת הַשְּׁמוּעָה״ (רש״י גיטין נו:). ״פָּנָיו מִתְדַּשְּׁנִים מִכָּל מִינֵי הַכָּבוֹד״ (שניאור, סיפורים לא). ״גַּרְמֶיהָ נִדַּשְּׁנוּ דַּשְׁנוּת שֶׁל בְּרִיּוּת הַגּוּף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 33). — [לְהִתְדַּשֵּׁן, מִתְ־, יִתְ־; לְהִדַּשֵּׁן, מִדַּשֵּׁן, יִדַּשֵּׁן]

~ הִפְ׳ **הִדְשִׁין**^, 1^, פ״י הוֹסִיף שֶׁמֶן: ״וְנַצִּיב לָךְ מְנוֹרַת אוֹר וְנַדְשִׁין בָּהּ חֲצִי לוֹג לְכָל נֵר״ (ינאי קיב). 2°, זִבֵּל, דִּשֵּׁן, טִיֵּב: ״וְאֵין יָפָה מִשְּׁעָה זוֹ לְנַכֵּשׁ מְבוּרוֹתֵיהֶם אֶת עִשְׂבֵי־הַבּוּר, לְהַדְשִׁין קַרְקְעִיתָם״ (טביב, כערער 90). 3° פ״ע נַעֲשָׂה דָּשֵׁן וְשָׁמֵן: ״קְצִירָתוֹ וּגְרִיסָתוֹ שֶׁל עֵשֶׂב הַמִּסְפּוֹא שֶׁעָלָה בְּעִתּוֹ וְהִדְשִׁין לְהַפְלִיא״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 101). — [לְהַדְשִׁין מַ־, יַ־]

~ הֻתְ׳ **הֻדַּשַּׁן** [צורה חורגת], הִתְדַּשֵּׁן, שֻׁמַּן: ״חֶרֶב לַה׳... הֻדַּשְּׁנָה מֵחֵלֶב״ (ישעיה לד ו). ״אַדְמַת הַיַּעַר הֻדַּשְּׁנָה מֵחֵלֶב״ (שמעוני, הביבר 143).

— מְדֻשַּׁן־עֹנֶג^, מְאֻשָּׁר, נֶהֱנֶה מֵרֹב נַחַת: ״יְהוּדִים כְּפוּפִים וּמְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג מִשִּׁירַת הַחַזָּן״ (ברגר, א 10). [וראה עוד ערך מְדֻשָּׁן]

דַּשְׁנוּנִי° ת׳ [מן דָּשֵׁן] שׁוֹפֵעַ, מָלֵא: ״וּבָאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹטֵף דַּשְׁנוּנִי״ (יזהר, צקלג 128). — [דַּשְׁנוּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דַּשְׁנוּנִית° נ׳ [מן דָּשֵׁן, דַּשְׁנוּנִי] שֹׁמֶן, שֶׁפַע, מְלֵאוּת: ״יֵשׁ בָּהּ מֵהַדַּשְׁנוּנִית הַמְּתוּקָה״ (גנסין, ג 208). — [דַּשְׁנוּנִית־]

דַּשְׁנוּת^, דשינות נ׳ [מן דָּשֵׁן] שֹׁמֶן, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּשֵׁן: ״דַּשְׁנוּתוֹ וְרַעֲנַנּוּתוֹ״ (מלמד התלמידים, חג הסוכות). ״גַּרְמֶיהָ נִדַּשְּׁנוּ דַּשְׁנוּת שֶׁל בְּרִיּוּת גּוּף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 33). ״זֶה רִפּוּד הַבְּשָׂרִים, הַדַּשְׁנוּת״ (שלו, קולות 180). דַּשְׁנוּת הַקַּרְקַע הַמְּטֻיֶּבֶת. — [דַּשְׁנוּת־]

דַּשְׁנִי^, דישני [מן דָּשֵׁן] שַׁמְנִי, הַמֵּכִיל שֹׁמֶן: ״הַמָּתוֹק, הַדַּשְׁנִי, הֶחָרִיף״ (קאנון א א). חֳמָרִים דַּשְׁנִיִּים. — [דַּשְׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

דשש [קרוב אל דוש, דשדש]

~ פָּעַ׳ **דָּשַׁשׁ*** פ״י 1*, גָּרַס, כָּתַשׁ, כָּתַת גַּרְעִינִים לִגְרִיסִים: ״דּוֹשְׁשִׁין בְּצִנְעָה לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד״ (מועד קטן יג:). 2°, דִּשְׁדֵּשׁ, דָּרַךְ: ״תִּינוֹקוֹת מִתְגּוֹדְדִים... הֵם מְצַוְּצִים וּמְגַעְגְּעִים וְדוֹשְׁשִׁים בַּחוֹל״ (שנהר, ב 307). — [לִדְשֹׁשׁ, דּוֹשֵׁשׁ, יִדְשֹׁשׁ]

דש״ת ר״ת דּוֹרֵשׁ שְׁלוֹם תּוֹרָתוֹ.

דָּת נ׳ [פרסית: דָאתַ; ארמית: דָּתָא; ואולי כיווץ מן: דינת דין] 1,* אֱמוּנָה, רֶלִיגְיָה, חֻקֵּי הָאֱמוּנָה וּמִצְוֹתֶיהָ: ״מַעֲשֶׂה בְּמִרְיָם... שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ״ (סוכה נו:). ״הֲמָרַת דָּת פּוֹסֶלֶת״ (פסחים צו.). דַּת יִשְׂרָאֵל. דַּת הַנּוֹצְרִים. 2, חֹק, מִשְׁפָּט: ״לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה״ (אסתר ג יד). ״כָּל־יֹדְעֵי דָּת וָדִין״ (אסתר א יג). ״נָהַג עִמָּהּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל״ (תוספתא כתובות ז ו). — [דַּת־, דָּתוֹ; דָּתוֹת, דָּתוֹת־, גם דָּתֵי־]

— כַּדָּת [על־פי אסתר א ח], כַּדָּת וְכַדִּין°, כַּדָּת וְכַהֲלָכָה°, כָּרָאוּי כַּדָּרוּשׁ, הֵיטֵב: ״וְאַחֲרֵי כַּלּוֹתָם לֶאֱכֹל וּלְבָרֵךְ כַּדָּת, הַכֹּל בְּמְתִינוּת״ (עגנון, אלו סז). ״מְטִיבִים לִבָּנוּ בִּסְעוּדָה כַּדָּת וְכַדִּין״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה מא). ״וְהַמִּלְחָמָה נִשְׁלְמָה כַּדָּת וְכַהֲלָכָה״ (ביאליק, אריה ז).

— דַּת יְהוּדִית*, כִּנּוּי לְנִימוּסִים וּלְמִנְהֲגֵי צְנִיעוּת שֶׁבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל צְרִיכוֹת לִנְהֹג, לְפִי דַּעַת חַכְמֵי הַתַּלְמוּד, גַּם אִם אֵין הַדְּבָרִים מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה: ״אֵיזוֹהִי (הָעוֹבֶרֶת עַל) דַּת יְהוּדִית? יוֹצְאָה וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ, וְטוֹוָה בַּשּׁוּק... הַמְקַלֶּלֶת יוֹלְדָיו בְּפָנָיו... הַקּוֹלָנִית״ (כתובות ז ו). [להבדיל מן:]

— דַּת מֹשֶׁה* (כתובות ז ו), כִּנּוּי לְכָל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ הָרְמוּזוֹת בָּהּ.

— דַּת־הַמְּדִינָה°, הַדָּת הַשַּׁלֶּטֶת בַּמְּדִינָה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֲדִיפוּת עַל דָּתוֹת אֲחֵרוֹת.

— כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל* (תוספתא כתובות ז ו), בְּהֶתְאֵם לְחֻקֵּי הַיַּהֲדוּת [נוסח מקובל בברכת קידושין של החתן לכלה]

— אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית (אסתר ד יא), הוּא חַיָּב מִיתָה, דִּין מָוֶת לוֹ.

— דַּת הָעֲבוֹדָה° כִּנּוּי רוּחַ לַעֲבוֹדָה הַיּוֹצֶרֶת כְּאִידֵאָל עֶלְיוֹן בְּחַיָּיו הַמּוּסָרִיִּים וְהַחֶבְרָתִיִּים שֶׁל הָאָדָם.

— הֵמִיר אֶת דָּתוֹ* (סוכה נו:), הֶחֱלִיף אֶת אֱמוּנָתוֹ בֶּאֱמוּנָה אַחֶרֶת.

— הַשְּׁתִיָּה כַדָּת [על־יסוד דרש הכתוב באסתר א ח] שְׁתִיָּה כַּהֲלָכָה, שְׁתִיַּת יַיִן וּמַשְׁקָאוֹת אֲחֵרִים בְּמִדָּה מְרֻבָּה, הִשְׁתַּכְּרוּת.

— מִשְׂרַד הַדָּתוֹת°, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְּטַפֵּל בְּסִפּוּק צָרְכֵי הַדָּתוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁבַּמְּדִינָה, מְפַקֵּחַ עַל פְּעֻלּוֹת הַמּוֹעָצוֹת הַדָּתִיּוֹת, מַדְרִיכָן וּמְמַמֵּן חֵלֶק מִתַּקְצִיבֵיהֶן.

— שַׂר הַדָּתוֹת°, שַׂר הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד הַדָּתוֹת.

ד״ת ר״ת 1, דִּין תּוֹרָה. 2, דִּבְרֵי תּוֹרָה.

דָּתִי^ תו״ז [מן דָּת] 1^, אָדוּק בֶּאֱמוּנָתוֹ, מַאֲמִין בַּה׳ שֶׁהוּא בּוֹרֵא עוֹלָם, מְכוֹנְנוֹ וּמַשְׁגִּיחַ עַל הִתְנַהֲגוּת בְּרוּאָיו: ״וּבָזֶה נֶחֱלַץ הַדָּתִי מִקֻּשְׁיַת הַפִּילוֹסוֹפִים בְּעִנְיַן צַדִּיק וְרַע לוֹ״ (דוראן, מגן אבות יב). 2°, הַמְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת הַדָּת וּמִנְהֲגוֹתֶיהָ הַמְקֻדָּשִׁים. 3°, הַמִּתְיַחֵס לַדָּת, נוֹהֵג בְּרוּחַ הַדָּת, מְבֻסָּס עַל עִקְּרֵי הַדָּת: הַשְׁקָפַת עוֹלָם דָּתִית. בֵּית־סֵפֶר דָּתִי. מוֹעָצָה דָּתִית. — [דָּתִית, דָּתִיִּים, דָּתִיּוֹת]

דָּתִיּוּת° נ׳ [מן דָּתִי] 1, שְׁמִירַת הַדָּת, אֲדִיקוּת, אֹרַח־חַיִּים דָּתִי. 2, רֶלִיגְיוֹזִיּוּת, רוּחַ הַדָּת, הַשְׁקָפַת־עוֹלָמוֹ שֶׁל הָאָדָם הַדָּתִי, הַכָּרָה דָּתִית: ״שִׁירָה לְאֻמִּית זוֹ כְּבָר מְשֻׁחְרֶרֶת בְּמִדָּה יְדוּעָה מִן הַדָּתִיּוּת״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). — [דָּתִיּוּת־]

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,

מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

קס הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעֵ"מ יְרוּשָׁלַיִם

א׳אֶבֶן-שׁוֹשַׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

ה-ט

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְּדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים. מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת "קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ שֵׁנִי: ה-ט

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל — Printed in Israel

סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן — Set and Photographed by Sivan Press

הֻדְפַּס בִּדְפוּס כֶּתֶר — Printed by Keter Press

נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר — Bound by Wiener Bindery

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן. קְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וְרֻבָּם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לְמַרְבִּית הַחִדּוּשִׁים – בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן.

קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ לְחַפֵּשׂ וְלִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת כָּל מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן – לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ׳, בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אָחִיד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם – סִדְרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי קְבוּצוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת – עַל־פִּי־רֹב שָׁלֹשׁ הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הַכְּלוּלוֹת בָּעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְשָׁלֹשׁ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. שְׁנֵי צִיּוּנֵי־גְּבוּל אֵלֶּה נִתְּנוּ בְּמִלּוֹנֵנוּ סְמוּכִים זֶה לָזֶה: בְּכָל עַמּוּד יְמָנִי – בְּפִנָּתוֹ הַיְמָנִית, וּבְכָל עַמּוּד שְׂמָאלִי – בְּפִנָּתוֹ הַשְּׂמָאלִית. הֲצָצָה קַלָּה בִּקְצוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם – בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר – בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לָחוּץ); מִסְפָּר – בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ׳ – בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ׳.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית.

נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ – חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן: הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָּקִי בְּכָךְ – נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן ״הַחוֹרֶגֶת״ הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ״ג רְאֵה מִן.

ד כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לְמָצְאוֹ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ – וּמְצָאתוֹ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל ״מַבְלִיעִים״ הוּא, לְאַחַר הוֹרָדַת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, ״בלע״, וּבָעֵרֶךְ ״בלע״ תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ׳ הִבְלִיעַ פ״י

ה נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, נְטֵהוּ לֶעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה (״פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים״) נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ׳ מִן נכה.	נוֹעַד, נִפ׳ מִן **יעד**.
הִתְבּוֹנֵן, הִת׳ מִן בִּין.	קָם, רְאֵה קוּם.

לְיֶתֶר הֲקַלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים ״נֶחֱשָׁלִים״ לֹא רַק בְּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שם־הפועל מִן **הִכָּה** – ראה **נכה**.

הִוָּעֵץ, נִפ׳ מִן **יעץ**.

ו הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י׳ אוֹ ו׳ אוֹ א׳ (״כְּתִיב מָלֵא״). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ׳

סִפּוּר, סיפור ז׳

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת – הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית (״הַחֲסֵרָה״) וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת (״הַמְּלֵאָה״) – ״כְּשֵׁרוֹת״ הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ ״הֶחָסֵר״ – בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לְשֵׁם הֲקַלָּה לַמְעַיֵּן נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן (בְּאוֹת קְטַנָּה יוֹתֵר) רֹב הַמִּלִּים הַנִּכְתָּבוֹת בְּלֹא נִקּוּד בִּכְתִיב מָלֵא – אַגַּב הַפְנָיָה אֶל הַכְּתִיב הַדִּקְדּוּקִי, לְמָשָׁל:

אוהל, ראה אֹהֶל.

סיפור, ראה סִפּוּר.

ז מִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְעֵיל (הַדְגָּשַׁת הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה), הוּטַל מִתַּחַת לַתְּנוּעָה הַמַּתְאִימָה קַו קָטָן זָקוּף (״מֶתֶג״), לְמָשָׁל: אַיִן, בֶּגֶד, לֶקַח, שַׁמָּה. כֵּן נִרְשַׁם ״מֶתֶג״ בַּתְּנוּעָה הַמַּתְאִימָה גַּם בְּמִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְּרַע (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה!), אַךְ מִשּׁוּם־מָה נִשְׁתַּבְּשָׁה קְרִיאָתָן בְּפִי הַמְדַבְּרִים. כָּךְ צֻיַּן: אֶצְבַּע, כּוֹבַע, שְׁמוֹנֶה וְעוֹד.

ח הָעֲרָכִים נִדְפְּסוּ בַּמִּלּוֹן בְּאוֹת גְּדוֹלָה וְאַחֲרֵיהֶן צֻיַּן בְּאוֹת זְעִירָה סִוּוּגוֹ שֶׁל הָעֵרֶךְ לְפִי חֶלְקֵי־הַדִּבּוּר בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת (ז׳ נ׳, תה״פ וכו׳). רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְקֻבָּלוֹת בַּמִּלּוֹן נִתְּנוּ בְּטַבְלָה מְיֻחֶדֶת. לְנוֹחוּתוֹ שֶׁל הַמְעַיֵּן נִתְּנָה רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְצוּיִים בְּכָל זוּג עַמּוּדִים מַקְבִּילִים (יְמָנִי וּשְׂמָאלִי, ״זוּג״ וְ״פֶרֶט״) גַּם בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים לְמַטָּה.

ט כֵּן נִתְּנוּ בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים גַּם בֵּאוּרֵי הַסִּימָנִים הַשּׁוֹנִים הַמְקֻבָּלִים בְּמִלּוֹנֵנוּ – לְצִיּוּן הַחֲטִיבָה הַסִּפְרוּתִית שֶׁבּוֹ נִמְצָא כָּל עֵרֶךְ לָרִאשׁוֹנָה, כְּפִי שֶׁהֻסְבַּר בְּיֶתֶר הַרְחָבָה בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן (בְּרֹאשׁ הַכֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן).

י עֲרָכִים הַשָּׁוִים בִּכְתִיבָם וּבְנִקּוּדָם, אַךְ שׁוֹנִים בְּעִקָּרָם בְּמַשְׁמְעֻיּוֹתֵיהֶם (״הוֹמוֹנִימִים״) הוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן כַּעֲרָכִים נִפְרָדִים. לִפְנֵי כָּל עֵרֶךְ נִתְּנָה אוֹת סוֹדֶרֶת קְטַנָּה (א. ב. ג. וְכוּ׳). לְמָשָׁל:

א. **אַשְׁפָּה** נ׳... עֲרֵמָה שֶׁל פְּסֹלֶת וְכוּ׳

ב. **אַשְׁפָּה** נ׳... נַרְתִּיק לְחִצִּים וְכוּ׳

יא לְאַחַר כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הֶסְבֵּר אֶטִימוֹלוֹגִי קָצָר – מְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, מֵאֵיזוֹ מִלָּה נִגְזְרָה, אוֹ מַקְבִּילָתָהּ בְּאַחַת אוֹ בַּאֲחָדוֹת מִן הַלְּשׁוֹנוֹת־הָאֲחָיוֹת (אַכַּדִית, אֲרָמִית, עַרְבִית וְכוּ׳) – אִינְפוֹרְמַצְיָה קְצָרָה לַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן בְּגִזְרוֹנָן שֶׁל הַמִּלִּים. לְאַחַר מִכָּן נִתְּנוּ הַהַגְדָּרוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַמִּלָּה. לִפְנֵי כָּל הַגְדָּרָה נִתַּן מִסְפָּר סוֹדֵר 1, 2, 3, וְכוּ׳. תֵּן דַּעְתְּךָ: סֵדֶר הַהַגְדָּרוֹת – בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְפִי הַשְּׁכִיחוּת בַּלָּשׁוֹן: כָּל הַגְדָּרָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ – הִיא הָרוֹוַחַת יוֹתֵר בַּלָּשׁוֹן. אָמְנָם, לֹא תָּמִיד נִשְׁמַר סֵדֶר זֶה בְּקַפְּדָה, שֶׁכֵּן לְעִתִּים נִמְצָא כִּי נָקֵל יוֹתֵר לָתֵת אֶת הַהֶסְבֵּר הַמְּקוֹרִי שֶׁל הַמִּלָּה, וְרַק אַחֲרָיו אֶת הַהוֹרָאָה הַמֻּשְׁאֶלֶת – הַכֹּל לְפִי נוֹחוּת הַהַסְבָּרָה לַקּוֹרֵא.

יב מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה וְקִבְּלָה מַשְׁמָעוּת מְיֻחֶדֶת בִּתְקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר – נִתַּן סִימַן הַתְּקוּפָה הַמְאֻחֶרֶת לְיַד הַמִּסְפָּר שֶׁלִּפְנֵי הַהַגְדָּרָה הַחֲדָשָׁה. רְאֵה, לְמָשָׁל, בָּעֵרֶךְ אָחוֹת, שֶׁהִיא מִלָּה מִקְרָאִית (לְלֹא סִימָן!) וְגַם שָׁלֹשׁ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵן לְלֹא סִימָן, שֶׁכֵּן הַגְדָּרוֹת אֵלּוּ מְצוּיוֹת בַּמִּקְרָא, וְאִלּוּ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת 4 ו־5 הֵן מְאֻחָרוֹת (בְּנוֹת יָמֵינוּ!) וּלְפִיכָךְ נִתַּן עִגּוּל לִפְנֵי כָּל אַחַת מֵהַגְדָּרוֹת אֵלֶּה (סִפְרוּת חֲדָשָׁה!).

יג אַחֲרֵי מַרְבִּית הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן מִשְׁפָּט אוֹ מִשְׁפָּטִים אֲחָדִים – לְהַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל הַמִּלָּה. הַמּוּבָאוֹת מִן הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים נִתְּנוּ בְּמֵרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת וְאַחֲרֵיהֶן בְּסוֹגְרַיִם מַרְאֵי־מְקוֹמָן. רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים וְצִיּוּנֵי מַרְאֵי־מְקוֹמוֹתֵיהֶם – בָּרְשִׁימָה הַמְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת לְהַלָּן. מִשְׁפָּטִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּלִי מֵרְכָאוֹת – לֻקְטוּ מִן הָעִתּוֹנוּת אוֹ מִלְּשׁוֹן־הַדִּבּוּר.

תֵּן דַּעְתְּךָ: הַמּוּבָאוֹת שֶׁנִּתְּנוּ אַחֲרֵי הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ לָאו דַּוְקָא כְּאַסְמַכְתָּה לִמְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, אֶלָּא בְּעִקָּר לְשֵׁם הַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ וְשִׁבּוּצָהּ בַּלָּשׁוֹן הַסִּפְרוּתִית, אוֹ לְיֶתֶר הַסְבָּרַת מַשְׁמָעוּתָהּ: הַמִּלָּה כְּשֶׁהִיא מְשֻׁבֶּצֶת בְּמִשְׁפָּט מִתְחַוֶּרֶת לַקּוֹרֵא יוֹתֵר מִשֶּׁהִיא מְבֹאֶרֶת עַל־יְדֵי הַגְדָּרָה שֶׁהִיא לְעִתִּים סְתָמִית בְּיוֹתֵר. לְפִיכָךְ תִּמְצָא לֹא אַחַת כִּי מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ הַלְּשׁוֹנִי בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה (תַּלְמוּדִית אוֹ מִימֵי־הַבֵּינַיִם) וְהִיא צֻיְּנָה אֵפוֹא בְּסִימַן הַחֲטִיבָה (כּוֹכָב אוֹ סֶגּוֹל הָפוּךְ) – נִתְּנָה בְּצִדָּהּ מוּבָאָה מִן הַסִּפְרוּת הַמְאֻחֶרֶת – מִלְּשׁוֹן יָמֵינוּ אוֹ מִסִּפְרוּת יָמֵינוּ, כֵּיוָן שֶׁהָאַסְמַכְתָּה הַמְּקוֹרִית שֶׁלָּהּ סְתוּמָה בְּיוֹתֵר וְאֵין בָּהּ עֵזֶר לַקּוֹרֵא הָרוֹצֶה לַעֲמֹד עַל פֵּשֶׁר הַמִּלָּה.

יד בְּסוֹף הַהַגְדָּרוֹת וְהַמּוּבָאוֹת נִתְּנוּ בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הַצּוּרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל כָּל עֵרֶךְ – סְמִיכוּת, רִבּוּי, כִּנּוּיִים, זְמַנִּים וְכוּ׳.

טו נוֹסָף עַל עֶרְכֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּלּוֹן (שֵׁמוֹת, תְּאָרִים, פְּעָלִים לְבִנְיְנֵיהֶם, תָּאֳרֵי־הַפֹּעַל, מִלִּיּוֹת וְכוּ׳), כֻּנְּסוּ בְּשֶׁפַע גַּם צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִיבִים, בִּטּוּיִים, פִּתְגָּמִים וּמֵימְרוֹת הַמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן וּבַסִּפְרוּת. כָּל אֵלֶּה נִתְּנוּ כְּעֶרְכֵי־מִשְׁנֶה לְאַחַר הָעֵרֶךְ הַיְסוֹדִי. רְצוֹנְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן מֵימְרָה אוֹ צֵרוּף שֶׁהִנְּךָ רוֹצֶה לַעֲמוֹד עַל הֶסְבֵּרוֹ אוֹ עַל מְקוֹרוֹ – חַפְּשֵׂהוּ לְפִי הַמִּלָּה הָאָפְיָנִית בּוֹ בְּיוֹתֵר (מִלַּת־מַפְתֵּחַ). לְמָשָׁל, אֶת הַמֵּימְרָה ״מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא״ תִּמְצָא כְּבֶן־עֵרֶךְ לְיַד הָעֵרֶךְ ״אִגְּרָא״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״בֵּירָא״. אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי ״בַּר־מֶצֶר״ תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ ״בַּר״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״מֶצֶר״.

טז לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתִיב לָטִינִי) לָאֶלֶמֶנְטִים כִּימִיִּים וּלְכַמָּה עֲרָכִים רֵיאָלִיִּים אֲחֵרִים.

יז מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בִּמְצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מְבֻטָּא בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט (1/3, 1/20). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת שִׁעוּר מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

ז׳ — **זָכָר** (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).

ז״ז — **זָכָר זוּגִי** (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּ־ַיִם, לְמָשָׁל: מִסְפָּרַיִם).

זו״נ — **זָכָר וּנְקֵבָה** (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).

ז״ר — **זָכָר רִבּוּי** (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים).

מ״ג — **מִלַּת־גּוּף** (מְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלֹא לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).

מ״ח — **מִלַּת־חִבּוּר** (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ).

מ״י — **מִלַּת־יַחַס** (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).

מ״ק — **מִלַּת־קְרִיאָה** (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכוּ׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)

מ״ש — **מִלַּת־שְׁאֵלָה** (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).

נ׳ — **נְקֵבָה** (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).

נ״ז — **נְקֵבָה זוּגִית** (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה שֶׁצּוּרָתוֹ בְּרִבּוּי הִיא בְּסִיּוּם ־ַיִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).

נ״ר — **נְקֵבָה רִבּוּי** (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת).

פ״י — **פֹּעַל יוֹצֵא** (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָגַר אֶת הַדֶּלֶת).

פ״ע — **פֹּעַל עוֹמֵד** (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשֵׁן, עָמַד).

פעו״י — **פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא** (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָפַךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָפַךְ לָבָן).

ר״ת — **רָאשֵׁי־תֵבוֹת** (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל–זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).

ש״מ — **שֵׁם מִסְפָּר** (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).

ת׳ — **תֹּאַר** (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).

תה״פ — **תֹּאַר־הַפֹּעַל** (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

פָּע׳ — פָּעַל (הַבִּנְיָן הַקַּל)

נפ׳ — נִפְעַל

פִּע׳ — פִּעֵל (הַבִּנְיָן הַכָּבֵד)

פֻּע׳ — פֻּעַל

הת׳ — הִתְפַּעֵל (הַבִּנְיָן הַחוֹזֵר)

הִפ׳ — הִפְעִיל (הַבִּנְיָן הַגּוֹרֵם)

הָפ׳ — הָפְעַל

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מַקְבִּיל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث – **ת׳** (תַ׳לַאתַה–שְׁלֹשָׁה)

ج – **ג׳** (גַ׳מַל–גָּמָל)

ض – **צ׳** (בַּיְצַ׳ה–בֵּיצָה)

خ – **ח׳** (חַ׳רְבַּה–חָרְבָּה)

ظ – **ט׳** (טְ׳הְר–צָהֳרַיִם)

ذ – **ד׳** (דַ׳הַב–זָהָב)

غ – **ע׳** (עַ׳מַז–רָמַז)

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כַּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים מְיֻחָדִים אֵלֶּה: **ח** – ḫ; **צ** – ṣ; **שׁ** – š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית – נִתְּנוּ כְּבַתַּעְתִּיק מֵעַרְבִית (לְהוֹצִיא ג׳ – שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכוּ׳ נִתְּנוּ בַּכְּתָב הַלָּטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן – סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

• (כּוֹכָב) – סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

∴ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) – סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם.

∘ (עִגּוּל) – הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

⋄ (מְרֻבָּע) – מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בַּסִּפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים; ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימון מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאוידזאן, ניויארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, לר׳ **יונה אבן־ג׳נאח** (בערך 993—1050) תרגם של ר׳ **יהודה אבן־תבון** (1120—1191), מהד׳ מיכאל וילנסקי הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב ר׳ **יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, לר׳ **בחיי בן יוסף אבן־פקודה** [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשט״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	יר. שלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו ר׳ **יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ט	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י ר׳ **דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [׳שוחר טוב׳, על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה **רבה**	
מדרש שמואל [׳שוחר טוב׳, על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [׳שוחר טוב׳, על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9 מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, לרבנו **משה בן מימון (רמב״ם)** [1135—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין - ע״צ מלמד, ירושלים תשט״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״י
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י ר׳ **יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, **סדר אליהו רבה**, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דווידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו ר׳ **אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר ר׳ **יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה ווייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

מקור	סימון מראה־המקום במילון
פיוטים שונים, מכונסים **בסידור "עבודת ישראל"** בעריכת **ר׳ יצחק בן אריה יוסף דוב** (ד"ר זליגמן בער), הוצ׳ שוקן תרצ"ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ונביאים, בקירוב המאה ה־7] מהד׳ שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד•
פסיקתא זוטרתא, ראה **לקח טוב**	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ"ל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר"מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד•
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ"ל, בקירוב המאה ה־8] הוצ׳ יצחקי, תר"ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת **אבן־סינא** [980—1037], תרגם **ר׳ נתן המאתי** [בסוף המאה ה־13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת **שלמה אבן־וירגא** [מאה 15—16] מהד׳ עזריאל שוחט, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה **מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים**	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה־3 לספירה] מהד׳ מ"ש צוקערמאנדל, הוצ׳ במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח"י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה־6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד•
תלמוד ירושלמי, ראה **ירושלמי**	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, הוצ׳ במברגר את ואהרמן, ירושלים תש"ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה־7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, וילנא תרמ"ה	תנחומא בובר פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

מקור	סימון מראה־המקום במילון
אבידן דוד [1934] – **משהו בשביל מישהו**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות"א תשכ"ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] – **שירים ופואמות**, הוצ׳ יבנה, ת"א תשי"א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] – **יד הלשון**, אוצר לשוני, הוצ׳ יזרעאל, ת"א תשכ"ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] – **שיילוק היהודי מוניציה**, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ג, מהד׳ שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ׳ יבנה ת"א תשכ"ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] – **תרגום ׳אנשי פאנפילוב׳ לא. בק**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מהד׳ ב׳, ת"א תשי"ד	ש׳אבן־שושן,תר׳פנפילוב,ע׳
תרגום ׳ימים אחדים׳ לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"א	ש׳אבן־שושן, תר׳ ימים, ע׳
תרגום ׳עתודתו של גנרל פאנפילוב׳ לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ב	ש׳אבן־שושן, תר׳עתודתו,ע׳
תרגום ׳שירי שנים שונות׳ לי. יבטושנקו, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ו	ש׳אבן־שושן,תר׳ שנים,ע׳
אברהם אבן־עזרא [1092—1167] – **שיריו ומכתמיו**, מהד׳ דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] – **שירי שפת קדש**, וילנא תרכ"א	אד"ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] – **כל כתביו בכרך אחד** הוצ׳ דביר ת"א ירושלים תש"ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל – **ברקיע החמישי**, הוצ׳ עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] – **ספר העיקרים**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת"א התשי"א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה **חריזי**	
אלתרמן נתן [1910] – **כתבים, כרך א: שירים שמכבר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ"א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי"ד, הוצ׳ דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי"ד–תשכ"ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ"ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי"ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ׳ מחברות לספרות, תשי"ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] – **בין שמים וארץ**, סיפורים, הוצ׳ עם עובר, תל־אביב תש"ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] – **ביתו של אדם**, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום ׳ד"ר ז׳יוואגו׳ לפסטרנאק, הוצ׳ עם עובד, 1958	ארד, תר׳ ז׳יוואגו, עמוד
תרגום ׳ליידי מקבת ממחוז מצנסק׳, לנ. לסקוב, הוצ׳ עם עובד 1967	ארד, תר׳ לסקוב, עמוד
אריכא יוסף [1907] – **סופר המלך**, הוצ׳ אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966	אריכא, כרך, עמוד
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ה	אריכא, סופר, עמוד
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ׳ ניב, ת"א 1967	אריכא, סנחריב, עמוד

•עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים.

	סימון מראה־המקום במילון
בארון דבורה [1956–1867] – **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א	בארון, פרשיות, עמוד
בובר מרדכי [1965–1878] – **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח	בובר, אור, עמוד
בורלא יהודה [1887] – **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז	בורלא, עקביה, עמוד
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו	בורלא, כיסופים, עמוד
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב	בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק חיים נחמן [1934–1873] – **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח	ביאליק, שם היצירה*
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ח, ת״א תשי״ז	ביאליק, שם השיר*
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח	ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
תרגום ״וילהלם טל״ לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ביאליק, תר׳ טל, עמוד
תרגום מקוצר של ״דון קישוט״ לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי [1909] – **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד	ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י איתמר [1943–1885] – **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב	בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי לוי [1901] – **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966	בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא [180 לפני הספירה] – **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג	בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון שמחה [1932–1870] – **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ט	בן־ציון, עמוד
בסוק משה [1966–1907] – **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	בסוק, נחושתים, עמוד
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג	בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח	בסוק, מבחר, עמוד
בר־יוסף יהושע [1912] – **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, אם, עמוד
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י	בר־יוסף, בני, עמוד
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין פניה [1950–1908] – **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1921–1865] – **כל סיפוריו בכרך אחד**,	
מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א	ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס אברהם [1907] – **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	ברוידס, השחר, עמוד
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ז	ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב חנוך [1926] – **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958	ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר יוסף חיים [1921–1881] – **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	
כתביו ,כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ברנר, הכרך, עמוד
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א	
ברקוביץ יצחק דב [1967–1885] – **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת׳א תשי״ט	ברקוביץ, סיפורים, עמוד
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, הראשונים, עמוד
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳)	
מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ו—תשט״ו	ברקוביץ, תר׳ הספרי, עמוד
ברש אשר [1952–1889] – **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז	ברש, כרך, עמוד
ברתיני ק. אהרן [1903] – **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)	ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים יוכבד [1901] – **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963	בת־מרים, עמוד
(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1058–1021] – **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב	גבירול, הספר, עמוד
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י	גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג לאה [1911] – **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)	גולדברג, מוקדם, עמוד
תרגום ״מלחמה ושלום״ לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959	גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורדון יהודה ליב – ראה יל״ג	
גורי חיים [1922] – **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961	גורי, פרחי, עמוד
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	גורי, שושנת, עמוד
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	גורי, חותם, עמוד
גלאי בנימין [1921] – **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח	גלאי, מסע, עמוד
גלבוע אמיר [1917] – **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	גלבוע, בבוקר, עמוד
גלעד זרובבל [1912] – **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1913–1879] – **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד

• על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שנייה בשם היצירה

גרינברג אורי צבי [1894] – **כלב בית**, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד
שירים שונים, בעתונות הפריודית

דינור בן־ציון [1884] – **בעולם ששקע**, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א

דרויאנוב אלתר [1870–1938] – **ספר הבדיחה והחידוד**, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח–תרצ״ט

דשא מיכאל [1915] – **עד הירח הזה**, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י

הזז חיים [1898] – **היושבת בגנים**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז–תשי״ב
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג

הלקין שמעון [1898] – **יחיאל ההגרי**, רומאן, הוצ׳ ביומן (שנה?)
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו

המאירי אביגדור [1886] – **המוקד הרן**, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז

(**הנגיד**) **שמואל הנגיד** [993–1056] – **דיואן**, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג

(**הרומי**) **עמנואל הרומי** [1260–1328] – **מחברות עמנואל**, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז

וויסלבסקי צבי [1889–1957] – **יחידים ברשות הרבים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז
תרגום ׳מזכרונות חיי׳ לשמריהו לוין: ספר א **ילדותי**; ספר ב **מרד הנעורים**; ספר ג **במערכה**;
ספר ד **בעולם החדש**, הוצ׳ דביר, תרצ״ו–תשי״ד

וולפובסקי מנחם זלמן [1893] – **שירים ופואמות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג
תרגום רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז

וילקנסקי מאיר [1882–1949] – **סנוניות**, סיפור, הוצ׳ ביומן, ירושלים תשכ״ב

ורד חיה [1922] – **שירים, על חרב ומיתר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו

זך נתן [1930] – **שירים שונים**, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד

זכאי דוד [1886] – **קצרות**, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו

חומסקי דב [1913] – **וילאות**, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966

(**חריזי**) **יהודה אלחריזי** [1165–1234] – **תחכמוני**, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו
מחברות איתיאל, לאל־חרירי, מהד׳ יצחק פרץ, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א

טביב מרדכי [1910] – **דרך של עפר**, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960

טבנקין משה [1917] – **ספר שירים**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד

טברסקי יוחנן [1900–1967] – **אוריאל אקוסטה**, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג–תרצ״ה
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד

טדרוס אבו אל עאפיה [1249–1309] – **גן המשלים והחידות**, שני כרכים מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז

טור־סיני נפתלי הרץ [1886] – **הלשון והספר**, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח–תשט״ז

טמקין מרדכי [1891–1960] – **ספר השירים והתפילות**, הוצ׳ דבר, התש״ב

טנא בנימין [1914] – **שירים ופואימות**, מרחביה תשכ״ז

טנאי שלמה [1919] – **ארץ החיים**, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1954

טשרניחובסקי שאול [1875–1943] – **כל שיריו בכרך אחד**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב

יהודה הלוי [1705–1141] – **כל שיריו ב־10 ספרים**, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו

יזהר ס. (**סמילנסקי**) [1916] – **שיירה של חצות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד

• בקיצור – מלה ראשונה בשם היצירה

סימון מראה־המקום במילון

גרינברג, כלב, עמוד
גרינברג, רחובות, עמו
גרינברג, שם השיר
דינור, בעולם, עמוד
דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא, הירח, עמוד
הזז, היושבת, עמוד
הזז, יעיש, חלק, עמוד
הזז, צל, עמוד
הזז, דלתות, עמוד
הזז, בקולר, עמוד
הלקין, יחיאל, עמוד
הלקין, משבר, עמוד
הלקין, יבוק, עמוד
המאירי, המוקד, עמוד
המאירי, תנובה, עמוד
הנגיד, דיואן, עמוד
הנגיד, בן משלי, עמוד
הנגיד, בן קהלת, עמוד
הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי, יחידים, עמוד
ויסלבסקי, תר׳ הספר•, עמוד
ולפובסקי, שירים, עמוד
ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
וילקנסקי, סנוניות, עמוד
ורד, חרב, עמוד
זך, שירים עמוד
זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי, וילאות, עמוד
חומסקי, אזוב, עמוד
חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
חריזי, איתיאל, עמוד
טביב, דרך, עמוד
טביב, כערער, עמוד
טביב, כעשב, עמוד
טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין, שירים, עמוד
טנא, שירים, עמוד
טנאי, ארץ, עמוד
טשרניחובסקי, שירים, עמוד
טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר, שיירה, עמוד
יזהר, צקלג, עמוד
יזהר, קיץ, עמוד
יזהר, מישור, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
(יל״ג) יהודה ליב גורדון [1892–1830] – פרוזה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	יל״ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ז	יל״ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1941–1984] – כתבים נבחרים א, הוצ׳ כס, ירושלים תרצ״ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) בית המדרש, שישה חדרים (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים) מהד׳ אהרן יעללינעק,	
הוצ׳ במברגר את וואהרמן, ירושלים תפרח״י	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ייני) פיוטי יניי [המאה ה־ז] – מהד׳ מנחם זולאי, הוצ׳ שוקן, ברלין תהר״ץ	יניי, עמוד
כהן יעקב [1960–1881] – כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ׳לפון [960–1030?] – שיריו, מהד׳ א׳ מירסקי, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1968–1895] – במישור הגבוה, שירים, הוצאת אל״ף, תשכ״א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום ׳פן־טדיאוש׳ לא. מיצקביץ, הוצ׳ טברסקי, ת״א 1953	ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש, ע׳
ליליינבלום משה ליב [1910–1843] – כל כתביו בארבעה כרכים, הוצ׳ צטלין, קרקא תרע״ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1962–1885] – אלה תולדות אדם, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ׳ עם הספר, ת״א תשי״ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1958–1885] – מדור דור, מעשיות ושיחות וכו׳, שלושה כרכים, הוצ׳ דורות, ת״א 1929–1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1954–1899] – במעלה עקרבים, ששה סדרי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ע״י דביר, ת״א תש״ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] – הטללים ישכימו, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשי״ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשכ״ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ׳ דבר, תשכ״ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי״ר) [1886–1859] – כל כתביו, הוצאת תושיה, ורשה תרע״ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1867–1808] – כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] – חדוה ואני, מהד׳ ג, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1969	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ה	מגד, החי, עמוד
מיכ״ל (מיכה יוסף לבנזון) [1852–1828] – שירי מיכ״ל, אגרותיו ותרגומיו, הוצ׳ דביר, תשכ״ב	מיכ״ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] – אור זרוע, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום ״על נהרות״, תשעה מחזורי שירה מספרות יידיש, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשט״ז	מלצר, תר׳ נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1917–1836] – כל כתביו בכרך אחד.	
הוצ׳ דביר, ת״א תש״ז	מנדלי מו״ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] – מחברת מנחם, מהד׳ צ״ה פיליפובסקי, לונדון תדי״ר	מנחם, מחברת, עמוד
משה אבן עזרא [1139–1055] – שיריו, מהד׳ ביאליק ורבניצקי, הוצ׳ דביר, ת״א ירושלים תרפ״ה	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד׳ ברנשטין, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
נאגארה ישראל [1625–1555] – זמירות ישראל, מהד׳ י׳ פריס־חורב, מחברות הוצ׳ לספרות, ת״א תש״ו	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] – יתד לאוהל, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1960	ניצן, יתד, עמוד
ניר אהרן [1955–1900] – בין השעיפים, הגיונות, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] – ממחוז הילדות, עשרים פרקים, הוצ׳ דבר, ת״א תרצ״ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ׳ גזית, ת״א תש״ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1300–1244] – משל הקדמוני, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1936–1859] – אישים, הוצ׳ הספריה הציונית, ירושלים תשי״ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים תש״ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1885–1842] – מאמרים, הוצ׳ קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ״ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] – ניסים בצפת, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	סערוני, ניסים, עמוד
עגנון שמואל יוסף [1888] – הכנסת כלה, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ״ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ״ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נוטה ללון, כנ״ל, מהד׳ ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ תש״י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ ח, תש״ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ׳ כנ״ל ירושלים ות״א תש״ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים ות״א תשכ״ב	עגנון, האש, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עובדיהו מרדכי [1909] – **תחנה אחת קודם**, סיפורים, הוצ׳ מסדה תש״ך	עובדיהו, תחנה, עמוד
עוגן יצחק [1909] – **שירים**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שירים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עוז עמוס [1939] – **מיכאל שלי**, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ח	עוז, מיכאל, עמוד
עמיחי יהודה [1924] – **שירים** 1948–1962, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה הרומי	
פוגל דוד [1891–1944] – **כל השירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874–1899] – **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881–1958] – **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] – **גדיש ועומר**, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, עמוד
פניאל נח [1905] – **נופים גנוזים**, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1958	פניאל, נופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859–1922] – **מבחר כתביו**, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887–1958] – **תר׳ רעיונות ונצנוצים להיינה**, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג–תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי׳, עמוד
פרסקי דניאל [1887–1962] – **לשון נקיה**, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852–1915] – **כל כתביו** (שנכתבו עברית במקורם) **בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ח)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] – **בין האש והישע**, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] – **כתבים נבחרים**, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ו	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ו	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881–1944] – **בצל עץ התליה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] – **מגילת כורך ספרים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] – **פנים אל פנים**, מהד׳ ו, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קויפמן יחזקאל [1889–1963] – **תולדות האמונה הישראלית**, 4 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ת״א תשי״ד–תשט״ז	קויפמן, אמונה, כרך, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865–1935] – **אורות**, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874–1958] – **היסטוריה של הספרות העברית החדשה**, 6 כרכים, הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ–תש״י	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט–תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(קליר) אלעזר הקליר [המאה ה־ז] פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882–1948] – **כתבים**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885–1944] – **כתבים אחרונים**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	קצנלסון, כתבים עמוד
קריב אברהם [1900] – **עיונים**, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908–1956] – **הודו**, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] – **חילופי משמרות בספרותנו**, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884–1949] – **שערים**, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים–ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] – **החיים הגנוזים**, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירשלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] – **שירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] – **שירת אמיתי**, פואימה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד
רביקוביץ דליה [1936] – **אהבת תפוח הזהב**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (יהושע רדלר) [1880–1957] – **כנסת חכמים**, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פמצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] – **חקוקות אותיותיך**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(רד״ק) ר׳ דוד קמחי [1160–1235] – **ספר השרשים**, מהד׳ י״ה ביזנטל ופ׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] – **שחר להלך**, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ה	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890–1931] – **שירה**, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] – **שירי ממש**, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] – **שירים למצא עת**, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד

• קיצור – במלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1204—1135] – **משנה תורה, הוא היד החזקה**	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1840—1785] – **מורה נבוכי הזמן**, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1105—1040] – **פירושו לתנ״ך ולתלמוד**	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1865—1800] – **כנור נעים**, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] – **כל כתביו ב־5 ספרים**, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שזר זלמן [1889] – **כוכבי בוקר**, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שזר, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שזר, אור, עמוד
שחם דוד [1923] – **המדרון הארוך**, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1950	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] – **שיכון ותיקים**, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שחר דוד [1926] – **על החלומות**, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שחר, חלומות, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] – **זוגות**, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ה	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1908—1863] – **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1947—1887] – **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס, בעריכת **חיים שירמן**, שני כרכים,	
הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] – **קולות אנוש חמים**, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלוהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלוהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] – **שירים**, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] – **שירים, כרך א** מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברוניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] – **הוא הלך בשדות**, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן הסיטורי, מהד׳ ח, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1956—1886] – **ספר הפואמות**, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד
שניאור זלמן [1959—1886] – **כתביו, כרך א: שירים**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפורים, עמוד
פנדרי הגיבור, חלקים א—ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדרי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] – **סיפורים**, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] – **שערי עזה**. רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] – **משוט באסיה**, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] – **בית אבא**, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גנים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] – **לארצי**, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] – **גן נעול**, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, בן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

ה [כתב: ה; רש"י: ה; עברית-כנענית: 𐤄] 1, הָאוֹת הַחֲמִישִׁית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי: שְׁמָהּ "הֵא". 2, סִימַן הַמִּסְפָּר חֲמִשָּׁה אוֹ חָמֵשׁ (5), חֲמִישִׁי, חֲמִישִׁית: ה׳ יָמִים. ה׳ פְּעָמִים. יוֹם ה׳. כִּתָּה ה׳. 3, ה̇ אוֹ ה׳, חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים, 5000 [בעיקר בראש מניין שנים]: מְדִינַת יִשְׂרָאֵל הוּקְמָה בִּשְׁנַת ה׳ תש"ח = 5708 (לבריאת העולם).

הַ־ (הָ־, הֶ־) בְּרֹאשׁ שֵׁם, תֹּאַר אוֹ פֹּעַל בְּבֵינוֹנִי – לְצַיֵּן שֶׁהֵם יְדוּעִים, לֹא סְתָמִיִּים, לְמָשָׁל: יֶלֶד – הַיֶּלֶד; אִישׁ – הָאִישׁ; חָכָם – הֶחָכָם; הוֹלֵךְ – הַהוֹלֵךְ. ה׳ זוֹ נִקְרֵאת "הֵא הַיְדִיעָה" אוֹ "הֵא הַיִּדּוּעַ", גם "הֵא הַהוֹדָעָה".

הֲ־ (הַ־, הֶ־) בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה הָרִאשׁוֹנָה בְּמִשְׁפַּט־שְׁאֵלָה – לְצִיּוּן שְׁאֵלָה אוֹ תְּמִיהָה וְהִשְׁתּוֹמְמוּת: "הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי?" (בראשית ד ט). "הַעוֹד לָכֶם אָח?" (בראשית מג ו). "הֶהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם?" (יואל א ב). ה׳ זוֹ נִקְרֵאת "הֵא הַשְּׁאֵלָה" אוֹ "הֵא הַתְּמִהָּ".

ה׳, 1 *, סִימָן לְשֵׁם "יְהוָֹה", הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ; נִבְטָא "אֲדֹנָי" אוֹ "הַשֵּׁם" אוֹ גַּם "אֲדֹשֵׁם": "בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה" (ברכות ד ד). 2 °, קִצּוּר מִלַּת "הָאָדוֹן": לִכְבוֹד ה׳ יַרְדֵּנִי.

הָ־ * [בראש מלים ארמיות], קִצּוּר שֶׁל הָא = הֲלֹא, הֲרֵי: הָתַנְיָא, הָכֵיצַד? הָכְתִיב. רְאֵה ב׳ הָא.

א׳ **הֵא** * נ׳ שֵׁם הָאוֹת הַחֲמִישִׁית בְּעִבְרִית, ה׳: "חֲמוּרוֹת הָעֲרָיוֹת, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ בָּהֶן בְּיוֹד הֵא וְחוֹתֵם בְּיוֹד הֵא" (ספרא, פה ד). – [הַאִין]

– הֵא־הַהוֹדָעָה ⁂, הֵא־הַיְדִיעָה ⁂, הֵא־הַיִּדּוּעַ °, הָאוֹת ה׳ הַבָּאָה בְּרֹאשׁ שֵׁם אוֹ תֹּאַר אוֹ פֹּעַל בְּבֵינוֹנִי לְצַיֵּן שֶׁהֵם יְדוּעִים, לְמָשָׁל: "הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת" (דברים ד כב). "וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ" (בראשית א כו).

– בְּהֵא־הַיְדִיעָה ° [אחרי שם; בהשאלה] הַיָּדוּעַ הֵיטֵב, הָעִקָּרִי, הַמַּמָּשִׁי: "יֵשׁ בָּהֶם הָאֱמֶת בְּהֵא־הַיְדִיעָה" (ז׳ עפשטין, עול מלכות שמים). "יְחִידֵי הַסְּגֻלָּה כַּכֹּחַ הַמֵּנִיעַ בְּהֵא הַיְדִיעָה" (סדן, תר׳ פרדוכסים עד).

– הֵא־הַמְּגַמָּה °, הָאוֹת ה׳ הַבָּאָה בְּסוֹף שֵׁם לְצִיּוּן הַמְּגַמָּה, הַמָּקוֹם אוֹ הַכִּוּוּן, לְמָשָׁל: "וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה" (בראשית יב ט). "וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה" (בראשית כד לב). "הֵי דָרוֹמָה לְאֵילַת" (זמר-עם).

– הֵא־הַקְּרִיאָה °, הָאוֹת ה׳ הַבָּאָה בְּרֹאשׁ שֵׁם לְסַמֵּן פְּנִיָּה וּקְרִיאָה אֵלָיו, לְמָשָׁל: "הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ!" (שמואל ב יד ד).

– הֵא־הַשְּׁאֵלָה ⁂, הֵא הַתְּמִהָּ °, הָאוֹת ה׳ הַבָּאָה בְּרֹאשׁ מִשְׁפָּט לְסַמֵּן שְׁאֵלָה אוֹ תְּמִיהָה, לְמָשָׁל: "הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ?" (ירמיה יג כג). "הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ?!" (מלכים א כא יט). "הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי?" (שמואל ב ז ה). "הֶהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם?" (יואל א ב).

ב׳ **הֵא** מ"ק [ערבית: הַא] הִנֵּה, הֲרֵי: "הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה" (בראשית מז כג). "הֵא דַּרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי" (יחזקאל טז מג). "הֵא לְךָ טָלֶה זֶה" (תמורה ו ב). "הַתַּלְיָן! הֵא צַוָּאר – קוּם שְׁחָט!" (ביאליק, על השחיטה).

א׳ **הָא** * מ"ג [ארמית] [כנוי רומז לנקבה] זֹאת, זוֹ [לפעמים גם לזכר] זֶה.

– הָא בְּהָא תַּלְיָא * (שבת קלה:), זוֹ בְּזוֹ תְּלוּיָה, שְׁנֵי הַדְּבָרִים כְּרוּכִים זֶה בָּזֶה: "אָמָנוּת זוֹ קַלָּה דַוְקָא כְּשֶׁהִיא נְקִיָּה, וְהָא בְּהָא תַּלְיָא" (מנדלי מו"ס, תמ).

– הָא וְהָא °, זֶה וָזֶה: "וּמַדּוּעַ אֵין לְךָ הָא וְהָא?" (ביאליק, שירתנו הצעירה).

– אֵין לִי הָא וְאֵין לִי הָא ° (ביאליק, תאמר אהיה רב), אֵין לִי כְּלוּם, הִנְנִי חֲסַר־כֹּל.

– לֹא הָא וְלֹא הָא °, לֹא זֶה וְלֹא זֶה, שׁוּם דָּבָר לֹא: "וּלְאַחַר שֶׁכְּבָר נִתְיַשְּׁבוּ הִכִּירוּ פִּתְאֹם בְּטָעוּתָם, שֶׁאֵין כָּאן לֹא הָא וְלֹא הָא" (אחד העם, רכח). "אֲנִי – מוֹדֶה אֲנִי – אֵינִי לֹא הָא וְלֹא הָא" (ביאליק, טעות נעימה).

– עַל הָא וְעַל דָּא °, בְּהָא וּבְדָא °, עַל זֹאת וְעַל זֹאת, עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים: "וְתוֹךְ שִׂיחַ עַל הָא וְעַל דָּא" (אלתרמן, עיר 172). "אִמָּא כּוֹתֶבֶת עַל הָא וְעַל דָּא וְאֵינָהּ מַרְבָּה בִּשְׁאֵלוֹת" (שנהר, ב 45). "בַּמֶּה מְהַרְהֵר? הָהּ, לֹא כְלוּם, בְּהָא וּבְדָא" (יזהר, צקלג 571).

– הָא כֵּיצַד? * (שבת יט ה), כֵּיצַד? אֵיךְ? בְּאֵיזֶה אֹפֶן? [נכתב לפעמים גם כמלה אחת: הָכֵיצַד]

– הָא לַחְמָא עַנְיָא *, 1 * (הגדה של פסח), זֶה הוּא לֶחֶם הָעֹנִי (הַמַּצָּה) 2 °, כִּנּוּי לִסְעוּדָה דַלָּה: "שְׁקוּעִים בַּחֲנֻיּוֹתֵיהֶם וּבַעֲבוֹדָתָם לְהָבִיא הָא לַחְמָא עַנְיָא לִנְשַׁיָּא וְלַטַפְלַיָּא (לַנָּשִׁים וְלַטַּף) הַתְּלוּיִים עַל צַוָּארָם" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנד).

– הָא גַּבְרָא וְהָא דִּסְקָא * (קידושין ע:), זֶה הָאִישׁ, וְזֶה כְּתַב־הַהַזְמָנָה! [רווח בהוראה:] הִנֵּה הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ!

– הָא לְחוּד וְהָא לְחוּד * (על־פי בבא בתרא סז. ועוד), עִנְיָן זֶה לְבַד וְעִנְיָן זֶה לְבַד, אֵין כָּל קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים.

– וְהָא רְאָיָה °, וְזֹאת הוֹכָחָה לַדָּבָר.

ב׳ **הָא** * מ"ח [ארמית] 1 *, הֲרֵי, וּבְכֵן, מִכָּאן שֶׁ־: "הָא אִם הִקְדִּים... אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת" (מעשר שני ה יא). 2 *, אֲבָל: "אֵין לִי רְשׁוּת, הָא אִם יֵשׁ לִי רְשׁוּת – אַכְנִיסֵם" (ספרי קל).

– הָא לָמַדְתָּ *, הֲרֵי אַתָּה לָמֵד, מִזֶּה מוּכָח: "הָא לָמַדְתָּ, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם" (אבות ד ה).

הא׳, קיצור: הָאָדוֹן.

ה"א ר"ת 1, ה׳ אֲלָפִים; 2, הַכְנָסַת אוֹרְחִים.

הַאֲבָדָה ° נ׳ [מן אבד, הֶאֱבִיד] הַשְׁחָתָה, אִבּוּד: הַבְּנִיָּה הַמֻּרְבָּה גָּרְמָה לְהַאֲבָדַת נוֹפוֹ הַפִּרְאִי שֶׁל הַמָּקוֹם. – [הַאֲבָדַת־]

הֵאָבְדוּת °, **היאבדות** נ׳ [מן אבד, נֶאֱבַד] הֵעָלְמוּת, אָבְדָן, כִּלָּיוֹן: הֵאָבְדוּת הַחֵפֶץ. הֵאָבְדוּת הָרָשָׁע מִן הָעוֹלָם. –[הֵאָבְדוּת־]

הֵאָבְנוּת°, היאבנות נ׳ [מן אבן] הֱיוֹת לְאֶבֶן, הִתְקַשּׁוּת, [ובהשאלה] אָבְדַן הַחוּשִׁים: ״עִוְרוֹנְךָ... הֵאָבְנוּתְךָ הַגְּמוּרָה – הוּא מִפְלָט״ (יזהר, צקלג 1042). – [הֵאָבְנוּת־]

הַאֲבָסָה° נ׳ [מן אבס, הֶאֱבִיס] אִבּוּס, פִּטּוּם בַּעֲלֵי־חַיִּים לְמַעַן יַשְׁמִינוּ: הַאֲבָסַת עוֹפוֹת. הַאֲבָסַת בָּקָר. – [הַאֲבָסַת־]

הַאֲבָקָה° נ׳ [מן אבק, הֶאֱבִיק] 1. הַעֲבָרַת גַּרְגְּרֵי אֲבָקָה מֵאַבְקָנֵי הַפֶּרַח אֶל צַלֶּקֶת הָעֱלִי שֶׁל פֶּרַח מֵאוֹתוֹ מִין לְשֵׁם הַפְרָיָתוֹ: הַהַאֲבָקָה נַעֲשֵׂית עַל־פִּי־רֹב עַל־יְדֵי הָרוּחַ אוֹ עַל־יְדֵי חֲרָקִים. 2. כִּסּוּי בְּאָבָק, אִבּוּק. –[הַאֲבָקַת־, ־קוֹת]

הֵאָבְקוּת⁖, היאבקות נ׳ [מן א־אבק, נֶאֱבַק] 1⁖, הִתְגּוֹשְׁשׁוּת, מִלְחֶמֶת־יָדַיִם. 2°, נִהוּל מַאֲבָק, מַעֲרָכָה נֶגֶד אוֹיְבִים: הֵאָבְקוּת נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה עַל קִיּוּמָם. – [הֵאָבְקוּת־, ־קֻיּוֹת]

הֶאֱגֵד° ז׳ [מן אגד, הֶאֱגִיד] [במשפט־המדינה] רִשּׁוּם אִישִׁיּוּת מִשְׁפָּטִית כְּתַאֲגִיד [ראה ערך תַּאֲגִיד]. – [הֶאֱגֵד־, הֶאֱגֵדִים, הֶאֱגֵדֵי־]

הַאְדָּמָה⁖ נ׳ [מן אדם, הֶאְדִּים] 1•, הִתְאַדְּמוּת, הַסְמָקָה: ״מִשּׁוּם הַאְדָּמַת בָּשָׂר שֶׁכְּנֶגְדָּן״ (רש״י חולין נג:). הַאְדָּמַת פְּנֵי הַיֶּלֶד. הַאְדָּמַת הַפֵּרוֹת בְּהַבְשִׁילָם. 2°, צְבִיעָה בְּצֶבַע אָדֹם: הַאְדָּמַת הָרֶקַע בַּצִּיּוּר. – [הַאְדָּמַת־]

הֵאָדְמוּת°, היאדמות נ׳ [מן אדם, נֶאְדַּם] הִתְאַדְּמוּת, קַבָּלַת צֶבַע אָדֹם: הֵאָדְמוּת הַשָּׁמַיִם עִם הַשְּׁקִיעָה. – [הֵאָדְמוּת־]

הָאִידָּנָא•, האידנא תה״פ [ארמית: הָא אִידָּנָא (עִידָּנָא)] הַזְּמַן הַזֶּה, עַכְשָׁו: ״הָאִידָּנָא יוֹמָא דְכִפּוּרֵי הוּא״ (יומא יט:). ״הָאִידָּנָא הַסְּפֵקוֹת מְפַסְפְּסִים אֶת הַלְּבָבוֹת״ (קבק, במשעול 109).

– דְּהָאִידָּנָא•, שֶׁל הַיּוֹם, שֶׁל עַכְשָׁו: ״מַה מָּחָר לֵילוֹ עִמּוֹ, אַף הַיּוֹם לֵילוֹ עִמּוֹ, וְלֵילְיָא דְהָאִידָּנָא נָפֵק לֵיהּ״ (יבמות סב.). ״הַבּוּדְהִיזְם דְּהָאִידָּנָא שׁוּב אֵין לוֹ שַׁיָּכוּת לְהֹדּוּ שֶׁל הַיּוֹם״ (קרליבך, הודו 213). דִּיּוּן עַל הַמַּצָּב דְּהָאִידָּנָא.

הַאְדָּרָה⁖ נ׳ [מן אדר, הֶאְדִּיר] הַגְדָּלָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא אַדִּיר וְגָדוֹל: ״בִּדְרָכָיו הַיְשָׁרִים הַמְכֻוָּנִים בְּהַאְדָּרַת הַתּוֹרָה״ (מלמד התלמידים, בראשית). הַאְדָּרַת הַמִּפְעָל עִם הַזְרָמַת הוֹן רַב אֵלָיו. – [הַאְדָּרַת־]

הֵאָדְרוּת°, היאדרות נ׳ [מן אדר, נֶאְדַּר] הֱיוֹת אַדִּיר, שִׂגְשׂוּג: הֵאָדְרוּת הַמִּפְעָל עִם הַהַשְׁקָעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל הוֹן רַב בּוֹ. – [הֵאָדְרוּת־]

הַאֲהָלָה° נ׳ [מן א־אהל, הֶאֱהִיל] כִּסּוּי, חִפּוּי, סִכּוּךְ, הֲצָלָה: הַאֲהָלָה בְּכַף־הַיָּד עַל הָעֵינַיִם. –[הַאֲהָלַת־, הַאֲהָלוֹת]

האומנם, ראה הַאֻמְנָם. **הֵאוֹת**, נפ׳ מן אות.

הֵאוֹתוּת⁖, היאותות נ׳ [מן א־אות, נֵאוֹת] 1°, הַסְכָּמָה, הִתְרַצּוּת לְדָבָר: הֵאוֹתוּת לְבַקָּשָׁתוֹ. 2⁖, הֱיוֹת נָאוֹת וּמַתְאִים: ״וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּיחַס אֶל הֵאוֹתוּת הַכְּלִי וְאֶל לֹא־הֵאוֹתוּתוֹ״ (ראב״ד, אמונה רמה א ו). ״שֶׁהָאוֹפְּטִימִיסְטִים... רוֹאִים בְּמַעֲשֵׂה הַבְּרִיאָה... אוֹ חוֹזִים בָּהֶם חֶזְיוֹנוֹת נָאִים שֶׁל הֵאוֹתוּת וְהִשְׁתַּלְּמוּת לֶעָתִיד לָבוֹא״ (קלצקין, כתבים 68). 3° [בתורת־ההיגיון] הַתְאָמָה, תֹּאַם, יַחַס בֵּין שְׁנֵי מֻשָּׂגִים הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה בַּכֹּל. – [הֵאוֹתוּת־]

הַאֲזָנָה• נ׳ [מן א־אזן, הֶאֱזִין] 1•, הַקְשָׁבָה, הַטָּיַת אֹזֶן: ״לִתֵּן הַאֲזָנָה וּשְׁמִיעָה לַשָּׁמַיִם וְהַאֲזָנָה וּשְׁמִיעָה לָאָרֶץ״ (ספרי האזינו קלא). 2°, שְׁמִיעָה בְּאֶמְצָעוּת מַכְשִׁיר, בְּיִחוּד שְׁמִיעַת שִׁדּוּרֵי רַדְיוֹ: תַּחֲנַת־הַאֲזָנָה. מַכְשִׁירֵי הַאֲזָנָה. –[הַאֲזָנַת־ הַאֲזָנוֹת]

הֵאָזְרוּת°, היאזרות נ׳ [מן אזר, נֶאֱזַר] 1. הִתְחַזְּקוּת, הֵחָלְצוּת, עֲשִׂיַּת מַאֲמָץ: הֵאָזְרוּת לִקְרַאת כִּבּוּשִׁים נוֹסָפִים. 2. הֵחָגְרוּת, הִצְטַיְּדוּת: ״נֶאֱבַקְתִּי אִתּוֹ הַרְבֵּה, תּוֹךְ הֵאָזְרוּת בַּאֲדִיבוּת וּבְסַבְלָנוּת וְסָתַמְתִּי... אֶת כָּל טַעֲנוֹתָיו״ (שרת, באסיה 180).– [הֵאָזְרוּת־, ־רֻיּוֹת]

הֶאָח מ״ק [אולי בחיקוי לקריאה הטבעית להבעת שמחה] הֵידָד! מַה־טּוֹב!: ״הֶאָח, חַמּוֹתִי, רָאִיתִי אוּר!״ (ישעיה מד טז). ״הֶאָח, הֶאָח, רָאֲתָה עֵינֵנוּ!״ (תהלים לה כא). ״הֶאָח לַמָּוֶת, כִּי טוֹב חֻקֶּיךָ״ (בן־סירא מא ג). ״הֶאָח, חִישׁ אֶתְפַּשֵּׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּלִים וְאֶתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר״ (ביאליק, יונה החייט).

הַאֲחָדָה° נ׳ [מן אחד, הֶאֱחִיד] 1. מַתַּן אֲחִידוּת, קְבִיעַת צוּרָה אֲחִידָה אוֹ תֹּכֶן אָחִיד: הַאֲחָדַת הַתָּכְנִיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת. הַאֲחָדַת תִּלְבָּשְׁתָּם שֶׁל הַתַּלְמִידִים. 2. אִחוּד, הֲבָאַת אַחְדוּת: ״הַגָּלוּת הִשְׁפִּיעָה כִּמְדֻמֶּה עַל בֶּן־עַמִּי מִצַּד הַהַאֲחָדָה בִּלְבַד: הוּא נַעֲשָׂה מְלֻכָּד יוֹתֵר״ (שטיינמן, במעגל 162). – [הַאֲחָדַת־]

הַאֲחָזָה° נ׳ [מן אחז, הֶאֱחִיז] קִשּׁוּר, חִבּוּר דְּבָרִים זֶה לָזֶה. – [הַאֲחָזַת־]

הֵאָחֲזוּת°, היאחזות נ׳ [מן אחז, נֶאֱחַז] 1. הַחֲזָקָה, הִתָּפְסוּת בְּדָבָר: ״הַשְּׁלָיָה גְדוֹלָה אַחַת, הֵאָחֲזוּת בַּשָּׁוְא״ (יזהר, צקלג 953). הֵאָחֲזוּת הַטּוֹבֵעַ בַּחֶבֶל שֶׁהוּטַל אֵלָיו. 2. הִתְנַחֲלוּת, הִתְיַשְּׁבוּת וְהִשְׁתַּקְּעוּת בְּמָקוֹם: הֵאָחֲזוּתָם שֶׁל הָעוֹלִים בְּאַדְמַת הַמּוֹלֶדֶת. הָעוֹלִים עָלוּ אֶל מְקוֹם הַהֵאָחֲזוּת. 3 [בהשאלה] מְקוֹם יִשּׁוּב חֲלוּצִי (בְּעִקָּר בְּאֵזוֹר מְרֻחָק אוֹ בְּאֵזוֹר־גְּבוּל): הוּקְמוּ אַרְבַּע הֵאָחֲזֻיּוֹת שֶׁל נַחַ״ל בִּצְפוֹן הַמְּדִינָה. – [הֵאָחֲזוּת־, הֵאָחֲזֻיּוֹת]

– הֵאָחֲזוּת בְּקַשׁ° (בְּשִׁבֹּלֶת°), הִסָּמְכוּת עַל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ.

הַאֲחָרָה° נ׳ [מן א־אחר, הֶאֱחִיר] 1. אִחוּר, דְּחִיָּה לְאַחַר זְמַן: הַאֲחָרַת מוֹעֵד פֵּרָעוֹן הַשְּׁטָר. הַאֲחָרַת הַמִּכְתָּב. – [הַאֲחָרַת־]

הֵאָחֲרוּת°, היאחרות נ׳ [מן אחר, נֶאֱחַר] הִשְׁתַּהוּת, הִתְעַכְּבוּת לְאַחַר זְמַן: הֵאָחֲרוּת הָרַכֶּבֶת גָּרְמָה לְעַצְבָּנוּת בִּקְהַל הַמַּמְתִּינִים. – [הֵאָחֲרוּת־]

הֵאֵט, הפ׳ מן אטט.

הֶאָטָה° נ׳ [מן אטט, הֵאֵט] הַשְׁהָיָה, הַקְטָנַת הַמְּהִירוּת: הַבֶּלֶם בַּמְּכוֹנִית מְשַׁמֵּשׁ לְהֶאָטַת מַהֲלָכָהּ. הֶאָצָה וְהֶאָטָה. – [הֶאָטַת־, הֶאָטוֹת]

הֵאָטוּת°, היאטות נ׳ [מן אטט] הִשְׁתַּהוּת, הֵעָשׂוּת אִטִּי מִשֶּׁהָיָה: הֵאָטוּת קֶצֶב הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ מֵחֲמַת הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי. – [הֵאָטוּת־]

הֵאָטְמוּת°, היאטמות נ׳ [מן אטם, נֶאֱטַם] הִסָּתְמוּת, הֵעָשׂוּת אָטוּם: הֵאָטְמוּת אָזְנָיו מִשְּׁמֹעַ. הֵאָטְמוּת הַצְּלִיל בְּחֶדֶר סָגוּר. – [הֵאָטְמוּת־]

הַאי* מ״ג [ארמית] [כינוי רומז לזכר ולנקבה] זֶה, זֹאת [רווח בביטויים:]

– **הַאי גַּבְרָא*** (שבת קנו:). זֶה הָאִישׁ, אִישׁ זֶה.

– **הַאי מַאי?*** (עירובין י:), מַה זֹּאת? מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן?: ״הַאי מַאי? נִשְׁתּוֹמֵם הָרַב״ (ביאליק, יום השישי ד).

– **כְּלֵי הַאי?*** (יומא פז:), כָּל כָּךְ? עַד כְּדֵי כָּךְ? כָּל כָּךְ הַרְבֵּה?

– **כְּלֵי הַאי וְאוּלַי?*** (חגיגה ד:), כָּל זֶה – וְאוּלַי? לְאַחַר כָּל הַטֹּרַח וְהֶעָמָל שֶׁשָּׁקַע בַּדָּבָר, עֲדַיִן בְּחֶזְקַת סָפֵק הוּא?

– **כִּי הַאי גַּוְנָא*** (בבא מציעא ל:), בְּאֹפֶן זֶה, בְּדֶרֶךְ זֹאת.

– **הַאי עָלְמָא*** (מועד קטן ט:), הָעוֹלָם הַזֶּה, חַיֵּי הַהֹוֶה: ״שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לְאֵיזוֹ עֶשְׂרוֹת אֲנָשִׁים״ (אחד העם, לט). ״הַמִּסְחָר הוּא הַגֵּיהִנּוֹם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּהַאי עָלְמָא״ (ברדיצב׳סקי, סיפורים צז).

– **כְּהַאי לִישָּׁנָא*** [על-פי נידה סא.] בְּזֶה הַלָּשׁוֹן, לֵאמֹר: ״נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ וּבָא וְאָמַר כְּהַאי לִישָּׁנָא: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, מְכֹר לִי אֶת יְהוּדֶיךָ״ (מנדלי מו״ס, רסה).

– **וַי לְהַאי שׁוּפְרָא דְבָלֵי בְּעַפְרָא*** (ברכות ה:), אוֹי לְיֹפִי זֶה שֶׁיִּבָּלֶה בֶּעָפָר [מימרה של יגון על מות אדם יקר]

האידנא, ראה הָאִידָּנָא.

הָאֵיךְ* מ״ש אֵיךְ? רְאֵה הֵיאַךְ.

הָאִיץ, הִפ׳ מן אוץ. **הֵאִיר,** הִפ׳ מן אור.

הַאֲכָלָה° נ׳ [מן אכל, הֶאֱכִיל] מַתַּן אֹכֶל, הֲזָנָה: הָאֵם טִפְּלָה בְּהַאֲכָלַת תִּינוֹקָהּ. – [הַאֲכָלַת־]

הֵאָכְלוּת°, היאכלות [מן אכל, נֶאֱכַל] הֱיוֹת לְמַאֲכָל: הֵאָכְלוּת הַמָּזוֹן. הֵאָכְלוּת הַצְּרִיף בָּאֵשׁ. – [הֵאָכְלוּת־]

הַאֲכָפָה° נ׳ [מן א. אכף] הַטָּלָה, כְּפִיָּה: ״הֲנִסְכִּים לְהַאֲכָפַת הַשְׁפָּעָה זָרָה עַל תַּרְבּוּתֵנוּ?״ (עיתונות). הַאֲכָפַת שִׁעְבּוּדָם שֶׁל נִכְסֵי הַלֹּוֶה. – [הַאֲכָפַת־]

הַאֲלָהָה° נ׳ 1, [מן אלה, הֶאֱלִיהַּ] יִחוּס כֹּחַ אֵל לְלֹא־אֵל: הַאֲלָהַת הַמֶּלֶךְ אֵצֶל הַקַּדְמוֹנִים. הַאֲלָהַת הַטֶּבַע. 2, הַעֲרָצָה יְתֵרָה, נְתִינַת כְּבוֹד אֱלֹהִים: ״הַאֲלָהָה זוֹ שֶׁל רֶגֶשׁ הָאַהֲבָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 236). – [הַאֲלָהַת־

הַאֲלָחָה° נ׳ [מן אלח] זִהוּם, לִכְלוּךְ: הַאֲלָחַת הַפֶּצַע גָּרְמָה לְהַרְעָלָה. – [הַאֲלָחַת־, הַאֲלָחוֹת]

הֵאָלְחוּת°, היאלחות נ׳ [מן אלח, נֶאֱלַח] הִזְדַּהֲמוּת, הִטָּנְפוּת [גם בהשאלה]: הֵאָלְחוּת הַפֶּצַע הַפָּתוּחַ. הֵאָלְחוּת הַמִּדּוֹת וְהַטַּעַם הַטּוֹב. – [הֵאָלְחוּת־]

הַאֲלָמָה° נ׳ [מן א. אלם, הֶאֱלִים] הַטָּלַת אֵלֶם, גְּרִימָה לְאִלְּמוּת. [הַאֲלָמַת־]

הֵאָלְמוּת°, היאלמות נ׳ [מן א. אלם, נֶאֱלַם] 1, אָבְדַן כֹּחַ הַדִּבּוּר, הִוָּצְרוּת מַצָּב שֶׁל אִלְּמוּת. 2, הִשְׁתַּתְּקוּת, שְׁתִיקָה: ״אִישׁ מִן הַשְּׁלוֹשָׁה... לֹא מָצָא עִמּוֹ דָבָר לְהָפֵר אֶת הֵאָלְמוּת הַדִּבּוּר״ (יזהר, צקלג 94). ״מַה סִּבַּת הֵאָלְמוּתְךָ יָמִים כֹּה רַבִּים?״ (מתוך מכתב). – [הֵאָלְמוּת־]

הֵאָלְצוּת°, היאלצות נ׳ [מן אלץ, נֶאֱלַץ] הֱיוֹת נֶאֱלָץ: ״וּמָלֵא נְכוֹנוּת וַהֲבָנָה לְהֵאָלְצוּת אָדָם לְכוֹנֵן מַצֵּבָה בְּעוֹד עוֹדוֹ טוֹרֵחַ וּמַקְפִּיד עַל נֹסַח הַכְּתֹבֶת״ (יזהר, צקלג 550). אַל נָא תַּאֲשִׁימֵנִי עַל הֵאָלְצוּתִי לִנְקֹט צַעַד חָמוּר זֶה. – [הֵאָלְצוּת־]

הַאֲמָדָה° נ׳ [מן אמד, הֶאֱמִיד] 1, הַעֲרָכָה, שִׁעוּר מְחִירוֹ אוֹ כַּמּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: הַאֲמָדַת רְכוּשׁ. הַאֲמָדַת שֶׁטַח הַמִּגְרָשׁ. 2, הֵעָשׂוּת אָמִיד, הַעֲשָׁרָה: הַאֲמָדַת הַסּוֹחֵר בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [הַאֲמָדַת־]

הַאֲמָנָה* נ׳ [מן א-אמן, הֶאֱמִין] 1•, אִשּׁוּר, קִיּוּם: ״הַאֲמָנַת דְּבָרִים״ (שבועות לו.). 2*, נְתִינַת אֵמוּן, הִשְׁתַּכְנְעוּת שֶׁאָמְנָם כֵּן הוּא: ״הָאֱמוּנָה הִיא הַהַאֲמָנָה בְּמַה שֶּׁיְּצֻיַּר שֶׁהוּא חוּץ לַשֵּׂכֶל״ (מורה נבוכים א נ). 3° [במדיניות] מַתַּן הַכָּרָה רִשְׁמִית לְצִיר אוֹ לְשַׁגְרִיר: טֶקֶס הַאֲמָנַת הַשַּׁגְרִיר הֶחָדָשׁ עַל־יְדֵי נְשִׂיא־הַמְּדִינָה. [ראה להלן כְּתַב־הַאֲמָנָה]. – [הַאֲמָנַת־, הַאֲמָנוֹת]

– **כְּתַב־הַאֲמָנָה°,** [בחוק הבינלאומי] תְּעוּדָה הַמְּעִידָה עַל מִנּוּיוֹ וְסַמְכוּתוֹ שֶׁל צִיר אוֹ שַׁגְרִיר הַשָּׁלוּחַ מֵאֵת מְדִינָה אַחַת לַחֲבֶרְתָּהּ: הַשַּׁגְרִיר הֶחָדָשׁ הִגִּישׁ אֶת כְּתַב־הַאֲמָנָתוֹ לִנְשִׂיא־הַמְּדִינָה.

הֵאָמְנוּת°, היאמנות נ׳ [מן א- אמן, נֶאֱמַן] הִתְאַמְּתוּת, הֱיוֹת נֶאֱמָן: ״וְהַחַי יִשָּׂא אֶת מֵתוֹ, כְּהֵאָמְנוּת פְּשׁוּטָה וְקַיֶּמֶת בְּתוֹךְ הַלֹּא־יֵאָמֵן הַהוּא״ (יזהר, מישור 204). הֵאָמְנוּת עֵדוּתוֹ. הֵאָמְנוּת דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה. – [הֵאָמְנוּת־]

הַאָמְנָם, רְאֵה עֵרֶךְ אָמְנָם.

הַאֲמָצָה° נ׳ [מן א- אמץ, הֶאֱמִיץ] גְּרִימַת מַאֲמָץ, גִּלּוּי הִתְאַמְּצוּת: ״אֵין דִּבּוּרָם חָלָק אֲפִלּוּ הוּא חַד וְהַרְצָאָתָם אֵינָהּ נְקִיָּה מִקַּרְטוֹב מְלָאכוּתִיּוּת וְהַאֲמָצָה יְתֵרָה״ (שטיינמן, במעגל 163). הַצִּבּוּר נִדְרַשׁ לְהַאֲמָצַת כָּל הַכֹּחוֹת לְהִתְגַּבְּרוּת עַל הַמַּשְׁבֵּר. – [הַאֲמָצַת־]

הַאֲמָרָה* נ׳ 1*, [מן אמר, הֶאֱמִיר 1] אֲמִירַת דִּבְרֵי הַלֵּל: הַאֲמָרַת אֱלֹהִים. 2° [מן הֶאֱמִיר 2] גִּדּוּל רַב בִּמְחִיר: הַאֲמָרַת הַיֹּקֶר. הַאֲמָרַת מְחִירֵי הַמִּצְרָכִים. – [הַאֲמָרַת־]

הֵאָמְרוּת°, היאמרות נ׳ [מן אמר, נֶאֱמַר] הֱיוֹת נֶאֱמָר: הַדְּבָרִים נִרְשְׁמוּ לְפִי סֵדֶר הֵאָמְרוּתָם בַּמְּסִבָּה. – [הֵאָמְרוּת־]

הַאֲמָתָה* נ׳ [מן אמת, הֶאֱמִית] אִמּוּת, אִשּׁוּר כִּי הַדָּבָר אֱמֶת וְנָכוֹן הוּא: ״עַל דֶּרֶךְ הַהֲבָנָה וְהַהַאֲמָתָה בְּהַשָּׂגַת הָעִיּוּן״ (אלגזאלי, הקדמת כוונות הפילוסופים). ״הָאֱמֶת וְהַטֶּבַע הֵם לוֹ הַאֲמָתַת הָרוּחַ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). הַאֲמָתַת הַשְּׁמוּעוֹת עַל הִתְפַּטְּרוּת הַמֶּמְשָׁלָה. –[־מָתַת־]

הֵאָמְתוּת°, היאמתות נ׳ [מן אמת] הִתְאַמְּתוּת, הִתְאַשְּׁרוּת: הֵאָמְתוּת הַשְּׁמוּעוֹת שֶׁנָּפוֹצוּ בַּצִּבּוּר. – [הֵאָמְתוּת־]

הֵאָנְחוּת°, היאנחות נ׳ [מן אנח, נֶאֱנַח] הַשְׁמָעַת קוֹל אֲנָחוֹת: הֵאָנְחוּת הַפָּצוּעַ מֵעֹצֶם כְּאֵבָיו. – [הֵאָנְחוּת־, הֵאָנְחֻיּוֹת]

הַאֲנָכָה° נ׳ [מן אנך] הַצָּבָה בְּמַאֲנָךְ, יִשּׁוּר בְּאֹפֶן אֲנָכִי: הַאֲנָכַת קִיר הַבִּנְיָן. – [הַאֲנָכַת־]

הֵאָנְסוּת°, היאנסות נ׳ [מן אנס, נֶאֱנַס] הֱיוֹת אָנוּס, הֵאָלְצוּת לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ בְּעַל־כָּרְחוֹ: הֵאָנְסוּת הַיְּהוּדִים בִּסְפָרַד לְהָמִיר דָּתָם. הֵאָנְסוּת הָאִשָּׁה עַל־יְדֵי אַלְמוֹנִי בֶּן־בְּלִיַּעַל. – [הֵאָנְסוּת־]

הֵאָנְקוּת°, היאנקות נ׳ [מן אנק, נֶאֱנַק] הֵאָנְחוּת, הַשְׁמָעַת קוֹל אֲנָקָה וּנְגִיחָה: ״חֲלוּצֵי עֲצָמוֹת עַד הֵאָנְקוּת״ (יזהר, צקלג 573). הֵאָנְקוּת הָאַסִּיר. הֵאָנְקוּת דֹּם מֵעֹצֶם יָגוֹן. – [הֵאָנְקוּת־, הֵאָנְקֻיּוֹת]

הַאֲנָשָׁה° נ׳ [מן ב׳ אנש, הֶאֱנִישׁ] 1, יִחוּס תְּכוּנוֹת וּמִדּוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם לְבַעֲלֵי־חַיִּים אוֹ לַעֲצָמִים דּוֹמְמִים: הַאֲנָשַׁת הַטֶּבַע בְּשִׁירַת הַמְשׁוֹרֵר. 2, מַתַּן אֹפִי אֱנוֹשִׁי־כְּלָלִי: ״מִפְעָלָם שֶׁל שְׁטֵיבֶּל־פְרִישְׁמַן עָשָׂה גְּדוֹלוֹת בְּקָרְעוֹ לְסִפְרוּתֵנוּ חַלּוֹנוֹת אֶל הָעוֹלָם הַגָּדוֹל... וּבְסַיְּעוֹ לְהַאֲנָשָׁתָהּ שֶׁל הַיְצִירָה הָעִבְרִית״ (ברש, ג 110). – [הַאֲנָשַׁת־]

הֵאָסְפוּת°, היאספות נ׳ [מן אסף, נֶאֱסַף] 1, הִקָּהֲלוּת, הִתְכַּנְּסוּת: הֵאָסְפוּת קָהָל רַב לַעֲצֶרֶת. הֵאָסְפוּת הָעֲדָרִים לְיַד הַשֹּׁקֶת. 2, מִיתָה, פְּטִירָה: הֵאָסְפוּת הַצַּדִּיק אֶל אֲבוֹתָיו. 3, [היאספות מן־] הֵרָפְאוּת: הֵאָסְפוּת הַמְצֹרָע מִצָּרַעְתּוֹ. – [הֵאָסְפוּת־]

הֵאָסְרוּת°, היאסרות נ׳ [מן אסר, נֶאֱסַר] 1, הֱיוֹת אָסוּר, הֱיוֹת מְשֻׁלָּל הֶתֵּר: הֵאָסְרוּת הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי הָרַב. הֵאָסְרוּת הַמִּסְחָר בְּסַמִּים מְשַׁכְּרִים. 2, הִכָּלְאוּת, הֱיוֹת בְּמַאֲסָר: הֵאָסְרוּתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג עוֹרְרָה גַּל שֶׁל מְחָאוֹת. – [הֵאָסְרוּת־]

הַאֲפָלָה° נ׳ [מן א׳ אפל, הֶאֱפִיל] 1, הַחְשָׁכָה, עֲשִׂיַּת אֹפֶל עַל־יְדֵי כִּבּוּי אוֹר, אוֹ עַל־יְדֵי עִמּוּמוֹ אוֹ מִסּוּכוֹ: הַאֲפָלַת הַבָּתִּים בַּלֵּילוֹת בִּימֵי הַמִּלְחָמָה מִפַּחַד מְטוֹסֵי הָאוֹיֵב. 2, אִפּוּל, הַטָּלַת סוֹדִיּוּת, הַעֲלָמַת דְּבָרִים מֵאָזְנֵי זָרִים: הַמֶּמְשָׁלָה הִטִּילָה הַאֲפָלָה עַל הַדִּיּוּנִים בִּישִׁיבָתָהּ. – [הַאֲפָלַת־]

הַאֲפָקָה° נ׳ [מן אָפְקִי] הַצָּבָה בְּמֹאזְנַיִם, הֲבָאָה לְמַצָּב אָפְקִי: הַאֲפָקַת שֶׁטַח הַמִּגְרָשׁ. – [הַאֲפָקַת־]

הַאֲפָרָה° נ׳ [מן ב׳ אפר, הֶאֱפִיר] מַתַּן צֶבַע אָפֹר: הַאֲפָרַת מְקוֹמוֹת הַצֵּל בַּצִּיּוּר. – [הַאֲפָרַת־]

הֶאָצָה° נ׳ [מן אוץ, הֵאִיץ] 1, זֵרוּז, דְּחִיפָה לְמַהֵר יוֹתֵר: הֶאָצַת הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט כִּי יִמָּלֵט מִסְּדוֹם. 2 [בפיסיקה] הָחָשָׁה, הַגְדָּלַת הַמְּהִירוּת: גּוּף הַנּוֹפֵל מִלְמַעְלָה הֶאָצָתוֹ גְּדֵלָה מִשְּׁנִיָּה לִשְׁנִיָּה בְּהַשְׁפָּעַת כֹּחַ מְשִׁיכַת הָאֲדָמָה. הַהֵפֶךְ: הָאָטָה. – [הֶאָצַת־, ־צוֹת]

הַאֲצָלָה ⁂ נ׳ [מן אצל, הֶאֱצִיל] 1 ⁂, הַשְׁרָאָה, הַשְׁפָּעָה עֶלְיוֹנָה: הַאֲצָלַת הַנְּבוּאָה מִן ה׳ עַל הַנָּבִיא. 2°, הַעֲדָנָה, הֲבָאָה לְמַצָּב שֶׁל אֲצִילוּת וְרוֹמְמוּת: הַקְּרִיאָה בַּתַּנַ״ךְ גּוֹרֶמֶת לְהַאֲצָלַת הָרוּחַ. 3° [בפסיכולוגיה] סוּבְּלִימַצְיָה, עִדּוּן, הַעֲלָאַת רְגָשׁוֹת וּמַאֲוַיִּים בִּלְתִּי־רְצוּיִים (בְּיִחוּד בַּתְּחוּם הַמִּינִי) לְמַטָּרוֹת נֶאֱצָלוֹת וְנַעֲלוֹת יוֹתֵר עַל־יְדֵי חִנּוּךְ אוֹ עַל־יְדֵי מַאֲמָץ. 4°, הַעֲלָאָה לְמַדְרֵגַת אָצִיל. – [הַאֲצָלַת־, הַאֲצָלוֹת, הַאֲצָלוֹת־]

הֵאָצְלוּת°, היאצלות נ׳ [מן אצל, נֶאֱצַל] 1, הִתְעַלּוּת, קַבָּלַת הַשְׁרָאָה: הֵאָצְלוּת הָאָדָם עַל־יְדֵי קְנִיַּת חָכְמָה וָדַעַת. 2, הֱיוֹת מְפֹרָשׁ, הִתְפַּשְּׁטוּת: הֵאָצְלוּת הַזֹּהַר מִזִּיו־פָּנָיו שֶׁל הָרַב הַגָּאוֹן. – [הֵאָצְלוּת־]

הֵאָצְרוּת°, היאצרות נ׳ [מן אצר, נֶאֱצַר] הִגָּנְזוּת, הִצְטַבְּרוּת: הֵאָצְרוּת הַזָּהָב בָּאוֹצָר. הֵאָצְרוּת תְּבוּאָה בַּמַּחְסָנִים. – [הֵאָצְרוּת־]

הֵאָרְגוּת°, היארגות נ׳ [מן ארג, נֶאֱרַג] הִשָּׁזְרוּת, הִשְׁתַּלְּבוּת [גם בהשאלה]: הֵאָרְגוּת הָאָרִיג בְּבֵית־הַמְּלָאכָה. הֵאָרְגוּת הָעוֹלִים בְּמַסֶּכֶת הַחַיִּים הַחֲדָשִׁים בַּמּוֹלֶדֶת. – [הֵאָרְגוּת־]

הֶאָרָה ⁂ נ׳ [מן אור, הֵאִיר] 1 ⁂, הֲפָצַת אוֹר, עֲשִׂיַּת אוֹר: ״וְהֶאָרַת הַבַּיִת בְּנֵר״ (אלבו, עיקרים 174). 2° [בהשאלה] הֶסְבֵּר, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְהָפִיץ אוֹר עַל עִנְיָן: ״שְׂרִידֵי קַדְמוֹנִיּוֹת... רַק בְּמִדָּה שֶׁיּוּכְלוּ לְהֵחָשֵׁב כְּהֶאָרוֹת מוּחָשִׁיּוֹת עַל חֶזְיוֹנוֹת הִיסְטוֹרִיִּים״ (אחד העם, קטו). ״הַהֶאָרָה הַפִילוֹסוֹפִית שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית״ (קלוזנר, הספרות ב 178). ״הַמָּבוֹא... יֵשׁ בּוֹ בְּרָכָה לְהֶאָרַת הַתְּקוּפָה״ (ביאליק, אגרות ד רלב). הָעוֹרֵךְ הוֹסִיף לַמַּאֲמָר הֶאָרוֹת וְהֶעָרוֹת. 3 ⁂ [בקבלה] אֲצִילַת הָאוֹר מִן הָאֱלֹהִים: הַסְּפִירוֹת הֵן הֶאָרוֹת מִן הָאֵינְסוֹף. 4°, אוֹר, זֹהַר: ״אוֹרוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ מִתְגַּבֵּר בְּכָל יוֹם וָיוֹם וְדוֹפֵק בְּהֶאָרָה נִפְלָאָה עַל הָעֲלוּבִים״ (הזז, יעיש ד 167). – [הֶאָרַת־, הֶאָרוֹת]

– **הֶאָרַת עֵינַיִם°**, הַסְבָּרָה טוֹבָה וּבְהִירָה: ״הֶאָרַת עֵינַיִם בִּמְקוֹמוֹת קָשִׁים בַּסֻּגְיוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 87).

– **הֶאָרַת פָּנִים** ⁂, הַסְבָּרַת פָּנִים, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וָחֶסֶד: ״אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא הֶאָרַת פָּנֶיךָ, הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעַ״ (מדרש תהלים 124). ״אֵין לְךָ אֻמָּנוּת שֶׁאֵין בָּהּ הֶאָרַת פָּנִים״ (עגנון, כלה 164).

הֵאָרְזוּת°, היארזות נ׳ [מן ארז, נֶאֱרַז] הִקָּשְׁרוּת, הֱיוֹת אָרוּז: הֵאָרְזוּת אוֹטוֹמָטִית שֶׁל הַמּוּצָר בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת בְּשִׁיטַת הַסֶּרֶט הַנָּע. – [הֵאָרְזוּת־]

הַאֲרָחָה° נ׳ [מן ארח, הֶאֱרִיחַ] אֵרוּחַ, הַכְנָסַת אוֹרֵחַ, אִכְסוּן: הַאֲרָחַת הַחַיָּלִים בִּימֵי הֶחָג. וַעֲדַת הַהַאֲרָחָה שֶׁל הַפְּלִיטִים. בֵּית־הַאֲרָחָה בַּמֶּשֶׁק. – [הַאֲרָחַת־, הַאֲרָחוֹת]

הֶאֱרֵךְ° ז׳ [מן ארך, הֶאֱרִיךְ] חֵלֶק שֶׁהֶאֱרַךְ בְּגוּף מְסֻיָּם: הֶאֱרֵכִים שֶׁל כָּנָף בְּמָטוֹס. – [הֶאֱרֵךְ־ הֶאֱרֵכִים, הֶאֱרֵכֵי־]

הַאֲרָכָה ⁂ נ׳ [מן ארך, הֶאֱרִיךְ] 1 ⁂, מַתַּן אַרְכָּה, הַמְשָׁכַת תָּקְפּוֹ שֶׁל דְּבַר־מָה: ״בְּהַאֲרָכַת זְמָן״ (רש״י סוטה כא.). הִגַּשְׁתִּי בַּקָּשָׁה לְהַאֲרָכַת הַדַּרְכּוֹן. 2 ⁂, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא אָרֹךְ מִשֶּׁהָיָה: ״וּמַה בֶּצַע בְּהַאֲרָכָתוֹ (שֶׁל הַח׳ בְּ׳אֶחָד׳)״ (רש״י ברכות יג:). ״בְּבַקָּשָׁה!... אָמַר הַמֵּלִיץ בְּהַאֲרָכַת הֲבָרָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה״ (טביב, דרך 176). הַאֲרָכַת הַכְּבִישׁ עַד לִשְׂפַת הַיָּם. 3 ⁂, הַמְשָׁכָה, נְהִיגָה בַּאֲרִיכוּת: ״בְּהַאֲרָכַת עִיּוּן בִּסְפָרִים וְהַתְמָדַת הַלִּמּוּד״ (גבירול, תיקון מידות הנפש יא). הַאֲרָכָה בְּשִׂיחָה. – [הַאֲרָכַת־, הַאֲרָכוֹת]

– **הַאֲרָכַת־יָמִים°**, חַיִּים עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה, חַיִּים אֲרֻכִּים.

– **הַאֲרָכַת־לָשׁוֹן°**, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי רְכִילוּת וָלַהַג.

הֵאָרְכוּת°, היארכות נ׳ [מן ארך, נֶאֱרַךְ] הֱיוֹת אָרֹךְ יוֹתֵר: הֵאָרְכוּת הַמְּסִלָּה מִכְּפִי שֶׁתֻּכְנַן בַּתְּחִלָּה. הֵאָרְכוּת הַלֵּילוֹת בַּחֹרֶף. הֵאָרְכוּת הַהַמְתָּנָה. – [הֵאָרְכוּת־]

הַאֲרָקָה° נ׳ [מן ארק, הֶאֱרִיק] חִבּוּר מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי בְּתַיִל לָאֲדָמָה כְּאֶמְצָעִי־בִּטָּחוֹן נֶגֶד פְּגִיעָה הָעֲלוּלָה לְהִגָּרֵם עַל־יְדֵי מַגָּע בְּנוֹשֵׂא הַחַשְׁמַל. – [הַאֲרָקַת־, הַאֲרָקוֹת, הַאֲרָקוֹת־]

הַאֲשָׁמָה° נ׳ [מן אשם, הֶאֱשִׁים] הֲטָלַת אַשְׁמָה עַל אָדָם: ״לְהַאֲשָׁמַת הָאַחֲרָאִים לַמַּעֲצוֹרִים שֶׁבַּבַּיִת מִצְטָרֶפֶת... הַהַכָּרָה שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת הַמַּצָּב בִּתְנָאֵי הַגָּלוּת״ (ברש, ג 109). – [הַאֲשָׁמַת־, הַאֲשָׁמוֹת, ־מוֹת־]

הֶאָשְׁמוּת°, היאשמות נ׳ [מן אשם, נֶאְשַׁם] היות נאשם: "ההאשמות היסודית היא להשאר אצל עצמי" (בובר, בעיית האדם). – [האשמות־]

הַאֲשָׁרָה° נ׳ [מן א. אשר, האשיר] מתן אשר, גרימה להיות מאשר: "כל הקסמים של הבטחותיה לעתיד לבוא להעשרת רוח האמה והאשרתה" (ביאליק, אגרות ה שיד). – [האשרת־]

הֶאָתְרוּת°, היאתרות נ׳ [מן אתר] היות מאתר, הקבעות מקומו: באתר ההיסטורי חלו שנויים רבים מאז האתרותו על־ידי החוקרים. – [האתרות־]

הַב פ״י [ציווי מן יהב, יהב] תן, הבה: "לעלוקה שתי בנות – הב הב!" (משלי ל טו). "הבי המטפחת אשר־עליך" (רות ג טו). "הבו גדל לאלהינו" (דברים לב ג). "הבו לה׳ כבוד ועז" (תהלים כט א). "רבה אורים, אל נאור, הב אור!" (ביאליק, עם פתיחת החלון). – [הבי! הבו!]

הֲבָאָה* נ׳ [מן בוא, הביא] 1•. הקרבה, הכנסה, העברה ממקום למקום: "הבאת קרבן" (ספרי נשא י:). הבאת בכורים. הבאת אורח הביתה. 2°. ציטטה, מובאה, קטע המובא כלשונו מספר או ממקור אחר: במלון יש הבאות מן המקרא, מן התלמוד ומן הספרות החדשה. – [הבאת־, הבאות, הבאות־]

– **הֲבָאַת שָׁלוֹם*** (פאה א א), השכנת שלום, בטול מריבות בין בני־אדם.

– **הוֹלָכָה וַהֲבָאָה**÷, 1÷ [בהלכות שחיטה] תנועת חתוך של הסכין לכאן ולכאן: "שמא תרד הבהמה בכבד גופה ותחתך בלא הולכה והבאה" (רמב״ם, שחיטה ב ח). ראה גם הובאה. 2° [כפשוטו] העברה חזרה למקום: "הולכה והבאה של סוסים" (ביאליק, אריה ד).

הֲבַאי*, הֲבַי* ז׳ [?] 1•. גזמה, הפלגה, תאור דבר בצורה מפרזת: "דברה תורה לשון הבאי" (תמיד כט.). 2÷. הבל, דברים שאין בהם ממש, דברים בטלים: "ולדבר נבלה, שקר ורכילות והבאי" (רמב״ם, מכתבו לבנו). "נוח הוא להזיה ולדברי הבאי" (מנדלי מו״ס, שסא). "הקיץ משנתו זה־עכשו מתוך פטפוטי־הבאי" (שופמן, א 315). – [הבאי־, הבאו]

הֲבָאִי° ת׳ [מן הבאי] הבלי, שטותי: "העסקתי את מחי במיני השערות הבאיות וסברות של דפי" (שטיינמן, סודות א 177). – [הבאית, הבאיים, ־איות]

הַבְאָשָׁה÷ נ׳ [מן באש, הבאיש] הסרחה, באישה, העלאת ריח רע: "ואין בני אדם באין לידי הבאשה אלא מתוך דרכיהם" (ילקוט, דברים תתקמב). הבאשת הדג. – [הבאשת־]

– **הַבְאָשַׁת רֵיחוֹ בְּ(עֵינֵי)־°** [על־פי שמות ה כא], המאסתו והשנאתו על אחרים.

– **הַבְאָשַׁת דְּבָרִים כְּנֶגֶד־°** [על־פי קהלת רבה י], דבור בגנותו של־.

הִבָּאֲשׁוּת°, היבאשות נ׳ [מן באש, נבאש] היות נבאש, העלאת סרחון: הבאשות הדגים שנפלטו על חוף הנהר. הבאשות ריחו בעיני הבריות. – [הבאשות־]

הַבְגָּרָה° נ׳ [מן בגר, הבגיר] הבאה לידי בגרות: האקלים החם מזרז את תהליך הבגרתו של הנער. – [הבגרת־]

הַבְדָּדָה° נ׳ [מן בדד, הבדיד] צפוי בחמר מבדיד ומבדיל לשם מניעת העברתו של זרם החשמל אליו או ממנו: הבדדת החוט החשמלי. סרט־הבדדה. – [הבדדת־, הבדדות]

הֶבְדֵּל÷ ז׳ [מן בדל, הבדיל] 1÷. הפרש, שנוי וחלוק בין דברים: "הענין אשר בו יכר ויבדל המין מזולתו... נקרא הבדל" (רמב״ם, מלות הגיון י). המוסד נועד לכל האזרחים ללא הבדל גזע ודת. הבדלי מעמדות. הבדלי השקפות. 2° [בחשבון] שארית, הפרש: מחסר, מחסר והבדל. ההבדל בין 9 ל־6 הוא 3 (3=6–9). – [הבדל־. הבדלים, הבדלי־]

הַבְדָּלָה* נ׳ [מן בדל, הבדיל] 1. חלוק והפרשה בין דברים שונים: "ההבדלה (בין מים למים) ביום שני הוא" (חגיגה טו.). הבדלה בין ישראל לעמים. הבדלת הטוב מן הרע. 2. ברכה שאומרים בתפלת שמונה־עשרה במוצאי שבת ויום־טוב (ברכות ה ב): [״אתה חוננתנו... ותבדל... בין קודש לחול״]. 3. ברכה שאומרים על כוס יין במוצאי־שבת ויום־טוב: "הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואומר הבדלה" (תוספתא ברכות ו ו). "היו מתכנשים ובאים לביתנו תכף אחרי הבדלה כל בני המנין" (ביאליק, החצוצרה א). – [הבדלת־, הבדלות, הבדלות־]

– **נֵר־הַבְדָּלָה**÷. נר שעוה (על־פי־רב קלוע) שמדליקים כשמבדילים על כוס יין במוצאי־שבת או במוצאי יום־טוב.

– **לְהַבְדִּיל בְּאֶלֶף אַלְפֵי הַבְדָּלוֹת**÷ [דיבור רגיל כשמזכירים דבר נעלה וקדוש – ובסמוך לו עניין פחות ובזוי] שלא לערבב חלילה חל בקדש: "וביצת חזיר מיבשת שרסקוה, להבדיל באלף אלפי הבדלות, במרקחת של אתרוג" (עגנון, כלה קצח).

– **אִם אֵין דֵּעָה, הַבְדָּלָה מִנַּיִן?*** [מימרה המיוסדת על דרש מאמר זה בתלמוד, ירושלמי ברכות ט ב, ושם בעניין קביעת ״הבדלה״ בתפילת ״חונן הדעת״] חסר־דעת אינו יכול להבחין בין דבר לדבר.

הִבָּדְלוּת÷**, היבדלות** נ׳ [מן בדל, נבדל] 1°. התרחקות מדבר, היות נבדל ושונה: "הוא מבאר את מוצאה וראשיתה של היהודית־האשכנזית בתחלת ימי הבדלותה מן הגרמנית האמצעית" (קלוזנר, הספרות ה 322). הבדלות ישראל מן הגויים בגולה. 2° [בדקדוק] דיסימילציה, שנוי בבטויו של הגה כדי שלא יתמזג ולא יבלע על־ידי ההגה הסמוך הדומה לו, למשל: "חננאל" במקום "חנניאל". – [הבדלות־, הבדליות]

הִבָּדְקוּת°, היבדקות נ׳ [מן בדק, נבדק] היות נבדק: הבדקותו של החולה אצל הרופא לא גלתה ממצאים רציניים. – [הבדקות־]

הָבָה [ציווי מוארך מן יהב, יהב; ראה הב] 1. [מלת־קריאה לזירוז] בואו, קומו, מהר!: "הבה נבנה לנו עיר!" (בראשית יא ד). "הבה נתחכמה לו" (שמות א י). "כל פליטת הטוב... הבה נלקט, לאחדים נאגרה" (ביאליק, למתנדבים בעם). 2. [כפשוטו – כציווי] הב, תן: "הבה לי ברכה" (שופטים א טו).

א. הבהב [ראה הבהב; ארמית: הבהב; ערבית: הבהב]

~ פִּע׳ **הִבְהֵב***, 1* פ״י חרך על האש: "פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה" (שבת ב ג). "מולגין את הראש ואת הרגלים

וּמְהַבְהֲבִין אוֹתָן בָּאוּר״ (ביצה לד.). ״אֶפְשָׁר אֵשׁ בִּנְעֹרֶת וְאֵינָהּ מְהַבְהֶבֶת?״ (סנהדרין לז.). ״מְבִיאִין רֶגֶל שֶׁל עֵגֶל... וּמְהַבְהֲבִין אוֹתָהּ״ (יל״ג, פרוזה קה). 2•, קָלָה, יִבֵּשׁ בָּאֵשׁ: ״הַמְהַבְהֵב שֶׁבָּלִין בָּאוּר״ (ירושלמי מעשרות נא א). 3° פ״ע בָּעַר בְּאֵשׁ קְטַנָּה, דָּלַק קְצָת, נִצְנֵץ [גם בהשאלה]: ״מִתּוֹךְ גֻּמָּא שְׁנִיָּה שֶׁבֶּחָצֵר הִבְהֲבָה עֲדַיִן הַשַּׁלְהֶבֶת הַקְּטַנָּה״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״בַּחֲלָלוֹ שֶׁל אֲוִיר הִבְהֲבוּ סִיסְמָאוֹת שֶׁל חֵרוּת וְשִׁוְיוֹן וְאַחֲוָה״ (שנהר, א 199). ״מְהַבְהֲבִים בֵּין לַעַג לְתוֹחֶלֶת, רוֹמְזִים – חֶדְוָה״ (גולדברג, מוקדם 104). עֲדַיִן הִבְהֵב בַּחוֹלֶה הָאָנוּשׁ זִיק הַחַיִּים. – [לְהַבְהֵב, מְהַבְהֵב, יְהַבְהֵב]

~ פֻּעַ׳ הֻ בְ הַ ב•, נֶחֱרַךְ מְעַט בָּאֵשׁ, נִצְלָה מְעַט: ״אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ (אֶת הַבָּשָׂר) מְהֻבְהָב״ (ירושלמי סנהדרין כו א). – [מְהֻבְהָב, יְהֻבְהַב]

~ הת׳ נִ תְ הַ בְ הֵ ב•, 1•, הֻבְהַב, נֶחֱרַךְ אוֹ נִקְלָה מְעַט עַל הָאֵשׁ: ״נִתְהַבְהֵב הַלָּשׁוֹן (שֶׁל זְהוֹרִית) מֵבִיא לָשׁוֹן אַחֵר וּמְקַדֵּשׁ״ (יומא מא:). ״הָיוּ (הָעֵצִים) מִתְהַבְהֲבִים אַחַר־כָּךְ בְּפִי הַתַּנּוּר וּמְמַלְּאִים אֶת חֲלָלוֹ עָשָׁן״ (בארון, פרשיות 145). 2° [בהשאלה] הִתְנוֹצֵץ: ״וְלִפְנַי וְלִפְנִים בְּתוֹךְ לְבוֹתֵיהֶם מִתְהַבְהֲבִים כִּסּוּפִים לְעֶצֶם מְקוֹרָם״ (ליסיצקי, תולדות 203). ״כְּאַחֲרִית תִּקְוָה נִתְהַבְהֲבָה בָּהֶם״ (סרן, ממחוז רסד). – [לְהִתְהַבְהֵב, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ **הבהב** [אולי בהרחבת המשמעות מן א. הבהב]

~ פִּעֵ׳ הִ בְ הֵ ב• פ״ע הִסֵּס, פִּקְפֵּק: ״הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה... פַּעַם רִאשׁוֹנָה – יְסָרֵב, שְׁנִיָּה – מְהַבְהֵב, שְׁלִישִׁית – פּוֹשֵׁט אֶת רַגְלָיו וְיוֹרֵד״ (ברכות לד.). ״מָרִי עֲזַרְיָה סֵרֵב, וְהִבְהֵב וְעִמְעֵם״ (הזז, יעיש ד 121). – [לְהַבְהֵב, מְהַבְהֵב, יְהַבְהֵב]

הַבְהָב ז׳ 1, [ראה א· הבהב] כִּנּוּי מְלִיצִי לַקָּרְבָּן שֶׁשּׂוֹרְפִים אוֹתוֹ בָּאֵשׁ: ״זִבְחֵי הַבְהָבַי״ (הושע ח יג). 2° [לפי הבנה אחרת, מן יהב, הַב] מַתָּנָה, מִנְחָה: ״מֵרֹב הָרַבָּנִים שֶׁהָיוּ בָּאִים לִטֹּל הַבְהָבִים״ (עגנון, כלה מו). – [הַבְהַב־, הַבְהָבִים, הַבְהֲבֵי־]

הַבְהֲבָנִי° ת׳ [מן א· הבהב, הִבְהֵב] מְהַבְהֵב, הַדּוֹלֵק בְּאֵשׁ חַלָּשָׁה: ״בַּחֻרְבָּה עָמְדָה עֲשָׁשִׁית הַבְהֲבָנִית״ (קובנר, פנים 59). – [הַבְהֲבָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הִבְהוּב÷, היבהוב ז׳ [מן א. הבהב, הִבְהֵב] 1÷, חֲרִיכָה אוֹ קְלִיָּה בָּאֵשׁ: ״שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁהוּת לִקְצִירָתוֹ וְהִבְהוּבוֹ בְּאַבּוּב שֶׁל קַלָּאִין״ (רש״י ראש השנה ל.). 2÷, בְּעֵירָה חַלָּשָׁה, הַחֲלָשׁוּת הָאֵשׁ וְהִתְגַּבְּרוּתָהּ לְסֵרוּגִין, נִצְנוּץ: ״כִּבּוּי שֶׁל הִבְהוּב פְּתִילָה״ (רש״י שבת ל.). ״וּבְמַגַּע הַיִּרְאָה יוּחַשׁ וּבְהִבְהוּב הַגַּפְרוּר יוּאָר״ (אלתרמן, שירים 198). ״הִבְהוּבִים תּוֹעִים עַל פְּנֵי הָעֲלָטָה״ (גורי, פרחי 59). הִבְהוּב הַשַּׁלְהֶבֶת. 3° [בהשאלה] נִצְנוּץ קַל, הִתְעוֹרְרוּת־מָה: ״לֹא פָּרַץ בָּהּ אֲפִלּוּ הִבְהוּב שֶׁל חֵפֶץ״ (סרן, ממחוז רמג). ״יָפְיָן מִתְגַּלֵּם עִם הַכְּמִישָׁה – בְּהִבְהוּב־חֵן מְיֻחָד״ (פיכמן, קעה). – [הִבְהוּב־, הִבְהוּבִים, ־בֵי־]

הַבְהָלָה° נ׳ [מן בהל, הִבְהִיל] 1, הַפְחָדָה, הַטָּלַת בֶּהָלָה. 2, הַזְעָקָה, הֲבָאָה בִּבְהִילוּת: הַבְהָלַת רוֹפֵא אֶל הַפָּצוּעַ – [הַבְהָלַת־]

הִבָּהֲלוּת÷, היבהלות נ׳ [מן בהל, נִבְהַל] הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה בְּשֶׁל בֶּהָלָה, הִתָּקְפוּת בְּפַחַד: ״הִבָּהֲלוּת פִּתְאוֹם״ (רש״י נידה עא.). – [הִבָּהֲלוּת־]

הֶבְהֵק° ז׳ [מן בהק, הִבְהִיק] נִצְנוּץ אוֹר בָּהִיר: ״תַּבְהִיקוּ בְּהֶבְהֵק קַר וּמַבְעִית כְּלַהַט־פֶּלֶד שֶׁל חֶרֶב נִשְׁלֶפֶת מִתַּעְרָהּ״ (למדן, במעלה קס). ״דּוֹעֵךְ הַהֶבְהֵק בְּפָנָיו שֶׁל הָרַב״ (הלקין, משבר 248). ״מִשְׁקָפָיו רְשָׁפוּ עַל הַשֻּׁלְחָן מֵהֶבְהֵק הַחַשְׁמַל״ (קובנר, פנים 40). ״שִׁפְכֵי צְרוֹרוֹת מְתֻרְזִים, הֶבְהֵק אֵשׁ״ (יזהר, צקלג 205). – [הֶבְהֵק־, הֶבְהֵקִים, הֶבְהֵקֵי־]

הַבְהָקָה° נ׳ [מן בהק, הִבְהִיק] 1, נִצְנוּץ אוֹר בָּהִיר, הַבְרָקָה: הַבְהָקַת הַחַשְׁמַל בַּחֶדֶר. 2, זֹהַר, בָּרָק: ״הַצְּלָלִים הָרוּחָנִיִּים מְעַכְּבִים אֶת הַהַבְהָקָה הָאוֹרִית״ (הרב קוק, אורות א טז). ״הַהַבְהָקָה הַתַּאַוְתָנִית הַגַּבְרִית הַנּוֹטֶפֶת... מֵאִישׁוֹנֵי עֵינָיו״ (שטיינמן, זוגות א 73). – [הַבְהָקַת־, הַבְהָקוֹת]

הֶבְהֵר° ז׳ [מן בהר, הִבְהִיר] 1, בְּהִירוּת, בֵּרוּר: ״בְּשִׂיחוֹת אֵלֶּה נָגַע... רַק לְצֹרֶךְ בֵּרוּר וְהֶבְהֵר״ (ר׳ בנימין, כנסת 372). הַדְּבָרִים הִגִּיעוּ לִכְלַל הֶבְהֵר לְאַחַר הַהֶסְבֵּרִים שֶׁנִּתְּנוּ. 2, מָקוֹם בָּהִיר: ״מִחוּץ לְהֶבְהֵר מִתְרַחֵב בִּפְאַת מִזְרָח... אֵין כָּל שִׁנּוּי שֶׁהוּא״ (יזהר, צקלג 340). – [הֶבְהֵר־, הֶבְהֵרִים, הֶבְהֵרֵי־]

הַבְהָרָה° נ׳ [מן בהר, הִבְהִיר] 1, גְּרִימָה לְהִתְבַּהֲרוּת, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא בָּהִיר וָצַח: הַבְהָרַת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם עַל־יְדֵי הָרוּחַ. 2, הַסְבָּרָה, בֵּרוּר, הֶאָרָה: הַבְהָרַת הַשְּׁאֵלָה. הַבְהָרַת הַמַּצָּב עַל־יְדֵי הוֹדָעָה מֻסְמֶכֶת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. – [הַבְהָרַת־, הַבְהָרוֹת, הַבְהָרוֹת־]

הִבָּהֲרוּת°, היבהרות נ׳ [מן בהר] הֵעָשׂוּת בָּהִיר: הִבָּהֲרוּת הַשָּׁמַיִם אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. הִבָּהֲרוּת הָאֹפֶק. [ובהשאלה:] הִבָּהֲרוּת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי. – [הִבָּהֲרוּת־]

הָבוּ [צווי לרבים מן יהב, יָהַב; ראה הַב] פ״י תְּנוּ: ״הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ״ (דברים לב ג).

הִבּוֹכוּת°, היבוכות נ׳ [מן בוך, נָבוֹךְ] הֱיוֹת נָבוֹךְ, בִּיאָה לִידֵי מְבוּכָה: הִבּוֹכוּתוֹ מִן הַפְּגִישָׁה הַפִּתְאוֹמִית נָטְלָה אֶת הַדִּבּוּר מִפִּיו. – [הִבּוֹכוּת־]

הִבּוּר°, היבור ז׳ [מן א. הבר] בִּטּוּי, חִתּוּךְ־הַדִּבּוּר: הִבּוּר כָּל הַהֲגָיִים כָּרָאוּי. – [הִבּוּר־]

הַבְזָיָה°, הבזייה נ׳ [מן בזה, הִבְזָה] בִּזּוּי, זִלְזוּל, גִּנּוּי: ״הַהִתְנַגְּשׁוּת... הִגְבִּירָה אֶת תַּהֲלִיךְ הַבְזָיָתָהּ שֶׁל הַיְצִירָה הַמְּקוֹרִית״ (ברש, ג 110). – [הַבְזָיַת־]

הֶבְזֵק° ז׳ [מן ב· בזק, הִבְזִיק] נִצְנוּץ שֶׁל הִתְפּוֹצְצוּת, אוֹר־פִּתְאוֹם: ״וִיבַב מָטוֹס נוֹסֵק, וְעוֹד פְּלִיחוֹת צוֹרְחוֹת וְהִתְקַרְעֻיּוֹת, הֶבְזֵק־אַדִּירִים וּמְהוּמַת־בֹּהוּ״ (יזהר, צקלג 1057). – [הֶבְזֵק־, הֶבְזֵקִים, הֶבְזֵקֵי־]

הַבְזָקָה° נ׳ [מן ב· בזק, הִבְזִיק] 1, הַפְצָצַת־בָּזָק, הַרְעָשָׁה כְּבֵדָה וּפִתְאוֹמִית, בְּעִקָּר מִתּוֹךְ מְטוֹסִים מַנְמִיכֵי־טוּס, הַמְצַיְּדִים בְּתוֹתָחִים וּבְמַקְלְעִים. 2, נִצְנוּץ אוֹר־פִּתְאֹם, הַבְרָקָה: הַבְזָקַת מַצְלֵמוֹת. – [הַבְזָקַת־, הַבְזָקוֹת, הַבְזָקוֹת־]

א. **הַבְחָלָה**° נ׳ [מן א. בחל, הִבְחִיל] גְּרִימַת בְּחִילָה: הַבְחָלָה עַל־יְדֵי רֵיחַ הַבֶּנְזִין. – [הַבְחָלַת־]

ב. **הַבְחָלָה**° נ׳ [מן ב. בחל, הִבְחִיל] 1. מַצַּב הַפְּרִי הַקָּרוֹב לִגְמַר הַבְשָׁלָתוֹ: תְּאֵנָה בְּהַבְחָלָתָהּ. 2. הֶחָשַׁת הַהַבְשָׁלָה שֶׁל פְּרִי שֶׁנִּקְטַף בְּאֶמְצָעִים מְלָאכוּתִיִּים (כְּגוֹן, עַל־יְדֵי גַּז אֶתִילֶן): בֵּית־הַבְחָלָה לְבָנָנוֹת. הַבְחָלַת פְּרִי־הָדָר אוֹ אֲפַרְסְקִים. – [הַבְחָלַת־, הַבְחָלוֹת, הַבְחָלוֹת־]

הֶבְחֵן° ז׳ [מן בחן, הִבְחִין] הֶבְדֵּל, שֹׁנִי: ״קַו זֶה הוּא קַו־הֶבְחֵן בִּיצִירָתוֹ״ (אוכמני, מבוא לגנסין ג 209). – [הֶבְחֵן־, הֶבְחֵנִים, הֶבְחֵנֵי־]

הַבּוֹק, נפ׳ מן בקק.

הַבְחָנָה^ נ׳ [מן בחן, הִבְחִין] הַבְדָּלָה בֵּין דָּבָר לְדָבָר, הַכָּרָה בְּרוּרָה בְּטִיבוֹ שֶׁל דָּבָר: ״חָבֵר לָא בָּעֵי (אֵינוֹ צָרִיךְ) הַתְרָאָה וְלֹא הַבְחָנָה״ (רש״י סנהדרין עב:). ״שֶׁהַגְּמַלִּים הֵם בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁאֵין לָהֶם הַבְחָנָה שִׂכְלִית״ (זרחיה הלוי, משלי ו ח). ״דַּרְכֵי הַהַבְחָנָה בֵּין טוֹב לְרָע״ (אחד העם, קסב). ״גְּנֶסִין בַּעַל הַהַבְחָנָה הַדַּקָּה מִן הַדַּקָּה בַּבִּטּוּי״ (פיכמן, רכט). – [הַבְחָנַת־, הַבְחָנוֹת, הַבְחָנוֹת־]

הִבָּחֲנוּת°, **היבחנות** נ׳ [מן בחן, נִבְחַן] הֱיוֹת נִבְחָן, עֲמִידָה בִּבְחִינָה: מֵאָז הִבָּחֲנוּתוֹ בִּבְחִינוֹת־הַגֶּמֶר בְּמִקְצוֹעוֹ הִגִּיעַ לְהֶשֵּׂגִים גְּדוֹלִים. – [הִבָּחֲנוּת־]

הִבָּחֲרוּת°, **היבחרות** נ׳ [מן בחר, נִבְחַר] הֱיוֹת נִבְחָר: הַכֹּל שָׂמְחוּ לְהִבָּחֲרוּתוֹ שֶׁל הַמֻּעֲמָד. – [הִבָּחֲרוּת־]

הֶבֵּט° ז׳ [מן נבט, הִבִּיט] נְקֻדַּת־מַבָּט, אַסְפֶּקְט: יֵשׁ לָדוּן עַל הַמַּצָּב מִתּוֹךְ הֶבֵּט מְדִינִי וְכַלְכָּלִי. – [הֶבֵּט־, הֶבֵּטִים, הֶבֵּטֵי־]

הַבְטָאָה* נ׳ [מן בטא] 1*, בִּטּוּא, הֲגִיַּת דָּבָר בַּפֶּה: ״לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ... לַעֲשׂוֹת הַבְטָאָה כִּשְׁבוּעָה״ (ספרי מטות נג.). ״הַרְגָּשַׁת הָאֱמֶת הִיא יְסוֹד הַתְּשׁוּבָה... וְכָל הַבְטָאָה מְנֻגֶּדֶת לִיסוֹד הָאֱמֶת (הרב קוק, אורות צד) 2° [בהשאלה] הַבָּעָה, בִּטּוּי: ״רִשְׁמֵי פָּנֶיהָ הַבּוֹלְטִים... שָׁפְכוּ עַל פָּנֶיהָ אֵיזוֹ הַבְטָאָה מְלַבֶּבֶת״ (גנסין, א 10). – [הַבְטָאַת־, הַבְטָאוֹת, הַבְטָאוֹת־]

הַבָּטָה* נ׳ [מן ב. נבט, הִבִּיט] רְאִיָּה, הִסְתַּכְּלוּת: ״הַבָּטָה מִקָּרוֹב וּרְאִיָּה מֵרָחוֹק״ (איכה רבה ה, זכור). ״אֵין הַבָּטָה אֶלָּא מִלְמַעְלָה לְמַטָּה״ (בראשית רבה מד). ״הִשְׁתַּמֵּשׁ בִּרְאוּתְךָ וְהַבָּטָתְךָ לְהַבִּיט אֶל יְצִירוֹת הַבּוֹרֵא״ (חובות הלבבות, הפרישות ה). ״הִבִּיטוּ אֵלֶּה אַחֲרֵי אֵלֶּה הַבָּטָה חַשְׁדָנִית (ביאליק, החצוצרה ג). – [הַבָּטַת־, הַבָּטוֹת, הַבָּטוֹת־]

הַבְטָחָה* נ׳ [מן בטח, הִבְטִיחַ] 1*, הִתְחַיְּבוּת בְּעַל־פֶּה עַל דְּבַר־מָה: ״גְּדוֹלָה הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנָּשִׁים״ (ברכות יז.). ״בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל״ (הגדה של פסח). ״בְּהַבְטָחוֹת־שָׁוְא אַל תַּאֲמֵן, אָח!״ (ביאליק, בהבטחות שוא). 2*, בִּטָּחוֹן, יְדִיעָה וַדָּאִית: ״וְאִם הַבְטָחָתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ רַשַּׁאי״ (ברכות ה ד). 3°, אִבְטוּחַ, הֲבָאָה לִידֵי בִּטָּחוֹן: הַבְטָחַת הַמָּקוֹם עַל־יְדֵי מִשְׁמַר נוֹטְרִים. – [הַבְטָחַת־, ־טָחוֹת, ־טָחוֹת־]

– בַּעַל־הַבְטָחָה*, אָדָם יָשָׁר, שֶׁאֶפְשָׁר לִבְטֹחַ בּוֹ: ״אַנְשֵׁי אֱמֶת אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַבְטָחָה״ [מכילתא דרשב״י 90: נוסח אחר שם: אַבְטָחָה]

– מִשְׁמַר־הַבְטָחָה°, מִשְׁמָר שֶׁל חֵיל־עֵזֶר לִשְׁמִירָה עַל מָקוֹם מְסֻיָּם אוֹ עַל כֹּחַ צְבָאִי נָע – לְהַבְטִיחוֹ מֵהִתְקָפַת־פֶּתַע שֶׁל הָאוֹיֵב.

הַבְטָיָה^ נ׳ [צורת־משנה של הַבְטָאָה] בִּטּוּא, הַבָּעָה: ״יְהַלְלוּ יָהּ בְּהַבְטָיָה וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתַיִם״ (פיוטים, סידור 687). – [הַבְטָיַת־, ־טָיוֹת]

הַבְטָלָה^ נ׳ [מן בטל, הִבְטִיל] 1°, גְּרִימַת בַּטָּלָה, הַשְׁבָּתָה, הַפְסָקַת עֲבוֹדָתָם שֶׁל פּוֹעֲלִים. 2^, חֹסֶר־עֲבוֹדָה, בִּטּוּל מִמְּלָאכָה, בַּטָּלָה: ״דְּהַבְטָלָה וְהַבְדָּלָה״ (רש״י סוכה נד:). [עַיֵּן אַבְטָלָה]. – [הַבְטָלַת־]

הִבָּטְלוּת, **היבטלות** נ׳ [מן בטל, נִבְטַל] הֱיוֹת בָּטֵל, הֱיוֹת מְבֻטָּל: הִבָּטְלוּת מֵעֲבוֹדָה. הִבָּטְלוּת הַתָּכְנִית מִסִּבּוֹת שׁוֹנוֹת. – [הִבָּטְלוּת־]

הֲבַיי* ז׳ רְאֵה הֲבַאי.

הֵבִיא, הִפ׳ מן בוא.

הַבֵּיאַס קוֹרְפּוּס^ ז׳ [לאטינית: habeas corpus יהא לך הגוף] [במשפט] פְּקֻדָּה בִּכְתָב שֶׁנּוֹתֵן הַשּׁוֹפֵט לְהָבִיא לְפָנָיו אֶת הָאָדָם שֶׁנֶּעֱצַר עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה לְשֵׁם בֵּרוּר הַהַצְדָּקָה שֶׁבְּמַאֲסָרוֹ [מחוקי־היסוד האנגליים שמטרתם להבטיח את חירותו של האזרח]

הִבִּיט, הִפ׳ מן א. נבט.

הָבִיל° ת׳ [מן הֶבֶל] סָפוּג הֶבֶל (אֵדֵי־מַיִם): מֶזֶג־אֲוִיר הָבִיל (הַלַּחוּת בָּאֲוִיר מְרֻבָּה עַד כְּדֵי תְּחוּשַׁת מוּעָקָה). – [הֲבִילָה, הֲבִילִים, הֲבִילוֹת]

הֵבִיס, הִפ׳ מן בוס. **הֵבִיר**, הִפ׳ מן בור.

הִבִּיעַ, הִפ׳ מן נבע. **הֵבִישׁ**, הִפ׳ מן בוש.

הֲבָכָה° נ׳ [מן בוך, הֵבִיךְ] הֲבָאָה בִּמְבוּכָה: הֲבָכַת הָעֵד עַל־יְדֵי חֲקִירַת שְׁתִי־וָעֵרֶב. – [הֲבָכַת־]

הַבְכָּיָה°, **הבכייה** נ׳ [מן בכה, הִבְכָּה] גְּרִימָה לִבְכִי, הֲבָאָה לִידֵי בֶּכִי: הַבְכָּיַת הַתִּינוֹק עַל־יְדֵי הַרְעָבָתוֹ. – [הַבְכָּיַת־]

הַבְכָּרָה° נ׳ [מן בכר, הִבְכִּירָה] לֵדָה רִאשׁוֹנָה, לֶדֶת בְּכוֹר. – [הַבְכָּרַת־, הַבְכָּרוֹת]

הֶבֶל ז׳ ותה״פ [ארמית: הַבְלָא] 1*, ז׳ אֵד הָעוֹלֶה מִן הַפֶּה אַגַּב נְשִׁימָה [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן]: ״מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא יִשְׂרְפוּנִי בְּהֶבֶל שֶׁבְּפִיהֶם״ (שבת פח:). ״הֶבֶל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן״ (שבת קיט:). 2*, אֵד, קִיטוֹר, גַּזִּים הָעוֹלִים מִנּוֹזְלִים כְּשֶׁהֵם רוֹתְחִים אוֹ חַמִּים: ״לְהֶבֶל זֶה שֶׁעוֹלֶה מִן הַקְּדֵרָה״ (ספרי קלז.). ״הֶבֶל הַמֶּרְחָץ״ (ירושלמי עבודה זרה מב ד). ״וַעֲשַׁן מִקְטַרְתּוֹ עָלָה עִם הֶבֶל הַחַמִּין״ (ביאליק, יונה החייט). 3 [בהשאלה] שָׁוְא, אֶפֶס, כָּזָב: ״שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי״ (משלי לא ל). ״אַךְ הֶבֶל בְּנֵי־אָדָם, כָּזָב בְּנֵי־אִישׁ״ (תהלים סב י). ״תַּנְחוּמִין שֶׁל הֶבֶל״ (בבא בתרא טז:). ״וְהַשְּׁאֵלוֹת שְׁאֵלוֹת־הֶבֶל הֵן, כַּמּוּבָן״ (ביאליק, רזי לילה). 4 תה״פ לַשָּׁוְא, חִנָּם: ״לָמָּה זֶּה הֶבֶל אִיגָע״ (איוב ט כט). ״וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל?״ (איוב כא לד). – [הֶבֶל־ גם הֲבֵל־; הֶבְלוֹ; הֲבָלִים, הַבְלֵי־]

– הֲבֵל הֲבָלִים, תֹּהוּ וָרִיק, שְׁטֻיּוֹת: ״הֲבֵל הֲבָלִים, אָמַר קֹהֶלֶת, הֲבֵל הֲבָלִים, הַכֹּל הָבֶל״ (קהלת א ב).

– הֶבֶל וָרִיק, אֶפֶס גָּמוּר, חֹסֶר כָּל מַמָּשׁוּת: ״וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ״ (ישעיה ל ז). ״וְכָל אִידֵיאָל שֶׁאֵין הַשָּׂגַת הֶהָמוֹן תּוֹפַסְתּוֹ – הֶבֶל וָרִיק הוּא״ (אחד העם, שפא).

– **בְּהֶבֶל פִּיו•** [שאול מן שבת פח: ושם על מלאכי השרת, ראה לעיל הֶבֶל 1] בְּדִבּוּר־פִּיו, בְּמֶלֶל שֶׁלּוֹ, בִּדְבַר שְׂפָתַיִם: "הַצְּעִירִים הַמְבַטְּלִים בְּהֶבֶל פִּיהֶם אֶת הַהִיסְטוֹרְיָה וְחֻקֶּיהָ הַכְּלָלִיִּים" (אחד העם, קנט). "וְאוֹי לוֹ לַמְסָרֵב לָהּ וּמַכְעִיסָהּ, שֶׁהִיא פּוֹגַעַת בּוֹ וְשׂוֹרַפְתּוֹ בְּהֶבֶל פִּיהָ" (מנדלי מו"ס, תס).

– **בַּעַל־הֶבֶל•**, חֲסַר־עֵרֶךְ: "וּמַה הוּא אִישׁ תֹּהוּ וּבַעַל הֶבֶל וְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂי פִלְאָךְ" (מגילת ההודיות ז 32)

– **הַבְלֵי הָעוֹלָם•**, הַמּוֹתָרוֹת שֶׁבַּחַיִּים הַחוֹלְפִים מַהֵר וְאֵינָם: "הַתּוֹרָה תְּחַיֶּה נֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ, וְלֹא הַבְלֵי הָעוֹלָם" (תנחומא שמיני ט). "וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ סַרְנוּ וּבְהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה נֶהְבַּלְנוּ" (שכחנו, ערב ראש השנה). "יוֹשֵׁב... וּמְהַרְהֵר בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה עַד מִצּוּי הַנֶּפֶשׁ" (עגנון, אלו לט). "כֻּלּוֹ מְרַחֵף בְּעוֹלָמוֹת אֲחֵרִים... הַרְחֵק הַרְחֵק מֵהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה" (ברקוביץ, תר' חיי רפו).

– **שׁוֹמְרִים (מְשַׁמְּרִים) הַבְלֵי־שָׁוְא** (תהלים לא ז, יונה ב ט), מַאֲמִינִים בֶּאֱמוּנוֹת תְּפֵלוֹת וּבְדִבְרֵי הֶבֶל.

– **יְמֵי הֶבְלוֹ**, כִּנּוּי לְחַיֵּי אָדָם, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ: "אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי" (קהלת ז טו). "הַנַּעֲרָה הַזֹּאת הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁפָּגַשְׁתִּי בִּימֵי הֶבְלִי" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ה). "הַפְּגָעִים אֲשֶׁר נִפְגַּעְתָּ בִּימֵי הֶבְלְךָ" (ברקוביץ, תר' טוביה קנב).

הבל [מן הֶבֶל]

~ פָּע' **הָבַל** פ"ע עָסַק בְּדִבְרֵי הֶבֶל, תָּעָה בַּשָּׁוְא: "וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ" (ירמיה ב ה). "הִסְכַּלְתִּי וְאֶשְׁגֶּה כָּל יְמֵי שַׁחֲרוּתִי, וְנִכְלַמְתִּי כִּי הָבַלְתִּי זְמַן יַלְדוּתִי" (משה אבן-עזרא, על-פי שירמן א 414). — [לַהֲבֹל, הוֹבֵל, יֶהְבַּל]

~ נפ' **נֶהְבַּל** ⁂, הָיָה לְהֶבֶל, נִכְסַל: "וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ סַרְנוּ וּבְהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה נֶהְבַּלְנוּ" (שכחנו, ערב ראש השנה). "וַתֹּאמְרוּ לְהַקְפִּיא אָשְׁרוֹ בְּשַׁלְגֵי נְצָחִים – נֶהְבַּלְתֶּם" (שמעוני, שירים א קו). "הֵם טְרוּדִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָאֱוִילִיִּים, בְּמִשְׂחֲקֵיהֶם הַנֶּהְבָּלִים" (ברנר, א 13). — [לְהֵהָבֵל, נֶהְבָּל, יֵהָבֵל]

~ פִּע' **הִבֵּל** ° פ"י בִּשֵּׁל (בָּשָׂר) בְּאֵדֵי מַיִם. —[לְהַבֵּל אֶת־, מְהַבֵּל, יְהַבֵּל]

~ פֻּע' **הֻבַּל** °, בֻּשַּׁל בְּאֵדִים: "שְׁזִיפִים מְהֻבָּלִים" (בן־ציון, קעז). בָּשָׂר מְהֻבָּל. — [מְהֻבָּל, יְהֻבַּל]

~ הִפ' **הֶהְבִּיל**, 1•, פ"ע הֶעֱלָה הֶבֶל, הֶעֱלָה אֵדִים: "אֵין נוֹתְנִין אוּנִין שֶׁל פִּשְׁתָּן לְתוֹךְ הַתַּנּוּר אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּהְבִּילוּ" (שבת א ו). "הַתַּנּוּר מַהְבִּיל בַּחֶדֶר וְאִמָּא מִתְאַנַּחַת עַל הַחֹם הָרַב" (בן־ציון, יח). "הַחֶדֶר הַצִּבּוּרִי הַצַּר וְהַמַּהְבִּיל" (ברנר, א 334). 2 פ"י [בהשאלה] הִתְעָה, הִבְטִיחַ עַל שֶׁקֶר: "אַל־תִּשְׁמְעוּ עַל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם, מַהְבִּלִים הֵמָּה אֶתְכֶם" (ירמיה כג טז). "כֶּסֶף וְזָהָב הֶהְבִּילוּךָ, הַבְלֵי תֵבֵל לִבְּבוּךָ" (יהודה הלוי, ס 491). "אֶלָּא שֶׁהָעֹשֶׁר וְהַנְּכָסִים מַהְבִּילִים לִבּוֹ שֶׁל אָדָם" (עגנון, כלה ג). 3° פ"ע עָסַק בַּהֲבָלִים: "גַּם בִּגְדוֹלוֹת כִּי יַהְבִּילוּ, אַל תִּתְעַבֵּר בְּצַעֲצוּעִים" (יעקב שטינברג, טז). — [לְהַהְבִּיל, מַהְבִּיל, יַ־]

~ הִת' **הִתְהַבֵּל** ⁂, עָסַק בְּהֶבֶל, הָיָה לְהֶבֶל: "כְּבוֹדְךָ לְהָמִיר וּבְהֶבֶל לְהִתְהַבֵּל" (פיוטים, סידור 591). "חֻקֵּי הַמּוּסָר מִזְדַּלְזְלִים וּמִתְהַבְּלִים" (קלצקין, כתבים 266). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הֲבֵל° ת' [מן הֶבֶל] הַבְלִי, חֲסַר עֵרֶךְ: "הֲתַשְׁלִימִי אֶת מְנָתֵךְ הַהֲבֵלָה?" (ליסיצקי, במעלות 95). — [הֲבֵלָה, הֲבֵלִים, ־לוֹת]

הַבְלָא• ז' [ארמית] הֶבֶל, אֵד [רווח במימרה:]

– **הַבְלָא מַפִּיק הַבְלָא•** (שבת מא.), 1•, הַהֶבֶל וְהָאֵדִים שֶׁבְּבֵית־הַמֶּרְחָץ מוֹצִיאִים אֶת הֶבֶל הַזֵּעָה מִגּוּפוֹ שֶׁל הַמִּתְרַחֵץ. 2° [בהלצה ובשינוי הוראה] הֶבֶל מוֹצִיא הֶבֶל, מֵאֶפֶס לֹא יִצְמַח דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ.

הַבְלָגָה⁂ נ' [מן בלג, הִבְלִיג] הִתְאַפְּקוּת, כִּבּוּשׁ הַיֵּצֶר: "מַבְלִיגִיתִי – כְּמוֹ הַבְלָגָתִי" (רש"י ירמיה ח יח). הַבְלָגָה עַל הַכְּאֵבִים הַחֲזָקִים. הַמִּשְׁטָרָה שֶׁיָּצְאָה לְפַזֵּר אֶת הַמַּפְגִּינִים נָהֲגָה בְּהַבְלָגָה. — [הַבְלָגַת־, ־גוֹת]

הִבְלוּחַ°, היבלוח ז' [מן בלח, הִבְלִיחַ] נִצְנוּץ מְעֻמְעָם: "וְהַגְּבָעוֹת שֶׁלְּהַלָּן, הִבְלוּחֵי הַמֶּרְחַקִּים הַדְּלוּחִים" (יזהר, צקלג 788). — [הִבְלוּחַ־, ־חִים, ־חֵי־]

הַבְלוּלִי° ת' [מן הֶבֶל] שָׁקוּעַ בְּהֶבֶל, אֱוִילִי: "וְלָכֵן לֹא אַזְכִּיר, הַבְלוּלִית וְסוֹרֶרֶת, לֹא אֶת גֹּדֶל יָפְיֵךְ, שֶׁאוּלַי הוּא כְּזֶרֶת" (אלתרמן, עיר 320). — [הַבְלוּלִית, הַבְלוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

הַבְלוּלִית° נ' [מן הֶבֶל] הֶבֶל קַל, אֵד דַּק: "הַבְלוּלִית מֵעַל לַשְּׁלָפִים, מֵאֹפֶק עַד אֹפֶק" (ארד, ביתו 118). — [־לוּלִית־]

הַבְלוּת° נ' [מן הֶבֶל] דְּבַר־הֶבֶל, שְׁטוּת, רֵיקָנוּת: "אַךְ הַבְלוּת הָעוֹלָם הַזֶּה דָּפְקָה פִּתְאוֹם עַל פִּתְחוֹ" (שניאור, סיפורים קנ). "זָקֵן שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ צְלוּלָה עָלָיו וּמְדַבֵּר דִּבְרֵי הַבְלוּת" (קבק, בצל 55). "אַפְסוּת הַקִּיּוּם וְהַבְלוּת הַחַיִּים" (קלצקין, כתבים 68). "תּוֹךְ כְּדֵי הַבְלוּתוֹ שֶׁל הִרְהוּר בֶּן־חֲלוֹף" (אלתרמן, עיר 172). — [הַבְלוּת־, הַבְלֻיּוֹת]

הַבְלוּתָא(ה)• נ' [ארמית, תרגום קהלת יא ח] הַבְלוּת, שְׁטוּת: "עִם כָּל הַהַבְלוּתָא שֶׁבְּרַעְיוֹן זֶה" (שטינמן, זוגות ב 89). "וְכִי יָכוֹל אָדָם לְהִדָּחֵק לְחֶדֶר שֶׁאַחֵר דָּר בּוֹ? הַבְלוּתָא!" (שנהר, א 173). "אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ הֶבְדֵּל גָּדוֹל? הַבְלוּתוֹת" (יזהר, צקלג 795). — [הַבְלוּתוֹת]

הַבְלוּתִי° ת' [מן הַבְלוּת] שֶׁל הַבְלוּת, שְׁטוּתִי: "מַפְרִיחָה מִזְּמַן לִזְמַן הַשְׁעָרוֹת הַבְלוּתִיּוֹת שׁוֹנוֹת" (שטיינמן, זוגות ב 16). —[הַבְלוּתִית, הַבְלוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הֶבְלֵחַ° ז' [מן בלח, הִבְלִיחַ] נִצְנוּץ: "טְרוּדִים בְּשִׁלּוּחַ הֶבְלֵחֵי אוֹר מִתְנוֹצְצִים" (יזהר, מישור 134). — [הֶבְלַח־, הֶבְלֵחִים, ־לְחֵי־]

הַבְלָחָה° נ' [מן בלח, הִבְלִיחַ] אוֹר שֶׁנִּדְלַק וְכָבָה חֲלִיפוֹת, נִצְנוּץ: "הַרְחֵק בַּמַּעֲרָב רִטְּטוּ הַבְלָחוֹת עֲמוּמוֹת" (יזהר, צקלג 582). — [הַבְלָחַת־, הַבְלָחוֹת, הַבְלָחוֹת־]

הֶבְלֵט° ז' [מן בלט, הִבְלִיט] הַדְגָּשָׁה, בְּלִיטוּת: "הָאֶתוֹס הַשִּׁירִי בִּמְלֹא עָמְקוֹ שֶׁקִּבֵּל כִּבְיָכוֹל יֶתֶר הֶבְלֵט בְּשֶׁל חֻלְשָׁתוֹ בְּרֹב דּוֹר הַיּוֹצְרִים" (ברש, ג 29). "מְגַלֶּה אֶת רַעְיוֹנוֹתַי בִּמְפֹרָשׁ וּבְהֶבְלֵט" (ויסלבסקי, תר' במערכה 111). — [הֶבְלֵט־, הֶבְלֵטִים, הֶבְלֵטֵי־]

הַבְלָטָה° נ' [מן בלט, הִבְלִיט] 1, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא בּוֹלֵט וְנִכָּר הֵיטֵב: הַבְלָטַת כָּל קִמְטֵי הַפָּנִים בַּפֶּסֶל. 2, הַדְגָּשָׁה וְהַטְעָמָה: הַבְלָטַת הָרַעְיוֹן הַמֶּרְכָּזִי בַּנְּאוּם. הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּהַבְלָטָה יְתֵרָה. — [הַבְלָטַת־, הַבְלָטוֹת, הַבְלָטוֹת־]

הִבָּלְטוּת, היבלטות נ׳ [מן בלט, נִבְלַט] הֱיוֹת בּוֹלֵט, הִזְדַּקְּרוּת: הִבָּלְטוּת הָעֵץ הַבּוֹדֵד בַּנּוֹף הַשּׁוֹמֵם. – [הִבָּלְטוּת־]

הַבְלִי° ת׳ [מן הֶבֶל] אַפְסִי, שְׁטוּתִי, אַבְּסוּרְדִי: רַעְיוֹנוֹת הַבְלִיִּים. – [הַבְלִית, הַבְלִיִּים, הַבְלִיּוֹת]

הַבְלִיל* ז׳ [ארמית: הַבְלִילָא (סוכה לד׳); מן בלל] הֶמְסֵס, הַמָּדוֹר הַשֵּׁנִי בְּקֵבָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מַעֲלֵי־גֵרָה. – [־לִים, ־לֵי־]

הִבָּלְמוּת°, היבלמות נ׳ [מן בלם, נִבְלַם] הֵעָצְרוּת, הֵחָסְמוּת, הֱיוֹת נִבְלָם: הִבָּלְמוּת הַמְּכוֹנִית בְּאֶמְצָעוּת בֶּלֶם. הִבָּלְמוּת יְצָרָיו. – [הִבָּלְמוּת־]

הַבְלָעָה* נ׳ [מן בלע, הִבְלִיעַ] 1*, הַכְנָסַת דָּבָר בְּתוֹךְ דָּבָר אַחֵר בְּלֹא שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בּוֹ: ״מוֹכְרִין אוֹתוֹ בְּהַבְלָעָה״ (בכורות לא:). ״וְגַם הַלָּלוּ אֵינָם בָּאִים לִשְׁמָם, אֶלָּא בְּהַבְלָעָה וּבְדֶרֶךְ אַגַּב״ (ביאליק, הלכה אגדה). ״כֹּחוֹ שֶׁל הַשֵּׂכֶל בְּחֵרוּתוֹ, כֹּחָהּ שֶׁל הַמָּסֹרֶת – שִׁעְבּוּד וְהַבְלָעָה״ (ויסלבסקי, יחידים 32). הַבְלָעַת דִּבְרֵי הַבִּקֹּרֶת בְּתוֹךְ הַנְּאוּם הַחֲגִיגִי. 2 ^ [בדקדוק] הַחְסָרַת אוֹת בַּמִּלָּה וְהַשְׁלָמָתָהּ עַל־יְדֵי הַכְפָּלַת הָאוֹת שֶׁאַחֲרֶיהָ: הַבְלָעַת הַנ׳ בַּפֹּעַל ״אֶפֹּל״ (בִּמְקוֹם ״אֶנְפֹּל״). ״טוֹב הוּא שֶׁנִּנְהַג בְּמַה שֶּׁמָּצָאנוּ בּוֹ הַהַבְלָעָה מֵהַנִּפְעַל בָּעִנְיָן הַזֶּה מִנְהַג בַּעֲלֵי הַנּוּן״ (השרשים לג׳נאח, נצב). – [הַבְלָעַת־, הַבְלָעוֹת, הַבְלָעוֹת־]

הִבָּלְעוּת°, היבלעות נ׳ [מן בלע, נִבְלַע] הֱיוֹת נִבְלָע, הִסָּפְגוּת בְּתוֹךְ־: הִבָּלְעוּת הָאֹכֶל. הִבָּלְעוּת הַדָּם בָּאֵיבָרִים. ״אֹפֶן סְגִירַת הַדֶּלֶת אַחֲרֶיךָ בְּיָד בְּטוּחָה... בְּהִבָּלְעוּת אֶל הָאֲפֵלוּלִית שֶׁמֵּעֵבֶר״ (יזהר, צקלג 579). – [הִבָּלְעוּת־]

הֲבָנָה^ נ׳ [מן בין, הֵבִין] הַכֹּשֶׁר לְהָבִין דָּבָר, תְּפִיסַת מוּבָנוֹ שֶׁל דָּבָר: ״מַנְהִיגִין זֶה אֶת זֶה לַהֲבָנָתָהּ שֶׁל הֲלָכָה״ (רש״י שבת סג.). ״וְהַרְאוֹת אֲמִתּוּת נִסְתָּרֶיהָ (שֶׁל הַדָּת) אֲשֶׁר הֵם נַעֲלָמִים מֵהֲבָנַת הֶהָמוֹן״ (מורה נבוכים ב ב). ״שֶׁהֲבָנַת סִפְרֵי הַנְּבוּאָה... לֹא תִהְיֶה כִּי אִם בַּהֲבָנַת חָכְמַת הַלָּשׁוֹן הֵיטֵב״ (הרקמה לג׳נאח, הקדמה). עֲשֵׂה לְפִי הֲבָנָתְךָ. הֲבָנַת דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. – [הֲבָנַת־]

– הֲבָנַת־הַלֵּב ^, [מארמית: אֲבַנְתָּא דְלִיבָּא*] הֲבָנָה פְּנִימִית, אִינְטוּאִיצְיָה: ״כְּחֵד מִמֶּנּוּ טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, מִפְּנֵי שֶׁתָּלוּי בַּהֲבָנַת הַלֵּב״ (רש״י כתובות מה:).

הָבְנֶה, הובנה ז׳ [מצרית: הבני; יוונית: ebenos] שֵׁם אִילָן שֶׁעֵצוֹ חוּם־שָׁחֹר, קָשֶׁה וְכָבֵד מְאֹד (Diospyros ebenum). גָּדֵל בְּעִקָּר בְּאַסְיָה הַדְּרוֹמִית. עֵץ חָשׁוּב מְאֹד בַּתַּעֲשִׂיָּה. נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בֵּין הָעֵצִים הַיְקָרִים (יחזקאל כז טו). – [הָבְנִים]

הִבָּנוּת°, היבנות נ׳ [מן בנה, נִבְנָה] הֱיוֹת בָּנוּי: חֲנֻכַּת הַבַּיִת עִם הִבָּנוּתוֹ. שְׁאִיפָה לְהִבָּנוּת בַּמּוֹלֶדֶת. – [הִבָּנוּת־]

הָבְנִית°, הובנית נ׳ [מן הָבְנֶה] חֹמֶר פְּלַסְטִי שֶׁעֵינוֹ כְּעֵין הַהָבְנֶה, מְשַׁמֵּשׁ לְיִצּוּר מַסְרְקוֹת, כַּפְתּוֹרִים וְחָמְרֵי־בִדּוּד שׁוֹנִים (Ebonite). – [הָבְנִיּוֹת]

הֲבָסָה° נ׳ [מן בוס, הֵבִיס] הַנְחָלַת תְּבוּסָה, הַכְרָעָה: הֲבָסַת מַחֲנֵה הָאוֹיֵב בַּקְּרָב הַמַּכְרִיעַ. – [הֲבָסַת־]

הֶבֵּעַ°, היבע ז׳ [מן ב׳ נבע, הִבִּיעַ] בִּטּוּי, דָּבָר שֶׁהֻבַּע: ״עֵרוּת הַמֶּזֶג וְקַלּוּת הַהֶבֵּעַ״ (ישורון קשת, פנים אחרים). – [הֶבַּע־]

הַבָּעָה^ נ׳ [מן ב׳ נבע, הִבִּיעַ] 1 ^, בִּטּוּי, הֲגִיַּת מִלִּים, הַפָּקַת דְּבָרִים: ״הַהֲגִיָּה וְהַהַבָּעָה״ (השרשים לג׳נאח, לען). הַבָּעַת דִּבְרֵי תּוֹדָה. 2°, מַתַּן צוּרָה מִלּוּלִית אוֹ אָמָּנוּתִית לְרַעְיוֹן, לְרֶגֶשׁ וְכוּ׳: הַבָּעָה בִּכְתָב וְהַבָּעָה בְּעַל־פֶּה. 3°, הַבְלָטַת רֶגֶשׁ, מַחֲשָׁבָה, יַחַס וְכוּ׳ עַל־יְדֵי תָּוֵי־הַפָּנִים, מַבַּט הָעֵינַיִם, תְּנוּעוֹת וְכַדּוֹמֶה: פָּנִים מְלֵאִים הַבָּעָה שֶׁל מֶרֶץ. – [הַבָּעַת־, הַבָּעוֹת, הַבָּעוֹת־]

הבעה״ח ר״ת הַבָּא עַל הֶחָתוּם.

הַבְעָיָה° נ׳ [מן ב׳ בעה, הִבְעָה] גִּלּוּי, חֲשִׂיפָה: הַבְעָיַת שִׁנַּיִם. – [הַבְעָיַת־]

הבע״ל ר״ת הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

הִבָּעֲלוּת°, היבעלות נ׳ [מן בעל, נִבְעֲלָה] הֱיוֹת (אִשָּׁה) נִבְעֶלֶת, הִמָּצְאוּת בְּיַחֲסֵי־מִין: הִבָּעֲלוּתָהּ שֶׁל הַצְּעִירָה הוּכְחָה כְּוַדָּאִית בַּבְּדִיקָה הָרְפוּאִית. – [הִבָּעֲלוּת־]

הבעל״ט ר״ת הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

הֶבְעֵר* ז׳ [מן א׳ בער, הִבְעִיר] הַצָּתָה, גְּרִימַת שְׂרֵפָה: ״אַרְבָּעָה אֲבוֹת נְזִיקִים: הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמַּבְעֶה וְהַהֶבְעֵר״ (בבא קמא א א). ״נִדְחָקִים אֲחָדִים... אֶל מַעֲרֶכֶת הָעֵצִים וּמְכִינִים הֶבְעֵר״ (טברסקי, אקוסטה ב 246). – [הֶבְעֵר־]

א. **הַבְעָרָה*** נ׳ [מן א׳ בער, הִבְעִיר] הַצָּתָה, הַדְלָקָה: ״הַבְעָרָה שֶׁהִיא אַב־מְלָאכָה וְחַיָּבִין עָלֶיהָ״ (שבת ע.). הַבְעָרַת הַמְּדוּרָה. הַבְעָרַת קוֹצִים בַּשָּׂדֶה. – [הַבְעָרַת־]

ב. **הַבְעָרָה*** נ׳ [מן ב׳ בער, הִבְעִיר] הַשְׁמָדָה, בִּעוּר, כְּלָיָה (ירושלמי סנהדרין כד ב). הַבְעָרַת הָרֶשַׁע מִן הַמַּחֲנֶה. – [הַבְעָרַת־]

הַבְעָתָה° נ׳ [מן בעת, הִבְעִית] הַפְחָדָה, הַפָּלַת פַּחַד וּמוֹרָא. – [הַבְעָתַת־, הַבְעָתוֹת, הַבְעָתוֹת־]

הִבָּעֲתוּת°, היבעתות נ׳ [מן בעת, נִבְעַת] הִבָּהֲלוּת, הֱיוֹת נִבְעָת וְנִפְחָד: הִבָּעֲתוּתוֹ לְמַרְאֵה הַמִּפְלֶצֶת נָטְלָה אֶת הַדִּבֵּר מִפִּיו. – [הִבָּעֲתוּת־]

הַבָּעָתִי° ת׳ [מן הַבָּעָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַבָּעָה, שֶׁנִּתַּן בּוֹ בִּטּוּי נִכָּר, חָדוּר מַבָּע פְּנִימִי: צִיּוּר הַבָּעָתִי וְרַב רֹשֶׁם. קְרִיאָה נָאָה וְהַבָּעָתִית. – [הַבָּעָתִית, הַבָּעָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הַבָּעָתִיּוּת° נ׳ [מן הַבָּעָתִי] כֹּשֶׁר הַהַבָּעָה, יְכֹלֶת בִּטּוּי: הַבָּעָתִיּוּת וָרֶגֶשׁ רַב בַּיְצִירָה הַפִּיּוּטִית הַחֲדָשָׁה. פִּתּוּחַ הַהַבָּעָתִיּוּת בְּחִבּוּרֵי הַתַּלְמִידִים. – [הַבָּעָתִיּוּת־]

הַבְקָעָה° נ׳ [מן בקע, הִבְקִיעַ] פְּרִיצַת מַעֲצוֹר, שְׁבִירַת מַעֲרַךְ־הֲגַנָּה שֶׁל הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי הַתְקָפָה בְּכֹחַ רַב: הַבְקָעַת מַעֲבָר בֵּין סִבְכֵי הַג׳וּנְגֶל. הַבְקָעַת קַו הַחֲזִית שֶׁל הָאוֹיֵב. הַבְקָעָה אֶל הָעִיר וּכְבוּשָׁהּ בְּהַתְקָפָה. – [הַבְקָעַת־, הַבְקָעוֹת, ־קָעוֹת־]

הִבָּקְעוּת°, היבקעות נ׳ [מן בקע, נִבְקַע] 1, הֵחָצוּת: הִתְחַלְּקוּת: הִבָּקְעוּת יַם־סוּף בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. 2, יְצִיאָה לְאַחַר בְּקִיעָה וּפְרִיצָה: הִבָּקְעוּת הָאֶפְרוֹחַ מִקְּלִפַּת הַבֵּיצָה. – [הִבָּקְעוּת־]

הֶבְקֵר* ז׳ [נוסח אחר במקום הֶפְקֵר, ראה שם] הֶפְקֵר, מַצָּבוֹ שֶׁל רְכוּשׁ שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים, הַנָּחַת דָּבָר לְלֹא בְּעָלִים: ״הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים – הֶבְקֵר״ (פאה ו א). ״הֶבְקֵר בֵּית־דִּין – הֶבְקֵר״ (ירושלמי פאה מח ד). – [הֶבְקֵר־]

הבר [מִן הֲבָרָה]

~ פִּע׳ **הָבַר**° פ״י בִּטֵּא, הָגָה, דִּיֵּק בְּבִטּוּא הָאוֹתִיּוֹת וּבַחֲלֻקַּת הַהֲבָרוֹת: ״הַסְּפָרַדִּים הוֹבְרִים ׳חָרוֹב׳״ (בן־יהודה, מלון 1744). ״אֵין בָּעוֹלָם שְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם הוֹבְרִים בְּאֹפֶן אֶחָד אֶת שְׂפָתָם הַמְּשֻׁתֶּפֶת״ (פרסקי, לשון 55). – [לַהֲבוֹר אֶת־, הוֹבֵר, יַהֲבֹר]

~ פֻּע׳ **הֻבַּר**°, בֻּטָּא, נֶהְגָּה: הֲגָיִים מְהֻבָּרִים כַּהֲלָכָה. – [מְהֻבָּר, יְהֻבַּר]

– **הוֹבְרֵי שָׁמַיִם** [ההוראה משוערת בלבד], אִצְטַגְנִינִים, קוֹסְמִים וּמַגִּידֵי עֲתִידוֹת לְפִי מַצַּב הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם: ״יַעַמְדוּ־נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים״ (ישעיה מז יג).

הֶבֶר° ז׳ [מִן הֲבָרָה] הֲבָרָה, הֶגֶה: ״אִם כִּי חָפַצְתָּ, אַל תַּבִּיעַ הֶבֶר״ (ש׳ שלום, שירים רט). – [הֶבֶר־, הַבְרוֹ]

הֵבֵר, הִפ׳ מן ברר.

א· **הַבְרָאָה**• נ׳ [מִן ג· ברא, הִבְרִיא] 1•, חֲזָרָה לִבְרִיאוּת טוֹבָה, הִתְרַפְּאוּת: ״יוֹם הַבְרָאָתוֹ (שֶׁל תִּינוֹק שֶׁנִּמּוֹל) כְּיוֹם הִוָּלְדוֹ״ (שבת קלז.). הַבְרָאַת הַחוֹלֶה מִמַּחֲלָתוֹ. 2°, הַחֲזָרַת דָּבָר לְאֵיתָנוֹ וּלְמַצָּבוֹ הַטּוֹב: ״שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ תַּרְבּוּת וְהַבְרָאָה לְחַיֵּינוּ וּלְסִפְרוּתֵנוּ״ (פיכמן, רנט). פְּעֻלּוֹת לְהַבְרָאַת הַמַּצָּב הַכַּלְכָּלִי בָּעִיר. – [הַבְרָאַת־]

– **בֵּית־הַבְרָאָה**°, בֵּית־מַרְגּוֹעַ, מוֹסָד שֶׁנָּחִים וּמַבְרִיאִים בּוֹ אֲנָשִׁים לְאַחַר מַחֲלָה אוֹ לְאַחַר עֲבוֹדָה מְעַיֶּפֶת.

ב· **הַבְרָאָה**∴ נ׳ [מִן א· ברה, הִבְרָה] 1, הַאֲכָלָה, מַתַּן אֹכֶל. 2, הַגָּשַׁת אֹכֶל לְאָבֵל – רְאֵה לְהַלָּן. – [הַבְרָאַת־]

– **סְעוּדַת־הַבְרָאָה**∴ (שולחן ערוך, יורה דעה שעח), אֹכֶל שֶׁמַּגִּישִׁים לְאָבֵל בְּשׁוּבוֹ מִלְוָיַת מֵתוֹ.

הִבָּרְאוּת∴, **היבראות** נ׳ [מִן א· ברא, נִבְרָא] הִוָּצְרוּת, הֵעָשׂוּת: ״וְלָזֶה נִקְרָא הִבָּרְאוּת הַשֵּׁדִים קֹדֶם הָאָדָם״ (דוראן, מגן אבות י ד). הִבָּרְאוּת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וּמְלוֹאָם לִפְנֵי הִבָּרְאוּת הָאָדָם. – [הִבָּרְאוּת־]

הֶבְרָאִיקָה◇ נ׳ [לאטינית: Hebraica, נוסח לועזי של עִבְרִית] שֵׁם בֵּינְלְאֻמִּי לְמָדוֹר הַסְּפָרִים הָעִבְרִיִּים בְּסִפְרִיּוֹת כְּלָלִיּוֹת (לְהַבְדִּיל מִן ״יוּדָאִיקָה״ – סְפָרִים בְּמִקְצוֹעוֹת הַיַּהֲדוּת שֶׁבְּכָל הַלְּשׁוֹנוֹת)

הַבְרָגָה° נ׳ [מִן ברג, הִבְרִיג] 1, חִבּוּר חֲלָקִים בְּאֶמְצָעוּת בֹּרֶג הַנִּתְקָע עַל־יְדֵי תְּנוּעָה סִבּוּבִית: הַבְרָגַת הַדְּפָנוֹת בָּאָרוֹן. 2, תְּקִיעַת בֹּרֶג בְּתוֹךְ מַשֶּׁהוּ עַל־יְדֵי סִבּוּבוֹ. – [הַבְרָגַת־, הַבְרָגוֹת, הַבְרָגוֹת־]

הִבָּרְגוּת°, **היברגות** נ׳ [מִן ברג, נִבְרַג] הִתָּקְעוּת עַל־יְדֵי סִבּוּב: הִבָּרְגוּת נוֹחָה שֶׁל הַבֹּרֶג בְּתוֹךְ הָאֹם. – [הִבָּרְגוּת־]

הֲבָרָה• נ׳ [אולי כיווץ מִן הַעֲבָרָה; מנדעית: עַבְרָא קול] 1•, קוֹל מְעֻמְעָם, צְלִיל בִּלְתִּי־בָּרוּר, הֵד: ״הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר... אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע–יָצָא, וְאִם קוֹל הֲבָרָה שָׁמַע–לֹא יָצָא״ (ראש השנה ג ז). ״אֵין קוֹל, אֵין הֲבָרָה״ (ביאליק, כתי דבר). 2∴ [בדקדוק] עִצּוּר אוֹ עִצּוּרִים אֲחָדִים הַמְּבֻטָּאִים בְּאֶמְצָעוּת תְּנוּעָה אַחַת: ״אֶרֶץ״ נִבְטָא בִּשְׁתֵּי הֲבָרוֹת: אֶ–רֶץ; ״יִשְׂרָאֵל״ נִבְטָא בְּשָׁלֹשׁ הֲבָרוֹת: יִשְׂ–רָ–אֵל. ״נָטַע – שֵׁם דָּבָר הוּא וְטַעַם הֲבָרָתוֹ לְמַעְלָה בַּנּוּן״ (רש״י איוב יד ט). 3°, מִבְטָא, הֲגִיָּה: הֲבָרָה סְפָרַדִּית. הֲבָרָה תֵּימָנִית. ״נִיבָם חַי וַהֲבָרָתָם בְּרוּרָה, כְּאִלּוּ יָצְאוּ זֶה עַתָּה מִפִּי דוֹבְרָם״ (פיכמן, רס). 4•, שְׁמוּעָה, קוֹל־הָמוֹן: ״עֲדַיִן לֹא יָצְאת הֲבָרָה בָּעִיר״ (ירושלמי סנהדרין כח ג). ״לֹא שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל הֲבָרָה״ (גיטין פט). [וראה עוד להלן]. – [הַבְרַת־, הֲבָרוֹת, הַבְרוֹת־]

– **הֲבָרָה מֻרְכֶּבֶת (סְגוּרָה, סְתוּמָה)**° [בדקדוק] הֲבָרָה שֶׁסּוֹפָהּ שְׁוָא נָח אוֹ שֶׁאַחֲרֶיהָ בָּא דָּגֵשׁ חָזָק, כְּגוֹן הַהֲבָרוֹת שֶׁבַּמִּלִּים: ׳מֶרְ–חָק׳, ׳סִ–פּוּר׳.

– **הֲבָרָה פְּשׁוּטָה (פְּתוּחָה)**° [בדקדוק] הֲבָרָה שֶׁאֵין בְּסוֹפָהּ שְׁוָא נָח וְלֹא דָּגֵשׁ חָזָק בָּאוֹת שֶׁאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן הַהֲבָרוֹת שֶׁבַּמִּלִּים: ״סוּ–סִי״, ״עוֹ–לֶה״.

– **נָפְלָה הֲבָרָה**•, נָפוֹצָה שְׁמוּעָה, עָבְרָה הָרִנָּה: ״נָפְלָה הֲבָרָה בָּעִיר״ (ירושלמי דמאי כב א). ״אֶל מִחוּץ לַתְּחוּם, מִחוּץ־לָאָרֶץ! נָפְלָה הֲבָרָה בֵּין הַקַּבְּצִיאֵלִים״ (מנדלי מו״ס, שפז). ״הֲבָרָה נָפְלָה בַּשְּׁכוּנָה שֶׁקִּלְקֵל צִיּוֹן אֶת מַעֲשָׂיו״ (הזז, היושבת 208). [ראה למעלה הברה 4].

הַבָּרוֹן°, **היברון** ז׳ [מִן הֲבָרָה] תּוֹרַת הַהֲגִיָּה וְהַמִּבְטָא, פוֹנֶטִיקָה: ״הַהַבָּרוֹן עוֹסֵק בַּחֲקִירַת הַהֲגָיִים שֶׁל הַדִּבּוּר״ (סגל, יסודי הפוניטיקה, פתיחה). – [הֶבְרוֹן־]

הֶבְרוֹנִי° ת׳ [מִן הַבָּרוֹן] פוֹנֶטִי, הַשַּׁיָּךְ לַהַבָּרוֹן: ״בְּמִכְמַנֵּי־סִגְנוֹנָהּ... וּבְתִפְאֶרֶת קְסָמֶיהָ הַהֶבְרוֹנִיִּים״ (הלקין, משבר 338). – [הֶבְרוֹנִית, הֶבְרוֹנִיִּים, הֶבְרוֹנִיּוֹת]

א· **הַבְרָחָה**∴ נ׳ [מִן א· ברח, הִבְרִיחַ] 1∴, הַעֲבָרָה בַּסֵּתֶר, הַעֲלָמָה: ״וְהַפֵּרוֹת אוֹכֵל אוֹתָם הַנִּבְרָח כָּל זְמַן שֶׁהַהַבְרָחָה אֶצְלוֹ״ (אלפסי, שאלות-ותשובות). הַבְרָחַת סְחוֹרוֹת לְחוּץ־לָאָרֶץ. 2°, גֵּרוּשׁ, סִלּוּק, הֲנָסָה: הַבְרָחַת מִסְתַּנְּנִים עַל־יְדֵי שׁוֹמְרֵי הַגְּבוּל. – [הַבְרָחַת־, הַבְרָחוֹת, הַבְרָחוֹת־]

– **הַבְרָחַת אֲרִי מִנִּכְסֵי חֲבֵרוֹ**• [על-פי בבא קמא נח.], חִלּוּץ חֲבֵרוֹ מִצָּרָה וָפֶגַע.

– **הַבְרָחַת גְּבוּל**°, מַעֲבָר דֶּרֶךְ גְּבוּלָהּ שֶׁל מְדִינָה בַּסֵּתֶר וּבְלִי רִשָּׁיוֹן.

– **הַבְרָחַת נְכָסִים**∴ [על-פי תוספות כתובות עט.] הַסְתָּרַת רְכוּשׁ אוֹ רִשּׁוּמוֹ עַל שֵׁם אַחֵר.

ב· **הַבְרָחָה**° נ׳ [מִן ברח, הִבְרִיחַ] סְגִירָה וּנְעִילָה בִּבְרִיחַ: הַבְרָחַת שַׁעַר הַמַּחְסָן בַּלֵּילוֹת. – [הַבְרָחַת־, הַבְרָחוֹת, הַבְרָחוֹת־]

הַבְרִי° ת׳ [מִן הֲבָרָה] שֶׁל הֲבָרָה: ״מִלִּים חַד־הַבְרִיּוֹת״ (ייבין, הכתב העברי 12). – [הַבְרִית, הַבְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

הַבְרָיָה∴ נ׳ [מִן א. ברה, הִבְרָה] ב· הַבְרָאָה, הַאֲכָלָה, הַגָּשַׁת מָזוֹן (בְּיִחוּד לְאָבֵל): ״דִּין הֶסְפֵּד וְצִדּוּק־הַדִּין וְהַבְרָיַת אֲבֵלִים״ (שבלי הלקט, קצב). – [הַבְרָיַת־]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

הַבְרָכָה^ נ׳ [מן ב׳ ברך, הִבְרִיךְ] 1°, הַעֲמָדָה עַל הַבִּרְכַּיִם: הַבְרָכַת גְּמַלִּים. 2^, כְּפִיפַת עָנָף שֶׁל צֶמַח וּנְעִיצָתוֹ בָּאֲדָמָה כְּדֵי שֶׁיַּכֶּה שָׁרָשִׁים וְיֵעָשֶׂה לְצֶמַח עַצְמָאִי: הַבְרָכַת גְּפָנִים. – [הַבְרָכַת־, הַבְרָכוֹת, הַבְרָכוֹת־]

הֶבְרֵק° ז׳ [מן ברק, הִבְרִיק] בָּרָק, נִצְנוּץ: הֶבְרֵק הַחַשְׁמַל. – [הֶבְרֵק־, הֶבְרֵקִים, הֶבְרֵקֵי־]

הַבְרָקָה^ נ׳ [מן ברק, הִבְרִיק] 1^, הִתְנוֹצְצוּת, נִצְנוּץ, בָּרָק: ״הַבְרָקַת הַחֶרֶב״ (רד״ק יחזקאל כא יח). ״הַבְרָקָה וְלִהוּט״ (השרשים לג׳נאח, ערך). 2°, צִחְצוּחַ עַד הוֹפָעַת בָּרָק וָזֹהַר: הַבְרָקַת מְנוֹרַת הַנְּחֹשֶׁת. הַבְרָקַת נַעֲלַיִם. 3°, הוֹפָעָה מְהִירָה כְּבָרָק: הַבְרָקַת רַעְיוֹן מַצְלִיחַ בְּמֹחוֹ. 4°, רַעְיוֹן קוֹלֵעַ, בִּטּוּי מַפְתִּיעַ: ״יֵשׁ בְּרוֹמָן זֶה גַּם רַעְיוֹנוֹת מְקוֹרִיִּים וְהַבְרָקוֹת מַפְלִיאוֹת״ (קלוזנר, הספרות ה 248).– [הַבְרָקַת־, הַבְרָקוֹת, הַבְרָקוֹת־]

הַבְרָשָׁה° נ׳ [מן ברש, הִבְרִישׁ] בֵּרוּשׁ, נִקּוּי בְּמִבְרֶשֶׁת.–[הַבְרָשַׁת־]

הַבְשָׁלָה° נ׳ [מן בשל, הִבְשִׁיל] גְּמִילָה, הֵעָשׂוּת בָּשֵׁל: הַבְשָׁלַת הַהֲדָרִים בְּעוֹנַת הַסְּתָו. הַפְּרִי הִגִּיעַ לִידֵי הַבְשָׁלָה. – [הַבְשָׁלַת־]

הג׳ קיצור: 1, הַגָּאוֹן. 2, הַגָּדוֹל. 3, הַגָּהוֹת.

ה״ג ר״ת 1, הָכֵי גָּרְסִינַן [ארמית: כך אנו גורסים]. 2, הַאי גַּבְרָא.

הָגָא° ז׳ רְאֵה הָגֶה.

הָגָ״א° ר״ת הֲגַנָּה (הִתְגּוֹנְנוּת) אֶזְרָחִית; הִתְאַרְגְּנוּת הָאֶזְרָחִים לְהִתְגּוֹנְנוּת מִפְּנֵי הַתְקָפוֹת־אֲוִיר וְהַפְצָצוֹת בִּימֵי מִלְחָמָה.

הגאב״ד ר״ת הַגָּאוֹן אַב בֵּית־דִּין.

הֲגָאִי° ת׳ [מן א׳ הֶגֶה] שֶׁל הֶגֶה, פוֹנֶטִי: בְּחִינָה הֲגָאִית שֶׁל הַלָּשׁוֹן. דִּיּוּק הֲגָאִי. – [הֲגָאִית, הֲגָאִיִּים, הֲגָאִיּוֹת]

הַגַּאי° ז׳ [מן ב׳ הֶגֶה] נַוָּט, תּוֹפֵס הַהֶגֶה בְּמָטוֹס אוֹ בִּכְלִי־שַׁיִט. – [הַגַּאי־, הַגָּאִים, הַגָּאֵי־]

א. **הִגָּאֲלוּת**°, **היגאלות** נ׳ [מן א׳ גאל, נִגְאַל] הֱיוֹת נִגְאָל, הִשְׁתַּחְרְרוּת, יְצִיאָה לִגְאֻלָּה: הִגָּאֲלוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. הִגָּאֲלוּת הַחוֹלֶה מִיִּסּוּרָיו. – [הִגָּאֲלוּת־]

ב. **הִגָּאֲלוּת**°, **היגאלות** נ׳ [מן ב׳ גאל, נִגְאַל] הֵעָשׂוּת מְגֹאָל, הִתְלַכְלְכוּת, הִטַּמְּאוּת: הִגָּאֲלוּת הַיָּדַיִם בַּדָּם. – [הִגָּאֲלוּת־]

הגב׳ קיצור: הַגְּבֶרֶת.

הֲגָבָה° נ׳ [מן גוב, הֵגִיב] 1, רֵיאַקְצְיָה, פְּעֻלָּה טִבְעִית אוֹ רְצוֹנִית כְּתוֹצָאָה שֶׁל גֵּרוּי פְּנִימִי אוֹ חִיצוֹנִי: ״הַהֲגָבָה עַל כָּל עִנְיְנֵי הַחַיִּים״ (סדן, אבני בוחן 305). ״שִׁנֵּינוּ לְלָשׁוֹן, לְהִגָּיוֹן... לַהֲגָבוֹת הַפַּחַד וְהַצְּחוֹק״ (אלתרמן, עיר 26). הֲגָבַת הָעַיִן עַל אוֹר מְסַנְוֵר – מִצְמוּץ מָהִיר. 2, פְּעֻלָּה שֶׁכְּנֶגֶד, תְּשׁוּבָה: הֲגָבָה רְצִינִית שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה עַל מַעֲשֵׂי הַהִתְפָּרְעֻיּוֹת. – [הֲגָבַת־, הֲגָבוֹת, הֲגָבוֹת־]

הַגְבֵּהַּ° תה״פ [מן גבה, הִגְבִּיהַּ] בְּאֹפֶן גָּבוֹהַּ, בְּגֹבַהּ רַב: הַמָּטוֹס הִמְרִיא הַגְבֵּהַּ מֵעַל לָעֲנָנִים.

הַגְבָּהָה* נ׳ [מן גבה, הִגְבִּיהַּ] 1*, הֲרָמָה, הֲנָפָה לְמַעְלָה: ״בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה, וְהַדַּקָּה – בְּהַגְבָּהָה״ (קידושין א ד). 2*, הַעֲלָאָה, הִתְנַשְּׂאוּת: ״הַשְׁפָּלָתִי זוֹ הַגְבָּהָתִי וְהַגְבָּהָתִי זוֹ הַשְׁפָּלָתִי״ (שמות רבה מה). 3^, הֲרָמַת סֵפֶר־הַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֲרֵי הַקְּרִיאָה בּוֹ, כְּדֵי לְהַרְאוֹתוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד לִקְהַל הַמִּתְפַּלְּלִים. 4° [במוסיקה] הַעֲלָאָה לִצְלִיל גָּבוֹהַּ יוֹתֵר: הַגְבָּהָה עַל־יְדֵי נָסֵק (דִּיאֶז). – [הַגְבָּהַת־, הַגְבָּהוֹת, הַגְבָּהוֹת־]

– **הַגְבָּהַת הַקּוֹל**^ (רד״ק ירמיה ז טז), חִזּוּק הַקּוֹל.

הִגָּבְהוּת°, **היגבהות** נ׳ [מן גבה, נִגְבַּהּ] הִפָּרְעוּת, הֱיוֹת גָּבוּי: הִגָּבְהוּתוֹ שֶׁל הַחוֹב הַיָּשָׁן לְאַחַר מַאֲמַצִּים מְרֻבִּים. – [הִגָּבְהוּת־]

הֶגְבֵּל° ז׳ [מן א׳ גבל, הִגְבִּיל] צִמְצוּם, סְיָג: ״הַשִּׂמְחָה מוֹצִיאָה אוֹתָנוּ מִתּוֹךְ חוּג הַהֶגְבֵּל״ (שטיינמן, סודות א 73). חֹק הַהֶגְבֵּלִים הָעִסְקִיִּים (״קַרְטֶלִים״). פְּלוֹנִי קִבֵּל הֶתֵּר לַעֲסֹק בִּיצוּא לְלֹא הֶגְבֵּל. – [הֶגְבֵּל־, הֶגְבֵּלִים, הֶגְבֵּלֵי־]

הַגְבָּלָה* נ׳ [מן א׳ גבל, הִגְבִּיל] 1*, קְבִיעַת גְּבוּל לְדָבָר: ״מִצְוַת הַגְבָּלָה (שֶׁל הַר סִינַי)״ (שבת פז.) [ראה להלן: ״שלושת ימי הגבלה״] הַגְבָּלַת הַשֶּׁטַח לַגִּנָּה. 2°, צִמְצוּם, הַמְעָטָה: הַגְבָּלַת זְכֻיּוֹת הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה. בִּימֵי הַחֵרוּם הֻנְהֲגוּ הַגְבָּלוֹת בְּשִׁמּוּשׁ בַּחַשְׁמַל. – [הַגְבָּלַת־, הַגְבָּלוֹת, הַגְבָּלוֹת־]

– **שְׁלֹשֶׁת יְמֵי הַגְבָּלָה**^, כִּנּוּי לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי חַג הַשָּׁבוּעוֹת (ג׳–ה׳ בְּסִיוָן) [על־שום שהגביל משה את הר־סיני מגשת העם אליו שלושה ימים לפני מתן תורה, שמות יט יב]

הַגְבָּנָה° נ׳ [מן ב׳ גבן] גִּבּוּן, יִצּוּר גְּבִינָה: הַעֲמָדַת חָלָב לְהַגְבָּנָה. – [הַגְבָּנַת־]

הֶגְבֵּר° ז׳ [מן גבר, הִגְבִּיר] הַגְבָּרָה, חִזּוּק. – [הֶגְבֵּר־]

הַגְבָּרָה^ נ׳ [מן גבר, הִגְבִּיר] חִזּוּק, אִמּוּץ, הוֹסָפַת כֹּחַ: ״מַעֲשֵׂה הַבּוֹרֵא וְהוּא הַגְבָּרַת אַבְשָׁלוֹם וְהַשְׁלִיטוֹ עַל כָּל אֲשֶׁר לְדָוִד״ (רס״ג, האמונות והדעות ד ה). ״יַבְטִיחֵם בְּהַגְבָּרַת בְּרִית וְשַׁלְוָה״ (רש״י דניאל ט כז). ״הֲמִיתַת תַּאֲווֹת הַגּוּפוֹת וְהַגְבָּרַת הַשֵּׂכֶל עָלֶיהָ״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). הַגְבָּרַת הַקּוֹל. הַגְבָּרַת חֵיל־הַמַּצָּב.–[הַגְבָּרַת־]

הַגְבָּשָׁה° נ׳ [מן גבש, הִגְבִּישׁ] הֲפִיכָה לִגְבִישִׁים: הַגְבָּשַׁת הַמֶּלַח עַל־יְדֵי אִדּוּי הַתְּמִסָּה. – [הַגְבָּשַׁת־]

הֶגֵּד°, **היגד** ז׳ [מן ב׳ נגד, הִגִּיד] [בתורת־ההיגיון] הוֹדָעָה, הוֹכָחָה (Assertion): ״הַהַשְׁלָמָה אֵינָהּ מְצוּיָה בִּידֵי הַקָּטֵגוֹרְיָה שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה וְשֶׁל הַהֶגֵּד״ (בובר, בסוד 69). – [הֶגֵּד־, הֶגֵּדִים, הֶגֵּדֵי־]

הַגָּדָה* נ׳ [מן ב׳ נגד, הִגִּיד] 1^, אֲמִירָה, הַרְצָאַת דְּבָרִים: ״הַגָּדַת עֲתִידוֹת״ (אברבנאל, הקדמה לנביאים ראשונים). הַגָּדַת הָאֱמֶת. 2*, אַגָּדָה, אִמְרֵי חָכְמָה, שִׂיחוֹת וּדְרָשׁוֹת שֶׁל חֲזַ״ל, לְהַבְדִּיל מִן ״הֲלָכָה״: ״עֲקִיבָא, מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה, כַּלֵּךְ מִדַּבְּרוֹתֶיךָ אֵצֶל נְגָעִים וְאֹהָלוֹת!״ (חגיגה יד.). ״הַגָּדוֹת שֶׁמּוֹשְׁכוֹת לֵב אָדָם כַּיַּיִן״ (ספרי קלה:) [רווח יותר השם ״אַגָּדָה״]. 3°, אַגָּדָה, סִפּוּר בָּדוּי, לֶגֶנְדָּה: הַגָּדָה מִזְרָחִית. – [הַגָּדַת־, הַגָּדוֹת, הַגָּדוֹת־]

– **הַגָּדָה***, **הַגָּדָה־שֶׁל־פֶּסַח**^, סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, מַעֲרֶכֶת דִּבְרֵי אַגָּדוֹת, הַלֵּל וּפִזְמוֹנִים שֶׁקּוֹרְאִים בְּלֵיל הַ״סֵּדֶר״ בַּפֶּסַח (פסחים קטז:).

– **בַּר־הַגָּדָה*** (יומא עד.), עֵד הַמְסֻגָּל לְהָעִיד בְּמִשְׁפָּט.

– **בַּעַל־הַגָּדָה*** (בבא בתרא קמה:), בָּקִי בְּדִבְרֵי אַגָּדָה.

הַגָּדִיˆ ת׳ [מן הַגָּדָה] אַגָּדִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ הָאַגָּדָה אוֹ מִדִּמְיוֹנָה, לֶגֶנְדָּרִי: ״הַמַּאֲמָר הַהַגָּדִי״ (מורה נבוכים ב טו). **אֹפִי הַגָּדִי לַסִּפּוּר**.– [הַגָּדִית, הַגָּדִיִּים, הַגָּדִיּוֹת]

הֶגְדֵּלˆ ז׳ [מן א·גדל, הִגְדִּיל] הַגְדָּלָה, הַפְלָגָה: ״לְהַפְלִיג הַצַּחוּת וְהֶגְדֵּל הַמַּאֲמָר״ (נופת צופים קעה). – [הֶגְדֵּל־]

הַגְדָּלָהˆ נ׳ [מן א·גדל, הִגְדִּיל] עֲשִׂיַּת דָּבָר לְגָדוֹל מִשֶּׁהָיָה, הַרְחָבָה: ״עַל דֶּרֶךְ הַהַגְדָּלָה וְהַהַפְלָגָה״ (השרשים לב׳נאח, נצב). הַגְדָּלַת תְּמוּנָה. הַגְדָּלַת הַמַּשְׂכֹּרֶת.–[הַגְדָּלַת־, הַגְדָּלוֹת, הַגְדָּלוֹת־]

הֶגְדֵּר• ז׳ [מן א·גדר, הִגְדִּיר] 1•, דָּבָר שֶׁהֻפְרַשׁ וְהֻקְדַּשׁ, אֶחָד מִן הַכִּנּוּיִים לַ״הֶקְדֵּשׁ״ (ירושלמי נדרים לו ג). 2°, הַגְדָּרָה, תֵּאוּר מְדֻיָּק שֶׁל דָּבָר אוֹ מֻשָּׂג: ״הֶגְדֵּרוֹ הַמְדֻיָּק שֶׁל הָאָדָם״ (סדן, תר׳ פרדוכסים 274). – [הֶגְדֵּר־, הֶגְדֵּרִים, הֶגְדֵּרֵי־]

הַגְדָּרָהˆ נ׳ [מן א·גדר, הִגְדִּיר] 1ˆ, תֵּאוּרוֹ שֶׁל דָּבָר לְשֵׁם זִהוּיוֹ וְהַבְדָּלָתוֹ מִדְּבָרִים אֲחֵרִים, בֵּאוּר: ״וְהַמְתֹאָר בּוֹ בִּמְצִיאוּתוֹ אִם יוֹתֵר אוֹ פָּחוֹת מִמִּין אַחֵר, וּבָזֶה תִּשְׁלַם הַגְדָּרָתוֹ״ (ריאטי, מקדש מעט ד). הַמִּלּוֹן מֵבִיא הַגְדָּרוֹת לַמִּלִּים שֶׁבַּלָּשׁוֹן. 2°, זִהוּי דָּבָר, קְבִיעַת שְׁמוֹ, מִשְׁפַּחְתּוֹ, סוּגוֹ, הִשְׁתַּיְּכוּתוֹ וְכַדּוֹמֶה: הַגְדָּרַת צְמָחִים לְפִי הַמַּגְדִּיר. הַגְדָּרַת בַּעֲלֵי־חַיִּים.–[הַגְדָּרַת־, הַגְדָּרוֹת, הַגְדָּרוֹת־]

– **הַגְדָּרָה עַצְמִית**°, זְכוּתָם שֶׁל קִבּוּץ אֲנָשִׁים, חֶבְרָה, מְדִינָה וְכוּ׳ לְהַגְדִּיר וְלִקְבֹּעַ אֶת הִשְׁתַּיְּכוּתָם לִתְנוּעָה, לְגוּשׁ וְכַדּוֹמֶה.

הַגְדָּשָׁה° נ׳ [מן גדש, הִגְדִּישׁ] 1, עֲרִיכַת גָּדִישׁ, עֵרוּם הַתְּבוּאָה לַעֲרֵמָה. 2, מִלּוּא כְּלִי עַל גְּדוֹתָיו. – [הַגְדָּשַׁת־]

– **הַגְדָּשַׁת הַסְּאָה**°, [בהשאלה] הַפְרָזָה, הַגְזָמָה: ״עַל יַחַס יִשְׂרָאֵל לְהָעַמִּים וְעַל הַגְדָּשַׁת סְאַת עֶרְכּוֹ עַל הָעַמִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קיא).

א· הגה [ארמית: הֲגָא]

~ פָּע׳ **הָגָה** פ״י 1, בִּטֵּא, הִשְׁמִיעַ קוֹל בְּפִיו, הִבִּיעַ: ״לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם״ (תהלים קטו ז). ״פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה״ (תהלים לז ל). ״כִּי־אֱמֶת יֶהְגֶּה חִכִּי״ (משלי ח ז). ״הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו״ (סנהדרין י א). ״וּכְמוֹ שֵׁם מְפֹרָשׁ בְּאוֹתִיּוֹתָיו הֵם הוֹגִים״ (ביאליק, זוהר). 2, [הגה ב־] עִיֵּן, לָמַד: ״וְהָגִיתָ בּוֹ (בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה) יוֹמָם וָלַיְלָה״ (יהושע א ח). ״שָׁם יָשְׁבוּ בָּנֵינוּ גַּם הָגוּ בִּגְנֵבָה, בַּסֵּתֶר לָמְדוּ (ביאליק, המתמיד). ״שֶׁהַכֹּל קוֹרִין וְהוֹגִין בְּסִפְרוֹ שֶׁל דָּוִד״ (עגנון, אלו שיד). 3, חָשַׁב, הִרְהֵר: ״בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה־בָּךְ״ (תהלים סג ה). ״לִבִּי הָגָה בָּךְ״ (מאפו, סד). 4, הָמָה, נָהַם, הִשְׁמִיעַ קוֹל הֶמְיָה: ״וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה״ (ישעיה נט יא). ״כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר״ (ישעיה לא ד). – [לַהֲגוֹת אֶת־, בְּ־, הוֹגֶה, יֶהְגֶּה]

~ נִפ׳ **נֶהְגָּה**•, 1•, בֻּטָּא, הֻבַּע בַּפֶּה: ״הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת... וְהֵן נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה״ (שבת, יב ד). הָאוֹתִיּוֹת ח׳ וְע׳ אֵינָן נֶהֱגוֹת כַּהֲלָכָה בַּמִּבְטָא הָאַשְׁכְּנַזִּי. 2°, נֶחְשַׁב, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה: ״וַאֲפִלּוּ (מַחֲשַׁבְתּוֹ) כֻּלָּהּ שֶׁלּוֹ הָיְתָה. דּוֹמֶה הָיָה מִלִּבָּם יָצְאָה, בְּמֹחָם נֶהֶגְתָה״ (ויסלבסקי, יחידים 181). – [לְהֵהָגוֹת גם לְהָגוֹת, נֶהְגֶּה, יֵהָגֶה]

~ הִפ׳ **הֶהְגָּה** פ״י בִּטֵּא, הִשְׁמִיעַ קוֹל: ״הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים״ (ישעיה ח יט). ״מְצַפְצְפִים כַּעֲגוּרִים וּמַהְגִּים כַּיּוֹנִים״ (רש״י סוטה יב:).

״יוֹנַת אֲהָבִים חֲרֵדָה וּמַהְגָּה״ (ביאליק, מגילת ו). – [לְהַהְגּוֹת, מַהְגֶּה, יַהְגֶּה]

– **הָרָה וְהָגָה** [שאול מישעיה נט יג], יָזַם, יָצַר, הֶעֱלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ.

– **הָגָה לוֹ כָּבוֹד**°, רָחַשׁ לוֹ כָּבוֹד, כִּבֵּד אוֹתוֹ: ״בִּכְלָל לֹא הָיָה הוֹגֶה כָּבוֹד לְסוֹפְרִים״ (ברקוביץ, הראשונים קכד).

– **הָגָה נְכָאִים**, נֶאֱנַח, הִתְאַבֵּל: ״לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ אַךְ־נְכָאִים״ (ישעיה טז ז). ״וּבַהֲגוֹתוֹ נְכָאִים כְּמוֹ יְסוֹכְכֵנִי וִינִידֵנִי״ (בן־ציון, קצ). ״בִּימֵי חַיֵּי הֶבְלִי כִּי אֶהְגֶּה נְכָאִים״ (ביאליק, אל האגדה).

– **הָגָה רִיק**, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי שָׁוְא וָהֶבֶל: ״לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם. וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק״ (תהלים ב א). ״דֶּלֶת סְכֶלֶת, תֶּהְגִּי רִיק״ (ביאליק, מעשה ילדות).

– **הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה** [שאול בשינוי הוראה מישעיה כז ח, ושם מן ב· הגה] דִּבֵּר בְּמְרִי־נַפְשׁוֹ, הִתְרַגֵּז: ״הָרוּחַ יִשָּׂאֵם, אֶת בַּעֲלֵי הָרַחֲמִים הָאֵלֶּה! – הָגָה ווֹלַאס בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה״ (מנדלי מו״ס, שפז). ״כָּךְ הָגְתָה חַנָּה בְּרוּחָהּ הַקָּשָׁה וַתְּמָאֵן לְהִתְנַחֵם״ (ביאליק, אריה ט).

– **הָגָה דָבָר מִתּוֹךְ דָּבָר**•, לָמַד דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, הִסִּיק: ״הָגָה נַחַ תּוֹרָה מִתּוֹךְ תּוֹרָה, אָמַר: כְּבָר נֶאֱמַר לִי...״ (ירושלמי מגילה עב ב). ״וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָגָה דָבָר מִתּוֹךְ דָּבָר״ (עגנון, כלה רעה).

– **הָגָה לִבּוֹ אֵימָה**, חָשַׁב עַל דָּבָר בְּפַחַד אוֹ בְּתִמָּהוֹן רַב: ״לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה: אַיֵּה סֹפֵר, אַיֵּה שֹׁקֵל?״ (ישעיה לג יח). ״לִבֵּנוּ הָגָה אֵימָה, אַךְ גִּבַּרְנוּ חֲיָלִים״ (ביאליק, יונה החייט). ״מַה לִּבְּךָ מִלֵּב כִּי יֶהְגֶּה אֵימִים?״ (עגנון, כלה תנג).

– **הוֹגֵה־דֵעוֹת**°, מַעֲמִיק לַחֲשֹׁב, חוֹקֵר, פִילוֹסוֹף.

ב· הגה [רק עברית?]

~ פָּע׳ **הָגָה** פ״י הִרְחִיק, הֵסִיר: ״הָגוֹ סִיגִים מִכָּסֶף״ (משלי כה ד). ״לַהֲגוֹת מִן הַמְסִלָּה אִישׁ שֶׁאֵינוֹ רָצוּי לָהֶם״ (אחד העם, שכ). – [לַהֲגוֹת אֶת־, הוֹגֶה, יֶהְגֶּה]

~ פֻּע׳ **הֹגָה**, הוּסַר, הֻרְחַק: ״וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה... הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה״ (שמואל ב כ יג). ״וְרַגְלָיו הֹגוּ עַל כָּרְחָן מִמַּסְלוּל הַקֶּצֶב״ (שנהר, ב 111). – [הבינוני והעתיד אינם מצויים]

א· **הֶגֶה** ז׳ [מן א.הגה] 1, קוֹל, נְהִימָה: ״וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא״ (איוב לז ב). 2° [בתורת־הלשון] צְלִיל שֶׁמְּקוֹם חִתּוּכוֹ בְּאֶחָד מִכְּלֵי־הַדִּבּוּר, כְּגוֹן: ב׳ ג׳ ד׳. הַהֶגֶה מְסֻמָּן בִּכְתָב בְּאוֹת. 3, יְלָלָה, אֲנָחָה: ״קִינִים וָהֶגֶה וָהִי״ (יחזקאל ב י). ״רַק קִינִים, רַק הֶגֶה וָנֹהַ״ (ביאליק, אל הצפור).– [הֶגֶה־, הֶגְיִי; הֲגָיִים, הֶגְיֵי־, גם הֲגָאִים, הֲגָאֵי־]

– **הֶגֶה חוֹכֵךְ**°, הֶגֶה הַנִּבְטָא עַל־יְדֵי עֲצִירָה חֶלְקִית שֶׁל הָאֲוִיר בִּכְלֵי־הַדִּבּוּר, כְּגוֹן: כ׳, פ׳, ס׳.

– **הֶגֶה פּוֹצֵץ (פּוֹרֵץ)**°, הֶגֶה הַנִּבְטָא עַל־יְדֵי עֲצִירָה שְׁלֵמָה שֶׁל הָאֲוִיר בִּכְלֵי־הַדִּבּוּר וּפְתִיחָתָם הַפִּתְאוֹמִית, כְּגוֹן: ב׳, פ׳.

– **הֶגֶה קוֹלִי (צְלִילִי)**°, הֶגֶה שֶׁבַּהֲגִיָּתוֹ נָעִים מֵיתְרֵי הַקּוֹל וְנִשְׁמַע בּוֹ כְּעֵין צְלִיל, לְמָשָׁל: ז׳, ב׳ – לְעֻמַּת הַהֲגָיִים הַמַּקְבִּילִים לָהֶם ס׳, פ׳, שֶׁהֵם הֲגָאִים ״אִי־קוֹלִיִּים״ או ״אֲטוּמִים״.

– **תּוֹרַת הַהֲגָאִים**°, פוֹנוֹלוֹגְיָה, עָנָף בְּמַדָּעֵי הַבַּלְשָׁנוּת הָעוֹסֵק בְּתוֹלְדוֹת הַהֲגָאִים, בְּהִתְפַּתְּחוּתָם וּבְיַחֲסֵיהֶם זֶה לָזֶה.

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ˆ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

ב. **הֶגֶה**ⁿ ז׳ [אולי מן ב׳ הגה] הֶתְקֵן בִּכְלִי־רֶכֶב, בִּכְלִי־שַׁיִט אוֹ בִּכְלִי־טַיִס הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַטּוֹתָם וּלְכַוְּנָם אֶל כָּל עֵבֶר: ״כִּי הִנֵּה כְּהֶגֶה בְּיַד הַמַּלָּח״ (כי הנה, ליל יום כיפור). ״שְׁקֹד, נָהָג, עַל יַד הַהֶגֶה!״ (ביאליק, הככונית). – [הֶגֶה־, הֶגְיֵי, הֲגָאִים, הֲגָאֵי־]

– **תּוֹפֵשׂ הַהֶגֶה**°, הַגַּאי, נַוָּט, נָהָג הַמְכַוֵּן אֶת מַהֲלָכָהּ שֶׁל סְפִינָה, מְכוֹנִית וְכוּ׳.

ה – הגה של סירה

– **הוּא עוֹמֵד לְיַד הַהֶגֶה**°, [בהשאלה] הוּא מַנְהִיג וּמְכַוֵּן אֶת הַפְּעֻלּוֹת.

– **נִשְׁמַט הַהֶגֶה מִיָּדוֹ**° [בהשאלה] לֹא יָכֹל לְנַהֵל עוֹד אֶת הָעִנְיָנִים אוֹ לְכַוֵּן אֶת הַפְּעֻלּוֹת.

הָגָה

הָגֶה* ז׳ [בתלמוד בריבוי הָגִין, עירובין כד:, בלועזית: Alhagi]] שִׂיחַ־בָּר קוֹצָנִי נָמוּךְ מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת. נָפוֹץ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעִקָּר בָּעֲמָקִים. שָׁרָשָׁיו עֲמֻקִּים מְאֹד וְלָכֵן קָשֶׁה לְבַעֲרוֹ מִן הַשָּׂדוֹת שֶׁהוּא עוֹלֶה בָּהֶם כְּעֵשֶׂב רָע. – [הָגִים]

הַגָּהָהⁿ נ׳ [מן ב׳ נגה, הִגִּיהַּ] 1, בְּדִיקַת דִּבְרֵי כְּתָב אוֹ דְּפוּס וְתִקּוּנֵי הַטָּעֻיּוֹת שֶׁנָּפְלוּ בָּהֶם: עֲרִיכַת כְּתַב־הַיָּד וְהַגָּהָתוֹ. הַגָּהָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמַּגִּיהַּ לִפְנֵי הַהַדְפָּסָה. 2, הֶעָרָה, תּוֹסֶפֶת בְּשׁוּלֵי הַסֵּפֶר: הַגָּהוֹת הַגר״א לַתַּלְמוּד. – [הַגָּהַת־, הַגָּהוֹת, הַגָּהוֹת־]

– **עֲלֵי־הַגָּהָה**°, הֶדְפֵּסִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל סֵדֶר חָדָשׁ הַנִּמְסָרִים לַמַּגִּיהַּ לִבְדִיקָה וּלְתִקּוּן לִפְנֵי הַהַדְפָּסָה: ״וּבְשָׁעָה שֶׁקָּרָאתִי אֶת עֲלֵי־הַהַגָּהָה שֶׁלָּהֶם, נִתְגַּלָּה לְפָנַי... הַמִּסְפָּר בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה״ (פיכמן, רנד).

הַגְהָקָה° נ׳ [מן גהק, הִגְהִיק] הֲבָאָה לִידֵי גְהוּק: הַגְהָקַת הַתִּינוֹק עַל־יְדֵי הֲרָמָתוֹ אוֹ טִלְטוּלוֹ אַחֲרֵי יְנִיקָתוֹ. – [הַגְהָקַת־]

הָגוּיⁿ ת׳ [מן א׳ הגה, הָגָה] 1ⁿ, מְבֻטָּא, שֶׁהוֹגִים וּמְבַטְּאִים אוֹתוֹ: ״כְּמִסְפַּר דְּגָלִים הֲגוּיִים בְּשֵׁמוֹת חֲקוּקִים בְּאוֹתוֹת״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״הֶהָגוּי בְּאֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה״ (האוחז ביד, מוסף ימים נוראים). 2°, שֶׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁהָרוּ וְהָגוּ אוֹתוֹ: ״בְּמַעֲבָר זֶה מִן הֶהָגוּי אֶל הַמָּצוּי יֵשׁ לְעוֹלָם מִשּׁוּם הֲלִיכָה בַּמִּדְרוֹן״ (צמח, כתבים 74). – [הֲגוּיָה, הֲגוּיִים, הֲגוּיוֹת]

א. **הִגּוּי**ⁿ, **הִיגוּי** ז׳ [מן א׳ הגה] בִּטּוּי, הֲגִיָּה: הִגּוּי גְּרוֹנִי שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת ח׳ וְע׳. ״אַל תִּתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ בְּהִגּוּיִים״ (רס״ג, אזהרות). ״לְאַחַר שֶׁלָּמַדְנוּ עַל רֶגֶל אַחַת אֶת יְסוֹדוֹת הַגּוּיוֹ הָאַנְגְּלִי״ (שרת, באסיה 113). – [הִגּוּי־ הִגּוּיִים, הִגּוּיֵי־]

– **תּוֹרַת־הַהִגּוּי**°, פוֹנֵטִיקָה, עָנָף בְּמַדָּעֵי הַבַּלְשָׁנוּת הָעוֹסֵק בְּדַרְכֵי הַמִּבְטָא שֶׁל הַהֲגָאִים לְסוּגֵיהֶם.

ב. **הִגּוּי**°, **הִיגוּי** ז׳ [מן ב׳ הֶגֶה] נִוּוּט, הַטָּיַת הַהֶגֶה שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב אוֹ כְּלִי־שַׁיִט אוֹ כְּלִי־טַיִס בְּכִוּוּן הָרָצוּי: מַעֲרֶכֶת הַהִגּוּי בִּמְכוֹנִית. – [הִגּוּי־]

הִגּוּיִי°, **הִיגוּיִי** ת׳ [מן א׳ הִגּוּי] פוֹנֶטִי, שֶׁבְּהִגּוּי: טָעוּת הִגּוּיִית. – [הִגּוּיִית, הִגּוּיִיִּים, הִגּוּיִיּוֹת]

הַגּוֹמֵלⁿ, שֵׁם בְּרָכָה – ראה ב׳ גמל.

הָגוּן* ת׳ [ראה הגן] רָאוּי, מַתְאִים, כָּשֵׁר, חָשׁוּב: ״כָּל הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן נוֹפֵל בְּגֵיהִנֹּם״ (חולין קלג.). ״מִכָּאן לָרוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ״ (ברכות לא:). ״וּמָצָא שִׁדּוּךְ הָגוּן, הָגוּן בְּתוֹרָה וְהָגוּן בְּמַעֲשִׂים״ (עגנון, כלה צט). – [הֲגוּנָה, הֲגוּנִים, הֲגוּנוֹת]

– **הָגוּן לוֹ***, רָאוּי הוּא: ״כְּלוּם הָגוּן לָהֶם שֶׁתִּתֵּן לָהֶם וְתֵהָרְגֵם?״ (ספרי כו).

הַגְוָנָה°, **הגוונה** נ׳ [מן גון, הִגְוִין] הוֹסָפַת גַּוָּן: הַגְוָנָה שֶׁל הַצִּיּוּר. הַגְוָנַת הַתָּכְנִית. – [הַגְוָנַת־, הַגְוָנוֹת, הַגְוָנוֹת־]

הֲגוּנוּתⁿ נ׳ רְאֵה הֲגִינוּת.

הָגוּת נ׳ [מן א׳ הגה, הָגָה] הֶגְיוֹן־הַלֵּב, מַחֲשָׁבָה: ״פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת, וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת״ (תהלים מט ד). ״צְנוּעֵי הָגוּת וַעֲלִילָה״ (ביאליק, יהי חלקי עמכם). סִפְרֵי מֶחְקָר וְהָגוּת. – [הָגוּת־]

הָגוּתִי° נ׳ [מן הָגוּת] מַחֲשַׁבְתִּי, שֶׁעִנְיָנוֹ הָגוּת: עִיּוּנִים בְּעֶרְכָּהּ הַשִּׁירִי וְהֶהָגוּתִי שֶׁל יְצִירַת הַמְשׁוֹרֵר. – [הָגוּתִית, הָגוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הֶגְזֵם° ז׳ [מן ב׳ גזם, הִגְזִים] הֶפְרֵז, גֻּזְמָה: דְּבָרָיו נֶאֶמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הַהֶגְזֵם. – [הֶגְזֵם־, הֶגְזֵמִים, הֶגְזֵמֵי־]

הַגְזָמָהⁿ נ׳ [מן ב׳ גזם, הִגְזִים] הַפְרָזָה, הַפְלָגָה, תֵּאוּר דָּבָר בְּצוּרָה מֻגְזֶמֶת: ״לְאֶלֶף דּוֹר – עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה וְהַגְזָמָה״ (רלב״ג דברי הימים ט ז). ״לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת פִּרְיָהּ בְּהַגְזָמָה יְתֵרָה״ (אחד העם, כד). – [הַגְזָמַת־, הַגְזָמוֹת, הַגְזָמוֹת־]

הֶגְזֵר* ז׳ [מן גזר] מִכִּנּוּיֵי הַהֶקְדֵּשׁ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי נדרים לו ג).

הֲגָחָה° נ׳ [מן גיח, הֵגִיחַ] הִתְפָּרְצוּת, זִנּוּק וּקְפִיצָה, הִשְׂתָּעֲרוּת: ״מִן הַיָּם בָּאוּ הֲגָחוֹת־רוּחַ חֲרִיפוֹת״ (ברש, ב 21 ז). הֲגָחַת הַצָּבָא מִמַּאֲרָבוֹ הִפְתִּיעָה אֶת הָאוֹיֵב. – [הֲגָחַת־, הֲגָחוֹת, הֲגָחוֹת־]

הַגְחָכָה° נ׳ [מן גחך, הִגְחִיךְ] 1, הֲבָאָה לִידֵי גִחוּךְ, הַצְחָקָה: ״וּבְכָל הַגְחָכָה וְהַצְחָקָה טוֹעֲמִים טַעַם שֶׁל חֶסֶד הַנָּדִיב״ (שטיינמן, בין רוח לרוח). 2, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא מְגֻחָךְ: הַגְחָכַת פְּנֵי הַמְּצִיאוּת בִּיצִירָתוֹ שֶׁל הַהוּמוֹרִיסְטָן. – [הַגְחָכַת־, הַגְחָכוֹת, הַגְחָכוֹת־]

הֵגִיב, הִפ׳ מן גוב.

הָגִיג ז׳ [אולי מן א׳ הגה בהכפלת הג׳] הָגוּת, הֶגְיוֹן־הַלֵּב, הִרְהוּר: ״אֲמָרַי הַאֲזִינָה, ה׳, בִּינָה הֲגִיגִי״ (תהלים ה ב). ״חַם־לִבִּי בְּקִרְבִּי, בַּהֲגִיגִי תִבְעַר־אֵשׁ״ (תהלים לט ד). ״וְיוֹצֵר אָמָן יְגַלֵּם בָּהּ הֲגִיג לְבָבוֹ״ (ביאליק, הבריכה). ״רַק לִנְסֹעַ מִזֶּה – הָיוּ כָּל הֲגִיגַי״ (ברנר, א 153) ״שָׂר׳ל הָיְתָה כְּחוֹלֶמֶת, דָּן הֲגִיגָהּ כָּל הַיּוֹם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעד). – [הֲגִיג־, הֲגִיגִים, הֲגִיגֵי־]

הִגִּיד, הִפ׳ מן נגד. **הִגִּיהַּ**, הִפ׳ מן נגה.

הֲגִיָּה*, **הגייה** נ׳ [מן א׳ הגה, הָגָה] 1*, עִיּוּן רַב, לִמּוּד: ״וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה – שֶׁתְּהֵא הֲגִיַּת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שָׁוִין״ (ירושלמי ברכות ג ג). הֲגִיָּה בִּסְפָרִים. 2ⁿ, בִּטּוּי, הַבָּעָה בִּכְלֵי־הַדִּבּוּר: ״נָפַל

שִׁבּוּשׁ גָּדוֹל בַּהֲגִיַּת הָאוֹתִיּוֹת״ (דוראן, מגן אבות יד). הֲגִיָּה נְכוֹנָה שֶׁל הָעִצּוּרִים ע׳ וְח׳. 3°, נְהִימָה קַלָּה, הֶמְיָה: ״הַיּוֹנִים הַמְמַלְּאוֹת אֶת הָאֲוִיר הֲגִיָּה חֲרִישִׁית״ (קבק, במשעול 490). – [הֲגִיַּת־, הֲגִיּוֹת]

הִגָּיוֹן, היגיון ז׳ [מן א. הגה] 1, הָגוּת, מַחֲשָׁבָה, רַעְיוֹן: ״שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם״ (איכה ג סב). ״חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל בְּמֵיטַב הִגָּיוֹן״ (מלאכי, סליחה ליום ב). ״הֶגְיוֹן צַעַר טָמִיר וְנֶעְלָם״ (ביאליק, מגילת ו). 2•, קְרִיאָה קַלָּה, לְלֹא לִמּוּד וְעִיּוּן מַעֲמִיק: ״סְפָרִים הַחִיצוֹנִים לְהִגָּיוֹן נִתְּנוּ, לִיגִיעָה לֹא נִתְּנוּ״ (ירושלמי סנהדרין כח א). ״מִנְעוּ בְּנֵיכֶם מִן הַהִגָּיוֹן״ (ברכות כח:). 3∴, לוֹגִיקָה, שֵׂכֶל הַיָּשָׁר: ״גַּם צֹרֶךְ יֵשׁ לַמַּשְׂכִּיל שֶׁיֵּדַע לְצֹרֶךְ הַתַּלְמוּד חָכְמַת הַהִגָּיוֹן״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא א). ״וְהָאָדָם... לֹא נִבְדַּל מִשְּׁאָר מִין הַחַיּוֹת אֶלָּא בְּהִגָּיוֹן, שֶׁהוּא חַי בַּעַל הִגָּיוֹן״ (רמב״ם, הקדמה לפירוש המשנה). ״לְהַשְׂכִּילוֹ בִּינָה עַל־פִּי חֻקֵּי הַהִגָּיוֹן הָאֱנוֹשִׁי״ (אחד העם, מט). ״לְשׁוֹן הַהַפְשָׁטָה וְהַהַכְלָלָה... בְּמִחִצַּת הַהִגָּיוֹן״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). 4, הֶמְיָה, צְלִיל, נְעִימָה: ״עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר״ (תהלים צב ד). – [הֶגְיוֹן־, הֶגְיוֹנוֹת]

– הֶגְיוֹן־לֵב, מַחֲשָׁבָה, רַחֲשֵׁי הַלֵּב: ״יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ״ (תהלים יט טו). ״מַדּוּעַ לֹא תֵּדַעְנָה אֶת הֶגְיוֹנוֹת לִבִּי וְרַחֲשֵׁי נַפְשִׁי?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לו). ״הָיוּ עֵינָיו שֶׁל עֲקַבְיָה תְּלוּיוֹת בְּאִמּוֹ בְּאֵלֶם־לָשׁוֹן וּבְרֹב הֶגְיוֹן־לֵבָב״ (בורלא, עקביה 32).

– הִגָּיוֹן יָבֵשׁ°, הִגָּיוֹן קַר°, שֵׂכֶל יָשָׁר, לְלֹא הַשְׁפָּעַת הָרֶגֶשׁ: ״אַנְשֵׁי הַהִגָּיוֹן הַיָּבֵשׁ וְהַחֶשְׁבּוֹן הַקַּר״ (אחד העם, א). ״וְלֹא יִתֵּן לָהּ לְהִכָּנַע לְפִי דְּרִישַׁת הַהִגָּיוֹן הַקַּר״ (אחד העם, רל).

– הִגָּיוֹן חוֹתֵךְ°, שִׁקּוּל־דַּעַת מְשַׁכְנֵעַ בְּיוֹתֵר: ״בְּמַאֲמָרוֹ... הוֹכִיחַ אַחַד הָעָם בְּהִגָּיוֹן חוֹתֵךְ, שֶׁדֶּרֶךְ זוֹ... אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהָבִיא לִידֵי הַתַּכְלִית הַנִּכְסֶפֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 21).

– חָכְמַת הַהִגָּיוֹן∴, מַדַּע הַלּוֹגִיקָה, תּוֹרַת יֹשֶׁר הַחֲשִׁיבָה, חֻקֵּי הַשֵּׂכֶל וְהַהֶקֵּשִׁים בֵּין דְּבָרִים [ראה למעלה הִגָּיוֹן 3]

הֶגְיוֹנִי° ת׳ [מן הִגָּיוֹן 3] לוֹגִי, סָבִיר, מַתְאִים לַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר, מְבֻסָּס עַל הִגָּיוֹן וּסְבָרָה: ״יֵשׁ אֱמֶת הֶגְיוֹנִית וֶאֱמֶת פְּסִיכוֹלוֹגִית״ (אחד העם, לט). ״דָּבָר הַלָּמֵד בְּהֶקֵּשׁ הֶגְיוֹנִי״ (אחד העם, קלב). דְּבָרֶיךָ שְׁקוּלִים וְהֶגְיוֹנִיִּים. מַסְקָנָה הֶגְיוֹנִית. – [הֶגְיוֹנִית, הֶגְיוֹנִיִּים, הֶגְיוֹנִיּוֹת]

הֶגְיוֹנוּת°, הֶגְיוֹנִיּוּת° נ׳ [מן הֶגְיוֹנִי] תְּכוּנַת הַדָּבָר הַהֶגְיוֹנִי, יֹשֶׁר־הַמַּחְשָׁבָה, לוֹגִיּוּת: ״הוּא בַּעַל הַנְּשָׁמָה הַפִּיּוּטִית שֶׁנִּתְגַּלְּתָה בְּכָל כְּתָבָיו עִם כָּל הֶגְיוֹנוּתָם וְעַמְקוּתָם״ (קלוזנר, הספרות ו 121). ״כֻּלּוֹ עִנְיָנוּת, מַמָּשׁוּת, הֶגְיוֹנוּת, שֶׁאֵין עִמָּהֶן מַשּׂוֹא־פָּנִים לְאִישׁ״ (ויסלבסקי, יחידים 288). ״וּבְדִין שֶׁתִּמְתַּח עָלֶיהָ (עַל הַשִּׁירָה) חֲשַׁד שֶׁל הֶגְיוֹנִיּוּת וְשִׂכְלְתָנִיּוּת״ (שטיינמן, במעגל 80). – [הֶגְיוֹנוּת־; הֶגְיוֹנִיּוּת־]

הֵגִיז, הִפ׳ מן גוז.

הִגִּיחַ, הִפ׳ מן נגח. הֵגִיחַ, הִפ׳ מן גיח.

הַגְיָן° ז׳ [מן הִגָּיוֹן] בַּעַל־הִגָּיוֹן, לוֹגִיקוֹן: ״הַרְמוֹנְיָה... שֶׁל צִנַּת מַחֲשָׁבָה מְתֻמְטִית עִם חֹם מֶזֶג וָרֶגֶשׁ, שֶׁל הַגְיָן עַמְקָן וּפְסִיכוֹלוֹג עֲדִין״ (קלצקין, כתבים 298). – [הַגְיָנִית, הַגְיָנִים, הַגְיָנִיּוֹת]

הֲגִינוּת° נ׳ [מן הָגוּן] מִדַּת הַיֹּשֶׁר, יַחַס נָכוֹן וְרָצוּי: ״מָסֹרֶת גְּבוֹהָה שֶׁל יֹשֶׁר־לֵב וַהֲגִינוּת בְּדִוּוּחַ״ (שרת, באו יה 207). הָאִישׁ גִּלָּה הֲגִינוּת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ עִם הַזָּר. – [הֲגִינוּת־]

הֵגִיס, הִפ׳ מן גוס. הֵגִיף, הִפ׳ מן גוף.

הִגִּיעַ, הִפ׳ מן נגע. הִגִּיר, הִפ׳ מן נגר.

הֲגִירָה° נ׳ [מן הגר; ערבית: הִגְ׳רַה] אֶמִיגְרַצְיָה, יְצִיאָה מֵאֶרֶץ הַמּוֹלֶדֶת לְאֶרֶץ אַחֶרֶת לְהִשְׁתַּקֵּעַ בָּהּ: הֲגִירַת הַיְּהוּדִים מֵאֵירוֹפָּה לַאֲמֶרִיקָה. – [הֲגִירַת־, הֲגִירוֹת]

הִגִּישׁ, הִפ׳ מן נגש.

הַגְלָדָה° נ׳ [מן גלד, הִגְלִיד] 1, הַעֲלָאַת קְרוּם: הַגְלָדַת הַפֶּצַע. 2, הַקְרָשָׁה, הַקְפָּאָה. – [הַגְלָדַת־, הַגְלָדוֹת, הַגְלָדוֹת־]

הִגָּלוּת∴, היגלות נ׳ [מן א. גלה, נִגְלָה] הִוָּדְעוּת, הוֹפָעָה, יְצִיאָה לָאוֹר: ״שֶׁהַהִגָּלוּת הָיְתָה בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת״ (אברבנאל, זבח פסח). הִגָּלוּת סוֹדוֹ שֶׁל הָאִישׁ. הִגָּלוּת הָאֱמֶת. – [הִגָּלוּת־]

הַגְלָיָה° נ׳ [מן ב. גלה, הִגְלָה] גֵּרוּשׁ מִן הַמּוֹלֶדֶת אוֹ מִן הָעִיר וְכַדּוֹמֶה: הַגְלָיַת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ עַל־יְדֵי הָרוֹמָאִים. – [הַגְלָיַת־, הַגְלָיוֹת]

הַגְלָלָה° [מן גלל] [במכונאות] הֲזָזָה עַל גַּבֵּי גְּלִילִים נָעִים. – [הַגְלָלַת־, הַגְלָלוֹת, הַגְלָלוֹת־]

הַגְלָמָה° נ׳ [מן גלם, הִגְלִים] הַגְשָׁמָה, מִמּוּשׁ: הַגְלָמַת רַעְיוֹנוֹת־הַתְּקוּפָה בְּשִׂיחוֹתֵיהֶם שֶׁל גִּבּוֹרֵי הָרוֹמָן. – [הַגְלָמַת־]

הַגְלָשָׁה• נ׳ [מן גלש, הִגְלִישׁ] 1°, גְּרִימָה לְנוֹזֵל שֶׁיִּגְלֹשׁ וְיַעֲבֹר עַל גְּדוֹת הַכְּלִי: הַגְלָשַׁת הֶחָלָב עִם הַרְתָּחָתוֹ. 2•, הַחֲלָקָה כְּלַפֵּי מַטָּה (שיר השירים רבה ד, כמגדל). – [הַגְלָשַׁת־]

הֲגַם∴, אִם כִּי־, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־ – ראה ערך גַּם.

הֶגְמוֹן• ז׳ [מיוונית: hegemon מנהיג] 1° [בכנסיה הקאתולית] בִּישׁוֹף, מֵרָאשֵׁי הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית. 2•, שַׂר־מְדִינָה, שַׁלִּיט, נְצִיב (שמות רבה לא). – [הֶגְמוֹנִים גם הֶגְמוֹנוֹת]

הֶגְמוֹנְיָה• נ׳ [מן הֶגְמוֹן] 1•, מְחוֹז מֶמְשַׁלְתּוֹ שֶׁל הֶגְמוֹן (2) (בראשית רבה ג). 2°, שִׁלְטוֹן עֶלְיוֹן, שְׁלִיטָה, עֲדִיפוּת: הֶגְמוֹנְיָה שֶׁל תְּנוּעַת הָעֲבוֹדָה. הֶגְמוֹנְיָה שֶׁל אַנְגְּלִיָּה עַל הַדּוֹמִינְיוֹנִים. – [הֶגְמוֹנְיוֹת]

הַגְמָלָה° נ׳ [מן א. גמל, הִגְמִיל] 1, הַבְשָׁלָה, הֲבָאָה לִידֵי גְּמִילוּת וּבְשֵׁלוּת: הַגְמָלַת הָרַעְיוֹן בְּלִבּוֹ. 2, גְּרִימָה לְהִנָּזְרוּת מֵהֶרְגֵּל: פְּעֻלָּה נִמְרֶצֶת לְהַגְמָלַת הַשִּׁכּוֹר מִשְּׁתִיַּת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. – [הַגְמָלַת־]

הִגָּמְלוּת°, היגמלות נ׳ [מן א. גמל, נִגְמַל] 1, הַפְסָקַת הַיְנִיקָה מֵחֲלֵב הָאֵם: הִגָּמְלוּת הַתִּינוֹק. 2, הִשְׁתַּחְרְרוּת מֵהֶרְגֵּל קוֹדֵם, הִנָּזְרוּת: קָשָׁה עָלָיו הַהִגָּמְלוּת מִן הָעִשּׁוּן הַמֻּפְרָז. – [הִגָּמְלוּת־]

הַגְמַ״ר ר״ת הֲגַנָּה מֶרְחָבִית [בצבא]

הַגְמָשָׁה° נ׳ [מן גמש, הִגְמִישׁ] הַקְנָיַת גְּמִישׁוּת, רִכּוּךְ [בייחוד בהשאלה]: הַגְמָשַׁת הַתָּכְנִית הַכַּלְכָּלִית כְּדֵי לְסַגְּלָהּ לַמְּצִיאוּת. הַמֶּמְשָׁלָה הֶחֱלִיטָה עַל הַגְמָשַׁת מְדִינִיּוּת הַחוּץ. – [הַגְמָשַׁת־]

הגן [ערבית הַגַ׳אן מיוחס, בן־אבות] [רווחים רק הבינונים הוֹגֵן•, הָגֵן°, הָגוּן•, מְהֻגָּן•, ראה כל ערך במקומו]

הָגֵן° ת׳ [צורת־משנה של הוֹגֵן] טוֹב כָּשֵׁר: ״כִּי הֶעֱמַדְתִּי תַּלְמִיד הָגֵן״ (ביאליק, הגדי בבית המלמד). – [הֲגֵנָה, הֲגֵנִים, ־וֹת]

הֹגֶן*, הוֹגֶן° ז׳ [מן הגן] דָּבָר רָאוּי וְהָגוּן [רווח רק עם כ׳ בראשו:]

– **כַּהֹגֶן*** תה״פ כָּרָאוּי, כַּהֲלָכָה, כִּדְבָעֵי: ״לֶחֶם שֶׁשָּׁאֲלוּ (יִשְׂרָאֵל) כַּהֹגֶן – נִתַּן לָהֶם כַּהֹגֶן״ (יומא עה:). ״שׁוֹטֶה זֶה שֶׁעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן״ (חולין צח.). ״כַּהֹגֶן וְכַשּׁוּרָה עָשָׂה״ (בראשית רבה צג). ״עַד שֶׁנִּגְמְרָה עֲבוֹדַת אַדְמָתֵנוּ כַּהֹגֶן״ (חובות הלבבות עא). ״הוּא אֵינוֹ מְלֻבָּשׁ כַּהֹגֶן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כט).

הֵגֵן, הִפ׳ מן גנן.

הַגְנָבָה° נ׳ [מן גנב, הִגְנִיב] הַכְנָסַת מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ בִּגְנֵבָה, הַבְלָעָה: הַגְנָבַת הַסּוֹכֵן הַזָּר לִמְדִינַת הָאוֹיֵב. הַגְנָבַת דִּבְרֵי בִּקֹּרֶת בְּנְאוּם הַחֲגִיגִי. –[הַגְנָבַת־]

הֲגַנָּה˚, הֲגָנָה˚ נ׳ [מן א.גנן, הֵגֵן] 1˚. שְׁמִירָה, מַחֲסֶה עַל מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: ״לַחוֹסִים בּוֹ וְהַמְבַקְשִׁים הֲגַנָּתוֹ״ (מלמד התלמידים, בראשית). הֲגַנָּה עַל הַמּוֹלֶדֶת. הַצָּבָא נֶאֱלַץ לַעֲבֹר מֵהַתְקָפָה לַהֲגַנָּה. 2°. שֵׁם כּוֹלֵל לְאִרְגּוּנֵי אֶזְרָחִים שֶׁנֶּחְלְצוּ לְהָגֵן עַל הַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי וְעַד מִלְחֶמֶת הַשִּׁחְרוּר בִּשְׁנַת תש״ח. – [הֲגַנַּת־; הֲגָנַת־]

– **הֲגַנָּה מֶרְחָבִית°** [בצבא], מַעֲרֶכֶת הֲגַנָּה שֶׁבִּתְחוּמָהּ מְצוּיִים יִשּׁוּבִים [בראשי תיבות: הַגְמַ״ר]

– **הֲגַנָּה סְבִילָה°** [בצבא] הֲגַנָּה נֶגֶד הַתְקָפוֹת מִמְטוֹסִים.

– **הֲגַנָּה עַצְמִית°**, הִתְגּוֹנְנוּת, הִתְאַרְגְּנוּתָם שֶׁל תּוֹשָׁבִים לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל חַיֵּיהֶם וּרְכוּשָׁם מִפְּנֵי פּוֹרְעִים וּמִתְנַקְּשִׁים.

– **צְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל°**, שֵׁם כּוֹלֵל לְכֹחוֹת־הַבִּטָּחוֹן שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל [בראשי־תיבות: צַהַ״ל]

הִגָּנְזוּת°, היגנזות נ׳ [מן גנז, נִגְנַז] הֱיוֹת גָּנוּז, הֱיוֹת חָבוּי וּמֻסְתָּר: הִגָּנְזוּת אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים לֶעָתִיד לָבוֹא. – [הִגָּנְזוּת־]

הֲגַנָּתִי°, הֲגָנָתִי° ת׳ [מן הֲגַנָּה] שֶׁל הֲגַנָּה, לְשֵׁם הֲגַנָּה: הַגְבָּרַת כֹּחָהּ הַהֲגַנָּתִי שֶׁל הַמְּדִינָה. מִבְצָע הֲגַנָּתִי. –[הֲגַנָּתִית, ־יִּים, ־יּוֹת]

הֲגָסָה˚ נ׳ [מן גוס, הֵגִיס] בְּחִישָׁה, מֵרוּס וּנְעִירָה בְּכַף בְּסִיר: ״שֶׁהַסְּחִיטָה מִצָּרְכֵי כִּבּוּס הִיא כְּמוֹ שֶׁהַהֲגָסָה מִצָּרְכֵי הַבִּשּׁוּל״ (רמב״ם, שבת ט יא). – [הֲגָסַת־, הֲגָסוֹת, הֲגָסוֹת־]

הֵגֵס, הִפ׳ מן גסס.

הֲגַסָּה° נ׳ [מן ב׳ גסס, הֵגֵס] זִלְזוּל, חֹסֶר־יַחַס, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל מִי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בְּמַשֶּׁהוּ: ״הִצִּית לְעַצְמוֹ סִיגָרִיָּה וְהִפְנָה גַּבּוֹ בַּהֲגַסָּה אֶל הַבִּקְעָה הַהִיא״ (יזהר, צקלג 135). – [הֲגַסַּת־]

– **הֲגַסַּת־לֵב°, הֲגַסַּת־דַּעַת°**, הִתְנַהֲגוּת כְּמִי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בְּמַשֶּׁהוּ, זִלְזוּל: ״וּבַהֲגַסַּת־לֵב זוֹרִים אֵפֶר וְזִלְזוּל עַל כָּל גְּדֻלַּת הַפְּרִיצָה הַהִיסְטוֹרִית״ (יזהר, צקלג 420). ״מִדָּה זוֹ שֶׁל יֻהֲרָה, שֶׁהֲגַסַּת־דַּעַת וְדִקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת מְשַׁמְּשִׁים בָּהּ בְּעִרְבּוּבְיָה״ (שלונסקי, תר׳ קולא 127).

הֶגֵּעַ˚, היגע ז׳ [מן נגע, הִגִּיעַ] בִּיאָה לְמָקוֹם: בְּכָל תַּחֲנַת מְסִלַּת־בַּרְזֶל קָבוּעַ לוּחַ הַהֶגֵּעִים שֶׁל הָרַכָּבוֹת. –[הֶגֵּעַ־, הֶגֵּעִים, הֶגֵּעֵי־]

– **בְּהֶגֵּעַ אֶחָד˚**, בְּבַת־אַחַת.

הַגָּעָה* נ׳ [מן נגע, הִגִּיעַ] 1*. הֲבָאָה לִידֵי נְגִיעָה, מַגָּע: ״עַל כָּל הַגָּעָה טְבִילָה״ (מכילתא בוא יא). 2˚. בִּיאָה לְמָקוֹם: ״הַהַגָּעָה אֶל הַתַּכְלִית״ (אלבו, העיקרים 351). ״עַד שֶׁיִּמָּנַע הַגָּעַת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ אֶל הַבַּיִת״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״הַגָּעָה לִידֵי מֻשְׂכָּלִים מְכֻוָּנִים״ (קלצקין, כתבים 135). הַגָּעָה לַמָּקוֹם בַּשָּׁעָה הַיְּעוּדָה. 3˚ [על־פי הערבית: בַּלַאע׳ה, מן בַּלַע׳ הגיע] חָכְמַת הַדִּבּוּר, רֶטוֹרִיקָה: ״שֶׁיִּהְיֶה תַּרְגּוּמוֹ בָּנוּי עַל שָׁרְשֵׁי הַצַּחוּת מְיֻסָּד עַל עַמּוּדֵי הַהַגָּעָה״ (השרשים לג׳נאח, כמר). – [הַגָּעַת־]

א. הַגְעָלָה° נ׳ [מן א. געל, הִגְעִיל] גְּרִימַת גֹּעַל, הַמְאָסָה: הַגְעָלַת הַמָּזוֹן עַל־יְדֵי זִהוּמוֹ. – [הַגְעָלַת־]

ב. הַגְעָלָה* נ׳ [מן ב׳ געל, הִגְעִיל] שְׁטִיפַת כֵּלִים וּטְבִילָתָם בְּמַיִם רוֹתְחִים: ״מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה בְּצוֹנֵן, הַגְעָלָה בְּחַמִּין״ (עבודה זרה עו.). ״לִכְלִי־מַתֶּכֶת שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ בְּהַגְעָלָה וְלִבּוּן״ (אחד העם, עא). הַגְעָלַת הַכֵּלִים בְּעֶרֶב פֶּסַח. – [הַגְעָלַת־, הַגְעָלוֹת]

הַגְעָשָׁה° נ׳ [מן געש, הִגְעִישׁ] הַסְעָרָה, גְּרִימָה לְגַעַשׁ וָרַעַשׁ: הַלַּבָּה הָרוֹתַחַת בְּמַעֲמַקִּים גָּרְמָה לְהַגְעָשַׁת הָהָר. – [הַגְעָשַׁת־]

הֲגָפָה* נ׳ [מן גוף הֵגִיף] 1. סְגִירָה, נְעִילָה שֶׁל דֶּלֶת, שַׁעַר, תְּרִיס וְכַדּוֹמֶה: ״שֶׁהָלַךְ לְסַיֵּעַ בַּהֲגָפַת דְּלָתוֹת״ (ערכין יא:). 2. הַקָּשָׁה, דְּפִיקָה: ״אַל תִּירְאוּ מִפְּנֵי הֲגָפַת הַתְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּים״ (סוטה ח א). – [הֲגָפַת־, הֲגָפוֹת]

הגר [מערבית: הַגַ׳ר]

~ פִּע׳ **הִגֵּר°** פ״ע נָדַד מִמְּקוֹמוֹ וְיָצָא לְאֶרֶץ אַחֶרֶת לְהִשְׁתַּקֵּעַ בָּהּ: פְּלִיטִים רַבִּים הִגְּרוּ לַאֲמֶרִיקָה. – [לְהַגֵּר, מְהַגֵּר, יְ־]

הַגָּרָה˚ נ׳ [מן א׳ נגר, הִגִּיר] הַזָּלָה, שְׁפִיכָה: ״יַגִּיר... הַגָּרָה גְדוֹלָה וַחֲזָקָה״ (אברהם אבן־עזרא, ספר הנסיונות ו). ״וְלֹא יִתְמְהוּ מֵהִלּוּךְ הַנְּהָרוֹת וְהַגָּרַת הַמַּיִם מִן הַמַּעְיָנוֹת״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). – [הַגָּרַת־]

הַגְרִי ת׳ עַרְבִי, מִבְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בֶּן הָגָר: ״עָשׂוּ מִלְחָמָה עִם הַהַגְרִאִים״ (דברי הימים א ה י). לְשׁוֹן הַגְרִי. – [הַגְרִית, הַגְרִיאִים גם הַגְרִיִּים, הַגְרִיּוֹת]

הַגְרִית° נ׳ 1, [מן הַגְרִי] עַרְבִית. 2 [על־שום דמיון הצלילים ״הגרי״ – ״הונגרי״] כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הַהוּנְגָּרִית: ״קְצָתָם דִּבְּרוּ רוּסִית אוֹ פּוֹלָנִית אוֹ הַגְרִית״ (עגנון, אורח 435).

הֶגְרֵל* ז׳ [מן גרל, הִגְרִיל] תּוֹצָאַת הַגְרָלָה, גּוֹרָל: ״אַף בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ כֵּן צָרִיךְ לְהַגְרִיל עָלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה, אוֹ כְּבָר יָצָא בְּהֶגְרֵלוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן״ (ירושלמי יומא מג ג). –[הֶגְרֵל־, ־רֵלִים, ־רְלֵי־]

הַגְרָלָה* נ׳ [מן גרל, הִגְרִיל] הַפָּלַת גּוֹרָל: ״מֵבִיא חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּהַגְרָלָה״ (יומא מ.). בַּנֶּשֶׁף נֶעֶרְכָה הַגְרָלָה שֶׁל חֲפָצִים יְקָרֵי־עֵרֶךְ. פְּלוֹנִי זָכָה בַּהַגְרָלָה. – [הַגְרָלַת־, הַגְרָלוֹת, הַגְרָלוֹת־]

הֶגְרֵם* ז׳ [מן א גרם] מִכִּנּוּיֵי הַהֶקְדֵּשׁ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי נדרים לו ג).

א. הַגְרָמָה˚ נ׳ [מן א.גרם, הִגְרִים] גְּרִימָה, הֲבָאָה לִידֵי, סִבָּה: ״כְּשֶׁהֵן נִסִּין זוֹ הִיא תְּחִלַּת הַגְרָמַת הַנְּפִילָה״ (רש״י סוטה מד:). ״הֵם מְמַלְּאִים תַּפְקִידֵי הַגְרָמָה שֶׁל קָטָלִיזָה כִּימִית״ (קלצקין, כתבים 21). – [הַגְרָמַת־]

מ״ח - מלת חבור; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

ב· הַגְרָמָה* נ׳ [מן ג·גרם, הִגְרִים] הַטָּיַת הַסַּכִּין הַצִּדָּה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה (חולין ט·): "הַגְרָמָה כֵּיצַד? זֶה הַשּׁוֹחֵט בְּקָנֶה לְמַעְלָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה" (רמב״ם, שחיטה ג יב). – [הַגְרָמַת־, הַגְרָמוֹת]

הִגָּרְמוּת°, היגרמות נ׳ [מן א. גרם, נִגְרַם] הֱיוֹת נִגְרָם, הֱיוֹת תּוֹצָאָה שֶׁל־: הִגָּרְמוּת תְּאוּנוֹת עַל־יְדֵי נְסִיעָה בִּמְהִירוּת מֻפְרֶזֶת. [הִגָּרְמוּת־]

הַגְרָסָה° נ׳ [מן א·גרס, הִגְרִיס] גְּרִיסָה, שְׁבִירָה: הַגְרָסַת שִׁנַּיִם בֶּחָצָץ. – [הַגְרָסַת־]

הַגְרָעָה° נ׳ [מן גרע, הִגְרִיעַ] הֲרָעָה, הֵעָשׂוּת גָּרוּעַ יוֹתֵר: הַגְרָעַת תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה. – [הַגְרָעַת־]

הִגָּרְעוּת°, היגרעות נ׳ [מן גרע, נִגְרַע] הֱיוֹת נִגְרָע, הֱיוֹת חָסֵר: הַשֻּׁתָּף הִתְאוֹנֵן עַל הִגָּרְעוּת חֶלְקוֹ בַּהַכְנָסוֹת. – [הִגָּרְעוּת־]

הִגָּרְפוּת°, היגרפות נ׳ [מן גרף, נִגְרַף] הִסָּחֲפוּת, הֱיוֹת נִגְרָף וְנִמְשָׁךְ: הִגָּרְפוּת בְּזֶרֶם הַמַּהְפֵּכָה. הִגָּרְפוּת שִׁבְרֵי הַסְּפִינָה אֶל הַחוֹף. – [הִגָּרְפוּת־]

הִגָּרְרוּת°, היגררות נ׳ [מן א·גרר, נִגְרַר] הִמָּשְׁכוּת: הִגָּרְרוּת הַיֶּלֶד אַחֲרֵי אִמּוֹ. הִגָּרְרוּת הַצִּבּוּר אַחֲרֵי סִיסְמָאוֹת מַטְעוֹת. – [הִגָּרְרוּת־]

הַגָּשָׁה* נ׳ [מן נגש, הִגִּישׁ] הַקְרָבָה, הֲבָאָה: "לִשְׁחִיטָה, לִתְנוּפָה, לְהַגָּשָׁה" (מגילה ב ה). "מַה מִּנְחַת נְדָבָה טְעוּנָה הַגָּשָׁה, אַף מִנְחַת חוֹבָה טְעוּנָה הַגָּשָׁה" (מנחות ס:). הַגָּשַׁת הָאֹכֶל אֶל הַשֻּׁלְחָן. כְּלֵי־הַגָּשָׁה לַשֻּׁלְחָן. הַגָּשַׁת בַּקָּשָׁה. – [הַגָּשַׁת־, הַגָּשׁוֹת, הַגָּשׁוֹת־]

הֶגְשֵׁם° ז׳ [מן ב· גשם, הִגְשִׁים] דָּבָר שֶׁהֻגְשַׁם, הֵהָפְכוּת לְמַמָּשׁוּת: הַמִּפְעָל שֶׁהוּקַם הוּא הֶגְשֵׁמוֹ שֶׁל חֲלוֹם יָשָׁן.–[הֶגְשֵׁם־, הֶגְשֵׁמִים, הֶגְשֵׁמֵי־]

הַגְשָׁמָה∴ נ׳ [מן ב· גשם, הִגְשִׁים] 1°, בִּצּוּעַ, הוֹצָאַת דָּבָר אֶל הַפֹּעַל: הָעִירִיָּה נִגְּשָׁה לְהַגְשָׁמַת תָּכְנִיּוֹת הַבִּנְיָן. הַגְשָׁמַת הָרַעְיוֹן. 2∴, הַמְחָשָׁה, יִחוּס דְּמוּת אוֹ צוּרַת גּוּף לְדָבָר רוּחָנִי: "כְּבָר חָשְׁבוּ בְּנֵי אָדָם כִּי צֶלֶם בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִי יוֹרֶה עַל תְּמוּנַת הַדָּבָר וְתָאֳרוֹ, וְהֵבִיא זֶה אֶל הַגְשָׁמָה גְּמוּרָה" (מורה נבוכים א א). "בְּכֹחַ הַהַגְשָׁמָה הַנָּטוּעַ בִּי נָתַתִּי דְּמוּת לְכָל הַדְּבָרִים" (מנדלי מו״ס, א). – [הַגְשָׁמַת־, הַגְשָׁמוֹת, הַגְשָׁמוֹת־]

הֵד ז׳ [על־פי ההבנה ביחזקאל ז ז: "מְהוּמָה וְלֹא הֵד־הָרִים"] 1°, בַּת־קוֹל, הַקּוֹל הֶעָמוּם הַחוֹזֵר אַחַר הִתָּקְלוֹ בְּקִיר, בְּהַר וְכַדּוֹמֶה: "הֵד קִירוֹת הַהֵיכָל עָנָהוּ" (יל״ג, שירה רעה). "וּבַעַל־כָּרְחוֹ הֵד הַיַּעַר יַעֲנֶה אָמֵן לִי" (ביאליק, משירי החורף ה). "וְלָצוּד רִפְרוּפֵי הֵד קוֹלָהּ בֶּהָרִים" (שניאור, שירים רצ). 2° [בהשאלה] תְּגוּבָה, מַעֲנֶה: פְּנִיּוֹתֵינוּ הָרַבּוֹת לֹא זָכוּ לְכָל הֵד. – [הֵד־, הֵדִים, הֵדֵי־]

– הֵדִים°, גִּלְגּוּלֵי יְדִיעוֹת וּשְׁמוּעוֹת מִמֶּרְחָק: הִגִּיעוּ הֵדִים מִן הַחֲזִית.

– דְּבָרָיו מָצְאוּ הֵד בַּלֵּב°, דְּבָרָיו נִתְקַבְּלוּ מִתּוֹךְ הַסְכָּמָה, זָכוּ לְיַחַס חִיּוּבִי.

הֲדָא* מ״ג [ארמית] זֶה.

– הֲדָא הוּא דִכְתִיב* (שקלים ה:), זֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּמִּקְרָא.

הַדְאָבָה° נ׳ [מן דאב, הִדְאִיב] הַכְאָבָה, גְּרִימַת כְּאֵב וְדַאֲבוֹן. – [הַדְאָבַת־]

הַדְאָגָה° נ׳ [מן דאג, הִדְאִיג] גְּרִימַת דְּאָגָה. – [הַדְאָגַת־]

הִדָּאֲגוּת°, הידאגות נ׳ [מן דאג, נִדְאַג] הִשְׁתַּקְּעוּת בִּדְאָגוֹת, הֱיוֹת חָרֵד מְאֹד: הִדָּאֲגוּת הַהוֹרִים לִשְׁלוֹם בְּנָם שֶׁיָּצָא לַחֲזִית הַמִּלְחָמָה. – [הִדָּאֲגוּת־]

הַדְבָּקָה∴ נ׳ [מן דבק, הִדְבִּיק] 1°, חִבּוּר בְּדֶבֶק: הַדְבָּקַת נְיָר. הַדְבָּקַת עֵץ. הַדְבָּקַת בּוּלִים עַל מִכְתָּב. 2∴, הִצָּמְדוּת, הִתְחַבְּרוּת חֲזָקָה: "הַדְבָּקָתָהּ (שֶׁל הַנֶּפֶשׁ) אֶל הַחֹמֶר" (תגמולי הנפש מו: הוספה). 3°, הַעֲבָרַת גּוֹרְמֵי מַחֲלָה מֵחוֹלֶה לְבָרִיא: בִּדּוּד הַחוֹלֶה מֵחֲשַׁשׁ הַדְבָּקָה. 4°, הַשָּׂגַת מִישֶׁהוּ בִּרְדִיפָה אַחֲרָיו: הַדְבָּקַת הַנִּמְלָטִים. – [הַדְבָּקַת־, הַדְבָּקוֹת, הַדְבָּקוֹת־]

הִדָּבְקוּת∴, **הידבקות** נ׳ [מן דבק, נִדְבַּק] הֱיוֹת נִדְבָּק, הֵאָחֲזוּת וְהִצָּמְדוּת: "שֶׁפָּעַל הַנֵּס בְּהִדָּבְקוּת הַנָּבִיא אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ" (אברבנאל מלכים ב י ג). הִדָּבְקוּת גִּלְיוֹנוֹת הַנְּיָר בְּדֶבֶק. הִדָּבְקוּת נַפְשׁוֹ בִּיְדִידָהּ. הִדָּבְקוּת הַמַּחֲלָה בּוֹ. – [הִדָּבְקוּת־]

הִדַּבְּקוּת°, הידבקות נ׳ [מן דבק, הִדַּבֵּק] 1, הִתְחַבְּרוּת חֲזָקָה, הִצָּמְדוּת, הִמָּשְׁכוּת אַחֲרֵי־: הִדַּבְּקוּת הַצַּדִּיק בַּבּוֹרֵא. הִדַּבְּקוּת בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי. 2, הִנָּגְעוּת אָדָם בָּרִיא בְּמַחֲלַת חוֹלֶה עַל־יְדֵי מַגָּע בּוֹ וְכַדּוֹמֶה: הַמְטַפֵּל בְּחוֹלֵה־שַׁפַּעַת נָתוּן בְּסַכָּנַת הִדַּבְּקוּת. אֶמְצְעֵי חֵרוּם לִמְנִיעַת הִדַּבְּקוּת.–[הִדַּבְּקוּת־, הִדַּבְּקֻיּוֹת]

הַדְבָּרָה° נ׳ [מן ב·דבר, הִדְבִּיר] 1, הַכְנָעָה: הַדְבָּרַת עַם חַלָּשׁ עַל־יְדֵי חָזָק מִמֶּנּוּ. 2, הַשְׁמָדָה, הֲבָאַת כִּלָּיוֹן גָּמוּר: הַדְבָּרַת הַחֲיִדַּקִּים הַמַּזִּיקִים. חָמְרֵי־הַדְבָּרָה בַּחַקְלָאוּת. – [הַדְבָּרַת־, הַדְבָּרוֹת]

הִדָּבְרוּת°, הידברות נ׳ [מן א·דבר, נִדְבַּר] בִּיאָה לִכְלַל הַסְכָּמָה לְאַחַר הַחְלָפַת דֵּעוֹת: "הַהִדָּבְרוּת הַנַּפְשִׁית שֶׁל הָאֲרִי־בַּעַל־הַמִּסְתּוֹרִין עִם כִּבְרַת הַמּוֹלֶדֶת הַמַּמָּשִׁית שֶׁנִּתְגַּלְּתָה לְפָנָיו" (שזר, כוכבי 217). הִדָּבְרוּת בֵּין הַיְרִיבִים. – [הִדָּבְרוּת־]

הִדַּבְּרוּת°, הידברות נ׳ [מן דבר, הִדַּבֵּר] הִדָּבְרוּת, בִּיאָה לִכְלַל הַסְכָּמָה לְאַחַר חִלּוּפֵי דְּבָרִים, שִׂיחַת־הֶסְכֵּם. – [הִדַּבְּרוּת־]

הַדְבָּשָׁה° נ׳ [מן דבש, הִדְבִּישׁ 1] הַבְאָשַׁת הַדְּבַשׁ, סִרְחוֹן שֶׁמַּעֲלֶה דְּבַשׁ בִּתְנָאֵי־אִחְסוּן לֹא טוֹבִים. – [הַדְבָּשַׁת־]

הַדְגָּיָה° נ׳ [מן דגה, הִדְגָּה] הַרְבָּיַת דָּגִים עַל־יְדֵי גִּדּוּלָם בִּבְרֵכוֹת מְיֻחָדוֹת לְכָךְ. –[הַדְגָּיַת־, הַדְגָּיוֹת]

הַדְגָּלָה° נ׳ [מן א· דגל, הִדְגִּיל] 1, הֲנָפַת דֶּגֶל. 2, מַתַּן כָּבוֹד. – [הַדְגָּלַת־]

הֶדְגֵּם° ז׳ [מן דגם, הִדְגִּים] 1, דֻּגְמָה, מַעֲשֵׂה הַמַּדְגִּים: הַהַרְצָאָה בְּמוּסִיקָה לֻוְּתָה הֶדְגֵּמִים בִּפְסַנְתֵּר. 2, תַּבְנִית מְצֻיֶּרֶת אוֹ גְּזוּרָה לְשֵׁם חִקּוּי אוֹ לְהַדְרָכָה (Pattern): הֶדְגֵּמִים שֶׁל נְיָר לְתִפִירָה. – [הֶדְגֵּם־, הֶדְגֵּמִים, הֶדְגֵּמֵי־]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות יבי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

הַדְגָּמָה° נ׳ [מן דגם, הִדְגִּים] הֲבָאַת דֻּגְמָה, הַצָּגַת דָּבָר לְדֻגְמָה: הַמֻּמְחֶה הֻזְמַן לְהַדְגָּמַת הַשִּׁמּוּשׁ בַּמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ. – [הַדְגָּמַת־, הַדְגָּמוֹת, הַדְגָּמוֹת־]

הַדְגָּרָה° נ׳ [מן דגר, הִדְגִּיר] הוֹשָׁבַת תַּרְנְגוֹלוֹת אוֹ עוֹפוֹת אֲחֵרִים עַל בֵּיצִים לְשֵׁם חִמּוּמָן עַד לְהִתְבַּקְּעוּת אֶפְרוֹחִים מֵהֶן. – [הַדְגָּרַת־, הַדְגָּרוֹת, הַדְגָּרוֹת־]

– **הַדְגָּרָה מְלָאכוּתִית**°, חִמּוּם בֵּיצִים בְּמַדְגֵּרָה (אִינְקוּבָּטוֹר) עַד לְהִתְבַּקְּעוּת אֶפְרוֹחִים מֵהֶן.

הֶדְגֵּשׁ° ז׳ [מן דגש, הִדְגִּישׁ] דָּבָר שֶׁהֻדְגַּשׁ: ״עֵירֹם שֶׁל אִשָּׁה, מְאֻרָךְ, שְׁטוּחַ־צֶבַע, וְעִם זֹאת עַז־גֵּרוּי בְּהֶדְגֵּשָׁיו״ (שמיר, עירום 61). ״מִתְרַגֵּשׁ מִכָּל הֶדְגֵּשׁ שֶׁל צֶבַע אוֹ שֶׁל קֶצֶב״ (יזהר, צקלג 644). הִדְגַּשְׁתִּי אֶת הַדָּבָר בְּתַכְלִית הַהֶדְגֵּשׁ. – [הֶדְגֵּשׁ־, הֶדְגֵּשִׁים, הֶדְגֵּשֵׁי־]

הַדְגָּשָׁה° נ׳ [מן דגש, הִדְגִּישׁ] 1. הַטְעָמָה, הַבְלָטָה: הַדְגָּשַׁת רַעְיוֹן הַגְּאֻלָּה בַּהַרְצָאָה עַל מַצַּב יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה. קְרִיאָה בְּהַדְגָּשַׁת כָּל הַמִּלִּים. 2. דִּגּוּשׁ, קְבִיעַת דָּגֵשׁ בְּאוֹת: הַדְגָּשַׁת הַי׳ בְּמִלַּת ״חַיָּט״. – [הַדְגָּשַׁת־, הַדְגָּשׁוֹת, הַדְגָּשׁוֹת־]

הִדָּגְשׁוּת°, הידגשות נ׳ [מן דגש, נִדְגַּשׁ] הֱיוֹת נִדְגָּשׁ, קַבָּלַת דָּגֵשׁ (חָזָק אוֹ קַל): הִדָּגְשׁוּת הָאוֹתִיּוֹת בגד כפ״ת אַחֲרֵי שְׁוָא נָח. – [הִדָּגְשׁוּת־]

א. הדד [מן הֵד]

~ פָּע׳ **הָדַד**° פ״ע עוֹנֶה כְּהֵד, מְהַדְהֵד: ״הַכֹּל הוֹדֵד רוֹעֵד, כִּבְתוֹךְ פַּעֲמוֹן״ (יזהר, צקלג 249). – [הוֹדֵד, יָהֳדַד]

~ פִּע׳ **הִדֵּד**° פ״ע עָנָה כְּהֵד, הִדְהֵד: ״שׁוּב לֹא הָיְתָה דְּמָמָה אֵימְתָנִית... כִּי אִם הַשִּׁעוּל הַמְהַדֵּד הַזֶּה״ (שופמן, ב 219). ״מְשֻׁנֶּה הָיָה לִשְׁמֹעַ שִׁעוּל מְהַדֵּד״ (קבק, בצל 345). ״פָּרְצָה הַקְּרִיאָה... וַיְהַדֵּד לִשְׁמְעָהּ הֶחָלָל שֶׁבַּחֶדֶר״ (ש׳ שלום, שירים קכג). ״אָז רָעַם בַּצִּיָּה וְהִדֵּד בְּרָמָה קוֹל יְרִי״ (חלמי, לארצי 112). – [לְהַדֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻדַּד**°, נִשְׁמַע כְּהֵד, נַעֲנָה: ״אָמֵן לִבִּי אַחֲרָיו עוֹנֶה, וְכָל מְאֹדִי יְהֻדַּד: הִנֵּנִי״ (למדן, במעלה קעב). – [מְהֻדָּד, יְהֻדַּד]

~ הִת׳ **הִתְהַדֵּד**°, נִשְׁמַע כְּהֵד, הִתְגַּלְגֵּל (קוֹל) בָּאֲוִיר: ״מִתְהַדֶּדֶת הֶמְיַת הַקּוֹלוֹת הַפּוֹרְצִים מִן הָרְחוֹב בְּתוֹךְ דְּמָמַת בֵּית־הַכְּנֶסֶת״ (ליסיצקי, תולדות 69). – [לְהִתְהַדֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

ב. הדד [מן הֵידָד]

~ פִּע׳ **הִדֵּד**° פ״ע צָעַק הֵידָד, הֵרִיעַ: ״וּלְכָל אֲנִי רוֹכֵב עַל חֲמוֹרִים יְהַדְּדוּ: הוּרָא, מָשִׁיחַ!״ (שלונסקי, שירים א 236). – [מְהַדֵּד, יְהַדֵּד]

הֲדָדֵי• תה״פ [ארמית] זֶה אֶת זֶה, יַחַד: ״בַּהֲדֵי הֲדָדֵי״ (גיטין סט.). ״וְיוֹשְׁבִים בַּהֲדֵי הֲדָדֵי וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד״ (הזז, צל 114).

– **אַהֲדָדֵי**• (גיטין סח.), בְּיַחַד, יַחְדָּו.

הֲדָדִי° ת׳ [מארמית: הֲדָדֵי יחד] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם פְּעֻלַּת גּוֹמְלִים, מְשֻׁתָּף, שֶׁעוֹבֵר מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ: אַהֲבָה הֲדָדִית. עֶזְרָה הֲדָדִית. יַחַס הֲדָדִי. – [הֲדָדִית, הֲדָדִיִּים, הֲדָדִיּוֹת]

– **אֲגֻדָּה הֲדָדִית**°, חֶבְרָה קוֹאוֹפֶּרָטִיבִית, חֶבְרָה לְשֵׁם עֶזְרַת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

– **הֲדָדִית**° תה״פ בְּאֹפֶן הֲדָדִי, מִזֶּה לָזֶה: ״הִצַּעְתִּי כִּי נַצִּיג שְׁאֵלוֹת הֲדָדִית״ (שרת, באסיה 36).

הֲדָדִיּוּת° נ׳ [מן הֲדָדִי] יַחַס־גּוֹמְלִים, יַחַס שֶׁבֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ: קְשָׁרִים מִתּוֹךְ הֲדָדִיּוּת גְּמוּרָה. – [הֲדָדִיּוּת־]

הדה [ערבית: הַדַי הוביל]

~ פָּע׳ **הָדָה** פ״י שָׁלַח, הוֹשִׁיט, פָּשַׁט: ״וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה״ (ישעיה יא ח). ״נֶאֱזַרְתִּי בִּגְבוּרָה, עַל לוֹעַ אֲבַדּוֹנָהּ גּוּפִי הֲדוֹת״ (ש׳ שלום, שירים רסו). ״וְאָסַב אֶת עֵינַי וִימִינִי לֹא אֶהֱדֶה עַל חֶמְדַּת הַיְצוּרִים״ (קשת, החיים קצא). – [לַהֲדוֹת, הוֹדֶה, יֶהֱדֶה]

הדהד [מן הֵד]

~ פִּע׳ **הִדְהֵד**° פ״ע הִשְׁמִיעַ הֵד [גם בהשאלה]: ״וְהוֹדֵה לַנֶּעְלָם שֶׁנַּפְשׁוֹ בְּנַפְשִׁי מְהַדְהֶדֶת״ (ש׳ שלום, שירים קמה). ״צְחוֹק הַשִּׁכּוֹרִים עוֹד חַי וּמְהַדְהֵד״ (גורי, פרחי 29). ״וּצְרָצַר מְצַרְצֵר, וְהַר מְהַדְהֵד״ (רגלסון, חקוקות 11). עֲדַיִן מְהַדְהֲדִים בְּאָזְנֵינוּ דִּבְרֵי הַמְשׁוֹרֵר. – [לְהַדְהֵד, מְהַדְהֵד, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְהַדְהֵד**°, נִשְׁמַע כְּעֵין הֵד, נִצְטַלְצֵל: ״וְצִפְצוּפֵיהֶן הַנִּכְאִים מִתְהַדְהֲדִים בְּתוֹךְ לִבִּי״ (ליסיצקי, תולדות 190). ״כְּפַעֲמוֹן בְּלֵב סְפִינָה טוֹבַעַת הִתְהַדְהֵד בִּי קוֹל נַפְשִׁי״ (ש׳ שלום, שירים רמה). ״נִתְהַדְהֲדוּ בְּאָזְנָיו וְכוּחִים סוֹעֲרִים״ (סביב, כערער 17). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הִדְהוּד°, הידהוד ז׳ [מן הדהד, הִדְהֵד] הַשְׁמָעַת הֵד, צִלְצוּל עָמוּם: ״כְּהִדְהוּד עָמוּם זֶה נִשָּׂא״ (סדן, ממחוז רסט). ״כִּבְתוֹךְ פְּנִימוֹ שֶׁל פַּעֲמוֹן־אַדִּירִים הַכֹּל מַבְשִׁיל הִדְהוּדִים״ (יזהר, צקלג 567). ״הִדְהוּד צַעֲדֵי־אָבְדָן״ (רבינוב, אמיתי סד). הִדְהוּד צַעֲדֵי הָאֲנָשִׁים נִשְׁמַע בִּדְמָמַת הָרְחוֹב. – [הִדְהוּד־, הִדְהוּדִים, ־דֵי־]

הַדְהָיָה° נ׳ [מן דהה, הִדְהָה] גְּרִימָה לִדְהִיָּה, טִשְׁטוּשׁ בְּהִירוּת שֶׁל צֶבַע: הַדְהָיַת הַבֶּגֶד עַל־יְדֵי קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. – [הַדְהָיַת־]

הַדְהָמָה° נ׳ [מן דהם, הִדְהִים] גְּרִימַת תַּדְהֵמָה וּמְבוּכָה גְּמוּרָה: ״מַחֲשָׁבוֹת... שֶׁצְּלִילוּתָן וְהֶגְיוֹנִיּוּתָן הָיוּ מַפְלִיאוֹת אוֹתִי, עִתִּים עַד לְהַדְהָמָה״ (שטיינמן, סודות א 32). ״הִסְתַּחֵף בִּמְחוֹלוֹתֵיהֶם סְחוֹר סְחוֹר... מִתּוֹךְ הַדְהָמַת הַחוּשִׁים״ (ליסיצקי, תולדות 142). – [הַדְהָמַת־]

הִדָּהֲמוּת°, הידהמות נ׳ [מן דהם, נִדְהַם] הֱיוֹת נִדְהָם: הִדָּהֲמוּת הַתּוֹשָׁבִים בִּשְׁעַת הַהַפְגָּזָה מִמְּטוֹסֵי הָאוֹיֵב. – [הִדָּהֲמוּת־]

הַדְהָרָה° נ׳ [מן דהר, הִדְהִיר] זֵרוּז לִדְהֹר: הַדְהָרַת הַסּוּס בְּהַצְלָפַת שׁוֹט. – [הַדְהָרַת־, הַדְהָרוֹת, הַדְהָרוֹת־]

הָדוּךְ^ ת׳ [מן הדך, הָדַךְ] מֻכְרָע, נִכְנָע: ״לְפָנָיו יִכְרְעוּ אַנְשֵׁי תְבוּנָה, וְתַחְתָּיו כָּל מְתֵי חָכְמָה הֲדוּכִים״ (גבירול, א 109). ״וַתֵּשֶׁב מֵאַהֲבָתוֹ נִפְעָמָה וַהֲדוּכָה״ (יעקב בן אלעזר, על־פי שירמן ב 217). – [הֲדוּכָה, הֲדוּכִים, הֲדוּכוֹת]

הֲדוֹם ז׳ [אוגריתית: הדמ שרפרף; במקרא רק בצירוף: "הדום רגלים" או "הדום לרגלים"] 1. שְׁרַפְרָף, סַפְסָל נָמוּךְ שֶׁהַיּוֹשֵׁב מַשְׁעִין עָלָיו אֶת רַגְלָיו: "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי" (ישעיה סו א). "לִבְנוֹת בֵּית מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית ה׳ וְלַהֲדֹם

הדום בימינו

רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ" (דברי הימים א כח ב). "שִׂימִינִי כַחוֹתָם עַל לִבֵּךְ אוֹ הֲדֹם לְרַגְלַיִךְ" (ביאליק, מגילת ו). הֲדוֹם לְיַד סַפָּה. 2 ∴ [בהשאלה] כִּנּוּי לָאָרֶץ: "יוֹשֵׁב בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים וּמַבִּיט בְּעִמְקֵי הֲדוֹמִים" (ירשב סליחות, ג׳ עשרת ימי תשובה). – [הֲדוֹם־, הֲדוֹמִים, הֲדוֹמֵי־, גם הֲדוֹמוֹת]

– שָׂם אוֹתוֹ הֲדוֹם לְרַגְלָיו, הִכְנִיעוֹ, הִשְׁפִּילוֹ: "שֵׁב לִימִינִי, עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ" (תהלים קי א).

הֶדוֹנִיזְם ◊ ז׳ [מיוונית: hedone הֲנָאָה] נֶהֱנְתָנוּת, שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית, שֶׁרֵאשִׁיתָהּ בְּיָוָן הַקְּדוּמָה, הָרוֹאָה כִּיסוֹד וְכַתַּכְלִית בְּחַיֵּי הָאָדָם וּבְמַעֲשָׂיו אֶת הַהֲנָאָה וְאֶת שִׂמְחַת הַחַיִּים.

– **הֶדוֹנִיסְט** ◊ ז׳ חֲסִיד הַהֶדוֹנִיזְם, נֶהֱנְתָן.

הִדּוּס*, הידוס ז׳ [מן הדס, הִדֵּס] 1 *. נִתּוּר וְדִשְׁדּוּשׁ שֶׁל עוֹף בְּרַגְלָיו בַּקַּרְקַע לְשֵׁם גְּרִיפַת הֶעָפָר בְּחִפּוּשֵׂי מָזוֹן (בבא קמא יז:). 2 °. דִּשְׁדּוּשׁ בָּרַגְלַיִם, דִּדּוּי: "וְהִנֵּה אֶחָד מִדַּרְדְּקָיו שֶׁל אָחִיו הוֹלֵךְ וּבָא אֶצְלוֹ בְּהִדּוּס" (טביב, דרך 91). – [הִדּוּס־, הִדּוּסִים, הִדּוּסֵי־]

הָדוּף ∴ ת׳ [מן הדף, הָדַף] דָּחוּף, דָּחוּי: "מְלִיצָתִי בְּדַאֲגָתִי הֲדוּפָה וְשִׂמְחָתִי בְּאַנְחָתִי דְחוּפָה" (גבירול, א 3). "וּבִידֵי כּוֹכְבֵי נֶשֶׁף הֲדוּפִים" (משה אבן־עזרא, א 70). כַּדּוּר הָדוּף בְּיַד הַסְּפּוֹרְטַאי. – [הֲדוּפָה, הֲדוּפִים, ־פוֹת]

– **מִיתָה הֲדוּפָה*** (ירושלמי ביכורים סד ד), מָוֶת מָהִיר: "מֵת... לְאַרְבָּעָה־לַחֲמִשָּׁה (יָמִים) – מִיתָה הֲדוּפָה" (ירושלמי ביכורים סד ד).

– **פָּנִים הֲדוּפוֹת*** (פסיקתא רבתי, קא.), פָּנִים זוֹעֲפִים.

הִדּוּק*, הידוק ז׳ [מן הדק, הִדֵּק] (תוספתא כלים בבא קמא ג ג) חִבּוּר חָזָק, צִמּוּד אַמִּיץ: הִדּוּק הַקְּשָׁרִים בֵּינֵיהֶם. הִדּוּק הָעֲנִיבָה. [הִדּוּק־]

– **הִדּוּק הַחֲגוֹרָה** °, [בהשאלה] הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט, הִצְטַמְצְמוּת.

הָדוּק ° ת׳ [מן הדק, הָדַק] קָשׁוּר, צָמוּד: קְשָׁרִים הֲדוּקִים בֵּין הַיְּדִידִים. – [הֲדוּקָה, הֲדוּקִים, ־קוֹת]

א. **הָדוּר** ת׳ [מן א. הדר, הָדַר] מְפֹאָר, נֶהְדָּר: "הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ" (ישעיה סג א). "זֶה (לוּלָב) הָדוּר, וְזֶה אֵינוֹ הָדוּר" (ירושלמי סוכה נג ג). "הָדוּר נָאֶה זִיו הָעוֹלָם" (אליעזר אזכרי, ידיד נפש). "הִנֵּה הִלַּלְתִּי הַגְּבִירָה הַהֲדוּרָה" (הרומי, יז 288). "יוֹם נָאֶה הָדוּר הָיָה זֶה" (מגד, חדוה 248). – [הֲדוּרָה, הֲדוּרִים, הֲדוּרוֹת]

ב. **הָדוּר** ז׳ [רווח רק הריבוי: הֲדוּרִים; המשמעות משוערת בלבד] פִּתּוּל, מָקוֹם הֲרָרִי מִתְפַּתֵּל, שֶׁטַח לֹא יָשָׁר: "אֲנִי לְפָנֶיךָ אֵלֵךְ וַהֲדוּרִים אֲיַשֵּׁר" (ישעיה מה ב). "וִיהוּדִית אַךְ יָצְאָה אָז עִם דִּבְלַת אֲמָתָהּ מֵהֲדוּרֵי הַמִּשְׁעוֹל" (בן־ציון, קסב). "וְהָיוּ מִטַּלְטְלִים עַל הֲדוּרֵי הַשְּׁבִיל" (יזהר, שיירה 95). – [הֲדוּרִים, הֲדוּרֵי־]

– **יַשֵּׁר אֶת הַהֲדוּרִים** [על־פי ישעיה מה ב], סַלֵּק אֶת הַמִּכְשׁוֹלִים, תַּקֵּן אֶת הַפְּגִימוֹת.

הִדּוּר*, הידור ז׳ [מן א. הדר, הִדֵּר] 1 *. כִּבּוּד, מַתַּן כָּבוֹד: "אֵיזֶה הִדּוּר (פְּנֵי זָקֵן)? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא מְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו" (ספרא, צא א). "וְעָשׂוּ לוֹ הִדּוּר וְכָבוֹד גָּדוֹל" (הזז, יעיש א 202). 2 °. פְּאֵר, קִשּׁוּט, הָדָר: "הִדּוּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה" (תנחומא בראשית יג). "יְפִי הָעֵינַיִם וּבָרַד הַשִּׁנַּיִם... וְהִדּוּרֶיהָ וְשִׁבְחֶיהָ" (הרומי, יז 300). "מְחֻיָּב לִנְהֹג סִלְסוּל וְהִדּוּר וּלְדַקְדֵּק בִּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂיּוֹת" (ביאליק, אריה ה). הַסֵּפֶר יָצָא בְּהִדּוּר רַב. – [הִדּוּר־, הִדּוּרִים, הִדּוּרֵי־]

– **הִדּוּר־מִצְוָה*** (בבא קמא ט:), קִיּוּם מִצְוָה מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה עַל צוּרָתָהּ הַהֲדוּרָה וּשְׁמִירַת כָּל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ.

הֲדַח, הפ׳ מן נדח.

הֲדָחָה* נ׳ [מן א. דוח, הֵדִיחַ] שְׁטִיפָה וְנִקּוּי עַל־יְדֵי מַיִם: "צְלִיָּתוֹ וַהֲדָחַת קְרָבָיו" (פסחים ו א). "הֲדָחָה מִבִּפְנִים וּשְׁטִיפָה מִבַּחוּץ" (ברכות נא.). הֲדָחַת כֵּלִים אַחֲרֵי הָאֹכֶל. – [הֲדָחַת־, הֲדָחוֹת]

הַדָּחָה* נ׳ [מן נדח, הִדִּיחַ] 1 *. הַתְעָיָה, הֲסָתָה וּפִתּוּי לַעֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה רַע: "לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ – נֶאֱמַר כָּאן הַדָּחָה" (ספרי, צב). 2 °. הַרְחָקָה, סִלּוּק, פִּטּוּרִין: הַדָּחַת הָאִישׁ מִכְּהֻנָּתוֹ. הַדָּחַת הַמֶּמְשָׁלָה עַל־יְדֵי הַצְבָּעַת אִי־אֵמוּן בַּפַּרְלָמֶנְט. – [הַדָּחַת־, ־חוֹת]

הִדָּחוּת °, הידחות נ׳ [מן דחה, נִדְחָה] 1. הֱיוֹת נִדְחֶה, הַעְתָּקוּת לְמוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר: הִדָּחוּת הַהַצָּגָה בְּשֶׁל מַחֲלַת הַשַּׂחְקָן גָּרְמָה אַכְזָבָה לַקָּהָל. 2. הִתְבַּטְּלוּת, הִתָּקְלוּת בְּסֵרוּב: הִדָּחוּת הַבַּקָּשָׁה. – [הִדָּחוּת־]

הַדְחָיָה ° נ׳ [מן דחה, הִדְחָה] 1. דִּחוּי, הַעֲבָרָה לְאָחוֹר. 2 [בפסיכולוגיה] – ראה **הַדְחָקָה**. – [הַדְחָיַת־]

הַדְחָסָה ° נ׳ [מן דחס, הִדְחִיס] הֲבָאָה לִידֵי דְחִיסוּת, צִפּוּף: הַדְחָסַת גַּזִּים. הַדְחָסַת בְּגָדִים רַבִּים לְתוֹךְ מִזְוָדָה קְטַנָּה. – [הַדְחָסַת־]

הִדָּחֲסוּת °, הידחסות נ׳ [מן דחס, נִדְחַס] הֱיוֹת דָּחוּס, הִצְטוֹפְפוּת יְתֵרָה: הִדָּחֲסוּת גַּזִּים בְּתוֹךְ הַמֵּכָל. הִדָּחֲסוּת קָהָל רַב בְּתוֹךְ הָאוּלָם הַקָּטָן. – [הִדָּחֲסוּת־]

הִדָּחֲפוּת °, הידחפות נ׳ [מן דחף, נִדְחַף] הֱיוֹת נִדְחָף: "הִבָּעֲטוּת הַמֻּכֶּה וְהִדָּחֲפוּתוֹ לְמַדְחֵפוֹת" (יזהר, מישור 10). – [הִדָּחֲפוּת־]

הֶדְחֵק ° ז׳ [מן דחק, הִדְחִיק] [בימאות] דְּחִיקַת נֶפַח מְסֻיָּם שֶׁל מַיִם עַל־יְדֵי חֶלְקָהּ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַסְּפִינָה הַשָּׁקוּעַ בַּמַּיִם. – [הֶדְחֵק־, הֶדְחֵקִים, הֶדְחֵקֵי־]

הַדְחָקָה ° נ׳ [מן דחק, הִדְחִיק] [בפסיכולוגיה] הֲדִיפָה וְהַעֲלָמָה מִן הַתּוֹדָעָה: הַדְחָקַת הַמַּאֲוַיִּים הַכְּמוּסִים. הַדְחָקָה שֶׁל הַכָּרַת הָאַשְׁמָה. – [הַדְחָקַת־, הַדְחָקוֹת, הַדְחָקוֹת־]

הִדָּחֲקוּת °, הידחקות נ׳ [מן דחק, נִדְחַק] הִצְטוֹפְפוּת, מַעֲבָר בְּתוֹךְ הָמוֹן תּוֹךְ כְּדֵי דְחִיקָה וּדְחִיפָה: "הַהִתְחַצְּפוּת...

וְהַהִדָּחֲקוּת וְעַרְמוּמִיּוּת הַהִסְתַּנְּנוּת״ (קרליבך, הודו 256). אַרְבָּעָה סַפְסָלִים בָּאֶמְצַע, וּמֵאַחֲרֵיהֶם עוֹד סַפְסָלִים כְּיַד הַהִדָּחֲקוּת״ (שמיר, עירום א 319). – [הִדָּחֲקוּת־]

הָדִּי°, הוֹדִי ת׳ [מן הֹדּוּ] בֶּן אֶרֶץ הֹדּוּ, הַשַּׁיָּךְ לַהָדִּים: לָשׁוֹן הָדִּית. – [הָדִּית, הָדִּיִּים, הָדִּיּוֹת]

הֶדְיָא* [ארמית; רווח רק בצורה:]

– **בְּהֶדְיָא*** תה״פ בְּפֵרוּשׁ, בְּאֹפֶן בָּרוּר וְגָלוּי: ״צִיצִית–בְּהֶדְיָא כְּתִיב״ [בפירוש כתוב כך] (שבת כז:). ״אֲפִלּוּ דִּבּוּר שֶׁל תְּשׁוּבָה בְּהֶדְיָא אַף הוּא אֵינוֹ בֶּאֱמֶת אֶלָּא נֹסַח אַחֵר שֶׁל הַשְּׁאֵלָה עַצְמָהּ״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון).

הֲדֵי* [ארמית] – ראה ערך בַּהֲדֵי*.

הִדִּיד, הִפ׳ מן נדד.

הַדָּיָה*, הַדָּיָא* ז׳ [ארמית] שֵׁם אֲרָמִי לְעוֹף טוֹרֵף מִמִּינֵי הַנֵּץ, מַקְבִּיל לָעִבְרִי ״דַּיָּה״ – רְאֵה עֶרֶךְ ו. בַּר, בַּר־הַדָּיָא.

הֶדְיוֹט* תר״ז [יוונית: idiotes] **1***, פָּשׁוּט, עֲמָמִי, שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה: ״הַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ וְהָאֻמָּן מַכְלִיב״ (מועד קטן א ח). ״הָיוּ הַהֶדְיוֹטוֹת סְבוּרִים שֶׁלֹּא בָּא לָעִיר אֶלָּא לְרַפֵּא אֶת אֱוִילֵי״ (עגנון, אלו ט). פְּלוֹנִי מֻמְחֶה בְּמוּסִיקָה, אַךְ הֶדְיוֹט בְּצִיּוּר. **2°** [בלשון־הדיבור] שׁוֹטֶה, אִידְיוֹט, חֲסַר־שֵׂכֶל: ״פְּלוֹנִי הוּא, בִּמְחִילָה, הֶדְיוֹט גָּמוּר!״ – [הֶדְיוֹטִית, הֶדְיוֹטִים, הֶדְיוֹטוֹת (גם לזכר)]

– **כֹּהֵן הֶדְיוֹט*** (יבמות ב ד), כֹּהֵן פָּשׁוּט, שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל.

– **לְשׁוֹן הֶדְיוֹט*** (בבא מציעא קד.), הַלָּשׁוֹן הָעֲמָמִית הַמְדֻבֶּרֶת.

– **מְשַׁל הֶדְיוֹט*** (בראשית רבה צו), מְשַׁל־עָם, פִּתְגָּם מְקֻבָּל בֵּין הֲמוֹנֵי הָעָם: ״שִׂיחָה נָאָה מִתְבַּלֶּת בְּמִשְׁלֵי הֶדְיוֹטוֹת וּבְנִבּוּל־פֶּה״ (ביאליק, אריה ה).

– **הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ*** [על־פי מגילה יב:], מֵימְרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל בּוּר וַחֲסַר־שֵׂכֶל הָאוֹהֵב לְהַבְלִיט עַצְמוֹ וּלְהֵרָאוֹת כְּחָכָם וְיַדְעָן.

הֶדְיוֹטוּת° נ׳ [מן הֶדְיוֹט] פַּשְׁטוּת, גַּסּוּת, בַּעֲרוּת: ״וְהָיָה מִצְטַעֵר עַל הַהֶדְיוֹטוּת בְּנִדּוֹן זֶה שֶׁנִּכְּרָה בְּאֹפֶן גַּס גַּם בְּשָׂרָה״ (יהודה שטינברג ט). ״הֶחָכָם כְּחָכְמָתוֹ וְהַהֶדְיוֹט כְּהֶדְיוֹטוּתוֹ״ (סוקולוב, אישים 52). – [הֶדְיוֹטוּת־]

הֶדְיוֹטִי° ת׳ [מן הֶדְיוֹט] **1**, פָּשׁוּט, גַּס. **2**, שְׁטוּתִי, נִבְעָר, טִפְּשִׁי: ״הַשְּׁאֵלָה הַהֶדְיוֹטִית שֶׁל ׳מָה אֶכְתּוֹב?׳ אוֹ ׳עַל מָה אָשִׁיר?׳״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). הִתְנַהֲגוּת הֶדְיוֹטִית. – [הֶדְיוֹטִית, ־טִיִּים, הֶדְיוֹטִיּוֹת]

הִדִּיחַ, הִפ׳ מן נדח. **הֵדִיחַ,** הִפ׳ מן דוח.

הדיט [מן הֶדְיוֹט]

~ הת׳ **הִתְהַדְיֵט°**, הָפַךְ לְפָשׁוּט וַעֲמָמִי: ״לֹא הֶאֱמִין שֶׁבַּחוּרִים בְּנֵי־תוֹרָה וְהַשְׂכָּלָה יוּכְלוּ לְהִתְהַדְיֵט וְלִהְיוֹת לְאִכָּרִים טוֹבִים״ (טברסקי, לפידים 206). ״מִתְרוֹקְנִים מִנִּבְכֵי רוּחַ, מִדַּלְדְּלִים וּמִתְהַדְיְטִים״ (קלצקין, כתבים 32). – [לְהִתְהַדְיֵט, מִתְ־, יִתְ־]

הָדֵין* מ״ג [ארמית: הָא + דֵּין] הַזֶּה – ראה דֵּין.

הַדְיָנוּת°, הידיינות נ׳ [מן דין, הִדַּיֵּן] עֲרִיכַת דִּין־וּדְבָרִים, הִתְפַּלְמְסוּת: הִדַּיְּנוּת שְׁנֵי הַצְּדָדִים בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט. – [הִדַּיְּנוּת־, הִדַּיְּנֻיּוֹת]

הִדִּיף, הִפ׳ מן נדף.

הֲדִיפָה* נ׳ [מן הדף, הָדַף] **1°**, דְּחִיפָה, בְּעִיטָה בָּרֶגֶל: הֲדִיפַת הַכַּדּוּר בַּמִּשְׂחָק. **2°**, דְּחִיָּה לְאָחוֹר: הֲדִיפַת הָאוֹיֵב מֵעֶמְדּוֹתָיו הַקִּדְמִיּוֹת. – [הֲדִיפַת־, הֲדִיפוֹת]

הֲדִיקָה° נ׳ [מן הדק, הָדַק] הִדּוּק, חִבּוּק בְּלַחַץ רַב: ״בְּאַחַת לְסִיתַת צַוָּאר... בִּשְׁתַּיִם הֲדִיקַת צְלָעוֹת וּמָתְנַיִם״ (טביב, דרך 181). – [הֲדִיקַת־, הֲדִיקוֹת]

הִדִּיר, הִפ׳ מן נדר.

הדך [קרוב אל דוך, דכך, דכא; ערבית: הַדַכַּ הרס]

~ פָּע׳ **הָדַךְ** פ״י דָּרַךְ, הָדַף, רָמַס: ״רְאֵה כָל־גֵּאֶה הַכְנִיעֵהוּ וַהֲדֹךְ רְשָׁעִים תַּחְתָּם״ (איוב מ יב). – [לַהֲדֹךְ אֶת־, הוֹדֵךְ, יַהֲדֹךְ]

הִדַּכְדְּכוּת°, הידכדכות נ׳ [מן דכדך, הִדַּכְדֵּךְ] הֵעָשׂוּת מְדֻכְדָּךְ, בִּיאָה לִידֵי דִּכָּאוֹן: הִדַּכְדְּכוּת הָאִישׁ אַחֲרֵי הָאָסוֹן. – [הִדַּכְדְּכוּת־]

הֵדַל, הִפ׳ מן דלל.

הִדַּלְדְּלוּת°, הידלדלות נ׳ [מן א׳ דלדל, הִדַּלְדֵּל] הִתְרוֹשְׁשׁוּת, הִתְמַעֲטוּת רְכוּשׁ, כֹּחַ וְכַדּוֹמֶה. – [הִדַּלְדְּלוּת־, ־לֻיּוֹת]

הֲדַלָּה° נ׳ [מן א׳ דלל, הֵדַל] תְּלִישַׁת צְמָחִים מְיֻתָּרִים מִתּוֹךְ גַּן, כֶּרֶם וְכַדּוֹמֶה לְמַעַן יֵיטִיבוּ לִצְמֹחַ הַנּוֹתָרִים. – [הֲדַלַּת־, הֲדַלּוֹת]

הַדְלָחָה° נ׳ [מן דלח, הִדְלִיחַ] דְּלִיחָה, עֲכִירָה: הַדְלָחַת הַמַּיִם הַצְּלוּלִים. – [הַדְלָחַת־]

הִדָּלְחוּת°, הידלחות נ׳ [מן דלח, נִדְלַח] הֵעָכְרוּת הִזְדַּהֲמוּת: הִדָּלְחוּת מֵי הַמַּעְיָן. – [הִדָּלְחוּת־]

הַדְלָיָה° נ׳ [מן דלה, הִדְלָה] מְתִיחַת דָּלִיּוֹת שֶׁל גֶּפֶן, אוֹ גִבְעוֹלֵי עַגְבָנִיּוֹת וְכוּ׳, עַל גַּבֵּי כְּלוֹנְסָאוֹת אוֹ בְּחוּטִים. – [הַדְלָיַת־, הַדְלָיוֹת]

הַדְלָלָה° נ׳ [מן א. דלל, הִדְלִיל] הֲדַלָּה, דִּלּוּל, עֲקִירַת צְמָחִים מְיֻתָּרִים: הַדְלָלַת הַיְּרָקוֹת בַּגִּנָּה. – [הַדְלָלַת־, הַדְלָלוֹת]

הַדְלָפָה° נ׳ [מן דלף, הִדְלִיף] **1**, גְּרִימָה לִדְלִיפָה וּלְטִפְטוּף. **2**, [בהשאלה] הַעֲבָרַת יְדִיעוֹת סוֹדִיּוֹת לְמִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָדַעַת אוֹתָן: נֶעֶרְכָה חֲקִירָה בִּדְבַר הַדְלָפַת הַחְלָטוֹתֶיהָ הַסּוֹדִיּוֹת שֶׁל יְשִׁיבַת הַמֶּמְשָׁלָה לָעִתּוֹנוֹת. – [הַדְלָפַת־, הַדְלָפוֹת, הַדְלָפוֹת־]

הַדְלָקָה* נ׳ [מן א׳ דלק, הִדְלִיק] **1***, הַצָּתָה, הַבְעָרַת אֵשׁ: ״הַדְלָקַת הַנֵּר״ (שבת ב ו). **2°**, הַעֲלָאַת מְדוּרָה גְּדוֹלָה לְשֵׁם שִׂמְחָה וְהִלּוּלָה: הַהַדְלָקָה בְּמֵירוֹן בְּלֵיל ל״ג בָּעֹמֶר. **3°** [ברפואה] גְּרִימַת דַּלֶּקֶת. – [הַדְלָקַת־, הַדְלָקוֹת, הַדְלָקוֹת־]

הִדָּלְקוּת°, הידלקות נ׳ [מן דלק, נִדְלַק] הֵאָחֲזוּת בָּאֵשׁ, הֵעָשׂוּת דּוֹלֵק: הַיֹּבֶשׁ מְסַיֵּעַ לְהִדָּלְקוּת הָעֵצִים. הָיִינוּ עֵדִים לְהִדָּלְקוּת אֵשׁ זָרָה בְּעֵינָיו. – [הִדָּלְקוּת־]

הדם [מארמית: ״הַדָּמִין תִּתְעַבְדוּן״ דניאל ב ה – נתחים תיעשו]:

~ פִּע׳ **הִדֵּם°** פ״י חָתַךְ, נִתַּח. – [לְהַדֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻדַּם***, נֻתַּח לִנְתָחִים, נֶחְתַּךְ, נִגְזַר: ״מָתַי חֶרֶב מְהֻדָּמִים״ (אבל אעורר, קינה לט׳ באב). – [מְהֻדָּם, יְהֻדַּם]

הֵדַם, הִפ׳ מן דמם.

הֲדֹם ז׳ ראה הֲדוֹם.

הִדַּמּוּת˙, **הידמות** נ׳ [מן א. דמה, הִדַּמָּה] 1˙. הֱיוֹת דּוֹמֶה, דִּמְיוֹן בֵּין דָּבָר לְדָבָר, הִשְׁתַּווּת: ״אִם הוּא מְסֻפָּק בַּהֲבָנָתוֹ מִפְּנֵי הִדַּמּוּת הַכְּתִיבָה אוֹ הַמִּלּוֹת״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״לְכוֹנֵן אֶת עַצְמוּתוֹ לֹא עַל־יְדֵי הִפָּלוּתוֹ מֵאֲחֵרִים, אֶלָּא עַל־יְדֵי הִדַּמּוּתוֹ אֲלֵיהֶם״ (קריב, עיונים 203). ״כָּפוּ עַל נַפְשׁוֹ אֶת מִדּוֹת הַהִדַּמּוּת, הַהֲלִיכָה בְּדַרְכֵיהֶם שֶׁל אֵלֶּה״ (ויסלבסקי, יחידים 170). 2° [בדקדוק] אַסִּימִילַצְיָה, הַבְלָעַת הֶגֶה בְּתוֹךְ הֶגֶה סָמוּךְ לוֹ הַדּוֹמֶה לוֹ בְּבִטּוּיוֹ: הִדַּמּוּת הַת׳ שֶׁל ״מִתְטַהֵר״ בַּתְּצוּרָה ״מִטַּהֵר״. – [הִדַּמּוּת־, הִדַּמְּיוֹת]

הַדְמָמָה° נ׳ [מן א. דמם, הִדְמִים] הֲבָאָה לִידֵי דְּמָמָה, הַפְסָקַת הָרַעַשׁ אוֹ הַפְּעֻלָּה: הַדְמָמַת הַמְּכוֹנוֹת. – [הַדְמָמַת־, הַדְמָמוֹת]

הַדְמָעָה° נ׳ [מן א. דמע, הִדְמִיעַ] גְּרִימָה לִידֵי דְּמָעוֹת: גַּז־הַדְמָעָה. הַדְמָעַת עֵינֵי הַצּוֹפִים. – [הַדְמָעַת־]

הֲדָנִי° ת׳ [מן הֵד] שֶׁנּוֹצָר בּוֹ הֵד: ״בַּמִּסְדְּרוֹנוֹת שֶׁל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה, בְּזֶה הֶחָלָל הַקָּרִיר וְהַהֲדָנִי״ (שופמן, ג 35). – [הֲדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הדס [ארמית: הַדֵּס]

~ פִּע׳ **הִדֵּס**•, 1•, פעו״י נִתֵּר, חִטֵּט, גֵּרַף וְסָחַב בְּרַגְלָיו: ״שֶׁהָיָה (הַתַּרְנְגוֹל) מְהַדֵּס וּמְשַׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים״ (בבא קמא בא). ״תַּרְנְגוֹלִין שֶׁהִדְּסוּ אֶת הָעִסָּה וְאֶת הַפֵּרוֹת״ (ירושלמי בבא קמא ב ד). 2° פ״ע [בהשאלה] דִּדָּה וְדִשְׁדֵּשׁ, הָלַךְ כְּמִתְנוֹדֵד: ״וּכְתִינוֹק שֶׁסָּרַח מֵאֲחוֹרֵי אֲדוֹנוֹ יְהַדֵּס״ (שניאור, סיפורים רכג). ״יְרַקֵּד לוֹ קְצָת, יְקַפֵּץ וִיהַדֵּס״ (שמעוני, הביבר 194). ״הַמֶּרְכָּבָה מְהַדֶּסֶת בַּחֲשִׁיבוּת עַל קְפִיצֶיהָ״ (ברש, א 419). ״הוּא יָחֵף וּמְהַדֵּס מִבְּלִיטָה לִבְלִיטָה בְּיִתְדוֹת דְּרָכִים״ (גרינברג, רחובות נג). – [לְהַדֵּס, מְהַדֵּס, יְהַדֵּס]

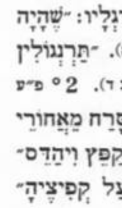
ענף של הדס

הֲדַס ז׳ (ישעיה מא יט) [ארמית: הֲדַסָּא] שִׂיחַ־נוֹי (Myrtus), בַּעַל עָלִים גַּלְדָּנִיִּים מַבְרִיקִים וּפְרָחִים לְבָנִים צְהֻבִּים. הַהֲדַס גָּדֵל בָּר בְּאֵזוֹר הַחוֹף בִּצְפוֹן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְסוּרְיָה. עֲנַף הַהֲדַס הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַמִּינִים שֶׁנּוֹטְלִים בְּחַג הַסֻּכּוֹת; נִקְרָא בַּתּוֹרָה ״עֵץ עָבֹת״ (ויקרא כג מ). – [הֲדַסִּים]

הֲדַסָּה• נ׳ (אסתר רבה ב, ויהי אומן) שִׂיחַ הַהֲדַס. – [הֲדַסּוֹת]

הַדְעָכָה° נ׳ [מן דעך, הִדְעִיךְ] גְּרִימָה לִדְעִיכָה, כִּבּוּי [גם בהשאלה]: הַדְעָכַת זִיק הַחַיִּים. – [הַדְעָכַת־]

הדף [קרוב אל דחף; ארמית: הֲדַף; ערבית: דַפַע]

~ פָּע׳ **הָדַף** פ״י דָּחַף, דָּחָה: ״וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ״ (במדבר לה כב). ״בְּצַד וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ״ (יחזקאל לד כא). ״וְהָדַף הָאוֹר חֶשְׁכַת צִלּוֹ הַפָּרוּשׂ״ (ביאליק, על ספ). הַסְּפוֹרְטַאי הָדַף אֶת כַּדּוּר־הַבַּרְזֶל לְמֶרְחָק רַב. הַפְּלֻגָּה הָדְפָה אֶת הַתְקָפַת הָאוֹיֵב. – [לַהֲדֹף, הוֹדֵף, יֶהְדֹּף]

~ נִפ׳ **נֶהֱדַף**˙, נִדְחַף, נִדְחָה: ״צִפִּירַת מַעֲטָפוֹת בְּאֵיבָה נֶהֱדָפוֹת לְשָׁכוֹת הַיָּפוֹת״ (אצבעותי, קינה לס׳ באב). לְאַחַר קְרָב מְמֻשָּׁךְ נֶהֶדְפָה הַתְקָפַת הָאוֹיֵב. – [לְהֵהָדֵף, נֶהֱדָף, יֵהָדֵף]

~ פִּע׳ **הִדֵּף**° פ״י הָדַף וְדָחַף בְּכֹחַ: ״זֵנֶק... וְהָיָה שׁוֹקֵד שְׁקִידַת מַרְפֵּקִים מְבֻלֶּגֶת, מְהַדֵּף לִצְדָדִין אֶת אַנְשֵׁי הַחוּטוֹר״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 293). – [לְהַדֵּף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻדַּף**˙, נֶהֱדַף, נִדְחַף: ״הֻדַּפְנוּ בְּאֵיבָה״ (אנו, סליחות מוסף יום־כיפור). – [מְהֻדָּף, יְהֻדַּף]

הֶדֶף° ז׳ [מן הדף, הָדַף] דְּחִיפָה, זַעֲזוּעַ. – [הֶדֶף־]

– הֶדֶף־אֲוִיר°, זַעֲזוּעַ חָזָק שֶׁל הָאֲוִיר הַמִּתְהַוֶּה בְּרַדְיוּס מְסֻיָּם מִסָּבִיב לִמְקוֹם הִתְפּוֹצְצוּת.

הַדָּפָה° נ׳ [מן נדף, הִדִּיף] פְּלִיטָה (שֶׁל רֵיחַ), הֲפָצָה: הַדָּפַת רֵיחַ שֶׁל מֵי־בֹשֶׂם בַּחֶדֶר. – [הַדָּפַת־]

הֲדָפָה° נ׳ רְאֵה הֲדִיפָה.

הֶדְפֵּס° ז׳ [מן דפס, הִדְפִּיס] 1. חֵלֶק מִתּוֹךְ סֵפֶר שֶׁנִּדְפַּס, קֶטַע מֻדְפָּס מִתּוֹךְ דָּבָר שָׁלֵם. נִקְרָא גַּם תַּדְפִּיס. 2. הַדְפָּסָה, הַעְתָּקָה בִּדְפוּס: הֶדְפֵּס אֶבֶן. הֶדְפֵּס מֵאִמָּהוֹת. – [הֶדְפֵּס־, הֶדְפֵּסִים, הֶדְפֵּסֵי־]

הַדְפָּסָה˙ נ׳ [מן דפס, הִדְפִּיס] הַעְתָּקַת כְּתַב־יָד בִּדְפוּס בְּעֲתָקִים רַבִּים: הַדְפָּסַת עִתּוֹן. הַדְפָּסַת הַסֵּפֶר. מְכוֹנַת־הַדְפָּסָה. [הַדְפָּסַת־, הַדְפָּסוֹת, הַדְפָּסוֹת־]

הִדָּפְסוּת°, **הידפסות** נ׳ [מן דפס, נִדְפַּס] הֱיוֹת נִדְפָּס: ״יֵשׁ שֶׁחָזַרְתִּי עַל שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר מְצֻטָּט וְעַל הַמָּקוֹם וְהַשָּׁנָה שֶׁל הִדָּפְסוּתוֹ״ (קלוזנר, הספרות א VII). – [הִדָּפְסוּת־]

הִדַּפְּקוּת°, **הידפקות** נ׳ [מן דפק, הִדַּפֵּק] דְּפִיקָה מְמֻשֶּׁכֶת: הִדַּפְּקוּת עַל הַדֶּלֶת. הַהִדַּפְּקוּת עַל פִּתְחֵי הַנְּדִיבִים לֹא נָשְׂאָה פְּרִי. – [הִדַּפְּקוּת־, הִדַּפְּקֻיּוֹת]

הדק [ארמית: הַדֵּק, אֲדַק; קרוב אל חדק, דחק]

~ פָּע׳ **הָדַק**° פ״י הִצְמִיד, לָחַץ זֶה אֶל זֶה: ״נָשַׁךְ וְהָדַק שֵׁן וְהָרַעַל עַד לְהֵחָנֵק״ (ביאליק, ויהי מי). ״וְיָרֵךְ הוֹדְקָה יָרֵךְ, וְצֶבַע נִמְזָג בְּתוֹךְ צֶבַע״ (גלבוע, בבוקר 19). – [לַהֲדֹק, הוֹדֵק, יַהֲדֹק]

~ נִפ׳ **נֶהְדַּק**°, נִלְחַץ: ״רֹאשִׁי נֶהְדַּק אֶל הַכַּר הַמְּסֹאָב כִּמְבַקֵּשׁ מִפְלָט״ (שמעוני, שירים א רפב). – [לְהֵהָדֵק, נֶהְדָּק, יֵהָדֵק]

~ פִּע׳ **הִדֵּק**• פ״י חִבֵּר וְקִשֵּׁר בְּחָזְקָה, לָחַץ יָפֶה, כָּרַךְ הֵיטֵב: ״הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה... מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים וְאֵינוֹ מְהַדְּקוֹ מִבַּחוּץ״ (מגילה לב.). ״הִדְּקוּ אֶת הַחֶבֶל עַל צַוָּארוֹ״ (עגנון, אלו תפו). – [לְהַדֵּק אֶת־, מְהַדֵּק, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻדַּק**˙, חֻבַּר בְּחָזְקָה, נִכְרַךְ הֵיטֵב: ״גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מֵהֶן כֶּרֶךְ אֶחָד מְהֻדָּק יָפֶה יָפֶה״ (רמב״ם, ספר תורה ט ג). ״וְהָאוֹפַנִּים שֶׁל מֶרְכַּבְתּוֹ מְרֻסְּקֵי הַיָּדוֹת, מְהֻדְּקֵי חֲבָלִים״ (מנדלי מו״ס, צג). הַחֲגוֹרָה הֻדְּקָה. – [מְהֻדָּק, יְהֻדַּק]

~ הִת׳ **הִתְהַדֵּק**˙, נִלְחַץ וְנִכְבַּשׁ: ״וּמִתּוֹךְ כָּךְ מִתְהַדֵּק הַצֶּמֶר שֶׁבֵּינְתַיִם״ (תוספות שבת נז:). הַחֲגוֹרָה נִתְהַדְּקָה. [ובהשאלה:] הַקְּשָׁרִים בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת הִתְהַדְּקוּ. – [לְהִתְהַדֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

– הִדֵּק אֶת הַחֲגוֹרָה°, [בהשאלה] צִמְצֵם אֶת הוֹצָאוֹתָיו, הִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט: הָאֶזְרָחִים נִדְרְשׁוּ בִּימֵי הַחֵרוּם לְהַדֵּק אֶת הַחֲגוֹרָה.

– הִדֵּק אֶת הַקְּשָׁרִים°, אִמֵּץ אֶת הַקְּשָׁרִים, חִזֵּק אֶת הַיְחָסִים: יֵשׁ לְהַדֵּק אֶת הַקְּשָׁרִים שֶׁבֵּין הַמּוֹלֶדֶת וּבֵין הַתְּפוּצוֹת.

– הָעֲנִיבָה נִתְהַדְּקָה מִסָּבִיב לְצַוָּארוֹ°, [בהשאלה] הוּא נִמְצָא בְּלַחַץ חָמוּר בְּיוֹתֵר, הָיָה בֵּין הַמְּצָרִים.

ה—הדק של אקדח

הָדֵק* תה"פ רְאֵה דקק, הֵדֵק.

הֶדֶק° ז׳ [מן הדק] 1 [בכלי־יריה] מָנוֹף קָטָן שֶׁלּוֹחֲצִים עָלָיו בְּאֶצְבַּע וְהוּא מַפְעִיל אֶת כְּלִי־הַיְרִיָּה. 2, אֶטֶב, מְהַדֵּק, מֶלְחָצַיִם קְטַנִּים שֶׁל עֵץ, מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר פְּלַסְטִי לְהִדּוּק נְיָרוֹת זֶה לָזֶה, כְּבָסִים עַל הַחֶבֶל וְכַדּוֹמֶה. – [הֶדֶק־, הֲדָקִים, הַדְקֵי־]

הדקים שונים

הֵדֵק, הפ׳ מן דקק.

הַדַּקּוּת°, הידקות נ׳ [מן דקק, נִדַּקְק] הֵעָשׂוּת דַּק בְּיוֹתֵר: כְּתִישָׁה מְרֻבָּה שֶׁל הַגַּרְעִינִים עַד הִדַּקּוּתָם. – [הִדַּקּוּת־]

א. **הָדָר** ז׳ [ראה הדר] הוֹד, זִיו, תִּפְאֶרֶת: "עֹז וְהָדָר" (משלי לא כה). "הֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה" (משלי כ כט). "גְּבוּרוֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ" (תהלים קמה יב). – [הֲדַר־, הֲדָרוֹ]

– **הוֹד וְהָדָר** (איוב מ י), זֹהַר וָיֹפִי, פְּאֵר גָּדוֹל.

– **לֹא תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר** (ישעיה נג ב), צוּרָתוֹ אֵינָהּ נָאָה, מַרְאֵהוּ עָלוּב.

– **כְּלִיל בַּהֲדָרוֹ** (שאול מן יחזקאל טז יד), מֻשְׁלָם בְּיָפְיוֹ, יָפֶה בְּיוֹתֵר.

– **פְּרִי עֵץ הָדָר** (ויקרא כג מ), פְּרִי יָפֶה: "פְּרִי עֵץ הָדָר – עֵץ שֶׁפִּרְיוֹ הָדָר וְעֵצוֹ הָדָר" (ירושלמי סוכה נג ד) [לפי חז"ל, הכוונה לאתרוג, וראה להלן ב׳ הָדָר]

– **הֲדַר תּוֹרָה – חָכְמָה, הֲדַר חָכְמָה – עֲנָוָה*** (דרך־ארץ זוטא ה), מִמֵּימְרוֹת חֲכָמֵינוּ בְּשֶׁבַח הַחָכְמָה וְהָעֲנָוָה.

ב. **הָדָר°** ז׳ [שאול מן "פְּרִי עֵץ הָדָר", ויקרא כג מ] שֵׁם כּוֹלֵל לַפֵּרוֹת וְלָעֵצִים הַשַּׁיָּכִים לַסּוּג "צִיטְרוּס" (Cytrus): תַּפּוּחַ־זָהָב, לִימוֹן, אֶתְרוֹג, אֶשְׁכּוֹלִית וְעוֹד. – [הֲדַר־, הֲדָרִים, הַדְרֵי־]

הֶדֶר ז׳ [במקרא כנראה סמיכות מן הָדָר] הָדָר, הוֹד: "הֶדֶר מַלְכוּת" (דניאל יא כ). "מִדְבַּר אֶפְרַת נָדַם, אָבַד כָּל הֶדֶר" (יל"ג, שירה סא). – [הֶדֶר־]

א. **הדר** [ראה הָדָר; ארמית: הַדַּר]

~ פע׳ **הָדַר** פ"י כִּבֵּד, נָשָׂא פָּנִים: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" (ויקרא יט לב). "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג ג). "וַדַּאי הוֹדְרִים אָנוּ אֶת זְקַן טוֹלְסְטוֹי" (שופמן, ד 52). – [לַהֲדֹר אֶת־, הוֹדֵר, יֶהְדַּר]

~ נפ׳ **נֶהְדַּר**, 1, כֻּבַּד, נֶחֱלַק לוֹ כָּבוֹד: "פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ" (איכה ה יב). 2 *, הָיָה מָלֵא הוֹד וְהָדָר: "אֱמֶת מַה נֶּהְדָּר הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל" (מוסף יום־כיפור) [ראה גם ערך נֶהְדָּר]. – [לְהֵהָדֵר, נֶהְדָּר, יֵהָדֵר]

~ פע׳ **הִדֵּר*** פ"י 1, פֵּאֵר, שִׁוָּה הָדָר, רוֹמֵם: "יָכוֹל יְהַדְּרֶנּוּ בְּמָמוֹן?" (קידושין לב:). "אֲנַחְנוּ חַיָּבִים... לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדֵּר" (פסחים י ה). "סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִדְּרָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשֵׂיבָה טוֹבָה" (ויקרא רבה ל). 2, הִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת בְּהִדּוּר, דִּקְדֵּק וְהִקְפִּיד לַעֲשׂוֹת יָפֶה וּלְכָל פְּרָטָיו: "מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה אִישׁ וּבֵיתוֹ וְהַמְהַדְּרִין – נֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד" (שבת כא:). "כְּדֶרֶךְ אַנְשֵׁי שֶׁבּוּשׁ שֶׁאֵינָם מְהַדְּרִים בִּלְבוּשֵׁיהֶם" (עגנון, כפות רעד). "הַגָּאוֹן ר׳ אֵלִיָּהוּ מִוִּילְנָא מְהַדֵּר בְּמִצְווֹת הָיָה" (ליפסון, מדור 2244). – [לְהַדֵּר אֶת־, בְּ־, מְהַדֵּר, יְ־]

~ פע׳ **הֻדַּר***, נַעֲשָׂה בְּהִדּוּר, קֻשַּׁט, יֻפָּה: "שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ מְהֻדָּר" (ויקרא רבה ג). "וּתְהֻדַּר בְּהוֹד... וְתִזָּרַח בְּזֹהַר" (ינאי רט). [ראה עוד מְהֻדָּר]. – [מְהֻדָּר, יְהֻדַּר]

~ התפ׳ **הִתְהַדֵּר**, 1, הִתְפָּאֵר, הִתְיַפָּה, עָשָׂה עַצְמוֹ הָדוּר: "אַל־תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַל־תַּעֲמֹד" (משלי כה ו). "שֶׁעִסְקֵיהֶם מַצְרִיכִים אוֹתָם לְהִתְהַדֵּר בִּלְבוּשֵׁיהֶם" (עגנון, כלה קסה). "בִּכְתִיבַת מִכְתָּבִים וַדַּאי לֹא יִתְהַדֵּר סוֹפֵר מְפֻרְסָם כָּמוֹהוּ" (ברקוביץ, הראשונים לו). 2*, הִתְנַשֵּׂא, הִתְרוֹמֵם, נִתַּן לוֹ הוֹד וְהָדָר: "יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח... וְיִתְהַדַּר" (קדיש). – [לְהִתְהַדֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– **הָדַר פָּנָיו**, נָשָׂא פָּנָיו, הִתְחַשֵּׁב בְּמַעֲמָדוֹ: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" (ויקרא יט לב). "גַּם אֶת פְּנֵי הַקֵּיסָר בְּעַוְּתוֹ מִשְׁפָּט לֹא הָדַרְנוּ" (ביאליק, תר׳ טל ע). "וְלֹא יֶהְדְּרוּ (הָעוֹפוֹת) גַּם פְּנֵי הָאֲפַרְסֵק" (פיכמן, יד).

– **מְהַדְּרִים(ן)*** [על־פי שבת כא: ראה לעיל הִדֵּר 2] מַחְמִירִים בְּיוֹתֵר בְּמִצְווֹת, בְּמִדּוֹת, בְּנִימוּסִים וְכַדּוֹמֶה: "וְהַמְהַדְּרִים שֶׁבָּהֶם מַסְכִּימִים גַּם לָזֹאת" (אחד העם, קס). "אָמְנָם הַמְהַדְּרִים מִתְעַקְּשִׁים וְאֵינָם חֲפֵצִים לִנְסֹעַ עִם נָשִׁים יַחַד" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ק). "דּוֹדִי מִן הַמְהַדְּרִין הַנַּהוּ" (שלונסקי, תר׳ אונייגין 15).

– **מְהַדְּרִין מִן הַמְהַדְּרִין*** (שבת כא:), הַמַּקְפִּידִים בְּיוֹתֵר עַל קִיּוּם כָּל פְּרָט בַּמִּצְוָה: "מַצּוֹת כְּשֵׁרוֹת לִמְהַדְּרִין מִן הַמְהַדְּרִין" (מודעה).

ב. **הדר** [ארמית; קרוב אל חזר]

~ פע׳ **הֲדַר*** פ"ע חָזַר, שָׁב [רווח במימרה הארמית:]

– **הָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּא*** [על־פי יומא יג.], חוֹזֶרֶת הַקֻּשְׁיָה לִמְקוֹמָהּ, הַבְּעָיָה לֹא נִפְתְּרָה כְּלָל, לֹא פָּתַרְתָּ כְּלוּם!: "וְשׁוּב לֹא מוּכָח וְלָא מִידֵי, וְהָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּא" (הזז, צל 18).

ג. **הדר** [מארמית: ב. הדר, הֲדַר חזר]

~ הפ׳ **הֶהְדִּיר°** פ"י הִתְקִין מַהֲדוּרָה חֲדָשָׁה (שֶׁל סֵפֶר אוֹ שֶׁל דְּבַר־דְּפוּס אַחֵר), חָזַר וְהִדְפִּיס. – [לְהַהְדִּיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הָהְדַּר°**, הוּצָא לָאוֹר מֵחָדָשׁ, נֶעֱרַךְ וְנִדְפַּס שֵׁנִית: הַסֵּפֶר הָהְדַּר בְּמַהֲדוּרָה חֲדָשָׁה. – [מָהְדָּר, יָהְדַּר]

הַדְרָאָה* נ׳ [אולי בהיפוך אותיות מלאטינית: hordeum שעורה; נוסח הערוך: הַרְדָּאָה] כִּנּוּי לְקֶמַח מִמִּין גָּרוּעַ: "פַּת הַדְרָאָה" (שבת קיז:). [בניגוד אל "פַּת נְקִיָּה"]

הִדַּרְבְּנוּת°, הידרבנות נ׳ [מן דרבן, הִתְדַּרְבֵּן] דִּרְבּוּן עַצְמוֹ, זֵרוּז עַצְמוֹ, הִזְדָּרְזוּת: "וְאֶת הַמִּשְׂחָק הַמּוּתָח, וְאֶת הַהִדַּרְבְּנוּת לְנַצֵּחַ וּלְהַכְרִיעַ וּלְהַכּוֹת עַד הַשְׁמֵד" (יזהר, צקלג 1103). – [הִדַּרְבְּנוּת־]

הַדְרָגָה* נ׳ [מן דרג, הִדְרִיג] מַעֲבָר אִטִּי וּמְדֹרָג מִן הַקַּל וְהַפָּשׁוּט אֶל הַכָּבֵד וְהַמֻּרְכָּב: "שֶׁבְּכָל חָכְמָה עִקָּרוֹ הַסֵּדֶר וְהַהַדְרָגָה

הַנְּכוֹנָה״ (שו״ת חוות יאיר קכג). ״דֶּרֶךְ הַלִּמּוּד בַּיְשִׁיבָה לֹא הָיָה מְסֻדָּר כְּהִלְכָתוֹ בְּסֵדֶר יָפֶה וּבְהַדְרָגָה מִקַּל אֶל הַכָּבֵד״ (מנדלי מו״ס, שג). – [הַדְרָגַת־, הַדְרָגוֹת]

– **בְּהַדְרָגָה°** תה״פ בָּזֶה אַחַר זֶה, בִּדְרָגוֹת־דְּרָגוֹת: ״וְלֹא בְּשָׁבוּעַ אֶחָד וְלֹא בְּחֹדֶשׁ אֶחָד, אֶלָּא בְּהַדְרָגָה״ (עגנון, כלה רכב).

הַדְרָגִי∴ ת׳ [מן הַדְרָגָה] שֶׁמְּסֻדָּר בְּהַדְרָגָה, הָעוֹלֶה כְּסִדְרוֹ מִשָּׁלָב אֶל שָׁלָב: ״רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַשִּׁנּוּי הַהַדְרָגִי וְהוּא הֲלִיכָה מִתֹּאַר אֶל תֹּאַר אַחֵר״ (אפודי למורה נבוכים ב, הקדמה ד). ״לֹא יָכֹל לְהַמְתִּין לְפִתְרוֹנָן הָאִטִּי וְהַהַדְרָגִי שֶׁל חִידוֹתָיו״ (ברש, ג 38). ״בְּגוֹרָלִי נָפַל לְהִתְבּוֹנֵן בְּהִתְגַּשְּׁמוּתָם הַהַדְרָגִית שֶׁל שְׁנֵי אִידֵיאָלִים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 98). הִתְפַּתְּחוּת הַדְרָגִית. – [הַדְרָגִית, הַדְרָגִיִּים, הַדְרָגִיּוֹת]

הַדְרָגִיּוּת° נ׳ [מן הַדְרָגִי] הִתְפַּתְּחוּת מְדֹרֶגֶת, מַעֲבָר בִּשְׁלַבִּים־שְׁלַבִּים: ״אֵין בְּיָדֵנוּ לַעֲקֹב אֶת הַמַּעֲבָר מִן הַצִּיּוּר לַכְּתָב בְּאוֹתָהּ בְּהִירוּת וְהַדְרָגִיּוּת״ (ייבין, הכתב העברי 14). – [הַדְרָגִיּוּת־]

הַדְרָגָתִי° ת׳ **הַדְרָגָתִיּוּת°** נ׳ ראה הַדְרָגִי, הַדְרָגִיּוּת.

הִדַּרְדְּרוּת°, הידרדרות נ׳ [מן דרדר, דַּרְדֵּר] הִתְגַּלְגְּלוּת לְמַטָּה [גם בהשאלה]: הִדַּרְדְּרוּת אֶבֶן בְּמוֹרַד הָהָר. הִדַּרְדְּרוּת לְתוֹךְ הַתְּהוֹם. הִדַּרְדְּרוּת מוּסָרִית. – [הִדַּרְדְּרוּת־]

הֲדָרָה נ׳ [מן הדר] הָדָר, תִּפְאֶרֶת: ״בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ״ (משלי יד כח). ״וְיִקָּבֵר בְּכָבוֹד וַהֲדָרוֹת״ (גבירול, א 193). ״יֵשׁ הֲדָרָה פְּנִימִית לָאָדָם״ (סוקולוב, במראות 37). – [הַדְרַת־, הֲדָרוֹת, הַדְרוֹת־]

– **הַדְרַת־פָּנִים**•, זִיו פָּנִים, מַרְאֶה מַבִּיעַ הוֹד וְהָדָר: ״הַדְרַת פָּנִים–זָקָן״ (שבת קנב.). ״לְזֹהַר צוּרָתוֹ וְהַדְרַת פָּנָיו״ (אברבנאל שופטים יג ו). ״אִישׁ יָפֶה הָיָה הָרַבִּי הַזֶּה וְלוֹ הַדְרַת פָּנִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפג).

– **הַדְרַת־קֹדֶשׁ**, הוֹד הַמְעוֹרֵר הַעֲרָצָה, יִרְאַת־כָּבוֹד: ״הִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ!״ (תהלים כט ב). ״וְאָנֹכִי... יוֹשֵׁב עַל צִדָּהּ... בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י).

– **הַדְרַת־רוֹמְמוּת°**, 1, חֲשִׁיבוּת יֶתֶר, אֲצִילוּת: ״הָיוּ אֲמִירֵיהֶן בַּעֲלֵי הַשֵּׂבָה שֶׁל צַפְצָפוֹת זְקֵנוֹת נָעִים בָּרוּחַ בְּהַדְרַת רוֹמְמוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 83). 2, פְּנִיָּה שֶׁל כָּבוֹד לְגָדוֹל וְנִכְבָּד: ״הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי, הַדְרַת רוֹמְמוּתְךָ״.

– **הַדְרָתוֹ**∴, רוּם מַעֲלָתוֹ [כינוי־כבוד לגדול ונכבד]

הַדָּרָה° נ׳ [מן נדר, הִדִּיר] חִיּוּב בְּנֶדֶר, אִסּוּר, מְנִיעָה (מצוי בצירוף:)

– **הַדָּרַת־הֲנָאָה°**, מְנִיעַת הֲנָאָה מֵעַצְמוֹ אוֹ מֵאֲחֵרִים: ״אַבָּא רָצָה לְבַטֵּל אֶת כָּל טַעֲנוֹתָיו עַל־יְדֵי מְרִיטוֹת לֶחִי... וְגַם עַל־יְדֵי הַדָּרַת הֲנָאָה וְהַעֲבָרַת נַחֲלָה״ (יהודה שטינברג, פע).

הִדְרוֹקָן• ז׳ ראה הִידְרוֹקָן.

הַדְרוּת° נ׳ [מן הָדָר] חֵן, הָדָר: ״אֶת פָּנֶיהָ שָׂמָה בַּפּוּךְ... וְכָל גּוּפָהּ הָיָה רוֹנֵן מֵהַדְרוּת נְעִימָה״ (ברש, ב 18). – [הַדְרוּת־]

הַדְרָכָה° נ׳ [מן דרך, הִדְרִיךְ] 1, הוֹרָאַת דֶּרֶךְ, נִהוּל בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: טִיּוּל בְּהַדְרָכַת מוֹרֵה־דֶּרֶךְ. 2, הַסְבָּרָה, הַנְחָיָה, מַתַּן בֵּאוּרִים: הַדְרָכָה לִמְבַקְּרִים בַּתַּעֲרוּכָה. הַדְרָכָה בַּלִּמּוּדִים. הַדְרָכָה בְּפִתְרוֹן הַבְּעָיָה. – [הַדְרָכַת־, הַדְרָכוֹת, הַדְרָכוֹת־]

הִדָּרְכוּת°, הידרכות נ׳ [מן דרך, נִדְרַךְ] הֱיוֹת דָּרוּךְ: הִדָּרְכוּת אוֹטוֹמָטִית שֶׁל אֶקְדָּח טָעוּן לְאַחַר יְרִיָּה. הִדָּרְכוּת שֶׁל הַצִּבּוּר לְמִלּוּי הַמְּשִׂימָה. – [הִדָּרְכוּת־]

הַדְרָכָתִי° ת׳ [מן הַדְרָכָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַדְרָכָה, מַדְרִיךְ: חוֹבֶרֶת שֶׁל חֹמֶר הַדְרָכָתִי לַמְּפַקֵּד. – [הַדְרָכָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הַדְרָמָה° נ׳ [מן דרם, הִדְרִים] פְּנִיָּה לְצַד דָּרוֹם, הַטָּיָה לְדָרוֹם. – [הַדְרָמַת־]

הַדְרָן• [על־פי הארמית: הֲדַרַן (בבא בתרא עד:) חזרנו] 1∴, קְרִיאַת סִיּוּם מְקֻבֶּלֶת בִּגְמַר לִמּוּד שֶׁל מַסֶּכֶת בְּתַלְמוּד: ״הֲדַרַן עֲלָךְ מַסֶּכֶת...״ – חזרנו עליך מסכת... כלומר: עוד נשוב ונלמדך]. ״וְתֵכֶף לַ׳הַדְרָן׳ פָּתַח בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת״ (עגנון, אלו ריח). 2°, כִּנּוּי לִדְרָשָׁה תּוֹרָנִית שֶׁנּוֹהֲגִים לִדְרֹשׁ לִכְבוֹד סִיּוּם מַסֶּכֶת אוֹ הַשַּׁ״ס כֻּלּוֹ. 3° מ״ק שׁוּב! עוֹד הַפַּעַם!: הַשַּׂחְקָן זָכָה לִתְשׁוּאוֹת ״הַדְרָן״. 4°, כִּנּוּי לִיצִירָה נוֹסֶפֶת שֶׁהָאָמָּן מְבַצֵּעַ, לְפִי בַּקָּשַׁת הַקָּהָל, אַחַר גְּמַר תָּכְנִיתוֹ הָרִשְׁמִית.

הַדְּרָן° ז׳ [מן הדר, הִדֵּר] מִי שֶׁמִּתְהַדֵּר בְּחִיצוֹנִיּוּתוֹ, טַרְזָן: ״בִּגְדוֹ... לֹא הָיָה קָצָר כְּבֶגֶד זֶה שֶׁל הַדְּרָן בִּלְבוּשׁוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 152). – [הַדְּרָנִית, הַדְּרָנִים, ־נִיּוֹת]

הִדָּרְסוּת°, הידרסות נ׳ [מן דרס, נִדְרַס] הֱיוֹת נִדְרָס, הֵרָמְסוּת: הַהוֹלֵךְ בְּאֶמְצַע הָרְחוֹב צְפוּיָה לוֹ סַכָּנַת הִדָּרְסוּת. – [הִדָּרְסוּת־]

הַדְרָרָה° נ׳ [מן דרר, הִדְרִיר] שִׁחְרוּר, שִׁלּוּחַ לַחָפְשִׁי. – [הַדְרָרַת־]

הִדָּרְשׁוּת°, הידרשות נ׳ [מן דרש, נִדְרַשׁ] 1, הֱיוֹת נִדְרָשׁ, הִזְדַּקְּקוּת לְמַשֶּׁהוּ: ״הַהִדָּרְשׁוּת הַזֹּאת וְלֹא מַטָּרָה... הִיא שֶׁמְּצַוָּה עָלַי אֶת הַפְּרִישָׁה״ (שטיינמן, צרור 92). הִדָּרְשׁוּת לְאֶמְצָעִים שֶׁל פִּרְסֹמֶת. 2, הַעֲנוּת: הִדָּרְשׁוּת הַמְנַהֵל אֶל הַפּוֹנִים אֵלָיו. –[־שׁוּת־]

הֲדַרְתָּנוּת° נ׳ [מן הָדָר] הִתְהַדְּרוּת, הִתְיַפּוּת, הִתְגַּנְדְּרוּת: ״אֵין סַקְרָנוּת אֶלָּא הֲדַרְתָּנוּת״ (קלצקין, אחרונים נא). – [הֲדַרְתָּנוּת־]

הָהּ [מ״ק לינון ולצער] אוֹי, אֲבוֹי: ״הֵילִילוּ, הָהּ לַיּוֹם״ (יחזקאל ל ב).

ה״ה ר״ת 1, הֲלֹא הוּא. 2, הוּא הַדִּין. 3, הַיְנוּ הַךְ. 4, הָאֲדוֹנִים.

הה״ד ר״ת 1, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (זֶה הוּא שֶׁכָּתוּב). 2, הוּא הַדִּין.

הַהוּא, הַהִיא, הָהֵם, הָהֵן מ״ג רְאֵה הוּא, הִיא, הֵם, הֵן.

הֵהִיד, הִפ׳ מן הוד. **הֵהִין**, הִפ׳ מן הין.
הֵהִים, הִפ׳ מן הים. **הֵהֵל**, הִפ׳ מן הלל.

ההנה״צ ר״ת הַהַנְהָלָה הַצִּיּוֹנִית.

הֵהָנוּת°, היהנות נ׳ [מן הנה, נֶהֱנָה] הִתְעַנְּגוּת, קַבָּלַת הֲנָאָה: הֵהָנוּת מִן הַהַצָּגָה הַיָּפָה. – [הֵהָנוּת־]

הֵהָפְכוּת°, היהפכות נ׳ [מן הפך, נֶהְפַּךְ] 1, הִשְׁתַּנּוּת מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, הֱיוֹת לְהֵפֶךְ: ״וּמִתְפָּרֵץ קָדִימָה וּבוֹלֵם בְּאַחַת, עַד הֵהָפְכוּת מְעֵיהֶם שֶׁל יוֹשְׁבֵי הַכָּנָף״ (יזהר, שיירה 134). הֵהָפְכוּת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ. 2, הִשְׁתַּנּוּת, הֵהָפְכוּת, הֱיוֹת אַחֵר: הֵהָפְכוּת

הַמַּטֶּה לְנָחָשׁ. הַהֲפִכוּת הַנּוֹזֵל לְגַז. 3, חֻרְבָּן, הֶרֶס: הַהֲפִכוּת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה. – [הֵהָפְכוּת־]

הֵהָרְגוּת°, היהרגות נ׳ [מן הרג, נֶהֱרַג] 1, הֵרָצְחוּת, הֱיוֹת נֶהֱרָג: ״הַיַּהֲדוּת הָעַתִּיקָה מְצַיֶּרֶת לְעַצְמָהּ אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ אַךְ בְּקֶשֶׁר עִם מִלְחָמוֹת (גּוֹג וּמָגוֹג) וְעִם הֵהָרְגוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ בֶּן־יוֹסֵף״ (קלוזנר, יוצרים ג 236). 2, נְכוֹנוּת לְהֵהָרֵג: ״הֶאֱשִׁימוּהוּ בְּאַהֲבַת בֶּצַע וּבְהֵהָרְגוּתוֹ עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה״ (קלוזנר, הספרות ד 457). – [הֵהָרְגוּת־]

הֵהָרְסוּת°, היהרסות נ׳ [מן הרס, נֶהֱרַס] הַגָּעָה לְמַצָּב שֶׁל הֶרֶס, הִתְמוֹטְטוּת: הֵהָרְסוּת מַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל פְּלוֹנִי. הֵהָרְסוּת הָעִיר בַּהַפְצָצָה הַכְּבֵדָה. – [הֵהָרְסוּת־]

הוֹ מ״ק [לאבל או לשמחה] הוֹי: ״בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ״ (עמוס ה טז). ״הוֹ, תָּקְפֵנִי נָא, הַכְּפוֹר!״ (ביאליק, משירי החורף ד). ״הוֹ, מַה־טּוֹב חֵלֶק יַעֲקֹב!״ (ביאליק, יעקב ועשיו).

הוּא [אוגריתית: הו; כנענית: הא; ארמית: הוּא; ערבית: הֻוַ] 1 [מ״ג לנסתר] גּוּף שְׁלִישִׁי זָכָר: ״הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב״ (בראשית ד כא). ״מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא?״ (אסתר ז ה). 2 [כאוגד במשפט]: ״אַתָּה הוּא מַלְכִּי״ (תהלים מד ה). ״אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם״ (ישעיה נא יב).

– **הַהוּא**, [מלת־רמז לנמצא רחוק] הַלָּז, לֹא זֶה: ״וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא״ (בראשית כב יד). ״אִישׁ הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ... וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא״ (איוב א א). ״בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ו א).

– **הוּא אֲשֶׁר־**, 1, הוּא הָאִישׁ שֶׁ־, זֶהוּ שֶׁ־: ״הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו״ (מלכים ב יח כב). 2, זֶהוּ הַדָּבָר שֶׁ־: ״הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר: מְרַגְּלִים אַתֶּם״ (בראשית מב יד).

– **הוּא הַדִּין***, אוֹתוֹ הַדָּבָר גַּם בְּעִנְיַן־ [ראה ערך א׳ דִּין]

– **וְהוּא שֶׁ־***, הַנֶּאֱמָר יִתָּכֵן רַק אִם־, דָּבָר זֶה נָכוֹן רַק בִּתְנַאי שֶׁ־: ״בְּרֵכָה... מֻתָּר לְהַשְׁקוֹת מִמֶּנָּה.. וְהוּא שֶׁלֹּא פָּסַק מַעְיָן רִאשׁוֹן״ (מועד קטן ד׳).

– **כָּל־שֶׁהוּא***, כַּמּוּת זְעִירָה, בְּלִי שִׁעוּר קָצוּב, מְעַט מִן הַמְּעַט, מַשֶּׁהוּ: ״קַרְקַע כָּל־שֶׁהוּא חַיָּב בְּפֵאָה וּבְבִכּוּרִים״ (פאה ג ו). ״יַיִן נֶסֶךְ אָסוּר, וְאוֹסֵר בְּכָל־שֶׁהוּא״ (עבודה זרה ה ח). ״זֹהַר כָּל־שֶׁהוּא, דַּק וְעָדִין״ (ביאליק, שבעה) [נכתב גם כָּלְשֶׁהוּ]

– **אֵיךְ שֶׁהוּא°**, כָּךְ אוֹ כָּךְ, בְּכָל אֹפֶן: ״אֵיךְ שֶׁהוּא – אִם כֹּה וְאִם כֹּה״ (ביאליק, מעשה ילדות).

– **מַה־שֶּׁהוּא°**, דְּבַר־מָה, כָּלְשֶׁהוּ, קְצָת [רווח יותר מַשֶּׁהוּ, ראה מַשֶּׁהוּ]

– **הוּא... הוּא***..., זֶה וָזֶה אֶחָד הוּא: ״הוּא שָׂטָן, הוּא יֵצֶר הָרָע, הוּא מַלְאַךְ הַמָּוֶת״ (בבא בתרא טז׳).

– **כְּהוּא־זֶה°** [ביטוי עממי במשפ׳ שלילה, שאול מן שמות כב ח: ״על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה״, ולפי בבא מציעא ה׳] מַשֶּׁהוּ, מִקְצָת מִן הַמִּקְצָת, כָּלְשֶׁהוּ: ״בִּינָה אֵין לְךָ... אֲפִלּוּ כְּהוּא־זֶה!״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 223). ״וְעוֹד מְלֻמּוֹלִים לֹא־דְּרוּשִׁים... וְלֹא־אִכְפַּתִּיִּים כְּהוּא־זֶה״ (יזהר, צקלג 210).

הֱוֵא [ציווי מן ב׳ הוה, הָוָה] הֱיֵה: ״כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא־אָרֶץ״ – (איוב לז ו).

הוּאוּת° נ׳ [מן הוא] [בפילוסופיה] סְגֻלַּת הַ״הוּא״, הֱיוֹת הוּא עַצְמוֹ. [הוּאוּת־]

הוּאַט, הֻפ׳ מן אטט.

הֲוָאִי°, הוואי ת׳ [מן הֲוַי] שֶׁל הֲוַי, הַשַּׁיָּךְ לְחַיֵּי הַמְּצִיאוּת: ״הַסִּימְבּוֹלִיקָה הַמִּיתוֹלוֹגִית הָאַגָּדִית וְהַהֲוָאִית שֶׁל הָאֻמָּה״ (ביאליק, הלכה ואגדה) [רווח יותר הֲוַיִי]. – [הֲוָאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

הוֹאִיל, הִפ׳ מן יאל.

הוֹאִיל תה״פ [מן ב׳ יאל, הוֹאִיל; ואולי מן הָא + אִלּוּ] [רק בצירופים:]

– **הוֹאִיל וְ־***, מִכֵּיוָן שֶׁ־, מֵאַחַר שֶׁ־: ״הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ – לֹא יִכָּנֵס״ (עירובין ד ד). ״הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ, סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ״ (רש״י בראשית ו ט). ״הוֹאִיל וְהִגַּעְנוּ לְעִנְיָן זֶה, אֲסַפֵּר לְךָ דָּבָר״ (עגנון, כלה כז).

– **הוֹאִיל שֶׁ־***, יַעַן, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״הוֹאִיל שֶׁיִּשְׂרָאֵל אֵין נִכְנָסִין וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי נִכְנָסִין, כְּשֶׁתָּבוֹא לְמוֹנוֹתָן עֲשֵׂה הֶפְרֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְבֵינֵיהֶם״ (במדבר רבה ג). ״הוֹאִיל שֶׁאָמַרְתָּ לְמַעַנְךָ לְהָבִיא לִי כָּל הַטּוֹבוֹת הַלָּלוּ, לְפִיכָךְ אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁתְּאַמֵּן אֶת דְּבָרֶיךָ״ (רש״י דברי הימים א יז כד). ״הוֹאִיל שֶׁהַהֲגָנָה אֵינָהּ אֶלָּא בִּבְחִינַת ׳שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה׳... הֲרֵי שֶׁאָסוּר לְהִתְגּוֹדֵד לַאֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת״ (עגנון, כפות רעט).

א׳ **הוֹאָלָה*** נ׳ [מן יאל, הוֹאִיל; על־פי הבנה זו בפועל ״הואיל״ שבמקרא (דברים א ה)] הַתְחָלָה: ״אֵין הוֹאָלָה אֶלָּא הַתְחָלָה״ (ספרי דברים ד). – [הוֹאָלַת־]

ב׳ **הוֹאָלָה*** נ׳ [מן א׳ אלה, ועל־יסוד הכתוב: ״ויואל שאול את העם לאמר: ארור״ וגו׳, שמואל א יד כד] הַשְׁבָּעָה, חִיּוּב שְׁבוּעָה: ״אֵין הוֹאָלָה אֶלָּא שְׁבוּעָה״ (ילקוט שמואל א קיז). – [הוֹאָלַת־]

הוּאַץ, הֻפ׳ מן אוץ.

הוּאַר 1, הֻפ׳ מן אור. 2, הֻפ׳ מן ארר. **הִוָּאֵשׁ**, נפ׳ מן יאש.

הִוָּאֲשׁוּת°, היוואשות נ׳ [מן יאש, נוֹאַשׁ] הֱיוֹת נוֹאָשׁ, בִּיאָה לִכְלַל יֵאוּשׁ: הִוָּאֲשׁוּת מִן הַחַיִּים. – [הִוָּאֲשׁוּת־]

הוּבָא, הֻפ׳ מן בוא.

הוֹבָאָה* נ׳ [מן בוא, הֵבִיא, בדימוי אל הוֹלָכָה] הֲבָאָה: ״יֵשׁ כָּאן הוֹלָכָה אוֹ הוֹבָאָה״ (רש״י חולין ל:). – [הוֹבָאַת־]

– **הוֹלָכָה וְהוֹבָאָה°** [על־פי הנ״ל], טִלְטוּל לְכָאן וּלְכָאן: ״מָחָר כְּשֶׁאוֹצִיאֲךָ לִדְרִיכָה, לְהוֹלָכָה וְהוֹבָאָה, לְמֵרוֹץ – לֹא תִשְׂחַק״ (ברנר, א 118). ״וְהִתְחִיל רוֹקֵד לְאִטּוֹ לִצְדָדִים, מְנַעֲנֵעַ גּוּפוֹ בְּהוֹלָכָה וּבְהוֹבָאָה וּמִטַּלְטֵל וְהוֹלֵךְ״ (הזז, יעיש א 30).

הוֹבִיל, הִפ׳ מן יבל. **הוֹבִישׁ**, הִפ׳ מן בוש; יבש.

הוֹבִיר, הִפ׳ מן בור. **הוּבַל**, הֻפ׳ מן יבל.

הוֹבָלָה° נ׳ [מן א׳ יבל, הוֹבִיל] הַעֲבָרַת דְּבָרִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּכְלֵי־רֶכֶב, בָּאֳנִיָּה, בְּמָטוֹס וְכו׳: הוֹבָלַת הַחֲפָצִים. שִׁלַּמְתִּי שְׂכַר הוֹבָלָה שֶׁל הַסְּחוֹרָה. – [הוֹבָלַת־, הוֹבָלוֹת, הוֹבָלוֹת־]

הובנה, ראה הָבְנֶה. **הוּבַס**, הֻפ׳ מן בוס.

הובנית, ראה הָבְנִית. **הוּבַר**, הֻפ׳ מן בור.

הוֹבֵר ז׳ [ראה הבר] חוֹזֶה בַּכּוֹכָבִים, אַסְטְרוֹלוֹג: ״הֹבְרֵי שָׁמַיִם״ (ישעיה מז יג). ״מִי שֶׁדַּעְתּוֹ קַלָּה בִּקְצָת סִפְרֵי הַהוֹבְרִים שֶׁכּוֹתְבִים בָּהֶם מִנְיְנֵי עַשְׂרוֹת אַלְפֵי שָׁנִים״ (כוזרי א סא). – [הוֹבְרִים, הוֹבְרֵי־]

הוֹבָרָה° נ׳ [מן א. בור, הוֹבִיר, הֵבִיר] הַנָּחַת שָׂדֶה בְּמַצַּב בּוּר, בְּלֹא זְרִיעָה: הוֹבָרַת חֶלְקַת שָׂדֶה אַחַת לְשָׁנִים אֲחָדוֹת [ובהשאלה:] ״גַּם אַדְמַת הַנֶּפֶשׁ זְקוּקָה לִשְׁמִטָּה וּלְהוֹבָרָה״ (שטיינמן, במעגל 24).– [הוֹבָרַת־]

הוֹבָשָׁה° נ׳ [מן יבש, הוֹבִישׁ] 1, יִבּוּשׁ. 2, סִלּוּק הַלַּחוּת מֵחֳמָרִים שׁוֹנִים, דֶּהִידְרַצְיָה. – [הוֹבָשַׁת־]

הוֹגֶה, הוֹגֵה־דֵעוֹת ז׳ ראה א. הגה, הָגָה.

הוֹגָה, הִפ׳ מן יגה. **הוֹגִיעַ,** הִפ׳ מן יגע. **הוּגַן,** הָפ׳ מן גנן.

הוֹגֵן* ת׳ [ראה הגן] רָאוּי, מַתְאִים: ״מַשִּׂיאִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ״ (יבמות יב ו). ״עֵינָיו שֶׁל אַבָּא הָיוּ גְבוֹהוֹת וְנָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ״ (ירושלמי גיטין מג ג). ״כְּלוּם הוֹגֵן הַדָּבָר לְנַעַר־הַיְשִׁיבָה... כִּי יַעֲסֹק בַּהֲבָלִים אֵלּוּ?״ (ברקוביץ, הראשונים יב). – [הוֹגֶנֶת, הוֹגְנִים, הוֹגְנוֹת]

הוּגָן* ז׳ [ארמית: הוּגָנָא; ערבית: הַגִ׳ין] בֶּכֶר, בֶּן־גְּמַלִּים: ״שֶׁהָיָה הוּגָן אֶחָד גָּדוֹל״ (ירושלמי ביצה סג א). ״בִּכְרֵי מִדְיָן – הוּגְנֵי מִדְיָן, הֵם גְּמַלִּים בַּחוּרִים״ (רש״י ישעיה ס ו). – [הוּגָנִים] [רווח בפתגם הארמי:]

– **נְפִישֵׁי גַּמְלֵי סָבֵי דִטְעִינֵי מַשְׁכֵי דְהוּגָנֵי*** (סנהדרין נב.), רַבִּים הַגְּמַלִּים הַזְּקֵנִים הַטְּעוּנִים עוֹרוֹת שֶׁל בְּנֵי־גְמַלִּים, כְּלוֹמַר: אַל יִתְהַלֵּל הַצָּעִיר בִּצְעִירוּתוֹ – יֵשׁ שֶׁהַזְּקֵנִים מַאֲרִיכִים יָמִים יוֹתֵר מִן הַצְּעִירִים.

הוֹגָעָה° נ׳ [מן יגע, הוֹגִיעַ] גְּרִימַת עֲיֵפוּת וִיגִיעָה, הַטְרָדָה רַבָּה: הוֹגָעַת הַנֶּאֱסָפִים עַל־יְדֵי נְאוּמִים אֲרֻכִּים. הוֹגָעַת הַמֹּחַ.–[הוֹגָעַת־]

הוֹד ז׳ [אולי מן א. ידה, הוֹדָה] 1, יֹפִי, פְּאֵר, הָדָר: ״לְךָ ה׳ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד״ (דברי הימים א כט יא). ״הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו, עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ״ (תהלים צו ו). ״וּמֵהֵיכָן נָטַל מֹשֶׁה קַרְנֵי הַהוֹד?״ (שמות רבה לז). 2 ÷ [בקבלה] שֵׁם לְאַחַת מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת.–[הוֹד־, הוֹדוֹ]

– **הוֹד וְהָדָר** (תהלים צו ו), זִיו וָזֹהַר, תִּפְאֶרֶת רַבָּה.

– **הוֹד יָפְיוֹ***, 1°, תִּפְאַרְתּוֹ, יָפְיוֹ הָרַב. 2* [הוד יופיה של אשה] כִּנּוּי מְלִיצִי לַשָּׁדַיִם: ״וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ... שֶׁאֲחָזָהּ בְּהוֹד יָפְיָהּ״ (ברכות י:). ״הִשִּׂיאַנִי הַשֵּׁד וְצָבַטְתִּי לָהּ... בְּהוֹד יָפְיָהּ״ (שנהר, א 254). ״כָּל דְּמוּת אִשָּׁה וְהוֹד־יָפְיָהּ וְעִנּוּגוֹ שֶׁל גּוּפָהּ״ (הזז, יעיש א 68).

– **הוֹד מַלְכוּתוֹ** [על־פי דברי הימים א כט כה] תֹּאַר כָּבוֹד בִּפְנִיָּה לְמֶלֶךְ.

– **הוֹד מַעֲלָתוֹ**°, תֹּאַר־כָּבוֹד בִּפְנִיָּה לְשַׂר וּלְמוֹשֵׁל.

– **הוֹד קְדֻשָּׁתוֹ**°, תֹּאַר־כָּבוֹד בִּפְנִיָּה לְרַב אוֹ לְכֹמֶר נוֹצְרִי.

– **הוֹד רוֹמְמוּתוֹ**°, תֹּאַר־כָּבוֹד בִּפְנִיָּה אֶל אָדָם רָם־הַמַּעֲלָה.

– **הוֹדוֹ נֶהְפַּךְ עָלָיו לְמַשְׁחִית** (דניאל י ח), פָּנָיו נִתְכַּעֲרוּ (מִמַּחֲלָה, מֵרֹב רֹגֶז אוֹ צַעַר וְכַדּוֹמֶה).

הוד [מן הַד]

~ הִפ׳ **הֶהִיד** ° פ״י עוֹרֵר בּוֹ הֵד, גָּרַם לְתַהוּדָה: ״לְהָהִיד אֶת הַהֲגָיִים הַיּוֹצְאִים מִתּוֹךְ הַגָּרוֹן״ (סגל, פוניטיקה 13). – [לְהָהִיד, מֵהִיד, יָהִיד]

~ הָפ׳ **הוּהַד** °, הוּפַק בְּתַהוּדָה, נִשְׁמַע בּוֹ הֵד: ״אֲוִיר זֶה הַמִּתְפָּרֵץ דֶּרֶךְ הַסֶּדֶק שֶׁל מֵיתְרֵי־הַקּוֹל מוּהָד עַל־יְדֵי הַתְּהוּדָה הַנַּעֲשֵׂית בֶּחָלָל״ (סגל, פוניטיקה שם). – [מוּהָד, יוּהַד]

הוֹדָאָה* נ׳ [מן א. ידה, הוֹדָה] 1*, הִתְוַדּוּת, גִּלּוּי הָאֱמֶת כְּמוֹת שֶׁהִיא – לְלֹא הַעֲלָמָה: ״הוֹדָאַת בַּעַל־דִּין כְּמֵאָה עֵדִים דָּמֵי״ (בבא מציעא ג:). ״הוֹדָאָתִי הַפִּתְאוֹמִית בְּיַהֲדוּתִי הוֹצִיאַתְהוּ מִכֵּלָיו״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אֵין יַהֲדוּת זוֹ מוֹדָה אֲפִלּוּ הוֹדָאָה בְּמִקְצָת בְּרַעְיוֹן״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 153). 2*, אֲמִירַת תּוֹדָה, הַכָּרַת טוֹבָה: ״וְלִמְלַמְּדִי אֶתֵּן הוֹדָאָה״ (בן־סירא נא לט). ״אֶלֶף אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת אָנוּ צְרִיכִין לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ״ (בראשית רבה יג). 3*, כִּנּוּי לְבִרְכַּת ״מוֹדִים״ בִּתְפִלַּת ״שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה״ (ראש השנה ד ה). – [הוֹדָאַת־, הוֹדָאוֹת, הוֹדָאוֹת־]

– **אֵל הַהוֹדָאוֹת*** (ירושלמי ברכות ג ד), כִּנּוּי לַה׳ שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לוֹ.

– **שְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דָּמְיָא*** (יבמות פז:), הַשְּׁתִיקָה דּוֹמָה לְהוֹדָאָה; מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ טַעֲנָה כְּנֶגְדּוֹ וְאֵינוֹ מֵגִיב עָלֶיהָ, נִתָּן לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מוֹדֶה בַּטַּעֲנָה.

הוֹדָה, הִפ׳ מן ידה.

הוֹדוּ ÷, כִּנּוּי לַאֲחָדִים מִמִּזְמוֹרֵי ״הַלֵּל״ בְּסֵפֶר תְּהִלִּים (קה, קו, קז וְעוֹד) הַפּוֹתְחִים בַּמִּלִּים ״הוֹדוּ לַה׳״.

הוֹדוֹת [מקור נסמך מן א. ידה, הוֹדָה; רווח בצירוף:]

– **הוֹדוֹת לְ־**°, בִּגְלַל, בִּזְכוּת, עַל־יְדֵי־: הוֹדוֹת לַחֲרִיצוּתוֹ הוּא מַצְלִיחַ בַּעֲבוֹדָתוֹ.

הוּדַח, הָפ׳ מן דוח. **הוֹדִי,** ראה הָדִּי.

הוֹדָיָה* נ׳ [מן א. ידה, הוֹדָה] 1*, אֲמִירַת תּוֹדָה, הַכָּרַת טוֹבָה: ״הוֹדָיָה וָשֶׁבַח לְשִׁמְךָ״ (ירושלמי ברכות ג ד). ״אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָיָה עַל חֶלְקִי״ (ברכות ד ג). ״נָתַתִּי שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁהֵיטִיב עִמִּי בְּצָרָתִי״ (עגנון, כלה כח). 2 ÷, הוֹדָאָה, הִתְוַדּוּת, גִּלּוּי הָאֱמֶת לְלֹא כִּסּוּי: ״הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ שְׁנֵי מִינִין וְהוֹדָה בְּאֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי הַהוֹדָיָה מִמִּין הַטַּעֲנָה וְנִשְׁבָּע״ (רמב״ם, טוען ונטען ג יא). – [הוֹדָיַת־, הוֹדָיוֹת, הוֹדָיוֹת־]

הוֹדִיעַ, הִפ׳ מן ידע. **הוּדַע,** הָפ׳ מן ידע.

הוֹדָעָה ÷ נ׳ [מן א. ידע, הוֹדִיעַ] מְסִירַת יְדִיעָה, פִּרְסוּם דָּבָר לִידִיעַת הָרַבִּים: ״שֶׁלֹּא הָיָה מָקוֹם לַהוֹדָעָה הַזֹּאת בְּכָאן״ (אברבנאל, יהושע ו ח). הוֹדָעָה רִשְׁמִית שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. – [הוֹדָעַת־, הוֹדָעוֹת, הוֹדָעוֹת־]

– **הֵא הַהוֹדָעָה** ÷ [בדקדוק בימי־הביניים] הֵא הַיְדִיעָה – רְאֵה הֵא.

הִוָּדְעוּת°, **הִיוודעות** נ׳ [מן א. ידע, נוֹדַע] הִגָּלוּת, הִתְפַּרְסְמוּת, הֵעָשׂוּת יָדוּעַ: הִוָּדְעוּת הַדָּבָר בָּרַבִּים. – [הִוָּדְעוּת־]

א. **הַוָּה, הווה** נ׳ [אולי מן ב. הוה] צָרָה, אָסוֹן, פֶּגַע: ״כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ, מִדֶּבֶר הַוּוֹת״ (תהלים צא ג). ״הַוֹּת לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל״ (משלי יט יג). – [הַוַּת־, הַוּוֹת]

ב. **הַוָּה, הווה** נ׳ [קרוב אל אַוָּה; ערבית: הַוַי יֵצֶר, תאווה] תַּאֲוַת־רֶשַׁע, מְזִמָּה רָעָה, מַחֲשֶׁבֶת עָוֶל: ״וְהַוַּת רְשָׁעִים יֶהְדֹּף״ (משלי י ג). ״וְדֹרְשֵׁי רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם יֶהְגּוּ״ (תהלים לח יג).

– לְהַוָּתוֹ°, לְאָסוֹנוֹ, לְצַעֲרוֹ: "עָשׂוּ מַה שֶּׁיָּכְלוּ וְלֹא הוֹעִילוּ לְהַוָּתוֹ מְאוּמָה" (יל"ג, פרוזה קטו). "וְאוּלָם לְהַוָּתֵנוּ, רַחֲמָנָא, אֵינוֹ אֶלָּא סוֹפֵר עִתּוֹנִים" (ברנר, א 37).

הֹוָה, הווה נ׳ [צורת־משנה של א. הַוָּה] אָסוֹן, צָרָה, הַוָּה: "וּבָא עָלַיִךְ רָעָה... וְתִפֹּל עָלַיִךְ הֹוָה" (ישעיה מז יא). "הֹוָה עַל־הֹוָה תָּבוֹא" (יחזקאל ז כו). "תַּסְתִּירֵנִי מֵהֹוּוֹת מְהוּמָה" (מגילת ההודיות ג 38). "פִּתְאוֹם – הֹוָה וָשֶׁבֶר" (ברקוביץ, תר׳ טוביה עב). "מַה זֹּאת הַהֹוָה שֶׁנִּחֲתָה עַל רֹאשִׁי?" (בורלא, כיסופים 128). – [הֹוַת־, הוֹוֹת]

א. הוה [קרוב אל היה; ארמית: הֲוָא]

~ פָּעַ׳ **הָוָה** פ"ע [רווחים המקור הנסמך: לֶהֱוֵי, הבינוני: הֹוֶה, הציווי: הֱוֵה או הֱוֵי] הָיָה: "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ" (בראשית כז כט). "אַתָּה בוֹנֶה הַחוֹמָה וְאַתָּה הֹוֶה לָהֶם לְמֶלֶךְ" (נחמיה ו ו). "הֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת" (אבות א ו). "הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת" (אבות ב ג). "אִם אֵין אַתְּ חוֹזֶרֶת, הֱוֵי יוֹדַעַת שֶׁ..." (שמות רבה כה). – [לֶהֱוֵי; הֹוֶה, הֹוִים; הֱוֵה! או הֱוֵי! הֱוִי! הֱווּ!]

~ נפ׳ **נֶהֱוָה**°, נִהְיָה, נַעֲשָׂה: "הַתּוֹלָעִים הַנֶּהֱוִין מִבְּשַׂר הַמֵּת" (רמב"ם, טומאת מת ג י). – [נֶהֱוֶה, יֵהָוֶה]

~ פִּעֵ׳ **הִוָּה*** פ"י גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה – בִּמְהַוָּה עַצְמָהּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר" (כתובות מ:). "שֶׁהַכֹּחַ הַמְהַוֶּה לְכָל אֵלּוּ הַהֲוָיוֹת הַשְּׁפָלוֹת הוּא הַשֵּׂכֶל" (רלב"ג, מלחמות ה׳ ה ג). תִּרְכֹּבֶת שֶׁל שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן עִם אֲטוֹם חַמְצָן מְהַוָּה פְּרֵדָה שֶׁל מַיִם. – [לְהַוּוֹת אֶת־, מְהַוֶּה, יְהַוֶּה]

~ פֻּעַ׳ **הֻוָּה**°, נַעֲשָׂה: "שֶׁהֻנִּיחוּ שֶׁהַגֶּשֶׁם הַשְּׁמֵימִי מְהֻוֶּה" (נרבוני, מורה נבוכים א נג). "אֵין מְהַוֶּה וְאֵין מְהֻוֶּה" (קלצקין, כתבים 139). – [מְהֻוֶּה, יְהֻוֶּה]

~ הת׳ **הִתְהַוָּה**°, נַעֲשָׂה, הָיָה לִמְצִיאוּת, נוֹצַר וְהָיָה: "וּשְׁאָר מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁמִּתְהַוֶּה מִמֶּנּוּ" (אברהם אבן־עזרא, ס׳ העצמים). "שֶׁשּׁוֹפְעִים מִכֻּלָּם כֹּחוֹת בְּכָל הַמִּתְהַוֶּה וְהֵם עִלָּתָם" (מורה נבוכים ב י). "עוֹלָם מִתְהַוֶּה" (קלוזנר, עולם מתהווה). הַגֶּשֶׁם מִתְהַוֶּה עַל־יְדֵי הָעֲנָנִים. – [לְהִתְהַוּוֹת, מִתְהַוֶּה, יִתְ־]

– מֶה הֹוֶה לוֹ, מַה יֵּשׁ לוֹ, מַה תּוֹעֶלֶת לוֹ: "מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת ב כב). "וּמֶה הֹוֶה לָאָדָם בְּחָכְמָתוֹ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמ).

– לֶהֱוֵי יָדוּעַ° [על־פי הארמית: "ידיע להוא לך", דניאל ג יח] עָלֶיךָ (עֲלֵיכֶם) לָדַעַת: "וְלֶהֱוֵי יָדוּעַ כִּי שִׁמְעוֹן־אֶלְעָזָר הוּא גַּם מִקְצַת עַם־הָאָרֶץ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפו). "לֶהֱוֵי יָדוּעַ לְךָ, כִּי בְשָׁעָה שֶׁעָלִיתָ עַל הָאֳנִיָּה עָזַבְתָּ אֶת רוּסְיָה לַחֲלוּטִין" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 34).

– הֱוֵי אוֹמֵר*, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, עָלֶיךָ לְהַסִּיק, מִסְתַּבֵּר, זֹאת אוֹמֶרֶת: "וְאֵימָתַי עוֹנָתָהּ שֶׁל עִסָּה לְהִדָּבֵק בַּתַּנּוּר? הֱוֵי אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מֻסָּק" (בראשית רבה י). "עַכְשָׁו שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאָבִיו שֶׁל אַבָּא הוּא, הֱוֵי אוֹמֵר שֶׁיָּפֶה עָשִׂינוּ" (עגנון, אלו תסו).

– הֲוָה עוּבְדָא*, הָיָה הַמַּעֲשֶׂה – ראה ערך דִּי, בְּדִידִי הֲוָה עוּבְדָא.

– וְכָךְ הֲוָה° [על־פי הארמית], וְכֵן הָיָה, כָּךְ קָרָה הַדָּבָר: "וְכָךְ הֲוָה: בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה יָצְאָה הַלֶּהָבָה" (שמעוני, הביבר 151).

הֹוֶה*, הווה ז׳ [מן א. הוה, הָוָה] 1 ◌̂, הַתְּקוּפָה שֶׁבָּהּ אָנוּ חַיִּים עַתָּה: "וְאִם בַּהֹוֶה יֵשׁ ה׳ עִמָּנוּ, אֵיךְ מְצָאָנוּ כָּל זֹאת?" (אברבנאל, שופטים ו יג). 2*, מְצִיאוּת, הַמַּצָּב הַמָּצוּי וְהָרָגִיל: "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה" (בבא קמא ה ז). 3 ◌̂ [בדקדוק] הַזְּמַן הַבֵּינוֹנִי, הַזְּמַן שֶׁבֵּין עָבָר לְעָתִיד: כָּתַב – עָבָר, כּוֹתֵב – הֹוֶה. – [הֹוָה, הֹוִים, הוֹוֹת]

הוֹהֵד, הִפ׳ מן הוד.

הֹוָיִי° ת׳ [מן הֹוֶה] עַכְשָׁוִי, שֶׁל שָׁעָה זוֹ: "סִפּוּרוֹ... יָפֶה מְאֹד בְּפַשְׁטוּתוֹ... אֲבָל אִינְטֶרֶס הֹוָיִי אֵין לוֹ" (ביאליק, אגרות א כד). "מַה הֵם חַיֵּינוּ הַהֹוִים בְּכָל אַרְצוֹת פְּזוּרֵינוּ" (אחד העם, שלב). "הַגַּאֲוָה הַזֹּאת צָמְחָה מֵהַכָּרַת עֲלִיָּתָם שֶׁל חַיֵּיהֶם הַהֹוִים עַל חַיֵּיהֶם בַּכְּפָר" (ברנר, א 129). "אֶחָד מֵהַחֲלָקִים הַפּוֹעֲלִים בַּתּוֹלָדָה הַהֹוָיִית וּבַחַיִּים הַהֹוָיִים" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סא). "הִיא לֹא יָכְלָה לְהַמְשִׁיךְ אֶת הַקִּיּוּם בְּצוּרָתוֹ הַהֹוָיִית" (שטיינמן, זוגות ב 26). – [הֹוָיִית, הֹוָיִים, הֹוָיִיּוֹת]

– הֶעָבָר אַיִן, וְהֶעָתִיד עֲדַיִן, וְהַהֹוֶה כְּהֶרֶף־עַיִן ◌̂ (מראה המוסר ה), מֵימְרָה עַל אַפְסוּת הַחַיִּים.

הִוּוּי°, היווי ז׳ [מן הוה, הִוָּה] הִתְרַחֲשׁוּת, אֵרוּעַ: "וּכְבָר אָנוּ רוֹאִים מֵעַל לִשְׁאִיפוֹת הַחוֹפִים וְצוֹפִים בְּרָאִי הַהִוּוּיִים" (ש׳ שלום, האילן ז). יֵשׁ בְּמִפְעָל זֶה מִשּׁוּם הִוּוּי כֹּחַ בָּאָרֶץ. – [הִוּוּי־, הִוּוּיִים, ־יֵי־]

הִוּוּן°, היוון [מן הון, הִוֵּן] קַפִּיטָלִיזַצְיָה, הֲפִיכָה לְהוֹן מְזֻמָּן: הִוּוּן הַסְּכוּמִים הַמִּשְׁתַּלְּמִים לְשִׁעוּרִין בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה אֲרֻכָּה – לִסְכוּם חַד־פַּעֲמִי הַמִּשְׁתַּלֵּם מֵרֹאשׁ [בעסקי ביטוח או בקיצבה]. הִוּוּן הַצִּיּוּד וְהָרְכוּשׁ שֶׁל בֵּית־חֲרֹשֶׁת – קַבָּלַת תְּמוּרָתָם בְּהוֹן מְזֻמָּן. – [הִוּוּן־]

הוועדה, ראה הַוְעָדָה.   **הוורדה**, ראה הַוְרָדָה.

הֹוֶזה ז׳ [מן הזה, הָזָה] [על פי ישעיה כו י] חוֹלֵם, שָׁקוּעַ בַּחֲלוֹמוֹת וּבְדִמְיוֹנוֹת, בַּעַל דִּמְיוֹן. – [הוֹזָה, הוֹזִים, הוֹזוֹת]

הוֹזִיל, הִפ׳ מן זול, יזל.

הוֹזָנִי° ת׳ [מן הוֹזֶה] חוֹלְמָנִי, שֶׁמִּתּוֹךְ הֲזָיָה: "אָמַר מִתּוֹךְ הִרְהוּרָיו אֲמִירָה חֲרִישִׁית וְהוֹזָנִית, אַךְ מִיָּד חָזַר אֶל הַמְּצִיאוּת" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 183). – [הוֹזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הוּזַל, הָפ׳ מן זול.

הוֹזָלָה° נ׳ [מן זול, הוֹזִיל] הַפְחָתָה מִן הַמְּחִיר: הַסְּחוֹרָה נִמְכְּרָה בְּהוֹזָלָה שֶׁל 20%. ראה גם הֲזָלָה. – [הוֹזָלַת־, הוֹזָלוֹת, הוֹזָלוֹת־]

הוּזַם, הָפ׳ מן זמם.

הוּחַג, הָפ׳ מן חגג.   **הוּחַל**, הָפ׳ מן חלל.

הוּחַד, הָפ׳ מן חדד.   **הוּחַם**, הָפ׳ מן חמם.

הוֹחִיל, הִפ׳ מן יחל.   **הוּחַן**, הָפ׳ מן חנן.

הוח"ס ר"ת הַלְוָאָה וְחִסָּכוֹן.

הוּחַס, הָפ׳ מן יחס.

הוּחַק, הָפ׳ מן חקק.   **הוּטַב**, הָפ׳ מן טוב, יטב.

הוּחַשׁ, הָפ׳ מן חיש.   **הוּטַל**, הָפ׳ מן טול.

הוֹטֶל◊ ז׳ [צרפתית: hostel; מלאטינית: ḥospitalis של אורח] מָלוֹן, אַכְסַנְיָה לְעוֹבְרֵי־דֶרֶךְ. – [הוֹטֶלִים]

הוֹטֶנְטוֹטִי◊ ת׳ 1, בֶּן שֵׁבֶט כּוּשִׁי פִּרְאִי בְּאַפְרִיקָה הַדְּרוֹמִית 2, כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה פִּרְאִי וַחֲסַר־תַּרְבּוּת: מוּסָר הוֹטֶנְטוֹטִי ("מַה שֶּׁטּוֹב לִי – הוּא גַּם מוּסָרִי"). – [הוֹטֶנְטוֹטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

הוּטַס, הָפ׳ מן טוס.

הוֹי מ"ק 1, [לצער או לרוגז] וי, אהה: "ויספדו עליו הוי אחי" (מלכים א יג ל). "הוי גוי חטא, עם כבד עון!" (ישעיה א ד). 2, [לזירוז] הבה, הבו: "הוי כל־צמא, לכו למים!" (ישעיה נה א). "הוי, כחות נפרדים, התלקטו!" (ביאליק, ברכת עם).

הֲוַי°, הוּוי ז׳ [מן א׳ הוה] ארח־חיים, דרך חיי עם או צבור במקום מסים או בזמן מסים – מנהגים, נימוסים, תרבות, עסקים וכדומה: "קוראים אתם את 'בימים ההם' ואומרים: הוי, תאור־חיים – לא, אין זה הוי בלבד" (ביאליק, מנדלי). – [הוי־, הויו]

א. **הֲוָיָה*, הווייה** נ׳ [מן א׳ הוה] 1 ∴, התהוות, היות: "עולם היסודות, ההויה וההפסד" (אלבו, העיקרים 307). "בעת צאתך אל גדר ההויה והרכבתך בבטן אמך" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "מצב ההויה והתלכדות היסודות הנפרדים לגוף חברתי אחד" (אחד העם, פז). 3*, התהוות: "כדרך הויתן יהו" (ירושלמי ברכות ד ד). 4°, ישות, מציאות: "שיהודים מתחלת יצירתם בעולם היו בהויתם זו, בדמותם וצביונם" (מנדלי מו"ס, תה). "הויתם הנה היא בנפשי, ומציאותם הלא בבשרי ובעצמותי" (ביאליק, ספיח א). "בל נשוה תפארת מדמה להוית גולה" (אלתרמן, עיר 141). "האחד זורם לעבר ההויה הקוסמית... אין היא יוצאת מגבול ההויה האנושית" (קריב, עיונים 169). "ההויה קובעת את ההכרה" (מיסודות המרקסיזם). הויה וחדלון. 5* [על־יסוד הביטוי המקראי: 'היתה לאשה', 'ותהיינה לנשים', שהוראתו נישואין] היות אשה לאיש, נשואי אשה: "'ותהיינה' – הויה אחת לכלן" (בבא בתרא קכ.). "ויצאה והיתה – מקיש הויה ליציאה" (קידושין ה). – [הוית־, הויות, הויות־]

– כהויתו°, כמות שהוא, כפי שהוא במציאות: "לחיים כהויתם, לטבע ממש... אין בכל ספוריהם סימן וזכר" (ביאליק, מנדלי). "ביחוד שאין איש מתאר מעולם את פני עצמו כהויתם" (ברנר, א 148).

– בכל הויתו°, בכל ישותו, בכל נפשו ומאדו.

– דברים כהויתם°, דברים כפשוטם, כמות שהם, עבדות של ממש: "סבור היה אותו עני שהדברים כהויתם" (עגנון, אלו צא). העד ספר במשפט דברים כהויתם.

– הויות־העולם°, ארחות־החיים, מנהגי בני־אדם ונימוסיהם: "זה בא בחכמתו, וזה בבקיאותו בהויות־העולם" (מנדלי מו"ס, נח). "אריה בקי במעמדם ובהויות־עולמם של הרבה אכרים" (ביאליק, אריה ו). "העדר בקיאות ונסיון בהויות־העולם" (סוקולוב, אישים 169). "והיה יושב על התורה ועל העבודה, רחוק מהויות־העולם" (עגנון, כלה ז).

– שם הויה°, שמו המפרש של אלהים (בהגוי אותיותיו "יהוה"): "והנותן נותן כ"ו שקלים כמנין שם הויה" (עגנון, אלו שצו).

ב. **הֲוָיָה*** נ׳ [מארמית] וכוח, משא־ומתן בעניני הלכה, פלפול חריף [ראה להלן]. – [הוית־, הויות, הויות־]

– הויות דאביי ורבא* 1*, קשיות ווכוחים בהלכה שבין אביי ורבא, מגדולי אמוראי בבל (סוכה כח.). 2°, שם דבר לוכוחים חריפים וקשים.

הֲוָיִי°, הווייי ת׳ [מן הוי] של ההוי, המתאר הוי ומציאות: "וגם ברומן ההויי שלו הוא מסתיע על דרך כך" (סדן, שפה 155). [ראה גם הואי]. – [הויית, הויים, הוייות]

הֲוָיָתִי°, הווייתי ת׳ [מן הויה] של ההויה, קיומי, של המציאות: "האחדות שלנו... איננה לפי זה אחדות הויתית, כי אם עממית" (ברדיצ'בסקי, מאמרים קט). "אין הנפש היחידית... אלא המשך מהגדלה ההויתית הכללית" (הרב קוק, אורות כו) – [הויתית, ־תיים, ־תיות]

הוֹכֵחַ* ז׳ [מן יכח, הוכיח] הוכחה, ראיה: "ונעשה אותו הגר הוכח לכל הגרים" (ירושלמי דמאי כב ג). "וכל איש מבאי הברית אשר יביא על רעהו דבר אשר לא בהוכח לפני עדים" (מגילת ברית דמשק ט 2–3). – [הוכח־]

הוּכַח, הפ׳ מן יכח.

הוֹכָחָה ∴ נ׳ [מן יכח, הוכיח] 1 ∴, ראיה, אות לדבר כי אמנם כן הוא, הבאת מופת לאשור דבר: "ואם יש הוכחה שזה חבל בו" (שולחן ערוך, חושן משפט ד). התובע הביא הוכחות לטענותיו. יש כמה הוכחות להנחה כי הארץ תבנית כדור לה. 2°, נזיפה, הטפת מוסר: הוכחה על ההתנהגות הרעה.–[הוכחת־, הוכחות]

הִוָּכְחוּת°, היווכחות נ׳ [מן יכח, נוכח] השתכנעות, קבלת הוכחה לדבר: "ההוכחות העמקה שבו" (קלוזנר, 'מאזנים' תרצ"א). "לא נעימה היתה לו ההוכחות המתמדת בלקוי־הנימוסים שלו" (ד׳ שחם, יום 75). – [הוכחות־]

הוֹכָחָתִי° ת׳ [מן הוכחה] שיש בו הוכחה ועדות לדבר־מה: "השופט שלל את ערכו ההוכחתי של הדו"ח שהגש" (עיתונות). – [הוכחתית, ־תיים, ־תיות]

הוֹכִיחַ, הפ׳ מן יכח. **הוּכַן**, הפ׳ מן כון.

הו"ל ר"ת הוציא לאור. **הוּלַד**, הפ׳ מן ילד.

הוֹלָדָה ∴ נ׳ [מן ילד, הוליד] גרימה ללדה: "כל איש מאישי המינים הטבעיים הצריכים להולדה" (מורה נבוכים ג יג). איבר־ההולדה. – [הולדת־, הולדות]

הִוָּלְדוּת°, היוולדות נ׳ [מן ילד, נולד] היות נולד, לדה: "כל מהגר אנוס מטעם צוויי הסביבה החדשה על הולדות חדשה כביכול" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 87). – [הולדות־]

הוּלֶדֶת נ׳ ראה הלדת.

הוֹלוֹגְרָף° ז׳ [מיוונית: holos שלם + graphein לכתוב] צואה הכתובה כלה בכתב־ידו של בעל־הצואה. – [הולוגרפים]

הוֹלִיד, הפ׳ מן ילד. **הוֹלִיךְ**, הפ׳ מן ילך, הלך.

הוֹלָכָה* נ׳ [מן הלך, הוליך] 1*, נשיאת דבר ממקום למקום, העברה, בנגוד להבאה או לקבלה: "איש הוי שליח להולכה" (גיטין סב:). "הולכת אברים לכבש... הולכת עצים" (יומא כז.). 2 ∴ [בהלכות שחיטה] תנועת הסכין כלפי חוץ, להבדיל מן "הבאה" או "הובאה" [תנועה כלפי פנים]: "יש כאן הולכה או הובאה" (רש"י חולין ל:). "שמא תרד הבהמה בכבד גופה ותחתך בלא הולכה והבאה" (רמב"ם, שחיטה ב ח). – [הולכת־, הולכות]

– שליח להולכה* (גיטין סב:), אדם שנמסר לידו דבר להוליכו ולמסרו לאחר.

– הולכה והובאה*, ראה ערך הובאה*.

הוֹלָל* ז׳ [מן ג. הלל] הוֹלֵלוּת, רְמִיָּה, קַלּוּת־רֹאשׁ: ״כִּי אֵין הוֹלָל בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וְלֹא רְמִיָּה בִּמְזִמַּת לְבָבָהּ״ (מגילת ההודיות ד 20). — [הוֹלַל־]

הוֹלֵל ז׳ [מן ג. הלל, הָלַל] פּוֹרֵץ דַּרְכֵי הַמּוּסָר, עוֹשֶׂה תַּעֲלוּלִים: ״לֹא־יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ, שָׂנֵאתָ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן״ (תהלים ה ו). — [הוֹלְלָה, הוֹלְלִים, הוֹלְלוֹת]

הוֹלֵלָה* נ׳ [מן ג. הלל] הִתְהוֹלְלוּת, הִשְׁתּוֹלְלוּת, חִנְגָּה פְּרוּעָה: ״הוֹלֵלָה שֶׁל מַלְכוּת... הוֹלֵלָה שֶׁל מִינוּת״ (קהלת רבה ב, ופניתי). — [הוֹלֵלַת־, הוֹלֵלוֹת]

הוֹלְלוּת, **הוֹלֵלוּת** נ״ר [מן הוֹלֵל] שׁוֹבְבוּת, תַּעֲלוּלִים, פְּרִיצַת מוּסָר: ״תְּחִלַּת דִּבְרֵי פִיהוּ סִכְלוּת, וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה״ (קהלת י יג). ״וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם״ (קהלת ט ג). ״יְפַתֶּנּוּ בַּסֵּתֶר, יָפִיחַ הוֹלֵלוֹת״ (ביאליק, המתמיד). ״וְלֵילָה וּשְׁתִיָּה, הוֹלֵלוּת וְלֵיצָנוּת״ (עגנון, כלה קסה). — [הוֹלֵלוּת־]

הוֹלְלָנִי° ת׳ [מן הוֹלֵל] מִתְהוֹלֵל, מִשְׁתּוֹלֵל: ״וְשַׁאֲנַת־אָבָק הוֹלְלָנִית הִתְנַשְּׂאָה״ (יזהר, צקלג 1000). — [הוֹלְלָנִית, הוֹלְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

הולם, ראה הֹלֶם.

הוֹלְמָנִי° ת׳ [מן א. הלם, הָלַם] הַמַּרְבֶּה לַהֲלֹם: רַעַשׁ הוֹלְמָנִי שֶׁל הָעִיר הַגְּדוֹלָה. דִּבּוּרִים קָשִׁים וְהוֹלְמָנִיִּים. — [הוֹלְמָנִית, הוֹלְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

הול״פ ר״ת הוֹצָאָה לְפֹעַל.

הום, הים [קרוב אל המה, המם; ערבית: הָאמַ]

~ פָּע׳ **הָם**, 1 פ״ע הָמָה, רָעַשׁ: ״כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָּה מֵאָדָם״ (מיכה ב יב). ״עַל כֵּן שָׁם הַשֵּׁדִים יְכַרְכְּרוּ יָהִימוּ״ (ביאליק, על לבבכם). 2 פ״ע נָהַם, יִלֵּל: ״אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה״ (תהלים נה ג). 3 פ״י הָמַם, בִּלְבֵּל: ״וְהָמָם מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם״ (דברים ז כג). — [לָהוּם גם לָהִים, יָהִים... תְּהִימֶנָּה]

~ הִפ׳ **הֵהִים°** פ״י גָּרַם מְהוּמָה, עוֹרֵר רַעַשׁ: ״בָּא בִּתְרוּעָה וְהֵעִיר אֶת כֻּלָּם, הֵהִים מְהוּמָה שְׁלֵמָה וְהִסְתַּלֵּק״ (יזהר, צקלג 242). — [לְהָהִים, מֵהִים, יָהִים]

~ הת׳ **נִתְהוֹמֵם°**, נִתְרַעֵשׁ, הִתְרַגֵּשׁ: ״מִיָּד נִתְהוֹמְמָה שָׁם מְהוּמָה רַבָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 166). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הוֹמֶה ת׳ [מן המה, הָמָה] רוֹעֵשׁ, סוֹאֵן: ״עִיר הוֹמִיָּה״ (ישעיה כב ב). רְחוֹב הוֹמֶה. — [הוֹמָה או הוֹמִיָּה, הוֹמִים, הוֹמוֹת או הוֹמִיּוֹת]

הוֹמָה* נ׳ [קיצור מן מְהוּמָה] מְהוּמָה, שָׁאוֹן, רַעַשׁ: ״שֶׁיֵּשׁ הוֹמוֹת וְקוֹלוֹת וְאִוְשׁוֹת בְּיוֹם הַגְּשָׁמִים״ (רש״י תענית ח:). ״הוֹמָה, מְהוּמָה וּמְהֻלָּמָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 154). ״וַדַּאי שֶׁיָּקוּמוּ עָלֶיהָ בְּהוֹמָה וּמְהוּמָה לַחְקֹר וְלִדְרֹשׁ אֵיךְ וָמָה״ (שנהר, כ 279). — [הוֹמַת־, הוֹמוֹת]

הוֹמוֹגֵנִי* ת׳ [מיוונית: homogenes, מן: homos שווה + genos מין] בֶּן אוֹתוֹ מִין, דּוֹמֶה לוֹ בִּתְכוּנוֹתָיו, בְּצוּרָתוֹ וְכוּ׳: כִּתָּה הוֹמוֹגֵנִית (כִּתָּה שֶׁתַּלְמִידֶיהָ דּוֹמִים זֶה לָזֶה בְּהִתְפַּתְּחוּתָם, בְּכִשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם, בִּידִיעוֹתֵיהֶם וְכוּ׳). — [הוֹמוֹגֵנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **הוֹמוֹגֵנִיּוּת*** נ׳ אֲחִידוּת, שִׁוְיוֹן בְּמִין אוֹ בִּתְכוּנָה אוֹ בְּצוּרָה וְכוּ׳: הוֹמוֹגֵנִיּוּת בְּהֶרְכֵּב תַּלְמִידִים בְּכִתָּה.

הוֹמוֹנִים* ז׳ [מיוונית: homos שווה + onoma שֵׁם] צֶמֶד, צִמּוּד; זוּג מִלִּים אוֹ קְבוּצַת מִלִּים הַשָּׁווֹת בִּכְתִיבָן אוֹ בַּהֲגִיָּתָן וְשׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶן, לְמָשָׁל: ״אַשְׁפָּה״ (זֶבֶל) – ״אַשְׁפָּה״ (תִּיק); ״תָּלִינוּ״ (מִן ״תָּלָה״) – ״תָּלִינוּ״ (מִן ״לִין״). — [הוֹמוֹנִימִים]

הוּמוּס* ז׳ [לאטינית: humus אדמה] אַדְמַת־חֹמֶר שְׁחוֹרָה אוֹ חוּמָה־כֵּהָה שֶׁנִּתְהַוְּתָה מֵחֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים שׁוֹנִים שֶׁהִרְקִיבוּ וְנִתְמַקְמְקוּ.

הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוּת* נ׳ [מיוונית: homos שווה + לאטינית: sexualis מיני] תְּשׁוּקָה מִינִית סוֹטָה שֶׁל גֶּבֶר אוֹ אִשָּׁה אֶל בֶּן־מִינָם.

— **הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִי*** ת׳ הַקָּשׁוּר בְּהוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוּת.

— **הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיסְט*** ז׳ גֶּבֶר בַּעַל סְטִיּוֹת הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוֹת.

הוּמוֹר* ז׳ [אנגלית: humor; מלאטינית: humor לחלוחית] הִתּוּל קַל, תֵּאוּר חֻלְשׁוֹת וּפְגִימוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם בְּצוּרָה מְבַדַּחַת, צְחוֹק מִתּוֹךְ יַחַס לְבָבִי וְסַלְחָנִי – לְהַבְדִּיל מִן הַ״סָּטִירָה״, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲרִיפוּת וְעוֹקְצָנוּת. הַהוּמוֹר נוֹבֵעַ מֵאַהֲבַת הָאָדָם, מֵהַשְׁקָפַת־עוֹלָם אוֹפְּטִימִית: ״קוֹרְאִים אַתֶּם אֶת ׳בִּנְיָמִין הַשְּׁלִישִׁי׳ וְאוֹמְרִים: הוּמוֹר! לֹא, אֵין זֶה הוּמוֹר סְתָם״ (ביאליק, מגדלי).

— **הוּמוֹרִי***, **הוּמוֹרִיסְטִי*** ת׳ מָלֵא הוּמוֹר, מְבַדֵּחַ וּמְלַגְלֵג בְּאֹפֶן קַל אַךְ לֹא עוֹקְצָנִי בְּיוֹתֵר: יְצִירוֹתֵיהֶם שֶׁל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם אוֹ מַרְק טְוֵין הוּמוֹרִיּוֹת הֵן. בִּמְסִבַּת הַחֲבֵרִים הֻקְרָא עִתּוֹן הוּמוֹרִיסְטִי.

— **הוּמוֹרִיסְטָן*** ז׳ בַּעַל רוּחַ הוּמוֹר, סוֹפֵר הַמְתָאֵר חֻלְשׁוֹת וּפְגִימוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם בְּצוּרָה מְבַדַּחַת, אַךְ רַכָּה וְסַלְחָנִית בְּעִקָּרָהּ: ״שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם הָיָה הוּמוֹרִיסְטָן עֲמָמִי רְחַב־הַהִסְתַּכְּלוּת״ (סוקולוב, במראות 442).

הוּמוֹרֶסְקָה* נ׳ [מן הוּמוֹר] יְצִירָה הוּמוֹרִיסְטִית קְטַנָּה, סִפּוּר אוֹ תֵּאוּר מְבַדֵּחַ קָצָר: שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם כָּתַב הוּמוֹרֶסְקוֹת רַבּוֹת. — [הוּמוֹרֶסְקוֹת]

הוֹמֵיאוֹפַּתְיָה* נ׳ [מיוונית: homoios דומה + pathein לסבול] שִׁיטַת רִפּוּי, לְפִיהָ נִתֶּנֶת לַחוֹלֶה בְּמָנוֹת זְעִירוֹת מְאֹד תְּרוּפָה הַמְסֻגֶּלֶת לְעוֹרֵר אֵצֶל אָדָם בָּרִיא תּוֹפָעוֹת דּוֹמוֹת לַמַּחֲלָה שֶׁמִּמֶּנָּה סוֹבֵל הַחוֹלֶה, אִם תְּרוּפָה זוֹ תִּנָּתֵן לוֹ בְּכַמּוּת גְּדוֹלָה.

הוּמַךְ, הָפ׳ מן מוך. **הוּמַם**, הָפ׳ מן מום.

הוֹמֵם° ת׳ [מן המם, הָמַם] 1. רוֹעֵשׁ, שׁוֹאֵן: ״בִּשְׁאוֹן הַכְּרַךְ הַהוֹמֵם מִי יַאֲזִין אֶת מִסְפְּדָהּ?״ (שמעוני, פואימות ב קכד). 2. מַדְהִים, מַפְתִּיעַ: ״הַהֶפְרֵשׁ הַהוֹמֵם בֵּין שִׁטְחֵי הָעַצְמָאוּת הָעַרְבִית וְהַיְּהוּדִית״ (שרת, באסיה 125). — [הוֹמֶמֶת, הוֹמְמִים, ־וֹת]

הוּמָנִי* ת׳ [מלאטינית: humanus אנושי] אֱנוֹשִׁי, אָדִיב, לְבָבִי: ״מֵאָז נוֹלְדוּ וְהִתְפַּתְּחוּ הַדֵּעוֹת וְהַהַרְגָּשׁוֹת הַהוּמָנִיּוֹת״ (אחד העם, פה). יַחַס הוּמָנִי. מִדּוֹת הוּמָנִיּוֹת. — [הוּמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **הוּמָנִיּוּת*** נ׳ אֱנוֹשִׁיּוּת, אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת, יַחַס שֶׁל אֲדִיבוּת לַזּוּלַת: ״שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן תִּתְחַזֵּק וְתִתְפַּשֵּׁט הַהוּמָנִיּוּת יוֹתֵר וְיוֹתֵר... וְהָעוֹלָם יִמָּלֵא צֶדֶק וָיֹשֶׁר״ (אחד העם, רפג).

– הוּמָנִיזְם ◊ ז׳ תְּנוּעָה רוּחָנִית, שֶׁצָּמְחָה בַּמֵּאָה הָאַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בְּאִיטַלְיָה וְהִגִּיעָה לְשִׂיאָהּ בַּמֵּאָה הַשֵּׁשׁ־עֶשְׂרֵה בְּאַרְצוֹת אֵירוֹפָּה; עִקָּרָהּ – פִּתּוּחַ הָרוּחַ הָאֱנוֹשִׁי וְעִדּוּנוֹ עַל־יְדֵי הַחְיָאַת הַתַּרְבּוּת הָעַתִּיקָה, עַל־יְדֵי טִפּוּחַ אָמָּנוּת וּמַדָּע חָפְשִׁי.

– הוּמָנִיטָרִי ◊ ת׳ אֱנוֹשִׁי, שֶׁל הוּמָנִיּוּת, חָדוּר אַהֲבָה לָאָדָם.

– הוּמָנִיסְט ◊ ז׳ 1. חָדוּר הוּמָנִיּוּת, אוֹהֵב הַבְּרִיּוֹת. 2. עוֹסֵק בְּלִמּוּדִים הוּמָנִיסְטִיִּים, כְּגוֹן: פִילוֹסוֹפְיָה, סִפְרוּת, הִיסְטוֹרְיָה, לְשׁוֹנוֹת.

– הוּמָנִיסְטִיקָה ◊, מִכְלוֹל הַמִּקְצוֹעוֹת הַהוּמָנִיסְטִיִּים [ראה להלן]

– מִקְצוֹעוֹת הוּמָנִיסְטִיִּים °, מַדָּעֵי הָרוּחַ וְהַחֶבְרָה, כְּגוֹן: סִפְרוּת, פִילוֹסוֹפְיָה, הִיסְטוֹרְיָה, לְשׁוֹנוֹת – לְהַבְדִּיל מִן מִקְצוֹעוֹת רֵיאָלִיִּים אוֹ מְדֻיָּקִים (מָתֵימָטִיקָה, פִיסִיקָה וְעוֹד).

הוּמַר, הָפ׳ מִן מור.

הוֹמֶרִי ◊ ת׳ [על שם Homeros גדול משוררי יוון העתיקה, (המאה ה־9 לפני מניין האומות) רווח בצירוף:]

– צְחוֹק הוֹמֶרִי °, צְחוֹק גָּדוֹל מְאֹד [על יסוד תיאור צחוקם של האלים ב״איליאס״ להומרוס]

הוּמַת, הָפ׳ מִן מות.

א. הוֹן ז׳ [קרוב אל א. און] 1. רְכוּשׁ, נְכָסִים: ״הוֹן־וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ״ (תהלים קיב ג). ״אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן״ (משלי ו לא). ״כִּי הִיא מְנָתִי לְבַדָּהּ מִכָּל עֲמָלִי וְהוֹנִי״ (גבירול, א 8). ״אֲשֶׁר יֵקַר לוֹ... גַּם מֵהוֹן וּמִפָּז״ (ביאליק, אבן חציר). 2 °. קַפִּיטָל, אוֹצַר הַכֶּסֶף וּשְׁוֵה־כֶּסֶף הַנִּמְצָא בִּרְשׁוּת חֶבְרָה, מוֹסָד, בַּעַל־עֵסֶק וְכַדּוֹמֶה: הוֹנָהּ שֶׁל חֶבְרַת הַמְּנָיוֹת עָלָה לִכְדֵי מִלְיוֹן לִירוֹת. – [הוֹן־]

– הוֹן חוֹזֵר °, סְכוּם הַכֶּסֶף שֶׁל פְּרָט אוֹ חֶבְרָה מִסְחָרִית הַמְשַׁמֵּשׁ לְעִנְיְנֵי עֵסֶק, כְּגוֹן: הַלְוָאוֹת, פִּקְדוֹנוֹת, מַשְׂכּוֹרוֹת לָעוֹבְדִים, קְנִיּוֹת חֹמֶר גָּלְמִי וְעוֹד.

– הוֹן יְסוֹדִי °, אוֹצַר הַכֶּסֶף הָעִקָּרִי שֶׁל הַחֶבְרָה הַמֻּשְׁקָע בְּבִנְיָנִים וּבִמְכוֹנוֹת אוֹ הַשָּׁמוּר בִּמְזֻמָּן וְאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לְצָרְכֵי מַחֲזוֹר הַכְּסָפִים הַיּוֹם־יוֹמִי.

– בְּלֹא הוֹן, חִנָּם, אֵין כֶּסֶף: ״תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְלֹא־הוֹן״ (תהלים מד יג).

– הוֹן דְּעָלְמָא °, הוֹן הָעוֹלָם, הוֹן שֶׁל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ: ״וְאֵיזֶהוּ דָּבָר יָקָר מִכָּל הוֹן דְּעָלְמָא?״ (הזז, יעיש ד 107). לֹא אֶמְסֹר אֶת הַדָּבָר בְּעַד כָּל הוֹן דְּעָלְמָא.

– הוֹן עָתֵק, הוֹן רַב בְּיוֹתֵר: ״עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִתִּי הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה״ (משלי ח יח). ״וְכַאֲשֶׁר יְצַוֶּה אֱלֹהִים אֶת הַבְּרָכָה בָּאֲבַטִּיחַ, אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ הוֹן עָתֵק״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל שלה).

– הוֹן קֹרַח ∴, אוֹצְרוֹת־קֹרַח, רְכוּשׁ עָצוּם: ״נָתַתִּי כָּפְרוֹ הוֹן קֹרַח״ (הרומי, ד 118).

– הוֹן־תּוֹעָפוֹת ° [על־פי ״וכסף תועפות״, איוב כב כה] הוֹן עָצוּם, אוֹצְרוֹת־כֶּסֶף: הַסּוֹחֵר הִרְוִיחַ בָּעִסְקָה הוֹן תּוֹעָפוֹת.

ב. הוֹן תה״פ דַּי, רַב: ״אֶרֶץ לֹא־שָׂבְעָה מַּיִם, וְאֵשׁ לֹא־אָמְרָה הוֹן״ (משלי ל טז). ״וְשֵׁבֶט הַנּוֹגֵשׂ לֹא יֹאמַר עוֹד הוֹן״ (ביאליק, איגרת קטנה).

– לְהוֹנִי לְהוֹנִי • [ארמית, אולי כבערבית: עַלַי הוּנַה] לְאִטִּי, בְּנַחַת: ״וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי – לְהוֹנִי לְהוֹנִי אֲנָא מְהַלֵּךְ״ (בראשית רבה עח).

״וְתֵן דַּעְתְּךָ עַל הַנְּסִיעָה שֶׁתְּהֵא לְהוֹנָךְ־לְהוֹנָךְ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 235).

– לְהוֹנָךְ • (איכה רבה א, ממרום), לְאַט לְךָ! אַל תֵּחָפֵז!

א. הוֹן [אולי קרוב לערבית: הַאנַ היה קל, נח]

~ הִפ׳ הֵהִין פ״ע [אולי קיצור מן ״ההין את נפשו״, השווה ערבית: אַהַאנַ נַפְסַהֻ חרף נפשו למות] הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ: ״וַתָּהִינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה״ (דברים א מא). ״הַסְּעָרָה גַּם הִיא קוֹרֵאת לָנוּ: הָהִינוּ!״ (ביאליק, מתי מדבר). ״שׁוּב לֹא תָּהִין לִבְלִי לִכְרוֹעַ בֶּרֶךְ״ (שמעוני, הביבר 41). ״אִתָּךְ הֵהַנְתִּי גֶּשֶׁת״ (רגלסון, חקוקות 8). – [לְהָהִין, מֵהִין יָהִין, הָהֵן! הָהִינוּ!]

ב. הוֹן [מן א. הוֹן]

~ פִּע׳ הִוֵּן ° פ״י הָפַךְ לְהוֹן מְזֻמָּן, הֵמִיר בְּהוֹן מְזֻמָּן צִיּוּד וּרְכוּשׁ שְׁוֵה־כֶּסֶף אוֹ אִגְּרוֹת־חוֹב שֶׁפִּרְעוֹנָם לִתְקוּפָה אֲרֻכָּה.

~ פֻּע׳ הֻוַּן °, נֶהֱפַךְ לְהוֹן מְזֻמָּן: כָּל רְכוּשׁ בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת וְהַכְנָסָתוֹ הֻוְּנוּ. סְכוּם מְהֻוָּן לְתַאֲרִיךְ מְסֻיָּם. – [מְהֻוָּן, יְהֻוַּן]

הוֹנָאָה • נ׳ [מן ינה, הוֹנָה] אוֹנָאָה, רַמָּאוּת, הַטְעָיָה: ״הוֹנָאַת מָמוֹן״ (ספרא קז ד). – [הוֹנָאַת־, הוֹנָאוֹת]

– הוֹנָאַת דְּבָרִים • (ספרא קז ד), צַעַר שֶׁגּוֹרֵם אָדָם לַחֲבֵרוֹ בְּדִבְרֵי עֶלְבּוֹן וְכַדּוֹמֶה: ״וּבִשְׁבִיל שֶׁיַּצְלִיחַ בְּמַעֲשֵׂהוּ אֶפְשָׁר שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת לְעַצְמוֹ... לְהִשְׁתַּמֵּשׁ גַּם בְּהוֹנָאַת דְּבָרִים וּלְשׁוֹן עֲרוּמִים״ (אחד העם, קמה).

הוֹנָה, הִפ׳ מִן ינה.

הוֹנוֹרָר ◊ ז׳ [מלאטינית: honorarium donum מתנת־כבוד] שְׂכַר־סוֹפְרִים, שָׂכָר שֶׁמְּקַבֵּל סוֹפֵר בְּעַד עֲבוֹדָתוֹ הַסִּפְרוּתִית, אוֹ חוֹקֵר בְּעַד עֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית.

הוּנַח, הָפ׳ מִן נוח.

הוֹנָיָה •, הונייה נ׳ [מן ינה, הוֹנָה] הוֹנָאָה, רַמָּאוּת: ״אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַמּוֹכֵר – יֵשׁ לָהֶם הוֹנָיָה״ (ירושלמי בבא מציעא ד ג במשנה). ״וּבֵין שֶׁהוֹנָה בְּמֵזִיד, בֵּין שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁיֵּשׁ בְּמֶכֶר זֶה הוֹנָיָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם״ (רמב״ם, מכירות יב א). – [הוֹנָיַת־]

הוּנַס, הָפ׳ מִן נוס. הוּנַע, הָפ׳ מִן נוע. הוּנַף, הָפ׳ מִן נוף.

הוֹנָקָה ° נ׳ רְאֵה הֲנָקָה.

הוּסַד, הָפ׳ מִן יסד. הוֹסִיף, הִפ׳ מִן יסף. הוּסַף, הָפ׳ מִן יסף.

הוֹסָפָה ∴ נ׳ [מן יסף, הוֹסִיף] 1 ∴. הַשְׁלָמָה, תּוֹסֶפֶת: ״וְלוּלֵא הוֹסָפַת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה (בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת) הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים״ (רמב״ם, קידוש החודש ד א). הַפּוֹעֲלִים קִבְּלוּ הוֹסָפָה עַל שְׂכָרָם. 2 °. נִסְפָּח, מוּסָף: הָעִתּוֹן הַיּוֹמִי מוֹצִיא הוֹסָפָה שְׁבוּעִית לְעִנְיְנֵי סִפְרוּת. – [הוֹסָפַת־, הוֹסָפוֹת, הוֹסָפוֹת־]

הִוָּסְפוּת °, היווספות נ׳ [מן יסף, נוֹסַף] הִצְטָרְפוּת, הִתְחַבְּרוּת: הִוָּסְפוּת חֲבֵרִים לָאֲגֻדָּה הַחֲדָשָׁה. הִוָּסְפוּת יְמֵי עֲבוֹדָה. – [הִוָּסְפוּת־]

הוֹסְפִּיטָל ◊ ז׳ [מלאטינית: hospes אורח] בֵּית־חוֹלִים. – [הוֹסְפִּיטָלִים]

– הוֹסְפִּיטָלִיזַצְיָה◊ נ׳ אִשְׁפּוּז בְּבֵית־חוֹלִים; הֲכָנַת מְקוֹמוֹת בְּבָתֵּי־חוֹלִים קַיָּמִים, אוֹ הֲקָמַת בָּתֵּי־חוֹלִים חֲדָשִׁים לְשֵׁם קַבָּלַת חוֹלִים הַזְּקוּקִים לְרִפּוּי.

הִוָּסֵר, נפ׳ מן יסר. **הִוָּעֵד**, נפ׳ מן יעד.

הוּסַר, הָפ׳ מן סור. **הוּעַד**, 1. הָפ׳ מן עוד; 2, הָפ׳ מן יעד.

הַוְעָדָה*, הוועדה נ׳ [ראה מוּעָד] [בהלכות שור נגח] מַצָּב שֶׁבּוֹ נִקְבַּע כִּי הַשּׁוֹר שֶׁהוּעַד הוּא נַגָּח: ״בְּהֵמָה... בְּהַוְעָדָה״ (ירושלמי בבא קמא ד ב). – [הַוְעָדַת־]

הוֹעָדָה° נ׳ [מן יעד, הוֹעִיד] קְבִיעַת מוֹעֵד לִפְגִישָׁה, לְהִתְיַצְּבוּת וְכַדּוֹמֶה: ״יוֹם הַמָּחֳרָת עָבַר בְּהוֹלָכָה לְבִקֹּרֶת אַחֲרוֹנָה שֶׁל הָרוֹפֵא, בְּהוֹעָדָה שֶׁל כָּל אִישׁ לַאֲגַפּוֹ וְלִפְלֻגָּתוֹ״ (ברנר, א 117). הוֹעָדָה לְמִשְׁפָּט. – [הוֹעָדַת־, הוֹעָדוֹת, הוֹעָדוֹת־]

הִוָּעֲדוּת°, היוועדות נ׳ [מן יעד, נוֹעַד] הִתְכַּנְּסוּת, הִפָּגְשׁוּת: הִוָּעֲדוּת הַנְּצִיגִים בָּאֲסֵפָה. – [הִוָּעֲדוּת־]

הועה״כ ר״ת הַוַּעַד הַכְּלָלִי.

הועה״ל ר״ת הַוַּעַד הַלְּאֻמִּי.

הועה״פ ר״ת הַוַּעַד הַפּוֹעֵל.

הוֹעִיד, הִפ׳ מן יעד. **הוֹעִיל**, הִפ׳ מן יעל.

הוֹעִילוּת^ נ׳ [מן יעל, הוֹעִיל] תּוֹעֶלֶת: ״קַמְתְּ וְהִשְׁכַּמְתְּ לָךְ, לֹא לְהוֹעִילוּת וְלֹא דֶּרֶךְ סְחוֹרָה״ (כלפון, 105). ״סַר וְזָעֵף שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנֶה נְפָשׁוֹת בַּפַּחוֹן עִמּוֹ בְּלִי שׁוּם הוֹעִילוּת, שֶׁכֻּלָּם תִּינוֹקוֹת״ (שנהר, ב 242). – [הוֹעִילוּת־]

הִוָּעֵל, נפ׳ מן יעל. **הוּעַף**, הָפ׳ מן עוף.

הוּעַם, הָפ׳ מן עמם. **הִוָּעֵץ**, נפ׳ מן יעץ.

הִוָּעֲצוּת°, היוועצות נ׳ [מן יעץ, נוֹעַץ] נְטִילַת עֵצָה, הִתְיָעֲצוּת, הִמָּלְכוּת בְּדַעַת אֲחֵרִים: הִוָּעֲצוּת הַחֲבֵרִים בִּדְבַר הַפְּעֻלּוֹת לְהַבָּא. – [הִוָּעֲצוּת־, הִוָּעֲצֻיּוֹת]

הוּעַר, הָפ׳ מן עור. **הוֹפִיעַ**, הִפ׳ מן יפע.

הוֹפָעָה* נ׳ [מן יפע, הוֹפִיעַ] 1*, הִתְגַּלּוּת: ״אַרְבַּע הוֹפָעוֹת הֵן: רִאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם... שְׁנִיָּה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה וְכוּ׳״ (ספרי, קמג). הוֹפָעַת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ. 2°, הֵרָאוּת, יְצִיאָה לִפְנֵי הַצּוֹפִים: הוֹפָעַת הַשַּׂחְקָן עַל הַבִּימָה. 3°, יְצִיאָה לָאוֹר, פִּרְסוּם: הוֹפָעַת הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ נִתְעַכְּבָה מִסִּבּוֹת טֶכְנִיּוֹת. 4°, מַרְאֵהוּ הַחִיצוֹנִי שֶׁל אָדָם מִבְּחִינַת לְבוּשׁוֹ, נִקְיוֹנוֹ, עֲמִידָתוֹ וְכַדּוֹמֶה: אָדָם בַּעַל הוֹפָעָה נָאָה. הַחַיָּלִים נִדְרְשׁוּ לְהַקְפִּיד עַל הוֹפָעָתָם בְּמִסְדָּר. 5°, תּוֹפָעָה, חִזָּיוֹן: לִקּוּי חַמָּה הוּא הוֹפָעָה מְעַנְיֶנֶת בַּטֶּבַע. – [הוֹפָעַת־, הוֹפָעוֹת]

הוּפַץ, הָפ׳ מן פוץ. **הוּפַר**, הָפ׳ מן פור; פרר.

הוּץ* ז׳ [על־פי הארמית: הוּצָא] עָלֶה שֶׁקָּצֵהוּ מְחֻדָּד כְּקוֹץ (תוספתא שבת ח י). – [הוּצִים, הוּצֵי־]

הוצ׳ קיצור: הוֹצָאָה. **הוּצָא**, הָפ׳ מן יצא.

הוּצָא* ז׳ [ארמית] שִׂיחַ קוֹצָנִי הַמְשַׁמֵּשׁ כְּגָדֵר חַיָּה לְגִנּוֹת [רווח במימרה:

– בַּהֲדֵי הוּצָא לָקֵי כְּרַבָּא* (בבא קמא צב.), עִם הַקּוֹץ לוֹקֶה (נֶעֱקָר) הַכְּרוּב, כְּלוֹמַר: יַחַד עִם הָרָשָׁע נֶעֱנָשׁ גַּם הַצַּדִּיק.

הוֹצָאָה* נ׳ [מן יצא, הוֹצִיא] 1*, הַעֲבָרָה מִפְּנִים הַחוּצָה: ״הוֹצָאַת הַמֵּת קָשָׁה לִקְרוֹבָיו יוֹתֵר מִמִּיתָתוֹ״ (מועד קטן כז:). ״הוֹצָאַת זְבָלִים״ (בבא קמא ל.). 2*, סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁאָדָם אוֹ מוֹסָד מוֹצִיאִים לִצְרָכִים שׁוֹנִים, לְהַבְדִּיל מִן ׳הַכְנָסָה׳: ״הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ״ (כתובות ח ה). ״הוֹצָאַת דְּרָכִים״ (ירושלמי שקלים מו ב). מִשְׁפָּחָה פְּלוֹנִית הוֹצָאוֹתֶיהָ מְרֻבּוֹת. חֶשְׁבּוֹן הַהוֹצָאָה וְהַהַכְנָסָה שֶׁל עֵסֶק מִסְחָרִי. 3° [קיצור מן ״הוצאה לאור״] פִּרְסוּם בִּדְפוּס: פְּלוֹנִי קִבֵּל רִשְׁיוֹן לְהוֹצָאַת עִתּוֹן חָדָשׁ. 4° [קיצור מן ״הוצאת ספרים״] חֶבְרָה אוֹ בַּעַל־עֵסֶק פְּרָטִי הַמּוֹצִיאִים לָאוֹר סְפָרִים וּמְפִיצִים אוֹתָם בַּשּׁוּק: סֵפֶר זֶה יוֹצֵא לָאוֹר בְּהוֹצָאַת ״קִרְיַת־סֵפֶר״. – [הוֹצָאַת־, הוֹצָאוֹת, הוֹצָאוֹת־]

– הוֹצָאָה לָאוֹר°, הַדְפָּסָה וּפִרְסוּם שֶׁל דִּבְרֵי דְפוּס שׁוֹנִים.

– הוֹצָאָה לְהוֹרֵג°, הֲמָתָה, בִּצּוּעַ גְּזַר־דִּין שֶׁל מִיתָה.

– הוֹצָאָה לְפֹעַל°, בִּצּוּעַ, הַגְשָׁמַת דָּבָר לְמַעֲשֶׂה.

– הוֹצָאַת סְפָרִים°, מִפְעָל הָעוֹסֵק בְּהַדְפָּסַת סְפָרִים וּבְשִׁוּוּקָם.

– הוֹצָאַת דִּבָּה°, הוֹצָאַת לַעַז° (ברקוביץ, תר׳ חיי רפס), הוֹצָאַת שֵׁם רָע* (כתובות מו.), הַלְעָזָה, הַשְׁמָצָה, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ.

הוֹצִיא, הִפ׳ מן יצא. **הוֹצִיק**, הִפ׳ מן יצק.

הוצל״פ ר״ת הוֹצָאָה לְפֹעַל.

הוּצַף, הָפ׳ מן צוף. **הוּצַק**, הָפ׳ מן יצק.

הוּצַר, 1, הָפ׳ מן יצר; 2, הָפ׳ מן צרר. **הִוָּצֵר**, נפ׳ מן יצר.

הִוָּצְרוּת°, היווצרות נ׳ [מן יצר, נוֹצַר] הִתְהַוּוּת, הֵעָשׂוּת: הִוָּצְרוּת אֵדִים בִּשְׁעַת רְתִיחַת מַיִם. הִוָּצְרוּת הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ. – [הִוָּצְרוּת־]

הוּצַת, הָפ׳ מן יצת. **הוּקַד**, הָפ׳ מן יקד.

מקל הוקי

הוֹקוּס־פּוֹקוּס◊ [hocus pocus, מלת ״קסם״ בפי עושי־נפלאות, כנראה סירוס של מימרה לאטינית] 1, ״לַחַשׁ־נַחַשׁ״. 2, אֲחִיזַת־עֵינַיִם, מַעֲשֵׂה־לְהָטִים, מַעֲשֵׂה־תַּעְתּוּעִים.

הוֹקִי◊ ז׳ [אנגלית: hockey] מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בֵּין שְׁתֵּי קְבוּצוֹת: בְּיַד כָּל מְשַׂחֵק מַקֵּל מְיֻחָד הַמְעֻקָּם בְּקָצֵהוּ וּבוֹ הוּא מְגַלְגֵּל כַּדּוּר־מִשְׂחָק וּמִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיסוֹ לְתוֹךְ גְּבוּלָהּ שֶׁל הַקְּבוּצָה הַמִּתְחָרָה.

הוֹקִיעַ, הִפ׳ מן יקע.

הוֹקִיר, הִפ׳ מן יקר. **הוּקַם**, הָפ׳ מן קום.

הוּקַל, הָפ׳ מן קלל. **הוּקַע**, הָפ׳ מן יקע.

הוֹקָעָה* נ׳ [מן ב- יקע, הוֹקִיעַ] 1, • תְּלִיָּה, צְלִיבָה: ״מִנַּיִן לְהוֹקָעָה שֶׁהִיא תְּלִיָּה? דִּכְתִיב: וְהוֹקַעֲנוּם לַה׳״ (סנהדרין לד:). 2° [בהשאלה] פִּרְסוּם שֶׁל מַעֲשֶׂה רַע לְאוֹת־קָלוֹן: הוֹקָעַת מַעֲשֵׂי הַמְּעִילָה. הוֹקָעַת קְלוֹנוֹ בָּרַבִּים. – [הוֹקָעַת־, הוֹקָעוֹת, הוֹקָעוֹת־]

הוּקַר, הָפ׳ מן יקר.

הוֹקָרָה° נ׳ [מן יקר, הוֹקִיר] 1, מַתַּן כָּבוֹד וִיקָר: לְאוֹת הוֹקָרָה לַסּוֹפֵר הַדָּגוּל נֶעֶרְכָה לוֹ מְסִבָּה נָאָה. ״שֶׁלְּךָ בְּהוֹקָרָה״ (חתימה

במכתבים). 2, הִתְיַקְּרוּת, עֲלִיַּת הַמְּחִיר: הוֹקָרַת מִצְרְכֵי הַמִּחְיָה בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [הוֹקָרַת־]

הִוָּקֵשׁ, נפ׳ מן יקש.

הִוָּקְשׁוּת°, היווקשות נ׳ [מן יקש, נוֹקַשׁ] הִכָּשְׁלוּת, נְפִילָה בַּפָּח: הִוָּקְשׁוּת הַחַיָּה בַּמַּלְכֹּדֶת. הִוָּקְשׁוּתוֹ בְּאִמְרֵי פִּיו. – [־שׁוּת־]

הוֹר⁂ ז׳ [מן הוֹרִים] הוֹרֶה, אָב: "לִבְכוֹרְךָ תַּכִּיר וּבְרִית הוֹר תַּזְכִּיר" (נאגארה, 102). – [הוֹרִים, הוֹרֵי־]

הוּרָא◊ מ״ק [גרמנית: Hurra] הֵידָד, הֶאָח: "יְהַדְּדוּ: הוּרָא, מָשִׁיחַ!" (שלונסקי, שירים א 236).

הִוָּרֵא, נפ׳ מן ירא.

הוֹרָאָה• נ׳ [מן ב׳ ירה, הוֹרָה] 1⁂, לִמּוּד, הַקְנָיַת יְדִיעוֹת, הַדְרָכָה בַּלִּמּוּדִים: הוֹרָאָה וְחִנּוּךְ. הוֹרָאַת חֶשְׁבּוֹן. 2•, לִמּוּד וְהַדְרָכָה בְּעִנְיְנֵי דָּת וָדִין, פְּסַק בַּהֲלָכָה: "תַּלְמִיד וְהוּא רָאוּי לְהוֹרָאָה" (הוריות א א). "וְכָל זָקֵן שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה, אִם יִרְצֶה שֶׁיְּקַבְּלוּ אֲחֵרִים הוֹרָאָתוֹ, צָרִיךְ הוּא לְקַיְּמָהּ תְּחִלָּה" (שמות רבה מג). [ראה להלן מוֹרֵה הוֹרָאָה]. 3°, פְּקֻדָּה, צַו, תַּקָּנָה: הַצָּבָא נָתַן הוֹרָאָה לַתּוֹשָׁבִים לְהִשָּׁאֵר בְּבָתֵּיהֶם. יֵשׁ לְצַיֵּת לַהוֹרָאוֹת שֶׁנִּתְּנוּ. 4⁂, מוּבָן, מַשְׁמָעוּת, פֵּרוּשׁ: "כִּי כֵן הִיא הוֹרָאַת כָּל שֵׁם נִגְזָר" (מורה נבוכים א סב). בַּמִּלּוֹן נִתָּנוֹת הוֹרָאוֹתֵיהֶן שֶׁל כָּל הַמִּלִּים. הוֹרָאַת הַמִּלָּה "צָחוֹר" – לָבָן. – [הוֹרָאַת־, הוֹרָאוֹת, הוֹרָאוֹת־]

– **הוֹרָאָה לְדוֹרוֹת**°, חֹק לְתָמִיד, פְּקֻדָּה שֶׁקַּיֶּמֶת לְעוֹלָם.

– **הוֹרָאַת־שָׁעָה**• 1•, חֹק זְמַנִּי, תַּקָּנָה לִזְמַן מֻגְבָּל (פרה ז ו). 2° [בהשאלה] מַתַּן שִׁעוּר פְּרָטִי לְתַלְמִיד (הַשִּׁעוּר נִמְשָׁךְ בְּדֶרֶךְ־כְּלָל כְּשָׁעָה): "יָצָא לָלֶכֶת מִבַּיִת אֶל בַּיִת לְהוֹרוֹת הוֹרָאוֹת־שָׁעָה לְיַלְדֵי יִשְׂרָאֵל" (ברקוביץ, תר׳ חיי תט). "לֹא נָעִים כְּלָל לִחְיוֹת מֵהוֹרָאוֹת שָׁעָה" (גנסין, ג 19).

– **מוֹרֵה־הוֹרָאָה**⁂ [על־פי כתובות עט.], רַב הַמֻּסְמָךְ לִפְסֹק הֲלָכוֹת, בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר.

הוֹרֵג ז׳ [מן הרג, הָרַג] 1, רוֹצֵחַ: "לָתֵת אוֹתָהּ (אֶת הַחֶרֶב) בְּיַד־הוֹרֵג" (יחזקאל כא טז). "כָּל זְמַן שֶׁאֵלּוּ הָעֵדִים יְכוֹלִין לְהִזְדַּמֵּם עַל אוֹתָהּ עֵדוּת, אֵין הַהוֹרֵג נֶהֱרָג" (ירושלמי סנהדרין כב ג). 2°, מֵמִית, מְבַצֵּעַ פְּסַק־דִּין מָוֶת: "שֵׁשׁ מֵאוֹת נִדְרְשׁוּ לַהוֹרֵג" (שלונסקי, שירים ב 294). – [הוֹרְגִים, הוֹרְגֵי־]

– **הוֹצִיא לְהוֹרֵג**° [שאול מן הושע ט יג] הֵמִית, בִּצַּע פְּסַק־דִּין מָוֶת.

– **הוּצָא לְהוֹרֵג**°, הוּמַת, בֻּצַּע בּוֹ דִּין הַמָּוֶת: "כִּי הָרָשָׁע נִמְצָא וּלְהוֹרֵג הוּצָא" (שמעוני, הביבר 128).

הוּרְגָן◊ ז׳ רְאֵה הוּרְקָן.

הוּרַד, הָפ׳ מן ירד.

הוֹרָדָה• נ׳ [מן ירד, הוֹרִיד] 1•, הַעֲבָרָה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה: "וּבֵית הוֹרָדַת הַמַּיִם – שָׁלֹשׁ אַמּוֹת" (מידות ד ז). הוֹרָדַת הַפְּרִי מִן הָעֵץ. הוֹרָדַת הַסֵּפֶר מֵעַל הָאָרוֹן. 2⁂, הַקְטָנָה, הַפְחָתָה: "הוֹרָדַת הָרוּחָנִיּוּת" (כוזרי א עט). הוֹרָדַת הַמְּחִירִים. – [הוֹרָדַת־, הוֹרָדוֹת, הוֹרָדוֹת־]

הַוְרָדָה°, הוורדה נ׳ [מן ורד, הִוְרִיד] 1, הֵעָשׂוֹת וָרֹד: הַוְרָדַת פַּאֲתֵי הַשָּׁמַיִם לְעֵת עֶרֶב. 2, צְבִיעָה בְּצֶבַע וָרֹד: הַוְרָדַת הַלְּחָיַיִם בַּצִּיּוּר. – [הַוְרָדַת־]

הוֹרֶה• ז׳ [מן הרה] אָב, מוֹלִיד: "גָּרַם (עֵשָׂו) לְהוֹרוֹ לְסַלֵּק מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ" (בראשית רבה סה). "שָׂעִיר הֶחֱנִיף לְהוֹרֵהוּ בְּצֵידוֹ" (יוסי בן יוסי, אהללה, מוסף ב׳ ראש השנה). אֲבִי־הוֹרִי. – [הוֹרֵה־, הוֹרוֹ או הוֹרֵהוּ]

– **הוֹרָה** נ׳ אֵם, יוֹלֶדֶת: "אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי" (שיר השירים ג ד). "אַל נָא תִּבְכִּי, אִמִּי... אַל־נָא תִּבְכִּי, הוֹרָתִי" (מנדלי מו״ס, שכ). – [הוֹרַת־]

– **הוֹרִים** ז״ר הָאָב וְהָאֵם: "בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי" (בראשית מט כו). "אִם לֹא תְּכַבֵּד הוֹרֶיךָ, לֹא יְכַבְּדוּךָ בָּנֶיךָ" (מורה נבוכים ג מ). אֲסֵפַת הוֹרִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר. – [הוֹרֵי־]

א. **הוֹרָה**• [מן הרה, הָרְתָה] רֵאשִׁית הִתְרַקְּמוּת הָעֻבָּר בְּרֶחֶם אִמּוֹ, הִוָּצְרוּת הָעֻבָּר: "הוֹרָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא בִקְדֻשָּׁה, וְלֵדָתוֹ בִקְדֻשָּׁה" (יבמות יא ב). 2, אֵם – ראה הוֹרֶה. – [הוֹרַת־, הוֹרוֹת]

– **הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ**• [שאול מן יבמות יא ב, ראה למעלה] הִלָּדְתוֹ, יְצִיאָתוֹ מִבֶּטֶן אִמּוֹ לַאֲוִיר־הָעוֹלָם: "כָּל יָמַי... נִתְגַּדַּלְתִּי בְּק״ק בְּטַלּוֹן... בָּהּ הָיְתָה הוֹרָתִי וְלֵדָתִי" (מנדלי מו״ס, נח).

ב. **הוֹרָה**° נ׳ [ממקור רומאני] 1, רִקּוּד עֲמָמִי־אֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי בְּקֶצֶב שֶׁל אַרְבָּעָה רְבָעִים עִם סִינְקוֹפָּה, בַּעַל אֹפִי מָהִיר וְסוֹעֵר. 2, זֶמֶר הַמֻּתְאָם לְרִקּוּד הַהוֹרָה. – [הוֹרַת־, הוֹרוֹת]

הוֹרוֹסְקוֹפּ◊ ז׳ [מיוונית: horoskopos צופה זמן] תַּרְשִׁים מַצָּבָם שֶׁל כּוֹכְבֵי הַלֶּכֶת, הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם בִּשְׁעַת לֵדַת אָדָם אוֹ בִּשְׁעַת מְאֹרָע אַחֵר כִּיסוֹד לָאֱמוּנוֹת הַתְּפֵלוֹת שֶׁל הָאִצְטַגְנִינִים (הָאַסְטְרוֹלוֹגִים): מִן הַהוֹרוֹסְקוֹפּ מַסִּיקִים הָאִצְטַגְנִינִים עַל אָפְיָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם, עַל צְפוּנוֹת עֲתִידָם וְעַל מְאֹרָעוֹת שׁוֹנִים וַחֲשׁוּבִים בָּעוֹלָם. – [הוֹרוֹסְקוֹפִּים]

הוֹרוּת° נ׳ [מן הוֹרֶה] יִעוּדָם וְתַפְקִידָם שֶׁל הוֹרִים: רֶגֶשׁ הַהוֹרוּת. [הוֹרוּת־]

הוֹרִיד, הִפ׳ מן ירד.

הוֹרָיָה•, **הורייה** נ׳ [מן ב׳ ירה, הוֹרָה] הוֹרָאָה, תּוֹרָה, הֲלָכָה: "הַר הַמּוֹרִיָּה... שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָיָה יוֹצְאָה לָעוֹלָם" (ירושלמי ברכות ח ג). "תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה אֲפִלּוּ כַּהֲלָכָה, אֵין הוֹרָאָתוֹ הוֹרָיָה" (ירושלמי שביעית לו ג). "שְׁבוּיַת מָרוֹם לְקָחָהּ כְּהַיּוֹם, מִצְווֹתֶיהָ וְהוֹרָיוֹתֶיהָ מִפִּי אָיֹם" (שבויתי, יוצר ב׳ שבועות). – [הוֹרָיַת־, הוֹרָיוֹת]

– **הוֹרָיוֹת**•, שֵׁם מַסֶּכֶת בְּסֵדֶר נְזִיקִין בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים הָעוֹסֶקֶת בְּעִנְיְנֵי דַּיָּנִים שֶׁטָּעוּ בַהוֹרָאָה.

הוֹרִים ז״ר הָאָב וְהָאֵם – רְאֵה הוֹרֶה, הוֹרָה.

הוֹרִיק, הִפ׳ מן ירק.

הוּרַךְ, הָפ׳ מן רכך.

הוֹרִישׁ, הִפ׳ מן ירש.

הוּרַם, הָפ׳ מן רום.

הוֹרְמוֹנִים◊ ז״ר [מיוונית: hormon נע, מאיץ] חֳמָרִים כִּימִיִּים הַמְּיֻצָּרִים בְּבַלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת בַּגּוּף וְהַמֻּפְרָשִׁים יָשָׁר לְתוֹךְ זֶרֶם הַדָּם הַמַּעֲבִיר אוֹתָם לָרְקָמוֹת הַשּׁוֹנוֹת (Hormones). תַּפְקִידָם הָעִקָּרִי שֶׁל הַהוֹרְמוֹנִים – וִסּוּת הַתַּהֲלִיכִים הַמְבֻצָּעִים עַל־יְדֵי אֵיבָרִים שׁוֹנִים.

הוֹרְמִיז* ז׳ [פרסית: Ahuramazda, סנהדרין לט:] אֱלֹהֵי הָאוֹר וְהַטּוֹב בַּדָּת הַפַּרְסִית הָעַתִּיקָה (צַנְדְּאָוֶסְטָה), לְהַבְדִּיל מֵאֱלֹהֵי הָרַע וְהַחֹשֶׁךְ ״אֲהוּרְמִין״.

הוּרְמָנָא* נ׳ [ארמית, בבא מציעא פד., ראה גם הַרְמָנָא] אִשּׁוּר, רִשָּׁיוֹן, תְּעוּדָה: ״כְּבָר הִשִּׂיג הוּרְמָנָא מִגְּדוֹלֵי הָרַבָּנִים״ (יהודה שטינברג, שד). ״בִּמְסִלַּת בַּרְזֶל שֶׁלָּהֶם שֶׁכְּבָר קִבְּלוּ הוּרְמָנָא לְבִנְיָנָהּ״ (סוקולוב, במראות 266). – [הוּרְמָנוֹת]

הוֹרְסָנִי° ת׳ [מן הרס, הָרַס] הַרְסָנִי, הַגּוֹרֵם לְחֻרְבָּן וּלְהֶרֶס: הַפְּצָצָה הוֹרְסָנִית. – [הוֹרְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הוּרַע, הָפ׳ מן רעע.

הוּרַץ, הָפ׳ מן רוץ. **הוּרַק,** הָפ׳ מן ריק.

הוֹרָקָה° נ׳ [מן ב־ירק, הוֹרִיק] 1. צְבִיעָה בְּצֶבַע יָרֹק. 2. הֵהָפְכוּת לְיָרֹק: הוֹרָקַת הַפָּנִים. הוֹרָקַת הָעֵשֶׂב אַחַר הַגֶּשֶׁם. – [הוֹרָקַת־]

הוּרִקָן* ז׳ [ספרדית: huracan] סַעֲרַת־רוּחַ קָשָׁה בְּיוֹתֵר, מִן הַמְּצוּיוֹת בָּאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים. הַהוּרִקָן מְלֻוֶּה עַל־פִּי־רֹב בְּרָקִים וּרְעָמִים וּמְטָרוֹת־עֹז. – [הוּרִקָנִים]

הִוָּרֵשׁ, נפ׳ מן ירש.

הוֹרָשָׁה ⁘ נ׳ [מן א־ירש, הוֹרִישׁ] 1°. מַתַּן יְרֻשָּׁה: הוֹרָשַׁת נְכָסִים לַבֵּן עַל־יְדֵי אָבִיו. הוֹרָשַׁת תְּכוּנוֹת מֵהוֹרִים לְצֶאֱצָאֵיהֶם. 2 ⁘, גֵּרוּשׁ: ״לְשׁוֹן הוֹרָשָׁה וְגֵרוּשִׁין״ (רש״י דברים כח מב). – [הוֹרָשַׁת־, הוֹרָשׁוֹת]

הוּשַׁב, 1. הָפ׳ מן שוב; 2. הָפ׳ מן ישב.

הוֹשָׁבָה° נ׳ [מן ישב, הוֹשִׁיב] 1. גְּרִימָה לְמִישֶׁהוּ שֶׁיֵּשֵׁב: הוֹשָׁבַת הָאוֹרֵחַ עַל הַכִּסֵּא. 2 ⁘, שִׂימָה, הַנָּחָה: ״כָּל הוֹשָׁבַת קְדֵרָה עַל הָאוּר קָרֵי שְׁפִיתָה״ (רש״י ביצה לב:). – [הוֹשָׁבַת־]

הוּשַׁט, 1. הָפ׳ מן שוט; 2. הָפ׳ מן ישט.

הוֹשָׁטָה* נ׳ [מן ישט, הוֹשִׁיט] פְּשִׁיטָה, שְׁלִיחָה קָדִימָה, הַגָּשָׁה: ״בִּכְדֵי הוֹשָׁטַת יָדוֹ״ (זבחים יד.). הוֹשָׁטַת עֶזְרָה לַנִּצְרָךְ. – [הוֹשָׁטַת־]

הוֹשִׁיב, הִפ׳ מן ישב.

הוֹשִׁיט, הִפ׳ מן ישט. **הוּשַׂם,** הָפ׳ מן שים.

הוֹשִׁיעַ, הִפ׳ מן ישע. **הִוָּשֵׁעַ,** נפ׳ מן ישע.

הוֹשָׁעָה ⁘ נ׳ [מן ישע, הוֹשִׁיעַ] הֲבָאַת יְשׁוּעָה, הַצָּלָה, חִלּוּץ מִצָּרָה: ״זִכָּרוֹן הָאָמוּר כָּאן הוֹשָׁעָה וְטוֹבָה״ (ילקוט, במדבר תשכה). הוֹשָׁעַת הַנְּצוּרִים עַל־יְדֵי מְטוֹסִים. – [הוֹשָׁעַת־]

הִוָּשְׁעוּת°, היוושעות נ׳ [מן ישע, נוֹשַׁע] הִנָּצְלוּת, הֵחָלְצוּת מִצָּרָה: הִוָּשְׁעוּת הַנְּצוּרִים בָּעִיר עִם בּוֹא הַתִּגְבֹּרֶת. – [הִוָּשְׁעוּת־]

הוֹשַׁעְנָא* נ׳ [על־שום הפיוטים הנאמרים בחג הסוכות ושפותחים במלים ״הושע־נא״, בהקבלה לתפילות שהיו פותחות במלים אלה והיו נאמרות בימי בית שני בשעת ההקפות של בית־המקדש עם כפות תמרים ביד, סוכה ד ה] כִּנּוּי לַעֲנַף עֵץ הָעֲרָבָה בַּאֲגֻדַּת הַלּוּלָב שֶׁנּוֹטְלִים בְּחַג הַסֻּכּוֹת (סוכה מו:): ״וּמַקִּיפִים כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹשַׁעְנָא בְּיַד כָּל אֶחָד״ (הרוקח רכד). ״הָיוּ כָּל הַמִּתְפַּלְּלִים חוֹבְטִים אֶת הַהוֹשַׁעְנוֹת עַל־גַּבֵּי עַמּוּדֵיהֶם״ (מנדלי מו״ס, טז). ״מַעֲרָבָה זוֹ הָיָה קוֹטֵף הוֹשַׁעְנוֹת״ (בן־ציון, עד). – [הוֹשַׁעְנַת־, הוֹשַׁעְנוֹת]

– **הוֹשַׁעְנָא־רַבָּה** ⁘, כִּנּוּי לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁבּוֹ חוֹבְטִים אֶת הָעֲרָבוֹת.

– **הוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה°**, 1. עֲנַף הָעֲרָבָה לְאַחַר שֶׁחֲבָטוּהוּ בְּיוֹם הוֹשַׁעְנָא רַבָּה וְנִשְׁאֲרוּ מִמֶּנּוּ רַק הַגִּבְעוֹלִים וְעוֹרְקֵי הֶעָלִים: ״וְשִׁבֹּלֶת זְקָנוֹ מְאִירָה כְּהוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה״ (הזז, צל 100). ״לוּלָב יָבֵשׁ וְהוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה״ (יזהר, צקלג 555). 2 [בהשאלה] מָשָׁל לְאָדָם אוֹ לְדָבָר שֶׁלֹּא יִצְלַח עוֹד לְשִׁמּוּשׁ: ״הוֹי בַּטְלָן, נְבֵלָה סְרוּחָה, בְּרִיָּה חֲנוּטָה וְהוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה!״ (מנדלי מו״ס, שמג).

הוש״ר ר״ת הוֹשַׁעְנָא רַבָּה.

הוּשַׁר, הָפ׳ מן שיר. **הוּשַׁת,** הָפ׳ מן שית.

הות [השווה בערבית: הַתַּ קרע, הזיק]

~ פִּע׳ **הוֹתֵת** פ״ע הִשְׁתָּעֵר, הִתְנַפֵּל: ״עַד־אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל־אִישׁ״ (תהלים סב ד). ״וַיֹּאמֶר כְּפַעַם בְּפַעַם לְעָצְרֵנִי מִן הַמַּאֲכָל בִּדְבָרָיו וּלְהוֹתֵת עָלַי בְּמַאֲמָרָיו״ (זבארה, על־פי שירמן ב 44). ״שָׁם טִיטוּס יְהוֹתֵת, יַרְבֶּה שֹׁד וָרֶצַח״ (יל״ג, שירה קד). ״בַּעֲלִילָה יְהוֹתֵת עָלָיו, יִזְעַק״ (ליסיצקי, מידות 122). – [לְהוֹתֵת עַל־, מְהוֹתֵת, יְ־]

הוֹתֵר פ״י רְאֵה יתר, הוֹתִיר.

– **דֵּי וְהוֹתֵר°** [על־פי שמות לו ז] בְּמִדָּה מְרֻבָּה בְּיוֹתֵר, ראה ערך דַּי.

הוֹתִיר, הִפ׳ מן יתר. **הוּתַל,** הָפ׳ מן תלל. **הִוָּתֵר,** נפ׳ מן יתר.

הוֹתָרָה° נ׳ [מן יתר, הוֹתִיר] הַשְׁאָרָה, הַנָּחַת הַיֶּתֶר בִּמְקוֹמוֹ: הוֹתָרַת חֵלֶק מִן הָאֹכֶל. הוֹתָרַת שְׂרִידִים בִּלְבַד. – [הוֹתָרַת־]

הִוָּתְרוּת°, היוותרות נ׳ [מן יתר, נוֹתַר] הִשָּׁאֲרוּת: הִוָּתְרוּת הַיָּתוֹם לְבַדּוֹ. – [הִוָּתְרוּת־]

ה״ז ר״ת הֲרֵי זֶה.

הַזָּאָה* נ׳ [מן נזה, הִזָּה] הַזָּיָה הַתָּזָה, זְרִיקַת נוֹזְלִים: ״וְטָעוּן הַזָּאָה בַּאֲגֻדַּת אֵזוֹב עַל הַמַּשְׁקוֹף״ (פסחים ט ה). הַזָּאַת מֵי־בֹשֶׂם עַל הַבְּגָדִים. – [הַזָּאַת־, הַזָּאוֹת, הַזָּאוֹת־]

הֲזָבָה° נ׳ [מן זוב, הֵזִיב] הַזָּלָה, טִפְטוּף: הֲזָבַת דָּם. – [הֲזָבַת־]

הִזְדַּבֵּל, הת׳ מן זבל.

הִזְדַּבְּלוּת° נ׳ [מן א.זבל, נִזְדַּבֵּל] הִתְעַרְבְּבוּת וְהִטַּיְּבוּת בְּזֶבֶל: תְּנַאי לִיבוּל טוֹב – הִזְדַּבְּלוּת הַקַּרְקַע לִפְנֵי הַזְּרִיעָה. – [־לוּת־]

הִזְדַּבֵּן, הת׳ מן זבן. **הִזְדַּוֵּג,** הת׳ מן זוג.

הֲזָדָה* נ׳ [מן א.זוד, הֵזִיד] עֲשִׂיַּת דָּבָר בְּזָדוֹן וּבְכַוָּנָה רָעָה (סנהדרין סז.). – [הֲזָדַת־]

הִזְדַּהֵב, הת׳ מן זהב.

הִזְדַּהֲבוּת° נ׳ [מן זהב, הִזְדַּהֵב] הֵרָאוּת כְּצֶבַע הַזָּהָב: הִזְדַּהֲבוּת הָעֲנָנִים בְּנֹגַהּ הַשְּׁקִיעָה. – [הִזְדַּהֲבוּת־]

הִזְדַּהָה, הת׳ מן זהה.

הִזְדַּהוּת° נ׳ [מן זהה, הִזְדַּהָה] 1. הִשְׁתַּוּוּת, הִדַּמּוּת גְּמוּרָה: ״הֲרָמַת הֲמוֹנֵי הָעָם מִשֶּׁפֶל מַדְרֵגָתָם עַל־יְדֵי הִשְׁתַּלְּבוּת בְּחַיֵּיהֶם וְהִזְדַּהוּת גְּמוּרָה עִמָּם״ (שרת, באסיה 256). הִזְדַּהוּת בְּדֵעוֹת. הִזְדַּהוּת הַבֵּן עִם הוֹרָיו. 2. זִהוּי עַצְמוֹ, גִּלּוּי זֶהוּתוֹ: הִזְדַּהוּת הָאִישׁ בִּפְנוֹתוֹ לַמִּשְׂרָד. – [הִזְדַּהוּת־, ־הֻיּוֹת]

הִזְדַּהֵם, הת׳ מן זהם.

הִזְדַּהֲמוּת° נ׳ [מן זהם, נִזְדַּהֵם] הִתְלַכְלְכוּת, הִטַּנְּפוּת: הִזְדַּהֲמוּת הַפֶּצַע גָּרְמָה לְדַלֶּקֶת. – [הִזְדַּהֲמוּת־]

הִזְדַּהֵר, הת׳ מן זהר.

הִזְדַּהֲרוּת° נ׳ [מן א·זהר, הִזְדַּהֵר] הִתְנוֹצְצוּת, הַבְרָקָה: הִזְדַּהֲרוּת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. הִזְדַּהֲרוּת כַּנְפֵי הַיּוֹנִים הַלְּבָנוֹת בְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ. – [הִזְדַּהֲרוּת־]

הִזְדַּוֵּג, הת׳ מן זוג.

הִזְדַּוְּגוּת°, **הזדווגות** נ׳ [מן זוג, הִזְדַּוֵּג] 1. הִצְטָרְפוּת לְבֶן־זוּג, הִתְחַבְּרוּת, הִתְאַחֲדוּת: ״אַהֲבַת הַכְּלָל, הִתְכַּלְּלוּת וְהִזְדַּוְּגוּת עִם כָּל הַמִּתְיַסְּרִים בְּעַל כָּרְחָם״ (קלצקין, כתבים 192). 2. הִתְחַבְּרוּת מִינִית, מִשְׁגָּל. – [הִזְדַּוְּגוּת־, הִזְדַּוְּגֻיּוֹת]

הִזְדַּוֵּעַ, הת׳ מן זוע.

הִזְדַּוְּעוּת° נ׳ [מן זוע, הִזְדַּוֵּעַ] הִתָּקְפוּת בְּזְוָעָה, הִתְחַלְחֲלוּת רַבָּה: הִזְדַּוְּעוּת לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן. – [הִזְדַּוְּעוּת־]

הִזְדַּחֵל, הת׳ מן זחל.

הִזְדַּחֲלוּת° נ׳ [מן א·זחל, הִזְדַּחֵל] זְחִילָה אִטִּית: ״הִזְדַּחֲלוּת עַל אַרְבַּע״ (סביב, כערער 274). – [הִזְדַּחֲלוּת־]

הִזְדַּיֵּן, הת׳ מן זין.

הִזְדַּיְּנוּת°, **הזדיינות** נ׳ [מן א· זין, הִזְדַּיֵּן] 1. הִצְטַיְּדוּת בִּכְלֵי־זַיִן: הַמְּדִינוֹת הִגְבִּירוּ אֶת קֶצֶב הַהִזְדַּיְּנוּת לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה. 2. הִתְאַזְּרוּת, הִתְמַלְּאוּת: ״אֵינוֹ גּוֹמֵר בְּקוֹל נִפּוּץ חַלּוֹנוֹת... אֶלָּא בְּהִזְדַּיְּנוּת שֶׁל סַבְלָנוּת״ (יהודה שטינברג, 16). – [הִזְדַּיְּנוּת־]

הִזְדַּיֵּף, הת׳ מן זיף.

הִזְדַּיְּפוּת°, **הזדייפות** נ׳ [מן זיף, נִזְדַּיֵּף] הֵעָשׂוּת מְזֻיָּף, הֱיוֹת מְחֻקֶּה דֶּרֶךְ זִיּוּף: פְּעֻלָּה לִמְנִיעַת הִזְדַּיְּפוּת הַתּוֹצֶרֶת. (ובהשאלה) ״בְּרִבּוּי מִלִּים מְחֻדָּשׁוֹת בִּכְלָל יֵשׁ סַכָּנָה שֶׁל הִזְדַּיְּפוּת הַהַרְגָּשָׁה הָעִבְרִית״ (ליפשיץ, זכרונות ועד הלשון תרע״ד). – [הִזְדַּיְּפוּת־]

הִזְדַּכָּה, הת׳ מן זכה.

הִזְדַּכּוּת° נ׳ [מן זכה, נִזְדַּכָּה] הִטַּהֲרוּת מֵחֵטְא, מִטֻּמְאָה, הֱיוֹת מְזֻכֶּה מֵאַשְׁמָה: בְּרָכָה לְחָשׁוּד לְהִזְדַּכּוּתוֹ בַּדִּין. – [הִזְדַּכּוּת־]

הִזְדַּכֵּךְ, הת׳ מן זכך.

הִזְדַּכְּכוּת⁂ [מן זכך, הִזְדַּכֵּךְ] הִתְבַּהֲרוּת, הִטַּהֲרוּת, הֵעָשׂוּת זַךְ וְצָלוּל: ״וְתִטָּרֵד נַפְשׁוֹ מֵהִזְדַּכְּכוּת בְּעִתּוֹת הַתְּפִלּוֹת״ (כוזרי ג יא). ״הֵחֵל לִמְאֹס... בִּישִׁיבַת כְּרַכִּים הַקָּשָׁה לְהִזְדַּכְּכוּת רוּחוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ה). ״זֶה הַסֵּפֶר הַנַּעֲלֶה אֲשֶׁר לֹא יֶחְדַּל לִהְיוֹת מַעְיָן לְכָל צְמֵאֵי הִזְדַּכְּכוּת מִסִּיגֵי הַחַיִּים״ (קריב, עיונים 94). ״הוּא הֶחָזוֹן שֶׁנִּתְגַּלָּם בַּעֲרִיפֵי שְׁמֵי הַהִזְדַּכְּכוּת״ (ש׳ שלום, שירים קפד). הִזְדַּכְּכוּת הַמַּיִם הָעֲכוּרִים לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחֹמֶר. – [הִזְדַּכְּכוּת־]

הִזְדַּכֵּר, הת׳ מן זכר.

הִזְדַּכְּרוּת⁂ נ׳ [מן א· זכר, הִזְדַּכֵּר] הִזָּכְרוּת, הִתְאַמְּצוּת לִזְכֹּר דְּבַר־מָה שֶׁנִּשְׁכַּח: ״לְהַזְהִיר עַל הַהִזְדַּכְּרוּת שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל הָאָדָם לְהִזְדַּכֵּר שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח בְּרֹב הַזְּמַן״ (דוראן, מגן אבות ח״י ד). ״אַתָּה מוֹצֵא כַּמָּה חֲטָאִים שֶׁמְּעָרְבִים קְסָמֵיהֶם בִּשְׁעַת הִזְדַּכְּרוּתָם מִבִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָם״ (קלצקין, אחרונים שיא). – [הִזְדַּכְּרוּת־]

הִזְדַּלֵּג, הת׳ מן זלג.

הִזְדַּלְּגוּת° נ׳ [מן זלג, נִזְדַּלֵּג] טִפְטוּף, נְזִילָה: הִזְדַּלְּגוּת דְּמָעוֹת מֵעֵינָיו. – [־גוּת־]

הִזְדַּלְזֵל, הת׳ מן זלזל.

הִזְדַּלְזְלוּת° נ׳ [מן זלזל, נִזְדַּלְזֵל] הִתְגַּנּוּת, הִתְבַּזּוּת. – [־לוּת־]

הִזְדַּלֵּף, הת׳ מן זלף.

הִזְדַּלְּפוּת° נ׳ [מן זלף, הִזְדַּלֵּף] הִנָּתְזוּת: הִזְדַּלְּפוּת מֵי־בֹשֶׂם בַּחֶדֶר. – [־פוּת־]

הִזְדַּמֵּם, הת׳ מן זמם.

הִזְדַּמְּמוּת° נ׳ [מן זמם, נִזְדַּמֵּם] הִתָּפְסוּת בְּעֵדוּת שֶׁקֶר, הִתְגַּלּוּת כְּעֵד זוֹמֵם. – [־מוּת־]

הִזְדַּמֵּן, הת׳ מן זמן.

הִזְדַּמְּנוּת⁂ נ׳ [מן זמן, הִזְדַּמֵּן] 1⁂. הִתְרַחֲשׁוּת מִקְרִית, הִפָּגְשׁוּת בְּמִקְרֶה: ״תְּהִי מְצִיאוּתוֹ יוֹתֵר קָשָׁה וְהִזְדַּמְּנוּתוֹ מְעוּטָה״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). הִזְדַּמְּנוּת יְדִידִים בִּמְסִבָּה. 2° שְׁעַת־כֹּשֶׁר, מִקְרֶה: ״לְדַאֲבוֹנִי לֹא הָיְתָה לִי הִזְדַּמְּנוּת לִרְאוֹתוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים״ (פיכמן, קע). קָנִיתִי אֶת הַסֵּפֶר בְּהִזְדַּמְּנוּת. הֶחֱמַצְתָּ, יְדִידִי, אֶת הַהִזְדַּמְּנוּת לִשְׁמֹעַ מוּסִיקָה טוֹבָה. – [הִזְדַּמְּנוּת־, הִזְדַּמְּנֻיּוֹת]

הִזְדַּמְּנוּתִי° ת׳ [מן הִזְדַּמְּנוּת] מִקְרִי, אַקְרָאִי, שֶׁבָּא לַיָּד בְּהִזְדַּמְּנוּת: לִמּוּד שִׁיטָתִי לְעֻמַּת לִמּוּד הִזְדַּמְּנוּתִי. הַסְּחוֹרָה נִמְכְּרָה בִּמְחִיר הִזְדַּמְּנוּתִי. – [הִזְדַּמְּנוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִזְדַּנֵּב, הת׳ מן זנב.

הִזְדַּנְּבוּת° נ׳ [מן זנב, הִזְדַּנֵּב] 1. הִמָּשְׁכוּת, הִגָּרְרוּת בָּזֶה אַחַר זֶה כְּזָנָב אָרֹךְ: הִזְדַּנְּבוּת תּוֹר אָרֹךְ לְיַד קֻפַּת הַתֵּיאַטְרוֹן. 2. (בהשאלה) הִגָּרְרוּת: הִזְדַּנְּבוּת הָאֲרָצוֹת הַנֶּחֱשָׁלוֹת אַחֲרֵי הַמַּעֲצָמָה הַגְּדוֹלָה. – [הִזְדַּנְּבוּת־]

הִזְדַּנֵּק, הת׳ מן זנק.

הִזְדַּנְּקוּת° נ׳ [מן זנק, הִזְדַּנֵּק] הִתְפָּרְצוּת, הִתְעוֹרְרוּת, הִתְגַּלּוּת: ״שִׁירָה אֵינָהּ אֶלָּא הִזְדַּנְּקוּת שֶׁל כֹּחַ וֶאֱמוּנָה״ (פיכמן, שסה). ״פְּגִישָׁה עִם בָּנוֹת – מִתּוֹךְ הִזְדַּנְּקוּת מְלֹא הַגַּאֲוָה הַגַּבְרִית חוֹצָה״ (שמיר, במו ידיו 99). – [הִזְדַּנְּקוּת־]

הִזְדַּעֲזֵעַ, הת׳ מן זעזע.

הִזְדַּעַזְעוּת° נ׳ [מן זעזע, הִזְדַּעֲזֵעַ] הֱיוֹת מְזֻעְזָע, זַעֲזוּעַ, הֶלֶם: הִזְדַּעַזְעוּת קִירוֹת הַבַּיִת לְקוֹל הָרַעַשׁ. הָאִישׁ נָפַל וְלָקָה בְּהִזְדַּעַזְעוּת הַמֹּחַ. ״עַל כָּל אֵלֶּה יְסֻפַּר בְּהִזְדַּעַזְעוּת פְּנִימִית עֲצוּבָה״ (פיכמן, רע). ״זָקוּק הוּא בְּעָנְיוֹ וּבְמִדְרוֹנוֹ לְהִזְדַּעַזְעוּת וּלְהִמּוּם״ (קלצקין, כתבים 266). – [הִזְדַּעַזְעוּת־]

הִזְדַּעֵם, הת׳ מן זעם.

הִזְדַּעֲמוּת° נ׳ [מן זעם, הִזְדַּעֵם] הִתְרַגְּזוּת, הִזְדַּעֲפוּת: הִזְדַּעֲמוּת פָּנָיו מֵרֹב כַּעַס. – [־מוּת־]

הִזְדַּעֵף, הת׳ מן זעף.

הִזְדַּעֲפוּת° נ׳ [מן זעף, הִזְדַּעֵף] הֵעָשׂוּת זוֹעֵף, הִתְרַגְּזוּת: הִזְדַּעֲפוּת הָאָב עַל כִּשְׁלוֹן בְּנוֹ. הִזְדַּעֲפוּת הַיָּם בְּרוּחַ הַחֲזָקָה. – [הִזְדַּעֲפוּת־]

הִזְדַּעֵק, הת׳ מן זעק.

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

הִזְדַּעֲקוּת° נ׳ [מן זעק, נִזְדַּעֵק] הִתְפָּרְצוּת בִּזְעָקָה: הִזְדַּעֲקוּתוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ. – [הִזְדַּעֲקוּת־]

הִזְדַּקֵּן, הת׳ מן זקן.

הִזְדַּקְּנוּת° נ׳ [מן א· זקן, הִזְדַּקֵּן] קְפִיצַת זִקְנָה, הֵעָשׂוּת זָקֵן: הִזְדַּקְּנוּתוֹ לֹא בְּעִתָּהּ הִיא. – [הִזְדַּקְּנוּת־]

הִזְדַּקֵּף, הת׳ מן זקף.

הִזְדַּקְּפוּת° נ׳ [מן זקף, הִזְדַּקֵּף] יִשּׁוּר הַגַּב, הִתְיַצְּבוּת בַּעֲמִידָה זְקוּפָה [ובהשאלה:] ״הַהִזְדַּקְּפוּת הַסִּפְרוּתִית מַתְחִילָה אֶצְלֵנוּ רַק בַּמָּקוֹם שֶׁפּוֹסֶקֶת הַשְׁפָּעַת מֶנְדֶּלִי״ (קריב, עטרה 67). – [הִזְדַּקְּפוּת־]

הִזְדַּקֵּק, הת׳ מן זקק.

א· **הִזְדַּקְּקוּת**° נ׳ [מן א· זקק, הִזְדַּקֵּק] הִצְטַלְלוּת, הֵעָשׂוּת מְזֻקָּק: הִזְדַּקְּקוּת הַנּוֹזְלִים בְּבָתֵּי־הַזִּקּוּק. – [הִזְדַּקְּקוּת־]

ב· **הִזְדַּקְּקוּת**° נ׳ [מן ב· זקק, הִזְדַּקֵּק] 1, הִצְטָרְכוּת לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: ״הַהִזְדַּקְּקוּת אֶל הַמַּעֲשִׂים בַּעֲלֵי הַהֶקֵּף הָעוֹלָמִי״ (שטיינמן, דבר 1935). הִזְדַּקְּקוּת הֶעָנִי לְעֶזְרַת הַבְּרִיּוֹת. – [הִזְדַּקְּקוּת־]

הִזְדַּקֵּר, הת׳ מן זקר.

הִזְדַּקְּרוּת° נ׳ [מן זקר, הִזְדַּקֵּר] 1, הִתְבַּלְּטוּת, הִתְנוֹסְסוּת: הִזְדַּקְּרוּת הַמִּגְדָּלִים הַגְּבוֹהִים מֵעַל פְּנֵי הָעִיר. 2, [במטוסים] הֶפְסֵד הַמְּהִירוּת הַיַּחֲסִית הַדְּרוּשָׁה לַמָּטוֹס לְשֵׁם שְׁלִיטָה עַל טִיסָתוֹ; הַהִזְדַּקְּרוּת עֲלוּלָה לְהִתְרַחֵשׁ מֵחֲמַת עֹמֶס־יֶתֶר, חֹסֶר־דֶּלֶק אוֹ בְּשֶׁל תַּקָּלָה אַחֶרֶת. – [הִזְדַּקְּרוּת־]

הִזְדָּרֵז, הת׳ מן זרז.

הִזְדָּרְזוּת° נ׳ [מן זרז, הִזְדָּרֵז] עֲשִׂיַּת דָּבָר בִּזְרִיזוּת וּבִמְהִירוּת רַבָּה. – [הִזְדָּרְזוּת־]

הִזְדָּרַח, הת׳ מן זרח.

הִזְדָּרְחוּת° נ׳ [מן זרח, הִזְדָּרַח] הִזְדַּהֲרוּת, הִתְנוֹצְצוּת: ״הַגָּלוּי הוּא רַק הִזְדָּרְחוּת כֵּהָה מֵהַנִּסְתָּר״ (הרב קוק, אורות א צט). הִזְדָּרְחוּת פַּאֲתֵי הַשָּׁמַיִם. – [הִזְדָּרְחוּת־]

הִזְדָּרֵם, הת׳ מן זרם.

הִזְדָּרְמוּת° נ׳ [מן זרם, הִזְדָּרֵם] הִתְפָּרְצוּת בִּזְרִימָה חֲזָקָה [ביחוד בהשאלה]: ״הִזְדָּרְמוּת אֲבִיבִית סוֹאֶנֶת״ (גורן, דמויות בספרותנו 317). ״אוֹתוֹ תַּשְׁנוּק... הָיָה פְּרִי הִזְדָּרְמוּת חֲזָקָה שֶׁל הַחִיּוּנִי״ (שטיינמן, סודות א 93). – [הִזְדָּרְמוּת־]

הִזְדָּרֵק, הת׳ מן זרק. **הִזָּה,** הִפ׳ מן נזה. **הֻזָּה,** הֻפ׳ מן נזה.

הזה [ערבית: הַדֵ׳י פטפט הבלים]

~ פָּע׳ **הָזָה** פ״ע חָלַם בְּהָקִיץ, שָׁגָה בְּדִמְיוֹנוֹת: ״הֹזִים שֹׁכְבִים, אֹהֲבֵי לָנוּם״ (ישעיה נו י). הַהֲזָיָה הָעֲצוּמָה אֲשֶׁר יֶהֱזוּ בָּהּ... רֹב כִּתּוֹת הָעוֹלָם״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״וַחֲלָלוֹ הַמְדֻכָּא כְּמוֹ הוֹזֶה וְדוֹמֵם וְחוֹלֵם חֲלוֹם עָגוּם״ (ביאליק, שירתי). – [לַהֲזוֹת, הוֹזֶה, יֶהֱזֶה]

הַזְהָבָה° נ׳ [מן זהב, הִזְהִיב] 1, צִפּוּי בְּזָהָב: מָסַרְתִּי אֶת טַבַּעְתִּי לַצּוֹרֵף לְהַזְהָבָה. 2, קַבָּלַת צֶבַע זָהֹב: הַזְהָבַת הַשִּׁבֳּלִים בַּשָּׂדֶה. – [הַזְהָבַת־]

הַזְהָרָה^ נ׳ [מן ב· זהר, הִזְהִיר] הַתְרָאָה, מַתַּן אַזְהָרָה: ״כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל צַד הַהַזְהָרָה וְהַמְּנִיעָה בִּכְלַל הַהוֹכָחָה: דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ״ (מורה נבוכים א מז). – [הַזְהָרַת־, הַזְהָרוֹת, הַזְהָרוֹת־]

הִזָּהֲרוּת°, **היזהרות** נ׳ [מן ב· זהר, נִזְהַר] הִשָּׁמְרוּת, הֱיוֹת נִזְהָר: הִזָּהֲרוּת מִפְּגִיעָה בַּאֲחֵרִים. הִזָּהֲרוּת בַּחֲצִיַּת רְחוֹב סוֹאֵן. – [הִזָּהֲרוּת־]

הַזְוָגָה°, **הזווגה** נ׳ [מן זוג, הִזְוִיג] הַפְעָלַת מַזְוֵג (מַצְמֵד) בִּמְכוֹנִית לְשֵׁם מַעֲבָר מֵהִלּוּךְ לְהִלּוּךְ. – [הַזְוָגַת־, הַזְוָגוֹת, הַזְוָגוֹת־]

הָזוּי° ת׳ [מן הזה, הָזָה] שָׁקוּעַ בַּהֲזָיָה, נָתוּן בַּחֲלוֹם, בִּלְתִּי־מְצִיאוּתִי: ״תּוֹהִים וַהֲזוּיִים יַבִּיטוּ הַדְּבָרִים״ (שלונסקי, שירים ב 184). ״וְנִבַּט אֵלֶיהָ הָזוּי כְּמִי שֶׁנֵּעוֹר מֵחֲלוֹם״ (טביב, דרך 105). ״לֵילִית וַהֲזוּיָה הָעֲרָבָה״ (גורי, פרחי 60). – [הֲזוּיָה, הֲזוּיִים, ־יוֹת]

הָזוֹן° ז׳ [מן הזה, הָזָה] הֲזָיָה, מַרְאֶה כְּמִתּוֹךְ חֲלוֹם: ״יֵשׁ נוֹף הָזוֹן, לֹא חֲלָמוּהוּ יַבָּשׁוֹת״ (שלונסקי, שירים ב 130). ״כְּמִבֵּיצֵי נָחָשׁ הֲזוֹן לֵילֵי הַגִּיהַ״ (שם 122). – [הֲזוֹן־, הֲזוֹנוֹת]

הֵזוֹן, נפ׳ מן זון. **הֵזוֹר,** נפ׳ מן זור.

הָזוּת° נ׳ [מן הזה, הָזָה] הֲזָיָה: ״הָזְתָה הָזוּת עַל לֵדַת אָדָם מֵעַצְמוֹ״ (שטיינמן, זונות א 10). ״אֵין בְּךָ לֹא נִגּוּן וְלֹא הָזוּת מֶרְחַקִּים״ (שנהר, א 410). – [הָזוּת־]

הֶזֵּז°, **היזז** ז׳ [מן זוז, הֵזִיז] תְּזוּזָה, סְטִיָּה קַלָּה: לֹא יָכֹלְנוּ לְהָזִיז אֶת הָאָרוֹן הַכָּבֵד מִמְּקוֹמוֹ אַף הֶזֵּז כָּלְשֶׁהוּ. הֶזֵּזֵי הַכֵּלִים בְּלוּחַ הַשַּׁחְמָט – [הֶזֵּז־, הֶזֵּזִים, הֶזֵּזֵי־]

הֲזָזָה^ נ׳ [מן זוז, הֵזִיז] הַעְתָּקַת דָּבָר מִמְּקוֹמוֹ, טִלְטוּל הַצִּדָּה: הֲזָזַת הַכֵּלִים מִמְּקוֹמָם. דֶּלֶת־הֲזָזָה בֵּין חֶדֶר לְחֶדֶר. – [הֲזָזַת־, הֲזָזוֹת]

הֶזֵּחַ°, **היזח** ז׳ [מן נוח, הֵזִיחַ] 1, הֶזֵּז, הֶסֵּט מִן הַמָּקוֹם: הֶזֵּחַ הָאָרוֹן מִן הַקִּיר. 2 [במוסיקה] הַרְחָקָה, הַעֲבָרָה: הֶזֵּחַ הַהַטְעָמָה. – [הֶזַּח־, הֶזֵּחִים, הֶזֵּחֵי־]

הַזָּחָה° נ׳ [מן נזח, הִזִּיחַ] הֲזָזָה, הַרְחָקָה מִן הַמָּקוֹם: ״בֵּין הַזָּחַת הַכִּסֵּא לְבֵין הַנָּחַת הָעַכּוּז עָלָיו״ (איתן, ברקיע 147). – [הַזָּחַת־, הַזָּחוֹת]

הֲזָחָה° נ׳ [מן זוח, הֵזִיחַ] הַגְבָּהָה, הֲרָמָה [בצירוף:] – הֲזָחַת־דַּעַת°, זְחִיחוּת הַדַּעַת, גַּאֲוָה, שְׂבִיעוּת־רָצוֹן יְתֵרָה מֵעַצְמוֹ: ״הֵנַעְתִּי לְמַעֲלֵה הַגִּבְעָה בַּהֲזָחַת־דַּעַת וּבְנַעֲנוּעֵי הַמַּקֵּל שֶׁבְּיָדַי״ (שלונסקי, תר׳ קולא 174).

הַזְחָלָה^ נ׳ [מן א· זחל, הִזְחִיל] 1^, טִפְטוּף מַיִם, דְּלִיפָה: ״שֶׁאֵין הַנּוֹטְפִין מְטַהֲרִין בְּהַזְחָלָה״ (ר״ש מקואות ה ד) 2°, גְּרִימָה לְאַחֵר שֶׁיִּזְחַל: הַזְחָלַת הַטִּירוֹנִים עַל־יְדֵי מְפַקְּדָם בְּאִמּוּנֵי־שָׂדֶה. – [הַזְחָלַת־]

הֵזִיד, הִפ׳ מן זוד.

הַזָּיָה• נ׳ [מן נזה, הִזָּה] הַזָּאָה, הַתָּזָה, זְרִיקַת נוֹזְלִים: ״וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים״ (זבחים ה א). ״הַזָּיוֹת, טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים״ (קליר, סידור 693). ״הַזָּיַת מַיִם וְרִשְׁרוּשׁ הַמִּטְאֲטֵא״ (ברנר, א 104). ״וְשָׁחַט אֶת פָּרוֹ וְהִזָּה הַהַזָּיָה״ (ש׳ שלום, שירים פח). – [הַזָּיַת־, הַזָּיוֹת, הַזָּיוֹת־]

הֲזָיָה^ נ׳ [מן הזה, הָזָה] חֲלוֹם בְּהָקִיץ, דִּמְיוֹן־שָׁוְא: ״הַהֲזָיָה הָעֲצוּמָה אֲשֶׁר יֶהֱזוּ בָּהּ... רֹב כִּתּוֹת הָעוֹלָם בִּזְמַנֵּנוּ״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״וְנוֹחַ הוּא לַהֲזָיָה וּלְדִבְרֵי הַבַּאי״ (מגדלי מו״ס, שסא). ״נִפְקְחוּ עֵינֵינוּ לִרְאוֹת, כִּי תָּעִינוּ עַד כֹּה בְּעוֹלָם שֶׁל דִּמְיוֹן וַהֲזָיָה״ (אחד העם, כא). ״אִישׁ מִסְתּוֹרִין וַהֲזָיָה״ (ביאליק, הבחור מפאדובה). פְּלוֹנִי שׁוֹגֶה בַּהֲזָיוֹת. – [הֲזָיַת־, הֲזָיוֹת, הֲזָיוֹת־]

הִזָּיוֹן°, היזיון ז׳ [מן הזה, הָזָה] רְאִיַּת מַחֲזוֹת־שָׁוְא, שְׁקִיעָה בַּהֲזָיוֹת: "מָה הַחִידָה שֶׁהֶזְיוֹנִי לִי חָד" (שלונסקי, שירים א 158). "לְרַחֵשׁ וּדְמוּת שָׁם בָּאֹפֶק נַעַר הֶזְיוֹנָיו הַנּוֹטֵר" (ש׳ אבן־שושן, בימי עלות). – [הֶזְיוֹן־, הֶזְיוֹנִים, ־נֵי־]

הֶזְיוֹנִי° ת׳ [מן הִזָּיוֹן] דִּמְיוֹנִי, שֶׁל הֲזָיוֹת: "לִבֶּן מַעֲלֶה תָּמִיד אֶת דִּמּוּיוֹ שֶׁל הַמֻּפְלָא... שֶׁל הַהֶזְיוֹנִי" (פרלמן, תר׳ רעיונות סה). "הַנַּעַר לֹא יָצָא לְפִי שָׁעָה מִתּוֹךְ תָּמְתּוֹ הַהֶזְיוֹנִית" (סרן, תר׳ בסרם 122). – [הֶזְיוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הֵזִיז, הִפ׳ מן זוז.	**הֵזִיל**, הִפ׳ מן זול.
הֵזִיחַ, הִפ׳ מן זוח.	**הִזִּיל**, הִפ׳ מן נזל.
הִזִּיחַ, הִפ׳ מן נזח.	**הֵזִין**, הִפ׳ מן זון.

הַזְיָן°, הזיין ז׳ [מן הזה, הָזָה] שָׁקוּעַ בַּהֲזָיוֹת, שׁוֹגֶה בַּחֲלוֹמוֹת: "בַּמָּה אָנוּ שׁוֹטִים? הַזְיָנִים, פְּתָאִים?" (שמיר, הוא הלך 64). – [הַזְיָנִית, הַזְיָנִים, ־נִיּוֹת]

הַזְיָנוּת°, הזיינות נ׳ [מן הַזְיָן] הִשְׁתַּקְעוּת בַּהֲזָיוֹת, חַיִּים בְּעוֹלַם הַדִּמְיוֹן, תְּלִישׁוּת מִן הַמְּצִיאוּת. – [הַזְיָנוּת־]

הִזִּיעַ, הִפ׳ מן יזע.	**הִזִּיק**, הִפ׳ מן נזק.
הִזִּיף, הִפ׳ מן נזף.	**הִזִּיר**, הִפ׳ מן נזר.

הֲזָיָתִי° ת׳ [מן הֲזָיָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֲזָיוֹת, דִּמְיוֹנִי, חֲלוֹמִי: "מַטָּרוֹת מְסֻיָּמוֹת, מִקְצָתָן הֲזָיָתִיּוֹת" (סוקולוב, העולם 1934). "מִתּוֹךְ תְּכוּנָתוֹ הַהֲזָיָתִית הִשְׁתַּתֵּף ר׳ עֲקִיבָא בַּמֶּרֶד" (קלוזנר, הספרות ד 109). תָּכְנִית הֲזָיָתִית שֶׁאֵין לָהּ כָּל אֲחִיזָה בַּמְּצִיאוּת. – [הֲזָיָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הֵזַךְ, הִפ׳ מן זכך.

הִזַּכּוּת°, היזכות נ׳ [מן זכה, הִזַּכָּה] הֱיוֹת זַךְ, נָקִי, הִטַּהֲרוּת: הִזַּכּוּת הָאֲוִיר אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. הִזַּכּוּת הָאִישׁ מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. – [הִזַּכּוּת־]

הַזְכָּרָה* נ׳ [מן א׳ זכר, הִזְכִּיר] 1, הוֹדָעָה לְאַחֵר לְמַעַן יִזְכֹּר: "בַּעַל־חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בְּהַזְכָּרָה (לַלֹּוֶה)" (כתובות קד.). 2, הַעֲלָאָה בַּזִּכָּרוֹן, הַשְׁמָעָה: "כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם אֵינָהּ בְּרָכָה" (ברכות יב.). הַזְכָּרַת נִשְׁכָּחוֹת. הַזְכָּרַת יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּקִדּוּשׁ לֶחָג. 3, [קיצור מן "הזכרת השם"] שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁל אֱלֹהִים, יְהוָה: "מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁעָמַד לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בִּנְצִיבִין, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְהַזְכָּרָה הִתְחִיל מְגַמְגֵּם בָּהּ" (ירושלמי ברכות ו ג) [ראה גם אַזְכָּרָה] – [הַזְכָּרַת־]

– **הַזְכָּרַת נְשָׁמוֹת**⁂, תְּפִלַּת "יִזְכֹּר" וְ"אֵל מָלֵא רַחֲמִים" שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לְזֵכֶר הַקְּרוֹבִים שֶׁנִּפְטְרוּ – לְאַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, בְּשִׂמְחַת־תּוֹרָה, בְּאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח וּבְשָׁבוּעוֹת.

הִזָּכְרוּת°, היזכרות נ׳ [מן א׳ זכר, נִזְכַּר] הִתְחַדְּשׁוּת הַזִּכָּרוֹן, זְכִירָה שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּשְׁכַּח: "וְעַמִּיתַי כְּבָר הָיָה שָׂר כָּל דָּבָר – לְדֻגְמָה וּלְהִזָּכְרוּת" (יזהר, צקלג 44). הַפְּסִיכִיאַטוֹר הֵבִיא אֶת הַחוֹלֶה לִידֵי הִזָּכְרוּת בִּימֵי יַלְדוּתוֹ. – [הִזָּכְרוּת־]

הַזָּלָה⁂ נ׳ [מן נזל, הִזִּיל] טִפְטוּף, שְׁפִיכָה: הַזָּלַת דְּמָעוֹת. – [הַזָּלַת־, הַזָּלוֹת, הַזָּלוֹת־]

הֲזָלָה° נ׳ [מן זול, הֵזִיל] הוֹרָדַת הַמְּחִיר, הַפְּחָתַת הַמְּחִיר [רווחת יותר הצורה הוֹזָלָה]. – [הֲזָלַת־, הֲזָלוֹת]

הַזְלָפָה° נ׳ [מן זלף, הִזְלִיף] הַרְבָּצָה, הַתָּזָה, הַזָּיַת נוֹזְלִים: הַזְלָפַת מַיִם בָּרְחוֹב. הַזְלָפַת מֵי־בֹשֶׂם. – [הַזְלָפַת־, הַזְלָפוֹת, הַזְלָפוֹת־]

הֵזַם, הִפ׳ מן זמם.

הֲזַמָּה*, הֲזָמָּה* נ׳ [מן א׳ זמם, הֵזֵם] סְתִירַת דִּבְרֵי עֵדִים, קְבִיעָה שֶׁפְּלוֹנִי שִׁקֵּר בְּעֵדוּתוֹ עַל־יְדֵי הוֹכָחָה שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בְּמָקוֹם אַחֵר: "וְהֵן עֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָּה" (בבא בתרא ג ד). "בְּעֵדִים שֶׁיֶּשְׁנָן בְּתוֹרַת הֲזַמָּה" (בבא מציעא ד.). "וְהַדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים... מְעִידִים עַל כָּךְ עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ בַּהֲזָמָּה" (ויסלבסקי, יחידים 249). – [הֲזַמַּת־, הֲזָמַּת־]

הַזְמָנָה* נ׳ [מן זמן, הִזְמִין] 1*, קְרִיאָה בְּעַל־פֶּה אוֹ בִּכְתָב לָבוֹא לְמָקוֹם מְסֻיָּם – לְבֵית־דִּין, לִפְגִישָׁה וְכַדּוֹמֶה: "פִּתְקָא דְהַזְמָנָא" [ארמית: פתק של הזמנה] (קידושין ע.). הַזְמָנָה לִמְסִבָּה. 2*, הֲכָנָה: "הָאוֹרֵג בֶּגֶד לְמֵת, אַבַּיֵי אָמַר: אָסוּר, הַזְמָנָה מִילְּתָא הִיא" (סנהדרין מז:). "דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא בַּהַזְמָנָה הַזֹּאת" (חולין פד.). "הַזְמָנַת הַקֶּשֶׁת לִירוֹת חֵץ" (רש"י ירמיה ט ב). "וְצָרֵךְ הָאָדָם לַפְּעֻלּוֹת הַמְּלָאכוּתִיּוֹת לְהַזְמָנַת מְזוֹנוֹ וּלְבוּשׁוֹ וְדִירָתוֹ" (מורה נבוכים א מו). "בִּגְזֵרַת הָאֱלֹהִים וְהַזְמָנָתוֹ הַסִּבּוֹת" (חובות הלבבות, הביטחון ג). 3°, הוֹדָעָה לְהָכִין דָּבָר מְסֻיָּם: "פְּעָמִים הָיָה גּוֹרֵם לִי צַעַר, בְּפָסְלוֹ דָּבָר שֶׁנִּכְתַּב לְפִי הַזְמָנָתִי" (פיכמן, רנג). בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת קִבֵּל הַזְמָנוֹת רַבּוֹת עַל תּוֹצַרְתּוֹ. הַחַיָּט תָּפַר אֶת הַחֲלִיפָה לְפִי הַזְמָנָה. – [הַזְמָנַת־, הַזְמָנוֹת, הַזְמָנוֹת־]

הֶזֵּן⁂**, היזן** ז׳ [מן זון, הֵזִין] קַבָּלַת מָזוֹן, הַצֹּרֶךְ בַּאֲכִילָה כְּדֵי שָׂבְעָה: "הַהֶזֵּן וְהַהֶרְגֵּשׁ" (זכות אדם 15, לפי ב"י). "יְצָרִים יְסוֹדִיִּים בֶּהֱמִיִּים, כְּגוֹן יֵצֶר הַמִּין אוֹ יֵצֶר־הַהֶזֵּן" (קלצקין, כתבים 42). – [הֶזֵּן־]

הֲזָנָה⁂ נ׳ [מן זון, הֵזִין] הַאֲכָלָה, הַסְפָּקַת צָרְכֵי מָזוֹן: "וּמְקַבֵּל מֵהֶם הַחִיּוּת וְהַהֲזָנָה" (אלבו, העיקרים 310). הֲזָנַת הַגּוּף. הֲזָנַת רְעֵבִים. – [הֲזָנַת־]

– **הֲזָנָה מְלָאכוּתִית°**, הַכְנָסַת חָמְרֵי־מָזוֹן נוֹזְלִים לְגוּפוֹ שֶׁל חוֹלֶה עַל־יְדֵי זְרִיקוֹת, צִנּוֹר וְכַדּוֹמֶה.

– **הֲזָנַת נֶשֶׁק°** [בצבא] הַסְפָּקָה רְצוּפָה שֶׁל כַּדּוּרִים לְבֵית־הַבְּלִיעָה שֶׁל כְּלִי־הַיְרִיָּה מִיָּד עִם הִפָּלְטוּת הַתַּרְמִילִים שֶׁנּוֹרוּ.

הַזְנָחָה⁂ נ׳ [מן זנח, הִזְנִיחַ] 1⁂, עֲזִיבָה, נְטִישָׁה: הַזְנָחַת כָּל הָעִנְיָנִים הַקְּשׁוּרִים בָּעֵסֶק. 2°, עֲזוּבָה, אִי־סֵדֶר, רַשְׁלָנוּת: הַזְנָחָה בַּמֶּשֶׁק. – [הַזְנָחַת־, הַזְנָחוֹת, הַזְנָחוֹת־]

הַזְנָקָה° נ׳ [מן זנק, הִזְנִיק] הֲבָאָה לִידֵי זִנּוּק: הַזְנָקַת הַמִּתְחָרִים בְּרִיצָה עַל־יְדֵי מַתַּן הָאוֹת. הַכַּבָּאִים הִגְדִּילוּ אֶת לַחַץ הַמַּשְׁאֵבָה לְשֵׁם הַזְנָקַת סִילוֹן הַמַּיִם לְגֹבַהּ רַב. – [הַזְנָקַת־]

הַזָּעָה° נ׳ [מן יזע, הִזִּיעַ] 1, יְצִיאַת זֵעָה, בִּצְבּוּץ טִפּוֹת זֵעָה עַל פְּנֵי הָעוֹר: שְׁתִיַּת מַיִם בְּיוֹם חַם מְאֹד גּוֹרֶמֶת לְהַזָּעָה רַבָּה. 2 [בדרך־היתול] הִתְלַהֲבוּת מֻפְרֶזֶת, בְּהִילוּת: "אַל נָא בְּהַזָּעָה, חֲבִיבִי, עֲבוֹד בְּנַחַת!" – [הַזָּעַת־]

הַזְעָמָה° נ׳ [מן זעם, הִזְעִים] הַחְמָרָה, הַבָּעָה שֶׁל זַעַם וָרֹגֶז: "מִתּוֹךְ הַזְעָמַת פְּנֵיהֶם... הִבְחַנְתִּי בְּשִׂנְאַת יִשְׂרָאֵל הַמְחַלְחֶלֶת בָּהֶם" (ליסיצקי, תולדות 268). "הַפַּעַם לֹא הוֹעִילָה הַזְעָמַת הַפָּנִים, וּכְבָר הָיִיתִי נָכוֹן לְקַבֵּל הַכֹּל כִּגְזַר־דִּין" (ד׳ שחם, יום 45). – [הַזְעָמַת־]

הִזָּעֲמוּת°, היזעמות נ׳ [מן זעם, נִזְעַם] הֱיוֹת נִזְעָם, הִתְרַעֲמוּת: הִזָּעֲמוּת פָּנָיו אַחֲרֵי הַכִּשָּׁלוֹן. – [הִזָּעֲמוּת־]

הַזְעָפָה° נ׳ [מן זעף, הִזְעִיף] הַחְמָרָה, הַקְפָּדָה, הַבָּעָה שֶׁל זַעַף וְחֻמְרָה: ״נְזִיפָה מֻטְעֶמֶת בְּהַעֲרָמַת קוֹל וְהַזְעָפַת פָּנִים״ (ליסיצקי, תולדות 140). – [הַזְעָפַת־]

הֶזְעֵק° ז׳ [מן זעק, הִזְעִיק] קְרִיאָה דְּחוּפָה לְהִתְיַצֵּב לַתַּפְקִיד, גִּיּוּס דָּחוּף: הֶזְעֵק אַנְשֵׁי הַמִּלּוּאִים. – [הֶזְעֵק־, הֶזְעֵקִים, הֶזְעֵקֵי־]

הַזְעָקָה˖ נ׳ [מן זעק, הִזְעִיק] 1˖, קְרִיאָה דְּחוּפָה לְהִתְאַסֵּף: ״אֵין הוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַכְרָזָה וְהַזְעָקַת קִבּוּץ״ (רש״י זכריה ב י). הַזְעָקַת הָעָם לַעֲצֶרֶת־מְחָאָה. 2°, מַתַּן אוֹת אַזְעָקָה, הוֹדָעָה מְהִירָה עַל סַכָּנָה קְרוֹבָה. – [הַזְעָקַת־, הַזְעָקוֹת, הַזְעָקוֹת־]

הִזָּעֲקוּת°, היזעקות נ׳ [מן זעק, נִזְעַק] הִתְקַהֲלוּת דְּחוּפָה: הִזָּעֲקוּת הַמִּשְׁטָרָה אֶל מְקוֹם הַתְּאוּנָה. תִּמְרוּנֵי הִזָּעֲקוּת שֶׁל אַנְשֵׁי־הַמִּלּוּאִים בִּימֵי־חֵרוּם. – [הִזָּעֲקוּת־]

הַזֵּק, הפ׳ מן נזק.

הֶזֵּק*, היזק ז׳ [מן נזק, הִזִּיק] נֶזֶק, הֶפְסֵד, קִלְקוּל: ״יְהִי רָצוֹן... שֶׁתַּצִּילֵנִי מִשְּׂרֵפַת הָאֵשׁ וּמֵהֶזֵּק הַחַמִּין וּמִן הַמַּפֹּלֶת״ (ירושלמי ברכות יד ב). ״וְאִם יִזְדַּמֵּן לִפְעָמִים שֶׁיַּרְוִיחַ קְצָת, אָז יֶאֱרַע לוֹ מָחָר הֶזֵּק גָּמוּר וְיַפְסִיד גַּם אֶת הָרֶוַח״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסז). ״לְהַטִּיל עֲלֵיהֶם אִימוֹת קְטַנּוֹת לְהַזִּיקָם הֶזֵּקוֹת קְטַנִּים״ (סדן, ממחוז סה). – [הֶזֵּק־, הֶזֵּקִים, הֶזֵּקֵי־, גם הֶזֵּקוֹת]

– הֶזֵּק־רְאִיָּה* 1, נֶזֶק הֶעָלוּל לְהִגָּרֵם לְאָדָם עַל־יְדֵי הֲצָצָה שֶׁל זָרִים לִרְשׁוּתוֹ: ״הֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ [שְׁמוֹ] הֶזֵּק״ (בבא בתרא ב:). 2° [בהשאלה] נֶזֶק קַל בְּיוֹתֵר: ״נֶחְלְקוּ עַל טֶפַח אֲדָמָה... עַל הֶזֵּק רְאִיָּה, עַל פִּרְצָה בַּגָּדֵר״ (ביאליק, מאחורי ב).

הַזָּקָה˖ נ׳ [מן נזק, הִזִּיק] גְּרִימַת נֶזֶק: ״הַזָּקַת אָדָם״ (רש״י דניאל יח). ״וְיִמָּנַע מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיִרֶף מֵהַזָּקַת כָּל הַבְּרוּאִים״ (חובות הלבבות, התשובה ה). – [הַזָּקַת־]

הַזְקָפָה° נ׳ [מן זקף, הִזְקִיף] יִשּׁוּר, הֲבָאָה לִידֵי זְקִיפוּת: מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל סִיְּעָה לְהַזְקָפַת קוֹמָתָהּ שֶׁל יַהֲדוּת הַגּוֹלָה. – [הַזְקָפַת־]

הִזָּקְפוּת°, היזקפות נ׳ [מן זקף, נִזְקַף] 1, הִתְיַשְּׁרוּת, הֵעָשׂוּת זָקוּף: ״כְּפִיפוּת עִם פַּחַז יֵצֶר הִזָּקְפוּת, הַעֲלָמוּת עִם יֵצֶר הֵרָאוּת״ (יזהר, צקלג 344). הִזָּקְפוּת קוֹמָתוֹ. 2, הִכָּלְלוּת בַּחֶשְׁבּוֹן, הֵרָשְׁמוּת עַל חֶשְׁבּוֹן־: הִזָּקְפוּת הָרְוָחִים לִזְכוּתוֹ. – [הִזָּקְפוּת־]

הַזְקָקָה° נ׳ [מן ב׳ זקק, הִזְקִיק] הַצְרָכָה, הֲבָאָה לִידֵי זִקָּה וְצֹרֶךְ: הַזְקָקַת הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ לִלְשׁוֹן הַמְּדִינָה. – [הַזְקָקַת־]

הִזָּקְקוּת°, היזקקות נ׳ [מן ב׳ זקק, נִזְקַק] הִצְטָרְכוּת, הֱיוֹת נִזְקָק: הִזָּקְקוּת הֶעָנִי לְעֶזְרָה. הִזָּקְקוּת לְלָשׁוֹן זָרָה. – [הִזָּקְקוּת־]

הַזַּרְד° ז׳ [צרפתית: hasard מקרה, סיכון; מערבית: אַ־זַּרְד עצם למשחק] לְהִיטוּת, הִתְלַהֲבוּת יְתֵרָה [רווח בצירוף:]

– מִשְׂחֲקֵי־הַזַּרְד°, מִשְׂחֲקֵי־מַזָּל, מִשְׂחֲקֵי־קְלָפִים, קוּבִּיּוֹת וְכַדּוֹמֶה, שֶׁהַהַצְלָחָה בָּהֶם תְּלוּיָה לֹא בִּידִיעוֹת הַמְשַׂחֵק וּבְכִשְׁרוֹ, אֶלָּא בַּמַּזָּל וּבַמִּקְרֶה הָעִוֵּר.

הַזָּרָה° נ׳ [מן נזר, הִזִּיר] הַרְחָקָה, מְנִיעָה: ״לְהַזִּיר אֶת בְּנֵי הַנֹּעַר הַזָּרָה גְמוּרָה מִן הַהַשְׂכָּלָה אִי־אֶפְשָׁר הָיָה״ (ויסלבסקי, תר״מרד 85). – [הַזָּרַת־]

הַזְרָחָה° נ׳ [מן זרח, הִזְרִיחַ] 1, גְּרִימָה לִזְרִיחָה, הֶאָרָה, הֲפָצַת אוֹר: ״הַגּוּף צָרִיךְ וּמֻכְרָח לִהְיוֹת בָּרִיא וְשָׁלֵם לְצֹרֶךְ הַהַזְרָחָה הַנַּפְשִׁית״ (הרב קוק, אורות א סה). 2, הַאְדָּמָה קַלָּה שֶׁל הַפְּרִי [על־יסוד שביעית ד ז]. 3, פְּנִיָּה לְצַד מִזְרָח (על־יסוד בראשית רבה סא: ״כל מה שאתם יכולים להזריח – תזריחו״). – [הַזְרָחַת־]

הַזְרָמָה° נ׳ [מן זרם, הִזְרִים] הַטָּיַת זֶרֶם, הֲבָאָה לִידֵי זְרִימָה בְּכִוּוּן מְסֻיָּם: הַזְרָמַת מֵי הַיַּרְקוֹן לַנֶּגֶב. הַזְרָמַת חַשְׁמַל בְּחוּטִים. – [הַזְרָמַת־]

הַזְרָעָה˖ נ׳ [מן זרע, הִזְרִיעַ] 1, הַפְרָאָה, יְצִירַת זֶרַע וּקְלִיטָתוֹ (רש״י ברכות ס.). 2°, הַזְרָמַת זֶרַע הַזָּכָר לְאֵיבַר־הַמִּין שֶׁל הַנְּקֵבָה בְּדֶרֶךְ מְלָאכוּתִית לְשֵׁם הַפְרָיָתָהּ. – [הַזְרָעַת־, הַזְרָעוֹת, הַזְרָעוֹת־]

הַזְרָקָה° נ׳ [מן זרק, הִזְרִיק] הַכְנָסַת חֹמֶר נוֹזֵל לְתוֹךְ הַגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי (תְּרוּפָה, נַסְיוּב) אוֹ לְשֵׁם חִסּוּן בִּפְנֵי מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת מְסֻיָּמוֹת (תַּרְכִּיב). – [הַזְרָקַת־, הַזְרָקוֹת, הַזְרָקוֹת־]

הִזָּרְקוּת°, היזרקות נ׳ [מן זרק, נִזְרַק] 1, הֱיוֹת נִזְרָק, הֱיוֹת מֻשְׁלָךְ: הִזָּרְקוּת אֶבֶן בָּאֲוִיר. 2, הֱיוֹת מֻתָּז: הִזָּרְקוּת מֵי־הַבֹּשֶׂם בַּחֶדֶר. הִזָּרְקוּת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. – [הִזָּרְקוּת־]

הח׳ קיצור: 1 הֶחָבֵר. 2, הֶחָכָם. 3, הַחוֹקֵר.

הֶחָבֵא, בְּהֶחָבֵא תה״פ רְאֵה חבא, נֶחְבָּא.

הַחְבָּאָה˖ נ׳ [מן חבא, הֶחְבִּיא] הַסְתָּרָה, הַטְמָנָה: ״הַחְבָּאָה זוֹ מִפְּנֵי יֵהוּא״ (רש״י מלכים ב ט כז). ״וְהַהַחְבָּאָה הַזֹּאת (שֶׁל הַיֶּלֶד) הָיְתָה אָז לְצֹרֶךְ שָׁעָה מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ שֶׁלֹּא תְּמִיתֵהוּ״ (אברבנאל מלכים ב יא ב). – [הַחְבָּאַת־]

הֵחָבְאוּת°, היחבאות נ׳ [מן חבא, נֶחְבָּא] הִסְתַּתְּרוּת: הֵחָבְאוּת אָדָם וְחַוָּה בֵּין עֲצֵי הַגָּן. – [הֵחָבְאוּת־]

הֶחְבֵּר° ז׳ [מן א׳ חבר, הֶחְבִּיר] אַסּוֹצְיַאצְיָה, חִבּוּר רַעְיוֹנוֹת, קֶשֶׁר בֵּין מֻשָּׂגִים בְּתוֹדַעַת הָאָדָם. – [הֶחְבֵּר־, הֶחְבֵּרִים, הֶחְבֵּרֵי־]

הַחְבָּרָה° נ׳ [מן א׳ חבר, הֶחְבִּיר] סוֹצְיָאלִיזַצְיָה, הַעֲבָרָה לְקִנְיַן הַחֶבְרָה: הַחְבָּרַת כְּלֵי־הַיִּצּוּר. – [הַחְבָּרַת־]

הַחְדָּרָה° נ׳ [מן חדר, הֶחְדִּיר] הַכְנָסָה, הֲבָאָה פְּנִימָה: הַחְדָּרַת קֶרֶן־אוֹר לְתוֹךְ הָאֲפֵלָה. הַחְדָּרַת תַּרְבּוּת בֵּין שִׁבְטֵי פְּרָאִים. – [הַחְדָּרַת־]

החה״ג ר״ת הֶחָכָם הַגָּדוֹל.

החופ״ק ר״ת הַחוֹנֶה פֹּה קְהִלַּת...

הַחְוָרָה°, החוורה נ׳ [מן חור, הֶחֱוִיר] 1, הוֹפָעוֹת חִוָּרוֹן וְלֹבֶן בַּפָּנִים (מִפַּחַד, מִמְּבוּכָה וְכוּ׳). 2, הַסְבָּרָה, לִבּוּן, בֵּאוּר וּבֵרוּר: הַחְוָרַת הָעִנְיָן עַל־יְדֵי מַתַּן אִינְפוֹרְמַצְיָה מְלֵאָה. – [־וָרַת־]

הַחֲזָיָה° נ׳ [מן חזה, הֶחֱזָה] מַתַּן צוּרָה נִרְאֵית לָעַיִן לְרַעְיוֹן אוֹ לְמֻשָּׂג מֻפְשָׁט (Visualisation). – [הַחֲזָיַת־]

הַחְזָקָה˖ נ׳ [מן חזק, הֶחֱזִיק] 1˖, אֲחִיזָה. 2°, טִפּוּל, הַסְפָּקַת הַצְּרָכִים לְקִיּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר: הַחְזָקַת בֵּית־יְתוֹמִים עַל־יְדֵי הַקְּהִלָּה. הוֹצָאוֹת רַבּוֹת לְהַחְזָקַת מְכוֹנִית. – [הַחְזָקַת־]

– **הַחְזָקַת־טוֹבָה**÷, הַכָּרַת טוֹבָה, הֱיוֹת חַיָּב תּוֹדָה: ״כָּל לְשׁוֹן חֶסֶד וֶאֱמֶת עִנְיַן הַחְזָקַת טוֹבָה הוּא״ (חזקוני וישלח לב יא). ״הֵם רְווּיִים אֲשֶׁר וּסְפוּגִים רִגְשׁוֹת הַחְזָקַת טוֹבָה רַבָּה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 155).

– **הַחְזָקַת־מַעֲמָד**°, עֲמִידָה בִּפְנֵי קְשָׁיִים: ״הִגַּעְתִּי לִקְצֵה כָּל גְּבוּל שֶׁל יְכֹלֶת הַחְזָקַת־מַעֲמָד גּוּפָנִית״ (שרת, באסיה 203).

הֶחְזֵר° ז׳ [מן חזר, הֶחֱזִיר] 1, מַעֲשֵׂה הַהַחְזָרָה, דָּבָר שֶׁהֻחְזַר: הֶחְזֵר הַפִּקְדוֹנוֹת. 2, רֶפְלֶקְס, פְּעֻלָּה חוֹזֶרֶת, תְּגוּבָה עַל גֵּרוּי. – [הֶחְזֵר־, הֶחְזֵרִים, הֶחְזֵרֵי־]

הַחְזָרָה÷ נ׳ [מן חזר, הֶחֱזִיר] 1÷, הֲשָׁבָה, נְתִינַת דָּבָר בַּחֲזָרָה: ״הַחְזָרַת הָעֲבוֹט״ (רש״י בבא מציעא קיג.). הַחְזָרַת אֲבֵדָה. 2° [בפיסיקה] הִשְׁתַּקְּפוּת חוֹזֶרֶת שֶׁל קַרְנֵי־אוֹר וְכַדּוֹמֶה: הַחְזָרַת הָאוֹר עַל־יְדֵי מַרְאָה. – [הַחְזָרַת־, הַחְזָרוֹת]

– **הַחְזָרָה לְמוּטָב**°, הַשְׁפָּעָה עַל חוֹטֵא שֶׁיָּשׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה.

– **הַחְזָרַת שָׁלוֹם**°, תְּשׁוּבַת שָׁלוֹם עַל בִּרְכַּת שָׁלוֹם.

הח״ח ר״ת הַחֲבֵרִים.

הַחְטָאָה° נ׳ [מן א. חטא, הֶחֱטִיא] 1, אִי־פְּגִיעָה בַּמַּטָּרָה: הַקַּלָּע הַמֻּמְחֶה קָלַע בַּמַּטָּרָה לְלֹא הַחְטָאָה. 2, הַסָּתָה לַחֲטֹא, גְּרִימָה לַאֲחֵרִים שֶׁיִּכָּשְׁלוּ וְיֶחֶטְאוּ. – [הַחְטָאַת־, הַחְטָאוֹת]

הַחְטָפָה° נ׳ מן חֲטָף] אוֹת בַּחֲטָף: הַחְטָפַת הע׳ בַּשֵּׁם ׳יַעֲקֹב׳. – [הַחְטָפַת־]

הַחֲיָאָה°, החייאה נ׳ [מן חיה, הֶחֱיָה] הַחֲזָרָה לְחַיִּים, הֲשָׁבָה לִתְחִיָּה: הַחֲיָאַת מֵתִים לֶעָתִיד לָבוֹא. הַחֲיָאַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. – [הַחֲיָאַת־]

הֶחֱיָה, הפ׳ מן חיה.

הֵחִיל, הפ׳ מן חול, חיל. **הֵחִישׁ**, הפ׳ מן חוש, חיש.

הַחְכָּמָה° נ׳ [מן חכם, הֶחְכִּים] הַקְנָיַת חָכְמָה וָדַעַת, הֲבָאַת חָכְמָה בְּלִבּוֹת אֲחֵרִים. – [הַחְכָּמַת־]

הַחְכָּרָה° נ׳ [מן חכר, הֶחְכִּיר] מְסִירָה בַּחֲכִירָה, הַשְׂכָּרַת בַּיִת, שָׂדֶה, מוֹסָד וְכַדּוֹמֶה לְמֶשֶׁךְ זְמַן קָבוּעַ. – [הַחְכָּרַת־]

הֵחֵל, הפ׳ מן חלל.

הַחְלָאָה° נ׳ [מן א. חלה, הֶחֱלָה] גְּרִימַת מַחֲלָה: הַמַּאֲמָץ הַגּוּפָנִי הַקָּשֶׁה גָּרַם לְהַחְלָאַת הָאִישׁ. – [הַחְלָאַת־]

הַחְלָדָה° נ׳ [מן חלד, הֶחֱלִיד] הַעֲלָאַת חֲלוּדָה: הַחְלָדַת הַבַּרְזֶל בִּרְטִיבוּת. – [הַחְלָדַת־]

הֶחָלָה° נ׳ [מן חול, הֵחִיל] גְּרִימָה שֶׁיָּחוּל: מִשְׁתַּתְּפֵי הָאֲסֵפָה הִבִּיעוּ הִתְנַגְּדוּתָם לְהֶחָלָה רֶטְרוֹאַקְטִיבִית שֶׁל הַחֹק הֶחָדָשׁ עַל הַצִּבּוּר. – [הֶחָלַת־]

הֵחָלוּת°, היחלות נ׳ [מן א. חלה, נֶחֱלָה] הֵעָשׂוּת חוֹלֶה, נְפִילָה לְמִשְׁכָּב: ״שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם הוֹסִיף לַעֲשׂוֹת אֶת מְלֶאכֶת־יוֹמוֹ בְּשָׁכְבוֹ בַּמִּטָּה, כְּפִי שֶׁהָיָה נוֹהֵג תָּמִיד בְּמִקְרֶה שֶׁל הֵחָלוּת״ (ברקוביץ, הראשונים שמו). – [הֵחָלוּת־]

הֶחְלֵט• ז׳ [מן א. חלט, הֶחֱלִיט] 1°, הַחְלָטָה, הַכְרָעָה בְּעִנְיָן, קְבִיעָה סוֹפִית: ״וְהֶחְלֵט גָּמוּר הֶחְלִיטוּ, שֶׁלֹּא לִטְעֹם יוֹתֵר עִנְּבֵי שׁוּעָל יְרֻקִּים״ (שניאור, סיפורים מה). 2• [בהלכות מצורע] קְבִיעָה מֻחְלֶטֶת שֶׁל הַכֹּהֵן שֶׁהַנָּגוּעַ מְצֹרָע הוּא: ״מִתּוֹךְ הֶחְלֵט אוֹ מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר״ (נגעים א ג). – [הֶחְלֵט־]

– **בְּהֶחְלֵט**÷ תה״פ בְּוַדָּאוּת, לְלֹא כָּל סָפֵק: צָדַקְתָּ בְּהֶחְלֵט.

הַחְלָטָה° נ׳ [מן א. חלט, הֶחֱלִיט] גְּמִירַת־אֹמֶר, חֲרִיצַת מִשְׁפָּט וְהַכְרָעָה בְּדָבָר לְאַחַר עִיּוּן וְשִׁקּוּל בּוֹ: בָּאֲסֵפָה נִתְקַבְּלוּ פֶּה אֶחָד הַהַחְלָטוֹת הַבָּאוֹת. בָּאנוּ לִכְלַל הַחְלָטָה כִּי... – [הַחְלָטַת־, הַחְלָטוֹת, הַחְלָטוֹת־]

הֵחָלְטוּת° היחלטות נ׳ [מן ג. חלט, נֶחְלַט] הִתְמַצּוּת בְּמַיִם רוֹתְחִים: הֵחָלְטוּת הַתֵּה בַּקֻּמְקוּם. – [הֵחָלְטוּת־]

הֶחְלֵטִי÷ ת׳ [מן הֶחְלֵט] 1, מֻחְלָט, וַדָּאִי, אַבְּסוֹלוּטִי: ״אִם נַאֲמִין הַחִדּוּשׁ הוּא הֶחְלֵטִי״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ב א). ״וְהוּא הַדִּין לְמַרְאוֹת וּלְצֵרוּפֵיהֶם״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). ״הַאִם מֻשַּׂג הַנִּסְתָּר וְהַנִּגְלֶה הוּא מֻשָּׂג הֶחְלֵטִי... אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא דָּבָר יַחֲסִי?״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעב). צַו הֶחְלֵטִי. 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַחְלָטָה, פַּסְקָנִי: ״סִגְנוֹן קָצָר, נִמְרָץ וְהֶחְלֵטִי״ (קלוזנר, הספרות ג 27). ״אָז קָם מוֹרֶה א׳ מִמּוֹשָׁבוֹ בִּתְנוּעָה הֶחְלֵטִית״ (ברנר, א 295). ״חֶרְצָה עָלֶיהָ פְּסַק־דִּין אַחֲרוֹן וְהֶחְלֵטִי״ (שטיינמן, זוגות ב 148). – [הֶחְלֵטִית, הֶחְלֵטִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **הֶחְלֵטִית**° תה״פ בְּצוּרָה מֻחְלֶטֶת, סוֹפִית: ״דַּי, אֲנִי חוֹזֵר! – קָם גִּדְעוֹן הֶחְלֵטִית״ (יזהר, צקלג 914). דָּחִינוּ אֶת הַהַצָּעָה הֶחְלֵטִית.

הֶחְלֵטִיּוּת° נ׳ [מן הֶחְלֵטִי] אַבְּסוֹלוּטִיּוּת, פַּסְקָנוּת: ״סִפְרוֹ זֶה לֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם רֹשֶׁם׳... בְּהֶחְלֵטִיּוּת כָּזוֹ כּוֹתֵב סְלוֹנִימְסְקִי״ (קלוזנר, הספרות ו 221). דְּבָרָיו נֶאֶמְרוּ בְּהֶחְלֵטִיּוּת גְּמוּרָה. – [הֶחְלֵטִיּוּת־]

הַחְלָמָה° נ׳ [מן ב. חלם, הֶחֱלִים] הַבְרָאָה, הֵרָפְאוּת מִמַּחֲלָה: ״הַבְּשׂוֹרָה הַטּוֹבָה הֵחִישָׁה בְּלִי סָפֵק אֶת הַחְלָמָתוֹ״ (פיכמן, צה). אִחוּלֵי הַחְלָמָה מְהִירָה לַחוֹלֶה. – [הַחְלָמַת־]

הַחְלָפָה° נ׳ [מן חלף, הֶחֱלִיף] הֲמָרָה, נְתִינַת דָּבָר תְּמוּרַת דָּבָר אַחֵר: הַחְלָפַת סְפָרִים בְּסִפְרִיָּה. הַחְלָפַת בְּגָדִים. – [הַחְלָפַת־]

– **הַחְלָפַת־כֹּחַ**° [על־פי ישעיה מ לא], הִתְחַדְּשׁוּת, הִתְרַעְנְנוּת, שִׁיבָה לְאֵיתָנוֹ.

הֵחָלְצוּת°, היחלצות נ׳ [מן חלץ, נֶחֱלַץ] 1, הִזְדָּרְזוּת לַעֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה, הֲלִיכָה כֶּחָלוּץ: הֵחָלְצוּת הַנֹּעַר לְיִשּׁוּבֵי הַסְּפָר. 2, הִנָּצְלוּת, הִמָּלְטוּת: ״הֵחָלְצוּתָהּ מִן הַסְּבַךְ״ (שמיר, עירום 120). – [הֵחָלְצוּת־]

הֶחְלֵק° ז׳ [מן ב. חלק, הֶחֱלִיק] [במוסיקה] פּוֹרְטָמֶנְטוֹ, מַעֲבָר מִצְּלִיל אֶל צְלִיל בְּהַחְלָקָה וּגְלִישָׁה. – [הֶחְלֵק־, ־קִים, הֶחְלֵקֵי־]

הַחְלָקָה° נ׳ [מן ב. חלק, הֶחֱלִיק] 1, גְּלִישָׁה עַל־פְּנֵי דָּבָר חָלָק: הַחְלָקָה עַל־פְּנֵי הַקֶּרַח בְּמַחֲלִיקַיִם. 2, מְעִידַת רֶגֶל עַל־פְּנֵי דָּבָר חָלָק: הַחְלָקַת הָאִישׁ עַל קְלִפַּת בָּנָנָה. 3, יִשּׁוּר, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא חָלָק וְיָשָׁר: הַחְלָקַת קִמְטֵי הַבֶּגֶד. [ובהשאלה:] לִטּוּשׁ וְהַחְלָקָה שֶׁל חִסְפּוּסֵי סִגְנוֹן. – [הַחְלָקַת־, הַחְלָקוֹת, הַחְלָקוֹת־]

– **הַחְלָקַת לָשׁוֹן**° [על־פי ״לשונם יחליקון״, תהלים ה י] אֲמִירַת דִּבְרֵי חֲלָקוֹת, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי חֹנֶף.

הֵחָלְקוּת°, היחלקות נ׳ [מן א־חלק, נֶחֱלַק] 1, הִפָּרְדוּת לַחֲלָקִים: הֵחָלְקוּת הָאָרֶץ בֵּין הַשְּׁבָטִים. 2, הִתְפַּלְּגוּת בְּדֵעוֹת, הִתְנַגְּדוּת: הֵחָלְקוּת הַדֵּעוֹת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם. – [הֵחָלְקוּת־]

הַחְלָשָׁה° נ׳ [מן א־ חלש, הֶחֱלִישׁ] הַתָּשַׁת כֹּחַ, גְּרִימָה לְרִפְיוֹן: ״הַחְלָשַׁת הַחוּט הַמְּדִינִי בְּיִשְׂרָאֵל הָיְתָה לוֹ לְרוֹעֵץ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סא). הַחְלָשַׁת גּוּפוֹ בַּעֲבוֹדָה הַמְּפָרֶכֶת. הַחְלָשַׁת הַהִתְנַגְּדוּת. [הַחְלָשַׁת־]

הֵחָלְשׁוּת°, היחלשות נ׳ [מן א. חלש, נֶחֱלַשׁ] הֵעָשׂוּת חַלָּשׁ מִשֶּׁהָיָה: הֵחָלְשׁוּת כֹּחוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ. הֵחָלְשׁוּת לַחַץ הַהִתְקָפָה. – [הֵחָלְשׁוּת־]

הָחֵם, הִפ׳ מן חמם.

הח״מ ר״ת הֶחָתוּם מַטָּה.

הֶחָמָה° נ׳ [מן חום] הֲפִיכָה לְצֶבַע חוּם, הַשְׁחָמָה. – [הֶחָמַת־]

הַחְמָאָה° נ׳ [מן חמא, הֶחֱמִיא] מַתַּן מַחְמָאָה, אֲמִירַת דִּבְרֵי שֶׁבַח וְהַלֵּל. – [הַחְמָאַת־ הַחְמָאוֹת]

הַחְמָצָה° נ׳ [מן חמץ, הֶחֱמִיץ] 1, הֲפִיכָה לְחֹמֶץ, נְתִינַת טַעַם חָמוּץ: הַחְמָצַת חָלָב. 2, כְּבִישַׁת מִסְפּוֹא (תִּירָס וְכוּ׳) בְּתוֹךְ מַטְמֹרֶת מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם אֲגִירָה לִתְקוּפָה שֶׁל חֹסֶר מִסְפּוֹא יָרֹק [ראה להלן מִגְדַּל־הַחְמָצָה]. 3, הִתְרַכְּבוּת כִּימִית שֶׁל חֹמֶר עִם חַמְצָן: הַבְעָרָה וְהַחֲלוּדָה הֵן מִתּוֹפָעוֹת הַהַחְמָצָה. 4, אִחוּר בַּעֲשִׂיַּת דָּבָר, הַשְׁהָיָה: ״מַה שֶּׁיִּגְרֹם לְעִנּוּי הַדִּין וּלְהַחְמָצָה״ (ביאליק, אגרות ה קעב). הַחְמָצַת הִזְדַּמְּנוּת. הַחְמָצַת שְׁעַת הַכֹּשֶׁר. – [הַחְמָצַת־, הַחְמָצוֹת, הַחְמָצוֹת־]

– **מִגְדַּל־הַחְמָצָה**°, ״סִילוֹ״, מַחְסָן גָּדוֹל בְּתַבְנִית מִגְדָּל, מְשַׁמֵּשׁ לִכְבִישַׁת מִסְפּוֹא יָרֹק, קְלִפּוֹת שֶׁל פֵּרוֹת וְעוֹד, וְלִשְׁמִירָתָם לִתְקוּפָה שֶׁל חֹסֶר מִסְפּוֹא יָרֹק.

הֵחָמְצוּת°, היחמצות נ׳ [מן חמץ, נֶחְמַץ] קַבָּלַת טַעַם חָמוּץ, הֵעָשׂוּת נֶחְמָץ: הֵחָמְצוּת הֶחָלָב עַל־יְדֵי הַחַיְדַּקִּים. הֵחָמְצוּת הַיַּיִן. – [הֵחָמְצוּת־]

הַחְמָרָה° נ׳ [מן ג־חמר, הֶחְמִיר] 1, הֲרָעָה, שִׁנּוּי לְרָעָה: חָלָה הַחְמָרָה בְּמַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. הַחְמָרַת הַיְחָסִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. 2, הַקְפָּדָה יְתֵרָה, חֻמְרָה: הַשּׁוֹפְטִים דָּנוּ בַּמִּשְׁפָּט מִתּוֹךְ הַחְמָרָה. – [הַחְמָרַת־]

הַחֲנָיָה°, החנייה נ׳ [מן חנה, הֶחֱנָה] הַעֲמָדָה לַחֲנִיָּה: מִגְרָשׁ לְהַחֲנָיַת כְּלֵי־רֶכֶב. – [הַחֲנָיַת־]

הַחְנָפָה° נ׳ [מן חנף, הֶחֱנִיף] דִּבּוּר בִּשְׂפַת חֲלָקוֹת כְּדֵי לְגַנֵּב אֶת הַלֵּב, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי חֲנֻפָּה: ״אֵין לְךָ שַׁחְצָנוּת וְהַחְנָפָה עַצְמִית גְּדוֹלָה מִזּוֹ״ (ניר, השעיפים 24). הַחְנָפַת הַחַלָּשׁ לְמִי שֶׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ. – [הַחְנָפַת־, הַחְנָפוֹת]

הַחְנָקָה° נ׳ [מן חנק, הֶחֱנִיק] 1, הַרְכָּבָה כִּימִית עִם חַנְקָן, יְצִירַת תִּרְכֹּבֶת חַנְקָנִית (נִיטְרִיפִיקַצְיָה). 2, חֲנִיקָה, הֲמָתָה עַל־יְדֵי סְתִימַת אֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה: ״לְהַכְרִיעֵנוּ בְּחֶבֶל־אֶרֶץ זֶה עַל־יְדֵי הַרְעָבָה וְהַחְנָקָה״ (טביב, דרך 167). – [הַחְנָקַת־]

הֵחָנְקוּת°, היחנקות נ׳ [מן חנק, נֶחֱנַק] מִיתָה עַל־יְדֵי סְתִימַת אֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה אוֹ הַרְעָלָתָם: הֵחָנְקוּת בְּעֶצֶם שֶׁנִּתְקְעָה בַּגָּרוֹן. הֵחָנְקוּת בְּגַזִּים. – [הֵחָנְקוּת־]

הֵחָסְמוּת°, היחסמות נ׳ [מן א־חסם, נֶחְסַם] 1, הֱיוֹת נִסְגָּר בִּפְנֵי־, הִבָּלְמוּת: הֵחָסְמוּת הַכְּבִישׁ בְּשֶׁל תִּקּוּנִים בּוֹ. הֵחָסְמוּת פִּי הַבְּהֵמָה בְּזָמָם. 2, הֱיוֹת חָסוּם, הֱיוֹת סָגוּר בְּתוֹךְ־: הֵחָסְמוּת הַחֶשְׁבּוֹן בַּבַּנְק. הֵחָסְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּעְגָּל בַּמְּשֻׁלָּשׁ. – [הֵחָסְמוּת־]

הַחְסָנָה° נ׳ [מן א־חסן, הֶחְסִין] שְׁמִירָה שֶׁל דְּבָרִים בְּתוֹךְ מַחְסָן מְיֻחָד: הַחְסָנַת פְּרִי־הֶהָדָר בְּמַחְסְנֵי קֵרוּר. – [הַחְסָנַת־]

הַחְסָרָה° נ׳ [מן חסר, הֶחֱסִיר] הַפְחָתָה, הַמְעָטָה, חִסּוּר: עַל־יְדֵי הַחְסָרַת 3 מִן 10 נְקַבֵּל 7. – [הַחְסָרַת־]

הֵחָפְזוּת°, היחפזות נ׳ [מן חפז, נֶחְפַּז] הֱיוֹת נֶחְפָּז, עֲשִׂיָּה מִתּוֹךְ חִפָּזוֹן וּבְהִילוּת: הֵחָפְזוּת בַּהֲלִיכָה. – [הֵחָפְזוּת־]

הַחְפָּשָׂה° נ׳ [מן חפשׂ] הַתְקָנַת תַּחְפֹּשֶׂת: הַחְפָּשַׂת הַיְלָדִים לְפוּרִים. – [הַחְפָּשַׂת־]

הַחְצָאָה° נ׳ [מן חצה, הֶחֱצָה] חֲצִיָּה, חֲלֻקָּה לִשְׁנַיִם: ״הַחְצָאַת בַּלְבּוּסִין וַחֲקִיקַת בֵּית־קִבּוּל בָּהֶם לְמַלֹּאתָם שֶׁמֶן״ (מנדלי מו״ס, תנה). – [הַחְצָאַת־]

הֵחָצוּת°, היחצות נ׳ [מן חצה, נֶחֱצָה] הִתְפַּלְּגוּת, הִתְחַלְּקוּת לִשְׁנַיִם: ״וּבְמַחְשְׁבוֹתַי חָלָה כְּעֵין הֵחָצוּת״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 364). הֵחָצוּת הַלֵּב בֵּין אַהֲבָה לְשִׂנְאָה. הֵחָצוּת הָאִישִׁיּוּת. – [הֵחָצוּת־]

הַחְצָנָה° נ׳ [מן חִיצוֹן] [בפסיכולוגיה] הַפְנָיָה הַחוּצָה, הַבְלָטָה כְּלַפֵּי חוּץ [בניגוד אל הַפְנָמָה – הפניה פנימה]: הַחְצָנַת הַמַּאֲוַיִּים. – [הַחְצָנַת־]

הַחְצָפָה° נ׳ [מן חצף, הֶחֱצִיף] הֲגַסָּה, הֶעָזָה. – [הַחְצָפַת־]

– **הַחְצָפַת פָּנִים**°, הִתְנַהֲגוּת בְּחֻצְפָּה וּבְגַסּוּת כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ.

הֵחָקְרוּת°, היחקרות נ׳ [מן חקר, נֶחְקַר] עֲמִידָה לַחֲקִירָה, הֱיוֹת נֶחְקָר: הֵחָקְרוּת הֶחָשׁוּד עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפֵט־הַחוֹקֵר. הָעֵד הִתְמוֹטֵט בִּשְׁעַת הֵחָקְרוּתוֹ. – [הֵחָקְרוּת־]

הַחְרָבָה° נ׳ [מן חרב, הֶחֱרִיב] הֲרִיסָה, הַשְׁמָדָה, הֲבָאַת חֻרְבָּן: הַחְרָבַת הָעִיר בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [הַחְרָבַת־]

הֵחָרְבוּת°, היחרבות נ׳ [מן חרב, נֶחֱרַב] 1, הֵהָרְסוּת, הֱיוֹת לְחָרְבָּה: הֵחָרְבוּת הָאָרֶץ עַל־יְדֵי הָאוֹיֵב. הֵחָרְבוּת הַמִּפְעָל בְּשֶׁל הַנְהָלָה כּוֹשֶׁלֶת. 2, הִתְיַבְּשׁוּת: הֵחָרְבוּת הַנַּחַל בִּימוֹת־הַחַמָּה. – [הֵחָרְבוּת־]

הַחְרָדָה° נ׳ [מן חרד, הֶחֱרִיד] הַבְהָלָה, הֲטָלַת אֵימָה וַחֲרָדָה: הַחְרָדַת הַחַיָּה מִרְבְצָהּ. הַחְרָדַת הָאוֹיֵב. – [הַחְרָדַת־]

הַחְרָמָה° נ׳ [מן א־חרם, הֶחֱרִים] 1, הוֹצָאָה מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, הַפְקָעָה שֶׁל דָּבָר וּלְקִיחָתוֹ בְּכֹחַ הַשִּׁלְטוֹן: הַחְרָמַת הַסְּחוֹרָה

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; נפ׳על; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

הַמִּבְרַחַת. הַחְרָמַת רְכוּשׁ הָאוֹיֵב. 2, הַכְרָזַת חֵרֶם, נִדּוּי: הַחְרָמַת הַכּוֹפֵר עַל־יְדֵי הָעֵדָה. הַחְרָמַת הַסֵּפֶר שֶׁנִּדְפַּס בְּאִסּוּר. – [הַחְרָמַת־, הַחְרָמוֹת, הַחְרָמוֹת־]

הַחְרָפָה° נ׳ [מן ג׳ חרף, הֶחֱרִיף] הַחְמָרָה, הֵעָשׂוּת חָרִיף מִשֶּׁהָיָה: הַחְרָפַת מַחֲלָתוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. הַחְרָפַת הַיְחָסִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. הַחְרָפַת הַנִּגּוּדִים בֵּינֵיהֶם. – [הַחְרָפַת־]

הֶחְרֵשׁ° ז׳ [מן ב׳ חרש, הֶחֱרִישׁ] שְׁתִיקָה: ״אַף רֹאשׁ הַדַּיָּנִים מַחֲרִישׁ הֶחְרֵשׁ שֶׁל הִשְׁתַּתְּפוּת״ (צייטלין, האש 77). – [הֶחְרֵשׁ־]

הַחְרָשָׁה° נ׳ [מן ב׳ חרש, הֶחֱרִישׁ] שְׁתִיקָה, הָאַלְמוּת: ״הֲשָׁמַת־פָּנִים הַזּוֹ, כְּאִלּוּ לֹא־כְלוּם, הַחְרָשָׁה... שֶׁגְּבָרִים יָאֶה לָהֶם לְהַחֲרִישׁ״ (יזהר, צקלג 880). – [הַחְרָשַׁת־]

– הַחְרָשַׁת אָזְנַיִם°, גְּרִימַת חֵרְשׁוּת זְמַנִּית: קוֹל נֶפֶץ אַדִּיר עַד כְּדֵי הַחְרָשַׁת אָזְנַיִם.

הֵחָרְשׁוּת°, היחרשות נ׳ [מן ב׳ חרש, נֶחֱרַשׁ] הֵעָשׂוּת חֵרֵשׁ: הֵחָרְשׁוּתוֹ וְהֵאָלְמוּתוֹ יָרְדוּ עָלָיו כְּחֶתֶף. – [הֵחָרְשׁוּת־]

הַחְשָׁבָה° נ׳ [מן חשב, הֶחֱשִׁיב] יִחוּס חֲשִׁיבוּת לְדָבָר אוֹ לְאִישׁ, הַכָּרָה בַּחֲשִׁיבוּתוֹ עַל־פְּנֵי אֲחֵרִים: הַחְשָׁבַת הַיְצִירָה הַחֲדָשָׁה. הַחְשָׁבַת הָאִישׁ וּפָעֳלוֹ. – [הַחְשָׁבַת־]

הֵחָשְׁבוּת°, היחשבות נ׳ [מן חשב, נֶחְשַׁב] הֱיוֹת נֶחְשָׁב: הֵחָשְׁבוּת עָנִי כְּמֵת. הֵחָשְׁבוּתוֹ כְּאִישׁ חֶבְרָה. – [הֵחָשְׁבוּת־]

הַחְשָׁדָה° נ׳ [מן חשד, הֶחֱשִׁיד] הַטָּלַת חֲשָׁד, קוֹמְפְּרוֹמֶטַצְיָה: הַחְשָׁדַת הָאִישׁ בְּמַעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע. –[הַחְשָׁדַת־, הַחְשָׁדוֹת, הַחְשָׁדוֹת־]

הֵחָשְׁדוּת°, היחשדות נ׳ [מן חשד, נֶחְשַׁד] הֱיוֹת נֶחְשָׁד: הֵחָשְׁדוּתוֹ בְּהִשְׁתַּתְּפוּת בַּמְּעִילָה גָּרְמָה לוֹ סֵבֶל רַב. –[הֵחָשְׁדוּת־]

הֶחָשָׁה° נ׳ [מן א׳ חוש, הֵחִישׁ] הֶאָצָה, הַגְדָּלַת הַמְּהִירוּת: הֶחָשַׁת נְסִיעָתָהּ שֶׁל הָרַכֶּבֶת עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת קִטֹּר. עֲשֵׂה נָא כָּל אֲשֶׁר בְּיָדְךָ לְשֵׁם הֶחָשַׁת הָעִנְיָן וְסִיּוּמוֹ בְּהֶקְדֵּם. – [הֶחָשַׁת־]

הַחֲשָׁיָה°, החשייה נ׳ [מן חשה, הֶחֱשָׁה] הָאַלְמוּת, שְׁתִיקָה: ״הִתְחִילוּ אֲחָדִים כּוֹרְעִים־קוֹרְסִים, מִי בְּהַאֲנָק, מִי בְּהַחֲשָׁיָה״ (יזהר, צקלג 593). – [הַחֲשָׁיַת־]

הַחְשָׁכָה⁂ נ׳ [מן חשך, הֶחֱשִׁיךְ] 1°, הָאֲפָלָה, מְנִיעַת אוֹר, עֲשִׂיַּת חֹשֶׁךְ: הַחְשָׁכַת הָאוּלָם בְּעֵת הַהַצָּגָה. 2⁂, הַמְתָּנָה עַד בּוֹא הַחֲשֵׁכָה (רש״י שבת קנא.). – [הַחְשָׁכַת־]

הֵחָשְׁכוּת°, היחשכות נ׳ [מן חשך, נֶחְשַׁךְ] הֵעָשׂוּת חָשֵׁךְ, הִתְקַדְּרוּת: הֵחָשְׁכוּת חַיָּיו שֶׁל הָאֻמְלָל. הֵחָשְׁכוּת הָאֹפֶק. – [הֵחָשְׁכוּת־]

הֵחָשְׁלוּת°, היחשלות נ׳ [מן ב׳ חשל, נֶחְשַׁל] הִתְקַשּׁוּת, הִתְחַזְּקוּת: הֵחָשְׁלוּת הַפְּלָדָה בַּתַּנּוּר. הַסֵּבֶל הָרַב גָּרַם לְהֵחָשְׁלוּת אָפְיוֹ. – [הֵחָשְׁלוּת־]

הַחְשָׂפָה° נ׳ [מן חשף, הֶחֱשִׂיף] גִּלּוּי, חֲשִׂיפָה: ״צָרַח הַלָּה לְעֻמָּתוֹ בְּחֶדְוָה בְּהַחְשָׂפַת שִׁנַּיִם״ (יזהר, צקלג 10). ״כָּל אֵלוּ כַּטַּל יִזְּלוּ בְּהַחְשָׂפַת מַבּוּעַ שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה הַיִּשְׂרְאֵלִית״ (הרב קוק, אורות מ). – [הַחְשָׂפַת־]

הֵחָשְׂפוּת°, היחשפות נ׳ [מן חשף, נֶחְשַׂף] הִגָּלוּת: הֵחָשְׂפוּת עַתִּיקוֹת בִּשְׁעַת חֲפִירַת הַיְסוֹדוֹת לַבִּנְיָן. – [הֵחָשְׂפוּת־]

הֵחָתְכוּת°, היחתכות נ׳ [מן חתך, נֶחְתַּךְ] הֱיוֹת נֶחְתָּךְ: סַכָּנַת הֵחָתְכוּת בְּסַכִּין חַד. הֵחָתְכוּת שְׁנֵי קַוִּים עַל־יְדֵי קַו שְׁלִישִׁי [בהנדסה]. – [הֵחָתְכוּת־]

הַחְתָּמָה° נ׳ [מן חתם, הֶחְתִּים] 1, הֲבָאָה לִידֵי חֲתִימָה: הַחְתָּמַת הַמְּנַהֵל עַל הַמִּסְמָךְ. סוֹכֵן לְהַחְתָּמָה עַל סִפְרִיָּה חֲדָשָׁה. 2, שִׂימַת חוֹתֶמֶת: הַחְתָּמַת הַבּוּלִים בַּדֹּאַר. – [הַחְתָּמַת־, הַחְתָּמוֹת, הַחְתָּמוֹת־]

הַטָּאָה⁂ נ׳ [מן נטה, הִטָּה] הַטָּיָה, סִלּוּף: ״וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה... וְהוּא שָׂם לְעָוֶל וּלְהַטָּאַת הָאֱמֶת״ (השרשים לג׳נאח, נטה). – [הַטָּאַת־]

הָטֹב°, הטוב ת׳ [מארמית, נדרים מט: ״גְּלִימָא דְהוּטְבֵי״, מעיל מרוקם] מְגֻוָּן, סַסְגּוֹנִי: תִּלְבֹּשֶׁת מִזְרָחִית הֲטֻבָּה. ״דִּמְדּוּמֵי הַשַּׁחַר הַתְּכַלְכַּלִּים־הַהֲטֻבִּים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 283). –[הֲטֻבָּה, הֲטֻבִּים, הֲטֻבּוֹת]

הֲטָבָה* נ׳ [מן טוב, הֵטִיב] 1*, עֲשִׂיַּת טוֹבָה: ״הֲרָעָה וַהֲטָבָה״ (שבועות ג ה). בְּמַעֲשֶׂה זֶה יֵשׁ מִשּׁוּם הֲטָבָה רַבָּה לָאִישׁ. 2°, שִׁנּוּי לְטוֹבָה, הִשְׁתַּפְּרוּת: חָלָה הֲטָבָה בְּמַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. 3°, תַּשְׁלוּם חַד־פַּעֲמִי הַנִּתָּן לְעוֹבֵד לִפְנִים מִשּׁוּרַת תְּנָאֵי עֲבוֹדָתוֹ (Bonus). – [הֲטָבַת־, הֲטָבוֹת, הֲטָבוֹת־]

– הֲטָבַת חֲלוֹם⁂ [על־פי ברכות נה:], פִּתְרוֹן לְטוֹבָה שֶׁל חֲלוֹם רַע וַאֲמִירַת פְּסוּקִים וּתְפִלּוֹת לְתִקּוּנוֹ.

– הֲטָבַת נֵרוֹת* (יומא יד:), תִּקּוּן פְּתִילוֹתֵיהֶם שֶׁל הַנֵּרוֹת וְנִקּוּיָן.

– הֲטָבַת הַלֵּב⁂, רָצוֹן לְהֵיטִיב לַזּוּלַת, יַחַס שֶׁל אַהֲבָה וְשָׁלוֹם: ״הַתְּשׁוּבָה מִמֶּנּוּ רְאוּיָה לִהְיוֹת בַּהֲטָבַת הַלֵּב״ (חובות הלבבות, התשובה ט).

– מְנָיוֹת־הֲטָבָה° [בחברת מניות] מְנָיוֹת הַמְּעֻנָּקוֹת לְבַעֲלֵי הַמְּנָיוֹת הַיְשָׁנוֹת בְּיַחַס לַדִּיוִידֶנְדִּים (לָרְוָחִים) הַמַּגִּיעִים לָהֶם (נִקְרָאוֹת גַּם ״מְנָיוֹת בּוֹנוּס״).

הַטְבָּלָה* נ׳ [מן א׳ טבל, הִטְבִּיל] 1* (ביצה יח.) הַשְׁקָעָה בְּתוֹךְ נוֹזְלִים: הַטְבָּלַת צִפֹּרֶן־הָעֵט בְּתוֹךְ הַדְּיוֹ. הַטְבָּלַת כַּרְפַּס בְּמֵי־מֶלַח בְּלֵיל ״הַסֵּדֶר״. 2°, הֲבָאָה בִּבְרִית הַנַּצְרוּת עַל־יְדֵי טֶקֶס שֶׁל טְבִילָה בְּ״מַיִם קְדוֹשִׁים״. –[הַטְבָּלַת־, הַטְבָּלוֹת, הַטְבָּלוֹת־]

הִטָּבְלוּת°, היטבלות נ׳ [מן א׳ טבל, נִטְבַּל] הֱיוֹת נִטְבָּל: ״יֵשׁוּ בִּשְׁעַת הִטָּבְלוּתוֹ עַל־יְדֵי יוֹחָנָן״ (קלוזנר, הרעיון 196). – [הִטָּבְלוּת־]

א׳ **הַטְבָּעָה°** נ׳ [מן א׳ טבע, הִטְבִּיעַ] טִבּוּעַ, הַשְׁקָעָה בְּתוֹךְ מַיִם עַד כְּדֵי טְבִיעָה: הַטְבָּעַת סְפִינוֹת עַל־יְדֵי צוֹלֶלֶת. טוֹרְפֶּדוֹ לְהַטְבָּעַת אֳנִיּוֹת־מִלְחָמָה. – [הַטְבָּעַת־, הַטְבָּעוֹת, הַטְבָּעוֹת־]

ב׳ **הַטְבָּעָה°** נ׳ [מן ב׳ טבע, הִטְבִּיעַ] 1, קְבִיעַת אוֹתִיּוֹת אוֹ צוּרוֹת בּוֹלְטוֹת אוֹ שְׁקוּעוֹת: ״הַמּוּכָן וְעוֹמֵד הוּא הָרֶקַע, הַמַּצָּע, סַדַּן־הַהַטְבָּעָה״ (קלצקין, כתבים 152). הַטְבָּעַת סֵמֶל הַמְּדִינָה עַל מַטְבְּעוֹת. 2, יְצִיקַת מַטְבְּעוֹת. – [הַטְבָּעַת־, הַטְבָּעוֹת, הַטְבָּעוֹת־]

ג׳ **הִטַּבְּעוּת°, היטבעות** נ׳ [מן א׳ טבע] טִבּוּעַ עַצְמוֹ, אִבּוּד עַצְמוֹ לָדַעַת עַל־יְדֵי טְבִיעָה: מִקְרֵה הִטַּבְּעוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁנּוֹאַשׁ מִן הַחַיִּים וְזִעֲזַע אֶת מַכִּירָיו. – [הִטַּבְּעוּת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

ב· **הִטַּבְּעוּת°, היטבעות** נ׳ [מן ב. טבע, הִתְטַבַּע] הֱיוֹת מְטֻבָּע, הֶחָרְתוּת, קַבָּלַת צוּרָה־שֶׁל־קֶבַע: ״שְׂרִידֵי זִכְרוֹנוֹת כָּאֵלּוּ... נוֹטִים לִהְיוֹת מִשְׁתַּכְּחִים וּמִשְׁתַּקְּעִים בְּתַחְתִּית הַיֶּדַע... עַל מְנָת לְפַנּוֹת... מָקוֹם בִּשְׁבִיל הִתְרַשְּׁמוּת וְהִטַּבְּעוּת חֲדָשָׁה״ (קלצקין, כתבים 111). – [הִטַּבְּעוּת־]

הִטַּגְּנוּת°, היטגנות נ׳ [מן טגן, הִטַּגֵּן] הִתְבַּשְּׁלוּת בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ: הִטַּגְּנוּת דָּגִים בְּמַחֲבַת. – [הִטַּגְּנוּת־]

הִטָּה, הִפ׳ מן נטה. **הֻטָּה,** הֻפ׳ מן נטה.

הִטַּהֲרוּת°, היטהרות נ׳ [מן טהר, הִטַּהֵר] 1, טִהוּר עַצְמוֹ, הִתְנַקּוּת: ״וְכִי יֵשׁ טָהֳרָה בְּלֹא לִכְלוּךְ, טָהֳרָה קְפוּאָה שֶׁאֵינָהּ הִטַּהֲרוּת וְהִתְחַטְּאוּת?״ (קלצקין, כתבים 64). ״גַּם מַהוּתָהּ וְגַם תַּכְלִיתָהּ שֶׁל הַסִּפְרוּת הַיָּפָה הִיא הַהִטַּהֲרוּת״ (קלוזנר, יוצרים ג 262). הִטַּהֲרוּת מִטֻּמְאָה עַל־יְדֵי טְבִילָה. הִטַּהֲרוּת מוּסָרִית. 2, הִתְבַּהֲרוּת: הִטַּהֲרוּת הַשָּׁמַיִם אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. – [הִטַּהֲרוּת־]

הִטּוּי*, היטוי ז׳ [מן נטה, הִטָּה] הַטָּיָה, כְּפִיפָה: ״הִטּוּי סֻלָּם״ (ביצה ט:). ״אֶסְתֵּר יוֹשֶׁבֶת בְּהִטּוּי־גוּף״ (שנהר, ב 289). ״אִם לֹא יְהֵא הִטּוּי הַחֶרֶב כַּשּׁוּרָה, שָׁמוֹט תִּשָּׁמֵט זוֹ מִיָּדוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 250). – [הִטּוּי־]

הֶטֵּחַ*, היטח ז׳ [מן טוח, הֵטִיחַ] 1*, טִיחַ, שִׁכְבַת חֹמֶר אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ עַל קִיר: ״טָחָן (אֶת הַקִּירוֹת) בְּטִיט... אִם יָכוֹל הֶטֵּחָן לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ – מֵצַל״ (תוספתא אהילות ז ד). 2°, הֲטָחָה, הַכָּאָה: הֶטַּח־רֹאשׁ בַּכֹּתֶל מֵרֹב יֵאוּשׁ. – [הֶטַּח־]

– **הֶטַּח־דְּבָרִים°,** הַשְׁמָעַת דְּבָרִים קָשִׁים: ״הִתְפָּרְצוּת מִתּוֹךְ הֶטַּח־דְּבָרִים״ (יזהר, צקלג 881).

הֲטָחָה* נ׳ [מן טוח, הֵטִיחַ] 1*, הַשְׁלָכָה, הֲטָלָה: ״וְאִם כְּדֶרֶךְ הֲטָחָה (שֶׁל אֶבֶן) הֵטִיחַ, עַל נִזְקֵי צְלוֹחִית – חַיָּב״ (ירושלמי בבא קמא ג ג). 2°, מְרִיחָה בְּטִיחַ, כִּסּוּי בְּטִיט אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״בְּכָל עֲבוֹדָה בְּבֵית־הַבִּשּׁוּל וּבַהֲטָחַת הָרִצְפָּה בַּחֹמֶר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפא). 3° [קיצור מן ״הטחת דברים״, ראה להלן] פְּגִיעָה, הַשְׁמָעַת טְעָנוֹת: ״שֶׁקֶר הוּא וַהֲטָחָה כְּלַפֵּי מַעֲלַת הָאָדָם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ג). – [הֲטָחַת־]

– **הֲטָחַת דְּבָרִים°,** אֲמִירַת דְּבָרִים קָשִׁים, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי טַעֲנָה: הֲטָחַת דְּבָרִים שֶׁל אִיּוֹב כְּלַפֵּי אֱלֹהִים.

– **הֲטָחַת רֹאשׁ בַּכֹּתֶל°,** הַכָּאַת הָרֹאשׁ בַּקִּיר (מִצַּעַר, מִיֵּאוּשׁ וְכַדּוֹמֶה): ״כְּמוֹ לַיֵּאוּשׁ, כְּמוֹ לַהֲטָחַת הָרֹאשׁ בַּכֹּתֶל״ (ברנר, ב 42).

הִטַּחְטְחוּת°, היטחטחות נ׳ [מן טחטח, נִטַּחְטַח] הִשְׁתַּקְשְׁקוּת, הִתְפּוֹצְצוּת, קוֹל מַטָּחִים: הִטַּחְטְחוּת בִּלְתִּי פּוֹסֶקֶת שֶׁל פְּצָצוֹת בִּשְׂדֵה הַמַּעֲרָכָה. – [הִטַּחְטְחוּת־, ־חֻיּוֹת]

הֵטִיב, הִפ׳ מן טוב.

הַטָּיָה*, הטייה נ׳ [מן נטה, הִטָּה] 1*, נְטִיָּה, הֲלִיכָה אַחֲרֵי־: ״׳אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת׳ – לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה: הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל־פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל־פִּי שְׁנַיִם״ (סנהדרין א ו). 2°, הַפְנָיָה, כְּפִיפָה הַצִּדָּה: ״הַטָּיוֹת וּסְטִיּוֹת״ (קלצקין, כתבים 15). ״פּוֹתֵחַ וְאוֹמֵר בְּהַטָּיַת רֹאשׁ וּבַעֲקִימַת פָּנִים״ (הזז, היושבת 315). הַטָּיַת הַתְּנוּעָה לְדֶרֶךְ צְדָדִית. – [הַטָּיַת־, הַטָּיוֹת]

– **הַטָּיַת־אֹזֶן°,** הַקְשָׁבָה, הַאֲזָנָה.

– **הַטָּיַת־דַּעַת°,** מַשּׂוֹא־פָּנִים, שִׁנּוּי דֵּעָה בְּשֶׁל טוֹבַת־הֲנָאָה: ״הוּא יוֹדֵעַ גַּם הַרְבֵּה רַבָּנִים... שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים כָּל כָּךְ בְּקַבָּלַת טוֹבָה וַחֲשַׁשׁ הַטָּיַת־דַּעַת״ (יהודה שטינברג, מו).

– **הַטָּיַת־מִשְׁפָּט*** (סוטה מז:), עִוּוּת הַדִּין, מִשְׁפָּט שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק.

– **הַטָּיַת־רֹאשׁ**^, נִעְנוּעַ רֹאשׁ לְרֶמֶז שֶׁל מֵאוּן אוֹ הַסְכָּמָה.

– **הַטָּיָה אַחֲרֵי רַבִּים°,** הֲלִיכָה וְהִצְטָרְפוּת לְדַעַת הָרֹב.

– **בָּקִי בְּהַטָּיָה*** [שאול מן כתובות ו:, ושם בענייני בעילה] יוֹדֵעַ לַעֲקֹף דְּבָרִים וּלְסַלְּפָם לְטוֹבָתוֹ וְלַהֲנָאָתוֹ: ״מֹחַ חָרִיף, בָּקִי בְּהַטָּיָה וּבַעֲקִיפִין״ (מנדלי מו״ס, קפט). ״יָשִׁישׁ מֻמְחֶה וְחַכִּים וּבָקִי בְּהַטָּיָה״ (ביאליק, אלוף בצלות ו).

הֵסִיחַ, הִפ׳ מן טוח. **הֵטִיס,** הִפ׳ מן טוס.
הֵטִיל, הִפ׳ מן טול. **הִטִּיף,** הִפ׳ מן נטף.
הִטִּיל, הִפ׳ מן נטל. **הֻטַּל,** הֻפ׳ מן נטל.

א· **הֶטֵּל°, היטל** ז׳ [מן טול, הֵטִיל] 1, הַשְׁלָכָה, פְּרוֹיֶקְצְיָה, תֵּאוּרוֹ שֶׁל גּוּף אוֹ צוּרָה הַנְדָּסִית עַל פְּנֵי שֶׁטַח, כְּגוֹן: תֵּאוּר כַּדּוּר הָאָרֶץ בְּצוּרַת מַפָּה מִישׁוֹרִית. הֶטֵּל שֶׁל נְקֻדָּה עַל קַו יָשָׁר אוֹ עַל מִישׁוֹר – קְצֵה הַנִּצָּב הַמּוּרָד מֵאוֹתָהּ נְקֻדָּה עַל הַיָּשָׁר אוֹ עַל הַמִּישׁוֹר. בַּצִּיּוּר – הַנְּקֻדָּה E הִיא הֶטֵּל שֶׁל הַנְּקֻדָּה D עַל הַיָּשָׁר AB; הַקֶּטַע CE הוּא הֶטֵּל הַמְּשֻׁפָּע CD עַל הַיָּשָׁר AB. 2, זְרִיקָה, הַשְׁלָכָה לַמֶּרְחָק: הֶטֵּל כִּידוֹן. – [הֶטֵּל־, הֶטֵּלִים, הֶטֵּלֵי־]

ב· **הֶטֵּל°, היטל** ז׳ [מן נטל, הִטִּיל] מַס מְיֻחָד שֶׁהֻטַּל עַל הָאֶזְרָחִים: הֶטֵּל־עִנּוּגִים שֶׁל הָעִירִיָּה (מַס מִכַּרְטִיסֵי קוֹלְנוֹעַ, תֵּיאַטְרוֹן וְכַדּוֹמֶה). – [הֶטֵּל־, הֶטֵּלִים, הֶטֵּלֵי־]

הַטְלָאָה° נ׳ [מן טלא, הִטְלִיא] תְּפִירַת טְלָאִי: ״בְּכָל קַבְּצִיאֵל לֹא הָיָה מֻמְחֶה לְהַטְלָאַת בְּגָדִים וְסַנְדָּלִים כְּמוֹתוֹ״ (מנדלי מו״ס, קמו). ״מְעִיל לֹא הָיָה עָלָיו, זִיגְמוּנְד הָיָה עָסוּק בְּהַטְלָאָתוֹ״ (קבק, בצל 339). [ובהשאלה:] ״אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהָפְכָהּ לִמְדִינָה מוֹדֶרְנִית עַל־יְדֵי הַטְלָאַת טְלָאִים פֹּה וָשָׁם״ (קרליבך, הודו 279). – [הַטְלָאַת־, הַטְלָאוֹת, הַטְלָאוֹת־]

הֲטָלָה^ נ׳ [מן טול, הֵטִיל] הַשְׁלָכָה, זְרִיקָה: ״הֲטָלַת גּוֹרָל״ (אברבנאל יהושע יד). הֲטָלַת פְּצָצוֹת מִמָּטוֹס. הֲטָלַת כִּידוֹן לַמֶּרְחָק. הֲטָלַת בֵּיצִים. הֲטָלַת מַיִם (הַשְׁתָּנָה). – [הֲטָלַת־, הֲטָלוֹת, הֲטָלוֹת־]

הַטָּלָה^ נ׳ [מן נטל, הִטִּיל] 1°, שִׂימָה, הַנָּחָה, הַעֲמָסָה: הַטָּלַת מִסִּים. הַטָּלַת תַּפְקִיד עַל פְּלוֹנִי. הַטָּלַת קְנָס. הַטָּלַת אִסּוּר. הַטָּלַת אֵימָה. הַטָּלַת אַחֲרָיוּת. 2^ [בהשאלה] הַחְלָטָה, הַכְרָעָה: ״הַטָּלַת הַדַּיָּנִים״ (רש״י כתובות פה:). – [הַטָּלַת־, הַטָּלוֹת, הַטָּלוֹת־]

הִטַּלְטְלוּת°, היטלטלות נ׳ [מן טלטל, הִטַּלְטֵל] הִתְגַּלְגְּלוּת, נְדוּדִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: הִטַּלְטְלוּת הַפָּלִיט בַּדְּרָכִים. אַחֲרֵי הִטַּלְטְלֻיּוֹת רַבּוֹת הִגִּיעַ הַנּוֹדֵד אֶל הַמְּנוּחָה. – [הִטַּלְטְלוּת־, הִטַּלְטְלֻיּוֹת]

הַטְלָלָה° נ׳ [מן ב. טלל, הִטְלִיל] הוֹרָדַת טַל: הַטְלָלָה מְלָאכוּתִית שֶׁל הַצְּמָחִים. – [הַטְלָלַת־, הַטְלָלוֹת, הַטְלָלוֹת־]

הִטַּמְּאוּת°, היטמאות נ׳ [מן טמא, הִטַּמֵּא] הִתְגָּאֲלוּת בְּדָבָר טָמֵא: הִטַּמְּאוּת עַל־יְדֵי נְגִיעָה בִּנְבֵלָה. – [הִטַּמְּאוּת־]

הִטַּמְטְמוּת°, היטמטמות נ׳ [מן א·טמטם, הִטַּמְטֵם] הֵעָשׂוּת מְטֻמְטָם, הִתְבַּלְבְּלוּת עַד כְּדֵי קֵהוּת הַחוּשִׁים אוֹ הַשֵּׂכֶל: הִטַּמְטְמוּת מֵרֹב שִׁנּוּן. – [הִטַּמְטְמוּת־]

הַטְמָנָה* נ׳ [מן טמן, הִטְמִין] 1°, הַסְתָּרָה, הַחְבָּאָה: ״כָּל מַה שֶּׁנִּתַּן לְהַטְמָנָה וְלִנְעִילָה הִטְמִינָה וְנָעֲלָה״ (ביאליק, מאחורי ג). 2* [קיצור מן הַטְמָנַת חַמִּין] הַחְזָקָה שֶׁל תַּבְשִׁיל חַם בְּמָקוֹם אוֹ בְּאֹפֶן מַתְאִים שֶׁיִּשָּׁמֵר חֻמּוֹ לַמָּחֳרָת (מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לְשַׁבָּת): ״יְחַדֵּן (אֶת גִּזֵּי הַצֶּמֶר) לְהַטְמָנָה (שֶׁל חַמִּין)״ (שבת נ.). – [הַטְמָנַת־]

– הַטְמָנַת־חַמִּין∴, רְאֵה לְמַעְלָה הַטְמָנָה 2.

הַטְמָעָה° נ׳ [מן טמע, הִטְמִיעַ] 1, הַבְלָעָה וְעֵרוּב שֶׁל דָּבָר בֵּין אֲחֵרִים שֶׁלֹּא תֻּכַּר צוּרָתוֹ הַמְּקוֹרִית, אַסִּימִילַצְיָה: הַטְמָעַת הַיְלָדִים עַל־יְדֵי הַכּוֹבְשִׁים. 2, [בפיסיולוגיה] שִׁנּוּיִים שֶׁחָלִים בְּחָמְרֵי הַמָּזוֹן שֶׁנִּבְלְעוּ בְּאוֹרְגָנִיזְם חַי עַד הֲפִיכָתָם לְחֵלֶק שֶׁל הָאוֹרְגָנִיזְם. – [הַטְמָעַת־]

– הַטְמָעַת הַפַּחְמָן°, [בצמחים] פוֹטוֹסִינְתֶּזָה, יְצִירַת פַּחְמֵימוֹת מִפַּחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי וּמִמַּיִם עַל־יְדֵי הַחֲלָקִים הַיְּרֻקִּים שֶׁל הַצֶּמַח בְּאֶמְצָעוּת הָאֶנֶרְגְיָה שֶׁל הָאוֹר.

הִטָּמְעוּת°, היטמעות נ׳ [מן טמע, נִטְמַע] הִתְעָרְבוּת בֵּין אֲחֵרִים תּוֹךְ טִשְׁטוּשׁ הָעַצְמִיּוּת, הִתְבּוֹלְלוּת: סַכָּנַת הִטָּמְעוּת בַּגּוֹלָה. הִטָּמְעוּת הַמִּעוּט בְּתוֹךְ הָרֹב. – [הִטָּמְעוּת־]

הַטְמָרָה° נ׳ [מן טמר, הִטְמִיר] הַחְסָנָה בְּמַטְמוּרָה: הַטְמָרַת תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. – [הַטְמָרַת־]

הַטְנָה*, הִיטְנָה* נ׳ [מארמית, יומא עח: אולי מיוונית: iteinos קלוע מערבות] סַנְדָּל פָּשׁוּט קָלוּעַ מֵעַנְפֵי עֲרָבָה, מִלֶּכֶשׁ, מַחֲבָלִים וְכַדּוֹמֶה: ״הֵן נְעוּלוֹת בְּסַנְדְּלֵי הַטְנָא מְרֻפָּטִים״ (קבק, בצל 81). ״הַזָּקֵן... יָשַׁב וְקָלַע הַטְנוֹת מֵרְצוּעַת־סֶרֶג״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 6). – [הַטְנַת־, הַטְנוֹת, הַטְנָאוֹת; גם הִיטְנָאוֹת]

הִטַּנְּפוּת°, היטנפות נ׳ [מן טנף, הִטַּנֵּף] הִתְלַכְלְכוּת, הִזְדַּהֲמוּת: הִטַּנְּפוּת בְּבֹץ. – [הִטַּנְּפוּת־]

הֶטֵּס°, היטס ז׳ [מן טוס, הֵטִיס] הוֹבָלָה בְּטִיסָה, הַעֲבָרָה בְּמָטוֹס: הֶטֵּס צִיּוּד וְתַחְמֹשֶׁת לַחֲזִית. –[הֶטֵּס־, הֶטֵּסִים, הֶטֵּסֵי־]

הֲטָסָה° נ׳ [מן א·טוס, הֵטִיס] 1, הֲעָפָה: הַפְרָחָה בָּאֲוִיר. 2, הַעֲבָרָה בְּמָטוֹס: הֲטָסַת מִצְרָכִים לַנְּצוּרִים. הֲטָסַת הָאוֹרְחִים מִחוּץ־לָאָרֶץ. – [הֲטָסַת־, הֲטָסוֹת, הֲטָסוֹת־]

הַטְעָאָה∴ נ׳ [מן טעה, הִטְעָה] 1∴, הַטְעָיָה הַבָּאָה לִידֵי טָעוּת: ״וְלֹא יִמָּצֵא בּוֹ דָּבָר מִן הַטָּעוּת וְלֹא מִן הַהַטְעָאָה״ (מורה נבוכים ג כא). ״לַסּוֹף נִתְגַּלָּה כְּטָעוּת וְהַטְעָאָה כְּאַחַת״ (קלוזנר, הספרות ג 117). ״רַק מִקְסַם כָּזָב וְהַטְעָאַת הַדִּמְיוֹן״ (שופמן, א 36). 2° [בפילוסופיה] הַנָּחָה אוֹ הַשְׁוָאָה מַטְעָה, סוֹפִיזְם. – [הַטְעָאַת־, הַטְעָאוֹת]

הַטְעָיָה° נ׳ [מן טעה, הִטְעָה] הַטְעָאָה, הֲבָאָה לִידֵי טָעוּת: הַטְעָיַת הַכּוֹתֵב. הַטְעָיָה עַל־יְדֵי כְּתֹבֶת בִּלְתִּי־נְכוֹנָה. ״שָׁם רַק צוֹלְפִים... לְהַטְרָדָה וּלְהַטְעָיָה״ (יזהר, צקלג 234). – [הַטְעָיַת־, הַטְעָיוֹת, הַטְעָיוֹת־]

הַטְעָמָה° נ׳ [מן טעם, הִטְעִים] 1, הַדְגָּשָׁה, הַבְלָטָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל דְּבַר־מָה: הַטְעָמַת רַעְיוֹן הַגְּאֻלָּה בַּהַרְצָאָה. 2, דִּקְלוּם, קְרִיאָה שֶׁל דִּבְרֵי שִׁיר וְכַדּוֹמֶה בְּצוּרָה אָמָּנוּתִית וּמֻדְגֶּשֶׁת. 3, נְתִינָה לְמִישֶׁהוּ שֶׁיִּטְעַם מִדָּבָר: הַטְעָמַת הַמְּסֻבִּים מִן הַמַּטְעַמִּים. 4, הוֹסָפַת טַעַם: הַטְעָמַת הַתַּבְשִׁיל עַל־יְדֵי תַּבְלִינִים שׁוֹנִים. – [הַטְעָמַת־, הַטְעָמוֹת, הַטְעָמוֹת־]

הַטְעָנָה∴ נ׳ [מן א· טען, הִטְעִין] 1∴, הַעֲמָסָה, הַטָּלָה, שִׂימָה: ״הַעֲנֵק תַּעֲנִיק... וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן הַטְעָנָה עַל צַוָּארוֹ״ (רש״י דברים טו יד). 2°, טְעִינָה, הַעֲלָאַת סְחוֹרוֹת וּמִטְעָן (עַל סְפִינוֹת, קְרוֹנוֹת־רַכֶּבֶת וְכַדּוֹמֶה). – [הַטְעָנַת־, הַטְעָנוֹת, הַטְעָנוֹת־]

הַטָּפָה* נ׳ [מן נטף, הִטִּיף] 1°, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים לְשֵׁם הֲפָצַת רַעְיוֹן מְסֻיָּם, דִּבְרֵי תַּעֲמוּלָה אוֹ הִתְעוֹרְרוּת לְמַשֶּׁהוּ: ״הַתְרָעָה עַל הַקַּלְקָלָה הַמּוּסָרִית... וְהַטָּפָה לְתִקּוּן הָעוֹלָם״ (ליסיצקי, תולדות 238). הַטָּפָה לְרַעְיוֹן הַשָּׁלוֹם הָעוֹלָמִי. הַטָּפָה שֶׁל הָרַב בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. 2*, אֶחָד מִן הַשֵּׁמוֹת הַנִּרְדָּפִים לִנְבוּאָה: ״בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת הַנְּבוּאָה: חָזוֹן, נְבוּאָה, הַטָּפָה, דִּבּוּר, אֲמִירָה, צִוּוּי, מַשָּׂא, מָשָׁל, מְלִיצָה, חִידָה״ (בראשית רבה ז). 3° [במשמעות היסודית] הַזָּלַת נוֹזְלִים, טִפְטוּף: הַטָּפַת סַמֵּי רְפוּאָה לְתוֹךְ הַכּוֹס. – [הַטָּפַת־, הַטָּפוֹת, הַטָּפוֹת־]

הֶטְפֵּחַ° ז׳ [מן א· טפח] טְפִיחָה, קִשְׁקוּשׁ: ״וְכָל הָאֶפְרוֹחִים שֶׁנִּתְנַעַנְעוּ שָׁם בְּצַוְּתָא וּבְהֶטְפַּח־כְּנָפַיִם גּוֹבֵר״ (יזהר, צקלג 358). – [הֶטְפַּח־]

הַטְפָּחָה∴ נ׳ [מן ב· טפח, הִטְפִּיחַ] הַרְטָבָה, לִחְלוּחַ. – [הַטְפָּחַת־]

הִטָּפְלוּת°, היטפלות נ׳ [מן טפל, נִטְפַּל] הִתְחַבְּרוּת, הִצְטָרְפוּת: נִסִּיתִי לְהִפָּטֵר מֵהִטָּפְלוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ טַרְדָן. –[־לוּת־, הִטָּפְלֻיּוֹת]

הִטַּפְּלוּת°, היטפלות נ׳ [מן טפל, הִטַּפֵּל] הִתְעַסְּקוּת: הִטַּפְּלוּת בַּחוֹלֶה הַכְּרוֹנִי. – [הִטַּפְּלוּת־]

הֶטְפֵּס° ז׳ [מן ב· טפס, הִטְפִּיס] דָּבָר שֶׁהֻדְפַּס מֵאִמָּהוֹת שֶׁל דְּפוּס: הֶטְפֵּס הַמַּהֲדוּרָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הַסֵּפֶר. – [הֶטְפֵּס־, הֶטְפֵּסִים, הֶטְפֵּסֵי־]

הַטְפָּסָה∴ נ׳ [מן ב·טפס, הִטְפִּיס] 1∴, הַעְתָּקָה שֶׁל טְפָסִים אֲחָדִים אוֹ רַבִּים מִדְּבַר־מָה: ״הַטְפָּסַת הַשְּׁטָרוֹת״ (שאלות ותשובות). 2°, הַדְפָּסָה מִתּוֹךְ טֹפֶס שֶׁל אִמָּהוֹת. – [הַטְפָּסַת־, הַטְפָּסוֹת, הַטְפָּסוֹת־]

הַטְרָדָה° נ׳ [מן טרד, הִטְרִיד] 1, גְּרִימַת טִרְדָּה וָטֹרַח, הַטְרָחָה: סְלַח־נָא עַל הַהַטְרָדָה. 2 [בצבא] שׁוּרָה שֶׁל פְּעֻלּוֹת־הַתְקָפָה קְטַנּוֹת שֶׁתַּכְלִיתָן לִפְגֹּעַ בְּחֹפֶשׁ הַתְּנוּעָה שֶׁל הָאוֹיֵב, בְּחַיָּיו הַתְּקִינִים וּבְרוּחוֹ – כְּגוֹן: פְּשִׁיטוֹת, צְלִיפוֹת, הַפְצָצוֹת: ״שָׁם רַק צוֹלְפִים... לְהַטְרָדָה וּלְהַטְעָיָה״ (יזהר, צקלג 234). תַּכְסִיסֵי הַטְרָדָה שֶׁל ״פְּגַע וּבְרַח״. – [הַטְרָדַת־, הַטְרָדוֹת, הַטְרָדוֹת־]

הֶטֶרוֹגֶנִי° ת׳ [מיוונית: heteros אַחֵר + genos מוֹצא] שֶׁאֵינוֹ אָחִיד, שֶׁאֵינוֹ מֵעוֹר אֶחָד, מֻרְכָּב מֵחֲלָקִים שׁוֹנִים (הֵפֶךְ מִן ״הוֹמוֹגֶנִי״): צִבּוּר הֶטֶרוֹגֶנִי. כִּתּוֹת הֶטֶרוֹגֶנִיּוֹת בְּבֵית־הַסֵּפֶר. – [הֶטֶרוֹגֶנִית, הֶטֶרוֹגֶנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **הֶ טֶ רוֹ גֶ נִ יּוּ ת°** נ׳ חֹסֶר אֲחִידוּת, שׁוֹנוּת.

הֶטֶרוֹנוֹמְיָה° נ׳ [מיוונית: heteros אחר + nomos חוק] 1 [בפילוסופיה] קְבִיעַת הָרָצוֹן אוֹ הַמּוּסָרִיּוּת עַל־יְדֵי חֻקִּים אוֹבְּיֶקְטִיבִיִּים וְסִבּוֹת חִיצוֹנִיּוֹת. 2, הֵפֶךְ מִן ׳אַבְטוֹנוֹמְיָה׳: קְבִיעַת חֻקָּה שֶׁל עַם אוֹ שֶׁל צִבּוּר עַל־יְדֵי זָרִים, וְלֹא עַל־יְדֵי עַצְמָם.

הֶטְרֵחַ* ז׳ [מן טרח, הִטְרִיחַ] טֹרַח, דָּבָר הַגּוֹרֵם טִרְדָּה לַמְּטַפֵּל: ״כְּלוּם יֵשׁ סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ הֶטְרֵחַ?״ (קהלת רבה ט, בכל עת). – [הֶטְרַח־, הֶטְרֵחִים, הֶטְרֵחֵי־]

הַטְרָחָה^ נ׳ [מן טרח, הִטְרִיחַ] 1^, מַאֲמָץ, יְגִיעָה רַבָּה (מורה נבוכים א לב). 2°, הַטְרָדָה, גְּרִימַת טֹרַח: סְלַח־נָא עַל הַהַטְרָחָה שֶׁהִטְרַחְתִּיךָ. – [הַטְרָחַת־, הַטְרָחוֹת, הַטְרָחוֹת־]

הִטַּרְטְרוּת היטרטרות נ׳ [מן טרטר, הִטַּרְטֵר] הִשְׁתַּקְשְׁקוּת: הִטַּרְטְרוּת כְּלֵי־הָרֶכֶב עַל פְּנֵי הַכְּבִישִׁים. –[־רוּת־]

הַטְרָיָה° נ׳ [מן טָרִי] הַחְזָרָה לִטְרִיּוּתוֹ, רִעֲנוּן, חִדּוּשׁ: ״הַאִם הַשִּׁיטָה הָעוֹמֶדֶת לָבוֹא גָּרְמָה לְהַחְיָאַת הַפֶּצַע וּלְהַטְרָיָתוֹ?״ (טברסקי, אררט). הַטְרָיָה שֶׁל יְרָקוֹת בְּאֶמְצָעִים מְלָאכוּתִיִּים. – [הַטְרָיַת־]

הֶטְרֵם° ז׳ [מן טרם, הִטְרִים] [בפסיכולוגיה] פְּעֻלָּה מֻקְדֶּמֶת, הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּגוּבָה לְגֵרוּיִים הָעֲתִידִים לָבוֹא (״אַנְטִיצִיפַּצְיָה״). – [הֶטְרֵם־, הֶטְרֵמִים, הֶטְרֵמֵי־]

הַטְרָמָה° נ׳ [מן טרם, הִטְרִים] הַקְדָּמָה, קְבִיעַת יַחַס וְדֶרֶךְ־הִתְנַהֲגוּת מֵרֹאשׁ: ״הַצֵּרוּפִים הַדִּמְיוֹנִיִּים שֶׁל קִטְעֵי דְּמֻיּוֹת שׁוֹנִים... אֵינָם אֶלָּא הַטְרָמַת הַמְּצִיאוּת הָאַכְזָרִית״ (אנציקלופדיה חינוכית ג 2). – [הַטְרָמַת־]

הַטְרָפָה° נ׳ [מן א· טרף, הִטְרִיף] 1, הַטָּלַת אִסּוּר־אֲכִילָה עַל מַאֲכָל כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טְרֵפָה: ״הָרַב הִתְנַקֵּם בּוֹ בְּדֶרֶךְ זוֹ שֶׁל הַטְרָפָה״ (קלוזנר, הספרות ה 436). הַטְרָפַת הַתַּרְנְגֹלֶת שֶׁנִּשְׁחֲטָה. 2, גְּרִימָה שֶׁמַּאֲכָל יֵאָסֵר לַאֲכִילָה: הַטְרָפַת הֶחָלָב עַל־יְדֵי הֲטָלַת בָּשָׂר לְתוֹכוֹ. – [הַטְרָפַת־, הַטְרָפוֹת, הַטְרָפוֹת־]

הִטָּרְפוּת°, היטרפות נ׳ [מן א· טרף, נִטְרַף] 1, הִדָּרְסוּת, הֱיוֹת נִטְרָף: קָשֶׁה הָיָה לִמְנֹעַ אֶת הִטָּרְפוּת הַכִּבְשָׂה עַל־יְדֵי הַזְּאֵב. רַבִּים הִתְאַבְּלוּ עַל הִטָּרְפוּת הָאֳנִיָּה בְּלֶב־יָם 2, הֵעָשׂוֹת טְרֵף, הִפָּסְלוּת לַאֲכִילָה: הִטָּרְפוּת הַתַּרְנְגֹלֶת עַל־יְדֵי הָרַב. – [הִטָּרְפוּת־]

– **הִטָּרְפוּת הַדַּעַת°**, הִשְׁתַּגְּעוּת, יְצִיאָה מִן הַדַּעַת.

הִטַּשְׁטְשׁוּת°, היטשטשות נ׳ [מן טשטש, נִטַּשְׁטֵשׁ] הֵעָשׂוֹת מְטֻשְׁטָשׁ וּבִלְתִּי־בָּרוּר: הִטַּשְׁטְשׁוּת הַכְּתָב בַּמְּגִלּוֹת הָעַתִּיקוֹת. הִטַּשְׁטְשׁוּת הַצֶּבַע. הִטַּשְׁטְשׁוּת הָרְאִיָּה מֵחֲמַת מַחֲלָה. – [הִטַּשְׁטְשׁוּת־]

הִי ז׳ [אולי קיצור מן נְהִי] 1, נְהִי, קִינָה, אֵבֶל: ״קִינִים וָהֶגֶה וָהִי״ (יחזקאל ב י). ״הֲמִית בָּחוּר מַשְׂכִּים, הִי מַתְמִיד מְאַחֵר״ (ביאליק, המתמיד). ״הִי עוֹלָם הוּא, אֵבֶל הַיְקוּם״ (ש׳ שלום, שירים שעה). 2* [מלת קריאה לצער] הוֹי, אוֹי: ״וּכְשֶׁמֵּת (הִלֵּל) אָמְרוּ עָלָיו: הִי חָסִיד, הִי עָנָו״ (סנהדרין יא).

א· **הֵי*** מ״ק 1, הֵא, הֲרֵי: ״הֵי לְךָ מַצָּה״ (ירושלמי סוכה נה א). 2 מ״ש אֵיזֶה: ״הֵי ׳סָמוּךְ לְמִנְחָה׳?״ (שבת ט:). 3°, הוֹ, הוֹי: ״הֵי סְחוֹר, סְחוֹר וְסֹב״ (ביאליק, סחרחרת).

ב· **הֵי*** נ׳ כְּתִיב אַחֵר שֶׁל שֵׁם הָאוֹת ״הֵא״: ״יוֹד הֵי״ (מסכת סופרים ד ב).

הִיא מ״ג [ארמית: הִיא; ערבית: הִיַ] כִּנּוּי הַשֵּׁם לְגוּף שְׁלִישִׁי נְקֵבָה: ״וְהִיא־גַם־הִיא אָמְרָה: אָחִי הוּא״ (בראשית כ ה). הוּא וָהִיא.

– **הַהִיא** [מלת רמז לרחוקה במקום או בזמן] לֹא זֹאת, אוֹתָהּ: ״בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא״ (בראשית לה כב). ״בָּעֵת הַהִיא״ (מיכה ג ד).

– **הִיא... הִיא***, שְׁתֵּיהֶן זֵהוֹת: ״הִיא הָאֵם, הִיא טַרְפַּחַת, הִיא שַׁלְפּוּחִית״ (חולין נה:).

– **הִיא הִיא***, 1*, הַיְנוּ הָךְ: ״כַּרְמְלִית מַאי? אָמַר אַבַּיֵי: הִיא הִיא!״ (שבת יא:). ״דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת... דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת... וְהִיא הִיא״ (רש״י ברכות כד.). 2°, הִיא בְּעַצְמָהּ, הִיא מַמָּשׁ: ״הִנֵּה הִיא הִיא, כְּלִילַת חֶמְדָּה וְתִפְאָרֶת״ (ביאליק, מגילת ז). ״וְהִיא הִיא הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר הַבִּיט... אֶל תְּהוֹם הָאֲבַדּוֹן״ (ביאליק, מגילת ו).

– **הִיא הַנּוֹתֶנֶת*** (בכורות נט:), אַדְּרַבָּה, דַּוְקָא דָּבָר זֶה מוֹכִיחַ.

– **וְלֹא הִיא*** (ברכות כח.), וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, לֹא כָּךְ הָעִנְיָן.

– **כָּל־שֶׁהִיא°** [גם כָּלְשֶׁהִי] מְעַט מִן הַמְּעַט: ״אַף פְּגִימָה אַחַת, פְּגִימָה כָּל־שֶׁהִיא לֹא תִמְצָא בָהּ״ (ביאליק, בת ישראל).

– **וְהִיא שֶׁעָמְדָה לוֹ***, דָּבָר זֶה הוּא שֶׁעָזַר לוֹ: ״וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ״ (הגדה של פסח).

הַיָּא* מ״ק [ארמית, פסחים קיב:] מַהֵר, הָבָה, חִישׁ!: ״הַיָּא נַבְחִי, הַיָּא! קוּם וָסַע!״ (ביאליק, גדי ונבחי). ״וְעַתָּה, קוֹפֵי רִתְמָה, הַיָּא!״ (שלונסקי, ויהי).

היאבדות, ראה הֵאָבְדוּת.
היאבנות, ראה הֵאָבְנוּת.
היאבקות, ראה הֵאָבְקוּת.
היאדרות, ראה הֵאָדְרוּת.
היאותות, ראה הֵאוֹתוּת.
היאזורות, ראה הֵאָזְרוּת.
היאחזות, ראה הֵאָחֲזוּת.
היאחרות, ראה הֵאָחֲרוּת.
היאטות, ראה הֵאָטוּת.
היאטמות, ראה הֵאָטְמוּת.

הֵיאָךְ*, הֵיאַךְ* מ״ש [הֵיךְ או: הֵי + אַךְ] אֵיךְ, כֵּיצַד, אֵיכָכָה: ״הֵיאָךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה?״ (סנהדרין ג ו). ״יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ סֵדֶר הַבְדָּלוֹת הֵיאָךְ״ (פסחים קג.). ״הֵיאָךְ מַנִּיחִים אֶת הַוַּדַּאי וְהוֹלְכִים אַחַר הַסָּפֵק?״ (עגנון, אורח 17). ״כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה הֵיאָךְ הַדְּבָרִים חֲזָקִים, זָקְפָה עַצְמָהּ״ (הזז, יעיש ד 50).

היאכלות, ראה הֵאָכְלוּת.
היאלחות, ראה הֵאָלְחוּת.
היאלמות, ראה הֵאָלְמוּת.
היאלצות, ראה הֵאָלְצוּת.
היאמנות, ראה הֵאָמְנוּת.
היאמרות, ראה הֵאָמְרוּת.
היאמתות, ראה הֵאָמְתוּת.
היאנחות, ראה הֵאָנְחוּת.
היאנסות, ראה הֵאָנְסוּת.
היאנקות, ראה הֵאָנְקוּת.
היאספות, ראה הֵאָסְפוּת.
היאסרות, ראה הֵאָסְרוּת.
היאצלות, ראה הֵאָצְלוּת.
היאצרות, ראה הֵאָצְרוּת.
היארגות, ראה הֵאָרְגוּת.
היארזות, ראה הֵאָרְזוּת.

היארכות, ראה הֵאָרְכוּת. היבהוב, ראה הִבְהוּב.
היאשמות, ראה הֵאָשְׁמוּת. היבהלות, ראה הִבָּהֲלוּת.
היאתרות, ראה הֵאָתְרוּת. היבור, ראה הִבּוּר.
היבאשות, ראה הִבָּאֲשׁוּת. היבחנות, ראה הִבָּחֲנוּת.
היבדקות, ראה הִבָּדְקוּת. היבחרות, ראה הִבָּחֲרוּת.
היבדלות, ראה הִבָּדְלוּת. היבטלות, ראה הִבָּטְלוּת.

הִבִּיסְקוּס° ז׳ [יוונית: hibiskos חלמית] שִׂיחַ־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶלְמִיתִיִּים (Hibiscus) הַמַּגִּיעַ עַד גֹּבַהּ שֶׁל שְׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה מֶטְרִים. פְּרָחָיו אֲדֻמִּים. אֶחָד מִמִּינֵי הַהִבִּיסְקוּס הוּא הַבַּמְיָה, שֶׁפֵּרוֹתֶיהָ נֶאֱכָלִים. – [הִבִּיסְקִים]

היבלוח ראה הִבְלוּחַ. היבעלות, ראה הִבָּעֲלוּת.
היבלטות, ראה הִבָּלְטוּת. היבעתות, ראה הִבָּעֲתוּת.
היבלמות, ראה הִבָּלְמוּת. היבקעות, ראה הִבָּקְעוּת.
היבלעות, ראה הִבָּלְעוּת. היבראות, ראה הִבָּרְאוּת.
היבנות, ראה הִבָּנוּת. היברגות, ראה הִבָּרְגוּת.
היבע, ראה הֶבֵּעַ. היברון, ראה הִבָּרוֹן.

הִבְּרִיד° ז׳ [לאטינית: hibrida] בֶּן־כִּלְאַיִם בְּעוֹלַם הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ, צֶאֱצָא שֶׁל הַרְכָּבַת מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. – [הִבְּרִידִים]

– **הִיבְּרִידִיזַצְיָה°** נ׳ הַכְלָאָה, הַצְלָבָה, הַרְכָּבָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ צְמָחִים מִמִּינִים שׁוֹנִים לְשֵׁם הַשְׁבָּחַת הַגֶּזַע.

הִיג• ז׳ (בבא קמא קיט:), רְאֵה הָגֶה. – [הִיגִין]

היגאלות, ראה הִגָּאֲלוּת.
היגבות, ראה הִגָּבוּת. היגוי, ראה הִגּוּי.
היגד, ראה הֶגֵּד. היגיון, ראה הִגָּיוֹן.

הִגְיֶנָה°, הִיגִיֶּינָה נ׳ [מיוונית: hygieinos מבריא] גַּהוּת, תּוֹרַת הַבְּרִיאוּת, הַחֻקִּים וְהַכְּלָלִים לִשְׁמִירַת בְּרִיאוּת הָאָדָם וְהַצִּבּוּר וּלְהַשְׁבָּחָתָהּ.

– **הִיגְיֶנִי°** ת׳ גַּהוּתִי, הַשַּׁיָּךְ לְתוֹרַת הַבְּרִיאוּת, טוֹב וּמוֹעִיל לַבְּרִיאוּת: נְטִילַת יָדַיִם לִפְנֵי הָאֲרוּחָה – צַו הִיגְיֶנִי.

היגלות, ראה הִגָּלוּת. היגנזות, ראה הִגָּנְזוּת.
היגמלות, ראה הִגָּמְלוּת. היגעלות, ראה הִגָּעֲלוּת.

הִיגְרוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: hygros לח + metron מידה] מַד־לַחוּת, מַכְשִׁיר הַמּוֹדֵד אֶת דַּרְגַּת הַלַּחוּת הַיַּחֲסִית שֶׁבָּאֲוִיר. – [־מֶטְרִים]

– **הִיגְרוֹמֶטְרְיָה°** נ׳ תּוֹרַת הַלַּחוּת, עָנָף בְּמַדָּעֵי הַמֶּטֶאוֹרוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר מַצַּב הַלַּחוּת שֶׁבָּאֲוִיר.

היגרמות, ראה הִגָּרְמוּת. היגרפות, ראה הִגָּרְפוּת.
היגרעות, ראה הִגָּרְעוּת. היגררות, ראה הִגָּרְרוּת.

הי״ד ר״ת הַשֵּׁם יִקֹּם דָּמוֹ [נאמר על מי שנרצח או מת על קידוש השם]

הידבקות, ראה הִדַּבְּקוּת.
הידברות, ראה הִדַּבְּרוּת. הידגשות, ראה הִדָּגְשׁוּת.

הֵידָד מ״ק וז׳ [קרוב אל הַד, הדד] קריאת־שמחה, הֶאָח! הוֹי!: ״וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד!״ (ירמיה נא יד). ״הֵידָד, קְטִינָא, הַלְלוּהוּ!״ (ביאליק, קטינא). ״אַף לֹא הֵידַד שִׁירֵי יַזְעֲזַע מְנוּחַתְכֶן״ (ביאליק, בשדה). ״בְּלָחֲמֵנוּ לָחֶם, בְּהָרִיעַ לָנוּ קוֹל הַהֵידָדִים״ (שלונסקי, שירים ב 70). ״וּמֵנִיף אֶת אוֹרִי בָּאֲוִיר בְּהֵידָד אִלֵּם״ (שנהר, ג 120). – [הֵידַד־, הֵידָדִים, הֵידְדֵי־]

הידהוד, ראה הִדְהוּד. הידוס, ראה הִדּוּס.
הידהמות, ראה הִדָּהֲמוּת. הידוק, ראה הִדּוּק.
הידום, ראה הִדּוּם. הידור, ראה הִדּוּר.

הֻיְּדוֹת נ״ר [במקום ״הודות״; מן ידה, הוֹדָה] תּוֹדוֹת, שִׁירֵי תּוֹדָה (נחמיה יב ח).

הידחות, ראה הִדָּחוּת. הידכדכות, ראה הִדַּכְדְּכוּת.
הידחסות, ראה הִדָּחֲסוּת. הידלדלות, ראה הִדַּלְדְּלוּת.
הידחפות, ראה הִדָּחֲפוּת. הידלחות, ראה הִדָּלְחוּת.
הידחקות, ראה הִדָּחֲקוּת. הידלקות, ראה הִדָּלְקוּת.
הידיינות, ראה הִדַּיְּנוּת. הידמות, ראה הִדַּמּוּת.

הַיְדָמַקִים° ז״ר [תורכית] כִּנּוּי לַקּוֹזָקִים בְּאוּקְרַיְנָה: ״הַיְדָמַקִים הִכְרִיעוּ לְטֶבַח הַקְּהִלָּה״ (טשרניחובסקי, שירים 420).

הידפסות, ראה הִדָּפְסוּת.
הידפקות, ראה הִדַּפְּקוּת. הידקות, ראה הִדַּקּוּת.

הִידְרַבְלִיקָה° נ׳ רְאֵה הִידְרוֹלִיקָה°.

הידרבנות, ראה הִדַּרְבְּנוּת. הידרדרות, ראה הִדַּרְדְּרוּת.

הִידְרָה° נ׳ [יוונית: hydra] 1. [במיתולוגיה היוונית] נְחַשׁ־מַיִם אַגָּדִי, מְפְלֶצֶת ·בַּעֲלַת תִּשְׁעָה רָאשִׁים, שֶׁבִּמְקוֹם כָּל רֹאשׁ שֶׁלָּהּ שֶׁהֻתַּז צָצוּ מִיָּד שְׁנֵי רָאשִׁים אֲחֵרִים; הוּמְתָה לְבַסּוֹף עַל־יְדֵי הַגִּבּוֹר הָאַגָּדִי הֶרְקוּלֶס.

הידרה האגדית

2. [בהשאלה] כִּנּוּי לְכֹחַ הַרְסָנִי הַיּוֹנֵק מִמְּקוֹרוֹת רַבִּים, כֹּחַ שְׂטָנִי שֶׁקָּשֶׁה לְמַגְּרוֹ: ״נִמְצָא יָדֵנוּ... עַל הַהִידְרָה שֶׁל הַקּוֹנְטְרֶרֶבוֹלוּצְיָה״ (הזז, צל 148). 3. [בזואולוגיה] יְצוּר זָעִיר (3–6 מִילִימֶטְרִים) מִמַּעֲרֶכֶת נְבוּבֵי־הַגּוּף הַגָּדֵל בְּמַיִם מְתוּקִים (Hydra). גּוּף הַהִידְרָה עָשׂוּי כְּעֵין שַׂקִּיק זָעִיר הַנִּדְבָּק בִּבְסִיסוֹ (״בְּסֻלְיָתוֹ״) אֶל גּוּפִים וּצְמָחִים. מִן הַגּוּף הִיא שׁוֹלַחַת זְרוֹעוֹת אֲרֻכּוֹת הַמְצַיְּדוֹת בְּתָאִים צוֹרְבִים שֶׁבָּהֶם הִיא מְשַׁתֶּקֶת אֶת יְצוּרֵי־הַמַּיִם הַשּׁוֹנִים (סַרְטָנִים זְעִירִים, זַחֲלֵי־יַתּוּשִׁים וְעוֹד) וּבוֹלַעַת אוֹתָם [השם–על־שום סגולתה להצמיח איברים חדשים, גם אם תקוצץ לחתיכות, כהידרה האגדית]. – [הִידְרוֹת]

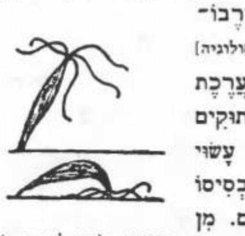
הידרה 3 (מוגדלת הרבה)

הִידְרוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + graphein לכתוב] חֵלֶק בַּגֵּיאוֹגְרַפְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַמַּיִם שֶׁעַל פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ וּבְתֵאוּרָם.

הִידְרוֹדִינָמִיקָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + dynamis כוח] תּוֹרַת הַנּוֹזְלִים הַנָּעִים, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בִּתְנוּעַת הַנּוֹזְלִים וְכֵן בַּכֹּחוֹת הַפּוֹעֲלִים עַל גּוּפִים מוּצָקִים הַמְשֻׁקָּעִים בְּנוֹזְלִים.

הִידְרוֹטֶכְנִיקָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + טֶכְנִיקָה] תּוֹרַת הַשִּׁמּוּשׁ וְהַנִּצּוּל הַיָּעִיל שֶׁל מְקוֹרוֹת הַמַּיִם – הֲקָמַת סְכָרִים, מִתְקְנֵי־מַיִם, תִּעוּל, תַּחְבּוּרָה בַּמַּיִם וְכַדּוֹמֶה.

הִידְרוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + logos לימוד] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר מֶרְחֲבֵי הַמַּיִם בָּעוֹלָם וּמַחֲזוֹרָם בַּטֶּבַע.

– **הִידְרוֹלוֹג**° ז׳ מֻמְחֶה בְּהִידְרוֹלוֹגְיָה.

הִידְרוֹלִיסָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + lysis התפרקות] פֵּרוּק כִּימִי שֶׁל מְלָחִים וְתִרְכּוֹבוֹת שׁוֹנוֹת בְּאֶמְצָעוּת מַיִם. – [הִידְרוֹלִיסוֹת]

הִידְרוֹלִיקָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + aulo צינור] עָנָף בְּמַדָּעֵי הַפִיסִיקָה הָעוֹסֵק בְּחֻקֵּי שִׁוְיוֹן־הַמִּשְׁקָל וְהַתְּנוּעָה שֶׁל נוֹזְלִים וּבְדַרְכֵי שִׁמּוּשָׁם.

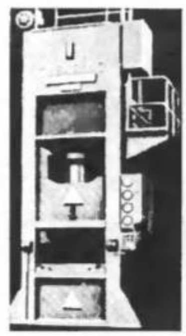
מכבש הידרולי

– **מַכְבֵּשׁ הִידְרוֹלִי**°, מַכְבֵּשׁ הַמְפַתֵּחַ לַחַץ רַב בְּאֶמְצָעוּת מַיִם הַנִּדְחָפִים וְעוֹבְרִים בְּלַחַץ מִצִּנּוֹר בַּעַל קֹטֶר קָטָן אֶל צִנּוֹר בַּעַל קֹטֶר גָּדוֹל יוֹתֵר: הַלַּחַץ עַל שַׁסְתּוֹם הַגָּלִיל הַגָּדוֹל גָּדֵל בְּהֶתְאֵם לַיַּחַס שֶׁל שִׁטְחוֹ לְעֻמַּת שִׁטְחוֹ שֶׁל הַשַּׁסְתּוֹם הַקָּטָן.

הִידְרוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: hydor מים + metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַכֹּבֶד הַסְּגֻלִּי שֶׁל נוֹזְלִים; עָשׂוּי שְׁפוֹפֶרֶת סְגוּרָה שֶׁעָלֶיהָ קַוֵּי מַעֲלוֹת, וְהִיא צָפָה בְּאֹפֶן מְאֻנָּךְ בְּתוֹךְ נוֹזְלִים. – [הִידְרוֹמֶטְרִים]

הִידְרוֹסְטָטִיקָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + statos עומד] תּוֹרַת הַנּוֹזְלִים הַנָּחִים, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַלַּחַץ וְשִׁוְיוֹן־הַמִּשְׁקָל שֶׁל הַנּוֹזְלִים, וְכֵן בְּחֵקֶר הַכֹּחוֹת הַפּוֹעֲלִים עַל גּוּפִים מוּצָקִים הַמְשֻׁקָּעִים כֻּלָּם אוֹ רֻבָּם בְּנוֹזְלִים.

הִידְרוֹפוֹבְּיָה° נ׳ [מיוונית: hydor מים + phobos פחד] בַּעַת־מַיִם, מַחֲלַת הַכַּלֶּבֶת; אֶחָד מִסִּימָנֶיהָ הַמֻּבְהָקִים שֶׁל מַחֲלָה זוֹ הוּא הַקֹּשִׁי בִּבְלִיעַת מַיִם בְּשֶׁל שִׁתּוּק שְׁרִירֵי בֵּית־הַבְּלִיעָה.

הִידְרוֹפְלָן° ז׳ [מיוונית: hydor מים + לאטינית: planum משטח] מְטוֹס־יָם, אֲוִירוֹן בַּעַל תַּחְתִּית בְּתַבְנִית סִירָה, הֶעָשׂוּי לָרֶדֶת וְלָשׁוּט עַל פְּנֵי הַמַּיִם וּלְהַמְרִיא מִשָּׁם בָּאֲוִיר. – [הִידְרוֹפְלָנִים]

הִידְרוֹפוֹנִיקָה° נ׳ [מן hydor מים + ponos עבודה] גִּדּוּל צְמָחִים לְלֹא קַרְקַע בְּתוֹךְ מַיִם הַמְּכִילִים אֶת כָּל הַמְּלָחִים הַחִיּוּנִיִּים לְצֶמַח לְשֵׁם צְמִיחָתוֹ הַתַּקִּינָה.

הִידְרוֹפִיטִים° ז״ר [מן hydor מים + phyton צמח] צִמְחֵי־מַיִם כְּגוֹן שׁוֹשַׁנַּת־הַמַּיִם, לוֹטוּס וְעוֹד.

הִידְרוֹקָן° ז׳ [מיוונית: hydropikon] [ויקרא רבה טו: אִדְרוֹפִיקוֹס; נוסח אחר: הַדְרוֹקָן] מַחֲלַת־מַיִם, הִצְטַבְּרוּת חוֹלָנִית שֶׁל נוֹזְלִים בְּאֵזוֹר הַמֹּחַ וּבְעַמּוּד הַשִּׁדְרָה: ״חֳלִי מֵעַיִן וְחַיָּה וְהִידְרוֹקָן״ (עירובין מא:).

הידראנט

הידרכות, ראה הִדָּרְכוּת.

הִידְרַנְט° ז׳ [מיוונית: hydor מים] בֶּרֶז־שְׂרֵפָה, מִתְקָן בָּרְחוֹב לְהַסְפָּקַת־מַיִם, לְהַרְבָּצַת כְּבִישִׁים בְּמַיִם אוֹ לְכִבּוּי דְּלֵקוֹת. – [הִידְרַנְטִים]

הידרסות, ראה הִדָּרְסוּת.

הידרשות, ראה הִדָּרְשׁוּת. **הידשן**, ראה הִדַּשֵּׁן.

היה [ראה גם הוה; ארמית: הֲוָא, הֲוֵי]

~ פָּע׳ **הָיָה** פ״ע 1. נִמְצָא, הִתְקַיֵּם: ״מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה״ (קהלת א ט). ״כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה״ (בראשית כא יג). ״הָיָה אִישׁ – וּרְאוּ: אֵינֶנּוּ עוֹד״ (ביאליק, אחרי מותי). ״עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה הוֹוֶה״ (שמעוני, הביבר 269). 2. הִשְׁתַּיֵּךְ, נִמְצָא בִּרְשׁוּתוֹ: ״לְעָשִׁיר הָיָה צֹאן וּבָקָר״ (שמואל ב יב ב). ״וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר״ (בראשית לב ו). 3. נִמְצָא בְּמַצָּב מְסֻיָּם: ״וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ״ (בראשית א ב). 4. קָרָה, נַעֲשָׂה: ״לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ״ (שמות לב א). ״מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ?״ (שמואל א י יא). ״וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם״ (בראשית יח יח). ״בֵּית קָדְשֵׁנוּ... הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ״ (ישעיה סד י). ״וּפְאֵר עֲלוּמַי הָיָה לְאֵפֶר״ (ביאליק, מגילת ו). 5 [לפני פועל אחר בבינוני] פֹּעַל־עֵזֶר לְהוֹרָדַת הַתְמָדָה אוֹ רְצִיפוּת בִּפְעֻלָּה: ״יוֹסֵף... הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן״ (בראשית לז ב). ״אֲנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים״ (דניאל י ב). ״הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה״ (ברכות ג ה). – [הֱיוֹת, לִהְיוֹת, הָיִיתִי, הֱיִיתֶם; הוֹוֶה, הוֹוָה; יִהְיֶה, תִּהְיֶינָה; בקיצור: יְהִי, יְהֵא, יְהוּ; הֱיֵה! הֱיִי!] [ראה עוד המשמעויות והצירופים להלן; וראה גם הוה]

~ נִפ׳ **נִהְיָה**, 1. נַעֲשָׂה, קָרָה: ״מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה״ (מלכים א יב כד). ״הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַה׳ אֱלֹהֶיךָ״ (דברים כז ט). ״עַתָּה הִנֵּה בָּאָה וְנִהְיָתָה!״ (אחד העם, כו). ״וְהִנֵּה נִהְיְתָה הַמַּרְאָה הַגְּדוֹלָה״ (ביאליק, מקראי ציון). 2. עָבַר לְמַצָּב אַחֵר (בְּיִחוּד רַע), הִשְׁתַּנָּה לְרָעָה: ״וַאֲנִי דָנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי״ (דניאל ח כז). – [רווח בעיקר העבר]

~ פִּע׳ **הִיָּה**° פ״י גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה עָשָׂה, יָצַר: ״כָּל שֶׁאַתָּה מְהַיֶּה הַיְמֶנָּה, הֲרֵי הוּא כָּמוֹהוּ״ (קידושין נח.). – [לְהַיּוֹת, מְהַיֶּה, יְ־]

– **הָיָה לְאֶבֶן**, הִתְאַבֵּן, נִדְהַם וְנִתְאַלֵּם (מֵרֹב בֶּהָלָה אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת): ״וַיָּמָת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן״ (שמואל א כה לז).

– **הָיָה לְאִישׁ**, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: ״הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ לַאֲנָשִׁים״ (שמואל א ד ט). ״וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ״ (מלכים א ב ב).

– **הָיְתָה לְאִישׁ** (רות א יב), נִשְּׂאָה לְאִישׁ.

– **הָיָה לִפְלֵיטָה**, נִמְלַט, נִצַּל מִסַּכָּנָה: ״וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה״ (בראשית לב ט).

– **הָיָה (הָיְתָה) בְּדַעְתּוֹ**°, חָשַׁב, הִתְכַּוֵּן: ״שֶׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁל לָבָן לַעֲשׂוֹת עִמִּי רָעָה״ (בראשית רבה עח). ״כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה בְּדַעְתּוֹ לְהִנָּשֵׂא לָהּ, הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת לוֹ״ (ירושלמי ברכות יד ד).

– הָיָה בְּלִבּוֹ•, נִתְכַּוֵּן: ״בֶּגֶד זֶה אֲרַגְתִּיו בְּטָהֳרָה, וְלֹא הָיָה בְּלִבִּי לְשָׁמְרוֹ בְּטָהֳרָה״ (חגיגה כ.).

– הָיָה בְּלִבּוֹ עַל־•, שָׁמַר טִינָה לְ־, הָיוּ לוֹ טְעָנוֹת כְּנֶגֶד־: ״וּמֹשֶׁה הָיָה סָבוּר שֶׁהָיָה אַהֲרֹן שֻׁתָּף עִמָּהֶן (בְּעֵגֶל הַזָּהָב) וְהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו״ (שמות רבה לז).

– הָיָה עִם לְבָבוֹ, רָצָה, חָפֵץ: ״הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית ה׳״ (דברי הימים ב כד ד).

– הָיָה עָלָיו°, הָיָה צָרִיךְ: הָיָה עָלֶיךָ לְסַיֵּם אֶת הָעֲבוֹדָה בְּמוֹעֲדָהּ.

– הָיָה עִמּוֹ, עָזַר לוֹ: ״כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ״ (יהושע א ה).

–הָיָה אֶת נַפְשׁוֹ° [מן הביטוי המקראי״ יש את נפשו״ בזמן עבר] רָצָה, חָפֵץ: ״לֹא הָיָה אֶת נַפְשׁוֹ... לִנְסֹעַ לְשָׁם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 396).

– הָיָה לוֹ לְ־•, הָיָה צָרִיךְ, רָאוּי הָיָה לוֹ לְ־: ״הָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ״ (ברכות ג.).

– וְהָיָה, פֹּעַל סְתָמִי הַמּוֹרֶה עַל הֶעָתִיד: ״וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים״ (ישעיה ב ב). ״וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי״ (בראשית ד יד). ״וְהָיָה כִּי יַאַרְכוּ הַיָּמִים״ (ביאליק, והיה כי).

– וַיְהִי, פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בַּמִּקְרָא לְסִפּוּר מְאֹרָעוֹת: ״וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״ (בראשית כב א). ״וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ״ (אסתר א א).

– וַיְהִי הַיּוֹם [פתיחה מקובלת לפתיחת קטע חדש או פרק חדש בסיפור] בְּאַחַד הַיָּמִים, פַּעַם אַחַת: ״וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם״ (מלכים ב ד ח). ״וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי־הָאֱלֹהִים״ (איוב א ו). ״וַיְהִי הַיּוֹם וַתֹּאחֲזֵהוּ תְּנוּמָה״ (ביאליק, הרועה והצאן).

– יְהִי־מָה, וִיהִי־מָה (שמואל ב יח כג), יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, יִקְרֶה אֲשֶׁר יִקְרֶה!

– יְהִי רָצוֹן•, הַלְוַאי, מִי יִתֵּן!: ״וְכָל הָעוֹסְקִין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהוּ עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ״ (ברכות יז.).

– יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁ־• [פתיחה מקובלת בתפילות] רְצֵה נָא שֶׁ־: ״יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁלֹּא נֶחֱטָא וְלֹא נֵבוֹשׁ״ (ברכות טז:).

– הֱיוֹת שֶׁ־, ראה ערך הֱיוֹת.

– הֱוֵי אוֹמֵר•, לְמַד מִכָּאן, תַּסְכִּים אֵפוֹא שֶׁ־: ״אֵיזוֹהִי עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּפִלָּה״ (תענית ב.).

– יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, בְּכָל מַצָּב שֶׁהוּא, אִם כָּךְ אוֹ אַחֶרֶת: ״וְיִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, וְאַל תְּהִי יָדְךָ עִם הַגּוֹיִם״ (יוסיפון, רג).

– מַה תְּהֵא עָלָיו•, מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפוֹ, מַה יִּקְרֶה לוֹ: ״רַבִּי, וְאַתָּה מַה תְּהֵא עָלֶיךָ?״ (עבודה זרה ח:).

– הָיֹה הָיָה [שאול מן יחזקאל א ג: ״היה היה דבר ה׳ אל יחזקאל״; פתיחה רגילה באגדות־עם, בסיפורי־ילדים וכדומה] לְפָנִים אוֹ אֵי־שָׁם קָרָה הַדָּבָר.

– הָיֹה לֹא תִהְיֶה! (יחזקאל כ לב), דָּבָר זֶה לֹא יָקוּם בְּשׁוּם אֹפֶן!

– הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה (רמב״ם, י״ג עיקרים), **אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה** (שמות ג יד), כִּנּוּיִים לֵאלֹהִים הַמְצַיְּנִים אֶת נִצְחִיּוּתוֹ.

– אִלּוּ יְדַעְתִּיו–הֱיִיתִיו (אלבו, העיקרים 306) [מימרה פילוסופית] אִלּוּ יָכֹלְתִּי לְהַגִּיעַ אֶל יְדִיעָתוֹ הָאֲמִתִּית שֶׁל אֱלֹהִים, כִּי אָז הָיִיתִי אֱלֹהִים, כְּלוֹמַר, הָיִיתִי זֵהֶה לוֹ לַחֲלוּטִין.

– הָיָה כְּלֹא הָיָה [על־פי עובדיה טז: ״וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ״] נֶעֱלַם וְנִשְׁכַּח, אָבַד זִכְרוֹ: ״וְהִתְחַלְתִּי בְּסִפְרוּת הָעִבְרִית תִּשָּׁכַח וְהָיְתָה כְּלֹא הָיְתָה״ (ברקוביץ, הראשונים קלט).

– לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא• (בבא בתרא טו.), **לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם•** (בבא מציעא יז.), אֵין כָּל יְסוֹד לַדָּבָר, שֶׁקֶר וְכָזָב!

– לִהְיוֹת אוֹ לֹא־לִהְיוֹת°, **לִהְיוֹת אוֹ לַחְדֹּל°**, נֻסָּחִים עִבְרִיִּים לִשְׁאֵלָתוֹ הַגּוֹרָלִית שֶׁל הַמְּלֶט בַּמַּחֲזֶה ״הַמְּלֶט״ לְשֶׁקְסְפִּיר (״To be or not to be״).

– יָדוֹ הוֹיָה בְּ־, הוּא פּוֹגֵעַ בְּ־, מַכֶּה אֶת־: ״הִנֵּה יַד ה׳ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ״ (שמות ט ג).

– לֹא נִהְיְתָה כָּזֹאת, לֹא קָרָה כַּדָּבָר הַזֶּה: ״לֹא־נִהְיְתָה... כָּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה״ (שופטים יט ל).

– שְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו (דניאל ב א), שְׁנָתוֹ נָדְדָה, סָבַל מִנְּדוּדֵי שֵׁנָה.

היהנות, ראה הֵהָנוּת.

היהרגות, ראה הֵהָרְגוּת.

היהפכות, ראה הֵהָפְכוּת.

היהרסות, ראה הֵהָרְסוּת.

הי״ו ר״ת הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ.

היוואשות, ראה הִוָּאֲשׁוּת.

היוודעות, ראה הִוָּדְעוּת.

היווסרות, ראה הִוָּסְרוּת.

היווי, ראה הִוּוּי.

היוועדות, ראה הִוָּעֲדוּת.

היווכחות, ראה הִוָּכְחוּת.

היוועצות, ראה הִוָּעֲצוּת.

היוולדות, ראה הִוָּלְדוּת.

היווקשות, ראה הִוָּקְשׁוּת.

היוון, ראה הִוּוּן.

היווצרות, ראה הִוָּצְרוּת.

היווסדות, ראה הִוָּסְדוּת.

היוושעות, ראה הִוָּשְׁעוּת.

היווספות, ראה הִוָּסְפוּת.

היוותרות, ראה הִוָּתְרוּת.

היו״ל ר״ת הַיּוֹצֵא לָאוֹר.

הִיּוּלִי ת׳ [ערבית: הַיּוּלִי; מיוונית: hyle החומר הקדמון] 1, רִאשׁוֹנִי, קַדְמוֹן: ״וְאֵין הַתְּלוּת לְפָעֳלוֹ בַּהִיּוּלִי״ (מורה נבוכים א עה). 2°, גָּלְמִי, בִּלְתִּי מְעֻבָּד: ״עִקַּר הַכַּוָּנָה, כַּמּוּבָן, לֹא לַצַּד הַהִיּוּלִי וְלַצַּד הַגָּלְמִי שֶׁבָּהּ״ (ביאליק, חבלי לשון). – [הִיּוּלִית, הִיּוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

– חֹמֶר הִיּוּלִי, 1 [בפילוסופיה] הַחֹמֶר הַמְּקוֹרִי הָרִאשׁוֹנִי שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹצַר כָּל גּוּף בַּטֶּבַע: ״וְכַאֲשֶׁר נַחְקֹר עַל הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה נִמְצָאֵם מְחֻבָּרִים מֵחֹמֶר וְצוּרָה... וְהַחֹמֶר שֶׁלָּהֶם הוּא הַחֹמֶר הָרִאשׁוֹן, אֲשֶׁר הוּא שֹׁרֶשׁ הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה וְהַחֹמֶר הַהִיּוּלִי שֶׁלָּהֶם״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). 2°, חֹמֶר גָּלְמִי בְּטֶרֶם עֻבַּד: ״לְפִי שֶׁנְּקֻדּוֹת נִפְרָדוֹת הַמְשׁוֹטְטוֹת בְּרַחֲבֵי הָעוֹלָם... אֵינָן אֶלָּא חֹמֶר הִיּוּלִי, תֹּהוּ וָבֹהוּ, עַד שֶׁיִּקָּבַע לָהֶן מֶרְכָּז אֶחָד תְּמִידִי״ (אחד העם, תנ).

הִיּוּלִיּוּת° נ׳ [מן הִיּוּלִי] רִאשׁוֹנִיּוּת, קַדְמוֹנִיּוּת: ״הַמַּרְאוֹת הֵם בְּרֵאשִׁית הָאֵימִים וְהַצַּעַר–בְּהִיּוּלִיּוּתָם״ (גרינברג, רחובות קמח). ״בֵּין מַה שֶּׁנִּרְאֶה כִּבְרִיאָה בִּלְשׁוֹן הָאָמָּן, וּבֵין מַה שֶּׁנִּרְאֶה כְּהִיּוּלִיּוּת, אוּלַי אֲפִלּוּ כְּתֹהוּ וָבֹהוּ״ (סדן, לעגנון שי). ״הִיּוּלִיּוּת צְלוּלָה שֶׁל בִּנְיָן חָדָשׁ הַמְחַכֶּה לְהַתְחָלַת חַיִּים רַעֲנַנָּה״ (שנהר, ג 370). – [הִיּוּלִיּוּת־]

הִיּוּלָנִי^ ת׳ [ערבית: הַיּוּלָאנִי] רִאשׁוֹנִי, שֶׁהוּא בְּכֹחַ, פּוֹטֶנְצְיָאלִי: ״הָאָדָם וְהַשֵּׂכֶל הַהִיּוּלָנִי״ (מורה נבוכים א סח).–[הִיּוּלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הִיּוּן° ז׳ [מן הֵן] אֲמִירַת הֵן, חִיּוּב, אִשּׁוּר: ״כַּמָּה וְכַמָּה יְסוֹדוֹת מַחֲשָׁבָה, אִיּוּנִים וְהִיּוּנִים״ (ויסלבסקי, יחידים 254). ״עִיּוּנָיו... נוֹטִים עַל הָרֹב כְּלַפֵּי הִיּוּן הַמְּצִיאוּת״ (גיר, השעיפים 123). — [הִיּוּן־ הִיּוּנִים, הִיּוּנֵי־]

הֱיוֹת, [שם־הפועל מן היה, הָיָה] 1 °, הִמָּצְאוּת בְּמַצַּב־, קִיּוּם: ״לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ״ (בראשית ב יח). ״וְתִתְפָּאַרְתֶּם עֶצֶם הֱיוֹתְכֶם (ביאליק, יהי חלקי). 2 ^, מְצִיאוּת, יֵשׁוּת: ״הַהֱיוֹת שֶׁהוּא קֹדֶם הַנִּצְחִיּוּת״ (הלל בן־שמואל, לפי קלצקין). ״הַהֱיוֹת וְהָאַיִן הֵם הֲפָכִים״ (רנ״ק, לפי הנ״ל). — [הֱיוֹתִי, הֱיוֹתוֹ]

– **הֱיוֹת שֶׁ־**^ [פתיחה רווחת בחוזים, בתעודות] כֵּיוָן שֶׁ־, הוֹאִיל וְ־.

היזז, ראה הֻזַּז.
היזח, ראה הֻזַּח.
היזיון, ראה הִזָּיוֹן.
היזכות, ראה הִזַּכּוּת.
היזכרות, ראה הִזָּכְרוּת.
היזן, ראה הֻזַּן.
היזעמות, ראה הִזָּעֲמוּת.
היזעקות, ראה הִזָּעֲקוּת.
היזק, ראה הֻזַּק.
היזקפות, ראה הִזָּקְפוּת.
היזקקות, ראה הִזָּקְקוּת.
היזרקות, ראה הִזָּרְקוּת.
היחבאות, ראה הֵחָבְאוּת
היחלצות, ראה הֵחָלְצוּת.
היחלקות, ראה הֵחָלְקוּת.
היחלשות, ראה הֵחָלְשׁוּת.
היחמצות, ראה הֵחָמְצוּת.
היחסמות, ראה הֵחָסְמוּת.
היחפזות, ראה הֵחָפְזוּת.
היחצות, ראה הֵחָצוּת.
היחקות, ראה הֵחָקוּת.
היחקרות, ראה הֵחָקְרוּת.
היחרבות, ראה הֵחָרְבוּת.
היחרצות, ראה הֵחָרְצוּת.
היחשבות, ראה הֵחָשְׁבוּת.
היחשדות, ראה הֵחָשְׁדוּת.
היחשפות, ראה הֵחָשְׂפוּת.
היחתכות, ראה הֵחָתְכוּת.

הֵיטֵב תה״פ [מן טוב, יטב, הֵיטִיב] בְּאֹפֶן טוֹב, כָּרָאוּי, מְאֹד: ״וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב״ (דברים יג טו). ״הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל הַקִּיקָיוֹן?״ (יונה ד ט).

היטבעות, ראה הִטָּבְעוּת.
היטגנות, ראה הִטַּגְּנוּת.
היטהרות, ראה הִטַּהֲרוּת.
היטוי, ראה הִטּוּי.
היטח, ראה הֻטַּח.
היטחטחות, ראה הִטַּחְטְחוּת.
הֵיטִיב, הִפ׳ מן יטב.
היטייבות, ראה הִטַּיְּבוּת.
היטל, ראה הֻטַּל.
היטלטלות, ראה הִטַּלְטְלוּת.
היטמאות, ראה הִטַּמְּאוּת.
היטמטמות, ראה הִטַּמְטְמוּת.
היטמעות, ראה הִטַּמְּעוּת.
היטנפות, ראה הִטַּנְּפוּת.
היטס, ראה הֻטַּס.
היטפלות, ראה הִטָּפְלוּת.
היטרדות, ראה הִטָּרְדוּת.
היטרטרות, ראה הִטַּרְטְרוּת.
היטרפות, ראה הִטָּרְפוּת.
היטשטשות, ראה הִטַּשְׁטְשׁוּת.
היישר, ראה הַיְשֵׁר.

הֵיךְ מ״ש [נוסח אחר במקום אֵיךְ] אֵיךְ, כֵּיצַד: ״הֵיךְ אָבִיא אֵלַי אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים?״ (דברי הימים א יג יב). ״וְהֵיךְ נִבְרְאוּ? כְּאִלְפָּס וּכְכִסּוּיָהּ״ (תנחומא בראשית יט). ״הֵיךְ יְמַלֵּל אָדָם תְּהִלָּתוֹ״ (יהודה הלוי, ז 146). ״הָיָה שִׁמְעוֹן אוֹהֵב לְסַפֵּר הֵיךְ נִצַּל עַל הַיָּם מִמִּיתָה, הֵיךְ רַבּוֹ הָיָה יָשֵׁן בִּמְנוּחָה״ (קבק, במשעול 352).

הֵיכָא• [ארמית] [מ״ש למקום] הֵיכָן, אַיֵּה [רווח בצירופים:]

– **הֵיכָא דְאֶפְשָׁר**• (חולין יא:), בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר.

– **מֵהֵיכָא תֵּיתֵי**• [שאול מן הוריות י.], תָּבוֹא מֵהֵיכָן שֶׁתָּבוֹא! אַדְּרַבָּה! יָבוֹא הַדָּבָר!: ״אֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּךְ וְכָךְ מִילְיוֹנִים, אוֹמֵר מוֹנְטִיפְיוֹרִי. מֵהֵיכָא תֵּיתֵי! מְשִׁיבוֹ הַמֶּלֶךְ״ (מנדלי מו״ס, רסה). ״מֵהֵיכָא תֵּיתֵי! הִשְׁוָה ר׳ זוּנְדֶּלֶה דַּעְתּוֹ לְדַעְתָּהּ״ (הזז, צל 108).

היכבדות, ראה הִכָּבְדוּת.
היכבלות, ראה הִכָּבְלוּת.
היכוות, ראה הִכָּווּת.
היכזבות, ראה הִכָּזְבוּת.
היכחדות, ראה הִכָּחֲדוּת

הֵיכִי• מ״ש [ארמית] אֵיךְ? כֵּיצַד? [רווח בצירופים:]

– **הֵיכִי דָמֵי**• [= איך דומה] (יומא פו:), הָא כֵּיצַד? אֵיךְ יְתֹאַר?

– **הֵיכִי תִּמְצָא?**^ אֵיךְ יַעֲלֶה הַדָּבָר עַל דַּעְתְּךָ?: ״הֵיכִי תִּמְצָא? אַף אֲנִי תָּמֵהַּ״ (ביאליק, יוצר הנוסח). ״הֵיכִי תִּמְצָא? כְּלוּם תֵּלֵךְ בָּרֶגֶל לְדַמֶּשֶׂק?״ (קבק, במשעול 20).

הֵיכָל ז׳ [אכדית: ekallu; משומרית: e-gal בית גדול; אוגריתית: הכל; ארמית: הֵיכְלָא; ערבית: הַיְכַּל] 1, אַרְמוֹן, בִּנְיָן גָּדוֹל וּמְפֹאָר: ״וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת״ (הושע ח יד). הֵיכַל הַמֶּלֶךְ. הֵיכַל הַתַּרְבּוּת. 2, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל״ (ישעיה ו א). 3 ^, כִּנּוּי לַאֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ שֶׁבְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: ״כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה״ (רמב״ם, תפילה יא ב). ״הַכֹּל תָּלוּי בְּמַזָּל וַאֲפִלּוּ סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבַּהֵיכָל״ (זוהר, נשוא). ״שְׁלִיחַ־הַצִּבּוּר הוֹצִיא הַסְּפָרִים מִן הַהֵיכָל״ (הזז, יעיש ג 195). — [הֵיכַל־הֵיכָלִים, הֵיכְלֵי־, גם הֵיכָלוֹת, הֵיכְלוֹת־]

– **הַהֵיכָל!**• [לשון שבועה, קידושין עא. ושם בארמית: הֵיכְלָא!] הֲרֵינִי נִשְׁבָּע בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל הֵיכַל ה׳!

– **אַבִּירֵי־הַהֵיכָל**° [״טֶמְפְּלֶרִים״, על־שום שמושבם הראשי היה בירושלים בקרבת ההיכל – מקום המקדש] שֵׁם מִסְדָּר צְבָאִי שֶׁל נְזִירִים אַבִּירִים שֶׁנּוֹסַד בִּימֵי מַסְּעֵי־הַצְּלָב (בַּמֵּאוֹת 12–13) לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל עוֹלֵי־הָרֶגֶל הַנּוֹצְרִים.

– **צֶלֶם בַּהֵיכָל**°, ראה ערך צֶלֶם.

היכלאות, ראה הִכָּלְאוּת.
היכללות, ראה הִכָּלְלוּת.
היכלמות, ראה הִכָּלְמוּת.

הֵיכְלָנִים° ז״ר שֵׁם אַחֵר לְ״אַבִּירֵי־הַהֵיכָל״ [ראה ערך הֵיכָל]– [הֵיכְלָנֵי־]

היכמרות, ראה הִכָּמְרוּת.

הֵיכָן• תה״פ [הֵי + כָּאן; ארמית: הֵיכָא] אֵיפֹה? אַיֵּה?: ״הֵיכָן פִּקְדוֹנִי? אָמַר לוֹ: אָבַד״ (בבא קמא ט ז). ״וְהֵיכָן הִיא (הַנֶּפֶשׁ) מֻנַּחַת? תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד בַּשָּׁמַיִם״ (דברים רבה י). ״הֵיכָן הַיֹּשֶׁר וְהֵיכָן הָרַחֲמָנוּת?״ (עגנון, אורח 155).

– **הֵיכָן שֶׁ־**•, בְּמָקוֹם שֶׁ־: ״הֵיכָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָקוֹם עָמֹק, הָיָה נוֹתֵן בְּתוֹכוֹ הַר גָּדוֹל״ (מדרש תהלים צ).

– **הֵיכָן־שֶׁהוּא**°, אֵי־שָׁם, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: ״וְהֵיכָן־שֶׁהוּא הִתְחִילוּ מַתְנִיעִים טְרַקְטוֹר״ (יזהר, צקלג 100).

מ״ש - מלת שאלה; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; פִּע׳ל; נִפ׳על; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

– לְהֵיכָן•, לְאָן: ״לְהֵיכָן אַתָּה הוֹלֵךְ?״ (ספרי בלק קלא). ״לְהֵיכָן הָרַגְלַיִם, תַּכְשִׁיט?״ (ביאליק, מאחורי ה).

– כָּל־הֵיכָן שֶׁ־•, כָּל מָקוֹם שֶׁ־: ״כָּל הֵיכָן שֶׁפִּקְדוֹנִי מֻנָּח, שֶׁיְּהֵא שָׁמוּר יָפֶה״ (דברים רבה י).

– עַד הֵיכָן•, עַד אָנָה, עַד כְּדֵי מָה: ״בּוֹא וּרְאֵה עַד הֵיכָן פָּרְצָה טָהֳרָה בְּיִשְׂרָאֵל״ (שבת יג.). ״הֵבִין רַבִּי יוּדִיל עַד הֵיכָן הַדְּבָרִים מַגִּיעִים״ (עגנון, כלה לה).

– מֵהֵיכָן•, מִנַּיִן: ״רוֹאִין מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חַי״ (בבא מציעא י ו). ״מֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל?״ (תמיד ז ג).

– מֵהֵיכָן־שֶׁהוּא°, מֵאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא, מִמָּקוֹם לֹא־מְסֻיָּם: ״פָּגַשְׁתִּי אֶחָד מִבְּנֵי כִּתָּתָהּ, שֶׁהָיָה מֻכָּר לִי מֵהֵיכָן־שֶׁהוּא״ (ד׳ שחם, שאלה 20).

הֵיכֵן• ז׳ רְאֵה עֵרֶךְ הָכֵן•.

היכנסות, ראה הִכָּנְסוּת. היכתמות, ראה הִכָּתְמוּת.
היכנעות, ראה הִכָּנְעוּת. הילה, ראה הִלָּה.
היכפלות, ראה הִכָּפְלוּת. הילוות, ראה הִלָּווּת.
היכפשות, ראה הִכָּפְשׁוּת. הילוך, ראה הִלּוּךְ.
היכר, ראה הֶכֵּר. הילול, ראה הִלּוּל.
היכרות, ראה הֶכֵּרוּת. הילולא, ראה הִלּוּלָא.
היכרתות, ראה הִכָּרְתוּת. הילום, ראה הִלּוּם.
היכשלות, ראה הִכָּשְׁלוּת. הילחכות, ראה הִלָּחֲכוּת.
היכשרות, ראה הִכָּשְׁרוּת. הילחצות, ראה הִלָּחֲצוּת.
היכתבות, ראה הִכָּתְבוּת. הילחשות ראה הִלָּחֲשׁוּת.

הֵילִיכִי [ציווי הפעיל לנקבה מן ילך, הלך, כמו הוֹלִיכִי]: ״הֵילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה״ (שמות ב ט).

הֵילִיל, הִפ׳ מן ילל.

א. **הֵילָךְ•** [=הֵא לָךְ] 1•, הִנֵּה לְפָנֶיךָ: ״בַּעֲצֶרֶת אוֹמְרִים לוֹ: הֵילָךְ מַצָּה, הֵילָךְ חָמֵץ!״ (סוכה ה ז). ״הֵילָךְ מַפְתְּחוֹתֶיךָ שֶׁמָּסַרְתָּ לָנוּ״ (אבות דרבי נתן ד ה). ״הֵילָךְ, מְטֹרָף, וְאַל תְּקַרְקֵר קִירוֹת!״ (ביאליק, ספיח ה). 2° ז׳ [בדיני כספים] הַצָּעַת תַּשְׁלוּם כַּדִּין (Legal tender): ״הַמַּטְבֵּעַ שֶׁל 50 פְּרוּטוֹת יִהְיֶה הֵילָךְ חֻקִּי לְתַשְׁלוּם כָּל סְכוּם שֶׁהוּא״ (הודעה מטעם בנק ישראל).

ב. **הֵילָךְ•** תה״פ [נוסח אחר במקום אֵילָךְ] אֵילָךְ, כָּאן, הֵנָּה: ״זֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ וְזֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ״ (זבים ג ב).

– הֵילָךְ וְהֵילָךְ•, אָנֶה וָאָנָה, לְכָאן וּלְכָאן: ״וּפִנָּה אֶת הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ וְחָתָה״ (תמיד ה ה).

– מִכָּאן וְהֵילָךְ•, מִכָּאן וָהָלְאָה, מֵעַתָּה וּלְהַבָּא: ״מִכָּאן וְהֵילָךְ אֲנִי מַפְרִישׁ פֵּאָה״ (ירושלמי פאה יז ז).

הֵילְכָךְ• מ״ח [הֵי + לְכָךְ] לְפִיכָךְ, לָכֵן [רווח יותר הִלְכָּךְ – ראה ערך זה]

הֵילֵל ז׳ [אולי מן ב. הלל] [מצוי רק בצירוף:]

– הֵילֵל בֶּן־שַׁחַר [על־פי הבנה מקובלת בכתוב] כִּנּוּי מְלִיצִי לַכּוֹכָב נֹגַהּ בִּתְקוּפַת הֵרָאוּתוֹ כְּכוֹכַב־הַבֹּקֶר: ״אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם, הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר!״ (ישעיה יד יב). ״רַק הֵילֵל בֶּן־שַׁחַר עוֹד קוֹרֵץ עֵינוֹ״ (ביאליק, על איילת השחר). [ויש סוברים כי ״הילל בן־שחר״ הוא שם שר אשורי]

הֵילְמֵי• ז׳ [מיוונית: halme] צִיר־מֶלַח, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מֵי־מֶלַח וְשֶׁמֶן לִכְבִישַׁת יְרָקוֹת (שבת יד ב).

הילפתות, ראה הִלָּפְתוּת. הילקוט, ראה הִלָּקוּט.

הים, ראה הום.

הימאסות, ראה הִמָּאֲסוּת. הימון, ראה הִמּוּן.
הימהלות, ראה הִמָּהֲלוּת. הימור, ראה הִמּוּר.
הימום, ראה הִמּוּם. הימזגות ראה הִמָּזְגוּת.

הֵימִין, הִפ׳ מן ימן.

הֵימָךְ• מ״ג מִמְּךָ: ״מְדָדְנִי הֵימָךְ – הוּא אָסוּר וַחֲבֵרוֹ מֻתָּר״ (נדרים ה.). ראה הֵימֶנּוּ.

– לֹא הֵימָךְ לוֹמַר• (במדבר רבה ב), אֵינְךָ יָכוֹל לוֹמַר!

הימלאות, ראה הִמָּלְאוּת. הימלטות, ראה הִמָּלְטוּת.
הימלחות, ראה הִמָּלְחוּת. הימלכות, ראה הִמָּלְכוּת.

הַיְמָנָה°, היימנה נ׳ [מן ימן, הֵימִין] נְטִיָּה יָמִינָה (בְּיִחוּד בְּהַשְׁאָלָה – בַּתְּחוּם הַמְּדִינִי־חֶבְרָתִי): גִּלּוּיֵי הַיְמָנָה בְּמִפְלֶגֶת־הָעֲבוֹדָה. – [הַיְמָנַת־]

הֵימֶנּוּ• מ״ג לזכר, **הֵימֶנָּה•** מ״ג לנקבה, מִמֶּנּוּ, מִמֶּנָּה: ״הֲרֵי גִבּוֹר אֶלָּא שֶׁהַלָּה גִּבּוֹר הֵימֶנּוּ״ (ספרי עקב ג). ״וְלֹא נִשְׁתַּיֵּר הֵימֶנָּה כְּלוּם״ (חולין ג א). ״הָאֲדָמָה שֶׁהַכֹּל נִזּוֹנִין הֵימֶנָּה״ (יומא עה.). ״כִּשְׁטוּת שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָּה״ (אחד העם, קנ). ״בְּרַם זוֹ יְרִידָה שֶׁאֵין לְמַטָּה הֵימֶנָּה״ (עגנון, כלה תטו). ״בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תְּהֵא דַּעְתְּךָ נוֹחָה הֵימֶנּוּ״ (הזז, צל 75).

– לֹא כָּל הֵימֶנּוּ•, לֹא הַכֹּל תָּלוּי בּוֹ, אֵין לוֹ הַכֹּחַ אוֹ הָרְשׁוּת לְכָךְ: ״לֹא כָּל הֵימֶנּוּ מִן הָרִאשׁוֹן לְאַבֵּד זְכוּתוֹ שֶׁל שֵׁנִי״ (גיטין ח ח). ״לֹא כָּל הֵימֶנּוּ לָבֹר לוֹ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְלִתֵּן לָנוּ אֶת הַתַּחְתּוֹנִים״ (בראשית רבה לח).

הִימְנוֹן• ז׳ [מיוונית: hymnos] 1•, שִׁיר שֶׁבַח וְהַלֵּל: ״וְהָיוּ מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת בָּאִין לוֹמַר הִימְנוֹן לְפָנָיו״ (שמות רבה מה). 2°, שִׁיר לְאֻמִּי, שִׁיר רִשְׁמִי שֶׁל מְדִינָה אוֹ שֶׁל צִבּוּר מְסֻיָּם: ״הַתִּקְוָה״ הִיא הַהִימְנוֹן שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. הִימְנוֹן תְּנוּעַת הָעֲבוֹדָה. – [הִימְנוֹן־, הִימְנוֹנוֹת או הִימְנוֹנִים, ־נֵי־]

הימנות, ראה הִמָּנוּת.

הֵימָנוּת• נ׳ נֶאֱמָנוּת – רְאֵה מְהֵימָנוּת.

הימנעות, ראה הִמָּנְעוּת. הימשחות, ראה הִמָּשְׁחוּת.
הימסות, ראה הִמַּסּוּת. הימשכות, ראה הִמָּשְׁכוּת.
הימעטות, ראה הִמַּעֲטוּת. הימתחות, ראה הִמָּתְחוּת.
הימצאות, ראה הִמָּצְאוּת. הימתקות, ראה הִמָּתְקוּת.

הין, רְאֵה א. הון.

הִין ז׳ [במכתבי אל־עמארנה: hina; מצרית: הנו; אוגריתית: הנ] מִדָּה קְדוּמָה לְנוֹזְלִים, שִׁשִּׁית שֶׁל ״בַּת״, אוֹ שְׁנֵים־עָשָׂר לוֹג; בְּמִדּוֹתֵינוּ – בְּעֵרֶךְ שִׁשָּׁה לִיטְרִים: ״וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם״ (ויקרא יט לו). – [הִין־, הִינִים, הִינֵי־]

– מִטִּפָּה לְטִפָּה נִתְמַלֵּא הַהִין• (במדבר רבה יז), מַעֲשֶׂה גָּדוֹל אֵינוֹ אֶלָּא צֵרוּף שֶׁל פְּעֻלּוֹת קְטַנּוֹת [דומה לכך פתגם: ״פרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול״]

הינבאות, ראה הִנָּבְאוּת.
הינגעות, ראה הִנָּגְעוּת.
הינגרות, ראה הִנָּגְרוּת.
הינד, ראה הֵנֵד.
הינדפות, ראה הֶנָּדְפוּת.
הינהון, ראה הִנְהוּן.

הַיְנוּ*, היינו תה״פ [ארמית: הַי + נִיהוּ זה הוא] זֶה הוּא, הֲרֵי זֶה: ״הַיְנוּ דִכְתִיב״ (פסחים ב.). ״כָּל מַה שֶׁטָּרַח בַּעַל־הַבַּיִת, הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַטְרִיחַ עַל הַמְּזוֹנוֹת״ (עגנון, אלו פס).

– הַיְנוּ... הַיְנוּ*, כָּזֶה כֵּן זֶה, הוּא הוּא: ״הַיְנוּ וַרְדִּימָס הַיְנוּ מְנַחֵם״ (שבת קיח:).

– הַיְנוּ הָךְ*, אוֹתוֹ הַדָּבָר, עִנְיָן אֶחָד הוּא, אֵין הֶבְדֵּל בַּדָּבָר: ״הָא תוּ לָמָּה לִי? הַיְנוּ הָךְ!״ (יבמות כג:). ״מַה לוֹ כְּנִיסָה כְּדַרְכָּהּ אוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, הַיְנוּ הָךְ!״ (מגדלי מו״ס, רכא). ״מְכוֹנַת אָדָם הַנִּקְרֵאת גּוּף הִיא כִּמְכוֹנַת הַטֶּבַע – הַיְנוּ הָךְ, וְעִם כָּל זֶה – לֹא הַיְנוּ הָךְ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סה).

– דְּהַיְנוּ*, לֵאמֹר, כְּלוֹמַר, זֹאת אוֹמֶרֶת: ״לְכִי לַמְּתָּר לָךְ, דְּהַיְנוּ בַּעְלֵךְ״ (בראשית רבה פז, בפירוש המוסגר שם). ״וּפֵרְשׁוּ בְּתוֹסָפוֹת... דְּהַיְנוּ שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְקַפֵּחַ אֲחֵרִים״ (עגנון, כלה קנב).

– הַיְנוּ דְאָמְרֵי אֱנָשֵׁי* (סנהדרין צה:), זֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים הָאֲנָשִׁים, כָּךְ אוֹמֵר הַפִּתְגָּם הָעֲמָמִי: ״הַיְנוּ דְאָמְרֵי אֱנָשֵׁי: דּוֹמֶה זָקֵן לְיֶלֶד״ (טשרניחובסקי, שירים 137).

הינוח, ראה הִנּוֹחַ.
הינוי, ראה הִנּוּי.

הִינוּמָא*, הִינוּמָה* נ׳ [מיוונית: hymenaios הימנון לכלה בלכתה לבית בעלה] 1 *, שִׁיר־כְּלוּלוֹת לַכַּלָּה כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת לִקְרַאת הֶחָתָן: ״אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁיָּצָאת בְּהִינוּמָא״ (כתובות ב א). 2* [לדעה אחרת] אַפִּרְיוֹן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים בּוֹ אֶת הַכַּלָּה בִּימֵי־קֶדֶם (כתובות יז:). 3° [בלשון-ימינו] כִּנּוּי לְצָעִיף דַּק וְשָׁקוּף שֶׁמְּכַסִּים בּוֹ אֶת רֹאשׁ הַכַּלָּה בִּשְׁעַת הַחֻפָּה: ״וּבְמַחֲבוֹאָהּ, זָהָב רְקוּמָה, כְּבָר מְחַכָּה הַהִינוּמָא״ (ביאליק, בין נהר פרת). ״מִמְּחָטוֹת וּמִטְפָּחוֹת וְהִינוּמוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ע). – [הִינוּמַת־, הִינוּמוֹת]

הינזקות, ראה הִנָּזְקוּת.
הינזרות, ראה הִנָּזְרוּת.
הינחמות, ראה הִנָּחֲמוּת.
הינטות, ראה הִנָּטוּת.
הינטלות, ראה הִנָּטְלוּת.
הינטעות, ראה הִנָּטְעוּת.
הינטשות, ראה הִנָּטְשׁוּת.
הינע, ראה הֵנֵעַ.
הינעלות, ראה הִנָּעֲלוּת.
הינעצות, ראה הִנָּעֲצוּת.
הינערות, ראה הִנָּעֲרוּת.
הינף, ראה הֵנֵף.
הינפשות, ראה הִנָּפְשׁוּת.
הינצחות, ראה הִנָּצְחוּת.
הינצלות, ראה הִנָּצְלוּת.
הינקבות, ראה הִנָּקְבוּת.
הינקדות, ראה הִנָּקְדוּת.
הינקות, ראה הִנָּקוּת.
הינקטות, ראה הִנָּקְטוּת.
הינקמות, ראה הִנָּקְמוּת.
הינשאות, ראה הִנָּשְׂאוּת.
הינשלות, ראה הִנָּשְׁלוּת.
הינתזות, ראה הִנָּתְזוּת.
הינתקות, ראה הִנָּתְקוּת.
הינתשות, ראה הִנָּתְשׁוּת.
היסב, ראה הֵסֵב.
היסגרות, ראה הִסָּגְרוּת.
היסדקות, ראה הִסָּדְקוּת.
היסוי, ראה הִסּוּי.
היסוס, ראה הִסּוּס.
היסח, ראה הֶסַּח.
היסחבות, ראה הִסָּחֲבוּת.
היסחטות, ראה הִסָּחֲטוּת.
היסט, ראה הֶסֵּט.

הִיסְטוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: histos ריקמה + logos לימוד] אֲנָטוֹמְיָה שֶׁל רִקְמוֹת־הַגּוּף, תּוֹרַת הַמִּבְנֶה הַמִּיקְרוֹסְקוֹפִּי שֶׁל הַתָּאִים וְשֶׁל רִקְמוֹת־הַגּוּף.

הִיסְטוֹרְיָה° נ׳ [יוונית: historia חקירה] 1, דִּבְרֵי־הַיָּמִים, קוֹרוֹת עַם אוֹ עַמִּים שׁוֹנִים בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה אוֹ דוֹרוֹת מְסֻיָּמִים: הִיסְטוֹרְיָה יִשְׂרְאֵלִית. הִיסְטוֹרְיָה שֶׁל יְמֵי־הַבֵּינַיִם. 2 [בלשון-הדבור] סִפּוּר, מַעֲשֶׂה, מְאֹרָע: אָכֵן זוֹ הִיסְטוֹרְיָה מְעַנְיֶנֶת.

– הִיסְטוֹרִי° ת׳ 1, שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה, הַשַּׁיָּךְ לַהִיסְטוֹרְיָה: ״רַעְיוֹנוֹת הִיסְטוֹרִיִּים כָּאֵלֶּה נוֹצְצִים פִּתְאוֹם״ (אחד העם, יא). סִפּוּר הִיסְטוֹרִי. עֲבוֹדָה הִיסְטוֹרִית. גִּבּוֹר הִיסְטוֹרִי. 2, בַּעַל חֲשִׁיבוּת יְתֵרָה בְּתוֹלְדוֹתָיו שֶׁל עַם אוֹ שֶׁל צִבּוּר: יוֹם הִיסְטוֹרִי. הָיָה זֶה מַעֲמָד הִיסְטוֹרִי.

– מַטֶרְיָאלִיזְם הִיסְטוֹרִי°, הַהַשְׁקָפָה שֶׁהִתְפַּתְּחוּת הַחֶבְרָה וְהָרוּחַ הָאֱנוֹשִׁית הִיא תּוֹצָאָה שֶׁל יַחֲסֵי הַיִּצּוּר וְהַכַּלְכָּלָה; הַגּוֹרֵם הַמַּכְרִיעַ בַּהִיסְטוֹרְיָה – הַגּוֹרֵם הַכַּלְכָּלִי [ראה עוד ערך מַטֶרְיָאלִיזְם]

– הִיסְטוֹרְיוֹן° ז׳ חוֹקֵר דִּבְרֵי־הַיָּמִים.

– הִיסְטוֹרִיזְם° ז׳ הַנְּטִיָּה לִרְאוֹת כָּל תּוֹפָעָה בַּחַיִּים מִנְּקֻדַּת הָרְאוּת שֶׁל הִתְפַּתְּחוּת הִיסְטוֹרִית.

– הִיסְטוֹרִיזַצְיָה° נ׳ תֵּאוּר עֻבְדּוֹת וּמְאֹרָעוֹת מִתּוֹךְ אַסְפַּקְלַרְיָה הִיסְטוֹרִית.

הִיסְטוֹרְיוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: historia חקירה + graphein לכתוב] כְּתִיבַת דִּבְרֵי־הַיָּמִים, עֲרִיכַת סִפְרֵי הִיסְטוֹרְיָה: גְּרֶץ הִגְדִּיל לִפְעֹל בִּתְחוּם הַהִיסְטוֹרְיוֹגְרַפְיָה הַיְּהוּדִית.

– הִיסְטוֹרְיוֹגְרָף° ז׳ כּוֹתֵב דִּבְרֵי־הַיָּמִים: דוּבְנוֹב הָיָה הַהִיסְטוֹרְיוֹגְרָף שֶׁל יַהֲדוּת מִזְרַח־אֵירוֹפָּה בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים.

הִיסְטֶרְיָה° נ׳ [מיוונית: hystere רֶחֶם, על שום שהקדמונים סברו כי מחלה זו מצויה בייחוד אצל נשים ומקורה בהפרעות שברחם] מַצָּב נַפְשִׁי מְעֹרְעָר הַמִּתְבַּטֵּא בְּהִתְפָּרְצֻיּוֹת שֶׁל רֹגֶז, עֲוִית, שִׁתּוּק, אָבְדַן כֹּחַ־הַדִּבּוּר, רַעַד, רַגְשָׁנוּת יְתֵרָה. הִיסְטֶרְיָה שְׁכִיחָה בְּיוֹתֵר אֵצֶל נָשִׁים.

– הִיסְטֶרִי° ת׳ 1, הַנּוֹטֶה לְהֶתְקֵפִים שֶׁל הִיסְטֶרְיָה: אִשָּׁה הִיסְטֶרִית. 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גִּלּוּיִים שֶׁל הִיסְטֶרְיָה, רַגְשָׁנוּת וְעַצְבָּנוּת יְתֵרָה: הִתְרַגְּשׁוּת הִיסְטֶרִית. תֵּאוּר הִיסְטֶרִי שֶׁל הַמִּקְרֶה.

היסכרות, ראה הִסָּכְרוּת.
היסלחות, ראה הִסָּלְחוּת.
היסע, ראה הֶסֵּעַ.
היספנות, ראה הִסָּפְנוּת.
היספחות, ראה הִסָּפְחוּת.
היסק, ראה הֶסֵּק.
היסקרות, ראה הִסָּקְרוּת.
היסת, ראה הֶסֵּת.
היסתרות, ראה הִסָּתְרוּת.
היעגנות, ראה הֵעָגְנוּת.
היעדרות, ראה הֵעָדְרוּת.
היעזבות, ראה הֵעָזְבוּת.
היעזרות, ראה הֵעָזְרוּת.
היעטפות, ראה הֵעָטְפוּת.
היעכרות, ראה הֵעָכְרוּת.
היעלבות, ראה הֵעָלְבוּת.
היעלמות, ראה הֵעָלְמוּת.
היענות, ראה הֵעָנוּת.
היענשות, ראה הֵעָנְשׁוּת.
היעצמות, ראה הֵעָצְמוּת.
היעצרות, ראה הֵעָצְרוּת.
היעקדות, ראה הֵעָקְדוּת.
היעקרות, ראה הֵעָקְרוּת.
היערכות, ראה הֵעָרְכוּת.
היערמות, ראה הֵעָרְמוּת.
היעשות, ראה הֵעָשׂוּת.

היעשרות, ראה הֵעָשְׂרוּת.
היעתקות, ראה הֵעָתְקוּת. **היפגעות,** ראה הִפָּגְעוּת.
היעתרות, ראה הֵעָתְרוּת. **היפגשות,** ראה הִפָּגְשׁוּת.
היפגמות, ראה הִפָּגְמוּת. **היפדות,** ראה הִפָּדוּת.

הִיפּוֹדְרוֹם◇ ז׳ [מיוונית: hippodromos, מן hippos סוס + dromos ריצה] כִּכָּר לְתַחֲרֻיּוֹת שֶׁל מְרוֹצֵי סוּסִים. – [הִיפּוֹדְרוֹמִים, ־מֵי־]

היפוך, ראה הִפּוּךְ.

הִיפּוֹכוֹנְדְרִיָּה◇ ז׳ [יוונית: hypochondria קרביים] דִּכָּאוֹן נַפְשִׁי, דִּכְדּוּךְ הַנּוֹבֵעַ בְּעִקָּר מִפַּחַד שֶׁל מַחֲלוֹת מְדֻמּוֹת.

היפופוטאמוס

הִיפּוֹפּוֹטָמוּס◇ נ׳ [יוונית: hyppopotamos] סוּס־הַיְאוֹר, בְּהֵמוֹת. ראה ערך בְּהֵמוֹת.

הִיפּוֹתֵיזָה◇ נ׳ [יוונית: hypothesis הנחה] הַשְׁעָרָה מַדָּעִית לְהַסְבָּרַת תּוֹפָעָה בִּלְתִּי־יְדוּעָה. הַהִיפּוֹתֵיזָה טְעוּנָה אִשּׁוּר עַל־יְדֵי עֻבְדּוֹת אוֹ עַל־יְדֵי נִסּוּיִים, לְמַעַן תֵּהָפֵךְ לְתֵיאוֹרְיָה מַדָּעִית מֻסְמֶכֶת. – [הִיפּוֹתֵיזוֹת]

– **הִיפּוֹתֵיטִי**◇ ת׳ שֶׁהוּא מְבֻסָּס עַל הִיפּוֹתֵיזָה, מְשֹׁעָר.

הִיפּוֹתֵיקָה◇ נ׳ רְאֵה אַפּוֹתֵיקָה.

היפחתות, ראה הִפָּחֲתוּת.
היפטרות, ראה הִפָּטְרוּת. **היפלגות,** ראה הִפָּלְגוּת.
היפלאות, ראה הִפָּלְאוּת. **היפלטות,** ראה הִפָּלְטוּת.

הִיפְּנוֹזָה◇ נ׳ [מיוונית: hypnos שינה] מַצָּב שֶׁל שֵׁנָה אוֹ תְּנוּמָה קַלָּה, הַנִּגְרָם בְּצוּרָה מְלָאכוּתִית עַל־יְדֵי סוּגֶסְטְיָה. בַּהִיפְּנוֹזָה הָאָדָם מִשְׁתַּעְבֵּד כֻּלּוֹ לִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַמְהַפְנֵט הַמַּשְׁפִּיעַ עַל הַנִּרְדָּם וּמְצַוֶּה עָלָיו לְבַצֵּעַ פְּעֻלּוֹת שׁוֹנוֹת כְּשֶׁיָּקִיץ. הַהִיפְּנוֹזָה מְקֻבֶּלֶת בָּרְפוּאָה כְּאֶמְצְעִי־רִפּוּי בְּמַצָּבִים נַפְשִׁיִּים שׁוֹנִים, וּבְעִקָּר בְּהִיסְטֶרְיָה.

– **הִיפְּנוֹטִי**◇ ת׳ שֶׁהוּא מֵעִנְיַן הַהִיפְּנוֹזָה: "הַחֲבוּרָה הַסּוֹבֶבֶת אוֹתוֹ מַפִּילָה עָלָיו תַּרְדֵּמָה הִיפְּנוֹטִית" (אחד העם, פג). הַשְׁפָּעָה הִיפְּנוֹטִית.

– **הִיפְּנוֹטִיזְם**◇ ז׳ מַעֲשֵׂה הַהִיפְּנוֹזָה, הַרְדָּמָה וְהַשְׁפָּעָה בְּכֹחַ סוּגֶסְטְיָה.

– **הִיפְּנוֹטִיזוֹר**◇ ז׳ ראה מְהַפְנֵט.

היפסדות, ראה הִפָּסְדוּת.

הִיפְּסוֹמֶטְרִיָּה◇ נ׳ [מיוונית: hypsos גובה + metron מידה] עָנָף בַּגֵּיאוֹדֶסְיָה הָעוֹסֵק בִּקְבִיעַת גָּבְהָם שֶׁל מְקוֹמוֹת מֵעַל לִפְנֵי הַיָּם וְרִשּׁוּמָם בְּמַפּוֹת אוֹ בְּתַרְשִׁימִים.

– **הִיפְּסוֹמֶטֶר**◇ ז׳ מַדְגֵּבַהּ, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת גָּבְהֵי מְקוֹמוֹת מֵעַל לִפְנֵי הַיָּם.

היפסלות, ראה הִפָּסְלוּת. **היפערות,** ראה הִפָּעֲרוּת.
היפסקות, ראה הִפָּסְקוּת. **היפצעות,** ראה הִפָּצְעוּת.
היפעלות, ראה הִפָּעֲלוּת. **היפקדות,** ראה הִפָּקְדוּת.
היפעמות, ראה הִפָּעֲמוּת. **היפקחות,** ראה הִפָּקְחוּת.

הִיפֶּרְבּוֹלָה◇ נ׳ [מיוונית: hyperbole מעבר; הגדלה] 1, [בספרות] מְלִיצָה אוֹ תֵּאוּר שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם הַפְרָזָה לְשֵׁם הַגְבָּרַת הָרֹשֶׁם, לְמָשָׁל: "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים, וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים" (במדבר יג לג). "תְּנוּ לִי הַר וְאֶעֶקְרֶנּוּ! תְּנוּ לִי כְּפִיר וַאֲשַׁסְּעֵהוּ!" (ביאליק, משירי החורף ב). 2, [במתימטיקה] עֲקֻמָּה בִּלְתִּי־חֲסוּמָה מֻרְכֶּבֶת מִשְּׁתֵּי זְרוֹעוֹת בִּלְתִּי־מֻגְבָּלוֹת, הַמִּתְקַבֶּלֶת עַל־יְדֵי חִתּוּךְ חָרוּט (קוֹנוּס) מַעְגְּלִי־יָשָׁר בְּמִישׁוֹר הַחוֹתֵךְ אֶת הַמַּעֲטָפוֹת שֶׁל שְׁנֵי חֲלָקָיו. הַהִיפֶּרְבּוֹלָה הִיא הַמָּקוֹם הַגֵּיאוֹמֶטְרִי שֶׁל כָּל הַנְּקֻדּוֹת בְּמִישׁוֹר שֶׁהֶפְרֵשׁ מֶרְחַקֵּיהֶן מִשְּׁתֵּי נְקֻדּוֹת קְבוּעוֹת, הַקְּרוּיוֹת "מוֹקְדִים" (פוֹקוּסִים), אֶחָד הוּא. – [הִיפֶּרְבּוֹלוֹת]

היפרבולה (2)

היפרדות, ראה הִפָּרְדוּת. **היפרטות,** ראה הִפָּרְטוּת.

הִיפֶּרְטְרוֹפְיָה◇ נ׳ [מיוונית: hyper מֵעַל ל־ + trophe מזון] 1, גִּדּוּל־יֶתֶר שֶׁל אֵיבָר אוֹ רִקְמָה בְּגוּף בְּשֶׁל עֹדֶף תְּזוּנָה אוֹ בְּשֶׁל פְּעִילוּת מֻגְבֶּרֶת אוֹ תַּהֲלִיךְ שֶׁל מַחֲלָה: הִיפֶּרְטְרוֹפְיָה שֶׁל הַשְּׁרִירִים אֵצֶל אַתְלֵטִים. הִיפֶּרְטְרוֹפְיָה חוֹלָנִית שֶׁל הַלֵּב. 2, [בהשאלה] הַגְדָּלָה מֻגְזֶמֶת, הַפְרָזָה יְתֵרָה. – [הִיפֶּרְטְרוֹפְיוֹת]

– **הִיפֶּרְטְרוֹפִי**◇ ת׳ מֻגְזָם עַד מְאֹד, מֻפְרָז בְּיוֹתֵר: "וְהִתְמַסֵּר לְאָמָּנוּת הַמְרֻכֶּזֶת בְּחוּשׁ אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, מְפַתְּחִים בְּאֹפֶן הִיפֶּרְטְרוֹפִי" (ברש, ג 141).

היפרעות, ראה הִפָּרְעוּת.
היפשקות, ראה הִפָּשְׂקוּת. **היקוות,** ראה הִקָּווּת.
היפתחות, ראה הִפָּתְחוּת. **היקז,** ראה הֶקֵּז.
היצג, ראה הֶצֵּג. **היקלטות,** ראה הִקָּלְטוּת.
היצדקות, ראה הִצָּדְקוּת. **היקלעות,** ראה הִקָּלְעוּת.
היצוץ, ראה הִצּוּץ. **היקלפות,** ראה הִקָּלְפוּת.
היצלבות, ראה הִצָּלְבוּת. **היקלשות,** ראה הִקָּלְשׁוּת.
היצלות, ראה הִצָּלוּת. **היקף,** ראה הֶקֵּף.
היצמדות, ראה הִצָּמְדוּת. **היקפי,** ראה הֶקֵּפִי.
היצמתות, ראה הִצָּמְתוּת. **היקראות,** ראה הִקָּרְאוּת.
היצע, ראה הֶצֵּעַ. **היקרעות,** ראה הִקָּרְעוּת.
היצף, ראה הֶצֵּף. **היקרשות,** ראה הִקָּרְשׁוּת.
היצרבות, ראה הִצָּרְבוּת. **היקש,** ראה הֶקֵּשׁ.
היצרות, ראה הִצָּרוּת. **היקשי,** ראה הֶקֵּשִׁי.
היצרכות, ראה הִצָּרְכוּת. **היקשרות,** ראה הִקָּשְׁרוּת.
היצרפות, ראה הִצָּרְפוּת. **היראות,** ראה הֵרָאוּת.
היקבעות, ראה הִקָּבְעוּת. **הירגנות,** ראה הֵרָגְנוּת.
היקבצות, ראה הִקָּבְצוּת. **הירגעות,** ראה הֵרָגְעוּת.
היקדשות, ראה הִקָּדְשׁוּת. **הירדמות,** ראה הֵרָדְמוּת.
היקהלות, ראה הִקָּהֲלוּת. **הירהור,** ראה הִרְהוּר.

הֵירוֹאִי◇ ת׳ [מיוונית: heros גיבור] כַּבִּיר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֹמֶץ־לֵב וּגְבוּרָה עִלָּאִית: "עוֹבַדְיָה... הָיָה אָז דְּמוּת הֵירוֹאִית וְאַגָּדָתִית בַּתְּנוּעָה" (שזר, כוכבי 132). בְּצִבְעִים טְרָגִיִּים מְתָאֵר הוּא אֶת גּוֹרָלָם הַהֵירוֹאִי שֶׁל הָאֲנָשִׁים הַלָּלוּ (רחל, רי). הִתְנַהֲגוּת הֵירוֹאִית. – [־אִית, הֵירוֹאִיִּים, ־אִיּוֹת]

– הֵירוֹאִיּוּת°, גְּבוּרָה עִלָּאִית, אֹמֶץ־רוּחַ נַעֲלֶה: הֵירוֹאִיּוּת בַּעֲמִידָתָם שֶׁל לוֹחֲמֵי הַגֵּיטָאוֹת נֶגֶד קַלְגַּסֵּי הַנָּאצִים.

הִיֶּרוֹגְלִיפִים°, הַיֶּירוֹגְלִיפִים ז״ר [מיוונית: hieroglyphika grammata אותיות קדושות] 1, כְּתַב הַחַרְטֻמִּים, כְּתַב הַתְּמוּנוֹת שֶׁל הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים. 2, [בהשאלה] כִּנּוּי לִכְתָב בִּלְתִּי־בָּרוּר וּמְסֻבָּךְ מְאֹד שֶׁקָּשֶׁה לְקָרְאוֹ.

היירוגליפים

הירטבות, ראה הֵרָטְבוּת.

הִיֶּרָטִי°, הַיֶּיראטִי ת׳ [מיוונית: hieratikos של כוהן]

– כְּתָב הִיֶּרָטִי°, כְּתָב רָהוּט שֶׁנּוֹצַר וְהִתְפַּתֵּחַ אֵצֶל הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים מִכְּתַב־הַחַרְטֻמִּים הַמְסֻבָּךְ וְשִׁמֵּשׁ לִכְתִיבַת כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁלָּהֶם וּלְתִכְתֹּבֶת בֵּין הַכֹּהֲנִים.

הירמסות, ראה הֵרָמְסוּת. הירקמות, ראה הֵרָקְמוּת.
הירצחות, ראה הֵרָצְחוּת. הירקעות, ראה הֵרָקְעוּת.

הִיֶּרַרְכְיָה°, הַיֶּירארכיה נ׳ [מיוונית: hierarchia של כהן ראשי] 1, שִׁלְטוֹן כֹּהֲנִים, מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים. 2 [בהשאלה ובנימת־שלילה] סֻלַּם הַדְּרָגוֹת בִּכְהֻנָּה, בִּפְקִידוּת וְכַדּוֹמֶה: ״הִיֶּרַרְכְיָא שֶׁל פְּקִידִים עִם הוֹצָאוֹת בְּלִי גְּבוּל״ (אחד העם, רכד). — [הִיֶּרַרְכְיוֹת]

הירשמות, ראה הֵרָשְׁמוּת. הַיְשִׁיר, הפ׳ מן ישר.
הירתמות, ראה הֵרָתְמוּת. הישכחות, ראה הִשָּׁכְחוּת.
הירתעות, ראה הֵרָתְעוּת. הישלמות, ראה הִשָּׁלְמוּת.
הישאבות, ראה הִשָּׁאֲבוּת. הישמדות, ראה הִשָּׁמְדוּת.
הישארות, ראה הִשָּׁאֲרוּת. הישמטות, ראה הִשָּׁמְטוּת.
הישברות, ראה הִשָּׁבְרוּת. הישמעות, ראה הִשָּׁמְעוּת.
הישג, ראה הֶשֵּׂג. הישנות, ראה הִשָּׁנוּת.
הישזפות, ראה הִשָּׁזְפוּת. הישענות, ראה הִשָּׁעֲנוּת.
הישחקות, ראה הִשָּׁחֲקוּת. הישפטות, ראה הִשָּׁפְטוּת.
הישחתות, ראה הִשָּׁחֲתוּת. הישפכות, ראה הִשָּׁפְכוּת.
הישטחות, ראה הִשָּׁטְחוּת. הישקעות, ראה הִשָּׁקְעוּת.

הַיְשֵׁר°, היישר תה״פ [מן ישר, הַיְשִׁיר] בְּאֹפֶן יָשָׁר, לֹא בַּאֲלַכְסוֹן, לְלֹא סְטִיָּה יָמִינָה אוֹ שְׂמֹאלָה: ״הֵם הֵחִישׁוּ מְרוּצָתָם... וְרָצוּ הַיְשֵׁר לְאֵיזוֹ מַטָּרָה בְּלִי לִנְטוֹת לִצְדָדִין״ (בובר, אור 303). ״הַבִּיט בְּשִׂמְחָה הַיְשֵׁר אֶל עֵינֵי אִשְׁתּוֹ״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 113). ״קַרְנֵי הַחַמָּה צוֹרְבוֹת כְּשֶׁהֵן קוֹפְחוֹת הַיְשֵׁר״ (שרת, באסיה 159).

הַיְשָׁרָה÷ נ׳ [מן ישר, הַיְשִׁיר] עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא יָשָׁר: ״כִּי הֶבְדֵּל גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין הַהַיְשָׁרָה לִמְצִיאוּת הַדָּבָר וּבֵין אֲמִתַּת מַהוּתוֹ וְעַצְמוֹ״ (מורה נבוכים א מו). ״וַהֲטָבַת הַחֶבְרָה אוֹ גַּם הַיְשָׁרַת הָאָדָם לֹא תָבוֹא עַל־יְדֵי זֶה הַיּוֹם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עא). ״הַתְּשׁוּבָה הָעֶלְיוֹנָה... הִיא הַמָּקוֹר וְהַבָּסִיס לִתְשׁוּבָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁל הַיְשָׁרַת הַמַּעֲשֶׂה״ (הרב קוק, אורות צח). ״שֶׁהָאֲדָמָה אוֹהֶבֶת שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִים עִמָּהּ בְּהַיְשָׁרַת הַלֵּב וּבְסֵתֶר טוֹב״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 91). — [הַיְשָׁרַת־]

הישרטות, ראה הִשָּׂרְטוּת. היתבעות, ראה הִתָּבְעוּת.
הישרפות, הִשָּׂרְפוּת. היתגרות, ראה הִתְגָּרוּת.
הישתלות, ראה הִשָּׁתְלוּת. היתוך, ראה הִתּוּךְ.

היתול, ראה הִתּוּל. היתמהות, ראה הִתַּמְּהוּת.
היתולי, ראה הִתּוּלִי. היתפסות, ראה הִתָּפְסוּת.
היתוספות, ראה הִתּוֹסְפוּת. היתפשות, ראה הִתָּפְשׂוּת.
היתז, ראה הֶתֵּז. היתקלות, ראה הִתָּקְלוּת.
היתלולה, ראה הִתְלוּלָה. היתקנות, ראה הִתַּקְּנוּת.
היתלות, ראה הִתָּלוּת. היתקעות, ראה הִתָּקְעוּת.
היתלשות, ראה הִתָּלְשׁוּת. היתר, ראה הֶתֵּר.

הַךְ, צִוּוּי מְקֻצָּר מִן ״הַכֵּה״ – רְאֵה נכה.

הָךְ* מ״ג [ארמית] זֶה, זֹאת; הַהוּא.

– הַיְנוּ הָךְ*, אוֹתוֹ הַדָּבָר, עִנְיָן אֶחָד הוּא, אֵין הֶבְדֵּל בַּדָּבָר. ראה ערך הַיְנוּ.

הָכָא* תה״פ [ארמית על־פי־רוב בניגוד אל הָתָם – שָׁם] פֹּה, כָּאן: ״הָכָא עִקָּר, הָתָם אַגַּב גְּרָרָא״ (בבא מציעא ד:).

– הָכָא וְהָתָם°, פֹּה וָשָׁם: ״לִפְעָמִים פּוֹרֶצֶת הָכָא וְהָתָם קְרִיאַת גֶּבֶר״ (קבק, במשעול 318). ״הָרְחֵלִים פָּרְעוּ פְּרָעוֹת הָכָא וְהָתָם״ (שמעוני, בשבילי 153). ״פָּנָיו בְּזוּקוֹת הָכָא וְהָתָם סְבִין וּבַהֲרוֹת־שֶׁמֶשׁ צַהֲבוֹנִיּוֹת״ (יזהר, צקלג 125).

– מֵהָכָא לְהָתָם* (סנהדרין ה׳), מִכָּאן לְשָׁם: ״מוֹלִיךְ וּמֵבִיא אֲנִי מֵהָכָא לְהָתָם וּמֵהָתָם לְהָכָא״ (ביאליק, איש הסיפון). ״שֶׁקִּבֵּץ שְׂעָרוֹת הַרְבֵּה וְהַמְשִׁלוֹחַ מֵהָכָא לְהָתָם הֵחֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכב).

– מַה לִּי הָכָא וּמַה לִּי הָתָם*, מָה אִכְפַּת לִי אִם כָּךְ אוֹ אִם כָּךְ, אֵין כָּל חִלּוּק בַּדָּבָר: ״מַלְאַךְ הַמָּוֶת מַה לִּי הָכָא וּמַה לִּי הָתָם״ (בבא מציעא לו:).

– הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן* [כאן במה אנו עוסקים] בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, הָאָמוּר לְעֵיל נָכוֹן רַק לְגַבֵּי־ (ברכות כו· ועוד הרבה).

הַכְאָבָה÷ נ׳ [מן כאב, הִכְאִיב] גְּרִימַת כְּאֵב: ״עַד שֶׁיֹּאמַר שֶׁהַכְאָבַת מִי שֶׁאֵין חֵטְא עָלָיו אֵין עָוֶל בָּהּ״ (מורה נבוכים ג יז). — [הַכְאָבַת־]

הַכָּאָה* נ׳ [מן נכה, הִכָּה] נְתִינַת מַכָּה, חֲבִיטָה: ״הִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה״ (כתובות לב:). ״לִמְחוֹת בַּיָּד נֶגֶד הַהַכָּאוֹת הַנּוֹרָאוֹת שֶׁהָיָה טָרְקָן מְחַלֵּק לוֹ בְּאַפּוֹ״ (ברנר, א 156). — [הַכָּאַת־, הַכָּאוֹת]

– הַכָּאָה עַל חֵטְא°, 1, הַמִּנְהָג לְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף עַל הַלֵּב בִּשְׁעַת אֲמִירַת הַוִּדּוּי ״עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ״ בַּיָּמִים הַנּוֹרָאִים. 2, [בהשאלה] חֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה, חֲרָטָה: ״וְתוֹךְ כְּדֵי דִּבְרֵי הַחֲרָטָה וְתוֹךְ כְּדֵי הַכָּאָה עַל חֵטְא״ (שמעוני, בשבילי 107).

– הַכָּאַת־לֵב°, נְקִיפַת־לֵב, יִסּוּרֵי־מַצְפּוּן: ״הַקּוֹל הַפְּנִימִי הַזֶּה שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים בְּעִבְרִית: מוּסַר־הַכְּלָיוֹת אוֹ הַכָּאַת־לֵב״ (אחד העם, מידת הדין).

א· **הַכְבָּדָה**° נ׳ [מן א·כבד, הִכְבִּיד] הַעֲמָסָה, הַטְרָחָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר הַמַּכְבִּיד עַל מִישֶׁהוּ: ״וְשׁוּם הַכְבָּדָה אֵינֶנִּי מַכְבִּידָה עָלֶיךָ, חַס וְשָׁלוֹם״ (הזז, היושבת 340). ״הָיִיתִי שׁוֹאֵף בְּכָל לִבִּי שֶׁיּוּקְלוּ מְעַט הָעֹל וְהַהַכְבָּדָה הָרוֹבְצִים עָלֵינוּ״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 128). — [הַכְבָּדַת־, הַכְבָּדוֹת]

ב. **הַכְבָּדָה**⁂ נ׳ [מן ב. כִּבֵּד] טְאטוּא: ״כָּבֹד מִכָּל כְּלִי חֶמְדָּה... לְשׁוֹן הַכְבָּדָה... לְשׁוֹן מְכַבֵּד הַבַּיִת״ (רש״י נחום ב י). – [הַכְבָּדַת־]

הִכָּבְדוּת°, היכבדות נ׳ [מן א. כבד, נִכְבַּד] הֱיוֹת נִכְבָּד: ״לְשֵׁם הַרְחָבַת הַלָּשׁוֹן וְהִכָּבְדוּת לְעֵינֵי כָּל הָעַמִּים״ (קלוזנר, הספרות ג 331). – [הִכָּבְדוּת־]

הִכָּבְלוּת°, היכבלות נ׳ [מן כבל, נִכְבַּל] הֱיוֹת כָּבוּל, הִקָּשְׁרוּת בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת: הִכָּבְלוּת הַפּוֹשֵׁעַ בְּיָדָיו. – [הִכָּבְלוּת־]

הַכְבָּרָה° נ׳ [מן ב. כבר, הִכְבִּיר] הַרְבָּיָה, הַגְדָּלָה. – [הַכְבָּרַת־]
– **הַכְבָּרַת מִלִּים°**, דִּבּוּר בַּאֲרִיכוּת לָשׁוֹן, לַהַג רָב.

הִכָּה, הִפ׳ מן נכה. **הָכָּה**, הָפ׳ מן נכה.

הַכְהָיָה° נ׳ [מן א. כהה, הִכְהָה] עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא כֵּהֶה יוֹתֵר: הַכְהָיַת הַצֶּבַע הַבָּהִיר. – [הַכְהָיַת־]
– **הַכְהָיַת עֵינַיִם°** [בהשאלה] פְּגִיעָה, הַעֲלָבָה: ״שֶׁהַמַּחֲזִיר בֶּגֶד וְאֵינוֹ שָׁלֵם... מַכְהֶה עֵינָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁאֵין לְךָ הַכְהָיַת עֵינַיִם גְּדוֹלָה מִזּוֹ״ (עגנון, כלה רמו).

הִכָּווּת°, היכוות נ׳ [מן כוה, נִכְוָה] הִצָּרְבוּת עַל־יְדֵי אֵשׁ אוֹ עַל־יְדֵי נוֹזֵל רוֹתֵחַ: הִכָּווּת לְשׁוֹנוֹ בְּרוֹתְחִים. – [הִכָּווּת־]
– **הִכָּווּת בְּגַחַלְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי°** [על־פי אבות ב י], הִפָּגְעוּת עַל יָדוֹ, סְפִיגַת נְזִיפָה אוֹ פְּגִיעָה מִמֶּנּוּ.

הִכּוֹן, נפ׳ מן כון.

הֶכְוֵן°, הכוון ז׳ [מן כון, הִכְוִין] מַתַּן כִּוּוּן מַתְאִים: הֶכְוֵן הַתּוֹתָח לַיְרִיָּה. יִעוּץ וְהֶכְוֵן לִצְעִירִים בִּבְחִירַת מִקְצוֹעַ. – [הֶכְוֵן־]

הַכְוָנָה°, הכוונה נ׳ [מן כון, הִכְוִין] 1. הַטָּיַת מָחוֹג אוֹ מָנוֹף בְּמַכְשִׁיר בְּכִוּוּן מְסֻיָּם: הַכְוָנַת מַקְלֵט הָרַדְיוֹ לְגַלִּים קְצָרִים. 2. הַדְרָכָה בְּכִוּוּן מַתְאִים: הַכְוָנַת הַתְּנוּעָה בַּדְּרָכִים. ״הַהַכְוָנָה כְּלַפֵּי הַחֶבְרָתִי, כְּלַפֵּי הָאֱנוֹשִׁי״ (ויסלבסקי, יחידים 3). הַכְוָנָה בְּדַרְכֵי הַיְצִירָה. – [הַכְוָנַת־, הַכְוָנוֹת הַכְוָנוֹת־]

הַכּוֹת, שֵׁם־הַפֹּעַל מִן ״הִכָּה״, רְאֵה נכה.
– **בִּן־הַכּוֹת** (דברים כה ב), רָאוּי לְמַלְקוֹת, חַיָּב מַכּוֹת.

הַכְזָבָה⁂ נ׳ [מן כזב, הִכְזִיב] 1⁂. הַכְחָשָׁה, הוֹדָעָה כִּי כָּזָב הוּא הַדָּבָר: ״אֵין מַחְלֹקֶת בּוֹ וְלֹא הַכְזָבָה וְלֹא מְנִיעָה״ (מורה נבוכים א לא). ״הוּא גַם הִשְׁתַּתֵּף בְּהַכְזָבָתָהּ שֶׁל עֲלִילַת הַדָּם״ (קלוזנר, הספרות ב 138). 2°. גְּרִימַת מַפַּח־נֶפֶשׁ, הֲבָאָה לִידֵי אַכְזָבָה: ״הַקֹּרֶט הַמַּהְפְּכָנִי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּר בְּגִלְגּוּלֵי הַמַּהְפֵּכָה וְגַם בְּהַכְזָבוֹתֶיהָ״ (קלצקין, כתבים 15). הַכְזָבַת כָּל הַתִּקְווֹת. – [הַכְזָבַת־, הַכְזָבוֹת, הַכְזָבוֹת־]

הִכָּזְבוּת°, היכזבות נ׳ [מן כזב, נִכְזַב] הֱיוֹת נִכְזָב, הִתְבַּדּוּת: ״שֶׁבֶר הָאַהֲבָה וְהִכָּזְבוּת הַתִּקְווֹת״ (ד׳ שחם, יום 11). – [הִכָּזְבוּת־]

הַכְחָדָה° נ׳ [מן כחד, הִכְחִיד] הַשְׁמָדָה, הֲבָאַת כְּלָיָה: הַכְחָדַת הַזְּאֵב מִיַּעֲרוֹת הָאָרֶץ. הַכְחָדַת זִכְרָם שֶׁל הָרְשָׁעִים. – [הַכְחָדַת־]

הִכָּחֲדוּת°, היכחדות נ׳ [מן כחד, נִכְחַד] הִשָּׁמְדוּת, הֵעָלְמוּת: הִכָּחֲדוּת הַחַיּוֹת עִם הִתְיַשְּׁבוּת הָאָדָם. הִכָּחֲדוּת שְׁמוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָרָשָׁע. – [הִכָּחֲדוּת־]

הַכְחָלָה° נ׳ [מן כחל, הִכְחִיל] 1. צְבִיעָה בְּצֶבַע כָּחֹל: הַכְחָלַת מִתְאֲרֵי הַיַּמִּים בַּמַּפָּה. 2. הֵעָשׂוּת כָּחֹל: הַכְחָלַת הַשְּׂפָתַיִם בַּקֹּר. – [הַכְחָלַת־]

הֶכְחֵשׁ• ז׳ [מן ב. כחש, הִכְחִישׁ] שְׁלִילָה, טַעֲנָה כִּי לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם: ״הֶכְחֵשׁ עֵדוּת בְּתוֹךְ עֵדוּת – בָּטְלָה עֵדוּת... הֶכְחֵשׁ הָעֵדוּת לְאַחַר עֵדוּת – לֹא בָּטְלָה עֵדוּת״ (ירושלמי יבמות טו א). ״לֹא הֶסְבֵּר, לֹא הֶכְחֵשׁ, לֹא אִשּׁוּר״ (אלתרמן, הטור א 286). ״הֵשֵׁב עַל הַשְּׁאֵלָה, הַהֶכְחֵשִׁים לֹא יוֹעִילוּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 69). – [הֶכְחֵשׁ־, הֶכְחֵשִׁים, הֶכְחֵשֵׁי־]

א. **הַכְחָשָׁה**• נ׳ [בבא קמא צד. מן א. כחש, הִכְחִישׁ] הוֹפָעַת רָזוֹן, דִּלְדּוּל: הָרָעָב גָּרַם לְהַכְחָשַׁת הַגּוּף. הַכְחָשַׁת הַקַּרְקַע. – [הַכְחָשַׁת־]

ב. **הַכְחָשָׁה**• נ׳ [מן ב. כחש, הִכְחִישׁ] הוֹדָעָה כִּי הַדָּבָר אֵינוֹ כֵּן, כְּפִירָה בְּדָבָר: ״הַכְחָשָׁה תְּחִלַּת הֲזַמָּה הִיא״ (בבא קמא עג:). ״יִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי אַחֵינוּ הָהֵם, כְּהַכְחָשָׁה חַיָּה, מֵאוֹת בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל״ (אחד העם, לז). נִתְפַּרְסְמָה הַכְחָשָׁה לַיְדִיעָה שֶׁפֻּרְסְמָה אֶתְמוֹל. – [הַכְחָשַׁת־, הַכְחָשׁוֹת, הַכְחָשׁוֹת־]

הֲכִי מ״ש [ה׳ השאלה + כִּי] 1. הַאִם? כְּלוּם? וְכִי?: ״הֲכִי־אָמַרְתִּי הָבוּ לִי?״ (איוב ו כב). ״הֲכִי־אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם?״ (בראשית כט טו). 2⁂ [מלת־מילוי בשירת ימי־הביניים לצורך המשקל, בהוראות שונות] אָכֵן, אָמְנָם, הִנֵּה, בֶּאֱמֶת: ״דַּלְתֵי יְגוֹנִים פּוֹתְחָה אֵלַי, הֲכִי דַלְתֵי נְעוּרִים אַחֲרַי נוֹעֶלֶת״ (גבירול, א 26). ״וְאִם נִשְׁאַר כְּשַׂעֲרָה מִבְּרִיתוֹ, הֲכִי לֹא יַחֲטִיאוּהָ קְלָעַי״ (יהודה הלוי, ג 27). ״וּזְמַן מְצַחֵק בָּם הֲכִי פִּתְאֹם הָפַךְ חֲבוּרָתִי לְגֵרוּשִׁין״ (חריזי, תחכמוני ו 78). ״וְתִקְוָתָם הֲכִי אָבְדָה וְעָבְרָה״ (הרומי, ח 144). 4° [לפני תואר, על־יסוד הבנה זו בשמואל ב כג יט: ״ מִן־הַשְּׁלשָׁה הֲכִי נִכְבָּד״], יוֹתֵר מִכֹּל, בְּיוֹתֵר: ״מִן סוֹכְנֵי הַיָּשִׁישׁ... הֲכִי נִכְבָּד נַחְמָן״ (מגדלי מו״ס, כח). ״הַחַיָּה הֲכִי נוֹרָאָה בֵּין הַחַיּוֹת״ (שניאור, סיפורים כ). ״אֲנִי יְכוֹלָה לִבְחוֹר לִי חָתָן הֲכִי נֶחְמָד וַהֲכִי מְתֻקָּן בָּעוֹלָם״ (הזז, יעיש ג 21). ״יָפָה שֶׁלִּי הֲכִי יָפָה, הֲכִי נִפְלָאָה״ (הזז, היושבת 139).
– **לֹא־הֲכִי־°**, [בלשון־הדיבור] לֹא בְּיוֹתֵר, לֹא כָּל כָּךְ: מַצַּב־רוּחוֹ לֹא הֲכִי מְרוֹמָם...
– **אֵינוֹ הֲכִי־הֲכִי°**, [בחיקוי ללשון־הדיבור] אֵינוֹ הַמְעֻלֶּה בְּיוֹתֵר, אֵינוֹ מִן הַמְשֻׁבָּחִים: ״הַזֹּאת שֶׁכָּאן אֵינָהּ הֲכִי הֲכִי, הָאֲדָמָה הַזֹּאת שֶׁכָּאן״ (יזהר, צקלג 28).

הָכֵי תה״פ [ארמית: הָא + כֵי] כָּךְ, כֵּן [רווח בצירופים:]
– **אֲפִלּוּ הָכֵי**• (ברכות נב:), גַּם אִם כָּךְ הוּא הַדָּבָר, אַף־עַל־פִּי־כֵן, בְּכָל זֹאת.
– **הָכֵי הַשְׁתָּא**• (סנהדרין מא:) (= כלום כך הוא עתה?), מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה?
– **הָכֵי נַמֵּי**• (ראש השנה כב:), גַּם כֵּן, כָּךְ הוּא הַדָּבָר.
– **אַדְּהָכֵי וְהָכֵי**• (ברכות טז.), בֵּין כֹּה וָכֹה, בֵּינְתַיִם.
– **בַּר־הָכֵי**•, בָּקִי בְּדָבָר, מְנֻסֶּה: ״לָאו בַּר־הָכֵי הוּא״ (סוטה כו:). יָכוֹל אַתָּה לִסְמֹךְ עָלָיו – הוּא בַּר־הָכֵי בַּדָּבָר [בריבוי: בְּנֵי־הָכֵי] [וראה עוד ו. בַּר]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

– בֵּין הָכֵי לְהָכֵי°, בֵּין כֹּה וָכֹה, בֵּינְתַיִם: "שָׁם עָקַר שִׁנַּיִם, שָׁם הִקִּיז דָּם... וּבֵין הָכֵי לְהָכֵי גִּלַּח בְּתַעְרוֹ רָאשֵׁי אֲנָשִׁים" (בורלא, אשתו 8).

– לְהָכֵי וּלְהָכֵי°, לְכָאן וּלְכָאן: "כְּבָר הוּא חוֹשֵׁב מַחֲשָׁבוֹת לְהָכֵי וּלְהָכֵי כְּאוֹבֵד עֵצוֹת לְגַמְרֵי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לג).

– בְּלָאו הָכֵי° [על־פי הרווח בתלמוד בנוסח: "הָא לָאו הָכֵי", שבת צ. ועוד הרבה] גַּם בִּלְעֲדֵי זֹאת: "אַל נָא תַּטִּילוּ עָלַי מְלָאכָה זוֹ בְּשׁוּם פָּנִים, לֹא אֲקַבְּלֶנָּה! בְּלָאו הָכֵי מְלַאכְתִּי מְרֻבָּה" (ביאליק, אגרות א רלז).

הַכָּיָה*, הכייה נ׳ [מן נכה, הִכָּה] הַכָּאָה, נְתִינַת מַכָּה, חֲבִיטָה: "הִכָּהוּ הָרִאשׁוֹן הַכָּיַת מִיתָה" (ירושלמי בבא קמא ד ג). – [הַכָּיַת־, הַכָּיוֹת]

הֵכִיל, הִפ׳ מן כול. **הֵכִין**, הִפ׳ מן כון.

הָכֵיצַד* (= הָא כֵּיצַד?) = אֵיךְ? בְּאֵיזֶה אֹפֶן? רְאֵה כֵּיצַד.

הִכִּיר, הִפ׳ מן נכר. **הִכִּישׁ**, הִפ׳ מן נכש.

הַכְלָאָה° נ׳ [מן ב׳ כלא, הִכְלִיא] זִוּוּג מִינִי שֶׁל שְׁנֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ צְמָחִים הַשַּׁיָּכִים לִזְנִים, לְמִינִים אוֹ לְסוּגִים שׁוֹנִים: הַפֶּרֶד הוּא פְּרִי הַכְלָאַת סוּס וָאָתוֹן. – [הַכְלָאַת־, הַכְלָאוֹת, הַכְלָאוֹת־]

הִכָּלְאוּת°, היכלאות נ׳ [מן א׳ כלא, נִכְלָא] 1. הֵעָצְרוּת, הִמָּנְעוּת: הִכָּלְאוּת הַגֶּשֶׁם. 2. הֱיוֹת כָּלוּא, הִסָּגְרוּת: הִכָּלְאוּת הַצֹּאן בַּדִּיר. – [הִכָּלְאוּת־]

הַכְלָבָה° נ׳ [מן א׳ כלב, הִכְלִיב] תְּפִירָה בִּתְפָרִים גַּסִּים: הַכְלָבָה לִפְנֵי הַתְּפִירָה הַסּוֹפִית. – [הַכְלָבַת־, הַכְלָבוֹת, הַכְלָבוֹת־]

הֲכָלָה° נ׳ [מן כול, הֵכִיל] קִבּוּל שֶׁל כְּלִי, כַּמּוּת שֶׁכְּלִי מְסֻיָּם יָכוֹל לְהָכִיל: לִיטֶר הֲכָלָתוֹ אֶלֶף סֶנְטִימֶטְרִים מְעֻקָּבִים. – [הֲכָלַת־]

– חִלּוּק לַהֲכָלָה°, [בחשבון] מְצִיאַת מִסְפַּר הַפְּעָמִים שֶׁמִּסְפָּר גָּדוֹל מְסֻיָּם מֵכִיל מִסְפָּר קָטָן נָתוּן, לְמָשָׁל: אָנוּ מוֹצְאִים כִּי 35 מֵכִיל אֶת הַמִּסְפָּר 7 חָמֵשׁ פְּעָמִים עַל־יְדֵי הַחִלּוּק לַהֲכָלָה 7 : 35.

הֶכְלֵל° ז׳ [מן א׳ כלל, הִכְלִיל] 1. כְּלָל שֶׁנִּקְבַּע עַל־יְסוֹד פְּרָטִים שׁוֹנִים. 2. דִּבְרֵי הַכְלָלָה, דֵּעָה כְּלָלִית אוֹ סְתָמִית: פְּלוֹנִי שִׁלֵּב בְּהַרְצָאָתוֹ הֶכְלֵלִים שֶׁאֵינָם אוֹמְרִים הַרְבֵּה. – [הֶכְלֵל־, הֶכְלֵלִים, הֶכְלֵלֵי־]

הַכְלָלָה° נ׳ [מן א׳ כלל, הִכְלִיל] 1. קְבִיעַת כְּלָל, הַסָּקַת מַסְקָנָה כְּלָלִית מִתּוֹךְ עִיּוּן בִּפְרָטִים שׁוֹנִים: "וְלָשׁוֹן חִיצוֹנִית, לְשׁוֹן הַהַפְשָׁטָה וְהַהַכְלָלָה שֶׁהָעִקָּר בָּהּ, כְּמוֹ בַּמָּתֶמָטִיקָה, הַ"מַּה" (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). "וּמִדַּת הַהַכְלָלָה שֶׁבִּבְנֵי־אָדָם קוֹבַעַת בִּלְבוֹתֵיהֶם דֵּעָה מֻטְעֵית עַל דָּתָם" (ליסיצקי, תולדות 237). הַנֻּסְחָאוֹת הָאַלְגֶּבְּרִיּוֹת הֵן הַכְלָלוֹת שֶׁל פְּעֻלּוֹת חֶשְׁבּוֹנִיּוֹת שׁוֹנוֹת. 2. הַבְלָעַת פְּרָטִים שׁוֹנִים בִּכְלָל, הַכְנָסָה לְתוֹךְ הַכְּלָל: הַכְלָלַת פְּלוֹנִי בִּרְשִׁימַת הַמֻּזְמָנִים. – [הַכְלָלַת־, הַכְלָלוֹת, הַכְלָלוֹת־]

הִכָּלְלוּת°, היכללות נ׳ [מן א׳ כלל, נִכְלַל] הֱיוֹת נִכְלָל, הִמָּנוּת עִם־: חֲשִׁיבוּת רַבָּה נוֹדַעַת לְהִכָּלְלוּת הֶחָלָב בְּתַפְרִיטוֹ הַיּוֹמִי שֶׁל כָּל אָדָם. – [הִכָּלְלוּת־]

הַכְלָמָה÷ נ׳ [מן כלם, הִכְלִים] פְּגִיעָה בְּכָבוֹד, גְּרִימַת בּוּשָׁה: "וְהַכְלָמָתוֹ עַל רֹעַ מַעֲשָׂיו וּמִפְעָלָיו" (חובות הלבבות, התשובה ו). – [הַכְלָמַת־]

הִכָּלְמוּת°, היכלמות נ׳ [מן כלם, נִכְלַם] הִתְבַּיְּשׁוּת, הַרְגָּשַׁת כְּלִמָּה: הִכָּלְמוּת הַפִּרְחָח עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה. – [הִכָּלְמוּת־]

הכ״מ ר״ת הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ.

הַכְמָנָה* נ׳ [מן כמן, הִכְמִין] 1°. הַסְתָּרָה, הַחְבָּאָה: "הִרְשַׁעְתֶּם בְּהַכְמָנַת רְכוּשׁ" (שלונסקי, תר׳ טיל 183). "מִין מַאֲפֶה שֶׁמַּכְמִינִים אוֹתוֹ... בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי בַּתַּנּוּר הַכְמָנָה שֶׁל שַׁבָּת" (טביב, דרך 122). 2* [בהלכה בתלמוד] הוֹשָׁבַת עֵדִים בְּמָקוֹם סֵתֶר כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל הַמֵּסִית לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְיָעִידוּ עַל כָּךְ (סנהדרין סז.). 3°. מַאֲרָב: "בַּלַּיְלָה הַהוּא הָיוּ... יוֹשְׁבִים בְּהַכְמָנָה" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 188). – [הַכְמָנַת־]

הִכָּמְרוּת°, היכמרות נ׳ [מן א׳ כמר, נִכְמַר] הִתְחַמְּמוּת, הִתְעוֹרְרוּת: הִכָּמְרוּת רַחֲמֵינוּ עַל הַמִּסְכֵּן. – [הִכָּמְרוּת־]

הָכֵן תה״פ [מן כון, הֵכִין] כְּשֶׁהוּא מוּכָן וּמְזֻמָּן, אֵיתָן, נָכוֹן לִפְעֹל: "וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים... בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן" (יהושע ג יז). הַצָּבָא עָמַד הָכֵן לִפְעֻלָּה. הַמִּשְׁטָרָה קִבְּלָה פְּקֻדַּת הָכֵן.

– הוּא בַּהֲכֵנוֹ*, הוּא מוּכָן: "דָּבָר שֶׁהוּא בְּעֵינוֹ וְאֵינוֹ בַּהֲכֵנוֹ" (ירושלמי שבת ו ב).

הֲכָנָה* נ׳ [מן כון, הֵכִין] 1*. הַתְקָנָה, עֲרִיכַת כָּל הַדָּרוּשׁ לְעִנְיָן מְסֻיָּם: "עֲשֵׂה לְךָ הֲכָנָה לַדֶּרֶךְ" (מכות י:). הֲכָנַת אֲרוּחָה. הֲכָנַת מַחֲזֶה. 2÷. הִתְכּוֹנְנוּת לְדָבָר, הַכְשָׁרַת עַצְמוֹ לְמַטָּרָה יְדוּעָה: "כִּי הַדָּבָר שֶׁיִּקְנֶה הָאָדָם בְּחָכְמָה בְּזִקְנָה בִּלְבַד הוּא הַהֲכָנָה לְקַבֵּל מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת" (מורה נבוכים ג נד). הַתַּלְמִידִים עָסְקוּ בַּהֲכָנוֹת לַבְּחִינָה. – [הֲכָנַת־, הֲכָנוֹת, הֲכָנוֹת־]

הַכְנָסָה* נ׳ [מן כנס, הִכְנִיס] 1*. הֲבָאָה, הַעֲבָרָה פְּנִימָה: "יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת – אֵין הַכְנָסָה בִּכְלָל" (ירושלמי שבת ב ב). "הַכְנָסַת כֵּלִים לְנַרְתֵּק שֶׁלָּהֶם" (יומא נד.). "הַכְנָסַת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ" (במדבר רבה יז). 2°. כֶּסֶף שֶׁאָדָם מְקַבֵּל בְּעַד עֲבוֹדָתוֹ אוֹ בַּעֲסָקָיו – מַשְׂכֹּרֶת, רֶוַח וְכוּ׳, הֶפֶךְ מִן "הוֹצָאָה": הַכְנָסָה חָדְשִׁית. הַכְנָסָה שְׁנָתִית. – [הַכְנָסַת־, הַכְנָסוֹת, הַכְנָסוֹת־]

– הַכְנָסַת־אוֹרְחִים*, קַבָּלַת אוֹרְחִים, אִכְסוּן אוֹרְחִים וְטִפּוּל בָּהֶם: "גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִין יוֹתֵר מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה" (שבועות לה:).

– הַכְנָסָה בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ÷, עֲרִיכַת טֶקֶס בְּרִית־מִילָה.

– הַכְנָסַת כַּלָּה* (מגילה ג:), עֲרִיכַת חֻפָּה וַחֲתֻנָּה לְכַלָּה.

– בּוּל־הַכְנָסָה°, בּוּל מֶמְשַׁלְתִּי שֶׁמַּדְבִּיקִים לְפִי הַחֹק עַל תְּעוּדוֹת רִשְׁמִיּוֹת (שְׁטָרוֹת, חוֹזִים וְכַדּוֹמֶה).

– מַס־הַכְנָסָה°, מַס שֶׁהַמֶּמְשָׁלָה גּוֹבָה בְּשִׁעוּר מְסֻיָּם מֵהַכְנָסָתוֹ שֶׁל כָּל אֶזְרָח, אִם הַכְנָסָתוֹ עוֹלָה עַל מִינִימוּם קָבוּעַ בַּחֹק.

הִכָּנְסוּת÷, היכנסות נ׳ [מן כנס, נִכְנַס] בִּיאָה, כְּנִיסָה לְתוֹךְ־: "אִם אֵין רֵיקוּת נִמְצָא, יִהְיֶה הִכָּנְסוּת גֶּשֶׁם בְּגֶשֶׁם (גוּף בְּגוּף), וְזֶהוּ נִמְנָע" (דוראן, מגן אבות ב ט). – [הִכָּנְסוּת־]

הַכְנָסִי° ת׳ [מן הַכְנָסָה] רִוְחִי, רֶנְטַבִּילִי, כְּדָאִי מִבְּחִינַת הַהַשְׁקָעָה: ״עָנָף הַכְנָסִי״ (אבינרי, יד הלשון 128). – [הַכְנָסִית, הַכְנָסִיִּים, ־יּוֹת]

הַכְנָסִיּוּת° נ׳ [מן הַכְנָסִי] רִוְחִיּוּת, רֶנְטַבִּילִיּוּת, כְּדָאִיּוּת: ״הַכְנָסִיּוּת הַהַשְׁקָעָה״ (אבינרי, יד הלשון 128). – [הַכְנָסִיּוּת־]

הֶכְנֵעַ° ז׳ [מן כנע, הִכְנִיעַ] כְּנִיעָה, שְׁחִיחוּת: ״בְּהֶכְנַע לֵבָב״ (קריב, כמה שכוחי שם). – [הֶכְנַע־]

הַכְנָעָה ֿ נ׳ [מן כנע, הִכְנִיעַ] 1°, דִּכּוּי, הַדְבָּרָה: הַכְנָעַת הַמּוֹרְדִים. 2 ֿ, כְּנִיעָה, עֲנָוָה, צְנִיעוּת: ״(קַיִן) יָצָא בְּהַכְנָעָה״ (רש״י בראשית ד טז). ״הַכּוֹתֵב אֵלָיו בְּהַכְנָעָה״ (סיום במכתב). – [הַכְנָעַת־]

הִכָּנְעוּת°, היכנעות נ׳ [מן כנע, נִכְנַע] כְּנִיעָה: ״הִכָּנְעוּתוֹ־הִתְרַפְּסוּתוֹ בִּפְנֵי מְלָכִים״ (קלוזנר, הספרות ג 245). – [הִכָּנְעוּת־]

הֶכְּסָמֶטֶר°, רְאֵה הֶקְסָמֶטֶר.

הַכְסָפָה ֿ נ׳ [מן ב׳ כסף, הִכְסִיף] 1°, צִפּוּי בְּכֶסֶף: הַכְסָפָה גַּלְוָנִית. 2 ֿ, הַלְבָּנָה [ראה להלן]. – [הַכְסָפַת־]

– הַכְסָפַת־פָּנִים ֿ (רש״י חולין כג:), הַלְבָּנַת פָּנִים, בִּיּוּשׁ וַעֲלִיבָה.

הִכָּסְפוּת°, היכספות נ׳ [מן ב׳ כסף, נִכְסַף] הִתְגַּעְגְּעוּת, הִשְׁתּוֹקְקוּת: הִכָּסְפוּת הַנּוֹדֵד לְמוֹלַדְתּוֹ. – [הִכָּסְפוּת־]

הֶכְּסַפְלָה°, רְאֵה הֶקְסַפְלָה.

הַכְעָסָה ֿ נ׳ [מן כעס, הִכְעִיס] הַרְגָּזָה, הֲבָאָה לִידֵי כַּעַס: ״וּבְהַמְרוֹתָם – וּבְהַכְעָסָתָם אוֹתִי״ (רלב״ג איוב יז ב). – [הַכְעָסַת־, הַכְעָסוֹת]

הַכְעָרָה° נ׳ [מן כער, הִכְעִיר] 1, הַטָּלַת כִּעוּר, הַשְׁחָתַת הַחֵן אוֹ הַיֹּפִי: הַכְעָרַת הַצִּיּוּר הַנָּאֶה. 2, הֱיוֹת מְכֹעָר מִשֶּׁהָיָה: הַכְעָרַת פָּנָיו לְאַחַר מַחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת. – [הַכְעָרַת־]

הַכְפָּלָה° נ׳ [מן כפל, הִכְפִּיל] 1, הַגְדָּלַת דָּבָר אוֹ רִבּוּיוֹ פִּי שְׁנַיִם: ״חָשַׁב בְּלִבּוֹ שֶׁדָּבָר זֶה אֵינוֹ צָרִיךְ הַכְפָּלָה״ (עגנון, כלה קכב). הַכְפָּלַת הַמַּאֲמַצִּים. 2, כֵּפֶל, הַגְדָּלַת דָּבָר פִּי כַּמָּה וְכַמָּה, רִבּוּי דָּבָר: הַכְפָּלָה שֶׁל שְׁנֵי מִסְפָּרִים זֶה בָּזֶה. – [הַכְפָּלַת־, הַכְפָּלוֹת, הַכְפָּלוֹת־]

– מְכוֹנַת־הַכְפָּלָה°, מְכוֹנַת שִׁכְפּוּל, מְכוֹנָה הַמַּעְתִּיקָה הַרְבֵּה פְּעָמִים טֹפֶס שֶׁנִּכְתַּב עַל לוּחַ אוֹ עַל שַׁעֲוָנִית עֲשׂוּיָה לַדָּבָר.

הִכָּפְלוּת°, היכפלות נ׳ [מן כפל, נִכְפַּל] הִשָּׁנוּת, הֵעָשׂוּת כָּפוּל אוֹ מֻגְדָּל פִּי כַּמָּה: הִכָּפְלוּת הוֹנוֹ שֶׁל הַסּוֹחֵר. הִכָּפְלוּת מִסְפָּר בְּמִסְפָּר. – [הִכָּפְלוּת־]

הַכְפָּשָׁה° נ׳ [מן כפש, הִכְפִּישׁ] רְמִיסָה, דִּישָׁה, גִּלְגּוּל: ״מִשָּׁעָה שֶׁקָּם מֵאוֹתָהּ הַכְפָּשָׁה וְעָפָר שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּמִיץ־אַפַּיִם שֶׁלּוֹ״ (סביב, דרך 156). – [הַכְפָּשַׁת־]

הִכָּפְשׁוּת°, היכפשות נ׳ [מן כפש, נִכְפַּשׁ] הִתְגּוֹלְלוּת, הִתְפַּלְּשׁוּת: ״יְכָלְתּוֹ לֹא לְקַבֵּל אֶת דִּין הַהִכָּפְשׁוּת בֶּעָפָר״ (יזהר, צקלג 988). – [הִכָּפְשׁוּת־]

הֶכֵּר*, היכר ז׳ [מן נכר, הִכִּיר] הַכָּרָה, הַבְחָנָה, סִימָן שֶׁעַל פִּיו נָקֵל לְהַכִּיר דָּבָר: ״צוּרַת הַפֶּתַח צְרִיכָה הֶכֵּר־צִיר״ (עירובין יא:). ״שֶׁהָיוּ פָּנָיו טוּחוֹת וְאֵין בָּהֶן הֶכֵּר־פָּנִים״ (רמב״ם, איסורי ביאה י יא). סִימָנֵי הֶכֵּר. – [הֶכֵּר־, הֶכֵּרִים, הֶכֵּרֵי־]

הכר [ערבית: הַכַּר תמה, או חַכַּר זלזל]

~ פָּע׳ **הָכַר** פ״ע לִגְלֵג, לָעַג, חָמַד לָצוֹן: ״זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי לֹא־תֵבֹשׁוּ תַּהְכְּרוּ־לִי״ (איוב יט ג). ״וְהַאֲנִי כְּשִׁכּוֹר יִתְעַתַּע וְיֶהְכֹּר״ (יהודה הלוי, א 29). – [לַהְכֹּר, הוֹכֵר, יַהְכֹּר]

~ פִּע׳ **הִכֵּר°** פ״ע [על־פי מליצת יהודה הלוי למעלה] הִתְלוֹצֵץ, הִטְעָה: ״הַחֲשֵׁכָה מוּעֶמֶת אוֹרוֹת דַּלִּים, מְתַעְתְּעִים וּמְהַכְּרִים״ (יזהר, צקלג 727). – [לְהַכֵּר, מְ־, יְ־]

הִכַּר, הִפ׳ מן נכר.

הַכָּרָה נ׳ [מן נכר, הִכִּיר] 1*, יְדִיעָה, הַבְחָנָה: ״מִשֶּׁיִּוָּדַע עֻבָּרָהּ, וְכַמָּה הַכָּרַת הָעֻבָּר?... שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים״ (נידה ח:). ״אֲבָל הַכָּרַת הָעִנְיָן לֹא הֵבִיאָה אוֹתִי לִידֵי שִׁקּוּט הַלֵּב״ (עגנון, כפות תעח). הַכָּרַת הַמְּצִיאוּת. 2 ֿ, כֹּשֶׁר הַיְדִיעָה, דֵּעָה: ״הַחָכְמָה תְּקוּעָה בְּתוֹלְדוֹת הָאָדָם וְטִבְעוֹ וּבְכֹחַ הַכָּרָתוֹ״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״וַיִּקָּהֲלוּ בוֹ שֵׂכֶל עֵצָה וּגְבוּרָה וְטוּב הַכָּרָה״ (בן המלך, 56). ״מִתּוֹךְ הַכָּרָה צְלוּלָה לֹא הָיִיתִי עוֹשֶׂה כַּדָּבָר הַזֶּה״ (ברנר, א 149). ״הַכָּרָה עֲמוּמָה בְּרַעְיוֹן הַצִּיּוֹנִי״ (ברקוביץ, הראשונים קטז). תּוֹרַת הַהַכָּרָה. הַכָּרָה פְּנִימִית. 3°, אִשּׁוּר, הוֹדָעַת־הַסְכָּמָה לְקִיּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר אוֹ לְמַעֲמָדוֹ: הַכָּרַת הַמְּדִינוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. הַכָּרָה מֶמְשַׁלְתִּית בַּמּוֹסָד. 4°, כְּלַל הַחוּשִׁים שֶׁבָּהֶם אָדָם תּוֹפֵס וּמַכִּיר אֶת הָעוֹלָם הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ: הַפָּצוּעַ אִבֵּד הַכָּרָתוֹ. הַכָּרָתוֹ שָׁבָה אֵלָיו לְאַט. – [הַכָּרַת־, הַכָּרוֹת]

– בַּעַל־הַכָּרָה°, בַּעַל דֵּעוֹת מְגֻבָּשׁוֹת, מִי שֶׁהַשְׁקָפוֹתָיו עַל הַחֶבְרָה, עַל הַמַּעֲמָד, עַל הָעוֹלָם וְכוּ׳ נוֹבְעוֹת מִתּוֹךְ יְדִיעַת הַדְּבָרִים: פּוֹעֵל בַּעַל־הַכָּרָה.

– הַכָּרָה פְּנִימִית°, מַצְפּוּן, הַהַרְגָּשָׁה הַנַּפְשִׁית הַקּוֹבַעַת מַה טּוֹב וּמָה רָע: ״בְּנֵי אָדָם מְדַבְּרִים גְּבוֹהָה עַל אוֹדוֹת ׳הַהַכָּרָה הַפְּנִימִית׳ שֶׁבְּלִבָּם״ (אחד העם, פג).

– תַּת־הַכָּרָה° [בפסיכולוגיה] מִכְלוֹל הַרְגָּשׁוֹת וְהַמַּאֲוַיִּים שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא בָּאוּ לִכְלַל תּוֹדָעָתוֹ וְהַכָּרָתוֹ הַבְּרוּרָה.

– הַכָּרַת טוֹבָה°, רֶגֶשׁ הַתּוֹדָה שֶׁל אָדָם כְּלַפֵּי מִי שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה: ״אִם חוֹבַת הַכָּרַת טוֹבָה גְּדוֹלָה בְּעֵינֵי הַמְחַבֵּר כָּל כָּךְ״ (אחד העם, סו). ״מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת רַבִּי אֶפְרַיִם בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לְפָנָיו דָּבָר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת, לֹא רָאָה הַכָּרַת טוֹבָה מִיָּמָיו״ (עגנון, כלה תב).

– הַכָּרַת פָּנִים, 1, הַבָּעַת הַפָּנִים, מַרְאֵה הַפָּנִים: ״הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם״ (ישעיה ג ט). ״הַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה בוֹ כִּי אִישׁ אֱמֶת הוּא״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם קח). ״בְּשִׁעוּר קוֹמָתוֹ הָאֲצִילָה, בְּהַכָּרַת פָּנָיו, בְּחֹם מַבָּטוֹ״ (קלצקין, כתבים 283). 2*, סִימַן־הֶכֵּר אָפְיָנִי לְפָנָיו שֶׁל אָדָם, כְּגוֹן הַחֹטֶם: ״שֶׁהֶעֱבִיר הַכָּרַת פְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (בראשית רבה סה).

– הַכָּרַת פָּנִים בַּדִּין°, מַשּׂוֹא־פָּנִים.

– הַכָּרָה עַצְמִית°, 1, הַחְשָׁבַת עַצְמוֹ. 2, יְדִיעַת חֻלְשׁוֹתָיו וּמַעֲלוֹתָיו שֶׁל עַצְמוֹ.

– בָּא לִידֵי הַכָּרָה°, נוֹכַח, חָשַׁב וְעִיֵּן בְּדָבָר וְהִסִּיק: "וְאָז נָבוֹא לִידֵי הַכָּרָה כִּי שְׁאֵלַת הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי הִיא בֶּאֱמֶת... שְׁאֵלַת הַמּוֹרִים" (אחד העם, לד).

– עָשָׂה הַכָּרָה עִם פְּלוֹנִי°, [בלשון-הדיבור] הִתְוַדַּע אֶל פְּלוֹנִי, הֻצַּג לְפָנָיו וּשְׁנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה.

– הַכָּרָה דֶה־יוּרֶה°, [במדיניות] הַכָּרָה לַהֲלָכָה בְּקִיּוּמָהּ הַחֻקִּי שֶׁל מְדִינָה אוֹ מֶמְשָׁלָה חֲדָשָׁה.

– הַכָּרָה דֶה־פַקְטוֹ°, [במדיניות] הַכָּרָה לְמַעֲשֶׂה, הוֹדָאָה בְּעֻבְדַּת הַקִּיּוּם, קְבִיעַת יְחָסִים עִם מְדִינָה אוֹ עִם מֶמְשָׁלָה בְּלֹא לְהַכִּיר בָּהּ דֶּה־יוּרֶה (לַהֲלָכָה).

הֶכֵּרוּת*, היכרות נ׳ [מן נכר, הִכִּיר] הִתְוַדְּעוּת אִישׁ לְרֵעֵהוּ: "הֶכֵּרוּת פָּנִים" (ירושלמי נידה ג ג). הֲלֹא הוּא מַכִּיר אוֹתְךָ מִכְּבָר, וַאֲנִי זוֹ לִי הֶכֵּרוּת אַרְעִי" (סוקולוב, במראות 15). "הִצְטַחֲקוּ שְׁתֵּיהֶן, וּבְכָךְ קָמָה הַהֶכֵּרוּת בֵּינֵיהֶן" (בארון, פרשיות 548). "וּלְאַחַר שֶׁעָשׂוּ הֶכֵּרוּת בֵּינֵינוּ יָצָאנוּ שְׁנֵינוּ לְטַיֵּל" (פיכמן, רנב). – [הֶכֵּרוּת־, הֶכֵּרֻיּוֹת]

הַכְרָזָה* נ׳ [מן כרז, הִכְרִיז] הוֹדָעַת דָּבָר וּפִרְסוּמוֹ בָּרַבִּים, הוֹדָעָה פֻּמְבִּית: "כֻּלָּן צְרִיכִין הַכְרָזָה בְּבֵית־דִּין" (סנהדרין כו:). "וִימֵי הַכְרָזָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר יוֹם" (רש״י ערכין כב.). הַהַכְרָזָה עַל הֲקָמַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל נִתְּנָה בְּיוֹם ה׳ בְּאִיָּר תש״ח. – [הַכְרָזַת־, הַכְרָזוֹת, הַכְרָזוֹת־]

הֶכְרֵחַ÷ ז׳ [מן כרח, הִכְרִיחַ] צֹרֶךְ רַב, חֹסֶר בְּרֵרָה, נְחִיצוּת יְתֵרָה: "כָּל מַה שֶּׁיִּתְנוֹעֵעַ בְּמִקְרֶה יָנוּחַ בְּהֶכְרֵחַ" (מורה נבוכים ב, הקדמה ח). עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר לֹא מֵרָצוֹן, אֶלָּא מִתּוֹךְ הֶכְרֵחַ. – [הֶכְרֵחַ־]

– הַהֶכְרֵחַ לֹא יְגֻנֶּה÷ (מהרש״א, חידושי אגדות בבא בתרא פ.), אֵין לְגַנּוֹת אָדָם עַל מַעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה מִתּוֹךְ לַחַץ אוֹ כְּפִיָּה.

– בְּהֶכְרֵחַ÷, מִן הַהֶכְרֵחַ÷, בְּעַל־כָּרְחוֹ, בְּאֵין אֶפְשָׁרוּת אַחֶרֶת: "הִנֵּה בְּהֶכְרֵחַ יִצְטָרְכוּ לְקַיֵּם הָרֵיקוּת" (מורה נבוכים א עג). "אִם כֵּן בַּעַל הַחָכְמָה בְּהֶכְרֵחַ אָדָם חָסִיד" (הרומי, י 183). "שֶׁהוּא מִן הַהֶכְרֵחַ שֶׁיְּסַדֵּר נִימוּס מְחֻכָּם אוֹ חֲכָמִים וְכוּ׳" (אלבו, העיקרים 80). "הֲלֹא בְּהֶכְרֵחַ תִּתְעוֹרֵר בָּנוּ הַשְּׁאֵלָה הַיְשָׁנָה" (אחד העם, יא). – מִן הַהֶכְרֵחַ לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זוֹ.

הַכְרָחָה° נ׳ [מן כרח, הִכְרִיחַ] אִלּוּץ, כְּפִיָּה: הַכְרָחַת הַתּוֹשָׁבִים לְשַׁלֵּם אֶת מִסֵּיהֶם. – [הַכְרָחַת־]

הֶכְרֵחוּת° נ׳ [מן הֶכְרֵחַ] בִּלְתִּי־נִמְנָעוּת, חֹסֶר־בְּרֵרָה: "חִישׁ נֶהֶפְכוּ לוֹ הָאֶפְשָׁרֻיּוֹת לְוַדָּאֻיּוֹת, וְהַוַּדָּאֻיּוֹת לְהֶכְרֵחִיּוֹת" (יהודה שטינברג, ר). "מִשֶּׁנִּסְתַּנְּנָה בַּעֲלִיל הֶכְרֵחוּת יְסוֹדוֹ שֶׁל שִׁלְטוֹן הַחֶבֶל" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 10). "עֲבוֹדָה שְׁחוֹרָה אֲשֶׁר הֶכְרֵחוּתָהּ אֵינָהּ לְוִכּוּחַ" (אלתרמן, הטור א 307). – [הֶכְרֵחוּת־, הֶכְרֵחֻיּוֹת]

הֶכְרֵחִי÷ ת׳ [מן הֶכְרֵחַ] נָחוּץ מְאֹד, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר בִּלְעָדָיו: "וְזֹאת הַהַקְדָּמָה הִיא הֶכְרֵחִית לָהֶם" (מורה נבוכים א עג). "אַךְ צָרְכֵי הַגּוּף רַבּוּ כְּמוֹ רָבוּ וַאֲפִלּוּ רַק הַהֶכְרֵחִיּוֹת בִּלְבַד כְּמוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה" (עגנון, אלו עב). "הוּא מִתְבַּטֵּא בְּמִינִימוּם שֶׁל כְּלֵי־הַמִּבְטָא – רַק בַּהֶכְרֵחִיִּים בְּיוֹתֵר" (פיכמן, רנד). "הִשְׁתַּתְּפוּת כָּל הַחֲבֵרִים בָּאֲסֵפָה הֶכְרֵחִית (הודעה). – [הֶכְרֵחִית, הֶכְרֵחִיִּים, הֶכְרֵחִיּוֹת]

הֶכְרֵחִיּוּת÷ נ׳ [מן הֶכְרֵחִי] הֶכְרֵחוּת, צֹרֶךְ חָרִיף, חֹסֶר אֶפְשָׁרוּת אַחֶרֶת: "הִרְגִּישׁ בְּחֹזֶק הַטַּעֲנָה הַזֹּאת וְהֶכְרֵחִיּוּתָהּ" (אברבנאל, מפעלות ה׳ ט ט). "זְכוּתוֹ שֶׁל עַם לִחְיוֹת וְהֶכְרֵחִיּוּתוֹ לְהִלָּחֵם עַל קִיּוּמוֹ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יז). "עַל־יְדֵי הַדַּעַת נִתְגַּלְּתָה לָנוּ הֶכְרֵחִיּוּתוֹ שֶׁל הַמָּוֶת" (קלוזנר, הספרות ג 222). – [הֶכְרֵחִיּוּת־]

הֶכְרֵעַ* ז׳ [מן כרע, הִכְרִיעַ] 1, עֹדֶף בְּמִשְׁקָל שֶׁל אַחַת מִכַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם: "כְּשֶׁהוּא שׁוֹקֵל – בְּהֶכְרֵעַ הוּא שׁוֹקֵל, אוֹ עַיִן בְּעַיִן הוּא שׁוֹקֵל?" (כריתות ה.). 2, הָעֲדָפַת דֶּרֶךְ אַחַת עַל הָאַחֶרֶת, נְטִיָּה לְצַד אֶחָד מִשְּׁנֵי צְדָדִים, הַחְלָטָה: "ה׳ מִקְרָאוֹת בַּתּוֹרָה אֵין לָהֶן הֶכְרֵעַ" (יומא נב.). "אִם יֵשׁ בְּטַעֲנוֹת אֵלּוּ הֶכְרֵעַ אוֹ לֹא" (אחד העם, תיט). "אוֹ שֶׁאֵין לְתַבְנִיתָן הַדִּקְדּוּקִית הֶכְרֵעַ מִתּוֹכָן אוֹ מֵעִנְיָנָן" (ביאליק, משנה לעם). "זֶה פּוֹרֵשׁ טַעַם אֶחָד וְזֶה פּוֹרֵשׁ טַעַם אַחֵר, וְאֵין הֶכְרֵעַ" (סדן, ממחוז קט׳). – [הֶכְרֵעַ־, הֶכְרֵעִים, הֶכְרֵעֵי־]

– אֵין לוֹ הֶכְרֵעַ* (יומא נב.), קָשֶׁה לְהַכְרִיעַ בּוֹ וּלְהַעֲמִידוֹ עַל וַדָּאוּתוֹ, הוּא בְּחֶזְקַת סָפֵק.

הַכְרָעָה* נ׳ [מן כרע, הִכְרִיעַ] 1*, הַחְלָטָה בְּעִנְיָן הַנָּתוּן בְּמַחֲלֹקֶת: "אַף הַפְּשָׁרָה צְרִיכָה הַכְרָעַת הַדַּעַת" (ירושלמי סנהדרין יח ב). "אֵין הַכְרָעָה שְׁלִישִׁית מַכְרַעַת" (בבא קמא קטז.). "וּשְׁנֵיהֶם מְשַׁיְּרִים לָהּ בְּרָכָה... בְּרִגְעֵי הַהַכְרָעָה" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). הַשְּׁאֵלוֹת בָּאוּ לִידֵי הַכְרָעָה עַל־יְדֵי הַצְבָּעָה. 2*, הַטָּיַת כַּף הַמֹּאזְנַיִם לְצַד אֶחָד: "וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ בְּהַכְרָעוֹת" (כריתות ה.). 3°, הַכְנָעָה, שְׁבִירַת כֹּחַ הַהִתְנַגְּדוּת: לָחַמְנוּ בָּאוֹיֵב עַד הַכְרָעָתוֹ. – [הַכְרָעַת־, הַכְרָעוֹת, הַכְרָעוֹת־]

הַכְרָתָה÷ נ׳ [מן כרת, הִכְרִית] הַשְׁמָדָה, כְּלָיָה: "הַכְרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים" (רש״י שמות ח ה). "הַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת" (רמב״ם, מלכים א ב). – [הַכְרָתַת־]

הִכָּרְתוּת°, היכרתות נ׳ [מן כרת, נִכְרַת] הֱיוֹת נִכְרָת, כְּרִיתָה: "הַהִכָּרְתוּת מִן הַיַּהֲדוּת" (ברש, ׳מאזנים׳ תרצ״א). הִכָּרְתוּת בְּרִית בֵּין הַיְדִידִים. – [הִכָּרְתוּת־]

הַכָּרָתִי° ת׳ [מן הַכָּרָה] שֶׁהוּא בְּהַכָּרָה, שֶׁהוּא מוּדָע: פְּעֻלָּה הַכָּרָתִית. מַעֲשֶׂה תַּת־הַכָּרָתִי. – [הַכָּרָתִית, הַכָּרָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הָכַּשׁ, הפ׳ מן נכש.

הַכָּשָׁה÷ נ׳ [מן נכש, הִכִּישׁ] 1÷, הַכָּאָה, דְּפִיקָה, נְקִישָׁה. 2°, נְשִׁיכָה: הַכָּשַׁת נָחָשׁ. – [הַכָּשַׁת־, הַכָּשׁוֹת, הַכָּשׁוֹת־]

הַכְשָׁלָה° נ׳ [מן כשל, הִכְשִׁיל] גְּרִימַת מִכְשׁוֹל, שִׂימַת תַּקָּלָה: הַטָּעוּת שֶׁנִּתְפַּרְסְמָה גָּרְמָה לְהַכְשָׁלַת הָרַבִּים. הַכְשָׁלַת הַנִּבְחָנִים עַל־יְדֵי נִסּוּחַ מְסֻרְבָּל שֶׁל הַשְּׁאֵלוֹת. – [הַכְשָׁלַת־, הַכְשָׁלוֹת, הַכְשָׁלוֹת־]

הִכָּשְׁלוּת°, היכשלות נ׳ [מן כשל, נִכְשַׁל] 1, הִתָּקְלוּת, מְעִידַת הָרֶגֶל בְּמִכְשׁוֹל: הִכָּשְׁלוּת בְּאֶבֶן. 2, [בהשאלה] נְחִילַת כִּשָּׁלוֹן, מַפָּלָה: אֵין כָּל חֲשָׁשׁ לְהִכָּשְׁלוּת הַתַּלְמִיד הַמֻּכְשָׁר בַּבְּחִינָה. 3, עֲשִׂיַּת מִשְׁגֶּה, טְעִיָּה: הִכָּשְׁלוּת בִּדְבַר עֲבֵרָה. – [הִכָּשְׁלוּת־, הִכָּשְׁלֻיּוֹת]

הֶכְשֵׁר* ז׳ [מן כשר, הִכְשִׁיר] 1•, הֲכָנָה, הַכְשָׁרַת דָּבָר, הַתְאָמַת דָּבָר לְתַפְקִידוֹ: "הֶכְשֵׁר סֻכָּה בְּד׳ אַמּוֹת" (סוכה ב:). "כְּלִי חֶרֶס בְּרִיָּתוֹ מִן הַמַּיִם וְהֶכְשֵׁרוֹ בָּאוּר" (בראשית רבה יד). "הֲבָאֱמֶת הֶכְשֵׁר בֵּינָתַיִם הַלֵּב הָעִבְרִי הֶכְשֵׁר שֶׁל קְיָמָא?" (ביאליק, שירתנו הצעירה). "הַהֲכָנָה הַנַּפְשִׁית בְּכָל הֶכְשֵׁרֶיהָ וְאֶפְשָׁרֻיּוֹתֶיהָ אַף הִיא בִּכְלַל תְּכוּנָה" (קלצקין, כתבים 72). 2°, תְּעוּדַת כַּשְׁרוּת, אִשּׁוּר מִטַּעַם הָרַבָּנוּת הַמֵּעִיד עַל מָזוֹן מְסֻיָּם שֶׁהוּא כָּשֵׁר לַאֲכִילָה: "אַוָּזִים... וְכִי לֹא נִשְׁחֲטוּ בְּהֶכְשֵׁר שְׁחִיטָה?" (עגנון, כלה רסח). מִשְׂרַד הָרַבָּנוּת נָתַן הֶכְשֵׁר עַל הַבָּשָׂר הַנִּמְכָּר בָּאִטְלִיז. 3• [בהלכות מאכלים] תִּקּוּן מֻקְדָּם שֶׁל הָאֳכָלִים לְמִינֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל טֻמְאָה עַל־יְדֵי נְתִינַת אֶחָד מִן הַמַּשְׁקִים עֲלֵיהֶם (מַיִם, טַל, שֶׁמֶן, יַיִן וְעוֹד) (מכשירין ו ד): "כָּל הָאֳכָלִים הַמְיֻחָדִים לָאָדָם צְרִיכִין הֶכְשֵׁר" (עוקצים ג א). – [הֶכְשֵׁר־, הֶכְשֵׁרִים, הֶכְשֵׁרֵי־]

– **בְּהֶכְשֵׁר°**, בְּהֶתֵּר, בִּרְשׁוּת: "לַעֲשׂוֹת רַק מַה שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹת בְּהֶכְשֵׁר, בְּדֶרֶךְ אוֹפִיצְיָאלִית" (אחד העם, לא).

– **חָזַר לְהֶכְשֵׁרוֹ הָרִאשׁוֹן°**, חָזַר לְתִקְנוֹ, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: "וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה... עַד שֶׁחָזַר לְהֶכְשֵׁרוֹ הָרִאשׁוֹן" (הזז, יעיש ד 173).

הַכְשָׁרָה* נ׳ [מן כשר, הִכְשִׁיר] 1•, הֲכָנָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיִּכְשַׁר וְיַתְאִים לְתַפְקִידוֹ: "הַכְשָׁרַת (מַיִם)" (תענית י.). הַכְשָׁרַת הָאֲדָמָה לְהִתְיַשְּׁבוּת. "שֶׁהַחֲסִידוּת אֵינָהּ נִקְנֵית בְּחֵפֶץ אִישׁ וּרְצוֹנוֹ אֶלָּא בְּהַכְשָׁרַת הַנֶּפֶשׁ וְיִעוּד הַלֵּב" (עגנון, אורח 188). הַכְשָׁרַת הַלְּבָבוֹת לְהִתְנַדְּבוּת. 2°, אִמּוּן, הִתְמַחוּת: בּוֹגְרֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר יָצְאוּ לְהַכְשָׁרָה בַּעֲבוֹדָה חַקְלָאִית. חַוַּת הַכְשָׁרָה לַנֹּעַר. קִבּוּצֵי־הַכְשָׁרָה שֶׁל "הֶחָלוּץ". 3°, עֲשִׂיַּת דָּבָר לְכָשֵׁר מִבְּחִינָה דָּתִית: הַכְשָׁרַת הַכֵּלִים לְפֶסַח עַל־יְדֵי הַגְעָלָתָם בְּרוֹתְחִין. הַכְשָׁרַת הַבָּשָׂר. – [הַכְשָׁרַת־, הַכְשָׁרוֹת, הַכְשָׁרוֹת־]

הֶכְשֵׁרוּת* נ׳ [מן הֶכְשֵׁר] 1°, הֱיוֹת כָּשֵׁר וּמֻתָּר. 2•, יֹשֶׁר, נֶאֱמָנוּת: "סוֹרְרִים הָיוּ אֶלָּא שֶׁנָּהַג עִמָּהֶם בְּהֶכְשֵׁרוּת" (מכילתא בא טז). – [הֶכְשֵׁרוּת־]

הַכְתָּבָה° נ׳ [מן כתב, הִכְתִּיב] 1, קְרִיאַת דְּבָרִים בְּאָזְנֵי אַחֵר כְּדֵי שֶׁיִּרְשְׁמֵם: הַמַּזְכִּיר רָשַׁם אֶת הַדְּבָרִים לְפִי הַכְתָּבַת הַמְנַהֵל. "וְסוֹף דָּבָר הָיָה, שֶׁשָּׁלוֹם־עֲלֵיכֶם מָשַׁךְ יָדוֹ מִמְּלֶאכֶת הַהַכְתָּבָה" (ברקוביץ, הראשונים קפס). 2, דְּבָרִים שֶׁנִּרְשְׁמוּ מִפִּי הַמַּכְתִּיב: הַתַּלְמִידִים כּוֹתְבִים הַכְתָּבוֹת לְשֵׁם אִמּוּן בְּשִׁפּוּר הַכְּתִיב. – [הַכְתָּבַת־, הַכְתָּבוֹת, הַכְתָּבוֹת־]

הִכָּתְבוּת°, היכתבות נ׳ [מן כתב, נִכְתַּב] הֱיוֹת נִכְתָּב: "כַּנִּרְאֶה לֹא רָאָה רַנַ״ק אֶת סְפָרָיו שֶׁל הִיצִיג, אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצְאוּ קֹדֶם שֶׁנִּגַּשׁ לִכְתֹּב אֶת 'מוֹרֵה נְבוּכֵי הַזְּמָן' וּבְעֶצֶם יְמֵי הִכָּתְבוּתוֹ" (קלוזנר, הספרות ב 185). – [הִכָּתְבוּת־]

הַכְתָּמָה° נ׳ [מן כתם, הִכְתִּים] הַעֲלָאַת כֶּתֶם, לִכְלוּךְ דָּבָר: הַכְתָּמַת הַמַּחְבֶּרֶת בִּדְיוֹ. הַכְתָּמַת שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם. – [הַכְתָּמַת־]

הִכָּתְמוּת°, היכתמות נ׳ [מן כתם, נִכְתַּם] הִתְלַכְלְכוּת בְּכֶתֶם אוֹ בִּכְתָמִים: הִכָּתְמוּת הָרִצְפָּה אַגַּב סִיּוּד הַחֶדֶר. – [הִכָּתְמוּת־]

הַכְתָּפָה° נ׳ [מן כתף, הִכְתִּיף] שִׂימָה עַל הַכָּתֵף: הַכְתָּפַת הַמַּעְדֵּר בַּהֲלִיכָה לַעֲבוֹדָה. – [הַכְתָּפַת־, הַכְתָּפוֹת, הַכְתָּפוֹת־]

– **הַכְתָּפַת נֶשֶׁק°**, [בצבא] הַחְזָקַת הָרוֹבֶה כְּשֶׁהוּא נִשְׁעָן בְּמַלְכָּסָן עַל הַכָּתֵף וְקַתּוֹ מֻחְזֶקֶת בַּיָּד.

הַכְתָּרָה° נ׳ [מן כתר, הִכְתִּיר] 1, שִׂימַת כֶּתֶר בָּרֹאשׁ: טֶקֶס הַהַכְתָּרָה שֶׁל הַמֶּלֶךְ. 2, הַעֲנָקַת תֹּאַר כָּבוֹד: הַכְתָּרַת מֻסְמַךְ הָאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּתֹאַר דּוֹקְטוֹר. – [הַכְתָּרַת־, הַכְתָּרוֹת, הַכְתָּרוֹת־]

ה״ל ר״ת הָיָה לוֹ.

הֵל ז׳ [על־פי איוב כט ג: "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי", ושם שם־הפועל מן ב. הלל] נֹגַהּ, זֹהַר: "אֹפֶל הִלָּם וְנֹפֶל תִּלָּם" (יהודה הלוי, ד 36). "מַגִּיהַּ בְּלֵיל הִלִּי" (אהוביך, לשבת חוה״מ פסח). "חַמָּה בִּתְקוּפַת גְּבוּרָתָהּ וְהִלָּהּ" (רש״י איוב לא כו) [רווח יותר השם הִלָּה]. – [הֵל־, הִלִּים, הִלֵּי־]

הֲלֹא, הֲלוֹא [ה׳ השאלה + לֹא] 1, מ״ש הַאִם לֹא, כְּלוּם לֹא: "הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ?" (ישעיה מ כח). "הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה?" (בראשית כז לו). 2 מ״ח הֲרֵי, הֵן: "הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ" (שמות יד יב). "הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ" (דברים לב ו). "הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים!" (שמואל א א ח).

הלא [מן הָלְאָה]

~ נפ׳ **נַהֲלָא**, נִדְחָה, הֻרְחַק: "וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית, וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם" (מיכה ד ו). – [לְהֵהָלֵא, נַהֲלָא, יֵהָלֵא]

הָלְאָה תה״פ [אולי הרכבה של קריאות־רמז: הַ־לַ־אַה!; ארמית: הַלָּן, לְהַלָּן] 1, הַרְחֵק, רָחוֹק מִזֶּה, אַחֲרֵי מָקוֹם זֶה: "וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר" (שמואל א י ג). "אֶת־רִצְפַּת הָאֵשׁ מֵעַל מִזְבַּחֲךָ זְרֵה הָלְאָה, הַנָּבִיא" (ביאליק, דבר). "וּמִשָּׁם הָלְאָה־הָלְאָה בִּמְרוּצָתָן שָׁטָפוּ" (ביאליק, בשדה). 2, אַחֲרֵי הַזְּמַן הַזֶּה, אַחֲרֵי־כֵן, וְאֵילָךְ: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַה׳" (ויקרא כב כז).

– **גֶּשׁ־הָלְאָה** (בראשית יט ט), סוּר מִזֶּה! לֵךְ מִכָּאן!

– **לְהָלְאָה מִן־**⁂, עַד אַחֲרֵי־: "נִמְשָׁךְ לְהָלְאָה מֵרֹחַב הַכֹּתֶל" (רש״י עירובין ט:).

– **מֵהָלְאָה לְ־**, אַחֲרֵי מְקוֹם־, מֵאֲחוֹרֵי־: "וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מֵהָלְאָה לְדַמָּשֶׂק" (עמוס ה כז).

– **וְכֵן הָלְאָה°**, וְכוּ׳, וְכָךְ עַד הַסּוֹף.

– **מִן הַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה** (יחזקאל לט כב), מֵאָז וּלְהַבָּא, מֵאוֹתוֹ יוֹם וָאֵילָךְ.

– **מִשָּׁם וָהָלְאָה**⁂, מֵאוֹתוֹ זְמַן וָאֵילָךְ: "הִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּקַח דָּוִד מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן... וּמִשָּׁם וָהָלְאָה הָיוּ מַלְכֵי יְהוּדָה מַנִּיחִים אוֹתוֹ הַנֵּזֶר עַל רֹאשָׁם" (רש״י דברי הימים ב כג יא).

הַלְאָיָה° נ׳ [מן לאה, הֶלְאָה] הוֹגָעָה, הֲבָאָה לִידֵי לֵאוּת וַעֲיֵפוּת: הַלְאָיַת הַקָּהָל עַל־יְדֵי הַהַרְצָאָה הָאֲרֻכָּה. – [הַלְאָיַת־]

הַלְאָמָה° נ׳ [מן לאם, הִלְאִים] נַצְיוֹנָלִיזַצְיָה, הַעֲבָרַת נְכָסִים מֵרְשׁוּת הַפְּרָט לִרְשׁוּת הָעָם וְהַמְּדִינָה: הַלְאָמַת הָרַכָּבוֹת. – [הַלְאָמַת־, הַלְאָמוֹת, הַלְאָמוֹת־]

הַלְבָּדָה° נ׳ [מן לבד, הִלְבִּיד] הַתְקָנַת לְבִידִים, הַדְבָּקַת לוּחוֹת־עֵץ דַּקִּים שְׁתַּיִם וְעֵרֶב זֶה עַל גַּבֵּי זֶה. – [הַלְבָּדַת־, הַלְבָּדוֹת, הַלְבָּדוֹת־]

הַלְבָּנָה֙ נ׳ [מן ב׳ לבן, הִלְבִּין] עֲשִׂיָּה (אוֹ הֵהָפְכוּת) לְלָבָן, צְבִיעָה בְּצֶבַע לָבָן: ״תְּחִלַּת זִקְנָה בָּאָה עָלָיו לְהַלְבָּנַת קְצָת שַׂעֲרוֹתָיו״ (רש״י אבות ה כא). הַלְבָּנַת הַקִּיר. – [הַלְבָּנַת־]

– **הַלְבָּנַת פָּנִים**֙ (רש״י תהלים קיט עח, לפי נוסח אחד), הַכְלָמָה, בִּיּוּשׁ, גְּרִימַת עֶלְבּוֹן: ״הֶעֱמִידָנוּ עַל הָעֲבֵרָה שֶׁבְּהַלְבָּנַת בְּנֵי־אָדָם בָּרַבִּים״ (ליסיצקי, תולדות 140).

הַלְבָּשָׁה֙ נ׳ [מן לבש, הִלְבִּישׁ] 1°, שִׂימַת בְּגָדִים עַל הַגּוּף: ״אִמִּי מוֹשְׁכַתְנִי מִשָּׁם לַחֲפִיפַת הָרֹאשׁ וּלְהַלְבָּשַׁת לְבָנִים״ (ביאליק, החצוצרה ג). 2°, סִפּוּק בְּגָדִים וּמַלְבּוּשִׁים: חֲנוּת לְהַלְבָּשָׁה. הַלְבָּשָׁה וְהַנְעָלָה. – [הַלְבָּשַׁת־, הַלְבָּשׁוֹת, הַלְבָּשׁוֹת־]

– **הַלְבָּשַׁת־מָעוֹת**֙ (בספרות הפוסקים), הַשְׁקָעַת כְּסָפִים בִּסְחוֹרָה, בְּבִנְיָן וְכַדּוֹמֶה.

הַלְגָּזָה° נ׳ [מן לגז, הִלְגִּיז] עֵרוּם, אִסּוּף בְּמַלְגֵּז: ״הַקָּרוֹן... וּבוֹ הַחִטָּה שֶׁהֻטְעֲנָה בְּהַלְגָּזָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 349). – [הַלְגָּזַת־, הַלְגָּזוֹת]

הֻלֶּדֶת, הוּלֶּדֶת נ׳ [מן ילד, הוּלַּד] יְצִיאַת תִּינוֹק לַאֲוִיר הָעוֹלָם מֵרֶחֶם אִמּוֹ. – [הֻלַּדְתּוֹ]

– יוֹם־הֻלֶּדֶת, תַּאֲרִיךְ לֵדָתוֹ שֶׁל אָדָם [על־פי: ״וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה״, בראשית מ כ]: חֲגִיגַת יוֹם־הֻלֶּדֶת.

הַלָּה* מ״ג לזו״נ [ה׳ היידוע + ל׳ הרמז] 1, הַהוּא, אוֹתוֹ הָאִישׁ, הַלָּז: ״זֶה אוֹמֵר... וְהַלָּה שׁוֹתֵק״ (בבא קמא צו:). 2, הַהִיא: ״אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה״ (יבמות ב ה). ״אוּלָם קִמְעָא קִמְעָא הִתְחִילָה הַלָּה שׁוֹהָה שָׁם יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (גנסין, א 91). – [ריבוי: הַלָּלוּ]

הִלָּה֙**, הילה** נ׳ [מן ב׳ הלל] 1֙, הַל, זִיו, נֹגַהּ: ״הִלַּת מְאוֹרְךָ תָּאִיר גְּבוּלִי״ (רוני ושמחי, פיוט). ״הִלַּת הָאֹשֶׁר שֶׁבְּפָנֶיהָ״ (ליסיצקי, תולדות 271). ״רוֹטֶטֶת תְּנַצְנֵץ הִלַּת הַכּוֹכָבִים״ (גורי, פרחי 21). ״הִיא מוֹסִיפָה לָנוּ גַּבְהוּת וְהִלָּה שֶׁל קְדֻשָּׁה״ (קריב, עטרה 274). ״תְּהִלָּה לְמַחְמַדֵּי הָאַמִּיצִים, הִלַּת עֶדְנָה וּפְאֵר לָעָם״ (ברוידס, שרשים 10). 2° [על־פי הלועזית: Halo, מיוונית: alos גורן או עיגול השמש או הירח] עֲטָרָה שֶׁל אוֹר הַנִּרְאֵית לְעִתִּים מִסָּבִיב לַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ בְּשֶׁל הַחֲזָרַת הָאוֹר כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר דֶּרֶךְ גְּבִישֵׁי קֶרַח זְעִירִים הַנִּמְצָאִים בָּעֲנָנִים הַגְּבוֹהִים. – [הִלַּת־, הִלּוֹת]

הַלְהָבָה֙ נ׳ [מן להב, הִלְהִיב] הַגְדָּלַת הַלֶּהָבָה, שִׁלְהוּב, לִבּוּי אֵשׁ לְשַׁלְהֶבֶת [גם בהשאלה]: הַלְהָבַת הַמְּדוּרָה עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת עֵצִים. הַלְהָבַת הַיְּצָרִים. – [הַלְהָבַת־]

הַלְהָטָה° נ׳ [מן להט, הִלְהִיט] הֲבָאָה לִידֵי לַהַט, הַלְבָּנָה בָּאֵשׁ: הַלְהָטַת הַבַּרְזֶל בַּמַּפָּחָה. – [הַלְהָטַת־]

הַלּוֹ° מ״ק [לועזית: hallo או hello; מצרפתית: hola הרי, כאן] מִלַּת־קְרִיאָה רוֹוַחַת בִּלְשׁוֹנוֹת רַבּוֹת, וְגַם בִּלְשׁוֹנֵנוּ, בִּפְנִיָּה אֶל מִישֶׁהוּ, בִּקְרִיאָה בְּשִׂיחָה טֶלֶפוֹנִית וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

הֲלוֹא, רְאֵה הֲלֹא.

הַלְוָאָה*, הלוואה נ׳ [מן א׳ לוה, הִלְוָה] 1*, נְתִינַת כֶּסֶף לְאָדָם בִּתְנַאי שֶׁיַּחֲזִירוֹ כַּעֲבֹר זְמַן מְסֻיָּם: ״נוֹתְנִין לוֹ לְשׁוּם מַתָּנָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ לְשׁוּם הַלְוָאָה״ (תוספתא פאה ד יב). 2֙, כֶּסֶף שֶׁנָּתַן הַמַּלְוֶה לַלּוֹוֶה: ״שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ הַלְוָאָה אוֹ שְׂכִירוּת״ (רמב״ם, גזילה ואבידה א ד). קִבַּלְתִּי הַלְוָאָה מִן הַבַּנְק. הַלְוָאָה וְחִסָּכוֹן. – [הַלְוָאַת־, הַלְוָאוֹת, הַלְוָאוֹת־]

– **הַלְוָאַת חֵן וָחֶסֶד**֙ (שאלות ותשובות), כִּנּוּי לְהַלְוָאָה בְּלֹא רִבִּית, גְּמִילוּת־חֶסֶד.

– **הַפְקָעַת הַלְוָאָה*** (בבא קמא קיג:), בִּטּוּל הַחוֹב שֶׁל הַהַלְוָאָה שֶׁנִּתְּנָה, אִי־פֵּרָעוֹן הַלְוָאָה.

– **שְׁטַר־הַלְוָאָה*** (בבא מציעא יד:), שְׁטָר שֶׁנּוֹתֵן הַלּוֹוֶה לַמַּלְוֶה עַל סְכוּם הַהַלְוָאָה שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ.

הַלְוַאי*, הלוואי מ״ק [ראה לְוַאי; אולי מן לוּ] 1 להבעת תקווה או משאלה לעתיד] יְהִי רָצוֹן! מִי יִתֵּן!: ״הַלְוַאי יְהֵא חֶלְקִי בָּאָרֶץ הַזֹּאת!״ (בראשית רבה לט). ״הַלְוַאי שֶׁיְּהֵא הַפְּרִי יָפֶה מִן הָעֵץ!״ (עגנון, כלה רנה). ״הַלְוַאי, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְכָל הַיְּהוּדִים!״ (סוקולוב, במראות 101). 2 [על שעבר] מוּטָב הָיָה אִלּוּ: ״הַלְוַאי לֹא הִכַּרְתִּיךָ״ (אסתר רבה א, גם ושתי). ״הַלְוַאי אוֹתִי עָזָבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמָרוּ״ (איכה רבה, פתיחתא).

הֲלוֹגֶנִים° ז״ר [מיוונית: hals מֶלַח + genos מוצא] שֵׁם קְבוּצָה שֶׁל יְסוֹדוֹת כִּימִיִּים הַמְּצוּיִים בַּטֶּבַע בְּצוּרַת מְלָחִים. הֲלוֹגֶנִים הֵם: בְּרוֹם, כְּלוֹר, יוֹד וְעוֹד. – [הֲלוֹגֶנִים]

הִלָּווּת֙**, הילוות** נ׳ [מן ב׳ לוה, נִלְוָה] הֱיוֹת נִלְוֶה לְמִישֶׁהוּ: ״שֶׁהַהִלָּווּת שֶׁזָּכְרָה לֹא הָיָה... כִּי אִם בְּסִבַּת שְׁלָשְׁתָּם״ (אברבנאל ויצא). הִלָּווּת אֶל הָאוֹרֵחַ בְּסִיּוּרָיו. – [הִלָּווּת־]

הַלְוָיָה*, הלוויה נ׳ [מן ב׳ לוה] 1*, לִוּוּי, הֲלִיכָה עִם אוֹרֵחַ לְשַׁלְּחוֹ: ״לֹא בָא עַל־יָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא הַלְוָיָה״ (ירושלמי סוטה כג ד). 2֙, הֲלִיכָה אַחֲרֵי אֲרוֹן מֵת לְלַוּוֹתוֹ בְּדַרְכּוֹ הָאַחֲרוֹנָה: ״וְהַכְנָסַת כַּלָּה וְהַלְוָיַת הַמֵּת״ (ברכות השחר, לפי היידנהיים, בנוסחותינו: ״לוית המת״). – [הַלְוָיַת־, הַלְוָיוֹת, הַלְוָיוֹת־]

הִלּוּךְ*, הילוך ז׳ [מן הלך, הִלֵּךְ] 1*, הֲלִיכָה, צְעִידַת הַהוֹלֵךְ: ״הָרֶגֶל מוּעֶדֶת לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ״ (בבא קמא ב א). ״שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ שֶׁל חֹל״ (שבת קיג.). ״הִלּוּכָךְ יְהֵא בְּנַחַת, עֹנֶג קְרָא לַשַּׁבָּת״ (מה ידידות, זמר לליל שבת). ״דִּבּוּרָם יְהֵא בְּלַחַשׁ וְהִלּוּכָם בְּנַחַת, וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם בְּכֹבֶד רֹאשׁ״ (מגדלי מו״ס, קמט). 2*, תְּנוּעָה: ״יֵשׁ הִלּוּךְ לְקוֹל... וְהִלּוּךְ לָאֵשׁ״ (בראשית רבה יט). ״הִלּוּכֵי רַעְיוֹנוֹת מְשֻׁבָּשִׁים בְּיוֹתֵר״ (קלצקין, כתבים 147). ״אָכֵן, הִלּוּךְ יֵשׁ לְקוֹלוֹ״ (שנהר, א 112). 3֙, דֶּרֶךְ, מִנְהָג: ״הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי עֲצָתְךָ וְהִלּוּכְךָ״ (רש״י שמות יא ח). 4° [בכלי־רכב מכאניים] וִסּוּת כֹּחַ הַהֲנָעָה שֶׁל הַמְּכוֹנִית וּמְהִירוּתָהּ עַל־יְדֵי הֶסְדֵּר גַּלְגַּלֵּי־שִׁנַּיִם בְּמַנְגְּנוֹן־הַהֲנָעָה (״תֵּבַת הַהִלּוּכִים״, Gear box): הִלּוּךְ רִאשׁוֹן (כֹּחַ־הֲנָעָה מַקְסִימָלִי וּמְהִירוּת קְטַנָּה), הִלּוּךְ שֵׁנִי (כֹּחַ־הֲנָעָה חַלָּשׁ יוֹתֵר, אֲבָל מְהִירוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר), הִלּוּךְ שְׁלִישִׁי (כַּנַּ״ל בְּיַחַס לַשֵּׁנִי). הִלּוּךְ אֲחוֹרִי (לְהַסָּעַת כְּלִי־הָרֶכֶב לְאָחוֹר). – [הִלּוּךְ־, הִלּוּכִים, הִלּוּכֵי־]

– **הִלּוּךְ־לָשׁוֹן**^, שִׁגְרַת הַלָּשׁוֹן, נֹסַח: "שֶׁשְּׁנָה בְּהִלּוּךְ לְשׁוֹנוֹ" (רש"י זבחים נב.).

– **הִלּוּךְ־מֵעַיִם*** (בראשית רבה כ), פְּעֻלַּת הַמֵּעַיִם, הַפְרָשַׁת צוֹאָה, שִׁלְשׁוּל.

הִלּוּל, הִילוּל ז׳ [מן א. הלל, הִלֵּל; במקרא רק בריבוי, ראה להלן] אֲמִירַת דִּבְרֵי הַלֵּל וָשֶׁבַח, קִלּוּס: "תְּמָרִים לַאֲכִילָה, לוּלָבִין לְהִלּוּל" (במדבר רבה ג). "וְכָל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל פָּצְחוּ הִלּוּלוֹ, וּמַלְאֲכֵי מַעְלָה הִנְעִימוּ מַהֲלָלוֹ" (וכל העם, יוצר ב׳ שבועות). – [הִלּוּל־, הִלּוּלִים, הִלּוּלֵי־]

– **הִלּוּלִים** ז"ר שִׁירֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל, שִׂמְחַת חַג: "וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים" (שופטים ט כו). "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה׳" (ויקרא יט כד). "שָׁם עוֹשִׂים הִלּוּלִים וּסְעָרָה יָקִימוּ" (ביאליק, על לבבכם ששמם).

– **פְּרִי־הִלּוּלִים**° [על־פי ויקרא יט כד], פְּרִי נָאֶה לְהַלֵּל, פְּרִי נֶהְדָּר: "בִּכּוּרִים, פְּרִי הִלּוּלִים, שַׁי הֵבֵאנוּ" (שנהר, ביכורים).

הִלּוּלָא*, הִלּוּלָה, הִילוּלָא נ׳ [ארמית] 1*. שִׂמְחָה וּמְחוֹלוֹת לִכְבוֹד חָתָן וְכַלָּה, שִׂמְחַת חֲתֻנָּה (ברכות לא.). 2°. חֲגִיגָה, שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן: "וּפְעָמִים שֶׁנִּפְקַד בֵּיתֵנוּ בִּסְעוּדַת רֵעִים וּבְהִלּוּלָא קְטַנָּה" (ביאליק, החצוצרה א). – [הִלּוּלַת־, הִלּוּלוֹת]

– **הִלּוּלָא וְחִנְגָּא*** [על־פי גיטין נז.], חַג שִׂמְחָה וְרִקּוּדִים, חֲגִיגָה עַלִּיזָה: "הוּא מִתְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כָּל יָמָיו, וּבִמְקוֹם הִלּוּלָא וְחִנְגָּא שָׁם הוּא" (מנדלי מו"ס, רכח). "הִלּוּלָא וְחִנְגָּא, מְחוֹלוֹת וְרִקּוּדִים, שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן" (עגנון, כלה תמז). [וכריבוי ארמי:] "עַמָּא פְּזִיזָא זֶה, הִלּוּלֵי וְחִנְגֵי לָהֶם בַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם" (מנדלי מו"ס, צג).

– **הִלּוּלָא רַבָּא**^, חֲגִיגָה גְּדוֹלָה: "וּבְהִלּוּלָא רַבָּה נִשְׁפַּךְ כֹּל הָעֹז וְכֹל הַחֹם!" (ביאליק, משירי החורף ה). "זֶהוּ הִלּוּלָא רַבָּא שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי" (עגנון, אלו תקכח).

– **הִלּוּלָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי**^, הַחֲגִיגָה הָעֲמָמִית הַנֶּעֱרֶכֶת בְּלֵיל ל"ג בָּעֹמֶר עַל קִבְרוֹ שֶׁל ר׳ שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי בְּמֵירוֹן שֶׁעַל־יַד צְפַת בְּהַדְלָקָה וּבְרִקּוּדִים.

– **בֵּי־הִלּוּלָא*** (עירובין נד. לפי עין־יעקב), בֵּית־שִׂמְחָה.

הִלּוּלִים, הִילוּלִים ז"ר ראה הִלּוּל.

הֲלוֹם, הֲלֹם תה"פ [אוגריתית: הלמ הנה; ערבית: הַלֻמַּ בוא הנה] הֵנָּה, לְכָאן: "אַל תִּקְרַב הֲלֹם" (שמות ג ה). "גֹּשׁוּ הֲלֹם" (שמואל א יד לח).

– **הֱבִיאוֹ עַד הֲלֹם**, הֱבִיאוֹ לִידֵי מַדְרֵגָה זוֹ אוֹ מַצָּב זֶה: "מִי אָנֹכִי... כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד הֲלֹם" (שמואל ב ז יח). "וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא נַחֲלֵי דִמְעוֹתֵיהֶם הֶעֱבִירוּנוּ וַיְבִיאוּנוּ עַד הֲלוֹם" (ביאליק, אם יש).

הָלוּם ת׳ [מן א. הלם, הָלַם] מֻכֶּה: "שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם... הֲלוּמֵי יָיִן" (ישעיה כח א). "בַּמַּקֶּבֶת בְּיַד יָעֵל הֲלוּמִים" (הנגיד, דיואן ג 14). "וּמַה יּוֹעִיל רְפוּאַת הַפְּגָרִים אֲשֶׁר תִּהְיֶה יְחִידָתָם (נִשְׁמָתָם) הֲלוּמָה" (גבירול, ו 12). "כָּל הָעָם נִצָּב כַּהֲלוּם רַעַם" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לח). "הֲלוּמֵי הַמְּאֹרָע הִתְהַלַּכְנוּ מַמָּשׁ כַּצֵּל" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 22). "כַּחֲצִי תְּרֵיסַר שׁוֹטְרִים הֲלוּמֵי שָׁרָב וְאֶפֶס מַעֲשֶׂה" (שנהר, ב 122). – [הֲלוּמָה, הֲלוּמִים, ־וֹת]

הִלּוּם^, **הִילוּם** ז׳ [מן ב. הלם] הַתְאָמָה: "כֶּתֶר הִלּוּמִים עַל רֹאשָׁם יָצוּר" (ברוך אל עליון, זמר לשבת). "חֲצָאִית־קְפָלִים כְּחָלָה וְנִפְלָאָה, מַמָּשׁ חֲלוֹם, שֶׁתַּהֲלֹם בְּתַכְלִית הַהִלּוּם אֶת יְפִי גִּזְרָתָהּ" (מגד, חדוה 44). – [הִלּוּם־, הִלּוּמִים, ־מֵי־]

הִלּוֹן, נפ׳ מן לון.

הֲלוֹפִיטִים° ז"ר [מיוונית: hals מֶלַח + phyton צמח] צְמָחִים הַגְּדֵלִים בַּאֲדָמוֹת מְלֵחוֹת.

הַלּוּצִינַצְיָה° נ׳ [לאטינית: hallucinatio] מַחֲזֵה־שָׁוְא, הֲזָיָה בְּהָקִיץ; רְאִיַּת עֲצָמִים מִתּוֹךְ גֵּרוּיִים פְּנִימִיִּים בִּלְבַד, בְּלִי שֶׁפָּעֲלוּ עַל הַחוּשִׁים כָּל עֲצָמִים מַמָּשִׁיִּים מִן הָעוֹלָם הַחִיצוֹנִי. אָדָם הַסּוֹבֵל מֵהַלּוּצִינַצְיוֹת בָּטוּחַ שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁהוּא רוֹאֶה קַיָּמִים בִּמְצִיאוּת. – [הַלּוּצִינַצְיוֹת]

הִלּוֹשׁ, נפ׳ מן לוש.

הַלָּז מ"ג לזו"נ [קיצור מן הַלָּזֶה; מלת רמז לנראה מרחוק] הַהוּא, הַהִיא: "קַח... וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז" (שופטים ו כ). "הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז" (מלכים ב ד כה). וְהָיָה יוֹחָנָן סוֹפֵר הַלָּז עוֹמֵד לְפָנָיו" (סנהדרין יא:). "בְּמַחֲבֵא הַלָּז נַמְתִּיק יַחְדָּו בִּדְמִי צָהֳרַיִם הָרָז" (ביאליק, ביום קיץ).

הַלָּזֶה מ"ג לז׳ [אולי צירוף: הַ־לָ־זֶה] [מלת רמז לזכר הנראה מרחוק] הַהוּא: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא" (בראשית לז יט). [לנקבה: הַלֵּזוּ]

הַלָּזָה* נ׳ [מן לוח, הֵלִיז] הַלְעָזָה, לַעַז, לְזוּת־שְׂפָתַיִם, רִנּוּן: "אֵין הַלָּזָה רְאָיָה" (תוספתא כתובות ב ג). "חָשָׁה וּמַרְגֶּשֶׁת בְּכָל אוֹתָן הַלָּזוֹת שֶׁהַלָּלוּ הָיוּ מַלִּיזוֹת עָלֶיהָ" (סביב, דרך 121). –[הַלָּזַת־, הַלָּזוֹת, הַלָּזוֹת־]

– **נָפְלָה הַלָּזָה בָּעִיר*** (תוספתא כתובות ב ג), הִתְחִילוּ מְרַנְּנִים בָּעִיר, נָפוֹצָה שְׁמוּעָה בָּעִיר.

הַלֵּזוּ מ"ג [נקבה מן הַלָּזֶה] הַזֹּאת, הַהִיא: "הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן" (יחזקאל לו לה). "תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵצֵא הַלֵּזוּ מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה" (יבמות יח.). "עוֹד מְעַט וְהִשְׁתַּפְּכָה... שִׁפְעַת נֹעַר הַלֵּזוּ" (ביאליק, פעמי אביב).

הִלָּחֲכוּת°, הילחכות נ׳ [מן לחך, נִלְחַךְ] הֱיוֹת נִלְחָךְ, הֵאָכְלוּת: הִלָּחֲכוּת הָעֵשֶׂב עַל־יְדֵי עֵדֶר הַצֹּאן. – [הִלָּחֲכוּת־]

הֶלְחֵם° ז׳ [מן ג. לחם, הִלְחִים] חֹמֶר שֶׁהֻלְחַם. – [הֶלְחֵם־]

הַלְחָמָה° נ׳ [מן ג. לחם, הִלְחִים] חִבּוּר מַתֶּכֶת לְמַתֶּכֶת עַל־יְדֵי מַתֶּכֶת־מִלּוּי שֶׁנְּקֻדַּת הַתּוּכָה נְמוּכָה מִזּוֹ שֶׁל הַמַּתָּכוֹת הַמִּתְחַבְּרוֹת, (עַל־פִּי־רֹב סַגְסֹגֶת שֶׁל עוֹפֶרֶת וּבְדִיל): הַלְחָמַת פַּחֵי־בַּרְזֶל. [ראה גם רִתּוּךְ]. – [הַלְחָמַת־, הַלְחָמוֹת, הַלְחָמוֹת־]

הַלְחָנָה° נ׳ [מן לחן, הִלְחִין] חִבּוּר לַחַן, חִבּוּר מַנְגִּינָה לְמִלִּים שֶׁל שִׁיר, קוֹמְפּוֹזִיצְיָה: הַלְחָנַת שִׁירוֹ שֶׁל בְּיַאלִיק. – [הַלְחָנַת־, הַלְחָנוֹת, הַלְחָנוֹת־]

הִלָּחֲצוּת°, הילחצות נ׳ [מן לחץ, נִלְחַץ] 1. הִדָּחֲקוּת, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב שֶׁל לַחַץ וּצְפִיפוּת: "שְׁלָשְׁתְּכֶם בְּהִלָּחֲצוּת לֹא־נוֹחָה וּבְזוּעָה מְעֹרֶבֶת" (יזהר, צקלג 232). – [הִלָּחֲצוּת־]

הִלָּחֲשׁוּת°, הילחשות נ׳ [מן לחש, נִלְחַשׁ] הֱיוֹת נִלְחָשׁ, הֵאָמְרוּת בְּלַחַשׁ: הִלָּחֲשׁוּת הַסּוֹד בְּאָזְנֵי קְרוֹבִים. – [הִלָּחֲשׁוּת־]

הַלְחָתָה° נ׳ [מן לחת, הִלְחִית] שִׁרְבּוּב הַלָּשׁוֹן מֵחֲמַת עֲיֵפוּת אוֹ חֹם: הַלְחָתַת הַכֶּלֶב בְּיוֹם־קַיִץ.–[הַלְחָתַת־]

הליוגראף

הֲלָטָה° נ׳ [מן לוט, הֵלִיט] כִּסּוּי, עִטּוּף: הֲלָטַת הַפָּנִים. – [הֲלָטַת־]

הֶלְיוֹגְרָף° ז׳ [מיוונית: helios שֶׁמֶשׁ + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר לְאִתּוּת בְּעֶזְרַת מַרְאוֹת הַמַּחֲזִירוֹת אֶת קַרְנֵי הָאוֹר לְמֶרְחַקִּים. – [הֶלְיוֹגְרָפִים]

הֶלְיוֹטְרוֹפִּיזְם° ז׳ [מיוונית: helios שֶׁמֶשׁ + tropos פניה] תְּכוּנַת צְמָחִים לְהָגִיב עַל גֵּרוּיֵי קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ.

הֶלְיוּם° ז׳ [מיוונית: helios שמש, על־שום שהיסוד נתגלה לראשונה בתחזית השמש] גַּז קַל מְאֹד שֶׁאֵינוֹ מִתְרַכֵּב בְּאֹפֶן כִּימִי עִם יְסוֹדוֹת אֲחֵרִים וְאֵינוֹ בּוֹעֵר, לְפִיכָךְ רַב הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ לְמִלּוּי כַּדּוּרִים פּוֹרְחִים, מֵאֵין חֲשָׁשׁ לְהִתְלַקְּחוּת וּלְהִתְפּוֹצְצוּת. הַהֶלְיוּם מָצוּי בְּכַמָּה גַּזִּים טִבְעִיִּים הַנִּפְלָטִים מִמַּעְיָנוֹת וּמִמִּכְרוֹת (Helium, סִימָן כִּימִי He מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 4).

הֶלְיוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: helios שמש + metron מידה] מַכְשִׁיר לִקְבִיעַת קֹטֶר הַשֶּׁמֶשׁ וְכֵן לִמְדִידַת מֶרְחַקִּים וְזָוִיּוֹת בֵּין גּוּפִים שְׁמֵימִיִּים. – [הֶלְיוֹמֶטְרִים]

הֶלְיוֹצֶנְטְרִי° ת׳ [מיוונית: helios שֶׁמֶשׁ + kentron מרכז] הַמְיֻחָס לְמֶרְכַּז הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ מְיֻחָס לַשֶּׁמֶשׁ כְּמֶרְכָּז. –[־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

– **תְּמוּנַת־עוֹלָם הֶלְיוֹצֶנְטְרִית°, מַעֲרֶכֶת הֶלְיוֹצֶנְטְרִית°**, תּוֹרָה שֶׁלְּפִיהָ הַשֶּׁמֶשׁ הִיא בְּמֶרְכַּז הָעוֹלָם, בְּנִגּוּד אֶל תְּמוּנַת־הָעוֹלָם הַגֵּיאוֹצֶנְטְרִית (עַיֵּן גֵּיאוֹצֶנְטְרִי).

הֵלִיז, הִפ׳ מן לוז. **הֵלִיט**, הִפ׳ מן לוט.

הָלִיךְ ז׳ [מן הלך] 1, הֲלִיכָה, צַעַד: "בְּרַחְץ הֲלִיכַי בְּחֵמָה" (איוב כט ו). 2°, מִנְהָג, דֶּרֶךְ, הִתְנַהֲגוּת: "מַלְבּוּשָׁם וַהֲלִיכֵיהֶם כִּבְנֵי אֵירוֹפָּה" (יל״ג, איגרות). "וַחֲמַת פְּתָנִים מְפַעְפַּעַת וְאוֹכֶלֶת בְּכָל הֲלִיכָם, בְּשִׂיגָם וְשִׂיחָם" (ש׳ שלום, שירים פב). 3° [במשפט] **צַעַד** מִשְׁפָּטִי, פְּרוֹצֶדוּרָה, שָׁלָב בִּפְעֻלָּה מִשְׁפָּטִית מְסֻיֶּמֶת (לְהַבְדִּיל מִן "תַּהֲלִיךְ"–פְּרוֹצֶס, מַהֲלַךְ כָּל הַפְּעֻלּוֹת).–[הֲלִיךְ־, ־כִים, ־כֵי־]

הֲלִיכָה נ׳ [מן הלך, הָלַךְ] 1, צְעִידָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכָתָם" (נחום ב ו). "וְאַל תַּרְבֶּה בַּהֲלִיכָה, שֶׁהֲלִיכָה קָשָׁה לְעֵינַיִם" (כתובות קיא.). 2, הַדֶּרֶךְ לְשָׁם – בְּנִגּוּד לַ"חֲזִירָה": "שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזּוֹקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזִירָתָן" (פסחים ח:). "בַּהֲלִיכָתִי לַעֲבוֹדַת יוֹמִי אוֹ בַּחֲזִירָתִי מִמֶּנָּה" (ביאליק, סוחר). 3, אוֹרְחָה: "הִבִּיטוּ אָרְחוֹת תֵּמָא, הֲלִיכֹת שְׁבָא קִוּוּ־לָמוֹ" (איוב ו יט). 4, נֹהַג, דֶּרֶךְ הִתְנַהֲגוּת: "רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ, אֱלֹהִים, הֲלִיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ" (תהלים סח כה). "גַּם תִּלְבָּשְׁתָּם וַהֲלִיכוֹתֵיהֶם מָצְאוּ חֵן בְּעֵינָיו" (ביאליק, אריה ד). – [הֲלִיכַת־, הֲלִיכוֹת]

– **הֲלִיכוֹת־הַבַּיִת**, מֶשֶׁק הַבַּיִת, נִהוּל עִנְיְנֵי הַבַּיִת: "צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ" (משלי לא כז).

– **הֲלִיכוֹת־עוֹלָם** [שאול מן חבקוק ג ו], מִנְהַג הָעוֹלָם, אֹרַח חַיֵּי הַחֶבְרָה, עִנְיָנֶיהָ וַעֲסָקֶיהָ: "וְאַחַר־כָּךְ לוֹמֵד הֲלִיכוֹת עוֹלָם מֵחוֹתְנוֹ הֶעָשִׁיר" (ברקוביץ, הראשונים צו).

– **הֲלִיכוֹת־הַחַיִּים°**, מִנְהֲגֵי הַחַיִּים וְהַחֶבְרָה: "מִבְּלִי לִפְעֹל בְּרַב אוֹ בִּמְעַט עַל הֲלִיכוֹת הַחַיִּים הַמַּעֲשִׂיִּים" (אחד העם, עח).

הֲלִיכִי° ת׳ [מן הָלִיךְ] [במוסיקה] (לַחַן) שֶׁהוּא בְּקֶצֶב הֲלִיכָה, מָתוּן, לֹא מָהִיר [מונח עברי מקביל למונח האיטלקי andante, שהוראתו: בהליכה] – [הֲלִיכִית, ־כִיִּים, ־כִיּוֹת]

הֲלִימָה* נ׳ [מן א-הלם, הָלַם] דְּפִיקָה, פְּעִימָה: וַתִּתְפָּעֶם – לְשׁוֹן פְּעִימָה וַהֲלִימָה" (רש״י דניאל ב א). "הָלַמְתִּי בַּפַּטִּישׁ עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל מַסְמֵר, אֶלָּא שֶׁמַּסְמֵר זֶה לֹא נַעֲנָה לִי וְהָיָה מִתְכּוֹפֵף עִם כָּל הֲלִימָה" (מגר, חדוה 18). הֲלִימַת הַדֹּפֶק. הֲלִימַת הַלֵּב. הֲלִימָה בְּאֶגְרוֹף עַל הַשֻּׁלְחָן. – [הֲלִימַת־, הֲלִימוֹת]

הֲלִימוּת° נ׳ [מן ב-הלם, הָלַם] הַתְאָמָה, הִלּוּם, מַצָּב שֶׁל דָּבָר הַהוֹלֵם דָּבָר אַחֵר: הֲלִימוּת הַבֶּגֶד אֶת הָאִישׁ. הֲלִימוּת הַדֵּעוֹת. – [הֲלִימוּת־]

הַלִּין, הִפ׳ מן לון. **הֵלִין**, הִפ׳ מן לון. **הֵלִיץ**, הִפ׳ מן לוץ.

הֶלִיקוֹפְּטֶר° ז׳ [מיוונית: helix (-kos) סליל + pteron כנף] מַסּוֹק, מָטוֹס הַמִּתְרוֹמֵם בָּאֲוִיר בְּקַו מְאֻנָּךְ בְּעֶזְרַת מַדְחֲפִים הַמִּסְתּוֹבְבִים בְּמַצָּב מְאֻזָּן. הַהֶלִיקוֹפְּטֶר עָשׂוּי לִשְׁהוֹת בָּאֲוִיר בְּמָקוֹם אֶחָד לְלֹא תְּנוּעָה. הוּא מְשַׁמֵּשׁ לְטִיסוֹת בְּמֶרְחַקִּים לֹא גְדוֹלִים, בְּיִחוּד לְתַפְקִידֵי סִיּוּר, לְהַגָּשַׁת עֶזְרָה – עַל־יְדֵי חִלּוּץ נִפְגָּעִים מִמָּקוֹם שֶׁאֵין כְּלִי־רֶכֶב יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְשָׁם.–[הֶלִיקוֹפְּטֶרִים]

הליקופטר

הֶלִירוֹן° ז׳ [נוטריקון: הֶלִיקוֹפְּטֶר + אֲוִירוֹן] מָטוֹס נִסְיוֹנִי חָדָשׁ הֶעָשׂוּי לְהַמְרִיא וְלַחֲנוֹת כְּהֶלִיקוֹפְּטֶר וְלָטוּס כַּאֲוִירוֹן רָגִיל. – [הֶלִירוֹנִים]

הלך [אכדית: alāku; ארמית: הֲלַךְ; ערבית: הַלַכַּ אבד]

~ פָּע׳ **הָלַךְ** פ״ע 1, צָעַד, עָבַר בְּרַגְלָיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם" (בראשית יח טז). "וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ" (שמואל א י כו). "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ" (בראשית יב א). 2, עָבַר בִּכְלִי־רֶכֶב אוֹ בִּכְלִי־שַׁיִט, נָסַע, הִפְלִיג: "יְהוֹשָׁפָט עָשָׂה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה" (מלכים א כב מט). 3, נִסְתַּלֵּק, חָלַף: "דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא" (קהלת א ד). "הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ" (שיר השירים ב יא). 4, [הלך אחרי־] נִגְרַר אַחֲרֵי־, נָהַג כְּמוֹ־: "לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם" (שופטים ב יט). "הוֹי עַל הַנְּבִיאִים הַנְּבָלִים אֲשֶׁר הֹלְכִים אַחַר רוּחָם" (יחזקאל יג ג). "וְאַחַר עֵינַי הָלַךְ לִבִּי" (איוב לא ז). "הוֹלְכִין אַחַר רֹב" (כתובות טו.). 5 [הלך מאת־, מעם־, מעל־] יָצָא מִן־, עָזַב אֶת־: "וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם" (ירמיה ט א). "מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ?" (שמואל א יד יז). "הוֹלֶכֶת אַתְּ מֵעִמִּי – לְכִי לְשָׁלוֹם" (ביאליק, הולכת את). "וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה: לֵךְ מֵעָלָי!" (שמות י כח). 6, [על דומם] נָע, הִתְקַדֵּם: "כִּי־אֳנִיּוֹת לַמֶּלֶךְ הֹלְכוֹת תַּרְשִׁישׁ" (דברי הימים ט כא). "אִגְּרֹתֵיהֶם הֹלְכוֹת עַל־טוֹבִיָּה" (נחמיה ו יז). "כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם" (קהלת א ז). 7, פֹּעַל־עֵזֶר לִפְנֵי פְּעָלִים אוֹ אַחֲרֵיהֶם בְּהוֹרָאַת

הַתְחָלַת פְּעֻלָּה אוֹ רְצִיפוּתָהּ אוֹ הַתְמָדָתָהּ: ״וַיֵּלֶךְ דָּוִד הָלוֹךְ וְגָדוֹל״ (שמואל ב ה י). ״וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״ (בראשית יב ט). ״וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק, וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים״ (שמואל ב ג א). ״כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר״ (יונה א יא). ״לְעוֹלָם הוּא פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ״ (כתובות ה ז). ״וְהָיָה מְסַפֵּר וְהוֹלֵךְ מַעֲשֵׂה זְאֵב״ (ברכות יג.). ״וּשְׁנֵי הַכֵּפִים הוֹלְכִים וּמִתְקָרְבִים, הוֹלְכִים וּמַאֲפִילִים עַל עֲרוּץ הַנָּהָר״ (ביאליק, מגילת ז). 8* [במסחר] עָבַר לַסּוֹחֵר, הָיוּ לוֹ מַהֲלָכִים בַּשּׁוּק: ״אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר, אֲפִלּוּ יְשָׁנוֹת הוֹלְכוֹת מֵאַרְבַּע אֵין פּוֹסְקִין עַל הַחֲדָשׁוֹת מֵאַרְבַּע״ (תוספתא בבא מציעא ו א). ״סְאָה שֶׁל תְּבוּאָה הָיְתָה הוֹלֶכֶת בְּדָמִים יְקָרִים״ (מנדלי מו״ס, שצב). 9° [בלשון־הדיבור] הִתְקַדֵּם, הִסְתַּדֵּר: ״אֲנִי נוֹרָא נוֹרָא רוֹצֶה, אֲבָל זֶה לֹא הוֹלֵךְ, כָּכָה זֶה, לֹא הוֹלֵךְ״ (נ׳ שחם, שיכון 150). 10° [בלשון־הדיבור] הִתְרַחֵשׁ, קָרָה: ״מַה הוֹלֵךְ כָּאן?״... [וראה עוד הניבים והצירופים להלן]. – [לָלֶכֶת גם לֵילֵךְ; בְּלֶכְתִּי; הוֹלֵךְ, יֵלֵךְ גם יַהֲלֹךְ; לֵךְ! לְכִי!]

~ נפ׳ נֶהֱלַךְ, הָלַךְ, הִשְׁתָּרֵךְ: ״כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי״ (תהלים קט כג). [ובהשאלה:] ״עוֹמֵד וְיָדָיו כְּבֵדִים וּדְמָעָיו נֶהֱלָכִים״ (יהודה הלוי, ט 460). – [לְהֵהָלֵךְ, נֶהֱלָךְ, יֵהָלֵךְ]

~ פע׳ הִלֵּךְ 1, פ״ע הָלַךְ, הִתְמִיד לָלֶכֶת: ״עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם, שׁוּעָלִים הִלְּכוּ־בוֹ״ (איכה ה יח). ״שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן״ (תהלים קד כו). ״בְּאַרְבָּעָה שְׁבִילִין חַמָּה מְהַלֶּכֶת״ (פסחים צד:). 2* פ״י גָּרַם שֶׁיֵּלֵךְ: ״וּמְהַלֶּכֶת אֶת בְּנֵי מֵעַיִם״ (ירושלמי כלאים כז א). 3°, הִטִּיל, הִשְׁרָה: ״לֹא! לֹא מְצָרֵי שְׁאוֹל עָלַי יְהַלְּכוּ אֵימִים״ (ביאליק, כוכב נידח). ״יוֹם קַיִץ אָרֹךְ מְהַלֵּךְ שִׁמְמוֹנוֹ הַלּוֹהֵט״ (שנהר, ב 85). ״זִיו מַפְצִיעַ מִפְּנֵיהֶם וּמְהַלֵּךְ עָלַי חֲגִיגִיּוּת״ (ליסיצקי, תולדות 113). – [לְהַלֵּךְ, מְהַלֵּךְ, יְהַלֵּךְ]

~ הת׳ הִתְהַלֵּךְ, 1, הָלַךְ לְכָאן וּלְכָאן, הִתְשׁוֹטֵט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ״ (שמות כא יט). ״קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ״ (בראשית יג יז). 2, הִתְנַהֵג, הִתְיַחֵס: ״כְּרֵעַ כְּאָח־לִי הִתְהַלָּכְתִּי״ (תהלים לה יד). ״וְהִתְהַלְּכוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה״ (מגילת ברית דמשק ז 7). ״יִתְהַלְּכוּ בְּחָכְמָה וְאִוֶּלֶת״ (מגילת הסרכים ד 24). 3° [התהלך עם־] בִּלָּה הַרְבֵּה בְּחֶבְרָתוֹ שֶׁל־, הָיָה בְּיַחֲסֵי קִרְבָה וְהֶכֵּרוּת: הָעִתּוֹנַאי הִתְהַלֵּךְ עִם גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה. הַבָּחוּר מִתְהַלֵּךְ עִם הַבַּחוּרָה זֶה כִּשְׁנָתַיִם – [לְהִתְהַלֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הוֹלִיךְ פ״י 1, גָּרַם שֶׁיֵּלֵךְ, הִדְרִיךְ, הִנְחָה: ״לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן״ (מלכים ב ו יט). ״וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ״ (ישעיה מב טז). ״בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ״ (מכות י:). 2, הוֹבִיל, הֶעֱבִיר: ״וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּלִכוּ אֹתוֹ עַל־גִּחוֹן״ (מלכים א א לח). ״עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל״ (קהלת י כ). ״וְטֹל לְפָנֵי כֵּלִים לְהוֹלִיךְ לְבֵית־הַמֶּרְחָץ״ (ספרי שלח קטו). ״לְהוֹלִיךְ שׁוֹפָרוֹ לְבֵיתוֹ״ (שבת לה:). 3* [בהלכות שחיטה] הֵנִיעַ אֶת הַסַּכִּין קָדִימָה [להבדיל מן הֵבִיא – הניע בחזרה]: ״הָיָה שׁוֹחֵט... בִּזְמַן שֶׁהוֹלִיךְ וְלֹא הֵבִיא, אוֹ הֵבִיא וְלֹא הוֹלִיךְ״ (חולין ב ג). [לְהוֹלִיךְ, מוֹלִיךְ, יוֹלִיךְ]

~ הפ׳ הוּלַךְ ^, הָדְרַךְ, הוּבַל: ״אֵיכָה לְמָקוֹם צַר כָּזֶה הוּלָכְתִּי?״ (משה זכות, תפתה ערוך, סוף מחזה א׳). ״הוּא (הָאָדָם) יָכוֹל וִיהֵא מוּלָךְ אֶל הָאֱמוּנָה עַל־יְדֵי אָדָם אַחֵר״ (דמיאל, קישורים). הָאֲנָשִׁים הוּלְכוּ שׁוֹלָל עַל־יְדֵי הַנּוֹכֵל. – [מוּלָךְ, יוּלַךְ]

– יְהַלַּךְ [צורה מליצית במקום יֵלֵךְ או יַהֲלֹךְ]: ״וַתִּהֲלַךְ אֵשׁ אָרְצָה״ (שמות ט כג). ״תִּרְעַשׁ תִּגְעַשׁ הַסּוּפָה, תִּהֲלַךְ אֵשׁ בְּרָקִים אָרְצָה״ (ביאליק, תר׳ טל ד א). ״וַעֲשַׁן בּוּז וּמַשְׂטֵמָה מִנְּחִירֵי אַפָּן יְהַלַּךְ״ (כהן, שירים קה).

– הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־, הִתְנַהֵג כְּמוֹ־: ״וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְחַטָּאתוֹ״ (מלכים א טו כו).

– הָלַךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ (יהושע כג יד), מֵת, נִפְטַר.

– הָלַךְ לַאֲבַדּוֹן ^, כָּלָה, אָבַד: ״כֻּלָּם הוֹלְכִין לַאֲבַדּוֹן: זֶה נֶהֱרָג וְזֶה נִקְּרוּ עֵינָיו״ (רש״י דברי הימים א ג יא).

– הָלַךְ לְאִבּוּד ^ [על־פי הארמית: ״קאזיל לאיבוד״, עבודה זרה לג.] אָבַד, כָּלָה, תָּעָה: ״הוּא עַצְמוֹ הוֹלֵךְ לְאִבּוּד״ (רש״י איוב ד יא). ״בַּחוּרָה שֶׁהָלְכָה לְאִבּוּד בְּיַעַר גָּדוֹל״ (שנהר, ג 437).

– הָלַךְ לוֹ° [בלשון־הדיבור] עָלָה בְּיָדוֹ, הָיָה בַּר־מַזָּל, הִצְלִיחַ.

– הָלַךְ לְטִמְיוֹן° [על־פי סוכה כט:] הָלַךְ לְאִבּוּד, אָבַד: ״מִצְטַעֵר אֲנִי שׁוּב עַל שֶׁלִּי, עַל רְכוּשִׁי הַהוֹלֵךְ לְטִמְיוֹן״ (ברנר, א 152). ״כְּאִלּוּ הוּא הֶבֶל. יֵלֵךְ לְטִמְיוֹן וְיִתְבַּטֵּל בְּמִעוּטוֹ״ (עגנון, אלו סא).

– הָלַךְ לָמוּת, נָטָה לָמוּת, הִתְקָרֵב קִצּוֹ: ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת, וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה?״ (בראשית כה לב).

– הָלַךְ לְמֵישָׁרִים [שאול מן שיר השירים ז י, בשינוי הוראה] הִתְנַהֵל כָּרָאוּי, לֹא הָיוּ לוֹ כָּל תַּקָּלוֹת: ״לִכְאוֹרָה הַכֹּל הָלַךְ לְמֵישָׁרִים וְעוֹלָם נָהַג כְּמִנְהָגוֹ״ (ברנר, א 121). ״וְשֶׁמָּא דַוְקָא יַהֲלֹךְ הַכֹּל לְמֵישָׁרִים״ (בורלא, עקביה 139).

– הָלַךְ לִמְנוּחוֹת°, מֵת, הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ: ״הִיא מְבַקֶּשֶׁת לִרְאוֹת אוֹתִי בְּטֶרֶם תֵּלֵךְ לִמְנוּחוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג).

– הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ ^ [תפילת אל מלא רחמים, על־פי קהלת יב ה, ראה בסמוך] מֵת, נִפְטַר.

– הָלַךְ אֶל בֵּית־עוֹלָמוֹ (קהלת יב ה), מֵת, נִפְטַר.

– הָלַךְ עִמּוֹ בְּקֶרִי, הִתְנַגֵּד לוֹ, הָיָה לוֹ לְשָׂטָן וּלְמִכְשׁוֹל: ״אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי״ (ויקרא כו מא). ״הוֹלֵךְ עִמִּי תָּמִיד בְּקֶרִי וּמְבַטֵּל רְצוֹנִי מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ס).

– הָלַךְ עִמָּהּ° [בלשון־הדיבור] הָיָה בֶּן־זוּגָהּ הַקָּרוֹב, חִזֵּר אַחֲרֶיהָ, בִּלָּה בְּחֶבְרָתָהּ: ״דָּוִד הָלַךְ עִם שָׂרָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָה שְׁלֵמָה, עַד שֶׁהִצִּיעַ לָהּ לְהִתְחַתֵּן״.

– הָלַךְ רָכִיל (בְּ־), הוֹצִיא דִבָּה, הִלְעִיז: ״לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ״ (ויקרא יט טז). ״הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד״ (משלי יא יג). ״פֶּה יֵשׁ לַבְּרִיּוֹת וְהוֹלְכוֹת הֵן רָכִיל״ (ביאליק, היא יושבה). ״בִּכְלָל הָיָה אָדָם בַּעַל לֵב טוֹב בְּמִקְצָת, אֵינוֹ הוֹלֵךְ רָכִיל בַּחֲבֵרָיו, אֵינוֹ מִתְקַנֵּא בַּחֲבֵרָיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פב).

– הָלַךְ שְׁבִי, [שאול מן איכה א ה, ושם כפשוטו] נִמְשַׁךְ בְּכָל לִבּוֹ, הִתְאַהֵב: ״בִּהְיוֹתוֹ כְּבֶן שְׁבַע־עֶשְׂרֵה הָלַךְ שְׁבִי אַחֲרֵי אִשָּׁה אַחַת״ (ברנר, א 305). ״אֲבָל עוֹד פַּעַם לִבִּי הוֹלֵךְ שְׁבִי לְמַרְאֵה הָעוֹלָם אֲשֶׁר סְבִיבִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה).

– הָלַךְ שׁוֹלָל (על־פי איוב יב יז), הָשְׁלָה, הָתְעָה.

– הָלַךְ שְׁמוֹ לְמֵרָחוֹק [על-פי דברי הימים ב כו טו]. נִתְפַּרְסֵם, נוֹדַע לִתְהִלָּה בַּמֶּרְחַקִּים.

– הָלַךְ שָׁמְעוֹ בְּכָל הַמְּדִינוֹת (אסתר ט ד). נִתְפַּרְסֵם לִתְהִלָּה בְּכָל מָקוֹם.

– הָלַךְ תֶּמֶס (שאול מן תהלים נח ט). הָלַךְ וְנָמַס, נֶחֱלַשׁ יוֹתֵר וְיוֹתֵר: הַחוֹלֶה הָאָנוּשׁ הָלַךְ תֶּמֶס מִיּוֹם לְיוֹם.

– הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי•, ראה ערך דְּלִי.

– הָלְכָה חֲמוֹרְךָ, טַרְפוֹן!• (סנהדרין לג.), הִפְסַדְתָּ! – ראה ערך חֲמוֹר.

– הָלְכוּ מֵעָיו• (בראשית רבה כ), עָשָׂה צְרָכָיו, שִׁלְשֵׁל.

– מַה מִּנִּי יַהֲלֹךְ [על-פי איוב טז ו], מָה אִכְפַּת לִי? מָה עִנְיָן זֶה נוֹגֵעַ לִי?: "אַךְ מַה מִּמְּךָ יַהֲלֹךְ, אִם כָּאן, בְּיַעְרִי, אָשִׁירָה חֶרֶשׁ אֶת שִׁירַי?" (שמעוני, הביבר 106).

– יֵלֵךְ לַאֲבַדּוֹן!°, יֵלֵךְ לַעֲזָאזֵל, יִקָּחֵהוּ אֹפֶל: "הֲנָחוּץ לְךָ לָדַעַת אוֹתָם? יֵלְכוּ לַאֲבַדּוֹן!" (גנסין, ג 33). "שֶׁיֵּלֵךְ לַאֲבַדּוֹן, יִמַּח שְׁמוֹ וְשֵׁם זִכְרוֹ!" (הזז, היושבת 172).

– לֵךְ וָשׁוּב, תְּשׁוּבַת דְּחִיָּה אוֹ הִתְחַמְּקוּת [על-פי משלי ג כח: "אל תאמר לרעך: לך ושוב ומחר אתן"]: "דְּחִיּוֹת בְּלֵךְ וָשׁוּב" (ביאליק, החצוצרה ב).

– לֵךְ, 1, צִוּוּי מִן "הָלַךְ": "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ" (בראשית יב א). 2 [קריאת-זירוז] הָבָה: "לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן" (בראשית יט לב). "לְכוּ וְנִבְנֶה אֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם" (נחמיה ב יז). "לְכוּ נְרַנְּנָה לַה'" (תהלים צה א).

– לֵךְ לַעֲזָאזֵל!° [דיבור של חירוף וקללה, שאול מפרשת השעיר המשתלח לעזאזל, ויקרא טז י], לֵךְ לְכָל הָרוּחוֹת! הִסְתַּלֵּק מִכָּאן!: "וּבְלִבּוֹ הוּא מְהַרְהֵר: כַּלֵּה דִּבּוּרְךָ וְלֵךְ לַעֲזָאזֵל!" (מנדלי, מו"ס, שיח). "גָּעַר בּוֹ וְאָמַר לוֹ: "שׁוֹטֶה, לֵךְ לַעֲזָאזֵל!" (עגנון, כלה קיס). [ובעתיד] "יִמַּח שְׁמָם וְשֵׁם זִכְרָם! שֶׁיֵּלְכוּ לַעֲזָאזֵל!" (הזז, היושבת 82).

– הָלוֹךְ וָשׁוֹב° [בהשפעת "ויצא יצוא ושוב", בראשית ח ז; "אל תאמר לרעך לך ושוב", משלי ג כח; או בשינוי הוראה מבראשית ח ג: "וישובו המים... הלוך ושוב"] לְשָׁם וּבַחֲזָרָה: כַּרְטִיס נְסִיעָה בָּרַכֶּבֶת תֵּל־אָבִיב – חֵיפָה הָלוֹךְ וָשׁוֹב.

– הָלוֹךְ וְחָזוֹר° [על-פי "שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן", פסחים ח:] לְשָׁם וּבַחֲזָרָה, בִּשְׁנֵי הַכִּוּוּנִים, הָלוֹךְ וָשׁוֹב.

– נֶהֱלַךְ כְּצֵל, [שאול מתהלים קט כג: "כצל כנטותו נהלכתי"] הִתְהַלֵּךְ מֻכֵּה יָגוֹן, הָיָה שָׁרוּי בְּדִכָּאוֹן אוֹ בְּחֻלְשָׁה רַבָּה: "הוּא נֶהֱלָךְ כְּצֵל, עָצוּב הוּא וְדוֹמֵם" (בן-ציון, נד). "בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ נֶהֱלַךְ כְּצֵל... מַשְׁמִים וְדוֹאֵג" (שנהר, א 5).

– הִלֵּךְ עָלָיו אֵימִים° [שאול מן איוב כ כה, ושם בפעל: "יהלוך עליו אימים"] הֵטִיל עָלָיו פַּחַד: "לֹא מְצָרֵי שְׁאוֹל עָלַי יְהַלְּכוּ אֵימִים" (ביאליק, כוכב נידח). "הִסְתּוֹבְבוּ סְחוֹר סְחוֹר וְהִלְּכוּ אֵימִים עַל הֶלֶנָה בְּצִלְלֵיהֶם הַגְּדוֹלִים" (שופמן, ג 29). "הַדֶּגֶל הַשָּׁחוֹר הָיָה מְהַלֵּךְ אֵימִים בְּלֵב הַכֹּל" (בורלא, כיסופים 8).

– הִלַּךְ בִּגְדוֹלוֹת, שָׁאַף לְמַעֲשִׂים גְּדוֹלִים: "לֹא־גָבַהּ לִבִּי... וְלֹא־הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי" (תהלים קלא א).

– הִלֵּךְ אֶת בְּנֵי־הַמֵּעַיִם• (ירושלמי כלאים כז א), הֶחֱלִישׁ אֶת מֵעָיו, עוֹרֵר שִׁלְשׁוּל.

– מַכָּה מְהַלֶּכֶת• (תענית ג ה), מַגֵּפָה הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

– סְחוֹרָה מְהַלֶּכֶת°, סְחוֹרָה שֶׁהַבִּקּוּשׁ אַחֲרֶיהָ רַב, עוֹבֶרֶת לַסּוֹחֵר, שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַהֲלָכִים.

– הוֹלִיךְ וְהֵבִיא•, 1 •, [בהלכות שחיטה, חולין ב ג] הֵנִיעַ (סַכִּין) לְכָאן וּלְכָאן. 2 ° [בהשאלה] הֵנִיעַ לְכָל צַד: "אַרְיֵה הָיָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא בְּיָדוֹ בָּאֲוִיר" (ביאליק, אריה ב).

– הוֹלִיךְ שׁוֹלָל [על-פי הבנה זו באיוב יב יז] הִתְעָה, הִשְׁלָה, עוֹרֵר תִּקְוַת־שָׁוְא: "גַּם אוֹתָם הוֹלִיכוּ עַד כֹּה שׁוֹלָל מְפָרִיז עַל־יְדֵי מִכְתְּבֵי יְשׁוּעָה" (אחד העם, תמו). "וּכְדֵי לְהוֹלִיךְ שׁוֹלָל אֶת הַבְּרִיּוֹת וּלְהֵרָאוֹת כְּיוֹצֵא מִן הַכְּלָל בְּמִנְהָגָיו, הוּא מִתְבּוֹדֵד" (ברנר, א 73).

א. **הֵלֶךְ** ז׳ [מן הלך, הָלַךְ] עוֹבֵר־אֹרַח, נוֹדֵד: "וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הֶעָשִׁיר" (שמואל ב יב ד). "הַאֵין לָהֶם עֵסֶק אַחֵר מִלְּהַטּוֹת לְכָל הֵלֶךְ אָזְנַיִם?" (ש׳ שלום, שירים מג). "הִנֵּה שָׁם, עַל הַתַּנּוּר, שׁוֹכְבִים שְׁנֵי עֲנִיִּים־הֲלָכִים" (דרויאנוב, 205). – [הֵלֶךְ־, הֲלָכִים, הַלְכֵי־]

ב. **הֵלֶךְ** ז׳ [מן הלך, הָלַךְ] נְזִילָה, זְרִימָה: "הֵלֶךְ דְּבַשׁ" (שמואל א יד כו). – [הֵלֶךְ־]

א. **הֲלָךְ** ז׳ [שאול מקהלת ו ט: "טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ", ושם הֲלָךְ־ – שם-הפועל מן הלך, וקריאתו בקמץ-קטן o; בלשון-ימינו – שם שנבטא בקמץ גדול a] מַהֲלָךְ, תְּנוּעָה: "וְשׁוּב פְּקָדוּ אוֹתוֹ הֲלָךְ הָאֵימִים וְתִמְהוֹן הַמַּעֲשֶׂה" (שנהר, ב 278). "לְיָמִים הָלְכָה וְנִתְכַּשְּׁרָה הַפְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי הִלְכֵי־רַעְיוֹנוֹת אֵלֶּה" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 137). "כִּי בָא הֲלָךְ־הַמָּוֶת סַרְעַפָּיו לִפְקֹד" (ש׳ שלום, שירים שם). – [הֲלַךְ־, הֲלָכִים, הֲלָכֵי־ גם הִלְכֵי־] [רווח בייחוד בצירופים:]

– הֲלָךְ־נֶפֶשׁ [שאול מקהלת ו ט, ראה לעיל] הָגוּת, מַהֲלַךְ מַחֲשָׁבוֹת, מֶנְטָלִיּוּת: "לְפִי שֶׁבָּהּ בְּיִחוּד מִתְגַּלֶּה הֲלַךְ־נַפְשָׁם שֶׁל הַמִּזְרָחִיִּים בְּיַחוּסָם לְאַנְשֵׁי הַמַּעֲרָב" (אחד העם, רפז). "וְכָל אֶחָד בְּמַרְאֵהוּ הַמְיֻחָד וּבִלְשׁוֹנוֹ הַמְיֻחֶדֶת לַהֲלָךְ־נַפְשִׁי" (בן-ציון, XXVI). "הֲלָךְ־נֶפֶשׁ בְּדוֹמֶה לָזֶה הָיָה לְדִיאַסְפּוֹרִין שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בִּימֵי חַיָּיו" (ברנר, א 323).

– הֲלָךְ־רוּחַ°, מַצַּב־רוּחַ, נְטִיָּה נַפְשִׁית: "אֵין הַלָּשׁוֹן אֶלָּא בָבוּאָה שֶׁל הַחַיִּים וַהֲלָךְ־הָרוּחַ" (אחד העם, קסב). "לְהִסְתַּכֵּל לְמַעַרְכֵי לִבָּם וַהֲלָךְ־רוּחָם" (שופמן, א 36). "הַהֶבְדֵּל הַבּוֹלֵט בְּאָפְיָם, בְּמִזְגָּם וּבַהֲלָךְ־רוּחָם" (ברקוביץ, הראשונים רכה). יֵשׁ לִמְנֹעַ בְּכָל הַדְּרָכִים הִלְכֵי־רוּחַ תְּבוּסָנִיִּים.

ב. **הֲלָךְ** ז׳ [ארמית, מפרסית] מַס דְּרָכִים: "מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ" (עזרא ד יג).

הַלָּךְ° ז׳ [מן הלך, הִלֵּךְ] מֻמְחֶה בַּהֲלִיכָה מְהִירָה וּמְמֻשֶּׁכֶת: תַּחֲרוּת הַלָּכִים. – [הַלַּךְ־, הַלָּכִים, הַלָּכֵי־]

הִלָּכְדוּת°, הילכדות נ׳ [מן לכד, נִלְכַּד] נְפִילָה בַּפַּח, הִקָּלְעוּת לְתוֹךְ מַלְכֹּדֶת [גם בהשאלה]: הִלָּכְדוּת הַזְּאֵב בַּבּוֹר. הִלָּכְדוּתוֹ בְּקִסְמֵי הָאִשָּׁה. – [הִלָּכְדוּת־]

הֲלָכָה* נ׳ [מן הלך, אולי על־שום שלפיה הולכים ונוהגים] **1***, דִּין, חֹק: ״אִם אֵינוֹ מַכִּיר אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלָכָה״ (עירובין ד ח). ״שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הִלְכוֹת פֶּסַח בְּפֶסַח, וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת – בַּעֲצֶרֶת, וְהִלְכוֹת חַג – בֶּחָג״ (ספרא, אמור קג ב). ״אִם הֲלָכָה – נְקַבֵּל, וְאִם לַדִּין – יֵשׁ תְּשׁוּבָה״ (יבמות ח ג). **2***, הַחֵלֶק בַּתַּלְמוּד הָעוֹסֵק בְּדִינִים וְחֻקִּים, לְהַבְדִּיל מִן ״אַגָּדָה״: ״שְׁנֵי תַלְמִידֵי־חֲכָמִים הַמְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה״ (ברכות מז:). ״קָרָא תּוֹרָה, מִקְרָא נְבִיאִים וּכְתוּבִים, מִשְׁנָה, הֲלָכוֹת וַאֲגָדוֹת״ (אבות דר׳ נתן יד ו). **3**°, תֵּיאוֹרְיָה, עִיּוּן [בְּנִגּוּד אֶל ״מַעֲשֶׂה״, ראה להלן]. – [הִלְכַת־, הֲלָכוֹת, הִלְכוֹת־]

– **כַּהֲלָכָה***, כָּרָאוּי, כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ: ״שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה״ (אבות ה ז). ״בָּחוּר כַּהֲלָכָה״ (כי לו נאה, הגדה של פסח). ״וְחוֹבְבֵי צִיּוֹן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם הִסְפִּידוּהוּ כַּהֲלָכָה״ (אחד העם, מא). ״לְאַחַר שֶׁקִּיֵּם כַּהֲלָכָה אֶת מִצְוַת שְׁכִיבַת הַבֹּקֶר״ (ברקוביץ, הראשונים רלח).

– **לַהֲלָכָה**°, מִבְּחִינָה עִיּוּנִית וּמֻפְשֶׁטֶת, בְּאֹפֶן תֵּיאוֹרֶטִי, לֹא לְמַעֲשֶׂה: ״וְיִבְחָנֵם בְּכֹבֶד־רֹאשׁ לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה״ (אחד העם, ג). ״אֵינוֹ דּוֹמֶה עוֹסֵק בְּדָבָר לַהֲלָכָה לְעוֹסֵק בּוֹ לְמַעֲשֶׂה״ (עגנון, אלו קיד). לַהֲלָכָה נִרְאִים דְּבָרֶיךָ, אוּלָם לְמַעֲשֶׂה יְסוֹדָם בְּטָעוּת.

– **הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה***, הוֹרָאָה לַעֲשׂוֹת דָּבָר, חֹק הַנִּתָּן לָשֵׂם בִּצּוּעוֹ לְמַעֲשֶׂה: ״עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה״ (בבא בתרא קל:). ״חַוַּת־דַּעַת זוֹ... נִתְקַבְּלָה בְּרָצוֹן, וּמִצִּדֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְקָבְעָהּ בְּקֶרֶב הַיָּמִים הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה״ (מנדלי מו״ס, של). ״מִיָּד הוֹרוּ הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה וְעָשׂוּ לָהֶן וְלִבְנוֹתֵיהֶן בְּגָדִים חֲדָשִׁים (עגנון, כלה קמה).

– **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי***, **1***, הֲלָכָה קְדוּמָה מְאֹד, מִנְהָג עַתִּיק שֶׁנִּמְסַר, לְפִי הַקַּבָּלָה, לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה (פאה ב ו). **2**° [בהשאלה] חֹק וְלֹא יַעֲבֹר, דָּבָר שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרָיו, אַקְסְיוֹמָה.

– **הֲלָכָה לַמָּשִׁיחַ**° [מן הארמית: ״הילכתא למשיחא״] עִנְיָן שֶׁאֵין לוֹ אֲחִיזָה וְשִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי בְּיָמֵינוּ.

– **הֲלָכָה וְאֵין מוֹרִין כֵּן***, **1***, עַל־פִּי הַדִּין מֻתָּר הַדָּבָר, אֶלָּא שֶׁאֵין מוֹרִים כֵּן לָעָם, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יְזַלְזְלוּ בּוֹ וְיָקֵלּוּ רֹאשׁ (ביצה כח:). **2**° [בהשאלה ובדרך־הלצה] אָמְנָם קַיָּם חֹק, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִתָּן לַעֲקֹף אוֹתוֹ אוֹ לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ.

– **הֲלָכָה רוֹוַחַת*** (חולין נז:), דִּין מְקֻבָּל בַּחַיִּים.

– **הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת**∴, קֹבֶץ שֶׁל הֲלָכוֹת הַמְסֻדָּרוֹת לְפִי הַמַּסָּכוֹת [נתחבר, כנראה, על־ידי ר׳ שמעון קיירא, המאה השמינית למניין האומות]

– **הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת**∴, מֵרִאשׁוֹנֵי הַקְּבָצִים שֶׁל פְּסָקִים וַהֲלָכוֹת [מיוחס לרב יהודאי גאון, המאה השמינית למניין האומות]

– **מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה**∴, סְפָרִים קְדוּמִים הָעוֹסְקִים בִּדְרָשׁוֹת בְּעִנְיְנֵי הֲלָכוֹת, כְּגוֹן: מְכִילְתָּא, סִפְרָא, סִפְרֵי.

– **סִפְרֵי־הֲלָכָה**°, סְפָרִים בְּעִנְיְנֵי דָּת וָדִין.

– **הֲלָכָה פְּסוּקָה*** (ברכות לא.), הֲלָכָה קְבוּעָה וּמֻסְכֶּמֶת.

– **רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה*** (פסחים סו.), הַמְּאֹרָע שֶׁאֵרַע הִזְכִּיר לוֹ אֶת הָעִנְיָן כֻּלּוֹ.

– **כְּהִלְכָתוֹ***, כָּרָאוּי לוֹ, כַּדָּת וְכַדִּין: ״כֶּרֶם שֶׁנָּטוּעַ כְּהִלְכָתוֹ״ (תוספתא כלאים ג ו). ״חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ״ (הגדה של פסח). ״וְאַף אֶת אֶחָד מֵהֶם לֹא שָׁמַע כְּהִלְכָתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עא) ״לֹא קַל הָיָה לַמּוֹרִים לְקַיֵּם אֶת מִצְוַת שִׂנְאַת יִשְׂרָאֵל כְּהִלְכָתָהּ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 83).

– **הֲלָכָה כִּפְלוֹנִי*** (שבת כב.), הַדִּין כָּמוֹהוּ, דַּעְתּוֹ הִיא הַנְּכוֹנָה.

– **כְּהִלְכוֹת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין**° [על־פי דניאל ג יב], כְּמִנְהַג יְהוּדִים כְּשֵׁרִים: ״רָץ בִּבְהִילוּת וּבְחִפָּזוֹן כְּהִלְכוֹת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין״ (מנדלי מו״ס, תיג). ״וְגַם בָּאָרֶץ גַּם בְּחוּ״ל לֹא נַעֲשָׂה וְלֹא יֵעָשֶׂה דְּבַר־הַכֹּל כְּהִלְכוֹת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין״ (אחד העם, מא).

הֲלָכִי° ת׳ [מן הֲלָכָה] הַשַּׁיָּךְ לַהֲלָכָה, הָעוֹסֵק בַּהֲלָכוֹת, עִיּוּנִי: הַחֵלֶק הַהֲלָכִי בַּתַּלְמוּד, לְהַבְדִּילוֹ מִן הַחֵלֶק הָאַגָּדִי. – [הֲלָכִית, הֲלָכִיִּים, הֲלָכִיּוֹת]

הִלְכָּךְ*, הילכך מ״ח [הַי + לְ + כָּךְ] לְפִיכָךְ, לָכֵן, הוֹאִיל וְכָךְ: ״אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו, הִלְכָּךְ כֻּלָּן פְּטוּרִין (סנהדרין עט:).

הַלְכָן° ז׳ [מן הלך, הִלֵּךְ] הַלָּךְ, מְשׁוֹטֵט וָתִיק, מְנֻסֶּה בַּהֲלִיכָה רַבָּה בָּרֶגֶל. – [הַלְכָנִית, הַלְכָנִים, ־נִיּוֹת]

הִלְכְתָא*, הילכתא נ׳ [ארמית] הֲלָכָה, דִּין: ״וְהִלְכְתָא, אִשָּׁה חוֹפֶפֶת בַּיּוֹם וְטוֹבֶלֶת בַּלַּיְלָה״ (נידה סח.).

– **הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא*** **1*** (סנהדרין נא:), הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ נְהוּגָה בִּזְמַן הַזֶּה וִיהְיֶה לָהּ תֹּקֶף מַעֲשִׂי רַק לֶעָתִיד לָבוֹא, בְּבוֹא הַמָּשִׁיחַ: ״הַיּוֹבֵל הוּא, כַּיָּדוּעַ, מֻשָּׂג עִבְרִי... מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ עָבַר וּבָטַל מִן הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה עוֹד אֶלָּא הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא בִּלְבָד״ (אחד העם, רנב). **2**° [בהשאלה] עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ בַּר־בִּצּוּעַ וַהֲרֵיהוּ בִּבְחִינַת חָזוֹן לֶעָתִיד, אוּטוֹפְּיָה: ״יְצִיאַת הַמַּהֲדוּרָה הַחֲדָשָׁה לְאוֹר הִיא לְפִי שָׁעָה הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא״ (ביאליק, אגרות ה עה).

הִלְכָתִי°, הילכתי ת׳ [מן הֲלָכָה] הֲלָכִי, הַשַּׁיָּךְ לַהֲלָכָה: ״הַיַּהֲדוּת הַהִלְכָתִית וְהַחֻקִּית״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ס). סְגֻיָּה הִלְכָתִית. – [הִלְכָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

א· **הלל** [אכדית: elēlu ,alālu; ערבית: הַלַּלַ]

~ פע׳ **הִלֵּל** פ״י שִׁבַּח, פֵּאֵר, אָמַר דִּבְרֵי שֶׁבַח: ״שִׁירוּ לַה׳ הַלְלוּ אֶת־ה׳״ (ירמיה כ יג). ״מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ״ (דברי הימים א כט יג). ״בֵּאלֹהִים הִלַּלְנוּ כָל־הַיּוֹם, וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדֶה סֶלָה״ (תהלים מד ט). ״יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ״ (משלי כז ב). ״מְלַמְּדוֹ מְהַלְלֵהוּ, כִּי הוּא הַטּוֹב בַּבָּנִים״ (ביאליק, יונה החייט). – [לְהַלֵּל אֶת־, בְּ־, לְ־, מְהַלֵּל, יְ־]

~ פע׳ **הֻלַּל**, סֻפַּר בְּשִׁבְחוֹ, שֻׁבַּח: ״מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם ה׳״ (תהלים קיג ג). ״לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל־אִישׁ״ (משלי יב ח). ״וּתְשֻׁבַּח בַּשֵּׁם וּתְהֻלַּל בַּתֹּקֶף״ (ינאי כס). – [מְהֻלָּל, יְהֻלַּל]

~ הת׳ **הִתְהַלֵּל**, **1**, הִתְפָּאֵר, הִלֵּל אֶת עַצְמוֹ, הִשְׁתַּבַּח: ״וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ״ (ירמיה ד ב). ״אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ״ (ירמיה ט כב). **2**, הֻלַּל, סֻפַּר בְּשִׁבְחוֹ: ״אִשָּׁה יִרְאַת ה׳ הִיא תִתְהַלָּל״ (משלי לא ל). ״יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח... וְיִתְהַלָּל״ (קדיש) – [לְהִתְהַלֵּל, מִתְהַלֵּל, יִתְ־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; מ״ג - מלת גוף; מ״ח - מלת חבור;

– לְהַלֵּל תה״פ בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְשֶׁבַח וּלְתְהִלָּה: ״וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד״ (שמואל ב יד כה). ״חָלִיל יָפֶה לְהַלֵּל (ביאליק, מיכה אומן־יד)· ״צְפוּנוֹת וְנִפְלָאוֹת שֶׁיְּדֵי אָמָּנִים... חָרְתוּ בַּקִּירוֹת וּבַתִּקְרָה לְהַלֵּל״ (בורלא, כיסופים 89).

– מַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִתְהַלֵּל°, מַעֲשֶׂה נָאֶה שֶׁעָשָׂה וְהוּא רָאוּי לִתְהִלָּה עַל כָּךְ.

– הַלְלוּיָהּ, ראה ערך הַלְלוּיָהּ.

– אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ (מלכים א כ יא), אַל יִתְפָּאֵר אָדָם בְּמַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹמֵד לַעֲשׂוֹת אֶלָּא לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם אוֹתוֹ בְּהַצְלָחָה.

ב· **הלל** [אכדית: ellu בהיר; ערבית: הַלַ זרח]

~ פָּע׳ **הָלַל** פ״ע נָגַהּ, זָרַח: ״יָקֹד יָקְדָה אַהֲבָתָם כָּל עוֹד שִׁמְשׁוֹ הָלְלָה״ (שמעוני, פואימות א קסח). [מצוי יותר שם־הפועל בְּהִלּוֹ בטקסטים פיוטיים, ראה להלן]

~ הִפ׳ **הֵהֵל** פ״י הֵפִיץ אוֹר, הִגִּיהַּ: ״כִּי־כוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם לֹא יָהֵלּוּ אוֹרָם״ (ישעיה יג י). ״אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים שָׁם יָהֵל״ (ביאליק, אמי זכרונה לברכה). ״וּבַת הַצְּחוֹק הֵהֵלָּה פָּנֶיהָ, עֵת הָיְתָה פּוֹנָה אֵלַי בִּדְבָרֶיהָ״ (כהן, שירים יא). ״בַּמִּזְרָח אוֹר מֵהֵל וְהַיְּקוּם אֲדַמְדַּם״ (אלתרמן, התיבה 172). ״הֵהַלְתְּ בַּקֹּדֶשׁ בְּמִזְמוֹרִים לְדָוִד״ (רגלסון, חקוקות 19). – [לְהָהֵל, מֵהֵל, יָהֵל, יָהֵלּוּ]

– בְּהִלּוֹ, בְּהָאִירוֹ, בִּזְרִיחָתוֹ: ״בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי״ (איוב כט ג). ״אָהַבְתִּי כִּי אֶרְאֶה אֶת ׳כּוֹכַב הַכְּנַעֲנִים׳, כִּי אַחַז בְּהִלּוֹ בַּסַּפִּיר הַנָּם״ (טשרניחובסקי, שירים 288). ״וְנֵרוֹת דּוֹלְקִים כַּסַּהַר בְּהִלּוֹ״ (עגנון, כלה שעג). [יש סוברים: בְּהִלּוֹ – קיצור מן בְּהַהִלּוֹ, ראה לעיל הֵהֵל]

ג· **הלל** [רק עברית?]

~ פָּע׳ **הָלַל** פ״ע הִתְלוֹצֵץ, הִשְׁתּוֹבֵב: ״אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים: אַל־תָּהֹלּוּ״ (תהלים עה ה). ״הֹלָּה, קַבְּצָן!״ (אבינרי, יד הלשון 124). ״הֹלִי וְחִנְגִּי, הַנְּשָׁמָה״ (שלונסקי, תר׳ הדרון ד 255). – [לָהֹל, הוֹלֵל, יָהֹל]

~ פִּע׳ **הוֹלֵל** פ״י הִכָּה בְּשִׁגָּעוֹן, הוֹלִיךְ שׁוֹלָל: ״מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל וְשֹׁפְטִים יְהוֹלֵל״ (איוב יב יז). ״כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם״ (קהלת ז ז). – [לְהוֹלֵל, מְהוֹלֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ **הוֹלַל**, הֻכָּה בְּשִׁגָּעוֹן, הִשְׁתַּגֵּעַ: ״לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל״ (קהלת ב ב). – [מְהוֹלָל, יְהוֹלַל]

~ הִת׳ **הִתְהוֹלֵל**, 1, הִשְׁתַּגֵּעַ, הִתְנַהֵג בְּטֵרוּף: ״מִיֵּינָהּ שָׁתוּ גוֹיִם, עַל־כֵּן יִתְהֹלְלוּ גוֹיִם״ (ירמיה נא ז). 2, הִתְרוֹצֵץ כִּמְטֹרָף, רָעַשׁ מְאֹד: ״בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב, יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת״ (נחום ב ה). ״כָּךְ הָיָה אוֹתוֹ עָנִי מִשְׁתַּטֶּה וּמִתְהוֹלֵל״ (עגנון, אלו שיז). 3°, הִשְׁתּוֹבֵב, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, עָשָׂה מַעֲשֵׂה תַּעֲלוּלִים: ״עַד חֹם צָהֳרַיִם נִתְרַחֵץ, נִתְהוֹלֵל״ (ביאליק, זוהר). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הַלֵּל ז׳ [מן א· הלל, הִלֵּל] 1, שֶׁבַח, דִּבְרֵי תְהִלָּה, שִׁירֵי תִשְׁבָּחוֹת: ״וַיַּעֲנוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדֹת לַה׳״ (עזרא ג יא). ״יְרַנְּנוּ בְּמַקְהֵלוֹת בְּהַלֵּלוֹת״ (ליל שימורים, ערבית ב׳ פסח). ״הַקָּהָל פָּתַח בְּהַלֵּלוֹת, וְהָיָה זֶה אוֹמֵר וְכָל הַקָּהָל עוֹנֶה״ (הז״י. יעיש ב 158). ״אַחַד הַמִּכְתָּבִים הָאֵלֶּה הָיָה מִין הַלֵּל גָּדוֹל לַחַיִּים״ (ברקוביץ, הראשונים שג). 2•, כִּנּוּי לַמִּזְמוֹרִים קי״ג–קי״ח בְּסֵפֶר תְּהִלִּים הַנֶּאֱמָרִים בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבְחַגִּים כְּמִזְמוֹרֵי שֶׁבַח לַה׳: ״קָרְאוּ אֶת הַהַלֵּל, אִם גָּמְרוּ – שָׁנוּ, וְאִם שָׁנוּ – שִׁלְּשׁוּ״ (פסחים ה ז). ״אֵין אוֹמְרִים הַלֵּל עַל נֵס שֶׁבְּחוּצָה־לָאָרֶץ״ (מגילה יד.). – [הַלֵּלוֹת]

– הַלֵּל הַגָּדוֹל•, 1• (פסחים קיח·) כִּנּוּי לְמִזְמוֹר קל״ו בִּתְהִלִּים [על־שום שכל פסוק שלו מסתיים בפזמון ״כי לעולם חסדו״]. 2° [בהשאלה] שְׁבָחִים מְרֻבִּים בְּיוֹתֵר: ״לֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל הַגָּדוֹל עַל אוֹדִיסָּה״ (מגדלי מו״ס, קלד). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ פָּתַח בְּהַלֵּל הַגָּדוֹל לָאוֹרֵחַ הַנִּכְבָּד.

– הַלֵּל הַמִּצְרִי• [על־פי ברכות נו·], כִּנּוּי לַמִּזְמוֹרִים קי״ג–קי״ח בִּתְהִלִּים, שֶׁנִּזְכַּר בָּהֶם עִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, הֵם הַנִּקְרָאִים ״הַלֵּל״ סְתָם [ראה לעיל 2].

– חֲצִי הַלֵּל״, כִּנּוּי לְמִזְמוֹרֵי ״הַלֵּל״ הנ״ל בְּהַשְׁמָטַת אַחַד־עָשָׂר פְּסוּקֵיהֶם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַמִּזְמוֹרִים קט״ו וְקט״ז.

– גָּמַר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל° [שאול מן פסחים י ז, ושם כפשוטו – גמר לקרוא את מזמורי ההלל] שִׁבַּח וְהִלֵּל אוֹתוֹ מְאֹד: ״וּמַפְלִיגִים בְּשֶׁבַח הַהַשְׂכָּלָה, עַד שֶׁגָּמְרוּ עָלֶיהָ אֶת הַהַלֵּל הַגָּדוֹל וְנִשְׁתַּתְּקוּ״ (מגדלי מו״ס, שצו). ״מִי אֶת שְׁבָחָיו לֹא יְמַלֵּל? מִי לֹא יִגְמֹר עָלָיו הַלֵּל?״ (ביאליק, קטינא).

הֵילֵל, הוֹלֵל ת׳ [מן א· הלל, הִלֵּל] מְהֻלָּל: ״הָעִיר הַהֻלָּלָה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם״ (יחזקאל כו יז). ״וְהָעִיר הַהֻלָּלָה נוֹתְרָה כַּמִּדְבָּר חֲרֵבָה״ (יהודה הלוי, ח 333). – [הֻלָּלָה, הֻלָּלִים, ־וֹת]

הל״ל ר״ת הָיָה לוֹ לוֹמַר.

הַלָּלוּ• מ״ג [ריבוי מן הַלָּה] אֵלֶּה, הָהֵם: ״בְּנֵי־אָדָם דּוֹמִים לְעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, הַלָּלוּ נוֹצְצִין וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין״ (עירובין נד·). ״הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין״ (מס׳ סופרים כ ו). ״כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלוֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ – מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ״ (אבות ה יט). ״רָאִיתִי הָעוֹבְדִים הָאִלְּמִים הַלָּלוּ״ (ביאליק, המתמיד).

הַלְלוּיָהּ [הַלְלוּ+יָהּ], מִלַּת־קְרִיאָה שֶׁל הַלֵּל וְשֶׁבַח לַה׳, מְצוּיָה בִּפְתִיחָתָם וּבְסִיּוּמָם שֶׁל אֲחָדִים מִמִּזְמוֹרֵי תְהִלִּים (קמו–קנ).

א· **הלם** [אוגריתית: הלמ]

~ פָּע׳ **הָלַם** פ״י 1, הִכָּה, הִקִּישׁ: ״וְהָלְמָה סִיסְרָא, מָחֲקָה רֹאשׁוֹ״ (שופטים ה כו). ״בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפּוֹת יַהֲלֹמוּן״ (תהלים עד ו). 2, שָׁעַט, דָּפַק: ״אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס״ (שופטים ה כב). ״שֶׁהֶחֱלִיק פַּטִּישׁוֹ וְהָלַם אֶת כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּדֶרֶךְ אַחַת לַמָּקוֹם״ (בראשית רבה מד). לִבּוֹ הוֹלֵם בְּחָזְקָה. דָּמוֹ הָלַם בְּרַקּוֹתָיו. 3, הָמַם, בִּלְבֵּל, הִדְהִים: ״שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם...הֲלוּמֵי יָיִן״ (ישעיה כח א). הַשְּׁמוּעָה הָרָעָה הָלְמָה אוֹתָהּ. – [לַהֲלֹם, הוֹלֵם, יַהֲלֹם]

~ נִפ׳ **נֶהֱלַם**״, הֻכָּה, נִפְגַּע: ״יָצְאוּ בְּדֶרֶךְ חַד שְׁלֵמִים וְנָסוּ עַל שִׁבְעָה דְרָכִים נֶהֱלָמִים״ (הנגיד, דיואן א 54). ״וְאָבֹא בֵּית־תְּפִלָּתְךָ אֲשֶׁר עָלָיו אֲנִי נֶהְלָם״ (גבירול, ה 55). ״מִתּוֹךְ שֶׁנִּשְׁתַּלְּפוּ (הַטַּלְפַּיִם) נֶהֶלְמוּ הָרַגְלַיִם״ (רש״י שופטים ה כב). ״אִישׁ... שֶׁנֶּהֱלַם מַהֲלֻמָּה קוֹלָנִית בְּגַבּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדרון ד 377). – [לְהֵהָלֵם, נֶהֱלָם, יֵהָלֵם]

~ פֻּע׳ **הֻלַּם**״, נֶהֱלַם, הֻמַּם: ״׳וּמַהֲלֻמּוֹת לְגֵו כְּסִילִים׳ – מַהֲלֻמּוֹת מְהֻלָּמוֹת״ (אגדת בראשית א, ילינק ד). ״וְהֲרֵיהוּ תָּמֵהַּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ כִּמְהֻלָּם: הֲיִתָּכֵן?״ (שנהר, ג 475). – [מְהֻלָּם, יְהֻלַּם]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל – פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

ב. הלם [?]

~ פע׳ **הָלַם** • פ״י 1 •, הִתְאִים, הָיָה נָאֶה וּמְכֻוָּן: ״עֲדוּת הוּא לְבֵית דָּוִד שֶׁכָּל הָרָאוּי לְמַלְכוּת, (עֲטָרָה) הוֹלַמְתּוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַלְכוּת, אֵין הוֹלַמְתּוֹ״ (עבודה זרה מד.). ״אִישׁ מִתְהַדֵּר בִּלְבוּשׁ שֶׁאֵינוֹ הוֹלְמוֹ, לְפִי דַעְתָּהּ״ (ביאליק, אריה ח). ״בְּחִנָּהּ וּבְטוּב־לִבָּהּ נָאֶה לָהּ לִהְיוֹת גַּם בַּת עֲשִׁירִים, וְכָל כֶּתֶר הוֹלְמָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קא). 2 ∴, יַשֵּׁב, בֵּאֵר וּפֵרֵשׁ כָּרָאוּי: ״הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת אִי־אֶפְשָׁר לְהָלְמָהּ לְמִי שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּסִתְרֵי הַתּוֹרָה״ (רמב״ן, שמות לג יד). ״וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁקָּשֶׁה לְהָלְמָם״ (עגנון, כלה מ). ״הָאֹזֶן נִכְוֵית בְּכָל שָׁעָה וְהַמֹּחַ אֵינוֹ הוֹלֵם: הֵיאַךְ? לֶוִינְסְקִי – וְהַמָּנוֹחַ!״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). – [לַהֲלֹם, הוֹלֵם, יַהֲלֹם]

~ נפ׳ **נֶהֱלַם**°, נִתְיַשֵּׁב, הִסְתַּדֵּר: ״לְמַשְׁמָעָה הַיּוֹתֵר נָאָה וְהַיּוֹתֵר נֶהֱלֶמֶת״ (בן־יהודה, המילון 1116). ״וְהַכֹּל בְּטוּחִים בְּאוֹתוֹ רֶגַע שֶׁהָעִנְיָן יֵהָלֵם כְּהֶרֶף עַיִן״ (שופמן, ב 93).– [לְהֵהָלֵם, נֶהֱלַם, יֵהָלֵם]

~ הפ׳ **הֶהֱלִים**° פ״י שָׂם אוֹ לָבַשׁ (בֶּגֶד) כְּדֵי שֶׁיַּהֲלֹם, נִסָּה לְהַתְאִים בֶּגֶד לְגוּפוֹ: ״תָּפַסְתִּי אוֹתָהּ... וְהִנֵּה הִיא מַהֲלִימָה אֶת הַשִּׂמְלָה הָאֲדֻמָּה שֶׁלִּי, אֲבָל הַשִּׂמְלָה לֹא הָלְמָה אוֹתָהּ״ (שנהר, ג 437). – [לְהַהֲלִים, מַ־, יַ־]

הֶלֶם° ז׳ [מן א. הלם, הָלַם] פְּגִיעָה חֲמוּרָה בִּפְעֻלּוֹת הַחִיּוּנִיּוֹת שֶׁל הַגּוּף (Shock). הַסִּימָנִים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַהֶלֶם: חִוָּרוֹן, זֵעָה קָרָה, דֹּפֶק מָהִיר וְחַלָּשׁ, לַחַץ־דָּם יָרוּד, בְּחִילָה וַהֲקָאָה, וּלְעִתִּים אִבּוּד הַהַכָּרָה. הֶלֶם עָלוּל לָבוֹא כְּתוֹצָאָה שֶׁל חַבָּלָה גּוּפָנִית קָשָׁה, אִבּוּד דָּם רַב, כְּאֵב חָרִיף, בֶּהָלַת־פִּתְאוֹם וְעוֹד. – [הֶלֶם־]

הֹלֶם, הוֹלֶם ז׳ [מן א. הלם, הָלַם] דְּפִיקָה, הַכָּאָה, נְקִישָׁה: ״עַד אַחֲרוֹן הֹלֶם לִבִּי לֹא אֹבֶה״ (שניאור, שירים קצ). ״בְּהֹלֶם תֻּפִּים, בְּשֶׁמֶשׁ סַנְוֵרִית״ (גורי, פרחי 50). – [הֹלֶם־, הָלְמוֹ]

– **הֹלֶם־פַּעַם**° [שאול מן ישעיה מא ז, ושם בינוני: הוֹלֶם־הוֹלַם] דְּפִיקַת פַּטִּישׁ: ״וְהִנֵּה נִשְׁמַע הֹלֶם־פַּעַם, קוֹל דּוֹפֵק עַל דַּלְתֵי הַבָּתִּים״ (בן־ציון, קצח). ״וְלִבּוֹ הוֹלֵם בְּחָזֵהוּ כְּהֹלֶם־פַּעַם״ (בורלא, עקביה 94). ״לִבּוֹ הָיָה דוֹפֵק בִּתְמִידוּת כְּהֹלֶם־פַּעַם״ (סוקולוב, במראות 70).

הֲלֹם ז׳ רְאֵה הֲלוֹם.

הָלְמַאי° מ״ש [על־פי הארמית: הָא לְמַאי זה למה] עַל־שׁוּם מָה? לָמָּה?: ״וְאִם מֻתָּר הָיָה לְאִישׁ קָדוֹשׁ נָבִיא לִבְרוֹחַ מִיָּפוֹ תַּרְשִׁישָׁה, הָלְמַאי יִהְיֶה אָסוּר לְנַעַר יְהוּדִי... מֵהַגָּלוּת לִבְרֹחַ תֵּל־אָבִיבָה?״ (שמעוני, שירים ג ג). ״הָלְמַאי מַפְרִיעִים לַנֶּאֱהָבִים לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁלִּבָּם חָפֵץ?״ (בר־יוסף, בני 105).

הַלְמוּת נ׳ [מן א. הלם, הָלַם] 1 °, דְּפִיקָה, הַכָּאָה: ״וַיָּנֶף פַּטִּישׁוֹ, וּבְהַלְמוּת עֲנָק אֵל קָרָא לַלֹּחַ״ (ביאליק, משירי החורף). ״כְּסַדְנֵי הַבַּרְזֶל, לְהַלְמוּת פַּטִּישִׁים נְכוֹנוּ״ (ביאליק, מתי מדבר). ״גּוֹבַר וּמַכֶּה תְּכוּפוֹת בְּהַלְמוּת בַּרְזֶל״ (בן־ציון, נח). ״הַחֲסִידָה... אֲשֶׁר בְּהַלְמוּת מְקוֹרָהּ תְּבַשֵּׂר יֶלֶד כִּי יֻלַּד״ (עגנון, אלו רא). 2, פַּטִּישׁ: ״יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה, וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים״ (שופטים ה כו). – [הַלְמוּת־]

– **הַלְמוּת־לֵב**°, פְּעִימַת הַלֵּב, דֹּפֶק: ״הַלְמוּת־לִבִּי, נִשְׁמַת־אַפִּי״ (ביאליק, מכתב קטן). ״עוֹצֵם אֶת עֵינַי וּמַקְשִׁיב רַב קֶשֶׁב לְהַלְמוּת־לִבִּי״ (ברנר, א 29). ״לְקוֹל הֹלֶם תֻּפִּים חֲגִיגִי הַפּוֹעֵם עִם הַלְמוּת־לְבָבוֹת״ (שלו, אלוהי 191).

הלמן

הַלְמָן° ז׳ [מן א. הלם, הָלַם] פַּטִּישׁ־עֵץ גָּדוֹל לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים. – [הַלְמַן־, הַלְמָנִים, הַלְמְנֵי־]

הַלָּן• [מארמית] תה״פ הָלְאָה, לֹא כָּאן: ״בְּנֵי בָנִים שֶׁכָּאן... בְּנֵי בָנִים שֶׁל הַלָּן״ (ירושלמי גיטין מו ד). [רווח יותר בצירוף עם ל:]

– **לְהַלָּן**•, הָלְאָה, שָׁם, לֹא כָּאן: ״מַה לְּהַלָּן עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אַף כָּאן עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים״ (סוטה ו ג). ״נֶאֱמַר כָּאן מָטָר, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן מָטָר״ (מכילתא בשלח ג ה). ״מֵחֲצוֹת הַיּוֹם וּלְהַלָּן״ (מנחות י ה). [ראה עוד ערך לְהַלָּן]

הֲלָנָה• נ׳ [מן א. לון, הֵלִין] 1 °, מַתַּן מָקוֹם לְלִינַת לַיְלָה: הֲלָנַת אוֹרֵחַ בַּבַּיִת. 2 •, הַשְׁהָיַת דָּבָר עַד הַבֹּקֶר: ״עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה הוֹאִיל וְיֶשְׁנוֹ בַּהֲלָנַת אֵמוּרִין״ (פסחים סג:). – [הֲלָנַת־, הֲלָנוֹת]

– **הֲלָנַת־דִּין**• (סנהדרין יז:), דְּחִיַּת פְּסַק־הַדִּין לְיוֹם הַמָּחֳרָת.

– **הֲלָנַת שָׂכָר**° [על־פי ויקרא יט יג: ״לא תלין פעולת שכיר אתך עד־בוקר״], דְּחִיַּת מוֹעֵד תַּשְׁלוּמוֹ שֶׁל הַשָּׂכָר לָעוֹבֵד.

הַלָּנָה ∴ נ׳ [מן ב. לון, הֵלִין] תְּלֻנָּה, הִתְלוֹנְנוּת: ״וַיִּלּוֹנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל – מַה הַלָּנָה הָיְתָה שָׁם?״ (שמות רבה כה). – [הַלָּנַת־, הַלָּנוֹת, הַלָּנוֹת־]

הֶלֶנִי◇ ת׳ [מיוונית: Hellen יווני] יְוָנִי, שֶׁמּוֹצָאוֹ מִיָּוָן, הַמִּתְיַחֵס לְהַשְׁקָפַת הָעוֹלָם שֶׁל הַיְּוָנִים הַקַּדְמוֹנִים: הַתַּרְבּוּת הַהֶלֶנִית. אָמָּנוּת הֶלֶנִית. – [הֶלֶנִית, הֶלֶנִיִּים, הֶלֶנִיּוֹת]

– **הֶלֶנִיּוּת**◇ נ׳, **הֶלֶנִיזְם**◇ ז׳ יַוְנוּת, תַּרְבּוּת יָוָן הַקְּדוּמָה, לְשׁוֹנָהּ, הַשְׁקָפַת עוֹלָמָהּ וְכוּ׳: ״שֶׁאֵין בָּהּ לֹא הָעֹמֶק שֶׁל הַהֲוָיוֹת וְלֹא הַיֹּפִי הַטְּרָגִי שֶׁל הַהֶלֶנִיּוּת״ (ברנר, א 81).

הַלְעָבָה° נ׳ [מן לעב, הִלְעִיב] לִגְלוּג, זִלְזוּל, פְּגִיעָה בְּכָבוֹד: ״מִדַּת הַדִּין שֶׁמִּתְגַּלְגְּלִים עָלָיו... בְּשֶׁל הַלְעָבָתוֹ בִּקְדֵשֵׁיהֶם וּבִקְדוֹשֵׁיהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 233). – [הַלְעָבַת־, הַלְעָבוֹת, הַלְעָבוֹת־]

הַלְעָגָה° נ׳ [מן לעג, הִלְעִיג] שִׂימָה לְלַעַג, גִּנּוּי: ״הוּא לֹא הָיָה מַשְׁגִּיחַ בְּהַלְעָגָתָם וְלֹא הָיָה מֵשִׁיב כְּלוּם״ (קבק, במשעול 466). ״סִפֵּר עַכְשָׁו עַל כָּל זֹאת מִתּוֹךְ הַלְעָגַת עַצְמוֹ וּבְהַפְרָזַת הִתְיַסְּרוּתוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 354). – [הַלְעָגַת־, הַלְעָגוֹת, הַלְעָגוֹת־]

א **הַלְעָזָה**° נ׳ [מן א. לעז, הִלְעִיז] הוֹצָאַת לַעַז (שֵׁם רַע) עַל אָדָם, סִפּוּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל אַחֵר. – [הַלְעָזַת־, הַלְעָזוֹת]

ב. **הַלְעָזָה**° נ׳ [מן ב. לעז, הִלְעִיז] הַעְתָּקָה, לְשְׂפַת לוֹעֵז, שִׁעְבּוּד לְלוֹעֲזִית: ״הַלְעָזַת הָרוּחַ הָעִבְרִי וַהֲמָרָתוֹ מִבִּפְנִים״ (ביאליק, על חכמת ישראל).– [הַלְעָזַת־]

הַלְעָטָה• נ׳ [מן לעט, הִלְעִיט] 1 •, פִּטּוּם, אֲבִיסָה, מַתַּן אֹכֶל רַב (בְּיִחוּד לְבַעֲלֵי־חַיִּים – לְהַשְׁמָנָתוֹ): ״אֵיזוֹ הִיא הַלְעָטָה? כָּל שֶׁמַּאֲכִילוֹ מְעֻמָּד וּמַשְׁקֵהוּ מְעֻמָּד״ (תוספתא שבת יח ג). ״הַלְעָטָה – לְמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלָה לְהַחֲזִיר״ (שבת קנה:). הַלְעָטַת אַוָּזִים. 2 ° [בהשאלה] מַתַּן חֹמֶר מְסֻיָּם בְּמָנוֹת גְּדוּשׁוֹת מִדַּי, ״פִּטּוּם״: ״הַלְעָטַת הַגְּמָרָא

מִבֹּקֶר וְעַד הָעֶרֶב בְּלֹא שׁוּם לִמּוּד אַחֵר כָּל־שֶׁהוּא״ (קלוזנר, הספרות ג 71). – [הַלְעָטַת־, הַלְעָטוֹת, הַלְעָטוֹת־]

הִלָּפְתוּת°, הילפתות נ׳ [מן א־לפת, נִלְפַּת] הֵרָתְעוּת, הִתְעַוְּתוּת, רְתִיעָה לְאָחוֹר מִבֶּהָלַת־פִּתְאֹם. – [הִלָּפְתוּת־]

א· **הֲלָצָה°** נ׳ [מן א־ליץ, הֵלִיץ] 1, בְּדִיחָה, מַהֲתַלָּה, דִּבּוּר הַמְעוֹרֵר צְחוֹק, לֵיצָנוּת: ״אַף הוּא רוֹאֶה בְּכָל הָעִנְיָן הַזֶּה הֲלָצַת רֶשַׁע״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 140). בְּדִיחוֹת וַהֲלָצוֹת זוֹלוֹת. – [הֲלָצַת־, הֲלָצוֹת, הֲלָצוֹת־]

ב· **הֲלָצָה**֩ נ׳ [מן ב־ליץ, הֵלִיץ] 1, דִּבְרֵי מֵלִיץ, סַנֵּיגוֹרְיָה: ״תְּקַבֵּל הֲלָצָתוֹ וַעֲתִירָתוֹ... וְיִנָּצֵל הַחוֹלֶה הַהוּא״ (מורה נבוכים ג כג). 2, רֵיטוֹרִיקָה, חָכְמַת הַנְּאוּם [בספרות ימי־הביניים]. – [הֲלָצַת־]

א· **הֲלָצִי°** ת׳ [מן א· הֲלָצָה] מְבַדֵּחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַחִדּוּד וְהַהֲלָצָה: ״דָּוֶה לִבֵּנוּ עַל כִּי הַסִּפְרוּת הַהֲלָצִית אֲחֻזָּה בְּרַעְיוֹן יִשּׁוּב הָאָרֶץ״ (י״לג, פרוזה רמא). ״הוּא גַּם הָיָה מְסַפֵּר אֵיזֶה מְאֹרָעוֹת הֲלָצִיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פב). – [הֲלָצִית, הֲלָצִיִּים, הֲלָצִיּוֹת]

ב· **הֲלָצִי**֩ ת׳ [מן ב· הֲלָצָה] מְלִיצִי, רֵיטוֹרִי: ״וַחֲזַ״ל פֵּרְשׁוּ ׳אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו׳ שֶׁהוּא דִּבּוּר הֲלָצִי, בְּדֶרֶךְ מָשָׁל״ (אברבנאל, משפטים). – [הֲלָצִית, הֲלָצִיִּים, ־צִיּוֹת]

הַלְקָאָה֩ נ׳ [מן לקה, הִלְקָה] הַכָּאָה, הַצְלָפָה בְּשׁוֹט אוֹ בִּרְצוּעָה: ״דֶּרֶךְ הַלּוֹקִין לוֹמַר בִּשְׁעַת הַמַּלְקוּת וְהוּא רַחוּם... עַל כָּל הַלְקָאָה וְהַלְקָאָה״ (רש״י, הפרדס פירוש תפילות). ״בֶּן בֵּבַי (הָיָה מְמֻנֶּה) עַל הַהַלְקָאָה בִּרְצוּעָה״ (רמב״ם, פירוש המשניות, שקלים ה א). ״הַלְקָאָה שֶׁעֲתִידָה הִיא לְהַלְקוֹתָם בְּיוֹם זֶה בְּשְׁבָטִים שֶׁל אֵשׁ״ (סביב, דרך 143). – [הַלְקָאַת־, הַלְקָאוֹת, הַלְקָאוֹת־]

– הַלְקָאָה עַצְמִית°, הַאֲשָׁמַת עַצְמוֹ, יִסּוּרֵי חֲרָטָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ הוֹדָאָה פַּמְבִּית עַל חֲטָאִים שֶׁחָטָא.

הִלְקוּט֩**, הילקוט** ז׳ [מן הלקט, הִלְקֵט] הַלְעָטָה, אֲבִיסָה: ״דְּגַבֵּי בְּהֵמָה קָרֵי לֵיהּ הַלְעָטָה, וְגַבֵּי עוֹפוֹת קָרֵי לֵיהּ הִלְקוּט״ (רש״י שבת קנה:). – [הִלְקוּט־, הִלְקוּטִים, הִלְקוּטֵי־]

הֶלְקֵט• ז׳ [מן לקט] [שאול מן תוספתא מעשר ראשון ג יד] פְּרִי יָבֵשׁ מִתְבַּקֵּעַ בְּצוּרַת קֻפְסָה וּבָהּ זְרָעִים רַבִּים; הֶלְקֵט שֶׁל פָּרָג. ״הֶלְקֵטִים מְתוּקִים הַצּוֹבְרִים אֶת זַרְעָם בְּקֻפְסָה״ (שניאור, סיפורים רכז). – [הֶלְקֵט־, הֶלְקֵטִים, הֶלְקֵטֵי־]

הלקט של פרג

הלקט [מן לקט]

~ פִּע׳ **הִלְקֵט•** פ״י 1, נָתַן לְעוֹף אֹכֶל שֶׁיְּלַקֵּט: ״מַלְעִיטִין וּמְהַלְקְטִין לַתַּרְנְגוֹלִין״ (שבת כד ג). 2, נִתַּח וְחָתַךְ אֶת דִּלְדּוּלֵי הַבָּשָׂר שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בִּשְׁעַת מִילָה: ״מְהַלְקְטִין אֶת הַמִּילָה, וְאִם לֹא הִלְקֵט וְכוּ׳״ (שבת קלג:). – [לְהַלְקֵט, מְהַלְקֵט, יְהַלְקֵט]

הַלְקָשָׁה• נ׳ [מן לקש, הִלְקִישׁ] גְּרִימַת אִחוּר, הַשְׁהָיָה: ״שֶׁמָּא אֲמַרְתִּי לָכֶם שֶׁאֲנִי מֵבִיא טוֹבָה וְהִלְקַשְׁתִּי אוֹתָהּ? וְאֵין ׳מַאְפַּלְיָה׳ אֶלָּא הַלְקָשָׁה״ (במדבר רבה א). – [הַלְקָשַׁת־]

הַלְשָׁנָה֩ נ׳ [מן לשן, הִלְשִׁין] מְסִירָה, גִּלּוּי דְּבַר־עֲבֵרָה אוֹ סְפֵק־עֲבֵרָה שֶׁל מִישֶׁהוּ מִתּוֹךְ כַּוָּנוֹת־זָדוֹן. –[הַלְשָׁנַת־, הַלְשָׁנוֹת, הַלְשָׁנוֹת־]

הֵם מ״ג לנסתרים, כִּנּוּי־הַשֵּׁם לְגוּף שְׁלִישִׁי רַבִּים, רִבּוּי מִן ״הוּא״: ״עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע״ (ישעיה סה כד). אֲנַחְנוּ, אַתֶּם וָהֵם.

– הֵם הֵם°, אֵלֶּה בְּעַצְמָם, אֵלֶּה וְלֹא אֲחֵרִים: אֲנָשִׁים אֵלֶּה הֵם הֵם שֶׁעֲזָרוּנִי.

– הָהֵם, מִלַּת רֶמֶז לִרְחוֹקִים: ״הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם״ (בראשית ו ד). ״הָאֲנָשִׁים הָהֵם״ (במדבר יד לח).

– בָּהֶם, לָהֶם, מֵהֶם, רְאֵה בְּ־, לְ־, מִ־.

– כָּהֵם וְכָהֵם, כְּמוֹהֶם עוֹד וְעוֹד: ״וְיוֹסֵף ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם וְכָהֵם מֵאָה פְעָמִים״ (שמואל ב כד ג).

ה״מ ר״ת 1, הוֹד מַעֲלָתוֹ. 2, הוֹד מַלְכוּתוֹ.

המאה״ג ר״ת הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל.

הַמְאָסָה° נ׳ [מן מאס, הִמְאִיס] עֲשִׂיַּת מַשֶּׁהוּ לְמָאוּס וְשָׂנוּא, הַתְעָבָה: הַמְאָסַת הַחַיִּים עַל הָאִישׁ עַל־יְדֵי הַפְּגִיעוֹת הַמְּרֻבּוֹת בּוֹ. – [הַמְאָסַת־]

הִמָּאֲסוּת°, הימאסות נ׳ [מן מאס, נִמְאַס] הֵעָשׂוּת נִמְאָס, הֱיוֹת לְזָרָא: הִמָּאֲסוּת חַיֵּי הַבַּטָּלָה. – [הִמָּאֲסוּת־]

הֵמָּה מ״ג [צורה מוארכת מן הֵם] הֵם: ״הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר״ (שמות יט יג). – [הָהֵמָּה]

המה [קרוב אל הום, המם, נהם]

~ פָּע׳ **הָמָה** פ״ע נָהַם, רָעַשׁ, הִשְׁמִיעַ קוֹל: ״נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים״ (ישעיה נט יא). ״יֶהֱמוּ כַכָּלֶב״ (תהלים נט ז). ״וְהָמוּ גַלֵּיהֶם כְּמַיִם רַבִּים״ (ירמיה נא כה). ״כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת״ (יחזקאל ז טז). ״עִיר הוֹמִיָּה, קִרְיָה עַלִּיזָה״ (ישעיה כב ב). ״כָּל קְרָבַי שִׁירָה חֲדָשָׁה יֶהֱמָיוּ״ (ביאליק, בשורה). – [לַהֲמוֹת, הוֹמֶה, הוֹמָה גם הוֹמִיָּה, יֶהֱמֶה, יֶהֱמוּ גם יֶהֱמָיוּ]

~ פִּע׳ **הִמָּה•** פ״ע 1°, הָמָה, נָהַם, רָעַשׁ, סָאַן: ״בִּימֵי הַשּׁוּק הָאֵלֶּה הָיוּ הַיְּהוּדִים עוֹסְקִים בִּפְרַקְמַטְיָא... הוֹמִים וּמְהַמִּים וּמִתְרַגְּשִׁים לְשֵׁם פִּדְיוֹן פְּרוּטָה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי סה). ״וְהָיָה סוֹעֵר וְרוֹעֵשׁ, הוֹמֶה וּמְהַמֶּה וּמַרְתִּיחַ כָּל בֵּית־הַכְּנֶסֶת כִּמְצוּלָה״ (הזז, היושבת 81). ״קוֹל יוֹנָה מְהַמָּה, מַרְעִיפָה נֶחָמָה״ (מלצר, אור 172). ״קוֹל הַמַּיִם בָּא מֵעֵמֶק, מְהַמֶּה וּמִתְגַּלְגֵּל״ (שלו, אלוהי 51). 2•, הִשְׁתּוֹקֵק, הִתְאַוָּה מְאֹד [ראה להלן הוֹמֶה וּמְהַמֶּה]. – [לְהַמּוֹת, מְהַמֶּה, יְהַמֶּה]

~ פֻּע׳ **הֻמָּה•**, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד: ״מִתּוֹךְ שֶׁמְּהֻמָּה לְבֵיתָהּ לֹא בָדְקָה״ (נידה ה·). – [מְהֻמֶּה, יְהֻמֶּה]

~ הִת׳ **נִתְהַמָּה°**, נִתְרַעֵשׁ, הִתְחִיל לַהֲמוֹת וְלִרְעֹשׁ: ״הֶחֱרִישׁוּ בְּדִכְדּוּךְ־נֶפֶשׁ וּלְאַחַר־מִכָּן נִתְהַמּוּ כֻּלָּם בְּבַת־אַחַת בִּשְׁלַל־קוֹלוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 134). ״מִתְהַמִּים בּוֹ רַעְיוֹנָיו בְּעִרְבּוּבְיָה״ (סביב, כערער 221). ״וּבֵית־הָאֲרִיזָה הַמְפֻלָּשׁ לְכָל אַרְבַּע רוּחוֹתָיו מִתְהַמֶּה בִּשְׁתִיקָה שֶׁל חַיִּים״ (קובנר, פנים 75). – [לְהִתְהַמּוֹת, מִתְהַמֶּה, יִתְ־]

– הָמָה לִבּוֹ לְ־, 1, הִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרוֹ שֶׁל־: ״עַל־כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב כַּחֲלִלִים יֶהֱמֶה״ (ירמיה מח לו). 2֩, הִשְׁתּוֹקֵק: ״הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ״ (שיר הכבוד).

– הָמוּ מֵעָיו לוֹ (עָלָיו), נִתְעוֹרְרוּ בְּלִבּוֹ רִגְשֵׁי חֶמְלָה אוֹ חִבָּה לִפְלוֹנִי: "עַל כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ, רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ" (ירמיה לא יט). "דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו" (שיר השירים ה ד).

– הָמוּ רַחֲמָיו עַל־•, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו: "וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ" (תפילת שמונה-עשרה).

– הוֹמֶה וּמְהַמֶּה אַחַר־•, נוֹהֶה, מִשְׁתּוֹקֵק, מִתְאַוֶּה: "שֶׁכָּל מִי שֶׁהוֹמֶה וּמְהַמֶּה אַחַר דִּבְרֵי תּוֹרָה וְתַלְמוּד אֵין לוֹ, מָה הֲנָאָה לוֹ?" (ויקרא רבה כב). "שֶׁאֵין אָדָם מִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט וְהוֹמֶה וּמְהַמֶּה אַחֲרֵי דְּבָרִים הַרְבֵּה" (עגנון, כפות קכח).

הִמְהוּם°, הימהום ז׳ [מן המהם] קוֹל נְהִימָה קַלָּה, הַשְׁמָעַת הֶמְיָה מֵעֵין הְמְ...הְמְ...: "הַהִמְהוּם הַסָּתוּם קִבֵּל צוּרָה שֶׁל בִּטּוּי" (שניאור, סיפורים נו). "בְּקוֹל מְעֻבֶּה וּבְקוֹל צָרוּד וּבִשְׁרִיקָה וּבְהִמְהוּם וּבִיבָבָה סְתָם" (יזהר, שיירה 113). "הַהִמְהוּם הַקָּצוּב שֶׁל הַמָּנוֹעַ" (ד׳ שחם, שאלה 100). "הִמְהֵם גְּדַלְיָהוּ הִמְהוּמִים אַרְסִיִּים" (סערוני, ניסים 22). 2 [בהשאלה] הִסּוּס, חֹסֶר וַדָּאוּת: "יֵשׁ בֵּין הַנְּבוֹכִים... מְחַפְּשִׂים לָהֶם מִפְלָט מִן הַהִמְהוּם בְּמִיתוֹס שֶׁל דַּעַת הַקָּהָל" (שטיינמן, צרור 265). – [הִמְהוּם־, הִמְהוּמִים, הִמְהוּמֵי־]

הִמָּהֲלוּת°, הימהלות נ׳ [מן א· מהל, נִמְהַל] הִתְעַרְבְּבוּת, הִמָּזְגוּת נוֹזֵל בְּנוֹזֵל: הִמָּהֲלוּת כֹּהַל בְּמַיִם. – [הִמָּהֲלוּת־]

המהם [מן המה, ובחיקוי לקול המ...המ...]

~ פִּע׳ **הִ מְ הֵ ם°** פ״ע נָהַם קַלּוֹת, הִשְׁמִיעַ קוֹל מֵעֵין הְמְ... הְמְ...: "עוֹד הִמְשִׁיךְ לִנְבֹּחַ וּלְהַמְהֵם שָׁעָה קַלָּה" (שניאור, פנדרי ב 221). "הִמְהַמְתִּי לָהּ תְּשׁוּבָה שֶׁל חֻלְשַׁת־הַדַּעַת" (סביב, דרך 56). "הִמְהֵם רָפֵי סְתוּמוֹת" (יזהר, צקלג 101). "הִמְהֵם גְּדַלְיָהוּ הִמְהוּמִים אַרְסִיִּים" (סערוני, ניסים 22). – [לְהַמְהֵם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻ מְ הַ ם°**, ראה ערך מְהֻמְהָם.

~ הת׳ **נִ תְ הַ מְ הֵ ם°**, נִשְׁמַע כִּנְהִימָה, הִתְנַהֵם: "דִּבּוּרוֹ תּוֹסֵס וְרוֹסֵס, מִתְהַמְהֵם בִּנְעִימָה עֲגוּמָה" (ליסיצקי, תולדות 115). "נִתְהַמְהֵם קוֹלוֹ שֶׁל יִחְיָא" (סביב, כערער 14). – [לְהִתְהַמְהֵם, מִתְ־, יִתְ־]

הִמּוֹג, נפ׳ מן מוג.

הֶמוֹגְלוֹבִּין◇ ז׳ [מיוונית: haima דם + לאטינית: globulus כדורון] תִּרְכֹּבֶת שֶׁל חֶלְבּוֹן (גְּלוֹבִּין) וְחֹמֶר־צֶבַע אָדֹם (הֶם) הַמֵּכִיל בַּרְזֶל. הַהֶמוֹגְלוֹבִּין נִמְצָא בְּכַדּוּרִיּוֹת־הַדָּם הָאֲדֻמּוֹת, תַּפְקִידוֹ הָעִקָּרִי – חִבּוּרוֹ עִם הַחַמְצָן וְהַעֲבָרָתוֹ אֶל תָּאֵי הַגּוּף.

הִמּוֹט, נפ׳ מן מוט.

הָמוּי° ת׳ [מן המה, הָמָה] מֻבָּע עַל־יְדֵי הֶמְיָה, הוֹמֶה וְרוֹעֵשׁ: "הוֹ מִי הַשַּׁלִּיט אָז עַל כָּל־הֶהָמוּי־בְּדָמַי?" (גרינברג, רחובות צד). "צְלִיל גָּבוֹהַּ בָּאָזְנַיִם, כְּלֵךְ הָמוּי וּמְפֻלָּשׁ" (יזהר, צקלג 1119). – [הֲמוּיָה, הֲמוּיִים, הֲמוּיוֹת]

הִמּוֹךְ, נפ׳ מן מוך.

הַמוֹכָ״ז ר״ת הַמּוֹסֵר כְּתָב זֶה.

הַמוֹ״ל ר״ת הַמּוֹצִיא לָאוֹר.

הָמוּל° ת׳ [מן הֲמֻלָּה] רוֹעֵשׁ, מָלֵא הֲמֻלָּה: "וְהַתֵּל כְּבָר הָיָה צַר וְצָפוּף, הוֹמֶה דְּבָרִים וַהֲמוּל קְרִיאוֹת הוֹלְכוֹת מִפְּאַת הַתֵּל אֶל פְּאָתוֹ" (יזהר, צקלג 391). – [הֲמוּלָה, הֲמוּלִים, ־וֹת]

הִמּוֹל, נפ׳ מן מול.

הֲמוּלָּה נ׳ ראה הֲמֻלָּה.

הִמּוּם°, הימום ז׳ [מן הםם, הִמֵּם] הַדְהָמָה, הַבְהָלָה עַזָּה: "הַהִמּוּם הַזֶּה שֶׁנֶּהֱמַמְתָּ" (שטיינמן, דוראים 43). "זָקוּק הוּא בְּעָנְיוֹ וּבְמִדְרוֹנוֹ לְהִזְדַּעְזְעוּת וּלְהִמּוּם" (קלצקין, כתבים 216). "כְּשֶׁהֵבַנְתִּי לַבְּשׂוֹרָה שֶׁהֵבִיא לִי... הִתְפַּכַּחְתִּי מֵהִמּוּמִי" (קדרי, כורך 83). –[הִמּוּם־]

הָמוּם° ת׳ [מן הםם, הֻמַּם] נִדְהָם מְאֹד, נִרְעָשׁ וְנִבְהָל: "כְּיוֹנָה הֲמוּמָה הִתְרוֹצְצָה... שׁוֹלָל" (ביאליק, אלמנות). "חָשׁוּ הֲמוּמֵי־גִיל עֲנָנִים" (פיכמן, סב). – [הֲמוּמָה, הֲמוּמִים, ־מוֹת]

הָמוֹן ז׳ [מן המה, הָמָה] 1, קָהָל רַב, אֲנָשִׁים רַבִּים: "הֲרָאִיתָ אֵת כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה?" (מלכים א כ יג). "אֲפִלּוּ אַתֶּם מַכְנִיסִים כָּל הֲמוֹנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, לֹא אַתֶּם יְכוֹלִים לָהֶם" (ספרי מטות קנז). "וַתֶּחֱזַק יַד הַיְּהוּדִים עַל הֲמוֹנוֹת הָרוֹמִיִּים" (יוסיפון, שסט). 2°, עַם־הָאָרֶץ, פְּשׁוּטֵי־עָם: הֶהָמוֹן הִתְחִיל לְהִתְפָּרֵעַ. 3, רַעַשׁ, שָׁאוֹן: "קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם" (מלכים א יח מא). "קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי" (יומא כ:). "קוֹל הֲמוֹנוֹ שֶׁל בֹּקֶר עוֹלֶה מִן הָרְחוֹב" (ביאליק, ספיח, נספח). 4, הַרְבֵּה, שֶׁפַע: "אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ" (בראשית יז ה). "כִּי אֵין קֵץ לַהֲמוֹן הַכֶּסֶף וְלַזָּהָב וְלָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת אֲשֶׁר בּוֹ, כִּי אֵין מִסְפָּר" (יוסיפון, טז). הֲמוֹן דְּבָרִים. – [הֲמוֹן־, הֲמוֹנִים, הֲמוֹנֵי־, גם הֲמוֹנוֹת, הֲמוֹנִיּוֹת]

– הֲמוֹן לֵבָב [על־פי "המה לבו", ראה המה, הָמָה] הֶמְיַת לֵב, הִתְרַגְּשׁוּת: "וַיִּדֹּם הָעֶלֶם וְלֹא יָכֹל דַּבֵּר עוֹד, כִּי גָבַר עָלָיו הֲמוֹן לְבָבוֹ" (ביאליק, מגילת ו). "מָה רִנְנַת בְּשָׂרִי לַבֹּקֶר וַהֲמוֹן לְבָבִי לִפְנוֹת עֶרֶב" (ביאליק, ספיח א). "אַךְ הֲמוֹן־לְבָבִי אֵלֶיךָ כָּלָה" (סמקין, שירים קנג).

– הֲמוֹן מֵעָיו (ישעיה סג טו), רִגְשֵׁי חֶמְלָתוֹ.

– קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל הָעִיר• (יומא כ:), שְׁאוֹן הָעִיר.

– הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים, 1, מַחֲנוֹת רַבִּים: "הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ" (יואל ד יד). 2°, רַבִּים מְאֹד, בְּשֶׁפַע רַב: "וְהוֹצִיאוּ מַטְמוֹנִים הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים" (ביאליק, גמדי ליל).

– הֲמוֹנֵי הֲמוֹנִים°, הֲמוֹנִים רַבִּים, קָהָל רַב: הֲמוֹנֵי הֲמוֹנִים נָהֲרוּ אֶל הָאִצְטַדְיוֹן לַחֲזוֹת בַּמִּפְגָּן.

– הֲ מ וֹ נִ יּ וֹ ת •, הֲמוֹנִים, קָהָל רַב: "לְשֶׁעָבַר הָיִיתִי עוֹלָה הֲמוֹנִיּוֹת הֲמוֹנִיּוֹת שֶׁל חֲגִיגָה" (איכה רבה א, פירשה ציון). הֲמוֹנִיּוֹת־הֲמוֹנִיּוֹת בָּאוּ, דִּחֲקוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ" (הזז, יעיש ד 126). "לְשֶׁעָבַר הָיוּ יִשְׂרָאֵל דָּרִים שָׁם בַּהֲמוֹנִיּוֹת" (עגנון, כפות קפד). "הֲמוֹנִיּוֹת הַנָּשִׁים שֶׁעָמְדוּ צְפוּפוֹת עַל הַמַּדְרֵגוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 316).

– קוֹל הָמוֹן כְּקוֹל שַׁדַּי° [בעיקבות הפתגם הלאטיני: Vox populi vox Dei, בהשפעת יחזקאל א כד; מדרש שמואל א קיא ועוד] אֵין לְזַלְזֵל בְּדַעַת הַקָּהָל, יֵשׁ לִשְׁמֹעַ מָה אוֹמְרִים הֲמוֹנֵי הָעָם.

הִמּוּן°, הימון ז׳ [מן הָמוֹן] 1, פּוֹפּוּלָרִיזַצְיָה, הֲפָצָה בָּעָם: "הִמּוּנָם שֶׁל רַעְיוֹנוֹת חֲדָשִׁים" (פרלמן, תר׳ האלים 71). 2, וּולְגָרִיזַצְיָה, הַעֲשׂוֹת הֲמוֹנִי: "שֶׁהַלָּשׁוֹן הָאַנְגְּלִית... נוֹטָה אֶל הַהִמּוּן, אֶל הַוּוּלְגָּרִיזַצְיָה שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה הָאֱנוֹשִׁית" (הלקין, משבר 335). – [הִמּוּן־]

הֲמוֹנוּת° נ׳ [מן הָמוֹן] מִנְהַג הֲמוֹן הָעָם: ״הַפּוֹשְׁטִים מְעִילֵי הַהֲמוֹנוּת וְהַלּוֹבְשִׁים שַׂקֵּי הַנְּזִירוּת״ (הרומי, יד 261). ״הוּא אִישׁ סֶנְטִימֶנְטָלִי אַף הֲמוֹנִי, תָּמִיד רַגְשָׁנוּת עִם הֲמוֹנוּת יַצְמִיד הַטֶּבַע״ (צייטלין, האש 27). — [הֲמוֹנוּת־]

הֲמוֹנִי° ת׳ [מן הָמוֹן] 1, שֶׁל הֲמוֹן־הָעָם, ווּלְגָּרִי, פָּשׁוּט: ״וְלֹא כָּל הַחֲכָמִים גַּם כֵּן רוֹאִים זֶה הַדַּעַת הַהֲמוֹנִי״ (מורה נבוכים ג כד). 2, אֶחָד מִן הֶהָמוֹן, אָדָם פָּשׁוּט: ״וּבָזֶה יִשְׁתַּתֵּף הֶחָכָם וְהַהֲמוֹנִי״ (דילמדיגו, הקדמה בחינת הדת). ״וּמִשֶּׁרַבּוּ בֵּינֵיהֶם הֲמוֹנִיִּים וְעַמֵּי הָאָרֶץ״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״עָלֵינוּ לִרְכֹּשׁ לְעַצְמֵנוּ קְצָת אֲצִילוּת, וְלֹא עוֹד עָלֵינוּ לִהְיוֹת הֲמוֹנִיִּים״ (קדרי, כורך 91). — [הֲמוֹנִית, ־נִיִּים, הֲמוֹנִיּוֹת]

הֲמוֹנִיּוּת° נ׳ [מן הֲמוֹנִי] 1, גַּסּוּת, פַּשְׁטוּת, ווּלְגָּרִיּוּת: ״לְפִי שֶׁעַמֵּי הָאָרֶץ מְכַלִּים זְמַנָּם וְכָל עֶשְׁתּוֹנוֹתָם בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם וּבַהֲמוֹנִיּוּת״ (אברבנאל, נחלת אבות ג). ״כַּמָּה גַּסּוּת, כַּמָּה הֲמוֹנִיּוּת, כַּמָּה חֹסֶר טַעַם וְכַמָּה רַעַשׁ!״ (ביאליק, אגרות ב ו). ״לֹא יֹפִי וְלֹא אֲצִילוּת, כִּעוּר וַהֲמוֹנִיּוּת״ (מגד, חדוה 169). פַּרְצוּף בַּעַל הַבָּעָה שֶׁל הֲמוֹנִיּוּת. — [הֲמוֹנִיּוּת־]

הֲמוֹנִית° נ׳ רְאֵה הָמוֹן.

הַמּוֹצִיא°, הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל הַלֶּחֶם: ״בָּרוּךְ... הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ״ (ברכות לח.).

הִמּוּר°, **הימור** ז׳ [מן המר, הִמֵּר] הַמְרָאָה, הִתְעָרְבוּת, הִתְחָרוּת בֵּין שְׁנַיִם אוֹ בֵּין רַבִּים עַל נִחוּשׁ נָכוֹן שֶׁל הַתּוֹצָאוֹת הָעֲתִידוֹת לְהִתְקַבֵּל מִפְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: הִמּוּרִים בְּמֵרוֹצֵי סוּסִים בְּדֶרְבִּי. הִמּוּרִים עַל תּוֹצְאוֹת הַתַּחֲרוּת בְּכַדּוּרֶגֶל בֵּין שְׁתֵּי קְבוּצוֹת נִבְחָרוֹת. — [הִמּוּר־, הִמּוּרִים, הִמּוּרֵי־]

הַמְזָגָה° נ׳ [מן מזג, הִמְזִיג] מִזּוּג, עִרְבּוּב נוֹזֵל בְּנוֹזֵל: ״הַהַמְזָגָה שֶׁלֹּא יוּכַל הַבִּשּׁוּל וְהָרְחִיצָה לְהַפְרִיד בֵּינֵיהֶם״ (קאנון ב א א). — [הַמְזָגַת־, הַמְזָגוֹת]

הִמָּזְגוּת°, **הימזגות** נ׳ [מן מזג, נִמְזַג] הִתְעָרְבוּת נוֹזֵל בְּנוֹזֵל: הִמָּזְגוּת שְׁנֵי מִינֵי יַיִן. [ובהשאלה:] הִמָּזְגוּת עֶרְכֵּי הָאֻמָּה בְּתוֹדַעַת הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ. — [הִמָּזְגוּת־]

הַמְחָאָה° נ׳ [מן ג׳ מחה, הִמְחָה] שֶׁק, הוֹרָאָה בִּכְתָב לַבַּנְק לְשַׁלֵּם לְאָדָם שֶׁשְּׁמוֹ רָשׁוּם בַּהוֹדָעָה סְכוּם־כֶּסֶף מִכַּסְפּוֹ (שֶׁל הַחוֹתֵם) הַמֻּפְקָד בְּאוֹתוֹ בַּנְק. — [הַמְחָאַת־, הַמְחָאוֹת, הַמְחָאוֹת־]

הִמָּחוּת°, **הימחות** נ׳ [מן א׳ מחה, נִמְחָה] הִמָּחֲקוּת, אִבּוּד, כִּלָּיוֹן: ״וּמוֹרֶה עַל הִמָּחוּת זִכְרָם״ (רד״ק יחזקאל יד יד). — [הִמָּחוּת־]

הַמְחָזָה° נ׳ [מן מחז, הִמְחִיז] דְּרָמָטִיזַצְיָה, עֲרִיכַת מַחֲזֶה עַל־פִּי סִפּוּר: הַמְחָזָה שֶׁל מְכִירַת יוֹסֵף. — [הַמְחָזַת־, הַמְחָזוֹת, הַמְחָזוֹת־]

הִמָּחֲצוּת°, **הימחצות** נ׳ [מן מחץ, נִמְחַץ] הִמָּעֲכוּת, הִפָּצְעוּת, הֱיוֹת נִמְחָץ: הַלֵּב דָּאַב לְהִמָּחֲצוּתָהּ שֶׁל הַמְּכוֹנִית הַחֲדָשָׁה בִּתְאוּנַת הַדְּרָכִים. — [הִמָּחֲצוּת־]

הִמָּחֲקוּת°, **הימחקות** נ׳ [מן מחק, נִמְחַק] הִמָּחוּת, הֵעָלְמוּת: הִמָּחֲקוּת הַכְּתֹבֶת בְּאֶמְצָעוּת מַחַק. [ובהשאלה:] הִמָּחֲקוּת עַמֵּי הַקֶּדֶם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. — [הִמָּחֲקוּת־]

הַמְחָשָׁה° נ׳ [מן מחש, הִמְחִישׁ] 1, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא מוּחָשׁ. 2, הַסְבָּרַת דָּבָר עַל־יְדֵי הַדְגָּמוֹת וּמֻצָּגִים: מַכְשִׁירִים רְאִיקוֹלִיִּים (פָּנַס־קֶסֶם, קוֹלְנוֹעַ, פָּטֵיפוֹן, רַשְׁמְקוֹל וְכַדּוֹמֶה) הֵם אֶמְצָעֵי הַמְחָשָׁה מְקֻבָּלִים בַּהוֹרָאָה. — [הַמְחָשַׁת־, הַמְחָשׁוֹת, הַמְחָשׁוֹת־]

הֲמָטָה° נ׳ [מן מוט, הֵמִיט] גְּרִימָה, הַטָּלָה [רק במשמעות שלילית]: הַנּוֹאֵם הִתְרִיעַ נֶגֶד הַסַּכָּנָה שֶׁל הֲמָטַת שׁוֹאָה עַל הָעוֹלָם עַל־יְדֵי מִלְחָמָה גַּרְעִינִית. — [הֲמָטַת־]

הַמְטָרָה° נ׳ [מן מטר, הִמְטִיר] 1, הוֹרָדַת מָטָר, הוֹרָדַת גֶּשֶׁם. 2, הַשְׁקָיָה עַל־יְדֵי מַמְטֵרָה. — [הַמְטָרַת־, הַמְטָרוֹת, הַמְטָרוֹת־]

הֲמִי° ז׳ [מן המה, הָמָה] הֶמְיָה, נְהִימָה, צְלִיל עָמוּם: ״יֵשׁ הֲמִי פַּעֲמוֹנִים בְּכָל הָעוֹלָם״ (גרינברג, רחובות שכא). ״יִתְבּוֹלֵל בַּהֲמִי הַיָּם הָרוֹעֵשׁ״ (יעקב שטינברג, מב). — [הֲמִי־, הֶמְיוֹ]

הֶמְיָה נ׳ [מן המה, הָמָה] 1, נְהִימָה, קוֹל שָׁאוֹן: ״הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ, הֶמְיַת נְבָלֶיךָ״ (ישעיה יד יא). ״שָׁמְעוּ קוֹל הֶמְיָה שֶׁל קַפִּיטוֹלִין עַד ק״כ מִיל״ (ספרי עקב מג). ״וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַיְהוּדִים הֶמְיַת הָרוֹמִיִּים״ (יוסיפון, רנז). ״קוֹלֵךְ הֶמְיַת פֶּלֶג, חָלִיל״ (ביאליק, גושנות). ״קָרְעָה פִּתְאוֹם הֶמְיַת שׁוֹט אֶת הָאֲוִיר״ (עגנון, כלה עב). 2° [מן הָמָה 2] נְהִיָּה, הִשְׁתּוֹקְקוּת: ״וְהַהֶמְיָה לְכֶסֶף מְגֻנָּה מְאֹד״ (מלמד התלמידים, לך לך). — [הֶמְיַת־]

— הֶמְיַת־לֵב°, הִתְרַגְּשׁוּת, רַחֲשֵׁי־לֵב: ״בִּזְרִיזוּת גְּדוֹלָה וְהֶמְיַת הַלֵּב״ (אברבנאל, נחלת אבות ב). ״וּבְהִתְעוֹרְרִי מֵהֶמְיַת־לִבִּי וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶשְׁתּוֹמָם״ (ביאליק, פרידה). ״אֲנִי שׁוֹמֵעַ הֶמְיַת־לִבָּהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י). ״אֲבָל שִׂפְתוֹתָיו אֵינָן נִשְׁמָעוֹת לוֹ מֵחֲמַת הֶמְיַת־לִבּוֹ״ (עגנון, אלו קסז).

— הֶמְיַת־נֶפֶשׁ° [על־פי תהלים מב ו], **הֶמְיַת־רוּחַ**°, הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה: ״תִּדֹּם רֶגַע הֶמְיַת־נַפְשָׁהּ״ (עגנון, כלה תט). ״וַאֲנִי זָחַלְתִּי וָאֵדֹּם וָאֶכְלָא הֶמְיַת־רוּחִי״ (ביאליק, חלפה על פני).

הֶמְיוֹן° ז׳ [מן המה, הָמָה] הֶמְיָה, רַעַשׁ: ״הֶמְיוֹן בְּקוֹל שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה כְּמוֹ שֶׁהוֹמִים שְׁתוּיֵי יַיִן״ (רש״י זכריה ט טו). ״דִּמְעָה שֶׁל הֶמְיוֹן־לֵב״ (פרלמן, תר׳ אידיאות 59). — [הֶמְיוֹן־]

הֵמִיט, הִפ׳ מן מוט. **הֵמִיךְ**, הִפ׳ מן מוך. **הֵמִיל**, הִפ׳ מן מול.

הָמִים° ת׳ [מן המם, הָמַם] הָמוּם, מְדֻכָּא, שָׁקוּעַ בְּמָרָה שְׁחוֹרָה (ירושלמי גיטין מח ג). — [הֲמִימָה, הֲמִימִים, ־מוֹת]

הֲמִימָה° נ׳ [מן המם, הָמַם] 1°, שְׁבִירָה, נְתִיצָה: ״הֲמִימַת הַגַּלְגַּל וְהָעֲגָלָה״ (רש״י ישעיה כח כט). 2°, תַּדְהֵמָה: ״הַהַפְתָּעָה הָמְמָה אֶת אַנְדְּרֵי הֲמִימָה רַבָּה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 251). — [הֲמִימַת־]

הֶמְיָן°, **המיין** ז׳ [פרסית: hemyan] אַבְנֵט, חֲגוֹרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁחָגְרוּ לִפְנִים כֹּהֲנִים וּפְקִידִים (עירובין י טו). — [הֶמְיַן־, הֶמְיָנִים, הֶמְיָנֵי־]

הֵמִיר, הִפ׳ מן מור. **הֵמִישׁ**, הִפ׳ מן מוש. **הֵמִית**, הִפ׳ מן מות.

הֲמִית נ׳ [מן המה, הָמָה] 1, הֶמְיָה, נְהִימָה: ״יַסֵּר בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה, וְאֶל־הֲמִיתוֹ אַל־תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ״ (משלי יט יח). ״וַהֲמִית הֶגְיוֹן נְכָאִים תִּנָּשֵׂא עַל נִבְכֵי הַשֶּׁקֶט עָדֶיךָ״ (ביאליק, המתמיד). ״שָׁם זוֹרְמִים

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; התפ׳על; הִפ׳עיל; הָפ׳על

גַּלִּים... הֲמִיתָם בָּרָה״ (שמעוני, שירים א יד). ״יְלֵל עָצוּר... הֲמִית קוֹרַעַת שְׁעָרִים הַנִּנְעָלִים״ (אבינועם, שירים קד). ״הִתְרַפֵּק בַּהֲמִית־אַהֲבָה״ (טמקין, שירים קסא). – [הֲמִית־]

הֵמֵךְ, הִפ׳ מן מכך. **הֶמַּךְ**, הִפ׳ מן נמך.

הֲמָכָה° נ׳ [מן מוך, הֵמִיךְ] הַנְמָכָה, הַשְׁפָּלָה: הֲמָכַת הַשֻּׁלְחָן עַל־יְדֵי קִצּוּר רַגְלָיו. – [הֲמָכַת־]

– **הֲמָכַת־קוֹל°**, הַשְׁפָּלַת קוֹל, הַחְלָשַׁת קוֹל: ״מִשַּׁטְקָה הֵשִׁיב בַּהֲמָכַת־הַקּוֹל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 159). ״חֲדַל לְךָ מִדִּבְרֵי שְׁטוּת.. אָמַר בַּהֲמָכַת קוֹלוֹ״ (טביב, כערער 188).

הֶמֶל° ז׳ [מן הֲמֻלָּה] רַעַשׁ, הֲמֻלָּה: ״הַהֶמֶל הַמִּצְטַוֵּחַ מִלְּפָנִים... פּוֹסֵחַ וְעוֹבֵר״ (יזהר, צקלג 670). – [הֶמֶל־]

הִמָּלְאוּת°, הימלאות נ׳ [מן מלא, נִמְלָא] הֵעָשׂוּת מָלֵא: מָזַגְתִּי יַיִן בַּכּוֹס עַד הִמָּלְאוּתָהּ. הִמָּלְאוּת חֵמָה. – [הִמָּלְאוּת־]

המלבה״ד ר״ת הַמֵּבִיא לְבֵית הַדְּפוּס.

הֲמֻלָּה, המולה נ׳ [קרוב אל הָמוֹן; אוגריתית: המלת המונים]
1. רַעַשׁ, שָׁאוֹן: ״קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה״ (יחזקאל א כד). ״שִׁבֳּלֶיהָ... בִּמְרוּצָתָן שָׁטָפוּ וּבַהֲמֻלָּה נְעִימָה הִשְׁתַּפָּכוּ״ (ביאליק, בשדה). ״וְתִשְׁעָה חַבְרֵי הַקּוֹאוֹפֶּרָטִיב שֶׁבָּאוּ בַּהֲמֻלָּה רַבָּה״ (צמח, כתבים 9).
2 ∴ [על־פי יחזקאל א כד: ״קול המולה כקול מחנה״] מַחֲנֶה, קָהָל: ״אֶרְאֶה הֲמֻלָּה מְקַלֶּלֶת וּמְקַצֶּפֶת״ (הנגיד, דיואן א 141). ״רְצוֹנוֹ תַּעֲשֶׂינָה כָּל הֲמֻלּוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, אגדל אל). – [הֲמֻלַּת־, הֲמֻלּוֹת]

המלה״ד ר״ת הַמֵּבִיא לְבֵית הַדְּפוּס.

הַמְלָחָה° נ׳ [מן מלח, הִמְלִיחַ] מְלִיחָה, תִּבּוּל מָזוֹן בְּמֶלַח: הַמְלָחַת הַבָּשָׂר קֹדֶם הַבִּשּׁוּל. דִּינֵי הַמְלָחָה. – [הַמְלָחַת־]

הִמָּלְחוּת°, הימלחות נ׳ [מן א׳ מלח, נִמְלַח] הֵעָשׂוּת מָלוּחַ: הִמָּלְחוּת הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי בְּזִיקַת מֶלַח עָלָיו. תַּהֲלִיךְ הִמָּלְחוּת הַקַּרְקַע בִּסְבִיבוֹת יָם־הַמֶּלַח. – [הִמָּלְחוּת־]

הֶמְלֵט∴ ז׳ [מן א׳ מלט, הִמְלִיט] הִנָּצְלוּת, הַצָּלָה: ״שֶׁכָּזֶה יַגִּיעַ לָאָדָם הַטּוֹב וְהַהֶמְלֵט מִזּוּלַת״ (רלב״ג משלי טז לב). – [הֶמְלֵט־]

הַמְלָטָה∴ נ׳ [מן א׳ מלט, הִמְלִיט] 1°, לֵדַת וָלָד בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: הַמְלָטַת עֵגֶל. הַמְלָטַת סַיָּח. 2∴, מָנוֹס, הַצָּלָה: ״אֵין לָהֶם נָס וְהַמְלָטָה מִן הַמִּיתָה הַזֹּאת״ (רש״י כתובות מה.). ״רָאָה שֶׁאֵין לוֹ הַמְלָטָה מִן הַמַּחֲשָׁבוֹת הָרָעוֹת״ (עגנון, אורח 127). – [הַמְלָטַת־, הַמְלָטוֹת]

הִמָּלְטוּת°, הימלטות נ׳ [מן מלט, נִמְלַט] בְּרִיחָה מִסַּכָּנָה, הֵחָלְצוּת מִצָּרָה: ״לְמַגֵּפוֹת וְלִנְגָעִים רַבִּים יֵשׁ רְפוּאוֹת... וְלָזוֹ אֵין כִּי אִם הִמָּלְטוּת״ (יזהר, מישור 103). הִמָּלְטוּת הַצִּפּוֹר מִן הַכְּלוּב. תָּא־הִמָּלְטוּת בְּצוֹלֶלֶת לִשְׁעַת־חֵרוּם. – [הִמָּלְטוּת־]

א׳ **הַמְלָכָה**∴ נ׳ [מן א׳ מלך, הִמְלִיךְ] הַכְתָּרָה לְמֶלֶךְ: ״בְּעִנְיַן הַהַמְלָכָה גַּם כֵּן פְּשַׁעְתֶּם, כִּי הִמְלַכְתֶּם אֶת אֲבִימֶלֶךְ״ (אברבנאל, שמואל א ו). הַמְלָכַת שָׁאוּל עַל־יְדֵי שְׁמוּאֵל. – [הַמְלָכַת־]

ב׳ **הַמְלָכָה**∴ נ׳ [מן ב׳ מלך] מַתַּן עֵצָה, יִעוּץ: ״כְּעִנְיַן הַמְלָכָה וְעֵצָה חֲדָשָׁה״ (רמב״ן בראשית א ד). – [הַמְלָכַת־]

הִמָּלְכוּת°, הימלכות נ׳ [מן ב׳ מלך, נִמְלַךְ] הִתְיָעֲצוּת: הִמָּלְכוּת בַּעֲצַת יְדִידִים. – [הִמָּלְכוּת־, הִמָּלְכֻיּוֹת]

הַמְלָצָה∴ נ׳ [מן מלץ, הִמְלִיץ] דְּבָרִים לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ: ״וְאֵין לְהַמְלִיץ בְּשׁוּם הַמְלָצָה בַּעֲדָם״ (שו״ת חוות יאיר קלו). ״לְתַכְלִית זֹאת הִסְתַּיַּע בְּהַמְלָצַת יְדִידָיו״ (ברקוביץ, הראשונים כד). הַמֻּעֲמָד לַמִּשְׂרָה הֵבִיא הַמְלָצוֹת מֵאִישִׁים שׁוֹנִים. – [הַמְלָצַת־, הַמְלָצוֹת, הַמְלָצוֹת־]

המם [קרוב אל המה, הום, נהם]

~ פָּע׳ **הָמַם** פ״י 1, הֵבִיא מְהוּמָה, הֶחֱרִיד, הִבְהִיל, בִּלְבֵּל: ״וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם״ (שמות יד כד). ״כִּי־אֱלֹהִים הֲמָמָם בְּכָל־צָרָה״ (דברי הימים ב טו ו). ״אֲכָלַנִי הֲמָמַנִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל״ (ירמיה נא לד). ״וַיַּרְעֵם ה׳ בְּקוֹל־גָּדוֹל... וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמואל א ז י). ״שֶׁלֹּא יְהוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: הֲמָמוֹ (ה׳ לְאַבְרָהָם) וְהָלַךְ וְשָׁחַט אֶת בְּנוֹ״ (תנחומא וירא כב). 2, שִׁבֵּר, נִתֵּץ: ״וְהָמַם גַּלְגַּל עֶגְלָתוֹ״ (ישעיה כח כח). – [לָהֹם גם לַהֲמֹם, הָמַמְתִּי גם הַמּוֹתִי, הוֹמֵם, יָהֹם, וַיָּהָם]

~ 1 נִפ׳ **נָהֹם**, רָעַשׁ מְאֹד, סָעַר, הָמָה: ״וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר עֲלֵיהֶן״ (רות א יט). ״וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה גְדוֹלָה, וַתֵּהֹם הָאָרֶץ״ (שמואל א ד ה). ״מִסָּבִיב יֵהֹם הַסַּעַר, אַךְ רֹאשֵׁנוּ לֹא יִשַּׁח״ (גלעד, שיר הפלמ״ח). – [לְהֵהֹם, נָהָם, יֵהֹם]

~ 2 נִפ׳ **נֶהֱמַם**∴, הֻדְהַם, הֶחֱרַד: ״תָּהֹם צָרַי... כְּנֶהֱמַמְתִּי בְּרִיב״ (קליר, איכה תפארתי, לט׳ באב). ״מַה טּוֹב הַהִמּוּם הַזֶּה שֶׁנֶּהֱמַמְתָּ״ (שטיינמן, דודאים ה). – [נֶהֱמָם, יֵהָמֵם]

~ פִּע׳ **הִמֵּם°** פ״י הִדְהִים, בִּלְבֵּל, הִרְעִישׁ: ״הַס... וְאַל תְּהַמְּמִינִי בְּהֶבֶל פִּיךְ״ (מנדלי מו״ס, שיר). הַמַּהֲלֻמָּה שֶׁנָּחֲתָה עָלָיו הִמְּמָה אוֹתוֹ כָּלִיל. שִׁמּוּשׁ בְּגַזִּים מְהַמְּמִים בִּפְעֻלּוֹת מִלְחָמָה. – [לְהַמֵּם, מְהַמֵּם, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻמַּם**∴, הֻדְהַם, הֻכָּה בְּתַדְהֵמָה, הֻרְעַשׁ: ״שֶׁהָיוּ (הַמִּצְרִים) מְהֻמָּמִים וּמְטֹרָפִים וְרָצִין לִקְרַאת הַמַּיִם״ (רש״י שמות יד כז). ״עוֹמֵד לוֹ מַבִּיט לַאֲחוֹרָיו מְהֻמָּם וּמְעֻרְבָּב״ (הזז, היושבת 52) [ראה גם ערך מְהֻמָּם]. – [מְהֻמָּם, יְהֻמַּם]

~ הִת׳ **נִתְהַמֵּם°**, נִדְהַם, הֻכָּה בְּתִמָּהוֹן, נִתְבַּלְבֵּל: ״שָׁמַע עֲקַבְיָה – וְנִתְהַמֵּם, מְבוּכָה גְדוֹלָה בְּרֹאשׁוֹ״ (בורלא, עקביה 156). ״סָפַג מַכַּת־אֶבֶן בְּרֹאשׁוֹ, עַד שֶׁנִּתְהַמְּמָה סַבְרָתוֹ לְרֶגַע״ (יזהר, צקלג 958). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הֶמֶם° ז׳ [מן המם, הָמַם] הֲמָמָה, מְהוּמָה, בֶּהָלָה: ״פִּתְאוֹם... הִכְתָּה אַרְצָה שַׁאֲגַת הֶמֶם מִתְפַּלֶּצֶת״ (יזהר, צקלג 1000). – [הֶמֶם־]

הֲמָמָה* נ׳ [מן המם, הָמַם] 1*, מְהוּמָה, מַגֵּפָה (מכילתא בשלח ב ב). 2°, פְּגִיעָה, הֶלֶם: ״בִּקְצַת חַלְחָלָה, בַּהֲמָמָה כָּל־שֶׁהִיא, בַּחֲבוּרָה כְּחֻלָּה״ (שניאור, סיפורים צא). – [הֲמָמַת־]

הִמָּמוֹן°, הימממון ז׳ [מן הָמַם] מְהוּמָה, עִרְבּוּבְיָה: ״לָחוּשׁ בְּכָל נִשְׁמָה אֶת הַסְּתָו, מִתּוֹךְ מִרְבַּץ הַהִמָּמוֹן הַזֶּה״ (יזהר, צקלג 799). – [הִמָּמוֹן־]

המן [מן הָמוֹן]

~ פָּע׳ **הָמַן** פ״ע הָיָה פָּרוּעַ: ״יַעַן הֲמָנְכֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם״ (יחזקאל ה ז). – [לַהֲמֹן, יַהֲמֹן]

הִמְנוֹן*, ראה הִימְנוֹן.

הִמָּנוּת°, הימנות נ׳ [מן מנה, נִמְנָה] 1. הֱיוֹת נִמְנֶה עִם־, הֵחָשְׁבוּת בֵּין־: הִמָּנוּת הַשַּׂחְקָן עִם טוֹבֵי הָאָמָּנִים בָּאָרֶץ. 2. הֱיוֹת מָנוּי, הֱיוֹת חָתוּם עַל־: חִדַּשְׁתִּי אֶת הִמָּנוּתִי עַל הָעִתּוֹן לַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה. – [הִמָּנוּת־]

הֶמְנֵעַ^ ז׳ [מן מנע] מְנִיעָה, עִכּוּב: "זֹאת רְאָיָה לֹא תוֹרֶה הֶמְנֵעַ הָרִבּוּי בֶּאֱלוֹהַּ" (מורה נבוכים א עה). – [הֶמְנַע־, הֶמְנֵעִים, הֶמְנְעֵי־]

הִמָּנְעוּת^, **הימנעות** נ׳ [מן מנע, נִמְנַע] 1°. מְנִיעַת עַצְמוֹ, הִסְתַּיְּגוּת מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה אוֹ מִלְּהַסְכִּים לִדְבַר־מָה: הִמָּנְעוּת מִן הָעִשּׁוּן. הִמָּנְעוּת מֵהַצְבָּעָה. 2^. הֱיוֹת נִמְנָע וּבִלְתִּי־אֶפְשָׁרִי, נִמְנָעוּת: "הָיָה זֶה הַדַּעַת בִּלְתִּי מְחַיֵּב הִמָּנְעוּת כְּלָל" (מורה נבוכים א עה). – [הִמָּנְעוּת־, הִמָּנְעֻיּוֹת]

הֶמֶס ז׳ [מצוי במקרא רק בריבוי: הֲמָסִים, המשמעות משוערת בלבד] עֵץ יָבֵשׁ: "כִּקְדֹחַ אֵשׁ הֲמָסִים" (ישעיה סד א). "עַד הוּסַר סִלּוֹן עוֹלֶה נִשְׂרַף בְּאֵשׁ הֲמָסָיו" (יהודה הלוי, ב 325). – [הֲמָסִים]

הֲמַסָּה^, **הַמַּסָּה**^ נ׳ [מן מסס, הֵמֵס] הֲפִיכַת חֹמֶר מוּצָק לְנוֹזֵל, הַתָּכָה: "יִמַּקּוּ – לְשׁוֹן הֲמַסָּה" (רש"י ויקרא כו לט). "הַפְשָׁרַת הַשְּׁלָגִים, הֲמַסַּת הַקֶּרַח שֶׁעַל גַּבֵּי יְאוֹר אָמִיק" (ליסיצקי, תולדות 252). הֲמַסַּת מֶלַח בְּתוֹךְ מַיִם. – [הֲמַסַּת־]

הִמַּסּוּת°, הימסות נ׳ [מן מסס, נָמַס] הֵהָפְכוּת מוּצָק לְנוֹזֵל, הִתְמוֹגְגוּת: הִמַּסּוּת הַקֶּרַח בַּחֹם. [ובהשאלה:] הִמַּסּוּת לְבָבוֹ מֵרֹב בֶּהָלָה. – [הִמַּסּוּת־]

הֶמְסֵס* ז׳ [מן מסס; ואולי מלאטינית: omasum] הַמָּדוֹר הַשְּׁלִישִׁי בְּקֵבַת בַּעֲלֵי־חַיִּים יוֹנְקִים מַעֲלֵי־גֵרָה (חולין נ א); סְבוּרִים שֶׁזּוֹהִי "קֵבַת הַדַּפִּים", שֶׁדָּפְנוֹתֶיהָ עֲשׂוּיִים בְּפָנִים קִפּוּלִים כְּעֵין דַּפִּים בְּסֵפֶר (Omasus).

הֶמְסֵר^ ז׳ [מן מסר] הִתְמַסְּרוּת, הִשְׁתַּעְבְּדוּת: "וְיֵרָאֶה אִם הֶהֶמְסֵר לַעֲבוֹדָתוֹ מוֹעִיל וּמַסְפִּיק" (מורה נבוכים ג כד). – [הֶמְסֵר־]

הַמְעָדָה^ נ׳ [מן מעד, הִמְעִיד] 1^. מְעִידָה, הַחְלָקַת הָרֶגֶל כְּדֵי נְפִילָה: "הִלּוּךְ קַל אוֹ הַמְעָדָה מוּעָטָה" (קאנון ד ה). "כְּכְאֵב הַבִּרְכַּיִם וַחֲלִי הַשּׁוֹקַיִם וְהַמְעָדַת רַגְלַיִם" (סהולה, משל 35). 2°. גְּרִימָה לִמְעִידָה, הַכְשָׁלָה: נִזְהַר מֵהַמְעָדַת הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים עַל־יְדֵי זְרִיקַת קְלִפּוֹת שֶׁל פֵּרוֹת בַּדֶּרֶךְ. 3^ [בהשאלה] הַסְטָיָה, הֲסָרָה מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה: "כִּי הִנֵּה יֵשׁ בָּזֶה הַדַּעַת הַמְעָדָה רַבָּה מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה" (אברבנאל, נחלת אבות א). – [הַמְעָדַת־, הַמְעָדוֹת, הַמְעָדוֹת־]

הַמְעָטָה^ נ׳ [מן מעט, הִמְעִיט] הַפְחָתָה, הַקְטָנָה: "שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל בְּהַמְעָטַת הַמָּזוֹן" (קאנון א ד). "הַרְגָּשׁוֹת חוּלָנִיּוֹת שֶׁל הַמְעָטַת עֵרֶךְ" (קלצקין, כתבים 28). – [הַמְעָטַת־]

– הַמְעָטַת דְּמוּתוֹ°, הַקְטָנַת עֶרְכּוֹ, זִלְזוּל בִּכְבוֹדוֹ: "הַמְעָטַת דְּמוּת אֵינָהּ דֶּרֶךְ הַמּוֹלִיכָה אֶל הַגַּדְלוּת" (קריב, עטרה 26). יֵשׁ בַּתֵּאוּר מִשּׁוּם הַמְעָטַת דְּמוּתוֹ שֶׁל הַגִּבּוֹר.

הִמָּעֲטוּת°, הימעטות נ׳ [מן מעט, נִמְעַט] הֵעָשׂוּת מְעַט, הִפָּחֲתוּת: הִמָּעֲטוּת הַגְּשָׁמִים בָּאָרֶץ מִצָּפוֹן לְדָרוֹם. הִמָּעֲטוּת הַסִּכּוּיִים לְהַצְלָחָה. – [הִמָּעֲטוּת־]

הִמָּעֲכוּת°, הימעכות נ׳ [מן מעך, נִמְעַךְ] הִלָּחֲצוּת יְתֵרָה עַד כְּדֵי הִתְקַמְּטוּת: הִמָּעֲכוּת גִּלְיוֹן־הַנְּיָר בַּיָּד. אֲרִיזָה בְּתֵבוֹת כְּדֵי לִמְנֹעַ אֶת הִמָּעֲכוּת הַפֵּרוֹת. – [הִמָּעֲכוּת־]

הַמְעָסָה* נ׳ (פסחים לז:) – ראה מְעִסָּה.

הַמְצָאָה נ׳ [מן מצא, הִמְצִיא] 1^. בְּרִיאָה, יְצִירָה: "הַשְּׁאֵלָה זֹאת הַמִּלָּה (ילד) לְהַמְצָאַת הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" (מורה נבוכים א ז). "וּמִלַּת 'בָּרָא' תּוֹרֶה עַל הַמְצָאַת הַיֵּשׁ מֵאַיִן" (אברבנאל, בראשית א). 2°. הַתְקָנַת דָּבָר חָדָשׁ שֶׁלֹּא נוֹדַע לִפְנֵי כֵן: הַמְצָאַת הַדְּפוּס בְּאֶמְצַע הַמֵּאָה הַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה. "מֶשֶׁק עִם כָּל הַהַמְצָאוֹת וְהַחִדּוּשִׁים הַמַּדָּעִיִּים" (סוקולוב, בבראות 23). 3°. תַּחְבּוּלָה מַצְלַחַת, רַעְיוֹן טוֹב: "וּבֶאֱמֶת כְּלוּם אֵין הַחֲתִימָה הַמְצָאָה נִפְלָאָה?" (ביאליק, אריה ח). 4°. הֲבָאָה, הַסְפָּקָה: הַמְצָאַת הַמְּזוֹנוֹת הַדְּרוּשִׁים. הַמְצָאַת הַמִּשְׁלוֹחַ לִתְעוּדָתוֹ. – [הַמְצָאַת־, הַמְצָאוֹת, הַמְצָאוֹת־]

– בַּעַל־הַמְצָאוֹת°, כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל יָזְמָה, הַמַּצְלִיחַ לְחַדֵּשׁ דְּבָרִים מְעַנְיְנִים: אָכֵן בַּעַל הַמְצָאוֹת אַתָּה!

הִמָּצְאוּת°, הימצאות נ׳ [מן מצא, נִמְצָא] 1. הִגָּלוּת דָּבָר לְאַחַר שֶׁאָבַד אוֹ נֶעְלַם: הִמָּצְאוּת הָאַרְנָק שֶׁאָבַד. 2. הֱיוֹת מָצוּי: "מַה שֶּׁרֹב סוֹפְרֵינוּ הָיוּ מְלַמְּדִים וּמוֹרִים... גָּרַם... לְהִמָּצְאוּת בְּאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל יַהֲדוּת הִיסְטוֹרִית" (קלוזנר, הספרות ג 221). הִמָּצְאוּת הַשּׁוֹטֵר בְּקִרְבַת מָקוֹם מָנְעָה אֶת בִּצּוּעַ הַשֹּׁד. הֻבְטְחָה הִמָּצְאוּתוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר לִמְכִירָה בְּכָל הַחֲנֻיּוֹת. – [הִמָּצְאוּת־]

הָמַק, הפ׳ מן מקק.

המר [פועל שנשתגר בטעות מתוך נוסח האגדה, שבת ל:—לא.: "מעשה בשני בני־אדם שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ד' מאות זוז"; והובן שם: הֵמְרוּ כפעל מן "המר", אך הנכון שם: הִמְרוּ — הפעיל מן "מרה"; וראה גם להלן ב. הַמְרָאָה]

~ פע׳ **הֵמֵר°** פ״ע הִתְעָרֵב, הִתְחָרָה בְּנִחוּשׁ הַתּוֹצָאוֹת הָעֲתִידוֹת לְהִתְקַבֵּל מִפְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת: רַבּוּ הַמְּהַמְּרִים עַל מֵרוֹצֵי סוּסִים. הֵמַרְנוּ עַל תּוֹצְאוֹת הַתַּחֲרוּת בְּכַדּוּרֶגֶל בֵּין שְׁתֵּי הַנִּבְחָרוֹת.– [לְהַמֵּר, מְ־, יְ־]

הֵמַר, הפ׳ מן מרר.

א. **הַמְרָאָה°** נ׳ [מן ג.מרא, הִמְרִיא] הַתְחָלַת טִיסָה, הִנָּתְקוּת כְּלִי־טַיִס מִן הַקַּרְקַע, זִנּוּק: הַמְרָאַת הַמָּטוֹס מִנְּמַל־הַתְּעוּפָה. – [הַמְרָאַת־, הַמְרָאוֹת, הַמְרָאוֹת־]

ב. **הַמְרָאָה*** נ׳ [מן א.מרה, הִמְרָה] 1*. סֵרוּב, מֶרִי, הִתְנַגְּדוּת לְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַמְצַוֶּה: "שֶׁהַנָּשִׂיא–אַתָּה מְצֻוֶּה עַל הַמְרָאָתוֹ" (סנהדרין סו.). "מֹרַת רוּחַ – לְשׁוֹן הַמְרָאַת רוּחַ, כְּמוֹ מַמְרִים הֱיִיתֶם" (רש"י בראשית כו לה). הַמְרָאַת פִּי ה׳. 2^. הִתְעָרְבוּת לְשֵׁם תַּחֲרוּת בֵּין אֲנָשִׁים בְּעִנְיַן הַמֻּטָּל בְּסָפֵק: "מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא – בְּעֵרָבוֹן וְהַמְרָאָה" (רש"י שבועות לא.). "הַמְרָאָה נָאָה... מַר מַמְרֶה בִּפְרוּטָה" (ליפסון, מדור 937). – [הַמְרָאַת־, הַמְרָאוֹת, הַמְרָאוֹת־]

ג. **הַמְרָאָה*** נ׳ [מן ב.מרא, הִמְרִיא] הַלְעָטָה, פִּטּוּם עוֹפוֹת אוֹ בְּהֵמוֹת בַּעַל־כָּרְחָם לְמַעַן יַשְׁמִינוּ: "וְאֵיזוֹ הִיא הַמְרָאָה? כָּל שֶׁמַּרְבִּיצוֹ וּפוֹקֵס אֶת צַוָּארוֹ וְנוֹתֵן מַיִם וְכַרְשִׁינִין כְּאֶחָד" (תוספתא

שבת יח ב). ״הַמְרָאָה – לְמָקוֹם שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַחֲזִיר... וְהַמְרָאָה בִּכְלִי, הַלְעָטָה בַּיָּד״ (שבת קנה:). [ובהשאלה:] ״לָשׁוֹן חֲצִי מֵתָה, שֶׁרוֹצִים לְהַחֲלִימָהּ, טְעוּנָה הַלְעָטָה וְהַמְרָאָה״ (ביאליק, חבלי לשון). – [הַמְרָאַת־, הַמְרָאוֹת, הַמְרָאוֹת־]

הַמְרָדָה° נ׳ [מן מרד, הִמְרִיד] הַסָּתָה לְמֶרֶד, הֲבָאָה לִידֵי מְרִידָה: הֶעָצוּר הָאֻשַּׁם בְּהַמְרָדַת הָאֶזְרָחִים. – [הַמְרָדַת־]

הֲמָרָה* נ׳ [מן מור, הֵמִיר] ∴ הַחְלָפָה, חִלּוּף דָּבָר בְּדָבָר: ״עַל הַשִּׁנּוּי הַהוּא וְהַהֲמָרָה״ (הרקמה לג׳נאח, י ו). ״סִבָּה לַהֲמָרַת מִלַּת ״נְאוּם״ בְּמִלַּת ״דִּבְרֵי״ (שמואל אבן־תבון, יקוו המים י ב). – [הֲמָרַת־, הֲמָרוֹת]

– הֲמָרַת־דָּת*, שִׁנּוּי הַדָּת, קַבָּלַת מִצְווֹת אֱמוּנָה זָרָה: ״וְאֵין הֲמָרַת־דָּת פּוֹסֶלֶת בִּתְרוּמָה״ (פסחים צו.).

הַמְרָיָה∴ נ׳ [מן א׳ מרה, הִמְרָה] ב׳ הַמְרָאָה, מֶרִי, מְרִידָה, הִתְנַגְּדוּת: ״וַיַּמְרוּ עַל יָם... שְׁתֵּי הַמְרָיוֹת הִמְרוּ שָׁם״ (ילקוט תהלים, תתסד). – [הַמְרָיַת־, הַמְרָיוֹת]

הַמְרָכָה* נ׳ [מן מרך, הִמְרִיךְ] רִכּוּךְ: ״הַמְרָכָה – כָּל שֶׁנִּשְׁפָּךְ (הַמֹּחַ) כְּקִיתוֹן״ (חולין מה:). – [הַמְרָכַת־, הַמְרָכוֹת]

– הַמְרָכַת־הַלֵּב∴, רַכּוּת־לֵב, דְּאָגָה: ״אִשָּׁה... מֵהַמְרָכַת הַלֵּב שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִתְפַּלֶּלֶת עַל בָּנֶיהָ שֶׁיִּנָּצְלוּ מֵאֶבֶן נֶגֶף״ (רש״י סנהדרין קג.).

הַמְרָצָה∴ נ׳ [מן מרץ, הִמְרִיץ] זֵרוּז, דְּחִיפָה נִמְרֶצֶת לִפְעֻלָּה: ״וְזֹה הַמְרָצַת דְּבָרִים עֲצוּמָה מְאֹד״ (מורה נבוכים א נט). הַמְרָצַת הַתַּלְמִידִים לַלִּמּוּד. – [הַמְרָצַת־]

הֵמֵשׁ, הִפ׳ מן משש.

הַמְשָׂגָה° נ׳ [מן מֻשָּׂג] [בפסיכולוגיה] יְצִירַת מֻשָּׂגִים (Conceptualization). – [הַמְשָׂגַת־, הַמְשָׂגוֹת, הַמְשָׂגוֹת־]

הַמְשָׁחָה∴ נ׳ [מן משח, הִמְשִׁיחַ] מְשִׁיחָה בְּשֶׁמֶן: ״לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ עִמּוֹ וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁיּוֹלִידוּ אַחַר הַמְשָׁחָתָן״ (רש״י במדבר כה יג). – [הַמְשָׁחַת־]

הִמָּשְׁחוּת°, הימשחות נ׳ [מן משח, נִמְשַׁח] הֱיוֹת נִמְשָׁח בְּשֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: הִמָּשְׁחוּת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו בְּשֶׁמֶן־הַקֹּדֶשׁ. הִמָּשְׁחוּת לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. – [הִמָּשְׁחוּת־]

הֶמְשֵׁךְ∴ ז׳ [מן משך, הִמְשִׁיךְ] 1°, דָּבָר הַנִּמְשָׁךְ מִן הַקּוֹדֵם, חֵלֶק נוֹסָף: הֶמְשֵׁךְ הַשִּׂיחָה נִדְחָה לְמָחָר. הָרוֹמָן נִדְפַּס בָּעִתּוֹן בְּהֶמְשֵׁכִים. הֶמְשֵׁךְ יָבוֹא. 2∴, הִמָּשְׁכוּת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַתְמָדָה: ״כָּל מַה־שֶּׁיַּעֲלֶה בַּשֵּׂכֶל מֵהֶמְשֵׁךְ מְצִיאוּתוֹ קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם, הֶמְשֵׁךְ אֵין תַּכְלִית לוֹ״ (מורה נבוכים ב יג). ״אֵיךְ אֶפְשָׁר לְצַיֵּר הָרִבּוּי וְהַתּוֹלָדָה וְהֶמְשֵׁךְ אוֹר מֵאוֹר״ (רמח״ל, חוקר ומקובל). – [הֶמְשֵׁךְ־, הֶמְשֵׁכִים, הֶמְשֵׁכֵי־]

– בְּהֶמְשֵׁךְ הַדְּבָרִים°, תּוֹךְ כְּדֵי הַרְצָאַת הַדְּבָרִים לְהַבָּא (בְּעַל־פֶּה אוֹ בִּכְתָב): בְּהֶמְשֵׁךְ הַדְּבָרִים נָגַע גַּם בַּצַּד הַמּוּסָרִי שֶׁל הַבְּעָיָה.

– בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן°, בִּמְרוּצַת הַזְּמַן, בְּרְבוֹת הַיָּמִים: ״כֵּיוָן שֶׁהַשָּׁעָה שִׂחֲקָה לוֹ, מָצָא בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן חֵן בְּעֵינֵי כָּל בְּנֵי־הַיְשִׁיבָה״ (מנדלי מו״ס, שג).

הַמְשָׁכָה* נ׳ [מן משך, הִמְשִׁיךְ] 1∴, הַאֲרָכָה, מְתִיחָה: ״לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת הָאֵיבָרִים מִן הָעֶשֶׁת לְכָאן וּלְכָאן בְּהַקָּשַׁת הַקֻּרְנָס״ (רש״י שמות כה לא). הַמְשָׁכַת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן. הַמְשָׁכַת הָעֲבוֹדָה. 2∴, מְשִׁיכָה: ״כָּל לְשׁוֹן הֲסָתָה אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת הָאָדָם לַעֲצָתוֹ״ (רש״י איוב ב ג). 3* [ביחס למים] מְשִׁיכַת מַיִם, הַזְרָמָה (תמורה יב:). – [הַמְשָׁכַת־, הַמְשָׁכוֹת, הַמְשָׁכוֹת־]

הִמָּשְׁכוּת∴, הימשכות נ׳ [מן משך, נִמְשַׁךְ] 1∴, הַתְמָדָה, רְצִיפוּת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת: ״הִמָּשְׁכוּת גְּדוֹלָה כִּזְמַן אֶלֶף שָׁנָה״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ז ג). הִמָּשְׁכוּת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן יָמִים רַבִּים. 2°, הִגָּרְרוּת, נְטִיָּה, הֱיוֹת כָּרוּךְ אַחֲרֵי־: הִמָּשְׁכוּת הַגֶּבֶר אֶל הָאִשָּׁה. הִמָּשְׁכוּת אַחֲרֵי חַיֵּי הוֹלֵלוּת. – [הִמָּשְׁכוּת־]

הֶמְשֵׁכִי∴ ת׳ [מן הֶמְשֵׁךְ] 1°, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶמְשֵׁךְ, רָצוּף, מַתְמִיד: פְּעֻלָּה הֶמְשֵׁכִית וּבִלְתִּי־נִפְסֶקֶת. 2∴, נֶאֱצָל, מֻשְׁפָּע: ״הַהַשָּׂגָה הַהֶמְשֵׁכִית הַשְּׁלֵמָה״ (ביבאגו, דרך אמונה ב ו). – [הֶמְשֵׁכִית, ־כִיִּים, הֶמְשֵׁכִיּוֹת]

הֶמְשֵׁכִיּוּת° נ׳ [מן הֶמְשֵׁךְ] רְצִיפוּת, הַתְמָדָה, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר הַנִּמְשָׁךְ וְאֵינוֹ נִפְסָק: ״צוּרוֹת אֲחֵרוֹת, בְּנוֹת הֶמְשֵׁכִיּוּת וְהֶתְמֵד יוֹתֵר״ [דיונדרוק, בעניני קריאה, על־פי מסה 649). ״יַכְרִיז הַשְּׂכֵם וְהַכְרֵז עַל הֶמְשֵׁכִיּוּת יִשְׂרְאֵלִית״ (קריב, עטרה 263). הֶמְשֵׁכִיּוּת רַעְיוֹן הַגְּאֻלָּה בְּתוֹלְדוֹת עַמֵּנוּ. – [הֶמְשֵׁכִיּוּת־]

הַמְשֵׁל ז׳ [מן א׳ משל, הִמְשִׁיל] שִׁלְטוֹן, מִמְשָׁל: ״הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ״ (איוב כה ב). – [הַמְשֵׁל־]

הֶמְשֵׁל∴ ז׳ [מן ב׳ משל, הִמְשִׁיל] דִּמּוּי, מָשָׁל, הַשְׁוָאַת דָּבָר לְדָבָר: ״עֲשׂוּיוֹת הֵן (הָאַלֶּגוֹרְיוֹת) בְּתַכְסִיסֵי הַהֶמְשֵׁל וְהַהַשְׁאָלָה לְכַסּוֹת עַל רַעְיוֹנוֹת בַּעֲלֵי־מוּמִים״ (קלצקין, כתבים 143). – [הֶמְשֵׁל־]

– עַל צַד הַהֶמְשֵׁל∴ (מורה נבוכים א מו), בְּדֶרֶךְ מָשָׁל.

א׳ **הַמְשָׁלָה**° נ׳ [מן א׳ משל, הִמְשִׁיל] הַשְׁלָטָה, מַתַּן שִׁלְטוֹן וְסַמְכוּת לְמִישֶׁהוּ. – [הַמְשָׁלַת־]

ב׳ **הַמְשָׁלָה**∴ נ׳ [מן ב׳ משל, הִמְשִׁיל] מַתַּן מָשָׁל, הֲבָאַת דִּמּוּי וְדֻגְמָה לְדָבָר: ״וְזֶה נִפְלָא בְּדִמְיוֹן וּבְהַמְשָׁלָה מְאֹד״ (מורה נבוכים ג ז). ״אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ צִיֵּר לָנוּ בִּדְמוּת סוּסָה וּבָנָה עַל הַמְשָׁלָה מְשֻׁנָּה זוֹ יְצִירָה שְׁלֵמָה״ (קריב, עטרה 65). ״אַגָּדָה שֶׁבָּדָאָהּ לְצֹרֶךְ הַמְשָׁלָה״ (טביב, דרך 126). הַמְשָׁלַת מְשָׁלִים. – [הַמְשָׁלַת־]

הֲמָתָה° נ׳ [מן מות, הֵמִית] הֲרִיגָה, הוֹצָאָה לְהוֹרֵג: הֲמָתַת הַפּוֹשֵׁעַ. – [הֲמָתַת־, הֲמָתוֹת, הֲמָתוֹת־]

הַמְתָּחָה° נ׳ [מן מתח] מְתִיחָה, הַגְדָּלַת כֹּשֶׁר הַהִתְפַּשְּׁטוּת: ״הַמְתָּחַת מִשְׁכֵי הַלּוּחוֹת, הַגְדָּלַת בֵּית־קִבּוּלוֹ שֶׁל הַיָּדַע״ (קלצקין, כתבים 114). ״הַאֲרָכַת הַקַּו וְהַמְתָּחַת הַקַּו״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קיא). – [הַמְתָּחַת־]

הִמָּתְחוּת°, הימתחות נ׳ [מן מתח, נִמְתַּח] הִמָּשְׁכוּת בְּכֹחַ לְכָאן וּלְכָאן, הֱיוֹת מָתוּחַ, הֵעָשׂוּת נִמְתָּח: הִמָּתְחוּת יְרִיעוֹת הָאֹהֶל. הַקְּפִיץ נִמְתַּח עַד קְצֵה גְּבוּל הַהִמָּתְחוּת. הִמָּתְחוּת עֲצַבָּיו שֶׁל פְּלוֹנִי מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת. – [הִמָּתְחוּת־]

הַמְתָּנָה° נ׳ [מן מתן, הִמְתִּין] חִכּוּי, שְׁהִיָּה: "שֶׁלֹּא יַמְתִּין הַמְתָּנָה מְרֻבָּה" (רש"י סוכה נד.). "וַיָּחֶל – לְשׁוֹן הַמְתָּנָה" (רש"י בראשית ח י). "הַכֹּל מָלֵא, עוֹד הַמְתָּנָה צוֹהֶלֶת" (פיכמן, ק). "אֵין לִי כֹּחַ לְהַמְתִּין, הַהַמְתָּנָה אוֹכֶלֶת אוֹתִי" (יזהר, צקלג 472). – [הַמְתָּנַת־, הַמְתָּנוֹת]

– חֲדַר־הַמְתָּנָה°, חֶדֶר מְיֻחָד בְּמִשְׂרָד אוֹ בְּמוֹסָד שֶׁהַבָּאִים לְרֵאָיוֹן יוֹשְׁבִים וּמַמְתִּינִים בּוֹ עַד בּוֹא תּוֹרָם.

הַמְתָּקָה° נ׳ [מן מתק, הִמְתִּיק] 1. עֲשִׂיַּת דָּבָר לְמָתוֹק, הֲפִיכָה לְמָתוֹק: הַמְתָּקַת הַתֵּה בְּסֻכָּר. 2. הוֹסָפַת מְתִיקוּת [ובהשאלה] יִפּוּי, קִשּׁוּט: "לְהַעֲלוֹת חֵן עוֹלָם יְהוּדִי בְּלִי הַמְתָּקָה יְתֵרָה" (פיכמן, רלה). – [הַמְתָּקַת־, הַמְתָּקוֹת, הַמְתָּקוֹת־]

– הַמְתָּקַת דִּין°, הַמְתָּקַת עֹנֶשׁ°, הֲקַלָּה בָּעֹנֶשׁ שֶׁהֻטַּל, הֲנָחָה: "הַמְתָּקַת כָּל הַדִּינִים, סְלִיחָה כְּלָלִית לַכֹּל עַל הַכֹּל" (אחד העם, עה). הַנֶּאֱשָׁם זָכָה לְהַמְתָּקַת עָנְשׁוֹ.

– הַמְתָּקַת סוֹד° [על־פי תהלים נה טו], הִתְיָעֲצוּת, חִבּוּל תַּחְבּוּלוֹת בְּצַוְתָּא: "מִין הַמְתָּקַת סוֹד שֶׁל שְׁנֵי חֲבֵרִים מְיֻחָדִים בְּמִינָם הַמְדֻבֶּרֶת בְּלֹא שָׂפָה" (ברקוביץ, הראשונים רכה).

הִמָּתְקוּת°, הִימתקות נ׳ [מן מתק, נִמְתַּק] הֵעָשׂוּת מָתוֹק: הִמָּתְקוּת הַתֵּה עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת סֻכָּר. – [הִמָּתְקוּת־]

א. **הֵן**° מ"ג [ערבית: הֻנַּ] 1 °. כִּנּוּי לְנִסְתָּרוֹת, רִבּוּי מִן "הִיא": "כִּי רָאוּ אֶת הָעֲלָמוֹת וְהִנֵּה הֵן קְרֵבוֹת וְהוֹלְכוֹת" (ביאליק, מגילת ה). אֲנַחְנוּ, אַתֶּן, הֵן. 2• [בספרות התלמודית] כִּנּוּי לְנִסְתָּרִים אוֹ לְנִסְתָּרוֹת, רִבּוּי מִן "הוּא" אוֹ "הִיא": "בַּעֲוֹן נְדָרִים בָּנִים מֵתִים כְּשֶׁהֵן קְטַנִּים" (שבת לב:). "מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת הֵן" (מגילה יד:).

– הָהֵן°, לֹא אֵלּוּ, אוֹתָן: בַּשָּׁנִים הָהֵן. הַנְּעָרוֹת הָהֵן.

– הֵן הֵן•, הֵם בְּעַצְמָם, מַמָּשׁ הֵם (או הֵן): "הֵן הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי" (פסחים לח:).

– הֵן הֵן... הֵן הֵן•, כָּאֵלֶּה כֵּן אֵלֶּה, הַיְנוּ הָךְ: "הֵן הֵן צְבָתִים הֵן הֵן כְּרִיכוֹת" (עירובין צז.).

ב. **הֵן** מ"ק [ארמית: הֵן, אִין] כֵּן, אָמְנָם: "וַיֹּאמֶר לָבָן: הֵן, לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ" (בראשית ל לד). "אַתָּה הוּא הִלֵּל שֶׁקּוֹרִין אוֹתְךָ נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל? אָמַר לוֹ: הֵן" (שבת לא.). "בּוֹדְקִין אוֹתוֹ... אִם אָמַר עַל לָאו – לָאו וְעַל הֵן – הֵן" (גיטין ז א). "זֶה מְנַעֲנֵעַ אֶת הַהֵנִּין שֶׁלּוֹ, וְזֶה מְנַעֲנֵעַ אֶת הַלָּאוִין שֶׁלּוֹ, וְסוֹפָם שֶׁהֵם מְרִיבִים זֶה עִם זֶה" (סדן, ממחוז רמ).

– הֵן וָהֵן•, כֵּן וָכֵן! בְּוַדַּאי!: "אָמַר לָהֶם: אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם? אָמְרוּ לוֹ: הֵן וָהֵן" (מכילתא יתרו בחודש ה).

– הֵן שֶׁלּוֹ הֵן•, הוּא עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ, הוּא מְקַיֵּם אֶת אֲשֶׁר הִבְטִיחַ: "הַצַּדִּיקִים הֵן שֶׁלָּהֶן הֵן, וְלָאו שֶׁלָּהֶן לָאו" (רות רבה ג, ותאמר שבי בתי). "זוֹ (הַהֲלָכָה) גּוֹזֶרֶת גְּזֵרָה וְאֵינָהּ נוֹתַנְתָּהּ לְשִׁעוּרִים: הֵן שֶׁלָּהּ הֵן וְלָאו שֶׁלָּהּ לָאו" (ביאליק, הלכה ואגדה).

– בְּהֵן שֶׁלִּי° [שאול מן הנ"ל] לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה, בְּחַיַּי, עַל דִּבְרָתִי: "בְּהֵן שֶׁלִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בַּמֶּה לְהַתְחִיל" (ביאליק, אגרות ב קלו).

– הֵן צֶדֶק• [על־יסוד ספרא קדושים צא ב: "יהיה לך לאו צדק והן צדק"; מדרש הכתוב "איפת צדק והין צדק יהיה לכם" (ויקרא יט לו)] דִּבּוּר שֶׁל אֱמֶת, כֵּנוּת, יֹשֶׁר: "בֶּאֱמוּנָתִי וּבְהֵן־צִדְקִי נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מו). "וְסָמְכוּ עַל הֵן צִדְקִי" (ברנר, א 149). נָתַתִּי לוֹ הֵן־צֶדֶק כִּי אֲקַיֵּם אֶת דְּבָרִי.

– הֵן וְלָאו וְרָפֶה בְּיָדוֹ° [על־פי שבת קיג., ושם בארמית: "אין ולאו ורפיא בידיה"] הוּא מְפַקְפֵּק, הוּא פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: "וְאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ בְּעִנְיָנִים הַרְבֵּה, וְהֵן וְלָאו וְרַפְיָא (וְרָפֶה) בְּיָדוֹ" (מנדלי מו"ס, שצא). "וְזוֹ (הָאַגָּדָה) יוֹעֶצֶת עֵצָה וּמְשַׁעֶרֶת כֹּחוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם: הֵן וְלָאו וְרָפֶה בְּיָדָהּ" (ביאליק, הלכה ואגדה).

– מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן• (נדרים יא.), מִתּוֹךְ הַדְגָּשַׁת הַדָּבָר הָאָסוּר אֶפְשָׁר לְהָבִין מַהוּ הַדָּבָר הַמֻּתָּר; [ולהפך:

– מִכְּלַל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו° (רש"י דברים יז כ).

ג. **הֵן** מ"ח [קיצור מן הִנֵּה] 1. הִנֵּה, הֲרֵי, הֲלֹא: "הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ד יד). "וַיֹּאמֶר: הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה" (בראשית כט ז). 2 מ"ש הַאִם? כְּלוּם?: "וּרְאוּ, הֵן הָיְתָה כָּזֹאת?" (ירמיה ב י). 3 [במשפט קל־וחומר] אִם: "הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה?" (שמות ו יב). "הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־ה׳, וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי!" (דברים לא כז).

– הֵן... הֵן...•, בֵּין זֶה וּבֵין זֶה, גַּם זֶה וְגַם זֶה: "הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר" (בבא בתרא ז ב). דָּבָר זֶה אָסוּר הֵן בְּמַחֲשָׁבָה הֵן בְּדִבּוּר הֵן בְּמַעֲשֶׂה.

הנ׳ קיצור: הַנִּזְכָּר.

ה"נ ר"ת 1. הַזְכָּרַת נְשָׁמוֹת. 2. הַדְלָקַת נֵרוֹת. 3•. הָכִי נַמִּי (ארמית: גם כן).

א. **הֲנָאָה**• נ׳ [מן הנה, הֵנָה] עֹנֶג, נַחַת־רוּחַ, תַּעֲנוּג: "כְּלוּם נִתְכַּוֵּן אַבָּא יִשַׁי לְהַעֲמִידֵנִי? וַהֲלוֹא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לַהֲנָאָתוֹ!" (ויקרא רבה יד). "יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם" (סנהדרין ח ה). "לֵהָנוֹת הֲנָאָה נַפְשִׁית, חוּשִׁית, מְעֻדֶּנֶת" (סוקולוב, במראות 319). "נֶהֱנָה הֲנָאָה מְרֻבָּה" (ביאליק, אריה א). – [הֲנָאַת־, הֲנָאוֹת, הֲנָאוֹת־]

– בַּעַל־הֲנָאָה•, נֶהֱנְתָן, רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת, לָהוּט אַחֲרֵי דְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לֵהָנוֹת מֵהֶם: "מִשֶּׁרַבּוּ בַּעֲלֵי־הֲנָאָה נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין" (סוטה מז:). "(שֶׁבְנָא) בַּעַל הֲנָאוֹת הָיָה" (רש"י ישעיה כב טו, על־פי סנהדרין כו:).

– טוֹבַת־הֲנָאָה•, 1•. הַכָּרַת טוֹבָה שֶׁאָדָם זוֹכֶה לָהּ בְּעַד הֲנָאָה שֶׁגָּרַם לְאַחֵר: "הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה כֻּלָּן אֵין בָּהֶם טוֹבַת־הֲנָאָה לַבְּעָלִים" (חולין קלא.). 2°. תּוֹעֶלֶת קַלָּה, הֲנָאָה מוּעֶטֶת: "וְאֵין לְאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל טוֹבַת־הֲנָאָה הֵימֶנּוּ" (עגנון, כלה כה). פְּלוֹנִי לֹא טִפֵּל בַּדָּבָר אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁהָיְתָה לוֹ טוֹבַת־הֲנָאָה מִמֶּנּוּ.

– אֵין לוֹ הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם בְּ־• (פסחים כב:), אֵינֶנּוּ נֶהֱנֶה כְּלָל מִן־.

– נָדַר הֲנָאָה מִן־•, הֶחֱלִיט לְהִתְרַחֵק וְלֹא לֵהָנוֹת מִן־: "הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה" (נדרים ה א). הָאִישׁ נָדַר הֲנָאָה מִן הֶעָשׁוֹן.

– הוּא מֻדָּר הֲנָאָה מִן־• [על־פי נדרים ד א], אֵינוֹ נֶהֱנֶה וְאֵינוֹ נִזְקָק לְ־: "וּמֵאַחַר שֶׁהוּא מֻדָּר הֲנָאָה מִן הַבֵּיצִים, הוּא נוֹתֵן חֵלֶק לָעֲנִיִּים" (עגנון, אורח 422).

ב. **הֲנָאָה**• נ׳ [מן נוא, הֵנִיא] מְנִיעָה, עִכּוּב, הֲפָרָה: "וְאִם הֵנִיא אָבִיהָ אוֹתָהּ – אֵינִי יוֹדֵעַ הֲנָאָה זוֹ מַה הִיא? ... הֲנָאָה זוֹ הֲפָרָה" (ספרי מטות קנג). הֲנָאַת הָאָב אֶת בְּנוֹ מִלַּעֲשׂוֹת כְּחֶפְצוֹ. – [הֲנָאַת־]

הֲנָאָתָן ° ז׳ [מן א· הֲנָאָה] נֶהֱנְתָן, בַּעַל־הֲנָאוֹת, רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת: ״מוּסָר שֶׁל הֲנָאָתָנִים״ (קלצקין, כתבים 51). – [הֲנָאָתָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

הֲנָאָתָנוּת ° נ׳ [מן הֲנָאָתָן] נֶהֱנְתָנוּת, רְדִיפָה אַחֲרֵי הֲנָאוֹת וְתַעֲנוּגוֹת הַחַיִּים: ״אָמָּנוּת שֶׁל הֲנָאָה, שֶׁל הֲנָאָתָנוּת מוּסָרִית״ (קלצקין, כתבים 65). הֲנָאָתָנוּת וְהוֹלֵלוּת. – [הֲנָאָתָנוּת־]

הֲנָאָתָנִי ° ת׳ [מן הֲנָאָתָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֲנָאָה: ״׳נוּ, כֵּן׳ אָמַר וְשִׁקַּע עַצְמוֹ בִּשְׁתִיָּה הֲנָאָתָנִית״ (מגר, חדוה 24). – [הֲנָאָתָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

הִנָּבְאוּת°, **הינבאות** נ׳ [מן נבא, נִבָּא] אֲמִירַת דִּבְרֵי נְבוּאָה, הַטָּפַת נְבוּאָה: תְּקוּפַת הִנָּבְאוּתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ הָיְתָה סְמוּכָה לְחֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן. – [הִנָּבְאוּת־]

הֲנָבָה ° נ׳ [מן נוב, הֵנִיב] מַתַּן תְּנוּבָה, הֲבָאַת יְבוּל: הֲנָבַת הַשָּׂדֶה. הֲנָבַת הַכֶּרֶם. – [הֲנָבַת־]

הַנְבָּטָה ° נ׳ [מן א· נבט, הִנְבִּיט] שִׂימַת זְרָעִים (גַּרְגְּרִים, פְּקָעוֹת וְכוּ׳) בְּמָקוֹם לַח וְחַם לְשֵׁם נְבִיטָתָם. – [הַנְבָּטַת־, הַנְבָּטוֹת, הַנְבָּטוֹת־]

הַנְגָּדָה ° נ׳ [מן ג· נגד, הִנְגִּיד] עִמּוּת, הַעֲמָדַת דָּבָר כְּנֶגֶד דָּבָר: הַנְגָּדַת שְׁתֵּי הַנֻּסְחָאוֹת. – [הַנְגָּדַת־]

הַנְגָּנָה ° נ׳ [מן נגן, הִנְגִּין] 1, הַטְעָמָה, שִׂימַת נְגִינָה עַל הֲבָרָה בְּמִלָּה אוֹ עַל מִלָּה בְּמִשְׁפָּט, אִינְטוֹנַצְיָה. 2, הַפְעָלַת מַכְשִׁיר־נְגִינָה: הַנְגָּנַת הַפַּטֶּפוֹן. הַנְגָּנַת הָרַדְיוֹ. – [הַנְגָּנַת־, הַנְגָּנוֹת, הַנְגָּנוֹת־]

הִנָּגְעוּת°, **היגנעות** נ׳ [מן נגע, נִגַּע] הִדַּבְּקוּת, הִתְקָפוּת עַל־יְדֵי מַחֲלָה וְכַדּוֹמֶה: סַכָּנַת הִנָּגְעוּת בְּמַגֵּפָה. – [הִנָּגְעוּת־]

הִנָּגְרוּת°, **היגגרות** נ׳ [מן א· נגר, נִגַּר] הִשָּׁפְכוּת, הֱיוֹת נִגָּר: הִנָּגְרוּת הַדָּמִים בִּתְקוּפַת הַמִּלְחָמָה. הִנָּגְרוּת דְּמָעוֹת בְּלִי הֲפוּגָה. – [הִנָּגְרוּת־]

הֶנֵּד°, **הינד** ז׳ [מן נוד, הֵנִיד] הֲנָעָה, נִדְנוּד: ״עִזֵּי מַרְצֶה וְהַשְּׁנַיִם מַחֲזִקִים כָּל טַעֲנָה בְּהֶנֵּד־רֹאשׁ נִמְרָץ״ (יזהר, צקלג 41). – [הֶנֵּד־]

הֲנָדָה ° נ׳ [מן נוד, הֵנִיד] טִלְטוּל, נִעְנוּעַ מִצַּד אֶל צַד: ״שֶׁבִּשְׁבִיל סְגֻלַּת גְּדֻלָּה הַמְיֻחָד שֶׁל הָאֳנִיָּה, הֲרֵי אֵין הִיא עֲלוּלָה כָּל כָּךְ לַהֲנָדָה יְתֵרָה״ (ברנר, א 279). הֲנָדַת הָרֹאשׁ לִצְדָדִין. – [הֲנָדַת־]

הֶנְדִּיאַדִּיס◇ ז׳ [יוונית: hen-dia-dyoin דבר אחד על־ידי שניים] בִּטּוּי הַמֻּרְכָּב מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת הַמְחֻבָּרִים בְּו׳ שֶׁבָּהֶם הָאֶחָד מְתָאֵר לְמַעֲשֶׂה אוֹ מַדְגִּישׁ אֶת מִשְׁנֵהוּ, לְמָשָׁל: אֱמֶת וָצֶדֶק (= צֶדֶק אֲמִתִּי).

הנדס [ערבית: הַנְדַסַ; ראה הַנְדָּסָה]

~ פִּע׳ **הִנְדֵּס** ∴ פ״ע 1∴, מָדַד (קַרְקָעוֹת, עֹמֶק הַמַּיִם בָּאֲדָמָה וְכַדּוֹמֶה) (אסף הרופא, לפי בן־יהודה). 2°, עָסַק בְּהַנְדָּסָה. – [לְהַנְדֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻנְדַּס**°, ראה ערך מְהֻנְדָּס.

הַנְדָּסָה∴ נ׳ [ערבית: הַנְדַסַה; מפרסית: אַנְדָאזַה] 1∴, גֵּיאוֹמֶטְרְיָה, תּוֹרַת הַמְּדִידָה, עֲנַף הַמָּתֵמָטִיקָה הָעוֹסֵק בְּקַוִּים, בְּזָוִיּוֹת, בְּצוּרוֹת, בְּשְׁטָחִים, בְּנְפָחִים וְכַדּוֹמֶה. 2°, מִקְצוֹעַ הָעוֹסֵק בְּתִכְנוּן, בִּיצּוּר וּבְהַפְעָלָה שֶׁל מִבְנִים, מְכוֹנוֹת, כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים עַל־יְדֵי שִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי בְּמָתֵמָטִיקָה וּבְמַדְּעֵי־הַטֶּבַע (Engineering).

– **הַנְדָּסַת־שָׂדֶה**° [בצבא] כְּלַל הַפְּעֻלּוֹת הַמְבֻצָּעוֹת בְּשֶׁטַח מְסֻיָּם בְּאֶמְצָעִים הַנְדָּסִיִּים לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה, כְּגוֹן: בִּצּוּרִים, מִקּוּשׁ, הַסְוָאָה, שֵׁרוּתֵי־קֶשֶׁר וְכַדּוֹמֶה.

הַנְדָּסִי∴ ת׳ [מן הַנְדָּסָה] 1∴, גֵּיאוֹמֶטְרִי, הַשַּׁיָּךְ לִתְחוּם הַהַנְדָּסָה: ״הַצּוּרוֹת הַהַנְדָּסִיּוֹת וְהַמִּסְפָּרִיּוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִיּוֹת״ (כוזרי ה יב). 2°, הַשַּׁיָּךְ לְמִקְצוֹעַ הַמְהַנְדֵּס: ״מִבְהֲקוּתוֹ הַתַּלְמוּדִית... עִם מַדָּעִיּוּתוֹ הַהַנְדָּסִית״ (סוקולוב, אישים 87). – [הַנְדָּסִית, הַנְדָּסִיִּים, ־סִיּוֹת]

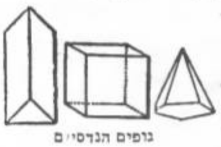
גופים הנדסיים

– **גּוּף הַנְדָּסִי**°, גּוּף הַמְגֻבָּל עַל־יְדֵי שְׁטָחִים עֲרוּכִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: הַקֻּבִּיָּה, הַפִּירָמִידָה, הַמִּנְסָרָה וְכוּ׳ הֵם גּוּפִים הַנְדָּסִיִּים.

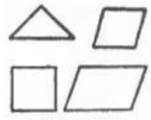
צורות הנדסיות

– **צוּרָה הַנְדָּסִית**°, צוּרָה הַמְגֻבֶּלֶת עַל־יְדֵי קַוִּים יְשָׁרִים אוֹ עֲקֻמִּים, זָוִיּוֹת וְכוּ׳: הַמְשֻׁלָּשׁ, הַמַּלְבֵּן, הַמַּקְבִּילִית וְכוּ׳ הֵם צוּרוֹת הַנְדָּסִיּוֹת.

הִנָּדְפוּת°, **הינדפות** נ׳ [מן נדף, נִדַּף] 1, הִתְאַדּוּת, הִתְפּוֹגְגוּת הָרֵיחַ אוֹ הַחֲרִיפוּת: הִנָּדְפוּת מֵי־הַבֹּשֶׂם בִּצְלוֹחִית פְּתוּחָה. 2, הֵעָלְמוּת: הִנָּדְפוּת הַחֲלוֹם. הִנָּדְפוּת תִּקְווֹתָיו. – [הִנָּדְפוּת־]

א· **הֵנָּה** מ״ג [לנסתרות] [ערבית: הֻנַּ; אכדית: sina] הֵן: ״וַתִּגַּשְׁןָ הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן״ (בראשית לג ו).

– **בָּהֵנָּה**, בָּהֶן: ״וּמָה־הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה?״ (במדבר יג יט).

– **הָהֵנָּה**, הָהֵן: ״וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר?״ (שמואל א יז כח).

– **לָהֵנָּה**, לָהֶן: ״דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת, וְזֶה מַרְאֵיהֶן, דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה״ (יחזקאל א ה).

– **כָּהֵנָּה**, כָּהֶן, כְּמוֹתָן: ״וְכָהֵנָּה רַבּוֹת עִמּוֹ״ (איוב כג יד).

– **כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה**, כְּפָלַיִם כְּמוֹ אֵלֶּה, הַרְבֵּה יוֹתֵר מִזֶּה: ״וְאִם מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה״ (שמואל ב יב ח).

ב· **הֵנָּה** תה״פ [ערבית: הֻנָא] הֲלוֹם, לְכָאן, לְמָקוֹם זֶה: ״אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה״ (יהושע ב ב). ״קִרְבוּ־הֵנָּה״ (ישעיה נז ג).

– **הֵנָּה וָהֵנָּה**, לְכָאן וּלְכָאן, אֵילָךְ וְאֵילָךְ, פֹּה וָשָׁם: ״וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה״ (יהושע ח כ). ״וַיְהִי עַבְדְּךָ עֹשֶׂה הֵנָּה וָהֵנָּה, וְהוּא אֵינֶנּוּ״ (מלכים א כ מ).

– **אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה**, אָנֶה וָאָנָה, לְכָאן וּלְכָאן: ״וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה״ (מלכים ב ד לה).

– **עַד הֵנָּה**, 1, עַד הַיּוֹם, עַד כֹּה: ״וָאֹמַר: אַךְ טָרֹף טֹרָף, וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה״ (בראשית מד כח). ״עַד־הֵנָּה הֵתַלְתָּ בִּי״ (שופטים טז יג). 2, עַד כָּאן, עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה: ״קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ״ (שמואל ב כ טז). ״עַד־הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ״ (ירמיה נא סד).

הִנֵּה מ״י [אוגריתית: הנ, המ; אכדית: annuna עכשיו] 1 [מלת־רמז והדגשה לדבר רחוק או נראה] הֲרֵי: ״הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ״ (בראשית כ טו). ״הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר״ (נחום ב א). 2 [מלת־פתיחה למאמר ליתר הדגשה]: ״הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר״ (בראשית כז ו). ״הִנֵּה יָמִים

בָּאִים, נְאֻם־ה׳, וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקּוֹצֵר״ (עמוס ט יג). – [הִנְנִי (בהפסק: הִנֵּנִי) הִנְּךָ, הִנָּךְ, הִנּוֹ או הִנֵּהוּ, הִנָּהּ או הִנֶּהָ גם הִנֵּהִי, הִנְנוּ או הִנֶּנּוּ (בהפסק: הִנֵּנוּ) הִנְּכֶם־ן, הִנָּם־ן]

– הִנְנִי, הִנֵּה אֲנִי, קְרִיאַת־תְּשׁוּבָה לַפּוֹנֶה אֵלָיו בִּשְׁמוֹ: ״הִנְנִי, כִּי קָרָאתָ לִי״ (שמואל א ג ח). ״אַבְרָהָם, אַבְרָהָם! וַיֹּאמֶר: הִנֵּנִי״ (בראשית כב יא).

– וְהִנֵּה, מִלָּה הַבָּאָה בְּהַרְצָאַת סִפּוּר לְהָסֵב אֶת לֵב הַשּׁוֹמֵעַ אוֹ הַקּוֹרֵא לַדָּבָר הַמִּתְהַוֶּה: ״וַיַּחֲלֹם: וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה״ (בראשית כח יב). [ראה למעלה 2]

– הִנֵּה־נָא, רְאֵה גַּם רְאֵה, שִׂים־נָא לֵב: ״וַיֹּאמֶר: הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי, לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי״ (בראשית כז ב). ״הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי״ (בראשית יח כח).

– הִנֵּה הִנָּם, הֵם אָמְנָם כָּאן, הֵם כָּאן מַמָּשׁ: ״רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם!״ (ישעיה מא כז). ״הִנֵּה הִנָּן הָעֵינָיִם״ (ביאליק, מכתב קטן).

– הִנְנִי אֵלֶיךָ (עָלֶיךָ) [דיבור של איום] אֲנִי יוֹצֵא לִפְגֹּעַ בְּךָ אוֹ לְעָנְשְׁךָ: ״הִנְנִי אֵלֶיךָ, גּוֹג!״ (יחזקאל לח ג). ״הִנְנִי עָלַיִךְ, צִידוֹן!״ (יחזקאל כח כב). ״הִנְנִי עֲלֵיכֶם, כְּלָבִים!״ (ביאליק, אריה א).

– הִנֵּה כִּי־כֵן, בְּדֶרֶךְ זוֹ, בְּאֹפֶן זֶה: ״הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא ה׳״ (תהלים קכח ד). הִנֵּה כִּי־כֵן בֻּצַּע הַדָּבָר בְּהַצְלָחָה.

הנה [ערבית: הַנַאַ]

~ נפ׳ נֶהֱנָה*, קִבֵּל הֲנָאָה, הִתְעַנֵּג: ״גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם״ (ברכות ח.). אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְרָכָה״ (ברכות לה.). ״בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי קוֹרֵא הָיִיתִי נֶהֱנֶה בְּכָל חֲמֵשֶׁת חוּשַׁי״ (עגנון, כלה צד). ״הֲנָאָה יֵשׁ לִי כְּשֶׁאֲנִי רוֹאָה אוֹתְךָ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. שֶׁיֵּהָנֶה לְךָ!״ (הזז, יעיש ד 105). – [לֵהָנוֹת מִן־, נֶהֱנֵיתִי, נֶהֱנֶה, יֵהָנֶה]

~ פִּע׳ הִ נָּ ה פ״י גָּרַם הֲנָאָה, עִנֵּג: ״הַמְאָרֵחַ תַּלְמִיד־חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ וּמְהַנֵּהוּ מִנְּכָסָיו״ (ברכות סג:). ״כְּלוּם הַנֵּר מְהַנֶּה אֶלָּא בְּמָקוֹם חֹשֶׁךְ״ (מכילתא יתרו עמלק ב). ״רָאֲתָה הָאִשָּׁה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהִנְאוּ לָהּ״ (רש״י בראשית ג ו). ״שָׁמַעְתִּי שִׁירְךָ וְהִנְאַנִי״ (הרומי, כ 375). ״וּכְדֵי לְהַנּוֹת אֶת הַיְלָדִים יְעוֹרֵר שׁוּטוֹ בְּכָל כֹּחַ״ (ביאליק, החצוצרה א). – [לְהַנּוֹת אֶת־, מְהַנֶּה, יְהַנֶּה]

~ הת׳ הִ תְ הַ נָּ ה *, נֶהֱנָה, קִבֵּל הֲנָאָה: ״וְאָסוּר לְמָכְרוֹ לַכּוּתִים וּלְהִתְהַנּוֹת מִן כַּסְפּוֹ״ (והזהיר, ויקרא ו ס). ״וְהִתְחִילוּ יוֹשְׁבִים לָהֶם מִתְהַנִּים מִן הָרֵיחַ וּמִן הַטַּעַם״ (הזז, יעיש ד 147). – [לְהִתְהַנּוֹת, מִתְהַנֶּה, יִתְהַנֶּה]

~ הִפ׳ הֶ הֱ נָ ה* פ״י הִנָּה, גָּרַם הֲנָאָה: ״וּמִתּוֹךְ שֶׁהֶהֱנָה תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים מִנְּכָסָיו כִּפְּרוּ לוֹ מֶחֱצָה״ (סנהדרין קב:). ״וְיִקְנֶה מִן הַחֶנְוָנִי בִּשְׁבִיל לְהַהֲנוֹתוֹ״ (תנחומא, חוקת לה). –[לְהַהֲנוֹת, הֶהֱנֵיתִי, מַהֲנֶה, יַהֲנֶה]

– זֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר* (בבא קמא כ:), אִמְרַת חֲכָמִים עַל מַעֲשֶׂה הַגּוֹרֵם הֲנָאָה לְאֶחָד וְעִם זֹאת אֵינוֹ גּוֹרֵם כָּל הֶפְסֵד לְאַחֵר.

–בִּרְכוֹת הַנֶּהֱנִין^, בְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים עַל מִינֵי מַאֲכָלוֹת, מַשְׁקָאוֹת, בְּשָׂמִים וְכוּ׳, הַגּוֹרְמִים הֲנָאָה לְטַעְמוֹ אוֹ לְרֵיחוֹ שֶׁל אָדָם.

הַנְהָגָה* [מן נהג, הִנְהִיג] 1*, נְהִיגָה, הוֹלָכָה: ״מְשִׁיכָה בְּגָמָל וְהַנְהָגָה בַּחֲמוֹר״ (בבא מציעא ט.). 2^. הִתְנַהֲגוּת, דְּרָכָיו וּמִנְהָגָיו שֶׁל אָדָם: ״וְכֵן הֻשְׁאַל לְשׁוֹן הַהֲלִיכָה לְהַנְהָגָה בְּמִנְהָגִים הַחֲשׁוּבִים מִבִּלְתִּי הֲנָעַת גּוּף כְּלָל״ (מורה נבוכים א כד). ״וְיֶתֶר דְּבָרֶיהָ וְטוּב הַנְהָגוֹתֶיהָ וְיָשְׁרָהּ וְצִדְקָהּ״ (יוסיפון, קכו). ״לְתַקֵּן הַנְהָגוֹת הָעֵדָה״ (מגדלי מר״ס, תיז). 3°, הַנְהָלָה, וַעַד מְנַהֵל: ״עָלֶיךָ לִבְחֹר הַנְהָגָה תְּמִידִית אֲשֶׁר תִּהְיֶה שַׁלֶּטֶת לְבַדָּהּ בְּכָל הַמִּפְעָל״ (אחד העם, קיג). הַנְהָגַת הַמִּפְלָגָה. – [הַנְהָגַת־, הַנְהָגוֹת, הַנְהָגוֹת־]

– הַנְהָגַת־הַבַּיִת^ (אברבנאל מלכים א ג), נִהוּל מֶשֶׁק־הַבַּיִת.

– הַנְהָגַת־הַמְּדִינָה^ (אברבנאל מלכים א ג) נִהוּל עִנְיְנֵי הַמְּדִינָה, מְדִינָאוּת.

הַנְהָגִי^ ת׳ [מן הַנְהָגָה] הִתְנַהֲגוּתִי: ״בְּעִנְיָנִים הַנְהָגִיִּים אוֹ אֱלֹהִיִּים״ (מורה נבוכים ב מה). – [הַנְהָגִית, הַנְהָגִיִּים, ־גִיּוֹת]

הִנֵּהוּ°, הִנֵּה הוּא – ראה הִנֵּה.

הִנְהוּן°, הינהון ז׳ [מן הנהן, הִנְהֵן] אֲמִירַת הֵן: הִנְהוּן בַּהֲנָעַת רֹאשׁ. – [הִנְהוּן־]

הִנֵּהִי°, הִנֵּה הִיא: ״הֲיֵשׁ בָּכֶן נְשׂוּאוֹת? – יֵשׁ אַחַת, הִנֵּהִי״ (שרת, באסיה 136).

הַנְהָלָה° נ׳ [מן נהל] 1, חֶבֶר הַמְנַהֲלִים שֶׁל מוֹסָד: הַנְהָלַת בַּנְק. הַנְהָלַת בֵּית־סֵפֶר. 2, נִהוּל, תַּפְקִידוֹ שֶׁל מְנַהֵל: הַנְהָלַת הַחֶבְרָה נִמְסְרָה לִידֵי פְּלוֹנִי. הַנְהָלַת הָעֲסָקִים הִיא בְּסֵדֶר גָּמוּר. – [הַנְהָלַת־, הַנְהָלוֹת, הַנְהָלוֹת־]

– הַנְהָלַת חֶשְׁבּוֹנוֹת° פִּנְקְסָנוּת, נִהוּל סִפְרֵי הוֹצָאוֹת וְהַכְנָסוֹת וַעֲרִיכַת מַאֲזָנִים.

הַנְהָלִי° ת׳ [מן הַנְהָלָה] שֶׁהוּא מֵעִנְיַן הַהַנְהָלָה, אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי: בְּעָיוֹת הַנְהָלִיּוֹת. [רווח יותר הנוסח מִנְהָלִי, ראה ערך זה]. – [הַנְהָלִית, הַנְהָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

הנהן [מן ב. הֵן]

~ פִּע׳ הִנְהֵן° פ״ע אָמַר הֵן, הִבִּיעַ הַסְכָּמָה: ״וְגִידִי הָיָה מְהַנְהֵן הֵנִים לָרַב״ (יזהר, צקלג 41). ״אַבְרַמְסְקִי הִנְהֵן בְּרֹאשׁוֹ וְהִסְתַּכֵּל בּוֹ דּוֹמֵם״ (ניצן, יתד באוהל). – [לְהַנְהֵן, מְ־, יְ־]

הנה״ס ר״ת הַנְהָלַת הַסּוֹכְנוּת.

הנה״צ ר״ת הַנְהָלָה הַצִּיּוֹנִית.

הַנְהָרָה° נ׳ [מן ב. נהר, הִנְהִיר] 1, הֶאָרָה, הֲפָצַת אוֹר: ״הַהַנְהָרָה הָעֶלְיוֹנָה הַמְסַגֶּלֶת אֶת הַחוּשִׁים... לְהֵאָחֵז בְּעֹמֶק הָרַעְיוֹנוֹת״ (הרב קוק, אורות א ז). 2, סְגֻלַּת חֳמָרִים מְסֻיָּמִים לְהָפִיץ אוֹר כְּשֶׁפּוֹגְעוֹת בָּהֶם קַרְנַיִם מְסֻיָּמוֹת. – [הַנְהָרַת־]

הִנּוֹ, הִנֵּהוּ, הִנֵּה הוּא: ״הִנּוֹ בְיָדֶךָ״ (איוב ב ו).

הִנּוּחַ*, הינוח ז׳ [מן נוח, הִנִּיחַ] הֲנָחַת דָּבָר בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בְּכַוָּנָה לָשׁוּב לְקַחְתּוֹ, בְּנִגּוּד אֶל ׳נְפִילָה׳ שֶׁהִיא בְּחֶזְקַת אֲבֵדָה: ״סָפֵק הִנּוּחַ, סָפֵק נְפִילָה״ (בבא מציעא כה:). – [הִנּוּחַ־]

הִנּוּי°, הינוי ז׳ [מן הנה, הִנָּה] גְּרִימַת הֲנָאָה, עִנּוּג: ״עִנּוּי גּוּף בָּהֶם, אַךְ הִנּוּי נֶפֶשׁ בְּצִדּוֹ״ (ליסיצקי, תולדות). – [הִנּוּי־, הִנּוּיִים, הִנּוּיֵי־]

הַנְוָיָה∴, הנוויה נ׳ [מן נאה, הִנְוָה] יִפּוּי, מַתַּן נוֹי וּפְאֵר: ״סוֹד יָצָא בְּהַנְוָיָה, צֵאת עֲגוּמִים לִרְוָיָה״ (פיוטים, סידור 712). הַנְוָיַת הַסֻּכָּה בְּפֵרוֹת וּבִפְרָחִים. – [הַנְוָיַת־]

הַנְזָלָה° נ׳ [מן נזל, הִנְזִיל] הֲפִיכָה לְנוֹזֵל, הַעֲבָרָה מִמַּצָּב מוּצָק לְמַצָּב נוֹזֵל: בָּתֵּי־חֲרֹשֶׁת לְהַנְזָלַת פֶּחָם. – [הַנְזָלַת־]

הִנּוֹמָא* נ׳ רְאֵה הִינוֹמָא.

הִנּוֹעַ°, הינוע ז׳ [מן נוע, הֵנִיעַ] הֶנֵּד, נִעֲנוּעַ: ״וְגִידֵי עוֹנָה לוֹ בְּאָמֵן מִתּוֹךְ הִנּוֹעַ־רֹאשׁ חֲיָכָנִי״ (יזהר, צקלג 911). – [הִנּוֹעַ־]

הֲנוּת° נ׳ [מן ב׳ הֵן] אֲמִירַת הֵן, תְּשׁוּבַת כֵּן. – [הֲנוּת־]

הֶנוֹתֵיאִיזְם◊ ז׳ [מיוונית: hen אחד + theos אֵל] אַחַת מִצּוּרוֹת הַפּוֹלִיתֵיאִיזְם, אֱמוּנָה בְּאֵל עֶלְיוֹן אֶחָד שֶׁל שֵׁבֶט, שֶׁאֵינָהּ כּוֹפֶרֶת בִּמְצִיאוּתָם שֶׁל אֵלִים אֲחֵרִים בִּשְׁבָטִים אֲחֵרִים.

הנז׳ קיצור: הַנִּזְכָּר.

הִנָּזְקוּת°, הינזקות נ׳ [מן נזק, נִזַּק] הִפָּגְמוּת, הִתְקַלְקְלוּת. – [הִנָּזְקוּת־]

הִנָּזְרוּת°, הינזרות נ׳ [מן נזר, נִזַּר] הִמָּנְעוּת, הַדָּרַת הֲנָאָה מֵעַצְמוֹ: ״הַהִנָּזְרוּת מֵחַיֵּי הַמְּצִיאוּת״ (קלוזנר, הספרות ד 401). ״מִמְּרוֹמֵי פִילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הִנָּזְרוּת״ (קרליבך, הודו 184). הִנָּזְרוּת מִן הָעִשּׁוּן. [הִנָּזְרוּת־, ־רֻיוֹת]

הֲנָחָה נ׳ [מן נוח, הֵנִיחַ] 1. הֲקַלָּה (מִמִּסִּים, מִגְּזֵרוֹת וְכַדּוֹמֶה): ״וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה״ (אסתר ב יח). הַבַּנְק עָשָׂה הֲנָחוֹת לַלֹּוֶה בְּתַשְׁלוּם חוֹבוֹ. 2°. הַפְחָתַת מְחִיר, הוֹזָלָה: קָנִיתִי אֶת הַסֵּפֶר בַּהֲנָחָה שֶׁל 20%. 3•. רְוָחָה, מְנוּחָה: ״אֵין לוֹ (לַיֵּצֶר הָרָע) הֲנָחָה בְּצַד חֲבוּרָה שֶׁל רְשָׁעִים״ (בראשית רבה פז). ״צֵא מִבַּלָּהָה לַהֲנָחָה״ (ינאי ה). ״וְרֹאשׁוֹ בַּהֲנָחָה וְסוֹפוֹ לַאֲנָחָה״ (דונש בן לברט, דעה לבי). ״אִיגַע לְהָבִין וְאֵדַע... כִּי סוֹף אֲנָחָה – הֲנָחָה״ (גבירול, א 6). 4∴. בִּטּוּיוֹ שֶׁל עִצּוּר שֶׁנִּקּוּדוֹ שְׁוָא נָח: מִלַּת ׳יִכְתְּבוּ׳ נִבְטֵאת בַּהֲנָחַת הַכ׳ וּבַהֲנָעַת הַת׳. – [הֲנָחַת־, הֲנָחוֹת, הֲנָחוֹת־]

– הֲנָחַת־רוּחַ• (ירושלמי פאה טו ב), נַחַת־רוּחַ, הֲנָאָה.

הַנָּחָה* נ׳ [מן נוח, הִנִּיחַ] 1•. שִׂימַת דָּבָר בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״מְקוֹם הַנָּחַת הָעֵצִים״ (כלים ח ח). ״עֲקִירָה וְהַנָּחָה״ (שבת ד.). ״הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי״ (תפילה). ״׳וַיַּפְקִידוּ...׳ – וְהוּא עִנְיַן הַנָּחָה וְהַצָּגָה״ (השרשים לג׳נאח, הקדמה). 2∴. דֵּעָה, סְבָרָה, הַשְׁעָרָה: ״שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּנוּעָה מְמַהֶרֶת מִתְּנוּעָה לְפִי זֹאת הַהַנָּחָה״ (מורה נבוכים א עג). ״טוֹפַח טְפִיחָה שֶׁל מַמָּשׁ עַל פְּנֵי הַנָּחַת־הָאָב שֶׁל תּוֹרַת הַפֶּסִימִיּוּת״ (ניר, השעיפים 1). בַּדּוֹר שֶׁעָבַר שָׁלְטָה הַהַנָּחָה, כִּי הָאָטוֹם הוּא בִּלְתִּי־נֶחֱלָק. הַנָּחָה מַדָּעִית. 3° [בפילוסופיה] תֵּיזָה, קְבִיעָה מְסֻיֶּמֶת, לְהַבְדִּיל מִן ״הַנָּחָה שֶׁכְּנֶגֶד״ (אַנְטִיתֵיזָה). 4∴. מִנּוּחַ, קְבִיעַת מֻנָּחִים, מַתַּן מַשְׁמָעוּת מְסֻיֶּמֶת לְמִלָּה: ״׳כִּסֵּא׳ עִקַּר הַנָּחָתוֹ בַּלָּשׁוֹן יָדוּעַ״ (מורה נבוכים א ט). הָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן עוֹסֶקֶת בֵּין הַשְּׁאָר בְּהַנָּחַת מִלִּים בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. 5∴ [בספרות הרבנית] רְכוּשׁ שֶׁאָדָם מַנִּיחַ אַחֲרָיו בְּצַוָּאָתוֹ. – [הַנָּחַת־, הַנָּחוֹת, הַנָּחוֹת־]

הַנָּחִי∴ ת׳ [מן הַנָּחָה] שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַנָּחָה בִּלְבַד, מְשֹׁעָר, לֹא מֻחְלָט: ״שֶׁדַּת הַיִּשְׁמְעֵאלִים הִיא... הַנָּחִית, וְאֵינָהּ אֱלֹהִית״ (אלבו, העיקרים 480). – [הַנָּחִית, הַנָּחִיִּים, ־חִיּוֹת]

הַנְחָיָה° נ׳ [מן נחה, הִנְחָה] נִהוּל, הַדְרָכָה, הוֹרָאָה כֵּיצַד לִנְהֹג, הַתְוָיַת קַו־פְּעֻלָּה: הַנְחָיוֹת לְשִׁמּוּשׁ בַּמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ. הַנְחָיוֹת מְתוֹדִיּוֹת לַמּוֹרֶה. – [הַנְחָיַת־, הַנְחָיוֹת, הַנְחָיוֹת־]

הַנְחָלָה° נ׳ [מן א׳ נחל, הִנְחִיל] הַקְנָיָה, הַרְכָּשָׁה: הַנְחָלַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית לָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים. הַנְחָלַת עֶרְכֵי הַתַּרְבּוּת לַדּוֹר הַצָּעִיר. – [הַנְחָלַת־]

הִנָּחֲמוּת∴, הינחמות נ׳ [מן נחם, נִחַם] הִתְחָרְטוּת, חֲזָרָה מִדַּעְתּוֹ: הִנָּחֲמוּת עַל הַמַּעֲשֶׂה. – [הִנָּחֲמוּת־]

הֶנְחֵת° ז׳ [מן נחת, הִנְחִית] פְּעֻלַּת הַנְחָתָה, הוֹרָדָה מִמָּטוֹס אֶל הַקַּרְקַע אוֹ מֵאֳנִיָּה אֶל הַחוֹף: הֶנְחֵת פְּלֻגַּת צַנְחָנִים בְּעֹרֶף הָאוֹיֵב. הֶנְחֵת סְחוֹרוֹת בַּנָּמָל. – [הֶנְחֵת־, הֶנְחֵתִים, הֶנְחֵתֵי־]

הַנְחָתָה° נ׳ [מן נחת, הִנְחִית] 1. הוֹרָדָה, הַרְבָּצָה: ״הַנְחָתַת מַכָּתוֹ מִתּוֹךְ קְפִיצָה גְמִישָׁה״ (יזהר, צקלג 75). הַנְחָתַת מַהֲלֻמָּה כְּבֵדָה עַל הָאוֹיֵב. הַנְחָתַת אֵשׁ כְּבֵדָה עַל הַבִּצּוּרִים. 2. הֲבָאָה לִידֵי נְחִיתָה, הוֹרָדָה אֶל הַקַּרְקַע: הַנְחָתַת הַמָּטוֹס בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה. הַנְחָתַת קְבוּצַת אַנְשֵׁי קוֹמַנְדּוֹ בַּחוֹף נִסְתַּיְּמָה בְּהַצְלָחָה. – [הַנְחָתַת־, הַנְחָתוֹת, הַנְחָתוֹת־]

הִנָּטוּת°, הינטות נ׳ [מן נטה, נִטָּה] 1. הֱיוֹת נִטֶּה: אֶפְשָׁרוּת הַהִנָּטוּת שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב אוֹ מָטוֹס לְכָל צַד עַל־יְדֵי הֶגֶה. הִנָּטוּת צִלְלֵי עֶרֶב. 2 [בדקדוק] הִשְׁתַּנּוּת הַצּוּרָה הַדִּקְדּוּקִית: הִנָּטוּת הַפְּעָלִים בְּכָל הַזְּמַנִּים וּבַבִּנְיָנִים הַשּׁוֹנִים. הִנָּטוּת הַשֵּׁמוֹת לְפִי הַמִּין, הַמִּסְפָּר וְהַגּוּף. – [הִנָּטוּת־]

הִנָּטְלוּת°, הינטלות נ׳ [מן נטל, נִטַּל] הֱיוֹת נִטָּל, הִסְתַּלְּקוּת: הִנָּטְלוּת רוּחַ הַשִּׁירָה מִן הַמְּשׁוֹרֵר. הִנָּטְלוּת הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג אַחֲרֵי כִּשְׁלוֹנוֹ. – [הִנָּטְלוּת־]

הִנָּטְעוּת°, הינטעות נ׳ [מן נטע, נִטַּע] הֱיוֹת נָטוּעַ: לְאַחַר הִנָּטְעוּת הַשֶּׁטַח בַּעֲצֵי פְּרִי, בָּטְלָה תָּכְנִית חֲלֻקָּתוֹ לְמִגְרְשֵׁי־בְנִיָּה. [הִנָּטְעוּת־]

הִנָּטְשׁוּת°, הינטשות נ׳ [מן נטש, נִטַּשׁ] 1. הֵעָזְבוּת, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב נָטוּשׁ: הִנָּטְשׁוּת הָרְכוּשׁ עַל־יְדֵי הַפְּלִיטִים. 2. הִתְפַּשְּׁטוּת, הִתְרַחֲבוּת: הִנָּטְשׁוּת הַקְּרָבוֹת בְּכָל עֹזֶם. – [הִנָּטְשׁוּת־]

הַנֵּי* מ״ג [ארמית] אֵלֶּה, הַלָּלוּ.

– הַנֵּי מִלֵּי... אֲבָל*... (עבודה זרה יט.), דְּבָרִים אֵלֶּה נְכוֹנִים הֵם אִם... אֲבָל...; בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים – אִם... אֲבָל אִם...

הֵנִיא, הִפ׳ מן נוא.

הָנְיָא* [ארמית, מן הֲנִי הֲנָה] מְהַנֶּה, נוֹחַ: ״הַשֵּׁם ׳דוֹד׳ הָנְיָא לִי כָּל כָּךְ עַד שֶׁהָיִיתִי שׁוֹנֶה בּוֹ״ (מגדלי מו״ס, קכד).

– דֵּין הָנֵין לִי, יָתְהוֹן לָא הָנֵין לִי* (בראשית רבה ט), אֵלֶּה נוֹחִים לִי וְהָהֵם אֵינָם נוֹחִים לִי. [ועל־פי המימרה בשינוי קל:] ״בֵּין הָנֵין לָנוּ בֵּין לֹא הָנֵין לָנוּ – כֻּלָּנוּ חַיִּים וְקַיָּמִים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יא).

הֵנִיב, הִפ׳ מן נוב.

הֵנִיד, הִפ׳ מן נוד.

הֵנִיחַ, הִפ׳ מן נוח.

הִנִּיחַ, הִפ׳ מן נוח.

הֲנָיָה*, הנייה נ׳ [מן הנה] הֲנָאָה: "וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּדַר מִבַּת אֲחוֹתוֹ הֲנָיָה" (נדרים ט י). "הֲרֵי הַיַּיִן מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבָד" (רמב״ם, מאכלות יב ה). "עָלָה סֹמֶק בְּפָנֶיהָ שֶׁל הַמַּטְרוֹנִית מִגֹּדֶל הַהֲנָיָה" (שלונסקי, תר׳ טיל 58). – [הֲנָיַת־, הֲנָיוֹת, הֲנָיוֹת־]

הָנִיחָא* [ארמית: הָא נִיחָא] דָּבָר זֶה נוֹחַ אִם..., בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם... (חולין נו.).

הַנְיָן°, הניין ז׳ [מן הֲנָאָה] רוֹדֵף הֲנָאוֹת, מִי שֶׁשּׁוֹאֵף לֵהָנוֹת הַרְבֵּה: "אַהּ, הַנְיָנִית שֶׁלִּי... אַהּ, לַקְקָנִית שֶׁכְּמוֹתֵךְ!" (שנהר, ג 240).– [הַנְיָנִית, הַנְיָנִים, ־נִיּוֹת]

הֵנִיס, הִפ׳ מן נוס. | הֵנִיץ, הִפ׳ מן נוץ.
הֵנִיעַ, הִפ׳ מן נוע. | הֵנִיקָה, הִפ׳ מן נוק, ינק.

הִנְּךָ, הִנָּךְ, הִנֵּה אַתָּה, הִנֵּה אַתְּ – ראה הִנֵּה.

הִנְּכֶם, הִנְּכֶן, הִנֵּה אַתֶּם, הִנֵּה אַתֶּן – ראה הִנֵּה.

הַנְכָּרָה° נ׳ [מן נכר, נָכְרִי] [באמנות התיאטרון] הֲבָאָה לִידֵי הִתְנַכְּרוּת, בִּטּוּל הַהִזְדַּהוּת: הַהַנְכָּרָה הִיא אַחַת מִן הַשִּׁיטוֹת בַּתֵּיאַטְרוֹן הֶחָדָשׁ הַמְּכֻוֶּנֶת לִמְנִיעַת הַצּוֹפִים מִלְּהִזְדַּהוֹת עִם גִּבּוֹרֵי הַמַּחֲזֶה – עַל־יְדֵי חִלּוּפֵי הַתַּפְאוּרוֹת לְעֵינֵי הַקָּהָל, עַל־יְדֵי הַשְׁמָעַת פִּרְקֵי זִמְרָה שֶׁאֵינָם מֵעִנְיַן הַמַּחֲזֶה בֵּין מַעֲרָכָה לְמַעֲרָכָה וְכַדּוֹמֶה.

הַנַּ״ל ר״ת הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה.

הנל״כ ר״ת הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ.

הִנָּם, הִנָּן, הִנֵּה הֵם, הִנֵּה הֵן – ראה הִנֵּה.

הַנְמָכָה° נ׳ [מן נמך, הִנְמִיךְ] הַשְׁפָּלָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא נָמוּךְ מִשֶּׁהָיָה: הַנְמָכַת הָרֹאשׁ. הַנְמָכַת הַתִּקְרָה. הַנְמָכַת קוֹמָה. – [הַנְמָכַת־, הַנְמָכוֹת, הַנְמָכוֹת־]

הֶנְמֵק° ז׳ [מן נמק] נִמּוּק, טַעַם וְהֶסְבֵּר לְדָבָר: "הִתְרַגֵּשׁ וְהִכְרִיז כִּי מִכָּל מָקוֹם אֵין זוֹ דֶּרֶךְ יָפָה שֶׁל הֶנְמֵק" (רטוש, תר׳ הדבר 45). – [הֶנְמֵק־, הֶנְמֵקִים, הֶנְמֵקֵי־]

הַנְמָקָה° נ׳ [מן נמק] אַרְגּוּמֶנְטַצְיָה, נְתִינַת טַעַם וְנִמּוּק לְדָבָר, הַסְבָּרַת סִבַּת הַדָּבָר וְגוֹרְמָיו: הַמַּרְצֶה הֶעֱלָה כַּמָּה רְאָיוֹת לְהַנְמָקַת רַעְיוֹנוֹתָיו.–[הַנְמָקַת־, הַנְמָקוֹת, הַנְמָקוֹת־]

הִנְנִי, הִנְנוּ, הִנֵּה אֲנִי, הִנֵּה אָנוּ – ראה הִנֵּה.

הֲנָסָה° נ׳ [מן נוס, הֵנִיס] הַבְרָחָה: הֲנָסַת הַגַּנָּבִים עַל־יְדֵי הַשּׁוֹמְרִים. – [הֲנָסַת־]

הַנְסָכָה° נ׳ [מן ב-נסך, הִנְסִיךְ] הַכְתָּרָה לְנָסִיךְ. – [הַנְסָכַת־]

הַנְסָקָה° נ׳ [מן נָסַק] [במוסיקה] הַגְבָּהָה שֶׁל הַטּוֹן עַל־יְדֵי נָסֵק (דִּיאֶז), הַעֲלָאָה בְּמַחֲצִית הַ־טוֹן. – [הַנְסָקַת־, הַנְסָקוֹת, הַנְסָקוֹת־]

הֶנֵּעַ°, הינע ז׳ [מן נוע, הֵנִיעַ] 1. נִעְנוּעַ, הֶנֵּד: "נָבוֹךְ בַּרְזִלַּי וּפְטָרוֹ בְּהֶנַּע־יָד" (יזהר, צקלג 53). אֲמִירַת שָׁלוֹם בְּהֶנַּע־רֹאשׁ. 2 [בכלי־רכב] הֲנָעָה, הֶתְקֵן הַמֵּבִיא לִידֵי תְּנוּעָה: גַּלְגַּלֵּי־הֶנַּע בַּמְּכוֹנִית. הֶנַּע חֶלְזוֹנִי. מְכוֹנִית בַּעֲלַת הֶנַּע קִדְמִי. – [הֶנַּע־, הֶנֵּעִים, הֶנֵּעֵי־]

הֲנָעָה^ נ׳ [מן נוע, הֵנִיעַ] 1^, הֲבָאָה לִידֵי תְּנוּעָה, הֲזָזָה: "לְהַגְלוֹתָם וְלַהֲנִיעָם בְּכָל הַגּוֹיִם הֲנָעָה רַבָּה וִיתֵרָה" (רש״י עמוס ט ט). "וְכֵן הֻשְׁאַל לְשׁוֹן הַהֲלִיכָה לְהַנְהָגָה בְּמִנְהָגִים הַחֲשׁוּבִים מִבִּלְתִּי הֲנָעַת גּוּף כְּלָל" (מורה נבוכים א כד). "שֶׁתִּהְיֶה בְּעֵינֶיךָ הֲנָעַת הָאֵיבָר הַכָּבֵד שֶׁבְּאֵיבָרֶיךָ יוֹתֵר קַלָּה מֵהֲנָעַת לְשׁוֹנְךָ" (חובות הלבבות, הפרישות ה). "וְהַכֹּל עַל דֶּרֶךְ צַחוּת וּבְפָנִים צְהֻבּוֹת וּבַהֲנָעַת רֹאשׁ" (עגנון, אלו פה). 2° [בכלי־רכב] הַתְנָעָה, הַפְעָלָה לְהִתְקַדְּמוּת: הֲנָעַת הַמְּכוֹנִית בְּמָנוֹעַ שֶׁל בֶּנְזִין. הֲנָעָה קִדְמִית. 3^ [בדקדוק] בִּטּוּיוֹ שֶׁל הֶגֶה כְּשֶׁהוּא מְסֻמָּן בִּשְׁוָא נָע: הֲנָעַת הָאוֹת ת׳ בְּמִלַּת "יִכְתְּבוּ". – [הֲנָעַת־, הֲנָעוֹת, הֲנָעוֹת־]

הַנְעָלָה° נ׳ [מן ב-נעל, הִנְעִיל] 1. הַסְפָּקַת נְעָלִים לְמִינֵיהֶן: חֲנוּת לְהַלְבָּשָׁה וּלְהַנְעָלָה. 2. שִׂימַת נַעַל עַל רֶגֶל: הָאֵם טִפְּלָה בְּהַנְעָלַת יַלְדָּהּ. 3 [לסוס] הַתְקָנַת פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל לְרַגְלֵי הַסּוּס. – [הַנְעָלַת־, הַנְעָלוֹת]

הִנָּעֲלוּת°, הינעלות נ׳ [מן א. נעל, נִנְעַל] הִסָּגְרוּת בְּמַנְעוּל, הֵעָשׂוּת נָעוּל: הִנָּעֲלוּת הַדֶּלֶת בִּפְנֵי הַטַּרְדָן. הִנָּעֲלוּת בְּטוּחָה שֶׁל הַדֶּלֶת בְּמַנְעוּל "יֵיל" עַל־יְדֵי טְרִיקָה בִּלְבַד. – [הִנָּעֲלוּת־]

הַנְעָמָה^ נ׳ [מן נעם, הִנְעִים] גְּרִימַת נְעִימוּת, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא נָעִים: "הַנְּעִים נַפְשׁוֹתֵיהֶם בְּהַנְעָמַת נְפָשׁוֹת" (נופת צופים ג י). "יוֹצְאִים הֵם יְדֵי חוֹבַת הַנְעָמַת הַמַּסָּע בִּנְגִינָה, וְאוּלָם הַנּוֹסְעִים.. אֵינָם נִזְקָקִים בְּיוֹתֵר לְהַנְעָמָה זוֹ" (ביאליק, איש הסיפון). – [הַנְעָמַת־, הַנְעָמוֹת, הַנְעָמוֹת־]

הִנָּעֲצוּת°, הינעצות נ׳ [מן נעץ, נִנְעַץ] הִתָּקְעוּת, הֱיוֹת נִנְעָץ: הִנָּעֲצוּת נַעַץ בַּקִּיר. הִנָּעֲצוּת הָעֵינַיִם בִּנְקֻדָּה אַחַת. – [הִנָּעֲצוּת־]

הִנָּעֲרוּת°, הינערות נ׳ [מן א-נער, נִנְעַר] 1. הִתְעוֹרְרוּת, הֵחָלְצוּת: הִנָּעֲרוּת מֵחֶבְלֵי הַשֵּׁנָה. 2. הִתְחַדְּשׁוּת, חֲזָרָה לְנַעֲרוּת וְלִצְעִירוּת: "מַאֲמָרוֹ שֶׁל גְּרֶץ עַל הַהִנָּעֲרוּת שֶׁל הַגֶּזַע הַיְּהוּדִי" (קלוזנר, הספרות ה 50). – [הִנָּעֲרוּת־]

הֶנֶף*, הינף ז׳ [מן א.נוף, הֵנִיף] 1°. הֲנָפָה, הֲרָמָה בִּתְנוּפָה: "כָּל הֶנֶף־יָדַיִם – צְלִיף הוּא" (שלונסקי, אבני 22). "וּתְלָשׁוֹ מִן הַפִּנְקָס בְּהֶנֶף־יָד" (שנהר, ג 397). "אָמְרָה לוֹ בְּאוֹתוֹ הֶנֶף־רֹאשׁ חִנָּנִי" (ד׳ שחם, המדרון 13). "אַחַר־כָּךְ שׁוּב מוֹנֵף שַׁרְבִיטוֹ הֶנֶף קַל" (אלתרמן, התיבה 96). "וְנֶעֱצַר עוֹד אֶחָד נִצַּל מִידֵי כּוֹרְתִים וְהֶנֶף גַּרְזִנָּם" (למדן, במעלה קה). "תַּעֲמֹד זָקוּף... וְתַקִּיף בְּהֶנֶף־עַיִן אֶחָד אֶת הַתַּלּוּלִית הַקְּטַנָּה" (ארד, ביתו 282). 2°, תְּנוּפָה, פְּעֻלָּה רַבַּת־הֶקֵּף: הַדְּבָרִים נַעֲשׂוּ לְלֹא הֶנֶף מַדָּעִי. – [הֶנֶף־]

– יוֹם הֶנֶף* (ראש השנה ד ג), כִּנּוּי לְיוֹם ט״ז בְּנִיסָן (יוֹם שֵׁנִי לַפֶּסַח) שֶׁהָיוּ מְבִיאִים בּוֹ אֶת הָעֹמֶר וּמְנִיפִים אוֹתוֹ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

א. **הֲנָפָה*** נ׳ [מן א.נוף, הֵנִיף] הֲרָמָה, תְּנוּפָה: "שְׁטְעוּנִים (הַבִּכּוּרִים) הֲנָפָה שְׁתֵּי פְעָמִים" (ספרי קכח). "הֲנָפַת הַמַּגָּל" (ירושלמי מעשרות ג א). "׳יְפֵה נוֹף׳... הַיָּפָה בַּהֲנָפַת הָעֹמֶר שֶׁלָּהּ" (פסיקתא רבתי קענ). "כַּהֲנָפַת־גַּרְזֶן חֲדָשָׁה עַל הַהֲוָיָה הָרְעוּעָה" (פיכמן, קצט). "עָמַד... וְהִשְׁתַּחֲוָה בַּהֲנָפַת־יָד מִן הַבִּרְכַּיִם אֶל הֶחָזֶה" (בורלא, עקביה 132). הֲנָפַת דְּגָלִים בְּיוֹם חַג. – [הֲנָפַת־, הֲנָפוֹת, הֲנָפוֹת־]

ב. **הֲנָפָה** נ׳ [מן ב-נוף, הֵנִיף] נִפּוּי, הַעֲבָרָה דֶּרֶךְ נָפָה [בהשאלה]: ״לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא״ (ישעיה ל כח). – [הֲנָפַת־]

הֶנְפֵּק° ז׳ [מארמית: נְפַק, הַנְפֵּק הוציא] אִשּׁוּר שֶׁל בֵּית־דִּין עַל כַּשְׁרוּתוֹ שֶׁל שְׁטָר (בבא מציעא ז:). – [הֶנְפֵּק־, הֶנְפֵּקִים, הֶנְפֵּקֵי־]

הַנְפָּקָה° נ׳ [מארמית: נְפַק, אַנְפֵּק הוציא] אֶמִיסְיָה, הוֹצָאַת שִׁטְרֵי־כֶּסֶף, נְיָרוֹת־עֵרֶךְ אוֹ מַטְבְּעוֹת עַל־יְדֵי מוֹסָד רִשְׁמִי: בַּנְק מֶמְשַׁלְתִּי לְהַנְפָּקָה. שְׁנַת הַהַנְפָּקָה הֻטְבְּעָה עַל הַמַּטְבְּעוֹת הַחֲדָשִׁים. – [הַנְפָּקַת־, הַנְפָּקוֹת, הַנְפָּקוֹת־]

הַנְפָּשָׁה° נ׳ [מן ב-נפש; נֶפֶשׁ] אֲנִימִיזְם, יִחוּס תְּכוּנוֹת נַפְשִׁיּוֹת שֶׁל חַיִּים לְדוֹמֵם אוֹ לְצוֹמֵחַ. – [הַנְפָּשַׁת־]

הִנָּפְשׁוּת°, הינפשות נ׳ [מן א-נפש, נִפַּשׁ] שְׁהִיָּה בְּנֹפֶשׁ, יְצִיאָה לִמְנוּחָה וּלְמַרְגּוֹעַ: הִנָּפְשׁוּת אַחֲרֵי עֲבוֹדָה קָשָׁה. הִנָּפְשׁוּתוֹ בַּקַּיִץ שֶׁעָבַר הֶחֱזִירָה לוֹ אֶת כֹּחוֹתָיו. – [הִנָּפְשׁוּת־]

הנ״צ ר״ת הִסְתַּדְּרוּת נָשִׁים צִיּוֹנִיּוֹת (ראה גם וִיצ״וֹ).

הָנֵץ* ז׳ [מקור מן א-נצץ, הֵנֵץ] זְרִיחָה, נִצְנוּץ, זֹהַר [רווח בצירוף:]

– הָנֵץ הַחַמָּה*, זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ: ״וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה״ (תענית ג ט). ״אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מַשְׁכִּים עִם הָנֵץ הַחַמָּה״ (ביאליק, מאחורי א). ״מִנְיָן רִאשׁוֹן מִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ הַחַמָּה״ (עגנון, אלו קעב).

הֲנֵצָה*, הֲנָצָה* נ׳ [מן ב- נצץ, הֵנֵץ] צְמִיחַת נִצָּה, יְצִיאַת נִצַּן הַצֶּמַח: ״הֲנָצָה דְעָלֶה וַחֲנָטָה דְעָלֶה״ (מנחות סט.). – [הֲנָצַת־, הֲנָצוֹת]

הַנְצָחָה° נ׳ [מן ב-נצח, הִנְצִיחַ] הֲקָמַת זֵכֶר עוֹלָם, הַשְׁאָרַת זֵכֶר לָנֶצַח: הַנְצָחַת שֵׁם הַמַּנְהִיג הַדָּגוּל. גַּלְעֵד לְהַנְצָחַת הַגִּבּוֹרִים שֶׁנָּפְלוּ בְּמִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר. – [הַנְצָחַת־]

הִנָּצְחוּת°, הינצחות נ׳ [מן א. נצח] הֱיוֹת מְנֻצָּח. נְחִילַת תְּבוּסָה: אַלּוּף־הַהִתְאַגְרְפוּת נָטַשׁ אֶת הַזִּירָה לְאַחַר הִנָּצְחוּתוֹ עַל־יְדֵי הָאַלּוּף הַצָּעִיר. – [הִנָּצְחוּת־]

הִנָּצְלוּת, הינצלות נ׳ [מן נצל, נִצַּל] הֵחָלְצוּת מִסַּכָּנָה, הִמָּלְטוּת מִצָּרָה: ״לְאַחַר שֶׁנִּצַּל... לֹא עוֹד יִזְכֹּר אֶת גְּאֻלָּתוֹ מִסִּבְלוֹת מִצְרַיִם, אֶלָּא אֶת הִנָּצְלוּתוֹ מִן הַחֲבָלִים הַנּוֹרָאִים שֶׁל הַמִּלְחָמוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת״ (קלוזנר, הרעיון 325). – [הִנָּצְלוּת־]

הִנָּקְבוּת°, הינקבות נ׳ [מן א-נקב, נִקַּב] הֵעָשׂוּת נְקָבִים, הֵחָרְרוּת: הִנָּקְבוּת גְּלִילֵי הַנְּיָר בִּמְכוֹנוֹת־הַנִּקּוּב. – [הִנָּקְבוּת־]

הֶנֵּץ°, הינץ ז׳ [מן ב- נצץ, הֵנֵץ] הֲנָצָה, הוֹצָאַת נִצָּנִים, לִבְלוּב: הֶנֵּץ לִילָךְ בִּתְקוּפַת הָאָבִיב. – [הֶנֵּץ־]

הִנָּקְדוּת°, הינקדות נ׳ [מן נקד, נִנְקַד] הֵעָשׂוּת מְנֻקָּד: נוֹחַ לִקְרֹא שִׁיר לְאַחַר הִנָּקְדוּתוֹ. – [הִנָּקְדוּת־]

הֲנָקָה∴ נ׳ [מן ינק, הֵינִיקָה] הַאֲכָלַת תִּינוֹק עַל־יְדֵי מְצִיצָה מִשְּׁדֵי אִמּוֹ (אוֹ מִשְּׁדֵי מֵינֶקֶת): ״זְמַן הֲנָקַת תִּינוֹק עַד שֶׁיְּהוּ לוֹ י״ח חֳדָשִׁים״ (רש״י גיטין עה:). – [הֲנָקַת־]

הִנָּקוּת∴, הינקות נ׳ [מן נקה, נִקָּה] הִטַּהֲרוּת, הֵעָשׂוּת נָקִי: ״הִנָּקוּת נָבָל מִכָּל עָוֹן״ (נופת צופים א ז). הִנָּקוּת מִן הַשְּׁבוּעָה. – [הִנָּקוּת־]

הִנָּקְטוּת°, הינקטות נ׳ [מן א-נקט, נִנְקַט] הֱיוֹת נִנְקָט, הִשְׁתַּמְּשׁוּת: עִם הִנָּקְטוּת הָאֶמְצָעִים הַחֲמוּרִים שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה פָּחֲתוּ הַפְּשָׁעִים. – [הִנָּקְטוּת־]

הִנָּקְמוּת°, הינקמות נ׳ [מן נקם, נִקַּם] לְקִיחַת נָקָם, עֲשִׂיַּת נְקָמָה: הִנָּקְמוּת מִן הָאוֹיְבִים. – [הִנָּקְמוּת־]

הִנָּשְׂאוּת∴, הינשאות נ׳ [מן נשא, נִשָּׂא] 1. הִתְרוֹמְמוּת, הִתְעַלּוּת עַל פְּנֵי אֲחֵרִים: הִנָּשְׂאוּת הָעֵץ הַגָּבוֹהַּ עַל פְּנֵי כָּל הַסְּבִיבָה. 2. הֱיוֹת נָשׂוּא: הִנָּשְׂאוּת שַׂחְקַן־הַכַּדּוּרֶגֶל הַמְנַצֵּחַ עַל כִּתְפֵי הֶהָמוֹן הַמִּשְׁתַּלְהֵב. – [הִנָּשְׂאוּת־]

הִנָּשְׁלוּת°, הינשלות נ׳ [מן נשל, נִשַּׁל] הֱיוֹת מְנֻשָּׁל, הֱיוֹת מְגֹרָשׁ וּמְטֹרָד: הִנָּשְׁלוּת הָאִכָּרִים מֵאַדְמָתָם עַל־יְדֵי הַגְּזֵרָה הַחֲדָשָׁה. – [הִנָּשְׁלוּת־]

הַנְשָׁמָה° נ׳ [מן נשם, הִנְשִׁים] הֲבָאָה לִידֵי נְשִׁימָה, הַחְזָרַת הַנְּשִׁימָה לְמִי שֶׁנְּשִׁימָתוֹ נִפְסְקָה: הַנְשָׁמָה מְלָאכוּתִית שֶׁל הַטּוֹבֵעַ. הַנְשָׁמָה מִפֶּה לְפֶה. – [הַנְשָׁמַת־, הַנְשָׁמוֹת, הַנְשָׁמוֹת־]

הִנָּתְזוּת°, הינתזות נ׳ [מן נתז, נִתַּז] הִזָּרְקוּת לִצְדָדִים: הִנָּתְזוּת רְסִיסֵי־זְכוּכִית מֵהֶדֶף הָאֲוִיר. – [הִנָּתְזוּת־]

הִנָּתְקוּת°, הינתקות נ׳ [מן א-נתק, נִתַּק] 1. הִפָּסְקוּת, הִקָּרְעוּת: הִנָּתְקוּת הַחוּט. הִנָּתְקוּת פְּתִיל חַיָּיו. 2. הִתָּלְשׁוּת, הֵעָקְרוּת: הִנָּתְקוּת מִן הַמּוֹלֶדֶת וּמִן הַקְּרוֹבִים. – [הִנָּתְקוּת־]

הִנָּתְשׁוּת°, הינתשות נ׳ [מן נתש, נִתַּשׁ] הֵעָקְרוּת: הִנָּתְשׁוּת מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה. – [הִנָּתְשׁוּת־]

הַס מ״ק [בחיקוי טבעי לקולו של המשתיק; ערבית מדוברת: הָס] שֶׁקֶט! דֹּם! אַל תַּשְׁמַע קוֹל!: ״הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי ה׳״ (זכריה ב יז). ״הָס, כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה׳״ (עמוס ו י). ״וְהַס כָּל סְבַךְ, וְהַס כָּל אִילָן״ (ביאליק, הבריכה).

– הָשְׁלַךְ הַס° [על־יסוד עמוס ח ג] הִשְׁתַּלֵּט שֶׁקֶט, הִשְׂתָּרְרָה דּוּמִיָּה.

– הַס מִלְּהַזְכִּיר!° [על־יסוד עמוס ו י, ראה לעיל] אַל נָא תַּזְכִּיר דָּבָר זֶה בְּשׁוּם פָּנִים!

הס׳ קיצור: 1, הִסְתַּדְּרוּת. 2, הַסֵּדֶר.

הֵסֵב, הפ׳ מן סבב.

הֶסֵב*, היסב ז׳ [מן סבב, הֵסֵב] 1*. יְשִׁיבָה אֶל הַשֻּׁלְחָן דֶּרֶךְ חֵרוּת, בְּהִשָּׁעֲנוּת קַלָּה עַל מַשֶּׁהוּ (תוספתא ברכות ה ה): כִּסֵּא־הֶסֵב בְּלֵיל הַסֵּדֶר. 2*. מְסִבָּה, אֲרוּחָה מְשֻׁתֶּפֶת: ״עָשָׂה הֶסֵב בַּשָּׂדֶה״ (ירושלמי מעשרות נא ב). 3°. סִבּוּב, הֲנָעָה מְסַבִּיב: ״וּבְהֶסֵב־רֹאשׁ אַחֲרוֹן לִרְאוֹת עַד מַה נָּאָה הִיא״ (אלתרמן, עיר 329). הֶסֵב־רֹאשׁ לִצְדָדִים. 4° [בפקודת־שטרות] מְסִירַת שְׁטָר לִפְקֻדַּת מִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי חֲתִימָה בְּגוּף הַשְּׁטָר אוֹ בְּעֶבְרוֹ הַשֵּׁנִי (Endorsement). – [הֶסֵב־]

הֲסִבָּה*, הֲסָבָה* נ׳ [מן סבב, הֵסֵב] 1*. הֶסֵב, יְשִׁיבָה נוֹחָה אֶל שֻׁלְחָן מִתּוֹךְ הִשָּׁעֲנוּת עַל כַּר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״כֵּיצַד סֵדֶר הֲסִבָּה?... גָּדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ״ (ברכות מו:). ״וְאֵין הֲסִבָּה אֶלָּא הֲסִבַּת שְׂמֹאל״ (שבלי הלקט, פסח ריח). ״שֶׁנְּאָלַנִי מִתְּלָאוֹת הַדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַנִי הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה כְּמֶלֶךְ״ (מגדלי מו״ס, תנח). ״עֲמוּסֵי

כָּל טוּב וּבְרָכָה... כָּרֵי־הֲסִבָּה מְצֻחְצָחִים" (ביאליק, התצוצרה ד). 2•. הַעֲבָרָה שֶׁל נַחֲלָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת: "בַּהֲסָבַּת הַבַּעַל הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאוֹמֵר: 'וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה... מִמַּטֶּה אֶל מַטֶּה'" (בבא בתרא קיא:) [ראה עוד להלן]. 3° [בפקודת שטרות] הֶסֵּב, הַעֲבָרַת שְׁטָר לִפְקֻדַּת מִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי חֲתִימָה בְּגוּף הַשְּׁטָר אוֹ בְּעֶבְרוֹ הַשֵּׁנִי (Endorsement). – [הֲסִבַּת־, הֲסִבּוֹת; הֲסָבַת־, הֲסָבוֹת]

– הֲסָבַת־בַּעַל•, הַעֲבָרַת נַחֲלָה מֵרְשׁוּת מִשְׁפַּחַת הָאִשָּׁה לִרְשׁוּת הַבַּעַל עַל־יְדֵי נִשּׂוּאִין (בבא בתרא קיא:).

– הֲסָבַת־שֵׁם°, שִׁנּוּי הַשֵּׁם: הֲסָבַת שֵׁם לוֹעֲזִי לְשֵׁם עִבְרִי.

הֶסְבֵּר° ז' [מן סבר, הִסְבִּיר] בֵּאוּר, פֵּרוּשׁ: הֶסְבֵּר נָאֶה לַפָּסוּק הַקָּשֶׁה. הֶסְבֵּרִים לְתָכְנִית הַקּוֹנְצֶרְט. – [הֶסְבֵּר־, ־רִים, הֶסְבֵּרֵי־]

– הֶסְבֵּר־פָּנִים°, מְאוֹר פָּנִים, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וַאֲדִיבוּת לַזּוּלַת.

הַסְבָּרָה* נ' [מן סבר, הִסְבִּיר] פֵּרוּשׁ בֵּאוּר: הַסְבָּרַת הַפֶּרֶק. "מַה שֶּׁלֹּא תַעֲשֶׂה הַגְּעָרָה, תַּעֲשֶׂה הַהַסְבָּרָה" (שטיינמן, לא כדאי לבכות). הַמַּרְצֶה הִקְדִּישׁ אֶת דְּבָרָיו לְהַסְבָּרַת הַמַּצָּב. מִנְהַל הַהַסְבָּרָה בַּמֶּמְשָׁלָה. – [הַסְבָּרַת־, הַסְבָּרוֹת, הַסְבָּרוֹת־]

– הַסְבָּרַת־פָּנִים*, קַבָּלַת אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, מְאוֹר פָּנִים: "בְּהִתְחַבְּרוּתֵנוּ עִם בְּנֵי אָדָם... הַסְבָּרַת הַפָּנִים וְהַרְאוֹת הַשִּׂמְחָה בִּפְגִיעָתָם" (חובות הלבבות, הפרישות ה). "אָמַר הֶחָכָם בְּנַחַת וּבְהַסְבָּרַת־פָּנִים" (בורלא, עקביה 157).

הַסְבָּרָתִי° ת' [מן הַסְבָּרָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַסְבָּרָה, בֵּאוּרִי, פַּרְשָׁנִי: שִׂיחָה הַסְבָּרָתִית. נֶעֶרְכָה פְּעֻלָּה הַסְבָּרָתִית רְחָבָה בְּקֶרֶב הַצִּבּוּר. – [הַסְבָּרָתִית, הַסְבָּרָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הַסָּגָה° נ' [מן סוג, הִסִּיג] הַעֲבָרָה, הַעְתָּקָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. – [הַסָּגַת־, הַסָּגוֹת, הַסָּגוֹת־]

– הַסָּגַת־גְּבוּל° [על־פי "לא תסיג גבול רעך", דברים יט יד] 1. הַעְתָּקַת גְּבוּל מִמְּקוֹמוֹ לְתוֹךְ שִׁטְחוֹ שֶׁל אַחֵר. 2 [בהשאלה] דְּחִיקַת רַגְלֵי אַחֵר עַל־יְדֵי הִתְחָרוּת בּוֹ אוֹ עַל־יְדֵי גְּזֵלַת פַּרְנָסָתוֹ מִמֶּנּוּ: "מְעַקֵּם חָטְמוֹ כְּמִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַסָּגַת־גְּבוּל, שֶׁלֹּא אֲקַפֵּחַ פַּרְנָסָתוֹ" (מנדלי מו"ס, צב). "מַגָּע כָּל־שֶׁהוּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין הַסָּגַת־גְּבוּל בְּמִקְצָת" (ביאליק, אריה ז).

הַסְגָּלָה° נ' [מן ב. סגל, הִסְגִּיל] 1. קַבָּלַת צֶבַע סָגֹל: הַסְגָּלַת הֶהָרִים בָּאֹפֶק לְעֵת עֶרֶב. 2. צְבִיעָה בְּצֶבַע סָגֹל: הַסְגָּלַת הַשָּׁמַיִם בַּתְּמוּנָה עַל־יְדֵי הַצַּיָּר. – [הַסְגָּלַת־]

הֶסְגֵּר* ז' [מן סגר, הִסְגִּיר] 1•. סְגִירָה, כְּלִיאָה בְּמָקוֹם מְיֻחָד לְשֵׁם בִּדּוּד: "יְמֵי הֶסְגֵּרוֹ שֶׁל מְצֹרָע" (נזיר ז ג). הֶסְגֵּר לְחוֹלֶה בְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת. 2°. קָרַנְטִין, עֲצִירַת הַנּוֹסְעִים הַבָּאִים לָאָרֶץ מִמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם חֲשָׁשׁ לְמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת לְשֵׁם בְּדִיקָתָם אוֹ חִסּוּנָם. 3°. בְּלוֹקָדָה, נִתּוּק כָּל קִשְׁרֵי הַתַּחְבּוּרָה שֶׁל אֶרֶץ עִם הַחוּץ עַל־יְדֵי כֹּחַ צְבָאִי. 4° [בתחביר] מִלָּה אוֹ קְבוּצַת מִלִּים שֶׁאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְגוּף הַמִּשְׁפָּט, אֶלָּא נֶאֶמְרָה בּוֹ כְּהֶעָרָה צְדָדִית לְשֵׁם הַבָּעַת יַחַס מְיֻחָד (Parenthesis), לְמָשָׁל, הַמִּלִּים הַבִּלְתִּי־מְנֻקָּדוֹת שֶׁבֵּין הַפְּסִיקִים בַּמִּשְׁפָּטִים הַבָּאִים: "אִמִּי, זכרונה לברכה, הָיְתָה צַדֶּקֶת גְּמוּרָה" (ביאליק, אמי). "רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם, ידעתי כִּי מִקְנֶה־רַב לָכֶם, יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם" (דברים ג יט). 5°. כִּנּוּי בַּדּוֹר שֶׁעָבַר לְבָתֵּי־מִדְרָשׁ וְלִישִׁיבוֹת אֵצֶל הַסְּפָרַדִּים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [הֶסְגֵּר־, הֶסְגֵּרוֹת, גם הֶסְגֵּרִים, הֶסְגֵּרֵי־]

– מַחֲנֵה־הֶסְגֵּר°, מְקוֹם רִכּוּז וּכְלִיאָה לִקְבוּצוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים שׁוֹנִים (עֲבַרְיָנִים, חֲשׁוּדִים וְכַדּוֹמֶה) עַד לְבֵרוּר מִשְׁפָּטָם.

הַסְגָּרָה* נ' [מן סגר, הִסְגִּיר] 1. הוֹשָׁבָה בְּהֶסְגֵּר, כְּלִיאָה: "הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ ה' בְּיָדִי – וְאֵין הַסְגָּרָה הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן צָרַעַת" (ויקרא רבה יז). 2°. מְסִירַת אִישׁ לִידֵי רוֹדְפוֹ: הַסְגָּרַת עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו. הֶסְכֵּמֵי־הַסְגָּרָה שֶׁל עֲבַרְיָנִים פּוֹלִיטִיִּים בֵּין מְדִינוֹת. [הַסְגָּרַת־, הַסְגָּרוֹת, הַסְגָּרוֹת־]

הִסָּגְרוּת°, היסגרות נ' [מן סגר, נִסְגַּר] הֱיוֹת סָגוּר אוֹ נִסְגָּר: מַה סִּבַּת הִסָּגְרוּתְךָ בְּבֵיתְךָ בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים? הִסָּגְרוּת הַדֶּלֶת בְּחָזְקָה. הִסָּגְרוּת הַמַּאֲמָר הַמְּסֻפָּר בְּמִשְׁפָּט. – [הִסָּגְרוּת־]

הִסָּדְקוּת°, היסדקות נ' [מן סדק, נִסְדַּק] הִתְהַוּוּת סֶדֶק, הִתְפּוֹצְצוּת: הִסָּדְקוּת הַכּוֹס עַל־יְדֵי מַיִם רוֹתְחִים. הִסָּדְקוּת הַשְּׂפָתַיִם בַּקֹּר אוֹ בַּיֹּבֶשׁ. – [הִסָּדְקוּת־]

הֶסְדֵּר° ז' [מן סדר, הִסְדִּיר] קְבִיעַת סֵדֶר וּמִשְׁטָר, מַעֲרָךְ שֶׁל דְּבָרִים בְּסֵדֶר וּלְלֹא תַּקָּלוֹת: הֶסְדֵּר הַיְחָסִים שֶׁבֵּין הַפּוֹעֲלִים לְנוֹתְנֵי הָעֲבוֹדָה. הָעִנְיָנִים הִגִּיעוּ לִידֵי הֶסְדֵּר כּוֹלֵל. – [הֶסְדֵּר־, הֶסְדֵּרִים, הֶסְדֵּרֵי־]

הַסְדָּרָה* נ' [מן סדר, הִסְדִּיר] סִדּוּר, עֲרִיכַת סֵדֶר וּמִשְׁטָר: "עַתָּה שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּבֶן... מַה לִּי הַסְדָּרָה בִּכְתָב, מַה לִּי הַסְדָּרָה בְּעַל־פֶּה?" (שבלי הלקט, תפילה יב). "וְזֶה יִקְרֶה מִפְּנֵי הַסְדָּרַת הַקְּרִיאָה שֶׁלֹּא כְּסִדְרָהּ" (יהודה אבן־תבון, פתיחה לחובות הלבבות). הַסְדָּרַת הָעִנְיָנִים. – [הַסְדָּרַת־]

הסה [מן הַס]

~ פִּעֵ' **הִסָּה**. 1. פ"ע שָׁתַק, הֶחֱרִישׁ: "וְהַלְוִיִּם מַחְשִׁים לְכָל־הָעָם לֵאמֹר: הַסּוּ!" (נחמיה ח יא). 2°. פ"י הִשְׁתִּיק: "דּוֹדִי הִסָּה אוֹתָהּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרָה כָּכָה" (בן־ציון, רכא). "לֹא הִסְפִּיק רַבִּי יוּדְל לְהָשִׁיב עַד שֶׁהִסָּה פַּלְטִיאֵל אֶת כֻּלָּם" (עגנון, כלה שלו). "וְהִיא תִּשְׁאַג, תִּשְׁאַג, וְאֵין שֶׁאוּן שֶׁיְּהַסֶּנָּה" (שלונסקי, שירים 67). "וְזוֹ... עוֹבֶרֶת בּוֹ כִּבְכִי אֵין מְהַסֶּה" (אלתרמן, עיר 67). – [לְהַסּוֹת, מְהַסֶּה, יְהַסֶּה; הַס! הַסִּי! הַסֶּינָה!]

~ פֻּעַ' **הֻסָּה°**, הֻשְׁתַּק: "אָמַר מִישֶׁהוּ בְּלִגְלוּג שֶׁהֻסָּה בִּרְטִינָה" (יזהר, צקלג 694). – [מְהֻסֶּה, יְהֻסֶּה]

~ הת' **נִתְהַסָּה°**, נִשְׁתַּתֵּק: "בִּנְקִיפַת מַצְפּוּן שֶׁלֹּא נִתְהַסָּה" (קובנר, פנים 48). "מִישֶׁהוּ בָּאֲפֵלָה נִכְוָה וְאָמַר אָז: 'אֲנִי... וְנִתְהַסָּה מֵאֵלָיו" (יזהר, צקלג 273). "שֶׁצָּף לְחִישׁוֹת מִתְגַּבְּרוֹת וּמִתְהַסּוֹת" (שמיר, עירום 188). – [לְהִתְהַסּוֹת, מִתְהַסֶּה, יִתְ־]

~ הפ' **הֶהֱסָה** פ"י הִשְׁתִּיק, תָּבַע שְׁתִיקָה: "וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם" (במדבר יג ל). "מֵרַעַשׁ הֲמוֹן הַמְהַסִּים אִישׁ אֶת אָחִיו לֹא נִשְׁמַע דָּבָר" (יל"ג, פרוזה יד). "וְקוֹלוֹת הַצּוֹחֲקִים וְקוֹלוֹת הַמְהַסִּים עָלוּ יַחַד" (ברש, א 458). – [לְהַהֲסוֹת, מַהֲסֶה, וַיַּהַס]

הסה"ע ר"ת הִסְתַּדְּרוּת הָעוֹבְדִים.

הַסְוָאָה°, הסוואה נ׳ [מן סוה, הִסְוָה] 1. שִׂימַת מַסְוֶה וְכִסּוּי עַל מַשֶּׁהוּ לְבַל יֻכַּר: הַסְוָאַת בִּצּוּרִים וּמַחְסְנֵי נֶשֶׁק עַל־יְדֵי צְבִיעָתָם אוֹ עַל־יְדֵי כִּסּוּיָם בִּרְשָׁתוֹת. 2. [בהשאלה] הִתְחַפְּשׂוּת, חִפּוּי עַל הָאֱמֶת: הַמְּרַגֵּל הִתְנַהֵג בַּאֲדִיקוּת וּבִמְסִירוּת יְתֵרָה לְשֵׁם הַסְוָאָה שֶׁל תְּנוּעוֹתָיו. – [הַסְוָאַת־, הַסְוָאוֹת, הַסְוָאוֹת־]

הֻסּוֹג, נפ׳ מן סוג. הֻסּוֹט, נפ׳ מן סוט.

הסוה"י ר"ת הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית.

הִסּוּי°, היסוי ז׳ [מן הסה, הִסָּה 2] הַשְׁתָּקָה: "וְהַנָּהָג הִקִּישׁ בְּכַפְתּוֹר הַהֶגֶה וְהֶעֱלָה מֵעֵין תְּרוּעָה שֶׁל הִסּוּי" (שנהר, ג 310). "תְּרוּעַת צְחוֹק כְּרוּכָה בְּהִסּוּי וּבְשִׁעוּלִים" (יזהר, שיירה 56).– [הִסּוּי־, הִסּוּיִים, הִסּוּיֵי־]

הָסוּי° ת׳ [מן הסה] שׁוֹתֵק, נֶאֱלָם: "עָרֵי הִי הֲסוּיוֹת עַל מוֹת גִּיל שַׁבַּתָּן" (גרינברג, רחובות יד). – [הֲסוּיָה, הֲסוּיִים, הֲסוּיוֹת]

הִסּוּס°, היסוס ז׳ [מן הסס, הִסֵּס] פִּקְפּוּק, חֹסֶר בִּטָּחוֹן, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם הַמְפַקְפֵּק אִם עָלָיו לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה אוֹ לָאו: "חָלַף בְּרַק הַהִסּוּס בִּשְׁמֵי הַחֲרָדוֹת שֶׁל נַפְשִׁי" (ש׳ שלום, שירים רמ). הֲמוּכָן אַתָּה לַעֲשׂוֹת זֹאת? עֲנֵה בְּלֹא הִסּוּסִים! – [הִסּוּס־, הִסּוּסִים, הִסּוּסֵי־]

הֶסַּח•, היסח ז׳ [מן א-נסח, הִסִּיחַ]° הַרְחָקָה, הַעְתָּקָה, עֲקִירָה: "אֲנִי זָעַקְתִּי בַּשִּׁיר... בִּימֵי הֶסַּח הַבִּין שֶׁלָּכֶם" (גרינברג, רחובות עד). – [רווחת בייחוד הסמיכות: הֶסַּח־ בצירופים:]

– הֶסַּח־הַדַּעַת•, הַעְתָּקַת הַמַּחֲשָׁבָה, הִתְעַלְּמוּת, חֹסֶר תְּשׂוּמֶת־לֵב: "תְּרוּמָה... לֹא נִפְסְלָה בְּהֶסַּח־הַדַּעַת" (ירושלמי תרומות מו ב). "חָשׁוּד אֲנִי עַל הֶסַּח־הַדַּעַת שֶׁאֲנִי עָלוּל לִשְׁכֹּחַ עִקַּר תְּפִלָּה מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת" (בן־ציון, כג).

– בְּהֶסַּח־הַדַּעַת•, 1. בְּמַפְתִּיעַ, בְּלִי מֵשִׂים, בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־צָפוּי: "שְׁלוֹשָׁה בָּאִין בְּהֶסַּח־הַדַּעַת, אֵלּוּ הֵן: מָשִׁיחַ, מְצִיאָה וְעַקְרָב" (סנהדרין צז.). "וְלֹא לִי בִּלְבַד נַעֲשָׂה נֵס וְהִגַּעְתִּי לַמַּלְכוּת בְּהֶסַּח־הַדַּעַת" (מנדלי מו"ס, תנח). "אִישׁ־הַסִּפּוּן קָפַץ וְנָפַל עַל הַגְּדֻלָּה הַחֲדָשָׁה שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ בְּהֶסַּח־הַדַּעַת" (ביאליק, איש הסיפון). 2°, בְּלֹא תְּשׂוּמֶת־לֵב: "פִּצַּח זֵרְעוֹנִים בְּהֶסַּח־הַדַּעַת וְכִלְאַחַר־יָד" (ביאליק, אריה ד). "נוֹטֵל הָיָה עַצְמוֹ וּמֵצִיץ מִפַּעַם לְפַעַם בְּהֶסַּח־הַדַּעַת לְתוֹךְ הַקְּעָרָה" (הזז, צל 127).

– הֶסַּח־פָּנִים°, הַפְנָיַת פָּנִים הַצִּדָּה, כְּלֹא רוֹאֶה, הִתְנַכְּרוּת: "הַלָּלוּ מְשַׁיְּטוֹת בָּרְחוֹב בְּהֶסַּח־פָּנִים, וּבְלֹא שֶׁיִּפְנוּ רֹאשָׁן נוֹשְׂאוֹת אֶת עַצְמָן" (קובנר, פנים 18).

הִסָּחֲבוּת°, היסחבות נ׳ [מן סחב, נִסְחַב] 1. הִגָּרְרוּת: הִסָּחֲבוּת שׁוּלֵי הַשִּׂמְלָה עַל הָרִצְפָּה. הִסָּחֲבוּת הַיֶּלֶד אַחֲרֵי אִמּוֹ. 2. הֱיוֹת נִסְחָב וְנִמְשָׁךְ הַרְבֵּה: "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עַד מָתַי הַהִסָּחֲבוּת הַזֹּאת?" (יזהר, צקלג 283). הִסָּחֲבוּת הָעִנְיָנִים בַּמִּשְׂרָד לְלֹא סוֹף. – [הִסָּחֲבוּת־]

הַסָּחָה° נ׳ [מן נסח, הִסִּיחַ] 1. הַרְחָקָה, עֲקִירָה: הַסָּחַת הַמַּחֲשָׁבָה מִן הָעִנְיָן. 2. [בצבא] פְּעֻלַּת הַתְקָפָה בְּקֶטַע מְסֻיָּם שֶׁל הַחֲזִית בְּמַטָּרָה לְהוֹלִיךְ שׁוֹלָל אֶת הָאוֹיֵב וּלְהַסִּיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מִמְּקוֹם הַהַתְקָפָה הָעִקָּרִי: "מַעֲשִׂים אֵלּוּ שֶׁעוֹשִׂים הַמִּצְרִים אֵין בָּהֶם אֶלָּא מִשּׁוּם הַסָּחָה" (טביב, דרך 167). – [הַסָּחַת־]

– הַסָּחַת הַדַּעַת°, הִתְעַלְּמוּת מִכַּוָּנַת מְדַבֵּר, הִתְנַכְּרוּת: "אֵינָם מִתְיָרְאִים לַעֲבֹר עֲבֵרוֹת נוֹרָאוֹת כִּתְפִלָּה מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, הַסָּחַת־דַּעַת מִן הַתְּפִלִּין" (ברנר, א 16).

הֲסָחָה° נ׳ [מן סיח, הֵסִיחַ] סִפּוּר, הַבָּעָה, הוֹדָעָה: הֲסָחַת הַדְּאָגוֹת לַיְּדִיד. – [הֲסָחַת־]

הִסָּחֲטוּת°, היסחטות נ׳ [מן סחט, נִסְחַט] הֵעָשׂוֹת סָחוּט, הִלָּחֲצוּת עַד כְּדֵי יְצִיאַת הַנּוֹזֵל מִתּוֹכוֹ: הִסָּחֲטוּת הַכְּבָסִים בִּידֵי הַכּוֹבֶסֶת. הִסָּחֲטוּת הָעֲנָבִים. [ובהשאלה:] הִסָּחֲטוּת לְשַׁדּוֹ מֵרֹב מַאֲמָץ. – [הִסָּחֲטוּת־]

הִסָּחֲפוּת°, היסחפות נ׳ [מן סחף, נִסְחַף] הֱיוֹת נִסְחָף, הִגָּרְפוּת: הִסָּחֲפוּת טִיט וְחַלּוּקֵי אֲבָנִים עִם הַזֶּרֶם. [ובהשאלה:] הִסָּחֲפוּת אַחֲרֵי דִּבְרֵי הַתַּעֲמוּלָה. – [הִסָּחֲפוּת־]

הֶסֵּט•, היסט ז׳ [מן סוט, הֵסִיט] הֲזָזַת דָּבָר מִמְּקוֹמוֹ עַל־יְדֵי נְגִיעָה בּוֹ: "הַשֶּׁרֶץ מְטַמֵּא בְּהֶסֵּט" (ירושלמי שבת יא ד). "הֵסִיט אֶת הַקּוֹרָה הֶסֵּט כָּל־שֶׁהוּא" (ביאליק, מאחורי ב). "בַּבַּיִת קָם שָׁאוֹן קַל וּתְנוּעָה וְקוֹל הֶסֵּט כִּסְאוֹת" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות ס). "מַאֲמִין הוּא וּמַתִּיר הֶסֵּט מֶרְכָּז שֶׁל הַרְגָּשָׁה" (ויסלבסקי, יחידים 11). – [הֶסֵּט־, הֶסֵּטוֹת]

– הֶסֵּטוֹת• (ירושלמי סוטה כ ב), הִלְכוֹת טֻמְאָה עַל־יְדֵי הֶסֵּט.

הֲסָטָה• נ׳ [מן סוט, הֵסִיט] הֲזָזָה, הַרְחָקַת דָּבָר מִמְּקוֹמוֹ עַל־יְדֵי נְגִיעָה בּוֹ: "כָּל שֶׁהוּא מִכֹּחַ הֲסָטָה – טְמֵאִין" (תוספתא זבים ד ו). הֲסָטַת הַמָּחוֹג בַּשָּׁעוֹן. – [הֲסָטַת־]

הַסְטָיָה° נ׳ [מן סטה, הִסְטָה] הַטָּיָה, הַפְנָיָה הַצִּדָּה: הַסְטָיַת אֲפִיק הַנָּהָר. הַסְטָיַת הַנַּעַר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. – [הַסְטָיַת־]

הִסִּיג, הפ׳ מן נסג.

הִסִּיחַ, הפ׳ מן נסח.	הֵסִיף, הפ׳ מן סוף.
הֵסִיט, הפ׳ מן סוט.	הִסִּיק, הפ׳ מן נסק.
הֵסִיךְ, הפ׳ מן סוך.	הֵסִיר, הפ׳ מן סור.
הִסִּיךְ, הפ׳ מן נסך.	הֵסִית, הפ׳ מן סות.
הִסִּיעַ, הפ׳ מן נסע.	הֻסַּךְ, הפ׳ מן נסך.

הֲסָכָה° נ׳ [מן סוך, הֵסִיךְ] מְשִׁיחָה, מְרִיחָה בְּשֶׁמֶן. – [הֲסָכַת־, הֲסָכוֹת]

– הֲסָכַת רַגְלַיִם° [על־פי שופטים ג כד], עֲשִׂיַּת צְרָכִים.

הַסָּכָהᐧ נ׳ [מן א-נסך, הִסִּיךְ] יְצִיקָה, הַתָּכָה. – [הַסָּכַת־]

הֶסְכֵּם° ז׳ [מן סכם, הִסְכִּים] 1. דֵּעָה מְשֻׁתֶּפֶת וּמֻסְכֶּמֶת עַל־יְדֵי כָּל הַנּוֹגְעִים בְּדָבָר, הַחְלָטָה עַל דַּעַת כָּל הַצְּדָדִים: כָּל הַחֲבֵרִים בָּאוּ לִידֵי הֶסְכֵּם בְּתָכְנִית הַפְּעֻלָּה. הַסִּכְסוּךְ נִגְמַר בְּהֶסְכֵּם מָלֵא. 2. בְּרִית, חוֹזֶה שֶׁל שִׁתּוּף פְּעֻלָּה וְכַדּוֹמֶה: נֶחְתַּם הֶסְכֵּם בֵּין הַמְּדִינוֹת. הֶסְכֵּם לִשְׁבִיתַת נֶשֶׁק. – [הֶסְכֵּם־, הֶסְכֵּמִים, הֶסְכֵּמֵי־]

– בָּאוּ לִידֵי הֶסְכֵּם°, קִבְּלוּ הַחְלָטָה מְשֻׁתֶּפֶת וּמֻסְכֶּמֶת.

– בְּהֶסְכֵּם עִם°, בְּהֶתְאֵם לְ־, לְפִי־: "הַלְּאֻמִּיּוּת הִיא צוּרָה מוּחָשִׁית אֲשֶׁר תִּתְגַּלֶּה בָּהּ הָאֱנוֹשִׁיּוּת בְּכָל עַם וָעָם בְּהֶסְכֵּם עִם תְּנָאֵי חַיָּיו וּצְרָכָיו וְתוֹלְדוֹתָיו" (אחד העם, מט).

הַסְכָּמָה˚ נ׳ [מן סכם, הִסְכִּים] 1˚, הַתְאָמָה בְּדֵעָה, אִשּׁוּר דָּבָר, יַחַס חִיּוּבִי לְדָבָר: "שֶׁיְּהוּ כֻּלָּם שָׁוִים בְּהַסְכָּמָה אַחַת" (רש״י נחום א יב). "פַּעַם יַחְשֹׁב בָּהֶם שֶׁהֵם יֹאמְרוּ בְּהַסְכָּמָה" (מורה נבוכים, פתיחה). "אַחַד הַכֹּחוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים בְּחַיֵּי הַחֶבְרָה הוּא הַהַסְכָּמָה הַכְּלָלִית" (אחד העם, ע). הַהַחְלָטָה נִתְקַבְּלָה בְּהַסְכָּמַת כָּל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּאֲסֵפָה. 2°, הַמְלָצָה, כְּתַב־אִשּׁוּר שֶׁל בֶּן־סֶמֶךְ עַל מְחַבְּרוֹ שֶׁל סֵפֶר שֶׁהוּא מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעוֹ וְסִפְרוֹ רָאוּי לַהֲפָצָה וְלִקְרִיאָה: בְּרֹאשָׁם שֶׁל רֹב הַסְּפָרִים הַתּוֹרָנִיִּים שֶׁהוֹפִיעוּ בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ, וּקְצָתָם אַף בְּיָמֵינוּ, נִתְּנוּ הַסְכָּמוֹת שֶׁל רַבָּנִים גְּדוֹלֵי־יִשְׂרָאֵל. – [הַסְכָּמַת־, הַסְכָּמוֹת, הַסְכָּמוֹת־]

הֶסְכֵּמִי˚ ת׳ [מן הֶסְכֵּם] עָשׂוּי מִתּוֹךְ הֶסְכֵּם, שֶׁהוּא בְּהַסְכָּמָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם, מְקֻבָּל וּמֻסְכָּם: "לָמַדְנוּ שֶׁהַלְּשׁוֹנוֹת הֶסְכֵּמִיּוֹת, לֹא טִבְעִיּוֹת" (מורה נבוכים ב ל). "סוֹף סוֹף הַקִּנְיָן הוּא דָּבָר הֶסְכֵּמִי" (אחד העם, קנג). – [הֶסְכֵּמִית, הֶסְכֵּמִיִּים, ־מִיּוֹת]

הֶסְכֵּמִיּוּת° נ׳ [מן הֶסְכֵּמִי] הִסְתַּגְּלוּת לַדְּבָרִים הַמֻּסְכָּמִים, הִתְפַּשְּׁרוּת עִם הַמְקֻבָּל, קוֹנְפוֹרְמִיזְם: מֶרֶד הַצְּעִירִים בַּהֶסְכֵּמִיּוּת שֶׁבַּסִּפְרוּת וּבָאָמָּנוּת. – [הֶסְכֵּמִיּוּת־]

הַסְכָּנָה° נ׳ [מן א׳ סכן, הִסְכִּין] הִתְרַגְּלוּת לְדָבָר: הַסְכָּנָה לַבַּיִת הֶחָדָשׁ וְלַחֶבְרָה הַחֲדָשָׁה. – [הַסְכָּנַת־]

הִסָּכְרוּת°, היסכרות נ׳ [מן א׳ סכר, נִסְכַּר] הֵחָסְמוּת, הִסָּגְרוּת: הִסָּכְרוּת מֵי הַנָּהָר עַל־יְדֵי סֶכֶר. – [הִסָּכְרוּת־]

הַסְלָדָה° נ׳ [מן סלד, הִסְלִיד] גְּרִימָה לִסְלִידָה, הֲבָאָה לִידֵי מְאִיסָה, הַגְעָלָה: הַסְלָדַת הַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּתוֹ הַפְּרוּעָה שֶׁל הַבִּרְיוֹן. – [הַסְלָדַת־]

הִסָּלְחוּת, היסלחות נ׳ [מן סלח, נִסְלַח] הֱיוֹת נִסְלָח, הִמָּחֲלוּת: הִסָּלְחוּת חֶטְאוֹ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה. – [הִסָּלְחוּת־]

הִסָּלְלוּת°, היסללות נ׳ [מן א. סלל, נִסְלַל] הֵעָשׂוּת סָלוּל: עִם הִסָּלְלוּת הַכְּבִישׁ נִתְעוֹרֵר הַיִּשּׁוּב הַנִּדָּח לְחַיִּים. – [הִסָּלְלוּת־]

הס״מ˚ ר״ת [הַסָּמֶךְ־מֵם] כִּנּוּי לְמַלְאַךְ סַמָּאֵל, הַשָּׂטָן.

הַסְמָכָה˚ נ׳ [מן סמך, הִסְמִיךְ] 1°, הַקְרָבָה, קֵרוּב, הֲבָאָה בְּסָמוּךְ: "בְּאַחֲוָה גְּדוֹלָה... וּבְרֵעוּת כְּבְהַסְמָכַת רֹאשׁ אֶל רֹאשׁ" (יזהר, צקלג 150). הַסְמָכַת פָּרָשִׁיּוֹת. 2˚, אַסְמַכְתָּה, דָּבָר שֶׁנִּתָּן לִסְמֹךְ עָלָיו: "מִקְרָא הַסְמָכָה בְּעוֹלָם" (הלכות פסוקות קלז). "דִּינִים וְתַקָּנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּדֶרֶךְ הַסְמָכָה בִּדְבָרִים הַנְּהוּגִים בֵּין בְּנֵי־אָדָם" (אברבנאל, הקדמה לנחלת אבות). 3°, סְמִיכָה, מַתַּן תֹּאַר לְגוֹמֵר חֹק לִמּוּדָיו: הַסְמָכַת סְטוּדֶנְטִים בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. הַסְמָכָה לְהוֹרָאָה. 4°, עִבּוּי, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא סָמִיךְ: הַסְמָכַת הַמָּרָק עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת רֶסֶק תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. – [הַסְמָכַת־]

הִסָּמְכוּת°, היסמכות נ׳ [מן סמך, נִסְמַךְ] 1, הִשָּׁעֲנוּת, הִתָּמְכוּת: הִסָּמְכוּת עַל מִישֶׁהוּ. 2 [בדקדוק] הֱיוֹת נִסְמָךְ: הִסָּמְכוּת הַשֵּׁם לְשֵׁם אַחֵר. – [הִסָּמְכוּת־]

הֶסְמֵל° ז׳ [מן סמל] הַעֲלָאָה לְדַרְגַּת סַמָּל, קְבִיעַת דָּבָר לְסֵמֶל: "אֵין לְךָ קָשֶׁה לִבְדִיקָה כְּהֶמְשֵׁל קַל הָרַגְלַיִם וּכְהֶסְמֵל מְרֻבֵּה הַכִּוּוּנִים" (קלצקין, כתבים 143). – [הֶסְמֵל־, הֶסְמֵלִים, הֶסְמֵלֵי־]

הַסְמָקָה° נ׳ [מן סמק, הִסְמִיק] הַאְדָּמָה, הוֹפָעַת צֶבַע אָדֹם: הַסְמָקַת הַפָּנִים מִבּוּשָׁה. – [הַסְמָקַת־]

הַסְמָרָה° נ׳ [מן סמר, הִסְמִיר] 1, גְּרִימָה לְהִסְתַּמְּרוּת, הַזְקָפָה: הַסְמָרַת שַׂעֲרוֹת הַצּוֹפִים עַל־יְדֵי מַחֲזוֹת־הָאֵימִים שֶׁבְּסֶרֶט־הַמֶּתַח. 2, חִבּוּר בְּמַסְמְרִים: הַסְמָרַת דָּפְנוֹת הַתֵּבָה. – [הַסְמָרַת־]

הֶסְנֵן° ז׳ [מן סנן, הִסְנִין] חֹמֶר מְסֻנָּן, נוֹזֵל שֶׁהָעֳבַר דֶּרֶךְ מִסְנֶנֶת. – [הֶסְנֵן־, הֶסְנֵנִים, הֶסְנֵנֵי־]

הַסְנָנָה° נ׳ [מן סנן, הִסְנִין] סִנּוּן, הַעֲבָרַת נוֹזֵל דֶּרֶךְ מִסְנֶנֶת: הַסְנָנַת מָרָק. הַסְנָנַת מִיץ־תַּפּוּזִים. – [הַסְנָנַת־, הַסְנָנוֹת, הַסְנָנוֹת־]

הסס [על־פי הארמית: הַסֵּס—"הוה קא מהסס", שבת קמז., לפי גירסה אחת, ובנוסחותינו: קמחסס]

~ פִּע׳ **הִסֵּס**˚ פ״ע פִּקְפֵּק, הָיָה בְּסָפֵק, חָשַׁשׁ, פָּסַח עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: "וְלִבִּי מְהַסֵּס" (רש״י חולין כו.). "אִם לִבְּךָ מְהַסֵּס לְקַבֵּל עָלֵינוּ עַתָּה הִתְחַיְּבוּת גְּדוֹלָה" (אחד העם, קיב). "הָיָה לִבּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָסִיד מְהַסֵּס לָצֵאת בַּדֶּרֶךְ" (עגנון, כלה ט). – [לְהַסֵּס, מְהַסֵּס, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻסַּס**°, ראה מְהֻסָּס.

~ הת׳ **נִתְהַסֵּס**°, נִתְמַלֵּא הִסּוּס, נִתְעוֹרֵר בּוֹ פִּקְפּוּק וַחֲשָׁשׁ: "נִתְהַסְּסוּ הַקְּוָקִים, אַךְ הָלְכוּ בְּעִקְּבוֹתָיו" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 332). "מִשֶּׁבָּאתִי וְקִבַּלְתִּי אֶת הַיְדִיעוֹת נִתְהַסַּסְתִּי" (ארד, תר׳ הנפילה 74). – [לְהִתְהַסֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

הַסְסָן° ז׳ [מן הסס, הִסֵּס] פַּקְפְּקָן, מִי שֶׁאֵין בּוֹ אֹמֶץ לְהַחְלִיט, פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים. – [הַסְסָנִית, הַסְסָנִים, ־נִיּוֹת]

הַסְסָנוּת° נ׳ [מן הַסְסָן] פַּקְפְּקָנוּת, טִבְעוֹ שֶׁל אָדָם הַחוֹשֵׁשׁ לְהַחְלִיט דָּבָר, חֹסֶר אֹמֶץ לְהַחְלָטָה: "אוֹתָהּ הַסְסָנוּת־מָה וְאוֹתָהּ מוּעָקָה שֶׁבִּמְבוּכָה... נִסְתַּלְּקוּ" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 8). – [הַסְסָנוּת־]

הַסְסָנִי° ת׳ [מן הַסְסָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הִסּוּס, פַּקְפְּקָנִי: הִתְנַהֲגוּת הַסְסָנִית. – [הַסְסָנִית, הַסְסָנִיִּים, הַסְסָנִיּוֹת]

הָסַע, הפ׳ מן נסע.

הֶסֵּעַ°, היסע ז׳ [מן נסע, הִסִּיעַ] 1•, הֶסֵּחַ [ראה להלן הֶסֵּעַ־דַּעַת] 2°, הַסָּעָה, הַעֲבָרָה בִּנְסִיעָה: "הַהֶסֵּעַ לְאוֹרְשָׁה עוֹלֶה בְּשִׁשָּׁה 'סְמוֹנְצִים'" (שניאור, פאנדרי ג 29). "חֲבִילָה זוֹ... דִּינָהּ כְּמַשָּׂא וְחַיֶּבֶת בִּדְמֵי־הֶסֵּעַ" (ליפסון, מדור 1843). – [הֶסַּע־, הֶסֵּעִים, הֶסֵּעֵי־]

– הֶסַּע־דַּעַת• (ירושלמי פסחים לז ד), הֶסַּח־הַדַּעַת, הִתְעַלְּמוּת, שְׁגָגָה.

הַסָּעָה^ נ׳ [מִן נסע, הִסִּיעַ] 1 °. הַעֲבָרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: הַסָּעַת נוֹסְעִים בִּמְכוֹנִית. תַּחֲנַת הַסָּעָה. הַסָּעַת הַכֵּלִים עַל־פְּנֵי לוּחַ־הַשַּׁחְמָט. 2 ^. עֲקִירָה, הַעְתָּקָה: ״לֹא מָצָא ׳עתק׳ לְשׁוֹן הַסָּעָה רַק ׳הַמַּעְתִּיק הָרִים׳״ (ר׳ תם על דונש, המעתיק). – [הַסָּעַת־, הַסָּעוֹת, הַסָּעוֹת־]

הַסְעָרָה° נ׳ [מִן סער, הִסְעִיר] גְּרִימָה לִסְעָרָה [וּבְיִחוּד בהשאלה] הֲבָאָה לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה: הַסְעָרַת הָרוּחוֹת עַל־יְדֵי הַהוֹדָעָה הַמַּפְתִּיעָה. – [הַסְעָרַת־]

הִסָּעֲרוּת°**, היסערות** נ׳ [מִן סער, נִסְעַר] הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, בִּיאָה לִכְלַל סְעָרָה: ״מֶה הָיָה חָסֵר כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה? הִסָּעֲרוּת־יֵצֶר״ (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 306). הִסָּעֲרוּת הָרוּחוֹת שֶׁל הַקָּהָל. – [הִסָּעֲרוּת־]

הַסְפָּגָה° נ׳ [מִן ספג, הִסְפִּיג] 1. יִבּוּשׁ וְנִגּוּב דָּבָר עַל־יְדֵי מַשֶּׁהוּ סוֹפֵג: הַסְפָּגַת הַגּוּף בְּמַגֶּבֶת אַחֲרֵי הָרַחְצָה. 2. הַחְדָּרַת נוֹזֵל לְתוֹךְ גּוּף מְסֻיָּם: הַסְפָּגַת הָעֵץ בְּשֶׁמֶן לְשֵׁם מֵרוּטוֹ. הַסְפָּגַת צֶמֶר־הַגֶּפֶן בְּכֹהַל לְחִטּוּי. – [הַסְפָּגַת־]

הִסָּפְגוּת°**, היספגות** נ׳ [מִן ספג, נִסְפַּג] הִבָּלְעוּת, הִקָּלְטוּת: הִסָּפְגוּת הַדְּיוֹ בַּסְּפוֹג. הִסָּפְגוּת הַדָּם בַּקַּרְקַע. – [הִסָּפְגוּת־]

הֶסְפֵּד* ז׳ [מִן ספד, הִסְפִּיד] מִסְפֵּד, דִּבְרֵי קִינָה עַל מֵת: ״מַעֲשֶׂה וּמֵתוּ בָּנָיו שֶׁל ר׳ עֲקִיבָא, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְהִסְפִּידוּם הֶסְפֵּד גָּדוֹל״ (מועד קטן כא:). הֶסְפֵּדִים בְּהַלְוָיַת־הַמֵּת. בְּשֶׁל קְדֻשַּׁת הֶחָג לֹא נִשְּׂאוּ כָּל הֶסְפֵּדִים. – [הֶסְפֵּד־, הֶסְפֵּדִים, הֶסְפֵּדֵי־]

– קָשַׁר הֶסְפֵּד*, נָשָׂא דִּבְרֵי קִינָה עַל אָדָם שֶׁנִּפְטַר: ״וְיָשְׁבוּ וְקָשְׁרוּ הֶסְפֵּדוֹ וְגָמְלוּ לַצַּדִּיק חֶסֶד״ (ירושלמי יומא לח ב).

הַסְפָּדָה° נ׳ [מִן ספד, הִסְפִּיד] הַשְׁמָעַת הֶסְפֵּד, אֲמִירַת דְּבָרִים בִּפְנֵי קָהָל בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מֵת. – [הַסְפָּדַת־]

הִסָּפוּת°**, היספות** נ׳ [מִן ספה, נִסְפָּה] אָבְדָן, כְּלָיָה: הִסָּפוּת הַצַּדִּיק מִן הָעוֹלָם. – [הִסָּפוּת־]

הִסָּפְחוּת°**, היספחות** נ׳ [מִן א׳ ספח, נִסְפַּח] הִתְחַבְּרוּת, הִצְטָרְפוּת: הִסָּפְחוּת חָבֵר נוֹסָף לַוַּעַד. – [הִסָּפְחוּת־]

הַסְפָּנָה° נ׳ [מִן ספון] הַעֲלָאָה עַל הַסִּפּוּן: ״הַמִּבְדּוֹק הֶחָדָשׁ יְאַפְשֵׁר הַסְפָּנַת אֳנִיּוֹת עַד שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים טוֹן״ (עיתונות). – [הַסְפָּנַת־]

הֶסְפֵּק° ז׳ [מִן ב׳ ספק, הִסְפִּיק] 1. יְכֹלֶת, כֹּחַ עֲבוֹדָה, שִׁעוּר הַכַּמּוּת שֶׁאָדָם מַסְפִּיק לַעֲשׂוֹת בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם: הַפּוֹעֵל הַמֻּמְחֶה הֶסְפֵּקוֹ בַּעֲבוֹדָה רַב. 2 [במכונות] כַּמּוּת הָעֲבוֹדָה הַמְּבֻצַּעַת בִּיחִידַת זְמַן (בִּשְׁנִיָּה, בְּשָׁעָה וְכַדּוֹמֶה). – [הֶסְפֵּק־]

הַסְפָּקָה° נ׳ [מִן ב׳ ספק, הִסְפִּיק] 1. הֲבָאַת מִצְרָכִים שׁוֹנִים לִפְרָט אוֹ לְמוֹסָד: ״בְּהַסְפָּקַת צָרְכֵי הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים (אחד העם, לח). ״הַהַסְפָּקָה הָיְתָה עוֹדֶפֶת עַל הַצֹּרֶךְ״ (סוקולוב, במראות 227). הַסְפָּקַת חָלָב מִן הַכְּפָר לָעִיר. הַסְפָּקַת חַשְׁמַל לַבָּתִּים. 2 ^ [בספרות הרבנית] כַּלְכָּלָה, סְכוּם כֶּסֶף הַנִּתָּן לְמִחְיָה לָאָדָם: ״מְפַרְנְסִים וְנוֹתְנִים הַסְפָּקָה לְתַלְמִידֵי־חֲכָמִים״ (פרדס רימונים). – [הַסְפָּקַת־]

הַסֵּק, הפ׳ מִן נסק.

א׳ **הֶסֵּק*****, היסק** ז׳ [מִן א׳ נסק, הִסִּיק] הַבְעָרַת עֵצִים: ״בְּהֶסֵּק רִאשׁוֹן שֶׁל (הַתַּנּוּר)״ (שבת קכה׳). ״הִתְוָה מִן הַתַּנּוּר, בִּשְׁעַת הֶסֵּקוֹ, חֲתִיכַת עֵץ בּוֹעֶרֶת״ (דינור, בעולם 33). – [הֶסֵּק־]

ב׳ **הֶסֵּק**°**, היסק** ז׳ [מִן ב׳ נסק, הִסִּיק] מַסְקָנָה, תּוֹצָאָה, עִנְיָן שֶׁהֻסַּק: ״עַל הַסָּקָתָהּ הֶסֵּק אַחַר הֶסֵּק מִתּוֹךְ מוּעָט שֶׁל אֲבוֹת־הַנָּחוֹת״ (ויסלבסקי, יחידים 256). הֶקֵּשִׁים וְהֶסֵּקִים. – [הֶסֵּק־, הֶסֵּקִים, הֶסֵּקֵי־]

א׳ **הַסָּקָה** נ׳ [מִן א׳ נסק, הִסִּיק] הַבְעָרַת עֵצִים אוֹ דֶּלֶק אַחֵר: ״לֹא נִתְּנוּ עֵצִים אֶלָּא לְהַסָּקָה״ (ביצה לג׳). – [הַסָּקַת־]

– הַסָּקָה מֶרְכָּזִית°, חִמּוּם דִּירָה אוֹ דִּירוֹת אֲחָדוֹת בְּבִנְיָן עַל־יְדֵי חִמּוּם מַיִם בְּתַנּוּר אֶחָד שֶׁמִּמֶּנּוּ מִסְתָּעֲפִים צִנּוֹרוֹת לְהַעֲבָרַת הַמַּיִם הַחַמִּים אֶל כָּל הַחֲדָרִים.

ב׳ **הַסָּקָה**° נ׳ [מִן ב׳ נסק, הִסִּיק] הוֹצָאַת מַסְקָנָה, קְבִיעַת תּוֹצָאָה שֶׁל דְּבַר־מָה: ״תְּחִלָּה הִטִּיל בָּהּ (בַּמְּצִיאוּת) סָפֵק, וְאַחֲרֵי־כֵן טָרַח לְהַחֲזִיר לָהּ אֶת וַדָּאוּתָהּ בְּדֶרֶךְ הַהַסָּקָה״ (קלצקין, כתבים 370). הַסָּקַת דַּרְכֵי הַפְּעֻלָּה מִתּוֹךְ הַבֵּרוּר. – [הַסָּקַת־]

הִסָּקְרוּת°**, היסקרות** נ׳ [מִן סקר, נִסְקַר] הֱיוֹת נִסְקָר, שֶׁנֶּעֱרַךְ בּוֹ סֶקֶר: לְאַחַר הִסָּקְרוּתוֹ שֶׁל הַשֶּׁטַח עַל־יְדֵי וַעֲדַת הַמֻּמְחִים, הֻחְלַט לְהָקִים עָלָיו אֶת הַמִּבְנֶה הַמֻּצָּע. – [הִסָּקְרוּת־]

הֲסָרָה* נ׳ [מִן סור, הֵסִיר] ^הַרְחָקָה, סִלּוּק, הַעֲבָרַת דָּבָר מִמְּקוֹמוֹ: ״עַל הֲסָרַת לִבּוֹ הִקְפִּידָה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ״ (רמב״ם, מלכים ג ו). ״כַּוָּנַת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ... הֲסָרַת עֲבוֹדָה זָרָה וּמְחִיַּת זִכְרָהּ״ (מורה נבוכים ג לז). ״גְּדוֹלָה הֲסָרַת כּוֹבַע... יְתֵרָה עָלֶיהָ חֲלִיצַת נַעֲלַיִם״ (עגנון, כפות רטו). הֲסָרַת מִכְשׁוֹל מִן הַדֶּרֶךְ. – [הֲסָרַת־]

– הֲסָרַת טַבַּעַת* (מגילה יד׳). כִּנּוּי לִגְזֵרַת הַמַּלְכוּת, צַו הַמֶּלֶךְ [עַל־סְמַךְ הַמְסֻפָּר בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר עַל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ שֶׁהֵסִיר טַבַּעְתּוֹ וּמְסָרָהּ לְהָמָן לַחְתּוֹם בָּהּ עַל גְּזֵרוֹת הַשְּׁמָד עַל הַיְּהוּדִים]

הַסְרָחָה° נ׳ [מִן א׳ סרח, הִסְרִיחַ] הַבְאָשָׁה, הַעֲלָאַת רֵיחַ רַע: הַסְרָחַת הַדָּג הָרָקוּב. הַסְרָחַת הַנְּבֵלָה. – [הַסְרָחַת־]

הַסְרָטָה° נ׳ [מִן ב׳ סרט, הִסְרִיט] צִלּוּם עַל־גַּבֵּי סֶרֶט מְיֻחָד לְשֵׁם הַקְרָנָתוֹ עַל בַּד בִּמְכוֹנַת קוֹלְנוֹעַ: הַסְרָטַת הַטֶּקֶס שֶׁל הֲנָחַת אֶבֶן־הַפִּנָּה עַל־יְדֵי חֶבְרַת הַסְּרָטִים. – [הַסְרָטַת־, הַסְרָטוֹת, הַסְרָטוֹת־]

הֶסֵּת***, היסת** ז׳ [מִן סות, הֵסִית] פִּתּוּי, שִׁדּוּל לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה. – [הֶסֵּת־, הֶסֵּתוֹת]

– שְׁבוּעַת־הֶסֵּת*, שְׁבוּעָה שֶׁהֵטִילוּ חַכְמֵי הַתַּלְמוּד עַל הַנִּתְבָּע הַכּוֹפֵר בְּטַעֲנַת הַתּוֹבֵעַ – שֶׁיְּהֵא נִשְׁבָּע שֶׁאֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם וְיִפָּטֵר: ״וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת״ (שבועות מ:).

הִסְתָּאֵב, הת׳ מִן סאב.

הִסְתָּאֲבוּת° נ׳ [מִן סאב, הִסְתָּאֵב] הִזְדַּהֲמוּת, הִתְנַוְּנוּת: ״הַנְּקֻדָּה הַיְּהוּדִית אַחַת הִיא, אַךְ הִסְתַּעֲפֻיּוֹתֶיהָ וְהִסְתָּאֲבֻיּוֹתֶיהָ כַּמָּה מְרֻבּוֹת הֵן״ (שטיינמן, טלי טללים). ״הַקַּבְּצָנוּת שֶׁכֻּלָּהּ לִגְנַאי וּמַשְׁמָעָהּ

הִסְתָּאֲבוּת אֱנוֹשִׁית מִגּוּף וְעַד נֶפֶשׁ״ (קריב, עטרה 14). ״הָיְתָה בּוֹ הִסְתָּאֲבוּת: זַרְבּוּבִיתוֹ שָׁקְעָה לְפִנְכָּתוֹ כְּאוֹתָהּ שֶׁל בְּהֵמָה לְתוֹךְ אֲבוּסָהּ״ (סביב, דרך 176). – [הִסְתָּאֲבוּת־, הִסְתָּאֲבֻיּוֹת]

הִסְתַּבֵּב, הת׳ מן סבב.

הִסְתַּבְּבוּת° נ׳ [מן סבב, הִסְתַּבֵּב] הִשְׁתַּלְשְׁלוּת דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, קִיּוּם סִבָּה וּמְסֻבָּב: ״הָרָצוֹן נִרְאֶה כְּחָפְשִׁי, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת מִכְּבָלָיו שֶׁל חֹק הַהִסְתַּבְּבוּת״ (קלוזנר, יוצרים ג 206). ״לִכְפּוֹת עֲלֵיהֶם רְצִיפוּת וְהִסְתַּבְּבוּת כָּל־שֶׁהִיא״ (ברש, א 134). – [הִסְתַּבְּבוּת־]

הִסְתַּבֵּךְ, הת׳ מן סבך.

הִסְתַּבְּכוּת⁺ נ׳ [מן סבך, הִסְתַּבֵּךְ] 1°, הִסְתָּעֲפוּת, הִתְרַכְּבוּת, הִתְעַרְבְּבוּת: ״הִסְתַּבְּכוּת סְעִיפִים זֶה עַל זֶה״ (השרשים לג׳נאח, נקף). ״הַמַּחְלֹקֶת וְהִסְתַּבְּכוּת הַדֵּעוֹת״ (מורה נבוכים ג מא). ״הַכֹּל לְפִי הִסְתַּבְּכוּת הַסִּבּוֹת וּמִקְרֵי הַחַיִּים״ (אחד העם, עז). ״לִפְשֹׁט מִן הַדְּבָרִים אֶת הִסְתַּבְּכוּתָם הַמְדֻמָּה וּלְהַרְאוֹתָם בְּתַמְצִיתָם הַנְּקִיָּה״ (פיכמן, שיר). 2°, כְּנִיסָה לְמַצָּב מְסֻבָּךְ יוֹתֵר: הִסְתַּבְּכוּת בְּפִתְרוֹן הַבְּעָיָה הַקָּשָׁה. הִסְתַּבְּכוּת בַּעֲסָקִים מְפֻקְפָּקִים. הִסְתַּבְּכוּת הַמַּחֲלָה. – [הִסְתַּבְּכוּת־, הִסְתַּבְּכֻיּוֹת]

הִסְתַּבֵּל, הת׳ מן סבל.

הִסְתַּבְּלוּת° נ׳ [מן סבל, הִסְתַּבֵּל] הֱיוֹת כָּבֵד וּמְסֻרְבָּל, הֱיוֹת עָמוּס: ״לָבוּשׁ הוּא מִכְנְסֵי־חָקִי קְצָרִים... מִקְטֶרֶת שׁוֹבְבָנִית בְּפִיו, וְכָל אֵלֶּה שׁוֹמְרִים עָלָיו מִפְּנֵי הַהִסְתַּבְּלוּת וְהַהִתְכָּרְסוּת״ (מגד, חדווה 163). הִסְתַּבְּלוּת עֲצֵי הַגַּן בְּפֵרוֹת. – [הִסְתַּבְּלוּת־]

הִסְתַּבֵּן, הת׳ מן סבן.

הִסְתַּבְּנוּת° נ׳ [מן סבן, הִסְתַּבֵּן] שִׁפְשׁוּף הַגּוּף בְּסַבּוֹן לְשֵׁם נִקּוּי הַגּוּף בְּרְחִיצָתוֹ. – [הִסְתַּבְּנוּת־, הִסְתַּבְּנֻיּוֹת]

הִסְתַּבֵּר, הת׳ מן סבר.

הִסְתַּבְּרוּת° נ׳ [מן סבר, הִסְתַּבֵּר] הִתְקַבְּלוּת עַל הַדַּעַת, הִשְׁתַּמְּעוּת, הֱיוֹת מוּבָן וּמִסְתַּבֵּר: ״הַיְסוֹדוֹת הַהֶגְיוֹנִיִּים שֶׁל הַהִסְתַּבְּרוּת״ (ברגמן, מבוא לתורת ההגיון 398). הִסְתַּבְּרוּת הַדָּבָר מִתּוֹךְ הַהוֹכָחוֹת שֶׁהוּבְאוּ. – [הִסְתַּבְּרוּת־, הִסְתַּבְּרֻיּוֹת]

הִסְתַּגֵּל, הת׳ מן סגל.

הִסְתַּגְּלוּת° נ׳ [מן סגל, הִסְתַּגֵּל] הַתְאָמַת עַצְמוֹ לַתְּנָאִים שֶׁבָּהֶם הוּא נָתוּן: ״כֹּחַ הַהִסְתַּגְּלוּת לִתְנָאֵי הַחַיִּים״ (אחד העם, קכט). ״הִסְתַּגְּלוּת וְהִשְׁתַּוּוּת שֶׁל מוֹרֶה אֶל תַּלְמִידוֹ״ (קלצקין, כתבים 94). הִסְתַּגְּלוּת הַצֶּמַח לִתְנָאֵי הַקַּרְקַע וְהָאַקְלִים. הִסְתַּגְּלוּת הָעוֹלִים לַסְּבִיבָה הַחֲדָשָׁה. – [הִסְתַּגְּלוּת־, הִסְתַּגְּלֻיּוֹת]

הִסְתַּגֵּף, הת׳ מן סגף.

הִסְתַּגְּפוּת° נ׳ [מן סגף, הִסְתַּגֵּף] עִנּוּי עַצְמוֹ עַל־יְדֵי צוֹם אוֹ הִמָּנְעוּת מֵהֲנָאוֹת הַגּוּף. – [הִסְתַּגְּפוּת־, הִסְתַּגְּפֻיּוֹת]

הִסְתַּגֵּר, הת׳ מן סגר.

הִסְתַּגְּרוּת° נ׳ [מן סגר, הִסְתַּגֵּר] הִתְבּוֹדְדוּת וְחֹסֶר גִּלּוּי־לֵב, הִתְכַּנְּסוּת לְתוֹךְ עַצְמוֹ: הִסְתַּגְּרוּתוֹ שֶׁל הַמְלַמֵּד בְּד׳ אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה. – [הִסְתַּגְּרוּת־, הִסְתַּגְּרֻיּוֹת]

הִסְתַּדֵּק, הת׳ מן סדק.

הִסְתַּדְּקוּת° נ׳ [מן סדק, הִסְתַּדֵּק] הִתְהַוּוּת סֶדֶק אוֹ סְדָקִים: הִסְתַּדְּקוּת הַכּוֹס עַל־יְדֵי הַמַּיִם הָרוֹתְחִים. הִסְתַּדְּקוּת קִירוֹת הַבַּיִת הַיָּשָׁן. – [הִסְתַּדְּקוּת, ־קֻיּוֹת]

הִסְתַּדֵּר, הת׳ מן סדר.

הִסְתַּדְּרוּת° נ׳ [מן סדר, הִסְתַּדֵּר] 1, הִתְאַחֲדוּת, אוֹרְגָּנִיזַצְיָה, חֶבְרָה גְּדוֹלָה שֶׁל אֲנָשִׁים שֶׁהִתְאַחֲדוּ לְשֵׁם מַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת: ״שׁוּם הִסְתַּדְּרוּת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא תִבְרָא לָנוּ רְכוּשׁ תַּרְבּוּתִי יֵשׁ מֵאַיִן״ (ביאליק, הספר העברי). הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית. הִסְתַּדְּרוּת הַמּוֹרִים. הִסְתַּדְּרֻיּוֹת־נֹעַר. 2, בִּיאָה לִידֵי סֵדֶר, הִתְאַרְגְּנוּת: ״הָבוּ לָנוּ בְּרִיאוֹת חֲדָשׁוֹת לְהָגוּת לִבֵּנוּ, לְהִסְתַּדְּרוּת מַחְשְׁבוֹתֵינוּ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפב). הִסְתַּדְּרוּת הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בִּמְקוֹם יִשּׁוּבָם הֶחָדָשׁ. – [הִסְתַּדְּרוּת־, הִסְתַּדְּרֻיּוֹת]

– **הַהִסְתַּדְּרוּת**°, קִצּוּר מְקֻבָּל בָּאָרֶץ לִשְׁמָהּ שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הַכְּלָלִית שֶׁל הָעוֹבְדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

הִסְתַּדְּרוּתִי° ת׳ [מן ״הַהִסְתַּדְּרוּת״] הַשַּׁיָּךְ לַהִסְתַּדְּרוּת: הַפְּעֻלָּה הַהִסְתַּדְּרוּתִית בְּקֶרֶב הָעוֹבְדִים. מוֹסָד הִסְתַּדְּרוּתִי. – [־רוּתִית, הִסְתַּדְּרוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הֲסָתָה° נ׳ [מן סות, הֵסִית] שִׁסּוּי, פִּתּוּי (בְּיִחוּד לְרָעָה): הֲסָתָה לִפְרֹעַ פְּרָעוֹת. ״אֵין הֲסָתָה אֶלָּא גֵרוּי״ (ספרי ראה צב). ״רֹב הַהֲסָתָה בְּדָבָר שֶׁהָעִנְיָן שֶׁהָאָדָם נִסָּת בּוֹ יוֹתֵר, לִהְיוֹת הַתַּאֲוָה מְבִיאָה אֵלָיו מְאֹד״ (מורה נבוכים ג מא). – [הֲסָתַת־, הֲסָתוֹת, הֲסָתוֹת־]

הִסְתּוֹבֵב, הת׳ מן סבב.

הִסְתּוֹבְבוּת° נ׳ [מן סבב, הִסְתּוֹבֵב] 1, הִתְשׁוֹטְטוּת, הַקָּפָה: ״הִסְתּוֹבְבוּת בַּגְּדוּדִים״ (יזהר, שיירה 89). הִסְתּוֹבְבוּת מִסָּבִיב לַמְּדוּרָה. 2, הִסְתַּחְרְרוּת: הִסְתּוֹבְבוּת הָרֹאשׁ מֵרֹב רִקּוּד. – [הִסְתּוֹבְבוּת־, הִסְתּוֹבְבֻיּוֹת]

הִסְתּוֹדֵד, הת׳ מן סוד.

הִסְתּוֹדְדוּת° נ׳ [מן א־סוד, הִסְתּוֹדֵד] הַמְתָּקַת סוֹד, הִתְלַחֲשׁוּת בַּסֵּתֶר: הִסְתּוֹדְדוּת שֶׁל יְדִידִים. – [הִסְתּוֹדְדוּת־, הִסְתּוֹדְדֻיּוֹת]

הִסְתַּוָּה, הת׳ מן סוה.

הִסְתַּוּוּת° נ׳ [מן סוה, הִסְתַּוָּה] הַסְוָאַת עַצְמוֹ, שִׁנּוּי מַרְאֵה עַצְמוֹ לְמַעַן לֹא יֻכַּר: הִסְתַּוּוּת הַחַיָּלִים בַּעֲנָפִים וּבְעָלִים לִפְנֵי צֵאתָם לִשְׂדֵה־הַקְּרָב. – [הִסְתַּוּוּת־, הִסְתַּוֻּיּוֹת]

הִסְתּוֹלֵל, הת׳ מן סלל.

הִסְתּוֹלְלוּת° נ׳ [מן א־סלל, הִסְתּוֹלֵל] הִתְעַלְּלוּת, לַחַץ וּנְגִישָׂה. – [הִסְתּוֹלְלוּת־, הִסְתּוֹלְלֻיּוֹת]

הִסְתּוֹפֵף, הת׳ מן ספף.

הִסְתּוֹפְפוּת⁺ נ׳ [מן ספף, הִסְתּוֹפֵף] שְׁהִיָּה, בִּקּוּר לְעִתִּים קְרוֹבוֹת בְּמָקוֹם: הִסְתּוֹפְפוּת בְּבָתֵּי־הַקָּפֶה. – [הִסְתּוֹפְפוּת־]

הִסְתַּחֵב, הת׳ מן סחב.

הִסְתַּחֲבוּת° נ׳ [מן סחב, הִסְתַּחֵב] הִתְגָּרְרוּת, הִשְׁתָּרְכוּת, הֱיוֹת נִסְחָב וְנִגְרָר: ״אֵיךְ יִהְיֶה טַעַם לְהִסְתַּחֲבוּת שֶׁלִּי בְּנַת־הָעֲמָקִים אִם הַחֶבְרָה לֹא תִּהְיֶה?״ (שמיר, הוא הלך 220). – [הִסְתַּחֲבוּת־]

הִסְתַּחֵף, הת׳ מן סחף.

הִסְתַּחֲפוּת° נ׳ [מן סחף, הִסְתַּחֵף] הִגָּרְפוּת בְּזֶרֶם מַיִם: הַחַקְלָאִים נָקְטוּ אֶמְצָעִים נֶגֶד הִסְתַּחֲפוּת הַקַּרְקַע בְּמִדְרוֹנֵי הָהָר. הִסְתַּחֲפוּת הַשָּׂדוֹת. – [הִסְתַּחֲפוּת־, הִסְתַּחֲפֻיּוֹת]

– **הִסְתַּחֲפוּת שָׂדֵהוּ°** [מן ״נסתחפה״ שדהו״, ראה ערך **סחף**] (בהשאלה) כִּשְׁלוֹנוֹ, תְּבוּסָתוֹ.

הִסְתַּחֵר, הת׳ מן סחר.

הִסְתַּחֲרוּת∴ נ׳ [מן סחר, הִסְתַּחֵר] בִּיאָה בְּעִסְקֵי מִסְחָר, מַשָּׂא־וּמַתָּן מִסְחָרִי (לבוש חושן משפט קכח א). – [הִסְתַּחֲרוּת־, הִסְתַּחֲרֻיּוֹת]

הִסְתַּחְרֵר, הת׳ מן סחרר.

הִסְתַּחְרְרוּת° נ׳ [מן סחרר, הִסְתַּחְרֵר] הִסְתּוֹבְבוּת: הִסְתַּחְרְרוּת בְּמַעְגָּל. הִסְתַּחְרְרוּת הָרֹאשׁ. – [הִסְתַּחְרְרוּת־, הִסְתַּחְרְרֻיּוֹת]

הִסְתַּיֵּג הת׳ מן סוג, סיג.

הִסְתַּיְּגוּת° נ׳ [מן סיג, הִסְתַּיֵּג] שִׂימַת גְּבוּל בֵּין עַצְמוֹ לַאֲחֵרִים, הִבָּדְלוּת, הִמָּנְעוּת: הִסְתַּיְּגוּת הָאִישׁ מִמַּעֲשֵׂי הַפֶּשַׁע שֶׁנַּעֲשׂוּ. קִבַּלְתִּי אֶת הַהַצָּעָה בְּהִסְתַּיְּגוּת מְסֻיֶּמֶת. הָשְׁמְעוּ דִּבְרֵי הִסְתַּיְּגוּת מִן הַחֹק הַמֻּצָּע. – [הִסְתַּיְּגוּת־, הִסְתַּיְּגֻיּוֹת]

הִסְתַּיֵּד, הת׳ מן סיד.

הִסְתַּיְּדוּת° נ׳ [מן סיד, הִסְתַּיֵּד] הֵהָפְכוּת לְסִיד, הִתְכַּסּוּת בְּסִיד. – [הִסְתַּיְּדוּת־, הִסְתַּיְּדֻיּוֹת]

– **הִסְתַּיְּדוּת הָעוֹרְקִים°**, הִתְעַבּוּת דָּפְנוֹת הָעוֹרְקִים מֵחֲמַת דַּלֶּקֶת מְמֻשֶּׁכֶת, הַגּוֹרֶרֶת לְהִתְרַבּוּת מִשְׁקְעֵי הַסִּיד בָּעוֹרְקִים הָעֲלוּלִים לְהִסָּתֵם.

הִסְתַּיֵּם, הת׳ מן סים.

הִסְתַּיְּמוּת° נ׳ [מן סים, הִסְתַּיֵּם] בִּיאָה לִכְלַל סִיּוּם וּגְמָר, הִתְכַּלּוּת: הִסְתַּיְּמוּת שְׁנַת הַלִּמּוּדִים. הִסְתַּיְּמוּת הַמִּלּוּאִים. הִסְתַּיְּמוּת הַהֲכָנוֹת לַמִּבְצָע. – [הִסְתַּיְּמוּת־]

הִסְתַּיֵּעַ, הת׳ מן סיע.

הִסְתַּיְּעוּת° נ׳ [מן סיע, הִסְתַּיֵּעַ] הֵעָזְרוּת, קַבָּלַת עֶזְרָה וְסִיּוּעַ: הִסְתַּיְּעוּת בְּהַדְרָכָתוֹ שֶׁל הַמֻּמְחֶה. – [הִסְתַּיְּעוּת־, הִסְתַּיְּעֻיּוֹת]

הִסְתַּיֵּף, הת׳ מן סיף.

הִסְתַּיְּפוּת° נ׳ [מן א. סיף, הִסְתַּיֵּף] סִיּוּף, לְחִימָה בְּסַיִף: ״עִתִּים נִדְמֶה... שֶׁאֵין זֶה שִׁעוּר בְּהִתְעַמְּלוּת... וְאָמְנָם הַהִסְתַּיְּפוּת אֲשֶׁר מוֹצָאָהּ מֵאִיטַלְיָה הָיְתָה אַךְ בִּסְפָרַד לְחָכְמָה וּלְתוֹרָה הַצְּרִיכָה דִּיּוּק הַנְדָּסִי״ (טברסקי, אקוסטה א 33). – [הִסְתַּיְּפוּת־, ־פֻיּוֹת]

הִסְתַּכֵּל, הת׳ מן סכל.

הִסְתַּכְּלוּת∴ נ׳ [מן ב. סכל, הִסְתַּכֵּל] הִתְבּוֹנְנוּת, הַבָּטָה בְּעִיּוּן: ״הִסְתַּכְּלוּת וְהַשְׁקָפָה אֶל הָאֱלֹהִים״ (השרשים לג׳נאח, שכל). ״הֲבֵל הֲבָלִים, מַה יִּתְרוֹן בַּהִסְתַּכְּלוּת?״ (מגדלי מו״ס, שכג). ״כִּשְׁרוֹן הַהִסְתַּכְּלוּת דּוֹרֵשׁ חוּשִׁים מְחֻדָּדִים בְּיוֹתֵר״ (קלחנר, יוצרים ג 17). הִסְתַּכְּלוּת בִּתְמוּנָה אָמָּנוּתִית. – [הִסְתַּכְּלוּת־, הִסְתַּכְּלֻיּוֹת]

– **שִׁעוּרֵי־הִסְתַּכְּלוּת°**, שִׁעוּרִים הַנִּתָּנִים בְּדֶרֶךְ הַמְחָשָׁה, בְּעֶזְרַת תְּמוּנוֹת, מֻצָּגִים וְכַדּוֹמֶה, לְשֵׁם הַפְעָלַת כָּל חוּשֵׁי הַתַּלְמִידִים (רְאִיָּה, מִשּׁוּשׁ, שְׁמִיעָה וְכוּ׳).

הִסְתַּכְּלוּתִי° ת׳ [מן הִסְתַּכְּלוּת] מוּחָשׁ, נִרְאֶה לָעַיִן, שֶׁאֶפְשָׁר לִרְאוֹתוֹ אוֹ לְחוּשׁוֹ בַּחוּשִׁים: ״הַתּוּגָה הָעֲמֻקָּה, הַהִסְתַּכְּלוּתִית, הַבִּלְתִּי־בַּכְיָנִית״ (קלחנר, יוצרים ג 210). שִׁיטָה הִסְתַּכְּלוּתִית בַּהוֹרָאָה (בְּעֶזְרַת צִיּוּרִים, דִּיאַגְרַמּוֹת, בֻּבִּיּוֹת וְכַדּוֹמֶה). – [הִסְתַּכְּלוּתִית, הִסְתַּכְּלוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִסְתַּכֵּם, הת׳ מן סכם.

הִסְתַּכְּמוּת° נ׳ [מן סכם, הִסְתַּכֵּם] בִּיאָה לִידֵי סִכּוּם: הִסְתַּכְּמוּת חִיּוּבִית שֶׁל הַמַּאֲזָן. – [הִסְתַּכְּמוּת־, הִסְתַּכְּמֻיּוֹת]

הִסְתַּכֵּן, הת׳ מן סכן.

הִסְתַּכְּנוּת∴ נ׳ [מן ב. סכן, הִסְתַּכֵּן] 1∴, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה: ״וְלָכֵן נָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו (מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ) כִּי יָרֵא מֵהַמִּכְשׁוֹלוֹת וְהַהִסְתַּכְּנוּת״ (אברבנאל, שמות). ״הָיָה חוֹשֵׁשׁ... כָּאן הָיְתָה הַהִסְתַּכְּנוּת גְּדוֹלָה מִדַּי״ (פיכמן, רכב). ״יֵשׁ בְּלִמּוּד הַקַּבָּלָה מִשּׁוּם הִסְתַּכְּנוּת״ (בורלא, כיסופים 171). 2°, רִיזִיקוֹ, סִכּוּן, חֲשָׁשׁ שֶׁל הֶפְסֵד: רַבָּה הַהִסְתַּכְּנוּת בַּמִּפְעָל, וּבְכָל זֹאת כְּדַאי לַהֲקִימוֹ. – [הִסְתַּכְּנוּת־, הִסְתַּכְּנֻיּוֹת]

הִסְתַּכְסֵךְ, הת׳ מן סכסך.

הִסְתַּכְסְכוּת° נ׳ [מן סכסך, הִסְתַּכְסֵךְ] 1. בִּיאָה בְּסִכְסוּךְ וּבְרִיב: ״קָשֶׁה הָיָה לִמְנֹעַ אֶת הִסְתַּכְסְכוּת הַשְּׁכֵנִים זֶה בָּזֶה. 2. הִסְתַּבְּכוּת, הֱיוֹת מְסֻבָּךְ וּמְפֻתָּל: ״הִסְתַּכְסְכוּת הָעֲלִילָה, הִצְטַנְּפוּת חוּטִים דַּקִּים וַעֲבִים יַחַד״ (קריב, עיונים 61). – [־כוּת־, הִסְתַּכְסְכֻיּוֹת]

הִסְתַּלְסֵל, הת׳ מן סלסל.

הִסְתַּלְסְלוּת° נ׳ [מן סלסל, הִסְתַּלְסֵל] הִתְפַּתְּלוּת, הֱיוֹת מְתֻלְתָּל: הִסְתַּלְסְלוּת הַשֵּׂעָר. הִסְתַּלְסְלוּת עֲשַׁן הַמִּקְטֶרֶת. – [הִסְתַּלְסְלוּת־, ־לֻיּוֹת]

הִסְתַּלֵּף, הת׳ מן סלף.

הִסְתַּלְּפוּת° נ׳ [מן סלף, הִסְתַּלֵּף] הִסְתָּרְסוּת, הֵעָשׂוּת מְסֻלָּף: הִסְתַּלְּפוּת הָרַעְיוֹן. – [הִסְתַּלְּפוּת־, הִסְתַּלְּפֻיּוֹת]

הִסְתַּלֵּק, הת׳ מן סלק.

הִסְתַּלְּקוּת∴ נ׳ [מן סלק, הִסְתַּלֵּק] 1∴, הִתְרַחֲקוּת, עֲזִיבָה: ״וְאִלּוּ הָיוּ מַעֲלִים עַל לֵב הִסְתַּלְּקוּת הַשְׁגָּחָתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ רֶגַע אֶחָד, הָיָה נִפְסָד הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (כוזרי ג יא). הִתְעָרְבוּת הַיְדִידִים גָּרְמָה לְהִסְתַּלְּקוּתוֹ מִן הַתְּבִיעָה. 2°, הִפָּסְקוּת, אֲפִיסָה: הִסְתַּלְּקוּת הַנְּבוּאָה מִיִּשְׂרָאֵל. 3°, פְּטִירָה, מָוֶת (בְּיִחוּד: מוֹתוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל–רַב, צַדִּיק, מַנְהִיג): הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל מָרָן הָיְתָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי. – [הִסְתַּלְּקוּת־, הִסְתַּלְּקֻיּוֹת]

הִסְתַּמֵּא, הת׳ מן סמא.

הִסְתַּמְּאוּת° נ׳ [מן סמא, הִסְתַּמֵּא] הִתְעַוְּרוּת, לִקּוּי בְּעִוָּרוֹן. – [הִסְתַּמְּאוּת־]

הִסְתַּמֵּךְ, הת׳ מן סמך.

הִסְתַּמְּכוּת° נ׳ [מן סמך, הִסְתַּמֵּךְ] הִשָּׁעֲנוּת, הֲבָאַת רְאָיָה וְסֶמֶךְ: ״חֻקִּים וְתַקָּנוֹת... שֶׁהֵם צְרִיכִים חִזּוּק עַל־יְדֵי הִסְתַּמְּכוּת עַל הַכְּתוּבִים״ (קלוזנר, הספרות ג 70). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִגִּישׁ אֶת הַהַצָּעָה מִתּוֹךְ הִסְתַּמְּכוּת עַל הַחְלָטַת הָאֲסֵפָה הַכְּלָלִית. – [הִסְתַּמְּכוּת־, ־כֻיּוֹת]

הִסְתַּמֵּל, הת׳ מן סמל.

הִסְתַּמְּלוּת° נ׳ [מן סמל, הִסְתַּמֵּל] הוֹפָעָה כְּסֵמֶל. הִצְטַיְּרוּת: ״רַבִּי בָּרוּךְ אוֹהֵב לִתְפֹּס מְאֹרָעוֹת וּפְעֻלּוֹת שֶׁל חַיָּיו הוּא כְּהִסְתַּמְּלוּת שֶׁל הִתְרַחֲשׁוּת שְׁמֵימִית״ (בובר, אור 35). – [הִסְתַּמְּלוּת־, הִסְתַּמְּלֻיּוֹת]

הִסְתַּמֵּם, הת׳ מן סמם.

הִסְתַּמְּמוּת° נ׳ [מן סמם, הִסְתַּמֵּם] הִתְאַבְּדוּת עַל־יְדֵי שְׁתִיַּת סַמֵּי־רַעַל. – [הִסְתַּמְּמוּת־, הִסְתַּמְּמֻיּוֹת]

הִסְתַּמֵּן, הת׳ מן סמן.

הִסְתַּמְּנוּת° נ׳ [מן סמן, הִסְתַּמֵּן] הִתְבַּלְּטוּת, הֵרָאוּת סִימָנָיו שֶׁל דָּבָר: ״הַמַּדְרֵגָה הַנְּמוּכָה שֶׁל הִסְתַּמְּנוּת תְּכָנִים״ (קלצקין, כתבים 226). הִסְתַּמְּנוּת קַוֵּי הַבָּתִּים בַּמֶּרְחָק. הִסְתַּמְּנוּת רָאשֵׁי־הַפְּרָקִים שֶׁל הַתָּכְנִית. הִסְתַּמְּנוּת מוֹצָא מִן הַסְּבַךְ. – [הִסְתַּמְּנוּת־]

הִסְתַּמֵּק, הת׳ מן סמק.

הִסְתַּמְּקוּת° נ׳ [מן סמק, הִסְתַּמֵּק] הִתְאַדְּמוּת, הוֹפָעַת סֹמֶק: ״מַבָּטִים, הִסְתַּמְּקוּת... שִׁכְרוּת עֶלְיוֹנָה״ (שופמן, ב 159). – [־קוּת־]

הִסְתַּמֵּר, הת׳ מן סמר.

הִסְתַּמְּרוּת° נ׳ [מן סמר, הִסְתַּמֵּר] הִתְקַשּׁוּת, הִזְדַּקְּפוּת כְּמַסְמֵר: הִסְתַּמְּרוּת הַשֵּׂעָר מִבֶּהָלָה. – [הִסְתַּמְּרוּת־]

הִסְתַּנְוֵר, הת׳ מן סנור.

הִסְתַּנְוְרוּת° נ׳ [מן סנור, הִסְתַּנְוֵר] הֵעָשׂוּת מְסֻנְוָר. הִטַּשְׁטְשׁוּת הָרְאִיָּה: פְּלוֹנִי נִזְהַר לֹא לִנְהֹג מְכוֹנִיתוֹ בַּלֵּילוֹת מֵחֲשַׁשׁ הִסְתַּנְוְרוּת מֵאוֹרוֹת הַמְּכוֹנִיּוֹת. הִסְתַּנְוְרוּת מִשֶּׁפַע הַזֹּהַר וְהַבָּרָק. – [־רוּת־]

הִסְתַּנֵּן, הת׳ מן סנן.

הִסְתַּנְּנוּת° נ׳ [מן סנן, הִסְתַּנֵּן] 1. מַעֲבַר חֹמֶר דֶּרֶךְ מְסַנֶּנֶת וְהִפָּרְדוּת חֲלָקָיו הַמּוּצָקִים וְהַגְּדוֹלִים. 2 [בהשאלה] חֲדִירָה וּמַעֲבָר דֶּרֶךְ מַעֲצוֹרִים וּמִכְשׁוֹלִים: הִסְתַּנְּנוּת יְדִיעוֹת עַל אַף הַגְּבָלוֹת הַצֶּנְזוּרָה. הִסְתַּנְּנוּת קְבוּצוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל צָבָא לְתוֹךְ מַעֲרַךְ הָאוֹיֵב. הִסְתַּנְּנוּת פּוֹרְעִים וּמְרַגְּלִים מֵעֵבֶר לַגְּבוּל. – [הִסְתַּנְּנוּת־, הִסְתַּנְּנֻיּוֹת]

הִסְתַּנֵּף, הת׳ מן סנף.

הִסְתַּנְּפוּת° נ׳ [מן סנף, הִסְתַּנֵּף] הִתְחַבְּרוּת, הִצְטָרְפוּת כִּסְנִיף לְמוֹסָד מֶרְכָּזִי מְסֻיָּם: הִסְתַּנְּפוּת קֻפַּת־הַמִּלְוֶה בַּמּוֹשָׁבָה אֶל הַבַּנְק שֶׁבַּבִּירָה. – [הִסְתַּנְּפוּת־]

הִסְתָּעֵף, הת׳ מן סעף.

הִסְתָּעֲפוּת◌ֹ נ׳ [מן סעף, הִסְתָּעֵף] הִתְחַלְּקוּת לִסְעִיפִים, הִתְפַּצְּלוּת, הִשְׂתָּרְגוּת: ״הַכֹּל מֵעִנְיַן הַהִסְתַּבְּכוּת וְהַהִסְתָּעֲפוּת״ (השרשים לג׳נאח, סבך). ״שָׁרְשֵׁי הַהִתְפַּתְּחוּת וְהַהִסְתָּעֲפוּת הַמְאֻחֶרֶת שֶׁל סִפְרוּתֵנוּ״ (ביאליק, הבחור מפאדובה). ״הִסְתָּעֲפוּת הַדֵּעוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עז). הִסְתָּעֲפוּת הַדְּרָכִים בַּצֹּמֶת. הִסְתָּעֲפוּת הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת שֶׁל מִלִּים. – [הִסְתָּעֲפוּת־, הִסְתָּעֲפֻיּוֹת]

הִסְתָּעֵר, הת׳ מן סער. **הִסְתַּעֲרֵב**, הת׳ מן סערב.

הִסְתַּעַרְבוּת° נ׳ [מן עַרְבִי; הִסְתַּעֲרֵב] הִתְבּוֹלְלוּת בֵּין הָעֲרָבִים, קַבָּלַת אֹרַח־הַחַיִּים שֶׁל הָעֲרָבִים: הִסְתַּעַרְבוּת נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֲצִי־הָאִי עֲרָב. – [הִסְתַּעַרְבוּת־]

הִסְתָּעֲרוּת° נ׳ [מן סער, הִסְתָּעֵר] הִשְׂתָּעֲרוּת, הִתְנַפְּלוּת בִּסְעָרָה, הַתְקָפָה: ״בְּאוֹתוֹ רֶגַע יָרַד מְטַר אֵשׁ... וְהָיְתָה סַכָּנָה מַמָּשִׁית לְהִסְתָּעֲרוּת עַל הַבַּיִת עַצְמוֹ״ (בר־יוסף, בני 136). ״הַהִסְתָּעֲרוּת שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת עַל שִׁטְחֵי יְצִירָה שֶׁטֶּרֶם נִכְבְּשׁוּ לְפָנָיו״ (פיכמן, שכז). – [הִסְתָּעֲרוּת, הִסְתָּעֲרֻיּוֹת]

הִסְתַּפֵּג, הת׳ מן ספג.

הִסְתַּפְּגוּת° נ׳ [מן ספג, הִסְתַּפֵּג] הִתְנַגְּבוּת, יִבּוּשׁ רְטִיבוּת גּוּפוֹ: הִסְתַּפְּגוּת בְּמַגֶּבֶת אַחֲרֵי הָרְחִיצָה. – [הִסְתַּפְּגוּת־, ־גֻיּוֹת]

הִסְתַּפֵּחַ, הת׳ מן ספח.

הִסְתַּפְּחוּת° נ׳ [מן א· ספח, הִסְתַּפֵּחַ] הִצְטָרְפוּת, הִתְחַבְּרוּת: הִסְתַּפְּחוּת חֲבֵרִים חֲדָשִׁים לַמִּפְלָגָה. – [הִסְתַּפְּחוּת־]

הִסְתַּפֵּק, הת׳ מן ספק.

א. **הִסְתַּפְּקוּת**◌ֹ נ׳ [מן ב· ספק, הִסְתַּפֵּק] 1. הִצְטַמְצְמוּת, מִלּוּי הַצְּרָכִים הַהֶכְרֵחִיִּים בְּיוֹתֵר שֶׁל אָדָם – בְּלֹא מוֹתָרוֹת: ״הַהִסְתַּפְּקוּת טוֹבָה מִן הַשֵּׂכֶל״ (גבירול, מבחר הפנינים). ״מִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַשִּׁפְלוּת וְהַכְּנִיעָה וְכָל מִדָּה מְעֻלָּה״ (הכוזרי א א). ״הַהִסְתַּפְּקוּת בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם וְהִיא מִמַּעֲלוֹת הַמִּדּוֹת״ (פירוש המשניות לרמב״ם, אבות ב ס). ״וְצֵא וּלְמַד הִסְתַּפְּקוּת מִתּוֹלַעַת״ (מנדלי מו״ס, רעח). ״וְזֹאת הַתּוֹרָה: הִתְאַחֲוּוּת, הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט, הַתְמָדָה״ (שמעוני, מצבה ג, אידיליות רעד). 2°. סִפּוּק עַצְמוֹ, מִלּוּי צֹרֶךְ גּוּפָנִי אוֹ רוּחָנִי שֶׁל אָדָם. – [הִסְתַּפְּקוּת־, הִסְתַּפְּקֻיּוֹת]

ב. **הִסְתַּפְּקוּת°** נ׳ [מן ג· ספק, הִסְתַּפֵּק] הֱיוֹת נָתוּן בְּסָפֵק, הִתְעוֹרְרוּת סָפֵק: גָּבְרָה בְּלִבּוֹ הַהִסְתַּפְּקוּת בְּהַצְלָחַת הַמִּפְעָל. – [הִסְתַּפְּקוּת־]

הִסְתַּפֵּר, הת׳ מן ספר. **הִסְתַּפְרֵד**, הת׳ מן ספרד.

הִסְתַּפְרְדוּת° נ׳ [מן ספרד, הִסְתַּפְרֵד] הִתְבּוֹלְלוּת בֵּין הַיְּהוּדִים הַסְּפָרַדִּים, קַבָּלַת אֹרַח־חַיֵּיהֶם וּמִנְהֲגֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי עֲדַת הַסְּפָרַדִּים: הִסְתַּפְרְדוּת רַבִּים מִיּוֹצְאֵי אַשְׁכְּנַז. – [הִסְתַּפְרְדוּת־]

הִסְתַּפְּרוּת° נ׳ [מן ב· ספר, הִסְתַּפֵּר] גְּזִיזַת הַשְּׂעָרוֹת. – [הִסְתַּפְּרוּת־, הִסְתַּפְּרֻיּוֹת]

הִסְתַּקְרֵן, הת׳ מן סקרן.

הִסְתַּקְרְנוּת° נ׳ [מן סקרן, הִסְתַּקְרֵן] הִתְעוֹרְרוּת יֵצֶר הַסַּקְרָנוּת. – [הִסְתַּקְרְנוּת־]

הֶסְתֵּר* ז׳ [מן א׳ סתר, הִסְתִּיר] כִּסּוּי, הַסְתָּרָה, הַעֲלָמָה: "דְּבָרִים שֶׁאֵינָם צְרִיכִים הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם" (גן־עדן לר״א הקראי, הקדמה). "לֹא הִבְחִין אֲפִלּוּ שֶׁבָּזֶה הוּא מְגַלֶּה אֶת סוֹד הֶסְתֵּרוֹ" (שניאור, סיפורים קצד). – [הֶסְתֵּר־]

– **הֶסְתֵּר פָּנִים***, 1 * [על־יסוד דברים לא יז: "ועזבתים והסתרתי פני מהם"] כִּנּוּי לְכַעְסוֹ שֶׁל אֱלֹהִים, הֲסָרַת חַסְדּוֹ (חגיגה ה.). 2 ° [בהשאלה] הַעֲלָמַת זֶהוּת, הִתְעַלְּמוּת, הִתְנַכְּרוּת: "כְּשֶׁנִּגְלְתָה הַסַּכָּנָה... הֵבִיאָה מְבוּכָה גְּדוֹלָה בְּרוּחַ הָעָם וְגָרְמָה לוֹ לְבַקֵּשׁ הַצָּלָתוֹ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים" (אחד העם, תג). "הַיְחָסִים בֵּין שְׁנֵיהֶם הָיוּ חָפְשִׁיִּים וּגְלוּיִים, לְלֹא מַעֲצוֹר וְהֶסְתֵּר פָּנִים" (ברקוביץ, הראשונים רב). "לֹא בְּקוֹל דְּמָמָה אוֹ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים... נָבִיא אֶת הַסְּפִינוֹת" (אלתרמן, הטור א 233). "הַקֵּיסָר בָּא בְּהֶסְתֵּר־פָּנִים לָבוּשׁ פְּשׁוּטוֹת" (ליפסון, מדור 82).

– **בְּהֶסְתֵּר**°, בַּסֵּתֶר, בַּחֲשַׁאי: "עוֹד הַדָּבָר בְּהֶסְתֵּר מְעַט וְכִלְאַחַר יָד" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קל). "בַּתְּחִלָּה תֵּן אוֹתִי לִרְאוֹת אוֹתָהּ בְּהֶסְתֵּר, שֶׁהִיא שֶׁלֹּא תִּרְאֵנִי" (בורלא, עקביה 278).

הִסְתַּרְבֵּל, הת׳ מן סרבל.

הִסְתַּרְבְּלוּת° נ׳ [מן סרבל, הִסְתַּרְבֵּל] הֱיוֹת מְסֻרְבָּל וּמְגֻשָּׁם: הִסְתַּרְבְּלוּת גּוּפוֹ מֵרֹב שֹׁמֶן. הַתָּכְנִית שֶׁהָיְתָה פְּשׁוּטָה בְּרֵאשִׁיתָהּ הִגִּיעָה לִידֵי הִסְתַּרְבְּלוּת. – [הִסְתַּרְבְּלוּת־]

הִסְתָּרֵג, הת׳ מן סרג.

הִסְתָּרְגוּת° נ׳ [מן סרג, הִסְתָּרֵג] הִסְתַּבְּכוּת: הִסְתָּרְגוּת עַנְפֵי הַשִּׂיחִים זֶה בָּזֶה [נכתב גם הִשְׂתָּרְגוּת] – [הִסְתָּרְגוּת־, ־גֻיּוֹת]

הַסְתָּרָהˆ נ׳ [מן א׳ סתר, הִסְתִּיר] הַחְבָּאָה, הַטְמָנָה, הַצְפָּנָה: "הַסְתָּרַת הַמַּטְמוֹן" (השרשים לג׳נאח, כנף). "הַסְתָּרַת הַסּוֹד סִבַּת הַיָּגוֹן" (הרומי, ג 48). "אוֹתוֹ כִּסּוּי שֶׁהָיָה לְרֹאשׁוֹ הָיָה עָמֹק בִּפְנִימוֹ כְּדֵי הַסְתָּרַת כָּל הָרֹאשׁ עַד לְאֶמְצָעִית הַמֵּצַח" (סביב, כערער 228). – [הַסְתָּרַת־]

א **הִסָּתְרוּת**°, **היסתרות** נ׳ [מן א׳ סתר, נִסְתַּר] הֵחָבְאוּת: הִסָּתְרוּת מֵעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת. – [הִסָּתְרוּת־]

ב. **הִסָּתְרוּת**°, **היסתרות** נ׳ [מן ב. סתר, נִסְתַּר] הֵהָרְסוּת, הִתְבַּטְּלוּת: הִסָּתְרוּת טַעֲנוֹתָיו שֶׁל הַתּוֹבֵעַ עִם הַגִּלּוּיִים הַחֲדָשִׁים. – [הִסָּתְרוּת־]

הִסְתָּרֵךְ הת׳ מן סרך. **הִסְתָּרֵס** הת׳ מן סרס.

הִסְתָּרְסוּת° נ׳ [מן סרס, הִסְתָּרֵס] 1, הֵעָשׂוּת לְסָרִיס, הִתְעַקְּרוּת. 2, הִתְהַפְּכוּת הַסֵּדֶר, הִשְׁתַּבְּשׁוּת: הִסְתָּרְסוּת הַמִּלִּים בַּמִּשְׁפָּט. הִסְתָּרְסוּת יֵצֶר־הַחַיִּים. – [הִסְתָּרְסוּת־]

הִסְתָּרֵק, הת׳ מן סרק.

הִסְתָּרְקוּת° נ׳ [מן סרק, הִסְתָּרֵק] סֵרוּק עַצְמוֹ, יִשּׁוּר שַׂעֲרוֹתָיו בְּמַסְרֵק וַעֲרִיכָתָם בְּסֵדֶר. – [הִסְתָּרְקוּת־, הִסְתָּרְקֻיּוֹת]

הִסְתַּתֵּם, הת׳ מן סתם.

הִסְתַּתְּמוּת° נ׳ [מן סתם, הִסְתַּתֵּם] סְגִירָה מְלֵאָה, חֲסִימָה, אֲטִימָה: הִסְתַּתְּמוּת צִנּוֹרוֹת מֵי־הַשּׁוֹפְכִין. הִסְתַּתְּמוּת מְקוֹרוֹת פַּרְנָסָתוֹ. – [הִסְתַּתְּמוּת־, הִסְתַּתְּמֻיּוֹת]

הִסְתַּתֵּר, הת׳ מן סתר.

הִסְתַּתְּרוּת° נ׳ [מן סתר, הִסְתַּתֵּר] הִתְחַבְּאוּת, הֵעָלְמוּת מֵעֵינֵי מִישֶׁהוּ. – [הִסְתַּתְּרוּת־, הִסְתַּתְּרֻיּוֹת]

הַעֲבָדָהˆ נ׳ [מן עבד, הֶעֱבִיד] מַתַּן עֲבוֹדָה, הַטָּלַת עֲבוֹדָה: הַעֲבָדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּפָרֶךְ. – [הַעֲבָדַת־]

הֶעָבָה° נ׳ [מן עוב, הֵעִיב] הַקְדָּרָה, הַחְשָׁכָה: הֶעָבַת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם בַּעֲנָנִים כְּבֵדִים. הֶעָבַת פָּנָיו עַל־יְדֵי הַיְדִיעָה הָרָעָה. – [הֶעָבַת־]

הָעֲבוֹדָה!* לְשׁוֹן שְׁבוּעָה – רְאֵה עֲבוֹדָה.

הַעֲבָטָה° נ׳ [מן עבט, הֶעֱבִיט] נְתִינַת הַלְוָאָה תְּמוּרַת מַשְׁכּוֹן. – [הַעֲבָטַת־, הַעֲבָטוֹת, הַעֲבָטוֹת־]

הֶעֱבֵר° ז׳ [מן א׳ עבר, הֶעֱבִיר] [במוסיקה] אֶקְסְפּוֹזִיצְיָה, חֵלֶק בְּפוּגָה הַמְשַׁמֵּשׁ מַעֲבָר לַנּוֹשֵׂא וְשִׁלּוּב בּוֹ. – [הֶעֱבֵר־, הֶעֱבֵרִים, הֶעֱבֵרֵי־]

הַעֲבָרָה* נ׳ [מן א׳ עבר, הֶעֱבִיר] 1 *, הַעְתָּקָה, הוֹבָלַת דָּבָר אוֹ אָדָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "הַעֲבָרַת כְּלִי עַל־גַּבֵּי מָקוֹם טָמֵא" (זבחים צג.). הַעֲבָרַת נוֹסְעִים בְּרַכֶּבֶת. הַעֲבָרַת פְּקִידִים מִתֵּל אָבִיב לִירוּשָׁלַיִם. 2 *, הֲסָרָה, הַרְחָקָה, סִלּוּק: "מְגַלֵּחַ לְהַעֲבָרַת שֵׂעָר" (ירושלמי נזיר נב ב). "הַעֲבָרַת הֶעָוֹן" (נופת צופים א י). "הַדָּרַת הֲנָאָה וְהַעֲבָרַת נַחֲלָה" (יהודה שטינברג, פא). הַעֲבָרַת הָאִישׁ מִמִּשְׂרָתוֹ. 3 °, מְסִירָה: הַעֲבָרַת הַדִּירָה לִרְשׁוּת הַקּוֹנֶה. 4 °, טְרַנְסְפֶר, עִסְקָה מִסְחָרִית שֶׁל מִשְׁלוֹחַ כְּסָפִים אוֹ רְכוּשׁ אוֹ תְּמוּרָתָם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה. 5 ° [בהנהלת פנקסים] הַסְּכוּם הַכּוֹלֵל שֶׁמַּעֲבִירִים מִדַּף אֶחָד אֶל דַּף חָדָשׁ לְשֵׁם הֶמְשֵׁךְ הָרִשּׁוּם. 6 ˆ, הַשְׁאָלָה, מֶטָפוֹרָה, הוֹרָאָה מֻשְׁאֶלֶת לְמִלָּה אוֹ לְנִיב: "וְאִם יֹאמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁהוּא בְּרָאֲךָ, הֵם אוֹמְרִים זֶה עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה" (כוזרי א א). – [הַעֲבָרַת־, הַעֲבָרוֹת, הַעֲבָרוֹת־]

– **הַעֲבָרָה בָּאֵשׁ**ˆ (מורה נבוכים ג לז, על־פי דברים יח י), שְׂרֵפָה.

– **הַעֲבָרַת־קֻלְמוֹס**°, רִשּׁוּם קָצָר, כְּתִיבַת מִלִּים אֲחָדוֹת: "הַעֲבָרַת־קֻלְמוֹס אַחַת הָרְסָה אֶפְשָׁרוּת יְחִידָה שֶׁל אֲלָפִים" (ויסלבסקי, תר״ מרד 107).

– **הַעֲבָרַת הַפָּרָשָׁה**ˆ, קְרִיאַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ בְּנִגּוּנֵי הַטְּעָמִים.

– **הַעֲבָרַת הַחְלָטָה**°, הַשָּׂגַת אִשּׁוּרָהּ שֶׁל הַחְלָטָה.

– **עַל־דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה**ˆ, רְאֵה לְמַעְלָה הַעֲבָרָה 6.

הַעֲגָלָה° נ׳ [מן עגל, הֶעֱגִיל] עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא עָגֹל, שִׁוּוּי צוּרַת עִגּוּל: הַעֲגָלַת מוֹטוֹת עֵץ. – [הַעֲגָלַת־]

א. **הַעֲגָנָה**° נ׳ [מן א׳ עגן, הֶעֱגִין] 1, עֲצִירַת אֳנִיָּה עַל־יְדֵי הֲטָלַת הָעֹגֶן לְתוֹךְ הַיָּם: הַעֲגָנַת הָאֳנִיָּה בַּנָּמָל. – [הַעֲגָנַת־]

ב. **הַעֲגָנָה**° ז׳ [מן ב. עגן, הֶעֱגִין] הַשְׁאָרַת אִשָּׁה בְּמַצָּב שֶׁל עֲגוּנָה. [הַעֲגָנַת־]

א׳ **הֵעָגְנוּת**°, **היעגנות** נ׳ [מן א׳ עגן, נֶעֱגַן] 1, הֱיוֹת מְקֻשָּׁר בְּעֹגֶן: הֵעָגְנוּת סְפִינָתֵנוּ בְּחוֹפִים זָרִים. 2 [בהשאלה] הֵאָחֲזוּת, הִתְקַשְּׁרוּת: הֵעָגְנוּת הַפָּלִיט בַּמּוֹלֶדֶת. הֵעָגְנוּת הַמְשׁוֹרֵר בְּזִכְרֵי הַיַּלְדוּת. – [הֵעָגְנוּת־]

ב· **הֵעָנְנוּת°, היעננות** נ׳ [מן ב· ענן, נֶעֱנָה] הֱיוֹת עֲנוּנָה: הֵעָנְנוּת הָאִשָּׁה עִם נְסִיעַת בַּעְלָה אֶל מֵעֵבֶר לַיָּם. – [הֵעָנְנוּת־]

הַעֲדָאָה* נ׳ [מן עוד, הֵעִיד] 1. מַתַּן עֵדוּת, דִּבְרֵי עֵדִים: "עַל הוֹדָאַת פִּיו אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ עַל הַעֲדָאַת עֵדִים" (בבא מציעא ה.). "הַבָּעוֹת שֶׁל הִתְנַגְּדוּת וְקִנְטוּר, שֶׁל גִּנּוּי וּנְזִיפָה... לָרֹב יֵשׁ בָּהֶן יוֹתֵר... מֵאָפְיָהּ שֶׁל הַעֲדָאָה וְהַכְרָעָה בַּעֲלַת מִשְׁקָל – מֵאֲשֶׁר בְּבִטּוּיֵי הַחִיּוּב" (קלצקין, כתבים 89). 2. הַתְרָאָה, אַזְהָרָה: "מַהוּ שֶׁתְּקַבֵּל (הַבְּהֵמָה) הַעֲדָאָה בְּדָבָר שֶׁהוּא חוּץ לְגוּפָהּ" (ירושלמי בבא קמא ב ד). "כָּל נַעַר הָיָה מְקַבֵּל פְּרוּטָה עִם הַעֲדָאָה רְצִינִית" (פרלמן, תר׳ ברנה 103). – [הַעֲדָאַת־, הַעֲדָאוֹת]

הַעֲדָה* נ׳ [מן עוד, הֵעִיד] 1*. הַעֲדָאָה, מַתַּן עֵדוּת. 2° [בחשבון שטרות] פְּרוֹטֶסְט, הוֹדָעָה רִשְׁמִית כִּי שְׁטַר־חוֹב לֹא נִפְרַע בְּמוֹעֲדוֹ, וּלְפִיכָךְ נִתֶּנֶת רְשׁוּת לַמַּלְוֶה לְהַגִּישׁ תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית נֶגֶד הַלֹּוֶה. – [הַעֲדַת־, הַעֲדוֹת, הַעֲדוֹת־]

הַעֲדָנָה° נ׳ [מן עדן, הֶעֱדִין] עִדּוּן, הַאֲצָלָה, גְּרִימָה לְדָבָר שֶׁיְּהֵא עָדִין יוֹתֵר: "הַשְׁבָּחָתוֹ... הַעֲלָאָתוֹ וְהַעֲדָנָתוֹ בְּזִקּוּק אַחֲרֵי זִקּוּק" (קלצקין, כתבים 64). הַעֲדָנַת הָרְגָשׁוֹת. חִנּוּךְ לְהַעֲדָנַת הַטַּעַם.–[־נַת־]

הַעְדָּפָה* נ׳ [מן עדף, הֶעְדִּיף] 1*. עֲשִׂיַּת דָּבָר בְּגֹדֶשׁ, הַגְדָּשָׁה: "שֶׁמָּא תַּעְדִּיף עָלָיו יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ... בְּהַעְדָּפָה שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי הַדְּחָק" (כתובות סז.). 2°. מַתַּן עֲדִיפוּת, נְתִינַת יִתְרוֹן לְדָבָר אֶחָד עַל אַחֵר: "לְהִתְגַּבְּרוּתוֹ וּלְהַעְדָּפָתוֹ שֶׁל יְסוֹד הַמַּעֲשֶׂה... עַל הַיְסוֹדוֹת שֶׁכְּנֶגְדּוֹ" (ביאליק, משנה לשם). הַעְדָּפַת טוֹבַת הַכְּלָל עַל טוֹבַת הַפְּרָט. – [הַעְדָּפַת־, הַעְדָּפוֹת, הַעְדָּפוֹת־]

הֶעְדֵּר* ז׳ [מן ב· עדר, הֶעְדִּיר] חֹסֶר, אִי־הֱיוֹת, אִי־מְצִיאוּת: "לְהֶעְדֵּר הַהַשְׁגָּחָה" (אברבנאל יהושע ז ב). "הַסֵּבֶל עַל מַה שֶּׁחָסַר אוֹ עַל הֶעְדֵּר דָּבָר אָהוּב" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "וְיָבוֹא אַחֲרֵי־כֵן לִידֵי יֵאוּשׁ וְהֶעְדֵּר הָאֱמוּנָה בְּכָל הַדָּבָר" (אחד העם, י). "כַּמָּה מַכְאִיב לְמִסְפַּר כָּל הֶעְדֵּר נוֹרְמָלִיּוּת" (פיכמן, רפ). "דֻּגְמָאוֹת מַחֲרִידוֹת שֶׁל הֶעְדֵּר יָזְמָה" (קרליבך, הודו 77). הַחֹשֶׁךְ הוּא הֶעְדֵּר הָאוֹר. – [הֶעְדֵּר־, הֶעְדֵּרוֹ]

הֵעָדְרוּת° היעדרות נ׳ [מן ב· עדר, נֶעְדַּר] הֱיוֹת נֶעְדָּר, אִי־נוֹכְחוּת בַּמָּקוֹם: הַיְשִׁיבָה נִדְחֲתָה בְּשֶׁל הֵעָדְרוּת חֲבֵרִים אֲחָדִים. הֵעָדְרוּת מֵעֲבוֹדָה בְּשֶׁל מַחֲלָה. – [הֵעָדְרוּת־, הֵעָדְרֻיּוֹת]

העוה"ב ר״ת הָעוֹלָם הַבָּא.

העוה"ז ר״ת הָעוֹלָם הַזֶּה.

הַעֲוָיָה°, העוויה נ׳ [מן עוה, הֶעֱוָה] תְּנוּעוֹת שֶׁל תָּוֵי הַפָּנִים, עִקּוּם וְעִוּוּת שֶׁל הַפָּנִים: "רָאִיתִי עוֹמֵד לִפְנֵי הַכֹּתֶל וְעוֹשֶׂה הַעֲוָיוֹת וּתְנוּעוֹת מְשֻׁנּוֹת" (ביאליק, ספיח ה). "בְּהַרְגִּישׁוֹ רַק בְּשִׂרְטוּט מְלַבֵּב אֶחָד, בְּהַעֲוָיַת־חֵן אַחַת בִּפְנֵי אַחַד הַנְּעָרִים" (שופמן, א 59).– [הַעֲוָיַת־, הַעֲוָיוֹת, הַעֲוָיוֹת־]

הָעֵז, הפ׳ מן עזז.

הֵעָזְבוּת° היעזבות נ׳ [מן א· עזב, נֶעֱזַב] הִנָּטְשׁוּת, הֱיוֹת נֶעֱזָב: "רַנַּ"ק נִמְצָא בְּמַצָּב... שֶׁל הֵעָזְבוּת מִצַּד יְדִידָיו וּמַעֲרִיצָיו" (קלוזנר, הספרות ב 159). – [הֵעָזְבוּת־]

א· **הֶעָזָה*, הַעֲזָה*** נ׳ [מן עזז, הֵעֵז] 1. עַזּוּת־מֵצַח, חֻצְפָּה: "גַּם אֵלֶּה דִּבְרֵי הֶעָזָה נֶגֶד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ" (אלשיך איוב י ב). "הַהֶעָזָה הַזֹּאת אֵינָהּ מוֹצֵאת חֵן בְּעֵינֵי אַרְיֵה" (ביאליק, אריה ז). 2. הַרְהָבַת עֹז, עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה נוֹעָז וְרַב־סַכָּנוֹת: "הִיא רַבַּת כִּסּוּפִים וּגְדוֹלָה בְּהֶעָזָה" (שטיינמן, בן 86). הַצְּנִיחָה לְלֹא מַצְנֵחַ יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם הֶעָזָה רַבָּה. – [הֶעָזַת־, הֶעָזוֹת]

ב· **הֶעָזָה°** נ׳ [מן עזה, הֵעִיז] אִסּוּף, כִּנּוּס: הֶעָזַת הַמִּקְנֶה מִן הַשָּׂדֶה. [הֶעָזַת־]

הֵעָזְרוּת°, היעזרות נ׳ [מן עזר, נֶעֱזַר] קַבָּלַת עֶזְרָה, הִסְתַּיְּעוּת: הֵעָזְרוּת בְּנִסְיוֹנוֹ שֶׁל הַמֻּמְחֶה. – [הֵעָזְרוּת־]

א· **הֵעָטְפוּת°, היעטפות** נ׳ [מן א· עטף, נֶעֱטַף] הֱיוֹת נֶעֱטָף, הִתְכַּסּוּת הֵיטֵב: הַנַּעַר הִצְטַנֵּן עַל אַף הֵעָטְפוּתוֹ בִּמְעִיל חַם. הֵעָטְפוּת מֵעֲרֻמָּיו. – [הֵעָטְפוּת־]

ב· **הֵעָטְפוּת°, היעטפות** נ׳ [מן ב· עטף, נֶעֱטַף] הַחֲלָשׁוּת: הֵעָטְפוּת נַפְשׁוֹ שֶׁל הֶעָנִי בָּרָעָב. – [הֵעָטְפוּת־]

הַעֲטָרָה° נ׳ [מן עטר, הֶעֱטִיר] הַכְתָּרָה, שִׂימַת עֲטָרָה לָרֹאשׁ.– [הַעֲטָרַת־, הַעֲטָרוֹת, הַעֲטָרוֹת־]

הַעֲטָשָׁה° נ׳ [מן עטש, הֶעֱטִישׁ] גְּרִימָה לְעִטּוּשׁ: טַבַּק־הַעֲטָשָׁה. גַּז־הַעֲטָשָׁה. – [הַעֲטָשַׁת־]

הָעִיב, הפ׳ מן עוב. **הָעִיף,** הפ׳ מן עיף.
הָעִיד, הפ׳ מן עוד. **הָעִיק,** הפ׳ מן עוק.
הָעִיז, הפ׳ מן עוז. **הָעִיר,** הפ׳ מן עור.

הַעֲכָרָה° נ׳ [מן עכר, הֶעֱכִיר] הַדְלָחָה, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא עָכוּר: הַעֲכָרַת הָאֲוִיר. [ובהשאלה]: הַתַּקְרִית גָּרְמָה לְהַעֲכָרַת הַיְחָסִים הַטּוֹבִים בֵּין הַיְּדִידִים. – [הַעֲכָרַת־]

הֵעָכְרוּת° היעכרות נ׳ [מן עכר, נֶעְכַּר] הֵעָשׂוּת עָכוּר, הֱיוֹת דָּלוּחַ: הֵעָכְרוּת הַמַּיִם עַל־יְדֵי רֶפֶשׁ וָטִיט. – [הֵעָכְרוּת־]

הַעֲלָאָה* נ׳ [מן עלה, הֶעֱלָה] 1*. הֲרָמָה, הַגְבָּהָה: "'וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז... לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ' כָּל דֶּרֶךְ הַעֲלָאָה אָסַר רַחֲמָנָא" (יבמות ד:). הַעֲלָאַת אֵדִים. הַעֲלָאַת הַחֲבִילָה עַל הָעֲלִיָּה. הַעֲלָאָה וְהוֹרָדָה. "הַעֲלָאַת הָעֲלוּמִים עַל דּוּכָנָם" (קריב, עטרה 127). 2* [בקרבנות] הַקְרָבָה, הֲבָאַת קָרְבָּן: "הֶעֱלָה וְחָזַר וְהֶעֱלָה – חַיָּב עַל כָּל הַעֲלָאָה וְהַעֲלָאָה" (תוספתא זבחים יב ב). 3°. הַגְדָּלָה: הַעֲלָאַת הַמְּחִירִים. הַעֲלָאַת הַמַּשְׂכֹּרֶת. הַעֲלָאַת הַמִּסִּים. 4* [בנרות] הַדְלָקָה: "שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם הַעֲלָאָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַדְלָקָה" (רש״י שמות ל ז). 5° הֲבָאַת עוֹלִים מִן הַגּוֹלָה לָאָרֶץ: הַעֲלָאַת יְהוּדֵי תֵּימָן לְיִשְׂרָאֵל. – [הַעֲלָאַת־, הַעֲלָאוֹת, הַעֲלָאוֹת־]

– **הַעֲלָאָה בָּאֵשׁ°,** שְׂרֵפָה, הַבְעָרָה.

– **הַעֲלָאָה בְּדַרְגָּה°,** מַתַּן דַּרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר (לְחַיָּל, לְפָקִיד וְכוּ׳).

– **הַעֲלָאָה לְחֶזְקָה°** [באלגברה] הַגְדָּלַת מִסְפָּר נָתוּן עַל־יְדֵי הַכְפָּלָתוֹ בּוֹ בְּעַצְמוֹ: הַעֲלָאַת הַמִּסְפָּר 4 לְחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית (4^3) תִּתֵּן 64 (=4.4.4).

– **הַעֲלָאַת גֵּרָה°**, 1. לְעִיסָה מֵחָדָשׁ שֶׁל הָאֹכֶל שֶׁכְּבָר נִלְעַס וְהוּרַד לַקֵּבָה (ראה א־גֵּרָה). 2. [בהשאלה] חֲזָרָה עַל דְּבָרִים יְשָׁנִים, טְחִינַת קֶמַח טָחוּן: "שֶׁמָּא מִתּוֹךְ הַעֲלָאַת־גֵּרָה שֶׁל שֵׁם בְּלִי תֹּכֶן תִּהְיֶה לְזָרָא" (סוקולוב, אישים 134). "תַּעַזְבִי אוֹתָנוּ... מֵהַעֲלָאַת גֵּרָה זוֹ שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעַם" (טביב, דרך 142).

– **הַעֲלָאַת חֲלוּדָה°** [על־פי כלים יג ה], הַחְלָדָה, הִתְכַּסּוּת בְּשִׁכְבַת חֲלוּדָה.

– **הַעֲלָאַת חֶרֶס°** [ראה ערך חֶרֶס] [בהשאלה] כִּשָּׁלוֹן הַמַּאֲמַצִּים, אִי־הַצְלָחָה בְּבִצּוּעַ מְשִׂימָה.

– **הַעֲלָאַת קַרְנוֹ°**, הֲרָמַת קַרְנוֹ, הַגְדָּלַת כְּבוֹדוֹ: הַצְלָחַת הַמִּבְצָע גָּרְמָה לְהַעֲלָאַת קַרְנוֹ שֶׁל הָאִישׁ.

הַעֲלָבָה° נ׳ [מן עלב, הֶעֱלִיב] גְּרִימַת עֶלְבּוֹן, הַכְלָמָה, בִּיּוּשׁ. – [הַעֲלָבַת־, הַעֲלָבוֹת, הַעֲלָבוֹת־]

הֵעָלְבוּת°, היעלבות נ׳ [מן עלב, נֶעֱלַב] הֱיוֹת נֶעֱלָב, הִכָּלְמוּת: הֵעָלְבוּת הָאִישׁ עַל הַבִּטּוּיִים הַקָּשִׁים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּפָנָיו. – [הֵעָלְבוּת־, הֵעָלְבֻיּוֹת]

הֵעָלוּת°, היעלות נ׳ [מן עלה, נַעֲלָה] הִתְרוֹמְמוּת: הֵעָלוּת הֶעָשָׁן מֵעַל הַר־הַבַּיִת. – [הֵעָלוּת־]

הַעֲלָיָה*, העלייה נ׳ [מן עלה, הֶעֱלָה] 1. הַעֲלָאָה, הֲרָמָה, הַגְבָּהָה: "הַעֲלָיָה מִתּוֹךְ קַלְפֵּי" (ירושלמי יומא מא ג). 2. הַקְרָבַת קָרְבָּן: "אִם אֲנִי מַכְנִיס כָּל חַיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי הַעֲלָיָה אַחַת? אוֹ כָּל הָעֵצִים שֶׁבָּעוֹלָם, יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי הַבְעָרָה אַחַת?" (פסיקתא רבתי פד). – [הַעֲלָיַת־, הַעֲלָיוֹת]

הֶעְלֵם* ז׳ [מן עלם, הֶעֱלִים] 1*. הֵעָלְמוּת מִן הַזִּכָּרוֹן, הֶסַּח־הַדַּעַת, שְׁגָגָה: "כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם" (שבועות א ב). "הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת (בַּשַּׁבָּת) בְּהֶעְלֵם אֶחָד" (שבת יב ד). "הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּשְׁנֵי הֶעְלֵמוֹת" (שבת יב ו). 2^. הֶסְתֵּר, הַעֲלָמָה: "וּמִעוּט דַּעְתִּי וְהֶעְלֵם סוֹד הַלָּשׁוֹן מִמֶּנִּי" (השרשים לג׳נאח, הקדמה). "הַלְאָה כָּל הֶעְלֵם וְכָל הֶסְתֵּר!" (ברנר, א 437). "הֶעְלֵם יְדִיעָה זֶה בֵּין הַגְּדוֹלִים שֶׁלָּנוּ בְּאַרְצוֹת הַמַּעֲרָב אֵינֶנּוּ דָּבָר יוֹצֵא מִן הַכְּלָל" (סוקולוב, אישים 463). "עַל גְּבוּל הַחַיִּים וְהַמָּוֶת, הַסּוֹד וְהַהֶעְלֵם" (זכאי, קצרות 32). – [הֶעְלֵם־, הֶעְלֵמוֹת]

– **בְּהֶעְלֵם אֶחָד***, 1*. בִּשְׁגָגָה וּבְהֶסַּח־דַּעַת אַחַת [ראה לעיל 1] 2° [בהשאלה] בְּבַת אַחַת, בְּפַעַם אַחַת: "וּבָא גַם סַיְבּוּשׁ... וּמְגַפְּפָהּ וּמְנַשְּׁקָהּ וְהִיא אוֹתוֹ בְּהֶעְלֵם אֶחָד" (מנדלי מו״ס, רלד). "נָטַל שֶׁבַח הַכּוֹס בְּיָדוֹ וֶהֱרִיקָהּ בְּהֶעְלֵם אֶחָד" (הזז, היושבת 76).

– **הֶעְלֵם דָּבָר***, 1*. עֲבֵרָה שֶׁעָבַר אָדָם בִּשְׁגָגָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּעְלַם מִמֶּנּוּ הָאִסּוּר (הוריות ב ג). 2° [כפשוטו] הַסְתָּרַת מַשֶּׁהוּ: "מַחֲזִיקִים בְּשִׁיטָה זוֹ שֶׁל הֶעְלֵם דָּבָר" (אחד העם, קמב).

– **הֶעְלֵם־עַיִן°**, הִתְעַלְּמוּת, חֹסֶר תְּשׂוּמֶת־לֵב: "הַמַּשְׂכִּילִים בָּעָם... עָבְרוּ עַל הָאוֹצָר הָעֲמָמִי בְּהֶעְלֵם־עַיִן וּבְהֶסַּח־הַדַּעַת" (ליפסון, מדור, מבוא).

הַעֲלָמָה* נ׳ [מן עלם, הֶעֱלִים] 1* (שבועות ד׳) הֶעְלֵם, חֹסֶר־יְדִיעָה: כִּי אֵין לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ הַעֲלָמָה וְלֹא הֲנָחָה וְלֹא שִׁכְחָה (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). 2°, הַסְתָּרָה, הַטְמָנָה: הַעֲלָמַת הַסְּחוֹרָה מִן הַשּׁוּק. הַעֲלָמַת הָאֱמֶת מִן הַצִּבּוּר. – [הַעֲלָמַת־, הַעֲלָמוֹת]

– **הַעֲלָמַת־עַיִן^**, הִתְעַלְּמוּת מְכֻוֶּנֶת, הַסָּחַת־הַדַּעַת: "וְעִקַּר הַשְּׁמִירָה בִּרְאִיַּת הָעַיִן... וּכְנֶגְדָּהּ עִקַּר הַפְּשִׁיעוּת הַעֲלָמַת עַיִן" (רס״ג, תשובות הגאונים). "יָפָה עַתָּה לְאַבָּא הַשְׁתִּיקָה וְהַעֲלָמַת הָעַיִן" (ביאליק, החצוצרה ב). "נִמְתָּחִים דִּינִים קָשִׁים בִּגְלַל אוֹתָהּ הַטָּעוּת, בִּגְלַל הַעֲלָמַת עַיִן מִן הָאֱמֶת" (בורלא, כיסופים 193).

הֵעָלְמוּת°, היעלמות נ׳ [מן עלם, נֶעֱלַם] הֱיוֹת נֶעְלָם, הִסָּתְרוּת, אִי־מְצִיאוּת: "הַהֵעָלְמוּת הַזְּמַנִּית שֶׁל הַתּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל" (קלוזנר, הרעיון 290). "הֵעָלְמוּת עִם יֵצֶר הָרְאוּת" (יזהר, צקלג 344). הֵעָלְמוּת הַיָּרֵחַ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ. מַה פֵּשֶׁר הֵעָלְמוּתְךָ יָמִים רַבִּים? – [הֵעָלְמוּת־, הֵעָלְמֻיּוֹת]

הַעַם, הפ׳ מן עמם.

הַעֲמָדָה* נ׳ [מן א־עמד, הֶעֱמִיד] הַצָּגָה, הַצָּבָה, הֲקָמָה: "הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה" (תמורה לג.). הַעֲמָדַת הַשֻּׁלְחָן בְּאֶמְצַע הַחֶדֶר. הַעֲמָדַת דָּבָר עַל חֶזְקָתוֹ. הַעֲמָדַת דְּבָרִים עַל אֲמִתּוּתָם. הַעֲמָדַת חָלָב לְמַעַן יֶחְמַץ. – [הַעֲמָדַת־, הַעֲמָדוֹת]

– **הַעֲמָדָה בַּדִּין***, הֲבָאָה לְבֵית־הַדִּין לְהִשָּׁפֵט לְפָנָיו: "שְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין" (בבא מציעא טז.).

– **הַעֲמָדַת בָּנִים°** [על־פי במדבר רבה יד], הוֹלָדַת בָּנִים.

– **הַעֲמָדַת פָּנִים°** [בהשאלה ובשינוי הוראה מן מלכים ב ח יא], הִתְנַהֲגוּת לְמַרְאִית עַיִן, הִתְחַפְּשׂוּת, הִתְרָאוּת, הִתְחַזּוּת: הַעֲמָדַת פָּנִים שֶׁל נֶעֱלָב. הַעֲמָדַת פְּנֵי תָּם.

– **הַעֲמָדַת תַּלְמִידִים°** [על־פי אבות א א], הֲקָמַת תַּלְמִידִים מַמְשִׁיכֵי דַּרְכּוֹ וְתוֹרָתוֹ שֶׁל רַבָּם.

הֵעָמְדוּת°, היעמדות נ׳ [מן עמד, נֶעֱמַד] [בלשון־הדיבור] הֵעָצְרוּת מִלֶּכֶת, מַעֲבָר מִמַּצָּב שֶׁל הֲלִיכָה לַעֲמִידָה: הֵעָמְדוּתְךָ בְּאֶמְצַע הָרְחוֹב מַה פִּשְׁרָהּ? – [הֵעָמְדוּת־]

הֶעָמָה°, הַעֲמָה° נ׳ [מן עמם, הֵעַם] עִמְעוּם, טִשְׁטוּשׁ: "וּפָנַס־רוּחַ מְחַפֶּה עִתּוֹן, לְהֶעָמַת אוֹרוֹ, דָּלַק אֵי־כָּאן" (יזהר, שיירה 72). – [הֶעָמַת־]

הַעֲמָסָה° נ׳ [מן עמס, הֶעֱמִיס] טְעִינָה, שִׂימַת מַשָּׂא וּמִטְעָן: הַעֲמָסַת הָעֲגָלָה בַּחֲבִילוֹת. [ובהשאלה:] הַעֲמָסַת הַתַּלְמִיד בְּשִׁעוּרִים רַבִּים. – [הַעֲמָסַת־, הַעֲמָסוֹת]

הַעֲמָקָה^ נ׳ [מן עמק, הֶעֱמִיק] 1^. עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא עָמֹק מִשֶּׁהָיָה: "הַעֲמָקָה וְהַרְחָבָה" (השרשים לג׳נאח, עמק). הַעֲמָקַת הַבּוֹר. 2°. הִתְעַמְּקוּת, יְרִידָה לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר: יֵשׁ לִקְרֹא אֶת הַסֵּפֶר הַמַּדָּעִי מִתּוֹךְ הַעֲמָקָה רַבָּה. בִּדְבָרָיו נִכֶּרֶת רְצִינוּת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַעֲמָקָה. – [הַעֲמָקַת־]

הַעֲמָתָה° נ׳ [מן א־עמת, הֶעֱמִית] עִמּוּת, הַקְבָּלָה, הַעֲמָדַת דְּבַר־מָה לְעֻמַּת אַחֵר לְשֵׁם הַשְׁוָאָה אוֹ זִהוּי: הַעֲמָתַת שְׁנֵי טֶקְסְטִים. הַעֲמָתַת שְׁנֵי תַּרְגּוּמִים לְאוֹתָהּ יְצִירָה. – [הַעֲמָתַת־, הַעֲמָתוֹת]

הֵעָנוּת°, היענות נ׳ [מן א־ענה, נַעֲנָה] הֵעָתְרוּת, הַסְכָּמָה לְמַלֵּא בַּקָּשָׁה: הֵעָנוּת הַמְנַהֵל לַבַּקָּשָׁה. לִקְרַאת הַהִתְנַדְּבוּת הָיְתָה הֵעָנוּת רַבָּה. – [הֵעָנוּת־]

הַעֲנָקָה^ נ׳ [מן ענק, הֶעֱנִיק] 1^. נְתִינַת מַעֲנָק, הֲטָבָה, מַתַּן תַּשְׁלוּם חַד־פַּעֲמִי בְּתוֹרַת מַתָּנָה: ״לְלַמֵּד עַל הַעֲנָקָתוֹ שֶׁל עֶבֶד עִבְרִי שֶׁהִיא חֲמִשָּׁה סְלָעִים מִכָּל מִין וָמִין״ (רש״י שמות לד כ). הַעֲנָקָה כַּסְפִּית לָעוֹבְדִים לִכְבוֹד הֶחָג. 2°. מַתַּן שַׁי: הַעֲנָקַת אוֹת־הִצְטַיְּנוּת לַחַיָּל. – [הַעֲנָקַת־, הַעֲנָקוֹת, הַעֲנָקוֹת־]

הַעֲנָשָׁה° נ׳ [מן ענש, הֶעֱנִישׁ] הַטָּלַת עֹנֶשׁ: הַעֲנָשַׁת הָעֲבַרְיָן בְּכָל חֹמֶר הַדִּין. – [הַעֲנָשַׁת־, הַעֲנָשׁוֹת, הַעֲנָשׁוֹת־]

הֵעָנְשׁוּת°, הִיעָנְשׁוּת נ׳ [מן ענש, נֶעֱנַשׁ] הֱיוֹת נֶעֱנָשׁ, קַבָּלַת עֹנֶשׁ: הַתַּלְמִיד שִׁפֵּר אֶת הִתְנַהֲגוּתוֹ לְאַחַר הֵעָנְשׁוּתוֹ פְּעָמִים אֲחָדוֹת. – [הֵעָנְשׁוּת־]

הַעֲסָקָה° נ׳ [מן עסק, הֶעֱסִיק] מַתַּן עֵסֶק אוֹ עִסּוּק, נְתִינַת עֲבוֹדָה: הַעֲסָקַת הַפּוֹעֲלִים בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. הַעֲסָקַת הַיְלָדִים בְּמוֹעֲדוֹנִים בְּחֻפְשַׁת הַקַּיִץ. – [הַעֲסָקַת־]

הֶעָפָה° נ׳ [מן עוף, הֵעִיף] הֲטָסָה, הַפְרָחָה בָּאֲוִיר: הֶעָפַת עֲפִיפוֹן בָּאֲוִיר. – [הֶעָפַת־]

– הֶעָפַת מַבָּט°, הֶעָפַת־עַיִן°, הֲצָצָה קַלָּה וּמְהִירָה, הֶרֶף־עַיִן.

הַעְפָּלָה° נ׳ [מן עפל, הֶעְפִּיל] 1. חֲתִירָה אֶל שִׂיא, עֲלִיָּה מִתּוֹךְ מַאֲמָץ אוֹ סִכּוּן: הַעְפָּלָה אֶל רֹאשׁ הָהָר. 2. כִּנּוּי בִּימֵי שִׁלְטוֹן הַבְּרִיטִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לַעֲלִיַּת יְהוּדִים מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה לָאָרֶץ בְּהֶסְתֵּר לַמְרוֹת אִסּוּר הַשִּׁלְטוֹנוֹת: רַבִּים מִן הַיִּשּׁוּב הָיוּ מִפְעִילֵי הַהַעְפָּלָה. – [הַעְפָּלַת־, הַעְפָּלוֹת, הַעְפָּלוֹת־]

א. **הַעֲצָמָה**° נ׳ [מן א. עצם, הֶעֱצִים] חִזּוּק, הַגְבָּרָה, אִינְטֶנְסִיפִיקַצְיָה: הַעֲצָמַת הַפְּעֻלּוֹת. הַעֲצָמַת הַיִּצּוּר. –[הַעֲצָמַת־]

ב. **הַעֲצָמָה**° נ׳ [מן ב. עצם, הֶעֱצִים] עֲצִימָה, סְגִירָה: הַעֲצָמַת עֵינָיו שֶׁל הַגּוֹסֵס. – [הַעֲצָמַת־]

הֵעָצְמוּת°, הִיעָצְמוּת נ׳ [מן ב. עצם, נֶעֱצַם] הִסָּגְרוּת (הָעֵינַיִם): הֵעָצְמוּת הָעֵינַיִם מֵרֹב עֲיֵפוּת. –[הֵעָצְמוּת־]

הֵעָצְרוּת°, הִיעָצְרוּת נ׳ [מן א. עצר, נֶעֱצַר] הִמָּנְעוּת, הִתְעַכְּבוּת: הֵעָצְרוּת בַּהֲלִיכָה. הֵעָצְרוּת הַמַּגֵּפָה. הֵעָצְרוּת הַגְּשָׁמִים. – [הֵעָצְרוּת־]

הֶעְקֵב° ז׳ [מן א. עקב] הֶעְתֵּק נְתוּנִים מְסֻיָּמִים מִמַּפָּה גֵּיאוֹגְרָפִית עַל נְיָר שָׁקוּף לְשֵׁם הַדְגָּשַׁת פְּרָטִים מְיֻחָדִים. –[הֶעְקֵב־, הֶעְקֵבִים, הֶעְקֵבֵי־]

הַעֲקָבָה° נ׳ [מן א. עקב] הַעְתָּקַת מַפָּה עַל נְיָר שָׁקוּף. –[הַעֲקָבַת־ הַעֲקָבוֹת]

הֵעָקְדוּת°, הִיעָקְדוּת נ׳ [מן עקד, נֶעֱקַד] הֱיוֹת נֶעֱקָד: הֵעָקְדוּת יִצְחָק עַל הַמִּזְבֵּחַ. – [הֵעָקְדוּת־]

הֲעָקָה^ נ׳ [מן עוק, הֵעִיק] לְחִיצָה, דְּחִיקָה: ״עַל הֶחָזֶה חָלְפָה לְאַט־לְאַט הָעָקָה חֲמִימָה״ (שופמן, א 176). – [הֲעָקַת־, הֲעָקוֹת]

הַעֲקָמָה° נ׳ [מן עקם, הֶעֱקִים] עֲקִימָה: ״הַזְעָפַת פָּנִים וְהַעֲקָמַת חֹטֶם״ (ליסיצקי, תולדות 140). – [הַעֲקָמַת־]

הֵעָקְמוּת°, הִיעָקְמוּת נ׳ [מן עקם, נֶעֱקַם] הֵעָשׂוֹת עָקֹם: הֵעָקְמוּת עַמּוּד הַשִּׁדְרָה מֵחֲמַת יְשִׁיבָה כְּפוּפָה מְמֻשֶּׁכֶת. – [הֵעָקְמוּת־]

א. **הֵעָקְרוּת°, הִיעָקְרוּת** נ׳ [מן א. עקר, נֶעֱקַר] הִנָּתְשׁוּת, הִנָּתְקוּת מִמְּקוֹם הַחִבּוּר: הֵעָקְרוּת הָאֶבֶן מִן הָאֲדָמָה. הֵעָקְרוּת הַמִּשְׁפָּחָה מִמּוֹלַדְתָּהּ. – [הֵעָקְרוּת־]

ב. **הֵעָקְרוּת°, הִיעָקְרוּת** נ׳ [מן ב. עקר, נֶעֱקַר] הֵעָשׂוֹת עָקָר אוֹ עֲקָרָה. – [הֵעָקְרוּת־]

הַעֲרָאָה• נ׳ [מן א. ערה, הֶעֱרָה] גִּלּוּי [ובהשאלה] תְּחִלַּת הַהִזְדַּוְּגוּת הַמִּינִית: ״הַעֲרָאָה – זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה״ (יבמות נה:). – [הַעֲרָאַת־]

– הַעֲרָאַת נַפְשׁוֹ לַמָּוֶת° [על־פי ישעיה נג יב: ״תחת אשר הערה למות נפשו״], חֵרוּף־נֶפֶשׁ, הִסְתַּכְּנוּת חֲמוּרָה, הַשְׁלָכַת נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד.

הֶעֱרֵב• ז׳ [מן א. ערב, הֶעֱרִיב] [מצוי רק בצירוף:]

– הֶעֱרֵב־שֶׁמֶשׁ•, שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ, בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ: ״וְהָאוֹכְלָהּ (אֶת נִבְלַת הָעוֹף) טָעוּן (לְשֵׁם טָהֳרָתוֹ) הֶעֱרֵב־שֶׁמֶשׁ״ (טהרות א א).

הַעֲרֵב תה״פ [מן א. ערב, הֶעֱרִיב] בָּעֶרֶב: ״וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב״ (שמואל א יז טז).

הַעֲרָבָה• נ׳ [מן א. ערב, הֶעֱרִיב] שְׁהִיָּה עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת, אִחוּר יְשִׁיבָה בָּעֶרֶב: ״דִּבְרֵי תוֹרָה צְרִיכִין הַשְׁחָרָה (הַשְׁכָּמָה) וְהַעֲרָבָה״ (ויקרא רבה יט). ״שֶׁתְּהֵא הַשְׁכָּמָה שֶׁל פּוֹעֲלִים וְהַעֲרָבָה שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת״ (ירושלמי בבא מציעא יא ב). – [הַעֲרָבַת־, הַעֲרָבוֹת]

הֶעָרָה^ נ׳ [מן א. עור, הֵעִיר] 1•. יְקִיצָה, הַפְסָקַת הַשֵּׁנָה: ״כִּי נֵעוֹר – לְשׁוֹן הֶעָרָה וַהֲקָצָה״ (רש״י זכריה ב יז). 2•. הֲבָאָה לִידֵי הִתְעוֹרְרוּת וְעִנְיָן: ״הַצֹּרֶךְ אֶל הַהֶעָרָה עַל עֲבוֹדַת ה׳״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ א). 3^. הֲסַבַּת תְּשׂוּמַת־הַלֵּב לִדְבַר־מָה: ״וְנָשׁוּב אֶל הַשְׁלָמַת הַהֶעָרָה עַל דְּבַר רַבִּי חֲנִינָא״ (מורה נבוכים א נט). ״וְלֹא שָׁמְעוּ לְהֶעָרַת הַשֵּׂכֶל לְהִתְרַחֵק מִן הַהֶבֶל״ (עגנון, כלה רכז). ״הָיְתָה מְשַׁזֶּרֶת בִּדְבָרֶיהָ, כְּהֶעָרַת־צְדָדִין, דִּבּוּר כָּזֶה״ (סדן, ממחוז לז). הֶעָרָה שֶׁל הַמּוֹרֶה לְתַלְמִידָיו לְיֶתֶר רִכּוּז בַּשִּׁעוּרִים. 4. דִּבְרֵי לְוַי אוֹ הֶסְבֵּר אוֹ הַשָּׂגָה לְסֵפֶר, לְמַאֲמָר וְכַדּוֹמֶה: הֶעָרוֹת לַנֻּסָּח מֵאֵת הָעוֹרֵךְ. הֶעָרַת הַמַּעֲרֶכֶת. הֶעָרָה בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּד. – [הֶעָרַת־, הֶעָרוֹת, הֶעָרוֹת־]

הַעֲרָיָה•, **הערייה** נ׳ [מן א. ערה, הֶעֱרָה] גִּלּוּי [ובהשאלה] תְּחִלַּת הַהִזְדַּוְּגוּת הַמִּינִית (ירושלמי יבמות ז ב). [נוסח אחר: הַעֲרָאָה, ראה שם]. – [הַעֲרָיַת־]

הַעֲרָכָה• נ׳ [מן ערך, הֶעֱרִיךְ] 1•. אֹמֶד, שׁוּמָה, קְבִיעָה מְשֹׁעֶרֶת שֶׁל שָׁוְיוֹ שֶׁל דָּבָר: ״הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה״ (תמורה לג:). ״וְהַתַּבְנִיּוֹת הָהֵם אֲמִתִּיּוֹת בְּהַעֲרָכָתָם״ (כוזרי ד ג). הַעֲרָכַת מְחִיר הַדִּירָה. הַעֲרָכַת מַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל הָאִישׁ. 2°. בִּקֹּרֶת, תֵּאוּר פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁל אָדָם אוֹ דָּבָר, קְבִיעַת מַעֲלוֹתֵיהֶם וְחֶסְרוֹנוֹתֵיהֶם: ״אִישִׁיּוּתוֹ... תְּקַבֵּל אֶת הַעֲרָכָתָהּ הַשְּׁלֵמָה וְהַמַּקִּיפָה בַּבִּקֹּרֶת הַסִּפְרוּתִית שֶׁלָּנוּ״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהַצְּדָדִים הַעֲרָכָה מְיֻחֶדֶת לְמַעֲשָׂיו״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עח). הַעֲרָכָה סִפְרוּתִית. הַעֲרָכָה

חִיּוּבִית אוֹ שְׁלִילִית. 3°, הַכָּרָה בְּעֶרְכָּם שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל יְצִירָה: פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁל הַוַּעַד זָכוּ לְהַעֲרָכָה. – [הַעֲרָכַת־, הַעֲרָכוֹת, הַעֲרָכוֹת־]

הֵעָרְכוּת°, היערכות נ׳ [מן ערך, נֶעֱרַךְ] הִתְכּוֹנְנוּת, הִתְיַצְּבוּת בַּמַּעֲרָכָה: ״יָבוֹאוּ שִׁנּוּיִים בְּהֵעָרְכוּת הַכֹּחוֹת, בְּמִבְנֵה הָעֻצְבּוֹת וּבִשְׁטוּת הַלְּחִימָה״ (שרת, באסיה 35). הֵעָרְכוּת הַצָּבָא לַקְּרָב הַמַּכְרִיעַ. – [הֵעָרְכוּת־, הֵעָרְכֻיּוֹת]

א· **הַעֲרָמָה*** נ׳ [מן ב· ערם, הֶעֱרִים] הִתְנַהֲגוּת בְּעָרְמָה, הִתְחַכְּמוּת, עֲשִׂיַּת מַשֶּׁהוּ בַּעֲקִיפִין כְּדֵי לִזְכּוֹת בְּהֶתֵּר לְדָבָר אָסוּר: ״נָתַן לוֹ חִטִּין בְּמָנֶה וְחָזַר וּלְקָחָן הֵימֶנּוּ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סֶלַע...וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית״ (בבא מציעא סב:). ״בְּהַעֲרָמָה זֹאת בָּאוּ מִצְרִים עַל יִשְׂרָאֵל״ (מדרש ויושע א). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ צַד הֶתֵּר לְהַעֲרָמָה מִשּׁוּם פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ וְצָרְכֵי חַיִּים״ (מגדלי מו״ס, שיט). ״כַּנִּרְאֶה, אַף זֹאת הָיְתָה לוֹ אַחַת מִן הַהַעֲרָמוֹת כְּנֶגֶד הַזְּקֵנָה״ (ביאליק, ומגדלי זקן ה). הַעֲרָמָה עַל הַחֹק. – [הַעֲרָמַת־, הַעֲרָמוֹת, הַעֲרָמוֹת־]

ב· **הַעֲרָמָה°** נ׳ [מן א· ערם] אִסּוּף וּצְבִירָה לַעֲרֵמָה אַחַת, עֵרוּם: הַעֲרָמַת הַתְּבוּאָה בַּגֹּרֶן. – [הַעֲרָמַת־]

הֵעָרְמוּת°, היערמות נ׳ [מן א. ערם, נֶעֱרַם] הִצְטַבְּרוּת, הִתְהַוּוּת שֶׁל עֲרֵמָה אוֹ עֲרֵמוֹת: הֵעָרְמוּת גַּלֵּי אַשְׁפָּה בָּרְחוֹבוֹת עִם שְׁבִיתַת הַזַּבָּלִים. – [הֵעָרְמוּת־]

הַעֲרָצָה° נ׳ [מן ערץ, הֶעֱרִיץ] כָּבוֹד רַב, יַחַס שֶׁל יִרְאַת כָּבוֹד: הַיִּשּׁוּב קִבֵּל בְּהַעֲרָצָה אֶת הַמְשׁוֹרֵר הַגָּדוֹל. הַעֲרָצַת הַחֲסִידִים אֶת הָרַבִּי שֶׁלָּהֶם. – [הַעֲרָצַת־]

הֵעָשׂוּת⁂, היעשות נ׳ [מן עשה, נַעֲשָׂה] הִתְהַוּוּת, הִתְבַּצְּעוּת: ״כִּי יִהְיֶה הַסִּבָּה הַחֲזָקָה לְהִמָּנַע מִמֶּנּוּ הֵעָשׂוּת מַה שֶּׁבָּטַח עָלָיו בּוֹ״ (חובות הלבבות, הביטחון ג). יֵשׁ לִמְנֹעַ אֶת הֵעָשׂוּת הָעָוֶל. – [הֵעָשׂוּת־]

הַעֲשָׁרָה° נ׳ [מן עשר, הֶעֱשִׁיר] מַתַּן עֹשֶׁר, הֲבָאַת עֹשֶׁר [גם בהשאלה]: הָעֲסָקִים הֵבִיאוּ לִידֵי הַעֲשָׁרָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ סוֹחֵר. הַעֲשָׁרַת הַלָּשׁוֹן בְּמֻנָּחִים וּבְנִיבִים חֲדָשִׁים. קְרִיאָה בְּסִפְרֵי הָגוּת מְסַיַּעַת לְהַעֲשָׁרַת עוֹלָמוֹ הָרוּחָנִי שֶׁל הָאָדָם. – [הַעֲשָׁרַת־]

הֶעְתֵּק⁂ ז׳ [מן א. עתק, הֶעְתִּיק] 1°, נֹסַח מֻעְתָּק מִן הַמָּקוֹר בַּיָּד אוֹ בִּמְכוֹנָה (Copy): הַחוֹזֶה נִכְתַּב בִּשְׁלוֹשָׁה הֶעְתֵּקִים שֶׁדִּינָם כְּאֶחָד. הֶעְתֵּק מִן הַתְּעוּדָה. 2⁂, הֲזָזָה, הַעֲבָרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״הֶעְתֵּק גּוּף בְּמָקוֹם״ (מורה נבוכים א כא). הֶעְתֵּק הַמְגוּרִים. 3⁂, תַּרְגּוּם: ״וְהִקְדִּים לְהֶעְתֵּקוֹ שְׁנֵי שְׁעָרִים״ (שמואל אבן־תיבון, פירוש המלות הזרות). – [הֶעְתֵּק־, הֶעְתֵּקִים, הֶעְתֵּקֵי־]

הַעְתָּקָה⁂ נ׳ [מן א· עתק, הֶעְתִּיק] 1°, כְּתִיבָה מִלָּה בְּמִלָּה מִן הַמָּקוֹר, בַּיָּד אוֹ בִּמְכוֹנָה: הַעְתָּקַת הַשִּׁיר לַמַּחְבֶּרֶת. הַעְתָּקַת הַחוֹזֶה בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה. 2⁂, תִּרְגּוּם, הַעֲבָרָה מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: ״בַּעֲבוּר מַה שֶּׁאֵרַע לָנוּ בְּהַעְתָּקַת הַסֵּפֶר הַזֶּה״ (יהודה אבן־תיבון חובות הלבבות, הבחינה פתיחה). 3⁂, הֲזָזָה, הַעֲבָרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״וְהִשִּׂיאוּהָ...נְטָלוּהָ מִשָּׁם עַל־יְדֵי הַעְתָּקָה״ (רש״י סוטה לה:). הַעְתָּקַת הַקָּמַץ מֵהַקּוֹף אֶל מַה שֶּׁאַחֲרָיו״ (הרקמה לג׳נאח, כט). הַעְתָּקַת מְקוֹם הַמְּגוּרִים לִרְחוֹב אַחֵר. – [הַעְתָּקַת־, הַעְתָּקוֹת, הַעְתָּקוֹת־]

הֵעָתְקוּת°, היעתקות נ׳ [מן א.עתק, נֶעְתַּק] הֵעָקְרוּת, הִנָּתְקוּת מִמְּקוֹמוֹ: הֵעָתְקוּת סֶלַע מִן הָהָר. הֵעָתְקוּת מִלִּים מִפִּיו מֵרֹב בֶּהָלָה. – [הֵעָתְקוּת־]

א· **הַעְתָּרָה⁂** נ׳ [מן א. עתר, הֶעְתִּיר] הִתְחַנְּנוּת, הַפְצָרָה רַבָּה, בַּקָּשָׁה: הַעְתָּרַת יִצְחָק אֶל ה׳. – [הַעְתָּרַת־]

ב· **הַעְתָּרָה⁂** נ׳ [מן ב. עתר, הֶעְתִּיר] רִבּוּי, גְּדִישָׁה: ״הַעְתָּרָתְךָ אֵלַי בִּדְבָרִים״ (השרשים לג׳נאח, רגז). הַעְתָּרַת מִלִּים בְּלִי תֹּכֶן רַב. – [הַעְתָּרַת־]

הֵעָתְרוּת°, היעתרות נ׳ [מן א. עתר, נֶעְתַּר] הֵעָנוּת לְבַקָּשָׁה, קַבָּלַת בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: הֵעָתְרוּת הַנָּשִׂיא לְבַקָּשַׁת הַחֲנִינָה. – [הֵעָתְרוּת־]

הֲפָגָה° נ׳ [מן פוג, הֵפִיג] הֲסָרָה, הַפְחָתָה, הַחְלָשָׁה: הֲפָגַת הַצַּעַר עַל־יְדֵי הַזְּמַן: סַמֵּי רְפוּאָה לַהֲפָגַת הַכְּאֵבִים. הֲפָגַת הַמְּתִיחוּת. – [הֲפָגַת־]

הַפְגָּזָה° נ׳ [מן פגז, הִפְגִּיז] הֲטָלַת פְּגָזִים, הַפְצָצָה: הַפְגָּזָה כְּבֵדָה שֶׁל הָעִיר מִתּוֹתָחִים וּמַרְגֵּמוֹת. – [הַפְגָּזַת־, הַפְגָּזוֹת, הַפְגָּזוֹת־]

הִפָּגְמוּת°, היפגמות נ׳ [מן פגם, נִפְגַּם] הִתְקַלְקְלוּת, הִנָּזְקוּת, הוֹפָעַת פְּגָם: הִפָּגְמוּת כֹּשֶׁר הָרְאִיָּה בְּשֶׁל מַאֲמָץ יָתֵר.–[הִפָּגְמוּת־]

הֶפְגֵּן° ז׳ [מן פגן, הִפְגִּין] הַצָּגָה בָּרַבִּים, פִּרְסוּם עַל־יְדֵי מַעֲשִׂים אוֹ הַדְגָּמוֹת מוּחָשׁוֹת: ״הַוְּעִידָה מִמְּשָׁה הֶפְגֵּן נָאֶה לְכֹחוֹת הַקּוֹאוֹפֶּרַצְיָה״ (אבינרי, ׳קואופרציה׳ תרצ״ה). הֶפְגֵּן הֶשֵּׂגֵי הַתַּעֲשִׂיָּה בַּתַּעֲרוּכָה. – [הֶפְגֵּן־, הֶפְגֵּנִים, הֶפְגֵּנֵי־]

הַפְגָּנָה° נ׳ [מן פגן, הִפְגִּין] פִּרְסוּם דָּבָר עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה פֻּמְבִּי, תַּהֲלוּכָה בַּסָּךְ וְכַדּוֹמֶה: הַפְגָּנָה שֶׁל מֻבְטָלִים. הַצִּיר עָזַב אֶת אוּלָם הַיְשִׁיבָה כְּהַפְגָּנָה לִמְחָאָתוֹ עַל הַהַחְלָטָה. –[הַפְגָּנַת־ הַפְגָּנוֹת, הַפְגָּנוֹת־]

– הַפְגָּנַת־כֹּחַ°, הוֹפָעָה פֻּמְבִּית שֶׁמַּטְּרָתָהּ לְהַרְאוֹת בָּרַבִּים אֶת הַכֹּחַ הַנִּמְצָא בִּידֵי הַמַּפְגִּינִים הָעֲלוּלִים לְהַפְנוֹתוֹ נֶגֶד מִתְנַגְּדֵיהֶם: הַמִּצְעָד הַצְּבָאִי הַמַּרְשִׁים הָיָה בּוֹ מִשּׁוּם הַפְגָּנַת־כֹּחַ כְּלַפֵּי אוֹיְבֵי הַמְּדִינָה.

הַפְגָּנָתִי° ת׳ [מן הַפְגָּנָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַפְגָּנָה, דֶּמוֹנְסְטְרָטִיבִי: ״כָּל מַעֲשֶׂה אִבּוּד־לָדַעַת אֹפִי הַפְגָּנָתִי לוֹ״ (גיר, השעיפים 70). פְּעֻלָּה הַפְגָּנָתִית. יְצִיאָה הַפְגָּנָתִית מֵאוּלָם הַיְשִׁיבוֹת. – [הַפְגָּנָתִית, הַפְגָּנָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הַפְגָּעָה⁂ נ׳ [מן פגע, הִפְגִּיעַ] תְּחִנָּה, בַּקָּשָׁה: ״הַפְגָּעַת טַל תְּכוֹנָן״ (קליר, אלים, תפילת טל). – [הַפְגָּעַת־, הַפְגָּ'עוֹת]

הִפָּגְעוּת°, היפגעות נ׳ [מן פגע, נִפְגַּע] 1, קַבָּלַת פְּגִיעָה, הֱיוֹת נִפְגָּע: ״הַפַּרְדֵּס וְהַהֲצָצָה בּוֹ וְהַכְּנִיסָה לְתוֹכוֹ וְהַהִפָּגְעוּת, וּכְנֶגְדָּהּ הַיְּצִיאָה בְּשָׁלוֹם״ (סוקולוב, אישים 472). ״אֵימֵי הִפָּגְעוּת עִם רִגּוּשֵׁי הִתְגַּבְּרוּת״ (יזהר, צקלג 518). הִפָּגְעוּת הַלֵּב עַל־יְדֵי הַמַּחֲלָה. 2, רְגִישׁוּת לְגַבֵּי פְּגִיעָה בּוֹ: הִפָּגְעוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי מִכָּל רֶמֶז קַל. – [הִפָּגְעוּת־]

הֶפְגֵּשׁ° ז׳ [מן פגש, הִפְגִּישׁ] פְּגִישָׁה, הִזְדַּמְּנוּת יַחַד: ״בִּנְקֻדַּת־הַהֶפְגֵּשׁ הַזֹּאת״ (סדן, בוחן 21). – [הֶפְגֵּשׁ־, הֶפְגֵּשִׁים, הֶפְגֵּשֵׁי־]

הַפְגָּשָׁה° נ׳ [מן פגש, הִפְגִּישׁ] זִמּוּן שֶׁל אֲנָשִׁים לְמָקוֹם אֶחָד, הַעֲמָדָה זֶה מוּל זֶה: הַפְגָּשַׁת שְׁנֵי הַצְּדָדִים בְּאוּלַם בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. – [הַפְגָּשַׁת־, הַפְגָּשׁוֹת, הַפְגָּשׁוֹת־]

הִפָּגְשׁוּת, היפגשות נ׳ [מן פגש, נִפְגַּשׁ] פְּגִישָׁה, הִזְדַּמְּנוּת זֶה מוּל זֶה: ״אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שִׁמְּשָׁה קַרְקַע הִפָּגְשׁוּת וְהִתְנַגְּשׁוּת לְתַרְבֻּיוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל קִדְמַת־אַסְיָה״ (ייבין, הכתב העברי 92). – [הִפָּגְשׁוּת־, הִפָּגְשֻׁיּוֹת]

הִפָּדוּת°, היפדות נ׳ [מן פדה, נִפְדָּה] הִגָּאֲלוּת, הִשְׁתַּחְרְרוּת תְּמוּרַת כֹּפֶר: הִפָּדוּת הַשְּׁבוּיִים בְּעֶזְרַת קְרוֹבֵיהֶם. – [הִפָּדוּת־]

הֲפוּגָה נ׳ [מן פוג, הֵפִיג] 1, הַפְסָקָה, שֶׁקֶט זְמַנִּי: ״עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין הֲפֻגוֹת״ (איכה ג מט). ״הָיוּ דִּמְעוֹתֶיהָ יוֹרְדוֹת בַּחֲשַׁאי וּבְלִי הֲפוּגוֹת״ (בורלא, עקביה 181). 2° [בצבא] הַפְסָקָה זְמַנִּית בִּפְעֻלּוֹת הַלְּחִימָה לְפִי הֶסְכֵּם בֵּין הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים (לְהַבְדִּיל מִן ״שְׁבִיתַת נֶשֶׁק״, שֶׁהִיא הַפְסָקָה מִמֻּשֶׁכֶת אוֹ קְבוּעָה): הַכְרָזַת הֲפוּגָה בַּחֲזִית. הַקְּרָבוֹת נִתְחַדְּשׁוּ לְאַחַר הֲפוּגָה שֶׁל יוֹמַיִם. – [הֲפוּגַת־, הֲפוּגוֹת]

– מֵאֵין הֲפוּגוֹת (איכה ג מט), בְּלִי הֲפוּגוֹת°, לְלֹא הֶפְסֵק, בְּלִי הֶרֶף.

הפוה״מ ר״ת הַפּוֹעֵל הַמִּזְרָחִי.

הפוה״צ ר״ת הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר.

הִפּוּךְ^, היפוך ז׳ [מן הפך, הִפֵּךְ] 1^, שִׁנּוּי: ״בְּהִפּוּךְ טֶבַע גּוּף הַצַּדִּיקִים שֶׁנֶּהֶפְכוּ לְאֶבֶן״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ י). 2^, הֲפִיכָה, מַצָּב שׁוֹנֶה אוֹ מְנֻגָּד לַמַּצָּב הַקּוֹדֵם: ״יָצָא (הַוָּלָד)... מְסֹרָס – דֶּרֶךְ מַרְגְּלוֹתָיו, וּלְשׁוֹן הִפּוּךְ הוּא״ (רש״י נידה כח.). הִפּוּךְ הַכִּסֵּא עַל רֹאשׁוֹ. הִפּוּךְ אֲרִיג הַבֶּגֶד עַל צִדּוֹ הַשֵּׁנִי לְשֵׁם חִדּוּשׁוֹ. הִפּוּךְ אוֹתִיּוֹת ״כֶּבֶשׂ״ – ״כֶּשֶׂב״. 3°, נִגּוּד, הֵפֶךְ: ״שַׁבָּת וָחֹל, קַיִץ וָחֹרֶף... דְּבָרִים וְהִפּוּכָם בְּצִדָּם״ (ביאליק, ספיח א). ״אֶלָּא הִפּוּךְ הַדְּבָרִים, נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה לְרַבִּי יוּדִיל״ (עגנון, כלה רלט). 4° [במוסיקה] אִינְוֶרְסְיָה, הַעֲבָרַת יְסוֹד הָאִינְטֶרְוָל בְּאוֹקְטָבָה מִלְמַעְלָה; קְרִיאַת הַנּוֹשֵׂא שֶׁל הַמַּנְגִּינָה בְּאֹפֶן הָפוּךְ, מִסּוֹפוֹ לְרֵאשִׁיתוֹ. – [הִפּוּךְ־, הִפּוּכִים, הִפּוּכֵי־]

– הִפּוּךְ הַחֹרֶף^ [על־פי יסוד־עולם ליצחק הישראלי] הַזְּמַן בַּחֹרֶף שֶׁבּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ רְחוֹקָה בְּיוֹתֵר מִן הַקַּו הַמַּשְׁוֶה (בַּחֲצִי הַצְּפוֹנִי שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ – 21 אוֹ 22 בְּדֶצֶמְבֶּר – הַיּוֹם הַקָּצָר בְּיוֹתֵר!).

– הִפּוּךְ הַקַּיִץ^ (כנ״ל), הַזְּמַן בַּקַּיִץ שֶׁבּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ רְחוֹקָה בְּיוֹתֵר מִן הַקַּו הַמַּשְׁוֶה (בַּחֲצִי הַצְּפוֹנִי שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ – 21 אוֹ 22 בְּיוּנִי – הַיּוֹם הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר!).

– הִפּוּכוֹ שֶׁל דָּבָר°, אַדְּרַבָּה, לְהֵפֶךְ.

– דָּבָר וְהִפּוּכוֹ^, שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים לַחֲלוּטִין: ״דָּבָר וְהִפּוּכוֹ בְּנוֹשֵׂא אֶחָד – פִּקֵּחַ וְשׁוֹטֶה הוּא״ (מגדלי מו״ס, תטז).

– ו׳ הַהִפּוּךְ^ [בדקדוק], ו׳ הַבָּאָה לִפְנֵי הַפֹּעַל בְּעָבָר וּמְהַפֶּכֶת אֶת הוֹרָאָתוֹ לְעָתִיד (אָמַרְתָּ – וְאָמַרְתָּ!), אוֹ ו׳ הַבָּאָה לִפְנֵי הַפֹּעַל בֶּעָתִיד וּמְהַפֶּכֶת אֶת הוֹרָאָתוֹ לְעָבָר (יְדַבֵּר – וַיְדַבֵּר!).

הָפוּךְ ת׳ [מן הפך, הָפַךְ] 1, שֶׁנֶּהֱפַךְ, שֶׁהוּשַׂם לְהֶפֶךְ: ״אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה״ (הושע ז ח). ״עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי, עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה״ (פסחים נ.). ״וַיִּסֹּב הַגַּלְגַּל... גַּם יָשָׁר וְגַם הָפוּךְ״ (ביאליק, למנצח על המחולות). 2°, מְעֻרְבָּב, לֹא כְּתִקְנוֹ: ״הַכֵּלִים מְעֹרְבָבִים אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, וְכָל הַבַּיִת הָפוּךְ״ (הזז, יעיש ג 177). 3, חָרֵב, הָרוּס, שֶׁחָלָה בּוֹ הֲפִיכָה: ״מֵחַטַּאת סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע״ (איכה ד ו). – [הֲפוּכָה, הֲפוּכִים, ־וֹת]

– הָפוּךְ מְשֹׁרֶשׁ° [על־פי איוב כח ט], עָקוּר: ״פִּגְרֵי אַלּוֹנֵי עַתִּיקִים הֲפוּכִים מִשֹּׁרֶשׁ״ (ביאליק, שירה יתומה).

– עוֹלָם הָפוּךְ* [שאול מן פסחים נ., ראה לעיל 1] מַהְפֵּכָה, חֹסֶר סְדָרִים, עִרְבּוּבְיָה: ״עוֹלָם הָפוּךְ בַּחֲצֵרוֹ! הַכֹּל מֻנָּח שֶׁלֹּא כַּשּׁוּרָה״ (ביאליק, מאחורי ב).

– קָפֶה הָפוּךְ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְתַמְסִית קָפֶה שָׁחוֹר שֶׁהֻלְבְּנָה עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת חָלָב.

– תֵּבָה הֲפוּכָה^, מִלָּה שֶׁסֵּדֶר אוֹתִיּוֹתֶיהָ הִתְהַפֵּךְ: ״וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא מִן הַתֵּבוֹת הַהֲפוּכוֹת״ (רש״י הושע ה יג). [ראה הִפּוּךְ 2]

הֵפֵז, הפ׳ מן פזז.

הֲפָזָה°, הֲפַזָּה° ז׳ [מן ב׳ פזז, הֵפֵז] הַזְהָבָה, הַבְרָקָה כַּזָּהָב: הֲפָזַת אֶגְלֵי הַטַּל בִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ. – [הֲפָזַת־]

הֶפְזֵר° ז׳ [מן פזר] פִּזּוּר, אִי־רִכּוּז, הִתְפַּשְּׁטוּת עַל פְּנֵי שֶׁטַח רַב: ״הַמַּקְלֵעַ... הֶעֱמִיק לְהָטִיחַ צְרוֹרוֹתָיו בְּהֶפְזֵר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 103). – [הֶפְזֵר־]

הֶפְחֵד^ ז׳ [מן פחד, הִפְחִיד] הַטָּלַת פַּחַד, הַפְחָדָה: ״לְהַפְחִידָם הֶפְחֵד שֶׁאֵין גָּדוֹל מִמֶּנּוּ״ (אמונות ודעות ט). – [הֶפְחֵד־]

הַפְחָדָה^ נ׳ [מן פחד, הִפְחִיד] הַטָּלַת מוֹרָא, הַפָּלַת פַּחַד: ״שֶׁאִם לֹא יִמָּצֵא מִי שֶׁיַּעֲבֹד אוֹתָהּ תִּהְיֶה אוֹתָהּ הַפְחָדָה לְבַטָּלָה״ (רמב״ם, שמונה פרקים ח). אִיּוּמִים וְהַפְחָדוֹת. – [הַפְחָדַת־, הַפְחָדוֹת, הַפְחָדוֹת־]

הֲפָחָה^ נ׳ [מן פוח, הֵפִיחַ] 1, נְשִׁיבָה: ״פִּיחַ – לְשׁוֹן הֲפָחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן״ (רש״י שמות ט ח). הֲפָחַת רוּחַ בְּגֶחָלִים הַלּוֹחֲשׁוֹת. 2, פְּלִיטַת גַּזִּים מִן הַגּוּף (רש״י שבת מט.). – [הֲפָחַת־]

– הֲפָחַת כְּזָבִים°, [על־פי משלי ו יט] הֲפָצַת דִּבְרֵי שֶׁקֶר.

הַפָּחָה° נ׳ [מן נפח, הִפִּיחַ] הַשָּׁבָה, הַכְנָסַת רוּחַ: הַפָּחַת רוּחַ חַיִּים. הַפָּחָה בְּמַפּוּחַ לְלִבּוּי הָאֵשׁ. – [הַפָּחַת־]

הַפְחָמָה° נ׳ [מן פֶּחָם] הֲפִיכָה לְפֶחָם: הַפְחָמַת גִּזְרֵי־הָעֵצִים בָּאֵשׁ. – [הַפְחָמַת־]

הַפְחָתָה^ נ׳ [מן פחת, הִפְחִית] הַמְעָטָה, הַקְטָנָה, הוֹרָדָה: ״עַל־דֶּרֶךְ הַגְדָּלַת הַבּוֹרֵא וְהַפְחָתַת הָאָדָם״ (השרשים לג׳נאח, בד). ״שָׁמַעְתָּ הַרְבֵּה מוּסִיקָה?... ׳לֹא כָל כָּךְ. פֹּה וָשָׁם׳, אֲבָל עַמִּיחַי לֹא קִבֵּל הַפְחָתַת־עֵרֶךְ עַצְמִית כָּזוֹ״ (יזהר, צקלג 44). הַפְחָתַת עֵרֶךְ הַסְּחוֹרָה. הַפְחָתַת הַמְּחִירִים. – [הַפְחָתַת־, הַפְחָתוֹת, הַפְחָתוֹת־]

הִפָּחֲתוּת°, היפחתות נ׳ [מן פחת, נִפְחַת] הִתְמַעֲטוּת, הֵעָשׂוּת פָּחוּת מִשֶּׁהָיָה: הִפָּחֲתוּת עֵרֶךְ הַסְּחוֹרָה. הִפָּחֲתוּת הַמַּטְבֵּעַ הַזָּר בַּמְּדִינָה. – [הִפָּחֲתוּת־]

הפט׳ קיצור: הַפְטָרָה.

הֶפְטָגוֹן◇ ז׳ [מיוונית: hepta שבע + gonia זווית] מְצֻלָּע בַּעַל שֶׁבַע צְלָעוֹת וְשֶׁבַע זָוִיּוֹת. – [הֶפְטָגוֹנִים]

הַפְטוֹרָה∴ נ׳ רְאֵה הַפְטָרָה.

הֶפְטֵר° ז׳ [מן פטר, הִפְטִיר] 1 [במוסיקה] נְגִינַת־סִיּוּם. 2 [בעסקי ממונות] שִׁחְרוּר מֵחוֹב, הֵעָשׂוּת פָּטוּר (Discharge): הֶפְטֵר מַשְׁכַּנְתָּה עִם פֵּרָעוֹן הַחוֹב. הַפּוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁטָר מְקַבֵּל מִמֶּנּוּ הֶפְטֵר מָלֵא. – [הֶפְטֵר־, הֶפְטֵרִים, הֶפְטֵרֵי־]

הַפְטָרָה* נ׳ [מן פטר, הִפְטִיר] 1. כִּנּוּי לְפֶרֶק מִסִּפְרֵי הַנְּבִיאִים הַנִּקְרָא בַּתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחַר קְרִיאַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ אוֹ הֶחָג: ״לְסֵדֶר הַפְטָרוֹת הוּא חוֹזֵר״ (מגילה ל:). ״וְקוֹרִין בַּהַפְטָרָה מֵעֵין הַמְּאֹרָע״ (רש״י מגילה ל:). 2 [בהשאלה] דִּבְרֵי סִיּוּם, נְעִילָה: ״עֲבַד (עָשָׂה) לָהּ הַפְטָרָה״ (בראשית רבה סט). ״פְּצִיחוֹת הַמַּעֲדָרִים הַמְּלֻוּוֹת כְּפַעַם בְּפַעַם הַפְטָרוֹת רְגוּזֵי דְבָרִים וַחֲרָפוֹת״ (יזהר, צקלג 744).

– הַפְטָרַת שָׂפָה° [על־פי תהלים כב ח], הַאֲרָכַת לָשׁוֹן, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי לַהַג.

הִפָּטְרוּת°, היפטרות נ׳ [מן פטר, נִפְטַר] הִשְׁתַּחְרְרוּת מֵחוֹבָה, הֱיוֹת פָּטוּר מִמִּישֶׁהוּ אוֹ מִמַּשֶּׁהוּ: שָׂמַחְתִּי עַל הִפָּטְרוּתִי מֵעֵסֶק בִּישׁ זֶה. הִפָּטְרוּת מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [הִפָּטְרוּת־]

הֵפִיג, הִפ׳ מן פוג.

הֲפִיגָה∴ נ׳ [מן פוג, הֵפִיג] הֲפָגָה, הַפְסָקָה: ״וּמַעֲסִיקִין אוֹתוֹ (אֶת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בְּלֵיל יוֹם־כִּפּוּר) – בַּהֲפִיגוֹתָם וּבְטִיּוּלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִישַׁן״ (רש״י יומא יט:). – [הֲפִיגַת־]

הֵפִיחַ, הִפ׳ מן פוח. הִפִּיחַ, הִפ׳ מן נפח.

הֲפִיחָה* נ׳ [מן פוח, הֵפִיחַ] הֲפָחָה, פְּלִיטַת גַּזִּים מִן הַגּוּף (עבודה זרה יז.). – [הֲפִיחַת־]

– הֲפִיחַת כְּזָבִים∴ (אלשיך משלי ו יט), הֲפָחַת כְּזָבִים, הֲפָצַת שֶׁקֶר.

הָפִיךְ° ת׳ [מן הפך, הָפַךְ] שֶׁנִּתָּן לְהֵהָפֵךְ, שֶׁאֶפְשָׁר לְהָפְכוֹ לְדָבָר־מָה אַחֵר: הַקֶּרַח הָפִיךְ לְמַיִם אוֹ לְאֵדִים. – [הֲפִיכָה, הֲפִיכִים, ־כוֹת]

הֲפִיכָה* נ׳ [מן הפך, הָפַךְ] 1. שִׂימַת דָּבָר בְּמַצָּב הָפוּךְ מִזֶּה שֶׁהָיָה בּוֹ: ״הַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בַּהֲפִיכָה״ (ירושלמי בבא קמא ג ג). הֲפִיכַת הָעוּגָה מִצַּד אֶל צַד. הֲפִיכַת הַדַּפִּים בַּסֵּפֶר. 2. מַהְפֵּכָה: ״הֲפִיכַת סְדוֹם״ (תנחומא וירא ח). הֲפִיכַת הַמִּשְׁטָר בַּמְּדִינָה עַל־יְדֵי הִתְקוֹמְמוּת הַצָּבָא. – [הֲפִיכַת־, הֲפִיכוֹת]

– הֲפִיכָה וַהֲפִיכָה° [שאול מן אבות ה כב] טִפּוּל וְעִסּוּק מְמֻשָּׁךְ בְּדָבָר: ״מְצִיאוּתוֹ שֶׁל רְכוּשׁ לְשׁוֹנִי בִּלְבַד... אֵינָהּ מַסְפֶּקֶת עֲדַיִן, אֶלָּא הוּא טָעוּן הֲפִיכָה וַהֲפִיכָה״ (ביאליק, חבלי לשון).

– הֲפִיכַת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ° [שאול מן בבא בתרא טז.], מַהְפֵּכָה יְסוֹדִית, שִׁנּוּי עֲרָכִים מָלֵא: ״שְׁאֵלָה גּוֹרֶרֶת שְׁאֵלָה, וּמַחֲשָׁבָה – מַחֲשָׁבָה, עַד שֶׁבָּא לִידֵי הֲפִיכַת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). ״יַחֲסֵנוּ הַכְּלָלִי אֶל הַשְּׁאֵלָה בִּדְבַר שִׁנּוּי עֲרָכִים בְּמוּבָן שֶׁל הֲפִיכַת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ יָכוֹל לִהְיוֹת רַק שְׁלִילִי״ (קלוזנר יוצרים ג 187).

– הֲפִיכַת שְׁבָרִים° [בחשבון] שִׁנּוּי צוּרַת הַשֶּׁבֶר בְּלִי לְשַׁנּוֹת אֶת עֶרְכּוֹ הַכַּמּוּתִי. לְמָשָׁל, הֲפִיכַת שֶׁבֶר מְעֹרָב לְשֶׁבֶר מְדֻמֶּה ($\frac{7}{3}=2\frac{1}{3}$)

– הֲפִיכַת הַשֻּׁלְחָן∴ [על־פי נדרים כ:], כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לִבְעִילָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.

הפיכה ראה הֲפֵכָה.

הִפִּיל, הִפ׳ מן נפל.	הֵפִיץ, הִפ׳ מן פוץ.
הֵפִיס, הִפ׳ מן פיס.	הֵפִיק, הִפ׳ מן פוק.
הִפִּיעַ, הִפ׳ מן נפע.	הִפִּיק, הִפ׳ מן נפק.
הֵפִיעַ, הִפ׳ מן פוע.	הֵפִיר, הִפ׳ מן פור.

הפך [אוגריתית: הפכ; אכדית: apaku, abaku; ארמית: הֲפַךְ, אַפֵּךְ; ערבית: אַפַכַּ]

~ פָּע׳ **הָפַךְ**, 1. פ״י הִפְנָה לַצַּד שֶׁכְּנֶגֶד (מִיָּמִין לִשְׂמֹאל, מִפָּנִים לְאָחוֹר, מִלְמַעְלָה לְמַטָּה וְכו׳): ״וַיַּכֵּהוּ וַיִּפֹּל וַיַּהַפְכֵהוּ לְמַעְלָה וְנָפַל הָאֹהֶל״ (שופטים ז יג). ״וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת... וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ״ (חגי ב כב). ״הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה״ (סוטה ז ה). 2. עָקַר, הָרַס, הֶחֱרִיב: ״וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר״ (בראשית יט כה). 3. שִׁנָּה, הֵבִיא לִידֵי מַצָּב הָפוּךְ: ״וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן״ (ירמיה לא יב). ״הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו?״ (ירמיה יג כג). ״וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע לִבְרָכָה, כֵּן הֲפֹךְ כָּל חֲלוֹמוֹתַי עָלַי לְטוֹבָה״ (ברכות נה:). 4, פ״ע הִשְׁתַּנָּה בְּמַרְאֵהוּ אוֹ בְּטִיבוֹ: ״וְשֵׂעָר הָפַךְ לָבָן״ (ויקרא יג כ). ״הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ״ (תהלים קה כה). 5* [הפך ב־] עָסַק וְהָגָה בְּ־: ״הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בַהּ״ (אבות ה כב). ״כִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת הָפַךְ בְּמַחְשְׁבוֹתָיו וְלֹא הִגִּיעַ לְסוֹף מַחֲשָׁבָה״ (בורלא, כיסופים 64). – [לַהֲפֹךְ אֶת־, בְּ־, הוֹפֵךְ, יַהֲפֹךְ] [וראה עוד כל הצירופים להלן].

~ נִפ׳ **נֶהְפַּךְ**, 1. הָפְנָה לַצַּד שֶׁכְּנֶגֶד: ״וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף״ (יהושע ח כ). הַכִּסֵּא נֶהְפַּךְ וְרַגְלָיו לְמַעְלָה. 2. נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵהוּ אוֹ מַצָּבוֹ: ״וְנֶהֶפְכוּ כָל־פָּנִים לְיֵרָקוֹן״ (ירמיה ל ו). ״וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ״ (שמות ז טו). ״וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה״ (אסתר ט כב). 3. נֶעֱקַר, נֶחֱרַב: ״עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת״ (יונה ג ד). ״בְּבוֹא שְׁמוּעוֹת רָעוֹת מִמִּלְחָמוֹת נֶהְפָּךְ הָעוֹלָם״ (אברהם אבן־עזרא, חגי ב כא). – [לְהֵהָפֵךְ, נֶהְפָּךְ, יֵהָפֵךְ]

~ פִּע׳ **הִפֵּךְ*** פ״י 1*, הָפַךְ מִצַּד אֶל צַד: ״מָה עֶתֶר זֶה מְהַפֵּךְ הַתְּבוּאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (יבמות סד.). ״עוֹנֶה ר׳ בָּרוּךְ וּמְהַפֵּךְ אֶת הַדַּף״ (ביאליק, אריה ה). 2∴, עִרְבֵּב, בָּחַשׁ: ״כְּאָדָם הַמְהַפֵּךְ בְּכַף בֵּיצִים טְרוּפוֹת״ (רש״י שמות ל לה). 3*, הָפַךְ, שִׁנָּה: ״תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִמִּדַּת רַגְזָנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת״ (יבמות סד.). ״מְזַיְּפִים אֶת דְּבָרָיו עוֹד הַפַּעַם וּמְהַפְּכִים אֶת הַשְּׂחוֹק לְכַעַס״ (אחד העם, שכא). – [לְהַפֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻפַּךְ**°, נֶהֱפַךְ, נִשְׁתַּנָּה – ראה ערך מְהֻפָּךְ.

~ הת׳ **הִתְהַפֵּךְ**, 1. הִסְתּוֹבֵב, נָע וְהִתְגַּלְגֵּל מִצַּד אֶל צַד: ״לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת״ (בראשית ג כד). ״הַמִּתְהַפֵּךְ מִשְּׁנָתוֹ עַל

הַצְּדָדִין״ (דרך ארץ רבה יא). ״בַּלַּיְלָה הַהוּא הִתְהַפַּכְתִּי שָׁעָה אֲרֻכָּה עַל מִשְׁכָּבִי וְלֹא יָכֹלְתִּי לִישֹׁן״ (ברקוביץ, הראשונים שיט). ״הַפִּיּוֹת הַלּוֹעֲסִים, הַלְּשׁוֹנוֹת הַמִּתְהַפְּכוֹת וְהַשִּׁנַּיִם הַטּוֹחֲנוֹת וְהַמְפַצְּחוֹת״ (ביאליק, אריה י). ״וּמֵעָיו הִתְחִילוּ מִתְהַפְּכִין בְּקִרְבּוֹ וּכְמִין צְמַרְמֹרֶת אֲחָזָה אוֹתוֹ״ (עגנון, כלה כא). 2•, הִשְׁתַּנָּה: ״עוֹף אֶחָד יֵשׁ בִּכְרַכֵּי הַיָּם וּכְרוּם שְׁמוֹ. וְכֵיוָן שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה גְּוָנִין״ (ברכות ו:) ״לְהִתְהַפֵּךְ מִסּוֹחֵר לְעוֹבֵד אֲדָמָה״ (אחד העם, כד). ״קַסְמָנִיּוֹת זְקֵנוֹת הִתְהַפְּכוּ לַאֲרָיוֹת וּבַרְדְּלָסִים״ (יהודה שטינברג, רע). — [לְהִתְהַפֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶהֱפִיךְ * פ״י הָפַךְ: ״אָנֹכִי הוֹדָךְ, מִי יַהֲפִיכָךְ?״ (ינאי שיז). ״גַּלֵּי הַפְּחָדִים... הִגְרִישׁוּ, הֶהְפִיכוּ, הֶעֱלוּ וְהֵצִיפוּ הַכֹּל״ (יזהר, צקלג 755). — [לְהַהֲפִיךְ, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָהְפַּךְ, נֶהְפַּךְ: ״הָהְפַּךְ עָלַי בַּלָּהוֹת״ (איוב ל טו). ״הָהְפַּךְ עָלַי רֹעַ פְּעָלַי״ (יהודה הלוי, ז 134). — [מָהְפָּךְ, יָהְפַּךְ]

– הָפַךְ וְהָפַךְ (וְהִפֵּךְ) בְּ־•, עָסַק הַרְבֵּה בְּ־, עִיֵּן וְהָגָה בוֹ בְּלִי הֶרֶף: ״הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בַהּ״ (אבות ה כב). ״אֶרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ – הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹפֵךְ וּמְהַפֵּךְ בָּהּ וְנוֹתֵן עֵינָיו בָּהּ״ (ילקוט, תהלים תתל״ג). ״אַחַר שֶׁהָפַכְתִּי וְהָפַכְתִּי בִּשְׁאֵלָה זוֹ בָּאתִי לִידֵי הַכָּרָה...״ (אחד העם, קו). ״כָּל הַיּוֹם אֲחַזְתִּי אֶת סִדּוּרִי, הָפַכְתִּי וְהִפַּכְתִּי בּוֹ״ (עגנון, אלו רלז). ״דִּבְרֵי בְּנֵי עִירֵנוּ... נִכְנָסִים לְלִבִּי וַאֲנִי הוֹפֵךְ וּמְהַפֵּךְ בָּהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 70).

– הָפַךְ יָדוֹ (יָדָיו), שִׁנָּה אֶת הַכִּוּוּן לְאָחוֹר, חָזַר לַאֲחוֹרָיו: ״וַיֹּאמֶר לְרַכָּבוֹ: הֲפֹךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי מִן־הַמַּחֲנֶה!״ (מלכים א כב לד). ״וַיַּהֲפֹךְ יְהוֹרָם יָדָיו וַיָּנָס״ (מלכים ב ט כ).

– הָפַךְ אֶת הַיּוֹצְרוֹת°, [ניב המיוסד על המעשה במתפלל שטעה וקרא את ״היוצרות״ (הפיוטים) השייכים ליום אחר] בִּלְבֵּל אֶת הַסֵּדֶר הַנָּכוֹן, סֵרֵס אֶת הָעֻבְדּוֹת: ״כִּמְדֻמֶּה אֲנִי, הָפַכְתָּ הַיּוֹצְרוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ אַחֲרוֹנָה רִאשׁוֹנָה״ (הזז, דלתות 104).

– הָפַךְ לִבּוֹ לִשְׂנֹא אוֹתוֹ (תהלים קה כה), יַחֲסוֹ הַטּוֹב אֵלָיו נִשְׁתַּנָּה לְשִׂנְאָה.

– הָפַךְ מִשְׁכָּבוֹ בְּחָלְיוֹ, טִפֵּל בַּחוֹלֶה וְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ: ״ה׳ יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי, כָּל־מִשְׁכָּבוֹ הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ״ (תהלים מא ד). ״הָאֵם הָיְתָה הוֹפֶכֶת מִשְׁכָּבָם בְּחָלְיָם, מְצֵרָה וְדוֹאֶגֶת, מְטַפֶּלֶת בָּהֶם וְאֵינָהּ זָזָה מִמִּטָּתָם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רכב).

– הָפַךְ אֶת הָעוֹלָם°, הָפַךְ עוֹלָמוֹת°, [על־פי ״עולם הפוך״, פסחים נ.] הִתְאַמֵּץ בְּכָל כֹּחוֹתָיו, לֹא שָׁקַט וְלֹא נָח, הִרְעִישׁ עוֹלָמוֹת: ״תַּקִּיף זֶה מוּכָן לַהֲפֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא דְּרִיסַת רֶגֶל לְאוֹתוֹ צַדִּיק״ (עגנון, אלו ט). ״הָפַךְ עוֹלָמוֹת בְּאוֹתוֹ חֲצִי שַׂק!״ (הזז, צל 218).

– הָפַךְ עֹרֶף, 1 [לפני] בָּרַח, נִמְלַט: ״הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו״ (יהושע ז ח). 2 [ל־] פָּנָה וְהִתְרַחֵק מִן־: ״עָרְפָּה – שֶׁהָפְכָה עֹרֶף לַחֲמוֹתָהּ״ (רות רבה א, וישאו). ״מִי יַאֲמִין, כִּי יַהֲפֹךְ אָדָם עֹרֶף לֵאלֹהָיו וְיַהֲלֹךְ עִמּוֹ בְּרֹגֶז?״ (בורלא, עקביה 221).

– הָפַךְ פָּנָיו מִמֶּנּוּ•, חָדַל לָשִׂים לִבּוֹ אֵלָיו, פָּנָה לוֹ עֹרֶף: ״חָשְׁקָה נַפְשִׁי בָהּ וּפָנַי לֹא אֶהְפֹּךְ מִמֶּנָּה״ (בן־סירא, נא מא). ״הֲפַכְתֶּם פְּנֵיכֶם מִמֶּנִּי, וְעַכְשָׁו בָּאתֶם אֵלַי?״ (פרקי דר׳ אליעזר לו).

– הָפַךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ•, 1, כָּפַר בָּעִקָּר, שָׁלַל וְהִכְחִישׁ אֶת הַכֹּל: ״בִּקֵּשׁ אִיּוֹב לַהֲפֹךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ״ (בבא בתרא טז.). 2°, שִׁנָּה אֶת הַדָּבָר מֵעִקָּרוֹ: ״וְלֹא יָבֹאוּ אֲנָשִׁים פְּרָטִיִּים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַבּוֹדְדִים וְיַהַפְכוּ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ״ (אחד העם, כג). ״רוּחַ מְצוּיָה אַחַת יְכוֹלָה לַהֲפֹךְ עַל פִּיהָ אֶת כָּל הַקְּעָרָה״ (ביאליק, תרבות ופוליטיקה). ״שֶׁהָפְכוּ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ וְשִׁנּוּ סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ס).

– הָפַךְ אֶת שֻׁלְחָנוֹ• (נדרים כ:), [בהשאלה ובלשון נקייה] בָּעַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.

– הָפַךְ שֶׁבֶר° [בחשבון] שִׁנָּה אֶת צוּרַת הַשֶּׁבֶר בְּלֹא שֶׁשִּׁנָּה אֶת עֶרְכּוֹ הַכַּמּוּתִי, לְמָשָׁל: כָּתַב שֶׁבֶר מְעֹרָב ($2\frac{1}{4}$) בְּצוּרַת שֶׁבֶר מְדֻמֶּה ($\frac{9}{4}$) אוֹ לְהֶפֶךְ.

– הֲפֹךְ! הֶעָרָה בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּד הַמְצַיֶּנֶת שֶׁיֵּשׁ לַהֲפֹךְ אֶת הַדַּף וְלִקְרֹא בָּעַמּוּד הַבָּא אַחֲרָיו.

– הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ, עָקַר עֲקִירָה מֻחְלֶטֶת: ״הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים״ (איוב כח ט). ״וְקוֹל נְבִיא הַגּוֹלָה... חָדַר עָמֹק עָמֹק בְּלִבּוֹ וְהָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ כָּל נְטִיּוֹת רוּחוֹ וַהֲלִיכוֹת־חַיָּיו מִימֵי־קֶדֶם״ (אחד העם, ס). ״הַאוֹתִי הַצּוּר... לַהֲפֹךְ מִשֹּׁרֶשׁ וּלְפוֹרֵר תַּאֲמִרִי?״ (ביאליק, הצור והגל).

– הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בַהּ• (אבות ה כב), הֲגֵה בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה וּבְהַתְמָדָה כִּי הַכֹּל כָּלוּל בָּהּ.

– נֶהְפַּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ, הָיָה הֲפַכְפַּךְ, שִׁנָּה בְּקַלּוּת אֶת דַּעְתּוֹ: ״וְנֶהְפָּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה״ (משלי יז כ).

– נֶהְפַּךְ עָלָיו לִבּוֹ, 1, הִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו: ״נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי, יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי״ (הושע יא ח). 2°, הִתְחָרֵט, שִׁנָּה דַּעְתּוֹ: ״נֶהְפַּךְ עָלָיו לִבּוֹ וַיְהִי לְבַעַל תְּשׁוּבָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קה).

– נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִירֶיהָ, אֲחָזוּהָ כְּאֵבֵי לֵדָה (שמואל א ד יט).

– נַהֲפוֹךְ הוּא, לְהֶפֶךְ, אַדְּרַבָּה!: ״בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלוֹט בָּהֶם, וְנַהֲפוֹךְ הוּא: אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם״ (אסתר ט א). ״תַּרְנְגוֹל־הֹדּוּ אֵינוֹ עוֹלֶה עָלַי... וְנַהֲפוֹךְ הוּא: כִּי מִכַּמָּה בְּחִינוֹת הֲרֵי הוּא בְּהֶחְלֵט עוֹף לֹא־בִינוֹת״ (שמעוני, הביבר 46).

– נֶהְפַּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל°, נִשְׁתַּנָּה מַזָּלוֹ לְרָעָה: ״אַךְ פִּתְאוֹם נֶהְפַּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל וְיָרַד מִנְּכָסָיו״ (ברש, א 22). ״נֶהְפַּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל לְעֵת זִקְנָה״ (יעקב שטינברג, רלה).

– נֶהְפַּךְ לוֹ לְרוֹעֵץ° [על־פי תוספתא סנהדרין ד ז] הָיָה בְּעוֹכְרָיו, הֵסֵב לוֹ צָרוֹת: ״וְאוּלָם אַהֲבָתָם זוֹ הִיא שֶׁנֶּהֶפְכָה לוֹ לְרוֹעֵץ וְהֵבִיאָה עָלָיו כְּלָיָה״ (ברקוביץ, תר׳ אדם קעח).

– נֶהְפַּךְ לְבָבוֹ, נִשְׁתַּנְּתָה דַּעְתּוֹ, הִתְחָרֵט: ״וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם, וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹּאת עָשִׂינוּ?״ (שמות יד ה).

– הִפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ° [על־פי הארמית, שבת קיט.] לִמֵּד עָלָיו זְכוּת, הִשְׁתַּדֵּל לְהַצְדִּיקוֹ: ״רַבִּי לֵוִי יִצְחָק מִבֶּרְדִּיטְשֶׁב הָיָה כַּיָּדוּעַ סַנֵּיגוֹרָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מְהַפֵּךְ בִּזְכוּתָם״ (ליפסון, מדור 2). ״מִשֶּׁרַבּוּ הַיָּמִים וְהִגְלִידוּ מַכּוֹתָיו הִתְחִילוּ מִקְצָתָם מְהַפְּכִים בִּזְכוּתוֹ״ (עגנון, אלו רע).

– הִפֵּךְ דְּבָרִים עַל־•, דִּבֵּר דִּבְרֵי תַּהְפּוּכוֹת, דִּבֵּר סָרָה: ״׳אִישׁ תַּהְפֻּכוֹת׳ – זֶה הַנָּחָשׁ, שֶׁהִפֵּךְ דְּבָרִים עַל בּוֹרְאוֹ״ (בראשית רבה כ).

– **הִפֵּךְ בַּחֲרָרָה שֶׁל־•** [בהשאלה מן קידושין נט.] הִתְעָרֵב בְּעִסְקֵי אַחֵר, קִפֵּחַ פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל אַחֵר, הִסִּיג אֶת גְּבוּלוֹ: "אֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ יָשָׁר לְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה שֶׁל חֲבֵרוֹ" (ברקוביץ, תר׳ חיי תקסז). "חָלְשָׁה עָלָיו דַּעְתּוֹ וְהִתְרַעֵם עַל הָרַב שֶׁהִפֵּךְ בַּחֲרָרָתוֹ" (ליפסון, מדור 2156).

– **וָו הַמְהַפֵּךְ (הַמְהַפֶּכֶת)∴** [בדקדוק] הָאוֹת ו׳ הַנּוֹסֶפֶת לִפְנֵי הַפֹּעַל וְהוֹפֶכֶת אוֹתוֹ מֵעָבָר לְעָתִיד (אָמַרְתָּ – וְאָמַרְתָּ!) אוֹ מֵעָתִיד לְעָבָר (יְדַבֵּר – וַיְדַבֵּר!)

– **מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו** (איוב לז יב), בַּעַל מְזִמּוֹת רַבּוֹת הַמַּחֲלִיפָן לְעִתִּים קְרוֹבוֹת.

– **הִתְהַפֵּךְ כִּכְרוּם•** [על־פי ברכות ו: ראה לעיל הִתְהַפֵּךְ 2] הִשְׁתַּנָּה, פָּשַׁט צוּרָה וְלָבַשׁ צוּרָה: "מִי הוּא בַּר־נָשׁ זֶה, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּעַת יְמֵי הַמַּסָּע הִתְהַפֵּךְ לְפָנַי כִּכְרוּם וְהֶחֱלִיף אֶת צִבְעוֹ שִׁבְעָה מוֹנִים?" (ביאליק, איש הסיפון).

הֶפֶךְ, הֵפֶךְ, היפך ז׳ [מן הפך, הָפַךְ] נִגּוּד, הַצַּד שֶׁכְּנֶגֶד, סְתִירָה, חִלּוּף דָּבָר: "וַיְהִי־בָךְ הֶפֶךְ מִן־הַנָּשִׁים בְּתַזְנוּתַיִךְ וְאַחֲרַיִךְ לֹא זוּנָּה... וַתְּהִי לְהֶפֶךְ" (יחזקאל טז לד). "סִבּוֹת הַסְּתִירָה אוֹ הַהֶפֶךְ הַנִּמְצָא בְּסֵפֶר מִן הַסְּפָרִים" (מורה נבוכים, פתיחה). "וְהָיָה הָאֶחָד מֵהֶם דַּעְתָּן זָרִיז, וְהַשֵּׁנִי – הִפְכּוֹ" (חובות הלבבות, הבחינה ג). – [הֵפֶךְ־, הִפְכּוֹ גם הֶפְכּוֹ, הֲפָכִים, הִפְכֵי־]

– **לְהֶפֶךְ°** [על־פי יחזקאל טז לד], אַדְרַבָּה, נַהֲפוֹךְ הוּא.

– **שְׁנֵי הֲפָכִים∴**, שְׁתֵּי קְצָווֹת, דָּבָר וְנִגּוּדוֹ: "וְלִבְרֹא אֶמְצָעִי בֵּין שְׁנֵי הֲפָכִים" (מורה נבוכים א נא). "יְהוּדִי וָדָם! הֲיֵשׁ שְׁנֵי הֲפָכִים גְּדוֹלִים מֵאֵלּוּ?" (אחד העם, עב).

– **שְׁנֵי הֲפָכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד∴** (אברבנאל, מפעלות ה׳ א ג), דָּבָר וְהִפּוּכוֹ: "וְהִנֵּה בְּנוֹשֵׂא אֶחָד שְׁנֵי הֲפָכִים בָּאִים: רֶגֶשׁ עַצְבוּת וְרֶגֶשׁ נָעִים" (מגדלי מר״ס, שע).

– **הַפְכְּכֶם!**, הַהֵפֶךְ מִדִּבְרֵיכֶם הוּא הַנָּכוֹן: "וַיֹּאמְרוּ: מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ! הַפְכְּכֶם, אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב?" (ישעיה כט טו־טז).

הֲפֵכָה, הפיכה נ׳ [מן הפך, הָפַךְ] מַהְפֵּכָה, הֶרֶס, חֻרְבָּן: "וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה" (בראשית יט כט). "קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה!" (שלמה אלקבץ, לכה דודי). "קָדְשֵׁי קָדָשֵׁינוּ אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ מִתּוֹךְ הֲפֵכַת אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִקֶּדֶם" (אחד העם, מד). הֲפֵכַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה. הֲפֵכוֹת צְבָאִיּוֹת. – [הֲפֵכַת־, הֲפֵכוֹת, הֲפֵכוֹת־]

– **הֲפֵכַת חָצֵר°**, 1, מַהְפֵּכָה הַמְבֻצַּעַת (בְּמִשְׁטָר מְלוּכָנִי) עַל־יְדֵי אֲנָשִׁים הַמְקֹרָבִים אֶל חֲצַר־הַמַּלְכוּת, בְּלֹא שִׁתּוּף הֲמוֹנֵי הָעָם. 2 [בהשאלה] מַהְפֵּכָה עַל־יְדֵי אַנְשֵׁי הַצַּמֶּרֶת (בְּמִפְלָגָה, בְּחֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה).

הַפְכִּי∴ ת׳ [מן הֶפֶךְ] מְנֻגָּד, שֶׁהוּא הַהֵפֶךְ מִדָּבָר אַחֵר: "הַקִּנְאָה מִדָּה מְנֻגֶּדֶת וְהַפְכִּית אֶל הָאַהֲבָה וְהַשָּׁלוֹם" (א׳ מודינא, צמח צדיק ז). "מִתּוֹךְ שְׁתֵּי הַתְּכוּנוֹת הַהַפְכִּיּוֹת־כִּמְעַט הַלָּלוּ... יָצָא מְשׁוֹרֵר בַּעַל רֶגֶשׁ דַּק" (קלוזנר, יוצרים ג 136). – [הַפְכִּית, הַפְכִּיִּים, הַפְכִּיּוֹת]

הַפְכִּיּוּת∴ נ׳ [מן הַפְכִּי] סְגֻלַּת דָּבָר הַנִּמְצָא בְּנִגּוּד לְדָבָר אַחֵר, נִגּוּד, סְתִירָה: "כִּי הִנֵּה הַדְּבָרִים הַהַפְכִּיִּים – הַפְכִּיּוּתָם הִיא בְּצוּרָתָם וְהֵם דּוֹמִים בְּחָמְרָם" (אברבנאל, מפעלות ה׳ ה א). הַפְכִּיּוּת שֶׁבֵּין רוּחַ וּבֵין חֹמֶר. – [הַפְכִּיּוּת־]

הַפְכָן∴ תו״ז [מן הפך, הָפַךְ] 1, הֲפַכְפַּךְ, שֶׁאֵינוֹ יַצִּיב בְּדֵעוֹתָיו: "כְּבֵן הַפְכָן וְסַרְבָן" (אמרנו נגזרנו, סליחות עשרת ימי תשובה ג). "הַנָּשִׁים הֵן הַפְכָנִיּוֹת" (קלצקין, אחרונים קפג). 2, מַרְדָן, הַנּוֹטֶה לִטְעֹן הַהֵפֶךְ, בַּעַל "אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא". – [הַפְכָנִית, הַפְכָנִים, ־נִיּוֹת]

הַפְכָנוּת° נ׳ [מן הַפְכָן] 1, תְּכוּנוֹתָיו שֶׁל הַהַפְכָן, חֹסֶר יַצִּיבוּת בְּדֵעוֹת. 2, מַרְדָנוּת, נְטִיָּה לִטְעֹן הַהֵפֶךְ, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל בַּעַל "אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא": "לְמַעַן הָאֱמֶת וְהַיֹּשֶׁר וּלְשֵׁם הַהַפְכָנוּת קַמְתִּי וְאָמַרְתִּי..." (שלונסקי, תר׳ קולא 87). – [הַפְכָנוּת־]

הֲפַכְפַּךְ ת׳ [מן הפך] 1, מְעֻקָּם, מְהֻפָּךְ, עֲקַלְקַל, פְּתַלְתֹּל, בִּלְתִּי־יָשָׁר: "הֲפַכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר" (משלי כא ח). 2•, הַמִּתְהַפֵּךְ בְּדֵעוֹתָיו, בַּעַל תַּהְפּוּכוֹת, שֶׁאֵינוֹ יַצִּיב בְּדַעְתּוֹ: "אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִין לְדִבְרֵיכֶם, הֲפַכְפְּכִין אַתֶּם!" (רות רבה, פתיחה). "הָרוּחַ הַהֲמוֹנִי וְהַהֲפַכְפַּךְ שֶׁל אֲסֵפָה חָפְשִׁית" (אחד העם, רצח). "חֲבַל... סוֹפֵר, וַהֲפַכְפַּךְ כָּזֶה!" (ברנר, א 95). "כָּךְ תְּכוּפוֹת תִּנְהַג, הַהֲפַכְפֶּכֶת: תִּשְׁעָה קַבִּין שִׂיחָה בְּלִי צֹרֶךְ הִיא שׁוֹפֶכֶת, אֲבָל דַּוְקָא בְּרֶגַע הַמַּכְרִיעַ דֹּם תֵּאָלֵם" (שמעוני, הביבר 96). – [הֲפַכְפֶּכֶת או הֲפַכְפַּכָּה; הֲפַכְפַּכִּים, ־וֹת]

הֲפַכְפַּכָּה° נ׳ [מן הֲפַכְפַּךְ] הִתְהַפְּכוּת, תַּהְפּוּכָה, הִתְנוֹדְדוּת לְכָאן וּלְכָאן: "אוֹיָה, מָה רַבְּתָה הַהֲפַכְפַּכָּה בַּבְּרִיאָה!" (שטיינמן, דודאים 30). "כָּךְ הַדּוֹרוֹת יָשִׂיחוּ זֶה עִם זֶה, וְעַל רֹאשָׁם הֲפַכְפַּכּוֹת הַחֶרֶב" (שלונסקי, אבני 20). "הֲכָנַת כֵּלִים... לַהֲגַנָּה מִפְּנֵי הֲפַכְפַּכּוֹתָיו שֶׁל הָאַקְלִים" (ייבין, הכתב העברי 1). – [הֲפַכְפַּכַּת־, הֲפַכְפַּכּוֹת]

הֲפַכְפָּכוּת∴ נ׳ [מן הֲפַכְפַּךְ] חֹסֶר יַצִּיבוּת בְּדֵעָה, הִתְהַפְּכוּת לְכָאן וּלְכָאן, דַּרְכּוֹ שֶׁל הַהֲפַכְפַּךְ: "הַהֲפַכְפָּכוּת הִיא לְבִלְתִּי הַחֲזִיק זְמַן רַב בְּהַסְכָּמָה אַחַת וּמוֹרָה עַל רֶשַׁע וְסִכְלוּת בִּבְעָלָיו" (א׳ מודינא, צמח צדיק א). "בְּלִי שׁוּם נְטִיָּה יְשָׁרָה, אֵיתָנָה, טִבְעִית, וְגַם בְּלִי שׁוּם הֲפַכְפָּכוּת" (ברנר, ב 244). "יַעֲזֹב אֶת הַהֲפַכְפָּכוּת שֶׁבִּכְתָבָיו" (קלוזנר, הספרות ו 35). "חַס לָנוּ לִרְאוֹת כָּאן הֲפַכְפָּכוּת שִׁטְחִית" (קלצקין, כתבים 40). – [הֲפַכְפָּכוּת־]

הֲפַכְפְּכָן• ת׳ [מן הֲפַכְפַּךְ] מִתְהַפֵּךְ בְּדֵעוֹתָיו, מִי שֶׁאֵין לוֹ דֵּעָה קְבוּעָה, קַל־דַּעַת: "(אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) מֶלֶךְ הֲפַכְפְּכָן הָיָה" (מגילה טו:). – [הֲפַכְפְּכָנִית, הֲפַכְפְּכָנִים, הֲפַכְפְּכָנִיּוֹת]

הֲפַכְפְּכָנוּת° נ׳ [מן הֲפַכְפְּכָן] טִבְעוֹ שֶׁל הַהֲפַכְפְּכָן, שִׁנּוּי מָהִיר שֶׁל דֵּעָה, חֹסֶר יַצִּיבוּת. – [הֲפַכְפְּכָנוּת־]

הֲפַכְפְּכָנִי° ת׳ [מן הֲפַכְפְּכָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֲפַכְפְּכָנוּת, בִּלְתִּי־יַצִּיב: הִתְנַהֲגוּת הֲפַכְפְּכָנִית. – [הֲפַכְפְּכָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הַפְלֵא תה״פ [מקור מן א. פלא, הִפְלִיא] עַד מְאֹד, בְּיוֹתֵר: "כִּי הַבַּיִת אֲשֶׁר־אֲנִי בוֹנֶה גָּדוֹל וְהַפְלֵא" (דברי הימים ב ב ח).

– **הַפְלֵא וָפֶלֶא!** [על־פי ישעיה כט יד] 1° [ביטוי של תימהון ופליאה] מַה נִּפְלָא הַדָּבָר! לֹא יְאֻמַּן!: "וְהִמְצִיאוּ מְכוֹנוֹת, הַפְלֵא וָפֶלֶא! אַשְׁרֵי עַיִן רָאֲתָה כָּל אֵלֶּה!" (עגנון, כלה תמ). "הֲרֵי רֶוַח וְהַצָּלָה עִמּוֹ, הַפְלֵא וָפֶלֶא, אוֹת מִשָּׁמַיִם" (בורלא, עקביה 173). 2° [בהשאלה ובהלצה על־פי דברים כח נט] הַרְבֵּה מְאֹד, בְּשֶׁפַע: "אַף יֵשׁ אֲשֶׁר הִפְלִיא מַכּוֹתַי הַפְלֵא וָפֶלֶא" (ביאליק, פרידה).

א. **הַפְלָאָה*** נ׳ [מן א. פלא, הִפְלִיא] הַתְמָהָה, פְּלִיאָה, הִתְפַּלְּאוּת: ״כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ׳לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא׳, הֲוֵי אוֹמֵר: הַפְלָאָה זוֹ תּוֹרָה״ (שבת קלח:). ״וְתִהְיֶה לְתֵמַהּ וּלְהַפְלָאָה״ (השרשים לג׳נאח, מה). ״מְשׁוֹרְרִים וּמְסַפְּרִים כִּמְגַדְּלֵי אוֹהֲבִים אֶת הַהַפְלָאָה וְאֶת הָאַתְמָהָה״ (קלוזנר, הספרות ו 377). ״אָמַר מִתּוֹךְ הַהַפְלָאָה וּמִתּוֹךְ הִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב״ (הזז, יעיש ד 25). – [הַפְלָאַת־, הַפְלָאוֹת, הַפְלָאוֹת־]

ב. **הַפְלָאָה*** נ׳ [מן ב. פלא, הִפְלִיא] הַבְדָּלָה, יִחוּד: ״הַפְלָאָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בְּנֶדֶר וּבִנְדָבָה״ (ספרי נשא ז׳). רְאֵה גַּם הַפְלָיָה. – [הַפְלָאַת־, הַפְלָאוֹת]

הֶפְלֵג* ז׳ [מן פלג, הִפְלִיג] 1*, רִחוּק, רֶוַח בֵּין דָּבָר לְדָבָר (בִּזְמַן אוֹ בְּמָקוֹם): ״תָּם... בְּהֶפְלֵג נְגִיחוֹת, שֶׁאִם יָצָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְנָגַח, בַּשֵּׁנִי – וְלֹא נָגַח, בַּשְּׁלִישִׁי – וְנָגַח, אֵין נַעֲשֶׂה שׁוֹר מוּעָד עַד שֶׁיִּגַּח ג׳ יָמִים זֶה אַחַר זֶה״ (ירושלמי בבא קמא ג א). ״קוֹלוֹת נְסוֹגִים... רֵיחוֹת – בְּהֶפְלֵג מְקוֹרָם״ (שלונסקי, שירים ב 414). 2°, גֻּזְמָה, הַפְלָגָה: ״מִקְצָת גֻּזְמָה וְהֶפְלֵג שֶׁל יְסוֹדוֹת אֵלֶּה״ (קריב, עיונים 84). – [הֶפְלֵג־]

– תְּשׁוּבַת־הֶפְלֵג*, תְּשׁוּבָה רְחוֹקָה מֵעֶצֶם הַשְּׁאֵלָה, תְּשׁוּבַת הִשְׁתַּמְּטוּת, דְּחִיָּה בְּקַשׁ: ״תְּשׁוּבַת הֶפְלֵג הֱשִׁיבוֹ״ (ירושלמי עבודה זרה מב ד). ״הֵם עֲשׂוּיִים לְשַׁתֵּק אֶת הַשְּׁאֵלָה הַטַּרְדָנִית בְּיוֹתֵר... מִתּוֹךְ תְּשׁוּבַת־הֶפְלֵג״ (קלצקין, כתבים 24).

הַפְלָגָה^ נ׳ [מן פלג, הִפְלִיג] 1, יְצִיאַת אֳנִיָּה לְדַרְכָּהּ, הִתְרַחֲקוּתָהּ מִן הַנָּמָל אֶל לֵב הַיָּם: ״כְּשֶׁהִיא (הַסְּפִינָה) מִתְרַחֶקֶת מִשְּׂפַת הַיָּם וְנִכְנֶסֶת לְאֶמְצָעוֹ – קָרֵי לַהּ הַפְלָגָה״ (רש״י עירובין מא:). נִתְפַּרְסְמוּ מוֹעֲדֵי הַהַפְלָגָה. 2, הַרְחָקָה, הִתְרַחֲקוּת: ״׳אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ׳–מֻפְלָג מִן הַמַּעֲרָב, דְּ׳אַחֲרֵי׳–לְשׁוֹן הַפְלָגָה״ (רש״י סוטה לג:). ״וְאוֹמֵר... בְּהַפְלָגַת יָד לְמַעְלָה וּלְמַעְלָה כְּלַפֵּי אֲרֻבַּת הֶעָשָׁן״ (הזז, צל 37). 3, הַגְזָמָה, הַפְרָזָה: ״וְלֹא תַחְשֹׁב שֶׁהוּא הַפְלָגָה... אֲבָל הוּא אֱמֶת״ (מורה נבוכים ג ח). ״וְאֵינִי רוֹצֶה אֲפִלּוּ לִסְתֹּר רְאָיוֹתֵיהֶם הָעֲצוּמוֹת עַל מִדַּת הַהַפְלָגָה וְהַגֻּזְמָה״ (מגדלי מו״ס, שפא). ״בְּאֹפֶן שֶׁנּוּכַל לֵאמֹר בְּלִי הַפְלָגָה, כִּי כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת... קִבְּלוּ צוּרָתָן הָאַחֲרוֹנָה... מִידֵי הֲמוֹן הַשּׁוֹנִים שֶׁבְּכָל דּוֹר״ (אחד העם, צט). ״שֶׁלֹּא לְחַלְּלָהּ וְשֶׁלֹּא לְהַפְסִידָהּ בְּדִבְרֵי גֻזְמָא וְהַפְלָגָה כָּל שֶׁהֵם״ (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה).

– עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה^, בִּלְשׁוֹן גֻּזְמָה: ״וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ׳ זֶה עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה״ (רד״ק ירמיה יב ד). ״זְקָנוֹ, עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה בִּלְבַד אֶפְשָׁר לִקְרוֹתוֹ זָקָן״ (עגנון, אלו תעז).

– דּוֹר הַפְלָגָה*, רְאֵה פַּלָּגָה.

– עֶרֶךְ הַהַפְלָגָה° [בדקדוק] הַדַּרְגָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בַּתְּאָרִים (אַחֲרֵי עֵרֶךְ הַדִּמְיוֹן וְעֵרֶךְ הַיִּתְרוֹן) (Superlative), לְמָשָׁל: ״וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה״ (בראשית ג א)

הִפָּלְגוּת°, היפלגות נ׳ [מן פלג, נִפְלַג] הִפָּרְדוּת, הִבָּדְלוּת: הִפָּלְגוּת קְבוּצָה קְטַנָּה מִכְּלַל הַצִּבּוּר. – [הִפָּלְגוּת־]

הַפָּלָה^ נ׳ [מן נפל, הִפִּיל] 1^, הַשְׁלָכָה, הֲטָלָה: ״הַפָּלַת הָאִילָנוֹת סָבִיב סָבִיב״ (רש״י שופטים ו ב). הַפָּלַת אֶבֶן. הַפָּלַת גּוֹרָל. הַפָּלַת תַּחֲנוּנִים לְפָנָיו. 2°, הַפְסָקַת הַהֵרָיוֹן וְהַמְלָטַת הָעֻבָּר מֵרֶחֶם אִמּוֹ לִפְנֵי תֹּם מוֹעֵד הַהֵרָיוֹן, מִסִּבּוֹת רְפוּאִיּוֹת אוֹ אֲחֵרוֹת (Abortion). – [הַפָּלַת־, הַפָּלוֹת, הַפָּלוֹת־]

– הַפָּלָה מִדַּבֶּקֶת° [בבעלי־חיים] הַפְסָקוֹת הַהֵרָיוֹן לִפְנֵי הַזְּמַן וּמִיתַת הָעֻבָּר מֵחֲמַת אִלּוּחַ עַל־יְדֵי בַּקְטֶרְיוֹת.

– הַפָּלָה מְלָאכוּתִית°, פְּעֻלָּה מְכֻוֶּנֶת עַל־יְדֵי רוֹפֵא לְהַפְסָקַת הַהֵרָיוֹן מִשּׁוּם פִּקּוּחַ־נֶפֶשׁ אוֹ מִסִּבּוֹת אֲחֵרוֹת.

הִפָּלוּת°, היפלות נ׳ [מן א. פלה, נִפְלָה] הֱיוֹת שׁוֹנֶה, נִבְדָּלוּת: ״הוּא יוֹצֵא לְכוֹנֵן אֶת עַצְמוּתוֹ לֹא עַל־יְדֵי הִפָּלוּתוֹ מֵאֲחֵרִים, אֶלָּא עַל־יְדֵי הִדַּמּוּתוֹ אֲלֵיהֶם״ (קריב, עיונים 203). – [הִפָּלוּת־]

הַפְלָטָה° נ׳ [מן פלט, הִפְלִיט] 1, הוֹצָאָה הַחוּצָה, גְּרִימָה לִפְלִיטָה: הַפְלָטַת הַתַּרְמִיל הָרֵיק לְאַחַר הַיְּרִיָּה. הַפְלָטַת הָרֹק מִן הַפֶּה. 2, הוֹצָאָה שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הַפְלָטַת כַּדּוּר עַל־יְדֵי טִפּוּל בַּהֶדֶק. הַפְלָטַת דְּבַר־שְׁטוּת מִן הַפֶּה. – [הַפְלָטַת־, הַפְלָטוֹת, הַפְלָטוֹת־]

הִפָּלְטוּת°, היפלטות נ׳ [מן פלט, נִפְלַט] הִתְפָּרְצוּת חוּצָה, יְצִיאָה פִּתְאוֹמִית שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הִפָּלְטוּת הַזֵּעָה מִן הַגּוּף. הִפָּלְטוּת כַּדּוּר מִן הָרוֹבֶה הַטָּעוּן. הָאִישׁ הִבִּיעַ צַעֲרוֹ עַל הִפָּלְטוּת מִלּוֹת־הַגְּנַאי מִפִּיו. – [הִפָּלְטוּת־]

הַפְלָיָה° נ׳ [מן א. פלה, הִפְלָה] הַבְדָּלָה, יִחוּד, הַבְחָנָה בֵּין שׁוֹנִים (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה): בֵּית־הַחוֹלִים הַמֶּמְשַׁלְתִּי מְשַׁמֵּשׁ אֶת כָּל הָאֶזְרָחִים לְלֹא הַפְלָיָה גִּזְעִית אוֹ דָתִית. – [הַפְלָיַת־, הַפְלָיוֹת, ־יוֹת־]

הַפְלָלָה° נ׳ [מן פלל, הִפְלִיל] הֲבָאָה בִּפְלִילִים, הַגָּשַׁת תְּבִיעָה פְּלִילִית: חֲקִירַת הָעֵדִים נָתְנָה יְסוֹד לְהַפְלָלַת הֶחָשׁוּד. – [הַפְלָלַת־]

הַפְנָאָה^ נ׳ [מן פנה, הִפְנָה] הַטָּיָה לְצַד מְסֻיָּם, הַפְנָיָה: ״הַפְנָאָה זוֹ שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה הַפִּילוֹסוֹפִית... כְּלַפֵּי עוֹלַם עֲשִׂיָּתוֹ שֶׁל אָדָם״ (ויסלבסקי, יחידים 178). – [הַפְנָאַת־]

הִפְּנוּט°, היפנוט ז׳ [מן הפנט, הִפְנֵט] הֲבָאָה לְמַצָּב שֶׁל הִיפְּנוֹזָה. עַיֵּן הִיפְּנוֹזָה. – [הִפְּנוּט־]

הִפָּנוּת^, היפנות נ׳ [מן פנה, נִפְנָה] 1°, הֵעָשׂוּת פָּנוּי, הִשְׁתַּחְרְרוּת: ״חֹסֶר הַהִסְתַּגְּלוּת וְחֹסֶר הַהִפָּנוּת הֵם הַיְנוּ הָךְ״ (שטיינמן, מחשבה למקוטעין). הִפָּנוּתוֹ מָחָר לְטִפּוּל בָּעִנְיָן מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. 2^, פְּנִיָּה לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים: ״׳וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו׳ וְהוּא בְּעִנְיַן הַהִפָּנוּת״ (השרשים לג׳נאח, סוך). – [הִפָּנוּת־]

הפנט [מן הִיפְּנוֹזָה]

~ פִּע׳ **הִפְנֵט°** פ״י 1, הִפִּיל עַל מִישֶׁהוּ תַּרְדֵּמַת הִיפְּנוֹזָה וְשִׁעְבֵּד אוֹתוֹ לִרְצוֹנוֹ: הָרוֹפֵא הִפְנֵט אֶת הַחוֹלֶה. 2 [בהשאלה] הִשְׁפִּיעַ הַשְׁפָּעָה עַזָּה: ״שׁוּב אֵין לִינָה פוֹלֶר צְרִיכָה לְהַפְנֵט אֶת עַצְמָהּ בְּמִשְׂחָק זֶה״ (הלקין, משבר 42). הַנּוֹאֵם הַמְחוֹנָן הִפְנֵט בִּדְבָרָיו אֶת קְהַל הַשּׁוֹמְעִים. – [לְהַפְנֵט, מְהַפְנֵט, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻפְנַט°**, 1 הֻרְדַּם עַל־יְדֵי מְהַפְנֵט, שָׁקַע בְּתַרְדֵּמָה וְשֻׁעְבַּד לִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַמְהַפְנֵט. 2 [בהשאלה] הֻשְׁפַּע הַשְׁפָּעָה עַזָּה, הֻקְסַם: קְהַל הַשּׁוֹמְעִים הֻפְנַט עַל־יְדֵי הַנּוֹאֵם הָאָמָן. – [מְהֻפְנָט, יְהֻפְנַט]

הַפְנָיָה° נ׳ [מן פנה, הִפְנָה] 1. הַטָּיָה לְצַד מְסֻיָּם: "וממתין שתפנה דיוקנה הפניה כלשהי" (טביב, דרך 175). הפנית ראש ימינה או שמאלה. הפניות גו בשעורי התעמלות. 2. הכוונה, הוראה לפנות: פקיד לשכת־המודיעין עוסק בהפנית הקהל אל החדרים המתאימים. מכתב־הפניה. – [הַפְנָיַת־, הַפְנָיוֹת, הַפְנָיוֹת־]

הַפְנָמָה° נ׳ [מן פנם, הִפְנִים] הפניה פנימה, הטיה כלפי פנים: "דרישת הכבוד לפרט ולכלל הישראלי... מתוך הפנמה יתרה" (ברש, ג 21). הפנמת יצר ההרס. הפנמת דמיותיהם של ההורים בנפש הילד. – [הַפְנָמַת־, הַפְנָמוֹת, הַפְנָמוֹת־]

הֶפְסֵד* ז׳ [מן פסד, הִפְסִיד] 1*. נזק, קלקול, השחתה: "(אסור לפצע זיתים בשבת) משום הפסד אכלין" (שבת נ:). "ואם יארע בהן שום הפסד, לא תתכן לנו מצוה ממצוות האיברים" (חובות הלבבות, הקדמה). הסערה גרמה הפסדים לפרדסים. 2*. גרעון, פחת, ההפך מן רוח או שכר: "והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה" (אבות ב א). "שהפסדו מרבה על שכרו ותוצאותיו קשות ורעות" (בורלא, כיסופים 16). החנוני מכר את הסחורה הפגומה בהפסד של 10%. 3⁂. חדלון, העדר: "עולם ההויה וההפסד, כל אישיו נפסדים, אין להם •קיום באיש כלל" (אלבו, העיקרים 307). – [הֶפְסֵד־, הֶפְסֵדִים, הֶפְסֵדֵי־]

– **יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ*** (אבות ה יא), הנזק שלו גדול מן הרוח [ולהפך:]

– **יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ*** (שם), הרוח שלו עולה על הנזק.

הַפְסָדָה⁂ נ׳ [מן פסד, הִפְסִיד] אבדן: "הרבויים המביאים להפסדת ענינו והריסת גופו" (חובות הלבבות, הפרישות א). ההזנחה בנהול העסק גרמה להפסדת הרכוש. הפסדת כל האפשריות.– [הַפְסָדַת־]

א· **הֲפָסָה*** נ׳ [מן א· פיס, הֵפִיס] פיוס, רצוי: "הרי זה נאמר הפסה לישראל" (מדרש תנאים יא י). הפסת דעתו של אדם על־ידי דברים טובים. – [הֲפָסַת־]

ב· **הֲפָסָה°** נ׳ [מן ב· פיס, הֵפִיס] סחיטה, הוצאה: הפסת מרסה מן הפצע. – [הֲפָסַת־]

ג· **הֲפָסָה°** נ׳ [מן ג· פיס, הֵפִיס] הטלת פיס לקלפי, הגרלה. – [הֲפָסַת־, הֲפָסוֹת]

הִפָּסְלוּת°, היפסלות נ׳ [מן ב· פסל, נִפְסַל] העשות פסול, הקבעות כבלתי־כשר: הפסלות הבשר למאכל. הפסלות שטר־הכסף המזיף. הפסלות פלוני לעדות בשל קרבתו לנאשם. – [הִפָּסְלוּת־]

הֶפְסֵק* ז׳ [מן פסק, הִפְסִיק] 1*. עצירה, מחדל, הפוגה: "הפסק תענית" (ירושלמי תעניות סד ב). "כל מקום שנאמר: נצח, סלה, ועד – אין לו הפסק עולמית" (עירובין נד.). "וסדר זריחת השמש... ותועלותיהם ושנותם תמיד על סדור אחד מבלי הפסק" (חובות הלבבות, הייחוד ו). "ההתעקרות מן הקרקע הלאמי וההפסק של החיים המדיניים" (קלוזנר, הרעיון 25). "המחוש שברגליו... היה מחלחל בו בלא הפסק" (עגנון, אורח 168). 2° [בדקדוק] סוף פסוק או סוף משפט: "כלי" יבטא בהפסק "כלי". 3° [במוסיקה] דמימה, פאוזה. – [הֶפְסֵק־, הֶפְסֵקִים, הֶפְסֵקֵי־]

– **סִימָנֵי־הֶפְסֵק°**, ראה פסוק, סימני־פסוק.

הַפְסָקָה* נ׳ [מן פסק, הִפְסִיק] 1*. הפסק, חדילה, עצירה: "סיון שהוא שביעי להפסקת גשמים" (בראשית רבה לג). הפסקת פעלות הקרב. 2*. כנוי לשבת המפסקת שבין ארבע שבתות־הפרשיות: שקלים, זכור, פרה והחדש (מגילה ל.). 3°. הרוח שבין שעור לשעור בבית־ספר או בין פרקי הזמן המקדשים לעבודה: התלמידים נחים או משחקים או אוכלים בהפסקות. הפסקת צהרים במשרד או בבית־חרשת.–[הַפְסָקַת־, הַפְסָקוֹת, הַפְסָקוֹת־]

– **הַפְסָקַת־אֵשׁ°**, הפוגה בפעלות הקרב.

הִפָּסְקוּת°, היפסקות נ׳ [מן פסק, נִפְסַק] חדילה, שביתה, הנתקות: "ואין אנו יודעים... אם סבת הפסקותו (של הירחון) היתה חמרית או רוחנית" (קלוזנר, הספרות ד 62). הפסקות זרם החשמל מחמת קצר. – [הִפָּסְקוּת־]

הִפְעִיל⁂ [מן פעל] [בדקדוק] אחד הבנינים האקטיביים בפעל, נקרא גם 'הבנין הגורם', על שום אחת הוראותיו העקריות–גרימה לאחר שיעשה פעלה מסימת, למשל: האם ה א כ י ל ה את ילדה–גרמה שהילד י א כ ל.

הָפְעַל⁂, הֻפְעַל⁂, הופעל [מן פעל] [בדקדוק] – הבנין הפסיבי המקביל לבנין "הפעיל": האם ה ל ב י ש ה את הילד – הילד ה ל ב ש על־ידי אמו.

הַפְעָלָה⁂ נ׳ [מן פעל, הִפְעִיל] 1. הבאה לידי מעשה, עוררות לפעל: "ממה שאמרוהו בלשון הנקבה בעבור הפעלה או תכונת הענין" (הרקמה לג׳נאח מב). הפעלת התלמידים. הפעלת בית־החרשת במלא כשר יצורו. הפעלה כימית. 2° [בכלי־יריה] הבאת המטען לידי נפץ. 3° [בפסיכולוגיה] אפקטציה, הבאה לידי התרגשות יתרה. – [הַפְעָלַת־, הַפְעָלוֹת, הַפְעָלוֹת־]

הִפָּעֲלוּת⁂, היפעלות נ׳ [מן פעל, נִפְעַל] התרשמות, קבלת פעלה והשפעה מן הזולת: "והפעלות–תאר לשנוי הנמצא על המתפעל בערך אליו" (שמואל אבן־תבון, פירוש המלות הזרות). "שהנשים ממהרות לכעס לקלות הפעלותן וחלשת נפשן" (מורה נבוכים ג מח). "ההפעליות הן תאוה, כעס, פחד וכו׳" (ס׳ המידות לאריסטו). "משורר אמתי, רצין ורב־הפעליות" (קלוזנר, הספרות ג 227). "ואמרתי לה שלא תתרגז, שכל הפעליות הנפש מביאות את האשה ועברה לידי סכנה" (עגנון, כפות קע). "הפעלה השכלית בדרך כלל אינדיבידואלית יותר מן ההפעלות הרגשית" (אנצ׳ חינוכית, א 178).–[הִפָּעֲלוּת־, הִפָּעֲלֻיּוֹת]

הַפְעָלִיָּה° נ׳ [מן הַפְעָלָה] [בפילוסופיה] אפקט, התרגשות: "כל ההסתכליות בחינת חושניות מבססות הן על הפעליות" (ברגמן־רוטנשטריך, תר׳ ביקורת התבונה 71). – [הַפְעָלִיַּת־, הַפְעָלִיּוֹת]

הַפְעָמָה° נ׳ [מן פעם, הִפְעִים] גרימה לפעימה: הפעמת הלב על־ידי הבשורה המפתיעה. – [הַפְעָמַת־]

הִפָּעֲמוּת°, **היפעמות** נ׳ [מן פעם, נִפְעַם] הִזְדַּעְזְעוּת, הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה: ״וְהָיָה עִם הִפָּעֲמוּת וְנִמְשַׁךְ מִזֶּה שֶׁבְּרָאוּתוֹ אִשָּׁה תִּיטַב בְּעֵינָיו – לֹא הָיָה מַעֲצוֹר לְרוּחוֹ״ (אברבנאל, שופטים יד א). ״אֵיךְ לִבָּהּ מִתְרַגֵּעַ מֵהִפָּעֲמוּת הַמָּחוֹל״ (יזהר, צקלג 300). הָאִישׁ קִבֵּל אֶת הַבְּשׂוֹרָה בְּהִפָּעֲמוּת־רוּחַ עַזָּה. – [הִפָּעֲמוּת־]

הִפָּעֲרוּת°, **היפערות** נ׳ [מן פער, נִפְעַר] הִפָּתְחוּת לִרְוָחָה: הָיִינוּ עֵדִים לְהִפָּעֲרוּת הַתְּהוֹם לְרַגְלָיו. – [הִפָּעֲרוּת־]

הֶפֵּץ°, **היפץ** ז׳ [מן נפץ] הִתְפּוֹצְצוּת עַזָּה, נֶפֶץ: ״וְשִׁשִּׁים מֶטֶר לְכָל צַד, מְלוֹא מֶרְחַב קְטִילוּתָהּ – כֻּלּוֹ רֵיק... לְהֶפֵּצֵי רְסִיסֶיהָ. וּבְזוֹ אַחַר זוֹ, תְּכֵפוּ־יָרְדוּ בַּחֲמַת שֶׁצֶף אַכְזָרִי, הֶפֵּץ עַל פְּנֵי הֶפֵּץ״ (יזהר, צקלג 1000). – [הֶפֵּץ־, הֶפֵּצִים, הֶפֵּצֵי־]

הֲפָצָה° נ׳ [מן פוץ, הֵפִיץ] 1°, הַעֲבָרַת דָּבָר בֵּין רַבִּים, מַתַּן מַהֲלָכִים רַבִּים לְדָבָר: הֲפָצַת הַשְׂכָּלָה בָּעָם. הֲפָצַת שְׁמוּעָה בַּקָּהָל. הַסֵּפֶר זָכָה לַהֲפָצָה רַבָּה בָּאָרֶץ. 2°, פִּזּוּר: ״וְהַהִתְחַלְּפוּת בַּלָּשׁוֹן הִיא סִבַּת הַהֲפָצָה וְהַפֵּרוּד״ (אברבנאל, נח). הֲפָצַת זַרְעֵי הַצֶּמַח לְכָל עֵבֶר. – [הֲפָצַת־]

הַפְצָעָה° נ׳ [מן פצע, הִפְצִיעַ] חֲדִירָה, הַבְקָעָה: ״נָשְׂאָה כְּנֶגְדּוֹ רִיסֵי עֵינֶיהָ הַזּוֹהֲרִים בְּדִמְעָתָם, הִזְרִיחָה בָּהֶן חִיּוּךְ כְּהַפְצָעַת חַמָּה לְאַחַר גֶּשֶׁם״ (סביב, דרך 186). הַפְצָעַת אוֹר הַשַּׁחַר בְּהַשְׁכָּמָה. – [הַפְצָעַת־]

הִפָּצְעוּת°, **היפצעות** נ׳ [מן פצע, נִפְצַע] הֱיוֹת נִפְגָּע וְנֶחְבָּל, הִפָּגְעוּת בַּגּוּף: הַמִּשְׁטָרָה בִּקְּשָׁה עֵדֵי רְאִיָּה לְהִפָּצְעוּתוֹ שֶׁל הָאַלְמוֹנִי בִּתְאוּנַת־הַדְּרָכִים. – [הִפָּצְעוּת־]

הַפְצָצָה° נ׳ [מן פצץ, הִפְצִיץ] הֲטָלַת פְּצָצוֹת: הַפְצָצַת הַמַּטָּרוֹת הַצְּבָאִיּוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב. – [הַפְצָצַת־, הַפְצָצוֹת, הַפְצָצוֹת־]

הֶפְצֵר° ז׳ [מן א׳ פצר, הִפְצִיר] 1, בַּקָּשָׁה נִמְרֶצֶת, דְּרִישָׁה בִּלְתִּי־פּוֹסֶקֶת: ״וְהַקּוֹנֶה דָּבָר שֶׁהִתְאַוָּה בְּהֶפְצֵר שֶׁהִפְצִיר בַּבְּעָלִים אוֹ בְּבַקָּשָׁה מֵהֶן עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין״ (רמב״ם, גזילה ואבידה א יב). נַעֲנֵיתִי לְהֶפְצֵרוֹ. 2, רִבּוּי: ״שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶפְצֵר פִּיּוֹת, כְּלוֹמַר פִּיּוֹת וְחִדּוּדִים הַרְבֵּה״ (רש״י שמואל א יג כא). – [הֶפְצֵר־, הֶפְצֵרִים, הֶפְצֵרֵי־]

הַפְצָרָה° נ׳ [מן א׳ פצר, הִפְצִיר] הַתְמָדָה בְּבַקָּשָׁה, הִשְׁתַּדְּלוּת יְתֵרָה וּמִמֻשֶּׁכֶת, תְּבִיעָה חוֹזֶרֶת וְנִשְׁנֵית: ״כָּל לְשׁוֹן ׳עתר׳ לְשׁוֹן הַפְצָרָה וְרִבּוּי הוּא״ (רש״י בראשית כה כא). ״לֹא הוֹעִילוּ הַפְצָרוֹת סָבָתִי הַחוֹרֶגֶת לְהִתְרַסּוֹת סָבִי – הֵם בְּשֶׁלָּהֶם וְהִיא בְּשֶׁלָּהּ״ (ליסיצקי, תולדות 43). – [הַפְצָרַת־, הַפְצָרוֹת, הַפְצָרוֹת־]

הַפְקָדָה° נ׳ [מן פקד, הִפְקִיד] 1, מְסִירַת דָּבָר בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן: הַפְקָדַת כֶּסֶף בְּבַנְק. 2, מִנּוּי, הַצָּבָה: הַפְקָדַת שׁוֹמֵר עַל הָאוֹצָר. 3, מַתַּן שִׁעוּרֵי־בַּיִת לַתַּלְמִידִים. – [הַפְקָדַת־, הַפְקָדוֹת, הַפְקָדוֹת־]

הִפָּקְדוּת°, **היפקדות** נ׳ [מן פקד, נִפְקַד] (השרשים לג׳נאח, הקדמה). 1°, הִמָּנוּת, עֲמִידָה לְמִנְיָן: הִפָּקְדוּת הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה. הִפָּקְדוּת הַיִּשּׁוּב הָעִירוֹנִי. 2°, הֵעָדְרוּת: הִפָּקְדוּת כַּמָּה מִן הַמְזֻמָּנִים לַמְּסִבָּה. 3°, הִזָּכְרוּת (בְּיִחוּד לְטוֹבָה). – [הִפָּקְדוּת־]

א׳ **הֲפָקָה**° נ׳ [מן א׳ פוק, הֵפִיק] הוֹצָאָה, יִצּוּר: הֲפָקַת פֶּחָם בְּמִכְרוֹת. – [הֲפָקַת־]

– הֲפָקַת זְמָמוֹ° [על־פי תהלים קמ ט] מְצִיאַת מְבֻקָּשׁוֹ, בִּצּוּעַ מַחֲשַׁבְתּוֹ.

– הֲפָקַת רָצוֹן° [על־פי משלי ח לה], הַשְׂבָּעַת רָצוֹן, מְצִיאַת חֵן: ״לֹא יַעְתִּיק רֶגֶל וְלֹא יָנִיד עַפְעַף אֶלָּא אַחַר הֲפָקַת רְצוֹן אֲדוֹנָיו בָּהֶם״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳).

– הֲפָקַת תּוֹעֶלֶת°, קַבָּלַת תּוֹעֶלֶת, רְאִיַּת בְּרָכָה בְּדָבָר.

ב׳ **הֲפָקָה**° נ׳ [על־פי הערבית: אִתְּפַאק] הַתְאָמָה: ״כִּי הַטֶּבַע אוֹמֵר בְּמִנְהָג, וְהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת בְּשִׁנּוּי הַמִּנְהָג, וְהַהֲפָקָה בֵּינֵיהֶם, כִּי הַמִּנְהָגִים שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ הֵם בַּטֶּבַע״ (כוזרי ג עג). ״וּכְבָר אָרְכוּ מַחֲלוֹקוֹת הַחֲכָמִים בְּאָפְנֵי הַהֲפָקָה בֵּין הַהֶכְרֵחַ וְהַצֶּדֶק״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ח). – [הֲפָקַת־]

הַפָּקָה° נ׳ [מן נפק, הִפִּיק] 1, הוֹצָאָה מִן הַפֶּה, הֲגִיָּה: הַפָּקַת הָאוֹתִיּוֹת כְּהִלְכָתָן. 2, [בייחוד לגבי האות ה׳] הַדְגָּשָׁה יְתֵרָה שֶׁל ה׳ עִם הַטָּלַת דָּגֵשׁ לְתוֹכָהּ (״מַפִּיק״): הַפָּקַת הַהֵא כְּהִלְכָתָהּ כְּשֶׁבָּהּ מַפִּיק. – [הַפָּקַת־]

הַפְקָחָה° נ׳ [מן פקח, הִפְקִיחַ] גְּרִימָה לִפְקִיחָה, הֲבָאָה לִידֵי פְּתִיחַת עֵינַיִם [גם בהשאלה]: הַפְקָחַת עֵינֵי הַצִּבּוּר עַל הַמִּתְרַחֵשׁ בַּמּוֹסָד. – [הַפְקָחַת־]

הִפָּקְחוּת°, **היפקחות** נ׳ [מן פקח, נִפְקַח] הִפָּתְחוּת: הִפָּקְחוּת עֵינֵי הַיִּלּוֹד. – [הִפָּקְחוּת־]

הַפְקָעָה° נ׳ [מן פקע, הִפְקִיעַ] הוֹצָאַת רְכוּשׁ אוֹ מָמוֹן מִידֵי אֲחֵרִים: ״הַפְקָעַת הַלְוָאָתוֹ״ (בבא קמא קיג:). הַפְקָעַת אֲדָמָה פְּרָטִית עַל־יְדֵי הָעִירִיָּה לְשֵׁם סְלִילַת כְּבִישׁ. [ובהשאלה:] ״חֹסֶר בְּשֵׁמוֹת נִפְרָדִים אוֹ הַפְקָעַת הוֹרָאָה מְסֻיֶּמֶת מֵחֶזְקָתָהּ וְהַעֲבָרָתָהּ לְמָדוֹר זָר לָהּ״ (קלצקין, כתבים 163). – [הַפְקָעַת־, הַפְקָעוֹת, הַפְקָעוֹת־]

– הַפְקָעַת שְׁעָרִים°, הַפְקָעַת מְחִירִים°, הַעֲלָאָה מֻפְרֶזֶת שֶׁל מְחִירֵי סְחוֹרוֹת.

הִפָּקְעוּת°, **היפקעות** נ׳ [מן פקע, נִפְקַע] הִקָּרְעוּת, הִנָּתְקוּת: הִפָּקְעוּת מֵיתְרֵי הַכִּנּוֹר בְּשֶׁל מְתִיחַת־יֶתֶר. הִפָּקְעוּת סַבְלָנוּתוֹ בְּשֶׁל הַסַּחֶבֶת. – [הִפָּקְעוּת־]

הֶפְקֵר° ז׳ [מן פקר, הִפְקִיר] 1, דָּבָר שֶׁהֻפְקַר, שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים, שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת הַפְּרָט: ״הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים – הֶפְקֵר״ (פאה ו א, לפי הנוסח המקובל; נוסח אחר: הֶבְקֵר). ״אֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר!״ (יבמות יג א). 2, חֹסֶר אַחֲרָיוּת אִישִׁית, הִתְפָּרְקוּת: ״מִנְהַג הֶפְקֵר נָהֲגוּ בָּהּ״ (יבמות סו.). ״הֶפְקֵר, הֶפְקֵר! הוֹי הָרַכָּב! שָׂא גַּם אוֹתִי, צְלַח וּדְאֵה!״ (ביאליק, משירי החורף ה). – [הֶפְקֵר־]

– בֶּן־אָדָם שֶׁל־הֶפְקֵר° (בראשית רבה ס), אָדָם פּוֹרֵק עֹל, חֲסַר דֶּרֶךְ־אֶרֶץ.

– יַלְדֵי הֶפְקֵר°, יְלָדִים עֲזוּבִים, הַגְּדֵלִים לְלֹא חִנּוּךְ וּלְלֹא הַשְׁגָּחָה שֶׁל מְבֻגָּרִים.

– עוֹלַם־הֶפְקֵר°, עוֹלָם הַנּוֹהֵג בְּלֹא סֵדֶר וּמִשְׁטָר, תֹּהוּ וָבֹהוּ, מַצָּב שֶׁבּוֹ אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן.

– **זָכָה מִן הַהֶפְקֵר°** [על־פי הארמית, בבא קמא קטו:] הִשִּׂיג דָּבָר מִבְּלִי שֶׁעָמַל וְטָרַח בּוֹ: ״לֹא זָכִיתִי בָּאוֹר מִן הַהֶפְקֵר... כִּי מִסַּלְעִי וְצוּרִי נִקַּרְתִּיו״ (ביאליק, לא זכיתי).

– **אַדְמַת־הֶפְקֵר°, שֶׁטַח־הֶפְקֵר°**, 1, קַרְקַע שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים. 2, שֶׁטַח־אֲדָמָה הַחוֹצֵץ בֵּין הַגְּבוּלוֹת שֶׁל מְדִינוֹת שְׁכֵנוֹת.

הַפְקָרָה° נ׳ [מן פקר, הִפְקִיר] הַנָּחַת דָּבָר אוֹ אָדָם בְּמַצָּב שֶׁל הֶפְקֵר, וִתּוּר עַל זְכוּת הַבַּעֲלוּת: הַפְקָרַת שָׂדֶה לְכָל הָרוֹצֶה בּוֹ. הַפְקָרַת הַיֶּלֶד לְהַשְׁפָּעַת הָרְחוֹב. – [הַפְקָרַת־]

הֶפְקֵרוּת∴, הפקירות נ׳ [מן הֶפְקֵר] פְּרִיקַת כָּל עֹל שֶׁל מוּסָר אוֹ נִימוּס. – [הֶפְקֵרוּת־, הֶפְקֵרֻיּוֹת]

הֶפְקֵרִי° ת׳ [מן הֶפְקֵר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הֶפְקֵרוּת, חָפְשִׁי מִכָּל גְּבוּל אוֹ עֹל: ״וְהַנַּחַל, וְהַיַּעַר, וְהַשָּׁמַיִם הַחָפְשִׁים, וְהַמֶּרְחָב הַהֶפְקֵרִי״ (גנסין ג 27). ״מִתְפַּלְּשִׁים בְּחוֹלוֹ שֶׁל הַיָּם, חוֹגְגִים וּמִשְׁתַּכְּרִים מִן הַבַּטָּלָה... מִן הַשְּׁכִיבָה הַהֶפְקֵרִית״ (יזהר, צקלג 140). – [הֶפְקֵרִית, הֶפְקֵרִיִּים, ־רִיּוֹת]

הָפֵר* ז׳ [מן א׳ פרר, הֵפֵר] הֲפָרָה, בִּטּוּל: ״אֵת שֶׁבָּא לִכְלַל הָקֵם – בָּא לִכְלַל הָפֵר״ (נדרים י ז). – [הֲפֵר־, הֲפֵרוֹ]

הַפְרָאָה° נ׳ [מן פרה, הִפְרָה] הַפְרָיָה, הֲנָבָה, הֲבָאָה לִידֵי פִּרְיוֹן וּפְרִיחָה [גם בהשאלה]: ״אַנְשֵׁי הַמַּדָּע יִתְּנוּ לַמִּלּוֹן מִמַּדָּעוּתָם... וְהָאָמָּנִים – מֵהַרְגָּשָׁתָם הַדַּקָּה, מִטּוּב טַעְמָם וּמִכֹּחַ הַפְרָאָתָם״ (ביאליק, חבלי לשון). ״הוּא הִכִּיר מִיָּד אֶת כָּל כֹּחַ הַהַפְרָאָה שֶׁבְּבִנְיַן הָאָרֶץ״ (פיכמן, רכז). [ראה גם הַפְרָיָה] – [הַפְרָאַת־]

הֶפְרֵד° ז׳ [מן פרד, הִפְרִיד] 1, הֶבְדֵּל, הֶפְרֵשׁ: ״עַל פְּנֵי עֶצֶם אוֹתָן הַגְּבָעוֹת... בְּהֶפְרֵד מֵאוֹת מֶטְרִים אֲחָדוֹת – וְשָׁם זֶה הֵם, וּפֹה זֶה אֲנַחְנוּ״ (יזהר, צקלג 838). קַו הֶפְרֵד בֵּין תַּרְבּוּת הַמִּזְרָח לְתַרְבּוּת הַמַּעֲרָב. 2, פְּרִידָה: ״הַפְּגִישָׁה אַחֲרֵי הֶפְרֵד מְמֻשָּׁךְ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 105). – [הֶפְרֵד־]

הַפְרָדָה∴ נ׳ [מן פרד, הִפְרִיד] 1∴, הַרְחָקַת דָּבָר מִדָּבָר אַחֵר, בִּדּוּל: ״הֲרֵי זֶה כְּרִיתוּת – דְּיָכוֹל לָבוֹא לִידֵי הַפְרָדָה״ (רש״י סוכה כד:). הַפְרָדַת קְרוֹבֵי הַמִּשְׁפָּחָה זֶה מִזֶּה. הַפְרָדַת הַמִּתְקוֹטְטִים. הַפְרָדַת הַדָּת מִן הַמְּדִינָה. 2° [בכימיה] פֵּרוּק תִּרְכֹּבֶת לַחֳמָרִים שֶׁמֵּהֶם הֻרְכְּבָה: הַפְרָדַת הַמַּיִם לְמֵימָן וּלְחַמְצָן. [הַפְרָדַת־, הַפְרָדוֹת, הַפְרָדוֹת־]

הִפָּרְדוּת°, היפרדות נ׳ [מן פרד, נִפְרַד] 1, הִתְרַחֲקוּת, פְּרִישָׁה: ״הִפָּרְדוּת יוֹחָנָן הוֹרְקָנוֹס מֵעַל הַפְּרוּשִׁים״ (קלוזנר, הרעיון המשיחי 181). 2, הִתְחַלְּקוּת, הִסְתָּעֲפוּת: הִפָּרְדוּת הַנָּהָר לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים. 3, הִתְגָּרְשׁוּת בְּנֵי־זוּג זֶה מִזֶּה: הִפָּרְדוּתָם לְאַחַר שְׁנוֹת־נִשּׂוּאִין מְרֻבּוֹת עוֹרְרָה תִּמָּהוֹן בְּקֶרֶב הַיְּדִידִים.–[הִפָּרְדוּת־]

הֲפָרָה* נ׳ [מן א׳ פרר, הֵפֵר] בִּטּוּל, חִסּוּל, עֲשִׂיָּה לְאַל: ״הֲפָרַת נְדָרִים״ (נדרים י ח). הֲפָרַת הַהֶסְכֵּם בֵּין הַמְּדִינוֹת. הֲפָרַת אֱמוּנִים. – [הֲפָרַת־, הֲפָרוֹת]

הֶפְרֵז° ז׳ [מן ב׳ פרז, הִפְרִיז] גֻּזְמָה, הַדְגָּשָׁה יְתֵרָה שֶׁל גּוֹרֵם מְסֻיָּם יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ: ״לְפָנֵינוּ כָּאן אֶחָד מִגִּלּוּיֵי הַגֹּדֶשׁ וְהַהֶפְרֵז שֶׁל עֶקְרוֹן הַחִסָּכוֹן״ (קלצקין, כתבים 242). ״הַסָּטִירָה מַרְאָה מִדָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל הֶפְרֵז״ (גמזו, ׳הארץ׳ תשכ״ה).–[הֶפְרֵז־, הֶפְרֵזִים, הֶפְרֵזֵי־]

הַפְרָזָה° נ׳ [מן ב׳ פרז, הִפְרִיז] הַגְזָמָה, הַפְלָגָה, תֵּאוּר דָּבָר בְּצוּרָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִשֶּׁהוּא בֶּאֱמֶת: ״יָכוֹל לִהְיוֹת אָמְנָם שֶׁיֵּשׁ הַפְרָזָה וּנְטִיָּה לְצַד אֶחָד״ (אחד העם, פו). ״נִתָּן לוֹמַר בְּלֹא הַפְרָזָה שֶׁהַדְּמֻיּוֹת... הֵן דַּוְקָא שֶׁל אֲנָשִׁים מְשֻׁנִּים״ (פיכמן, רפד). – [הַפְרָזַת־, הַפְרָזוֹת, הַפְרָזוֹת־]

א׳ **הַפְרָחָה∴** נ׳ [מן א׳ פרח, הִפְרִיחַ] הֲבָאָה לִידֵי פְּרִיחָה וְלִבְלוּב, הֲנָבָה: ״׳בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים׳ – אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁהַפְרָחָתָם אֵינָהּ אֶלָּא לְהַשְׁמִידָם״ (רש״י תהלים צב ח). ״הָאוֹר... מַמְצִיא מַרְפֵּא וְהַפְרָחָה לְכָל עֵץ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפט). הַפְרָחַת שִׁמְמוֹת הָאָרֶץ. – [הַפְרָחַת־]

ב׳ **הַפְרָחָה∴** נ׳ [מן ב׳ פרח, הִפְרִיחַ] 1∴, הֲעָפָה, גְּרִימָה לְדָבָר שֶׁיָּעוּף: ״׳וַיַּשֵּׁב׳ – לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה״ (רש״י בראשית טו יא). הַפְרָחַת עֲפִיפוֹן. 2°, הֲפָצָה, פִּרְסוּם בָּרַבִּים: הַפְרָחַת שְׁמוּעוֹת כּוֹזְבוֹת. – [הַפְרָחַת־]

הַפְרָטָה° נ׳ [מן א׳ פרט, הִפְרִיט] 1, הַרְצָאַת דְּבָרִים לִפְרָטֵי פְּרָטֵיהֶם, מְסִירַת דָּבָר לִפְרָטָיו: ״עִם רִבּוּיָם שֶׁל יַחֲסֵי הָעִנְיָנוּת מִתְרַבָּה הַהַפְרָטָה, הַדִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה״ (קלצקין, כתבים 243). 2, הַסָּקַת פְּרָט מִתּוֹךְ כְּלָל, בְּנִגּוּד לְ־הַכְלָלָה. – [הַפְרָטַת־, הַפְרָטוֹת, הַפְרָטוֹת־]

הִפָּרְטוּת°, היפרטות נ׳ [מן א׳ פרט, נִפְרַט] 1, הִתְחַלְּפוּת בִּיחִידוֹת קְטַנּוֹת: הִפָּרְטוּת הַלִּירָה לְמֵאָה אֲגוֹרוֹת. 2, הִמָּנוּת פְּרָטִים בָּזֶה אַחַר זֶה: הִפָּרְטוּת מַעֲלוֹתָיו אַחַת לְאַחַת. – [־טוּת־]

הַפְרָיָה° [מן פרה, הִפְרָה] 1, חִבּוּר תָּא הַמִּין הַנְּקֵבִי עִם תָּא הַמִּין הַזְּכָרִי לְתָא אֶחָד, מִזּוּג הַגַּרְעִינִים שֶׁל שְׁנֵי תָּאֵי הַמִּינִים. 2, הַעֲנָקַת פּוֹרִיּוּת, פְּעֻלָּה לַעֲשִׂיַּת פְּרִי: הַפְרָיַת הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי הַשְׁקָיָה וְזִבּוּל. – [הַפְרָיַת־]

– **הַפְרָיָה מְלָאכוּתִית°**, הַזְרָעָה, הַכְנָסַת זֶרַע הַזָּכָר לְתוֹךְ רַחְמָהּ שֶׁל הַנְּקֵבָה בְּאֶמְצָעוּת מַזְרֵק מְיֻחָד.

הַפְרָכָה∴ נ׳ [מן פרך, הִפְרִיךְ] 1∴, פִּצּוּחַ קְלִפָּה לְשֵׁם הוֹצָאַת הַגַּרְעִין (הלבוש, שכירים ופועלים). 2°, גִּלּוּי סְתִירוֹת בְּדִבְרֵי הַמִּתְנַגֵּד: ״אָמְנָם הַשָּׂגָה זוֹ עַל הַנָּחַת הַפֶּסִימִיּוּת נִתֶּנֶת לְהַפְרָכָה מִשְּׁנֵי פָּנִים״ (ניר, השעיפים 1). הַפְרָכַת טַעֲנוֹתָיו אַחַת־אַחַת.–[הַפְרָכַת־, הַפְרָכוֹת, הַפְרָכוֹת־]

הִפָּרְסוּת°, היפרסות נ׳ [מן ב׳ פרס, נִפְרַס] [בצבא] הִתְפָּרְשׂוּת, הִתְפַּזְּרוּת לוֹחֲמִים עַל פְּנֵי שֶׁטַח מְסֻיָּם: ״וְיוֹצְאִים יָשָׁר... בְּדִיּוּק לִנְקֻדַּת הַהִפָּרְסוּת״ (קובנר, פנים 57). – [הִפָּרְסוּת־, הִפָּרְסֻיּוֹת]

הֶפְרֵעַ° ז׳ [מן א׳ פרע, הִפְרִיעַ] דָּבָר הַגּוֹרֵם לְהַפְרָעָה, מִכְשׁוֹל: ״עַל מְנָת שֶׁמִּכְמָה זֶה יָבוֹא עַל סִפּוּקוֹ בְּלֹא הֶפְרֵעַ כָּלְשֶׁהוּ״ (טביב, דרך 168). –[הֶפְרֵעַ־, הֶפְרֵעִים, הֶפְרֵעֵי־]

הַפְרָעָה° נ׳ [מן א׳ פרע, הִפְרִיעַ] מְנִיעָה, שִׂימַת מִכְשׁוֹל, גְּרִימַת בִּלְבּוּל, שִׁבּוּשׁ: ״אֵינָהּ מַרְגִּישָׁה עוֹד צַעַר וְהַפְרָעַת מְנוּחָה״ (אחד העם, פה). הַפְרָעַת סֵדֶר. הַתָּכְנִית בֻּצְּעָה לְלֹא כָּל הַפְרָעָה. הַפְרָעוֹת בָּעִכּוּל. – [הַפְרָעַת־, הַפְרָעוֹת, הַפְרָעוֹת־]

א. הִפָּרְעוּת°, היפרעות נ׳ [מן א. פרע, נִפְרַע] הֵעָשׂוּת פָּרוּעַ: הִפָּרְעוּת שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ בָּרוּחַ. – [הִפָּרְעוּת־]

ב. הִפָּרְעוּת°, היפרעות נ׳ [מן ב. פרע, נִפְרַע] 1. הִגָּבוּת חוֹב, הֱיוֹת נִפְרָע: הִפָּרְעוּת הַהַלְוָאָה מִן הֶעָרֵב (אִם הַלֹּוֶה אֵינוֹ פּוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ). 2. תְּבִיעָה לְדִין, הֵעָנְשָׁה: הִפָּרְעוּת מִן הָרְשָׁעִים. [הִפָּרְעוּת־]

הֶפְרֵשׁ* ז׳ [מן ב. פרש, הִפְרִישׁ] 1•. הֶבְדֵּל, חִלּוּק: ״מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין רַבִּי מֵאִיר לַחֲכָמִים?״ (תוספתא כלאים ה ז). ״וּמַה הֶפְרֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה?״ (שבת קנה:). ״וְהִתְבּוֹנֵן הַהֶפְרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הָעִנְיָנִים״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). הֶפְרֵשִׁים בְּמַשְׂכּוֹרוֹת. 2° [בחשבון] תּוֹצָאָה שֶׁל פְּעֻלַּת חִסּוּר: 3 הוּא הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבְּחִסּוּר 7 מִן 10. – [הֶפְרֵשׁ־ הֶפְרֵשִׁים, הֶפְרֵשֵׁי־]

הַפְרָשָׁה* נ׳ [מן ב. פרש, הִפְרִישׁ] 1•. הַבְדָּלָה, הַקְצָבָה, הֲרָמָה: ״הָיָה הוֹלֵךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה, בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁתוֹ אָמַר: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן״ (תוספתא תרומות ד יא). הַפְרָשַׁת חַלָּה. הַפְרָשַׁת סְכוּם לְקֶרֶן עֶזְרָה. 2°. הַרְחָקַת חָמְרֵי פְּסֹלֶת שֶׁנּוֹצְרוּ בְּתוֹךְ תָּאֵי הַגּוּף: הַכְּלָיוֹת וּבַלּוּטוֹת־הַזֵּעָה הֵן אֵבְרֵי הַהַפְרָשָׁה; הַשֶּׁתֶן, הַזֵּעָה – חָמְרֵי הַהַפְרָשָׁה. 3•. הַפְלָגָה, יְצִיאָה לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה (בְּיִחוּד בַּיָּם) (בראשית רבה ו). 4•. הַרְחָקָה (בבא קמא ה ז). – [הַפְרָשַׁת־, הַפְרָשׁוֹת, הַפְרָשׁוֹת־]

– הַפְרָשָׁה פְּנִימִית°, הַפְרָשָׁה שֶׁל הוֹרְמוֹנִים עַל־יְדֵי כַּמָּה בַּלּוּטוֹת שֶׁאֵין לָהֶן צִנּוֹרוֹת־מוֹצָא (כְּגוֹן בַּלּוּטַת־הַתְּרִיס) יָשָׁר לְתוֹךְ זֶרֶם הַדָּם וְהַעֲבָרָתָם בְּאֶמְצָעוּתוֹ לְתָאֵי הַגּוּף וּלְרִקְמוֹתָיו.

הֶפְרֵשִׁיּוּת° נ׳ [מן הֶפְרֵשׁ] קִיּוּם הֶפְרֵשִׁים: קְבִיעַת סֻלַּם שָׂכָר אַגַּב שְׁמִירַת הַהֶפְרֵשִׁיּוּת בִּשְׂכַר הָעוֹבְדִים בְּהֶתְאֵם לְהַשְׂכָּלָתָם וּלְהַכְשָׁרָתָם הַמִּקְצוֹעִית. – [הֶפְרֵשִׁיּוּת־]

הֶפְשֵׁט* ז׳ [מן פשט, הִפְשִׁיט] 1•. הֲסָרַת הָעוֹר מֵעַל בְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה: ״וּטְעוּנָה (הָעוֹלָה) הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ״ (זבחים ה ד). 2•. הַפְשָׁטָה, הֲסָרָה: ״וְלֹא בְּהֶפְשֵׁט שֶׁהִפְשִׁיטוּהוּ (אֶת יוֹסֵף)״ (תנחומא בובר, וישב ז). ״שָׁנָה בְּלֹא הֶפְשֵׁט בְּגָדִים כֵּיצַד?״ (ליפסון, מדור 2498). 3°. הַצַּד הַמֻּפְשָׁט וְהָעִיּוּנִי שֶׁבְּדָבָר, אַבְּסְטְרַקְצְיָה: ״כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ עִנְיָן עִם רַעְיוֹן בְּהֶפְשֵׁטוֹ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 18). ״הַהֲוָיָה בְּהֶפְשֵׁט הַבִּלְתִּי־נִתְפָּס שֶׁלָּהּ״ (קלחנר, יוצרים ג 280). ״בִּשְׁבִילָם הֶרְיָהּ וְעַמְקֶיהָ שֶׁל זוֹ מַשֶּׁהוּ שֶׁבְּהֶפְשֵׁט״ (בארון, פרשיות 395). – [הֶפְשֵׁט־, הֶפְשֵׁטִים, הֶפְשֵׁטֵי־]

הַפְשָׁטָה* נ׳ [מן פשט, הִפְשִׁיט] 1•. הֲסָרַת הָעוֹר מֵעַל בְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה: ״כָּל שֶׁהִיא עוֹלָה טְעוּנָה הַפְשָׁטָה״ (ספרא, ויקרא ו ד). ״לֹא יוֹצִיא אֶת הָאֵמוּרִין קֹדֶם הַפְשָׁטַת הָעוֹר״ (שבת קטז:). 2°. הֲסָרַת בֶּגֶד, הוֹרָדַת לְבוּשׁ: הָאֵם עֲסוּקָה בְּהַפְשָׁטַת בְּנָהּ הַקָּטָן. 3*. אַבְּסְטְרַקְצְיָה, הֲסָרַת הַצַּד הַחָמְרִי שֶׁבְּדָבָר וּקְבִיעַת הַצַּד הָעִיּוּנִי־הָרַעְיוֹנִי שֶׁבּוֹ: ״וּבְחָנָם בְּהַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל לָהֶם וְהַפְשָׁטָתוֹ אוֹתָם״ (מורה נבוכים א נז). ״לָשׁוֹן חִיצוֹנִית, לְשׁוֹן הַהַפְשָׁטָה וְהַהַכְלָלָה שֶׁהָעִקָּר בָּהּ, כְּמוֹ בְּמַתֶּמָטִיקָה, הַ׳מָּה׳״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). 4°. הֲבָאָה לִידֵי פַּשְׁטוּת – ראה פִּשּׁוּט. – [הַפְשָׁטַת־, הַפְשָׁטוֹת, הַפְשָׁטוֹת־]

הֶפְשֵׁל° ז׳ [מן פשל, הִפְשִׁיל] הֲטָלָה לְמַעְלָה אוֹ הַצִּדָּה: ״נִפְשַׁל רֹאשׁוֹ הֶעָגֹל הֶפְשֵׁל נִמְרָץ אֶחָד כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (הלקין, משבר 242). – [הֶפְשֵׁל־, הֶפְשֵׁלִים, הֶפְשֵׁלֵי־]

הַפְשָׁלָה* נ׳ [מן פשל, הִפְשִׁיל] 1•. הֲטָלָה, הַשְׁלָכַת דָּבָר לְמַעְלָה אוֹ לְאָחוֹר: ״הַפְשָׁלַת כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו״ (ערכין טז:). ״טָרַחְנוּ בְּהַפְשָׁלַת הַצְּרוֹרוֹת, הַתַּרְמִילִין וְהַסְּמַרְטוּטִין עַל שִׁכְמֵנוּ״ (מנדלי, תו). 2°. קִפּוּל כְּלַפֵּי מַעְלָה, חִפּוּת: הַפְשָׁלַת הַשַּׁרְווּל שֶׁלֹּא יִתְלַכְלֵךְ. – [הַפְשָׁלַת־, הַפְשָׁלוֹת, הַפְשָׁלוֹת־]

הֶפְשֵׁר* ז׳ [מן פשר, הִפְשִׁיר] חִמּוּם נוֹזֵל צוֹנֵן עַד הֱיוֹתוֹ פּוֹשֵׁר, חִמּוּם קַל: ״שֶׁמֶן יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בִּשּׁוּל, וְהֶפְשֵׁרוֹ זֶהוּ בִּשּׁוּלוֹ״ (שבת מ:). – [הֶפְשֵׁר־]

הַפְשָׁרָה* נ׳ [מן פשר, הִפְשִׁיר] 1*. הֲמַסּוּת, הֲפִיכַת מוּצָק לְנוֹזֵל עַל־יְדֵי חִמּוּם: ״שֶׁגָּדֵל הַנָּהָר מֵהַפְשָׁרַת שְׁלָגִים״ (רש״י בבא קמא קטז:). ״אוֹתוֹ זְמַן הַפְשָׁרַת הַקֶּרַח הָיָה, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲבֹר בַּנָּהָר בִּסְפִינָה״ (עגנון, אלו תקלג). 2° [בהשאלה] הֲפָגַת הַמְּתִיחוּת: סִכּוּיִים לְהַפְשָׁרָה בַּמִּלְחָמָה הַקָּרָה שֶׁבֵּין הַמַּעֲצָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת. – [הַפְשָׁרַת־]

הִפָּתְחוּת°, היפתחות נ׳ [מן א. פתח, נִפְתַּח] הֵעָשׂוּת פָּתוּחַ: ״אַף כָּאן הוּא מְדַבֵּר עַל... יִשּׁוּר הֶהָרִים וְעַל הִפָּתְחוּת מַעְיָנוֹת בַּמִּדְבָּר״ (קלויזנר, הרעיון 98). הִפָּתְחוּת הַדֶּלֶת בְּקוֹל חֲרִיקָה. הִפָּתְחוּת אֲפָקִים חֲדָשִׁים לְפָנָיו. – [הִפָּתְחוּת־]

הֶפְתֵּעַ° ז׳ [מן פתע, הִפְתִּיעַ] דְּבַר הַפְתָּעָה: ״מֵאוֹתָם לֵילוֹת.. שֶׁמִּתְרַחֲשׁוֹת בָּהֶם נְקֻדּוֹת הַהֶפְתֵּעַ וְהַמִּפְנֶה שֶׁל הַתּוֹלָדָה״ (שמיר, הוא הלך 214). – [הֶפְתֵּעַ־, הֶפְתֵּעִים, הֶפְתֵּעֵי־]

הַפְתָּעָה° נ׳ [מן פתע, הִפְתִּיעַ] 1. דָּבָר שֶׁבָּא אוֹ נַעֲשָׂה לְפֶתַע בְּלֹא שֶׁפִּלְּלוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: ״גַּם שְׁתֵּי פַּשְׁטִידוֹת הֵבִיאוּ!... שְׁתֵּי פַּשְׁטִידוֹת תְּמִימוֹת! הַהַפְתָּעָה עָשְׂתָה רֹשֶׁם״ (ביאליק, ומנדלי זקן ב). בִּקּוּר־הַפְתָּעָה שֶׁל שַׂר־הָאוֹצָר בַּמִּפְעָל. 2. רֶגֶשׁ תִּמָּהוֹן הַמִּתְעוֹרֵר אֵצֶל אָדָם לְמַרְאֵה (אוֹ לְמִשְׁמַע) דָּבָר שֶׁבָּא לוֹ לְפֶתַע: מָצָאתִי לְהַפְתָּעָתִי מַתָּנָה עַל שֻׁלְחָנִי. – [הַפְתָּעַת־, הַפְתָּעוֹת, הַפְתָּעוֹת־]

הֶפְתֵּק* ז׳ [נוסח אחר: אַפּוֹתֵיק; מיוונית: apotheke] מַחְסָן שֶׁל צָרְכֵי אֹכֶל וּמִצְרְכֵי־בַּיִת אֲחֵרִים: ״הַחֶנְוָנִין... הַבָּאִין מִן הָאוֹצָר וּמִן הַהֶפְתֵּק וּמִן הַסְּפִינָה מֻתָּרִין״ (עבודה זרה מ:). – [הֶפְתֵּק־, הֶפְתֵּקוֹת]

הַצְבָּאָה° נ׳ [מן צבא, הִצְבִּיא] תַּפְקִידוֹ שֶׁל מַצְבִּיא, פִּקּוּד עַל צָבָא: ״רַק עַכְשָׁו נִתְחַוְּרָה לוֹ הָאַחֲרָיוּת הָרַבָּה... אֲשֶׁר מַעֲמָדוֹ שֶׁל הִטִּיל עַל עַצְמוֹ בְּקַבְּלוֹ עָלָיו אֶת הַהַצְבָּאָה הָעֶלְיוֹנָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 186). – [הַצְבָּאַת־]

הַצָּבָה* נ׳ [מן יצב, הִצִּיב] 1•. הַעֲמָדָה, הֲקָמָה: ״׳וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם׳... נֶאֱמַר כָּאן יְצִיאָה וְהַצָּבָה״ (במדבר רבה יח). ״הַמִּכְשׁוֹלִים הַקָּשִׁים הַבָּאִים אַחֲרֵי־כֵן, בְּהַצָּבַת הַגְּבוּלִים, בְּבִנְיַן הַבָּתִּים״ (אחד העם, לג). הַצָּבַת מַצֵּבָה. 2° [באלגברה] קְבִיעַת מִסְפָּר בְּבִטּוּי אַלְגֶּבְּרִי בִּמְקוֹם אוֹת: עַל־יְדֵי הַצָּבַת הַמִּסְפָּר 2 בִּמְקוֹם x בַּבִּטּוּי (5x–3) נְקַבֵּל 7. 3° [בצבא] הַעֲבָרַת אֲנָשִׁים מִיְּחִידַת־רִשּׁוּם אַחַת לִיחִידַת־רִשּׁוּם

אַחֶרֶת וְהוֹסָפָתָם לַמַּצָּבָה שֶׁלָּהּ. 4°, הַעֲמָדַת אֲנָשִׁים וּכְלֵי־נֶשֶׁק בַּמָּקוֹם שֶׁעֲלֵיהֶם לְמַלֵּא בּוֹ אֶת תַּפְקִידָם: הַצָּבַת זְקִיפִים בָּעֶמְדָּה. – [הַצָּבַת־, הַצָּבוֹת, הַצָּבוֹת־]

הַצְבָּעָה° נ׳ [מן ב׳ צבע, הִצְבִּיעַ] 1, הֲרָמַת אֶצְבַּע אוֹ יָד בַּאֲסֵפָה כְּסִימָן שֶׁל הַסְכָּמָה וּתְמִיכָה בַּהַצָּעָה שֶׁהֻצְּעָה: הַהַצְבָּעָה הִיא אַחַת הַשִּׁיטוֹת שֶׁל מִנְיַן דֵּעוֹת הַנֶּאֱסָפִים בְּעַד וָנֶגֶד. [ראה להלן ״הצבעה חשאית״]. 2, רְמִיזָה בְּאֶצְבַּע עַל פְּלוֹנִי: הָעֵד הֻזְמַן לַזִּהוּי לְשֵׁם הַצְבָּעָה עַל הַפּוֹרֵץ. – [הַצְבָּעַת־, הַצְבָּעוֹת, הַצְבָּעוֹת־]

– **הַצְבָּעָה חֲשָׁאִית°**, מַתַּן קוֹלוֹ שֶׁל הַבּוֹחֵר בְּעַד אוֹ נֶגֶד עַל־יְדֵי הַכְנָסַת פִּתְקָה מַתְאִימָה (עַל־פִּי־רֹב בִּמַעֲטָפָה סְגוּרָה) לְקַלְפֵּי: הַבְּחִירוֹת לָעִירִיּוֹת וְלַכְּנֶסֶת נֶעֱרָכוֹת בְּהַצְבָּעָה חֲשָׁאִית.

– **הַצְבָּעַת־אֵמוּן°**, הַצְבָּעָה הַנֶּעֱרֶכֶת לְשֵׁם הַבָּעַת אֵמוּן אוֹ אִי־אֵמוּן בְּמֶמְשָׁלָה אוֹ בְּהַנְהָלָה וְכַדּוֹמֶה: הַצְבָּעַת־אֵמוּן נֶעֱרֶכֶת בַּפַּרְלָמֶנְטִים עַל־פִּי־רֹב לְאַחַר בִּקֹּרֶת חֲרִיפָה שֶׁהֻשְׁמְעָה מִצַּד הָאוֹפּוֹזִיצְיָה עַל מְדִינִיּוּת הַמֶּמְשָׁלָה לְגַבֵּי עִנְיָן מְסֻיָּם.

הֶצְבֵּר° ז׳ [מן צבר, הִצְבִּיר] אִסּוּף, רִכּוּז: הֶצְבֵּר שֶׁל כֹּחַ־אָדָם בַּמְּדִינָה. הֶצְבֵּר שֶׁל מִפְעֲלֵי פִּתּוּחַ. ״וְחַקְלָאוּתֵנוּ... רַבָּה בָּהּ תְּנוּפַת־הַכִּבּוּשׁ מִכִּשְׁרוֹן הַהֶצְבֵּר״ (ארד, ביתו 98). ״מַה יֵּשׁ מַלְהִיב כְּהֶצְבֵּר הָאוֹנִים שֶׁלַּקֹּמֶץ?״ (רבינוב, אמיתי פט). – [הֶצְבֵּר־, הֶצְבֵּרִים, הֶצְבֵּרֵי־]

– **הֶצְבֵּר־הוֹן°**, [בכלכלה] עֹדֶף הָעֵרֶךְ הַמִּצְטַבֵּר בְּהַגְדָּלָתוֹ הַמִּתְמֶדֶת שֶׁל הַהוֹן הַנָּח, שֶׁאֵינוֹ מוּצָא לִצְרִיכָה, אֶלָּא מֻשְׁקָע בְּיִצּוּר.

הֶצֵּג°, היצג ז׳ [מן יצג, הִצִּיג] 1, הַעֲמָדָה, הַצָּבָה. 2 [במוסיקה] אֶקְסְפּוֹזִיצְיָה, פִּתּוּחַ הַנּוֹשֵׂא הַיְסוֹדִי בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית: הֶצֵּגִים בְּסוֹנָטוֹת. – [הֶצֵּג־, הֶצֵּגִים, הֶצֵּגֵי־]

הַצָּגָה˄ נ׳ [מן יצג, הִצִּיג] 1˄, הַצָּבָה, הַעֲמָדָה [גם בהשאלה]: ״וְהִצַּגְתִּים הֵנָּה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר רָאִיתִי הַצָּגָתָם שָׁמָּה נְכוֹנָה״ (השרשים לג׳נאח, הקדמה). הַצָּגַת הַתְּמוּנָה בַּתַּעֲרוּכָה. הַצָּגַת הַבְּעָיָה כְּמוֹת שֶׁהִיא. 2°, הַעֲלָאַת מַחֲזֶה עַל הַבִּימָה, בִּמּוּי: הַצָּגַת הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ זָכְתָה לְהַצְלָחָה. 3°, הוֹפָעָה תֵּיאַטְרוֹנִית: בִּקַּרְתִּי בְּהַצָּגַת ״הַדִּבּוּק״. הַצָּגָה מְיֻחֶדֶת לְתַלְמִידִים. 4°, עֲשִׂיַּת הֶכֵּרוּת, הַעֲמָדַת אָדָם לִפְנֵי אֲחֵרִים וְהוֹדָעָה מִי הוּא: הַצָּגַת הָאוֹרֵחַ עַל־יְדֵי יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הָאֲסֵפָה. 5°, הוֹרָאָה עַל־יְדֵי הַדְגָּמַת הַחֹמֶר הַנִּלְמָד, דֶּמוֹנְסְטְרַצְיָה. – [הַצָּגַת־, הַצָּגוֹת, הַצָּגוֹת־]

הַצְדָּאָה˄ נ׳ [קרוב אל צוד] מִלְחֶמֶת אֲנָשִׁים בְּחַיּוֹת טֶרֶף בַּזִּירָה, קְרַב לוּדָרִים: ״הֵם הִגְלוּם לְהָבִיא חַיּוֹת לְהַצְדָּאוֹת״ (קליר, בעשר מכות, יוצר לב׳ פסח). – [הַצְדָּאַת־, הַצְדָּאוֹת]

הצדעה

הַצְדָּעָה° נ׳ [מן צדע, הִצְדִּיעַ] 1 [בצבא] בְּרָכָה צְבָאִית עַל־יְדֵי הַגָּשַׁת כַּף־הַיָּד הַיְמָנִית לַצֶּדַע (לָרַקָּה). 2 [בהשאלה] כָּל תְּנוּעָה אַחֶרֶת שֶׁל הַגּוּף, אוֹ כִּוּוּן הַנֶּשֶׁק, אוֹ שִׁמּוּשׁ בִּדְגָלִים, אוֹ יְרִיּוֹת תּוֹתָח וְעוֹד – לְהַבָּעַת כָּבוֹד וּבְרָכָה בְּטֶקֶס צְבָאִי. – [הַצְדָּעַת־, הַצְדָּעוֹת, הַצְדָּעוֹת־]

הֶצְדֵּק˄ ז׳ [מן צדק, הִצְדִּיק] 1˄, צֶדֶק, אֱמֶת: ״הָאֲמוּת וְהַהֶצְדֵּק שֶׁהָיָה בְּתוֹרַת מֹשֶׁה״ (אברבנאל, יתרו). 2, מַעֲשֶׂה הַמַּצְדִּיק מַשֶּׁהוּ, הַצְדָּקָה: ״לְלֹא יְסוֹד כָּלְשֶׁהוּ, לְלֹא אֲבַק הֶצְדֵּק״ (גיר, השעיפים וגו). הַלֹּוֶה נָתַן הֶצְדֵּק לַמַּלְוֶה עַל אִחוּרוֹ בְּפֵרָעוֹן הַהַלְוָאָה לַבַּנְק. – [הֶצְדֵּק־, הֶצְדֵּקִים, הֶצְדֵּקֵי־]

הַצְדָּקָה˄ נ׳ [מן צדק, הִצְדִּיק] נְתִינַת צֶדֶק, זִכּוּי: ״רָאִיתִי שֶׁהַצְדָּקַת הָרַבִּים דָּבָר שֶׁאֵין רָאוּי לִפְחֹד עָלָיו״ (איגרת תימן לרמב״ם). ״כְּלוּם יֵשׁ לִי הַצְדָּקָה לָבוֹא עִמָּהּ בִּטְרוּנְיָה?״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קטו). אֵין כָּל הַצְדָּקָה לְהִתְנַהֲגוּתוֹ. הַצְדָּקַת הָאִישׁ בְּרִיבוֹ. – [הַצְדָּקַת־, הַצְדָּקוֹת, הַצְדָּקוֹת־]

– **הַצְדָּקַת־הַדִּין**˄, הוֹדָאָה בְּצִדְקַת הָעֹנֶשׁ: ״וְיִשְׂמַח בְּמַה שֶּׁהוּא מְלַמֵּד לִבְנֵי־אָדָם מֵהַסֵּבֶל וְהַצְדָּקַת דִּין הַבּוֹרֵא״ (כוזרי ג יא). ראה גם **צִדּוּק־הַדִּין**.

הִצָּדְקוּת˄**, היצדקות** נ׳ [מן צדק, נִצְדַּק] הֱיוֹת נִצְדָּק, הִזַּכּוּת: ״וְכַאֲשֶׁר יִתְקַבֵּץ לְמִשְׁתַּדֵּל גְּמוּל הִצָּדְקוּתוֹ אֶל גְּמוּל צִדְקֵנוּ״ (חובות הלבבות, הביטחון ד). – [הִצָּדְקוּת־]

הַצְהָבָה° נ׳ [מן א׳ צהב, הִצְהִיב] הֲסִיכָה אוֹ הַהָפְכוּת לְצָהֹב: הַצְהָבַת הָרֶקַע בַּצִּיּוּר. הַצְהָבַת עֲלֵי הַשַּׁלֶּכֶת. – [הַצְהָבַת־]

הַצְהָלָה˄ נ׳ [מן צהל, הִצְהִיל] גְּרִימַת שִׂמְחָה וְצָהֳלָה: ״אֵלֶּה בְּהַצְהָלָה וָשַׁעַט״ (חננו, סליחה ליום ו). הַצְהָלַת פָּנָיו עַל־יְדֵי הַבְּשׂוֹרָה הַטּוֹבָה. – [הַצְהָלַת־, הַצְהָלוֹת, הַצְהָלוֹת־]

הצה״ק ר״ת הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ.

הַצְהָרָה° נ׳ [מן צהר, הִצְהִיר] 1, הַכְרָזָה חֲגִיגִית, הוֹדָעָה רִשְׁמִית, דֶּקְלָרַצְיָה: הַצְהָרַת כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל שִׁיבַת צִיּוֹן. הַצְהָרָה מֶמְשַׁלְתִּית. הַצְהָרַת בַּלְפוּר (ראה להלן). 2, הוֹדָעָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם הִתְחַיְּבוּת: הַצְהָרָה שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם בִּשְׁבוּעָה אוֹ בִּכְתָב. הַצְהָרָה עַל שִׁעוּר הָרְכוּשׁ (לְצֹרֶךְ גְּבִיַּת מַס־רְכוּשׁ). – [הַצְהָרַת־, הַצְהָרוֹת, הַצְהָרוֹת־]

– **הַצְהָרַת בַּלְפוּר°**, הַהוֹדָעָה הָרִשְׁמִית שֶׁפִּרְסֵם לוֹרְד בַּלְפוּר, שַׂר־הַחוּץ הָאַנְגְּלִי, בְּיוֹם 2 בְּנוֹבֶמְבֶּר 1917, בִּדְבַר הַחְלָטָתָהּ שֶׁל מֶמְשֶׁלֶת אַנְגְּלִיָּה ״לְסַיֵּעַ לַהֲקָמַת בַּיִת לְאֻמִּי לַיְּהוּדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״.

הַצְהָרָתִי° ת׳ [מן הַצְהָרָה] שֶׁל הַצְהָרָה, דֶּקְלָרָטִיבִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַצְהָרָה בִּלְבָד: נְאוּם הַצְהָרָתִי. לִדְבָרָיו צִבְיוֹן הַצְהָרָתִי וְלֹא מַעֲשִׂי. – [הַצְהָרָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הצה״ש ר״ת הַצַּד הַשָּׁוֶה.

הִצּוֹד, נפ׳ מן צוד.

הֶצְוֵחַ°, הצווח ז׳ [מן צוח, הִצְוִיחַ] צְוִיחָה, שִׁקְשׁוּק: ״בְּהֶצְוֵחַ מָנוֹעַ, בְּהֶגְעֵשׁ לְאָחוֹר... וְכִמְעַט הִתְנַגֵּחַ בַּאֲחוֹרָיו בַּחֲבֵרוֹ (הַטַּנְק)״ (יזהר, צקלג 1122). – [הֶצְוֵחַ־, הֶצְוֵחִים, הֶצְוֵחֵי־]

הַצְוָחָה°, הצווחה נ׳ [מן צוח, הִצְוִיחַ] הַשְׁמָעַת קְרִיאָה בְּקוֹל רָם בְּיוֹתֵר: הַצְוָחוֹתָיו שֶׁל מְאַמֵּן הַטִּירוֹנִים בַּצָּבָא. – [הַצְוָחַת־, הַצְוָחוֹת, הַצְוָחוֹת־]

הִצּוּץ°, היצוץ ז׳ [מן ב׳ ציץ, הֵצִיץ] הֲצָצָה, הִסְתַּכְּלוּת חֲטוּפָה: ״הִבִּיטָה פַּטְמָה בְּעַיִן אַחַת דֶּרֶךְ הִצּוּץ וְחִקּוּר, אִם הִרְגִּישׁוּ נוֹשְׂאֵי בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ מָה אֵרַע כָּאן״ (עגנון, תמול 59). ״כָּל הַזְּמַן אַתָּה מְלֻוֶּה הֲצָצוֹת וְהִצּוּצִים״ (יזהר, מישור 115). – [הִצּוּץ־, הִצּוּצִים, ־צֵי־]

הַצְחָחָה° נ׳ [מן ב׳ צחח, הִצְחִיחַ] הֲנָחַת מָקוֹם בְּמַצָּב צָחִיחַ, מְנִיעַת מַיִם מִקַּרְקַע. – [הַצְחָחַת־]

הַצְחָנָה° נ׳ [מן צחן, הִצְחִין] הַבְאָשָׁה, הַסְרָחָה, גְּרִימָה לְרֵיחַ רַע. – [הַצְחָנַת־]

הַצְחָקָה° נ׳ [מן צחק, הִצְחִיק] הֲבָאָה לִידֵי צְחוֹק, גֵּרוּי לִצְחוֹק: הַצְחָקַת הַמְּסֻבִּים עַל־יְדֵי בְּדִיחוֹת מְפֻלְפָּלוֹת. – [הַצְחָקַת־]

הִצְטַבָּה, הת׳ מן צבה.

הִצְטַבֵּעַ, הת׳ מן צבע.

הִצְטַבְּעוּת° נ׳ [מן א׳ צבע, הִצְטַבֵּעַ] צְבִיעַת עַצְמוֹ, שִׂימַת צֶבַע עַל הַפָּנִים: הִצְטַבְּעוּת הַיְלָדִים בְּפוּרִים. – [הִצְטַבְּעוּת־, ־עֻיּוֹת]

הִצְטַבֵּר, הת׳ מן צבר.

הִצְטַבְּרוּת° נ׳ [מן צבר, הִצְטַבֵּר] הִתְלַקְּטוּת, הֵעָרְמוּת, הִתְאַסְּפוּת: ״הַהִצְטַבְּרוּת שֶׁל כִּשָּׁרוֹן וָמֶרֶץ״ (פיכמן, שטז). הִצְטַבְּרוּת עֲנָנִים כְּבֵדִים בַּשָּׁמַיִם. הִצְטַבְּרוּת מְלַאי סְחוֹרוֹת בַּמַּחְסָן. – [הִצְטַבְּרוּת־, ־רֻיּוֹת]

הִצְטַדֵּד, הת׳ מן צדד.

הִצְטַדְּדוּת° נ׳ [מן צדד, הִצְטַדֵּד] פְּנִיָּה הַצִּדָּה: ״אָנוּ מַרְגִּישִׁים פַּעַם בְּפַעַם צֹרֶךְ בְּהִצְטַדְּדוּת זוֹ וְאָנוּ בּוֹרְחִים... אֶל בִּתְרֵי הֶהָרִים״ (פיכמן, קעז). הִצְטַדְּדוּת הַקָּהָל בִּפְקֻדַּת הַשּׁוֹטֵר. – [הִצְטַדְּדוּת־]

הִצְטַדֵּק, הת׳ מן צדק.

הִצְטַדְּקוּת° נ׳ [מן צדק, הִצְטַדֵּק] לִמּוּד זְכוּת עַל עַצְמוֹ, הִתְנַצְּלוּת: ״אֵין עֲבוֹדָתֵנוּ הַסִּפְרוּתִית צְרִיכָה עוֹד אֵפוֹא לְהִצְטַדְּקוּת״ (אחד העם, נא). הִצְטַדְּקוּת הַתַּלְמִיד עַל אִחוּרוֹ לַשִּׁעוּר. – [הִצְטַדְּקוּת־, הִצְטַדְּקֻיּוֹת]

הִצְטַהֵב, הת׳ מן צהב.

הִצְטַהֲבוּת° נ׳ [מן א׳ צהב, הִצְטַהֵב] הֵעָשׂוּת צָהֹב, קַבָּלַת צֶבַע צָהֹב: הִצְטַהֲבוּת הֶעָלִים לִפְנֵי נְשִׁירָתָם. – [הִצְטַהֲבוּת־]

הִצְטַהֵל, הת׳ מן צהל.

הִצְטַהֲלוּת° נ׳ [מן צהל, הִצְטַהֵל] הִתְרוֹנְנוּת, הֱיוֹת צוֹהֵל וְשָׂמֵחַ: הִצְטַהֲלוּת הַמְּסֻבִּים כְּטוֹב לִבָּם בַּיַּיִן. – [הִצְטַהֲלוּת־]

הִצְטַוַּח, הת׳ מן צוח.

הִצְטַוְּחוּת°, הצטווחות נ׳ [מן צוח, הִצְטַוַּח] הִתְפָּרְצוּת בְּקוֹל צְוָחָה, הִזְדַּעֲקוּת. – [הִצְטַוְּחוּת־, ־חֻיּוֹת]

הִצְטוֹפֵף, הת׳ מן צפף.

הִצְטוֹפְפוּת° נ׳ [מן צפף, הִצְטוֹפֵף] הִדָּחֲקוּת, הִמָּצְאוּת אֲנָשִׁים רַבִּים בְּמָקוֹם צַר: הִצְטוֹפְפוּת בַּמְּכוֹנִית הַצִּבּוּרִית.–[הִצְטוֹפְפוּת־, הִצְטוֹפְפֻיּוֹת]

הִצְטוֹרְרוּת° נ׳ [מן צֹר] [בגיאולוגיה] תַּהֲלִיךְ שֶׁל חֲדִירַת חֻמְצָה צֹרָנִית לִסְלָעִים גִּירִיִּים, עַל־פִּי־רֹב בְּצוּרַת רִכּוּזִים שֶׁל גְּבִישֵׁי קְוַרְץ. – [הִצְטוֹרְרוּת־]

הִצְטַוֵּת, הת׳ מן צות.

הִצְטַוְּתוּת°, הצטוותות נ׳ [מן צות, הִצְטַוֵּת] הִתְחַבְּרוּת, הִתְלַכְּדוּת לְחֶבְרָה, לְצֶוֶת: מַעֲבָר מִן הַבְּדִידוּת אֶל הַהִצְטַוְּתוּת.– [הִצְטַוְּתוּת־]

הִצְטַחְצַחַ, הת׳ מן צחצח.

הִצְטַחְצְחוּת° נ׳ [מן צחצח, הִצְטַחְצֵחַ] 1. הֵעָשׂוּת מְצֻחְצָח: הִצְטַחְצְחוּת מְנוֹרַת הַנְּחשֶׁת. 2. הִתְהַדְּרוּת חִיצוֹנִית: הִצְטַחְצְחוּת בִּלְבוּשׁ, בִּנְאוּם יָפֶה וְכַדּוֹמֶה. – [הִצְטַחְצְחוּת־]

הִצְטַחֵק, הת׳ מן צחק.

הִצְטַחֲקוּת° נ׳ [מן צחק, הִצְטַחֵק] חִיּוּךְ, גִּחוּךְ, צְחוֹק קַל: ״וּבְכֵן הִצְטַחַקְתִּי, וְהִצְטַחַקְתִּי עַל הִצְטַחֲקוּתִי״ (ברנר, א 46). – [הִצְטַחֲקוּת־, ־קֻיּוֹת]

הִצְטַיֵּד, הת׳ מן צוד.

הִצְטַיְּדוּת°, הצטיידות נ׳ [מן צוד, הִצְטַיֵּד] הֲכָנַת צֵידָה, הִתְכּוֹנְנוּת בְּכָל הַדָּרוּשׁ לַדֶּרֶךְ. – [הִצְטַיְּדוּת־]

הִצְטַיֵּן, הת׳ מן צין.

הִצְטַיְּנוּת°, הצטיינות נ׳ [מן צין, הִצְטַיֵּן] הִתְבַּלְּטוּת יְתֵרָה בִּדְבַר־מָה (בְּיִחוּד חִיּוּבִי): הַתַּלְמִיד סִיֵּם אֶת לִמּוּדָיו בְּבֵית־הַסֵּפֶר בְּהִצְטַיְּנוּת. הֶחַיָּל קִבֵּל אוֹת־הִצְטַיְּנוּת עַל גְּבוּרָתוֹ. – [הִצְטַיְּנוּת־, הִצְטַיְּנֻיּוֹת]

הִצְטַיֵּר, הת׳ מן ציר.

הִצְטַיְּרוּת⁺, הצטיירות נ׳ [מן ב׳ צור, צִיֵּר, הִצְטַיֵּר] הִתְרַשְּׁמוּת, הִתְפַּשְּׂטוּת בְּמַחֲשָׁבָה, הֵרָאוּת כִּמְצֻיָּר עַל מַשֶּׁהוּ: ״וְהִצְטַיְּרוּת הַדְּבָרִים הָאֱלֹהִיִּים״ (כוזרי ה יב). הִצְטַיְּרוּת הַמַּשָּׂגִים הַשּׁוֹנִים בְּמֹחֵנוּ וּבְמַחֲשַׁבְתֵּנוּ. – [הִצְטַיְּרוּת־]

הִצְטַלֵּב, הת׳ מן צלב.

הִצְטַלְּבוּת° נ׳ [מן צלב, הִצְטַלֵּב] 1. פְּגִישָׁה שֶׁל קַוִּים בְּצוּרַת צְלָב: הִצְטַלְּבוּת שֶׁל דְּרָכִים בַּצֹּמֶת. 2. הֲנָפַת הַיָּדַיִם מוּל הַפָּנִים בְּצוּרַת צְלָב (כְּמִנְהַג הַנּוֹצְרִים).–[הִצְטַלְּבוּת־, הִצְטַלְּבֻיּוֹת]

הִצְטַלֵּל, הת׳ מן צלל.

הִצְטַלְּלוּת° נ׳ [מן א׳ צלל, הִצְטַלֵּל] הִטָּהֲרוּת, הֵעָשׂוּת צָלוּל וּבָהִיר, הִזְדַּכְּכוּת: ״שְׂפַת עֵבֶר מְסַיְּעָה לְבֵרוּר הַרְגָּשׁוֹתֵיהֶם וְהִצְטַלְּלוּתָן״ (ברנר, ג 243). ״זוֹהִי הַדֶּרֶךְ, וְסוֹף הִצְטַלְּלוּת הַמֹּחוֹת לָבוֹא״ (שרת, באסיה 152). ״הַבִּינָה בַּת הִצְטַלְּלוּת הַנֶּפֶשׁ״ (קריב, עיונים 265). – [הִצְטַלְּלוּת־, ־לֻיּוֹת]

הִצְטַלֵּם, הת׳ מן צלם.

הִצְטַלְּמוּת° נ׳ [מן צלם, הִצְטַלֵּם] עֲרִיכַת צִלּוּם שֶׁל עַצְמוֹ, עֲמִידָה לִפְנֵי מַצְלֵמָה לְקַבָּלַת תְּמוּנָה פוֹטוֹגְרָפִית: הִצְטַלְּמוּת הָאִישׁ בְּמַצְלֵמָה. – [הִצְטַלְּמוּת־, הִצְטַלְּמֻיּוֹת]

הִצְטַלֵּעַ, הת׳ מן צלע.

הִצְטַלְּעוּת° נ׳ [מן צלע, הִצְטַלֵּעַ] 1, צְלִיעָה, הֲלִיכָה כּוֹשֶׁלֶת שֶׁל פִּסֵּחַ: הִצְטַלְּעוּת הַנַּעַר אַחֲרֵי הַתְּאוּנָה. 2, הִתְחַזּוּת כְּצוֹלֵעַ, הֲלִיכָה מְלָאכוּתִית כְּצוֹלֵעַ: הִצְטַלְּעוּת הַקַּבְּצָן כְּדֵי לְעוֹרֵר רַחֲמִים. – [הִצְטַלְּעוּת־]

הִצְטַלְצֵל, הת׳ מן צלצל.

הִצְטַלְצְלוּת° נ׳ [מן צלצל, הִצְטַלְצֵל] 1, הַשְׁמָעַת קוֹל צִלְצוּל: הִצְטַלְצְלוּת הַפַּעֲמוֹן הַגָּדוֹל. 2 [בלשון־הדיבור] הִתְקַשְּׁרוּת לְשִׂיחָה עַל־יְדֵי צִלְצוּל בְּטֶלֶפוֹן: נִדְחֶה־נָא אֶת הִצְטַלְצְלוּתֵנוּ לְשָׁעָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר. – [הִצְטַלְצְלוּת־, הִצְטַלְצְלֻיּוֹת]

הִצְטַלֵּק, הת׳ מן צלק.

הִצְטַלְּקוּת° נ׳ [מן צלק, הִצְטַלֵּק] הוֹפָעַת צַלֶּקֶת בִּמְקוֹם הַפֶּצַע, הַגְלָדָה: הַפָּצוּעַ חָזַר לַעֲבוֹדָתוֹ אַחֲרֵי הִצְטַלְּקוּת פִּצְעוֹ. – [הִצְטַלְּקוּת־, הִצְטַלְּקֻיּוֹת]

הִצְטַמֵּד, הת׳ מן צמד.

הִצְטַמְּדוּת° נ׳ [מן צמד, הִצְטַמֵּד] הִתְחַבְּרוּת, הִתְקַשְּׁרוּת חֲזָקָה: הִצְטַמְּדוּת הַיְדִידִים בְּלֵב וָנֶפֶשׁ. – [הִצְטַמְּדוּת־]

הִצְטַמֵּחַ, הת׳ מן צמח.

הִצְטַמְּחוּת° נ׳ [מן צמח, הִצְטַמֵּחַ] צְמִיחָה כְּלַפֵּי פְּנִים, גִּדּוּל: הִצְטַמְּחוּת הַצִּפֹּרֶן בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר. – [הִצְטַמְּחוּת־]

הִצְטַמְצֵם, הת׳ מן צמצום.

הִצְטַמְצְמוּת° נ׳ [מן צמצם, הִצְטַמְצֵם] 1, הִתְכַּוְּצוּת, הִתְרַכְּזוּת הַרְבֵּה דְּבָרִים בְּדֹחַק רַב: הִצְטַמְצְמוּת מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה בְּחֶדֶר קָטָן. 2, פְּחִיתָה, הֵעָשׂוּת מֻגְבָּל וּפָחוּת: הִצְטַמְצְמוּת הָעֲסָקִים. הִצְטַמְצְמוּת הָרְוָחִים. ״יְרִידַת הַנּוֹבֶלָּה... הִצְטַמְצְמוּתָהּ... קְשׁוּרָה בְּלִי סָפֵק בְּשִׁנּוּי הָרִיתְמוּס שֶׁבַּחַיִּים״ (פיכמן, שעז). 3, הִסְתַּפְּקוּת: מַפְלִיאָה הִצְטַמְצְמוּתוֹ בְּמוּעָט. – [הִצְטַמְצְמוּת־, ־מֻיּוֹת]

הִצְטַמֵּק, הת׳ מן צמק.

הִצְטַמְּקוּת° נ׳ [מן צמק, הִצְטַמֵּק] הִתְכַּוְּצוּת, הִתְיַבְּשׁוּת, הִתְקַמְּטוּת: הִצְטַמְּקוּת הַפֵּרוֹת וְהֶעָלִים לְאַחַר יִבּוּשָׁם. הִצְטַמְּקוּת עוֹר הַפָּנִים. [ובהשאלה:] ״אִידֵיאָלִיּוּת כָּזוֹ הֵבִיאָה לְבַסּוֹף לִידֵי יַבֶּשֶׁת נוֹרָאָה, לִידֵי הִצְטַמְּקוּת הָרְגָשׁוֹת״ (קלחנר, יוצרים ב 35). – [הִצְטַמְּקוּת־]

הִצְטַמֵּר, הת׳ מן צמר.

הִצְטַמְּרוּת° נ׳ [מן צמר, הִצְטַמֵּר] הִתְכַּסּוּת בְּצֶמֶר אוֹ בְּדוֹמֶה לוֹ (שֵׂעָר, פְּלוּמָה): ״הַשּׁוֹקַיִם בְּרֵאשִׁית הִצְטַמְּרוּתָן עַד הַחוּתָלוֹת הַמְהֻדָּקוֹת״ (יזהר, צקלג 356). – [הִצְטַמְּרוּת־]

הִצְטַנֵּם, הת׳ מן צנם.

הִצְטַנְּמוּת° נ׳ [מן צנם, הִצְטַנֵּם] הֵעָשׂוּת צָנוּם יוֹתֵר, הַכְחָשָׁה, הַרְזָיָה: הִצְטַנְּמוּת פָּנָיו וְגוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [הִצְטַנְּמוּת־]

הִצְטַנֵּן, הת׳ מן צנן.

הִצְטַנְּנוּת° נ׳ [מן צנן, הִצְטַנֵּן] 1, הִתְקָרְרוּת: הִצְטַנְּנוּת הַתֵּה הֶחָם. הִצְטַנְּנוּת הַיְחָסִים הַלְּבָבִיִּים שֶׁבֵּין הַשְּׁכֵנִים. 2, חֳלִי מֵחֲמַת קֹר וְצִנָּה, אִינְפֶקְצְיָה חֲרִיפָה שֶׁל דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה הָעֶלְיוֹנִים הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נָגִיף: לֹא בָּאתִי לָאֲסֵפָה מִפְּאַת הִצְטַנְּנוּתִי. הַיֶּלֶד הֶחָלוּשׁ רָגִישׁ מְאֹד לְהִצְטַנְּנֻיּוֹת. – [הִצְטַנְּנוּת־, הִצְטַנְּנֻיּוֹת]

הִצְטַנֵּעַ, הת׳ מן צנע.

הִצְטַנְּעוּת° נ׳ [מן צנע, הִצְטַנֵּעַ] 1, הִתְנַהֲגוּת בִּצְנִיעוּת יְתֵרָה. 2, הַעֲמָדַת פְּנֵי צָנוּעַ וְעָנָו: הִצְטַנְּעוּת וְהִתְחַסְּדוּת יְתֵרָה. – [הִצְטַנְּעוּת־]

הִצְטַנֵּף, הת׳ מן צנף.

הִצְטַנְּפוּת° נ׳ [מן א׳ צנף, הִצְטַנֵּף] הִתְכַּוְּצוּת, הִתְקַפְּלוּת: ״הִסְתַּכְסְכוּת הָעֲלִילָה, הִצְטַנְּפוּת חוּטִים דַּקִּים וְעָבִים יַחַד״ (קריב, עיונים 61). ״בְּתוֹךְ בְּלוֹיֵי הַמַּצָּעִים הַמְצֻהָבִים, מִתּוֹךְ הִצְטַנְּפוּת בָּהֶם״ (יזהר, שיירה 88). הִצְטַנְּפוּת הַקִּפּוֹד. הִצְטַנְּפוּת הַיֶּלֶד בְּקֶרֶן־זָוִית. – [הִצְטַנְּפוּת־]

הִצְטַעֵף, הת׳ מן צעף.

הִצְטַעֲפוּת° נ׳ [מן צעף, הִצְטַעֵף] הִתְכַּסּוּת בְּצָעִיף: הִצְטַעֲפוּת פְּנֵי הַגְּבֶרֶת. – [הִצְטַעֲפוּת־]

הִצְטַעֲצֵעַ, הת׳ מן צעצע.

הִצְטַעַצְעוּת° נ׳ [מן צעצע, הִצְטַעֲצֵעַ] שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצָעִים שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת צַעֲצוּעִים. [ובהשאלה] הִתְגַּנְדְּרוּת: ״יֵשׁ בּוֹ מִן הַהִצְטַעַצְעוּת שֶׁמִּבֶּטֶן וּמִלֵּדָה״ (קיסרי, ׳הארץ׳ תשכ״ה). הִצְטַעַצְעוּת בְּמִלִּים ״מְפוֹצְצוֹת״. – [הִצְטַעַצְעוּת־, הִצְטַעַצְעֻיּוֹת]

הִצְטַעֵק, הת׳ מן צעק.

הִצְטַעֲקוּת° נ׳ [מן צעק, הִצְטַעֵק] הִתְפָּרְצוּת בְּקוֹל צְעָקָה. – [הִצְטַעֲקוּת־, ־קֻיּוֹת]

הִצְטַעֵר, הת׳ מן צער.

הִצְטַעֲרוּת° נ׳ [מן ב׳ צער, הִצְטַעֵר] הַרְגָּשַׁת צַעַר, הֵעָצְבוּת. – [הִצְטַעֲרוּת־]

הִצְטַפֵּף, הת׳ מן צפף.

הִצְטַפְּפוּת° נ׳ [מן צפף, הִצְטַפֵּף] הֱיוֹת צָפוּף, הִדָּחֲסוּת: הִצְטַפְּפוּת הַשּׁוּרוֹת בַּסֵּפֶר. – [־פוּת־]

הִצְטָרֵב, הת׳ מן צרב.

הִצְטָרְבוּת° נ׳ [מן צרב, הִצְטָרֵב] הִכָּווּת, הֱיוֹת נִצְרָב: הִצְטָרְבוּת הַגַּב מֵעֹדֶף הִשְׁתַּזְּפוּת. – [הִצְטָרְבוּת־]

הִצְטָרֵד, הת׳ מן צרד.

הִצְטָרְדוּת° נ׳ [מן צרד, הִצְטָרֵד] הֵעָשׂוּת צָרוּד, אָבְדַן צְלִילוּת הַקּוֹל: הַתִּינוֹק צָרַח עַד כְּדֵי הִצְטָרְדוּת. – [הִצְטָרְדוּת־]

הִצְטָרֵחַ, הת׳ מן צרח.

הִצְטָרְחוּת° נ׳ [מן צרה, הִצְטָרֵחַ] הִתְפָּרְצוּת בִּצְרִיחוֹת, הַשְׁמָעַת קוֹל צְרִיחָה. – [הִצְטָרְחוּת־, ־חֻיּוֹת]

הִצְטָרֵךְ, הת׳ מן צרך.

הִצְטָרְכוּת∴ נ׳ [מן צרך, הִצְטָרֵךְ] 1∴, הֱיוֹת צָרִיךְ אוֹ נִצְרָךְ: ״הִצְטָרְכוּתָם זֶה אֶל זֶה״ (מלמד התלמידים, במדבר). ״צַעַר הַהִצְטָרְכוּת לְחַסְדֵי קְרוֹבֵי־מִשְׁפָּחָה (שלונסקי, תר׳ קולא 169). 2°, צֹרֶךְ, מַה שֶּׁדָּרוּשׁ לָאָדָם: ״לִהְיוֹת ׳בַּעַל הִצְטָרְכוּת׳ הַרְבֵּה וּלְהַרְוִיחַ כָּל הַנָּחוּץ לְכָל אִישׁ אָמִיד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קא). ״בְּסֻכָּתוֹ זוֹ הָיָה יוֹשֵׁב לוֹ וּמְבַשֵּׁל לוֹ וְלִבְנוֹ וְעוֹשֶׂה כָּל הִצְטָרְכוּתוֹ וְהִצְטָרְכוּת בְּנוֹ״ (עגנון, אורח 38). ״שֶׁאֲנִי יֵשׁ לִי, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, מְעַט־מְעַט כָּל הִצְטָרְכוּתִי״ (הזז, צל 125). – [הִצְטָרְכוּת־, הִצְטָרְכֻיּוֹת]

הִצְטָרֵעַ, הת׳ מן צרע.

הִצְטָרְעוּת° נ׳ [מן צרע, הִצְטָרֵעַ] הֵעָשׂוּת מְצֹרָע, הִנָּגְעוּת בְּצָרַעַת. – [־טָרְעוּת־]

הִצְטָרֵף, הת׳ מן צרף.

הִצְטָרְפוּת׳ נ׳ [מן ב׳ צרף, הִצְטָרֵף] 1, הִתְחַבְּרוּת: ״וְיִהְיֶה הִצְטָרְפוּת הַשְּׂעוֹרִים לַחִטָּה לְהָקֵל״ (פירוש המשניות לרמב״ם, כלאים ב ב). ״אֵין הִצְטָרְפוּת אִם כֵּן, אָמְנָם שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם קְצָת יַחַס״ (מורה נבוכים א נב). הִצְטָרְפוּת חֲבֵרִים חֲדָשִׁים לַוַּעַד. הִצְטָרְפוּת לְהַצְבָּעַת הָאֵמוּן. 2 [בספרות המחקר] יַחַס בֵּין דְּבָרִים, זִקָּה הֲדָדִית: ״מִצַּד יְחָסִים מִתְחַלְּפִים וְהִצְטָרְפִיּוֹת מִתְחַלְּפוֹת״ (אלבו, העיקרים 197). – [הִצְטָרְפוּת־, הִצְטָרְפִיּוֹת]

הִצְטָרֵר, הת׳ מן צרר.

הִצְטָרְרוּת° נ׳ [מן ב׳ צרר, הִצְטָרֵר] הֵעָשׂוּת צַר מִשֶּׁהָיָה: הִצְטָרְרוּת הַבֶּגֶד עַל הָאִישׁ שֶׁשָּׁמַן. הִצְטָרְרוּת הַסֶּדֶק בַּגָּרוֹן עִם הֲגִיַּת הֲגָאִים שׁוֹנִים. – [הִצְטָרְרוּת־]

הִצִּיב, הִפ׳ מן יצב.
הִצִּיג, הִפ׳ מן יצג.
הִצִּיל, הִפ׳ מן נצל.
הִצִּיעַ, הִפ׳ מן יצע.
הֵצִיף, הִפ׳ מן צוף.
הֵצִיץ, הִפ׳ מן ציץ.
הֵצִיק, הִפ׳ מן צוק.
הִצִּיק, הִפ׳ מן יצק.
הִצִּית, הִפ׳ מן יצת.
הָצַל, הִפ׳ מן נצל.

הַצְלָבָה° נ׳ [מן צלב, הִצְלִיב] 1, שִׂכּוּל הַיָּדַיִם מוּל הַפָּנִים בִּדְמוּת צְלָב: ״וּלְאוֹתוֹ אִישׁ תְּפַלֵּל בְּהַצְלָבָה״ (ליסיצקי, מידות 76). 2 [בהשאלה] הַכְלָאָה, עֵרוּב זַנִים אוֹ גְּזָעִים שׁוֹנִים שֶׁל בְּנֵי מִין אֶחָד (בְּבַעֲלֵי־חַיִּים אוֹ בִּצְמָחִים) לְשֵׁם יְצִירַת זַנִים אוֹ גְּזָעִים חֲדָשִׁים: הַצְלָבַת עוֹפוֹת. הַצְלָבַת צְמָחִים.– [הַצְלָבַת־, הַצְלָבוֹת, ־לָבוֹת־]

הִצָּלְבוּת°, היצלבות נ׳ [מן צלב, נִצְלַב] הִתָּלוּת עַל עֵץ בְּצוּרַת צְלָב: ״וְהוֹסִיפוּ בּוֹ הַרְבֵּה עַל יֵשׁוּ וְעַל הִצָּלְבוּתוֹ״ (קלוזנר, הרעיון 194). –[הִצָּלְבוּת־]

הַצָּלָה נ׳ [מן נצל, הִצִּיל] חִלּוּץ מִסַּכָּנָה, יְשׁוּעָה, פְּלֵטָה: ״רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר״ (אסתר ד יד). ״גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת״ (מגילה טז:). ״הַצָּלַת עַצְמָהּ... הַצָּלַת אֲחֵרִים״ (חולין נב:). ״הוּא עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל הַצָּלוֹת אֵין מִסְפָּר״ (הרומי, כח 551). ״הַצָּלָה וְהַצְלָחָה, בְּרָכָה וִישׁוּעָה״ (ברכת המזון). – [הַצָּלַת־, הַצָּלוֹת, הַצָּלוֹת־]

– הַצָּלָה פּוּרְתָּא• (גיטין נו:), יְשׁוּעָה חֶלְקִית, מְעַט רְוָחָה: ״וּבְכֵן הָיְתָה לִי הַצָּלָה פּוּרְתָּא, שֶׁלֹּא אֶצְטָרֵךְ מִיָּד לַחֲזֹר עַל הַפְּתָחִים וּלְבַקֵּשׁ לֶחֶם״ (מנדלי מו״ס, תלא). ״כִּי רַק מִשָּׁם תָּבוֹא אֵיזוֹ הַצָּלָה– וְלוּ רַק הַצָּלָה פּוּרְתָּא – לְעַמֵּנוּ״ (אחד העם, תלו).

הֲצַלָּה°, הֲצָלָה° נ׳ [מן ג׳ צלל, הֵצַל] מַתַּן צֵל: הֲצַלָּה עַל־יְדֵי גַּנּוֹן. – [הֲצַלַּת־]

הִצָּלוּת°, היצלות נ׳ [מן צלה, נִצְלָה] הִטַּגְנוּת עַל הָאֵשׁ, הֵהָפְכוּת לְצָלִי: טִגּוּן הַבָּשָׂר עַד הִצָּלוּתוֹ יָפֶה יָפֶה. – [הִצָּלוּת־]

הַצְלָחָה׳ נ׳ [מן א׳ צלח, הִצְלִיחַ] הַשָּׂגַת תּוֹצָאָה טוֹבָה מְאֹד, אֹשֶׁר, מַזָּל טוֹב: ״וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם״ (תפילת מי שבירך). ״וְלִבָּם מִתְגָּאֶה בְּהַצְלָחָתָם״ (רש״י איוב יב כג). ״הַשָּׂגַת הַהַצְלָחָה הָאֲמִתִּית שֶׁהִיא הַצְלָחַת הַנֶּפֶשׁ״ (אלבו, העיקרים 71). הַתַּלְמִיד סִיֵּם בְּהַצְלָחָה אֶת חֹק לִמּוּדָיו. – [הַצְלָחַת־, הַצְלָחוֹת, הַצְלָחוֹת־]

– בְּהַצְלָחָה!° [דיבור־ברכה למי שעומד לפני ביצוע מעשה חשוב] עֲשֵׂה וְהַצְלַח! וּלְוַאי וְתַצְלִיחַ!

א׳ **הַצְלָלָה°** נ׳ [מן א׳ צלל, הִצְלִיל] 1, טִבּוּעַ, הַשְׁקָעָה בְּתוֹךְ מַיִם, הֲבָאָה לִידֵי צְלִילָה: הַצְלָלַת הַצּוֹלֶלֶת בְּתוֹךְ הַמַּיִם. 2, עֲשִׂיַּת נֹחַל שֶׁיְּהֵא צָלוּל חַךְ. – [הַצְלָלַת־, הַצְלָלוֹת]

ב׳ **הַצְלָלָה°** נ׳ [מן ב׳ צלל, הִצְלִיל] הַשְׁמָעַת צְלִילִים, קְבִיעַת מַנְגִּינָה: הַצְלָלַת הַיְּצִירָה עַל־יְדֵי הַמַּלְחִין.–[הַצְלָלַת־, הַצְלָלוֹת]

ג׳ **הַצְלָלָה°** נ׳ [מן ג׳ צלל, הִצְלִיל] 1, הַטָּלַת צֵל, יְצִירַת צֵל: הַצְלָלַת הַיָּרֵחַ עַל הָאָרֶץ. 2 [בציור] הַבָּעַת הֶבְדֵּלֵי עֹמֶק וּבְלִיטוּת עַל־יְדֵי צְלָלִים שׁוֹנִים. – [הַצְלָלַת־, הַצְלָלוֹת]

הַצְלָפָה° נ׳ [מן צלף, הִצְלִיף] הַכָּאָה, חֲבִיטָה, הַלְקָאָה: ״הַצְלָפוֹת זָנָב״ (ביאליק, מאחורי ח). הַצְלָפַת הָעֶגְלוֹן עַל גַּב סוּסוֹ. ״בִּמְקוֹם הַצְלָפָה בָּאָה סְטִירָה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 150). – [הַצְלָפַת־, הַצְלָפוֹת, הַצְלָפוֹת־]

הַצְמָאָה° נ׳ [מן צמא, הִצְמִיא] גְּרִימַת צִמָּאוֹן, מְנִיעַת מַיִם מִצָּמֵא. – [הַצְמָאַת־]

הֶצְמֵד° ז׳ [מן צמד, הִצְמִיד] חִבּוּר, צֵרוּף: הֶצְמֵד תּוֹסֶפֶת הַיֹּקֶר לַשָּׂכָר הַחָדְשִׁי. בִּטּוּל הַהֶצְמֵד שֶׁל הַלִּירָה לַדּוֹלָר. – [הֶצְמֵד־, הֶצְמֵדִים, הֶצְמֵדֵי־]

הַצְמָדָה° נ׳ [מן צמד, הִצְמִיד] 1, חִבּוּר, הַדְבָּקָה: הַצְמָדַת הַחֶרֶב לַיָּרֵךְ. 2, קִשּׁוּר, צֵרוּף לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: הַצְמָדַת קְבוּצַת הַחֲנִיכִים לְמַדְרִיךְ מְסֻיָּם. 3, קְבִיעַת זִקָּה, תְּלִיַּת דָּבָר בְּדָבָר: הַצְמָדַת הַשָּׂכָר לְמַדַּד יֹקֶר־הַמִּחְיָה. – [הַצְמָדַת־, ־דוֹת]

הִצָּמְדוּת°, היצמדות נ׳ [מן צמד, נִצְמַד] הֱיוֹת צָמוּד, הִתְחַבְּרוּת, הִדַּבְּקוּת: ״וּשְׁאֵרִית כֹּחַ הִצָּמְדוּתוֹ הָעִקֶּשֶׁת שֶׁעַד הֵנָּה הוֹבִישָׁהּ״ (יזהר, צקלג 951). הִצָּמְדוּת לְרַעְיוֹן אֶחָד. הִצָּמְדוּת הַיֶּלֶד אֶל אִמּוֹ. – [הִצָּמְדוּת־]

הַצְמָחָה׳ נ׳ [מן צמח, הִצְמִיחַ] גְּרִימָה לִצְמִיחָה, גִּדּוּל צֶמַח: ״וְאַחַר וְהַשְׁאָלָה זֹאת הַמִּלָּה (׳לֵדָה׳)... גַּם כֵּן לְעִנְיַן הַצְמָחַת הָאָרֶץ – מַה שֶּׁתַּצְמִיחַ״ (מורה נבוכים א ז). ״וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ... וּבְהַצְמָחַת קֶרֶן לְדָוִד״ (מחזור ויטרי מב). הַצְמָחַת פְּרָחִים בְּתוֹךְ עֲצִיצִים. – [הַצְמָחַת־]

הַצְמָתָה° נ׳ [מן צמת, הִצְמִית] הַכְרָתָה, הַשְׁמָדָה: הַצְמָתַת הָאוֹיֵב. – [הַצְמָתַת־]

א׳ **הֹצֶן, הוצן** ז׳ [המשמעות משוערת בלבד] אֶחָד מִכְּלֵי־הַמִּלְחָמָה הַקְּדוּמִים: ״וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן רֶכֶב וְגַלְגַּל״ (יחזקאל כג כד). [ויש סוברים, כי הֹצֶן הוראתו סוס, בדומה אל חִצַאן בערבית]

ב׳ **הֹצֶן•, הוצן** ז׳ [נוסח אחר: חוצן, אולי מיוונית: oisos, קרוב אל אָנִיץ] קָנֶה: ״שְׁנֵי עֳמָרִים... שְׁנֵי הָצְנֵי פִּשְׁתָּן״ (פאה ו ה).–[הֹצֶן־, הֳצָנִים, הָצְנֵי־]

הֲצַנָּה°, הֲצָנָה° נ׳ [מן צנן, הֵצַן] קֵרוּר, הֲפָגַת הַחֹם: ״רוּחַ לִפְנֵי־הַצָּהֳרַיִם... אַף שֶׁזּוֹ דְּרוֹמִית הִיא, וְאֵין בָּהּ הֲצַנָּה שֶׁל כְּלוּם״ (יזהר, צקלג 765). הֲצַנַּת הַתַּנּוּר. הֲצַנַּת כּוֹס הַחַמִּין. – [הֲצַנַּת־]

הֶצְנֵחַ° ז׳ [מן צנח, הִצְנִיחַ] צְנִיחָה, פְּעֻלַּת־הַצְנָחָה: הַטַּיָּס בִּצַּע הֶצְנֵחִים אֲחָדִים. – [הֶצְנַח־, הֶצְנֵחִים, הֶצְנֵחֵי־]

הַצְנָחָה° נ׳ [מן צנח, הִצְנִיחַ] הוֹרָדָה מִכְּלִי־טַיִס בְּמַצְנֵחַ: הַצְנָחַת מְזוֹנוֹת וָנֶשֶׁק לַנְּצוּרִים. שְׂדֵה־הַצְנָחָה לְצַנְחָנִים. – [הַצְנָחַת־, הַצְנָחוֹת, הַצְנָחוֹת־]

הֶצְנֵעַ⁖ ז׳ [מן צנע, הִצְנִיעַ] 1, צְנִיעוּת, עֲנָוָה: "הֵסֵב אוֹתוֹ בִּמְקוֹם הֶצְנֵעַ מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר" (רש״י מלכים ב טז יח). "אֵין זוֹ שְׁעַת הֶצְנֵעַ" (ילקוט איוב יב). 2 [בלשון נקייה] עֲשִׂיַּת צְרָכִים: "שֶׁנִּכְנַס לַמְּעָרָה בִּשְׁבִיל הֶצְנֵעַ" (רש״י ברכות סב:). – [הֶצְנַע־]

– בְּהֶצְנֵעַ⁖, 1, בִּצְנִעָה, בַּסֵּתֶר, בַּחֲשַׁאי: "שֶׁמָּא יִצְטָרֵךְ לְהֵחָבֵא וְיִבְרַח בְּהֶצְנֵעַ" (רש״י מלכים ב טז יח). "דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר לוֹ בְּהֶצְנֵעַ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ" (הזז, יעיש א 45). 2, בִּצְנִיעוּת, בַּעֲנָוָה: "וְלֶכְתּוֹ עִם אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים בְּהֶצְנֵעַ" (משה אבן־עזרא, א 12).

הַצְנָעָה⁖ נ׳ [מן צנע, הִצְנִיעַ] הַסְתָּרָה, הַחְבָּאָה: "וְאֵין כָּאן לֹא חֲשִׁיבוּת מַחֲשֶׁבֶת הַצְנָעָה וְלֹא מַחֲשֶׁבֶת הוֹצָאָה" (רש״י שבת צא.). "כְּבִישָׁה מֻחְלֶטֶת שֶׁל יֵצֶר הַהַרְגָּשָׁה.. וְהַצְנָעָתָהּ הָעֲמֻקָּה שֶׁל זוֹ בְּגוּפֵי מַעֲשִׂים זְעִירִים" (ביאליק, משנה לעם). – [הַצְנָעַת־]

הֶצֵּעַ⁖ ז׳ [מן יצע, הִצִּיעַ] 1⁖, הַצָּעַת דְּבָרִים, בֵּרוּר דְּבָרִים: "לְפִי פְּשׁוּטוֹ זֶהוּ הֶצֵּעוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי" (רש״י מיכה ה ב, לפי דפוסים ישנים). "עִנְיַן הַדְּבָרִים וְהֶצֵּעָן כָּךְ הוּא" (רמב״ם, ברכות יא ג). 2° [בכלכלה] הַצָּעַת סְחוֹרָה לִמְכִירָה: סְחוֹרָה שֶׁהַהֶצֵּעַ שֶׁלָּהּ גָּדוֹל מִן הַבִּקּוּשׁ, מְחִירָהּ יוֹרֵד. – [הֶצַּע־, הֶצֵּעִים, הֶצֵּעֵי־]

הַצְעָדָה° נ׳ [מן צעד, הִצְעִיד] הֲבָאָה לִידֵי צְעִידָה, הוֹבָלָה, הַדְרָכָה: הַצְעָדַת הַפְּלֻגָּה לַיַּעַד. [ובהשאלה:] הַצְעָדַת הַמִּפְעָל קָדִימָה. – [הַצְעָדַת־]

הַצָּעָה• נ׳ [מן יצע, הִצִּיעַ] 1•, רְפִידָה, עֲרִיכַת כְּלֵי־מַצָּע לִשְׁכִיבָה: "חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה" (כתובות ד:). 2°, רַעְיוֹן אוֹ תָּכְנִית שֶׁהֻצְּעוּ: הַצָּעָה לְפִתְרוֹן הַבְּעָיָה. הָאֲסֵפָה דָּנָה בַּהַצָּעוֹת שֶׁהֻצְּעוּ. הַצָּעוֹת וְהַחְלָטוֹת. הַצָּעַת־חֹק בְּדִיּוּנֵי הַכְּנֶסֶת. 3•, נֹסַח, נִסּוּחַ: "כָּךְ הִיא הַצָּעָה שֶׁל מִשְׁנָה" (חולין מט:). "וְאַחֲרֵי הַצָּעַת הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה אָבוֹא לְפֵרוּשׁ הַסֵּפֶר" (אברבנאל, הקדמה לס׳ שופטים). 4⁖, בֵּרוּר מֻקְדָּם שֶׁל עִנְיָנִים הַנִּדּוֹנִים בַּמֶּחְקָר: "יִהְיֶה הַפֶּרֶק הַצָּעָה לְזוּלָתוֹ" (מורה נבוכים, פתיחה). 5⁖, פֵּרוּט דְּבָרִים אַגַּב הַזְמָנָה לִקְנוֹת אוֹתָם אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם: "לֹא הָיְתָה דַּעְתֵּנוּ לִמְנוֹת הַשָּׁרָשִׁים מִבִּלְתִּי הַצָּעַת הַשִּׁמּוּשׁ" (השרשים לג׳נאח, הקדמה). הַצָּעַת סְחוֹרוֹת לִקְנִיָּה. הַצָּעוֹת עֲבוֹדָה. – [הַצָּעַת־, הַצָּעוֹת, הַצָּעוֹת־]

הַצְעָפָה° נ׳ [מן צעף, הִצְעִיף] כִּסּוּי בְּצָעִיף: הַצְעָפַת פְּנֵי הַכַּלָּה בְּחֻפָּתָהּ. – [הַצְעָפַת־]

הַצְעָרָה° נ׳ [מן א׳ צער, הִצְעִיר] גְּרִימָה לִהְיוֹת צָעִיר, חִדּוּשׁ הַנְּעוּרִים: סַמֵּי־תְרוּפָה כִּסְגֻלָּה לְהַצְעָרָה. – [הַצְעָרַת־]

הֶצֵּף°, היצף ז׳ [מן צוף, הֵצִיף] הֲצָפַת הַשּׁוּק עַל־יְדֵי סְחוֹרוֹת־חוּץ הַנִּמְכָּרוֹת בִּמְחִירִים זוֹלִים יוֹתֵר מִמְּחִירֵי הַסְּחוֹרוֹת הַמְּקוֹמִיּוֹת (Dumping). – [הֶצֵּף־, הֶצֵּפִים, הֶצֵּפֵי־]

הֲצָפָה⁖ נ׳ [מן צוף, הֵצִיף] 1, ° שִׁטָּפוֹן, כִּסּוּי בְּזֶרֶם מַיִם: הֲצָפַת הַשָּׂדוֹת בְּמַיִם לְשֵׁם הַשְׁקָאָתָם. 2° [בגיאולוגיה] טְרַנְסְגְרֶסְיָה, הִתְפַּשְּׁטוּת הַיָּם עַל פְּנֵי הַיַּבָּשָׁה. 3° [בהשאלה] הֲבָאַת מַשֶּׁהוּ בְּשֶׁפַע: הֲצָפַת הַשּׁוּק בְּתוֹצֶרֶת־חוּץ. – [הֲצָפַת־, הֲצָפוֹת, הֲצָפוֹת־]

א׳ **הַצְפָּנָה**⁖ נ׳ [מן א׳ צפן, הִצְפִּין] 1⁖, הַסְתָּרָה, הַטְמָנָה: "וְהַצְפָּנַת הָרֶשַׁע" (בדרשי, חותם תכנית, חשב). 2°, שִׁמּוּשׁ בְּצֹפֶן ("קוֹד") אוֹ בִּכְתַב־סְתָרִים לְשֵׁם הַעֲבָרַת יְדִיעוֹת סוֹדִיּוֹת. – [הַצְפָּנַת־]

ב׳ **הַצְפָּנָה°** נ׳ [מן ב׳ צפן, הִצְפִּין] פְּנִיָּה לְצַד צָפוֹן: הַדְרָמָה אוֹ הַצְפָּנָה. – [הַצְפָּנַת־]

א׳ **הֲצָצָה°** נ׳ [מן א׳ ציץ, הֵצִיץ] הוֹפָעַת צִיצִים, פְּרִיחָה: הֲצָצַת הַצֶּמַח. – [הֲצָצַת־]

ב׳ **הֲצָצָה**⁖ נ׳ [מן ב׳ ציץ, הֵצִיץ] הַבָּטָה, הִסְתַּכְּלוּת מְהִירָה וּמְרַפְרֶפֶת, סְקִירָה: "עִנְיַן הַשְׁגָּחָה וַהֲצָצָה" (השרשים לרד״ק, שקף). "הֲצָצוֹת־חִבָּה אֵלֶּה לֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת אֵלֶיהָ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 123). הֲצָצָה בַּחַלּוֹן. – [הֲצָצַת־, הֲצָצוֹת, הֲצָצוֹת־]

הַצָּקָה⁖ נ׳ [מן יצק, הִצִּיק] יְצִיקָה: "בְּשׁוּלֵי עֲרֵבָה מְקוֹם הַצָּקַת מַיִם" (רש״י פסחים מה.). "הַתָּכָה וְהַצָּקָה" (השרשים לגנאח, יצק). הַצָּקַת הַמַּתֶּכֶת בְּחֹם רָב. – [הַצָּקַת־, הַצָּקוֹת]

הֲצָקָה° נ׳ [מן א׳ צוק, הֵצִיק] לְחִיצָה, נְגִישָׂה וּדְחִיקָה: הֲצָקַת הַזְּבוּבִים הַטַּרְדָנִים. הָאֵם עֲיֵפָה מֵהֲצָקוֹתָיו שֶׁל בְּנָהּ הַקָּטָן. – [הֲצָקַת־, הֲצָקוֹת, הֲצָקוֹת־]

הֵצַר, הפ׳ מן צרר.

הַצְרָבָה° נ׳ [מן צרב, הִצְרִיב] 1, צְרִיבָה, גִּלּוּף וַחֲרִיתָה בְּמַתֶּכֶת בְּאֶמְצָעוּת חֳמָרִים כִּימִיִּים צוֹרְבִים וּמְאַכְּלִים. 2, [ברפואה] רִפּוּי עַל־יְדֵי צְרִיבָה: הַצְרָבַת הַיַּבֶּלֶת. – [הַצְרָבַת־, הַצְרָבוֹת, הַצְרָבוֹת־]

הִצָּרְבוּת°, היצרבות נ׳ [מן צרב, נִצְרַב] הִשָּׂרְפוּת, הֱיוֹת נִצְרָב בָּאֵשׁ אוֹ בַּחֹם. – [הִצָּרְפוּת־]

הַצְרָדָה° נ׳ [מן צרד, הִצְרִיד] גְּרִימָה לִצְרִידוּת: הַצְרָדַת הַקּוֹל מֵחֲמַת הִצְטַנְּנוּת. – [הַצְרָדַת־]

הֲצָרָה° נ׳ [מן צרר, הֵצַר] צִמְצוּם, גְּרִימָה שֶׁיְּהֵא צַר: הֲצָרַת הַבֶּגֶד. הֲצָרַת הַדֶּרֶךְ. – [הֲצָרַת־]

– הֲצָרַת צְעָדָיו°, הֲנָחַת מִכְשׁוֹלִים בְּדַרְכּוֹ, הַפְרָעָה מְכֻוֶּנֶת לִפְעֻלּוֹתָיו.

הִצָּרוּת°, היצרות נ׳ [מן ב׳ צרר, נָצַר] הֵעָשׂוּת צַר מִשֶּׁהָיָה, הֱיוֹת פָּחוֹת רָחָב: הִצָּרוּת הַבֶּגֶד עַל גּוּפוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. הִצָּרוּת אָפְקוֹ הָרוּחָנִי. – [הִצָּרוּת־]

א׳ **הַצְרָחָה°** נ׳ [מן א׳ צרח, הִצְרִיחַ] הַשְׁמָעַת צְרִיחָה, הַצְוָחָה. – [הַצְרָחַת־, הַצְרָחוֹת, הַצְרָחוֹת־]

ב׳ **הַצְרָחָה°** נ׳ [מן ב׳ צרח, הִצְרִיחַ] [במשחק השחמט] הַעֲבָרַת הַצְּרִיחַ מִמְּקוֹמוֹ בִּקְצֵה לוּחַ־הַשַּׁחְמָט אֶל הַמִּשְׁבֶּצֶת הַסְּמוּכָה לְמַעֲמַד הַמֶּלֶךְ, בְּעוֹד שֶׁהַמֶּלֶךְ מוּזָז גַּם הוּא הַצִּדָּה. – [הַצְרָחַת־, הַצְרָחוֹת, הַצְרָחוֹת־]

הֶצְרֵךְ° ז׳ [מן צרך, הִצְרִיךְ] [בדקדוק] מִלַּת־יַחַס הַבָּאָה אַחַר פֹּעַל מְסֻיָּם: הַהֶצְרֵךְ לַפֹּעַל ״דפק״ הוּא ״עַל״: דָּפַק עַל הַדֶּלֶת. – [הֶצְרֵךְ־, הֶצְרֵכִים, הֶצְרֵכֵי־]

הַצְרָכָה⁺ נ׳ [מן צרך, הִצְרִיךְ] 1°, הֲבָאָה לִידֵי צֹרֶךְ: הַצְרָכַת פְּעֻלָּה מְהִירָה לְבִעוּר הָרָע. 2•, הַשִּׁמּוּשׁ בַּמֻּנָּח הַתַּלְמוּדִי ״וּצְרִיכָא״ (וְצָרִיךְ) לְהוֹכָחָה כִּי הַדָּבָר הַשֵּׁנִי הַמּוּבָא אִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יוּבָא: ״וְהַהַצְרָכָה הִיא הַבָּאָה לְקַיֵּם שְׁנֵי עִנְיָנִים״ (הנגיד, מבוא התלמוד). – [הַצְרָכַת־, הַצְרָכוֹת]

הַצְרָנָה° נ׳ [מן צוֹרָן] מַתַּן צוּרָה לְדָבָר (Formalization): ״עָלֵינוּ לְהַבְחִין... בֵּין הַהַכְלָלָה וּבֵין הַהַצְרָנָה״ (ברגמן, תורת ההגיון 131). – [הַצְרָנַת־]

הֶצְרֵף° ז׳ [מן ב׳ צרף] חִבּוּר, קִשּׁוּר: חַח־הַהֶצְרֵף בְּרוֹבֶה [ראה ערך חָח] – [הֶצְרֵף־, הֶצְרֵפִים, הֶצְרֵפֵי־]

הִצָּרְפוּת°, היצרפות נ׳ [מן א׳ צרף, נִצְרַף] הֱיוֹת נִצְרָף, הִזָּקְקוּת, הִטַּהֲרוּת [גם בהשאלה]: הִצָּרְפוּת הַמַּתֶּכֶת מִסִּיגֶיהָ. הִצָּרְפוּת הַפָּלִיט בְּכוּר הַיִּסּוּרִים. – [הִצָּרְפוּת־]

הֶצֵּת°, היצת ז׳ [מן יצת, הִצִּית] הִתְלַקְּחוּת־אֵשׁ, בְּעֵירָה, הַדְלָקָה מְהִירָה: ״כִּבְשַׁעַת הֶצֵּת הַבָּרָק, לְכַהֶרֶף־עַיִן בִּלְתִּי־נִתְפָּס״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 398). ״הִיא הִרְגִּישָׁה בְּהֶצֵּת נִיצוֹצוֹת״ (שטיינמן, זוגות 36). ״הֶצֵּת הַגַּפְרוּר״ (שמיר, עירום 244). – [הֶצֵּת־, הֶצֵּתִים, הֶצֵּתֵי־]

הַצָּתָה• נ׳ [מן יצת, הִצִּית] הַדְלָקָה, הַבְעָרָה: ״לִמֵּד עַל הַצָּתַת הָאֵשׁ שֶׁלֹּא תְּהֵא אֶלָּא בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ״ (ספרא ז א). הַצָּתַת סִיגָּנְיָה. מַנְגְּנוֹן־הַצָּתָה בִּכְלֵי־רֶכֶב. –[הַצָּתַת־, הַצָּתוֹת, הַצָּתוֹת־]

הֲקָאָה⁺ נ׳ [מן קיא, הֵקִיא] הַעֲלָאַת מַאֲכָל מִן הַקֵּבָה וּפְלִיטָתוֹ דֶּרֶךְ הַפֶּה (רד״ק, השרשים קיא). – [הֲקָאַת־, הֲקָאוֹת]

הק׳ קיצור: 1. הַקָּטָן. 2. הַקָּדוֹשׁ.

הקב״ה ר״ת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

הקבה״א ר״ת הַקִּבּוּץ הָאַרְצִי.

הקבה״מ ר״ת הַקִּבּוּץ הַמְאֻחָד.

הֶקְבֵּל° ז׳ [מן קבל, הִקְבִּיל] תֵּאוּם שְׁנֵי דְבָרִים זֶה לָזֶה, הֶתְאֵם, פָּרָלֶלִיזְם: ״הַחֶדְוָה, הָרְאִיָּה, הַשְּׁמִיעָה – כֻּלָּם בָּאוּ מִבִּפְנִים, וְשׁוּב זְקוּקִים הָיוּ לְהֶקְבֵּל מִבַּחוּץ״ (ויסלבסקי, יחידים 134). ״לֹא יָכֹלְתִּי לְהַתִּיר עַצְמִי מִשְּׁאֵלוֹתָיו... וּבְיִחוּד מֵהֶקְבֵּלָיו בֵּין בֶּרְלִין לְמִינְכֶן״ (פרלמן, תר׳ מסע 11). – [הֶקְבֵּל־, הֶקְבֵּלִים, הֶקְבֵּלֵי־]

הַקְבָּלָה• נ׳ [מן קבל, הִקְבִּיל] 1•, קַבָּלָה, קִדּוּם (רק בצירוף ״הַקְבָּלַת פָּנִים״, ראה להלן). 2°, עִמּוּת, הַעֲמָדַת דְּבָרִים זֶה מוּל זֶה לְשֵׁם הַשְׁוָאָה אוֹ לְשֵׁם הַבְלָטַת הַנִּגּוּדִים שֶׁבָּהֶם: ״הַהַקְבָּלָה בֵּינוֹ וּבֵין הָאִישׁ״ (פיכמן, שה). הַקְבָּלָה בֵּין הָעִיר וּבֵין הַכְּפָר. 3° [בתורת־המליצה] הַתְאָמָה בֵּין שְׁנֵי חֲלָקִים בְּפָסוּק אוֹ בְּבַיִת־שֶׁל־שִׁיר, כֵּפֶל עִנְיָן בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת: פְּסוּקֵי הַפִּיּוּט בַּמִּקְרָא כְּתוּבִים עַל פִּי־רֹב בְּהַקְבָּלוֹת, לְמָשָׁל: ״הוֹי גּוֹי חֹטֵא – עַם כֶּבֶד עָוֹן, זֶרַע מְרֵעִים – בָּנִים מַשְׁחִיתִים״ (ישעיה א ד). 4⁺ [בהנדסה] מַצָּבָם הַהֲדָדִי שֶׁל קַוִּים הַמַּקְבִּילִים זֶה לָזֶה, יַחַס בֵּין עֲצָמִים הַמְרֻחָקִים זֶה מִזֶּה רֹחַק שָׁוֶה בְּכָל מָקוֹם: הַקְבָּלָה שֶׁל הַצְּלָעוֹת הַנְּכְחִיּוֹת בְּמַלְבֵּן אוֹ בְּמַקְבִּילִית. – [הַקְבָּלַת־, הַקְבָּלוֹת, הַקְבָּלוֹת־]

הקבלה בין קווים

– הַקְבָּלַת פָּנִים•, קַבָּלַת פָּנִים, קִדּוּם פָּנָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ בְּכָבוֹד: ״גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִין מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה״ (שבת קכז.). ״דּוֹרוֹן שֶׁל הַקְבָּלַת פָּנִים״ (רש״י ישעיה נז ט).

הִקָּבְעוּת°, היקבעות נ׳ [מן א׳ קבע, נִקְבַּע] הֵעָשׂוּת קָבוּעַ בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן וְכוּ׳: ״כָּל מֻשָּׂג... כָּפוּף לְמִשְׁפַּט הַהִקָּבְעוּת״ (ברגמן־רוטנשטרייך, תר׳ ביקורת התבונה 294). הִקָּבְעוּת הַמְּזוּזָה בַּפֶּתַח. הִקָּבְעוּת מוֹעֵד הַמְּסִבָּה. – [הִקָּבְעוּת־]

הֶקְבֵּץ° ז׳ [מן קבץ] [בסוציולוגיה] צֵרוּף, אִחוּד לִקְבוּצָה מְסֻיֶּמֶת: תַּהֲלִיךְ שֶׁל הֶקְבֵּץ חֶבְרָתִי. – [הֶקְבֵּץ־, הֶקְבֵּצִים, הֶקְבֵּצֵי־]

הַקְבָּצָה° נ׳ [מן קבץ, קְבוּצָה] עֲרִיכַת קְבוּצוֹת, חֲלֻקָּה לִקְבוּצוֹת: הַקְבָּצָה שֶׁל תַּלְמִידֵי כִּתּוֹת מַקְבִּילוֹת לְפִי רָמוֹת־לִמּוּד שׁוֹנוֹת. – [הַקְבָּצַת־, הַקְבָּצוֹת, הַקְבָּצוֹת־]

הִקָּבְצוּת°, היקבצות נ׳ [מן קבץ, נִקְבַּץ] הֵאָסְפוּת, הִקָּהֲלוּת: הִקָּבְצוּת הַנִּדָּחִים מִכָּל הָאֲרָצוֹת. – [הִקָּבְצוּת־]

הִקָּבְרוּת°, היקברות נ׳ [מן קבר, נִקְבַּר] הֱיוֹת נִקְבָּר, בִּיאָה לִקְבוּרָה. – [הִקָּבְרוּת־]

הַקָּדָה⁺ נ׳ [מן יקד, הֹקִיד] הַבְעָרָה הַצָּתָה: ״וַעֲרִיכַת עֵצָיו וְהַקָּדַת אִשּׁוֹ״ (כוזרי ג נג). – [הַקָּדַת־, הַקָּדוֹת]

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא•, כִּנּוּי כָּבוֹד לֵאלֹהִים בְּפִי חֲכָמֵינוּ ז״ל [נכתב בר״ת: הקב״ה]

הַקְדָּחָה° נ׳ [מן א׳ קדח, הִקְדִּיחַ] חֲרִיכָה, שְׂרֵפָה. – [הַקְדָּחַת־]
– הַקְדָּחַת תַּבְשִׁיל° [על־פי ברכות יז:], 1. קִלְקוּל מַאֲכָל עַל־יְדֵי חֲרִיכָתוֹ בָּאֵשׁ. 2 [בהשאלה] הַפְרָזָה בְּדָבָר עַד כְּדֵי קִלְקוּלוֹ, הִתְנַהֲגוּת שֶׁלֹּא כְּהֹגֶן מִתּוֹךְ הַפְרָזָה יְתֵרָה בְּדָבָר: ״הַיָּם מִתְנַהֵג... בְּמִדַּת הַחֶסֶד, לִידֵי גְּדִישַׁת הַסְּאָה וְהַקְדָּחַת הַתַּבְשִׁיל לֹא הִגִּיעַ״ (ביאליק, איש הסיפון).

הֶקְדֵּם° ז׳ [מן קדם, הִקְדִּים] הֶטְרֵם, פְּעֻלָּה לִפְנֵי הַזְּמַן: הֶקְדֵּם בְּפֵרָעוֹן הַשְּׁטָר. – [הֶקְדֵּם־, הֶקְדֵּמִים, הֶקְדֵּמֵי־]
– בְּהֶקְדֵּם° תה״פ בַּזְּמַן הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר: אָנָּא עֲשֵׂה־נָא אֶת הַדָּבָר בְּהֶקְדֵּם. סוּרָה־נָא אֵלַי בְּהֶקְדֵּם.

הַקְדָּמָה⁺ נ׳ [מן קדם, הִקְדִּים] 1⁺, עֲשִׂיַּת דָּבָר בְּהֶקְדֵּם, עֲשִׂיָּה קֹדֶם הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע: ״בִּשְׂכַר הַקְדָּמַת הַמָּעוֹת״ (רש״י בבא מציעא סד.). ״שֶׁמְּשַׁנֶּה זְמַן סְעוּדָתוֹ בְּהַקְדָּמָה אוֹ בְּאִחוּר״ (ר׳ חננאל שבת קיט.). הַקְדָּמַת הַתַּשְׁלוּם לָעוֹבְדִים. 2°, הֶחָשָׁה, עֲשִׂיַּת מַשֶּׁהוּ קֹדֶם לְדָבָר אַחֵר: הַקְדָּמַת שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ. הַקְדָּמַת ״נַעֲשֶׂה״ לְ״נִשְׁמַע״. 3°, פְּתִיחָה, פֶּתַח דָּבָר, מָבוֹא לְסֵפֶר: הַמְחַבֵּר הִסְבִּיר בְּהַקְדָּמָתוֹ אֶת מַטְּרַת סִפְרוֹ. ״סֵפֶר בְּלִי הַקְדָּמָה כְּגוּף בְּלִי נְשָׁמָה״ (משלי ישראל 4292). 4⁺ [בספרי המחקר] הַנָּחָה מֻקְדֶּמֶת שֶׁעָלֶיהָ מִתְבַּסְּסִים

עִקְּרֵי הַמֶּחְקָר: "וְאַחַר שֶׁזָּכַרְתִּי הַמְּשָׁלִים נַקְדִּים הַקְדָּמָה, וְהִיא זֹאת" (מורה נבוכים, פתיחה). – [הַקְדָּמַת־, הַקְדָּמוֹת, הַקְדָּמוֹת־]

– **בְּלִי הַקְדָּמוֹת!**° [בלשון־הדיבור] אַל נָא תַּאֲרִיךְ בִּפְתִיחָה לְעִנְיָנְךָ, גַּשׁ יָשָׁר לָעִנְיָן!

– **הַקְדָּמָתוֹ אֲרֻכָּה מִסִּפְרוֹ**°, מָשָׁל לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לְדַבֵּר סְחוֹר־סְחוֹר בְּטֶרֶם יִגַּשׁ לְגוּף הָעִנְיָן.

הַקְדָּמִי∴ ת׳ [מן הַקְדָּמָה] שֶׁבָּא כְּהַקְדָּמָה וְכַהֲכָנָה לְמַשֶּׁהוּ, פְּרֶלִימִינָרִי: מַעֲשֶׂה הַקְדָּמִי. – [הַקְדָּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

הֶקְדֵּר° ז׳ [מן א־קדר, הִקְדִּיר] קַדְרוּת, חֲשֵׁכָה: "צָחֲקָה בְּהֶקְדֵּר פָּנִים" (ג׳ שחם, שיכון 243). – [הֶקְדֵּר־]

הַקְדָּרָה° נ׳ [מן א־קדר, הִקְדִּיר] הַאֲפָלָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא קוֹדֵר וְחָשׁוּךְ: הַקְדָּרַת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם עַל־יְדֵי הָעֲנָנִים. [ובהשאלה:] הַקְדָּרַת פָּנִים. הַקְדָּרַת מַצַּב־הָרוּחַ בִּבְשׂוֹרוֹת רָעוֹת מִן הַחֲזִית. – [הַקְדָּרַת־]

הֶקְדֵּשׁ* ז׳ [מן קדשׁ, הִקְדִּישׁ] 1*, דְּבַר קֹדֶשׁ, דָּבָר שֶׁהֻקְדַּשׁ לְאוֹצַר הַמִּקְדָּשׁ: "הַמַּקְדִּישׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי אִשְׁתּוֹ... ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר: הֶקְדֵּשׁ!" (כתובות ה ד). "וְהַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ – מָעַל" (בבא מציעא ד ז). 2*, כִּנּוּי לְאוֹצַר הַמִּקְדָּשׁ: "מְקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר, תִּפֹּל הֲנָאָה לַהֶקְדֵּשׁ" (נדרים ד ב). 3° [בקהילות בגולה] כִּנּוּי לְבֵית־מַחֲסֶה אוֹ בֵּית־חוֹלִים לַעֲנִיִּים וְלִזְקֵנִים נִצְרָכִים: "כְּשֶׁיֶּחֱלֶה מְקַבְּלִים אוֹתוֹ בַּהֶקְדֵּשׁ" (מנדלי מו״ס, שם). "הוּא הִשְׁגִּיחַ עַל הַתַּמְחוּי, עַל הַצְּדָקָה לָעֲנִיִּים, עַל הַהֶקְדֵּשׁ וְעַל בֵּית־הַמֶּרְחָץ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קס). "הַמּוֹסָד הַצִּבּוּרִי הַיְחִידִי לְהַכְנָסַת אוֹרְחִים הָיָה הַהֶקְדֵּשׁ" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 16). – [הֶקְדֵּשׁ־, הֶקְדֵּשִׁים, הֶקְדֵּשֵׁי־; גם הֶקְדֵּשׁוֹת]

– **הֶקְדֵּשׁ־דָּמִים*** (בראשית רבה ס), דָּבָר שֶׁכֶּסֶף מְחִירוֹ הֻקְדַּשׁ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

– **הֶקְדֵּשׁ־מִזְבֵּחַ*** (ערכין ח ז), בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לְהַקְרָבָה עַל הַמִּזְבֵּחַ.

– **הֶקְדֵּשׁ־עִלּוּי*** (ערכין ח ז), הֶקְדֵּשׁ דָּמִים – רְאֵה לְמַעְלָה.

הַקְדָּשָׁה* נ׳ [מן קדשׁ, הִקְדִּישׁ] 1*, מְסִירַת דָּבָר לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת לְמוֹסָד, לְמִקְדָּשׁ וְכַדּוֹמֶה: "מִי שֶׁאֵין רַשַּׁאי בְּהַקְדָּשָׁתוֹ רַשַּׁאי בְּהַפְרָשָׁתוֹ" (ספרי י׳). הַקְדָּשַׁת רְכוּשׁוֹ שֶׁל הָאִישׁ לַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת. הַקְדָּשַׁת כָּל כֹּחוֹתָיו לְחִנּוּךְ וּלְהוֹרָאָה. 2°, כְּתֹבֶת עַל גַּבֵּי סֵפֶר, עַל יְצִירָה אָמָּנוּתִית וְכַדּוֹמֶה, לִכְבוֹד מִישֶׁהוּ, יִחוּד יְצִירָה לִכְבוֹד אִישׁ: סֵפֶר שִׁירִים עִם הַקְדָּשַׁת הַמְחַבֵּר. הַסּוֹפֵר רָשַׁם בְּרֹאשׁ סִפְרוֹ הַקְדָּשָׁה לְרַעְיָתוֹ. 3°, מִנּוּי לְתַפְקִיד מְקֻדָּשׁ וְנַעֲלֶה: הַקְדָּשַׁת יִרְמְיָהוּ לְנָבִיא. – [הַקְדָּשַׁת־, הַקְדָּשׁוֹת, הַקְדָּשׁוֹת־]

הַקְהָיָה° נ׳ [מן קהה, הִקְהָה] 1, עֲשִׂיַּת דָּבָר לְקֵהֶה: הַקְהָיַת הַסַּכִּין. הַקְהָיַת שִׁנַּיִם עַל־יְדֵי אֲכִילַת בֹּסֶר. 2, עִמּוּם, טִשְׁטוּשׁ, נְטִילַת הַחֲרִיפוּת: הַקְהָיַת הַכְּאֵבִים עַל־יְדֵי זְרִיקָה. – [הַקְהָיַת־]

הַקְהֵל* ז׳ [מן קהל, הִקְהִיל] אֲסֵפָה, כִּנּוּס, עֲצֶרֶת־עָם.

– **יוֹם הַקְהֵל*** (ספרא קדושים קעד), כִּנּוּי לַיּוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עוֹלִים בּוֹ לִירוּשָׁלַיִם, בְּיוֹם א׳ שֶׁל חֹל־הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת, אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים – בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, לִשְׁמֹעַ מִפִּי הַמֶּלֶךְ אֶת קְרִיאָתוֹ בְּסֵפֶר מִשְׁנֵה־תוֹרָה (דְּבָרִים), כַּכָּתוּב בִּדְבָרִים לא י–יג: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת... ה ַ ק ְ ה ֵ ל אֶת־הָעָם" וְגו׳.

הַקְהָלָה° נ׳ [מן קהל, הִקְהִיל] כִּנּוּס, קְרִיאָה לְהִתְאַסְּפוּת: הַקְהָלַת הַתּוֹשָׁבִים לַעֲצֶרֶת־עָם. – [הַקְהָלַת־]

הִקָּהֲלוּת°, היקהלות נ׳ [מן קהל, נִקְהַל] הֵאָסְפוּת, הִתְכַּנְּסוּת קָהָל רַב: הִקָּהֲלוּת בְּכִכַּר הַכְּנֶסֶת. הִקָּהֲלוּת לְשֵׁם הַפְגָּנָה. – [הִקָּהֲלוּת־, הִקָּהֲלֻיּוֹת]

הקהק״ל ר״ת הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל.

הַקְוָאָה°, הקוואה נ׳ [מן ב־קוה, הִקְוָה] אִסּוּף (נוֹזְלִים) לְמָקוֹם אֶחָד: "עוּגִיּוֹת לְהַקְוָאַת מֵי הַגְּשָׁמִים" (טביב, כערער 14). – [הַקְוָאַת־]

הִקָּווּת°, היקוות נ׳ [מן ב־קוה, נִקְוָה] הֵאָסְפוּת: הִקָּווּת מֵי הַגְּשָׁמִים אֶל בְּרֵכָה מֶרְכָּזִית. – [הִקָּווּת־]

הַקֵּז, הפ׳ מן נקז.

הֶקֵּז∴, היקז ז׳ [מן נקז, הִקִּיז] מַעֲשֵׂה הַהַקָּזָה, הוֹצָאַת דָּם: "בְּדַם הַחַיָּה – בְּדַם הֶקֵּז שֶׁל חַיָּה" (רש״י חולין פז:). – [הֶקֵּז־]

הַקָּזָה* נ׳ [מן נקז, הִקִּיז] הוֹצָאַת דָּם מִוְּרִיד לְשֵׁם רְפוּאָה – הַקַּלָּה בְּמַצָּבִים מְסֻיָּמִים, כְּגוֹן בְּלַחַץ־דָּם מֻגְבָּר: "שְׁמוֹנָה רֻבָּן קָשֶׁה וּמִעוּטָן יָפֶה, וְאֵלּוּ הֵן... וְשֵׁנָה, חַמִּין וְהַקָּזַת דָּם" (גיטין ע.). – [הַקָּזַת־, הַקָּזוֹת, הַקָּזוֹת־]

– **הַקָּזַת־דָּם***, 1*, הוֹצָאַת דָּם מִן הַגּוּף (גיטין ע). 2° [בהשאלה אירונית] רְצִיחָה, הֲמָתָה: פְּעֻלָּה צְבָאִית מֻצְלַחַת לְהַקָּזַת דָּמָם שֶׁל כְּנוּפְיַת הַשּׁוֹדְדִים.

הֶקְטוֹגְרַם◊ ז׳ [מיוונית: hekaton מאה + gramma משקל] מֵאָה גְּרַמִּים, עֲשִׂירִית הַקִּילוֹגְרַם. – [הֶקְטוֹגְרַמִּים]

הֶקְטוֹגְרָף◊ ז׳ [מיוונית: hekaton מאה + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר לְהַעְתָּקַת הֶעְתֵּקִים רַבִּים מִכְּתָב אֶחָד: "הוּפְצָה בַּעֲיָרָתֵנוּ בְּהֶקְטוֹגְרָף הַפְּרוֹקְלָמַצְיָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁכָּתַבְתִּי" (שזר, כוכבי 127). – [הֶקְטוֹגְרָפִים]

הֶקְטוֹלִיטֶר◊ ז׳ [מיוונית: hekaton מאה + litra ליטרא] מִדַּת נוֹזְלִים בַּת מֵאָה לִיטְרִים. – [הֶקְטוֹלִיטְרִים]

הֶקְטוֹמֶטֶר◊ ז׳ [מיוונית: hekaton מאה + metron מידה] מֵאָה מֶטְרִים, עֲשִׂירִית הַקִּילוֹמֶטֶר. – [הֶקְטוֹמֶטְרִים]

הַקְטָנָה∴ נ׳ [מן קטן, הִקְטִין] הַמְעָטָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר לְקָטָן מִשֶּׁהָיָה: הַקְטָנַת מַשְׂכֹּרֶת הַפְּקִידִים. הַקְטָנַת תְּמוּנָה. "כְּלַבְלָב" הוּא לְשׁוֹן הַקְטָנָה מִן "כֶּלֶב". – [הַקְטָנַת־]

הֶקְטָר◊, הקטאר ז׳ [צרפתית: hectare, מיוונית: hekaton מאה + לאטינית: area שטח] מִדַּת־שֶׁטַח שֶׁל אֲדָמָה בַּת מֵאָה אָר – בְּעֵרֶךְ עֲשָׂרָה דּוּנָמִים (10 000 מ״ר). – [הֶקְטָרִים]

הֶקְטֵר* ז׳ [מן א־קטר, הִקְטִיר] הַקְטָרָה, שְׂרֵפַת קָרְבָּן: "הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵיבָרִים" (ברכות א א). – [הֶקְטֵר־, הֶקְטֵרִים, הֶקְטֵרֵי־]

הַקְטָרָה• נ׳ [מן א׳ קטר, הִקְטִיר] 1•, שְׂרֵפַת קָרְבָּן, בְּיִחוּד הַחֲלָבִים שֶׁבּוֹ, עַל הַמִּזְבֵּחַ (כלים א ט). 2°, הַעֲלָאַת קְטֹרֶת, שְׂרֵפַת בְּשָׂמִים לְשֵׁם רֵיחַ נִיחוֹחַ. 3°, עִשּׁוּן טַבָּק בְּמִקְטֶרֶת. – [הַקְטָרַת־, הַקְטָרוֹת, הַקְטָרוֹת־]

הֵקִיא, הִפ׳ מן קיא. **הִקִּיף**, הִפ׳ מן נקף.

הִקִּיז, הִפ׳ מן נקז. **הֵקִיף**, הִפ׳ מן קוף.

הֵקִים, הִפ׳ מן קום. **הֵקִיץ**, הִפ׳ מן קוץ.

הָקִיץ שה״פ מן ב׳ קוץ, הֵקִיץ.

– **בְּהָקִיץ** תה״פ בִּשְׁעַת עֵרוּת, לֹא בְּשֵׁנָה: ״אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ״ (תהלים יז טו). ״חוֹזֵי חֶזְיוֹנוֹת וְחוֹלְמִים בְּהָקִיץ״ (אחד העם, יא). ״אִם בְּהָקִיץ וְאִם בַּחֲלוֹם״ (ביאליק, אחד אחד).

הֵקִיר, הִפ׳ מן קור.

הקיר״ה ר״ת הַקֵּיסָר יָרוּם הוֹדוֹ.

הֵקַל, הִפ׳ מן קלל. **הֵקִישׁ**, הִפ׳ מן קישׁ.

הִקִּישׁ, הִפ׳ מן נקשׁ.

הֶקֵל⁺, **היקל** ז׳ [מן קלל, הֵקַל] הֲקַלָּה: ״מִפְּנֵי הֶקֵל שֶׁהֵקֵלּוּ בָהּ״ (רש״י יומא ב:). ״עַל צַד הַהֶקֵל בַּשֵּׁמוֹת״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ה ב). – [הֶקֵל־]

הֲקָלָה⁺, **הֲקַלָּה**⁺ נ׳ [מן ב׳ קלל, הֵקַל] 1°, הַמְעָטַת הַכֹּבֶד אוֹ הַקֹּשִׁי, עֲשִׂיַּת דָּבָר קַל מִשֶּׁהָיָה: הֲקַלַּת הָעֹל שֶׁהָיָה עַל צַוָּארוֹ. הֲקָלַת הַמַּשָּׂא. 2°, הֲנָחָה, רְוָחָה: בָּאָה הֲקָלָה בְּמַצַּב הַחוֹלֶה. 3° [קיצור מן ״הקלה בכבוד״] זִלְזוּל, חֹסֶר דֶּרֶךְ־אֶרֶץ: ״וּמָה אֶזְכֹּר אוֹ אֲסַפֵּר בַּהֲקָלוֹתֶיךָ אוֹתִי״ (יהודה אבן־תבון, צוואה). –[הֲקָלַת־, הֲקָלוֹת; הֲקַלַּת־, הֲקַלּוֹת]

– **הֲקָלָה בְּכָבוֹד**°, זִלְזוּל.

הַקְלָטָה° נ׳ [מן קלט, הִקְלִיט] הַטְבָּעַת קוֹל בְּתַקְלִיט אוֹ בְּמַכְשִׁיר אַחֵר: הַקְלָטַת זִמְרָתוֹ שֶׁל הַזַּמָּר עַל סֶרֶט שֶׁל רְשַׁמְקוֹל. [הַקְלָטַת־, הַקְלָטוֹת, הַקְלָטוֹת־]

הִקָּלְטוּת°, **היקלטות** נ׳ [מן קלט, נִקְלַט] הִסָּפְגוּת, הִשְׁתָּרְשׁוּת, הִתְעָרוּת, הִסְתַּגְּלוּת לִתְנָאִים חֲדָשִׁים: הִקָּלְטוּת הַנַּסְיוּב שֶׁהֻזְרַק לַחוֹלֶה. הִקָּלְטוּת הַשָּׁתִיל בִּמְקוֹם נְטִיעָתוֹ. בְּעָיוֹת הִקָּלְטוּתָם שֶׁל הָעוֹלִים בָּאָרֶץ. – [הִקָּלְטוּת־]

הִקָּלְעוּת°, **היקלעות** נ׳ [מן א׳ קלע, נִקְלַע] הִטַּלְטְלוּת, הִזָּרְקוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״אֱמוּנָה... מַשְׁמָעָהּ אִי־הַשְׁלָמָה, הִקָּלְעוּת נִצְחִית בֵּין הַמָּצוּי וְהָרָאוּי״ (ניר, השעיפים 21). ״הַהִקָּלְעוּת מִמֶּרְחַקִּים אֶל מֶרְחַקִּים, מֵאוֹר לְחֹשֶׁךְ״ (יזהר, צקלג 1028). הִנָּתְקוּת הָאָדָם מִמְּקוֹם הֻלַּדְתּוֹ וְהִקָּלְעוּתוֹ לְעוֹלָם זָר. – [הִקָּלְעוּת־]

הִקָּלְפוּת°, **היקלפות** נ׳ [מן קלף, נִקְלַף] הֱיוֹת נִקְלָף: הִקָּלְפוּת הָעוֹר לְאַחַר הִשְׁתַּזְּפוּת יְתֵרָה בַּשֶּׁמֶשׁ. – [הִקָּלְפוּת־]

הַקְלָשָׁה° נ׳ [מן קלשׁ, הִקְלִישׁ] עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא דָלִיל וְקָלוּשׁ: הַקְלָשַׁת הַמָּרָק עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מַיִם. – [הַקְלָשַׁת־]

הִקָּלְשׁוּת°, **היקלשות** נ׳ [מן קלשׁ, נִקְלַשׁ] הֵעָשׂוּת קָלוּשׁ מִשֶּׁהָיָה: הִקָּלְשׁוּת הַתַּבְשִׁיל. הִקָּלְשׁוּת הַיְצִירָה בְּשֶׁל הַגִּבּוּב בְּסִגְנוֹנָהּ. – [הִקָּלְשׁוּת־]

הֶקֵם• ז׳ [מן קום, הֵקִים] קִיּוּם וְאִשּׁוּר שֶׁל דָּבָר, מַתַּן תֹּקֶף לְדָבָר, הֶפֶךְ מִן הָפֵר: ״אֵת שֶׁבָּא לִכְלַל הָקֵם – בָּא לִכְלַל הָפֵר״ (נדרים י ז). – [הֲקֵם־, הֲקֵמוֹ]

הֲקָמָה• נ׳ [מן קום, הֵקִים] 1•, הַעֲמָדָה, הַצָּבָה, כִּנּוּן: ״שְׁנַת אַרְבָּעִים... לַהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן״ (ראש השנה ב:). הֲקָמַת מַחֲנֶה. הֲקָמַת הַמְּדִינָה. הֲקָמַת וַעֲדָה לַחֲקֹר הַבְּעָיָה. 2•, הָקֵם, קִיּוּם, אִשּׁוּר: ״וְלֹא תָחוּל הֲקָמָה אֶלָּא אִם כֵּן חָלָה הֲפָרָה״ (נדרים סט.). הֲקָמַת דְּבָרוֹ. 3°, קִמּוּם, בְּנִיָּה מֵחָדָשׁ שֶׁל דָּבָר שֶׁנֶּהֱרַס, שִׁחְזוּר, רֶקוֹנְסְטְרוּקְצְיָה: הֲקָמַת תַּבְנִית בֵּית־הַכְּנֶסֶת הָעַתִּיק. – [הֲקָמַת־, הֲקָמוֹת]

– **הֲקָמַת־רֶגֶל**⁺, תְּקוּמָה, מַעֲמָד: ״עַל כֵּן לֹא תְהֵא הֲקָמַת רֶגֶל לָרְשָׁעִים לְיוֹם הַדִּין״ (רש״י תהלים א ו).

הַקְמָחָה° נ׳ [מן קמח, הִקְמִיחַ] הוֹסָפַת קֶמַח לְתַבְשִׁיל, עִבּוּי בְּקֶמַח: הַקְמָחַת הַדַּיְסָה. – [הַקְמָחַת־, הַקְמָחוֹת, הַקְמָחוֹת־]

הַקְמָטָה° נ׳ [מן קמט, הִקְמִיט] קִמּוּט, הִוָּצְרוּת קְמָטִים: הַקְמָטַת הַפָּנִים מִזֹּקֶן. – [הַקְמָטַת־]

הַקְנָאָה• נ׳ [מן קנה, הִקְנָה] הַקְנָיָה, הַעֲבָרַת דָּבָר לִרְשׁוּת אֲחֵרִים בְּתוֹרַת קִנְיָן: ״הַמּוֹצֵא שְׁטַר־הַקְנָאָה בַּשּׁוּק יַחֲזִירוֹ לַבְּעָלִים״ (בבא מציעא טז:). ״כֵּיצַד נוֹהֲגִים בְּהַקְנָאַת עִסְקֵיהֶם לְגוֹי בַּשַּׁבָּת״ (עגנון, תמול 268). – [הַקְנָאַת־]

הַקְנָטָה⁺ נ׳ [מן קנט, הִקְנִיט] הַכְעָסָה, הַרְגָּזָה, עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְעוֹרֵר רֹגֶז: ״וַיַּעֲנֵהוּ מִצַּעַר הַקְנָטַתְכֶם״ (רש״י איוב יב ד). ״חַס וְשָׁלוֹם, לֹא בָּאָה מִמֵּךְ שׁוּם הַקְנָטָה, לֹא גְדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה״ (הזז, יעיש ב 178). – [הַקְנָטַת־, הַקְנָטוֹת, הַקְנָטוֹת־]

הַקְנָיָה⁺ נ׳ [מן קנה, הִקְנָה] הֲפִיכַת דָּבָר לְקִנְיָנוֹ שֶׁל אַחֵר, הַעֲבָרָה לְאַחֵר, הַרְכָּשָׁה, מְסִירָה: ״קָטָן עַד שֵׁשׁ שָׁנִים אֵין הַקְנָיָתוֹ לַאֲחֵרִים כְּלוּם״ (רמב״ם, מכירה כט ו). הַקְנָיַת יְדִיעוֹת. הַקְנָיַת הֶרְגֵּלִים. – [הַקְנָיַת־]

הַקְסָמָה° נ׳ [מן קסם, הִקְסִים] שְׁבִיַּת הַלֵּב, לְקִיחַת לֵב כְּמוֹ בְּקֶסֶם, הַבָּאָה לִידֵי הִתְפַּעֲלוּת יְתֵרָה: הַקְסָמַת הַצּוֹפִים בְּמִשְׂחָקוֹ הַנִּפְלָא שֶׁל הַשַּׂחְקָן. – [הַקְסָמַת־]

הֶקְסָמֶטֶר⁺, **הֶכְּסָמֶטֶר**⁺ ז׳ [מיוונית: hex שש + metron מידה] [ממשקלי השירה]: שׁוּרָה הַמְחֻלֶּקֶת לְשִׁשָּׁה קְצָבִים, רֻבָּם בְּנֵי שָׁלֹשׁ הֲבָרוֹת (דַּקְטִילִים) וּמִעוּטָם בְּנֵי שְׁתֵּי הֲבָרוֹת (הַקֶּצֶב הָאַחֲרוֹן תָּמִיד בֶּן שְׁתֵּי הֲבָרוֹת), לְמָשָׁל:

״לֹא עֲדַת / כְּפִירִים / לְבָאִים / כַּסּוּ שָׁם / עֵין הָעֵ/ רָבָּה״ (ביאליק)

הַהֶקְסָמֶטְרִים רְגִילִים בְּיִחוּד בְּשִׁירוֹת תֵּאוּרִיּוֹת, בְּפוֹאֵמוֹת, בְּאִידִילְיוֹת וְכַדּוֹמֶה. הָאֶפּוֹסִים הַיְּוָנִיִּים הַקְּלַסִּיִּים כְּתוּבִים בְּהֶקְסָמֶטְרִים. – [הֶקְסָמֶטְרִים]

הַקָּעָה⁺ נ׳ [מן נקע] (קאנון ד ד), נְקִיעָה, יְצִיאַת עֶצֶם מִמְּקוֹמָהּ: נְפִילָתוֹ גָּרְמָה לוֹ לְהַקָּעָה בְּרַגְלוֹ. – [הַקָּעַת־, הַקָּעוֹת]

א. **הֶקֵּף*, היקף** ז׳ [מן א. נקף, הִקִּיף] 1*, מִדַּת הַקַּו הַסּוֹבֵב גּוּף אוֹ צוּרָה, פֶּרִימֶטֶר: ״כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ שְׁלוֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח״ (עירובין א ה). הֶקֵּף הָעִגּוּל גָּדוֹל בְּעֵרֶךְ פִּי 3.14 מִקָּטְרוֹ. הֶקֵּפוֹ שֶׁל רִבּוּעַ שָׁוֶה לְאֹרֶךְ צַלְעוֹ כָּפוּל אַרְבָּעָה. 2⁂, חוּג, מַעְגָּל, הַקָּפָה: ״בְּמִצּוּעַ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ הַנִּמְשָׁכִים אַחַר יֹשֶׁר הֶקֵּפָם סְבִיב הָאָרֶץ״ (מורה נבוכים א עב). 3°, תְּחוּם, מֶרְחָב: הֶקֵּף יְדִיעוֹת שֶׁל פְּלוֹנִי הַמְלַמֵּד רָחָב בְּיוֹתֵר. רוֹמָן בַּעַל הֶקֵּף רַב – הוּא מַקִּיף אֶת כָּל שִׁכְבוֹת הָעָם. תָּכְנִית בַּעֲלַת הֶקֵּף. – [הֶקֵּף־, הֶקֵּפִים, הֶקֵּפֵי־]

ב. **הֶקֵּף*** ז׳ [כִּין ב. נקף, הִקִּיף] חוֹב: ״נוֹתְנִין לוֹ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים כְּדֵי שֶׁיִּגְבֶּה הֶקֵּפוֹ״ (תוספתא בבא מציעא ח כז). – [הֶקֵּף־, הֶקֵּפִים, הֶקֵּפֵי־]

הַקְפָּאָה⁂ נ׳ [מן קפא, הִקְפִּיא] 1,⁂ הַקְרָשָׁה, הַגְלָדָה, קֵרוּר נוֹזְלִים עַד הֲפִכָתָם לְגוּשׁ מוּצָק כְּקֶרַח: הַקְפָּאַת הַמַּיִם. 2° [בהשאלה] אִבּוּן, הַנָּחַת דָּבָר בְּמַצָּבוֹ לְלֹא כָּל שִׁנּוּי, כְּאִלּוּ הוּא קָפוּא וּמְאֻבָּן: ״נִתְקַלְקְלָה... שְׁמִירַת הַדָּת בְּגַרְעִינָהּ הַפְּנִימִי עַל־יְדֵי הַקְפָּאָה זוֹ שֶׁל הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת״ (קלוזנר, הספרות ד 401). – [הַקְפָּאַת־]

– **הַקְפָּאַת הוֹן°**, אִסּוּר הַשִּׁמּוּשׁ בַּהוֹן הַמֻּפְקָד בְּבַנְק אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר: בִּימֵי הַמִּלְחָמָה הוֹצִיאָה הַמֶּמְשָׁלָה חֹק שֶׁל הַקְפָּאַת הוֹן הָאוֹיֵב בַּבַּנְקִים שֶׁבְּאַרְצָהּ.

הַקְפָּדָה* נ׳ [מן קפד, הִקְפִּיד] 1⁂, תְּשׂוּמֶת־לֵב, דִּיּוּק בַּעֲשִׂיַּת דָּבָר, הַשְׁגָּחָה מְעֻלָּה עַל כָּל פְּרָט: ״מֵהַקְפָּדָתָם לְהִזָּהֵר בַּסְּפָרִים הָאֵלֶּה הַקְּדוֹשִׁים״ (הרקמה לג׳נאח, הקדמה). פְּלוֹנִי עוֹשֶׂה אֶת מְלַאכְתּוֹ מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה יְתֵרָה עַל צוּרָתָהּ וְטִיבָהּ. 2*, חֻמְרָה, קַפְּדָנוּת: ״טוֹבָה הִיא הָאֲרִיכָה שֶׁהֶאֱרִיךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עִם עֲקִילָס הַגֵּר מֵהַקְפָּדָה שֶׁהִקְפִּיד בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר״ (קהלת רבה ז, טוב אחרית דבר). הַמּוֹרֶה נָהַג כְּלַפֵּי תַּלְמִידָיו בְּהַקְפָּדָה. 3*, קְפִידָה, רֹגֶז, תַּרְעֹמֶת: ״בְּנֵי־אָדָם מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה הֵם נוֹדְרִין״ (ירושלמי נדרים לו ד). ״הִרְגִּישׁ רַבִּי יוּדִיל בִּדְבָרָיו מֵעֵין הַקְפָּדָה״ (עגנון, כלה שיג). – [הַקְפָּדַת־]

הִקָּפְדוּת°, היקפדות נ׳ [מן קפד, נִקְפַּד] הִנָּתְקוּת: הִקָּפְדוּת פְּתִיל חַיָּיו בְּלֹא עֵת. – [הִקָּפְדוּת־]

א. **הַקָּפָה*** נ׳ [מן ב. נקף, הִקִּיף] 1*, סִבּוּב, כִּתּוּר, הֲלִיכָה מִסָּבִיב: ״הַקָּפָה בַּיָּד, הַקָּפָה בָּרֶגֶל״ (יומא נט.). הַקָּפַת חוֹמַת הָעִיר. הַקָּפַת הָאוֹיֵב. 2⁂ [באסטרונומיה] תְּנוּעַת כּוֹכַב־לֶכֶת בְּמַסְלוּלוֹ סְבִיב הַשֶּׁמֶשׁ: ״וְזֶה טַעַם לִמְחַשְּׁבֵי הָעִבּוּר לְאַחַר שֶׁצֵּרְפוּ כָּל הַשָּׁעוֹת וְהַקָּפָה שֶׁל כָּל מַחֲזוֹרִים״ (תוספות ראש השנה ח.). 3⁂, תַּהֲלוּכָה חֲגִיגִית מִסָּבִיב לְבִימַת בֵּית־הַכְּנֶסֶת עִם סִפְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׂמְחַת־תּוֹרָה: נוֹהֲגִים לַעֲרֹךְ שֶׁבַע הַקָּפוֹת. – [הַקָּפַת־, הַקָּפוֹת, הַקָּפוֹת־]

– **הַקָּפַת הָרֹאשׁ*** (יבמות ה.) [על־פי: ״לא תקיפו פאת ראשכם״, ויקרא יט כז] גִּלּוּחַ הַפֵּאוֹת, הַשֵּׂעָר מִסָּבִיב לָרֹאשׁ.

– **בְּהַקָּפָה אַחַת***, בִּסְמִיכוּת זֶה לָזֶה, בְּבַת אַחַת: ״כֻּלָּם בְּהַקָּפָה אַחַת תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה״ (תוספתא תרומות ג י).

ב. **הַקָּפָה°, הֲקָפָה*** נ׳ [מן ב. נקף, הִקִּיף; או מן קוף, הֵקִיף] מְכִירָה וּקְנִיָּה שֶׁל סְחוֹרָה בִּתְנַאי לְשַׁלֵּם אֶת מְחִירָהּ לְאַחַר זְמַן: ״הַקָּפַת הַחֲנוּת״ (שביעית י א). ״הָלַךְ לִפְרֹעַ הַקָּפוֹתָיו״ (בראשית רבה מא). ״וְלֹא יִמְכֹּר בְּהַקָּפָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִמָּכֵר תָּמִיד בְּהַקָּפָה״ (רמב״ם, שלוחין ושותפין ה א). פְּלוֹנִי קוֹנֶה אֶת מְזוֹנוֹתָיו בַּחֲנוּת הַמַּכֹּלֶת בַּהֲקָפָה. [ובהשאלה] ״וְכָל רְכוּשָׁהּ בָּא לָהּ בִּירֻשָּׁה מִתְּקוּפוֹת אֲחֵרוֹת אוֹ לָקוּחַ בְּהַקָּפָה מֵעַמִּים אֲחֵרִים״ (אחד העם, קעה). – [הַקָּפַת־, הַקָּפוֹת, הַקָּפוֹת־; הֲקָפַת־, הֲקָפוֹת־, הֲקָפוֹת־]

הֶקֵּפִי°, היקפי ת׳ [מן א. הֶקֵּף] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶקֵּף, מַקִּיף: ״צָרִיךְ לְהִסְתַּכֵּל בְּעִנְיָנִים כָּאֵלֶּה בְּמַבָּט הֶקֵּפִי וְכוֹלֵל״ (סוקולוב, במראות 99). 2, [בהנדסה] שֶׁהוּא לְיַד קַו הַהֶקֵּף: זָוִית הֶקֵּפִית בְּמַעְגָּל, לְהַבְדִּיל מִן ״זָוִית מֶרְכָּזִית״: בַּשִּׂרְטוּט הַזָּוִית B הִיא זָוִית הֶקֵּפִית. – [הֶקֵּפִית, הֶקֵּפִיִּים, ־פִיּוֹת]

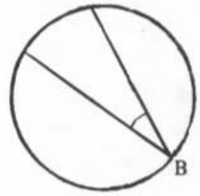

הַקְפָּצָה° נ׳ [מן א. קפץ, הִקְפִּיץ] 1, הֲבָאָה לִידֵי קְפִיצָה: הַקְפָּצַת הַמִּתְעַמְּלִים עַל־יְדֵי הַמַּדְרִיךְ. הַקְפָּצַת בְּרִיחַ־הָרוֹבֶה. 2, [בהשאלה] הַעֲלָאַת תַּלְמִיד מִצְטַיֵּן לְכִתָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר בְּתוֹךְ שְׁנַת הַלִּמּוּדִים. – [הַקְפָּצַת־, הַקְפָּצוֹת, הַקְפָּצוֹת־]

הִקָּפְצוּת°, היקפצות נ׳ [מן קפץ, נִקְפַּץ] הִקָּמְצוּת: הִקָּפְצוּת יָדוֹ לְאֶגְרוֹף. – [הִקָּפְצוּת־]

הַקְצָאָה⁂ נ׳ [מן קצה, הִקְצָה] 1, יִחוּד, הוֹעָדָה, הַפְרָשָׁה שֶׁל חֵלֶק מִדָּבָר אוֹ מִמָּקוֹם לְשֵׁם מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״בְּסֻכַּת הֶחָג מִצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה וְהַקְצָאָתָהּ כָּל זְמַן מִצְוָתָהּ״ (רש״י שבת מה.). הַקְצָאַת פִּנָּה בֶּחָצֵר לְגִנַּת פְּרָחִים. הַקְצָאַת חֶלְקַת אֲדָמָה לְבִנְיָן. 2° [בצבא] הַפְקָדָה, הַצָּבָה לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַקְצָאַת שְׁנֵי חַיָּלִים לִשְׁמִירָה עַל הַשָּׁבוּי. – [הַקְצָאַת־]

הַקְצָבָה° נ׳ [מן קצב, הִקְצִיב] הַפְרָשַׁת סְכוּם כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶּסֶף לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַקְצָבַת אֶלֶף לִירוֹת לִקְנִיַּת סְפָרִים. הָעִירִיָּה קִבְּלָה מִן הַמֶּמְשָׁלָה הַקְצָבָה לַהֲקָמַת בָּתֵּי־מְגוּרִים לְעוֹלִים. – [הַקְצָבַת־, הַקְצָבוֹת, הַקְצָבוֹת־]

הֲקָצָה* נ׳ [מן ב. קיץ, הֵקִיץ] יְקִיצָה, הִתְעוֹרְרוּת מִן הַשֵּׁנָה: ״לֶעָתִיד לָבוֹא בִּשְׁעַת הֲקָצַת הַמֵּתִים״ (מדרש תהלים יז טו). ״לְשׁוֹן הֶעָרָה וַהֲקָצָה״ (רש״י זכריה ב יז). – [הֲקָצַת־, הֲקָצוֹת]

– **הֲקָצַת הַקֵּץ** [על־פי ״בָּא הַקֵּץ הֵקִיץ אֵלָיִךְ״, יחזקאל מו] בּוֹא הַקֵּץ, בּוֹא הַגְּאֻלָּה: ״אִם בָּאָה תְּחִלַּת הֲקָצַת הַקֵּץ, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל... נִזְרָעִים בָּאָרֶץ״ (הרב קוק, חזיון הגאולה קצג).

הַקְצָנָה° נ׳ [מן קצן, הִקְצִין] הַעֲלָאָה לְדַרְגַּת קָצִין, מִנּוּי לִקְצִינוּת: הַקְצָנַת מְסַיְּמֵי הַקּוּרְס לִקְצִינִים. – [הַקְצָנַת־]

הַקְצָעָה° נ׳ [מן קצע, הִקְצִיעַ] גֵּרוּד וְהַחְלָקָה בְּמַקְצוּעָה: הַקְצָעַת הַקֶּרֶשׁ בַּנַּגָּרִיָּה. – [הַקְצָעַת־, הַקְצָעוֹת, הַקְצָעוֹת־]

הַקְצָפָה⁂ נ׳ [מן קצף, הִקְצִיף] 1, הַכְעָסָה, הַרְגָּזָה: ״מַכָּה בְּלִי תְרוּפָה, נֶצַח לְחֶרְפֵּיךָ תְּשַׁלַּח בְּהַקְצָפָה״ (אזעק, סליחות ערב ראש השנה). 2°, הַעֲלָאַת קֶצֶף [במשמעות 2]: הַקְצָפַת חֶלְבּוֹן הַבֵּיצָה לַאֲפִיַּת עוּגָה. – [הַקְצָפַת־, הַקְצָפוֹת, הַקְצָפוֹת־]

הַקְצָרָה° נ׳ [מן קצר, הִקְצִיר] קִצּוּר, כְּרִיתַת חֵלֶק מִדָּבָר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קָצָר יוֹתֵר: הַקְצָרַת הַבֶּגֶד. הַקְצָרַת עַנְפֵי הָעֵץ לְנוֹי אוֹ לְשִׁפּוּר צְמִיחָתָם. – [הַקְצָרַת־]

הָקֵר* ז׳ [מן קור, הֵקִיר] נְבִיעָה, יְצִיאַת מַיִם מִן הָאֲדָמָה.
– **בְּאֵר הָקֵר*** (עירובין י יד), בְּאֵר מַיִם חַיִּים.

הַקְרָאָה° נ׳ [מן א· קרא, הִקְרִיא] 1, קְרִיאָה בְּקוֹל לִפְנֵי קְהַל שׁוֹמְעִים, דִּקְלוּם, קְרִיאָה מְטֻעֶמֶת: בְּתָכְנִית הַמְּסִבָּה הָיוּ נְגִינָה וְהַקְרָאוֹת. 2, קְרִיאָה בְּקוֹל לִפְנֵי מִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר וְיִקְרָא אַחֲרָיו: הַקְרָאַת נֹסַח הַשְּׁבוּעָה לִפְנֵי הָעֵד בְּבֵית־הַדִּין. 3, הֲבָאָה לִידֵי קְרִיאָה: הַקְרָאַת הַתַּלְמִיד עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה. – [הַקְרָאַת־, הַקְרָאוֹת, הַקְרָאוֹת־]

הַקְרָבָה* נ׳ [מן קרב, הִקְרִיב] 1•, הֲבָאַת קָרְבָּן, הַגָּשַׁת קָרְבָּן: ״גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תְּמִידִין״ (עירובין סג:). 2 ˖, הִתְקָרְבוּת, בִּיאָה מֵרָחוֹק עַד קָרוֹב לְ־: ״יָפָה הָיְתָה הַקְרָבַת פַּרְעֹה לְיִשְׂרָאֵל מִמֵּאָה צוֹמוֹת וּתְפִלּוֹת״ (שמות רבה כא). 3° [קיצור מן ״הקרבה עצמית״] מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, הִסְתַּכְּנוּת לְטוֹבַת אֲחֵרִים אוֹ לְמַעַן רַעְיוֹן יָקָר: הָרוֹפֵא טִפֵּל בִּמְסִירוּת וּבְהַקְרָבָה בַּחוֹלֶה הָאָנוּשׁ. רוּחַ גְּבוּרָה וְהַקְרָבָה בַּהֲגַנַּת הַמּוֹלֶדֶת. – [הַקְרָבַת־, הַקְרָבוֹת, הַקְרָבוֹת־]
– **הַקְרָבָה עַצְמִית°**, **הַקְרָבַת עַצְמוֹ°**, מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, הַשְׁלָכַת עַצְמוֹ מִנֶּגֶד, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה לְטוֹבַת אֲחֵרִים אוֹ לְטוֹבַת רַעְיוֹן הַיָּקָר לוֹ.

הַקְרָחָה° נ׳ [מן א· קרח, הִקְרִיחַ] הֵעָשׂוּת קֵרֵחַ, נְשִׁירַת הַשֵּׂעָר: הַקְרָחַת שְׂעַר הָרֹאשׁ. הַקְרָחַת הַפַּרְוָה. – [הַקְרָחַת־]

הַקְרָמָה° נ׳ [מן קרם, הִקְרִים] הַגְלָדָה, כִּסּוּי בְּקְרוּם: הַקְרָמַת מְקוֹם הַפֶּצַע. – [הַקְרָמַת־]

הַקְרָנָה° נ׳ [מן א· קרן, הִקְרִין] 1, הֲפָצַת קְרָנַיִם לְכָל צַד: הַקְרָנַת הָאוֹר וְהַחֹם שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ. הַקְרָנַת הָרַדְיוּם. 2, הַעֲלָאַת תְּמוּנוֹת עַל בַּד אוֹ עַל מָסָךְ מְיֻחָד (״אֶקְרָן״) בְּאֶמְצָעוּת קַרְנֵי־אוֹר: הַקְרָנַת סֶרֶט בְּקוֹלְנוֹעַ. 3 [בהשאלה] הַאֲצָלָה, הַשְׁרָאָה: הַקְרָנָה מֵאִישִׁיּוּתוֹ עַל הַמּוֹסָד. – [הַקְרָנַת־, הַקְרָנוֹת, הַקְרָנוֹת־]

הַקְרָסָה° נ׳ [מן ג· קרס, הִקְרִיס] כִּוּוּץ וְקִשּׁוּי שֶׁל מַתֶּכֶת מְלֻבֶּנֶת עַל־יְדֵי טְבִילָתָהּ בְּמַיִם צוֹנְנִים: ״רְתִיחָתָם שֶׁל הַמַּיִם שֶׁנִּטְבֶּלֶת בָּהֶם הָעֶשֶׁת הַמְלֻבָּנָה לְשֵׁם הַקְרָסָה״ (ליסיצקי, תולדות 217). – [הַקְרָסַת־, הַקְרָסוֹת, הַקְרָסוֹת־]

הִקָּרְעוּת°, היקרעות נ׳ [מן קרע, נִקְרַע] הֱיוֹת נִקְרָע, הֵחָתְכוּת: הִקָּרְעוּת לִגְזָרִים. הִקָּרְעוּת הַבֶּגֶד הַזּוֹל. – [הִקָּרְעוּת־]

הַקְרָשָׁה˖ נ׳ [מן קרש, הִקְרִישׁ] הַקְפָּאָה, קֵרוּרוֹ שֶׁל חֹמֶר נוֹזֵל עַד הֵהָפְכוֹ לְמוּצָק, הַגְלָדָה: ״הַשֶּׁלֶג לְהַקְרָשָׁתוֹ וּקְפִיאָתוֹ״ (קאנון א ב). הַקְרָשַׁת הָרֹטֶב. הַקְרָשַׁת הַדָּם. –[הַקְרָשַׁת־, הַקְרָשׁוֹת, הַקְרָשׁוֹת־]

א· **הֶקֵּשׁ*, היקש** ז׳ [מן ב· נקש, הִקִּישׁ; לדעה אחרת: מן קיש, הֵקִישׁ, על־פי הערבית: קַאס השווה, קִיַּאס דימוי] 1•, הַשְׁוָאַת דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צַד שֶׁל דִּמְיוֹן – כְּדֵי לָדוּן מִזֶּה עַל זֶה, אֲנָלוֹגְיָה: הַהֶקֵּשׁ הוּא אַחַת מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן: ״הִתְחִיל דּוֹרֵשׁ לָהֶן מֵהֶקֵּשׁ...: הוֹאִיל וְתָמִיד קָרְבַּן־צִבּוּר וּפֶסַח קָרְבַּן־צִבּוּר, מַה תָּמִיד קָרְבַּן־צִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת, אַף פֶּסַח קָרְבַּן־צִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת״ (ירושלמי פסחים לג א). 2 ˖ [בתורת ההיגיון] סִילוֹגִיזְם, שִׁיטַת הוֹכָחָה שֶׁלְּפִיהָ מַסִּיקִים מִתּוֹךְ שְׁנֵי מִשְׁפָּטִים הַנִּקְרָאִים ״הַקְדָּמוֹת״ מִשְׁפָּט שְׁלִישִׁי הַנִּקְרָא ״תּוֹלָדָה; לְמָשָׁל: מִשְּׁנֵי הַמִּשְׁפָּטִים ״כָּל הָאֲנָשִׁים הֵם בְּנֵי־תְמוּתָה״, ״יִצְחָק הוּא אִישׁ״, – נַסִּיק כִּי ״יִצְחָק הוּא בֶּן־תְּמוּתָה״. – [הֶקֵּשׁ־, הֶקֵּשִׁים, הֶקֵּשֵׁי־]
– **בְּהֶקֵּשׁ אֶל־˖**, בְּהַשְׁוָאָה לְ־: ״לָאִישׁ הַיּוֹדֵעַ בְּפֹעַל בְּהֶקֵּשׁ אֶל הַכֹּחַ אֲשֶׁר לוֹ״ (רלב״ג, מלחמות ה׳ א ט). ״בַּמְּדִינָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל אַרְצוֹת־הַבְּרִית – בְּהֶקֵּשׁ לִמְדִינוֹת רוּסְיָה וְגֶרְמַנְיָה״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 111).

ב· **הֶקֵּשׁ˖, היקש** ז׳ [מן ב· נקש, הִקִּישׁ] נְקִישָׁה, דְּפִיקָה: ״וְאִם דֶּלֶת הִיא – הַסּוֹבֶבֶת עַל צִירָהּ וּבְהֶקֵּשׁ עָלֶיהָ הִיא נִפְתַּחַת״ (רש״י שיר השירים ח ט). – [הֶקֵּשׁ־]

הַקְשָׁאָה˖ נ׳ [מן קשה, הִקְשָׁה] הַקְשָׁיָה, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא קָשֶׁה מִשֶּׁהָיָה, הַכְבָּדָה: ״הַקְשָׁאַת הַלֵּב הֶחֱרִיבָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי״ (רלב״ג משלי כח יד). ״הַקְשָׁאַת עֹרֶף״ (ברצלוני, אחוה דעתי). – [הַקְשָׁאַת־]

הֶקְשֵׁב° ז׳ [מן קשב, הִקְשִׁיב] רִכּוּז הַפְּעִילוּת הַשִּׂכְלִית וְהַהִתְעַנְיְנוּת בְּכִוּוּן מְסֻיָּם, כֹּחַ הַהַקְשָׁבָה. – [הֶקְשֵׁב־]

הַקְשָׁבָה˖ נ׳ [מן קשב, הִקְשִׁיב] הַאֲזָנָה, שְׁמִיעָה מְכֻוֶּנֶת, תְּשׂוּמֶת־לֵב לַנֶּאֱמָר: ״שֶׁהֵם מַקְשִׁיבִים לְקוֹל הָרוֹפֵא הַקְשָׁבָה יְתֵרָה״ (פלקירא, המעלות ג). ״הִקְשִׁיב כָּל הַזְּמַן הַקְשָׁבָה תַּמָּה לָדַעַת חֲבֶרְתּוֹ״ (פיכמן, קסח). הַקְשָׁבָתוֹ שֶׁל תַּלְמִיד פְּלוֹנִי לְקוּיָה. – [הַקְשָׁבַת־]

א· **הַקָּשָׁה*** נ׳ [מן ב· נקש, הִקִּישׁ] נְקִישָׁה, דְּפִיקָה, הַכָּאָה: הַקָּשָׁה עַל הַדֶּלֶת. ״הַקָּשַׁת זְרוֹעוֹתָיו״ (סנהדרין סה.). ״מִקְשָׁה – מֵהָעֶשֶׁת תַּעָשֶׂה בְּהַקָּשַׁת הַקֻּרְנָס״ (רש״י במדבר י ב). ״הַקָּשַׁת פַּטִּישׁ אַחֲרוֹנָה – וּפֶסֶל אַחַר פֶּסֶל נֶעֱקָר וְהוֹלֵךְ לוֹ״ (ביאליק, מנדלי). – [הַקָּשַׁת־, הַקָּשׁוֹת]
– **כְּלֵי־הַקָּשָׁה°** [בתזמורת] כְּלֵי־נְגִינָה הַמַּשְׁמִיעִים קוֹל מוּסִיקָלִי, עַל־יְדֵי דְּפִיקָה עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן: תֹּף, מְצִלְתַּיִם, מַקּוֹשִׁים, צֶלְצְלִים.

ב· **הַקָּשָׁה˖, הַקָּשָׁה*** נ׳ [מן ב· נקש, הִקִּישׁ; או מן קיש, הֵקִישׁ – על־פי הערבית: קַאס השווה, קִיַּאס דימוי] הַשְׁוָאָה, דִּמּוּי שֶׁל דָּבָר לְדָבָר: ״וְאֵין בַּעֲבוֹדַת הָאֵל סְבָרָא וְלֹא הַקָּשָׁה וְלֹא הִתְחַכְּמוּת״ (כוזרי א צט). ״וְיָבִין הָעֲרָכִים וְהַהַקָּשׁוֹת שֶׁבְּחָכְמַת הַשִּׁעוּר״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). – [הַקָּשַׁת־]

הַקְשָׁחָה° נ׳ [מן קשח, הִקְשִׁיחַ] הַקְשָׁיָה, הַכְבָּדָה [בייחוד כנסמך אל לֵב, ראה קשח]: ״שֶׁאַתָּה מִתְרַעֵם עָלֶיהָ שֶׁמְּבִיאָתְךָ לִידֵי הַקְשָׁחַת הַלֵּב״ (עגנון, אורח 222). – [הַקְשָׁחַת־]

הֶקֵּשִׁי˖, היקשי ת׳ [מן א· הֶקֵּשׁ] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הֶקֵּשׁ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּמּוּי, אֲנָלוֹגִי: ״וְאַחַר תַּרְכִּיבֵם הַרְכָּבָה הֶקֵּשִׁית״ (כוזרי ה יד). 2° [בתורת ההיגיון] דִּיסְקוּרְסִיבִי, שֶׁהוּא תּוֹצָאָה שֶׁל שִׁקּוּל וְדִמּוּי הֶגְיוֹנִי: ״הֶחָלָל אֵינוֹ מֻשָּׂג הֶקֵּשִׁי... אֶלָּא הוּא הִסְתַּכְּלוּת טְהוֹרָה״ (ברגמן־ רוטנשטרייך, בקורת התבונה 46). – [הֶקֵּשִׁית, הֶקֵּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

הַקְשָׁיָה° נ׳ [מן קשה, הִקְשָׁה] הַקְשָׁאָה, קִשּׁוּי, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא קָשֶׁה מִשֶּׁהָיָה: הַקְשָׁיַת הַחֹמֶר. הַקְשָׁיַת הַלֵּב. – [הַקְשָׁיַת־]

הֶקְשֵׁר ∴ ז׳ [מן קשר, הִקְשִׁיר] 1 ∴, קֶשֶׁר, חִבּוּר שֶׁל דְּבָרִים: "שֶׁזֶּה הַהֶקְשֵׁר שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַתַּחְתּוֹנִים וְהָעֶלְיוֹנִים" (מנחת קנאות פה). "הֶקְשֵׁר הַדְּבָרִים הִדְאִיג אֶת עֲמַלְיָה" (שמיר, עירום 300). 2 °, קוֹנְטֶקְסְט, רְצִיפוּת הַדְּבָרִים בְּקֶטַע כָּתוּב, הַדְּבָרִים הַקְּשׁוּרִים לָעִנְיָן וְהַסְּמוּכִים לוֹ בְּתוֹךְ מִשְׁפָּט מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו: עַל פֵּרוּשָׁהּ שֶׁל מִלָּה בִּלְתִּי־יְדוּעָה נִתָּן לַעֲמֹד לִפְעָמִים מִתּוֹךְ הֶקְשֵׁרָהּ בַּמִּשְׁפָּט. – [הֶקְשֵׁר־, הֶקְשֵׁרִים, הֶקְשֵׁרֵי־]

– **הֶקְשֵׁר־דְּבָרִים**°, אַסּוֹצְיַאצְיָה, חִבּוּר רַעְיוֹנוֹת: "גַּת חֲצוּבָה, שֶׁמַּזְכִּירָה פְּסוּקִים שׁוֹנִים וְהֶקְשֵׁרֵי־דְבָרִים לֹא מְעַטִּים" (יזהר, צקלג 120).

– **בְּהֶקְשֵׁר זֶה**°, בְּהִזְדַּמְּנוּת זֹאת, אַגַּב דְּבָרִים אֵלֶּה.

הַקְשָׁרָה ∴ נ׳ [מן קשר, הִקְשִׁיר] קֶשֶׁר, חִבּוּר, רְצִיפוּת: "שֶׁיַּשִּׂיג טִבְעָם וְהַקְשָׁרָתָם קְצָתָם בִּקְצָתָם" (מורה נבוכים א נד). – [הַקְשָׁרַת־]

הִקָּשְׁרוּת°, היקשרות נ׳ [מן קשר, נִקְשַׁר] הִתְחַבְּרוּת: הִקָּשְׁרוּת נַפְשָׁהּ בְּנַפְשׁוֹ. הִקָּשְׁרוּת קִשְׁרֵי מִסְחָר בֵּין הַמְּדִינוֹת. – [הִקָּשְׁרוּת־]

הַר ז׳ [פיניקית: הר] גּוּשׁ־אֲדָמָה הַמִּתְנַשֵּׂא לְגֹבַהּ יַחֲסִי רַב מֵעַל פְּנֵי סְבִיבָתוֹ (בְּדֶרֶךְ כְּלָל, מֵעַל לִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת מֶטֶר). הֶהָרִים נוֹצְרוּ עַל־יְדֵי הִתְקַמְּטוּת קְרוּם הָאָרֶץ אוֹ עַל־יְדֵי פְּעֻלָּהווּלְקָנִית אוֹ עַל־יְדֵי סְחִיפַת הָאֲדָמָה שֶׁמִּסָּבִיב: "עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ, מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן" (ישעיה מ ט). הַר סִינַי. הַר הַמּוֹרִיָּה. הָרֵי יְהוּדָה. הָרֵי הַגָּלִיל. הַר אֶוֶרֶסְט. – [הָהָר; הַר־, הָרִים, הֶהָרִים, הָרֵי־; גם הֲרָרִים, הַרְרֵי־]

– **הַר־גַּעַשׁ** [על־פי יהושע כד ל, ושם שֵׁם פרטי], **הַר־פְּרָצִים** (ישעיה כח כא), **הַר־שְׂרֵפָה** (ירמיה נא כה), כִּנּוּיִים בַּמִּקְרָא לְווּלְקָן, הַר הַפּוֹלֵט מִתּוֹךְ לֹעוֹ בִּתְקוּפוֹת מְסֻיָּמוֹת מְעַרְבֹּלֶת שֶׁל אֵשׁ וְלַבָּה מִבֶּטֶן־הָאֲדָמָה.

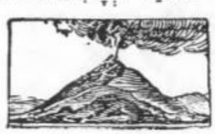
הר-געש

– **הַר הַבַּיִת** (ירמיה כו יח), **הַר בֵּית־ה׳** (ישעיה ב ב), **הַר־צִיּוֹן** (תהלים עד ב), **הַר הַקֹּדֶשׁ** (ירמיה לא כב), **הַר ה׳** (תהלים כד ג), כִּנּוּיִים לְהַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁעָלָיו נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ.

– **הַר־קֶרַח**°, ראה קַרְחוֹן.

– **הָרֵי הָרִים** *, 1 *, הָרִים גְּדוֹלִים מְאֹד (סנהדרין כד.). 2 ° [בהשאלה] שֶׁפַע רַב, תִּלֵּי־תִלִּים: "הָרֵי הָרִים שֶׁל סְפָרִים – וְסֵפֶר אַיִן" (ביאליק, הספר העברי א).

– **הָרֵי חֹשֶׁךְ** *, 1 *, הָרִים אַגָּדִיִּים הַמַּפְרִידִים, לְפִי אַגָּדַת חז״ל (תמיד לב.), בֵּין אַסְיָה לְאַפְרִיקָה: לְפִי אַגָּדָה אַחֶרֶת (בראשית רבה לג) הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם אֲלֶכְּסַנְדֵּר מוּקְדוֹן. 2 °, כִּנּוּי לְמָקוֹם רָחוֹק וְנִדָּח מְאֹד: "הִיא כּוֹתֶבֶת אֵלַי מִמֶּרְחַקִּים, מֵעֵבֶר לְהָרֵי חֹשֶׁךְ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קטז).

– **הָרֵי־עוֹלָם** * (שיר השירים רבה ז, מה יפו), כִּנּוּי לִגְדוֹלֵי הַדּוֹר, חֲכָמִים מֻפְלָגִים.

– **גָּבַהּ הַר בֵּינֵיהֶם** ° (על־פי חולין ז:, ושם בארמית), קָם בֵּינֵיהֶם פֵּרוּד, פָּגָה יְדִידוּתָם, נַעֲשׂוּ שׂוֹנְאִים זֶה לָזֶה.

– **הִכְנִיס רֹאשׁוֹ בֵּין הָרִים גְּדוֹלִים** *, הִתְעָרֵב בְּמַחֲלֹקֶת שֶׁבֵּין אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים: "מִפְּנֵי מָה אַתֶּם מַכְנִיסִין רֹאשִׁי בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים, בֵּין שְׁתֵּי מַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת, בֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵין בֵּית הִלֵּל?" (יבמות טו:).

– **יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר** * (יבמות צב.), חֹק הוּא וְלֹא יַעֲבֹר! אֵין רַחֲמִים בַּדִּין!

– **הִבְטִיחַ הָרִים וּגְבָעוֹת**°, הִבְטִיחַ הַבְטָחוֹת רַבּוֹת וְקוֹסְמוֹת: "הִבְטִיחוּ לוֹ... הָרִים וּגְבָעוֹת" (ביאליק, אגרות א רמה).

– **עוֹקֵר הָרִים** *, **עוֹקֵר הָרֵי הָרִים** *, כִּנּוּי לְאִישׁ חָרִיף מְאֹד בְּתַלְמוּדוֹ: "רַב יוֹסֵף סִינַי וְרַבָּה עוֹקֵר הָרִים" (ברכות סד.). "עוֹקֵר הָרֵי הָרִים וְטוֹחֲנָם זֶה בָּזֶה" (סנהדרין כד.).

– **הָרִים (הֲרָרִים) הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה** * (חגיגה א ח), מָשָׁל לְדָבָר הַבָּנוּי עַל יְסוֹד רוֹפֵף, מִגְדָּל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר.

– **רָאָה אֶת צֵל הֶהָרִים כֶּהָרִים**° [שאול משופטים ט לו, ושם: "את צל ההרים אתה רואה כאנשים"] הִפְרִיז בְּמַרְאֵה עֵינָיו (בְּיִחוּד מִתּוֹךְ פַּחַד וְיִרְאָה), רָאָה סַכָּנָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כָּל יְסוֹד לָכָךְ, פַּחַד שָׁוְא.

– **הַר בְּהַר לֹא פָּגַע, אָדָם בְּאָדָם פָּגַע**° [מימרה עממית רווחת יותר בניסוחה הארמי: "טורא בטורא לא פגע, אינש באינש פגע"] בְּנֵי־אָדָם, אַף רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה, סוֹפָם לְהִפָּגֵשׁ בְּאַחַד הַיָּמִים.

– **הָהָר הוֹלִיד עַכְבָּר**°, מָשָׁל עַל מַעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּהֲכָנוֹת מְרֻבּוֹת וּבְעֵסֶק גָּדוֹל – וּבְסוֹפָם הֵבִיאוּ תּוֹצָאוֹת זְעוּמוֹת בְּיוֹתֵר.

הר׳ קיצור: הָרַב.

הֲרָאָה ∴ נ׳ [מן א׳ ראה, הֶרְאָה] הַרְאָיָה, הֲבָאָה לִידֵי רְאִיָּה, גִּלּוּי: "וְיֵצֵא מַה שֶּׁאֵינְךָ חָפֵץ בְּצֵאתוֹ וְיֵרָאֶה מַה שֶּׁאֵין הֲרָאָתוֹ טוֹב בְּעֵינֶיךָ" (חובות הלבבות, הפרישות ה). – [הֲרָאַת־]

הֵרָאוּת ∴**, היראות** נ׳ [מן א׳ ראה נִרְאָה] הִתְגַּלּוּת, הוֹפָעָה: "וְכֻלָּם רָצִים לְהַשְׁלִים מַה שֶּׁנִּגְזְרָה הֲוָיָתוֹ וְהֵרָאוּתוֹ בְּעֵזֶר הָאֱלֹהִים" (חובות הלבבות, הבטחון). "מְשַׁמְּשׁוֹת לְצָרְכֵי הֵרָאוּת וּפִמְבִּיּוּת" (קלצקין, כתבים 193). "הֵעָלְמוּת עִם יֵצֶר הֵרָאוּת" (יזהר, צקלג 314). הֵרָאוּת ה׳ אֶל הַנָּבִיא. – [הֵרָאוּת־]

הַרְאָיָה° נ׳ [מן ראה, הֶרְאָה] הֲרָאָה, גִּלּוּי, הֲבָאָה לִידֵי רְאִיָּה: "הַרְאָיַת פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן מִתּוֹךְ חֻלְשַׁת הַהַחְלָטָה" (קלוזנר, יוצרים ב 120). הַרְאָיַת הַמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ לָאוֹרְחִים. – [הַרְאָיַת־]

הַרְאֵל ז׳ [אולי הַר+אֵל, או צורת־משנה של אֲרִיאֵל] 1 [במקרא] כִּנּוּי לַמִּזְבֵּחַ אוֹ לְאֶחָד מִן הַכֵּלִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (יחזקאל מג טו). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי לְהַר הָאֱלֹהִים, הַר סִינַי: "עַל רֹאשׁ הַרְאֵל... מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי יָמִים עוֹמֵד דֹּם אִישׁ שָׂב" (ביאליק, על ראש הראל).

הַרְבָּדָה° נ׳ [מן רבד, הִרְבִּיד] 1, עֲרִיכַת דְּבָרִים רֹבֶד עַל גַּבֵּי רֹבֶד. 2, רִבּוּד, חֲלֻקָּה לִרְבָדִים וְלִשְׁכָבוֹת: הַרְבָּדַת הָאֻכְלוּסִיָּה לִרְבָדִים סוֹצְיָאלִיִּים. – [הַרְבָּדַת־, הַרְבָּדוֹת]

הַרְבֵּה תה״פ ות׳ [מקור מן א׳ רבה, הִרְבָּה] בְּמִדָּה מְרֻבָּה, בְּכַמּוּת גְּדוֹלָה לָרֹב (לִפְעָמִים גַּם כְּתֹאַר – בְּהוֹרָאַת: רַבִּים, רַבּוֹת): "אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה" (קהלת ז יז). "כִּי־בָכוּ הָעָם הַרְבֵּה בֶכֶה" (עזרא י א).

״מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה״ (ישעיה ל לג). ״כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל וְהֶעָפָר הַרְבֵּה״ (נחמיה ד ד). ״נִפְרְצוּ בוֹ פְּרָצוֹת הַרְבֵּה״ (כלאים ד ד). ״כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה״ (אבות ו א). ״אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה״ (אבות א טו). ״וְרָקַב הַרְבֵּה תְקוּפוֹת שֶׁל חֹרֶף״ (ביאליק, שירה יתומה). ״חָיוּ, עִבְדוּ הַרְבֵּה וְקַוּוּ!״ (ביאליק, עם שמש). [ועם אותיות־השימוש ב׳ ל׳ מ׳:] ״וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מָצָאנוּ בַּסֵּפֶר הַזֶּה שֶׁזּוֹכֵר בְּנֵי הַבָּנִים בְּסֵדֶר הַבָּנִים״ (רד״ק דברי הימים א ז יד). עָתִיד הַשַּׁעַר הַזֶּה לְהִפָּתַח לְהַרְבֵּה צַדִּיקִים״ (בראשית רבה סט). ״לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרָשׁ בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁלֹּא יֹאכַל מִבְּשַׂר קָדָשִׁים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים״ (רש״י ויקרא יט כו). ״כִּי־נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה״ (ירמיה מב ב). ״לְכָל הַהִרְהוּרִים הַכְּבוּשִׁים בְּהַרְבֵּה לְבָבוֹת״ (ביאליק, לאחד העם).

– הַרְבֵּה מִ־, יוֹתֵר מִן־: ״נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם״ (יונה ד יא). ״יֵשׁ לַה׳ לָתֶת לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה״ (דברי הימים ב כה ט). ״שֶׁמְּצוּיָה הִיא (תָּמִיד) הַרְבֵּה מִפֶּסַח״ (רש״י זבחים צא.).

– הַרְבֵּה יוֹתֵר מִן־•, רַבִּים לְאֵין שִׁעוּר מִן־, כַּמּוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר לְאֵין־עֲרוֹךְ מִן־: ״וְכִי פֶּסַח אֶחָד יֵשׁ לָנוּ בַּשָּׁנָה שֶׁדּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת? וַהֲלֹא הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמָּאתַיִם פְּסָחִים יֵשׁ לָנוּ בַּשָּׁנָה שֶׁדּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת״ (פסחים סו.).

– הַרְבֵּה מְאֹד, בְּמִדָּה מְרֻבָּה בְּיוֹתֵר: ״שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד״ (בראשית טו א). ״לְעָשִׁיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הַרְבֵּה מְאֹד״ (שמואל ב יב ב). ״הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד״ (שמואל א כו כא).

– לְהַרְבֵּה מְאֹד, בְּאֹפֶן רַב, בִּמְאֹד: ״וַיְחַזְּקֵם לְהַרְבֵּה מְאֹד״ (דברי הימים ב יא יב).

– בְּהַרְבֵּה°, בְּמִדָּה רַבָּה: מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הוּקַל בְּהַרְבֵּה.

הַרְבָּיָה⁺ נ׳ [מן א־רבה, הִרְבָּה] גְּרִימָה שֶׁיִּהְיֶה הַרְבֵּה, הֲבָאָה לִידֵי הִתְרַבּוּת: ״לְשׁוֹן הַרְבָּיַת בְּכִיָּה״ (רש״י בראשית מו כט, לפי נוסח הרמב״ן). הַרְבָּיַת דָּגִים בִּבְרֵכוֹת. – [הַרְבָּיַת־]

הַרְבָּעָה• נ׳ [מן ב־ רבע, הִרְבִּיעַ] זִוּוּג בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״וְאֵין אֲסוּרִין (בְּנֵי נֹחַ) אֶלָּא בְּהַרְבָּעַת בְּהֵמָה וּבְהַרְכָּבַת הָאִילָן״ (סנהדרין נו:). – [הַרְבָּעַת־, הַרְבָּעוֹת, הַרְבָּעוֹת־]

הַרְבָּצָה⁺ נ׳ [מן רבץ, הִרְבִּיץ] 1°, הַשְׁכָּבָה, גְּרִימָה לִבְהֵמָה שֶׁתִּרְבַּץ: הַרְבָּצַת הַגָּמָל. 2⁺, הַזִּלְפָּה, הֲטָלַת מַיִם עַל מָקוֹם יָבֵשׁ לְהַרְבִּיץ אֶת הָאָבָק: ״וּבְמוֹעֵד אָסוּר אֲפִלּוּ הַרְבָּצָה מוּעֶטֶת״ (תוספות מועד קטן ו:). הַרְבָּצַת הָרְחוֹבוֹת בִּימוֹת הַחֹם הַגָּדוֹל. 3° [בלשון־הדיבור] הַכָּאָה, הַלְקָאָה. – [הַרְבָּצַת־, הַרְבָּצוֹת, הַרְבָּצוֹת־]

– הַרְבָּצַת תּוֹרָה°, הֲפָצַת תּוֹרָה, הַקְנָיַת הַשְׂכָּלָה.

הֶרְבַּרְיוֹן° ז׳ [מלאטינית: herbarium עשבי] מַעֲשָׂבָה, עִשְׂבִיָּה, אֹסֶף שֶׁל צְמָחִים מְיֻבָּשִׁים לְשֵׁם מֶחְקָר וְלִמּוּד. – [הֶרְבַּרְיוֹנִים]

הרג [גם מואבית ופיניקית]

~ פָּע׳ **הָרַג** פ״י 1, רָצַח, הֵמִית, הִכָּה נֶפֶשׁ: ״וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ״ (בראשית ד ח). ״וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר״ (שמואל ב ג ל). 2 [בהשאלה על הצומח] הִשְׁחִית, קִלְקֵל: ״יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם״ (תהלים עח מז). – [לַהֲרֹג, אֶת־, לְ־; הוֹרֵג; יַהֲרֹג]

~ נִפ׳ **נֶהֱרַג**, הוּמַת, נִרְצַח: ״אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה׳ כֹּהֵן וְנָבִיא״ (איכה ב כ). ״מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִים: הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף״ (סנהדרין ז ב). – [לְהֵהָרֵג או לֵהָרֵג, נֶהֱרָג, יֵהָרֵג]

~ פֻּע׳ **הֹרַג**, נֶהֱרַג, נִרְצַח, הוּמַת: ״כִּי־עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה״ (תהלים מד כג). ״נִצְחוֹן תּוֹרָתוֹ הַמּוּסָרִית אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֹרַג בְּמֶשֶׁךְ אַלְפֵי שָׁנָה״ (אחד העם, תסב). ״הֵן עָלֶיךָ נִחְיֶה, עָלֶיךָ נֹהֲרַג כָּל הַיָּמִים״ (כהן, שירים קמה). – [מְהֹרָג, יְהֹרַג]

– הָרַג אֶת עַצְמוֹ° [בלשון־הדיבור] עָבַד עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, נִמְצָא בִּתְנָאִים קָשִׁים בְּיוֹתֵר: ״מַה שֶּׁאֲנִי הוֹרֶגֶת אֶת עַצְמִי אֵצֶל הַגְּבֶרֶת שֶׁלִּי״ (הזז, היושבת 208).

– הָרַג אֶת הַזְּמַן° [בלשון־הדיבור] בִּלָּה אֶת הַזְּמַן בִּדְבָרִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ: רַבִּים מִיּוֹשְׁבֵי בָּתֵּי־הַקָּפֶה לֹא בָּאוּ לְשָׁם אֶלָּא לַהֲרֹג אֶת הַזְּמַן.

– הָרְגֵנִי נָא הָרֹג! [ביטוי של סירוב מוחלט, שאול מן במדבר יא טו, ושם כפשוטו] בְּשׁוּם פָּנִים לֹא, גַּם אִם תְּאַיֵּם עָלַי בְּמִיתָה: ״וְהִיא בְּאַחַת: הָרְגֵנִי נָא הָרֹג... וְלֹא אָשׁוּב״ (ביאליק, סוחר). ״הָרְגוּנִי נָא הָרוֹג וְלֹא אֶהְיֶה שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת!״ (ליסיצקי, תולדות 43).

– הוֹצִיא לְהוֹרֵג° [על־פי: ״להוציא אל־הורג בניו״, הושע ט יג] בִּצַּע גְּזַר־דִּין־מָוֶת.

– הוּצָא לְהוֹרֵג° [על־פי הנ״ל] הוּמַת לְפִי פְּקֻדָּה אוֹ לְפִי פְּסַק־דִּין, בֻּצַּע בּוֹ עֹנֶשׁ הַמָּוֶת.

– (אִם) בָּא לְהָרְגְךָ – הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ• (במדבר רבה כא; סנהדרין עב.), מַאֲמַר חֲזַ״ל בִּזְכוּתָהּ שֶׁל הַהֲגַנָּה הָעַצְמִית.

– יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר• [שאול מסנהדרין עד., ושם כפשוטו:] לֹא יַעֲשֶׂה אֶת הַדָּבָר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן: ״פֹּה בַּשָּׂדֶה יָלִין וּפֹה יִשְׁבֹּת: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר״ (ביאליק, יום השישי ד).

– נֶהֱרַג עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה• [בהשאלה הלצית מן עבודה זרה עא:, ושם כפשוטו: בן־נח (נכרי) חייב מיתה אם גזל מישראל אפילו פחות משווה פרוטה] הוּא מוּכָן לֵהָרֵג וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַפְסִיד אַף דָּבָר־שֶׁל־מַה־בְּכָךְ, כְּלוֹמַר, הוּא קַמְצָן גָּדוֹל: ״בְּהוּלִים הָיוּ הֵם עַל מָמוֹנָם וְנֶהֱרָגִים עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה״ (הזז, צל 25).

הֶרֶג ז׳ [מן הרג] 1, רֶצַח, הֲמָתַת בְּנֵי־אָדָם: ״וַיַּכּוּ... מַכַּת־חֶרֶב וְהֶרֶג וְאַבְדָן״ (אסתר ט ה). ״בְּיוֹם הֶרֶג רָב, בִּנְפֹל מִגְדָּלִים״ (ישעיה ל כה). ״וְיֶתֶר הָאֲדוֹמִיִּים... הַנּוֹתָרִים מֵהֶרֶג שִׁמְעוֹן, נָסוּ אֶל טִיטוּס״ (יוסיפון שצא). ״וְאוֹרָה גְדוֹלָה עִם הַגִּנָּה, הִיא אוֹרַת הֶהָרֶג״ (ביאליק, בעיר ההריגה). 2•, מִיתַת חֶרֶב, כְּרִיתַת הָרֹאשׁ: ״אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק״ (סנהדרין ז א). – [הֶרֶג־]

הָרָג• ז׳ [מן הרג] רוֹצֵחַ: ״לֹא יִמְכְּרֶנָּה לֹא לְתַגָּר... וְלֹא לְהָרָג, מִפְּנֵי שֶׁמְּרַמִּין בָּהּ אֶת הָאֲחֵרִים״ (בבא מציעא נב.). – [הָרַג־, הָרָגִים, הָרָגֵי־]

הֲרֵגָה, הריגה נ׳ [מן הרג] הֶרֶג, רֶצַח, טֶבַח: ״הַתִּקֵם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה״ (ירמיה יב ג). ״צֹאן הַהֲרֵגָה״ (זכריה יא ד). ״בְּעִיר הַהֲרֵגָה״ (ביאליק, בעיר). – [הֲרֵגַת־, הֲרֵגוֹת]

– גֵּיא הַהֲרֵגָה (ירמיה ז לב), 1, שְׂדֵה־הַמִּלְחָמָה, שְׂדֵה־הַקֶּטֶל. 2°, מָקוֹם שֶׁנֶּעֱרַךְ בּוֹ טֶבַח וְהַשְׁמָדָה: ״בַּאבִּי־יַאר – גֵּיא הַהֲרֵגָה שֶׁל הַיְּהוּדִים קָרְבְּנוֹת הַנָּצִיזְם״ (ש׳ אבן־שושן, השיר והשר 9).

הַרְגּוּל°, הירגול ז׳ [מן הֶרְגֵּל; ב. רגל, הִרְגִּיל] הַקְנָיַת הֶרְגֵּלִים: הַהִרְגּוּל וְהַתִּרְגּוּל – שְׁתֵּי פְּעֻלּוֹת חֲשׁוּבוֹת בַּחִנּוּךְ וּבַהוֹרָאָה. – [הִרְגּוּל־]

הַרְגָּזָה῎ נ׳ [מן רגז, הִרְגִּיז] 1῎, הַכְעָסָה, הֲבָאָה לִידֵי רֹגֶז: ״הוּא עַצְמוֹ גָּרַם לוֹ הַרְגָּזָתוֹ״ (רש״י סוכה נב:). ״וַדַּאי הִרְגַּזְנוּהָ הַיּוֹם... אֲבָל אֲנִי לֹא הָיִיתִי בֵּן יָחִיד לְהַרְגָּזָה״ (קדרי, כורך נג). הַתַּלְמִיד נֶעֱנַשׁ עַל הַרְגָּזַת מוֹרֵהוּ. 2°, הוֹצָאָה מִמְּנוּחָתוֹ, הַחֲרָדָה: הַרְגָּזַת הָאַרְיֵה מֵרִבְצוֹ. – [הַרְגָּזַת־]

הֶרְגֵּל• ז׳ [מן ב. רגל, הִרְגִּיל] דָּבָר שֶׁהִתְרַגֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹתוֹ תָּמִיד, מִדָּה שֶׁדָּבְקָה בְּאָדָם עַל־יְדֵי חֲזָרָה מְרֻבָּה עָלֶיהָ: ״הֶרְגֵּל עֲבֵרָה״ (פסחים ל.). ״הַהֶרְגֵּל וְהַלִּמּוּד, כִּי הָאֲנָשִׁים בְּטִבְעָם אוֹהֲבִים מַה שֶּׁהֻרְגְּלוּ בּוֹ״ (מורה נבוכים א לא). ״צַדִּיקִים... הַמַּגִּיעִים עַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּל לַעֲשׂוֹת לָהֶם גַּם אֶת הַצֶּדֶק לְצֹרֶךְ פְּרָטִי״ (אחד העם, עה). ״מַגָּע שֶׁנַּעֲשָׂה הֶרְגֵּל וְטֶבַע שֵׁנִי״ (ביאליק, האדם וקנינו). ״הַהֶרְגֵּל גָּדוֹל מִן הַשֵּׂכֶל״ (עגנון, כפות קיא). בֵּית־הַסֵּפֶר שׁוֹאֵף לְהַקְנוֹת לְתַלְמִידָיו הֶרְגֵּלֵי סֵדֶר, נִקָּיוֹן, דִּיּוּק וְעוֹד. – [הֶרְגֵּל־, הֶרְגֵּלִים, הֶרְגֵּלֵי־]

– **הֶרְגֵּל־לָשׁוֹן**•, שִׁגְרָה, רְגִילוּת וּרְהִיטוּת בִּלְשׁוֹנוֹ שֶׁל אָדָם: ״טוֹב מִי שֶׁהוּא מְבָאֵר מִשְׁנָתוֹ מִמִּי שֶׁשּׁוֹנֶה וְרָגִיל בְּהֶרְגֵּל לָשׁוֹן וְהוֹלֵךְ״ (קהלת רבה ו, טוב מראה).

– **הֶרְגֵּל־דָּבָר**• (עבודה זרה יז.) [בלשון נקיה] כִּנּוּי לְתַשְׁמִישׁ־הַמִּטָּה, בְּעִילָה.

– **הֶרְגֵּל (נַעֲשָׂה) טֶבַע שֵׁנִי**῎ (פלקירא, המעלות ב), כְּשֶׁאָדָם מִתְרַגֵּל לִפְעֻלָּה אוֹ לְהִתְנַהֲגוּת מְסֻיֶּמֶת, הֲרֵיהִי נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן כִּתְכוּנָה מִלֵּדָה.

הַרְגָּלָה° נ׳ [מן רגל, הִרְגִּיל] הֲבָאָה לִידֵי רְגִילוּת, הַקְנָיַת הֶרְגֵּל: הַרְגָּלַת הַתִּינוֹק לַהֲלִיכָה. – [הַרְגָּלַת־]

הֶרְגֵּלִי῎ ת׳ [מן הֶרְגֵּל] שֶׁנִּקְנָה עַל־יְדֵי הֶרְגֵּל, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַהֶרְגֵּל: ״מֵהַחָכְמוֹת שֶׁקּוֹרִין הֶרְגֵּלִיּוֹת אוֹ לִמּוּדִיּוֹת״ (שמואל־אבן תיבון, יקוו המים יא). תְּכוּנוֹת טִבְעִיּוֹת לְעֻמַּת נִימוּסִים הֶרְגֵּלִיִּים. – [הֶרְגֵּלִית, הֶרְגֵּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

הֵרָגְנוּת° הירגנות נ׳ [מן רגן, נִרְגַּן] הִתְלוֹנְנוּת, תַּרְעֹמֶת: הֵרָגְנוּת הַצִּבּוּר עַל הַעֲלָאַת הַמִּסִּים. – [הֵרָגְנוּת־]

הַרְגָּעָה° נ׳ [מן א. רגע, הִרְגִּיעַ] הַשְׁקָטָה, הֲבָאַת מְנוּחָה, שִׁכּוּךְ רֹגֶז אוֹ מְתִיחוּת: ״הָעִקָּרוֹן הָעֶלְיוֹן הוּא הַתְּבוּנָה, אָמַרְתִּי בְּהַרְגָּעָה לְעַצְמִי״ (פרלמן, תר׳ הרץ 36). תְּרוּפָה לְהַרְגָּעַת הָעֲצַבִּים. הַרְגָּעַת הַתִּינוֹק הַבּוֹכֶה. הַרְגָּעַת הָרוּחוֹת שֶׁל הַקָּהָל הָרוֹגֵשׁ. הַצּוֹפָר הִשְׁמִיעַ אוֹת הַרְגָּעָה. – [הַרְגָּעַת־, הַרְגָּעוֹת, הַרְגָּעוֹת־]

הֵרָגְעוּת°, הירגעות נ׳ [מן א. רגע, נִרְגַּע] הַגָּעָה לִידֵי רֹגַע, חֲזָרָה לִמְנוּחָה, הֵעָשׂוּת רָגוּעַ: הֵרָגְעוּת הַיָּם עִם חֲלֹף רוּחַ הַסְּעָרָה. הֵרָגְעוּת הַתִּינוֹק הַבּוֹכֶה. הֵרָגְעוּת הַקָּהָל הַנִּסְעָר. – [הֵרָגְעוּת־]

הֶרְגֵּשׁ῎ ז׳ [מן רגש, הִרְגִּישׁ] 1῎, הַכֹּשֶׁר לְהַרְגִּישׁ, כֹּחַ הַהַרְגָּשָׁה: ״וְהַכֹּחַ הַמְדַמֶּה הוּא אֲשֶׁר בּוֹ יִשָּׁאֲרוּ רִשּׁוּמֵי הַמֻּרְגָּשׁוֹת אֲשֶׁר הֵם נֶעְלָמִים מֵהַהֶרְגֵּשׁ״ (פלקירא, המעלות ב). ״לְיִתְרוֹן הַחוּשׁ וְהַהֶרְגֵּשׁ בַּהֲנָאָה״ (כוזרי ג טז). ״וְהַמֹּחַ – מִשְׁכַּן הַכֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים וּמַבּוּעַ הַהֶרְגֵּשׁ וְשֹׁרֶשׁ הָעֲצַבִּים״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). 2°, רֶגֶשׁ: ״כּוֹתֵב הוּא אֶת שִׁירָיו בְּהַשְׂכֵּל וּבְעִיּוּן דַּק, אֲבָל לֹא בְּהֶרְגֵּשׁ וּבְהִתְפַּעֲלוּת״ (יל״ג, איגרות א 132). ״לְאָדָם שֶׁנָּפַל בַּחֲלוֹמוֹ מִגַּג גָּבוֹהַּ לְבוֹר עָמֹק, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִפְגַּע, כְּמִין הֶרְגֵּשׁ שֶׁל מִטְמוּט מְזַעְזְעוֹ״ (עגנון, כלה קעז). 3῎, רַעַשׁ, שָׁאוֹן: ״בִּשְׁבִיל הֶרְגֵּשׁ גָּדוֹל וְקִבּוּץ חֲיָלוֹת... תָּמַהְנוּ וּפָנִינוּ מִן הַדֶּרֶךְ לִרְאוֹת מַה זֶּה״ (רש״י דברי הימים ב יח ט). – [הֶרְגֵּשׁ־, הֶרְגֵּשִׁים, הֶרְגֵּשֵׁי־]

הַרְגָּשָׁה• נ׳ [מן רגש, הִרְגִּישׁ] 1•, הַכָּרָה עַל־יְדֵי רֶגֶשׁ אוֹ עַל יְדֵי חוּשׁ: ״דְּאִי־אֶפְשָׁר לְשַׁמֵּשׁ בְּלִי הַרְגָּשָׁה״ (נידה מג.). ״וְאִם נִמְצָא בְּשִׂכְלֵנוּ אוֹ בְּהַרְגָּשׁוֹתֵינוּ שׁוּם רִבּוּי״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). ״גַּם חוּשִׁים וְהַרְגָּשׁוֹת וּתְשׁוּקוֹת וּמַחְסוֹרִים לָכֶם כְּמוֹ לְכָל יְלוּדֵי־אִשָּׁה״ (מנדלי מו״ס, תלא). ״כָּבוֹד וְהַרְגָּשָׁה סְתָמִית אַחֶרֶת הֶעֱלוּ מִדַּת חֲשִׁיבוּתָהּ בְּעֵינָיו״ (עגנון, כפות קכג). הַרְגָּשַׁת צַעַר. הַרְגָּשַׁת כְּאֵב. 2°, מַצַּב־רוּחַ, הָאֹפֶן הַכְּלָלִי שֶׁאָדָם מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ: ״עֵדוּת מְפֹרֶשֶׁת זוֹ שֶׁל רוֹפְאוֹ... רוֹמְמָה אֶת הַרְגָּשָׁתוֹ הָעַצְמִית״ (ברקוביץ, הראשונים שיג). הַרְגָּשָׁתוֹ הַכְּלָלִית מְצֻיֶּנֶת. 3•, חִישָׁה, חוּשׁ: ״כְּנֶגֶד ה׳ הַרְגָּשׁוֹת וְה׳ מֻרְגָּשׁוֹת״ (במדבר רבה יד). – [הַרְגָּשַׁת־, הַרְגָּשׁוֹת, הַרְגָּשׁוֹת־]

– **הַרְגָּשַׁת שְׂפָתַיִם**•, הֲגִיָּה בַּשְּׂפָתַיִם, בִּטּוּא מֻדְגָּשׁ עַל־יְדֵי תְּנוּעַת הַשְּׂפָתַיִם: ״שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת יֵשׁ לָהֶן הַרְגָּשַׁת שְׂפָתַיִם״ (מדרש אגדה, בובר, בראשית ב).

הֶרְגֵּשִׁי῎ ת׳ [מן הֶרְגֵּשׁ] 1, הַנּוֹבֵעַ מִן הַהֶרְגֵּשׁ, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַהֶרְגֵּשׁ: ״הַכֹּחוֹת הַהֶרְגֵּשִׁיִּים מַשִּׂיגִים בְּכָאן מַה שֶּׁמַּרְגִּישִׁים מִן הַמֻּרְגָּשׁ״ (כוזרי ה יב). ״לֹא הָיָה יָכוֹל לְפַרְנֵס אֶת רַעַבְתָּנוּתוֹ הַהֶרְגֵּשִׁית הַחַיָּה״ (סוקולוב, אישים 272). – [הֶרְגֵּשִׁית, הֶרְגֵּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

הרדוף

הַרְדּוּף•, הִרְדּוּף•, הירדוף ז׳ (סוכה לב:), שִׂיחַ יְרֹק־עַד בַּעַל פְּרָחִים וְרֻדִּים, וְלִפְעָמִים לְבָנִים (Nerium oleander). הַהַרְדּוּף גָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל גַּם כְּצֶמַח בָּר בְּגִדּוֹת הַנְּחָלִים (״הַרְדּוּף־הַנְּחָלִים״). – [הַרְדּוּף־, הַרְדּוּפִים, ־פֵי־]

הַרְדּוּפְנִין• ז׳ 1•, אֶחָד מִמִּינֵי הַיְּרָקוֹת שֶׁיּוֹצְאִים בָּהֶם יְדֵי מָרוֹר בְּלֵיל הַ־סֵּדֶר״ (פסחים לט.). 2°, עֵשֶׂב רַב־שְׁנָתִי אוֹ בֶּן־שִׂיחַ מִבַּת־מִשְׁפַּחַת הַלְּשׁוֹנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים אוֹ וְרֻדִּים (Scorzonera). – [הַרְדּוּפְנִינִים]

הַרְדָּמָה῎ נ׳ [מן רדם, הִרְדִּים] 1°, הַפָּלַת תַּרְדֵּמָה, יִשּׁוּן: הַרְדָּמַת הַתִּינוֹק בָּעֶרֶב. סַמֵּי הַרְדָּמָה. 2῎, אִלְחוּשׁ זְמַנִּי, שִׁתּוּק הַהַרְגָּשָׁה אוֹ הַתְּנוּעָה שֶׁל אַחַד הָאֵיבָרִים בַּגּוּף: ״הַרְדָּמַת הַחוּשׁ״ (קאנון ג י). הַרְדָּמַת הָרֶגֶל לְשֵׁם נִתּוּחַ. – [הַרְדָּמַת־, הַרְדָּמוֹת, הַרְדָּמוֹת־]

הֵרָדְמוּת°, הירדמות נ׳ [מן רדם, נִרְדַּם] בִּיאָה לִידֵי תַּרְדֵּמָה, שְׁקִיעָה בְּשֵׁנָה: הֵרָדְמוּת הַתִּינוֹק לְאַחַר הָאֹכֶל. ״מִי כְּבָר נִרְדָּם?... גִּידִי לְבַדּוֹ שׁוֹאֵל נַפְשׁוֹ לְהֵרָדְמוּת וְאֵינוֹ יָכוֹל״ (יזהר, צקלג 185). – [הֵרָדְמוּת־]

הַרְדָּפָה* נ׳ [מן רדף, הִרְדִּיף] 1 ^, רְדִיפָה: ״וְלָמָּה תִרְדְּפֵנִי בְּכָל אֵלֶּה הַהַרְדָּפוֹת״ (רלב״ג איוב י). 2 * [בהלכות התלמוד] עֹנֶשׁ בֵּית־דִּין (כַּנְּרָאֶה, נִדּוּי) לְמִי שֶׁאֵינוֹ מְצַיֵּת לִפְסַק־הַדִּין (מועד קטן טז.). 3 ^, שִׁמּוּשׁ בְּשֵׁם נִרְדָּף (סִינוֹנִים): ״וְלִפְעָמִים יֹאמַר עִכּוּל וּבִשּׁוּל עַל דֶּרֶךְ הַהַרְדָּפָה״ (קאנון א א). – [הַרְדָּפַת־, הַרְדָּפוֹת, הַרְדָּפוֹת־]

הרה [אכדית: erû; אוגריתית: הרי]

~ פָּע׳ **הָ רְ תָ ה** פעו״י 1 [בלשון נקבה] נִתְעַבְּרָה, נִכְנְסָה לְהֵרָיוֹן, נִתְפַּתֵּחַ בְּרַחְמָהּ וָלָד: ״וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן״ (בראשית ד א). ״וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן״ (שופטים יג ג). ״הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה, אִם אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ?״ (במדבר יא יב). 2 [בלשון זכר: הָרָה – בהשאלה] הֶעֱלָה בְּלִבּוֹ, יָצַר, יָזַם: פְּלוֹנִי הָרָה רַעְיוֹן נוֹעָז. [ראה להלן: ׳הרה עמל׳, ׳הרה והגה׳]. – [לַהֲרוֹת; הָרָה, הָרוֹת; תַּהֲרֶה; וַתַּהַר]

~ פֻּע׳ **הֹ רָ ה**, נִקְלַט בַּהֵרָיוֹן, נוֹצַר (בְּרֶחֶם הָאֵם): ״יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד־בּוֹ, וְהַלַּיְלָה אָמַר: הֹרָה גָבֶר״ (איוב ג ג). – [מְהֹרֶה, יְהֹרֶה]

– **הָרָה עָמָל** [במליצה] חָשַׁב מַחְשָׁבוֹת הֶבֶל: ״הָרֹה עָמָל וְיָלֹד אָוֶן״ (איוב טו לה). ״וְכָל רַעְיוֹנוֹתָיו הָרוּ עָמָל וְיָלְדוּ מַפַּח־נֶפֶשׁ״ (עגנון, אלו צד).

– **הָרָה וְהָגָה**° [שאול מישעיה נט יג], יָזַם רַעְיוֹן, הֶעֱלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ.

הָרָה ת׳ [מן הרה] 1, מְעֻבֶּרֶת, אִשָּׁה בִּתְקוּפַת הֵרָיוֹנָהּ: ״כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת״ (ישעיה כו יז). 2° [בהשאלה, רק בסמיכות: הֲרַת־] נוֹשֵׂאת בְּקִרְבָּהּ, עֲתִידָה לִיצֹר: ״בִּינַת אָדָם הִיא הֲרַת הַמַּחֲשָׁבוֹת״ (מנדלי מו״ס, רנה). ״תְּקוּפָה חֲדָשָׁה... הֲרַת גְּדוֹלוֹת וּנְצוּרוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים נב). ״לֹא לִסְמֹךְ עַל יוֹעֲצָיו בְּתָכְנִית זוֹ הֲרַת־עֲתִידוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 198). ״הִצְבַּעְנוּ ׳הֵן׳ בְּעֵת הֲרַת־גּוֹרָל״ (אלתרמן, הטור א 233). 3° [גם בסמיכות זכר: הֲרֵה־] נוֹשֵׂא בְּקִרְבּוֹ, חָדוּר, עָשׂוּי לִגְרֹם: ״בִּהְיוֹת לִבִּי אָטוּם יֵאוּשׁ, הֲרֵה אֹפֶל וְצוּקָה״ (טמקין, התפילות רא). ״כְּלוּם בָּעוֹלָם אֵינוֹ בָּטוּחַ, הַכֹּל הֲרֵה סַכָּנוֹת״ (יזהר, צקלג 722). הַפִּלּוּג הָיָה הֲרֵה־אָסוֹן לַתְּנוּעָה. – [הֲרַת־, הָרוֹת, הֲרוֹת־; הֲרֵה־, הֲרֵי־]

– **הֲרַת עוֹלָם** ^ [שאול בשינוי הוראה מן ירמיה כ יז: ״וְרַחְמָהּ הֲרַת עוֹלָם״] הוּלֶּדֶת הָעוֹלָם, בְּרִיאַת הָעוֹלָם מֵחָדָשׁ: ״הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם, הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל יְצוּרֵי עוֹלָם״ (מוסף ראש השנה). [ומכאן בהשאלה:]

– **יוֹם הֲרַת עוֹלָם**°, יוֹם הִיסְטוֹרִי, יוֹם גּוֹרָלִי, יוֹם שֶׁבּוֹ מִתְרַחֲשִׁים מְאֹרָעוֹת מַכְרִיעִים: ״עוֹד בּוֹא יָבוֹא הַיּוֹם הַגָּדוֹל שֶׁל הֲרַת עוֹלָם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה).

הָרָה [הַר + ה׳ המגמה] אֶל הָהָר: ״וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה נָּסוּ״ (בראשית יד י).

הַרְהָבָה° נ׳ [מן רהב, הִרְהִיב] הֶעָזָה, אֹמֶץ־רוּחַ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה קָשֶׁה וְנוֹעָז: הַרְהָבַת עֹז לָטוּס אֶל הֶחָלָל. – [הַרְהָבַת־]

הרה״ג ר״ת הָרַב הַגָּאוֹן.

הִרְהוּר*, הירהור, הַרְהוֹר ז׳ [ארמית: הַרְהוֹרָא] מַחֲשָׁבָה, רַעְיוֹן הַחוֹלֵף בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם: ״וְהַרְהֹרִין עַל־מִשְׁכְּבִי״ (דניאל ד ב, בארמית!). ״דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר״ (שבת קיג:). ״הִרְהוּרֵי־עֲבֵרָה קָשׁוּ מֵעֲבֵרָה״ (יומא כט.). ״כָּל הַנּוֹתֵן דִּבְרֵי־תוֹרָה עַל לִבּוֹ מְבַטְּלִין מִמֶּנּוּ הִרְהוּרֵי חֶרֶב, הִרְהוּרֵי רָעָב, הִרְהוּרֵי שְׁטוּת, הִרְהוּרֵי זְנוּת, הִרְהוּרֵי יֵצֶר־הָרָע״ (אבות דרבי נתן כ). ״אַל יְבַהֲלוּנִי רַעְיוֹנַי וַחֲלוֹמוֹת רָעִים וְהַרְהוֹרִים רָעִים״ (קריאת שמע). ״עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב״ (וידוי לימים נוראים). ״הִרְהוּרֵי לַיְלָה״ (ביאליק, הרהורי). – [הִרְהוּר־, הִרְהוּרִים, הִרְהוּרֵי־]

– **רָאָה מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ**° [על־פי ברכות נה: : ״אין מראין לו לאדם (בחלום) אלא מהרהורי לבו״] רָאָה אֶת הַדָּבָר כְּפִי שֶׁבִּקֵּשׁ לִרְאוֹתוֹ בְּדִמְיוֹנוֹ וְלֹא כְּפִי שֶׁהוּא בַּמְּצִיאוּת.

– **הִרְהוּרֵי־דְבָרִים***, עִיּוּן בִּדְבָרִים, שִׁקּוּל, דִּין־וּדְבָרִים: ״הִרְהוּרֵי־דְבָרִים הָיוּ שָׁם״ (בראשית רבה נז). ״חָזַר וְאָמַר לְאַחַר הִרְהוּרֵי־דְבָרִים שֶׁהָיוּ לוֹ שָׁם״ (הזז, היושבת 68).

הרה״ח ר״ת 1, הָרַב הֶחָכָם. 2, הָרַב הֶחָסִיד.

הרה״צ ר״ת הָרַב הַצַּדִּיק.

הרה״ק ר״ת הָרַב הַקָּדוֹשׁ.

הרהר [ראה הִרְהוּר; אולי קרוב אל **הרה**]

~ פִּע׳ **הִ רְ הֵ ר*** פעו״י 1, חָשַׁב בְּלִבּוֹ, הָגָה, עָלָה בּוֹ הִרְהוּר: ״מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ (אֶת ׳שְׁמַע׳)״ (ברכות ג ד). ״שֶׁלֹּא הִרְהַרְתִּי בַּיּוֹם לָבוֹא לִידֵי טֻמְאָה בַּלַּיְלָה״ (חולין לז:). ״וְהַכֹּל כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר כָּאן בְּדְמָמָה״ (ביאליק, על כף). ״וּכְבָר מְהַרְהֵר אֲנִי חֲרָטָה עַל שֶׁבָּאתִי לְכָאן״ (ברקוביץ, הראשונים עא). 2 [הרהר אחר־, על־] חָשַׁד, מָתַח בִּקֹּרֶת עַל־: ״אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה״ (ברכות יט.). ״כָּל הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר אַחַר שְׁכִינָה״ (סנהדרין קי.). ״מִי הוּא שֶׁיִּהְיֶה רַשַּׁאי לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו וּגְזֵרוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... שֶׁלְּפִי שֶׁהִרְהַרְתִּי אַחַר מַעֲשָׂיו נִכְשַׁלְתִּי״ (שמות רבה ו). ״וְאֵינוֹ רַשַּׁאי מִכַּמָּה וְכַמָּה טְעָמִים לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״ (טשרניחובסקי, סיפורים 120). ״וְלֹא הִרְהֲרוּ עַל מִדּוֹתַי״ (סנהדרין קיא.). – [לְהַרְהֵר אַחַר־, עַל־, מְהַרְהֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **הֻ רְ הַ ר**°, ראה ערך מְהֻרְהָר°.

~ הת׳ **הִ תְ הַ רְ הֵ ר**°, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה: ״וְכֵן שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁמִּתְהַרְהֲרִים מֵאֲלֵיהֶם״ (עגנון, תמול 336). ״נִתְהַרְהֵר לָהּ לְרוּתְקָה הִרְהוּר״ (שמיר, הוא הלך 61). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הַרְהַר° ז׳ [מן הַר] הַר קָטָן: ״קָבַעְתִּי לִי כִּסְאִי עַל הַרְהַר שֶׁל אֵפֶר״ (מלצר, תר׳ נהרות 280). – [הַרְהָרִים, הַרְהָרֵי־]

הַרְהֲרָן° ז׳ [מן הרהר, הִרְהֵר] הַמַּרְבֶּה לְהַרְהֵר, מִי שֶׁשָּׁקוּעַ הַרְבֵּה בְּמַחֲשָׁבוֹת, הַסְּסָן: הַרְהֲרָן גָּדוֹל אַתָּה, יְדִידִי, וְלִידֵי מַעֲשֶׂה אֵינְךָ מַגִּיעַ! – [הַרְהֲרָנִית, ־רָנִים, ־נִיּוֹת]

הַרְהֲרָנִי° ת׳ [מן הַרְהֲרָן] שֶׁבָּא מִתּוֹךְ הִרְהוּרִים רַבִּים: ״לָגַם עוֹד לְגִימָה... מְמֻשֶּׁכֶת, הַרְהֲרָנִית״ (מגד, חדוה 21). – [־נִית, ־נִיִּים, הַרְהֲרָנִיּוֹת]

הִרְהֹרֶת°, הירהורת נ׳ [מן הִרְהוּר] מִכְלוֹל הִרְהוּרִים, מַחֲשָׁבוֹת רַבּוֹת: ״הַהִרְהוּר הָאַחֲרוֹן וְהַבּוֹלֵט יוֹתֵר מִכָּל הַהִרְהֹרֶת הַקּוֹדֶמֶת שֶׁלִּי״ (שטיינמן, סודות א 151). – [הִרְהֹרֶת־]

הֶרוֹאִי°, הֶרוֹאִיּוּת°, ראה הֵירוֹאִי, הֵירוֹאִיּוּת.

הָרוּג תר״ז [מן הרג, הָרַג] 1. חָלָל, אָדָם שֶׁנִּרְצַח: "בֹּאִי הָרוּחַ, וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ" (יחזקאל לז ט). 2 ° [בלשון־הדיבור ועל דרך הגוזמה] רָצוּץ וְשָׁבוּר, עָיֵף בְּיוֹתֵר: "כָּל לַיְלָה הָיָה הוּא יָשֵׁן כְּהָרוּג מֵרֹב הָעֲבוֹדָה" (הזז, צל 64). חָזַרְתִּי מִן הָעֲבוֹדָה הָרוּג. 3 ° [בלשון עממית, שאול מיידיש] פָּגוּם, לָקוּי, מְקֻפָּח: "הַפַּרְנָסָה הֲרוּגָה, מְטֶלֶת תֵּשַׁע אַמּוֹת בָּאֲדָמָה" (הזז, דלתות 112). – [הֲרוּגָה, הֲרוּגִים, הֲרוּגֵי־, הֲרוּגוֹת]

– **הֲרוּגֵי בֵּית־דִּין•** (סנהדרין מח:), אֲנָשִׁים שֶׁהוּמְתוּ עַל־פִּי פְּסַק בֵּית־הַדִּין.

– **הֲרוּגֵי בֵּיתָר•** (ירושלמי ברכות ג ד), לוֹחֲמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּהֶרְגוּ בְּעִיר הַמִּבְצָר בֵּיתָר עַל־יְדֵי חֵיל אַדְרִיָּנוּס בִּימֵי מֶרֶד בַּר־כּוֹכְבָא (135 למניין האומות).

– **עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת** ⁘ [על־פי מדרש תהלים ט, כי דורש; ארזי הלבנון, לט׳ באב] עֲשֶׂרֶת הַתַּנָּאִים וּגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל (ר׳ עֲקִיבָא, ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן וַאֲחֵרִים) שֶׁמֵּתוּ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם בִּידֵי הָרוֹמָאִים.

– **בָּא הָרוּג בְּרַגְלָיו•** (בבא קמא ע־:), זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו כִּי נֶהֱרַג בָּא בְּרַגְלָיו חַי וְשָׁלֵם; מְשַׁל־חֲכָמִים עַל דְּבָרִים שֶׁנִּתְבַּדּוּ לַחֲלוּטִין.

הָרוֹג• ז׳ [מן הרג] הָרָג, רוֹצֵחַ, גַּזְלָן (ירושלמי קידושין סו ב). – [הָרוֹג־, הָרוֹגוֹת]

הַרְוָחָה•, הרווחה נ׳ [מן רוח, הִרְוִיחַ] 1•, רְוָחָה, הַרְחָבָה, נוֹחוּת: "כָּךְ דֶּרֶךְ הָרְשָׁעִים: כְּשֶׁהֵן בְּצָרָה הֵם צוֹעֲקִים, וּבְעֵת הַרְוָחָה חוֹזְרִין לְקִלְקוּלָן" (שמות רבה י). "וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וְהַרְוָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ" (תפילה). 2 ⁘, רַחֲבוּת: "שֶׁאוֹמְדִין אוֹתוֹ בְּהַרְוָחָה, וְאוֹמְדִין אֶת חֲבֵרוֹ בְּצִמְצוּם" (רש״י שבת קיח:). "וְהָיָה מְמַתֵּחַ רַגְלָיו בְּהַרְוָחָה יְתֵרָה" (סביב, דרך 175). "שְׁלוֹשָׁה קְזָקִים שָׁכְבוּ בְּהַרְוָחָה בְּתוֹךְ הָעֲגָלָה רַחֲבַת־הַיָּדַיִם" (שלונסקי, תר׳ הדון א 374). – [הַרְוָחַת־]

– **הַרְוָחַת־הַנֶּפֶשׁ°**, רֶגֶשׁ שֶׁל הֲקַלָּה: "הוּא הִנִּיחָה לִבְכּוֹת עַד הַרְוָחַת־הַנֶּפֶשׁ" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 435).

הָרוּי° ת׳ [מן הרה, הָרָה] שֶׁהָרוּ אוֹתוֹ, שֶׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה: "כָּל הַהָרוּי וְהֶהָגוּי בְּחִבָּה בְּהָקִיץ וּבַחֲלוֹם" (שטיינמן, זוגות ב 19). סִפּוּר־הַמַּעֲשֶׂה הָרוּי בְּלֵב הַסּוֹפֵר. – [הֲרוּיָה, הֲרוּיִם, הֲרוּיוֹת]

הַרְוָיָה°, הרוויה נ׳ [מן רוה, הִרְוָה] רִוּוּי, הַשְׁקָיָה עַד שֹׂבַע: הַרְוָיַת הָאֲדָמָה הַיְבֵשָׁה עַל־יְדֵי גִּשְׁמֵי־בְּרָכָה. הַרְוָיַת צִמְאוֹנוֹ. – [הַרְוָיַת־]

הֵרוֹן ז׳ [מן הרה] הֵרָיוֹן, הִתְפַּתְּחוּת עֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ: "הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ, בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים" (בראשית ג טז). – [הֵרוֹן־]

– **לֹא מִכָּל הֵרוֹן יִוָּלֵד אַהֲרֹן** ⁘ (יהודה הלוי, א 64), דְּבָרִים גְּדוֹלִים אֵינָם מִתְרַחֲשִׁים לְעִתִּים קְרוֹבוֹת.

הָרוּס ת׳ [מן הרס, הָרַס] חָרֵב, שָׁבוּר: "וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח ה׳ הֶהָרוּס" (מלכים א יח ל). "הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַהֲרוּסָה וְהַשּׁוֹמֵמָה" (ירושלמי ברכות ח א). מַעֲמָדוֹ הָרוּס לִגְמָרֵי. – [הֲרוּסָה, הֲרוּסִים, ־סוֹת]

הר״ז ר״ת הֲרֵי זֶה.

הַרְזָאָה°, הַרְזָיָה° נ׳ [מן רזה, ז׳הִרְזָה] הֲבָאָה לִידֵי רָזוֹן, הַפְחָתַת הַשֻּׁמָּן: תְּזוּנָה מְיֻחֶדֶת לְהַרְזָאַת הַגּוּף. הַשְׁמָנָה וְהַרְזָיָה. – [הַרְזָאַת־; הַרְזָיַת־]

הֶרְחֵב° ז׳ [מן רחב, הִרְחִיב] רַחֲבוּת, רְוָחָה: "לְאַחַר שְׁנָתַיִם יָמִים עָשׂוּ אֶת הַחֲתֻנָּה בְּהֶרְחֵב וּבִפְאֵר" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צט). "לַזֶּרֶם הַזֶּה... אֶהְיֶה מֻכְרָח עוֹד לְהַקְדִּישׁ יוֹתֵר מָקוֹם, וּבְהֶרְחֵב בַּאוּר" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 45). – [הֶרְחֵב־]

הַרְחָבָה ⁘ נ׳ [מן רחב, הִרְחִיב] 1 ⁘, הַגְדָּלַת דָּבָר, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא רָחָב מִשֶּׁהָיָה: "הַרְחָבַת הַפְּסִיעוֹת" (רש״י שמות כ כג). "יָבִיאוּ עַל כֵּן תּוֹעֶלֶת רַבָּה לְהִתְעוֹרְרוּת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַרְחָבַת הַדַּעַת הַלְּאֻמִּית" (אחד העם, קכז). "הֶחָג עַצְמוֹ... יֵשׁ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּתִפְאֶרֶת וּבְהַרְחָבָה" (שמיר, מלך 133). הַרְחָבַת גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ. הַרְחָבַת הַכְּבִישׁ וְהַתְאָמָתוֹ לִתְנוּעַת כְּלֵי־רֶכֶב. הַרְחָבַת אֳפָקָיו שֶׁל אָדָם. 2 °, רְוָחָה, רַחֲבוּת: "וְחִיחוּת הַדַּעַת שֶׁבְּחַיֵּי הַרְחָבָה" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 162). הוּא הִתְיַשֵּׁב לוֹ בְּהַרְחָבָה בְּתוֹךְ הַכֻּרְסָה. – [הַרְחָבַת־, ־בוֹת]

– **הַרְחָבַת־הַדַּעַת°**, [על־פי "דעתו רחבה", בבא בתרא קמה:] נַחַת־רוּחַ, הַרְגָּשַׁת רְוָחָה וְסִפּוּק: "הַרְחָבַת הַדַּעַת וְקוֹרַת הָרוּחַ שֶׁהַסֵּפֶר מַמְצִיא לְכָל רוֹאָיו וּמְעַיְּנָיו" (ביאליק, אגרות ד קמג). "חוֹתְנִי... מְטַיֵּל לְאֹרֶךְ וּלְרֹחַב הַחֶדֶר וְאוֹמֵר 'שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם' בְּהַרְחָבַת־הַדַּעַת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ס). "הֵם מְהַפְּכִים וּמְמַשְׁמְשִׁים בַּמַּטְבְּעוֹת מִתּוֹךְ הַרְחָבַת־הַדַּעַת" (שופמן, א 106).

– **הַרְחָבַת־הַדִּבּוּר** ⁘, דִּיּוּן בִּפְרָטוּת וּבַאֲרִיכוּת: "וְאֵין הַמָּלֵט בְּהַרְחָבַת הַדִּבּוּר בַּפֵּרוּשׁ הַזֶּה" (אברבנאל, הקדמה ליהושע).

– **הַרְחָבַת־לֵב°**, הַרְחָבַת־דַּעַת, הַרְגָּשַׁת סִפּוּק: "נִדְמָה לוֹ שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְסַפֵּר, אַף שֶׁהִרְגִּישׁ מֵעֵין הַרְחָבַת־הַלֵּב" (עגנון, כפות תסב).

– **הַרְחָבַת־הַלָּשׁוֹן** ⁘, 1 °, הַגְדָּלַת אוֹצַר הַלָּשׁוֹן עַל־יְדֵי קְבִיעַת מֻשָּׂגִים חֲדָשִׁים לַמִּלִּים, הַעֲשָׁרַת הוֹרָאוֹתֵיהֶן, מִנּוּחַ מֻנָּחִים חֲדָשִׁים: הָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית עוֹסֶקֶת בְּהַרְחָבַת לְשׁוֹנֵנוּ. 2 ⁘, הַרְחָבַת הַמַּשְׁמָעוּת, תּוֹסֶפֶת הֶסְבֵּר: "כִּי זֹאת הַיְרִידָה וְהָעֲלִיָּה (שֶׁל הַנֶּפֶשׁ) לֹא תֹּאמַר בָּהּ אֶלָּא עַל צַד הַרְחָבַת הַלָּשׁוֹן וּבְדֶרֶךְ הַהַעֲבָרָה" (תגמולי הנפש א ב).

– **הַרְחָבַת־פֶּה°**, דִּבּוּר בַּאֲרִיכוּת, אֲרִיכוּת־לָשׁוֹן: "וְכָל מַה שֶּׁאֵינוֹ אָמוּר וְשָׁנוּי וּמְשֻׁלָּשׁ, בְּהַרְחָבַת־פֶּה וּבִמְלִיצוֹת מְקֻשְׁקָשׁוֹת, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא נֶאֱמַר" (אחד העם, רצב). "מִתּוֹךְ הָאַרְכָנוּת שֶׁבְּסֵפֶר זֶה בָּא בְּיִחוּד הַקִּטְרוּג עַל 'הַרְחָבַת הַפֶּה' שֶׁל סְמוֹלֶנְסְקִין" (קלוזנר, הספרות ה 101).

– **הַרְחָבַת שֶׁבֶר°**, [בחשבון] הַכְפָּלַת הַמּוֹנֶה וְהַמְּכַנֶּה בְּמִסְפָּר מְסֻיָּם, הַסֵּפֶךְ שֶׁל "צִמְצוּם שֶׁבֶר": $\frac{3}{9}$ הֵן הַרְחָבַת הַשֶּׁבֶר $\frac{1}{3}$.

– **בְּהַרְחָבָה°** תה״פ בַּאֲרִיכוּת, בְּפֵרוּט דְּבָרִים: שׂוֹחַחְנוּ עַל הָעִנְיָן בְּהַרְחָבָה.

– **עַל דֶּרֶךְ הַרְחָבָה** ⁘, בְּתוֹסֶפֶת מַשְׁמָעוּת, בְּהַשְׁאָלָה: "וּמִמֶּנּוּ גַּם כֵּן עַל דֶּרֶךְ הַרְחָבָה 'בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם': 'כָּל־מַטֵּה־לֶחֶם שָׁבָר' וְעִנְיָנוֹ הִנֵּה מִשְׁעָן וָחֹזֶק" (השרשים לג׳נאח, נטה).

הֲרָחָה˟ נ׳ [מן ריח, הֵרִיחַ] רִיחָה, קְלִיטַת רֵיחַ בָּאַף: ״וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה׳״... כְּגוֹן עַל־יְדֵי הֲרָחָה״ (רש״י סנהדרין צג:). הֲרָחַת בְּשָׂמִים. לַכֶּלֶב חוּשׁ־הֲרָחָה חַד מְאֹד. – [הֲרָחַת־]

הַרְחָפָה° נ׳ [מן רחף, הִרְחִיף] 1. הֲעָפָה, זְרִיקָה לְמַעְלָה. 2 [במשחקי־כדור] זְרִיקַת כַּדּוּר לְמַעְלָה וּתְפִיסָתוֹ מִן הָאֲוִיר. – [הַרְחָפַת־, הַרְחָפוֹת, הַרְחָפוֹת־]

הַרְחָצָה• נ׳ [מן רחץ, הִרְחִיץ] רְחִיצָה: ״הַרְחָצַת כָּל גּוּפוֹ״ (שבת קלד:). – [הַרְחָצַת־]

הַרְחֵק תה״פ [מן רחק, הִרְחִיק] בְּרִחוּק, בְּמָקוֹם רָחוֹק: ״הַרְחֵק מְאֹד מֵאָדָם הָעִיר״ (יהושע ג טז). ״וְהַרְחֵק מִגְּבוּלְכֶם הִצַּבְתִּי מִזְבְּחִי״ (ביאליק, המתמיד).

– הַרְחֵק הַרְחֵק°, בְּרִחוּק־מָקוֹם רַב: ״לְהִתְעַנּוֹת בְּנֵכָר הַרְחֵק הַרְחֵק מִקִּנֵּךְ״ (ביאליק, תקוות עני). ״הַיְּעָרוֹת הָעֲבֻתִּים וְהָאֲפֵלִים הַמִּשְׂתָּרְעִים הַרְחֵק הַרְחֵק״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 29).

הֶרְחֵק• ז׳ [מן רחק, הִרְחִיק] 1˟. רֹחַק, רֶוַח, דִּיסְטַנְץ [גם בהשאלה]: ״הַזְּרָעִים קְרוֹבִים זֶה לָזֶה וְאֵין בֵּינֵיהֶם הֶרְחֵק ג׳ טְפָחִים״ (עובדיה מברטנורא כלאים ג א). הַפְּלֻגּוֹת הִסְתַּדְּרוּ בַּהֶרְחֵקִים שָׁוִים זוֹ מִזּוֹ. קַיָּם הֶרְחֵק מְסֻיָּם בֵּין הַמּוֹרֶה לְתַלְמִידָיו. 2•, סְיָג, גְּזֵרָה לְשֵׁם הִתְרַחֲקוּת מִדָּבָר [ראה להלן הַרְחָקָה 3]: ״עָשׂוּ הֶרְחֵק לִכְלִי רִאשׁוֹן, וְלֹא עָשׂוּ הֶרְחֵק לִכְלִי שֵׁנִי״ (ירושלמי מעשרות מט ב). – [הֶרְחֵק־, הֶרְחֵקִים, הֶרְחֵקֵי־]

– הֶרְחֵק עֵדוּת•, עֵדוּתוֹ שֶׁל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִרְבַת־מִשְׁפָּחָה רְחוֹקָה לַנֶּאֱשָׁם וְאֵינוֹ פָּסוּל כְּעֵד (ירושלמי כתובות כו ד).

הַרְחָקָה• נ׳ [מן רחק, הִרְחִיק] 1˟. הַנָּחַת דָּבָר בְּרִחוּק־מָקוֹם, הַעֲבָרָה לְמָקוֹם רָחוֹק: ״בֵּין זֶרַע הָאֶמְצָעִי לְזֵרְעוֹנֵי הָרוּחוֹת צָרִיךְ הַרְחָקָה כְּדֵי יְנִיקָה״ (רש״י שבת פד:). הַרְחָקַת הַמִּטָּה מִן הַחַלּוֹן. 2˟, הֲסָרָה, סִלּוּק: ״וּלְחַזֵּק בְּתוֹרָתוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּהַרְחָקַת טִרְדּוֹת הָעוֹלָם מִלִּבּוֹ״ (חובות הלבבות, הביטחון ד). 3°, הִתְרַחֲקוּת: הַרְחָקָה מִשְּׁכַן רָע. 4• [בהלכה] סְיָג, גְּזֵרָה עַל אָדָם לְהִמָּנַע מִמַּשֶּׁהוּ, כְּדֵי לְהַרְחִיקוֹ עַל־יְדֵי כָּךְ מִלְּהִכָּשֵׁל בְּדָבָר חָמוּר יוֹתֵר: ״הַרְחָקָה הוּא דַּעֲבוֹד רַבָּנָן לִדְאוֹרַיְתָא (שֶׁעָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ לַתּוֹרָה)״ (פסחים ב:). ״עוֹבֵד כּוֹכָבִים... אָסוּר לֵהָנוֹת מִסְּעֻדָּתוֹ... וְכָל הַהַרְחָקָה הַזֹּאת מִפְּנֵי עֲבוֹדָה שֶׁל כּוֹכָבִים הוּא״ (רמב״ם, עכו״ם ט טו). – [הַרְחָקַת־, הַרְחָקוֹת, הַרְחָקוֹת־]

הֶרְחֵשׁ° ז׳ [מן רחש, הִרְחִישׁ] רְחִישָׁה, שְׁרִיצָה: ״נִתְמַמְּשָׁה תְּנוּעָה, וּמִכָּל עֶבְרֵי הַשֶּׁטַח הִתְחִילוּ דִּשְׁדּוּשִׁים... מַתְמִידִים בְּהֶרְחֵשׁ נְמָלִים עֲמוּסוֹת״ (יזהר, צקלג 10). – [הֶרְחֵשׁ־]

הַרְחָשָׁה° נ׳ [מן מַרְחֶשֶׁת] טִגּוּן בְּתוֹךְ רֹטֶב, מַעֲשֵׂה מַרְחֶשֶׁת. – [הַרְחָשַׁת־]

הַרְטָבָה• נ׳ [מן רטב, הִרְטִיב] 1˟. עֲשִׂיַּת רְטִיבוּת, הֲבָאַת נוֹזֵל עַל דָּבָר יָבֵשׁ: ״הַחִמּוּם וְהַקֵּרוּר וְהַהַרְטָבָה וְהַיִּבֵּשׁ״ (כוזרי א עז). הַרְטָבַת הַסְּחָבָה בַּמַּיִם. 2˟ (בהשאלה) לִבְלוּב, פּוֹרִיּוּת, תְּנוּבָה: ״וּמַה הַרְטָבָה הִרְטִיב מֵהֶן?״ (שיר השירים רבה א, קורות בתינו).

3° [בלשון נקייה] הַשְׁתָּנָה: גְּמִילַת הַתִּינוֹק מֵהַרְטָבָה בְּעֶרְשׂוֹ. – [הַרְטָבַת־, הַרְטָבוֹת, הַרְטָבוֹת־]

הֵרָטְבוּת°, **הירטבות** נ׳ [מן רטב, נִרְטַב] הֵעָשׂוּת רָטֹב: הֵרָטְבוּת בַּגֶּשֶׁם. הֵרָטְבוּת עַד עוֹר הָעֲצָמוֹת. – [הֵרָטְבוּת־]

הַרְטָטָה° נ׳ [מן רטט, הִרְטִיט] הַרְעָדָה, גְּרִימָה לְרֶטֶט: הַרְטָטַת הַמֵּיתָרִים בִּכְלֵי־הַנְּגִינָה. הַרְטָטַת נִימֵי הַלֵּב. – [הַרְטָטַת־]

א. **הֲרֵי**• [ארמית: אֲרֵי] 1• [מלת זירוז ורמז] הִנֵּה: ״הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ״ (בבא מציעא ו ג). ״הֲרֵי הַכֶּסֶף וַהֲרֵי הַדּוֹרוֹן וַהֲרֵי אֲחִיכֶם״ (בראשית רבה צא). ״וְעוֹלָם אַחֵר זֶה כֹּה קָרוֹב הוּא... הֲרֵי הוּא כָּאן מִלְּמַטָּה״ (ביאליק, הבריכה). 2• תה״פ הֲלֹא, הֵן: ״הֲרֵי אֵין אָדָם עוֹשֶׂה כָּל שָׂדֵהוּ פֵּאָה״ (ירושלמי פאה טו א). הֲרֵי אָמַרְתִּי לְךָ לְבַל תַּעֲשֶׂה זֹאת. 3˟, זֶה, כְּבָר: ״קָנֶה יָשָׁן שֶׁנִּתְלַשׁ הֲרֵי מֵאָה שָׁנָה״ (רש״י עבודה זרה כח:). [הֲרֵינִי = הֲרֵי אֲנִי; הֲרֵי אַתָּה. הֲרֵי אַתְּ; הֲרֵיהוּ, הֲרֵיהִי, הֲרֵינוּ, הֲרֵי אַתֶּם־ן, הֲרֵי הֵם, הֲרֵי הֵן; גם הֲרֵיכֶם־ן, הֲרֵיהֶם־ן]

– הֲרֵי זֶה•, הֲרֵי הוּא• [בהמשכו של מאמר־תנאי] הִנֵּהוּ, אֵינוֹ אֶלָּא, בְּמִקְרֶה זֶה: ״הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי... הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ״ (אבות ג ד). ״וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח״ (הגדה של פסח). ״עָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ חַטָּאת הֲרֵי הוּא חַיָּב חַטָּאת״ (תוספתא תרומות ג א).

– הֲרֵי שֶׁ־• [בתחילת מאמר] אִם־, בְּמִקְרֶה שֶׁ־: ״הֲרֵי שֶׁדָּחַף אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֹאשׁ הַגָּג״ (בבא קמא צ:).

– שֶׁהֲרֵי•, שֶׁכֵּן, כִּי הֲלֹא: ״אַל תְּהִי רָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁהֲרֵי שָׁנִינוּ וְכוּ׳״ (יומא נג:). ״צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל הַכֹּל, זֶה שֶׁהֵבִיא–שֶׁהֲרֵי שִׁבֳּלִים מִשֶּׁלּוֹ״ (תוספתא דמאי ו יא).

– הֲרֵינִי•, הֲרֵי אֲנִי, הִנְנִי: ״הֲרֵינִי מוֹחֵל לוֹ״ (תענית כ:).

– הֲרֵי אַתְּ• (קידושין ג א:), רֵאשִׁיתָהּ שֶׁל הַבְּרָכָה שֶׁבָּהּ הֶחָתָן מְקַדֵּשׁ אֶת הַכַּלָּה לְאִשָּׁה [״הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל״] [ומכאן:]

– אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ°, קִדֵּשׁ אוֹתָהּ לְאִשָּׁה: ״גַּם זָרַח לֹא טָמַן יָד, לִזְלַאטִי אָמַר: הֲרֵי אַתְּ״ (עגנון, כלה תמד).

– הֲרֵי עָלַי•, הִנְנִי מְקַבֵּל עָלַי, אֲנִי מִתְחַיֵּב: ״אֵיזֶהוּ נֶדֶר? הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי עוֹלָה״ (קנים א א).

ב. **הֲרֵי**• ז׳ [קרוב אל ראה, רְאִי] טִיב, דְּמוּת, תֹּאַר [מצוי רק בצירוף:]

– לֹא הֲרֵי... כַּהֲרֵי•, אֵין שְׁנֵי הַדְּבָרִים דּוֹמִים זֶה לָזֶה, אֵין לְלַמֵּד מִזֶּה עַל זֶה: ״לֹא הֲרֵי הַשּׁוֹר כַּהֲרֵי הַמַּבְעֶה, וְלֹא הֲרֵי הַמַּבְעֶה כַּהֲרֵי הַשּׁוֹר״ (בבא קמא א א). ״לֹא הֲרֵי חֲנוּת כַּהֲרֵי בֵּית־מִדְרָשׁ שֶׁמְּשִׂיחִים בּוֹ דְּבָרִים בְּטֵלִים״ (עגנון, כפות סג).

הֵרִיב, הִפ׳ מן ריב.

הֲרִיגָה• נ׳ [מן הרג, הָרַג] הוֹצָאָה לְהוֹרֵג, הֲמָתָה: ״שֶׁנִּגְמַר דִּינָהּ לַהֲרִיגָה״ (ירושלמי כתובות כו ד). ״שֶׁנִּתְחַיְּבוּ שִׁפְחוֹתֶיהָ הֲרִיגָה לַמַּלְכוּת״ (נידה ל:). – [הֲרִיגַת־, הֲרִיגוֹת]

הריגה, ראה הֲרֵגָה.

הָרִיָּה נ׳ [צורת-משנה של הָרָה] אִשָּׁה הָרָה, מְעֻבֶּרֶת: ״וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ״ (הושע יד א). – [הָרִיַּת־, הָרִיּוֹת]

הֲרָיָה* נ׳ [מן הרה] הֵרָיוֹן, הִתְעַבְּרוּת: ״כִּיא בְּמִשְׁבְּרֵי מָוֶת תַּמְלִיט זָכָר, וּבְחֶבְלֵי שְׁאוֹל יָגִיחַ מִכּוּר הֲרִיָּה פֶּלֶא יוֹעֵץ״ (מגילת ההודיות ג 9). – [הֲרָיַת־]

– **כּוּר־הֲרָיָה***, [ראה לעיל] כִּנּוּי מְלִיצִי לְרַחְמָהּ שֶׁל אִשָּׁה.

הֵרָיוֹן ז׳ [מן הרה] הִתְעַבְּרוּת, הִקָּלְטוּת הַזֶּרַע, מַצָּבָהּ שֶׁל הָרָה: ״וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת רוּת... וַיִּתֵּן ה׳ לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן״ (רות ד יג). ״בִּזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מְקַבֶּלֶת הֵרָיוֹן״ (שיר השירים רבה ב, יונתי). – [הֶרְיוֹן־]

– **בֵּית־הֵרָיוֹן*** (ערכין ז.), רֶחֶם הָאִשָּׁה, שֶׁהָעֻבָּר מִתְפַּתֵּחַ בּוֹ.

הֶרְיוֹנִי° ת׳ [מן הֵרָיוֹן] 1. שֶׁל הֵרָיוֹן, הַנָּתוּן בְּמַצַּב הֵרָיוֹן. 2 [בהשאלה] מָלֵא, רָווּי, טָעוּן: ״חֲשְׁרַת עֲנָנִים הֶרְיוֹנִיִּים קָרְסָה לְאִטָּהּ״ (קובנר, פנים 56). – [הֶרְיוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הֵרִיחַ, הִפ׳ מן ריח.

הֵרִים, הִפ׳ מן רום.

הֲרֵינִי* מ״ג הֲרֵי אֲנִי, הִנְנִי – רְאֵה הֲרֵי.

הֲרִיסָה נ׳ [מן הרס, הָרַס] 1°, סְתִירָה, נְתִיצָה, הַחֲרָבָה שֶׁל דָּבָר בָּנוּי: הֲרִיסַת בִּנְיָן יָשָׁן. 2, חָרְבָּה, מַפֹּלֶת, דָּבָר שֶׁנֶּהֱרַס וְנִפְרַץ: ״וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם״ (עמוס ט יא). 3 ֿ [בהשאלה] הַשְׁחָתָה, קִלְקוּל: ״לְהַפְסָדַת עִנְיָנוֹ וַהֲרִיסַת גּוּפוֹ״ (חובות הלבבות, הפרישות א). הַמַּאֲמָץ גָּרַם לַהֲרִיסַת בְּרִיאוּתוֹ. –[הֲרִיסַת־, הֲרִיסוֹת]

הֲרִיסוּת נ׳ [מן הרס, הָרַס] 1, הֲרִיסָה, חָרְבָּן: ״חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ״ (ישעיה מט יט). ״וְנִפְשָׁם אֶל הֲרִיסוּת מִזְבַּחֲךָ יִשָּׂאוּ״ (ביאליק, דבר). 2° [בהשאלה] הֶרֶס, הִתְמוֹטְטוּת, עִרְעוּר: ״הֲרִיסוּת מַצָּבָם שֶׁל הַחֲדָשִׁים עִם הַיְשָׁנִים גַּם יָחַד״ (אחד העם, לב) ״הִבְטִיחַ לְאָבִיהָ תְּקוּמָה מֵהֲרִיסוּתוֹ בְּמִסְחָרוֹ״ (יהודה שטינברג, כ). ״מֵחֲמַת הֲרִיסוּת בְּרִיאוּתוֹ שָׁב עוֹד בִּתְחִלַּת הַחֹרֶף מִחוּץ־לָאָרֶץ״ (שופמן, א 38). – [הֲרִיסוּת־]

הֵרִיעַ, הִפ׳ מן רוע.

הֲרִיעָה* נ׳ [מן רוע, הֵרִיעַ] תְּרוּעָה: ״רִנָּה, צָהֳלָה, חֶדְוָה, הֲרִיעָה״ (פסיקתא דרב כהנא, קמא:). – [הֲרִיעַת־, הֲרִיעוֹת]

הֲרִיפָה ֿ נ׳ [מן ב׳ הֶרֶף] [רק בצירוף:]

– **הֲרִיפַת־עַיִן** ֿ, הֶרֶף־עַיִן, נִדְנוּד־עַיִן: ״וּבַהֲרִיפַת־עַיִן בָּא (יַעֲקֹב) לְחָרָן״ (מדרש תהלים צא).

הֵרִיץ, הִפ׳ מן רוץ. **הֵרִיק**, הִפ׳ מן ריק. **הֵרַךְ**, הִפ׳ מן רכך.

הֶרְכֵּב* ז׳ [מן רכב, הִרְכִּיב] 1°, תִּרְכֹּבֶת, הַחֲלָקִים שֶׁמֵּהֶם מֻרְכָּב מַשֶּׁהוּ: הֶרְכֵּבוֹ שֶׁל הָאֲוִיר הוּא בְּעִקָּרוֹ חַנְקָן, חַמְצָן, דּוּ־תַּחְמֹצֶת הַפַּחְמָן וְאַדֵּי מַיִם. הֶרְכֵּב הַמְּזוֹנוֹת – פַּחְמֵימוֹת, שֻׁמָּנִים, חֶלְבּוֹנִים, מִינֵרָלִים וּמַיִם. 2°, חֶבֶר אֲנָשִׁים, שֶׁמֵּהֶם מֻרְכָּב גּוּף מְסֻיָּם: בֵּית־הַדִּין הוֹפִיעַ בִּמְלֹא הֶרְכֵּבוֹ. נִתְפַּרְסֵם הֶרְכֵּב הַנִּבְחֶרֶת הַלְּאֻמִּית בְּכַדּוּרֶגֶל. 3*, שִׂימָה עַל הַכָּתֵף, הַכְתָּפָה: ״הֶרְכֵּבוֹ (שֶׁל קָרְבַּן הַפֶּסַח) וַהֲבָאָתוֹ חוּץ לַתְּחוּם״ (פסחים ו א, בירושלמי). – [הֶרְכֵּב־, הֶרְכֵּבִים, הֶרְכֵּבֵי־]

הַרְכָּבָה* נ׳ [מן רכב, הִרְכִּיב] 1°, הוֹשָׁבָה עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ עַל כְּלִי־רֶכֶב לִרְכִיבָה: הַרְכָּבָה עַל סוּס. הַרְכָּבָה עַל אוֹפַנַּיִם. 2*, הַטְעָנָה, שִׂימָה עַל הַכָּתֵף אוֹ עַל מַשֶּׁהוּ אַחֵר: ״הַרְכָּבָתוֹ (שֶׁל קָרְבַּן הַפֶּסַח) וַהֲבָאָתוֹ מִחוּץ לַתְּחוּם״ (פסחים ו א). הַרְכָּבַת הַיֶּלֶד עַל הַכְּתֵפַיִם. הַרְכָּבַת מִשְׁקָפַיִם. 3*, חִבּוּר עָנָף אוֹ פֶּקַע שֶׁל צֶמַח (״רוֹכֵב״) אֶל גֶּזַע אוֹ עָנָף שֶׁל צֶמַח מִשֹּׁרֶשׁ אַחֵר (״כַּנָּה״) הַקָּרוֹב אֵלָיו קִרְבַת מִשְׁפָּחָה (כְּגוֹן: הַרְכָּבַת עַיִן (פֶּקַע) שֶׁל תַּפּוּחַ־זָהָב בְּגֶזַע שֶׁל חֻשְׁחָשׁ), כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לַצֶּמַח הַמֻּרְכָּב מִתְּכוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל הַכַּנָּה וְשֶׁל הָרוֹכֵב גַּם יַחַד. הַהַרְכָּבָה נַעֲשֵׂית בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת: הַרְכָּבַת עַיִן, הַרְכָּבַת רֹאשׁ וְעוֹד. ״כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת״ (שביעית ב ו).

הרכבה
א-רוכב;ב-קשרים
ג - כנה

4 ֿ, עֲשִׂיַּת תִּרְכֹּבֶת וּמְזִיגָה שֶׁל דְּבָרִים, שׁוֹנִים: ״הַרְכָּבַת הַמִּרְקַחַת בִּמְלֶאכֶת הָרְפוּאוֹת״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). הַרְכָּבַת מָזוֹן מְסֻיָּם. 5°, חִבּוּר חֲלָקִים שׁוֹנִים לְגוּף שָׁלֵם: ״הָיָה חִבּוּרוֹ נִפְסָד; וְהַרְכָּבָתוֹ נִתֶּקֶת״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). הַרְכָּבַת חֶלְקֵי מְכוֹנָה. [ובהשאלה על גוף ציבורי:] הַרְכָּבַת מֶמְשָׁלָה חֲדָשָׁה. –[הַרְכָּבַת־, הַרְכָּבוֹת, הַרְכָּבוֹת־]

–**הַרְכָּבַת אֲבַעְבּוּעוֹת°**, הַכְנָסַת תַּרְכִּיב הַמֵּכִיל נָגִיף חַי לְתוֹךְ עוֹר הָאָדָם כְּדֵי לְחַסְּנוֹ בִּפְנֵי מַחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת הַשְּׁחוֹרוֹת (Variola).

הֶרְכֵּבִי° ת׳ [מן הֶרְכֵּב] שֶׁל הֶרְכֵּב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶרְכֵּב מְסֻיָּם: ״לֹא בָּאנוּ מֵעוֹלָם בְּמַגָּע פְּנִימִי וְהֶרְכֵּבִי, עִם הַיְסוֹדוֹת הַתּוֹכִיִּים הַפּוֹעֲלִים בְּנִשְׁמַת הָאֻמּוֹת הָאֲחֵרוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סח). הִשְׁתַּתְּפוּתוֹ בַּוַּעַד הִיא יְסוֹד הֶרְכֵּבִי חִיּוּנִי לִיעִילוּתוֹ שֶׁל הַוַּעַד. – [הֶרְכֵּבִית, הֶרְכֵּבִיִּים, ־בִיּוֹת]

הַרְכָּזָה° נ׳ [מן רכז, הִרְכִּיז] רִכּוּז, פְּעֻלַּת הַמְרַכֵּז דְּבָרִים שׁוֹנִים. – [הַרְכָּזַת־]

הַרְכָּנָה* נ׳ [מן רכן, הִרְכִּין] הַטָּיָה לְמַטָּה, הוֹרָדָה, הַנְמָכָה: ״הַרְכָּנַת רֹאשׁ״ (ירושלמי תרומות מ ב). ״כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין, אִם מַרְכִּין עַל הַגֵּט הַרְכָּנַת הֵן״ (רש״י גיטין סז):. ״רֹאשׁוֹ מֻרְכָּן לוֹ הַרְכָּנָה שֶׁל נִמְנוּם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 54). – [הַרְכָּנַת־]

הַרְכָּשָׁה° נ׳ [מן רכש, הִרְכִּישׁ] הַקְנָיָה, הַנְחָלָה: הַרְכָּשַׁת יְדִיעוֹת וּמְיֻמָּנֻיּוֹת לְתַלְמִידִים. – [הַרְכָּשַׁת־]

הֵרָכְשׁוּת°, הירכשות נ׳ [מן רכש, נִרְכַּשׁ] הֱיוֹת נִרְכָּשׁ, הִקָּנוּת: פְּנֵי הַמִּגְרָשׁ, לְאַחַר הֵרָכְשׁוּתוֹ עַל־יְדֵי הַבְּעָלִים הַחֲדָשִׁים, שֻׁנּוּ תַּכְלִית שִׁנּוּי. – [הֵרָכְשׁוּת־]

הֲרָמָה* נ׳ [מן רום, הֵרִים] 1*, הַגְבָּהָה, הַעֲלָאָה: ״מַקִּישׁ הֲרָמָה לִתְנוּפָה: מַה תְּנוּפָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, אַף הֲרָמָה כֵּן״ (ספרי נשא יז). ״הֲרָמַת יָדוֹ כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בַּמִּלְחָמָה מִי שֶׁבְּיָדוֹ הַנֵּס״ (אברהם אבן-עזרא שמות יז יא). הֲרָמַת מִשְׁקָלוֹת. 2*, הַפְרָשָׁה: ״אִם אֲמַרְתֶּם בִּתְרוּמָה שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ, תֹּאמְרוּ בְּמַתָּנוֹת שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן״ (ביצה א ו). 3 ֿ, הֲסָרָה, סִלּוּק: ״הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן צְרִיכָה כֹּהֵן״ (רמב״ם, ביאת המקדש ט ח). ״וּלְפִי רֹב הָרְגִילוּת בַּהֲסָרַת הָאֲבָנִים וַהֲרָמַת הַמִּכְשׁוֹלוֹת מִן הַדֶּרֶךְ נִקְרֵאת הַדֶּרֶךְ עַצְמָהּ מְסִלָּה״ (רד״ק, השרשים סלל).

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ֿ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

4 ° [במשקלי השירה הטונית] הֲבָרָה הַמְטֻעֶמֶת בְּכָל רֶגֶל (מִקְצָב); בַּטּוּר הַבָּא אַרְבַּע הֲרָמוֹת: "בֵּין עָ/בֵי אֵשׁ/וְעָ/בֵי דָם" (ביאליק). – [הֲרָמַת־, הֲרָמוֹת, הֲרָמוֹת־]

– הֲרָמַת־יָד ^, שְׁלִיחַת יָד לְהַכּוֹת בָּהּ: "אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע בַּהֲרָמַת־יָד" (רש"י שמות ב יג).

– הֲרָמַת־לֵב ^, גַּאֲוָה, הִתְנַשְּׂאוּת: "וְאִם יִתָּכֵן לָבוֹא שְׁלִיחֵנוּ אֶל אַרְצְכֶם... וְהָיָה לָהֶם לַהֲרָמַת לֵב וּמַעֲנֶה לָשׁוֹן וְשֶׁבַח וּתְהִלָּה" (מכתב מלך כוזר לר' חסדאי).

– הֲרָמַת קֶרֶן־°, הַגְדָּלַת כָּבוֹד־, הַעֲלָאַת הַיְּקָרָה: "הָאַהֲבָה לְעַמָּם וְהָעֲבוֹדָה לַהֲרָמַת קַרְנוֹ בְּכָבוֹד" (אחד העם, קס). הַצְלָחָתוֹ בְּבִצּוּעַ הַמְּשִׂימָה סִיְּעָה לַהֲרָמַת קַרְנוֹ.

– הֲרָמַת־רֹאשׁ*, כָּבוֹד, גָּאוֹן וְגַאֲוָה: "תַּחַת שֶׁהָיִיתִי חַיָּב לְךָ הֲרָמַת רֹאשׁ, נָתַתָּ לִי תִּלּוּי רֹאשׁ עַל־יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא" (פסיקתא דרב כהנא, י). "נִתְרוֹקְנָה (יָדוֹ) מִמַּלְאִים אוֹתָהּ, מִשּׁוּם הֲרָמַת רֹאשׁ בִּפְנֵי הָאֻמּוֹת" (עגנון, כפות קלג).

הַרְמוֹן ז' [צורת-משנה של אַרְמוֹן; על-יסוד הבנה זו בעמוס ד ג: "וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה"; השווה גם בערבית: חַרִים חדרי הנשים] בֵּית־הַנָּשִׁים אֵצֶל הָעֲשִׁירִים וְהַמּוֹשְׁלִים בְּאַרְצוֹת־הַקֶּדֶם: "תַּעֲלֻמוֹת הַהַרְמוֹן, רָזֵי הָעֶרֶשׂ" (יל"ג, שירה יט). – [הַרְמוֹן־, הַרְמוֹנוֹת]

הִרְמוּן°, הירמון ז' [מן הרמן, הִרְמֵן] צֵרוּף צְלִילִים כְּדֵי הַרְמוֹנְיָה, הַרְמוֹנִיזַצְיָה. – [הִרְמוּן־]

הַרְמוֹנְיָה° נ' [מיוונית: harmonia חיבור, מזיגה] 1. הַתְאָמָה, מְזִיגָה נָאָה, הֶסְכֵּם: "כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ הַרְמוֹנְיָה גְּמוּרָה בֵּין הָאֱנוֹשִׁיּוּת וְהַלְּאֻמִּיּוּת" (אחד העם, א). הַרְמוֹנְיָה בְּדֵעוֹת. 2 [במוסיקה] הַתְאָמַת צְלִילִים, הִתְמַזְּגוּת טוֹנִים בּוֹדְדִים לְתַצְלִיל (אַקּוֹרְד). – [הַרְמוֹנְיַת־]

– תּוֹרַת הַהַרְמוֹנְיָה° [במוסיקה] חִבּוּר תַּצְלִילִים וּמִזּוּגָם לְפִי חֻקִּים קְבוּעִים.

– הַרְמוֹנִי° ת' מִתְלַכֵּד וּמִתְמַזֵּג הֵיטֵב, מַתְאִים, מְתֹאָם: "חֲטִיבָה שְׁלֵמָה וְהַרְמוֹנִית אַחַת" (ביאליק, מנדלי ושלושת הכרכים). יְחָסִים הַרְמוֹנִיִּים. חַיִּים הַרְמוֹנִיִּים.

– הַרְמוֹנִיזַצְיָה° נ' הִרְמוּן, הֲבָאָה לִידֵי הַרְמוֹנְיָה: הַרְמוֹנִיזַצְיָה שֶׁל הַצְּלִילִים.

הַרְמוֹנִיקָה° נ' [מן הַרְמוֹנְיָה] כְּלִי לְמַפּוּחִית־פֶּה. – [הַרְמוֹנִיקוֹת]

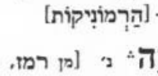
הרמוניקה

הַרְמָזָה^ נ' [מן רמז, הִרְמִיז] מַתַּן רֶמֶז: "אוֹתוֹ מְבַקֵּר אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּהַרְמָזָה" (סדן, בוחן 30). – [הַרְמָזַת־, הַרְמָזוֹת, הַרְמָזוֹת־]

הֶרְמֶטִי° ת' [על שם Hermes במיתולוגיה היוונית – בן צאוס ומאיה, שליח האלים, שהיה, לפי האגדה, מומחה בסגירת כלים בחותמות] אָטוּם, שֶׁאֵין אֲוִיר אוֹ מַיִם יְכוֹלִים לַחְדֹּר בּוֹ, סָגוּר וּמְסֻגָּר: נוּרַת־הַחַשְׁמַל סְגוּרָה בְּאֹפֶן הֶרְמֶטִי. – [הֶרְמֶטִית, הֶרְמֶטִיִּים, ־טִיּוֹת]

– הֶרְמֶטִיּוּת° נ' אֲטִימוּת מֻחְלֶטֶת: לְשֵׁם הַצְלָחַת הַנִּסּוּי יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַהֶרְמֶטִיּוּת שֶׁל בֵּית־הַקִּבּוּל.

הרמן [מן הַרְמוֹנְיָה]

~ פִּעֵל הִרְמֵן° פ"י [במוסיקה] הוֹסִיף לְמַנְגִּינָה אַקּוֹרְדִים בְּהֶתְאֵם לְחֻקֵּי הַהַרְמוֹנְיָה: הַמְנַצֵּחַ הִפְלִיא לְהַרְמֵן אֶת הַנְּגִינָה. – [לְהַרְמֵן, מְ־, יְ־]

~ הִתְ' הִתְהַרְמֵן°, נִתְלַוָּה בְּצֵרוּפִים הַרְמוֹנִיִּים, נַעֲשָׂה הַרְמוֹנִי: "הִתְעַנֵּן חֶסֶד מִתּוֹךְ גְּבוּרָה, הִתְהַרְמֵן בִּינָה אֶת תִּפְאֶרֶת" (רגלסון, חקוקות 43). – [לְהִתְהַרְמֵן, מִתְ־, יִתְ־]

הַרְמָן*, הַרְמָנָא* ז' [ארמית] פְּקֻדָּה, רִשָּׁיוֹן, הֶתֵּר: "הַרְמָנָא דְמַלְכָּא" (ברכות נח). "אוּלָא שָׁקִילְנָא הַרְמָן וּרְשׁוּתָא" [ראשית אקח היתר ורשות] (אקדמות לשבועות).

הֵרָמְסוּת°, הירמסות נ' [מן רמס, נִרְמַס] הִדָּרְסוּת, הֱיוֹת נִרְמָס, הֱיוֹת לְמִרְמָס: "פִּתְאוֹם נִרְאֵית כְּפִיפוּתוֹ שֶׁל שָׁאוּל... אוּלַי כְּהֵרָמְסוּת שֶׁאֱנוֹשׁ נִרְמָס" (יזהר, צקלג 227). – [הֵרָמְסוּת־]

הֶרְמָפְרוֹדִיט° ז' [במיתולוגיה היוונית: Hermaphroditos, בנם של הרמס ואפרודיטה, שנתמזג לגוף אחד עם האלה סאלמאקיס] אַנְדְּרוֹגִינוֹס, יְצוּר שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ אֵיבְרֵי מִין שֶׁל זָכָר וּנְקֵבָה גַּם יַחַד. – [הֶרְמָפְרוֹדִיטִים]

הַרְנוּג° ז' [שאול מן שבת קי: ושם בארמית: הַרְנוּגָא] צֶמַח טַפִּילִי לְמֶחֱצָה, הַגָּדֵל עַל־פִּי־רֹב עַל עֲצֵי שִׁטָּה אוֹ תְּאֵנָה (Loranthus). – [הַרְנוּגִים]

הַרְנוּגָא* ז' [ארמית] שֵׁם שֶׁל עוֹף (חולין סב:). זֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּבֵרוּר. – [הַרְנוּגִין]

הַרְנָנָה° נ' [מן רנן, הִרְנִין] הֲבָאָה לִידֵי רְנָנָה, שִׂמּוּחַ: הַרְנָנַת הַלֵּב עַל־יְדֵי הַשִּׁירָה הָעֲרֵבָה. – [הַרְנָנַת־]

הרס [גם מואבית: הרס; ערבית: הַרַשׁ כתש]

~ פָּעַל הָרַס, 1. פ"י סָתַר, הֶחֱרִיב, נָתַץ: "הִנֵּה אֲשֶׁר־בָּנִיתִי אֲנִי הֹרֵס" (ירמיה מה ד). "וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ, וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ" (ישעיה כב יט). "וְצַר לוֹ בֶּחָזֶה וּמְחַשֵּׁב הָרַס אֶת קִירוֹת הַלֵּב" (ביאליק, משירי החורף). הַמַּאֲמָץ הַגָּדוֹל הָרַס אֶת בְּרִיאוּתוֹ. 2 פ"ע [בהשאלה] הִתְפָּרֵץ, הֶעְפִּיל, הֵעֵז: "אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל־ה', פֶּן־יִפְרָץ־בָּם" (שמות יט כד). "מִי הֶאֱמִין כִּי צַר וְאוֹיֵב יֶהֱרֹס לַעֲלוֹת בְּהַר צִיּוֹן?" (נאנארה, 485). "הֲיַהֲרֹס לָבוֹא עַד שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים? הוּא יַהֲרֹס!" (ביאליק, הציץ ומת). "זֶרֶם הַמְאַחֲרִים הָאֻמְלָלִים הַצּוֹעֲקִים לְרַחֲמִים וְהוֹרְסִים לְהִכָּנֵס" (ברקוביץ, הראשונים פה). "כַּעֲפַר הָאָרֶץ יִתְנֵנוּ עַל אֲשֶׁר הִרְהַבְנוּ לַהֲרֹס אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּעֶצֶם שַׁבַּת הַגָּדוֹל" (שור, כוכבי 122). – [לַהֲרֹס אֶת־, אֶל־; הוֹרֵס, יַהֲרֹס גם יֶהֱרֹס]

~ נִפְ' נֶהֱרַס, נֶחֱרַב, נִתַּץ, הָשְׁמַד: "וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה" (משלי כד לא). "לֹא־יִנָּתֵשׁ וְלֹא־יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם" (ירמיה לא ט). "נֶהֱרַס קַן מִבְטַחִים וְאֹהֶל יְשָׁרִים נָמוֹט" (ביאליק, שבעה). בְּרִיאוּתוֹ נֶהֶרְסָה כָּלִיל. מַעֲמָדוֹ נֶהֱרַס. – [לְהֵהָרֵס, נֶהֱרָס, יֵהָרֵס]

~ פִּעֵל הֵרֵס פ"י 1, הָרַס, נִתֵּץ וְשִׁבֵּר: "הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם" (שמות כג כד). "מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ" (ישעיה מט יז). 2*, הִתְכַּתֵּשׁ: "שֶׁהָיוּ כָּל אֵיבָרָיו מְהָרְסִין זֶה עִם זֶה" (מדרש תהלים 87). – [לְהָרֵס אֶת־, מְהָרֵס, יְ־]

~ פֻּעַל הֹרַס°, נֶהֱרַס: "וּכְמוֹ הֹרְסוּ הַתְּחוּמִים בֵּין חַיִּים לַמָּוֶת" (כהן, שירים פז). "יֵשׁ נָקָם לְחִנּוּךְ שֶׁהֹרָס" (אלתרמן, שירים 167). – [מְהֹרָס, יְהֹרַס]

הֶרֶס˙ ז׳ [מן הרס; על-פי הבנה זו בישעיה יט יח "עיר ההרס"] הֲרִיסָה, חֻרְבָּן, סְתִירַת הַבָּנוּי: "בְּמַעֲשֵׂה הַהַשְׁחָתָה וְהַהֶרֶס" (רד"ק, השרשים, עלל). בִּפְעֻלּוֹת הַמִּלְחָמָה נִגְרַם הֶרֶס כָּבֵד לָעִיר. – [הֶרֶס־]

הַרְסָן° ז׳ [מן הרס, הָרַס] נוֹתֵץ, מַחֲרִיב: "הַמְבַקֵּר הֶחָרִיף, הַהַרְסָן הָאַכְזָרִי, הַשּׁוֹלֵל לְתֵאָבוֹן" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 131). – [הַרְסָנִית, הַרְסָנִים, ־נִיּוֹת]

הַרְסָנוּת° נ׳ [מן הַרְסָן] פְּעֻלַּת הֶרֶס, הַשְׁחָתָה. – [הַרְסָנוּת־]

הֵרָסְנוּת°, **הירסנות** נ׳ [מן רסן] הֵעָשׂוּת מְרֻסָּן, הֵעָצְרוּת, הִבָּלְמוּת: הֵרָסְנוּת הַסּוּס בָּרֶגַע הָאַחֲרוֹן מָנְעָה אֶת הַתְּאוּנָה. [ובהשאלה:] הֵרָסְנוּת עֲלִיַּת הַמְּחִירִים עַל־פִּי צַו מֶמְשַׁלְתִּי. – [הֵרָסְנוּת־]

הַרְסָנִי° ת׳ [מן הַרְסָן] גּוֹרֵם הֶרֶס וְחֻרְבָּן: "פְּעֻלָּתָן...עֲלוּלָה לִהְיוֹת הַרְסָנִית לַנְּשָׁמוֹת" (שטיינמן, על פלובר). "הָיְתָה הַסִּפְרוּת... יוֹתֵר רוֹמַנְטִית וְשַׁמְּרָנִית וּפָחוֹת מַהְפְּכָנִית וְהַרְסָנִית" (קלוזנר, הספרות ג 13). פְּצָצָה בַּעֲלַת כֹּחַ הַרְסָנִי. – [הַרְסָנִית, הַרְסָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

הַרְעָבָה° נ׳ [מן רעב, הִרְעִיב] מְנִיעַת אֹכֶל מֵרָעֵב, גְּרִימָה לְרָעָב: הַמִּלְחָמָה גָּרְמָה לְהַרְעָבַת רַבִּים. הַרְעָבַת הָאָסִיר. – [הַרְעָבַת־, הַרְעָבוֹת, הַרְעָבוֹת־]

הַרְעָדָה˙ נ׳ [מן רעד, הִרְעִיד] גְּרִימַת רַעַד, זַעֲזוּעַ: "שֶׁאִם יַנִּיחוּ כַּד עַל הַחוֹמָה וְכִסּוּיָהּ עָלֶיהָ, יָנוּעַ הַכִּסּוּי מֵחֲמַת הַרְעָדָה" (רש"י בבא בתרא כו.). הַרְעָדַת הַלֵּב. הַרְעָדַת הַבַּיִת. – [הַרְעָדַת־ הַרְעָדוֹת, הַרְעָדוֹת־]

א. **הֲרָעָה**• נ׳ [מן א׳ רעע, הֵרַע] 1•, עֲשִׂיַּת רָעָה, גְּמִילוּת רָעָה: "דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הֲרָעָה וַהֲטָבָה" (שבועות ג ה). "אֵיזֶהוּ הֲרָעַת אֲחֵרִים? אַכֶּה פְּלוֹנִי וְאֶפְצַע אֶת מֹחוֹ!" (בבא קמא צא:). 2°, שִׁנּוּי לְרָעָה: הֲרָעַת הַיְחָסִים בֵּין הַחֲבֵרִים. הֲרָעַת תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה. חָלָה הֲרָעָה בְּמַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [הֲרָעַת־]

ב. **הֲרָעָה**• נ׳ [מן רוע, הֵרִיעַ] הַשְׁמָעַת קוֹל תְּרוּעָה: "אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִיעַ מִתּוֹךְ פְּשׁוּטָה. אֵיזוֹ הִיא הֲרָעָה? חַד אָמַר וְכוּ׳" (ירושלמי ראש השנה נט ג). – [הֲרָעַת־, הֲרָעוֹת]

הַרְעָלָה° נ׳ [מן א׳ רעל, הִרְעִיל] 1, הַכְנָסַת רַעַל לַגּוּף: הַרְעָלַת הַקֵּבָה. פְּלוֹנִי לָקָה בְּהַרְעָלַת־דָּם. 2 [בהשאלה] קִלְקוּל, הַשְׁחָתָה: הַרְעָלַת הָאֲוִירָה הַצִּבּוּרִית. – [הַרְעָלַת־, הַרְעָלוֹת, הַרְעָלוֹת־]

א. **הֵרָעֲלוּת**,° **הירעלות** נ׳ [מן א. רעל] הִסְתַּמְּמוּת, הֵעָשׂוּת מֻרְעָל: סַכָּנַת הֵרָעֲלוּת מִגַּזִּים. – [הֵרָעֲלוּת־]

ב. **הֵרָעֲלוּת**°, **הירעלות** נ׳ [מן ב. רעל] הִצְטַעֲפוּת, הֱיוֹת רָעוּל: הֵרָעֲלוּת הַנָּשִׁים הָעַרְבִיּוֹת בְּצִבּוּר הִיא חִזָּיוֹן נִפְרָץ. – [הֵרָעֲלוּת־]

הַרְעָמָה˙ נ׳ [מן רעם, הִרְעִים] 1°, הַרְגָּזָה, הַקְנָטָה, הֲבָאָה לִידֵי כַּעַס. 2, הַשְׁמָעַת קוֹל רַעַם, הַרְעָשָׁה: "כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ מְהוּמָה – הַרְעָמַת קוֹל הוּא" (רש"י שמות יד כד). הַבְרָקָה וְהַרְעָמָה בְּיוֹם סַעַר. – [הַרְעָמַת־]

– **הַרְעָמַת־פָּנִים**°, הִתְרַגְּזוּת, זַעַף: "וְצִפִּיָּתוֹ זוֹ הָיְתָה מִתְלַוָּה בְּזַעֲזוּעַ־עֲצַבִּים, בְּהַרְעָמַת פָּנִים" (ברנר, א 11). "סַר וְזָעֵף הוּא שָׁב מֵעֲבוֹדַת יוֹמוֹ, מֵסֵב לְפַת עַרְבִית נֶאֱכֶלֶת מִתּוֹךְ הַרְעָמַת־פָּנִים וְהַשְׁפָּלַת עֵינַיִם" (ליסיצקי, תולדות 95).

הַרְעָפָה˙ נ׳ [מן א׳ רעף, הִרְעִיף] 1, הַזָּלָה, טִפְטוּף שֶׁל נוֹזֵל. 2° [בהשאלה] הַטָּפָה, הַשְׁמָעַת דִּבּוּר: הַרְעָפַת דִּבְרֵי נִחוּמִים. – [הַרְעָפַת־, הַרְעָפוֹת, הַרְעָפוֹת־]

הַרְעָשָׁה˙ נ׳ [מן רעש, הִרְעִישׁ] 1˙, הֲקָמַת רַעַשׁ וְשָׁאוֹן: "וְהִנֵּה תְּנוּעַת הַהַרְעָשָׁה מֵרֶעֶדֶת הָאֲנָשִׁים" (אברבנאל שמואל א ג יב). "וּמְדַבֵּר... בְּיֶתֶר תֹּקֶף וּבְיֶתֶר הַרְעָשָׁה" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קצה). 2°, הַמְטָרַת פִּגְזֵי תּוֹתָחִים, הַפְצָצָה מִמְּטוֹסִים וְכַדּוֹמֶה: הַצָּבָא פָּתַח בְּהַרְעָשַׁת הָעִיר הַנְּצוּרָה. – [הַרְעָשַׁת־, הַרְעָשׁוֹת, הַרְעָשׁוֹת־]

– **הַרְעָשַׁת־הַלֵּב**˙ (מוסקטו, נפוצות יהודה), גְּרִימָה לְזַעֲזוּעַ נַפְשִׁי רַב.

הר"פ ר"ת הָרָצוּף פֹּה.

א. **הֶרֶף** [צווי מקוצר מן א׳ רפה, הִרְפָּה] הַרְפֵּה! הַנַּח!: "הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם!" (דברים ט יד).

– **בְּלִי הֶרֶף**°, בְּלֹא הֶפְסֵק, בְּלֹא חָשֵׂךְ: "וְכֹה בְּלִי הֶרֶף מִן הָעֶרֶב עַד הָעֶרֶב" (ביאליק, יש לי גן).

– **כְּהֶרֶף**˙, מִיָּד, לְאַלְתַּר: "רוֹדֵף וּמִתְנַקֵּם כְּהֶרֶף לְהִמָּחוֹת" (פיוטים, סידור 236).

ב. **הֶרֶף**• ז׳ [אולי מן רפף; בעיקר בצירוף: הֶרֶף־עַיִן]

– **הֶרֶף־עַיִן**•, זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר, רֶגַע קָט [כדי רפרוף העין]: "כַּמָּה הוּא הָרֶגַע?... הָרֶגַע כְּהֶרֶף עַיִן" (ירושלמי ברכות ב ד). "הֶרֶף־עַיִן שֶׁל דּוּמִיָּה" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 40).

– **בְּהֶרֶף־עַיִן**•, **כְּהֶרֶף־עַיִן**•, בִּן־רֶגַע, תֵּכֶף וּמִיָּד, לְאַלְתַּר: "הֱטִיסוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וֶהֱבִיאוֹ בְּהֶרֶף עַיִן" (בראשית רבה נט). "בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת – כְּהֶרֶף עַיִן, זֶה נִכְנָס וְזֶה יוֹצֵא" (ברכות ב:). "נָתַתִּי רוֹזְנִים לְאַיִן, וּתְשׁוּעָתִי כְּהֶרֶף עָיִן" (יהודה הלוי, ח 354). "אִמִּי וְהַ׳צְּאֶינָה וּרְאֶינָה׳ שֶׁלָּהּ נֶעֶלְמוּ כְּהֶרֶף־עַיִן" (ברנר, א 46).

– **בִּכְהֶרֶף־עַיִן**° [בסיגנון עממי] בִּזְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר, תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר: "מִיָּד יַבְרִיא, בִּכְהֶרֶף־עַיִן" (הזז, יעיש א 176).

– **לְהֶרֶף־עַיִן**°, **לִכְהֶרֶף־עַיִן**°, לְרֶגַע קָט: "יִרְאוּ אוֹתָן בִּנְפֹל לְהֶרֶף עַיִן הַמְּחִצָּה" (אלתרמן, בן־גוריון). "אֶעֱלֶה לִכְהֶרֶף עַיִן וְאֶרְאֶה אֶת שְׁלוֹמוֹ" (הזז, יעיש ג 110).

הֵרָפְאוּת°, **הירפאות** נ׳ [מן רפא, נִרְפָּא] חֲזָרָה לִבְרִיאוּת, הִסְתַּלְּקוּת הַמַּחֲלָה: מִיָּד לְאַחַר הֵרָפְאוּתוֹ מִמַּחֲלָתוֹ חָזַר הָאִישׁ לַעֲבוֹדָתוֹ. הֵרָפְאוּת אִטִּית שֶׁל הַפֶּצַע. – [הֵרָפְאוּת־]

הַרְפָּיָה° נ׳ [מן א. רפה, הִרְפָּה] 1, הַחְלָשָׁה, רִפּוּי: הַרְפָּיַת הַמֶּתַח. 2 [בדקדוק] בִּטּוּי בְּהַשְׁמָטַת הַדָּגֵשׁ: הַרְפָּיַת אוֹתִיּוֹת בג"ד כפ"ת אַחֲרֵי הַבָּרָה פְּתוּחָה. – [הַרְפָּיַת־, הַרְפָּיוֹת]

הַרְפַּתְקָא•, **הַרְפַּתְקָה**° נ׳ [ארמית, אולי מפרסית] (ראש השנה טז.) מְאֹרָע הַכָּרוּךְ בִּקְשָׁיִים, תְּלָאָה, אַוַּנְטוּרָה: "כַּמָּה הַרְפַּתְקָאוֹת עָבְרוּ עָלָיו עַד שֶׁהִדְפִּיסָם" (עגנון, כלה צג). דַּרְכּוֹ שֶׁל הַפָּלִיט הָיְתָה רַבַּת הַרְפַּתְקָאוֹת. – [הַרְפַּתְקַת־, הַרְפַּתְקוֹת או הַרְפַּתְקָאוֹת]

הרפתק [מִן הַרְפַּתְקָה]

~ פִּע׳ **הִרְפְּתֵק**° פ״ע עָסַק בְּהַרְפַּתְקָאוֹת, הִתְנַסָּה בַּחֲוָיוֹת נוֹעָזוֹת וּמַסְעִירוֹת: "לֹא אַחֲרֵי אוּרִי קוֹבְנֶר, שֶׁהִרְפְּתֵק בְּבִקֹּרֶת הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית הַחֲדָשָׁה" (סוקולוב, אישים 241). "מְאוּמָה לֹא קָרָה בִּי... וְאַף פַּעַם לֹא הִרְפְּתַקְתִּי" (שטיינמן, דוראים ג). – [לְהַרְפְּתֵק, מְ־, יְ־]

הַרְפַּתְקָן° ז׳ [מִן הַרְפַּתְקָה] רוֹדֵף הַרְפַּתְקָאוֹת, אֲוַנְטוּרִיסְט, מְבַקֵּשׁ מְאֹרָעוֹת נוֹעָזִים בְּחַיָּיו: "רוֹמַנְטִיקָן וְהַרְפַּתְקָן" (סוקולוב, אישים). "יַעֲלוּ בַּתֹּהוּ וְיֹאבְדוּ – אוֹת וּמָשָׁל לְכָל הַרְפַּתְקָן פָּזִיז שֶׁיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ בְּלֹא שִׁקּוּל מַסְפִּיק" (יזהר, שיירה 84). – [הַרְפַּתְקָנִית, ־קָנִים, ־נִיּוֹת]

הַרְפַּתְקָנוּת° נ׳ [מִן הַרְפַּתְקָן] רְדִיפָה אַחֲרֵי הַרְפַּתְקָאוֹת, שְׁאִיפָה לְהִמָּצֵא בְּמַצְבֵי־חַיִּים קָשִׁים וּמַפְתִּיעִים, הִתְנַסּוּת בַּחֲוָיוֹת נוֹעָזוֹת וּמַסְעִירוֹת: "סֵפֶר מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַבַּטָּלָה הַיְּהוּדִית, כְּנֶגֶד הַהַרְפַּתְקָנוּת הַיְּהוּדִית" (פיכמן, רצו). "יֵשׁ בָּהּ בַּחֲטִיבָה אִי־רְגִילָה זוֹ מִן הַהַרְפַּתְקָנוּת הָרוּחָנִית" (קריב, עיונים 160). – [הַרְפַּתְקָנוּת־]

הַרְפַּתְקָנִי° ת׳ [מִן הַרְפַּתְקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַרְפַּתְקָאוֹת, מָלֵא מְאֹרָעוֹת שֶׁל הֶעָזָה: הִתְנַהֲגוּת הַרְפַּתְקָנִית. רוֹמָן הַרְפַּתְקָנִי. – [הַרְפַּתְקָנִית, הַרְפַּתְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

הֶרְץ° ז׳ [עַל־שֵׁם הַפִיסִיקַאי היהודי־גרמני היינריך ה ר ץ, מגלה סגולות הגלים האלקטרומאגנטיים] יְחִידַת־תֶּכֶף שֶׁל גַּלֵּי הָרַדְיוֹ, מַחֲזוֹר מָלֵא אֶחָד שֶׁל גַּל בְּמֶשֶׁךְ שְׁנִיָּה אַחַת. – [הֶרְצִים]

– קִ י ל וֹ הֶ רְ ץ°, יְחִידַת־תֶּכֶף בַּת אֶלֶף הֶרְץ אוֹ אֶלֶף מַחֲזוֹרִים שֶׁל גַּלֵּי רַדְיוֹ בִּשְׁנִיָּה אַחַת.

– מֶ גָ הֶ רְ ץ°, יְחִידַת־תֶּכֶף בַּת מִילְיוֹן מַחֲזוֹרִים שֶׁל גַּלֵּי רַדְיוֹ בִּשְׁנִיָּה אַחַת.

א· **הַרְצָאָה*** נ׳ [מִן ב·רצה, הִרְצָה] 1*, נְאוּם, מְסִירַת דְּבָרִים עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם: "שָׁלֹשׁ הַרְצָאוֹת הֵן: ר׳ יְהוֹשֻׁעַ הִרְצָה דְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, ר׳ עֲקִיבָא הִרְצָה... חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי הִרְצָה..." (חגיגה יד:). "הַרְצָאַת דְּבָרִים" (רש״י תהלים מט יד). הַרְצָאָה מַדָּעִית. הַרְצָאַת פְּרָטֵי הַמַּעֲשֶׂה בַּיְשִׁיבָה. 2°, מְנִיָּה, פֵּרוּט: הַרְצָאַת מָעוֹת. – [הַרְצָאַת־, הַרְצָאוֹת, הַרְצָאוֹת־]

ב· **הַרְצָאָה*** נ׳ [מִן א· רצה, הִרְצָה] קַבָּלָה בְּרָצוֹן, גִּלּוּי רָצוֹן: "וְאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּהֶן (בְּאַרְבַּעַת הַמִּינִים) עַד שֶׁיְּהוּ כֻּלָּן בַּאֲגֻדָּה אַחַת, וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּהַרְצָאָה עַד שֶׁיְּהוּ כֻּלָּן בַּאֲגֻדָּה אַחַת" (מנחות כז.). – [הַרְצָאַת־]

הֲרָצָה° נ׳ [מִן רוץ, הֵרִיץ] 1, הֲבָאָה לִידֵי רִיצָה, זֵרוּז לָרוּץ: הֲרָצַת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר. 2 [בִּכְלִי־רֶכֶב אוֹ בִמְכוֹנוֹת] הַשְׁגָּרָה, הַפְעָלָה וַהֲנָעָה שֶׁל רֶכֶב חָדָשׁ אוֹ מְכוֹנָה חֲדָשָׁה בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם בִּתְנָאֵי־בְּטִיחוּת מְיֻחָדִים כְּדֵי לְוַסֵּת אֶת תְּנוּעוֹת הַחֲלָקִים וּלְהַשְׁגִּירָם בִּפְעֻלָּתָם הַתַּקִּינָה: הֲרָצַת הַמְּכוֹנִית. הַמְּכוֹנוֹת בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת הֶחָדָשׁ עָבְרוּ תְּקוּפַת הֲרָצָה קְצָרָה. –[הֲרָצַת־, הֲרָצוֹת, הֲרָצוֹת־]

הֶרְצֵד° נ׳ [מִן רצד] הֶרְקֵד, הֲנָעָה לְכָאן וּלְכָאן, נִעֲנוּעַ: "בַּת־שְׂחוֹק אַחַת – הֶרְצֵד־עֵינַיִם יְרֻקּוֹת – וְהִתְבַּלְּעָה חָכְמַת רוֹפֵא" (אמיר, תר׳ שנהאת המצרי). – [הֶרְצֵד־]

הרצ״ב ר״ת הָרָצוּף בָּזֶה.

הֶרְצוֹג* ז׳ [גרמנית: Herzog] דֻּכָּס, נָסִיךְ: תֹּאַר־אֲצִילוּת גָּבוֹהַּ בְּכַמָּה מְדִינוֹת אֵירוֹפָּה. – [הֶרְצוֹגִית, הֶרְצוֹגִים, הֶרְצוֹגִיּוֹת]

הֵרָצוּת°, הירצות נ׳ [מִן רצה, נִרְצָה] הֱיוֹת רָצוּי, הִתְקַבְּלוּת בְּרָצוֹן: הֵרָצוּת קָרְבָּנוֹ עוֹדְדָה אוֹתוֹ. הֵרָצוּת הַמַּתָּנָה. – [הֵרָצוּת־]

הֵרָצְחוּת°, הירצחות נ׳ [מִן רצח, נִרְצַח] הֵהָרְגוּת, הִקָּטְלוּת: הֵרָצְחוּת הַשּׁוֹמֵר בְּחֶשְׁכַת הַלַּיְלָה הִסְעִירָה אֶת הַצִּבּוּר. – [הֵרָצְחוּת־]

הַרְצָיָה* נ׳ [מִן א· רצה, הִרְצָה] ב· הַרְצָאָה, קַבָּלָה בְּרָצוֹן: "סְמִיכָה קוֹדֶמֶת לְהַרְצָיָה" (ספרא ויקרא ס ד). "רְצֵנוּ כְּהַרְצָיַת נַעַר" (אנא, סליחות שחרית יו״כ). – [הַרְצָיַת־]

הַרְצָנָה° נ׳ [מִן רצן, הִרְצִין] הַעֲשׂוֹת רְצִינִי: הַרְצָנַת פָּנָיו שֶׁל הַחוֹקֵר לְמִשְׁמַע הָעֵדוּת הַחֲשׁוּבָה. – [הַרְצָנַת־]

הֵרָצְעוּת°, הירצעות נ׳ [מִן רצע, נִרְצַע] הֱיוֹת נִרְצָע: הֵרָצְעוּת אָזְנוֹ שֶׁל הָעֶבֶד שֶׁמֵּאֵן לָצֵאת לַחָפְשִׁי. – [הֵרָצְעוּת־]

הַרְקָבָה° נ׳ [מִן רקב, הִרְקִיב] 1, הֲבָאָה לִידֵי רִקָּבוֹן וּבְלִיָּה: הַרְקָבַת הַפְּסֹלֶת בַּמִּזְבָּלָה. 2, רִקָּבוֹן, בְּלִיָּה: הַרְקָבַת הַפֶּגֶר בַּשָּׂדֶה. – [הַרְקָבַת־]

הֵרָקְבוּת°, הירקבות נ׳ [מִן רקב, נִרְקַב] רִקָּבוֹן, בְּלִיָּה, הִתְפָּרְדוּת חֹמֶר אוֹרְגָּנִי לַחֲמָרָיו הַיְסוֹדִיִּים: הֵרָקְבוּת נְבֵלָה. – [הֵרָקְבוּת־]

הֶרְקֵד* ז׳ [מִן רקד, הִרְקִיד] הֲנָעַת קֶמַח בְּנָפָה, נִפּוּי: "טְחוּנָן וְהֶרְקֵדָן אֵינָן דּוֹחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת" (מנחות יא ג). – [הֶרְקֵד־, הֶרְקֵדִים, הֶרְקֵדֵי־]

הַרְקָדָה* נ׳ [מִן רקד, הִרְקִיד] 1*, הֲבָאָה לִידֵי רִקּוּד, הַקְפָּצָה: "שֶׁהָיוּ מַרְקִידִים אֶת סוּסֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה כְּמוֹ וְסוּס דּוֹהֵר, הוּא לְשׁוֹן הַרְקָדַת הַסּוּס" (רש״י שופטים ה כב). הַרְקָדַת בֻּבּוֹת עַל־יְדֵי מְשִׁיכָה בַּחוּטִים. 2*, נִפּוּי: "טְחִינָה וְהַרְקָדָה... הַרְקָדָה עַל־גַּבֵּי נָפָה" (פסחים יא.). – [הַרְקָדַת־, הַרְקָדוֹת, הַרְקָדוֹת־]

הֲרָקָה^ נ׳ [מִן ריק, הֵרִיק] 1^, הוֹצָאַת תָּכְנוֹ שֶׁל כְּלִי־קִבּוּל: "עַל שֵׁם שֶׁהוּא מֵרִיק אֶת הַתַּעַר בִּשְׁלִיפָתוֹ וְנִשְׁאָר רֵיק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן הֲרָקָה" (רש״י שמות טו ט). הֲרָקַת תֵּבַת־הַמִּכְתָּבִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם. 2 [בהשאלה] תִּרְגּוּם: "אֵין כָּאן אֶלָּא מַעֲשֵׂה תַּרְגּוּם וַהֲרָקָה מִכְּלִי אֶל כְּלִי" (ביאליק, חבלי לשון). "גַּם הַמְתַרְגְּמִים הַמְחוֹנָנִים בְּיוֹתֵר אֵינָם עֲשׂוּיִים עוֹד לָגֶשֶׁת אֶל הֲרָקַת הַיְצִירָה הַקְּלַסִּית" (פיכמן, שצב). – [הֲרָקַת־, הֲרָקוֹת, הֲרָקוֹת־]

הֵרָקְמוּת°, הירקמות נ׳ [מִן רקם, נִרְקַם] הִתְהַוּוּת, הִוָּצְרוּת: הֵרָקְמוּת הָעֲלִילָה בְּדִמְיוֹנוֹ שֶׁל הַמְחַבֵּר. יֵשׁ לְהָפֵר אֶת הַמְּזִמּוֹת בְּעוֹדָן בְּשָׁלָב הֵרָקְמוּתָן. – [הֵרָקְמוּת־]

הַרְקָעָה^ נ׳ [מִן רקע, הִרְקִיעַ] 1^, שִׁטּוּחַ, פְּרִישָׂה: "הַרְקָעַת הָרָקִיעַ" (ברצלוני, פירוש יצירה). 2°, הַמְרָאָה, הִתְרוֹמְמוּת [ראה להלן]. – [הַרְקָעַת־, הַרְקָעוֹת, הַרְקָעוֹת־]

– **הַרְקָעַת שְׁחָקִים°** [שאול מן איוב לז יח: ״תרקיע עמו לשחקים״] 1. הִתְרוֹמְמוּת לְגָבְהֵי הַשָּׁמַיִם. 2 [בהשאלה] רִחוּף בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, שְׁגִיָּה בְּדִמְיוֹנוֹת.

הֵרָקְעוּת°, הירקעות נ׳ [מן רקע, נִרְקַע] הֵעָשׂוּת רָקוּעַ, הֱיוֹת מְשֻׁטָּח וּמְרֻדָּד: הֵרָקְעוּת הַמַּתֶּכֶת לְפַחִים דַּקִּים. – [הֵרָקְעוּת־]

הר״ר ר״ת הָרַב רַבִּי.

הֶרֶר, הָרָר ז׳ [צורת־משנה של הַר] הַר: ״וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת״ (דברים ח ט). ״ה׳ בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז״ (תהלים ל ח). ״הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה״ (ירמיה יז יג). ״קִרְקוּשׁ שִׁלְדֵי מֵתִים עוֹלֶה מִגַּיְא וְהֶרֶר״ (פרסמן, תר׳ במארג קכח). ״מֵעַל שִׂיא הֶרֶר דִּמְיוֹנָיו״ (אבינועם, שירים קנג). – [הֶרֶר־, הֲרָרִים, הַרְרֵי־]

– **הַרְרֵי־אֶלֶף**, 1 (תהלים נ י) הָרִים גְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר. 2° [על שום דמיון הצלילים ״אלף״־״אַלפים] כִּנּוּי מְלִיצִי לְהָרֵי הָאַלְפִּים שֶׁבְּאֵירוֹפָּה.

– **הַרְרֵי־אֵל** (תהלים לו ז), **הַרְרֵי־עַד** (חבקוק ג ו), **הַרְרֵי־קֶדֶם** (דברים לג טו), הָרִים גְּבוֹהִים מְאֹד.

– **הֲרָרִים הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה•**, מָשָׁל לִדְבָרִים חֲשׁוּבִים וְנִכְבָּדִים הַבְּנוּיִים עַל יְסוֹד רוֹפֵף: ״הִלְכוֹת שַׁבָּת, חֲגִיגוֹת וּמְעִילוֹת, הֲרֵי הֵם כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה, שֶׁהֵן מִקְרָא מוּעָט וַהֲלָכוֹת מְרֻבּוֹת״ (חגיגה א ח). ״הָעוֹסְקִים בְּדִיפְּלוֹמַטְיָה וּשְׁאָר עִנְיָנִים שֶׁהֵם כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה״ (אחד העם, שלו).

– **הַרְרֵי־עוֹלָם•**, 1°, הַרְרֵי־עַד, הָרִים גְּדוֹלִים: ״שִׂיא הַרְרֵי עוֹלָם שְׁמַנֵי עַם עָז״ (ביאליק, איגרת קטנה). 2• [בהשאלה] כִּנּוּי מְלִיצִי לַאֲבוֹת הָאֻמָּה: ״כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת הַרְרֵי עוֹלָם אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב״ (תנחומא, תצוה יג).

– **הַרְרֵי־זָהָב°**, [שאול מיידיש] כִּנּוּי לְדִמְיוֹנוֹת־קֶסֶם, גֻּזְמָאוֹת וְאַשְׁלָיוֹת נִפְלָאוֹת: ״הֶעְתִּיר עָלֵינוּ נְשִׁיקוֹת וַיַּבְטִיחַ אוֹתָנוּ הַרְרֵי זָהָב״ (ביאליק, אגרות א ב). ״שְׂרִידֵי חֲלוֹמוֹתָיו הִתְנַדְּפוּ וְהַרְרֵי־הַזָּהָב שֶׁל יוֹעֲצָיו וּמַדְרִיכָיו שֻׁפְּכוּ כֶּעָפָר״ (ברקוביץ, הראשונים קלב).

הֲרָרִי ת׳ [על־פי הבנה זו בכמה מקומות במקרא, כגון: שַׁמָּה הַהֲרָרִי, שמואל ב כג לג – מהר יהודה; מן הַר, הָרָר] 1 ⁖, שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵהַר, הַגָּדֵל אוֹ הַיּוֹשֵׁב בֶּהָרִים: ״וְהַחַסָּא הַהֲרָרִית״ (פירוש המשניות לרמב״ם כלאים א ב). הֲרָרִיִּים מִן הַקּוֹקָז. 2°, עָשׂוּי הָרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָרִים: אֵזוֹר הֲרָרִי. סְבִיבָה הֲרָרִית. – [הֲרָרִית, הֲרָרִיִּים, הֲרָרִיּוֹת]

הֲרָרִיּוּת° נ׳ [מן הֲרָרִי] אָפְיוֹ וּמַצָּבוֹ הַטּוֹפּוֹגְרָפִי שֶׁל מָקוֹם הֲרָרִי: הֲרָרִיּוּתוֹ שֶׁל אֵזוֹר הַגָּלִיל. – [הֲרָרִיּוּת־]

הַרְשָׁאָה• נ׳ [מן רשה, הִרְשָׁה] מַתַּן רְשׁוּת לְאָדָם לְיַצֵּג אוֹתוֹ, יִפּוּי־כֹּחַ לְמִישֶׁהוּ לִפְעֹל בְּשֵׁם שׁוֹלְחוֹ: ״כּוֹתְבִין הַרְשָׁאָה זֶה לָזֶה״ (בכורות מז:). ״זֶה שְׁלִיחִי הוּא וְכֹחַ־הַרְשָׁאָה לוֹ מִמֶּנִּי״ (מגדלי מו״ס, קסט). ״שֶׁאֵין כֹּחָם יָפֶה אֶלָּא הַהַרְשָׁאָה שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקּוֹנְגְּרֶס״ (אחד העם, קמח). – [הַרְשָׁאַת־, הַרְשָׁאוֹת, הַרְשָׁאוֹת־]

הַרְשָׁיָה⁖ נ׳ [מן רשה, הִרְשָׁה] הַרְשָׁאָה, יִפּוּי־כֹּחַ: ״טַעַם הִגִּיד לַחוֹתֵן, יוֹשֶׁר הַרְשָׁיָה לוֹ לִתֵּן״ (ינאי עס). – [הַרְשָׁיַת־, הַרְשָׁיוֹת]

הַרְשָׁמָה° נ׳ [מן רשם] 1. רִשּׁוּם בְּמִשְׂרָד, כְּתִיבַת פְּרָטִים בְּפִנְקָס, דִּפְתּוֹר, רֶגִיסְטְרַצְיָה: נִפְתְּחָה הַרְשָׁמַת תַּלְמִידִים חֲדָשִׁים. 2 [מן רֹשֶׁם, הִרְשִׁים] עֲשִׂיַּת רֹשֶׁם. שִׁמּוּשׁ בְּאֶפֶקְטִים: הַבַּמַּאי גִּלָּה כֹּחַ־הַרְשָׁמָה רַב. אֶמְצְעֵי־הַרְשָׁמָה בִּימָתִיִּים. – [הַרְשָׁמַת־, הַרְשָׁמוֹת, הַרְשָׁמוֹת־]

הֵרָשְׁמוּת°, הירשמות נ׳ [מן רשם, נִרְשַׁם] 1. הֱיוֹת רָשׁוּם, הִכָּתְבוּת: הֵרָשְׁמוּת בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת. 2. הִכָּלְלוּת בִּרְשִׁימָה: הֵרָשְׁמוּת הַתַּלְמִידִים לְלִמּוּדֵיהֶם בְּבֵית־הַסֵּפֶר. הֵרָשְׁמוּת רַבָּה לְמִפְעַל הַשִּׁכּוּן הָעֲמָמִי. – [הֵרָשְׁמוּת־, הֵרָשְׁמֻיּוֹת]

הַרְשָׁעָה⁖ נ׳ [מן רשע, הִרְשִׁיעַ] חִיּוּב בַּדִּין, קְבִיעַת הַמִּשְׁפָּט שֶׁהַנֶּאֱשָׁם אָשֵׁם וְיֵשׁ לְעָנְשׁוֹ: ״מִשְׁפַּט הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּהַרְשָׁעַת אִיּוֹב״ (אוהב משפט, איוב מב ז). הַרְשָׁעַת הַנֶּאֱשָׁם עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפְטִים. הַנֶּאֱשָׁם נִדּוֹן כְּבָר עַל יְסוֹד הַרְשָׁעוֹת קוֹדְמוֹת. – [הַרְשָׁעַת־, הַרְשָׁעוֹת, הַרְשָׁעוֹת־]

הֶרֶת• נ׳ [מקור השם לא הוברר] 1°, אֵיבָר הַמָּצוּי בְּגוּף הָאָדָם בְּחֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן וְהַקִּדְמִי שֶׁל בֵּית־הֶחָזֶה (Thymus). תַּפְקִידוֹ לֹא בֹּרַר עַד הַיּוֹם בְּדִיּוּק, אַךְ יָדוּעַ כִּי הוּא קָשׁוּר לִיצִירַת אֶחָד מִסּוּגֵי כַּדּוּרֵי־הַדָּם הַלְּבָנִים (״לִימְפוֹצִיטִים״). בְּגִיל הַיַּלְדוּת מִשְׁקַל הַהֶרֶת 12–15 גְּרַם, בִּתְקוּפַת הַהִתְבַּגְּרוּת הוּא מַגִּיעַ לְ־30–40 גְּרַם. אַחֲרֵי תְּקוּפָה זוֹ הוּא מַתְחִיל לְהִתְנַוֵּן, וּבְגִיל הַזִּקְנָה מִשְׁקָלוֹ בֵּין 10–15 גְּרַם. 2•, בַּתַּלְמוּד (ברכות מד:) הֻזְכְּרָה הֶרֶת שֶׁל עֵגֶל בֵּין הַדְּבָרִים הַמְצֻיָּנִים בִּסְגֻלּוֹת־רְפוּאָה לָאָדָם. – [הֶרֶת־, הַרְתּוֹ]

הַרְתָּחָה⁖ נ׳ [מן רתח, הִרְתִּיחַ] 1⁖, חִמּוּם נוֹזְלִים עַל אֵשׁ כְּדֵי רְתִיחָה וְהַעֲלָאַת אֵדִים: ״זֻהֲמָתָהּ שֶׁמּוֹצִיאִין מֵעַל פִּיהָ עַל־יְדֵי הַרְתָּחָתָהּ״ (רש״י יחזקאל כד ו). ״הַקֻּמְקוּמָן שֶׁמֵּימָיו עוֹמְדִים הָיוּ בְּהַרְתָּחָה״ (סביב, דרך 172). הַרְתָּחַת מַיִם. 2°, הֲבָאָה לִידֵי רְתִיחָה וָקֶצֶף: מַעֲשֵׂה הַנְּבָלָה גָּרַם לְהַרְתָּחַת דָּמָם שֶׁל הַשּׁוֹמְעִים. – [הַרְתָּחַת־, הַרְתָּחוֹת, הַרְתָּחוֹת־]

הֵרָתְחוּת°, הירתחות נ׳ [מן רתח, נִרְתַּח] הֵעָשׂוּת מֻרְתָּח, בִּיאָה לִידֵי רְתִיחָה: הֵרָתְחוּת מְהִירָה שֶׁל הַמַּיִם בְּאֵשׁ גְּדוֹלָה. הֵרָתְחוּת דָּמָיו שֶׁל הָאִישׁ מִזַּעַם. – [הֵרָתְחוּת־]

הַרְתָּמָה° נ׳ [מן רתם] רְתִימָה, הֲבָאָה בְּעֹל [בייחוד בהשאלה]: הַרְתָּמַת הַצִּבּוּר בְּעֹל הָעֶזְרָה לָאֵזוֹר הַנִּפְגָּע. – [הַרְתָּמַת־]

הֵרָתְמוּת°, הירתמות נ׳ [מן רתם, נִרְתַּם] 1, הֵאָסְרוּת בִּרְצוּעוֹת הָרְתָמָה: אַחֲרֵי הֵרָתְמוּתָן לָעֲגָלָה פָּתְחוּ הַפְּרָדוֹת בְּרִיצָה קְצוּבָה. 2 [בהשאלה] כְּנִיסָה בְּעֹל חוֹבוֹת, קַבָּלַת חוֹבָה עַל עַצְמוֹ: הַנֶּאֱסָפִים נִתְבְּעוּ לְהֵרָתְמוּת לְלֹא סְיָג בְּמִפְעַל הָעֶזְרָה. – [הֵרָתְמוּת־]

הַרְתָּעָה⁖ נ׳ [מן רתע, הִרְתִּיעַ] 1⁖, נְסִיגָה, רְתִיעָה, תְּנוּעָה לְאָחוֹר: הַרְתָּעָה לַאֲחוֹרָיו מֵרֹב פַּחַד. 2°, הֲבָאָה לִידֵי רְתִיעָה, הַסָּגָה, הַרְחָקָה: גִּלּוּי כֹּחַ לְשֵׁם הַרְתָּעַת הָאוֹיֵב. – [הַרְתָּעַת־, הַרְתָּעוֹת, הַרְתָּעוֹת־]

הֵרָתְעוּת°, הירתעות נ׳ [מן רתע, נִרְתַּע] 1, הֱיוֹת נִרְתָּע וְנָסוֹג, קְפִיצָה לְאָחוֹר: ״וְלֹא רַק הֵרָתְעוּת אֵימָה הָיְתָה שָׁם אֶלָּא גַּם זִיעַ לְפָנִים״ (יזהר, צקלג 141). הֵרָתְעוּתוֹ בָּרֶגַע הָאַחֲרוֹן מֵהִשְׁתַּתְּפוּת

בַּטִּיסָה הִצִּילָה אֶת חַיָּיו. 2 [בהשאלה] נְסִיגָה, רֵיאַקְצְיָה: ״זֹאת הָיְתָה הַתְּגוּבָה וְהַהֵרָתְעוּת לְאָחוֹר אַחֲרֵי תְּקוּפַת הַמִּשְׁפָּט שֶׁל פֶרְדִּינַנְד הָרִאשׁוֹן״ (סוקולוב, במראות 408). – [הֵרָתְעוּת־]

הֵרָתְקוּת°, הירתקות נ׳ [מן א· רתק, נִרְתַּק] 1. הֱיוֹת מְרֻתָּק, הִצָּמְדוּת: הֵרָתְקוּת הַחוֹלֶה לַמִּטָּה בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעוֹת. ״בְּהֵרָתְקוּת לְשַׁרְשֶׁרֶת הָאָבוֹת וּבְחַרְגוֹן לְעַצְמָאוּת״ (שטיינמן, זוגות א 17). 2 [בפסיכואנאליזה] הִדַּבְּקוּת בְּרַעְיוֹן מְסֻיָּם (Fixation). – [־קוּת־]

הֶשֵּׂא°, הישא ז׳ [מן נשא, הִשִּׂיא] [במוסיקה] טְרַנְסְפּוֹזִיצְיָה, הַעֲבָרַת קֶטַע מוּסִיקָלִי מִטּוֹנִיּוּת אַחַת לְאַחֶרֶת, שִׁנּוּי הַטּוֹנִיקָה. –[הֶשֵּׂא־, הֶשֵּׂאִים, הֶשֵּׂאֵי־]

הָשָּׂא, הֻפ׳ מן נשא.

הַשְׁאָבָה נ׳ [מן שאב, הִשְׁאִיב] 1 ⁘, שְׁאִיבָה, הַעֲלָאַת מַיִם מִבּוֹר אוֹ מִבְּאֵר: ״בִּהְיוֹתָם עֲסוּקִים בְּהַשְׁאָבַת הַמַּיִם״ (אברבנאל, שמואל ב כג טז). 2 °, הַכְנָסַת אֲוִיר אוֹ נֹזֵל לְתוֹךְ צִנּוֹר בְּאֶמְצָעוּת מַשְׁאֵבָה: הַשְׁאָבַת אֲוִיר דָּחוּס לְתוֹךְ הַמֵּיכָל. –[הַשְׁאָבַת־, הַשְׁאָבוֹת, הַשְׁאָבוֹת־]

הִשָּׁאֲבוּת°, הישאבות נ׳ [מן שאב, נִשְׁאַב] הֱיוֹת נִשְׁאָב, הֱיוֹת נִדְלֶה: הֶעֱלֵינוּ אֶת הַמַּיִם מִן הַבּוֹר עַד הִשָּׁאֲבוּתָם הַגְּמוּרָה. – [הִשָּׁאֲבוּת־]

הַשָּׂאָה ⁘ נ׳ [מן נשא, הִשִּׂיא] 1 ⁘, הֲרָמָה, הַעֲבָרָה [ראה בצירופים להלן]. 2°, פְּרֶדִיקַצְיָה, הַנָּחָה, דֵּעָה, הוֹדָעָה: ״בַּעַל־כָּרְחֵךְ נִשְׁתְּלָה בְּךָ הַהַשָּׂאָה כִּי מַעֲלָתוֹ הַגְּדוֹלָה... הִיא לִהְיוֹת מָלֵא וְגָדוּשׁ״ (אבידן, משהו 278). – [הַשָּׂאַת־, הַשָּׂאוֹת]

– הַשָּׂאַת בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ°, לְקִיחַת אִשָּׁה לִבְנוֹ אוֹ נְתִינַת בִּתּוֹ לְאִשָּׁה לְאִישׁ.

– הַשָּׂאַת מַשּׂוּאוֹת° [על־פי ראש השנה ב ד], הַדְלָקַת מְדוּרוֹת.

– הַשָּׂאַת עֵצָה° [על־פי יבמות יב ו], מַתַּן עֵצָה, הַצָּעַת דָּבָר.

– הַשָּׂאַת סַכִּין ⁘ [שכל טוב, בראשית כח יד, על־פי ביצה ג ז], שִׁפְשׁוּף סַכִּין בְּסַכִּין אוֹ בְּחֹמֶר קָשֶׁה אַחֵר לְשַׁפֵּר אֶת חַדּוּתוֹ [להבדיל מן ״השחזה״ שהיא באבן־משחזת]

הַשָּׁאָה ⁘ נ׳ [מן א· נשא, הִשִּׁיא] 1 ⁘, פִּתּוּי, הֲסָתָה: ״בְּהַשָּׁאַת מִפְלָצִיר״ (אותותיך, יוצר ז׳ פסח). הַשָּׁאַת הַנָּחָשׁ אֶת חַוָּה. הַשָּׁאַת הַיֵּצֶר. 2° [בפסיכולוגיה] סוּגֶסְטְיָה, הַשְׁפָּעָה רוּחָנִית עַל מִישֶׁהוּ עַד כְּדֵי שִׁכְנוּעוֹ. – [הַשָּׁאַת־, הַשָּׁאוֹת, הַשָּׁאוֹת־]

– הַשָּׁאָה עַצְמִית°, הַשָּׁאַת־עַצְמוֹ°, אוֹטוֹסוּגֶסְטְיָה, שִׁכְנוּעַ עַצְמוֹ, הַשְׁפָּעָה מְכֻוֶּנֶת שֶׁל אָדָם עַל עַצְמוֹ בְּאֶמְצָעִים שׁוֹנִים.

הַשְׁאָיָה° נ׳ [מן שאה, הִשְׁאָה] הַחֲרָבָה, הֲרִיסָה, הֲפִיכַת מָקוֹם לְשַׁמָּה וּשְׁאִיָּה. – [הַשְׁאָיַת־]

הַשְׁאָלָה ⁘ נ׳ [מן שאל, הִשְׁאִיל] 1, נְתִינַת דָּבָר לְמִישֶׁהוּ עַל־מְנָת שֶׁיַּחֲזִירוֹ: ״הַמַּשְׁאִיל לְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ קֶרֶן שֶׁנֶּהֱנָה בְּהַשְׁאָלָתוֹ״ (רש״י בבא מציעא צט·). סִפְרִיַּת־הַשְׁאָלָה. הַשְׁאָלַת כְּלִי לַחֲבֵרוֹ. 2, הַעֲבָרָה, מֶטָפוֹרָה, שִׁמּוּשׁ בְּמִלָּה אוֹ בְּנִיב לֹא בְּהוֹרָאָתָם הַמְּקוֹרִית אֶלָּא בְּהוֹרָאָה שְׁאוּלָה כְּגוֹן: ״לֶב־יָם״, ״רַגְלֵי־הַר״: ״אָמַר ׳וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה׳ וְזֶה רְאוּת עַיִן. וְאָמַר: ׳וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׳ (קהלת א טז), וְזֶה הַשָּׂגָה שִׂכְלִית, וּלְפִי זֹאת הַהַשְׁאָלָה הוּא כָּל לְשׁוֹן רְאִיָּה שֶׁבָּאָה בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ... כָּל זֶה הַשָּׂגָה שִׂכְלִית, לֹא רְאוּת־עַיִן מַמָּשׁ בְּשׁוּם פָּנִים״ (מורה נבוכים א ד). ״וְנֶאֱמַר מִן הָעִנְיָן הַזֶּה עוֹד עַל־דֶּרֶךְ הַשְׁאָלָה ׳מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה׳ מִצִּיּוֹן׳״ (השרשים לג׳נאח, נטה). ״וּמִמֵּילָא לֹא יִפֹּל בָּהֶן הָעֹנִי וְהָעֹשֶׁר בְּמַשְׁמָעָם הַמְדֻיָּק אֶלָּא בְּדֶרֶךְ הַשְׁאָלָה״ (ביאליק, חבלי לשון). – [הַשְׁאָלַת־, הַשְׁאָלוֹת, הַשְׁאָלוֹת־]

– לָקַח בְּהַשְׁאָלָה ⁘, שָׁאַל, לָקַח עַל מְנָת לְהַחֲזִיר: ״הָאִישׁ אֲשֶׁר הָיָה לוֹקֵחַ בְּגָדַי בְּהַשְׁאָלָה״ (הרומי, כ 358).

הַשְׁאָפָה° נ׳ [מן א· שאף, הִשְׁאִיף] 1, הֲבָאָה לִידֵי שְׁאִיפָה. 2 [ברפואה] הַכְנָסַת סַמִּים רְפוּאִיִּים לְתוֹךְ רֵאַת הַחוֹלֶה עַל־יְדֵי אִלּוּץ הַחוֹלֶה לִשְׁאֹף אֶת אֵדֵיהֶם אֶל קִרְבּוֹ (Inhalation). – [הַשְׁאָפַת־, הַשְׁאָפוֹת, הַשְׁאָפוֹת־]

הֶשְׁאֵר ⁘ ז׳ [מן שאר, הִשְׁאִיר] הִשָּׁאֲרוּת, הִתְקַיְּמוּת: ״וִיהְיֶה (לְשׁוֹן עֲמִידָה) בְּעִנְיַן הַקִּיּוּם וְהַהֶשְׁאֵר״ (מורה נבוכים א יג) [לדעה אחרת הנוסח: הִשָּׁאֵר]. – [הֶשְׁאֵר־]

הַשְׁאָרָה ⁘ נ׳ [מן שאר, הִשְׁאִיר] 1°, עֲזִיבָה, הַנָּחַת דָּבָר בִּמְקוֹמוֹ מִבְּלִי לְהַעֲבִירוֹ: הַשְׁאָרַת הַסֵּפֶר בִּמְקוֹמוֹ. הַשְׁאָרַת הַיֶּלֶד בַּבַּיִת. 2 ⁘, קִיּוּם, הַתְמָדָה: ״שֶׁאֵין יִתְרוֹן וְהַשְׁאָרָה לָאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל״ (הקדמה, מלמד התלמידים). ״וְגַם הִיא חָסָה עַל כָּל אֵלֶּה הַנְּפָשׁוֹת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לָהֶן הַשְׁאָרָה בָּעוֹלָם הַבָּא בִּשְׁבִיל דָּתָן הַשּׁוֹנָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד). – [הַשְׁאָרַת־]

– הַשְׁאָרַת־הַנֶּפֶשׁ ⁘, 1 ⁘, הָאֱמוּנָה בְּהֶמְשֵׁךְ קִיּוּמָהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ אַחֲרֵי מוֹת הַגּוּף וְרִקְבוֹנוֹ: ״הַשְׁאָרַת הַנֶּפֶשׁ אַחֲרֵי הִפָּרְדָהּ מִן הַגּוּף״ (שער השמים לאבן־לטיף, כו). 2° [בהשאלה] קִיּוּם לְאֹרֶךְ יָמִים, אַלְמָוֶת, נֶצַח: ״כִּמְשׁוֹרֵר־עַם אֲמִתִּי... הֶאֱמִין בְּכָל לֵב בְּהַשְׁאָרַת נַפְשׁוֹ בְּתוֹךְ עַמּוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים קפט). ״וְאִם יֵשׁ לָהֶן תִּקְוָה לְהַשְׁאָרַת־הַנֶּפֶשׁ וּלְחַיֵּי עוֹלָם, לֹא תִהְיֶה גַּם זֹאת בִּלְתִּי אִם בְּתוֹךְ הַלָּשׁוֹן״ (ביאליק, על חכמת ישראל). [וראה גם להלן ״הִשָּׁאֲרוּת״]

הִשָּׁאֲרוּת ⁘, הישארות נ׳ [מן שאר, נִשְׁאַר] 1°, הִמָּצְאוּת מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ בִּמְקוֹמוֹ אוֹ בְּמַצָּב שֶׁהָיָה בּוֹ: בְּעָיַת הַהִשָּׁאֲרוּת שֶׁל הַתַּלְמִידִים הַמְפַגְּרִים (לְשָׁנָה שְׁנִיָּה בְּאוֹתָהּ כִּתָּה). 2 ⁘, הַתְמָדָה וְקִיּוּם, הֶמְשֵׁכִיּוּת, שְׁאֵרִית: ״שֶׁהָיוּ לָהּ אַחַר־כָּךְ שְׁנוֹת הַזִּקְנָה עִם הִשָּׁאֲרוּת הַכֹּחַ״ (אברבנאל חיי שרה ו). ״וְלֹא נִשְׁאֲרָה מִמֶּנּוּ כָּל הִשָּׁאֲרוּת״ (הזז, היושבת 234). – [הִשָּׁאֲרוּת־]

– הִשָּׁאֲרוּת־הַנֶּפֶשׁ ⁘, הָאֱמוּנָה בְּהֶמְשֵׁךְ קִיּוּמָהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ אַחֲרֵי מוֹת הַגּוּף וְרִקְבוֹנוֹ: ״רָצוּ לְבָאֵר שֹׁרֶשׁ גָּדוֹל בְּהַשְׁגָּחָה וּבְהִשָּׁאֲרוּת הַנְּפָשׁוֹת״ (ידעיה בדרשי, ביאור תהלים לב). ״שֶׁהִשָּׁאֲרוּת־הַנֶּפֶשׁ כְּבוּדָה וַעֲשִׁירָה הוּא יְסוֹד כָּל אֱמוּנָה יְקָרָה״ (רנ״ק, מורה נבוכי הזמן) [וראה גם לעיל: הַשְׁאָרָה]

הָשֵׁב• ז׳ [מן א· שוב, הֵשִׁיב] הֲשָׁבָה, הַחְזָרָה: ״מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים״ (בבא מציעא ז ד) – [הֲשֵׁב־]

הֲשָׁבָה• נ׳ [מן א· שוב, הֵשִׁיב] הַחְזָרָה, נְתִינָה אוֹ הֲבָאָה בַּחֲזָרָה: ״וּלְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְלַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה״ (בבא קמא ה ז). ״וְכִבּוּד אָבוֹת וַהֲשָׁבַת הָרְשָׁעִים אֶל הָאֱלֹהִים״ (חובות הלבבות, הביטחון ד). הֲשָׁבַת אִישׁ עַל כַּנּוֹ. הֲשָׁבַת הַחֶרֶב אֶל תַּעְרָהּ. –[הֲשָׁבַת־, הֲשָׁבוֹת, הֲשָׁבוֹת־]

– הֲשָׁבַת גְּמוּל°, תַּשְׁלוּם לָאִישׁ כִּגְמוּלוֹ.

– הֲשָׁבַת פָּנִים°, דְּחִיַּת בַּקָּשָׁה, תְּשׁוּבַת־סֵרוּב, דְּחִיָּה.

– הֲשָׁבַת נֶפֶשׁ°, הַחְיָאַת נֶפֶשׁ, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְהָשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ.

הַשָּׁבָה° נ׳ [מן נשב, הִשִּׁיב] 1. נְשִׁיבָה: הַשָּׁבַת הָרוּחַ. 2. הֲסָרָה עַל־יְדֵי נְשִׁיבָה: הַשָּׁבַת הָאָבָק מִן הָרָהִיטִים. – [הַשָּׁבַת־]

הִשָּׁבוֹן*, הישבון ז׳ [מן א־שוב, הֵשִׁיב] 1*. הֲשָׁבָה, הַחְזָרַת דָּבָר לִבְעָלָיו: ״בֶּן נֹחַ נֶהֱרָג עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, וְלֹא נִתַּן לְהִשָּׁבוֹן״ (עבודה זרה עא:). 2° הַחְזָרַת דְּמֵי־הַמֶּכֶס שֶׁשֻּׁלְּמוּ אוֹ הַחְזָרַת רְכוּשׁ לִבְעָלָיו (Restitution). – [הִשָּׁבוֹן־]

הַשְׁבָּחָה° נ׳ [מן א־שבח, הִשְׁבִּיחַ] הֲטָבָה, שִׁפּוּר, הֲבָאַת שִׁנּוּי לְטוֹבָה: הַשְׁבָּחַת הַקַּרְקַע עַל־יְדֵי זִבּוּלָהּ. ״הַנָּדִיב... הוֹאִיל לְנַדֵּב לְטוֹבַת הַשְׁבָּחַת הַמַּצָּב בָּאָרֶץ סְכוּם מְסֻיָּם״ (ביאליק, אגרות ד עא). הַשְׁבָּחַת גֶּזַע בְּהֵמוֹת. הַשְׁבָּחַת הַסְּחוֹרָה. הַשְׁבָּחַת הַלָּשׁוֹן בְּפִי הַיְלָדִים. – [הַשְׁבָּחַת־, הַשְׁבָּחוֹת, הַשְׁבָּחוֹת־]

הַשְׁבָּלָה° נ׳ [מן שִׁבֹּלֶת] צְמִיחַת שִׁבֳּלִים: עוֹנַת הַהַשְׁבָּלָה בַּדְּגָנִיִּים. – [הַשְׁבָּלַת־]

הַשְׁבָּעָה∴ נ׳ [מן א־שבע, הִשְׁבִּיעַ] 1∴. הַטָּלַת חוֹבַת שְׁבוּעָה, חִיּוּב לְהִשָּׁבַע: ״בְּכָל זֶה לֹא אָמְרָה אֵלָיו כִּי אִם אַחֲרֵי הַשְׁבָּעָתוֹ אוֹתוֹ״ (אברבנאל שמואל א ג א). הַשְׁבָּעַת הָעֵד כִּי יְדַבֵּר רַק אֱמֶת. 2 [לפי אמונות טפלות] לַחַשׁ שֶׁבְּכֹחוֹ לְהַשְׁבִּיעַ שֵׁדִים וְרוּחוֹת לַעֲשׂוֹת אוֹ לַחְדֹּל מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״עַד שֶׁיַּבְהִילוּ הַשּׁוֹמְעִים בְּסִפּוּר הַבְלֵי הַהַשְׁבָּעוֹת וּמִינֵי הַכְּשָׁפִים וְהַקְּסָמִים הַקְּדוּמִים״ (מלמד התלמידים, שבת שובה). ״שְׂפָתָיו נָעוֹת וְקוֹלוֹ לֹא יִשָּׁמֵעַ–הוּא עָשָׂה הַשְׁבָּעוֹת וְצֵרוּפִים״... (פייארברג, נג). ״חָשְׁבוּ הַשְּׁכֵנוֹת כִּי דִבּוּק נֶאֱחַז בָּהּ וַתַּעֲשֶׂינָה לָהּ הַשְׁבָּעוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכה). ״אַף הוּא מָצָא הַשְׁבָּעָה בִּפְנֵי הַכְּשָׁפִים״ (עגנון, כלה טז). 3°. הַצְהָרָה רִשְׁמִית לִשְׁמֹר אֱמוּנִים לַמְּדִינָה, אוֹ לְצָרָה, אוֹ לִתְנוּעָה וְכַדּוֹמֶה: טֶקֶס הַהַשְׁבָּעָה שֶׁל חַבְרֵי הַמֶּמְשָׁלָה הַחֲדָשָׁה. הַשְׁבָּעַת הַמְגֻיָּסִים. –[הַשְׁבָּעַת־, הַשְׁבָּעוֹת, הַשְׁבָּעוֹת־]

הַשְׂבָּעָה° נ׳ [מן שׂבע, הִשְׂבִּיעַ] מַתַּן אֹכֶל לְשָׂבְעָה: הַשְׂבָּעַת הָאוֹרֵחַ בַּאֲרוּחָה דְּשֵׁנָה. – [הַשְׂבָּעַת־]

– הַשְׂבָּעַת רְצוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי°, מַתַּן סִפּוּק לִפְלוֹנִי, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לִגְרֹם לוֹ נַחַת־רוּחַ.

הִשָּׁבְעוּת°, הישבעות נ׳ [מן שבע, נִשְׁבַּע] הִתְחַיְּבוּת בִּשְׁבוּעָה: הִשָּׁבְעוּתוֹ שֶׁל הָעֵד בֵּאלֹהִים עוֹרְרָה אֵמוּן בְּלֵב הַשּׁוֹפְטִים. – [הִשָּׁבְעוּת־]

הַשְׁבָּצָה° נ׳ [מן א־שבץ, הִשְׁבִּיץ] שִׁבּוּץ, הַכְנָסָה בְּתוֹךְ מַעֲרֶכֶת־דְּבָרִים, קְבִיעַת מְקוֹמוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ בֵּין אֲחֵרִים: הַשְׁבָּצַת הַפְּקִידִים בַּמִּשְׂרָד לְדַרְגוֹתֵיהֶם.–[הַשְׁבָּצַת־, הַשְׁבָּצוֹת, הַשְׁבָּצוֹת־]

הַשְׁבָּרָה° נ׳ [מן ב־שבר, הִשְׁבִּיר] מְכִירָה, בְּיִחוּד מְכִירַת צָרְכֵי מָזוֹן: ״סַפָּק שֶׁל מַחְלֶקֶת הַהַשְׁבָּרָה לַפּוֹעֲלִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 244). – [הַשְׁבָּרַת־]

הִשָּׁבְרוּת°, הישברות נ׳ [מן א־שבר, נִשְׁבַּר] הֱיוֹת נִשְׁבָּר, הִתְנַפְּצוּת [גם בהשאלה]: הִשָּׁבְרוּת הַצַּלַּחַת. הִשָּׁבְרוּת הִתְנַגְּדוּתוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב. הִשָּׁבְרוּת מַטֵּה לַחְמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [הִשָּׁבְרוּת־]

הַשְׁבָּתָה* נ׳ [מן שבת, הִשְׁבִּית] 1°. בִּטּוּל, הֲפָרָה: הַשְׁבָּתַת הַשִּׂמְחָה. הַשְׁבָּתַת הֶחָג. 2°. הַבְטָלָה, מְנִיעַת עֲבוֹדָה מִפּוֹעֲלִים עַל־יְדֵי מַעֲבִידֵיהֶם: הַשְׁבָּתַת בֵּית־חֲרֹשֶׁת עַל־יְדֵי הַבְּעָלִים. 3*. בִּעוּר, סִלּוּק: ״הַשְׁבָּתַת שְׂאוֹר״ (פסחים ה:). – [הַשְׁבָּתַת־, הַשְׁבָּתוֹת, הַשְׁבָּתוֹת־]

הֶשֵּׂג*, הישג ז׳ [מן נשׂג, הִשִּׂיג] [בתלמוד רק בצירוף ״הֶשֵּׂג־יָד״, ראה להלן]° דָּבָר שֶׁהֻשַּׂג, דָּבָר שֶׁזָּכָה בּוֹ אָדָם לְאַחַר מַאֲמָץ: ״אַף מְסַפְּרֵנוּ... מִתּוֹךְ שֶׁהֶעֱלָה... אֶת הֶשֵּׂגוֹ שֶׁל עַצְמוֹ״ (סדן, הקדמה לסיפורי שנהר כד). מַטָּרוֹת וְהֶשֵּׂגִים בְּתָכְנִית הַלִּמּוּדִים. הֶשֵּׂגֵיהֶם שֶׁל הַתַּלְמִידִים בַּלִּמּוּדִים הָיוּ טוֹבִים. בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הִגִּיעַ לְהֶשֵּׂגִים יָפִים. אָכֵן, זֶה הֶשֵּׂג רָב! – [הֶשֵּׂג־, הֶשֵּׂגִים, הֶשֵּׂגֵי־]

– הֶשֵּׂג־יָד*, 1*. מַה שֶּׁיָּדוֹ שֶׁל אָדָם מַשֶּׂגֶת, יְכָלְתּוֹ הַחָמְרִית שֶׁל אָדָם: ״הֶשֵּׂג־יָד בְּנוֹדֵר כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי וְכוּ׳״ (ערכין ד א). 2° [כפשוטו] הַגָּעַת הַיָּד, מָקוֹם שֶׁהַיָּד מַגַּעַת אֵלָיו: ״וְהִנֵּה זֶה הַסֵּפֶר אַף הוּא נָתוּן עַל הָאִצְטַבָּה כְּדֵי הֶשֵּׂג־יָד״ (שטיינמן, צרור 21). ״הַתַּרְמִיל לֹא הָיָה בֵּין זְרוֹעוֹתָיו מַמָּשׁ, אַךְ נָתוּן הָיָה לְהֶשֵּׂג־יָדוֹ״ (שמיר, עירום 27). ״נִזְקָק לִשְׁכֵנוֹ שֶׁיַּגִּישׁ לוֹ לֶחֶם הַנָּתוּן רָחוֹק מֵהֶשֵּׂג־יָדוֹ, בִּקְצֵה הַשֻּׁלְחָן״ (נ׳ שחם, שיכון 139).

הָשַּׂג, הפ׳ מן נשׂג.

הַשְׂגָּבָה° נ׳ [מן שׂגב, הִשְׂגִּיב] הַגְדָּלָה יְתֵרָה, הַאְדָּרָה: הַשְׂגָּבַת שֵׁם אֱלֹהִים. – [הַשְׂגָּבַת־]

הַשָּׂגָה* נ׳ [מן נשׂג, הִשִּׂיג] 1∴. הַגָּעָה אֶל־, קַבָּלַת דָּבָר לְאַחַר מַאֲמָץ מְסֻיָּם: ״רֹב בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם... הַתַּחְבּוּלָה בְּהַשָּׂגַת מְזוֹנוֹתָם״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳). ״כִּי אֵין דַּי אֶל הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵמוּת הָאֱנוֹשִׁי״ (אלבו, העיקרים 89). ״שֶׁהַשָּׂגַת תַּכְלִית יְדוּעָה הוּא צֹרֶךְ מֻרְגָּשׁ לְלִבֵּנוּ״ (אחד העם, יב). הַשָּׂגַת הַסֵּפֶר עָלְתָה לוֹ בְּקֹשִׁי רַב. 2∴. תְּפִיסָה, הַכֹּחַ הַנַּפְשִׁי לִתְפֹּס וּלְהַשִּׂיג דָּבָר בַּשֵּׂכֶל: ״הַשָּׂגָה שִׂכְלִית, לֹא רְאוּת עַיִן״ (מורה נבוכים א ה). ״מַה שֶּׁהָיָה רָאוּי לוֹ מִן הַדְּבָרִים כְּפִי הַשָּׂגָתֵנוּ״ (חובות הלבבות, הביטחון ז). ״וַיָּחֵלּוּ לְהַפְלִיט עֲקִיצוֹת עַל דְּבַר קֹצֶר־הַהַשָּׂגָה שֶׁל הַמּוֹרֶה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סב). ״יֵשׁ דְּבָרִים, אֲדוֹנִי הַיָּקָר, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי״ (עגנון, אורח 364). 3°. מֻשָּׂג, תְּמוּנָה הַנִּתֶּנֶת לִתְפִיסָה: ״וּכְדֵי לָתֵת לָכֶם הַשָּׂגָה נְכוֹנָה מֵעִנְיְנֵיהֶם, יַסְפִּיק זֶה בִּלְבַד״ (מנדלי מו״ס, שפר). ״בְּאֹפֶן שֶׁהַקּוֹרֵא יַעֲלֶה לוֹ מִתּוֹךְ עִיּוּנוֹ הַשָּׂגָה מְלֵאָה וּבְרוּרָה כְּפִי הָאֶפְשָׁר עַל כָּל עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). 4°. טַעֲנָה לִסְתּוֹר, הֶעָרַת בִּקֹּרֶת, פִּרְכָה נֶגֶד דַּעַת אַחֵר: ״מַהֲדוּרָה חֲדָשָׁה שֶׁל הַרְבֵּה הַרְצָאוֹת קוֹדְמוֹת מִצִּדִּי וּשְׁאֵלוֹת וְהַשָּׂגוֹת מִצִּדּוֹ״ (זרת, באסיה 164). הַשָּׂגוֹת דּוֹבֵר הָאוֹפּוֹזִיצְיָה עַל הוֹדָעַת הַמֶּמְשָׁלָה.–[הַשָּׂגַת־, הַשָּׂגוֹת, הַשָּׂגוֹת־]

– הַשָּׂגַת־יָד*, הֶשֵּׂג־יָד, מַה שֶּׁיָּדוֹ שֶׁל אָדָם מַשֶּׂגֶת, יְכֹלֶת חָמְרִית: ״תֵּן לוֹ כְּמַתְּנָתוֹ לָךְ, בְּטוּב־עַיִן וּבְהַשָּׂגַת־יָד״ (בן-סירא לה ט). ״מָה הַשָּׂגַת־יָד שֶׁל עַצְמוֹ, אַף הַשָּׂגַת יְדֵי אֲחֵרִים לְעַצְמוֹ״ (ירושלמי קידושין נט ב).

הַשְׁגָּחָהּ׳ נ׳ [מן שגח, הִשְׁגִּיחַ] 1 ׳, פִּקּוּחַ, שִׂימַת־עַיִן: ״וְרַחֲמָנוּתוֹ וְרֹב הַשְׁגָּחָתוֹ עַל בְּרוּאָיו״ (חובות הלבבות, הייחוד י). הֶחָשׁוּד נִמְצָא בְּהַשְׁגָּחָתָהּ שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה. 2 ׳, כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַמַּשְׁגִּיחַ עַל הָעוֹלָם: ״שֶׁאֲנִי אַאֲמִין שֶׁהַהַשְׁגָּחָה הָאֱלוֹהִית אָמְנָם הִיא בָּזֶה הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן״ (מורה נבוכים ג יז) ״הַאֲנִי... אָעֵז פָּנִים לְכַחֵשׁ בְּהַשְׁגָּחָה, חָלִילָה?״ (ביאליק, תקוות עני). ״בְּלִי סָפֵק כְּבָר גָּזְרָה עַל זֶה הַהַשְׁגָּחָה מֵרֹאשׁ״ (יהודה שטינברג, רפו). יַד הַהַשְׁגָּחָה הָיְתָה בַּדָּבָר. – [הַשְׁגָּחַת־, הַשְׁגָּחוֹת, הַשְׁגָּחוֹת־]

– הַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה°, רְאֵה הַשְׁגָּחָה 2.

– הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית°, עֵין אֱלֹהִים הַצּוֹפָה וּמַשְׁגִּיחָה עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט בָּעוֹלָם.

הַשְׁגָּחִיּ׳ ת׳ [מן הַשְׁגָּחָה 2] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית: ״שֶׁיַּכִּירוּ וְיֵדְעוּ בְּנֵי־אָדָם... שֶׁהוּא עִנְיָן הַשְׁגָּחִי – לֹא בַּטֶּבַע וְלֹא בְּמִקְרֶה״ (אברבנאל שמואל ב כא). ״הַהַבְרָקָה הַהַשְׁגָּחִית״ (צוויפל, על־פי קלוזנר, הספרות ו 74). – [הַשְׁגָּחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

הַשְׁגָּיָה° נ׳ [מן שגה, הִשְׁגָּה] הַטְעָיָה, גְּרִימַת שְׁגִיאָה, הַטָּיָה מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. – [הַשְׁגָּיַת־, הַשְׁגָּיוֹת]

הַשְׁגָּרָה* נ׳ [מן שגר, הִשְׁגִּיר] 1°, הַרְגָּלָה עֲשִׂיַּת דָּבָר בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה שָׁגוּר וְרָגִיל: ״הַהַשְׁגָּרָה שֶׁל בִּטּוּיִים בְּפִי הָעָם... אֵין לְזַלְזֵל בִּזְכוּתָהּ וּבְעֶרְכָּהּ״ (אבינרי, היכל רש״י ד קנה). 2°, הַפְעָלָה שֶׁל מְכוֹנוֹת לְשֵׁם הַרְגָּלָתָן בְּשִׁמּוּשׁ, הֲרָצָה. – [הַשְׁגָּרַת־, הַשְׁגָּרוֹת, הַשְׁגָּרוֹת־]

– הַשְׁגָּרַת־לָשׁוֹן* (ירושלמי ברכות ד ד), שִׁגְרַת הַדִּבּוּר, מְהִירוּת וּרְהִיטוּת בַּדִּבּוּר מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל [עיין גם **אַשְׁגָּרָה**]

הִשָּׁה, הפ׳ מן נשה.

הַשְׁהָיָה° נ׳ [מן שהה, הִשְׁהָה] עִכּוּב, אִחוּר, דְּחִיָּה לְאַחַר זְמַן: הַשְׁהָיַת הַתְּשׁוּבָה עַל הַבַּקָּשָׁה. עֲשֵׂה זֹאת לְלֹא הַשְׁהָיוֹת! – [הַשְׁהָיַת־, הַשְׁהָיוֹת, הַשְׁהָיוֹת־]

הַשְׁוָאָהּ׳, **השוואה** נ׳ [מן שוה, הִשְׁוָה] 1, דִּמּוּי, הַקְבָּלָה׳ עִמּוּת, עִיּוּן בִּפְרָטִים הַדּוֹמִים וְהַשּׁוֹנִים שֶׁבִּשְׁנֵי דְּבָרִים: ״הַשְׁוָאַת הַלְּשׁוֹנוֹת״ (רמב״ן שמות ל כג). הַשְׁוָאַת הַתַּרְגּוּם לַמָּקוֹר. 2°, תֵּאוּם, עֲשִׂיַּת דָּבָר אֶחָד שֶׁיְּהֵא שָׁוֶה לַשֵּׁנִי: ״לְהַשְׁוָאָה הַגְּמוּרָה בֵּין אֵלּוּ שְׁנֵי הֶחֱזְיוֹנוֹת עוֹד יֶחְסְרוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה״ (מגדלי מו״ס, קעד). הַשְׁוָאַת הַחֶשְׁבּוֹן. הַשְׁוָאַת כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם. 3° [באלגברה] עֲרִיכַת מִשְׁוָאָה בְּבִטּוּי אַלְגֶּבְּרִי. – [הַשְׁוָאַת־, הַשְׁוָאוֹת, הַשְׁוָאוֹת־]

– בְּהַשְׁוָאָה לְ־°, בְּשִׂים־לֵב אֶל־, אִם נַשְׁוֶה לְ־: בְּהַשְׁוָאָה לְמַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה לִפְנֵי שָׁבוּעַ, חָלָה הִשְׁתַּפְּרוּת רַבָּה.

– הַשְׁוָאַת־הַחֹרֶף ׳, כִּנּוּי לַיּוֹם בִּתְקוּפַת הַחֹרֶף בּוֹ אֹרֶךְ הַלַּיְלָה שָׁוֶה לְאֹרֶךְ הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, הוּא יוֹם הַ־23 בְּסֶפְּטֶמְבֶּר.

– הַשְׁוָאַת הַקַּיִץ ׳, כִּנּוּי לַיּוֹם בִּתְקוּפַת הַקַּיִץ, בּוֹ אֹרֶךְ הַלַּיְלָה שָׁוֶה לְאֹרֶךְ הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, הוּא יוֹם 21 בְּמֶרְס.

הַשְׁוָאִי°, **הַשְׁוָאָתִי**°, **השוואי, השוואתי** ת׳ [מן הַשְׁוָאָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַשְׁוָאָה, הַמְבֻסָּס עַל הַשְׁוָאָה, מַשְׁוֶה: מֶחְקָר הַשְׁוָאִי. דִּקְדּוּק הַשְׁוָאָתִי שֶׁל הַלְּשׁוֹנוֹת הַשֵּׁמִיּוֹת. – [הַשְׁוָאִית, הַשְׁוָאִיִּים, הַשְׁוָאִיּוֹת; הַשְׁוָאָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

השוה״צ ר״ת הַשּׁוֹמֵר הַצָּעִיר.

הַשְׁוָיָהּ׳, **השווייה** נ׳ [מן שוה, הִשְׁוָה] עֲשִׂיַּת שִׁוְיוֹן, גְּרִימָה שֶׁדָּבָר יִהְיֶה שָׁוֶה לְדָבָר אַחֵר: ״פִּלְגָתַם הַשְׁוָיָתָם״ (ינאי יא). הַשְׁוָיַת הַתְּנָאִים הַסּוֹצְיָאלִיִּים שֶׁל הָעוֹבְדִים. – [הַשְׁוָיַת־]

הִשָּׁזְפוּת°, **הישזפות** נ׳ [מן שזף, נִשְׁזַף] הִתְחַמְּמוּת יְתֵרָה בְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ עַד כְּדֵי הַשְׁחָמַת הָעוֹר: מִשְׁחָה לָעוֹר לִמְנִיעַת הִשָּׁזְפוּת יְתֵרָה. – [הִשָּׁזְפוּת־]

הִשָּׁזְרוּת, הישזרות נ׳ [מן שזר, נִשְׁזַר] הֱיוֹת נִשְׁזָר, הֵאָרְגוּת: הִשָּׁזְרוּת הַחוּטִים. [ובהשאלה:] הִשָּׁזְרוּת הַפְּרָטִים בַּמַּסֶּכֶת הַשְּׁלֵמָה. – [הִשָּׁזְרוּת־]

הֲשָׂחָה° נ׳ [מן שיח, הֵשִׂיחַ] מְסִירָה בְּשִׂיחָה, הַעֲבָרָה עַל־יְדֵי שִׂיחָה: הֲשָׂחַת הַדְּאָגוֹת לְיָדִיד. – [הֲשָׂחַת־]

– הֲשָׂחַת־הַלֵּב°, מַתַּן פֻּרְקָן לְהִרְהוּרֵי־הַלֵּב עַל־יְדֵי שִׂיחָה: ״יָפָה אַפְלוּלִית לַהֲשָׂחַת־לֵב״ (ליסיצקי, תולדות 173). ״חֲצִי מַרְפֵּא הִיא הֲשָׂחַת הַלֵּב״ (צייטלין, האש 363).

הַשְׁחָזָהּ׳ נ׳ [מן שחז, הִשְׁחִיז] חִדּוּד, לִטּוּשׁ: ״לְשׁוֹן הַשְׁחָזָה, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: ׳אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין׳״ (רש״י בראשית כז ג). ״הַשְׁחָזַת הַסַּכִּין״ (מגיד משנה לרמב״ם, יו״ט ד ט). הַשְׁחָזַת תַּעַר. – [הַשְׁחָזַת־, הַשְׁחָזוֹת, הַשְׁחָזוֹת־]

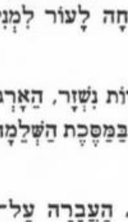

אבן-השחזה

– אֶבֶן־הַשְׁחָזָה°, אֶבֶן מַשְׁחֶזֶת, אֶבֶן קָשָׁה טִבְעִית אוֹ מְלָאכוּתִית, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַשְׁחָזַת כְּלֵי־מַתֶּכֶת.

הֶשְׁחֵל° ז׳ [מן א־שחל, הִשְׁחִיל] פְּעֻלַּת הַשְׁחָלָה, מַעֲשֵׂה הַמַּשְׁחִיל. – [הֶשְׁחֵל־]

הַשְׁחָלָה° נ׳ [מן א־שחל, הִשְׁחִיל] הַעֲבָרָה דֶּרֶךְ חוֹר: הַשְׁחָלַת חוּט בְּמַחַט. – [הַשְׁחָלַת־, הַשְׁחָלוֹת, הַשְׁחָלוֹת־]

הַשְׁחָמָה° נ׳ [מן שחם, הִשְׁחִים] הֲפִיכָה לְצֶבַע שָׁחוּם (חוּם־כֵּהֶה): הַשְׁחָמַת הַלֶּחֶם עִם אֲפִיָּתוֹ. – [הַשְׁחָמַת־]

הַשְׁחָצָה° נ׳ [מן שחץ, הִשְׁחִיץ] הַבְלָטַת שַׁחְצָנוּת, יְהִירוּת יְתֵרָה: ״הוֹלְכִים וְיוֹשְׁבִים בְּקֻפָּה... עַל כִּסְאוֹת מִפְּנִים יָשָׁר וְהָפוּךְ, בְּהַשְׁחָצָה, וּמְעַשְּׁנִים״ (יזהר, צקלג 426). – [הַשְׁחָצַת־]

הִשָּׁחֲקוּת°, **הישחקות** נ׳ [מן שחק, נִשְׁחַק] הֱיוֹת נִשְׁחָק, הִשְׁתַּפְשְׁפוּת: הִשָּׁחֲקוּת גַּלְגַּלֵּי־הַשִּׁנַּיִם. הִשָּׁחֲקוּת אֲבָנִים לְאָבָק. – [הִשָּׁחֲקוּת־]

א· **הַשְׁחָרָה**ּ׳ נ׳ [מן א־שחר, הִשְׁחִיר] הֲפִיכָה לְצֶבַע שָׁחוֹר, צְבִיעָה בְּשָׁחוֹר: ״הַשְׁחָרַת כְּתָלִים בְּבַיִת חָדָשׁ הֶזֵּק הוּא״ (שאלות ותשובות). הַשְׁחָרַת נְעָלִים. – [הַשְׁחָרַת־]

– הַשְׁחָרַת־פָּנִים°, הַעֲלָבָה, גְּרִימַת עֶלְבּוֹן, בִּיּוּשׁ.

ב· **הַשְׁחָרָה*** נ׳ [מן ב־שחר, הִשְׁחִיר] הַשְׁכָּמָה, קִימָה עִם שַׁחַר: ״דִּבְרֵי תוֹרָה צְרִיכִין הַשְׁחָרָה וְהַעֲרָבָה״ (ויקרא רבה יט א). ״גָּמַר בְּלִבּוֹ לֵילֵךְ מִכָּאן מַהֵר עִם הַשְׁחָרָה״ (קבק, במשעול 317). – [הַשְׁחָרַת־]

הַשְׁחָתָה* נ׳ [מן שחת, הִשְׁחִית] 1•, קִלְקוּל: ״כָּל הַשְׁחָתָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין, בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָהּ״ (ירושלמי שקלים מה ד). הַשְׁחָתַת

צוּרַת הַכְּלִי 2•, הַשְׁמָדָה, כְּלָיָה: "לֹא דַי לָהֶם לַמִּצְרִיִּים הַשְׁחָתַת הַצְּפַרְדְּעִים" (שמות רבה י). "וְהַשְׁחָתַת עַם לְתַקָּנַת עַם אַחֵר" (חובות הלבבות, הכניעה ה). – [הַשְׁחָתַת־, הַשְׁחָתוֹת]

– הַשְׁחָתַת־הַמִּדּוֹת°, קִלְקוּל הַמִּדּוֹת, אִי־מוּסָרִיּוּת, שְׁחִיתוּת.

הֲשָׁטָה° נ׳ [מן שוט, הֵשִׁיט] הַסָּעָה שֶׁל כְּלִי־שַׁיִט עַל פְּנֵי הַמַּיִם: הֲשָׁטַת סְפִינָה בְּנָהָר. – [הֲשָׁטַת־, הֲשָׁטוֹת]

הַשְׁטָחָה° נ׳ [מן שטח, הִשְׁטִיחַ] הֲבָאָה לִידֵי שְׁטִחִיּוּת, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא שִׁטְחִי: "הַשְׁטָחַת סִגְנוֹנָהּ" (הרב קוק, אורות ג). הַשְׁטָחָה לְעֻמַּת הַעֲמָקָה. – [הַשְׁטָחַת־]

הַשְׂטָנָה÷ נ׳ [מן שׂטן, הִשְׂטִין] הַאֲשָׁמָה, הַטָּלַת שִׂטְנָה: "וְעוֹלֶה (הַשָּׂטָן) לְמַעְלָה וּמַרְגִּיז אֶת חֲמַת הַמֶּלֶךְ בְּהַשְׂטָנָתוֹ" (רש"י בבא בתרא טז.). – [הַשְׂטָנַת־, הַשְׂטָנוֹת, הַשְׂטָנוֹת־]

הִשִּׂיא, הפ׳ מן נשא.

הִשִּׂיא, הפ׳ מן נשא.	**הִשִּׁיב**, הפ׳ מן נשב.
הֵשִׁיב, הפ׳ מן שוב.	**הִשִּׂיג**, הפ׳ מן נשׂג.

הַשָּׂגָה• נ׳ [מן נשׂג, הִשִּׂיג] הֶשֵּׂג, יְכֹלֶת: "בְּטֶרֶם תָּמוּת הֵיטֵב לְאוֹהֵב וְהַשָּׂגַת יָדְךָ תֵּן לוֹ" (בן-סירא יד יד). – [הַשָּׂגַת־]

הש"י ר"ת 1, הַשֵּׁם יְרַחֵם. 2, הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

הֵשִׂיחַ, הפ׳ מן שׂיח.

הֵשִׁיט, הפ׳ מן שוט.	**הִשִּׂיק**, הפ׳ מן נשׂק.
הִשִּׁיךְ, הפ׳ מן נשך.	**הִשִּׁיק**, הפ׳ מן נשק.
הִשִּׁיל, הפ׳ מן נשל.	**הִשִּׁיר**, הפ׳ מן נשר.
הֵשִׂים, הפ׳ מן שׂים.	**הֵשִׂישׂ**, הפ׳ מן שׂישׂ.
הִשִּׁים, הפ׳ מן שמם.	**הֵשִׁית**, הפ׳ מן שית.

הש"ת ר"ת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. **הֵשַׁךְ**, הפ׳ מן שכך.

הַשְׁכָּבָה÷ נ׳ [מן שכב, הִשְׁכִּיב] הֲנָחָה בְּמַצָּב שֶׁל שְׁכִיבָה: "שְׂכִירָה שֶׁשָּׁכַב בְּשִׂמְלָתוֹ שֶׁהִשְׁאִיל לוֹ... וְאִם אֵינוֹ קוֹנֶה צְדָקָה בְּהַשְׁכָּבָה זוֹ וְכוּ׳" (רש"י פסחים לא:). הַשְׁכָּבַת הַיֶּלֶד בַּמִּטָּה. – [הַשְׁכָּבַת־]

– תְּפִלַּת־הַשְׁכָּבָה÷ (שאלות ותשובות), תְּפִלָּה לְנִשְׁמַת הַמֵּת, בְּיִחוּד בִּשְׁעַת הַקְּבוּרָה: "קָרָא אֶת הַ'הַשְׁכָּבָה', כָּפַף עַצְמוֹ עַל־גַּבֵּי הַקֶּבֶר וְנָשַׁק אֶת עֲפָרוֹ" (הזז, יעיש ב 14). [עיין אַשְׁכָּבָה]

הַשְׁכָּחָה° נ׳ [מן א-שכח, הִשְׁכִּיחַ] הַשְׁמָטָה מִן הַזִּכָּרוֹן, טִשְׁטוּשׁ זִכְרוֹ שֶׁל דָּבָר: הַשְׁכָּחַת הַמַּעֲשֶׂה. הַשְׁכָּחַת עֲבָרוֹ שֶׁל הָאִישׁ. – [הַשְׁכָּחַת־]

הִשָּׁכְחוּת°, הישכחות נ׳ [מן א-שכח, נִשְׁכַּח] הֱיוֹת נִשְׁכָּח, הִתְעַלְּמוּת מִן הַזִּכָּרוֹן: הִשָּׁכְחוּת הַמָּנוֹחַ מִלֵּב הַבְּרִיּוֹת. – [הִשָּׁכְחוּת־]

הַשְׂכֵּל, הַשְׂכֵּיל ז׳ [מן א. שׂכל, הִשְׂכִּיל] שֵׂכֶל טוֹב, בִּינָה: "אִיּוֹב לֹא בְדַעַת יְדַבֵּר, וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל" (איוב לד לה). "נָתַן לָהֶם הָאֱלֹהִים מַדָּע וְהַשְׂכֵּל בְּכָל־סֵפֶר וְחָכְמָה" (דניאל א יז). "וַאֲפִלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַכִּירִין בְּחָכְמָה וּבְבִינָה וּבְדֵעָה וּבְהַשְׂכֵּל מַגִּיעִים לְגוּפָהּ שֶׁל תּוֹרָתְךָ" (ויקרא רבה ג). "חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל" (תפילת שמונה עשרה). "וְעָשׂוּ הַכֹּל בְּהַשְׂכֵּל וָדַעַת וּזְהִירוּת וּמְתִינוּת הָרְאוּיָה" (אחד העם, מז). "יֵשׁ אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּהַשְׂכֵּל וּבְחָכְמָה" (ביאליק, תר׳ קישוט קצח). "נִלְוָה גַּם הוּא לְשִׂיחָתָם וְדִבֵּר יְדַבֵּר בְּהַשְׂכֵּל" (שמעוני, פואימות ב צה).

– מוּסַר־הַשְׂכֵּל [שאול ממשלי א ג], לֶקַח, רַעְיוֹן עִקָּרִי מוּסָרִי שֶׁאֶפְשָׁר לִלְמֹד מִסִּפּוּר, מִמָּשָׁל, מִמְּאֹרָע וְכַדּוֹמֶה: "וּמִכָּאן לְכָל הַנְּעָרִים מוּסַר־הַשְׂכֵּל" (ביאליק, אחת שתים).

הַשְׂכָּלָה• נ׳ [מן א-שׂכל, הִשְׂכִּיל] 1°, יְדִיעוֹת כְּלָלִיּוֹת שֶׁהָאָדָם קוֹנֶה בְּלִמּוּדָיו: "מוֹלִיךְ סִפְרֵי וּמֵפִיץ הַשְׂכָּלָה בְּיִשְׂרָאֵל" (מנדלי מו"ס, תיס) "מְשׁוֹרֵר בְּלֹא הַשְׂכָּלָה כִּפְתִילָה בְּלֹא שֶׁמֶן" (עגנון, כפות שסו). פְּלוֹנִי רָכַשׁ אֶת הַשְׂכָּלָתוֹ בְּבֵית־סֵפֶר תִּיכוֹן. 2°, הַקְנָיַת יְדִיעוֹת: הַסּוֹפֵר פָּעַל רַבּוֹת לְמַעַן הַשְׂכָּלַת הָעָם. 3•, שֵׂכֶל, חָכְמָה, הֲבָנָה: "'עֶבֶד מַשְׂכִּיל' – זֶה אֱלִיעֶזֶר, וּמֶה הָיְתָה הַשְׂכָּלָתוֹ? – אָמַר... מוּטָב לִי לְהִשְׁתַּעְבֵּד בַּבַּיִת הַזֶּה וְלֹא בְּבַיִת אַחֵר" (בראשית רבה ס). 4°, רְאֵה לְהַלָּן "תְּנוּעַת הַהַשְׂכָּלָה". – [הַשְׂכָּלַת־]

– תְּנוּעַת הַהַשְׂכָּלָה°, 1 [בתולדות-העמים] תְּנוּעָה רוּחָנִית וְחֶבְרָתִית שֶׁהִגִּיעָה לְשִׂיאָהּ בַּמֵּאָה הי"ח; עִקָּרָהּ: שְׁאִיפָה לְשִׁלְטוֹן הַשֵּׂכֶל בַּמְּדִינָה, בַּדָּת, בַּמִּשְׁפָּט, בַּמַּדָּע וּבַסִּפְרוּת, מִלְחָמָה בְּדֵעוֹת קְדוּמוֹת וּבֶאֱמוּנוֹת טְפֵלוֹת; מְגַמָּתָהּ: שִׁחְרוּר הַיָּחִיד וְהַחֶבְרָה מִשִּׁעְבּוּד הַשִּׁלְטוֹן הָאַבְּסוֹלוּטִי וּמִסַּמְכוּת הַכְּנֵסִיָּה. 2 [בתולדות-ישראל] תְּנוּעָה רוּחָנִית וְחֶבְרָתִית שֶׁהִתְפַּשְּׁטָה בְּיִשְׂרָאֵל, בְּהַשְׁפָּעַת תְּנוּעַת הַהַשְׂכָּלָה בָּעַמִּים, בְּסוֹף הַמֵּאָה הַי"ח בְּאַשְׁכְּנַז, וּבַמֵּאָה הַי"ט – בְּמִזְרַח אֵירוֹפָּה. עִקָּרֶיהָ: הֲפָצַת הַשְׂכָּלָה בֵּין הֲמוֹנֵי הָעָם, בִּטּוּל הַמְּחִצָּה שֶׁבֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים וְהַשָּׂגַת זְכֻיּוֹת־אֶזְרָח לַיְּהוּדִים. תְּנוּעַת הַהַשְׂכָּלָה גָּרְמָה לְהִתְחַדְּשׁוּת הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית הַחִלּוֹנִית וּלְהִתְפַּתְּחוּת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית.

– הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית°, יְדִיעוֹת יְסוֹדִיּוֹת בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים: לְשׁוֹנוֹת, סִפְרוּת, מָתֶמָטִיקָה, הִיסְטוֹרְיָה וְכוּ׳.

– הַשְׂכָּלָה מִקְצוֹעִית°, יְדִיעוֹת בִּתְחוּם מִקְצוֹעַ שִׁמּוּשִׁי מְסֻיָּם, כְּגוֹן: הַשְׂכָּלָה פֶּדָגוֹגִית, הַשְׂכָּלָה חַקְלָאִית, הַשְׂכָּלָה מוּסִיקָלִית.

– הַשְׂכָּלָה עֲמָמִית (יְסוֹדִית)°, הַיְדִיעוֹת בַּמִּקְצוֹעוֹת הַשּׁוֹנִים הַנִּרְכָּשׁוֹת לְפִי תָּכְנִית בֵּית־סֵפֶר עֲמָמִי (יְסוֹדִי) (שְׁמוֹנֶה שְׁנוֹת הַלִּמּוּד הָרִאשׁוֹנוֹת בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל).

– הַשְׂכָּלָה תִּיכוֹנִית°, יְדִיעוֹת שֶׁמַּקְנֶה בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן (עַד גְּמַר שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שְׁנוֹת לִמּוּד).

– בַּעַל הַשְׂכָּלָה°, מִי שֶׁלָּמַד וְקָנָה יְדִיעוֹת רַבּוֹת.

– בַּעַל הַשְׂכָּלָה גְּבוֹהָה°, מִי שֶׁגָּמַר אֶת חֹק לִמּוּדָיו בְּבֵית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ (אוּנִיבֶרְסִיטָה, טֶכְנִיּוֹן, אֲקָדֶמְיָה לְאָמָּנוּת וְכַדּוֹמֶה).

הַשְׂכָּלִי° ת׳ [מן הַשְׂכָּלָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׂכָּלָה: "הֵם בָּנוּ לָהֶם בִּמְחִצָּתָם הַקְּטַנָּה עוֹלָם הַשְׂכָּלִי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפז). "וְהָיָה מְפַרְנֵס אֶת הַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת בִּדְבָרִים הַשְׂכָּלִיִּים" (עגנון, כלה שלט). [הַשְׂכָּלִית, הַשְׂכָּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

הַשְׂכָּלְתִּי° ת׳ [מן הַשְׂכָּלָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַשְׂכִּיל וּלְלַמֵּד, שֶׁל הַשְׂכָּלָה: פְּעֻלָּה בַּעֲלַת עֵרֶךְ הַשְׂכָּלְתִּי. פְּלוֹנִי הִגִּיעַ לְדַרְגָּה הַשְׂכָּלְתִּית גְּבוֹהָה. – [הַשְׂכָּלְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

הַשְׁכֵּם, הַשְׁכֵּים תה״פ [מן שכם, הִשְׁכִּים] בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת בַּבֹּקֶר: ״מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּים״ (משלי כז יד).

– **הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב**, בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, שׁוּב וָשׁוּב, פְּעָמִים הַרְבֵּה: ״וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב״ (שמואל א יז טז).

הַשְׁכָּמָה* נ׳ [מן שכם, הִשְׁכִּים] קִימָה בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם, בִּיאָה לְמָקוֹם בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת: ״גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים כְּהַשְׁכָּמַת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ״ (שבת קכז.). ״לְאַחַר שֶׁגָּמַר ר׳ לִיפָּא כָּל הָ׳אֲמִירוֹת׳ שֶׁבְּהַשְׁכָּמָה וְהִתְחִיל לְכַוֵּן לִבּוֹ לִתְפִלָּה״ (ביאליק, יום השישי ב). – [הַשְׁכָּמַת־]

– **בְּהַשְׁכָּמָה** תה״פ בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת בַּבֹּקֶר: ״מֹשֶׁה בְּהַשְׁכָּמָה עָלָה וּבְהַשְׁכָּמָה יָרַד״ (שבת פו.). ״אוֹתוֹ יוֹם לֹא נִפְטַר מִן הַבַּיִת בְּהַשְׁכָּמָה״ (קבק, במשעול 90).

הַשְׁכָּנָה° נ׳ [מן שכן, הִשְׁכִּין] שִׁכּוּן, הַכְנָסָה לְדִירָה: הַשְׁכָּנַת דַּיָּרִים בַּבַּיִת. – [הַשְׁכָּנַת־, הַשְׁכָּנוֹת]

– **הַשְׁכָּנַת שָׁלוֹם**°, עֲשִׂיַּת שָׁלוֹם בֵּין רַבִּים, הַשְׁלָמָה בֵּינֵיהֶם.

הַשְׂכָּרָה˄ נ׳ [מן שׂכר, הִשְׂכִּיר] מְסִירַת חֵפֶץ אוֹ מִתְקָן לְאַחֵר בְּשָׂכָר לְשִׁמּוּשׁ לְמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם: ״אֵיזוֹהִי הַשְׂכָּרָה מֻתֶּרֶת וְאֵיזוֹ אֲסוּרָה״ (שולחן ערוך, יורה דעה קעו). הַשְׂכָּרַת דִּירָה. הַשְׂכָּרַת מְכוֹנִיּוֹת. – [הַשְׂכָּרַת־]

הַשְׁכָּרָה° נ׳ [מן שכר, הִשְׁכִּיר] הַשְׁקָאָה בְּמַשְׁקֶה אַלְכָּהָלִי לְשִׁכְרָה: הַשְׁכָּרַת הַמְסֻבִּים בַּמִּשְׁתֶּה. – [הַשְׁכָּרַת־]

הַשְׁלָגָה° נ׳ [מן שלג, הִשְׁלִיג] הוֹרָדַת שֶׁלֶג, כִּסּוּי בְּשֶׁלֶג: הַשְׁלָגַת הַדְּרָכִים בַּחֹרֶף. – [הַשְׁלָגַת־]

הַשָּׁלָה° נ׳ [מן נשל, הִשִּׁיל] הַשָּׁרָה, הַפָּלָה: הַשָּׁלַת הַפְּרִי עַל־יְדֵי נִעֲנוּעַ עַנְפֵי הָעֵץ. – [הַשָּׁלַת־, הַשָּׁלוֹת]

הַשְׁלֵו° תה״פ [מן שַׁלְוָה] בְּמַצָּב שֶׁל שַׁלְוָה: ״לִפְסֹחַ עַל מַהֲמוֹרָה רָעָה אַחַת, וּלְהַמְשִׁיךְ הַשְׁלֵו וְהַשְׁקֵט, וּבְיֶתֶר הַשְׁלֵו וּבְיֶתֶר הַשְׁקֵט״ (יזהר, צקלג 1105).

הַשְׁלָחָה* נ׳ [מן שלח, הִשְׁלִיחַ] שְׁלִיחָה, שִׁגּוּר: ״וְנֶאֱמַר בְּעִנְיַן הַהַשְׁלָחָה וְהַרְמִיָּה וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר״ (השרשים לג׳נאח, שלח). – [הַשְׁלָחַת־]

– **הַשְׁלָחַת־יָד***, פְּגִיעָה, מַכָּה: ״וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ ... מִכָּאן שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לְהַשְׁלָחַת יָד״ (במדבר רבה ב).

הַשְׁלָטָה˄ נ׳ [מן א. שלט, הִשְׁלִיט] 1. הַמְשָׁלָה, הַעֲלָאָה לְשִׁלְטוֹן, הֲבָאָה לִידֵי שְׁלִיטָה: ״מֵעִנְיַן הַהַשְׁמָטָה וְהַהַשְׁלָטָה אָמְרוּ: ׳הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ״ (השרשים לג׳נאח, שלח). ״הַהַשְׁלָטָה שֶׁל הַטּוֹב וְהַנָּאֶה״ (קלצקין, כתבים 20). הַשְׁלָטַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית בְּכָל שִׁטְחֵי הַחַיִּים. הַשְׁלָטַת סֵדֶר בָּאֵזוֹר. 2˄, הַרְשָׁאָה, מַתַּן תֹּקֶף: ״הַשְׁלָטָה שֶׁהִשְׁלִיטוּ עַל בַּעַל דִּינוֹ לְתָבְעוֹ״ (רש״י שבועות לג:). – [הַשְׁלָטַת־]

הַשְׁלָיָה° נ׳ [מן א. שלה, הִשְׁלָה] 1. גְּרִימַת אַשְׁלָיָה, הַבְטָחַת־שָׁוְא. 2. אַשְׁלָיָה, תִּקְוַת־שָׁוְא: ״אוּלָם הַמְהַגְּרִים אַף הַשְׁלָיַת־לֵב זוֹ לֹא נִתְּנָה לָהֶם״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 189). ״צְחוֹק! גַּם זֶה... רַק הַשְׁלָיָה גְדוֹלָה אַחַת, הָאֲחִזוּת בַּשָּׁוְא, מִרְמָה שֶׁאָנוּ מְרַמִּים״ (יזהר, צקלג 953). – [הַשְׁלָיַת־, הַשְׁלָיוֹת]

הַשְׁלָכָה* נ׳ [מן שלך, הִשְׁלִיךְ] 1*, זְרִיקָה, הֲטָלָה: ״לְעוֹלָם הַשְׁלָכָתָהּ (לָאַשְׁפָּה) מְטַהַרְתָּהּ״ (כלים כז יב). ״וַיֵּחָמֵס וַיִּנָּצֵל זָרָה, וַיֵּרָא הַשְׁלָכַת נִזְרָה״ (קליר, איכה את, לס׳ באב). ״הַשְׁלָכַת הַנֶּפֶשׁ מִקֶּלַע אֶל קֶלַע״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעו). הַשְׁלָכַת אֶבֶן. הַשְׁלָכַת חַכָּה בַּנָּהָר. 2° [בהנדסה] פְּרוֹיֶקְצְיָה, רְאֵה א. הֵטֶל. – [הַשְׁלָכַת־, הַשְׁלָכוֹת, הַשְׁלָכוֹת־]

– **הַשְׁלָכַת יְהָבוֹ עַל־** [על־פי תהלים נה כג], שִׂימַת בִּטְחוֹנוֹ בְּ־: ״וְהַשְׁלָכַת כָּל יְהָבֶיהָ עָלָיו״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג).

– **הַשְׁלָכַת נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד**° [על־פי שופטים ט יז], חֵרוּף נַפְשׁוֹ, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה חֲמוּרָה.

הֶשְׁלֵם* ז׳ [מן א. שלם, הִשְׁלִים] הַשְׁלָמָה, הֲבָאָה לִידֵי שְׁלֵמוּת: ״מַהוּ שֶׁתִּקְנֶה (שִׁפְחָה) עַצְמָהּ בְּמִיתַת רַבָּהּ וּבְהֶשְׁלֵם שֵׁשׁ (שָׁנִים)?״ (ירושלמי קידושין נט א). ״אֲבָל לְהֶשְׁלֵם עִנְיָנֵנוּ חוֹבָה לְהָעִיר...״ (סדן, שפה 31). – [הֶשְׁלֵם־]

הַשְׁלָמָה* נ׳ [מן א. שלם, הִשְׁלִים] 1*, הֲבָאָה לִידֵי סִיּוּם, גְּמָר, שְׁלֵמוּת: ״עָלָה אֱלוּל – זְכוּת הַשְׁלָמַת הַחוֹמָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁבּוֹ נִשְׁלְמָה״ (אסתר רבה ג, בחודש הראשון). ״וְיִתְעַסֵּק בְּהַשְׁלָמַת הַהַצָּעוֹת״ (מורה נבוכים א ה). ״וְאֵין תַּקָּנַת הָעוֹלָם שֶׁיִּתְיַחֲדוּ כָּל אֲנָשָׁיו בְּחָכְמָה אַחַת וְלֹא בִמְלָאכָה אַחַת, כִּי הַשְׁלָמַת סֵדֶר הָעוֹלָם בְּכֻלָּן״ (חובות הלבבות, הפרישות א). ״וּמֵהַשְׁלָמַת הָעִנְיָן תֵּדַע... כִּי כָּל מְזִמּוֹתֶיךָ כְּאַיִן וּכְאֶפֶס״ (עגנון, כלה ריז). הַשְׁלָמַת הַמִּפְעָל. 2˄, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְהַשְׁלִים מַשֶּׁהוּ, תּוֹסָפוֹת לְשֵׁם שְׁלֵמוּת: תִּקּוּנִים וְהַשְׁלָמוֹת בַּמַּהֲדוּרָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הַסֵּפֶר. 3˄, שְׁלֵמוּת, הִשְׁתַּלְּמוּת, שִׁכְלוּל: ״צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים דְּאוֹרַיְתָא... עַל־דֶּרֶךְ הַהַשְׁלָמָה לָנוּ, שֶׁלֹּא נִלְמַד מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת״ (מורה נבוכים ג יז). ״תּוֹלְדוֹת הַשְׁלָמַת הָאָדָם״ (פרישמן, תר׳ ספרו של ליפרט). ״כַּסְפָּם קוֹנֶה לָהֶם גַּם יֶתֶר הַמַּעֲלוֹת וְהַהַשְׁלָמוֹת״ (ביאליק, אריה ה). 4˄, עֲשִׂיַּת שָׁלוֹם: ״שֶׁתִּמָּנַע הַהַשְׁלָמָה בֵּינֵיהֶם״ (אברבנאל שמואל ב יז). הַשְׁלָמָה בֵּין רַבִּים. 5° [בדקדוק] הַמִּלִּים בַּמִּשְׁפָּט הַמַּשְׁלִימוֹת אֶת הַמַּשָּׂא. – [הַשְׁלָמַת־, הַשְׁלָמוֹת, הַשְׁלָמוֹת־]

הַשְׁלָקוּת°, הישלקות נ׳ [מן שלק, נִשְׁלַק] הֵחָלְטוּת, הִתְבַּשְּׁלוּת בְּמַיִם רוֹתְחִים: הַשָּׁלְקוּת מְהִירָה שֶׁל הַבֵּיצָה.–[־קוּת־]

הַשְׁלָשָׁה° נ׳ [מן שלש, הִשְׁלִישׁ] הַפְקָדַת מָמוֹן אוֹ חֵפֶץ בִּידֵי שָׁלִישׁ (אָדָם שְׁלִישִׁי שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר) עַד שֶׁיְּבֻצַּע הַהֶסְכֵּם וְיִתְבָּרֵר לְמִי יֵשׁ לִמְסֹר אוֹתוֹ: ״יִקָּרְאוּ מִמֶּרְחַקִּים לְעִנְיְנֵי בֵּרוּרוֹת וְהַשְׁלָשׁוֹת״ (יהודה שטינברג, שלה). ״כָּל הַפִּקְדוֹנוֹת וְהַהַשְׁלָשׁוֹת שֶׁבְּיָדוֹ״ (דרויאנוב, 94). ״בַּחֲגִיגַת הַתְּנָאִים וְהַשְׁלָשַׁת הַנְּדוּנְיָה״ (בארון, פרשיות 97). – [הַשְׁלָשַׁת־, הַשְׁלָשׁוֹת, הַשְׁלָשׁוֹת־]

הַשֵּׁם ז׳ [קיצור מן ״השם המפורש״] כִּנּוּי לֵאלֹהִים – רְאֵה עֵרֶךְ שֵׁם.

הַשְׂמָאלָה° נ׳ [מן שׂמאל, הִשְׂמְאִיל] פְּנִיָּה שְׂמֹאלָה [בייחוד בהשאלה, בתחום המדיני]: ״תַּהֲלִיכֵי הַשְׂמָאלָה״ (ב׳ כצנלסון, ״דבר״). הַשְׂמָאלַת הַדֵּעוֹת בְּסִיעָה שֶׁל הַמִּפְלָגָה. – [הַשְׂמָאלַת־]

הַשְׁמֵד ז׳ [מן א. שמד, הִשְׁמִיד] אָבְדָן, כְּלָיָה: ״וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד״ (ישעיה יד כג). ״מִי שֶׁיָּדַע לִכְתֹּב חֲרוּזֵי־אֵשׁ, חֲרוּזֵי־הַשְׁמֵד כָּאֵלֶּה״ (קלוזנר, הספרות ב 218). – [הַשְׁמֵד־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עִיל; הָפ׳עַל

הַשְׁמָדָה• נ׳ [מן א· שמד, הִשְׁמִיד] הַשְׁחָתָה, הֲבָאַת כְּלָיָה: ״אֵין לְשׁוֹן הַשְׁמָדָה הַכָּתוּב כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן כִּלּוּי בָּנִים וּבָנוֹת״ (ויקרא רבה ז). הַשְׁמָדַת קִנֵּי הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁל הָאוֹיֵב. הַכְרָזָה נֶגֶד הַשְׁמָדַת־עַמִּים (״גֶּנוֹסַיְד״). – [הַשְׁמָדַת־]

הִשָּׁמְדוּת°, הישמדות נ׳ [מן א. שמד, נִשְׁמַד] הֱיוֹת מֻשְׁמָד, הֵאָבְדוּת, כִּלָּיוֹן: סַכָּנַת הִתְבּוֹלְלוּת וְהִשָּׁמְדוּת שֶׁל יַהֲדוּת הַגּוֹלָה. – [הִשָּׁמְדוּת־]

הֲשָׂמָה• נ׳ [מן שׂים, הֵשִׂים] 1 ∴, שִׂימָה, הֲנָחָה: ״׳הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֶּה׳, ׳מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת׳ – כֻּלָּם עִנְיַן הֲשָׂמָה״ (רד״ק, השרשים, שוה). 2 °, שִׁבּוּץ, קְבִיעַת אָדָם בִּיחִידָה אוֹ בִּמְקוֹם־עֲבוֹדָה מְסֻיָּם: הֲשָׂמַת הָעוֹבֵד הֶחָדָשׁ בִּמְדוֹר הַחֶשְׁבּוֹנוֹת. קְצִין־הֲשָׂמָה בְּלִשְׁכַּת־עֲבוֹדָה. – [הֲשָׂמַת־]

– הֲשָׂמַת־עַיִן•, תְּשׂוּמֶת־לֵב, עִיּוּן וְהִתְבּוֹנְנוּת: ״׳הוֹרִידֻהוּ אֵלַי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו׳ – זוֹ הִיא הֲשָׂמַת־עַיִן? נֶהְפַּךְ הַדָּבָר שֶׁאָמַרְתָּ לְסַמְיוּת־עֵינַיִם״ (בראשית רבה צג).

– הֲשָׂמַת־פָּנִים°, הַעֲמָדַת־פָּנִים, הִתְחַפְּשׂוּת: ״כִּי לֹא נָאֶה... הֲשָׂמַת־הַפָּנִים הַזּוֹ כְּאִלּוּ לֹא־כְלוּם״ (יזהר, צקלג 880).

הֲשָׁמָה° נ׳ [מן שום] קְבִיעַת שׁוּמָה, הַעֲרָכַת הַכְנָסָתוֹ שֶׁל אָדָם וְשִׁעוּר הַמַּס שֶׁעָלָיו לְשַׁלֵּם לְפִיהָ: הֲשָׁמַת הָאֶזְרָחִים עַל־יְדֵי פְּקִידֵי מַס הַהַכְנָסָה. – [הֲשָׁמַת־, הֲשָׁמוֹת, הֲשָׁמוֹת־]

הֶשְׁמֵט• ז׳ [מן שמט, הִשְׁמִיט] 1 •, שְׁמִטָּה, בִּטּוּל חוֹב, וִתּוּר: ״שֶׁלֹּא תֹאמַר: כָּל שְׁלוֹשִׁים יוֹם אֵין רַשַּׁאי לְתָבְעוֹ, לְאַחַר שְׁלוֹשִׁים יוֹם כְּהֶשְׁמֵט כְּסָפִים הוּא, לֹא יִגְבֶּנּוּ״ (ירושלמי מכות לא א). 2 ° [בתחביר] אֶלִיפְּסִיס, הַשְׁמָטַת מִלָּה אוֹ מִלִּים אֲחָדוֹת, כְּגוֹן הַשְׁמָטַת פֹּעַל זֵהֶה בְּמִשְׁפָּט מַקְבִּיל, לְמָשָׁל: ״יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ, וַחֲמוֹר – אֵבוּס בְּעָלָיו״ (ישעיה א ב) (הֶשְׁמֵט הַפֹּעַל ״יָדַע״ בַּצֶּלַע הַשְּׁנִיָּה שֶׁל הַפָּסוּק). – [הֶשְׁמֵט־, הֶשְׁמֵטִים, הֶשְׁמֵטֵי־]

הַשְׁמָטָה• נ׳ [מן שמט, הִשְׁמִיט] 1 •, שְׁמִטָּה, בִּטּוּל חוֹב. וִתּוּר: ״בְּהַשְׁמָטַת קַרְקַע, בְּהַשְׁמָטַת כְּסָפִים, וּבְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים״ (ערכין ד·). 2 °, דִּלּוּג, הַחְסָרַת מִלִּים בִּכְתָב אוֹ בִּדְפוּס: סִפּוּר מְעֻבָּד לִילָדִים בְּהַשְׁמָטוֹת מִן הַמָּקוֹר. הַשְׁמָטַת סְעִיפִים אֲחָדִים בַּנֹּסַח הֶחָדָשׁ שֶׁל הַחוֹזֶה [ראה גם לעיל הֶשְׁמֵט 2]. 3 ∴, גְּרִימָה שֶׁיִּשָּׁמֵט, סִלּוּק: ״שְׁחִיטָה בַּוֶּשֶׁט וְהַשְׁמָטָה בַּגַּרְגֶּרֶת״ (רש״י חולין כח·). הַשְׁמָטַת הַקַּרְקַע מִתַּחַת לְרַגְלָיו. –[הַשְׁמָטַת־, הַשְׁמָטוֹת, הַשְׁמָטוֹת־]

הִשָּׁמְטוּת°, הישמטות נ׳ [מן שמט. נִשְׁמַט] 1, הֵעָקְרוּת מִמְּקוֹמוֹ: הִשָּׁמְטוּת הַבַּרְזֶל מִן הַקַּת. 2, הֵעָדְרוּת שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הַמַּעֲרֶכֶת הִתְנַצְּלָה עַל הִשָּׁמְטוּת הַקֶּטַע מִן הָעִתּוֹן. – [הִשָּׁמְטוּת־]

הַשְׁמָנָה∴ נ׳ [מן א. שמן, הִשְׁמִין] הִתּוֹסְפוּת שֻׁמָּן, עֲלִיָּה בְּשֹׁמֶן וּבְמִשְׁקָל: ״בְּהַשְׁמָנַת הַכָּחוּשׁ״ (קאנון א ג). הַשְׁמָנַת הַגּוּף. מָזוֹן מְסַיֵּעַ לְהַשְׁמָנָה. – [הַשְׁמָנַת־]

הַשְׁמָעָה∴ נ׳ [מן שמע, הִשְׁמִיעַ] הוֹדָעָה בְּקוֹל, הַכְרָזָה: ״הַשְׁמָעַת קוֹל נוֹשֵׂא מַשָּׂא עֲנָבִים אֶל הַגַּת וְטוֹעֲנֵי הַקּוֹרָה״ (רש״י יחזקאל ז ז). הַשְׁמָעַת הַיְדִיעָה בְּאָזְנֵי כָּל הַנֶּאֱסָפִים. הַשְׁמָעַת מוּסִיקָה בָּרַדְיוֹ.– [הַשְׁמָעַת־]

הִשָּׁמְעוּת°, הישמעות נ׳ [מן שמע, נִשְׁמַע] 1, הֱיוֹת נִשְׁמָע: ״הַנְּחִיצָה מַגְבִּירָה אֶת כֹּחַ הַהִשָּׁמְעוּת שֶׁל הַתְּנוּעָה״ (סגל, פונטיקה 52). הִשָּׁמְעוּת הַקּוֹל לְמֶרְחַקִּים בְּאֶמְצָעוּת רַמְקוֹל. 2, צִיּוּת, הֵעָנוּת: הִשָּׁמְעוּת הַחַיָּלִים לִמְפַקְּדֵיהֶם. – [הִשָּׁמְעוּת־]

הַשְׁמָעוּת ר׳ [מן שמע, הִשְׁמִיעַ; על־דרך הארמית] הַשְׁמָעָה [מצוי רק בצירוף:]

– הַשְׁמָעוּת אָזְנַיִם, הוֹדָעָה, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים בְּאָזְנֵי הַשּׁוֹמֵעַ: ״יָבוֹא הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם״ (יחזקאל כד כו).

הַשְׁמָצָה° נ׳ [מן שמץ, הִשְׁמִיץ] 1, מַתַּן דֹּפִי, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי זִלְזוּל וּגְנַאי: הַשְׁמָצוֹת וְגִדּוּפִים. 2, עִרְעוּר סַמְכוּתוֹ אוֹ כְּבוֹדוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ, דִּיסְקְרֶדִיטַצְיָה. – [הַשְׁמָצַת־, הַשְׁמָצוֹת, הַשְׁמָצוֹת־]

הִשָּׁמְרוּת°, הישמרות נ׳ [מן שמר, נִשְׁמַר] זְהִירוּת, שְׁמִירַת עַצְמוֹ: הִשָּׁמְרוּת מֵעֲשׂוֹת רָע. הִשָּׁמְרוּת מִפְּגִיעָה בַּאֲחֵרִים. – [הִשָּׁמְרוּת־]

הַשְׂנָאָה° נ׳ [מן שׂנא, הִשְׂנִיא] גְּרִימַת שִׂנְאָה, הֲבָאָה לִידֵי שִׂנְאַת מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ: הִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה גָּרְמָה לְהַשְׂנָאָתוֹ עַל הַבְּרִיּוֹת. שִׁיטַת הַשִּׁנּוּן הַמֻּפְרָז שֶׁל פִּרְקֵי שִׁירָה בְּעַל־פֶּה עֲלוּלָה לִגְרֹם לְהַשְׂנָאַת הַסִּפְרוּת עַל הַתַּלְמִידִים. – [הַשְׂנָאַת־]

הִשָּׁנוּת∴, הישנות נ׳ [מן א·שנה, נִשְׁנָה] חֲזָרָה, בִּיאַת דָּבָר שֵׁנִית, כְּפִילוּת: ״וּכְבָר בֵּאַרְתִּי מַהוּת הַהִשָּׁנוּת הַזֶּה בְּזוּלַת הַחִבּוּר הַזֶּה״ (הרקמה לג׳נאח, כב). ״וְכִי הַחַיִּים כֻּלָּם אֵינָם חוֹזְרִים וְנִשְׁנִים עַל עַצְמָם, בִּבְחִינַת גַּלְגַּל חוֹזֵר שֶׁל הִשָּׁנוּת עוֹלָמִית?״ (קלצקין, כתבים 280). חוֹבָה לִמְנֹעַ אֶת הִשָּׁנוּת הַתַּקָּלָה. – [הִשָּׁנוּת־]

הַשְׁנָיָה° נ׳ [מן א·שנה, הִשְׁנָה] גְּרִימָה לִלְמוֹד, מַעֲשֵׂהוּ שֶׁל הַמַּשְׁנֶה לַחֲבֵרוֹ: ״נָשִׁים בַּמָּה הֵן זוֹכוֹת? בְּהַקְרָאַת בְּנֵיהֶן לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבְהַשְׁנָיַת בַּעֲלֵיהֶן לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (ביאליק, ספר האגדה ה, נשואים עא). הַשְׁנָיַת הַתּוֹרָה. – [הַשְׁנָיַת־]

הִשָּׁסְפוּת°, הישספות נ׳ [מן שסף, נִשְׁסַף] הִבָּקְעוּת, הִקָּרְעוּת לִשְׁנַיִם: ״שֶׁמּוּטָב בְּעֵינָיו מוֹת צְלִיפָה מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה בְּהִשָּׁסְפוּת אַכְזָרִית בְּמַחִי אַתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (יזהר, צקלג 196). – [הִשָּׁסְפוּת־]

הַשְׁעָיָה° נ׳ [מן שעה, הִשְׁעָה] 1, הַפְנָיָה, הַסְטָיָה: הַשְׁעָיַת מַבָּטוֹ הַצִּדָּה. 2 [במשפט] סִלּוּק זְמַנִּי שֶׁל אָדָם מִתַּפְקִידוֹ עַד לְבֵרוּר מִשְׁפָּטוֹ בָּאַשְׁמָה שֶׁהָאֳשַׁם בָּהּ (Suspension): הַשְׁעָיַת הַפָּקִיד הֶחָשׁוּד בִּמְעִילָה. – [הַשְׁעָיַת־, הַשְׁעָיוֹת, הַשְׁעָיוֹת־]

הַשְׁעָנָה° נ׳ [מן שען, הִשְׁעִין] הַסְמָכָה, מַתַּן אֶפְשָׁרוּת לְהִשָּׁעֵן: הַשְׁעָנַת הַסֻּלָּם עַל הַקִּיר. הַשְׁעָנַת הָעֲנָפִים עַל סָמוֹכוֹת. – [הַשְׁעָנַת־]

הִשָּׁעֲנוּת∴, הישענות נ׳ [מן שען, נִשְׁעַן] הִסָּמְכוּת, הִתָּמְכוּת [גם בהשאלה]: ״תְּנוּעָה כְּבֵדָה עַל הַהִשָּׁעֲנוּת״ (קאנון א ב). הִשָּׁעֲנוּת הַפָּצוּעַ עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל מְלַוֵּהוּ. הִשָּׁעֲנוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲמִין עַל אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. – [הִשָּׁעֲנוּת־]

הַשְׁעָרָה∴ נ׳ [מן שער] סְבָרָה, מַחֲשָׁבָה מִתּוֹךְ אֻמְדָּנָה בִּלְבַד, הַנָּחָה מְבֻסֶּסֶת עַל שִׁקּוּל־דַּעַת: ״וְהַהַשְׁעָרָה הַזֹּאת אֵין סָפֵק שֶׁאֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל אָדָם״ (אלבו, העיקרים 14). ״תַּלְמִידֵי־

חֲכָמִים... מְנַצְּחִין זֶה אֶת זֶה וּפוֹרְחִין בָּאֲוִיר בְּמִגְדָּל שֶׁל הַשְׁעָרוֹת״ (מנדלי מו״ס, שצג). ״וּלְפִי הַשְׁעָרָתִי, הַשְׁעָרַת מֻמְחֶה, אֵין כָּמוֹהוּ סְגֻלָּה יָפָה לְאִצְטוּמְכָא״ (ביאליק, אלוף בצלות ו). – [הַשְׁעָרַת־, הַשְׁעָרוֹת, הַשְׁעָרוֹת־]

– **הַשְׁעָרָה בְּעָלְמָא°**, סְבָרָה סְתָמִית, דֵּעָה בִּלְתִּי־מְבֻסֶּסֶת.

הֲשָׁפָה* נ׳ [מן שוף] שִׁפְשׁוּף, מֵרוּק כְּלֵי־מַתֶּכֶת: ״כְּלִי־מַתָּכוֹת הַמְחֻסָּר הֲשָׁפָה – טָמֵא, הַמְחֻסָּר לְטִישָׁה – טָמֵא״ (תוספתא כלים בבא מציעא ד א). – [הֲשָׁפַת־]

הִשָּׁפְטוּת°, הישפטות נ׳ [מן שפט, נִשְׁפַּט] הֱיוֹת נִשְׁפָּט. עֲמִידָה לִפְנֵי בֵּית־מִשְׁפָּט: הִשָּׁפְטוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ בֶּעָבָר מָנְעָה מִמֶּנּוּ קַבָּלַת מְקוֹם עֲבוֹדָה. – [הִשָּׁפְטוּת־]

הִשָּׁפְכוּת°, הישפכות נ׳ [מן שפך, נִשְׁפַּךְ] הֵעָרוּת, הֱיוֹת נִשְׁפָּךְ: ״מְדַמְדֵּם וְעָרִיץ עַד הִשָּׁפְכוּת הַלֵּב אֶל תְּהוֹם לֹא־כְלוּם״ (יזהר, שיירה 114). הִשָּׁפְכוּת הַמַּיִם מִן הַכַּד. – [הִשָּׁפְכוּת־]

הַשְׁפָּלָה* נ׳ [מן שפל, הִשְׁפִּיל] 1*, הוֹרָדָה, הַנְמָכָה: ״וְאֵין מָוֶת אֶלָּא לְשׁוֹן הַשְׁפָּלָה״ (בראשית רבה צו). ״אוֹתָם לְהַפִּילָה, בְּהַכְנָעָה וּבְהַשְׁפָּלָה״ (פיוטים, סידור 663). ״שְׁמוֹנֶה מַטְבְּעוֹת... קִבַּלְתִּין בְּהַשְׁפָּלַת־רֹאשׁ וּבְהַשְׁפָּלַת־נֶפֶשׁ, וְלֹא זְרַקְתִּין בְּפָנָיו בִּבְחִילָה״ (ליסיצקי, תולדות 109). הַשְׁפָּלַת עֵינַיִם. הַשְׁפָּלַת כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם. 2*, שִׁפְלוּת, נְמִיכוּת: ״הַשְׁפָּלָתִי זוֹ הַגְבָּהָתִי, וְהַגְבָּהָתִי זוֹ הַשְׁפָּלָתִי״ (שמות רבה מה). 3° [בתורת המשקל בשירה] הֲבָרָה בִּלְתִּי מֻטְעֶמֶת בַּטּוּר (לְהַבְדִּיל מִן ׳הֲרָמָה׳ – הֲבָרָה מֻטְעֶמֶת). – [הַשְׁפָּלַת־, הַשְׁפָּלוֹת, הַשְׁפָּלוֹת־]

הֶשְׁפֵּעַ* ז׳ [מן א·שפע, הִשְׁפִּיעַ] שֶׁפַע, גֹּדֶשׁ: ״שֶׁמִּדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּהֶשְׁפֵּעַ, בְּפֵרוּי וְרִבּוּי״ (אסתר רבה, סוף). ״מַה זֶּה? קְרִיָּה עַלִּיזָה בְּהֶשְׁפֵּעַ וּבְרִבּוּי״ (שנהר, ב 243). – [הֶשְׁפֵּעַ־]

הַשְׁפָּעָה[+] נ׳ [מן שפע, הִשְׁפִּיעַ] 1[+], הַאֲצָלָה, הַשְׁרָאָה: ״לְהוֹרוֹת עַל הַשְׁפָּעַת הַשְּׂכָלִים עַל הַנְּבִיאִים״ (מורה נבוכים א מו). ״הַשְׁפָּעוֹת מִנֹּעַם הָאֵל יִתְבָּרַךְ״ (ראב״ד, אמונה רמה, הקדמה). 2°, פְּעֻלָּה רוּחָנִית עַל הַזּוּלַת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַטּוֹתוֹ לִרְצוֹן הַפּוֹעֵל: הַשְׁפָּעַת הַמּוֹרֶה עַל תַּלְמִידָיו. הַשְׁפָּעַת תַּרְבּוּת הַמַּעֲרָב עַל סִפְרוּתֵנוּ. הַשְׁפָּעַת הַסּוֹפֵר עַל בְּנֵי דוֹרוֹ. 3°, הַפְעָלָה, הֲבָאַת תּוֹצָאוֹת: הַשְׁפָּעַת הַתְּרוּפָה עַל מַהֲלַךְ הַמַּחֲלָה. הַשְׁפָּעַת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ עַל הַצְּמִיחָה. 4°, הֲבָאַת שֶׁפַע: הַשְׁפָּעַת רֹב טוֹבָה. – [הַשְׁפָּעַת־, הַשְׁפָּעוֹת, הַשְׁפָּעוֹת־]

– **הַשְׁפָּעַת־גּוֹמְלִין°, הַשְׁפָּעָה הֲדָדִית°**, הַפְעָלָה מִזֶּה עַל זֶה: ״הַשְׁפָּעַת־גּוֹמְלִין תְּמִידִית הָיְתָה הוֹלֶכֶת וּבָאָה בֵּין כָּל חֶלְקֵי הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית וְיוֹצְרֵיהֶם״ (ביאליק, על חכמת ישראל).

הַשְׁפָּרָה° נ׳ [מן שפר] עֲשִׂיַּת אַשְׁפָּרָה, עִבּוּד סוֹפִי שֶׁל אֲרִיגִים. – [הַשְׁפָּרַת־, הַשְׁפָּרוֹת, הַשְׁפָּרוֹת]

הִשַּׁק, הפ׳ מן נשק.

הֶשֵּׁק°, הישק ז׳ [מן א· נשק, הִשִּׁיק] – ראה הַשָּׁקָה 2.

הַשְׁקָאָה* נ׳ [מן שקה, הִשְׁקָה] 1*, נְתִינַת מַיִם אוֹ מַשְׁקֶה אַחֵר לִשְׁתִיָּה: ״הַשְׁקָאַת סוֹטָה (אֶת הַמַּיִם הַמְאָרְרִים)״ (תוספתא דמאי ב ז). 2[+], הַמְטָרַת מַיִם אוֹ הַעֲבָרָתָם בִּתְעָלוֹת אוֹ בְּצִנּוֹרוֹת עַל פְּנֵי גִּנָּה אוֹ שָׂדֶה לְהַצְמָחַת גִּדּוּלֵיהֶם: ״לְגַבֵּי שְׁלָחִין שֶׁצָּרִיךְ הַשְׁקָאָה נָקַט ׳מַשְׁקִין׳, וְגַבֵּי בֵּית־הַבַּעַל קָרוּי ׳הַרְבָּצָה׳״ (תוספות מועד קטן ו:). ״וְצִוָּה לִבְנוֹ שֶׁיַּשְׁקֶה הַגַּן וְלֹא תֵאֵר לוֹ אָפְנֵי הַהַשְׁקָאָה וְלֹא זְמַנָּהּ וְכַמּוּתָהּ וְשִׁעוּרָהּ״ (ידעיה בדרשי, פרדס א). הַשְׁקָאַת פַּרְדֵּס. הַשְׁקָאַת הַיְרָקוֹת [ראה גם הַשְׁקָיָה]. – [הַשְׁקָאַת־, הַשְׁקָאוֹת, הַשְׁקָאוֹת־]

הַשָּׁקָה* נ׳ [מן נשק, הִשִּׁיק] 1, הַגָּעָה, נְגִיעַת דָּבָר בְּדָבָר: ״גְּזוֹר הַשָּׁקָה אַטּוּ הַטְבָּלָה״ (ביצה יח.). ״וְהָיוּ שׁוֹתִים כּוֹסוֹת שֶׁל בְּרָכָה בְּהַשָּׁקָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 115). הַשָּׁקַת קַו בְּמַעְגָּל [עיין מַשִּׁיק]. 2° [בספנות] הוֹרָדַת כְּלִי־שַׁיִט מִן הַמִּסְפָּנָה אֶל הַיָּם: טֶקֶס הַהַשָּׁקָה שֶׁל הַסְּפִינָה הַחֲדָשָׁה נֶעֱרַךְ בְּרֹב פְּאֵר. – [הַשָּׁקַת־, הַשָּׁקוֹת, הַשָּׁקוֹת־]

הַשְׁקֵט [מן שקט, הִשְׁקִיט] 1 ז׳ מְנוּחָה, שַׁלְוָה, שֶׁקֶט: ״בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן, בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם״ (ישעיה ל טו). ״שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הָיוּ הָרְשָׁעִים עֲשִׁירִים וּנְתוּנִים בְּשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט״ (שמות רבה לא). ״שַׁלְוַת הַשְׁקֵט בְּכָל הָאָרֶץ״ (שמעוני, הביבר 243). 2° תה״פ בְּשֶׁקֶט: ״לִפְסֹחַ עַל מַהֲמוֹרָה רָעָה אַחַת, וּלְהַמְשִׁיךְ הַשְׁלֵו וְהַשְׁקֵט, וּבְיֶתֶר הַשַּׁלְוָה וּבְיֶתֶר הַשְׁקֵט״ (יזהר, צקלג 1105). – [הַשְׁקֵט־]

הַשְׁקָטָה[+] נ׳ [מן שקט, הִשְׁקִיט] הַרְגָּעָה, הֲבָאַת שֶׁקֶט: ״בְּהַשְׁקָטַת הַכְּאֵבִים״ (קאנון א ד). הַשְׁקָטַת הַיֶּלֶד הַבּוֹכֶה. הַמֶּמְשָׁלָה פָּעֲלָה לְהַשְׁקָטַת הַמַּצָּב בָּאָרֶץ אַחֲרֵי הַמְּהוּמוֹת. – [הַשְׁקָטַת־]

הַשְׁקָיָה* נ׳ [מן שקה, הִשְׁקָה] 1*, הַגָּשַׁת מַשְׁקֶה, נְתִינַת מַשְׁקֶה בְּפִיו שֶׁל אַחֵר: ״וּלְהַשְׁקָיַת סוֹטָה (אֶת הַמַּיִם הַמְאָרְרִים)״ (מגילה ב ה). הַשְׁקָיַת הַמְּסֻבִּים בַּמִּשְׁתֶּה. 2°, הַרְוָיַת הַקַּרְקַע בְּמַיִם בְּאֶמְצָעוּת מִמְטָרוֹת אוֹ בִּתְעָלוֹת אוֹ בְּצִנּוֹרוֹת: הַשְׁקָיַת שְׂדוֹת הַשְּׁלָחִין. – [הַשְׁקָיַת־, הַשְׁקָיוֹת, הַשְׁקָיוֹת־]

הַשְׁקָלָה° נ׳ [מן שקל, הִשְׁקִיל] מְכִירַת שְׁקָלִים, חֲלֻקַּת הַשֶּׁקֶל (הַצִּיּוֹנִי): פְּעֻלַּת הַשְׁקָלָה בֵּין חַבְרֵי הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית. – [הַשְׁקָלַת־]

הִשָּׁקְלוּת°, הישקלות נ׳ [מן שקל, נִשְׁקַל] הֱיוֹת נִשְׁקָל: הִשָּׁקְלוּת הַסְּחוֹרָה בְּמֹאזְנֵי־צֶדֶק. הִשָּׁקְלוּת כָּל מַעֲשָׂיו בְּחֶשְׁבּוֹן וָדַעַת. – [הִשָּׁקְלוּת־]

הֶשְׁקֵעַ[+] ז׳ [מן שקע, הִשְׁקִיעַ] שְׁקִיעָה, יְרִידָה: ״הֶשְׁקֵעַ מְקוֹמוֹת יֶאֱרַע פְּעָמִים בְּרַעַשׁ גָּדוֹל״ (שמואל אבן-תבון, פירוש המלים הזרות, אות ש). – [הֶשְׁקֵעַ־]

הַשְׁקָעָה[+] נ׳ [מן שקע, הִשְׁקִיעַ] 1[+], הַכְנָסָה לִפְנִים, הוֹרָדָה [גם בהשאלה]: הַשְׁקָעַת אַבְנֵי יְסוֹד בַּיָּם לְבִנְיַן נָמָל. הַשְׁקָעַת הַשְּׁמָרִים עַל קַרְקָעִית הַכְּלִי. ״וְהַשְׁקָעַת הַמַּחֲשָׁבָה״ (ידעיה בדרשי, הפרדס א). 2°, הַכְנָסַת הוֹן אוֹ כֹּחוֹת בְּעֵסֶק, בְּמִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: כָּל שֻׁתָּף מְקַבֵּל רְוָחִים לְפִי גֹּדֶל הַשְׁקָעָתוֹ בָּעֵסֶק. תָּכְנִית־הַהַשְׁקָעוֹת הַשְּׁנָתִית שֶׁל הַיִּשּׁוּב הַקִּבּוּצִי. הֲקָמַת הַסֶּכֶר דּוֹרֶשֶׁת הַשְׁקָעַת הוֹן רַב. – [הַשְׁקָעַת־, הַשְׁקָעוֹת, הַשְׁקָעוֹת־]

הַשְׁקָפָה* נ׳ [מן א·שקף, הִשְׁקִיף] 1*, רְאִיָּה, הַבָּטָה, הִסְתַּכְּלוּת: הַשְׁקָפָה בְּעַד חַלּוֹן. ״׳הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ׳ וְגוֹ׳ זוֹ מְקוֹם הַשְׁקָפָה״ (תוספתא מעשר שני ה כה). ״וְאִלּוּ הָיִינוּ מַעֲלִים בְּלִבֵּנוּ

כִּי הַשְׁקָפַת הַמְּלָכִים עַל הַנִּסְתָּר מִמַּצְפּוּנֵינוּ כְּהַשְׁקָפָתָם עַל הַנִּרְאֶה מִגּוּפֵנוּ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״וּבֵין כָּךְ יָצְאָה הַחַמָּה... וְהִשְׁקִיפָה מִמְּעוֹנָהּ לָאָרֶץ בִּמְאוֹר פָּנֶיהָ וּבְהַשְׁקָפָה זוֹ מְקוֹר חַיִּים וַעֲדָנִים לְכָל הַיְקוּם״ (מנדלי מו״ס, סה). ״מַבִּיט בּוֹ הַבָּטָה זְעוּמָה וְהַשְׁקָפָה לְרָעָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה״ (ביאליק, אריה ז). 2 ⁖, אֹפֶן רְאִיַּת דְּבָרִים, דֶּרֶךְ רְאוּת: ״כִּי לֹא יָדְעוּ מִזֶּה דָּבָר וְאֵין לָהֶם הַשְׁקָפָה אַחֶרֶת, אֶלָּא שֶׁכָּךְ רָאוּ אֲבוֹתֵיהֶם נוֹעֲלִין בַּשַּׁבָּת״ (שבט יהודה, נו). ״הַהַשְׁקָפָה הַגְּאוֹנִית הַקְּדוּמָה, כִּי רַק הֵם מְכֻשָּׁרִים לְנַהֵל וּלְהַנְהִיג״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 98). 3 °, סְקִירָה כּוֹלֶלֶת: הַשְׁקָפָה מְדִינִית בָּעִתּוֹן עַל הַמִּתְרַחֵשׁ בָּעוֹלָם. – [הַשְׁקָפַת־, הַשְׁקָפוֹת, הַשְׁקָפוֹת־]

– הַשְׁקָפַת־עוֹלָם°, כְּלַל הַדֵּעוֹת וְהַמֻּשָּׂגִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם אוֹ לְקִבּוּץ אֲנָשִׁים עַל הָעוֹלָם וְהַחַיִּים בְּעִנְיְנֵי מוּסָר, דָּת, מַדָּע, חִנּוּךְ, חֶבְרָה, מְדִינָה וְכוּ׳: ״וּמִתּוֹךְ כָּל הָעִנְיָנִים יַעֲמֹד לְבַסּוֹף גַּם עַל אוֹתָהּ הַשְׁקָפַת הָעוֹלָם וְהִסְתַּכְּלוּת בַּחַיִּים״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה).

– בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה°, בְּמַבָּט רִאשׁוֹן, בִּסְקִירָה חֲטוּפָה: ״בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה נִדְמָה, שֶׁשֶּׁמֶץ עַזּוּת נִמְצָא הָהּ״ (עגנון, אורח 34).

הָשַּׁר, הפ׳ מן נשר.

הַשְׁרָאָה ⁖ נ׳ [מן ב׳ שרה, הִשְׁרָה] 1 ⁖, הַשְׁכָּנָה [ובהשאלה] הַאֲצָלַת רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, הִתְעוֹרְרוּת רוּחַ מִמָּרוֹם: ״כִּי גַם שָׁם יֵשׁ הַשְׁרָאַת שְׁכִינָה״ (אלשיך איוב לח א). הַשְׁרָאַת חַג. 2 °, אִינְטוּאִיצְיָה, הֶאָרָה פְּנִימִית: ״אִמִּי הָיְתָה כֻּלָּהּ עַל כָּל נִימֵי נִשְׁמָתָהּ אֵשֶׁת הָרֶגֶשׁ וְהַשְׁרָאַת־הַלֵּב״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 11). ״יֵשׁ שָׁהוּת לִינֹק הַשְׁרָאַת־נֶפֶשׁ מִן הַשְּׁמָמָה הַגְּדוֹלָה״ (שנהר, א 164). 3 ° [בתורת החשמל והמגנטיות] אִינְדוּקְצְיָה, זֶרֶם חַשְׁמַלִּי הַמִּתְהַוֶּה עַל־יְדֵי מַגְנֵט הַנָּע בְּקִרְבַת מוֹלִיךְ אוֹ עַל־יְדֵי מוֹלִיךְ הַנָּע בְּקִרְבַת מַגְנֵט. – [הַשְׁרָאַת־, הַשְׁרָאוֹת, הַשְׁרָאוֹת־]

הַשָּׁרָה ⁖ נ׳ [מן נשר, הִשִּׁיר] הַפָּלָה, גְּרִימָה לִנְפִילָה: ״(מַלְקוֹשׁ) אֵין בּוֹ תַּקָּלַת גְּרָנוֹת וְהַשָּׁרַת פֵּ־וֹת״ (רש״י תענית ו:). ״צַעַר דְּהַשָּׁרַת בְּתוּלִים״ (תוספות בבא קמא נט.). הַשָּׁרַת הַשְּׂעָרוֹת. – [הַשָּׁרַת־]

הִשָּׂרְטוּת°, הִישָּׂרְטוּת נ׳ [מן שׂרט, נִשְׂרַט] קַבָּלַת שֶׂרֶטֶת: הִשָּׂרְטוּת בְּצִפָּרְנֵי חָתוּל. – [הִשָּׂרְטוּת־]

הַשְׁרָיָה° נ׳ [מן א׳ שרה, הִשְׁרָה] שְׁרִיָּה, הַכְנָסַת דָּבָר לְתוֹךְ נוֹזֵל כְּדֵי לְהַרְטִיבוֹ. – [הַשְׁרָיַת־, הַשְׁרָיוֹת, הַשְׁרָיוֹת־]

הִשָּׂרְפוּת°, הִישָּׂרְפוּת נ׳ [מן שׂרף, נִשְׂרַף] הֵאָכְלוּת בָּאֵשׁ: הִשָּׂרְפוּת הָעֵצִים בַּתַּנּוּר. – [הִשָּׂרְפוּת־]

הַשְׁרָצָה ⁖ נ׳ [מן שרץ, הִשְׁרִיץ] הִתְרַבּוּת שֶׁל שְׁרָצִים, הֲטָלַת בֵּיצֵי שְׁרָצִים: ״כְּעַקְרָב שֶׁמַּשְׁרֶצֶת שִׁשִּׁים בְּהַשְׁרָצָה אַחַת״ (מדרש שכל טוב, לך לך). ״לִקְרַאת הַהַשְׁרָצָה תִּתְחַפֵּר הַנְּקֵבָה בֶּעָפָר״ (טבע לנוער, תש״ך 375). – [הַשְׁרָצַת־, הַשְׁרָצוֹת, הַשְׁרָצוֹת־]

הַשְׁרָשָׁה • נ׳ [מן שרש, הִשְׁרִישׁ] 1 •, טִפּוּל בְּשָׁתִיל שֶׁיַּכֶּה שֹׁרֶשׁ בָּאֲדָמָה: ״אִי מִשּׁוּם שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּהַשְׁרָשָׁתָן – לָמָּה לִי לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת?״ (ירושלמי כלאים כז ב). הַגַּנָּן הֵכִין אֶת כָּל הַדָּרוּשׁ לְהַשְׁרָשַׁת הָעֵץ. 2 ° [בהשאלה] הַכָּאַת שֹׁרֶשׁ, הִתְעָרוּת: הַשְׁרָשַׁת הַמִּתְיַשְּׁבִים בְּקַרְקַע הַמּוֹלֶדֶת. הַשְׁרָשַׁת הַמֻּנָּחִים הַחֲדָשִׁים בַּלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת. – [הַשְׁרָשַׁת־]

הָשַׁתָּא • תה״פ [ארמית: הָא שַׁתָּא שנה זאת] הַשָּׁנָה, בְּשָׁנָה זוֹ: ״הָשַׁתָּא עַבְדֵי לַשָּׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין״ (הגדה של פסח).

הַשְׁתָּא • תה״פ [ארמית: הָא שַׁעֲתָא שעה זאת] עַכְשָׁו, כָּעֵת [רווח בתלמוד בהקשר ארמי, אבל גם בטקסט עברי – כמלת־פתיחה למשפט קל־וחומר בעיקר, כמלים ״וּמָה אִם״]: ״הַשְׁתָּא בְּהֶמְתָּן שֶׁל צַדִּיקִים אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא תַּקָּלָה עַל יָדָן, צַדִּיקִים עַצְמָן לֹא כָּל שֶׁכֵּן!״ (יבמות צט:).

– הַשְׁתָּא אָתֵי שַׁפִּיר° [על־פי הארמית שבתלמוד], עַתָּה הוֹלֵךְ הַכֹּל לְמֵישָׁרִים, עַכְשָׁו הַכֹּל בְּסֵדֶר: ״הוֹאִיל וְהַדָּבָר כָּךְ הוּא וּלְשֵׁם רִצְפָּה הֵן, הַשְׁתָּא אָתֵי שַׁפִּיר!״ (מנדלי מו״ס, קסד).

– הַשְׁתָּא דְּקַשִּׁישְׁנָא – לְדַרְדְּקֵי?• (בבא קמא צב:), עַתָּה שֶׁזָּקַנּוּ נִהְיֶה כְּתִינוֹקוֹת? כְּלוֹמַר: וְכִי לְפִי כְּבוֹדֵנוּ וּמַעֲמָדֵנוּ הוּא לַעֲסֹק עַתָּה בִּקְטַנּוֹת?

הִשְׁתָּאֵג, הת׳ מן שאג.

הִשְׁתָּאֲגוּת° נ׳ [מן שאג, הִשְׁתָּאֵג] הִתְפָּרְצוּת בְּקוֹל שְׁאָגָה: ״אֶת כָּל יְצִירַת שְׁנֵיאוֹר אֵין לְהַשִּׂיג וְאֵין לְהַעֲרִיךְ בְּלִי לַעֲמֹד עַל שִׂכְרוֹן זֶה, עַל הִשְׁתָּאֲגוּת זוֹ״ (פיכמן, שסה). – [הִשְׁתָּאֲגוּת־]

הַשְׁתָּאָה° נ׳ [מן ב׳ שתה, הִשְׁתָּה] עֲרִיכַת חוּטֵי הַשְּׁתִי (הַיְסוֹד) בִּמְלֶאכֶת הָאֲרִיגָה כְּדֵי לְהַעֲבִיר בָּהֶם אֶת חוּטֵי הָעֵרֶב. – [הַשְׁתָּאַת־]

הִשְׁתָּאָה, הת׳ מן שאה.

הִשְׁתָּאוּת° נ׳ [מן שאה, הִשְׁתָּאָה] הִתְפַּלְּאוּת, הִשְׁתּוֹמְמוּת: ״הָיָה זֶה מוֹמֶנְט שֶׁל הִשְׁתָּאוּת, שֶׁל פְּלִיאָה וּתְמִיהָה״ (ר׳ בנימין, משפחות ג). – [הִשְׁתָּאוּת־]

הִשְׁתַּאֲנֵן, הת׳ מן שאנן.

הִשְׁתַּאַנְנוּת° נ׳ [מן שאנן, הִשְׁתַּאֲנֵן] הַרְגָּשַׁת שַׁאֲנַנּוּת וּבִטָּחוֹן, הִתְיַחֲסוּת לִדְבָרִים מִתּוֹךְ חֹסֶר דְּאָגָה וְשַׁלְוָה גְּמוּרָה: הִשְׁתַּאַנְנוּת בִּשְׁעַת חֵרוּם הֲרֵת סַכָּנוֹת הִיא. – [הִשְׁתַּאַנְנוּת־]

הִשְׁתַּבֵּב, הת׳ מן שבב.

הִשְׁתַּבְּבוּת° [מן שבב, הִשְׁתַּבֵּב] הִנָּתְזוּת שְׁבָבִים: הִשְׁתַּבְּבוּת אֲגַב בִּקּוּעַ עֵצִים. – [הִשְׁתַּבְּבוּת־]

הִשְׁתַּבַּח, הת׳ מן שבח.

הִשְׁתַּבְּחוּת° נ׳ [מן שבח, הִשְׁתַּבַּח] הִתְפָּאֲרוּת, הִתְהַלְּלוּת. – [הִשְׁתַּבְּחוּת־, הִשְׁתַּבְּחֻיּוֹת]

הִשְׁתַּבֵּל, הת׳ מן שבל.

הִשְׁתַּבְּלוּת° נ׳ [מן שבל, הִשְׁתַּבֵּל] דַּרְגַּת הַצְּמִיחָה בְּצִמְחֵי הַדְּגָנִים, כְּשֶׁשִּׁבֳּלֵיהֶם עוֹלוֹת וְיוֹצְאוֹת מִן הַנַּרְתִּיקִים: הִשְׁתַּבְּלוּת הַשְּׂעוֹרָה. – [הִשְׁתַּבְּלוּת־, הִשְׁתַּבְּלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּבֵּץ, הת׳ מן שבץ.

הִשְׁתַּבְּצוּת° נ׳ [מן א׳ שבץ, הִשְׁתַּבֵּץ] הִשְׁתַּלְּבוּת, הִכָּלְלוּת בְּתוֹךְ מִסְגֶּרֶת מְסֻיֶּמֶת: הִשְׁתַּבְּצוּת הַשַּׂחְקָן בַּמַּחֲזֶה. הִשְׁתַּבְּצוּת הָעוֹלֶה בַּחֶבְרָה הַחֲדָשָׁה. – [הִשְׁתַּבְּצוּת־]

הִשְׁתַּבֵּר, הת׳ מן שבר.

הִשְׁתַּבְּרוּת° נ׳ [מן א· שבר, הִשְׁתַּבֵּר] הִשָּׁבְרוּת, שֶׁבֶר: ״הָעָם... צִפָּה לְהִשְׁתַּבְּרוּת עֻלּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל״ (קלוזנר, הרעיון המשיחי 89). הִשְׁתַּבְּרוּת הַלֵּב. הִשְׁתַּבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ. – [הִשְׁתַּבְּרוּת־, ־רֻיּוֹת]

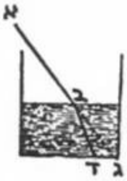

– **הִשְׁתַּבְּרוּת קֶרֶן־אוֹר**°, רֶפְרַקְצְיָה, הִתְעַקְּמוּת שֶׁל קֶרֶן־אוֹר כְּשֶׁהִיא חוֹדֶרֶת מִסְּבִיבָה אַחַת לְתוֹךְ סְבִיבָה אַחֶרֶת שֶׁצְּפִיפוּתָהּ שׁוֹנָה מִן הָרִאשׁוֹנָה. בַּצִּיּוּר: קֶרֶן־הָאוֹר א־ב, הַחוֹדֶרֶת מִתּוֹךְ אֲוִיר אֶל מַיִם, חָלָה בָּהּ הִשְׁתַּבְּרוּת: א־ב־ד.

הִשְׁתַּבֵּשׁ, הת׳ מן שבש.

הִשְׁתַּבְּשׁוּת° נ׳ [מן שבש, הִשְׁתַּבֵּשׁ] 1, טָעוּת, בִּלְבּוּל: ״חֻלְשַׁת פְּעֻלּוֹתָיו כֻּלָּם אוֹ בִטּוּלָם אוֹ הִשְׁתַּבְּשׁוּתָם״ (תריזי, תר׳ מורה נבוכים ג ח). ״הַהִשְׁתַּבְּשׁוּת בְּדֵעוֹת״ (נפוצות יהודה לד). 2, עֲשִׂיַּת שְׁגִיאָה אוֹ שְׁגִיאוֹת: הִשְׁתַּבְּשׁוּת בִּכְתִיב. – [הִשְׁתַּבְּשׁוּת־, הִשְׁתַּבְּשֻׁיּוֹת]

הִשְׁתַּגֵּעַ, הת׳ מן שגע.

הִשְׁתַּגְּעוּת˙ נ׳ [מן שגע, הִשְׁתַּגֵּעַ] 1˙, הִתְנַהֲגוּת כְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ נִטְרְפָה עָלָיו. 2°, הִתְקָפוּת בְּמַחֲלַת־נֶפֶשׁ, יְצִיאָה מִן הַדַּעַת: ״הִשְׁתַּגְּעוּתָהּ שֶׁל בַּת הַגְּבִיר שֶׁבָּעִיר״ (יהודה שטינברג, יט). – [הִשְׁתַּגְּעוּת־, הִשְׁתַּגְּעֻיּוֹת]

הִשְׁתַּגֵּר, הת׳ מן שגר.

הִשְׁתַּגְּרוּת° נ׳ [מן שגר, הִשְׁתַּגֵּר] הֵעָשׂוֹת שָׁגוּר, הֲפִיכָה לְרָגִיל וְלִמְקֻבָּל: הִשְׁתַּגְּרוּת מִלִּים אֲרַמִּיּוֹת מְרֻבּוֹת בַּלָּשׁוֹן. הִשְׁתַּגְּרוּת הַמִּנְהָג. – [הִשְׁתַּגְּרוּת־]

הִשְׂתַּגְשֵׂג, הת׳ מן שׂגשׂג.

הִשְׂתַּגְשְׂגוּת° נ׳ [מן שׂגשׂג, הִשְׂתַּגְשֵׂג] הִסְתָּעֲפוּת וְהִתְפַּתְּחוּת רַבָּה, גִּדּוּל רַב: הִשְׂתַּגְשְׂגוּת הָעֲסָקִים וּפְרִיחָתָם. – [הִשְׂתַּגְשְׂגוּת־]

הִשְׁתַּדֵּךְ, הת׳ מן שדך.

הִשְׁתַּדְּכוּת° נ׳ [מן שדך, הִשְׁתַּדֵּךְ] 1, הַצָּעָה לַעֲרֹךְ שִׁדּוּךְ, הִתְחַתְּנוּת. 2, הִתְחַתְּנוּת בְּאֶמְצָעוּת שַׁדְּכָן: ״לְפָנֵינוּ תָּמִיד שְׁנֵי דְרָכִים: דֶּרֶךְ הָאַהֲבָה וְדֶרֶךְ הַהִשְׁתַּדְּכוּת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 97). – [הִשְׁתַּדְּכוּת־, הִשְׁתַּדְּכֻיּוֹת]

הִשְׁתַּדֵּל, הת׳ מן שדל.

הִשְׁתַּדָּלָה˙ נ׳ [צורה נדירה המצויה בספר הכוזרי ג מס ועוד; רווחת יותר הצורה הִשְׁתַּדְּלוּת, ראה להלן]

הִשְׁתַּדְּלוּת˙ נ׳ [מן שדל, הִשְׁתַּדֵּל] הִתְאַמְּצוּת, טִרְחָה לְשֵׁם הַשָּׂגַת דְּבַר־מָה: ״בֶּאֱמֶת קִבַּלְתֶּם הַתּוֹרָה הַזֹּאת כָּרָאוּי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָהּ בְּהִשְׁתַּדְּלוּת גְּדוֹלָה״ (כוזרי ג ח). ״לִבְחֹר בְּמַעֲשֵׂה הָעֲבוֹדָה וּלְכַוֵּן אֵלֶיהָ בְּהִשְׁתַּדְּלוּת וְהַסְכָּמָה״ (חובות הלבבות, הביטחון ד). ״הָיָה עוֹשֶׂה בְּאַדְמָתוֹ שָׁעָה אַחַת בְּהִשְׁתַּדְּלוּת וַחֲרִיצוּת״ (חובות הלבבות, הבחינה ג). ״הֲרֵי לְפָנֶיךָ זֶה הַלּוּחַ שֶׁלִּי הַנִּדְפָּס בְּהִשְׁתַּדְּלוּתִי וְעַל חֶשְׁבּוֹנִי״ (מנדלי מו״ס, תא). – [הִשְׁתַּדְּלוּת־, הִשְׁתַּדְּלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּדֵּף, הת׳ מן שדף.

הִשְׁתַּדְּפוּת° נ׳ [מן שדף, הִשְׁתַּדֵּף] 1, הִתָּקְפוּת בְּמַחֲלַת הַשִּׁדָּפוֹן: הִשְׁתַּדְּפוּת הַחִטָּה בַּשָּׁרָב. 2 [בהשאלה] הֵעָשׂוּת רֵיק וְשָׁדוּף, הִתְרוֹקְנוּת מִתֹּכֶן: הִשְׁתַּדְּפוּת כֹּחַ יְצִירָתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. – [הִשְׁתַּדְּפוּת־]

הֲשָׁתָה• נ׳ [מן שית, הֵשִׁית] שִׂימָה: ״נֶאֱמַר הֲשָׁתָה לְמַטָּה (״כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו״) וְנֶאֱמַר הֲשָׁתָה לְמַעְלָה (״אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו״) (מכות ב:). – [הֲשָׁתַת־]

הִשְׁתַּהָה, הת׳ מן שהה.

הִשְׁתַּהוּת° נ׳ [מן שהה, הִשְׁתַּהָה] הִתְמַהְמְהוּת, שְׁהִיָּה יְתֵרָה, הִתְאַחֲרוּת: הִשְׁתַּהוּת הָאוֹרֵחַ בַּמָּקוֹם. הִשְׁתַּהוּת הַתְּשׁוּבָה. – [הִשְׁתַּהוּת־]

הִשְׁתַּהֵק, הת׳ מן שהק. **הִשְׁתּוֹבֵב**, הת׳ מן שוב.

הִשְׁתּוֹבְבוּת° נ׳ [מן ב· שוב, הִשְׁתּוֹבֵב] עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂי שׁוֹבְבוּת, הִתְהוֹלְלוּת: ״וְיָשׁוּב אֶל הַיְלָדִים וְאֶל שִׂיחָם... וְאֶל הִשְׁתּוֹבְבוּתָם״ (ר׳ בנימין, כנסת 171). – [הִשְׁתּוֹבְבוּת־, ־בֻיּוֹת]

הִשְׁתַּוָּה, הת׳ מן שוה.

הִשְׁתַּוּוּת˙ נ׳ [מן שוה, הִשְׁתַּוָּה] הַגָּעָה לִידֵי שִׁוְיוֹן, הַתְאָמָה, הַגָּעָה וְהַסְכָּמָה אַחֲרֵי מַשָּׂא־וּמַתָּן: ״הִשְׁתַּוּוּת הָעֲרָכִים״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). ״הָיוּ מְדַיְּנִים זֶה עִם זֶה... אָמְרוּ: לֹא נָבוֹא לִידֵי הִשְׁתַּוּוּת״ (ברש, ג 257). ״הִסְתַּגְּלוּת וְהִשְׁתַּוּוּת שֶׁל מוֹרֶה אֶל תַּלְמִידוֹ״ (קלצקין, כתבים 94). הִשְׁתַּוּוּת בַּמְּחִיר. – [הִשְׁתַּוּוּת־]

– **מִדַּת הַהִשְׁתַּוּוּת**°, הִתְפַּשְּׁרוּת עִם הַמְּצִיאוּת, הִסְתַּפְּקוּת בַּקַּיָּם: ״מִדַּת הַהִשְׁתַּוּוּת פָּרְסָה טִיבָהּ עָלָיו: כָּל מַה שֶּׁבָּא עָלָיו קִבֵּל בְּעֵינַיִם יָפוֹת, לֹא הִתְאוֹנֵן וְלֹא קָבַל״ (עגנון, תמול 229).

הִשְׁתּוֹחֵחַ, הת׳ מן שחח.

הִשְׁתּוֹחֲחוּת° נ׳ [מן שחח, הִשְׁתּוֹחֵחַ] הִתְכּוֹפְפוּת: ״כֹּה גְדוֹלָה הַכְנָעָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי הַדַּבֶּשֶׁת, יְרֻשַּׁת דּוֹרֵי דוֹרוֹת שֶׁל הִשְׁתּוֹחֲחוּת לַסַּבֶּל״ (רגלסון, חקוקות 148). – [הִשְׁתּוֹחֲחוּת־]

– **הִשְׁתּוֹחֲחוּת־הַנֶּפֶשׁ**° [על־פי תהלים מב יב: ״מה תשתוחחי נפשי״] הָגוּת־הַלֵּב, רַחֲשֵׁי־לֵב: ״לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה וְהַמִּדְרָשִׁים הִיא... צַעַד גָּדוֹל לְאָחוֹר בְּיַחַס אֶל דַּקּוּת הָרֶגֶשׁ וְהִשְׁתּוֹחֲחוּת־הַנֶּפֶשׁ״ (אחד העם, צד).

הִשְׁתּוֹלֵל, הת׳ מן שלל.

הִשְׁתּוֹלְלוּת° נ׳ [מן א· שלל, הִשְׁתּוֹלֵל] הִתְהוֹלְלוּת, הִתְפָּרְעוּת [גם בהשאלה]: הַמִּשְׁטָרָה הִפְסִיקָה אֶת הִשְׁתּוֹלְלוּת הַבִּרְיוֹנִים. הִשְׁתּוֹלְלוּת הַשְּׂרֵפָה הַגְּדוֹלָה. הִשְׁתּוֹלְלוּת הַיְּצָרִים. – [־לְלוּת־, הִשְׁתּוֹלְלֻיּוֹת]

הִשְׁתּוֹמֵם, הת׳ מן שמם.

הִשְׁתּוֹמְמוּת˙ נ׳ [מן שמם, הִשְׁתּוֹמֵם] 1°, הִתְפַּלְּאוּת, הִתְמַהּוּת. 2˙, הֱיוֹת מְשֻׁמָּם, הֲעָגְמוּת: ״וְתִתְמַעֵטְנָה הַדְּאָגוֹת וְהָאֲנָחוֹת וְתָסוּר הַמַּחֲשָׁבָה וְהַהִשְׁתּוֹמְמוּת״ (פלקירא, צרי היגון ה). – [הִשְׁתּוֹמְמוּת־, הִשְׁתּוֹמְמֻיּוֹת]

הִשְׁתּוֹנֵן, הת׳ מן שנן. **הִשְׁתּוֹקֵק** הת׳ מן שקק.

הִשְׁתּוֹקְקוּת˙ נ׳ [מן ב· שקק, הִשְׁתּוֹקֵק] תְּשׁוּקָה רַבָּה, חֵשֶׁק: ״שֶׁרָאָה הִשְׁתּוֹקְקוּת הַזָּקֵן (יַעֲקֹב) בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ אֵלֶיהָ (אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן)״ (אברבנאל, ויחי). ״וְהוֹלֵךְ וְנִמְשָׁךְ לְמַעְלָה בְּהִשְׁתּוֹקְקוּת

וּבִדְבֵקוּת וּבִטּוּל הַחוּשִׁים״ (הזז, יעיש א 47). ״הִשְׁתּוֹקְקוּת לְהִתְקַבֵּל ׳בִּיחִידוּת׳ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (קריב, עיונים 124).–[־קְקוּת־, הִשְׁתּוֹקְקֻיּוֹת]

הִשְׁתַּזֵּף, הת׳ מן שזף.

הִשְׁתַּזְּפוּת ° נ׳ [מן שזף, הִשְׁתַּזֵּף] הַשְׁחָמַת עוֹר הַגּוּף בְּהַשְׁפָּעַת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ (הוֹפָעַת פִּיגְמֶנְטִים מִתַּחַת לְעוֹר הַגּוּף): בְּעוֹנַת הַקַּיִץ רַבִּים הַבָּאִים אֶל הַיָּם לִרְחִיצָה וּלְהִשְׁתַּזְּפוּת. – [הִשְׁתַּזְּפוּת־]

הִשְׁתַּזֵּר, הת׳ מן שזר.

הִשְׁתַּזְּרוּת ° נ׳ [מן שזר, הִשְׁתַּזֵּר] הִשְׁתַּלְּבוּת, הֵאָרְגוּת [גם בהשאלה]: הִשְׁתַּזְּרוּת הַחוּטִים בָּאָרִיג. הִשְׁתַּזְּרוּת הַפְּרָטִים בְּמַסֶּכֶת אַחַת. הִשְׁתַּזְּרוּת חַיֵּי הַיָּחִיד בְּחַיֵּי הָאֻמָּה. – [הִשְׁתַּזְּרוּת־]

הִשְׁתַּחֲוָאָה*, השתחוואה נ׳ [מן שחה, הִשְׁתַּחֲוָה] 1 * [בתפילה] הִשְׁתַּטְּחוּת בִּמְלֹא הַקּוֹמָה לְאַחַר הַכְּרִיעָה: ״כְּרִיעָה – עַל בִּרְכַּיִם... הִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם״ (ברכות לד:). 2 °, הַטָּיַת הַגּוּף קָדִימָה וּלְמַטָּה לְאוֹת כָּבוֹד [רווחת יותר הצורה הִשְׁתַּחֲוָיָה, ראה ערך זה]. – [הִשְׁתַּחֲוָאַת־, הִשְׁתַּחֲוָאוֹת]

הִשְׁתַּחֲוָה, הת׳ מן שחה.

הִשְׁתַּחֲווּת ° נ׳ [מן שחה, הִשְׁתַּחֲוָה] הִתְכּוֹפְפוּת בִּמְלֹא הַקּוֹמָה: ״אָדָם עוֹבֵד וְטוּרִיָּה בְּיָדוֹ, כְּפִיפוּת הַגַּב עַד הָאֲדָמָה, הַהִשְׁתַּחֲווּת הַזֹּאת, אוֹתוֹ מַגָּע בַּיָּדַיִם בֶּעָפָר הַתָּחוּחַ״ (יזהר, צקלג 467). – [הִשְׁתַּחֲווּת־]

הִשְׁתַּחֲוָיָה, השתחווייה נ׳ [מן שחה, הִשְׁתַּחֲוָה] 1 • [בתפילה] הִשְׁתַּחֲוָאָה, הִשְׁתַּטְּחוּת בִּמְלֹא הַקּוֹמָה לְאַחַר כְּרִיעָה: ״בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן״ (מלכים ב ה יח). ״הִגִּיעוּ לַפֶּרֶק, תָּקְעוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ הָעָם... וְעַל כָּל תְּקִיעָה – הִשְׁתַּחֲוָיָה״ (תמיד ז ג). ״לְךָ כְּרִיעָה, לְךָ כְּפִיפָה, לְךָ הִשְׁתַּחֲוָיָה״ (ירושלמי ברכות ג ד). ״וּכְרִיעוֹתֵיהֶם וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹתֵיהֶם״ (הרומי, כח 529). 2 °, הַטָּיַת הַגּוּף קָדִימָה וּלְמַטָּה לְאוֹת כָּבוֹד וּכְנִיעָה: ״וְלָסֶגֶת אָחוֹר בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֲגִים בְּנֵי תַרְבּוּת״ (אחד העם, שז). 3 ∴, כִּנּוּי לְמִסְגָּד אוֹ לִכְנֵסִיָּה (ילינק, ג 79). – [הִשְׁתַּחֲוָיַת־, הִשְׁתַּחֲוָיוֹת]

הִשְׁתַּחֵז, הת׳ מן שחז.

הִשְׁתַּחְזֵר, הת׳ מן שחזר.

הִשְׁתַּחְזְרוּת ° נ׳ [מן שחזר, הִשְׁתַּחְזֵר] הֵעָשׂוּת מְשֻׁחְזָר, הֱיוֹת מוּקָם מֵחָדָשׁ: הִשְׁתַּחְזְרוּת מְהֵימָנָה שֶׁל בֵּית־הַכְּנֶסֶת הַקָּדוּם. הִשְׁתַּחְזְרוּת כָּל פְּרָטֵי הַמְּאֹרָע בְּעֵדוּתוֹ שֶׁל הָעֵד. –[הִשְׁתַּחְזְרוּת־]

הִשְׁתַּחֵל, הת׳ מן שחל.

הִשְׁתַּחֲלוּת ° נ׳ [מן א· שחל, הִשְׁתַּחֵל] מַעֲבָר תּוֹךְ הִדָּחֲקוּת: הִשְׁתַּחֲלוּת הֲמוֹנִים בַּפֶּתַח הַצַּר שֶׁל הָאוּלָם. –[הִשְׁתַּחֲלוּת־]

הִשְׁתַּחֵם, הת׳ מן שחם.

הִשְׁתַּחֲמוּת ° נ׳ [מן שחם, הִשְׁתַּחֵם] קַבָּלַת גָּוֶן שָׁחֹם (חוּם־כֵּהֶה): הִשְׁתַּחֲמוּת כִּכַּר־הַלֶּחֶם בַּתַּנּוּר. – [הִשְׁתַּחֲמוּת־]

הִשְׁתַּחֵף, הת׳ מן שחף.

הִשְׁתַּחֲפוּת ° נ׳ [מן שחף, הִשְׁתַּחֵף] הִפָּגְעוּת בְּמַחֲלַת הַשַּׁחֶפֶת. – [הִשְׁתַּחֲפוּת־]

הִשְׁתַּחֵץ, הת׳ מן שחץ.

הִשְׁתַּחֲצוּת ° נ׳ [מן שחץ, הִשְׁתַּחֵץ] הִתְרַבְרְבוּת, הִתְיַהֲרוּת, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ שַׁחְצָנוּת. – [הִשְׁתַּחֲצוּת־, הִשְׁתַּחֲצֻיּוֹת]

הִשְׁתַּחֵק, הת׳ מן שחק.

הִשְׁתַּחֲקוּת ° נ׳ [מן שחק, הִשְׁתַּחֵק] הִשְׁתַּפְשְׁפוּת, הִתְמַרְטְטוּת: הִשְׁתַּחֲקוּת צְמִיגֵי הַמְּכוֹנִית. הִשְׁתַּחֲקוּת הַמַּטְבֵּעַ מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. – [הִשְׁתַּחֲקוּת־]

הִשְׁתַּחְרֵר, הת׳ מן שחרר.

הִשְׁתַּחְרְרוּת ° נ׳ [מן שחרר, הִשְׁתַּחְרֵר] 1, יְצִיאָה לַחָפְשִׁי: הִשְׁתַּחְרְרוּת הָאָסִיר מִבֵּית־הַסֹּהַר. 2, הִתְפַּטְּרוּת מֵהִתְחַיְּבוּת: הִשְׁתַּחְרְרוּת הָאִישׁ מִן הַתַּפְקִיד שֶׁהֻטַּל עָלָיו. –[הִשְׁתַּחְרְרוּת־]

הִשְׁתַּטָּה, הת׳ מן שטה.

הִשְׁתַּטּוּת ° נ׳ [מן שטה, הִשְׁתַּטָּה] עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂה שְׁטוּת, הִתְנַהֲגוּת כְּשׁוֹטֶה: ״הִשְׁתַּטּוּת בַּחֲרוּזִים״ (ביאליק, קרית ספר תרפ״ח). ״הִנְנִי נוֹפֵל שׁוּב... לְתוֹךְ אֵזוֹר הַהִתְלַהֲלְהוּת וְהַהִשְׁתַּטּוּת״ (שטיינמן, סודות א 177). – [הִשְׁתַּטּוּת־, הִשְׁתַּטֻּיּוֹת]

הִשְׁתַּטֵּחַ, הת׳ מן שטח.

הִשְׁתַּטְּחוּת ∴ נ׳ [מן שטח, הִשְׁתַּטֵּחַ] 1, הִשְׂתָּרְעוּת וְהִתְמַתְּחוּת מְלֹא גּוּפוֹ: הִשְׁתַּטְּחוּת עַל הַקַּרְקַע. הִשְׁתַּטְּחוּת עַל קִבְרֵי אָבוֹת. 2 °, הֵעָשׂוּת שְׁטוּחַ: הִשְׁתַּטְּחוּת הַדִּיּוּנִים וִירִידַת רָמָתָם. – [הִשְׁתַּטְּחוּת־]

הִשְׁתַּטֵּף, הת׳ מן שטף.

הִשְׁתַּטְּפוּת ° נ׳ [מן שטף, הִשְׁתַּטֵּף] הִתְקַלְּחוּת, שְׁטִיפַת גּוּפוֹ בְּזֶרֶם מַיִם: הִסְתַּבְּנוּת וְהִשְׁתַּטְּפוּת בְּמַיִם. – [הִשְׁתַּטְּפוּת־]

הַשְׁתָּיָה ∴ נ׳ [מן ב· שתה, הִשְׁתָּה] הַשְׁתָּתָה, יְסוֹד, בְּסִיס: ״הַשְׁתָּיַת בָּשָׂר וָעוֹר... וְסִכּוּךְ גִּידִים וַעֲצָמוֹת״ (ינאי קלב). הַשְׁתָּיַת כַּלְכָּלַת הַמְּדִינָה עַל יְסוֹד אֵיתָן. – [הַשְׁתָּיַת־]

הִשְׁתַּיֵּךְ, הת׳ מן שיך.

הִשְׁתַּיְּכוּת °, השתייכות נ׳ [מן שיך, הִשְׁתַּיֵּךְ] הִתְיַחֲסוּת, הֱיוֹת שַׁיָּךְ, הִמָּנוּת עִם־: הַהִשְׁתַּיְּכוּת הַלְּאֻמִּית וְהַחֶבְרָתִית. הִשְׁתַּיְּכוּתוֹ לְמִפְלֶגֶת הָעֲבוֹדָה. – [הִשְׁתַּיְּכוּת־]

הִשְׁתַּיֵּר, הת׳ מן ב. שיר.

הִשְׁתַּיְּרוּת °, השתיירות נ׳ [מן ב· שיר, הִשְׁתַּיֵּר] הִשָּׁאֲרוּת, הִוָּתְרוּת: הִשְׁתַּיְּרוּת שְׂרִידִים מוּעָטִים. – [הִשְׁתַּיְּרוּת־]

הִשְׁתַּכַּח, הת׳ מן שכח.

הִשְׁתַּכְּחוּת ° נ׳ [מן א· שכח, הִשְׁתַּכַּח] 1, הֱיוֹת נִשְׁכָּח, הִמָּחוּת דָּבָר אוֹ אָדָם מִלֵּב: ״אֵין שׁוּם סָפֵק בַּדָּבָר שֶׁהַצִּיּוּר שֶׁהַתּוֹרָה תִּשְׁתַּכַּח הִשְׁתַּכְּחוּת זְמַנִּית בַּיָּמִים שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ... הוּא קָדוּם״ (קלוזנר, הרעיון 288). 2, שִׁכְחַת עַצְמוֹ: ״בְּרִגְעֵי הִשְׁתַּכְּחוּת פָּג סוֹדֵךְ הַמַּמְרֶה״ (אלתרמן, עיר 172). – [הִשְׁתַּכְּחוּת־]

הִשְׁתַּכֵּל, הת׳ מן שכל.

הִשְׁתַּכְּלוּתᐩ נ׳ [מן א׳ שכל, הִשְׁתַּכֵּל] 1ᐩ, הִתְבּוֹנְנוּת שִׂכְלִית, עִיּוּן מַדָּעִי: "לֹא תִשְׁלַם אַחַת מֵהֶן אֶלָּא בְּמַחֲשָׁבָה וְהִשְׁתַּכְּלוּת" (מורה נבוכים א עב). 2°, רְכִישַׁת הַשְׂכָּלָה וָדַעַת: "אוּלָם בִּצְעֹד הָעָם עַל סַף הַהִשְׁתַּכְּלוּת וְהִנֵּה רָעָה אַחֶרֶת גְּדוֹלָה נֶגֶד פְּנֵיהֶם" (רש״י פין, המנורה הטהורה). – [הִשְׁתַּכְּלוּת־, הִשְׁתַּכְּלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּכְלֵל, הת׳ מן שכלל.

הִשְׁתַּכְלְלוּת° נ׳ [מן שכלל, הִשְׁתַּכְלֵל] הִשְׁתַּלְּמוּת, הִתְקַדְּמוּת לְמַצָּב שֶׁל שְׁלֵמוּת: "אַחְדוּת חִלּוֹנִית... שׁוֹמֶרֶת עֲלֵיהֶן וְעַל הַשְׁבָּחָתָן וְהִשְׁתַּכְלְלוּתָן" (קלצקין, כתבים 129). הִשְׁתַּכְלְלוּת הַמּוֹסָד מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. – [הִשְׁתַּכְלְלוּת־]

הִשְׁתַּכֵּן, הת׳ מן שכן.

הִשְׁתַּכְּנוּת° נ׳ [מן שכן, הִשְׁתַּכֵּן] כְּנִיסָה לָגוּר בְּמָקוֹם שָׁכוּן: בְּעָיַת הִשְׁתַּכְּנוּתוֹ שֶׁל הַזּוּג הַצָּעִיר נִפְתְּרָה עַל־יְדֵי מִפְעַל הַשִּׁכּוּן הָעֲמָמִי. – [הִשְׁתַּכְּנוּת־]

הִשְׁתַּכְנֵעַ, הת׳ מן שכנע.

הִשְׁתַּכְנְעוּת° נ׳ [מן שכנע, הִשְׁתַּכְנֵעַ] הִוָּכְחוּת מֻחְלֶטֶת בְּדָבָר, הַכָּרָה כִּי אָמְנָם כֵּן הוּא: לְאַחַר הִשְׁתַּכְנְעוּתוֹ בְּצִדְקָתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם, הָיָה מוּכָן לַעֲשׂוֹת הַכֹּל לַהֲגַנָּתוֹ. – [הִשְׁתַּכְנְעוּת־]

הִשְׂתַּכֵּר, הת׳ מן שׂכר.

הִשְׂתַּכְּרוּת° נ׳ [מן שׂכר, הִשְׂתַּכֵּר] קַבָּלַת שָׂכָר: הִשְׂתַּכְּרוּת זְעוּמָה שֶׁל הַפּוֹעֵל. – [הִשְׂתַּכְּרוּת־]

הִשְׁתַּכֵּר, הת׳ מן שכר.

הִשְׁתַּכְּרוּת° נ׳ [מן שכר, הִשְׁתַּכֵּר] שְׁתִיַּת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים לְשָׁכְרָה, שְׁתִיָּה כְּדֵי שִׁכָּרוֹן. – [הִשְׁתַּכְּרוּת־]

הִשְׁתַּכְשֵׁךְ, הת׳ מן שכשך.

הִשְׁתַּכְשְׁכוּת° נ׳ [מן שכשך, הִשְׁתַּכְשֵׁךְ] הִתְנוֹעֲעוּת אָנֶה וָאָנָה בְּתוֹךְ נוֹזְלִים, הִתְפַּלְּשׁוּת: הִשְׁתַּכְשְׁכוּת הַבַּרְוָזִים בַּמַּיִם. – [הִשְׁתַּכְשְׁכוּת־, הִשְׁתַּכְשְׁכֻיּוֹת]

הִשְׁתַּלֵּב, הת׳ מן שלב.

הִשְׁתַּלְּבוּת° נ׳ [מן שלב, הִשְׁתַּלֵּב] 1, הִתְחַבְּרוּת, הִצָּמְדוּת זֶה לָזֶה אוֹ זֶה בְּתוֹךְ זֶה: הִשְׁתַּלְּבוּת יְדֵיהֶם שֶׁל הָרוֹקְדִים בַּמַּעְגָּל. 2, הִשְׁתַּבְּצוּת, הִסְתַּפְּחוּת: "הַגְּאוֹנוּת שֶׁל פֶּרֶץ נִתְגַּלְּתָה בְּהִשְׁתַּלְּבוּתָם שֶׁל הוּמוֹר וְכֹבֶד־רֹאשׁ שֶׁבְּשִׁירַת חֲסִידִים שֶׁלּוֹ" (פיכמן, קצח). הִשְׁתַּלְּבוּת הַמְּדִינָה בַּשּׁוּק הָאֵירוֹפִּי הַמְּשֻׁתָּף. – [הִשְׁתַּלְּבוּת־, הִשְׁתַּלְּבֻיּוֹת]

הַשְׁתָּלָה° נ׳ [מן שתל, הִשְׁתִּיל] 1, הַעֲבָרַת נְטָעִים צְעִירִים מִמִּנְבָּטָה וּשְׁתִילָתָם בְּמִשְׁתָּלָה: "נִשְׁתּוֹפְפָה לָהּ וְנִתְעַסְּקָה בְּהַשְׁתָּלַת הַכְּרוּב" (שלונסקי, תר׳ קולא 97). 2 [ברפואה] הַעֲבָרַת רִקְמָה אוֹ אֵיבָר מִגּוּף אֶל גּוּף: הַשְׁתָּלַת כִּלְיָה בְּרִיאָה בְּגוּף הַחוֹלֶה שֶׁכִּלְיָתוֹ נִזּוֹקָה. 3, [בשירות ריגול] הַעֲבָרָה סוֹדִית שֶׁל מְרַגֵּל אֶל אֶרֶץ זָרָה, לְמַעַן יִתְעָרֶה בְּחַיֶּיהָ וְיִתְעָרֵב בֵּין תּוֹשָׁבֶיהָ וְיוּכַל בְּבוֹא הַשָּׁעָה לְשַׁגֵּר יְדִיעוֹת עַל הַמִּתְרַחֵשׁ בְּאוֹתָהּ אֶרֶץ. – [הַשְׁתָּלַת־, הַשְׁתָּלוֹת, הַשְׁתָּלוֹת־]

הִשְׁתַּלְהֵב, הת׳ מן שלהב.

הִשְׁתַּלְהֲבוּת° נ׳ [מן שלהב, הִשְׁתַּלְהֵב] הִתְלַהֲבוּת, הִתְלַקְּחוּת [גם בהשאלה]: "הִשְׁתַּלְהֲבוּת הַחוּשׁ הַפַּטְרִיּוֹטִי" (אלתרמן, הטור ב 212). הִשְׁתַּלְהֲבוּת הָאֵשׁ. הִשְׁתַּלְהֲבוּת הַיְּצָרִים. – [הִשְׁתַּלְהֲבוּת־]

הִשְׁתַּלֵּו, הת׳ מן שלו.

הִשְׁתַּלְווּת° נ׳ [מן שלו, הִשְׁתַּלֵּו] מְצִיאַת שַׁלְוָה, רְגִיעָה, מְנוּחָה: "וְאֶת רִגְעֵי הַהִשְׁתַּלְווּת הֵם מְבַקְּשִׁים וּמוֹצְאִים בְּצֵל הַשְּׁלֵוִים" (ברש, ג 86). – [הִשְׁתַּלְווּת־]

הִשָּׁתְלוּת°, **הישתלות** נ׳ [מן שתל, נִשְׁתַּל] הִנָּטְעוּת, הֱיוֹת נִשְׁתָּל: הִשָּׁתְלוּת הָעֵצִים. – [הִשָּׁתְלוּת־]

הִשְׁתַּלֵּחַ, הת׳ מן שלח.

הִשְׁתַּלְּחוּת• נ׳ [מן שלח, הִשְׁתַּלֵּחַ] הֱיוֹת שָׁלוּחַ, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּשְׁלַח: "הִשְׁתַּלְּחוּת הַיּוֹנָה" (השרשים לג׳נאח, שגר). "סַכָּנַת הַהִשְׁתַּלְּחוּת לְסִבִּירְיָה" (קלוזנר, הספרות ג 229). – [הִשְׁתַּלְּחוּת־]

– הִשְׁתַּלְּחוּת־יָד• (במדבר רבה טו), שְׁלִיחַת יָד לְרָעָה, הַכָּאָה וּפְגִיעָה בַּיָּד.

הִשְׁתַּלֵּט, הת׳ מן שלט.

הִשְׁתַּלְּטוּת° נ׳ [מן א׳ שלט, הִשְׁתַּלֵּט] 1, הִשְׂתָּרְרוּת, תְּפִיסַת הַשִּׁלְטוֹן: הִשְׁתַּלְּטוּת הַצָּבָא עַל הַמְּדִינָה. 2, הִתְגַּבְּרוּת, נִצָּחוֹן: "לְקַדֵּם אֶת הַהֶכְרֵחַ בְּשֶׁקֶט אֱנוֹשִׁי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּבָר מִן הַהִשְׁתַּלְּטוּת עַל הַגּוֹרָל" (פיכמן, קצח). הִשְׁתַּלְּטוּת הַכַּבָּאִים עַל הָאֵשׁ שֶׁפָּרְצָה. – [הִשְׁתַּלְּטוּת־]

הִשְׁתַּלֵּם, הת׳ מן שלם.

הִשְׁתַּלְּמוּת° נ׳ [מן א׳ שלם, הִשְׁתַּלֵּם] הִשְׁתַּכְלְלוּת, הִתְקַדְּמוּת לִכְלַל שְׁלֵמוּת, הַשְׁלָמַת הֶחָסֵר בִּידִיעוֹת, בְּכשֶׁר, בְּמִדּוֹת וְכו׳: "לְרֶגֶל הִשְׁתַּלְּמוּתוֹ בְּחָכְמָה וָדַעַת הָלַךְ וְהִשְׁתַּנָּה שִׁנּוּי גָּדוֹל גַּם בְּדֵעוֹתָיו" (יהודה שטינברג, י). "הַלָּשׁוֹן רֵאשִׁיתָהּ בַּפֶּה, וּזְמַן רַב יַעֲבֹר עָלֶיהָ עַד שֶׁתָּבוֹא לִידֵי הִשְׁתַּלְּמוּת בִּכְתָב" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעט) הִשְׁתַּלְּמוּת הַתַּלְמִיד בְּמַדָּעֵי הַטֶּבַע. שִׁעוּרֵי הִשְׁתַּלְּמוּת לְמוֹרִים. – [הִשְׁתַּלְּמוּת־, הִשְׁתַּלְּמֻיּוֹת]

הִשְׁתַּלֵּק, הת׳ מן שלק.

הִשְׁתַּלְּקוּת° נ׳ [מן שלק, נִשְׁתַּלֵּק] הֱיוֹת נֶחֱלָט בְּרוֹתְחִים: יְצִיקַת מַיִם רוֹתְחִים עַל בֵּיצָה עַד הִשְׁתַּלְּקוּתָהּ. – [הִשְׁתַּלְּקוּת־]

הִשְׁתַּלֵּשׁ, הת׳ מן שלשׁ. **הִשְׁתַּלְשֵׁל,** הת׳ מן שלשל.

הִשְׁתַּלְשְׁלוּתᐩ נ׳ [מן שלשל, הִשְׁתַּלְשֵׁל] הִתְפַּתְּחוּת דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, הִתְקַדְּמוּת מִדַּרְגָּה לְדַרְגָּה: "כָּל הַיְדִיעוֹת מְיֻחָסוֹת אֶל הָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה... אִם עַל הַכַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה אִם עַל דֶּרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת" (כוזרי ה כ). "הִשְׁתַּלְשְׁלוּת קַבָּלַת הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה מִן הַנְּבִיאִים וִיהוֹשֻׁעַ" (שלשלת הקבלה, הקדמה). "יִרְאוּ הַקּוֹרְאִים מַצַּב הַדָּבָר בַּהֹוֶה וְיָבִינוּ מִדַּעְתָּם דֶּרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּתוֹ" (אחד העם, קיא). "מַהוּ הָעוֹלָם וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָם" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כג). הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מְהִירָה שֶׁל הַמְּאֹרָעוֹת. – [הִשְׁתַּלְשְׁלוּת־, ־תַלְשְׁלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּמֵּד, הת׳ מן שמד.

הִשְׁתַּמְּדוּת° נ׳ [מן ב׳ שמד, הִשְׁתַּמֵּד] הֲמָרַת הַדָּת, הַחְלָפַת אֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל בְּדָת אַחֶרֶת. – [הִשְׁתַּמְּדוּת־, הִשְׁתַּמְּדֻיּוֹת]

הִשְׁתַּמֵּט, הת׳ מן שמט.

הִשְׁתַּמְּטוּת° נ׳ [מן שמט, הִשְׁתַּמֵּט] הִתְחַמְּקוּת, בַּקָּשַׁת תַּחְבּוּלוֹת לְהִפָּטֵר מִמִּלּוּי חוֹבָה: ״לֹא יוֹעִילוּ לְךָ כָּל הִשְׁתַּמְּטוּת וּמַחֲבוֹאִים״ (ביאליק, אריה ו). ״׳כָּךְ וְלֹא כָךְ׳ – עָנְתָה אִשְׁתִּי בְּהִשְׁתַּמְּטוּת גְּלוּיָה״ (שטיינמן, דודאים 124). הִשְׁתַּמְּטוּת מִלָּשֵׂאת בְּאַחֲרָיוּת. – [הִשְׁתַּמְּטוּת־, הִשְׁתַּמְּטֻיּוֹת]

– תְּשׁוּבַת־הִשְׁתַּמְּטוּת°, תְּשׁוּבָה שֶׁאֵינָהּ עוֹנָה בְּמֵישָׁרִין עַל הַשְּׁאֵלָה, דְּחִיָּה בְּקַשׁ.

הִשְׁתַּמֵּן, הת׳ מן שמן.

הִשְׁתַּמְּנוּת° נ׳ [מן א· שמן, הִשְׁתַּמֵּן] הֵעָשׂוֹת שָׁמֵן. – [הִשְׁתַּמְּנוּת־]

הִשְׁתַּמֵּעַ, הת׳ מן שמע.

הִשְׁתַּמְּעוּת° נ׳ [מן שמע, הִשְׁתַּמֵּעַ] הֱיוֹת מִשְׁתַּמֵּעַ וּמֻכָּר, הִסְתַּבְּרוּת: הִשְׁתַּמְּעוּת דְּבָרָיו הַסְּתָמִיִּים לְכָאן וּלְכָאן. – [הִשְׁתַּמְּעוּת־]

הִשְׁתַּמֵּץ, הת׳ מן שמץ.

הִשְׁתַּמְּצוּת° נ׳ [מן שמץ, הִשְׁתַּמֵּץ] הִתְכַּעֲרוּת, הִתְנַוְּלוּת: ״רָחֵל הָיְתָה נְזִירָה בּוֹדֵדָה... וְלֹא יָכְלָה לִרְאוֹת בְּהִשְׁתַּמְּצוּת בְּתוּלֵי הַחַיִּים״ (שטיינמן, זוגות ב 149). – [הִשְׁתַּמְּצוּת־]

הִשְׁתַּמֵּר, הת׳ מן שמר.

הִשְׁתַּמְּרוּת° נ׳ [מן א· שמר, הִשְׁתַּמֵּר] 1. הִתְקַיְּמוּת: הִשְׁתַּמְּרוּת הַפֵּרוֹת בְּמַחְסְנֵי קֵרוּר. הִשְׁתַּמְּרוּת הַצֶּבַע יָמִים רַבִּים. 2. הִזָּהֲרוּת: הִשְׁתַּמְּרוּת מֵעָוֹן. – [הִשְׁתַּמְּרוּת־]

הִשְׁתַּמֵּשׁ, הת׳ מן שמש.

הִשְׁתַּמְּשׁוּת÷ נ׳ [מן שמש, הִשְׁתַּמֵּשׁ] שִׁמּוּשׁ בְּדְבַר־מָה, הֵעָזְרוּת, הִזָּקְקוּת: ״וְקַרְקַע הוּא נִקְנֶה בִּנְתִינַת כֶּסֶף וּבִנְתִינַת שְׁטָר כּוֹלֵל עִנְיְנֵי הַמְּכִירָה וּבְהִשְׁתַּמְּשׁוּת בּוֹ, וְזוֹ הִיא חֲזָקָה״ (פירוש המשניות לרמב״ם, פאה ג ו). ״שֶׁכְּבָר תָּבוֹא הַנְּבוּאָה לִקְצָת הַנְּבִיאִים הַשְּׁלֵמִים בְּהִשְׁתַּמְּשׁוּת הַחוּשִׁים״ (אברבנאל שמואל א ט). ״מִינֵי שְׁטוּת כָּאֵלֶּה בָּאִים לְרֶגֶל הַהִשְׁתַּמְּשׁוּת בְּשָׂפוֹת וּבִמְלִיצוֹת זָרוֹת״ (סוקולוב, במראות 543). ״הַשִּׁירָה שֶׁל הַמּוּתָרוֹת בָּאָה מֵרִבּוּי הָאֶפְשָׁרֻיּוֹת לְחַיִּים וּמֵרֹב הַהִשְׁתַּמְּשׁוּת בְּצִבְעִים שֶׁבַּחַיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קענ). – [הִשְׁתַּמְּשׁוּת־]

הַשְׁתָּנָה÷ נ׳ [מן שתן, הִשְׁתִּין] הֲטָלַת מֵי־רַגְלַיִם, הוֹצָאַת שֶׁתֶן: ״הַשְׁתָּנַת מַיִם וְהוֹצָאַת רְעִי״ (ר׳ חננאל עירובין מא:). – [הַשְׁתָּנַת־]

הִשְׁתַּנָּה, הת׳ מן שנה.

הִשְׁתַּנּוּת÷ נ׳ [מן ב· שנה, הִשְׁתַּנָּה] הִתְחַלְּפוּת, שִׁנּוּי, הֵעָשׂוֹת שׁוֹנֶה מִשֶּׁהָיָה: ״שֶׁהֶפְסֵד זֶה הָעוֹלָם וְהִשְׁתַּנּוּתוֹ מִמַּה שֶּׁהוּא עָלָיו אוֹ הִשְׁתַּנּוּת דָּבָר מִטִּבְעוֹ וְהֶמְשֵׁכוֹ אֶל הַשִּׁנּוּי הַהוּא״ (מורה נבוכים ב כט). ״וּמִשְׁתַּנֶּה אוֹרָהּ כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת צִבְעֵי הַזְּכוּכִית״ (חובות הלבבות, הבחינה א). ״בִּשְׁנֵי דְבָרִים צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה סִפְרֵנוּ שׁוֹנֶה מִסִּפְרוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ״ם וְהַדּוֹמִים לוֹ כְּהִשְׁתַּנּוּת זְמַנֵּנוּ מִזְּמַנָּם״ (אחד העם, קו). ״מַהְפֵּכָה עִקָּרִית וְהִשְׁתַּנּוּת פְּנִימִית אוֹרְגָּנִית״ (ביאליק, שירתנו הצעירה ג). ״הִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים וְתַהְפּוּכוֹת הַיָּמִים״ (הזז, היושבת 11). – [הִשְׁתַּנּוּת־]

הִשְׁתַּנֵּק, הת׳ מן שנק.

הִשְׁתַּנְּקוּת° נ׳ [מן שנק, הִשְׁתַּנֵּק] הֵחָנְקוּת: הִשְׁתַּנְּקוּת עַל־יְדֵי אֵדֵי־רַעַל. – [הִשְׁתַּנְּקוּת־]

הִשְׁתַּסֵּעַ, הת׳ מן שסע.

הִשְׁתַּסְּעוּת° נ׳ [מן שסע, הִשְׁתַּסֵּעַ] הִבָּקְעוּת, הֵחָצוּת: הִשְׁתַּסְּעוּת הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הָאַרְנֶבֶת. – [הִשְׁתַּסְּעוּת־]

הִשְׁתַּסֵּף, הת׳ מן שסף.

הִשְׁתַּעְבֵּד, הת׳ מן שעבד.

הִשְׁתַּעְבְּדוּת÷ נ׳ [מן שעבד, הִשְׁתַּעְבֵּד] 1. הֵעָשׂוֹת לְעֶבֶד, הֱיוֹת מְשֻׁעְבָּד: ״שֶׁהָיוּ כְּבָר יִשְׂרָאֵל מְשׁוֹלָלִים מֵהַשַּׁלְוָה וַעֲמוּסִים מֵהַהִשְׁתַּעְבְּדוּת״ (אברבנאל מלכים א יב). הִשְׁתַּעְבְּדוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם. 2° [במסחר] מַעֲבָר זְמַנִּי שֶׁל נֶכֶס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל אַחֵר: הִשְׁתַּעְבְּדוּת נִכְסֵי הַלֹּוֶה לַמַּלְוֶה. 3° [בהשאלה] קַבָּלַת עֹל אֲחֵרִים, בִּטּוּל עַצְמָאוּתוֹ לְגַבֵּי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: ״הַכָּרַת אַפְסוּתוֹ הַמֻּחְלֶטֶת וְהִשְׁתַּעְבְּדוּתוֹ הַנִּצְחִית אֶל הַכְּתָב״ (אחד העם, נב). ״הִתְכַּנְּעוּת וְהִשְׁתַּעְבְּדוּת... חֲנִיפָה וּצְבִיעוּת״ (קלצקין, כתבים 69). הִשְׁתַּעְבְּדוּת שֶׁל הַמְתַרְגֵּם לַמָּקוֹר. – [הִשְׁתַּעְבְּדוּת־]

הִשְׁתָּעָה, הת׳ מן שעה.

הִשְׁתָּעוּת° נ׳ [מן שעה, הִשְׁתָּעָה] שִׂיחָה, הַחְלָפַת דְּבָרִים וְדֵעוֹת: ״שִׂמְחַת הַהִשְׁתָּעוּת בְּחֶבְרָתָם״ (ג׳ שחם, שיכון 161). הִשְׁתָּעוּת בֵּין יְדִידִים. – [הִשְׁתָּעוּת־]

הִשְׁתָּעֵל, הת׳ מן שעל.

הִשְׁתַּעֲלוּת° נ׳ [מן שעל, הִשְׁתַּעֵל] הִתָּקְפוּת בְּשִׁעוּל, הִתְפָּרְצוּת שִׁעוּלִים מִתּוֹךְ הַגָּרוֹן. – [הִשְׁתַּעֲלוּת־, הִשְׁתַּעֲלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּעֲמֵם, הת׳ מן שעמם.

הִשְׁתַּעַמְמוּת° נ׳ [מן שעמם, הִשְׁתַּעֲמֵם] הַרְגָּשַׁת רֵיקָנוּת מֵחֹסֶר עִנְיָן אוֹ מֵאֶפֶס מַעֲשֶׂה. – [הִשְׁתַּעַמְמוּת־]

הִשְׂתָּעֵר, הת׳ מן שׂער.

הִשְׂתַּעֲרוּת÷ נ׳ [מן א· שׂער, הִשְׂתָּעֵר] הִסְתָּעֲרוּת, הִתְנַפְּלוּת בְּכֹחַ, הַתְקָפָה בִּסְעָרָה: ״יִתְעוֹרְרוּ מִלְחָמוֹת מֵהִתְנַגְּחוּת וּמֵהִשְׂתַּעֲרוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב״ (דוראן, מגן אבות ח״י ג). הַצָּבָא פָּתַח עִם שַׁחַר בְּהִשְׂתַּעֲרוּת עַל בִּצּוּרֵי הָאוֹיֵב. – [הִשְׂתַּעֲרוּת־, הִשְׂתַּעֲרֻיּוֹת]

הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, הת׳ מן שעשע.

הִשְׁתַּעַשְׁעוּת÷ נ׳ [מן א· שעשע, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ] מִשְׂחָק, בִּלּוּי זְמַן בְּתַעֲנוּגוֹת וּבְשַׁעֲשׁוּעִים: ״הַהִשְׁתַּעַשְׁעוּת וְהַנְּעִימוּת בַּהֲנָאַת הַנֶּפֶשׁ״ (רד״ק, השרשים, ענג). ״וְהִשְׁתַּעַשְׁעוּת הַיְלָדִים הַקְּטַנִּים״ (אברבנאל, נחלת אבות, ר׳ דוסא). ״לֹא סִלְסוּל, לֹא הִשְׁתַּעַשְׁעוּת־הַנֶּפֶשׁ, אֶלָּא פְּקֻדָּה״ (ר׳ בנימין, משפחות 45). – [הִשְׁתַּעַשְׁעוּת־]

הִשְׁתַּפָּה, הת׳ מן שפה.

הִשְׁתַּפּוּת° נ׳ [מן ב· שפה, הִשְׁתַּפָּה] חֲזָרָה לְאֵיתָנוֹ, הִתְאוֹשְׁשׁוּת: ״רָשַׁמְתִּי וְחִכִּיתִי לַסּוֹף: לַהִשְׁתַּפּוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁתָּבוֹא״ (המאירי, השיגעון 5). הִשְׁתַּפּוּת חוֹלֵה־הַנֶּפֶשׁ. – [הִשְׁתַּפּוּת־]

הִשְׁתַּפֵּךְ, הת׳ מן שפך.

הִשְׁתַּפְּכוּת° נ׳ [מן שפך, הִשְׁתַּפֵּךְ] 1, שֶׁפֶךְ, שֶׁטֶף, זְרִימָה: הִשְׁתַּפְּכוּת מֵי הַנָּהָר. 2 [קיצור מן ״השתפכות הנפש״] הַבָּעַת שֶׁפַע דְּבָרִים וּרְגָשׁוֹת: הִשְׁתַּפְּכוּת בְּדִבְרֵי אַהֲבָה. הִשְׁתַּפְּכוּת בִּמְלִיצוֹת.– [הִשְׁתַּפְּכוּת־, הִשְׁתַּפְּכֻיּוֹת]

– **הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ**° [שאול מן איוב ל טז] הַבָּעַת רַחֲשֵׁי הַלֵּב, הִתְרַגְּשׁוּת וְהִתְפַּעֲלוּת: ״אוֹתָהּ שָׁעָה הָיְתָה בֶּאֱמֶת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ לָנוּ״ (מגדלי מו״ס, תד). ״הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ עַל הֲדַר הַטֶּבַע וְנֹעַם הָאַהֲבָה״ (אחד העם, קכח). ״וְהֵחֵל גַּם הוּא לָתֵת קוֹלוֹ בְּהִשְׁתַּפְּכוּת הַנֶּפֶשׁ וּבְסִלּוּדִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיט).

הִשְׁתַּפֵּל, הת׳ מן שפל.

הִשְׁתַּפְּלוּת° נ׳ [מן שפל, הִשְׁתַּפֵּל] 1, הִתְנַמְּכוּת, יְרִידָה לְמַטָּה: הִשְׁתַּפְּלוּת חוֹף הַנָּהָר סָמוּךְ לַמַּיִם. 2, הַשְׁפָּלַת עַצְמוֹ, כְּנִיעָה: ״וַחֲבִיבָה עָלֶיהָ... הַהַטָּפָה הָרַגְשָׁנִית עַל הַכְּנָעָה וְהִשְׁתַּפְּלוּת״ (קלצקין, כתבים 93). ״מֻרְגָּשׁ הָיָה בְּכָל עֶמְדָּתָם... מִן הַהִתְנַבְּהוּת הַכְּבוּשָׁה וּמִן הַהִשְׁתַּפְּלוּת שֶׁבְּחֶסֶד״ (קבק, בצל 62). ״קִמְעָה קִמְעָה נִפְשְׁטוּ הַיְמָנָה זוֹ הַהִשְׁתַּפְּלוּת וְזוֹ הַבַּיְשָׁנוּת שֶׁהָיוּ עוֹטוֹת יֵשׁוּתָהּ״ (סביב, דרך 86). – [הִשְׁתַּפְּלוּת־, הִשְׁתַּפְּלֻיּוֹת]

הִשְׁתַּפֵּעַ, הת׳ מן שפע.

הִשְׁתַּפְּעוּת° נ׳ [מן ב־שפע, הִשְׁתַּפֵּעַ] הֵעָשׂוּת מְשֻׁפָּע, יְרִידָה בְּשִׁפּוּעַ (בַּאֲלַכְסוֹן לְמַטָּה): הִשְׁתַּפְּעוּת הַכְּבִישׁ בַּמּוֹרָד. הִשְׁתַּפְּעוּת הַדְרָגָתִית. – [הִשְׁתַּפְּעוּת־]

הִשְׁתַּפֵּץ, הת׳ מן שפץ.

הִשְׁתַּפְּצוּת° נ׳ [מן שפץ, הִשְׁתַּפֵּץ] הִשְׁתַּכְלְלוּת, הִשְׁתַּפְּרוּת: הַבַּיִת קִבֵּל לְאַחַר הִשְׁתַּפְּצוּתוֹ מַרְאֶה חָדָשׁ לְגַמְרֵי.–[הִשְׁתַּפְּצוּת־]

הִשְׁתַּפֵּר, הת׳ מן שפר.

הִשְׁתַּפְּרוּת° נ׳ [מן שפר, הִשְׁתַּפֵּר] הֲטָבָה, שִׁנּוּי לְטוֹבָה: חָלָה הִשְׁתַּפְּרוּת בְּמַצַּב הַחוֹלֶה. – [הִשְׁתַּפְּרוּת־]

הִשְׁתַּפְשֵׁף, הת׳ מן שפשף.

הִשְׁתַּפְשְׁפוּת° נ׳ [מן שפשף, 1, הִשְׁתַּפְשֵׁף] הִשְׁתַּחֲקוּת, הֵעָשׂוּת מְשֻׁפְשָׁף: הִשְׁתַּפְשְׁפוּת צְמִיגֵי הַמְּכוֹנִית. הִשְׁתַּפְשְׁפוּת הַמַּטְבְּעוֹת מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. 2, [בהשאלה, בלשון־הדיבור] עֲבוֹדָה גוּפָנִית מְפָרֶכֶת: הִשְׁתַּפְשְׁפוּת הַטִּירוֹן בִּתְקוּפַת הָאִמּוּנִים בַּצָּבָא. – [הִשְׁתַּפְשְׁפוּת־]

הֶשְׁתֵּק° ז׳ [מן שתק, הִשְׁתִּיק] [במשפט] מְנִיעַת אָדָם מִלְּהַגִּישׁ תְּבִיעָה, אִם הִיא נוֹגֶדֶת תְּבִיעָה קוֹדֶמֶת שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם (Estoppel).– [הֶשְׁתֵּק־, הֶשְׁתֵּקִים, הֶשְׁתֵּקֵי־]

הַשְׁתָּקָה° נ׳ [מן שתק, הִשְׁתִּיק] 1, הַשְׁקָטָה, גְּרִימָה לִשְׁתִיקָה: הַשְׁתָּקַת הַמִּתְוַכְּחִים עַל־יְדֵי הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. 2, הַעֲלָמָה, טִשְׁטוּשׁ שֶׁל מַשֶּׁהוּ: ״לַמְרוֹת ...הַהַשְׁתָּקָה מִתּוֹךְ קִנְאָה מִצַּד הָעִתּוֹנִים הָעִבְרִיִּים, הִתְפַּשֵּׁט ׳הַשַּׁחַר׳״ (קלוזנר, הספרות ה 88). ״סִפּוּק הַתְּבִיעָה לְפִי שָׁעָה וְהַשְׁתָּקָתָהּ״ (ביאליק, הלכה ואגדה). הַשְׁתָּקַת הָעִנְיָן מִשּׁוּם דַּרְכֵי שָׁלוֹם. – [הַשְׁתָּקַת־]

הִשְׁתַּקֵּל, הת׳ מן שקל.

הִשְׁתַּקְּלוּת° נ׳ [מן שקל, הִשְׁתַּקֵּל] שְׁקִילַת עַצְמוֹ, עֲמִידָה עַל כַּף מֹאזְנַיִם לְשֵׁם קְבִיעַת מִשְׁקַל גּוּפוֹ. – [הִשְׁתַּקְּלוּת־]

הִשְׁתַּקֵּם, הת׳ מן שקם.

הִשְׁתַּקְּמוּת° נ׳ [מן שקם, הִשְׁתַּקֵּם] שִׁקּוּם עַצְמוֹ, שִׁיבָה לְמַצָּב תָּקִין לְאַחַר אָסוֹן אוֹ תְּאוּנָה: הִשְׁתַּקְּמוּת נְכֵי הַמִּלְחָמָה בְּעֶזְרַת הַמֶּמְשָׁלָה. הִשְׁתַּקְּמוּתָם הַנַּפְשִׁית שֶׁל נִצּוֹלֵי הַשּׁוֹאָה.–[הִשְׁתַּקְּמוּת־]

הִשְׁתַּקֵּעַ, הת׳ מן שקע.

הִשְׁתַּקְּעוּת^ נ׳ [מן שקע, הִשְׁתַּקֵּעַ] 1^, הִתְעַמְּקוּת, צְלִילָה: הִשְׁתַּקְּעוּת בְּמַחֲשָׁבוֹת עֲמֻקּוֹת. ״שֶׁיְּדִיעַת הָאֵל סִבַּת הַהִשְׁתַּקְּעוּת בְּיִרְאָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ״ (ידעיה בדרשי, פרדס א). ״הִתְמַרְמְרוּתוֹ עַל הֲמָתַת הַחַיִּים בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאָה מִתּוֹךְ הַהִשְׁתַּקְּעוּת בַּדָּת בִּלְבָד״ (קלוזנר, הספרות ד 277). ״נִכְוִים אָנוּ... מֵהִתְבּוֹלְלוּת גְּמוּרָה בְּעַם אַחֵר, מֵהִשְׁתַּקְּעוּת שְׁלֵמָה בִּלְאֻמִּיּוּת עַם אַחֵר״ (ברדיצ׳בסקי מאמרים סג). 2°, הִתְיַשְּׁבוּת שֶׁל קֶבַע: הִשְׁתַּקְּעוּת הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ בַּנֶּגֶב. 3°, שְׁקִיעָה, הִשְׁתַּכְּחוּת: הַזְּמַן גָּרַם לְהִשְׁתַּקְּעוּת הַזִּכְרוֹנוֹת. – [הִשְׁתַּקְּעוּת־]

הִשְׁתַּקֵּף, הת׳ מן שקף.

הִשְׁתַּקְּפוּת^ נ׳ [מן א־שקף, הִשְׁתַּקֵּף] 1^, הִסְתַּכְּלוּת, הַשְׁקָפָה: ״וְהַהִשְׁתַּקְּפוּת בְּהַשָּׂגַת הַשְּׂכָלִים״ (מורה נבוכים א נט). 2°, חֲזָרַת קַרְנֵי־הָאוֹר מִדְּבַר־מָה: הִשְׁתַּקְּפוּת הַפָּנִים בַּמַּרְאָה. הִשְׁתַּקְּפוּת עֵץ בְּמֵי־הַנַּחַל. 3° [בהשאלה] הֱיוֹת מֻבָּע, הִתְבַּטְּאוּת וְהֵרָאוּת: הִשְׁתַּקְּפוּת זַוְעוֹת הַשּׁוֹאָה בַּסִּפְרוּת. הִשְׁתַּקְּפוּת הָאִידֵיאוֹת הַחֲדָשׁוֹת בָּאָמָּנוּת הַמּוֹדֶרְנִית. – [הִשְׁתַּקְּפוּת־]

הִשְׁתַּקֵּץ, הת׳ מן שקץ.

הִשְׁתַּקְּצוּת° נ׳ [מן שקץ, הִשְׁתַּקֵּץ] הִסְתָּאֲבוּת, הִתְנַוְּלוּת: ״נֶאֱלַצְתִּי לְשַׁתֵּף אֶל הִשְׁתַּקְּצוּתִי אֶת כָּל שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת״ (שטיינמן, סודות א 146). – [הִשְׁתַּקְּצוּת־]

הִשְׁתַּקְשֵׁק, הת׳ מן שקשק.

הִשְׁתַּקְשְׁקוּת° נ׳ [מן א־שקשק, הִשְׁתַּקְשֵׁק] קִשְׁקוּשׁ, מַשָּׁק, רַעַשׁ: ״הִשְׁתַּקְשְׁקוּת הָאוֹפַנִּים״ (שופמן, א 176). הִשְׁתַּקְשְׁקוּת כַּבְלֵי הַבַּרְזֶל בְּרַגְלֵי הָאֲסִירִים. – [הִשְׁתַּקְשְׁקוּת־]

הִשְׁתַּרְבֵּב, הת׳ מן שרבב.

הִשְׁתַּרְבְּבוּת° נ׳ [מן שרבב, הִשְׁתַּרְבֵּב] 1, הִתְמַתְּחוּת, הִתְאָרְכוּת: הִשְׁתַּרְבְּבוּת קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם. הִשְׁתַּרְבְּבוּת הַצַּוָּאר. 2, חֲדִירָה שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הַמְחַבֵּר הִצְטַעֵר עַל הִשְׁתַּרְבְּבוּת כַּמָּה טָעֻיּוֹת־דְּפוּס בַּסֵּפֶר. – [הִשְׁתַּרְבְּבוּת־]

הִשְׂתָּרֵג, הת׳ מן שׂרג.

הִשְׂתָּרְגוּת^ נ׳ [מן שׂרג, הִשְׂתָּרֵג] הִסְתַּבְּכוּת: ״לְשׁוֹן הִשְׂתָּרְגוּת וְהִשְׁתַּלְשֵׁל דָּבָר בְּדָבָר סְבִיבוֹ״ (מלמד התלמידים, נשא). הִשְׂתָּרְגוּת עַנְפֵי הַצֶּמַח. [ובהשאלה:] הִשְׂתָּרְגוּת הַצָּרוֹת לְמַעְלָה רֹאשׁ. – [הִשְׂתָּרְגוּת־, הִשְׂתָּרְגֻיּוֹת]

הִשְׂתָּרֵט, הת׳ מן שׂרט.
הִשְׂתָּרֵךְ, הת׳ מן שׂרך.

הִשְׂתָּרְכוּת° נ׳ [מן שׂרך, הִשְׂתָּרֵךְ] הִתְנַהֲלוּת בִּכְבֵדוּת: ״הִשְׂתָּרְכוּת אַחַת אֲרוּרָה״ (יזהר, צקלג 426). הִשְׂתָּרְכוּת הַזָּקֵן בַּדֶּרֶךְ.– [הִשְׂתָּרְכוּת־, הִשְׂתָּרְכֻיּוֹת]

הִשְׂתָּרַע, הת׳ מן שׂרע.

הִשְׂתָּרְעוּת⁂ נ׳ [מן שׂרע, הִשְׂתָּרֵעַ] הִתְפַּשְּׁטוּת, הִתְמַתְּחוּת: הִשְׂתָּרְעוּת עַל־גַּבֵּי הַמִּטָּה. הִשְׂתָּרְעוּת שָׂדוֹת בַּמֶּרְחָב. – [הִשְׂתָּרְעוּת־]

הִשְׂתָּרֵף, הת׳ מן שׂרף.

הִשְׂתָּרְפוּת° נ׳ [מן א-שׂרף] שְׂרֵפַת עַצְמוֹ: "הַחַיִּים הֵם תַּהֲלִיךְ שֶׁל הִשְׂתָּרְפוּת" (שטיינמן, צרור 172). – [הִשְׂתָּרְפוּת־]

הִשְׂתָּרֵר, הת׳ מן שׂרר.

הִשְׂתָּרְרוּת⁂ נ׳ [מן שׂרר, הִשְׂתָּרֵר] הִשְׁתַּלְּטוּת: "רוֹאֶה בְּאַהֲבַת־נֶפֶשׁ בְּהִשְׂתָּרְרוּת מִעוּט הַפּוֹלָנִים עַל אֻכְלוּסֵי עַמּוֹ" (סדן, ממחוז רעב). הִשְׂתָּרְרוּת הַגַּבַּאי עַל בְּנֵי עֲדָתוֹ. הִשְׂתָּרְרוּת שֶׁקֶט בַּמָּקוֹם. – [הִשְׂתָּרְרוּת־]

הִשְׁתָּרֵשׁ, הת׳ מן שרשׁ.

הִשְׁתָּרְשׁוּת⁂ נ׳ [מן שרשׁ, הִשְׁתָּרֵשׁ] הַכָּאַת שֹׁרֶשׁ, הִתְבַּסְּסוּת: הִשְׁתָּרְשׁוּת הָעֵץ. הִשְׁתָּרְשׁוּת הָעוֹלִים בַּמּוֹלֶדֶת. – [הִשְׁתָּרְשׁוּת־]

הִשְׁתַּרְשֵׁר, הת׳ מן שרשר.

הִשְׁתַּרְשְׁרוּת° נ׳ [מן שרשר, הִשְׁתַּרְשֵׁר] הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִשְׁתַּלְּבוּת חֻלְיָה בְּחֻלְיָה: "הִשְׁתַּרְשְׁרוּת חֻלְיוֹתָיו זוֹ בָּזוֹ" (קריב, עיונים 221). הִשְׁתַּרְשְׁרוּת הָרַעְיוֹנוֹת. – [הִשְׁתַּרְשְׁרוּת־]

הַשְׁתָּתָה° נ׳ [מן שתת, הִשְׁתִּית] בִּסּוּס, יִסּוּד: הַשְׁתָּתַת הָאֱמוּנָה עַל יְסוֹדוֹת הַמּוּסָר. – [הַשְׁתָּתַת־]

הִשְׁתַּתֵּף, הת׳ מן שתף.

הִשְׁתַּתְּפוּת⁂ נ׳ [מן שתף, הִשְׁתַּתֵּף] לְקִיחַת חֵלֶק בְּדָבָר, הֱיוֹת שֻׁתָּף: "אֵין הִשְׁתַּתְּפוּת בֵּינוֹ יִתְעַלֶּה וּבֵין זוּלָתוֹ" (מורה נבוכים א סא). "כָּל אוֹת שֶׁל הִשְׁתַּתְּפוּת קַלָּה מִצִּדֵּנוּ הֱרִימָהוּ עָל־" (פיכמן, רו). הִשְׁתַּתְּפוּת הַסּוֹחֵר בָּעֵסֶק הֶחָדָשׁ. הַנֶּשֶׁף יֵעָרֵךְ בְּהִשְׁתַּתְּפוּת טוֹבֵי הָאָמָּנִים. – [הִשְׁתַּתְּפוּת־, הִשְׁתַּתְּפֻיּוֹת]

הִשְׁתַּתֵּק, הת׳ מן שתק.

הִשְׁתַּתְּקוּת° נ׳ [מן שתק, הִשְׁתַּתֵּק] הָאָלְמוּת, הַפְסָקַת דִּבּוּר אוֹ קוֹל אַחֵר: מַה סִּבַּת הִשְׁתַּתְּקוּתְךָ לְפֶתַע? הִשְׁתַּתְּקוּת הַתּוֹתָחִים בִּשְׁעַת הַהֲפוּגָה. – [הִשְׁתַּתְּקוּת־]

הִתְאַבְּדוּת° נ׳ [מן אבד, הִתְאַבֵּד] אִבּוּד עַצְמוֹ לָדַעַת, שְׁלִיחַת יָד בְּנַפְשׁוֹ: "שֶׁלֹּא אֶחְשֹׁב מוֹתוֹ כְּהִתְאַבְּדוּת לָדַעַת" (שמעוני, הביבר 182). גַּל שֶׁל הִתְאַבְּדֻיּוֹת עִם פְּרֹץ הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי. – [הִתְאַבְּדוּת, ־בְּדֻיּוֹת]

הִתְאַבְּכוּת⁂ נ׳ [מן אבך, הִתְאַבֵּךְ] הִתְרוֹמְמוּת, הִתְנַשְּׂאוּת תּוֹךְ הִתְעַרְבּוּת: הִתְאַבְּכוּת עָשָׁן רַב מִן הַשְּׂרֵפָה. – [הִתְאַבְּכוּת־]

הִתְאַבְּלוּת⁂ נ׳ [מן אבל, הִתְאַבֵּל] בְּכִי וּמִסְפֵּד, מַצָּבוֹ שֶׁל הַמִּתְאַבֵּל (עַל מוֹת אָדָם, עַל אָסוֹן): "לְרֹב הִתְאַבְּלוּתָם עָלָיו" (רד״ק, השרשים, עלף). "כֵּיצַד יָכֹלְתִּי לִשְׁכֹּחַ, וַאֲנִי הִתְאַבַּלְתִּי עָלָיו הִתְאַבְּלוּת עֲמֻקָּה" (קדרי, כורך 82). – [הִתְאַבְּלוּת־]

הִתְאַבְּנוּת⁂ נ׳ [מן אבן, הִתְאַבֵּן] 1⁂. הִתְקַשּׁוּת כָּאֶבֶן: "הִתְאַבְּנוּת הַפְּרָקִים מֵחֳלִי הַפּוֹדַגְרָה" (קאנון א ב). הִתְאַבְּנוּת הָעֵצִים שֶׁנִּקְבְּרוּ בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה. 2°. מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּדְהַם וְנֶאֱלַם מֵרֹב פַּחַד וָהֶלֶם. 3° [בהשאלה] קְפִיאָה, חֹסֶר הִתְפַּתְּחוּת, נֻקְשׁוּת: "לֹא עַל מְצִיאוּת הַסֵּפֶר כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ הִתְעַצַּבְתִּי, כִּי אִם עַל הִתְאַבְּנוּתוֹ, עַל שֶׁנִּפְסְקָה הִתְפַּתְּחוּתוֹ" (אחד העם, קנז). "הוּא מֵבִיא גַּם לִידֵי קֵהוּת וַאֲטִימוּת, לִידֵי הִתְאַבְּנוּת" (קלצקין, כתבים 92). – [הִתְאַבְּנוּת־]

א· **הִתְאַבְּקוּת**⁂ נ׳ [מן א-אבק, הִתְאַבֵּק] 1⁂. הֵאָבְקוּת, מִלְחֶמֶת יָדַיִם וֶאֱגְרוֹפִים: "פְּעֻלּוֹת הַהִתְעַמְּלוּת... כִּשְׂחוֹק בְּכַדּוּר אוֹ הַהִתְאַבְּקוּת אוֹ מְשִׁיכַת הַיָּדַיִם" (מורה נבוכים ג כה). "וְקוֹרְאִים בְּשֵׁם 'מִלְחָמָה' רַק הִתְאַבְּקוּת גְּלוּיָה בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת" (אחד העם, עה). 2. מַחֲלֹקֶת, וִכּוּחַ, פֻּלְמוּס: הִתְאַבְּקוּת שֶׁל הַזְּרָמִים הַשּׁוֹנִים בַּוְּעִידָה. – [הִתְאַבְּקוּת־, הִתְאַבְּקֻיּוֹת]

ב· **הִתְאַבְּקוּת**° נ [מן ב-אבק, הִתְאַבֵּק] 1. הִתְכַּסּוּת בְּאָבָק: הִתְאַבְּקוּת נְעָלָיו שֶׁל הַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ. – [הִתְאַבְּקוּת־]

– הִתְאַבְּקוּת בַּעֲפַר רַגְלָיו [על-פי אבות א ד] הִדָּבְקוּת בּוֹ, הֱיוֹת כָּרוּךְ אַחֲרָיו, כְּדֵי לֵיהָנוֹת מִמְּחִצָּתוֹ אוֹ לִלְמֹד מִתּוֹרָתוֹ.

הִתְאַגְּדוּת° נ׳ [מן אגד, הִתְאַגֵּד] הִתְחַבְּרוּת אֲנָשִׁים לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הִתְאַגְּדוּת אַרְצִית לְסְפּוֹרְט. הִתְאַגְּדוּת נָשִׁים לְשִׁוּוּי זְכֻיּוֹת. – [הִתְאַגְּדוּת־, הִתְאַגְּדֻיּוֹת]

התאגרפות

הִתְאַגְרְפוּת° נ׳ [מן אגרף, הִתְאַגְרֵף] בּוֹקְס, מִלְחֶמֶת אֶגְרוֹפִים. – [הִתְאַגְרְפוּת־, הִתְאַגְרְפֻיּוֹת]

הִתְאַדּוּת° נ׳ [מן א-אדה, הִתְאַדָּה] הִתְנַדְּפוּת, הִתְפַּשְּׁטוּת אֵדִים בָּאֲוִיר: הִתְאַדּוּת מֵי הַיָּם. הִתְאַדּוּת מְהִירָה שֶׁל הַבֶּנְזִין. – [הִתְאַדּוּת־]

הִתְאַדְּמוּת° נ׳ [מן אדם, הִתְאַדֵּם] הַסְמָקָה, הוֹפָעַת צֶבַע אָדֹם: "כְּאִלּוּ מִדַּת הַהִתְאַדְּמוּת מִדָּה עוֹבֶרֶת מִפָּנִים לְפָנִים" (עגנון, כפות שע). הִתְאַדְּמוּת לְחָיֵי הַיֶּלֶד מִבּוּשָׁה. הִתְאַדְּמוּת פַּאֲתֵי הַשָּׁמַיִם עִם הַשְּׁקִיעָה. – [הִתְאַדְּמוּת־]

הִתְאַדְּנוּת° נ׳ [מן אדן, הִתְאַדֵּן] הִתְנַהֲגוּת כְּאָדוֹן, הִתְנַשְּׂאוּת: "וּמְרֻבֶּה סִפּוּק זֶה שֶׁל יֵצֶר הַהִתְאַדְּנוּת שֶׁבָּאָדָם" (קלצקין, כתבים 48). – [הִתְאַדְּנוּת־]

הִתְאַדְּרוּת° נ׳ [מן אדר, הִתְאַדֵּר] הִתְגַּדְּלוּת, הִתְנַשְּׂאוּת. – [הִתְאַדְּרוּת־]

הִתְאַדְּשׁוּת° נ׳ [מן אדשׁ, הִתְאַדֵּשׁ] הֵעָשׂוּת אָדִישׁ, הֱיוֹת שְׁוֵה־נֶפֶשׁ: הִתְאַדְּשׁוּת הַצִּבּוּר לַהִתְרַחֲשֻׁיּוֹת הַמְּדִינִיּוֹת. – [הִתְאַדְּשׁוּת־]

הִתְאַהֲבוּת⁂ נ׳ [מן אהב, הִתְאַהֵב] 1°. הִתְעוֹרְרוּת אַהֲבָה לַזּוּלַת, הֵעָשׂוּת מְאֹהָב: "מִרְיָם נִתְאַהֲבָה בַּחֲמִילִין... זוֹ לֹא הָיְתָה אַהֲבָה, כִּי אִם הִתְאַהֲבוּת" (ברנר, א 425). "לֹא הִתְרַפְּקוּ זֶה עַל זֶה כְּבַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לְהִתְאַהֲבוּתָם" (בר־יוסף, בני 105). 2⁂. אַהֲבָה הֲדָדִית: "וְהַהִתְאַהֲבוּת הוּא שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם בְּזֹאת הַתְּכוּנָה" (נופת צופים ב ב). – [הִתְאַהֲבוּת־, הִתְאַהֲבֻיּוֹת]

הִתְאַוּוּת° נ׳ [מן אוה, הִתְאַוָּה] הִתְעוֹרְרוּת חֵשֶׁק עַז לְדָבָר, הֱיוֹת מִתְאַוֶּה: הִתְאַוּוּת לְמַאֲכַל־תַּאֲוָה. – [הִתְאַוּוּת־]

הִתְאוֹנֵן, הת׳ מן אנן.

הִתְאוֹנְנוּת° נ׳ [מן אנן, הִתְאוֹנֵן] הִתְלוֹנְנוּת, הַבָּעַת תְּלוּנוֹת וְטְעָנוֹת: ״הֵן נִשְׁמַע הִתְאוֹנְנוּת כָּזֹאת פְּעָמִים רַבּוֹת מִפִּי חוֹבְבֵי צִיּוֹן״ (אחד העם, לז). הִתְאוֹנְנוּת עַל מְחוּשֵׁי־רֹאשׁ. – [הִתְאוֹנְנוּת־, הִתְאוֹנְנֻיּוֹת]

הִתְאַוְרְרוּת°, **התאווררות** נ׳ [מן אורר, הִתְאַוְרֵר] הִתְרַוְּחוּת, הִתְחַלְּפוּת הָאֲוִיר, הִתְרַעַנְנוּת: הִתְאַוְרְרוּת הָאוּלָם עִם פְּתִיחַת חַלּוֹנוֹתָיו. – [הִתְאַוְרְרוּת־]

הִתְאוֹשֵׁשׁ, הת׳ מן **אשש**.

הִתְאוֹשְׁשׁוּת° נ׳ [מן אשש, הִתְאוֹשֵׁשׁ] הִתְעוֹדְדוּת, הִתְחַזְּקוּת, הִתְגַּבְּרוּת: הִתְאוֹשְׁשׁוּת הַחוֹלֶה. הִתְאוֹשְׁשׁוּת כַּלְכָּלִית לְאַחַר הַמַּשְׁבֵּר. חֲדַר־הִתְאוֹשְׁשׁוּת לְחוֹלִים לְאַחַר הַנִּתּוּחַ.–[הִתְאוֹשְׁשׁוּת־]

הִתְאַזְּנוּת° נ׳ [מן ב· אזן, הִתְאַזֵּן] הִשְׁתַּוּוּת, הִמָּצְאוּת בְּשִׁוּוּי־מִשְׁקָל: הִתְאַזְּנוּת כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם. הִתְאַזְּנוּת הַתַּקְצִיב הַשְּׁנָתִי (הִשְׁתַּוּוּת הַהוֹצָאָה לַהַכְנָסָה). – [הִתְאַזְּנוּת־]

הִתְאַזְּרוּת° נ׳ [מן אזר, הִתְאַזֵּר] הִתְחַזְּקוּת, הִתְנַעֲרוּת לִקְרַאת פְּעֻלָּה: ״עָלֵינוּ לְהִתְאַזֵּר הִתְאַזְּרוּת אַחֲרוֹנָה כְּדֵי לִזְכּוֹת בּוֹ (בָּאֹשֶׁר)״ (פיכמן, רמח). הַצִּבּוּר נִקְרָא לְהִתְאַזְּרוּת רוּחָנִית בִּשְׁעַת חֵרוּם. – [הִתְאַזְּרוּת־]

הִתְאַזְרְחוּת° נ׳ [מן אזרח, הִתְאַזְרֵחַ] 1. קַבָּלַת זְכֻיּוֹת אֶזְרָח, קַבָּלַת נְתִינוּתָהּ שֶׁל מְדִינָה: הִתְאַזְרְחוּת הָעוֹלִים בָּאָרֶץ. 2 [בהשאלה] הִתְעָרוּת, הִתְמַזְּגוּת וְהִשְׁתָּרְשׁוּת: הִתְאַזְרְחוּת מִלִּים וּמֻנָּחִים חֲדָשִׁים בַּלָּשׁוֹן. – [הִתְאַזְרְחוּת־]

הִתְאַחֲדוּת^ נ׳ [מן אחד, הִתְאַחֵד] 1^, הִתְחַבְּרוּת, הִצְטַמְּדוּת: ״הַהִתְאַחֲדוּת בַּשֵּׁם, רָצָה לוֹמַר: הַשָּׂגָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ״ (מורה נבוכים ג נא). ״הִתְאַחֲדוּת הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי עִם הַשֵּׂכֶל הַנִּפְרָד״ (הרומי, כח 515). 2°, הִתְחַבְּרוּת אֲנָשִׁים לְמַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת, הִתְאַגְּדוּת, הִסְתַּדְּרוּת: הִתְאַחֲדוּת הָאִכָּרִים בָּאָרֶץ. הִתְאַחֲדוּת הַסְּטוּדֶנְטִים.–[הִתְאַחֲדוּת־, הִתְאַחֲדֻיּוֹת]

הִתְאַחֲווּת° נ׳ [מן אחוה, הִתְאַחֲוָה] הִתְחַבְּרוּת כְּאַחִים זֶה לָזֶה, הִתְיַדְּדוּת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר: ״זוֹ הָיְתָה הַזְּמַנָּה לְהִתְאַחֲווּת־לְרֶגַע״ (ג׳ שחם, שיכון 198). ״אֵין הִתְאַחֲווּת וְהִתְאַחוּת מְלֵאָה עִם נַפְשׁוֹת הַגִּבּוֹרִים בְּלִי שִׁחְרוּר מָלֵא מֵעֹל שֶׁל אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב״ (ד׳ שחם, המדרון 132). – [הִתְאַחֲווּת־]

הִתְאַחוּת° נ׳ [מן אחה, הִתְאַחָה] הִתְחַבְּרוּת, הִתְקַשְּׁרוּת יַחַד: הִתְאַחוּת הַקְּרָעִים בַּבֶּגֶד. הִתְאַחוּת הַקֶּרַע שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת הַשְּׁכֵנוֹת. – [הִתְאַחוּת־]

הִתְאַחֲזוּת° נ׳ [מן אחז, הִתְאַחֵז] הִתְנַחֲלוּת, הִתְיַשְּׁבוּת שֶׁל קֶבַע עַל הַקַּרְקַע: הִתְאַחֲזוּת הַחֲלוּצִים בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל. – [הִתְאַחֲזוּת־, הִתְאַחֲזֻיּוֹת]

הִתְאַחֲרוּת^ נ׳ [מן א· אחר, הִתְאַחֵר] הִתְמַהְמְהוּת, בִּיאָה בְּאִחוּר, הוֹפָעָה לְאַחַר הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע: ״וְנֹאמַר אֶחָד – לִשְׁלֹל הָרִבּוּי, וְכֵן רִאשׁוֹן – לִשְׁלֹל הַהִתְאַחֲרוּת״ (כוזרי ב ב). הִתְאַחֲרוּת הָרַכֶּבֶת. הִתְאַחֲרוּת הַפָּקִיד לַעֲבוֹדָתוֹ בַּמִּשְׂרָד. – [הִתְאַחֲרוּת־]

הִתְאַטּוּת° נ׳ [מן אטה, נִתְאַטָּה] יְרִידַת הַמְּהִירוּת: הִתְאַטּוּת הָרַכֶּבֶת לִפְנֵי כְּנִיסָתָהּ לַתַּחֲנָה. – [הִתְאַטּוּת־]

הִתְאַיְּבוּת^ נ׳ [מן איב] הִתְעוֹרְרוּת אֵיבָה לְמִישֶׁהוּ, הֵהָפְכוּת לְשׂוֹנֵא: הִתְאַיְּבוּת לְעֻמַּת הִתְאַהֲבוּת. – [הִתְאַיְּבוּת־]

הִתְאַיְּדוּת° נ׳ [מן איד, הִתְאַיֵּד] הִתְאַדּוּת, הִתְנַדְּפוּת: הִתְאַיְּדוּת הַמַּיִם מִן הַבְּרֵכָה. – [הִתְאַיְּדוּת־]

הִתְאַיְּנוּת° [מן אין, הִתְאַיֵּן] הֵעָשׂוּת לְאַיִן, הִתְאַפְּסוּת: הִתְאַיְּנוּת הַקִּיּוּם. – [הִתְאַיְּנוּת־]

הִתְאַיְּשׁוּת° נ׳ [מן אִישׁ] אִינְדִּיבִידוּאָלִיזַצְיָה, מַתַּן צִבְיוֹן אִישִׁי: ״נִתָּן לְהַבְחִין בֵּין תַּרְבּוּת שֶׁל צִבּוּרָנוּת קוֹלָנִית... וּבֵין תַּרְבּוּת שֶׁל הִתְאַיְּשׁוּת צְנוּעָה״ (קלצקין, כתבים 27). – [הִתְאַיְּשׁוּת־]

הִתְאַכְזְבוּת° נ׳ [מן אכזב, הִתְאַכְזֵב] בִּיאָה לִידֵי אַכְזָבָה, הִתְבַּדּוּת הַתִּקְווֹת: הַמִּפְעָל הֶחָדָשׁ גָּרַם הִתְאַכְזְבוּת לִמְיַסְּדָיו. הִתְאַבְּדוּת כְּתוֹצָאָה מֵהִתְאַכְזְבוּת בָּאַהֲבָה.–[הִתְאַכְזְבוּת־, ־בֻיּוֹת]

הִתְאַכְזְרוּת° נ׳ [מן אכזר, הִתְאַכְזֵר] הִתְנַהֲגוּת בְּאַכְזְרִיּוּת, יַחַס קָשֶׁה בְּיוֹתֵר: הִתְאַכְזְרוּת הָאוֹיֵב לַשְּׁבוּיִים שֶׁנָּפְלוּ בְּיָדוֹ. גֵּרוּשִׁין בְּשֶׁל הִתְאַכְזְרוּת בֶּן־הַזּוּג. – [הִתְאַכְזְרוּת־, הִתְאַכְזְרֻיּוֹת]

הִתְאַכְּלוּת^ נ׳ [מן אכל, הִתְאַכֵּל] 1^, הִשָּׂרְפוּת, הִשָּׁחֲתוּת. 2°, הִתְעַכְּלוּת, בְּעֵירַת הַמָּזוֹן בְּגוּף הַחַי וְהֵהָפְכוּתוֹ לְחָמְרֵי־יְסוֹד הַמְּזִינִים אֶת הַגּוּף: הִתְאַכְּלוּת הָאֹכֶל בַּקֵּבָה. – [הִתְאַכְּלוּת־]

הִתְאַכְלְסוּת° נ׳ [מן אכלס, הִתְאַכְלֵס] הִתְיַשְּׁבוּת אֻכְלוּסִים בְּמָקוֹם: תַּהֲלִיךְ מְזֹרָז שֶׁל הִתְאַכְלְסוּת הַנֶּגֶב. – [הִתְאַכְלְסוּת־]

הִתְאַכְּמוּת° נ׳ [מן אכם, הִתְאַכֵּם] הֵעָשׂוּת אָכֹם, הַשְׁחָמָה: הִתְאַכְּמוּת הַפָּנִים עִם הַהִשְׁתַּזְּפוּת בְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. – [הִתְאַכְּמוּת־]

הִתְאַכְסְנוּת° נ׳ [מן אכסן, הִתְאַכְסֵן] הִתְאָרְחוּת: הִתְאַכְסְנוּת בְּבֵית־מָלוֹן. – [הִתְאַכְסְנוּת־]

הִתְאַכְּרוּת° נ׳ [מן אכר, הִתְאַכֵּר] הֵהָפְכוּת לְאִכָּר, הֱיוֹת לְעוֹבֵד־אֲדָמָה: ״אֵלּוּ שֶׁבָּאוּ לְכַתְּחִלָּה בְּתִקְוָה לְהִתְאַכְּרוּת וְרוֹאִים אַחֲרֵי־כֵן כַּמָּה רְחוֹקָה תִּקְוָה זוֹ״ (אחד העם, תכה). ״מִשֶּׁנּוֹדַע לוֹ מִתּוֹךְ שִׂיחָתֵנוּ כִּי נוֹשֵׂא אֲנִי אֶת נַפְשִׁי לְהִתְאַכְּרוּת, סָח לִי שֶׁעוֹמֵד הוּא לְהִתְנַחֵל עַל שֶׁטַח קַרְקַע מֵאַדְמַת הַמֶּמְשָׁלָה״ (ליסיצקי, תולדות 265). – [הִתְאַכְּרוּת־]

הִתְאַלְּמוּת° נ׳ [מן א· אלם, נִתְאַלֵּם] הֵעָשׂוּת אִלֵּם, הִפָּסְקוּת כֹּחַ הַדִּבּוּר [גם בהשאלה]: הִתְאַלְּמוּת מֵרֹב פַּחַד. הִתְאַלְּמוּת הַיְצִירָה הָעִבְרִית בַּגּוֹלָה. – [הִתְאַלְּמוּת־]

הִתְאַלְמְנוּת° נ׳ [מן אלמן, הִתְאַלְמֵן] 1. הֱיוֹת אִישׁ לְאַלְמָן בְּמוֹת אִשְׁתּוֹ. 2. הֱיוֹת אִשָּׁה לְאַלְמָנָה בְּמוֹת בַּעְלָהּ. – [הִתְאַלְמְנוּת־, הִתְאַלְמְנֻיּוֹת]

הֶתְאֵם° ז׳ [מן תאם, הִתְאִים] תֵּאוּם, הַקְבָּלָה מַתְאִימָה שֶׁל דָּבָר לְדָבָר, הַסְכָּמָה: ״הִזְמַנְתִּיכֶם... כְּדֵי לְהָבִיא עִנְיָנִים מְסֻיָּמִים לִידֵי הֶתְאֵם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 86). הֶתְאֵם בֵּין הַבִּקּוּשׁ וּבֵין הַהֶצֵּעַ. – [הֶתְאֵם־, הֶתְאֵמִים, הֶתְאֵמֵי־]

– **בְּהֶתְאֵם לְ־**°, לְפִי־, מִתּוֹךְ הַסְכָּמָה לְ־, בְּהִתְחַשֵּׁב בְּ־: הַדָּבָר בֻּצַּע בְּהֶתְאֵם לַתָּכְנִית.

הַתְאָמָה° נ׳ [מן תאם, הִתְאִים] 1. הַקְבָּלַת דָּבָר לְדָבָר, הֲבָאָה לִידֵי תֵּאוּם: הַתְאָמַת הַצְּבָעִים בַּצִּיּוּר. הַתְאָמַת הַיִּצּוּר לַצְּרִיכָה. 2 [בהנדסה] יַחַס הַהֲדָדִי שֶׁל זָוִיּוֹת מַתְאִימוֹת בְּמַלְבֵּן אוֹ בְּמַקְבִּילִית.– [הַתְאָמַת־]

הִתְאַמְלְלוּת° נ׳ [מן אמלל, הִתְאַמְלֵל] הֵעָשׂוּת אֻמְלָל: הִתְאַמְלְלוּת מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. – [הִתְאַמְלְלוּת־]

הִתְאַמְּנוּת° נ׳ [מן א· אמן, הִתְאַמֵּן] הִתְרַגְּלוּת, חֲזָרָה עַל אִמּוּנִים וְתַרְגִּילִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁגוּרִים הֵיטֵב: הִתְאַמְּנוּת בְּפִתְרוֹן שְׁאֵלוֹת. הִתְאַמְּנוּת בִּסְפּוֹרְט. ״מֵעֵין מַחֲנֶה חֲלוּצֵי לְעִיּוּן־לִמּוּד וּלְהִתְאַמְּנוּת בְּהַשָּׂגוֹת־חַיִּים אֵלֶּה״ (שטיינמן, במעגל 251).–[הִתְאַמְּנוּת־, הִתְאַמְּנֻיּוֹת]

הִתְאַמְּצוּת° נ׳ [מן א· אמץ, הִתְאַמֵּץ] הִשְׁתַּדְּלוּת, רִכּוּז כָּל הַכֹּחוֹת לְשֵׁם מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״עָשָׂה אֶת הַהִתְאַמְּצוּת הָאַחֲרוֹנָה לְהִנָּצֵל״ (פיכמן, רמה). הִתְאַמְּצוּת לְהַשִּׂיג תּוֹצָאוֹת טוֹבוֹת. – [־צוּת־ הִתְאַמְּצֻיּוֹת]

הִתְאַמְּרוּת∴ נ׳ [מן אמר, הִתְאַמֵּר] הִתְיַמְּרוּת, הִתְפָּאֲרוּת, הִתְהַלְּלוּת. – [הִתְאַמְּרוּת־]

הִתְאַמְּתוּת∴ נ׳ [מן אמת, הִתְאַמֵּת] הִתְבָּרְרוּת אֲמִתּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר, הִתְגַּלּוּת כִּי הַדָּבָר אֱמֶת הוּא: ״אָמְנָם עִם הַהִתְאַמְּתוּת וְדִקְדּוּק הָעִיּוּן יִתְבָּאֵר הֶמְנַע זֶה״ (מורה נבוכים א נב). הִתְאַמְּתוּת הַשְּׁמוּעוֹת עַל חִלּוּפֵי־גַבְרֵי בַּמֶּמְשָׁלָה. הִתְאַמְּתוּת הַחֲשָׁדוֹת. –[הִתְאַמְּתוּת־]

הִתְאַנּוּת° נ׳ [מן ב· אנה, הִתְאַנָּה] הִתְגָּרוּת, בַּקָּשַׁת תּוֹאֲנוֹת וַעֲלִילוֹת: ״לְהַקְשִׁיב וּלְהַאֲזִין מִסְּבִיבִי לְלֹא הִתְקוֹמְמוּת וּלְלֹא הִתְאַנּוּת״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 68). ״הָרִשְׁעוּת שֶׁל הַגּוֹיִם, הַהִתְאַנּוּת הַנִּצְחִית לַחַלָּשִׁים״ (פיכמן, רלו). – [הִתְאַנּוּת־, הִתְאַנֻּיּוֹת]

הִתְאַנְּחוּת° נ׳ [מן אנח, הִתְאַנֵּחַ] הִתְפָּרְצוּת שֶׁל אֲנָחוֹת: הִתְאַנְּחוּת קוֹרַעַת־לֵב שֶׁל הַפָּצוּעַ. – [הִתְאַנְּחוּת־, ־חֻיּוֹת]

הִתְאַנְּפוּת° נ׳ [מן אנף, הִתְאַנֵּף] הִתְכַּעֲסוּת, הִתְקַצְּפוּת: הִתְאַנְּפוּת ה׳ בְּמֹשֶׁה עַל חֶטְאוֹ. – [הִתְאַנְּפוּת־]

הִתְאַסְלְמוּת° ז׳ [מן אסלם, הִתְאַסְלֵם] קַבָּלַת דַּת הָאִסְלָם. – [הִתְאַסְלְמוּת־]

הִתְאַסְּפוּת° נ׳ [מן אסף, הִתְאַסֵּף] הִתְקַהֲלוּת, הִתְכַּנְּסוּת: הִתְאַסְּפוּת לַאֲסֵפָה. – [הִתְאַסְּפוּת־, ־פֻיּוֹת]

הִתְאַפְּלוּת° נ׳ [מן א·אפל] הֵעָשׂוּת אָפֵל: ״וּפָנָיו טְבוּלִים בְּתוֹךְ הִתְאַפְּלוּת שְׂרִידֵי הָאוֹר״ (יזהר, צקלג 58). –[הִתְאַפְּלוּת־]

הִתְאַפְלְלוּת° נ׳ [מן אפלל, הִתְאַפְלֵל] הֵעָשׂוּת אַפְלוּלִי, הַחְשָׁכָה קַלָּה: הִתְאַפְלְלוּת הַחֶדֶר בֵּין הָעַרְבַּיִם. –[הִתְאַפְלְלוּת־]

הִתְאַפְּסוּת° נ׳ [מן אפס, הִתְאַפֵּס] הִתְאַיְּנוּת, הֵהָפְכוּת לְאֶפֶס: ״וְהִנֵּהוּ מִתְאַמֵּץ לְגַנֵּב אֶת יֵשׁוּתוֹ עַד כְּדֵי הַהִתְאַפְּסוּת הָעַצְמִית״ (שטיינמן, זוגות ב 141). ״אֵימַת הָאַיִן עַל הַיֵּשׁ, הַהַכָּרָה בְּהִתְאַפְּסוּת וְחִדָּלוֹן״ (קלצקין, כתבים 123). – [הִתְאַפְּסוּת־]

הִתְאַפְּקוּת∴ נ׳ [מן אפק, הִתְאַפֵּק] הַבְלָגָה, שְׁלִיטַת אָדָם בְּרוּחוֹ, כִּבּוּשׁ הַיֵּצֶר: ״בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יִרְבּוּ הָעוֹזְרִים, וּבְהִתְאַפְּקוּת יִשְׁתַּעְבְּדוּ הַלְּבָבוֹת״ (מוסרי הפילוסופים א י). ״הַהִתְאַפְּקוּת לַלְּבוֹת יְתֵרָה, בַּהִסְתַּפְּקוּת אוֹ בַחֲרִיצוּת תְּשַׁלֵּם הַסְּחוֹרָה״ (הרומי, יא 207). הִתְאַפְּקוּת מִלְּפָרֵץ בִּבְכִי. הַפָּצוּעַ נָשָׂא בְּהִתְאַפְּקוּת אֶת עֹצֶם כְּאֵבָיו. – [הִתְאַפְּקוּת־, ־קֻיּוֹת]

הִתְאַפְּרוּת° נ׳ [מן א. אפר, הִתְאַפֵּר] אִפּוּר עַצְמוֹ, צְבִיעַת פָּנָיו, שִׁנּוּי הַתִּסְרֹקֶת וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם הִתְיַפּוּת אוֹ הִתְחַפְּשׂוּת: הִתְאַפְּרוּת הָאִשָּׁה. הִתְאַפְּרוּת הַשַּׂחְקָנִים בַּתֵּיאַטְרוֹן. – [הִתְאַפְּרוּת, ־פְּרֻיּוֹת]

הִתְאַצְּלוּת∴ נ׳ [מן אצל, הִתְאַצֵּל] הִתְעַדְּנוּת, הִתְעַלּוּת בְּשָׁלַבֵּי הָאֲצִילוּת: ״פִילוֹסוֹפְיַת הַטֶּבַע שֶׁל שֶׁלִּינְג... שֶׁרוֹאָה בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ הִתְדָּרְגוּת וְהִתְאַצְּלוּת״ (קלוזנר, הספרות ב 129). ״מִתּוֹךְ כְּמִיהָה לְתַעֲנוּגוֹת רוּחָנִיִּים בָּזֶה, לְהִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת וּלְהִתְאַצְּלוּת״ (קלצקין, כתבים 43). – [הִתְאַצְּלוּת־]

הִתְאַקְלְמוּת° נ׳ [מן אקלם, הִתְאַקְלֵם] הִסְתַּגְּלוּת לִתְנָאֵי הָאַקְלִים וְהַסְּבִיבָה, הִתְאַזְרְחוּת בְּמָקוֹם: הִתְאַקְלְמוּת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הִתְאַקְלְמוּת הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בָּאָרֶץ. – [הִתְאַקְלְמוּת־]

הִתְאַרְגְּנוּת° נ׳ [מן ארגן, הִתְאַרְגֵּן] 1. הִתְאַגְּדוּת, הִתְחַבְּרוּת אֲנָשִׁים לְשֵׁם מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הִתְאַרְגְּנוּת הַחַיָּלִים הַמְשֻׁחְרָרִים לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל עִנְיְנֵיהֶם. 2 [בצבא] הַעֲרָכוּת־מֵחָדָשׁ שֶׁל הַכֹּחוֹת לְאַחַר קְרָב אוֹ בְּסִיּוּם שָׁלָב בִּקְרָב, לְשֵׁם כּוֹנְנוּת לַקְּרָב הַבָּא אוֹ לַשָּׁלָב הַבָּא. – [הִתְאַרְגְּנוּת־, ־גְנֻיּוֹת]

הַתְאָרָה° נ׳ [מן תאר; ראה תְּאֵרִית] [במוסיקה] פִיגוּרַצְיָה, קִשּׁוּט הַמַּנְגִּינָה בִּצְלִילֵי מַעֲבָר, בְּסִלְסוּלִים וְכַדּוֹמֶה. –[הַתְאָרַת־, הַתְאָרוֹת]

הִתְאָרְחוּת° נ׳ [מן ארח, הִתְאָרֵחַ] הִתְאַכְסְנוּת, הֱיוֹת אוֹרֵחַ אֵצֶל מִישֶׁהוּ: ״לִטְעֹם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּחַיָּיו טַעַם מְפֻלָּא זֶה שֶׁל הִתְאָרְחוּת אֵצֶל בְּנוֹתָיו״ (ברקוביץ, הראשונים שיא). הִתְאָרְחוּת בֶּחָג בְּבֵית יְדִידִים. – [הִתְאָרְחוּת־, ־חֻיּוֹת]

הִתְאָרְכוּת° נ׳ [מן ארך, הִתְאָרֵךְ] הֵעָשׂוּת אָרֹךְ יוֹתֵר מִשֶּׁהָיָה: ״הִתְאָרְכוּתָם שֶׁל חַיֵּי הָאָדָם״ (קלוזנר, הרעיון 148). הִתְאָרְכוּת הַיָּמִים בִּתְקוּפַת הָאָבִיב. – [הִתְאָרְכוּת־]

הִתְאַרְמְלוּת° נ׳ [מן ארמל, נִתְאַרְמֵל] הִתְאַלְמְנוּת, הֵעָשׂוּת אַלְמָנָה אוֹ אַלְמָן. – [הִתְאַרְמְלוּת־]

הִתְאָרְסוּת° נ׳ [מן א· ארס, הִתְאָרֵס] בִּיאָה בִּבְרִית הָאֵרוּסִים: הִתְאָרְסוּת הַבָּחוּר וְהַבַּחוּרָה. – [הִתְאָרְסוּת־]

הִתְאָרְעוּת° נ׳ [מן ארע, הִתְאָרֵעַ] אֵרוּעַ, הֱיוֹת מִקְרֶה, הִתְרַחֲשׁוּת מְאֹרָע מְסֻיָּם: ״הִסְתַּכְסְכוּת הָעֲלִילָה... הִתְאָרְעוּת שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת״ (קריב, עיונים 61). ״אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה־בְרֵאשִׁית, מְקוֹם הִתְאָרְעוּתוֹ הָיָה בְּבִקְעַת גִּינוֹסָר״ (סביב, דרך 180). מִכָּאן וָאֵילָךְ קָשֶׁה הָיָה לִמְנֹעַ אֶת שַׁרְשֶׁרֶת הַהִתְאָרְעֻיּוֹת. – [הִתְאָרְעוּת־, הִתְאָרְעֻיּוֹת]

הִתְאָרְרוּת° נ׳ [מן ארר, הִתְאָרֵר] הִתְקַלְּלוּת, הֱיוֹת אָרוּר: הִתְאָרְרוּת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם. – [הִתְאָרְרוּת־]

הִתְאַשְּׁרוּת° נ׳ [מן א· אשר, הִתְאַשֵּׁר] הִתְאַמְּתוּת, קְבִיעַת נְכוֹנוּת הַדָּבָר: הִתְאַשְּׁרוּת הַשְּׁמוּעוֹת. – [הִתְאַשְּׁרוּת־]

הִתְאַתְּרוּת° נ׳ [מן אתר, הִתְאַתֵּר] הֵעָשׂוּת מֻגְבָּל בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: הִתְאַתְּרוּת הַדְּלֵקָה אַחֲרֵי מַאֲמַצִּים מְרֻבִּים. הִתְאַתְּרוּת הַמַּחֲלָה.– [הִתְאַתְּרוּת־]

הִתְבָּאֲרוּתᐩ נ׳ [מן באר, הִתְבָּאֵר] הֵעָשׂוּת מְבֹאָר, הִתְחַוְּרוּת: ״הַיְדִיעָה הִיא הִתְבָּאֲרוּת הַדָּבָר וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא״ (חובות הלבבות, הקדמה לשער ב). הִתְבָּאֲרוּת הַמִּלָּה הַסְּתוּמָה מִתּוֹךְ הֶקְשֵׁרָהּ בַּמִּשְׁפָּט. – [הִתְבָּאֲרוּת־]

הִתְבַּגְּרוּת° נ׳ [מן בגר, הִתְבַּגֵּר] 1. כְּנִיסָה לְגִיל הַבַּגְרוּת, הַתַּהֲלִיךְ הַבִּיּוֹלוֹגִי שֶׁל מַעֲבַר הַנַּעַר (אוֹ הַנַּעֲרָה) מִגִּיל הַיַּלְדוּת לְגִיל אָדָם מְבֻגָּר: רֵאשִׁית הַהִתְבַּגְּרוּת חָלָה בְּגִיל 12–13 בְּעֵרֶךְ (תְּקוּפַת ״בַּר־מִצְוָה״). 2 [בהשאלה] הֵעָשׂוּת בָּשֵׁל יוֹתֵר, הִשְׁתַּלְּמוּת, הִשְׁתַּכְלְלוּת: ״אֶת הַהִתְבַּגְּרוּת הָאָמָּנוּתִית... אֶפְשָׁר לְהַבְחִין מִסֵּפֶר לְסֵפֶר״ (פיכמן, קצז). הִתְבַּגְּרוּת רוּחָנִית. – [הִתְבַּגְּרוּת־]

הִתְבַּדּוּת° נ׳ [מן בדה, הִתְבַּדָּה] 1. הִתְגַּלּוּת כִּמְכַזֵּב, הִתָּפְסוּת בְּסִפּוּר דָּבָר בִּלְתִּי־נָכוֹן: הִתְבַּדּוּת הַשַּׁקְרָן. 2. הִתְבָּרְרוּת כִּי הַדָּבָר אֵינוֹ נָכוֹן: ״וְכֹחָהּ (שֶׁל הַשִּׂנְאָה) עָדִיף לְהַתְמִיד וּלְהַאֲרִיךְ יָמִים גַּם לְאַחֲרֵי הִתְבַּדּוּת וְהִתְכַּזְּבוּת״ (קלצקין, כתבים 108). הִתְבַּדּוּת הַשְּׁמוּעוֹת בִּדְבַר שִׁנּוּיִים בַּמֶּמְשָׁלָה. הִתְבַּדּוּת הַתִּקְווֹת. – [הִתְבַּדּוּת־, ־דֻּיּוֹת]

הִתְבַּדְּחוּת° נ׳ [מן בדח, הִתְבַּדַּח] הִשְׁתַּעַשְׁעוּת בְּדִבְרֵי בְּדִיחָה, הִתְלוֹצְצוּת: ״אֵין סָפֵק שֶׁהִתְבַּדְּחוּת תְּמִידִית מְחַנֶּכֶת אֶת הַיְלָדִים לְקַלּוּת רֹאשׁ״ (פיכמן, שפג). הִתְבַּדְּחוּת הַמְסֻבִּים כְּטוֹב לִבָּם בַּיַּיִן. – [הִתְבַּדְּחוּת־, הִתְבַּדְּחֻיּוֹת]

הִתְבַּדְּלוּת° נ׳ [מן בדל, הִתְבַּדֵּל] הִתְרַחֲקוּת מֵאֲחֵרִים, הִתְיַחֲדוּת, פְּרִישָׁה מִן הַצִּבּוּר: ״הִתְפָּרְטוּת וְהִתְבַּדְּלוּת״ (קלצקין, כתבים 199). תְּנוּעַת הִתְבַּדְּלוּת מְדִינִית. – [הִתְבַּדְּלוּת־]

הִתְבַּדְלְחוּת° נ׳ [מן בדלח, הִתְבַּדְלַח] הִזְדַּכְּכוּת וְהִתְנַגְּשׁוּת: ״וּקְלַסְתֵּר פָּנֶיהָ עֲדַיִן טָעוּן הִתְבַּדְלְחוּת קְבוּעָה״ (ביאליק, הדואר תרפ״ו). – [הִתְבַּדְלְחוּת־]

הִתְבַּדְּרוּת° נ׳ [מן בדר, הִתְבַּדֵּר] 1. הַסָּחַת הַדַּעַת מִדְּאָגָה אוֹ מֵעֲיֵפוּת, מְצִיאַת פֻּרְקָן, הִשְׁתַּעַשְׁעוּת: טִיּוּל לְשֵׁם הִתְבַּדְּרוּת אַחֲרֵי עֲבוֹדָה מְאֻמֶּצֶת. 2. הִתְנַפְנְפוּת: ״מִתְבַּדֵּר (הַמְּעִיל) בִּשְׁעַת רִקּוּד הִתְבַּדְּרוּת רְחָבָה״ (ביאליק, איש הסיפון). – [הִתְבַּדְּרוּת־]

הִתְבַּהֲלוּתᐩ נ׳ [מן בהל, הִתְבַּהֵל] הִבָּהֲלוּת, חֲרָדָה, פַּחַד־פִּתְאֹם: ״פַּחַד קְרָאָם וּרְעָדָה וּמִפְּנֵי הִתְבַּהֲלוּתָם שָׁמְעוּ הַשְּׁמוֹנָה הַדִּבְּרוֹת הַנִּשְׁאָרִים וְלֹא הֵבִינוּ אוֹתָם״ (אברבנאל, יתרו). – [־לוּת־]

הִתְבַּהֲמוּת° נ׳ [מן בהם, הִתְבַּהֵם] הֵהָפְכוּת לִבְהֵמָה, יְרִידָה לְדַרְגַּת פֶּרֶא חֲסַר־תַּרְבּוּת: ״כִּשְׁנֵי נְזִירִים שֶׁפָּרְשׁוּ מִיִּשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם לְשֵׁם הַהִתְפָּרְאוּת וְהַהִתְבַּהֲמוּת הַהֶחְלֵטִית״ (שטיינמן, דוראים 176). – [הִתְבַּהֲמוּת־]

הִתְבַּהֲקוּת° נ׳ [מן בהק, הִתְבַּהֵק] הַבְרָקָה וְהִתְנוֹצְצוּת: הִתְבַּהֲקוּת שְׁמֵי הַלַּיְלָה עַל־יְדֵי כּוֹכָב נוֹפֵל. – [הִתְבַּהֲקוּת־, הִתְבַּהֲקֻיּוֹת]

הִתְבַּהֲרוּת° נ׳ [מן בהר, הִתְבַּהֵר] 1. הֵעָשׂוּת בָּהִיר יוֹתֵר, הִזְדַּכְּכוּת: הִתְבַּהֲרוּת הַשָּׁמַיִם אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. הִתְבַּהֲרוּת חֶלְקִית. 2 [בהשאלה] הִתְבָּרְרוּת, הִתְחַוְּרוּת: ״הִתְבַּהֲרוּת הַמַּחֲשָׁבָה״ (קלחנר, הספרות ב 170). הִתְבַּהֲרוּת הַבְּעָיוֹת הַמַּטְרִידוֹת. – [הִתְבַּהֲרוּת־, הִתְבַּהֲרֻיּוֹת]

הִתְבּוֹדֵד, הת׳ מן בדד.

הִתְבּוֹדְדוּתᐩ נ׳ [מן בדד, הִתְבּוֹדֵד] הִתְרַחֲקוּת מִן הַחֶבְרָה, פְּרִישָׁה מִן הַצִּבּוּר: ״וְהוּא יְלַמְּדֵהוּ בְּעֵת הִתְבּוֹדְדוּתוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). ״וַאֲנִי מְנַצֵּל... שְׁעוֹת הַפְּנַאי לְטִיּוּל שֶׁל הִתְבּוֹדְדוּת עִם רָזֵי יַעַר חֹרֶף״ (שמעוני, שירים ג לח). – [הִתְבּוֹדְדוּת־, הִתְבּוֹדְדֻיּוֹת]

הִתְבּוֹלֵל, הת׳ מן בלל.

הִתְבּוֹלְלוּת° נ׳ [מן בלל, הִתְבּוֹלֵל] הִתְעָרְבוּת, טְמִיעָה, אַסִּימִילַצְיָה, חִקּוּי נִימוּסֵי אֲחֵרִים תּוֹךְ טִשְׁטוּשׁ הָעַצְמִיּוּת: ״מַתְחִילִים אִישֶׁיהָ (שֶׁל הַחֶבְרָה) לְהוֹצִיא אִישׁ אִישׁ אֶת יֵשׁוּתוֹ הַפְּרָטִית מִמַּצָּב זֶה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹלְלוּת גְּמוּרָה בְּתוֹךְ הַחֶבְרָה הַנָּכְרִית״ (אחד העם, סז). ״מִפְּנֵי הִתְבּוֹלְלוּת אֵין אֻמָּתֵנוּ צְרִיכָה אֵפוֹא לִירֹא גַּם לֶעָתִיד לָבוֹא, אַךְ צְרִיכָה וּצְרִיכָה הִיא לִירֹא מִפְּנֵי הִתְפָּרְדוּת״ (אחד העם, סט). – [הִתְבּוֹלְלוּת־]

הִתְבּוֹלְלוּתִי° ת׳ [מן הִתְבּוֹלְלוּת] הַכָּרוּךְ בְּהִתְבּוֹלְלוּת, אַסִּימִי־לַצְיוֹנִי: ״מִתּוֹךְ סִבּוֹת פַּטְרִיּוֹטִיּוֹת וְהִתְבּוֹלְלוּתִיּוֹת רוֹצִים הֵם לִשְׁלֹחַ אֶת בְּנֵיהֶם לְבָתֵּי־סֵפֶר נוֹצְרִיִּים״ (קלוזנר, הספרות א 189). – [־תִית, הִתְבּוֹלְלוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִתְבּוֹנֵן, הת׳ מן בין.

הִתְבּוֹנְנוּת° נ׳ [מן א. בין, הִתְבּוֹנֵן] הִסְתַּכְּלוּת, שִׂימַת־לֵב, עִיּוּן מַעֲמִיק: ״וְהִתְבּוֹנְנוּת הָאָדָם בְּסוֹד הָרְאָיוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת הִיא מַחֲשָׁבָה״ (משה אבן־עזרא, ערוגות הבושם). ״הַיְדִיעָה הִיא הִתְבָּאֲרוּת הַדָּבָר וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא״ (חובות הלבבות, הקדמה לשער ב). ״וְהִנֵּה הִיא עוֹמֶדֶת עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים וּמִתְבּוֹנֶנֶת אֵיזֶה דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁתָּבֹר לָהּ מֵעַתָּה... וְהַהִתְבּוֹנְנוּת הַזֹּאת הוֹלִידָה רַעְיוֹן חִבַּת צִיּוֹן״ (אחד העם, ב). ״הַהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּתוּנָה הַמְיֻשֶּׁבֶת הִיא מִדַּת הַיְסוֹד בְּאָפְיוֹ״ (פיכמן, רעח). – [הִתְבּוֹנְנוּת־, הִתְבּוֹנְנֻיּוֹת]

הִתְבּוֹסֵס, הת׳ מן בוס.

הִתְבּוֹסְסוּתᐩ נ׳ [מן בוס, הִתְבּוֹסֵס] הִתְגַּלְגְּלוּת, הִתְפַּלְּשׁוּת: הִתְבּוֹסְסוּת הַפָּצוּעַ בְּדָמָיו. הִתְבּוֹסְסוּת בַּבֹּץ. – [הִתְבּוֹסְסוּת־]

הִתְבּוֹקֵק, הת׳ מן בקק.

הִתְבּוֹקְקוּת° נ׳ [מן בקק, הִתְבּוֹקֵק] הִתְרוֹקְנוּת: הִתְבּוֹקְקוּת הַנֶּפֶשׁ. רֵיקָנוּת וְהִתְבּוֹקְקוּת. – [הִתְבּוֹקְקוּת־]

הִתְבּוֹשֵׁשׁ, הת׳ מן בוש.

הִתְבּוֹשְׁשׁוּת° נ׳ [מן בוש, הִתְבּוֹשֵׁשׁ] 1. הִתְבַּיְּשׁוּת, הַרְגָּשַׁת בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. 2. הִתְמַהְמְהוּת, הִתְאַחֲרוּת. – [הִתְבּוֹשְׁשׁוּת־]

הִתְבַּזְבְּזוּת° נ׳ [מן בזבז, הִתְבַּזְבֵּז] הִתְפַּזְּרוּת וְאִבּוּד, הוֹצָאָה בְּלֹא כָּל חֶשְׁבּוֹן וּלְלֹא צֹרֶךְ: חַיֵּי הַהוֹלְלוּת הֵבִיאוּ עַד מְהֵרָה לְהִתְבַּזְבְּזוּת כָּל רְכוּשׁוֹ. הִתְבַּזְבְּזוּת הַכֹּחוֹת לָרִיק. – [הִתְבַּזְבְּזוּת־]

הִתְבַּזּוּת∴ נ׳ [מן בזה, הִתְבַּזָּה] הַשְׁפָּלַת עַצְמוֹ, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּמַצָּב שֶׁל בִּזָּיוֹן: הִתְבַּזּוּת הַשִּׁכּוֹר שֶׁהִתְשׁוֹטֵט בָּרְחוֹב. הִתְבַּזּוּת שֶׁבִּפְשִׁיטַת־יָד. – [הִתְבַּזּוּת־, הִתְבַּזֻּיוֹת]

הִתְבַּזְּקוּת° נ׳ [מן ב. בזק, הִתְבַּזֵּק] הַבְרָקָה, הִתְנוֹצְצוּת, הוֹפָעָה מְהִירָה כְּבָזָק: ־מְהוּמַת אָבָק וּרְעָמִים בְּתוֹךְ הִתְבַּזְּקוּת רוֹעֶדֶת־ (יזהר, צקלג 240). הִתְבַּזְּקוּת הַיְּרִיּוֹת מִכָּל הָעֲבָרִים. – [הִתְבַּזְּקוּת־, הִתְבַּזְּקֻיוֹת]

הִתְבַּטְּאוּת° נ׳ [מן בטא, הִתְבַּטֵּא] הַבָּעָה: ־הַצֹּרֶךְ בְּהִתְבַּטְּאוּת, בְּהִתְעַרְטְלוּת וּבִפְרִיקַת עַצְמוֹ, בְּהִשְׁתַּפְּכוּת הַנֶּפֶשׁ וַהֲרָקָתָהּ־ (קלצקין, כתבים 154). תּוֹקְפָנוּתוֹ הִיא הִתְבַּטְּאוּת חִיצוֹנִית לְהַפְרָעוֹתָיו הַנַּפְשִׁיּוֹת. בַּזְּמַן הָרִאשׁוֹן הִתְקַשָּׁה הָעוֹלֶה בְּהִתְבַּטְּאוּתוֹ בְּעִבְרִית.– [הִתְבַּטְּאוּת־]

הִתְבַּטְבְּטוּת° נ׳ [מן בטבט, הִתְבַּטְבֵּט] בִּטְבּוּט, הִתְנַפְּחוּת, תְּפִיחַת מְקוֹם הַפֶּצַע: הִתְבַּטְבְּטוּת הָאֶצְבַּע שֶׁנִּפְצְעָה. – [־בְּטוּת־]

הִתְבַּטְּלוּת° נ׳ [מן בטל, הִתְבַּטֵּל] 1, בִּטּוּל עַצְמִי, הֲקַלָּה בִּכְבוֹד עַצְמוֹ: ־הִתְבַּטְּלוּת הַיֵּשׁוּת הַשְּׁפָלָה מִפְּנֵי הַגְּבוֹהָה (אחד העם, פז). ־חִקּוּי שֶׁל הִתְבַּטְּלוּת־ (אחד העם, רע). ־קָשֶׁה הָיָה לְהַכְרִיעַ בָּהּ מַה מַּשְׁמָעָהּ... מַשְׁמַע הִצְטַדְּקוּת, מַשְׁמַע הִתְבַּטְּלוּת, מַשְׁמַע בִּטּוּל ־(ביאליק, מעורת). 2, הֱיוֹת מְבֻטָּל: ־יֵשׁ לְאָמְרָם בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְבַּטְּלוּת הַחוּשִׁים־ (מגדלי מר״ס, שט). הִתְבַּטְּלוּת הַהוֹרָאוֹת הַיְשָׁנוֹת עִם פִּרְסוּם הַהוֹרָאוֹת הַחֲדָשׁוֹת. 3, הֲלִיכָה בָּטֵל, הוֹצָאַת זְמַן לְבַטָּלָה: הִתְבַּטְּלוּת הַיְלָדִים בִּימֵי הַפַּגְרָה. הִתְבַּטְּלוּת הַפּוֹעֲלִים מְחֻסְּרֵי־הָעֲבוֹדָה. – [הִתְבַּטְּלוּת־]

הִתְבַּיְּשׁוּת°, התביישות נ׳ [מן בוש, הִתְבַּיֵּשׁ] הַרְגָּשָׁתוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל הַמִּתְבַּיֵּשׁ, הֱיוֹת נִכְלָם וְנָבוֹךְ: ־כְּשֶׁגָּדַלְתִּי גָּדְלוּ גַּם הִתְרַחֲקוּתִי וְהִתְבַּיְּשׁוּתִי מִן הַנָּשִׁים־ (ברנר, א 14). הִתְבַּיְּשׁוּת הַיֶּלֶד בְּחֶבְרַת הַגְּדוֹלִים. – [הִתְבַּיְּשׁוּת־]

הִתְבַּכְּרוּת° נ׳ [מן בכר, הִתְבַּכֵּר] הַבְשָׁלָה, גְּמִילָה: הִתְבַּכְּרוּת הַתְּבוּאָה בְּחֹדֶשׁ סִיוָן. – [הִתְבַּכְּרוּת־]

הִתְבַּלְבְּלוּת∴ נ׳ [מן בלבל, הִתְבַּלְבֵּל] בִּלְבּוּל, מַצָּב שֶׁל מְבוּכָה: ־הִתְבַּלְבְּלוּת הַמַּחֲשָׁבָה־ (מודינא, צמח צדיק א). ־הֶמְיָה רַבָּה וְהִתְבַּלְבְּלוּת גְּדוֹלָה נָפְלוּ עָלַי־ (בורלא, כיסופים 71). הִתְבַּלְבְּלוּת הַתַּלְמִיד בִּתְשׁוּבוֹתָיו בִּשְׁעַת הַבְּחִינָה. – [־בְּלוּת־]

הִתְבַּלּוּת° נ׳ [מן בלה, הִתְבַּלָּה] הִתְיַשְּׁנוּת, הֵהָפְכוּת לְבָלֶה וְיָשָׁן מֵרֹב יָמִים אוֹ מִשִּׁמּוּשׁ: הִתְבַּלּוּת הַמְּכוֹנִית. חֹק הַהִתְבַּלּוּת. – [הִתְבַּלּוּת־]

הִתְבַּלְּחוּת° נ׳ [מן בלח] הוֹפָעַת הַבְלָחוֹת, הִתְנוֹצְצוּת, קְפִיצוֹת אֵשׁ אוֹ אוֹרוֹת לְכָאן וּלְכָאן: ־שִׁפְכֵי צְרוֹרוֹת מְתָרְזִים, הֶבְהֵק אֵשׁ, הִתְבַּלְּחוּת פִּתְאוֹם־ (יזהר, צקלג 205). – [הִתְבַּלְּחוּת־]

הִתְבַּלְּטוּת° נ׳ [מן בלט, הִתְבַּלֵּט] הִזְדַּקְּרוּת, הֱיוֹת נִכָּר הֵיטֵב [גם בהשאלה]: הִתְבַּלְּטוּת הָהָר עַל־פְּנֵי הַסְּבִיבָה. ־קַו הַיְסוֹד בּוֹ הָיָה בְּעַנְוַת יְשָׁרִים, בְּהֶעְדֵּר כָּל הִתְבַּלְּטוּת־ (פיכמן, שסא). – [הִתְבַּלְּטוּת־, ־טֻיוֹת]

הִתְבַּלְּעוּת∴ נ׳ [מן בלע, הִתְבַּלַּע] הִתְבַּטְּלוּת, הִתְחַסְּלוּת: הִתְבַּלְּעוּת עֲצָתוֹ. הִתְבַּלְּעוּת כָּל חָכְמָתָם. – [הִתְבַּלְּעוּת־]

הִתְבַּסְּמוּת° נ׳ [מן בסם, הִתְבַּסֵּם, ראה גם הִתְבַּשְּׂמוּת] 1, הִשְׁתַּכְּרוּת, שְׁתִיָּה לְשָׁכְרָה. 2, הַתָּזַת מֵי־בֹשֶׂם עַל עַצְמוֹ. – [הִתְבַּסְּמוּת־, ־מֻיוֹת]

הִתְבַּסְּסוּת° נ׳ [מן א. בסס, הִתְבַּסֵּס] 1, הִתְבַּצְּרוּת, הִתְחַזְּקוּת עַל בָּסִיס מוּצָק: הִתְבַּסְּסוּת הָעוֹלֶה בְּעִירוֹ. הִתְבַּסְּסוּת הַמֶּשֶׁק הַכַּפְרִי. 2, הִשָּׁעֲנוּת, הִסְתַּמְּכוּת: הִתְבַּסְּסוּת הַמַּרְצֶה עַל הַיְּדִיעוֹת הָרִשְׁמִיּוֹת. – [הִתְבַּסְּסוּת־]

הִתְבַּעְבְּעוּת° נ׳ [מן בעבע, הִתְבַּעְבֵּעַ] תְּסִיסָה תּוֹךְ הַעֲלָאַת בַּעְבּוּעִים: הִתְבַּעְבְּעוּת הַמַּיִם בִּשְׁעַת רְתִיחָתָם. – [הִתְבַּעְבְּעוּת־]

הִתָּבְעוּת°, היתבעות נ׳ [מן תבע, נִתְבַּע] הֱיוֹת נִתְבָּע, הִדָּרְשׁוּת: הִתָּבְעוּת הַנֶּאֱשָׁם לְדִין. הִתָּבְעוּת הַקָּהָל לִפְעֻלּוֹת שֶׁל מַמָּשׁ. – [הִתָּבְעוּת־]

הִתְבַּצְּעוּת° נ׳ [מן א. בצע, הִתְבַּצֵּעַ] הִתְקַיְּמוּת, הִתְגַּשְּׁמוּת, הֵעָשׂוּת: הִתְבַּצְּעוּת הַתָּכְנִית בִּמְלוֹאָהּ. – [הִתְבַּצְּעוּת־]

הִתְבַּצְּקוּת° נ׳ [מן בצק, הִתְבַּצֵּק] הִתְנַפְּחוּת: הִתְבַּצְּקוּת הָרַגְלַיִם מֵרֹב הֲלִיכָה. – [הִתְבַּצְּקוּת־]

הִתְבַּצְּרוּת° נ׳ [מן ג. בצר, הִתְבַּצֵּר] 1, הַקָּפַת עַצְמוֹ בְּבִצּוּרִים: הִתְבַּצְּרוּת הַצָּבָא בְּעֶמְדוֹתָיו. 2, הִתְחַזְּקוּת, הִתְעַצְּמוּת: תַּהֲלִיךְ הִתְבַּצְּרוּתָהּ וְהִתְבַּסְּסוּתָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה. – [הִתְבַּצְּרוּת־]

הִתְבַּקְּאוּת° נ׳ [מן בקא, הִתְבַּקֵּא] הֵעָשׂוּת בָּקִי, רְכִישַׁת יְדִיעָה יְסוֹדִית: הִתְבַּקְּאוּת בַּתַּנַ״ךְ עַל־יְדֵי הֲגִיָּה רַבָּה בּוֹ.–[הִתְבַּקְּאוּת־]

הִתְבַּקְּעוּת° נ׳ [מן בקע, הִתְבַּקַּע] הִסָּדְקוּת, הִתְהַוּוּת פְּרָצִים: הִתְבַּקְּעוּת הָעֵצִים. – [הִתְבַּקְּעוּת־]

הִתְבַּקְּרוּת° נ׳ [מן א. בקר, נִתְבַּקֵּר] 1, הֱיוֹת מְבֻקָּר, הִבָּדְקוּת: הִתְבַּקְּרוּת הַפִּנְקָסִים. 2, בִּקֹּרֶת עַצְמִית. – [הִתְבַּקְּרוּת־]

הִתְבַּקְּשׁוּת° נ׳ [מן בקש, הִתְבַּקֵּשׁ] הֱיוֹת מְבֻקָּשׁ: הִתְבַּקְּשׁוּת הַסְּחוֹרָה בַּשּׁוּק. הִתְבַּקְּשׁוּת לִישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה. – [הִתְבַּקְּשׁוּת־]

הִתְבָּרְגוּת° נ׳ [מן ברג, הִתְבָּרֵג] הִתְחַבְּרוּת בְּאֶמְצָעוּת בֹּרֶג: הִתְבָּרְגוּת חֶלְקֵי הַמְּכוֹנָה זֶה לָזֶה. – [הִתְבָּרְגוּת־]

הִתְבַּרְגְּנוּת° נ׳ [מן ברגן, הִתְבַּרְגֵּן] הֵעָשׂוּת בֻּרְגָּנִי, הַגָּעָה לְמַעֲמָד כַּלְכָּלִי וְחֶבְרָתִי שֶׁל בֻּרְגָּנִים. – [הִתְבַּרְגְּנוּת־]

הִתְבַּרְיְנוּת° נ׳ [מן ברין, הִתְבַּרְיֵן] הִתְנַהֲגוּת כְּבִרְיוֹן, הִתְפָּרְאוּת וְהִתְפָּרְעוּת: הִתְבַּרְיְנוּת הֶהָמוֹן בִּשְׁעַת הַהַפְגָּנָה. מִלְחָמָה בְּהִתְבַּרְיְנוּתוֹ שֶׁל הַנֹּעַר. – [הִתְבַּרְיְנוּת־]

הִתְבָּרְכוּת° נ׳ [מן א. ברך, הִתְבָּרֵךְ] 1, אִחוּל בְּרָכָה לְעַצְמוֹ: הִתְבָּרְכוּת בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. 2, הֱיוֹת מְבֹרָךְ: הִתְבָּרְכוּת הָעֵמֶק בִּיבוּל רַב. – [הִתְבָּרְכוּת־]

הִתְבָּרְקוּת° נ׳ [מן ברק, הִתְבָּרֵק] הִתְנוֹצְצוּת, הִזְדַּהֲרוּת: ־הֶרֶף עַיִן שֶׁל הִתְבָּרְקוּת הַנְּהָרָה לְתוֹךְ הַחֲשֵׁכָה־ (שטיינמן, דודאים 9). הִתְבָּרְקוּת עֵינָיו מִתִּמְהוֹן־סַקְרָנוּת. – [הִתְבָּרְקוּת־]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

הִתְבָּרְרוּת° נ׳ [מן ברר, הִתְבָּרֵר] הִתְבַּהֲרוּת, הֱיוֹת בָּרוּר: חִכִּינוּ לַשָּׁוְא לְהִתְבָּרְרוּת הַמַּצָּב. – [הִתְבָּרְרוּת־]

הִתְבַּשְּׁלוּת° נ׳ [מן בשל, הִתְבַּשֵּׁל] 1, הֱיוֹת מְבֻשָּׁל: הִתְבַּשְּׁלוּת הַבָּשָׂר בָּאֵשׁ. 2, גְּמִילָה, הֵעָשׂוֹת בָּשֵׁל: הִתְבַּשְּׁלוּת הַפֵּרוֹת. – [הִתְבַּשְּׁלוּת־]

הִתְבַּשְּׂמוּת° נ׳ [מן בשׂם, הִתְבַּשֵּׂם] סְפִיגַת רֵיחַ בְּשָׂמִים [גם בהשאלה]: הִתְבַּשְּׂמוּת בְּמֵי־בֹשֶׂם. הִתְבַּשְּׂמוּת מֵאֲוִירָהּ שֶׁל תּוֹרָה בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ. ״חֶמְדַּת הַהִתְבַּשְּׂמוּת פּוֹתַחַת אֶת הַצִּנּוֹרוֹת הָרוּחָנִיִּים״ (הרב קוק, אורות קלט). – [הִתְבַּשְּׂמוּת־, ־מֻיּוֹת]

הִתְבַּשְּׂרוּת° נ׳ [מן בשׂר, הִתְבַּשֵּׂר] קַבָּלַת בְּשׂוֹרָה, שְׁמִיעַת דִּבְרֵי מְבַשֵּׂר: הִתְבַּשְּׂרוּת עַל זְכִיָּה בַּגּוֹרָל. – [הִתְבַּשְּׂרוּת־]

הִתְבַּתְּרוּת° נ׳ [מן בתר, הִתְבַּתֵּר] הֵחָתְכוּת, הֱיוֹת מְבֻתָּר: הִתְבַּתְּרוּת הֶהָרִים. – [הִתְבַּתְּרוּת־]

הִתְגָּאוּת÷ נ׳ [מן גאה, הִתְגָּאָה] הִתְגַּדְּלוּת, הִתְרַבְרְבוּת, הִתְפָּאֲרוּת: ״וּלְשׁוֹן הִתְפַּעֵל – ׳אַל־תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־מֶלֶךְ׳ – עִנְיָנוֹ הִתְגָּאוּת וְהִתְיַפּוּת״ (השרשים לג׳נאח, הדר). ״אַהֲבַת הַהִתְרָאוּת וְהַהִתְגָּאוּת הַמְכַסָּה תַּחְתֶּיהָ שִׁפְלוּת פְּנִימִית״ (אחד העם, נא). ״חַיֵּי הֲזָיוֹת שֶׁל רַעְיוֹנוֹת נִשְׂגָּבִים... שֶׁל הִתְגָּאוּת בְּנֵזֶר הַבְּרִיאָה״ (קלצקין, כתבים 287). – [הִתְגָּאוּת־]

הִתְגָּאֲלוּת° נ׳ [מן ב׳ גאל, הִתְגָּאֵל] הִתְלַכְלְכוּת, הִטַּמְּאוּת: הִתְגָּאֲלוּת בְּדָם. הִתְגָּאֲלוּת בְּמַאַכְלֵי־טְרֵפָה. – [הִתְגָּאֲלוּת־]

הִתְגַּבְּבוּת° נ׳ [מן גבב, הִתְגַּבֵּב] 1, הֵעָרְמוּת זֶה עַל גַּבֵּי זֶה בְּלֹא סֵדֶר: הִתְגַּבְּבוּת קַשׁ וּגְבָבָה. הִתְגַּבְּבוּת עֻבְדּוֹת וּמְאֹרָעוֹת. 2, הִצְטַבְּרוּת, הִתְרַכְּזוּת: ״צָרִיךְ לְתַקֵּן לְכַתְּחִלָּה תַּקָּנוֹת יְשָׁרוֹת לִמְנִיעַת הִתְגַּבְּבוּת הַהוֹן בִּידֵי מִסְפָּר מוּעָט״ (סוקולוב, במראות 405).– [הִתְגַּבְּבוּת־]

הִתְגַּבְּהוּת° נ׳ [מן גבה, הִתְגַּבֵּהַּ] הִתְרוֹמְמוּת, הִתְנַשְּׂאוּת לְמַעְלָה: ״מֻרְגָּשׁ הָיָה בְּכָל עֶמְדָּתָם... מַשֶּׁהוּ מִן הַהִסְתַּיְגוּת, מִן הַהִתְגַּבְּהוּת הַכְּבוּשָׁה וּמִן הַהִשְׁתַּפְּלוּת שֶׁבְּחֶסֶד״ (קבק, בצל 62). ״מִיָּמִין חָלָה פִּתְאוֹם הִתְגַּבְּהוּת, כְּמוֹ אֶל כֹּתֶל חוֹמָה״ (שמיר, עירום 187). הִתְגַּבְּהוּת גַּלֵּי הַיָּם. – [הִתְגַּבְּהוּת־]

א׳ **הִתְגַּבְּנוּת**÷ נ׳ [מן א׳ גבן, הִתְגַּבֵּן] הִתְעַקְּמוּת הַגַּב בְּצוּרַת גִּבְנוֹן: הִתְגַּבְּנוּת הֶחָתוּל בַּהֲקִיצוֹ מִשְּׁנָתוֹ. – [הִתְגַּבְּנוּת־]

ב׳ **הִתְגַּבְּנוּת**° נ׳ [מן ב׳ גבן, הִתְגַּבֵּן] הֵהָפְכוּת לִגְבִינָה: הִתְגַּבְּנוּת הֶחָלָב שֶׁעָמַד זְמַן רַב. – [הִתְגַּבְּנוּת־]

הִתְגַּבְּרוּת÷ נ׳ [מן גבר, הִתְגַּבֵּר] 1, הִתְחַזְּקוּת, הִתְרַבּוּת: ״יִגְדַּל בְּעֵינֶיךָ הַמְּעַט שֶׁבְּמִעַט מִנִּצּוּחוֹ (שֶׁל הַיֵּצֶר) וְהַמִּצְעָר מֵהִתְגַּבְּרוּתוֹ״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). ״הִתְגַּבְּרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת חֲרֹשֶׁת־הַמַּעֲשֶׂה בֵּין בְּנֵי־הָאָדָם״ (יל״ג, פרוזה קעא). הִתְגַּבְּרוּת כֹּחָהּ שֶׁל הָאוֹפּוֹזִיצְיָה. 2, הִתְנַשְּׂאוּת, תַּקִּיפוּת: ״וְדַע כִּי קְצָת בַּעֲלֵי הָעִיּוּן... הִגִּיעַ בָּהֶם הַסִּכְלוּת וְהִתְגַּבְּרוּת, עַד שֶׁאָמְרוּ...״ (מורה נבוכים א סט). ״אַנְשֵׁי הָעַוְלָה וְהֶחָמָס וְהַהִתְגַּבְּרוּת״ (מורה נבוכים ב לט). – [הִתְגַּבְּרוּת־]

– הִתְגַּבְּרוּת עַל־÷, נִצָּחוֹן עַל־, הִשְׁתַּלְּטוּת עַל־ [גם בהשאלה]: ״דִּלְדְּלוּנוּ תֹּקֶף יַד מוֹנֵינוּ וְהִתְגַּבְּרוּתָם עָלֵינוּ״ (רמב״ם, איגרת תימן). הִתְגַּבְּרוּת הַצָּבָא עַל כֹּחוֹת הָאוֹיֵב. הִתְגַּבְּרוּת הַנּוֹאֵם עַל אֵימַת הַצִּבּוּר.

הִתְגַּבְּשׁוּת° נ׳ [מן גבש, הִתְגַּבֵּשׁ] 1, הֵהָפְכוּת חֹמֶר לְגָבִישׁ: הִתְגַּבְּשׁוּת הַמֶּלַח בְּשָׁקְעוֹ בִּתְמִסָּה. 2 [בהשאלה] הִתְרַכְּזוּת, הִתְלַכְּדוּת, הֵעָשׂוֹת מוּצָק וּמְגֻבָּשׁ: הִתְגַּבְּשׁוּת הָרַעְיוֹנוֹת לְתָכְנִית בְּרוּרָה. הִתְגַּבְּשׁוּת הַתַּלְמִידִים לְחֶבְרָה. – [הִתְגַּבְּשׁוּת־]

הִתְגַּדְּלוּת÷ נ׳ [מן א׳ גדל, הִתְגַּדֵּל] הִתְגָּאוּת, הִתְרַבְרְבוּת, נְטִילַת גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ: ״גַּסֵּי הָרוּחַ וּגְבוֹהֵי הַלְּבָבוֹת, אֲשֶׁר נַפְשָׁם נִפְרֶדֶת מִמְּקוֹמָהּ מֵהִתְגַּדְּלוּת וְגַבְהוּת״ (השרשים לג׳נאח, זחח). ״הִתְפָּאֲרוּת בַּאֲבוֹת־אֲבוֹתָיו הַגְּדוֹלִים וְהִתְגַּדְּלוּת עַל שְׁאָר הָעָם״ (סדן, ממחוז רסב). – [הִתְגַּדְּלוּת־]

הִתְגַּדְּמוּת° נ׳ [מן גדם, נִתְגַּדֵּם] הִכָּרְתוּת, הִקָּטְעוּת, הֵעָשׂוֹת גִּדֵּם: הִתְגַּדְּמוּת יָדוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ. – [הִתְגַּדְּמוּת־]

הִתְגַּדְּרוּת° נ׳ [מן גדר, הִתְגַּדֵּר] 1, הִתְגָּאוּת, הִתְגַּנְדְּרוּת: ״הוּא מִתְהַלֵּךְ וּמְשׂוֹחֵחַ אִתָּם כְּרֵעַ וּכְאָח בְּלִי כָּל הַהִתְגַּדְּרוּת וּמִנְהֲגֵי סִלְסוּל״ (ביאליק, אריה ה). ״נַפְשׁוֹ שֶׁסָּלְדָה מִפְּנֵי כָּל הִתְהַדְּרוּת וְהִתְגַּדְּרוּת שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת״ (פיכמן, רט). ״יֵצֶר הַפַּעַלְתָּנוּת הַנִּזּוֹן רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ מִצֹּרֶךְ הַהִתְגַּדְּרוּת בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת״ (קלצקין, כתבים 29). 2, הִצְטַיְּנוּת, הִתְבַּלְּטוּת הַמַּעֲלוֹת וְהַיְּכֹלֶת: הִתְגַּדְּרוּת הָאִישׁ בַּמְּלָאכָה שֶׁעָשָׂה. 3, הִסְתַּגְּרוּת, הֲקָמַת גָּדֵר סְבִיבוֹ: הִתְגַּדְּרוּת הַצָּבָא בְּגֶדֶר תַּיִל. [ובהשאלה]: ״הִיא יָדְעָה לְהוֹצִיא אֶת הָאָדָם הַזֶּה הַמְכֻנָּס בְּעַצְמוֹ מִתּוֹךְ הִתְגַּדְּרוּתוֹ״ (קבק, בצל 124). – [־רוּת־]

הִתְגַּדְּשׁוּת° נ׳ [מן גדשׁ, הִתְגַּדֵּשׁ] הֵעָשׂוֹת מָלֵא וְגָדוּשׁ: הִתְגַּדְּשׁוּת הַסְּאָה. – [הִתְגַּדְּשׁוּת־]

הִתְגַּהֲצוּת° נ׳ [מן גהץ, הִתְגַּהֵץ] 1, הֵעָשׂוֹת מְגֹהָץ: הִתְגַּהֲצוּת מְהִירָה שֶׁל הַבֶּגֶד. 2, הִתְקַשְּׁטוּת, הִתְיַפּוּת: הִתְגַּהֲצוּת לִכְבוֹד שַׁבָּת. – [הִתְגַּהֲצוּת־]

הִתְגּוֹדֵד, הת׳ מן גדד.

א׳ **הִתְגּוֹדְדוּת**÷ נ׳ [מן א׳ גדד, הִתְגּוֹדֵד] שְׂרִיטַת שָׂרֶטֶת בַּגּוּף, עֲשִׂיַּת כְּתֹבֶת־קַעֲקַע בַּגּוּף: ״קוֹל הָמוֹן וְקוֹל הַנְּבִיאִים בְּרַעַם וְהִתְגּוֹדְדוּת בָּרְמָחִים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ד). – [הִתְגּוֹדְדוּת־, הִתְגּוֹדְדֻיּוֹת]

ב׳ **הִתְגּוֹדְדוּת**° נ׳ [מן ב׳ גדד, הִתְגּוֹדֵד] הֵאָסְפוּת לִגְדוּדִים, הִתְפַּלְּגוּת לְכִתּוֹת־כִּתּוֹת: ״כָּל זֶה אֵינוֹ אֶלָּא פְּרִי ׳הַהִתְגּוֹדְדוּת׳ וּפְעֻלּוֹתֵיהֶן הַבּוֹדְדוֹת וְהַנִּפְרָדוֹת שֶׁל הָאֲגֻדּוֹת הַשּׁוֹנוֹת״ (אחד העם, כו). – [הִתְגּוֹדְדוּת־, הִתְגּוֹדְדֻיּוֹת]

הִתְגּוֹלֵל, הת׳ מן גלל.

הִתְגּוֹלְלוּת÷ נ׳ [מן גלל, הִתְגּוֹלֵל] 1°, הִתְגַּלְגְּלוּת. 2÷, הִתְאַנּוּת, שִׂימַת עֲלִילוֹת דְּבָרִים לְמִישֶׁהוּ: ״שֶׁכַּאֲשֶׁר הָרֹגֶן לֹא הָרַגְן אֶלָּא עַל־יְדֵי הִתְגּוֹלְלוּת וְהִתְנַפְּלוּת וַעֲלִילוֹת״ (דוראן, מגילת ספר צא). – [הִתְגּוֹלְלוּת־, ־לֻיּוֹת]

הִתְגַּוְּנוּת°, התגוונות נ׳ [מן גון, הִתְגַּוֵּן] 1. הִשְׁתַּנּוּת צְבָעִים, חֲלִיפוֹת גְּוָנִים שׁוֹנִים: הִתְגַּוְּנוּת צִבְעֵי הַקֶּשֶׁת בַּשָּׁמַיִם. 2. שִׁנּוּיִים שׁוֹנִים בַּגֹּוֶן וּבַצּוּרָה שֶׁל דְּבַר־מָה: הִתְגַּוְּנוּת הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת שֶׁל מִלִּים בַּלָּשׁוֹן. – [הִתְגַּוְּנוּת־, הִתְגַּוְּנֻיּוֹת]

הִתְגּוֹנֵן, הת׳ מן גנן.

הִתְגּוֹנְנוּת° נ׳ [מן א. גנן, הִתְגּוֹנֵן] הֲגַנַּת עַצְמוֹ, עֲמִידָה עַל נַפְשׁוֹ: ״הוּא אֲשֶׁר לִמֵּד בְּגָדְלוֹ אֶת בַּחוּרֵי הָעֲיָרָה אֶת תַּכְסִיסֵי הַהִתְגּוֹנְנוּת״ (בארון, פרשיות 113). – [הִתְגּוֹנְנוּת־, הִתְגּוֹנְנֻיּוֹת]

– **הִתְגּוֹנְנוּת אֶזְרָחִית** [ראשי־תיבות: הָגָ״א]. הִתְאַרְגְּנוּת הָאֻכְלוּסִיָּה הָאֶזְרָחִית לְשֵׁם הֲגַנָּה בְּכָל הָאֶמְצָעִים, חוּץ מֵאֶמְצָעֵי לְחִימָה, עַל חַיֵּיהֶם וְעַל רְכוּשָׁם מִפְּנֵי הַתְקָפַת אוֹיֵב (בְּיִחוּד מִן הָאֲוִיר), אוֹ לְשֵׁם צִמְצוּם תּוֹצְאוֹת הַהַתְקָפָה (הֲקָמַת מִקְלָטִים, הַגָּשַׁת עֶזְרָה רִאשׁוֹנָה, שְׁמִירָה עַל אִפּוּל הַדִּירוֹת בַּלֵּילוֹת וְכַדּוֹמֶה).

הִתְגּוֹרְרוּת° נ׳ [מן א. גור, הִתְגּוֹרֵר] שְׁהִיָּה בִּמְקוֹם מְגוּרִים, הִשְׁתַּכְּנוּת: הַדָּבָר קָרָה בִּתְקוּפַת הִתְגּוֹרְרוּתוֹ בְּתֵל־אָבִיב. – [הִתְגּוֹרְרוּת־]

הִתְגּוֹשֵׁשׁ, הת׳ מן גשש.

הִתְגּוֹשְׁשׁוּת° נ׳ [מן גשש, הִתְגּוֹשֵׁשׁ] הֵאָבְקוּת, הִתְמוֹדְדוּת [גם בהשאלה]: הִתְגּוֹשְׁשׁוּת שֶׁל סְפּוֹרְטָאִים בַּזִּירָה. הִתְגּוֹשְׁשׁוּת הַמְּדִינָאִים בַּוְּעִידָה הַבֵּינְלְאֻמִּית. ״הִתְגּוֹשְׁשׁוּת דְּמֹחִין״ (סוקולוב, במראות 257). – [הִתְגּוֹשְׁשׁוּת־, הִתְגּוֹשְׁשֻׁיּוֹת]

הִתְגַּזְּמוּת° נ׳ [מן גזם, הִתְגַּזֵּם] הֵעָשׂוּת מְגֻזָּם וּמֻפְרָז, הִתְגַּדְּלוּת: הִתְגַּזְּמוּת כּוֹחוֹ שֶׁל הָרוֹדָן בְּקֶרֶב הֲמוֹנִים. – [הִתְגַּזְּמוּת־]

הִתְגַּחֲכוּת° נ׳ [מן גחך, נִתְגַּחֵךְ] 1. הֵעָשׂוּת מְגֹחָךְ, הֱיוֹת לִצְחוֹק: הִתְגַּחֲכוּת עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּת בִּלְתִּי־מְכֻבֶּדֶת. 2. הִתְחַיְּכוּת, הַעֲלָאַת גִּחוּכִים. – [הִתְגַּחֲכוּת־]

הִתְגַּיְּסוּת°, התגייסות נ׳ [מן גיס, הִתְגַּיֵּס] 1. יְצִיאָה לְשָׁרֵת בַּצָּבָא. 2. הִתְנַדְּבוּת לִפְעֻלָּה דְחוּפָה מְסֻיֶּמֶת, הֵחָלְצוּת: הִתְגַּיְּסוּת לְמִבְצַע הַנְחָלַת הַלָּשׁוֹן לָעָם. – [הִתְגַּיְּסוּת־]

הִתְגַּיְּרוּת°, התגיירות נ׳ [מן גיר, הִתְגַּיֵּר] הִתְיַהֲדוּת, קַבָּלַת דַּת יִשְׂרָאֵל. – [הִתְגַּיְּרוּת־, הִתְגַּיְּרֻיּוֹת]

הִתְגַּלְגְּלוּת⁘ נ׳ [מן גלגל, הִתְגַּלְגֵּל] 1°. הִדַּרְדְּרוּת, הִסְתּוֹבְבוּת: ״הִתְגַּלְגְּלוּת לְתוֹךְ תְּהוֹם״ (ליסיצקי, תולדות 273). הִתְגַּלְגְּלוּת אֶבֶן בְּמוֹרַד הָהָר. הִתְגַּלְגְּלוּת גַּלְגַּלֵּי הָעֲגָלָה. 2⁘. הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִתְפַּתְּחוּת: ״וּלְדַבֵּר לְעֶפְרוֹן אַחֲרֵי הִתְגַּלְגְּלוּת הַדְּבָרִים״ (אברבנאל, חיי שרה א). 3° [בזואולוגיה] הִשְׁתַּנּוּת הַגּוּף עַל־יְדֵי גִּלְגּוּל: הִתְגַּלְגְּלוּת הַזַּחַל לְחֶרֶק בּוֹגֵר. – [הִתְגַּלְגְּלוּת־, הִתְגַּלְגְּלֻיּוֹת]

הִתְגַּלּוּת⁘ נ׳ [מן א. גלה, הִתְגַּלָּה] הֵרָאוּת דָּבָר שֶׁהָיָה נֶעְלָם, הוֹפָעָה: ״׳וּשְׁמִי לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׳ יוֹצֵא חוּץ לָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה אֶל עִנְיַן הִתְגַּלּוּת וְהֵרָאוּת״ (השרשים לג׳נאח, ידע). ״הִתְגַּלּוּת הָאָרֶץ וְהֵרָאוּת הַיַּבָּשָׁה״ (ישראלי, יסודי עולם ב ב). ״אָפְנֵי הִתְגַּלּוּת רוּחוֹ בְּכָל מִקְצוֹעוֹת הַחַיִּים״ (אחד העם, קכו). ״הַנְּבוּאָה שֶׁלּוֹ הִיא כְּפִירָה בְּהִתְגַּלּוּת אֱלֹהִים וּבְתוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם״ (פייארברג, 119). ״חֶדְוָה וְתִמָּהוֹן... כְּהִתְגַּלּוּתוֹ שֶׁל גָּאוֹן וּמוֹשִׁיעַ בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ״ (סיכמן, שו). ״עִם שִׁירַת רָחֵל נוֹלַד לָנוּ שִׁיר הַהִתְגַּלּוּת הָאִינְטִימִית״ (קריב, עיונים 176). – [הִתְגַּלּוּת־, הִתְגַּלֻּיּוֹת]

– **הִתְגַּלּוּת־לֵב°**, גִּלּוּי־לֵב, כֵּנוּת, אִי־כִּסּוּי דָּבָר: ״מַחֲזִיק הוּא לִי טוֹבָה עַל הִתְגַּלּוּת לִבִּי הַיְשָׁרָה, וְהוּא מֵשִׁיב לִי מִתּוֹךְ אוֹתָהּ הִתְגַּלּוּת־הַלֵּב״ (ברקוביץ, הראשונים ג).

הִתְגַּלּוּתִי° ת׳ [מן הִתְגַּלּוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַהִתְגַּלּוּת: ״עָשָׂה לוֹ אֶת הַמּוּסָר הַטִּבְעִי לְבָסִיס, וְלֹא אֶת הַמּוּסָר הַהִתְגַּלּוּתִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קז). – [הִתְגַּלּוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִתְגַּלְּחוּת⁘ נ׳ [מן גלח, הִתְגַּלֵּחַ] (תוספות נזיר נה:), גְּזִיזַת הַשְּׂעָרוֹת וַהֲסָרָתָן בְּתַעַר. – [הִתְגַּלְּחוּת־, ־לְּחֻיּוֹת]

הִתְגַּלְיְנוּת° נ׳ [מן גלין, הִתְגַּלְיֵן] הֵעָשׂוּת גַּלְיָנִי, הוֹפָעַת גַּלִּים: הִתְגַּלְיְנוּת הַיָּם בָּרוּחַ. – [הִתְגַּלְיְנוּת־]

הִתְגַּלְמְדוּת° נ׳ [מן גלמד, נִתְגַּלְמֵד] הִשָּׁאֲרוּת גַּלְמוּד: הִתְגַּלְמְדוּת הַיָּתוֹם. – [הִתְגַּלְמְדוּת־]

הִתְגַּלְּמוּת° נ׳ [מן גלם, הִתְגַּלֵּם] 1. הִתְגַּשְּׁמוּת, הֵהָפְכוּת לְגוּף, קַבָּלַת צוּרָה מַמָּשִׁית: הִתְגַּלְּמוּת הַגְּבוּרָה בִּדְמוּתוֹ שֶׁל שִׁמְשׁוֹן. הִתְגַּלְּמוּת הָרַעְיוֹן לְתָכְנִית מַעֲשִׂית. ״עֶרֶךְ יָשָׁר בֵּין הַשְּׁאִיפָה הַמַּחְשַׁבְתִּית וּבֵין הִתְגַּלְּמוּתָהּ הַמַּעֲשִׂית״ (פייארברג, 63). ״הִתְעוֹרְרוּת רְצוֹנוֹ שֶׁל עַם לְהִתְחַזֵּק... הִיא הִיא הִתְגַּלְּמוּת שֶׁל חֹק תּוֹלַדְתּוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לט). ״מַהְפֵּכוֹת... שֶׁפָּרְחָה נִשְׁמָתָן וְקָרְמוּ קְרוּמֵי הִתְגַּלְּמוּת״ (קלצקין, כתבים 177). 2. גִּלְגּוּל הַזַּחַל שֶׁל חֲרָקִים שׁוֹנִים לְגֹלֶם. – [הִתְגַּלְּמוּת־, הִתְגַּלְּמֻיּוֹת]

הִתְגַּלְּעוּת° נ׳ [מן גלע, הִתְגַּלַּע] הִתְפָּרְצוּת, הִתְלַקְּחוּת: ״הִתְגַּלְּעוּת הַפֵּרוּד הַמֻּקְדָּם בַּיִּשּׁוּב הַצָּעִיר״ (ברקוביץ, סיפורים תנח). הִתְגַּלְּעוּת רִיב בֵּין הַשְּׁכֵנִים. – [הִתְגַּלְּעוּת־]

הִתְגַּלְּשׁוּת° נ׳ [מן גלש, הִתְגַּלֵּשׁ] הַחְלָקָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְנָמוּךְ: הִתְגַּלְּשׁוּת בְּמִגְלָשַׁיִם בְּהָרֵי הַשֶּׁלֶג. – [הִתְגַּלְּשׁוּת־]

הִתְגַּמְּדוּת° נ׳ [מן גמד, הִתְגַּמֵּד] הִתְקַצְּרוּת, הִתְקַטְּנוּת: הִתְגַּמְּדוּת הַתָּכְנִית הַגְּדוֹלָה בְּהִתְנַגְּשָׁהּ בַּמְּצִיאוּת. – [הִתְגַּמְּדוּת־]

הִתְגַּמְּלוּת° נ׳ [מן א. גמל, הִתְגַּמֵּל] הִתְנַזְּרוּת, גְּמִילַת עַצְמוֹ מֵהֶרְגֵּל מְסֻיָּם: הִתְגַּמְּלוּת מִן הָעִשּׁוּן. – [הִתְגַּמְּלוּת־]

הִתְגַּמְּשׁוּת° נ׳ [מן גמש, הִתְגַּמֵּשׁ] הֵעָשׂוּת גָּמִישׁ [בהשאלה]: הִתְגַּמְּשׁוּת הַתָּכְנִית שֶׁהֻצְּעָה. – [הִתְגַּמְּשׁוּת־]

הִתְגַּנְּבוּת° נ׳ [מן גנב, הִתְגַּנֵּב] כְּנִיסָה אוֹ יְצִיאָה בְּהַחְבָּא: הִתְגַּנְּבוּת מַחְלֶקֶת־הַסִּיָּרִים אֶל מַעַרְכוֹת הָאוֹיֵב. הִתְגַּנְּבוּת מִתּוֹךְ הַבַּיִת. הִתְגַּנְּבוּת סָפֵק בְּלִבּוֹ. – [הִתְגַּנְּבוּת־]

הִתְגַּנְדְּרוּת° נ׳ [מן גנדר, הִתְגַּנְדֵּר] הִתְיַפּוּת וְהִתְקַשְּׁטוּת, הִתְנַהֲגוּת הַמְכֻוֶּנֶת לַעֲשִׂיַּת רֹשֶׁם עַל הָאֲחֵרִים: הִתְגַּנְדְּרוּת בִּבְגָדִים מְהֻדָּרִים, בְּנִימוּסִים מְעֻדָּנִים. – [הִתְגַּנְדְּרוּת־, הִתְגַּנְדְּרֻיּוֹת]

הִתְגַּוּוּת^ נ׳ [מן גוה, הִתְגַּוָּה] הִתְבַּזּוּת, הֵרָאוּת בְּמַצָּב שֶׁל גְּנַאי וּבִזָּיוֹן: ״וְנִשְׁקַע בְּהִתְגַּוּוּת וּבְהִתְנָאוּת״ (מורה נבוכים א ב). ״לְהַסְתִּיר אֶת הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶם עַד כְּדֵי הַבְלָטַת נִגּוּדוֹ, עַד כְּדֵי בִּזָּיוֹן עַצְמָם וְהִתְגַּוּוּת בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת״ (קלצקין, כתבים 193). – [הִתְגַּוּוּת־]

הִתְגַּנְּחוּת° נ׳ [מן גנח, נִתְגַּנֵּחַ] הִתְאַנְּחוּת, הִתְפָּרְצוּת בִּגְנִיחוֹת: הִתְגַּנְּחוּת בִּלְתִּי־פּוֹסֶקֶת שֶׁל הַפָּצוּעַ. – [הִתְגַּנְּחוּת־, הִתְגַּנְּחֻיּוֹת]

הִתְנַסּוּת° נ׳ [מן ב. נסה, הִתְנַסָּה] הֵעָשׂוּת נֵס, הִתְקַשְּׁחוּת: הִתְנַסּוּת הַמִּדּוֹת. הִתְנַסּוּת־הַלֵּב. ״הִתְנַסּוּתָן שֶׁל מְגַמּוֹת פִילוֹסוֹפִיּוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ טבע מוסר 166). – [הִתְנַסּוּת־]

הִתְנַסְסוּת° נ׳ [מן ב.נסס, הִתְנַסֵּס] הֵעָשׂוּת עָבֶה אוֹ גַס: הִתְנַסְסוּת הַלֵּב. – [הִתְנַסְסוּת־]

הִתְגַּעְגְּעוּת° נ׳ [מן ב. געגע, הִתְגַּעְגֵּעַ] הִשְׁתּוֹקְקוּת, כִּסּוּפִים עַזִּים: ״וְאֵין בִּי עוֹד שׁוּם הִרְהוּרִים אוֹ הִתְגַּעְגְּעוּת״ (הזז, היושבת 56). הִתְגַּעְגְּעוּת הַנּוֹדֵד עַל בֵּיתוֹ וְעַל יַקִּירָיו. – [הִתְגַּעְגְּעוּת־, הִתְגַּעְגְּעֻיּוֹת]

הִתְגָּעֲלוּת° נ׳ [מן א. געל, הִתְגָּעֵל] הִתְלַכְלְכוּת, הִזְדַּהֲמוּת: הִתְגָּעֲלוּת הַשִּׁכּוֹר בְּקִיאוֹ. – [הִתְגָּעֲלוּת־]

הִתְגָּעֲשׁוּת^ נ׳ [מן געש, הִתְגָּעֵשׁ] 1°, הִסְתָּעֲרוּת, הִתְחוֹלְלוּת סְעָרָה: הִתְגָּעֲשׁוּת מֵי הַיָּם בְּיוֹם סוּפָה. 2^, הִתְפָּרְצוּת אֵשׁ וְלַבָּה מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה: ״הָרַעַשׁ וְהַהִתְגָּעֲשׁוּת לָאָרֶץ וְלֶהָרִים״ (שמואל אבן-תבון, יקוו המים 147). 3^. הִתְרַגְּשׁוּת גְּדוֹלָה, הִתְרַגְּזוּת: ״וְהִתְגָּעֵשׁ פַּרְעֹה כָּל כָּךְ מֵאוֹתוֹ מַרְאֶה עַד שֶׁבְּסִבַּת הִתְגָּעֲשׁוּתוֹ הֵקִיץ מִשְּׁנָתוֹ״ (אברבנאל, מקץ א). ״נִכֶּרֶת הַהִתְעוֹרְרוּת וְהִתְגָּעֲשׁוּת עֲצַבִּים כְּמוֹ בְּקַדַּחַת גְּבוֹהָה״ (סוקולוב, במראות 74). – [הִתְגָּעֲשׁוּת־, הִתְגָּעֲשֻׁיּוֹת]

הִתְגַּפְּפוּת° נ׳ [מן גפף, הִתְגַּפֵּף] חִבּוּקִים וְלִטּוּפִים הֲדָדִיִּים: הִתְגַּפְּפוּת הַנֶּאֱהָבִים. – [הִתְגַּפְּפוּת־, הִתְגַּפְּפֻיּוֹת]

הִתְגָּרְדוּת° נ׳ [מן א. גרד, הִתְגָּרֵד] גֵּרוּד עַצְמוֹ, הִתְחַכְּכוּת: הִתְגָּרְדוּת אִיּוֹב בְּחֶרֶשׂ. הִתְגָּרְדוּת הַסּוּס בַּקִּיר. – [הִתְגָּרְדוּת־]

הִתְגָּרוּת^ נ׳ [מן גרה, הִתְגָּרָה] חִרְחוּר רִיב, שִׁסּוּי, הִתְאַנּוּת: ״רוֹעֶה שֶׁמָּצָא גַּנָּב וְהִתְחִיל לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ... מֵבִיא אֶת הַלִּסְטִים בְּהִתְגָּרוּתוֹ לִמְקוֹם הַבְּהֵמָה״ (רמב״ם, שכירות ג ה). ״הִתְגָּרוּת וְקַנְטְרָנוּת, לְרַבּוֹת תַּכְסִיסֵי סְנִיטָה וּבְעִיטָה״ (קלצקין, כתבים 292). הִתְגָּרוּת בְּכֶלֶב. מַעֲשֵׂי־הִתְגָּרוּת שֶׁל הַמְּדִינָה הַשְּׁכֵנָה. – [־רוּת־, הִתְגָּרֻיּוֹת]

– הִתְגָּרוּת־מִלְחָמָה° [על-פי דברים ב ט] פְּתִיחַת פְּעֻלּוֹת קְרָב.

הִתַּגְּרוּת°, היתגרות נ׳ [מן תגר, הִתַּגֵּר] עֲמִידָה עַל הַמִּקָּח, מַשָּׂא־וּמַתָּן בְּעִסְקֵי מְחִיר סְחוֹרָה: הִתַּגְּרוּת בֵּין הַקּוֹנֶה לַמּוֹכֵר. – [הִתַּגְּרוּת־, הִתַּגְּרֻיּוֹת]

הִתְגָּרְמוּת° נ׳ [מן ב. גרם] הֵהָפְכוּת לְעֶצֶם, הִתְקַשּׁוּת כְּעֶצֶם: הִתְגָּרְמוּת הַסְּחוּס. – [הִתְגָּרְמוּת־]

הִתְגָּרְרוּת° נ׳ [מן גרר, הִתְגָּרֵר] הִסָּחֲבוּת, הִמָּשְׁכוּת: הִתְגָּרְרוּת הַשֹּׁבֶל הָאָרֹךְ שֶׁל שִׂמְלַת הַכַּלָּה עַל הָרִצְפָּה. הִתְגָּרְרוּת הַתִּינוֹק אַחֲרֵי אִמּוֹ. – [הִתְגָּרְרוּת־]

הִתְגָּרְשׁוּת° נ׳ [מן גרש, הִתְגָּרֵשׁ] הִפָּרְדוּת אִישׁ וְאִשָּׁה נְשׂוּאִים, נִתּוּק קִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין: הִתְגָּרְשׁוּת בְּנֵי־הַזּוּג בְּשֶׁל חֹסֶר הֲבָנָה בֵּינֵיהֶם. – [הִתְגָּרְשׁוּת־, הִתְגָּרְשֻׁיּוֹת]

הִתְגַּשְּׁמוּת^ נ׳ [מן ב. גשם, הִתְגַּשֵּׁם] 1°, הִתְבַּצְּעוּת, הִתְקַיְּמוּת: ״וְכָל מַה שֶּׁאֵינוֹ מַתְאִים לְחוֹבָה זוֹ אוֹ לְהִתְגַּשְּׁמוּתָהּ בְּמַעֲשֶׂה״ (אחד העם, ב). ״הַסּוֹף... הוּא הִתְגַּשְּׁמוּת הַחַיִּים בְּעָזָּם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים מה). ״הִתְגַּשְּׁמוּת שְׁאִיפוֹתֵינוּ תִּהְיֶה כְּרוּכָה בְּהֶעָזָה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 91). 2^, הִתְלַבְּשׁוּת בְּגוּף, תֵּאוּר דָּבָר נֶאֱצָל בְּגוּף חָמְרִי: ״לָמָּה הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי הִתְגַּשְּׁמוּת... וַיִּתְּנֵנִי לְמַטָּה לָאָרֶץ״ (אלשיך, משלי ח ל). ״דִּמִּיתִי כִּי כָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִצְטַמְצֵם בְּהָעֵגֶל, כִּי הַכֹּל הוּא כְּעֵין הִתְגַּשְּׁמוּתוֹ וְצִלּוֹ שֶׁל הָעֵגֶל״ (פייארברג, 51). הִתְגַּשְּׁמוּת הָאֱלֹהוּת בְּתֵאוּרֵי הַנְּבִיאִים. – [הִתְגַּשְּׁמוּת־, הִתְגַּשְּׁמֻיּוֹת]

הִתְגַּשְּׁרוּת° נ׳ [מן גשר, הִתְגַּשֵּׁר] 1, הִתְקַשְּׁרוּת בְּאֶמְצָעוּת גֶּשֶׁר: הִתְגַּשְּׁרוּת שְׁנֵי עֶבְרֵי הַנָּהָר. 2 [בהשאלה] הִתְחַבְּרוּת, יְצִירַת קְשָׁרִים בֵּין רְחוֹקִים: הִתְגַּשְּׁרוּת הָאָרֶץ לַגּוֹלָה. הִתְגַּשְּׁרוּת שְׁתֵּי הַתְּקוּפוֹת. – [הִתְגַּשְּׁרוּת־]

הִתְדַּבְּקוּת^ נ׳ [מן דבק, הִתְדַּבֵּק] 1^, הִתְקַשְּׁרוּת חֲזָקָה שֶׁל דָּבָר בְּדָבָר [גם בהשאלה]: ״וְיִתְחַזֵּק בּוֹ לְהִתְדַּבְּקוּתוֹ בּוֹ״ (אברהם אבן-עזרא, ספר העצמים). ״הַהִתְדַּבְּקוּת בָּעֶצֶם הַזֶּה הַשִּׂכְלִי״ (כוזרי ה יב). ״שָׁלֹשׁ מִדּוֹת בַּחֲסִידוּת: הִתְלַהֲבוּת, הִתְדַּבְּקוּת וּקְדֻשָּׁה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ד). הִתְדַּבְּקוּת בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. 2°, מַעֲבָר שֶׁל מַחֲלָה מְדַבֶּקֶת מֵאִישׁ לְאִישׁ: הַמְטַפֵּל בְּחוֹלֵה־טִיפוּס נִשְׁקֶפֶת לוֹ סַכָּנַת הִתְדַּבְּקוּת [ראה גם **הִדַּבְּקוּת**]. – [הִתְדַּבְּקוּת־]

הִתְדַּבְּרוּת° נ׳ [מן דבר, הִתְדַּבֵּר] בִּיאָה לִידֵי הַסְכָּמָה וְדֵעָה אֲחִידָה לְאַחַר בֵּרוּרֵי דְּבָרִים, הִתְפַּשְּׁרוּת לְאַחַר שִׂיחָה: הַיְרִיבִים הִגִּיעוּ סוֹף־סוֹף לִידֵי הִתְדַּבְּרוּת. – [הִתְדַּבְּרוּת־]

הִתְדַּיְּנוּת°, התדיינות נ׳ [מן דין, הִתְדַּיֵּן] 1, הִשָּׁפְטוּת, הִשְׁתַּתְּפוּת בְּדִין (כְּתוֹבֵעַ אוֹ כְּנֶאֱשָׁם): ״לְכַסּוֹת אֶת הוֹצָאוֹת הַהִתְדַּיְּנוּת בְּבָתֵּי־הַמִּשְׁפָּט״ (בר-יוסף, אם 10). 2, הִתְוַכְּחוּת, הִתְנַצְּחוּת בִּדְבָרִים: ״הָיָה עוֹד עָלַי לַעֲמֹד בְּהִתְדַּיְּנוּת מְמֻשֶּׁכֶת עִם אֶחָד מִקְּצִינֵי מִשְׁטֶרֶת הַגְּבוּל״ (דינור, בימי 20). – [הִתְדַּיְּנוּת־, הִתְדַּיְּנֻיּוֹת]

א. **הִתְדַּלְדְּלוּת**° נ׳ [מן א. דלדל, הִתְדַּלְדֵּל] הִתְרוֹשְׁשׁוּת, הֵהָפְכוּת לְעָנִי וָדַל, הִתְמַעֲטוּת רְכוּשׁ, כֹּחַ וְכוּ׳: הַבִּזְבּוּז מֵבִיא לִידֵי הִתְדַּלְדְּלוּת. הִתְדַּלְדְּלוּת הַכֹּחוֹת. – [הִתְדַּלְדְּלוּת־]

ב. **הִתְדַּלְדְּלוּת**^ נ׳ [מן ב. דלדל, הִתְדַּלְדֵּל] תְּלִישׁוּת, הֱיוֹת מְדֻלְדָּל: ״וּכְאִלּוּ הָאֵיבָר הַזֶּה מִפְּנֵי הִתְדַּלְדְּלוּתוֹ וְהִתְרַפּוּתוֹ מַשְׁלִיךְ סֵבֶל עַצְמוֹ עַל זוּלָתוֹ״ (השרשים לג׳נאח, סבל). – [־דְּלוּת־]

הִתְדַּמּוּת^ נ׳ [מן א. דמה, הִתְדַּמָּה] 1^, הִדַּמּוּת, דִּמְיוֹן וְהִשְׁתַּוּוּת בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״יִשְׂרָאֵל יַשִּׂיגוּם הֶחֳלָיִים מֵהִתְדַּמּוּתָם בַּגּוֹיִם״ (כוזרי ב מד). ״הַיְדִיעָה הַזֹּאת דּוֹרֶשֶׁת מֵאִתָּנוּ לְהִתְדַּמּוֹת לַיּוֹצֵר: וְהַהִתְדַּמּוּת הַזֹּאת הִיא תַּכְלִית הָאֱנוֹשׁוּת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ג). 2° [בדקדוק] הִבָּלְעַת הֶגֶה בְּתוֹךְ הֶגֶה אַחֵר הַדּוֹמֶה לוֹ בְּהִגּוּיוֹ, לְמָשָׁל: ״מִטַּהֵר״ בִּמְקוֹם ״מִתְטַהֵר״ [ראה גם **הִדַּמּוּת**]. – [הִתְדַּמּוּת־]

הִתְדַּמְּעוּת° נ׳ [מן א־דמע, הִתְדַּמֵּעַ] הִצְטַבְּרוּת דְּמָעוֹת: הִתְדַּמְּעוּת עֵינֶיהָ שֶׁל הָעֲלוּבָה. – [הִתְדַּמְּעוּת־]

הִתְדַּעֲכוּת° נ׳ [מן דעך] דְּעִיכָה, כְּבִיָּה [בהשאלה]: ״יִנְצְרֵהוּ בְּחֻבּוֹ עַד אַחֲרוֹן רְגָעָיו, עַד הִתְדַּעֲכוּתוֹ הַגְּמוּרָה״ (שטיינמן, דוראים 10). – [הִתְדַּעֲכוּת־]

הִתְדַּפְּקוּת° נ׳ [מן דפק, הִתְדַּפֵּק] דְּפִיקוֹת מְמֻשָּׁכוֹת, הַקָּשׁוֹת בָּזוֹ אַחַר זוֹ: הִתְדַּפְּקוּת עַל הַדֶּלֶת. – [הִתְדַּפְּקוּת־, הִתְדַּפְּקֻיּוֹת]

הִתְדַּקְטְרוּת° נ׳ [מן דקטר, הִתְדַּקְטֵר] קַבָּלַת הַתֹּאַר ״דּוֹקְטוֹר״: ״הַכְרָזוֹת, תְּרוּעוֹת, הִתְדַּקְטְרוּת״ (ביאליק, איגרות). – [־רוּת־]

הִתְדַּרְבְּנוּת° נ׳ [מן דרבן, הִתְדַּרְבֵּן] דִּרְבּוּן עַצְמוֹ, הִתְעוֹרְרוּת: הִתְדַּרְבְּנוּת לִפְעֻלָּה מְזֹרֶזֶת. – [הִתְדַּרְבְּנוּת־]

הִתְדָּרְגוּת° נ׳ [מן דרג, הִתְדָּרֵג] הִתְפַּצְּלוּת וְהִתְחַלְּקוּת לְדַרְגּוֹת וְלִשְׁלַבִּים: ״פִילוֹסוֹפְיַת הַטֶּבַע שֶׁל שֶׁלִּינְג... שֶׁרוֹאָה בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ הִתְדָּרְגוּת וְהִתְאַצְּלוּת״ (קלוזנר, הספרות ב 129). הִתְדָּרְגוּת חֹמֶר־הַלִּמּוּדִים לְפִי הַגִּילִים. הִתְדָּרְגוּת הַשָּׂכָר לְפִי הַתַּפְקִיד וְהַוֶּתֶק. – [הִתְדָּרְגוּת־]

הִתְדַּרְדְּרוּת° נ׳ – רְאֵה הִדַּרְדְּרוּת°.

הַתְדָּרָה° נ׳ [מן תדר, הִתְדִּיר] עֲשִׂיַּת דָּבָר בִּתְדִירוּת: הַתְדָּרַת הַבִּקּוּרִים. הַתְדָּרַת הָאִמּוּנִים. – [הַתְדָּרַת־]

הִתְהַדְהֲדוּת° נ׳ [מן הדהד, הִתְהַדְהֵד] הִתְפַּשְּׁטוּת הַדִּים, הִצְטַלְצְלוּת: הִתְהַדְהֲדוּת קוֹלוֹת הֶעָבָר בְּאָזְנָיו. – [הִתְהַדְהֲדוּת־]

הִתְהַדְיְטוּת° נ׳ [מן הדיט, הִתְהַדְיֵט] הִשְׁתַּטּוּת, הִתְנַהֲגוּת כְּהֶדְיוֹט. – [הִתְהַדְיְטוּת־]

הִתְהַדְּקוּת° נ׳ [מן הדק, הִתְהַדֵּק] הִתְקַשְּׁרוּת בְּחָזְקָה: הִתְהַדְּקוּת הַחֲגוֹרָה עַל מָתְנָיו. הִתְהַדְּקוּת עֲנִיבַת־הַחֶנֶק. הִתְהַדְּקוּת הַקְּשָׁרִים בֵּין הָאָרֶץ לַגּוֹלָה. – [הִתְהַדְּקוּת־]

הִתְהַדְּרוּת° נ׳ [מן א. הדר, הִתְהַדֵּר] הִתְקַשְּׁטוּת יְתֵרָה, הִתְיַפּוּת, הִתְגַּנְדְּרוּת: ״הַנִּמּוּק הוּא תָּמִיד הִתְהַדְּרוּת״ (סוקולוב, במראות 540). ״נִדְמֶה לִי שֶׁהָיָה בָּזֶה הַרְבֵּה מִמַּעֲשֵׂי יַלְדוּת וּמִן הַהִתְהַדְּרוּת״ (ברנר, א 31). – [הִתְהַדְּרוּת־, הִתְהַדְּרֻיּוֹת]

הִתְהַוּוּת∴ נ׳ [מן הוה, הִתְהַוָּה] הִוָּצְרוּת, הֵעָשׂוּת: ״הָיָה אֶצְלָם הִתְהַוּוּת הַדָּבָר מִלֹּא־דָבָר נִמְנָע״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ב ב). ״הַהִיסְטוֹרְיָה... אֵין עִנְיָנָהּ הַהֹוֶה אֶלָּא הַהִתְהַוּוּת״ (ויסלבסקי, יחידים 185). ״כְּשֵׁם שֶׁהָאוֹר נִתְפָּס לִי בִּבְחִינַת יֵשׁ וְהִתְהַוּוּת, כָּךְ הַחֲשֵׁכָה מִסְתַּבֶּרֶת בִּבְחִינַת אַיִן וְהִתְחַדְּלוּת״ (שטיינמן, צרור 81). הִתְהַוּוּת שְׁלוּלִיּוֹת אַחֲרֵי גֶשֶׁם. – [הִתְהַוּוּת־]

הִתְהוֹלֵל, הת׳ מן הלל.

הִתְהוֹלְלוּת° נ׳ [מן ב. הלל, הִתְהוֹלֵל] הִשְׁתּוֹבְבוּת, הִשְׁתַּגְּעוּת, הִתְפָּרְעוּת: הִתְהוֹלְלוּת הַשִּׁכּוֹרִים בְּבֵית־הַמַּרְזֵחַ. – [הִתְהוֹלְלוּת־, הִתְהוֹלְלֻיּוֹת]

הִתְהַלְּכוּת∴ נ׳ [מן הלך, הִתְהַלֵּךְ] 1∴, הִתְשׁוֹטְטוּת, הֲלִיכָה: ״הֲלִיכָה וּתְנוּעָה וְהִתְהַלְּכוּת״ (אברבנאל, נחלת אבות ו). הִתְהַלְּכוּת בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ. 2°, הִתְנַהֲגוּת, הִתְיַחֲסוּת: הִתְהַלְּכוּת בְּיְדִידוּת עִם הַבְּרִיּוֹת. – [הִתְהַלְּכוּת־]

הִתְהַלְּלוּת∴ נ׳ [מן א. הלל, הִתְהַלֵּל] הִתְפָּאֲרוּת, הִתְיַמְּרוּת: ״אַךְ שֶׁקֶר הִתְהַלְּלוּת הַגִּבּוֹר בְּיוֹם רָעָה״ (בחינת עולם טז). ״הַהִתְהַלְּלוּת שֶׁלּוֹ אַף הִיא הוֹלֶכֶת יָד בְּיָד עִם בְּדִיקַת כִּיסָיו״ (שניאור, סיפורים קח). – [הִתְהַלְּלוּת־, הִתְהַלְּלֻיּוֹת]

הִתְהַנּוּת° נ׳ [מן הנה, הִתְהַנָּה] קַבָּלַת הֲנָאָה, הִתְעַנְּגוּת: הִתְהַנּוּת מִן הָרֵיחַ וְהַטַּעַם הַנָּעִים. – [הִתְהַנּוּת־]

הִתְהַפְּכוּת∴ נ׳ [מן הפך, הִתְהַפֵּךְ] 1°, הֵהָפְכוּת, הֵעָשׂוּת הָפוּךְ: הִתְהַפְּכוּת הַסֻּלָּם. הִתְהַפְּכוּת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ. 2∴, הִשְׁתַּנּוּת, הִתְחַלְּפוּת מֻחְלֶטֶת מִמַּצָּב לְמַצָּב: ״וְהַהִתְהַפְּכוּת הִיא הַתְּנוּעָה אֶל צְדָדִים שׁוֹנִים״ (השרשים לג׳נאח, תעה). ״שִׁנּוּי הָעִנְיָנִים וְהִתְהַפְּכוּתָם מֵעִנְיָן לְעִנְיָן״ (חובות הלבבות, הביטחון ג). ״כִּי לֹא הָיְתָה שָׁם הִתְהַפְּכוּת מְצוּרָה לְצוּרָה״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ה ג). הִתְהַפְּכוּתוֹ לְאָדָם אַחֵר. 3∴, הֲפַכְפְּכָנוּת, חֹסֶר יַצִּיבוּת בְּדֵעָה: ״וּמִסְּעִיפֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת הַהִתְהַפְּכוּת... כִּי הַהֲפַכְפַּךְ אֵינוֹ עוֹמֵד עַל עִנְיָן אֶחָד״ (גבירול, תיקון מידות הנפש). – [הִתְהַפְּכוּת־, הִתְהַפְּכֻיּוֹת]

– הִתְהַפְּכוּת בְּתַחְבּוּלוֹת° [על־פי איוב לז יב], טִקּוּס עֵצוֹת וְתַחְבּוּלוֹת.

– הִתְהַפְּכוּת הַיּוֹצְרוֹת°, עִרְבּוּב דְּבָרִים, סֵרוּס עִנְיָנִים [ראה גם הפך או יוֹצֵר]

הִתְהַרְהֲרוּת° נ׳ מן הרהר, הִתְהַרְהֵר] עֲלִיַּת הִרְהוּרִים, שְׁקִיעָה בְּמַחֲשָׁבוֹת: לְאַחַר הִתְהַרְהֲרוּת קְצָרָה הֶחְלַטְתִּי לְקַבֵּל אֶת הַהַצָּעָה. – [הִתְהַרְהֲרוּת־]

הַתְוָאָה°, התוואה נ׳ [מן תוה, הִתְוָה] 1, סִמּוּן תָּו, צִיּוּן: הַתְוָאַת הַדֶּרֶךְ לַטִּיּוּל. הַתְוָאָה בְּפִנְקַס הַחֶשְׁבּוֹנוֹת. 2, [ברפואה] סִימָן הַמְצַיֵּן אֶת אֹפֶן הַטִּפּוּל בְּמַחֲלָה בְּהֶתְאֵם לְגִלּוּיֶיהָ הַחִיצוֹנִיִּים אוֹ לְגוֹרְמֶיהָ: הַתְוָאוֹת לְסַמֵּי־רְפוּאָה עַל־יְדֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. – [הַתְוָאַת־, הַתְוָאוֹת, הַתְוָאוֹת־]

הִתְוַדָּה, הת׳ מן ידה.

הִתְוַדּוּת°, התוודות נ׳ [מן א. ידה, הִתְוַדָּה] הוֹדָאָה עַל חֵטְא, גִּלּוּי הָאֱמֶת שֶׁבַּלֵּב: ״אֲמִירָה פְּשׁוּטָה, אִינְטִימִית, כְּהִתְוַדּוּת־לֵב לִפְנֵי הַקָּרוֹב״ (פיכמן, רז). הִתְוַדּוּת מְלֵאָה שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר בַּחֲקִירָה. – [הִתְוַדּוּת־, הִתְוַדֻּיּוֹת]

הִתְוַדַּע, הת׳ מן ידע.

הִתְוַדְּעוּת∴, התוודעות נ׳ [מן א־ידע, הִתְוַדַּע] 1∴, עֲשִׂיַּת הֶכֵּרוּת, הֵעָשׂוּת מְיֻדָּע וּמַכִּיר: ״שֶׁהִתְוַדְּעוּת לָרָשׁוּת הוּא מִמָּה שֶׁיַּפְסִיד הָאָדָם בְּתוֹרָתוֹ״ (אברבנאל, נחלת אבות א). ״הַהִתְוַדְּעוּת עָבְרָה לְמַדְרֵגַת יְדִידוּת״ (יהודה שטינברג, קעז). ״הִתְוַדְּעוּתִי אֶל עֲלָמוֹת לֹא עָבְרָה בְּהֶכְרֵחַ מֵעוֹלָם אֶת הַגְּבוּל״ (ברנר, א 15). ״הַכָּרָה זוֹ הִבְהֲבָה בְּחֻבָּהּ מֵרֵאשִׁית הִתְוַדְּעוּתָהּ לְעַצְמָהּ״ (שטיינמן, זוגות א 6). 2∴, הִתְגַּלּוּת, הוֹפָעָה: ״הַהִתְוַדְּעֻיּוֹת הַנְּבוּאִיּוֹת... מֵאֵת הָאֱלֹהִים״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ א ב). – [הִתְוַדְּעוּת־, הִתְוַדְּעֻיּוֹת]

התוה״ק ר״ת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה.

הִתּוּז˄**, היתוז** ז׳ [מן נתז, הִתִּיז] הַתָּזָה, הַזָּאָה: ״אֵין יָדוּעַ אִם בַּתְּחִלָּה הִזָּה עָלֶיהָ אוֹ חָזַר מִכֹּחַ הִתּוּז״ (רש״י סנהדרין עז:). – [הִתּוּז־]

הַתְוָיָה°**, התוויה** נ׳ [מן תוה, הִתְוָה] סִמּוּן קַו, צִיּוּן: הַתְוָיַת כִּוּוּנוֹ שֶׁל הַכְּבִישׁ. הַתְוָיַת קַוֵּי פְּעֻלָּה. הַתְוָיַת תָּכְנִית הָעֲבוֹדָה. – [הַתְוָיַת־, הַתְוָיוֹת, הַתְוָיוֹת־]

הִתּוּךְ, היתוך ז׳ [מן נתך, הִתִּיךְ] הַתָּכָה, הֱיוֹת מֻתָּךְ, הֲמַסָּה וִיצִיקָה שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר בְּחֹם גָּבוֹהַּ: ״כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ״ (יחזקאל כב כב). ״גִּלְגּוּל בֵּיצִים וְהִתּוּךְ שַׁעֲוָה״ (מגדלי מו״ס, שיז). [ובהשאלה:]: ״הַצְּמִיחָה וְהַהִתּוּךְ״ (מורה נבוכים ב הקדמה ד). ״הַפַּרְצוּפִים שֶׁל הִתּוּךְ וְגִבּוּשׁ בַּהֲלָכָה וְאַגָּדָה נִרְאִים בַּעֲלִיל״ (ביאליק, הלכה ואגדה). – [הִתּוּךְ־. הִתּוּכִים, הִתּוּכֵי־]

– **כּוּר־הִתּוּךְ**° [שאול מיחזקאל כב כב] תַּנּוּר שֶׁמַּתִּיכִים בּוֹ מַתָּכוֹת. [ובהשאלה] כִּנּוּי לְמָקוֹם אוֹ לְמַצָּב שֶׁבּוֹ מְעֻבָּד וּמִתְחַשֵּׁל מַשֶּׁהוּ: ״הַחֹמֶר הַגָּלְמִי... יוּטַל שׁוּב אֶל כּוּר־הַהִתּוּךְ לָצֶקֶת... לָשׁוֹן חֲדָשָׁה־יְשָׁנָה כְּאַחַת״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״וְרַבִּים־רַבִּים דּוֹמָיו נִצְרְפוּ בְּכוּר הִתּוּכָם שֶׁל אוֹתָם מַעֲשִׂים״ (טביב, דרך 181). הַמּוֹלֶדֶת הִיא כּוּר־הַהִתּוּךְ שֶׁל עֵדוֹת וּשְׁבָטִים בְּיִשְׂרָאֵל לְעַם אֶחָד.

הִתְוַכֵּחַ, הת׳ מן יכח, וכח.

הִתְוַכְּחוּת˄**, התווכחות** נ׳ [מן וכח, הִתְוַכֵּחַ] וִכּוּחַ, דִּין־וּדְבָרִים, מַשָּׂא־וּמַתָּן עִיּוּנִי, הִתְפַּלְמְסוּת: ״טַעֲנוֹת הַמְדַבְּרִים עַל אֲמִתַּת הַקְדָּמוֹתֵיהֶם... וְיִצְטָרְכוּ לְחִבּוּרִים וְהִתְוַכְּחוּת בְּקִיּוּם הַהַקְדָּמָה הַהִיא״ (מורה נבוכים א עא). ״נִצַּחְתָּ בְּכָל הִתְוַכְּחוּתְךָ עִמָּם״ (הזז, היושבת 143). אִי־נְטִיָּתוֹ שֶׁל אַבָּא לְהִתְוַכְּחוּת וּלְנַצְּחָנוּת״ (שזר, כוכבי 30). – [הִתְוַכְּחוּת־, הִתְוַכְּחֻיּוֹת]

הִתּוּל˄**, היתול** ז׳ [מן התל, הִתֵּל] לִגְלוּג, לָצוֹן, הוּמוֹר: ״בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה״ (רמב״ם תפילה יא ו). ״וְלַעַג וּצְחוֹק וְהִתּוּל נֶגֶד הָרוֹמִיִּים״ (יוסיפון, שמג). – [הִתּוּל־, הִתּוּלִים, הִתּוּלֵי־]

הִתּוּלִי°**, היתולי** ת׳ [מן הִתּוּל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתּוּל, הוּמוֹרִי, לֵיצָנִי: ״זֶה עִנְיָן הִתּוּלִי״ (י״ה שור, תשליך). מַחֲזֶה הִתּוּלִי. – [הִתּוּלִית, הִתּוּלִיִּים, הִתּוּלִיּוֹת]

– **עִתּוֹן הִתּוּלִי**°, לֶקֶט שֶׁל מַאֲמָרִים, רְשִׁימוֹת, שִׁירִים, מוֹדָעוֹת וְכַדּוֹמֶה שֶׁנִּכְתְּבוּ עַל דֶּרֶךְ צְחוֹק וְהִתּוּל: בִּמְסִבָּה נִקְרָא עִתּוֹן הִתּוּלִי מֵעִנְיְנֵי דְּיוֹמָא.

הֲתֻלִּים ז״ר [מן התל] מַהֲתַלּוֹת, צְחוֹק, לָצוֹן: ״אִם לֹא הֲתֻלִים עִמָּדִי״ (איוב יז ב). ״וְהֶאֱרִיךְ לְדַבֵּר דִּבְרֵי הֲבָלִים וַהֲתֻלִּים״ (הרומי, יח 310). ״פּוֹשֵׂק שְׂפָתַיִם וְאִישׁ הֲתֻלִּים, מַצְהִיל לֵב שׁוֹמְעָיו... הַסִּכְלוּת וְרוּחַ הַהֲתֻלִּים לֹא יִשְׁכְּנוּ יַחְדָּו תּוֹאֲמִים בְּלֵב אֶחָד״ (ביאליק, תר׳ קישוט רכט). – [הֲתֻלֵּי־]

הִתּוֹסֵף, הת׳ מן יסף.

הִתּוֹסְפוּת°**, היתוספות** נ׳ [מן יסף, נִתּוֹסַף] הִתְחַבְּרוּת, הִצְטָרְפוּת אֶל הַקַּיָּם מִכְּבָר: הִתּוֹסְפוּת תַּלְמִידִים חֲדָשִׁים בַּכִּתָּה. [הִתּוֹסְפוּת־]

הִתְוַסְּתוּת°**, התווסתות** נ׳ [מן וסת, הִתְוַסֵּת] רֶגוּלַצְיָה, הֵעָשׂוּת מְוֻסֶּת, הֵעָשׂוּת תָּקִין וּמְסֻדָּר: הִתְוַסְּתוּת פְּעֻלַּת הַמַּנְגָּנוֹן עַל־יְדֵי וַסָּת. – [הִתְוַסְּתוּת־]

הִתְוַעֲדוּת˄**, התוועדות** נ׳ [מן ועד, הִתְוַעֵד] הִתְכַּנְּסוּת, הִזְדַּמְּנוּת בְּמָקוֹם אֶחָד, הִשְׁתַּתְּפוּת בִּוְעִידָה: ״שֶׁבְּכָל עֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה הִתְוַעֲדוּת אַרְבָּעָה פַּרְנָסִים בְּיַחַד״ (פנקס ק״ק למברג ב). הִתְוַעֲדוּת מַנְהִיגֵי הַמִּפְלָגָה לְדִיּוּן בַּמַּצָּב.–[הִתְוַעֲדוּת־, הִתְוַעֲדֻיּוֹת]

הִתְוַתְּקוּת°**, התוותקות** נ׳ [מן ותק, הִתְוַתֵּק] הֵעָשׂוּת וָתִיק: הִתְוַתְּקוּת הַפָּקִיד בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים. הַהִתְמַחוּת בָּעֲבוֹדָה עוֹלָה בְּדֶרֶךְ־כְּלָל בַּד בְּבַד עִם הַהִתְוַתְּקוּת בָּהּ. – [הִתְוַתְּקוּת־]

הַתַּז, הִפ׳ מן תזז. **הַתֵּז,** הִפ׳ מן נתז.

הֶתֵּז°**, היתז** ז׳ [מן נתז, הִתִּיז] 1. רְסִיס שֶׁנִּתַּז: ״בְּהִתְבּוֹנְנָהּ בְּהֶתֵּזֵי הַמַּיִם מִתַּחַת גַּלְגַּל הַטַּחֲנָה״ (שטיינמן, זוגות א 6). ״שְׁאוֹן שֶׁל הֶתֵּז, כִּבְיָכוֹל גּוּשׁ־אַדִּירִים נִתְלַשׁ מִמּוֹרַד הַחוֹף וְנָפַל הַמַּיְמָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 35). 2. רְסִיס שֶׁל כַּדּוּר אוֹ רִמּוֹן, רִיקוֹשֶׁט. 3. הַדְגָּשָׁה יְתֵרָה בַּהֲגִיַּת אוֹת: פְּלוֹנִי מְדַבֵּר בְּהֶתֵּז הָאוֹת ר׳. – [הֶתֵּז־, הֶתֵּזִים, הֶתֵּזֵי־]

הַתָּזָה• נ׳ [מן נתז, הִתִּיז] 1•. גְּדִיעָה, כְּרִיתָה: ״עֲרִיפָה... הַתָּזַת הָרֹאשׁ״ (ירושלמי סנהדרין כד ב). 2˄. זְרִיקָה, הַזָּאָה: ״הַתָּזַת טִפֵּי שׁוֹפְכִין״ (רש״י יומא פז.). ״הַתָּזַת צְרוֹרוֹת (בִּשְׁעַת הִלּוּךְ הַבְּהֵמָה)״ (רמב״ם, נזקי ממון ב ו). הַתָּזַת בֹּץ עַל־יְדֵי רֶכֶב. הַתָּזַת רֹק אַגַּב דִּבּוּר. 3˄. הַדְגָּשָׁה יְתֵרָה בַּהֲגִיָּה, הַבְלָטָה: ״לִרְמֹז שֶׁיּוֹצִיא אוֹתוֹ הָאוֹת בְּהַתָּזָה״ (הוריות הקורא, שער הטעמים). ״וְהַלֵּב פָּתוּחַ לִרְוָחָה, וְהַהַתָּזָה – עַל הָרְוָחָה״ (ויסלבסקי, יחידים 219). – [הַתָּזַת־, הַתָּזוֹת, הַתָּזוֹת־]

הִתְחַבְּאוּת° נ׳ [מן חבא, הִתְחַבֵּא] הִסְתַּתְּרוּת, הֵעָלְמוּת: ״רָחֵל... הִתְנַהֲגָה בְּכָל חֹמֶר הַהִתְחַבְּאוּת״ (שטיינמן, זוגות ב 141). הִתְחַבְּאוּת הַפְּלִיטִים בַּיְּעָרוֹת. – [הִתְחַבְּאוּת־]

הִתְחַבְּבוּת° נ׳ [מן חבב, הִתְחַבֵּב] הֵעָשׂוּת אָהוּב וּמְחֻבָּב עַל מִישֶׁהוּ: ״כָּל מִינֵי הִתְרַפְּסוּת וְהִתְחַטְּאוּת וְהִתְחַבְּבוּת וְרִצּוּי״ (סוקולוב, במראות 18). ״הַמִּדּוֹת הַצְּרִיכוֹת לְגוּפָהּ שֶׁל כָּל מִשְׂטָרָה וּנְשִׂיאוּת – מָרוּת וְהִתְחַבְּבוּת, אַדְנוּת וְהִשְׁתַּעְבְּדוּת״ (קלצקין, כתבים 37). הִתְחַבְּבוּת הַמִּקְצוֹעַ הֶחָדָשׁ עַל הַטִּירוֹן. –[הִתְחַבְּבוּת־]

הִתְחַבְּטוּת° נ׳ [מן חבט, הִתְחַבֵּט] 1. הִתְלַבְּטוּת, פִּרְפּוּר, הִתְאַמְּצוּת לְהַשִּׂיג דְּבַר־מָה הַכָּרוּךְ בְּקְשָׁיִים: ״גַּם בְּהִתְחַבְּטוּתוֹ נִכָּר הַמְשׁוֹרֵר״ (פיכמן, רמב). לְאַחַר הִתְחַבְּטֻיּוֹת מְרֻבּוֹת הִצְלַחְתִּי לִפְתֹּר אֶת הַשְּׁאֵלָה. 2. הִתְכַּתְּשׁוּת: ״הָיְתָה הִתְחַבְּטוּת בֵּין הֶהָמוֹן וּבֵין הַשּׁוֹטְרִים״ (סוקולוב, אישים 516). – [הִתְחַבְּטוּת־, הִתְחַבְּטֻיּוֹת]

הִתְחַבְּקוּת° נ׳ [מן חבק, הִתְחַבֵּק] חִבּוּק זֶה אֶת זֶה, חִבּוּקִים וְגִפּוּפִים הֲדָדִיִּים. – [הִתְחַבְּקוּת־, הִתְחַבְּקֻיּוֹת]

הִתְחַבְּרוּת נ׳ [מן חבר, הִתְחַבֵּר] הִצְטָרְפוּת, הִתְאַחֲדוּת: ״וּמִן־הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מִרְמָה״ (דניאל יא כג). ״וְכֵן חֲבֵרוּ כְּהִתְחַבְּרוּת אֹפֶל בְּאַשְׁמֹרֶת״ (יהודה הלוי, ג 283). ״בְּעָסְקֵנוּ עִם בְּנֵי אָדָם וְהִתְחַבְּרוּתֵנוּ עִמָּהֶם״ (חובות הלבבות, הפרישות ה). ״אַפְנֵי

הִתְחַבְּרוּת זוֹ אֶל הָעֲסָקִים הָאֵלֶּה״ (מגדלי מו״ס, תסט). הִתְחַבְּרוּת אֲנָשִׁים יַחַד לְשֵׁם פְּעֻלָּה מְשֻׁתֶּפֶת. – [הִתְחַבְּרוּת־, הִתְחַבְּרֻיּוֹת]

הִתְחַגְּרוּת° נ׳ [מן חֵגֵּר] הֵעָשׂוֹת חִגֵּר, הֱיוֹת צוֹלֵעַ: הַנִּתּוּחַ בָּרֶגֶל גָּרַם לְהִתְחַגְּרוּתוֹ. – [הִתְחַגְּרוּת־]

הִתְחַדְּדוּת° נ׳ [מן חדד, הִתְחַדֵּד] הֵעָשׂוֹת חַד וְחָרִיף, הַחְרָפָה [ביחוד בהשאלה]: הִתְחַדְּדוּת הָרְאִיָּה. הִתְחַדְּדוּת הַיְחָסִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. [הִתְחַדְּדוּת־]

הִתְחַדְּווּת° נ׳ [מן חֶדְוָה] הִתְעוֹרְרוּת רוּחַ שֶׁל חֶדְוָה וַעֲלִיצוּת: ״הַהִתְחַדְּווּת הַפִּתְאוֹמִית הַתּוֹקֶפֶת אוֹתִי בְּרִגְעֵי צָהֳלַת הַקִּיּוּם״ (שטיינמן, דו דאיט 54). – [הִתְחַדְּווּת־]

הִתְחַדְּלוּת° נ׳ [מן חדל] הִפָּסְקוּת, הֱיוֹת לְאַיִן: ״כְּשֵׁם שֶׁהָאוֹר נִתְפָּס לִי בִּבְחִינַת יֵשׁ וְהִתְהַוּוּת, כָּךְ הַחֲשֵׁכָה מִסְתַּבֶּרֶת בִּבְחִינַת אַיִן וְהִתְחַדְּלוּת״ (שטיינמן, צרור 31). – [הִתְחַדְּלוּת־]

הִתְחַדְּרוּת° נ׳ [מן חדר, הִתְחַדֵּר] 1. חֲדִירָה הֲדָדִית. 2. [בפיסיקה] דִּיפוּזְיָה, סְגֻלַּת נוֹזְלִים אוֹ גָּזִים לַחְדֹּר אֶל תּוֹךְ חֳמָרִים אֲחֵרִים בְּמֵישָׁרִים אוֹ דֶּרֶךְ מְחִצָּה. – [הִתְחַדְּרוּת־]

הִתְחַדְּשׁוּת∴ נ׳ [מן חדש, הִתְחַדֵּשׁ] הִתְהַוּוּת מֵחָדָשׁ, הֵעָשׂוֹת פַּעַם נוֹסֶפֶת: ״וְשֶׁאֵין שָׁם הִתְחַדְּשׁוּת בְּשׁוּם פָּנִים״ (מורה נבוכים ב כט). ״כָּאן אֲדִיקוּת מְאֻבֶּנֶת, חוֹבָה, שִׁעְבּוּד, וְכָאן הִתְחַדְּשׁוּת תְּמִידִית, חֵרוּת, רְשׁוּת״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״וְאֵין הָעוֹלָם נִגְאָל אֶלָּא בְּהִתְחַדְּשׁוּת מְשֻׁלֶּשֶׁת: הִתְחַדְּשׁוּת שֶׁבִּרְאִיָּה. הִתְחַדְּשׁוּת שֶׁבְּהַרְגָּשָׁה וְהִתְחַדְּשׁוּת שֶׁבַּהֲוָיָה״ (בורלא, כיסופים 226). הִתְחַדְּשׁוּת הוֹפָעַת הָעִתּוֹן. הִתְחַדְּשׁוּת הַבְּרִית. 2 [בהשאלה] הִתְרַעֲנְנוּת: ״קִסְמֵי חֶשְׁוָן הֵם בַּיּוֹרֶה עַצְמוֹ וּבַהִתְחַדְּשׁוּת הָרִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִיָּד אַחֲרָיו״ (פיכמן, קסט). – [הִתְחַדְּשׁוּת־]

הִתְחוֹלֵל, הת׳ מן חול, חיל.

הִתְחוֹלְלוּת° נ׳ [מן ב. חול, הִתְחוֹלֵל] הִתְהַוּוּת, הִתְפָּרְצוּת: הִתְחוֹלְלוּת סוּפָה חֲזָקָה בַּיָּם. – [הִתְחוֹלְלוּת־]

הִתְחוֹנְנוּת° נ׳ [מן חנן, הִתְחוֹנֵן] כִּסּוּפִים, גַּעְגּוּעִים: ״מַבִּיטִים דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת הָעֲגָלוֹת בְּהִתְחוֹנְנוּת מִתּוֹךְ צַעַר הַפְּרִידָה״ (יהודה שטינברג, קא). – [הִתְחוֹנְנוּת־]

הִתְחַוְּרוּת°, התחוורות נ׳ [מן חור, הִתְחַוֵּר] הִתְבָּרְרוּת, הִתְלַבְּנוּת וְהִתְבַּהֲרוּת, הֵעָשׂוֹת מְחֻוָּר: ״אִי־הִתְחַוְּרוּתוֹ... שֶׁל סוֹד נוֹרָא זֶה״ (קלוזנר, יוצרים ג 207). הִתְחַוְּרוּת הָעִנְיָנִים בְּשִׂיחַת־הַהַסְבָּרָה. – [הִתְחַוְּרוּת־]

הִתְחַזּוּת° נ׳ [מן חזה, הִתְחַזָּה] הֵרָאוּת, הִתְחַפְּשׂוּת, הַצָּגַת עַצְמוֹ בְּצוּרָה כּוֹזֶבֶת: הֶחָשׁוּד נִתְבַּע לְדִין עַל הִתְחַזּוּתוֹ כִּפְקִיד־מֶכֶס. – [הִתְחַזּוּת־]

הִתְחַזְּקוּת∴ נ׳ [מן חזק, הִתְחַזֵּק] הִתְגַּבְּרוּת, הִתְאַמְּצוּת: ״הִתְחַזְּקוּת הַחֹם וְהִתְחַזְּקוּת הָאוֹר״ (קאנון א ב). ״מְקַבֵּל שְׁלֹמֹה־יַעֲקֹב הִתְחַזְּקוּת הַלֵּב״ (עגנון, כלה עב). הִתְחַזְּקוּת נִבְחֶרֶת הַכַּדּוּרֶגֶל. [הִתְחַזְּקוּת־]

הַתְחָחָה° נ׳ [מן תחח, הִתְחִיחַ] פֵּרוּר, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא תָּחוּחַ: ״הַתְחָחַת הַקַּרְקַע לָאֲוִיר וְלַחֹם״ (טביב, דרך 96). – [הַתְחָחַת־]

הִתְחַטְּאוּת° נ׳ [מן ב. חטא, הִתְחַטֵּא] הִתְפַּנְּקוּת, הִתְנַהֲגוּת בְּרַכּוּת מִתּוֹךְ פִּנּוּק: ״לַעֲזָאזֵל הַמְּצִיאוּת הַזֹּאת! קָרְאָה רָחֵל בְּהִתְחַטְּאוּת יַלְדוּתִית״ (שטיינמן, זוגות א 19). ״הֵם נַעֲנִים לִלְטִיפוֹתַי בְּקוֹל גִּרְגּוּר שֶׁכֻּלּוֹ אוֹמֵר הִתְחַטְּאוּת וְהִתְפַּנְּקוּת״ (ליסיצקי, תולדות 100). – [הִתְחַטְּאוּת־]

הִתְחַיְּבוּת∴, התחייבות נ׳ [מן חוב, הִתְחַיֵּב] 1. קַבָּלַת חוֹבָה עַל עַצְמוֹ: ״וְלֹא שִׁלְּמוּ הַהִתְחַיְּבוּת״ (שאלות ותשובות, חתם סופר). הִתְחַיְּבוּת לִפְרֹעַ אֶת הַהַלְוָאָה בַּמּוֹעֵד. הֲרֵינִי בָּטוּחַ בְּךָ שֶׁתַּעֲמֹד בְּהִתְחַיְּבוּתְךָ. אֶשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת כֵּן, אוּלָם בְּלִי הִתְחַיְּבוּת מֵרֹאשׁ. עָלַי לְמַלֵּא תְּחִלָּה אֶת הִתְחַיְּבֻיּוֹתַי הַקּוֹדְמוֹת. 2. מַסְקָנָה הֶכְרֵחִית, תּוֹלָדָה הֶכְרֵחִית מִדָּבָר: ״כְּהִתְחַיְּבוּת הַצֵּל מִן הָאָדָם״ (ביסריל, פי׳ יצירה א). – [הִתְחַיְּבוּת־, הִתְחַיְּבֻיּוֹת]

הִתְחַיּוּת° נ׳ [מן חיה, הִתְחַיָּה] 1. הִתְעוֹרְרוּת לְחַיִּים, חֲזָרָה לְחַיִּים: ״הִתְחַיּוּת דָּתִית־עִבְרִית״ (בן־אב״י, שחר 305). 2. הִסְתַּגְּלוּת שְׁלֵמָה לִתְנָאֵי הַחַיִּים: ״וּלְהַגִּיעַ לְמַסְקָנוֹת הַנּוֹגְעוֹת לְ׳הִתְחַיּוּת־יַחַד׳״ (יזהר, צקלג 319). הִתְחַיּוּת הָאִישׁ עִם שְׁכֵנָיו הַחֲדָשִׁים. – [הִתְחַיּוּת־]

הִתְחַיְּכוּת°, התחייכות נ [מן חיך, הִתְחַיֵּךְ] הִתְפַּשְּׁטוּת חִיּוּךְ: ״שַׂטְיָה – פָּסַק לָהּ אֶפְרַיִם בְּהִתְחַיְּכוּת לַעֲגָנִית״ (טביב, דרך 140). – [הִתְחַיְּכוּת־, הִתְחַיְּכֻיּוֹת]

הִתְחַיְּלוּת°, התחיילות נ׳ [מן חיל, הִתְחַיֵּל] הִתְגַּיְּסוּת לַצָּבָא, הֵעָשׂוֹת חַיָּל: מִיָּד לְאַחַר הִתְחַיְּלוּתוֹ חִסֵּל אֶת עֲסָקָיו. – [הִתְחַיְּלוּת־]

הִתְחַיְּצוּת°, התחייצות נ׳ [מן חיץ] 1. הִתְחַלְּקוּת עַל־יְדֵי חַיִץ. 2. הִתְהַוּוּת פְּרָקִים בְּקָנִים שֶׁל צְמָחִים. – [הִתְחַיְּצוּת־]

הִתְחַכְּכוּת° נ׳ [מן חכך, הִתְחַכֵּךְ] הִשְׁתַּפְשְׁפוּת, הִתְגָּרְדוּת: ״וּמִצַּד הִתְחַכְּכוּתָם בִּכְלֵי־הַדִּבּוּר נִקְרָאִים גַּם הֲגָיִים חוֹכְכִים״ (סגל, פוניטיקה נו). הִתְחַכְּכוּת הַסּוּס בַּכֹּתֶל. – [הִתְחַכְּכוּת־, הִתְחַכְּכֻיּוֹת]

הִתְחַכְּמוּת∴ נ׳ [מן חכם, הִתְחַכֵּם] 1∴. הִתְפַּלְפְּלוּת, הִשְׁתַּדְּלוּת לְהַבִּיעַ דִּבְרֵי חָכְמָה: ״הַהִתְחַכְּמוּת וְהַסְּבָרָא בַּתּוֹרָה אֵינֶנּוּ מֵבִיא אֶל רְצוֹן הָאֱלֹהִים״ (כוזרי ג כג). ״אִישׁ תָּם, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, בְּלֹא שׁוּם הִתְחַכְּמוּת כְּלָל״ (מגדלי מו״ס, סב). ״הַנְּטִיָּה לְהִתְחַכְּמוּת יְתֵרָה בְּכָל הַדְּבָרִים, הַמְּעִידָה עַל עֲנִיּוּת דַּעַת וְחֹסֶר הִגָּיוֹן יָשָׁר״ (אחד העם, נא). ״(הַסִּכְלוּת) הַמִּסְתַּתֶּרֶת תַּחַת מַסְוֵה שֶׁל הִתְחַכְּמוּת״ (פיכמן, קצה). 2∴. הַעֲרָמָה, הַמְצָאַת תַּחְבּוּלוֹת: ״וְעִם כָּל הַהִתְחַכְּמוּת וְהַהִשְׁתַּדְּלוּת שֶׁעָשָׂה לֹא הוֹעִילוֹ כְּלָל״ (אברבנאל יהושע כד). ״וְצָרִיךְ לָזֶה הִתְחַכְּמוּת יְתֵרָה, לְסַדֵּר אֶת הַדְּבָרִים הֵיטֵב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנב). הִתְחַכְּמוּת פַּרְעֹה לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל. – [הִתְחַכְּמוּת־, הִתְחַכְּמֻיּוֹת]

הֶתְחֵל° ז׳ [מן תחל, הִתְחִיל] הַתְחָלָה, פְּתִיחָה: ״הַשָּׁעָה קְרוֹבָה הָיְתָה לְהֶתְחֵל שֶׁל יוֹם עָמָל״ (טביב, כערער 118). – [הֶתְחֵל־]

– מְנַת־הֶתְחֵל°, מָנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל מָזוֹן שֶׁנּוֹתְנִים לְוָלָד לְאַחַר צֵאתוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם.

הַתְחָלָה• נ׳ [מן תחל, הִתְחִיל] 1•, רֵאשִׁית, פְּתִיחָה: ״אֵין ׳וַיּוֹאֶל׳ אֶלָּא לְשׁוֹן הַתְחָלָה״ (שמות רבה א). הַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה. הַתְחָלַת הַהַצָּגָה בְּשָׁעָה 8 בָּעֶרֶב. 2^ [בספרות המחקר] יְסוֹד, עִקָּר, אֶלֶמֶנְט: ״לְכָל חָכְמָה הַתְחָלוֹת וְהַנָּחוֹת... וְעַל הַהַתְחָלוֹת הָהֵן יִבָּנוּ כָּל מוֹפְתֵי הַחָכְמָה הַהִיא״ (אלבו, העיקרים 117). – [הַתְחָלַת־, הַתְחָלוֹת, הַתְחָלוֹת־]

– כָּל הַתְחָלוֹת קָשׁוֹת• (מכילתא סב:), עִקַּר הַקֹּשִׁי הוּא לְהַתְחִיל בְּדָבָר חָדָשׁ, הַהֶמְשֵׁךְ קַל יוֹתֵר [ויש קוראים: כָּל הַתְחִלּוֹת קָשׁוֹת]

– הַתְחָלָה – חֲצִי פְּעֻלָּה^ (ספר חרדים ו), אִם עָלָה בְּיָדְךָ לְהַתְחִיל בְּדָבָר, יֵשׁ תִּקְוָה כִּי תַּצְלִיחַ לְסַיְּמוֹ.

הִתְחַלּוּת° נ׳ [מן א· חלה, הִתְחַלָּה] הֵרָאוּת כְּחוֹלֶה, הַעֲמָדַת פְּנֵי חוֹלֶה: הִתְחַלּוּת כְּדֵי לְהִפָּטֵר מֵעֲבוֹדָה. – [הִתְחַלּוּת־, הִתְחַלְּיוֹת]

הִתְחַלְחֲלוּת° נ׳ [מן א· חלחל, הִתְחַלְחֵל] הִזְדַּעְזְעוּת וּרְעָדָה מֵרֹב פַּחַד וּבֶהָלָה אוֹ מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת: ״וְהִתְחַלְחֲלוּת־שְׁנוּק חָרְשָׁה אֶת הַגַּב״ (יזהר, צקלג 685). ״הֵם (הַמַּטִּיפִים) מַכְשִׁירִים לְהַשְׁמִיעַ אֶת דִּבְרֵיהֶם כָּל פַּעַם מִתּוֹךְ הִתְחַלְחֲלוּת וְהִתְלַהֲבוּת, כְּאִלּוּ רַעְיוֹנוֹתֵיהֶם אוֹ רִגְשׁוֹתֵיהֶם נִתְחַדְּשׁוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּבְאוֹתוֹ רֶגַע״ (קלצקין, כתבים 90). – [הִתְחַלְחֲלוּת־, ־חֲלֻיּוֹת]

הַתְחָלִי° ת׳ [מן הַתְחָלָה] רִאשׁוֹנִי, שֶׁבָּא תְּחִלָּה: ״יְמֵי הַפְּרִיחָה הַהַתְחָלִית שֶׁאַחֲרֵי הַנְּבִילָה הָאֲרֻכָּה״ (הרב קוק, חזון הגאולה סד). קוּרְס הַתְחָלִי בְּלִמּוּדִים. פְּעֻלָּה הַתְחָלִית. הַתְּפוּקָה הַהַתְחָלִית שֶׁל הַמִּפְעָל הִשְׂבִּיעָה רָצוֹן [ראה גם הַתְחָלָתִי] – [הַתְחָלִית, ־לִיִּים, הַתְחָלִיּוֹת]

הִתְחַלְּלוּת° נ׳ [מן א· חלל, הִתְחַלֵּל] הֵעָשׂוֹת מְחֻלָּל, הִטַּמְּאוּת: הִתְחַלְּלוּת שֵׁם שָׁמַיִם. הִתְחַלְּלוּת הַקֹּדֶשׁ. – [הִתְחַלְּלוּת־]

הִתְחַלְּנוּת° נ׳ [מן חלן, הִתְחַלֵּן] הֵעָשׂוּת חִלּוֹנִי, סֶקוּלָרִיזַצְיָה, הִשְׁתַּחְרְרוּת מִפִּקּוּחַ הַדָּת אוֹ מֵהַשְׁפָּעָתָהּ: ״הִתְחַלְּנוּתָהּ שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה הַיִּשְׂרְאֵלִית בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים״ (ויסלבסקי, יחידים 259). הִתְחַלְּנוּת הַחַיִּים הָאֶזְרָחִיִּים בַּמְּדִינָה. – [הִתְחַלְּנוּת־]

הִתְחַלְּפוּת^ נ׳ [מן חלף, הִתְחַלֵּף] הִשְׁתַּנּוּת, תְּמוּרָה: ״לְעֵת הִתְחַלְּפוּת הָעִנְיָנִים וְהִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים״ (גבירול, תיקון מידות הנפש יז). ״תַּהְפּוּכוֹת עִנְיְנֵי הַבְּרוּאִים בָּעוֹלָם וּמְהִירוּת הִתְחַלְּפוּת הַמַּמְלָכוֹת וְהַמֶּמְשָׁלוֹת בּוֹ״ (חובות הלבבות, הכניעה ה). הִתְחַלְּפוּת הַתַּפְקִידִים. – [הִתְחַלְּפוּת־, הִתְחַלְּפֻיּוֹת]

הִתְחַלְּצוּת° נ׳ [מן חלץ] הֵחָלְצוּת, עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה חֲלוּצִי: הִתְחַלְּצוּת לְעֶזְרַת הַפְּלִיטִים. – [הִתְחַלְּצוּת־]

הִתְחַלְּקוּת^ נ׳ [מן א· חלק, הִתְחַלֵּק] הֱיוֹת מְחֻלָּק לַחֲלָקִים אוֹ לְמִינִים שׁוֹנִים: ״בְּמִינֵי שְׁאָר הַחַיִּים מִקְּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם... לְפִי הִתְחַלְּקוּת צוּרוֹתָם וּמִדּוֹתָם וְשִׁמּוּשָׁם וַהֲנָאָתָם וְתוֹעַלְתָּם בָּעוֹלָם״ (חובות הלבבות, הבחינה ד). ״הִתְפַּזְּרוּת בְּנֵי הָאָדָם לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים וְהִתְחַלְּקוּתָם לִשְׁבָטִים רַבִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כח). הִתְחַלְּקוּת הַזְּמַן לְשָׁעוֹת וּלְדַקּוֹת. הִתְחַלְּקוּת הַחֶבְרָה לְמַעֲמָדוֹת. סִימָנֵי הִתְחַלְּקוּת בְּמִסְפָּרִים. – [הִתְחַלְּקוּת־, הִתְחַלְּקֻיּוֹת]

הִתְחַלְּשׁוּת° נ׳ [מן חלש, הִתְחַלֵּשׁ] 1, הֵעָשׂוּת חַלָּשׁ: הִתְחַלְּשׁוּת כּוֹחוֹתָיו מֵרֹב מַאֲמָץ. 2, הִתְעַלְּפוּת, אָבְדַן הַהַכָּרָה מֵרֹב חֻלְשָׁה. – [הִתְחַלְּשׁוּת־ הִתְחַלְּשֻׁיּוֹת]

הַתְחָלָתִי° ת׳ [מן הַתְחָלָה] הַתְחָלִי, רִאשׁוֹנִי, שֶׁבָּא תְּחִלָּה: ״וְשָׁעָה שְׁמוֹנֶה שֶׁל הַמַּטָּרָה, וְהַיַּעַד הַהַתְחָלָתִי, וְקַו הָאֶפֶס״ (יזהר, צקלג 364). מְהִירוּתוֹ הַהַתְחָלָתִית שֶׁל גּוּף נוֹפֵל קְטַנָּה בְּהַרְבֵּה מִמְּהִירוּתוֹ הַסּוֹפִית. הַטִּיל שֻׁגַּר בִּמְהִירוּת הַתְחָלָתִית שֶׁל מֵאָה קִילוֹמֶטֶר בִּשְׁנִיָּה. – [הַתְחָלָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הַתְחָמָה° נ׳ [מן תחם, הִתְחִים] תִּחוּם, קְבִיעַת תְּחוּם, עֲשִׂיַּת גְּבוּל: הַתְחָמַת מִגְרַשׁ הַמִּשְׂחָקִים לְתַחֲרוּת הַקְּבוּצוֹת. הַתְחָמַת אֵזוֹר הַפְּעֻלּוֹת שֶׁל הָעִירִיָּה. – [הַתְחָמַת־]

הִתְחַמְּמוּת^ נ׳ [מן חמם, הִתְחַמֵּם] קַבָּלַת חֹם נוֹסָף, עֲלִיָּה בַּחֹם: ״הַבֵּיצִים בְּהִתְחַמְּמוּתָם״ (דוראן, מגן אבות ח״י ד). הִתְחַמְּמוּת הַמַּיִם עַל הָאֵשׁ. [ובהשאלה:] הִתְחַמְּמוּת הָאֲוִירָה בְּאוּלַם הַדִּיּוּנִים. – [הִתְחַמְּמוּת־]

הִתְחַמְּצוּת^ נ׳ [מן חמץ, הִתְחַמֵּץ] 1^, הֵהָפְכוּת לְחֹמֶץ, הֵעָשׂוּת חָמוּץ: ״וְלִפְעָמִים יֵעָתֵק מִן הָעֲפִיצוּת אֶל הַמְּתִיקוּת מִבְּלִי הִתְחַמְּצוּת״ (קאנון ב א). הִתְחַמְּצוּת הֶחָלָב בַּחֹם. הִתְחַמְּצוּת הַיַּיִן. 2° [בהשאלה] הִתְפַּקְּרוּת, יְצִיאָה לְתַרְבּוּת רָעָה: ״מָה עִנְיָן שֶׁל זֶרַע־קְיָמָא וּפַרְנָסָה לְהִתְחַמְּצוּת אַבְרֵכִים, רַחֲמָנָא לִיצְלַן״ (יהודה שטינברג, שט). – [הִתְחַמְּצוּת־]

– הִתְחַמְּצוּת־הַלֵּב°, הִתְרַגְּזוּת יְתֵרָה.

הִתְחַמְּצְנוּת° נ׳ [מן חמצן, הִתְחַמְצֵן] [בכימיה] הִתְרַכְּבוּת חֹמֶר עִם חַמְצָן, אוֹקְסִידַצְיָה. – [הִתְחַמְּצְנוּת־]

הִתְחַמְּקוּת° נ׳ [מן חמק, הִתְחַמֵּק] הִשְׁתַּמְּטוּת, הֵעָלְמוּת: ״תַּחְבּוּלוֹת הָעֲקִיפָה וְהַהִתְחַמְּקוּת וְהַהִתְחַכְּמוּת״ (קרליבך, הודו 256). הִתְחַמְּקוּת מִמַּתַּן תְּשׁוּבָה יְשָׁרָה. הִתְחַמְּקוּת מֵחוֹבָה בִּלְתִּי־נְעִימָה. [הִתְחַמְּקוּת־, הִתְחַמְּקֻיּוֹת]

הִתְחַמְרְנוּת° נ׳ [מן חמרן, הִתְחַמְרֵן] הֵעָשׂוּת חָמְרָנִי, הֵהָפְכוּת לְמָטֶרְיָאלִיסְטִי: יְרִידַת הָאִידֵיאָלִיזְם עִם הִתְחַמְרְנוּת הַחַיִּים. – [הִתְחַמְרְנוּת־]

הִתְחַמְּשׁוּת° נ׳ [מן ב· חמשׁ, הִתְחַמֵּשׁ] הִזְדַּיְּנוּת, הִצְטַיְּדוּת בִּכְלֵי־נֶשֶׁק: מֵרוֹץ שֶׁל הִתְחַמְּשׁוּת־יֶתֶר שֶׁל הַמְּדִינוֹת. – [הִתְחַמְּשׁוּת־]

הִתְחַנְחֲנוּת° נ׳ [מן חנחן, הִתְחַנְחֵן] עֲשִׂיַּת כַּוָּנֵי־חֵן, הִתְגַּנְדְּרוּת, קוֹקֶטִיּוּת: הִתְחַנְחֲנוּתָהּ שֶׁל הַנַּעֲרָה הַגַּנְדְּרָנִית. – [הִתְחַנְחֲנוּת־, הִתְחַנְחֲנֻיּוֹת]

הִתְחַנְּטוּת° נ׳ [מן א· חנט] הֵעָשׂוּת חָנוּט [ובהשאלה] הִתְאַבְּנוּת, קְפִיאָה עַל הַשְּׁמָרִים: ״אָנוּ רוֹאִים קִפָּאוֹן נוֹרָא, טִמְטוּם הַחוּשִׁים הָאֱנוֹשִׁיִּים וְהִתְחַנְּטוּת עַל־יְדֵי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 43). – [הִתְחַנְּטוּת־]

הִתְחַנְּכוּת^ נ׳ [מן חנך, הִתְחַנֵּךְ] קַבָּלַת חִנּוּךְ, הֱיוֹת בְּמַעֲמָד שֶׁל חָנִיךְ: ״ק׳ הִתְרוֹעַע עִם ל׳ עוֹד מֵרֵאשִׁית יְמֵי הַהִתְחַנְּכוּת״ (שופמן, א 82). הִתְחַנְּכוּת צְעִירִים רַבִּים בְּבָתֵּי־סֵפֶר מִקְצוֹעִיִּים. הַטִּירוֹן סִיֵּם אֶת תְּקוּפַת הִתְחַנְּכוּתוֹ. – [הִתְחַנְּכוּת־]

הִתְחַנְּנוּת° נ׳ [מן חנן, הִתְחַנֵּן] בַּקָּשַׁת רַחֲמִים, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים: הִתְחַנְּנוּת הַמְרַגֵּל שֶׁלֹּא יְמִיתוּהוּ. הִתְחַנְּנוּת הַיֶּלֶד לִפְנֵי אִמּוֹ. – [הִתְחַנְּנוּת־, הִתְחַנְּנֻיּוֹת]

הִתְחַנְּפוּת° נ׳ [מן חנף, הִתְחַנֵּף] הִתְנַהֲגוּת בְּדֶרֶךְ שֶׁל חֲנֻפָּה, הִתְרַפְּסוּת: הִתְחַנְּפוּת הַחַלָּשׁ לִפְנֵי מִי שֶׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ. – [הִתְחַנְּפוּת־, הִתְחַנְּפֻיּוֹת]

הִתְחַנְּקוּת° נ׳ [מן חנק, הִתְחַנֵּק] הֵחָנְקוּת, הִסָּתְמוּת דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה: סַכָּנַת הִתְחַנְּקוּת בְּתוֹךְ הֶעָשָׁן הַסָּמִיךְ. – [הִתְחַנְּקוּת־]

הִתְחַנְקְנוּת° נ׳ [מן חנקן, הִתְחַנְקֵן] [בכימיה] הִתְרַכְּבוּת עִם חַנְקָן, נִיטְרִיפִיקַצְיָה. – [הִתְחַנְקְנוּת־]

הִתְחַסְּדוּת∴ נ׳ [מן א. חסד, הִתְחַסֵּד] הַעֲמָדַת פְּנֵי חָסִיד, הֵרָאוּת כְּחָסִיד, הִתְנַהֲגוּת בִּצְבִיעוּת: ״מְגַלֶּה אֶת הָאֱמֶת, הַשֶּׁקֶר, הַחֲנֻפָּה, הַהִתְחַסְּדוּת״ (סיכמן, רכא). ״אֵין צְבִיעוּת וְהִתְחַסְּדוּת לְגַבֵּי הַכְּלָל״ (ברש, ג 76). ״תְּגוּבָתִי שֶׁהָיָה בָּהּ רֶמֶז שֶׁל הַעֲרָכָה לְהִתְחַסְּדוּתוֹ שֶׁל צְעִיר בָּנָיו וּלְלַמְדָנוּתוֹ הַמְדֻמָּה״ (דינור, בעולם 192). – [הִתְחַסְּדוּת־, הִתְחַסְּדֻיּוֹת]

הִתְחַסְּלוּת° נ׳ [מן חסל, הִתְחַסֵּל] הֱיוֹת מְחֻסָּל, הִפָּסְקוּת גְּמוּרָה, לִיקְוִידַצְיָה: הִתְחַסְּלוּת הָעֵסֶק בְּשֶׁל מַשְׁבֵּר כַּלְכָּלִי. – [הִתְחַסְּלוּת־]

הִתְחַסְּמוּת° נ׳ [מן ב. חסם, הִתְחַסֵּם] הִתְקַשּׁוּת, הִתְחַשְּׁלוּת: הִתְחַסְּמוּת הַבַּרְזֶל עַל־יְדֵי לִבּוּן וְצִנּוּן. – [הִתְחַסְּמוּת־]

הִתְחַסְּנוּת° נ׳ [מן חסן, הִתְחַסֵּן] הִתְחַזְּקוּת, הֵעָשׂוּת חָזָק וּמְחֻסָּן: הִתְחַסְּנוּת הַגּוּף נֶגֶד מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת עַל־יְדֵי הַזְרָקַת נַסְיוּב לְתוֹכוֹ. – [הִתְחַסְּנוּת־]

הִתְחַסְפְּסוּת° נ׳ [מן חספס, הִתְחַסְפֵּס] הֵעָשׂוּת מְחֻסְפָּס, הֱיוֹת בִּלְתִּי־חָלָק: הִתְחַסְפְּסוּת פְּנֵי הַקְּלִפָּה. – [הִתְחַסְפְּסוּת־]

הִתְחַסְּרוּת° נ׳ [מן חסר, הִתְחַסֵּר] הִתְמַעֲטוּת, הֵעָשׂוּת חָסֵר: הִתְחַסְּרוּת הַמַּיִם בַּבְּרֵכָה. הִתְחַסְּרוּת הַלְּבָנָה בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ. – [הִתְחַסְּרוּת־]

הִתְחַפְּרוּת° נ׳ [מן א. חפר, הִתְחַפֵּר] [בצבא] הַתְקָנַת חֲפֵרוֹת אוֹ שׁוּחוֹת בַּשָּׂדֶה לְשֵׁם מַחֲסֶה מֵאֵשׁ הָאוֹיֵב, הִתְבַּצְּרוּת בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה: הִתְחַפְּרוּת הַחַיָּלִים בַּחֲזִית־הַמִּלְחָמָה. אַת־הִתְחַפְּרוּת – מִצִּיּוּדוֹ הַקְּרָבִי שֶׁל חַיָּל. – [הִתְחַפְּרוּת־, הִתְחַפְּרֻיּוֹת]

הִתְחַפְּשׂוּת° נ׳ [מן חפשׂ, הִתְחַפֵּשׂ] 1. שִׁנּוּי מַרְאֵהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֻכַּר עַל־יְדֵי רוֹאָיו – לְבִישַׁת בְּגָדִים אֲחֵרִים, אִפּוּר הַפָּנִים וְכַדּוֹמֶה: ״הַהִתְחַפְּשׂוּת הִיא אֶצְלָם מַעֲלָה גְּדוֹלָה... זֶה עָשָׂה עַצְמוֹ חִגֵּר, וְזֶה סוּמָא״ (מגדלי מו״ס, קיח). הִתְחַפְּשׂוּת הַיְלָדִים בְּפוּרִים. 2 [בהשאלה] הִתְחַסְּדוּת, צְבִיעוּת, הַעֲמָדַת פָּנִים. – [הִתְחַפְּשׂוּת־, הִתְחַפְּשֻׂיּוֹת]

הִתְחַצְּנוּת° נ׳ [מן חִיצוֹן] הִתְכַּוְּנוּת אוֹ פְּנִיָּה כְּלַפֵּי חוּץ, הֵהָפְכוּת לְחִיצוֹנִי (הפך מן ״הִתְפַּנְּמוּת״): הִתְחַצְּנוּת הָרְגָשׁוֹת. הִתְחַצְּנוּת הַחַיִּים. – [הִתְחַצְּנוּת־]

הִתְחַצְּפוּת° נ׳ [מן חצף, הִתְחַצֵּף] הִתְנַהֲגוּת בְּחֻצְפָּה וְעַזּוּת: הִתְחַצְּפוּת הַנֶּאֱשָׁם כְּלַפֵּי הַשּׁוֹפֵט. – [הִתְחַצְּפוּת־. הִתְחַצְּפֻיּוֹת]

הִתְחַקּוּת° נ׳ [מן חקה, הִתְחַקָּה] הֲלִיכָה בְּעִקְּבוֹת־, חֲקִירָה וּדְרִישָׁה, חִפּוּשׂ אַחֲרֵי־: הִתְחַקּוּת הַמִּשְׁטָרָה אַחֲרֵי הַפּוֹשֵׁעַ שֶׁנִּמְלַט. – [הִתְחַקּוּת־]

– **הִתְחַקּוּת עַל שָׁרְשֵׁי־°** [על־פי איוב יג כז: ״על שרשי רגלי תתחקה״] חֲקִירָה וּדְרִישָׁה מְדֻקְדֶּקֶת אַחֲרֵי־: ״הַהִתְחַקּוּת עַל שָׁרְשֵׁי הַמִּלּוֹת וּמְקוֹרֵי מַחֲצַבְתָּן״ (ספנהיים, יריעות שלמה, הקדמה).

הִתְחַרְבְּנוּת° נ׳ [מן חרבן, הִתְחַרְבֵּן] [בלשון־הדיבור] נְפִילָה בַּפַּח, נְחִילַת אַכְזָבָה, הִכָּשְׁלוּת: הִתְחַרְבְּנוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רַבְרְבָן. – [הִתְחַרְבְּנוּת־]

הִתְחָרוּת° נ׳ [מן חרה, הִתְחָרָה] תַּחֲרוּת, הִתְמוֹדְדוּת, מַאֲבָק לְשֵׁם הַשָּׂגַת הֶשֵּׂגִים טוֹבִים יוֹתֵר מֵהֶשֵּׂגֵי אֲחֵרִים: ״הִתְחָרוּת הַנּוֹבַעַת מִמְּקוֹר הַקִּנְאָה וְהָאַהֲבָה הָעַצְמִית״ (אחד העם, פז). הִתְחָרוּת בְּכַדּוּרֶגֶל בֵּין שְׁתֵּי קְבוּצוֹת. הִתְחָרוּת סִפְרוּתִית. הִתְחָרוּת בֵּין סוֹחֲרִים. – [הִתְחָרוּת־, הִתְחָרֻיּוֹת]

הִתְחָרְזוּת° נ׳ [מן חרז, הִתְחָרֵז] 1. הֱיוֹת נֶחֱרָז, הֱיוֹת מְשֻׁחָל עַל חוּט כְּמַחֲרֹזֶת: הִתְחָרְזוּת הַפְּנִינִים לְשַׁרְשֶׁרֶת אֲרֻכָּה. 2 [בשירה] הֵעָרְכוּת בַּחֲרוּזִים: קֶצֶב וְהִתְחָרְזוּת – מִסְּגֻלּוֹת הַשִּׁיר. בִּטּוּל הַהִתְחָרְזוּת בַּשִּׁירָה הַמּוֹדֶרְנִית. – [הִתְחָרְזוּת־]

הִתְחָרְטוּת∴ נ׳ [מן ב. חרט, הִתְחָרֵט] נֹחַם, חֲרָטָה, צַעַר עַל דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה: ״הִתְחָרְטוּת מִמַּה שֶּׁעָשָׂה״ (אברבנאל, נחלת אבות ה). הִתְחָרְטוּת הַפּוֹשֵׁעַ עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ. – [הִתְחָרְטוּת־]

הִתְחָרְכוּת° נ׳ [מן חרך, הִתְחָרֵךְ] הֵעָשׂוּת חָרוּךְ, הִשָּׂרְפוּת־קַלָּה: הִתְחָרְכוּת הַתַּבְשִׁיל. הִתְחָרְכוּת שַׂעֲרוֹתָיו בִּתְאוּנָה. [הִתְחָרְכוּת־]

הִתְחָרְצוּת° נ׳ [מן ב. חרץ, הִתְחָרֵץ] הִזְדָּרְזוּת, הִשְׁתַּדְּלוּת לִהְיוֹת חָרוּץ: הִתְחָרְצוּת הַתַּלְמִידִים עִם הִתְקָרְבוּת מוֹעֵד בְּחִינוֹת־הַגֶּמֶר. – [הִתְחָרְצוּת־]

הִתְחָרְשׁוּת° נ׳ [מן ב. חרשׁ, הִתְחָרֵשׁ] 1. הֵעָשׂוּת חֵרֵשׁ, אִבּוּד כֹּשֶׁר הַשְּׁמִיעָה: הִתְחָרְשׁוּת מִקּוֹל הַנֶּפֶץ הָאַדִּיר. 2. הִתְלַחֲשׁוּת, נִהוּל שִׂיחָה בְּלַחַשׁ וּבַסֵּתֶר. – [הִתְחָרְשׁוּת־, הִתְחָרְשֻׁיּוֹת]

הִתְחַשְּׁבוּת∴ נ׳ [מן חשב, הִתְחַשֵּׁב] שִׂימַת לֵב, הֲבָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן: ״עַד כְּדֵי־כָךְ חֹסֶר הִתְחַשְּׁבוּת... כָּל כָּךְ הֶפְקֵר הָעוֹלָם!״ (יזהר, צקלג ז). הַשּׁוֹפֵט הֵקֵל בְּעָנְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם בְּהִתְחַשְּׁבוּת בְּגִילוֹ הָרַךְ. הַמִּפְעָל הוּקַם בְּלִי הִתְחַשְּׁבוּת בַּהוֹצָאוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַכְּרוּכוֹת בּוֹ. – [הִתְחַשְּׁבוּת־, הִתְחַשְּׁבֻיּוֹת]

הִתְחַשְּׁלוּת° נ׳ [מן ב. חשל, הִתְחַשֵּׁל] הִתְחַזְּקוּת, הִתְחַסְּנוּת, הֵעָשׂוּת מוּצָק וְחָזָק: הִתְחַשְּׁלוּת הַבַּרְזֶל בַּמַּפָּחָה. הִתְחַשְּׁלוּת אָפְיוֹ שֶׁל הָאִישׁ. הִתְחַשְּׁלוּת הַטִּירוֹנִים בְּאִמּוּנֵי־הַקְּרָב. – [הִתְחַשְּׁלוּת־]

הִתְחַשְׁמְלוּת° נ׳ [מן חשמל, הִתְחַשְׁמֵל] 1, סְפִיגַת זֶרֶם חַשְׁמַל, הַעֲבָרַת זֶרֶם חַשְׁמַל: הִתְחַשְׁמְלוּת הַחוּטִים לְאַחַר חִבּוּרָם אֶל מְקוֹר הַחַשְׁמַל. 2, הִפָּגְעוּת בְּזֶרֶם חַשְׁמַל: הָאִישׁ נִתְפַּחֵם עַל־יְדֵי הִתְחַשְׁמְלוּת. 3 [בהשאלה] הִתְעוֹרְרוּת רַבָּה, כְּמִי שֶׁעֲבָרוֹ זֶרֶם חַשְׁמַל: הִתְחַשְׁמְלוּת הַקָּהָל לְמִשְׁמַע דְּבָרָיו הַנִּלְהָבִים שֶׁל הַנּוֹאֵם. – [הִתְחַשְׁמְלוּת־]

הִתְחַשְּׂפוּת° נ [מן חשׂף, הִתְחַשֵּׂף] 1, הִתְעַרְטְלוּת, הֵרָאוּת בְּמַעֲרֻמִּים: הִתְחַשְּׂפוּת עַל־שְׂפַת הַיָּם לְשֵׁם שִׁזּוּף הָעוֹר. הַצָּגַת־בִּדּוּר שֶׁל הִתְחַשְּׂפוּת עַל הַבִּימָה. 2, הִתְגַּלּוּת, הוֹפָעָה: ״הוֹפָעָה הָאֱלֹהִית .. הוֹלֶכֶת וּמְפַלֶּסֶת אֶת נְתִיבָהּ בְּהִתְחַשְּׂפוּת הָאוֹרָה שֶׁל הַחַיִּים הַמַּעֲשִׂיִּים״ (הרב קוק, עולת הקודש ז). – [הִתְחַשְּׂפוּת־]

הִתְחַשְׁקוּת° נ׳ [מן א׳ חשק, הִתְחַשֵּׁק] [בלשון־הדיבור] הִתְעוֹרְרוּת חֵשֶׁק, הִתְאַוּוּת: הִתְחַשְׁקוּת לְהִתְהוֹלֵל קְצָת. – [הִתְחַשְׁקוּת־]

הִתְחַשְּׁרוּת° נ׳ [מן חשר, הִתְחַשֵּׁר] הִתְקַדְּרוּת, הֵעָרְמוּת וְהִתְעַבּוּת: הִתְחַשְּׁרוּת הָעֲנָנִים לִפְנֵי הַגֶּשֶׁם. – [הִתְחַשְּׁרוּת־]

הִתְחַתְּכוּת° נ׳ [מן חתך, הִתְחַתֵּךְ] 1, הִתְקַצְּצוּת, הֵחָלְקוּת לַחֲתִיכוֹת: הִתְחַתְּכוּת הַבָּשָׂר לְמָנוֹת. 2, קַבָּלַת צוּרָה שֶׁל אֵיבָרִים מְחֻתָּכִים: הִתְחַתְּכוּת הָעֻבָּר בְּרֶחֶם אִמּוֹ. 3 [בלשון־הדיבור] הֵעָשׂוּת ״חָתִיךְ״ אוֹ ״חֲתִיכָה״ [ראה ערכים אלה] – [הִתְחַתְּכוּת־]

הִתְחַתְּנוּת° נ׳ [מן חתן, הִתְחַתֵּן] בִּיאָה בִּבְרִית נִשּׂוּאִין, הִתְקַשְּׁרוּת בְּקִשְׁרֵי מִשְׁפָּחָה עַל־יְדֵי נִשּׂוּאִין: ״לְזֻלָּתָהּ זוֹ הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת לְנֶחָמָה עוֹד מִימֵי הַהִתְחַתְּנוּת״ (יהודה שטינברג, טז). ״הָעֲשִׁירִים חִזְּקוּ אֶת שִׁלְטוֹנָם עַל־יְדֵי הַהִתְחַתְּנוּת בַּשְּׁכֵנִים הַתַּקִּיפִים״ (קלוזנר, הרעיון 129). ״רוֹצֶה לְהִתְחַתֵּן אִתִּי?... מִי מְדַבֵּר עַל הִתְחַתְּנוּת?״ (שנהר, ג 426). – [הִתְחַתְּנוּת־, הִתְחַתְּנֻיּוֹת]

הִתְיָאֲשׁוּת°, התייאשות נ׳ [מן יאשׁ, הִתְיָאֵשׁ] בִּיאָה לִידֵי יֵאוּשׁ: ״רוּחַ שֶׁל דִּכְדּוּךְ אַחֲרוֹן, שֶׁל הִתְיָאֲשׁוּת אַחֲרוֹנָה״ (פיכמן, רעח). הִתְיָאֲשׁוּת מִן הַתִּקְוֹת. הִתְיָאֲשׁוּת מֵעָתִיד טוֹב יוֹתֵר. – [הִתְיָאֲשׁוּת־]

הִתְיַבְּבוּת°, התייבבות נ׳ [מן יבב, הִתְיַבֵּב] הִתְיַפְּחוּת, הַשְׁמָעַת יְבָבוֹת: ״קְרִיאוֹת הַזַּעַם שֶׁלָּהּ מִתְחַלְּפוֹת בְּפֶרֶץ הִתְיַבְּבוּת״ (חורגין, מורסון). ״וּכְבָר רָצָה וּבָאָה הִתְיַבְּבוּת נוֹסֶפֶת״ (יזהר, צקלג 1029). – [הִתְיַבְּבוּת־]

הִתְיַבְּלוּת°, התייבלות נ׳ [מן ג׳ יבל, הִתְיַבֵּל] הִפָּגְעוּת יַבָּלוֹת: הִתְיַבְּלוּת רַגְלֵיהֶם שֶׁל מִשְׁתַּתְּפֵי הַצְּעָדָה. – [־לוּת־]

הִתְיַבְּמוּת°, התייבמות נ׳ [מן יבם, הִתְיַבְּמָה] הִנָּשְׂאוּת אַלְמָנָה לְיָבָם (לַאֲחִי הַבַּעַל) לְאַחַר מוֹת בַּעְלָהּ שֶׁלֹּא יָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן אוֹ בַּת. – [הִתְיַבְּמוּת־]

הִתְיַבְּשׁוּת÷, התייבשות נ׳ [מן יבשׁ, הִתְיַבֵּשׁ] הֵעָשׂוּת יָבֵשׁ, הִתְנַדְּפוּת הַלֵּחוּת: ״וְיֶחֱסוּ הִתְיַבְּשׁוּת זוֹ לָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה״ (דוראן, מגן אבות א). הִתְיַבְּשׁוּת הַכְּבָסִים בַּשֶּׁמֶשׁ. הִתְיַבְּשׁוּת הַבִּצָּה. – [הִתְיַבְּשׁוּת־]

הִתְיַגְּעוּת°, התייגעות נ׳ [מן יגע, הִתְיַגֵּעַ] הִתְעַיְּפוּת, הִתְאַמְּצוּת הַמְּבִיאָה לִידֵי עֲיֵפוּת וִיגִיעָה רַבָּה: הִתְיַגְּעוּת רַבָּה הִתְיַגַּעְתִּי עַד שֶׁהִשַּׂגְתִּי אֶת מְבֻקָּשִׁי. – [הִתְיַגְּעוּת־]

הִתְיַדְּדוּת°, התיידדות נ׳ [מן ידד, הִתְיַדֵּד] הִתְחַבְּרוּת, הֵהָפְכוּת לִידִידִים: ״לַמְרוֹת הִתְיַדְּדוּתוֹ עִם סְמוֹלֶנְסְקִין, לֹא סָבַל אֶת לְשׁוֹנוֹ הָעִבְרִית״ (קלוזנר, הספרות ה 34). אִסּוּר־הַהִתְיַדְּדוּת שֶׁל צְבָא־הַכִּבּוּשׁ עִם הָאֶזְרָחִים. – [הִתְיַדְּדוּת־, הִתְיַדְּדֻיּוֹת]

הִתְיַהֲדוּת÷, התייהדות נ׳ [מן יהד, הִתְיַהֵד] הִתְגַּיְּרוּת, קַבָּלַת דַּת יִשְׂרָאֵל. – [הִתְיַהֲדוּת־]

הִתְיַהֲרוּת°, התייהרות נ׳ [מן יהר, הִתְיַהֵר] הִתְפָּאֲרוּת, הִתְנָאוּת, הִתְרַבְרְבוּת: ״כָּל קַטְנוּת שֶׁל הִתְיַהֲרוּת אֱוִילִית הָיָה מִפְּגָע לַחֲצִי אֵיבָתוֹ״ (פיכמן, רכד). ״לָמָּה הַהִתְיַהֲרוּת בַּשֶּׁקֶר?״ (הזז, יעיש א 195). – [הִתְיַהֲרוּת־]

הִתְיַוְּנוּת°, התייוונות° נ׳ [מן יון, הִתְיַוֵּן] הֲלִיכָה בְּדַרְכֵי הַיְּוָנִים, הִתְבּוֹלְלוּת בְּתַרְבּוּת יָוָן: הַחַשְׁמוֹנָאִים נִלְחֲמוּ בִּתְנוּעַת הַהִתְיַוְּנוּת שֶׁבֵּין הַיְּהוּדִים. – [הִתְיַוְּנוּת־]

הִתִּיז, הִפ׳ מן נתז.

הִתְיַחֲדוּת÷, התייחדות נ׳ [מן יחד, הִתְיַחֵד] 1÷, הִתְבַּדְּלוּת, הֱיוֹת בִּיחִידוּת: ״וְאִם הוּא מִשְׁתַּתֵּף בּוֹ עִם זוּלָתוֹ וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ הִתְיַחֲדוּת״ (מורה נבוכים א נח). ״כָּל אֵימַת שֶׁזָּקוּק הוּא לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם... וְלִבּוֹ לָהוּט אַחַר הִתְיַחֲדוּת, יַשְׁכִּים וְיַעֲלֶה לְהַר הַזֵּיתִים״ (בורלא, כיסופים 200). 2÷, הִתְבּוֹדְדוּת עִם אַחֵר, הִשָּׁאֲרוּת עִם מִישֶׁהוּ בְּאֵין אַחֵר אִתָּם: ״מְקוֹם הִתְיַחֲדוּת הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה״ (דוראן, מגילת ספר פג). ״בְּאוֹתָן שְׁעוֹת הִתְיַחֲדוּתָם בַּיַּעַר״ (קבק, בצל 265). 3°, הִשְׁתַּתְּפוּת, הִזְדַּהוּת: אֲסֵפַת הִתְיַחֲדוּת עִם זֵכֶר קָרְבְּנוֹת הַשּׁוֹאָה. הִתְיַחֲדוּת הַמַּאֲמִין עִם בּוֹרְאוֹ. 4÷, הֱיוֹת מְיֻחָד, פְּנִיָּה בִּמְיֻחָד לְ־: הִתְיַחֲדוּת הַדִּבּוּר עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם. – [הִתְיַחֲדוּת־]

הִתְיַחֲמוּת°, התייחמות נ׳ [מן יחם, הִתְיַחֵם] 1, הִתְחַמְּמוּת, הִתְעוֹרְרוּת יֵצֶר־הַמִּין (אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים): הִתְיַחֲמוּת הַצֹּאן. 2 [בהשאלה] הִתְרַתְּחוּת: ״הַרְבִּיצוּ!... פְּנִימָה! בְּשִׁכָּרוֹן, בְּשִׁכָּרוֹן, בְּהִתְיַחֲמוּת אֲיֻמָּה, בְּהִתְפָּרְקוּת!״ (יזהר, צקלג 622). – [הִתְיַחֲמוּת־]

הִתְיַחֲסוּת÷, התייחסות נ׳ [מן יחס, הִתְיַחֵס] 1°, הִתְנַהֲגוּת, גִּישָׁה, עֶמְדָּה, יַחַס: ״רָצִיתִי לָדַעַת אֶת הִתְיַחֲסוּתוֹ לְכָל אֵלֶּה״ (סוקולוב, במראות 100). הִתְיַחֲסוּת אֲדִיבָה שֶׁל הַפָּקִיד לַמְבַקְּרִים. 2÷, הֱיוֹת שַׁיָּךְ וּמְיֻחָס, הִמָּנוּת עִם־, הִשְׁתַּיְּכוּת: ״מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְיַחֲסוֹת אֶל הַמֻּשְׂכָּלוֹת הִתְיַחֲסוּת־מָה״ (ראב״ד, אמונה רמה ב ה). ״שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הִתְיַחֲסוּת עִם כָּל אֶחָד״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ י ה). הִתְיַחֲסוּת רַשִׁ״י לְמִשְׁפַּחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ. 3°, הַעֲמָדַת פְּנֵי מְיֻחָס, הִתְרַבְרְבוּת. – [הִתְיַחֲסוּת־, ־חֲסֻיּוֹת]

הִתְיַחֲשׁוּת° נ׳ רְאֵה הִתְיַחֲסוּת.

הִתִּיךְ, הִפ׳ מן נתך.

הַתִּיכָה÷ נ׳ [מן נתך, הִתִּיךְ] הַתָּכָה, יְצִיקָה (פרקי משה ג). – [הַתִּיכַת־]

הִתְיַלְּדוּת÷, התיילדות נ׳ [מן ילד, הִתְיַלֵּד] 1°, הִתְנַהֲגוּת כְּיֶלֶד, עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂי יַלְדוּת: ״חֹק הַהִתְיַלְּדוּת... הַחוֹלֶה נִשְׁמָט מֵעַל דַּרְגַּת הַכּוֹבֵשׁ וְנַעֲשֶׂה יוֹנֵק, מְצַפֶּה לְשֶׁפַע״ (שטיינמן, סודות א 45).

התילדות הסופר בכתיבת ספורו לילדים. 2∴, הולדות, הוצרות: "והוא מקום התילדות המים" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ז). – [התילדות־]

התימרות°, התיימרות נ׳ [מן ימר, התימר] התפארות, התהללות: התימרות האיש כי יעשה גדולות. – [התימרות־]

התינח* [ארמית: הא תינח – זו תהא נוחה; דיבור תלמודי שגור (שבת ה.)] ניחא, מילא, אפשר: "התינח ישראל שנענשים על עונותיהם... אבל בית־המקדש וקברות הצדיקים!" (בורלא, כיסופים 86).

התיסדות°, התייסדות נ׳ [מן יסד, התיסד] הוצרות, הבנות: "התיסדות המדינה על ידם הוא לעת עתה רק 'חששא רחוקה'" (אחד העם, קמ). "אותם הימים... ימי התיסדות 'עם עולם' לשם התאכרות על אדמתה" (ליסיצקי, תולדות 263). – [התיסדות־]

התיסרות°, התייסרות נ׳ [מן יסר, התיסר] התענות, הסתגפות: "ספר עכשו על כל זאת מתוך הלענת עצמו ובהפרזת התיסרותו" (שלונסקי, הר׳ הדין 354). התיסרות עצמית. התיסרות החולה ביסורים. – [התיסרות־]

התיעלות°, התייעלות נ׳ [מן יעל, התיעל] העשות יעיל יותר: התיעלות תהליכי הייצור. – [התיעלות־]

התיעצות∴, התייעצות נ׳ [מן יעץ, התיעץ] שאילת עצה, נטילת עצה: "כון בו אל העצה והתיעצות בלבד" (השרשים לג׳נאח, נסך). התיעצות חברי העיריה על המצב. עשיתי זאת בהתיעצות עם כל הנוגעים בדבר. – [התיעצות־, התיעציות]

התיפות∴, התייפות נ׳ [מן יפה, התיפה] התקשטות, השתדלות להראות יפה והדור, התגנדרות: "הזונה... מוכרת הזונים אחריה בכשפים ובהתיפותה בפניהם" (רד״ק נחום ג ד). "הפה שאסר השכלה והתיפות לבנים הוא הפה שהתיר אותן לבנות" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכב). "בנות ציון הנאיוניות, שההתיפות והעגבנות הן להן עקר" (קלוזנר, הרעיון 40). "כלי־זינה של אשה – התיפות והתכבדות של גנדרנות" (קלצקין, כתבים 27). – [התיפות־]

התיפחות°, התייפחות נ׳ [מן יפח, התיפח] בכי ויללה, בכיה מרה: "נשתמעה בפתיעה גניחה ולאחריה התיפחות כבושה" (טביב, דרך 88). התיפחות האשה למראה ההרס. – [התיפחות־, התיפחיות]

התיפיפות°, התייפייפות נ׳ [מן יפיף, התיפיף] התיפות, התגנדרות: "גם אנו חטאנו לפעמים בפוזה, בהתיפיפות" (ברש, ג 102). "ראה אותה בהתיפיפותה ובהתפרכסותה כנגד הראי" (טביב, דרך 15). – [התיפיפות־]

התיצבות∴, התייצבות נ׳ [מן יצב, התיצב] 1∴, עמידה לפני־: "לא יתיצב איש לפניך... אין שום ענין אל ההתיצבות לפניו" (אברבנאל ויחי). התיצבות לשרות צבאי. צו התיצבות. 2°, התבססות, העשות יציב, התגבשות: התיצבות המצב בחקלאות לאחר חלף המשבר. התיצבות המטבע בשוק העולמי. [התיצבות־, התיצביות]

– התיצבות לימינו°, תמיכה בעמדתו או במאבקו.

התיצרות°, התייצרות נ׳ [מן יצר] הוצרות, התיסדות: "חלום מדיני־דתי זה... השפיע אף הוא מצדו על התיצרותה של ממלכת הכהנים" (קלוזנר, הרעיון 82). "בשעת התיצרות הכתב העברי היה מבטא מיחד לכל אות ואות" (פרסקי, לשון 41). – [התיצרות־]

התיק, הפ׳ מן נתק.

התיקרות°, התייקרות נ׳ [מן יקר, התיקר] 1, האמרה, העשות יקר משהיה, עליה במחיר דבר או בערכו: התיקרות המזונות בימי המלחמה. 2, מתן יקר לעצמו, שמירת יקרתו: "בלימות ועכבות של הדור וחגיגיות, של התיקרות ושחצנות" (קלצקין, כתבים 13). – [התיקרות־, התיקריות]

התיר, הפ׳ מן נתר.

התיראות°, התייראות נ׳ [מן ירא, התירא] היות מתירא, התקפות בפחד: התיראות מפני דינו של אלהים. – [התיראות־]

התיש, הפ׳ מן נתש.

התישבות∴, התיישבות נ׳ [מן ישב, התישב] 1, השתקעות, ישיבת־קבע על הקרקע: "ירידת האבות אל המדינה עצמה והתישבותן של ישראל בארץ מצרים" (ר׳ בחיי, שמות). התישבות בעמק יזרעאל. תולדות ההתישבות בארץ מתקופת חבת־ציון ועד היום. 2, ישוב־הדעת: "מי שהוא ממהר לעשות פעולותיו בזולת חקירה והתישבות... לא יגיע לו מהם כי אם חסרון" (רלב״ג משלי כא ה). "צריך סיוע אלהי והתישבות השכל" (אברבנאל, תולדות). – [התישבות־]

התישבותי°, התיישבותי ת׳ [מן התישבות] של התישבות, קולוניזציוני: המפעל ההתישבותי בארץ זכה להערכה כללית. [התישבותית, ־תיים, ־תיות]

התישנות°, התיישנות נ׳ [מן ב· ישן, התישן] העשות ישן או בלה מרב ימים: התישנות הרהיטים. התישנות המנהגים. – [התישנות־]

– חק־ההתישנות°, כלל משפטי: אין תקף לתביעה משפטית על עברה לאחר שעברה תקופה ארכה מסימת שבה לא הגשה תביעה לדין.

התישרות∴, התיישרות נ׳ [מן ישר, התישר] העשות ישר, התיצבות בשורה ישרה: התישרות החילים בשורה לפקדת המפקד. – [התישרות־]

התיתמות°, התייתמות נ׳ [מן יתם, התיתם] העשות יתום לאחר מות אחד ההורים או שניהם: התיתמות אלפי ילדים בימי המלחמה. [ובהשאלה:] התיתמות העם במות מנהיגו הדגול. – [התיתמות־]

התך, הפ׳ מן נתך.

התך [מן התוך; ראה גם נתך, התיך]

~ פע׳ **התך** ∴ פ״י הפך מוצק לנוזל על־ידי חמום: "המהתך שמן חטאת" (רש״י זבחים צז:). – [להתך, מ־, י־]

~ פע׳ **התך** •, ראה מהתך•.

~ הת' הִתְהַתֵּךְ°, נִתַּךְ, נוּצַק [גם בהשאלה]: "נִדְמָה לוֹ כִּי הַשִּׂנְאָה נִתְהַתְּכָה בְּבֵית חָזֵהוּ כְּמִין צְרוֹר לוֹהֵט שֶׁל סִיגִים" (שלונסקי, תר' הדוין 166). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

הִתְכַּבְּדוּת* נ' [מן א. כבד, הִתְכַּבֵּד] קַבָּלַת כָּבוֹד, נְטִילַת כָּבוֹד לְעַצְמוֹ, הִתְפָּאֲרוּת: "הִתְכַּבְּדוּת בִּקְלוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" (קלצקין, כתבים 26). הִתְכַּבְּדוּת הֶעָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ. – [הִתְכַּבְּדוּת־]

הִתְכַּבְּסוּת° נ' [מן כבס, הִתְכַּבֵּס] הֱיוֹת מְכֻבָּס, הִתְנַקּוּת בְּמַיִם: הִתְכַּבְּסוּת הַבֶּגֶד בְּמֵי־סַבּוֹן חַמִּים. – [הִתְכַּבְּסוּת־]

הִתְכַּדְּרוּת° נ' [מן כדר, הִתְכַּדֵּר] הֵהָפְכוּת לְכַדּוּר: הִתְכַּדְּרוּת הַשֶּׁלֶג כְּשֶׁמִּתְגַּלְגְּלִים אוֹתוֹ. הִתְכַּדְּרוּת טִפַּת מַיִם. – [הִתְכַּדְּרוּת־]

הַתָּכָה* נ' [מן נתך, הִתִּיךְ] יְצִיקָה, הֲמַסַּת מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר מוּצָק אַחֵר בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה: "וִיצִקְתָּ – לְשׁוֹן הַתָּכָה" (רש"י שמות כה יב). "אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד גָּדוֹל (בִּשְׁבִירַת עֲשָׁשִׁיּוֹת שֶׁל זְכוּכִית) שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לְהַתָּכָה עוֹמֵד" (רמב"ם, שבת כא י). מִפְעֲלֵי הַתָּכָה שֶׁל פְּלָדָה. – [הַתָּכַת־]

– נְקֻדַּת־הַהַתָּכָה°, מִדַּת הַחֹם הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר שֶׁבָּהּ נִתָּךְ חֹמֶר מוּצָק וְנֶהְפָּךְ לְנוֹזֵל: נְקֻדַּת־הַהַתָּכָה שֶׁל בְּדִיל הִיא 232° צֶלְסְיוּס.

הִתְכַּהוּת° נ' [מן כהה, הִתְכַּהָה] הֵעָשׂוֹת כֵּהֶה מִשֶּׁהָיָה: הִתְכַּהוּת הַצְּבָעִים הַבְּהִירִים. הִתְכַּהוּת הָעֵינַיִם מִזֹּקֶן. – [הִתְכַּהוּת־]

הִתְכַּוְּנוּת°, התכוונות נ' [מן כון, הִתְכַּוֵּן] יִחוּד הַכַּוָּנָה, הַפְנָיַת תְּשׂוּמַת־הַלֵּב: "מְשִׁיכַת הָרָצוֹן הִיא כְּלָל גָּדוֹל בַּחֲסִידוּת כְּהִתְכַּוְּנוּת הַלֵּב וּכְחֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ" (שטיינמן, גן 44). "וְהַהִתְכַּוְּנוּת מִדַּעַת כָּאן עִקָּר" (שמיר, עירום 280). הִתְכַּוְּנוּת הָאִישׁ לְשֵׁם שָׁמַיִם. – [הִתְכַּוְּנוּת־]

הִתְכּוֹנֵן, הת' מן כון.

הִתְכּוֹנְנוּת° נ' [מן כון, הִתְכּוֹנֵן] 1. עֲשִׂיַּת הֲכָנוֹת לְמַשֶּׁהוּ: "מַשֶּׁהוּ מִן הַהִתְכּוֹנְנוּת שֶׁל חַיָּה עַרְמוּמִית לְזִנּוּק פִּתְאוֹם" (פיכמן, רצד). הִתְכּוֹנְנוּת הַתַּלְמִידִים לִבְחִינוֹת־הַגְּמָר. הִתְכּוֹנְנוּת לְטִיּוּל. 2. הִתְבַּסְּסוּת, הִתְיַצְּבוּת עַל מְכוֹנוֹ: הִתְכּוֹנְנוּת הַבַּיִת הֶחָדָשׁ. הִתְכּוֹנְנוּת הָעֵסֶק. – [הִתְכּוֹנְנוּת־, הִתְכּוֹנְנֻיּוֹת]

הִתְכּוֹפֵף, הת' מן כפף.

הִתְכּוֹפְפוּת° נ' [מן כפף, הִתְכּוֹפֵף] הַטָּיַת הַגּוּף לְמַטָּה, גְּחִינָה: הִתְכּוֹפְפוּת הָאִישׁ תַּחַת כֹּבֶד מַשָּׂאוֹ. – [הִתְכּוֹפְפוּת־]

הִתְכַּוְּצוּת*, התכווצות נ' [מן כוץ, הִתְכַּוֵּץ] הִצְטַמְצְמוּת: "הִכָּנֵס הַחֹם הַיְסוֹדִי וְהִתְכַּוְּצוּתוֹ" (רזיאן, מגן אבות י). "סְגֻלַּת הַהִתְפַּשְּׁטוּת... וּסְגֻלַּת הַהִתְכַּוְּצוּת" (ברדיצ'בסקי, מאמרים נב). הִתְכַּוְּצוּת הַשְּׁרִירִים מֵרֹב מַאֲמָץ. הִתְכַּוְּצוּת חוֹלָנִית שֶׁל הַמֵּעַיִם. הִתְכַּוְּצוּת הַלֵּב מֵרֹב צַעַר וּדְאָגָה. – [הִתְכַּוְּצוּת־, הִתְכַּוְּצֻיּוֹת]

הִתְכַּזְּבוּת° נ' [מן כזב] הִתְבַּדּוּת, הִתְגַּלּוּת כְּכָזָב: "יְתֵרָה הַשִּׂנְאָה עַל הָאַהֲבָה בִּנְדוֹן אַכְזָבוֹת וְכֹחָהּ עָדִיף לְהַתְמִיד וּלְהַאֲרִיךְ יָמִים גַּם לְאַחֲרֵי הִתְבַּדּוּת וְהִתְכַּזְּבוּת" (קלצקין, כתבים 108). – [הִתְכַּזְּבוּת־]

הִתְכַּחֲשׁוּת° נ' [מן כחש, הִתְכַּחֵשׁ] הִתְנַכְּרוּת, הַכְחָשַׁת שַׁיָּכוּת לְדָבָר: "חַיִּים'ל בְּעַצְמוֹ שָׂנֵא רִיב וּמָדוֹן... אֲבָל וְתָרוֹן וְהִתְכַּחֲשׁוּת לְהַשְׁקָפוֹתָיו – מִן דְּבַר שְׁמַיְהוּ?" (סוקולוב, אישים 56). "וּמִלְּאוּ אֶת עוֹלָמָם כָּזָב וְהִתְכַּחֲשׁוּת" (פיכמן, קצו). הִתְכַּחֲשׁוּת הַמִּתְבּוֹלֵל לִלְשׁוֹנוֹ וּלְמִנְהֲגֵי עַמּוֹ. הִתְכַּחֲשׁוּת הָאִישׁ לְעָבְרוֹ. – [הִתְכַּחֲשׁוּת־, הִתְכַּחֲשֻׁיּוֹת]

הִתְכַּיְּבוּת°, התכייבות נ' [מן כיב] הוֹפָעַת כִּיב, הִוָּצְרוּת פֶּצַע מֻגְלָתִי. – [הִתְכַּיְּבוּת־]

הִתְכַּיְּרוּת°, התכיירות נ' [מן כיר] הֱיוֹת מְכֻיָּר וּמְחֻטָּב, חִטּוּב, הִתְעַגְּלוּת: "הַהִתְכַּיְּרוּת הַחֲמוּקִית וְהַלֶּטֶף הַמְגֻשָּׁם" (יזהר, צקלג 580). – [הִתְכַּיְּרוּת־]

הִתְכַּלּוּת° נ' [מן כלה, הִתְכַּלָּה] הִתְחַסְּלוּת, בִּיאָה לִידֵי כְּלָיָה: "דָּבָר שֶׁהוּא לִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם עֲלִיָּה, הָיָה לָהֶם יְרִידָה לְהִתְכַּלּוּת" (יל"ג, פרוזה קעא). הִתְכַּלּוּת מְקוֹרוֹת הַהַכְנָסָה. – [הִתְכַּלּוּת־]

הִתְכַּלְכְּלוּת° נ' [מן כלכל, הִתְכַּלְכֵּל] הֱיוֹת מִתְכַּלְכֵּל, הֱיוֹת נִזּוֹן וּמְחֻזָּק: הִתְכַּלְכְּלוּת הַצָּבָא עַל חֶשְׁבּוֹן הַמְּדִינָה. – [־כְּלוּת־]

הִתְכַּלְּלוּת* נ' [מן א. כלל] הֱיוֹת נִכְלָל בַּשָּׁלֵם, אִינְטֶגְרַצְיָה: "וְהַכֹּל בְּיָפְיִי שֶׁהוּא הִתְכַּלְּלוּת הַגְּוָנִים שֶׁבּוֹ" (גביע הכסף, מאמרים יקרים ד). "אַהֲבַת הַכְּלָל, הִתְכַּלְּלוּת וְהִזְדַּוְּגוּת עִם כָּל הַמִּתְיַסְּרִים בַּעַל־כָּרְחָם" (קלצקין, כתבים 192). הִתְכַּלְּלוּת כָּל הַפְּרָטִים בִּיחִידָה אַחַת. – [הִתְכַּלְּלוּת־]

הִתְכַּמְּשׁוּת° נ' [מן כמש, הִתְכַּמֵּשׁ] נְבִילָה, כְּמִישָׁה, הִצְטַמְּקוּת: הִתְכַּמְּשׁוּת הַפְּרָחִים בַּיֹּבֶשׁ. – [הִתְכַּמְּשׁוּת־]

הִתָּכְנוּת° היתכנות נ' [מן תכן, נִתְכַּן, יִתָּכֵן] הֱיוֹת בְּגֶדֶר אֶפְשָׁרוּת, הֱיוֹת אֶפְשָׁרִי: אֵין לְעַרְעֵר עַל הִתָּכְנוּת הַדָּבָר מִבְּחִינָה עִיּוּנִית. – [הִתָּכְנוּת־]

הִתְכַּנּוּת° נ' [מן כנה, הִתְכַּנָּה] מַתַּן כִּנּוּי לְעַצְמוֹ, קְרִיאַת שֵׁם־לְעַצְמוֹ: הִתְכַּנּוּת הַסּוֹפֵר בְּשֵׁם בָּדוּי. – [הִתְכַּנּוּת־]

הִתְכַּנְּסוּת* נ' [מן כנס, הִתְכַּנֵּס] 1*. הִתְאַסְּפוּת, הִוָּעֲדוּת לְמָקוֹם אֶחָד: "בְּקִבּוּץ הָאֲנָשִׁים וְהִתְכַּנְּסוּתָם" (אברבנאל, נחלת אבות ד). הִתְכַּנְּסוּת הַצְּעִירִים לָדִין עַל הַמַּצָּב. 2°. הִסְתַּגְּרוּת, הַעֲלָמַת רְגָשׁוֹת וּמַאֲוַיִּים מֵאֲחֵרִים: הִתְכַּנְּסוּת בְּתוֹךְ עַצְמוֹ. הִתְכַּנְּסוּת בְּד' אַמּוֹתָיו. [הִתְכַּנְּסוּת־, הִתְכַּנְּסֻיּוֹת]

הִתְכַּנְּעוּת° נ' [מן כנע, הִתְכַּנֵּעַ] כְּנִיעָה, הַכְנָעַת עַצְמוֹ: "כַּמָּה מִן הַמַּעֲלוֹת הַמּוּסָרִיּוֹת נִתְהַוּוּ... מִתּוֹךְ הִתְכַּנְּעוּת וְהִשְׁתַּעְבְּדוּת" (קלצקין, כתבים 62). – [הִתְכַּנְּעוּת־]

הִתְכַּנְּפוּת° נ' [מן כנף, הִתְכַּנֵּף] 1. הִתְחַבְּאוּת תַּחַת כְּנָפַיִם: הִתְכַּנְּפוּת הָאֶפְרוֹחִים מִסָּבִיב לַתַּרְנְגֹלֶת. 2 [בהשאלה] הִסְתַּגְּרוּת, הִתְכַּנְּסוּת: "אֵין דּוֹמֶה לוֹ לְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת וּלְאַהֲבַת הַבְּדִידוּת וּלְהִתְכַּנְּפוּת בְּתוֹךְ הֲגִיגֵי בְּשָׂרוֹ" (בר־יוסף, בני 76). 3. הֵעָשׂוֹת בַּעַל־כְּנָפַיִם, צְמִיחַת כְּנָפַיִם: הִתְכַּנְּפוּת הַזַּחַל. – [הִתְכַּנְּפוּת־]

הִתְכַּסּוּת* נ' [מן כסה, הִתְכַּסָּה] הִתְעַטְּפוּת, הֱיוֹת מְכֻסֶּה: הִתְכַּסּוּת הַיָּרֵחַ עַל־יְדֵי הָעֲנָנִים. הִתְכַּסּוּת בִּבְגָדִים חַמִּים. – [הִתְכַּסּוּת־]

הִתְכַּסְּפוּת° נ' [מן א. כסף, הִתְכַּסֵּף] הִתְגַּעְגְּעוּת, הִתְעוֹרְרוּת כִּסּוּפִים. – [הִתְכַּסְּפוּת־]

הִתְכַּעְכְּעוּת° נ׳ [מן כעכע, הִתְכַּעְכֵּעַ] הִשְׁתַּעֲלוּת קַלָּה בְּשֶׁל גֵּרוּי בַּגָּרוֹן אוֹ אֲנַב נִקּוּיוֹ מִלֵּחָה שֶׁנִּצְטַבְּרָה בּוֹ. – [הִתְכַּעְכְּעוּת־, ־כְּעֻיּוֹת]

הִתְכַּעֲסוּת° נ׳ [מן כעס, הִתְכַּעֵס] הִתְקַצְּפוּת, בִּיאָה לִידֵי כַּעַס. – [הִתְכַּעֲסוּת־]

הִתְכַּעֲרוּת° נ׳ [מן כער, הִתְכַּעֵר] הֵעָשׂוּת מְכֹעָר, הִפָּגְמוּת הַיֹּפִי: ״לִשְׁמוֹר עַל יָפְיָהּ... לְהַמְצִיא תַּחְבּוּלַת־שְׁמִירָה נֶגֶד הַהִתְכַּעֲרוּת״ (שטיינמן, זוגות א 50). הִתְכַּעֲרוּת פָּנָיו. הִתְכַּעֲרוּת הַנּוֹף עַל־יְדֵי גִּבּוּב בִּנְיָנִים. – [הִתְכַּעֲרוּת־]

הַתְכָּפָה° נ׳ [מן תכף, הִתְכִּיף] הֲבָאָה לִידֵי תְּכִיפוּת, הָאָצָה: ״לְהָחִשׁ וּלְהַתְכָּפַת הַהִתְפַּתְּחוּת״ (סוקולוב, אישים 451). – [הַתְכָּפַת־]

הִתָּכְפוּת°, היתכפות נ׳ [מן תכף] הֵעָשׂוּת תָּכוּף, פְּעֻלָּה בִּתְכִיפוּת: הִתָּכְפוּת הַהַתְקָפוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב. הִתָּכְפוּת הַנְּשִׁימָה בְּרִיצָה מְהִירָה. – [הִתָּכְפוּת־]

הִתְכַּפְּלוּת° נ׳ [מן כפל, הִתְכַּפֵּל] הֱיוֹת כָּפוּל, הֵעָשׂוּת מְכֻפָּל. – [הִתְכַּפְּלוּת־]

הִתְכַּפְּרוּת° נ׳ [מן א. כפר, הִתְכַּפֵּר] הֱיוֹת מְכֻפָּר, מְחִילָה: הִתְכַּפְּרוּת הֶעָוֹן עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה־הַתְּשׁוּבָה. – [הִתְכַּפְּרוּת־]

הִתְכַּרְבְּלוּת° נ׳ [מן א. כרבל, הִתְכַּרְבֵּל] הִתְעַטְּפוּת, הִתְכַּסּוּת יְפֵה־יָפֶה: ״הִתְכַּרְבְּלוּת בְּתוֹךְ גַּלֵּי שְׂמִיכוֹת״ (יזהר, שיירה 88). הִתְכַּרְבְּלוּת בִּמְעִיל בַּקֹּר. – [הִתְכַּרְבְּלוּת־]

הִתְכָּרְכוּת° נ׳ [מן כרך, הִתְכָּרֵךְ] הֱיוֹת נִכְרָךְ, הִשְׂתָּרְגוּת: הִתְכָּרְכוּת הָרְצוּעוֹת מִסְּבִיבוֹ. הִתְכָּרְכוּת הַצֶּמַח הַמְטַפֵּס מִסָּבִיב לַחוּט. – [הִתְכָּרְכוּת־]

הִתְכַּרְכְּמוּת° נ׳ [מן כרכם, הִתְכַּרְכֵּם] הַצְהָבָה, הִצָּבְעוּת בְּצֶבַע הַכַּרְכּוֹם. – [הִתְכַּרְכְּמוּת־]

– **הִתְכַּרְכְּמוּת הַפָּנִים°**, [על־פי בראשית רבה כ] [בהשאלה] הִתְקַדְּרוּת הַפָּנִים מֵחֲמַת צַעַר אוֹ רֹגֶז וְכַדּוֹמֶה.

הִתְכָּרְסוּת° נ׳ [מן כָּרֵס] הִתְהַוּוּת כָּרֵס, הַשְׁמָנָה יְתֵרָה בְּאֵזוֹר הַבֶּטֶן: ״וְכָל אֵלֶּה שׁוֹמְרִים עָלָיו מִפְּנֵי הַהִסְתַּבְּלוּת וְהַהִתְכָּרְסוּת״ (מגד, חדוה 163). – [הִתְכָּרְסוּת־]

הִתְכַּשְּׁרוּת° נ׳ [מן כשר, הִתְכַּשֵּׁר] 1. הִתְמַחוּת, הִתְאַמְּנוּת בְּדָבָר כְּדֵי לְדַעְתּוֹ עַל בֻּרְיוֹ: ״שְׁמוּאֵל זָכָה בִּגְלַל הִתְכַּשְּׁרוּתוֹ הַמְיֻחֶדֶת בְּנִגִּינָה״ (ביאליק, החצוצרה ב). ״הַבְרָאַת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ לֹא הָיְתָה אֶלָּא תּוֹצָאָה מֵהַבְרָאַת הַדָּם, מֵהִתְכַּשְּׁרוּת לְאוֹר הַחַיִּים״ (פיכמן, סלעים בירושלים 39). הִתְכַּשְּׁרוּת לְהוֹרָאָה. 2. הֱיוֹת מֻכְשָׁר: ״כֵּיצַד הִצְלִיחַ... לִקְנוֹת, לְמָשָׁל, אֶת יְדִיעַת הַסַּנְסְקְרִיט עַד כְּדֵי הִתְכַּשְּׁרוּת לְתַרְגֵּם מִמֶּנּוּ?״ (סוקולוב, אישים 321). 3. הֵעָשׂוֹת כָּשֵׁר: הִתְכַּשְּׁרוּת הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי שְׁרִיָּה וּמְלִיחָה. – [הִתְכַּשְּׁרוּת־]

הִתְכַּתְּבוּת° נ׳ [מן כתב, הִתְכַּתֵּב] הִתְקַשְּׁרוּת בְּמִכְתָּבִים, בִּיאָה בַּחֲלִיפַת מִכְתָּבִים: ״עַל קְהַל הַקּוֹרְאִים נִתְחַבְּבָה בְּיִחוּד הַהִתְכַּתְּבוּת הַמְמֻשֶּׁכֶת״ (בן-אב״י, שחר 200). הִתְכַּתְּבוּת קְבוּעָה בֵּין תּוֹשָׁבֵי הָאָרֶץ וּבֵין קְרוֹבֵיהֶם בַּגּוֹלָה. – [הִתְכַּתְּבוּת־, הִתְכַּתְּבֻיּוֹת]

הִתְכַּתְּשׁוּת° נ׳ [מן כתש, הִתְכַּתֵּשׁ] הֵאָבְקוּת, תִּגְרַת־יָדַיִם, קְרַב־מַכּוֹת: הִתְכַּתְּשׁוּת בֵּין הַנִּצִּים. הִתְכַּתְּשׁוּת הֲדָדִית. – [הִתְכַּתְּשׁוּת־, הִתְכַּתְּשֻׁיּוֹת]

התל [הסתעפות מן תלל, הֵתֵל]

~ פע׳ **הֵתֵל** פ״ע לָעַג, לִגְלֵג, שִׁטָּה: ״וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר: קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל״ (מלכים א יח כז). ״שׁוֹאֵל כְּיָדִיד וְרֵעַ בִּשְׁלוֹם הָאִכָּרִים... מְהַתֵּל וּמְשַׁטֶּה בְּטוּב־לֵב בִּצְעִירֵיהֶם״ (ביאליק, אריה ו). – [לְהַתֵּל בְּ־, מְהַתֵּל, יְהַתֵּל]

הֶתֶל^ ז׳ [מן התל] הִתּוּל, צְחוֹק, לָצוֹן: ״וְהִתְיַצֵּב... לִפְנֵי הוֹגֶה הֶתֶל הֲפַכְפָּךְ״ (ינאי פה). ״מֵהַבְלֵי עוֹלָם וְהֶתְלוֹ הִמָּלְטִי, נֶפֶשׁ יְחִידָה״ (גבירול, ה 47). – [הֶתֶל־]

הִתְלָאֲמוּת° נ׳ [מן לאם] הֲהָפְכוּת לִלְאֹם, הִתְגַּבְּשׁוּת הַהַכָּרָה הַלְּאֻמִּית: ״עַל הַמִּזְרָח עוֹבֵר תַּהֲלִיךְ שֶׁל הִתְלָאֲמוּת״ (עיתונות). – [הִתְלָאֲמוּת־]

הִתְלַבּוּת° נ׳ [מן לבה, הִתְלַבָּה] הִתְלַקְּחוּת, הִתְלַהֲבוּת: הִתְלַבּוּת הַמְּדוּרָה. הִתְלַבּוּת אֵשׁ הַשִּׂנְאָה. – [הִתְלַבּוּת־]

הִתְלַבְּטוּת° נ׳ [מן לבט, הִתְלַבֵּט] 1. הִתְחַבְּטוּת, פִּרְפּוּר, פִּרְכּוּס: הִתְלַבְּטוּת הַדָּג בְּתוֹךְ הָרֶשֶׁת. 2 [בהשאלה] תְּעִיָּה, הִתְרוֹצְצוּת, הֱיוֹת בִּלְבָטִים, הִתְקַשּׁוּת: ״סוֹחֵר שֶׁעֲסָקָיו מְרֻבִּים מִפַּרְנָסָתוֹ וְהִתְלַבְּטֻיּוֹתָיו מְרֻבּוֹת מֵהֶם״ (עגנון, האש קעו). ״כִּמְעַט לֹא הִגִּיעַ לִידֵי שְׁלֵמוּת בְּלִי הִתְלַבְּטוּת קוֹדֶמֶת״ (פיכמן, שכו). הִתְלַבְּטוּת בְּפִתְרוֹן הַבְּעָיָה הַקָּשָׁה. – [הִתְלַבְּטוּת־, הִתְלַבְּטֻיּוֹת]

הִתְלַבְלְבוּת° נ׳ [מן לבלב, הִתְלַבְלֵב] פְּרִיחָה וּצְמִיחָה [גם בהשאלה]: הִתְלַבְלְבוּת הָעֵצִים. ״אֵין הִתְלַבְלְבוּת הַחַיִּים פּוֹסֶקֶת בּוֹ לְעוֹלָם״ (פיכמן, רנס). הִתְלַבְלְבוּת מְחֻדֶּשֶׁת שֶׁל רוּחַ הֶחָלוּצִיּוּת בְּקֶרֶב הַנֹּעַר. – [הִתְלַבְלְבוּת־]

הִתְלַבְּנוּת^ נ׳ [מן א. לבן, הִתְלַבֵּן] 1^, הֵהָפְכוּת לְלָבָן: ״הִתְלַבְּנוּת הַשֵּׂעָר, סִבָּה לְתִגְבֹּרֶת הַשִּׁכְחָה״ (הקדמת המכירי על תהלים). 2°, הִתְלַהֲטוּת עַד כְּדֵי לֹבֶן: הִתְלַבְּנוּת מוֹט הַבַּרְזֶל בָּאֵשׁ. 3° [על פי ״לברר וללבן״, דניאל יא לה] הִתְבַּהֲרוּת, הִתְבָּרְרוּת: הַבְּעָיָה הִגִּיעָה בַּדִּיּוּן לִידֵי הִתְלַבְּנוּת. – [הִתְלַבְּנוּת־]

הִתְלַבְּשׁוּת^ נ׳ [מן לבש, הִתְלַבֵּשׁ] 1°, הִתְכַּסּוּת בְּבֶגֶד, לְבִישַׁת בֶּגֶד: הִתְלַבְּשׁוּתָהּ אָרְכָה זְמַן רַב. 2^ [בהשאלה] לְבִישַׁת דְּמוּת: ״גַּבְרִיאֵל לֹא נִרְאָה לְדָנִיֵּאל אֶלָּא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, לֹא בְּהָקִיץ בְּהִתְלַבְּשׁוּת צוּרָה בְּמַרְאֵה הַחוּשִׁים״ (דוראן, מגן אבות ג). – [הִתְלַבְּשׁוּת־]

הִתְלַהֲבוּת^ נ׳ [מן להב, הִתְלַהֵב] 1^, הִתְלַקְּחוּת, הִתְפָּרְצוּת לֶהָבָה: ״מִתּוֹךְ הַתְּנוּעָה נִתְחַדֵּשׁ לְשֶׁפַע חֹם, וּמִן הַחֹם הִתְלַהֲבוּת, וּמִן הַהִתְלַהֲבוּת נִיצוֹץ, וּמִן הַנִּיצוֹץ אֵשׁ״ (פירוש לס׳ יצירה א). הִתְלַהֲבוּת עֲרֵמַת הַקַּשׁ מִן הַנִּיצוֹץ. 2°, הִתְפַּעֲלוּת רַבָּה, הִתְרַגְּשׁוּת עֲצוּמָה: ״דִּבְרֵי קַבָּלָה וְסִתְרֵי תוֹרָה יֵשׁ לְאָמְרָם

בְּהִתְלַהֲבוּת״ (מגדלי מו״ס, שט). ״הִתְחִיל לוֹמַר בְּהִתְלַהֲבוּת וּבִדְבֵקוּת תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ״ (עגנון, כלה יא). ״אָדָם שֶׁל הִתְלַהֲבוּת הָיָה״ (סדן, ממחוז יז). הִתְלַהֲבוּת הַקָּהָל לְדִבְרֵי הַנּוֹאֵם. – [הִתְלַהֲבוּת־]

– **הִתְלַהֲבוּת־שֶׁל־קַשׁ°**, מָשָׁל לְהִתְלַהֲבוּת גְּדוֹלָה הַדּוֹעֶכֶת חִישׁ־מַהֵר: ״לֹא נָאֶה לְעַם מְלֻמָּד בְּנִסְיוֹנוֹת הִיסְטוֹרִיִּים קָשִׁים לְהִתְלַהֵב הִתְלַהֲבוּת שֶׁל קַשׁ בּוֹעֵר״ (ויסלבסקי, יחידים 73).

הִתְלַהֲטוּת° נ׳ [מן להט, הִתְלַהֵט] 1. הִתְלַהֲבוּת, הִתְלַבְּנוּת עַל־יְדֵי הִתְחַמְּמוּת רַבָּה בָּאֵשׁ: הִתְלַהֲטוּת הַבַּרְזֶל בְּאֵשׁ הַמַּפָּחָה. הִתְלַהֲטוּת הַחוּטִים שֶׁבְּנוּרַת־הַחַשְׁמַל. 2 [בהשאלה] הִתְלַקְּחוּת: הִתְלַהֲטוּת הַמִּלְחָמָה הַקָּרָה שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַגּוּשִׁים. ״תְּחִלָּה דִּבֵּר בְּשֶׁקֶט לְמַרְאִית־עַיִן, אַךְ לַסּוֹף הָיָה פּוֹלֵט פְּסוּקִים שֶׁל אֵשׁ־לֶהָבָה בְּהִתְלַהֲטוּת יְתֵרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 151). – [הִתְלַהֲטוּת־]

הִתְלַהְלְהוּת÷ נ׳ [מן להלה, הִתְלַהְלֵהַּ] הִתְהוֹלְלוּת, הִשְׁתּוֹלְלוּת: ״שֶׁהֶעָנִי נוֹפֵל שׁוּב בִּנְפִילָה כְּפוּלָה לְתוֹךְ אֵזוֹר הַהִתְלַהְלְהוּת וְהַהִשְׁתַּטּוּת״ (שטיינמן, סודות א 177). ״רְתִיחָה וְהִתְלַהֲבוּת, הִתְלַהֲמוּת וְהִתְלַהְלְהוּת״ (קלצקין, כתבים 216). – [הִתְלַהְלְהוּת־]

הִתְלַהֲמוּת° נ׳ [מן להם, הִתְלַהֵם] הִשְׁתּוֹלְלוּת, הִתְכַּתְּשׁוּת: ״רְתִיחָה וְהִתְלַהֲבוּת, הִתְלַהֲמוּת וְהִתְלַהְלְהוּת״ (קלצקין, כתבים 216)– [הִתְלַהֲמוּת־]

הִתְלַהֲקוּת° נ׳ מן להק, הִתְלַהֵק] 1. הִתְאַסְּפוּת לִלְהָקוֹת, הִתְחַבְּרוּת לְחֶבְרָה: הִתְלַהֲקוּת עוֹפוֹת בִּמְעוּפָם לַמֶּרְחַקִּים. הִתְלַהֲקוּת חַיּוֹת בַּיְּעָרוֹת. 2. [באמנות, בתיאטרון] הִצְטָרְפוּת לַלַּהֲקָה: הִתְלַהֲקוּת חֲדָשָׁה שֶׁל שַׂחְקָנִים לְשֵׁם הַצָּגַת הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ. – [הִתְלַהֲקוּת־]

הִתְלוּלָה°, היתלולה נ׳ [מן התל, בדימוי לארמית: אִטְלוּלָא] מַעֲשֵׂה הִתּוּל, מַעֲשֵׂה־צְחוֹק: ״בְּקוֹלָה הַמָּהִיר... עָלוּ בְּלוּלִים פְּזִיזוּת מְרֻסֶּנֶת וְהִתְלוּלָה מְתוּנָה״ (שטיינמן, סודות א 156). ״שֶׁפַע הַהִתְלוּלָה, הַלַּעֲגָנוּת, הַצַּעֲקָנוּת״ (ג׳ שחם, תמיד 96). – [הִתְלוּלַת־, הִתְלוּלוֹת]

הִתְלוֹנֵן, הת׳ מן לון.

הִתְלוֹנְנוּת° נ׳ [מן א. לון, הִתְלוֹנֵן] הִתְאוֹנְנוּת, הַגָּשַׁת תְּלוּנָה: הִתְלוֹנְנוּת בַּמִּשְׁטָרָה עַל פְּגִיעָה. הִתְלוֹנְנוּת עַל קִפּוּחַ.–[הִתְלוֹנְנוּת־, הִתְלוֹנְנֻיּוֹת]

הִתְלוֹצֵץ, הת׳ מן ליץ.

הִתְלוֹצְצוּת÷ נ׳ [מן א. ליץ, הִתְלוֹצֵץ] אֲמִירַת דִּבְרֵי לֵיצָנוּת, הַשְׁמָעַת לַעַג וְלָצוֹן: ״הַגַּאֲוָה וְהַהִתְפָּאֲרוּת וְהַהִתְלוֹצְצוּת וְהַבִּזָּיוֹן״ (מאזני צדק, אלגזלי 143). הַקֵּץ לְהִתְלוֹצְצֻיּוֹת!–[הִתְלוֹצְצוּת־, ־צֻיּוֹת]

הִתָּלוּת÷**, היתלות** נ׳ [מן תלה, נִתְלָה] 1°, הֵעָשׂוּת תָּלוּי: הִתָּלוּת הַכְּבָסִים לְיִבּוּשׁ. 2÷, [בהשאלה] הִשְׁתַּיְּכוּת, תְּלוּת: ״הִתָּלוּת הָעִנְיָנִים הָהֵם בּוֹ וְיִחוּסָם אֵלָיו״ (מורה נבוכים א סה). הִתָּלוּת הַשַּׁלְהֶבֶת בַּפְּתִילָה. – [הִתָּלוּת־]

– **הִתָּלוּת בְּאִילָן גָּדוֹל°** [על־פי פסחים קיב.: ״אם בקשת ליחנק, היתלה באילן גדול״] הִסְתַּמְּכוּת עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם בֶּן־סָמֶךְ.

הִתְלַחְלְחוּת° נ׳ [מן לחלח, הִתְלַחְלֵחַ] הִתְרַטְּבוּת, הֵעָשׂוּת לַח: הִתְלַחְלְחוּת הָאֲדָמָה הַיְבֵשָׁה עַל־יְדֵי הַטַּל. הִתְלַחְלְחוּת הָעֵינַיִם מִדְּמָעוֹת. – [הִתְלַחְלְחוּת־]

הִתְלַחֲשׁוּת° נ׳ [מן לחש, הִתְלַחֵשׁ] לְחִישַׁת סוֹד זֶה לָזֶה, הַמְתָּקַת סוֹד: הִתְלַחֲשֻׁיּוֹת שֶׁל זוּג נֶאֱהָבִים. – [הִתְלַחֲשׁוּת־, הִתְלַחֲשֻׁיּוֹת]

הִתְלַטְּפוּת° נ׳ [מן לטף, הִתְלַטֵּף] הִתְנַפְּפוּת, לִטּוּפִים הֲדָדִיִּים: הִתְלַטְּפוּת זוּג הַנֶּאֱהָבִים. – [הִתְלַטְּפוּת־]

הַתְלָיָה° נ׳ [מן תלה] [ממונחי המשפט] דְּחִיַּת הַחְלָטָה אוֹ הֶמְשֵׁךְ הַטִּפּוּל בְּפָרָשָׁה מְסֻיֶּמֶת לְמֶשֶׁךְ זְמַן בִּלְתִּי־קָבוּעַ (Suspension): הַתְלָיַת פְּסַק־הַדִּין בְּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [הַתְלָיַת־, הַתְלָיוֹת, הַתְלָיוֹת־]

הִתְלַכְּדוּת° נ׳ [מן לכד, הִתְלַכֵּד] הִתְאַחֲדוּת, הִתְחַבְּרוּת, הִתְקַשְּׁרוּת בְּיַחַד: ״מַגִּיעָה הַחֶבְרָה לְהִתְלַכְּדוּת אִישִׁיָּה, לַמְרוֹת נְטִיּוֹתֵיהֶם הָעַצְמִיּוֹת, עַל־יְדֵי אִישׁ מֶרְכָּזִי שֶׁבְּתוֹכָהּ״ (אחד העם, פט). ״קְרִיאָה לְשִׁירָהּ, לְהִתְלַכְּדוּת עִם מְלֹא עוֹלָם״ (פיכמן, רפה). הִתְלַכְּדוּת לְמַחֲנֶה אֶחָד. – [הִתְלַכְּדוּת־]

הִתְלַכְלְכוּת° נ׳ [מן לכלך, הִתְלַכְלֵךְ] הִזְדַּהֲמוּת, הִתְכַּסּוּת בְּלִכְלוּךְ: הִתְלַכְלְכוּת בְּבֹץ. – [הִתְלַכְלְכוּת־]

הִתְלַכְסְנוּת° נ׳ [מן לכסן, הִתְלַכְסֵן] פְּנִיָּה בַּאֲלַכְסוֹן, הִשְׁתַּפְּעוּת: הִתְלַכְסְנוּת מַבָּטָיו מִמְּבוּכָה. הִתְלַכְסְנוּת הַדְּרָגָתִית שֶׁל מִגְדַּל פִּיזָה בְּאִיטַלְיָה. – [הִתְלַכְסְנוּת־]

הִתְלַמְּדוּת÷ נ׳ [מן למד, הִתְלַמֵּד] הִתְאַמְּנוּת, הִשְׁתַּלְּמוּת: ״שֶׁאִי־אֶפְשָׁר (לְהִנָּבֵא) מִבִּלְתִּי הַהִתְלַמְּדוּת וְהַשְׁלֵמוּת״ (מורה נבוכים ב לב). ״וְהַיְדִיעָה וְהַהִתְלַמְּדוּת הֵם מִפֹּעַל הָרָצוֹן״ (אברבנאל, ראש אמנה כ). ״הַצֹּרֶךְ לְהִתְלַמֵּד נוֹלַד אָז מֵאֵלָיו... אֲבָל הַיְשִׁיבָה לֹא הָיְתָה בֵּית־הִתְלַמְּדוּת״ (ברנר, א 21). ״הֵם רַק עָבְרוּ... מִמִּשְׂרָה אַחַת, שֶׁמַּצְרִיכָה הִתְלַמְּדוּת בְּהַסְבָּרַת פָּנִים, לְמִשְׂרָה אַחֶרֶת שֶׁמַּצְרִיכָה הִתְלַמְּדוּת בְּהַטָּלַת מָרָה״ (קלצקין, כתבים 239). – [הִתְלַמְּדוּת־]

הַתְלָמָה° נ׳ [מן תלם, הִתְלִים] עֲשִׂיַּת תְּלָמִים: הַתְלָמַת הַשָּׂדֶה בַּמַּחֲרֵשָׁה. – [הַתְלָמַת־ הַתְלָמוֹת, הַתְלָמוֹת־]

הַתְלָן° ז׳ [מן התל, הִתֵּל] מִי שֶׁאוֹהֵב לְהַתֵּל, לֵיצָן, לַגְלְגָן: ״הֶחֱזִקוּ אַנְשֵׁי לְיָז׳ הַתְלָנִים רְשָׁעִים, וְהָיוּ מְלַגְלְגִים עַל בַּעְלָהּ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 125). – [הַתְלָנִית, הַתְלָנִים, ־נִיּוֹת]

הַתְלָנִי° ת׳ [מן הַתְלָן] מְהַתֵּל, לַגְלְגָנִי: דִּבּוּר הַתְלָנִי. דְּבָרָיו נֶאֶמְרוּ בִּנְעִימָה הַתְלָנִית. – [הַתְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

הַתְלָעָה• נ׳ [מן ב. תלע, הִתְלִיעַ] 1•, הַרְקָבָה עַל־יְדֵי רִמָּה, הוֹפָעַת תּוֹלָעִים (בבא קמא נב:). 2°, רֵאשִׁית יְצִיאָתוֹ שֶׁל הַשָּׁרְשׁוֹן בְּזֶרַע הַמַּתְחִיל לִנְבֹּט [על־שום דמיונו לתולעת] – [הַתְלָעַת־]

הִתְלַעֲזוּת° נ׳ [מן לעז, הִתְלַעֵז] הִסְתַּגְּלוּת לְהַשְׁפָּעָתָהּ שֶׁל לָשׁוֹן זָרָה אוֹ שֶׁל תַּרְבּוּת זָרָה: ״לְסַיֵּעַ עַל־יְדֵי כָּךְ בַּעֲקִיפִין לְתַהֲלִיךְ הַהִתְלַעֲזוּת הַמִּתְרַגֶּמֶת״ (ברש, ג 111). סַכָּנַת הַהִתְלַעֲזוּת עַל־יְדֵי הֲצָפַת הָאָרֶץ בְּסִפְרוּת לוֹעֲזִית. – [הִתְלַעֲזוּת־]

הִתְלַעְלְעוּת° נ׳ [מן לעלע, הִתְלַעֲלֵעַ] הַקְדָּמַת קָנֶה לַוֶּשֶׁט, סְתִימָה קַלָּה שֶׁל אֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה בִּשְׁעַת בְּלִיעַת מָזוֹן. – [הִתְלַעְלְעוּת־]

הִתְלַקְּחוּת⁖ נ׳ [מן לקח, הִתְלַקֵּחַ] 1 ״. הִתְלַהֲבוּת, הוֹפָעַת שַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, תְּחִלַּת הַבְעָרָה: ״לְהִתְלַקְּחוּת וְהַהֶבְעֵר״ (קאנון ב א). ״בּוֹסְסוּ אֶת הָאֲדָמָה הַהִתְלַקְּחֻיּוֹת הַשְּׁחוֹרוֹת שֶׁל הַהִתְפּוֹצְצֻיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 28). הִתְלַקְּחוּת עֲרֵמַת הַקַּשׁ בָּאֵשׁ. הִתְלַקְּחוּת הַנֵּפְט. 2 ° [בהשאלה] הִתְחוֹלְלוּת, הִתְפַּשְּׁטוּת מְהִירָה, הִשְׁתַּלְהֲבוּת: ״תּוֹךְ הִתְלַקְּחוּת הַוִּכּוּחַ וְהַהוֹכָחָה אֲנִי לוֹמֵד אֶת הַסֻּגְיָה״ (קדרי, כורך 70). הִתְלַקְּחוּת פְּעֻלּוֹת הָאֵיבָה. הִתְלַקְּחוּת יִצְרֵי הַהֶרֶס וְהַחֻרְבָּן. – [הִתְלַקְּחוּת־, הִתְלַקְּחֻיּוֹת]

הִתְלַקְּטוּת° נ׳ [מן לקט, הִתְלַקֵּט] הִתְאַסְּפוּת, הִתְכַּנְּסוּת: ״הִתְלַקְּטוּת כִּכְלָבִים בְּעוֹנָתָם סְבִיב כָּל שִׂמְלָה שֶׁבַּמַּחֲנֶה״ (יזהר, שיירה 90). הִתְלַקְּטוּת שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה. – [הִתְלַקְּטוּת־]

הִתְלַקְלְקוּת° נ׳ [מן לקלק, הִתְלַקְלֵק] לְקִיקַת הַשְּׂפָתַיִם (מֵרֹב הֲנָאָה אוֹ שְׂבִיעָה): הִתְלַקְלְקוּת הֶחָתוּל אַחֲרֵי גְּמִיאָתוֹ מִן הֶחָלָב. – [הִתְלַקְלְקוּת־]

הִתְלַקְּקוּת° נ׳ [מן לקק, הִתְלַקֵּק] 1. הִתְלַקְלְקוּת, לְקִיקַת שְׂפָתַיִם (מֵרֹב הֲנָאָה אוֹ שְׂבִיעָה): הִתְלַקְּקוּת הַיֶּלֶד לְמַרְאֵה דִּבְרֵי הַמְּתִיקָה. 2 [בלשון־הדיבור, בנימת זלזול] הִתְחַנְּפוּת, הִתְרַפְּסוּת: לְזָרָא לִי הִתְלַקְּקוּתוֹ כְּלַפֵּי הַתַּקִּיף! – [הִתְלַקְּקוּת־, הִתְלַקְּקֻיּוֹת]

הִתְלַשְּׁדוּת° נ׳ [מן לשד, הִתְלַשֵּׁד] הִתְמַלֵּא לְשַׁד, הִדַּשֵּׁן [ובהשאלה] נַעֲשָׂה חִיּוּנִי וַעֲסִיסִי: הִתְלַשְּׁדוּת הַלָּשׁוֹן עִם שׁוּבָהּ לִהְיוֹת חַיָּה וּמְדֻבֶּרֶת. – [הִתְלַשְּׁדוּת־]

הִתָּלְשׁוּת°, **הִיתָּלְשׁוּת** נ׳ [מן תלש, נִתְלַשׁ] הֵעָקְרוּת, הִנָּתְקוּת מִמְּקוֹם גִּדּוּלוֹ אוֹ מוֹצָאוֹ: הִתָּלְשׁוּת הַפִּשְׁתָּן. הִתָּלְשׁוּת שַׂעֲרוֹתָיו. הִתָּלְשׁוּת הַפָּלִיט מֵעִיר מוֹלַדְתּוֹ. – [הִתָּלְשׁוּת־]

הָתָם* תה״פ [ארמית] שָׁם [רווח בביטויים:]

– **מֵהָתָם*** (חולין ה.), מִשָּׁם: ״אֶלְדָּד הַדָּנִי שֶׁבָּא לִמְקוֹמֵנוּ מֵהָתָם״ (מנדלי מו״ס, סז). ״לְפַרְסֵם בָּרַבִּים מִכְתָּבִים שׁוֹנִים מֵהָתָם״ (אחד העם, כד). ״יוֹצֵא אֲנִי מֵהָתָם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 213).

– **מֵהָכָא לְהָתָם, מֵהָתָם לְהָכָא*** [על־פי סנהדרין ה.], מִכָּאן לְשָׁם וּמִשָּׁם לְכָאן: ״מוֹלִיךְ וּמֵבִיא אֲנִי מֵהָכָא לְהָתָם וּמֵהָתָם לְהָכָא״ (ביאליק, איש הסיפון). ״חֲבָל שֶׁהֶעֱבִירוּנִי מֵהָתָם לְהָכָא״ (סוקולוב, במראות 298).

– **לְכָאן וּלְהָתָם**°, לְכָאן וּלְשָׁם, לְכָל מָקוֹם: ״אֶחָד לְכָאן וְאֶחָד לְהָתָם, אוֹ לְכָאן וּלְהָתָם״ (טשרניחובסקי, סיפורים 221).

הֵתַם, הפ׳ מן תמם.

הִתְמָאֲסוּת° נ׳ [מן מאס, הִתְמָאֵס] הִמָּאֲסוּת, הֱיוֹת לְזָרָא: הִתְמָאֲסוּת הַסִּפְרוּת הַקְּלוֹקֶלֶת. – [הִתְמָאֲסוּת־]

הִתְמַגְּלוּת⁖ נ׳ [מן מגל, הִתְמַגֵּל] הוֹפָעַת מֻגְלָה בְּפֶצַע, הִתְהַוּוּת מֻרְסָה (קאנון ד ד). – [הִתְמַגְּלוּת־, ־גְּלֻיּוֹת]

הִתְמַגְּנְטוּת° נ׳ [מן מגנט, הִתְמַגְנֵט] קַבָּלַת סְגֻלּוֹת שֶׁל מַגְנֵט: הִתְמַגְּנְטוּת מְטִיל־בַּרְזֶל בַּעֲבֹר בּוֹ זֶרֶם הַחַשְׁמַל. – [הִתְמַגְּנְטוּת־]

הֶתְמֵד⁖ ז׳ [מן א. תמד, הִתְמִיד] קֶבַע, הִמָּשְׁכוּת זְמַן רַב וּבִתְמִידוּת: ״וַאֲדַע תְּמוּרוֹתָיו וְהֶתְמֵד אֲמִתּוֹ שֶׁל מַסָּע״ (אלתרמן, עיר 314). ״כְּלוּם יֵשׁ דּוֹמֶה לוֹ לִדְבֵקוּת שֶׁל רֵעוּת וּלְהֶתְמֵד־יְדִידוּת?״ (זכאי, לזלמן). ״וּגְדֻלָּתָם וְעָצְמָתָם וְכֹחַ־הַהֶתְמֵד שֶׁלָּהֶם״ (הלקין, משבר 10). ״קֵן בָּנָה כְּצִפּוֹר בְּהֶתְמֵד סַבְלָנוּת״ (צייטלין, האש 373). ״תַּכְלִית הַתַּכְלִיּוֹת – בַּחֲתִירַת הֶתְמֵד״ (רבינוב, אמיתי קמח). – [הֶתְמֵד־]

– **בְּהֶתְמֵד**°, בִּתְמִידוּת, בִּקְבִיעוּת: ״וְשׁוּב לֹא הִתְפַּנָּה לַעֲבוֹדָה זוֹ אֶלָּא בְּאַקְרַאי וְלֹא בְּהֶתְמֵד״ (ויסלבסקי, יחידים 101). ״אִם אַרְעִית וְאִם בְּהֶתְמֵד״ (בובר, בסוד 185).

הַתְמָדָה⁖ נ׳ [מן א. תמד, הִתְמִיד] 1. שְׁקִידָה, הִתְעַסְּקוּת בְּדָבָר בְּכָל עֵת תָּמִיד: ״עִקְשׁוּת וְהַתְמָדָה עַל הַדָּבָר וּשְׁקִידָה עָלָיו״ (השרשים לג׳נאח, פתל). ״גַּם שְׁנֵי הַתְמָדָתְךָ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ״ (ביאליק, המתמיד). ״הָיָה יוֹשֵׁב בְּאַכְסַנְיָא וְלוֹמֵד תּוֹרָה בְּהַתְמָדָה״ (עגנון, כלה רכג). 2. תְּדִירוּת, הִמָּשְׁכוּת זְמַן רַב: ״הַתְמָדַת הַתְּנוּעָה הַסִּבּוּבִית וְשֶׁאֵין לָהּ תִּכְלָה וְלֹא הַתְחָלָה״ (מורה נבוכים ב יד). הַתְמָדַת הִתְפַּתְּחוּת הַחַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה. – [הַתְמָדַת־]

– **חֹק־הַהַתְמָדָה**° [בפיסיקה] חֹק הָאִינֶרְצְיָה. רְאֵה אִינֶרְצְיָה.

הַתְמָהָה° נ׳ [מן תמה, הִתְמִיהַּ] הֲבָאָה לִידֵי תְּמִיהָה: ״אוֹהֵב הוּא אֶת הַהַתְמָהָה כִּי הוּא מְיָעֵץ אֶת גְּרָפָיו־חֲבֵרָיו לִהְיוֹת לְסַנְדְּלָרִים״ (ברנר, א 31). ״דְּבָרִים שֶׁל תֵּמַהּ אַתָּה מְדַבֵּר! – שׁוּם הַתְמָהָה אֵין כָּאן, דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא כָּךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 337). – [הַתְמָהַת־, הַתְמָהוֹת, הַתְמָהוֹת־]

הִתְמַהֲהוּת° נ׳ [מן מהה, הִתְמַהֲהַּ] הִתְרַפְּטוּת, הֵעָשׂוּת מָהוּהַּ וְשָׁחוּק: הִתְמַהֲהוּת הַבֶּגֶד הַיָּשָׁן. –[הִתְמַהֲהוּת־]

הִתַּמְּהוּת°, **הִיתַּמְּהוּת** נ׳ [מן תמה, הִתַּמֵּהַּ] הִשְׁתּוֹמְמוּת, הֱיוֹת חָדוּר תִּמָּהוֹן וְהִתְפַּלְּאוּת. – [הִתַּמְּהוּת־]

הִתְמַהְמַהַּ, הת׳ מן מהמה.

הִתְמַהְמְהוּת° נ׳ [מן מהמה, הִתְמַהְמַהַּ] שְׁהִיָּה יְתֵרָה, הִתְעַכְּבוּת בְּמָקוֹם עַד כְּדֵי אִחוּר: ״נָסְעוּ רוֹטְנִים חֲצָאֵי־נְזִיפוֹת עַל הַהִתְמַהְמְהוּת הַזּוֹ״ (יזהר, שיירה 138). הִתְמַהְמְהוּת הַיֶּלֶד לָשׁוּב הַבַּיְתָה הִדְאִיגָה אֶת אִמּוֹ. – [הִתְמַהְמְהוּת־]

הִתְמַהֲרוּת° נ׳ [מן מהר, הִתְמַהֵר] הִזְדָּרְזוּת יְתֵרָה, אִיצָה, הֵעָשׂוּת מַהֵר: הִתְמַהֲרוּת הָעֶזְרָה לַנְּצוּרִים. – [הִתְמַהֲרוּת־]

הִתְמוֹגֵג, הת׳ מן מוג.

הִתְמוֹגְגוּת⁖ נ׳ [מן מוג, הִתְמוֹגֵג] 1 ⁖. הִמַּסּוּת, הֵהָפְכוּת לְנוֹזֵל, הִתְרַכְּכוּת: הִתְמוֹגְגוּת הַקֶּרַח בַּחֹם. 2 ° [בהשאלה] הִתְעַנְּגוּת יְתֵרָה, שְׂבִיעוּת־רָצוֹן מֻרְבָּה: הִתְמוֹגְגוּת הָאֵם לְמִשְׁמַע קְרִיאַת הַהַפְטָרָה שֶׁל בְּנָהּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. ״תְּשׁוּקָה תַּאֲוָנִית לִרְתִיחַת הִתְלַהֲבוּת וְהִתְפַּעֲלוּת, לְהִתְמוֹגְגוּת נַפְשִׁית״ (קלצקין, כתבים 175). – [הִתְמוֹגְגוּת־]

הִתְמוֹדֵד, הת׳ מן מדד.

הִתְמוֹדְדוּת° נ׳ [מן מדד, התמודד] 1, התחרות, האבקות: "ההתנסות, ההתמודדות, הכח לעמד מול פני המערכה" (פיכמן, שכז). התמודדות בין שתי מעצמות על השליטה במקורות הנפט. התמודדות עם המשימה הגדולה. 2, התמתחות, חלוץ עצמות: "ישנים נעורו... התמודדות, התפהקות" (יזהר, צקלג 573). – [התמודדות־, התמודדיות]

הִתְמוֹטֵט, הת׳ מן מוט.

הִתְמוֹטְטוּת^ נ׳ [מן מוט, התמוטט] התרופפות, ההרסות, התערערות: "הצדיק כשהוא נמסר ונופל ביד הרשע והוא מתמוטט לפניו, אותה ההתמוטטות היא לשעה, אינה לעולם" (ר׳ בחיי, וישלח). "יודע שופמן להבליט את התמוטטותו הנפשית האחרונה של האדם" (פיכמן, רלג). התמוטטות הבית הישן. התמוטטות מעמדו של האיש בימי המשבר הכלכלי. המאמץ הרב גרם להתמוטטות בריאותו. – [התמוטטות־]

הִתְמוֹסֵס, הת׳ מן מסס.

הִתְמוֹסְסוּת^ נ׳ [מן מסס, התמוסס] 1°, המסות, התמוגגות: התמוססות הסכר בכוס תה. התמוססות הקרח בחם. 2^ [בהשאלה] התרופפות, החלשות: "ויחלש ראותו ויתם התמוססות גופו" (אלדבי שמואל א ה ד). – [התמוססות־]

הִתְמַזְּגוּת^ נ׳ [מן מזג, התמזג] 1°, התלכדות, התחברות, התאמה, הרמוניה: התמזגות הקולות במקהלה. "כסופי הרוח הבדודה להתמזגות עם עולם התופעות" (פרלמן, תר׳ רעיונות כד). "נעדרי הסגלה של התמזגות בנפש העם" (קריב, עטרה 18). 2^, התערבבות, מזיגה ותערבת: "ההתמזגות הוא אמנם על שני מינים" (ראב״ד, אמונה רמה א ו). התמזגות שני מיני יין זה בזה. – [התמזגות־, התמזגיות]

הִתְמַזְמְזוּת° נ׳ [מן מזמז, התמזמז] 1, התמסמסות, התבלות: "התמזמזות האנרגיה התרבותית" (סוקולוב, אישים 142). התמזמזות המפעל מחסר הנהלה מכשרת. 2 [בלשון המונית] אהבהבים גופניים, לטופים וגפופים מיניים. – [התמזמזות־, התמזמזיות]

הִתְמַזְרְחוּת° נ׳ [מן מזרח, התמזרח] אוריינטציה, – ראה התמצאות. – [התמזרחות־]

הִתְמַחוּת° נ׳ [מן ד. מחה, התמחה] התכשרות לדבר, התאמנות בדבר כדי להיות ממחה בו: "התמחות מרבה התמחה גריגורי במלאכת הטבחים" (שלונסקי, הדון ג 249). התמחות בהוראה. – [התמחות־, התמחיות]

הִתְמַחֲשׁוּת° נ׳ [מן מחש, התמחש] לבישת צורה מוחשת, התממשות, התגלמות: "התרשמות והתמחשות... קליטה ותפיסה" (קלצקין, כתבים 165). התמחשות האידיאה המפשטת ביצירה. התמחשות הדמות במשחקו של השחקן הדגול. – [התמחשות־]

הִתְמַטּוּת° נ׳ [מן מטה, התמטה] השתרעות על מטה: טובה ההתמטות אחרי הליכה מיגעת. – [התמטות־]

הִתְמַטְמְטוּת° נ׳ [מן מטמט, התמטמט] התמוטטות, התרופפות, ההרסות: התמטמטות יסודות הבנין מישן. – [התמטמטות־]

הִתְמַיְּמוּת°, **הִתְמַיְּימוּת** נ׳ [מן מים, התמים] העשות מימי, הקלשות על־ידי תוספת מים: התמימות התמסה. – [התמימות־]

הִתְמַיְּנוּת°, **הִתְמַיְּינוּת** נ׳ [מן מין, התמין] התחלקות למינים: התמינות מדקדקת של הפרי בבית־האריזה. – [התמינות־]

הִתָּמְכוּת°, **הִיתָּמְכוּת** נ׳ [מן תמך, נתמך] השענות: החולה נגרר בהתמכות על כתף חברו. שכיבה בהתמכות על המרפקים. – [התמכות־]

הִתְמַכְּנוּת° נ׳ [מן מכן, התמכן] מכניזציה, ההפכות למכונה או למעשה־מכונה: סכנת ההתמכנות של רוח האדם בדור הטכנולוגיה. – [התמכנות־]

הִתְמַכְּרוּת° נ׳ [מן מכר, התמכר] 1, התמסרות, הקדשת עצמו לדבר מסים בכל לב: "מצד תכונותיהם המוסריות והתמכרותם להאידיאל הלאמי" (אחד העם, תכו). "רק בהם ובהתמכרותם אל הרעיון תלויה הצלחת הרעיון" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פד). 2, להיטות יתרה אחרי משהו: התמכרות חולנית למשקאות חריפים. – [התמכרות־]

הִתְמַלְּאוּת^ נ׳ [מן מלא, התמלא] 1^, העשות מלא: "והתמלאותו מלוי אחר מלוי" (חיים ויטל, הקדמת עץ חיים). התמלאות הגביע יין. 2°, התקימות, התממשות: "שראו בהתמלאות משאלות לבם ...אות להנהגת אלים חנונים" (פרלמן, תר׳ רעיונות ח). התמלאות כל תקותיו. – [התמלאות־]

הִתְמַלְּחוּת° נ׳ [מן א. מלח, התמלח] העשות מלוח, התרבות אחוז המלח בתוך חמר: התמלחות מי הבאר החדשה. תהליך התמלחות הקרקע בקרבת הים. – [התמלחות־]

הִתְמַלְּטוּת° נ׳ [מן א. מלט, התמלט] החלצות, בריחה מסכנה: התמלטות הפליט בעור שניו מאזור הקרבות. – [התמלטות־]

הִתְמַלְּכוּת° נ׳ [מן מלך, התמלך] 1, עליה על כסא המלוכה, העשות מלך: "מלכי חסד שהוא עצמו שר כמה וכמה שירי תהלה ביום התמלכותם וביום חתנתם" (קלוזנר, הספרות ב 199). 2, תפיסת כסא המלוכה, הכרזה על עצמו למלך. – [־מלכות־]

הִתַּמֵּם, הת׳ מן תמם.

הִתַּמְּמוּת° נ׳ [מן תמם, התמם] העמדת פני תם: התממותו של אותו נוכל לא הועילה לו. מה פשר התנהגותו – תמימות או התממות? – [התממות־]

הִתְמַמְּנוּת° נ׳ [מן ממן, התממן] קבלת הממון הנדרש: בבצוע המפעל יוחל מיד לאחר התממנותו. – [התממנות־]

הִתְמַמְּשׁוּת° נ׳ [מן ממש, התממש] התגשמות, העשות ממשות: "נשמה צנועה... נרתעת מפני התממשות בבטויים חושפים אותה" (קלצקין, כתבים 75). התממשות החזון. – [התממשות־]

הִתְמַנּוּת° נ׳ [מן מנה, התמנה] קבלת מנוי חדש, קבלת משרה או תפקיד: "מתוך מצוקתו החמרית נתפתה גם להתמנות זו" (ברקובין, הראשונים כו). "כל המתמנה פרנס על הצבור מוחלין לו על כל עוונותיו, לפיכך כל צדיק וצדיק מבקש לו התמנות" (ענגון, אלו תעו). "לא קבלו התמנות על הצבור" (זכאי, קצרות 161). – [התמנות־, התמניות]

הִתְמַסְּכוּת° נ׳ [מִן מַסֵּכָה] לְבִישַׁת מַסֵּכָה: הִתְמַסְּכוּת הַחַיָּלִים בִּשְׁעַת הַתִּמְרוֹן. – [הִתְמַסְּכוּת־, הִתְמַסְּכֻיּוֹת]

הִתְמַסְכְּנוּת° נ׳ [מִן מסכן, הִתְמַסְכֵּן] 1. הִתְאַמְלְלוּת, הִתְרוֹשְׁשׁוּת. 2. הַעֲמָדַת פְּנֵי מִסְכֵּן וָדַל: הִתְמַסְכְּנוּת הָאִישׁ כְּדֵי לִזְכּוֹת בַּהֲנָחָה. – [הִתְמַסְכְּנוּת־]

הִתְמַסְמְסוּת° נ׳ [מִן מסמס, הִתְמַסְמֵס] 1. הִתְרַפְּטוּת, הִתְקַלְקְלוּת: הִתְמַסְמְסוּת הַבַּד הַגָּרוּעַ בַּיָּדַיִם. 2. הִמַּסּוּת, הִפָּרְדוּת לַחֲלָקָיו: הִתְמַסְמְסוּת הַמָּזוֹן בַּקֵּבָה. – [הִתְמַסְמְסוּת־]

הִתְמַסְּסוּת° נ׳ [מִן מסס, הִתְמַסֵּס] הִתְמוֹסְסוּת, הִמַּסּוּת: הִתְמַסְּסוּת הַקֶּרַח בַּחֹם. – [הִתְמַסְּסוּת־]

הִתְמַסְּרוּת° נ׳ [מִן מסר, הִתְמַסֵּר] 1. הִתְמַכְּרוּת, הַקְדָּשַׁת עַצְמוֹ לְשֵׁם מַשֶּׁהוּ, הִתְעַסְּקוּ בְּדָבָר בְּכָל לֵב: ״שִׁקַּע עַצְמוֹ בְּכָל עַנְפֵי הַמֶּשֶׁק... מִתּוֹךְ תַּאֲוָה וְהִתְמַסְּרוּת״ (שמיר, במו 69). פְּלוֹנִי עוֹשֶׂה אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּהִתְמַסְּרוּת רַבָּה. 2. מְסִירַת עַצְמוֹ בִּידֵי אֲחֵרִים: הִתְמַסְּרוּת הַחַיָּל בַּשֶּׁבִי. הִתְמַסְּרוּת הָאִשָּׁה לִמְאַהֲבָהּ. – [הִתְמַסְּרוּת־]

הִתְמַעֲדוּת° נ׳ [מִן מעד, הִתְמַעֵד] מְעִידָה פִּתְאוֹמִית, הַחְלָקָה: הִתְמַעֲדוּתוֹ גָּרְמָה לְנֶקַע בְּרַגְלוֹ. – [הִתְמַעֲדוּת־, הִתְמַעֲדֻיּוֹת]

הִתְמַעֲטוּת✣ נ׳ [מִן מעט, הִתְמַעֵט] הִתְקַטְּנוּת, הֱיוֹת מְעַט מִשֶּׁהָיָה: ״וְלֹא אֶחְדַּל מִלָּתֵת טוּב טַעַם... לְהִתְמַעֲטוּת הַפֵּרוֹת בְּקָרְבָּנוֹת״ (נפוצות יהודה טו). ״בַּכֹּל מֻרְגֶּשֶׁת אֲפִיסוּת־הַכֹּחַ, הִתְמַעֲטוּת הַמֶּרֶץ״ (יהודה שטינברג, רא). ״אִידֵיאָלִיּוֹת כָּזוֹ... הֵבִיאָה... לִידֵי הִתְמַעֲטוּתוֹ שֶׁל שְׂשׂוֹן הַחַיִּים״ (קלוזנר, יוצרים ג 35).– [הִתְמַעֲטוּת־]

הִתְמַעֲכוּת° נ׳ [מִן מעך, הִתְמַעֵךְ] הִלָּחֲצוּת, הֵעָשׂוּת מָעוּךְ: הִתְמַעֲכוּת בֵּיצִים בְּתוֹךְ הַסַּל. – [הִתְמַעֲכוּת־]

הִתְמַעַרְבוּת° נ׳ [מִן מערב, הִתְמַעֲרֵב] טְמִיעָה בְּתַרְבּוּת הַמַּעֲרָב, קַבָּלַת הַשְׁפָּעָה מֵאַרְצוֹת מַעֲרַב־אֵירוֹפָּה (אוֹ מֵאַרְצוֹת־הַבְּרִית). – [הִתְמַעַרְבוּת־]

הִתְמַצְּאוּת° נ׳ [מִן מצא, הִתְמַצֵּא] אוֹרְיֶנְטַצְיָה, יְכֹלֶת לִמְצֹא אֶת הַדֶּרֶךְ בְּכָל מַצָּב שֶׁהוּא; הַכֹּשֶׁר לְהַכִּיר אֶת הָאֶפְשָׁרֻיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת לְמוֹצָא מִמַּצָּבִים מְסֻבָּכִים: הַצּוֹפִים לוֹמְדִים פֶּרֶק בְּהִלְכוֹת הִתְמַצְּאוּת בִּדְרָכִים. הִתְמַצְּאוּת בְּמִכְלוֹל הַבְּעָיוֹת הַמְּדִינִיּוֹת וְהַחֶבְרָתִיּוֹת. ״בָּחַן כִּשְׁרָהּ וְכשֶׁר הִתְמַצְּאוּתָהּ״ (קדרי, כורך 34). – [הִתְמַצְּאוּת־, הִתְמַצְּאֻיּוֹת]

הִתְמַצּוּת° נ׳ [מִן מצה, הִתְמַצָּה] הִסָּחֲטוּת עַד תֹּם: הִתְמַצּוּת הֶעָסִיס מִן הָעֲנָבִים בַּמַּסְחֵטָה. הִתְמַצּוּת חֲרִיפוּת הַתֵּה בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. [ובהשאלה:] בַּדִּיּוּן הַמַּקִּיף הִגִּיעַ הַנּוֹשֵׂא לִידֵי הִתְמַצּוּת מְלֵאָה. – [הִתְמַצּוּת־]

הִתְמַצְמְצוּת° נ׳ [מִן ב. מצמץ, הִתְמַצְמֵץ] הִתְלַקְּקוּת, מְצִיצַת הַשְּׂפָתַיִם מֵרֹב הֲנָאָה מִמַּאֲכָל אוֹ מִמַּשְׁקֶה טָעִים. – [הִתְמַצְמְצוּת־]

הִתְמַצְּעוּת✣ נ׳ [מִן מצע, הִתְמַצֵּעַ] הֱיוֹת בָּאֶמְצַע: ״בַּעֲבוּר הִתְמַצְּעוּתוֹ שֶׁל ׳עֲדָנִים׳ בֵּין ׳הַמַּלְבִּישְׁכֶן שָׁנִי׳ וּבֵין ׳הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב׳״ (השרשים לג׳נאח, עדן). – [הִתְמַצְּעוּת־]

הִתְמַצְּקוּת° נ׳ [מִן מצק, הִתְמַצֵּק] הִתְגַּבְּשׁוּת, הֱיוֹת לְמוּצָק: הִתְמַצְּקוּת הַנּוֹזֵל בַּקֹּר. הִתְמַצְּקוּת יְסוֹדוֹת הַחֶבְרָה.–[הִתְמַצְּקוּת־]

הִתְמַקְּחוּת° נ׳ [מִן מקח, הִתְמַקֵּחַ] עֲמִידָה עַל הַמִּקָּח, הִתְדַּיְּנוּת בְּעִנְיַן הַמְּחִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: הִתְמַקְּחוּת בֵּין הַלָּקוֹחַ לַמּוֹכֵר. הִתְמַקְּחוּת דִּיפְּלוֹמָטִית בֵּין הַמְּדִינוֹת עַל תְּנָאֵי הַשָּׁלוֹם. – [הִתְמַקְּחוּת־, הִתְמַקְּחֻיּוֹת]

הִתְמַקְּנוּת° נ׳ [מִן מקין, הִתְמַקֵּין] הִתְנַהֲגוּת כְּמוּקְיוֹן, חַקְיָנוּת נִלְעֶגֶת. – [הִתְמַקְּיְנוּת־]

הִתְמַקְּמוּת° נ׳ [מִן מקם, הִתְמַקֵּם] תְּפִיסַת מָקוֹם לְהִתְבַּסֵּס בּוֹ: הִתְמַקְּמוּת הַטַּנְקִים בָּעֶמְדוֹת הַחֲדָשׁוֹת. – [הִתְמַקְּמוּת־]

הִתְמַקְמְקוּת° נ׳ [מִן מקמק, הִתְמַקְמֵק] הִתְרַקְּבוּת, הֱיוֹת נָמֵק, הִתְנַוְּנוּת: הִתְמַקְמְקוּת הַפְּרִי שֶׁהָיָה מֻטָּל יָמִים רַבִּים. הִתְמַקְמְקוּת הָעוֹר. – [הִתְמַקְמְקוּת־]

הִתְמַקְצְעוּת° נ׳ [מִן מקצע, הִתְמַקְצֵעַ] הֵעָשׂוּת בַּעַל מִקְצוֹעַ, רְכִישַׁת מִקְצוֹעַ: קוּרְסִים לְהִתְמַקְצְעוּת וּלְהִתְמַחוּת. – [הִתְמַקְצְעוּת־]

הִתְמָרְדוּת° נ׳ [מִן מרד, הִתְמָרֵד] הִתְקוֹמְמוּת, הִתְפָּרְצוּת פְּעֻלּוֹת מֶרֶד: ״מַכַּת מְדִינָה שֶׁנָּפְלָה עַל יְרוּשָׁלַיִם בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, מַחֲמַת הִתְמָרְדוּת הַיִּשְׁמְעֵאלִים יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם״ (בורלא, כיסופים 264). הַהִתְמָרְדוּת נֶגֶד הַשִּׁלְטוֹן דֻּכְּאָה עַד מְהֵרָה.–[הִתְמָרְדוּת־, הִתְמָרְדֻיּוֹת]

הַתְמָרָה° נ׳ [מִן תְּמוּרָה] [בכימיה] הַחְלָפַת אָטוֹם שֶׁל יְסוֹד מְסֻיָּם שֶׁבְּתִרְכֹּבֶת בְּאָטוֹם שֶׁל יְסוֹד אַחֵר. – [הַתְמָרַת־, הַתְמָרוֹת, הַתְמָרוֹת־]

הִתַּמְּרוּת°, הִיתַּמְּרוּת נ׳ [מִן תמר, הִתַּמֵּר] הִתְנַשְּׂאוּת, הִתְרוֹמְמוּת אֶל עָל: הִתַּמְּרוּת עַמּוּדֵי עָשָׁן. – [הִתַּמְּרוּת־]

הִתְמָרְחוּת° נ׳ [מִן מרח, הִתְמָרֵחַ] הֱיוֹת מָרוּחַ: הִתְמָרְחוּת הַטִּיט עַל הַקִּיר. – [הִתְמָרְחוּת־]

הִתְמַרְטְטוּת° נ׳ [מִן מרטט, הִתְמַרְטֵט] הֵעָשׂוּת סְמַרְטוּט, בְּלִיָּה: הִתְמַרְטְטוּת בְּגָדָיו שֶׁל הַנּוֹדֵד. – הִתְמַרְטְטוּת־]

הִתְמַרְמְרוּת° נ׳ [מִן מרמר, הִתְמַרְמֵר] רֹגֶז, הִתְרַגְּזוּת, אִי־רָצוֹן רַב: הִתְמַרְמְרוּת הַתּוֹשָׁבִים עַל הַמַּס הֶחָדָשׁ.–[־מְרוּת־, ־מְרֻיּוֹת]

הִתְמָרְקוּת° נ׳ [מִן מרק, הִתְמָרֵק] 1. הֵעָשׂוּת מְמֹרָק, הִצְטַחְצְחוּת: הִתְמָרְקוּת כְּלֵי־הַנְּחֹשֶׁת. 2. הִתְכַּפְּרוּת, הִסָּלְחוּת: ״שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת יֶשְׁנָן בַּלּוּחַ הַיְּהוּדִי שֶׁהֵן קְדוֹשׁוֹת לְהִתְמָרְ־וּת וּלְהִתְחַדְּשׁוּת״ (קריב, עיונים 100). הִתְמָרְקוּת חֲטָאָיו שֶׁל הַחוֹטֵא. - [הִתְמָרְקוּת־]

הִתְמַשְּׁכוּת✣ נ׳ [מִן משך, הִתְמַשֵּׁךְ] הִסָּחֲבוּת, הִמָּשְׁכוּת דָּבָר, הֱיוֹת נִמְשָׁךְ הַרְבֵּה: ״הִתְמַשְּׁכוּת לְאֵין תַּכְלִית״ (שער השמים ב ז). ״הִיא יַמְשִׁיךְ יָפְיָהּ עַד קֵץ הַהִתְמַשְּׁכוּת״ (שטיינמן, זוגות א 18). ״אוֹתָהּ הִתְמַשְּׁכוּת אֶל הַמְתֻקָּנִים שֶׁבָּהֶם״ (קריב, עטרה 27). הִתְמַשְּׁכוּת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן יָמִים רַבִּים. – [הִתְמַשְּׁכוּת־]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ✣ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

התמשכלות° נ׳ [מן משכל, התמשכל] 1. התנהגות כדרך המשכילים, חקוי מנהגי המשכילים. 2. העשות משכיל, קנית השכלה: ״היתה לו השפעה מרבה על התמשכלותו של יהל״ל״ (קלוזנר, הספרות ו 157). ״יש בו מן הפסיכולוגיה המיחדת של החנוך וההתמשכלות בדור ההוא״ (סוקולוב, אישים 238). – [התמשכלות־]

התמששות∴ נ׳ [מן משש, התמשש] משושים הדדיים, נגיעה של זה בזה. – [התמששות־]

התמתחות° נ׳ [מן מתח, התמתח] התפשטות, העשות מתוח: התמתחות הקפיץ על־ידי משיכה בקצותיו. התמתחות האיברים בהתעמלות. ״צנום היה סבא וגבה־קומה, והאבנט הדק... עוד הוסיף התמתחות לדמותו״ (שזר, כוכבי 169). – [התמתחות־, התמתחיות]

התמתנות° נ׳ [מן מתן, התמתן] העשות מתון יותר: התמתנות מזגו של הנער עם התבגרותו. התמתנות טענותיו של התובע במהלך המשפט. – [התמתנות־]

התמתקות° נ׳ [מן מתק, התמתק] 1. העשות מתוק, ההפכות למתוק: התמתקות התה בסכר 2 [בהשאלה] התנהגות מלאכותית במתיקות־יתר: התמתקות בדברי־חלקות. – [התמתקות־]

התנאה° נ׳ [מן תנה, התנה] התניה, קביעת תנאי לדבר, בצוע משהו בתנאים מסימים: התנאת הסיוע בהתחיבויות כלכליות. – [התנאת־]

התנאות∴ נ׳ [מן נאה, התנאה] התיפות, התקשטות, התהדרות, השתדלות להראות יפה: ״ונשקע בהתנאות ובהתנאות״ (מורה נבוכים א ב). ״ורב חברת בני־האדם והתנאות להם ואהבת המהלל והכבוד מהם״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). ״מדת התנאות והתקשטות בפני הבריות״ (קלצקין, כתבים 27). – [התנאות־]

התנאצות° נ׳ [מן נאץ, התנאץ] התבזות, גרימת חרפה ונאצה לעצמו. – [התנאצות־]

התנבאות∴ נ׳ [מן נבא, התנבא] הנבאות, הגדת דברי נבואה: ״הנה התבאר מזה הענין התנבאות שאול מה היה״ (אברבנאל, מלכים א יח). ״דברי התנבאות של מדינאים ודברים על עתיד העולם״ (קדרי, כורך 213). – [התנבאות־, התנבאיות]

התנבלות° נ׳ [מן ב. נבל, התנבל] התבזות, הראות כנבל, התנולות: ״התנבלות המלכות״ (רנ״ק, צא). – [התנבלות־, התנבליות]

התנגבות° נ׳ [מן נגב, התנגב] הסתפגות במגבת, יבוש הרטיבות שעליו: התנגבות אחרי הרחצה. – [התנגבות־]

התנגדות∴ נ׳ [מן א. נגד, התנגד] 1∴, נגוד, הפך: ״התנגדות בין שני משפטים״ (מלות הגיון ד). 2°, אי־הסכמה לדעת אחר, דחית רצון אחר וכו׳: הבעתי את התנגדותי הנמרצת להצעה. החלטה זו נתקלה בסערת התנגדות. 3°, מרי, עמידה כנגד־: התנגדות התושבים למושל החדש. הצבא נתקל בהתנגדות עזה. 4° [בחשמלאות] תכונתו של חמר או גוף להתנגד למעבר זרם חשמל בו. 5°, היות ׳מתנגד׳ (לא ׳חסיד׳), מתנגדות: ״האשים עלי טלית שכלה חסידות או התנגדות או השכלה?״ (אחד העם, קטז). – [התנגדות־, התנגדיות]

התנגחות∴ נ׳ [מן נגח, התנגח] נגיחה ופגיעה הדדית, התכתשות: ״יתעוררו מלחמות מהתנגחות ומהשתערות מלך הנגב״ (דוראן, מגן אבות ח יג). התנגחות שורים. התנגחות היריבים בויכוח. – [התנגחות־, התנגחיות]

התנגנות° נ׳ [מן נגן, התנגן] התרוננות, התפרצות בנגינה: התנגנות הזמר מגרונו של החסיד. [ובהשאלה:] ״הוצק בו חן, כח, התנגנות, שהיה בהם בנותן טעם של שירה״ (פיכמן, שח). – [התנגנות־]

התנגפות° נ׳ [מן נגף, התנגף] הכשלות, התקלות: התנגפות רגליו באבנים. – [התנגפות־]

התנגשות° נ׳ [מן נגש, התנגש] 1. התקלות, מגע שני גופים זה בזה מתוך דחיפה חזקה, התנגחות: התנגשות של מכונית ברוכב אופנוע. 2. פגיעת שני נגודים: ״ממשלת הרוח, בשימה מתג ורסן לחמר ובהתנגשותה אתו״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סה). ״ארץ־ישראל שמשה קרקע הפגשות והתנגשות לתרביות שונות״ (ייבין, הכתב העברי 92). התנגשות קשה בדעות מצד היריבים. התנגשות בין שתי המדינות השכנות. – [התנגשות־, התנגשיות]

התנדבות∴ נ׳ [מן נדב, התנדב] 1∴, עשית דבר מתוך רצון חפשי, מנדיבות־לב, החלצות מרצון: ״והיה הענין לבד רב התנדבות״ (השרשים לג׳נאח, נדב). המבצע לחסול הבערות נעשה בהתנדבות ערה של הצבור. 2°, מתן תרומה או סיוע אחר לטובת נצרכים: התנדבות לקרן הבנין. – [התנדבות־]

התנדבותי° ת׳ [מן התנדבות] שיש בו מן ההתנדבות, רצוני־חפשי: ״מאמץ חלוצי־התנדבותי המכון להרמת המוני העם משפל מדרגתם״ (שרת, באסיה 256). – [התנדבותית, ־תיים, ־תיות]

התנדנדות

התנדנדות° נ׳ [מן נדנד, התנדנד] הטלטלות והתנועעות מצד אל צד או מעלה ומטה: התנדנדות ילדים על גבי נדנדה. – [התנדנדות־, ־נדיות]

התנדפות° נ׳ [מן נדף, התנדף] 1. התאדות, פליטת אדים: התנדפות הבנזין. 2. יציאת הריח, התפוגגות הריח: התנדפות מי־הבשם שעמדו בבקבוק פתוח. 3. [בהשאלה] התרוקנות מתכן, התבטלות, אבדן: התנדפות כל סכוייו של האיש. – [התנדפות־]

התנהגות∴ נ׳ [מן נהג, התנהג] נהג, דרך, האפן שבו אדם מתנהג: ״שהדין עמנו הן מחמת התנהגותם וגלוי דעתם״ (שאלות ותשובות). ״הוא כמעט מצדיק התנהגותם של פקידי הצבא הקטנים והגדולים עם חדלי־אישים אלה״ (פיכמן, קצט). התלמיד הצטין בהתנהגותו בבית־הספר. התנהגות אדיבה ומנמסת. התנהגות פרועה. – [התנהגות־]

הִתְנַהֲגוּתִי° ת׳ [מן הִתְנַהֲגוּת] שֶׁעִנְיָנוֹ הִתְנַהֲגוּת, הַשַּׁיָּךְ לְאֹרַח־הַחַיִּים. – [הִתְנַהֲגוּתִית, הִתְנַהֲגוּתִיִּים, הִתְנַהֲגוּתִיּוֹת]

– **פְּסִיכוֹלוֹגְיָה הִתְנַהֲגוּתִית°**, בִּיהֶבְיוֹרִיזְם, זֶרֶם בַּפְּסִיכוֹלוֹגְיָה הַמּוֹדֶרְנִית הָרוֹאֶה כְּעִקָּר אֶת הַתַּצְפִּיּוֹת הָאוֹבְּיֶקְטִיבִיּוֹת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ הַחִיצוֹנִית שֶׁל הָאָדָם, בְּדִבּוּרוֹ, שֶׁהֵם תּוֹצָאָה שֶׁל תְּגוּבוֹת לְגֵרוּיִים מְסֻיָּמִים, וְהַשּׁוֹלֵל אֶת עֶרְכָּם שֶׁל חַיֵּי הַתּוֹדָעָה הַפְּנִימִית (רֶגֶשׁ, רָצוֹן וְכוּ׳).

הִתְנַהֲגוּתָנוּת° נ׳ [מן הִתְנַהֲגוּת] בִּיהֶבְיוֹרִיזְם, פְּסִיכוֹלוֹגְיָה הִתְנַהֲגוּתִית – ראה למעלה ״הִתְנַהֲגוּתִי״.

הִתְנַהֲלוּת° נ׳ [מן נהל, הִתְנַהֵל] 1. הֵעָרְכוּת, הֱיוֹת מְנֹהָל: קְרִיאַת־הַבֵּינַיִם הִפְרִיעוּ אֶת הִתְנַהֲלוּת הָאֲסֵפָה. 2. הֲלִיכָה, הִתְקַדְּמוּת: הִתְנַהֲלוּת שַׁיֶּרֶת הַלְּוָיָה לְאִטָּהּ. – [הִתְנַהֲלוּת־]

הִתְנַהֲרוּת° נ׳ [מן נהר, הִתְנַהֵר] הִתְמַלְּאוּת נְהָרָה, הִתְעוֹרְרוּת: ״נֶעֶצְרָה הַתְּנוּפָה, וְהַהִתְנַהֲרוּת הַנִּלְהֶבֶת הָפְכָה לְאַכְזָבָה״ (קדרי, כורך 128). – [הִתְנַהֲרוּת־]

הִתְנוֹדְדוּתˆ נ׳ [מן נוד, הִתְנוֹדֵד] 1ˆ. הִתְנוֹעֲעוּת, תְּנוּעָה לְכָאן וּלְכָאן: הִתְנוֹדְדוּת הַסִּירָה בְּלֶב־יָם. הִתְנוֹדְדוּת הָעֵצִים בָּרוּחַ. 2° [בהשאלה] הִתְלַבְּטוּת, פְּסִיחָה עַל שְׁתֵּי הַשְּׂעִפִּים: הִתְנוֹדְדוּת בֵּין שְׁתֵּי אֶפְשָׁרֻיּוֹת. – [הִתְנוֹדְדוּת־, הִתְנוֹדְדֻיּוֹת]

הִתְנַוְּלוּת°, התנוולות נ׳ [מן נול, הִתְנַוֵּל] הִתְכַּעֲרוּת, הִפָּגְמוּת הַיֹּפִי: הִתְנַוְּלוּת פָּנֶיהָ לְאַחַר הַתְּאוּנָה. – [הִתְנַוְּלוּת־]

הִתְנַוְּנוּת°, התנוונות נ׳ [מן נון, הִתְנַוֵּן] יְרִידָה גְּדוֹלָה בַּכֹּשֶׁר, אוֹ בַּהִתְפַּתְּחוּת, דֶּגֶנֶרַצְיָה: הִתְנַוְּנוּת הָאֵיבָר הַחוֹלֶה. הִתְנַוְּנוּת חוּשׁ־הַשֵּׁמַע אֵצֶל הַזָּקֵן. הִתְנַוְּנוּת מוּסָרִית. ״אֶת הָעֲיָרָה בְּהִתְנַוְּנוּתָהּ לֹא הִכִּיר״ (פיכמן, רנו). – [הִתְנַוְּנוּת־]

הִתְנוֹסְסוּת° נ׳ [מן א־נסס, הִתְנוֹסֵס] 1. הִתְנוֹפְפוּת, הִנָּשְׂאוּת לְכָאן וּלְכָאן: הִתְנוֹסְסוּת הַדֶּגֶל הַלְּאֻמִּי בְּרֹאשׁ בִּנְיַן הַכְּנֶסֶת. 2. הִתְנוֹצְצוּת: הִתְנוֹסְסוּת אַבְנֵי הַחֵן. – [הִתְנוֹסְסוּת־]

הִתְנוֹעֲעוּתˆ נ׳ [מן נוע, הִתְנוֹעֵעַ] הִתְנוֹדְדוּת, תְּנוּעָה לְכָאן וּלְכָאן: ״הֶמְיָה וְהִתְנוֹעֲעוּת״ (השרשים לג׳נאח, עור). ״הַסַּעַר הוּא כֹּחַ, הִתְנוֹעֲעוּת חֲזָקָה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעא). הִתְנוֹעֲעוּת עַנְפֵי הָעֵצִים בָּרוּחַ. – [הִתְנוֹעֲעוּת־]

הִתְנוֹפְפוּת° נ׳ [מן א־נוף, הִתְנוֹפֵף] הִתְנוֹסְסוּת, הִתְנוֹעֲעוּת לְכָאן וּלְכָאן: הִתְנוֹפְפוּת הַדְּגָלִים עַל הַתְּרָנִים. – [הִתְנוֹפְפוּת־]

הִתְנוֹצְצוּתˆ נ׳ [מן א־נצץ, הִתְנוֹצֵץ] הַבְרָקָה, נִצְנוּץ, הוֹפָעַת זֹהַר וּבָרָק: ״הַהֶאָרָה וְהַהִתְנוֹצְצוּת״ (הזז, יעיש ד 146). ״כְּטַל צִבְעוֹנִין בְּהִתְנוֹצְצוּתוֹ״ (שטיינמן, דודאים 5). הִתְנוֹצְצוּת הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם. הִתְנוֹצְצוּת עֵינֵי הַחַיָּה הַטּוֹרֶפֶת [ובהשאלה:] ״הִתְנוֹצְצוּת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ״ (הרב קוק, אורות קלז). – [הִתְנוֹצְצוּת־, הִתְנוֹצְצֻיּוֹת]

הִתְנַזְּלוּת° נ׳ [מן נזל, הִתְנַזֵּל] 1. הֵהָפְכוּת לְנוֹזֵל, מַעֲבָר מִמַּצָּב צְבִירָה מוּצָק לְמַצָּב נוֹזֵל: הִתְנַזְּלוּת הַמַּתָּכוֹת בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה. 2. הִתְקָפוּת בְּמַחֲלַת נַזֶּלֶת, הַפְרָשָׁה מְרֻבָּה שֶׁל רִיר מִן הָאַף מֵחֲמַת הִצְטַנְּנוּת בְּאֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה. – [הִתְנַזְּלוּת־, הִתְנַזְּלֻיּוֹת]

הִתְנַזְּקוּת° נ׳ [מן נזק, הִתְנַזֵּק] הֱיוֹת נִזָּק, גְּרִימַת נֶזֶק לְעַצְמוֹ: מְעִידָה וְהִתְנַזְּקוּת. – [הִתְנַזְּקוּת־, הִתְנַזְּקֻיּוֹת]

הִתְנַזְּרוּת° נ׳ [מן נזר, הִתְנַזֵּר] 1. הִמָּנְעוּת, הַדָּרַת הֲנָאָה מִן־, פְּרִישׁוּת מֵרָצוֹן: הִתְנַזְּרוּת מִשְּׁתִיַּת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. הִתְנַזְּרוּת מִן הֶעָשָׁן 2. הֱיוֹת נָזִיר, כְּנִיסָה לְמַעֲמָד שֶׁל נְזִירִים. – [הִתְנַזְּרוּת־, הִתְנַזְּרֻיּוֹת]

הַתְנָחָה° נ׳ [מן נוח, תְּנוּחָה] 1. הֲבָאַת עֶצֶם נָע לְמַצָּב שֶׁל חֹסֶר־תְּנוּעָה: הַתְנָחַת מְחוֹג הַמַּגְנֵט בַּמַּצְפֵּן. 2. הַפְסָקַת פְּעֻלַּת מָנוֹעַ: הַתְנָעַת מְכוֹנִית וְהַתְנָחָתָהּ. – [הַתְנָחַת־]

הִתְנַחֲלוּת° נ׳ [מן נחל, הִתְנַחֵל] 1. הִתְיַשְּׁבוּת, הֵאָחֲזוּת בַּקַּרְקַע: הִתְנַחֲלוּת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ. הִתְנַחֲלוּת הַמִּתְיַשְּׁבִים בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל. 2 [בכוורנות] הִוָּצְרוּת נְחִילִים שֶׁל דְּבוֹרִים. – [הִתְנַחֲלוּת־, הִתְנַחֲלֻיּוֹת]

הִתְנַחֲמוּתˆ נ׳ [מן נחם, הִתְנַחֵם] 1ˆ. קַבָּלַת תַּנְחוּמִים: ״לֹא קִבֵּל (יַעֲקֹב) הַהִתְנַחֲמוּת מֵהֶם יַעַן רָאָה שֶׁבַּעֲוֹנוֹ מֵת״ (אברבנאל, וישב). הִתְנַחֲמוּת עַל מוֹת קָרוֹב. 2°. הִתְחָרְטוּת, חֲרָטָה עַל מַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה. – [הִתְנַחֲמוּת־]

הִתְנַחְשְׁלוּת° נ׳ [מן נחשל, הִתְנַחְשֵׁל] הִסְתַּעֲרוּת שֶׁל נַחְשׁוֹל, הוֹפָעַת גַּלִּים סוֹעֲרִים [ובהשאלה:] ״הִתְגַּעֲשׁוּת וְהִתְנַחְשְׁלוּת מֵחֲמַת רוּחַ קָשָׁה וּבִלְתִּי מְצוּיָה״ (זמורה, שירי הטור). הִתְנַחְשְׁלוּת יְצָרָיו הָעַזִּים. – [הִתְנַחְשְׁלוּת־]

הִתְנַטּוּת° נ׳ [מן נטה, הִתְנַטָּה] [בדקדוק] הֱיוֹת נִטֶּה, הִשְׁתַּנּוּת צוּרוֹת הַמִּלִּים בִּנְטִיּוֹתֵיהֶן הַשּׁוֹנוֹת: הִתְנַטּוּת הַפֹּעַל לְפִי הַבִּנְיָן, הַזְּמַן, הַמִּין, הַמִּסְפָּר וְהַגּוּף. – [הִתְנַטּוּת־]

הַתְנָיָה° נ׳ [מן תנה, הִתְנָה] הַתְנָאָה, קְבִיעַת תְּנָאִים, צִיּוּן הַפְּרָטִים שֶׁבְּבִצּוּעָם תְּלוּיָה הַהַסְכָּמָה: ״עִם כָּל קַפְּדָנוּתוֹ וּבְקִיאוּתוֹ... שָׁכַח לִפְעָמִים הַתְנָיָה קוֹדֶמֶת אוֹ קַבָּלָה״ (ברש, ג 220). הַתְנָיַת הָעֶקְרוֹנוֹת לַהֶסְכֵּם. – [הַתְנָיַת־]

– **הַתְנָיַת אֲהָבִים°** [על־פי הושע ח ט], קִיּוּם יַחֲסֵי־אַהֲבָה, עִסּוּק בַּאֲהַבְהָבִים.

הִתְנַכּוּת° נ׳ [מן נכה, הִתְנַכָּה] הֱיוֹת מֻנְכֶּה, הִפָּחֲתוּת מִן הַסְּכוּם הַכּוֹלֵל: הִתְנַכּוּת הַשְּׁטָר לִפְנֵי יוֹם פֵּרָעוֹנוֹ. הִתְנַכּוּת אוֹטוֹמָטִית שֶׁל הַמִּסִּים מִן הַמַּשְׂכֹּרֶת. – [הִתְנַכּוּת־]

הִתְנַכְּלוּת° נ׳ [מן נכל, הִתְנַכֵּל] חִבּוּל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע, חֲרִישַׁת מְזִמּוֹת נֶגֶד מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: הִתְנַכְּלוּת הָאַחִים לְיוֹסֵף. הַמְּדִינָה הָאֲשֵׁמָה בְּהִתְנַכְּלוּת לְעַצְמָאוּתָהּ שֶׁל שְׁכֶנְתָּהּ. – [הִתְנַכְּלוּת־, הִתְנַכְּלֻיּוֹת]

הִתְנַכְּרוּתˆ נ׳ [מן נכר, הִתְנַכֵּר] הִתְרָאוּת כְּנָכְרִי זָר, יַחַס שֶׁל זָרוּת: ״כָּל אֵלּוּ עִנְיַן הִתְנַכְּרוּת וְזָרוּת״ (רד״ק, השרשים, זור). ״הַזִּלְזוּל שֶׁנּוֹהֲגִים... בַּלָּשׁוֹן הָעִבְרִית... מִתּוֹךְ הִתְנַכְּרוּת וְגַסּוּת־רוּחַ״ (ביאליק, אגרות א רסו). ״זָכְרוּ אֶת הִתְאַכְזְרוּתוֹ לְעַמּוֹ, אֶת הִתְנַכְּרוּתוֹ לִקְדָשָׁיו״ (פיכמן, ריח). ״מְבַזָּה אוֹתִי... אוֹ מְבַטֶּלֶת בְּתַכְלִית הַהִתְנַכְּרוּת וְהַבִּטּוּל״ (שלונסקי, תר׳ קולא 101). הִתְנַכְּרוּת יוֹסֵף לְאֶחָיו. – [הִתְנַכְּרוּת־, הִתְנַכְּרֻיּוֹת]

התנכשות° נ׳ [מן נכש, התנכש] התלשות, העקרות: התנכשות הקוצים מן השדות. – [התנכשות־]

התנמכות° נ׳ [מן נמך, התנמך] העשות נמוך יותר, שקיעה, ירידה: התנמכות קומתו. התנמכות הרמה התרבותית. – [התנמכות־]

התנמרות° נ׳ [מן נמר, התנמר] התגוונות, היות מנמר: התנמרות עורה של החיה. – [התנמרות־]

התנמנמות° נ׳ [מן נמנם, התנמנם] שקיעה בנמנום, המצאות במצב של תנומה קלה: התנמנמות בשעת מנוחת הצהרים. התנמנמות החושים. – [התנמנמות־]

התנסות° נ׳ [מן נסה, התנסה] 1. עמידה בנסיון או בנסיונות: ״התגרות זו של יצר־הרע בו – מה טיבה?... שמא תאמר, התנסות כאן, רק נסיון ותו לא?״ (בורלא, כיסופים 47). ״לא ההשגים חשובים כי אם ההתנסות, ההתמודדות״ (פיכמן, שנז). התנסות ביסורים ובסבל. 2. נסוי עצמו, התאמנות: התנסות חניכי בית־המדרש למורים בהוראה בבתי־הספר. – [התנסות־, התנסיות]

התנסחות° נ׳ [מן ב. נסח, התנסח] היות מנסח, הסתכמות בנסחה מסימת: התנסחות ההחלטה במשפטים קצרים וברורים. – [התנסחות־]

התנסרות° נ׳ [מן נסר, התנסר] היות מנסר, הגזרות במסור: הקרשים הקצעו לאחר התנסרותם לפי המדה. –[התנסרות־]

התנעה° נ׳ 1. [מן תנע, התניע] הפעלת המנוע, הבאה לידי תנועה: התנעת המכונית במתנע. 2 [בדקדוק] [מן תנועה] קביעת סימני תנועות ליד האותיות, ווקליזציה: בעית ההתנעה בכתיב העברי הבלתי־מנקד. – [התנעת־, התנעות, התנעות־]

התנענעות° נ׳ [מן נענע, התנענע] הטלטלות לכאן ולכאן, התנועעות: התנענעות העצים ברוח. – [התנענעות־]

התנערות^ נ׳ [מן א. נער, התנער] 1^, התעוררות, התאוששות: ״חבוט והתנערות עם התיצבות״ (קאנון, ג יב). ״בימי התחיה וההתנערות להשכלה ולדעת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יז). 2°, יקיצה: התנערות מחבלי השנה. 3°, הסרת אבק וכיוצא בו מעל עצמו על־ידי נענועים מהירים: התנערות האיש מן השלג שכסה את מעילו. 4° [בהשאלה] השתחררות, הסתלקות מן־: ״קריאה להתחדשות... להתנערות מן החלומות״ (פיכמן, רפה). ״התנערותה של היצירה העברית מן המשכילות הבטלנית״ (ליסיצקי, תולדות 153). – [התנערות־]

התנפות° נ׳ [מן נפה, התנפה] העשות נקי ומנפה: התנפות הקמח בנפה. – [התנפות־]

התנפחות° נ׳ [מן נפח, התנפח] 1. תפיחה, גדול בנפח: התנפחות החבורה במקום המכה. התנפחות הכדור. 2 [בהשאלה, בייחוד בסיגנון עממי] התרברבות, התגאות, יהירות: ״אין לו... במה להתנפח ולהתנשא עליו. הקץ להתנפחות!״ (שניאור, מטה הקסם).– [התנפחות־, התנפחיות]

התנפלות° נ׳ [מן נפל, התנפל] 1. השתערות, התקפה, פגיעה: התנפלות שודדים על עוברי הדרך. 2 [בהשאלה] קטרוג קשה, השמעת טענות וגדופים: התנפלות הבקרת על המחזה החדש. 3. נפילה, כריעה: התנפלות ארצה לפני המושל בתחנונים.– [התנפלות־, התנפליות]

התנפנפות° נ׳ [מן נפנף, התנפנף] 1. התנועעות לכאן ולכאן: התנפנפות דגלים. 2. השבת רוח על עצמו: התנפנפות במניפה. [התנפנפות־, התנפנפיות]

א **התנפשות**° נ׳ [מן נפש, התנפש] יציאה לנפש, התרגעות, היות במנוחה: התנפשות העובד בבית־מרגוע. – [התנפשות־]

ב **התנפשות**° נ׳ [מן נפש] קבלת נפש, כניסת נשמת־חיים בחמר דומם: התנפשות הטבע ביצירתו של הסופר. – [התנפשות־]

התנפצות° נ׳ [מן נפץ, התנפץ] התפוצצות, השתברות: התנפצות החומה. התנפצות הגלים אל החוף התלול. התנפצות כל תקוותיו. – [התנפצות־, התנפציות]

א. **התנצות**° נ׳ [מן ג. נצה, התנצה] התכסות בנוצות: התנצות האפרוחים לאחר הבקעם מן הביצים. – [התנצות־]

ב. **התנצות**° נ׳ [מן א. נצה, התנצה] התקוטטות, ריב: התנצות בין שכנים. – [התנצות־]

התנצחות^ נ׳ [מן א. נצח, התנצח] התנגשות בדעות, וכוח חריף, פלמוס: ״תאות הריב וההתנצחות קודמת לנשוא המסים של ריב והתנצחות״ (קלצקין, כתבים 240). התנצחות גדולה בין באי־כח המפלגות השונות. – [התנצחות־, התנצחיות]

התנצלות^ נ׳ [מן נצל, התנצל] 1^, הצטדקות, בקשת סליחה, אמירת דברי תרוץ: ״ויש להם התנצלות במה שקדם מהמחלקת ביניהם״ (כוזרי א צז). ״ואם יעלה בדעתך שמאמין ההגשמה יש לו התנצלות בעבור שגדל עליה או לסכלותו וקצר השגתו״ (מורה נבוכים א לו). לא חשבתי עוד לכתב מאמר התנצלות״ (אחד העם, קיח). ״שמא יאמר: אין אחריותם עלי... התנצלות שוא היא״ (עגנון, כלה רפח). התנצלות המביא לבית־הדפוס. 2°, התפרקות, הסרה מעל עצמו: התנצלות בני־ישראל את עדים מעליהם. – [התנצלות־, התנצליות]

התנצנצות° נ׳ [מן נצנץ, התנצנץ] הברקה, הופעת זהר ונצנוצים: התנצנצות הכוכבים. התנצנצות שמשות החלונות באור השמש. – [התנצנצות־]

התנצרות° נ׳ [מן ב. נצר, התנצר] קבלת הדת הנוצרית: ״היהודים היו היחידים, שבעת התנצרותה של אירופה, קימו בידם את חפש הדת״ (פרלמן, תר׳ רעיונות יב). סכנת ההתנצרות בארצות הגולה. – [התנצרות־, התנצריות]

התנקבות° נ׳ [מן נקב, התנקב] העשות מנקב, התגלות נקב או נקבים בו: התנקבות החבית הישנה. – [התנקבות־]

התנקדות° נ׳ [מן נקד, התנקד] היות מנקד: דרכים שונות להתנקדות ה׳ הידוע. – [התנקדות־]

התנקות° נ׳ [מן נקה, התנקה] העשות נקי, הטהרות: התנקות הידים. התנקות החשוד מן האשמה. – [התנקות־]

הִתְנַקְּזוּת° נ׳ [מן נקז, הִתְנַקֵּז] הֱיוֹת מְנֻקָּז, זְרִימָה בִּתְעָלַת נִקּוּז: הִתְנַקְּזוּת תַּת־קַרְקָעִית שֶׁל הַמַּיִם. – [הִתְנַקְּזוּת־]

הִתְנַקְּמוּת° נ׳ [מן נקם, הִתְנַקֵּם] עֲשִׂיַּת נְקָמָה בְּמִישֶׁהוּ: הִתְנַקְּמוּת בָּאוֹיֵב. – [הִתְנַקְּמוּת־, הִתְנַקְּמֻיּוֹת]

הִתְנַקְּשׁוּת° נ׳ [מן א.נקש, הִתְנַקֵּשׁ] הִתְנַפְּלוּת, נִסָּיוֹן לִפְגֹּעַ בְּמִישֶׁהוּ אוֹ לִרְצֹחַ נֶפֶשׁ: הֶחָשׁוּד בַּהִתְנַקְּשׁוּת בַּנָּשִׂיא נֶעֱצַר תֵּכֶף. הִתְנַקְּשׁוּת בַּמִּשְׁטָר הַדֶּמוֹקְרָטִי בַּמְּדִינָה.–[הִתְנַקְּשׁוּת־, הִתְנַקְּשֻׁיּוֹת]

הִתְנַשְּׂאוּת∴ נ׳ [מן נשא, הִתְנַשֵּׂא] 1. הִתְרוֹמְמוּת, הִזְדַּקְּרוּת: ״מַה תַּכְלִית הַהִתְנַשְּׂאוּת מִן הָאָרֶץ?״ (מורה נבוכים א סט). הִתְנַשְּׂאוּת הָעֵץ מֵעַל פְּנֵי הַבַּיִת. הִתְנַשְּׂאוּת הָאָבָק בָּרוּחַ. 2 [בהשאלה] הִתְגַּדְּלוּת, הִתְרַבְרְבוּת: ״וְהַהִתְנַשְּׂאוּת הוּא שֶׁיִּתְכַּבֵּד הָאָדָם יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ״ (שמונה פרקים לרמב״ם, ד). – [הִתְנַשְּׂאוּת־]

הִתְנַשְּׁבוּת° נ׳ [מן נשב, הִתְנַשֵּׁב] 1. הִנָּשְׂאוּת בִּנְשִׁיבַת הָרוּחַ: ״שׁוּרוֹת קְצָרוֹת, נוֹצְצוֹת, שֶׁהִתְנַשְּׁבוּ כְּעָלִים רְטֻבִּים בָּרוּחַ, וּבְעֶצֶם הַהִתְנַשְּׁבוּת חִדְּשׁוּ, קָרְאוּ, הִרְעִיפוּ תִּקְוָה״ (פיכמן, שנז). 2. הַשָּׁבַת רוּחַ עַל עַצְמוֹ כְּדֵי לְצַנְּנוֹ מְעַט: הִתְנַשְּׁבוּת בִּמְנִיפָה. –[־שְּׁבוּת־]

הִתְנַשּׁוּת° נ׳ [מן אִשָּׁה, נָשִׁים] פֶמִינִיזַצְיָה, גִּדּוּל יֶתֶר שֶׁל אֲחוּז הַנָּשִׁים: הִתְנַשּׁוּת כֹּחוֹת־הַהוֹרָאָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי. – [הִתְנַשּׁוּת־]

הִתְנַשְּׁמוּת∴ נ׳ [מן נשם, הִתְנַשֵּׁם] נְשִׁימָה מְהִירָה וּכְבֵדָה: ״כְּשֶׁנִּזְכְּרוּ בְּטָעוּת זוֹ הָיוּ צוֹחֲקִים עַד לְהִתְנַשְּׁמוּת״ (יהודה שטינברג, קנא). ״הִתְפַּעֵל חַיְּמְקָה מִתּוֹךְ כֹּבֶד הַהִתְנַשְּׁמוּת״ (ה. רזי, הרפתקה).– [הִתְנַשְּׁמוּת־, הִתְנַשְּׁמֻיּוֹת]

הִתְנַשְּׁפוּת° נ׳ [מן א. נשף, הִתְנַשֵּׁף] נְשִׁימָה וּנְשִׁיפָה מְהִירָה, נְשִׁימָה בִּכְבֵדוּת: ״תָּמַהּ אַבְרוּם מִתּוֹךְ הִתְנַשְּׁפוּת מַאֲמַץ הַתַּרְגִּיל״ (יזהר, צקלג 133). הִתְנַשְּׁפוּת אַחֲרֵי רִיצָה מְהִירָה אוֹ מַאֲמָץ גּוּפָנִי רַב. הִתְנַשְּׁפוּת הַמְּכוֹנִית בְּמַעֲלֵה הָהָר. – [הִתְנַשְּׁפוּת־, הִתְנַשְּׁפֻיּוֹת]

הִתְנַשְּׁקוּת° נ׳ [מן א. נשק, הִתְנַשֵּׁק] נְשִׁיקוֹת הֲדָדִיּוֹת: הִתְנַשְּׁקוּת זוּג הַנֶּאֱהָבִים. – [הִתְנַשְּׁקוּת־, הִתְנַשְּׁקֻיּוֹת]

הִתְנַתְּזוּת° נ׳ [מן נתז, הִתְנַתֵּז] הִזָּרְקוּת, הֱיוֹת נִתָּז: הִתְנַתְּזוּת בֹּץ לִצְדָדִים. – [הִתְנַתְּזוּת־]

הִתְנַתְּחוּת° נ׳ [מן נתח, הִתְנַתֵּחַ] הֱיוֹת מְנֻתָּח: הִתְנַתְּחוּת בָּשָׂר לִנְתָחִים. הִתְנַתְּחוּת הַחוֹלֶה בְּבֵית־הַחוֹלִים. – [הִתְנַתְּחוּת־]

הִתְנַתְּקוּת∴ נ׳ [מן א. נתק, הִתְנַתֵּק] נִתּוּק עַצְמוֹ: הִתְנַתְּקוּת מִן הַחֶבְרָה. הִתְנַתְּקוּת הַמָּטוֹס מִן הַקַּרְקַע. –[הִתְנַתְּקוּת־]

הַתְסָסָה° נ׳ [מן תסס, הִתְסִיס] גְּרִימַת תְּסִיסָה: הַתְסָסַת מִיץ הָעֲנָבִים. [ובהשאלה:] הַתְסָסַת בְּנֵי־הַנֹּעַר לִמְרִידָה בַּקַּיָּם. – [הַתְסָסַת־, הַתְסָסוֹת, הַתְסָסוֹת־]

הַתְעָבָה∴ נ׳ [מן תעב, הִתְעִיב] תִּעוּב, מְאִיסָה: ״הַהַרְחָקָה מֵהָאֻמּוֹת וְהַתְעָבָתָם״ (חיים בן-עטר, אור החיים, שמות לד יא).–[הַתְעָבַת־]

הִתְעַבּוּת∴ נ׳ [מן עבה, הִתְעַבָּה] הֵהָפְכוּת דָּבָר דַּק לְעָבֶה אוֹ חֹמֶר דָּלִיל לְסָמִיךְ: הִתְעַבּוּת אֵדֵי הַמַּיִם לַעֲנָנִים. – [הִתְעַבּוּת־]

א. **הִתְעַבְּרוּת°** נ׳ [מן ב. עבר, הִתְעַבְּרָה] הֱיוֹת בְּמַצָּב שֶׁל מְעֻבֶּרֶת, הִכָּנְסוּת לְהֵרָיוֹן: הִתְעַבְּרוּת הָאִשָּׁה לְאַחַר שְׁנוֹת עֲקָרוּת. – [הִתְעַבְּרוּת־, הִתְעַבְּרֻיּוֹת]

ב. **הִתְעַבְּרוּת∴** נ׳ [מן א. עבר, הִתְעַבֵּר] [בדקדוק ימי־הבינים] מַעֲבַר הַפֹּעַל מִצּוּרָה לְצוּרָה, וּבְיִחוּד מַעֲבָר מִפֹּעַל עוֹמֵד לְיוֹצֵא (השרשים לג׳נאח, נזל). – [הִתְעַבְּרוּת־]

ג. **הִתְעַבְּרוּת°** נ׳ [מן ג. עבר, הִתְעַבֵּר] הִתְרַגְּזוּת, בִּיאָה לִכְלַל כַּעַס: הִתְעַבְּרוּת ה׳ בְּמֹשֶׁה עַל חֶטְאוֹ. הִתְעַבְּרוּת עַל רִיב לֹא לוֹ. – [הִתְעַבְּרוּת־]

הִתְעַבְרְרוּת° נ׳ [מן עברר, הִתְעַבְרֵר] 1. קַבָּלַת צוּרָה עִבְרִית: הִתְעַבְרְרוּת הַמֻּנָּחִים הַלּוֹעֲזִיִּים בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. 2. הֵעָשׂוּת עִבְרִי בִּלְשׁוֹנוֹ: תַּהֲלִיךְ הִתְעַבְרְרוּתָם שֶׁל הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בָּאָרֶץ. – [הִתְעַבְרְרוּת־]

הִתְעַבְּשׁוּת° נ׳ [מן עבש, הִתְעַבֵּשׁ] הִתְעַפְּשׁוּת, הִתְכַּסּוּת בְּעֹבֶשׁ: הִתְעַבְּשׁוּת הַפֵּרוֹת שֶׁהָיוּ מֻטָּלִים בַּטַּחַב. – [הִתְעַבְּשׁוּת־]

הִתְעַגְּלוּת° נ׳ [מן עגל, הִתְעַגֵּל] הֵעָשׂוּת עָגֹל, קַבָּלַת צוּרַת עִגּוּל: הִתְעַגְּלוּת טִפּוֹת הַמַּיִם. הִתְעַגְּלוּת פָּנָיו שֶׁל הַמַּבְרִיא. – [הִתְעַגְּלוּת־]

הִתְעַגְּמוּת° נ׳ [מן עגם, הִתְעַגֵּם] הֵעָשׂוּת עָגוּם, הֱיוֹת שָׁרוּי בַּעֲגְמִימוּת וּבְעֶצֶב: הִתְעַגְּמוּת הַבּוֹדֵד. – [הִתְעַגְּמוּת־]

א. **הִתְעַגְּנוּת°** נ׳ [מן א. עגן, הִתְעַגֵּן] הֵאָחֲזוּת, מְצִיאַת נְקֻדַּת אֲחִיזָה: הִתְעַגְּנוּת מְחַבֵּר הָרוֹמָן הַהִיסְטוֹרִי בִּתְקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי. – [הִתְעַגְּנוּת־]

ב. **הִתְעַגְּנוּת°** נ׳ [מן ב. עגן, הִתְעַגֵּן] 1. הִשָּׁאֲרוּת עֲגוּנָה: הִתְעַגְּנוּת הָאִשָּׁה עִם אָבְדַן עִקְּבוֹת בַּעְלָהּ. – [הִתְעַגְּנוּת־]

הִתְעַדְּנוּת∴ נ׳ [מן עדן, הִתְעַדֵּן] 1∴. הִתְעַנְּגוּת, הִתְפַּנְּקוּת: ״שֶׁגָּרַם (הַנָּחָשׁ) לִשְׁלֹל מֵאָדָם וְחַוָּה הִתְעַדְּנוּת גַּן־עֵדֶן״ חיים בן-עטר, אור החיים, בראשית ג יד). 2°. הֵעָשׂוּת עָדִין יוֹתֵר: ״הִתְעַדְּנוּת מְיֻחֶדֶת שֶׁל הַלָּשׁוֹן הַצָּרְפָתִית״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 88). הִתְעַדְּנוּת הַמִּדּוֹת. הִתְעַדְּנוּת הַלָּשׁוֹן בְּפִי הַמְשׁוֹרֵר. – [הִתְעַדְּנוּת־]

הִתְעוֹדְדוּת° נ׳ [מן עוד, הִתְעוֹדֵד] הִתְחַזְּקוּת, הִתְאוֹשְׁשׁוּת, הִתְעוֹרְרוּת: ״שִׁוָּה לְפָנָיו אֶת הַטּוֹבָה וְהַהִתְעוֹדְדוּת שֶׁיְּכוֹלָה לְהַגִּיעַ לְעָמְרָם בַּצַּר לוֹ״ (ב״רלא, כיסופים 247). ״הַשְּׁנָתַיִם הָאַחֲרוֹנוֹת... הָיוּ לוֹ יָמִים שֶׁל הִתְעוֹדְדוּת לִפְרִיחָה מְחֻדֶּשֶׁת״ (שטיינמן, במעגל 268). הִתְעוֹדְדוּת הָאִישׁ לְאַחַר דִּכְאוֹנוֹ. – [הִתְעוֹדְדוּת־, הִתְעוֹדְדֻיּוֹת]

הִתְעוֹלְלוּת∴ נ׳ [מן א. עלל, הִתְעוֹלֵל] הִתְקַלְּסוּת, הִתְעַלְּלוּת הִתְאַכְזְרוּת: ״שֶׁשָּׁאוּל הֵמִית אֶת עַצְמוֹ... לִדְחוֹת הִתְעוֹלְלוּת הָאוֹיֵב בּוֹ״ (כחרי ה כ). הִתְעוֹלְלוּת הַשּׁוֹבָב בְּבַעֲלֵי־חַיִּים. –[הִתְעוֹלְלוּת־, הִתְעוֹלְלֻיּוֹת]

הִתְעוֹפְפוּת∴ נ׳ [מן עוף, הִתְעוֹפֵף] מָעוֹף, פְּרִיחָה: ״׳וַיֵּדֶא׳... מִלְּשׁוֹן הִתְעוֹפְפוּת״ (אברבנאל, שמואל ב כב). הִתְעוֹפְפוּת הַפַּרְפַּר מִפֶּרַח אֶל פֶּרַח. – [הִתְעוֹפְפוּת־, הִתְעוֹפְפֻיּוֹת]

הִתְעַוְּרוּת°, התעוורות נ׳ [מן א. עור, הִתְעַוֵּר] הִסְתַּמְּאוּת, לִקּוּי בְּעִוָּרוֹן בְּעַיִן אוֹ בִּשְׁתֵּי הָעֵינַיִם. – [הִתְעַוְּרוּת־]

הִתְעוֹרְרוּת* נ׳ [מן א. עור, הִתְעוֹרֵר] 1, יְקִיצָה, קִימָה מִן הַשֵּׁנָה: ״תֵּכֶף לְהִתְעוֹרְרוּתוֹ מִשְּׁנָתוֹ בְּכָל בֹּקֶר יִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי לָקוּם קַל חִישׁ מְהֵרָה לַעֲבוֹדָתוֹ״ (הלבוש, אורח חיים א א). 2, הִתְנַעֲרוּת, הִתְעוֹדְדוּת, נְכוֹנוּת בְּכָל־לֵב: ״וּבְכָל פַּעַם וּפַעַם יֵשׁ לִי הִתְעוֹרְרוּת לַעֲשׂוֹת מִצְוָה״ (דוראן, מגן אבות ג טז). ״מֵאַיִן תָּבוֹא הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבְּלִבִּי לְהִשְׁתַּתֵּף בְּצַעַר נְפָשׁוֹת שֶׁחָיוּ לִפְנֵי מֵאוֹת שָׁנָה?״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים טז). ״הִתְעוֹרְרוּת הַלְּבָבוֹת וְהִתְחַדְּשׁוּת הָרוּחַ״ (ברקוביץ, א שפא). ״וַיֵּשֶׁב לִקְרֹא תְּהִלִּים בְּהִתְעוֹרְרוּת הַלֵּב בְּכַוָּנָה רַבָּה״ (הזז, יעיש א 119). הָרַב הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי תְּשׁוּבָה וְהִתְעוֹרְרוּת לִקְרַאת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים. הַקָּהָל שָׁר אֶת הַהִימְנוֹן בְּהִתְעוֹרְרוּת רַבָּה. – [הִתְעוֹרְרוּת־]

הִתְעַוְּתוּת°, התעוותות נ׳ [מן עות, הִתְעַוֵּת] 1, הִתְעַקְּמוּת, הִתְפַּתְּלוּת: הִתְעַוְּתוּת פָּנָיו שֶׁל הַפָּצוּעַ מֵעֹצֶם כְּאֵבָיו. 2, הִסְתַּלְּפוּת: הִתְעַוְּתוּת הַדִּין. – [הִתְעַוְּתוּת־]

הִתְעַזּוּת° נ׳ [מן עזז] הִמָּלְאוּת אֹמֶץ, הִתְחַזְּקוּת, הַרְהָבַת עֹז: ״בִּטֵּאתִי בְּהִתְעַזּוּת מַפְתִּיעָה אֶת עַצְמִי״ (שטיינמן, דוראים 124). – [הִתְעַזּוּת־]

א. **הִתְעַטְּפוּת*** נ׳ [מן א. עטף, הִתְעַטֵּף] הִתְכַּסּוּת: ״הִתְכַּבְּדוּת בִּקְלוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, הִתְעַטְּפוּת בְּטַלִּית שְׁאוּלָה״ (קלצקין, כתבים 28). הִתְעַטְּפוּת בִּשְׂמִיכָה לְשֵׁנָה. – [הִתְעַטְּפוּת־]

ב. **הִתְעַטְּפוּת°** נ׳ [מן ב. עטף, הִתְעַטֵּף] הִתְעַלְּפוּת, חֻלְשׁוּת: הִתְעַטְּפוּת נֶפֶשׁ הֶעָנִי בָּרָעָב. – [הִתְעַטְּפוּת־]

הִתְעַטְּרוּת° נ׳ [מן עטר, הִתְעַטֵּר] הִתְקַשְּׁטוּת, הֱיוֹת מְעֻטָּר: ״הַיְשִׁיבָה בְּכֹתֶל הַמִּזְרָח וְהַהִתְעַטְּרוּת בְּעַטְרוֹתֵיהֶם שֶׁל ׳בְּנֵי שֵׁבֶט הָאֲדָמָה׳״ (סביב, כערער 173). – [הִתְעַטְּרוּת־]

הִתְעַטְּשׁוּת° נ׳ [מן עטש, הִתְעַטֵּשׁ] זְרִירָה, הַשְׁמָעַת קוֹל עִטּוּשׁ, הִתְפָּרְצוּת רוּחַ־פִּתְאֹם מִן הַנְּחִירַיִם מְלֻוָּה רְסִיסֵי־רִיר: הִתְעַטְּשׁוּת מְרֻבָּה שֶׁל הַחוֹלִים בְּנַזֶּלֶת. – [הִתְעַטְּשׁוּת־, ־שֻׁיּוֹת]

הַתְעָיָה* נ׳ [מן תעה, הִתְעָה] הֲבָאָה לִידֵי תְּעִיָּה, הַטָּיָה מִן הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: ״שֶׁבְּדֶרֶךְ זֹה תִּפֹּל הַתְעָיָה וְיִכָּשֵׁל בּוֹ הוּא אוֹ אַחֵר לְהַאֲמִין הַשְּׁנִיּוּת״ (מלמד התלמידים, יתרו). ״וְאֵין זוֹ הַתְעָיָה בַּלֵּב״ (אברהם אבן-עזרא בראשית כ יג). – [הַתְעָיַת־, הַתְעָיוֹת]

הִתְעַיְּנוּת°, התעיינות נ׳ [מן עין, הִתְעַיֵּן] הִתְאַזְּנוּת, הֱיוֹת מְעֻיָּן: הִתְעַיְּנוּת הַחוֹבוֹת וְהַזְּכֻיּוֹת. – [הִתְעַיְּנוּת־]

הִתְעַיְּפוּת°, התעייפות נ׳ [מן עיף, הִתְעַיֵּף] הִתְיַגְּעוּת, הֶחָלְשׁוּת מֵרֹב מַאֲמָץ: ״כְּלִי הָיִיתִי נִרְעָשׁ וְנִפְעָם מִתּוֹךְ הִתְעַיְּפוּת אוֹ הִתְפַּלְּאוּת עַל כָּל שֶׁרָאוּ עֵינַי״ (בורלא, כיסופים 193). עֲבוֹדָתוֹ הַקָּשָׁה הֵבִיאָה אוֹתוֹ לִידֵי הִתְעַיְּפוּת. הִתְעַיְּפוּת הָעֵינַיִם מִקְּרִיאָה בְּאוֹתִיּוֹת זְעִירוֹת. –[הִתְעַיְּפוּת־]

הִתְעַכְּבוּת* נ׳ [מן עכב, הִתְעַכֵּב] הִתְאַחֲרוּת, הֵעָצְרוּת: ״הִתְעַכְּבוּת הַדָּם״ (פרקי משה א). ״הָיְתָה מוֹנָה יְמֵי הִתְעַכְּבוּתוֹ בַּנֵּכָר״ (יהודה שטינברג, י). הִתְעַכְּבוּת הָאִישׁ בְּמִשְׂרָדוֹ לְרֶגֶל עֲסָקָיו הַמְרֻבִּים. הִתְעַכְּבוּת הַגְּשָׁמִים. – [הִתְעַכְּבוּת־]

הִתְעַכְּלוּת° נ׳ [מן עכל, הִתְעַכֵּל] הִתְפָּרְדוּת הַמָּזוֹן בְּתוֹךְ הַגּוּף הַחַי לַחֲלָקָיו הַיְסוֹדִיִּים לַהֲזָנַת תָּאֵי הַגּוּף וְרִקְמוֹתָיו. – [הִתְעַכְּלוּת־]

הִתְעַכְּרוּת° נ׳ [מן עכר, הִתְעַכֵּר] הֵעָשׂוֹת עָכוּר, הִדָּלְחוּת: הִתְעַכְּרוּת הַמַּיִם הַצְּלוּלִים. (ובהשאלה) הִתְעַכְּרוּת מַצַּב־רוּחוֹ הַטּוֹב. הִתְעַכְּרוּת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי. – [הִתְעַכְּרוּת־]

הִתְעַלְּווּת° נ׳ [מן עלו, הִתְעַלֵּו] הִתְכַּסּוּת בְּעַלְוָה (בְּעָלִים): הִתְעַלְּווּת הָעֵצִים בָּאָבִיב. – [הִתְעַלְּווּת־]

הִתְעַלּוּת* נ׳ [מן עלה, הִתְעַלָּה] הִתְרוֹמְמוּת, עֲלִיָּה לְדַרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר: ״הוּא (מֹשֶׁה) הִגִּיעַ הִתְעַלּוּתוֹ מִן הָאֱנוֹשׁוּת עַד הַמַּעֲלָה הַמַּלְאֲכוּתִית וְנִכְלַל בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים״ (פי׳ המשניות לרמב״ם, סנהדרין, חלק). ״הִתְעַלּוּת הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי הָרוּחַ״ (אחד העם, שנב). ״הִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ, הִתְעַלּוּת הָרוּחַ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יח). – [הִתְעַלּוּת־]

הִתְעַלְּזוּת° נ׳ [מן עלז, הִתְעַלֵּז] הֵעָשׂוֹת עַלִּיז, הִתְעוֹרְרוּת שֶׁל שִׂמְחָה: הִתְעַלְּזוּת הַמְּסֻבִּים בַּנֶּשֶׁף. – [הִתְעַלְּזוּת־]

הִתְעַלְּלוּת° נ׳ [מן א. עלל, הִתְעַלֵּל] הִתְנַהֲגוּת קָשָׁה וְאַכְזָרִית, יַחַס בִּלְתִּי־אֱנוֹשִׁי: הִתְעַלְּלוּת הַשּׁוֹדֵד בְּקָרְבְּנוֹתָיו. בְּגוּפָהּ נִרְאוּ סִימָנֵי הִתְעַלְּלוּת. – [הִתְעַלְּלוּת־, הִתְעַלְּלֻיּוֹת]

הִתְעַלְּמוּת* נ׳ [מן א. עלם, הִתְעַלֵּם] הִסְתַּתְּרוּת, הַעֲלָמַת עַיִן, הַעֲמָדַת פָּנִים כְּלֹא־רוֹאֶה: ״שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה יוֹדֵעַ בֶּאֱמֶת רֹעַ מַעֲלָלָיו וְהִתְעַלְּמוּתוֹ מִפְּרֹעַ חוֹבוֹת הָאֱלֹהִים״ (חובות הלבבות, הכניעה ד). ״וְשֶׁלֹּא יַעֲלִים מִמֶּנּוּ דָּבָר מֵהֶם, כִּי הָאַהֲבָה סוֹתֶרֶת לְהִתְעַלְּמוּת״ (אברבנאל, וירא). ״מוּסַר שַׁדַּי, אוֹת וּמוֹפֵת עַל הַהִתְעַלְּמוּת, עַל הֶסַּח־הַדַּעַת״ (בורלא, כיסופים 193). ״כָּל הִתְעַלְּמוּת מִן הַדְּבָרִים לַאֲמִתָּם הִיא בְּנַפְשֵׁנוּ״ (פיכמן, רכד). הִתְעַלְּמוּת מִצָּרַת הַקְּרוֹבִים. – [הִתְעַלְּמוּת־]

הִתְעַלְּסוּת° נ׳ [מן עלס, הִתְעַלֵּס] הִשְׁתַּעַשְׁעוּת בָּאֲהָבְהָבִים, הִתְעַנְּגוּת: ״הוּא כְּבָר זָקֵן... הוּא לָקַח אוֹתָךְ לֹא בִּשְׁבִיל הִתְעַלְּסוּת אֶלָּא רַק לְקִיּוּם הַמִּצְוָה״ (הזז, היושבת 339). הִתְעַלְּסוּת זוּג יוֹנִים. – [הִתְעַלְּסוּת־, הִתְעַלְּסֻיּוֹת]

הִתְעַלְּעוּת° נ׳ [מן עלע, הִתְעַלֵּעַ] הִתְלַעְלְעוּת, בְּלִיעַת נוֹזְלִים בְּמַעֲרֶכֶת כְּלֵי־הַנְּשִׁימָה בִּמְקוֹם הַוֶּשֶׁט, הַקְדָּמַת קָנֶה לַוֶּשֶׁט הַגּוֹרֶמֶת לִתְחוּשַׁת חֶנֶק אוֹ בְּחִילָה. – [הִתְעַלְּעוּת־, הִתְעַלְּעֻיּוֹת]

הִתְעַלְּפוּת* נ׳ [מן עלף, הִתְעַלֵּף] אָבְדַן הַהַכָּרָה, אִבּוּד הַחוּשִׁים, חֻלְשָׁה יְתֵרָה הַמְּבִיאָה לִידֵי חֹסֶר הַכָּרָה: ״וְיוּכַל לִסְבֹּל יְגִיעַת הַלִּמּוּד וְלֹא יִקְרֵהוּ חֳלִי הַהִתְעַלְּפוּת״ (ס׳ החינוך, מצוה תיט). הִתְעַלְּפוּת הָאִשָּׁה לְשֵׁמַע הַיְדִיעָה הַנּוֹרָאָה. – [הִתְעַלְּפוּת־, הִתְעַלְּפֻיּוֹת]

הִתְעַמְּדוּת° נ׳ [מן עמד, הִתְעַמֵּד] הֵעָצְרוּת בַּהֲלִיכָה, עֲמִידָה בְּבַת־אַחַת: הִתְעַמְּדוּת בַּמָּקוֹם תּוֹךְ כְּדֵי הֲלִיכָה. –[הִתְעַמְּדוּת־]

הִתְעַמְּלוּתּ ׂ נ׳ [מן עמל, הִתְעַמֵּל] חִלּוּץ עֲצָמוֹת, סְפּוֹרְט, תְּנוּעוֹת מְכֻוָּנוֹת שֶׁל אֵיבְרֵי הַגּוּף לְשֵׁם חִסּוּנָם וְגִמּוּשָׁם: ״אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פְּעֻלּוֹת הַהִתְעַמְּלוּת לְהַתְמִיד בּוֹ הַבְּרִיאוּת כַּשְּׂחוֹק בְּכַדּוּר אוֹ הַהִתְאַבְּקוּת אוֹ מְשִׁיכַת הַיָּדַיִם אוֹ עֲצִירַת הַנְּשִׁימָה״ (מורה נבוכים ג כה). שִׁעוּרֵי הִתְעַמְּלוּת בְּבֵית־הַסֵּפֶר. – [הִתְעַמְּלוּת־]

– הִתְעַמְּלוּת־הַמֹּחַ °, פִּתּוּחַ הַכֹּשֶׁר הַשִּׂכְלִי־הָרוּחָנִי: ״הָאָמָּנוּת שֶׁל הִתְעַמְּלוּת הַמֹּחַ״ (קלצקין, כתבים 145).

הִתְעַמְּלְנוּת ° נ׳ [מן עמלן, הִתְעַמְלֵן] הִתְקַשּׁוּת בַּעֲמִילָן: הִתְעַמְּלְנוּת שֶׁל צַוְּארוֹן הַחֻלְצָה. – [הִתְעַמְּלְנוּת־]

הִתְעַמְּמוּת ° נ׳ [מן עמם, הִתְעַמֵּם] הֵעָשׂוּת עָמוּם: הִתְעַמְּמוּת הַגֶּחָלִים. – [הִתְעַמְּמוּת־]

הִתְעַמְעֲמוּת ° נ׳ [מן עמעם, הִתְעַמְעֵם] הֵעָשׂוּת מְעֻמְעָם, הִטַּשְׁטְשׁוּת: הִתְעַמְעֲמוּת הָאוֹרוֹת. הִתְעַמְעֲמוּת הַדְּמוּת בָּאֲפֵלוּלִית. [הִתְעַמְעֲמוּת־]

הִתְעַמְּקוּת ° נ׳ [מן עמק, הִתְעַמֵּק] עִיּוּן וְהִתְבּוֹנְנוּת לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר: ״מַאֲמָרִים שֶׁל הִתְעַמְּקוּת בַּנִּדּוֹנִים מִצְּדֵי צְדָדִים וּמִבְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״זֹאת הִיא רַק הַהִתְעַמְּקוּת בְּנֶפֶשׁ עַצְמוֹ״ (גנסין, ג 62). ״סִפּוּרֵי הָעָם הָיוּ לֹא רַק תּוֹצָאָה שֶׁל הִתְעַמְּקוּת בַּחֲסִידוּת״ (פיכמן, שכו). – [הִתְעַמְּקוּת־, הִתְעַמְּקֻיּוֹת]

הִתְעַמְּרוּת ° נ׳ [מן ב׳ עמר, הִתְעַמֵּר] הִתְעַלְּלוּת, הִתְנַהֲגוּת גַּסָּה וְאַכְזָרִית: ״בַּעֲלֵיהֶן שֶׁל הַנָּשִׁים הַיָּפוֹת, הַמִּטְרָדִים בַּסֵּתֶר מִמּוּסַר הַנֹּחַם בִּגְלַל הַהִתְעַמְּרוּת בַּיֹּפִי״ (שטיינמן, זוגות א 98). ״וְאִלּוּ לָקוּם וְלָלֶכֶת עַד אֵלָיו... אֵינוֹ אֶלָּא הִתְעַמְּרוּת אַכְזָרִית״ (יזהר, צקלג 473). – [הִתְעַמְּרוּת־]

הִתְעַנְּגוּת ׂ נ׳ [מן ענג, הִתְעַנֵּג] הִתְעַדְּנוּת, הַרְגָּשַׁת הֲנָאָה וָעֹנֶג: הִתְעַנְּגוּת הַמְבַקְּרִים בַּתַּעֲרוּכָה הַנָּאָה. – [הִתְעַנְּגוּת־, הִתְעַנְּגֻיּוֹת]

הִתְעַנְּוּוּת ° נ׳ [מן ענו, הִתְעַנֵּו] 1. הִתְנַהֲגוּת בַּעֲנָוָה וּבִצְנִיעוּת: ״תַּכְסִיסֵי הִתְעַנְּוּוּת שֶׁל הַמַּשְׁפִּיעַ וְהִשְׁתַּפְּלוּתוֹ אֶל מַדְרֵגַת הַמֻּשְׁפָּע״ (קלצקין, כתבים 93-94). 2. הַעֲמָדַת פְּנֵי עָנָו: ״אֲנִי מְדַבֵּר בְּלִי הִתְעַנְּוּוּת, אֲנִי עַצְמִי יָצַרְתִּי אֲשֶׁר זֶה, וְהוּא מַגִּיעַ לִי בְּצֶדֶק״ (וולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 188). – [הִתְעַנְּוּוּת־]

הִתְעַנּוּת ° נ׳ [מן ב׳ ענה, הִתְעַנָּה] הִתְיַסְּרוּת, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב שֶׁל סֵבֶל וְעִנּוּיִים: הִתְעַנּוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם.–[הִתְעַנּוּת־]

הִתְעַנְיְנוּת °, **התעניינות** נ׳ [מן ענין, הִתְעַנְיֵן] הִמָּשְׁכוּת הַלֵּב (אַחַר), מְצִיאַת עִנְיָן בְּדָבָר: קָרָאתִי אֶת הַסֵּפֶר בְּהִתְעַנְיְנוּת רַבָּה.– [הִתְעַנְיְנוּת־]

הִתְעַנְּנוּת ° נ׳ [מן א׳ ענן, הִתְעַנֵּן] 1. הִתְכַּסּוּת בַּעֲנָנִים: ״הָאוֹר בְּאַרְצֵנוּ מְרֻבֶּה בְּיוֹתֵר לֹא בִּלְבַד מִפְּנֵי הָרֹחַב הַגֵּיאוֹגְרָפִי, אֶלָּא גַם מִשּׁוּם מִעוּט הַהִתְעַנְּנוּת״ (אשבל, כמות האור). 2 [בהשאלה] הִתְקַדְּרוּת: הִתְעַנְּנוּת פָּנָיו שֶׁל הַכּוֹעֵס. – [הִתְעַנְּנוּת־, הִתְעַנְּנֻיּוֹת]

הִתְעַנְּפוּת ° נ׳ [מן נעף, הִתְעַנֵּף] הִסְתָּעֲפוּת לַעֲנָפִים רַבִּים: הִתְעַנְּפוּת מְהִירָה שֶׁל הַשָּׁתִיל. – [הִתְעַנְּפוּת־, הִתְעַנְּפֻיּוֹת]

הִתְעַסְּקוּת ׂ נ׳ [מן עסק, הִתְעַסֵּק] 1 ׂ, טִפּוּל, עֲשִׂיָּה: ״הַהִתְעַסְּקוּת בְּזוּלַת הַצֹּרֶךְ יַזִּיק לַצֹּרֶךְ״ (מוסרי הפילוסופים א יד). הִתְעַסְּקוּת בְּמִצְווֹת. 2 °, עִסּוּק, מִשְׁלַח־יָד: הִתְעַסְּקוּת בְּמִסְחָר. ״כָּל הַהִתְעַסְּקֻיּוֹת שֶׁל הָאָדָם בָּעוֹלָם״ (ויסלבכקי, יחידים 10). – [הִתְעַסְּקוּת־, הִתְעַסְּקֻיּוֹת]

הִתְעַפְּרוּת ° נ׳ [מן עפר, הִתְעַפֵּר] הִתְפַּלְּשׁוּת בֶּעָפָר: הִתְעַפְּרוּת הַיְלָדִים בְּמִשְׂחֲקֵיהֶם בַּחוּץ. – [הִתְעַפְּרוּת־]

הִתְעַפְּשׁוּת ° נ׳ [מן עפש, הִתְעַפֵּשׁ] הַעֲלָאַת עֹבֶשׁ, הִתְעַבְּשׁוּת: הִתְעַפְּשׁוּת הַלֶּחֶם הַיָּשָׁן שֶׁהָיָה מֻנָּח בִּרְטִיבוּת. – [הִתְעַפְּשׁוּת־]

א. **הִתְעַצְּבוּת** ׂ נ׳ [מן א׳ עצב, הִתְעַצֵּב] הַרְגָּשַׁת עֶצֶב, הִצְטַעֲרוּת. – [הִתְעַצְּבוּת־]

ב. **הִתְעַצְּבוּת** ° נ׳ [מן ב׳ עצב, הִתְעַצֵּב] הִתְגַּבְּשׁוּת, קַבָּלַת צוּרָה וּדְמוּת מְסֻיֶּמֶת: הִתְעַצְּבוּת מַדְרֵגַת שֶׁל טִפּוּסֵי הַגִּבּוֹרִים בָּרוֹמָן.– [הִתְעַצְּבוּת־]

הִתְעַצְבְּנוּת ° נ׳ [מן עצבן, הִתְעַצְבֵּן] בִּיאָה לִידֵי עַצְבָּנוּת, הִתְרַגְּזוּת: מְתִיחוּת נַפְשִׁית מְמֻשֶּׁכֶת וּדְאָגוֹת גּוֹרְמוֹת לְהִתְעַצְבְּנוּת.– [הִתְעַצְבְּנוּת־]

הִתְעַצּוּת ° נ׳ [מן א׳ עצה, הִתְעַצָּה] הִתְקַשּׁוּת (עָנָף רַךְ) עַד הֵהָפְכוֹ לְעֵץ: הִתְעַצּוּת הַחֲלָקִים הַיְּרֻקִּים בַּצֶּמַח הַיָּבֵשׁ. – [הִתְעַצּוּת־]

הִתְעַצְּלוּת ׂ נ׳ [מן עצל, הִתְעַצֵּל] הִתְרַשְּׁלוּת, חֹסֶר חָרִיצוּת, מִדַּת הֶעָצֵל: ״יֵעָנֵשׁ עַל הִתְעַצְּלוּתוֹ וְהֵעָדְרוֹ מֵהֶם (מִן הַמִּצְווֹת)״ (אברבנאל, נחלת אבות ד). הַתַּלְמִיד קִבֵּל נְזִיפָה עַל הִתְעַצְּלוּתוֹ בַּהֲכָנַת שִׁעוּרָיו. – [הִתְעַצְּלוּת־]

א. **הִתְעַצְּמוּת** ׂ נ׳ [מן א׳ עצם, הִתְעַצֵּם] 1 °, הִתְגַּבְּרוּת, הִתְחַזְּקוּת: ״שִׁלְטוֹן הַשֶּׁקֶר הִזִּיעַ כְּבָר לִידֵי מַדְרֵגָה גְבוֹהָה שֶׁל הִתְעַצְּמוּת נְשׂוּאִית״ (קלצקין, כתבים 22). 2 ׂ, הִתְאַמְּצוּת רַבָּה, הִשְׁתַּדְּלוּת גְּדוֹלָה: ״כִּי כָל הַהִתְעַצְּמוּת הוּא הִמָּשֵׁךְ אַחַר הַשְּׁרִירוּת״ (פרקי משה כה). ״פָּתַח וְעָנָה מָתוּן מָתוּן כְּאִלּוּ מִתּוֹךְ הִתְעַצְּמוּת גְּדוֹלָה״ (קבק, בצל 367). – [הִתְעַצְּמוּת־]

ב. **הִתְעַצְּמוּת** ׂ נ׳ [מן ג׳ עצם, הִתְעַצֵּם] הֱיוֹת לְעֶצֶם וּלְגוּף, הִתְגַּשְּׁמוּת: ״יִרְמֹז עַל הַהִתְעַצְּמוּת הַהִיּוּלִי מֵהַצּוּרָה״ (דרך אמונה טז). – [הִתְעַצְּמוּת־]

הִתְעַקְּלוּת ° נ׳ [מן א׳ עקל, הִתְעַקֵּל] הִתְעַקְּמוּת, הִתְפַּתְּלוּת: הִתְעַקְּלוּת אֲפִיק הַנַּחַל. הִתְעַקְּלוּת הַשְּׁבִילִים. – [הִתְעַקְּלוּת־, הִתְעַקְּלֻיּוֹת]

הִתְעַקְּמוּת ׂ נ׳ [מן עקם, הִתְעַקֵּם] הֵהָפְכוּת לְעָקֹם, הִתְכּוֹפְפוּת: ״יֹבֶשׁ הָעֲצָמוֹת וְהִתְעַקְּמוּתָם״ (דוראן, תפארת ישראל ד). הִתְעַקְּמוּת עַמּוּד הַשִּׁדְרָה לְאַחַר יְשִׁיבָה כְּפוּפָה בְּמֶשֶׁךְ יָמִים רַבִּים. – [הִתְעַקְּמוּת־]

א. **הִתְעַקְּרוּת** ° נ׳ [מן א׳ עקר, הִתְעַקֵּר] הִנָּתְקוּת, הִנָּתְשׁוּת: ״הַגָּלוּת, כְּלוֹמַר הַהִתְעַקְּרוּת מִן הַקַּרְקַע הַלְּאֻמִּי וְהַהֶפְסֵק שֶׁל הַחַיִּים הַמְּדִינִיִּים״ (קלוזנר, הרעיון 75). – [הִתְעַקְּרוּת־]

ב. **הִתְעַקְּרוּת**° נ׳ [מן ב. עקר, הִתְעַקֵּר] 1, הֵעָשׂוּת עָקָר אוֹ עֲקָרָה. 2, הֵעָשׂוּת סְטֶרִילִי, הִתְחַטְּאוּת מֵחַיְדַּקִּים: הִתְעַקְּרוּת כְּלֵי־הַנִּתּוּחַ בְּמַיִם רוֹתְחִים. – [הִתְעַקְּרוּת־]

הִתְעַקְּשׁוּת° נ׳ [מן עקש, הִתְעַקֵּשׁ] עֲמִידָה עַל הַדַּעַת בְּעַקְשָׁנוּת, סֵרוּב לְוַתֵּר: ״לֹא מֵהִתְעַקְּשׁוּת נֶגֶד הָאֱמֶת נִהְיָה הַדָּבָר״ (שד״ל, מכתבים עה). ״הָיִינוּ צְרִיכִים לְקִיצוֹנִיּוּת שֶׁכְּנֶגֶד... לְהִתְעַקְּשׁוּת שֶׁאֵין בָּהּ פְּשָׁרָה״ (קדרי, כורך 97). – [הִתְעַקְּשׁוּת־, הִתְעַקְּשֻׁיּוֹת]

הִתְעַרְבְּבוּת° נ׳ [מן ערבב, הִתְעַרְבֵּב] הִתְבַּלְבְּלוּת, הִסְתַּכְסְכוּת: הִתְעַרְבְּבוּת מִינִים שׁוֹנִים זֶה בָּזֶה. הִתְעַרְבְּבוּת הַמַּחֲשָׁבוֹת. – [הִתְעַרְבְּבוּת־]

א. **הִתְעָרְבוּת**^ נ׳ [מן ג. ערב, הִתְעָרֵב] 1, הִתְעַרְבְּבוּת, הִתְבּוֹלְלוּת: הִתְעָרְבוּת חוֹל בְּסֻכָּר. סַכָּנַת הִתְעָרְבוּת יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִים. 2, כְּנִיסָה וְהִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיָן לֹא לוֹ: הִתְעָרְבוּת בְּרִיב שֶׁל אֲחֵרִים. הִתְעָרְבוּת מְדִינָה בְּעִנְיְנֵי מְדִינָה אַחֶרֶת. הִתְעָרְבוּת הַמֶּמְשָׁלָה בְּיַחֲסֵי עוֹבְדִים וּמַעֲבִידִים. – [הִתְעָרְבוּת־, ־רְבֻיּוֹת]

ב. **הִתְעָרְבוּת**° נ׳ [מן ב. ערב, הִתְעָרֵב] הִמּוּר, הֶסְכֵּם בֵּין אֲנָשִׁים שֶׁנֶּחְלְקוּ בִּדְבַר תּוֹצְאוֹתָיו שֶׁל מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם, לְפִיו חַיָּב הַמַּפְסִיד לְזַכּוֹת בְּמַשֶּׁהוּ מְסֻכָּם אֶת הַמְנַצֵּחַ אוֹ לְבַצֵּעַ מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ: הִתְעָרְבוּת עַל בַּקְבּוּק יַיִן. פְּלוֹנִי זָכָה בַּהִתְעָרְבוּת. – [הִתְעָרְבוּת־, הִתְעָרְבֻיּוֹת]

הִתְעַרְבְּלוּת° נ׳ [מן ערבל, הִתְעַרְבֵּל] 1, הִתְעַרְבְּבוּת חֳמָרִים שׁוֹנִים, בְּיִחוּד חָמְרֵי בִּנְיָן, זֶה בָּזֶה: הִתְעַרְבְּלוּת בֶּטוֹן. 2, הִוָּצְרוּת מְעַרְבֹּלֶת: הִתְעַרְבְּלוּת הַמַּיִם מִסָּבִיב לַסְּפִינָה. – [הִתְעַרְבְּלוּת־]

הִתְעָרוּת° נ׳ [מן ב. ערה, הִתְעָרָה] הִשְׁתָּרְשׁוּת, הִתְבַּסְּסוּת בְּמָקוֹם: הִתְעָרוּת הָעֵץ בִּמְקוֹמוֹ הֶחָדָשׁ. הִתְעָרוּת הָעוֹלִים בַּמּוֹלֶדֶת. – [הִתְעָרוּת־]

הִתְעַרְטְלוּת° נ׳ [מן ערטל, הִתְעַרְטֵל] עִרְטוּל עַצְמִי, הִתְחַשְּׂפוּת, הֵעָשׂוּת עָרֹם: הִתְעַרְטְלוּת הַמִּתְרַחֲצִים בַּיָּם. ״נְשָׁמָה צְנוּעָה... חוֹשֶׁשֶׁת לְהַפְשָׁטָה וּלְהִתְעַרְטְלוּת שֶׁבְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת״ (קלצקין, כתבים 75) ״הַהִתְעַרְטְלוּת פָּשְׁתָה עַל כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ״ (קריב, עטרה 218). – [הִתְעַרְטְלוּת־, ־לֻיּוֹת]

הִתְעַרְסְלוּת° נ׳ [מן ערסל, הִתְעַרְסֵל] הִתְנַדְנְדוּת בְּעַרְסָל. – [הִתְעַרְסְלוּת־]

הִתְעַרְעֲרוּת° נ׳ [מן א. ערער, הִתְעַרְעֵר] מַפֹּלֶת, הִתְמוֹטְטוּת, הִתְרוֹפְפוּת: ״שֶׁרָאָה כְּבָר אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּהִתְעַרְעֲרוּתוֹ״ (פיכמן, ר). הִתְעַרְעֲרוּת הָאֵמוּן בַּמַּנְהִיג. הִתְעַרְעֲרוּת הַיְסוֹדוֹת. הִתְעַרְעֲרוּת בְּרִיאוּתוֹ שֶׁל הַפָּלִיט אַחֲרֵי שְׁנוֹת הַסֵּבֶל הָרַב. – [הִתְעַרְעֲרוּת־]

הִתְעַרְפְּלוּת° נ׳ [מן ערפל, הִתְעַרְפֵּל] 1, הִתְכַּסּוּת בַּעֲרָפֶל: הִתְעַרְפְּלוּת הַשָּׁמַיִם. 2 [בהשאלה] הֵעָשׂוּת בִּלְתִּי־בָּרוּר, הִטַּשְׁטְשׁוּת: הִתְעַרְפְּלוּת עֵינָיו. הִתְעַרְפְּלוּת הַיְדִיעוֹת שֶׁהִגִּיעוּ מִן הַחֲזִית. – [הִתְעַרְפְּלוּת־]

הִתְעַשְּׁנוּת° נ׳ [מן עשן, הִתְעַשֵּׁן] הִתְכַּסּוּת אוֹ הִסְתַּפְּגוּת בְּעָשָׁן: הִתְעַשְּׁנוּת הַמִּטְבָּח בִּשְׁעַת בִּשּׁוּל. הִתְעַשְּׁנוּת הָעֵינַיִם. – [הִתְעַשְּׁנוּת־]

הִתְעַשְּׁקוּת° נ׳ [מן עשק, הִתְעַשֵּׁק] הִתְנַצְּחוּת, הִתְקוֹטְטוּת: הִתְעַשְּׁקוּת בֵּין שְׁכֵנִים. – [הִתְעַשְּׁקוּת־, הִתְעַשְּׁקֻיּוֹת]

הִתְעַשְּׁרוּת° נ׳ [מן עשר, הִתְעַשֵּׁר] הֵהָפְכוּת לְעָשִׁיר, זְכִיָּה בְּהוֹן רַב: הִתְעַשְּׁרוּת פְּלוֹנִי מֵעִסְקֵי מִסְחָר [ובהשאלה]: ״בִּנְיַן הַשָּׂפָה, הִתְעַשְּׁרוּת הַשָּׂפָה אֵינָם בָּאִים עַל־יְדֵי בְּרִיאַת מִלִּים חֲדָשׁוֹת וּבִטּוּיִים חֲדָשִׁים, רַק עַל־יְדֵי זְרִיחַת אוֹר חָדָשׁ עַל הַמִּלִּים הַיְשָׁנוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפג). – [הִתְעַשְּׁרוּת־]

הִתְעַשְּׁתוּת° נ׳ [מן ב. עשת, הִתְעַשֵּׁת] טִכּוּס עֵצָה, הִמָּלְכוּת וְעִיּוּן, הִתְיַשְּׁבוּת בְּדֵעָה: ״עוֹד הַזְּקֵנִים אוֹבְדֵי עֵצוֹת וְעֶשְׁתּוֹנוֹת... וַיֹּאמַר: רַבּוֹתַי, מָה הַהִתְעַשְּׁתוּת?״ (ביאליק, אלוף בצלות י).–[הִתְעַשְּׁתוּת־]

הִתְעַתְּדוּת^ נ׳ [מן עתד, הִתְעַתֵּד] הִתְכּוֹנְנוּת, הֲכָנַת עַצְמוֹ לֶעָתִיד: הִתְעַתְּדוּת לִבְחִינוֹת הַבַּגְרוּת. – [הִתְעַתְּדוּת־]

הִתְעַתְמְנוּת° נ׳ [על שם עותמן הראשון – מייסד שושלת השולטנים התורכים בראשית המאה ה־14] קַבָּלַת נְתִינוּת עוֹתוֹמָנִית (תֻּרְכִּית). – [הִתְעַתְמְנוּת־]

הִתְפָּאֲרוּת^ נ׳ [מן א. פאר, הִתְפָּאֵר] הִתְהַלְּלוּת, הִשְׁתַּבְּחוּת: ״אֵין הִתְפָּאֲרוּת כִּי אִם בַּמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, לֹא בְּמִשְׁפָּחָה וּבְאָבוֹת״ (חריזי, איתיאל 213). ״יֵצֶר הַגַּאֲוָה וְהַהִתְפָּאֲרוּת״ (קלצקין, כתבים 26). ״לֹא רְאוּיָה מִמֵּךְ כָּל הַהִתְפָּאֲרוּת הַזּוֹ וְכָל הָרִקּוּדִים שֶׁלָּךְ״ (הזז, היושבת 338). – [הִתְפָּאֲרוּת־, הִתְפָּאֲרֻיּוֹת]

הִתְפַּגְּלוּת° נ׳ [מן פגל, הִתְפַּגֵּל] הֵעָשׂוּת פִּגּוּל, הִתְקַלְקְלוּת: הִתְפַּגְּלוּת הַקָּרְבָּנוֹת. הִתְפַּגְּלוּת הַכֹּהַל עַל־יְדֵי הַיַּצְרָן כְּדֵי לְפָסְלוֹ לִשְׁתִיָּה. – [הִתְפַּגְּלוּת־]

הִתְפַּגְּרוּת° נ׳ [מן ב. פגר, הִתְפַּגֵּר] הֱיוֹת לְפֶגֶר, מִיתַת בַּעַל־חַיִּים: הִתְפַּגְּרוּת הַסּוּס הַזָּקֵן. – [הִתְפַּגְּרוּת־]

הִתְפַּגְּשׁוּת° נ׳ [מן פגש, הִתְפַּגֵּשׁ] הִפָּגְשׁוּת, פְּגִישָׁה: ״וּמִי יוֹדֵעַ אִם עוֹד כְּתוּבָה לָהֶם הִתְפַּגְּשׁוּת בְּרֹחַק הַזְּמַנִּים, אֵי מָתַי?״ (יזהר, מישור 92). – [הִתְפַּגְּשׁוּת־, ־שֻׁיּוֹת]

הִתְפַּדְּרוּת° נ׳ [מן פדר, הִתְפַּדֵּר] פִּזּוּר אַבְקַת פּוּדְרָה עַל הַפָּנִים לְאִפּוּר אוֹ לְיִפּוּי: הִתְפַּדְּרוּת הַשַּׂחְקָנִים. הִתְפַּדְּרוּת הָאִשָּׁה לִפְנֵי צֵאתָהּ לָרְחוֹב. – [הִתְפַּדְּרוּת־, הִתְפַּדְּרֻיּוֹת]

הִתְפַּהֲקוּת° נ׳ [מן פהק, הִתְפַּהֵק] הִתְפָּרְצוּת פִּהוּקִים בָּזֶה אַחַר זֶה: הִתְפַּהֲקוּתוֹ שֶׁל הַקָּם מִשְּׁנָתוֹ. ״יְשֵׁנִים נֵעוֹרוּ. סִיגָרִיּוֹת. הִתְמוֹדְדוּת. הִתְפַּהֲקוּת״ (יזהר, צקלג 573). – [הִתְפַּהֲקוּת־]

הִתְפּוֹגֵג, הת׳ מן פוג.

הִתְפּוֹגְגוּת° נ׳ [מן פוג, הִתְפּוֹגֵג] 1, הִתְרַפּוּת, רִפְיוֹן, הִמַּסּוּת: ״מִיָּד חָשׁ בְּעַצְמוֹתָיו כְּמִין הִתְפּוֹגְגוּת וּפְרִיכַת פְּרָקִים נְעִימָה״ (טביב, דרך 153). הִתְפּוֹגְגוּת הַמְּתִיחוּת 2, הִתְנַדְּפוּת, הֵעָלְמוּת: הִתְפּוֹגְגוּת הָרֵיחַ שֶׁל הַבְּשָׂמִים. – [הִתְפּוֹגְגוּת־]

הִתְפּוֹעֲלוּת° נ׳ [מן פעל, הִתְפּוֹעֵל] הֵהָפְכוּת לְפוֹעֵל, פְּרוֹלֶטָרִיזַצְיָה, הִצְטָרְפוּת לְמַעֲמַד הַפּוֹעֲלִים: ״הַהִתְפּוֹעֲלוּת הָלְכָה וְגָבְרָה״ (אבינרי, יד הלשון 150). – [הִתְפּוֹעֲלוּת־]

הִתְפּוֹצֵץ, הת׳ מן פצץ.

הִתְפּוֹצְצוּת° נ׳ [מן פצץ, הִתְפּוֹצֵץ] 1. הִתְפָּרְדוּת וְהִתְרַסְּקוּת לִרְסִיסִים בְּקוֹל נֶפֶץ: הִתְפּוֹצְצוּת פְּצָצָה. הִתְפּוֹצְצוּת דּוּד־קִיטוֹר בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. 2 [בהשאלה] הִתְבַּטְּלוּת פִּתְאוֹמִית: הִתְפּוֹצְצוּת הַהֶסְכֵּם שֶׁעָמַד לְהֵחָתֵם. – [הִתְפּוֹצְצוּת־, הִתְפּוֹצְצֻיּוֹת]

הִתְפּוֹקֵק, הת׳ מן פיק.

הִתְפּוֹקְקוּת° נ׳ [מן פיק, הִתְפּוֹקֵק] הִתְפָּרְקוּת, הַרְגָּשַׁת פִּיק וְחֻלְשָׁה: ״לֹא עֲיֵפוּת סְתָם אֶלָּא מִין הִתְפּוֹקְקוּת אֵיבָרִים״ (קובנר, פנים 255). ״הָיִיתִי בְּמַצָּב שֶׁל הִתְפּוֹקְקוּת גְּמוּרָה לְאַחַר הַמֶּתַח הֶעָצוּם, מֶרֶט הָעֲצַבִּים וְעָקַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים״ (שרת, באסיה 261). – [הִתְפּוֹקְקוּת־]

הִתְפּוֹרֵר, הת׳ מן פרר.

הִתְפּוֹרְרוּת° נ׳ [מן ב. פרר, הִתְפּוֹרֵר] 1. הִתְחַלְּקוּת לְפֵרוּרִים קְטַנִּים: הִתְפּוֹרְרוּת הַלֶּחֶם הַיָּבֵשׁ. 2. הִתְמוֹטְטוּת, הֶרֶס: ״עַכְשָׁו אֵין פַּחַד לְהִתְפּוֹרְרוּתָהּ שֶׁל הַלָּשׁוֹן בַּגָּלוּת״ (ביאליק, אגרות ד פה). ״הִתְהַוּוּתוֹ וְהִתְפּוֹרְרוּתוֹ שֶׁחָלוּ בְּעֵת אַחַת״ (פיכמן, רג). הִתְפּוֹרְרוּת כָּל הַתָּכְנִית. – [הִתְפּוֹרְרוּת־]

הִתְפַּזְּמוּת° נ׳ [מן פזם, הִתְפַּזֵּם] הִתְרוֹנְנוּת, הִתְנַגְּנוּת, חֲזָרַת פִּזְמוֹן כַּמָּה פְּעָמִים בְּזִכְרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם: הִתְפַּזְּמוּת הַשִּׁיר הֶחָדָשׁ. – [הִתְפַּזְּמוּת־]

הִתְפַּזְּרוּת∴ נ׳ [מן פזר, הִתְפַּזֵּר] 1, תְּפוּצָה לְכָל עֵבֶר, הִתְרַחֲקוּת לִצְדָדִים: ״הִתְפַּזְּרוּת בְּנֵי הָאָדָם לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כח). הִתְפַּזְּרוּת גַּל הָאֲבָנִים לְכָל צַד. הִתְפַּזְּרוּת הֶעָבִים. הִתְפַּזְּרוּת הַקָּהָל אַחֲרֵי הָאֲסֵפָה. 2, הִתְפַּשְּׁטוּת, הִשְׂתָּרְעוּת, הֵפֶךְ מִן ׳הִתְרַכְּזוּת׳: הִתְפַּזְּרוּתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר לִתְחוּמֵי מֶחְקָר רַבִּים מָנְעָה מִמֶּנּוּ הֶשֵּׂגִים שֶׁל מַמָּשׁ. – [הִתְפַּזְּרוּת־]

הִתְפַּחֲדוּת° נ׳ [מן פחד, הִתְפַּחֵד] הִתְיָרְאוּת, הִבָּהֲלוּת: הִתְפַּחֲדוּת הַיֶּלֶד מִן הַחֲשֵׁכָה. – [הִתְפַּחֲדוּת־]

הַתְפָּחָה° נ׳ [מן תפח, הִתְפִּיחַ] גְּרִימַת תְּפִיחָה: הַתְפָּחַת זְרָעִים עַל־יְדֵי שְׁרִיָּתָם בַּמַּיִם לִפְנֵי הַזְּרִיעָה. – [הַתְפָּחַת־, הַתְפָּחוֹת, הַתְפָּחוֹת־]

הִתְפַּחֲזוּת° נ׳ [מן פחז, הִתְפַּחֵז] הֵעָשׂוּת פּוֹחֵז, הִתְנַהֲגוּת כְּפוֹחֵז: הֶפְקֵרוּת וְהִתְפַּחֲזוּת שֶׁל הַנַּעַר הֶעָזוּב. – [הִתְפַּחֲזוּת־]

הִתְפַּחֲמוּת° נ׳ [מן פחם, הִתְפַּחֵם] 1, הֵהָפְכוּת לְפֶחָם: הִתְפַּחֲמוּת עֵץ לְאַחַר שְׂרֵפָתוֹ. הִתְפַּחֲמוּת הָעֵצִים בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה. הִתְפַּחֲמוּת הָאִישׁ בַּחַשְׁמַל. 2, הִתְלַכְלְכוּת בְּפֶחָם. – [הִתְפַּחֲמוּת־]

הִתְפַּחֲסוּת° נ׳ [מן פחס, הִתְפַּחֵס] הֵעָשׂוּת פָּחוּס: ״הִתְפַּחֲסוּת הַטִּפּוֹת הַבָּאוֹת לִכְלַל מַגָּע הַדּוּק עִם הֶעָלֶה״ (טבע וארץ, תש״ך, 351). הִתְפַּחֲסוּת הַכְּלִי תַּחַת גַּלְגַּלֵּי הַמְּכוֹנִית. הִתְפַּחֲסוּת הַחֹטֶם מִמַּכַּת אֶגְרוֹף. – [הִתְפַּחֲסוּת־]

הִתְפַּחֲתוּת° נ׳ [מן פחת, הִתְפַּחֵת] הִתְמַעֲטוּת, הִתְקַצְּרוּת: ״מִי יוּכַל לְהַכְחִישׁ אֶת דַּאֲבַת־הַלֵּב עַל הִתְפַּחֲתוּת הַלַּיְלָה״ (יזהר, צקלג 588). – [הִתְפַּחֲתוּת־

הִתְפַּטְּמוּת° נ׳ [מן פטם, הִתְפַּטֵּם] אֲכִילָה מְרֻבָּה לְשֵׁם הַשְׁמָנָה. [הִתְפַּטְּמוּת־, הִתְפַּטְּמֻיּוֹת]

הִתְפַּטְּרוּת° נ׳ [מן פטר, הִתְפַּטֵּר] הִסְתַּלְּקוּת מִתַּפְקִיד, עֲזִיבַת עֲבוֹדָה אוֹ תַּפְקִיד: הִתְפַּטְּרוּת הָאִישׁ מִן הַמִּשְׂרָה. הַצְבָּעַת אִי־הָאֵמוּן בַּפַּרְלָמֶנְט גָּרְמָה לְהִתְפַּטְּרוּת הַמֶּמְשָׁלָה.–[הִתְפַּטְּרוּת־, הִתְפַּטְּרֻיּוֹת]

הִתְפַּיְּחוּת°, התפייחות נ׳ [מן פיח, הִתְפַּיֵּחַ] הִתְכַּסּוּת בְּפִיחַ אוֹ בְּצֶבַע שָׁחוֹר עָשׂוּי מִתַּעֲרֹבֶת שֶׁל פִּיחַ. – [הִתְפַּיְּחוּת־]

הִתְפַּיְּטוּת°, התפייטות נ׳ [מן פיט, הִתְפַּיֵּט] הִשְׁתַּפְּכוּת בְּפִיּוּטִים: ״אֵיזוֹ הִתְפַּנְּקוּת, וְאֵיזוֹ הִתְפַּיְּטוּת!״ (שטיינמן, צרור 203). – [הִתְפַּיְּטוּת־]

הִתְפַּיְּכוּת°, התפייכות נ׳ [מן פיך, הִתְפַּיֵּךְ] צְבִיעַת רִיסֵי הָעֵינַיִם אוֹ הָעַפְעַפַּיִם בְּפוּךְ: הִתְפַּיְּכוּת שֶׁל נָשִׁים גַּנְדְּרָנִיּוֹת. – [הִתְפַּיְּכוּת־]

הִתְפַּיְּסוּת°, התפייסות נ׳ [מן א. פיס, הִתְפַּיֵּס] עֲשִׂיַּת שָׁלוֹם, הִתְרַצּוּת, הַשְׁלָמָה עִם יָרִיב: הִתְפַּיְּסוּת בְּנֵי הַזּוּג לְאַחַר הָרִיב.– [הִתְפַּיְּסוּת־, הִתְפַּיְּסֻיּוֹת]

הִתְפַּכְּחוּת° נ׳ [מן פכח, הִתְפַּכֵּחַ] יְקִיצָה מִשִּׁכָּרוֹן, הִתְעוֹרְרוּת מִן הַיַּיִן [גם בהשאלה]: ״אָדָם... מַחְכִּים כִּבְיָכוֹל וּמִתְפַּכֵּחַ וְרוֹאֶה עַצְמוֹ מְרֻמֶּה... אוֹתָהּ הִתְפַּכְּחוּת מְבִיאָה אוֹתוֹ לִידֵי מְרִירוּת״ (קלצקין, כתבים 197). ״אָמְנָם בִּקְּרוּנִי לְעִתִּים... מַה שֶּׁבְּנֵי־אָדָם קוֹרְאִים רִגְעֵי הִתְפַּכְּחוּת, וְאָז הָיִיתִי לוֹעֵג לִי וָלָהּ״ (גנסין, א 16). ״בִּמְרוֹם קִצָּהּ שֶׁל תְּקוּפַת הַהִתְלַהֲבוּת הֶכְרֵחַ שֶׁתָּבוֹא שְׁעַת הִתְפַּכְּחוּת וּמַעֲשִׂיּוּת״ (שטיינמן, במעגל 24). – [הִתְפַּכְּחוּת־]

הִתְפַּלְּאוּת° נ׳ [מן פלא, הִתְפַּלֵּא] הִשְׁתּוֹמְמוּת, תְּמִיהָה רַבָּה: ״יָעִירוּ וִיעוֹרְרוּ גַּם עַתָּה הִתְפַּלְּאוּת וְהִשְׁתּוֹמְמוּת בְּלֵב רוֹאֵהֶם״ (שבילי עולם א). ״הַהִשְׁתּוֹמְמוּת... רַבָּה וַחֲזָקָה מִן הַהִתְפַּלְּאוּת״ (לויזון, מליצת ישורון ט 2). ״כְּלִי הָיִיתִי נִרְעָשׁ וְנִפְעָם מִתּוֹךְ הִתְעַיְּפוּת אוֹ הִתְפַּלְּאוּת עַל כָּל שֶׁרָאוּ עֵינַי״ (בורלא, כיסופים 193).–[־לְּאוּת־]

הִתְפַּלְּגוּת∴ נ׳ [מן פלג, הִתְפַּלֵּג] הִתְפָּרְדוּת, הִתְחַלְּקוּת: ״וּבִרְאוּתִי הִתְפַּלְּגוּת לְשׁוֹנָם וּבִלְבּוּלָם״ (דוראן, מגן אבות, הקדמה חלק אלוה). ״בָּרוּר שֶׁכָּאן נְקֻדַּת הַהִתְפַּלְּגוּת... בֵּינוֹ וּבֵין אֵלֶּה״ (פיכמן, רצז). ״וּבַיָּמִים הָהֵם וְהַחֲסִידִים טֶרֶם נִרְאוּ בָּאָרֶץ וְדַרְכֵי הַהִתְפַּלְּגוּת לֹא יָדְעוּ עוֹד״ (עגנון, אלו שסד). הִתְפַּלְּגוּת הַדֵּעוֹת. הִתְפַּלְּגוּת הַמִּפְלָגָה לְסִיעוֹת. – [הִתְפַּלְּגוּת־, הִתְפַּלְּגֻיּוֹת]

הַתְפָּלָה° נ׳ [מן תפל, הִתְפִּיל] עֲשִׂיַּת דָּבָר לְתָפֵל, הֲפָגַת הַטַּעַם: הַתְפָּלַת הַמַּאֲכָל עַל־יְדֵי בִּשּׁוּלוֹ בְּלֹא מֶלַח. הַתְפָּלַת מֵי הַיָּם עַל־יְדֵי אִדּוּי הַמְּלָחִים אֲשֶׁר בּוֹ.–[הַתְפָּלַת, הַתְפָּלוֹת, הַתְפָּלוֹת־]

הִתְפַּלְּחוּת° נ׳ [מן פלח, הִתְפַּלֵּחַ] 1, הִתְחַלְּקוּת לִפְלָחִים: הִתְפַּלְּחוּת פְּרִי תַּפּוּחַ־הַזָּהָב. 2. הִתְבַּקְּעוּת, הִתְפָּרְצוּת: ״בָּאָבָק הַזֶּה, בְּהִתְפַּלְּחוּת הַשְּׁרִיקָה״ (יזהר, צקלג 668). 3, [בהשאלה, בלשון־״צברים״] הִסְתַּנְּנוּת, הִתְגַּנְּבוּת פְּנִימָה: ״הִתְפַּלְּחוּת בְּלִי כַּרְטִיס לְאוּלַם הַקּוֹלְנוֹעַ״.–[הִתְפַּלְּחוּת־, הִתְפַּלְּחֻיּוֹת]

הִתְפַּלְּלוּת° נ׳ [מן פלל, הִתְפַּלֵּל] עֲרִיכַת תְּפִלָּה, אֲמִירַת פִּרְקֵי תְּפִלָּה. – [הִתְפַּלְּלוּת־]

הִתְפַּלְמְסוּת° נ׳ [מִן פלמס, הִתְפַּלְמֵס] הִתְוַכְּחוּת, הִתְנַצְּחוּת בְּמִלְחֶמֶת דְּבָרִים: הִתְפַּלְמְסוּת בֵּין נְצִיגֵי שְׁתֵּי מִפְלָגוֹת יְרִיבוֹת. – [הִתְפַּלְמְסוּת־, הִתְפַּלְמְסֻיּוֹת]

הִתְפַּלְסְפוּת^ נ׳ [מִן פלסף, הִתְפַּלְסֵף] 1^. הִתְעַסְּקוּת בְּפִילוֹסוֹפְיָה: ״כְּפִי הַחָכְמָה הַמְּדִינִית וְהַהִתְפַּלְסְפוּת״ (אברבנאל, נחלת אבות ב). 2°. חִטּוּט וְחַקְרָנוּת יְתֵרָה: ״בְּלִי הִתְפַּלְסְפוּת יְתֵרָה הֱבִינוּהוּ בִּפְשִׁיטוּת עַל אֲמִתּוּתוֹ״ (אחד העם, קלב). ״אָן הָלְכָה הִתְפַּלְסְפוּתְךָ זוֹ לִפְנֵי רֶגַע?״ (ברנר א 35). – [הִתְפַּלְסְפוּת־, ־פֻיּוֹת]

הִתְפַּלְפְּלוּת° נ׳ [מִן א׳ פלפל, הִתְפַּלְפֵּל] הַעֲלָאַת פִּלְפּוּלִים, חַקְרָנוּת יְתֵרָה מִתּוֹךְ חֲרִיפוּת וּפִלְפּוּלִים: הִתְפַּלְפְּלוּת בַּחוּרֵי הַיְשִׁיבָה בְּסֻגְיָה בַּתַּלְמוּד. – [הִתְפַּלְפְּלוּת־, הִתְפַּלְפְּלֻיּוֹת]

הִתְפַּלְּצוּת° נ׳ [מִן פלץ, הִתְפַּלֵּץ] הַתְקָפַת פַּלָּצוּת, הִתְחַלְחֲלוּת וְהִזְדַּעַזְעוּת נַפְשִׁית מֵחֲמַת הִתְרַגְּשׁוּת אוֹ הִתְרַגְּזוּת גְּדוֹלָה: הִתְפַּלְּצוּת הַלֵּב לְשֵׁמַע הַיְדִיעָה הַמַּחֲרִידָה. – [הִתְפַּלְּצוּת־, הִתְפַּלְּצֻיּוֹת]

הִתְפַּלְּשׁוּת° נ׳ [מִן ב׳ פלש, הִתְפַּלֵּשׁ] הִתְגַּלְגְּלוּת, הִתְגּוֹלְלוּת: ״תִּשְׂגַּב בְּנֵזֶר אֵפֶר־הַתְּבוּסָה, בִּדְמִי הַהִתְפַּלְּשׁוּת״ (קשת, החיים ריג). הִתְפַּלְּשׁוּת בָּאֵפֶר. הִתְפַּלְּשׁוּת הַתִּינוֹקוֹת בַּחוֹל. – [הִתְפַּלְּשׁוּת־]

הִתְפַּנּוּת° נ׳ [מִן פנה, הִתְפַּנָּה] הֵעָשׂוּת (מָקוֹם, אָדָם, תַּפְקִיד וְכוּ׳) פָּנוּי: עִם הִתְפַּנּוּתִי בָּעֶרֶב מֵעֲבוֹדָתִי אוּכַל לְבַקֶּרְךָ. נִתְפַּרְסֵם דְּבַר הִתְפַּנּוּת מִשְׂרָתָהּ שֶׁל כַּתְבָנִית בַּמִּשְׂרָד. עִם הִתְפַּנּוּת הַדִּירָה נִכְנְסוּ אֵלֶיהָ דַּיָּרִים חֲדָשִׁים. – [הִתְפַּנּוּת־]

הִתְפַּנְּמוּת° נ׳ [מִן פְּנִים] הִקָּלְטוּת בִּפְנִים, הֱיוֹת מְכֻוָּן כְּלַפֵּי פְּנִים, הִתְרַכְּזוּת פְּנִימִית עֲמֻקָּה: ״כְּשֶׁאֵין כֹּחוֹ הַנַּפְשִׁי עָשׂוּי לִתְפֹּס אֶת שֶׁנִּצְטַבֵּר וּלְמַזְּגוֹ יָפֶה בְּצוּרוֹת פְּנִים עַד כְּדֵי הִתְפַּנְּמוּתוֹ״ (קלצקין, כתבים 91). ״הִתְפַּנְּמוּת רוּחַ הָאָדָם״ (ויסלבסקי, יחידים 283). – [־נְּמוּת־]

הִתְפַּנְּקוּת° נ׳ [מִן פנק, הִתְפַּנֵּק] הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ פִּנּוּק, הֱיוֹת מְפֻנָּק וּמְעֻדָּן: ״קוֹל גִּרְגּוּר (הָעוֹפוֹת) שֶׁכֻּלּוֹ אוֹמֵר הִתְחַטְּאוּת וְהִתְפַּנְּקוּת״ (ליסיצקי, תולדות 100). הִתְפַּנְּקוּת הַיֶּלֶד בִּפְנֵי אִמּוֹ. – [הִתְפַּנְּקוּת־, הִתְפַּנְּקֻיּוֹת]

הַתְפָּסָה^ נ׳ [מִן תפס, הִתְפִּיס] 1^. הַאֲחָזָה, גְּרִימָה שֶׁיָּחוּל עָלָיו וְיִתְפְּסוֹ: ״הָאוֹמֵר ׳אִסָּר (אָסוּר) כִּכָּר זֶה עָלַי׳, חַיָּב קָרְבָּן אִם אֲכָלוֹ, שֶׁהָ׳אִסָּר׳ לְשׁוֹן הַתְפָּסַת שְׁבוּעָה הוּא״ (רש״י שבועות כ.). 2°. תְּפִיסַת דָּבָר בַּחוּשִׁים, אַפֶּרְצֶפְּצְיָה. – [הַתְפָּסַת־, ־פָּסוֹת]

הִתָּפְסוּת° הִיתָּפְסוּת נ׳ [מִן תפס, נִתְפַּס] 1. הִלָּכְדוּת, הֵאָסְרוּת: הִתָּפְסוּת הַגַּנָּב. 2. הֱיוֹת נִתְפָּס לְמַשֶּׁהוּ, הִטָּפְלוּת, הִגָּרְרוּת אַחֲרֵי מַשֶּׁהוּ (בְּיִחוּד לִשְׁלִילָה): הִתָּפְסוּת לְמַעֲשֵׂי שְׁטוּת. הִתָּפְסוּת לְבֶהָלָה וּלְהִיסְטֶרְיָה. – [הִתָּפְסוּת־]

הִתְפַּסְּקוּת° נ׳ [מִן פסק, הִתְפַּסֵּק] 1. הִתְנַתְּקוּת, הִקָּרְעוּת: הִתְפַּסְּקוּת אָזְנֵי הַנַּעֲלַיִם. 2. הִתְחַלְּקוּת לְפִי סִימָנֵי הַפִּסּוּק: הִתְפַּסְּקוּת נְכוֹנָה שֶׁל הַמִּשְׁפָּט. – [הִתְפַּסְּקוּת־]

הִתְפַּעֲטוּת° נ׳ [מִן פעט, הִתְפַּעֵט] הֵהָפְכוּת לְפָעוּט, הִטָּפְלוּת לְעִנְיָנִים קְטַנִּים וּפְעוּטִים [בהשאלה]: ״מַחֲלַת הַהִתְפַּעֲטוּת הָאוֹכֶלֶת בַּסִּפְרוּת מְסֻכֶּנֶת בְּיוֹתֵר״ (קריב, עיונים 303). מָה רָאָה אוֹתוֹ גָּדוֹל לְהִתְפַּעֲטוּת זֹאת? – [הִתְפַּעֲטוּת־]

הִתְפַּעֵל^ [בדקדוק] שֵׁם הַבִּנְיָן מִמַּעֲרֶכֶת הַ״בִּנְיָנִים הַכְּבֵדִים״ הַמַּבִּיעַ פְּעֻלָּה פַּסִּיבִית, וּלְעִתִּים קְרוֹבוֹת פְּעֻלָּה חוֹזֶרֶת (רֶפְלֶקְסִיבִית): בִּנְיַן הִתְפַּעֵל מִן ״רחץ״ – הִתְרַחֵץ.

הִתְפַּעֲלוּת^ נ׳ [מִן פעל, הִתְפַּעֵל] 1°. הִתְרַשְּׁמוּת חֲזָקָה, הִתְלַהֲבוּת, הִתְרַגְּשׁוּת מִתּוֹךְ הֲנָאָה יְתֵרָה: הִתְפַּעֲלוּת הַקָּהָל מִמִּשְׂחָקָהּ הַנָּאֶה שֶׁל הַשַּׂחְקָנִית. ״מִן הַנּוֹרָאוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁבָּהֶם... הָיָה לִבִּי מִתְפַּעֵל וּמִשְׁתּוֹמֵם מְאֹד... הָיִיתִי קוֹרֵא וּמַפִּיל תְּחִנָּתִי לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵרֹב הִתְפַּעֲלוּת״ (מנדלי מו״ס, נט). ״וְכָל פָּנָיו אוֹמְרוֹת הִתְפַּעֲלוּת רַבָּה, הִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי פה). 2^. קַבָּלַת הַפְּעֻלָּה, הֱיוֹת נִפְעָל מִפְּעֻלַּת אֲחֵרִים: ״אָמְנָם הַהִתְפַּעֲלֻיּוֹת הֵם רִשּׁוּמִים נַפְשִׁיִּים כְּמוֹ הָרַחְמָנוּת וְהַבֹּשֶׁת וְהַכַּעַס״ (ראב״ד, אמונה רמה א א). ״הָעָם נִכָּר... בְּאָפְנֵי הִתְפַּעֲלוּתוֹ מִמִּקְרִים פִּתְאוֹמִיִּים לִפְעֻלּוֹתָיו הַבָּאוֹת לְרַגְלָם״ (אחד העם, קיג). – [הִתְפַּעֲלוּת־, הִתְפַּעֲלֻיּוֹת]

– הִתְפַּעֲלוּת־הַלֵּב (־הַנֶּפֶשׁ)°, הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: ״אַשְׁרֵינוּ שֶׁאָנוּ יִשְׂרָאֵל! – קָפַץ מָרִי אַלְפַּקְעָה תַּחְתָּיו מֵרֹב הַהֲנָאָה וּמֵרֹב הִתְפַּעֲלוּת־הַלֵּב (הזז, היושבת 22). ״מֵרֹב הִתְפַּעֲלוּת־הַנֶּפֶשׁ בִּקֵּשׁ לִבְכּוֹת״ (עגנון, אלו נו).

– הִתְפַּעֲלוּת־שֶׁל־עֵגֶל° [שאול מיידיש], מָשָׁל לְהִתְלַהֲבוּת מֻפְרֶזֶת עַד כְּדֵי גִּחוּךְ.

הִתְפַּעֲלוּתִי^ ת׳ [מִן הִתְפַּעֲלוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיסוֹד הַהִתְפַּעֲלוּת, נִלְהָב בְּיוֹתֵר: ״הַסִּגְנוֹן הַהִתְפַּעֲלוּתִי הַתְּמִימוּתִי הַזֶּה מְסַמֵּן הַרְבֵּה סְפָרִים וּמַאֲמָרִים״ (סוקולוב, במראות 543). – [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִתְפַּעֲמוּת^ נ׳ [מִן פעם, הִתְפַּעֵם] הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, הִזְדַּעְזְעוּת: ״וְעִנְיַן הַהִתְפַּעֲמוּת שֶׁיַּעֲמֹד מַחֲשׁוֹב וְנִבְהָל לֹא יוּכַל לְדַבֵּר״ (אברבנאל מקץ א). ״רוּחַ גְּדוֹלָה נָגְעָה בָּהֶם הַפַּעַם, הִתְפַּעֲמוּת אַדִּירָה עֲבָרָתַם״ (קריב, עטרה 175). ״וְדִמְעַת־הִתְפַּעֲמוּת נָפְלָה אֶל הַגָּבִיעַ״ (רבינוב, אמיתי קמט). – [הִתְפַּעֲמוּת־]

– הִתְפַּעֲמוּת־לֵב° (־נֶפֶשׁ)°, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה: ״אֶל הַטִּיּוּל הַזֶּה יָצְאָה וְנָדְּדָה בְּהִתְפַּעֲמוּת־לֵב טְמִירָה״ (קבק, בצל 29). ״אֵינִי יָכוֹל לִזְכֹּר אוֹתָהּ אֶפִּיזוֹדָה בְּלִי הִתְפַּעֲמוּת־נֶפֶשׁ עֲמֻקָּה״ (פיכמן, סופרים בחייהם). ״חָזְרוּ וְנִגְלוּ בְּהִתְפַּעֲמוּת־לֵב אֶרֶץ וְשָׁמַיִם״ (קריב, עיונים 106).

הִתְפַּעְנְחוּת° נ׳ [מִן פענח, הִתְפַּעֲנֵחַ] הִתְגַּלּוּת פֵּשֶׁר דָּבָר, הִמָּצְאוּת פִּתְרוֹן לְתַעֲלוּמָה: הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת פֻּרְסְמוּ בִּדְפוּס לְאַחַר הִתְפַּעְנְחוּתָן עַל־יְדֵי מֻמְחִים. הִתְפַּעְנְחוּת כִּתְבֵי־הַסֵּתֶר. – [הִתְפַּעְנְחוּת־]

הִתְפַּצְּחוּת° נ׳ [מִן ב׳ פצח, הִתְפַּצֵּחַ] 1. הִתְבַּקְּעוּת, הִתְנַפְּצוּת: הִתְפַּצְּחוּת הָאֱגוֹז הַקָּשֶׁה. 2. הִתְפּוֹצְצוּת: הִתְפַּצְּחֻיּוֹת פִּגְזֵי תּוֹתָחִים. – [הִתְפַּצְּחוּת־, הִתְפַּצְּחֻיּוֹת]

הִתְפַּצְּלוּת^ נ׳ [מִן פצל, הִתְפַּצֵּל] הִתְחַלְּקוּת, הִסְתָּעֲפוּת: הִתְפַּצְּלוּת הַגִּבְעוֹל לְסִיבִים. הִתְפַּצְּלוּת הַתָּכְנִית לִסְעִיפִים. [הִתְפַּצְּלוּת־, הִתְפַּצְּלֻיּוֹת]

הִתְפַּצְּעוּת° נ׳ [מִן פצע, הִתְפַּצֵּעַ] 1. הִתְפַּצְּחוּת, הִתְבַּקְּעוּת: הִתְפַּצְּעוּת אֱגוֹזִים. 2. פְּצִיעַת עַצְמוֹ, גְּרִימַת פְּצָעִים לְעַצְמוֹ. – [הִתְפַּצְּעוּת־]

הִתְפַּקְדוּת° נ׳ [מן פקד, הִתְפַּקֵּד] עֲמִידָה לְמִנְיָן, הַכְרָזַת כָּל אֶחָד מִן הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּרָה (בְּמִסְדָּר צְבָאִי, סְפּוֹרְטִיבִי וְכַדּוֹמֶה) עַל מִסְפָּרוֹ הַסִּדּוּרִי בַּשּׁוּרָה: הִתְפַּקְּדוּת הַחַיָּלִים בַּמִּסְקָר. [הִתְפַּקְּדוּת־, הִתְפַּקְּדֻיּוֹת]

הִתְפַּקְּחוּת˙˙ נ׳ [מן פקח, הִתְפַּקֵּחַ] 1. הִפָּסְקוּת הַחֵרְשׁוּת אוֹ הָעִוָּרוֹן: "הִתְפַּקְּחוּת אָזְנֶיהָ שֶׁל נַעֲרָה חֵרֶשֶׁת" (סדן, שפה 289). הִתְפַּקְּחוּת הָעִוֵּר. 2. הֵעָשׂוּת פִּקֵּחַ, בִּיאָה לִכְלַל חָכְמָה: נִסְיוֹן הַחַיִּים גָּרַם לְהִתְפַּקְּחוּתוֹ. – [הִתְפַּקְּחוּת־]

הִתְפַּקְּעוּת° נ׳ [מן פקע, הִתְפַּקֵּעַ] הִתְבַּקְּעוּת, הִתְפּוֹצְצוּת: הִתְפַּקְּעוּת הַשַּׂק. הִתְפַּקְּעוּת הַצִּנּוֹר. [ובהשאלה:] הִתְפַּקְּעוּת מִקִּנְאָה. [הִתְפַּקְּעוּת־]

א. **הִתְפַּקְּקוּת°** נ׳ [מן א. פקק, הִתְפַּקֵּק] הִסְתַּתְּמוּת: הִתְפַּקְּקוּת הָרְמֶטִית שֶׁל הַבַּלּוֹן. הִתְפַּקְּקוּת עוֹרֵק בַּגּוּף. – [הִתְפַּקְּקוּת־]

ב. **הִתְפַּקְּקוּת°** נ׳ [מן ב. פקק, הִתְפַּקֵּק] הִתְפּוֹקְקוּת, הִתְפָּרְקוּת: כְּרִיעָה עַד כְּדֵי הִתְפַּקְּקוּת הַחֻלְיוֹת. "מָתוּחַ עַד קָצֵהוּ, עַד גְּבוּל הַהִתְפַּקְּקוּת" (קריב, עיונים 229). "הַפְרָדַת הַיְסוֹדוֹת, הִתְפַּקְּקוּת הָעוֹלָם" (שנהר, א 88). – [הִתְפַּקְּקוּת־]

הִתְפַּקְּרוּת˙˙ נ׳ [מן פקר, הִתְפַּקֵּר] פְּרִיקַת עֹל, יְצִיאָה לְתַרְבּוּת רָעָה, כְּפִירָה, הֱיוֹת לְאֶפִּיקוֹרוֹס: "וּבְוַדַּאי יָדַע אֶת סוֹפָהּ שֶׁל הַגָּלוּת וְהִתְפַּקְּרוּת הַדּוֹר" (יהודה שטינברג, קכה). – [הִתְפַּקְּרוּת־]

הִתְפָּרְאוּת° נ׳ [מן ב. פרא, הִתְפָּרֵא] הֵהָפְכוּת לְפֶרֶא: "מוּטָב שֶׁיִּגְבַּר הַדִּמְיוֹן בַּסִּפּוּר אֲפִלּוּ עַד לִידֵי הִתְפָּרְאוּת, מִשֶּׁיִּהְיֶה רֵיאָלִיסְטִי־יָבֵשׁ, בְּלֹא מָעוֹף וּבְלֹא חָזוֹן" (קלוזנר, הספרות ה 248). "כִּשְׁנֵי נְזִירִים שֶׁפָּרְשׁוּ מִיִּשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם לְשֵׁם הַהִתְפָּרְאוּת וְהַהִתְבַּהֲמוּת" (שטיינמן, דודאים 176). הִתְפָּרְאוּת הַיְּצָרִים בָּאָדָם. – [הִתְפָּרְאוּת־]

הִתְפָּרְדוּת˙˙ נ׳ [מן פרד, הִתְפָּרֵד] הִתְרַחֲקוּת זֶה מִזֶּה, פֵּרוּד וּפִזּוּר: "בִּבְדִידוּת וּבְהִתְפָּרְדוּת" (מורה נבוכים ג נא). "מִפְּנֵי הִתְבּוֹלְלוּת אֵין אֻמָּתֵנוּ צְרִיכָה אֵפוֹא לִירֹא... אֲבָל צְרִיכָה וּצְרִיכָה הִיא לִירֹא מִפְּנֵי הִתְפָּרְדוּת" (אחד העם, פט). הִתְפָּרְדוּת הַחֲבִילָה. הִתְפָּרְדוּת הַחֹמֶר לְמַרְכִּיבָיו בִּשְׁעַת רִקְבוֹנוֹ. – [הִתְפָּרְדוּת־]

הִתְפַּרְחֲחוּת° נ׳ [מן פרחח, הִתְפַּרְחֵחַ] הִתְנַהֲגוּת כְּפִרְחָח, הִתְקַנְדְּסוּת: הִתְפַּרְחֲחוּת הַצְּעִירִים בַּמְּסִבָּה. – [הִתְפַּרְחֲחוּת־]

הִתְפָּרְטוּת° נ׳ [מן א. פרט, הִתְפָּרֵט] הִתְחַלְּקוּת דָּבָר לִפְרָטָיו: "שְׁקִיעָה בִּפְרָטִים יְתֵרִים וְהִתְפָּרְטוּת לְמָעוֹת קְטַנּוֹת" (ברנר, א 215). "הִתְפָּרְטוּת וְהִתְבַּדְּלוּת" (קלצקין, כתבים 199). "הַהִתְפָּרְשׁוּת וְהַהִתְפָּרְטוּת שֶׁל הַכְּלָל" (ויסלבסקי, יחידים 185). הִתְפָּרְטוּת הַלִּירָה הַיִּשְׂרְאֵלִית לְמֵאָה אֲגוֹרוֹת. – [הִתְפָּרְטוּת־]

הִתְפָּרְכוּת° נ׳ [מן פרך, הִתְפָּרֵךְ] הִתְפּוֹרְרוּת, הִשְׁתַּבְּרוּת לִרְסִיסִים: הִתְפָּרְכוּת הַסֶּלַע בְּהַשְׁפָּעַת הָרוּחוֹת וְהַמַּיִם. – [הִתְפָּרְכוּת־]

הִתְפַּרְכְּסוּת° נ׳ [מן א. פרכס, הִתְפַּרְכֵּס] הִתְהַדְּרוּת, הִתְיַפּוּת מֻפְרֶזֶת: "רָאָה אוֹתָהּ בְּהִתְיַפְיְפוּתָהּ וּבְהִתְפַּרְכְּסוּתָהּ כְּנֶגֶד הָרְאִי" (טביב, דרך 15). הִתְפַּרְכְּסוּת בְּתַמְרוּקִים וּבְתַכְשִׁיטִים רַבִּים. – [הִתְפַּרְכְּסוּת־]

הִתְפָּרְמוּת° נ׳ [מן פרם, הִתְפָּרֵם] הִפָּתְחוּת הַתֶּפֶר, הִקָּרְעוּת: הִתְפָּרְמוּת הַמְּעִיל הַצַּר. – [הִתְפָּרְמוּת־]

הִתְפַּרְנְסוּת° נ׳ [מן פרנס, הִתְפַּרְנֵס] הִתְכַּלְכְּלוּת, קַבָּלַת פַּרְנָסָה: הִתְפַּרְנְסוּת בְּצִמְצוּם. – [הִתְפַּרְנְסוּת־]

הִתְפָּרְסוּת° נ׳ רְאֵה הִתְפָּרְשׂוּת.

הִתְפַּרְסְמוּת˙˙ נ׳ [מן פרסם, הִתְפַּרְסֵם] הִוָּדְעוּת בָּרַבִּים, הֵעָשׂוּת מְפֻרְסָם: "וְאֵיךְ אִם כֵּן לֹא יִתְבַּיֵּשׁ מֵהִתְפַּרְסְמוּת חֶסְרוֹנוֹתָיו?" (אברבנאל, נחלת אבות ג א). הִתְפַּרְסְמוּת הַמַּדְעָן בָּעוֹלָם. הִתְפַּרְסְמוּת הַיְדִיעָה. – [הִתְפַּרְסְמוּת־]

הִתְפָּרְעוּת° נ׳ [מן פרע, הִתְפָּרֵעַ] 1. הֵהָפְכוּת לְפָרוּעַ, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ הֶפְקֵרוּת: הִתְפָּרְעוּת הַמַּפְגִּינִים הַנִּזְעָמִים. הַמִּשְׁטָרָה הֻזְעֲקָה לִמְנֹעַ אֶת הִתְפָּרְעֻיּוֹת הַהֲמוֹנִים. 2. הֱיוֹת מְפֻרָע, הִפָּרְעָה: "לֹא נִתְפָּרְעָה אוֹתָהּ דּוּמִיָּה הִתְפָּרְעוּת שֶׁל וַדַּאי" (טביב, דרך 76). – [הִתְפָּרְעוּת־, הִתְפָּרְעֻיּוֹת]

הִתְפָּרְצוּת° נ׳ [מן פרץ, הִתְפָּרֵץ] 1. חֲדִירָה לְמָקוֹם בְּכֹחַ, כְּנִיסָה אוֹ יְצִיאָה פִּתְאוֹמִית בְּלִי רְשׁוּת: הִתְפָּרְצוּת הַשּׁוֹדְדִים לְתוֹךְ הַבַּיִת. 2. הִתְקוֹמְמוּת, הִתְמָרְדוּת: הִתְפָּרְצוּת הָעָם נֶגֶד הַמּוֹשֵׁל הָאַכְזָר. 3. גִּלּוּי שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: "הִתְפָּרְצוּת תַּמְרוּרִים וְזַעֲקַת אָדָם עוֹלֶה עַל מוֹקְדֵי עַצְמוֹ" (פיכמן, רב). הִתְפָּרְצוּת הַקָּהָל בִּתְשׁוּאוֹת סוֹעֲרוֹת בְּסוֹף הַקּוֹנְצֶרְט. הִתְפָּרְצֻיּוֹת קָשׁוֹת שֶׁל אָדָם עַצְבָּנִי. – [הִתְפָּרְצוּת־, הִתְפָּרְצֻיּוֹת]

הִתְפַּרְקְדוּת° נ׳ [מן פרקד, הִתְפַּרְקֵד] הִשְׂתָּרְעוּת עַל הַגַּב: הִתְפַּרְקְדוּת עַל הָעֵשֶׂב הָרַךְ. – [הִתְפַּרְקְדוּת־]

הִתְפָּרְקוּת° נ׳ [מן פרק, הִתְפָּרֵק] 1. פְּרִיקַת מַשֶּׁהוּ מֵעַצְמוֹ, הִשְׁתַּחְרְרוּת: "הָיְתָה זֹאת הִתְפָּרְקוּת הַמְּתִיחוּת" (קדרי, כורך 34). הִתְפָּרְקוּת מִכָּל עֹל שֶׁל מוּסָר. 2. הִתְבַּטְּלוּת: הִתְפָּרְקוּת הַזֶּרֶם הַחַשְׁמַלִּי שֶׁבַּמַּכְשִׁיר. 3. הִתְפָּרְדוּת דָּבָר לַחֲלָקָיו: הִתְפָּרְקוּת הַמְּכוֹנָה לַחֲלָקֶיהָ. הִתְפָּרְקוּת הַמִּסְפָּר 6 לַגּוֹרְמִים 2 וְ־3. – [הִתְפָּרְקוּת־, הִתְפָּרְקֻיּוֹת]

הִתְפַּרְקְנוּת° נ׳ [מן פרקן, הִתְפַּרְקֵן] מַתַּן פֻּרְקָן לְעַצְמוֹ, הִשְׁתַּחְרְרוּת מִמּוּעָקָה, מַתַּן מוֹצָא לְמֶרֶץ אוֹ לְדָבָר שֶׁהֵעִיק עַל הַלֵּב: הִתְפַּרְקְנוּת הַתַּלְמִידִים בַּהַפְסָקוֹת לְאַחַר הַמְּתִיחוּת בִּזְמַן הַשִּׁעוּרִים. – [הִתְפַּרְקְנוּת־]

הִתְפָּרְשׁוּת° נ׳ [מן א. פרש, הִתְפָּרֵשׁ] הִתְבָּאֲרוּת: רַבִּים הַפְּסוּקִים בַּמִּקְרָא שֶׁהִתְפָּרְשׁוּתָם קָשָׁה בְּיוֹתֵר. – [הִתְפָּרְשׁוּת־]

הִתְפָּרְשׂוּת° נ׳ [מן א. פרשׂ, הִתְפָּרֵשׂ] 1. הֱיוֹת נִפְרָשׂ: הִתְפָּרְשׂוּת כַּנְפֵי הַצִּפּוֹר. 2 [בצבא] הִתְפַּשְּׁטוּת כְּעֵין מְנִיפָה, מַעֲבָר מִמִּבְנֶה מְכֻנָּס לְמִבְנֶה קְרָבִי: הִתְפָּרְשׂוּת הַפְּלֻגּוֹת בַּמַּסָּע. – [הִתְפָּרְשׂוּת־, הִתְפָּרְשֻׂיּוֹת]

הִתְפָּשׁוּת°, הִיתַּפְשׁוּת נ׳ רְאֵה עֶרֶךְ הִתָּפְסוּת.

הִתְפַּשְּׁטוּת˙˙ נ׳ [מן פשט, הִתְפַּשֵּׁט] 1˙˙, הִתְרַחֲבוּת, הִתְמַתְּחוּת לִצְדָדִים: "מְקוֹם הִתְפַּשְּׁטוּת הַנְּהָרוֹת" (רד״ק, השרשים, פרץ).

הִתְפַּשְּׁטוּת הַקְּמָטִים עַל הַמֵּצַח. הִתְפַּשְּׁטוּת הַגּוּפִים בַּחֹם. 2 ˙, הֱיוֹת נָפוֹץ: ״הִתְפַּשְּׁטוּת הַדֵּעוֹת״ (מורה נבוכים ב כב). ״הִתְפַּשְּׁטוּת הַשְּׁמוּעָה״ (אברבנאל, שמואל א ב כד). ״וְטַעַם הִתְפַּשְּׁטוּת הַמִּנְהָג הַזֶּה״ (הלבוש, אורח חיים). ״הִתְגַּבְּרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת חֲרֹשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה בֵּין בְּנֵי הָאָדָם״ (יל״ג, פרוזה קעא). הִתְפַּשְּׁטוּת קַרְנֵי הָאוֹר. 3°, הֲסָרַת בֶּגֶד מֵעַל עַצְמוֹ: הִתְפַּשְּׁטוּת לִפְנֵי הַשֵּׁנָה. – [הִתְפַּשְּׁטוּת־, ־שְׁטֻיּוֹת]

– **הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת** ˙ [בחסידות ובקבלה] הִשְׁתַּחְרְרוּת מִן הַצְּרָכִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁל הַגּוּף, הִתְמַסְּרוּת לְרוּחָנִיּוּת, הִתְעַלּוּת הַנֶּפֶשׁ: ״וּמַאֲרִיךְ בְּכַוָּנוֹת בְּעִיּוּן גָּדוֹל וּבְהִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת״ (מגדלי מו״ס, תל). ״הַתּוֹרָה... צְרִיכָה הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת״ (פייארברג, 60). ״יִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה בְּהִתְלַהֲבוּת וּבִדְבֵקוּת וְהִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת (הזז, צל 43). ״כְּמִיהָה לְתַעֲנוּגוֹת רוּחָנִיִּים בָּזֶה, לְהִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת וּלְהִתְאַצְּלוּת״ (קלצקין, כתבים 43).

הִתְפַּשְּׂקוּת° נ׳ [מן פשׂק, הִתְפַּשֵּׂק] הִתְפַּשְּׁטוּת לִצְדָדִים, הִפָּתְחוּת לְכָאן וּלְכָאן: הִתְפַּשְּׂקוּת זְרוֹעוֹת הַמְּחוּגָה. – [הִתְפַּשְּׂקוּת־]

הִתְפַּשְּׁרוּת° נ׳ [מן פשר, הִתְפַּשֵּׁר] בִּיאָה לִידֵי פְּשָׁרָה, הַתָּרַת סִכְסוּךְ עַל־יְדֵי פְּשָׁרָה וְהֶסְכֵּם, הִתְרַצּוּת, הַשְׁלָמָה: הִתְפַּשְּׁרוּת עִם הַיָּרִיב. הִתְפַּשְּׁרוּת עִם הַמְּצִיאוּת. ״הַיַּהֲדוּת שֶׁבַּגָּלוּת בְּוִתּוּרָהּ וְהִתְפַּשְּׁרוּתָהּ לְחַיֵּי הַגָּלוּת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פח). ״צְרִיכִים מְתִינוּת וְהִתְפַּשְּׁרוּת... צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה״ (הזז, יעיש א 95). – [הִתְפַּשְּׁרוּת־, הִתְפַּשְּׁרֻיּוֹת]

הִתְפַּתּוּת ˙ נ׳ [מן א׳ פתה, הִתְפַּתָּה] הֵעָנוּת לְדִבְרֵי פִּתּוּי וְשִׁדּוּל: ״יֵשׁ לָהּ כֹּחַ לָצוּד נֶפֶשׁ יְקָרָה מִצַּד קַלּוּת הִתְפַּתּוּת הָאָדָם אֶל הַמִּשְׁקָל״ (רלב״ג, משלי ו כו). ״הַהִתְפַּתּוּת לַקֶּסֶם שֶׁבְּתַרְדֵּפָה וּבְעִקּוּב וּבִתְפִישָׂה״ (יזהר, צקלג 1103). הִתְפַּתּוּת לִדְבַר־עֲבֵרָה. –[הִתְפַּתּוּת־]

הִתְפַּתְּחוּת ˙ נ׳ [מן א׳ פתח, הִתְפַּתֵּחַ] 1 ˙, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִתְקַדְּמוּת מַדְרֵגָה: ״הִתְפַּתְּחוּת מְצִיאוּת אַחַר הַהֶעְדֵּר״ (מורה נבוכים ב יד). הִתְפַּתְּחוּת הַצֶּמַח מִן הַזֶּרַע. הִתְפַּתְּחוּת הַלָּשׁוֹן בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. ״עִם כָּל הִתְנַגְּדוּתִי לְתִקּוּן הַדָּת, אֲנִי מַאֲמִין בְּהִתְפַּתְּחוּת הַדָּת״ (אחד העם, נח). 2°, הִשְׁתַּלְּמוּת: הִתְפַּתְּחוּת הָאָדָם עַל־יְדֵי לִמּוּד וּקְרִיאָה וְנִסְיוֹן הַחַיִּים. הִתְפַּתְּחוּתוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד מֻגְבֶּלֶת. – [הִתְפַּתְּחוּת־, הִתְפַּתְּחֻיּוֹת]

הִתְפַּתְּחוּתִי° ת׳ [מן הִתְפַּתְּחוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְפַּתְּחוּת, הַדָּן בְּהִתְפַּתְּחוּת נֶפֶשׁ הָאָדָם: פְּסִיכוֹלוֹגְיָה הִתְפַּתְּחוּתִית. – [־חוּתִית, הִתְפַּתְּחוּתִיִּים, הִתְפַּתְּחוּתִיּוֹת]

הִתְפַּתְּלוּת° נ׳ [מן פתל, הִתְפַּתֵּל] 1, הִתְעַקְּמוּת, הִתְעַקְּלוּת: הִתְפַּתְּלוּת אֲפִיק הַנָּהָר. הִתְפַּתְּלוּת הַנָּחָשׁ. 2, הִתְעַוְּתוּת: הִתְפַּתְּלוּת הָאִישׁ מִכְּאֵבָיו. 3 [בהשאלה] הֲלִיכָה בַּעֲקִיפִין, הִתְחַכְּמוּת, הִתְלַבְּטוּת לְשֵׁם הִתְחַמְּקוּת: כָּל הִתְפַּתְּלֻיּוֹתָיו וּמַאֲמַצָּיו לֹא הוֹעִילוּ. – [הִתְפַּתְּלוּת־, הִתְפַּתְּלֻיּוֹת]

הַתֵּק, הפ׳ מן נתק.

הִתְקַבְּלוּת° נ׳ [מן א׳ קבל, הִתְקַבֵּל] 1, הֱיוֹת מִתְקַבֵּל: ״וַעֲשֵׂה כִּיכָלְתְּךָ לְטוֹבַת הִתְקַבְּלוּת הַמַּחְבֶּרֶת״ (ביאליק, אגרות א צה). 2, קַבָּלַת הֶתֵּר־כְּנִיסָה: הִתְקַבְּלוּתוֹ לָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָיְתָה כְּרוּכָה בְּקָשִׁיִּים. הִתְקַבְּלוּת לְרַאֲיוֹן. 3 [התקבלות על הלב] הִסְתַּבְּרוּת: ״דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הָיוּ דְּבָרָיו וְנִתְקַבְּלוּ עַל לִבִּי – וְטַעַם נוֹסָף לְהִתְקַבְּלוּתָם עַל לִבִּי וְכוּ׳״ (ליסיצקי, תולדות 264). 4, הֵעָשׂוֹת מֻכָּר וְרָצוּי: ״וּבָזֶה סוֹד גְּדֻלָּתוֹ וְסוֹד הִתְקַבְּלוּתוֹ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל״ (קריב, עטרה 18). – [הִתְקַבְּלוּת־]

הִתְקַבְּצוּת ˙ נ׳ [מן קבץ, הִתְקַבֵּץ] 1 ˙ הִתְאַסְּפוּת, הִתְחַבְּרוּת: ״לִהְיוֹת יִשְׂרָאֵל מְקֻבָּצִים כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר, וְהָיָה הִתְקַבְּצוּתָם לָדַעַת מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה״ (אברבנאל, שופטים כ א). הִתְקַבְּצוּת אֲנָשִׁים. הִתְקַבְּצוּת עֲנָנִים בַּשָּׁמַיִם. 2° [באסטרונומיה] אַחַד הַמַּצָּבִים הַהֲדָדִיִּים שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ, הַיָּרֵחַ, כּוֹכְבֵי־לֶכֶת אוֹ כּוֹכָבִים אֲחֵרִים בְּמַבָּט מִן הָאָרֶץ, שֶׁבּוֹ מִצְטַמְצֵם מֶרְחַקָם הַזָּוִיתִי עַד לְמִינִימוּם. – [הִתְקַבְּצוּת־, הִתְקַבְּצֻיּוֹת]

הִתְקַדְּמוּת° נ׳ [מן קדם, הִתְקַדֵּם] 1, הֲלִיכָה קָדִימָה, הֲלִיכָה לְפָנִים: הִתְקַדְּמוּת הָאוֹיֵב נֶעֶצְרָה. 2, הִתְפַּתְּחוּת חִיּוּבִית, פְּרוֹגְרֶס, קִדְמָה: ״שְׁאִיפָה לִתְחִיָּה וְהִתְקַדְּמוּת פְּנִימִית״ (אחד העם, קכו). ״מוֹצֵא עֲבוֹדָה לְפָנָיו עַל דֶּרֶךְ הִשְׁתַּלְּמוּתוֹ וְהִתְקַדְּמוּתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים מא). הִתְקַדְּמוּתוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד בְּלִמּוּדָיו. – [הִתְקַדְּמוּת־]

הִתְקַדְּרוּת° נ׳ [מן א׳ קדר, הִתְקַדֵּר] הֱיוֹת קוֹדֵר וְחָשׁוּךְ: הִתְקַדְּרוּת הַשָּׁמַיִם בַּעֲנָנִים. הִתְקַדְּרוּת פָּנָיו שֶׁל הַכּוֹעֵס. – [הִתְקַדְּרוּת־]

הִתְקַדְּשׁוּת ˙ נ׳ [מן קדש, הִתְקַדֵּשׁ] 1 ˙, הִטַּהֲרוּת, הִזַּכּוּת: ״שֶׁעַל־יְדֵי הַמִּצְווֹת יוֹרִידוּ הַחֹמֶר וְיִזַּכְּכוּ אוֹתָם כְּפִי הִתְקַדְּשׁוּתָם בַּמֻּתָּר לָהֶם״ (אלבילא, ראשית דעת ד ז). ״קֹדֶם כְּנִיסָה לַפַּרְדֵּ״ס חַיָּב אָדָם לִנְהֹג הַרְבֵּה הַרְבֵּה הִתְקַדְּשׁוּת וְתִקּוּנִין וּמַעֲמָדִים״ (בורלא, כיסופים 56). 2°, הֵעָשׂוֹת קָדוֹשׁ: הִתְקַדְּשׁוּתָהּ שֶׁל מָסֹרֶת הַמִּקְרָא מִדּוֹרֵי־דּוֹרוֹת. 3°, הִתְכּוֹנְנוּת: הִתְקַדְּשׁוּת הָעָם לִקְרַאת הֶחָג. – [הִתְקַדְּשׁוּת־]

הַתָּקָה ˙ נ׳ [מן נתק, הִתִּיק] 1 ˙, הַעְתָּקָה מִמָּקוֹם, הַרְחָקָה: ״מִמִּנְהַג הָעִבְרִים לִקְרֹא הַתָּקַת הַסֵּדֶר הֲרִיסָה״ (השרשים לג׳נאח, נסח). הַתָּקַת הָאוֹיֵב מִן הָעִיר. 2°, נִתּוּק, קְרִיעָה. 3° [במוסיקה] שִׁנּוּי כְּרוֹמָטִי שֶׁל הַצְּלִיל (עַל־יְדֵי נָחֵת אוֹ נָסֵק). – [הַתָּקַת־, הַתָּקוֹת, הַתָּקוֹת־]

הִתְקַהוּת° נ׳ [מן קהה, הִתְקַהָה] 1, הֵעָשׂוֹת קֵהֶה: הִתְקַהוּת הַשִּׁנַּיִם. 2, [בהשאלה] הִטַּמְטְמוּת: ״בְּעֵין חוֹדֶרֶת רָאָה אֶת סִימָנֵי הַהִתְקַהוּת שֶׁבִּלְהִיטוּת הַחוּשִׁים״ (שטיינמן, במעגל 105). – [הִתְקַהוּת־]

הִתְקַהֲלוּת° נ׳ [מן קהל, הִתְקַהֵל] הִתְאַסְּפוּת קָהָל רַב, הִתְכַּנְּסוּת לַאֲסֵפָה: ״הִתְקַהֲלוּת בַּסָּף וּבְטֶקֶס״ (קלצקין, כתבים 216). ״שָׁם הָיְתָה בְּכָל יוֹם שׁוּק מֵעֵין הִתְקַהֲלוּת מַפְחִידָה״ (שור, כוכבי 118). – [הִתְקַהֲלוּת־, הִתְקַהֲלֻיּוֹת]

הִתְקוֹטֵט, הת׳ מן קטט.

הִתְקוֹטְטוּת ˙ נ׳ [מן קוט, הִתְקוֹטֵט] חִרְחוּר רִיב, הִתְעַסְּקוּת בִּקְטָטָה: ״עֲנָוַת רוּחַ מְנַחֵם וְתַלְמִידָיו וְהִתְקוֹטְטוּת דּוּנָשׁ״ (הערות לתשובת דונש, עשקה). הִתְקוֹטְטוּת שֶׁל יְלָדִים. –[הִתְקוֹטְטוּת־, ־טֻיּוֹת]

הִתְקוֹמֵם, הת׳ מן קום.

הִתְקוֹמְמוּת ˙ נ׳ [מן קום, הִתְקוֹמֵם] הִתְמָרְדוּת, הִתְנַגְּדוּת, קְשִׁירַת קֶשֶׁר, עֲרִיכַת מַהְפֵּכָה: ״הַהֲרִיגָה וְהַהִתְקוֹמְמוּת וְהָרַמָּאוּת״ (אברהם אבן-עזרא, חי בן מקיץ 20). ״זוֹ שֶׁהָאַהֲבָה הַנִּכְלֶמֶת הַצְּמִיחָה

בָּהּ לְאַט לְאַט אֶת הַהִתְקוֹמְמוּת וְגוֹרָלָהּ״ (פיכמן, רעה). הִתְקוֹמְמוּת הָעָם נֶגֶד הַמּוֹשֵׁל הֶעָרִיץ. – [הִתְקוֹמְמוּת־, הִתְקוֹמְמֻיּוֹת]

הִתְקוֹנְנוּת° נ׳ [מן קין, קוֹנֵן] הִתְאוֹנְנוּת מָרָה, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי קִינָה וְקִבְלָנָה: ״פָּרְצָה מִפִּיהָ הִתְקוֹנְנוּת־עֲקִיפִין עַל גּוֹרָלָהּ הַטְּרָגִי שֶׁל הָאִשָּׁה״ (שטיינמן, זוגות 76). – [הִתְקוֹנְנוּת־]

הִתְקוֹשֵׁשׁ, הת׳ מן קשש.

הִתְקַטְּבוּת° נ׳ [מן קטב, הִתְקַטֵּב] הִתְחַלְּקוּת לִקְטָבִים מְנֻגָּדִים: הִתְקַטְּבוּת הָאִינְטֶרֶסִים שֶׁל עוֹבְדִים וּמַעֲבִידִים. – [הִתְקַטְּבוּת־]

הִתְקַטְּנוּת° נ׳ [מן קטן, הִתְקַטֵּן] הֵעָשׂוּת קָטָן מִשֶּׁהָיָה: הִתְקַטְּנוּת דְּמוּת הַיָּרֵחַ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ. ״אִידֵיאָלִיּוּת כָּזוֹ... הֵבִיאָה... לִידֵי הִתְקַטְּנוּתוֹ שֶׁל חוּג הָרְאִיָּה, לִידֵי הִתְמַעֲטוּתוֹ שֶׁל שְׂשׂוֹן הַחַיִּים״ (קלוזנר, יוצרים ב 35). – [הִתְקַטְּנוּת־]

הִתְקַטְּעוּת° נ׳ [מן קטע, הִתְקַטֵּעַ] 1. הִתְחַלְּקוּת לִקְטָעִים: הִתְקַטְּעוּת הַשֶּׁטַח. 2. הִכָּרְתוּת: הִתְקַטְּעוּת רַגְלֵי הָאִישׁ בִּתְאוּנָה.– [הִתְקַטְּעוּת־]

הִתְקַטְּרוּת° נ׳ [מן קטר, הִתְקַטֵּר] הֱיוֹת מְקֻטָּר, הֵהָפְכוּת לִקְטֹרֶת: בַּחֶדֶר הִתְפַּשֵּׁט רֵיחַ נָעִים עִם הִתְקַטְּרוּת צִמְחֵי־הַבֹּשֶׂם. – [הִתְקַטְּרוּת־]

הִתְקַיְּמוּת°, **התקיימות** נ׳ [מן קום, הִתְקַיֵּם] 1. הֱיוֹת קַיָּם: ״הָעֵת הַזֹּאת הִיא שְׁעַת הַהִתְקַיְּמוּת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים מה). חֹק הִתְקַיְּמוּת הַחֹמֶר בַּטֶּבַע. 2. הִתְגַּשְּׁמוּת, הִתְמַלְּאוּת: הִתְקַיְּמוּת הַתִּקְווֹת. הִתְקַיְּמוּת הַחֲלוֹם. 3. הִתְכַּלְכְּלוּת, הַחֲזָקַת מַעֲמָד: הִתְקַיְּמוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עָלוּב בְּדֹחַק רַב. – [הִתְקַיְּמוּת־]

הִתָּקְלוּת°, **היתקלות** נ׳ [מן תקל, נִתְקַל] הִפָּגְעוּת בְּתַקָּלָה, הִתְנַגְּשׁוּת: הִתָּקְלוּת בְּאֶבֶן בַּחֲשֵׁכָה. הִתָּקְלוּת בְּעוֹבֵר־דֶּרֶךְ. הִתָּקְלוּת כִּתַּת־הַסִּיּוּר בִּקְבוּצַת מִסְתַּנְּנִים.–[הִתָּקְלוּת־, הִתָּקְלֻיּוֹת]

הִתְקַלְּחוּת° נ׳ [מן קלח, הִתְקַלֵּחַ] הִשְׁתַּטְּפוּת בְּמִקְלַחַת, הִתְרַחֲצוּת בְּקִלּוּחַ מַיִם. – [הִתְקַלְּחוּת־, הִתְקַלְּחֻיּוֹת]

הִתְקַלְּלוּת° נ׳ [מן קלל, הִתְקַלֵּל] הֱיוֹת מְקֻלָּל: הִתְקַלְּלוּת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם. – [הִתְקַלְּלוּת־]

הִתְקַלְּסוּת° נ׳ [מן א· קלס, הִתְקַלֵּס] הִתְיַחֲסוּת בְּלִגְלוּג וּבְבוּז, עֲשִׂיָּה לְלַעַג וּלְקֶלֶס: ״הִתְגָּרֻיּוֹת קְטַנּוֹת, הִתְקַלְּסֻיּוֹת פְּעוּטוֹת״ (סדן, ממחוז רעא). הִתְקַלְּסוּת בְּכָל הַקָּדוֹשׁ. – [הִתְקַלְּסוּת־, ־לְּסֻיּוֹת]

הִתְקַלְּפוּת° נ׳ [מן קלף, הִתְקַלֵּף] הִפָּרְדוּת הַקְּלִפָּה, הֵעָשׂוּת מְקֻלָּף: הִשְׁתַּזְּפוּת יֶתֶר גּוֹרֶמֶת לְהִתְקַלְּפוּת הָעוֹר. – [הִתְקַלְּפוּת־]

הִתְקַלְקְלוּת° נ׳ [מן א· קלקל, הִתְקַלְקֵל] בִּיאָה לִידֵי קִלְקוּל, הִשָּׁחֲתוּת: הִתְקַלְקְלוּת בַּחֹם. הִתְקַלְקְלוּת הַמִּדּוֹת. הִתְקַלְקְלוּת הַנַּעַר שֶׁנִּקְלַע לְחֶבְרָה לֹא טוֹבָה. – [הִתְקַלְקְלוּת־]

הִתְקַלְּשׁוּת° נ׳ [מן קלש, הִתְקַלֵּשׁ] הֵעָשׂוּת קָלוּשׁ מִשֶּׁהָיָה: הִתְקַלְּשׁוּת הַמָּרָק עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מַיִם. – [הִתְקַלְּשׁוּת־]

הִתְקַמְּטוּת° נ׳ [מן קמט, הִתְקַמֵּט] הִתְהַוּוּת קְמָטִים, הִתְמַעֲכוּת: הִתְקַמְּטוּת מִצְחוֹ שֶׁל הַזָּקֵן. הִתְקַמְּטוּת קְלִפַּת הַתַּפּוּחַ בְּהִתְיַבְּשָׁהּ. [הִתְקַמְּטוּת־, הִתְקַמְּטֻיּוֹת]

הִתְקַמְּצוּת° נ׳ [מן א· קמץ, הִתְקַמֵּץ] הִתְכַּוְּצוּת: הִתְקַמְּצוּת אֶצְבְּעוֹת יָדָיו לְאֶגְרוֹפִים. – [הִתְקַמְּצוּת־]

הִתְקַמְּרוּת° נ׳ [מן קמר, הִתְקַמֵּר] הֵעָשׂוּת מְקֻמָּר, הִתְעַקְּמוּת וְהִתְעַגְּלוּת כְּעֵין כִּפָּה: הִתְקַמְּרוּת הַתִּקְרָה בָּאַרְמוֹן. הִתְקַמְּרוּת גַּבּוֹ שֶׁל הֶחָתוּל. – [הִתְקַמְּרוּת־]

הֶתְקֵן° ז׳ [מן תקן, הִתְקִין] חֵלֶק בְּמַכְשִׁיר אוֹ בְּמַנְגָּנוֹן הַמְּמַלֵּא בָּהֶם תַּפְקִיד מְסֻיָּם. – [הֶתְקֵן־, הֶתְקֵנִים, הֶתְקֵנֵי־]

הִתְקַנְּאוּת° נ׳ [מן קנא, הִתְקַנֵּא] הִתְעוֹרְרוּת קִנְאָה: הִתְקַנְּאוּת אִשָּׁה בִּרְעוּתָהּ. הִתְקַנְּאוּת הַבְּרִיּוֹת בַּסּוֹחֵר הַמַּצְלִיחַ.–[הִתְקַנְּאוּת־]

הִתְקַנְדְּסוּת° נ׳ [מן קנדס, הִתְקַנְדֵּס] הִתְנַהֲגוּת כְּקֻנְדֵּס, הִשְׁתּוֹבְבוּת: ״הַלֵּיצָנִי שֶׁבְּבֵית־הַסֵּפֶר, הַלַּעַג לְעַצְמוֹ... קַבָּלַת הַיִּסּוּרִים וְהַהִתְקַנְדְּסוּת בְּתוֹךְ מִשְׁמַעַת שֶׁל בַּרְזֶל״ (סוקולוב, אישים 500). הִתְקַנְדְּסוּת הַנְּעָרִים בַּמְּסִבָּה. – [הִתְקַנְדְּסוּת־, ־סֻיּוֹת]

הַתְקָנָה• נ׳ [מן תקן, הִתְקִין] עֲשִׂיַּת דָּבָר, הֲכָנָה, קְבִיעָה: ״וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מַתְקִין עַל דִּבְרֵיהֶן (שֶׁל חֲכָמִים), וְיֵשׁ הַתְקָנָה אַחַר הַתְקָנָה?״ (ירושלמי סוכה נד א). ״טַעַם הַתְּשׁוּבָה הוּא הַתְקָנַת הָאָדָם לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא״ (חובות הלבבות, התשובה א). ״הִתְחַלְתִּי עָמֵל בְּהַתְקָנַת דְּרָשָׁתִי״ (ליסיצקי, תולדות 238). הַתְקָנַת רֶשֶׁת הַחַשְׁמַל בַּבַּיִת. [הַתְקָנַת־, הַתְקָנוֹת, הַתְקָנוֹת־]

הִתַּקְּנוּת°, **היתקנות** נ׳ [מן תקן, נִתַּקַּן] בִּיאָה לִידֵי תִּקּוּן, הֵעָשׂוּת מְתֻקָּן: אֶפְשָׁרוּת הִתַּקְּנוּתוֹ שֶׁל מַכְשִׁיר יָשָׁן וְשָׁבוּר זֶה מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. – [הִתַּקְּנוּת־]

הִתְקַנְּחוּת° נ׳ [מן קנח, הִתְקַנֵּחַ] הִתְנַגְּבוּת. – [הִתְקַנְּחוּת־]

הִתְקַנְטְרוּת° נ׳ [מן קנטר, הִתְקַנְטֵר] קִנְטוּר הֲדָדִי, רִיב, הַרְגָּזַת זֶה אֶת זֶה: הִתְקַנְטְרוּת שְׁנֵי הַשְּׁכֵנִים בְּשֶׁל עִסְקֵי דִּירָה. – [הִתְקַנְטְרוּת־]

הִתְקַסְּרוּת° נ׳ [מן קסר, הִתְקַסֵּר] הִתְמַלְּכוּת, הֱיוֹת מֻכְתָּר לְקֵיסָר: ״מִימֵי הֲרִיגָתוֹ שֶׁל יוּלְיוּס קֵיסָר עַד הִתְקַסְּרוּתוֹ שֶׁל אַבְגּוּסְטוּס״ (קלוזנר, הרעיון 232). – [הִתְקַסְּרוּת־]

הִתָּקְעוּת°, **היתקעות** נ׳ [מן ב· תקע, נִתְקַע] הֵעָשׂוּת תָּקוּעַ, הִנָּעֲצוּת: הִתָּקְעוּת מַסְמֵר בַּקִּיר. הִתָּקְעוּת סַכִּין בַּגַּב.–[הִתָּקְעוּת־]

הִתְקַעְקְעוּת° נ׳ [מן א· קעקע, הִתְקַעֲקֵעַ] הִתְעַרְעֲרוּת, הִתְמוֹטְטוּת: הִתְקַעְקְעוּת יְסוֹדוֹת הַמִּשְׁטָר הָרוֹדָנִי. – [־קְעוּת־]

הִתְקַעֲרוּת° נ׳ [מן קער, הִתְקַעֵר] הֵעָשׂוּת קָעוּר, הֱיוֹת כְּעֵין קְעָרָה עֲגֻלָּה: הִתְקַעֲרוּת הַזְּכוּכִית לַעֲדָשָׁה קְעוּרָה. הִתְקַמְּרוּת לְעֻמַּת הִתְקַעֲרוּת. – [הִתְקַעֲרוּת־]

הֶתְקֵף° ז׳ [מן תקף, הִתְקִיף] הוֹפָעָה פִּתְאוֹמִית שֶׁל מַחֲלָה הַתּוֹקֶפֶת אֶת הַחוֹלֶה: ״אֶתְמוֹל הָיָה לָהּ הֶתְקֵף־עֲצַבִּים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 346). ״תָּשׁוּשׁ מֵחַמָּה, כִּנְכָפֶה לְאַחַר הֶתְקֵף״ (שפיר, תר׳ ההרריים 130). הֶתְקֵפֵי־לֵב. הֶתְקֵף שֶׁל דַּלֶּקֶת הַתּוֹסֶפְתָּן. – [הֶתְקֵף־ הֶתְקֵפִים, הֶתְקֵפֵי־]

הַתְקָפָה∴ נ׳ [מן תקף, הִתְקִיף] 1°. הִסְתָּעֲרוּת, הִתְנַפְּלוּת: הַתְקָפַת הַנּוֹאֵם עַל הַמֶּמְשָׁלָה. 2° [בצבא] קְרָב עַל־יְדֵי תְּנוּעָה

אֶל מַעַרְכוֹת הָאוֹיֵב לְשֵׁם כִּבּוּשׁ שֶׁטַח אוֹ הַשְׁמָדַת כֹּחַ הָאוֹיֵב. 3°, הִסְתָּעֲרוּת שֶׁל מַחֲלָה: פְּלוֹנִי סוֹבֵל מֵהַתְקָפוֹת קַדַּחַת. 4ˆ [עַל־פִּי הארמית: ״אתקפתא״] פִּרְכָּה, קֻשְׁיָה חֲמוּרָה: ״וְעָמַד זֶה הַקֻּשְׁיָא וְזוֹ הַהַתְקָפָה״ (מפתח רבנו נסים לשבת, פרק ר״א). – [הַתְקָפַת־, הַתְקָפוֹת, הַתְקָפוֹת־]

– הַתְקָפַת־מֵצַח°, הַתְקָפָה יְשָׁרָה, הִסְתָּעֲרוּת פָּנִים אֶל פָּנִים, לְלֹא פְּעֻלּוֹת־עֲקִיפִין.

– הַתְקָפַת־נֶגֶד°, הַתְקָפָה הַנֶּעֱרֶכֶת עַל־יְדֵי כֹּחַ צְבָאִי הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל הִתְגּוֹנְנוּת נֶגֶד כֹּחַ אוֹיֵב הַתּוֹקֵף אוֹתוֹ.

הִתָּקְפוּת°, היתקפות נ׳ [מן תקף, נִתְקַף] הֱיוֹת נִתְקָף, הִפָּגְעוּת: הִתָּקְפוּת הָאִישׁ בְּמַחֲלָה. הִתָּקְפוּת הַמַּטָּעִים עַל־יְדֵי מַזִּיקִים. – [הִתָּקְפוּת־]

הִתְקַפְּחוּת° נ׳ [מן קפח, הִתְקַפֵּחַ] הֱיוֹת מְקֻפָּח, הֱיוֹת נֶעֱשָׁק: הַהִתְחָרוּת הַקָּשָׁה גָּרְמָה לְהִתְקַפְּחוּת פַּרְנָסָתוֹ. הָאִישׁ הִתְאוֹנֵן עַל הִתְקַפְּחוּת זְכֻיּוֹתָיו. – [הִתְקַפְּחוּת־]

הַתְקָפִי° ת׳ [מן הַתְקָפָה] שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ לְהַתְקָפָה, שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ הַתְקָפָה: ״אֻגְדּוּ... הַמַּחֲנוֹת הַ־9 וְהָ־10 בְּמַעֲרָךְ הַתְקָפִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 182). הַכִּידוֹן הוּא נֶשֶׁק הַתְקָפִי. – [הַתְקָפִית, ־פִיִּים, ־פִיּוֹת]

הִתְקַפְּלוּתˆ נ׳ [מן קפל, הִתְקַפֵּל] הֱיוֹת מְקֻפָּל: הִתְקַפְּלוּת הָאֹהֶל. הִתְקַפְּלוּת גִּלְיוֹן הַנְּיָר – [הִתְקַפְּלוּת־]

הִתְקַצְּפוּתˆ נ׳ [מן קצף, הִתְקַצֵּף] בִּיאָה לִכְלַל כַּעַס וָרֹגֶז, הִתְרַגְּזוּת: ״הַבִּזָּיוֹן שֶׁמַּגִּיעַ לְנֶפֶשׁ הָאֲנָשִׁים מִפְּאַת הִתְקַצְּפוּת נְשׁוֹתֵיהֶם וְהִתְרַגְּזוּתָן עֲלֵיהֶם״ (דוראן, מגילת ספר פח). – [הִתְקַצְּפוּת־, הִתְקַצְּפֻיּוֹת]

הִתְקַצְּצוּת° נ׳ [מן קצץ, הִתְקַצֵּץ] 1, הֵחָתְכוּת, הִגָּזְרוּת בְּמַקְצֵצָה: הִתְקַצְּצוּת הַקַּשׁ לְתֶבֶן. 2, הִתְקַטְּנוּת, הֵעָשׂוּת פָּחוּת וּמְקֻצָּץ: הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי גָּרַם לְהִתְקַצְּצוּת תָּכְנִית הַיְבוּא. – [הִתְקַצְּצוּת־]

הִתְקַצְּרוּת° נ׳ [מן קצר, הִתְקַצֵּר] הֵעָשׂוּת קָצָר מִשֶּׁהָיָה: הִתְקַצְּרוּת הַיָּמִים בַּחֹרֶף. הִתְקַצְּרוּת הַנְּשִׁימָה. – [הִתְקַצְּרוּת־]

הִתְקָרְבוּתˆ נ׳ [מן קרב, הִתְקָרֵב] 1°, הֵעָשׂוּת קָרוֹב בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן: הִתְקָרְבוּת אֶל מְקוֹם הַסַּכָּנָה. הִתְקָרְבוּת עוֹנַת הַחַגִּים. הֻבְּעוּ חֲשָׁשׁוֹת לְהִתְקָרְבוּת הַמִּלְחָמָה. 2ˆ, הֵעָשׂוּת קָרוֹב בָּרוּחַ אוֹ בָּרֶגֶשׁ, הִתְחַבְּרוּת: ״אַהֲבָה – שֵׁם מֻנָּח לְהִתְקָרְבוּת שְׁנֵי אִישִׁים זֶה לָזֶה״ (צידה לדרך א לב). ״חוּטִים דַּקִּים אֵלֶּה שֶׁל מְשִׁיכָה וְהִתְקָרְבוּת שֶׁהִתְחִילוּ מִתְאָרְגִים בֵּין שִׁמְשׁוֹן וּבֵין מִרְיָם״ (צמח, כתבים 100). ״לְהִתְקָרֵב אֵלָיו הִתְקָרְבוּת שֶׁל קְרוֹבִים״ (ברקוביץ, א קפא). חָלָה הִתְקָרְבוּת מְסֻיֶּמֶת בֵּין הַיְרִיבִים. – [הִתְקָרְבוּת־]

הִתְקָרְדוּת° נ׳ [מן קרד] הִזְדַּהֲמוּת קַרְקָעִית שֶׁל כְּלִי־בִּשּׁוּל עַל־יְדֵי מִשְׁקָע שֶׁל אַבְנִית אוֹ שֶׁל חָמְרֵי־מִשְׁקָע אֲחֵרִים. – [הִתְקָרְדוּת־]

א· **הִתְקָרְחוּת°** נ׳ [מן א. קרח, הִתְקָרֵחַ] הֵעָשׂוּת קֵרֵחַ, הִתָּלְשׁוּת הַשְּׂעָרוֹת אוֹ נְשִׁירָתָן: הִתְקָרְחוּת רֹאשׁוֹ מִזִּקְנָה. הִתְקָרְחוּת אַדֶּרֶת־הַשֵּׂעָר הַבָּלָה. – [הִתְקָרְחוּת־]

ב· **הִתְקָרְחוּת°** נ׳ [מן קרח] הֵהָפְכוּת לְקֶרַח: הִתְקָרְחוּת הַנְּהָרוֹת בְּאַרְצוֹת־הַצָּפוֹן בַּחֹרֶף. – [הִתְקָרְחוּת־]

הִתְקַרְטְעוּת° נ׳ [מן קרטע] דִּשְׁדּוּשׁ רַגְלַיִם, פִּרְכּוּס: ״הָיְתָה בְּסִיסַת רַגְלַיִם, הָיְתָה הִתְקַרְטְעוּת, צַעַד לְאָחוֹר״ (יזהר, החורשה 113). – [הִתְקַרְטְעוּת־]

הִתְקָרְמוּת° נ׳ [מן קרם, הִתְקָרֵם] הִתְכַּסּוּת בְּקְרוּם, הִוָּצְרוּת קְרוּם עַל חֹמֶר: הִתְקָרְמוּת הַלֶּחֶם בִּשְׁעַת הָאֲפִיָּה. הִתְקָרְמוּת פְּנֵי הַבִּצָּה בְּשִׁכְבַת כְּפוֹר בַּקָּרָה. – [הִתְקָרְמוּת־]

הִתְקָרְנוּת° נ׳ [מן קרן, הִתְקָרֵן] 1, הֵהָפְכוּת לְחֹמֶר קַרְנִי: הַקַּשְׂקַשִּׂים עַל־פְּנֵי גּוּפוֹת הַיּוֹנְקִים הֵם תּוֹצְאַת הַהִתְקָרְנוּת שֶׁל תָּאִים. 2, הִתְפַּשְּׁטוּת קַרְנֵי־אוֹר, הִזְדַּהֲרוּת: ״וַאֲנִי רוֹאֶה בְּהִתְקָרְנוּת קֶשֶׁת הַפְּלָאִים עַל גַּבֵּיהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 273). – [הִתְקָרְנוּת־]

הִתְקָרְרוּתˆ נ׳ [מן קרר, הִתְקָרֵר] 1, הֵעָשׂוּת קַר יוֹתֵר: הִתְקָרְרוּת הַתֵּה בַּכּוֹס. [ובהשאלה:] הִתְקָרְרוּת הַיְחָסִים בֵּין הַיְּדִידִים. 2, הִצְטַנְּנוּת, מַחֲלָה בְּשֶׁל קֵרוּר־יֶתֶר שֶׁל הַגּוּף. – [הִתְקָרְרוּת־, הִתְקָרְרֻיּוֹת]

– הִתְקָרְרוּת־רוּחַ°, הִתְפַּיְּסוּת, גִּלּוּי רָצוֹן טוֹב, וְקֹרַת־רוּחַ: ״וּבְשָׁעוֹת שֶׁל הִתְקָרְרוּת־רוּחַ הָיִיתִי חוֹזֵר עֲלֵיהֶם, מִתְרַצֶּה... וּמִתְפַּיֵּס״ (מנדלי מו״ס, שי).

הִתְקָרְשׁוּתˆ נ׳ [מן קרש, הִתְקָרֵשׁ] קְפִיאָה, הַגְלָדָה, הֵעָשׂוּת סָמִיךְ, עָבֶה וּמוּצָק: ״הַהִתְקָרְשׁוּת וְהַקְּפִיאָה״ (פרקי משה ח). הִתְקָרְשׁוּת הַמַּיִם בַּקֹּר. הִתְקָרְשׁוּת הַדָּם בַּפֶּצַע. – [הִתְקָרְשׁוּת־]

הִתְקַשּׁוּתˆ נ׳ [מן קשה, הִתְקַשָּׁה] 1ˆ, הֵהָפְכוּת דָּבָר רַךְ לְקָשֶׁה: ״הִתְקַשּׁוּת הָאֵבָרִים״ (קאנון א ב). הִתְקַשּׁוּת הַבֹּץ הַיָּבֵשׁ. 2° [בהשאלה] הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב קָשֶׁה, הִתְלַבְּטוּת, אִי־יְכֹלֶת לְבַצֵּעַ מַשֶּׁהוּ: ״רְדִיפָה בְּהוּלָה וְקַדַּחְתָּנִית אַחֲרֵי מְקוֹרִיּוּת שֶׁל שָׁוְא עִם הִתְקַשּׁוּת לְהִדָּחֵק אֶל אֵיזֶה ׳תּוֹךְ שֶׁבְּתוֹךְ׳״ (ביאליק, טעות נעימה). ״הִתְקַשּׁוּתָהּ שֶׁל בִּתִּי לָלֶדֶת״ (יהודה שטינברג, טו). ״אֶת קְמִיטַת מִצְחוֹ וְאֶת הִתְקַשּׁוּתוֹ בִּמְלַאכְתּוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רכה). הִתְקַשּׁוּת הַתַּלְמִיד בְּפִתְרוֹן הַשְּׁאֵלָה. – [הִתְקַשּׁוּת־]

הִתְקַשְּׁחוּת° נ׳ [מן קשח, הִתְקַשֵּׁחַ] הִתְקַשּׁוּת: הִתְקַשְּׁחוּת הַלֵּב. – [הִתְקַשְּׁחוּת־]

הִתְקַשְּׁטוּת° נ׳ [מן א. קשט, הִתְקַשֵּׁט] הִתְהַדְּרוּת, הִתְיַפּוּת, עֲנִידַת קִשּׁוּטִים לְיֶתֶר יֹפִי: ״מִדַּת הִתְנָאוּת וְהִתְקַשְּׁטוּת בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת הִיא לִכְאוֹרָה דֶּרֶךְ נָשִׁים״ (קלצקין, כתבים 27). הִתְקַשְּׁטוּת הָאוֹרְחִים לַנֶּשֶׁף. – [הִתְקַשְּׁטוּת־, הִתְקַשְּׁטֻיּוֹת]

הִתְקַשְׁקְשׁוּת° נ׳ [מן קשקש, הִתְקַשְׁקֵשׁ] הִתְדַּפְּקוּת, הִשְׁתַּקְשְׁקוּת: הִתְקַשְׁקְשׁוּת הַמַּטְבֵּעַ בַּקֻּפְסָה. – [הִתְקַשְׁקְשׁוּת־]

הִתְקַשְּׁרוּתˆ נ׳ [מן קשר, הִתְקַשֵּׁר] 1ˆ, הֵעָשׂוּת קָשׁוּר, הִתְחַבְּרוּת: ״וְהִתְקַשְּׁרוּת חֲלָקָיו זֶה בָּזֶה״ (אברבנאל, ראש אמנה כ). ״לֹא הָיְתָה אָז הִתְקַשְּׁרוּתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד אֶל הַיַּהֲדוּת תְּלוּיָה בְּמִדַּת יְדִיעָתוֹ אוֹתָהּ״ (אחד העם, קה). 2°, עֲרִיכַת קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי צְדָדִים בְּעִנְיָן מְסֻיָּם, כְּרִיתַת בְּרִית, חֲתִימַת חוֹזֶה:

״מִהֲרוּ וְעָשׂוּ הִתְקַשְּׁרוּת הַתְּנָאִים וְהַחֲתֻנָּה מִיָּד״ (עגנון, כלה שכא). הִתְקַשְּׁרוּת בֵּין הַיַּצְרָן וּבֵין הַסּוֹחֵר. – [הִתְקַשְּׁרוּת־, ־שְּׁרֻיּוֹת]

– **הִתְקַשְּׁרוּת הַשָּׁמַיִם בַּעֲנָנִים•** [על־פי תענית כ.], הִתְקַדְּרוּת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם, הוֹפָעַת עֲנָנִים בָּהֶם.

הִתַּר, הפ׳ מן נתר.

הֶתֵּר•, היתר ז׳ [מן ב׳ נתר, הִתִּיר] 1•, רְשׁוּת, רִשְׁיוֹן לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ, דָּבָר שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ, הֵפֶךְ מִן ״אִסּוּר״: ״דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ בָּהֶן אִסּוּר וְיֵשׁ בָּהֶן הֶתֵּר, יֵשׁ בָּהֶן קַלִּין, יֵשׁ בָּהֶן חֲמוּרִין״ (ירושלמי ברכות ג ב). ״חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי קֵבָה כֹּהֲנִים נָהֲגוּ בּוֹ הֶתֵּר״ (חולין מט.). ״יָפֶה לָהֶם (לַשּׁוֹטְרִים) יְהוּדִי אֶחָד הַדָּר בְּאִסּוּר מֵעֲשָׂרָה בְּהֶתֵּר״ (ביאליק, החצוצרה א). ״לֹא נוֹעֲזוּ לִקְרֹא אֶת ׳אַהֲבַת צִיּוֹן׳ בַּשַּׁבָּת קֹדֶם שֶׁמָּצָא ׳הֶתֵּר׳ לְכָךְ בְּ׳מָגֵן אַבְרָהָם׳״ (קלוזנר, הספרות ד 227). דִּינֵי הֶתֵּר וְאִסּוּר. 2°, תְּעוּדָה הַמַּתִּירָה דָּבָר שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ כְּלָל אָסוּר: הַחַיָּל קִבֵּל הֶתֵּר־יְצִיאָה מִתְּחוּם הַמַּחֲנֶה. הֶתֵּר־כְּנִיסָה לַנָּמָל. 3•, הַתָּרַת־קֶשֶׁר, פְּתִיחָה: ״וּכְשֵׁם שֶׁהוּא חַיָּב עַל קִשּׁוּרָן, כָּךְ הוּא חַיָּב עַל הֶתֵּרָן״ (שבת טו א). – [הֶתֵּר־, הֶתֵּרִים, הֶתֵּרֵי־]

– **הֶתֵּר־הוֹרָאָה**ˆ, 1ˆ, תְּעוּדַת רַבָּנוּת, כְּתַב־סְמִיכָה לְשַׁמֵּשׁ כְּרַב. 2°, רְשׁוּת הַנִּתֶּנֶת לְמִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי שִׁלְטוֹנוֹת הַחִנּוּךְ בַּמְּדִינָה לְשַׁמֵּשׁ כְּמוֹרֶה בְּבֵית־סֵפֶר.

– **הֶתֵּר־חָכָם•** (ירושלמי נזיר נז ג), הַתָּרַת נֶדֶר עַל־יְדֵי רַב וְחָכָם.

– **הֶתֵּר־נְדָרִים•** (חגיגה א ח), הֲפָרַת נֶדֶר עַל־יְדֵי מַתַּן פֶּתַח־חֲרָטָה לַנּוֹדֵר.

– **הֶתֵּר־עִסְקָא**ˆ (שולחן ערוך, קפא), רְשׁוּת הַנִּתֶּנֶת לַמַּלְוֶה לָקַחַת רִבִּית מִן הַלֹּוֶה – עַל־יְדֵי־כָךְ שֶׁרוֹאִים אֶת הַמַּלְוֶה כְּשֻׁתָּף בָּעֵסֶק שֶׁהַלֹּוֶה עוֹשֶׂה בַּכֶּסֶף שֶׁלָּוָה: ״עָמְדוּ וְהִתְקִינוּ הֶתֵּר־עִסְקָא וְכַיּוֹצֵא בָּהּ תַּקָּנוֹת הַרְבֵּה״ (מגדלי מו״ס, רסו).

הֶתֵּרָא•, היתרא [ארמית] הֶתֵּר [רווח בצירוף:]

– **כֹּחַ דְּהֶתֵּרָא•,** כֹּחוֹ שֶׁל הַהֶתֵּר: ״כֹּחַ דְּהֶתֵּרָא עָדִיף לֵיהּ״ (ברכות ס.). ״אוּלַי הָיָה מוֹצֵא צַד הֶכְשֵׁר וְכֹחַ דְּהֶתֵּרָא לְהַצִּיל אֶת אִמּוֹ הָעֲנִיָּה מֵרָעָתָהּ״ (יל״ג, פרוזה קעה).

הַתְרָאָה• נ׳ [מן תרה, הִתְרָה] הַזְהָרָה, הוֹדָעָה לֹא לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ: ״אֵין מְמִיתִין אוֹתָם אֶלָּא בְּעֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה״ (סנהדרין ח:). ״מִתְּחִלָּה הָיוּ מַתְרִים וּמְגָרְשִׁים, וְאַחֲרֵי־כֵן הָיוּ מְגָרְשִׁים בְּלֹא הַתְרָאָה״ (ביאליק, החצוצרה ב). הַבַּנְק שָׁלַח לַלֹּוֶה הַתְרָאָה אַחֲרוֹנָה כִּי יִפְרַע אֶת חוֹבוֹ. הַתְרָאַת בֵּית־דִּין. – [הַתְרָאַת־, הַתְרָאוֹת, הַתְרָאוֹת־]

הִתְרָאֲווּת° נ׳ [מן רַאֲוָה] 1, הַרְאָיַת עַצְמוֹ, עֲשִׂיַּת דְּבָרִים שֶׁתַּכְלִיתָם לִהְיוֹת לְרַאֲוָה לַאֲחֵרִים: ״הִתְרָאֲווּת, הִתְדַּמּוּת, הִשְׁתּוֹקְקוּת לִהְיוֹת מֵעֵין מַעֲצָמָה בִּזְעֵיר אַנְפִּין״ (שטיינמן, טלי טללים). 2, יֵצֶר חוֹלָנִי לְהִתְעַרְטֵל לְעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, גִּלּוּי עֶרְוַת עַצְמוֹ בָּרַבִּים (אֶקְסְהִיבִּיצְיוֹנִיזְם). – [הִתְרָאֲווּת־]

הִתְרָאוּת° נ׳ [מן ראה, הִתְרָאָה] 1, הַרְאָיַת עַצְמוֹ: ״אַהֲבַת הַהִתְרָאוּת וְהַהִתְנָאוּת הַמְכַסָּה תַּחְתֶּיהָ שִׁפְלוּת פְּנִימִית״ (אחד העם, נא). ״מוֹצֵא בָּם אֵיזוֹ הִתְכּוֹנְנוּת תְּמִידִית וּמְאֻנֶּסֶת, אֵיזוֹ הִתְרָאוּת מְזֻיֶּפֶת״ (יה״דה שטינברג, עח). ״לֹא הָיָה עוֹשֶׂה כָּךְ אֶלָּא לְשֵׁם הִתְרָאוּת בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת״ (טביב, דרך 148). 2, רְאִיַּת זֶה אֶת זֶה: הִתְרָאוּת הַיְדִידִים בִּמְסִבַּת הַיּוֹבֵל גָּרְמָה לְהִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה. –[הִתְרָאוּת־]

הִתְרַבְּדוּת° נ׳ [מן רבד] הִוָּצְרוּת רְבָדִים, הֵעָרְכוּת רֹבֶד עַל גַּבֵּי רֹבֶד: ״קִבּוּץ אֶחָד... בְּלִי הַהִתְרַבְּדוּת הַבִּיּוֹלוֹגִית הָאֲרוּרָה... שֶׁל שְׁכָבוֹת חֶבְרָתִיּוֹת״ (שמיר, עירום 263). – [הִתְרַבְּדוּת־]

הִתְרַבּוּתˆ נ׳ [מן א׳ רבה, הִתְרַבָּה] רִבּוּי, גְּדִילָה בְּכַמּוּת: ״הִתְרַבּוּת הַמַּיִם תָּמִיד מִבְּלִי חֶסְרוֹן כְּלָל״ (אברבנאל, נח). הִתְרַבּוּת הָאֻכְלוֹסִים. הִתְרַבּוּת הַדָּגִים בַּבְּרֵכָה. – [הִתְרַבּוּת־]

הִתְרַבְּצוּת° נ׳ [מן רבץ, הִתְרַבֵּץ] הִזָּלְפוּת, הֱיוֹת מְרֻבָּץ בְּמַיִם: הִתְרַבְּצוּת הָרְחוֹבוֹת עַל־יְדֵי מְכוֹנִית־הַמַּיִם. – [הִתְרַבְּצוּת־]

הִתְרַבְרְבוּת° נ׳ [מן רברב, הִתְרַבְרֵב] הִתְגַּדְּלוּת, הִתְנַשְּׂאוּת, הִתְיַהֲרוּת: ״מִדַּת נָשִׁים זוֹ (הִתְיַפּוּת) שְׁכִיחָה בְּהִתְרַבְרְבוּת לְהוּטָה אַחֲרֵי פִּרְסוּם״ (קלצקין, כתבים 27). ״אוֹתָהּ הִתְרַבְרְבוּת שֶׁל הָרֵיקָנִים שֶׁאוֹתָהּ רָדַף בַּחֲמַת עֵטוֹ כָּל יָמָיו״ (פיכמן, ריט). – [הִתְרַבְרְבוּת־, הִתְרַבְרְבֻיּוֹת]

הַתְרָגָה° נ׳ [מן תרג, הִתְרִיג] 1, מַתַּן צֶבַע תָּרֹג (כְּצֶבַע קְלִפַּת הָאֶתְרוֹג). 2, קַבָּלַת צֶבַע תָּרֹג. – [הַתְרָגַת־]

הִתְרַגְּזוּתˆ נ׳ [מן רגז, הִתְרַגֵּז] הִתְקַצְּפוּת, בִּיאָה לִכְלַל רֹגֶז וָכַעַס: ״הַבִּזָּיוֹן שֶׁמַּגִּיעַ לְנֶפֶשׁ הָאֲנָשִׁים מִפְּאַת הִתְקַצְּפוּת נְשׁוֹתֵיהֶם וְהִתְרַגְּזוּתָן עֲלֵיהֶם״ (דוראן, מגילת ספר פח). ״לְהַמְצִיא סִפּוּק לְהִתְרַגְּזוּתָם וּלְהִתְמַרְמְרוּתָם״ (קלצקין, כתבים 105). – [הִתְרַגְּזוּת־, הִתְרַגְּזֻיּוֹת]

הִתְרַגְּלוּת° נ׳ [מן רגל, הִתְרַגֵּל] הֵעָשׂוּת רָגִיל, הִתְאַמְּנוּת בְּדָבָר כְּדֵי לִהְיוֹת רָגִיל בּוֹ, הִסְתַּגְּלוּת: הִתְרַגְּלוּת לַסְּבִיבָה הַחֲדָשָׁה. – [הִתְרַגְּלוּת־]

הִתַּרְגְּלוּת°, היתרגלות נ׳ [מן תרגל, הִתַּרְגֵּל] עֲשִׂיַּת תַּרְגִּילִים, הִתְאַמְּנוּת בְּדָבָר עַל־יְדֵי חֲזָרוֹת בּוֹ: הִתַּרְגְּלוּת בִּפְתִירַת בְּעָיוֹת הַנְּדָסִיּוֹת. – [הִתַּרְגְּלוּת־]

הִתְרַגְּעוּת° נ׳ [מן א׳ רגע] בִּיאָה לִכְלָל רְגִיעָה, הֵרָגְעוּת, הִשְׁתַּלְּווּת: ״רֶגֶשׁ מְשֻׁנֶּה שֶׁל מִין הִסְתַּלְּקוּת וְהִתְרַגְּעוּת עֲבָרוֹ, בְּהִלָּחֲצוֹ בְּכָל גּוּפוֹ אֶל הָאֲדָמָה הַקְּשׁוּחָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 418). הִתְרַגְּעוּת אַחֲרֵי הַמְּתִיחוּת הָרַבָּה. צְלִילֵי הִתְרַגְּעוּת. –[הִתְרַגְּעוּת־]

הִתְרַגְּשׁוּת° נ׳ [מן רגש, הִתְרַגֵּשׁ] סַעֲרַת־רְגָשׁוֹת, הִתְעוֹרְרוּת רְגָשׁוֹת עַזִּים: ״כְּשֹׁךְ הִתְרַגְּשׁוּת לִבִּי וְסַעֲרַת רוּחִי תָּקוּם לִדְמָמָה״ (יל״ג, איגרות ב). ״כִּשְׁרוֹן הַהִתְרַגְּשׁוּת דּוֹרֵשׁ לֵב חַם בְּיוֹתֵר״ (קלוזנר, יוצרים ג 17). הַנּוֹאֵם דִּבֵּר בְּהִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה. –[הִתְרַגְּשׁוּת־]

הִתְרַדְּדוּת° נ׳ [מן רדד, הִתְרַדֵּד] 1, הֵרָקְעוּת, הֵעָשׂוּת מְרֻדָּד וּמְשֻׁטָּח: הִתְרַדְּדוּת הַבַּרְזֶל לְרִקּוּעֵי פַּחִים. 2 [ביחס למים] הֵעָשׂוּת רָדוּד, הֱיוֹת לֹא עָמֹק: הִתְרַדְּדוּת הַמַּיִם בַּבְּרֵכָה לְאַחַר הַהִתְאַדּוּת הָרַבָּה. – [הִתְרַדְּדוּת־]

הִתְרַדְּמוּת° נ׳ [מן רדם] נְטִיָּה לְהֵרָדֵם, הִתְנַמְנְמוּת: ״הַשְׁפָּעַת הַמִּקְלַחַת הַמְרַעֲנֶנֶת הִתְחִילָה לָפוּג וְתַחְתֶּיהָ בָּאָה הִתְרַדְּמוּת מְפַתָּה״ (שמיר, עירום 126). – [הִתְרַדְּמוּת־]

הַתָּרָה* נ׳ [מן ב. נתר, הִתִּיר] **1***, פְּתִיחַת קֶשֶׁר: ״הַתָּרַת הָרְצוּעָה״ (ירושלמי יבמות יב ג). ״כָּל הַשִּׂנְאָה וְהַהִתְחָרוּת, פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת וְהַתָּרַת קֶשֶׁר הָאַחְדוּת בְּתוֹכֵנוּ״ (מנדלי מו״ס, שפה). **2**^, מְצִיאַת פִּתְרוֹן: ״וְהַתָּרַת זֶה הַסָּפֵק כְּבֵדָה וְהִיא דַקָּה מְאֹד״ (מורה נבוכים ב יח). הַתָּרַת הַשְּׁאֵלָה הַקָּשָׁה. הַתָּרַת מִשְׁוָאָה אַלְגֶּבְּרָאִית. **3***, הוֹדָעָה שֶׁמַּשֶּׁהוּ מֻתָּר, מַתַּן רְשׁוּת וְהֶכְשֵׁר: ״מֵאֵימָתַי הַתָּרָתָהּ? (לְהִנָּשֵׂא)...מִשֶּׁפָּרְעָה רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק״ (סנהדרין נח:). ״מִכְתַּב הַהַמְלָצָה אֶל רַב הָעִיר בּוּצַ׳ץ כְּדֵי שֶׁיְּעַיֵּן בְּהַתָּרַת הָעֲלוּבָה אֵשֶׁת הַמֵּת״ (עגנון, אלו קיא). הַתָּרַת הַיְצִיאָה מִן הָאָרֶץ. הַתָּרַת הָרַב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכְּלִי. **4***, בִּטּוּל, חִסּוּל, הֲפָרָה: ״הַתָּרַת נְדָרִים״ (יבמות כה:). – [הַתָּרַת־]

– **הַתָּרַת־הוֹרָאָה°**, כְּתַב סְמִיכָה לְאִישׁ לְשַׁמֵּשׁ כְּרַב: ״לֵךְ אֵצֶל רַב הָעִיר וְיִתֵּן לְךָ הַתָּרַת הוֹרָאָה״ (עגנון, כלה קמא).

– **הַתָּרַת הָרְצוּעָה*** [על־פי ירושלמי יבמות יב ג] בִּטּוּל כָּל הַסְּיָגִים, הֶפְקֵרוּת, מַצָּב שֶׁל ״אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה״.

הִתְרַהֲבוּת° נ׳ [מן רהב] הִשְׁתַּחֲצוּת, הִתְרַבְרְבוּת. –[הִתְרַהֲבוּת־]

הִתְרַהֲטוּת° נ׳ [מן ב. רהט, הִתְרַהֵט] הֵעָשׂוּת רָהוּט וְשׁוֹטֵף: ״הַנּוּ״ן... וְהַלָּמֶ״ד... בִּשְׁתֵּיהֶן נִכֶּרֶת ׳הִתְרַהֲטוּת׳ הַצּוּרָה״ (ייבין, הכתב תולדות 103). הִתְרַהֲטוּת הַדִּבּוּר הָעִבְרִי בְּפִי הָעוֹלִים לָאָרֶץ. – [הִתְרַהֲטוּת־]

הִתְרַוּוּת° נ׳ [מן רוה, הִתְרַוָּה] שְׁתִיָּה לָרְוָיָה, סְפִיגַת נוֹזְלִים בְּשֶׁפַע: ״הִתְרַוּוּת עֲשָׂבִים מִבֹּשֶׂם עַצְמָם״ (רגלסון, חקוקות 109). הִתְרַוּוּת הַצָּמֵא. הִתְרַוּוּת הָאֲדָמָה עִם רֶדֶת גִּשְׁמֵי הַבְּרָכָה. – [הִתְרַוּוּת־]

הִתְרַוְּחוּת°, התרווחות נ׳ [מן רוח, הִתְרַוֵּחַ] **1**, שְׁאִיפַת רוּחַ, הִתְאַוְרְרוּת, בִּיאָה לִכְלַל רְוָחָה: ״הָיָה מֵעֵז לִזְקֹף גַּבּוֹ מִכְּפִיפָתוֹ לְהִתְרַוְּחוּת פְּרַתָּא״ (טביב, כערער 173). **2**, הִתְפּוֹרְרוּת הַסְּלָעִים בַּטֶּבַע עַל־יְדֵי שִׁנּוּיֵי מֶזֶג־הָאֲוִיר וְהַשְׁפָּעוֹת אַקְלִימִיּוֹת שׁוֹנוֹת [ראה גם הִתְרוֹחֲחוּת] – [הִתְרַוְּחוּת־]

הִתְרוֹחֲחוּת° נ׳ [מן רוּחַ] [בגיאולוגיה] הִתְפּוֹרְרוּת עַל־יְדֵי הָרוּחוֹת: הִתְרוֹחֲחוּת הַסְּלָעִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. – [הִתְרוֹחֲחוּת־]

הִתְרוֹחֲנוּת° נ׳ [מן רוּחָנִי] הֵעָשׂוּת רוּחָנִי, שְׁקִיעָה בְּרוּחָנִיּוּת יְתֵרָה: הִתְרוֹחֲנוּת חַיֵּי הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה. – [הִתְרוֹחֲנוּת־]

הִתְרוֹמֵם, הת׳ מן רום.

הִתְרוֹמְמוּת^ נ׳ [מן רום, הִתְרוֹמֵם] הִתְנַשְּׂאוּת, הִתְעַלּוּת: ״עִנְיַן תְּקוּמָה וְהִתְרוֹמְמוּת״ (רד״ק, השרשים, עדד). הִתְרוֹמְמוּת הָעֵץ בִּצְמִיחָתוֹ. – [הִתְרוֹמְמוּת־]

– **הִתְרוֹמְמוּת־הַנֶּפֶשׁ°**, מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם, הַרְגָּשַׁת חֲגִיגִיּוּת וְהִתְעַלּוּת: ״בְּחֶזְיוֹנוֹת הַטֶּבַע וְהַחַיִּים, בְּהַשָּׂגָתָם וּבְהִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה עַל־יָדָם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כז). ״וְכָל פָּנָיו אוֹמְרוֹת הִתְפַּעֲלוּת רַבָּה, הִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ, הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת״ (ברקוביץ, תר׳ חיי פה).

הִתְרוֹנֵן, הת׳ מן רנן.

הִתְרוֹנְנוּת° נ׳ [מן רנן, הִתְרוֹנֵן] הִתְנַגְּנוּת, הֱיוֹת שׁוֹפֵעַ רִנָּה: ״לִמְלֹא הַהִתְרוֹנְנוּת... מַגִּיעַ קַרְנֵי בְּשִׁירֵי יְרוּשָׁלַיִם״ (קריב, עיונים 145). הִתְרוֹנְנוּת הַמַּנְגִּינָה בְּלִבּוֹ. – [הִתְרוֹנְנוּת־]

הִתְרוֹעֵעַ, הת׳ מן רעע.

א. **הִתְרוֹעֲעוּת°** נ׳ [מן ב. רעע, הִתְרוֹעֵעַ] הִשְׁתַּבְּרוּת, הִתְמוֹטְטוּת: הִתְרוֹעֲעוּת הַבִּנְיָן הַיָּשָׁן. – [הִתְרוֹעֲעוּת־]

ב. **הִתְרוֹעֲעוּת**^ נ׳ [מן ג. רעע, הִתְרוֹעֵעַ] הִתְיַדְּדוּת, הֱיוֹת לְרֵעַ וּלְחָבֵר: ״הִתְרוֹעֲעוּת הַתְּלוּיָה בְּהַסְכָּמָה״ (ס׳ המידות לאריסטו ד י). ״בְּהִתְרוֹעֲעוּתָהּ הָיְתָה מַבְרִיחָה אֶת עַצְמָהּ מִבְּנוֹת הָעֲשִׁירִים״ (יהודה שטינברג, קעד). הִתְרוֹעֲעוּת עִם יַלְדֵי הַשְּׁכוּנָה. –[הִתְרוֹעֲעוּת־]

הִתְרוֹפֵף, הת׳ מן רפף.

הִתְרוֹפְפוּת° נ׳ [מן רפף, הִתְרוֹפֵף] הֵחָלְשׁוּת, הִתְמוֹטְטוּת, הִתְפּוֹגְגוּת, הֱיוֹת רָפֶה: ״הָאָסוֹן הַלְּאֻמִּי גָּרַם לְהִתְרוֹפְפוּת הָאֱמוּנָה בַּעֲתִידוֹת הָעָם״ (אחד העם, שנ). ״פְּרִי הִתְרוֹפְפוּת הָרָצוֹן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם סַכָּנָה״ (קבק, בצל 248). הִתְרוֹפְפוּת הַמֵּיתָרִים. הִתְרוֹפְפוּת בְּרִיאוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ מֵרֹב עֲבוֹדָה. הִתְרוֹפְפוּת הַמֶּתַח. –[־פְפוּת־]

הִתְרוֹצֵץ, **1**, הת׳ מן רוץ; **2**, הת׳ מן רצץ.

א. **הִתְרוֹצְצוּת°** נ׳ [מן רוץ, הִתְרוֹצֵץ], **1**, רִיצָה לְכָאן וּלְכָאן: הִתְרוֹצְצוּת הָאַרְיֵה בְּתוֹךְ כְּלוּבוֹ. **2**, [בהשאלה] טִרְדָּה וִיגִיעָה רַבָּה, הִטַּלְטְלוּת: ״אֵין בְּהִילוּת וְהִתְרוֹצְצוּת לְבַטָּלָה וְאֵין הֲמֻלַּת שָׁוְא״ (ביאליק, איש הסיפון). לְאַחַר הִתְרוֹצְצוּת רַבָּה הִצְלַחְתִּי לְהַשִּׂיג אֶת הַסֵּפֶר. – [הִתְרוֹצְצוּת־, הִתְרוֹצְצֻיּוֹת]

ב. **הִתְרוֹצְצוּת**^ נ׳ [מן רצץ, הִתְרוֹצֵץ] דְּחִיקָה, הִתְכַּתְּשׁוּת, הִתְנַגְּשׁוּת: ״הִתְרוֹצְצוּת הַבָּנִים בְּקִרְבִּי״ (אב־בנאל, תולדות). – [הִתְרוֹצְצוּת־, הִתְרוֹצְצֻיּוֹת]

הִתְרוֹקֵן, הת׳ מן ריק.

הִתְרוֹקְנוּת^ נ׳ [מן ריק, הִתְרוֹקֵן] הֵעָשׂוּת (כְּלִי) רֵיק מִמַּה שֶּׁהָיָה בּוֹ, אָבְדַן הַתֹּכֶן: הִתְרוֹקְנוּת חָבִית הַיַּיִן. [ובהשאלה:] ״מַה שֶּׁהָיָה כָּבֵד לוֹ לָשֵׂאת מִכָּל מַשָּׂא – זוֹ הִתְרוֹקְנוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ״ (בורלא, כיסופים 175). ״צִיּוּר נִפְלָא שֶׁל הִתְרוֹקְנוּת, שֶׁל דִּלְדּוּל אָדָם״ (פיכמן, קצח). – [הִתְרוֹקְנוּת־]

הִתְרוֹשֵׁשׁ, הת׳ מן ריש.

הִתְרוֹשְׁשׁוּת° נ׳ [מן ריש, הִתְרוֹשֵׁשׁ] הִתְדַּלְדְּלוּת, הֵהָפְכוּת לְעָנִי: הַבִּזְבּוּז הֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי הִתְרוֹשְׁשׁוּת. – [הִתְרוֹשְׁשׁוּת־]

הַתְרָזָה° נ׳ [מן תרז, הִתְרִיז] שִׁלְשׁוּל, הִדָּחֲקוּת לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים בְּשֶׁל קִלְקוּל הַקֵּבָה. – [הַתְרָזַת־, הַתְרָזוֹת]

הִתְרַחֲבוּת^ נ׳ [מן רחב, הִתְרַחֵב] הִתְפַּשְּׁטוּת לָרֹחַב, הֵעָשׂוּת רָחָב מִשֶּׁהָיָה: ״הִתְרַחֲבוּת גְּבוּלֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ יְהוּדָה... וּגְבוּלֵיהֶן שֶׁל עָרֵי יְהוּדָה״ (קלוזנר, הרעיון 148) ״שֶׁיְּהֵא מָקוֹם נִכָּר לָאִילָן... לִפְשׁוֹט וּלְהִתְרַחֲבוּת״ (טביב, דרך 96) הִתְרַחֲבוּת אִישׁוֹן הָעַיִן. הִתְרַחֲבוּת אֳפָקָיו שֶׁל הָאִישׁ. הִתְרַחֲבוּת הַפְּעֻלּוֹת. –[הִתְרַחֲבוּת־]

הִתְרַחֲצוּת° נ׳ [מן רחץ, הִתְרַחֵץ] רְחִיצָה, רְחִיצַת עַצְמוֹ: הִתְרַחֲצוּת לְאַחַר הַקִּימָה מִן הַשֵּׁנָה. הִתְרַחֲצוּת בַּיָּם. –[הִתְרַחֲצוּת־]

הִתְרַחֲקוּת٭ נ׳ [מן רחק, הִתְרַחֵק] 1°. הֲלִיכָה לְמָקוֹם רָחוֹק: הִתְרַחֲקוּת הַגּוֹלֶה מִמּוֹלַדְתּוֹ. כְּכָל שֶׁהוֹסִיף לָלֶכֶת, כֵּן גָּדְלָה הִתְרַחֲקוּתוֹ מִן הַבַּיִת 2°. הֱיוֹת רָחוֹק מִמִּישֶׁהוּ אוֹ מִמַּשֶּׁהוּ [גם בהשאלה]: ״כְּשֶׁגָּדַלְתִּי גָּדְלוּ גַּם הִתְרַחֲקוּתִי וְהִתְבַּיְּשׁוּתִי מִן הַנָּשִׁים״ (ברנר, א 14). הִתְרַחֲקוּת מִשָּׁכֵן רַע. הִתְרַחֲקוּת מִן הַכִּעוּר. – [הִתְרַחֲקוּת־]

הִתְרַחֲשׁוּת° נ׳ [מן ב. רחש, הִתְרַחֵשׁ] הִזְדַּמְּנוּת, אֵרוּעַ, הִקָּרוּת דָּבָר: ״הַהִתְרַחֲשֻׁיּוֹת הַמַּמָּשִׁיּוֹת בְּיוֹתֵר הֵן הַמִּקְרִיּוֹת בְּיוֹתֵר״ (פיכמן, רל). ״רַבִּי בָּרוּךְ אוֹהֵב לִתְפֹּס מְאֹרָעוֹת וּפְעֻלּוֹת שֶׁל חַיָּיו הוּא כְּהִסְתַּכְּלוּת שֶׁל הִתְרַחֲשׁוּת שְׁמֵימִית״ (בובר, אור 35). הִתְרַחֲשׁוּת נֵס. – [הִתְרַחֲשׁוּת־, הִתְרַחֲשֻׁיּוֹת]

הִתְרַטְּבוּת° נ׳ [מן רטב, הִתְרַטֵּב] הִתְלַחְלְחוּת, הֵעָשׂוֹת רָטֹב וָלַח: הִתְרַטְּבוּת הַקִּירוֹת. הִתְרַטְּבוּת שֶׁל תִּינוֹקוֹת.–[הִתְרַטְּבוּת־]

הַתְרָיָה•**, התרייה** נ׳ [מן תרה, הִתְרָה] הַתְרָאָה, הַזְהָרָה: ״׳מוֹת יוּמָת׳ – בְּהַתְרָיַת עֵדִים״ (מכילתא משפטים פ.). – [הַתְרָיַת־, הַתְרָיוֹת]

הִתְרַכְּבוּת٭ נ׳ [מן רכב, הִתְרַכֵּב] הִתְחַבְּרוּת, הִתְמַזְּגוּת, הִצְטָרְפוּת שֶׁל דָּבָר לְדָבָר, הִתְמַזְּגוּת יַחַד: ״וּבְהִתְרַכְּבוּתָם וְהִמָּזְגָם יִתְהַוּוּ הַגּוּפוֹת לִתְחִיָּה״ (אברבנאל, נחלת אבות ב). הִתְרַכְּבוּת כִּימִית. הִתְרַכְּבוּת מֵימָן וְחַמְצָן יוֹצֶרֶת מַיִם. – [הִתְרַכְּבוּת־, הִתְרַכְּבֻיּוֹת]

הִתְרַכְּזוּת° נ׳ [מן רכז, הִתְרַכֵּז] 1. הִצְטַבְּרוּת לְמֶרְכָּז אֶחָד, הִתְחַבְּרוּת יַחַד: ״הִתְרַכְּזוּת הָאֻמָּה בְּצִיּוֹן״ (אחד העם, ב). הִתְרַכְּזוּת קַרְנֵי הָאוֹר בְּתוֹךְ הָעַיִן. הִתְרַכְּזוּת הַקְּבוּצוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד. 2. רִכּוּז הַהַקְשָׁבָה, הָעִיּוּן וְהַמַּאֲמָץ בְּדָבָר אֶחָד: ״אִם סוֹד הַגֶּנְיוּס הוּא הוּא סוֹד הַצִּמְצוּם וְהַהִתְרַכְּזוּת – מַה צִּמְצוּם וּמַה הִתְרַכְּזוּת יְכוֹלִים לִהְיוֹת אֵצֶל עַם מְפֻזַּר חֵילוֹ לְכָל לָשׁוֹן עוֹבֶרֶת?״ (ביאליק, הספר העברי ג). ״הַסִּפּוּר מְחַיֵּב הִתְרַכְּזוּת כָּל הַחוּשִׁים״ (פיכמן, שם). הִתְרַכְּזוּת הַתַּלְמִידִים בְּנוֹשֵׂא הַשִּׁעוּר. – [הִתְרַכְּזוּת־]

הִתְרַכְּכוּת° נ׳ [מן רכך, הִתְרַכֵּךְ] הֵעָשׂוֹת רַךְ, הֵהָפְכוּת דָּבָר קָשֶׁה לְרַךְ: הִתְרַכְּכוּת הַחֹמֶר לְאַחַר שֶׁנָּלוֹשׁ בַּמַּיִם. הִתְרַכְּכוּת הַלֵּב לְאַחַר הַתַּחֲנוּנִים הַמְרֻבִּים. – [הִתְרַכְּכוּת־]

הַתְרָמָה° נ׳ [מן תרם, הִתְרִים] 1. הֲבָאָה לִידֵי מַתַּן תְּרוּמָה: הַתְרָמַת הַתּוֹשָׁבִים לְטוֹבַת נִפְגְּעֵי שִׁתּוּק הַיְלָדִים. 2. הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה מִתְּבוּאָה אוֹ מִפְּרִי. – [הַתְרָמַת־, הַתְרָמוֹת, הַתְרָמוֹת־]

הַתְרָסָה٭ נ׳ [מן תרס, הִתְרִיס] הִתְנַגְּדוּת, מֶרִי, מְחָאָה: ״וַתַּמְרוּ – לְשׁוֹן הַתְרָסָה, הִתְרַסְתֶּם נֶגֶד מַאֲמָרוֹ״ (רש״י דברים א כו). ״לִפְעָמִים שֶׁהוּא בָּא עַל זֶה לִידֵי הַתְרָסָה בְּמַחְשָׁבָה כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (יהודה שטינברג, קכב). ״הַהַתְרָסָה נֶגֶד הַשִּׁגְרָה״ (פיכמן, רמח). – [הַתְרָסַת־, הַתְרָסוֹת, הַתְרָסוֹת־]

הִתְרַסְּנוּת° נ׳ [מן רסן, הִתְרַסֵּן] רִסּוּן עַצְמוֹ, בְּלִימַת עַצְמוֹ, הִתְאַפְּקוּת: דְּרוּשָׁה הִתְרַסְּנוּת בְּרֶגַע שֶׁל רֹגֶז וְרַתְחָה.–[הִתְרַסְּנוּת־]

הִתְרַסְּסוּת° נ׳ [מן רסס, הִתְרַסֵּס] 1. הִשָּׁבְרוּת לִרְסִיסִים: הִתְרַסְּסוּת הַזְּכוּכִית מֵעֹצֶם הַהֶדֶף. 2. הִנָּתְזוּת: הִתְרַסְּסוּת הַמַּיִם עַל־יְדֵי הַמַּשְׁאֵבָה. – [הִתְרַסְּסוּת־]

הִתְרַסְּקוּת° נ׳ [מן רסק, הִתְרַסֵּק] הִשָּׁבְרוּת לַחֲלָקִים: הִתְרַסְּקוּת הַמְּכוֹנִית בַּתְּאוּנָה. סַכָּנַת הִתְרַסְּקוּת כָּל אֵיבָרָיו. – [הִתְרַסְּקוּת־, הִתְרַסְּקֻיּוֹת]

הִתְרַעֲבוּת٭ נ׳ [מן רעב, הִתְרַעֵב] הֵעָשׂוֹת רָעֵב, תְּחוּשַׁת רָעָב: ״אַל תַּשְׁאִיר קֵבָתְךָ בְּלִי מַאֲכָל זְמַן רַב... כִּי הַהִתְרַעֲבוּת הַרְבָּה מְבִיאָה אֶת הַגּוּף לִידֵי בִּלְבּוּל״ (זבארה, ס׳ השעשועים). אֲכִילָה גַּסָּה אַחֲרֵי הִתְרַעֲבוּת. – [הִתְרַעֲבוּת־]

הִתְרַעֲדוּת° נ׳ [מן רעד, הִתְרַעֵד] הִזְדַּעְזְעוּת, צְמַרְמֹרֶת: הִתְרַעֲדוּת מֵעֹצֶם הִתְרַגְּשׁוּת. – [הִתְרַעֲדוּת־]

הַתְרָעָה• נ׳ [מן תרע, הִתְרִיעַ] 1•. הַשְׁמָעַת תְּרוּעָה, הַזְעָקָה: ״צְעָקָה – בַּפֶּה, הַתְרָעָה – בְּשׁוֹפָרוֹת״ (תענית יד.). 2° [בהשאלה] מְחָאָה, טַעֲנָה, קְרִיאַת־תִּגָּר: ״נִמְלְטָה מִפִּי... אֵיזוֹ הַתְרָעָה עַל הַיַּהֲדוּת הַהִיסְטוֹרִית שֶׁלָּנוּ״ (ברנר, ג 202). ״הַתְרָעָה עַל הַקַּלְקָלָה הַמּוּסָרִית וְהַטָּפָה לְתִקּוּן הָעוֹלָם״ (ליסיצקי, תולדות 238). – [הַתְרָעַת־, הַתְרָעוֹת, הַתְרָעוֹת־]

הִתְרָעוּת° נ׳ [מן ב. רעה, הִתְרָעָה] הִתְחַבְּרוּת, הִתְיַדְּדוּת: הִתְרָעוּת עִם חֲבֵרִים. – [הִתְרָעוּת־, הִתְרָעֻיּוֹת]

הִתְרַעֲמוּת٭ נ׳ [מן רעם, הִתְרַעֵם] הִתְלוֹנְנוּת, הִתְאוֹנְנוּת, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי תַּרְעֹמֶת: הִתְרַעֲמוּת עַל הָעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה. – [הִתְרַעֲמוּת־, הִתְרַעֲמֻיּוֹת]

הִתְרַעְנְנוּת° נ׳ [מן רענן, הִתְרַעֲנֵן] הֵעָשׂוֹת רַעֲנָן: אַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה הַמְּאֻמֶּצֶת יָצָאתִי לְטַיֵּל לְשֵׁם הִתְרַעְנְנוּת. ״תְּקוּפַת הִתְנַעֲרוּתָהּ שֶׁל הַיְצִירָה הָעִבְרִית מִן הַמַּשְׂכִּילוּת הַבַּטְלָנִית שֶׁנֶּחְנְטָה בָּהּ וְהִתְרַעְנְנוּתָהּ בַּחִיּוּנִיּוּת הַתּוֹסֶסֶת בְּאֵירוֹפָּה״ (ליסיצקי, תולדות 158). – [הִתְרַעְנְנוּת־]

הִתְרַעֲשׁוּת٭ נ׳ [מן רעש, הִתְרַעֵשׁ] 1°. הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, הֱיוֹת נִרְעָשׁ: ״הִתְרַעֲשׁוּת לִקְרַאת בּוֹאוֹ״ (הלקין, משבר 49). ״וַאֲנִי בְּהִתְרַעֲשׁוּתִי לֹא זָכַרְתִּי הֵיכָן הִנַּחְתִּיו״ (קדרי, כורך 63). 2٭. רַעַשׁ־אֲדָמָה: ״הִתְרַעֲשׁוּת הָאָרֶץ וּשְׂרֵפָתָהּ״ (אברבנאל שמואל ב כב). – [הִתְרַעֲשׁוּת־]

הִתְרַפְּאוּת٭ נ׳ [מן א. רפא, הִתְרַפֵּא] הִמָּצְאוּת בְּטִפּוּל רְפוּאִי, הַבְרָאָה בְּעֶזְרַת רוֹפְאִים וּרְפוּאוֹת, הַחְלָמָה: ״הִתְרַפְּאוּתָם שֶׁל הַחוֹלִים וּבַעֲלֵי־הַמּוּמִים״ (קלוזנר, הרעיון 148). נְסִיעָה אֶל חַמֵּי טְבֶרְיָה לְשֵׁם הִתְרַפְּאוּת. – [הִתְרַפְּאוּת־]

הִתְרַפּוּת٭ נ׳ [מן א. רפה, הִתְרַפָּה] 1٭. הֵעָשׂוֹת רָפֶה וְחַלָּשׁ, הִתְרוֹפְפוּת: הִתְרַפּוּת הַשְּׁרִירִים לְאַחַר מַחֲלָה. ״הִתְדַּלְדְּלוּתוֹ וְהִתְרַפּוּתוֹ״ (השרשים לג׳נאח, סבל). 2٭. הֱיוֹת נִרְפֶּה, הַחֲלָשַׁת הַמֶּתַח: ״וְכִי בְּהִתְרַפּוּתְךָ בּוֹ – מַפַּלְתְּךָ, וּבְהִשְׁתַּדְּלוּתְךָ בּוֹ – הַצְלָחָתְךָ״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). ״קוֹל רַב־הָעֲבָדִים הַמְקַלֵּל עַצְלוּתוֹ וְהִתְרַפּוּתוֹ״ (טברסקי, אקוסטה א 34). – [הִתְרַפּוּת־]

הִתְרַפְּטוּת° נ׳ [מן רפט, הִתְרַפֵּט] הִתְבַּלּוּת, הֵעָשׂוֹת מְרֻפָּט: הִתְרַפְּטוּת הַבֶּגֶד הַיָּשָׁן. – [הִתְרַפְּטוּת־]

הִתְרַפְּסוּת° נ׳ [מן רפס, הִתְרַפֵּס] הִכָּנְעוּת, הַשְׁפָּלַת עַצְמוֹ לִפְנֵי אַחֵר: ״הָיְתָה אִתּוֹ רוּחַ אַחֶרֶת, רוּחַ שֶׁל חֵרוּת וְשֶׁל הִתְרַפְּסוּת כְּאֶחָד״ (ביאליק, איש הסיפון). ״רוֹאֶה הוּא שֶׁאָדָם קָטָן

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ٭ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

זֶה מִתְרַפֵּס וְחוֹנֵל, וּבְהִתְרַפְּסוּתוֹ וּזְחִילָתוֹ הוּא הוֹלֵךְ וְגוֹנֵב לְבָבוֹת״ (יהודה שטינברג, פה). ״חִיּוּךְ שֶׁל הִתְרַפְּסוּת״ (סדן, באלכסון 13). – [הִתְרַפְּסוּת־, הִתְרַפְּסֻיּוֹת]

הִתְרַפְּקוּת° נ׳ [מן רפק, הִתְרַפֵּק] 1. חִבּוּקִים וְגִפּוּפִים מִתּוֹךְ הִתְפַּנְּקוּת וְאַהֲבָה: הִתְרַפְּקוּת הַיֶּלֶד עַל אִמּוֹ. הִתְרַפְּקוּת הַנַּעֲרָה עַל אֲהוּבָהּ. 2 [בהשאלה] נְהִיָּה, כִּסּוּפִים: ״הַהִתְרַפְּקוּת הַחֲדָשָׁה, הַבַּיְשָׁנִית עַל הַחַיִּים״ (פיכמן, רכב). ״לֹא גַל שֶׁל הִתְרַפְּקוּת יְהוּדִית צָף וְעָלָה בְּשִׁירָתוֹ״ (קריב, עיונים 143). ״יְצִירַת פְּרוֹבְּלֶמוֹת וְהִתְרַפְּקוּת עֲלֵיהֶן״ (סוקולוב, במראות 257). – [הִתְרַפְּקוּת־, ־פְּקֻיּוֹת]

הִתְרַצּוּת˙ נ׳ [מן ב. רצה, הִתְרַצָּה] הִתְפַּיְּסוּת, הֵעָנוּת לְבַקָּשָׁה: ״וּמַה יּוֹעִיל לִי בְּהִתְרַצּוּת אֶל חַלָּשׁ כָּמוֹנִי?״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). ״אֲמִירַת הֵן וְהַסְכָּמָה... מִתּוֹךְ הִתְרַצּוּת... מְכֻוֶּנֶת מֵעִקָּרָהּ לְמַה שֶּׁהוּא בַּמָּצוּי וְלֹא בָּרָאוּי״ (קלצקין, כתבים 175). הִתְרַצּוּת בְּנֵי־אָדָם זֶה לָזֶה. הִתְרַצּוּת הַמְנַהֵל לְדוֹרְשׁוֹ. –[הִתְרַצּוּת־]

הִתְרַקְבְּבוּת° נ׳ [מן רַקְבּוּבִית] תַּהֲלִיךְ הֵהָפְכוּתוֹ שֶׁל זֶבֶל לְרַקְבּוּבִית (ל־הומוס־). – [הִתְרַקְבְּבוּת־]

הִתְרַקְּבוּת° נ׳ [מן רקב, הִתְרַקֵּב] הֵרָקְבָה, הִפָּגְעוּת עַל־יְדֵי רִקָּבוֹן: הִתְרַקְּבוּת הַפֵּרוֹת בַּמַּחְסָן מֵחֲמַת רְטִיבוּת.–[הִתְרַקְּבוּת־]

הִתְרַקְּמוּת° נ׳ [מן רקם, הִתְרַקֵּם] הִתְהַוּוּת, הִתְרַכְּבוּת, רֵאשִׁית הַהִוָּצְרוּת: ״רַק עַתָּה... מַתְחִילִים לְהִגָּלוֹת בַּאֲמֶרִיקָה סִימָנֵי הִתְרַקְּמוּתָהּ שֶׁל אֻמָּה חֲדָשָׁה, ׳אֲמֶרִיקָנִית׳״ (אחד העם, תז). הִתְרַקְּמוּת הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ. הִתְרַקְּמוּת הָאֵבָרִים. הִתְרַקְּמוּת הָעֲלִילָה בְּדִמְיוֹנוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. – [הִתְרַקְּמוּת־]

הִתְרַקְּעוּת° נ׳ [מן רקע, הִתְרַקַּע] הִתְמַתְּחוּת, הִתְפַּשְּׁטוּת: הִתְרַקְּעוּת הַמַּתֶּכֶת כְּשֶׁמַּקִּישִׁים עָלֶיהָ. –[הִתְרַקְּעוּת־]

הִתְרַשְּׁלוּת˙ נ׳ [מן רשל, הִתְרַשֵּׁל] הִתְעַצְּלוּת, הַזְנָחָה, רִפְיוֹן־יָדַיִם: ״לִמְנֹעַ... הַהִתְרַשְּׁלוּת מִן הַלִּמּוּד (מלמד התלמידים, בראשית). ״וְלֹא נָבִיא קָרְבַּן כַּפָּרָה רַק עַל הַהִתְרַשְּׁלוּת״ (הרומי, ח 165). ״הַהִתְרַשְּׁלוּת הַבָּאָה מִתּוֹךְ עַצְלוּת״ (סוקולוב, אישים 142). ״הִתְרַשְּׁלוּת כָּל־שֶׁהִיא – וְאַתָּה בָּא, חָלִילָה, לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת״ (ביאליק, יום הששי א). – [הִתְרַשְּׁלוּת־, הִתְרַשְּׁלֻיּוֹת]

הִתְרַשְּׁמוּת˙ נ׳ [מן רשם, הִתְרַשֵּׁם] 1°. קַבָּלַת רֹשֶׁם, הִתְפַּעֲלוּת מִדָּבָר: ״הַסִּפְרוּת הַקְּלוֹקֶלֶת הַמְּצִיפָה אֶת הַיֶּלֶד בִּתְקוּפַת הִתְרַשְּׁמוּתוֹ הַחֲזָקָה בְּיוֹתֵר״ (פיכמן, שפא). ״הַהִתְרַשְּׁמוּת הַגְּדוֹלָה מִיצִיאַת מִצְרַיִם״ (סדן, ממחוז קעב). הִתְרַשְּׁמוּת עֲמֻקָּה מִן הַהַצָּגָה הַנָּאָה. הַמַּרְצֶה סִפֵּר אֶת הִתְרַשְּׁמֻיּוֹתָיו מִבִּקּוּרוֹ בְּאַפְרִיקָה. 2˙. הֱיוֹת רָשׁוּם, קַבָּלַת צוּרָה: ״שֶׁהִתְרַשְּׁמוּת הַקֶּשֶׁת בָּאֲוִיר אֵינָהּ שָׁוָה לְהִתְרַשְּׁמוּתָהּ בֶּעָנָן״ (אברבנאל, נח). – [הִתְרַשְּׁמוּת־, ־שְּׁמֻיּוֹת]

הִתְרַשְּׁמוּתִי° ת׳ [מן הִתְרַשְּׁמוּת] הַמְיֻסָּד עַל הִתְרַשְּׁמוּת, שֶׁכָּל עִקָּרוֹ תֵּאוּר הִתְרַשְּׁמֻיּוֹת, אִימְפְּרֶסְיוֹנִיסְטִי: דֶּרֶךְ כְּתִיבָה הִתְרַשְּׁמוּתִית. אֹפִי הִתְרַשְּׁמוּתִי. – [הִתְרַשְּׁמוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

הִתְרַתְּחוּת° נ׳ [מן רתח, הִתְרַתֵּחַ] בִּיאָה לִידֵי רְתִיחָה, הִתְקַצְּפוּת, הִתְכַּעֲסוּת: הִתְרַתְּחוּת הָאָב עַל הִתְנַהֲגוּת בְּנוֹ. – [הִתְרַתְּחוּת־]

הִתְרַתְּכוּת° נ׳ [מן רתך, הִתְרַתֵּךְ] הִתְחַבְּרוּת עַל־יְדֵי רִתּוּךְ (הַתָּכָה בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה גְבוֹהָה): הִתְרַתְּכוּת חֶלְקֵי הַבַּרְזֶל זֶה לָזֶה. – [הִתְרַתְּכוּת־]

הִתְרַתְּקוּת° נ׳ [מן רתק, הִתְרַתֵּק] 1. הִתְחַבְּרוּת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת זֶה בָּזֶה: הִתְרַתְּקוּת חֻלְיוֹת הַשַּׁרְשֶׁרֶת. 2. הֱיוֹת מְרֻתָּק וּמְחֻבָּר: הִתְרַתְּקוּת הַחוֹלֶה לְמִטָּתוֹ יָמִים רַבִּים. – [הִתְרַתְּקוּת־]

הֵתַשׁ, הִפ׳ מן תשש. **הִתַּשׁ**, הִפ׳ מן נתש.

הַתָּשָׁה° נ׳ [מן נתש, הִתִּישׁ] עֲקִירָה, הַשְׁמָדָה, אִבּוּד. – [הַתָּשַׁת־]

הֲתַשָּׁה˙, **הֲתָשָׁה**˙ נ׳ [מן תשש, הֵתֵשׁ] הַחְלָשָׁה, הַרְפָּיָה, הֲבָאָה לִידֵי רִפְיוֹן: ״שֶׁמַּעֲשֵׂי אוֹתָהּ הַנְּשָׁמָה גָּרְמוּ הֲתַשַּׁת־כֹּחַ לְהַשְׁגָּחָה״ (אמרות טהורות, אם כל חי ג יד). עֲבוֹדַת־הַפֶּרֶךְ גָּרְמָה לַהֲתָשַׁת כֹּחוֹ.– [הֲתַשַּׁת־, הֲתָשַׁת־]

הִתְשׁוֹטֵט הת׳ מן שוט.

הִתְשׁוֹטְטוּת˙ נ׳ [מן שוט, הִתְשׁוֹטֵט] הִתְהַלְּכוּת בְּלִי מַטָּרָה, הִתְרוֹצְצוּת, הֲלִיכָה לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים [גם בהשאלה]: ״וְעֵצָה הִיא הִתְשׁוֹטְטוּת מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם״ (נפוצות יהודה י). ״וְאִם מִתְּחִלָּה הָיוּ מַבָּטֶיהָ מִתְשׁוֹטְטִים כָּל שֶׁהוּא מִסְּבִיבָהּ... הֲרֵי עַכְשָׁו שְׁקוּעָה כֻּלָּהּ בַּהִתְשׁוֹטְטוּת הַזֹּאת״ (שטיינמן, סודות א 163). ״הִתְשׁוֹטְטוּת בְּזֵין מַטָּרָה בִּרְחוֹבוֹתֶיהָ שֶׁל צְפַת״ (ד׳ שחם, המדרון 19). – [הִתְשׁוֹטְטוּת־, הִתְשׁוֹטְטֻיּוֹת]

התת, רְאֵה עֶרֶךְ הות.

ו [כתב: /; רש״י: ו; עברית־כנענית: Y] 1, הָאוֹת הַשִּׁשִּׁית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי; שְׁמָהּ ״וָו״. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שִׁשָּׁה אוֹ שֵׁשׁ (6), שִׁשִּׁי, שִׁשִּׁית: ו׳ יָמִים. ו׳ פְּעָמִים. יוֹם ו׳. כִּתָּה ו׳. 3, ו׳ אוֹ וֹ, שֵׁשֶׁת אֲלָפִים (6000): ו׳ תס״ח=6468.

א. **וְ־ (וּ־, וַ־, וָ־, וֶ־, וִ־)**, [בראש מלה] 1 [לחיבור וקישור] גַּם, וְעוֹד: ״בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת״ (מלכים ב ה כו). ״וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה״ (בראשית ח כב). ״שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ״ (ישעיה נה א). ״הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ לַאֲנָשִׁים״ (שמואל א ד ט). ״אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם״ (תפילת שחרית). 2, אֲבָל, אוּלָם, הֲלֹא: ״כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים, וַה׳ שָׁמַיִם עָשָׂה״ (תהלים צו ה). ״מַה־תִּתֶּן־לִי, וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״ (בראשית טו ב). 3 [במשפט תנאי] אָז, אֵפוֹא: ״וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ, וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת״ (בראשית כד ח).

ב. **וְ־ (וּ־, וַ־, וִ־)** [בראש פועל בעבר], ו׳ הַהִפּוּךְ מֵעָבָר לְעָתִיד: ״הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַ‍ִם״ (ירמיה ב ב). ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ (דברים ח י). ״וּזְכַרְתֶּם... וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם״ (במדבר טו לט). ״וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה״ (שמות יט ה).

ג. **וַ־ (וָ־)** [בראש פועל בעתיד], ו׳ הַהִפּוּךְ מֵעָתִיד לְעָבָר: ״וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״ (בראשית כב א). ״וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל״ (בראשית כז לג).

וא״א ר״ת וְאִי־אֶפְשָׁר.

וָאדִי° ז׳ [ערבית] נַחַל אוֹ גַּיְא הַמּוֹשְׁכִים מַיִם בְּיִחוּד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹ שֶׁאֵינָם מוֹשְׁכִים מַיִם כְּלָל. – [וָאדִיּוֹת]

וָאו* נ׳ (קידושין ל.), שֵׁם הָאוֹת הַשִּׁשִּׁית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, ו, נִכְתֶּבֶת גַּם וָו אוֹ וָיו. – [וָאוִין]

וָאט◊ ז׳ [על שם הפיסיקאי האנגלי G. Watt (1736 – 1819)] יְחִידַת־הַמִּדָּה שֶׁל הַהֶסְפֵּק הַחַשְׁמַלִּי: זֶרֶם הַחַשְׁמַל שֶׁל אַמְפֶּר אֶחָד הַזּוֹרֵם בְּמֶתַח שֶׁל ווֹלְט אֶחָד – הֶסְפֵּקוֹ וָאט אֶחָד. – [וָאטִים]

– וָאט־שָׁעָה°, יְחִידַת הַתִּצְרֹכֶת הַחַשְׁמַלִּית – תִּצְרֹכֶת כְּדֵי וָאט אֶחָד בְּמֶשֶׁךְ שָׁעָה.

– קִילוֹוָאט◊, אֶלֶף וָאט. – [קִילוֹוָאטִים]

וָא־בַּנְק◊ [צרפתית: va-banque] [במשחקי־קלפים] 1, סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁהַמְשַׂחֲקִים מַצִּיגִים כְּנֶגֶד הַסְּכוּם שֶׁבַּקֻּפָּה הַכְּלָלִית. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכּוּן רַב – רֶוַח גָּדוֹל אוֹ הֶפְסֵד קָשֶׁה.

ואכמ״ל ר״ת וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ.

ואל״כ ר״ת וְאִם לֹא כֵן.

וא״ת ר״ת וְאִם תֹּאמַר.

וָגַבּוּנְד◊ ז׳ [מלאטינית: vagabundus נווד] נַוָּד, נָע וָנָד, אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ, הוֹלֵךְ בָּטֵל. – [וָגַבּוּנְדִים]

וֶגָה◊ נ׳ [ספרדית: Vega; מערבית: אַנַּשְׂר אַל־וַאקִעַ הנשר הנופל] שֵׁם הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים ״נֵבֶל״ (Lyra), הַכּוֹכָב הַמַּזְהִיר בְּיוֹתֵר בְּמַחֲצִית הַצְּפוֹנִית שֶׁל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם.

וְגוֹ׳ קיצור: וְגוֹמֵר [ראה ערך א-גמר]

וֶגֶטַצְיָה◊ נ׳ [לאטינית: vegetatio] צְמִיחָה, גִּדּוּל: תְּקוּפַת הַוֶּגֶטַצְיָה שֶׁל הַצֶּמַח.

– וֶ גֶ טָ טִ י בִ י ◊ ת׳ צִמְחִי: רְבִיָּה וֶגֶטָטִיבִית, בְּנִגּוּד לִרְבִיָּה מִינִית בְּבַעֲלֵי־חַיִּים.

– וֶ גֶ טָ רִ י ◊ ת׳ צִמְחוֹנִי, הַנִּזּוֹן רַק בִּצְמָחִים [ראה ערך צִמְחוֹנִי].

– וֶ גֶ טָ רִ י וּ ת ◊ נ׳ צִמְחוֹנוּת.

ודא [מן וַדַּאי]

~ פִּע׳ **וִ דֵּ א°** פ״י קָבַע שֶׁהַדָּבָר וַדָּאִי, בֵּרֵר וּבָדַק אִם הַדָּבָר וַדָּאִי, אִם קַיָּם כַּמְתֻכְנָן: יֵשׁ לְוַדֵּא אֶת בִּצּוּעַ הַמְּשִׂימָה. ״הַמְפַקֵּד יְוַדֵּא שֶׁהַפְּקֻדָּה תַּגִּיעַ לְכָל פְּקוּדָיו!״ (פקודה צבאית). כְּדֵי לְוַדֵּא שֶׁלֹּא נִשְׁאַר אִישׁ מִן הָאוֹיֵב בָּעֶמְדָּה, הֵטִילוּ לְתוֹכָהּ רִמּוֹן־יָד. – [לְוַדֵּא, מְוַדֵּא, יְ־]

~ פֻּע׳ **וֻ דָּ א°**, אֻשַּׁר, נִקְבַּע כְּוַדַּאי: בִּצּוּעַ הַמְּשִׂימָה וֻדָּא. – [מְוֻדָּא, יְוֻדָּא]

~ הת׳ **נִ תְ וַ דֵּ א°**, נִתְאַמֵּת, נַעֲשָׂה וַדַּאי: ״כְּשֶׁנִּגְלוּ לִי סִימָנִים רִאשׁוֹנִים וְנִתְוַדְּאוּ לִי דִּבְרֵי אִמִּי״ (סביב, דרך 35). ״הֲרֵי מִתְוַדֵּא לָנוּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר כִּי אֶחָד מִגְּדוֹלֵי סוֹפְרֵינוּ הֶעֱמִיק פֹּה אֶת שִׂיחוֹ״ (קריב, עיונים 37). – [לְהִתְוַדֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

וַדָּאָה° נ׳ ראה וַדַּאי.

וַדָּאוּת∴ נ׳ [מן וַדַּאי] בִּטָּחוֹן גָּמוּר, חֹסֶר סָפֵק: ״חִישׁ נֶהֶפְכוּ לוֹ הָאֶפְשָׁרֻיּוֹת לְוַדָּאֻיּוֹת, וְהַוַּדָּאֻיּוֹת לְהֶכְרֵחִיּוֹת״ (יהודה שטינברג, ר). ״כָּל אוֹתָם הָרְמָזִים הַדַּקִּים... נִבְלְעוּ בְּבַת־אַחַת בְּוַדָּאוּת זוֹ״ (שופמן, א 58). ״דּוֹחִים הֵמָּה וַדָּאֻיּוֹת מִפְּנֵי סְפֵקוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יד). ״מְדַבֵּר... בְּוַדָּאוּת פַּסְקָנִית״ (קרליבך, הודו 165). ״וַדָּאֻיּוֹת שֶׁל דּוֹר קוֹדֵם נַעֲשׂוּ בְּחִינַת סְפֵקוֹת לְגַבֵּי הַדּוֹר הַבָּא״ (ויסלבסקי, יחידים 99). – [וַדָּאוּת־, וַדָּאֻיּוֹת]

וַדַּאי* [מן ודה?] 1* ז׳ דָּבָר בָּרוּר וּבָטוּחַ, דָּבָר מֻחְלָט, שֶׁאֵינוֹ סָפֵק: ״עַד שְׁלוֹשָׁה יָמִים – וַדַּאי, מִכָּאן וָאֵילָךְ – סָפֵק״ (תוספתא תרומות ד ח). ״אֵין לִי אֶלָּא וַדָּאֵיהֶם, סְפֵקוֹתֵיהֶם וְאָנְסֵיהֶם וְשִׁגְגוֹתֵיהֶם מִנַּיִן?״ (ספרא אחרי פב א). ״וּמַה סְּפֵקוֹת שֶׁלָּכֶם כָּךְ, וַדָּאוֹת שֶׁלָּכֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!״ (בבא מציעא פג:). ״הֵיאַךְ מַנִּיחִים אֶת הַוַּדַּאי וְהוֹלְכִים אַחַר הַסָּפֵק?״ (עגנון, אורח 17). ״הִרְהוּרֵי־לֵב שֶׁסִּתְרָם מְרֻבֶּה מִגְּלוּיָם וּסְפֵקָם מְוֻדָּאָם״ (הזז, צל 202). ״מִיָּד מַתְחִיל מִתְעַרְעֵר וַדָּאָם שֶׁל דְּבָרִים בִּסְפֵקָם״ (צמח, כתבים 215). 2*, ת׳ בָּטוּחַ, מֻחְלָט: ״שֶׁאֵינוֹ נֶעֱרָךְ אֶלָּא זָכָר וַדַּאי וּנְקֵבָה וַדָּאִית״ (ערכין א א). ״הָאֵל הַגָּדוֹל... וְהָאַמִּיץ וְהַוַּדַּאי״ (ברכות

לג:). 3• תה"פ בְּלֹא סָפֵק, אֶל נָכוֹן: "(יָצָא) כּוֹכָב אֶחָד – וַדַּאי יוֹם, שְׁנַיִם – סָפֵק לַיְלָה, שְׁלֹשָׁה – וַדַּאי לַיְלָה" (ירושלמי ברכות ב ב). "וַדַּאי זֶה יְרֵא שָׁמַיִם הוּא" (בראשית רבה צג). – [וַדַּאי־, וַדָּאוֹ, וַדָּאוֹת, וַדָּאוֹת־, גם וַדָּאִים, וַדָּאֵי־]

– בְּוַדַּאי תה"פ אֶל נָכוֹן, בְּלִי סָפֵק: "אֵין כָּאן עֵדוּת, שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן שֶׁקֶר" (רמב"ם, עדות כב א). אַל נָא תִּדְאַג, הוּא יַגִּיעַ בְּוַדַּאי!

וַדָּאִי° ת' [מן וַדַּאי] בָּטוּחַ, בָּרוּר, שֶׁאֵינוֹ מֻטָּל בְּסָפֵק: "הֶפְסֵדָן הַגָּמוּר וְהַוַּדָּאִי" (ביאליק, אגרות ה קכח) "אוּלַי אַתֶּם תְּרַחֲמוּ עָלַי וְתַצִּילוּנִי מִמִּיתָה וַדָּאִית" (הזז, יעיש ד 116). – [וַדָּאִית, וַדָּאִיִּים, ־אִיּוֹת]

– וַדָּאִית° תה"פ בְּאֹפֶן בָּרוּר וּמֻחְלָט: "אָמְנָם יוֹדֵעַ הוּא וַדָּאִית, כִּי נַחַת רַבָּה לֹא יִגְרְמוּ לוֹ" (שניאור, סיפורים לד).

וַדָּאִיּוּת° נ' [מן וַדָּאִי] הֶחְלֵטִיּוּת, בִּטְחָה מְלֵאָה: "בִּסְקִירָה אַחַת, בְּוַדָּאִיּוּת שֶׁל אִינְסְטִינְקְט, יַרְגִּישׁוּ בִּפְגִימַת הַצֶּדֶק" (אחד העם, שעד). "דִּכְּאָהוּ הָרַעְיוֹן בְּוַדָּאִיּוּתוֹ הַנִּמְרָצָה וְהָאַכְזָרִיָּה" (שופמן, א 34). – [וַדָּאִיּוּת־]

וַדָּאָנוּת° נ' [מן וַדַּאי] בִּטָּחוֹן יָתֵר, הֶחְלֵטִיּוּת, קְבִיעָה כִּי הַדָּבָר הוּא וַדַּאי וּלְלֹא כָּל סָפֵק: "הוּא מַתִּיר לוֹ קְצָת הִתּוּל וְלָצוֹן בְּיַחַס לְכָל אוֹתָם הַסִּגְנוֹנִים שֶׁל פַּסְקָנוּת וְוַדָּאָנוּת בַּסִּפְרוּת וּבַחֶבְרָה" (קלצקין, כתבים 294). – [וַדָּאָנוּת־]

ודה [ראה א. ידה, הִתְוַדָּה]

~ פִּע' וִדָּה ^, 1°, פ"י גָּרַם שֶׁמִּישֶׁהוּ יִתְוַדֶּה, הִמְרִיץ לְהִתְוַדּוֹת: הַכֹּמֶר מְוַדֶּה אֶת בְּנֵי קְהִלָּתוֹ. 2 ^, פ"ע הִתְוַדָּה: "וִדִּיתִי עִם שָׁמַיִם לְהַזְכִּיר גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים" (קליר, אפיק, תפילת גשם). – [לְוַדּוֹת, מְוַדֶּה, יְ־]

~ הִתְוַדָּה, ראה א. ידה.

וֵדָה°, **וידה** נ' [סאנסקריטית: veda דעת] שְׁמָם שֶׁל אַרְבַּעַת הָאֳסָפִים שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל הַהֹדִים הַבְּרַהְמָנִים.

וִדּוּא°, **וידוא** ז' [מן ודא, וִדֵּא] אִמּוּת, קְבִיעַת דָּבָר שֶׁהוּא כָּךְ בְּוַדָּאוּת: וִדּוּא הַפְּעֻלָּה שֶׁנֶּעֶשְׂתָה. – [וִדּוּא־]

וִדּוּי•, **וידוי** ז' [מן ודה, וִדָּה] 1°, הוֹדָאָה עַל הָאֱמֶת, גִּלּוּי דְּבָרִים בְּפִי אָדָם שֶׁהֶחֱזִיקָם עַד כֹּה כְּסוֹד כָּמוּס, וּבְיִחוּד הַבָּעַת חֲרָטָה עַל חֵטְא אַגַּב סִפּוּר שֶׁל הַפְּרָטִים הַקְּשׁוּרִים בּוֹ: "לַהֲבִיא אוֹתָם לִידֵי הַוִּדּוּי הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּאָזְנֵי כָּל הָעָם" (אחד העם, מ). וִדּוּי הַנֶּאֱשָׁם לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט. 2•, כִּנּוּי לַתְּפִלָּה שֶׁאָדָם מִתְוַדֶּה בָּהּ עַל חֲטָאָיו: "מִצְוַת וִדּוּי עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים עִם חֲשֵׁכָה ...מִתְוַדֶּה אָדָם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה" (תוספתא יום הכיפורים ה יד). "וּבָא קִצִּי, וַאֲנִי עוֹצֵם עֵינַי וְאוֹמֵר וִדּוּי בְּלַחַשׁ" (מנדלי מו"ס, שלג). – [וִדּוּי־, וִדּוּיִים, וִדּוּיֵי־]

– וִדּוּי־פֶּה ^, כִּנּוּי לְוִדּוּי שֶׁאֵינוֹ מָלֵא אוֹ אֵינוֹ אֲמִתִּי, שֶׁהוּא מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ וְאֵין עִמּוֹ חֲרָטָה וַחֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה: "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי־פֶּה" (תפילת ראש-השנה ויום-כיפור).

וִדּוּעַ°, **וידוע** ז' [מן ודע, וִדַּע] עֲשִׂיַּת הֶכֵּרוּת, הַצָּגָה: וִדּוּעַ הָאוֹרֵחַ לַקָּהָל. – [וִדּוּעַ־]

ודו"ק ר"ת וְדוֹק וְתִמְצָא קַל.

וַדַּי•, ראה וַדַּאי. **וָדִי**°, ראה וָאדִי.

וד"ל ר"ת 1, וְדַי לַמֵּבִין. 2, וְדַי לֶחָכָם. 3, וְדַי לְחַכִּימָא.

ודע [מן א. ידע, הִתְוַדַּע]

~ פִּע' וִדַּע ^ פ"י עָשָׂה הֶכֵּרוּת, הִצִּיג לִפְנֵי־: "וְאָח אֶל אָחִיו תּוֹדַע" (שמעוני, פרוש אבר). "אֶלְעָזָר בֶּן פְּתוֹרָה לֹא שָׁמַע יְוָנִית, וּבְעֵת שֶׁוִּדְּעוֹ יַנַּאי לְדִיוֹדוֹרוֹס הִסְתַּפֵּק כָּל הָעֵת בְּקִדּוֹת קַלּוֹת וּבְנַעֲנוּעֵי רֹאשׁ" (שמיר, מלך 133). – [לְוַדֵּעַ אֶת־, מְוַדֵּעַ, יְ־]

~ פֻּע' וֻדַּע °, הֻצַּג לִפְנֵי מִישֶׁהוּ, נַעֲשְׂתָה לוֹ הֶכֵּרוּת: הָאוֹרְחִים וֻדְּעוּ זֶה לָזֶה עַל־יְדֵי בַּעַל־הַבַּיִת. – [מְוֻדָּע, יְוֻדַּע]

~ הת' הִתְוַדַּע, ראה א. ידע.

וָהּ• [מלת־קריאה לשמחה או לתימהון] הֶאָח, הֵידָד!: "וָהּ שֶׁמָּלַךְ דָּוִד!" (אסתר רבה, פתיחה).

וַהַבִּי°, **והאבי** ת' [על שם המייסד מוחמד אבן-עבד אל-והאב, בסוף המאה ה-18] [ערבית: וַהַאבִּין] בֶּן דָּת מֻסְלְמִית שֶׁמֶּרְכָּזָהּ בִּמְדִינַת חִגַ'אז (סָעוּדִיָּה). – [וַהַבִּית, וַהַבִּים, וַהַבִּיּוֹת]

וה"ה ר"ת 1, וְהוּא הַדִּין. 2, וַהֲלֹא הוּא.

וָהוֹ•, כִּנּוּי לֵאלֹהִים, כַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ "יְהוָֹה": "אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא" (סוכה ד ה).

ווים שונים

א. **וָו** ז' [ארמית: וָוָא] מַסְמֵר שֶׁרֹאשׁוֹ כָּפוּף מְעַט, קֶרֶס, אַנְקוֹל: "וָוֵים לָעַמּוּדִים" (שמות לח כח). "יָתֵד, מַסְמֵר, וָו וְחֶרֶט" (ביאליק, קטינא). וָו לִתְלִיַּת בֶּגֶד. וָו בִּקְצֵה הַחַכָּה. – [וַו־, וָווֹ, וַוְכֶם; וָוִים, וָוֵי־, וָוֵיהֶם]

ב. **וָו**•, **ויו**, **ואו** נ' [אולי על-שום הדמיון לצורת וו באלף-בית העברי-הכנעני הקדום Y] שֵׁם הָאוֹת הַשִּׁשִּׁית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי (ספרי ואתחנן לו). – [וָוִין]

– וָו־הַחִבּוּר° (הַקִּשּׁוּר)°, הָאוֹת ו' הַבָּאָה בְּרֹאשׁ מִלָּה לְצַיֵּן חִבּוּר וְצֵרוּף שְׁמוֹת עֶצֶם, תְּאָרִים אוֹ פְּעָלִים – רְאֵה עֵרֶךְ ו'.

– וָו־הַהִפּוּךְ°, הָאוֹת ו' הַבָּאָה לִפְנֵי פֹּעַל בֶּעָבָר לְשַׁנּוֹת הוֹרָאָתוֹ לֶעָתִיד; אוֹ לִפְנֵי פֹּעַל בֶּעָתִיד לְשַׁנּוֹת הוֹרָאָתוֹ לֶעָבָר – רְאֵה עֵרֶךְ ו'.

וֹודֶבִיל° ז' [צרפתית: vaudeville] מַחֲזֶה מְבַדֵּחַ וְסָטִירִי קָצָר הַמְלֻוֶּה מוּסִיקָה, פִּזְמוֹנִים וּמְחוֹלוֹת. – [וֹודֶבִילִים]

ווֹדְקָה° נ' [רוסית: vodka מים (בלשון הקטנה)] כִּנּוּי לְיַיִן שָׂרָף חָרִיף מִתּוֹצֶרֶת רוּסִית, דּוֹמֶה לְעָרָק.

ווֹטוּם° ז' [לאטינית: votum משאלה] דֵּעָה, חַוַּת־דַּעַת, קוֹל [רווח בצירוף:]

– ווֹטוּם סֶפָּרָטוּם° [לאטינית: votum separatum] דֵּעָה נִבְדֶּלֶת, דַּעַת יָחִיד אוֹ דַּעַת־מִעוּט לְעֻמַּת דַּעַת הָרֹב: לְאַחַר הוֹדָעַת פְּסַק־הַדִּין שֶׁל רֹב הַשּׁוֹפְטִים נִשְׁמַע ווֹטוּם סֶפָּרָטוּם שֶׁל אַחַד הַשּׁוֹפְטִים.

וָוִית° נ' [מן א. וָו] וָו קָטָן, מַסְמֵר קָטָן שֶׁקָּצֵהוּ כָּפוּף. – [וָוִית־, וָוִיּוֹת]

וּוּלְגָטָה° נ׳ [מלאטינית: vulgata editio הוצאה להמון, הוצאה השווה לכל נפש] שֵׁם הַתַּרְגּוּם הָרוֹמִי הָרִאשׁוֹן לְכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הִירוֹנִימוּס, מֵאֲבוֹת הַכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית, בַּמֵּאָה הָרְבִיעִית לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת. הַוּוּלְגָטָה הִיא הַתַּרְגּוּם הַמְקֻדָּשׁ בַּכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית.

וּוּלְגָרִי° [מלאטינית: vulgaris של ההמון] הֲמוֹנִי, גַּס, פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר: הִתְנַהֲגוּת וּוּלְגָרִית. בִּטּוּי וּוּלְגָרִי. – [וּוּלְגָרִית, וּוּלְגָרִיִּים, וּוּלְגָרִיּוֹת]

– **וּוּלְגָרִיּוּת°** נ׳ הֲמוֹנִיּוּת, גַּסּוּת, פַּשְׁטוּת יְתֵרָה.

– **וּוּלְגָרִיזְם°** ז׳ שִׁמּוּשׁ בְּבִטּוּי וּוּלְגָרִי: וּוּלְגָרִיזְמִים בִּלְשׁוֹן הַשּׁוּק.

– **וּוּלְגָרִיזַצְיָה°** נ׳ מַתַּן צוּרָה וּוּלְגָרִית, שִׁוּוּי הֲמוֹנִיּוּת לְדָבָר: וּוּלְגָרִיזַצְיָה שֶׁל הָעֲרָכִים הַמּוּסָרִיִּים.

וּוֹלוּנְטָרִי° ת׳ [מלאטינית: voluntas רצון חופשי] רְצוֹנִי, הַנַּעֲשֶׂה מֵרָצוֹן, שֶׁל הִתְנַדְּבוּת: הִתְגַּיְּסוּת וּוֹלוּנְטָרִית לַמִּפְעָל.

– **וּוֹלוּנְטָרִיזְם°** ז׳ [בפסיכולוגיה] הַשִּׁיטָה הָרוֹאָה אֶת הָרָצוֹן, וְלֹא אֶת הַשֵּׂכֶל, כְּמֵנִיעַ עִקָּרִי לְכָל חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ.

וּוֹלְט° ז׳ [על שם הפיסיקאי האיטלקי Volta (1745 – 1827)] יְחִידַת־מִדָּה שֶׁל הַכֹּחַ הָאֶלֶקְטְרוֹ־מֵנִיעַ אוֹ הַמֶּתַח הַחַשְׁמַלִּי. נוּרוֹת־הַחַשְׁמַל הָרְגִילוֹת בְּאַרְצֵנוּ מְתֻקָּנוֹת עַל־פִּי־רֹב לְמֶתַח שֶׁל 220 וּוֹלְט. – [וּוֹלְטִים]

– **וּוֹלְטָג׳°** ז׳ עֵרֶךְ הַכֹּחַ הָאֶלֶקְטְרוֹ־מֵנִיעַ אוֹ הַמֶּתַח – מֻבְטָא בְּוּוֹלְטִים.

– **וּוֹלְטְמֶטֶר°** ז׳ מַכְשִׁיר לִמְדִידַת עֵרֶךְ הַמֶּתַח הַחַשְׁמַלִּי.

וּוֹלְפְרָם° ז׳ [על שם החוקר הגרמני Wolfram] מַתֶּכֶת לְבָנָה כְּעֵין הַכֶּסֶף, כְּבֵדָה וְקָשָׁה, מְשַׁמֶּשֶׁת כְּמֶסֶג לִפְלָדָה כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת קַשְׁיוּתָהּ, וְכֵן לְיִצּוּר חוּטִים בְּנוּרוֹת־חַשְׁמַל. נְקֻדַּת הַתַּכָּתָהּ הִיא הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בִּנְקֻדּוֹת הַהִתָּכָה שֶׁל הַמַּתָּכוֹת. הַוּוֹלְפְרָם יָדוּעַ יוֹתֵר בַּשֵּׁם הַשְּׁוֶדִי "טוּנְגְסְטֶן" (= אֶבֶן כְּבֵדָה). (סִימָן כִּימִי W, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 183.9, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 19.1).

וּוּלְקָן° ז׳ [על שם Vulcanos אל האש והרושת־הברזל במיתולוגיה הרומית; ויש סוברים כי מוצאו מן השם "תובל־קין" שבבראשית ד כא] הַר־גַּעַשׁ, הַר־שְׂרֵפָה, הַר הַמַּעֲלֶה וְזוֹרֵק מִתּוֹךְ לֹעוֹ מְעַרְבֹּלֶת שֶׁל אֵשׁ וַחֲמָרִים לוֹהֲטִים מִבֶּטֶן־הָאֲדָמָה. [וּוּלְקָנִים]

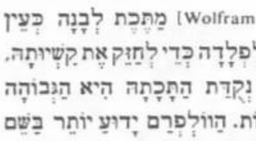
וולקן

– **וּוּלְקָנִי°** ת׳ שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵהַר־גַּעַשׁ: חֹמֶר וּוּלְקָנִי. אֵפֶר וּוּלְקָנִי.

– **וּוּלְקָנִיזְם°** ז׳ גַּעֲשִׁיּוּת, כְּלַל הַתּוֹפָעוֹת בַּטֶּבַע הַכְּרוּכוֹת בִּפְעֻלּוֹת הַוּוּלְקָנִים.

– **וּוּלְקָנִיזַצְיָה°** נ׳ גִּפּוּר, עִבּוּד קָאוּצ׳וּק אוֹ צְמִיגִים בְּגָפְרִית, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת קַשְׁיוּתָם.

ווֹקָל° ז׳ [מלאטינית: vocalis של הקול] [בדקדוק] תְּנוּעָה: הַווֹקָלִים בְּלָטִינִית הֵם a, e, i, o, u. – [ווֹקָלִים]

– **ווֹקָלִי°** ת׳ הַמֻּבְצָע בְּקוֹל אָדָם, הַמּוּשָׁר (לְהַבְדִּיל מִן 'אִינְסְטְרוּמֶנְטָלִי' הַמְנֻגָּן בִּכְלִי): קוֹנְצֶרְט לְמוּסִיקָה ווֹקָלִית.

– **ווֹקָלִיזַצְיָה°** נ׳ הַתְנָעָה, מַעֲרֶכֶת סִימָנִים לַהֲגִיָּתָהּ שֶׁל כָּל תְּנוּעָה: בַּלְּשׁוֹנוֹת הָאֵירוֹפִּיּוֹת קַיֶּמֶת ווֹקָלִיזַצְיָה שְׁלֵמָה. הַכְּתִיב הָעִבְרִי הַמָּלֵא הַבִּלְתִּי־מְנֻקָּד אֵין בּוֹ ווֹקָלִיזַצְיָה שְׁלֵמָה.

וָזִיר° ז׳ [ערבית] מִינִיסְטֶר בַּמְּדִינוֹת הָעַרְבִיּוֹת וּבְתֻרְכִּיָּה, שַׂר בַּמֶּמְשָׁלָה: וָזִיר לְעִנְיְנֵי פְּנִים. וְזִיר הַחִנּוּךְ. – [וְזִיר־, וְזִירִים, וְזִירֵי־]

וז״ל ר״ת וְזֶה לְשׁוֹנוֹ.

וָזֶלִין° ז׳ [מגרמנית: Wasser מים + יוונית: elion שמן] שְׁמוֹ הַמִּסְחָרִי שֶׁל שֶׁמֶן מִינֶרָלִי הַמּוּפָק מִשְּׁיָרֵי זִקּוּק הַנֵּפְט. צִבְעוֹ צָהֹב חִוֵּר. שִׁמּוּשׁוֹ רַב בְּמִשְׁחוֹת רְפוּאִיּוֹת.

וחכ״א ר״ת וַחֲכָמִים אוֹמְרִים.

וָט°, ראה וָאט.

וֶטוֹ° ז׳ [לאטינית: veto אני אוסר!] כֹּחַ הַהֲפָרָה, הַסַּמְכוּת הַנְּתוּנָה לְיָחִיד לְבַטֵּל חֹק אוֹ פְּקֻדָּה נֶגֶד דַּעַת הָרֹב: נְצִיג הַמַּעֲצָמָה הַגְּדוֹלָה בְּמוֹעֶצֶת־הַבִּטָּחוֹן הִטִּיל וֶטוֹ עַל הַחְלָטַת הָרֹב.

וֶטֶרִינָר° ז׳ [לאטינית: veterinarius] רוֹפֵא בְּהֵמוֹת. – [וֶטֶרִינָרִים]

– **וֶטֶרִינָרִי°** ת׳ שֶׁל וֶטֶרִינָר: מִרְפָּאָה וֶטֶרִינָרִית.

וֶטֶרָן° ז׳ [לאטינית: veteranus חייל זקן] זָקֵן וְרָגִיל, וָתִיק בַּעֲבוֹדָה, בִּתְנוּעָה, בְּמִפְלָגָה וְכַדּוֹמֶה: לְחַג הַיּוֹבֵל הֻזְמְנוּ כָּל הַוֶּטֶרָנִים שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת. – [וֶטֶרָנִים; וֶטֶרָנִית, -נִיּוֹת]

וַי• [מ״ק לצער וכאב] אוֹי וַאֲבוֹי!: "וַי אָבְדָה נֶפֶשׁ!" (ביצה טז.). "קוֹל חַלָּשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים וַי" (רש״י שמות לב יח).

וי״א ר״ת וְיֵשׁ אוֹמְרִים.

וִיָאדוּקְט° ז׳ [מלאטינית: via דרך + ducere (ductus) להוביל] גֶּשֶׁר־דְּרָכִים, גֶּשֶׁר בָּנוּי עַל־פִּי־רֹב עַמּוּדִים וּקְשָׁתוֹת שֶׁל אֶבֶן אוֹ מַתֶּכֶת וְעָלָיו דֶּרֶךְ לְמַעֲבַר כְּלֵי־רֶכֶב אוֹ רַכֶּבֶת עַל־פְּנֵי בִּקְעָה, בִּצָּה וְכַדּוֹמֶה. – [וִיָאדוּקְטִים]

וִיאוֹלָה, ראה וְיוֹלָה.

וִיבְּרָטוֹ° תה״פ [איטלקית: vibrato] [במוסיקה] בְּתַרְטִיט, בְּקוֹל רוֹטֵט, בְּהַרְעָדַת הַקּוֹל.

– **וִיבְּרַצְיָה°**, תְּנוּדָה מְהִירָה, רִטּוּט, זַעֲזוּעִים תְּכוּפִים: וִיבְּרַצְיָה שֶׁל הַמֵּיתָרִים בַּנְּגִינָה.

ויגואם

וִיגְוָם° ז׳ [אינדיאנית: wigwam] אֹהֶל שֶׁל אִינְדְּיָאנִים הֶעָשׂוּי יְרִיעוֹת בַּד אוֹ עוֹרוֹת מְתוּחִים עַל־גַּבֵּי כְּלוֹנְסָאוֹת. – [וִיגְוָמִים]

וִיגִים° ז״ר [אנגלית: whigs] כִּנּוּי לְחַבְרֵי מִפְלָגָה מְדִינִית בְּאַנְגְּלִיָּה בַּמֵּאוֹת 17–19, בָּהּ הָיוּ מְאֻרְגָּנִים בְּעִקָּר חוּגֵי הַסּוֹחֲרִים וְהַבֻּרְגָּנִים. מִפְלֶגֶת הַוִּיגִים שִׁמְּשָׁה יְסוֹד לְמִפְלֶגֶת הַלִּיבֶּרָלִים בְּאַנְגְּלִיָּה בְּיָמֵינוּ.

וידה, ראה וֶדָה.
וידוי, ראה וִדּוּי.
וידוא, ראה וִדּוּא.
ויו, ראה וָו.

וִיווֹ° תה״פ [איטלקית: vivo] [במוסיקה] חַי, בִּתְנוּעָה חַיָּה.

וִיוִיסֶקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: vivus חי + sectio חיתוך] נִתּוּחַ בַּעֲלֵי־חַיִּים בְּעוֹדָם בַּחַיִּים לְשֵׁם לִמּוּד וְנִסּוּיִים מַדָּעִיִּים. – [וִיוִיסֶקְצְיוֹת]

וְיוֹלָה° נ׳ [איטלקית: viola] כּוֹנֶרֶת, כְּלִי מֵיתָרִים וָקֶשֶׁת הַדּוֹמֶה לְכִנּוֹר, אַךְ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וּצְלִילָיו נְמוּכִים יוֹתֵר. – [וְיוֹלוֹת]

1 כנור; 2 ויולו 3 ויולונצ׳ילו

וְיוֹלוֹנְצֶ׳לוֹ° ז׳ [איטלקית: violoncello] בַּטְנוּנִית, כְּלִי מֵיתָרִים וָקֶשֶׁת, גָּדוֹל הַרְבֵּה מִן הַכִּנּוֹר, בַּעַל צְלִיל נָמוֹךְ וְעָמֹק. נִקְרָא בְּקִצּוּר ״צֶ׳לוֹ״. הַוְיוֹלוֹנְצֶ׳לוֹ מָחֳזָק בְּשַׁעַת נְגִינָה בֵּין הַבִּרְכַּיִם וְנִתְמָךְ בָּרִצְפָּה בְּוָו שֶׁבִּקְצֵה תֵּבַת־הַתְּהוּדָה.

וְיוֹלָן° ז׳ [מן וְיוֹלָה] כּוֹנַרְתָּן, אָמָּן הַמְנַגֵּן בְּוְיוֹלָה. – [וְיוֹלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

וִיוַרְיוּם° ז׳ ראה א. בִּיבָר.

וִיזָה° נ׳ [מלאטינית: visa; ריבוי מן: visum ראייה, בדיקה] אַשְׁרָה, רִשְׁיוֹן מֶמְשַׁלְתִּי הַנִּתָּן לַנּוֹסֵעַ לְהִכָּנֵס לִמְדִינָה מְסֻיֶּמֶת אוֹ לַעֲבֹר דַּרְכָּהּ. – [וִיזַת־, וִיזוֹת]

וִיזוּאָלִי° ת׳ [מלאטינית: videre (visus) לראות] חָזוּתִי, שֶׁל רְאִיָּה: זִכָּרוֹן וִיזוּאָלִי. מַכְשִׁירִים וִיזוּאָלִיִּים. – [־לִית־, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

וִיזְיָה° נ׳ [מלאטינית: visum ראייה] חָזוֹן, רְאִיָּה בְּעֵינֵי הָרוּחַ: וִיזְיָה שֶׁל חִדָּלוֹן בִּיצִירַת הַמְשׁוֹרֵר. – [וִיזְיוֹת]

וַיְזָתָא° ש״פ [על־שם ויזתא, צעיר בניו של המן, שהיה טיפש, לפי האגדה] כִּנּוּי עֲמָמִי לְטִפֵּשׁ וּלְשׁוֹטֶה.

ויטו, ראה וֶטוֹ.

וִיטוּס°, מְחוֹל וִיטוּס הַקָּדוֹשׁ°, ראה ערך מָחוֹל.

וִיטָלִי° ת׳ [מלאטינית: vitalis חיוני] חִיּוּנִי, שׁוֹפֵעַ חַיִּים: אָדָם וִיטָלִי. כֹּחוֹת וִיטָלִיִּים. – [וִיטָלִית, לִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **וִיטָלִיּוּת**° נ׳ חוּשׁ־הַחַיִּים, יֵצֶר־הַחַיִּים, חִיּוּנִיּוּת: ״מְחוֹנָן כָּמוֹהוּ בְּעַיִן טוֹבָה, בְּהוּמוֹר שׁוֹפֵעַ, בְּוִיטָלִיּוּת בִּלְתִּי רְגִילָה״ (פיכמן, רנז). וִיטָלִיּוּתוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל.

– **וִיטָלִיזְם**° ז׳ תּוֹרַת הַחִיּוּנִיּוּת, שִׁיטָה בִּיּוֹלוֹגִית הַמְבָאֶרֶת אֶת כָּל פְּעֻלּוֹת הַגּוּפִים הַחַיִּים בַּכֹּחַ הַחִיּוּנִי הַגָּנוּז בָּהֶם.

וִיטָמִין° ז׳ [מלאטינית: vita חיים + אנגלית: amine תרכובת של אמוניאק] שֵׁם כּוֹלֵל לְמִסְפַּר חֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים הַמְּצוּיִים בְּכַמֻּיּוֹת קְטַנּוֹת בַּמְּזוֹנוֹת וְשֶׁהֵם חִיּוּנִיִּים לְגִדּוּל הַחַי וּלְהִתְפַּתְּחוּתוֹ הַנּוֹרְמָלִית. עַד כֹּה נִתְגַּלּוּ וִיטָמִינִים רַבִּים וְהֵם מְסֻמָּנִים בְּאוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הַלָּטִינִי: וִיטָמִין A, B, C, וְכוּ׳. הֶעְדֵּר וִיטָמִין זֶה אוֹ אַחֵר בִּמְזוֹנֵנוּ עָלוּל לִגְרֹם לְמַחֲלוֹת קָשׁוֹת: חֹסֶר וִיטָמִין B גּוֹרֵם לְמַחֲלַת בֶּרִי־בֶּרִי, חֹסֶר וִיטָמִין C – לְמַחֲלַת צַפְדִּינָה. – [וִיטָמִינִים]

וִיטְרָז׳ ז׳ [צרפתית: vitrage] מַעֲרֶכֶת זְכוּכִיּוֹת אוֹ שִׁמְשׁוֹת־חַלּוֹן, מְצֻיָּרוֹת וּמְקֻשָּׁטוֹת בְּקִשּׁוּטִים צִבְעוֹנִיִּים. – [וִיטְרָזִ׳ים]

ויכוח, ראה וִכּוּחַ. **ויכוחי**, ראה וִכּוּחִי.

וי״ל ר״ת וְיֵשׁ לוֹמַר.

וִילָאוֹת° ז״ר רִבּוּי מִן וִילוֹן.

וִילָה° נ׳ [מלאטינית: villa בית] חֲוִילָה, בֵּית־מְגוּרִים מְפֹאָר וּמְבוֹדָד, מֻקָּף עֵצִים וָיֶרֶק. – [וִילוֹת]

וִילוֹן° ז׳ [מלאטינית: velum] 1°. מָסָךְ, כִּסּוּי עַל פְּנֵי חַלּוֹן, פֶּתַח וְכַדּוֹמֶה: ״סָדִין... וַעֲשָׂאוֹ וִילוֹן״ (כלים כ ו). ״הַמּוֹכֵר אֶת הַמֶּרְחָץ, לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים וְאֶת הַסַּפְסָלִים וְאֶת הַוִּילָאוֹת״ (בבא בתרא ד ו). ״וּבַחַלּוֹנוֹת מוּרָדִים וִילוֹנוֹת וְכָבִים הַנֵּרוֹת״ (ביאליק, היה ערב קיץ). 2° (חגיגה יב:) כִּנּוּי לָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן מִשִּׁבְעַת הָרְקִיעִים. 3°. כִּנּוּי לַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל הַחֵךְ (על־פי הלאטינית: velum). – [וִילוֹן־, וִילוֹנוֹת, גם וִילָאוֹת]

וילון 1

וילון, ראה וְלוֹן.

וִילוֹנִי° ת׳ [מן וִילוֹן] שֶׁעִנְיָנוֹ וִילוֹן.

– **הֶגֶה וִילוֹנִי**° [בתורת ההיגוי] הֶגֶה הַמִּבְטָא עַל־יְדֵי מַגַּע אֲחוֹרֵי הַלָּשׁוֹן בַּוִּילוֹן (רְאֵה וִילוֹן 3), כְּגוֹן: ג, כ.

וִילוֹנִית° נ׳ [מן וִילוֹן] וִילוֹן קָטָן, מָסָךְ קָצָר. – [וִילוֹנִית־, ־נִיּוֹת]

וִינְדִיקַצְיָה° נ׳ [לאטינית: vindicatio] תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית לְהַחֲזָרַת רְכוּשׁ, שֶׁמַּגִּישׁ בַּעַל הָרְכוּשׁ נֶגֶד צַד שְׁלִישִׁי הַמַּחֲזִיק בַּנֶּכֶס לְלֹא כָּל יְסוֹד חֻקִּי. – [וִינְדִיקַצְיוֹת]

וִינְיֶטָה° נ׳ [צרפתית: vignette] עִטּוּר, צִיּוּר קָטָן שֶׁל אוֹת אוֹ רֹאשׁ פֶּרֶק אוֹ סִיּוּמוֹ בִּסְפָרִים אוֹ בְּכִתְבֵי־יָד. – [וִינְיֶטוֹת]

ויסות, ראה וִסּוּת.

וִיסְטְרָה° נ׳ [מלאטינית: viscosus דביק] צֶמֶר מְלָאכוּתִי מְיֻצָּר מִתָּאִית שֶׁל עֵץ הַמְעֻבֶּדֶת בְּפַחְמָן גָּפְרִיתִי וּבְנֶתֶר מְעַכֵּל (״וִיסְקוֹזָה״).

וִיסְקִי° ז׳ [אנגלית: whisky] יֵין־שָׂרוּף מְשֻׁבָּח, עָשׂוּי מִמִּשְׁרַת שְׂעוֹרִים אוֹ מִשִּׁפּוֹן. נָפוֹץ בְּיִחוּד בְּאַנְגְּלִיָּה וּבַאֲמֵרִיקָה.

יעוד, ראה וִעוּד.

וִיצ״וֹ [אנגלית: Women's International Zionist Organisation] רָאשֵׁי־תֵבוֹת שֶׁל שְׁמָהּ הָאַנְגְּלִי הַמְקֻבָּל שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הָעוֹלָמִית שֶׁל נָשִׁים צִיּוֹנִיּוֹת – בְּעִבְרִית: הנ״צ.

וִיקוֹנְט° ז׳ [צרפתית: viconte] תֹּאַר־אֲצִילוּת בְּצָרְפַת וּבְאַנְגְּלִיָּה, בֵּין ״בָּרוֹן״ וּבֵין ״גְּרָף״. – [וִיקוֹנְטִים]

וִיקִינְגִים° ז״ר [נורבגית: vikingr שודד־ים] כִּנּוּי לְמַנְהִיגִים שֶׁל שׁוֹדְדֵי הַיָּם הַסְּקַנְדִּינָבִיִּים, שֶׁהָיוּ תּוֹקְפִים אֶת חוֹפֵי אֵירוֹפָּה וְאֶת הַמַּפְלִיגִים בַּיָּם בַּמֵּאוֹת הַ 8–11 לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת.

וַיִּקְרָא°, שֵׁם הַסֵּפֶר הַשְּׁלִישִׁי בַּחֲמֵשֶׁת חֻמְשֵׁי הַתּוֹרָה [על־שום הדיבור המתחיל: ״ויקרא אל משה״] נִקְרָא גַּם ״תּוֹרַת כֹּהֲנִים״: ״סֵפֶר וַיִּקְרָא, שֶׁהוּא מָלֵא הֲלָכוֹת רַבּוֹת״ (בראשית רבה ג).

– **וַיִּקְרָא רַבָּה**°, הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי מִסִּפְרֵי ״מִדְרָשׁ רַבָּה״, בּוֹ כֻּנְּסוּ הַמִּדְרָשִׁים עַל סֵפֶר ״וַיִּקְרָא״.

וִירוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מלאטינית: virus ארס + יוונית: logos לימוד] תּוֹרַת הַוִּירוּסִים, עָנָף בַּבַּקְטֶרְיוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַוִּירוּסִים וְהַמַּחֲלוֹת שֶׁהֵם מְחוֹלְלִים.

– **וִירוֹלוֹג**° ז׳ מֻמְחֶה בְּוִירוֹלוֹגְיָה.

וִירוּס◇ ז׳ [לאטינית: virus ארס] נָגִיף, גּוּפִיף אַרְסִי זָעִיר בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ רָגִיל, אוּלָם אֶפְשָׁר לְצַלְּמוֹ בְּאֶמְצָעוּת מִיקְרוֹסְקוֹפּ אֶלֶקְטְרוֹנִי. הַוִּירוּסִים מִתְרַבִּים רַק בְּנוֹכְחוּת תָּאִים חַיִּים. הֵם גּוֹרְמִים לְמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת, כְּגוֹן מַחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת, כַּלֶּבֶת, שִׁתּוּק־יְלָדִים וְעוֹד. – [וִירוּסִים]

וִירְטוּאוֹז◇ ז׳ [איטלקית: virtuoso] אָמָּן הַשּׁוֹלֵט בְּמֵיטַב הָאֶמְצָעִים הַטֶּכְנִיִּים בְּאָמָּנוּתוֹ (נְגִינָה, זִמְרָה, צִיּוּר וְכוּ׳), אָמַּן־הַטֶּכְנִיקָה. – [וִירְטוּאוֹזִית, ־אוֹזִים, ־אוֹזִיּוֹת]

–**וִירְטוּאוֹזִי**◇ ת׳ שֶׁבִּצּוּעוֹ מֻשְׁלָם: נְגִינָה וִירְטוּאוֹזִית.

– **וִירְטוּאוֹזִיּוּת**◇ נ׳ שְׁלִיטָה מְלֵאָה וְחָפְשִׁית בַּטֶּכְנִיקָה שֶׁל נְגִינָה אוֹ זִמְרָה וְכַדּוֹמֶה, שְׁלֵמוּת טֶכְנִית: ״הִתְקַדְּמוּת הַטֶּכְנִיקָה... הֵבִיאָה לִידֵי הִתְגַּבְּרוּת הַוִּירְטוּאוֹזִיּוּת לְכָל מִינֶיהָ״ (קלצקין, כתבים 167).

ויק״ר ר״ת וַיִּקְרָא רַבָּה.

וִירִילִיסְט◇ ז׳ [מלאטינית: virilis גברי] בַּעַל זְכוּת אִישִׁית, אָדָם שֶׁהוּא חָבֵר בְּמוֹסָד מְסֻיָּם לֹא עַל־יְדֵי בְּחִירָה, אֶלָּא בְּשֶׁל זְכֻיּוֹתָיו הַמְיֻחָדוֹת בֶּעָבָר: בַּוַּעַד־הַפּוֹעֵל הַצִּיּוֹנִי מִשְׁתַּתְּפִים גַּם וִירִילִיסְטִים בִּזְכוּת דֵּעָה מְיָעֶצֶת. – [וִירִילִיסְטִים]

ויתור, ראה וִתּוּר. **ויתרון**, ראה וִתָּרוֹן.

וכד׳ קיצור: וְכַדּוֹמֶה. **וְכוּ׳**, קיצור: וְכוּלֵיהּ, וְכֻלֵּהּ.

וִכּוּחַ∴, **ויכוח** ז׳ [מן וכח, וִכַּח] 1. חֲלִיפַת דְּבָרִים בֵּין אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם, פֻּלְמוּס, טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת: ״וִכּוּחַ הָיָה בֵּין אִישׁ נוֹצְרִי וּבֵין אִישׁ יְהוּדִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ״ (שבט יהודה, פז). ״וִכּוּחֵי דְּבָרִים אֲנִי שׁוֹמֵעַ כָּאן, פְּתַחְתֶּם בְּסִפּוּר וְסִיַּמְתֶּם בְּוִכּוּחַ״ (עגנון, אורח 232). בָּאֲסֵפָה הִתְפַּתֵּחַ וִכּוּחַ עַל הַמַּצָּב. עֲשֵׂה זֹאת חִישׁ, בְּלִי וִכּוּחִים! – [וִכּוּחַ־, וִכּוּחִים, וִכּוּחֵי־]

–**וִכּוּחַ־סְרָק**°, וִכּוּחַ שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא לִידֵי תּוֹצָאוֹת אוֹ מַסְקָנוֹת מַמָּשִׁיּוֹת.

וִכּוּחִי∴, **ויכוחי** ת׳ [מן וִכּוּחַ] שֶׁל וִכּוּחַ, פֻּלְמוּסִי: ״בִּטְעָנוֹת וִכּוּחִיּוֹת״ (דוראן, מגן אבות ג). ״הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת שֶׁהוֹלִידָה בִּזְמַנָּהּ סִפְרוּת וִכּוּחִית שְׁלֵמָה״ (אחד העם, כג). ״שְׁנֵי מַאֲמָרִים... כָּתַב אוֹתוֹ סוֹפֵר... בְּהַרְחָבָה וּבְוִכּוּחֵי דְּבָרִים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קכו). – [וִכּוּחִית, וִכּוּחִיִּים, ־חִיּוֹת]

וכח [מן יכח, הִתְוַכֵּחַ]

~ פע׳ **וִכַּח**• פ״ע נִשְׁפַּט, בָּא בְּרִיב וּבְוִכּוּחִים: ״וּמִי יוּכַל לְוַכֵּחַ עִם בּוֹרְאוֹ״ (שיר השירים רבה ה, חכו). ״וַיֵּשֶׁב בְּוִדּוּי בְּוִכּוּחַ לְוַכֵּחַ וְעוֹדָיו״ (ייני, עג). ״שֶׁהָיְתָה עָלָיו קֻשְׁיָא גְּדוֹלָה... בְּוִכּוּחוֹ עִם אֱלֹהִים בַּמַּעֲנֶה הַלָּז״ (אלשיך איוב כג טו). ״הוּא רָץ לַאֲסֵפוֹת וּמְוַכֵּחַ עִם כָּל אָדָם״ (שנהר, ב 243). – [לְוַכֵּחַ־, מְ־, יְוַכַּח]

~ הת׳ **הִתְוַכֵּחַ** ראה יכח.

וֶכַח∴ ז׳ [מן וכח] וִכּוּחַ, פֻּלְמוּס, הִתְוַכְּחוּת: ״זֹכֵר וֶכַח כָּל פֹּעַל״ (קליר, זכור תחלת, מוסף א׳ ראש-השנה). – [וֶכַח־]

וַכְּחָן° ז׳ [מן וכח, וִכַּח] אוֹהֵב לְהִתְוַכֵּחַ, פֻּלְמוּסָן, אִישׁ דְּבָרִים: ״שְׁנֵי וַכְּחָנִים״ (יהודה שטינברג, קרג). ״כְּבָר הוֹצִיא יִצְחָק אֶת עַצְמוֹ מִכְּלַל הַוַּכְּחָנִים וְאֵין לִבּוֹ מְפֻנֶּה לְדִבּוּרִים״ (עגנון, תמול 12). ״חָרִיף הָיָה הָאִישׁ מְאֹד, וַכְּחָן מֻבְהָק״ (ברש, ב 204). ״וַכְּחָן וְנַצְּחָן הָיָה גַּם בְּשִׂיחַת רֵעִים רְגִילָה״ (ליסיצקי, תולדות 155). – [וַכְּחָנִית, וַכְּחָנִים, וַכְּחָנִיּוֹת]

וַכְּחָנוּת° נ׳ [מן וַכְּחָן] הַפְרָזָה בְּוִכּוּחִים, פֻּלְמוּסָנוּת: ״אִם נִתְעַלֵּם מִדִּבְרֵי הַנִּצּוּחַ וְהַוַּכְּחָנוּת שֶׁבְּמַאֲמָרוֹ״ (קלוזנר, הספרות א 77). ״אֶפְשָׁר לְרַסֵּן... אֶת יֵצֶר הַפֻּלְמוּס וְהַוַּכְּחָנוּת״ (ר׳ בנימין, כנסת 337). – [וַכְּחָנוּת־]

וַכְּחָנִי° ת׳ [מן וַכְּחָן] וִכּוּחִי, פֻּלְמוּסִי: ״רִיבַ״ל מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַחְבּוּלָה וַכְּחָנִית זוֹ גַּם בִּתְשׁוּבוֹת עַל טְעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ״ (קלוזנר, הספרות ג 91). – [וַכְּחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

וכ״ט ר״ת וְכָל־טוּב.

וְכִי מ״ש הַאִם? כְּלוּם? – ראה כִּי.

וכיו״ב ר״ת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה.

וכ״ש ר״ת וְכָל שֶׁכֵּן.

וְכֻלֵּהּ• [ארמית מן כֹּל] וְגוֹמֵר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן הַשְּׁאָר, וְעוֹד. [נוהגים לכתוב בקיצור: וכו׳]

וְלְגָטָה, ראה וּוּלְגָטָה. **וְלְגָרִי**, ראה וּוּלְגָרִי.

וָלָד ז׳ [מן ילד] 1. יֶלֶד, תִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד: ״וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה, אֵין לָהּ וָלָד״ (בראשית יא ל). ״מִכָּאן שֶׁמְּיַלְּדִים אֶת הַוָּלָד בַּשַּׁבָּת... שֶׁרוֹחֲצִין הַוָּלָד בַּשַּׁבָּת״ (שבת קכט:). ״אַרְבָּעִים יוֹם קֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת־קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי״ (סוטה ב.). 2•. בַּעַל־חַיִּים בְּיָמָיו הָרִאשׁוֹנִים: ״הַמְקַבֵּל צֹאן בַּרְזֶל מִן הַנָּכְרִי, פְּטוּרִין, וּוַלְדֵי וְלָדוֹת – חַיָּבִין״ (בכורות ב ד). הַפָּרָה הִמְלִיטָה שְׁנֵי וְלָדוֹת – [וְלַד־, וְלָדוֹת, וַלְדוֹת־]

– **וְלַד־הַטֻּמְאָה**• (טהרות א ה). כִּנּוּי לְמַדְרֵגָה שְׁנִיָּה לְטֻמְאָה, טֻמְאָה פְּחוּתָה בְּכֹחָהּ מִן הַטֻּמְאָה הָעִקָּרִית הַנִּקְרֵאת ״אַב הַטֻּמְאָה״; עיין אָב, אַב־הַטֻּמְאָה.

וַלְדָנִית• נ׳ [מן וָלָד] יוֹלֶדֶת הַרְבֵּה, מִי שֶׁיָּלְדָה הַרְבֵּה וְלָדוֹת: ״שִׁפְחָה וַלְדָנִית אֲנִי מוֹכֵר לָךְ״ (ירושלמי בבא קמא ה א). ״וַלְדָנִית הִיא... וְיוֹלֶדֶת לִי בְּכָל שָׁנָה״ (ברקוביץ, תר׳ מדברים קסה). ״וְהַנָּשִׁים כִּגְפָנִים פּוֹרִיּוֹת... וַלְדָנִיּוֹת, עֲקָרוֹת־בַּיִת צְנוּעוֹת״ (הזז, צל 42). פָּרָה וַלְדָנִית. – [וַלְדָנִיּוֹת]

וָלוּטָה◇ נ׳ [מאיטלקית: valuta מחיר] 1. מַעֲרֶכֶת הַכְּסָפִים הַנְּהוּגָה בְּאֶרֶץ מְסֻיֶּמֶת: הַוָּלוּטָה הָאַנְגְּלִית הִיא בְּלִירוֹת שְׁטֶרְלִינְג, הָאֲמֵרִיקָנִית – בְּדוֹלָרִים. 2. נְיָרוֹת־עֵרֶךְ שֶׁל מְדִינָה. – [וָלוּטוֹת]

וִלּוֹן°, **וילון** ז׳ [מן ולן, וִלֵּן] תְּלִיַּת וִילוֹן, הַתְקָנַת מָסָךְ עַל־פְּנֵי חַלּוֹן, פֶּתַח וְכַדּוֹמֶה. – [וִלּוֹן־]

וָלִידַצְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: validus חזק] תַּשְׁרִיר, מַתַּן אִשּׁוּר וְתֹקֶף רֵיאָלִי לְדָבָר עַל־יְדֵי גּוּף מֻסְמָךְ. – [וָלִידַצְיוֹת]

ולן [מן וִילוֹן]

~ פע׳ **וִלֵּן**° פ״י 1. כִּסָּה בְּוִילוֹן, קָבַע מָסָךְ עַל־פְּנֵי חַלּוֹן אוֹ פֶּתַח: ״אַתָּה נִכְנָס, הֵן מְוֻלָּנוֹת אֶת הַחַלּוֹנוֹת וְהַמַּסָּע

נִפְתָּח" (ארד, תר' הנפילה 14). 2, עָטָה, עָטַף: "עֲרָפֶל שֶׁל זֹהַר וִלֵּן פֶּתַע אֶת הַכֹּל" (טברסקי, אקוסטה ב 79). "אֲרֻבּוֹת כִּבְשָׁנִים מְוֻלָּנוֹת בְּפִיחָן רִגּוּשֵׁי צִפְצָפוֹת" (ש' שלום, חי 148). – [לְוַלֵּן אֶת־, מְוַלֵּן, יְ־]

~ פֻּע' וֻלַּן°, כֻּסָּה בְּוִילוֹן: פֶּתַח מְוֻלָּן. 2, כֻּסָּה, נֶעֱטַף. –[מְוֻלָּן, יְוֻלַּן]

ול"נ ר"ת 1, וְלִי נִרְאֶה. 2, וְלֹא נִרְאֶה.

וָלֶנְסִיָּה° נ' [על שם המחוז Valensia בספרד] כִּנּוּי רוֹוֵחַ בָּאָרֶץ לְזַן אַפִּיל וּמֻשְׁבָּח שֶׁל תַּפּוּחֵי־זָהָב.

וַלְס° ז' [צרפתית: valse; מגרמנית: Walzer] 1, רִקּוּד בְּקֶצֶב שֶׁל שְׁלֹשָׁה רְבָעִים. 2, מוּסִיקָה לְרִקּוּד זֶה. – [וַלְסִים]

ולע"ב ר"ת ולא עד בִּכְלָל.

וָלְקָן, ראה ווּלְקָן.

ואלריאנה

וָלֶרְיָנָה° נ' [מן השם הפרטי הלאטיני: Valerius] צֶמַח תַּרְבּוּתִי בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים־סְגֻלִּים הָעֲרוּכִים בְּתִפְרָחוֹת דּוֹמוֹת לְסוֹכֵךְ (Valeriana). מִשָּׁרָשָׁיו הַבְּשָׂרָנִיִּים מְפִיקִים אֶת הַחֹמֶר "וָלֶרְיָן" הַמְשַׁמֵּשׁ תְּרוּפָה לְהַשְׁקָטַת הָעֲצַבִּים.

וַמְפִּיר° ז' [גרמנית: Vampir] 1 [באמונות תפלות של עמים שונים] כִּנּוּי אַגָּדִי לְמֵת הַתּוֹקֵף בְּנֵי־אָדָם בִּשְׁנָתָם וּמוֹצֵץ אֶת דָּמָם. 2, כִּנּוּי לְסוּגִים אֲחָדִים שֶׁל עֲטַלֵּפִים בִּדְרוֹם אֲמֶרִיקָה, טוֹרְפֵי חֲרָקִים וּמוֹצְצֵי דָּם – רְאֵה עֲרְפָּד. 3 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאַכְזָר וְרָשָׁע, סָדִיסְט, מוֹצֵץ־דָּם שֶׁל אֲחֵרִים. – [וַמְפִּירִים]

וָנָדְיוּם° ז' [על שם האלה Vanadis במיתולוגיה הסקאנדינאבית] מַתֶּכֶת לְבָנָה נְדִירָה, כְּעֵין הַכֶּסֶף, מְשַׁמֶּשֶׁת כְּמֶסֶג בִּפְלָדָה לְחַזֵּק אֶת קַשְׁיוּתָהּ, בְּתַעֲשִׂיַּת צְבָעִים וְעוֹד. (סִימָן כִּימִי V, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 50.95, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 5.6).

וַנְדָּל° ז' [על שם השבט הגרמני שכבש בשנת 446 את רומא והשחית בה אוצרות אמנות רבים] כִּנּוּי לְפֶרֶא, בַּרְבָּר, מְחַבֵּל וּמַשְׁחִית יְצִירוֹת תַּרְבּוּת וְאָמָּנוּת. – [וַנְדָּלִים]

–**וַנְדָּלִי°** ת' בַּרְבָּרִי, פִּרְאִי.

–**וַנְדָּלִיּוּת°** נ' בַּרְבָּרִיּוּת, שִׂנְאַת אָמָּנוּת, פִּרְאוּת, הַשְׁחָתַת דִּבְרֵי אָמָּנוּת.

וֶנוּס° נ' [Venus] 1, שֵׁם אֵלַת הָאַהֲבָה וְהַיֹּפִי אֵצֶל הָרוֹמָאִים הַקַּדְמוֹנִים (זֶהָה לָאֵלָה הַיְּוָנִית אַפְרוֹדִיטֶה). 2, שֵׁם אֶחָד מִכּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת הַנִּקְרָא בְּעִבְרִית "נֹגַהּ", עַל שׁוּם שֶׁהוּא הַמַּזְהִיר שֶׁבֵּין כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת. הוּא נִרְאֶה כְּ"כּוֹכַב הַשַּׁחַר" אוֹ כְּ"כּוֹכַב הָעֶרֶב" בִּשְׁעַת הַדִּמְדּוּמִים, כְּשֶׁהַשָּׁמַיִם עוֹדָם בְּהִירִים. יֵשׁ אֲשֶׁר יֵרָאֶה גַּם לְאוֹר הַיּוֹם בְּעַיִן בִּלְתִּי מְצֻיֶּדֶת.

וֶנְטִילַצְיָה° נ' [לאטינית: ventilatio נשיבה] אִוְרוּר, יְצִירַת זֶרֶם אֲוִיר. הוֹצָאַת אֲוִיר פָּגוּם וְהַכְנָסַת אֲוִיר צַח בִּמְקוֹמוֹ.

–**וֶנְטִילָטוֹר°** ז' מְאַוְרֵר [ראה הגדרה וציור ליד מְאַוְרֵר]

ואניל

וָנִיל° ז' [צרפתית: Vanille, מספרדית] שֶׁנֶף, צֶמַח־תַּבְלִין בְּשָׂרָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּחְלָבִיִּים (Vanilla). קוֹטְפִים תַּרְמִילָיו לִפְנֵי הַבְשָׁלָתָם וּמֵהֶם מוּפָק הַתַּבְלִין. מוֹלַדְתּוֹ שֶׁל הַוָּנִיל הִיא מֶכְּסִיקוֹ.

ונ"ל ר"ת וְנִרְאֶה לִי.

וֶנֶרִי° ת' [בהשאלה מן Venus, אֵלַת האהבה אצל הרומאים]

–מַחֲלוֹת וֶנֶרִיּוֹת°, מַחֲלוֹת־מִין מִדַּבְּקוֹת הָעוֹבְרוֹת מֵחוֹלֶה לְבָרִיא, בְּעִקָּר עַל־יְדֵי יְחָסִים מִינִיִּים, אוֹ לִפְעָמִים עַל־יְדֵי כְּלֵי־אֹכֶל וּשְׁתִיָּה אוֹ כְּלֵי־מִטָּה מְזֹהָמִים בִּמְחוֹלְלֵי הַמַּחֲלָה.

–**וֶנֶרוֹלוֹגְיָה°** נ' חֵקֶר מַחֲלוֹת הַמִּין וְדַרְכֵי רִפּוּיָן.

–**וֶנֶרוֹלוֹג°** ז' רוֹפֵא מֻמְחֶה לְמַחֲלוֹת־מִין.

וְסוּת°, וִיסוּת נ' [מן וסת, וִסֵּת] הֶסְדֵּר, קְבִיעַת סֵדֶר וּמִשְׁטָר, רֶגוּלַצְיָה: וְסוּת פְּעֻלַּת הַמְּכוֹנָה עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן מְיֻחָד. וְסוּת שֶׁל חִלּוּף הַחֳמָרִים בַּגּוּף. – [וְסוּת־]

וָסִית° ת' [מן וסת] סָדִיר, רֶגוּלָרִי. – [וְסִיתָה, וְסִיתִים, ־תוֹת]

וַסָּל° ת' [מלאטינית מאוחרת: vassalus] 1, גָּרוּר, כָּפוּף, מְשֻׁעְבָּד. כֵּן נִקְרָא בִּימֵי־הַבֵּינַיִם פֵּיאוֹדָל (בַּעַל־אֲחֻזָּה) שֶׁקִּבֵּל מִידֵי פֵּיאוֹדָל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ (סִינְיוֹר) אֲחֻזָּה לִנְהוֹל, וְעַל־יְדֵי כָּךְ נִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ. 2 [מכאן בהשאלה, בייחוד ביחסי מדינות] (מְדִינָה) גְּרוּרָה וּמְשֻׁעְבֶּדֶת מִבְּחִינָה מְדִינִית אוֹ כַּלְכָּלִית לִמְדִינָה אַחֶרֶת. – [וַסַּל־, וַסָּלִים, וַסָּלֵי־]

וֶסֶת° זו"נ [ארמית: וֶסְתָּא] 1, נֹהַג, הֶרְגֵּל, אֹרַח־חַיִּים, דֶּרֶךְ רְגִילָה: "כָּךְ הִיא וִסְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי" (נדרים ט ט). "שִׁנּוּי וֶסֶת תְּחִלַּת חֳלִי מֵעַיִם" (סנהדרין קא). "כָּךְ וִסְתּוֹ שֶׁל רָשָׁע" (רש"י איוב כ יב). "בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה נִשְׁתַּנָּה בִּכְלָל וִסְתּוֹ שֶׁל אֲוִיר הָעוֹלָם, הַסִּכְסוּךְ וּמִשְׁגַּע הָרוּחַ" (מנדלי מו"ס, רנג). "אִי אַתָּה יוֹדֵעַ וִסְתָּהּ שֶׁל נֶפֶשׁ" (עגנון, כפות קפה). 2, אֹרַח נָשִׁים, הַפְרָשָׁה חָדְשִׁית שֶׁל דַּם נִדָּה (Menstruation): "אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת" (נידה א א). –[וֶסֶת־, וִסְתָּהּ, וְסָתוֹת, וִסְתוֹת־]

וסת [מן וֶסֶת 1]

~ פִּע' **וִסֵּת°** פ"י הִסְדִּיר, הִתְקִין בְּאֹפֶן שֶׁיִּפְעַל בְּסֵדֶר וּבְקֶצֶב קָבוּעַ, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא רֶגוּלָרִי: הַמֻּמְחֶה וִסֵּת אֶת פְּעֻלָּתָהּ שֶׁל מְכוֹנַת הַקִּיטוֹר. – [לְוַסֵּת אֶת־, וִסַּתִּי, מְוַסֵּת, יְ־]

~ פֻּע' **וֻסַּת°** פ"ע נִקְבַּע לוֹ סֵדֶר, הֻפְעַל בְּאֹפֶן קָצוּב: הַמַּכְשִׁיר וֻסַּת עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן מְיֻחָד. – [מְוֻסָּת, יְוֻסַּת]

~ הת' **הִתְוַסֵּת°**, נַעֲשָׂה רֶגוּלָרִי, הִתְחִיל לִפְעֹל בְּאֹפֶן תָּקִין וְסָדִיר: הָעֲבוֹדָה נִתְוַסְּתָה בִּמְרוּצַת הַזְּמַן. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

וַסָּת° ז' [מן וסת, וִסֵּת] רֶגוּלָטוֹר, מְסַדֵּר, מַנְגָּנוֹן בִּמְכוֹנָה הַקּוֹבֵעַ סֵדֶר וָקֶצֶב בִּפְעֻלָּתָהּ: וַסַּת הַמְּהִירוּת. – [וַסַּת־, וַסָּתִים, וַסָּתֵי־]

וע' קיצור: וְעַיֵּן.

ועד [מן יעד]

~ פִּע' **וִעֵד°** פ"י יָעַד, קָבַע, זִמֵּן: "כַּמָּה וְעוּדִין וַעֲדְתִּי בָּכֶם" (איכה רבה ב, מה אעידך). "וֶסֶת וְרָדְיוֹ וַעֲדָתָהּ, בְּרִית זְכוּתוֹ זִמְּנָתָהּ" (ינאי לג). "וּלְוַעֵד וְעוּדִים וּלְפַתֵּחַ דֵּעוֹת" (גרינברג, רחובות רצד). – [לְוַעֵד, מְוַעֵד, יְ־]

~ פֻּע' **וֻעַד°**, 1, נִקְבַּע, נוֹעַד: "פֶּסַח וֻעַד לִשְׁפֹּט מַרְשִׁיעִים" (פסח אכלו פחוזים, מעריב א פסח). 2, כֻּנַּס, זֻמַּן: "לְהַקְנוֹ, וֻעַדְנוּ זְקֵנִים וּנְעָרִים בְּבֵית הַתְּפִלָּה" (שיחרנוך, סליחות ג עשי"ת). "כְּשֶׁמְּוֻעָדִים יַחַד

עוֹמֵד הַמֶּלֶךְ אוֹ הַדָּכָס בְּמָקוֹם גָּבוֹהַ״ (רש״י דברי הימים ב כג יג). – [מוֹעָד, יָוֹעַד]

~ הת׳ הִתְוַעֵד•, הִתְכַּנֵּס, הִזְדַּמֵּן בְּמָקוֹם שֶׁנּוֹעַד מֵרֹאשׁ: ״אוֹצִיא אֶת בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁלֹּא נִתְוַעֲדוּ עִם מֹשֶׁה בַּדִּבּוּר״ (ספרא ויקרא ג ד). ״נִכְנָסִים עֲשָׂרָה זְקֵנִים בְּקִיאִים לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ... וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין... וּמִנַּיִן לְהִתְוַעֵד בַּעֲשָׂרָה זְקֵנִים?״ (שמות רבה טו). ״בֵּית הַוַּעַד – מָקוֹם שֶׁתַּלְמִידֵי־חֲכָמִים מִתְוַעֲדִין שָׁם לִלְמֹד תּוֹרָה״ (רש״י סנהדרין צז.). ״הָיוּ מִתְוַעֲדִים חֲמֵשֶׁת הַחֲבֵרִים״ (בורלא, כיסופים 234). ״וְנִזְכֶּה כֻּלָּנוּ... לְהִתְוַעֵד יַחַד וְלִרְאוֹת זֶה אֶת זֶה״ (הזז, צל 151). – [לְהִתְוַעֵד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הוֹעִיד° פ״י זִמֵּן, כִּנֵּס: ״וְהוּא מוֹעִידָם לַיְלָה לַיְלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 38). – [לְהוֹעִיד, מַ־, יַ־]

וַעַד• ז׳ [מן ועד] 1.° חֶבֶר נִבְחָרִים הָעוֹמְדִים בְּרֹאשׁ אֲגֻדָּה, מִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: וַעַד הָעוֹבְדִים. וַעַד תּוֹשָׁבֵי הַשְּׁכוּנָה. 2•. אֲסֵפָה, פְּגִישָׁה: ״שֶׁלֹּא יְהוּ הָעֵדִים הוֹלְכִין אֶלָּא לִמְקוֹם הַוַּעַד״ (ראש השנה ד ד). [וראה עוד להלן ״בית־ועד״] – [וַעַד־, וְעָדִים, וַעֲדֵי־]

– וַעַד אַרְבַּע אֲרָצוֹת ֿ, כִּנּוּי לְמוֹעָצָה שֶׁל פַּרְנְסֵי־הַקְּהִלּוֹת וְהָרַבָּנִים שֶׁל אַרְצוֹת פּוֹלִין הַקְּטַנָּה, פּוֹלִין הַגְּדוֹלָה, רַיְסִין וְלִיטָא, שֶׁהִתְקַיְּמָה בְּמֶשֶׁךְ הַמֵּאָה הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה, וְהָיְתָה מִתְכַּנֶּסֶת מִפַּעַם לְפַעַם לָדוּן בְּעִנְיְנֵי הַקְּהִלּוֹת: תַּקָּנוֹתֶיהָ נִתְפַּרְסְמוּ בְּ״פִנְקַס וַעַד אַרְבַּע אֲרָצוֹת״.

– וַעַד־סְנִיף°, חֶבֶר נְצִיגִים הַמְנַהֲלִים אֶת הַסְּנִיף הַמְּקוֹמִי שֶׁל הִסְתַּדְּרוּת אוֹ מִפְלָגָה.

– וַעַד פּוֹעֵל°, אֶקְסֶקוּטִיבָה, חֶבֶר נִבְחָרִים הַמּוֹצִיאִים אֶל הַפֹּעַל אֶת הַחְלָטוֹת הַמּוֹסָד: הַוַּעַד הַפּוֹעֵל הַצִּיּוֹנִי. הַוַּעַד הַפּוֹעֵל שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הָעוֹבְדִים.

– בֵּית־וַעַד•, מְקוֹם פְּגִישָׁה וְכִנּוּס, מוֹעֲדוֹן: ״יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים״ (אבות א ד). ״מַעֲשֶׂה בְּיוֹם סַגְרִיר שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבֵית הַוַּעַד״ (ירושלמי מגילה עא ד).

וָעֶד תה״פ [מן א. עַד] לָעַד, לָנֶצַח: ״ה׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד״ (תהלים י טז).

וַעֲדָה ֿ נ׳ [מן וַעַד] 1°. חֵלֶק מִוַּעַד, וַעַד־מִשְׁנֶה שֶׁנִּבְחַר אוֹ מֻנָּה מִתּוֹךְ גּוּף רָחָב יוֹתֵר לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה מְסֻיֶּמֶת, זְמַנִּית אוֹ קְבוּעָה: ״נִמְנְתָה וַעֲדָה זְמַנִּית לַעֲרֹךְ רְשִׁימוֹת שֶׁל בּוֹחֲרִים״ (בן־יהודה, השקפה ד כט). הַוַּעַד נִתְחַלֵּק לְוַעֲדוֹת אֲחָדוֹת – וַעֲדַת־תַּרְבּוּת, וַעֲדַת־כַּלְכָּלָה, וַעֲדַת־בִּקֹּרֶת. הַכְּנֶסֶת בּוֹחֶרֶת מֵחֲבֵרֶיהָ וַעֲדוֹת רַבּוֹת – וַעֲדַת־חוּץ־וּבִטָּחוֹן, וַעֲדַת־חִנּוּךְ, וַעֲדַת־חֹק־וּמִשְׁפָּט וְעוֹד. 2 ֿ. פְּגִישָׁה, אֲסֵפָה: ״בְּעָשׂוֹר סְמוּכִים בְּבֵית הַוַּעֲדָה״ (אז ביום כפור, יוצר יום כיפור). –[וַעֲדַת־, וְעָדוֹת, וַעֲדוֹת־]

– וַעֲדָה מַתְמֶדֶת° וַעֲדָה נִבְחֶרֶת מִבֵּין מִשְׁתַּתְּפֵי כִּנּוּס אוֹ וְעִידָה, וְהִיא מְטַפֶּלֶת בְּכָל זְמַן הַכִּנּוּס בְּאִשּׁוּר הַמֻּעֲמָדִים לַבְּחִירוֹת, בְּנִסּוּחַ הַחְלָטוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

ועה״ב ר״ת וַעֲדַת הַבִּקֹּרֶת.

ועה״ל ר״ת וַעַד הַלָּשׁוֹן.

ועה״צ ר״ת וַעַד הַצְּעִירִים.

ועה״פ ר״ת וַעַד הַפּוֹעֵל.

ועה״ת ר״ת וַעֲדַת־הַתַּרְבּוּת.

וִעוּד•, וִיעוּד ז׳ [מן ועד, וִעֵד] הִתְוַעֲדוּת, הִתְכַּנְּסוּת: ״כַּמָּה וִעוּדִין וִעַדְתִּי בָּכֶם״ (איכה רבה ב, מה אעידך). ״הַוִּעוּדִים נוֹעֲדוּ, כַּמּוּבָן, בִּצְנִעָה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 89). ״מְקוֹם וִעוּדָהּ שֶׁל מוֹעֶצֶת הַזְּקֵנִים״ (שמיר, מלך 453). ״הִגִּיעוּ לִמְקוֹם הַוִּעוּד – וְשֵׁיקָה לֹא בָּא״ (קובנר, פנים 59). – [וִעוּד־, וִעוּדִים, ־דֵי־]

– בֵּית־וִעוּד°, מְקוֹם פְּגִישָׁה, מוֹעֲדוֹן: ״רוֹצָה אֲנִי שֶׁתִּתְקְנֵיהוּ וְתִתְּנֵיהוּ מַתָּנָה לְבֵית־וִעוּדָם שֶׁל חַבְרֵי הַנְּעָרִים״ (טביב, דרך 10).

וָעוּד ֿ ת׳ [מן ועד] מִי שֶׁנּוֹעַד, מְזֻמָּן: ״וַיֵּשֶׁב... לְוַכֵּחַ וְעוּדָיו״ (ינאי עג). – [וְעוּדָה, ־דִים, ־וֹת]

וע׳ קיצור: וָעַיֵּן.

וְעִידָה ֿ נ׳ [מן ועד] 1°. כִּנּוּס שֶׁל נְצִיגִים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים לְשֵׁם דִּיּוּנִים בְּעִנְיָנִים מְשֻׁתָּפִים, קוֹנְפֶרֶנְצְיָה: וְעִידָה בֵּינְלְאֻמִּית שֶׁל רָאשֵׁי־עִירִיּוֹת. וְעִידַת הַהִסְתַּדְּרוּת. 2 ֿ. פְּגִישָׁה, הִתְוַעֲדוּת: ״עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּוְעִידַת זְנוּת״ (תפילת יום כיפור). – [וְעִידַת־, וְעִידוֹת]

– וְעִידַת־פִּסְגָּה°, פְּגִישָׁה בַּדֶּרֶג הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר שֶׁל נְצִיגֵי מְדִינוֹת (נְשִׂיאִים אוֹ רָאשֵׁי־מֶמְשָׁלוֹת) לְשֵׁם דִּיּוּנִים בִּשְׁאֵלוֹת מְדִינִיּוֹת חֲשׁוּבוֹת.

וע״ש ר״ת וְעַיֵּן שָׁם.

וְצִדְקָתְךָ ֿ ת׳ כִּנּוּי לְמִתְחַסֵּד וְצָבוּעַ – ראה צְדָקָה.

וצ״ע ר״ת וְצָרִיךְ עִיּוּן.

וָקוּאוּם◊ ז׳ [לאטינית: vacuum ריקנות] חָלָל רֵיק שֶׁנּוֹצַר בְּמַכְשִׁירִים מְסֻיָּמִים לְאַחַר שֶׁנִּשְׁאַב מִתּוֹכָם הָאֲוִיר, כְּגוֹן: וָקוּאוּם שֶׁבְּתוֹךְ נוּרַת־חַשְׁמַל.

וֶקְטוֹר◊ ז׳ [מלאטינית vector מוביל] [במתימאטיקה] קֶטַע יָשָׁר בַּעַל אֹרֶךְ מְסֻיָּם הַמְּעֻבָּר מִנְּקֻדָּה נְתוּנָה בְּכִוּוּן מְסֻיָּם. אֹרֶךְ הַוֶּקְטוֹר מְתָאֵר גֹּדֶל כָּלְשֶׁהוּ (כֹּחַ, מְהִירוּת וְכוּ׳) וְכִוּוּנוֹ מַתְוֶה אֶת הַכִּוּוּן שֶׁבּוֹ פּוֹעֵל גֹּדֶל זֶה. – [וֶקְטוֹרִים]

וקטור

וק״ל ר״ת 1. וְקַל לְהָבִין. 2. וְקָשֶׁה לִי. 3. וְקַיָּמָא לָן [וקיים לנו, מסורת בידינו]

וַקְף° ז׳ [ערבית] הֶקְדֵּשׁ, נִכְסֵי דְּלָא נַיְדֵי (קַרְקָעוֹת, בִּנְיָנִים, וְכוּ׳) הַנִּמְצָאִים בִּרְשׁוּת הַהֶקְדֵּשׁ הַמּוּסְלְמִי וְאִי־אֶפְשָׁר לְמָכְרָם אוֹ לְהַעֲבִירָם לִרְשׁוּת אֲחֵרִים.

וֶרְבָּלִיזְם◊ ז׳ [מלאטינית: verbalis מילולי] מֶלֶל, גִּבּוּב מִלִּים.

וֶרֶד• ז׳ [יוונית: rodon; ארמית: וַרְדָא; ערבית: וַרְד] (שבועות ז ו ועוד) שִׂיחַ־נוֹי קוֹצָנִי וּמְטַפֵּס מִמִּשְׁפַּחַת הַוַּרְדִּיִּים, בַּעַל עָלִים מֻרְכָּבִים מְנֻצִּים וּפְרָחִים גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי גְּוָנִים וּבְנֵי־גְוָנִים שׁוֹנִים (Rosa). בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים גַּם מִינֵי וֶרֶד הַגְּדֵלִים בָּר. לְפִרְחֵיהֶם חֲמִשָּׁה עֲלֵי כּוֹתֶרֶת, בְּעוֹד שֶׁלְּפִרְחֵי הַמִּינִים הַתַּרְבּוּתִיִּים עֲלֵי כּוֹתֶרֶת מְרֻבִּים: ״גִּנַּת־וְרָדִים״ (מעשרות ב ה). ״בְּנֵי מְלָכִים סָכִין שֶׁמֶן־וֶרֶד עַל מַכּוֹתֵיהֶן״ (שבת יד ד). – [וֶרֶד־, וְרָדִים, וַרְדֵי־]

ורדים
תרבותי בר

וָרֹד°, ורוד ת׳ [מן וֶרֶד] אֲדַמְדַּם־בָּהִיר, שֶׁהוּא כְּעֵין הַצֶּבַע הָרוֹוֵחַ בְּיוֹתֵר שֶׁל הַוֶּרֶד: ״בְּבֹקֶר אֱלוּל הָעוֹלָם וָרֹד וּתְכֹל״ (רחל, יג). לְחָיַיִם וְרֻדּוֹת. שִׂמְלָה וְרֻדָּה. – [וְרֻדָּה, וְרֻדִּים, וְרֻדּוֹת]

ורד [מן וֶרֶד, וָרֹד]

~ הִפ׳ **הִוְרִיד°**, 1, פ״ע הָפַךְ וָרֹד, נַעֲשָׂה כְּצֶבַע הַוֶּרֶד: ״עָלִים שְׁקוּפִים הִוְרִידוּ עַל צַמָּרוֹת נִשָּׂאוֹת״ (שמעוני, שירים א שנח). ״עוֹד בַּדֵּיהֶם כְּעוֹרְקִים רַכִּים יַוְרִידוּ״ (פיכמן, צט). ״עָלָיו מוֹרִיקִים, נִצָּנָיו מַלְבִּינִים וּמַוְרִידִים״ (רגלסון, חקוקות 9). ״עֵינֵיהֶם בַּקּוּ הַמַּוְרִיד שֶׁל אֹפֶק הַיָּם״ (שמיר, מלך 185). 2 פ״י שִׁוָּה מַרְאֶה וָרֹד: ״וְעוֹד הַשֶּׁמֶשׁ מַוְרִיד אֶת חֲזִיתוֹת הַבָּתִּים בְּאוֹר שֶׁל חִיּוּכֵי יְלָדִים״ (גלבוע, שירים 74). – [לְהַוְרִיד, מַוְרִיד, יַוְרִיד]

וַרְדָּה° נ׳ [מן וֶרֶד; ארמית: וַרְדָּא, שבת קנב.] שִׂיחַ וְרָדִים: ״וְעָלְתָה וַרְדָּתָם קֶשֶׁת־עָלִים וּבְלִי רֵיחַ״ (כהן, שירים סג). ״בְּגִנָּה בּוֹדֵדָה הִנֵּה מָצָאתִי וַרְדָּה״ (פרלמן, תר׳ רעיונות סו). – [וַרְדַּת־, וְרָדוֹת, וַרְדוֹת־]

וַרְדּוּדִית° נ׳ [מן וָרֹד] צֶבַע וָרֹד־בָּהִיר, אַדְמוּמִית חִוֶּרֶת: ״בֵּירַכְתֵי מַעֲרָב בְּעַד הָעֲרָפֶל רוֹטֶטֶת וַרְדּוּדִית כְּלַהַב נֵר דּוֹעֵךְ״ (שמעוני, שירים ב קעו). – [וַרְדּוּדִית־]

וַרְדּוּת° נ׳ [מן וָרֹד] אַדְמוּמִית קַלָּה: ״לֹבֶן פָּנֶיהָ הַתַּפּוּחִים קְצָת בְּוַרְדּוּת רַכָּה״ (ברש, א 15). ״וְרֶנֶן לֵב אוֹהֵב לְיַד־אוֹהֶבֶת, חֲמִימָה בְּוַרְדּוּתָהּ״ (אבינועם, שירים קנג). ״אוֹתוֹ אֹפֶק בּוֹהֵק שֶׁלְּאַחַר שְׁקִיעָה, שֶׁכְּאִלּוּ אֵין בּוֹ אֶלָּא וַרְדּוּת־מָה וִירַקּוּת־מָה״ (יזהר, צקלג 259). – [וַרְדּוּת־]

וַרְדִּי° ת׳ [מן וֶרֶד] וָרֹד, אֲדַמְדַּם־בָּהִיר: ״וַרְדִּיִּים פָּנָיו כְּפְנֵי עוּל־יָמִים הַמָּלֵא עֲלוּמִים״ (טשרניחובסקי, שירים 155). ״נָשַׁק אֶת הַכַּף הַוַּרְדִּית־חִוְרָה״ (בן־ציון, פז). – [וַרְדִּית, וַרְדִּיִּים, ־דִּיּוֹת]

וַרְדִּיּוּת° נ׳ [מן וַרְדִּי] וַרְדּוּת, אַדְמִימוּת קַלָּה: ״מְאַחֵר בִּזְהָבוֹ אוֹ בְּוַרְדִּיּוּתוֹ״ (יזהר, צקלג 328). ״זְרוֹעוֹת יָדַיִךְ הַחֲמוּדוֹת הַמְצֻיָּנוֹת בְּרֹךְ וּבְוַרְדִּיּוּת״ (שלונסקי, תר׳ טיל 217). – [וַרְדִּיּוּת־]

וַרְדִּינָה° נ׳ [מן וֶרֶד] שִׂיחַ הַוֶּרֶד (שבת סז. ושם בארמית: וַרְדִּינָא): ״אִם הֶעָלוּ אֵלֶּה וַרְדִּינוֹת מַוְרִידוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 318). ״הוּא.. נִצַּב אֵצֶל הַוַּרְדִּינָה וְהִגִּישׁ אֶת חָטְמוֹ אֶל אַחַד הַפְּרָחִים״ (גנסין, א 155). – [וַרְדִּינַת־, וַרְדִּינוֹת]

וַרְדִּינוֹן* ז׳ (ירושלמי דמאי כב ב) שֶׁמֶן הֶעָשׂוּי מִפִּרְחֵי הַוֶּרֶד.

וַרְדָּנִי° ת׳ [מן וָרֹד] וָרֹד, כְּעֵין הַוֶּרֶד: ״עַלְמָה רַעֲנָנִית, וַרְדָּנִית וְחַיְּכָנִית״ (שלונסקי, תר׳ קולא 36). – [וַרְדָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

וְרַדְרַד° ת׳ [מן וָרֹד] וָרֹד מְעַט, וָרֹד־חִוֵּר: ״הָיָה לָהּ עוֹר בְּשָׂרִים גָּמִישׁ צָעִיר... וְרַדְרַד־כֵּהֶה מִתּוֹךְ שִׁזּוּף נָאֶה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 35). ״מִבַּעַד לְעַרְפִלֵּי שַׁחֲרִית אֲפֹרִים־וְרַדְרַדִּים״ (קבק, בצל 345). ״עֵין דַּר וְעֵין כֶּסֶף עֵין הַמַּרְמָר הַוְּרַדְרַד״ (רגלסון, חקוקות 23). – [וְרַדְרַדָּה, וְרַדְרַדִּים, ־דּוֹת]

וַרֶדֶת° נ׳ [מן וָרֹד] [ברפואה] דַּלֶּקֶת חֲרִיפָה וּמִדַּבֶּקֶת שֶׁל הָרִקְמָה הַתַּת־עוֹרִית הַמְלֻוָּה חֹם, בְּחִילָה, צְמַרְמֹרֶת וְעוֹד (Erysipela). מְקוֹמוֹת הַפְּגִיעָה הָעִקָּרִיִּים – הַפָּנִים וְהָרַגְלַיִם, בָּהֶם בּוֹלֵט אֹדֶם חָזָק (עַל שׁוּם כָּךְ נִקְרֵאת הַמַּחֲלָה בְּפִי הָעָם גַּם בְּשֵׁם ״שׁוֹשַׁנָּה״, ״רוֹזַצְיָה״). הַמַּחֲלָה נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי מֶתֶג מְיֻחָד.

ורוד, ראה וָרֹד.

וַרְיַאנְט* ז׳ [מלאטינית: varians משתנה] שִׁנּוּי־נֹסַח, גִּרְסָה, נֹסַח שֵׁנִי שֶׁל אוֹתוֹ עִנְיָן: בַּמִּקְרָא מְצוּיִים שְׁנֵי וַרְיַאנְטִים שֶׁל שִׁירַת דָּוִד – בִּשְׁמוּאֵל ב כ״ב וּבִתְהִלִּים י״ח. – [וַרְיַאנְטִים]

–**וַרְיַאצְיָה*** נ׳ 1, שִׁנּוּי, עִבּוּד אַחֵר שֶׁל נֹסַח מְסֻיָּם. 2 [במוסיקה] עִבּוּד וְשִׁנּוּי שֶׁל מַנְגִּינָה עַל־יְדֵי גִּוּוּנָהּ וְהַעֲשָׁרָתָהּ בְּטוֹנִים, בְּרִיתְמוּס וּבְהַרְמוֹנְיָה.

וָרִיד* ז׳ [כן גם בערבית] (חולין ב א) צִנּוֹר בְּגוּף הַחַי הַמּוֹבִיל דָּם מֵחֶלְקֵי הַגּוּף אֶל הַלֵּב. – [וְרִיד־, וְרִידִים, וְרִידֵי־]

וְרִידִי* ת׳ [מן וָרִיד] שֶׁמָּצוּי בְּוָרִיד. – [וְרִידִית, וְרִידִיִּים, וְרִידִיּוֹת]

– דָּם וְרִידִי°, דָּם רָווּי פַּחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי.

וּרְמִינְהוּ* [ארמית: ״והטל אותם״: פתיחה רווחת במשא־ומתן בתלמוד (יבמות קח:) ועוד, כשמובאת משנה או ברייתא שיש בה סתירה למשנה או לברייתא שהובאה קודם, או גם כשמובאת סתירה בין שני פסוקים; מכאן בהשאלה] סְתִירָה, נִגּוּד פְּנִימִי: ״הַיְּהוּדִי כֻּלּוֹ אֵינוֹ אֶלָּא ׳וּרְמִינְהוּ׳, דָּבָר וְהִפּוּכוֹ בְּנוֹשֵׂא אֶחָד״ (מנדלי מו״ס, תטז).

וֶרְקוֹ° ז׳ [ערבית] מַס־רְכוּשׁ מַס מֶמְשַׁלְתִּי עַל קַרְקָעוֹת, בִּנְיָנִים וְכוּ׳.

ושות׳ קיצור: וְשֻׁתָּפוֹ או וְשֻׁתָּפָיו.

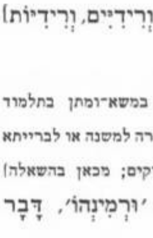

ו - ושט

א **וֶשֶׁט*** ז׳ [ארמית: וֶשְׁטָא] הַצִּנּוֹר שֶׁדַּרְכּוֹ עוֹבֵר הַמָּזוֹן מִבֵּית־הַבְּלִיעָה לַקֵּבָה. הַוֶּשֶׁט נִמְצָא מֵאֲחוֹרֵי קְנֵה הַגַּרְגֶּרֶת (חולין ב ד). – [וֶשֶׁט־, וְשָׁטִים, וִשְׁטֵי־]

– הִקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט*, נִתְקְעוּ פֵּרוּרֵי מָזוֹן בִּקְנֵה־הַגַּרְגֶּרֶת בְּשֶׁל תַּקָּלָה אַגַּב בְּלִיעָה: ״אֵין מְסִיחִין בִּסְעוּדָה, שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה״ (תענית ה:).

ב **וֶשֶׁט*** ז׳ [?] תֹּרֶן [רווח במימרה:]

– כִּפְטוּרֵי בְּפִי וֶשֶׁט*, כְּכֶבֶל שֶׁמַּשְׁחִילִים בַּחוֹר שֶׁבַּתֹּרֶן הָאֳנִיָּה; מָשָׁל לְדָבָר שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לַעֲשׂוֹתוֹ: ״קָשָׁה יְצִיאַת נְשָׁמָה מִן הַגּוּף כִּפְטוּרֵי בְּפִי וֶשֶׁט״ (מועד קטן כט.).

וש״נ ר״ת 1, וְשָׁם נִרְשָׁם. 2, וְשִׁנּוּיֵי נֻסְחָאוֹת.

וְתוּ* מ״ח [ארמית, גיטין נו.] וְשׁוּב, וְעוֹד, וְגַם זֹאת [רווח בייחוד בצירוף:]

– וְתוּ לָא* (ברכות יב:), וְלֹא עוֹד, וְלֹא יוֹתֵר.

וִתּוּר*, ויתור ז׳ [מן ותר, וִתֵּר] 1°, מְחִילָה עַל זְכוּת, הִסְתַּלְּקוּת (מִיִּתְרוֹן) מֵרָצוֹן: ״מִתּוֹךְ וִתּוּר מִדַּעַת עַל זְכוּתוֹ הָרִאשׁוֹנִית שֶׁל צֶלֶם הָאֱלֹהִים״ (קרליבך, הודו 52). וִתּוּר עַל יְמֵי חֻפְשָׁה. וִתּוּר הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ. 2*, הֲנָחָה, הֲקַלָּה, תּוֹסֶפֶת קְטַנָּה: ״אֲפִלּוּ וִתּוּר אָסוּר בְּמֻדַּר הֲנָאָה״ (נדרים לב:). הֲרֵינִי מוּכָן לַעֲשׂוֹת לְמַעַנְךָ עוֹד וִתּוּר זֶה. – [וִתּוּר־, וִתּוּרִים, ־רֵי־]

וָתִין* ז׳ (ס׳ הרפואות לאסף ז) [מערבית] אַב־עוֹרֵק, אָאוֹרְטָה – ראה אָאוֹרְטָה*.

וָתִיק* ת׳ [ערבית: וַתִ׳יק יציב] 1°, הָעוֹסֵק בְּדָבָר יָמִים רַבִּים, מִן הָרִאשׁוֹנִים, זָקֵן וְרָגִיל בַּדָּבָר: פְּלוֹנִי הוּא פָּקִיד וָתִיק בַּמֶּמְשָׁלָה. וָתִיקֵי הַמּוֹרִים בָּאָרֶץ. 2*, נֶאֱמָן, יָשָׁר, מִי שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו: ״לֵב עָקֹב יִתֵּן עַצֶּבֶת, וְאִישׁ וָתִיק יְשִׁיבֶנָּה לוֹ״ (בן־סירא לו כא). ״וָתִיק נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת, נֶאֱמָן נְתַתִּיךָ לָאֻמּוֹת״ (שבת קה.). 2*, מֻפְלָג, מֻמְחֶה, מֻבְהָק: ״תַּלְמִיד וָתִיק הָיָה לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא... שֶׁהָיָה חָכָם בַּמִּקְרָא וּבָקִי בַּמִּשְׁנָה וְוָתִיק בַּתַּלְמוּד״ (מס׳ סופרים טז ז). ״אֶחָד אֲנִי, מִן הַקּוֹרְאִים הַוָּתִיקִים״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״וָתִיקֵי־מַעַשׂ וּבַעֲלֵי־מֹחַ״ (עגנון, כלה שמט). –[וָתִיקָה, וָתִיקִים, וָתִיקוֹת]

– וָתִיקִין*, 1 כִּנּוּי לִיהוּדִים יִרְאֵי־שָׁמַיִם הַמְדַקְדְּקִים בְּמִצְווֹת וּזְרִיזִים לְקַיְּמָן: ״וָתִיקִין הָיוּ גּוֹמְרִין אוֹתָהּ (אֶת קְרִיאַת־שְׁמַע) עִם הָנֵץ הַחַמָּה״ (ברכות ט:). ״הַוָּתִיקִים גָּמְרוּ תְּפִלָּתָם וּמִנְיַן שֵׁנִי עָמַד לְהִתְפַּלֵּל״ (עגנון, כפות קצט). 2° [בהשאלה] מַתְמִיד בִּישִׁיבָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם אוֹ בַּעֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת: ״סְתָם יוֹשְׁבֵי־קְרָנוֹת, קְהַל וָתִיקִין שֶׁל בָּתֵּי־קָפֶה וּמִסְבָּאוֹת״ (שטיינמן, צרור 39).

וָתִיקוּת∴ נ׳ [מן וָתִיק] 1°, הֱיוֹת וָתִיק, נִסָּיוֹן רַב־שָׁנִים בְּדָבָר מְסֻיָּם, מֻמְחִיּוּת וּרְגִילוּת רַבָּה בְּדָבָר: וָתִיקוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בָּעֲבוֹדָה הַצִּבּוּרִית. 2∴, יֹשֶׁר, נֶאֱמָנוּת: ״הַהוֹד וְהֶהָדָר לְחַי עוֹלָמִים, הַוַּעַד וְהַוָּתִיקוּת לְחַי עוֹלָמִים״ (האדרת, יוצר יום כיפור). – [וָתִיקוּת־]

וֶתֶק∴ ז׳ [מן וָתִיק] 1°, סֶטָז׳, מֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁאָדָם עוֹבֵד בַּעֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי פָּקִיד בַּעַל וֶתֶק רַב – הוּא עוֹסֵק בִּפְקִידוּת לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים שָׁנָה. הַפְּקִידִים קִבְּלוּ תּוֹסֶפֶת עַל שְׂכָרָם לְפִי הַוֶּתֶק בַּעֲבוֹדָתָם. 2∴, נֶאֱמָנוּת, וָתִיקוּת: ״וְלֹא זָכַרְתָּ וְעוּד וֶתֶק וֶסֶת אֲשֶׁר וַעַדְתָּ לְוְעוּדֶיךָ״ (קליר, איכה אצת, לט׳ באב). – [וֶתֶק־, וִתְקוֹ]

ותק [מן וָתִיק]

~ פִּע׳ וִתֵּק ∴ פ״י הֶאְדִּיר, חִזֵּק, שִׁבַּח: ״וַתְּקוּהוּ בְּהַלֵּל וּמִלָּה״ (קליר, אאפיד, יוצר א׳ ראש השנה). – [לְוַתֵּק, מְ־, יְ־]

~ הת׳ נִתְוַתֵּק °, נַעֲשָׂה וָתִיק, חָדַל לִהְיוֹת חָדָשׁ וְטִירוֹן: רַבִּים מִפְּקִידֵי הַמִּשְׂרָד נִתְוַתְּקוּ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים. – [לְהִתְוַתֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

ותר [מן יתר]

~ פִּע׳ וִתֵּר * פ״ע 1, מָחַל עַל זְכוּתוֹ, לֹא תָּבַע אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ: ״בְּכוֹר שֶׁנָּטַל חֵלֶק כְּפָשׁוּט... וִתֵּר בְּכָל הַנְּכָסִים כֻּלָּן״ (בבא בתרא קכו.). ״יָכוֹל אָדָם לְוַתֵּר עַל אֲכִילָה יְתֵרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְוַתֵּר עַל הֶאָרַת פָּנִים״ (עגנון, אורח 336). פְּלוֹנִי וִתֵּר עַל הַמַּעֲנָק שֶׁהֻצַּע לוֹ. הַמֶּלֶךְ וִתֵּר עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה. 2, רָאָה כִּמְיֻתָּר, דָּחָה: ״הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ וְהַמְוַתֵּר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא... מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם״ (סנהדרין יא ה). 3, לֹא הִקְפִּיד, סָלַח, נָהַג בְּסַלְחָנוּת: ״מָצָאנוּ שֶׁוִּתֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַל עֲבוֹדָה זָרָה...וְעַל מָאֳסָם בַּתּוֹרָה לֹא וִתֵּר״ (ירושלמי חגיגה עו ג). הַגָּדוֹל חַיָּב לְוַתֵּר לִפְעָמִים לְקָטָן. 4, הוֹתִיר, נָתַן יוֹתֵר, הוֹסִיף: ״אֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת אוֹמֵר: הוֹאִיל וְזֶה מֶלֶךְ נְוַתֵּר לוֹ עַד יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנֵי יָמִים״ (דברים רבה ט). ״שֶׁאֵין מְוַתְּרִים לָנוּ הָעֲשִׁירִים מִנִּכְסֵיהֶם לְפַרְנָסָתֵנוּ״ (רש״י נחמיה ה ג). – [לְוַתֵּר עַל־, בְּ־, לְ־; מְוַתֵּר, יְוַתֵּר]

~ פֻּע׳ וֻתַּר °, 1, נִשְׁאַר, נוֹתַר: ״עוֹד מְעַט יְוֻתַּר״ (שלונסקי, שירים ב 414). 2, נִמְחַל, שֶׁוִּתְּרוּ עָלָיו: ״יוֹדֵעַ... לְוַתֵּר הַיּוֹם כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת הַמְוֻתָּר מָחָר״ (קלוזנר, דרכי לקראת התחיה 188). כִּסֵּא הַמַּלְכוּת הַמְוֻתָּר נִשְׁאַר פָּנוּי יָמִים רַבִּים. תְּבִיעוֹת שֶׁוֻּתְּרוּ. – [מְוֻתָּר, יְוֻתַּר]

~ הת׳ נִתְוַתֵּר *, 1°, נִשְׁאַר, נוֹתַר: לֹא נִתְוַתֵּר מֵאוֹתוֹ רְכוּשׁ וְלֹא כְלוּם – הַכֹּל נִתְבַּזְבֵּז. 2°, נַעֲשָׂה מְיֻתָּר: ״מִכָּאן וְאֵילָךְ נִתְוַתְּרָה טִרְחָתְךָ, שֶׁבְּעַצְמֵנוּ נְרַפֵּא אֶת חֳלָיֵינוּ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 190). – [לְהִתְוַתֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– נִתְוַתְּרוּ מֵעָיו*, נֶחְלְשׁוּ מֵעָיו, תְּקָפוֹ שִׁלְשׁוּל: ״נִתְוַתְּרוּ מֵעָיו (שֶׁל בֵּלְשַׁאצַּר) כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה״ (שיר השירים רבה ג, כמעט). ״אֲפִלּוּ טִפָּה שֶׁל רַחֲמָנוּת לֹא נוֹתְרָה בִּלְבָבָם, וּלְוַאי וְיִתְוַתְּרוּ לָהֶם מְעֵיהֶם״ (שנהר, א 271).

וִתּוּר*, ויתור ז׳ [מן ותר] וִתּוּר, מְחִילָה: ״אַל יְהִי לְךָ וִתּוּר עָוֹן״ (בראשית רבה צח). ״וִתּוּר כָּזֶה לְגַבֵּי יְהוּדִי מִצַּד הַמֶּמְשָׁלָה שֶׁל אוֹתָם הַיָּמִים... נֶחְשַׁב בַּיָּמִים הָהֵם כִּמְעַט כְּדָבָר אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן״ (ביאליק, פסטרנק). ״חַיִּים׳ל בְּעַצְמוֹ שָׂנֵא רִיב וּמָדוֹן... אֲבָל וִתּוּר וְהִתְכַּחֲשׁוּת לְהַשְׁקָפוֹתָיו – מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ?״ (סוקולוב, אישים 65). ״כְּכָל שֶׁיִּגְדַּל הַוִּתּוּר, כֵּן תִּתְפַּשֵּׁט הָאַהֲבָה בְּשֶׁטַח וְתַתְמִיד בַּזְּמָן״ (שטיינמן, דודאים 26). – [וִתּוּר־, וִתּוּרִים, וִתּוּרֵי־]

וַתְּרָן* תו״ז [מן ותר, וִתֵּר] 1, שֶׁנּוֹהֵג לְוַתֵּר, מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד: ״לִמְּדָה אוֹתְךָ הַתּוֹרָה שֶׁתְּהֵא וַתְּרָן בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ״ (במדבר רבה ט). ״כָּל הָאוֹמֵר: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וַתְּרָן הוּא – יְוֻתְּרוּ חַיָּיו״ (בבא קמא נ.). ״מִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַתְּרָנִים בְּדֵעוֹת״ (מנדלי מו״ס, שפב). ״זוֹ (הַהֲלָכָה) קַפְּדָנִית, מַחְמֶרֶת... וְזוֹ (הָאַגָּדָה) וַתְּרָנִית, מְקִלָּה, רַכָּה מִשֶּׁמֶן״ (ביאליק, הלכה ואגדה). 2, פַּזְרָן, נַדְּבָן: ״אַחְאָב וַתְּרָן בְּמָמוֹנוֹ הָיָה״ (סנהדרין קב:). ״כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וְוַתְּרָנִית״ (רש״י בראשית לד כא). ״הַכֹּל וַתְּרָנִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּמְבַזְבְּזִים לִצְדָקָה הוֹן רַב״ (מנדלי מו״ס, קסג). –[וַתְּרָנִית, וַתְּרָנִים, וַתְּרָנִיּוֹת]

וַתְּרָנוּת∴ נ׳ [מן וַתְּרָן] 1°, נְטִיָּה לְוִתּוּרִים, טִבְעוֹ וּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַוַּתְּרָן, חֹסֶר הַקְפָּדָה: ״הַאִם יַצְרִיחַ ...עַל וַתְּרָנוּתוֹ שֶׁל הָאֲרִי לַזְּאֵב הָאַכְזָרִי?״ (שמעוני, הביבר 179). ״יַחַס שֶׁל סַלְחָנוּת וְוַתְּרָנוּת מְסֻיֶּמֶת״ (דינור, בימי 165). 2∴, בַּזְבְּזָנוּת, יָד רְחָבָה: ״אוֹמְדִין לְפִי וַתְּרָנוּתוֹ שֶׁל אָב אוֹ לְפִי קַמְצָנוּתוֹ (רש״י כתובות נ:). ״שֶׁהַכֹּל עָשׂוּי יָפֶה וּמְכֻוָּן לְתוֹעֶלֶת הַבְּרִיּוֹת וְאֵין וַתְּרָנוּת בָּעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁהַכֹּל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְדַעַת״ (עגנון, האש קמד). – [וַתְּרָנוּת־]

וַתְּרָנִי° ת׳ [מן וַתְּרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם וַתְּרָנוּת, סַלְחָנִי: גִּישָׁה וַתְּרָנִית. יַחַס רַךְ וְוַתְּרָנִי שֶׁל גָּדוֹל לְקָטָן. – [וַתְּרָנִית, וַתְּרָנִיִּים, וַתְּרָנִיּוֹת]

ז [כתב: ; רש״י: ז; עברית-כנענית:] 1, הָאוֹת הַשְּׁבִיעִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ זַיִן. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר 7, שִׁבְעָה, שֶׁבַע, שְׁבִיעִי, שְׁבִיעִית: ז׳ יָמִים. ז׳ פְּעָמִים. יוֹם ז׳. כִּתָּה ז׳. 3, ז׳ אוֹ ז, שִׁבְעַת אֲלָפִים, 7000: ז׳ תרל״ז (= 7637). 4, ז׳ בְּמִלִּים לוֹעֲזִיּוֹת מְסַמֶּנֶת אֶת הַהֶגֶה הַמַּקְבִּיל לְ J אוֹ לְ G (מעין זָשׁ): זַ׳רְגוֹן (= זשרגון), ז׳וּרְנַל (= זשורנאל), זַ׳נְר (= זשאנר).

ז׳ קיצור: זָכָר.

ז״א ר״ת 1, זאת אוֹמֶרֶת. 2, זְכוּת אָבוֹת.

זְאֵב ז׳ [אכדית: zibu; ארמית: דֵּיבָא; ערבית: ד׳אְב, ד׳יב] בַּעַל־חַיִּים טוֹרֵף מִמִּשְׁפַּחַת הַכְּלָבִים (Canis lupus), דּוֹמֶה לְכֶלֶב, אַךְ צַוָּארוֹ וְרַגְלָיו חֲזָקִים יוֹתֵר, וְסַנְטֵרוֹ מְחֻדָּד יוֹתֵר. זְנָבוֹ אָרֹךְ וְשָׁמוּט. צֶבַע הַגּוּף אָפֹר אוֹ שְׁחַרְחַר. הַזְּאֵב יוֹצֵא לְשַׁחֵר לַטֶּרֶף בַּלֵּילוֹת. הוּא טוֹרֵף צֹאן וּבְנֵי־בָקָר. מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. נִזְכַּר בַּמִּקְרָא כְּמָשָׁל לְאֹמֶץ־לֵב, לְכֹחַ וּלְעַזּוּת: ״בִּנְיָמִין – זְאֵב יִטְרָף״ (בראשית מט כז) [וראה עוד להלן]–[זְאֵב־, זְאֵבִים, ־בֵי־]

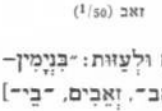

זאב (1/50)

– **זְאֵב־עֶרֶב** (חבקוק א ח), **זְאֵב־עֲרָבוֹת** (ירמיה ה ו), כִּנּוּיִים לִזְאֵב הַחַי בָּעֲרָבָה וְהַיּוֹצֵא לִטְרֹף טַרְפּוֹ בָּעֲרָבִים.

– **זְאֵב בְּעוֹר כֶּבֶשׂ°**, מָשָׁל עַל מִתְחַסֵּד וְצָבוּעַ, רָשָׁע הַמַּעֲמִיד פְּנֵי צַדִּיק.

– **כִּזְאֵב רָעֵב°**, מָשָׁל עַל מִי שֶׁלָּהוּט בְּיוֹתֵר אַחֲרֵי מַשֶּׁהוּ: ״בְּרוּסְיָה פָּרְצוּ הַיְהוּדִים אֶל מַעְיְנוֹת הַהַשְׂכָּלָה כִּזְאֵבִים רְעֵבִים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 29).

– **וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ** (ישעיה יא ו), מִתֵּאוּרֵי חֲזוֹן הַשָּׁלוֹם הַמֻּחְלָט שֶׁיָּבוֹא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

– **בֵּין הָרוֹעֶה וּבֵין הַזְּאֵב נִבְקַע הַשֶּׂה*** (שמות רבה ה), מָשָׁל לְחַלָּשׁ וּלְחַף מִפֶּשַׁע הַסּוֹבֵל בְּשֶׁל רִיב וּקְטָטָה בֵּין תַּקִּיפִים וַחֲזָקִים.

– **מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין זְאֵב לְכֶלֶב***, הַגְדָּרָה צִיּוּרִית לַזְּמַן שֶׁל דִּמְדּוּמֵי בֹּקֶר אוֹ דִּמְדּוּמֵי עֶרֶב – כְּשֶׁנִּתָּן לְהַבְחִין בֵּין שְׁנֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים אֵלֶּה הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה בְּגָדְלָם וּבְצוּרָתָם: ״(קוֹרְאִים אֶת שְׁמַע) מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין זְאֵב לְכֶלֶב״ (ברכות ט:). ״בַּשַּׁחַר בַּשַּׁחַר, בְּטֶרֶם יַכִּירוּ בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן, בֵּין זְאֵב וּבֵין כָּלֶב״ (ביאליק, המתמיד).

– **הַזְּאֵב שָׂבֵעַ וְהַכִּבְשָׂה שְׁלֵמָה°** [מימרה עפ״י לועזית], זֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר.

– **זְאֵב־הַיָּם°** 1, דַּג־יָם טוֹרֵף הַמָּצוּי הַרְבֵּה בַּיָּם הַתִּיכוֹן (Merluccius vulgaris). גַּבּוֹ חוּם־אָפֹר, בִּטְנוֹ לְבָנָה כַּכֶּסֶף. זְאֵב־הַיָּם נָפוֹץ מְאֹד בְּשׁוּק הַדָּגִים. יָדוּעַ יוֹתֵר בִּשְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי ״בַּקָּלָה״. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְיוֹרֵד־יַמִּים וָתִיק וְנוֹעָז.

זאב-הים (1/20)

זאב [מן זְאֵב]

~ הִפ׳ **הִזְאִיב°** 1, פ״ע הָיָה כִּזְאֵב, נֶהְפַּךְ לְחַיַּת־טֶרֶף: ״הִדְבִּיאוּ, הִלְבִּיאוּ, הִזְאִיבוּ, הִטְמִינוּ נָחָשׁ בְּמַדָּם״ (ש׳ שלום, שירים רמח). 2, פ״י שִׁוָּה הַבָּעַת זְאֵב, הִבִּיעַ אַכְזְרִיּוּת שֶׁל חַיַּת־טֶרֶף: ״עֵינַיִם יְרֻקּוֹת הִזְאִיבוּ הַשָּׁמַיִם״ (שלונסקי, גויל 20). –[לְהַזְאִיב, מַ־, יַ־]

~ הת׳ **נִזְדָּאֵב°** פ״ע נַעֲשָׂה כִּזְאֵב: ״סְבִיבִי פַּרְצוּפִים זוֹלִים, אֲפֹרִים... לוֹטְשִׁים שֵׁן, מִזְדָּאֲבִים״ (סערוני, עם ביאליק). – [לְהִזְדָּאֵב, מִזְדָּאֵב, יִזְ־]

זְאַבְאָב° ז׳ [מן זְאֵב] זְאֵב קָטָן, גּוּר־זְאֵב: ״מָרַת זְאֵבָה הַחֲשׁוּבָה וְכָל הַזְּאַבְאָבִים הַשּׁוֹבָבִים״ (שניאור, פנדרי א 98). – [זְאַבְאַב־, זְאַבְאָבִים, זְאַבְאֲבֵי־]

זְאֵבָה* נ׳ [מן זְאֵב] נְקֵבַת הַזְּאֵב: ״רוֹמוּס וְרוֹמִילוּס מֵתָה אִמָּם, נִזְדַּמְּנָה הַזְּאֵבָה וְהֵינִיקָתַן״ (שוחר טוב, תהלים 31). – [זְאֵבַת־, זְאֵבוֹת]

זְאֵבִי ת׳ [מן זְאֵב] בַּעַל תְּכוּנוֹת שֶׁל זְאֵב, זוֹעֵם, נֻקְשֶׁה, אַכְזָרִי: ״זְקוּפֵי הַקּוֹמָה, בַּעֲלֵי הַצּוּרָה הַנִּמְרָצָה, הַזְּאֵבִית... הֹלוֹכָם הַטּוֹרֵף, הַמְשַׁחֵר לַטֶּרֶף״ (ברנר, א 287). – [זְאֵבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

– **עֲנָוָה זְאֵבִית**, מָשָׁל לְהִתְחַסְּדוּת וּצְבִיעוּת: ״שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים מִתְרָאִים עֲנָוִים וְיִרְאֵי אֱלֹהִים... וּבְתוֹכָם יָשִׂימוּ אָרְבָּם וַחֲזַ״ל קְרָאוּהָ עֲנָוָה זְאֵבִית״ (אברבנאל, נחלת אבות ו).

זְאֵבִיּוּת° נ׳ [מן זְאֵבִי] תְּכוּנוֹתָיו שֶׁל הַזְּאֵב, אַכְזְרִיּוּת, צִמָּאוֹן לְדָם: ״אֵינִי מַאֲמִין בִּזְאֵבִיּוּתוֹ שֶׁל טֶבַע הָאָדָם״ (שמעוני, ״דבר״). – [זְאֵבִיּוּת־]

זְאֵבִית° נ׳ [מן זְאֵב, כשם המחלה בלועזית: Lupus vulgaris] שַׁחֶפֶת הָעוֹר וְהָרִירִיּוֹת הַפּוֹגַעַת עַל־פִּי רֹב בַּפָּנִים. הִתְפַּשְּׁטוּת הַמַּחֲלָה אִטִּית, אוּלָם בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן הִיא תּוֹקֶפֶת אֵזוֹר נִרְחָב שֶׁל הַפָּנִים. בִּמְקוֹם הַפְּגִיעָה נִשְׁאָרוֹת צַלָּקוֹת גְּדוֹלוֹת.

זא״ז ר״ת זֶה אֶת זֶה; זֶה אֶל זֶה.

זאח״ז ר״ת זֶה אַחַר זֶה.

זַאֲטוּט* ז׳ [לפי מגילה ס.; נוסח אחר: זַעֲטוּט, ירושלמי תעניות סח א; יש סוברים כי הנוסח הנכון זָטוּט, זָאטוּט, והוא מארמית: זוּטָא קטן] 1°, נַעַר, יֶלֶד: ״חִיּוּךְ אוֹר הֵצִיף אֶת פַּרְצוּף הַזַּאֲטוּט״ (שמעוני, שירים ג כז). ״וְהָיָה אַף יִחְיֶא הַזַּאֲטוּט מִתְגַּדֵּל בִּמְרוֹץ הַזְּמַן״ (טביב, כעשב 33). 2°, עוּל־יָמִים, צָעִיר, פִּרְחָח: ״בְּעַרְבֵי הַקַּיִץ יֵשׁ שֶׁהָיוּ מִתְלַקְּטִים זַאֲטוּטֵי הַכְּפָר, בַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת״ (ביאליק, החצוצרה א). ״עֶרֶב בְּעֶרֶב הִתְאַסְּפוּ זַאֲטוּטֵי הָעִיר לְהִסְתַּכֵּל בַּדָּבָר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רנב). – [זַאֲטוּט־, זַאֲטוּטִים, זַאֲטוּטֵי־]

זֹאת 1, [מ״ג לנקבה, בהקבלה לזכר זֶה] זוֹ, זֹה, הַנִּמְצֵאת כָּאן: ״וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (דברים ד מד). ״אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת״ (מלכים א ג יז). ״מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר?״

(שיר השירים ג ו). הַסֵּפֶר הַזֶּה וְהַמַּחְבֶּרֶת הַזֹּאת. 2. [מלת גוף סתמי] דָּבָר זֶה, עִנְיָן זֶה: "מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי?" (ישעיה א יב). "שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים" (הושע ה א). "מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת" (תהלים קיח כג). "זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ!" (בראשית מב יח). "וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת" (תהלים צב ז).

– בְּזֹאת, בָּזֹאת, עַל־יְדֵי דָּבָר זֶה, בִּתְנַאי זֶה: "אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם, אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ" (בראשית לד טו). "וַיְהִי בָזֹאת קֶצֶף עַל־יִשְׂרָאֵל" (דברי הימים א כז כד).

– כְּזֹאת, כָּזֹאת, כַּדָּבָר הַזֶּה: "וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת: עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם" (בראשית מה כג). "מִי־שָׁמַע כָּזֹאת, מִי רָאָה כָּאֵלֶּה?" (ישעיה סו ח). "חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תְהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל!" (כתובות קג:).

– כָּזֹאת וְכָזֹאת, כָּךְ וְכָךְ, כַּמְסֻפָּר לְמַעְלָה: "אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי... וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי" (יהושע ז כ). "כָּזֹאת וְכָזֹאת יָעַץ אֲחִיתֹפֶל... וְזֹאת וְכָזֹאת יָעַצְתִּי אָנִי" (שמואל ב יז טו)

– לְזֹאת, לַדָּבָר הַזֶּה: "וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת" (שמות ז כג).

– אֵי לָזֹאת, הַאִם מִשּׁוּם כֵּן?: "אֵי לָזֹאת אֶסְלַח־לָךְ?" (ירמיה ה ז).

– אֵין זֹאת כִּי...° [על־פי שופטים ז יד, ושם ככינוי רומז ממש: "אין זאת בלתי אם חרב גדעון"] כַּנִּרְאֶה, מִסְתַּבֵּר שֶׁ־: "אֵין זֹאת כִּי רַבַּת צְרַרְתּוּנוּ, אִם לְחַיָּתוֹ טֶרֶף הֲפַכְתּוּנוּ" (ביאליק, אין זאת).

– אִי לָזֹאת°, אִם כָּךְ הוּא הַדָּבָר, הוֹאִיל וְכָךְ: אִי לָזֹאת עָלֶיךָ לִפְעֹל אַחֶרֶת.

– בְּכָל־זֹאת, אַף־עַל־פִּי־כֵן, לַמְרוֹת זֹאת: "וַיַּכֵּהוּ... בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ" (ישעיה ה כה). "בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב" (איוב א כב). "וּבְכָל־זֹאת יְקַרְתֶּם לִי, שָׂדוֹת" (ביאליק, בשדה).

– בִּגְלַל זֹאת°, מִשּׁוּם כָּךְ: "וּבִגְלַל זֹאת מוּטָב שֶׁתִּשְׁתַּדֵּל, קֹדֶם כֹּל, לְהִתְרַחֵק מֵאוֹתוֹ הַתַּקִּיף" (ביאליק, אריה ו).

– זֹאת אוֹמֶרֶת*, 1*, מִכָּאן נִלְמַד, אֱמֹר מֵעַתָּה, הֲוֵי אוֹמֵר: "אָמַר רָבִינָא: זֹאת אוֹמֶרֶת – נֵר חֲנֻכָּה, מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה" (שבת כא:). 2°, הַיְנוּ, כְּלוֹמַר.

– זֹאת חֲנֻכָּה⁂, כִּנּוּי לַיּוֹם הַשְּׁמִינִי (הָאַחֲרוֹן) שֶׁל חֲנֻכָּה, עַל־שׁוּם שֶׁקּוֹרְאִים בּוֹ בַּתּוֹרָה "זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ" (במדבר ז פד). "לֹא נִבְרָא הַלַּיְלָה, לֵיל "זֹאת חֲנֻכָּה", אֶלָּא לְגִירְסָא בְּקַרְטִיסִים עַד עֲלוֹת עַמּוּד־הַשַּׁחַר" (מנדלי מו"ס, תנד).

– זֹאת לֹא זֹאת, לֹא וָלֹא, לֹא יִהְיֶה כֵּן: "זֹאת לֹא־זֹאת הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפִּיל" (יחזקאל כא לא). "זֹאת לֹא זֹאת – מִהַרְתִּי לְהָנִיחַ דַּעְתּוֹ" (ביאליק, איש הסיפון).

– זֹאת וְעוֹד°, לֹא זוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא גַם..., נוֹסָף עַל הַקּוֹדֵם יֵשׁ עוֹד לוֹמַר...

זָב פ"ע נָטַף, נָזַל – רְאֵה זוב.

זָב ז' [מן זוב] חוֹלֶה בְּמַחֲלַת זִיבָה [ראה ערך זִיבָה]: "כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא" (ויקרא טו ד). – [זָבָה, זָבִים, זָבוֹת]

– זָבִים*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר טְהָרוֹת, הָעוֹסֶקֶת בְּעִנְיְנֵי זָב אוֹ זָבָה.

– כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב [שאול מן במדבר ה ב] [דיבור־של־זלזול] כָּל פְּחוּת־עֵרֶךְ, כָּל אֶפֶס: כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב נִדְחֲקוּ לְשָׁם.

– זָב־חֹטֶם°, מִי שֶׁהָרִיר נוֹזֵל מֵחָטְמוֹ; כִּנּוּי גְּנַאי לִפְחוּת־עֵרֶךְ, לְרֵיק וּלְפִרְחָח: "סְתָם זָב־חֹטֶם אֶחָד. כְּלוּמַאי. אֶפֶס שֶׁעוֹשֶׂה מַה שֶּׁאוֹמְרִים לוֹ" (יזהר, צקלג 82).

זבב [מן זְבוּב]

~ הת' **הִזְדַּבֵּב**° [על זבובים], שָׁרַץ, רָחַשׁ: "זְבוּבִים מִזְדַּבְּבִים בְּדִיצָה, יִמַּח שְׁמָם" (יזהר, צקלג 763). – [לְהִזְדַּבֵּב, מִזְ־, יִזְ־]

א. **זבד** [ארמית: זְבַד; ערבית: זַבַדַ; ראה גם זֶבֶד]

~ פע' **זָבַד** פ"י 1. נָתַן מַתָּנָה, הֶעֱנִיק: "זְבָדַנִי אֱלֹהִים אֹתִי זֶבֶד טוֹב" (בראשית ל כ). "הִגִּיעָה הָעֵת לְזָבְדָם בְּחֹדֶשׁ שֶׁל דְּרוֹר וָחֹפֶשׁ" (יהודה שטינברג, קז). 2* [בהשאלה] הִשִּׂיא אִשָּׁה, זִוֵּג: "הוֹצֵא בַּת וְיֵצֵא עֵסֶק וְאֶל גֶּבֶר נָבוֹן זָבְדָהּ" (בן־סירא ז כו). – [לִזְבֹּד אֶת־, זוֹבֵד, יִזְבֹּד]

~ נפ' **נִזְבַּד**⁂, נִתַּן כְּמַתָּנָה, הָעֳנַק: "הַכֹּל מִמְּךָ נִזְבַּד זָבֶד" (גבירול, כל ברואי, על־פי שירמן א 250). "כִּשְׁרוֹנוֹת וּתְכוּנוֹת נִזְבְּדוּ בְּיָד רְחָבָה לְאִיתָמָר" (פרסקי, 'הדואר' תש"ג). – [לְהִזָּבֵד, נִזְבָּד, יִזָּבֵד]

~ הִפ' **הִזְבִּיד**⁂ פ"י זָבַד, הֶעֱנִיק שַׁי: "הִזְבַּדְתִּיךָ זֶבֶד טוֹב" (ברצלוני, את קולך). – [לְהַזְבִּיד, מַ־, יַ־]

~ הָפ' **הָזְבַּד**⁂, הָעֳנַק, נִתַּן לוֹ כְּשַׁי: "לְכוּ עַתָּה וְנָשׁוּבָה וְטוֹב תָּזְבָּדוּ" (שבטר, ג 209). – [מָזְבָּד, יָזְבַּד]

ב. **זבד** [מן זִבְדָּה]

~ פִּע' **זִבֵּד**° פ"י הִתְקִין זִבְדָּה, חִבֵּץ: "הַיָּדַיִם הַקְּטַנּוֹת מְזַבְּדוֹת אֶת הַחֲבִיצוֹת" (שניאור, פנדרי ב 114). – [לְזַבֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **זֻבַּד**°, חֻבַּץ, הֻתְקַן לְזִבְדָּה: חָלָב שֶׁזֻּבַּד.–[מְזֻבָּד, יְזֻבַּד]

זֶבֶד ז' [ערבית: זַבְּד; ראה א.זבד] מַתָּנָה, שַׁי, מִנְחָה: "זְבָדַנִי אֱלֹהִים אֹתִי זֶבֶד טוֹב" (בראשית ל כ). "וֵאלֹהִים יִתְבָּרַךְ זָבַד זֶבֶד אֶת יְחִיאֵל וְאֶת יוֹכֶבֶד" (עגנון, כלה תמד). – [זֶבֶד־, זְבָדִים, זִבְדֵי־]

– זֶבֶד טוֹב⁂ [בהשאלה מן בראשית ל כ] בַּת־זוּג, רַעְיָה: "תְּפִלָּתוֹ שֶׁיְּזַמֵּן... בַּיּוֹם הַהוּא זֶבֶד טוֹב" (אברבנאל, בראשית כג).

זִבְדָּה°, זיבדה נ' [ערבית: זֻבְדַה] שַׁמֶּנֶת שֶׁל חָלָב שֶׁנֶּחְמַץ, קְרוּם שָׁמֵן הָעוֹלֶה עַל־גַּבֵּי חָלָב הַשּׁוֹהֶה בִּכְלִי זְמַן מְסֻיָּם: מִן הַזִּבְדָּה מְחַבְּצִים חֶמְאָה. – [זִבְדַּת־]

זֶבּוּ◇ ז' [צרפתית: Zebu] אֶחָד מִמִּינֵי הַבָּקָר הַנִּמְצָא כִּבְהֶמַת־בַּיִת בְּהֹדּוּ וּבְאַפְרִיקָה (Bos indicus). הַזֶּבּוּ שׁוֹנֶה מִבְּקַר־הַבַּיִת שֶׁלָּנוּ בְּעִקָּר בְּגַבְנוּן מֵכִיל שֻׁמָּן שֶׁבְּגַבּוֹ וּבְקַרְנָיו הַמְעֻקָּמוֹת. הַזֶּבּוּ מְשַׁמֵּשׁ לַעֲבוֹדוֹת שָׂדֶה וּלְהוֹבָלָה.

זבו (1/44)

זְבוּב ז' [אכדית: zumbu; ארמית: דִּבָּבָא; ערבית: ד'בַּאבַּה] 1. חֶרֶק מְעוֹפֵף הַמָּצוּי הַרְבֵּה בַּבָּתִּים (Musca domestica). הוּא נִזּוֹן מִמַּאַכְלֵי הָאָדָם וּמֵחָמְרֵי רִקָּבוֹן. לְקַבָּלַת הַמָּזוֹן מְשַׁמֵּשׁ לוֹ חֶדֶק־מְצִיצָה הַמִּסְתַּיֵּם בִּשְׁתֵּי כָּרִיוֹת בַּשְּׂרָנִיּוֹת. הָאָדָם נִלְחָם בַּזְּבוּב מִשּׁוּם שֶׁהוּא עָלוּל לְהַעֲבִיר חַיְדַּקִּים גּוֹרְמֵי מַחֲלוֹת (טִיפוּס

הַמֵּעַיִם, נַרְעֶנֶת וְעוֹד). בַּמִּקְרָא נִזְכַּר אֶחָד מִמִּינֵי הַזְּבוּבִים הָאַרְסִיִּים (אוּלַי הוּא הַזְּבוּב טְסֶה־טְסֶה הַמְתֹאָר לְהַלָּן): "בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי מִצְרָיִם" (ישעיה ז יח). בַּמִּשְׁנָה נִזְכַּר זְבוּב־הַבַּיִת: "וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית־הַמִּטְבָּחַיִם" (אבות ה ה). 2 ^, מָשָׁל וְסֵמֶל לְיִצּוּר קָטָן וְחַלָּשׁ בְּיוֹתֵר: "הָעֲנָק לִפְעָמִים בִּזְבוּב נֶחֱנָק" (הרומי, יא 206). "וְלֹא פָּגַע אֲפִלּוּ בִּזְבוּב רוֹחֵשׁ לְפָנָיו עַל הַכֹּתֶל" (מנדלי מו"ס, קצא). "גַּזְלָן יְהוּדִי אֲשֶׁר יֶחֱרַד מִפְּנֵי זְבוּב בַּקִּיר" (סוקולוב, במראות 225). "לְקַלְקֵל יָכוֹל אֲפִלּוּ זְבוּב" (ביאליק, אריה ו). – [זְבוּב־, זְבוּבִים, זְבוּבֵי־]

זבוב (x2)

– זְבוּב־אוֹר° (כהן, שירים יז), זְבוּב־רִקְמָה° (ביאליק, זוהר), זְבוּב־פָּז° (ביאליק, גדי ונבחי), כִּנּוּיִים פִּיּוּטִיִּים לַזְּבוּבִים לְמִינֵיהֶם הַמִּתְעוֹפְפִים כְּשֶׁכַּנְפֵיהֶם הַשְּׁקוּפוֹת מִתְנוֹצְצוֹת לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ.

– זְבוּב־טְסֶה־טְסֶה°, שְׁמוֹ הָרוֹוֵחַ שֶׁל זְבוּב הַמָּצוּי בְּאַפְרִיקָה (Glossina morsitans). צִבְעוֹ חוּם, לְרֹחַב בִּטְנוֹ פַּסִּים צְהֻבִּים. הוּא מוֹצֵץ דַּם יוֹנְקִים (סוּסִים, בָּקָר) וּמַעֲבִיר לְדָמָם טַפִּילִים הַגּוֹרְמִים לְמַחֲלַת הַ־נַּגָּנָה־ הַמִּסְתַּיֶּמֶת בְּמָוֶת. זְבוּב טְסֶה־טְסֶה אַחֵר (G. palpalis) מַעֲבִיר בַּעֲקִיצָתוֹ אֶת מַחֲלַת הַשֵּׁנָה הַמְסַכֶּנֶת אֶת חַיֵּי הָאָדָם.

זבוב טסה־טסה (x2)

– זְבוּב־מָוֶת, זְבוּב אַרְסִי: "זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ" (קהלת י א). "וְעֵינֵיכֶם לִזְבוּבֵי הַמָּוֶת אֲשֶׁר בְּחַלּוֹנֵיכֶם" (ביאליק, אכן גם זה).

– זְבוּב־הַסּוּס°, זְבוּב טַפִּיל הַחַי עַל־פִּי־רֹב עַל סוּסִים (Hippobosca equira). צִבְעוֹ צְהֹב־חָלוּד, רֹאשׁוֹ רָחָב וּכְנָפָיו סְמוּכוֹת מְאֹד לֶחָזֶה. נִצְמָד לְעוֹר הַסּוּס בְּצִפָּרְנֵי־רַגְלָיו הַחֲזָקוֹת וּמוֹצֵץ אֶת דָּמוֹ.

זבוב־הסוס (x2)

– בַּעַל־זְבוּב (מלכים ב א ב), שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן.

– מִשְׁקַל־זְבוּב°, [בהתאגרפות] כִּנּוּי לְמִשְׁקַל גּוּף מִינִימָלִי שֶׁל סְפּוֹרְטַאי־מִתְאַגְרֵף, בְּעֵרֶךְ 48–51 קִילוֹגְרָם.

– נִכְנַס לוֹ זְבוּב בָּרֹאשׁ°, [בלשון־הדיבור] נִקַּר יַתּוּשׁ בְּמֹחוֹ, נִתְקְעָה בְּמֹחוֹ מַחֲשָׁבָה טוֹרְדָנִית.

זְבוּבוֹן° ז' [מן זְבוּב] זְבוּב קָטָן: "נְסֹרֶת... הָיְתָה נָעָה וְרוֹקֶדֶת בְּלֹא רוּחַ, כִּזְבוּבוֹנִים בְּיוֹם קָצִיר" (יזהר, צקלג 264). – [זְבוּבוֹן־, זְבוּבוֹנִים, ־נֵי־]

זְבוּבִי^ ת' [מן זְבוּב] [קאנון ג ג] 1°, דּוֹמֶה לִזְבוּב: "וְרוּחַ נָשָׂא זְבוּב אֶחָד... וּלְאַחַר רְקִידָה זְבוּבִית וְהַקָּפוֹת הַרְבֵּה... יָרַד עָלָיו" (מנדלי מו"ס, שסב). 2° [בהשאלה] פָּעוּט, קַל־עֵרֶךְ: "הַתִּשְׁבָּחוֹת הַזְּבוּבִיּוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם תְּמִימִים עָשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶן" (ביאליק, טעות נעימה). – [זְבוּבִית, זְבוּבִיִּים, ־בִיּוֹת]

זָבוּד^ ת' [מן זבד, זָבַד] נָתוּן, מְעֻנָּק: "זְבוּדָה זַר וּמְקֻשָּׁטָה כְּכַלָּה נָאָה" (אל ימעט, סליחות יום ז). – [זְבוּדָה, זְבוּדִים, ־וֹת]

זָבוּחַ* ת' [מן זבח, זָבַח] טָבוּחַ, שָׁחוּט: "נִתְיָרֵא מֵהַזָּבוּחַ לְפָנָיו" (ויקרא רבה ה). "דָּבָר הַזָּבוּחַ בְּסַכִּין" (רש"י חולין מא). פָּרָה זְבוּחָה. – [זְבוּחָה, זְבוּחִים, ־וֹת]

זִבּוּחַ*, זיבוח ז' [מן זבח, זִבַּח] זְבִיחָה, שְׁחִיטַת בְּהֵמָה אוֹ עוֹף (בְּיִחוּד לְשֵׁם קָרְבָּן): "זִבּוּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ" (סנהדרין סג). – [זִבּוּחַ־]

זְבוּל ז' [ראה ב. זבל; בסיגנון מליצי] 1, מִשְׁכָּן, מָעוֹן: "הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה, מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ" (ישעיה סג טו). "כּוֹל צְבָאָם אִתְּכָה בִּמְעוֹן קוֹדְשֶׁכָה וּמַלְאֲכֵי שָׁמַיִם בִּזְבוּל כְּבוֹדֶכָה" (מגילת בני אור יב 2). "לָהַר הַזֶּה אֲשֶׁר נוֹעַד לִזְבוּל רַק לְאַלּוֹת הָאֳמָנוּת" (שמעוני, הביבר 35). 2*, כִּנּוּי לָרָקִיעַ הָרְבִיעִי אֵצֶל בַּעֲלֵי־הָאַגָּדָה: "שִׁבְעָה רְקִיעִין הֵן; אֵלּוּ הֵן: וִילוֹן, רָקִיעַ, שְׁחָקִים, זְבוּל" וְכוּ' (אבות דר' נתן לז). – [זְבוּל־, זְבוּלִים, זְבוּלֵי־]

– בֵּית־זְבוּל, הֵיכָל, אַרְמוֹן: "בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ, מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים" (מלכים א ח יג).

זָבוּל° ת' [מן ב. זבל, זָבַל] [בהשאלה] צָמוּד, דָּבוּק: "נִמְשַׁךְ אוּרִי אַחֲרֵי מִיקִי, וְעַד מְהֵרָה הָיוּ זְבוּלִים זֶה לָזֶה" (צמח, כתבים 232). – [זְבוּלָה, זְבוּלִים, ־וֹת]

זִבּוּל*, זיבול ז' [מן א. זבל, זִבֵּל] 1 ^, טִיּוּב שָׂדֶה בְּזֶבֶל, פִּזּוּר זֶבֶל טִבְעִי אוֹ דֶּשֶׁן כִּימִי עַל־פְּנֵי שָׂדֶה לְהַשְׁבִּיחוֹ וּלְהַגְדִּיל אֶת פּוֹרִיּוּתוֹ: "זִבּוּל שָׂדוֹת וְקִשְׁקוּשׁ וְעִדּוּר" (רש"י בכורות נב:). 2*, כִּנּוּי־גְּנַאי בְּפִי חֲכָמֵינוּ לַזְּבִיחָה לָאֱלִילִים: "אֵין הוֹלְכִין לְטַרְטִיאוֹת וּלְקִרְקְסִיאוֹת מִפְּנֵי שֶׁמְּזַבְּלִין שָׁם זִבּוּל לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים" (עבודה זרה יח:). – [זִבּוּל־, זִבּוּלִים, זִבּוּלֵי־]

זִבּוּלָא*, זיבולא נ' [ארמית] כְּלִי־חֲפִירָה, אֵת [רווח במימרה:]

– עַד זִבּוּלָא בָּתְרַיְתָא* עַד חֲפִירַת־אֵת אַחֲרוֹנָה (לְכִסּוּי הַקֶּבֶר), כְּלוֹמַר, עַד סוֹף הַיָּמִים: "לִבְעֵי אִינִשׁ רַחֲמֵי (יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים) אֲפִלּוּ עַד זִבּוּלָא בָּתְרַיְתָא" (ברכות ח.). "אִם תִּתְגַּלְגֵּל זְכוּת עַל יָדְךָ לְהַצִּיל אֶת נַפְשִׁי... וּזְכַרְתִּיךָ עַד זִבּוּלָא בָּתְרַיְתָא" (ביאליק, אגרות א קל).

זִבּוּרָא*, זיבורא זו"נ [ארמית] דְּבוֹרָה אוֹ צִרְעָה: "רָעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ צָרוֹת זוֹ לְזוֹ, כְּגוֹן זִבּוּרָא וְעַקְרַבָּא" (חגיגה ה.). – [זִבּוֹרְתָא, זִבּוֹרִין]

זִבּוּרִי°, זיבורי ת' [מן זִבּוּרִית] גָּרוּעַ, זוֹל, פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר: נֶכֶס זִבּוּרִי. סְחוֹרָה זִבּוּרִית. – [זִבּוּרִית, זִבּוּרִיִּים, זִבּוּרִיּוֹת]

זִבּוּרִית*, זיבורית נ' [?] 1*, אֲדָמָה כְּחוּשָׁה וּגְרוּעָה: "הַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בָּעִדִּית, וּבַעַל־חוֹב – בְּבֵינוֹנִית, וּכְתֻבַּת אִשָּׁה – בְּזִבּוּרִית" (גיטין ה א). "הָאֲדָמָה שֶׁנִּתְחַלְּקָה בֵּין הַקּוֹלוֹנִיסְטִים הִיא כִּמְעַט כֻּלָּהּ זִבּוּרִית" (אחד העם, רכו). 2° [בהשאלה] סְחוֹרָה מִמִּין פָּשׁוּט: "שֶׁדַּרְכָּם שֶׁל בְּנֵי־הַכְּפָר לְהוֹבִיל אֶת הַזִּבּוּרִית אֶל הַשּׁוּק וְלִשְׁמֹר בְּבֵיתָם... אֶת הָעִדִּית" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכב).

– זִבּוּרִית דְּזִבּוּרִית°, אֵיכוּת יְרוּדָה מְאֹד: "חֲנוּת אַחַת כּוֹלֶלֶת, אֲשֶׁר בָּהּ אַתָּה מוֹצֵא הַכֹּל מִזִּבּוּרִית דְּזִבּוּרִית בְּתַכְלִית הַזּוֹל" (סוקולוב, במראות 365).

זְבוֹרִית* נ' [ערבית: צַאבּוּרַה, משא כבד שהיו שמים בתחתית ספינה כדי לייצבה במים] 1*, נֵטֶל בְּתַחְתִּית כְּלִי כְּדֵי לְהַכְבִּיד עָלָיו

וּלְהַשְׁקִיעוֹ בְּמַיִם בִּשְׁעַת טְבִילָה (מקואות י א). 2°, נֵטֶל שֶׁשָּׂמִים בְּכַדּוּר־פּוֹרֵחַ וְשֶׁזּוֹרְקִים אוֹתוֹ לְמַטָּה בְּעֵת הַצֹּרֶךְ לְהָקֵל מִמַּשָּׂא הַכַּדּוּר. – [זְבוֹרִיּוֹת]

זָבוּת* נ׳ [מן זוב, זָב] הַפְרָשָׁה חוֹלָנִית מִתּוֹךְ אֵיבְרֵי הַמִּין, מַחֲלַת זִיבָה (סנהדרין צב:). – [זָבוּת־]

זב״ז ר״ת זֶה בָּזֶה.

זבח [קרוב אל טבח; אוגריתית: **דבח**; אכדית: zibu; ארמית: **דְּבַח**; ערבית: **ד׳בַּח**]

~ פָּע׳ **זָבַח** פ״י 1, טָבַח, שָׁחַט בְּהֵמָה כְּדֵי לְאָכְלָהּ אוֹ כְּדֵי לְהַקְרִיבָהּ לְקָרְבָּן: ״וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר, וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־לָחֶם״ (בראשית לא נד). ״בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר״ (דברים יב טו). ״זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ״ (שמות ח כא). 2, הֵמִית, הָרַג: ״וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת״ (מלכים ב כג כ). – [לִזְבֹּחַ אֶת־, זוֹבֵחַ, יִזְבַּח]

~ נפ׳ **נִזְבַּח***, נִשְׁחַט נִטְבַּח: ״כָּל הַזְּבָחִים שֶׁנִּזְבְּחוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן כְּשֵׁרִים״ (זבחים א א). ״נִזְבָּחִים וְנִשְׁחָטִים וּלְקוּחִים לַמָּוֶת״ (הרומי, כח 519). – [לְהִזָּבֵחַ, נִזְבָּח, יִזָּבֵחַ]

~ פִּע׳ **זִבֵּחַ** פ״י זָבַח בִּקְבִיעוּת, הִרְבָּה לִשְׁחֹט: ״רַק הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת״ (מלכים א ג ב). ״עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ, וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ״ (הושע ד יג). – [לְזַבֵּחַ אֶת־, מְזַבֵּחַ, יְזַבֵּחַ]

זֶבַח ז׳ [מן זבח, זָבַח] 1, קָרְבַּן בְּהֵמָה שְׁחוּטָה, קָרְבַּן שְׁלָמִים: ״אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זָבַח״ (ויקרא יז ח). 2, סְעוּדָה שֶׁל בְּשַׂר בְּהֵמוֹת שֶׁנִּשְׁחֲטוּ: ״מַהֵר עַתָּה... כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה״ (שמואל א ט יב). 3, טֶבַח, הֶרֶג רַב, שְׁחִיטָה: ״כִּי זֶבַח לַה׳ בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם״ (ישעיה לד ו). –[זֶבַח־, זְבָחִים, זִבְחֵי־, גם זְבָחוֹת*, זִבְחוֹת־]

– **זֶבַח הַיָּמִים** (שמואל א כ ו), קָרְבָּן שְׁנָתִי.

– **זֶבַח־מִשְׁפָּחָה** (שמואל א כ כט), סְעוּדָה בְּהִשְׁתַּתְּפוּת כָּל בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה.

– **זֶבַח־פֶּסַח** (שמות יב כז), קָרְבַּן הַפֶּסַח שֶׁהִקְרִיבוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּעֶרֶב חַג הַפֶּסַח בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, כַּמְּצֻוֶּה בַּתּוֹרָה.

– **זֶבַח־שָׁלוֹם**° [אצל הערבים ושאר בני-המזרח], סְעוּדַת־בָּשָׂר הַנֶּעֱרֶכֶת לְאוֹת בְּרִית־שָׁלוֹם שֶׁנִּכְרְתָה בֵּין יְרִיבִים [ערבית: **סֻלְחַה**]

– **זִבְחֵי מֵתִים**, קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ הַקַּדְמוֹנִים לְפָלְחַן מֵתֵיהֶם וְלַעֲבוֹדַת אֱלִילֵיהֶם: ״וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל־פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים״ (תהלים קו כח). ״שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים״ (אבות ג ג).

– **זִבְחֵי רִיב** (משלי יז א), כִּנּוּי לִסְעוּדָה שֶׁהַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּהּ רָבִים בֵּינֵיהֶם.

– **זֶבַח־תּוֹדָה** (ויקרא כב כט), קָרְבָּן לְשֵׁם הוֹדָאָה לֵאלֹהִים עַל חַסְדּוֹ.

– **זְבָחִים***, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבְתַלְמוּד בַּבְלִי בְּסֵדֶר קָדָשִׁים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי שְׁחִיטַת קָרְבָּנוֹת.

– **בֵּית־הַזְּבָחִים***, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַזְּבָחִים אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה וּפֻרְעָנִיּוֹת״ (תנחומא תולדות א).

זְבִיחָה* נ׳ [מן זבח, זָבַח] שְׁחִיטַת בְּהֵמָה: ״זֶבַח פֶּסַח הוּא – שֶׁתְּהֵא זְבִיחָה לְשֵׁם פֶּסַח״ (זבחים ז:). – [זְבִיחַת־, זְבִיחוֹת]

זָבִיל° ז׳ [מן זבל] עוֹנַת הַזִּבּוּל, הַזְּמַן שֶׁמְּזַבְּלִים בּוֹ אֶת הַשָּׂדוֹת אוֹ הַכְּרָמִים לְשֵׁם טִיּוּב הָאֲדָמָה. – [זְבִיל־]

זְבִיל° ז׳ [מארמית: **זְבִילָא** תיק, מגילה כו:) [בצבא] הֶתְקֵן אוֹ כְּלִי לִנְשִׂיאַת פְּצָצוֹת, רָקֵטוֹת וְכו׳: ״וְשׁוּב הָיוּ סְלִילֵי־תַּיִל וְאַרְגְּזֵי תַחְמֹשֶׁת וּזְבִילֵי פְגָזִים נִשָּׂאִים עַל כָּתֵף״ (יזהר, צקלג 14). – [זְבִיל־, זְבִילִים, זְבִילֵי־]

זְבִינָא* ז׳ [ארמית] קְנִיָּה, סְחוֹרָה שֶׁנִּקְנְתָה [רווח בצירוף:]

– **זְבִינָא חֲרִיפָה**°, קְנִיָּה חֲרִיפָה, כְּלוֹמַר: סְחוֹרָה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ קוֹפְצִים הַרְבֵּה.

זֶבֶל* ז׳ [ערבית: זִבְל] 1*, דֹּמֶן, גְּלָלִים וְהַפְרָשׁוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ רִקְבּוֹבִית שֶׁל חֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים אוֹ מִינֶרָלִיִּים שֶׁמְּפַזְּרִים בַּשָּׂדוֹת לְשֵׁם טִיּוּב הַקַּרְקַע וְדִשּׁוּנָהּ: ״זֶבֶל וְחוֹל הַדַּק כְּדֵי לְזַבֵּל קֶלַח שֶׁל כְּרוּב״ (שבת ח ה). 2*, צוֹאָה, פֶּרֶשׁ: ״שְׁלוֹשָׁה מַרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל (בָּאָדָם) וְאֵלּוּ הֵן: פַּת קִיבָר וְשֵׁכָר חָדָשׁ וְיָרָק״ (עירובין נה:). 3° אַשְׁפָּה, פְּסֹלֶת הַמּוּצֵאת מִן הַבָּתִּים: ״הוּא יוֹם יוֹם בָּא אֶצְלֵנוּ וְאוֹסֵף אֶת הַזֶּבֶל מֵאֵצֶל הַגְּבֶרֶת שֶׁלִּי״ (הזז, היושבת 129). 4° [בהשאלה, בלשון-הדיבור] כִּנּוּי לְדָבָר קְלוֹקֵל וּמָאוּס: ״חוֹבֶרֶת פּוֹרְנוֹגְרָפִית זוֹלָה, זֶבֶל וּסְחִי!״ – [זֶבֶל־, זְבָלִים, זִבְלֵי־]

– **זֶבֶל אוֹרְגָנִי**°, זֶבֶל טִבְעִי שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵהַפְרָשׁוֹת בַּעֲלֵי־חַיִּים וּמֵרִקְבּוֹבִית שֶׁל צְמָחִים (לְהַבְדִּיל מִן ״זֶבֶל כִּימִי״).

– **זֶבֶל יָרֹק**°, צְמָחִים שֶׁנִּזְרְעוּ וְגָדְלוּ כְּדֵי לְהָפְכָם וּלְהַצְנִיעָם בַּקַּרְקַע לְשֵׁם זִבּוּל: כְּזֶבֶל יָרֹק מְשַׁמְּשִׁים בְּעִקָּר צִמְחֵי קִטְנִיּוֹת אוֹגְרֵי חַנְקָן: תֻּרְמוֹס, פּוֹל וְעוֹד.

– **זֶבֶל כִּימִי**°, דֶּשֶׁן, חֳמָרִים כִּימִיִּים שׁוֹנִים הַמְּכִילִים אַשְׁלְגָן, סִיד, זַרְחָן וְעוֹד, וּמְשַׁמְּשִׁים לְטִיּוּב הַקַּרְקַע, לְמָשָׁל: פוֹסְפָטִים, אַשְׁלְגָן.

– **בֵּית־זְבָלִים*** (מנחות ח ב), שָׂדֶה כָּחוּשׁ הַזָּקוּק לְזֶבֶל.

זַבָּל* ז׳ [מן א. זבל, זִבֵּל] 1*, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּטִיּוּב הַשָּׂדוֹת בְּזֶבֶל (שיר השירים רבה א, שיר). 2° פּוֹעֵל הָעוֹסֵק בְּאִסּוּף זֶבֶל וְאַשְׁפָּה מִן הַבָּתִּים: ״אֵיזֶה פָּקִיד הוּא? הוּא זַבָּל מִשֶּׁל הָעִירִיָּה!״ (הזז, היושבת 129). – [זַבַּל־, זַבָּלִים, זַבָּלֵי־]

זִבֵּל° ז׳ [מן זֶבֶל] חִפּוּשִׁית־הַזֶּבֶל (ביאליק, קטינא) [ראה ערך חִפּוּשִׁית]

א. זבל [ארמית: **זְבַל**; ערבית: **זַבַּל**; ראה **זֶבֶל**]

~ פִּע׳ **זִבֵּל*** פ״י 1, פִּזֵּר זֶבֶל, נָתַן זֶבֶל בַּקַּרְקַע כְּדֵי לְטַיְּבָהּ וּלְדַשְּׁנָהּ: ״מְזַבְּלִין וּמְעַדְּרִין בְּמִקְשָׁאוֹת וּבְמִדְלָעוֹת עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה״ (שביעית ב ב). ״הַשָּׂדֶה הַזּוֹ כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה מְזַבְּלָהּ וּמְעַדְּרָהּ הִיא עוֹשָׂה פֵּרוֹת״ (בראשית רבה עב). 2 [בהשאלה ובלשון-גנאי] הִקְרִיב קָרְבָּנוֹת לָאֱלִילִים: ״אֵין הוֹלְכִין לְטַרְטִיאוֹת וּלְקִרְקְסִיאוֹת מִפְּנֵי שֶׁמְּזַבְּלִין שָׁם זִבּוּל לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים״ (עבודה זרה יח:). – [לְזַבֵּל אֶת־, מְזַבֵּל, יְ־]

~ נפ׳ **נִזְבַּל***, טֻיַּב בְּזֶבֶל, הוּשַׂם עָלָיו זֶבֶל: ״אֲנַחְנוּ לֹא נִזְבָּלִים וְלֹא נִתְבָּנִים״ (שיר השירים רבה, א שיר). ״נְטִיָּבָה – נִזְבְּלָה, שֶׁהוֹלִיךְ

הַזֶּבֶל בַּעֲגָלוֹת״ (רש״י מועד קטן יג.). ״שֶׁאֶתְרוֹגִים אֵלּוּ נִזְבָּלִים בְּדָמֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (עגנון, כפות רמה). – [לְהִזָּבֵל, נִזְבָּל, יִזָּבֵל]

~ פִּעֵ׳ **זִבֵּל** •, נִזְבַּל, טִיֵּב בְּזֶבֶל, הוּשַׂם עָלָיו זֶבֶל: ״וְלֹא כְּבָר הוּא מְזֻבָּל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית!״ (ירושלמי מועד קטן פ ב). – [מְזֻבָּל, יְזֻבַּל]

~ נִתְ׳ **נִזְדַּבֵּל** •, זֻבַּל, טֻיַּב בְּזֶבֶל: ״שָׂדֶה שֶׁנִּזְדַּבְּלָה בְּזֶבֶל עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים״ (עבודה זרה מט.). – [לְהִזְדַּבֵּל, מִזְדַּבֵּל, יִזְדַּבֵּל]

ב. זבל [ראה זְבוּל]

~ פָּעַ׳ **זָבַל** פ״י שָׁכַן, גָּר: ״הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי״ (בראשית ל כ).– [לִזְבֹּל אֶת־, זוֹבֵל, יִזְבֹּל]

זַבְּלָ״א ר״ת זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד.

– בּוֹרְרוּת זַבְּלָ״א°, בֵּית־דִּין שֶׁנִּבְחַר לְפַשֵּׁר בֵּין בַּעֲלֵי־הָרִיב: כָּל צַד בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד הַנֶּאֱמָן עָלָיו; אִם אֵין שְׁנֵי הַדַּיָּנִים יְכוֹלִים לַחֲרֹץ מִשְׁפָּט, בּוֹרְרִים הֵם בְּדַיָּן שְׁלִישִׁי הַנֶּאֱמָן עַל שְׁנֵיהֶם, וְהוּא הַמַּכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם [על־יסוד סנהדרין ג א].

זַבְלְגָן• ז׳ [מן זָב + זָלַג, או: זוֹלְגָן] מִי שֶׁעֵינָיו זוֹלְגוֹת וְדוֹמְעוֹת: ״זַבְלְגָן לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו״ (מגילה כד:). ״בְּחֶלֶם הַכֹּל יוֹדְעִים אוֹתוֹ, זַבְלְגָן הוּא״ (דרויאנוב, 1072). ״חֲתִיכַת מִאוּס אֲרֻכַּת חֹטֶם, זַבְלְגָנִית״ (שמיר, עירום 86). – [זַבְלְגָנִית, ־גָנִים, ־גָנִיּוֹת]

זַבְלְגָנוּת° נ׳ [מן זַבְלְגָן] 1. דְּמִיעַת עֵינַיִם. 2 [בהשאלה] רַכְרוּכִיּוּת, רַגְשָׁנוּת יְתֵרָה: ״זַבְלְגָנוּת וְעֵיר־בְּרָגְנִית״ (ארד, ביתו 47).– [זַבְלְגָנוּת־]

זַבְלְגָנִי° ת׳ [מן זַבְלְגָן] זוֹלֵג, שׁוֹפֵעַ רְטִיבוּת: ״בְּתוֹךְ הָעֲרָפֶל הָאָפֹר וְהַזַּבְלְגָנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 272). – [זַבְלְגָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַבְלוּלִי° ת׳ [מן זֶבֶל] סָפוּג רֵיחַ שֶׁל זֶבֶל: ״עָשָׁן יוֹרֵד, חֲרִיכָה עִם אָבָק יָבֵשׁ, זַבְלוּלִי״ (יזהר, צקלג 1077). – [זַבְלוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

זַבְלִית° נ׳ [מן זֶבֶל] חִפּוּשִׁית־הַזֶּבֶל; שֵׁם כּוֹלֵל לְמִשְׁפַּחַת חֲרָקִים מִסִּדְרַת הַחִפּוּשִׁיּוֹת הַנִּזּוֹנִים מֵחֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים וּמִזֶּבֶל (Scarabaeidae). – [זַבְלִית־, זַבְלִיּוֹת]

זַבְלָנִית° נ׳ [מן זֶבֶל] חִפּוּשִׁית־הַזֶּבֶל: ״גַּבּוֹ הַקָּטוּעַ, הַפָּחוּס כְּשֶׁל זַבְלָנִית״ (יזהר, צקלג 239). – [זַבְלָנִית־, זַבְלָנִיּוֹת]

זַבֶּלֶת• נ׳ [מן זֶבֶל] מִזְבָּלָה, מָקוֹם שֶׁאוֹסְפִים לְשָׁם אֶת עֲרֵמוֹת הַזֶּבֶל: ״מוֹצִיא אָדָם זִבְלוֹ... לְהוֹצִיאוֹ לְזַבַּלְתּוֹ״ (תוספתא בבא מציעא יא ח). – [זַבֶּלֶת־, זַבָּלוֹת]

זבן [מארמית]

~ פִּעֵ׳ **זִבֵּן** ⁘ פ״י מָכַר: ״הוֹלְכִים אָנוּ וּמְבִיאִין מֶלַח וּמְזַבְּנִים עַד שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אֲחֵרִים״ (ילקוט, תהלים תרנו). – [לְזַבֵּן, מְ־, יְ־]

זבן [ארמית]

~ פְּעַ׳ **זְבַן**• פ״י קָנָה: ״חַד גַּדְיָא דִּזְבַן אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי״ (הגדה של פסח).

~ פַּעֵ׳ **זַבֵּן**• פ״י מָכַר.

~ אִתְפְ׳ **אִזְדַּבַּן** •, נִמְכַּר [הפועל בבנייניו רווח במימרות:]

– זְבוֹן וְזַבֵּן תַּגָּרָא אִיקְרֵי?• (בבא מציעא מ:) קָנֵה וּמְכֹר (בְּלֹא רֶוַח) – רַק כְּדֵי לְהִקָּרֵא תַּגָּר?

– אַדַּאֲזַל אִזְדַּבַּן• (גיטין נו.), עַד שֶׁהָלַךְ כְּבָר נִמְכַּר (הַקֶּמַח); מָשָׁל עַל סְחוֹרָה שֶׁרַבִּים קוֹפְצִים עָלֶיהָ, וְכָל הַקּוֹדֵם זָכָה בָּהּ.

זַבָּן° ז׳ [מן זבן, זִבֵּן] מוֹכֵר, פָּקִיד בְּבֵית־מִסְחָר אוֹ בַּחֲנוּת הָעוֹסֵק בִּמְכִירַת סְחוֹרָה לַלָּקוֹחוֹת. – [זַבֶּנֶת או זַבָּנִית, זַבָּנִים, זַבָּנוֹת או זַבָּנִיּוֹת]

זַבָּנוּת° נ׳ [מן זַבָּן] מִקְצוֹעַ הַזַּבָּן, מְכִירַת סְחוֹרוֹת בַּחֲנוּת. – [זַבָּנוּת־]

זברה (1/80)

זֶבְּרָה° נ׳ [סינגאליזית] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק, דּוֹמֶה לְסוּס, אַךְ קָטָן מִמֶּנּוּ (Equus zebra). הַזֶּבְּרָה נִכֶּרֶת בַּפַּסִּים הַחוּמִים הַבּוֹלְטִים מְאֹד עַל הָרֶקַע הַלָּבָן־צְהַבְהַב שֶׁל עוֹרָהּ. זְנָבָהּ שָׂעִיר מְאֹד בִּקְצֵהוּ, רַעְמָתָהּ קְצָרָה. חַיָּה בַּעֲדָרִים בְּהָרֵי אַפְרִיקָה הַמִּזְרָחִית וְהַדְּרוֹמִית. – [זֶבְּרוֹת]

זִבְרֶת°, **זיבורת** [מן זִבּוּרִית•] דָּבָר פְּחוּת־עֵרֶךְ, מַשֶּׁהוּ קְלוֹקֵל וְגָרוּעַ. – [זִבּוּרוֹת]

ז״ג ר״ת זָקֵף גָּדוֹל (מִסִּימָנֵי־הַטְּעָמִים הַמַּפְסִיקִים).

זַג ז׳ [קרוב אל זגג] הַקְּלִפָּה הַדַּקָּה שֶׁל עֲנָבִים אוֹ שֶׁל פֵּרוֹת אֲחֵרִים: ״מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג״ (במדבר ו ד). ״הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין״ (עבודה זרה ב ד). ״מִשֶּׁיִּבְשִׁילוּ הֵם חַרְצַנָּם בְּחֵיק הַזָּג״ (טשרניחובסקי, שירים 299). – [זַג־, זַגִּים, זַגֵּי־]

זַגָּג• ז׳ [ארמית: זַגָּגָא; ערבית: זַג׳אג׳; ראה זְגוּגִית] 1 ° אֻמָּן הַקּוֹבֵעַ שְׁמָשׁוֹת בְּחַלּוֹנוֹת, בְּמִסְגָּרוֹת וְכוּ׳. 2•, מְיַצֵּר אוֹ מוֹכֵר שֶׁל כְּלֵי־זְכוּכִית: ״כַּד מִבֵּית הַכַּדָּד וְכוֹס מִבֵּית הַזַּגָּג״ (מועד טן יג:). – [זַגַּג־, זַגָּגִים, זַגָּגֵי־]

זגג [מן זַגָּג, קרוב אל זכך]

~ פִּעֵ׳ **זִגֵּג** ⁘ פ״י 1 °, קָבַע שְׁמָשׁוֹת בְּחַלּוֹנוֹת. 2 ⁘, יִצֵּר כְּלֵי זְכוּכִית: ״כִּי הִנֵּה כַּזְּכוּכִית בְּיַד הַמְזַגֵּג, בִּרְצוֹתוֹ חוֹגֵג וּבִרְצוֹתוֹ מְמוֹגֵג״ (כי הנה, מעריב יום כיפור). 3 ° [בהשאלה] שִׁוָּה מַרְאֶה זְגוּגִית: ״נֶעֱצַר כִּמְסֻמָּר וְזִגֵּג אֶת עֵינָיו הַגְּדוֹלוֹת בָּאֲפֵלָה״ (קובנר, פנים 34). – [לְזַגֵּג אֶת־, מְזַגֵּג, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **זֻגַּג** °, 1. נִקְבְּעוּ בּוֹ שְׁמָשׁוֹת: ״מִרְפֶּסֶת יָפָה מְזֻגֶּגֶת סָבִיב״ (מלצר, אור 292). כָּל הַחַלּוֹנוֹת שֶׁבַּבִּנְיָן הֶחָדָשׁ זֻגְּגוּ. 2 [בהשאלה] נִרְאָה כְּעֵין הַזְּכוּכִית: ״רֹאשׁוֹ מֻפְשָׁל לְמַטָּה וְשׁוֹעַת כְּאֵב קְרוּשָׁה בְּעֵינָיו הַמְזֻגָּגוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 202) [וראה עוד ערך מְזֻגָּג] – [מְזֻגָּג, יְזֻגַּג]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּגֵּג**°, נַעֲשָׂה כְּעֵין הַזְּכוּכִית: ״עֵינַיִם מִזְדַּגְּגוֹת״ (ארד, ביתו 93). ״עֵינָהּ הָאַחַת כְּמוֹ נִזְדַּגְּגָה וְכָל גּוּפָהּ קָפָא״ (בר־יוסף, העומדים 142). – [לְהִזְדַּגֵּג, מִזְ־, יִזְ־]

זֶגֶג° ז׳ [מן זגג] 1. אֶמַיְל, חֹמֶר שָׁקוּף וּמַבְרִיק לְצִפּוּי כְּלֵי־חֶרֶס, כְּלֵי־מַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה. 2. מַשֶּׁהוּ כְּעֵין זְכוּכִית: ״וּבִקְפֹא הַגֶּשֶׁם, זֶגֶג מִזְדַּוֵּג לְכָל הָאִילָנוֹת״ (רגלסון, חקוקות 89). – [זֶגֶג־]

זַגָּגוּת° נ׳ [מן זַגָּג] מִקְצוֹעוֹ וּמְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַזַּגָּג, תִּקּוּן שְׁמָשׁוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. – [זַגָּגוּת־]

זַגָּגִי• ז׳ (במדבר רבה כ) – ראה זַגָּג.

זַגְדָּן• ת׳ ראה זוּגְדּוּס•.

זְגוּג°, זיגוג ז׳ [מן זגג, זִגֵּג] 1, קביעת שמשות־זכוכית בחלון, במסגרת וכו׳. 2, צפוי בחמר שקוף כעין הזכוכית: ״(והחליה) האמצעית... מעשה־עבות שזורה ומרקמה בזגוגין דקים״ (מגדלי מר״ס, צג). – [זגוג־, זגוגים, ־גי־]

זָגוּג° ת׳ [מן זגג] 1, מצפה בזכוכית: ״ברכות־היין שבמרתף היצוקות ברזל־בטון וזגוגות בפנימן״ (סביב, כערער 272). 2 [בהשאלה] שהוא כעין זכוכית, מתנוצץ, מכסה בדק שקוף כעין זכוכית: ״ועיניו מוגפות מחצה, זגוגות מחצה, והוא ישן שנת־ישרים״ (קובנר, פנים 226). – [זגוגה, זגוגים, ־גות]

זְגוּגִי° ת׳ [מן זָגוּג] שהוא כעין הזכוכית: ״ראיתי בעיניו, במבט הזגוגי המהיר, בטוי של איבה מפרשת״ (נ׳ שחם, חכמת המסכן). עינים זגוגיות. – [זגוגית, זגוגיים, ־גיות]

זְגוּגִית° נ׳ [מארמית: זגוגיתא, ברכות לא., לפי הערוך] 1, זכוכית. 2, חמר שקוף כעין זכוכית. 3, אמיל, החמר המצפה את השנים. 4, לוח־זכוכית, טבלה של זכוכית, שמשה: זגוגית החלון. זגוגיות של משקפים. ״והזגוגיות קבועות במלבנות של ברזל״ (עגנון, כפות רפח). 5, חרוז־זכוכית: ״אורלוגין עתיק...תלוי בפתיל תכלת משזר בזגוגיות דקיקות של גונים משנים״ (מגדלי מר״ס, נט). 6, גוף זך, שקוף וקרוש למחצה בגלגל־העין. – [זגוגית־, זגוגיות]

זְגוּגִיּוּת° נ׳ [מן זגוגי] שקיפות כעין הזכוכית. – [זגוגיות־]

זְגוּגִיתָא* נ׳ [ארמית] זגוגית: ״אחד אוחז בידו זגוגיתא חלולה ירקה״ (מגדלי מר״ס, קנ). – [זגוגיתות]

זַגּוּת° נ׳ [מן זגג] זכות, שקיפות, בדלחיות: ״גוני קשתות קטנות מתלהלהים בצחר זגותם״ (שנהור, תר׳ במארג עג). – [זגות־]

א. זגזג [מן זגג]

~ פִּכ׳ **זִגְזֵג*** פ״י עשה שיהא שקוף וצח כזכוכית: ״אין בודקין אותו... אלא בשמן מפני שהוא מתון ומזגזג״ (ירושלמי נידה ג ד). – [לזגזג, מ־, י־]

ב. זגזג [מצרפתית: zigzag]

~ פִּע׳ **זִגְזֵג°** פ״י סכסך, שרטט קו שבור, עשה זיגזגים: ״אש מסמאת, מזגזגת אש מצתת בגפרית״ (טברסקי, לפידים 265). – [לזגזג, מ־, י־]

~ פֻּע׳ **זֻגְזַג°**, סכסך, נעשה בקוים שבורים. – [מזגזג, יזגזג]

זִגְזָג°, ראה זיגזג.

זִגְזוּג° ז׳ [מן ב. זגזג] תנועה או שרטוט בכוון מסכסך, בזויות חדות, בקוים שבורים: ״מכונית־דלק אדירה נגררת וחולפת בזגזוג שרשרתה מאחור״ (שמיר, הוא הלך 306). רשום בזגזוג. – [זגזוג־]

זָגִיג° ז׳ [מן זגג] זגוגי, זך ושקוף כזכוכית: ״אורי ברודי המכים את בן־הנכר בסנורים שבלבנונית זגיגה״ (הלקין, משבר 96). ״רטט זיוני מרחף וזגיג הנוגע עד הלב״ (יזהר, שיירה 21). – [זגיגה, זגיגים, זגיגות]

זַגְתָא* נ׳ [ארמית] תרנגלת דוגרת (בבא מציעא פו:). – [זגתין]

זָד פ״ע חשב רעות, זמם – ראה זוד.

זֵד ז׳ [מן א. זוד] רשע ומעול, עושה רע במזיד ובכונה: ״זדים קמו עלי, ועדת עריצים בקשו נפשי״ (תהלים פו יד). ״במלחמות זדים״ (מגילת ההודיות ו 35). – [זדה, זדים, זדות]

– **זֵד מַשְׁחִית°** [על־דרך שד משחית], כנוי של חרוף, רשע, נוכל: ״אי אתה, רוח רעה! הקשבת בסתר, זד משחית!״ (שלונסקי, תר׳ הדרן א 104).

זָדָה נ׳ [המקור לא הוברר; המשמעות משוערת בלבד] סדק, חריץ: ״כי היתה זדה בצר״ (כתובת השילוח). – [זדת־, זדות]

זָדוֹן ז׳ [ראה א. זוד] 1, רשעות, עזות: ״אני ידעתי את־זדנך ואת רע לבבך״ (שמואל א יז כח). ״כן חובר אל אשת זדון ומתגלל בעונותיו״ (בן־סירא יב יז). ״ורב אולת וקנאת זדון״ (מגילת הסרכים ד 10). ״ואולם בקרבו ארבה מחשבת זדון״ (ביאליק, מגילת ה). ״נשים שנזדמנו בדרכה חשפו שניהן בזדון־לב״ (שלונסקי, תר׳ הדרן א 56). 2*, מעשה שנעשה במזיד, הפך מן שגגה: ״תחלתן שגגה וסופן זדון״ (שבת יא ו). ״ששגגת תלמוד עולה זדון״ (אבות ד יג). ״גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות״ (יומא פו:). – [זדון־, זדונות, גם זדונים, זדוני־]

– **בְּזָדוֹן** תה״פ בצדיה, בכונה תחלה, לא בשגגה: ״והאיש אשר־יעשה בזדון לבלתי שמע אל־הכהן״ (דברים יז יב).

זֵדוֹן*, זידון ז׳ [מן זד] זד, רשע, חומס: ״אל תקנא בזדון מצליח״ (בן־סירא ט טז). ״האמתנין והגפתנין והזחתנין והזדונין ועזי־פנים״ (דרך ארץ רבה ב). ״וזה מחדש התעללו בי הזדונים וכמעט שנמלטתי מידם״ (מגדלי מר״ס, שכז). – [זדונים]

זְדוֹנָה° נ׳ [מן זדון] מעשה־זדון, מעשה רע שנעשה בכונה תחלה: ״בשגגה או בזדונה שפעלתי היום״ (שטיינמן, המחבלים בלילות). – [זדונת־, זדונות]

זְדוֹנִי^ ת׳ [מן זדון] רע, שנעשה מתוך זדון: ״שהיה רשע ובליעל וזדוני״ (אברבנאל, תולדות). התנהגות זדונית. – [זדונית, ־ניים, ־ניות]

זְדוֹנִיּוּת^ נ׳ [מן זדון, זדוני] רשע, מעשה זדון: ״שהזדוניות שבהם משלך שם מתחת כסא הכבוד״ (אמרות טהורות, לפי בן־יהודה). ״הצייר לא טבל מכחולו בזדוניות הצורבת של הסטירה״ (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 296). – [זדוניות־]

זֶה [אוגריתית: ד; כנענית: ז, אז; ארמית: דן, דנה; ערבית: ד׳א] 1, מ״ג כנוי רומז לגוף או לדבר ממין זכר: ״עוד זה מדבר וזה בא״ (איוב א יז). ״מי הוא זה ואי־זה הוא״ (אסתר ז ה). ״בדור הזה״ (בראשית ז א). ״זה שהחזיק בה זכה בה״ (בבא מציעא א ד). 2, מ״ח אשר, ש־: ״שמע לאביך זה ילדך״ (משלי כג כב). ״הר ציון זה שכנת בו״ (תהלים עד ב). 3 [מלת־הדגש זה לחיזוק שאלה] אפוא: ״מה־זה היה לבן־קיש?״ (שמואל א י יא). ״למה זה תשאל לשמי?״ (בראשית לב ל). 4 [לפני מספר או יחידת זמן] כבר: ״זה שלש פעמים התלת בי״ (שופטים טז טו). ״כי־זה שנתים הרעב בקרב הארץ״ (בראשית מה ו). ״האבכה בחדש החמשי כאשר עשיתי זה כמה שנים?״ (זכריה ז ג). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לנקבה: **זאת, זה, זו**; לזכרים ולנקבות: **אלה, אלו**]

– **בָּזֶה**, 1, בַּמָּקוֹם הַזֶּה: "שְׁבוּ נָא בָזֶה" (במדבר כב יט). "הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה?" (שמואל א ט יא). 2*, בַּדָּבָר הַזֶּה: "תֹּאמַר בָּזֶה שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לֹא הֶתֵּר אֲכִילָה וְלֹא הֶתֵּר הַסָּקָה" (פסחים לב.). "לֹא כֹחִי פִּזַּרְתִּי בָּזֶה" (ביאליק, בשדה). הוּא עוֹסֵק בָּזֶה יָמִים רַבִּים. 3°, בְּהִזְדַּמְּנוּת זֹאת: "וּבְכֵן לֹא לְהָשִׁיב עַל הַפְּרָטִים בָּאתִי בָּזֶה" (אחד העם, לה).

– **כָּזֶה**, כְּמוֹ זֶה, כָּמוֹהוּ: "הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ?" (בראשית מא לח). "הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ?" (ישעיה נח ה). "כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ" (ראש השנה כ.). "הַמַּעְיָן מִמֶּנּוּ שָׁאֲבוּ אַחֶיךָ... עֹז כָּזֶה" (ביאליק, אם יש את נפשך).

– **שֶׁכָּזֶה**°, שֶׁהוּא כָּזֶה, כְּמוֹת זֶה: "בַּיִת שֶׁכָּזֶה אֵין לוֹ לְרַבִּי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹמֹה" (עגנון, כלה קס). "וְדַוְקָא יָבוֹא בְּדוֹר רָשָׁע שֶׁכָּזֶה?" (הזז, היושבת 13).

– **לָזֶה**, לְאִישׁ אוֹ לַדָּבָר הַזֶּה: "הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר" (שמואל א כא יב). "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָזֶה, יֵשׁ לָזֶה" (בבא מציעא ה ז). "מַה לָּזֶה בֵּינֵינוּ?" (ביאליק, הבריכה).

– **מִזֶּה**, 1, מִכָּאן, מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה: "אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה" (שופטים ו יח). "לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה" (מלכים א יז ג). "עַתָּה צֵא מִזֶּה וְשׁוּב הֵנָּה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת" (ביאליק, בעיר). 2, מִן הַצַּד הַזֶּה: "אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה" (יהושע ח כב). 3, מִדָּבָר זֶה: "וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ" (קהלת ז יח). "כִּי פֶלֶא גָּדוֹל מִזֶּה יָרַד לִשְׁכֹּן בִּלְבָבוֹ" (ביאליק, מגילת ו).

– **מִזֶּה וּמִזֶּה**, מִכָּאן וּמִכָּאן, מִכָּל צַד, בְּכָל צַד: "וְכָל יִשְׂרָאֵל... עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן" (יהושע ח לג). "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים" (שמות לב טו). "כִּי שָׁתוּ עָלַי מִזֶּה וּמִזֶּה" (ביאליק, פרידה). "מִזֶּה וּמִזֶּה תַּאֲפֵלְנָה בְּצִלָּן" (ביאליק, זוהר).

– **זֶה... זֶה?**° [בלשון-הדיבור – ובנימת ביטול וזלזול] כְּלוּם כָּךְ הוּא בֶּאֱמֶת?: "זֶה גֶּבֶר זֶה?" "זֶה סֵדֶר זֶה?"...

– **וְזֶה הוּא זֶה!**° [בלשון-הדיבור] כָּךְ הַדָּבָר וְאֵין לְשַׁנּוֹתוֹ: "עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי – וְזֶה הוּא זֶה!"

– **בָּזֶה וּבַבָּא**° [דיבור מקוצר] בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא: "אַשְׁרֵי הָאָמָּן אֲשֶׁר לֹא מִלֵּא כַּפָּיו מֵהֶם, לֹא יֵבוֹשׁ בָּזֶה וּבַבָּא" (עגנון, כלה ריב).

– **אֵי מִזֶּה?** מִנַּיִן? מֵאֵיזֶה מָקוֹם?: "אֵי מִזֶּה בָאת?" (בראשית טז ח). "וְאֵי מִזֶּה תָבֹא אַנְחָתִי יָדַעְתָּ?" (ביאליק, שירתי).

– **הִנֵּה־זֶה**, וְהִנֵּה, וּפִתְאוֹם: "וַיִּישַׁן... וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ" (מלכים א יט ה).

– **הֲרֵי־זֶה***, הֲלוֹא הוּא: "וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה וּמָצָא עֵדִים הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְּלוּם" (סנהדרין ג ח). "וְאִם מִתְחַשֵּׁב הוּא, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחַץ" (שביעית ח יא). "וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח" (הגדה של פסח).

– **זֶה אֶל־** (אֶת־, בְּ־, לְ־, מִ־, עַל־ לְעֻמַּת־ וְכוּ׳) **זֶה**, אִישׁ אֶל־ (אֶת־, בְּ, לְ־, מֵ־, עַל־, לְעֻמַּת־ וְכוּ׳) רֵעֵהוּ אוֹ רְעוּתוֹ.

– **זֶה יָמִים רַבִּים**, כְּבָר זְמַן רַב: "לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (יהושע כב ג).

– **זֶה־כְּבָר**°, כְּבָר זְמַן רַב: "זֶה־כְּבָר אָחוּשׁ מַדְקֵרוֹת... מִצַּד חָזִי הַשְּׂמָאלִי" (ביאליק, תקוות עני).

– **זֶה לֹא כְּבָר**°, לִפְנֵי זְמַן לֹא־רַב.

– **זֶה עַתָּה**° [ראה גם: עַתָּה זֶה] בְּרֶגַע זֶה, עַכְשָׁו מַמָּשׁ: "נִיבָם חַי וַהֲבָרָתָם מְלֵאָה, כְּאִלּוּ יָצְאוּ זֶה עַתָּה מִפִּי דוֹבְרָם" (פיכמן, רט). זֶה עַתָּה נִתְקַבְּלָה הַיְדִיעָה.

– **עַתָּה זֶה**, 1, הַפַּעַם, עַתָּה בְּיִחוּד: "עַתָּה זֶה יָדַעְתִּי, כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אָתָּה" (מלכים א יז כד). 2, בְּרֶגַע זֶה, מַמָּשׁ עַכְשָׁו: "הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים" (מלכים ב ה כב). עַתָּה זֶה נִתְקַבֵּל הַמִּכְתָּב הַמְצֻפֶּה [ראה גם לעיל: זֶה עַתָּה]

זֹה מ״ג [כינוי רומז לנקבה] זוֹ, זֹאת: "לֹא־זֶה הַדֶּרֶךְ, וְלֹא־זֹה הָעִיר" (מלכים ב ו יט). "זֹה מַשְׂאַת כָּל נַפְשִׁי, זֹה תִּקְוַת תִּקְוֹתָי" (ביאליק, איגרת קטנה).

– **כָּזֹה וְכָזֶה**, כָּךְ וְכָךְ: "כָּזֹה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה" (שופטים יח ד).

– **כָּזֹה וְכָזֶה תֹּאכַל הֶחָרֶב**, 1, כָּךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל הַמִּלְחָמָה לְהַפִּיל חֲלָלִים: "אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, כִּי־כָזֹה וְכָזֶה תֹּאכַל הֶחָרֶב" (שמואל ב יא כה). 2° [בהשאלה] כָּךְ טִבְעוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה רְצִינִי שֶׁהוּא דוֹרֵשׁ הוֹצָאוֹת אוֹ קָרְבָּנוֹת מְרֻבִּים.

זָהָב ז׳ [ארמית: דְּהַב, דַּהֲבָא; ערבית: דַ׳הַב] 1, מַתֶּכֶת צְהֻבָּה, רַכָּה וְנוֹחָה לְעִבּוּד, הַנֶּחְשֶׁבֶת כְּמַתֶּכֶת יְקָרָה מְאֹד. מְשַׁמֶּשֶׁת בְּעִקָּר לְקִשּׁוּטִים וּלְמַטְבְּעוֹת. הַזָּהָב מָצוּי בַּטֶּבַע בְּצוּרָה נְקִיָּה, אֵינוֹ נִתְקָף לֹא עַל־יְדֵי אֲוִיר וְלֹא עַל־יְדֵי הַמַּפְעִילִים הַכִּימִיִּים: "זָהָב טָהוֹר" (שמות כה יז). "כֶּסֶף וְזָהָב" (ישעיה ב ז). "זֵר זָהָב" (שמות לז ב). "נֶזֶם זָהָב" (משלי יא כב). "דִּינְרֵי זָהָב" (ירושלמי ברכות יג ד). (Aurum, סִימָן כִּימִי Au, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 197.2 מִשְׁקָל סְגֻלִּי 1.93). 2, יְחִידַת־מִשְׁקָל קְדוּמָה לַחֲפָצִים יְקָרֵי־עֵרֶךְ [קיצור מן "שֶׁקֶל זָהָב" או מן "כיכר זהב"]: "וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם" (בראשית כד כב). "כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת" (במדבר ז יד). 3 [כסומך או כנסמך] סֵמֶל אוֹ כִּנּוּי לְדָבָר הַדּוֹמֶה לְזָהָב בְּצִבְעוֹ: "צִפּוֹר־זָהָב! עוּפִי, חוּגִי" (ביאליק, בין נהר פרת). "יַעַמּוּ אֶת זְהַב תַּלְתַּלֵּיהֶן" (ביאליק, בשדה). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [זְהַב־, זְהָבִים, זַהֲבֵי־]

– **זְהַב פַּרְוַיִם**, 1 (דברי הימים ב ג ו) מִין מֻבְחָר שֶׁל זָהָב. 2° [בהשאלה] סֵמֶל לְדָבָר טָהוֹר אוֹ יָקָר בְּיוֹתֵר: "וּשְׁתֵּי הַנְּפָשׁוֹת הַטְּהוֹרוֹת כִּזְהַב פַּרְוָיִם" (יל״ג, שירה קיא). "חוֹלֶמֶת הָיְתָה, חֲזוֹן לִבָּהּ זְהַב פַּרְוַיִם, גַּן־עֲדָנִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נט). "וַנַּחְגֹּר נְסוּחִים וְסִיסְמוֹת זְהַב־פַּרְוַיִם" (אלתרמן, משירי לוחמי המחר).

– **זָהָב לָבָן***, כִּנּוּי לַמַּתֶּכֶת הַיְקָרָה פְּלָטִינָה.

– **זָהָב סָגוּר** (מלכים א י כא), **זָהָב שָׁחוּט** (מלכים א י יז), מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל זָהָב מֻבְחָר.

– **זָהָב שָׁחוֹר**°, כִּנּוּי לַנֵּפְט.

– **חֲלוֹם־זָהָב**°, כִּנּוּי לַחֲלוֹם נָעִים וְנִפְלָא: "חֲלוֹמוֹת זָהָב פָּרְחוּ לִי בְּגִיל" (טשרניחובסקי, שירים 30) [ראה עוד ערך חֲלוֹם]

– **חֲתֻנַּת־זָהָב**°, כִּנּוּי לְחַג מְלֹאת חֲמִשִּׁים שָׁנָה לַנִּשּׂוּאִים.

– **יְדֵי־זָהָב**°, כִּנּוּי לְיָדַיִם חָרוּצוֹת וּזְרִיזוֹת.

– **לֵב־זָהָב**°, כִּנּוּי לְלֵב טוֹב.

– **מי־זהב** ^ [במקרא כשם פרטי, בראשית לו לט] 1, כנוי ליין המתנוצץ בכוס: "אם בבת מי־זהב שחרני, כוס מלא להב שכרני" (יהודה הלוי, א קכו). "וצא במי־זהב למלאת הנבלים" (אברהם אבן־עזרא, ענק ב יד). 2°, כנוי פיוטי למים המתנוצצים באור השמש: "וקצתם – מי־זהב ונגה וקסם שברירי אור שמש" (ביאליק, זוהר).

– **מרק־זהב**°, כנוי בקהלות ישראל לצלחת הראשונה של מרק־עוף שנוהגים להגיש לחתן ולכלה בסעודת החתנה. המרק נקרא כן על שום צחצוחי השמן הצפים בו ונראים כמטבעות זהב, והם סימן למזל ולשפע.

– **נער־הזהב**°, כנוי לצעירים ("בני־טובים") ריקנים ועגדרנים השקועים בחיי הוללות ותענוגות.

– **עגל־הזהב** [שאול ממלכים א יב כח], 1, עגל המסכה שעשו בני־ישראל במדבר ואמרו עליו "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (שמות לב ד). 2° סמל הלצי לתאות הבצע והרדיפה להתעשרות: פלוני משתחוה כל חייו לעגל הזהב...

– **עפרות־זהב** [על־פי איוב כח ו], 1, שכבות אדמה המכילות זהב. 2°, כנוי לעסק מכניס רוחים גדולים מאד, "מכרה־זהב".

– **שיר־זהב**°, סונטה, שיר בן 14 שורות, הערוכות על־פי־רב בשני בתים בני 4 שורות, ואחריהם שני בתים בני 3 שורות [השם העברי על־יסוד הגימטריה זה"ב — 14]

– **תור־הזהב**°, כנוי לימי־הזהר, תקופה מצלחת ומשגשגת ביותר: תקופת ספרד היתה תור־הזהב לשירה העברית.

– **תפוח־זהב**°, פרי־עץ מן ההדרים – ראה ליד הערך תפוח.

– **יוצק זהב רותח לתוך פיו*** (סנהדרין צב:), בטוי של קללה על מי שהשמיע דברים שאינם ראויים להשמע.

– **לא כל מה שנוצץ הוא זהב**° (מגדלי מו"ס, תיד) [נוסח עברי של הפתגם הלועזי], אין לדון על דבר על־פי חיצוניותו בלבד (בדומה לכך המאמר: "אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו", אבות ד כ).

– **כל המשכים ויוצא־זהב הוא מוצא** (ביאליק, אריה א), מאמר עממי בשבחו של הזריז [בדומה למימרות "זריזין מקדימין", "כל הקודם זוכה"]

זהב°, זוהב ז׳ [מן זהב] צבע הזהב, סגלת הזהב: "צף במפתיע ירח שבשל ועין בתים דהו ישק זהב חם" (פיכמן, ח). "נוצצים בירקרק חרוץ ובזהב ענג בכורי האשכוליות" (גלעד, מראות 6). – [זהב־, זהבו]

זהב ^, זהוב ת׳ [מן זהב] צהב, בעל צבע כעין זהב: "ולשון 'צהב' דומה לתבנית הזהב, צהב – כמו זהב" (רש"י ויקרא יג לז). "שקמים ותאנים שמצבתן כבר מבלעת בין גלי העפר הזהב" (צמח, כתבים 52). "כנדודי ילד עלי הרים זהבי דשא" (פיכמן, סה). "קיץ רווי־גשמים וזהב־אדרת" (גולדברג, מוקדם 99). – [זהבה, זהבים, זהבות]

זהב [מן זהב]

~ פע׳ **זהב** ^ פ"ע נעשה כגון הזהב: "והתורים כשרים משיזהבו" (רמב"ם, איסורי מזבח ג ב). "וצל שוחק בעינה הזוהבה" (פיכמן, ג). "עוד את גביעי לא מציתי, עוד בו ייני זוהב, זוהב" (שלונסקי, שירים א 294). "על אחד ששרה מול חמה זוהבה" (ברנשטין, אסיף 107). – [לזהב, זוהב, יזהב]

~ הפ׳ **הזהיב***, 1°, פ"י צפה בזהב: הצורף הזהיב את הטבעת. 2*, פ"ע הפך להיות זהב: "מאימתי התורים כשרים – משיזהיבו" (חולין כב:). "בעוד רגע הזהיבו מעל התל שתי שלהבות קטנות" (ביאליק, החצוצרה ד). "בכרמך, יה, יזהיבו האשכולות" (שלונסקי, שירים א 137). שבלי הקמה הזהיבו בשדה. – [להזהיב, מ־, י־]

~ הפ׳ **הזהב***, 1, צפה בזהב: "טלית מזהבת" (שבת נט:). "ותריסר כפות קטנות מזהבות" (מגדלי מו"ס, ב). טבעת מזהבת. – [מזהב, יזהב]

~ פע׳ **זהב**° פ"י צבע או צפה בצבע זהב: הצורף זהב את המנורה. [ובהשאלה פיוטית:] "ייקר לעד בזכרך, אדם, אשר בעברו זהב שולי יומך" (פיכמן, כד). – [לזהב, מ־, י־]

~ הת׳ **הזדהב**°, **הזהב**°, קבל גון של זהב: "וגדישים, גדישים ריחניים של תפוחי שמוטי מזדהבים לרגליו" (קובנר, פנים 75). "הענגים שבשפולי שמי מערב הזדהבו בנגה השקיעה כערמות של פז קלל" (ליסיצקי, תולדות 119). "והשלח העקם מזהב כמגל־ירח באזור" (שניאור, שירים רט). – [להזדהב, מז־, יז־]

זהבהב° ת׳ [הקטנה מן זהב] זהב מעט, דומה קצת לגון הזהב: "כל הרצועה... זרויה היתה חול רטב וזהבהב" (ביאליק, החצוצרה ג). "מרחביה זהבהבה־חורת" (טשרניחובסקי, שירים 235). שערות זהבהבות. –[זהבהבה, זהבהבים, זהבהבות]

זהבהבות° נ׳ [מן זהבהב] צבע זהב קל, גון הזהבהב: "עיני התכלת... דהו למדי, נסתלקה מהן הזהבהבות הזאת" (שטיינמן, זוגות א 96). "מהות חייה המפזרת זהבהבות" (יזהר, צקלג 788). – [זהבהבות־]

זהבוב° תו"ז [מן זהב] 1, צהבהב, זהב: "רק נוף אחד... סלעי ונחשתי ולוהט כחל־חום־זהבוב" (גרינברג, רחובות קצא). 2, דמדום־אור כעין הזהב, נצנוץ צהב: "נהרת אבק זהב מתעופפת על גב הגבעה ההיא, הראות מערבה נעתמה בהוד זהבובים" (יזהר, צקלג 260). –[זהבובה, ־בים, ־בות]

זהבוני° ת׳ [מן זהב] בהיר מאד, שצבעו כעין הזהב: "בעל קרחה ובעל שיבות שפאת־זקנו זהבונית" (שלונסקי, תר׳ טיל 134). "וספיח זקנו חום אדמוני, ורק עיניו עוטות ריסים ארכים ומקערים זהבוניים" (יזהר, צקלג 125). – [זהבונית, זהבוניים, זהבוניות]

זהבחומי° ת׳ [זהב + חום] שצבעו זהב־כהה: "מפרקדת תחת החמה נשתרעה ערבה זהבחומית" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 28). – [זהבחומית, ־מיים, ־מיות]

זהבי* ז׳ [מן זהב] צורף־זהב, עושה תכשיטים מזהב: "הלך... ומצא לו אצל הזהבי שעושה לאשתו תכשיטים" (במדבר רבה ב). "לזהבי שהביאו לו מוניטה אחת" (שמות רבה ה). "קרנס של זהבים" (שבת קכג.). "היה לוקח עמו את אחת מבנותיו אל חלונות הראוה של הזהבים" (ברקוביץ, הראשונים רעא). – [זהבים]

זָהָבִי° ת׳ [מן זָהָב] הֶעָשׂוּי זָהָב, שׁוֹפֵעַ זָהָב [גם בהשאלה]: ״יוֹם קַיִץ נְדִיב־אוֹר, זְהָבִי״ (למדן, במעלה פח). – [זְהָבִית, זְהָבִיִּים, ־בִיּוֹת]

זַהֲבָן° ז׳ [על־שם הצבע הזהוב] צִפּוֹר־שִׁיר גְּזוּלָה (Oriolus oriolus), אֹרֶךְ הַגּוּף כְּ־25 סֶנְטִימֶטֶר. הַזַּהֲבָן הַזָּכָר מִצְטַיֵּן בִּיפִי נוֹצָתוֹ: רֻבָּהּ כְּעֵין הַזָּהָב, רַק הַכְּנָפַיִם, מֶרְכַּז הַזָּנָב וְקַו מֵעַל לָעֵינַיִם שְׁחוֹרִים. לַנְּקֵבָה כְּסוּת מָגֵן צְהֻבָּה־יְרַקְרַקָּה הַמַּסְתִּירָה אוֹתָהּ בֵּין עֲלֵי הַצַּמֶּרֶת הַיְרַקְרַקִּים. הַזַּהֲבָנִים עוֹבְרִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּאָבִיב וּבִסְתָו. – [זַהֲבַן־, זַהֲבָנִים, זַהֲבָנֵי־]

זהבן (1/10)

זְהֹבֶת°, זהובת נ׳ [מן זָהָב] צֶבַע הַזָּהָב: ״זְהֹבֶת גֹּרֶן עַל כָּל דֶּרֶךְ״ (פיכמן, נו). ״פַּקּוּעוֹת שָׂדֶה מְצֻפּוֹת כְּסֹפֶת וּזְהֹבֶת״ (ברש, ב 214). ״נִצְטַבְּעוּ הַשָּׁמַיִם בִּתְכוֹל... בִּזְהֹבֶת שֶׁהֶעֱלְתָה חֲלוּדָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 105). – [זְהֹבֶת־]

זה״ד ר״ת זֶה הַדָּבָר.

זהה [מן זֶה]

~ פִּע׳ **זִהָה°** פ״י הוֹכִיחַ אֶת הַזֶּהוּת, קָבַע כִּי זֶהוּ הָאִישׁ (אוֹ הַדָּבָר) בְּדִיּוּק: הָעֵד הֻזְמַן לְזַהוֹת אֶת הַנֶּאֱשָׁם. – [לְזַהוֹת אֶת־, מְזַהֶה, יְזַהֶה]

~ פֻּע׳ **זֻהָה°**, הוּכַח כִּי זֶהוּ הָאִישׁ (אוֹ הַדָּבָר): הֶחָשׁוּד זֻהָה בְּבֵית־הַדִּין עַל־יְדֵי שְׁנֵי עֵדִים. – [מְזֻהֶה, יְזֻהֶה]

~ הת׳ **הִזְדַּהָה°**, 1, זִהָה אֶת עַצְמוֹ: הַנֶּאֱשָׁם הִזְדַּהָה בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט. 2, הָיָה בְּדֵעָה אַחַת וּבְהַסְכָּמָה גְמוּרָה: הֲרֵינִי מִזְדַּהֶה בִּשְׁאֵלָה זוֹ עִם חֲבֵרִי. – [לְהִזְדַּהוֹת, מִזְדַּהֶה, יִזְ־]

זֵהֶה° ת׳ [מן זהה] אִידֶנְטִי, דּוֹמֶה בְּהֶחְלֵט, הוּא וְהָאַחֵר אֶחָד הֵם: הַשֵּׁמוֹת ״יָרֵחַ״ וּ״לְבָנָה״ זֵהִים בְּהוֹרָאָתָם. שְׁנֵי מִסְפָּרִים זֵהִים. – [זֵהָה, זֵהִים, זֵהוֹת]

זֶהוּ* מ״ג [זֶה + הוּא] זֶה הוּא, הוּא הוּא: ״וְהֶפְסֵרוֹ זֶהוּ בְּשׁוּלוֹ״ (שבת מ:). זֶהוּ הָאִישׁ שֶׁסִּפַּרְתִּי לְךָ עָלָיו. זֶהוּ הַמַּעֲשֶׂה. 2, זֶה הוּא הַדָּבָר: ״זֶהוּ שֶׁנִּשְׁאֲלָה בְּכֶרֶם בְּיַבְנֶה לִפְנֵי חֲכָמִים״ (ספרי קרח קיח).

– **זֶהוּ זֶה°** [בלשון־הדיבור] כָּךְ הַדָּבָר וְלֹא אַחֶרֶת – עיין זֶה.

– **אֵיזֶהוּ?*** מִי הוּא? אֵיזֶה הוּא?: ״אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ״ (אבות ד א).

זְהוֹב° ז׳ [מן זָהָב] זֹהַב, צֶבַע הַזָּהָב: ״עֲטַרְתִּי זְהוֹב לִבִּי, פִּתַּחְתִּי צְחוֹר עָלַי״ (טבנקין, שירים 36). – [זְהוֹב־]

א· **זָהוּב°** ת׳ [מן זָהָב] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַזָּהָב: ״עַל הָאֲדָמָה הַמִּתְבַּקַּעַת חוּמָה וּזְהוּבָה״ (סמקין, שירים ג). – [זְהוּבָה, זְהוּבִים, זְהוּבוֹת]

ב· **זָהוּב*** ז׳ [מן זָהָב] 1*, שֵׁם מַטְבֵּעַ שֶׁל זָהָב בִּימֵי־קֶדֶם: ״מַה בֵּין זָהוּב וּמַה בֵּין טַבַּעַת?״ (ירושלמי שביעית לט ד). ״הַשְׁאִילֵנִי זָהוּב אֶחָד״ (דברים רבה ב). 2 ^, שֵׁם שֶׁל מַטְבֵּעַ זָהָב בִּמְדִינוֹת שׁוֹנוֹת (תַּרְגּוּם שֶׁל ״זְלוֹטִי״ הַפּוֹלָנִי, ״גּוּלְדֶן״ הַהוֹלַנְדִּי וְעוֹד). – [זְהוּבִים

– **הַזְּהוּבִים–זְבוּבִים** ^, הַכֶּסֶף אֵינוֹ נִשְׁאָר זְמַן רַב אֵצֶל מְקַבְּלוֹ, הוּא פּוֹרֵחַ וְנֶעְלָם (ידעיה הפניני, בחינת עולם ד; מגדלי מו״ס, שלא).

זִהוּב°, זיהוב ז׳ [מן זהב, זִהֵב] 1, גֶּוֶן שֶׁל זָהָב: ״חֲטוֹטֶרֶת הַכֹּתֶל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מַעֲלָה זִהוּב אֲדַמְדָּם״ (ביאליק, ספיח ו). ״וְהָאַוָּזִים הַלְּבָנִים הָרוֹעִים שָׁם הֶעֱלוּ זִהוּב קַל – כֶּסֶף מְזֹהָב״ (ביאליק, ספיח טו). ״מַרְבַד שֶׁלֶג... צַח וְלָבָן וּמַזְהִיב בְּזִהוּב זַהֲרוּרִי״ (ליסיצקי, תולדות 235). 2, צְבִיעָה בְּצֶבַע זָהָב: זִהוּב מִסְגֶּרֶת הַתְּמוּנָה. – [זִהוּב־]

זהוב, ראה זָהֹב.

זְהֹבָנִי° ת׳ [מן זָהָב] שֶׁהוּא כְּעֵין הַזָּהָב: ״וּמְנַשֶּׁקֶת תּוֹךְ דְּמָעוֹת כָּל קְוֻצָּה זְהֹבָנִית שֶׁלּוֹ״ (ר׳ שחם, המדרון 202). – [זְהֹבָנִית ־נִיִּים, זְהֹבָנִיּוֹת]

זִהוּי°, זיהוי ז׳ [מן זהה, זִהָה] אִידֶנְטִיפִיקַצְיָה, קְבִיעַת הַזֶּהוּת, הוֹכָחָה כִּי זֶה הוּא הָאִישׁ (אוֹ הַדָּבָר): הַנֶּאֱשָׁם הֻצַּג בְּשׁוּרָה שֶׁל אֲנָשִׁים לְשֵׁם זִהוּי. זִהוּי הַחֵפֶץ שֶׁאָבַד. – [זִהוּי־, זִהוּיִים, זִהוּיֵי־

זָהוּם* ת׳ [מן זהם] מְלֻכְלָךְ, מְגֹאָל, מְטֻנָּף: ״דַּם בְּתוּלִים אֵינוֹ זָהוּם״ (ירושלמי נידה נא ב). ״זָר הַזָּהוּם בְּזִרְמַת סוּס״ (ינאי, פג). ״וְשִׁנַּיִךְ כְּשִׁנֵּי דֹב זְהוּמוֹת״ (תריזי, תחכמוני ו 80). ״הַטַּבָּח וְעוֹזְרָיו, זְהוּמֵי סִנָּרוֹת וְלִבְנֵי מִגְבָּעוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״וַיִּשְׁתַּטַּח בִּמְרוֹם הָעִיר זָהוּם מִטֶּלֶף וְעַד רֹאשׁ״ (שמעוני, הביבר 29). ״מִתְעַסֵּק עִם מַשְׂכִּילִים זְהוּמֵי־אַף״ (ברקוביץ, הראשונים מא). – [זְהוּמָה, ־מִים, זְהוּמוֹת]

זִהוּם*, זיהום ז׳ [מן זהם, זִהֵם] 1 (ירושלמי יבמות יא א), לִכְלוּךְ, טִנּוּף, אִלּוּחַ: ״גַּם אֲנִי מַרְגִּישׁ עַתָּה זִהוּם בְּנַפְשִׁי מִן הַיַּיִן״ (מגדלי מו״ס, שמד). זִהוּם בַּפֶּצַע גָּרַם לְהַרְעָלָה קָשָׁה. זִהוּם הַמַּיִם. 2, צִפּוּי עֵץ בְּזֶבֶל אוֹ בְּמִשְׁחָה הַמְּפִיצָה רֵיחַ רַע לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ מַזִּיקִים (עבודה זרה נ:). – [זִהוּם, זִהוּמִים, זִהוּמֵי־]

זִהוּמִי°, זיהומי ת׳ [מן זִהוּם] שֶׁנִּגְרַם מֵחֲמַת זִהוּם: מַחֲלוֹת־מֵעַיִם זִהוּמִיּוֹת. – [זִהוּמִית, ־מִיִּים ־מִיּוֹת]

זָהוּר° ת׳ [מן א·זהר, זָהַר] מַבְרִיק, נוֹצֵץ, מֵפִיץ זִיו: ״וְכָל בַּת יִשְׂרָאֵל... יוֹצֵאת עֲטוּרָה וּזְהוּרָה מִינֵי חֵן וְעֵינָהּ מְאִירָה וּמַבְרֶקֶת״ (מלצר, אור 14). ״חֲיָכָנִית וּזְהוּרָה, מַבְהִיקָה בְּלָבָן״ (ברוידס, השחר 39). – [זְהוּרָה, זְהוּרִים, ־וֹת]

זִהוּר^, זיהור ז׳ [מן א·זהר, זִהֵר] זִיו, נִצְנוּץ־אוֹר, קַו־זֹהַר: ״זֶה הָאוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן הָיָה בּוֹ זִהוּר, שֶׁצּוֹפִין בּוֹ וּמַבִּיטִין בְּאוֹרוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ״ (ר׳ חננאל לחגיגה יב·). ״עַפְעַפֵּי זִהוּר״ (רש״י פסחים ב:). ״רָעֲפוּ הַשְּׁחָקִים הַלּוֹהֲטִים אַלְפֵי זִהוּרִים רוֹעֲדִים״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו ג). ״חַמָּה שֶׁל בֹּקֶר דּוֹמֶה מְאִירָה בְּזִהוּר שֶׁל בְּרֵאשִׁית״ (טברסקי, לפידים 9). ״הִסְתַּכְּלָה בְּרֶשֶׁת הַצֵּל הַפְּרוּשָׂה לְרַגְלֶיהָ וְצָדָה בְּמַבָּטָהּ אֶת זִהוּרֵי הָאוֹר הַמְרַצְּדִים בְּתוֹכָהּ״ (בארון, פרשיות 64). – [זִהוּר־, זִהוּרִים, זִהוּרֵי־]

א· **זְהוֹרִית*** נ׳ [מן א·זהר] 1*, שָׁנִי, אָרִיג צָבוּעַ צֶבַע אָדֹם: ״שֶׁקּוֹשְׁרִין לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בְּרֹאשׁ שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ״ (שבת ט ג). ״בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ קוֹשְׁרִין לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית עַל פֶּתַח הָאוּלָם מִבַּחוּץ, הִלְבִּין – הָיוּ שְׂמֵחִין, לֹא הִלְבִּין – הָיוּ עֲצֵבִין וּמִתְבַּיְּשִׁין״ (יומא סז·). ״בְּעֶדְנַת פָּנֶיהָ כְּעֵין לִבְנַת הַסַּפִּיר וּזְהוֹרִית הַכַּרְמִיל נִמְזָגוּ״ (בן־ציון, קנה). 2° כִּנּוּי לְתָאִית אֲלַסְטִית וּמַבְרִיקָה, שֶׁמִּמֶּנָּה

שְׁזוּרִים סִיבִים סִינְתֶּתִיִּים לְתַעֲשִׂיַּת אֲרִיגִים שׁוֹנִים, מֵעֵין מֶשִׁי מְלָאכוּתִי (Rayon). – [זְהוֹרִית־]

ב. **זְהוֹרִית**° נ׳ [מן א. זהר] זַהֲרוּר, זֹהַר, נִצְנוּץ: ״הַיָּרֵחַ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹן... וְקַו שֶׁל זְהוֹרִית רָחָב מִתְמַתֵּחַ מִמֶּנּוּ״ (מגדלי מו״ס, רכו). ״בִּשְׁעַת זְהוֹרִית זוֹ שֶׁל עֶרֶב״ (שנהר, ב 262). – [זְהוֹרִית־]

זֶהוּת° נ׳ [מן זֶהוּ] 1. שִׁוְיוֹן מֻחְלָט וְגָמוּר, הֱיוֹת זֶה עַצְמוֹ, אִידֶנְטִיּוּת: ״אֵצֶל הַיְּוָנִים שָׂרְרָה זֶהוּת הַחַיִּים וְהַפִּיּוּט״ (פרלמן, תר׳ רעיונות יט). נִקְבְּעָה זֶהוּתוֹ שֶׁל הַפּוֹשֵׁעַ. זֶהוּת בְּהוֹרָאָתָם שֶׁל הַשֵּׁמוֹת ״יָרֵחַ״ וּ״לְבָנָה״. 2 [באלגברה] בִּטּוּי הַמַּבִּיעַ שִׁוְיוֹן שֶׁאֶפְשָׁר לְיַחֵס בּוֹ לְכָל אוֹת כָּל מִסְפָּר שֶׁהוּא בְּלֹא שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַשִּׁוְיוֹן: הַבִּטּוּי [a + b = b + a] הוּא זֶהוּת. – [זֶהוּת־, זֶהֻיּוֹת]

– תְּעוּדַת־זֶהוּת°, תְּעוּדָה רִשְׁמִית וּבָהּ תְּמוּנַת אָדָם, שְׁמוֹ, כְּתָבְתּוֹ וּשְׁאָר פְּרָטִים אִישִׁיִּים – לְאִשּׁוּר כִּי נוֹשֵׂא הַתְּעוּדָה הוּא הוּא הָרָשׁוּם בָּהּ.

זֶהוּתִי° ת׳ [מן זֶהוּת] שָׁוֶה לְגַמְרֵי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זֶהוּת, זֵהֶה, אִידֶנְטִי. – [זֶהוּתִית, זֶהוּתִיִּים, זֶהוּתִיּוֹת]

זֶהוּתִיּוּת° נ׳ [מן זֶהוּת] מַצָּב שֶׁל זֶהוּת: נִתְגַּלְּתָה זֶהוּתִיּוּת מַפְתִּיעָה בֵּין שְׁנֵי הַתַּצְלוּמִים. – [זֶהוּתִיּוּת־]

זְהִימָה᛫ נ׳ [מן זהם] זִהוּם, לִכְלוּךְ: ״הַצַּחֲנָה וְהַזְּהִימָה״ (דונש, צחנה). – [זְהִימַת־]

זָהִיר• ת׳ [ראה ב. זהר, נִזְהַר] נִשְׁמָר, נִזְהָר שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בְּמַשֶּׁהוּ: ״הִשָּׁמֵר וֶהֱיֵה זָהִיר וְאַל תְּהַלֵּךְ עִם אַנְשֵׁי חָמָס״ (בן־סירא יג טז). ״וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה״ (אבות ב א). ״הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן״ (אבות ב ג). ״וּמֵחֲמַת זֶה הָיָה זָהִיר בְּדִבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יוֹצִיא מִפִּיו הֵן אוֹ לָאו״ (עגנון, כלה כד). – [זְהִירָה, זְהִירִים, ־וֹת]

– זְהִירֵי־זְהִירִים°, זְהִירִים בְּיוֹתֵר: ״הוֹי, זְהִירִים הֵם הַלָּלוּ, זְהִירֵי־זְהִירִים!״ (יזהר, צקלג 940).

– זָרִיז עָדִיף מִזָּהִיר᛫ (רש״י חולין קז:), מֵימְרָה בְּשֶׁבַח הַזְּרִיזוּת.

זְהִירָה* נ׳ [מן א. זהר, זָהַר] זֹהַר, נֹגַהּ: ״מַרְצַף רָקִיעַ מִזְּהִירָתוֹ... וְאוֹרוֹ מַזְהִיר בִּמְרוֹמֵי אֵל״ (בן־סירא מג י). – [זְהִירַת־]

זְהִירוּת* נ׳ [מן זָהִיר] הִשָּׁמְרוּת מֵרָעָה, שְׁמִירָה עַל עַצְמוֹ מֵהִכָּשֵׁל, מִדַּת הַזָּהִיר: ״תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת, זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי זְרִיזוּת״ (עבודה זרה כ:). ״הָיוּ נִזְהָרִים זְהִירוּת יְתֵרָה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 162). חֻקֵּי הַזְּהִירוּת בַּדְּרָכִים. – [זְהִירוּת־]

– בִּזְהִירֵי־זְהִירוּת°, בִּזְהִירוּת יְתֵרָה: ״בִּזְהִירֵי־זְהִירוּת, בְּנָחוּן, בְּתוֹךְ תּוֹכְךָ (יזהר, צקלג 548).

זהם [ארמית: זְהַם]

~ פִּע׳ **זִהֵם** פ״י 1°, לִכְלֵךְ, טִנֵּף, טִמֵּא: ״וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם״ (איוב לג כ). הַיֶּלֶד זִהֵם אֶת פִּצְעוֹ. 2*, מָרַח זֶבֶל אוֹ מִשְׁחָה בַּעֲלַת רֵיחַ רַע מִסָּבִיב לָעֵץ לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ מַזִּיקִים: ״מְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת״ (שביעית ב ד). 3*, פָּסַל, קָבַע כִּפְגוּם: ״אֵין בָּהּ אֶלָּא מִשּׁוּם זִהוּם כְּהֻנָּה, וְאֵין בֵּית־דִּין מְזַהֲמִין אוֹתָהּ״ (ירושלמי יבמות יג ד). – [לְזַהֵם אֶת־, מְזַהֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻהַם***, נִתְלַכְלֵךְ, נֶאֱלַח: ״חֵקֶן וְחוֹלֶה וּמְזֹהָם״ (בכורות ו יב). ״יָדַיִם מְזֹהָמוֹת פְּסוּלוֹת לִבְרָכָה״ (ברכות נג:). פִּצְעוֹ זֻהַם. – [מְזֹהָם, יְזֻהַם]

~ הִת׳ **נִזְדַּהֵם**᛫, נִתְלַכְלֵךְ, נִטַּנֵּף: ״כָּל הָאֲוִיר בִּכְלָלוֹ הוֹלֵךְ וּמִזְדַּהֵם״ (איגרת חכמה א ג ב). הַמַּיִם הָעוֹמְדִים נִזְדַּהֲמוּ. – [לְהִזְדַּהֵם, מִזְדַּהֵם, יִזְ־]

~ נִפ׳ **נִזְהַם**᛫, נִטַּנֵּף, נִתְלַכְלֵךְ: ״שִׁמְעוּ כִּי נִזְהַמְתִּי בְּצַחֲנָה״ (קליר, איכה ישבה, לט׳ באב). – [לְהִזָּהֵם, נִזְהָם, יִזָּהֵם]

~ הִפ׳ **הִזְהִים***, 1᛫ פ״י לִכְלֵךְ, טִנֵּף, טִמֵּא: ״כַּחַיָּה וְכַבְּהֵמָה שֶׁמַּזְהִימִין וּמְלַכְלְכִים עַצְמָן בְּרְעִי שֶׁלָּהֶם״ (רש״י ישעיה מו א). ״וּפַחַד זוֹעֵם וּמַזְהִים נוֹדֵף מִמִּטַּת הַחוֹלָה״ (בן־ציון, קסב). 2* פ״ע נִתְלַכְלֵךְ: ״עַד עַכְשָׁו הֵן קַיָּמוֹת (הָעֲגָלוֹת וְהַפָּרוֹת), לֹא הִזְהִימוּ וְלֹא הִזְקִינוּ וְלֹא הִטְרִיפוּ״ (פסיקתא דרב כהנא, י). – [לְהַזְהִים, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָזְהַם**°, נִתְלַכְלֵךְ. – [מָזְהָם, יָזְהַם]

זַהַם᛫, **זֹהַם**᛫, **זוהם** ז׳ [מן זהם] 1. זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ: ״זַהַם מַרְבֶּה וּפָסַק נִתּוּחַ״ (סליחות ערב ראש השנה, אב לרחם). ״אֲדָמָה זוֹ חֲדָשָׁה, אֲבִיבִית, רְחָצוּהָ מַיִם רַבִּים מִנִּי זַהַם דּוֹרוֹת״ (פיכמן, כז). ״כָּל זַהַם מִשְׁחַת קֹדֶשׁ״ (המאירי, המוקד עא). ״לְשׁוֹן זֹהַם וְטִנּוּף״ (רש״י יואל ב כ). ״וּמְטֹהָר מִזֹּהַם יָמִיר״ (ביאליק, אבי). 2. זוּם, שְׁיָרִים, כִּתְמֵי שֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה הָעוֹלִים עַל פְּנֵי תַּבְשִׁיל רוֹתֵחַ: ״כַּף גְּדוֹלָה שֶׁמְּסַלְּקִין בָּהּ זֹהַם הַקְּדֵרָה וְהַקַּלַּחַת לִצְדָדִין״ (רש״י בבא מציעא לג.). – [זַהַם־, זֹהַם־]

זֻהֲמָה*, **זוהמא**, **זוהמה** נ׳ [מן זהם] 1. לִכְלוּךְ, טִנּוּף, טֻמְאָה: ״בְּשָׂמִים שֶׁל בֵּית־הַכִּסֵּא וְשֶׁמֶן הֶעָשׂוּי לְהַעֲבִיר אֶת הַזּוּהֲמָא״ (ברכות נג.). ״בְּשָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הִטִּיל בָּהּ זוּהֲמָא״ (שבת קמו.). ״מְזֻהֲמַת בֵּית הַמֶּזֶג אֶל אַשְׁפֹּת הַשּׁוּק הָשְׁלָכָה״ (ביאליק, אלמנות). ״כְּדֵי לִתֵּן לְכֹחַ הַטֻּמְאָה חֶלְקוֹ, זוֹ זֻהֲמַת הַיָּדַיִם״ (עגנון, אלו מח). 2. זוּם, כְּתָמִים הָעוֹלִים עַל פְּנֵי הַתַּבְשִׁיל כְּשֶׁהוּא רוֹתֵחַ: ״פַּת... שֶׁמַּנִּיחָהּ עַל־פִּי קְדֵרָה וְשׁוֹאֶבֶת הַזּוּהֲמָא״ (פסחים מב:). – [זֻהֲמַת־, זֻהֲמוֹת]

זֻהֲמָתִית°, **זוהמתנית** ת׳ [מן זֻהֲמָה] מְטֻנֶּפֶת, מְלֻכְלֶכֶת: ״אוֹתָהּ זְחִילָה זֻהֲמָתִית וּפְרוּכָה בִּשְׁלוּלִיּוֹת שֶׁל שׁוֹפְכִין״ (סביב, דרך 181). – [זֻהֲמָתִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זִהֲמוּם°, **זיהמום** ז׳ [מן זהם; ארמית: זיהמומא, עבודה זרה נ:] כֶּתֶם שֶׁל זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ: ״כְּתָלִים... וּבְקִיעֵיהֶם כְּסוּ טְלָאֵי זִהֲמוּמִים שֶׁל סִיד״ (שנהר, ב 307). – [זִהֲמוּם־, זִהֲמוּמִים, ־מֵי־]

זֻהֲמָן°, **זוהמן** ת׳ [מן זֻהֲמָה] לַכְלְכָן, טַנְּפָן: ״מִיהוּ... אוֹתוֹ זֻהֲמָן הַמַּטִּיל פִּרְשׁוֹ לְעֵין כֹּל לְלֹא כָּל בּוּשָׁה!״ (מגד, חדוה 182). – [זֻהֲמָנִית, זֻהֲמָנִים, ־נִיּוֹת]

זֹהַר, **זוהר** ז׳ [מן זהר] נֹגַהּ, אוֹר, זִיו: ״יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ״ (דניאל יב ג). ״אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה, הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה״ (אל ברוך, שחרית). ״וּזְכוֹר יְקַר שֶׁמֶשׁ וְתִפְאַרְתָּהּ וְשׁוּר כִּי זָהֳרֶיהָ לֶאֱנוֹשׁ יִשָּׁחוּ״ (גבירול, א נג). ״זֹהַר עֶלְיוֹן, זִיו הַשְּׁכִינָה״ (ביאליק, זוהר). – [זֹהַר־, זָהֳרוֹ; זְהָרִים, זָהֳרֵי־]

– זֹהַר ᐩ, הַזֹּהַר ᐩ, שֵׁם סֵפֶר־הַיְסוֹד שֶׁל סִפְרוּת הַקַּבָּלָה, מְיֻחָס לַתַּנָּא ר׳ שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי [לפי השערת החוקרים, נתחבר במאה ה־13 על־ידי המקובל ר׳ משה די־ליאון]

– זֹהַר קָטְבִּי °, אוֹרוֹרָה, זֹהַר צְפוֹנִי וְזֹהַר דְּרוֹמִי; תּוֹפָעָה זוֹהֶרֶת בָּאַטְמוֹסְפֵירָה הַנִּרְאֵית לְעִתִּים בְּקִרְבַת הַקְּטָבִים הַמַּגְנֶטִיִּים שֶׁל הָאָרֶץ.

א. זהר [ארמית: זְהַר; ערבית: זַהַרַ]

~ פָּע׳ **זָהַר** ᐩ פ״ע הִתְנוֹצֵץ, זָרַח: ״וּדְבָרַי כָּאֵשׁ וְנִיצוֹצֶיהָ הַרְבֵּה מִצְוֹת בְּכָל דִּבּוּר זוֹהֲרוֹת״ (סידור רס״ג, קצא). ״עָרַךְ מְאוֹרֵי מוֹפְתוֹ, עֲשָׁשִׁיּוֹת זוֹהֲרוֹת בְּעַפְתּוֹ״ (ארנן, לשבת ב׳ אחר פסח). ״הַיַּהֲלוֹם הַשָּׁלֵם, הַנּוֹצֵץ וְחוֹהֵר״ (ברגשטין, אסיף 113). פָּנָיו זָהֲרוּ מֵאֹשֶׁר. – [לִזְהֹר, זוֹהֵר, יִזְהַר]

~ הִפ׳ **הִזְהִיר**, 1, פ״ע הִבְרִיק, הִתְנוֹצֵץ: ״וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ״ (דניאל יב ג). ״עֵינֶיךָ יָאִירוּ בִּמְאוֹר תּוֹרָה וּפָנֶיךָ יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ״ (ברכות יז.). ״כָּל פִּנּוֹת הַבַּיִת יִזְרָחוּ, יַזְהִירוּ״ (ביאליק, שבת המלכה). 2 ° פ״י הֵפִיץ אוֹר, הֵאִיר: ״בְּקָעָה חַמָּה בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עוֹלָם וְעָמְדָה בְּאָפְקוֹ שֶׁלֹּא כְּהֶרְגֵּלָהּ יוֹם יוֹם שֶׁמַּזְהִירָה מְשַׁלַּחַת קַרְנֶיהָ״ (סביב, דרך 143). – [לְהַזְהִיר, מַ־, יַ־]

~ פִּע׳ **זִהֵר** ᐩ פ״י הֵאִיר, הֵפִיץ אוֹר: ״זִקֵּק מְטַלִּית, זִהֵר טַלִּית״ (איילת השחר, לשבת וראש־חודש). – [לְזַהֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹהַר** °, ראה ערך מְזֹהָר.

~ הִת׳ **הִזְדַּהֵר** °, הִתְנוֹצֵץ, הִבְרִיק: ״עוֹלָמוֹת נִפְלָאִים שֶׁהִזְדַּהֲרוּ לְעֵינַי מִתּוֹךְ עַנְנֵי הַשְּׁקִיעָה״ (שמעוני, שירים ג לח). ״בְּכָל חַלּוֹן כִּי יִזְדַּהֵר הָאוֹר״ (ש׳ שלום, שירים שלד). ״הַרְחֵק שָׁם...הִזְדַּהֲרָה עֲדַת יוֹנִים בְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ״ (בארון, פרשיות 257). – [לְהִזְדַּהֵר, מִזְדַּהֵר, יִזְדַּהֵר]

ב. זהר [אולי הרחבת המשמעות מן א. זהר; ראה גם זָהִיר]

~ הִפ׳ **הִזְהִיר** פ״י הִתְרָה, הֵעִיד בְּ־, צִוָּה כִּי לֹא יַעֲשֶׂה מַשֶּׁהוּ: ״וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ... הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת״ (יחזקאל ג יט). ״וְלֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר״ (סנהדרין נו:). רְאֵה הִזְהַרְתִּיךָ! – [לְהַזְהִיר אֶת־, מַזְהִיר, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻזְהַר** •, 1, קִבֵּל אַזְהָרָה, הֻתְרָה, הוּעַד: ״מֻזְהָרִין אָנוּ שֶׁלֹּא לָצֵאת אֶלָּא בְּפַרְהֶסְיָא״ (מכילתא בא יג). ״לֹא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין״ (יבמות פד:). 2, [הוזהר על־] הֻתְרָה שֶׁלֹּא־: ״קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיִינוּ מֻזְהָרִים עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים״ (מכילתא משפטים ד). ״וַאֲנִי כְּמֻזְהָר עַל הַשְּׁתִיקָה לֹא הָיִיתִי רַשַּׁאי לִבְכּוֹת וּלְהַשְׁמִיעַ קוֹל״ (מנדלי מו״ס, קמ). – [מֻזְהָר, יֻזְהַר]

~ פִּע׳ **זִהֵר** ᐩ, צִוָּה: ״אֱלֹהִים זִהֵר קַחַת תְּרוּמָה, נְטוֹת לוֹ אֹהֶל שַׁאֲנָן״ (סידור רס״ג, קצב). – [לְזַהֵר, מְ־, יְ־]

~ נִפ׳ **נִזְהַר**, 1, נִשְׁמַר, שָׁמַר אֶת עַצְמוֹ מֵעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ אוֹ מִלִּפְגֹּעַ בְּמַשֶּׁהוּ: ״וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר, וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נָפֶשׁ״ (יחזקאל לג ו). ״חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם״ (אבות א יא). ״הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עֲנִיִּים שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תּוֹרָה״ (נדרים פא.). ״הִזָּהֲרִי, בִּתִּי, בְּנַחֲלָתִי״ (ביאליק, מגילת ג). – [לְהִזָּהֵר, נִזְהָר, יִזָּהֵר]

זָהֳרָה ᐩ**, זוהרה** נ׳ [מן זֹהַר] זֹהַר, זִיו: ״זָהֳרָתִי וְתַבְנִית צוּרָתִי״ (רש״י תהלים קלט טו). ״בַּחֲלוֹמוֹת זָהֳרָה וָתֹם לָעוֹלָם אַךְ יָצָאתִי״ (כהן, שירים עג). – [זָהֳרַת־]

זַהֲרוּר ᐩ ז׳ [מן זֹהַר; וראה זַהֲרוּרִית] זֹהַר, קַו־אוֹר: ״לָעֶרֶב חַמָּה שׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב וְזַהֲרוּרֵי הַחַמָּה מַאְדִּימִין אֶת הַמִּזְרָח״ (רש״י שבת לה.). ״זַהֲרוּרֵי חַמָּה... הָיוּ בּוֹקְעִים דֶּרֶךְ סִדְקֵי הַתְּרִיסִין לְתוֹךְ חֲדַר מִשְׁכָּבִי״ (מנדלי מו״ס, שסז). ״וְקֶסֶם שֶׁבִּרִירֵי אוֹר שֶׁמֶשׁ וּמִשְׁטַח זַהֲרוּרִים״ (ביאליק, זוהר). ״מִי מֵהֶם לִבְלֹעַ יוֹסִיף זַהֲרוּרֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ״ (שניאור, שירים קלא). כִּכְבוֹת זַהֲרוּר נִדְלָק בַּנֶּשֶׁף״ (ש׳ שלום, שירים צה). – [זַהֲרוּר־, זַהֲרוּרִים, ־רֵי־]

זַהֲרוּרִי ° ת׳ [מן זַהֲרוּר] מִתְנוֹצֵץ וּמַבְרִיק: ״כָּל אֵימַת שֶׁהִיא (הַתַּרְנְגֹלֶת) נִבְלַעַת בְּעַמּוּד הָאוֹר נוֹצוֹתֶיהָ מַזְהִיבוֹת וְכֻלָּהּ נַעֲשֵׂית סְכוּיָה זַהֲרוּרִית״ (ביאליק, ספיח ב). ״מַרְבַד שֶׁלֶג... צַח וְלָבָן וּמַצְהִיר בְּזָהוּב זַהֲרוּרִי״ (ליסיצקי, תולדות 235). – [זַהֲרוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת

זַהֲרוּרִית• נ׳ 1 • [מן א. זהר, וקרוב אל זְהוֹרִית] צֶבַע אָדֹם מַבְרִיק (שבת נג.). 2 ᐩ, זַהֲרוּר, זֹהַר, קַו־אוֹר: ״נִיצוֹצוֹת–זַהֲרוּרִית, שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת מִן הַמִּזְרָח״ (רש״י יומא לז:). ״הַדֶּנֶיפֶּר הַטּוֹבֵל בְּזַהֲרוּרִית הַשְּׁקִיעָה״ (הלקין, יחיאל 145). ״טוֹבֵל בְּזַהֲרוּרִית הַשַּׁחַר וּבַטָּל״ (אבינועם, שירים עה). – [זַהֲרוּרִיּוֹת]

זהרר [מן זהר]

~ פִּע׳ **זְהֲרֵר** °, 1, פ״ע הִתְנוֹצֵץ, הִתְנַצְנֵץ: ״כְּנָפֶיהָ הַיְרֻקּוֹת מְזַהְרְרוֹת בָּאוֹר״ (המאירי, המוקד קעט). 2 פ״י [בהשאלה] הִבְהִיר: ״אֲרִיגֵי הַקְּטִיפָה... נִרְאוּ כְּמִתְכַּוְּנִים לְדַבֵּר עִם שָׂרָה הַיָּפָה וּלְזַהֲרֵר בְּזִכְרוֹנָהּ כָּל מִינֵי פְּלָאִים״ (פרלמן, תר׳ הרב מבכרך 201). – [לְזַהֲרֵר, מְ־, יְ־]

זוֹ מ״ג 1 [כינוי רומז לנקבה] זה, זאת: ״זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (הושע ז טז). ״שְׁתֵּי מְזוּזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ״ (שבת יא ב). ״אֵין מִיתָה מְגֻלֶּת מִזּוֹ״ (סנהדרין ז ג). ״מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה?״ (הגדה של פסח). ״הַבְּרֵכָה בְּשָׁעָה זוֹ...תִּתְכַּנֵּס־לָהּ בְּצֵל מְגִנָּהּ״ (ביאליק, הבריכה). [ועם ה׳ הידיעה:] ״הַשְּׁאֵלָה הַזּוֹ שְׁאֵלוּנִי בְּאַנְטוֹכְיָא״ (בראשית רבה יט). 2 מ״ח אֲשֶׁר, שֶׁ־: ״אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם״ (תהלים קלב יב). [וראה עוד השימושים בערך זֶה]

– לֹא זוֹ אַף זוֹ °, יֵשׁ לְהוֹסִיף וְלוֹמַר.

– שֶׁכָּזוֹ °, שֶׁכָּזֹאת, כְּמוֹ זֹאת: ״וְאֵינוֹ מַנִּיחָם לָצֵאת בִּצְנָּה שֶׁכָּזוֹ״ (עגנון, כלה שג).

זוּ מ״ח אֲשֶׁר, שֶׁ־, זֶה אֲשֶׁר: ״עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ״ (שמות טו טז). ״הֲלוֹא ה׳ זוּ חָטָאנוּ לוֹ״ (ישעיה מב כד). ״אֵי־הַזָּהָב זוּ צָמֵאנוּ אֲלֵיהֶם״ (ביאליק, עם דמדומי החמה).

זוֹאוֹלוֹגְיָה ᐩ נ׳ [מיוונית: zoon בעל־חיים + logos לימוד] תּוֹרַת הַחַי, עָנָף בְּמַדְּעֵי הַבִּיּוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בִּידִיעַת בַּעֲלֵי־הַחַיִּים: חֵקֶר מִבְנֵה גּוּפָם וּפְעֻלּוֹתָיו, אָרְחוֹת חַיֵּיהֶם וְדַרְכֵי הִסְתַּגְּלוּתָם לִתְנָאֵי סְבִיבָתָם, מִיּוּנָם לִקְבוּצוֹת וְכוּ׳.

– **זוֹאוֹלוֹג** ᐩ ז׳ מֻמְחֶה בְּזוֹאוֹלוֹגְיָה, חוֹקֵר תּוֹרַת הֶחָי.

– **זוֹאוֹלוֹגִי** ᐩ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְזוֹאוֹלוֹגְיָה.

– גַּן זוֹאוֹלוֹגִי°, גַּן־חַיּוֹת, בִּיבָר, מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִים בּוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים לְמִינֵיהֶם לְשֵׁם הִסְתַּכְּלוּת וּמֶחְקָר.

זוֹאוֹפִיט° ז׳ [מיוונית: zoon בעל-חיים + phyton צמח] חַי־צֶמַח; בַּעַל־חַיִּים שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרָה אוֹ תְּכוּנוֹת שֶׁל צֶמַח, כְּגוֹן: קוֹרָלִים, סְפוֹגִים וְכַדּוֹמֶה. – [זוֹאוֹפִיטִים]

זוב [אכדית: zābu; ארמית: דוב; ערבית: דַ׳אבַ]

~ פָּע׳ **זָב** פ״ע נָזַל, נָטַף לְאַט לְאַט, טִפְטֵף: ״אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ״ (שמות ג ח). ״וַיִּבְקַע־צוּר וַיָּזֻבוּ מָיִם״ (ישעיה מח כא). ״וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ״ (ויקרא טו כה). ״מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ״ (ביצה ג.). ״וּבְשַׁד יָזוּב חָלָב יַלְדוּתִי פִּנֵּקוּ״ (ביאליק, איגרת קטנה). – [לָזוּב, זָב, יָזוּב]

~ הִפ׳ **הֵזִיב*** פ״י גָּרַם שֶׁיָּזוּב, הִטִּיף, הִזִּיל: ״בְּנִי עַל הַמֵּת הָזֵב דִּמְעָה״ (בן־סירא לח טז). ״שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לְהָזִיב מֵימָיו בִּשְׁבִילוֹ״ (רש״י תענית ט.). – [לְהָזִיב אֶת־, מֵזִיב, יָזִיב]

~ פִּע׳ **זוֹבֵב**° פ״י הֵזִיב, הִזִּיל: ״תַּרְנְגוֹלוֹת שְׁחוּטוֹת הַמְזוֹבְבוֹת אֶת דְּמֵיהֶן עַל־גַּבֵּי רְסִיסֵי קְדֵרָה מְנֻפָּצָה״ (שטיינמן, זוגות א 154). – [לְזוֹבֵב, מְ־, יְ־]

זוֹב ז׳ [מן זוב] זִיבָה, נְזִילַת הַפְרָשׁוֹת אוֹ דָּם מִתּוֹךְ אֵיבְרֵי־הַמִּין [ראה הגדרה מפורטת בערך זִיבָה]: ״אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא״ (ויקרא טו ב). ״וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים״ (ויקרא טו כה). ״זוֹבוֹ שֶׁל זָב וְרֻקּוֹ... מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא״ (כלים א ג). – [זוֹב־]

זוֹבָן* ז׳ [מן זוב; ערבית: זֻבּ] הַנַּרְתִּיק שֶׁאֵיבַר הַזַּכְרוּת שֶׁל בַּעַל־חַיִּים חָבוּי בּוֹ (בכורות ו ה). – [זוֹבַן־, זוֹבָנִים, זוֹבָנֵי־]

זוֹג* ז׳ [אולי מן זָג – קליפת הפרי, החלק החיצון] הַחֵלֶק הַחִיצוֹן בַּפַּעֲמוֹן, דָּפְנוֹת הַפַּעֲמוֹן: ״הַחִיצוֹן זוֹג וְהַפְּנִימִי עִנְבָּל״ (נזיר ו ב). ״צוֹהֵל וּמְצַלְצֵל בַּזּוֹג שֶׁבְּצַוָּארוֹ״ (בן־ציון, ס). ״תִּמְרוֹת הֶבֶל, צְלִילֵי זוֹג (זוֹג)״ (ביאליק, משירי החרף ה). [ובהשאלה:] ״הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה הַמְקַשְׁקֶשֶׁת בְּזוֹג הַתְּחִיָּה הַלְּאֻמִּית״ (אחד העם, רפח). – [זוֹג־, זוֹגִים, זוֹגֵי־]

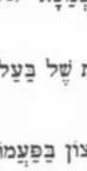
א-זוג

זוּג* ז׳ [ארמית: זוּגָא; ערבית: זַוְג׳; אולי מיוונית: zygon עול לצמד בקר]

1. צֶמֶד, שְׁנַיִם יַחַד: ״זוּג (עֵדִים) שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ רִאשׁוֹן״ (ראש השנה ב ו). ״הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין מַכְנִיסָן זוּג זוּג (שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד)״ (עירובין י א). ״כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתִי בָּרָאתִי זוּגוֹת: שָׁמַיִם וָאָרֶץ זוּגוֹת, חַמָּה וּלְבָנָה זוּגוֹת, אָדָם וְחַוָּה זוּגוֹת״ (דברים רבה ב). ״בְּמַאת זוּגוֹת עֵינֵי בְּנוֹת שְׁפִיָּה״ (ביאליק, לבנות שפיה). זוּג נַעֲלַיִם. 2. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה (בִּבְנֵי־אָדָם אוֹ בְּבַעֲלֵי־חַיִּים): ״כָּל הַחַיּוֹת מְהַלְּכוֹת זוּגוֹת זוּגוֹת״ (בראשית רבה צט). ״הָא (שֶׁבַּת־קוֹל אוֹמֶרֶת: בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי) – בְּזוּג רִאשׁוֹן״ (סוטה ב.). 3 מִסְפָּרַיִם [על שום שהם מורכבים משני סכינים]: ״נָזִיר שֶׁגִּלַּח בֵּין בְּזוּג בֵּין בְּתַעַר״ (נזיר ו ג). – [זוּג־, זוּגוֹת]

– זוּג אוֹ פֶּרֶט°, מִשְׂחָק הַמְיֻסָּד עַל מִסְפְּרֵי עֲצָמִים הַמִּתְחַלְּקִים לִשְׁנַיִם – ״זוּגִיִּים״ (כְּגוֹן: 4, 8, 12), וְעַל מִסְפְּרֵי ״פֶּרֶט״ – בִּלְתִּי־זוּגִיִּים (כְּגוֹן: 3, 7, 11): ״נוֹטְלִים בַּיָּד מִסְפַּר אֱגוֹזִים, קוֹפְצִים אוֹתָהּ וְשׁוֹאֲלִים: זוּג אוֹ פֶּרֶט?״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 145).

– זוּגוֹת*, 1°, קְבוּצוֹת שֶׁל שְׁנַיִם שְׁנַיִם: הַחַיָּלִים צָעֲדוּ בְּזוּגוֹת. 2*, כִּנּוּי לַחֲמֵשֶׁת הַזּוּגוֹת שֶׁל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי בַּתְּקוּפָה שֶׁמִּן כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְעַד רִאשׁוֹנֵי הַתַּנָּאִים: אֶחָד מֵהֶם הָיָה נְשִׂיא הַסַּנְהֶדְרִין וְהַשֵּׁנִי – אַב בֵּית־דִּין. הַזּוּגוֹת הֵם (לפי אבות א ד–טו): יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן; יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי; יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח; שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן; הִלֵּל וְשַׁמַּאי: ״מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבִּי מְיָאשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מֵאַבָּא, שֶׁקִּבֵּל מִן הַזּוּגוֹת, שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַנְּבִיאִים״ (פאה ב ו).

– בֶּן־זוּג*, 1*, אֶחָד מִשְּׁנַיִם שֶׁהֵם זוּג: ״שֶׁכָּךְ הָיוּ כּוֹתְבִין (שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת) עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן, לֵידַע אֵיזֶהוּ בֶּן־זוּגוֹ״ (שבת יב ג). 2° אָרוּס, חָתָן, בַּעַל: ״צִפּוֹר זָהָב... צְאִי וּבַקְּשִׁי לִי בֶּן־זוּגִי״ (ביאליק, בין נהר פרת). 3°, חָבֵר, בֶּן־לְוָיָה.

– בַּת־זוּג ֽ, 1 ֽ, אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם, אוֹ הַנְּקֵבָה בְּיַחַס לַזָּכָר בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: ״וְקָשֶׁה לְזַוְּגָן לְפִי שֶׁאֵינָהּ בַּת־זוּגוֹ״ (רש״י סוטה ב:). ״בָּטוּחַ בְּיוֹצְאֵי חֲלָצָיו אֵלֶּה וּבְבַת־זוּגוֹ״ (ביאליק, אריה ז). 2°, חֲבֵרָה, בַּת־לְוָיָה: כָּל אֶחָד רָקַד בַּנֶּשֶׁף עִם בַּת־זוּגוֹ.

– בְּנֵי־זוּג°, אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ (זָכָר וּנְקֵבָה בְּבַעֲלֵי־חַיִּים).

זוג [מן זוג]

~ פִּע׳ **זִוֵּג*** פ״י 1, צֵרֵף לְזוּג, חִבֵּר שְׁנַיִם יַחַד: ״הַחוֹסֵם אֶת הַפָּרָה וְהַמְזַוֵּג (לַחֲרִישָׁה) בְּכִלְאַיִם״ (בבא מציעא צ:). ״אֲנִי הַמְשׁוֹרֵר וַאֲנִי הַמְזַוֵּג לְשִׁירַי אֶת הַנְּגִינוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״כִּי רַק לַמִּצְעָר מַזָּלָם זִוְּגָם״ (ביאליק, בנכר). 2, שִׁדֵּךְ, הִשִּׂיא אִשָּׁה לְאִישׁ: ״אֵין מְזַוְּגִין לוֹ לָאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו״ (סוטה ב.). הַשַּׁדְּכָן מְזַוֵּג זוּגִים. – [לְזַוֵּג אֶת־, מְזַוֵּג, יְ־]

~ הִת׳ **נִזְדַּוֵּג*** פ״ע 1, הִתְחַבֵּר לִהְיוֹת בֶּן־זוּג: ״הָיוּ (הָעֵדִים) מִזְדַּוְּגִין זוּגוֹת זוּגוֹת״ (סנהדרין ה ה). 2, הִתְחַבֵּר זָכָר לִנְקֵבָה לְשֵׁם בְּעִילָה: ״בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף שֶׁמִּזְדַּוְּגִין זֶה אֵצֶל זֶה״ (ראש השנה יא.). 3, הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף, הִזְדַּמֵּן עִם־: ״לְיָמִים נִזְדַּוְּגוּ שְׁלָשְׁתָּם לְמָקוֹם אֶחָד״ (שבת לא.) ״שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה פֶּרֶק הִיא (הַסְּפִינָה) עוֹמֶדֶת, וּמַה יַּמִּים מִזְדַּוְּגִין לָהּ וּמָה רוּחוֹת מִזְדַּוְּגוֹת לָהּ״ (שמות רבה מח). ״מְבְהָקוּתוֹ הַתַּלְמוּדִית... שֶׁנִּזְדַּוְּגָה זִוּוּג פְּנִימִי עִם מַדָּעִיּוּתוֹ הַהַנְדָּסִית״ (סוקולוב, אישים 87). ״נִזְדַּוְּגוּ לָהֶם חַזָּנִים וְסוֹפְרִים שֶׁבְּבֵית־מִדְרָשֵׁנוּ״ (עגנון, אלו שיג). ״הֵיכָן הוּא נָתוּן בָּעוֹלָם וּמַה דְּבָרִים נִזְדַּוְּגוּ לוֹ״ (הזז, יעיש ד סה). 4, נִטְפַּל לְאַחֵר: ״כָּל מִי שֶׁהוּא בָּא לְהִזְדַּוֵּג לְיִשְׂרָאֵל סוֹף שֶׁהוּא נוֹטֵל אֶת שֶׁלּוֹ מִתַּחַת יְדֵיהֶם״ (בראשית רבה מא). – [לְהִזְדַּוֵּג, מִזְדַּוֵּג, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְוִיג*** פ״י 1° [בכלי־רכב] הִפְעִיל אֶת הַמַּזְוֵג (הַמַּצְמֵד) בִּכְלֵי־רֶכֶב לְשֵׁם הַעֲבָרַת הַמָּנוֹף מֵהִלּוּךְ לְהִלּוּךְ – לְגָבוֹהַּ אוֹ לְנָמוּךְ יוֹתֵר. 2* הִצְמִיד, חִבֵּר: ״כָּל שֶׁהוּא מַזְוִיג אֶת הָאִמְרִיּוֹת זֶה הוּא הֶדְיוֹט״ (ירושלמי מועד קטן פ ה). – [לְהַזְוִיג, מַזְוִיג, יַזְוִיג]

~ הֻפ׳ **הָזְוַג**° [בכלי־רכב] הָפְעַל בּוֹ הַמַּזְוֵג: הַמְּכוֹנִית הָזְוְגָה לְשֵׁם הַעֲבָרָה מֵהִלּוּךְ לְהִלּוּךְ. – [מָזְוָג, יָזְוַג]

זוּגְדּוּס* ת׳ [המקור לא הוברר] מִי שֶׁעֵינָיו שׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ, אוֹ שֶׁגַּבּוֹתֵי עֵינָיו אֵינָם שָׁוִים בְּצִבְעָם (ברכות י ג). [נוסחאות אחרים: זַגְדָּן, זַגְדּוּם]. – [זוּגְדּוּסִית, ־סִים, ־סוֹת]

זוּגָה* נ׳ [מן זוג] בַּת־זוּג, אִשָּׁה, רַעְיָה: ״נִתְבַּשֵּׂר (אַבְרָהָם) שֶׁנּוֹלְדָה זוּגָתוֹ שֶׁל בְּנוֹ״ (בראשית רבה נז). ״מַה לָּךְ, זוּגָתִי, כִּי הִבְהַלְתִּנִי?״

(יל״ג, פרוזה קח). ״וְזוּגָתוֹ, אֵשֶׁת חַיִל, הִיא מְפַרְנֶסֶת אֶת בֵּיתָהּ״ (מנדלי מו״ס, סב). ״זוּגָתִי הַצְּנוּעָה מָרַת צִפָּה שֶׁתִּחְיֶה״ (ביאליק, תקוות עני). — [זוּגַת־, זוּגָתוֹ]

זוּגִי° ת׳ [מן זוג] 1, הַנֶּחֱלָק לִשְׁנַיִם, הַכּוֹלֵל זוּגוֹת זוּגוֹת: אֵיבָרִים זוּגִיִּים לָאָדָם. מִסְפָּרִים זוּגִיִּים (4, 8, 12 וְכוּ׳). עָלִים זוּגִיִּים בִּצְמָחִים שׁוֹנִים. 2, [בחקלאות] הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת־עֲבוֹדָה: מַחֲרֵשָׁה זוּגִית. עֲגָלָה זוּגִית. — [זוּגִית, זוּגִיִּים, זוּגִיּוֹת]

— **רִבּוּי זוּגִי°**, [בדקדוק] צוּרַת רִבּוּי הַמְצַיֶּנֶת שְׁנֵי שֵׁמוֹת, לְמָשָׁל: ״שְׁבוּעַיִם״ (= 2 שָׁבוּעוֹת), ״שְׁנָתַיִם״ (= 2 שָׁנִים).

זוּגִיּוּת ׳ נ׳ [מן זוגי] 1 ׳, סְגֻלַּת הַזּוּגִי: זוּגִיּוּתָם שֶׁל הַמִּסְפָּרִים 8, 12, 26. ״הַמִּסְפָּר הַבִּלְתִּי בַּעַל תַּכְלִית... לֹא יְתֹאַר בְּזוּגִיּוּת וְהַפְרָדָה״ (קרשקש, אור ה׳ א). 2°, הֱיוֹת זוּג: ״מַאֲרִיכִים אֶת מֶשֶׁךְ הַטְּוִיָּה שֶׁל הַזּוּגִיּוּת הַנִּצְחִית״ (שטינמן, זוגות א 129). — [זוּגִיּוּת־]

זוּגִית° נ׳ [מן זוג] עֲגָלָה הַנִּרְתֶּמֶת לְזוּג בְּהֵמוֹת הַגּוֹרְרוֹת אוֹתָהּ: ״בְּעַד הַשַּׁעַר הֶחָדָשׁ עָלְתָה וְנִגְרְרָה זוּגִית כְּבֵדָה, בְּהֵמוֹתֶיהָ שְׁחוּחוֹת־רֹאשׁ״ (שמיר, הוא הלך 241). — [זוּגִיּוֹת]

זוגן

זוּגָן° ז׳ [מן זוג, על שום זוגות העלעלים] בֶּן־שִׂיחַ מִדְבָּרִי מִמִּשְׁפַּחַת הַזּוּגָנִיִּים (Zygophyllum)׳ עָלָיו מֻרְכָּבִים מִזּוּגוֹת עַלְעָלִים בַּשְׂרָנִיִּים הַנִּשָּׂאִים עַל פְּטוֹטָרוֹת בַּשְׂרָנִיּוֹת, פְּרָחָיו לְבָנִים. נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּאֲזוֹרֵי הַנֶּגֶב הַחֲרֵבִים. — [זוּגַן־, זוּגָנִים, זוּגְנֵי־]

א. זוד [ארמית: זוד, אָזֵיד; קרוב לערבית: זַאדַ הפריז, הרבה]

~ פָּע׳ **זָד** פ״ע זָמַם, חָשַׁב לְהָרַע, הִתְנַכֵּל: ״כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ, כִּי אֶל־ה׳ זָדָה״ (ירמיה כט). ״אָשַׁמְנוּ בָּגַדְנוּ... זַדְנוּ״ (תפילת אשמנו). — [לָזוּד; זָד, זָדָה; זָד, זָדֶה; יָזוּד]

~ הִפ׳ **הֵזִיד** פ״ע 1, נָהַג בְּזָדוֹן וָרֶשַׁע: ״הֵזִידוּ וְלֹא־שָׁמְעוּ לְמִצְוֹתֶיךָ״ (נחמיה ט כט). ״וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי ה׳ וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה״ (דברים א מג). ״לֹא תָזִיד יָד לִשְׁלֹחַ לִנְתֹּשׁ אֶת הַפֶּרַח״ (ביאליק, מכתב קטן). 2 [הזיד על־] זָמַם מְזִמּוֹת רֶשַׁע: ״וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה״ (שמות כא יד). ״כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם״ (נחמיה ט י). — [לְהָזִיד, מֵזִיד, יָזִיד]

— **בְּמֵזִיד** תה״פ בְּכַוָּנָה רָעָה תְּחִלָּה, בְּמַחֲשֶׁבֶת זָדוֹן. עיין מֵזִיד.

ב. זוד [ראה נָזִיד]

~ הִפ׳ **הֵזִיד** פ״י בִּשֵּׁל, הִרְתִּיחַ: ״וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד״ (בראשית כה כט). — [לְהָזִיד מֵזִיד, יָזִיד]

זְוָד°, זווד ז׳ [מארמית: זְוָדָא, כתובות סז; ערבית: זַאדַ הצטייד] 1, חֲפָצִים שׁוֹנִים אֲרוּזִים יַחַד שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ לַדֶּרֶךְ, צֵידָה וְצִיּוּד. 2 [בצבא] חֲפָצָיו הָאִישִׁיִּים שֶׁל הַחַיָּל. — [זְוַד־, זְוָדוֹ]

זַוָּד°, זווד ז׳ [מן זְוָד, מִזְוָדָה] עוֹשֵׂה מִזְוָדוֹת, אֻמָּן לְמִזְוָדוֹת, לְתִיקִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה. — [זַוַּד־, זַוָּדִים, זַוָּדֵי־]

זוה [מן זִיו]

~ פִּע׳ **זִוָּה** ׳ פ״י הִזְרִיחַ, הֵאִיר: ״זֹהַר טַלִּית, זִוָּה אִצְטְלִית״ (אילת השחר, לשבת וראש חודש). — [לְזַוּוֹת, מְזַוֶּה, יְ־]

זוֹהֵב° ת׳ [מן זהב, זָהַב] שֶׁהוּא כְּעֵין הַזָּהָב, נוֹצֵץ: ״וְצֵל שׂוֹחֵק בְּעֵינָהּ הַזּוֹהֶבָה״ (פיכמן, ג). ״פַּעֲמוֹנִים פַּעֲמוֹנִים זוֹהֲבִים וַעֲנָנִים״ (יזהר, שיירה 21). — [זוֹהֶבֶת, זוֹהֲבִים, ־וֹת]

זוֹהִי° מ״ג [זוֹ + הִיא] זֹאת הִיא: ״זוֹהִי כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ״ (ביאליק, הגדי בבית המלמד). זוֹהִי הָאֱמֶת לַאֲמִתָּהּ.

זוֹהֵם* ת׳ [מן זהם] זָהוּם, מְלֻכְלָךְ: ״כּוֹס זוֹהֵם״ (ירושלמי עבודה זרה מא ג). — [זוֹהֶמֶת, זוֹהֲמִים, ־וֹת]

זוהם, ראה זֹהַם. **זוהמה**, ראה זֻהֲמָה.

זוֹהֵר ׳ ת׳ [מן א. זהר] מָלֵא זֹהַר, מַבְרִיק, נוֹצֵץ: ״עֲשָׁשִׁיּוֹת זוֹהֲרוֹת בְּעַפְתּוֹ״ (ארנן, לשבת ב׳ אחר פסח). ״הַיַּהֲלוֹם הַשָּׁלֵם הַנּוֹצֵץ וְזוֹהֵר״ (ברגשטין, אסיף 113). הַחַיָּלִים יָרוּ בַּלַּיְלָה כַּדּוּרִים זוֹהֲרִים. תּוֹפָעָה זוֹהֶרֶת בַּקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי (״הַזֹּהַר הַצְּפוֹנִי״). — [זוֹהֶרֶת, זוֹהֲרִים, זוֹהֲרוֹת]

זוהרה, ראה זָהֳרָה. **זוהר**, ראה זֹהַר.

זִוּוּג*, זיווג ז׳ [מן זוג, זִוֵּג] 1*, צֵרוּף לְזוּג, חִבּוּר שְׁנַיִם יַחַד: ״שֶׁהָיוּ כָּל הַנְּבִיאִים מְבַקְשִׁים זִוּוּג לִירוּשָׁלַיִם״ (פסיקתא רבתי ל). ״הַחִזָּיוֹן הַזֶּה שֶׁל זִוּוּג הָעִבְרִית וְהָאֲרָמִית״ (ביאליק, חספר העברי ג). ״רַק יְחִידֵי הַדּוֹר זוֹכִים לְאוֹתוֹ זִוּוּג קָשֶׁה שֶׁל חִיּוּת עַצְמִית וּבְקִיאוּת עֲצוּמָה״ (קלצקין, כתבים 115). זִוּוּג חֶלְקִי מְכוּנָה. 2, חִבּוּר גֶּבֶר וְאִשָּׁה לְזוּג, קְבִיעַת בְּנֵי־זוּג לְנִשּׂוּאִים: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב וּמְזַוֵּג זִוּוּגִים — בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי״ (בראשית רבה סח). ״בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל אֵין זִוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה״ (פסחים מט.). ״הֲלֹא נַעֲרָה טוֹבָה הִיא וְאַתָּה הִנְּךָ אָדָם הָגוּן: שְׁנֵיכֶם הִנְּכֶם זִוּוּג טוֹב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ל). 3*, בֶּן־זוּג: ״יֵשׁ שֶׁהוֹלֵךְ אֵצֶל זִוּוּגוֹ, וְיֵשׁ שֶׁזִּוּוּגוֹ בָּא אֶצְלוֹ״ (בראשית רבה סח). פְּלוֹנִית מָצְאָה לָהּ זִוּוּג נָאֶה. 4°, הַרְבָּעַת בַּעֲלֵי־חַיִּים לְשֵׁם הַפְרָיָה וְרִבּוּי. 5° [בדקדוק] הִדַּמּוּת, הִשְׁתַּוּוּת שְׁתֵּי מִלִּים אוֹ שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת בְּמִלָּה אַחַת זוֹ לְזוֹ שֶׁלֹּא לְפִי חֻקֵּי הַדִּקְדּוּק, לְמָשָׁל: ״וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו״ (יחזקאל מג יא), בִּמְקוֹם ״וּמוֹצָאָיו וּמְבוֹאָיו״ — זִוּוּג ״מוֹ־״־״מוֹ־״. — [זִוּוּג־, זִוּוּגִים, זִוּוּגֵי־]

— **זִוּוּג־כִּלְאַיִם°**, חִבּוּר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ בֶּן־מִינוֹ [בהשאלה]: ״אוֹתָם בָּתֵּי־הַמַּחֲזֶה הַטְּמֵאִים... הוֹלִיד לָנוּ הַכֶּרֶךְ מִזִּוּוּג־כִּלְאַיִם שֶׁל ״אָמָּנוּת״ וּמַרְזֵחַ״ (ביאליק, האמנות הטהורה).

— **זִוּוּג מִן הַשָּׁמַיִם°** [בהשאלה מן בראשית רבה סח, ראה לעיל זִוּוּג 2], זִוּוּג מֻצְלָח מְאֹד: ״עַיִן בְּעַיִן רָאִינוּ כִּי אֲנִי וָהֵם זִוּוּג מִשָּׁמַיִם אֲנַחְנוּ״ (מנדלי מו״ס, שפב). ״נִעְנַע רֹאשׁוֹ וְאָמַר: אֵין זֶה זִוּוּג מִן הַשָּׁמַיִם״ (עגנון, כלה 63).

זִוּוּד°, זיווד ז׳ [מן זְוָד] טְעִינָה, הַעֲלָאַת זְוָדִים: רְצִיף הַזִּוּוּד בְּמִסְפָּנָה. — [זִוּוּד, זִוּוּדִים, ־דֵי־]

זווית, ראה זוית. **זוויתי**, ראה זָוִיתִי.

זוויתון, ראה זָוִיתוֹן. **זוועה** ראה זְוָעָה.

זוז [ארמית: זוז; קרוב אל זוע, זעזע]

~ פָּע׳ **זָז*** פ״ע סָר, מָשׁ, נָע מְעַט הַצִּדָּה: ״נִשְׁבָּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ״ (תענית ג ח). זוּז מְעַט בְּבַקָּשָׁה. — [לָזוּז מִן־; זָז, זָזָה; זָז, זָזֶה; יָזוּז]

~ נפ׳ **נִזּוֹז** ^, הֻזַּז עַצְמוֹ, נִרְתַּע: ״אִם הֶעָפָר נִזּוֹז מֵאֵלָיו״ (רש״י שבת נא.). ״אַךְ עֲמַלְיָה נִזּוֹזָה מִיָּד וְהֵטִילָה מַבָּט נִזְעָם לְאָחוֹר״ (שמיר, עירום 63). ״מִשָּׁעָה שֶׁנִּזּוֹז הָאוֹטוֹבּוּס לְדַרְכּוֹ מַסָּעוֹ לֹא פָּסַק פִּיהָ מִדִּבּוּר״ (טביב, דרך 104). – [לְהִזּוֹז, נִזּוֹזָה, יִזּוֹז]

~ הִפ׳ **הֵזִיז** • פ״י 1, הֵנִיעַ הַצִּדָּה, הֶעְתִּיק: ״לְאִילָן... שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ״ (אבות ג יז). ״עוֹד נִיד קַל... מְזִיזָם זִיז כָּל־שֶׁהוּא – פּוֹחֵת – וּפוֹסֵק״ (ביאליק, זוהר). 2, סִלֵּק, הֵסִיר: ״רְאֵה שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהָזִיז אַהֲבָתְךָ מֵהֶן אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת״ (שמות רבה מה). – [לְהָזִיז אֶת־, מֵזִיז, יָזִיז]

~ הָפ׳ **הוּזַז**°, הָעְתַּק, הוּנַע הַצִּדָּה: הָאָרוֹן הוּזַז מִמְּקוֹמוֹ. – [מוּזָז, יוּזַז]

– **לֹא זָז מִ־** (שם-פועל)•, לֹא חָדַל מִ־, לֹא פָּסַק מִ־: ״לְמֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת יְחִידָה... לֹא זָז מְחַבְּבָהּ עַד שֶׁקְּרָא אוֹתָהּ אֲחוֹתוֹ״ (במדבר רבה יב). ״וְהֶרְאָה לוֹ כָּל מִינֵי חִבָּה, וְלֹא זָז מְחַבְּבוֹ עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לַבַּיִת״ (עגנון, כלה סט).

– **לֹא זָזָה יָדוֹ מִתּוֹךְ יַד פְּלוֹנִי**•, נִמְצָא תָּמִיד בְּחֶבְרָתוֹ: ״לֹא זָזָה יָדָהּ מִתּוֹךְ יָדִי מִשָּׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ הַגּוֹיִם לִירוּשָׁלַיִם וְעַד שֶׁיָּצְאוּ״ (כתובות ב ט). ״אֲנִי שֶׁיָּדִי לֹא זָזָה מִיָּדוֹ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (בורלא, כיסופים 14).

זוּז• ז׳ [ארמית: זוּזָא; לפי מדרש עממי: ״למה נקראים שמם זוזין? ש ז ז י ן מזה וניתנים לזה״, במדבר רבה כב] 1, מַטְבֵּעַ קַדְמוֹן שֶׁל כֶּסֶף, דִּינָר; רֶבַע הַסֶּלַע (שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ); בַּזּוּז שֵׁשׁ מָעוֹת: ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָאתַיִם זוּז לֹא יִטֹּל לֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי״ (פאה ח ח). 2, מִשְׁקָל קָדוּם (בְּעֵרֶךְ 3.5 גְּרַם): ״מִשְׁקַל עֲשָׂרָה זוּז בִּיהוּדָה שֶׁהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים בַּגָּלִיל״ (תרומות י ח). – [זוּז־, זוּזִים, זוּזֵי־]

– **זוּזִים זָזִים מִזֶּה וְנִתָּנִים לָזֶה**• (במדבר רבה כב), הַכֶּסֶף אֵינוֹ נִשְׁאָר הַרְבֵּה זְמַן בְּמָקוֹם אֶחָד: דַּרְכּוֹ לְהִתְגַּלְגֵּל וְלַעֲבֹר מִיָּד לְיָד.

זו״ז ר״ת זֶה וָזֶה.

זוח [קרוב אל זוע; ארמית: זוח; ראה גם זחח]

~ פָּע׳ **זָח** פ״ע סָר, סָטָה [ובהשאלה] גָּבַהּ, הִתְרוֹמֵם [רווח בייחוד בצירוף:]

– **זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו**•, נָחָה עָלָיו רוּחַ שֶׁל יְהִירוּת וְגַאֲוָה, הִתְפָּאֵר: ״לָמָּה נִבְרָא (אָדָם) בָּאַחֲרוֹנָה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו״ (תוספתא סנהדרין ח ח). ״כְּשֶׁזָּחָה עָלָיו דַּעְתּוֹ הָיָה קוֹרֵא עַצְמוֹ סְתָם יְהוֹנָתָן הַפִּקֵּחַ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סט). ״זָחָה דַּעְתָּהּ עָלֶיהָ מִשֶּׁהָיָה מְשַׁבֵּחַ מַאֲכָל שֶׁעָלָה יָפֶה״ (הזז, צל 53).

~ הִפ׳ **הֵזִיחַ** • פ״י הֵרִים [מצוי בצירופים:]

– **הֵזִיחַ לִבּוֹ** ^, הֵגֵס לִבּוֹ, הֱבִיאוֹ לִידֵי יְהִירוּת וְחֹסֶר עֲנָוָה: ״כְּבָר דָּשָׁה בּוֹ (בַּיַּיִן) וְאֵינוֹ מֵזִיחַ לִבָּהּ״ (רש״י כתובות סה.).

– **הֵזִיחַ (הֵזִיחָה) דַּעְתּוֹ עָלָיו**• (ירושלמי שבת יא א), הִתְגָּאָה, נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ גַּאֲוָה.

זוֹחֵל• ז׳ [מן זחל, זָחַל] רֶמֶשׂ, שֶׁרֶץ (תנחומא תצא ט). – [זוֹחֶלֶת, זוֹחֲלִים, זוֹחֲלוֹת]

– **זוֹחֲלִים**•, 1°, מַחְלָקָה גְּדוֹלָה בְּבַעֲלֵי־חַיִּים בַּעֲלֵי חֻלְיוֹת. גּוּף הַזּוֹחֲלִים עוֹטֶה קַשְׂקַשִּׂים אוֹ לוּחִיּוֹת עֲשׂוּיִים קֶרֶן אוֹ עֶצֶם. רֹב הַזּוֹחֲלִים אֵינָם מְסֻגָּלִים לְהָרִים אֶת גּוּפָם מֵעַל לָאֲדָמָה, דֶּרֶךְ תְּנוּעָתָם הִיא לָרֹב בִּזְחִילָה, רֻבָּם שׁוֹכְנֵי יַבָּשָׁה (Reptilia). 2•, מַיִם שֶׁזּוֹרְמִים לְאִטָּם, לֹא בְּזֶרֶם חָזָק: ״הַזּוֹחֲלִין–כַּמַּעְיָן, וְהַנּוֹטְפִים – כַּמִּקְוֶה״ (מקואות ה ה) ״וְהַחַיִּים בְּתוֹכָהּ הוֹלְכִים לְאַט כְּזוֹחֲלִין וּמֵי־מְנוּחוֹת״ (כנדלי מו״ס, רסט).

זוֹחֲלָנִי° ת׳ [מן זוֹחֵל] אִטִּי, הַזּוֹחֵל וּמִשְׁתָּרֵךְ לְאַט: ״וְקָשֶׁה יִהְיֶה לוֹ לָשֵׂאת אֶת הַנְּסִיעָה הַזּוֹחֲלָנִית בְּתוֹךְ הַחֲשֵׁכָה הַקָּרָה״ (ברש, א 136). ״נִתְדַּמְּתָה לִי... כְּאוֹתָהּ נְטִישָׁה זוֹחֲלָנִית שֶׁעִם הִתְנַטְשׁוּתָהּ עַל גַּבֵּי הָאֲדָמָה הִיא מַכָּה בְּתוֹכָהּ שָׁרָשִׁים מִשֶּׁלָּהּ״ (ליסיצקי, תולדות 287). – [זוֹחֲלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זוֹט• ז׳ [המקור לא הוברר; המשמעות משוערת בלבד] תַּחְתִּית, קַרְקָעִית שֶׁל כְּלִי, בְּיִחוּד תַּחְתִּית שֶׁל חֶרֶס (מִכְמֹרֶת) הָעֲשׂוּיָה כְּעֵין כִּיס וּבָהּ נֶאֱחָזִים הַדָּגִים (כלים כג ה). – [זוֹטִים, זוֹטֵי־]

– **זוֹטוֹ שֶׁל יָם**•, קַרְקַע הַיָּם: ״הַמַּצִּיל... מִזּוֹטוֹ שֶׁל יָם וּמִשְּׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר״ (עבודה זרה מג.).

– **זוֹטוֹ שֶׁל עוֹלָם**•, תַּחְתִּית הָעוֹלָם, הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ וְהַשָּׁפָל בְּיוֹתֵר בָּעוֹלָם: ״זוֹ בָּבֶל שֶׁהִיא זוֹטוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (ירושלמי ברכות ז ב).

– **זוֹטָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ**°, נִבְכֵי הַנֶּפֶשׁ, מַחֲשָׁבוֹת נִסְתָּרוֹת: ״הִיא מַרְגִּישָׁה בְּהֶחָבֵא בְּזוֹטָהּ שֶׁל נַפְשֵׁךְ״ (שנהר, ב 45).

זוּטָא•, **זוּטֵי**• ת׳ [מארמית, כתובות סו:, קיצור מן זוּטְרָא] קָטָן, זָעִיר: ״וְכֵן קוֹרִין אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַלָּלוּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל זוּטָא״ (עגנון, כלה קח). ״זוּטָא קָרְאוּ לוֹ בְּקַטְנוּתוֹ, כְּפִי הַנִּרְאֶה עַל שֵׁם קוֹמָתוֹ הַקְּטַנָּה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי יח). ״וְיֵשׁ לָכֶם הַהִתְעַסְּקוּת הַזּוּטִית שֶׁלָּכֶם הַזֹּאת כְּשֶׁהַכֹּל בּוֹעֵר״ (יזהר, צקלג 1005). ״רַגְלֵךְ, הַזּוּטִית, לֹא יָכְלוּ לָהּ לֹא הָר, לֹא רוֹדֵף״ (בסוק, נחושתיים עז). – [זוּטִית, זוּטִים, זוּטוֹת]

– **זוּטֵי־דְבָרִים**°, דְּבָרִים קְטַנִּים: ״טִפּוּל בְּזוּטֵי דְבָרִים אוֹ בְּדִקְדּוּקֵי דְבָרִים״ (קלצקין, כתבים 292).

– **אִדְרָא זוּטָא** ^ [המושב הקטן], שְׁמוֹ שֶׁל הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי מִסֵּפֶר ״הַזֹּהַר״ [ראה אִדְרָא]

– **דֶּרֶךְ־אֶרֶץ זוּטָא**•, שֵׁם הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי מִמַּסֶּכֶת ״דֶּרֶךְ־אֶרֶץ״.

– **סֵדֶר עוֹלָם זוּטָא** ^, כְּעֵין תַּקְצִיר שֶׁל ״סֵדֶר עוֹלָם רַבָּה״, [נתחבר במאה ה-12 בערך], כְּרוֹנוֹלוֹגְיָה שֶׁל חֲמִשִּׁים הַדּוֹרוֹת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְשֶׁל שְׁלוֹשִׁים וְתִשְׁעָה רָאשֵׁי גוֹלָה, בְּעֵרֶךְ עַד הַמֵּאָה הַשְּׁמִינִית, לְפִי מִנְיַן הָאֻמּוֹת.

זוּטָה° נ׳ [על־פי הארמית: זוּטָא] דָּבָר קָטָן, דָּבָר שֶׁל־מָה־בְּכָךְ: אַל תָּשֵׂם לִבְּךָ לְזוּטָה זֹאת. – [זוּטַת־, זוּטוֹת]

– **זוּטוֹת**°, 1, דְּבָרִים קְטַנִּים. 2, [בספרות] רְשִׁימוֹת קְצָרוֹת, מִינְיָאטוּרוֹת.

זוּטָר•, **זוּטְרָא**• ת׳ [ארמית] קָטָן, זוּטָא. – [זוּטַרְתָּא, זוּטְרֵי]

– **אַיְּדֵי דְזוּטָר מִירְכַס**• (בבא בתרא יד:), כֵּיוָן שֶׁהוּא קָטָן יֹאבַד [נאמר על ספר הושע, ולפיכך חיברוהו אל קובץ ספרי תרי־עשר]

– מִלְּתָא זוּטַרְתָּא• (ברכות לג:), דָּבָר קָטָן, דָּבָר שֶׁל מַה־בְּכָךְ: "וְלַעֲבֹר אֶת הַיָּם אַךְ מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הָיְתָה בְּעֵינֵינוּ" (מנדלי מו"ס, תז).

– אַטּוּ מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא?• [על-פי ברכות לג:], כְּלוּם דָּבָר קָטָן הוּא [רווח יותר במשפט שלילה:]

– לָאו מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא!° אֵין זֶה דָּבָר קָטָן, אַל יְהֵא הַדָּבָר קַל בְּעֵינֶיךָ.

זוּטָר° ת׳ [מארמית; ראה זוּטָר למעלה] 1. קָטָן: "כְּשֶׁהָיִיתִי זוּטָר וְדַרְדַּק הָיוּ לִי סִכְסוּכִים גְּדוֹלִים עִם בְּנֵי עִירִי" (סוקולוב, במראות 87). "יְדֵכֶם הַזּוּטָרִית נְדִיבַת הַתְּנוּעָה" (בסוק, פוסט פוליו). 2 [בצבא ובפקידות] אִישׁ־צָבָא אוֹ פָּקִיד הַנָּמוּךְ בְּאֹפֶן יַחֲסִי בְּדַרְגָּתוֹ אוֹ בְּוֶתֶק (Junior), לְהַבְדִּיל מִן "בָּכִיר" (Senior): מְפַקְּדֵי־צָבָא זוּטָרִים וּבְכִירִים. פָּקִיד זוּטָר שֶׁעָלָה בְּדַרְגָּה. – [זוּטֶרֶת, זוּטָרִים, זוּטָרוֹת]

זְוִיג°, זוויג ז׳ [מן זוג] 1. מִין (Sex), מִכְלוֹל הַהֶבְדֵּלִים הָאֲנָטוֹמִיִּים וְהַפִיסִיאוֹלוֹגִיִּים הַקּוֹבְעִים אֶת הַחַי אוֹ אֶת הַצֶּמַח כְּזָכָר אוֹ כִּנְקֵבָה. 2. כָּל אֶחָד מִבְּנֵי הַזּוּג (זָכָר וּנְקֵבָה).–[זְוִיג־, זְוִיגִים, ־גֵי־]

זְוִיגִי°, זוויגי ת׳ [מן זְוִיג] מִינִי, סֶקְסוּאָלִי: בְּעָיוֹת זְוִיגִיּוֹת. מְשִׁיכָה זְוִיגִית. – [זְוִיגִית, זְוִיגִיִּים, ־גִיּוֹת]

זָוִית, זווית נ׳ [ארמית: זָוִיתָא; ערבית: זַאוִיָה] 1. פִּנָּה, קֶרֶן: "כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ" (זכריה ט טו). "אָדָם מַנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּמוֹצְאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת" (ברכות לא.). "וְאָבְלָה כָּל פִּנָּה וּבָכְתָה כָּל זָוִית" (ביאליק, על סף). "וְאוּלָם בְּכַעְסוֹ עַל אֶחָד מֵהֶם הָיָה קֶצֶף מְשֻׁנֶּה עוֹלֶה בְּזָוִיּוֹת שְׂפָתָיו" (ברנר, א 115). "אֶת מַבָּטָהּ אֶזְכֹּר אֲשֶׁר יָרְתָה כְּנֶגְדִּי מִזָּוִיּוֹת עֵינֶיהָ" (קרליבך, הודו 136). 2 ⁘ [בהנדסה] חֵלֶק הַמִּישׁוֹר הַנִּמְצָא בֵּין שְׁתֵּי קְרָנַיִם הַיּוֹצְאוֹת מִנְּקֻדָּה אַחַת [ראה הפירוט והשרטוטים להלן]. גֹּדֶל הַזָּוִית נִמְדָּד בְּמַעֲלוֹת. 3. עַמּוּד בּוֹלֵט בְּפִנַּת הַבַּיִת: "בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל" (תהלים קמד יב). – [זָוִית־, זָוִיּוֹת, זָוִיּוֹת־]

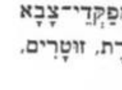

– זָוִית חַדָּה°, זָוִית שֶׁהִיא קְטַנָּה מִזָּוִית יְשָׁרָה, זָוִית פְּחוּתָה מִ־90° (בְּשִׂרְטוּט הַזָּוִית הַמְסֻמֶּנֶת בְּקֶשֶׁת).

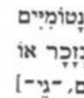

– זָוִית יְשָׁרָה°, זָוִית שֶׁצַּלְעוֹתֶיהָ נִצָּבוֹת מְאֻנָּכוֹת זוֹ עַל זוֹ (הַזָּוִית B). כָּל זָוִית יְשָׁרָה הִיא בַּת 90°.

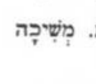

– זָוִית קֵהָה°, זָוִית גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִזָּוִית יְשָׁרָה, זָוִית שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִ־90° (הַזָּוִית C).

– זָוִית־מַצָּב° [באסטרונומיה], הַזָּוִית שֶׁבֵּין כִּוּוּן הַצָּפוֹן וּבֵין כִּוּוּן הַקַּו הַמְחַבֵּר שְׁנֵי כּוֹכָבִים. זָוִית־הַמַּצָּב נִמְדֶּדֶת בַּכִּוּוּן שֶׁהוּא נֶגֶד תְּנוּעַת מְחוֹגֵי הַשָּׁעוֹן.

– זָוִית־רְאִיָּה°, [בהשאלה] אֹפֶן רְאִיַּת הַדְּבָרִים, נְקֻדַּת־רְאוּת: "לַמְשׁוֹרֶרֶת שֶׁעָשְׂתָה אֶת זָוִיתָהּ זָוִית־רְאִיָּה לַמֶּרְחַקִּים וְלַמַּעֲמַקִּים" (ברש, ג 26).

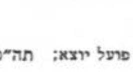

– זָוִיּוֹת מִצְרָנִיּוֹת°, שְׁתֵּי זָוִיּוֹת בַּעֲלוֹת צֶלַע אַחַת מְשֻׁתֶּפֶת וּשְׁתֵּי צַלְעוֹתֵיהֶן הָאֲחֵרוֹת בְּהֶמְשֵׁךְ אֶחָד שֶׁל זוֹ לְזוֹ (הַזָּוִיּוֹת D וְ־E).

– זָוִיּוֹת קָדְקֳדִיּוֹת°, שְׁתֵּי זָוִיּוֹת שֶׁאַחַת מֵהֶן נוֹצְרָה עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת צַלְעוֹתֶיהָ שֶׁל הַזָּוִית הָאַחֶרֶת מֵעֵבֶר לַקָּדְקֹד (הַזָּוִיּוֹת K וְ־L, וְכֵן הַזָּוִיּוֹת M וְ־N). זָוִיּוֹת קָדְקֳדִיּוֹת שָׁווֹת זוֹ לְזוֹ.

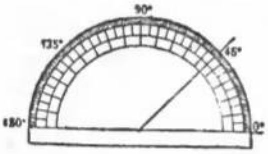

מד-זווית

– מַד־זָוִית°, מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי סַרְגֵּל וְטַבַּעַת בְּצוּרַת חֲצִי מַעְגָּל, לִמְדִידַת זָוִיּוֹת. נִכְתָּב גַּם מַדְזָוִית.

– קֶרֶן־זָוִית•, פִּנָּה נִדַּחַת, מָקוֹם צְדָדִי: "תּוֹרָה... כְּרוּכָה וּמֻנַּחַת בְּקֶרֶן־זָוִית" (קידושין סו.)

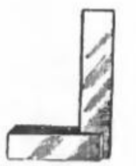
זויתון

זָוִיתוֹן°, זוויתון ז׳ [מן זָוִית] זוּג סַרְגֵּלִים מְחֻבָּרִים בְּזָוִית יְשָׁרָה – לְשִׂרְטוּט זָוִיּוֹת יְשָׁרוֹת אוֹ לִבְחִינַת זָוִית יְשָׁרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [זָוִיתוֹן־, זָוִיתוֹנִים, זָוִיתוֹנֵי־]

זָוִיתִי°, זוויתי ת׳ [מן זָוִית] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זָוִית: "פָּנִים זָוִיתִיִּים חַדִּים" (בר־יוסף, העומדים 57).–[זָוִיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

– מֶרְחָק זָוִיתִי° [באסטרונומיה] מֶרְחָק הַנִּמְדָּד עַל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם וְהַמֻּבָּע בְּמִדּוֹת־קֶשֶׁת (בְּמַעֲלוֹת).

זוּךְ, ראה זַךְ.

זול [קרוב אל נזל, זלזל]

~ פָּע׳ **זָל**, 1, פ"י הוֹצִיא, הֵרִיק: "הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס" (ישעיה מו ו). "וְחֶבְרַת א׳, שֶׁיְּהוּדִים עֲשִׁירִים זָלִים לָהּ זָהָב מִכִּיסָם" (ברקוביץ, הראשונים קמה). 2, פ"ע הָיָה זוֹל, הָיָה קַל וַחֲסַר־עֵרֶךְ: "מַה־תֵּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ" (ירמיה ב לו). 3 ⁘, נַעֲשָׂה זוֹל, הָיָה מְחִירוֹ מוּעָט: "שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם הָיוּ מוֹכְרִים יַיִן בְּיֹקֶר, וְקֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ לְשָׁם זָל הַיַּיִן בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת וּפִחֵת מִכְּדֵי דָּמִים שֶׁקִּבְּלוּ" (רש"י בבא בתרא צט.). – [לָזוּל, זָל, יָזוּל גם יַזֵּל]

~ הִפ׳ **הִזִּיל, הֵזִיל•, הוֹזִיל°**, 1, פ"י בִּזָּה, הִשְׁפִּיל: "כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ" (איכה א ח). 2° פ"י עָשָׂה זוֹל, הוֹרִיד אֶת הַמְּחִיר: הַסּוֹחֵר הֵזִיל אֶת סְחוֹרוֹתָיו בַּעֲשָׂרָה אֲחוּזִים. צַו מֶמְשַׁלְתִּי לְהוֹזִיל אֶת מְחִיר הַלֶּחֶם. 3• פ"ע נַעֲשָׂה זוֹל, יָרַד מְחִירוֹ אוֹ עֶרְכּוֹ: "שֶׁמָּא תָּזִיל הַמַּרְגָּלִית, וְנִמְצָא הַהֶקְדֵּשׁ מַפְסִיד" (ירושלמי שקלים מו ג). "הָיוּ בְּיֹקֶר וְהֵזִילוּ" (ירושלמי כתובות לד ד). – [לְהַזִּיל, מַ־, יַ־; לְהָזִיל, מֵזִיל, יָ־; לְהוֹזִיל, מוֹזִיל, יוֹזִיל]

~ הָפ׳ **הוּזַל•**, נַעֲשָׂה זוֹל, יָרַד מְחִירוֹ אוֹ עֶרְכּוֹ: "הַמּוֹכֵר יַיִן וָשֶׁמֶן לַחֲבֵרוֹ וְהוּקְרוּ אוֹ שֶׁהוּזְלוּ" (בבא בתרא ה ח). הַסְּחוֹרוֹת נִמְכְּרוּ בִּמְחִירִים מוּזָלִים. – [מוּזָל, יוּזַל]

~ הת׳ **הִזְדּוֹלֵל•**, נַעֲשָׂה זוֹל וּמְזֻלְזָל, פָּחַת עֶרְכּוֹ: "שֶׁכָּל מִי שֶׁסָּר מֵרָע מִזְדּוֹלֵל עַל הַבְּרִיּוֹת" (מדרש הגדול, מקץ). "תְּפִלָּה לִשְׁלִיטָה עַל הַלָּשׁוֹן וְעַל הַחֵשֶׁב שֶׁלֹּא יִזְדּוֹלְלוּ כַּאֲסִימוֹן שָׁחוּק" (ש׳ שלום, חי 130). – [לְהִזְדּוֹלֵל, מִזְ־, יִזְ־]

זוֹל• [מן זול] תר"ז 1•, ז׳ מְחִיר מוּעָט, הֵפֶךְ מִן "יֹקֶר": "הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִמְּקוֹם הַיֹּקֶר לִמְקוֹם הַזּוֹל" (מעשר שני ד א). "עַל הַזּוֹל שֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם... אוֹמֵר: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" (בראשית רבה יג). 2° ת׳ לֹא יָקָר, שֶׁמְּחִירוֹ מוּעָט: מִצְרְכֵי הַמְּזוֹנוֹת

זולים עכשיו משהיו בימי המלחמה. 3°, ירוד בערכו, פשוט ביותר: בגד זול. ספרות בלשית זולה. 4° [בהשאלה] בלתי מכבד, גס, המוני: התנהגות זולה. מעשה זול ושפל. –[זולה, זולים, -ות]

– בזול• תה"פ לא ביקר, במחיר מועט ונמוך: "מעות בזול ופרות ביקר" (בבא בתרא צא:). "שיקח בשר בזול ויאכל" (סנהדרין ע.). "מעריכים הם כל דבר בזול גמור" (ברקוביץ, תר' מנחם לב).

– בזולי-זול°, בזיל-הזול°, בזול מאד, במחיר מועט ביותר, בחצי חנם: "לפי שעה אסתפק במועט – ארבע וחמש שעות ליום ובזולי זול" (ביאליק, סוחר). נזדמנה לי בשוק מציאה ממש, קניתיה בזיל הזול [וראה גם ג. זיל]

זוֹלְגָנִי° ת' [מן זלג, זלג] שהוא זולג ומטפטף הרבה: עינים זולגניות. קירות טחובים וזולגניים. – [זולגנית, -ניים, -ניות]

זוֹלוּת° נ' [מן זול] 1. היות זול, מחיר זול: "עקביה ממחה גדול לקנות בזיל-הזול... אלא שוידוג'ה יודעת, מהיכן זולות זו באה" (בורלא, עקביה 229). זולות המצרכים בשוק. 2. [בהשאלה] המוניות, גסות: "אוהב הוא את הפשטות, אבל לא את הזולות" (ר' בנימין, משפחות 204). "הוא אוחז בידה של עדנה קינן לא דרך זולות" (הלקין, משבר 47). – [זולות-]

זוֹלֵל ת' [מן א. זלל, זלל] 1. גרגרן, להוט אחרי אכילה (ביחוד אכילת בשר): "אל-תהי בסבאי-יין, בזוללי בשר למו, כי-סבא וזולל יורש" (משלי כג כ–כא). 2. בזוי, נקלה, חסר-ערך: "ואם-תוציא יקר מזולל" (ירמיה טו יט). "ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה" (איכה א יא). – [זוללה גם זוללה, זוללים, זוללות]

– זולל וסובא (דברים כא כ), גרגרן ורעבתן, להוט ביותר אחרי אכילה ושתיה.

– הוציא יקר מזולל [על-פי ירמיה טו יט], הוציא מתוק מעז, הפיק טוב מן הרע.

זוֹלְלוּת∴ נ' [מן זולל] מנהגיו של הזולל, רעבתנות, גרגרנות: "והסבה השלישית (להתקצרות שנות האדם) היא על זוללות המזונות" (אברבנאל, בראשית). "וסביבי עדה שקועה בזוללות ובתנומה" (שמעוני, פואמות ב קלג). "שכל הצרות באות בשביל זוללות יתרה" (עגנון, כפות קכח). – [זוללות-]

זוֹלְלָן° ז' [מן זולל] 1. זולל, גרגרן: "תבשילים שמוניטין יצאו להם בעדה הבוכרית הזוללנית" (בר-יוסף, אם 11). 2. כנוי לתא בגוף החי המסגל לבלע גופים זרים, ביחוד חידקים, ולבטל את כח הנזק: הכדוריות הלבנות בדם זוללניות הן. – [זוללנית, זוללנים, זוללניות]

זוֹלְלָנוּת° נ' [מן זוללן] גרגרנות, להיטות לזלול, רעבתנות. – [זוללנות-]

זוֹלְלָנִי° ת' [מן זוללן] רעבתני, שיש בו גרגרנות, מטבע הזוללן [גם בהשאלה]: התנהגות זוללנית פרועה. עינים זוללניות. – [זוללנית, זוללניים, -ניות]

זוּלַת מ"י [מן זול?] 1. אלא רק, בלתי אם-: "והגלה את-כל-ירושלים... לא נשאר זולת דלת עם-הארץ" (מלכים ב כד יד). "לא יבינו שפה אחרת זולת שפת התועלת הפרטית" (אחד העם, טו). "ואין שיך לדבר בלשון אחרת זולת בלשון הקדש" (עגנון, כלה ריא). 2. חוץ מן-, מלבד: "קח, כי אין אחרת זולתה בזה" (שמואל א כא י). "כי-אין כמוך ואין אלהים זולתך" (שמואל ב ז כב). "כי אין זולתך לגאול" (רות ד ד). 3∴, כנוי לפיוטים הנאמרים בשחרית יום-טוב אחרי "אין אלהים זולתך" (תוספות פסחים קטז:). – [זולת-, זולתי, זולתך, זולתכם]

– בזולת∴, בלא, בלי: "שאי-אפשר להם (לבעלי-החיים) לחיות ולהתקים בזולת חברה וקבוץ" (אלבו, עיקרים 64). "וכן בעל-התשובה אשר כלה רב ימיו בזולת עבודת הבורא" (חובות הלבבות, התשובה י).

– הזולת∴ ז' האחר, האדם האחר, האנשים האחרים: "שכל מציאותו וכחו של זה הזולת תלוי בזולתו, ואם הזולת ההוא יחפץ לבטל רצונו יתבטל בלי ספק" (אלבו, עיקרים 280). "הקנאה היא דאגה תקרה לאדם מפני הצלחת הזולת" (נופת צופים ג יב). כל אחד חיב להתחשב במעשיו גם עם הזולת. אהבת הזולת. [ובריבוי:] "ולהגן על אחדותו וזהותו בפני הזולתים שבתוך תוכו" (קלצקין, כתבים 72).

– וזולת זאת°, מלבד זה, חוץ מדבר זה: "רבים שתו, רבים ישתו, וזולת זאת אין דבר" (ברנר, א 150).

א. **זוּלָתִי** מ"י [צורה מוארכת מן זולת] זולת, אלא רק: "אם-יראה איש... את הארץ הטובה... זולתי כלב בן-יפנה הוא יראנה" (דברים א לה-לו). "אין-זר אתנו בבית, זולתי שתים אנחנו בבית" (מלכים א ג יח). "ולא היה לנו שם מזון, זולתי כי היינו צודים העופות" (יוסיפון, נג). "נערים שאינם יודעים כלום זולתי עברית" (אחד העם, ר).

ב. **זוּלָתִי**∴ ת' [מן זולת] 1. הנמצא מחוץ לדבר שדבר עליו, שהוא מטבע הזולת, שענינו הזולת: "שמלכות שמים הוא דבר מתחלף וזולתי לאמונה" (ביבאגו, דרך אמונה ב ח). "כאן מקום התרפה של המוסרנות הזולתית" (קלצקין, כתבים 39). 2°, זולתני, אלטרואיסטי: "יש להסביר להורים... שיחסם הזולתי המדמה הוא ביסודו של דבר יחס אנכיי למדי" (אנצ' חינוכית א 160). – [זולתית, זולתיים, -תיות]

זוּלָתִיּוּת∴ נ' [מן ב. זולתי] 1∴, היות מחוץ לדבר אחר שדבר עליו. 2°, אהבת הזולת, אלטרואיזם: "מתוך מדה גדושה של זולתיות, של דאגה לאשרו של הזולת" (קלצקין, כתבים 20). "התועלת החברתית או הזולתיות" (קלוזנר, יהדות א 12). [ראה להלן גם זולתנות] – [זולתיות-]

זוּלָתָן° ז' [מן זולת] אלטרואיסט, אוהב הזולת ושוקד על טובתו שלא על-מנת לקבל פרס, מי שמוכן לותר אף על טובתו שלו למען הזולת. – [זולתנית, זולתנים, זולתניות]

זוּלָתָנוּת° נ' [מן זולתן] אלטרואיזם, אהבת הזולת, הפך מן "אנכיות". – [זולתנות-]

זוּלָתָנִי° ת' [מן זולתן] אלטרואיסטי. – [זולתנית, -ניים, -ניות]

זוֹם• ז' [אולי מן זהם] רטב הצלי או המרק שהבשר מתבשל בו: "ואוכלין פכסמין ופותין בתוך הזום של בשר" (במדבר רבה ז). – [זום-, זומים, זומי-]

ללא ציון - מקרא; • בן-סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי-הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין-לאומי. – ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

זוֹמִית* נ׳ [ראה זוֹם; אולי מן זהם, זוּהֲמָא] הַקֶּצֶף הָעוֹלֶה בִּרְתִיחַת רֹטֶב בָּשָׂר אוֹ מָזוֹן אַחֵר בַּקְּדֵרָה: ״עַל הַמֶּלַח וְעַל הַזּוֹמִית וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת אוֹמֵר: שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ״ (נדרים נה:). ״לְאוֹתָהּ זוֹמִית שֶׁמִּצְטַבֶּרֶת בְּשׁוּלֵי הַקְּדֵרָה״ (קבק, בצל 252). – [זוֹמִית־]

זוֹמֵם ת׳ [מן א. זמם זָמַם] חוֹשֵׁב מַחֲשֶׁבֶת רֶשַׁע, מִתְנַכֵּל לְהָרַע. – [זוֹמֶמֶת, זוֹמְמִים, זוֹמְמוֹת]

– **עֵד זוֹמֵם***, עֵד שֶׁנִּתְפַּס בְּעֵדוּת שֶׁקֶר עַל־יְדֵי עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ כִּי הָיָה עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר בִּשְׁעַת בִּצּוּעַ הַפֶּשַׁע שֶׁהֵעִיד עָלָיו (מכות א ד).

זוֹמְמָנִי° ת׳ [מן זוֹמֵם] הַזּוֹמֵם מַשֶּׁהוּ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְזִמָּה וְכַוָּנָה נִסְתֶּרֶת: ״וְדִבּוּרוֹ הָיָה נָסוּךְ תַּעֲלוּמָה זוֹמְמָנִית״ (חורגין, מורטון). – [זוֹמְמָנִית, זוֹמְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

זון [אכדית: zananu; ארמית: זון]

~ פָּע׳ **זָן*** פ״י כִּלְכֵּל, פִּרְנֵס, נָתַן אֹכֶל: ״שֶׁאִם יִרְצֶה שֶׁלֹּא לָזוּן אֶת עַבְדּוֹ – רַשַּׁאי, וְשֶׁלֹּא לָזוּן אֶת אִשְׁתּוֹ – אֵינוֹ רַשַּׁאי״ (גיטין א ו). ״וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד״ (ברכת המזון). ״רְעֵנוּ, זוּנֵנוּ, פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ״ (ברכת המזון). ״מָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זָן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אַף נְשָׁמָה זָנָה אֶת כָּל הַגּוּף״ (ברכות י.). ״הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם זָן אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן קְטַנִּים״ (כתובות מט:). – [לָזוּן אֶת־, זָן, יָזוּן]

~ נפ׳ **נִזּוֹן***, קִבֵּל מָזוֹן, הִתְכַּלְכֵּל, הִתְפַּרְנֵס: ״אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים״ (כתובות יא א). ״הַבָּנִים יִירְשׁוּ וְהַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ״ (בבא בתרא ט א). ״אִי אַתָּה יוֹדֵעַ בְּצַעֲרָן שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים, בַּמֶּה הֵם מִתְפַּרְנְסִים וּבַמֶּה הֵם נִזּוֹנִים״ (ברכות כח.). ״שֶׁנִּהְיֶה נִזּוֹנִים מִתַּחַת יָדוֹ מַמָּשׁ״ (עגנון, כלה קיח). הַצֶּמַח נִזּוֹן מִן הָאֲדָמָה בְּאֶמְצָעוּת שָׁרָשָׁיו. – [לְהִזּוֹן, נִזּוֹן, יִזּוֹן, תִּזּוֹנָּה]

~ הִפ׳ **הֵזִין°** פ״י נָתַן אֹכֶל וּמִחְיָה: חֹמֶר מֵזִין וְטוֹב לַבְּרִיאוּת. – [לְהָזִין אֶת־, מֵזִין, יָזִין, תָּזֵנָּה]

– **זָן אֶת עֵינָיו***, הִשְׂבִּיעַ אֶת רְאִיָּתוֹ, נֶהֱנָה מֵרְאִיַּת דְּבַר־מָה: ״מֹשֶׁה לֹא זָן עֵינָיו מִן הַשְּׁכִינָה״ (ויקרא רבה כ). ״לֹא הִנִּיחוּ לִי לָזוּן בָּהּ אֶת עֵינֵי דֵּי־שָׂבְעִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קעא). ״וְהַנָּשִׁים הָעוֹמְדוֹת בָּעֲזָרָה זָנוֹת עֵינֵיהֶן בְּהַקְדֻּשָּׁה הָרוֹמֵמָה״ (עגנון, אלו קמג).

– **הֵזִין עֵינָיו°**, זָן עֵינָיו, הִסְתַּכֵּל הַרְבֵּה: ״נוֹסָף עַל הָרִבִּית שֶׁקִּבֵּל הֵזִין אֶת עֵינָיו (בְּבַעֲלַת־הַבַּיִת)״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רג). ״נָטַל לָהּ לְאוֹתָהּ חֲבִילָה וּבְדָקָהּ וּמִשְׁמְשָׁהּ וְהֵזִין אֶת עֵינָיו מִמֶּנָּה״ (הזז, יעיש א 168).

זונים

זוּן* ז׳ [ערבית: זֻוָאן] צֶמַח־בָּר נָפוֹץ מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, הַמּוֹפִיעַ כְּעֵשֶׂב רַע בַּשָּׂדוֹת (Lolium): ״הַחִטִּים וְהַזּוּנִין אֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה״ (כלאים א א). – [זוּן־, זוּנִים, זוּנֵי־]

– **חִטֵּי עִירְךָ זוּנִים – זְרַע מֵהֶם*** [על־פי הארמית: ״חטיא דקרתך זונין – זרע מנהון״, בראשית רבה נט] טוֹבִים דְּבָרִים זוֹלִים וְהֵם שֶׁלְּךָ מִדְּבָרִים יְקָרִים שֶׁל אֲחֵרִים.

זו״נ ר״ת זָכָר וּנְקֵבָה.

זוֹנָה° נ׳ [מן זנה, זָנָה] יַצְאָנִית, נַפְקָנִית, אִשָּׁה הַמּוֹכֶרֶת גּוּפָהּ לִגְבָרִים בְּעַד כֶּסֶף: ״וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ, מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם״ (ירמיה ג ג). – [זוֹנַת־, זוֹנוֹת]

– **אֶתְנַן־זוֹנָה** (דברים כג יט), הַשָּׂכָר הַנִּתָּן לְזוֹנָה עַל־יְדֵי מְאַהֲבֶיהָ.

– **בֵּית־זוֹנוֹת°**, קֻבָּה שֶׁל זוֹנוֹת* (עבודה זרה יז:), בֵּית־בֹּשֶׁת, בֵּית־קָלוֹן.

א. זוע [ארמית: זוע; ערבית: זַעְזַע; ראה גם זעזע]

~ פָּע׳ **זָע** פ״ע 1. נָע, זָז, נָד, נִרְתַּע: ״לֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ״ (אסתר ה ט). ״וְהָאִישׁ אֲשֶׁר תָּזוּעַ רוּחוֹ מִיסוֹד הַיַּחַד לִבְגּוֹד בָּאֱמֶת וְלָלֶכֶת בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ״ (מגילת הסרכים ז 18). 2*. רָעַד, נִזְדַּעְזַע: ״אֵיבָרַי זָעוּ עָלַי״ (פסיקתא רבתי כו). ״לֹא נָע וְלֹא זָע וְלֹא חָרַד הָעָם״ (ביאליק, אכן חציר). – [לָזוּעַ; זָע, זָעָה; זָע, זָעָה; יָזוּעַ]

~ הִפ׳ **הֵזִיעַ*** פ״י הֵנִיעַ, הֵזִיז, הֵסִיט: ״אֲבָנִים תּוֹשָׁבוֹת וּמַחֲרֵשָׁה מְזִיעָתָן״ (תוספתא שביעית ג ד). ״הֵזִיעַ מַשֶּׁהוּ אֶת זְנַב־שְׂפָמוֹ הָאָרֹךְ״ (שנהר, א 237). – [לְהָזִיעַ אֶת־, מֵזִיעַ, יָזִיעַ] – [להוראה: הוציא זיעה – ראה ערך יזע, הִזִּיעַ]

ב. זוע [מן זְוָעָה; אולי הרחבת המשמעות מן א. זוע]

~ פִּע׳ **זִוַּע°** פ״י עוֹרֵר זְוָעָה, הֶחֱרִיד: ״רָאִיתִי הַמַּחֲזֶה הַזֶּה הַמְזַוֵּעַ״ (שלונסקי, שירים א 47). ״וְקוֹלֵךְ, נִדְמֶה לִי, נִשְׁמָע בִּשְׁאוֹן הַיְלָלוֹת הַמְזַוְּעַ״ (ש׳ שלום, שירים שח). – [לְזַוֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִזְוִיעַ°** פ״ע זִוַּע, עוֹרֵר זְוָעָה וַחֲרָדָה: ״לְהַחֲיוֹת, לְהַעֲלוֹת וּלְהַזְוִיעַ כָּל רֶגַע שֶׁנּוֹעַל בְּשִׁלְיָתוֹ״ (ש׳ שלום, שירים רלד). ״וַהֲלֹא כְּבָר רָאִיתִי וְרָאִיתִי... אֶת הַמַּזְוִיעַ בְּיוֹתֵר״ (יזהר, צקלג 224). ״חוֹבוֹת הַמִּטְבָּח הַמֻּטָּלוֹת עָלֶיהָ בִּתְדִירוּת מַזְוִיעָה״ (ד׳ שחם, שאלה 60). – [לְהַזְוִיעַ, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִזְדַּוֵּעַ°**, הֶחֱרַד, הִתְקַף זְוָעָה: ״הָאֵם עִם פֶּרֶלֶה בְּנָהּ מִזְדַּוְּעוֹת וְקוֹרְאוֹת לְעֶזְרָה״ (בן־אב״י, שחר 249). ״גּוֹרָל אַכְזָר! רַק הוּא, הַזָּר, יִשְׁמַע, יִרְאֶה וְיִזְדַּוֵּעַ״ (שלונסקי, שירים ב 67). ״הָיִיתִי מִזְדַּוֵּעַ עַל כָּל תַּן מָרוּחַ עַל הַכְּבִישׁ״ (יזהר, צקלג 114). – [לְהִזְדַּוֵּעַ, מִזְ־, יִזְ־]

זָוֵעַ°, זווע ת׳ [מן זְוָעָה] מְעוֹרֵר זְוָעָה, מַחֲרִיד: ״נָשִׁים... מְסֻלְּפוֹת דְּמוּת וּזְוֵעוֹת צוּרָה״ (ביאליק, אלמנות). – [זְוֵעָה, זְוֵעִים, זְוֵעוֹת]

זֶוַע°, זווע ז׳ [מן זְוָעָה] זְוָעָה, חֲרָדָה: ״מוּטָב גּוּר בֵּין אֶלֶף אֵימִים מִמְּשֹׁל כָּאן בַּזֶּוַע הַזֶּה״ (כוכב, תר׳ חיי הבדידות). – [זֶוַע־]

זְוָעָה, זוועה נ׳ [ראה ב. זוע] 1. חֲרָדָה, רְעָדָה, פַּלָּצוּת, חַלְחָלָה: ״וְהָיָה רַק־זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה״ (ישעיה כח יט). ״וְהֵעִיק עָלֶיךָ כְּהָעֵק חֲלוֹם זְוָעָה״ (ביאליק, בעיר ההריגה). 2*. רַעַשׁ, רְעִידַת־אֲדָמָה: ״עַל הַזִּיקִין וְעַל הַזְּוָעוֹת וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל הָרְעָמִים״ (ברכות ט א). נָפַל כָּתְלוֹ מִקּוֹל הַזְּוָעוֹת״ (ירושלמי בבא קמא ה ב). [ויש קוראים כאן: זוּעָה] – [זַוְעַת־, זְוָעוֹת, זַוְעוֹת־]

זוֹעֵם° ת׳ [מן זעם, זָעַם] מָלֵא זַעַם, זוֹעֵף, רוֹגֵז: ״וַחֲרוֹק שִׁנֵּי הָאַחֲרוֹן... הָרוּחַ הַזּוֹעֵם יִסָּעֵר״ (ביאליק, לא הראני). תְּנוּעַת הַצְּעִירִים הַזּוֹעֲמִים בַּסִּפְרוּת הַמּוֹדֶרְנִית. – [זוֹעֶמֶת, זוֹעֲמִים, ־וֹת]

זוֹעֲפָנִי° ת׳ [מן זעף, זָעַף] זוֹעֵם, רוֹגֵז, מָלֵא זַעַף: ״וְעֵינַיִם זוֹעֲפָנִיּוֹת וּשְׁחוֹרוֹת מֵחֲמַת שִׂנְאָה״ (עגנון, סמוך 234). ״נִסְתַּגֵּר בְּתוֹךְ שְׁתִיקָה

זוֹעֲפָנִית וְנִמְנַע מִלְּהִכָּנֵס עִמִּי בִּדְבָרִים" (ליסיצקי, תולדות 95). – [זוֹעֲפָנִית, זוֹעֲפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַוְעָתִי°, זוועתי ת׳ [מן זְוָעָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זְוָעָה, הַמְעוֹרֵר פַּלָּצוּת: הִתְעַלְּלוּת זַוְעָתִית שֶׁל הָרוֹצְחִים בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶם. – [זַוְעָתִית, זַוְעָתִיִּים, זַוְעָתִיּוֹת]

ז׳וּפִּיצָא° נ׳ [מפולנית] מִקְטֹרֶן, מְעִיל שָׁחוֹר אָרֹךְ: "וְיָצָא מְלֻבָּשׁ בְּחָלוּק לָבָן וּבְז׳וּפִּיצָא שֶׁל שַׁבָּת" (ביאליק, יום השישי ב). "וּמְלֻבָּשִׁים ז׳וּפִּיצוֹת קְרוּעוֹת" (שטיינמן, גם בשחוק לב). – [ז׳וּפִּיצוֹת]

זוקן, ראה זָקֵן.

א. **זור** [קרוב אל סור]

~ פָּע׳ **זָר** פ״ע סָר, הִתְרַחֵק, הִתְנַכֵּר, הָיָה זָר וְנָכְרִי: "אַחַי מֵעָלַי הִרְחִיק, וְיֹדְעַי אַךְ־זָרוּ מִמֶּנִּי" (איוב יט יג). "רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי" (איוב יט יז). "לֹא־זָרוּ מִתַּאֲוָתָם" (תהלים עח ל). – [לָזוּר, זָר, יָזוּר]

~ נִפ׳ **נָזוֹר**, פָּנָה הַצִּדָּה, נָסוֹג, הִסְתַּלֵּק: "עָזְבוּ אֶת־ה׳... נָזֹרוּ אָחוֹר" (ישעיה א ד). "כִּי הִנֵּה הַכּוֹכָב יִישַׁר אַחַר הֱיוֹתוֹ נָזוֹר" (הרומי, כד 432). "נָזוֹרוּ מֵעָלַי חֶזְיוֹנוֹתַי" (ביאליק, אחד אחד). – [לְהִזּוֹר, נָזוֹר, יִזּוֹר]

~ הֻפ׳ **הוּזַר**, הָיָה לְזָר וּלְנָכְרִי: "מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי, וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי" (תהלים סט ט). [ראה עוד ערך מוּזָר] – [מוּזָר, יוּזַר]

ב. **זור** [ארמית: זַוֵּר]

~ פָּע׳ **זָר** פ״י סָחַט, מָעַךְ וְלָחַץ: "וַיָּזַר אֶת־הַגִּזָּה, וַיִּמֶץ טַל מִן־הַגִּזָּה" (שופטים ו לח). "כִּי רֶגֶל תְּזוּרֶהָ, וְחַיַּת הַשָּׂדֶה תְּדוּשֶׁהָ" (איוב לט טו). – [לָזוּר אֶת־, זָר, יָזוּר]

~ פֹּע׳ **זֹר**, נִסְחַט, נִלְחַץ וְנִמְעַךְ: "לֹא זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ" (ישעיה א ו). – [הצורה הדקדוקית אינה ברורה]

ג. **זור** [מן זַוֵּר]

~ פִּע׳ **זִוֵּר°** פ״י עִקֵּם, הִפְזִיל: "זֶה נְטוּי הַצַּוָּאר שֶׁזִּוֵּר עֵינָיו וְהֶעִיף בַּחֲבֵרוֹ וְהִבִּיט כֹּה וָכֹה" (קובנר, פנים 55). – [לְזַוֵּר, מְ־, יְ־]

זוּר* ז׳ [קרוב אל דור, טור] שׁוּרָה: "זוּר אֶחָד מַקִּיף אֶת הָעַמּוּד" (תוספתא מעשרות ג טו; נוסח אחר: דיר). – [זוּר־, זוּרִים, זוּרֵי־]

זַוֵּר*, זיוור ז׳ [על-פי הארמית: בכורות מד.] פּוֹזֵל, מִי שֶׁאֵין שְׁתֵּי עֵינָיו מְכֻוָּנוֹת לִנְקֻדָּה אַחַת. – [זַוֶּרֶת, זַוָּרִים, זַוָּרוֹת]

ז׳וּרְנָל◊ ז׳ [מלאטינית: diurnalis יומי] כְּתַב־עֵת (שָׁבוּעוֹן, יַרְחוֹן וְכַדּוֹמֶה). – [ז׳וּרְנָלִים]

– **ז׳וּרְנָלִיסְט◊** ז׳ עִתּוֹנַאי, סוֹפֵר שֶׁעִסּוּקוֹ כְּתִיבַת מַאֲמָרִים וּרְשִׁימוֹת בְּעִתּוֹנִים וּבְכִתְבֵי־עֵת.

– **ז׳וּרְנָלִיסְטִיקָה◊** נ׳ עִתּוֹנָאוּת, כְּתִיבָה בְּעִתּוֹנִים וּבְכִתְבֵי־עֵת.

זוֹרֵר, ראה זרר.

זות [מן זָוִית]

~ פִּע׳ **זִוֵּת°** פ״י הִפְנָה כִּבְזָוִית, צִדֵּד: "רֶגַע זִוֵּת פָּנָיו וְהִבִּיט בִּפְתִיעָה בַּנֶּהָג" (קובנר, פנים 17). – [לְזַוֵּת, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻוַּת°**, ראה ערך מְזֻוָּת.

~ הִת׳ **הִזְדַּוֵּת°**, נַעֲשָׂה כְּעֵין זָוִית: "פֶּה מִזְדַּוֵּת" (טברסקי, ארגמ 204). "מִזְדַּוֵּת וּמִתְפָּרֵק מְשֻׁלָּשׁ וְסַגְלְגַל" (ריבנר, למצא עת 96). – [לְהִזְדַּוֵּת, מִ־, יִ־]

ז״ז ר״ת זָכָר זוּגִי.

זָז פ״ע נָע, מָשׁ – ראה זוז.

זָח פ״ע הִתְגָּאָה – ראה זוח.

זַח* ת׳ [מן זחח] נִרְגָּז, מְסֻזָּר בְּרוּחוֹ: "מְרִזַח... מַר וָזַח" (כתובות סט:). – [זָחָה, זַחִים, זַחוֹת]

זָחוּחַ* ת׳ [מן זחח] מוּרָם, מִתְנַשֵּׂא [רווח בעיקר בצירופים:]

– **זְחוּחַ־לֵב***, יָהִיר, גַּאַוְתָן: "מִשֶּׁרַבּוּ זְחוּחֵי־הַלֵּב רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל" (סוטה מז:). "וְדַלּוּ אוֹהֲבֵי מוּסָר, וְרַבּוּ זְחוּחֵי־לֵב" (הבדרשי, ראו דמעת, על-פי שירמן ב 470). "הַזָּמִיר הָיָה מִזְּחוּחֵי־הַלֵּב וְאֵינֶנּוּ נוֹחַ לַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו" (יל״ג, פרוזה קסג). "אָכֵן רַבּוּ הַמְטֹרָפִים זְחוּחֵי־הַלֵּב אֲשֶׁר הִתְנַשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן בְּעַמָּם" (ביאליק, הבחור מפאדובה).

– **זְחוּחַ־דַּעַת°**, יָהִיר, גַּאַוְתָן: "פּוֹסֵל בְּשֶׁלּוֹ אֶת כָּל הַמַּשְׂכִּילִים זְחוּחֵי־הַדַּעַת" (יהודה שטינברג, רצג).

– **דַּעְתּוֹ זְחוּחָה עָלָיו°**, רוּחוֹ טוֹבָה עָלָיו, הוּא מְרֻצֶּה מֵעַצְמוֹ בְּיוֹתֵר: "דַּעְתּוֹ הָיְתָה זְחוּחָה עָלָיו, כָּל מַה שֶּׁאֵרְעוֹ בְּאוֹתוֹ לַיְלָה כְּאִלּוּ לֹא אֵרְעוֹ" (עגנון, כפות קצו). "הָיְתָה דַּעְתּוֹ זְחוּחָה עָלָיו, שֶׁכָּךְ דָּרַשׁ בִּפְנֵיהֶם" (הזז, צל 95).

– **זְחוּחוֹת°** תה״פ מִתּוֹךְ יְהִירוּת, בְּגַאֲוָה: "רַבִּי, הוּא אוֹמֵר זְחוּחוֹת, רַב בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַבָּנוּת!" (ליפסון, מדור ב 1617).

זַחוּת∴ נ׳ [מן זחח] [רווח בצירופים:]

– **זַחוּת־דַּעַת**∴, גַּאֲוָה: "מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ וְזַחוּת־הַדַּעַת" (רש״י ברכות כב.). "זַחוּת־הַדַּעַת הַמְזֻיֶּפֶת" (פרלמן, תר׳ מסע 148).

– **זַחוּת־לֵב**∴ יְהִירוּת, גַּסּוּת: "מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ – חִלּוּף שֶׁל כֹּבֶד־רֹאשׁ מִתּוֹךְ זַחוּת־לֵב וְעָתָק" (רש״י ברכות לא.).

זחח [ראה זוח; הנטיות גם לפי זוח]

~ 1 נִפ׳ **נִזַּח**, נֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ, הוּזַז, סָטָה: "וְיִרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן... וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד" (שמות כח כח). "מָסַךְ תְּכֵלֶת אַחֲרָיו יִזָּחוּ (הַכּוֹכָבִים)" (גבירול, א 10). "הוּא עוֹמֵד עַל שֻׁלְחָנִי תָּמִיד וְלֹא יִזַּח מִנֶּגֶד עֵינַי" (יל״ג, פרוזה קג). "נִזַּחָה זוֹ מִתּוֹדָעָתוֹ לַחֲלוּטִין... לֹא הָיָה חַד הִרְהוּרָיו מִסְתַּיֵּם אֶלָּא בְּאוֹתָהּ תְּמוּנָה שֶׁבָּהּ... הַשְּׁאָר הָיָה נִזָּח לִצְדָדִין" (טביב, דרך 173). – [לְהִזַּח, נִזָּח, יִזַּח]

~ 2 נִפ׳ **נִזְחַח°**, נַעֲשָׂה זָחוּחַ, הִתְנַשֵּׂא: "מַבִּיט בְּחַלּוֹנוֹת אֲטוּמִים בְּבוּז וּבְדַעַת נִזְחַחַת" (טשרניחובסקי, שירים 236). – [נִזְחָח, יִזָּחַח]

~ 1 הִפ׳ **הֵזַח*, הֵזִיחַ*** פ״י 1, הֵסִיר, הֵזִיז, הֶעְתִּיק מִמְּקוֹמוֹ: "הַמֵּזַח חֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד וְהַמֵּסִיר בַּדֵּי אָרוֹן" (יומא עב.). "וָאָזַח מְעַט אֶת הַמִּטְפַּחַת מֵאֵצֶל חָטְמִי" (ביאליק, תר׳ קישוט רסב). "כְּשֶׁאֲנִי

מֵזִחַ אֶת מִשְׁקְפֵי־הָאָבָק הַגְּדוֹלִים אֶל הַמֵּצַח וּמְשַׁחְרֵר אֶת אֲרֻבּוֹת הָעֵינַיִם לִנְשִׁימַת אֲוִיר״ (יזהר, צקלג 440). 2 [בהשאלה] בִּזָּה, דָּחָה אָדָם מִתּוֹךְ נְזִיפָה: ״מִכָּאן לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁאָמַר דְּבַר הֲלָכָה שֶׁאֵין מְזִיחִין אוֹתוֹ״ (חולין ז.). – [לְהָזִחַ, מֵזִחַ, מְזִחָה, יָזִחַ; גם לְהָזִיחַ, מֵזִיחַ, יָזִיחַ]

~ 2 הִפ׳ הִזְחִיחַ • פ״י דָּחָה, סִלֵּק: ״מִכָּאן לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁאָמַר דְּבַר־הֲלָכָה... אֵין מַזְחִיחִין אוֹתוֹ״ (חולין ז.). ״שֶׁאִם אָדָם לוֹמֵד דָּבָר מִגּוּפוֹ, שׁוּב אֵינוֹ מַזְחִיחוֹ מִלִּבּוֹ״ (עגנון, כלה כז). – [לְהַזְחִיחַ אֶת־, מַזְחִיחַ, יַזְחִיחַ]

~ הֻפ׳ הוּזַח ° פ״ע הוּסַר, הוּזַז: ״מִכְנָסָיו שְׁמוּטִים מִתַּחַת לְיַרְכָיו... וְכוֹבָעוֹ מוּזָח אֶל פַּדַּחְתּוֹ״ (שפיר, תר׳ ההרריים 52). – [מוּזָח, יוּזַח]

~ הִתְ׳ נִזְדַּחַח °, נַעֲשָׂה זָחוּחַ, הִתְרוֹמֵם: ״וּבָרוּר לִי רְצוֹנִי, וַאֲפִלּוּ נִזְדַּחַח עָלַי שִׂכְלִי״ (צמח, כתבים 80). – [לְהִזְדַּחֵחַ, מִזְ־, יִזְ־]

– הִזְחִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ° [השווה ירושלמי שבת יא א: ״הֵזִיחָה דַעְתּוֹ עָלָיו״, ראה ערך זוח], גָּרַם לוֹ זְחִיחוּת־דַּעַת, נָתַן לוֹ סִפּוּק רַב: ״וַהֲלִיכָתוֹ קַלָּה עָלָיו לְהַפְלִיא, מְשַׂמַּחַת וּמַזְחִיחָה אֶת דַּעְתּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדרן א 290).

זָחִיחַ° ת׳ [מן זחח] נָע, זָז, הַנִּתָּן לְהִגָּרֵר לְכָאן וּלְכָאן: חֵלֶק זָחִיחַ בְּמַכְשִׁיר. לְשׁוֹן־הַמַּנְעוּל זְחִיחָה. – [זְחִיחָה, זְחִיחִים, זְחִיחוֹת]

זְחִיחוּת° נ׳ [מן זחח] 1. תְּנוּעָה, הִתְנוֹעֲעוּת: זְחִיחוּת לְשׁוֹן הַמַּנְעוּל 2 [קיצור מן ״זחיחות-הדעת״] גַּאֲוָה, יְהִירָה: ״שָׁמְרֵנִי יָהּ... מִן הַזְּחִיחוּת שֶׁבִּכְפִירָה שֶׁל כָּל חֲלוֹם״ (שלונסקי, גריל 83). – [זְחִיחוּת־]

– זְחִיחוּת־דַּעַת°, זְחִיחוּת־לֵב°, שְׂבִיעוּת רָצוֹן מֵעַצְמוֹ, יְהִירוּת, גַּאֲוָה: ״אֶת שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ הַקָּטָן לֹא יָחֹף בַּחֹל מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ יְהִירָה וּזְחִיחוּת־דַּעַת״ (יהודה שטינברג, רפח). ״וְאוֹמֵר לָהֶם בִּנְעִימוּת וּבְנַחַת, מִתּוֹךְ זְחִיחוּת־הַדַּעַת כִּבְיָכוֹל״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רב). ״זְחִיחוּת־הַדַּעַת שֶׁבְּחַיֵּי הַרְחָבָה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 162). ״אֱלֹהִים שֶׁבַּשָּׁמַיִם יוֹדֵעַ שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתִי לֹא עָשִׂיתִי מִתּוֹךְ זְחִיחוּת־הַלֵּב״ (עגנון, כפות נה).

זָחִיל^ ת׳ [מן ב. זחל] יָרֵא, מְבֹהָל: ״הֶעָתֵר לְנִגָּשִׁים וְנֶחְשָׁבִים כְּזָחִיל״ (קליר, יראתי, יוצר א ראש השנה). – [זְחִילָה, זְחִילִים, ־לוֹת]

– זָחִיל וְדָחִיל°, מְבֹהָל וּמְפֻחָד: ״וְהוּא עוֹמֵד זָחִיל וְדָחִיל, הוֹלֵךְ וְנִרְתָּע קִמְעָא קִמְעָא אֲחוֹרַנִּית״ (ביאליק, מאחורי ו).

זְחִילָה^ נ׳ [מן א. זחל, זָחַל] 1 °, תְּנוּעָה עַל־גַּבֵּי הַבֶּטֶן, הִתְקַדְּמוּת כְּשֶׁהַגּוּף צָמוּד לַקַּרְקַע: ״נִשְׁמַט מֵעַל מַצָּעוֹ וְחָחַל זְחִילוֹת זְחִילוֹת לְאַט לְאַט״ (הזז, יעיש א 164). זְחִילַת הַנָּחָשׁ. זְחִילַת הַתִּינוֹק. הַחַיָּלִים הִתְקַדְּמוּ בִּזְחִילָה תַּחַת מְטַר הַיְרִיּוֹת. 2 ° [בהשאלה] הִתְרַפְּסוּת, הִתְבַּזּוּת: ״אָדָם קָטָן זֶה מִתְרַפֵּס וְחוֹחֵל, וּבְהִתְרַפְּסוּתוֹ וּזְחִילָתוֹ הוּא הוֹלֵךְ וְגוֹנֵב לְבָבוֹת״ (יהודה שטינברג, פב). 3 ^, זְרִימָה אִטִּית: ״זְחִילָה לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר״ (רש״י דברים לב כד). 4 ° [בלשון-הדיבור, בנימת-זלזול] הֲלִיכָה אִטִּית בְּיוֹתֵר: ״הִזְדָּרְזוּ, חֲבְרַיָּא, אֵין זֹאת צְעִידָה אֶלָּא זְחִילָה!״ – [זְחִילַת־, זְחִילוֹת]

זָחִיר^ ז׳ [מערבית: זַחִיר; מקביל בעברית אל טחֹר] עֲשִׂיַּת צְרָכִים גְּדוֹלִים מִתּוֹךְ דְּחִיקָה וּלְחִיצָה הַגּוֹרְמִים כְּאֵבִים, כִּבְמַחֲלַת טְחוֹרִים (קאנון ג טז). – [זְחִיר־]

א. זחל [ארמית: זְחַל; ערבית: זַחַלַ החליק]

~ פָּע׳ זָחַל פ״ע 1. רָמַשׂ, הָלַךְ עַל הַגָּחוֹן: ״זֹחֲלֵי עָפָר״ (דברים לב כד). ״נְחָשִׁים הַזּוֹחֲלִים עַל גְּחוֹנָם״ (רש״י מיכה ז יז). ״וְכָל שְׁפַל יָדַיִם חוֹחֵל עַל שְׁתַּיִם״ (ביאליק, גן עדן). הַתִּינוֹק זוֹחֵל עַל אַרְבַּע בְּטֶרֶם יִלְמַד לָלֶכֶת. 2 ° [בהשאלה] הִתְקַדֵּם לְאַט־לְאַט: ״צִלְלֵיהֶם הַדַּקִּים יִזְחֲלוּ וִירַחֲפוּ״ (ביאליק, בשדה). ״לְאַט לְאַט זָחֲלוּ אוֹתָם יָמִים אֲרֻכִּים שֶׁל קַיִץ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 64). 3 °, הִתְרַפֵּס, נָהַג בְּפַחַד וּכְנִיעָה: ״אָדָם קָטָן זֶה מִתְרַפֵּס וְחוֹחֵל״ (יהודה שטינברג, פב). 4 •, זָרַם לְאַט: ״(מַיִם) הַזּוֹחֲלִין – כַּמַּעְיָן; וְהַנּוֹטְפִין – כַּמִּקְוֶה״ (מקואות ה ה). ״וּמַעְיָן אַט זוֹחֵל בְּאַשְׁבֹּרֶן״ (ביאליק, לבנות שפיה). 5 ° [בלשון-הדיבור, בנימת-זלזול] פִּגֵּר, נֶחֱשַׁל, הִשְׁתַּהָה: לֵךְ מַהֵר, לָמָּה אַתָּה זוֹחֵל? – [לִזְחֹל, זוֹחֵל, יִזְחַל]

~ נִפ׳ נִזְחַל ^, זָרַם לְאַט: ״מַיִם... נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין תַּחַת הַקַּרְקַע״ (רמב״ם, שבת טו יח). – [לְהִזָּחֵל, נִזְחָל, יִזָּחֵל]

~ הִפ׳ הִזְחִיל • פ״י 1 •, הִזִּיל, הִזְרִים, שָׁפַךְ נוֹזְלִים: ״כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה אֵין מַזְחִילִין בּוֹ״ (מקואות ה ה). ״לַסּוֹף הִתְחִילוּ מַזְחִילִין לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ אֶת הַמַּיִם הָרָעִים״ (ביאליק, מאחורי א). 2 °, פָּקַד לִזְחֹל, הֵבִיא לִידֵי זְחִילָה: הַמְפַקֵּד הִזְחִיל אֶת פְּלֻגָּתוֹ תַּחַת מְטַר הַיְרִיּוֹת. 3 °, הֵנִיעַ לְאַט כְּמִתּוֹךְ זְחִילָה: ״וּמִשֶּׁנִּגַּשׁ בָּרֶגֶר אֶל מִטָּתָהּ (שֶׁל הַחוֹלָה), הִזְחִילָה אֵלָיו בְּהִתְאַמְּצוּת רַבָּה אֶת כַּף־יָדָהּ הַחִוֶּרֶת״ (שטיינמן, זוגות ב 226). ״הִסְתַּכֵּל... בַּשָּׁעוֹן הַלָּבָן וְהֶעָגֹל הַמַּזְחִיל אֶת מְחוֹגָיו הַשְּׁחוֹרִים״ (בר־יוסף, אם 23). – [לְהַזְחִיל, מַזְחִיל, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻזְחַל •, הֻכְרַח לִזְחֹל, נִצְטַוָּה לִזְחֹל: ״שֶׁיִּהְיוּ מֻזְחָלִין בֶּעָפָר״ (ספרי האזינו שכא). הַפְּלֻגָּה הֻזְחֲלָה עַל־יְדֵי מְפַקְדָהּ. – [מֻזְחָל, יֻזְחַל]

~ הִתְ׳ נִזְדַּחֵל °, זָחַל לְאַט, זָחַל וְרָמַשׂ [גם בהשאלה]: ״כְּסָבוּר הָיָה שֶׁרֶץ נִזְדַּחֵל עָלָיו״ (טביב, כעשב 30). ״כַּמָּה כְּלֵי־שִׁרְיוֹן מִסְתּוֹבְבִים... וּמִזְדַּחֲלִים לָהֶם כֹּה וָכֹה״ (יזהר, צקלג 951). – [לְהִזְדַּחֵל, מִזְדַּחֵל, יִזְדַּחֵל]

ב. זחל [ארמית: דְּחַל]

~ פָּע׳ זָחַל פ״ע פָּחַד, יָרֵא, רָעַד: ״עַל־כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא מֵחַוֹּת דֵּעִי אֶתְכֶם״ (איוב לב ו). ״זָחַלְנוּ וַנִּירָא מֵעֲוֹנוֹתֵינוּ הַיְתֵרִים״ (שיחרנוך, סליחות, עשרת ימי תשובה). – [לִזְחֹל, זוֹחֵל, יִזְחַל]

~ הִפ׳ הִזְחִיל ^ פ״ע זָחַל, פָּחַד, יָרֵא, רָעַד: ״וְקָטֹנְתִּי מַעַשׂ, לָכֵן אַזְחִיל״ (קליר, יראתי, יוצר א׳ ראש השנה). – [לְהַזְחִיל, מַ־, יַ־]

א. זַחַל• ז׳ [מן א. זחל, זָחַל] 1 °, זְחִילָה: ״גַּם הַפֶּתֶן לֹא יְסַגֵּר... יָחִישׁ אֶת זַחֲלוֹ וְאֶת מְרוּצָתוֹ״ (ביאליק, אגדת שלשה וארבעה ב יב). ״לְמוֹדֵי זַחַל אֵיךְ עוּף יִגְבִּיהוּ?״ (שלונסקי, תר׳ שירת היסעור). 2 •, חֶרֶק בְּרֵאשִׁית גִּלְגּוּלוֹ לְאַחַר הִתְבַּקְּעוּתוֹ מִן הַבֵּיצָה – כְּתוֹלַעַת זוֹחֶלֶת: ״אֵין לוֹ עַכְשָׁיו (רַגְלַיִם וּכְנָפַיִם) וְעָתִיד לְגַדֵּל לְאַחַר זְמַן, כְּגוֹן הַזַּחַל הַזֶּה״ (תוספתא חולין ג כה). 3 ° [על שום הדמיון לזחל 2] חֲגוֹרַת־פְּלָדָה אֵין־סוֹפִית, רְצוּעַת־מַתֶּכֶת רְחָבָה, עֲשׂוּיָה כְּעֵין שַׁרְשֶׁרֶת שֶׁל חֻלְיוֹת מְרֻדָּדוֹת,

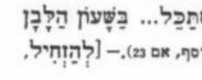
זחל

הַכְּרוּכָה מְסָבִיב לַגַּלְגַּלִּים שֶׁל כְּלֵי־רֶכֶב שׁוֹנִים (טְרַקְטוֹרִים, טַנְקִים וְכַדּוֹמֶה) לַהֲקַלַּת הִתְקַדְּמוּתָם עַל פְּנֵי אֲדָמָה בִּלְתִּי־יְשָׁרָה וְעַל מִכְשׁוֹלִים בַּדֶּרֶךְ [נקרא גם זַחְלִיל]. – [זַחַל־, זְחָלִים, זַחֲלֵי־]

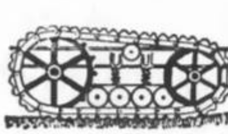

זחל (3)

ב. **זָחַל**÷ ז׳ [מן ב. זחל] פַּחַד, רְעָדָה (בפיוטים). – [זַחַל־]

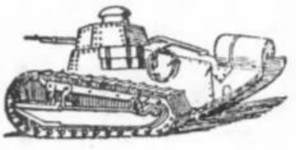

טנק צבאי (זחלי)

זַחֲלִי° ת׳ [מן א. זַחַל 3] הַשַּׁיָּךְ לְזַחַל, שֶׁנָּע עַל זְחָלִים: הַטַּנְק הוּא רֶכֶב זַחֲלִי. – [זַחֲלִית, זַחֲלִיִּים, ־לִיּוֹת]

זַחְלִיל° ז׳ [מן א. זַחַל 3] 1, א. זַחַל 3. 2, [בצבא] טַנְק צְבָאִי שֶׁאוֹפַנָּיו נָעִים בְּתוֹךְ זְחָלִים. – [זַחְלִיל־, זַחְלִילִים, ־לִילֵי־]

זַחֲלִית° נ׳ [מן א. זַחַל 3] [בצבא] מְכוֹנִית הַמְצֻיֶּדֶת בִּזְחָלִים. – [זַחֲלִית־, זַחֲלִיּוֹת]

זַחְלָם° ז׳ [נוטריקון: זַחֲלִי לְמֶחֱצָה] [בצבא] רֶכֶב קְרָבִי מְשֻׁרְיָן הַנָּע בְּחֶלְקוֹ הַקִּדְמִי עַל גַּלְגַּלִּים וּבְחֶלְקוֹ הָאֲחוֹרִי עַל זְחָלִים. – [זַחְלַם־, זַחְלָמִים, זַחְלְמֵי־]

זַחְלָן° תו״ז [מן א. זחל, זָחַל] 1, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּפַגֵּר בַּהֲלִיכָתוֹ, הַהוֹלֵךְ לְאִטּוֹ: ״כִּי אִם הַצָּב הוּא קַל־רַגְלַיִם, אֲזַי הַצְּבִי – זַחְלָן בַּזַּחְלָנִים!״ (שמעוני, הביבר 55). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם אִטִּי מְאֹד, כְּבַד־תְּנוּעָה. 3 [בהשאלה] מִתְרַפֵּס וְנִכְנָע לִפְנֵי אֲחֵרִים, מִי שֶׁמַּשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי זוּלָתוֹ: ״הֲרֵי זַחְלָן זֶה מִתְלַבֵּט לְפָנָיו מְכֻוָּץ מְצֻמְצָם״ (יהודה שטינברג, פב). 4 [במכונאות] גּוּשׁ־מַתֶּכֶת הַנָּע וְנִגְרָר בֵּין שְׁנֵי פַּסִּים מַקְבִּילִים בְּמָנוֹעַ – לְשֵׁם הַקְנָיַת תְּנוּעָה יְשַׁרַת־קַו לַחֲלָקִים מְסֻיָּמִים שֶׁבַּמָּנוֹעַ (Slipper). – [זַחְלַן־, זַחְלָנִים, זַחְלָנֵי־; זַחְלָנִית, זַחְלָנִיּוֹת]

זַחְלָנוּת° נ׳ [מן זַחְלָן] 1, אִטִּיּוּת, כֹּבֶד־תְּנוּעָה, סַחֶבֶת: זַחְלָנוּת בְּבִצּוּעַ דָּבָר. 2, הִתְרַפְּסוּת, הִתְחַנְּפוּת, כְּנִיעָה יְתֵרָה: ״אִלּוּ הָיָה בִּלְבָבוֹ דֵּי אֹמֶץ בְּאוֹתָהּ מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זַחְלָנוּת״ (יהודה שטינברג, פב). ״פְּעָמִים אֵימְתָנוּת וְזַחְלָנוּת בִּמְזִיגָה אַחַת״ (קלצקין, כתבים 34). – [זַחְלָנוּת־]

זַחְלָנִי° ת׳ [מן זַחְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זְחִילָה, הַנִּרְאֶה כְּזוֹחֵל: ״כִּדְבַר־מָה לִכְלוּכִי וְזַחְלָנִי הִתְפַּשֵּׁט בְּחַיֶּיהָ הַחֲלוֹם הַנִּתְעָב״ (שטיינמן, זוגות א 40). ״וְהִקְדִּימוּ רִגְּתָם לְאוֹרָהּ זַחְלָנִית זוֹ שֶׁל הַחַמָּה״ (טביב, דרך 59). הֲלִיכָה אִטִּית־זַחְלָנִית. – [זַחְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַחְתָּן* תו״ז [מן זוח] מִי שֶׁדַּעְתּוֹ זָחָה עָלָיו, גֵּא, גַּאַוְתָן, יָהִיר: ״וְהַזַּחְתָּנִין וְהַזֵּדוֹנִין וְעַזֵּי־פָנִים״ (דרך ארץ רבה ב). ״הָיָה הוּא אָדָם רַתְחָן וְזַחְתָּן״ (הזז, יעיש א 50). – [זַחְתָּנִית, זַחְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

זַחְתָּנוּת° נ׳ [מן זַחְתָּן] יְהִירוּת, גַּאַוְתָנוּת: ״הַפַּמְבִּיּוּת... עֲשׂוּיָה הִיא לְגַדֵּל בָּהֶם אֶת הַמִּדּוֹת שֶׁל גַּאַוְתָנוּת וְזַחְתָּנוּת״ (קלצקין, כתבים 34). – [זַחְתָּנוּת־]

זַחְתָּנִי° ת׳ [מן זַחְתָּן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זַחְתָּנוּת, גֵּא, מַבִּיעַ גָּאוֹן: ״עָמַד לְפָנָיו בְּפָנִים זַחְתָּנִיּוֹת״ (הזז, דלתות 126). – [זַחְתָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זט״ה ר״ת ז׳ טוֹבֵי הָעִיר.

זְטוּר°, זִיטוּר ז׳ [מן זוּטַר] הַקְּטַנָּה, הַמְעַטַּת דְּמוּת: ״הַזְּטוּר שֶׁל הַחֲמָרִים הַפִּיּוּטִיִּים הַגְּדוֹלִים״ (סדן, בין זרע 281). – [זְטוּר־]

זָטִיר° ת׳ [מארמית: זוּטַר] צָעִיר, קָטָן: ״כָּל אַחַת מֵהַזְּטִירוֹת מֻתֶּרֶת מֵרֹאשׁ עַל חֵרוּתָהּ לְטוֹבַת הַבְּכִירָה״ (שרת, באסיה 251). – [זְטִירָה, זְטִירִים, ־וֹת]

זַטֶּרֶת° נ׳ [מארמית: זוּטַר] מַחֲלָה בְּפֵרוֹת, בְּיִחוּד בַּעֲנָבִים, שֶׁנִּשְׁאָרִים גַּם בְּהַבְשִׁילָם קְטַנִּים מִן הָרָגִיל.

זִיבָה*, זִיבוּת* נ׳ [מן זוב] 1°, זְרִימָה, נְזִילָה, טִפְטוּף. 2* (נזיר ט ד) זוֹב, מַחֲלַת־מִין מִדַּבֶּקֶת הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נֶקֶד וְהַפּוֹגַעַת בָּרֹאשׁ וּבָרִאשׁוֹנָה בָּרִירִיּוֹת שֶׁל מַעֲרֶכֶת הַמִּין וְהַשֶּׁתֶן. הַמַּחֲלָה מְלֻוָּה הַפְרָשָׁה מֻגְלָתִית (Gonorrhea). – [זִיבַת־, זִיבוֹת]

זיבדה, ראה זְבֻדָּה.

זיבוח, ראה זִבּוּחַ. **זיבורית**, ראה זִבּוּרִית.

זיבול, ראה זִבּוּל. **זיבורת**, ראה זִבֹּרֶת.

זיג [מן זְגוּגִית]

~ פִּע׳ **זִיֵּג**°, צִפָּה בִּזְגוּגִית: בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת זִיְּגוּ אֶת כְּלֵי־הַחַרְסִינָה. – [לְזַיֵּג, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻיַּג**°, צֻפָּה בִּזְגוּגִית: כֵּלִים מְזֻיָּגִים. עָצִיץ מְזֻיָּג. – [מְזֻיָּג, יְזֻיַּג]

זִיג° ז׳ [שאול מארמית: זִיגָא, עירובין ק:] מְעִיל־גְּבָרִים עֶלְיוֹן הַמְּהֻדָּק לַמָּתְנַיִם: ״בְּזִיג וּבִלְסוּטָה, בִּמְעִיל וּבְפַסְקָרִים״ (טשרניחובסקי, סיפורים 13). ״דּוֹמֶה הָיָה כְּאִלּוּ הוּא לָבוּשׁ זִיג לֹא לוֹ״ (ולפובסקי, תר׳ רומנים 99). – [זִיג־, זִיגִים, זִיגֵי־]

זיגוג, ראה זִגּוּג.

זִיגוֹן° ז׳ [מן זִיג] זִיג קָטָן, מְעִיל־גְּבָרִים קָצָר: ״בִּזְמַן הָאַחֲרוֹן הָיָה בָּא אֵלֶיהָ בְּמִין זִיגוֹן אָפֹר״ (ולפובסקי, תר׳ רומנים 111). – [זִיגוֹן־, זִיגוֹנִים, זִיגוֹנֵי־]

זיגזג, ראה זִגְזַג.

זֵידוֹן ת׳ [מן זוד] זֵדוֹן, רָשָׁע, בְּלִיַּעַל, מִתְנַשֵּׂא: ״אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים״ (תהלים קכד ה). ״לְאַט לוֹ בַּמְּכוֹנִית..., הִיא זֵידוֹנִית!״ (ביאליק, המכונית). – [זֵידוֹנִית, זֵידוֹנִים, זֵידוֹנוֹת]

זיהוב, ראה זִהוּב. **זיהום**, ראה זִהוּם.

זיהוי, ראה זִהוּי. **זיהור**, ראה זִהוּר.

זִיו ז׳ [במקרא בעברית רק ככינוי לחודש אייר: ״בְּחֹדֶשׁ זִו, הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי״ (מלכים א ו א); ארמית – דניאל ד לג] זֹהַר, הוֹד, נֹגַהּ: ״זִיוָם גָּדוֹל לְקוֹדֶשׁ קוֹדָשִׁים״ (מגילת הסרכים י 5). ״הִבְהִיקָה כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם מִזִּיוָהּ (שֶׁל שָׂרָה)״ (בראשית רבה מ). ״בִּזְמַן שֶׁהַצַּדִּיק בָּעִיר – הוּא זִיוָהּ, הוּא הֲדָרָהּ, יָצָא מִשָּׁם – פָּנָה זִיוָהּ, פָּנָה הֲדָרָהּ״ (בראשית רבה סח). ״מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ, נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם״ (שחרית לשבת). ״הָדוּר נָאֶה זִיו הָעוֹלָם״ (ידיד נפש). ״פְּרָשָׁהוּ לְפָנַי בְּכָל פְּרָטָיו וְתָגָיו וּבְזִיו־אוֹרוֹ וַאֲוִירוֹ הַמְיֻחָד״ (ביאליק, ומנדלי זקן). – [זִיו־, זִיווֹ; זִיוִים, זִיוֵי־]

– **זִיו־אִיקוֹנִין***, מְאוֹר פָּנִים: ״שֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ דוֹמֶה לוֹ״ (בראשית רבה נג).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין ־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– זִיו־פָּנִים•, מְאוֹר־פָּנִים, הַדְרַת־כָּבוֹד: ״וּמָה שָׂכָר נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? – זִיו־הַפָּנִים״ (דברים רבה ג). ״וּכְבָר זָרְקָה בּוֹ קְצָת שֵׂיבָה שֶׁנּוֹתֶנֶת לוֹ זִיו־פָּנִים״ (עגנון, אורח 132).

– זִיו הַחָכְמָה•, מְאוֹר הַחָכְמָה, אוֹר הַדַּעַת: ״מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בָּטַל זִיו הַחָכְמָה״ (סוטה ט טו).

– זִיו הַשְּׁכִינָה•, זֹהַר אֱלֹהִים, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: ״אֹהֶל מוֹעֵד נִתְמַלֵּא מִזִּיו הַשְּׁכִינָה״ (פסיקתא דרב כהנא, ב).

– חֹדֶשׁ זִו, שְׁמוֹ הָעִבְרִי הַקָּדוּם שֶׁל חֹדֶשׁ אִיָּר: ״בְּחֹדֶשׁ זִו, הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי״ (מלכים א ו א).

– בָּא בְּזִיווֹ•, חָזַר לְזָהֳרוֹ וּלְאֵיתָנוֹ: ״עֲדַיִן לֹא בָּא בְנִי בְּזִיווֹ״ (שיר השירים רבה ב ה). ״גַּם אַתָּה, רַבִּי שְׁמוּאֵל, לֹא בָאתָ עֲדַיִן בְּזִיוְךָ, וְאֵין בְּךָ כֹּחַ לִסְחֹר״ (מנדלי מו״ס, רלח).

– בָּא זִיווֹ•, חָזַר אֵלָיו זֹהַר פָּנָיו הַטּוֹבִים, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: ״עֲדַיִן לֹא בָא זִיווֹ שֶׁל בְּנִי... אֶלָּא יִתְעַדֵּן בְּנִי שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה יְרָחִים בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וְיִבְרִיא״ (קהלת רבה ג, את הכל).

– הִגִּיעַ זִיווֹ° [שאול מן הנ״ל] בָּא זְמַנּוֹ, נִמְצָא רָאוּי: ״וְנָתַן דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זִיווֹ... וּכְשֶׁהִגִּיעַ זִיוָהּ שֶׁל הַבַּת שֶׁתִּמְצָא לָהּ אֶת בֶּן־זוּגָהּ״ (עגנון, כלה שעא).

זִיּוּג° ז׳ [מן זיג, זִיֵּג] צִפּוּי בִּזְגוּגִית. – [זִיּוּג־]

זִיוָה⁺ נ׳ [מן זיו] זִיו: ״זֹאת זֹהַר זִיוָתָם״ (ינאי, רפד). – [זִיוַת־]

זיווג, ראה זִוּוּג. **זיוונית**, ראה זִיוָנִית.

זיווד, ראה זִוּוּד. **זיוותן**, ראה זִיוְתָן.

זִיוִי° ת׳ [מן זיו] מָלֵא זִיו, זוֹהֵר: ״וְרוּחַ הַיּוֹם הַזִּיוִי דּוֹחֵף אֶת הַזֶּרֶם״ (גרינברג, הקול הקורא). ״שְׂדֵרָה רִנַּת כִּסּוּפַי, אֲלֻמַּת חֲלוֹמִי הַזִּיוִית״ (גלעד, על העין). ״עֲנָוֹת וְזִיווֹת: זֶה הַזִּיו הַמְזַהֵר״ (בסוק, מאחורי הזורע). – [זִיוִית, זִיוִיִּים, זִיוִיּוֹת]

א. **זִיּוּן**• ז׳ [מן א. זין, זִיֵּן] הֲכָנַת כְּלֵי־מִלְחָמָה, הִצְטַיְּדוּת בְּנֶשֶׁק: ״בְּיוֹם נָשֶׁק – בְּיוֹם זִיּוּנָם שֶׁל ל״א מְלָכִים״ (במדבר רבה יד). שִׂיחוֹת בֵּין הַמַּעֲצָמוֹת לְפֵרוּק הַזִּיּוּן. – [זִיּוּן־]

ב. **זִיּוּן**• ז׳ [מן ב. זין, זִיֵּן] 1•, קִשּׁוּט אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב הַמְרֻבָּע שֶׁבַּתּוֹרָה בְּתָגִים וּבְקַוִּים: ״שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת צְרִיכוֹת שְׁלֹשָׁה זִיּוּנִין, וְאֵלּוּ הֵן: שעטנ״ז ג״ץ״ (מנחות כט:).

זיונים 1

2⁺, קִשּׁוּט, יִפּוּי: ״הַשְׁלָמַת סִדְרֵי הָעוֹלָם וְיָפְיוֹ וְזִיּוּנוֹ וּתְמִימוּתוֹ״ (חובות הלבבות, הבחינה ד). – [זִיּוּן־, זִיּוּנִים, זִיּוּנֵי־]

זִיוָנִי°, **זיווני** ת׳ [מן זיו] מֵפִיץ זִיו, מַזְהִיר, זוֹהֵר: ״טִיסָה שֶׁל טִיּוּל זִיוָנִי״ (סוקולוב, במראות 183). ״אוֹתוֹ שַׁחַק מֵאָז: כָּחֹל זִיוָנִי״ (גרינברג, שיר על המאמין הכופר). ״הָיָה בֹּקֶר זִיוָנִי שֶׁל חֹרֶף״ (שמיר, במו 102). – [זִיוָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

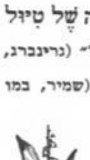
זיונית

זִיוָנִית°, **זיוונית** נ׳ [מן זִיוָנִי] צֶמַח־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים בַּעַל פְּרָחִים רֵיחָנִיִּים. בְּקָנֵי־הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁלָּהּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּרִפּוּי מַחֲלוֹת לֵב (Convellaria). – [זִיוָנִית־, זִיוָנִיּוֹת]

זִיּוּף• ז׳ [מן זיף, זִיֵּף] 1•, חִקּוּי מִתּוֹךְ כַּוָּנַת רַמָּאוּת: ״זֶה זִיּוּפוֹ מְדַבֵּר אַחֵר״ (ירושלמי גיטין מד א). הָרַמַּאי נִדּוֹן לְמַאֲסָר בַּעֲוֹן זִיּוּף שִׁטְרֵי־כֶסֶף. נִתְגַּלּוּ זִיּוּפִים בַּמּוּצָרִים הַחֲדָשִׁים. זִיּוּף חֲתִימָה. 2⁺, סִלּוּף, סֵרוּס: ״וְהִתְחִיל לְבָאֵר זִיּוּף זֹאת הַמַּחֲשָׁבָה״ (מורה נבוכים ב כ). זִיּוּף בְּדִיּוּק הַצְּלִילִים. – [זִיּוּף־, זִיּוּפִים, זִיּוּפֵי־]

זִיוְתָן• ת׳ [מן זיו] בַּעַל זִיו פָּנִים, בַּעַל מְאוֹר פָּנִים: ״בְּחֹדֶשׁ זִיו – בְּיֶרַח שֶׁנּוֹלְדוּ בוֹ זִיוְתָנֵי־עוֹלָם״ (ראש השנה יא.). ״אָדָם זִיוְתָן חָכָם וְעָשִׁיר״ (עגנון, כפות רט). ״אִישׁ הַצּוּרָה, זִיוְתָן אֶחָד, שֶׁפָּנָיו מְאִירִים בְּאֶמֶת בִּנְהוֹרָא מְעַלְיָא״ (שטיינמן, צרור 82). – [זִיוְתָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

זִיוְתָנוּת° נ׳ [מן זִיוְתָן] מְאוֹר פָּנִים, הַדְרַת פָּנִים: אָדָם בַּעַל צוּרָה נָאָה, שׁוֹפַעַת זִיוְתָנוּת. – [זִיוְתָנוּת־]

זִיוְתָנִי° ת׳ [מן זִיוְתָן] מָלֵא זִיו, מַזְהִיר מַבְהִיק: ״פִּרְחֵי שָׂדֶה רַעֲנַנִּים וְזִיוְתָנִים״ (מנדלי מו״ס, שסח). ״לֹא זָזָה מִנֶּגֶד עֵינָיו, דְּמוּת נָאָה חִיוְתָנִית״ (הזז, יעיש ד 111). ״קְלַסְתֵּר פָּנִים זִיוְתָנִי שֶׁל אֻמָּה זוֹ״ (שמיר, מלך 499). – [זִיוְתָנִית, זִיוְתָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **זִיז** ז׳ [מן זוז] [במקרא רק בצירופים „זיז שדי", „זיז כבוד", ראה להלן] 1•, בְּלִיטָה, מַשֶּׁהוּ בּוֹלֵט מִתּוֹךְ בִּנְיָן, מַכְשִׁיר וְכַדּוֹמֶה: ״זִיז שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן, נוֹתְנִין עָלָיו וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת״ (עירובין י ד). ״הָיָה מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא לְצַד הַמָּבוֹי כְּלוֹנָס אָרֹךְ כְּמִין זִיז״ (ביאליק, מאחורי א). ״לְבַדּוֹ נִשְׁעַן עַל זִיז סֶלַע״ (ביאליק, מגילת ה). ״יָשְׁבָה אִמּוֹ... עַל זִיז הַיּוֹצֵא מִן הַבַּיִת״ (עגנון, אלו קסח). 2°, תְּנוּעָה, תְּזוּזָה: ״נָטוּעַ כְּמַסְמֵר הוּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ... וְלֹא נִיד וְלֹא זִיז״ (ביאליק, ספיח א). ״הוּא יוֹשֵׁב, בְּפָנָיו לֹא זִיז וְלֹא רֶגֶשׁ״ (כהן, שירים קח). ״עוֹד זִיז עֲקַלָּתוֹן! עוֹד זְנִיק אֲחוֹרַנִּית!״ (שלונסקי, שירים ב 12). 3, זְרִימָה [ובהשאלה] שֶׁפַע: ״וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ״ (ישעיה סו יא) ״וּמִתְעַנְּגִים מִזִּיז כְּבוֹדוֹ – מִזִּיז הַחַיִּים שֶׁהָעוֹלָם זָז מְבִיאַת הָאָבִיב״ (מנדלי מו״ס, תסד). – [זִיז־, זִיזִים, זִיזֵי־]

– זִיז־שָׂדַי, כִּנּוּי מְלִיצִי לְבַעֲלֵי־הַחַיִּים הַקְּטַנִּים, שְׁרָצִים וּרְמָשִׂים הַזָּזִים וְרוֹחֲשִׁים בַּשָּׂדוֹת: ״יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים, וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי״ (תהלים נ יא). ״מְעַט מְעַט יִשְׁקֹט זִיז־שָׂדַי, וְהַקּוֹלוֹת שָׁם יֶחְדָּלוּן״ (מנדלי מו״ס, רסב). ״מַה יִּרְקֹם בַּסֵּתֶר זִיז־שָׂדַי״ (ביאליק, בשדה).

ב. **זִיז**• ז׳ 1, מִין זְבוּב קָטֹן שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (תוספתא תרומות ז יא). 2, שֵׁם עוֹף אַגָּדִי (ויקרא רבה כב). – [זִיז־, זִיזִים, זִיזֵי־]

זִיזָה⁺ נ׳ [מן זוז] תְּנוּעָה קַלָּה, תְּנוּדָה: ״רְאִיתֶם זִיזָה שֶׁהֵזִיז לְהַלָּה!״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 237) ״קָם שָׁם שְׁאוֹן זִיזָה, וַחֲרִיקוֹת מַהֲלָכִים״ (יזהר, שיירה 123). – [זִיזַת־, זִיזוֹת]

זִיזוּת° נ׳ [מן זִיזָה] אֶפְשָׁרוּת שֶׁל זִיזָה, תְּנוּעָה: „עוֹמֵד הַסַּפְסָל עֲמִידָה נֻקְשָׁה... כְּרָעָיו טְבוּעִים בְּמִטְבְּעֵי בֶּטוֹן, וּמִמֵּילָא אֵין לוֹ זִיזוּת״ (שנהר, א 406). – [זִיזוּת־]

זִיזִית° נ׳ [מן זיז] אִצְטַבָּה, בְּלִיטָה בַּקִּיר לָשִׂים עָלֶיהָ כֵּלִים. – [זִיזִית־, זִיזוֹת]

זיין, ראה זַיִן.

זייפן, ראה זַיְפָן. **זיכוך**, ראה זִכּוּךְ.

זייפות, ראה זַיְפָנוּת. **זיכיון**, ראה זִכָּיוֹן.

זיכוי, ראה זִכּוּי. **זיכרון**, ראה זִכָּרוֹן.

א. **זִיל**• [ארמית; ציווי מן אזל, אֲזַל] לֵךְ! [רווח במימרה:]

– זִיל גְּמֹר (שבת לא.), לֵךְ וּלְמַד! צֵא וּלְמַד!

ב. **זִיל** ^ ז׳ [מן נזל] נְזִילָה, טִפְטוּף: ״זִיל דְּמָעוֹת מַר צָקוּ״ (ינאי, שכט). ״אֲחַלֶּה פְּנֵי צוּרִי בְּזִיל אִמְרַת טָל״ (קליר, אאגרה, טל). – [זִיל־]

ג. **זִיל** ° ז׳ [מן זול] [רווח בצירוף:]

– **בְּזִיל־הַזּוֹל**°, בִּמְחִיר נָמוּךְ בְּיוֹתֵר, בַּחֲצִי־חִנָּם: ״לֹא הֻרְגַּשׁ הַהֶבְדֵּל בִּמְחִיר הַטַּבָּק שֶׁהָיָה בְּזִיל־הַזּוֹל בְּבֶלְגְיָה״ (סוקולוב, במראות 341). ״עֲקַבְיָה מֻמְחֶה גָּדוֹל לִקְנוֹת בְּזִיל־הַזּוֹל״ (בורלא, עקביה 229). ״הַחֲמוֹרִים כָּאן הֵם לְמַעְלָה מִכָּל הַחֲמוֹרִים, וְהֵם בְּזִיל־הַזּוֹל בְּעֵרֶךְ שָׁפָל״ (הזז, יעיש ד 34).

זִילָא• ת׳ [ארמית] זוֹל, פְּחוּת־עֵרֶךְ [רווח במימרות:]

– **זִילָא לֵיהּ, שְׁכִיחָא לֵיהּ**• [שאול מגיטין יג., ושם על עבד ביחסו לשפחה] הִיא זוֹלָה אֶצְלוֹ, רְגִילָה אֶצְלוֹ: ״הַמְּלָאכָה לֹא תָמִיד נְקִיָּה, אֲבָל תַּחַת זֹאת הִיא קַלָּה; זִילָא לְהֶם, שְׁכִיחָה לָהֶם״ (ביאליק, הלכה ואגדה).

– **זִילָא מִילְּתָא**• [על-פי עבודה זרה יח.] מַעֲשֶׂה בָּזוּי: ״בַּחֶדֶר חשֶׁךְ. זִילָא מִילְּתָא לְהִכָּנֵס לְשָׁם״ (יהודה שטינברג, רצו).

זילות, ראה זִלּוּחַ. **זילוף**, ראה זִלּוּף.

זִילוּת ^ נ׳ [ארמית: זִילוּתָא] 1, זִלְזוּל, בִּזָּיוֹן: ״זִילוּת שֶׁל בֵּית־דִּין״ (הלכות פסוקות, ממונות). 2, זוֹלוּת, הֱיוֹת דָּבָר זוֹל, הִמָּצְאוּת בִּמְחִיר מוּעָט בְּיוֹתֵר: ״וְנַחְקְרָה לְיֹקֶר הַסְּחוֹרוֹת וְזִילוּתָם וְעִתּוֹת הַמְּכִירָה״ (הרומי, ח 145). – [זִילוּת־]

זִילוּתָא• נ׳ [ארמית] זִלְזוּל, גְּנַאי: ״לְפִי שֶׁהָיָה עָשִׁיר גָּדוֹל וְלֹא הָיָה יָכוֹל לִרְאוֹת דָּבָר שֶׁל זִילוּתָא מֵחֲמִיר״ (רש״י נדרים נא.). ״אֶרְקֹד בְּשִׂמְחַת בִּנְךָ. – אֲבָל זוֹ זִילוּתָא. – לֹא זִילוּתָא. אַדְּרַבָּא, מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה״ (הזז, יעיש ב 61).

– **זִילוּתָא דְבֵי־דִינָא**• (בבא בתרא לב.), זִלְזוּל שֶׁל בֵּית־הַדִּין, בִּזָּיוֹן בֵּית־הַמִּשְׁפָּט.

זילזול, ראה זִלְזוּל.

זִים• ז׳ [מארמית: זִימָא נחיר, בבא בתרא עד:] אֵיבַר־הַנְּשִׁימָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים הַנּוֹשְׁמִים אֶת הָאֲוִיר הַמָּצוּי בַּמַּיִם. הַזִּימִים הֵם קְרוּמִים דַּקִּים שֶׁדַּרְכָּם חוֹדֵר הַחַמְצָן מִן הַמַּיִם לְתוֹךְ דָּמוֹ שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים. נוֹשְׁמֵי זִימִים הֵם הַדָּגִים, הַסַּרְטָנִים, רֹב הָרַכִּיכוֹת וְעוֹד. – [זִים־, זִימִים, זִימֵי־]

ז - זימי דג

זימון, ראה זִמּוּן. **זימור**, ראה זִמּוּר. **זימזום**, ראה זִמְזוּם.

א. **זַיִן**• ז׳ [ארמית: זַיְנָא] נֶשֶׁק, כְּלִי־מִלְחָמָה: ״וַחֲמֻשִׁים... שֶׁהָיוּ מְזֻיָּנִים בַּחֲמִשָּׁה מִינֵי זַיִן״ (מכילתא בשלח, פתיחתא). ״לֹא בְּזַיִן וְלֹא בְּמָגֵן, אֶלָּא בִּתְפִלָּה וְתַחֲנוּנִים״ (ויקרא רבה כח). – [זֵין־, זֵינוֹ]

– **כְּלֵי־זַיִן**•, נֶשֶׁק, שֵׁם כְּלָלִי לְכָל הַמַּכְשִׁירִים הָעֲשׂוּיִים לְצָרְכֵי מִלְחָמָה: ״אֵין מוֹכְרִין לָהֶן לֹא זַיִן וְלֹא כְּלֵי־זַיִן, וְאֵין מַשְׁחִיזִין לָהֶן אֶת הַזַּיִן״ (ירושלמי עבודה זרה מ ב).

ב. **זַיִן**• נ׳ שֵׁם הָאוֹת הַשְּׁבִיעִית בָּאָלֶפְבֵּית הָעִבְרִי, ז [אולי על שום צורה של כלי-זין בכתב העברי-הכנעני הקדום ⟨]: ״נִתְכַּוֵּן לִכְתֹּב חֵי״ת, וְכָתַב שְׁנֵי זַיְנִ״ין״ (שבת יב ה). – [זַיְנֵי־ן]

א. **זין** [מן א.זַיִן; ארמית: זַיֵּן]

~ פִּע׳ **זִיֵּן**• פ״י צִיֵּד בִּכְלֵי־נֶשֶׁק, נָתַן כְּלֵי־זַיִן: ״זַיְּנָם כְּלֵי זַיִן״ (קהלת רבה, ט, טובה חכמה). הַשִּׁלְטוֹנוֹת זִיְּנוּ אֶת הַמִּשְׁטָרָה בְּנֶשֶׁק אַבְטוֹמָטִי. – [לְזַיֵּן, מְזַיֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻיַּן**•, 1•, צֻיַּד בְּנֶשֶׁק: ״לִיסְטִים מְזֻיָּן גַּזְלָן הוּא״ (בבא קמא נז.). הַכֹּחוֹת הַמְזֻיָּנִים שֶׁל הַמְּדִינָה תָּקְפוּ אֶת הַמּוֹרְדִים. 2 °[בהשאלה] צֻיַּד, הוּכַן: ״וְהוּא כְּבָר מַכִּיר אָז אֶת כֹּחוֹ וּמְזֻיָּן טֶכְנִיקָה שְׁלֵמָה וְדַעַת הַרְבֵּה״ (ביאליק, פאסטרנק). ״עָמוּס צְרוֹר בְּגָדָיו וּלְבָנָיו וּמְזֻיָּן בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים כְּתָרִים מְזֻמָּנִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פז). [ראה גם ערך מְזֻיָּן]. – [מְזֻיָּן, יְזֻיַּן]

~ הת׳ **הִזְדַּיֵּן**•, הִצְטַיֵּד בִּכְלֵי־זַיִן: ״מִזְדַּיֵּן עַל מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ״ (תנחומא, כי תבוא ג). ״וּבִמְקוֹם לְהִזְדַּיֵּן בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית לַמִּלְחָמָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פט). הַמְּדִינוֹת הִזְדַּיְּנוּ בְּקֶצֶב מָהִיר לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה. – [לְהִזְדַּיֵּן, מִזְ־, יִזְ־]

– **הִזְדַּיֵּן בְּסַבְלָנוּת**°, חִכָּה בְּמְתִינוּת, לֹא דָחַק אֶת הַקֵּץ: ״אִם הָיוּ גְדוֹלֵי עַמֵּנוּ... שָׂמִים לֵב לְהָאוֹת הַזֶּה, הָיוּ מִזְדַּיְּנִים בְּסַבְלָנוּת... וְהָיוּ מַמְתִּינִים לוֹ לְהַהֹוֶה עַד שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט וְיִתְחַזֵּק עוֹד יוֹתֵר״ (אחד העם, פה). ״בִּשְׁבִיל לָגֶשֶׁת אֶל הָעִנְיָן צָרִיךְ לְהִזְדַּיֵּן בְּסַבְלָנוּת מְרֻבָּה״ (גנסין, ג 186)

ב. **זין** [ערבית: זַאנַ קִשֵּׁט, פֵּאֵר]

~ פִּע׳ **זִיֵּן** ^ פ״י קִשֵּׁט, יִפָּה: ״לְהִתְעַסֵּק בָּעוֹלָם, לְיַשְּׁבוֹ וּלְזַיְּנוֹ״ (חובות הלבבות, הביטחון ה). – [לְזַיֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻיַּן** ^, קֻשַּׁט: ״וּפִילַגְשִׁים רַבּוֹת מְזֻיָּנוֹת בְּמִינֵי תַּכְשִׁיטֵי זָהָב וְרִקְמָה וַאֲבָנִים טוֹבוֹת״ (מורה נבוכים ג יב). – [מְזֻיָּן, יְזֻיַּן]

~ הת׳ **הִזְדַּיֵּן** ^, הִתְקַשֵּׁט, הִתְיַפָּה: ״וְתִהְיֶה כַּוָּנַת עוֹשֵׂיהֶן לְהִזְדַּיֵּן בָּהֶן אֵצֶל בְּנֵי־אָדָם״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ג). – [לְהִזְ־, מִזְדַּיֵּן, יִזְ־]

זִינָה ° נ׳ [מן זון] מַתַּן מָזוֹן, הַסְפָּקַת מָזוֹן: זִינַת הַתִּינוֹק. זִינַת הַמְּכוֹנִית בְּדֶלֶק. – [זִינַת־, זִינוֹת]

זינוב, ראה זִנּוּב. **זינוק**, ראה זִנּוּק.

זִיעַ• ז׳ [מן זוע] רְעָדָה, רֶטֶט: ״בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבִרְתֵת וּבְזִיעַ״ (ברכות כב.). ״וְהוּא עוֹמֵד בְּרֶטֶט וָזִיעַ וּמַחֲזִיק בִּכְנַף בִּנְיָמִין בִּשְׁתֵּי יָדָיו״ (מנדלי מו״ס, עה). ״בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה רָקַד, בִּרְתֵת וּבְזִיעַ״ (הזז, יעיש ג 93). ״רָאִיתִי בָּהֶן (בְּעֵינָיו) נִיעַ־זִיעַ־מַעֵין תְּמִיהָה וּמֵעֵין לִגְלוּג״ (קדרי, כורך 27). – [זִיעַ־]

ז״ע ר״ת זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ.

זיע״א ר״ת זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ, אָמֵן.

זִיעָה ° נ׳ [מן זוע] רֶטֶט, זִיעַ, עֲוִית: ״עָמַד מִשְׁתּוֹמֵם וְנִבְעָת, וַאֲחָזוּהוּ שֶׁבַע זִיעוֹת״ (הזז, יעיש ג 97). – [זִיעַת־, זִיעוֹת]

זיעה, ראה זֵעָה.

זִיף• ז׳ [ארמית: זִיפָא] שַׂעֲרָה, שֵׂעָר קָשֶׁה: ״זִיפֵּי חֲזִיר״ (ירושלמי שבת יא ב). ״תָּמִיר שֶׁתַּמּוּ זִיפִין (רִיסֵי הָעֵינַיִם)״ (בכורות מד.). ״אֲמַת שֶׁלִּסְתוֹתָיו כְּחֻלּוֹת וּזְקָנוֹ מַעֲלֶה זִיפִים״ (עגנון, כפות קכד). – [זִיף־, זִיפִים, זִיפֵי־]

זיף [ארמית: זַיֵּף; ערבית: זַיַּף]

~ פִּע׳ **זִיֵּף** • פ״י 1•, חִקָּה דְּבַר־מָה (כְּתָב, חֲתִימָה וְכַדּוֹמֶה) אוֹ עָשָׂה כְּתַבְנִית דָּבָר אַחֵר (מַטְבְּעוֹת, סְחוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם הוֹנָאָה: ״הַמְזַיֵּף דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ חַיָּב מִיתָה, הַמְזַיֵּף דְּבָרָיו שֶׁל מָקוֹם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!״ (ספרי ראה פו). ״דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּפִין בּוֹ״ (סוטה מח:). ״הוּא לֹא נִצְרַךְ לְזַיֵּף אֶת חוֹתָמוֹ לְשֵׁם נְשִׂיאַת חֵן״ (ביאליק, פאסטרנק). הָרַמַּאי נֶעֱנַשׁ עַל שֶׁזִּיֵּף הַמְחָאוֹת. 2°, סִלֵּף, בִּצַּע בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָכוֹן [בייחוד במוסיקה]: מְחֻסַּר־הַשְּׁמִיעָה הַמּוּסִיקָלִית זִיֵּף אֶת הַמַּנְגִּינָה. – [לְזַיֵּף אֶת־, מְזַיֵּף, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻיַּף** •, 1•, חֻקָּה, נַעֲשָׂה בְּתַבְנִית אֵיזֶה דָּבָר לְשֵׁם הוֹנָאָה וְרַמָּאוּת: ״מוֹדֶה הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: (הַגֵּט) בִּמְזֻיָּף מִתּוֹכוֹ שֶׁהוּא פָּסוּל״ (בבא בתרא קע.). ״וְנִמְצֵאת עֵדוּתָן מְזֻיֶּפֶת״ (בבא בתרא קע.). ״מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל (מִמֶּנּוּ) עֲבוֹדָה מְזֻיֶּפֶת״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״שֶׁלֹּא תְּהֵא הַסְּחוֹרָה... מְזֻיֶּפֶת וּפְסוּלָה״ (מנדלי מו״ס, קפט). שִׁטְרֵי כֶּסֶף מְזֻיָּפִים. חֲתִימָתוֹ זֻיְּפָה. 2° [במוסיקה] סֻלַּף, בֻּצַּע בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָכוֹן: הַטּוֹנִים בַּזִּמְרָה זֻיְּפוּ. – [מְזֻיָּף, יְזֻיַּף]

~ הת׳ **נִזְדַּיֵּף** •, 1, נַעֲשָׂה מִתּוֹךְ חִקּוּי לִדְבַר־מָה לְשֵׁם הוֹנָאָה וְרַמָּאוּת: ״אֵין כּוֹתְבִין לֹא עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק... מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף״ (גיטין ב ד). 2°, הִסְתַּלֵּף: ״צָרִיךְ הָיָה לְהִצְטַנֵּעַ, לְהִזְדַּיֵּף וּלְהַחֲנִיף אֶת הַתַּקִּיפִים שֶׁבַּקָּהָל״ (יהודה שטינברג, עב). ״לֹא נִזְדַּיֵּף הָעוֹלָם עַל־יְדֵי הַשָּׂטָן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). ״וְחָכְמָתָם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה לְהִזְדַּיֵּף לֹא לְשֵׁם סַנֵּיגוֹרְיָה וְלֹא לְשֵׁם הִתְגַּדְּרוּת״ (ביאליק, על חכמת ישראל). – [לְהִזְדַּיֵּף, מִזְ־, יִזְ־]

זַיִף °ז׳ [מן זיף] זִיּוּף, שֶׁקֶר, צְבִיעוּת: ״מִבְּלִי לָתֵת לַכְּאֵב, לַבְּחִילָה, לַיֵּאוּשׁ כָּל זַיִף לְהַצְמִיחַ״ (המאירי, המוקד 30). – [זֵיף־]

זיפות, ראה זִפּוּת.

זִיפְזִיף ° ז׳ [מערבית] חוֹל־יָם גַּס וְעָשִׁיר בִּרְסִיסֵי קוֹנְכִיּוֹת; מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּתַעֲרֹבֶת עִם חָצָץ וָמֶלֶט כְּחֹמֶר לִבְנִיָּה.

זִיפִי ° ת׳ [מן זיף] הֶעָשׂוּי שֵׂעָר קָשֶׁה: מִבְרֶשֶׁת זִיפִית. – [זִיפִית, זִיפִיִּים, זִיפִיּוֹת]

זיפן

זִיפִית ° נ׳ [על־פי רב האי גאון, מכשירין ה ט] מִין מִמִּינֵי דְּבוֹרֵי־הַבָּר, מִן הַמַּזִּיקִים הַנְּפוֹצִים בִּגְדוּלֵי שְׁלָחִין. – [זִיפִית־, זִיפִיּוֹת]

זִיפָן ° ז׳ [מן זיף] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Setaria). קָנֵהוּ מִסְתַּיֵּם בְּתִפְרַחַת דְּמוּיַת שִׁבֹּלֶת. בִּבְסִיסָן שֶׁל הַשִּׁבֳּלִיּוֹת מַעֲטֶפֶת שֶׁל זִיפִים מְחֻסְפָּסִים. הַזִּיפָן מָצוּי בְּכָל אֲזוֹרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. פּוֹרֵחַ כִּמְעַט כָּל הַשָּׁנָה. – [זִיפַן־, זִיפָנִים, זִיפְנֵי־]

זַיְּפָן °, **זייפן** ז׳ [מן זיף, זַיֵּף; ארמית: **זַיְּפָנָא** (עבודה זרה יא:)] הַמְחַקֶּה דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים (כְּתָב, חֲתִימָה, שְׁטָרוֹת, סְחוֹרוֹת) לְשֵׁם הוֹנָאָה וְרַמָּאוּת. – [זַיְּפָנִית, זַיְּפָנִים, זַיְּפָנִיּוֹת]

זַיְּפָנוּת °, **זייפנות** נ׳ [מן זַיְּפָן; ארמית: **זַיְּפָנוּתָא** (עבודה זרה יא:)] חִקּוּי וְזִיּוּף שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים (כְּתָב, חֲתִימָה, שְׁטָרוֹת, סְחוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה) הַנַּעֲשִׂים לְשֵׁם אוֹנָאָה וְרַמָּאוּת. – [זַיְּפָנוּת־]

זִיפָנִי ° ת׳ [מן זיף] מְגֻדַּל־זִיפִים, שֶׁשְּׂעָרוֹ קָשֶׁה: זָקָן זִיפָנִי. צֶמַח שָׂעִיר־זִיפָנִי. – [זִיפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **זִיק** ז׳ [צורת־משנה מן א. זַק; ארמית: זִיקָא; ראה גם זִקּוּק] 1, נִיצוֹץ־אֵשׁ, שְׁבִיב: ״לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בְּעַרְתֶּם״ (ישעיה נ יא). ״עוֹד יִבְעַר יִתְלַקַּח כְּלַפִּיד הַזִּיק״ (ביאליק, איגרת קטנה). ״רִשְׁפֵּי הַשֶּׁמֶשׁ... נִתָּזִים לְרִבֲבוֹת זִיקוֹת״ (ביאליק, מתי מדבר). ״וְאָנֹכִי, אָדָם בּוֹדֵד, בְּסַעֲרוֹת־עוֹלָם וּבְזִיק־אֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּי״ (כהן, שירים עד). ״אֲשֶׁר קִרְבּוֹ יִכְוֶה עֵדֶן כְּמוֹ זִיק־אֵשׁ דְּבַר אֵל אֶל נְבִיאוֹ״ (מאירוביץ, הטללים 56). 2° [בהשאלה] הַבְרָקָה: ״סִפֵּר לִי מִתּוֹךְ קֶטַע שִׂיחָה בִּרְקֵי־אֶפִּיזוֹדִים וְזִיקֵי־הֲלָצָה״ (סוקולוב, אישים 369). 3° [בהשאלה] קוֹרְטוֹב, מַשֶּׁהוּ: ״לֹא נִתְעוֹרֵר בְּלִבִּי אַף זִיק אֶחָד שֶׁל חִבָּה אוֹ כָבוֹד אֵלָיו״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 48). ״אַךְ זִיק חַיָּיו הָאַחֲרוֹן עוֹד לֹא כָבָה״ (שמעוני, פואמות ב יב). ״תִּרְאֶה שִׁמְשָׁה שׁוֹקְעָה לַתְּהוֹם וְאֵין אַף זִיק־תּוֹחֶלֶת״ (רוזן, שירים קה). – [זִיק־, זִיקִים, זִיקֵי־, גם זִיקוֹת]

ב. **זִיק** • ז׳ [הרחבה מן א זִיק: ארמית: זִיקָא] 1•, כּוֹכַב־שָׁבִיט אוֹ כּוֹכָב נוֹפֵל: ״עַל הַזִּיקִין... וְעַל הָרְעָמִים וְעַל הָרוּחוֹת אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם״ (ברכות ט ב). 2 ״, כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַשֵּׁדִים וְהַמַּזִּיקִים: ״(פַּת שַׁחֲרִית) מַצֶּלֶת מִן הַחַמָּה וּמִן הַצִּנָּה וּמִן הַזִּיקִין וּמִן הַמַּזִּיקִין״ (בבא מציעא קז:). – [זִיק־, זִיקִים, זִיקֵי־]

ג. **זִיק** • ז׳ [ארמית: זִיקָא; ערבית: זִק] נֹאד: ״חָטְאוּ דּוֹר־הַמַּבּוּל, הֱצִיפָם כְּזִיקִים עַל פְּנֵי הַמַּיִם״ (ספרי האזינו שיא). – [זִיק־, זִיקִים, זִיקֵי־]

זיקוק, ראה זִקּוּק.

זיקה, ראה זִקָּה. **זיקוקית,** ראה זִקּוּקִית.

זִיקָה נ׳ ראה א. זִיק.

זיקית, ראה זִקִּית.

זיקנה, ראה זִקְנָה. **זיקנות,** ראה זִקְנוּת.

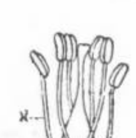
א — זיר

זִיקָנִי ° ת׳ [מן א. זִיק] מֵפִיץ זִיקִים, מִתְנוֹצֵץ הַרְבֵּה: ״כְּשֶׁקָּרְאָה בְּלוּמָה אֶת הַמִּכְתָּב נָתְנָה בּוֹ עֵינַיִם זִיקָנִיּוֹת״ (יהודה שטינברג, קיט). – [זִיקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זִיר • ז׳ [קרוב אל זֵר] 1° [בבוטניקה] קָנֶה דַּק בַּפֶּרַח הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמַּאֲבַק שֶׁל הָאַבְקָן. 2•, קְנֵה־צֶמַח שֶׁנִּתְקַשָּׁה, גִּבְעוֹל (שבת כד ב). – [זִיר־, זִירִים, זִירֵי־]

זִירָה ° נ׳ [מארמית: זִירָא מכבש, ירושלמי שבת טז ב] מַעְגִּילָה, מְכוֹנָה וּבָהּ גְּלִילִים לְהַחֲלִיק וּלְגַהֵץ בָּהּ לְבָנִים אַחֲרֵי הַכְּבִיסָה. – [זִירַת־, זִירוֹת]

זירה

זִירָה • נ׳ [אולי קרוב אל זֵר] 1, אִצְטַדְיוֹן, מִגְרָשׁ לְתַחֲרֻיּוֹת סְפּוֹרְט, לְהַצָּגוֹת קִרְקָס וְכַדּוֹמֶה: ״וּמִי שֶׁהוּא מַכְנִיס עַצְמוֹ לְזִירָה אוֹ נוֹצֵחַ אוֹ נוֹצָח״ (שמות רבה כז). 2° [בהשאלה] ״פוֹרוּם״, תְּחוּם פְּעֻלּוֹת אוֹ הִתְרַחֲשֻׁיּוֹת: ״הֵם בִּסְּסוּ אֶת הַמֶּשֶׁק, אֶת זִירַת הַהֲאָבְקוּת״ (קרליבך, הודו 87). אִישִׁיּוּת בּוֹלֶטֶת בַּזִּירָה הַבֵּינְלְאֻמִּית. הַמְּדִינַאי חָזַר לְאַחַר הַחְלָמָתוֹ אֶל הַזִּירָה הַמְּדִינִית. – [זִירַת־, זִירוֹת]

זירוד, ראה זָרוּד.
זירוז, ראה זֵרוּז.
זירוע, ראה זֵרוּעַ.
זירעון, ראה זֵרָעוֹן.

זַיִת ז׳ [אוגריתית: זת; ארמית: זֵיתָא; ערבית: זַיְת שֶׁמֶן] עֵץ פְּרִי יְרֹק־עַד מִמִּשְׁפַּחַת הַזֵּיתִיִּים (Olea). הַזַּיִת גָּדֵל בְּלִי הַשְׁקָאָה בְּרֹב אֲזוֹרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. פִּרְיוֹ נֶאֱכָל בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת. מֵאָז וּמִקֶּדֶם שִׁמֵּשׁ הַזַּיִת כְּמָקוֹר חָשׁוּב לְשֶׁמֶן מְשֻׁבָּח. הַזַּיִת הוּא אֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ" (דברים ח ח). "זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי־תֹאַר" (ירמיה יא טז). – [זֵית־, זֵיתִים, זֵיתֵי־]

זית
העץ ופריו

– **זֵיתֵי־כֶּבֶשׁ*** (תרומות ב ו), זֵיתִים שֶׁנִּכְבְּשׁוּ בְּמֶלַח אוֹ בְּחֹמֶץ לַאֲכִילָה.

– **זֵיתֵי־מָסִיק*** (חלה ג ט), זֵיתִים שֶׁנִּלְקְטוּ מִן הָעֵץ בְּיָדַיִם.

– **זֵיתֵי־נִקּוּף*** (חלה ג ט), זֵיתִים שֶׁהֻפְּלוּ מִן הָעֵץ בַּחֲבִיטָה בְּמַקֵּל.

– **זֵיתֵי־רֶסֶק°**, זֵיתִים שֶׁנִּכְתְּשׁוּ וְרֻסְּקוּ וְנִתְּנוּ בְּמַיִם וָמֶלַח.

– **זֵית שִׁפְכוֹנִי*** (פאה ז א), זַיִת עָשִׁיר בְּשֶׁמֶן.

– **כַּזַּיִת*, 1*** (כלים יז ח) כְּגֹדֶל זַיִת, הַשִּׁעוּר הַקָּטָן בְּיוֹתֵר שֶׁקָּבְעוּ חַכְמֵי הַתַּלְמוּד בְּמַאֲכָלוֹת בְּדִינֵי טֻמְאָה, אִסּוּר וְהֶתֵּר וְכוּ׳. **2°** [בהשאלה] כָּלְשֶׁהוּ, מְעַט מִן הַמְּעַט: "וְהוּא רָעֵב, וְאֵין לֶחֶם אֲפִלּוּ כַּזַּיִת" (מנדלי מו״ס, קנב). "הוּא לֹא יִבְדֹּק תְּחִלָּה בְּצִיצִיּוֹתָם וְלֹא יַעֲמֹד לְחַפֵּשׂ כַּזַּיִת שֶׁל לְאֻמִּיּוּת בְּנִשְׁמָתָם" (ביאליק, שירתנו הצעירה ד). "הַגּוּף הַצָּנוּם הַלָּז שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת שֻׁמָּן" (עגנון, אורח 84). "אֵין חִדּוּשׁ לִפְעָמִים בַּדְּבָרִים אַף כַּזַּיִת" (אלתרמן, הטור ב 323).

– **פְּרִיצֵי זֵיתִים*** (עוקצין ג ו), זֵיתִים קָשִׁים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה.

– **שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, 1,** (שמות כז כ) שֶׁמֶן זֵיתִים צָלוּל מִמִּין מֻבְחָר. **2°** [בהשאלה, ועל־פי־רב בנימה של לגלוג] כִּנּוּי לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ הַמִּתְחַזֶּה נַעֲלֶה וּמְעֻדָּן בְּיוֹתֵר.

זַיִּת°, זיית ז׳ [מן זַיִת] מְגַדֵּל זֵיתִים. – [זַיֶּתֶת, זַיָּתִים, זַיָּתֵי־, זַיָּתוֹת]

זית [מן זַיִת]

~ פִּע׳ **זִיֵּת°**, דָּמָה לְזַיִת: "וְצֶבַע פָּנָיו מְזֻיָּת" (הלקין, משבר 132). [ראה מְזֻיָּת]. – [מְזֻיָּת, יְזַיֵּת]

זֵיתִי°, זֵיתָנִי° ת׳ [מן זַיִת] שֶׁהוּא כְּצֶבַע הַזַּיִת, שֶׁגּוֹנוֹ יָרֹק־כֵּהֶה: בַּד זֵיתִי. עֵינַיִם זֵיתָנִיּוֹת. – [זֵיתִית, זֵיתִיִּים, ־תִיּוֹת; זֵיתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַךְ ת׳ [מן זכך] צַח, נָקִי, טָהוֹר, בָּהִיר, צָלוּל: "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" (שמות כז כ). "זַךְ אֲנִי בְּלִי־פָשַׁע, חַף אָנֹכִי" (איוב לג ט). "נְקִי יְשַׁר־דֶּרֶךְ וּבַר־לֵבָב וְזַךְ־פֹּעַל" (גבירול, ו 8). "מַיִם זַכִּים יֵשְׁתְּ מִכַּדַּי" (ביאליק, יש לי גן). "הוּא הָיָה זַךְ כַּבְּדֹלַח, זַךְ בְּגוּפוֹ וְזַךְ בְּנִשְׁמָתוֹ" (ברקוביץ, הראשונים שמב). "נְשָׁמָה זַכָּה וּטְהוֹרָה" (עגנון, הגידה ג). – [זַכָּה, זַכִּים, זַכּוֹת]

– **תְּפִלָּה זַכָּה°** [שאול מאיוב טז יז], תְּפִלַּת וִדּוּי שֶׁאוֹמְרִים בְּעֶרֶב יוֹם־הַכִּפּוּרִים לִפְנֵי "כָּל נִדְרֵי" [חוברה ע״י הדיין אברהם דנציג (תחילת המאה הי״ט) ונעתקה מספרו "חיי אדם"]

זֹךְ, זוך ז׳ [מן זכך] טֹהַר, נִקָּיוֹן, בְּהִירוּת, שְׁקִיפוּת: "הַזֹּךְ וְהַזֹּהַר" (האדרת והאמונה, יום־כיפור). "הֵם מְיֻסָּדִים עַל בֹּר הַלֵּב וְזֹךְ הַמַּצְפּוּן" (חובות הלבבות, הקדמה). "וְזֹךְ בְּשָׂרָהּ הִבְהִיק אֵלַי" (ביאליק, מגילת ו). "תְּכֵלֶת עֵינַיִם כִּתְכֵלֶת שָׁמַיִם וְזֹךְ פָּנִים צְחוֹרִים־חַכְלִילִים" (בורלא, עקביה 98). – [זֹךְ־]

זַכַּאי*, זַכַּי* ת׳ [מן זכה] **1,** נְקִי מֵחֵטְא, שֶׁהֻכַּר עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפֵט כְּצַדִּיק בַּדִּין, הַהֵפֶךְ – חַיָּב: "שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'זַכַּאי' וְאֶחָד אוֹמֵר 'חַיָּב' – זַכַּאי" (סנהדרין ג ו). **2,** צַדִּיק, יָשָׁר: "מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל־יְדֵי זַכַּאי" (שבת לב.). "אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכֻּלּוֹ זַכַּאי אוֹ כֻּלּוֹ חַיָּב" (סנהדרין צח.). **3,** רַשַּׁאי, רָאוּי, בַּעַל זְכוּת: "מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע... מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים זַכָּאִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה" (תוספתא ברכות א א). "הָאָב זַכַּאי... בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ (שֶׁל בִּתּוֹ)" (כתובות ד ד). חוֹקֵר פְּלוֹנִי זַכַּאי לְקַבֵּל אֶת הַפְּרָס. – [זַכָּאִית, זַכָּאִים, זַכָּאִיּוֹת]

– **יוֹם זַכַּאי*** (תענית כט.), יוֹם שִׂמְחָה, יוֹם שֶׁל טוֹבָה וְהַצְלָחָה.

זכה [קרוב אל זכך; אכדית: zaku; ארמית: דְּכָא, זְכָא; ערבית: זַכִּי טהור]

~ פָּע׳ **זָכָה** פ״ע **1,** צָדַק בַּדִּין, הֻכַּר כְּנָקִי מִן הָאַשְׁמָה: "לְמַעַן־תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ, תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ" (תהלים נא ו). "מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה וְכִי יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה?" (איוב טו יד). "זוֹכֶה בַּדִּין" (בבא מציעא קז:). **2*,** נִמְצָא רָאוּי, הָיְתָה לוֹ הַזְּכוּת לְדָבָר: "כָּל הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחָתָהּ" (תענית ל:). "אִם זְכִיתֶם הֲרֵינִי הוֹסֵף לָכֶם קְלָלוֹת לִבְרָכוֹת" (ויקרא רבה לה). **3*,** הִצְלִיחַ לְהַגִּיעַ לִדְבַר־מָה, עָלָה בְּחֶלְקוֹ: "לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לִשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת" (ברכות ה:). "(נְטָלָהּ אֶת הַמְּצִיאָה) וְאָמַר: אֲנִי זָכִיתִי בָהּ" (בבא מציעא א ג). "תֹּאמַר: זָכָה בְגוֹרָל – אֵין בְּיָדִי פִּיס" (ביאליק, תאמר אהיה רב). **4*** [זכה לפלוני] עָשָׂה מַשֶּׁהוּ לִזְכוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "זָכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו" (גיטין א ו). "זָכִין לְקָטָן וְאֵין זָכִין לְגָדוֹל" (בבא בתרא טז.). – [לִזְכּוֹת לְ־, בְּ־; זוֹכֶה גם זָכֶה; יִזְכֶּה]

~ פִּע׳ **זִכָּה*** פ״י **1*,** הִצְדִּיק בַּדִּין, הוֹצִיא פְּסַק־דִּין לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ, הִכִּיר שֶׁהַצֶּדֶק עִמּוֹ: "דָּן אֶת הַדִּין, זִכָּה אֶת הַזַּכַּאי וְחִיֵּב אֶת הַחַיָּב" (סנהדרין ו:). בֵּית־הַדִּין זִכָּה אֶת הַנֶּאֱשָׁם. **2,** נִקָּה מֵחֵטְא, טִהֵר: "מִי יֹאמַר: זִכִּיתִי לִבִּי, טָהַרְתִּי מֵחַטָּאתִי" (משלי כ ט). "כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ" (אבות ה יח). **3*,** הִקְנָה, נָתַן זְכוּת לְמִישֶׁהוּ עַל דָּבָר: "מְזַכֶּה אֶת הֶעָנִי בְּכָל הַגָּדִישׁ" (פאה ה ב). **4*,** גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּזְכֶּה: "אַשְׁרֶיךָ שֶׁזָּכִיתָ, וּבָרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁזִּכְּךָ לְכָךְ" (שבת קיט.). "כְּשֵׁם שֶׁזִּכִּיתַנִי לִרְאוֹת חַמָּה בִּזְרִיחָתָהּ, כֵּן תְּזַכֵּנִי לִרְאוֹתָהּ בִּשְׁקִיעָתָהּ" (בראשית רבה סח). **5°** [בהנהלת חשבונות] זָקַף לִזְכוּתוֹ, רָשַׁם סְכוּם כֶּסֶף שֶׁיַּעֲמֹד לִרְשׁוּתוֹ, בְּנִגּוּד אֶל "חִיֵּב": "נָא לְזַכּוֹת אֶת חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל מַר... בְּסַךְ..." (הודעה בנקאית). – [לְזַכּוֹת אֶת־; מְזַכֶּה, יְזַכֶּה]

~ פֻּע׳ **זֻכָּה°,** **1,** יָצָא זַכַּאי בַּדִּין, הֻצְדַּק, הֻכְּרָה צִדְקָתוֹ: הַנֶּאֱשָׁם זֻכָּה מִן הָאַשְׁמָה שֶׁיֻּחֲסָה לוֹ עַל יְדֵי הַתְּבִיעָה. **2,** [בהנהלת חשבונות] נִזְקַף לִזְכוּתוֹ, נִרְשַׁם סְכוּם־כֶּסֶף לְטוֹבָתוֹ: חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ זֻכָּה בְּמֵאָה לִירוֹת. – [מְזֻכֶּה, יְזֻכֶּה]

~ 1 הת׳ **הִזַּכָּה,** הִטַּהֵר, הִזְדַּכֵּךְ: ״רַחֲצוּ, הִזַּכּוּ, הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי״ (ישעיה א טז). ״עַד אֲשֶׁר יִזַּכּוּ מַעֲשָׂיו מִכּוֹל עָוֶל״ (מגילת ההודיות ח 18). – [מִזַּכֶּה, יִזַּכֶּה]

~ 2 הת׳ **נִזְדַּכָּה*,** יָצָא זַכַּאי בַּדִּין: ״מִדִּבְרֵיכֶם נִזְדַּכָּה פְּלוֹנִי״ (סנהדרין לב:). – [לְהִזְדַּכּוֹת, מִזְדַּכֶּה, יִזְ־]

– **זָכָה מִן הַהֶפְקֵר°** [על־פי הארמית, בבא קמא קטו: ״מהפקירא קא זכינא״], הִשִּׂיג דָּבָר בְּלֹא שֶׁעָמַל בּוֹ: ״לֹא זָכִיתִי בָאוֹר מִן הַהֶפְקֵר״ (ביאליק, לא זכיתי).

– **בַּמֶּה זָכִיתָ לְכָךְ?*** (שבת קיט.), אֵיזוֹ זְכוּת עָמְדָה לְךָ שֶׁהִשַּׂגְתָּ דָּבָר זֶה?

– **כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה*** [על־פי כתובות ח ז], אִמְרַת חֲכָמִים בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַזָּרִיז.

– **בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא*** [על־פי סנהדרין קד.], הַבֵּן מְזַכֶּה אֶת אָבִיו בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

– **תִּזְכֶּה לְשָׁנִים רַבּוֹת°**, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לְאָדָם בְּיוֹם הוּלַדְתּוֹ אוֹ בְּחַג אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

זִכּוּי^, זִיכּוּי ז׳ [מן זכה, זִכָּה] 1°. הַצְדָּקָה, הוֹצָאַת דִּין לִזְכוּת, פְּטוּר מִכָּל אַשְׁמָה: זִכּוּי הַנֶּאֱשָׁם בַּדִּין. 2°. זְקִיפָה לִזְכוּת, רִשּׁוּם כֶּסֶף לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ: זִכּוּי חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ בְּמֵאָה לִירוֹת. 3^ הַקְנָיָה, מַתַּן זְכוּת וּרְשׁוּת עַל מַשֶּׁהוּ: ״וְיַקְנֶה אוֹתוֹ בְּדִין הַזִּכּוּי״ (תשובות הגאונים). זִכּוּי נִכְסֵי הַנִּפְטָר לְיוֹרְשָׁיו. 4°. גְּרִימָה לְאַחֵר שֶׁיִּזְכֶּה: זִכּוּי הָאוֹרֵחַ בַּאֲמִירַת ״קָדוֹשׁ״. – [זִכּוּי־, זִכּוּיִים, זִכּוּיֵי־]

– **זִכּוּיִים אִישִׁיִּים°**, [בחישובי מס־הכנסה] סְכוּמֵי כֶּסֶף שֶׁהַחֹק מַתִּיר לְכָל אֶזְרָח לְהַפְחִית מֵהַכְנָסָתוֹ הַחַיֶּבֶת בְּמַס, בִּזְכוּת הֱיוֹתוֹ תּוֹשָׁב בַּמְּדִינָה וְכֵן בְּשֶׁל תַּשְׁלוּמָיו לְבִטּוּחַ־חַיִּים וּלְהוֹצָאוֹת סוֹצְיָאלִיּוֹת שׁוֹנוֹת.

זָכוּי° ת׳ [מן זכה, זָכָה] רָאוּי, כְּדַאי: ״בַּמֶּה אֲנִי כְּדַאי וְזָכוּי לְכָךְ?״ (בן־ציון, קמא). – [זְכוּיָה, זְכוּיִים, זְכוּיוֹת]

זִכּוּךְ^, זִיכּוּךְ ז׳ [מן זכך, זִכֵּךְ] נִקּוּי, טִהוּר, צֵרוּף: ״וְשֶׁהַלֵּב בְּזִכּוּךְ הַרְגָּשָׁתוֹ״ (כוזרי ב מא). ״הַקְּבִיעוּת וְזִכּוּךְ־הַדַּעַת הַמְצַיְּנִים אֶת חֲבֵרָיו״ (צמח, כתבים 197). – [זִכּוּךְ־]

זָכוּךְ° ת׳ [מן זכך, זָכַךְ] זַךְ בְּיוֹתֵר, בָּהִיר וּמֵאִיר: ״פָּנָיו זְכוּכִים וּזְרוּחִים בְּאוֹר תּוֹרָה״ (ליסיצקי, תולדות 22). ״בְּגוּפִים זְכוּכִים, שֶׁבָּם אֵין מַדַּם הַחֲזִיר״ (גרינברג, רחובות קלו). – [זְכוּכָה, זְכוּכִים, ־וֹת]

זְכוּכִי^ ת׳ [מן זְכוּכִית] דּוֹמֶה לִזְכוּכִית, שָׁקוּף וְזַךְ כִּזְכוּכִית: ״לֵחָה לְבָנָה זְכוּכִית״ (קאנון א א ג). עֵינַיִם זְכוּכִיּוֹת. – [־כִית, ־כִיִּים, ־כִיּוֹת]

זְכוּכִית נ׳ [מן זכך; ארמית: זְכוּכִיתָא, זְגוּגִיתָא; ערבית: זֻגַ׳אג׳ זכוכית] חֹמֶר מוּצָק שָׁקוּף וְשָׁבִיר, עָשׂוּי חוֹל מְעֹרָב בְּסוֹדָה, אַשְׁלָג וַחֲמָרִים אֲחֵרִים, שֶׁנִּתְרַכְּבוּ זֶה בָּזֶה בְּחֹם גָּבוֹהַּ. הַזְּכוּכִית מְשַׁמֶּשֶׁת לְשִׁמְשׁוֹת לְחַלּוֹנוֹת, לִכְלֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה – כּוֹסוֹת, גְּבִיעִים, צִנְצָנוֹת, בַּקְבּוּקִים וְכַדּוֹמֶה. בִּימֵי־קֶדֶם הָיְתָה הַזְּכוּכִית יְקָרָה מְאֹד: ״לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוֹכִית, וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי־פָז״ (איוב כח יז). ״בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַשְׁקִין בְּבֵית הָאָבֵל – עֲשִׁירִים בִּזְכוּכִית לְבָנָה וַעֲנִיִּים בִּזְכוּכִית צְבוּעָה״ (מועד קטן כז.). ״וּמִהֵר אֶל זְכוּכִית חַלּוֹנוֹ״ (ביאליק, והיה כי יארכו). – [זְכוּכִית־, זְכוּכִיּוֹת]

– **זְכוּכִית־מַגְדֶּלֶת°**, זְכוּכִית מְקֻמֶּרֶת בְּצוּרַת עֲדָשָׁה שֶׁבַּעֲדָהּ נִרְאִים הָעֲצָמִים מֻגְדָּלִים מִשֶּׁהֵם בַּמְּצִיאוּת: בַּמִּיקְרוֹסְקוֹפ קְבוּעוֹת כַּמָּה זְכוּכִיּוֹת מַגְדִּילוֹת.

– **זְכוּכִית שׂוֹרֶפֶת°**, זְכוּכִית מְקֻמֶּרֶת כְּעֵין עֲדָשָׁה הַמְרַכֶּזֶת אֶת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ לִנְקֻדָּה אַחַת (נְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד) שֶׁבָּהּ עוֹלֶה הַחֹם כְּדֵי לַהַט רָב.

– **בָּתֵּי־זְכוּכִית°** (יל״ג, פרוזה רלה) כִּנּוּי לְמִשְׁקָפַיִם [נתיישן]

זְכוּכִיתִי° ת׳ [מן זְכוּכִית] שֶׁהוּא כְּעֵין הַזְּכוּכִית, זְגוּגִי: ״מַבִּיט עָלָיו בְּמַבָּט זְכוּכִיתִי וּמְחַיֵּךְ״ (סברסקי, לפידים 259). ״מַגְבִּיהַּ מִצְחוֹ וְאֶת עֵינָיו, מְעֻגָּלוֹת אֵימָה זְכוּכִיתִית״ (יזהר, צקלג 230). – [זְכוּכִיתִית, זְכוּכִיתִיִּים, ־תִיּוֹת]

זְכוּכָן° ז׳ [מן זְכוּכִית] חֹמֶר גָּלְמִי לְתַעֲשִׂיַּת זְכוּכִית, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל תַּחְמוֹצוֹת הַנַּתְרָן, הַסִּידָן וְהַצֹּרָן. – [זְכוּכַן־]

זָכוּר ת׳ [מן א. זכר, זָכַר] 1*. בִּלְתִּי־נִשְׁכָּח, שָׁמוּר בַּזִּכָּרוֹן: ״זָכוּר וּלְבַסּוֹף שָׁכוּחַ – אֵין שִׁכְחָה״ (בבא מציעא יא.). ״הֲטוֹב שֶׁיִּהְיוּ מֵתִים זְכוּרִים וְהָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת שְׁכוּחִים?״ (יהודה הלוי א 11). הַדָּבָר זָכוּר לִי הֵיטֵב. 2. זוֹכֵר: ״זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ״ (תהלים קג יד). ״זָכוּר הָיִיתִי בִּפְלוֹנִית שֶׁיָּצְתָה בְּהִינוּמָא וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ״ (כתובות ב י). ״אִי אַתֶּם זְכוּרִים כָּל מַה שֶּׁהִנְהַגְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר?״ (דברים רבה ז). זָכוּר אֲנִי. – [זְכוּרָה, זְכוּרִים, ־רוֹת]

– **זָכוּר לַטּוֹב*** [דיבור של שבח לזכרו של אדם שמת] 1. יְהֵא בָּרוּךְ, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה: ״זֶה אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב״ (שיר השירים רבה ד, גן נעול). 2. רָאוּי לְתוֹדָה: ״בְּרַם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב, וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא שְׁמוֹ״ (בבא בתרא כא.). ״וְגַם חַרְבוֹנָה זָכוּר לַטּוֹב״ (שושנת יעקב, לפורים).

– **זְכוּרְנִי*, זְכוּרַנִי*** (=זָכוּר אֲנִי), אֲנִי זוֹכֵר: ״זְכוּרְנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק וּמֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אַבָּא״ (סנהדרין נב:). ״זְכוּרַנִי, כֵּיצַד נִגְלָה פִּתְאוֹם מֵחֲדַר־מִשְׁכָּבוֹ״ (מנדלי מו״ס, קנג). ״וּזְכוּרְנִי מֶה חָזָק הַגַּרְעִין, מַה־בְּרִיאָה הַפְּרוּדָה״ (ביאליק, המתמיד).

– **זְכוּרַתְנִי°**, זְכוּרָה אֲנִי, הִנְנִי זוֹכֶרֶת.

זְכוּר ז׳ [מן זָכָר] 1. שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַזְּכָרִים: ״שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן ה׳״ (שמות כג יז). 2*. מִין מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים כְּעֵין אוֹב (סנהדרין סה:). – [זְכוּר־]

– **מִשְׁכַּב זְכוּר*** (ברכות מג:), מַעֲשֵׂה סְדוֹם, בִּיאָה עַל זָכָר, הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיזְם.

זִכּוּר°, זִיכּוּר ז׳ [מן ב. זכר, זִכֵּר] [בדקדוק] קְבִיעַת שֵׁם עֶצֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר: ״אֵין לְהִשְׁתַּמֵּט מֵחוֹבַת הַזִּכּוּר שֶׁכִּמְעַט שֶׁנִּשְׁכַּח לְגַבֵּי קָמַץ״ (סדן, שפה 35). זִכּוּר הַשֵּׁם ״רוּחַ״ וְנִקּוּבוֹ. – [זִכּוּר־]

זְכוּרְנִי*, זְכוּרַנִי*, זוֹכֵר אֲנִי, הֲרֵינִי נִזְכָּר – ראה זָכוּר.

זְכוּת* נ׳ [מן זכה, זָכָה] 1°. רְשׁוּת, תֹּקֶף חֻקִּי לִקְנַיַן דָּבָר אוֹ לַעֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה: כָּל הַזְּכֻיּוֹת לְהַדְפָּסַת הַסֵּפֶר שְׁמוּרוֹת לַמְחַבֵּר. הַמַּמְצִיא מָכַר אֶת זְכוּתוֹ עַל הָאַמְצָאָה. הַדָּבָר מַגִּיעַ לוֹ בִּזְכוּת וְלֹא בְּחֶסֶד. 2°. אַקְטִיב, חֶשְׁבּוֹן לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ; חֵלֶק בְּסֵפֶר חֶשְׁבּוֹנוֹתָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ, שֶׁבּוֹ נִרְשָׁמִים הַכְּסָפִים לְטוֹבָתוֹ וְלִרְשׁוּתוֹ: זְכוּת וְחוֹבָה. 3*. סַנֵּגוֹרְיָה, הַצְדָּקָה בַּדִּין, הַהֵפֶךְ – חוֹבָה: ״הַכֹּל

מְלַמְּדִין זְכוּת, וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה" (סנהדרין ד א). "וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת" (אבות א ו). 4*, צְדָקָה, שְׂכַר מַעֲשִׂים טוֹבִים: "זְכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן, וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד" (אבות ב ב). 5*, יִתְרוֹן, מַעֲלָה, בְּרָכָה: "זְכוּת הִיא לָעֶבֶד שֶׁיּוֹצֵא מִתַּחַת רַבּוֹ לְחֵרוּת" (בבא מציעא יט.). הָאֲצִילִים הָיוּ בַּעֲלֵי זְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת [וראה עוד הצירופים להלן]. – [זְכוּת־, זְכֻיּוֹת, זְכֻיּוֹת־]

– בִּזְכוּת־*, בִּגְלַל מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁל־, תּוֹדוֹת לְ־: "הַכֹּל לֹא נוֹצַר אֶלָּא בִּזְכוּת יַעֲקֹב" (ויקרא רבה לו). בִּזְכוּת תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית־רַבָּן.

– זְכוּת אָבוֹת*, צִדְקַת אֲבוֹתָיו שֶׁל אָדָם, יַחַס מְיֻחָד שֶׁאָדָם זוֹכֶה לוֹ בִּגְלַל הוֹרָיו אוֹ בְּשֶׁל מוֹצָאוֹ: "וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם" (אבות ב ב). "זְכוּת אָבוֹת עָמְדָה לוֹ" (רש"י ישעיה ז א). "וְלוּלֵא שֶׁהָיְתָה לִי זְכוּת אָבוֹת אָז אַף ה' בִּי הִתְאַנָּף" (הרומי, כח 545). "וְאִם נִשְׁאַר בִּי כֹּחַ לַחֲזֹר לְבֵיתִי... שָׁלֵם בְּגוּפִי אֵינוֹ אֶלָּא זְכוּת אָבוֹת עָמְדָה לִי" (מנדלי מו"ס, שנה). "כָּל הַחֹסֶן וְהַיְקָר אֲשֶׁר נֶאֶצְרוּ בְּדָמָם בְּכֹחַ דּוֹרוֹת וּבִזְכוּת אָבוֹת" (ביאליק, פסטרנאק). "וְלֹא בִּזְכוּת אָבוֹת... אֶלָּא בְּכֹחַ סְגֻלוֹתָיו הַפְּרָטִיּוֹת" (סוקולוב, אישים 501).

– זְכוּת־יוֹצְרִים°, זְכוּתוֹ הַחֻקִּית וְהַבִּלְעָדִית שֶׁל מְחַבֵּר (מַמְצִיא, אָמָּן וְכוּ') לְפַרְסֵם אֶת יְצִירָתוֹ וְלֵהָנוֹת מִן הָרְוָחִים שֶׁהִיא מְבִיאָה (Copyright): הַמַּלְחִין קִבֵּל זְכוּת־יוֹצְרִים עַל מַנְגִּינָתוֹ הַחֲדָשָׁה.

– זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ ⁂, צִדְקָתוֹ תַּעֲמֹד לָנוּ (דִּבּוּר מְקֻבָּל אַגַּב הַזְכָּרַת צַדִּיק שֶׁנִּפְטַר): "הַלְוַאי זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ עַתָּה בְּעֵת צָרָה" (מנדלי מו"ס, פה). "וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּהַסָּבָא מִשְּׁפּוֹלָא, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ" (ביאליק, החצוצרה א).

– הִפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ° [על-פי הארמית, שבת קיט.], לִמֵּד עָלָיו זְכוּת, הִשְׁתַּדֵּל לְהַצְדִּיקוֹ: "רַבִּי לֵוִי יִצְחָק מִבֶּרְדִּיטְשׁוֹב הָיָה, כַּיָּדוּעַ, סַנֵּיגוֹרָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מְהַפֵּךְ בִּזְכוּתָם" (ליפסון, מדור 2).

– דָּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת*, בִּקֵּשׁ לְהַצְדִּיק אוֹתוֹ, חִפֵּשׂ מְסִבּוֹת מְקִלּוֹת לְמַעֲשָׂיו: "וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת" (אבות א ו).

– לִמֵּד זְכוּת* (סנהדרין ד א), סִנֵּגֵר, טָעַן לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ.

– מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל־יְדֵי זַכַּאי* (שבת לב.), מַעֲשֶׂה טוֹב רָאוּי שֶׁיֵּעָשֶׂה, אוֹ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה, עַל־יְדֵי אָדָם טוֹב וְיָשָׁר.

– כָּל הַזְּכֻיּוֹת שְׁמוּרוֹת°, כְּתֹבֶת הַנִּרְשֶׁמֶת עַל־פִּי רֹב בְּשַׁעַר פְּנִימִי שֶׁל סֵפֶר, לְהוֹדִיעַ כִּי אֵין רְשׁוּת לְמִישֶׁהוּ אַחֵר לְהַדְפִּיס אֶת הַסֵּפֶר אוֹ לְתַרְגְּמוֹ בְּלֹא הַסְכָּמַת הַמְחַבֵּר אוֹ הַמּוֹצִיא־לָאוֹר.

– שִׁוְיוֹן־זְכֻיּוֹת°, מַעֲמָד אֶזְרָחִי אוֹ צִבּוּרִי שָׁוֶה לַכֹּל: הַיְּהוּדִים בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה נִלְחֲמוּ לְהַשָּׂגַת שִׁוְיוֹן זְכֻיּוֹת. אִגּוּד לְשִׁוְיוֹן־זְכֻיּוֹת לְנָשִׁים (לְמַעֲמָד אֶזְרָחִי שָׁוֶה לְמַעֲמַד הַגְּבָרִים).

זַכּוּת ⁂ נ' [מן זַךְ] צַחוּת, בְּהִירוּת, צְלִילוּת, טֹהַר: "סוֹדֵי הַחָכְמָה, שֶׁיְּגַלּוּ לְךָ בֹּר לִבְּךָ וְזַכּוּת נַפְשֶׁךָ" (חובות הלבבות, הבחינה ו). "אֲבָל לֵב מֵבִין לוֹ, וְיוֹתֵר תִּתְמְהוּ עַל זַכּוּת לִבּוֹ" (בורלא, עקביה 91). זַכּוּת הַשָּׁמַיִם בְּיוֹם בָּהִיר. – [זַכּוּת־]

זְכַזוּךְ ⁂ ז' [מן זכזך] זִכּוּךְ, טִהוּר. – [זְכַזוּךְ־]

זכזך [מן זכך]

~ פִּעֵ' **זִכְזֵךְ** ⁂ פ"י זִכֵּךְ, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא זַךְ, טִהֵר: "לְזַכּוֹת אֲשֵׁמִים, לְזַכְזֵךְ אֲשָׁמִים" (מי יתנה, יוצר יום כיפור). –[לְזַכְזֵךְ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' **זֻכְזַךְ** ⁂, טֹהַר, זֻכַּךְ: "שְׁלֵמִים תְּמִימִים בְּבֹר כַּפֵּימוֹ זֻכְזָכוּ" (שיגרו, עבודת יום כיפור). – [מְזֻכְזָךְ, יְזֻכְזַךְ]

זַכְזַךְ° ת' [מן זַךְ] זַךְ בְּיוֹתֵר: "טֹהַר הַלֹּבֶן שֶׁל הַשְּׁתִיקָה הַזַּכְזַכָּה שֶׁהִשְׂתָּרְעָה לְעֵינַי כְּעַרְבוֹת שְׁלָגִים" (שטיינמן, דוראים 89). – [זַכְזַכָּה זַכְזַכִּים, ־וֹת]

זַכַּי* ת' ראה זַכַּאי*.

זְכִיָּה*, זכייה נ' [מן זכה, זָכָה], קַבָּלַת דָּבָר, הַשָּׂגַת דָּבָר: "אֵין הֶפְקֵר יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים אֶלָּא בִּזְכִיָּה" (ירושלמי פאה יט ב). זְכִיָּה מִן הַהֶפְקֵר. זְכִיָּה בְּגוֹרָל. – [זְכִיַּת־, זְכִיּוֹת]

זִכָּיוֹן ⁂, זיכיון ז' [מן זכה] 1°, זְכוּת מְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה אוֹ עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹן הַמְּקוֹמִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנֶכֶס צִבּוּרִי וּלְהָפִיק מִמֶּנּוּ רְוָחִים, קוֹנְצֶסְיָה: זִכָּיוֹן לְנִצּוּל מֵי יָם־הַמֶּלַח. 2 ⁂, זְכוּת, צְדָקָה: "לְהַגְבִּיר מְלִיצֵי־יֹשֶׁר וְזִכְיוֹנִים, וּלְהַחֲסִים קַטֵּיגוֹרִים עִמָּהֶם מְדַיְּנִים" (מי יתנה, יוצר יום כיפור). 3°, קַבָּלַת זְכֻיּוֹת: "מִן הַגֶּטוֹ יֵשׁ לָצֵאת לֹא אֶל הַזִּכָּיוֹן בְּחֶסֶד זָרִים, אֶלָּא אֶל שִׁחְרוּר עַצְמִי" (קלוזנר, הספרות ד 331). 4°, זְכִיָּה: "כָּל הַזִּכָּיוֹן (בַּגּוֹרָל) לֹא הָיָה אֶלָּא טָעוּת מָרָה" (פיכמן, רסה). – [זִכְיוֹן־, זִכְיוֹנוֹת גם זִכְיוֹנִים, זִכְיוֹנֵי־]

זָכִיךְ° ת' [מן זכך] זַךְ מְאֹד, שָׁקוּף וָצַח: "תְּכֵלֶת זְכִיכָה וּבְרוּרָה" (כהן, שירים קצה). "וּכְבָר תָּחוּשׁ אֶת נִשְׁמַת מְרוֹמֵי הַזְּכִיכָה" (כהן, שירים נט). – [זְכִיכָה, זְכִיכִים, ־וֹת]

זְכִיכָה ⁂ נ' [מן זכך, זָכַךְ] טֹהַר, זַכּוּת: "הַצָּעוֹת לִזְכִיכַת הַדֵּעוֹת" (ריב התלמוד והפילוסופים, לפי בן-יהודה). – [זְכִיכַת־]

זְכִירָה* נ' [מן א. זכר, זָכַר] 1*, כֹּחַ הַזִּכָּרוֹן, שְׁמִירָה בַּזִּכָּרוֹן, הֵפֶךְ מִן "שִׁכְחָה": "רְאִיָּה מְבִיאָה לִידֵי זְכִירָה, זְכִירָה מְבִיאָה לִידֵי עֲשִׂיָּה" (מנחות מג:). "'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל'–מַה זְּכִירָה זָכַר לָהּ?" (בראשית רבה עג). 2°, זֵכֶר, מַזְכֶּרֶת: "הַעְתָּקָה שֶׁל סִפְרוֹ שָׁלַח לְבֵית־הַסְּפָרִים הַלְּאֻמִּי שֶׁלָּנוּ, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ זְכִירָה בִּירוּשָׁלַיִם" (עגנון, אורח 444). – [זְכִירַת־, זְכִירוֹת]

זכך [קרוב אל זכה]

~ פָּעַ' **זַךְ** פ"ע הָיָה נָקִי, הָיָה בָּהִיר וָצַח: "זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג, צַחוּ מֵחָלָב" (איכה ד ז). "מִצּוֹאָתָם רָחֲצוּ וּמִטֶּנֶף צַחֲנָתָם זַכּוּ" (שיגרו, עבודת יום כיפור). "תִּזַּךְ נַפְשְׁךָ וְיֵאוֹר שִׂכְלְךָ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ד). "קַלּוֹתִי, זַכּוֹתִי, כְּנַף־אוֹר תִּשָּׂאֵנִי" (ביאליק, זוהר). "כְּזוֹךְ בְּעֹמֶק מַיִם... יִזַּךְ עָנְיִי" (פיכמן, קיג). –[לָזוֹךְ, זַךְ, יִזַּךְ]

~ פִּעֵ' **זִכֵּךְ** ⁂ פ"י נִקָּה, טִהֵר: "וְהִשְׁתַּדֵּל בְּכֹחֲךָ לְזַכֵּךְ מַעֲשֶׂיךָ" (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ו). "קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים שֶׁזִּכְּכוּ אֶת הָאֲוִיר בִּתְפִלּוֹתֵיהֶם" (עגנון, כלה קז). – [לְזַכֵּךְ אֶת־, מְזַכֵּךְ, יְ־]

~ פֻּעַ' **זֻכַּךְ**° פ"ע נֻקָּה, טֹהַר: "לְאַחַר לַיְלָה שֶׁל בְּכִי וּתְפִלָּה הָיָה יוֹצֵא מְטֹהָר וּמְזֻכָּךְ וְדַעְתּוֹ נָחָה עָלָיו" (הזז, יעיש ב 114). "שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מְזֻכֶּכֶת עַל־יְדֵי כִּלְיוֹן נֶפֶשׁ" (פיכמן, רב).–[מְזֻכָּךְ, יְזֻכַּךְ]

~ הת׳ **הִזְדַּכֵּךְ** ^, נִטַהֵר, נַעֲשָׂה זַךְ וְנָקִי, הִצְטַלֵּל: ״כְּדֵי שֶׁתִּזְדַּכֵּכְנָה מַחְשְׁבוֹתָם״ (כוזרי ג א). ״כְּשֶׁתִּזְדַּכֵּךְ (הַנֶּפֶשׁ) וְתִזְהִיר, וְהָיוּ מַעֲשֶׂיהָ טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה״ (חובות הלבבות, הבטחון ד). ״לִרְאוֹת בֶּעָבִים וּלְחַכּוֹת עַד שֶׁיִּזְדַּכֵּךְ הָאֹפֶק״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 36). ״וַיָּמָת וַתַּעַל רוּחוֹ הַמִּזְדַּכֶּכֶת לִמְרוֹמִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קה). ״רַעְיוֹנוֹתָיו מִזְדַּכְּכִים מִיסוֹד אֲוִירָא דְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (הרב קוק, אורות י). ״וּמְקַדְּשִׁים עַצְמָם וּמְטַהֲרִים עַצְמָם וּמִזְדַּכְּכִים הַרְבֵּה״ (עגנון, אלו שיט). – [לְהִזְדַּכֵּךְ, מִזְ־, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הֵזַךְ** פ״י נִקָּה, טִהֵר: ״אִם־הִתְרָחַצְתִּי בְמֵי־שָׁלֶג, וַהֲזִכּוֹתִי בְּבֹר כַּפָּי״ (איוב ט ל). ״אַנְשֵׁי הָרְמִיָּה אֲשֶׁר לוֹא הֵזַכּוּ דַרְכָּם לְהִבָּדֵל מֵעָוֶל״ (מגילת הסרכים ט 9). ״הֲזִכּוּנִי, שִׁטְפוּנִי, אֶל לִבִּי חֲדֹרוּ!״ (ביאליק, צפרירים). ״וָאֵשְׁתְּ מֵאוֹר סַפִּיר זֶה, אוֹר בְּרָכָה נַפְשִׁי הֵזַךְ, הֵזַךְ״ (כהן, שירים מה). – [לְהָזֵךְ אֶת־, הֲזִכּוֹתִי; מֵזַךְ, מְזִכָּה; יָזֵךְ]

~ הֻפ׳ **הוּזַךְ** °, נֻקָּה, טֹהַר. – [מוּזָךְ, יוּזַךְ]

א. **זכר** [אכדית: zakāru אמר, נשבע; ארמית: דְּכַר; ערבית: ד׳כַּר]

~ פָּע׳ **זָכַר** פ״י 1, שָׁמַר בְּזִכְרוֹנוֹ, שָׁמַר בְּמֹחוֹ, לֹא שָׁכַח: ״וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ״ (שמואל א א יא). ״וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם״ (דברים ה טו). ״זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ״ (שמות כ ח) 2, נִזְכַּר, הֶעֱלָה בְּזִכְרוֹנוֹ דָבָר שֶׁנִּשְׁכַּח: ״וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ, וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן – וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי״ (בראשית ט יד–טו). – [לִזְכֹּר אֶת־, זוֹכֵר, יִזְכֹּר]

~ נפ׳ **נִזְכַּר**, 1, נִשְׁמַר בַּזִּכָּרוֹן, לֹא נִשְׁכַּח: ״הֵיטִיבִי נַגֵּן, הַרְבִּי־שִׁיר, לְמַעַן תִּזָּכֵרִי!״ (ישעיה כג טז). ״וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־יִזָּכֵר עוֹד״ (ירמיה יא ט). 2*, עָלָה בְּזִכְרוֹנוֹ, עָלָה פִּתְאֹם בְּלִבּוֹ לְאַחַר שֶׁנִּשְׁכַּח: ״הַהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחוֹ... וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (פסחים ג ז). ״אָמַרְתִּי לוֹ: מִפְּנֵי־מָה בָּכִיתָ? אָמַר לִי: כְּבוֹד אֲבוֹתַי נִזְכַּרְתִּי״ (יומא לח.). ״הִזָּכֵר שֶׁנִּסֵּיתָ אַבְרָהָם בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת!״ (שמות רבה מד). ״נִזְכַּר לְאָבִיו שֶׁל עַצְמוֹ וְנִזְכַּר לְאִמּוֹ וְלִשְׁנֵי אֶחָיו״ (הזז, צל 103). ״וַאֲנִי נִתַּר מִמְּקוֹמִי: נִזְכַּרְתִּי אֶת אִמִּי״ (ליסיצקי, תולדות 282). 3°, נֶאֱמַר, סֻפַּר: בְּאוֹתָהּ אֲסֵפָה נִזְכַּר גַּם שִׁמְךָ. אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַנִּזְכָּר לְעֵיל שָׁמַעְתִּי מִפִּי זְקֵנִי. – [לְהִזָּכֵר, בְּ־, אֶת, לְ־; נִזְכָּר, יִזָּכֵר]

~ הִפ׳ **הִזְכִּיר** פ״י 1, הֶעֱלָה זֵכֶר דָּבָר: ״אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם״ (בראשית מא ט). ״מַזְכִּירִין יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת״ (ברכות א ה) 2, הֶעֱלָה דְּבַר־מָה בְּזִכְרוֹנוֹ שֶׁל אַחֵר, גָּרַם שֶׁהַשֵּׁנִי יִזָּכֵר בְּדָבָר לְאַחַר שֶׁשְּׁכָחוֹ: ״הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם, הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל־יְרוּשָׁלַיִם״ (ירמיה ד טז). ״אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, הִזְכַּרְתַּנִי! פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק״ (עבודה זרה יז.). 3, הוֹדִיעַ, פִּרְסֵם, בְּיִחוּד לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ: ״הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו, הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ״ (ישעיה יב ד). 4, הִקְרִיב מִנְחַת זִכָּרוֹן, הִקְטִיר: ״מַעֲלֵה מִנְחָה... מַזְכִּיר לְבֹנָה״ (ישעיה סו ג). עיין אַזְכָּרָה 3. 5°, עָרַךְ אַזְכָּרָה, הֶעֱלָה זִכְרוֹ שֶׁל נִפְטָר. – [לְהַזְכִּיר אֶת־ מַזְכִּיר, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻזְכַּר** * פ״ע 1*, נִזְכַּר, הֹעֲלָה זִכְרוֹ: ״לֹא הֻזְכְּרוּ רִמּוֹנֵי בָדָאן וַחֲצִירֵי גֶבַע אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ מִתְעַשְּׂרִין וַדַּאי בְּכָל מָקוֹם״ (כלים יז ה). ״אַף אֵלּוּ כְּשֵׁרִין, לֹא הֻזְכְּרוּ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּהֶדְיוֹט״ (גיטין א ה). ״יֻזְכְּרוּ בְּשִׁפְלָם וְיִפְרְחוּ כַּשּׁוֹשָׁן״ (ינאי, תב). הַדְּבָרִים הֻזְכְּרוּ בָּאֲסֵפָה. 2 ^, הוּסַב לִבּוֹ לְ־: ״עַל־יְדֵי מִשְׁנָתְךָ זוֹ הֻזְכַּרְתִּי דָבָר שֶׁשָּׁמַעְתִּי״ (רש״י חגיגה כב:). הֻזְכַּרְתִּי בְּפִתְקָה כִּי עָלַי לָבוֹא לַיְשִׁיבָה. – [מֻזְכָּר, יֻזְכַּר]

~ פִּע׳ **זִכֵּר** ° פ״י 1, חִדֵּשׁ בַּזִּכָּרוֹן, חָזַר עַל דָּבָר לְמַעַן יְהֵא זָכוּר הֵיטֵב: מְפַקֵּד הַפַּטְרוֹל זִכֵּר אֶת הַדֶּרֶךְ לַאֲנָשָׁיו לִפְנֵי צֵאתָם לַדֶּרֶךְ. 2, הִזְכִּיר, הֶעֱלָה בַּזִּכָּרוֹן: ״יָצָא לִפְנֵי הַבַּיִת שֶׁזִּכְרוֹ זִכֵּר עֲרָבִים רְחוֹקִים״ (קובנר, פנים 322). – [לְזַכֵּר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִזְדַּכֵּר** ^, נִזְכַּר, עָלָה בַּזִּכָּרוֹן: ״כִּי כֵן הוּא דֶּרֶךְ מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִזְדַּכֵּר דְּבַר־מָה שֶׁחָשַׁב״ (אברבנאל, מקץ). ״יֵשׁ וּדְבָרִים נִשְׁכָּחִים אוֹ אֵינָם מִזְדַּכְּרִים בְּנוֹחַ״ (קלצקין, כתבים 111). – [לְהִזְדַּכֵּר, מִזְדַּכֵּר, יִזְ־]

– **זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה** [ביטוי רווח שאול מן במדבר יא ה], הָיֹה הָיוּ לָנוּ בֶּעָבָר יְמֵי שֶׁפַע!

– **יִזְכֹּר** ^ (על-שום הפתיחה: ״יזכור אלוהים נשמת...״] 1 ^, כִּנּוּי לִתְפִלַּת אַזְכָּרָה לְנִשְׁמוֹת קְרוֹבִים שֶׁנִּפְטְרוּ (נֶאֱמֶרֶת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֲרֵי קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, בְּשִׂמְחַת־תּוֹרָה, בְּאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח וּבְשָׁבוּעוֹת). 2° [בהשאלה] אַזְכָּרָה, הֶסְפֵּד.

– **זְכוֹר בְּרִית** ^, כִּנּוּי לַסְּלִיחוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, עַל שׁוּם הַסְּלִיחָה הַפּוֹתַחַת בַּמִּלִּים ״זְכֹר בְּרִית אַבְרָהָם וַעֲקֵדַת יִצְחָק״ הַנֶּאֱמֶרֶת בִּפְתִיחַת הָאָרוֹן.

– **רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה*** (סנהדרין פב.), הַדָּבָר שֶׁרָאָה עוֹרֵר בּוֹ אֶת זִכְרוֹן הַדְּבָרִים שֶׁלָּמַד עַל מַעֲשֶׂה דּוֹמֶה לָזֶה.

– **לֹא יִזָּכֵר וְלֹא יִפָּקֵד** [על-פי ירמיה ג טז], יִמָּחֶה זִכְרוֹ, אִישׁ לֹא יַזְכִּירֶנּוּ.

– **הַנִּזְכָּר לְעֵיל**° [רווח בייחוד בראשי-תיבות: הַנַּ״ל] הַדָּבָר אוֹ הָאִישׁ שֶׁזִּכְרוֹ אוֹ עִנְיָנוֹ הוּבָא קֹדֶם לָכֵן.

– **מַזְכִּיר**, ראה ערך מַזְכִּיר.

– **בָּרוּךְ מַזְכִּיר נִשְׁכָּחוֹת**° [על־פי תענית ב ד: ״זוכר הנשכחות״] קְרִיאַת הוֹדָיָה וּרְוָחָה בְּפִיו שֶׁל מִי שֶׁנִּזְכַּר בְּדָבָר חָשׁוּב: ״בָּרוּךְ מַזְכִּיר נִשְׁכָּחוֹת – נִזְכַּרְתִּי״ (מנדלי מו״ס, קטו).

ב. **זכר** [מן זָכָר]

~ נפ׳ [מצויה רק הצורה הסתומה:] **תִּזָּכָר**, תֵּלֵד זָכָר: ״וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר, פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה״ (שמות לד יט).

~ פִּע׳ **זִכֵּר** ^ פ״י [בדקדוק] קָבַע כִּי הַמִּלָּה לְשׁוֹן זָכָר: ״כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים זַכְּרֵהוּ וְנַקְּבֵהוּ״ (בשם אברהם אבן-עזרא, ערוגת הבושם ז כח). ״וְהוּא מְעוֹרֵר לִנְהוֹג בָּהֶן (בְּמִלַּת ״מַטְבֵּעַ״ וַאֲחֵרוֹת) כַּהֲלָכָה, כְּלוֹמַר לְזַכְּרָן״ (סדן, שפה 32). ״יְפֵיפִית לִי בְּזַכֶּרְךָ וְנַקֶּבְךָ כָּל טְבוּעַ־טֶבַע״ (רגלסון, חקוקות 15). – [לְזַכֵּר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִזְדַּכֵּר** °, נִטָּה כִּלְשׁוֹן זָכָר: ״שֶׁמֶשׁ וְרוּחַ מִזְדַּכְּרִים לְדִין וּמִתְנַקְּבוֹת לְרַחֲמִים״ (רגלסון, חקוקות 15). – [לְהִזְדַּכֵּר, מִזְ־, יִזְ־]

זָכָר ז׳ [אכדית: zikaru, zikru; ארמית: דְּכַר, דִּכְרָא, דּוּכְרָא; ערבית: ד׳כַּר] 1, בֶּן־אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים שֶׁאֵבְרֵי הָרְבִיָּה שֶׁבְּגוּפוֹ מְיֻצָּרִים תָּאֵי מִין הַמַּכְשִׁירִים לְהַפְרוֹת אֶת בֵּיצַת הַנְּקֵבָה: ״זָכָר

וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם״ (בראשית א כז). ״יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר״ (ירמיה כ טו). ״אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא זְכָרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת״ (פסחים סה.). **2•** [בהשאלה] כִּנּוּי לְחֵלֶק בּוֹלֵט וּמְחֻדָּד בִּכְלִי אוֹ בְּזוּג הֶתְקֵנִים (לְהַבְדִּיל מִן הַחֵלֶק שֶׁבּוֹ שֶׁקַע הַקָּרוּי ״נְקֵבָה״): ״מִכְחוֹל שֶׁנִּטַּל הַכַּף – טָמֵא מִפְּנֵי הַזָּכָר״ (כלים יג ב). **3•** אֵיבַר־הַמִּין שֶׁל הַזָּכָר: ״אֵיזֶהוּ זוֹבָן? כִּיס וְלֹא הַזָּכָר״ (תוספתא בכורות ד ו). – [זְכַר־, זְכָרִים, זִכְרֵי־]

– **לְשׁוֹן זָכָר•, מִין זָכָר°,** [בדקדוק] צוּרָה דִּקְדּוּקִית שֶׁנִּקְבְּעָה בַּלָּשׁוֹן לְשֵׁמוֹת שֶׁלֹּא מֵעוֹלַם הַחַי כְּזֵהָה לַצּוּרָה הַדִּקְדּוּקִית שֶׁל שֵׁמוֹת זְכָרִים בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: ״וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל – מַגִּיד שֶׁהַשָּׂדֶה קָרוּי לְשׁוֹן זָכָר בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ (ספרא בחוקותי קיד ב). הַשֵּׁמוֹת: כִּסֵּא, שֻׁלְחָן, נֵיר, גִּלָּיוֹן – לְשׁוֹן זָכָר הֵם, וְכֵן הַתְּאָרִים: גָּדוֹל, טוֹב, יָפֶה – לְשׁוֹן זָכָר.

– **שִׂמְחַת זָכָר•** (ירושלמי בבא בתרא טז ד), שִׂמְחַת הַהוֹרִים לְהֻלֶּדֶת בֵּן זָכָר.

– **בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי?•** (כתובות יג ג), טַעֲנָה בְּפִיו שֶׁל מִי שֶׁהוּא חָזָק אוֹ בַּעַל זְכֻיּוֹת, וְנִרְאֶה לוֹ כִּי דַּוְקָא מִשּׁוּם כָּךְ מִתְכַּוְּנִים לְקַפְּחוֹ.

– **זִכְרֵי כְּהֻנָּה•** (זבחים ה ה), הַגְּבָרִים שֶׁבֵּין הַכֹּהֲנִים.

זֵכֶר, זֶכֶר

זֵכֶר, זֶכֶר ז׳ [מן א. זכר] זִכָּרוֹן, דָּבָר שָׁמוּר בַּלֵּב: ״מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם״ (שמות יז יד). ״זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה״ (משלי י ז). ״וַיְהִי זִכְרֵךְ חָרוּת לְנֶגֶד עֵינַי בְּאֵשׁ לְבָנָה״ (ביאליק, מגילת ו). זִכְרֵי לָשׁוֹן. זִכְרֵי אַהֲבַת נְעוּרִים.–[זֵכֶר־, זְכָרִים, זִכְרֵי־]

– **זֵכֶר לְ־•,** לְשֵׁם זְכִירַת עִנְיָן מְסֻיָּם: ״זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם״ (קידוש לליל שבת וימים טובים). ״זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל״ (פסחים קטו.; הגדה של פסח).

– **לְזֵכֶר־°,** כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֶת זִכְרוֹן־, כְּדֵי לְהַזְכִּיר אֶת־: אֲסֵפַת־אֵבֶל לְזֵכֶר חַלְלֵי הַמְּאֹרָעוֹת. שָׁלַחְתִּי לַחֲבֵרַי תַּצְלוּמִים לְזֵכֶר הַיָּמִים שֶׁבִּלִּינוּ יַחַד.

– **זֵכֶר לַדָּבָר•,** רֶמֶז לַדָּבָר, רְאָיָה קַלָּה גַּם אִם אֵינָהּ בְּרוּרָה בְּיוֹתֵר: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר – זֵכֶר לַדָּבָר״ (שבת ח ז).

– **זֵכֶר לַחֻרְבָּן ∴, 1•.** סִימָן נָהוּג בְּיִשְׂרָאֵל הַמְשַׁמֵּשׁ זִכָּרוֹן לְחֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, כְּגוֹן: שִׁיּוּר מָקוֹם לֹא סוּד בְּכֹתֶל הַבַּיִת, שְׁבִירַת כּוֹס בַּחֲתֻנָּה וְכוּ׳. **2°** [בהשאלה] שָׂרִיד מִדָּבָר גָּדוֹל שֶׁהָיָה לוֹ לְאָדָם: ״מִכָּל חֶמְדַּת־לִבּוֹ לֹא נִשְׁאַר לוֹ בְּכִיסוֹ אֶלָּא זֵכֶר לַחֻרְבָּן: מִכְתַּת זְכוּכִית״ (ברקוביץ, תר׳ חיי לב).

– **זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה** [שאול ממשלי י ז], דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד אַגַּב הַזְכָּרַת שֵׁם צַדִּיק שֶׁנִּפְטַר [בראשי־תיבות: זַצַ״ל]

– **יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ** [שאול מתהלים קט יג], קְלָלָה נִמְרֶצֶת אַגַּב הַזְכָּרַת שֵׁם רָשָׁע גָּדוֹל: הָמָן הָרָשָׁע יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ [בראשי־תיבות: יש״ו]

– **זִכְרוֹ לִבְרָכָה°,** דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד אַגַּב הַזְכָּרַת שֵׁם אָדָם שֶׁמֵּת: ״רַק מַה שֶּׁלִּמְּדָה אוֹתִי אִמִּי, זִכְרָהּ לִבְרָכָה״ (הזז, יעיש ב כו). [רווח יותר: ״זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה״]

– **זִכְרוֹ לְטוֹבָה•** (בן־סירא מה א), **זִכְרוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא ∴** (אברהם אבן־עזרא, צחות קמז), בִּטּוּיִים שֶׁל כָּבוֹד לְצַדִּיק וְגָדוֹל שֶׁנִּפְטַר.

זִכְרָה°, זיכרה

זִכְרָה°, זיכרה נ׳ [מן א. זכר] אַסּוֹצְיַאצְיָה, סְמִיכוּת רַעְיוֹנוֹת, הֶחְבֵּר, קֶשֶׁר בֵּין מֻשָּׂגִים שׁוֹנִים הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה – כְּשֶׁהוֹפָעַת אֶחָד מֵהֶם מַעֲלָה בַּזִּכָּרוֹן אֶת מִשְׁנֵהוּ. – [זִכְרַת־, זְכָרוֹת, זִכְרוֹת־]

זִכָּרוֹן, זִכְרוֹן, זיכרון

זִכָּרוֹן, זִכְרוֹן, זיכרון ז׳ [מן א. זכר] **1°,** הַכֹּשֶׁר לִזְכֹּר דְּבָרִים וּלְשָׁמְרָם בַּמֹּחַ: הַתַּלְמִיד הִצְטַיֵּן בְּזִכָּרוֹן טוֹב. זִכְרוֹנוֹ שֶׁל הַזָּקֵן נֶחֱלַשׁ. **2,** זֵכֶר, מַזְכֶּרֶת: ״וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן, וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה׳״ (שמות יב יד). ״וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ״ (שמות יג ט). ״אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים״ (קהלת א יא). ״כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם הַכְּסִיל (קהלת ב טז). ״וְגַם יְמֵי עָנְיִי וּנְדוּדֵי גָלוּתִי לֹא מָחוּ מִלִּבִּי זִכְרוֹנוֹת יַלְדוּתִי״ (ביאליק, משוט במרחקים). – [זִכְרוֹן־, זִכְרוֹנוֹת, גם זִכְרוֹנִים, זִכְרוֹנֵי־]

– **זִכָּרוֹן חֲזוּתִי°,** כִּשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם לִזְכֹּר יָפֶה בְּיִחוּד דְּבָרִים שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו.

– **זִכָּרוֹן שִׁמְעִי°,** כִּשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם לִזְכֹּר הֵיטֵב בְּיִחוּד דְּבָרִים שֶׁשָּׁמַע בְּאָזְנָיו.

– **זִכְרוֹן־דְּבָרִים ∴** [על־פי הארמית: דּוּכְרַן פִּתְגָּמֵי, סנהדרין כט:] פְּרוֹטוֹקוֹל, תַּמְצִית, כְּתָב שֶׁרְשׁוּמִים בּוֹ פְּרָטֵי הַדְּבָרִים שֶׁהֻחְלַט עֲלֵיהֶם בְּאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁהוּא: ״לֹא הָיָה כָּתוּב בָּהּ... אֶלָּא בִּלְשׁוֹן זִכְרוֹן־דְּבָרִים וְהוּא לְשׁוֹן־דַּיָּנִין״ (רש״י סנהדרין כט). הַמְחַבֵּר עָרַךְ זִכְרוֹן־דְּבָרִים בֵּינוֹ וּבֵין הַמּוֹצִיא־לָאוֹר עַל הוֹצָאַת הַסֵּפֶר.

– **זִכְרוֹן־עֵדוּת ∴,** פְּרוֹטוֹקוֹל שֶׁל דִּבְרֵי עֵדִים בַּמִּשְׁפָּט: ״וְלֹא הָיָה כָּתוּב בָּהּ זִכְרוֹן־עֵדוּת בִּלְשׁוֹן עֵדִים״ (רש״י סנהדרין כט:).

– **זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה•** (קידושין לא:), דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד אַגַּב הַזְכָּרַת שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר [בקיצור זַ״ל]: ״וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה״ (חובות הלבבות, הייחוד ג). ״אִמִּי, זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה, הָיְתָה צַדֶּקֶת גְּמוּרָה״ (ביאליק, אמי).

– **זִכְרוֹנוֹת•, 1°,** מַעֲשִׂים וּמְאֹרָעוֹת מֵחַיֵּי אָדָם אוֹ מִסְּבִיבָתוֹ בֶּעָבָר – מְסֻפָּרִים אוֹ כְּתוּבִים עַל־פִּי זִכְרוֹנוֹ: הַזָּקֵן סִפֵּר זִכְרוֹנוֹת מִימֵי נְעוּרָיו. סִפְרֵי זִכְרוֹנוֹת. **2•** (ראש השנה ד ה) הַתְּפִלָּה הַחֲמִישִׁית בְּמוּסַף לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הַמַּתְחִילָה בְּ״אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֵׂי עוֹלָם״ (מוּבָאִים בָּהּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים שֶׁל זִכָּרוֹן).

– **בַּעַל־זִכָּרוֹן°,** כִּנּוּי לְמִי שֶׁמִּצְטַיֵּן בִּזְכִירַת דְּבָרִים שֶׁהָיוּ, זַכְרָן.

– **יוֹם הַזִּכָּרוֹן, יוֹם זִכְרוֹן תְּרוּעָה,** מִתְאָרָיו שֶׁל חַג רֹאשׁ־הַשָּׁנָה [על־פי ויקרא כג כד]

– **מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן°,** מַצֵּבָה שֶׁהוּקְמָה לְזֵכֶר אָדָם אוֹ מְאֹרָע, גַּל־עֵד.

– **סֵפֶר זִכָּרוֹן** (מלאכי ג טז), **סֵפֶר זִכְרוֹנוֹת** (אסתר ו א), **1,** סֵפֶר שֶׁנִּרְשָׁמִים בּוֹ דְּבָרִים הָרְאוּיִים לְהִזָּכֵר. **2°,** סֵפֶר הַמּוּצָא לִכְבוֹד מִישֶׁהוּ לְיוֹבְלוֹ אוֹ כְּמַזְכֶּרֶת לִשְׁמוֹ לְאַחַר פְּטִירָתוֹ.

זַכְרוּת•

זַכְרוּת• נ׳ [מן זָכָר] **1,** טִבְעוֹ וּתְכוּנָתוֹ שֶׁל הַזָּכָר, גַּבְרוּת: ״זְכָרִים וּנְקֵבוֹת תְּמִימִין... תַּמּוּת וְזַכְרוּת בִּבְהֵמָה וְאֵין תַּמּוּת וְזַכְרוּת בָּעוֹפוֹת״ (זבחים קטז.). ״הַזַּכְרוּת בַּת הַט׳ שָׁנִים שֶׁלּוֹ נִזְדַּעְזְעָה בַּסֵּתֶר״ (שניאור, סיפורים צה). ״גַּם הַמַּדָּע גַּם הָרֶגֶשׁ, גַּם הַזַּכְרוּת גַּם הַנַּקְבוּת – הַכֹּל, הַכֹּל, כָּל אֶחָד נִכְנַס לִתְחוּם חֲבֵרוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צ) **2,** אֵיבַר הַזָּכָר: ״עוֹר שֶׁקּוֹשְׁרִין לָהֶן תַּחַת זַכְרוּתָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עַל הַנְּקֵבוֹת״ (שבת נג:). **3** [בהשאלה] צַד מְחֻדָּד וּבוֹלֵט

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

בִּכְלִי: "לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּנֶקֶבוּת שֶׁלּוֹ (שֶׁל הַקַּרְדֹּם), אֲבָל בְּזַכְרוּת שֶׁלּוֹ מֻתָּר" (ביצה לא:). "וְעַל זַכְרֻיּוֹתֵיהֶם שֶׁל הַקָּנִים הַבּוֹלְטוֹת מִתּוֹךְ הַגֶּפֶה הָיוּ נְתוּנִים כְּלֵי־חֶרֶס הֲפוּכִים לְהִתְיַבֵּשׁ" (קבק, במשעול 319). "כֹּה שֶׁלִּי הַשְּׁמָמָה הַשּׁוֹאֶגֶת אֶל מִנְעַץ זַכְרוּתוֹ שֶׁל מַכּוֹשׁ" (שלונסקי, שירים ב 213). – [זַכְרוּת־, זַכְרֻיּוֹת]

זְכָרִי^ ת׳ [מן זָכָר] שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַזָּכָר: "הַתְּכוּנָה וְהַמֶּזֶג הַזְּכָרִי" (קאנון א א ה). – [זְכָרִיִּים]

זְכִרְיָה° נ׳ **זְכִרִינִי**° ז׳ [מן א. זכר, על־פי שמו העממי של הפרח המכונה כן בכמה לשונות לועזיות] צֶמַח־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַזִּיפָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים כְּחֻלִּים לָרֹב (Myosotis): "יַחְדָּו נַפְלִיג אֶל הַשָּׂדֶה... וַאֲלַקֲטָה שָׁם זְכִרִיּוֹת" (ביאליק, קומי צאי). "עֵינַי תְּכֵלֶת יִפְתַּח, יַבִּיט צִיץ זְכִרִינִי שֶׁבַּבָּר" (טשרניחובסקי, שירים 69). – [זְכִרִיּוֹת]

זכריה

זַכְרָן* תו״ז [מן א. זכר, זָכַר] בַּעַל זִכָּרוֹן, מִי שֶׁכֹּחַ זִכְרוֹנוֹ חָזָק, הַזּוֹכֵר הֵיטֵב: "חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת נֶאֶמְרוּ בְּתַלְמִיד־חָכָם... חָכָם בִּדְרָכָיו, כּוֹנֵס וְזַכְרָן, מַרְבֶּה לְהָשִׁיב" (דרך ארץ זוטא ג). "וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן, – לוֹמַר: חָכָם גָּדוֹל אֲנִי וְזַכְרָן" (רש״י שבת קמז:). "וְלָרֹב הַבְּקִיאִים וְהַזַּכְרָנִים שֶׁבְּתַלְמִידֵי־חֲכָמִים אֵינָם חֲרִיפִים וּמְמֻלָּחִים" (קלצקין, כתבים 115). – [זַכְרָנִית, זַכְרָנִים, ־נִיּוֹת]

זַכְרָנוּת^ נ׳ [מן זַכְרָן] הַכֹּשֶׁר לִזְכֹּר יָפֶה דְּבָרִים רַבִּים, הִצְטַיְּנוּת בִּזְכִירָה: "וְשִׁבַּח ר׳ אֱלִיעֶזֶר בְּזַכְרָנוּת, שֶׁלֹּא שָׁכַח לְעוֹלָם דָּבָר מִמַּה שֶּׁלָּמַד" (דוראן, מגן אבות ב ח). "זַכְרָנוּת מֻפְלֶגֶת דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת הוֹלֶכֶת וּמְצַנֶּנֶת אֶת הַמֶּזֶג" (קלצקין, כתבים 115). – [זַכְרָנוּת־]

א. **זָל*** ת׳ [מן זול] 1*, שָׁפָל, נִקְלֶה, פְּחוּת־עֶרֶךְ: "מַעֲשֶׂה בַּחֲבוּרָה אַחַת שֶׁל זָלִים, שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים וְשׁוֹתִים יַיִן עַד חֲצִי הַלַּיְלָה" (במדבר רבה י). "אֵינוֹ מְכֻבָּד בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא זָל וָקַל" (רש״י אבות ד א). "זְמָרִים וְזִמְרוֹת שֶׁהָיוּ נֶחֱשָׁבִים כַּחֲבוּרָה שֶׁל זָלִין, פִּתְאוֹם הִתְחִיל הָעוֹלָם נוֹהֵג בָּהֶם כָּבוֹד" (עגנון, כפות עז). "וְכָלְתָה מַלְכוּת הַזָּלָה מִן הָעוֹלָם" (שנהר, ב 319). "הָיָה רַבִּי זַלְמָן לוֹבֵשׁ פְּשׁוּטִים וְזָלִים" (ליפסון, מדור 10). 2°, זוֹל, הַנִּמְכָּר בְּזוֹל, שֶׁאֶפְשָׁר לִקְנוֹתוֹ בִּמְחִיר מוּעָט: סְחוֹרָה זָלָה. – [זָלָה, זָלִים, זָלוֹת]

ב. **זָל** פעו״י 1, בִּזְבֵּז. 2, הָיָה זוֹל. – רְאֵה זול.

ז״ל ר״ת זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (זִכְרוֹנָהּ ~, ־נָם ~, ־נָן ~): חֲכָמֵינוּ ז״ל.

זלג [קרוב אל זלח; ארמית: זְלַג]

~ פָּע׳ **זָלַג*** 1, פ״י הִטִּיף, שָׁפַךְ, הִזִּיל: "זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת" (סוטה ז ח). "פָּנִים דָּוִים מִצַּעַר וְעֵינַיִם זוֹלְגוֹת דָּם" (ביאליק, אבי). "אָז דָּרַשְׁתִּי בְּקוֹל וּפָנַי זָלְגוּ זֵעָה" (ברנר, א 152). 2 פ״ע נָזַל, זָב: "וְזָכְרוּ אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, זָקְפוּ עֵינֵיהֶם וְזָלְגוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם" (ספרי ראה פ). – [לִזְלֹג, זוֹלֵג, יִזְלֹג]

~ הת׳ **נִזְדַּלֵּג**^, נָזַל וְחָדַר, הִסְתַּנֵּן, טִפְטֵף: "הַמַּיִם הַמִּזְדַּלְּגִין מִבְּקִיעוֹת הַסְּפִינוֹת" (פירוש רמב״ם למכשירין ה ז). "כָּבְשָׁה פָּנֶיהָ בְּכַפֶּיהָ... בֶּחָרִיץ שֶׁבֵּין הָאֶצְבַּע וְהָאַמָּה הָיְתָה דִּמְעָה מִזְדַּלֶּגֶת וְהוֹלֶכֶת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 86). – [לְהִזְדַּלֵּג, מִזְ־, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְלִיג**° פ״י הִדְלִיף, הִטִּיף: "שֶׁסִּפּוּר־מַעֲשֶׂה זֶה... הֶחֱוִיר וְכִרְכֵּם אֶת פָּנֶיהָ וְהִזְלִיג כִּמְעַט דְּמָעוֹת מֵעֵינֶיהָ" (שטיינמן, זוגות ב 119). "וַיַּזְלִיג בִּשְׁפוֹפֶרֶת־זְכוּכִית מְגֻוֶּנֶת לִגְרוֹנוֹ הַנִּחָר לוֹג שֶׁל קָפֶה רוֹתֵחַ" (סדן, באלכסון 32). "וּדְמָעָיו הִזְלִיג נֵר הַחֵלֶב" (גלבוע, בבוקר 14). – [לְהַזְלִיג, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻזְלַג**°, הוּבָא לִידֵי טִפְטוּף. – [מֻזְלָג, יֻזְלַג]

זַלְגָנִי° ת׳ [מן זלג, זָלַג] זוֹלְגָנִי, הַזּוֹלֵג תָּמִיד: "דּוֹדָה מְצֻמְצֶמֶת וְרַחְמָנִית, שֶׁעֵינֶיהָ הַזַּלְגָנִיּוֹת וְהַנְּפוּחוֹת נְתוּנוֹת בִּבְהִילוּת" (סדן, באלכסון 74). – [זַלְגָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַלְדְּקָן* ת׳ [מארמית: זַל דל + דְּקַן זקן] (סנהדרין ק:), 1*, דַּל־זָקָן, שֶׁזְּקָנוֹ דַּל וְשַׂעֲרוֹתָיו מוּעָטוֹת; הַהֶפֶךְ – עַבְדְּקָן: "וִיהוּדִים חֲטַמָּנִים, זַלְדְּקָנִים וְעַבְפַּאֲתָנִים סוֹבְבִים אוֹתוֹ" (מנדלי מו״ס, קו). "אֲבָרֵךְ זַלְדְּקָן, בַּעַל לְחָיַיִם אֲדַמְדַּמּוֹת" (דינור, בעולם 110). 2° [בהשאלה] דַּל וְשׁוֹמֵם: "הַסְּטֶנְדֵּר טָס וְחָלַף בְּתוֹךְ עֲיָרָה זַלְדְּקָנִית" (שמיר, הוא הלך 301). – [זַלְדְּקָנִים]

זלה״ה ר״ת זִכְרוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

זִלּוּג^, **זילוג** ז׳ [מן זלג] נְזִילָה, טִפְטוּף: "שִׂימָה בְּנֹאדְךָ זִלּוּג דִּמְעָם" (תאבת, סליחות יום כיפור). – [זִלּוּג־]

זִלּוּחַ°, **זילוח** ז׳ [מן זלח זִלַּח] זִלּוּף, הַתָּזָה: זִלּוּחַ מֵי־בֹּשֶׂם. – [זִלּוּחַ־]

זִלּוּף*, **זילוף** ז׳ [מן זלף, זִלֵּף] הַתָּזַת נוֹזְלִים, הַזָּאָה: "יַיִן נָמֵי רָאוּי לְזִלּוּף" (פסחים כ:). זִלּוּף מֵי־בֹּשֶׂם עַל הַבְּגָדִים וְעַל הָרֹאשׁ. [ובהשאלה:] "נִרְאֲתָה צַמֶּרֶת הָאִילָן שֶׁהִכְתִּימָה בֶּחָצֵר הַמּוּאָרָה בְּקַרְנֵי הַיָּרֵחַ, הָיוּ זִלּוּפֵי אוֹרוֹת וּצְלָלִים" (ברנר, א 370). – [זִלּוּף־, זִלּוּפִים, זִלּוּפֵי־]

זָלוּף^ ת׳ [מן זלף, זָלַף] שֶׁזָּלְפוּ עָלָיו, שֶׁהֻזָּה: "עֲנֵה זְלוּפַת בֹּשֶׂם לְפַחַת, חֵן וְכָבוֹד נִמְשַׁחַת" (ענה איומה, סידור רס״ג רמו). "כְּטוֹב חָטוּב מִן הַלַּיְלָה, זָלוּף לְבָנָה טְהוֹרָה" (רגלסון, חקוקות 155). – [זְלוּפָה, זְלוּפִים, ־וֹת]

זָלוּת^ נ׳ [מן זול, זָל] 1, נְמִיכוּת בִּמְחִיר, זוֹלוּת: "יֹקֶר הַסְּחוֹרוֹת וְזָלוּתָן וַעֲלוֹתָן וִירִידָתָן" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). 2, פְּחִיתוּת־עֶרֶךְ, שִׁפְלוּת: "וְיַשְׂכִּיל קַטְנוּת עֶרֶךְ נַפְשׁוֹ וּזְעִירוּתוֹ וְזָלוּתוֹ" (חובות הלבבות, אהבת ה׳ ג). – [זָלוּת־]

זֻלּוּת נ׳ [אולי מן א. זלל] פְּחִיתוּת, נַבְלוּת: "כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם" (תהלים יב ט). "וּמִזֻּלּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵעָצְבּוֹ" (הרומי, יט 345). "וּפָנֵינוּ מִשְׁתַּנִּים לְכַמָּה וְכַמָּה גְּוָנִין כִּכְרוּם, זֻלּוּת לִבְנֵי־אָדָם" (מנדלי מו״ס, תלד). "וּבַאֲשֶׁר זֻלּוּת, וּבַאֲשֶׁר זָדוֹן תָּמִיד, שָׁם מִזְדַּקֵּר זֶה הָאָדוֹן" (שמעוני, הביבר 78).

זל״ז ר״ת זֶה לָזֶה.

זִלְזוּל^, **זילזול** ז׳ [מן זלזל] בִּטּוּל, הֲקַלָּה בְּכָבוֹד, יַחַס שֶׁל בּוּז: "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ... בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים" (תפילת על חטא). פְּלוֹנִי מִתְיַחֵס בְּזִלְזוּל לַזּוּלַת. חֲרָפוֹת וְזִלְזוּלִים. – [זִלְזוּל־, זִלְזוּלִים, זִלְזוּלֵי־]

זִלְזוּלִי°, **זילזולי** ת׳ [מן זִלְזוּל] מַבִּיעַ זִלְזוּל, שֶׁל בּוּז וְהַקַלַּת־עֶרֶךְ: "גִּפּוּפָיו עַכְשָׁו הָיוּ כְּבָר עַזִּים, זִלְזוּלִיִּים, כְּגִפּוּפֵי אִישׁ שֶׁהוּא

בּוֹטֵחַ בְּאָשְׁרוֹ״ (שופמן, א 229). ״וּלְפָנֶיהָ הָיְתָה אָז אוֹתָהּ אֲרֶשֶׁת קְשׁוּרָה וִיהִירָה, זִלְזוּלִית וְגֵאָה״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 372). – [זִלְזוּלִית, זִלְזוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

זלזל [מן ב. זלל, וראה גם זול]

~ פִּע׳ **זִלְזֵל** • פ״ע בִּזָּה, הִתְיַחֵס בְּבוּז אוֹ בְּקַלּוּת־רֹאשׁ, הֵקֵל: ״דְּבָרִים שֶׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבְנֵי־אָדָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן״ (ברכות ו:). ״מְזַלְזְלִין הֵם בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת וְקוֹרִין לָהֶם עֲבָדִים״ (בראשית רבה פד). ״וְהָיָה מְזַלְזֵל בְּאָבִיו וּבִבְנֵי עַמּוֹ״ (סהולה, משל 93). ״אֵינָם מְזַלְזְלִים בְּשׁוּם מַתָּנָה״ (ביאליק, החצוצרה א). – [לְזַלְזֵל בְּ־, מְזַלְזֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻלְזַל** ∴, נֶחְשַׁב לִפְחוּת־עֵרֶךְ, הָיָה נִקְלֶה: ״מְזֻלְזָל הָעֶבֶד יוֹתֵר מִן הָאִשָּׁה״ (רש״י מנחות מד.). ״אַחַי בְּנֵי עַמִּי חָרָה אַפָּם בִּי חָלַזַלְתִּי בְּעֵינֵיהֶם״ (רשב״ם לשיר השירים א ו). – [מְזֻלְזָל, יְזֻלְזַל]

~ 1 הת׳ **נִזְדַּלְזֵל** ∴, הִתְבַּזָּה, עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ נִקְלֶה: ״תַּלְמִיד־חָכָם הַמִּזְדַּלְזֵל בִּפְנֵי בְּנֵי־אָדָם״ (רש״י אבות ד ד). ״אֵין דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים לְהִזְדַּלְזֵל לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ״ (רמב״ם, שכנים ו ו). ״הָיָה (הַסּוּס) מִתְמַכֵּר לְקוֹנִים, עוֹבֵר מִזֶּה לָזֶה וּמִזְדַּלְזֵל וְהוֹלֵךְ״ (מנדלי מו״ס, שסב). ״מִיָּד נִזְדַּלְזְלָה תּוֹרָתוֹ בְּעֵינָיו וְנִתְמַעֲטָה דְּמוּתָהּ״ (שופמן, א 248). ״הַתְּאָרִים הַלָּלוּ הוֹלְכִים וּמִזְדַּלְזְלִים״ (קלצקין, כתבים 79). ״חַס לִי שֶׁיִּזְדַּלְזֵל כְּבוֹדְךָ בִּגְלָלִי״ (הזז, יעיש 61). – [לְהִזְדַּלְזֵל, מִזְ־, יִזְ־]

~ 2 נת׳ **נִתְזַלְזֵל** ∴, נַעֲשָׂה זוֹל יוֹתֵר, יָרַד מְחִירוֹ: ״נִתְזַלְזְלוּ בִּפְחוּת מַה שֶּׁאָמְרוּ״ (הערוך, רבע). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **זִלְזֵל מָעוֹת•** (ירושלמי סנהדרין ל א), בִּזְבֵּז כֶּסֶף, פִּזֵּר מָעוֹת.

זַלְזַל ז׳ [אולי מן ג. זלל] עָנָף דַּק, שָׂרִיג: ״וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת״ (ישעיה יח ה). ״וּבְכָל שַׂרְבִיטָיו זַלְזַלָּיו יָאִיר, וְרָעַד בּוֹ מַגִּיל כָּל עוֹרֵק וְכָל בַּד״ (ביאליק, ינסר לו). – [זַלְזַל־, זַלְזַלִּים, זַלְזַלֵּי־]

זַלְזְלָן° ז׳ [מן זלזל] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְזַלְזֵל בַּאֲחֵרִים: ״לִכְאוֹרָה הָיָה פְּרִישְׁמַן קַפְדָן וְקַנַּאי... וְכָל יָמָיו נִרְאָה לָנוּ כְּזַלְזְלָן וְקִינַאי״ (קלצקין, כתבים 295). – [זַלְזְלָנִים, זַלְזְלָנֵי־]

זַלְזְלָנִי° ת׳ [מן זַלְזְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם זִלְזוּל: ״כָּךְ וְלֹא כָּךְ־עָנְתָה אִשְׁתִּי בְּהִשְׁתַּמְּטוּת גְּלוּיָה וְזַלְזְלָנִית״ (שטיינמן, דודאים 124) יַחַס זַלְזְלָנִי לַבְּרִיּוֹת. – [זַלְזְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זלזלת

זַלְזֶלֶת נ׳ [מן זַלְזַל] צֶמַח־נוֹי מְטַפֵּס אוֹ שִׂיחִי מִמִּשְׁפַּחַת הַנּוּרִיתִיִּים (Clematis). בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל זַלְזָלוֹת הַגְּדֵלוֹת בָּר. – [זַלְזֶלֶת־, זַלְזָלוֹת, זַלְזְלוֹת־]

זלח [קרוב אל זלג; ארמית: זְלַח; ערבית: דַאלֶח ענן טעון מים]

~ פָּע׳ **זָלַח•** פ״י זִלֵּף, הִזָּה: ״רוּחַ צָפוֹן וְרוּחַ דָּרוֹם מְכַבְּדוֹת וְזוֹלְחוֹת כָּל בּוּסְמֵי גַּן־עֵדֶן וְנוֹתְנִים רֵיחָם״ (במדבר רבה יג). ״כֹּה וָכֹה עָשָׂה בַּשָּׂדֶה, זָלַח זְלָחִים, טִיף־טִיף – וּפְרָח!״ (שנהר, א 111). – [לִזְלֹחַ, זוֹלֵחַ, יִזְלַח]

~ פִּע׳ **זִלַּח•** פ״י זִלֵּף, הִזָּה נִטְפֵי נוֹזְלִים, הִרְבִּיץ בְּמַיִם: ״אֵין מְזַלְּחִין אֶת הַבַּיִת בְּכָל מִינֵי זְלָחִין״ (תוספתא שבת טז ג). ״נוֹהֲגִים... לְזַלֵּחַ תְּחִלָּה אֶת סְלִית הַנַּעַל בְּיֵי״ש כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה רְטֻבָּה״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות פ). – [לְזַלֵּחַ אֶת־, מְזַלֵּחַ, יְזַלַּח]

~ פֻּע׳ **זֻלַּח** ∴, זֻלַּף, הֻזָּה עָלָיו, הֻרְבַּץ: ״אִם יְזֻלַּח עַל אֵיבָר בָּרִיא״ (קאנון, לוח הסמים). הַחֶדֶר זֻלַּח בְּמֵי־בֹשֶׂם. – [מְזֻלָּח, יְזֻלַּח]

זֶלַח• ז׳ [מן זלח, זָלַח; ארמית: זִלְחָא] מֵי־בֹשֶׂם שֶׁמְּזַלְּפִים בָּהֶם אֶת הַבַּיִת לְשֵׁם רֵיחַ טוֹב: ״אֵין מְזַלְּחִין אֶת הַבַּיִת בְּכָל מִינֵי זְלָחִין״ (תוספתא שבת יז ג). ״וּבְתוֹךְ מִזְרָקוֹת מְשֻׁקְדֵי־כְפוֹר – מֵי רֶקַח, זְלָחִים נוֹזְלִים״ (שניאור, שירים רנח). ״זָלַח זְלָחִים, טִיף־טִיף – וּפְרָח!״ (שנהר, א 111). – [זֶלַח־, זְלָחִים, זִלְחֵי־]

זָלֵחַ• ת׳ [מן זלח, זָלַח] רָווּי מַיִם, מוּצָף מַיִם: ״פּוֹעֲלִים (שֶׁהָלְכוּ) לְנַכֵּשׁ וּמָצְאוּ שָׂדֵהוּ זְלֵחָה״ (ירושלמי בבא מציעא י ד). – [זְלֵחָה, זְלֵחִים, זְלֵחוֹת]

זֶ׳לָטִינָה◇ נ׳ [איטלקית: gelatina; מלאטינית: gelare להקריש] חֹמֶר חֶלְבּוֹנִי מְיֻצָּר עַל־יְדֵי בִּשּׁוּל מְמֻשָּׁךְ שֶׁל עֲצָמוֹת וְעוֹר שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים. שִׁמּוּשׁוֹ רַב בְּיִצּוּר צְבָעִים שְׁקוּפִים, בְּצִלּוּם, בִּמְזוֹנוֹת (מִקְפָּא, רִבּוֹת) וְעוֹד [נבטא ונכתב גם גֶ׳לָטִינָה]

זְלִיגָה° נ׳ [מן זלג, זָלַג] נְזִילָה, דְּלִיפָה, טִפְטוּף: זְלִיגַת דִּמְעוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹכֶה. ״זְלִיגוֹת אֲלַכְסוֹנִיּוֹת שֶׁל גְּשָׁמִים יָרְדוּ בַּמֶּרְחַקִּים״ (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 359). ״הָיָה דוֹדֵנוּ קָרוֹב־קָרוֹב מִכֹּל לִזְלִיגַת עֵינַיִם, פָּשׁוּט – לְבֶכִי״ (יזהר, קיץ 62). – [זְלִיגַת־]

זְלִילָה° נ׳ [מן א. זלל, זָלַל] אֲכִילָה גַסָּה, גַּרְגְּרָנוּת: זְלִילַת בָּשָׂר. – [זְלִילַת־, זְלִילוֹת]

זְלִילוּת° נ׳ [מן ב. זלל] זוֹלוּת, יְרִידַת־הָעֵרֶךְ: ״הִיא מַתֶּשֶׁת אֶת כֹּחוֹ... מוֹלִיכָה לִידֵי זְלִילוּת מְחִירוֹ שֶׁל הַכָּבוֹד״ (קלצקין, כתבים 79). – [זְלִילוּת־]

זְלִיפָה• נ׳ [מן זלף, זָלַף] נְטִיפָה, טִפְטוּף: ״זְלִיפָתָן שֶׁל כֵּלִים טְמֵאִים אוֹסַרְתָּן״ (עבודה זרה לו.). זְלִיפַת מֵי־בֹשֶׂם עַל הַבְּגָדִים. – [זְלִיפַת־ זְלִיפוֹת]

א. זלל [קרוב אל זול, זלזל]

~ פָּע׳ **זָלַל** פ״י נָהַג בְּזִלְזוּל [ובהשאלה:] אָכַל אֲכִילָה גַסָּה: ״זוֹלֵל וְסֹבֵא״ (דברים כא כ). ״פָּשְׁטוּ יִשְׂרָאֵל בְּבָתֵּיהֶם וְחָלְלוּ וְסָבְאוּ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 79). – [לִזְלֹל, זוֹלֵל, יִזְלֹל]

~ פִּע׳ **זִלֵּל** ∴ פ״י זִלְזֵל, בִּזָּה: ״דִּבְרֵי הֶגְיוֹנְךָ הֵמַרְנוּ... דִּבְרֵי זִכְרוֹנְךָ זִלַּלְנוּ״ (ינאי, רצג). ״וּבִקְסָמָיו חִלְּלוֹ יוֹם הֶעֱמִיד חִלְּלוֹ״ (קליר, אץ קוצץ, לשבת זכור). – [לְזַלֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻלַּל** ∴, זֻלְזַל, בֻּזָּה: ״תְּקֻלַּל וּתְזֻלַּל וּתְקֻבַּב וּתְאֹרַר״ (ש׳ שלום, שירים תקיז). – [מְזֻלָּל, יְזֻלַּל]

~ הת׳ **הִזְדַּלֵּל°**, הִתְבַּזָּה: ״מִמְּזָג יֵשׁ לוֹ בַּכְּפָר – יִסְבָּא וְיִזְדַּלֵּל״ (מלצר, תר׳ נהרות 239). – [לְהִזְ־, מִזְ־, יִזְ־]

~ הפ׳ הֵזִיל פ״י בִּזָּה, הִשְׁפִּיל: "כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ, כִּי רָאוּ עֶרְוָתָהּ" (איכה א ח). — [לְהָזִיל, מַ־, יַ־; וראה גם זול]

ג. זלל [ערבית: זַלְזֵל הזדעזע]

~ נפ׳ נָזֹל, הִזְדַּעְזֵעַ, חָרַד: "יָרַדְתָּ – מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ" (ישעיה סג יט). — [לְהִזּוֹל, נָזוֹלוּ, יִזֹּל]

זֶלֶל° ז׳ [מן א. זלל, זָלַל] זְלִילָה, גַּרְגְּרָנוּת: "נַעֲרֵי הַמַּקְהֵלָה גּוֹרְסִים בְּזֶלֶל אֶת לֶחֶם הַפָּנִים" (ש׳ שלום, מאחורי הקלעים). — [זֶלֶל־]

זללה"ה ר"ת זִכְרוֹ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא [דיבור על נפטר]

זל"ע ר"ת זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם [דיבור על נפטר]

זִלְעוּף°, זילעוף ז׳ [מן זלעף] סַעַר, חֲרָדָה: "הַזְּחִילָה וְהַטִּלּוּף, הַשְּׁאָגָה וְהַזִּלְעוּף" (ש׳ שלום, שירים ט). — [זִלְעוּף־]

זלעף [מן זַלְעָפָה]

~ פע׳ זִלְעֵף * פ״י הִסְעִיר, הֶחֱרִיד: "זִלְעֵף רוּחַ לַיֶּלֶד וְנַפְשׁוֹ נָטַל" (קליר, תחת אילת, תפילת טל). "חֲנָמַל בָּרָד וּרְשָׁפִים, זִלְעֵף בַּעֲלֵי כְשָׁפִים" (פיוטים, סידור 713). — [לְזַלְעֵף, מְזַלְעֵף, יְזַלְעֵף]

~ פֻּע׳ זֻלְעַף *, הָסְעַר, הָחְרַד: "אֱלֹהַי זֻלְעַפְתִּי עֵת דְּרַשְׁתִּיךָ" (גבירול, וארץ אשפיל, שחרית יום כיפור). "זֻלְעַפְנוּ עַל חַטֹּאתֵינוּ, חָלְחַלְנוּ עַל־רֹב פְּשָׁעֵינוּ" (פיוטים, סידור 605). "בְּרִיּוֹת שְׁחוּצוֹת וּמְזֻלְעָפוֹת מִזּוֹת חָרוֹן וּבְלוֹת נְדוּפִים" (ביאליק, אלמנות). — [מְזֻלְעָף, יְזֻלְעַף]

זַלְעָף° ת׳ [מן זַלְעָפָה] סוֹעֵר, מִשְׁתּוֹלֵל: "יוּ, מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה בַּחוּץ! עוֹלָם נִשְׁחָק לְאָבָק חָרוּךְ וְזַלְעָף" (יזהר, צקלג 382). — [זַלְעָפָה, זַלְעָפִים, ־פוֹת]

זַלְעָפָה, זִלְעָפָה נ׳ [אולי מן זעף בתוספת ל׳] רְעָדָה, חַלְחָלָה, פַּלָּצוּת: "זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים" (תהלים קיט נג). "עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב" (איכה ה י). "וְכָכָה בָּאתִי עַד הֲלוֹם, מֵצֵל מִזַּלְעֲפוֹת סַעַר" (ביאליק, תר׳ טל קכב). "מִסַּעֲרוֹת קֶדֶם, מִזַּלְעֲפוֹת מֶרֶד, מְלֹא אֶרֶץ וְזַעֲוָה" (כהן, שירים ס). "כְּפָרִים מְדַלְדְּלִים... עֲטוּפִים זַלְעֲפוֹת רָעָב וְיָגוֹן" (סוקולוב, במראות 54). — [זַלְעֲפַת־, זַלְעָפוֹת, זַלְעֲפוֹת־]

— רוּחַ זִלְעָפוֹת, רוּחַ־זַעַף, רוּחַ־סְעָרָה: "יַמְטֵר עַל־רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם" (תהלים יא ו).

— קֹר זִלְעָפוֹת°, צִנָּה חֲזָקָה: "שֶׁלֶג... וְקֹר זִלְעָפוֹת לְתוֹסֶפֶת לוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדוין ב 310).

זלף [קרוב אל דלף; ארמית: זְלַף]

~ פע׳ זָלַף*, 1. פ״י טִפְטֵף, הִזָּה נְטָפִים נְטָפִים: "בְּשָׁעָה שֶׁהוּא זוֹלֵף אֶת הַמַּיִם" (פרה ז ח). "כִּמְשַׁמֶּרֶת זוֹ שֶׁל יַיִן שֶׁקּוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים וְזוֹלֶפֶת אֶת הַיַּיִן" (רש״י אבות ה טו). "אִילָנֵי גַן־עֵדֶן מְרַנְּנִים וְזוֹלְפִים בְּשָׂמִים" (מנדלי מו״ס, רעז). "הֲרֵי זֶה שֶׁמֶן זַיִת! זוֹלֵף הוּא לַכּוֹס וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע" (ביאליק, יום השישי ג). "שִׁפְשְׁפוּ מִצְחוֹ וְזָלְפוּ עָלָיו טִפִּין טִפִּין לְחַלָּשׁוּת" (עגנון, כפות תיב). [ובהשאלה:] "נוֹתֵן בִּי רֶגַע אֶחָד עֵינַיִם נוּגוֹת, זוֹלְפוֹת עֶלְבּוֹן חֲרִישִׁי" (ביאליק, מעוות לא יוכל לתקון). 2° פ״ע [בהשאלה] נָטַף, זָרַם לְאַט: "לְאוֹר הַיָּרֵחַ הַזּוֹלֵף בְּנַחַת" (ביאליק, נגדי ליל). "כְּאוֹר־לַיְלָה עַל פֶּצַע הַשִּׂיחָה זָלְפָה" (כהן, שירים כז). — [לִזְלֹף, זוֹלֵף, יִזְלֹף]

~ נפ׳ נִזְלַף · נָטַף, הֻזָּה: "בְּמַשְׁקֶה הַנִּזְלָף" (רש״י עבודה זרה לט:). "וְקַבָּלַת מֵי בְשָׂמִים הַנִּזְלָפִים עַל הַיָּדַיִם" (בורלא, נשים 154). "שׁוּב לֹא הָיָה אוֹרָהּ (שֶׁל הַחַמָּה) נִזְלָף בְּרַכּוּת וַחֲמִימוּת נְעִימָה אֶלָּא שֶׁהִיא קָפְחָה בְּאַכְזָרִיּוּת עַל אֲמִירֵי הָאִילָנוֹת" (טביב, דרך 79). — [לְהִזָּלֵף, נִזְלָף, יִזָּלֵף]

~ פע׳ זִלֵּף * פ״י זִלַּח, טִפְטֵף, רִסֵּס, הִזָּה: "וּמְזַלְּפִין עָלָיו בַּיָּד, אֲבָל לֹא בִכְלִי" (שבת יט ג). "וּמֻתָּר לְזַלֵּף מַיִם עַל־גַּבֵּי הַקַּרְקַע" (רמב״ם, שבת כא ג). "הַמִּתְרַחֵץ מִצִּנָּן... וְאֵין פּוֹשֵׁט יָד וּמְזַלֵּף רוֹתְחִין עַל אַבְנֵי הַתַּנּוּר" (מנדלי מו״ס, צח). "וְהָיָה מְזַלֵּף אֶת יֵין יְצִירָתוֹ טִפִּין טִפִּין" (פיכמן, מגדלי ח). — [לְזַלֵּף אֶת־, מְזַלֵּף, יְ־]

~ פֻּע׳ זֻלַּף *, הֻזָּה, הֻרְטַב: שַׂעֲרוֹתָיו זֻלְּפוּ בְּמֵי־בֹשֶׂם. — [מְזֻלָּף, יְזֻלַּף]

~ הת׳ הִזְדַּלֵּף° נִתַּז, הֻזָּה: "וְנִדְמֶה כִּי נִגּוּן שֶׁל תְּפִלָּה... מִזְדַּלֵּף מִנְּבָכִים לִנְבָכִים" (ברתיני, גבול 86). "מִין מְתִיקוּת נִזְדַּלְּפָה בְּלִבּוֹ" (איתן, ברקיע 166). "לִיגוֹן נַפְשְׁךָ וּלְלִשְׁדֵּי עֲלוּמֶיךָ הַמִּזְדַּלְּפִים עַל צְחִיחַ" (נורן, דמויות בספרותנו 54). — [לְהִזְדַּלֵּף, מִזְ־, יִזְ־]

~ הפ׳ הִזְלִיף° פ״י זִלֵּף, הִזָּה, הִתִּיז: הַגַּנָּן הִזְלִיף אֶת הָעֲרוּגָה בְּמַיִם. — [לְהַזְלִיף אֶת־, מַזְלִיף, יַ־]

~ הפ׳ הֻזְלַף°, כֻּסָּה בִנְטָפִים, הֻרְטַב: הָעֲרוּגָה הֻזְלְפָה בְּמַיִם. [ובהשאלה:] "עֵינַי בַּשֶּׁמֶשׁ, וְאוֹרוֹ הֶחָמִים מֻזְלָף בִּי כְּזֶלֶף שֶׁל סְגֻלָּה" (ליסיצקי, תולדות 283). — [מֻזְלָף, יֻזְלַף]

זֶלֶף* ז׳ [מן זלף] נוֹזֵל שֶׁמְּזַלְּפִים אוֹתוֹ: "יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ... זֶלֶף" (תוספתא תרומות ט טו). "מוֹצִיא קִלְחוֹ שֶׁל הַבֶּרֶז וְאֶל תַּחַת זֶלֶף הַמַּיִם יִתֵּן פָּנָיו... רוֹחֵץ וְשׁוֹתֶה" (בן־ציון, קפ). "חוֹבֶשֶׁת לְפִצְעֵי שְׁתִילִים וּבְזֶלֶף הַחִיּוּת תְּרַסְּסֵם" (אבינועם, שירים קכא). — [זֶלֶף־, זְלָפִים, זִלְפֵי־]

זַלְפָן° ז׳ [מן זלף, זִלֵּף] מִי שֶׁעִסּוּקוֹ זִלּוּף נוֹזְלִים לְהַרְבָּצַת אָבָק אוֹ לְחִטּוּי. — [זַלְפַן־, זַלְפָנִים, זַלְפָנֵי־]

זָם * פ״י [מן זמם, זָמַם] זָמַם: "זָם וְהֵכִין עֵץ" (פיוטים, סידור 630). — [לָזוּם, יָזוּם]

זִמָּה, זימה נ׳ [מן א. זמם, זָמַם] 1. מְזִמָּה, מַחֲשָׁבָה (בְּיִחוּד לְהָרַע), כַּוָּנָה רָעָה: "הוּא זִמּוֹת יָעָץ, לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי שֶׁקֶר" (ישעיה לב ז). "וְהֵמָּה נַעֲלָמִים זִמּוֹת בְּלִיַּעַל יַחְשֹׁבוּ" (מגילת ההודיות ד 13). 2. תּוֹעֵבָה, פְּרִיצוּת, זְנוּת, נִאוּף: "כִּי עָשׂוּ זִמָּה וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל" (שופטים כ ו). "הַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה" (כתובות ה ה). "גַּם שְׁמִי אֲשֶׁר מָחוּ מִסְפָּרִם בְּנָאוֹן עַל בְּלִי גַּאֲלָתִיו בְּזִמָּה וּבְדָמִים" (ביאליק, על סף). — [זִמַּת־, זִמּוֹת]

— שָׁטוּף בְּזִמָּה*, לָהוּט אַחֲרֵי מַעֲשֵׂי זְנוּת וְנִאוּף (שבת קנב.).

זְמוּם* ז׳ [מן ב. זמם] מַחְסוֹם לְפִי בְּהֵמָה: "וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה, וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים – הִתִּיר זְמוּמֵיהֶם" (בראשית רבה ס). — [זְמוּם־, זְמוּמִים, זְמוּמֵי]

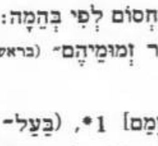
כלב זמום

זָמוּם* ת׳ [מן ב. זמם, זָמַם] 1*. (בַּעַל־חַיִּים) שֶׁנֶּחְסַם פִּיו בִּזְמָם: "בְּהֶמְתּוֹ... הָיְתָה יוֹצֵאת זְמוּמָה" (בראשית רבה מא). "בֵּין הַשְּׁוָרִים הַזְּמוּמִים פּוֹסַעַת אִכָּרָה" (סברסקי, אקוסטה ב 190). 2° [בהשאלה] כָּבוּל, עָצוּר: "הָיְתָה הַנַּעֲרָה עוֹמֶדֶת זְמוּמָה וַחֲוֶרֶת" (שנהר, א 300). — [זְמוּמָה, ־מִים, ־מוֹת]

זְמוּם°, זימום ז׳ [מן ב. זמם] שִׂימַת מַחְסוֹם, עֲצִירָה, הַגְבָּלָה: ״אֵינוֹ צָרִיךְ לְזִמּוּמֵיהֶן וְעִכּוּבֵיהֶן שֶׁל הַסְּסָנוּת וּפַקְפְּקָנוּת״ (קלצקין, כתבים 106). – [זִמּוּם־, זִמּוּמִים, ־מֵי־]

זִמּוּן*, זימון ז׳ [מן זמן, זִמֵּן] 1°. וִעוּד, הַפְגָּשָׁה שֶׁל אֲנָשִׁים לְשֵׁם עִנְיָן מְסֻיָּם: זִמּוּן חַבְרֵי הַוַּעַד לִישִׁיבָה. זִמּוּן שְׁנֵי הַיְרִיבִים לְשִׂיחָה. 2*. פְּגִישָׁה: ״כַּמָּה זִמּוּנִים נִזְדַּמַּנְתִּי עִמָּכֶם!״ (פסיקתא רבתי לג). ״וְכָאן בָּא גַּם זִמּוּן עִם מְלִיצָה שְׁגוּרָה אַחֶרֶת״ (סדן, שפה 334). 3*. כִּנּוּי לִישִׁיבָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לְפָחוֹת שֶׁסָּעֲדוּ יַחַד וּלְבִרְכַּת־הַמָּזוֹן הַנֶּאֱמֶרֶת בִּגְמַר הַסְּעוּדָה [ראה להלן ״בִּרְכַּת הַזִּמּוּן״]. 4*. יִעוּד, קְבִיעַת תַּפְקִיד לְדָבָר: ״הִזְמִינוֹ (אֶת הַבַּיִת) לְבֵית־הַמֶּרְחָץ מַהוּ? זִמּוּן מוֹעִיל, אוֹ אֵין זִמּוּן מוֹעִיל?״ (נדרים ז.). [זִמּוּן־, זִמּוּנִים, זִמּוּנֵי־]

– **בִּרְכַּת הַזִּמּוּן***, כִּנּוּי לְבִרְכַּת־מָזוֹן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים וְיוֹתֵר הָאוֹכְלִים יַחַד – עַל־שׁוּם שֶׁאֶחָד מֵהֶם מְזַמֵּן אֶת הָאֲחֵרִים לְבָרֵךְ: ״בִּרְכַּת הַזִּמּוּן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ – זוֹ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן״ (תוספתא ברכות ז א).

– **הִצְטָרֵף לְזִמּוּן***, 1*. הִצְטָרֵף לַסּוֹעֲדִים כְּדֵי לְבָרֵךְ אִתָּם יַחַד בִּרְכַּת הַמָּזוֹן: ״ב׳ חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבַיִת אֶחָד... הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן״ (ברכות ז ה). 2° [בהשאלה] הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף אֶל שְׁנַיִם אֲחֵרִים: ״וּלְהִצְטָרֵף לָהֶם לְזִמּוּן בִּסְעוּדַת הָעֶרֶב״ (מנדלי מו״ס, קה). ״וּזְמַן־מָה נִצְטָרֵף לְזִמּוּן בְּתַרְגּוּם סִפּוּרֵי הַמִּקְרָא לִשְׂפַת יְהוּדִית הַמְדֻבֶּרֶת״ (ביאליק, ומנדלי).

זָמוּן⁂ ת׳ [מן זמן] מְזֻמָּן, מוּכָן: ״הִנֵּה זֶה בָּא לִפְרָקִים, זָמוּן לִגְאֹל רְצוּצֵי אֲרָקִים״ (פיוטים, סידור 704). – [זְמוּנָה, זְמוּנִים, ־נוֹת]

א. **זִמּוּר°, זימור** [מן א. זמר, זִמֵּר] זִמְרָה, שִׁירָה: ״קָלִיעַ אֶחָד, שֶׁנִּתְקַל... בְּזִיז הַבִּקְתָּה לְמַעְלָה, נִתְפַּצֵּחַ בְּזִמּוּר צַרְחָנִי״ (יזהר, צקלג 474). ״וְהָיִיתִי מְטַיֵּל בָּהֶן וּמְזַמֵּר לָהֶן... עַד שֶׁמֵּרֹב זִמּוּרִים שֶׁלִּי נִרְדְּמוּ״ (סביב, כערער 211). – [זִמּוּר־, זִמּוּרִים, זִמּוּרֵי־]

ב. **זִמּוּר*, זימור** ז׳ [מן ב. זמר] כְּרִיתַת עֲנָפִים יְתֵרִים, בְּיִחוּד בַּגֶּפֶן: ״אֵין לִי אֶלָּא זֵרוּעַ וְזִמּוּר, מִנַּיִן לְעִדּוּר וּלְקִשְׁקוּשׁ וּלְכִסּוּחַ?״ (מועד קטן ג.). – [זִמּוּר־]

זְמוֹרָה נ׳ [ראה ב. זמר] עָנָף שֶׁל גֶּפֶן הַנּוֹשֵׂא אֶת אַשְׁכְּלוֹת הָעֲנָבִים, הֶעָלִים וְהַקְּנוֹקָנוֹת, שָׂרִיג מְעֻצֶּה: ״וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד״ (במדבר יג כג). ״וַתְּהִי עַרְשִׂי מִקְלַעַת זְמוֹרוֹת וְלוּלָבִים״ (ביאליק, מגילת ו). –[זְמוֹרַת־, זְמוֹרוֹת; גם זְמוֹרִים, נחום ב ג]

– **בַּעַל־הַזְּמוֹרָה***, כִּנּוּי לְפָקִיד בְּרוֹמָא הָעַתִּיקָה שֶׁתַּפְקִידוֹ הָיָה לְהַלְקוֹת אֶת הַנִּדּוֹנִים לְמַלְקוֹת בַּחֲבִילַת זְמוֹרוֹת שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא אִתּוֹ: ״אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּא לִטְבֶרְיָא אַגְמוֹן וְקוֹמְטוֹן וּבַעַל־זְמוֹרָה״ (שבת קמה:).

– **זְמוֹרַת־זָר** [בהשאלה מישעיה יז י], דָּבָר שֶׁהוּבָא מֵרָחוֹק וְהוּא זָר לָעָם אוֹ לְתַרְבּוּתוֹ: ״בָּתֵּי־הַסֵּפֶר הָעִבְרִים... נִבְזִים וּשְׁפָלִים הֵם אֵצֶל בְּנֵי עַמֵּנוּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ מִלְּכַתְּחִלָּה עַל־יְדֵי הַיְּהוּדִים בְּעַצְמָם וּבְרוּחָם... וּזְמוֹרַת־זָר הֵם בְּיִשְׂרָאֵל״ (מנדלי מו״ס, רמו). ״לֹא יוּכְלוּ לַחֲשֹׁב אֶת לְאֻמִּיּוּתוֹ כִּזְמוֹרַת־זָר בָּאָרֶץ שֶׁמִּתּוֹכָהּ צָמְחָה״ (אחד העם, תב). ״אֲבָל מַה לִּי הַסּוֹצְיָאלִיזְם? לָמָּה לִי זְמוֹרַת־זָר זוֹ?״ (ברנר, ג 130).

– **שָׁלַח הַזְּמוֹרָה אֶל אַפּוֹ** [על־פי יחזקאל ח יז, וכנראה היה זה ממנהגי עבודת־אלילים בימי־קדם] מָאַס וְזִלְזֵל בּוֹ, בָּעַט בּוֹ.

זְמוֹרָנִי° ת׳ [מן זְמוֹרָה] דְּמוּי זְמוֹרָה, דַּק וּמָאֳרָךְ: יָדַיִם זְמוֹרָנִיּוֹת. – [זְמוֹרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זִמְזוּם°, זימזום ז׳ [מן זמזם] 1. הֶמְיָה מֵעֵין זוֹ שֶׁל חֲרָקִים שׁוֹנִים בְּעוּפָם, הַשְׁמָעַת קוֹל כְּעֵין ז... ז... ז...: ״וְהַיֶּלֶק הֶחָצוּף, מְנֻוָּל זֶה אַף הוּא פּוֹרֵחַ וּבְזִמְזוּם מְזַמְזֵם״ (מנדלי מו״ס, קא). ״וּזְבוּבִים מְשֻׁנִּים... פּוֹרְחִים בָּאֲוִיר מִמַּעַל... בְּגִילָה וְרִנָּה, בְּזִמְזוּם וּשְׁרִיקָה גְדוֹלָה״ (מנדלי מו״ס, שנח). 2. הַשְׁמָעַת הֲבָרָה מְמֻשֶּׁכֶת אוֹ שִׁירָה בְּפֶה סָגוּר: לִמּוּד הַשִּׁיר הֶחָדָשׁ עַל־יְדֵי זִמְזוּמוֹ תְּחִלָּה. – [זִמְזוּם־, זִמְזוּמִים, ־מֵי־]

(זַמְזוּמִים) בְּנֵי־זַמְזוּמִים° ז״ר [שאול משם העם ״זמזומים״, דברים ב כ, ובחיקוי לקול הזמזום שמשמיעים זבובים ויתושים שונים] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְיַתּוּשִׁים וְלִזְבוּבִים לְמִינֵיהֶם: ״כָּל הַדְּבוֹרִים וְכָל הַצְּרָעִים וְכָל הַיַּתּוּשִׁים וְכָל יֶתֶר בְּנֵי הַזַּמְזוּמִים לְמִינֵיהֶם״ (ביאליק, שלמה המלך והדבורה א).

זמזומית

זַמְזוּמִית° נ׳ [על שום הזימזום שמשמיעים הפרחים כשמועכים אותם קצת ביד] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים (Bellevalia). בְּצָלוֹ חָבוּי בָּאֲדָמָה כָּל הַקַּיִץ, וְרַק בַּחֹרֶף הוּא מְלַבְלֵב, פּוֹרֵחַ וּפוֹרֶה. פִּרְחֵי הַזַּמְזוּמִית קְטַנִּים, סְגַלִּים־בְּהִירִים וַעֲרוּכִים בְּתִפְרַחַת־אֶשְׁכּוֹלוֹת. – [זַמְזוּמִית־, ־מִיּוֹת]

זַמְזָם° ז׳ [מן זמזם] 1. מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל זִמְזוּם – לְמַתַּן סִימָן, לְאוֹת אַזְעָקָה וְכַדּוֹמֶה. 2. מַכְשִׁיר־קֶשֶׁר הַמְבֻסָּס עַל הָעִקָּרוֹן שֶׁל פַּעֲמוֹן חַשְׁמַלִּי, הַמַּשְׁמִיעַ אוֹתוֹת עַל־יְדֵי קוֹלוֹת זִמְזוּם (Buzzer). – [זַמְזַם־, זַמְזַמִּים, זַמְזַמֵּי־]

זמזם [בחיקוי לקול זמ... זמ...; גם בערבית: זַמְזַמַ; ארמית: זַמְזוּמֵי, עירובין קד., כלי־נגינה]

~ פִּע׳ **זִמְזֵם°** פ״ע 1. הִשְׁמִיעַ קוֹל כְּעֵין ז... ז... הִשְׁמִיעַ הֶמְיָה: ״הַסּוּ, רַבּוֹתַי! אַל נָא תְּזַמְזְמוּ כִּזְבוּבִים!״ (מנדלי מו״ס, שפז). ״הַמַּחַם אַף הוּא מְנַמְנֵם קוֹלוֹ וּמְזַמְזֵם בַּחֲשַׁאי״ (ביאליק, החצוצרה א). 2. פ״י שָׁר בְּפֶה סָגוּר: הַמַּקְהֵלָה זִמְזְמָה אֶת לַחַן הַשִּׁיר. – [לְזַמְזֵם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻמְזַם°**, הֻשְׁמַע זִמְזוּם: ״זוּם־זוּם דְּבוֹרָה זֻמְזַם בַּחֲלַל־עוֹלָם״ (רבינוב, אמיתי כג). – [מְזֻמְזָם, יְזֻמְזַם]

~ הִתְ׳ **הִזְדַּמְזֵם°**, נִשְׁמַע בְּקוֹל זִמְזוּם: ״הֲדֵי ׳סְלִיחוֹת׳ מִזְדַּמְזְמִים וּמִתְדַּפְּקִים בִּי נִכְאִים כְּאַחֲרוֹנֵי זְבוּבִים בְּצִנַּת חֶשְׁוָן״ (למדן, במעלה 30). ״דְּבָרִים מִזְדַּמְזְמִים סְבִיב הַמְּדוּרָה, מִבְּפְנִים״ (יזהר, צקלג 289). ״הִזְדַּמְזֵם בְּזֶמֶר־קֶצֶב שִׁיר הַמֶּלֶךְ הַנִּדָּח״ (ברגשטין, אסיף 99). ״הַשִּׁיר הִזְדַּמְזֵם מֵאֵלָיו, כְּאַחַד הַזְּבוּבִים שֶׁהָיוּ מְרַחֲפִים״ (שמיר, עירום 180). – [לְהִזְדַּמְזֵם, מִזְ־, יִזְ־]

זַמְזֶמֶה° נ׳ [מן זמזם] קוֹל־זִמְזוּם מְמֻשָּׁךְ: ״מִבַּעַד לַזַּמְזֶמָּה הַדַּקָּה שֶׁל הַיַּתּוּשִׁים וְצִלְצוּלֵי־הַטֶּלֶפוֹן הָרְחוֹקִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 19). – [זַמְזֶמַּת־]

זַמְזְמָנִי״ ת׳ [מן זמזם] הַמְזַמְזֵם בְּלִי הֶרֶף: ״הָרִיצָה בְּרַגְלָהּ אֶת אוֹפַנּוֹ הַזַּמְזְמָנִי שֶׁל הַכִּישׁוֹר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 182). ״חֲדַר־הָאֹכֶל... כְּכַוֶּרֶת זַמְזְמָנִית וְעַסְקָנִית״ (שמיר, עירום 139). ״מִתְרוֹמֶמֶת אִשָּׁה זַמְזְמָנִית – וְהָאֲוִירוֹן הַחוֹזֵר הִמְרִיא״ (יזהר, צקלג 779). – [זַמְזְמָנִית, זַמְזְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

זָמִין°ת׳ [מן זמן] 1. שֶׁנִּתָּן לְהַזְמִינוֹ אוֹ לְהַשִּׂיגוֹ, הַנִּמְצָא בְּפֹעַל, מוּכָן וּמְזֻמָּן לְדוֹרְשָׁיו: סְחוֹרָה זְמִינָה. 2. שֶׁנִּתָּן לְהַחֲלִיפוֹ בְּכֶסֶף מְזֻמָּן: שְׁטָר טוֹב וְזָמִין. – [זְמִינָה, זְמִינִים, ־וֹת]

זְמִינוּת° נ׳ [מן זָמִין] 1. הִמָּצְאוּת בְּפֹעַל, הֱיוֹת מְזֻמָּן לְדוֹרְשָׁיו: הַגְּשָׁמִים מַעֲלִים אֶת זְמִינוּת הַמַּיִם לַיְעָרוֹת. הַמִּפְעָל לֹא הִתְפַּתֵּחַ בְּשֶׁל חֹסֶר זְמִינוּתוֹ שֶׁל הַחֹמֶר הַגָּלְמִי. 2. אֶפְשָׁרוּת הַהֲפִיכָה לִמְזֻמָּן: הַשְּׁטָר שֶׁקִּבַּלְתִּי זְמִינוּתוֹ בְּטוּחָה. – [זְמִינוּת־]

א. **זָמִיר**״ ז׳ [מן א. זמר, על־שום קולו הֶעָרֵב] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּיכְלִיִּים (Luscinia megarhyncha). צֶבַע הַנּוֹצָה בַּצַּד הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַגּוּף אָדֹם כְּעֵין הַחֲלוּדָה, הַצַּד הַתַּחְתּוֹן אָפֹר. הַמַּקּוֹר מְחֻדָּד וְיָשָׁר, מֻתְאָם לְצֵיד חֲרָקִים. הַזָּמִיר עוֹבֵר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּמַסָּעוֹ דָּרוֹמָה בַּסְּתָו וּבְשׁוּבוֹ לַצָּפוֹן בָּאָבִיב. שִׁירַת הַזָּכָר עֲרֵבָה מְאֹד. הוּא מַרְבֶּה לָשִׁיר בָּעֲרָבִים וּבַלֵּילוֹת, בְּעֵת שֶׁהַנְּקֵבָה דּוֹגֶרֶת עַל בֵּיצֶיהָ: ״הַזָּמִיר... קְטַן הַגּוּף, קַל הַתְּנוּעָה, טוֹב הַנִּגּוּן״ (קלונימוס, איגרת בעלי־חיים ב ז).

(זמיר 1/5)

״הַצִּרְעָה אָמְרָה לִשְׁכֵנָהּ הַזָּמִיר: רַב לָךְ שֶׁבֶת בָּטֵל עַל רֹאשׁ הָאָמִיר״ (יל״ג, שירה ב). ״שִׁירַת הַזָּמִיר״ (בוקי בן־יגלי). ״שִׁיר זָמִיר הַמְצַפְצֵף וְהוֹמֶה״ (ביאליק, שירה יתומה). –[זְמִיר־, זְמִירִים, זְמִירֵי־]

– זְמִיר־הַסּוּף° (Acrocephalus), ראה קָנִית°.

ב. **זָמִיר** ז׳ [מן ב. זמר, זָמַר] 1. עוֹנַת גִּדּוּל הַפְּרִי עַל זְמוֹרוֹת הַגֶּפֶן: ״עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ״ (שיר השירים ב יב). ״יַרְחוֹ זָמִר״ (לוח גזר). 2 [לדעה אחרת] זְמִירָה, קְצִיצַת עֲנָפִים יְבֵשִׁים בַּגְּפָנִים. – [זְמִיר־]

ג. **זָמִיר**° ז׳ [מן א. זְמִירָה] זֶמֶר, נִגּוּן: ״גַּם מֵעַי הָמוּ זְמִיר עֲדָנִים וּפִזְמוֹן חָדָשׁ יְעוֹרֵרוּ״ (ביאליק, בשל תפוח). ״קוֹל בּוֹדֵד יְשׁוֹרֵר, זְמִיר מַתְמִיד מְאַחֵר״ (ביאליק, המתמיד). – [זְמִיר־, זְמִירִים, זְמִירֵי־]

א. **זְמִירָה** נ׳ [מן א. זמר] שִׁירָה, רִנָּה, זִמְרָה: ״מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ״ (ישעיה כד טז). ״לְכוּ נְרַנְּנָה לַה׳... בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ״ (תהלים צה א–ב). ״בִּתוּגָה עֲצוּרָה הַכְּרוּכָה וּצְפוּנָה בִּזְמִירוֹת הַגְּמָרָא״ (ביאליק, המתמיד). – [זְמִירַת־, זְמִירוֹת]

– **זְמִירוֹת**״ נ״ר 1. פִּזְמוֹנִים וּמִזְמוֹרִים בַּעֲלֵי צִבְיוֹן דָּתִי־עֲמָמִי שֶׁשָּׁרִים בִּשְׁעַת הַסְּעוּדָה בַּשַּׁבָּתוֹת וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת: ״מַה שֶּׁאוֹמְרִים זְמִירוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מִנְהָג יָפֶה וְכָשֵׁר הוּא״ (סידור רש״י, תקלד). ״וּזְמִירוֹת נַעֲנֶה בְּקוֹל אַחֲרֵי אָבִינוּ״ (ביאליק, שירתי). 2. כִּנּוּי לְמִזְמוֹרֵי תְהִלִּים וּלְפִיּוּטִים שֶׁנּוֹהֲגִים לוֹמַר אַחֲרֵי קְרִיאַת הַמִּזְמוֹרִים (רמב״ן חידושי ברכות מט.).

– **נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל** [על־פי שמואל ב כג א]. 1. כִּנּוּי לְדָוִד שֶׁחִבֵּר לְפִי הַמָּסֹרֶת אֶת מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים. 2°. תֹּאַר לִמְשׁוֹרֵר גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל.

– **צִפֳּרִים חֲדָשׁוֹת – זְמִירוֹת חֲדָשׁוֹת**° (ביאליק, ילדות; עפ״י לועזית), כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם – הֶחָדָשׁ בָּא וְדוֹחֵק אֶת רַגְלֵי הַיָּשָׁן.

ב. **זְמִירָה**• נ׳ [מן ב. זמר, זָמַר] קְצִיצַת זְמוֹרוֹת (בְּעִקָּר בַּגְּפָנִים) לְשֵׁם הַשְׁבָּחַת הַתְּנוּבָה: ״הַכֹּל הָיָה בִּכְלַל זְרִיעָה, יָצָאת זְמִירָה לְהַחֲמִיר״ (ירושלמי כלאים לא ג). ״יָפָה הִיא לָזוֹ כִּזְמִירָה לָאִילָן״ (ביאליק, הספר העברי ב). – [זְמִירַת־]

זָמִית• נ׳ (ברכות לו.), רֹטֶב שֶׁל מֶלַח, צִיר מֶלַח. רְאֵה זוֹם, זוֹמִית.

א. **זמם** [ערבית: זַ֫ם חשב, הרהר]

~ פָּע׳ **זָמַם** פ״י 1. חָשַׁב: ״שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַיִם״ (זכריה ח טו). ״עָשָׂה ה׳ אֲשֶׁר זָמָם, בִּצַּע אֶמְרָתוֹ״ (איכה ב יז). ״כִּי־דִבַּרְתִּי זַמֹּתִי, וְלֹא נִחַמְתִּי״ (ירמיה ד כח). 2. יָזַם, הִתְכַּוֵּן: ״זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ״ (משלי לא טז). 3. חָשַׁב לְהָרַע, הִתְנַכֵּל: ״לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ״ (תהלים לא יד). ״זָמְמוּ עָלַי בְּנֵי בְלִיַּעַל לְהָמִיר תּוֹרָתְכָה״ (מגילת ההודיות ד 10). •4 [בעדות במשפט, על יסוד הכתוב: ״וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו״, דברים יט יט] הֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּכַוָּנַת זָדוֹן לְהַרְשִׁיעַ אֶת הַנֶּאֱשָׁם: ״אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִים עַד שֶׁיָּזֹמּוּ אֶת עַצְמָם״ (מכות א ד). [ראה גם ערך זוֹמֵם]. – [לָזֹם, זָמַמְתִּי או זַמּוֹתִי, זוֹמֵם, יָזֹם]

~ נִפ׳ **נִזַּם**״, נִתְפַּס בְּעֵדוּת שֶׁקֶר עַל־יְדֵי עֵדִים אֲחֵרִים הַמְּעִידִים: ״עִמָּנוּ הָיִיתָ״: ״וְהֵם הַנִּזָּמִין נֶהֱרָגִין שֶׁהֲרֵי הוּזַמּוּ״ (ר׳ עקיבא מברטנורא למכות א ט). – [לְהִזֵּם, יִזַּם]

~ פִּע׳ **זִמֵּם**• פ״י גִּלָּה כִּי הָעֵד מְשַׁקֵּר, בְּהוֹכִיחוֹ כִּי הָיָה אִתּוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּמָקוֹם אַחֵר: ״שְׁלוֹשָׁה מְזַמְּמִין אֶת הַשְּׁנַיִם״ (ירושלמי מכות לא ב). – [לְזַמֵּם אֶת־, מְזַמֵּם, יְזַמֵּם]

~ פֻּע׳ **זֻמַּם**•, **זוֹמַם**°, •1. הֵעִידוּ נֶגְדּוֹ עֵדֵי שֶׁקֶר, נִדּוֹן עַל יְסוֹד עֵדוּתָם שֶׁל עֵדִים זוֹמְמִים: ״אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְזֻמָּם, אוֹמֵר: תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי חוּץ מֵעָוֹן זֶה״ (סנהדרין ו ב). 2°. נִרְקַם כִּמְזִמָּה: ״מַה תֵּדַע עַל הַצָּפוּן וּמְזוֹמָם שָׁם בְּקַרְקַע הַמְּצוּלָה שֶׁל הַבְּאֵרוֹת הָאֵלֶּה״ (למדן, במעלה קצב). – [מְזֻמָּם, יְזֻמַּם; מְזוֹמָם, יְזוֹמַם]

~ הִת׳ **נִזְדַּמֵּם**•, נִתְפַּס בְּעֵדוּת שֶׁקֶר, הוּכַח כְּעֵד זוֹמֵם: ״עֵדִים שֶׁנִּזְדַּמְּמוּ וְחָזְרוּ וְנִשְׁתַּקְּרוּ״ (ירושלמי מכות לא א). –[לְהִזְדַּמֵּם, מִזְ־, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הֵזַם**• פ״י הוֹכִיחַ כִּי הָעֵד הוּא זוֹמֵם, גִּלָּה אֶת שִׁקְרָיו שֶׁל הָעֵד עַל־יְדֵי שֶׁהוֹכִיחַ כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁעָלֶיהָ הֵעִיד אוֹתוֹ עֵד – הָיָה הוּא עַצְמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר: ״שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים... וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וֶהֱזִמּוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל״ (סנהדרין ח:). – [לְהָזֵם אֶת־, מֵזֵם, יָזֵם]

~ הֻפ׳ **הוּזַם**•, נִתְפַּס בְּעֵדוּת שֶׁקֶר, נִתְגַּלָּה כִּמְשַׁקֵּר: ״עֵד זוֹמֵם... בִּזְמַן שֶׁהוּזַם לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת״ (תוספתא מכות א יא). – [מוּזָם, יוּזַם]

ב. זמם [ארמית: זְמַם; ערבית: זַמַּ קשר; ראה גם ב. זְמָם]

~ פִּע׳ **זָמַם•** פ״י בָּלַם, חָסַם פִּי בְּהֵמָה בִּזְמָם: ״לֹא זוֹמֵם אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה״ (תרומות ט ג). – [לִזְמֹם, זוֹמֵם, יִזְמֹם]

א. זָמָם ז׳ [מן א. זמם] 1, מַחֲשָׁבָה, מְזִמָּה, וּבְיִחוּד מַחֲשֶׁבֶת רֶשַׁע, תַּחְבּוּלָה לְהָרַע: ״אַל־תִּתֵּן ה׳ מַאֲוַיֵּי רָשָׁע, זְמָמוֹ אַל־תָּפֵק״ (תהלים קמ ט). ״מַכִּירָה הִיא בְּבָחוּר זֶה וְיוֹדַעַת אֶת כָּל זְמָמָיו״ (שניאור, סיפורים לו). ״שֶׁנּוֹחַ לָהֶן לִתְלוֹת מַעֲשֵׂי עָוֶל וָרֶשַׁע בִּרְצוֹנוֹת וּזְמָמִים״ (קלצקין, כתבים 105). **2•**, עֵדוּתוֹ שֶׁל עֵד זוֹמֵם, עֵדוּת שֶׁקֶר: ״וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ... בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בִּזְמָמוֹ״ (מכות ב:). **3**ⵗ, דִּמּוּי, מְצָג מְפֻשָּׁט: ״וְהַחוּשִׁים הַנַּפְשִׁיִּים אֲשֶׁר הֵם הַזִּכָּרוֹן וְהַמַּחֲשָׁבָה וְהָרַעְיוֹן וְהַזְּמָם וְהַהַכָּרָה״ (חובות הלבבות, הייחוד י). – [זְמַם־]

– **הֵפִיק זְמָמוֹ** [על־יסוד תהלים קמ ט] בִּצַּע אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה, הוֹצִיא לַפֹּעַל אֶת עֲצַת זְדוֹנוֹ.

ב. זְמָם* ז׳ [ראה ב. זמם; ארמית: זְמָמָא; ערבית: זִמַּאם] (בראשית רבה עה), מַחְסוֹם שֶׁשָּׂמִים לְפִי בְּהֵמָה לְמָנְעָהּ מֵאֲכִילָה, מִינִיקָה אוֹ מִנְּשִׁיכָה. – [זְמַם־, זְמָמִים, זְמָמֵי־]

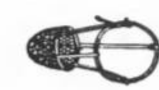
זמם לעגל

– **נָתַן זְמָם עַל פִּיו•**, [בהשאלה] שָׂם מַחְסוֹם לְפִיו, נִשְׁתַּתֵּק, נֶאֱלַם: ״אִם חָשַׁבְתָּ בְּלִבְּךָ דְּבַר מִצְוָה לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשִׂיתָ, נוֹחַ לְךָ לִתֵּן זְמָם עַל פִּיךָ וְלֹא לִפְסֹק״ (בראשית רבה פא).

זְמַן, זְמָן ז׳ [ארמית: זְמַן, זִמְנָא; אכדית: simanu; ערבית: זַמַאן] 1, עֵת, מוֹעֵד: ״לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ״ (קהלת ג א). ״הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא״ (ברכות ב א). ״זְמַנּוֹ בָּהוּל״ (יבמות לד.). זְמַן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת. לַפֹּעַל שְׁלוֹשָׁה זְמַנִּים: עָבָר, הֹוֶה, עָתִיד. **2**°, עוֹנָה, סֶמֶסְטֶר, מַחֲצִית שְׁנַת־הַלִּמּוּדִים: ״זֶה לִי ׳זְמַנִּים׳ שְׁמוֹנָה, אַרְבַּע שָׁנִים רְצוּפוֹת, לֹא פָּקַדְתִּי אֶת נָוִי״ (ביאליק, תקוות עני). **3**ⵗ [בשירת ימי־הביניים] מְסִבּוֹת הַיָּמִים, תַּהְפּוּכוֹת הַחַיִּים, גּוֹרָל: ״וְאִם כּוּר הַזְּמַן שֶׁבַע בְּחָרוֹ וְיַהֲרֹס כָּל אֲשֶׁר יִבְנֶה״ (גבירול, א 6). ״אִם הַזְּמַן יִצְחַק לְךָ אַל תְּהִי מַאֲמִין בּוֹ״ (משה אבן־עזרא, תרשיש). ״וְאֶקֹּב זְמָן חִלֵּל בְּאֶרֶץ טְמֵאָה אֶת נְזִירָיִךְ״ (יהודה הלוי, א 56). ״כִּי הַזְּמַן יַשְׁפִּיל גְּאוֹן לִבִּי״ (הרומי, א 13). **4**ⵗ, חַג, מוֹעֵד: חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן״ (קידוש). **5•**, כִּנּוּי לְבִרְכַּת ״שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה״ (פסחים קב:). – [זְמַן־, זְמַנּוֹ, זְמַנִּים, זְמַנֵּי־]

– **זְמַן חֵרוּתֵנוּ**ⵗ (קידוש לחג), חַג הַפֶּסַח.

– **זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ**ⵗ (קידוש לחג), חַג הַשָּׁבוּעוֹת.

– **זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ**ⵗ (קידוש לחג), חַג הַסֻּכּוֹת.

– **בִּזְמַן שֶׁ־•**, 1, בְּשָׁעָה שֶׁ־, בְּרֶגַע שֶׁנַּעֲשָׂה הַדָּבָר: ״בִּזְמַן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְהִשְׁתַּחֲוֹת, שְׁלֹשָׁה אוֹחֲזִין בּוֹ״ (תמיד ז א). 2, אִם, בִּתְנַאי שֶׁ־: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה לִקְצֹר, אָסוּר בְּלֶקֶט... אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ לְמֶחֱצָה... אֲבָל אִם אָמַר לוֹ...״ (פאה ה ה).

– **בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים**°, בִּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת, בְּאַחַד הַיָּמִים: ״אִם בֶּאֱמֶת הִגִּיעַ בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים רֶגֶשׁ הָאַהֲבָה הַלְּאֻמִּית לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ בְּלֵב עַמֵּנוּ״ (אחד העם, יב). ״כְּשֶׁהִגִּיעַ לְשָׁם אִישׁ שֶׁהָיָה לוֹ בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים עֵסֶק מָמוֹן עִמּוֹ״ (ביאליק, אריה ה).

– **לַזְּמַן**ⵗ, לַמּוֹעֵד, כְּשֶׁבָּאָה אוֹ כְּשֶׁתָּבוֹא הָעֵת הַקְּבוּעָה: ״וְהִפְקִיד אֶצְלוֹ פִּקָּדוֹן וְלַזְּמַן תָּבַע פִּקְדוֹנוֹ״ (שאלות ותשובות הרי״ף ס). הַלְוֵנִי וְאָשִׁיב לְךָ לַזְּמָן.

– **מִזְּמַן**°, מִלִּפְנֵי זְמַן רַב, זֶה כְּבָר: גָּמַרְתִּי אֶת מְלַאכְתִּי מִזְּמָן.

– **כָּל זְמַן שֶׁ־•**, כָּל עוֹד־, כָּל הָעֵת אֲשֶׁר־, עַד אֲשֶׁר: ״כָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם – חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם״ (סנהדרין י ו).

– **בִּזְמַנּוֹ•**, בְּעִתּוֹ, לַמּוֹעֵד שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ: ״בֵּין שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ״ (ראש השנה ב ז). ״כֵּן דִּבַּרְתָּ וּבִזְמַנּוֹ דִּבַּרְתָּ״ (רש״י שמות י כט). סִלַּקְתִּי אֶת הַחוֹב בִּזְמַנּוֹ.

– **חוּץ לִזְמַנּוֹ•**, לֹא בַּמּוֹעֵד הַקָּבוּעַ, בְּאִחוּר אוֹ בְּהֶקְדֵּם: ״כָּל הַשּׁוֹחֵט וְהַמְקַבֵּל... חוּץ לִזְמַנּוֹ – פִּגּוּל״ (זבחים ב ג).

– **בְּלֹא זְמַנּוֹ**ⵗ, קֹדֶם זְמַנּוֹ°, לִפְנֵי בּוֹא עִתּוֹ: ״בְּלֹא זְמַנָּם מִהֲרוּ לִפֹּל״ (רש״י ירמיה טו ט). ״קֹדֶם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה״ (ביאליק, אחרי מותי).

– **לַכֹּל זְמָן**, לְכָל דָּבָר יֵשׁ מוֹעֵד הַקָּבוּעַ לוֹ, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר בְּעִתּוֹ: ״לַכֹּל זְמָן, וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם״ (קהלת ג א).

– **הַבְלֵי הַזְּמָן**ⵗ, הָעִנְיָנִים הַחָמְרִיִּים וְהַפְּשׁוּטִים שֶׁל הַחַיִּים, דְּבָרִים בְּטֵלִים: ״שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים בְּטֵלִים, וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמָן״ (רמב״ם, יסודי התורה ז א).

– **בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן**°, **בִּמְרוּצַת הַזְּמַן**°, בְּרֹבוֹת הַיָּמִים: ״כֵּיוָן שֶׁהַשָּׁעָה שִׂחֲקָה לוֹ מָצָא בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן חֵן בְּעֵינֵי כָּל בְּנֵי הַיְשִׁיבָה״ (מנדלי מו״ס, שנ).

– **לְפִי רוּחַ הַזְּמַן**°, בְּהֶתְאֵם לַמְקֻבָּל בַּחֶבְרָה, בְּדַעַת הַקָּהָל, בַּתְּקוּפָה שֶׁדָּנִים בָּהּ.

– **בֵּין הַזְּמַנִּים**°, יְמֵי הַחֹפֶשׁ לְתַלְמִידֵי הַ״חֲדָרִים״ וּבָתֵּי־הַסֵּפֶר, יְמֵי הַפַּגְרָה שֶׁבֵּין הַקַּיִץ לַחֹרֶף.

– **לִזְמַנִּים**ⵗ (בספרות שו״ת), לְשִׁעוּרִים, בְּתַשְׁלוּמִים חֶלְקִיִּים לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת: הָאִישׁ הִתְחַיֵּב לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ לִזְמַנִּים.

– **עָבַר זְמַנּוֹ•**, נִתְאַחֵר, נִדְחָה: ״עָבַר זְמַנּוֹ – אָסוּר בַּהֲנָאָתוֹ״ (פסחים ב א).

– **עָבַר זְמַנּוֹ, בָּטֵל קָרְבָּנוֹ**ⵗ [בהשאלה מן תוספות ברכות כו.], כֵּיוָן שֶׁעָבַר הַמּוֹעֵד שֶׁנִּקְבַּע לוֹ, נִטַּל תָּקְפּוֹ אוֹ נִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי.

– **הַזְּמַן הוּא מָמוֹן**° [מאנגלית: Time is money], הַזְּמַן יָקָר וְאֵין לְבַזְבְּזוֹ עַל דְּבָרִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ: ״כְּשֶׁשָּׁמַעְתִּי בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֶת הַמֵּימְרָה ׳זְמַן הוּא מָמוֹן׳, נִזְדַּעְזַעְתִּי״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 115).

– **מִצְוָה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ•**, מִצְוָה שֶׁקִּיּוּמָהּ תָּלוּי בִּזְמַן קָבוּעַ וּמְסֻיָּם: ״וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ – הָאֲנָשִׁים חַיָּבִים וְהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת״ (קידושין א ז).

– **מַה שֶּׁיַּעֲשֶׂה הַזְּמַן לֹא יַעֲשֶׂה הַשֵּׂכֶל**ⵗ (חוט השני קיב, ב; מנדלי מו״ס, יג); **מַה שֶּׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֵּׂכֶל יַעֲשֶׂה הַזְּמַן**° (ביאליק, אריה בעל גוף ס; עגנון, כלה רנז), מֵימְרוֹת רוֹוְחוֹת בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל הַמְּתִינוּת וְאִי־דְּחִיקַת הַקֵּץ: בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יִסְתַּדֵּר הַכֹּל וְיִיָּשְׁרוּ כָּל הַהֲדוּרִים.

זמן [מן זמן; ארמית: זמן, זמין]

~ פע׳ **זמן** * פ״י 1*, הכין, המציא: ״זמן לו (ה׳ לאדם) שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור״ (בראשית רבה יא). ״זמן לי האל אשה חכמה״ (הרומי, א 27). ״רצויה היתה לי נסיעה זו בשל שעת־הכשר שזמנה לי להתראות עם בקי״ (ליסיצקי, תולדות 243). 2*, קרא לסעודה, הזמין: ״עשה משתה לבנו וזמן כל היהודים שבעירו״ (עבודה זרה ח.). ״וכשדחק עצמו בליל־שבת לבית־המדרש לא זמן אותו אדם לסעודה״ (עגנון, אלו רסה). 3°, הפגיש, גרם שיזדמנו: השדכן זמן את החתן עם הכלה. 4*, הצטרף לברכת־המזון בחבורה: ״שלשה שאכלו כאחד חיבים לזמן״ (ברכות ז א). ״והביאו מים אחרונים וזמנו בשם״ (עגנון, כלה קע). 5°, הזמין, מסר הזמנה: ״משבא אצל בעל־מלאכה לזמן לו קפוטה או זוג נעלים, היה עומד עמו על המקח הרבה״ (הזז, צל 26). – [לזמן את־, מזמן, יזמן]

~ פע׳ **זמן**, 1, נקבע, נועד: ״יבא לעתים מזמנים״ (עזרא י יד). 2*, הוכן, המצא: ״כלכם מזמנין לחיי העולם הבא״ (מועד קטן ט.). ״זמן להם אשר חפצו״ (ינאי, יג). ״כבית הבנוי אשר זמן בו כל הצריך לו״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). ״מאחר שבתו של רבי שמעון־נתן מזמנת היתה לרבי יעקב־משה לאשה״ (עגנון, כלה רצד). ״ועכשו שזמנה לי שעת־כשר לבקרה בכשרות קפצתי עליה בשמחה״ (ליסיצקי, תולדות 243). [וראה עוד הצירופים להלן].– [מזמן, יזמן]

~ הת׳ **נזדמן** *, 1*, נקרה, בא במקרה, נפגש: ״היה עומד בתפלה ונזדמן לו רק – מבליעו בטליתו״ (ברכות כד:). ״ישראל שנזדמן לו גוי בדרך״ (עבודה זרה כה:). ״אותה שעה נזדמנה לו סיעה של נשים״ (עגנון, אורח 360). ״נזדמן לי לשמע מפיו על דבר המספר המבהיל של יוצרים״ (ביאליק, פסטרנאק). נזדמנה לי שעת הכשר. 2^, זמן את עצמו, התכונן: ״ואלו היינו מזדמנים לקראת אלהי אבותינו בלבב שלם״ (כוזרי ב כד). – [להזדמן, מז־, יז־]

~ הפ׳ **הזמין** * פ״י 1*, זמן, קרא לבוא: ״המזמין את חברו שיאכל אצלו״ (דמאי ז א). 2*, המציא, הכין: ״יזמין לך הקב״ה פרנסה״ (תנחומא תזריע ח). ״הזמין אל לך אשה – בחר בה!״ (ביאליק, אחת שתיים). 3°, מסר הזמנה, בקש מיצרן או ממוכר וכו׳ שיכין לו דבר־מה: הזמנתי אצל הסנדלר זוג נעלים. יש להזמין מראש כרטיסים להצגת התיאטרון. – [להזמין, מזמין, יז־]

~ הפ׳ **הזמן** °, 1, נקרא לבוא, נתבקש להופיע: ״לאחר ההרצאה הזמנתי לביתו של אחד מידידי״ (פיכמן, קע). אורחים רבים הזמנו למסבה. כל המזמנים באו. 2, נמסרה עליו הודעה ליצרן או למוכר כי יכין אותו: הסחורה הזמנה לפני חדשים. הכרטיסים להצגה הזמנו מראש. – [מזמן, יזמן]

– **לעתים מזמנים** (עזרא י יד), **בעתים מזמנות** (נחמיה יב לא), בזמנים קבועים, מפעם לפעם.

– **במזמן** ^, **במזמנים** ^ (על־פי שאלות־ותשובות) בכסף הנמצא בעין, לא בהקפה ולא בשטר: ״מיד ובמזמן ואל כפם הנדוניה״ (ביאליק, למי אבן טובה). ״שקלים ת״ק במזמנים״ (ביאליק, תקוות עני).

– **מוכן ומזמן** ^, נכון בהחלט: ״הנני מוכן ומזמן לקים מצות...״ (נוסח תפילה לפני קיום מצוה).

זמנה °, **זימנה** נ׳ [מן זמן] [בנגינה או בזמרה] טמפו, יחידת זמן קצובה. – [זמנת־, זמנות, זמנות־]

זמני ^ ת׳ [מן זמן] 1°, ארעי, בלתי־קבוע, עשוי לזמן מסים: ״צורות שונות, תמידיות וזמניות״ (אחד העם, ק). נבחרה הנהלה זמנית. פעלה זמנית. 2^, התלוי בזמן: ״צריך שיהיה מחברו קודם לו הקדמה זמנית וטבעית״ (חובות הלבבות, הייחוד ה). – [זמנית, זמניים, ־ניות]

זמניות ° נ׳ [מן זמני] ארעיות, חסר תמידות, חסר קבע: ״שהם היו... דברים שהזמן גרם, וזמניות זו היא בודאי פוגמת״ (סוקולוב, במראות 472). זמניות הפעלות שננקטו. – [זמניות־]

זמ״ן נק״ט ר״ת זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים, טהרות, (סימן לששת סדרי המשנה).

זמ״פ ר״ת זמן פרעון; זמן פרעונו.

א. **זמר** [אכדית: zamaru; ארמית: זמר; ערבית: זמר נגן בחליל, תקע בשופר]

~ פע׳ **זמר** פער״י 1, שר, רנן, השמיע קול זמרה: ״אנכי לה׳ אנכי אשירה אזמר לה׳״ (שופטים ה ג). ״הריעו לאלהים כל הארץ, זמרו כבוד שמו״ (תהלים סו א–ב). ״אימתי יהודי מזמר? כשהוא רעב״ (מנדלי מו״ס סז). ״זמרי ספרי צפורי היקרה״ (ביאליק, אל הצפור). ״ישבו בסעודה השלישית וזמרו זמירות״ (עגנון, כפות שפב). 2, נגן, פרט על כלי־נגינה: ״בתף וכנור יזמרו לו״ (תהלים קמט ג). ״ואני אזמרה בכנור ישועות ונבל שמחה״ (מגילת הודיות יא 23). – [לזמר, מזמר, יזמר]

~ פע׳ **זמר** ^, הושר, רנן, נגן: ״ולשפלות עמק יזמר זאת קומתך דמתה לתמר״ (אהבון, יוצר א׳ פסח). ״ההלל בפי הברהמין מזמר״ (רגלסון, חקוקות 290). – [מזמר, יזמר]

~ הת׳ **נזדמר** °, התרונן, הושר: ״בזיו כל ירק, ברוח מזדמרה, בניד העץ״ (פיכמן, כג). ״ובלבי מזדמר פסוק משיר השירים״ (ליסיצקי, תולדות 47). ״והד הקיץ בו וענה, הזדמר בו״ (מאירוביץ, הטללים 32). – [להזדמר, מז־, יז־]

~ הפ׳ **הזמיר** ° פ״י עורר לזמר: ״באהבה, המחיה הכל, המפריחה את הפרח... המזמירה את הצפור״ (שטיינמן, דודאים 64). – [להזמיר, מ־, י־]

ב. **זמר** [אוגריתית: זבר; ערבית: זבר אלכרמ כרת ענפי הגפן]

~ פע׳ **זמר** פ״י כרת וקצץ או קצר זמורות בגפנים: ״ושש שנים תזמר כרמך״ (ויקרא כה ג). ״הזורע והזומר והנוטע״ (שבת עג:). – [לזמר את־, זומר, יזמר]

~ נפ׳ **נזמר**, 1, נקצץ, נגדעו וקצרו ענפיו: ״לא יזמר ולא יעדר״ (ישעיה ה ו). ״בגן שבירכתי החצר נזמרו האילנות״ (ביאליק, מאחורי ג). 2* [בהשאלה] נכרת, כלה: ״הגיע זמן של מצרים שיזמרו, הגיע זמן עבודה זרה שלהן שתעקר״ (שיר השירים רבה ב, הניצנים). ״זמרי... שנזמרו ישראל על ידו״ (ויקרא רבה ט). – [להזמר, נזמר, יזמר]

~ פע׳ **זמר** ^, נזמר, נחתך: ״וישסף וישמר ולארבעה זמר״ (קליר, תמימים, לפורים). – [מזמר, יזמר]

א. **זֶמֶר*** ז׳ [מן א. זמר] 1, שִׁירָה, נְגִינָה: ״כְּשֶׁאָדָם נַעַר אוֹמֵר דִּבְרֵי זֶמֶר״ (שיר השירים רבה א א). 2, פִּזְמוֹן, שִׁיר, נִגּוּן: ״עֲשָׂרָה נְקָבִים הָיוּ בָהּ (בַּמַּגְרֵפָה), כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מוֹצִיא מֵאָה מִינֵי זֶמֶר״ (ירושלמי סוכה נה ד). ״לוֹמַר שִׁירִים וּזְמָרִים״ (שמות רבה כג). זֶמֶר לַחֲנֻכָּה. זֶמֶר לְפוּרִים. – [זֶמֶר־, זְמָרִים, זִמְרֵי־]

– **כְּלֵי־זֶמֶר**°, 1, כְּלֵי הַמְנַגְּנִים, כֵּלִים לִנְגִינָה בְּתִזְמֹרֶת. 2, [בבטוי עממי – על-פי היידיש: כְּלֵיזְמֶר] כִּנּוּי לִמְנַגְּנִים עֲמָמִיִּים בַּחֲתֻנּוֹת, בִּמְסִבּוֹת־שִׂמְחָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן: ״וּכְלֵי־זֶמֶר כָּל הַמִּינִים יוֹלִיכוּנוּ עִם שׁוֹשְׁבִינִים״ (ביאליק, יש לי גן).

– **הַרְבֵּה זֶמֶר וּמְעַט צֶמֶר**° (פרלמן, תר׳ נשים ונערות 90), מֵימְרָה בִּגְנוּתָם שֶׁל הַמֶּלֶל הָרַב וְהָעֲשִׂיָּה הַמּוּעֶטֶת.

ב. **זֶמֶר** ז׳ שֵׁם בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק הַנִּזְכָּר בַּמִּקְרָא בֵּין הַבְּהֵמוֹת הַמֻּתָּרוֹת בַּאֲכִילָה (דברים יד ה). הַזֶּמֶר הוּא מִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה וּמַעֲלֵי הַגֵּרָה, סְבוּרִים כִּי הוּא שַׁיָּךְ לְמִשְׁפַּחַת הַכְּבָשִׂים אוֹ הַצְּבָאִים. – [זֶמֶר־, זְמָרִים, זִמְרֵי־]

זַמָּר* ז׳ [מן א. זמר, זִמֵּר; במקרא בארמית: זַמָּרַיָּא, עזרא ז כד] מֻמְחֶה בְּשִׁירָה: ״הַמַּרְכּוֹף שֶׁל זַמָּר״ (כלים טו ז). ״רַקָּד שֶׁהוּא זַמָּר״ (מדרש זוטא איכה ה). זַמָּרֵי הָאוֹפֶּרָה. – [זַמַּר־, זַמָּרִים, זַמָּרֵי־; זַמֶּרֶת, זַמָּרוֹת]

זִמְרָא* ז׳ [ארמית] זֶמֶר, שִׁיר.

– **פְּסוּקֵי דְזִמְרָא*** (שבת קיח:), מִזְמוֹרִים שׁוֹנִים מְלֻקָּטִים מִסֵּפֶר תְּהִלִּים (בְּיִחוּד הַמִּזְמוֹרִים קמ״ה–ק״נ) הַנֶּאֱמָרִים בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית.

זְמָרַגְדְּ* ז׳ [יוונית: smaragdos] 1, אֶבֶן־יְקָרָה שֶׁצִּבְעָהּ יָרֹק: ״זְמָרַגְדִּין קָבַע, מַרְגָּלִיּוֹת קָבַע״ (ויקרא רבה ב). [ובהשאלה] ״וְאוֹצְרוֹת זְמָרַגְדֵּי־הַכְּפוֹר אֱלֵי חֵיקָהּ שָׁפַכְתִּי״ (שניאור, שירים קלג). [ראה גם אִזְמָרַגְדְּ]. – [זְמָרַגְדִּים]

א. **זִמְרָה** נ׳ [מן א. זמר] שִׁירָה, רִנָּה, מוּסִיקָה: ״תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה״ (ישעיה נא ג). ״מִי יִמְסֹךְ נְכָאִים... בְּזִמְרַתְכֶם הַנּוּגָה?״ (ביאליק, המתמיד). – [זִמְרַת־]

– **זִמְרָה בְּצִבּוּר**°, שִׁירָה מוּשָׁרָה עַל־יְדֵי כָּל הַקָּהָל, וְלֹא עַל־יְדֵי סוֹלָנִים אוֹ מַקְהֵלָה קְבוּעָה.

ב. **זִמְרָה** נ׳ [מן ב. זמר] מִבְחַר הַפְּרִי, מֵיטַב הַיְבוּל: ״קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה״ (בראשית מג יא). ״בְּיָדוֹ מִזִּמְרַת הַחֲרֹשֶׁה וּמִפֵּרוֹתֶיהָ״ (ביאליק, מאחורי ח). – [זִמְרַת־]

– **מִזִּמְרַת הָאָרֶץ**, [בהשאלה מבראשית מג יא] מִן הַמֵּיטָב וְהַמֻּבְחָר שֶׁבְּמָקוֹם מְסֻיָּם.

זִמְרוּר°, **זימרור** ז׳ [מן זמרר] זִמְרָה קַלִּילָה, רְנָנָה: ״נִמְשָׁךְ זִמְרוּר גַּעְגּוּעִים: מַה טּוֹב לִרְתֹּחַ״ (שניאור, פנדרי ג 23). ״הִתְעוֹנֵג בִּתְנוּעוֹת מְחוֹל כּוּשִׁים... אַגַּב זִמְרוּר מַתְאִים״ (יזהר, צקלג 943). ״זִמְרוּר צִפֳּרֵי בֵּית־רַבָּן, הַמְמַלֵּא... חֲלָלָהּ שֶׁל שַׁחֲרִית״ (בסוק, נחושתים ז). – [זִמְרוּר־, זִמְרוּרִים, ־רֵי־]

זַמָּרוּת° נ׳ [מן זַמָּר] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַזַּמָּר, עִסּוּק בְּזִמְרָה. – [זַמָּרוּת־]

זִמְרִיָּה° נ׳ [מן א. זמר] כִּנּוּי לְכִנּוּס אַרְצִי אוֹ בֵּין־אַרְצִי שֶׁל זַמָּרִים וּמַקְהֵלוֹת לְהַשְׁמָעַת פִּרְקֵי זִמְרָה וּלְהַפְגָּנַת הֶשֵּׂגִים בִּתְחוּם הַשִּׁירָה. – [זִמְרִיַּת־, זִמְרִיּוֹת]

זַמְרָן° ז׳ [מן א. זמר, זִמֵּר] זַמָּר, יוֹדֵעַ פֶּרֶק בְּזִמְרָה: ״וְלֻוְלֵי... הַזַּמְרָן הַיָּדוּעַ״ (ליפסון, מדור 1014). ״סִרְטֵי הָרַקְדָנִיּוֹת וְסִינְרֵי הַזַּמְרָנִיּוֹת״ (שניאור, סיפורים רז). – [זַמְרָנִית, זַמְרָנִים, ־נִיּוֹת]

זַמְרָנִי° ת׳ [מן זַמְרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם זִמְרָה, מִתְנַגֵּן: ״הִדְהוּד הַצִּלְצוּל... הַזַּמְרָנִי־עֲרִירִי שֶׁל שְׁעוֹן הַמִּגְדָּל״ (שניאור, סיפורים קפא). ״אַד תְּכַלְכַּל, נָמוֹג בְּזֹהַר זַמְרָנִי״ (גלעד, נהר 3). – [זַמְרָנִית, זַמְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

זמרר [מן א. זמר]

~ פִּע׳ **זִמְרֵר**° פ״ע זִמֵּר קַלּוֹת: ״בְּלָשׁוֹן מְצַלְצֶלֶת כְּזוּג, מְזַמְרֵר בִּנְעִימָה נְעִימָה״ (מלצר, אור 199). ״הַקִּיכְלִי – הוּא לְבַדּוֹ מוֹסִיף לְזַמְרֵר בְּלִי הֶפְסֵק״ (שלונסקי, תר׳ מסעי הצפרים). ״עוּרוּ וְזַמְרְרוּ נָקָם״ (ש׳ שלום, שירים רלד). ״וּלְפֶתַע פּוֹתַחַת הָאֲדָמָה הַזֹּאת וּמְזַמְרֶרֶת זֶמֶר קַל־קָט אֶחָד״ (יזהר קיץ 55). – [לְזַמְרֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֻמְרַר**°, זֻמַּר, נֻגַּן, הִתְרוֹנֵן: ״וּמְעֻקְמִים וְמִירוֹת מְזֻמְרָרוֹת שֶׁכָּאֵלֶּה״ (יזהר, צקלג 420). – [מְזֻמְרָר, יְזֻמְרַר]

זַמֶּרֶת° נ׳ [מן זַמָּר] מֻמְחִית בְּשִׁירָה, אָמָּנִית בְּזִמְרָה: זַמֶּרֶת בָּאוֹפֶּרָה. רַקְדָנִית וְזַמֶּרֶת. – [זַמֶּרֶת־, זַמָּרוֹת, זַמְּרוֹת־]

זִמְרָת [צורה עתיקה של זִמְרָה] 1, זִמְרָה. 2 [לדעה אחרת] חֹזֶק, עֹז: ״עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי־לִישׁוּעָה״ (שמות טו ב).

זִמְרָתִי° ת׳ [מן זִמְרָה] הַשַּׁיָּךְ לְזִמְרָה: ״הִתְעַצֵּם הַנִּגּוּד וְאַהֲבַת הַנִּצָּחוֹן בָּעֵרֶךְ הַזִּמְרָתִי שֶׁל הָעוֹמְדִים מִצַּד שְׁנֵי שְׁלוּחֵי־הַצִּבּוּר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנט). – [זִמְרָתִית, זִמְרָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

זַמְשׁ◊ ז׳ [מפולנית: zamsza] עוֹר־אַיָּלִים רַךְ: נַעֲלֵי זַמְשׁ.

זמ״ש ר״ת זֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ.

זִמָּתִי°, **זימתי** ת׳ [מן זִמָּה] שֶׁל מַעֲשֵׂה זִמָּה, שֶׁל נִבּוּל־פֶּה, פּוֹרְנוֹגְרָפִי: ״מְנַבֵּז בְּדִיחוֹת עַד הַנֹּטֶף רִיר־מַעֲדַנּוֹת זִמָּתִי״ (יזהר, צקלג 393). – [זִמָּתִית, זִמָּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

זָן פ״י הֶאֱכִיל, פִּרְנֵס – ראה זון.

זַן ז׳ [ארמית: זַן, זְנָא, דניאל ג ה] 1° [בשיטת המיון של צמחים ובעלי-חיים] בֶּן־מִין, סוּג: כָּל מִין בַּצְּמָחִים וּבְבַעֲלֵי־הַחַיִּים מִתְחַלֵּק לְזַנִּים, וְכָל זַן מִתְבַּלֵּט בְּאָפְיוֹ הַמְיֻחָד: פְּרִי־הָדָר מִזַּן מְיֻחָד. 2 [במקרא ובספרות] מִין: ״בְּשָׂמִים וּזְנִים מְרֻקָּחִים״ (דברי הימים ב טז יד). ״עֵצִים בַּגָּן, לִפְרִי וּלְצֵל, כָּל מִין וָזַן״ (ביאליק, שיר העבודה). – [זַן־, זַנּוֹ; זְנִים, זְנֵי־; בלשון המדוברת גם: זַנִּים, זַנֵּי־]

– **מִזַּן אֶל זַן**, מִכָּל הַמִּינִים, מִבְחָר גָּדוֹל: ״מְזָוֵינוּ מְלֵאִים, מְפִיקִים מִזַּן אֶל־זַן״ (תהלים קמד יג). ״מְפִיקַת מִזַּן אֶל זַן כָּל מַה שֶּׁהַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר״ (ברקוביץ, א רלט)

זַנַּאי* ז׳ [מן זנה, זְנָה] נוֹאֵף, רוֹעֵה זוֹנוֹת (כתובות פא.). – [זַנָּאִים]

זָנָב ז׳ [אכדית: zibbatu; ארמית: דַּנְבָא; ערבית: ד׳נַב] 1, חֵלֶק אֲחוֹרִי בְּהֶמְשֵׁכוֹ שֶׁל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה בְּבַעֲלֵי־חַיִּים, עָשׂוּי חֻלְיוֹת חֻלְיוֹת, נָתוּן בִּשְׁרִירִים וְעוֹר, מְכֻסֶּה שְׂעָרוֹת רַבּוֹת: ״וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים... וַיֶּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב״ (שופטים טו ד). ״עַל פַּת לֶחֶם שָׁחוֹר וּזְנַב דָּג מָלוּחַ״ (ביאליק, שירתי). ״מֵרֹאשׁוֹ עַד זְנָבוֹ הַמְפַרְכֵּס״ (ביאליק, מתי מדבר). 2 [בהשאלה] קָצֶה, חֵלֶק קִיצוֹן: ״זַנְבוֹת הָאוּדִים

הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה" (ישעיה ז ד). זְנַב סִיגָרִיָּה. 3 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם שָׁפָל וְנִקְלֶה, בְּנִגּוּד אֶל "רֹאשׁ": "וּנְתָנְךָ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב" (דברים כח יג). 4° [בהשאלה, בסמיכות: זְנַב־] שֶׁמֶץ, מַשֶּׁהוּ, בְּדַל־: "וְגַם בִּנְעִירוֹת חֲמוֹר רְחוֹקוֹת־רְחוֹקוֹת שֶׁמְּבִיאוֹת עִמָּן זְנַב הִרְהוּר רָחוֹק וְנָמוֹג" (יזהר, צקלג 423). – [זְנַב־, זְנָבוֹת, זַנְבוֹת־]

– זַנְבֵ־אוּד, 1, קְצֵה גֶּזֶר־עֵץ חָרוּךְ בָּאֵשׁ. 2, כִּנּוּי גְּנַאי לְאָדָם חַלָּשׁ: "וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה" (ישעיה ז ד).

זנב-הכלב   זנב-הארנבת

– זְנַב־הָאַרְנֶבֶת°, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Lagurus). גָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹת חֲרֵבִים.

– זְנַב־הַכֶּלֶב°, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Cynosurus). מַלְעָנָיו עַל־פִּי־רֹב כֵּהִים.

– זְנַב־הַסּוּס*, 1*, כִּנּוּי לַחֲרִישָׁה גַסָּה (תוספתא כלאים א יז). 2°, מִין שָׂרָךְ – רְאֵה שַׁבְטְבָט. 3° [בלשון־הדבור] כִּנּוּי לְתִסְרֹקֶת שֶׁל נָשִׁים (בְּיִחוּד שֶׁל יְלָדוֹת) – שֵׂעָר אָרֹךְ קָשׁוּר וּמְאֻגָּד בְּסֶרֶט לְיַד הַקָּדְקֹד וְגוֹלֵשׁ לְמַטָּה בְּצוּרַת זָנָב שֶׁל סוּס.

זנב-הסנונית

– זְנַב־הַסְּנוּנִית°, פַּרְפַּר־יוֹם גָּדוֹל מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Papilio machano). צִבְעוֹ שָׁחֹר, כָּחֹל־אָדֹם, עַל רֶקַע כָּתֹם. לְכָל אַחַת מִכְּנָפָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת תּוֹסֶפֶת כְּעֵין זָנָב שֶׁל הַסְּנוּנִית.

זנב-השועל

– זְנַב־הַשּׁוּעָל°, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים הַגָּדֵל עַל־פִּי־רֹב בִּמְקוֹמוֹת לַחִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Alopecurus).

– זְנַב־טָלֶה*, כִּנּוּי בְּפִי חֲזַ"ל לְכוֹכָבִים הַנִּמְצָאִים בִּקְצֵה הַמַּזָּל טָלֶה (ברכות נח:). וְכֵן זְנַב־אַרְיֵה^, זְנַב־שׁוֹר^, זְנַב־תַּנִּין^.

– זְנַב־סִיגָרִיָּה°, בְּדַל סִיגָרִיָּה, קָצֶה שֶׁל סִיגָרִיָּה הַנִּשְׁאָר לְאַחַר הָעִשּׁוּן.

– כּוֹכַב־זָנָב^, כּוֹכַב־שָׁבִיט.

– יוֹצֵא זָנָב* (כלאים ד ו), נִמְצָא בַּקָּצֶה, מְבֻדָּד: כֵּן קָרְאוּ חֲזַ"ל לְגֶפֶן שֶׁנִּשְׁתְּלָה מוּל זוּגוֹת שֶׁל גְּפָנִים אֲחֵרוֹת, לְמָשָׁל כָּךְ • ⁚ ⁚ ⁚ [ובהשאלה:] "אֶל הַשֻּׁלְחָן יָשְׁבוּ חֲמִשָּׁה: שְׁנַיִם כְּנֶגֶד שְׁנַיִם וְאֶחָד יוֹצֵא זָנָב" (ביאליק, איש הסיפון).

– כִּזְנַב הַלְּטָאָה*, מָשָׁל לְדָבָר קָטָן בְּיוֹתֵר: "הִגִּיעַנִי כַּזַּיִת... כִּזְנַב הַלְּטָאָה" (פסחים ג:). "מִי מִלֵּל, מִי פִּלֵּל? שׁוּרָה קְטַנָּה כִּזְנַב הַלְּטָאָה – וְחָמֵשׁ פְּרוּטוֹת!" (ביאליק, סוחר).

– הֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל תְּהֵא רֹאשׁ לְשׁוּעָלִים* (אבות ה טו), מוּטָב שֶׁתִּהְיֶה אַחֲרוֹן בֵּין גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים, מִשֶּׁתִּהְיֶה רִאשׁוֹן בֵּין פְּחוּתֵי־עֵרֶךְ.

– קִפֵּל אֶת הַזָּנָב° [בלשון־הדבור], הִתְכּוֹנֵן לִנְסִיגָה, וִתֵּר, מִהֵר לְהִתְחַמֵּק.

– מִזְּנַב הַחֲזִיר אֵין כּוֹבַע דְּרַבָּנָן נַעֲשֶׂה לְעוֹלָם° [מגדלי מו"ס, רסד; על־פי מימרה ביידיש] מֵרְשָׁעִים וּפוֹחֲזִים אֵין לְהוֹצִיא דָּבָר טוֹב, לֹא תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל.

זנב [מן זָנָב]

~ פִּעֵ' זִנֵּב פ"י 1, קִצֵּץ אֶת הַזָּנָב [ובהשאלה] גָּדַע אֶת הַקָּצֶה, הִכְרִית אֶת הָאַחֲרוֹנִים: "וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ" (דברים כה יח). "רִדְפוּ אַחֲרֵי אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם" (יהושע י יט). 2•, קִצֵּץ אֶת הַקָּצֶה: "הַמְזַנֵּב בִּגְפָנִים וְהַקּוֹצֵץ קָנִים" (שביעית ד ו). "הָרִאשׁוֹן הִתְחִיל מְקַטֵּף בָּעוֹלֵלוֹת, הַשֵּׁנִי מְזַנֵּב בָּאֶשְׁכּוֹלוֹת" (בראשית רבה מב). – [לְזַנֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' זֻנַּב ^, נִקְצַץ קָצֵהוּ, נִגְדַּע: "וַאֲשֶׁר יִפֹּל בְּכַפֵּי יְזֻנַּב וְטֹרַף" (ביאליק, התרנגולים). גֶּפֶן מְזֻנֶּבֶת. – [מְזֻנָּב, יְזֻנַּב]

~ הִתְ' הִזְדַּנֵּב°, נִגְרַר, נִמְשַׁךְ כַּזָּנָב הַנִּמְשָׁךְ אַחֲרֵי הַגּוּף: "לֹא לְפַגֵּר, לֹא לְהִזְדַּנֵּב!" (יזהר, צקלג 417). תּוֹר אָרֹךְ הִזְדַּנֵּב לִפְנֵי הַכְּנִיסָה לַתֵּאַטְרוֹן. – [לְהִזְדַּנֵּב, מִזְדַּנֵּב, יִזְ־]

זנבב [מן זנב]

~ פִּעְ' זִנְבֵּב° פ"י [בסגנון המוני] זִנֵּב, קִצֵּץ: "חֲדַל לְיַלֵּל כְּאִלּוּ זִנְבְּבוּ לְךָ בַּזָּנָב" (יזהר, צקלג 8). – [לְזַנְבֵּב, מְ־, יְ־]

זַנְבְזִיף° ז' [זָנָב + זִיף] סִדְרָה שֶׁל חֲרָקִים פְּשׁוּטִים, חַסְרֵי כְּנָפַיִם שֶׁבְּקָצֵה בִּטְנָם שְׁלוֹשָׁה זִיפִים אֲרֻכִּים. – [זַנְבְזִיפִים, ־פֵי־]

זְנָבִית° נ' [מן זָנָב] אַחַת מֵרְצוּעוֹת הָרִתְמָה שֶׁל הַבְּהֵמָה, הַנִּקְשֶׁרֶת מִתַּחַת לִזְנָבָהּ. – [זְנָבִית־, זְנָבִיּוֹת]

זַנְבָן° ז' [על־שום הזנב הארוך] צִפּוֹר־שִׁיר גְּדוֹלָה, בַּעֲלַת זָנָב אָרֹךְ מְאֹד (Turdoides squamiceps). הַמַּקּוֹר חָזָק, אָרֹךְ, פָּחוּס בַּצְּדָדִים וְכָפוּף בְּמִקְצָת. צֶבַע הַנּוֹצָה אָפֹר. מְזוֹן הַזַּנְבָן חֲרָקִים, פֵּרוֹת וְנִצָּנִים. שׁוֹכֵן בֵּין סְבָכִים בִּשְׁפֵלַת יָם הַמֶּלַח וּבְעַרְבַת הַיַּרְדֵּן, יַצִּיב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [זַנְבַן־, זַנְבָנִים, זַנְבָנֵי־]

זנבן (1/10)

זַנְבְנָב° ז' [מן זָנָב] זָנָב קָטָן: "צַלָּחוֹת עֲמוּסוֹת דְּגֵי צַחֲנָה... טְבוּעִים עַל רָאשֵׁיהֶם וְזַנְבְּנְבוֹתֵיהֶם בְּצִירָם הַמְזֹהָם" (ביאליק, שור אבוס ג). – [זַנְבְנַב־, זַנְבְנָבִים, זַנְבְנְבֵי־, גם זַנְבְנָבוֹת, זַנְבְנְבוֹת־]

זַנְבְתָנִי° ת' [מן זָנָב] בַּעַל זָנָב אָרֹךְ אוֹ שָׂעִיר: "מִסְפַּר בְּצַלֵּי־גַן זַנְבְתָנִיִּים" (שניאור, פנדרי ב 149). – [זַנְבְתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זנגביל

זַנְגְּבִיל^ ז' [ארמית: זַנְגְּבִילָא, יומא פא:; יוונית: dzingiberi] צֶמַח טְרוֹפִּי שֶׁמְּגַדְּלִים לְשֵׁם נוֹי; אֶת שָׁרָשָׁיו מְיַבְּשִׁים וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְתַבְלִין (Zingiber): "הַפִּלְפְּלִין וְהַזַּנְגְּבִיל בִּזְמַן שֶׁהֵן רְטֻבִּין, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה'" (רמב"ם ברכות ח ז).

זֶנֶד˙ ז׳ [מערבית: זַנְד] עֶצֶם־הַקָּנֶה בַּיָּד (קאנון ד ה). – [זֶנֶד־, זְנָדִים, זִנְדֵי־]

זַ׳נְדַּרְם◊ ז׳ [צרפתית: gendarme, מן: gans d'armes אנשי הנשק] שׁוֹטֵר. – [זַ׳נְדַּרְמִים]

– **זַ׳נְדַּרְמֶרְיָה**◊ נ׳ מִשְׁטָרָה, אִרְגּוּן הַכֹּחוֹת הַמִּשְׁטַרְתִּיִּים.

זנה [ארמית: זְנָא; ערבית: זַנַי]

~ פָּע׳ **זָנָה** פ״ע 1. נָאַף, בָּא בְּיַחֲסֵי מִין שֶׁלֹּא בְּמִסְגֶּרֶת הַנִּשּׂוּאִין: "וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר: זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ" (בראשית לח כד). "וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב" (במדבר כה א). "וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים" (ירמיה ג א). 2 [בהשאלה] סָר מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, סָטָה, הָלַךְ אַחֲרֵי רֶשַׁע: "כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (שופטים ב יז). "זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ" (הושע ט א). – [לִזְנוֹת אֶל־, מִן־, אַחֲרֵי־; זָנְתָה; זוֹנֶה, יִזְנֶה]

~ נִפ׳ **נִזְנָה**˙, זָנוּ אַחֲרָיו: "לֹא זֻנָּה – לֹא נִזְנָה לְכָל זוֹנָה כִּזְנוּתֵךְ" (רש״י יחזקאל טז לד). – [נִזְנְתָה, נִזְנֶה, יִזָּנֶה]

~ פֻּע׳ **זֻנָּה*** פ״ע נִאֵף, הִתְמַסֵּר לִזְנוּת: "עֲלוּבָה כַּלָּה מְזַנָּה בְּתוֹךְ חֻפָּתָהּ" (שבת פח:). – [לְזַנּוֹת, מְזַנֶּה, יְזַנֶּה]

~ פֻּע׳ **זֻנָּה**, זָנוּ אַחֲרָיו: "וְאַחֲרַיִךְ לֹא זוּנָּה" (יחזקאל טז לד). – [מְזֻנֶּה, יְזֻנֶּה]

~ הִפ׳ **הִזְנָה** 1. פ״י גָּרַם לִזְנוּנִים, הִדִּיחַ, הִתְעָה: "וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן" (שמות לד טז). 2. פ״ע זָנָה, הִרְבָּה לִנְאֹף: "הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם, נִטְמָא יִשְׂרָאֵל" (הושע ה ג). – [לְהַזְנוֹת, מַזְנֶה, יַ־]

~ הָפ׳ **הָזְנָה**°, הֻדַּח לִזְנוּת: הַצְּעִירָה הָזְנְתָה עַל־יְדֵי מְאַהֲבָהּ הַסַּרְסוּר. – [מָזְנֶה, יָזְנֶה]

זִנּוּב˙, **זִינוּב** ז׳ [מן זנב, זִנֵּב] קִצּוּץ, הַשְׁמָדָה: "הִזְכִּיר בְּעֵירַת אֵשׁ הַשֵּׁם בָּהֶם וְזִנּוּב עֲמָלֵק" (אברהם אבן-עזרא דברים ט כב). "אִי־הַמּוּסָר שֶׁל כִּבּוּשׁ אֲרָצוֹת, הַרְחָבַת גְּבוּלֵיהֶן, זִנּוּב הַנֶּחֱשָׁלִים" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קו). – [זִנּוּב־]

זָנוּחַ˙ ת׳ [מן זנח, זָנַח] עָזוּב, מֻפְקָר: "הֲדוּפָה, חֲרוּפָה... זְנוּחָה, אֲנוּחָה, אוֹצִיאֵךְ חָפְשִׁית" (גבירול, ה 63). "כְּלִי אוֹבֵד זָנוּחַ" (יהודה הלוי, ד 8). "יָרִימוּ לְמַעְלָה אֶת דִּגְלֵי יִשְׂרָאֵל הַזְּנוּחִים" (ביאליק, שירתנו הצעירה ד). מֶשֶׁק זָנוּחַ וְשׁוֹמֵם. – [זְנוּחָה, זְנוּחִים, ־וֹת]

זְנוּנִים ז״ר [מן זנה] זְנוּת, נִאוּף, פְּרִיצוּת: "אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים" (הושעא ב). "כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם, וְאֶת־ה׳ לֹא יָדָעוּ" (הושע ה ד). "וּבְתִירוֹשׁ וּזְנוּנִים לֹא כִּלִּיתִי כֹּחִי" (ביאליק, על סף). – [זְנוּנֵי־]

זְנוּנִית° נ׳ [מן זנה] [בסגנון המוני] זוֹנָה, פְּרוּצָה: "אַתֶּם יוֹדְעִים מִי זֹאת הָיְתָה? הַזֹּאת הַזְּנוּנִית..." (איתן, ברקיע 296). – [זְנוּנִיּוֹת]

זִנּוּק°, **זִינוּק** ז׳ [מן זנק, זִנֵּק] 1°. קְפִיצָה פִּתְאוֹמִית, גִּיחָה, הִשְׂתָּעֲרוּת: זִנּוּק הָאַרְיֵה עַל טַרְפּוֹ. זִנּוּק פְּלֻגַּת־הַמַּחַץ מִמְּקוֹם מַאֲרָבָהּ. 2° [בספורט] תְּחִלַּת הַפְּעֻלָּה, הַתְחָלָה: הַזִּנּוּק בְּתַחֲרוּת הַמֵּרוֹץ עִם מַתַּן הַיְּרִיָּה. – [זִנּוּק־, זִנּוּקִים, זִנּוּקֵי־]

זִנּוֹק*, **זִינוֹק** ז׳ [מן זנק, זִנֵּק] 1*. קִלּוּחַ סִילוֹן שֶׁל מַיִם: "חָבִית שֶׁמֻּנַּחַת תַּחַת הַזִּנּוֹק... צֵרֵף פִּיהָ לַזִּנּוֹק" (זבחים כה:). 2°. מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו נוֹבְעִים וְיוֹצְאִים בְּזִנּוּק. – [זִנּוֹק־, זִנּוֹקִים, ־קֵי־]

זְנוּת נ׳ [מן זנה, זָנָה] נִאוּף, זְנוּנִים, פְּרִיצוּת, מַעֲשֵׂי־הַזּוֹנָה, בִּיאָה בְּיַחֲסֵי מִין שֶׁלֹּא בְּמִסְגֶּרֶת הַנִּשּׂוּאִין: "נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ זִמַּת זְנוּתֵךְ" (ירמיה יג כז). "וְנָשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם" (במדבר יד לג). "דּוֹר הַמַּבּוּל נִמְחוּ מִן הָעוֹלָם עַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בִּזְנוּת" (ויקרא רבה כג). "בְּעִילַת זְנוּת" (ירושלמי גיטין מח ד). – [זְנוּת־, זְנוּתִים, זְנוּתֵי־]

זַנְזֹנֶת°, **זנזונת** נ׳ [מן זוֹנָה] [בלשון-הדבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמֻפְקֶרֶת בְּמִקְצָת, זוֹנָה קְטַנָּה, זוֹנָה־טִירוֹנִית. – [זַנְזוֹנוֹת]

זנח [קרוב אל צנח; בערבית: נַזַחַ]

~ פָּע׳ **זָנַח** פ״י עָזַב, נָטַשׁ, הִפְקִיר: "וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס" (תהלים פט לט). "הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ" (תהלים ס יב). הָאִישׁ זָנַח אֶת תַּפְקִידוֹ. הַתַּלְמִיד זָנַח אֶת לִמּוּדָיו. – [לִזְנֹחַ אֶת־, זוֹנֵחַ, זוֹנַחַת, יִזְנַח]

~ נִפ׳ **נִזְנַח**˙, נֶעֱזַב: "בְּכִי, נַפְשִׁי, אֲשֶׁר שָׁחָה אֱלֵי עָפָר וְנִזְנָחָה" (כלפון, 67). "דְּבָרְךָ זָנַח וְנִזְנַח מֵעֵדֶן" (אתה כוננת, עבודת יום כפור). "וְהֵם נַעֲשִׂין רֶפֶשׁ וְנִזְנָחִין" (רש״י ישעיה יט ו). "שִׂמְחָה וַהֲנָחָה תַּמְצִיא לַעֲדָה נִזְנָחָה" (נאנארה, 372). "סוֹפְרִים וּסְפָרִים נִזְנָחִים וְנִשְׁכָּחִים" (קריב, עטרה 70). – [לְהִזָּנַח, נִזְנָח, יִזָּנַח]

~ פִּע׳ **זִנַּח**˙, הִזְנִיחַ, נֶעֱזַב: "לָמָּה לָנֶצַח זְנַחְתָּנוּ, וּכְמֵת מִלֵּב נִשְׁכַּחְנוּ?" (אלוהים, סליחות ב׳ עשרת ימי תשובה). "דַּלּוֹתִי וְנִקְלוֹתִי וּבְבוֹר שָׁאוֹן זֻנַּחְתִּי" (יהודה הלוי, ח 345). – [מְזֻנָּח, יְזֻנַּח]

~ הִפ׳ **הִזְנִיחַ** פ״י זָנַח, נָטַשׁ, עָזַב: "וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר הִזְנִיחַ הַמֶּלֶךְ אָחָז... הֲכִנּוּ" (דברי הימים ב כט יט). "וְאִם־תַּעַזְבֶנּוּ יַזְנִיחֲךָ לָעַד" (דברי הימים א כח ט). "מִכָּאן לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁאָמַר דְּבַר־הֲלָכָה... אֵין מַזְנִיחִין אוֹתוֹ" (חולין ז.). "הִשְׁכַּחְתְּ וְהִזְנַחְתְּ שְׁמוֹת שְׁאָר הַמְפָרְשִׁים" (הרומי, כח 538). הַנַּעַר הִזְנִיחַ אֶת הֲכָנַת הַשִּׁעוּרִים וְהִתְחִיל לְפַגֵּר בְּלִמּוּדָיו. – [לְהַזְנִיחַ אֶת־, מַזְנִיחַ, יַ־]

~ הָפ׳ **הָזְנַח**°, נֶעֱזַב, הֻפְקַר, לֹא הוּשַׂם אֵלָיו לֵב: מֶשֶׁק מֻזְנָח. בְּהֶעְדֵּר מְנַהֵל הָזְנְחָה הָעֲבוֹדָה. – [מֻזְנָח, יֻזְנַח]

זַנַּי* ז׳ רְאֵה **זַנַּאי***.

זְנִיחָה° נ׳ [מן זנח, זָנַח] הַזְנָחָה, עֲזִיבָה, הַפְקָרָה: זְנִיחַת כָּל הָעֲסָקִים מֵחֲמַת מַחֲלָה. – [זְנִיחַת־]

זְנִיק° ז׳ [מן זְנִיקָה] זְנִיקָה, קְפִיצָה מְהִירָה: "עוֹד זִיז עֲקַלָּתוֹן! עוֹד זְנִיק אֲחוֹרַנִּית!" (שלונסקי, שירים ב 12). "עִם זְנִיק הַיְשׁוּת מֵהַנִּים אֶל הַלֹּא־נִים" (שטיינמן, דודאים 9). "זִקִּית הָרוֹבֶצֶת בְּלִי זִיעַ וּזְנִיק" (אלתרמן, התיבה 165). "פִּתְאוֹם בִּזְנִיק צַהֲלוּלִי צָלְלוּ בְּנָהָר הָאַפְלוּלִית" (בסוק, החוף השקט). "וְנָעַץ פִּנְתֵּר חַד צִפָּרְנָיו בִּזְנִיק שָׁחוּץ" (ברוידס, שרשים 53) – [זְנִיק־]

זְנִיקָה° נ׳ [מן זנק, זָנַק] 1. זִנּוּק, קְפִיצָה, נִתּוּר: זְנִיקַת הָאַרְיֵה עַל טַרְפּוֹ. "יָרְדוּ חֲסִידוֹת... חֶדְוַת־זְנִיקָה... בְּלִבְנָן תִּסְעַר" (גלעד, נהר 59). "זְנִיקוֹת הָרוּחַ פָּרְעוּ אֶת שָׂרְנִי גֶּפֶן־הַבָּר" (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 104). 2 [בספורט] קְפִיצָה רִאשׁוֹנָה, הַתְחָ'ת פְּעֻלָּה סְפּוֹרְטִיבִית: הַזְּנִיקָה בְּתַחֲרוּת הַמֵּרוֹץ עִם יְרִיַּת הָאֶקְדָּח. – [זְנִיקַת־, זְנִיקוֹת]

זֶנִית◊ נ׳ [Zénith; אולי מערבית: סַמְתְּ דרכים] נְקֻדָּה בַּשָּׁמַיִם הַנִּמְצֵאת בְּדִיּוּק בְּמְאֻנָּךְ מֵעַל לְרֹאשׁוֹ שֶׁל הַצּוֹפֶה; נְקֻדַּת־הַחִתּוּךְ שֶׁל אֲנָךְ בִּמְקוֹם הַתַּצְפִּית עִם כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם בָּאֵינְסוֹף. הַנְּקֻדָּה הַנֶּגְדִּית הִיא "נַדִיר" (הַנֵּבֶךְ).

זנן [מן זְנוּנִים]

~ פִּעֵ׳ **זִנֵּן** • פ״ע עָסַק בְּמַעֲשֵׂי זְנוּנִים, סָטָה מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר: ״כָּל הַמְזַנֶּה, אִשְׁתּוֹ מְזַנָּה עָלָיו״ (סוטה י׳). – [לְזַנֵּן, מְ־, יְ־]

זנק [קרוב אל זרק; ערבית: זַנַק]

~ פָּע׳ **זָנַק**° פ״ע קָפַץ, פָּרַץ קָדִימָה: ״כָּל מַה שֶּׁהֶעֱלִימוּ הַבָּאוֹת פִּתְאֹם זָנַק״ (שלונסקי, שירים ב 58). ״נַעֲרֵנוּ הַגֵּאֶה... אֵיךְ זָנַק מוּל חֶרְמֵשׁ הַדָּמִים!״ (טבנקין, שירים 226). ״קוֹפִים קְטַנִּים וּגְדוֹלִים זוֹנְקִים מִן הַשִּׂיחִים״ (קרליבך, הודו 68). – [לִזְנֹק, זוֹנֵק, יִזְנֹק]

~ נִפ׳ **נִזְנַק**°, נִזְרַק, נִשְׁלַח: ״לְתוֹךְ יָם הַבְּהִירוּת הַכְּחַלָּה נִזְנָקִים מֵרֶגַע לְרֶגַע עֲבִיבִים קַלִּים״ (בר־יוסף, בני 60). – [לְהִזָּנֵק, נִזְנָק, יִזָּנֵק]

~ פִּע׳ **זִנֵּק**, 1 פ״ע קָפַץ וְהִתְפָּרֵץ, הִשְׂתָּעֵר: ״גּוּר אַרְיֵה, יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן״ (דברים לג כב). ״כִּמְעַט זִנַּקְתִּי אֵלֶיהָ כַּנָּמֵר״ (ביאליק, מגילת ו). ״וְכִמְעַט בִּקְפִיצָה אַחַת זִנֵּק וְהִתְיַצֵּב בְּשׁוּרַת הָרִאשׁוֹנִים״ (ברקוביץ, הראשונים מב). 2°, פ״ע פָּרַץ, זָרַם בְּזֶרֶם חָזָק: ״הַךְ קָדְקֹד וִיזַנֵּק דַּם־רֶצַח״ (ביאליק, על השחיטה). ״יָדַעְנוּ אֶת כָּל הַבָּא עָלֵינוּ – וְהַדְּמָעוֹת זִנְּקוּ״ (ביאליק, החצוצרה ד). 3°, פ״י הִתִּיז, הִזְרִים בְּקִלּוּחַ: ״הַשּׁוֹחֵט אֶת הַמְסֻכֶּנֶת... דַּיָּה אִם זִנְּקָה (אֶת הַדָּם מִבֵּית הַשְּׁחִיטָה)״ (חולין ב ו). ״כְּשֶׁהַבְּאֵרוֹת שֶׁבַּגַּן מְזַנְּקוֹת מֵימֵיהֶן מִסָּבִיב״ (עגנון, אלו תנב). – [לְזַנֵּק, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִזְדַּנֵּק**°, הִתְפָּרֵץ בְּזִנּוּק: ״מִתְגַּנְּבִים הַתַּנִּים, מִזְדַּנְּקִים מִשְׁכְּלָדוֹ הַצָּבוּעַ״ (ש׳ שלום, שירים קמד). ״בַּעַל־הַבַּיִת מִשְׁתָּעֵר מִמְּקוֹמוֹ וּמִזְדַּנֵּק לִקְרַאת הַמָּשִׁיחַ״ (סוקולוב, אישים 68). סִילוֹן הַנֵּפְט הִזְדַּנֵּק אֶל־עַל מִצִּנּוֹר־הַקְּדוּחַ. – [לְהִזְדַּנֵּק, מִזְ־, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְנִיק**° פ״י הֵבִיא לִידֵי זִנּוּק: הַמִּתְאַמְּנִים הִזְנִיקוּ אֶת הַדָּאוֹן. יְרִיַּת הָאֶקְדָּח הִזְנִיקָה אֶת הַמִּתְחָרִים קָדִימָה. – [לְהַזְנִיק, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻזְנַק**°, הוּבָא לִידֵי זִנּוּק, נִצְטַוָּה לִזְנֹק: מְטוֹסֵי הַסִּילוֹן הֻזְנְקוּ לִקְרַאת מְטוֹסֵי הָאוֹיֵב. – [מֻזְנָק, יֻזְנַק]

זֶנֶק° ז׳ [מן זְנִיקָה] הִתְפָּרְצוּת, זְנִיקָה: ״זֶנֶק מֵי הַיָּם״ (סדן, תר׳ פרדוכסים 224). ״אֲנִי שׂוֹנֵא דְּמָמָה... שֶׁאֵין בָּהּ סוֹד שֶׁל זֶנֶק לְלַבְלֵב״ (שלונסקי, שירים ב 378). – [זֶנֶק־]

זַנְקָנִי° ת׳ [מן זנק, זֶנֶק] הַמִּתְנַשֵּׂא בִּזְנִיקָה, הַמְּבַצֵּעַ בְּזִנּוּקִים וּקְפִיצוֹת: ״וְהָיְתָה הַסּוּסָה מְנַחֶרֶת... תּוֹבַעַת מִבְּעָלֶיהָ מְשִׁיכַת רֶסֶן, כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּב לִדְהֹר דְּהָרָה זַנְקָנִית שַׁעֲטָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 209). ״רוּחַ עַזָּה זַנְקָנִית הַנְּמִיכָה לָשֵׂאת מֵעַל לָאֲדָמָה קִרְעֵי עֲנָנִים״ (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 359). –[זַנְקָנִית, זַנְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

ז׳נְר° ז׳ [צרפתית: genre מין] אֹפֶן מְיֻחָד שֶׁל יְצִירָה אָמָּנוּתִית, סִגְנוֹן מְסֻיָּם, צִבְיוֹן: ״הוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ הַקַּלָּה סִדְרָה שְׁלֵמָה שֶׁל צִיּוּרִים נֶחְמָדִים, כֻּלָּם מַעֲשֵׂה ז׳נְר קְטַנִּים וּגְדוֹלִים״ (ביאליק, פסטרנאק). ז׳נְר רוֹמַנְטִי בָּאָמָּנוּת. – [ז׳נְרִים]

זסש״ץ, סִימָן לָעִצּוּרִים הַשּׁוֹרְקִים, שֶׁמְּקוֹם חִתּוּכָם בַּשִּׁנַּיִם.

זסשץ [צירוף ההגיים השורקים]

~ פִּע׳ **זִסְשֵׁץ**° פ״ע הִתִּיז אֶת הַהֲגָיִים זסש״ץ בִּשְׁרִיקָה: ״וְהוּא מְלַשֵּׁן וּמְזַסְשֵׁץ הַרְבֵּה בְּפִיו הַנֶּחְמָד״ (הלקין, משבר 132). – [לְזַסְשֵׁץ, מְ־, יְ־]

זעב [ערבית: דַ׳עַבַ הבהיל]

~ פָּע׳ **זָעַב**˚ פ״י הִבְהִיל, הֶחֱרִיד: ״וְזָעֲבַנִי תְּחִלָּה אֲרִי נוֹהֵם הַצַּר״ (מחזור רומני, תחינה לי׳ בטבת). – [לִזְעֹב, זוֹעֵב, יִזְעַב]

זֵעָה, זִיעָה נ׳ [מן יזע] 1. טִפּוֹת שֶׁל נוֹזְלִים הַמִּתְבַּצְבְּצוֹת וְיוֹצְאוֹת דֶּרֶךְ הַנְּקַבּוּבִיּוֹת שֶׁבְּעוֹר הַגּוּף; הַזֵּעָה נִפְרֶשֶׁת עַל־יְדֵי בַּלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת שֶׁבָּעוֹר וְהִיא מֻרְכֶּבֶת מִמַּיִם וּמֵחֳמָרִים אֲחֵרִים, בְּיִחוּד מֶלַח־הַבִּשּׁוּל. הַזֵּעָה הִיא אַחַד הָאֶמְצָעִים שֶׁל וִסּוּת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל הַגּוּף עַל־יְדֵי הֶפְסֵד חֹם: ״בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם״ (בראשית ג יט). ״שָׁתָה מַיִם טְמֵאִים וְהִזִּיעַ–זֵעָתוֹ טְהוֹרָה״ (מכשירין ב א). ״כָּל גּוּפוֹ שֶׁפַע זֵעָה קָרָה״ (ביאליק, יום השישי ה). 2•, רְטִיבוּת הַמּוֹפִיעָה עַל דָּפְנוֹת כֵּלִים, פֵּרוֹת וְכוּ׳, בְּצוּרַת טִפּוֹת זְעִירוֹת בְּדוֹמֶה לְזֵעַת הַגּוּף: ״זֵעַת בָּתִּים״ (מכשירין ב א). ״אוֹתוֹ כֹּתֶל הָיָה מֵחֶצְיוֹ וּלְמַטָּה טָחוּב וְעָבֵשׁ וְשׁוֹפֵעַ מִין זֵעָה יְרֻקָּה״ (ביאליק, ספיח ה). – [זֵעַת־]

– **בְּזֵעַת אַפָּיו**, בַּעֲמָלוֹ הַקָּשֶׁה, בִּיגִיעָה מְרֻבָּה: ״בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם״ (בראשית ג יט). ״שֶׁלֹּא יָרִימוּ גַּרְזֶן לַהֲרֹס כָּל אֲשֶׁר בָּנִינוּ כֻּלָּנוּ בְּזֵעַת אַפֵּינוּ״ (אחד העם, מב).

– **מֶרְחַץ־זֵעָה**°, 1. בֵּית־מֶרְחָץ שֶׁמְּרַבִּים בּוֹ אֶת הַהֶבֶל עַל־יְדֵי שְׁפִיכַת מַיִם עַל אֲבָנִים מְלֻבָּנוֹת, וְעַל־יְדֵי־כָּךְ הַמִּתְרַחֲצִים בּוֹ מַזִּיעִים הַרְבֵּה. 2. כִּנּוּי לְמָקוֹם חַם בְּיוֹתֵר הַגּוֹרֵם לְהַזָּעָה רַבָּה.

– **הִתְרַחֵץ בְּזֵעָתוֹ**°, עָבַד עֲבוֹדָה קָשָׁה וּמְפָרֶכֶת בְּיוֹתֵר, עָבַד בְּזֵעַת אַפָּיו.

– **זֵעָה חוֹסֶכֶת דָּם**° [מימרה רווחת] עֲבוֹדַת הַכָּנָה רְצִינִית וּמְאֻמֶּצֶת מוֹנַעַת אֲסוֹנוֹת וְקָרְבָּנוֹת: ״קֹדֶם־כֹּל לְהִתְחַפֵּר! בּוֹאוּ, בַּחוּרִים, הַפְשִׁילוּ שַׁרְווּלִים: זֵעָה חוֹסֶכֶת דָּם!״ (יזהר, צקלג 36).

זַעַו° ז׳ [מן זַעֲוָה] זַעֲוָה, זְוָעָה, פַּלָּצוּת: ״וְרָטְטוּ בְּבוֹרָם־בְּגֵבָם שָׁם: כְּחַיּוּ בַּחֲלוֹם זַעַו״ (גרינברג, רחובות קמד). ״וּמֵאֲחוֹרֶיהָ יְרוֹמוּ כְּלַהַב הַנַּאַק, הַזַּעַק, הַשַּׁאַג, הַזַּעַו״ (מלצר, תר׳ נהרות 165). –[זַעַו־]

זַעֲוָה נ׳ [צורת־משנה של זְוָעָה] זְוָעָה, חֲרָדָה, פַּלָּצוּת, הַלְחָלָה: ״וּנְתַתִּים לְזַעֲוָה לְרָעָה...״ ״וְנָתַן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וְלָבַז״ (יחזקאל כב מו). ״לְזַעֲוַת נֶצַח וּלְחֶרְפַּת עַד־״ (מגילת הסרכים ד 12). ״וּנְתַתַּנִי לְעֵין־כֹּל לְזַעֲוָה״ (משה אבן־עזרא, להודות). ״וּבְזַעֲוַת חַיֵּיכֶם תִּמָּקוּ״ (ביאליק, קראו לנחשים). ״אֵימַת הַטּוֹבְעִים מוּל הַחוֹף, זַעֲוַת הַגְּוִיּוֹת הַנִּמְשׁוֹת שֶׁל זְקֵנִים, יְלָדִים וְנָשִׁים״ (טבנקין, שירים 180). – [זַעֲוַת־]

– **זַעֲוָה לָעֵינַיִם**° [על־דרך ״תאווה לעינים״], מַרְאֶה מְתֹעָב: ״אַל תִּצְחָקִי, שֶׁיֶּתֶר עַל הַמִּדָּה כְּעוּרוֹת שִׁנַּיִךְ... זַעֲוָה לָעֵינַיִם מַמָּשׁ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 76).

זָעוּף˚ ת׳ [מן זעף, זָעַף] זָעוּף, מְדֻכָּא, נִלְחָץ: ״זְעוּכִים, רְמוּסִים וְנִסְחָבִים, חֲשׁוּכִים וְכַפִּשְׁתָּה כָּבִים״ (אלופי אדומים, יוצר ז׳ פסח). – [זְעוּכָה, זְעוּכִים, ־וֹת]

זָעוּם ת׳ [מן זעם, זָעַם] 1. נָזוּף, שָׂנוּא, מִי שֶׁכּוֹעֲסִים עָלָיו: ״זְעוּם ה׳ יִפָּל־שָׁם (בְּשׁוּחָה)״ (משלי כב יד). ״אָרוּר אַתָּה... וְזָעוּם אַתָּה כַּאֲפֵלַת אֵשׁ עוֹלָמִים״ (מגילת הסרכים ב 7-8). ״אִמּוֹ יְקַלֵּל וְיִקֹּב אֶת רְגָעָיו הַזְּעוּמִים״ (יהודה הלוי, ג 22). 2. מְעַט, מְצֻמְצָם, דַּל מְאֹד: ״וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה״ (מיכה ו י). ״צֵא וּפַרְנֵס בְּמַשְׂכֻּרְתִּי הַזְּעוּמָה״

(ביאליק, איש הסיפון). "הַפְּרוּדָה הַטְּמוּנָה בְּחֶלְקַתְכֶם הַזְּעוּמָה" (ביאליק, המתמיד). 3•, מַבִּיעַ זַעַם, זוֹעֵף: "כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן פְּנֵיהֶם זְעוּמוֹת, בָּרְחוּ לָהֶם לְאֹהֶל מוֹעֵד" (ילקוט במדבר כ). "הִבִּיט בּוֹ בְּעֵינַיִם זְעוּמוֹת" (עגנון, כלה קסו). – [זְעוּמָה, זְעוּמִים, זְעוּמוֹת]

– פָּנִים זְעוּמוֹת•, פְּנֵי כַּעַס, הַבָּעַת רֹגֶז וָזַעַם: "שֶׁיַּבִּיט בְּךָ בְּפָנִים מְאִירוֹת וְלֹא בְּפָנִים זְעוּמוֹת" (במדבר רבה יא). "מֵצִיץ עָלַי בְּפָנִים זְעוּמוֹת, כְּאִלּוּ הוּא מִתְרַעֵם" (מנדלי מו"ס, צג).

– זְעוּם־נֶפֶשׁ°, שָׂנוּא בְּיוֹתֵר: "וּכְנָמֵר מִסְּבָכוֹ יֶאֱרֹב גּוֹאֵל הַדָּם לִזְעוּם־נַפְשׁוֹ לְמַעַן הַכּוֹתוֹ" (ביאליק, אגדת ג' וד' ב יח).

– זְעוּם־פָּנִים°, זוֹעֵף, רוֹגֵז: "כֻּלָּם זְעוּמֵי־פָנִים וַעֲכוּרֵי־רוּחַ" (ביאליק, ספיח א).

– זְעוּם־עַפְעַפַּיִם°, בַּעַל מַבָּט זוֹעֵם וְקוֹדֵר: "אִישׁ אֵימוֹת זְעוּם עַפְעַפַּיִם" (ביאליק, מגילת ד).

– זְעוּמוֹת° תה"פ בְּזַעַם: "וּכְלָבִים צוֹעֲקִים זְעוּמוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 336).

זְעוּם°, זִיעוּם ז' [מן זעם] עַצְבוּת, רֹגֶז: "דִּמְדּוּם וְזֹהַר, צִבְעֵי זְעוּם וְחִסּוּד" (בסוק, בחורשתיים מז). – [זְעוּם־]

זָעוּף• ת' [מן זעף, זָעַף] זוֹעֵף, נִרְגָּז, כּוֹעֵס: "זָעוּף הוּא (הַמֶּלֶךְ), לְמִלְחָמָה הוּא יוֹצֵא" (מכילתא דשירתא ד). "בָּא מַלְאַךְ־חַבָּלָה, שְׁחוֹר־כָּנָף וְזָעוּף" (כהן, שירים קח). "וּבַעַל הַבַּיִת קָשֶׁה, זָעוּף וּבָהוּל" (הזז, צל 85). "הָהּ, שַׁלְהַבְתִּי זֹאת זְעוּפָה־עֲגוּמָה" (למדן, במעלה צב). "הַאֵין עוֹרְקֵי שִׁירָה חֲבוּיִים אֲפִלּוּ בַּפְּרוֹזָה הַזְּעוּפָה שֶׁל בְּרֶנֶר?" (פיכמן, רמח). פָּנִים זְעוּפוֹת. – [זְעוּפָה, זְעוּפִים, ־פוֹת]

זְעוּף°, זִיעוּף ז' [מן זעף, זְעַף] רֹגֶז, חֵמָה: "הֵעִיף לְעֶבְרוֹ מַבָּט שֶׁל זְעוּף" (שלונסקי, תר' הדון ד 262). – [זְעוּף־]

זע"ז ר"ת 1, זֶה עַל זֶה. 2, זֶה עִם זֶה.

זַעֲזוּעַ° ז' [מן זעזע] 1, תְּנוּדָה, תְּנוּעָה, רְעָדָה: "וְאִם יִפֹּל אַרְצָה הַקָּטָן בְּזַעֲזוּעֵי נִשְׁמַתְכֶם!" (ביאליק, יהי חלקי). זַעֲזוּעִים בַּקִּיר עַל־יְדֵי הָרַעַשׁ. 2, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה, חַלְחָלָה, הֶלֶם: מוֹת אָבִיו גָּרַם לוֹ זַעֲזוּעַ קָשֶׁה. – [זַעֲזוּעַ־, זַעֲזוּעִים, זַעֲזוּעֵי־]

– זַעֲזוּעַ־מֹחַ°, חֲבָטָה קָשָׁה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם, הַגּוֹרֶמֶת לְהֶפְסֵד פִּתְאוֹמִי וְנִרְחָב – אַךְ חוֹלֵף – שֶׁל תַּפְקִידֵי הַמֹּחַ. הַסִּימָנִים הַבּוֹלְטִים שֶׁל זַעֲזוּעַ־הַמֹּחַ הֵם סְחַרְחֹרֶת, בְּחִילָה, דֹּפֶק חַלָּשׁ וְאָבְדַן הַהַכָּרָה.

זְעֲזוּעַ֜, זִיעֲזוּעַ ז' [מן זעזע] הַרְעָדָה, הַבָּאָה לִידֵי זַעֲזוּעַ: "קָשֶׁה לַכֹּתֶל אוֹתוֹ זְעֲזוּעַ שֶׁמְּזַעְזְעִין הַקַּרְקַע" (גרשום מאור־הגולה לבבא בתרא יח.). זְעֲזוּעַ הַקִּיר עַל־יְדֵי הַנֵּפֶץ הָעַז. – [זְעֲזוּעַ־]

זעזע [מן א. זוע]

~ פִּע' **זִעְזַע** פ"י 1, הִרְעִיד, הֵנִיעַ בְּחָזְקָה: "הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ" (חבקוק ב ז). "אֲבָנִים שֶׁזִּעְזְעָתַן הַמַּחֲרֵשָׁה" (שביעית ג ז). "נוֹחַ לוֹ לָאָדָם לְזַעֲזֵעַ כֹּתֶל שֵׁשׁ אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ אַמּוֹת וְלֹא לְזַעֲזֵעַ אֵיבָר אֶחָד מֵאֵיבָרָיו (שֶׁל אַבְנֵר)" (מדרש הגדול, ויחי). הַהֶדֶף הַפְּצָצָה זִעְזַע אֶת הַבָּתִּים הַסְּמוּכִים. 2°, הֶחֱרִיד, הִבְהִיל, הֵבִיא לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה: "אַף לֹא הֵידַד שִׁירֵי יְזַעֲזַע מְנוּחַתְכֶן" (ביאליק, בשדה). "מַזָּלוֹ שֶׁל יוֹרֵד מְזַעֲזֵעַ כָּל לֵב" (עגנון, כפות שנא). – [לְזַעֲזֵעַ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **זֻעְזַע** ֜ 1֜, הָרְעַד, הוּנַע: "וְשׁוֹאֵג הָאֲרִי וְכָל הַגַּן וְכָל הַצַּדִּיקִים מְזֻעְזָעִים" (ילינק ג, סדר גן עדן ב). "כָּל חוּשָׁיו וְאֵיבָרָיו מְזֻעְזָעִים בּוֹ" (בורלא, עקביה 110). "פָּנִים רָזִים, לֹא מְכֹעָרִים, אֲבָל שְׁחוּקִים, נִקְלִים וּמְזֻעְזָעֵי־עֲצַבִּים" (ביאליק, איש הסיפון). 2°, הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד, נִדְהַם: "הַאִם גַּם מִזֹּאת לֹא יְזֻעְזַע לִבִּי, לֵב אָב?" (קדרי, כורך 118). הָאִישׁ זֻעְזַע מִמַּרְאֵה עֵינָיו. – [מְזֻעְזָע, יְזֻעְזַע]

~ הת' **הִזְדַּעֲזֵעַ•**, 1, רָעַד, הִתְנוֹעֵעַ בְּחָזְקָה: "חוֹמַת הַבֹּחַן פִּנַּת יָקָר בַּל יִזְדַּעְזְעוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ" (מגילת הסרכים ח 7). "נָעַץ הַחֲזִיר בַּחוֹמָה וְנִזְדַּעְזְעָה הַחוֹמָה" (ירושלמי ברכות ז ב). "שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזְדַּעֲזֵעַ בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּסִינַי: 'לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא'" (שבועות לט.). "הֲיִתְעוֹרֵר הַמֵּת, הֲיִזְדַּעְזַע הַמֵּת?" (ביאליק, אבן חציר). 2, חָרַד מְאֹד, הִתְחַלְחֵל: "כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף... מִיָּד נִזְדַּעֲזַע וְנִבְהָל" (בראשית רבה צג). "'וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה' – מְלַמֵּד שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ" (מכילתא דבחודש ג). – [לְהִזְדַּעֲזֵעַ, מִזְדַּעֲזֵעַ, יִזְ־]

זַעְזְעָנִי° ת' [מן זעזע] מְזַעֲזֵעַ, תּוֹסֵס, דִּינָמִי: "הִתְנַגֵּד לְמִזְגּוֹ הָרַגְשָׁנִי וְהַזַּעְזְעָנִי כְּכַסְפִּית" (סוקולוב, אישים 308). – [זַעְזְעָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַעֲטוּט• ז' [צורת־משנה של זַאֲטוּט, ראה ערך זה] נַעַר, צָעִיר: "וְכוֹל נַעַר זַעֲטוּט וְאִשָּׁה לוֹא יָבוֹאוּ לְמַחֲנוֹתָם" (מלחמת בני אור ז 3). "וַיְשַׁלַּח אֶת זַעֲטוּטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ירושלמי תענית סח א). – [זַעֲטוּט־, זַעֲטוּטִים, זַעֲטוּטֵי־]

זָעִים° ת' [מן זעם, זָעַם] מַבִּיעַ זַעַם: "וְהוּא עַצְמוֹ מִתְנוֹסֵס מֵאֲחוֹרָיו בִּקְצוֹת שְׂפָמוֹ הַזָּעִים" (שנהר, א 89). – [זְעִימָה, זְעִימִים, ־וֹת]

זְעִימָה֜ נ' [מן זעם, זָעַם] זַעַם, זַעַף, קֶצֶף, רֹגֶז: "צֵא מִזְּעִימָה לִזְקִיפָה, צֵא מַחֲשֵׁכָה לְאוֹרָה" (ינאי ה). הוּא הִסְתַּכֵּל בּוֹ בְּחֻמְרָה יְתֵרָה וּבִזְעִימַת פָּנִים. – [זְעִימַת־]

זְעִימוּת° נ' [מן זָעוּם 2] הֱיוֹת זָעוּם, צִמְצוּם רַב בְּיוֹתֵר: זְעִימוּת הַיְבוּל בִּשְׁנַת הַבַּצֹּרֶת. – [זְעִימוּת־]

זְעִיפָה° נ' [מן זעף, זָעַף] זַעַף, רֹגֶז: "אִם אָמַר מַשֶּׁהוּ, דֶּרֶךְ רְטִינָה וּזְעִיפָה אֲמָרוֹ" (סביב, דרך 33). זְעִיפַת הַפָּנִים. – [זְעִיפַת־]

זְעִיפוּת° נ' [מן זָעוּף] הַבָּעַת זַעַף: "פָּנָה הַקַּדְרוּת מִפָּנָיו וּכְהִיּוּת עֵינָיו נִזְדַּהֲרָה, וּזְעִיפוּתָן נִתְרַכְּכָה בַּאֲרֶשֶׁת שֶׁל כְּנִיעָה וְהַשְׁלָמָה" (ליסיצקי, תולדות 220). – [זְעִיפוּת־]

זְעִיקָה֜ נ' [מן זעק, זָעַק] צְעָקָה, זְעָקָה: "וְזֹאת הָיְתָה בְּנַהֲמָתוֹ... וְזֹאת זָכַר בִּזְעִיקָתוֹ" (ינאי רנז). – [זְעִיקַת־, זְעִיקוֹת]

א. **זְעֵיר** תה"פ [מן זער] מְעַט, קְצָת.

– כַּתַּר־לִי זְעֵיר (איוב לו ב), הַמְתֵּן לִי מְעַט.

– זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם, קְצָת פֹּה וּקְצָת שָׁם, פֹּה וָשָׁם: "קַו לָקָו, זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם" (ישעיה כח י). "בָּאֹפֶן הַיּוֹתֵר טוֹב יִמָּצְאוּ אוּלַי יְחִידִים זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם" (אחד העם, שפז). "רַק קַוִּים אֲנִי עוֹשֶׂה, רַק שִׂרְטוּטִים בְּעוֹפֶרֶת, זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם"

(ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). [ובשינוי קל:] ״מבין הרגבים לעין השמש, זעיר פה זעיר שם, מתנוצצים שברי חרס״ (שופמן, א 48). ״פתח מעצמו וסיפר מרצונו, זעיר פה זעיר שם, מקורות מסעו״ (בורלא, עקביה 223). [ופעם אחת: זעיר שם]: ״וכאודים מצלים זעיר שם תעששנה נפשות אמלות״ (ביאליק, המתמיד).

ב. **זְעֵיר*** ת׳ [ארמית] זָעִיר, קָטָן [רווח בעיקר בצירוף:]

– **זְעֵיר־אַנְפִּין**^, 1^ [בקבלה] קטן־פנים, כנוי לספירת תפארת שהיא מרכז הספירות בבנין האצילות, להבדיל מן ״אריך־אנפין״, שהוא תחום של ״עתיקא קדישא״: ״ואלו שלושה (חכמה, בינה, דעת) מתפשטים לזעיר־אנפין ומאלו מאיר הכל״ (זוהר בתרגום עברי, עפ״י ׳משנת הזוהר׳ לתשבי, א קפב). ״דא היא סעודתא דזעיר־אנפין ועתיקא קדישא״ [זאת הסעודה של זעיר־אנפין ושל עתיקא קדישא] (אתקינו סעודתא, פיוט לסעודה השלישית בשבת). 2° [בהשאלה ובמשמעות המילולית] פנים קטנות, צורה מקטנת, מיניאטורה, ההפך מן ״רב־אנפין״: ״שכל אספה היא כעין זעיר־אנפין של קונגרס״ (אחד העם, קמא). ״התכווצות, צמצום, זעיר־אנפין״ (ברנר, א 89). ״ידוע הוא לכל, אם לא בתבנית ענקית, על כל פנים בתבנית זעיר־אנפין״ (סוקולוב, במראות 19). ״השתוקקות להיות מעין מעצמה בזעיר־אנפין״ (שטיינמן, טלי טללים). ״וכי אין הלה בחינת קבוץ בזעיר־אנפין, קבוץ של דמיות הרבה?״ (קלצקין, כתבים 149).

– **זְעֵיר־אַנְפִּי°** ת׳ [מן ״זעיר אנפין״] מקטן, עשוי בזעיר־אנפין, מיניאטורי: ״ההסתכלות זעיר־האנפית, המיקרוסקופית, הקיקיונית... צריכה לפנות מקום להסתכלות סינתיטית״ (סוקולוב, במראות 436).

– **זְעֵיר־בּוּרְגְּנִי°** ת׳ שיש בו מרוחו או ממצבו של המעמד הבינוני: רוח קרתנית וזעיר־בורגנית. השקפות זעיר־בורגניות.

– **זְעֵיר־מוֹחִין°**, קטן־מח, צר־מח, מגבל בשכלו: ״שוטה, קטן־נפש, זעיר־מוחין!״ (יהודה שטינברג, רצ).

– **זְעֵיר־פָּנִים°** [צורה עברית מן ״זעיר אנפין״] מיניאטורה: ״תמונה בזעיר־פנים של העולם״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 160).

זָעִיר° ת׳ [מן זְעֵיר] 1. קטן, פעוט, רך: ״ובכל ביצה... ישן לו אפרוח זעיר״ (ביאליק, קן צפור). ״נערי, זעירי, מה שמך?״ (ביאליק, אצבעוני). 2 [במוסיקה] מינור, תאר לסלם־הטונים ״הרך״ [עיין הפרטים בערך ״מינור״]

זְעֵירָא* ת׳ [ארמית] זעיר, קטן. – [ראה גם להלן זְעֵירַיָּא]

– **זְעֵירָא דְּמִן חַבְרַיָּא*** (חולין יב:), הצעיר שבחבורת התלמידים או בחברה.

זְעִירוֹנִי° ת׳ [הקטנה מן זָעִיר] זעיר ביותר, קטנטן: ״הלא ככתם זעירוני על־גבי המפה הגיאוגרפית״ (שטיינמן, דודאים 5). – [זעירונית, זעירונים, ־ניות]

זְעִירוּת^ נ׳ [מן זְעֵיר] קטנות, פעיטות: ״חלשת האדם וזעירותו ומהירות כלות ימיו״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). – [זעירות־]

זְעֵירַיָּא* ת״ר [ארמית, ירושלמי מועד קטן פב ד] הקטנים: ״לחיים, כל החבורה, המשפחה הנכבדה, רברביא עם זעיריא״ (מנדלי מו״ס, שסח).

זעך [צורת־משנה של דעך]

~ פע׳ **זָעַךְ**^ פ״י 1. כבה [ובהשאלה] שכך: ״זועכים אף (=כעס) בלחשם, חמה עצרו בשועם״ (אנשי אמונה, סליחות לתענית חמישי). 2 השפיל: ״חי, זעך קומתם בבעור היום הבא״ (אלה אזכרה, מוסף יום כיפור). – [לזעך, זועך, יזעך]

~ נפ׳ **נִזְעַךְ**, נדעך, כבה, גסס: ״ימי נזעכו, קברים לי״ (איוב יז א). ״ימיך נזעכו, כפשתה דעכו״ (מאפו, תסח). ״ורוח נזעכת גונחת לי פחד״ (ש׳ שלום, שירים שסח). – [להזעך, נזעך, יזעך]

~ פע׳ **זִעֵךְ**^ פ״י דעך, כבה, השמיד: ״זעכתי קמיך להאמל, רצצתים כקנה קמל״ (אורך, יוצר ב׳ פסח). – [לזעך, מ־, י־]

זעם [קרוב אל זעף; ערבית: זַעַ׳מַ]

~ פע׳ **זָעַם** פעו״י כעס, רגז, קצף: ״ונודעה יד ה׳ את־עבדיו, וזעם את־איביו״ (ישעיה סו יד). ״עד־מתי אתה לא־תרחם את־ירושלם ואת ערי יהודה אשר זעמתה זה שבעים שנה?״ (זכריה א יב). ״למלך... שזעם על אוהבו״ (זבחים מא:). ״אז יזדעזע היוצר וזעם״ (ביאליק, מתי מדבר). – [לזעם, את־, על־; זועם, יזעם, גם יזעם]

~ נפ׳ **נִזְעַם**, נעשה זועם, נכר בו זעם ורגז: ״ופנים נזעמים לשון סתר״ (משלי כה כג). ״לפנים רקמו, שחרו ונזעמו בהוסדם יחד עליו״ (יהודה הלוי, ד 132). ״אכזרי ונזעם כלסטים מזין בקרדמו״ (ביאליק, ספיח א). ״לא ולא ולא! השיבה לה הזקנה בפנים עקשניות ובפנים נזעמות״ (הזז, היושבת 352). – [להזעם, נזעם, יזעם]

~ הפ׳ **הִזְעִים*** פ״י 1*, הרעיד, זעזע: ״קול רעמו יחיל ארצו, ובכחו יזעים הרים״ (בן־סירא מג יח). 2^, הרגיז, הכעיס, הביע זעם: ״צרי מזעימיך באף חרפו עמך״ (באשמורת, סליחות ב׳ עשרת ימי תשובה). ״אך רגז השר, הזעים הפנים״ (שמעוני, הביבר 151). [להזעים את־, מזעים, י־]

~ פע׳ **זִעֵם°** פ״י הזעים, הזעיף: ״מזעם קדורנית את עפעפיו״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 134). – [לזעם, מ־, י־]

~ פע׳ **זֹעַם**^, נזף, שזעמו עליו: ״זעמו בעוים וממאוים נסחו״ (אזון תחן, לה׳ עשרת ימי תשובה). ״ומאז זעם ממלוך עלי עם״ (פיוטים, סידור 678). – [מזעם, יזעם]

~ הת׳ **הִזְדַּעֵם°**, כעס, התרגז: ״דרכו היה להציק לכלבים ולהרעימם עד שהיו מזדעמים וחושפים לו שניהם״ (ברש, א 29). – [להזדעם, מז־, יז־]

זַעַם ז׳ [מן זעם, זעם] כעס, רגז, קצף: ״מפני ידך בדד ישבתי, כי זעם מלאתני״ (ירמיה טו יז) ״עברה וזעם״ (תהלים עח מט). ״וירד מיכאל המלאך להרגו בזעמים״ (אשר מי, שחרית ב׳ ראש השנה). ״הלא היא שירת הזעם״ (ביאליק, מגילת ה). ״מתאפקים הם וכובשים זעמם רגע״ (ביאליק, הבריכה). –[זעם־, זעמו; זעמים, זעמי־]

– **כְּלֵי־זַעַם** (ישעיה יג ה), כלי־משחית, כלי־ענשים.

– **פָּנִים שֶׁל זַעַם***, מצב של רגז, התרגזות: ״המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך״ (ברכות ז.).

– **עַד יַעֲבֹר זַעַם** [על־פי ישעיה כו כ], עד שתחלף הסכנה: ״יעצוני לחדל לעת כזאת מהמלאכה הזאת, עד יעבר זעם״

(סמולנסקין, הקדמה לשמחת חנף). ״בְּרַח לְךָ יְדִידִי מֵאוֹתוֹ נַדְבָן וְהֵחָבֵא עַד יַעֲבֹר זָעַם״ (שטיינמן, לפנים מן השירה). ״לְהִסָּתֵר עַד יַעֲבֹר זַעַם״ (ולפובסקי, שירים 278).

– **שָׁפַךְ זַעְמוֹ עַל־**, הוֹצִיא אֶת כָּל כַּעְסוֹ עַל־, רָגַז מְאֹד עַל־: ״שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם״ (תהלים סט כה).

זַעֲמוּמִי° ת׳ [מן זַעַם] זוֹעֵם בְּמִקְצָת, קַפְּדָנִי, חָמוּר: ״בְּלִי הֶרֶף נִצְנְצוּ לְעֵינֶיהָ בְּפָנֶיהָ שֶׁל הַתִּינֹקֶת עֵינָיו הַזַּעֲמוּמִיּוֹת שֶׁל גְּרִיגוֹרִי״ (שלונסקי, תר׳ הדרון א 401). – [זַעֲמוּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

זַעֲמָן°, זַעֲמָן שָׁחוֹר° ז׳ [מן זעם] נָחָשׁ לֹא־אַרְסִי, הָאָרֹךְ בְּנַחֲשֵׁי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Coluber jugularis). אָרְכּוֹ עַד 2.5 מֶטֶר, צִבְעוֹ שָׁחוֹר כְּפֶחָם. צֶבַע צְעִירֵי הַזַּעֲמָנִים אָפֹר. אוֹכֵל לְטָאוֹת וְעַכְבָּרִים. מָצוּי בְּכָל אֲזוֹרֵי הָאָרֶץ. – [זַעֲמַן־, זַעֲמָנִים, זַעֲמָנֵי־]

זעמן (1/20)

זַעֲמָנִי° ת׳ [מן זַעַם] חָדוּר זַעַם: ״הָיוּ חוֹמְרִים בְּגַל זַעֲמָנִי, יוֹרֶה וּמְצַוֵּחַ, עַל הֶחֳרָבוֹת״ (קובנר, פנים 242). – [זַעֲמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זעף [קרוב אל זעם; ארמית: זְעַף; ערבית: זַעַפַ]

~ פָּע׳ **זָעַף** פ״ע 1, הִתְרַעֵם, הִתְמַרְמֵר: ״אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ, וְעַל־ה׳ יִזְעַף לִבּוֹ״ (משלי יט ג). ״לֹא זָעֲפָה שִׁירָתוֹ, לֹא נִחֲמָה, בָּכְתָה״ (ביאליק, שירתי). 2, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר, הָיָה נִרְגָּז: ״וַיַּרְא אֹתָם, וְהִנָּם זֹעֲפִים״ (בראשית מ ו). 3° [בהשאלה] סָעַר: ״וַיִּזְעַף הַנָּהָר וַיֶּהֱמַר״ (ביאליק, מגילת ה). – [לִזְעֹף, זוֹעֵף, יִזְעַף]

~ נִפ׳ **נִזְעַף***, 1, זָעַף, נִרְגַּז בָּא לִידֵי זַעַף: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְעַף מֹשֶׁה עַל שֶׁדִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָשׁוֹת כְּנֶגְדּוֹ״ (תנחומא כי תשא כ). ״נִזְעַף לִבּוֹ עָלָיו בְּיוֹתֵר״ (הזז, יעיש ב 24). – [לְהִזָּעֵף, נִזְעָף, יִזָּעֵף]

~ הִפ׳ **הִזְעִיף°** פ״י הִקְדִּיר, שִׁוָּה מַרְאֵה זַעַף: ״וּכְשֶׁרָאָה אֶת הַבָּחוּר מַזְעִיף פָּנָיו גַּם אֵלָיו״ (ברנר, א 61). ״הִזְעִיף עֵינוֹ וְהִזְעִים דְּבָרוֹ״ (קריב, עיונים 151). ״מְפַקֵּד הַגְּדוּד הָיָה מַזְעִיף גַּבּוֹתָיו לְכָל שֶׁמֶץ הִרְהוּר עַל בִּצּוּרָיו הַחֲזָקִים שֶׁל הָאוֹיֵב״ (בר־יוסף, בני 23). – [לְהַזְעִיף אֶת־, מַזְעִיף, יַ־]

~ פִּע׳ **זִעֵף** ⁂ פעו״י 1⁂, נָזַף, זָעַם, גָּעַר: ״זִעֵף בֶּהָרִים וּבָחַר בְּסִינַי״ (איילת אהבים, יוצר ב׳ שבועות). 2°, הִקְדִּיר, הִרְעִים: ״זִעֲפָה פָּנֶיהָ הַזְּקֵנָה״ (שלונסקי, תר׳ הדרון א 47). – [לְזַעֵף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹעַף°**, ראה ערך מְזֹעָף.

~ הִת׳ **נִזְדַּעֵף** ⁂ פ״ע 1⁂, נַעֲשָׂה זוֹעֵף, קִבֵּל הַבָּעָה שֶׁל זַעַף וְחֵמָה: ״לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית־דִּירָתוֹ מַסְבִּיר פָּנִים טוֹבוֹת לְכָל בְּנֵי פַּלְטִין, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס אִיפַּרְכוֹס שֶׁלּוֹ הִתְחִיל מִזְדַּעֵף״ (ילקוט ואתחנן תתטו). ״פָּנֶיהָ נִזְדַּעֲפוּ פִּתְאוֹם, גַּבּוֹת עֵינֶיהָ נִצְטוֹפְפוּ״ (קבק, במשעול 237). ״וַאֲרֶשֶׁת שֶׁל זַעַף לָהֶם, מִזְדַּעֵף שִׁבְעָתַיִם לְאוֹר הַחֲגִיגִיּוּת הַנּוֹפֶלֶת עֲלֵיהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 171). 2° [בהשאלה] הִסְעַר: לִשְׂמֹאלָם הָיָה הַיָּם שֶׁנִּזְדַּעֵף פִּתְאֹם״ (מ׳ סמילנסקי, בין כרמי יהודה). – [לְהִזְדַּעֵף, מִזְ־, יִזְ־]

זַעַף ז׳ [מן זעף] 1, כַּעַס, רֹגֶז, זַעַם: ״זַעַף ה׳ אֶשָּׂא, כִּי חָטָאתִי לוֹ״ (מיכה ז ט). 2, הִתְגַּעֲשׁוּת, סַעַר: ״וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ״ (יונה א טו). ״הִתְחִילוּ (הַגְּשָׁמִים) לֵירֵד בְּזַעַף״ (תענית ג ח). ״וְזַעַף גַּלִּים בָּאוֹקְיָנוֹס״ (ביאליק, ידעתי בליל). – [זַעַף־, זְעָפִים, זַעֲפֵי־]

– **גִּשְׁמֵי־זַעַף°** [על־פי תענית ג ח], מְטָרוֹת סוֹחֲפִים, גְּשָׁמִים עַזִּים.

– **מִיתָה־שֶׁל־זַעַף*** (מסכת שמחות ג), מִיתָה חֲטוּפָה.

– **רוּחַ־זַעַף°** [על־פי ירושלמי ברכות יג ג], רוּחַ סְעָרָה.

– **רוּחַ־זְעָפִים**⁂, רֹגֶז, כַּעַס: ״בְּקִרְבְּךָ תִּסָּתֵר רוּחַ זְעָפִים״ (תוכחת מוסר טו). ״וְכֻלּוֹ מַעֲלֶה חֵמָה וְרוּחַ־זְעָפִים בְּקִרְבּוֹ״ (שנהר, ב 219).

זָעֵף ת׳ [מן זעף, זַעַף] שָׁרוּי בְּרֹגֶז, קוֹדֵר: ״וּכְשָׁמַע הַבֵּן... צָעַק בְּנֶפֶשׁ מָרָה וְזֵעָפָה״ (זבארה, על־פי שירמן ב 297). ״הוֹלֵךְ קְדוֹרַנִּית וְזָעֵף״ (ביאליק, מגילת ו). – [זְעֵפָה, זְעֵפִים, ־וֹת] [במקרא רק בצירוף:]

– **סַר וְזָעֵף**, נִרְגָּז מְאֹד, שָׁרוּי בְּצַעַר רַב: ״וַיָּבֹא אַחְאָב אֶל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף״ (מלכים א כ מג).

זַעֲפָה⁂ נ׳ [מן זַעַף; ארמית: זַעֲפָא] זַעַף, רֹגֶז: ״וְהִתְיַצֵּב בְּזִיו זַעֲפַת זַעַף לִפְנֵי זָר״ (ינאי פה). – [זַעֲפַת־]

זַעֲפוּפִים° ז״ר [מן זַעַף] דִּבְרֵי זַעַף וָרֹגֶז, תּוֹכֵחוֹת וּנְזִיפוֹת: ״וּמָנוֹס מִפָּנֶיהָ אָיִן, מִילָּא, תָּבוֹא עָלַי בְּזַעֲפוּפִים״ (שלונסקי, תר׳ הדרון 335). ״אֶבְרֵי כְּנָפֵינוּ עֲרוּפִים בְּתַחְתִּיתֵי פְּחָדִים וְזַעֲפוּפִים״ (ש׳ שלום, חי 151). [זַעֲפוּפֵי־]

זַעֲפוּת° נ׳ [מן זעף] זַעַם, זַעַף וְחֵמָה: ״וְזַעֲפוּת עֵינָיו כְּקֹדֶם צוֹפָה לָבֶטַח פְּנֵי אָסִיף״ (שלונסקי, שירים ב 351). – [זַעֲפוּת־]

זַעֲפָן° ת׳ [מן זעף, זַעַף] כַּעֲסָן, נוֹחַ לִכְעֹס, רַגְזָן: ״אֲפִלּוּ הַזַּעֲפָנִים שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם מַכְעִיסָם... נִסְתַּלֵּק כַּעְסָם״ (עגנון, כפות תסט). ״עָשָׂה רֹשֶׁם לֹא נָעִים... כְּרֹשֶׁם שֶׁל חַיָּל־הֶדְיוֹט וְזַעֲפָן״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 7). – [זַעֲפָנִית, זַעֲפָנִים, ־נִיּוֹת]

זַעֲפָנוּת° נ׳ [מן זַעֲפָן] חֵמָה יְתֵרָה, רַגְזָנוּת, תְּכוּנָתוֹ אוֹ הַבָּעָתוֹ שֶׁל הַזַּעֲפָן: ״מֵעֵין רַחֲשֵׁי הַעֲרָצָה חֲבוּיִים עַל זוֹ הָאֲדִישׁוּת וְהַזַּעֲפָנוּת כְּלַפֵּי הַנְּעָרוֹת הַמְעַרְטָלוֹת לְמֶחֱצָה״ (שופמן, ב 141). ״מִבַּעַד זַעֲפָנוּתוֹ הִשְׁתַּלְשֵׁל חִיּוּכוֹ הַחַנְפָנִי״ (שטיינמן, זוגות ב 128). ״וּמִתְכַּוֵּן הָיָה בְּזַעֲפָנוּת יְתֵרָה לְקַבֵּל בִּפְנֵי דּוֹדוֹ עַל דִּבָּתָהּ אִשְׁתּוֹ״ (סביב, דרך 160). – [זַעֲפָנוּת־]

זַעֲפָנִי° ת׳ [מן זַעֲפָן] מַבִּיעַ זַעַף, רוֹגְזָנִי: ״נָעַץ בָּהּ אֶפְרַיִם מַבָּטִים נוֹקְבִים וְזַעֲפָנִיִּים״ (סביב, דרך 142). ״הָרוּחַ הַזַּעֲפָנִית, הַמּוֹשֶׁכֶת וּמוֹחָה הַכֹּל בִּסְחִיפָה״ (יזהר, צקלג 656). – [זַעֲפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַעְפְּרָן⁂ ז׳ [ארמית] (תרגום ירושלמי ויקרא טו יט) תַּבְלִין שֶׁמְּכִינִים מִן הָעֲלָיִים שֶׁל הַכַּרְכֹּם. – [זַעְפְּרַן־]

זעק [קרוב אל צעק; ארמית: זְעַק; ערבית: זַעַקַ]

~ פָּע׳ **זָעַק** פ״ע 1, צָעַק, שִׁוַּע: ״וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים״ (שמות ב כג). ״וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה״ (אסתר ד א). 2 [זעק אל־] הִתְחַנֵּן לִפְנֵי־, פָּנָה בִּקְרִיאוֹת לְעֶזְרָה לְ־: ״אָז יִזְעֲקוּ אֶל־ה׳ וְלֹא־יַעֲנֶה אוֹתָם״ (מיכה ג ד). ״וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ?״ (שמואל ב יט כט).

3 [זעק על־] צָעַק מֵחֵמַת־: "מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ, אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ" (ירמיה ל טו). 4 [זעק ל־] בָּכָה מִתּוֹךְ רַחֲמִים עַל־: "לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק" (ישעיה טו ה). – [לִזְעֹק עַל־, אֶל־, לְ־; זוֹעֵק, יִזְעַק]

~ נפ׳ **נִזְעַק**, נִקְהַל עַל־יְדֵי זְעָקָה, הִתְאַסֵּף עַל־יְדֵי קוֹל קוֹרֵא: "וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעַי לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם" (יהושע ח טז). "וְאֶל תַּחַת כּוֹכָבְךָ הַיְחִידִי נִזְעַקְנוּ כֻּלָּנוּ" (ביאליק, לאחד העם). – [לְהִזָּעֵק, נִזְעָק, יִזָּעֵק]

~ הִפ׳ **הִזְעִיק**, 1, פ״י אָסַף וְהִקְהִיל בִּדְחִיפוּת: "וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה" (שופטים ד י). מְפַקֵּד הַצָּבָא הִזְעִיק אֶת אַנְשֵׁי הַמִּלּוּאִים. 2, פ״ע הִכְרִיז, הוֹדִיעַ בְּקוֹל: "וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו" (יונה ג ז). 3, פ״ע זָעַק, צָעַק: "מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ, יְשַׁוְּעוּ מִזְּרוֹעַ רַבִּים" (איוב לה ט).–[לְהַזְעִיק, מַזְעִיק, יַזְ־]

~ הָפ׳ **הָזְעַק**°, נִזְעַק, הִתְאַסֵּף, הִתְקַהֵל לְקוֹל קְרִיאָה, נִקְרָא לְהִתְיַצֵּב בִּדְחִיפוּת: הָעָם הָזְעַק לַמִּלְחָמָה. הָרוֹפֵא הָזְעַק אֶל הַפָּצוּעַ. – [מֻזְעָק, יֻזְעַק]

~ פִּע׳ **זִעֵק**° פ״ע צָעַק בְּקוֹל: "בִּהְיוֹתוֹ מְזַעֵק וּמַטִּיחַ אָשָׁם וְגוֹזֵר צֵא־טָמֵא" (אלתרמן, הטור ב 231). – [לְזַעֵק, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּעֵק**°, 1, הִצְטַעֵק, פָּרַץ בְּקוֹל צְעָקָה: "יוֹם יוֹם אֲנִי שׁוֹמֵעַ: נֶפֶשׁ מִזְדַּעֶקֶת" (שלונסקי, שירים א 325). "שַׁוְעָה מִזְדַּעֶקֶת – הַצִּילוּ" (טבנקין, שירים 192). "קוֹל מִזְדַּעֵק בְּלִבִּי בִּמְלִיצַת בֶּן־אָמוֹץ: אָוֶן וַעֲצָרָה!" (ליסיצקי, תולדות 142). "אַךְ כָּאן נִזְדַּעֲקָה בוֹ גַּאֲוָתוֹ" (גיצן, צבת בצבת). 2, נִזְעַק, הֶחֱרַד: "אַף אִמִּי נִזְדַּעֲקָה מִמְּקוֹמָהּ וּשְׁאֵלַתְנִי בְּבֶהָלוּת" (טביב, דרך 88).–[לְהִזְדַּעֵק, מִזְ־, יִזְ־]

– **אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק** [על־פי חבקוק ב יא] קְרִיאַת־חָמָס נֶגֶד עָוֶל מְשַׁוֵּעַ.

– **מַה לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ!** [על־פי שופטים יח כג] עַל־מָה תִּתְרַגֵּשׁ כָּל כָּךְ? לָמָּה הִתְפָּרַצְתָּ?

זַעַק^ ז׳ [מן זְעָקָה] זְעָקָה, צְעָקָה: "זַעַק מִמֵּצַר אֶקְרָא בְּעֵת צַר" (קליר, אפיק, תפילת גשב). "זַעַק תְּחִנָּתִי תָּבֹא נָא עָדֶיךָ" (אנא השם, סליחות, שחרית יום כיפור). "זַעַק חָנוּק שֶׁל חָלָל יִשָּׁמַע" (פיכמן, יט). "וְלֹא מִלָּה מִפִּיו. וְזַעַק לֹא אֶחָד" (שלו, אלוהי 101). – [זַעַק־]

זְעָקָה נ׳ [מן זעק, זָעַק] 1, צְעָקָה, צְוָחָה: "זַעֲקַת שֶׁבֶר" (ישעיה טו ה). "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה" (בראשית יח כ). "וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה" (אסתר ד א). "כִּי קָרְעָה הַזְּעָקָה אֶת לֵב הַשָּׁמַיִם" (ביאליק, מקראי ציון). 2, גְּעָרָה: "דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים" (קהלת ט יז). – [זַעֲקַת־, זְעָקוֹת, זַעֲקוֹת־]

זַעֲקָנוּת° נ׳ [מן זעק, זָעַק] צַעֲקָנוּת, נְטִיָּה אוֹ נֹהַג לִזְעֹק הַרְבֵּה. – [זַעֲקָנוּת־]

זַעֲקָנִי° ת׳ [מן זעק, זָעַק] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זְעָקָה, צַעֲקָנִי: קוֹל זַעֲקָנִי. בְּכִיָּה קוֹלָנִית וְזַעֲקָנִית. – [זַעֲקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַעֲקָף* ז׳ (בראשית רבה צח) – ראה זָקִיף.

זער [מארמית; קרוב אל א. צער; וראה זְעֵיר]

~ פִּע׳ **זְעֵר**^ פ״י הִקְטִין, מִעֵט: "וַיִּרָא... וַיִּזְחַל וְזָמַם לְזַעֲרָם" (ינאי, ריג). – [לְזַעֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹעַר**°, הֻקְטַן, הֻמְעַט. – [מְזֹעָר, יְזֹעַר]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּעֵר**°, הִתְקַטֵּן, נַעֲשָׂה זָעִיר: "הַתֹּרֶן עַל הָאֹפֶק הוֹלֵךְ וּמִזְדַּעֵר" (סברסקי, אקוסטה ב 300). "שָׁם רְצוּעַת־הַחוֹף מְצֵרָה וּמִזְדַּעֶרֶת" (רגלסון, חקוקות 43). הַתָּכְנִית הַגְּדוֹלָה נִזְדַּעֲרָה. – [לְהִזְ־, מִזְדַּעֵר, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְעִיר**°, 1 פ״י הִקְטִין, הִמְעִיט: "הַמַּחְשַׁכִּים... גּוֹרְמִים לְהַקְטִין אֶת רוּחַ הָאָדָם וּלְהַזְעִיר אֶת שְׁאִיפוֹתָיו" (הרב קוק, אורות א קמב). הַמִּשְׁקֶפֶת מַגְדִּילָה אֶת מַרְאֵה הָעֶצֶם מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּמַזְעִירָה אוֹתוֹ מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי. 2, פ״ע קָטַן, פָּחַת: כְּכָל שֶׁהִתְרַחַקְנוּ מִן הָעִיר, כֵּן הִזְעִירוּ בָּתֶּיהָ. – [לְהַזְעִיר, מַ־, יַ־]

זַעֲרוּר°, **זַעֲרוּרִי**° ת׳ [מן זָעִיר] זָעִיר מְאֹד, קְטַנְטַן: "וְכַיּוֹצֵא בָאֵלּוּ כֵּלִים זַעֲרוּרִים לְנוֹי וּלְתַשְׁמִישׁ" (ביאליק, ספיח ח). "אַחִים וַאֲחָיוֹת זַעֲרוּרִים הִתְרַפְּקוּ זֶה עַל זוֹ" (שניאור, סיפורים פח). "יַהֲדוּת זוֹ הִיא זַעֲרוּרָה בְּכַמּוּת וּמְדֻלְדֶּלֶת בְּרוּחָנִיּוּת" (סוקולוב, אישים 315). "בִּקְצֵה חֻדּוֹ שֶׁל הָאֹפֶק דָּהַר סוּס בְּלִי רוֹכְבוֹ וְנִרְאָה מִכָּאן זַעֲרוּרִי בְּיוֹתֵר" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 269). – [זַעֲרוּרִית, זַעֲרוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

זַעֲרוּרָה° נ׳ [מן א. זַעֲרוּר] זוּטָה, מִינְיָאטוּרָה, תַּבְנִית מֻקְטֶנֶת שֶׁל דְּמוּת אָדָם אוֹ שֶׁל בַּעַל־חַיִּים וְכַדּוֹמֶה: "גַּם זַעֲרוּרוֹת אֲחָדוֹת בְּצוּרַת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת עָמְדוּ שָׁם" (ברש, א 168).–[זַעֲרוּרַת־, זַעֲרוּרוֹת]

זַעֲרוּרִיּוּת° נ׳ [מן ב. זַעֲרוּרִי] קַטְנוּת: "הֵן מְגַלּוֹת אֶת זַעֲרוּרִיּוּתוֹ וּבַטְלָנוּתוֹ" (סוקולוב, אישים 210). – [זַעֲרוּרִיּוּת־]

זַעֲרוּרִית° נ׳ [מן זַעֲרוּר] צֶמַח סְלָעִים זָעִיר, בְּשָׂרָנִי וַאֲדַמְדַּם מִמִּשְׁפַּחַת הַטַּבּוּרִיתִיִּים (Telmissa). – [זַעֲרוּרִיּוֹת]

זַעֲרִירִי° ת׳ [מן זָעִיר] זָעִיר מְאֹד: "בָּתִּים בְּגַן־עֵדֶן זְעִירִים זַעֲרִירִים" (ביאליק, גן עדן). – [זַעֲרִירִית, ־רִים, ־רִיּוֹת]

זַעֲרַעַר° ת׳ [מן זָעִיר] זָעִיר מְאֹד, קְטַנְטַן: "וְכֻתֹּנֶת זַעֲרַעֶרֶת שֶׁלָּהּ... רֹךְ כְּתֹנֶת הָעֶרֶב" (גרינברג, רחובות פט). "הוֹי טְלוּסְט, עֵירָה זַעֲרַעֶרֶת שֶׁלִּי!" (מלצר, אור 225). "הֵצִיקוּ לוֹ יַתּוּשֵׁי־הַחוֹל הַזַּעֲרַעֲרִים הַבִּלְתִּי־נִרְאִים כִּמְעַט" (שופמן, ג 295). "וְעַמּוּדִים הַרְבֵּה נִרְשְׁמוּ בָּהֶם בְּאוֹתִיּוֹת זַעֲרַעֲרוֹת תַּרְגּוּמֵי הַמִּלִּים הַקָּשׁוֹת" (סדן, ממחוז ר). – [זַעֲרַעֶרֶת או זַעֲרַעֶרֶת, זַעֲרַעֲרִים, ־וֹת]

זַעֲרַעֲרוּת° נ׳ [מן זַעֲרַעַר] קַטְנוּת, זַעֲרוּרִיּוּת. – [זַעֲרַעֲרוּת־]

ז״פ ר״ת 1, זְמַן פֵּרָעוֹן; זְמַן פִּרְעוֹנוֹ. 2, ז׳ פְּעָמִים.

זַעְתָּר° ז׳ רְאֵה צַתְרָה.

זָפוּף* ת׳ [מן זפף] מָשׁוּחַ בְּזֶפֶת, מְזֻפָּת: "(קַנְקַנִּים) חֲדָשׁוֹת מְתֻרוֹת, יְשָׁנוֹת זְפוּפוֹת – אֲסוּרוֹת" (תוספתא עבודה זרה ד י). צִיר הָעֲגָלָה זָפוּף. – [זְפוּפָה, זְפוּפִים, זְפוּפוֹת]

זָפוּת* ת׳ [מן זפת, זָפַת] זָפוּף, מָשׁוּחַ בְּזֶפֶת, מְזֻפָּת: "קַנְקַן זָפוּת" (קהלת רבה ז, אשר עוד). "וְהִנֵּה קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפַנִּים לֹא זְפוּתִים" (מנדלי מו״ס, סח). "הָלַךְ וְהֵבִיא קָנֶה שֶׁל קַשׁ שֶׁקְּצָהוּ זָפוּת" (ברקוביץ, תר׳ אדם כ). "נַעֲרָה אַחַת שֶׁהִיא שְׁחוֹרָה וְדַקָּה כְּקַנְקַנָּה זְפוּתָה" (הזז, היושבת 133). – [זְפוּתָה, זְפוּתִים, זְפוּתוֹת]

זִפּוּת^, **זִיפוּת** נ׳ [מן זפת, זִפֵּת; ארמית: זִיפּוּתָא, ירושלמי שבת י ב] מְשִׁיחָה וְצִפּוּי בְּזֶפֶת: "וְאֵין זוֹפְתִין חָבִית... זִפּוּת הוּא" (ר׳ חננאל, מועד קטן יב:). זִפּוּת הַכְּבִישׁ. זִפּוּת אוֹפַן הָעֲגָלָה. – [זִפּוּת־]

זִפְזִיף°, ראה זִיפְזִיף.

זֶפִיר◇ ז׳ [יוונית: zephyros רוח מערבית] כִּנּוּי לְרוּחַ חֲרִישִׁית קַלָּה. ״עֵת דוּמָם יָנוּחַ הַגָּן, יְכָנֵף זֶפִיר בֵּין הֶעָלִים״ (טשרניחובסקי, שירים 425). ״נִפְנְפוּ כַּנְפֵי הָעֶרֶב זֶפִיר קַל עַל פְּנֵי הַיְפֵה־פִיָּה״ (יעקב שטינברג, מד). ״שׁוֹכְנוֹתָיו שֶׁל הַפַּרְנַס הָעֲנֻגּוֹת וְהַקַּלּוֹת מִנִּי זֶפִיר״ (שמעוני, הביבר 34). ״זֶפִיר רוֹחֵף רַחַף קַל״ (ליסיצקי, במעלות 74).

זְפִיתָה⁂ נ׳ [מן זפת. זָפַת] זִפּוּת, מְרִיחָה בְּזֶפֶת: ״שֶׁמָּא בִּשְׁעַת זְפִיתָה (שֶׁל הֶחָבִיּוֹת) אוֹ אַחַר זְפִיתָה נָתַן בָּהֶם הַנָּכְרִי יַיִן״ (תוספות עבודה זרה לב:). — [זְפִיתַת־]

זפף [קרוב אל זפת]

~ פִּעֵ׳ **זִפֵּף** ⁂ פ״י זִפֵּת, צִפָּה אוֹ מָשַׁח בְּזֶפֶת אוֹ בְּעִטְרָן: ״חַיָּב אַתָּה לִקְנוֹת לוֹג עִטְרָן לְזַפֵּף אֶת הָאוֹפַנִּים אוֹ לָאו?״ (דרויאנוב, א 147). הַפּוֹעֲלִים זִפְּפוּ אֶת הַכְּבִישׁ בְּזֶפֶת. — [לְזַפֵּף אֶת־; מְזַפֵּף, יְזַפֵּף]

~ פֻּעַ׳ **זֻפַּף** •, צֻפָּה בְּזֶפֶת: ״נוֹדוֹת הָעַכּוּ״ם גְּרוּדִים חֲדָשִׁים מֻתָּרִין, יְשָׁנִים וּמְזֻפָּפִין אֲסוּרִין״ (עבודה זרה לג.). חָבִיּוֹת מְזֻפָּפוֹת. — [מְזֻפָּף, יְזֻפַּף]

~ נִפְ׳ **נִזְפַּף** ⁂, נִמְשַׁח בְּזֶפֶת: ״(נוֹדוֹת) שֶׁלֹּא נִזְפְּפוּ מֵעוֹלָם קָרֵי גְּרוּדִים״ (רש״י עבודה זרה לג.)] — [לְהִזָּפֵף, נִזְפָּף, יִזָּפֵף]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּפֵּף** °, נִכְתַּם כִּבְזֶפֶת, נִמְרַח וְהֻשְׁחַר: ״הָאֲנָשִׁים הַצּוֹעֲדִים בְּצִדֵּי הַדֶּרֶךְ בְּכָתְנוֹת לְבָנוֹת שֶׁנִּזְדַּפְּפוּ בָּאָבָק״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 40). — [לְהִזְדַּפֵּף, מִזְ־, יִזְ־]

זֶפֶק• ז׳ [אולי מיוונית: oisophagos בית־הבליעה] מֻרְאָה, חֵלֶק הַוֶּשֶׁט הַמֻּרְחָב בְּצוּרַת כִּיס וּמְשַׁמֵּשׁ מַחְסָן לַמָּזוֹן בְּטֶרֶם יַעֲבֹר לַקֵּבָה (חולין ג ד). זֶפֶק הָעוֹפוֹת מְצֻיָּד בְּבַלּוּטוֹת הַמַּפְרִישׁוֹת מִיץ שֶׁמְּרַכֵּךְ אֶת הַמָּזוֹן. עוֹפוֹת בַּעֲלֵי זֶפֶק הֵם: תַּרְנְגוֹלוֹת, יוֹנִים, תֻּכִּים וְעוֹד. — [זֶפֶק־, זְפָקִים, זִפְקֵי־]

זַפֶּקֶת° נ׳ [מן זֶפֶק] מַחֲלַת הַזֶּפֶק (Strumosis); הַגְדָּלָה חוֹלָנִית שֶׁל בַּלּוּטַת־הַתְּרִיס הַבּוֹלֶטֶת מִתַּחַת לַסַּנְטֵר. הַמַּחֲלָה נִגְרֶמֶת מֵחֲמַת חֹסֶר יוֹד הַהֶכְרֵחִי לַגּוּף, וְהִיא שְׁכִיחָה בָּאֲזוֹרִים הֲרָרִיִּים רְחוֹקִים מֵהַיָּם, כֵּיוָן שֶׁבִּמְקוֹמוֹת אֵלֶּה רִכּוּז הַיּוֹד קָטָן מְאֹד בַּמַּיִם, בָּאֲוִיר וּבַמָּזוֹן.

זַפְרָן° ז׳ רְאֵה זַעְפְּרָן.

זפת [מן זֶפֶת; ארמית: זְפַת]

~ פָּעַ׳ **זָפַת** • פ״י צִפָּה אוֹ מָשַׁח בְּזֶפֶת, סָתַם בְּזֶפֶת: ״כְּלֵי נְחֹשֶׁת שֶׁזְּפָתָן״ (כלים ג ז). ״וְאֵין זוֹפְתִין חָבִית״ (ר׳ חננאל למועד קטן יב:). ״וְעַד שֶׁאֲנִי עוֹמֵד בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה הָיָה הוּא זוֹפֵת אֶת הָאוֹפַנִּים״ (מנדלי מו״ס, קב). — [לִזְפֹּת אֶת־, זוֹפֵת, יִזְפֹּת]

~ נִפְ׳ **נִזְפַּת** ⁂, צֻפָּה בְּזֶפֶת, נִמְשַׁח בְּזֶפֶת: ״אֲבָל (קַנְקַנִּים) זְפוּתִים אוֹ שֶׁנִּזְפְּתוּ וְנָשַׁר זִפְתָּן, אַף חֲדָשִׁים אֲסוּרִים״ (תוספות עבודה זרה לב:). הֶחָבִית נִזְפְּתָה. — [לְהִזָּפֵת, נִזְפָּת, יִזָּפֵת]

~ פִּעֵ׳ **זִפֵּת** ⁂ פ״י 1 ⁂, זָפַת, צִפָּה אוֹ מָשַׁח בְּזֶפֶת: ״זִפְּתוֹ מִבַּחוּץ״ (רש״י נדרים נא.). הַפּוֹעֲלִים סָלְלוּ אֶת הַכְּבִישׁ וְזִפְּתוּ אוֹתוֹ. 2° [בלשון־הדיבור] קִלְקֵל, פָּגַם: ״מִן הַדְּבָרִים הַמְזַפְּתִים אֶת מַצַּב־הָרוּחַ״ (ד׳ שחם, יום 85). — [לְזַפֵּת, מְזַפֵּת, יְזַפֵּת]

~ פֻּעַ׳ **זֻפַּת** ⁂, 1 ⁂, צֻפָּה בְּזֶפֶת, נִמְשַׁח בְּזֶפֶת: ״לוּחוֹת־עֵץ מְזֻפָּתִים בְּזֶפֶת וְנֵפְט וְגָפְרִית״ (יוסיפון, פו). סַדַּן הָעֲגָלָה זֻפַּת. הַכְּבִישׁ זֻפַּת. 2° [בלשון־הדיבור, בהשפעת הערבית] קֻלְקַל, הֻשְׁחַת: הָעִנְיָן זֻפַּת כֻּלּוֹ. ״אִי לָכֶם, טַבָּחִים־מְזֻפָּתִים שֶׁכְּמוֹתְכֶם״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 286). ״לַעֲזָאזֵל – אָמַר דָּוִד – זֶפֶת מְזֻפֶּתֶת״ (יזהר, צקלג 72). מַצַּב־רוּחַ מְזֻפָּת. [וראה עוד ערך מְזֻפָּת]. — [מְזֻפָּת, יְזֻפַּת]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּפֵּת** °, [בלשון־הדיבור] נַעֲשָׂה ״מְזֻפָּת״, נִתְקַלְקֵל: ״מָה הַחֲמִיצוּת הַזֹּאת, מַה יֵּשׁ, מַה מִּזְדַּפֵּת לְךָ בַּלֵּב?״ (יזהר, שיירה 53). — [לְהִזְדַּפֵּת, מִזְ־, יִזְ־]

זֶפֶת נ׳ [ארמית: זִפְתָּא; ערבית: זִפְתּ] 1. חֹמֶר שָׁחוֹר וְדָבִיק הַנַּעֲשֶׂה מִשְּׂרָף שֶׁל עֵצִים, מֵעִטְרָן וְעוֹד; הַזֶּפֶת מְשַׁמֶּשֶׁת לִמְרִיחַת דָּפְנוֹת שֶׁל סְפִינוֹת, לְצִפּוּי גַּגּוֹת, צִירֵי אוֹפַנַּיִם, כְּבִישִׁים וְכַדּוֹמֶה: ״וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת״ (שמות ב ג). ״וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת, וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה״ (ישעיה לד ט). ״נוֹגֵעַ בְּזֶפֶת תִּדְבַּק יָדוֹ, וְחוֹבֵר אֶל לֵץ יִלְמַד דַּרְכּוֹ״ (בן־סירא יג א). ״חֵמָר מִבִּפְנִים וְזֶפֶת מִבַּחוּץ״ (סוטה יב.). ״נָהָר גָּדוֹל וְשָׁחוֹר כַּזֶּפֶת״ (ביאליק, מגילת ה). 2° [בלשון־הדיבור, בהשפעת הערבית] כִּנּוּי לְמַשֶּׁהוּ גָּרוּעַ וּמְקֻלְקָל, רַע וָמָר, בִּישׁ: ״לַעֲזָאזֵל, – אָמַר דָּוִד – זֶפֶת מְזֻפֶּתֶת!״ (יזהר, צקלג 72). —[זֶפֶת־]

זַפָּת• ז׳ [מן זפת, זִפֵּת] עוֹשֵׂה זֶפֶת, עוֹסֵק בִּמְלֶאכֶת הַזִּפּוּת: ״מִטְפַּחַת שֶׁל זַפָּתִין״ (מקואות ט ז). ״פַּרְבַּר הַזַּפָּתִים, מְעוֹן חַלְכָּאִים״ (ביאליק, אבי). — [זַפַּת־, זַפָּתִים, זַפָּתֵי־]

זַפָּתוּת° נ׳ [מן זַפָּת] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַזַּפָּת, מְלֶאכֶת הַזִּפּוּת. — [זַפָּתוּת־]

זִפְתִּי° ת׳ [מן זֶפֶת] [בלשון המונית] פָּגוּם וְלָקוּי, רַע וְיָרוּד: מַצַּב־רוּחַ זִפְתִּי. תּוֹצָאוֹת זִפְתִּיּוֹת. — [זִפְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

זצוק״ל ר״ת זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה.

זצוקללה״ה ר״ת זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

זצ״ל ר״ת זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה.

א. **זֵק** ז׳ [קרוב אל א. זיק] זִיק, נִיצוֹץ אֵשׁ: ״הַיֹּרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת״ (משלי כו יח). ״כּוֹכָבִים לִנְתִיבוֹתָם... זִקִּים וּבְרָקִים לַעֲבוֹדָתָם״ (מגילת ההודיות א 13). ״בְּעוֹדָם מְשַׂחֲקִים בְּזִקִּים, מְקַלְקְלִים, זוֹרְקִים״ (ביאליק, זוהר). — [זֵק־, זִקִּים, זִקֵּי־]

ב. **זֵק** [ראה ב. זקק] אָזֵק, כֶּבֶל, שַׁלְשֶׁלֶת: ״וְכָל־גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים״ (נחום ג י). ״כִּי נֶאֱסַרְתִּי בַּעֲבוֹתִים לְאֵין נֵתֶק וְזִקִּים לְלֹא יִשּׁוּבֵרוּ״ (מגילת ההודיות ה 38). ״בְּנֵי אָדָם הַזְּקוּקִים בְּזִקִּין וּנְתוּנִים בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת״ (סדר עולם רבה כה). ״וְלֹא אָסְרוּ בַּזִּקִּים דֵּעוֹת הַחֲכָמִים לְבִלְתִּי יַאֲמִין אִישׁ וָאִישׁ לְפִי מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת״ (שד״ל, כרם חמד ג). — [זִקִּים, זִקֵּי־]

ז״ק ר״ת 1. זָקֵף קָטֹן. 2. זֶרַע קְדוֹשִׁים.

זִקָּה•, **זיקה** נ׳ [מן ב. זקק] 1. קֶשֶׁר, יַחַס, נְטִיָּה לְמַשֶּׁהוּ אוֹ תְּלוּת בּוֹ: ״שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת יָבָם אֶחָד״ (יבמות ג ט). ״זִקַּת הַבַּעַל״ (סנהדרין נא:). ״פָּקְעָה לָהּ זִקָּה״ (יבמות יח.). ״זִקָּתָם אֶל הַיָּשָׁן כְּבָר פָּקְעָה לִגְמָרֵי״ (ביאליק, שירתנו הצעירה ב). ״אָכֵן קָמָה זִקַּת־נֶפֶשׁ בֵּינִי וּבֵין

הַשּׁוֹמְעִים" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 114). "לְהַבְלִיט אֶת הַזִּקָּה הַחֲסִידִית לַטֶּבַע" (קריב, עיונים 120). זִקַּת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ. 2, חִיּוּב, חוֹבָה: "לֶקֶט וְשִׁכְחָה אֵין בָּהֶן זִקַּת תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת" (ירושלמי תרומות מד ב). – [זִקַּת־, זִקּוֹת]

– מִשְׁפַּט־זִקָּה° [בדקדוק] מִשְׁפָּט הַנִּלְוֶה אֶל שֵׁם שֶׁבַּמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי לְתָאֳרוֹ וְהַפּוֹתֵחַ בְּמִלַּת "אֲשֶׁר" (אוֹ "שֶׁ־"), לְמָשָׁל: "וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ, אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם" (דברים ד א).

זקום

זַקּוּם° ז׳ [מערבית] עֵץ מִמִּשְׁפַּחַת הַזּוּגָנִיִּים הַגָּדֵל בַּר בְּשִׁפְכֵי הַנְּחָלִים בְּעֵמֶק הַיַּרְדֵּן (Balanites). – [זַקּוּמִים]

זְקוּנִים ז״ר [מן זקן, זָקֵן] יְמֵי הַזִּקְנָה, זִקְנוּת: "וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו" (בראשית כא ב). – [זְקוּנֵי־, זְקוּנָיו]

– בֶּן־זְקוּנִים, בַּת־זְקוּנִים°, בֵּן אוֹ בַּת שֶׁנּוֹלְדוּ לְהוֹרֵיהֶם בָּאַחֲרוֹנָה, אוֹ שֶׁנּוֹלְדוּ בְּזִקְנוּתָם: "וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו, כִּי בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ" (בראשית לז ג). "בַּת זְקוּנֵי הַשְּׂאתִי" (ק״י סילמן, תר׳ פזמון-עם).

– יֶלֶד־זְקוּנִים, 1, בֶּן־זְקוּנִים: "יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן" (בראשית מד כ). 2 ⁘, כִּנּוּי מְלִיצִי לְיֶלֶד־שַׁעֲשׁוּעִים, לְחָבִיב וְאָהוּד: "וְהִיא (הַחָכְמָה) כְּאֵם לִי, וַאֲנִי יֶלֶד זְקוּנֶיהָ" (גבירול, א 29).

זְקוּף°, זִיקוּף ז׳ [מן זקף, זָקַף] זְקִיפָה, יִשּׁוּר כְּלַפֵּי מַעְלָה: "נַעֲלַיִם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה נוֹתְנוֹת זְקוּף־קוֹמָה וַעֲמִידָה נָאָה" (עגנון, תמול 115). "מַה נָּאֶה זְקוּפָהּ שֶׁל שִׁבֹּלֶת" (שלונסקי, שירים ב 360). "כְּפִיפַת שֶׁכֶם לְצֹרֶךְ זְקוּף" (אלתרמן, הטור ב 209). – [זְקוּף־]

זָקוּף* ת׳ [מן זקף, זָקַף] 1*, מוּרָם כְּלַפֵּי מַעְלָה, נִצָּב, לֹא־כָפוּף: "לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַסָּה וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה" (ברכות מג:). "וְהָיָה ר׳ יִשְׁמָעֵאל מֻטֶּה וְר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה זָקוּף" (תוספתא ברכות א ד). "חָטְמוֹ זָקוּף, כּוֹבָעוֹ שָׁמוּט לוֹ לַאֲחוֹרָיו" (מנדלי מו״ס, רמב). "וּפַעֲמֵי תְּשַׁפְּנָה רֹאשְׁךָ הַגֵּא וְהַזָּקוּף" (ביאליק, הצור והגל). "וּמַה מַּצְחִיקִים צִילִינְדְּרֵיהֶם הַזְּקוּפִים" (עגנון, כפות תעה). 2° [בהנדסה] אֲנָכִי, נִצָּב עַל מִישׁוֹר אוֹ עַל קַו אָפְקִי. 3° [בפנקסנות] רָשׁוּם וּמְצֹרָף לַחֶשְׁבּוֹן: "וְהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן הָרִבִּית שֶׁל הַהַלְוָאוֹת הַיְשָׁנוֹת וְהַקַּדְמוֹנִיּוֹת הַזְּקוּפוֹת עֲלֵיהֶם" (ביאליק, אריה ב). – [זְקוּפָה, זְקוּפִים, ־וֹת]

– פָּנִים זְקוּפוֹת*, [בהשאלה] פָּנִים מַבִּיעִים בִּטָּחוֹן וָאֹמֶץ: "אֵלּוּ שֶׁפְּנֵיהֶם זְקוּפוֹת – תַּלְמוּדָן בְּיָדָן, אֵלּוּ שֶׁפְּנֵיהֶם נְמוּכוֹת – אֵין תַּלְמוּדָן בְּיָדָן" (קהלת רבה ט׳ כל אשר). "וּפָנָיו זְקוּפוֹת וְלִבּוֹ מָלֵא שִׂמְחָה" (הזז, צל 60).

– בָּא זָקוּף כִּשְׂעוֹרָה וְהָלַךְ נָמוּךְ כַּעֲדָשָׁה*, מָשָׁל עַל מִי שֶׁפָּתַח בִּתְבִיעוֹת שַׁחֲצָנִיּוֹת וּבְגַאֲוָה יְתֵרָה וְסִיֵּם בְּמַפַּח־נֶפֶשׁ וּבְהַכְנָעָה: "אֵלּוּ הֵן הַפְּלִשְׁתִּים שֶׁהָיוּ בָּאִין זְקוּפִין כִּשְׂעוֹרִין וְהוֹלְכִין לָהֶן נְמוּכִין כַּעֲדָשִׁין" (ירושלמי סנהדרין כ ב).

זְקוּפִי° ת׳ [מן זָקוּף] בַּעַל קוֹמָה תְּמִירָה וּזְקוּפָה: "לְאוֹתָהּ בְּלוֹנְדִּינִית זְקוּפִית שֶׁקְּוֻצּוֹתֶיהָ תְּלוּיוֹת לָהּ עַל כִּתְפוֹתֶיהָ וּמִצַּמְּתוֹת בְּאֶמְצָעִיתָן" (עגנון, סמוך 110). "אַתָּה מְטַיֵּל עִם נַעֲרָה זְקוּפִית זוֹ" (עגנון, תמול 457). – [זְקוּפִית, זְקוּפִיִּים, ־פִיּוֹת]

זְקוֹפַנִית° תה״פ [מן זָקוּף] בְּצוּרָה זְקוּפָה, בְּהִזְדַּקְּפוּת: "הִדְהִיר אֶת סוּסוֹ... לְיַד גָּדֵר גְּבוֹהָה הִצִּיגוֹ זְקוֹפַנִית וּבִזְרִיזוּת יְתֵרָה דִּלֵּג עַל הַגָּדֵר" (שלונסקי, תר׳ הדון א 293).

א. **זָקוּק**⁘ ת׳ [מן א. זקק, זָקַק] צָרוּף, מְנֻקֶּה, מְזֻקָּק: "אֲצוּלַת אֹמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה" (קליר, אצולת, לשבת פרה). "לְהִתְבַּשֵּׂם בָּאֲוִיר הַזָּקוּק" (שמעוני, שירים ב קצד). – [זְקוּקָה, זְקוּקִים, זְקוּקוֹת]

ב. **זָקוּק*** ת׳ [מן ב.זקק, זָקַק] 1*, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ: "אִם הָיָה עָלָיו יָתֵר עַל מַשָּׂאוֹ, אֵינוֹ זָקוּק לוֹ" (בבא מציעא ב י). "הָאָב זָקוּק לִבְנוֹ לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ" (במדבר רבה יז). "הֵם זְקוּקִים לְלַמְּדָם מִלְחָמָה" (רש״י שופטים ג ב). "לֹא כָּל אִשָּׁה זְקוּקָה לְהִנָּשֵׂא" (עגנון, כפות רח). פְּלוֹנִי הֶעָנִי זָקוּק לְעֶזְרָה. 2* [בהוראה היסודית] קָשׁוּר, אָסוּר: "בְּנֵי־אָדָם הַזְּקוּקִין בְּזִקִּין וּנְתוּנִים בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת" (סדר עולם רבה כה). "וְהָיָה יוֹשֵׁב כְּזָקוּק בַּזִּקִּים וְלִבּוֹ פּוֹרֵחַ כַּצִּפּוֹר" (הזז, יעיש א 104). – [זְקוּקָה, זְקוּקִים, ־וֹת]

– זְקוּקָה⁘, אִשָּׁה שֶׁחַיֶּבֶת לְהִנָּשֵׂא לְמִישֶׁהוּ עַל־פִּי הַדִּין, כְּגוֹן שׁוֹמֶרֶת יָבָם: "קָנְסֵיב (הוּא נוֹשֵׂא) אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ בְּחַיֶּיהָ וּזְקוּקָתוֹ הֲוְיָא כְּאִשְׁתּוֹ" (רש״י יבמות ח:).

א. **זִקּוּק⁘, זִיקוּק** ז׳ [מן א. זקק] נִקּוּי, טִהוּר, צֵרוּף מִן הַפְּסֹלֶת: "הַמַּתִּיךְ בְּזִקּוּק מַה שֶּׁמְּזַקֵּק" (השרשים לג׳נאח, נחר). "וְזִקּוּק הַכֶּסֶף בְּעוֹפֶרֶת" (חובות הלבבות, הביטחון ג). זִקּוּק עַפְרוֹת הַזָּהָב. [ובהשאלה:] "חֲסִידוּת עוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַנֶּפֶשׁ וּבְזִקּוּק הַמִּדּוֹת" (שטיינמן, בן 80). – [זִקּוּק־]

– בֵּית־זִקּוּק°, בֵּית־חֲרֹשֶׁת לְנִקּוּי חֳמָרִים גָּלְמִיִּים שׁוֹנִים: בָּתֵּי־זִקּוּק לְנֵפְט.

ב. **זִקּוּק⁘, זִיקוּק** ז׳ [ראה א. זַק] 1. ⁘ זִיק, נִיצוֹץ, שְׁבִיב־אֵשׁ: "כְּמִין שְׁנֵי זִקּוּקִין שֶׁל אֵשׁ יוֹצְאִין מִבֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן" (שיר השירים רבה ג, מי זאת). "זִקּוּקֵי אוֹר שֶׁל מַעְלָה" (תנחומא בהעלותך י). 2°, כַּדּוּר־קֶלַע הַנּוֹרֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמִתְפּוֹצֵץ בָּאֲוִיר לִמְטַר נִיצוֹצוֹת מְאִירִים כְּעֵין כּוֹכָבִים. מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּזִקּוּקִים בִּסְפִינוֹת, בַּאֲוִירוֹנִים וּבִפְעֻלּוֹת צְבָאִיּוֹת לְאוֹת אַזְעָקָה, לְהָאִיר אֶת הַסְּבִיבָה וְעוֹד. – [זִקּוּק־, זִקּוּקִים, זִקּוּקֵי־]

זיקוק

– זִקּוּקִין דִּנּוּר* (דִּי־נוּר) [ארמית] 1*, (חולין קלז:) נִיצוֹצוֹת אֵשׁ: "חָשְׁכוּ עֵינַי וְצָלְלוּ אָזְנַי, כְּאִלּוּ זִקּוּקִין דִּי־נוּר מִתְעוֹפְפִים דֶּרֶךְ שָׁם בְּרַעַם" (מנדלי מו״ס, שי). 2°, אוֹרוֹת צִבְעוֹנִיִּים שֶׁמְּעִיפִים לְמַעְלָה לְשֵׁם שַׁעֲשׁוּעַ בַּחֲגִיגוֹת־עָם, פִּירוֹטֶכְנִיקָה.

זִקּוּקִית°, זִיקוּקִית נ׳ [מן ב. זִקּוּק] רָקֶטָה לְאִתּוּת, זִקּוּק, כַּדּוּר־קֶלַע הַנּוֹרֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה וְהוּא מְמֻלָּא חָמְרֵי־נֶפֶץ הַמִּתְפּוֹצְצִים בָּאֲוִיר בְּאוֹרוֹת צִבְעוֹנִיִּים – לְהָאִיר אֶת הַסְּבִיבָה אוֹ לְהַזְעִיק עֶזְרָה וְכַדּוֹמֶה. – [זִקּוּקִית־, זִקּוּקִיּוֹת]

זָקוּר° ת׳ [מן זקר, זָקַר] זָקוּף, מוּרָם, נִצָּב: "נִשְׂתָּרְבְּבוּ יְצוּלֵיהֶן הַזְּקוּרִים שֶׁל הָעֲגָלוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 262). "כִּכָּר רְחָבָה וּבָהּ מִזְרָקָה, וְסִילוֹן שֶׁלָּהּ זָקוּר בָּאֲוִיר" (שנהר א, 20). "שְׂפָמוֹ זָקוּר

לכאן ולכאן כשני כידונים" (טברסקי, לפידים 112). "הכל זקור בגאות השוא" (ריבנר, שירים 127). נערה זקורת־אף וכחלת־עינים. – [זקורה, זקורים, ־ות]

זקור°, זיקור ז׳ [מן זקר, זקר] הרמה, זקוף: "וחוזר (הסיח) ונושא רגליו בזקור הזנב" (שלונסקי, תר׳ הדון א 306). "היא כבר מפשילה אזן הארנק על זרועה תוך זקור זרת" (איתן, ברקיע 177). – [זקור־]

ז׳קט◊ ז׳ [צרפתית: jaquette; הקטנה מן jaque מעיל של דוור] אפדה, מתניה, מעיל עליון קצר לנשים או לגברים. – [ז׳קטים]

זקיף• ז׳ [מן זקף, זקף] [שאול מן סוטה ח ו, ושם: משגיח, נציב] חיל או שוטר העומד על המשמר: זקיף בפתח בנין הכנסת. – [זקיף־, זקיפים, זקיפי־]

זקיפה• נ׳ [מן זקף, זקף] 1∴, הרמה, הקמה, העמדה: "צא מזעימה לזקיפה" (ינאי, ה). "בגבה וזקיפת צואר להכעיסו" (רש״י איוב טו כו). "א־א, – אמר אלתר בשרבוב שפתים ובזקיפת אגודלו" (מנדלי מו״ס, צו). "החזיר להם יעיש בזקיפת חטם ובתלוי הראש" (הזז, יעיש א 190). זקיפת הקומה. 2•, צרוף לחשבון: "מה 'משה ידו' בזקיפה, אף כלם בזקיפה" (ספרי ראה קיב). "מאימתי נזקפין (במלוה) – כלומר מאימתי הויא כזקיפה?" (רש״י גיטין יח.). זקיפת הסכום לזכותו של פלוני. זקיפת הרבית לחשבון הלוה. – [זקיפת־]

זקיפות° נ׳ [מן זקוף] 1, מצבו של הדבר הזקוף: "אף אותו זקן כפוף ראש, אלא שכפיפותו באה מזקיפותו" (עגנון, אורח 96). "וחצי גופו זה... שומר על זקיפותו הנקשה" (הלקין, משבר 224). זקיפות קומה. 2, [מן זקיף] תפקידו של הזקיף, עמידה על המשמר: "שלא בתורו משלחו לזקיפות במשמר" (שלונסקי, תר׳ הדון א 277). – [זקיפות־]

א. **זקיק∴** ת׳ [מן א. זקק, זקק] מזקק, טהור, צח: "ואינו בהיר חקיק כגוף הרקיע" (אברהם בר־חייא, צוהר הארץ). – [זקיקה, זקיקים, ־קות]

ב. **זקיק°** ז׳ [מן ב. זיק] גמה בעור שקבועה בה שערה, נוצה וכיוצא בזה. – [זקיק־, זקיקים, זקיקי־]

זקיקה° נ׳ [מן א. זקק, זקק] זקוק, זכוך, טהור, צריפה: "התועלת שבאה לו לאדם מהתפתחות שכלו וזקיקת טוב טעמו על־ידי ההגיון והיפי" (יל״ג, בין קודש לחול). זקיקת הזהב מסיגיו. – [זקיקת־]

זקיקות° נ׳ [מן ב. זקוק] היות זקוק, הצטרכות: "זקיקותו המתמדת להלואה, לגמילות חסד" (ר׳ בנימין, משפחות 46). "ידעה כי מרסל זקוק לה וכי היא זקוקה לזקיקותו" (ארד, תר׳ הנפילה 107). – [זקיקות־]

זקירה• נ׳ [מן זקר, זקר] שרבוב, זקיפה: "וכלן נזקרין בזקירה אחת" (ראש השנה יח., לפי הערוך). "שני צרצורים... נראים כמתכונים להזדקר בבת־ראש לתוכי, והרי זקירה, אחת, שתים" (מנדלי מו״ס, שי). "תסב הדלת על צירה לאט ותפתח כדי זקירת הראש" (ברנר, א 18). זקירת החטם כלפי מעלה. – [זקירת־, זקירות]

זקית°, זיקית נ׳ [מארמית: זקיתא, סנהדרין קח:] בעל־חיים ממחלקת הזוחלים (Chameleo vulgaris). הזקית מתאמת לחיים על ענפי עצים ושיחים.

(זקית 1/5)

גוה לחוץ בצדדים, אצבעותיה וזנבה המתגלגל כסליל משמשים להאחזות בענפים; לשונה ארכה מאד, משתרבבת במהירות מן הפה ומשמשת לציד חרקים הנמצאים במרחק נכר ממנה. ידועה לכל בכשרונה להחליף את צבעי עורה. מצויה הרבה בארץ־ישראל. – [זקית־, זקיות]

זקן [מן זקן; אכדית: zqn; ארמית: זקן]

~ פע׳ **זקן** פ״ע בא בימים, האריך ימים, הגיע לשיבה: "נער הייתי גם זקנתי" (תהלים לז כה). "ויהי כי־זקן יצחק ותכהין עיניו מראות" (בראשית כז א). "אל נבוש כי זקננו" (ביאליק, ילדות). – [לזקן, זקן, יזקן]

~ הפ׳ **הזקין**, 1, פ״ע היה לזקן, האריך ימים: "חנך לנער על־פי דרכו, גם כי־יזקין לא־יסור ממנה" (משלי כב ו). "תלמידי־חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם" (שבת קנב.). "פלט אבי דבור קצר: מזקינים והולכים, בני" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 57). 2• פ״י עשה לזקן, גרם שהזקנה תקפץ על־: "קנאה ודין יקצרו ימים, ובלא עת תזקין דאגה" (בן־סירא ל ל). "אדרבה, אדוני הרופא, אני מבקשת שתזקינני" (דרויאנוב, 935). "הזקינו את אקסיניה לילי היסורים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 399). – [להזקין, מזקין, י־]

~ הפ׳ **הזקן°**, הפך לזקן, קפצה עליו זקנה: "אסיר המחט והמספרים המזקן בלא עת" (סוקולוב, במראות 176). – [מזקן, יזקן]

~ הת׳ **נזדקן•**, היה לזקן, קפצה עליו זקנה, נראה כזקן: "אם נזדקנה אמתך, עמד וגדרה" (ירושלמי ברכות יד ג). "ה, יש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו" (רש״י ויקרא כז ז). פלוני נזדקן מאד מרב דאגות. – [להזדקן, מזדקן, יז־]

– **נזדקן הדין•**, נתישן החק, עבר זמנו של הדין ופג כחו: "אומר בדיני־ממונות: נזדקן הדין, ואין אומר בדיני־נפשות: נזדקן הדין" (סנהדרין מב.).

זקן תו״ז [מן זקן, זקן] 1, בא בימים, מי שהגיע לאריכות ימים: "ואנשי העיר... מנער ועד־זקן" (בראשית יט ד). "ובחרים וזקנים יחדו" (ירמיה לא יב). "עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם, ואיש משענתו בידו מרב ימים" (זכריה ח ד). 2, ראש, נכבד, מנהיג: "זקן ונשוא־פנים" (ישעיה ט יד). "זקני העדה" (ויקרא ד טו). זקן המכון למחקר. 3•, סב, אבי־האב או אבי־האם: "רכוב הייתי על כתפו של זקני" (בראשית רבה ס). "שחיב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו" (בראשית רבה צד). "גמרא היתה לזקני שעירת גוילים" (ביאליק, ואם ישאל). "אותן שנים כבר היה זקני אלמן" (עגנון, האש קנז). 4•, חכם, מלמד מפלג, בקי בהלכה: "מסרוהו זקני בית־דין לזקני כהנה" (יומא א ה). "מקבל אני מפי שבעים ושנים זקן" (זבחים א ג). "זקני בית שמאי וזקני בית הלל" (ברכות יא.). "ואין זקן אלא חכם" (קידושין לב:). 5•, ישן, עתיק־ימים, שהוא משנים שעברו: "זיתים וגפנים זקנים" (כתובות ח ה). – [זקן־, זקנים, זקני־; זקנה – ראה להלן]

– זְקֵנִים*, כִּנּוּי לְרָאשֵׁי הָעָם בַּתְּקוּפָה שֶׁאַחֲרֵי משֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ: "משֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ – לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים" (אבות א א).

– זָקֵן אַשְׁמַאי* (קידושין לב:), אָדָם זָקֵן, רָשָׁע וְעַם־הָאָרֶץ.

– זָקֵן מַמְרֵא* (סנהדרין יא א), 1*, חָכָם הַחוֹלֵק עַל הַשּׁוֹפְטִים הַמֻּסְמָכִים וּמוֹרֶה הֲלָכָה שֶׁלֹּא כְּמוֹתָם. 2° [בהשאלה] זָקֵן רָשָׁע.

– זָקֵן וְרָגִיל^, בַּעַל נִסָּיוֹן רַב, מֻמְחֶה, וָתִיק: "וְקַבֵּל תְּפִלָּתִי כִּתְפִלַּת זָקֵן וְרָגִיל" (הנני העני ממעש, מוסף לימים נוראים).

– אָב זָקֵן^, סָב, אֲבִי־הָאָב אוֹ אֲבִי־הָאֵם: "וַנָּבֹא...אֶל בֵּית אָבִי זְקֵנִי" (ביאליק, פרידה). "פּוֹתֵחַ אֲנִי בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ וְלֹא בְּאָבִיו־זְקֵנוֹ" (ברקוביץ, תר׳ חיי סו).

– זְקַן־הַבַּיִת, מְנַהֵל מֶשֶׁק הַבַּיִת: "עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ, הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ" (בראשית כד ב).

– זְקַן־הַקָּהָל^, רֹאשׁ־הַקְּהִלָּה (בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה).

– זָקֵן דּוֹמֶה לְיֶלֶד° (ביאליק, ומגדלי זקן ה) [מימרה שאולה מלועזית] אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְזִקְנָה מֻפְלֶגֶת הוֹסֵף לִהְיוֹת יַלְדוּתִי בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ וּבְתַבִיעוֹתָיו.

זֹקֶן, זוקן ז׳ [מן זקן] זִקְנָה: "וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן" (בראשית מח י). "הַחֹלִי הוּא זֹקֶן מִקְרִי, אַךְ הַזֹּקֶן – חֹלִי טִבְעִי" (הרומי, ד 75). "יִכְאַב הַלֵּב לְמַרְאֵה אֱמוּנָה גּוֹוַעַת מִזֹּקֶן" (אחד העם, יא). "אַלּוֹנֵי זֹקֶן שֶׁכְּבָר הִשְׁחֲרוּ פְּנֵיהֶם" (ביאליק, אריה ט). –[זֹקֶן־]

זָקָן ז׳ [אוגריתית: דקן; אכדית: ziqnu; ארמית: דִּקַן, דִּקְנָא; ערבית: ד׳קַן סנטר, זקן] שְׂעַר הַלְּחָיַיִם וְהַסַּנְטֵר אֵצֶל הַגֶּבֶר: "כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן, זְקַן־אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו" (תהלים קלג ב). "וָאֶמְרְטָה מִשְּׂעַר רֹאשִׁי וּזְקָנִי" (עזרא ט ג). "מַה לְּךָ זְקָנְךָ מְגַדֵּל?" (ירושלמי ברכות ב ג). – [זְקַן־, זְקָנִים, זְקָנֵי־]

– חֲתִימַת זָקָן*, סִימָן שֶׁל זָקָן, רֵאשִׁית צְמִיחָתוֹ שֶׁל הַזָּקָן: "שֶׁיָּצָא (יוֹסֵף מֵעִם אֶחָיו) בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן וּבָא בַּחֲתִימַת זָקָן" (בבא מציעה לט:).

– זָקָן הַתַּחְתּוֹן* (סנהדרין ח א), כִּנּוּי לַשְּׂעָרוֹת שֶׁבְּסָמוּךְ לִמְקוֹם הָעֶרְוָה שֶׁל הַגֶּבֶר אוֹ שֶׁל הָאִשָּׁה.

– דִּבֵּר לְתוֹךְ זְקָנוֹ°, רָטַן, אִנְפֵּף, נָהַם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר.

– זְקַן־שִׁבֹּלֶת^ (רש״י סוטה ה:), רֹאשׁ הַשִּׁבֹּלֶת הֶעָטוּר מַלְעָנִים.

זקן-הסב

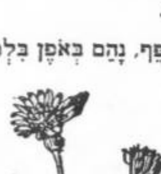
זקן-התיש

– זְקַן־תַּיִשׁ°, 1, כִּנּוּי הֲלָצִי לְזָקָן קָטָן וְדַלִּיל הַדּוֹמֶה לִזְקָנוֹ שֶׁל תַּיִשׁ: "וּזְקָנוֹ, זְקַן־תַּיִשׁ, מִתְנַדְנֵד" (מנדלי מו״ס, שלז). "זָקָן דָּלוּל וְקָלוּשׁ עָטַר אֶת פָּנָיו שֶׁל מוֹטְיָה, זְקַן־תַּיִשׁ" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 41). 2, צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Tragopogon).

– זְקַן־הַסָּב°, צֶמַח־בָּר וְעֵשֶׂב רַע חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Geropogon).

– זְקַן־הַתְּכֵלֶת°, רְאֵה דְּעַיָּה.

זְקֵנָה תו״נ [מן זָקֵן] 1, אִשָּׁה בָּאָה בַּיָּמִים, אִשָּׁה שֶׁהִגִּיעָה לְזִקְנָה וְשֵׂיבָה: "עוֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָםִ" (זכריה ח ד). 2*, סָבָה, אֵם־הָאָב אוֹ אֵם־הָאֵם: "זְכוּתוֹ וּזְכוּת אָבִיו... וּזְכוּת זְקֵנוֹ וּזְכוּת זְקֵנָתוֹ" (שיר השירים רבה ג, מי זאת). "שֶׁכְּבָר מֵתָה זְקֵנָתִי, עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם" (עגנון, האש קנז). 3*, יְשָׁנָה, שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים: "מַה בֵּין (גֶּפֶן) זְקֵנָה לִנְטִיעָה?" (תוספתא שביעית א ב). – [זְקֵנַת־, זְקֵנָתוֹ; זְקֵנוֹת, זִקְנוֹת־]

– אֵם זְקֵנָה°, אִמָּא זְקֵנָה* (קידושין לא:), סָבָה, אֵם־הָאָב אוֹ אֵם־הָאֵם.

זִקְנָה, זיקנה נ׳ [מן זָקֵן] שֵׂיבָה, גִּילוֹ שֶׁל זָקֵן: "אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זִקְנָה" (תהלים עא ט). "בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה" (אבות ה כא). "דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּיַלְדוּתוֹ מַשְׁחִירִים פָּנָיו לְעֵת זִקְנָתוֹ" (שבת קנב.). "שֶׁל סְתִירָה וּבִנְיָן, שֶׁל זִקְנָה וַעֲלוּמִים" (ביאליק, לאחד העם). –[זִקְנַת־]

– בַּעַל־זִקְנָה* (סנהדרין ז.), זָקֵן, בָּא בַּיָּמִים.

– עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה° [שאול בשינוי נוסח מן ישעיה מו ד], עַד אַחֲרִית יָמָיו שֶׁל אָדָם, עַד הֱיוֹתוֹ זָקֵן מֻפְלָג.

– קָפְצָה עָלָיו זִקְנָה*, הִזְדַּקֵּן בְּלֹא עֵת: "כָּל הַשָּׁטוּף בְּזִמָּה זִקְנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו" (שבת קנב.).

זְקֻנוּת*, זיקנות נ׳ [מן זָקֵן; ארמית: זְקֻנוּתָא] זִקְנָה, שֵׂיבָה, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנַּעֲשָׂה זָקֵן: "אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ שֶׁלֹּא בִיְּשָׁה אֶת זְקֻנוּתֵנוּ" (סוכה נג.). "אַל תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם זְקֻנוּתֶךָ" (ירושלמי שבת ג ב). "מִנַּעֲרוּתוֹ וְעַד זְקֻנוּתוֹ" (בראשית רבה נד). "אוֹתָהּ גְּבֶרֶת שֶׁאֵינָהּ מוֹדָה בִּזְקֻנוּתָהּ" (שנהר, ג 358). – [זְקֻנוּת־]

זְקֻנִים ז״ר רְאֵה זְקוּנִים.

זקנן

זַקְנָן° ז׳ [מן זָקָן] סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, קָרוֹב מְאֹד לַדּוּרָה. אַחַד הַמִּינִים שֶׁלּוֹ, "זַקְנָן שָׂעִיר", נָפוֹץ כִּמְעַט בְּכָל חֶלְקֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל כְּצֶמַח־בָּר הַגָּדֵל בַּסְּלָעִים (Andropogon). – [זַקְנָנִים]

זַקְנְקָן° ז׳ [מן זָקָן] זָקָן קָטָן: "וַיְעַטְּרֵהוּ לְתִפְאֶרֶת בְּלוֹרִית וּזְקַנְקָן" (ביאליק, אלוף בצלות ט). "וְהַסָּב מְטַלְטֵל זַקְנְקָנוֹ" (אלתרמן, התיבה 36). –[זַקְנְקַן־, זַקְנְקָנִים, ־קְנֵי־]

זקף [אכדית: zaqapu להקים צמח שנכפף; ארמית: זְקַף]

~ פע׳ **זָקַף** 1, פ״י יִשֵּׁר, הֶעֱמִיד בְּאֹפֶן נִצָּב, הִגְבִּיהַּ, הֵרִים: "ה׳ זֹקֵף כְּפוּפִים" (תהלים קמו ח). "וּמְלַקְּטִין מִשָּׁם מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה וּבָאִין וְזוֹקְפִין אוֹתָן בְּצִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ" (סוכה ד ה). "מְלַמֵּד שֶׁזָּקַף עַצְמוֹ כְּמַקֵּל וְעָמַד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (סנהדרין קח.). "זָקְפוּ עֵינֵיהֶם וְזָלְגוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם" (ספרי ראה פ). "רוֹם זָקַף רֹאשׁוֹ הַמְעֻטָּר" (ביאליק, מגילת ז). "וּשְׁנֵיהֶם, מָרִינְקָא וְהַכֶּלֶב, זוֹקְפִים פִּתְאֹם אֶת אָזְנֵיהֶם" (ביאליק, מאחורי ג). "זָקַף רַבִּי יוּדִיל שְׁתֵּי יָדָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה" (עגנון, כלה יג). "זְקוֹף הָרֹאשׁ!" (פקודה צבאית). 2* פ״ע עָמַד, הִתְיַשֵּׁר: "כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ, כּוֹרֵעַ בְּבָרוּךְ; כְּשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בְּשֵׁם" (ברכות יב.). "וּמִי שֶׁהָיָה רוֹבֵץ אֵינוֹ יָכֹל לִזְקֹף" (שמות רבה יד). 3*, פ״י רָשַׁם בַּחֶשְׁבּוֹן, צֵרֵף לַחֶשְׁבּוֹן: "רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן בְּאַחֲרָיוּת וּזְקָפָן עָלָיו בְּמִלְוֶה" (פסחים לא.). "אֶזְקֹף אוֹתָהּ עֲלֵיכֶם בְּתוֹר חוֹב" (מנדלי מו״ס, קסז). "הִנְנוּ לְהוֹדִיעֲךָ כִּי זָקַפְנוּ לִזְכוּתְךָ סַךְ..." (הודעה בנקאית). 4°, יִחֵס: "אֶת מַעֲשָׂיו הִסְתִּיר יָעִישׁ מִן הַבְּרִיּוֹת... שֶׁלֹּא יִזְקְפוּ עָלָיו דְּבָרִים וְלֹא יְצַעֲרוּ אוֹתוֹ" (הזז, יעיש ג 6). אֶת הַהַצְלָחָה בַּמִּפְעָל זָקַפְנוּ לִזְכוּתָם שֶׁל הָעוֹבְדִים. 5*, הֶעֱמִיד

זָקִיף: ״וְאִם יִזְקְפוּ וְנִפְטַר, וְנֶעֱנַשׁ שְׁלוֹשִׁים יוֹם״ (מגילת הסרכים ז 11).– [לִזְקֹף אֶת־, עַל־; זוֹקֵף, יִזְקֹף]

~ נפ׳ **נִזְקַף***, 1. הִתְיַשֵּׁר, עָמַד יָשָׁר וְלֹא כָּפוּף: ״מִשֶּׁהוּא כּוֹרֵעַ אֵינוֹ נִזְקָף עַד שֶׁהוּא מַשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ״ (ירושלמי ברכות ג ג). ״וּפִתְאֹם יִתְנוֹדֵד הָאַבִּיר וְנִזְקַף וְנִרְתַּע לְאָחוֹר קוֹמְמִיּוּת״ (ביאליק, מתי מדבר). ״כָּל שֶׁהוּא כּוֹפֵף עַצְמוֹ – חוֹזֵר וְנִזְקָף״ (הזז, יעיש ג 6). 2. נִרְשַׁם בַּחֶשְׁבּוֹן, צֹרַף לַחֶשְׁבּוֹן: ״מֵאֵימָתַי נִזְקָפִים בַּמִּלְוֶה? מִשְּׁעַת הָעֲמָדָה בַּדִּין״ (גיטין יח.). ״הַפָּרִיץ נוֹתֵן לְפִי שָׁעָה שְׁטַר־חוֹב, וְהַהַקָּפָה נִזְקֶפֶת בַּמִּלְוֶה״ (ביאליק, אריה ח). הָרִבִּית בְּסַךְ מֵאָה לִירוֹת נִזְקְפָה לִזְכוּתוֹ שֶׁל הַמַּפְקִיד. – [לְהִזָּקֵף, נִזְקָף, יִזָּקֵף]

~ פע׳ **זִקֵּף**° פ״י יִשֵּׁר: ״צַוָּארוֹנוֹ הַנֻּקְשֶׁה שֶׁל מִקְטֹרֶן־הַשְּׂרָד זִקֵּף אֶת צַוָּארוֹ הַמְגֻיָּד״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 19). ״צָבָא חֲלוֹנוֹת קָם פִּתְאוֹם, מְזַקְּפִים הָרוֹאוֹת, מְדַחֲקִים זֶה בָּזֶה: הַבִּיטוּ!״ (בסרק, נחושתיים לג). – [לְזַקֵּף, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **זֻקַּף**^, הָיָה זָקוּף, הֻגְבַּהּ כְּלַפֵּי מַעְלָה: ״הַגָּדָה, הַמְּפֻנֵּית אֶל הָאוֹיֵב, מְזֻקֶּפֶת הָיְתָה כְּלְשֶׁהוּ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 140). מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה זֻקַּף. – [מְזֻקָּף, יְזֻקַּף]

~ הת׳ **הִזְדַּקֵּף**°, הִתְיַשֵּׁר, אוֹ הָעֳמַד בְּאֹפֶן זָקוּף: ״הָאֲגוּדָל מִזְדַּקֵּף וּפִתְאוֹם – וְרֹאשׁ הַזָּקָן בֵּין הַשִּׁנַּיִם״ (מגדלי מו״ס, צה). ״אָזְנָיו מִזְדַּקְּפוֹת״ (ביאליק, אריה א). ״נִזְדַּקֵּף וְטִנֵּן יָדָיו בַּחַלּוֹן וְנָטַל שַׂק טַלִּיתוֹ וּתְפִלָּיו״ (עגנון, כפות רב). הֵחֵל הִזְדַּקֵּף כְּשֶׁהִתְיַצֵּב מוּל הַקָּצִין. – [לְהִזְדַּקֵּף, מִזְ־, יִזְ־]

~ הפ׳ **הִזְקִיף**° 1. פ״י יִשֵּׁר, הֵרִים בְּמַצָּב זָקוּף: ״הוֹצִיא ר׳ אוּרִי בִּתְנוּפָה אַחַת אוֹלָר הָגוּן מִתּוֹךְ כִּיס מִכְנָסָיו וְהִזְקִיף אֶת הַמַּחְלֵץ״ (שניאור, סיפורים ס). ״תָּפַס לוֹ בִּכְתֵפוֹ וְהִזְקִיפוֹ בְּאַחַת״ (שנהר, ב 291). ״הַתְּקוּפָה הַלְּאֻמִּית וְהַצִּיּוֹנִית הִזְקִיפָה אֶת קוֹמָתָהּ שֶׁל הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית״ (קלוזנר, הספרות ג 245). 2. פ״ע נַעֲשָׂה זָקוּף מִשֶּׁהָיָה, הִתְיַשֵּׁר: ״קוֹמָתוֹ הִזְקִיפָה, נִמְתְּחָה אֶל עָל־״ (ברגשטין, אסיף 49). – [לְהַזְקִיף, מַ־, יַ־]

~ פע׳ **הָזְקַף**^, יֻשַּׁר, הָעֳמַד יָשָׁר וְזָקוּף: ״בִּלַּע בַּיִת לָרוּם מָזְקָף״ (קליר, איכה אשפתו, לס׳ באב). ״הִיא שָׁכְבָה... סְמוּכָה בְּגַבָּהּ אֶל הַכַּר שֶׁהָזְקַף״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 167). – [מָזְקָף, יָזְקַף]

– **זָקַף חָטְמוֹ בְּ־***, הֵרִים אַפּוֹ, הֵעֵז פָּנָיו כְּנֶגֶד־, הֵשִׁיב בְּחֻצְפָּה: ״פּוּעָה – שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה וְזָקְפָה חָטְמָהּ בּוֹ וְאָמְרָה לוֹ: אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ הָאִישׁ כְּשֶׁיָּבוֹא הָאֱלֹהִים לִפָּרַע מִמֶּנּוּ״ (שמות רבה א). ״זָקַף חָטְמוֹ בְּיֵשׁוּ וּבְעַזּוּת־מֵצַח שָׁאַל״ (קבק, במשעול 358). ״׳מֵהֵיכָן?׳ – זָקַף בּוֹ סַעִיד חָטְמוֹ וְאָמַר״ (הזז, יעיש ד 203).

א. **זֶקֶף**° ת׳ [מן זקף, זָקַף] זָקוּף, תָּלוּל: ״נִפְצֵי אַבְנֵי־קֶלַע, נִפְלֵי מוֹרְדוֹתָיו הַזְּקֵפִים״ (כהן, שירים צג). – [זְקֵפָה, זְקֵפִים, ־וֹת]

ב. **זֶקֶף**^ ז׳ [מן זקף, זָקַף] 1° [בהנדסה] נִצָּב, כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַצְּלָעוֹת הַנִּצָּבוֹת בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית, לְהַבְדִּיל מִן הַצֵּלָע הַשְּׁלִישִׁית הַנִּקְרֵאת ״יֶתֶר״. 2^ [בסימני הטעמים] שֵׁם אֶחָד מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא הַמַּפְסִיקִים, צוּרָתוֹ אֽ, נִקְרָא גַּם ״זָקֵף קָטֹן״, לְהַבְדִּילוֹ מִן הַזָּקֵף הָאַחֵר שֶׁצּוּרָתוֹ אֽ, וְנִקְרָא ״זָקֵף גָּדוֹל״ (הוריות הקורא ג 77). – [זֶקֶף־, זְקָפִים, זִקְפֵי־]

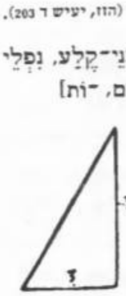

ז - זקף

זֹקֶף^, **זוֹקֶף** ז׳ [מן זָקוּף] זְקִיפוּת, עֲמִידָה יְשָׁרָה וּזְקוּפָה: ״קוֹמָתוֹ בְּזֹקֶף כִּדְמוּת צוּרַת צַלְמָךְ בְּתֹקֶף״ (ינאי,). – [זֹקֶף־]

א. זקק [קרוב אל זכך]

~ פע׳ **זָקַק** פ״י צֵרַף, סִנֵּן, הִתִּיךְ מַתֶּכֶת לְשֵׁם נִקּוּיָהּ מִן הַפְּסֹלֶת: ״כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא, וּמָקוֹם לַזָּהָב יָזֹקּוּ״ (איוב כח א). – [לָזֹק אֶת־; זַקּוֹתִי גם זָקַקְתִּי, זָקְקָה; זוֹקֵק; יָזֹק גם יִזְקֹק]

~ פע׳ **זִקֵּק** פ״י צֵרַף, נִקָּה, טִהֵר: ״וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף, וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף״ (מלאכי ג ג). ״וְאָז יְבָרֵר אֵל בַּאֲמִתּוֹ כּוֹל מַעֲשֵׂי גֶבֶר וְזִקֵּק לוֹ מִבְּנֵי אִישׁ לְהָתֵם כּוֹל רוּחַ עַוְלָה״ (מגילת הסרכים ד 20). בְּבֵית־הַזִּקּוּק מְזַקְּקִים אֶת הַנֵּפְטְ. – [לְזַקֵּק אֶת־, מְזַקֵּק, יְזַקֵּק]

~ פע׳ **זֻקַּק**, נֻקָּה, טֹהַר: ״וְזָהָב מְזֻקָּק״ (דברי הימים א כח יח). ״הֲכִי שֶׁבַע בְּמַצְרֵף הָאֱמֶת זֻקָּקוּ״ (משה אבן-עזרא, א 69). ״בִּלְבָבִי צֵרַפְתִּי דִּמְעַת סְתָרַי עַד שֶׁבַע זֻקָּקָה״ (ביאליק, לא תמח). ״חַיִּים שֶׁזֻּקְּקוּ בְּמַצְרֵף נִסְיוֹנוֹת רַבִּים״ (פיכמן, רסס). שֶׁמֶן מְזֻקָּק. – [מְזֻקָּק, יְזֻקַּק]

~ הת׳ **נִזְדַּקֵּק**^, נֻקָּה, טֹהַר: ״וְנִזְדַּקֵּק הַדָּם וְיָרְדוּ הַשְּׁמָרִים לִמְקוֹמָם הַטִּבְעִי״ (רמב״ן, איגרת הקודש ג). ״נַפְשָׁם נִזְדַּקְּקָה מִכָּל הַחֲטָאִים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 79). – [לְהִזְדַּקֵּק, מִזְ־, יִזְ־]

ב. זקק [ראה ב. זַק, אָזֵק; ארמית: זְקַק]

~ פע׳ **זָקַק*** פ״י קָשַׁר, חִיֵּב, הִצְרִיךְ, הִטִּיל חוֹבָה עַל־: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח... זוֹקֵק אֶת אֵשֶׁת אָחִיו לְיִבּוּם״ (יבמות ב ה). ״אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ – הֲרֵי הַכָּתוּב זוֹקְקָהּ שֶׁתְּהֵא שׁוֹתָה מַיִם הַמָּרִים״ (ספרי נשא ז). ״יֵשׁ בְּאוֹתָהּ רִיבָה דָּבָר שֶׁזּוֹקֵק אֶת מִינָהּ לִשְׁאֹל עָלֶיהָ, אֶלָּא שֶׁפִּיהָ מְרַתֵּת וְאֵינָהּ בָּאָה לִכְלַל דִּבּוּר״ (עגנון, כפות רנה). ״הוֹלֵךְ וּמְגַמְגֵּם שִׁבְרֵי דְבָרִים וְקִטְעֵי פְסוּקִים וְזוֹקֵק עַל־יְדֵי כָּךְ אֶת הַקּוֹנֶה לַעֲשׂוֹת אָזְנַיִם כַּאֲפַרְכֶּסֶת״ (קלצקין, כתבים 161). – [לִזְקֹק, זוֹקֵק, יִזְקֹק]

~ נפ׳ **נִזְקַק***. 1°, הָיָה זָקוּק, הִצְטָרֵךְ: ״׳הָאָמָנוּת הַטְּהוֹרָה׳... כַּמָּה נִשְׁאֲרוּ נֶאֱמָנִים לָהּ וְכַמָּה נִזְקָקִים לָהּ?״ (ביאליק, האמנות הטהורה). הֶעָנִי נִזְקַק לְעֶזְרַת הַבְּרִיּוֹת. 2*. נַעֲנָה לְצֹרֶךְ אֲחֵרִים, נִמְצָא לְדוֹרְשָׁיו: ״כָּל הַשּׁוֹאֵל צְרָכָיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי אֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ״ (שבת יב:). ״יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְפַּרְנֵס אֵין נִזְקָקִין לוֹ״ (בבא מציעא לא:). 3°, הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּ־: ״אַף הַלָּלוּ נִזְקָקִים לְכַמָּה לְשׁוֹנוֹת – חוּץ מִלְּשֶׁלִּי״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אַל תְּדַבֵּר אֵלַי אֲרָמִית, שֶׁאֵינִי נִזְקָק לָהּ״ (הזז, יעיש ג 102). 4*. הִזְדַּוֵּג: ״בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד קוֹפֶצֶת וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא תִזָּקֵק לְבַעְלָהּ״ (נידה לא:). 5*. הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְקַק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת״ (איכה רבתי, פתיחתא). ״בִּלְעָם נִזְקַק לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ״ (במדבר רבה כ). – [לְהִזָּקֵק לְ־; נִזְקָק, יִזָּקֵק]

~ הפ׳ **הִזְקִיק*** פ״י 1*. הִצְרִיךְ, חִיֵּב: ״מִי הִזְקִיקְךָ לְכָךְ?״ (ראש השנה כב:). ״הִזְקַקְתּוּנִי לוֹמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבּוֹתַי״ (סוכה כח.). ״מַה הִזְקִיק אֶת בָּלָק לְהַנִּיחַ אֶת מְקוֹמוֹ?״ (עגנון, תמול 562). הַמַּצָּב הִזְקִיקוֹ לְעֶזְרַת הַבְּרִיּוֹת. 2° [הזקיק עצמו ל־] הִתְקַשֵּׁר לְ־, הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּ־: ״כְּמוֹתוֹ כַּאֲחֵרִים מַזְקִיקִים עַצְמָם לְתֵבַת הַלַּעַז פּוֹרוּם, מִבְּלִי לִטְרֹחַ עַל מִלָּה עִבְרִית תּוֹאֶמֶת״

(סדן, שפה 38). "בכל כח האמן שבו הזקיק עצמו לדמות הגוף אשר לאדם ולחי ולדומם" (קריב, עטרה 36). "הזקיקו עצמכם לעניינים חדשים מאלה" (שלונסקי, תר' קולא 255). – [להזקיק, מזקיק, יזקיק]

~ הפ' הֻזְקַק*, הצרך: "הזקקנו לעדותן של עדים" (בבא בתרא קע.). – [מזקק, יזקק]

~ הת' הִזְדַּקֵּק*, 1°, הצטרך, נזקק: פלוני העני הזדקק לבריות. 2*, נטפל, התחבר: "מעשה באשה אחת שנזדקק לה אדם אחד" (במדבר רבה ט). – [להזדקק ל־, מזדקק, יז־]

א. **זַקָּק**° ז' [מן א. זקק, זקק] אמן בעבודות זקוק: "גם צורפים הם, גם זקקים הם" (קריב, עיונים 241). זקק לנפט. – [זקקים, זקקי־]

ב. **זַקָּק*** ז' [מן ב. זיק] נושא נאדות של מים או מיצר נאדות (מקואות ט ה). – [זקק־, זקקים, זקקי־]

זקר [אולי היפוך אותיות מן זרק]

~ פע' **זָקַר*** פ"י דחה, דחף, זרק: "והמשלח את השעיר לעזאזל... זוקרו בבת־ראש" (יומא סז:) [בדפוסים אחרים: זורקו] – [לזקר, זוקר, יזקר]

~ נפ' **נִזְקַר***, נדחף, נרתע: "היו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם" (יומא לח:). "ידדון ידדון בחיל נזקרים" (אלי שחק, יוצר ליום כיפור). "פתאום נעור ונזקר ממקומו" (קבק, בצל 212). "עד שמרב הצחוק היו הבריות נזקרים מפעם לפעם בבת־ראש לאחוריהם" (הזז, יעיש א 115). – [להזקר, נזקר, יזקר]

~ פע' **זִקֵּר**° פ"י הבליט, שרבב: "שלולית קטנה של אור... זקרה את דמותו, דמות גזעית" (ויסלבסקי, יחידים 52). "הלה זקר זקנו והביט בו בתמיהת אי־אמון" (איתן, ברקיע 46). הנערה הגנדרנית זקרה את חטמה כלפי מעלה. – [לזקר, מ־, י־]

~ פע' **זֻקַּר**°, הבלט, הגבה: "רגלו (של הסוס), המזקרה לו כלפי מעלה, היתה כפופה בפרקה של הברך" (שלונסקי, תר' הדון א 373). "ידים בכיסים וכתפים מזקרות" (יזהר, צקלג 698). – [מזקר, יזקר]

~ הת' **נִזְדַּקֵּר***, 1*, נדחף, נדחק ועבר: "שנפרצה בה פרצה כדי שיזדקר בה גדי בבת־ראש" (סוכה יד:). "ואל ישלט שטן... ואל יזדקר... שום דבר הרהור־חטא ועברה ועון" (ברכות מו.). 2°, התבלט: "והעגל הרך... כיון שהרגיש באמו, מיד הפשיל זנבו, מרקד ומזדקר ורץ לקבל פניה" (מנדלי מו"ס, שעא). "מימין הדרך... נגלתה קרחת עגלה ובנין שלא נגמר נזדקר מאמצעה" (ביאליק, החצוצרה ד). "עינינו נזדקרו לרגעים במקום אשר שכב עליו זה האיש האציל" (ברנר, א 461). – [להזדקר, מז־, יז־]

~ הפ' **הִזְקִיר**° פ"י הבליט, הגביה, הזקיף: "בלי משים הזקיר איתי פניו והעיף מבטו על המון הפרפרים" (קובנר, פנים 41). "ואותו פוחח, שבאתי פעם־אחת לחתלו, והוא אפשר בן ארבעה או חמשה חדשים – הזקיר מימי־רגליו לתוך פני־ (סביב, דרך 151). רוח עזה הזקירה את שערות ראשו. – [להזקיר, מזקיר, י־]

~ הפ' **הֻזְקַר**°, זקר, הורם, הגבה: "מטל היה סוס אדמוני שנורה, רגלו האחורנית שהזקרה זקירה משנה כלפי מעלה, הבהיקה" (שלנסקי, תר' הדון א 372). – [מזקר, יזקר]

זק"ש ר"ת 1, זמן קריאת שמע. 2, זרע קדושים.

זֵר ז' [אכדית: zirru; ארמית: זירא; השווה גם זיר] 1, מסגרת, שפה מסביב לכלי, למכשיר וכיוצא בזה: "ועשית עליו (על הארון) זר זהב סביב" (שמות כה יא). 2°, אגדת פרחים הקלועים בעגול: "מן הלולב זרים אסרנ־" (ביאליק, קינה על הלולב). "עכשו ראשי היה ...לישב בשלוה ולנוח על זרי דפניו הכשרים" (ברקוביץ, הראשונים רצד). הילדים יצאו עטורים זרי פרחים. – [זר־, זרים, זרי־]

זר לראש נערה

זָר תו"ז [מן א.זור] 1, אחר, לא קרוב, שאינו נוגע בדבר: "אין־זר אתנו בבית, זולתי שתים אנחנו בבית" (מלכים א ג יח). "יהללך זר ולא־פיך" (משלי כז ב). "זר לא יבין את זאת" (ביאליק, ביום קיץ). הכניסה לזרים אסורה. 2, נכרי, בן עם אחר, בן ארץ אחרת: "נחלתנו נהפכה לזרים, בתינו לנכרים" (איכה ה ב). 3, שאינו כהן: "לא־יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא" (במדבר יז ה). "זר שסדר שני גזירי עצים – חיב" (יומא כד:). "אסורה לזרים ומתרת לכהנים" (ירושלמי שבת ה א). 4, מוזר, משנה, בלתי־רגיל: "זר מעשהו ...נכריה עבדתו" (ישעיה כח כא). 5, הנוגד את חקי הפלחן, בלתי־חקי: "ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אתם" (ויקרא י א). "לא־תעלו עליו קטרת זרה" (שמות ל ט). "בה' בגדו, כי־בנים זרים ילדו" (הושע ה ז). – [זרה, זרים, זרות]

– **אל זר** (תהלים פא י), אלהים אחרים, אליל.

– **זמורת זר**, ראה ערך זמורה.

– **אש זרה**, 1, אש שלא מעל המזבח, אש שאינה קדושה (ויקרא י א). 2° [בהשאלה] להט שלישי, גלוי של יצר הרע: "ואש זרה, אש המרד, בעיניהם" (ביאליק, מגילת ו). "אתה לא כבית את אש לבבך הקדוש באש זרה – התאוה" (פיארברג, 56).

– **אשה זרה** (משלי ב טז), כנוי לזונה.

– **מלה זרה**°, 1 [בדקדוק] מלה שאינה לפי חקי הלשון: "והביאה אותם – מלרע (והביאה), והיא מלה זרה" (אברהם אבן־עזרא ויקרא טו כט). 2°, מלה לועזית, מלה השאולה מלשונות אחרות.

– **עבודה זרה***, 1, עבודת אלילים (סנהדרין ה א). 2, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמודים בסדר נזיקין, העוסקת באסור הנאה מעבודת אלילים, ביחסים שבין ישראל לנכרי, בדיני מאכלות ומשקאות אסורים של עובדי אלילים, ביין נסך. 3, מלאכה קשה ובזויה: "לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה, ואל יצטרך לבריות" (בבא בתרא קי.).

ז"ר ר"ת 1, זכר רבוי. 2, זכרים רבים.

זָרָא ז' [מן א. זור; קרוב אל דרא] געל, בחילה: "ונתן ה' לכם בשר ואכלתם... עד אשר־יצא מאפכם והיה לכם לזרא" (במדבר יא יח–כ). "כי ברב תענוג יקנן חלי, והמרבה יגיע אל זרא" (בן־סירא לז לה).

– **היה לו לזרא** [על־יסוד הנ"ל], נמאס, קצה נפשו בו: "ויהיו למודיו לו לזרא" (יל"ג, פרוזה צז). "הנושא הזה היה אמנם כבר לזרא לכל בן־דעת" (אחד העם, רנב).

זרב [קרוב אל זרם; ערבית: זַרִבַ גזל, שטף]

~ פִּע׳ **זָרַב** ∴ פ״ע זָרַם, שָׁטַף: ״זוֹמֵם אִם יְזֹרֹב, עֲדַת אַל לַחְרֹב (קליר, אשא דעי, מוסף יוה״כ כיפור). ״וַאֲנִי נֶאֱחָז בַּעֲנַף אֵלֶּה זוֹרְבָה זִרְמֵי מַיִם״ (ש׳ שלום, ׳דבר׳). – [לִזְרֹב, זוֹרֵב, יִזְרֹב]

~ פֻּע׳ **זֹרַב**, הִתְפָּרֵץ, זָרַם: ״בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ״ (איוב ו יז). – [מְזֹרָב, יְזֹרַב]

זֶרֶב* ז׳ [?] [לפי נוסח אחר: זֶרֶד] לֶבֶד שֶׁל צֶמֶר וְכַיּוֹצֵא בוֹ שֶׁשָּׂמִים בְּתוֹךְ הַנַּעַל לְחִמּוּם הָרֶגֶל: ״וּמִנְעָל שֶׁל זֶרֶב״ (כלאים ט ז). –[זֶרֶב־]

זַרְבּוּב° ז׳ [מן זַרְבּוּבִית] 1, ״חַרְטוֹם״, קָצֵהוּ הַקִּדְמִי שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב: ״הִדְלִיק יוֹאָב אֶת פָּנָסֵי הַמְּכוֹנִית, וְהֶעֱלָה אֶת חֲבֵרוֹ מִתְּהוֹם־הַנְּשִׁיָּה הַשְּׁחוֹרָה הַשְּׁטוּחָה לְפָנָיו מֵעֵבֶר לְזַרְבּוּב הַמְּכוֹנִית״ (ג׳ שחם, שיכון 259). ״קְרוֹנוֹ הַגָּדוֹל הַשּׁוֹלֵחַ זַרְבּוּבוֹ הַמְגֻשָּׁם לְפָנָיו״ (יזהר, שיירה 132). 2, זַרְבּוּבִית, הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל פַּרְצוּף בַּעַל־חַיִּים, ״הַחֹטֶם״: ״זַרְבּוּבוֹ שֶׁל הַסּוּס הַמְשֻׁפָּל לְאָחוֹר וּמַזֶּה קֶצֶף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 250). – [זַרְבּוּב־, זַרְבּוּבִים, ־בֵּי־]

ז — זרבובית

זַרְבּוּבִית* נ׳ [אולי מן זרב; קרוב אל מַרְזֵב] 1*, פִּיָּה שֶׁל כְּלִי, צִנּוֹר בְּצַד כְּלִי הֶעָשׂוּי לְהוֹצִיא נוֹזְלִים בַּעֲדוֹ: ״׳הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן׳... בְּכוֹסוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן זַרְבּוּבִיּוֹת״ (ויקרא רבה ה). ״מְעָרֶה בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה אֶל תּוֹךְ פִּיו כּוֹסוֹת תֵּה זוֹ אַחַר זוֹ וְחוֹזֵר וּמְמַלְאָן מִזַּרְבּוּבִית הַמֵּחַם״ (ביאליק, סוחר). זַרְבּוּבִית הַקֻּמְקוּם. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְפַרְצוּף בַּעַל־חַיִּים עִם הַחֹטֶם וְהַנְּחִירַיִם: ״כֵּיצַד זוֹקֵף הוּא שְׁתֵּי אָזְנַיִם שְׁפַנִּיּוֹת וְאֵיךְ זַרְבּוּבִיתוֹ רוֹטֶטֶת״ (אלתרמן, הטור ב 298). ״פַּרְצוּף הַשּׁוּעָל הַזֶּה אֶרֶךְ־הַזַּרְבּוּבִית״ (שמיר, עירו ם 226). ״זַרְבּוּבִיתוֹ שָׁקְעָה לְפִנְכָּתוֹ כְּאוֹתָהּ שֶׁל בְּהֵמָה לְתוֹךְ אֲבוּסָהּ״ (סביב, דרך 176). – [זַרְבּוּבִית־, ־בִיּוֹת]

זַ׳רְגוֹן◇ [צרפתית: jargon] 1, לָשׁוֹן בְּלוּלָה מִיסוֹדוֹת שֶׁל לְשׁוֹנוֹת שׁוֹנוֹת. 2, כִּנּוּי־זִלְזוּל לִלְשׁוֹן יִידִישׁ הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי הֲמוֹנֵי הַיְּהוּדִים הָ״אַשְׁכְּנַזִּים״, עַל־שׁוּם הֱיוֹתָהּ בִּיסוֹדָהּ גֶּרְמָנִית מְסֹרֶסֶת וּמְעֹרֶבֶת בְּמִלִּים מִלְּשׁוֹנוֹת סְלָבִיּוֹת, בְּמִלִּים וְנִיבִים עִבְרִיִּים, בְּמִלִּים וְנִיבִים שְׁאוּלִים מִלְּשׁוֹן אֶרֶץ הַמְּגוּרִים. 3, נִיב־לָשׁוֹן, דִּיאָלֶקְט מְדֻבָּר בְּמָחוֹז מְסֻיָּם, הַשּׁוֹנֶה בְּאוֹצַר מִלּוֹתָיו וּבְתַחְבִּירוֹ מִן הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת בִּשְׁאָר הַמְּחוֹזוֹת. – [זַ׳רְגוֹנִים]

– **זַ׳רְגוֹנִיזְם◇** ז׳ בִּטּוּי אוֹ צֵרוּף־לָשׁוֹן שְׁאוּלִים מִן הַזַּ׳רְגוֹן: בַּלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת מְצוּיִים זַ׳רְגוֹנִיזְמִים רַבִּים.

זֶרֶד* ז׳ [במקרא שם פרטי למקום: נחל זֶרֶד בארץ מואב, במדבר כא יב] 1, אֶחָד מִמִּינֵי הַשִּׂיחִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה, שֶׁלּוּלָבָיו הָרַכִּים נֶאֱכָלִים עַל־יְדֵי בְּהֵמוֹת: ״לוּלְבֵי זְרָדִים וְהֶחָרוּבִין״ (שביעית ז ה). 2, עָנָף רַךְ: ״חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים וַחֲבִילֵי זְרָדִים״ (שבת יח ב) ״יוֹשֵׁב וְקוֹשֵׁר זְרָדִים לְמַטְאֲטֵא״ (עגנון, כלה קעח). – [זֶרֶד־, זְרָדִים, זִרְדֵי־]

א. זרד [מן זֶרֶד]

~ פִּע׳ **זֵרַד*** פ״י הִדְלָה, טִפֵּל בְּצֶמַח שֶׁיְּטַפֵּס וְיִצְמַח לַגֹּבַהּ: ״כָּל הַנָּשִׁים זָרְדוּ, חֲרֵד אִמָּא עָלְתָה לַגַּג״ (יומא מז.). – [לְזֹרֹד זוֹרֵד, יִזְרֹד]

~ פִּע׳ **זֵרֵד*** פ״י כָּרַת עֲנָפִים לַחִים מִן הַצֶּמַח, גָּזַם: ״קִרְסֵם (אֶת עֵץ הָאֲשֵׁרָה) וְזֵרֵד, נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִיט״ (עבודה זרה ג י). ״הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקַרְסֵם וְהַמְזָרֵד כָּל שֶׁהוּא״ (שבת יב ב). ״הָיָה מְזָרֵד בְּאוּלָר רָחָב אֶת שָׂרִיגֵי אֶשְׁתַּקֵּד וְזוֹרְקָם לַעֲרֵמָה״ (ברש, ב 317). הַגַּנָּן זֵרֵד אֶת שִׂיחֵי הָעַגְבָנִיּוֹת. – [לְזָרֵד אֶת־, מְזָרֵד, יְזָרֵד]

ב. זרד [אולי בחיקוי לקול הטבעי]

~ **זָרַד** ∴ פ״ע נָהַם, שָׁאַג, הִשְׁמִיעַ קוֹל יְלָלָה (הַזְּאֵב!): ״שׁוֹר גּוֹעֶה... כֶּבֶשׂ חוֹנֵב, זְאֵב זוֹרֵד״ (כיסא ואיפודרומין של שלמה המלך, ילינק ה). ״אָנֹכִי עוֹמֵד מִנֶּגֶד וְגוֹעֶה בִּצְחוֹק... וְחוֹנֵב, וְזוֹרֵד״ (שנהר, א 392). – [לִזְרֹד, זוֹרֵד, יִזְרֹד]

זֹרֶדֶת°, זרודת נ׳ [מן א. זרד] הָעֲנָפִים שֶׁנִּכְרְתוּ וְהוּסְרוּ מִצֶּמַח חַי: זֹרֶדֶת שֶׁל שִׂיחֵי עַגְבָנִיּוֹת. – [זֹרֶדֶת־, זָרְדָּתוֹ]

א. זרה [אוגריתית דרי; אכדית: zaru; ארמית: דְּרָא; ערבית: דַ׳רַה]

~ פָּע׳ **זָרָה** פ״י 1, פִּזֵּר, הֵפִיץ: ״וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמָּיִם״ (שמות לב כ). ״וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ״ (יחזקאל ה ב). ״זָרִיתִי לָרוּחַ אַנְחָתִי״ (ביאליק, זריתי). 2, הֵנִיף וְהֵרִק אֶת הַתְּבוּאָה הַנְּדוּשָׁה לְמַעְלָה כְּדֵי שֶׁהַתֶּבֶן וְהַמֹּץ יִנָּשְׂאוּ בָּרוּחַ וְהַגַּרְגְּרִים יִפְּלוּ אַרְצָה: ״הִנֵּה־הוּא זֹרֶה אֶת־גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים״ (רות ג ב). ״דָּשׁ בִּשְׁעַת שָׁרָב, זוֹרֶה בִּשְׁעַת הָרוּחַ״ (ספרי עקב מב). 3, הִשְׁלִיךְ, סִלֵּק: ״וְאֶת־הָאֵשׁ זְרֵה־הָלְאָה״ (במדבר יז ב). – [לִזְרוֹת אֶת־, זוֹרֶה, יִזְרֶה]

~ נִפ׳ **נִזְרָה**, 1, הִתְפַּזֵּר, הוּפַץ: ״וְאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם, וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת״ (יחזקאל לו יט). 2 ∴, נִזְרַק בָּרוּחַ וְנֻקָּה מִן הַפְּסֹלֶת: ״נִזְרֵינוּ בַּמִּזְרֶה וְנִפַּצְנוּ בָּרוּחַ״ (ינאי, רכו). ״כְּבָרַחַת נִזְרֶה יְהִי בּוּל מִן זוֹרִים״ (גבירול, ה 37). – [לְהִזָּרוֹת, נִזְרֶה, יִזָּרֶה]

~ פִּע׳ **זֵרָה** פ״י הֵפִיץ, פִּזֵּר: ״וְנָתַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל... וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר״ (מלכים א יד טו). ״בַּהֲפִיצִי אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת״ (יחזקאל יב טו). ״מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא־דִין, מְזָרֶה בְעֵינָיו כָּל־רָע״ (משלי כ ח). ״וְזֵרִיתָם לָרוּחַ, וְתָעוּ קְרוּעִים וּצְחוֹרִים בַּחֲלַל הָעוֹלָם״ (ביאליק, דבר). ״שְׂפָמוֹ זָקוּף וּמְסֻמָּר וְעֵינָיו מְזָרוֹת שְׂרָרָה רָעָה״ (בורלא, עקביה 127). – [לְזָרוֹת, מְזָרֶה, יְזָרֶה]

~ פֻּע׳ **זֹרָה**, 1, פֻּזַּר, הוּפַץ: ״יְזֹרֶה עַל־נָוֵהוּ גָפְרִית״ (איוב יח טו). 2, שֻׁטַּח, נִפְרַשׂ: ״כִּי־חִנָּם מְזֹרָה הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל־בַּעַל כָּנָף״ (משלי א יז). ״לֹא לְחִנָּם מְזֹרָה פֹּה הָרֶשֶׁת, כָּל מִי שֶׁבָּא לְטַהֵר, מִתְנַקֶּשֶׁת בּוֹ הַטֻּמְאָה״ (סיכמן, פאת שדה 192). –[זֹרְתָה, מְזֹרֶה, יְ־]

– **זָרָה מֶלַח עַל פְּצָעָיו°** [בהשאלה] הוֹסִיף יָגוֹן עַל מַכְאוֹבוֹ, הִרְבָּה לְהַרְגִּיזוֹ: ״לִבִּי פָּצוּעַ וְאַתְּ זוֹרָה מֶלַח עַל פְּצָעַי״ (מנדלי מו״ס, רסב). ״זָרְתָה הַחֲבוּרָה מֶלַח עַל פִּצְעֵי הָאָב הָאֻמְלָל״ (ברנר, א 278).

ב. זרה [אולי מן זֶרֶת]

~ פע׳ זֵרָה פ״י מָדַד: ״בַּנְתָּה לְרֵעִי מֵרָחוֹק, אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ, וְכָל־דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה״ (תהלים קלט ב–ג). – [לְזָרוֹת, מְזָרֶה, יְ־]

זֵרוּד*, זֵירוּד ז׳ [מן א. זרד, זֵרֵד] כְּרִיתַת עֲנָפִים רַכִּים, זְמִירָה: ״כְּזֵרוּדָהּ וּכְפִסּוּלָהּ שֶׁל חֲמִישִׁית כָּךְ שֶׁל שִׁשִּׁית״ (שביעית ב ג). ״מַר דְּרוּבִּין זִיֵּן אוֹתִי בְּמַזְמֵרָה וְהִתְחִיל מְלַמְּדֵנִי פֶּרֶק בְּזֵרוּד מַאֲחֲרֵי הַזּוֹמְרִים״ (צמח, כתבים 54). זֵרוּד שִׂיחֵי עַגְבָנִיּוֹת. – [זֵרוּד־]

זָרוּד° ת׳ [מן זרד, זָרַד] שֶׁנִּכְרְתוּ עֲנָפָיו הָרַכִּים: שִׂיחֵי עַגְבָנִיּוֹת זְרוּדִים. – [זְרוּדָה, זְרוּדִים, ־וֹת]

זֵרוּז* זֵירוּז ז׳ [מן זרז, זֵרֵז] הָאָצָה, הֶחָשָׁה, עִדּוּד וְדִרְבּוּן: ״אֵין הַצִּוּוּי בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא זֵרוּז, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ״ (ספרי נשא א). ״זֵרוּז דְּבָרֶיךָ תַּשְׁמִיעַ בְּנַחַת״ (ינאי, קנד). ״אֲבָל כָּל זֵרוּזָיו שֶׁל נָטַע לֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם, אֵין מְזָרְזִין אֶלָּא לִמְזֹרָזִים״ (עגנון, כלה רח). – [זֵרוּז־, זֵרוּזִים, זֵרוּזֵי־]

זָרוּז° ת׳ [מן זרז] מָהִיר, קַל: ״וְהוּא נִנְעַר מִמִּשְׁכָּבוֹ בִּתְנוּעָה חֲתוּלִית זְרוּזָה״ (טביב, דרך 169). – [זְרוּזָה, ־זִים, ־וֹת]

זָרוּחַ^ ת׳ [מן זרח, זָרַח] זוֹהֵר, מַבְרִיק: ״וְדוֹד שָׁאוּל לְפָנֵינוּ בְּיָפְיוֹ וּמִפִּי בֶּן־אֲבִינֹעַם זְרוּחָה״ (גבירול, א 209). ״אַךְ מִי זֶה הַכּוֹכָב לָנוּ זָרוּחַ?״ (יל״ג, שירה יא). ״פַּרְצוּף מְצֻלָּק... אֲבָל מַה זָּרוּחַ בְּזֹהַר פְּלָאִים״ (שמעוני, שירים ג לג). ״אֶל רֹךְ הַסְּנָר הַזָּרוּחַ הַצְּמִידָה שְׁקִיעָה אֶת לֶחְיָהּ הַוָּרֹד״ (גולדברג, מוקדם 27). ״זוּגוֹת נֶאֱהָבִים קְרוּנֵי פָנִים וּזְרוּחֵי עַיִן״ (ליסיצקי, תולדות 166). – [זְרוּחָה, זְרוּחִים, ־חוֹת]

זֵרוּי^, זֵירוּי ז׳ [מן א. זרה, זֵרָה] פִּזּוּר, הֲפָצָה: זֵרוּי יִשְׂרָאֵל בָּעַמִּים. – [זֵרוּי־]

זָרוּי^ ת׳ [מן א־זרה, זָרָה] 1^. מְפֻזָּר, נָפוֹץ: ״זְרוּיֵךְ קַבֵּץ וְחִנָּם תִּפְדֵּם״ (פיוט לראש השנה). ״זָמַם וְעִם זְרוּיִים וְנוּחִים״ (ינאי, שצ). ״הִנְנִי זְרוּיָה פְזוּרָה בְּאַרְבַּע״ (גבירול, ה 62). ״וְעָלִים זְרוּיִים, רוּחַ נִשְׁלָם, לוֹחֲשִׁים דּוּמָם״ (ביאליק, עבים חושרים). 2°. שֶׁזָּרוּ וְנִקּוּ אוֹתוֹ בָּרוּחַ: תְּבוּאָה זְרוּיָה. 3°. מְכֻסֶּה בְּדָבָר שֶׁזָּרוּ וּפִזְּרוּ עָלָיו: ״כָּל הָרְצוּעָה (שֶׁל הַשְּׁבִיל)... זְרוּיָה הָיְתָה חוֹל רָטֹב וְזַהֲבְהַב״ (ביאליק, החצוצרה ג). – [זְרוּיָה, זְרוּיִים, זְרוּיוֹת]

זָרוּם^ ת׳ [מן זֶרֶם] 1. שׁוֹטֵף, נִמְשָׁךְ בְּזֶרֶם: ״דָּלָה זְרוּמִים (= מַיִם) לְגָבְהֵי מְרוֹמִים״ (גבירול, ה 48). ״וּבַת־עֵינִי בְּיָם דִּמְעָה זְרוּמָה״ (משה אבן-עזרא, א 53). 2. שָׁטוּף, שָׁקוּעַ [על-פי תהלים סט ג]: ״רְעַף טַל תְּחִי לִזְרוּמֵי שֵׁנָה״ (ינאי שסג). – [זְרוּמָה, זְרוּמִים, ־וֹת]

זַרּוֹן° ז׳ [על-שום זֵר הנוצות שמסביב לעיניו] עוֹף דּוֹרֵס מִמִּשְׁפַּחַת הַבַּזִּים (Circus). רַגְלָיו גְּבוֹהוֹת, כְּנָפָיו אֲרֻכּוֹת וּמְחֻדָּדוֹת, זְנָבוֹ אָרֹךְ. הַזַּרּוֹן מַנְמִיךְ עוּף, נִזּוֹן בְּעַכְבָּרִים, צְפַרְדְּעִים וְדָגִים. שׁוֹכֵן בְּנוֹף גָּלוּי – בַּעֲרָבוֹת וּבְבִצּוֹת. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים אַרְבָּעָה מִינֵי זַרּוֹנִים, מֵהֶם יַצִּיבִים וּמֵהֶם אוֹרְחֵי־חֹרֶף. – [זַרּוֹן־, זַרּוֹנִים, זַרּוֹנֵי־]

זרון (1/12)

זְרוֹעַ, זְרֹעַ נ׳ [במקרא גם אֶזְרוֹעַ; ארמית: דְּרָעָא; ערבית: ד׳רַאעְ]

ז — זרוע

1. הָעֶצֶם הַקְּרוֹבָה בְּיוֹתֵר לַגּוּ מִבֵּין עַצְמוֹת הַיָּד בָּאָדָם, וְכֵן הָעֶצֶם הָעֶלְיוֹנָה הַקְּרוֹבָה בְּיוֹתֵר לַגּוּ בַּגַּפַּיִם הַקִּדְמִיִּים שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת, פֶּרֶק הַיָּד מִן הַכָּתֵף וְעַד הַמַּרְפֵּק: ״וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו״ (בראשית מט כד). ״וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה״ (דברים יח ג). ״עַל לִבָּתָהּ שְׁלוּבוֹת זְרוֹעוֹתֶיהָ״ (ביאליק, עיניה). 2^. כִּנּוּי לִכְנַף־עוֹף מְבֻשֶּׁלֶת שֶׁשָּׂמִים בְּלֵיל הַ״סֵּדֶר״ עַל הַשֻּׁלְחָן, זֵכֶר לְקָרְבַּן הַפֶּסַח. 3^. כִּנּוּי לְקָצֶה אוֹ לְיָד שֶׁל מַכְשִׁיר, לְיוּבַל הַמִּסְתָּעֵף מִנָּהָר וְכוּ׳, וְכֵן לְכָל דָּבָר הַדּוֹמֶה לִזְרוֹעוֹ שֶׁל הָאָדָם הַיּוֹצֵאת מִגּוּפוֹ: ״וּמֵאוֹתָם הָאֲגַמִּים יָצְאוּ שְׁתֵּי זְרוֹעוֹת״ (אברבנאל, וארא). זְרוֹעוֹת הַמִּשְׁקָפַיִם. זְרוֹעוֹת הַכִּסֵּא. זְרוֹעַ מַסּוֹר. 4° [בצבא, על-פי דניאל יא טו ועוד] כָּל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ חֲטִיבוֹת־הַיְסוֹד שֶׁל הַכֹּחוֹת הַמְּזֻיָּנִים שֶׁל הַמְּדִינָה: זְרוֹעַ כֹּחוֹת־הַיַּבָּשָׁה, זְרוֹעַ חֵיל־הָאֲוִיר, זְרוֹעַ חֵיל־הַיָּם. – [זְרוֹעַ־, זְרוֹעוֹת, זְרוֹעוֹת־, גם זְרוֹעִים, זְרוֹעֵי־]

– אִישׁ־זְרוֹעַ, אַלָּם, גִּבְרְתָן, אָדָם תַּקִּיף: ״וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ״ (איוב כב ח).

– בַּעַל־זְרוֹעַ*, בַּעַל־אֶגְרוֹף, תַּקִּיף וְקָשֶׁה, עָרִיץ: ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים... וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי־זְרוֹעַ״ (סוטה ט טו).

– בֵּית־זְרוֹעַ^ (תרומת הדשן, תצו), שַׁרְווּל.

– גָּדַע אֶת זְרוֹעוֹ (שמואל א ב לא), שָׁבַר אֶת זְרוֹעוֹ (תהלים י טו), הִכְנִיעַ וְהֵבִיס אוֹתוֹ.

– נִשְׁבְּרָה זְרוֹעוֹ, נֶחֱלַשׁ, הוּבַס, יָרַד מִגְּדֻלָּתוֹ: ״נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה״ (ירמיה מח כה).

– בִּזְרוֹעַ*, בְּכֹחַ: ״עוֹרוֹת קָדָשִׁים בַּעֲלֵי אַשְׁפִּיזְכָנִין נוֹטְלִין אוֹתָן בִּזְרוֹעַ״ (יומא יב.). ״מִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת שֶׁגּוֹבִין מִמֶּנָּה בִּזְרוֹעַ״ (מגדלי מו״ס, רפט).

– בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה, בְּיָד חֲזָקָה, בְּכֹחַ: ״וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה״ (שמות ו ו).

– זְרוֹעֵי־תוֹרָה*, כִּנּוּי לְלַמְדָנִים וּגְדוֹלֵי הַתּוֹרָה: ״מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא בָּטְלוּ זְרוֹעֵי תוֹרָה וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה״ (סוטה מט:).

– אִמֵּץ זְרוֹעוֹתָיו, הִתְגַּבֵּר, הִתְחַזֵּק: ״חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ, וַתְּאַמֵּץ זְרֹעוֹתֶיהָ״ (משלי לא יז).

– בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת°, בְּרָצוֹן רַב, בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ״בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת קִבְּלוּהוּ אֶל הָאֲקָדֶמְיָה הָרְפוּאִית הַצְּבָאִית״ (טשרניחובסקי, סיפורים 96). ״הוּא קִבֵּל אוֹתִי בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת וּבִמְאוֹר־פָּנִים״ (ברקוביץ, הראשונים קמ).

זָרוּעַ ת׳ [מן זרע, זָרַע] 1. שֶׁנִּתְּנוּ בְּתוֹכוֹ זְרָעִים, שֶׁזָּרְעוּ אוֹתוֹ: ״לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר, בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה״ (ירמיה ב ב). ״הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים״ (כלאים ב ג). 2°. שֶׁפִּזְּרוּ בּוֹ, מָלֵא, מְכֻסֶּה: ״גַּן נָעוּל וְחָתוּם, זָרוּעַ חִידוֹת וּפְלָאִים״ (ביאליק, אחד אחד). ״חַלּוֹת קְלוּעוֹת זְרוּעוֹת פְּרָגִים״

(עגנון, כלה רלד). הַשָּׁמַיִם זְרוּעִים כּוֹכָבִים. 3, פָּרוּשׂ, מוּפָץ: "אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק" (תהלים צז יא). – [זְרוּעָה, זְרוּעִים, זְרוּעוֹת]

זֵרוּעַ, זירוע ז׳ [מן זרע] 1, זֶרַע, דָּבָר שֶׁנִּזְרַע: "וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ" (ישעיה סא יא). "לֹא יִתְקַלְקְלוּ הַפֵּרוֹת וְזֵרוּעֵי הַגַּן" (יל"ג, פרוזה כז). "כָּל זֵרוּעַ לֹא רֵיק, כָּל גַּרְעִין לֹא נִפְסַל" (פיכמן, יד). 2*, זְרִיעָה: "אֵין לִי אֶלָּא זֵרוּעַ וְזִמּוּר – מִנַּיִן לְנִכּוּשׁ וּלְעִדּוּר וּלְכִסּוּחַ?" (מועד קטן ג). – [זֵרוּעַ־, זֵרוּעִים, זֵרוּעֵי־]

זָרוּק* ת׳ [מן זרק, זָרַק] 1*, שֶׁנִּזְרַק, מֻשְׁלָךְ: "אֹהֶל זָרוּק לָאו שְׁמֵיהּ (אֵין שְׁמוֹ) אֹהֶל" (עירובין ל:). כְּלִי פָּגוּם זָרוּק. אֶבֶן זְרוּקָה בָּאֲוִיר. 2° [על־יסוד המליצה: "גם שיבה זרקה בו", הושע ז ט] שֶׁנִּזְרַק בּוֹ: "זְקֵנֵיהֶם – רֻבָּם זְרוּקֵי שֵׂיבַת כֶּסֶף" (סוקולוב, במראות 439). "שַׂעֲרוֹת שֵׂיבָה זְרוּקוֹת מְעַט בְּרֹאשׁוֹ" (בורלא, כיסופים 91). – [זְרוּקָה, זְרוּקִים, זְרוּקוֹת]

א. **זָרוּת*** נ׳ [מן זָר] 1*, שׁנִי מִן הָרָגִיל וְהַמְקֻבָּל, יְצִיאָה מִן הַכְּלָל: "יְקַנְאֻהוּ בְּזָרִים – שֶׁהָלְכוּ וְעָשׂוּ דְּבָרִים שֶׁל זָרוּת" (ספרי האזינו שיח). "עִקַּר חִדּוּשׁוֹ וְזָרוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר" (אחד העם, שצג). 2°, מַצָּבוֹ שֶׁל זָר, נָכְרִיּוּת: זָרוּתוֹ שֶׁל הַגֵּר בָּאָרֶץ שֶׁהִגֵּר אֵלֶיהָ. 3*, מַצָּבוֹ שֶׁל מִי שֶׁהוּא זָר וְלֹא כֹּהֵן: "אִסּוּר זָרוּת בָּטֵל, וְאִסּוּר טֻמְאָה לֹא בָּטֵל" (ירושלמי תרומות מג ג). – [זָרוּת־, זָרֻיּוֹת, זָרֻיּוֹת־]

ב. **זָרוּת**⸫ ת׳ [מן זֶרֶת] מָדוּד בַּזֶּרֶת: "תָּמְהוּ אֶרְאֶלֵּי זְרוּתִים" (ינאי שעו) [= השמים שתוכנו בזרת, על־פי ישעיה מ יב]. "לְהוֹדִיעַ כִּי הוּא נוֹשֵׂא זְרוּתָה" (גבירול, הללו). "זְרוּתֵי זֹהַר מַרְעִיף נִטְפֵי אֶגְלֵיר" (אין מספר, שחרית יום כיפור). – [זְרוּתָה, זְרוּתִים, ־וֹת]

זרז [ארמית: זָרַז, זָרֵיז; ההוראה המקורית: חגר, אזר]

~ פִּע׳ **זֵרֵז*** פ"י הֵאִיץ, הֵחִישׁ, עוֹרֵר לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה בִּמְהִירוּת וְלֹא בְּהִתְרַשְּׁלוּת: "הָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָן (אֶת הַיְלָדִים) לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת כְּדֵי לְזָרְזָם בְּמִצְוֹת" (סופרים יח ה). "מְזָרְזִין לָאָדָם בִּשְׁעַת תַּלְמוּד וּמְזָרְזִין אֶת הָאָדָם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה" (מכילתא, החודש ד). "זֵרְזָה עַצְמָהּ מֵהֶם וְהִקְדִּימָה עַל־יְדֵיהֶם" (הזז, היושבת 175). – [לְזָרֵז אֶת־, מְזָרֵז, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹרַז***, הוּאַץ, שֶׁעוֹרְרוּ אוֹתוֹ לְמַהֵר: הַפּוֹעֲלִים זֹרְזוּ לְסַיֵּם מְלַאכְתָּם [וראה עוד ערך מְזֹרָז]–[מְזֹרָז, יְזֹרַז]

~ הִתְ׳ **נִזְדָּרֵז***, עָשָׂה בִּזְרִיזוּת, מִהֵר, שָׁקַד: "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרַת־מָוֶת לֹא אִחֵר הַדָּבָר, אֶלָּא נִזְדָּרֵז וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה" (במדבר רבה כב). "לְאֶחָד שֶׁנָּפְלָה יְרֻשָּׁה לוֹ בְּמָקוֹם אַשְׁפָּה, וְהָיָה הַיּוֹרֵשׁ עָצֵל... וְהָלַךְ הַלּוֹקֵחַ וְנִזְדָּרֵז וְחָפַר בָּהּ" (שיר השירים רבה ד, גן נעול). הִזְדָּרֵז, הַזְּמַן קָצָר! – [לְהִזְדָּרֵז, מִזְדָּרֵז, יִזְ־]

~ הִפְ׳ **הִזְרִיז°** 1, פ"י הִגְבִּיר אֶת הַמְּהִירוּת: "הַסּוּסִים אַף הֵם הִרְהִיטוּ וְהִזְרִיזוּ מְרוּצָתָם" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 273). 2, פ"ע נַעֲשָׂה זָרִיז: "הַלָּלוּ בְּמֶשֶׁךְ הַמִּלְחָמָה הָאֲרוּרָה הַזֹּאת כָּל כָּךְ הִזְרִיזוּ יְדֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂי־גְנֵבָה, שֶׁתְּחִלָּה נִתְחַלְחַלְתִּי" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 195). – [לְהַזְרִיז, מַ־, יַ־]

– **אֵין מְזָרְזִין אֶלָּא לִמְזֹרָז*** (מכות כג.), הַזֵּרוּז מוֹעִיל רַק לַזָּרִיז וְלֶחָרוּץ מִטִּבְעוֹ, וְלֹא לֶעָצֵל.

זֶרֶז* ז׳ [מן זרז] חֲגוֹרָה, רְצוּעָה לַחֲבִישַׁת חֲמוֹר (כלים כג ב). – [זֶרֶז־, זְרָזִים, זִרְזֵי־]

זָרָז° ז׳ [מן זרז, זֵרֵז] [בכימיה] קָטָלִיזָטוֹר, חֹמֶר הַמְזָרֵז וּמַגְבִּיר אֶת הָרֵיאַקְצְיָה הַכִּימִית בֵּין יְסוֹדוֹת אוֹ תִּרְכּוֹבוֹת שׁוֹנִים. – [זָרַז־, זָרָזִים, זָרְזֵי־]

זַרְזִיף ז׳ [ארמית: זַרְזִיפָא (יומא פז.); ערבית: ד׳רַפַ נזל] זֶרֶם, שֶׁטֶף: "כִּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ" (תהלים עב ו). "וְזַרְזִיף טוֹרֵד, טוֹרֵד" (ביאליק, עבים חושרים). "מִזְרָקוֹת... זַרְזִיף מֵי וְרָדִים מִן הַפִּנּוֹת בְּצְלִיל חֲרִישִׁי יִזְלְפוּ" (בן־ציון, קסט). "זַרְזִיף שֶׁל דָּם עַל שֶׁלֶג צַח" (מלצר, אור 45). – [זַרְזִיף־, זַרְזִיפִים, זַרְזִיפֵי־]

א. **זַרְזִיר*** ז׳ [ערבית: זַרְזוּר], זַרְזִיר מָצוּי°, צִפּוֹר־שִׁיר בֵּינוֹנִית בְּגָדְלָהּ, בַּעֲלַת מַקּוֹר יָשָׁר בְּצוּרַת חָרוּט, זָנָב קָצָר וְרַגְלַיִם חֲזָקוֹת (Sturnus vulgaris). צֶבַע הַנּוֹצָה שֶׁל הַזָּכָר בָּאָבִיב שָׁחוֹר עִם בָּרָק יְרַקְרַק־אָדֹם. צִבְעֵי הַנְּקֵבָה חִוְּרִים יוֹתֵר. אַחֲרֵי הַנְּשִׁירָה וּבַסְּתָו מַלְבִּין קְצֵה כָּל נוֹצָה. הַזַּרְזִיר נִזּוֹן בַּחֲרָקִים, אַךְ אוֹכֵל גַּם פֵּרוֹת וְכָךְ גּוֹרֵם נְזָקִים חֲמוּרִים. הַזַּרְזִירִים הֵם אוֹרְחֵי־חֹרֶף קְבוּעִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, חַיִּים בִּלְהָקוֹת. – [זַרְזִיר־, זַרְזִירִים, ־רֵי־]

זרזיר (1/10)

– **לֹא לְחִנָּם הָלַךְ זַרְזִיר אֵצֶל עוֹרֵב אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִינוֹ*** (בבא קמא צב:), כָּל אֶחָד דַּרְכּוֹ לְהִתְחַבֵּר עִם הַדּוֹמִים לוֹ.

– **אֵין שְׁנֵי זַרְזִירִים יְשֵׁנִים עַל דַּף אֶחָד*** (בראשית רבה עה), יְרִיבִים אֵינָם יְכוֹלִים לְהִמָּצֵא יַחַד בִּכְפִיפָה אֶחָת.

ב. **זַרְזִיר** ז׳ **זַרְזִיר מָתְנַיִם** ז׳ [המשמעות משוערת בלבד] כִּנּוּי לְכֶלֶב־צַיָּדִים קַל־רִיצָה: "לַיִשׁ... זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תָיִשׁ" (משלי ל ל–לא).– [זַרְזִירִים, ־רֵי]

– **זַרְזִיר־עֵט°** [על־דרך "זרזיר מתנים"], כִּנּוּי־לִגְלוּג לְעִתּוֹנַאי קַל־כְּתִיבָה וְרוֹדֵף סֶנְסַצְיוֹת: "שֶׁבְּאֵיזֶה עִתּוֹן־שֶׁל־שׁוּק קָטָן וּקְלוֹקֵל, כָּתַב זַרְזִיר־עֵט זֶה מִלָּה אַחַת" (סוקולוב, אישים 501). "כְּשֶׁדַּעַת הַקָּהָל הָעִבְרִי... מַתְחֶלֶת לְהִתְפַּכֵּחַ מֵרוּחַ הַשִּׁכָּרוֹן אֲשֶׁר נָסְכוּ עָלֶיהָ פּוֹשְׁעִים שְׂכִירִים זַרְזִירֵי־עֵט לְמִינֵיהֶם" (ביאליק, אגרות ד רנז).

זרזף [מן זַרְזִיף]

~ פִּע׳ **זִרְזֵף***, 1*פ"ע נָזַל: "מָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה כּוֹס מָלֵא אֵינוֹ מְזַרְזֵף בִּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִים, כֵּן דִּבְרֵי־תוֹרָה אֵין מְזַרְזְפִין בְּדִבְרֵי לֵיצָנוּת" (שיר השירים רבה, לריח). 2° פ"י טִפְטֵף, הִזְרִים: "וּמֵהֶם מְזַרְזְפִים אָלוֹת וּקְלָלוֹת לָעֲשִׁירִים" (עגנון, אלו צא). "וְשַׂר הָאֻמָּה... מְזַרְזֵף כָּלְשֶׁהוּ מִטּוּב טַעַם וּמִמּוֹר־עוֹמֵד־נֶצַח בְּדָם זֶה" (גרינברג, רחובות קעט). "וּפִיּוֹתֵיהֶם הַמַּזְהִירִים (שֶׁל הַצִּנּוֹרוֹת) מְזַרְזְפִים וּמְקַלְּחִים מַיִם" (צמח, כתבים 66). "שָׁב (הַבֶּרֶז) וְזִרְזֵף אֶת מֵימָיו בַּעֲלִיצוּת וּבְזֶרֶם גָּדוֹל" (שמיר, עירום 240). – [לְזַרְזֵף, מְזַרְזֵף, יְ־]

~ הִתְ׳ **נִזְדַּרְזֵף°**, קָלַח, חִלְחֵל וְחָדַר: "כָּךְ נִזְדַּרְזֵף בְּאֶמְצָעוּת פַּיֶארְבֶּרְג נִגּוּן הַנְּשָׁמָה הַיִּשְׂרְאֵלִית לְתוֹךְ הַפְּרוֹזָה הָעִבְרִית הַחֲדִישָׁה" (שטיינמן, במעגל 99). – [לְהִזְדַּרְזֵף, מִזְ־, יִזְ־]

זרח [ארמית: דְּנַח; ערבית: שַׁרַק; ההוראה המקורית: אדום]

~ פָּע׳ **זָרַח** פ״ע 1, הֵאִיר, הוֹפִיעַ, הֵפִיץ זֹהַר: ״וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ״ (קהלת א ה). ״זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים״ (תהלים קיב ד). ״בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת נִיצוֹצוֹת יוֹצְאִין מִמֶּנָּה״ (יומא לז:). ״מִיָּד נִתְפַּזְּרוּ הֶעָבִים וְזָרְחָה הַחַמָּה״ (תענית כ.). ״הַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה, הַשִּׁטָּה פָּרְחָה – וְהַשּׁוֹחֵט שָׁחַט״ (ביאליק, בעיר ההריגה). 2, הוֹפִיעַ, הִתְנוֹצֵץ: ״וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ״ (דברי הימים ב כו יט). ״חַבּוּרָה סְגַלְגַּלָּה, גְּדוֹלָה כְּבֵיצָה, זוֹרַחַת בְּמִצְחוֹ״ (ביאליק, מאחורי א). – [לִזְרֹחַ, זוֹרֵחַ, יִזְרַח]

~ הִפ׳ **הִזְרִיחַ•** פ״י 1•, גָּרַם שֶׁיִּזְרַח, הֵבִיא לִידֵי זְרִיחָה: ״עַד שֶׁלֹּא הִשְׁקִיעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שִׁמְשָׁהּ שֶׁל שָׂרָה, הִזְרִיחַ שִׁמְשָׁהּ שֶׁל רִבְקָה״ (בראשית רבה נח). 2•, הֵאִיר, הֵפִיץ זֹהַר: ״שֶׁאֲנִי מַזְרִיחַ עֲלֵיהֶן אוֹרָה״ (ויקרא רבה כח). ״הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הָאֲמִתִּית הַחוֹתֶכֶת חַיֵּי עוֹלָם לַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּמַזְרִיחָה עָלֶיהָ כָּל שָׁעָה אוֹר חָדָשׁ״ (ביאליק, על חכמת ישראל). ״בִּזַרְקוֹרִים... הִזְרִיחוּ וְהֵאִירוּ וְהִבְלִיטוּ אֶת צֶלֶם אֱלֹהִים שֶׁבִּפְנֵיהֶם״ (שמעוני, הביבר 263). ״וְהַשֶּׁמֶשׁ הָיְתָה מִתְכַּסָּה וּמִתְגַּלָּה חֲלִיפוֹת וּמַזְרִיחָה אֶת נוֹף הֶהָרִים״ (ברש, ב 57). ״דּוּמָם שְׁרוּיִים כָּל הַבָּתִּים, גָּדוֹל וְקָטָן מַזְרִיחִים מֵחַלּוֹנוֹתֵיהֶם נֹגַהּ צָנוּעַ שֶׁל שַׁבָּת״ (בן־ציון, רטז). 3° פ״ע פָּרַץ, הוֹפִיעַ: ״פָּרָשָׁה זוֹ שֶׁהִזְרִיחָה בְּתוֹךְ הַסִּפְרוּת בְּכֹחַ עֲלוּמִים״ (צמח, כתבים 213). 4•, הֶאְדִּים, הֵחֵל לִהְיוֹת אֲדַמְדַּם: ״הַפַּגִּים מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה״ (שביעית ד ז) 5• פ״ע פָּנָה לְמִזְרָח, הָלַךְ מִזְרָחָה: ״כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם יְכוֹלִים לְהַזְרִיחַ – תַּזְרִיחוּ, שֶׁלֹּא תִכָּווּ בְּגַחַלְתּוֹ שֶׁל יִצְחָק״ (בראשית רבה סא). 6• פ״י חָשַׂף, גִּלָּה: ״שֶׁהִזְרִיחַ לוֹ הַצָּרַעַת (ה׳ לְקַיִן)״ (בראשית רבה כב). – [לְהַזְרִיחַ, מַזְרִיחַ, יַ־]

~ הָפ׳ **הָזְרַח°**, הוּאַר, הוּפַץ עָלָיו אוֹר: ״חָלָל רֵיק בְּמַמְלֶכֶת הַמַּחֲשָׁבָה, מֻזְרָח מִן הָאַהֲבָה״ (פרלמן, תר׳ רעיונות ב). – [מֻזְרָח, יֻזְרַח]

~ הִתְ׳ **הִזְדָּרֵחַ°**, זָרַח, הִבְהִיק, הִתְנוֹצֵץ: ״וְכָל מִי שֶׁנִּכְנָס אֶל חַדְרוֹ מִזְדָּרֵחַ פִּתְאוֹם מִן הַנֹּגַהּ״ (שלונסקי, שירים ב 181). ״חִיּוּךְ עַל פָּנִים מִזְדָּרֵחַ לְרֶגַע״ (מלצר, תר׳ נהרות 384). ״וּמִשְׁפָּחַת בְּאַקְדָּמָה רַכָּה שֶׁל כְּלֵי־גַּן, נִזְדָּרְחוּ עֵינֶיהָ שֶׁל חֲמוֹתִי״ (מגד, חדוה 36). – [לְהִזְדָּרֵחַ, מִזְדָּרֵחַ, יִזְדָּרֵחַ]

–**זָרְחָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל־•** [על־פי בראשית רבה נח], הוֹפִיעַ בְּכָל הוֹד, דָּרַךְ כּוֹכָבוֹ: ״שָׁם זָרְחָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל בֶּן־מְנַחֵם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לב).

– **הִזְרִיחַ שֶׁמֶשׁ לִפְלוֹנִי•**, [בהשאלה] עָזַר לִפְלוֹנִי, הֵפִיחַ בּוֹ תִּקְוָה: ״הִזְרַחְתָּ שֶׁמֶשׁ לְרוֹצְחִים״ (מכות ח.).

זֶרַח ז׳ [מן זרח, זָרַח] זֹהַר, אוֹר: ״וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ, וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ״ (ישעיה ס ג). ״וְהַחֶדֶר הַצָּנוּעַ יוּצַף לַבְנוּת, וְזֶרַח בּוֹ זָרוּעַ״ (פרסמן, תר׳ במארג קמא). – [זֶרַח־, זַרְחוֹ]

זַרְחָה° נ׳ [מן זַרְחָן] מֶלַח שֶׁל חֻמְצַת זַרְחָן (״פוֹסְפָט״) כְּגוֹן: זַרְחַת סִידָן (מְצוּיָה הַרְבֵּה בָּעֲצָמוֹת). – [זַרְחַת־, זַרְחוֹת, זַרְחוֹת־]

זַרְחִי° ת׳ [מן זַרְחָן] הַמֵּכִיל זַרְחָן לְלֹא חַמְצָן, פוֹסְפִידִי. – [זַרְחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

זַרְחָן° ז׳ [מן זרח, זָרַח; על־שום שזורח בחושך; על־פי השם הלועזי ״פוֹסְפוֹרוּס״, מיוונית: phos אור + phoros נושא] יְסוֹד נָפוֹץ מְאֹד בַּטֶּבַע (רַק בְּתִרְכּוֹבוֹת) בַּמַּחְצָבִים וּבְחֹמֶר הַבִּנְיָן שֶׁל כָּל תָּא חַי. מָצוּי בִּשְׁתֵּי צוּרוֹת – בְּצוּרָה לְבָנָה וּבִלְתִּי־יַצִּיבָה הַמִּתְלַקַּחַת עַל נְקַלָּה, וּבְצוּרָה אֲדֻמָּה וְיַצִּיבָה. שִׁמּוּשָׁיו רַבִּים: בְּתַעֲשִׂיַּת גַּפְרוּרִים, בְּתַעֲשִׂיָּה, בְּמֶטָלוּרְגְיָה. תִּרְכּוֹבוֹת הַזַּרְחָן – הַ״פוֹסְפָטִים״ – זְבָלִים כִּימִיִּים חֲשׁוּבִים. (Phosphorus), סִימָנוֹ הַכִּימִי P, מִשְׁקָלוֹ הָאֲטוֹמִי 31). – [זַרְחַן־]

זַרְחָנִי° ת׳ [מן זַרְחָן] הַמֵּכִיל זַרְחָן, מְצֻפֶּה זַרְחָן: תִּרְכֹּבֶת זַרְחָנִית. מְחוֹגִים זַרְחָנִיִּים בְּשָׁעוֹן. – [זַרְחָנִית, זַרְחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

זַרְחָתִי° ת׳ [מן זַרְחָה] פוֹסְפָטִי, הַמֵּכִיל זַרְחָן בְּעֶרְכִּיּוּת גְּבוֹהָה. – [זַרְחָתִית, זַרְחָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

זְרִיבָה• נ׳ [מן זרב] (ירושלמי סנהדרין כט ב) קִלּוּחַ, זְרִימָה. –[זְרִיבַת־]

זָרִיד• ז׳ (ירושלמי נדרים לט ג) מִין גַּרְגִּיר דַּק. – [זְרִיד־]

זְרִידָה° נ׳ [מן ב. זרד, זָרַד] שְׁאָגָה, יְלֵל: ״וְקוֹלֵט הֵד הַכֹּל: זְרִידַת זְאֵבִים, בִּרְכַּת צִיץ לְלֹא־קוֹל״ (טשרניחובסקי, שירים 543). – [זְרִידַת־, זְרִידוֹת]

זְרִיָּה°, זרייה נ׳ [מן זרה, זָרָה] 1, פִּזּוּר, הֲפָצָה: זְרִיַּת מֶלַח. 2, זְרִיקַת תְּבוּאָה נְדוּשָׁה בָּרוּחַ כְּדֵי לְנַקּוֹתָהּ מִן הַתֶּבֶן וְהַמֹּץ. – [זְרִיַּת־, זְרִיּוֹת]

– **זְרִיַּת מֶלַח עַל פִּצְעוֹ°**, גֵּרוּיוֹ וְהַרְגָּזָתוֹ בְּמִדָּה יְתֵרָה, הוֹסָפַת יָגוֹן עַל מַכְאוֹבוֹ.

-- **זְרִיָּה לָרוּחַ°**, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ בְּרָכָה: ״בַּקָּשָׁה סְתָם אוֹ הַמְלָצָה סְתָם... אֵין בָּהֶן תּוֹעֶלֶת שֶׁל כְּלוּם, וְדִינָן כְּדִין זְרִיָּה לָרוּחַ״ (ביאליק, אגרות ג פה).

זָרִיז• ת׳ [מן זרז] מָהִיר, חָרוּץ, שַׁקְדָן: ״כָּל הַזָּרִיז בְּמִצְוָה זוֹ זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה״ (מנחות מג:). ״וְהַזָּרִיז הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח״ (יומא פד:). ״זָרִיז עָדִיף מִזָּהִיר״ (רש״י חולין קז:). – [זְרִיזָה, זְרִיזִים, זְרִיזוֹת]

– **זָרִיז וּמְזֹרָז•**, זָרִיז בְּיוֹתֵר: ״שֶׁחַיָּב אָדָם לִהְיוֹת זָרִיז וּמְזֹרָז בְּהַדְלָקַת הַנֵּר״ (תנחומא מצורע יג). ״הִנֵּה יְהוּדִי בְּאֵר־שֶׁבַע זְרִיזִים וּמְזֹרָזִים בְּיוֹתֵר״ (מגדלי מו״ס, תמא). ״סוֹחֵר זָרִיז וּמְזֹרָז שֶׁעֲסָקָיו בַּנָּמָל״ (הזז, יעיש ו 233).

– **זָרִיז וּמְמֻלָּח°**, חָרוּץ וְנָבוֹן: ״שׁוֹאֵל עֶגְלוֹן אֶחָד זָרִיז וּמְמֻלָּח״ (ביאליק, אריה ה). ״נִרְאָה לוֹ הַנַּעַר מַסְעוּד שֶׁהוּא זָרִיז וּמְמֻלָּח, וְחִמְּדוֹ בְּלִבּוֹ״ (טביב, כעשב 153).

– **זָרִיז נִשְׂכָּר•** [על־פי תוספתא יבמות ד ח], הַמָּהִיר וְהֶחָרוּץ בָּא עַל שְׂכָרוֹ.

– **זְרִיזִים מַקְדִּימִים•** [על פי יומא כח:, ושם ״הזריזין מקדימים למצוות״], אָדָם זָרִיז נוֹהֵג לָבוֹא בְּמֻקְדָּם אוֹ לִהְיוֹת רִאשׁוֹן בֵּין הָעוֹשִׂים.

זְרִיזוּת• נ׳ [מן זָרִיז] מְהִירוּת, חָרִיצוּת: ״זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי נְקִיּוּת״ (סוטה ט טו). ״בִּזְרִיזוּת יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם״ (מכילתא בא טז). ״וְנֶגֶד הַמַּזָּל, דְּעוּ לָכֶם, אֵין עֵצָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין זְרִיזוּת״ (ביאליק, יום השישי א). – [זְרִיזוּת־]

זְרִיחָה * נ׳ [מן זרח, זָרַח] 1 *, הוֹפָעַת הַשֶּׁמֶשׁ, יְצִיאַת הַשֶּׁמֶשׁ: ״כְּשֵׁם שֶׁזִּכִּיתַנִי לִרְאוֹת חַמָּה בִּזְרִיחָתָהּ, כָּךְ תְּזַכֵּנִי לִרְאוֹתָהּ בִּשְׁקִיעָתָהּ״ (בראשית רבה סח). ״וּמִזְּרִיחָה עַד שְׁקִיעָה שִׁבְחֲךָ מַתְמִידִים״ (מי יתנה, יוצר יום כיפור). ״נַהֲמַת יָם שַׁלְהָבוֹת שֶׁל זְרִיחוֹת שֶׁמֶשׁ וּשְׁקִיעוֹתֶיו״ (ביאליק, הבריכה). 2 °, [באסטרונומיה] הָרֶגַע שֶׁל הוֹפָעַת הַשֶּׁמֶשׁ מֵעַל לָאֹפֶק בְּעִקְבוֹת תְּנוּעָתָהּ הַמְדֻמָּה בַּשָּׁמַיִם. – [זְרִיחַת־, זְרִיחוֹת]

זָרִים ° ז׳ [מן זרם, זָרַם] נוֹחַ וְקַל לִזְרִימָה, הֶעָשׂוּי בְּתַבְנִית הַמַּפְחִיתָה אֶת הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁל הָאֲוִיר אוֹ שֶׁל הַמַּיִם לִתְנוּעָתוֹ (Streamlined): קָלִיעַ זָרִים. סִירָה זְרִימָה. – [זְרִימָה, זְרִימִים, ־וֹת]

זְרִימָה ° נ׳ [מן זרם, זָרַם] 1, שֶׁטֶף נוֹזְלִים, סְחִיפָה: זְרִימַת הַמַּיִם בַּנָּהָר, זְרִימַת הַחַשְׁמַל בַּתַּיִל. 2, [בהשאלה] נְהִירָה, תְּנוּעָה בִּלְתִּי־פוֹסֶקֶת: זְרִימַת הַקָּהָל אֶל הָאִצְטַדְיוֹן. זְרִימַת הַתּוֹדָעָה בַּמֹּחַ. – [זְרִימַת־]

זָרִיעַ ° ז׳ [מן זרע, זָרַע] 1, עוֹנַת הַזְּרִיעָה. 2, עֵץ שֶׁמְּגַדְּלִים מִזֶּרַע וְלֹא מֵהַרְכָּבָה בְּעֵץ אַחֵר. – [זְרִיעַ־, זְרִיעִים, זְרִיעֵי־]

זְרִיעָה * נ׳ [מן זרע, זָרַע] הַטְמָנַת זְרָעִים בָּאֲדָמָה, עֲבוֹדַת הַזּוֹרֵעַ: ״אָדָם חוֹרֵשׁ בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה, וְזוֹרֵעַ בִּשְׁעַת זְרִיעָה, וְקוֹצֵר בִּשְׁעַת קְצִירָה״ (ברכות לה:). זְרִיעַת סֶלֶק. – [זְרִיעַת־, זְרִיעוֹת]

זְרִיקָה * נ׳ [מן זרק, זָרַק] 1 °, הֲטָלָה, הַשְׁלָכָה: זְרִיקַת אֶבֶן. זְרִיקַת דִּיסְקוּס. 2 °, הַכְנָסַת נַסְיוּב לְתוֹךְ הַגּוּף לְחַסְּנוֹ מִפְּנֵי מַחֲלָה: זְרִיקוֹת נֶגֶד טִיפוּס. 3 *, הַזָּאָה, הַתָּזָה: ״זְרִיקַת דָּם וְהֶקְטֵר חֲלָבִים״ (תוספתא דמאי ב ז). – [זְרִיקַת־, זְרִיקוֹת]

זְרִירָה ° נ׳ [מן א. זרר, על־פי הארמית: זְרִירָא, תרגום ״עטישותיו״, איוב מא י] עֲטִישָׁה, הִתְעַטְּשׁוּת. – [זְרִירַת־, זְרִירוֹת]

זרם [ראה זרב; ערבית: זַרַבַ]

~ פָּע׳ **זָרַם 1** ∴, פ״ע שָׁטַף, נָזַל בִּמְהִירוּת: ״הַזּוֹרֵם כְּזֶרֶם מַיִם״ (רש״י כתובות מד:). ״הוּא הִזְרִים דַּם יִשְׂרָאֵל כְּזֹרֶם מֵי מַבּוּעַ״ (יל״ג, שירה קיג). ״וּמִן הָעֲנָפִים יִזְרְמוּ קִלּוּחִים אֲרֻכִּים וּמְשׁוּכִים״ (ביאליק, משירי הקיץ). הַדָּם זוֹרֵם בְּגוּפֵנוּ. [ובהשאלה:] ״מַחְשְׁבוֹתַי זוֹרְמוֹת וְשׁוֹטְפוֹת אֶל מֹחִי וְלִבִּי״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 88). 2, פ״י סָחַף, גָּרַף: ״זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ״ (תהלים צ ה). – [לִזְרֹם, זוֹרֵם, יִזְרֹם]

~ פִּע׳ **זֵרֵם** ∴ פ״י גָּרַף וְשָׁטַף: ״קָרָאתִי לְיוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן, גַּם הֵם זֵרְמוּנִי״ (קליר, שבת סורו, לט׳ באב). ״הָרִנָּה מְזָרֶמֶת אוֹר חַם בְּגוּפֵינוּ״ (גרינברג, רחובות יג). – [לְזָרֵם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹרַם**, נִשְׁפַּךְ, נִשְׁטַף: ״זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת, קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים״ (תהלים עז יח). – [מְזֹרָם, יְזֹרַם]

~ הת׳ **הִזְדָּרֵם** °, נִכְנַס בִּזְרִימָה, חָדַר כְּזֶרֶם [בהשאלה]: ״הַרְגָּשָׁה וַדָּאִית הִזְדָּרְמָה בְּהַכָּרָתֵנוּ״ (בר־יוסף, העומדים 55) ״קִלּוּחִים שׁוֹפְעֵי חֹם הִזְדָּרְמוּ בְּכָל יְצוּרֵי גֵוִי״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 165). – [לְהִזְדָּרֵם, מִזְדָּרֵם, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְרִים** ∴ פ״י גָּרַם לִזְרִימָה: ״דִּמְעֵי אַזְרִימָה וְקוֹל מַר אָרִימָה״ (איך גוי שודד, לט׳ באב). ״הוּא הִזְרִים דַּם יִשְׂרָאֵל כְּזֹרֶם מֵי מַבּוּעַ״ (יל״ג, שירה קיג). ״כָּךְ הִזְרִים אַף הַהִגָּיוֹן הַקַּר אֶת שַׂרְעַפֵּי רָחֵל לְחוּף חָדָשׁ זֶה״ (שטיינמן, זוגות ב 7). הַחַקְלַאי הִזְרִים מַיִם בַּתְּעָלוֹת. הַבְּשׂוֹרָה הִזְרִימָה דָּם חָדָשׁ בְּגוּפוֹ. – [לְהַזְרִים אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָזְרַם** ∴, הוּבָא לִידֵי זְרִימָה: ״עֲבַרְתָּ בְּגַלִּים מָזְרָמִים״ (שכטר, ג 98). הַמַּיִם הָזְרְמוּ בַּתְּעָלוֹת. – [מָזְרָם, יָזְרַם]

זֶרֶם ז׳ [מן זרם] 1, שֶׁטֶף, זְרִימָה, הִתְקַדְּמוּת: ״כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים״ (ישעיה כח ב). זִרְמֵי אֲוִיר. 2 °, תְּנוּעָה רוּחָנִית, מַהֲלָךְ בְּדֵעוֹת, בַּסִּפְרוּת, בָּאָמָּנוּת וְכַדּוֹמֶה: ״אַחַר שֶׁעָבַר עָלֵינוּ זֶרֶם הַקּוּלְטוּרָא הַחֲדָשָׁה״ (אחד העם, קסט). הַזֶּרֶם הָרוֹמַנְטִי בַּסִּפְרוּת. 3 ° [בהשאלה] שֶׁפַע, מַבּוּל: ״וְהֶמְיַת פְּלָאִים... שָׁטְפָה מִפִּיו בְּזֶרֶם תְּפִלָּה״ (ביאליק, מגילת ו). ״אַבָּא הִפְסִיק אֶת זֶרֶם דִּבּוּרִי בְּאֶמְצַע״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 46). – [זֶרֶם־, זְרָמִים, זִרְמֵי־]

– **שָׂחָה עִם הַזֶּרֶם** °, הִתְנַהֵג לְפִי הַמְקֻבָּל בַּחֶבְרָה, הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ הַסְּלוּלָה [ולהיפך:]

– **שָׂחָה נֶגֶד הַזֶּרֶם** °, הִתְנַהֵג בְּנִגּוּד לַמְקֻבָּל: ״לֹא נָעִים לִשְׂחוֹת נֶגֶד הַזֶּרֶם״ (אחד העם, קלה).

– **זֶרֶם הַשְׁרָאָה** °, [בחשמלאות] תְּנוּעַת אֶנֶרְגְּיָה חַשְׁמַלִּית הַמִּתְהַוָּה עַל־יְדֵי מַגְנֵט הַנָּע בְּקִרְבַת מוֹלִיךְ חַשְׁמַלִּי, אוֹ עַל־יְדֵי מוֹלִיךְ חַשְׁמַלִּי הַנָּע בְּקִרְבַת מַגְנֵט.

– **זֶרֶם יָשָׁר** ° [בחשמלאות], זֶרֶם חַשְׁמַל הַזּוֹרֵם בַּמַּעְגָּל בְּכִוּוּן אֶחָד בִּלְבַד [להבדיל מן:]

– **זֶרֶם־חִלּוּפִין** °, זֶרֶם חַשְׁמַלִּי הַמְשַׁנֶּה מִפַּעַם לְפַעַם אֶת כִּוּוּנוֹ.

זִרְמָה נ׳ [מן זרם, זָרַם] 1 °, זֶרֶם עַז, שֶׁטֶף: ״כַּבִּירֵי זְרָמוֹת וַעֲצוּמֵי גַלִּים״ (ביאליק, ינסר לו כלבבו). ״אִם יִנָּצֵל כִּרְסִיס חָתוּם מִזִּרְמַת עֵת נִמְהֶרֶת שִׁיּוּר עוֹד בְּלִבֵּנוּ לְמִשְׁמֶרֶת״ (פיכמן, ב). ״עָלָיו לִפְשֹׁט זְרוֹעוֹתָיו וְלִשְׂחוֹת עִם זִרְמַת הַמַּעֲשִׂים וְהַמְּאֹרָעוֹת״ (צמח, כתבים 186). 2, שֶׁטֶף הַזֶּרַע בַּזָּכָר: ״וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם״ (יחזקאל כג כ). [ובהשאלה:] ״מִפְלְצוֹת פַּרְצוּפִים נֶאֱלָחִים וְזִרְמַת לְשׁוֹן שִׁקּוּצִים״ (ביאליק, אבי). – [זִרְמַת־, זְרָמוֹת, זִרְמוֹת־]

זִרְמוֹן ° ז׳ [מן זֶרֶם] זֶרֶם קַל: ״בִּימֵי הַגְּשָׁמִים אֵרַע בּוֹ פַּעַם וְהוֹלִיךְ זִרְמוֹן קָלוּשׁ״ (יזהר, צקלג 358). – [זִרְמוֹן־, זִרְמוֹנִים, ־נֵי־]

זַרְנוּק ° ז׳ [ארמית: זַרְנוּקָא, בבא מציעא קג:; קרוב אל זנק] צִנּוֹר לְהַשְׁקָיָה, אוֹ לְכִבּוּי דְּלֵקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [זַרְנוּק־, זַרְנוּקִים, זַרְנוּקֵי־]

זַרְנִיךְ * ז׳ [מפרסית] (חולין פח:) אַרְסָן, מַתֶּכֶת בַּעֲלַת בְּרַק כֶּסֶף, רְאֵה אַרְסָן.

זרע [אוגריתית: זרע; אכדית: zaru; ארמית: זְרַע; ערבית: זַרַעַ]

~ פָּע׳ **זָרַע** פ״י 1, הִטְמִין זְרָעִים בָּאֲדָמָה כְּדֵי שֶׁיִּגְדְּלוּ מֵהֶם צְמָחִים חֲדָשִׁים: ״הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה״ (בראשית מז כג). ״הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ״ (תהלים קכו ה). 2 [בהשאלה] הֵפִיץ, זֵרָה: ״וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים״ (זכריה י ט), ״וּזְרַעְתֶּם מִסָּבִיב אֶת אוֹרְכֶם״ (ביאליק, עם שמש). – [לִזְרֹעַ אֶת־, זוֹרֵעַ, יִזְרַע]

~ נִפ׳ **נִזְרַע**, 1, נִטְמַן בָּאֲדָמָה לְשֵׁם צְמִיחָה: ״כָּל־זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ״ (ויקרא יא לז). ״וְכֵן שְׁאָר הַגַּרְגְּרִים הַנִּזְרָעִים וְהַנְּטוּעִים״ (חובות הלבבות, הביטחון ג). 2, נִטְמְנוּ בּוֹ זְרָעִים, קִבֵּל זֶרַע: ״וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפֶרְיְכֶם תִּשְׂאוּ... וְנֶעֱבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם״ (יחזקאל לו ח־ט). ״שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית״ (שביעית ד ב). 3 [נזרעה אשה] נִתְעַבְּרָה, קִבְּלָה הֵרָיוֹן (במדבר ה כח). 4 °, פֻּזַּר עָלָיו: ״עֵינַי נִצְטַמְּקוּ וְנִזְרְעוּ מֶלַח״ (עגנון, אורח 94). – [לְהִזָּרַע, נִזְרָע, יִזָּרַע]

~ פָּע׳ **זָרַע**, נִזְרַע: ״אַף בַּל־נִטָּעוּ, אַף בַּל־זֹרָעוּ״ (ישעיה מ כד). ״שׁוּב נְאוֹת הַיָּם פְּלָאִים זֹרְעוּ״ (פיכמן, קיא). – [מְזֹרָע, יְזֹרַע]

~ הִפ׳ **הִזְרִיעַ** פ״י 1, [בצומח] הִצְמִיחַ זְרָעִים: ״עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע״ (בראשית א יא). 2, [באדם ובבעלי-חיים] קָלַט אוֹ פָּלַט זֶרַע: ״אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ״ (ויקרא יב ב). ״אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת זָכָר״ (ברכות ס.). – [לְהַזְרִיעַ, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִזְדָּרֵעַ**°, נִזְרַע, קָלַט זֶרַע [בהשאלה]: ״יְצִירוֹת כַּבִּירוֹת שֶׁמִּדַּרְכָּן לִהְיוֹת פָּרוֹת וּמִזְדָּרְעוֹת בְּיוֹתֵר זְמַן מְמֻשָּׁךְ לְאַחַר שַׁעְתָּן הָרִאשׁוֹנָה״ (קלצקין, כתבים 202). – [לְהִזְדָּרֵעַ, מִזְ־, יִזְ־]

– **זָרַע אֶל קוֹצִים**, טָרַח וְעָמַל לַשָּׁוְא, יָגַע עַל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ בְּרָכָה: ״נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים״ (ירמיה ד ג). ״לֹא תִזְרַע אֶל קוֹצִים, לֹא תִיגַע לָרִיק״ (ביאליק, איגרת קטנה).

– **זָרַע אֶת הַמָּקוֹם מֶלַח** (שופטים ט מה), הֶחֱרִיב אֶת הַמָּקוֹם כָּלִיל, הֵשַׂם אוֹתוֹ עַד כִּי לֹא יִצְמַח בּוֹ כְּלוּם.

– **זוֹרֵעַ עַוְלָה יִקְצָר־אָוֶן** (משלי כב ח), עוֹשֶׂה רָעָה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ.

– **הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ** (תהלים קכו ה), הַטּוֹרֵחַ וְעָמֵל בְּדָבָר – סוֹפוֹ שֶׁיִּרְאֶה בּוֹ בְּרָכָה רַבָּה.

– **אִם לֹא זָרַעְתָּ, לֹא תִקְצֹר**° (הזז, יעיש ב 209), אִם לֹא הִשְׁקַעְתָּ עָמָל וַעֲבוֹדָה בְּדָבָר, לֹא תִרְאֶה פְּרִי.

זֶרַע ז׳ [מן זרע] 1, גַּרְעִין אוֹ גּוּף אַחֵר בְּתוֹךְ הַפְּרִי, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ מִתְפַּתֵּחַ הַצֶּמַח הֶחָדָשׁ: ״וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם״ (בראשית מז יט). 2, תְּבוּאָה, פְּרִי הַדָּבָר שֶׁנִּזְרַע: ״וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר״ (שמואל א ח טו). 3, עוֹנַת הַזְּרִיעָה: ״זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם״ (בראשית ח כב). ״חֲצִי תִשְׁרֵי, מַרְחֶשְׁוָן וַחֲצִי כִסְלֵו – זֶרַע״ (בבא מציעא קו:). 4, חֹמֶר הַמְיֻצָּר עַל־יְדֵי הָאֲשָׁכִים וּמֻרְכָּב מִנּוֹזֵל וּמִתָּאֵי־זֶרַע – (Sperma): ״וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע״ (ויקרא טו לב). 5, פְּרִי־בֶטֶן, צֶאֱצָאִים, יְלָדִים: ״וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ״ (בראשית יג טז). ״אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא״ (במדבר יז ה). ״שֶׁאֵין זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו נִמְסָר אֶלָּא בְּיַד זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (בבא בתרא קכג:). – [זֶרַע־, גם זְרַע־; זְרָעִים, זַרְעֵי־, גם זְרָעוֹת, זַרְעוֹת־]

– **זֶרַע אֲנָשִׁים**, בֵּן זָכָר: ״וּזְכַרְתַּנִי... וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים״ (שמואל א א יא).

– **זֶרַע מְרֵעִים**, בָּנִים רְשָׁעִים: ״זֶרַע מְרֵעִים, בָּנִים מַשְׁחִיתִים״ (ישעיה א ד), ״שַׁחְצָנִים וְגֵאִים, זֶרַע מְרֵעִים״ (שמעוני, הביבר 95).

– **זֶרַע קֹדֶשׁ**° [שאול מן ישעיה ו יג] כִּנּוּי לְדָבָר קָדוֹשׁ וְיָקָר: ״זֶה סְדוּרִי, אַחַי וְרֵעַי, זֶרַע קֹדֶשׁ אֲהוּבַי״ (עגנון, אלו רלז).

– **נוֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע** (תהלים קכו ו), כִּנּוּי לְאִכָּר הַזּוֹרֵעַ אֶת אַדְמָתוֹ.

– **זְרָעִים***, שֵׁם הַסֵּדֶר הָרִאשׁוֹן מִשִּׁשָּׁה סִדְרֵי הַמִּשְׁנָה הַכּוֹלֵל אֶת הַמַּסָּכוֹת הָעוֹסְקוֹת בְּרֻבָּן (חוּץ מִמַּסֶּכֶת בְּרָכוֹת) בִּשְׁאֵלוֹת הַנּוֹגְעוֹת בַּחַקְלָאוּת: בְּרָכוֹת, פֵּאָה, דְּמַאי, כִּלְאַיִם, שְׁבִיעִית, תְּרוּמוֹת, מַעַשְׂרוֹת, מַעֲשֵׂר־שֵׁנִי, חַלָּה, עָרְלָה, בִּכּוּרִים.

זְרֹעַ נ׳ רְאֵה זְרוֹעַ.

זֵרָעוֹן ז׳ [מן זרע] 1° [בבוטאניקה] פְּרִי יָבֵשׁ בַּעַל זֶרַע אֶחָד שֶׁקְּלִפָּתוֹ דַקָּה אוֹ מְעֻבָּה. 2 זֶרַע שֶׁל צִמְחֵי־מַאֲכָל הַמְשַׁמֵּשׁ לִזְרִיעָה אוֹ נֶאֱכָל חַי אוֹ מְבֻשָּׁל: ״וַיְהִי הַמֶּלְצַר נֹשֵׂא אֶת פַּתְבָּגָם וְיֵין מִשְׁתֵּיהֶם וְנֹתֵן לָהֶם זֵרְעֹנִים״ (דניאל א טז). ״זֵרְעוֹנֵי גִנָּה״ (שבת ט ז). ״זֵרְעוֹנֵי אִילָן״ (תוספתא כלאים א טו). ״בַּשָּׂדֶה שׁוֹטַטְתִּי... זֵרְעוֹנִים לִקַּטְתִּי״ (ביאליק, שובך). 3°, תָּא מִינִי גַבְרִי הַמְיֻצָּר בָּאֲשָׁכִים וְהַמְיֻעָד לְהַפְרוֹת אֶת בֵּיצַת הָאִשָּׁה (Spermatozoon). – [זֵרְעוֹן־, זֵרְעוֹנִים, זֵרְעוֹנֵי־]

זַרְעִי^ ת׳ [מן זֶרַע] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זְרָעִים. – [זַרְעִית, זַרְעִיִּים, זַרְעִיּוֹת]

א. **זַרְעִית*** נ׳ [מן זֶרַע] צֶאֱצָאִים, בְּנֵי הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים: ״דִּינֵי נְפָשׁוֹת... – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם״ (סנהדרין ד ה). – [זַרְעִית־, זַרְעִיּוֹת]

ב. **זַרְעִית**° נ׳ צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הָעֶפְרוֹנִי – רְאֵה עֶפְרוֹנִי הַשָּׂדֶה.

זרק [אכדית: zarāqu; ארמית: זְרַק]

~ פָּע׳ **זָרַק** פ״י 1, הִשְׁלִיךְ, הֵטִיל: ״וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם הַשָּׁמָיְמָה״ (איוב ב יב). ״אֶבֶן כְּדֵי לִזְרֹק בָּעוֹף״ (שבת ח ו). ״זָרַק מַטֶּה לָאֲוִיר״ (במדבר רבה כ). ״שֶׁלֹּא יִזְרֹק בּוֹ חֵץ״ (מכילתא כד א). ״וְהַנַּעַר הַנִּכְלָם הֵרִים לְתֻמּוֹ אֶבֶן... וַיִּזְרְקֶהָ הַמַּיְמָה״ (ביאליק, מגילת ה). 2, הִזָּה, הִתִּיז: ״וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים״ (יחזקאל לו כה). 3* [זרק בו] הֵטִיל בְּגוּפוֹ, הִזְרִיק בּוֹ: ״עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה (הַצִּרְעָה) חָרְקָה בָּהֶן מָרָה וְסִמְּתָה עֵינֵיהֶן מִלְמַעְלָה וְסֵרְסָתַן מִלְּמַטָּה״ (סוטה לו.). – [לִזְרֹק אֶת־, זוֹרֵק, יִזְרֹק]

~ נִפ׳ **נִזְרַק***, 1, הֻשְׁלַךְ, הוּטַל: ״יוֹסֵף שֶׁנִּזְרַק מֵאָבִיו וְנִמְכַּר לַמִּצְרִים״ (במדבר רבה יד). ״מַכֵּי סַנְוֵרִים וְתִמָּהוֹן, נִזְרָקִים מֵאוֹר אֶל עֲלָטָה וּטְבוּלִים בִּשְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד״ (ביאליק, קראו לנחשים). 2, הֻזָּה, הֻתַּז: ״מֵימָיו נִזְרָקִין אֲפִלּוּ בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ״ (ברכות נא.). מֵי־בֹשֶׂם נִזְרְקוּ בַּחֶדֶר. – [לְהִזָּרֵק, נִזְרָק, יִזָּרֵק]

~ פִּע׳ **זֵרֵק*** פ״י זָרַק, הִשְׁלִיךְ: ״וְהָיוּ מְזָרְקִים בָּהֶם בְּחִצִּים וּבְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָא״ (מכילתא בשלח ב ד). ״מָה הַכַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת מְזָרְקִין בּוֹ לְכָאן וּלְכָאן״ (במדבר רבה טו). ״וְהָיוּ מְזָרְקִים אֲבָנִים בִּשְׁבִיל שֶׁתֵּצֵא אֲלֵיהֶם״ (עגנון, כלה רצט). – [לְזָרֵק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **זֹרַק**, 1, נִזְרַק, הֻזָּה: ״מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו״ (במדבר יט יג). 2°, נִזְרַק, הֻשְׁלַךְ: ״סָעוּר טֻלְטַל הַגֶּשֶׁם וְקַרְעִים זֹרָק״ (אלתרמן, א 157). – [מְזֹרָק, יְזֹרַק]

~ הִת׳ **נִזְדָּרֵק**°, נִפְלַט, הוּטַל: ״נִזְדָּרְקוּ מִפִּי פִּשְׁקָא דִּבְרֵי גִדּוּף כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בְּזַעַף וּבִנְשִׁימָה אַחַת״ (מנדלי מו״ס, קיג). – [לְהִזְדָּרֵק, מִזְ־, יִזְ־]

~ הִפ׳ **הִזְרִיק**° פ״י 1, הִכְנִיס לְתוֹךְ הַגּוּף זְרִיקָה רְפוּאִית: הָרוֹפֵא הִזְרִיק לַחוֹלֶה נַסְיוּב חֶלְבּוֹן. 2, הֵטִיל: ״מַה פֵּשֶׁר הַשִּׂנְאָה הַגַּסָּה וְהַמַּעֲלִיבָה שֶׁאַתָּה מַזְרִיק עָלֶיהָ?״ (שטיינמן, דודאים 60). – [לְהַזְרִיק, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻזְרַק**°, הֻכְנַס לְתוֹךְ גּוּף: הַנַּסְיוּב הֻזְרַק לַחוֹלֶה עַל־פִּי פְּקֻדַּת הָרוֹפֵא. – [מֻזְרָק, יֻזְרַק]

– **זָרַק מָרָה בִּפְלוֹנִי*** [בהשאלה] הֵטִיל אֵימָה עַל פְּלוֹנִי, הִקְפִּיד וְהֶחֱמִיר כְּלַפָּיו מְאֹד: "זוֹרֵק מָרָה בְּתַלְמִידִים" (כתובות קג:). "לֹא לִזְרֹק מָרָה בְּאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ הָיָה מִתְכַּוֵּן, אַדְּרַבָּה, בְּלִבּוֹ הָיָה מְרַחֵם אוֹתָם" (מנדלי מו"ס, רצ). "הוּא מִתְאַנֶּה אֵלַי וְזוֹרֵק בִּי מָרָה וּמְצַעֵר אוֹתִי בִּדְבָרִים" (הזז, יעיש ג 59).

– **זָרַק דָּבָר מִפִּיו***, אָמַר דָּבָר בְּחִפָּזוֹן, בְּלֹא כַּוָּנָה: "וְלֹא יִזְרֹק בְּרָכָה מִפִּיו" (ברכות מו.).

– **זָרַק אוֹר (עַל־)**°, הֵאִיר וְגִלָּה דְּבָרִים סְתוּמִים: "עֲשׂוּיִים הֵם... לִזְרֹק אוֹר בָּהִיר וְנֶאֱמָן עַל הַפִּנּוֹת הַמְּצֻנָּעוֹת בְּאָפְיוֹ" (ברקוביץ, הראשונים מח).

– **זָרַק חוֹל (אָבָק) בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת**°, הִצִּיג עַצְמוֹ בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת בְּצוּרָה יָפָה מִכְּפִי שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת, הִתְנַהֵג בִּצְבִיעוּת: "אָפְיוֹ שֶׁל אוֹתוֹ בָּחוּר שֶׁמְּשַׁבֵּשׁ אֶת הַגְּמָרוֹת וְזוֹרֵק חוֹל בְּעֵינֵי הַשּׁוֹמְעִים" (עגנון, אורח 134).

– **זָרַק שֵׂיבָה (בְּ־)** [שאול מן הושע ז ט, ראה להלן] גָּרַם שֶׁיַּלְבִּינוּ הַשְּׂעָרוֹת בְּ־: "חֹדֶשׁ נִכְנָס וְחֹדֶשׁ יוֹצֵא, הַזְּמַן זוֹרֵק שֵׂיבָה בַּפֵּאוֹת" (עגנון, אלו קמ).

– **זָרְקָה שֵׂיבָה בּוֹ**, הִלְבִּינוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ... גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ" (הושע ז ט). "אִכָּר... מְגֻבָּן קְצָת וְשֶׁכְּבָר זָרְקָה בּוֹ הַשֵּׂיבָה" (שופמן, א 178).

– **כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֶמֶת*** (שבת י.), מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בּוֹ כָּל תּוֹעֶלֶת.

– **כְּזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס***, מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּכַוָּנָה טוֹבָה – וְנִמְצָא עוֹשֶׂה רָעָה: "כָּל הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן כְּזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס" (חולין קלג.). [ראה מַרְקוּלִיס]

– **זְרֹק מַטֶּה לָאֲוִיר, לְעִקָּרוֹ נוֹפֵל*** (במדבר רבה כ), כָּל דָּבָר חוֹזֵר אֶל שָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ.

– **תּוֹכוֹ אָכַל, קְלִפָּתוֹ זָרַק*** (חגיגה טו:), קִבֵּל אֶת הַטּוֹב שֶׁבַּדָּבָר וְדָחָה אֶת הָרָע שֶׁבּוֹ.

– **נִזְרַק מִפִּיו דָּבָר***, נִפְלַט מִפִּיו דָּבָר, הוּצָא מִפִּיו דָּבָר לְלֹא עִיּוּן: "נִזְרְקָה מִפִּי חֲבוּרָה וְאָמְרוּ..." (פסחים סד.). "מָה רָאָה לוֹמַר לָהּ דְּבָרִים אֵלּוּ? פָּשׁוּט, דִּבְרֵי שְׁטוּת נִזְרְקוּ מִפִּיו" (עגנון, כפות שנד).

א. **זֶרֶק**⁂ ז׳ [מן זרק] 1°. נַסְיוּב מְיֻחָד לִזְרִיקָה בְּתוֹךְ הַגּוּף לְשֵׁם רְפוּאָה אוֹ לְחִסּוּן מִפְּנֵי מַחֲלָה. 2°. זֶרֶם, סִילוֹן קָטָן: "בְּשָׁעָה שֶׁסּוֹחֲטִים חֲתִיכַת קְלִפָּה שֶׁל תַּפּוּזָהָב... מִיָּד פּוֹרֵץ מִמֶּנָּה זֶרֶק קָטָן שֶׁל טִפּוֹת דַּקּוֹת" (שניאור, סיפורים יא). 3⁂. זְרִיקָה, הַזָּאָה: "בְּכָל הַיָּמִים לֹא יִבְטַל זֶרֶק וּקְטֹרֶת וָנֵר" (סידור רס"ג, רפד). – [זֶרֶק־, זְרָקִים, זִרְקֵי־]

ב. **זֶרֶק*** ז׳ [מן זרק] כְּלִי־נֶשֶׁק קָדוּם, קָצָר מֵחֲנִית, שֶׁהָיוּ זוֹרְקִים אוֹתוֹ עַל הָאוֹיֵב: "הַדֶּגֶל הָרִאשׁוֹן יַשְׁלִיךְ אֶל מַעֲרֶכֶת הָאוֹיֵב שִׁבְעָה זַרְקוֹת מִלְחָמָה, וְעַל לוֹהַב הַזֶּרֶק יִכְתּוֹבוּ בְּרְקַת חֲנִית לִגְבוּרַת אֵל" (מגילת בני אור ו 1־2). – [זֶרֶק־, זְרָקוֹת, זַרְקוֹת־]

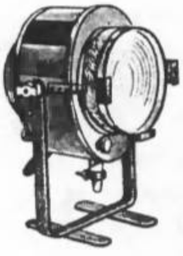
זרקור

זַרְקָא⁂ ז׳ שֵׁם אֶחָד מִטַּעֲמֵי־הַנְּגִינָה בַּמִּקְרָא, מִן הַמַּפְסִיקִים, צוּרָתוֹ: א֮.

זַרְקוֹר° ז׳ [זָרַק + אוֹר] פָּנָס גָּדוֹל הַזּוֹרֵק אוֹר חָזָק לְמֶרְחַקִּים: "מַחֲנֵה הַמִּשְׁטָרָה בְּזַרְקוֹרָיו הִבְלִיחַ מֵאֲחוֹרֵי הָעִיר" (אלתרמן, עיר 41). – [זַרְקוֹר־, זַרְקוֹרִים, זַרְקוֹרֵי־]

א. **זרר** [ארמית: זְרִירָא; תרגום "עטישותיו" – זְרִירוֹי "זרירויו", איוב מא י]

~ פִּע׳ **זוֹרֵר** פ״ע הִתְעַטֵּשׁ, פָּרַץ מִנְּחִירָיו בְּקוֹל רַעַשׁ זֶרֶם אֲוִיר מְלֻוֶּה רְסִיסֵי־רִיר: "וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים" (מלכים ב ד לה). "כָּל בַּטְלָן, כָּל מְפַהֵק, כָּל מְזוֹרֵר" (שמעוני, הביבר 82). – [לְזוֹרֵר, מְ־, יְ־]

ב. **זרר** [קרוב אל זרה]

~ פִּע׳ **זוֹרֵר**⁂ פ״י פִּזֵּר, הֵפִיץ: "שָׁבַר עַצְמוֹתַי זוֹרֵר וּמְפָרֵר" (קינה לט׳ באב, מי יתן). – [לְזוֹרֵר, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִזְדּוֹרֵר**°, הִתְפַּזֵּר: "נִתְפַּצְּחָה (פְּצָצָה) בְּרִיטִית אַחַת... טִפֵּס אַחֲרֶיהָ נָתִיב שֶׁל אוֹר אַדְמוֹנִי בָּרָקִיעַ, נִזְדּוֹרֵר וְשִׁפֵּךְ עַל פְּנֵי צְלָלִיּוֹת שֶׁל עֵצִים וּבָתִּים" (שמיר, במו 179). – [לְהִזְ־, מִזְ־, יִזְ־]

זֶרֶת נ׳ [אולי כיווץ מן זְעֶרֶת קטנה, בניגוד אל אֲגוּדָל מן גדל]

5 - זרת

1*. שֵׁם הָאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה בְּכַף הָאָדָם: "זוֹ זֶרֶת, זוֹ קְמִיצָה, זוֹ אַמָּה, זוֹ אֶצְבַּע, זוֹ אֲגוּדָל" (מנחות יא.). 2. מִדַּת־אֹרֶךְ קְדוּמָה, כְּשִׁעוּר הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין קְצֵה הָאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה וְעַד קְצֵה הַבֹּהֶן – כְּשֶׁהֵן מְתוּחוֹת, בְּעֵרֶךְ כְּ־20 סֶנְטִימֶטֶר: "רָבוּעַ יִהְיֶה (הַחֹשֶׁן), כָּפוּל, זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ" (שמות כח טז). "נֶאֱסַר בָּם עַל־אֲשׁוּרֵי לְהַלֵּךְ עַל אֲדָמָה זְרָתַיִם" (הנגיד, דיואן א 135). – [זֶרֶת־, זִרְתּוֹ; זְרָתוֹת, זִרְתוֹת־; גם זְרָתַיִם, זִרְתֵי־, זְרָתַיִם או זְרָתַּיִם]

– **כִּמְלֹא זֶרֶת**°, מוּעָט וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: "שֶׁכָּל חָכְמָתָם כִּמְלֹא זֶרֶת, וְכָל תּוֹרָתָם כְּרֹאשׁ צִפּוֹר־דְּרוֹר" (הזז, צל 78).

זרת [מן זֶרֶת]

~ פִּע׳ **זֵרֵת**⁂ פ״י מָדַד בַּזֶּרֶת: "רוֹמְמוּ זֵרֵת שְׁחָקִים" (רוממו, יוצר יום־כיפור). – [לְזָרֵת, מְזָרֵת, יְזָרֵת]

ז״ש ר״ת זֶהוּ שֶׁאָמַר.

ז״ת ר״ת זִכְרוֹן תְּרוּעָה.

ח [כתב: ח; רש״י: ח; עברית-כנענית: 𐤇] 1, הָאוֹת הַשְּׁמִינִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ חֵית. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁמוֹנָה אוֹ שְׁמוֹנֶה; שְׁמִינִי אוֹ שְׁמִינִית: ח׳ יָמִים. ח׳ פְּעָמִים. יוֹם ח׳. כִּתָּה ח׳. 3, ח̇ אוֹ ח׳, שְׁמוֹנַת אֲלָפִים, 8000: ח׳ תרס״ב (= 8662).

ח׳ קיצור: 1, חָבֵר; חֲבֵרָה. 2, חֵלֶק.

ח״א ר״ת 1, חֵלֶק א׳. 2, חֵיל־אֲוִיר. 3, חֲכָמִים אוֹמְרִים.

חאקי, ראה חָקִי.

חֹב, חוּב ז׳ [אולי קרוב אל חבא; ארמית: חוּבָא; נוסח אחר: עוּבָא] חֵיק, הָרֶוַח שֶׁבֵּין הֶחָזֶה וּבֵין הַלְּבוּשׁ [ובהשאלה] תָּוֶךְ, פְּנִים: ״יָדַעְתִּי צְפוּן חֻבָּם וּטְמוּן לִבָּם״ (יהודה הלוי, ח 353). ״הַדִּיחִים מִקִּרְבֵּךְ וְטַהֲרִי אֶת חֻבֵּךְ״ (גיאת, יונה פותה, על-פי שירמן א 423). — [חֹב־, חֻבּוֹ]

— בְּחֻבּוֹ, בְּקִרְבּוֹ, בְּתוֹכוֹ: ״אִם־כִּסִּיתִי כְאָדָם פְּשָׁעָי, לִטְמוֹן בְּחֻבִּי עֲוֹנִי״ (איוב לא לג). ״צוֹפֶנֶת מַטְמוֹנִים בְּחֻבָּהּ״ (ביאליק, פרידה). ״וּלְפֶתַע הִרְגַּשְׁתִּי בְּחֻבִּי מֵעֵין רִגְשֵׁי רַחֲמִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה).

— בְּחֻבֵּי־חֻבּוֹ°, בְּתוֹךְ־תּוֹכוֹ, בִּפְנִימִיּוּתוֹ: ״וְרַק בְּחֻבֵּי־חֻבּוֹ פְּנִימָה מְהַבְהֵב זֶה הַזִּיק שֶׁלּוֹ״ (יזהר, צקלג 137).

-· חֻבּוֹ שֶׁל אִילָן*, הַחֵלֶק הַפְּנִימִי בְּעַנְפֵי הָאִילָן, שֶׁאֵינוֹ גָּלוּי לַשֶּׁמֶשׁ (בבא קמא פא., לפי הערוך; בדפוסים: אִבּוֹ שֶׁל אִילָן), לְהַבְדִּיל מִן ״חֻדּוֹ שֶׁל אִילָן״ — צַמַּרְתּוֹ.

א. **חָב°** ת׳ [מן חוב] שֶׁהוּא חַיָּב, טָעוּן, שֶׁהֻטַּל עָלָיו: מִטְעָן חַב מֶכֶס. מִסְמָכִים חָבֵי מַס־בּוּלִים. — [חַב־; חָבָה, חָבַת־; חָבִים, חָבֵי־; חָבוֹת]

ב. **חָב** פ״ע הָיָה חַיָּב — ראה חוב.

ח״ב ר״ת חֵלֶק ב׳.

חב׳ קיצור: חֶבְרָה; חֶבְרַת־.

חבא [אכדית: ḫābu; ארמית: חֲבָא, חֲבִי; ערבית: חַ׳בַּא]

~ נפ׳ **נֶחְבָּא**, הִסְתַּתֵּר, נִטְמַן: ״וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא״ (בראשית ג י). ״הִשָּׁמֶר־נָא בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ״ (שמואל א יט ב). ״שֶׁלְּפִי הַגְּזֵרָה הָיוּ וְהָיוּ נֶחְבָּאִין בִּמְעָרָה״ (שבת ס.). — [לְהֵחָבֵא, נֶחְבָּא, יֵחָבֵא]

~ פִּע׳ **חִבֵּא*** פ״י הִסְתִּיר, הִטְמִין: ״וְהַצְנֵעַ לֶכֶת בְּעָרְמַת כּוֹל וְחַבֵּא לְאֻמַּת רָזֵי דָעַת״ (מגילת הסרכים ד 5-6). ״גְּנוּזֶיהָ אֲשֶׁר חִבְּאוּ דָרֶיהָ״ (ינאי, קמו). ״שֶׁהָיוּ מְחַבְּאִים אוֹתוֹ מִפְּנֵי שָׁאוּל״ (רש״י שמואל א ל לא). — [לְחַבֵּא אֶת־, חִבֵּאתִי, מְחַבֵּא, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻבָּא**, הֻסְתַּר, נִטְמַן: ״יַחַד חֻבְּאוּ עֲנִיֵּי־אָרֶץ״ (איוב כד ד). ״וּבַצּוּר חֻבְּאוּ יַחְדָּו״ (משה אבן-עזרא, א 72). ״חֻבְּאוּ כוֹכְבֵי בֹקֶר״ (ביאליק, על אילת). — [מְחֻבָּא, יְחֻבָּא]

~ הת׳ **הִתְחַבֵּא**, הִסְתַּתֵּר, הִטְמִין אֶת עַצְמוֹ, יָשַׁב בִּמְקוֹם סֵתֶר: ״וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בַּמְּעָרוֹת״ (שמואל א יג ו). ״וַיֵּצְאוּ מִן הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ שָׁם״ (יהודה הלוי, ד 49). ״אֵיפֹה הָיוּ מִתְחַבְּאִים אַחֶיךָ?״ (ביאליק, בעיר). — [לְהִתְחַבֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְבִּיא** פ״י הִסְתִּיר, הִטְמִין, הִצְפִּין: ״וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה״ (מלכים א יח ד). ״(וּמַדּוּעַ קָרְאוּ לוֹ) ׳חָנָן הַנֶּחְבָּא׳? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מַחְבִּיא עַצְמוֹ״ (תענית כג:). — [לְהַחְבִּיא אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְבָּא**, הֻסְתַּר, הֻטְמַן, הֻצְפַּן: ״וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ״ (ישעיה מב כב). ״בְּצֵל צַלְעוֹת בְּנֵי הָאַחֲוָה הָחְבָּאוּ״ (משה אבן-עזרא, א 75). ״וּמַחֲבֵא פִּשְׁפְּשִׁים הָחְבָּאוּ״ (ביאליק, בעיר). — [מָחְבָּא, יָחְבָּא]

— **נֶחְבָּא לִבְרֹחַ**, בָּרַח בַּסֵּתֶר, נִמְלַט בְּאֵין רוֹאִים: ״לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ... וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי?״ (בראשית לא כז).

— **בְּהֵחָבֵא** תה״פ בַּסֵּתֶר, בִּצְנִעָא: ״וַיִּבְרְחוּ בְּהֵחָבֵא״ (דניאל י ז). ״שֶׁאָמַר כִּתְבוּ לִי בְּהֵחָבֵא״ (גרשום מאור הגולה לבבא בתרא מ:). ״וְלֹא יָדְעָה כִּי קְדִישָׁה עוֹמֵד בְּהֵחָבֵא וּלְכָל הֶגֶה מִפִּיהָ כַּצִּפּוֹר לְבָבוֹ״ (ביאליק, יונה החייט). ״שֶׁהָיוּ בָּאִים בְּהֵחָבֵא לִקְנוֹת סְחוֹרוֹת מֵהַיְּהוּדִים״ (הזז, היושבת 169).

— **נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים** [על־יסוד המסופר על שאול, שחיפשוהו כדי למשחו למלך ומצאוהו כשהוא ״נחבא אל הכלים״, שמואל א י כב] כִּנּוּי לְאָדָם צָנוּעַ וּבַיְשָׁן, בּוֹרֵחַ מִן הַכָּבוֹד: ״וַיְהִי הָאִישׁ עוֹשֶׂה וְחַי לוֹ לְתֻמּוֹ וְנֶחְבָּא אֶל כֵּלָיו״ (ביאליק, והיה כי תמצאו). ״אִישׁ עָנָו בַּהֲלִיכוֹתָיו, כִּמְעַט נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים, יוֹשֵׁב בִּפְאַת הַשֻּׁלְחָן גַּם כְּשֶׁנִּקְרָא לַעֲלוֹת״ (ברש, ג 59).

חֲבֶא* ז׳ [מן חבא] מַחֲבוֹא, מִסְתּוֹר: ״עֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי גְּפָנִים שֶׁנִּגְבְּבָן בְּחֶבֶא עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה״ (בבא קמא קא:). ״הַרְחֵק מִכְּבִישִׁים, מִדְּרָכִים סְלוּלוֹת... בְּחֲבֵא זֵיתִים עֲנֵפִים״ (תלמי, לארצי 101). ״וּבְנֵי־עוֹף וּבְנֵי־רֶמֶשׂ... בַּחֲבָאִים לוֹ יִתְנוּ אֲהָבִים״ (כהן, חפץ אחרון). — [חֲבֵא־, חֲבָאִים, חֶבְאֵי־]

חבב [ארמית: חֲבִיב; ערבית: חַבַּ, אַחַבַּ]

~ פָּע׳ **חָבַב** פ״י אָהַב, הִתְיַחֵס בְּחִבָּה: ״אַף חֹבֵב עַמִּים״ (דברים לג ג). ״גַּם חִבָּה יְתֵרָה חָבַב אֶת הַשְּׁבָטִים״ (רש״י דברים לג ג). ״הֵן סוֹפְרִים אֲנַחְנוּ אֶת נוֹדְכֶם וְחוֹבְבִים נִטְפֵי הַדְּמָעוֹת וְזֵעַת הָאָף״ (ביאליק, ברכת עם). ״חִבָּה יְתֵרָה שֶׁכֻּלָּנוּ הָיִינוּ חוֹבְבִים אוֹתוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צב). פְּלוֹנִי חוֹבֵב מוּסִיקָה. חוֹבְבֵי צִיּוֹן [עיין גם חוֹבֵב] — [לַחֲבֹב, חוֹבֵב, יַחְבֹּב]

~ 1 פִּע׳ **חִבֵּב*** פ״י 1, אָהַב, הִתְיַחֵס בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה: ״אַף אָנוּ מְחַבְּבִין אֶת הַצָּרוֹת״ (שבת יג:). ״הָיְתָה בַּת פַּרְעֹה מְנַשֶּׁקֶת וּמְחַבֶּקֶת וּמְחַבֶּבֶת אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא בְּנָהּ״ (שמות רבה א). ״בְּחֶמְלָה מְצַפֶּיךָ תְּחַבֵּב״ (ינאי, שכז). ״חֲדַלְתִּי, יְדִידִי, מֵחַבֵּב יִסּוּרַי״ (ביאליק, איגרת קטנה). 2, הֶאֱהִיב, עוֹרֵר חִבָּה (אֶל), גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה אָהוּב: ״׳אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׳ — וְלָמָּה לֹא גִלָּה לוֹ (אֶת הָאָרֶץ)? כְּדֵי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינָיו״ (בראשית רבה לט). ״תְּקוּפַת הָאוֹרָה בִּנְעוּרָיו הַסִּפְרוּתִיִּים, זוֹ שֶׁהִבְשִׁילָה אֶת כִּשְׁרוֹנוֹ, חִבְּבָה אֶת שְׁמוֹ עַל הַקּוֹרְאִים״ (ברקוביץ, הראשונים יד) — [לְחַבֵּב אֶת־, מְחַבֵּב, יְ־]

~ 2 פִּעֵ' **חוֹבֵב** ° פ"י אָהַב, הָיָה חוֹבֵב: "מִיָּמִים רַבִּים שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֵךְ, אַף חוֹבַבְתִּיךְ וְכִבַּדְתִּיךְ בְּסֵתֶר לִבִּי" (יל"ג, איגרות א). "לָהֶם אָנוּ אוֹמְרִים: אַל תְּחוֹבְבוּ צִיּוֹן, כִּי דָּבָר אֵין לְחִבַּת צִיּוֹן עִם צָרוֹת הַפְּרָט" (אחד העם, לה). – [לְחוֹבֵב, מְ־, יְ־]

~ פִּעֵ' **חִבֵּב** ^, נֶאֱהַב, הָיָה אָהוּב וְחָבִיב: "חִבֵּב וְנֶחְשַׁק בְּשָׁמְרוֹ אֱמוּנָה" (שעשוע יום, יוצר ב' שבועות). "סְגֻלָּה חֲבִבָה כְּבִכּוּרָה בְּאָבִיב" (רש"י, סליחת תפילה לקדמך). "אֲנָהִיט שֶׁהָיְתָה מְחֻבָּבָה עַל כֻּלָּם" (בורלא, עקביה 111). "שֶׁכֵּן מְחֻבָּב וְגַם מְלֻגְלָג הָיָה עֲלֵיהֶם" (ליסיצקי, תולדות 131). זֶמֶר מְחֻבָּב. – [מְחֻבָּב, יְחֻבַּב]

~ הִתְ' **נִתְחַבֵּב** ^, נֶאֱהַב, נַעֲשָׂה אָהוּב: "נִתְחַבַּבְתִּי עָלָיו וְנִמְצֵאתִי שְׁלֵמָה לוֹ" (רש"י פסחים פז.). "וְשָׁם נִתְחַבַּבְנוּ בְּאַהֲבַת נְעוּרִים אֲנִי וְהוּא" (רשב"ם לשיר השירים ג). "כְּשֶׁרָאוּ אֶת שִׂמְחָתִי נִתְחַבַּבְתִּי עֲלֵיהֶם כִּפְלַיִם" (עגנון, כלה כט). –[לְהִתְחַבֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

חֲבָבָה ^ נ' [מן חבב] חִבָּה, אַהֲבָה: "הִנֵּה קָרוֹב יוֹם פִּדְיוֹן לְקַדֵּם חֲבָבוֹת אַפִּרְיוֹן" (יהודה הלוי, אשרי העם). – [חֲבָבַת־]

חַבַּ"ד ° ר"ת חָכְמָה בִּינָה דַּעַת; כֵּן נִקְרֵאת כִּתָּה בִּתְנוּעַת הַחֲסִידוּת מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר' שְׁנֵיאוֹר־זַלְמָן מִלָּאדִי (1747–1812). מְגַמָּתָהּ – מְזִיגַת חֲסִידוּת עִם לַמְדָנוּת.

– **חַבַּ"דִי** °, הַנִּמְנֶה עִם חֲסִידֵי חַבַּ"ד: "אַבָּא שֶׁהָיָה הַקָּשִׁישׁ שֶׁבֵּינֵיהֶם וְהַחַבַּ"דִי בְּיוֹתֵר שֶׁבֵּינֵיהֶם" (שזר, כוכבי 54).

– **חַבַּ"דִיּוּת** °, תְּנוּעַת חַבַּ"ד: "הַכָּרַת עֲדִיפוּת־הָרוּחַ שֶׁל חַבַּ"דִיּוּת צְרוּפָה" (שזר, כוכבי 57).

חִבָּה*, חיבה נ' [מן חבב] אַהֲבָה, יְדִידוּת, אַהֲדָה: "חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ" (אבות ג יד). "לֹא נִמְנְעוּ בֵּית־שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית־הִלֵּל... לְלַמֶּדְךָ שֶׁחִבָּה וְרֵעוּת נוֹהֲגִים זֶה בָּזֶה" (יבמות יד:). "חִבָּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (קהלת רבה יב, גם מגבורה). "הֲתָחוּשׁ אֶת כִּלְיוֹן הַנֶּפֶשׁ, הַחִבָּה הָעַזָּה?" (ביאליק, המתמיד). "וְדִבֵּר וְחָזַר וְדִבֵּר וְהֶרְאָה לוֹ כַּמָּה מִינֵי חִבּוֹת" (עגנון, אורח 348).– [חִבַּת־, חִבּוֹת]

– **חִבַּת־צִיּוֹן** °, 1. אַהֲבַת צִיּוֹן, הָאַהֲבָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. 2. שְׁמָהּ שֶׁל הַתְּנוּעָה הָעֲמָמִית לְמַעַן בִּנְיַן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּגְאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּמָה בֵּין יְהוּדֵי רוּסְיָה וְהִתְפַּשְּׁטָה מִשָּׁם בַּתְּפוּצוֹת בְּסוֹף הַמֵּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה. עַיֵּן גַּם **חוֹבְבֵי־צִיּוֹן** °.

חבה [צורת-מִשְׁנֶה של **חבא**]

~ **חָבָה** פ"ע נִסְתַּר, הִתְחַבֵּא: "חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָר־זָעַם" (ישעיה כו כ). "חֲבוּ כִמְעָט! וְהִתְפָּרֵץ עֹז הַחַיִּים הַחֲתוּמִים" (ביאליק, פעמי אביב). – [לַחֲבוֹת, חוֹבֶה, יֶחֱבֶה; רווח ביחוד הציווי: חֲבֵה! חֲבִי! חֲבוּ!]

~ נִפְ' **נֶחְבָּה**, נֶחְבָּא, הִסְתַּתֵּר: "תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה" (מלכים א כב כה). – [נַחְבֵּיתִי, נֶחְבֶּה, יֵחָבֵה]

חֻבָּה*, חובה נ' 1*. שֵׁם שֶׁל עוֹף שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד בֵּין הָעוֹפוֹת שֶׁסִּימָנֵי טָהֳרָתָם מְסֻפָּקִים (חולין סב:) 2°. בְּיָמֵינוּ נִתַּן שֵׁם זֶה לְמִשְׁפַּחַת עוֹפוֹת גְּדוֹלִים מִסִּדְרַת הָעֲגוּרִים (Otididae). בָּאָרֶץ מְצוּיִים שְׁנֵי מִינִים שֶׁל חֻבּוֹת:

– **חֻבָּה גְדוֹלָה** ° (Otis tarda), עוֹף גָּדוֹל וְכָבֵד הַשּׁוֹכֵן בַּמִּדְבָּר וּבִשְׂדוֹת תְּבוּאָה. רֹאשָׁהּ וְצַוָּארָהּ שֶׁל הַחֻבָּה אֲפֹרִים, גַּבָּהּ חוּם עִם פַּסֵּי־רֹחַב שְׁחוֹרִים, בִּטְנָהּ לְבָנָה. מֵיטִיבָה לָרוּץ בְּרַגְלֶיהָ הַחֲזָקוֹת. נִזּוֹנָה בִּזְרָעִים, בְּשָׁרָשִׁים צְעִירִים וְגַם בְּבַעֲלֵי־חַיִּים זְעִירִים, כְּגוֹן זוֹחֲלִים קְטַנִּים, חֲרָקִים. גֹּדֶל הַזָּכָר כְּגֹדֶל תַּרְנְגוֹל־הֹדּוּ. שְׁתֵּי צִיצוֹת שֶׁל נוֹצוֹת לְבָנוֹת בּוֹלְטוֹת מִשְּׁנֵי צִדֵּי צַוָּארוֹ וְנִרְאוֹת כְּזָקָן. הַחֻבָּה הַגְּדוֹלָה נְדִירָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

חובה גדולה (1/24)

– **חֻבָּה קְטַנָּה** °, (Otis tetrax), עוֹף הַדּוֹמֶה בְּמִבְנֵה גוּפוֹ, בְּצִבְעוֹ וּבְאֹרַח חַיָּיו לַחֻבָּה הַגְּדוֹלָה, אַךְ קָטָן מִמֶּנָּה. לְרֹחַב צַוַּאר הַזָּכָר מְשׁוּכִים שְׁנֵי קַוִּים לְבָנִים. הַחֻבָּה הַקְּטַנָּה מְצוּיָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל כְּאוֹרַחַת הַחֹרֶף בַּשְּׁפֵלָה וּבְעֵמֶק הַיַּרְדֵּן.

חובה קטנה (1/15)

חָבוּא ^ [מן חבא] 1 ^ ת' טָמוּן, נִסְתָּר, חָבוּי: "פְּגִימָה אוֹ גְמוּם אֵינוֹ נִכָּר בָּהֶם (בַּשִּׁנַּיִם) שֶׁהֲרֵי חֲבוּאוֹת בַּפֶּה" (רש"י בכורות לה.). "וַיִּהְיוּ חֲבוּאִים אִתּוֹ מִיּוֹם אֲשֶׁר לָכַד הוֹרְדוֹס אֶת יְרוּשָׁלַיִם" (יוסיפון, קפז). 2 ^ ז' מִסְתּוֹר, מַחֲבוֹא: "חֲבוּאֶיהָ יְבַקְּרוּ לְבַל הֱיוֹת בָּהּ מוּם" (קליר, אמרה סנונה, לשבת פרה).–[חֲבוּאָה, חֲבוּאִים, חֲבוּאֵי־, חֲבוּאוֹת]

חָבוּב ° ת' [מן חבב, חָבַב] [בלשון-הדיבור; גם במבטא: חַבּוּב על־פי הערבית] חָבִיב, אָהוּב: "קוּמוּ כֻּלְּכֶם, חֲבוּבִים, מָה הִרְבִּיצָה לְעֵת כָּזֹאת?" (יזהר, צקלג 8). – [חֲבוּבָה, חֲבוּבִים, ־וֹת]

חִבּוּב °, חיבוב ז' [מן חבב, חִבֵּב; מצוי בארמית, תרגום למיכה ו ז] 1. חִבָּה, אַהֲבָה: "וּרְגָשׁוֹת בִּלְתִּי־בְּרוּרִים... וְלִבּוּב וְחִבּוּב" (יהודה שטינברג, סה). "חִבּוּבָהּ שֶׁל חָכְמַת יִשְׂרָאֵל" (קלוזנר, הספרות ב 126). "וְלֹא נָתַן עֵינָיו... לֹא לְחִבּוּבִים וְלֹא לְרִגּוּזִים" (סדן, ממחוז רמ). "הוּא מְדַבֵּר עָלֶיהָ בְּחִבּוּבִין" (פרלמן, תר' נשים 143). 2. הַאֲהָבָה, גְּרִימַת חִבָּה: חִבּוּב הַתּוֹרָה עַל לוֹמְדֶיהָ.–חִבּוּב־, חִבּוּבִים, בֵּי־]

חִבּוּט*, חיבוט ז' [מן חבט, חִבֵּט] 1*. הַכָּאָה, הַקָּשָׁה בְּחָזְקָה: "חֲרִיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל הָיוּ מְבִיאִין וְחוֹבְטִין אוֹתָן בַּקַּרְקַע בְּצִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִקְרָא יוֹם חִבּוּט חֲרִיּוֹת" (סוכה ד ו). "קוֹל חִבּוּט דְּלָתוֹת, קוֹל שְׁבִירַת חַלּוֹנוֹת" (עגנון, אורח 49). "כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּסַעְתִּי אֲנִי עִם בַּעַל־עֲגָלָה עַד כְּדֵי חִבּוּט מֵעַיִם עַל פְּנֵי הַכְּבִישׁ הַיָּשָׁן" (סוקולוב, אישים 101). 2 ^, הַלְקָאָה, הַצְלָפָה: "וַיְצַו לְיַסֵּר אוֹתָם בְּאַכְזָרִיּוּת בְּכָל מִינֵי חִבּוּט וְיִסּוּרִים קָשִׁים" (יוסיפון, רז). "וּבְהִתְיוֹ בְּחִבּוּטֵי מַגְלְבוֹ אֶת הָרֶפֶשׁ הַמְיֻבָּשׁ עַל מָגְפוֹ" (שלונסקי, תר' הדון א 48). 3 ° [בייחוד בריבוי] לְבָטִים, הִתְלַבְּטֻיּוֹת: "אַךְ מַה חִבּוּטִים אֵלֶּה כְּנֶגֶד הַחִבּוּטִים שֶׁצָּמְחוּ לָנוּ מִלִּמּוּד הַדָּת עַצְמָהּ?" (סדן, ממחוז רא). "גּוֹאֵל עַצְמוֹ הָאָמָן מִלְּבָטָיו וּמֵחִבּוּטָיו הָאִישִׁיִּים" (גיר, השעיפים 78). – [חִבּוּט־, חִבּוּטִים, ־טֵי־]

– **חִבּוּט־עֲרָבָה***, **חִבּוּט־הוֹשַׁעְנוֹת** °, הַכָּאַת אֲגֻדַּת עַנְפֵי עֲרָבָה בַּקַּרְקַע אוֹ בַּסַּפְסָל וְכוּ' בַּתְּפִלָּה בְּהוֹשַׁעְנָא־רַבָּה: "אֵין בַּיְתוֹסִין מוֹדִין שֶׁחִבּוּט עֲרָבָה דוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת" (תוספתא סוכה ג א).

– **חִבּוּט הַקֶּבֶר**ֿ (מסכת חיבוט הקבר ב), יִסּוּרִים שֶׁאַחֲרֵי הַמָּוֶת; הַחֲבָטוֹת, שֶׁלְּפִי אֱמוּנַת הָעָם, חוֹבְטִים מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה בְּגוּף הָאָדָם בַּקֶּבֶר אַחֲרֵי מוֹתוֹ: "הִרְהוּרֵי דִשְׁמַיָּא בְּעִנְיַן שָׂכָר וָעֹנֶשׁ, גֵּיהִנֹּם וְגַן־עֵדֶן, חִבּוּט הַקֶּבֶר וּמַלְאַךְ דּוּמָה הִתְרוֹצְצוּ בְּמֹחוֹ הַמְטֹרָף" (ביאליק, יום השישי ה). "יֵשׁ שִׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנּוֹם וְיֵשׁ חִבּוּט הַקֶּבֶר" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיב). [ובהשאלה] "צָרִיךְ אַתָּה לְהִתְחַבֵּט מֵעֵין חִבּוּט הַקֶּבֶר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מִמִּשְׂרָד לְמִשְׂרָד" (סוקולוב, במראות 218).

חָבוּט* ת׳ [מן חבט, חָבַט] 1°, מֻכֶּה, שָׁדוּף, מָעוּךְ: "עָלִים שֶׁל חֲבִילֵי וְרָדִים חֲבוּטִים" (מגדלי מו״ס, צח). 2° [בהשאלה] נָדוֹשׁ: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! כַּמָּה עַתִּיקִים וַחֲבוּטִים דְּבָרִים אֵלּוּ" (ביאליק, סוחר). "וּפְסוּקִים וַאֲמָרוֹת חֲבוּטִים בְּפִיהָ" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 126). 3*, שָׁחוּק, נִמּוֹחַ: "בִּזְמַן שֶׁחָבוּט (הַסִּיד)" (תוספתא שבת ח כ). – [חֲבוּטָה, חֲבוּטִים, חֲבוּטוֹת]

– **הוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה**°, מָשָׁל לְאָדָם אוֹ לְדָבָר בָּלֶה שֶׁלֹּא יִצְלַח עוֹד לְשִׁמּוּשׁ: "הוֹי, בַּטְלָן, נְבֵלָה סְרוּחָה, בְּרִיָּה חֲנוּטָה וְהוֹשַׁעְנָא חֲבוּטָה" (מגדלי מו״ס, שמג). [ראה **הוֹשַׁעְנָא**]

חָבוּי* ת׳ [מן חבא או חבה] מֻסְתָּר, טָמוּן, שֶׁאֵינוֹ גָלוּי: "אֲנִי הִיא שֶׁהָיִיתִי חֲבוּיָה בְּצִלּוֹ שֶׁל סִינַי... וְלָמָּה נִקְרֵאת 'חֲבַצֶּלֶת'? שֶׁחֲבוּיָה בְּצִלָּהּ" (שיר השירים רבה, אני חבצלת). "אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ הַקָּטָן בִּלְבַד נִשְׁאַר עוֹמֵד חָבוּי בְּפִנָּתוֹ" (ביאליק, החצוצרה ד). נִתְגַּלָּה מַחְסָן שֶׁל נֶשֶׁק חָבוּי. – [חֲבוּיָה, חֲבוּיִים, חֲבוּיוֹת]

א. **חִבּוּל**ֿ, **חיבול** ז׳ [מן א. חבל, חִבֵּל] הַשְׁחָתָה, קִלְקוּל: "וּמִתּוֹךְ זַעַף – נַחַת, וּמִתּוֹךְ חִבּוּל – יִשּׁוּב" (ינאי קמא). "לָקִינוּ בְּכָל מִינֵי חִבּוּל" (ברח דודי, שבת חוה״מ פסח). – [חִבּוּל־, חִבּוּלִים, חִבּוּלֵי־]

ב. **חִבּוּל**°, **חיבול** ז׳ [מן ב. חבל, חִבֵּל] הֲרִיָּה [ובהשאלה] הֲגִיָּה, חֲשִׁיבָה לְשֵׁם מַעֲשֶׂה: "חֲשִׁיבָה בִּלְתִּי־פּוֹסֶקֶת, חִבּוּלוֹ וְטִפּוּלוֹ שֶׁל רַעְיוֹן הַקְּרָב" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 52). [רווח יותר בצירוף:]

– **חִבּוּל תַּחְבּוּלוֹת**°, טִכּוּס עֵצוֹת, חִפּוּשׂ דְּרָכִים לְהַשָּׂגַת דָּבָר.

א. **חָבוּל*** ת׳ [מן א. חבל, חָבַל] מֻכֶּה, פָּצוּעַ: "שֶׁנִּכְנַס תַּחַת יָדוֹ שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל" (שבועות ז ג). "כֻּלָּם מֻכִּים הֵם וַחֲבוּלִים וְשׁוֹתְתִים דָּם" (הזז, צל 228). "וּנְפוּחוֹת רַגְלֵיהֶם, חֲבוּלוֹת, אַךְ מָנוּי וְגָמוּר עִמָּדָם: לֹא יִפְּלוּ בַּמַּסָּע" (שלו, אלוהי 170). – [חֲבוּלָה, חֲבוּלִים, ־וֹת]

ב. **חָבוּל** ת׳ [מן ב. חבל, חָבַל] נָתוּן בְּמַשְׁכּוֹן: "וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ" (עמוס ב ח). "אֵיךְ יְהִי לִבִּי בְּמִזְרָח, וּמוֹרָשָׁיו בְּמַעֲרָב הֵם חֲבוּלִים" (יהודה הלוי, ג 99). "הַמְּנוֹרוֹת חֲבוּלוֹת, בִּמְקוֹמָן עֲשֵׁנִים... נֵרוֹת רָזִים" (ביאליק, שירתי). – [חֲבוּלָה, חֲבוּלִים, ־וֹת]

ג. **חָבוּל**° ת׳ [מן חֶבֶל, חֲבִילָה] אָרוּז, קָשׁוּר בַּחֲבָלִים אוֹ בִּרְצוּעוֹת: "אַל תִּירָא וְאַל תֵּחַת – סְחוֹרָתְךָ חֲבוּלָה וַאֲרוּזָה הֵיטֵב" (יל״ג, פרוזה קמז). – [חֲבוּלָה, חֲבוּלִים, ־וֹת]

חֲבוֹל ז׳ [מן ב. חבל, חָבַל] עֵרָבוֹן, מַשְׁכּוֹן, חֵפֶץ הַנִּתָּן לַמַּלְוֶה כְּעֵרָבוֹן: "גְּזֵלוֹת גָּזָל, חֲבֹל לֹא יָשִׁיב" (יחזקאל יח יב). – [חֲבוֹל־, חֲבוֹלִים, חֲבוֹלֵי־]

חֲבוֹלָה נ׳ [מן ב. חבל] חֲבוֹל, מַשְׁכּוֹן: "וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה, חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב" (יחזקאל יח ז). "חָבַלְתָּ חֲבוֹלָה אַחַת, סוֹף שֶׁחוֹבְלִין בְּךָ חֲבוֹלוֹת הַרְבֵּה" (תנחומא בשלח יט). – [חֲבוֹלַת־, חֲבוֹלוֹת]

חָבוּס° ת׳ [מן חבס, חָבַס] דָּחוּס, מְגֻבָּשׁ וּמְרֻכָּז: "וּכְשֵׁם שֶׁחֲבוּסָה פְּרוּזָה זוֹ מִתּוֹכָהּ, רְפוּפָה הִיא מִבָּרָהּ" (צמח, כתבים 248). – [חֲבוּסָה, חֲבוּסִים, ־וֹת]

חִבּוּץ°, **חיבוץ** ז׳ [מן חבץ, חִבֵּץ] עֲשִׂיַּת חֶמְאָה מֵחָלָב אוֹ מִשַּׁמֶּנֶת עַל־יְדֵי נְעִירָה וַחֲבִיטָה. – [חִבּוּץ־]

חָבוּק* ת׳ [מן חבק, חָבַק] 1ֿ, אָחוּז וּמְלֻפָּף בִּזְרוֹעוֹת מִישֶׁהוּ: "הַנִּדְבָּק וְחָבוּק בְּאִשְׁתּוֹ בֵּין זְרוֹעוֹתָיו" (רש״י יומא נד:). "וּמָצְאָה אֶת שְׁלֹשֶׁת יְתוֹמֶיהָ... בְּשִׁבְתָּם חֲבוּקִים וּלְפוּתִים יַחַד" (ביאליק, אלמנות). "יְדֵיהֶם חֲבוּקוֹת" (ביאליק, גן־עדן). 2*, דָּבוּק, מְחֻבָּר: "שֶׁהָיוּ (הַגְּפָנִים) חֲבוּקִין לַכֹּתֶל" (ירושלמי כלאים ל ב). – [חֲבוּקָה, חֲבוּקִים, חֲבוּקוֹת]

חִבּוּק, **חיבוק** ז׳ [מן חבק, חִבֵּק]ֿ אֲחִיזַת גּוּף וְלִפּוּפוֹ בִּזְרוֹעוֹת דֶּרֶךְ חִבָּה וְאַהֲבָה: "וַיְבַקֵּשׁ לְחַבֵּק לְאָבִיו וּלְנַשְּׁקוֹ, וַיֶּהְדֹּף הַמֶּלֶךְ אֶת חִבּוּקוֹ מֵעָלָיו" (יוסיפון, ס). חִבּוּקִים וּנְשִׁיקוֹת. – [חִבּוּק־, חִבּוּקִים, חִבּוּקֵי־]

– **חִבּוּק־יָדַיִם**, עַצְלוּת, בַּטָּלָה, יְשִׁיבָה בָּטֵל: "מְעַט שֵׁנוֹת, מְעַט תְּנוּמוֹת, מְעַט חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב" (משלי ו י). "אֵין אָנוּ רַשָּׁאִים לֵישֵׁב בְּחִבּוּק־יָדַיִם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד" (אחד העם, תקיא).

חָבוּר ת׳ [מן א. חבר, חָבַר] מְחֻבָּר, קָשׁוּר, דָּבוּק: "חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם" (הושע ד יז). "וּכְשׁוֹמֵר רֹאשׁוֹ, חֲבוּר הֲדַס עִם עַרְבֵי נַחַל, הַלּוּלָב נִשְׁעָן בַּקִּיר יָגֵעַ" (ביאליק, בנכר). "הָהּ חָבוּר, הָהּ רָתוּק אֲנִי עוֹד לַסְּפִינָה" (שמעוני, פואמות א יח). "עָמַדְנוּ חֲבוּרִים לְאֵבֶל וּלְמָשׁוֹשׂ, כְּתַחַת הַחֻפָּה בְּהִשָּׁבֵר הַכּוֹס" (אלתרמן, עיר 17). "גּוּף חִיּוּנִי... שֶׁכֻּלּוֹ חֲבוּר־מַכְאוֹבִים" (הלקין, משבר 288). – [חֲבוּר־, חֲבוּרָה, חֲבוּרַת־; חֲבוּרִים, חֲבוּרֵי־; חֲבוּרוֹת]

חִבּוּר*, **חיבור** ז׳ [מן א. חבר, חִבֵּר] 1*, קִשּׁוּר, אִחוּד, דִּבּוּק: "מְגוּפַת חָבִית אֵינָהּ חִבּוּר" (כלים ג ו). חִבּוּר חֶלְקֵי מְכוֹנָה בְּיַחַד. 2ֿ, יְצִירָה, כְּתִיבַת סֵפֶר, הֲכָנַת עֲבוֹדָה סִפְרוּתִית אוֹ מַדָּעִית: "וְהָאֱלֹהִים יוֹדֵעַ כִּי לֹא נִתְחַבַּרְתִּי בְּחִבּוּר הַזֶּה בְּזוּלַת רַעְיוֹנַי" (גבירול, תיקון מדות הנפש). "הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַגְּמָרָא" (רמב״ם, מלוה ולוה ב ב). 3ֿ, יְצִירָה, עֲבוֹדָה סִפְרוּתִית אוֹ מַדָּעִית: "וְחִבְּרָהּ (ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא) חִבּוּר נִמְרָץ כְּפִי חָכְמָתוֹ וּפִלְפּוּלוֹ וּקְרָאוֹ מִשְׁנָה" (ר׳ נסים, הקדמה). "וְחִבְּרוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה חִבּוּרִים אֲחֵרִים לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה" (רמב״ם, הקדמה ליד החזקה). חִבּוּר מַדָּעִי. 4°, מַאֲמָר הַכָּתוּב בִּידֵי תַּלְמִיד בֵּית־סֵפֶר: הַתַּלְמִיד נִבְחַן בְּחִבּוּר וּבְתַנַ״ךְ. 5ֿ, צֵרוּף, קֶשֶׁר בֵּין דְּבָרִים: "כָּךְ נִרְאֶה לִי חִבּוּר הָעִנְיָן לְפִי פְּשׁוּטוֹ" (רש״י ישעיה מא ח). 6ֿ, פְּעֻלַּת הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁתַּכְלִיתָהּ צֵרוּף מִסְפָּרִים, מְצִיאַת סַךְ־הַכֹּל שֶׁל שְׁנֵי מִסְפָּרִים אוֹ יוֹתֵר (סִימָנָהּ +): אַרְבַּע פְּעֻלּוֹת הַחֶשְׁבּוֹן הֵן – חִבּוּר, חִסּוּר, כֶּפֶל וְחִלּוּק. – [חִבּוּר־, חִבּוּרִים, חִבּוּרֵי־]

– **וָו הַחִבּוּר**ֿ [בדקדוק] הָאוֹת ו׳ הַנּוֹסֶפֶת לִפְנֵי שֵׁם, פֹּעַל וְכוּ׳ לְצַיֵּן קֶשֶׁר בֵּין חֶלְקֵי מִשְׁפָּט אוֹ בֵּין מִשְׁפָּטִים שְׁלֵמִים, לְמָשָׁל: אֲנִי וְאַתָּה. אָכַלְנוּ וְשָׁתִינוּ וּבֵרַכְנוּ. אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה.

– **מִלַּת־חִבּוּר**° [בדקדוק] חֵלֶק הַדִּבֵּר הַמְשַׁמֵּשׁ לִקְשׁוֹר מִשְׁפָּטִים זֶה אֶל זֶה, כְּגוֹן: כִּי, אֲשֶׁר.

חַבּוּרָה נ׳ [אכדית: ibāru; ארמית: חַבּוּרְתָּא] תְּפִיחָה בָּעוֹר הַמִּתְהַוָּה עַל־יְדֵי הִצָּרְרוּת הַדָּם בְּמָקוֹם אֶחָד מֵחֲמַת מַכָּה: ״פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה״ (ישעיה א ו). ״חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה״ (שבועות ה ה). – [חַבּוּרַת־, חַבּוּרוֹת]

א. **חֲבוּרָה*** נ׳ [מן א. חבר] 1•, חֶבְרָה, קִבּוּץ אֲנָשִׁים: ״אַל יָסֵב (תַּלְמִיד־חָכָם) בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ״ (ברכות מג:). ״מֵת חָבֵר אֶחָד מִן הַחֲבוּרָה, תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה״ (רות רבה א, וימת אלימלך). ״וְהִפְלִתָה עֵינוֹ מִכָּל הַחֲבוּרָה שְׁנֵי בַּחוּרִים״ (ביאליק, מגילת ד). 2° [בצבא] קְבוּצַת חַיָּלִים שֶׁהֻרְכְּבָה לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה מְסֻיֶּמֶת. – [חֲבוּרַת־, חֲבוּרוֹת]

– **אֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה*** (סנהדרין ח:), רֹאשׁ הַחֲבוּרָה, הֶחָשׁוּב וְהַנִּכְבָּד שֶׁבִּקְבוּצַת אֲנָשִׁים.

ב. **חֲבוּרָה** נ׳ [צורת-משנה של חַבּוּרָה] חַבּוּרָה, תְּפִיחָה בָּעוֹר: ״וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ״ (ישעיה נג ה). – [חֲבוּרַת־, חֲבוּרוֹת]

חָבוּשׁ ת׳ [מן חבש, חָבַשׁ] 1 ⁂, כָּרוּךְ בְּתַחְבֹּשֶׁת: ״וְשִׁבַּרְתִּי בְךָ תִּהְיֶה חֲבוּשָׁה״ (גבירול, א 123). יָד חֲבוּשָׁה. 2, קָשׁוּר, צָרוּר: ״בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ״ (יחזקאל כז כב). ״גַּם צְרוֹרוֹת כֶּסֶף מְזֻמָּנִים חֲבוּשִׁים וּצְרוּרִים בְּכִיסוֹ וּבְאַרְנָקוֹ״ (ביאליק, אריה ב). 3, (בַּעַל־חַיִּים) נָתוּן בְּרִתְמָה אוֹ בְּאֻכָּף: ״וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים״ (שופטים יט י). 4•, אָסוּר, כָּלוּא: ״לְאָדָם שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית־הָאֲסוּרִים״ (ברכות ט:). ״לְבוּטִים יְרַפֵּא וּמַתִּיר חָבוּשׁ״ (פיוטים, סידור 627). ״וּמָצְאָה אֶת שְׁלֹשֶׁת יְתוֹמֶיהָ... חֲבוּשִׁים בִּמְעֵי הָעֲלָטָה״ (ביאליק, אלמנות). 5° (רֹאשׁ) מְכֻסֶּה: ״שְׁלֹמֹה הָיָה חָבוּשׁ קַפִּילוֹטְשׁ כְּמִנְהַג הַנְּאוֹרִים״ (עגנון, כלה תיב). כּוֹבָעוֹ חָבוּשׁ לְרֹאשׁוֹ. – [חֲבוּשָׁה, חֲבוּשִׁים, חֲבוּשׁוֹת]

– **אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר עַצְמוֹ מִבֵּית־הָאֲסוּרִים*** (ברכות ה:), לֹא תָּמִיד יָכוֹל אָדָם לַעֲזוֹר לְעַצְמוֹ: הַנָּתוּן בְּצָרָה זָקוּק לְעֶזְרַת אֲחֵרִים כְּדֵי לְהֵחָלֵץ מִמֶּנָּה.

חִבּוּשׁ°, חִיבּוּשׁ ז׳ [מן חבש, חִבֵּשׁ] 1, קְשִׁירָה, אֲרִיזָה: ״חֲצִי יוֹם חָלַף בְּסִדּוּר הַטְּעִינָה וּבְחִבּוּשׁ הַכֵּלִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעה). 2, כְּרִיכָה בְּתַחְבֹּשֶׁת: ״וְהִיא עֲסֻקָה בְּחִבּוּשׁ הַפֶּצַע בְּשֶׁקֶט״ (בר־יוסף, בני 12). – [חִבּוּשׁ־]

חבוש

חַבּוּשׁ* ז׳ [ארמית: חַבּוּשָׁא] עֵץ פְּרִי מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִיִּים. פִּרְיוֹ גָּדוֹל וּבַשְׂרָנִי, נֶאֱכָל עַל־פִּי־רֹב מְבֻשָּׁל (Cydonia vulgaris): ״בַּאֲפַרְסְקִין וְחַבּוּשִׁין וּבִשְׁאָר כָּל מִינֵי פֵּרוֹת״ (שבת מה.). – [חַבּוּשׁ־, חַבּוּשִׁים, חַבּוּשֵׁי־]

חָבוּת° נ׳ [מן חוב, חָב] הֱיוֹת חַיָּב: חָבוּת הַלֹּוֶה לַמַּלְוֶה. עִם פִּרְעוֹן הַהַלְוָאָה נִשְׁתַּחְרַרְתִּי מֵחָבוּתִי לַבַּנְק. – [חָבוּת־]

חבט [ארמית: חֲבַט; ערבית: חַ׳בַטַ]

~ פָּע׳ **חָבַט** פ״י 1, הִכָּה וְדָפַק בְּמַקֵּל אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בוֹ עַל עַנְפֵי עֵץ, עַל שִׁבֳּלֵי תְבוּאָה וְכַדּוֹמֶה לְהַשִּׁיל אֶת פֵּרוֹתֵיהֶם, גַּרְגְּרֵיהֶם אוֹ עֲלֵיהֶם: ״כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ״ (דברים כד כ). ״וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת״ (שופטים ו יא). ״חָרִיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל הָיוּ מְבִיאִין וְחוֹבְטִין אוֹתָן בַּקַּרְקַע״ (סוכה ד ו). ״הָיוּ כָּל הַמִּתְפַּלְּלִים חוֹבְטִים אֶת הַהוֹשַׁעְנוֹת עַל גַּבֵּי עַמּוּדֵיהֶם״ (מנדלי מו״ס, טז). 2•, הִכָּה, הִלְקָה. הָדַף וְדָחַף בְּחָזְקָה: ״חֲבָטוֹ בַּקַּרְקַע וָמֵת״ (חולין צד.). ״בָּא מַלְאָךְ וַחֲבָטוֹ עַל פָּנָיו״ (יבמות יט:). ״וְעַבְדֵיהֶן חוֹבְטִין אֶת הָעָם בְּמַקְלוֹת״ (פסחים נז.). ״חָבְטָה עַל פָּנֶיהָ וְצָוְחָה וּבָכְתָה״ (הזז, יעיש ד 226). ״וּכְבָר אֲנִי שׁוֹמֵעַ שֶׁחוֹבְטִים אֶת הַמָּן״ (עגנון, אלו רלח). 3•, יָרַד וְנָגַע, הִשְׁתַּלְשֵׁל עַד כְּדֵי נְגִיעָה: ״מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַבַּיִת... הוֹאִיל וְתִקְרַת הַבַּיִת חוֹבֶטֶת (בַּקִּיר)״ (עירובין מב:). – [לַחְבֹּט אֶת־, חוֹבֵט, יַחְבֹּט]

~ **נֶחְבַּט**, 1, הֻכָּה בְּמַקֵּל: ״כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח״ (ישעיה כח כז). ״עַרְבֵי נַחַל נֶחְבָּטִים וְכַפּוֹת תְּמָרִים מְבֻקָּעוֹת״ (מנדלי מו״ס, כד). עֵץ הַזַּיִת נֶחְבַּט. 2•, הֻכָּה עַל־יְדֵי נְפִילָה: ״נִתְקַל בְּאֶבֶן וְנֶחְבַּט בַּקַּרְקַע״ (ירושלמי בבא קמא ג ג). ״וּמַשַּׁק כְּנָפַיִם וּמַפָּל! נֶחְבַּט בִּמְלֹא כֹבֶד גּוּפוֹ״ (ביאליק, מתי מדבר). – [לְהֵחָבֵט, נֶחְבָּט, יֵחָבֵט]

~ פִּע׳ **חִבֵּט*** פ״י הֵטִיל בְּכֹחַ, הִכָּה בְּחָזְקָה: ״חִבְּטָהּ (אֶת הָאִשָּׁה) עַל־גַּבֵּי שִׁרְאִין״ (כתובות לט.). ״הִשְׁבַּעְתִּי אוֹתְךָ אֲשֶׁר אִם תְּחַבֵּט אֶת גֻּלְגָּלְתְּךָ בַּסְּלָעִים – וְיָדַעְתָּ לְהִזָּהֵר״ (ביאליק, תר׳ קישוט קטו). – [לְחַבֵּט אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻבַּט°**, נֶחְבַּט, הֻכָּה, נִדְפַּק: ״צְנוּפֵי סַעַר יֵשׁ יְחֻבְּטוּ בַּלַּיְלָה אֶל חַלּוֹנֵי פְּסוּקֵי־תְהִלִּים מַדְמִיעִים״ (למדן, במעלה קצה). – [מְחֻבָּט, יְחֻבַּט]

~ הִתְ׳ **הִתְחַבֵּט*, נִתְחַבֵּט*** 1 ⁂, פִּרְפֵּר, פִּרְכֵּס, הִתְאַמֵּץ בִּתְנוּעוֹת הַגּוּף לְהֵחָלֵץ: ״גְּדִי שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט בַּמַּיִם וּמִתְחַבֵּט לָצֵאת מִשָּׁם וְאֵינוֹ יָכוֹל״ (ר׳ חננאל לפסחים ג:). הַדָּגִים הִתְחַבְּטוּ בְּתוֹךְ הָרֶשֶׁת. 2•, הִתְפַּלֵּשׁ, הִתְגַּלְגֵּל, הִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׂיג דְּבַר־מָה: ״מֹשֶׁה כַּמָּה נִתְחַבֵּט וְנִתְחַנֵּן לִפְנֵי הַמָּקוֹם״ (שמות רבה כג). ״וְאִם שׁוֹלְחִים שָׁלִיחַ לְעָרֵי הַגּוֹלָה, הוּא מִתְחַבֵּט לִפְנֵי רַגְלָיו שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד״ (עגנון, אלו שצו). ״יִתְחַבֵּט אַרְצָה, יִזְחַל עַל גְּחוֹנוֹ״ (ביאליק, הולכת את). 3°, הִתְיַסֵּר: ״צָרִיךְ אַתָּה לְהִתְחַבֵּט מֵעֵין חִבּוּט הַקֶּבֶר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מִמִּשְׂרָד לְמִשְׂרָד״ (סוקולוב, במראות 218). 4 ⁂ [בהשאלה] הִתְלַבֵּט, נֶאֱבַק, הִתְאַמֵּץ בְּכָל כֹּחוֹ לִפְתֹּר עִנְיָן קָשֶׁה, לִמְצֹא מוֹצָא וְכוּ׳: ״וְכַמָּה מֵהַגְּדוֹלִים נִתְחַבְּטוּ בָּזֶה״ (תשובות הרמב״ם פז). ״שְׁאֵלָה זוֹ שֶׁנִּתְחַבְּטוּ בָהּ מְחַבְּרִים שׁוֹנִים״ (אחד העם, שנה). ״תּוֹלֶה אֶת עַצְמוֹ עַל הַמִּקָּח וְשָׁעָה אֲרֻכָּה מִתְחַבֵּט עִמּוֹ וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ״ (הזז, צל 95). – [לְהִתְחַבֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

חֶבֶט*, חֹבֶט*, חובט ז׳ [צורת-משנה של חֶבֶת] אַבְזֵם, טַבַּעַת בִּקְצֵה רְצוּעָה לְחִבּוּר קְצוֹתֶיהָ זֶה לָזֶה: ״חֶבֶט שֶׁל סַנְדָּל״ (מקואות י ג). ״חֲבָטִין שֶׁל עֵץ״ (ירושלמי יבמות יב ד). ״נַעֲלַיִם עִם חַבְטֵי כֶּסֶף בְּרַגְלָיו״ (עגנון, כלה מג). ״רַק תַּכְשִׁיט אֶחָד לוֹ: חֲבָטִים שֶׁל כֶּסֶף לְסַנְדָּלָיו״ (טברסקי, לפידים 74). ״אַיֵּם חִשּׁוּקֵי הַבַּרְזֶל אֲשֶׁר לַחֹבֶט וְלַחַרְטוֹם?״ (טשרניחובסקי, שירים 411). – [חֶבֶט־, חֲבָטִים, חַבְטֵי; חֹבֶט־, חֲבָטִים, חָבְטֵי־]

חֲבָט* ז׳ [מן חבט] 1•, חֲבָטָה, מַכָּה מֵחֲמַת נְפִילָה וְהִתָּקְלוּת בְּמַשֶּׁהוּ: ״בּוֹר (שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכוּ׳) שֶׁחִיְּבָה עָלָיו תּוֹרָה לְחַבְלוֹ וְלֹא לַחֲבָטוֹ״ (בבא קמא נ:). ״כָּל פַּעַם שֶׁיְּהוּדִי יוֹצֵא בַּלַּיְלָה מִתּוֹךְ הַמָּבוֹי וְהוֹפֵךְ לְיָמִין, מִיָּד – חֲבָט! וְחַבּוּרָה סְגַלְגַּלָּה... זוֹרַחַת בְּמִצְחוֹ״ (ביאליק, מאחורי א). 2 ⁂ [בהשאלה] הִתְחַבְּטוּת, קֹשִׁי: ״(וּמִשְׁנָה זוֹ) כְּבָר חָבַטְנוּ עָלֶיהָ כַּמָּה חֲבָטִים בִּמְקוֹמָהּ״ (ברצלוני, השטרות סג). – [חֲבַט־]

חֹבֶט°, חוּבט ז׳ [מן חבט, חָבַט] הַכָּאָה, הַצְלָפָה: ״פִּרְפּוּרָם בְּעֵת חֹבֶט מַקֵּל מְסֻקָּס בָּם״ (גרינברג, רחובות סט). — [חֹבֶט־]

חֲבָטָה* נ׳ [מן חבט] חֲבִיטָה, הַכָּאָה: ״יֵשׁ חֲבָטָה (בִּנְפִילָה בְּבוֹר) בִּפְחוֹת מֵעֲשָׂרָה (טְפָחִים עֹמֶק)״ (בבא קמא נ:). ״אַךְ חֲבָטָה גְדוֹלָה בִּמְשׂוּכַת הַגִּנָּה מַזְכִּירָה לַנַּעַר כִּי סָר מִן הַנְּתִיבָה״ (ביאליק, המתמיד). — [חֲבָטַת־, חֲבָטוֹת, חֲבָטוֹת־]

חַבְטָן° ז׳ [מן חבט, חָבַט] כִּנּוּי לְבַלָּן בְּבָתֵּי־הַמֶּרְחָץ הַצִּבּוּרִיִּים (בְּמִזְרַח־אֵירוֹפָּה) הַמְסַפֵּק לַמִּתְרַחֲצִים חֲבִילוֹת זְרָדִים לַחְבֹּט בָּהֶם גּוּפוֹתֵיהֶם: ״בֶּרִיל הַחַבְטָן יוֹשֵׁב לוֹ בִּפְרוֹזְדוֹר עַל הַסַּפְסָל... וְהוּא מְפַקֵּחַ בְּגַל שֶׁל זְמוֹרוֹת״ (מנדלי מו״ס, צט). ״זְרָדִים אֵין בּוֹ, חַבְטָן אֵין בּוֹ... וְהוּא נִקְרָא בֵּית־מֶרְחָץ״ (סדן, ממחוז רכג).— [חַבְטַן־, חַבְטָנִים, חַבְטָנֵי־]

חֲבִי° ז׳ [מן חבה] מִסְתּוֹר, מַחֲבוֹא: ״כְּמוֹ גַּרְגַּר־שָׂדֶה בַּחֲבִי דְשָׁאִים״ (קשת, החיים קלד). ״הוֹלֶכֶת וְנִרְקֶמֶת בְּלִי הֶרֶף הַמַּסֶּכֶת שֶׁל חַיֵּי חֲבָיִים״ (שנהר, א 242). — [חֲבִי־, חֶבְיוֹ, חֲבָיִים, חֲבָיֵי־]

חָבִיב* ת׳ [מן חבב, חָבַב] אָהוּב, נָעִים, יָקָר: ״יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ״ (אבות ב י). ״שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עַל יִשְׂרָאֵל״ (תוספתא ברכות ז כד). ״חֲבִיבִין עָלֶיךָ יִסּוּרִין?״ (ברכות ה:). ״שֵׁנִית לִפְנֵי הַמְּקוֹמוֹת הַחֲבִיבִים״ (ביאליק, משוט במרחקים). שְׁמָעֵנִי נָא, חֲבִיבִי! — [חֲבִיב־; חֲבִיבָה, חֲבִיבַת־; חֲבִיבִים, חֲבִיבֵי־; חֲבִיבוֹת]

– **חָבִיב חָבִיב קוֹדֵם*** (ספרי ראה טז יא), הַנִּזְכָּר בָּרִאשׁוֹנָה הוּא הָאָהוּב בְּיוֹתֵר [ולהיפך:]

– **אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב*** (בראשית רבה עח), הַנִּזְכָּר בָּאַחֲרוֹנָה הוּא הָאָהוּב בְּיוֹתֵר [וראה עוד אַחֲרוֹן]

חֲבִיבוֹן° ת׳ [מן חָבִיב] כִּנּוּי־חִבָּה לְקָטָן: יֶלֶד חֲבִיבוֹן. יַלְדָּה חֲבִיבֹנֶת. — [חֲבִיבֹנֶת, חֲבִיבוֹנִים, חֲבִיבוֹנוֹת]

חֲבִיבוּת⁺ נ׳ [מן חָבִיב; ארמית: חֲבִיבוּתָא, ערכין טז:] חִבָּה, יְדִידוּת, יַחַס שֶׁל אַהֲבָה וְרָצוֹן: ״לֹא תִּקְנוּ לְבָרֵךְ לָרוֹאֶה אֶלָּא עַל־גַּבֵּי נֵר חֲנֻכָּה, מִשּׁוּם חֲבִיבוּת הַנֵּס״ (תוספות סוכה מו.). הַקָּהָל קִבֵּל אֶת פְּנֵי הָאוֹרְחִים בַּחֲבִיבוּת יְתֵרָה. — [חֲבִיבוּת־]

חֶבְיוֹן ז׳ [מן חבה] מַחֲבוֹא, סֵתֶר: ״וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזֹּה״ (חבקוק ג ד). ״אֲשֶׁר שָׁם נְוֵה הַחֶבְיוֹן וְהַהוֹד וְשָׁם הַסּוֹד וְהַיְסוֹד״ (גבירול, כתר מלכות כו). ״וּסְגֻלּוֹתֵיכֶם, כְּגַרְגְּרֵי יַעַר, בְּחֶבְיוֹן צְלָלִים תִּפְרֶינָה״ (ביאליק, יהי חלקי). ״שָׁרְשֵׁי הָאִילָנוֹת יַגִּידוּ לוֹ חֶבְיוֹן־אֱלוֹהַּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ל). ״בְּחֶבְיוֹנֵי עִתִּים לִבּוֹ בָּגַר״ (גולדברג, מוקדם 98). ״וְכָאן נִפְתָּח לָנוּ אֶשְׁנָב אֶל חֶבְיוֹנוֹ שֶׁל קַבָּק״ (קריב, עיונים 89). — [חֶבְיוֹן־, חֶבְיוֹנִים, חֶבְיוֹנֵי־]

– **חֶבְיוֹן־לֵב°**, הִרְהוּרִים כְּמוּסִים שֶׁבַּלֵּב, מִסְתְּרֵי הַנֶּפֶשׁ: ״וְנִכְנָסִים (הַקּוֹלוֹת) כָּל כָּךְ אֶל חֶבְיוֹן הַלֵּב״ (ביאליק, מאחורי ס). ״בְּחֶבְיוֹן לִבּוֹ תִּקְוַת־אוֹר טִפַּח״ (שמעוני, הביבר 134). ״בְּחֶבְיוֹנֵי לִבּוֹ מַאֲמִין הָיָה״ (טביב, כערער 65).

חֲבִיוֹנָה*, חֲבִיֹנֶת° נ׳ [הקטנה מן חָבִית] חָבִית קְטַנָּה (כלים ב ב): ״יוֹשֶׁבֶת חַנָּה־חַיָּה וּמְכִינָה חֲבִיֹנֶת אֲבַטִּיחִים קְטַנִּים לַחֲמִיצָה״ (יעקב שטיינברג, קטז). ״עַל סַדַּן עֵץ אוֹ עַל חֲבִיוֹנָה הֲפוּכָה״ (ברש, א 31). —[חֲבִיוֹנַת־, חֲבִיוֹנוֹת; חֲבִיֹנֶת־, חֲבִיוֹנוֹת]

חֲבִיטָה⁺ נ׳ [מן חבט, חָבַט] חֲבָטָה, נְקִיפָה, הַכָּאָה: ״וּפֵרוּשׁ ׳כְּנֹקֶף זַיִת׳ – כַּחֲבִיטַת עֵץ זֵיתִים, כְּשֶׁאָדָם חוֹבֵט וְנוֹקֵף אוֹתוֹ יִשָּׁאֲרוּ מְעַט זֵיתִים שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בַּחֲבִיטָתוֹ״ (רד״ק ישעיה כד יג). הָאִישׁ נִתְקַל בְּאֶבֶן וְנֶחְבַּט חֲבִיטָה קַלָּה בְּרַגְלוֹ. חֲבִיטַת עֲרָבוֹת בְּהוֹשַׁעְנָא־רַבָּה. — [חֲבִיטַת־]

א. **חֲבִילָה*** נ׳ [מן חֶבֶל] 1*, צְרוֹר, אֲגֻדָּה, דְּבָרִים הַקְּשׁוּרִים יַחַד: ״חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים וַחֲבִילֵי זְרָדִים״ (שבת יח ב). ״בָּא מִן הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַחֲבִילָתוֹ עַל כְּתֵפוֹ״ (סוכה יב.). חֲבִילַת־דֹּאַר. 2° [בהשאלה, ועל־פי עבודה זרה יא.] חֲבוּרָה: ״חֲבִילָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם״ (סוקולוב, אישים 398). ״מִן הַמַּעֲרִיב וְאֵילָךְ נִכְנְסָה חֲבִילָה חֲדָשָׁה שֶׁל מְנַחֲמֵי אֲבֵלִים״ (הזז, יעיש ד 192).— [חֲבִילַת־, חֲבִילוֹת, ־לוֹת־, גם חֲבִילִין, חֲבִילֵי־]

– **חֲבִילוֹת***, **חֲבִילוֹת־חֲבִילוֹת***, הַרְבֵּה בְּבַת אַחַת, בְּסִיטוֹנוּת: ״הִקִּיפַתְנוּ תְּשׁוּבוֹת חֲבִילוֹת [נוסח אחר: חֲבִילוֹת תְּשׁוּבוֹת] שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ״ (בבא מציעא פד:). ״אֵין עוֹשִׂין מִצְווֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת״ (פסחים קב:). ״אִם עוֹשֶׂה אָדָם תּוֹרָתוֹ חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת – מִתְמַעֵט; וְאִם לָאו, ׳קֹבֵץ עַל־יָד – יַרְבֶּה׳״ (עירובין נד:).

– **חֲבִילֵי־חֲבִילִין°, חֲבִילֵי־חֲבִילוֹת°**, חֲבִילוֹת מְרֻבּוֹת, [ובהשאלה] הַרְבֵּה מְאֹד: ״הַשְּׁנַיִם הָהֵן הָיוּ טוֹחֲנוֹת חֲבִילֵי־חֲבִילִין שֶׁל יְרָקוֹת״ (סוקולוב, במראות 11). ״יְבִיאוּ עָלָיו חֲבִילֵי־חֲבִילִין שֶׁל חוֹבוֹת״ (קבק, במשעול 374). ״הֲלָכָה זוֹ... אֵינָהּ יוֹצֵאת מִן הַכְּלָל, כָּמוֹהָ חֲבִילֵי־חֲבִילוֹת״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״מִיָּד לִכְנִיסָתִי הִקִּיף אוֹתִי בַּחֲבִילֵי־חֲבִילוֹת שֶׁל שְׁאֵלוֹת״ (עגנון, אורח 389).

– **נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה*** [בהשאלה מן גיטין נט:] בָּטְלָה הַשֻּׁתָּפוּת, הוּפְרָה בְּרִית הַיְדִידוּת.

– **חֲבִילֵי־טְרָדִין°** [על־פי ״חבילי זרדים״, שבת יח ב] טְרָדוֹת מְרֻבּוֹת: ״וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מֻקָּף בַּחֲבִילֵי־טְרָדִין לֹא הָיָה מַשְׁהֶה אֶת תְּשׁוּבוֹתָיו״ (עגנון, סמוך 36). ״חֲבִילֵי־טְרָדִין קָשִׁים וּפְגָעִים רָעִים שֶׁעָבְרוּ עַל רֹאשׁוֹ״ (הזז, צל 109).

ב. **חֲבִילָה*** נ׳ [מן ב. חָבַל] עֵרָבוֹן, מַשְׁכּוֹן: ״הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל חֲבִילָה״ (תוספתא כתובות יא ח). ״וַחֲבִילַת הָרֵחַיִם עוֹשֵׁק וְגַם גּוֹנֵב נֶפֶשׁ״ (אברהם אבן־עזרא לדברים כד ו). — [חֲבִילַת־, ־לוֹת]

חֲבִיֹנֶת° נ׳ ראה חֲבִיוֹנָה.

חֲבִיסָה⁺ נ׳ [מן חבס, חָבַס] לְחִיצָה, חֲבִיטָה: ״עֲקִירַת צֶלַע וַחֲבִיסַת גֻּלְגֹּלֶת״ (רש״י חולין מג.). — [חֲבִיסַת־]

חָבִיץ* ז׳ [מן חבץ; ערבית: חַ׳בִּיץ] 1*, מַאֲכָל עָשׂוּי מִקֶּמַח שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּשֶׁמֶן אוֹ בִּדְבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (ברכות לז:). 2⁺, חֲרִיץ־חָלָב (רש״י פסחים סה.): ״וַיָּשִׂימוּ שָׁם חֲצִי הֶחָבִיץ גְּבִינָה קָשָׁה״ (ביאליק, תר׳ קישוט ס). — [חֲבִיץ־, חֲבִיצִים, חֲבִיצֵי־]

חֲבִיצָה⁺ נ׳ [מן חבץ] מַאֲכָל לְקִנּוּחַ סְעֻדָּה, עָשׂוּי עַל־פִּי רֹב מִקֶּמַח עִם סֻכָּר וְעִם תַּבְלִינִים שׁוֹנִים, פּוּדִינְג. — [חֲבִיצַת־, ־צוֹת]

חֲבִיקָה° נ׳ [מן חבק, חָבַק] חִבּוּק, לְפּוּף בִּזְרוֹעוֹת מְסָבִיב לַגּוּף: ״וַחֲבִיקוֹת וּנְשִׁיקוֹת וְשָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה״ (ביאליק, הנער). ״וּבַחֲבִיקַת־עַרְפָד מְמֻשָּׁכָה יְחַבְּקוּם לֵילוֹת״ (למדן, במעלה רכו). ״מוֹשִׁיט לְךָ אֶת יָדוֹ בְּרִפְיוֹן, בְּלִי חֲבִיקָה, כְּחוֹכֵךְ אִם כְּדַאי אַתָּה לְכָךְ״ (שופמן, ב 127). — [חֲבִיקַת־, חֲבִיקוֹת]

חֲבִירָה° נ׳ [מן א. חבר, חָבַר] שִׁתּוּף, פְּעֻלָּה בְּצַוְתָּא: צִוּוּת וַחֲבִירָה מְעֻלִּים שֶׁל כֹּחוֹת חֵיל־רַגְלִים, שִׁרְיוֹן, הַנְדָּסָה וְאַרְטִילֶרְיָה. – [חֲבִירַת־]

חֲבִירוּת° נ׳ [מן חֲבִירָה] נְטִיַּת בְּנֵי־אָדָם לְהִתְחַבֵּר יַחַד לְשֵׁם יְצִירַת חֶבְרָה. – [חֲבִירוּת־]

חֲבִישָׁה• נ׳ [מן חבש, חָבַשׁ] 1⁘, כְּרִיכַת בַּד מִסָּבִיב לְפֶצַע: ״שֶׁאֵין מְרַכְּכִין אֶלָּא בִּמְקוֹם הַמַּכָּה, אֲבָל הַמָּזוֹר וְהַחֲבִישָׁה נוֹפֵל לְשׁוֹנָם עַל כָּל הַגּוּף״ (רש״י ישעיה א ו). חֲבִישַׁת הַפֶּצַע בְּתַחְבֹּשֶׁת. 2° [על כובע] לְבִישָׁה: חֲבִישַׁת כּוֹבַע עַל הָרֹאשׁ. 3°, קְשִׁירַת אֻכָּף עַל גַּב בְּהֵמָה: חֲבִישַׁת הַחֲמוֹר לִרְכִיבָה. 4•, כְּלִיאָה, מַאֲסָר, הוֹשָׁבָה בְּבֵית־הַסֹּהַר (סנהדרין עח:). – [חֲבִישַׁת־, חֲבִישׁוֹת]

– **בֵּית־חֲבִישָׁה**• (ירושלמי יבמות יב ד), בֵּית־סֹהַר.

– **חֲבִישַׁת סַפְסָל**°, יְשִׁיבָה כְּתַלְמִיד בְּבֵית־אֻלְפָּן: ״חֲבִישַׁת סַפְסָל מְמֻשֶּׁכֶת בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (היכמן, מבוא לכתבי בן־ציון).

חָבִית• נ׳ [אולי מן חבה, חָבָה] 1° [גימינו] כְּלִי גָּדוֹל עָשׂוּי לוּחוֹת הַמְחֻבָּרִים בְּחִשּׁוּקִים–לִשְׁמִירַת נוֹזְלִים (יַיִן, שֶׁמֶן וְכוּ׳). 2• [בתקופת התלמוד] כְּלִי־חֶרֶס, כְּעֵין כַּד גָּדוֹל לִשְׁמִירַת יַיִן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״חָבִית שֶׁל יַיִן״ (תרומות י ג). ״חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן״ (תרומות יא ז). – [חָבִית־, חָבִיּוֹת, חָבִיּוֹת־]

חבית (1)

– **פָּתַח בְּכַד וְסִיֵּם בְּחָבִית**• [בהשאלה מן בבא קמא כז.], הִתְחִיל בְּעִנְיָן אֶחָד וְכִלָּה בְּעִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי.

– **צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ**• (בראשית רבה פ), הַדָּבָר הָיָה טוֹב וְנָאֶה – עַד שֶׁבָּאתֶם וְקִלְקַלְתֶּם אוֹתוֹ.

– **שְׁבֹר חָבִית וּשְׁמֹר אֶת יֵינָהּ**• (בבא בתרא טז.), מְשַׁל חֲכָמִים עַל מִי שֶׁנִּדְרָשׁ לְבַצֵּעַ בְּבַת אַחַת דָּבָר וְהִפּוּכוֹ, וְאִי־אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ.

חֲבִיתָה° נ׳ [מן חבת] לְבִיבַת בֵּיצִים טְרוּפוֹת, מְטֻגֶּנֶת בְּמַחֲבַת.– [חֲבִיתַת־, חֲבִיתוֹת]

חֲבִיתִית° נ׳ [מן חֲבִיתָה] לְבִיבַת בָּצֵק וּבֵיצִים, מְמֻלֵּאת גְּבִינָה אוֹ חֹמֶר אַחֵר (״בְּלִינְצֶע״ ביידיש). – [חֲבִיתִית־, חֲבִיתִיּוֹת]

א. חבל [אכדית: ḫabālu; ארמית: חֲבַל; ערבית: חַ׳בַּלַ החליש, בלבל]

~ פָּע׳ **חָבַל**• פ״י הִכָּה, פָּצַע, גָּרַם חַבָּלָה: ״הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְבָרִים״ (בבא קמא ח א). ״חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה״ (שבועות ה ה). ״וַאֲנִי חוֹבֵל אֶת הַנְּשָׁמָה וְאֶת הַגּוּף בְּהִרְהוּרֵי עֲבֵרָה״ (עגנון, כלה סז). ״עַל מָה הָאִישׁ בִּי כֹּה חָבַל״ (שמעוני, הביבר 32). ״פָּגְעָה בּוֹ קוֹרָה שֶׁנִּקְרְעָה מִן הַגֶּשֶׁר וְחָבְלָה בּוֹ״ (הזז, צל 231). – [לַחְבֹּל בְּ־, לְ־; חוֹבֵל, יַחְבֹּל]

~ נפ׳ **נֶחְבַּל**, נִפְגַּע, הֻכָּה, נִזּוֹק: ״בָּז לְדָבָר יֵחָבֶל לוֹ״ (משלי יג יג). ״הַנִּגְזָל וְהַנֶּחְבָּל״ (שבועות ז א). ״מְחָרֵף הַנֶּחְבָּל וָרָץ לְבֵיתוֹ לְהַדֵּק אֶת הַחַבּוּרָה בְּלַהַב סַכִּין״ (ביאליק, מאחורי א). הַהֵלֶךְ נֶחְבַּל בִּתְאוּנַת דְּרָכִים. – [לְהֵחָבֵל, נֶחְבָּל, יֵחָבֵל]

~ פִּע׳ **חִבֵּל** פ״י הִשְׁחִית, קִלְקֵל, הִזִּיק: ״שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים״ (שיר השירים ב טו). ״וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל״ (ישעיה נד טז). ״מִשֶּׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לַמַּשְׁחִית לְחַבֵּל, אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע״ (מכילתא בוא יא). הַצַּנְחָנִיח חִבְּלוּ קָשֶׁה בְּקַוֵּי הָאוֹיֵב בָּעֹרֶף. – [לְחַבֵּל אֶת־, בְּ־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻבַּל**, נֻשְׁחַת, נִזּוֹק: ״וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן״ (ישעיה י כז). צִנּוֹר הַנֵּפְט חֻבַּל עַל־יְדֵי חַבְּלָנִים. – [מְחֻבָּל, יְחֻבַּל]

~ הת׳ **הִתְחַבֵּל**•, הִתְקַלְקֵל, נִשְׁחַת: ״נוֹתֵן דָּבָר הַמְחַבֵּל לְתוֹךְ דָּבָר הַמִּתְחַבֵּל כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ נֵס״ (מכילתא ויסע א). – [לְהִתְחַבֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

– **רוּחוֹ חֻבָּלָה** (איוב יז א), הוּא דָּכָא, הֻכָּה בְּיָגוֹן: ״וְרוּחִי חֻבָּלָה וְחַיַּי נִתְבַּלְבְּלוּ וְעוֹלָמִי חָשַׁךְ בַּעֲדִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קלד).

ב. חבל [ראה חֲבוֹל; אכדית: ḫubūlu משכון; ארמית חֲבוּלְיָא נֶשֶׁךְ; ערבית: אַחְ׳בַּלַ הלווה]

~ פָּע׳ **חָבַל** פ״י לָקַח כַּעֲרָבוֹן, הֶחֱזִיק בְּתוֹרַת מַשְׁכּוֹן: ״אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ, עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ״ (שמות כב כה). ״חֲבֹל לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל״ (יחזקאל יח טז). ״הַחוֹבֵל אֶת הָרֵחַיִם עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה״ (בבא מציעא ט יג).–[לַחְבֹּל, חוֹבֵל, יַחְבֹּל]

ג. חבל [ראה חֵבֶל; ערבית: חַבִּלַ הרה]

~ פִּע׳ (חִבֵּל) **חִבְּלָה** פ״י הָרְתָה וְנִתְקְפָה חֶבְלֵי לֵדָה: ״שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ, שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ״ (שיר השירים ח ה). ״בְּשָׁעָה שֶׁהַשָּׁמַיִם נֶעֱצָרִין מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁמְּחַבֶּלֶת וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת״ (תענית ח.). ״מִתְחַבֵּט עִמּוֹ וְנוֹשֵׂא־וְנוֹתֵן עִמּוֹ, דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁמְּחַבֶּלֶת וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת״ (הזז, צל 95). [ובהשאלה בלשון זכר] ״הִנֵּה יְחַבֶּל־אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר״ (תהלים ז טו). – [לְחַבֵּל, חוֹבֵל, חוֹבֶלֶת, תְּחַבֵּל]

~ הת׳ **הִתְחַבֵּל**⁘, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת: ״וְכִרְאוֹת אַסְפַּסְיָנוּס אֶת תַּחְבּוּלַת יוֹסֵף וַיִּתְחַבֵּל גַּם הוּא וַיַּעַשׂ בְּעָרְמָה״ (יוסיפון, רנד). – [לְהִתְחַבֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הת׳ **הִתְחַבְּלָה**⁘, הָיוּ לָהּ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה, נִתְעַבְּרָה: ״שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ מִתְחַבֶּלֶת כַּיּוֹלֵדָה״ (ילקוט שיר השירים תתקצג).

– **חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת**° [על־פי תהלים ז טו] זָמַם מְזִמּוֹת, טִכֵּס עֵצָה: ״שָׁנִים וְלֵילוֹת חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת אֵיךְ לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּבָר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים 10). ״וְכָל אוֹתָן תַּחְבּוּלוֹת חִבֵּל עָלָיו וְלֹא הוֹעִיל מִמֶּנּוּ״ (הזז, צל 33). – [לְחַבֵּל, מְ־, יְ־]

חֶבֶל [אכדית: iblu; ארמית: חַבְלָא; ערבית: חַבְל] 1, חוּט עָבֶה הַשָּׁזוּר מֵחוּטִים רַבִּים, מֵיתָר: ״וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן״ (יהושע ב טו). ״אֹהֶל בַּל־יִצְעָן... וְכָל־חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ״ (ישעיה לג כ). 2, מַלְכֹּדֶת עֲשׂוּיָה חֲבָלִים קְלוּעִים, סְבָכָה: ״טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב״ (איוב יח י). 3, חוּט לִמְדִידָה: ״וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק״ (עמוס ז יז). ״אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר״ (עירובין ה ד). ״מִדָּה בַּחֶבֶל אֲנִי מוֹכֵר לְךָ״ (בבא בתרא ז ג). 4, אֵזוֹר, חֶלְקַת־אֲדָמָה, גָּלִיל: ״הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם״ (צפניה ב ה) ״אֶרֶץ כְּנָעַן, חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם״ (תהלים קה יא). ״נוֹף מוֹלַדְתִּי... חֶבֶל שַׁאֲנָן וּבוֹדֵד״ (ביאליק, אחד אחד). 5, חֵלֶק: ״מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב״ (יהושע יז יד). ״עוֹד גַּם לָנוּ בּוֹ יָד וָחֶבֶל״ (אלתרמן, שירים א 152). 6° [בצבא] יְחִידַת־מִשְׁנֶה שֶׁל גּוּשׁ בַּהֲגָנָה מֶרְחָבִית: הַגּוּשׁ מְחֻלָּק לַחֲבָלִים, הַחֶבֶל–לַאֲזוֹרִים, הָאֵזוֹר–לִקְטָעִים. 7, חֶבֶר, קְבוּצָה, סִיעָה: ״וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה״ (שמואל א י ה). – [חֶבֶל־, חֲבָלִים, חַבְלֵי־]

– חַבְלֵי־אַהֲבָה° [עַל־פִּי הושע יא ד: "בחבלי אדם אמשכם, בעבותות אהבה"] קִשְׁרֵי אַהֲבָה וִידִידוּת: "לְקָשְׁרָם בְּחַבְלֵי אַהֲבָה וְכָבוֹד לְעַמָּם וְאַרְצָם" (אחד העם, לג). "וְנִתְקַשֵּׁר עִמָּהֶם בְּחַבְלֵי אַהֲבָה" (עגנון, כלה שסו). "נַפְשָׁהּ חָשְׁקָה בּוֹ זֶה כְּבָר, וּשְׁנֵיהֶם קְשׁוּרִים בְּחַבְלֵי אַהֲבָה" (ברקוביץ, תר׳ מנחם 3).

– חַבְלֵי־קֶסֶם°, קְשָׁרִים מֻפְלָאִים, קְשָׁרִים אַמִּיצִים וּבִלְתִּי נִרְאִים: "נְסִיכוֹת רַבּוֹת וּבְנוֹת־מְלָכִים עֲצוּרוֹת פֹּה בְּחַבְלֵי־הַקֶּסֶם" (ביאליק, תר׳ קישוט כו). "נִמְשַׁכְתִּי בְּחַבְלֵי־קֶסֶם אַחֲרֵי אוֹתָם הַבְּרִיּוֹת הַנָּאִים" (ברקוביץ, תר׳ מנחם נט).

– חַבְלֵי־שֵׁנָה•, תֵּאוּר פִּיּוּטִי לַשֵּׁנָה הַתּוֹקֶפֶת אֶת הָאָדָם: "בָּרוּךְ הַמַּעֲבִיר חַבְלֵי שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפַּי" (ברכות ס:). "שַׁבְתִּי אֶל מְקוֹמִי וְנֶאֱחַזְתִּי שׁוּב בְּחַבְלֵי־שֵׁנָה" (ברנר, א 156). "בַּהֲקִיצוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה... וּבְעֵינַיִם שֶׁכְּרֶגַע סָרוּ מֵהֶם חַבְלֵי־הַשֵּׁנָה" (שופמן, יונה ג).

– אָחַז (תָּפַשׂ) אֶת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשִׁים• (דברים רבה ז), רָצָה לְהַשִּׂיג בְּבַת־אַחַת שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים.

– הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי•, 1•, צָרָה אַחַת גּוֹרֶרֶת אֶת חֲבֶרְתָּהּ, עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה (תנחומא, סוף מקץ). 2° [בהשאלה] הִשְׁקִיעַ כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף לְהַצָּלַת דָּבָר, וְאַף הוּא יָרַד לְטִמְיוֹן...

– חֲבָלִים נָפְלוּ לוֹ בַּנְּעִמִים (תהלים טז ו), מְנָת חֶלְקוֹ הָיְתָה טוֹבָה, הוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ: "וּבְעִנְיְנֵי אִישׁוּת לֹא נָפְלוּ גַּם לוֹ חֲבָלִים בַּנְּעִימִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קב).

– לָקַח חֶבֶל בְּ־°, הִשְׁתַּתֵּף בְּ־, לָקַח חֵלֶק בְּ־: "מִתְכַּבְּדִים אֲנַחְנוּ לְבַקֵּשׁ אֶת מַעֲלַתְכֶם לָבוֹא וְלָקַחַת חֶבֶל בְּשִׂמְחַת בָּנֵינוּ" (עגנון, כלה שפד). "לֹא יָכֹלְתִּי לָקַחַת חֶבֶל בְּכָל הַשִּׂמְחָה הַזֹּאת" (ברש, א 10).

חֵבֶל ז׳ [ראה ג. חבל; ארמית: חֶבְלָא; ערבית: חַבַּל הריון] מַכְאוֹב, כְּאֵב (בְּיִחוּד כְּאֵבֵי הַלֵּדָה): "בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה, בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר" (ישעיה סו ז). "צִירִים וַחֲבָלִים יֹאחֵזוּן כַּיּוֹלֵדָה יְחִילוּן" (ישעיה יג ח). – [חֵבֶל־, חֶבְלוֹ; חֲבָלִים, חֶבְלֵי־]

– חֶבְלֵי־גְאֻלָּה°, הַלְּבָטִים וְהַיִּסּוּרִים הַכְּרוּכִים בַּמַּאֲבָק לִגְאֻלָּה שֶׁל פְּרָט אוֹ שֶׁל אֻמָּה.

– חֶבְלֵי יְצִירָה°, קָשְׁיֵי יְצִירָה, הֶעָמָל וְהַמַּאֲמַצִּים הַכְּרוּכִים בִּיצִירָה: "הַנִּצָּחוֹן הָרִאשׁוֹן עוֹלֶה אָמְנָם לִבְעָלָיו בְּחֶבְלֵי יְצִירָה גְּדוֹלִים שֶׁאֵין דֻּגְמָתָם" (ביאליק, מגדלי).

– חֶבְלֵי־לֵדָה°, 1. כְּאֵבֵי הַיּוֹלֶדֶת (על פי הושע יג יג). 2 [בהשאלה] פְּגָעִים וּלְבָטִים בְּדֶרֶךְ בִּצּוּעוֹ שֶׁל רַעְיוֹן אוֹ מִפְעָל מְסֻיָּם: "בְּחֶבְלֵי לֵדָה קָשִׁים בָּאָה לָעוֹלָם כָּל הַכָּרָה חֲדָשָׁה" (אחד העם, שעט).

– חֶבְלֵי־לָשׁוֹן°, יִסּוּרֵי הַהִתְבַּטְּאוּת הַמְדֻיֶּקֶת בְּלָשׁוֹן, קָשְׁיִים בְּהַבָּעָה: "סוּרִים הֵם אֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה... שׁוּב אֲנִי בּוֹדֵד וְאִלֵּם. אוֹי, אוֹי, חֶבְלֵי־לָשׁוֹן" (ביאליק, איש הסיפון).

– חֶבְלֵי־מָשִׁיחַ° [עַל־פִּי סנהדרין צח; ושם "חבלו של משיח"], כִּנּוּי לַצָּרוֹת וְלַפֻּרְעָנֻיּוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ עַל הָעוֹלָם קֹדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, לְפִי אֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל: "אֲנִי נוֹשֵׂא חֶבְלֵי מָשִׁיחַ בְּנַפְשִׁי, לִגְאֻלָּה וּפְדוּת שָׁאֹף אֶשְׁאַף" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טז). "מָשִׁיחַ לֹא בָּא, אֲבָל חֶבְלֵי־מָשִׁיחַ כְּבָר בָּאוּ" (עגנון, כפות שיר). "קֵץ לְחֶבְלֵי־מָשִׁיחַ!" (סנאי, ארץ 119).

ב. **חִבֵּל, חִיבֵּל** ז׳ [מן חֶבֶל] (משלי כג לד) שֵׁם כּוֹלֵל לַחֲבָלִים, לַשַּׁלְשְׁלָאוֹת וְלִשְׁאָר אֲבִיזָרִים הַמַּחְזִיקִים אֶת הַתְּרָנִים, הַיְּתֵדוֹת וְהַמִּפְרָשִׂים בִּסְפִינוֹת־מִפְרָשׂ. – [חִבֵּל־, חִבְּלִים, חִבְּלֵי־]

חֲבָל• מ״ק [להבעת צער] צַר, מַה צַּר, הוֹי, וַי: "חֲבָל עַל שַׁמָּשׁ גָּדוֹל שֶׁאָבַד מִן הָעוֹלָם!" (סנהדרין נט:). "חֲבָל לִי עֲלֵיכֶם, מִי יִתֵּן מוֹתִי עֲלֵיכֶם!" (שמות רבה א). "וַחֲבָל! לִפְנֵי זְמַנָּהּ בּוֹא קָדְמָה הַפְּרִידָה" (ביאליק, ציל צליל).

– חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין• (סנהדרין קיא.), וַי עַל הָאוֹבְדִים וְאֵינָם נִמְצָאִים [אימרת־צער על מות אדם יקר; על־פי־רוב מצטטים רק את הרישא: "חבל על דאבדין"]

חֲבָל• ז׳ [מן א. חבל] 1°, חֲבָלָה, הַכָּאָה. 2•, דְּמֵי חֲבָלָה, הַכֶּסֶף שֶׁהַחוֹבֵל מְשַׁלֵּם לַנֶּחְבָּל: "חֲבַל אִשָּׁה לְבַעַל וּדְמֵי וְלָדוֹת לְבַעַל" (מכילתא משפטים ח). – [חֲבַל־, חֲבָלִים, חַבְלֵי־]

חַבָּל÷ ז׳ [מן א. חבל, חִבֵּל] חַבְּלָן, מַשְׁחִית: "וְלִמְעַוֵּל אֲנִי עַוָּל, וְלִמְחַבֵּל אֲנִי חַבָּל" (הרומי, ט 175). "בַּשָּׁמַיִם מַלְאָךְ, וְעַל פְּנֵי תְהוֹם חַבָּל" (גלבוע, בבוקר 16). – [חַבַּל־, חַבָּלִים, חַבָּלֵי־]

חבלבל

חֲבַלְבָּל° ז׳ [עַל־פִּי השם הסורי] סוּג שֶׁל צְמָחִים הַכּוֹלֵל מִינִים הַגְּדֵלִים בָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמִינִים אֲחֵרִים הַמְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי נוֹי (Convolvulus). פִּרְחֵי הַחֲבַלְבָּל גְּדוֹלִים, בַּעֲלֵי צְבָעִים שׁוֹנִים וּדְמוּיֵי פַּעֲמוֹן: "נִיחוֹחָם שֶׁל חֲבַלְבָּלִים" (טשרניחובסקי, שירים 494). – [חֲבַלְבַּל־, חֲבַלְבָּלִים, חֲבַלְבְּלֵי־]

חֲבָלָה• נ׳ [מן א. חָבַל] 1, הַכָּאָה, פְּגִיעָה בַּגּוּף, פְּצִיעָה: "דִּינֵי מָמוֹנוֹת – בִּשְׁלוֹשָׁה (דַּיָּנִים), גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת – בִּשְׁלוֹשָׁה" (סנהדרין א א). 2, קְנָס שֶׁמְּשַׁלֵּם הַחוֹבֵל לַנֶּחְבָּל, פִּצּוּיִים בְּעַד פְּצִיעָה: "הַחוֹבֵל בְּבַת קְטַנָּה שֶׁל אֲחֵרִים – חֲבָלָה לְמִי?" (בבא קמא פז.). – [חֲבָלַת־, חֲבָלוֹת]

חַבָּלָה• נ׳ [מן א. חבל, חִבֵּל] הַשְׁחָתָה, הֲרִיסָה, גְּרִימַת נֵזֶק: הַמּוֹרְדִים חִבְּלוּ חַבָּלוֹת קָשׁוֹת בִּמְסִלּוֹת־הַבַּרְזֶל. – [חַבָּלַת־, ־לוֹת]

– מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה• 1•, כִּנּוּי לְמַלְאָכִים מַשְׁחִיתִים, שֶׁלְּפִי הָאַגָּדָה תַּפְקִידָם לְחַבֵּל וּלְהַזִּיק לָרְשָׁעִים בְּקִבְרֵיהֶם וּבַגֵּיהִנֹּם (שבת נה.). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים שֶׁדַּרְכָּם לְהַזִּיק וּלְקַלְקֵל, מַזִּיקִים, "בָּנִים מַשְׁחִיתִים".

חֶבְלָה• נ׳ [מן חֶבֶל 4] נַחֲלָה, אֲחֻזָּה: "וְאֵלּוּ חֶבְלָתוֹ וְנַחֲלָתוֹ וּסְגֻלָּתוֹ" (במדבר רבה כ). – [חֶבְלַת־, חֲבָלוֹת, חֶבְלוֹת־]

חַבְּלָן÷ ז׳ [מן א. חבל, חִבֵּל] 1÷, מַשְׁחִית, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂי חַבָּלָה: "מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְּלָן וְלֹא יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וְיַשְׁלִיכֵם לְחַבָּלָה" (רמב״ם, אבל יד כד). "שִׁמְעוּ־נָא מַה שֶּׁאֵרַע לָהּ לְחַבְּלָנִית זוֹ בְּקוּם שֶׁל חָלָב" (מגדלי מו״ס, רעד). 2° [בצבא] חַיָּל שֶׁאֻמַּן לְמַעֲשֵׂי חַבָּלָה בְּמִתְקְנֵי הָאוֹיֵב. – [חַבְּלָנִית, חַבְּלָנִים, ־נִיּוֹת]

חַבְּלָנוּת° נ׳ [מן חַבְּלָן] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַחַבְּלָן, פְּעֻלּוֹת חַבָּלָה: "אַף אִם מֵאָה פַּעַם גָּמְלָה בַּלֵּב הַהַחְלָטָה לָצֵאת וְלִנְטֹשׁ אֶת הַחַבְּלָנוּת... גּוֹבֶרֶת הַתְּשׁוּקָה לַמִּשְׂחָק הַמְחַשְׁמֵל, לַטֵּרוּף שֶׁבַּסַּכָּנָה" (יזהר, צקלג 47). מַעֲשֵׂי חַבְּלָנוּת בִּמְסִלּוֹת־הַבַּרְזֶל. – [חַבְּלָנוּת־]

חַבְלָנִי° ת׳ [מן חַבְלָן] שֶׁל חַבְלָן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַבְּלָנוּת: פְּעֻלָּה חַבְּלָנִית שֶׁל הַמִּסְתַּנֵּן. – [חַבְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַבְלָנִית° נ׳ [מן חַבְלָן] אֳנִיַּת־מַשְׁחִית, מַשְׁחֶתֶת, סְפִינַת־קְרָב שֶׁתַּפְקִידָהּ לְחַבֵּל וְלִפְגֹּעַ בִּסְפִינוֹת הָאוֹיֵב. – [חַבְלָנִית־, חַבְלָנִיּוֹת]

חבס [קרוב אל חבץ, חבט]

~ פָּע׳ **חָבַס** • פ״י חָבַט, לָחַץ וּמָעַךְ: ״בְּשֶׁחֲבָסוֹ לְאַלְתַּר״ (בבא מציעא פ:, לפי גירסת ״הערוך״). – [לַחֲבֹּס אֶת־, חוֹבֵס, יַחְבֹּס]

~ נפ׳ **נֶחְבַּס** •, נִלְחַץ, נִמְעַךְ: ״וְגַלְגֹּלֶת שֶׁנֶּחְבְּסָה בְּרֻבָּהּ״ (חולין מב:). – [לְהֵחָבֵס, נֶחְבָּס, יֵחָבֵס]

חבץ [קרוב אל חבט, חבס; ערבית: חַ׳בַּצַ ערבב]

~ פִּע׳ **חִבֵּץ** • פ״י 1•, חָבַט וּבָחַשׁ (חָלָב אוֹ שַׁמֶּנֶת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): ״הַמִּקְפָּה... אִם חִבֵּץ – כָּל מָקוֹם שֶׁהִלֵּךְ הַשֶּׁמֶן פָּסוּל״ (טבול יום ב ד). ״הַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ וְהַמְגַבֵּן״ (שבת צה). ״בְּנוֹתַי נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכַּדִּים וּמְחַבְּצוֹת אֶת הַחֶמְאָה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה יא). 2° [בהשאלה] לִכֵּד, גִּבֵּשׁ: ״נַעֲשׂוּ אֵיזוּ נִסְיוֹנוֹת לְחַבֵּץ אֶת הַפֵּרוּרִים, וְהָיוּ יָמִים שֶׁל הִתְאַחֲדוּת עִם הָעָם״ (ברנר, ג 332). – [לְחַבֵּץ אֶת־, מְחַבֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻבַּץ** ∴, נֶחְבַּט, הֻכָּה: הַחֶמְאָה חֻבְּצָה מֵחָלָב שָׁמֵן. – [מְחֻבָּץ, יְחֻבַּץ]

~ הת׳ **הִתְחַבֵּץ**°, [בהשאלה] תָּסַס, חָמַר: ״תִּפָּטְרִי בְּבַת אַחַת מִכָּל־מַה שֶּׁמִּתְחַמֵּץ וּמִתְחַבֵּץ וּמִתְרַמֵּץ בְּתוֹכֵךְ״ (שנהר, ב 455). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

חֹבֶץ°, חובץ ז׳ ראה חֻבְצָה.

חֻבְצָה•, חובצה [ארמית: חוּבְצָא, ירושלמי פסחים לג ג; מן חבץ] חֲלֵב־חֶמְאָה, מֵי־חֶמְאָה, הַנְּסִיוּב הַנִּשְׁאָר מִן הַשַּׁמֶּנֶת אוֹ מִן הַזִּבְדָּה אַחֲרֵי חִבּוּץ הַחֶמְאָה. –[חֻבְצַת־, חֻבְצוֹת]

חבצלת

חֲבַצֶּלֶת נ׳ [אכדית: habasillatu; סורית: חַמַצְלִיתָא] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַנַּרְקִיסִיִּים (Pancratium), גָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּחוֹלוֹת חוֹף הַיָּם: ״אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן, שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים״ (שיר השירים ב א). – [חֲבַצֶּלֶת־, חֲבַצָּלוֹת, חֲבַצְּלוֹת־]

חבק [קרוב אל א- אבק; אוגריתית: חבק; ארמית: חֲבַק]

~ פָּע׳ **חָבַק** פ״י 1. לִפֵּף וְהִקִּיף דְּבַר־מָה בִּזְרוֹעוֹת הַיָּדַיִם: ״לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן״ (מלכים ב ד טז). ״חָבִית שֶׁנִּסְדְּקָה... וַחֲבָקָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ הַחֲרָסִים״ (רמב״ם, מאכלות אסורות יב ח). 2°, הִקִּיף מִסָּבִיב, הִדֵּק: הַחֲגוֹרָה חוֹבֶקֶת אֶת מָתְנֵי הָאִישׁ. – [לַחֲבֹק אֶת־, חוֹבֵק, יַחֲבֹק]

~ נפ׳ **נֶחֱבַק** ∴, חָבְקוּ אוֹתוֹ, הִתְחַבֵּק: ״וּכְבָר הָיוּ הַשְּׁנַיִם צוֹחֲקִים בַּחֲשַׁאי וּמִתְלַחֲשִׁים בְּהֵחָבֵק״ (שנהר, ג 283). – [לְהֵחָבֵק, נֶחֱבָק, יֵחָבֵק]

~ פִּע׳ **חִבֵּק** פ״י חָבַק בְּחָזְקָה, לִפֵּף גּוּף מִסְּבִיבוֹ בִּזְרוֹעוֹת (בְּיִחוּד מִתּוֹךְ חִבָּה וְאַהֲבָה): ״וַיְחַבֶּק־לוֹ וַיְנַשֶּׁק־לוֹ״ (בראשית כט יג). ״שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי, וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי״ (שיר השירים ב ו). ״בָּאָה אֲחוֹתוֹ... וְהָיְתָה מְחַבַּקְתּוֹ וּמְנַשַּׁקְתּוֹ״ (שמות רבה ה). – [לְחַבֵּק אֶת־, לְ־; מְחַבֵּק, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻבַּק** ∴, לֻפַּף בְּחָזְקָה בִּזְרוֹעוֹת אַחֵר: הַיֶּלֶד חֻבַּק בִּזְרוֹעוֹת אִמּוֹ. הַנֶּאֱהָבִים עָמְדוּ דֹם מְחֻבָּקִים. – [מְחֻבָּק, יְחֻבַּק]

~ הת׳ **הִתְחַבֵּק**•, חִבֵּק וְחִבְּקוּ אוֹתוֹ, חִבְּקוּ זֶה אֶת זֶה: ״אִם תִּרְאֶה סָרִיס מִתְחַבֵּק עִם אִשְׁתְּךָ, שֶׁמָּא אֵינוֹ רַע לְךָ?״ (ירושלמי ביצה סא ג). ״וַיִּשְּׁקוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּתְחַבְּקוּ וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָּדוֹל״ (מעשה ג׳, ילינק ה). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **חָבַק בֵּן** [שאול מן מלכים ב ד טז] נוֹלַד לוֹ בֵּן: ״פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי שְׂמֵחִים לְהוֹדִיעַ כִּי הֵם חוֹבְקִים בֵּן״ (נוסח חגיגי רווח בהודעות).

– **חָבַק זְרוֹעוֹת עוֹלָם°**, [בעקבות דברים לג כז: ״ומתחת זרועות עולם״] הִקִּיף בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, הִרְקִיעַ בְּדִמְיוֹנוֹ שְׁחָקִים: ״מַדּוּעַ לֹא תֵדַע גַּם אַחַת מֵהֶן כִּי אָנֹכִי הִנְנִי בַּעַל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר יוּכַל לְהַעֲשִׁיר אוֹתָן וְלַחֲבֹק עִמָּן זְרוֹעוֹת עוֹלָם?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לו).

– **חָבַק יָדָיו**, הָלַךְ בָּטֵל, נִמְצָא בְּאֶפֶס מַעֲשֶׂה: ״הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו״ (קהלת ד ה). ״אֲבָל גַּם בְּנֵי הָאָדָם לֹא חָבְקוּ יָד בַּעֲצַלְתַּיִם״ (יהודה שטינברג, סא). ״כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁרוֹאֶה לְשׁוֹן־אֵשׁ אוֹחֶזֶת בְּבֵיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְהוּא חוֹבֵק יָדָיו וְאֵינוֹ מְנַסֶּה לְכַבּוֹת הַדְּלֵקָה?״ (בורלא, כיסופים 20).

– **חִבֵּק אַשְׁפַּתּוֹת**, הִתְגַּלְגֵּל בָּאַשְׁפָּה, הָיָה חֲסַר־כֹּל וְרָעֵב: ״הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע חִבְּקוּ אַשְׁפַּתּוֹת״ (איכה ד ה).

– **חִבֵּק צוּר**, הָיָה בְּלֹא מַחֲסֶה וּמָגֵן: ״מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ, וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ־צוּר״ (איוב כד ח). ״וָאֵתַע כָּל הַיָּמִים גַּלְמוּד בֵּין הֶהָרִים וּבַלַּיְלָה חִבַּקְתִּי צוּר״ (ביאליק, מגילת ו).

חֲבָק• ז׳ [מן חבק] 1•, רְצוּעָה הַמְקַשֶּׁרֶת אֶת הָאֻכָּף אוֹ אֶת הָרִתְמָה אֶל בֶּטֶן הַבְּהֵמָה: ״חֲבָק לַחֲמוֹר״ (כלים יט ג). ״אָנָּא הִתְבּוֹנֵן לַסּוּס, וְהָיָה כְּהַתִּירְךָ הַחֲבָק תִּתֵּן אֶת לִבְּךָ לְפִצְעוֹ״ (טשרניחובסקי, שירים 456). 2°, בִּירִית, רְצוּעָה לְהִדּוּק הַגַּרְבַּיִם לַשּׁוֹק. 3•, תַּכְשִׁיט הַחוֹבֵק אֶת צַוַּאר הָאִשָּׁה, כְּעֵין עֲנָק: ״הַבָּנוֹת יוֹצְאוֹת בַּחוּטִין שֶׁבְּאָזְנֵיהֶן, אֲבָל לֹא בַּחֲבָקִין שֶׁבְּצַוְּארֵיהֶן״ (שבת נז.). 4•, מְקוֹם חִבּוּר הַיָּרֵךְ אֶל הַגּוּף (נידה נח.). – [חֲבַק־, חֲבָקִים, חֲבָקֵי־]

א. **חֶבֶק°** ז׳ [מן חבק] פַּס־נְיָר הַחוֹבֵק אֶת הָאֲרִיזָה שֶׁל מוּצָרִים מְסֻיָּמִים לְאוֹת כִּי שֻׁלַּם עֲלֵיהֶם בְּלוֹ כַּחֹק (Banderole): חֶבֶק לַחֲפִיסוֹת סִיגָרִיּוֹת. – [חֶבֶק־, חֲבָקִים, חַבְקֵי־]

ב. **חֶבֶק°** [מן חבק] חֲבִיקָה, לְפִיתָה: ״וּזְרוֹעוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ לַחֲבֹק עִמִּים כָּרְתוּ כוֹרְתֵינוּ עִם קָדְקֹד הוֹזֵה הַחֶבֶק״ (גרינברג, רחובות עח). ״בְּחֶבֶק שֶׁל יֶרֶק חוֹבֶקֶת (חַגֶּפֶן) עֲצֵי שְׁזִיפִים״ (תלמי, לארצי 23). ״נִקְפָּא יַחְדָּו, אָחִי, הַהֲדוּקִים בְּחֶבֶק״ (ורד, חרב ומיתר 29). –[חֶבֶק־]

חַבְקָנִי° ת׳ [מן חבק, חִבֵּק] הַחוֹבֵק בְּחָזְקָה: ״הַזּוּגוֹת פָּרְחוּ סֹעֲרוּ וְנָדַמּוּ: הַזְּרוֹעוֹת הַחַבְקָנִיּוֹת נִתְפָּרְדוּ בְּאֶפֶס־אוֹנִים״ (שנהר, ב 111). – [חַבְקָנִית, חַבְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. חבר [אכדית: ebēru; ארמית: חֲבַר]

~ פָּע׳ **חָ בַ ר** 1, פ״ע הִתְאַחֵד, הִתְקַשֵּׁר, נִצְמַד: ״וְחָמֵשׁ יְרִעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ״ (שמות כו ג). ״כָּל־אֵלֶּה (הַמְּלָכִים) חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים״ (בראשית יד ג). ״אֲדַלֵּג עַל עֵצִים, לַקּוֹפִים אֶחְבָּר״ (כהן, שירים קט). 2• פ״ע [חברו על־], הִתְקַהֲלוּ וְנוֹעֲדוּ כְּנֶגֶד־: ״חָבְרוּ עָלַי תַּלְמִידָיו כְּתַרְנְגוֹלִים... וְלֹא הִנִּיחוּנִי לִלְמֹד״ (יבמות פד.). ״אֲבוֹתָיו חָבְרוּ עָלָיו בִּדְמָעוֹת מַמָּשׁ: בְּנֵנוּ, לָמָּה לְךָ הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת?״ (ברנר, ג 78). ״חָבְרוּ עָלָיו הַמְּבִינִים וְלָחֲשׁוּ לוֹ בְּאָזְנָיו״ (עגנון, אלו קמז). 3° פ״י חִבֵּר, צֵרֵף: ״דְּמִי־עוֹלָם מְרַפֵּא אֶת פְּצָעַי וְקֶרַע אֶל קֶרַע הוּא חוֹבֵר״ (שניאור, שירים רלג). — [לַחֲבֹר אֶל־, לְ־, עַל־; חוֹבֵר, יַחֲבֹר]

~ נִפ׳ **נֶ חְ בַּ ר •**, צֹרַף, הִתְאַחֵד: ״כְּשֵׁם שֶׁכֹּהֲנִים הַלָּלוּ נֶחְבָּרִים עַל הַגֹּרֶן לִטֹּל אֶת חֶלְקָם״ (בראשית רבה פ). ״וְיַחַד הֶחְבִּירָם וְאֵינָם נֶחְבָּרִים״ (גבירול, א 70). ״הַכְּלָל הַנֶּחְבָּר מִן הַפְּרָטִים״ (אברהם אבן־עזרא לשמות ל יב). ״לִיסְטִים וְרַמַּאי נוֹעֲדוּ נֶחְבָּרוּ, וַיִּגְדְּרוּ בַּעֲדֵנוּ שֶׁלֹּא נָשׁוּב חַס וְשָׁלוֹם לְאֶרֶץ קָדְשֵׁנוּ״ (הזז, היושבת 43). — [לְהֵחָבֵר, נֶחְבָּר, יֵחָבֵר]

~ פִּע׳ **חִ בֵּ ר** פ״י 1, אִחֵד, קִשֵּׁר יַחַד: ״וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ יְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת״ (שמות לו י). 2° [בחשבון] צֵרֵף מִסְפָּרִים זֶה לָזֶה, כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת סְכוּמָם: אִם נְחַבֵּר 6 אֶל 3 נְקַבֵּל 9. 3 ֿ, יָצַר, כָּתַב סֵפֶר, מֶחְקָר, מַאֲמָר וְכוּ׳: ״וְאַחַר כָּךְ חִבְּרוּ תַּלְמִידָיו... הַתּוֹסֶפְתָּא״ (הקדמת רב נסים גאון לתלמוד). הָרַמְבַּ״ם חִבֵּר אֶת ״מִשְׁנֵה תּוֹרָה״. 4 ֿ, פֵּרֵשׁ, הִסְבִּיר, הִגְדִּיר: ״וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ ׳רִינָּהוּ׳ לְשׁוֹן יְלָלָה״ (רש״י שמואל א ז ב). — [לְחַבֵּר אֶת־, מְחַבֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻ בַּ ר**, 1, אֻחַד, נִקְשַׁר: ״יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו״ (תהלים קכב ג). ״עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו חֻבָּר״ (שמות לט ד). ״מִקְרִים רַבִּים וְרָעִים שֶׁחֻבְּרוּ יַחְדָּו״ (אחד העם, מג). ״חֶמְדַּת־יֹפִי וְשַׁלְוַת־אוֹר חֻבְּרוּ מֶחֶלְקַת פָּנֶיהָ״ (בורלא, עקביה 214). 2° [בחשבון] צֹרַף מִסְפָּר אֶל מִסְפָּר, נִתַּן סַךְ־הַכֹּל שֶׁל מִסְפָּרִים: בַּתַּרְגִּיל 14 = 6+8 חֻבְּרוּ שְׁנֵי הַמִּסְפָּרִים 6 וּ־8. 3• (חובר אל־) הָיָה דָבוּק אֶל־, בְּנִגּוּד אֶל ״נִתְלַשׁ״: ״הַזְּרָעִים וְהַיְּרָקוֹת הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע״ (אהלות ה ה). ״עוֹשִׂין בְּתָלוּשׁ בְּסוּרְיָא, אֲבָל לֹא בִּמְחֻבָּר״ (שביעית ג ב). 4 ֿ, נִכְתַּב, נֶעֱרַךְ (סֵפֶר, מַאֲמָר, מֶחְקָר וְכוּ׳): ״וְחֻבַּר הַיְרוּשַׁלְמִי בְּקֵרוּב מִמָּאתַיִם שָׁנָה אַחַר הַחֻרְבָּן״ (ראב״ד, ספר הקבלה). — [מְחֻבָּר, יְחֻבַּר]

~ הת׳ **הִ תְ חַ בֵּ ר**, 1, הִצְטָרֵף, הִתְאַחֵד, הִזְדַּוֵּג: ״כְּהִתְחַבֶּרְךָ עִם־אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ״ (דברי הימים ב כ לז). ״וְאֶל עָשִׁיר מִמְּךָ מַה תִּתְחַבָּר?״ (בן־סירא, יג ב). ״נִתְחַבְּרוּ מוֹאָב עִם מִדְיָן״ (במדבר רבה כ). ״כִּי לֹא נִמְזְגוּ מֵאֲלֵיהֶן וְלֹא נִתְחַבְּרוּ בְּטִבְעָן״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). 2°, חֻבַּר, נֶעֱרַךְ: הַתַּלְמוּד נִתְחַבֵּר בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת אֲחָדִים. — [לְהִתְחַבֵּר עִם־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶ חְ בִּ י ר** פ״י 1, חִבֵּר, עָרַךְ: ״אַחְבִּירָה עֲלֵיכֶם בְּמִלִּים״ (איוב טז ד). ״וְיַחַד הֶחְבִּירָם וְאֵינָם נֶחְבָּרִים״ (גבירול, א 70). ״וַאֲשֶׁר יָדְעָה נַפְשִׁי אַחְבִּירָה״ (שיר הייחוד ליום א)׳. 2 ֿ, הִתְאִים, הִשְׁוָה: ״וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה״ (אדון עולם). 3°, חִבֵּר בְּדֶרֶךְ אַסּוֹצְיַאצְיָה, הֵבִיא בְּקֶשֶׁר הֶגְיוֹנִי, בְּהֶחְבֵּר הַדְּבָרִים. — [לְהַחְבִּיר, מַ־, יַ־]

– **הֶחְבִּיר עָלָיו בְּמִלִּים** [על־יסוד איוב טז ד], הִרְבָּה לְדַבֵּר אֵלָיו: ״הַחְבִּירִי עָלֵינוּ בְּמִלִּין, הַאֲרִיכִי לָשׁוֹן כִּי יֶעֱרַב עָלַי שִׂיחֵךְ״ (מאפו, צט).

ב. חבר [ראה ב. חֶבֶר]

~ פָּע׳ **חָ בַ ר** פ״י קָסַם, כִּשֵּׁף, לָחַשׁ לְחָשִׁים: ״קֹסֵם קְסָמִים, מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף וְחֹבֵר חָבֶר, וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי, וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים״ (דברים יח יא). — [לַחֲבֹר, חוֹבֵר, יַחֲבֹר]

א. חֶבֶר ז׳ [ראה א. חבר] 1, קִבּוּץ אֲנָשִׁים, חֲבוּרָה, קְבוּצַת אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי עִנְיָן אוֹ עִסּוּק מְשֻׁתָּף: ״חֶבֶר כֹּהֲנִים״ (הושע ו ט). חֶבֶר הַמּוֹרִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר. 2°, הִתְאַגְּדוּת, אִרְגּוּן: חֶבֶר הַקְּבוּצוֹת וְהַקִּבּוּצִים. — [חֶבֶר־]

– **חֶבֶר לֵצִים**°, קְבוּצַת שׁוֹבָבִים, כְּנוּפְיַת קֻנְדֵּסִים: ״אַל תַּעַצְבוּ, חֶבֶר לֵצִים, וְאַל יִפֹּל לְבַבְכֶם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קכט).

– **חֶבֶר מֵרֵעִים**° (על־פי דרש הכתוב בבראשית כו כו: ״ואחזת מרעהו״) חֲבוּרַת יְדִידִים: ״הָלַךְ הוּא וְחֶבֶר מֵרֵעָיו עִמּוֹ״ (בורלא, עקביה 91).

– **חֶבֶר עִיר•** (ברכות ד ז), קְהִלָּה מְסֻדֶּרֶת בָּעִיר.

ב. חֶבֶר ז׳ [ראה ב. חבר] קֶסֶם, לַחַשׁ, כִּשּׁוּף: ״בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד״ (ישעיה מז ט). — [חֶבֶר־, חֲבָרִים, חַבְרֵי־]

חָבֵר ז׳ [ראה א. חבר] 1, רֵעַ, יָדִיד, עָמִית: ״וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים״ (שופטים כ יא). ״הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים, חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ״ (שיר השירים ח יג). ״עֲשֵׂה לְךָ רַב וּקְנֵה לְךָ חָבֵר״ (אבות א ו). ״יְדִידַי וַחֲבֵרַי הַנְּעִים״ (ביאליק, משירי הקיץ א). 2°, אֶחָד מִן הַחֶבְרָה, בֶּן אֲגֻדָּה אוֹ אִרְגּוּן וְכַדּוֹמֶה: פְּלוֹנִי חָבֵר בְּמִפְלֶגֶת הַפּוֹעֲלִים. לְחַבְרֵי הָאֲגֻדָּה הַכְּנִיסָה חָפְשִׁית. פִּנְקַס חָבֵר. 3•, הַזּוּלַת, הָאַחֵר, שֵׁנִי: ״וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ״ (פאה א א). ״שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ״ (סנהדרין ד ה). ״וְהָיָה הַתִּינוֹק שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁהָיָה בּוֹכֶה״ (שמות רבה כב). ״רָאָה שְׁנֵי צִפֳּרִים מִתְנַצִּין זֶה עִם זֶה, הָרַג אֶחָד מֵהֶם אֶת חֲבֵרוֹ״ (במדבר רבה יח). ״מְשׁוֹטְטוֹת מִסְּבַךְ לִסְבַךְ, מֵעֵץ לַחֲבֵרוֹ״ (ביאליק, הבריכה). 4•, שֻׁתָּף לַעֲבוֹדָה, לְלִמּוּד וְכַדּוֹמֶה: ״הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּן״ (תענית ז.). ״לִפְנֵי עָמַד אָדָם, יְדִידִי, חֲבֵרִי לִשְׁאִיפָה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 141). חַבְרֵי הַכִּתָּה. חָבֵר לְמִקְצוֹעַ. 5• (בימי בית שני) כִּנּוּי לְחָסִיד הַמְדַקְדֵּק בְּכָל הַמִּצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ – בְּנִגּוּד לְ״עַם הָאָרֶץ״: ״הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת חָבֵר אֵינוֹ מוֹכֵר לְעַם־הָאָרֶץ לַח וְיָבֵשׁ״ (דמאי ב ג). ״חֲזָקָה עַל חָבֵר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן״ (פסחים ט.). 6 ֿ, תַּלְמִיד־חָכָם, מְלֻמָּד: ״קָרָא (מֶלֶךְ הַכּוּזָרִי) חָכָם מֵחַכְמֵי הַיְּהוּדִים וְשָׁאַל אוֹתוֹ עַל אֱמוּנָתוֹ, אָמַר לוֹ הֶחָבֵר וְכוּ׳״ (כוזרי א יא). 7•, דּוֹמֶה לוֹ, כָּמוֹהוּ: ״שֶׁלֹּא מָצִינוּ לוֹ (לַזָּב) חָבֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ״ (שבת פג:). ״׳בַּחֲרוּזִים׳ – הֵם הַקְּשׁוּרִים מֵהָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת, וְאֵין לוֹ חָבֵר״ (אברהם אבן־עזרא לשיר השירים א י). — [חֲבֵר־ חֲבֵרִים, חַבְרֵי־]

– **חֲבֵר־כְּנֶסֶת**° [בראשי־תיבות: ח״כ] תָּאֳרוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מִמֵּאָה וְעֶשְׂרִים הַנִּבְחָרִים בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל לַכְּנֶסֶת.

– **כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים•** [על־פי ירושלמי חגיגה עט ד: ״ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו׳ – עיר שהיא עושה כל ישראל חברים׳״] 1•, מַאֲמָר

בְּשֶׁבַח הָאַחֲוָה וְהָאַחְדוּת בֵּין הַיְּהוּדִים. 2°, שְׁמָהּ הָעִבְרִי שֶׁל חֶבְרָה יְהוּדִית עוֹלָמִית לַהֲגַנָּה עַל עִנְיְנֵי הַיְּהוּדִים וְלִפְעֻלָּה תַּרְבּוּתִית בֵּינֵיהֶם, בְּיִחוּד בְּאַרְצוֹת הַמִּזְרָח; נוֹסְדָה בִּשְׁנַת 1860 בְּפָרִיס [בראשי תיבות: כִּי״חַ; נִקְרֵאת גַּם ״אַלְיַאנְס״ עַל שׁוּם שְׁמָהּ הַצָּרְפָתִי: Alliance Israélite Universelle]

– **מַס חָבֵר**°, מַס חָדְשִׁי (אוֹ שְׁנָתִי) שֶׁמְּשַׁלֵּם אָדָם לַאֲגֻדָּה שֶׁהוּא מִשְׁתַּיֵּךְ אֵלֶיהָ.

– **פְּרוֹפֶסוֹר־חָבֵר**°, תֹּאַר אֲקָדֵמִי לְמַטָּה מִתֹּאַר ״פְּרוֹפֶסוֹר״.

– **תַּלְמִיד־חָבֵר**•, תַּלְמִיד שֶׁגָּדַל וְהִתְקַדֵּם בִּידִיעוֹתָיו וְהִגִּיעַ לְדַרְגַּת חֲבֵרוּת לְמוֹרֵהוּ: ״בֶּן־עַזַּאי תַּלְמִיד־חָבֵר דְּרַבִּי עֲקִיבָא הֲוָה (הָיָה)״ (בבא בתרא קנח:).

– **אֵשֶׁת חָבֵר הֲרֵי הִיא כְּחָבֵר**• 1•, אִשְׁתּוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם אַף הִיא בְּחֶזְקַת בַּת־תּוֹרָה וִידִיעוֹת (שבועות ל:). 2° [יש מצטטים מימרה זו גם בהוראה:] הָאִשָּׁה נֶהֱנֵית עַל־פִּי־רֹב מִזְּכֻיּוֹת בַּעְלָהּ.

א. **חַבָּר** ז׳ [מן א. חבר] חָבֵר, שֻׁתָּף לְמַעֲשֶׂה, בֶּן־חֶבְרָה: ״יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים״ (איוב מ ל). – [חַבַּר־, חַבָּרִים, חַבָּרֵי־]

ב. **חַבָּר**• ז׳ [אולי מפרסית: עַ׳בַּר עובד אש] 1, קוֹסֵם, חוֹבֵר, מְכַשֵּׁף (סנהדרין סח.). 2, כֹּהֵן הַפַּרְסִים עוֹבְדֵי הָאֵשׁ (שבת יא.). – [חַבַּר־, חַבָּרִים, חַבָּרֵי־]

חַבְרָא• ז׳ [ארמית] חָבֵר [רווח בפתגמים:]

– **חַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ**• [וְחַבְרָא דְחַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ (כתובות קט:), חֲבֵרְךָ יֵשׁ לוֹ חָבֵר [וַחֲבֵר חֲבֵרְךָ יֵשׁ לוֹ חָבֵר], כְּלוֹמַר: הַדְּבָרִים שֶׁמָּסַרְתָּ לַחֲבֵרְךָ יִמָּסְרוּ עַל־יָדוֹ לַחֲבֵרוֹ, וְכֵן הַשֵּׁנִי – לַשְּׁלִישִׁי, וּלְפִיכָךְ הִזָּהֵר מִגִּלּוּי סוֹדְךָ לַאֲחֵרִים.

– **חַבְרָךְ מִית – אַשַּׁר, אִתְעַשַּׁר – לָא תְאַשַּׁר**• (גיטין ל:), חֲבֵרְךָ מֵת – הַאֲמֵן, הִתְעַשֵּׁר – אַל תַּאֲמֵן.

חֶבְרָא∴ נ׳ [ארמית, בצירוף: חברא קדישא] – ראה חֶבְרָה.

חֲבַרְבּוּר∴ ת׳ [מן חֲבַרְבּוּרָה] בַּעַל חֲבַרְבּוּרוֹת, מְנֻמָּר, בַּעַל פַּסִּים בִּצְבָעִים שׁוֹנִים: ״אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְעַקְרַבִּים חֲבַרְבּוּרִים״ (הרומי, כח 516). – [חֲבַרְבּוּרָה, חֲבַרְבּוּרִים, ־רוֹת]

חֲבַרְבּוּרָה נ׳ [אולי מן חַבּוּרָה] 1, רְצוּעַת עוֹר מְנֻמֶּרֶת בִּצְבָעֶיהָ, כֶּתֶם טִבְעִי בָּעוֹר: ״הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ, וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו?״ (ירמיה יג כג). 2° [בהשאלה] כֶּתֶם בָּעוֹר בְּשֶׁל כְּוִיָּה אוֹ מַכָּה: ״חֲבַרְבּוּרוֹת אֲדֻמּוֹת וְצַלָּקוֹת כְּחֻלּוֹת הָיוּ זְרוּעוֹת עָלֶיהָ״ (ביאליק, מאחורי ד). – [־בּוּרַת־, חֲבַרְבּוּרוֹת]

א. **חֲבַרְבָּר**• ז׳ [מן חֲבַרְבּוּרָה] מִין לְטָאָה מְנֻמֶּרֶת וַאֲרְסִית שֶׁנִּזְכְּרָה בַּתַּלְמוּד (ירושלמי ברכות ט א ועוד). זֶהוּתָהּ הַמְּדֻיֶּקֶת לֹא נִקְבְּעָה. – [חֲבַרְבַּר־, חֲבַרְבָּרִים, ־בְּרֵי־]

ב. **חֲבַרְבָּר**∴ ת׳ [מן חֲבַרְבּוּרָה] מְנֻמָּר, בַּעַל חֲבַרְבּוּרוֹת: ״אִגֶּרֶת... וְהִיא חֲבַרְבָּרִית״ (חריזי, איתיאל כ). ״בֶּן מִי זֶה הַטָּלוּא, הַחֲבַרְבָּר״ (ביאליק, נבחי). ״נַעֲלֵי עוֹר־הַנָּחָשׁ הַחֲבַרְבָּר״ (צמח, כתבים 136). ״עוֹמְדִים פַּרְדֵּסִים צְפוּפִים... אַדְמָתָם חֲבַרְבֶּרֶת וְרֵיחָנִית״ (שנהר, ב 61). – [חֲבַרְבָּרִית־, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

חֲבַרְבֶּרֶת∴ נ׳ חֲבַרְבּוּרָה: ״וְרָקִיעַ כְּנָמֵר – וְאֵיךְ יֶחְסַר חֲבַרְבֶּרֶת?״ (יהודה הלוי, עין נדיבה). – [חֲבַרְבָּרוֹת]

חֲבֵרָה נ׳ [מן חָבֵר] 1, רֵעָה, יְדִידָה, רַעְיָה: ״וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ״ (מלאכי ב יד). חֲבֵרִים וַחֲבֵרוֹת. 2°, אַחַת מִן הַחֶבְרָה, מִשְׁתַּיֶּכֶת לַאֲגֻדָּה: פְּלוֹנִית חֲבֵרָה בַּאֲגֻדַּת צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים. חֲבֵרָה לַמִּפְלָגָה. 3•, אַחֶרֶת, שְׁנִיָּה, הַזּוּלַת: ״וְכֵן הָאִשָּׁה (שׁוֹאֶלֶת) מֵחֲבֶרְתָּהּ כִּכָּרוֹת״ (שבת כג א). ״וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא״ (שבת ל.). ״אַחַת מוּל חֲבֶרְתָּהּ צוֹהֶלֶת״ (ביאליק, בשורה א). 4°, שֻׁתֶּפֶת לַעֲבוֹדָה, לְלִמּוּד וְכַדּוֹמֶה: ״עַל־יַד הַבְּאֵר עָמְדָה נַעֲרָה קְטַנָּה, חֲבֶרְתִּי לַמִּשְׂחָקִים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 41). – [חֲבֶרֶת־, גם חֲבֵרַת־, חֲבֶרְתִּי; חֲבֵרוֹת, חַבְרוֹת־, חֲבֵרוֹתַי, חַבְרוֹתֵיכֶם]

– **חֲבֵרַת־כְּנֶסֶת**°, ראה חָבֵר, חֲבֵר־כְּנֶסֶת°.

חֶבְרָה נ׳ [מן א. חבר] 1°, אֲגֻדָּה, קִבּוּץ שֶׁל אֲנָשִׁים שֶׁנִּתְאַחֲדוּ לְשֵׁם עֵסֶק אוֹ מַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת: חֶבְרָה מִסְחָרִית. חֶבְרַת־בִּטּוּחַ. חֶבְרָה לְהוֹצָאַת סְפָרִים. חֶבְרָה לַחֲקִירַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְעַתִּיקוֹתֶיהָ. 2, חֲבוּרָה, חֶבֶר־אֲנָשִׁים: ״וְאָרַח לְחֶבְרָה עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן״ (איוב לד ח). ״כְּלוּם יֵשׁ סְעֻדָּה שֶׁאֵין בָּהּ הַטֹּרַח וְחֶבְרָה אֵלּוּ לְאֵלּוּ״ (קהלת רבה, ט בכל עת). ״אָבוֹא אַחַי, בְּחֶבְרַתְכֶם״ (ביאליק, בתשובתי). פְּלוֹנִי אוֹהֵב חֶבְרָה. הוּא מְבַלֶּה אֶת רֹב שְׁעוֹתָיו הַפְּנוּיוֹת בְּחֶבְרַת יְדִידָיו וּמַכִּירָיו. – [חֶבְרַת־, חֲבָרוֹת, חֶבְרוֹת־]

– **בְּחֶבְרַת־**°, בִּמְסִבַּת־, יַחַד עִם־: בִּלִּיתִי אֶת הָעֶרֶב בְּחֶבְרַת יְדִידַי.

– **חֶבְרַת־גַּג**°, קוֹנְצֶרְן, חֶבְרָה הַמַּחֲזִיקָה בְּכָל הַמְּנָיוֹת אוֹ בְּחֵלֶק מִן הַמְּנָיוֹת שֶׁל חֲבָרוֹת אֲחָדוֹת וְהַקּוֹבַעַת אֶת הַמְּדִינִיּוּת הַכַּלְכָּלִית שֶׁל הַחֲבָרוֹת הַלָּלוּ.

– **אִישׁ־חֶבְרָה**°, אָדָם נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת וּמְעֹרָב בֵּינֵיהֶן; הַהֵפֶךְ – מִתְבּוֹדֵד, מִתְיַחֵד, מִתְבַּדֵּל.

– **בַּר־חֶבְרָה**°, [על־פי היידיש: חֶבְרָה׳מַן] בֶּן־חַיִל: ״אָכֵן ׳בַּר־חֶבְרָה׳ אַנְתְּ (אַתָּה)״ (ביאליק, מאחורי ח).

– **הַחֶבְרָה הַלְּבָנָה**°, כִּנּוּי לִכְנוּפְיַת רֵיקִים וּפוֹחֲזִים: ״נוֹשֵׂא עָלָיו טָרְחָם וּמַשָּׂאָם שֶׁל בְּנֵי ׳הַחֶבְרָה הַלְּבָנָה׳ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנָם״ (מנדלי מו״ס, שסד).

– **חֶבְרָה קַדִּישָׁא**∴ [החברה הקדושה], כִּנּוּי לְמוֹסָד דָּתִי לְיַד כָּל קְהִלָּה יְהוּדִית הַמְטַפֵּל בִּקְבוּרַת הַמֵּתִים.

– **הַחֶבְרָה**°, **הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית**°, כְּלַל בְּנֵי־הָאָדָם.

– **חֶבְרָה בע״מ**° [בערבון מוגבל], חֶבְרָה מִסְחָרִית פְּרָטִית אוֹ צִבּוּרִית שֶׁחֲבֵרֶיהָ אַחְרָאִים כְּלַפֵּי הַחֶבְרָה בְּהֶתְאֵם לַסְּכוּם הַקָּבוּעַ שֶׁל עֵרֶךְ מְנָיוֹתָיו שֶׁל כָּל חָבֵר, אַךְ אֵינָם אַחְרָאִים אַחְרָיוּת יְשִׁירָה כְּלַפֵּי נוֹשֵׁי הַחֶבְרָה.

– **מַדָּעֵי־הַחֶבְרָה**°, מַחֲזוֹר הַמַּדָּעִים הָעוֹסְקִים בְּדַרְכֵי הִתְאַגְּדוּת בְּנֵי־הָאָדָם לִקְבוּצִים וּבִקְבִיעַת יַחֲסֵיהֶם הַהֲדָדִיִּים, הַכַּלְכָּלִיִּים, הַמְּדִינִיִּים, הַתַּרְבּוּתִיִּים וְכַדּוֹמֶה: הִסְטוֹרְיָה, כַּלְכָּלָה מְדִינִית, תּוֹרַת אֶזְרָחוּת וְכוּ׳ – הֵם עֲנָפִים בְּמַדָּעֵי־הַחֶבְרָה.

– **תּוֹרַת־הַחֶבְרָה**°, סוֹצְיוֹלוֹגְיָה, חֵקֶר הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית וְדַרְכֵי הִתְפַּתְּחוּתָהּ.

– **אָרַח לְחֶבְרָה עִם־** [על־פי איוב לד ח], הִשְׁתַּתֵּף עִם־, נִלְוָה אֶל־.

חֲבָרָה°, חוברה [מערבית] עוֹף־מִדְבָּר גָּדוֹל כְּתַרְנְגוֹל־הֹדּוּ צָעִיר מִמִּשְׁפַּחַת הַחֻבּוֹת (Chlamidotis undulata). צִבְעָהּ הַיְסוֹדִי שֶׁל הַחֲבָרָה כְּצֶבַע הַחוֹל עִם הַרְבֵּה קַוִּים וְטוּרֵי כְּתָמִים שְׁחוֹרִים. בְּרֹאשָׁהּ צִנּוֹר נוֹצוֹת לְבָנוֹת וּשְׁחוֹרוֹת בִּקְצוֹתֵיהֶן. מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַצַּוָּאר נוֹצוֹת אֲרֻכּוֹת לְבָנוֹת וּשְׁחוֹרוֹת הַמִּתְנַפְנְפוֹת כִּמְנִיפָה. הַכְּנָפַיִם קְצָרוֹת. אֵינָהּ מֵיטִיבָה לָעוּף, אוּלָם מַפְלִיאָה לָרוּץ. מְזוֹנוֹתֶיהָ צִמְחֵי מִדְבָּר נְמוּכִים, זְרָעִים, זוֹחֲלִים וַחֲרָקִים. עוֹבֶרֶת־אֹרַח בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [חֲבָרוֹת]

חוברה (1/24)

חֲבֵרוּת*, חבירות נ׳ [מן חָבֵר] 1°, רֵעוּת, יְדִידוּת: ״גָּרְסָה נַפְשִׁי לְחָבֵר, לְהַמְתִּיק בַּחֲבֵרוּתוֹ מְרִירוּת גֵּרוּתִי״ (ליסיצקי, תולדות 68). ״שֶׁלְּךָ בַּחֲבֵרוּת״ (נוסח בסיום של מכתב). יַחֲסֵי חֲבֵרוּת בֵּין הָעוֹבְדִים. 2°, הֱיוֹת חָבֵר בְּחֶבְרָה, הִמָּנוּת עִם אֲגֻדָּה: הַמַּפְסִיק לְשַׁלֵּם מַס־חָבֵר – תִּפָּקַע חֲבֵרוּתוֹ בָּאֲגֻדָּה. 3*, חֲבוּרָה, חֲבֵרִים: ״מָרְדְּכַי וַחֲבֵרוּתוֹ, עֶזְרָא וַחֲבֵרוּתוֹ״ (פסיקתא רבתי, החודש). 4*, מַעֲמָדוֹ שֶׁל חָבֵר [בהוראה 5], חֲסִידוּת, זְהִירוּת בְּדִינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה: ״הַבָּא לְקַבֵּל דִּבְרֵי חֲבֵרוּת, אִם רְאִינוּהוּ שֶׁנּוֹהֵג בִּצְנִיעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ – מְקַבְּלִין אוֹתוֹ וְאַחַר־כָּךְ מְלַמְּדִין אוֹתוֹ״ (בכורות ל:). [חֲבֵרוּת־]

חִבְרוּת°, חיברות נ׳ [מן חֶבְרָה, חֶבְרָתִי] סוֹצְיָאלִיזַצְיָה. 1, הַקְנָיַת עֶרְכֵי הַחֶבְרָה, הֲבָאָה בְּיַחֲסֵי חֶבְרָה וַחֲבֵרוּתִיּוּת: ״חִבְרוּת שֶׁל הַחָנִיךְ״ (אנציקלופדיה חינוכית, ב 129). 2, הַפְקָעַת נְכָסִים מֵרְשׁוּת הַפְּרָט וְהַעֲבָרָתָם לְבַעֲלוּת צִבּוּרִית אוֹ לְפִקּוּחַ הַחֶבְרָה.– [חִבְרוּת־]

חַבְרוּתָא*, חַבְרוּתָה נ׳ [ארמית] חֲבֵרוּת, צַוְתָּא, יְדִידוּת, יַחֲסֵי חֲבֵרִים: ״וְאִם תִּבְזֶה עוֹד הַשִּׁירִים אֲשֶׁר אָהַבְתִּי, אֶמְחֶה אוֹתְךָ מִסֵּפֶר הַחַבְרוּתָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי״ (הרומי, מחברת ח 160). ״הִיא הָיְתָה כּוֹעֶסֶת עַל הַחַבְרוּתָה שֶׁבֵּינִי וּבֵין הַגַּבֶּנֶת״ (מנדלי מו״ס, קכח). ״הַכֹּל, לְפִי הַתִּקְוָה, לֹא יִהְיֶה הַכֶּסֶף וְהַשָּׁוֶה כֶּסֶף... אֶלָּא הָאָדָם, הָעֲבוֹדָה, הַחַבְרוּתָא״ (ברנר, ג 61).

– אוֹ חַבְרוּתָא – אוֹ מִיתוּתָא* (תענית כג.), אוֹ חַיֵּי חֶבְרָה אוֹ מָוֶת, כְּלוֹמַר: טוֹב הַמָּוֶת מֵחַיֵּי בְּדִידוּת.

– בְּחַבְרוּתָה°, בְּצַוְתָּא, בְּחֶבְרָה, בְּשִׁתּוּף עִם אֲחֵרִים: ״הָלוֹךְ יֵלְכוּ בְּחַבְרוּתָא מִדִּירָה לְדִירָה״ (שניאור, סיפורים לה). ״הָיִינוּ מִתְכַּנְּסִים בַּחֲבוּרָה וְהָיִינוּ נוֹשְׁמִים אֲוִירָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּחַבְרוּתָה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 78). ״שָׁעוֹת עַל שָׁעוֹת אֶפְשָׁר הָיָה לָשֶׁבֶת עַל יָדוֹ בְּחַבְרוּתָא שֶׁל לַיְלָה״ (בר־יוסף, בני 91).

חַבְרוּתִי° ת׳ [מן חֲבֵרוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִמִּדַּת הַחֲבֵרוּת, נוֹחַ וְאָדִיב לַבְּרִיּוֹת: ״הַבָּעָה מְרֻכֶּכֶת שֶׁל יַחַס חַבְרוּתִי, קָרוֹב וּמָלֵא אֵמוּן״ (ברקוביץ, הראשונים לו). ״הֵם הָיוּ אֲדִיבִים כְּלַפֵּי בְּנֵי־הַחֲבוּרָה, וַאֲפִלּוּ חַבְרוּתִיִּים שֶׁלֹּא כְּמִנְהָגָם״ (בר־יוסף, הבית על הגבעה). – [חַבְרוּתִית, חַבְרוּתִיִּים, ־יוֹת]

חַבְרוּתִיּוּת° נ׳ [מן חַבְרוּתִי] מִדַּת הָאָדָם הַחַבְרוּתִי, תְּכוּנַת הַחֲבֵרוּת עִם הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִתָּם בָּא הָאָדָם בְּמַגָּע. – [חַבְרוּתִיּוּת־]

חֲבֵרִי° ת׳ [מן חָבֵר] שֶׁהוּא כְּשֶׁל חָבֵר, שֶׁל רֵעִים, יְדִידוּתִי: הִתְנַהֲגוּת חֲבֵרִית. יַחַס חֲבֵרִי. – [חֲבֵרִית, חֲבֵרִיִּים, חֲבֵרִיּוֹת]

חַבְרַיָּא*, חֶבְרַיָּה° [ארמית: החברים] 1* ז״ר חֲבֵרִים, רֵעִים: ״שָׁלְחוּ לֵיהּ חַבְרַיָּא לְרַ׳ יִרְמְיָה״ (בבא בתרא קסה:). ״ר׳ אוֹשַׁעְיָא זְעֵירָא דְּמִן חַבְרַיָּא״ (נידה כו.). ״הוּא מִתְהַלֵּךְ וּמְשׂוֹחֵחַ אִתָּם כְּרֵעַ וּכְאָח, בְּלִי כָּל הִתְגַּנְדְּרוּת וּמִנְהֲגֵי סִלְסוּל–מַמָּשׁ כְּאַחַד מִן חַבְרַיָּא״ (ביאליק, אריה ה). 2°, כִּנּוּי יְדִידוּתִי רוֹוֵחַ בִּפְנִיָּה לַחֲבֵרִים קְרוֹבִים: ״הַקְשִׁיבוּ! חַבְרַיָּא!״ 3° נ׳ [בהשאלה] חֶבְרָה, חֲבוּרָה: ״וּשְׁמוֹ הָיָה גָּדוֹל בְּקֶרֶב הַחַבְרַיָּא הַשּׁוֹבֵבָה״ (מנדלי מו״ס, קנב). חֶבְרַיָּה עַלִּיזָה.

חֲבֶרֶת° נ׳ [מן חֲבֵרָה] [בסיגנון פיוטי] חֲבֵרָה: ״זָכָה אַתְּ מִהְיוֹת לִי חֲבֶרֶת״ (ביאליק, מכתב קטן). ״הַהֶבְדֵּל הוּא עָצוּם, חֲבֵרִים וַחֲבֶרֶת״ (אלתרמן, הטור ב 48). ״וְאִם אֵפֶן כֹּה וָכֹה וְאֶשְׁאַל זֹאת מַחֲבֶרֶת – וְהָיִיתִי רַק לִצְחוֹק״ (פיכמן, נז). – [חֲבֶרֶת־, חֲבֶרְתִּי]

חברת [מן חֶבְרָה, חֶבְרָתִי]

~ פִּע׳ **חִבְרֵת°** פ״י 1, הִקְנָה עֶרְכֵי חֶבְרָה: אַחַת הַמַּטָּרוֹת הַחֲשׁוּבוֹת בְּחִנּוּךְ–לְחַבְרֵת אֶת הַחֲנִיכִים. 2, הִפְקִיעַ נְכָסִים מֵרְשׁוּת פְּרָטִית לְבַעֲלוּת צִבּוּרִית אוֹ לְפִקּוּחַ הַחֶבְרָה.–[לְחַבְרֵת, מְ־, יְ־]

חֶבְרָתִי° ת׳ [מן חֶבְרָה] הַנּוֹגֵעַ לְחֶבְרָה, צִבּוּרִי, סוֹצְיָאלִי: ״בְּצִיּוּרִים וְסִפּוּרִים פְּסִיכוֹלוֹגִיִּים, כַּלְכָּלִיִּים, חֶבְרָתִיִּים וּמְדִינִיִּים״ (מנדלי מו״ס, תנז). ״הַשְּׁלִילָה לֹא תוֹלִיד אֶת הַתְּכוּנוֹת הַחִיּוּבִיּוֹת, הַמּוּסָרִיּוֹת וְהַחֶבְרָתִיּוֹת, הַחֲסֵרוֹת לָנוּ״ (אחד העם, ב). ״אֶמְצָעֶיהָ (שֶׁל הַהֲלָכָה) – הַחִנּוּךְ הָאִישִׁי, הַחֶבְרָתִי וְהַלְּאֻמִּי״ (ביאליק, הלכה ואגדה). – [חֶבְרָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

חֶבְרָתִיּוּת° נ׳ [מן חֶבְרָתִי] יַחֲסֵי חֶבְרָה, הִשְׁתַּיְּכוּתוֹ וְזִקָּתוֹ שֶׁל הַפְּרָט אֶל הַחֶבְרָה: ״פֻּלְחַן הַחֶבְרָתִיּוּת וְהַמְּדִינָתִיּוּת בִּבְחִינַת מֻחְלָטִיּוּת עֶלְיוֹנָה״ (קלצקין, כתבים 23). – [חֶבְרָתִיּוּת־]

חֶבְרָתָנוּת° נ׳ [מן חֶבְרָה] עַסְקָנוּת בְּצָרְכֵי הַחֶבְרָה: ״בְּצַד שִׁמּוּשֵׁיהֶן הַחָמְרִיִּים־הַכַּלְכָּלִיִּים... שֶׁל חֶבְרָתָנוּת וְצִבּוּרָנוּת, מְרֻבִּים גַּם שִׁמּוּשֵׁיהֶן הַנַּפְשִׁיִּים״ (קלצקין, כתבים 24). – [חֶבְרָתָנוּת־]

חֶבְרָתָנִי° ת׳ [מן חֶבְרָה] שֶׁל עַסְקָנוּת בְּעִנְיְנֵי הַחֶבְרָה: ״חֶזְיוֹן הַדִּחוּי שֶׁבִּתְצוּרוֹת חֶבְרָתָנִיּוֹת וְצִבּוּרָנִיּוֹת הוּא מִיסוֹדָהּ שֶׁל מוּסָרִיּוּת״ (קלצקין, כתבים 25). – [חֶבְרָתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חבש [אכדית: abāšu; ארמית: חֲבַשׁ; ערבית: חַבַּשׂ אסר]

~ פָּע׳ **חָבַשׁ** פ״י 1, עָטַף, כָּרַךְ תַּחְבֹּשֶׁת עַל מְקוֹם פֶּצַע: ״לָשׂוּם חִתּוּל לְחָבְשָׁהּ לְחָזְקָה״ (יחזקאל ל כא). ״וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם, וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם״ (יחזקאל לד ד). 2, קָשַׁר, אֻכָּף לְגַב בְּהֵמָה: ״וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ״ (בראשית כב ג). ״וְחָבְשׁוּ אֶת סוּסֵיהֶם וְטָעֲנוּ אֶת עֶגְלוֹתֵיהֶם״ (עגנון, אלו שסד). 3, שָׂם כִּסּוּי עַל הָרֹאשׁ [על־שום שלפנים היו כורכים את המצנפת או המגבעת לראש]: ״וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת״ (ויקרא ח יג). ״וַתַּחְבֹּשׁ שְׁבִיס שַׁבָּת לְרֹאשָׁהּ״ (ביאליק, אמי). 4°, כָּרַךְ, צָרַר: ״אַחַר הַהַבְדָּלָה חָבְשָׁה לוֹ צִירְל אֶת מִטַּלְטְלָיו״ (עגנון, כפות רמ). 5*, אָסַר, כָּלָא: ״תְּפָסוּהוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבָשׁוּהוּ בְּבֵית־הָאֲסוּרִים״ (ברכות סא:). – [לַחֲבֹשׁ אֶת־, חוֹבֵשׁ, יַחֲבֹשׁ]

~ נִפ׳ **נֶחְבַּשׁ*** 1°, נִכְרַךְ, נֶאֱגַד בְּתַחְבֹּשֶׁת: הַפֶּצַע נֶחְבַּשׁ. 2°, נִקְשַׁר אֻכָּף לַגַּב: הַחֲמוֹר נֶחְבַּשׁ. 3°, הוּשַׂם עַל הָרֹאשׁ:

הַכּוֹבַע נֶחְבַּשׁ עַל הָרֹאשׁ. 4*, נֶעֱצַר, נֶאֱסַר: "לְאִשָּׁה עֻבֶּרֶת שֶׁנֶּחְבְּשָׁה בְּבֵית־הָאֲסוּרִין; יָלְדָה שָׁם בֵּן" (דברים רבה ט). – [לְהֵחָבֵשׁ, נֶחְבָּשׁ, יֵחָבֵשׁ]

~ פִּע' חִבֵּשׁ פ"י 1, כָּרַךְ, שָׂם תַּחְבֹּשֶׁת: "הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב, וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם" (תהלים קמז ג). "בְּיָדַי צָרְיֵךְ וַאֲנִי אֲחַבֵּשׁ מַכָּתֵךְ" (יהודה הלוי, ז 155). "אֲנַחְנוּ בְּיָדֵינוּ נְחַבֵּשׁ פְּצָעַיִךְ" (ביאליק, תר' קישוט מב). 2°, חָבַשׁ, שָׂם כִּסּוּי לָרֹאשׁ: "חִבֵּשׁ אֶת כּוֹבָעוֹ עַד לְאָזְנָיו" (שלונסקי, תר' הדון ב 310). –[לְחַבֵּשׁ אֶת־, מְחַבֵּשׁ, יְחַבֵּשׁ]

~ פֻּע' חֻבַּשׁ, נִכְרַךְ, הוּשְׂמָה עָלָיו תַּחְבֹּשֶׁת: "לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן" (ישעיה א ו). "יְחֻבְּשׁוּ שְׁבָרַיִךְ וְיֵרָפְאוּ אֲבָרַיִךְ" (אברהם אבן־עזרא, ב 47). – [מְחֻבָּשׁ, יְחֻבַּשׁ]

~ הת' נִתְחַבֵּשׁ* נֶחְבַּשׁ, נֶאֱסַר, נֶעֱצַר: "וְהֵן יִתְחַבְּשׁוּ בְּבֵית־הָאֲסוּרִים" (שבת קנב:). "נִתְחַבַּשְׁתְּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְהִיא כָּל הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּךָ" (הזז, צל 201). – [לְהִתְחַבֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

– חוֹבֵשׁ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ*, 1*, בַּחוּר־יְשִׁיבָה, מִי שֶׁיּוֹשֵׁב בִּקְבִיעוּת בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה: "לֹא הָיִיתִי מֵחוֹבְשֵׁי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (חגיגה יד.). 2°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְמִי שֶׁשָּׁקוּעַ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה וְאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲוָיוֹת הַחַיִּים: "כְּאַחַד הַבַּטְלָנִים חוֹבְשֵׁי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ תְּדַבֵּר, דִּבְרֵי פִּלְפּוּל וּסְבָרָא הַפּוֹרְחִים בָּאֲוִיר" (מנדלי מו"ס, תנה). "ב' טָעַן טַעֲנָה יְשָׁנָה, כִּי הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית אֵינָהּ אֶלָּא עִנְיָן נֶחְשָׁל לְחוֹבְשֵׁי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (ברקוביץ, הראשונים רנא).

– חוֹבֵשׁ סַפְסָל° [על־פי הניב הקודם] כִּנּוּי לְמִי שֶׁיּוֹשֵׁב בִּקְבִיעוּת בְּמוֹסַד־לִמּוּדִים אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר: "אוֹתוֹ חוֹבֵשׁ סַפְסָל מִסְכֵּן" (סדן, תר' גאליליי 29). "עוֹדְךָ לוֹמֵד אֵצֶל מְלַמְּדִים? וְאוֹמֵר בֶּאֱמֶת לְהִשָּׁאֵר 'חוֹבֵשׁ סַפְסָל'?!" (שזר, כוכבי 62). "הַפִּלְמוּס... שֶׁהָיָה לְשִׂיחָה בְּפִי חוֹבְשֵׁי הַסַּפְסָלִים בְּבָתֵּי־הַקַּהֲוָה הַסִּפְרוּתִיִּים" (ברקוביץ, הראשונים רל).

– חוֹבְשֵׁי קֵן°, עוֹפוֹת אֲשֶׁר בְּהִתְבַּקְעָם מִן הַבֵּיצָה הֵם עֲרֻמִּים לְגַמְרֵי, אוֹ עוֹטִים נוֹצָה דְּלִילָה מְאֹד. הֵם זְקוּקִים בִּצְעִירוּתָם לְטִפּוּל מָסוּר שֶׁל הוֹרֵיהֶם וְנִשְׁאָרִים בַּקֵּן עַד שֶׁיִּלְמְדוּ לְהַשִּׂיג מָזוֹן בְּעַצְמָם [לְהַבְדִּיל מִן עוֹפוֹת "עוֹזְבֵי קֵן"]

חַבָּשׁ° ז' [מן חבש, חִבֵּשׁ] חוֹבֵשׁ, עוֹשֵׂה תַּחְבּוֹשׁוֹת, מֻמְחֶה לִכְרִיכַת אֶגֶד עַל־גַּבֵּי פְּצָעִים. – [חַבֶּשֶׁת, חַבָּשִׁים, חַבָּשֵׁי־, חַבָּשׁוֹת]

חֹבֶשׁ, **חוֹבֶשׁ** ז' [מן חבש] תַּחְבֹּשֶׁת: "חֹבֶשׁ אֲרוּכָה... חֲתוּלָה לְמַכָּה" (קליר, אנסיכה, מוסף א' ראש־השנה). "אֲזַי הָיָה לְלִבִּי קֹט תְּחִנָּה וְתַחֲנוּמִים וְחֹבֶשׁ לַשְּׁבָרוֹת" (גבירול, א 193). – [חָבֶשׁ־]

חֲבָשָׁה* נ' [מן חבש] חֲבִישָׁה, קְשִׁירַת אֻכָּף לַחֲמוֹר: "חֲבָשָׁה שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ לֵילֵךְ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ שֶׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם" (בראשית רבה נה). – [חֲבָשַׁת־, חֲבָשׁוֹת]

חֶבֶת* ז' רְאֵה חֶבֶט.

חבת [מן חֲבִיתָה]

~ פִּע' חִבֵּת° פ"י הִתְקִין חֲבִיתָה: "קְלִפּוֹת הַבֵּצִים שֶׁטְּרָפוּן לְחַבֵּת בָּהֶן חֲבִיתוֹת" (סביב, דרך 172). – [לְחַבֵּת, מְ־, יְ־]

חֲבִתִּים, **חביתים** ז"ר [ראה חבת, מַחֲבַת] מַעֲשֵׂי־מַחֲבַת, פְּתוֹתֵי־בָצֵק שֶׁנֶּאֱפוּ עַל מַחֲבַת, כְּמִנְחַת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (דברי הימים א ט לא). "חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן?... אוֹפֶה וְאַחַר כָּךְ מְטַגְּנָהּ" (מנחות נ:). – [חֲבִתֵּי־]

חַבְתָּן° ז' [מן חָבִית] עוֹשֵׂה חָבִיּוֹת אוֹ מְתַקֵּן חָבִיּוֹת: "שֶׁהָיָה מְחַזֵּר... עִם אֲגֻדָּה שֶׁל חִשּׁוּקֵי לוּז רַעֲנַנִּים עַל שִׁכְמוֹ ...וְהָיָה מְזַמֵּר... מִי צָרִיךְ לְחַבְתָּן?" (שניאור, סיפורים סז). – [חַבְתַּן־, חַבְתָּנִים, חַבְתָּנֵי־]

חַבְתָּנוּת° נ' [מן חַבְתָּן] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַחַבְתָּן, עֲשִׂיַּת חָבִיּוֹת וְתִקּוּנָן: "עוֹזֵר עַל יַד אַבָּא בִּמְלֶאכֶת הַחַבְתָּנוּת" (שניאור, סיפורים עז). – [חַבְתָּנוּת־]

חָג פעו"י הִסְתּוֹבֵב; עָשָׂה עִגּוּל – רְאֵה חוג.

ח"ג ר"ת 1, חֵלֶק ג'. 2, חִנּוּךְ גּוּפָנִי.

חַג ז' [מן חגג] 1, יוֹם־טוֹב, יוֹם שִׂמְחָה שֶׁנִּקְבַּע לְזֵכֶר מְאֹרָע חָשׁוּב, דָּתִי אוֹ לְאֻמִּי אוֹ צִבּוּרִי: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ!" (דברים טז יד). "וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וְחַגֵּי נְדָבָה" (ברכות לג:). "חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן" (קידוש לשלוש רגלים). חַג הָעַצְמָאוּת. 2, כִּנּוּי רוֹוֵחַ בַּמִּקְרָא וּבַתַּלְמוּד לִימֵי חַג הַסֻּכּוֹת: "בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג" (מלכים א ח ב). "יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג" (סוכה ד ד). 3, קָרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לְפָנִים עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם חָג: "חֵלֶב־חַגִּי" (שמות כג יח).–[הֶחָג, חַג־, חַגִּים, חַגֵּי־]

– חַג־הָאוּרִים°, כִּנּוּי לִימֵי הַחֲנֻכָּה (כ"ה בְּכִסְלֵו – ב' בְּטֵבֵת).

– חַג־הָאָסִיף (שמות לד כב), חַג־הַסֻּכּוֹת (ויקרא כג לד), הֶחָג שֶׁבַּיָּמִים ט"ו–כ"ב בְּתִשְׁרֵי (בְּחוּ"ל גַּם בְּכ"ג בְּתִשְׁרֵי).

– חַג־הַבִּכּוּרִים° [על־פי במדבר כח כו], חַג־הַקָּצִיר (שמות כג טז), חַג־הַשָּׁבוּעוֹת (שמות לד כב), חַג־מַתַּן תּוֹרָה° [על־פי קידוש לשלוש רגלים], הֶחָג שֶׁחָל בְּיוֹם ו' בְּסִיוָן (בְּחוּ"ל גַּם בְּז' בְּסִיוָן).

– חַג־הַמַּצּוֹת (שמות כג טו), חַג־הַפֶּסַח (שמות לד כה), הֶחָג שֶׁחָל בַּיָּמִים ט"ו – כ"א בְּנִיסָן (בְּחוּ"ל גַּם בְּכ"ב בְּנִיסָן).

– חַג־הָעַצְמָאוּת°, הֶחָג הַלְּאֻמִּי שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל – (ה' בְּאִיָּר).

– חַג־הַמּוֹלָד°, כִּנּוּי לֶחָג הַנּוֹצְרִי – יוֹם הֻלַּדְתּוֹ שֶׁל מְשִׁיחָם יֵשׁוּ (25 בְּדֶצֶמְבֶּר).

– אִסְרוּ־חַג^, כִּנּוּי לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁאַחֲרֵי הֶחָג [ראה ערך אִסְרוּ]

חַג'° ז' [ערבית] [אצל המוסלמים] 1, עֲלִיָּה לָרֶגֶל. 2, תֹּאַר לְמִי שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת עֲלִיָּה לָרֶגֶל לְמֶכָּה וּלְמֶדִינָה (הֶעָרִים הַקְּדוֹשׁוֹת לַמֻּסְלְמִים). – [חַגִּ'ים]

חָגָּא ז' [קרא; חֹגָּא!; אולי כבערבית: חַגַ'א בושה] 1, חַלְחָלָה, זְוָעָה: "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא" (ישעיה יט יז). [בספרות רווח כניגוד אל "חג"]: "לֹא חַג, אַךְ חָגָּא הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם" (בן־ציון, קנח). 2^, כִּנּוּי לְחַג שֶׁל נָכְרִים, חַג לֹא־יְהוּדִי: "בְּיוֹם א'... חָגָּא שֶׁלָּהֶם" (מהרי"ל, הלכות שבועות). "מִתְכּוֹנֵן אֲנִי לְבַקֵּר... מְעַכְּבִים מְעַט יְמֵי הֶחָגָּאוֹת" (ביאליק, אגרות ה קכט). – [חָגָּאוֹת]

חַגְאֹם°, **חגאום** ז' [חַג + אֹם] פֶסְטִיבָל, תְּחִגָּה, חֲגִיגָה עֲמָמִית גְּדוֹלָה. – [חַגְאֹם־, חַגְאֻמִּים, ־אֻמֵּי־]

חָגָב ז' [ארמית: חֲגָבָא] חֶרֶק בַּעַל רַגְלַיִם אֲחוֹרִיּוֹת אֲרֻכּוֹת, מְחוֹשִׁים קְצָרִים וְגוּף לָחוּץ בִּצְדָדִים (Acridida). הַכְּנָפַיִם הָעֶלְיוֹנוֹת הַקָּשׁוֹת וְהַצָּרוֹת חוֹפוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת שֶׁהֵן רְחָבוֹת וְדַקּוֹת. הֶחָגָב מְנַתֵּר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמְמַעֵט לָעוּף. מַשְׁמִיעַ קוֹלוֹת צִרְצוּר עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף קוֹלִיּוֹת הָרַגְלַיִם הָאֲחוֹרִיּוֹת בַּכְּנָפַיִם הַחוֹפוֹת. אֵיבְרֵי

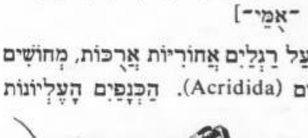

חגב (1/2)

שְׁמִיעָה כְּעֵין אָזְנַיִם קְבוּעִים בַּטַּבַּעַת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַבֶּטֶן. שׁוֹכֵן בֵּין עֲשָׂבִים וּבְנֵי־שִׂיחִים וְנִזּוֹן בִּצְמָחִים. הֶחָגָב הוּא מִן הַשְּׁרָצִים שֶׁהֻתְּרוּ לַאֲכִילָה (ויקרא יא כב). – [חֲגַב־, חֲגָבִים, חַגְבֵי־]

חֲגָבִי° ת׳ [מן חָגָב] קָטָן כְּחָגָב, פָּעוּט: ״דְּמֻיּוֹת... כֹּה חֲגָבִיּוֹת עַד שֶׁתְּמוּהַּ לָמָּה לְשָׁכָאֵלָה לִירוֹת בָּנוּ״ (יזהר, צקלג 194). – [חֲגָבִית, חֲגָבִיִּים, ־בִיּוֹת]

חגג [קרוב אל חוג; ההוראה היסודית: הסתובב, רקד; ארמית: חֲגַג; ערבית: חַגּ׳ הלך למקום קדוש]

~ פָּע׳ **חָגַג, חַג**, 1. פ״י עָשָׂה חַג, עָרַךְ חֲגִיגָה: ״שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה״ (שמות כג יד). ״חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ״ (נחום ב א). ״מִי שֶׁלֹּא חַג בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג, חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל״ (חגיגה א ו). ״לִבִּי חוֹגֵג אֶת חַגּוֹ״ (ביאליק, עם פתיחת החלון). 2. פ״ע רָקַד, פִּזֵּז: ״אֹכְלִים וְשֹׁתִים וְחֹגְגִים״ (שמואל א ל טז). ״יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר״ (תהלים קז כז).– [לָחֹג אֶת־, חַגּוֹתִי גם חָגַגְתִּי, חוֹגֵג, אָחֹג, חֹג! חֹגִּי! גם חָגִּי!]

~ נפ׳ **נָחֹג°, נֶחְגַּג°**, הוּחַג, חָגְגוּ אוֹתוֹ: יוֹם הָעַצְמָאוּת נָחֹג בָּאָרֶץ בְּשִׂמְחַת־עָם. – [לְהֵחֹג, נָחֹגָּה, יֵחֹג; לְהֵחָגֵג, נֶחְגַּג, יֵחָגֵג]

~ הֻפ׳ **הוּחַג°**, נָחֹג, חָגְגוּ אוֹתוֹ: ״וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְרִיעוֹת. וְהַחֲתֻנָּה מוּחֶגֶת״ (פרלמן, תר׳ מסע 31). יוֹם הַהוּלֶּדֶת הוּחַג בְּשִׂמְחָה רַבָּה. – [הוּחֲגָה, מוּחָג, יוּחַג]

~ פִּע׳ **חוֹגֵג°** פ״י חָגַג: ״טִיטוּס הֶחֱרִיב אֶת הַהֵיכָל וַיְחוֹגֵג נִצְחוֹנוֹ״ (גרינברג, רחובות שם). – [לְחוֹגֵג, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחוֹגֵג°**, נֶעֱרַךְ כְּחַג: ״וְהַהִלּוּלָא מִתְחוֹגֶגֶת בְּאוּלַמֵּי לְבָבְךָ״ (שנהר, ג 361). – [לְהִתְחוֹגֵג, מִתְ־, יִתְ־]

חֶגֶג^ ז׳ [מן חגג] חַג, חֲגִיגָה: ״שׁוֹר קָצַב לְחֶגֶג״ (קליר, שור, ב׳ פסח).

חָגוּ ז׳ [ערבית: חַגּ׳א, מקלט, מחסה] 1. נָקִיק, סֶדֶק: ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע״ (שיר השירים ב יד). ״עַד אָן בְּסַלְעוֹ אֶחְצְבָה חַגְוִי״ (יהודה הלוי, ג 167). ״וּבְחַגְוֵי מִצְחֵהוּ הֶחָזָק, הָרָם (שֶׁל הַצּוּר)״ (ביאליק, הצור והגל). 2° [בהשאלה] חָרִיץ, קֶמֶט: ״בְּחַגְוֵי שְׂפָתָיו הִתְרוֹצֵץ קֻרְטוֹב שֶׁל הִצְטַחֲקוּת״ (ברנר, א 66). ״וּבְחַגְוֵי שְׂפָתָיו נִרְאָה כְּמִין שְׂחוֹק״ (עגנון, אלו קכו). – [חֲגוּ־, חֲגָוִים, חַגְוֵי־]

חִגּוּג°, חיגוג ז׳ [מן חגג] עֲשִׂיַּת חַג, חֲגִיגָה: ״בְּרֶגֶל קַלָּה וּבִמְלֹא חִגּוּג הַבַּטָּלָה הֵם יוֹרְדִים אֶל הַקִּדְמִי״ (יזהר, צקלג 459). הֲכָנוֹת לְחִגּוּג יוֹם הָעַצְמָאוּת כְּרֹב שִׂמְחָה – [חִגּוּג־]

חֲגוֹר ז׳ [מן א-חגר, חָגַר] 1. חֲגוֹרָה, אֵזוֹר: ״סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר, וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי״ (משלי לא כד). ״וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ״ (שמואל א יח ד). 2°, שֵׁם כּוֹלֵל לַצִּיּוּד שֶׁהַחַיָּל אוֹ הַסְּפּוֹרְטַאי חוֹגְרִים עַל גּוּפָם בְּצֵאתָם לַדֶּרֶךְ, כְּגוֹן: תַּרְמִיל, צַפַּחַת, תִּיק לְעֶזְרָה־רִאשׁוֹנָה וְכַדּוֹמֶה.–[חֲגוֹר־, חֲגוֹרִים, חֲגוֹרֵי־]

חָגוּר ת׳ [מן א-חגר, חָגַר] אָזוּר, לָבוּשׁ חֲגוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד״ (שמואל א ב יח). הַנַּעֲרָה חֲגוּרָה סִנָּר.–[־רָה, ־רִים, ־רוֹת]

חֲגוֹרָה נ׳ [מן א-חגר, חָגַר] 1. אֵזוֹר, אַבְנֵט, רְצוּעָה שֶׁקּוֹשְׁרִים מִסָּבִיב לַמָּתְנַיִם: ״וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת״ (בראשית ג ז). 2•, גָּדֵר מִסָּבִיב לְדְבַר־מָה, הֶקֵּף: ״עוֹשִׂין חֲגוֹרָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים״ (עירובין ב ד). חֲגוֹרַת בֵּטוֹן מִסָּבִיב לַמְּצוּדָה. 3^, חוּג, אֵזוֹר: ״חֲגוֹרַת הַמַּזָּלוֹת״ (אברהם אבן-עזרא, ספר העצמים). חֲגוֹרוֹת־קְרִינָה הַמַּקִּיפוֹת אֶת כַּדּוּר־הָאָרֶץ. – [חֲגוֹרַת־, חֲגוֹרוֹת]

– **הִדּוּק הַחֲגוֹרָה°** [בהשאלה] הִצְטַמְצְמוּת בְּמוּעָט, הַפְחָתָה בְּהוֹצָאָה וְכַדּוֹמֶה: הַתּוֹשָׁבִים נִדְרְשׁוּ לְהִדּוּק הַחֲגוֹרָה בִּשְׁעַת הַחֵרוּם.

– **חֲגוֹרַת־בִּטָּחוֹן°**, 1. רְצוּעָה שֶׁבָּהּ מְרַתֵּק עַצְמוֹ נוֹסֵעַ בְּמָטוֹס אוֹ בִּמְכוֹנִית אֶל מוֹשָׁבוֹ לְשֵׁם הַבְטָחָתוֹ מִתְּאוּנַת נְפִילָה אוֹ תַּקָּלָה אַחֶרֶת. 2 [בהשאלה] שׁוּרַת יִשּׁוּבִים אוֹ בִּצּוּרִים מִסָּבִיב לְמָקוֹם מוּעָד לְסַכָּנוֹת לְשֵׁם הַגְבָּרַת בִּטְחוֹנוֹ: הַיִּשּׁוּבִים וְהַהֵאָחֲזֻיּוֹת שֶׁהוּקְמוּ עַל הַגְּבוּלוֹת הֵם חֲגוֹרַת־בִּטָּחוֹן לַמְּדִינָה.

חגורת-הצלה

– **חֲגוֹרַת־הַצָּלָה°**, לְבוּשׁ הֶעָשׂוּי חֹמֶר בַּעַל כֹּשֶׁר־צִיפָה מֻרְבֶּה, שֶׁחוֹגְרִים אוֹתוֹ עַל הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַגּוּף לְשֵׁם שְׁמִירָה מִטְּבִיעָה.

חֲגִיגָה• נ׳ [מן חגג, חָגַג] 1°. מְסִבַּת־חַג, טֶקֶס חֲגִיגִי: חֲגִיגָה לִכְבוֹד סִיּוּם הַלִּמּוּדִים. חֲגִיגַת נִשּׂוּאִין. חֲגִיגַת יוֹם הוּלֶּדֶת. 2°, עֲרִיכַת חַג: כֶּנֶס הַבּוֹגְרִים הֶחְלִיט עַל חֲגִיגַת יוֹבְלוֹ שֶׁל הַמּוֹסָד. 3•, יוֹם־טוֹב, שִׂמְחַת חָג: ״וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל״ (ברכות לג:). ״מִפְּנֵי־מָה לֹא חֲגַגְתֶּם חֲגִיגָה בַּשַּׁבָּת?״ (פסחים ע:). 4•, קָרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בָּאֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם לִכְבוֹד הֶחָג: ״חֲגִיגָה הָיְתָה בָּאָה מִן הַצֹּאן, מִן הַבָּקָר, מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים״ (פסחים ו ד). 5•, שֵׁם הַמַּסֶּכֶת הָאַחֲרוֹנָה בְּסֵדֶר מוֹעֵד בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים, הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת חֲגִיגָה וְשִׂמְחָה, בְּדִבְרֵי קְדֻשָּׁה וְעוֹד. – [חֲגִיגַת־, חֲגִיגוֹת]

חֲגִיגִי° ת׳ [מן חֲגִיגָה] שֶׁל חַג, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַג: מְסִבָּה חֲגִיגִית לִכְבוֹד הָאוֹרֵחַ. תִּלְבֹּשֶׁת חֲגִיגִית. – [חֲגִיגִית, חֲגִיגִיִּים, חֲגִיגִיּוֹת]

– **חֲגִיגִית°** תה״פ בְּמַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם, בְּקוֹל חוֹגֵג: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִכְרִיז חֲגִיגִית עַל פְּתִיחַת מוֹשַׁב הַכְּנֶסֶת.

חֲגִיגִיּוּת° נ׳ [מן חֲגִיגִי] רוּחַ חַג, אֲוִירַת חֲגִיגָה, הַרְגָּשָׁה שֶׁל שִׂמְחַת־חַג: הַחֲגִיגִיּוּת הָיְתָה נִכֶּרֶת בְּכָל פִּנָּה בְּיוֹם הֶחָג. הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ בִּשֵּׂר אֶת הַבְּשׂוֹרָה בַּחֲגִיגִיּוּת יְתֵרָה. – [חֲגִיגִיּוּת־]

א. **חֲגִירָה•** נ׳ [מן א-חגר, חָגַר] 1^, קְשִׁירַת חֲגוֹרָה לַמָּתְנַיִם: ״כָּל חֲגִירַת מָתְנַיִם לְשׁוֹן זֵרוּז גְּבוּרָה הוּא״ (רש״י מלכים ב ט א). 2°, קְשִׁירָה לַחֲגוֹרָה: חֲגִירַת חֶרֶב. 3•, חֲגוֹרָה, גָּדֵר: ״מְקוֹם עֶגְלָה עֲרוּפָה מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בַּחֲגִירָה שֶׁל אֲבָנִים״ (תוספתא מעשר שני ה יג). 4°, אֵזוֹר, תְּחוּם, גְּבוּל.–[חֲגִירַת־ חֲגִירוֹת]

ב. **חֲגִירָה**^ נ׳ [מן ב-חגר, חָגַר] 1^, עַכָּבָה, פְּנִימָה: ״חֲגִירַת צִפֹּרֶן״ (רש״י חולין יז:). 2°, צְלִיעָה, חִגְּרוּת: חֲגִירָה קַלָּה שֶׁל הָאִישׁ אַחֲרֵי הַנִּתּוּחַ בְּרַגְלוֹ. ״לֹא בְּסוּמָא וְלֹא בְּחִגֵּר שֶׁחֲגִירָתוֹ כִּמְעַט שֶׁאֵינָהּ נִכֶּרֶת״ (קבק, בצל 27). – [חֲגִירַת־]

חָגְלָה°, חוגלה נ׳ [במקרא, במדבר כו לג – שם פרטי; ערבית: חַג׳ל]

חגלה (1/12)

עוֹף מִסִּדְרַת הַתַּרְנְגוֹלוֹת. גָּדוֹל קְצָת מִן הַיּוֹנָה (Alectoris graeca). הַחָגְלָה שׁוֹכֶנֶת הָרִים. הַצֶּבַע הָאָפֹר־הַתָּכֹל שֶׁל נוֹצָתָהּ מִתְמַזֵּג עִם צִבְעֵי הַשִּׂיחִים שֶׁהִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּינֵיהֶם. מַקּוֹרָהּ וְרַגְלֶיהָ אֲדֻמִּים. מְזוֹנָהּ כִּמְזוֹן תַּרְנְגֹלֶת־הַבַּיִת. יַצִּיבָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [חָגְלַת־, חָגְלוֹת]

חַגָּ״ם° ר״ת 1, חִנּוּךְ גּוּפָנִי מֶרְחָב. 2, חֵיל הַגַּנָּה מֶרְחָבִית.

א. חגר [אוגריתית: חגר; ארמית: חֲגַר; ראה גם חֲגוֹרָה]

~ פע׳ **חָגַר** פ״י 1, אָזַר, קָשַׁר חֲגוֹרָה לַמָּתְנַיִם: ״וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת, וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט״ (שמות כט ה–ט). 2, קָשַׁר אֶל חֲגוֹרָה, חִבֵּר בַּחֲגוֹרָה לַגּוּף: ״וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו״ (שמואל א יז לט). 3*, הִקִּיף: ״וְחוּט שֶׁל סִקְרָא חוֹגְרוֹ (אֶת הַמִּזְבֵּחַ) בָּאֶמְצַע״ (מידות ג א). 4, [בהשאלה] הִתְאַזֵּר, הִתְמַלֵּא: ״שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר״ (תהלים עו יא). ״וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה״ (תהלים סה יג). 5*, שִׁנֵּס אֶת מָתְנָיו, אִמֵּץ אֶת כָּל כֹּחוֹ: ״מִיָּד הִתְחִיל חוֹגֵר בִּתְפִלָּה״ (שמות רבה מג). – [לַחְגֹּר אֶת־, חוֹגֵר, אֶחְגֹּר, תַּחְגֹּר]

~ נפ׳ **נֶחְגַּר**⁂, הָיָה חָגוּר, נֶאֱזַר: ״וּמַחֲזִיקֵי שְׁלָחִים כְּלֵי־קְרָב נֶחְגָּרִים״ (תשובות תלמידי מנחם). – [לְהֵחָגֵר, נֶחְגָּר, יֵחָגֵר]

~ פִּע׳ **חִגֵּר**° פ״י חָגַר, הִקִּיף כְּבַחֲגוֹרָה. – [לְחַגֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻגַּר**⁂, נֶחְגַּר: ״תֹּכֶן בּוּץ וַעֲרִיכַת אֶבֶן, מְחֻגָּר בִּכְלָם כְּמַלְאָךְ מִיכָאֵל מְשָׁרֵת״ (אתה כוננת, עבודה ליום־כיפור). ״טַלִּיתוֹ הַמְחֻגֶּרֶת בְּאַבְנֵט רָחָב״ (שניאור, פנדרי א 45). – [מְחֻגָּר, יְחֻגַּר]

~ הת׳ **הִתְחַגֵּר**°, הֻקַּף כְּבַחֲגוֹרָה: ״שׁוּב עָלְתָה הַסְּטָנִיצָה כְּפוֹרַחַת וְנִתְחַגְּרָה סוֹלְלוֹת־מָגֵן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 122). – [לְהִתְחַגֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– **חָגַר שַׂק**, הִתְעַטֵּף בְּשַׂק לְאוֹת אֵבֶל: ״הֶעֱלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם, חָגְרוּ שַׂקִּים״ (איכה ב י).

– **חָגַר מָתְנָיו בְּעֹז** (משלי לא יז), הִתְחַזֵּק וְהִתְאַמֵּץ.

– **חָגַר מָתְנָיו כְּנֶגֶד־***, הִשְׁתַּדֵּל מְאֹד בַּעֲבוּר־, הִתְאַמֵּץ לְמַעַן־: ״כָּךְ עָשָׂה אָבִיךָ לְאִמֶּךָ, לֹא חָגַר מָתְנָיו כְּנֶגְדָּהּ?״ (בראשית רבה עא).

– **חָגַר כֹּחוֹ**° **חָגַר שְׁאֵרִית כֹּחוֹ**°, הִתְאַמֵּץ בְּיוֹתֵר, עָשָׂה כָּל אֲשֶׁר בִּיכָלְתּוֹ: ״וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל חָגְרוּ שְׁאֵרִית כֹּחָם לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵי עַמָּם״ (אחד העם, כ). ״אַךְ בְּעוֹדֶנִּי חוֹגֵר כֹּחַ לִפְתֹּחַ פֶּה״ (בן־ציון, ט). ״לַשָּׁוְא חָגַר בְּעַצְמוֹ שְׁאֵרִית כֹּחוֹ לְהִלָּחֵם עִם גְּדַלְיָהוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא).

– **אַל יִתְהַלֵּל חוֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ** (מלכים א כ יא), הַחוֹגֵר אֶת חַרְבּוֹ וּמִתְכּוֹנֵן לָצֵאת לַקְּרָב אַל לוֹ לְהִתְהַלֵּל כְּמִי שֶׁמְּפַתֵּחַ וּמַתִּיר אֶת הַחֶרֶב, בְּשׁוּבוֹ מִן הַקְּרָב מְנַצֵּחַ, כְּלוֹמַר: אַל תִּתְפָּאֵר בְּדָבָר בְּטֶרֶם סִיַּמְתָּ אוֹתוֹ בְּהַצְלָחָה.

ב. חגר [ראה חִגֵּר; ארמית: חֲגַר; ערבית: רַגַ׳חַ נכשל]

~ פָּע׳ **חָגַר*** פ״ע 1°, צָלַע, הִתְנוֹדֵד בַּהֲלִיכָתוֹ. 2*, נֶעֱצַר, נִתְקַל וְנִתְעַכֵּב: ״אֵיזוֹ הִיא פְּגִימָה (בְּסַכִּין)? כָּל שֶׁנּוֹתֵן אֶצְבָּעוֹ עָלֶיהָ וְהִיא חוֹגֶרֶת״ (תוספתא בכורות ד א). – [חָגוּר, לַחְגֹּר, חוֹגֵר, יַחְגֹּר]

~ הִפ׳ **הֶחְגִּיר*** פ״ע צָלַע, הִתְנוֹדֵד מִצַּד אֶל צַד, לֹא הָיָה יַצִּיב: ״יָשַׁב עַל הַנֶּסֶר, עַל הַסַּפְסָל... בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין״ (זבים ג א). ״הַחְגֵּר הֵיטֵב, הֵיטֵב הַחְגֵּר, פִּישְׁקָא בְּנִי!״ (מגדלי מר״ס, כט). ״הַסּוּסִים מַחְגִּירִים בְּרַגְלֵיהֶם הַקַּדְמוֹנִיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 143). [לְהַחְגִּיר, מַחְגִּיר, יַ־]

~ הת׳ **נִתְחַגֵּר***, נַעֲשָׂה חִגֵּר, צָלַע בְּרַגְלוֹ: ״שֶׁהָיוּ פּוֹשְׁטִין... נִתְחַגְּרוּ, וּכְשֶׁהָיוּ פִּקְחִין... נִסְתַּמּוּ״ (תוספתא עדיות א יד). ״מִפְּנֵי שֶׁהִתְחַגְּרָה הָיְתָה מְמַעֶטֶת בַּהֲלִיכָה״ (קבק, במשעול 512). – [לְהִתְחַגֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

ג. חגר [היפוך אותיות מן חרג]

~ פָּע׳ **חָגַר** פ״ע חָרַג, הֵגִיחַ, הִתְפָּרֵץ: ״בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם״ (שמואל ב כב מו). – [לַחְגֹּר מִן־, חוֹגֵר, יַחְגֹּר]

חִגֵּר*, חיגר ת׳ [ראה ב. חגר] צוֹלֵעַ, פִּסֵּחַ, בַּעַל מוּם בְּרַגְלוֹ אוֹ בְּרַגְלָיו הַגּוֹרֵם לִצְלִיעָה: ״גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ״ (סנהדרין ח ד). ״בִּלְעָם חִגֵּר בְּרַגְלוֹ אַחַת הָיָה״ (סנהדרין קה.). – [חִגֶּרֶת, חִגְּרִים, חִגְּרוֹת]

– **הִרְכִּיב חִגֵּר עַל גַּבֵּי סוּמָא***, [בהשאלה] עִרְבֵּב וּבִלְבֵּל לְטוֹבָתוֹ שְׁנֵי דְּבָרִים, הִתְחַכֵּם לְשַׁלֵּב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ לְהָפִיק מֵהֶם תּוֹעֶלֶת [שאול מן סנהדרין צ״־צא:, ושם כפשוטו: ״למלך בשר־ודם שהיה לו פרדס נאה... והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא: בכורות נאות אני רואה בפרדס, בוא והרכיבני ונביאם לאכלם! רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום. לימים בא בעל הפרדס, אמר להן: בכורות נאות היכן הן? אמר לו חיגר: כלום יש לי רגלים להלך בהן? אמר לו סומא: כלום יש לי עינים לראות? – מה עשה? הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד״]

חִגְּרוּת⁂, חיגרות נ׳ [מן חִגֵּר] (מדרש תמורה, ילינק א), מוּמוֹ שֶׁל הַחִגֵּר, צְלִיעָה, פִּסְחוּת. – [חִגְּרוּת־]

א. חַד ת׳ [מן חדד] 1, שָׁנוּן, מְשֻׁחָז, דַּק מְאֹד, הֶפֶךְ מִן ״קֵהֶה״: ״וַיָּשֶׂם פִּי כְּחֶרֶב חַדָּה״ (ישעיה מט ב). ״וּכְאִלּוּ אֶת רֹאשִׁי פִּתְאוֹם מֵעָלַי הִבְדִּילוּ בְּקַרְדֹּם חַד וְכָבֵד״ (ביאליק, רזי לילה). סַכִּין חַד. 2*, לֹא רָחָב, מְחֻדָּד, הֶפֶךְ מִן ״כַּד״: ״רֹאשָׁהּ אֶחָד (שֶׁל הַבֵּיצָה) כַּד, וְרֹאשָׁהּ אֶחָד חַד״ (עבודה זרה מ.). 3*, חָרִיף, עַז: ״(יַיִן) הַחַד וְהַמַּר וְהַמָּתוֹק״ (ירושלמי עבודה זרה מא א). הַפָּצוּעַ הִרְגִּישׁ כְּאֵב חַד בְּבִטְנוֹ. – [חַדָּה, חַדִּים, חַדּוֹת]

– **חַד וְחָלָק**° (בלשון־הדיבור), דָּבָר קָצָר וּבָרוּר בְּיוֹתֵר, ״קַב וְנָקִי״.

– **חַד־חוּשִׁים**°, בַּעַל חוּשִׁים עֵרִים וּמְפֻתָּחִים: ״סוֹפֵר חַד־חוּשִׁים זֶה״ (קריב, עיונים 154).

– **חַד־מֹחַ**°, בַּעַל מֹחַ חָרִיף: ״עִלּוּי יְהוּדִי טִיפּוּסִי, חַד־הַמֹּחַ, דַּק־הָרֶגֶשׁ״ (סוקולוב, אישים 436).

– **חַד־עַיִן**°, בַּעַל מַבָּט חוֹדֵר, שֶׁרְאִיָּתוֹ בְּהִירָה וּמַעֲמִיקָה: ״רַק כֹּה וָכֹה יַכִּיר חַד־הָעַיִן גַּם רִשּׁוּמֵי הַלְּמוּת הַקַּרְדֹּם הָרִאשׁוֹן״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הברכים).

– **חַד־רֶגֶשׁ**°, בַּעַל רֶגֶשׁ דַּק וּמְפֻתָּח, רָגִישׁ: ״וַאֲנָשִׁים חַדֵּי־רֶגֶשׁ הֵם, רַק הֵם אֶת מַשַּׁק כְּנָפָם יִשְׁמְעוּ בָּעֲרָפֶל״ (שניאור, שירים רסד).

– **חַד־שֵׂכֶל**°, שָׁנוּן וְחָרִיף בְּשִׂכְלוֹ: ״הוּא הָיָה אִישׁ שְׂפָתַיִם וְחַד־הַשֵּׂכֶל״ (סוקולוב, אישים 292).

– **חַד־שְׁמִיעָה**°, מִי שֶׁשְּׁמִיעָתוֹ מְפֻתַּחַת מְאֹד: ״אָזְנוֹ חַדַּת הַשְּׁמִיעָה הִבְחִינָה... גַּם אֶת הַקּוֹל הַדַּק״ (ויסלבסקי, יחידים 84).

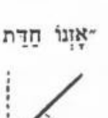

זוית חדה

– **זָוִית חַדָּה**° [בהנדסה] זָוִית קְטַנָּה מִזָּוִית יְשָׁרָה, זָוִית שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִ־90°.

– **שֵׂכֶל חַד**°, שֵׂכֶל חָרִיף, הִגָּיוֹן רַב: ״כְּכָל בְּנֵי שֵׁם, הוּא בַּעַל שֵׂכֶל חַד וּמָלֵא עָרְמָה״ (אחד העם, כד).

ב. **חַד** ש״מ [קיצור מן אֶחָד] אֶחָד: ״וְדִבֶּר־חַד אֶת־אַחַד״ (יחזקאל לג ל).

– **חַד־אוֹפַן°**, רְאֵה חַדּוֹפַן°.

– **חַד בְּדָרָא*** (כתובות יז.), יָחִיד בַּדּוֹר, שֶׁאֵין דּוֹמֶה לוֹ בְּדוֹרוֹ: ״וְגַם הָיָה הָרִאשׁוֹן וְהַחַד־בְּדָרָא עַד עַתָּה שֶׁתִּרְגֵּם מִסַּנְסְקְרִיט לְהַמַּדָּע הַמִּזְרָחִי״ (סוקולוב, אישים 321). ״חַד־בְּדָרָא, מִבְחַר מִין הָאֱנוֹשִׁי״ (הזז, צל 100).

– **חַד מִן חַבְרַיָּא°**, אֶחָד מִן הַחֲבוּרָה: ״שֶׁהוּא מִתְהַלֵּךְ וּמְשׂוֹחֵחַ אִתָּם כְּרֵעַ וּכְאָח... מַמָּשׁ כְּחַד מִן חַבְרַיָּא״ (ביאליק, אריה ה).

– **חַד־בֵּיתִי°** [בבוטאניקה] (צֶמַח) שֶׁפְּרָחָיו הָאַבְקָנִיִּים וּפְרָחָיו הָעֶלִינִיִּים נִמְצָאִים עַל אוֹתוֹ עָנָף, אוֹ עַל עֲנָפִים שׁוֹנִים בְּאוֹתוֹ צֶמַח, לְמָשָׁל: הַמִּלְפְּפוֹן, הָאֹרֶן, הַקִּיקָיוֹן.

– **חַד גַּדְיָא*** [ארמית: גדי אחד], 1 *, רֵאשִׁיתוֹ שֶׁל הַפִּזְמוֹן הָעֲמָמִי בִּלְשׁוֹן הָאֲרָמִית הַנֶּאֱמָר בְּלֵיל הַסֵּדֶר בַּהַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח. 2°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְבֵית־סֹהַר: ״רְאוּיִים הֵם שֶׁיַּרְבִּיצוּ אוֹתָם לְחַד־גַּדְיָא״ (הזז, דלתות 194).

– **חַד־גּוֹנִי°**, מוֹנוֹטוֹנִי, אָפֹר, מְשַׁעֲמֵם, שֶׁהוּא לְלֹא חִדּוּשִׁים: ״יַחֲסִי אֶל הָאִשָּׁה בְּעֶצֶם הָיָה תָּמִיד עָרוֹם, חַד־גּוֹנִי וְעָיֵף מֵעִקָּרָא״ (ברנר, א 325) [נכתב גם חַדְגּוֹנִי]

– **חַד־גּוֹנוּת°**, מוֹנוֹטוֹנִיּוּת, חֹסֶר שִׁנּוּיִים וּתְמוּרוֹת – ראה חַדְגּוֹנוּת.

– **מֵחַד גִּיסָא°**, מִצַּד אֶחָד [ניגודו: מֵאִידָךְ גִּיסָא].

– **חַד־מִינִי°** [בבוטאניקה] (פֶּרַח) הַמֵּכִיל רַק אַבְקָנִים אוֹ רַק עֱלָיִים, אֲבָל לֹא אַבְקָנִים וַעֱלָיִים יַחַד.

– **חַד־מִפְלַגְתִּי°**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַק מִפְלָגָה חֻקִּית אַחַת: ״בִּמְקוֹם מִשְׁטָר חַד־מִפְלַגְתִּי כָּפוּי – עַל הָאֻמָּה לְהַנְהִיג מִשְׁטָר רַב־מִפְלַגְתִּי״ (שרת, באסיה 251).

– **חַד־מַשְׁמָעוּתִי°**, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְפֵרוּשִׁים שׁוֹנִים, שֶׁמִּשְׁתַּמֵּעַ בְּאֹפֶן בָּרוּר: הוֹדַעְתִּי לוֹ זֹאת בְּצוּרָה בְּרוּרָה וְחַד־מַשְׁמָעוּתִית.

– **חַד־סִטְרִי°**, שֶׁהַתְּנוּעָה בּוֹ הִיא בְּכִוּוּן אֶחָד בִּלְבַד: רְחוֹב צַר וְחַד־סִטְרִי.

– **חַד־עֶרְכִּי°**, בַּעַל עֵרֶךְ אֶחָד [עיין עֵרֶךְ]

– **חַד־פְּסִיגִי°**, (צֶמַח) שֶׁלְּזַרְעָיו פָּסִיג אֶחָד בִּלְבַד, לְהַבְדִּיל מִצֶּמַח דּוּ־פְּסִיגִי: הַחִטָּה, הַשְּׂעוֹרָה, הַבָּצָל, הַנַּרְקִיס וְכוּ׳ הֵם חַד־פְּסִיגִיִּים.

– **חַד־פַּעֲמִי°**, הַנַּעֲשֶׂה אוֹ הַמּוֹפִיעַ פַּעַם אַחַת בִּלְבַד: הוֹצָאָה חַד־פַּעֲמִית שֶׁל חוֹבֶרֶת. מִפְעָל חַד־פַּעֲמִי. תְּרוּמָה חַד־פַּעֲמִית.

– **חַד־צְדָדִי°**, הַפּוֹנֶה לְצַד אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַצְּדָדִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבְּדָבָר: ״שַׁלִּיט בַּעַל מֹחַ כַּהֲלָכָה וְחַד־צְדָדִי״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 109). רְאִיָּה חַד־צְדָדִית. [נכתב גם חַדְצְדָדִי]

– **חַד־צְדָדִיּוּת°**, פְּנִיָּה לְצַד אֶחָד בִּלְבַד, רְאִיָּה מֻגְבֶּלֶת שֶׁל הַדְּבָרִים: ״הֶסַּח־הַדַּעַת זֶה הוּא חַד־צְדָדִיּוּת נוֹרָאָה״ (סוקולוב, אישים 260). [נכתב גם חַדְצְדָדִיּוּת]

– **חַד־צוּרָנוּת°**, קִיּוּם צוּרָה אַחַת בִּלְבַד לְדָבָר, אוּנִיפוֹרְמִיּוּת.

– **חַד־קוֹלִי°**, הַמְבֻצָּע עַל־יְדֵי קוֹל אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ עַל־יְדֵי קוֹלוֹת רַבִּים הַשָּׁרִים בְּאוּנִיסוֹן (לְהַבְדִּיל מִן ״רַב־קוֹלִי״): ״זְמִירָה חַד־קוֹלִית נִשֵּׂאת אֵלַי מֵרָחוֹק״ (סוקולוב, במראות 400). מַקְהֵלָה חַד־קוֹלִית.

– **חַד־שִׂיחַ°** מוֹנוֹלוֹג, נְאוּם שֶׁל יָחִיד (לְהַבְדִּיל מִן ״דּוּ־שִׂיחַ״ – דּוּאוֹלוֹג).

– **חַד־שְׁנָתִי°** [בבוטאניקה] (צֶמַח) שֶׁאֵינוֹ חַי יוֹתֵר מִשָּׁנָה אַחַת.

– **חַד־תָּאִיִּים°**, [בזואולוגיה] בַּעֲלֵי־חַיִּים יְרוּדִים וּזְעִירִים מְאֹד שֶׁגּוּפָם עָשׂוּי תָּא אֶחָד בִּלְבַד וְהֵם נִרְאִים לְעֵינֵינוּ רַק בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ (Protozoa).

ח״ד ר״ת 1, חֵלֶק ד׳. 2, חַוַּת־דַּעַת.

חָד פ״י חִבֵּר חִידָה, הִצִּיעַ חִידוֹת – רְאֵה חוּד.

חֹד*, חוֹד ז׳ [מן חדד] 1*, עֹקֶץ, קָצֶה חַד: ״חָדָּה שֶׁל סַיִף״ (ירושלמי ברכות ב ב). ״אֲחוּזָה בְּחָדּוֹ שֶׁל רֹמַח״ (ביאליק, מתי מדבר). ״וְהוּא רוֹשֵׁם בְּחֹד־הַנַּעַל רָאשֵׁי־תֵבוֹת בְּחוֹל רָטֹב״ (גולדברג, מוקדם 59). 2° [בצבא] הַחֵלֶק הַקִּדְמִי בְּיוֹתֵר שֶׁל הַמִּשְׁמָר הַקִּדְמִי הַנִּשְׁלָח קְדִימָה עַל־יְדֵי הֶחָלוּץ. – [חֹד־, חָדִים, חָדֵי־]

– **כְּחָדָּהּ שֶׁל מַחַט***, מָשָׁל לְדָבָר זָעִיר בְּיוֹתֵר: ״בָּנַי, פִּתְחוּ לִי פֶּתַח אֶחָד שֶׁל תְּשׁוּבָה כְּחָדָּהּ שֶׁל מַחַט, וַאֲנִי פּוֹתֵחַ לָכֶם פְּתָחִים שֶׁיִּהְיוּ עֲגָלוֹת וְקָרָנִיּוֹת נִכְנָסוֹת בּוֹ״ (שיר השירים רבה ה, אני ישנה). ״אָמַרְתִּי לִפְתֹּחַ לְךָ פֶּתַח קָטָן כְּחָדָּהּ שֶׁל מַחַט״ (עגנון, כלה רסד).

– **חָדּוֹ שֶׁל אִילָן*** (בבא קמא פא.), צַמֶּרֶת הָעֵץ, רֹאשׁוֹ הַחַד שֶׁל הָעֵץ.

– **עַל חָדּוֹ שֶׁל־°**, עַל קוֹצוֹ שֶׁל־, בְּמַצָּב שֶׁל חֹסֶר הַכְרָעָה לְכָאן אוֹ לְכָאן: ״וְהַכְרָעָתָם תְּלוּיָה וּמְפַרְפֶּרֶת עַל חָדּוֹ שֶׁל תֵּיקוּ״ (סדן, שפה, מבוא). ״הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הֶעֱמִידוּ אֶת מַצָּבָם עַל חָדָּהּ שֶׁל מַחַט״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 91).

חֲדָא* ש״מ [ארמית] אֶחָד, אַחַת.

– **בַּחֲדָא מַחְתָּא*** (ברכות כז.) (= בַּאֲרִיגָה אַחַת), בִּתְנוּפָה אַחַת, בְּבַת אַחַת: ״רְגִילִים אָנוּ לְהַזְכִּיר הַכָּרָה וָדַעַת בַּחֲדָא מַחְתָּא״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ס).

חַדְגּוֹנוּת° נ׳ [חַד + גּוֹנוּת] מוֹנוֹטוֹנִיּוּת, הֱיוֹת בְּגָוֶן אֶחָד אוֹ בְּמַצָּב אֶחָד, חֹסֶר שִׁנּוּיִים: ״כַּמָּה מַרְגִּיעַ קֶצֶב חוֹזֵר זֶה, אוֹתָהּ חַדְגּוֹנוּת עַתִּיקָה״ (פיכמן, קפב). [נכתב גם חַד־גּוֹנוּת] – [חַדְגּוֹנוּת־]

חַדְגּוֹנִי° ת׳ [חַד + גּוֹנִי] בַּעַל גָּוֶן אֶחָד, שֶׁאֵין חִלּוּפִים בְּצִבְעוֹ, בְּצוּרָתוֹ, בְּטִיבוֹ וְכוּ׳, מוֹנוֹטוֹנִי: ״אָזְנַי בּוֹלַעַת צְלִיל זֶה חַדְגּוֹנִי״ (פיכמן, קט). ״הָרִקּוּדִים הָיוּ בֶּאֱמֶת מְהַנִּים וּמְעַנְיְנִים, לְעֻמַּת זֶה הַנְּגִינָה – חַדְגּוֹנִית עַד לִיצִיאַת הַנְּשָׁמָה״ (שרת, באסיה 237). ״עַל כֵּן אֶחָד וְחַדְגּוֹנִי הַשִּׁיר״ (סנאי, ארץ 13). [נכתב גם חַד־גּוֹנִי]. – [חַדְגּוֹנִית, חַדְגּוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַדְגּוֹנִיּוּת° נ׳ רְאֵה חַדְגּוֹנוּת.

חדד [אכדית: edēdu; ארמית: חֲדַד; ערבית: חַדַּ]

~ פָּע׳ **חָדַד, חַד** פ״ע הָיָה חַד וְשָׁנוּן, הָיָה עַז וְחָרִיף: ״וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב״ (חבקוק א ח). – [לָחֹד; חַד, חַדָּה; יָחֹד]

~ פִּע׳ **חִדֵּד*** פ״י 1*, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא חַד, הִשְׁחִיז: ״מַה בַּרְזֶל זֶה אֶחָד מְחַדֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, אַף שְׁנֵי תַלְמִידֵי־חֲכָמִים מְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה

בַּהֲלָכָה״ (תענית ז.). ״וְכָל מָקוֹם שֶׁהַשּׁוֹחֵט מְחַדֵּד סַכִּינוֹ לִשְׁחֹט בְּהֵמָה״ (עגנון, כלה קנד). חִדַּדְתִּי אֶת הָעִפָּרוֹן. 2* [בהשאלה] פִּתֵּחַ אֶת הַשֵּׂכֶל, הֶחֱרִיף אֶת הַמַּחֲשָׁבָה: ״לֹא אֲמָרָהּ ר׳ עֲקִיבָא אֶלָּא לְחַדֵּד בָּהּ הַתַּלְמִידִים״ (ערובין יג.). חִידוֹת־חֶשְׁבּוֹן מְחַדְּדוֹת אֶת הַמֹּחַ. 3°, גָּרַם לְחִדּוּדִים, הֶעֱבִיר צְמַרְמֹרֶת: ״עֵינוֹ הַשְּׂמָאלִית... הַמִּסְתַּכֶּלֶת בִּי בִּתְמִידוּת וּבַעֲקְשָׁנוּת וּבְחֻצְפָּה וּבִלְגְלוּג, וּמַבָּטָהּ מְחַדֵּד בְּשָׂרִי״ (צכ״ח, כתבים 36). – [לְחַדֵּד אֶת־, מְחַדֵּד, יְ־]

~ פִּע׳ חָ דַ ד*, 1°, נַעֲשָׂה חַד, הֻשְׁחַז: הָעִפָּרוֹן חָדַד. 2*, הָיָה חַד וְשָׁנוּן: ״וְרֹק לָרִיק בְּשִׁנַּיִם כְּצוּר חָדְדוּ״ (משה אבן־עזרא, א 46). (ובהשאלה:) ״שֶׁיְּהוּ דִּבְרֵי תוֹרָה מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ״ (קידושין ל.). [וראה עוד ערך מְחֻדָּד] – [מְחֻדָּד, יְחֻדַּד]

~ הת׳ הִ תְ חַ דֵּ ד *, 1*, נַעֲשָׂה חַד, הֻשְׁחַז: ״אֵין סַכִּין מִתְחַדֶּדֶת אֶלָּא בְּיֶרֶךְ שֶׁל חֲבֶרְתָּהּ״ (בראשית רבה סט). ״חָטְמוֹ נִתְחַדֵּד וְהִגְדִּיל וְעֵינָיו בָּלְטוּ שֶׁלֹּא בְּמִדָּה״ (הזז, יעיש א 177). 2∴ [בהשאלה] נַעֲשָׂה חָרִיף וְשָׁנוּן: ״וְהַטּוֹב לִי שֶׁאֶלְמַד וְאֶתְחַדֵּד בַּהֲשָׁבַת הַדֵּעוֹת הַנִּפְסָדוֹת מִן הַסְּכָלוּת״ (כוזרי ה א). ״שֶׁמָּא לִבּוֹ וְשִׂכְלוֹ שֶׁל זֶה עֲשׂוּיִים לְהִתְחַדֵּד וּלְהִתְרַחֵב״ (בורלא, עקביה 77). 3∴, נַעֲשָׂה קָשֶׁה, בָּא לִידֵי רֹגֶז וָרִיב: ״שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְחַדֵּד עִם אֲדוֹנָיו״ (אברהם אבן־עזרא למשלי כז יח). נִתְחַדְּדוּ הַיְחָסִים בֵּין שְׁנֵי הַשֻּׁתָּפִים. – [לְהִתְחַדֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ 1 הִפ׳ הֵ חֵ ד פ״י חִדֵּד, הִשְׁחִיז: ״בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד, וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ״ (משלי כז יז). – [לְהָחֵד אֶת־, מֵחֵד, יָחֵד או יָחֵד]

~ 2 הִפ׳ הֶ חֱ דִּ י ד° פ״ע נַעֲשָׂה חַד אוֹ מְחֻדָּד: ״לְפֶתַע הֶחֱדִיד אַפָּהּ וּמִתְפָּעֲטוֹת שְׂפָתֶיהָ״ (ארד, ביתו 161). – [לְהַחֲדִיד, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הוּחַד, 1. הֻשְׁחַז, נַעֲשָׂה חַד: ״חֶרֶב הוּחַדָּה... לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה״ (יחזקאל כא יד—טו). 2° [בהשאלה] נַעֲשָׂה שָׁנוּן וְחָרִיף: ״וְאָזְנֵי הַקְּרוֹאִים הוּחַדּוּ, וְעֵינֵיהֶם לֻטְּשׁוּ שִׁבְעָתַיִם״ (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה ב א). ״לְאַחַר אֲשֶׁר קָלְטָה אָזְנוֹ שְׁאוֹן הָעִיר הוּחַדָּה שְׁמִיעָתוֹ״ (שמעוני, הביבר 105). – [מוּחָד, יוּחַד]

– אֵין סַכִּין מִתְחַדֶּדֶת אֶלָּא בְּיֶרֶךְ שֶׁל חֲבֶרְתָּהּ* (בראשית רבה סט), מְשַׁל חֲזַ״ל בְּשֶׁבַח הַלִּמּוּד בְּחֶבְרָה הַמְחַדֵּד אֶת הַשֵּׂכֶל.

חֶדֶד° ז׳ [מן חדד] חַדּוּת, חִדּוּד: ״שְׁמִיעָתִי נִתְחַדְּדָה רַב־חֶדֶד״ (שנהוד, תר׳ במארג נג). – [חֶדֶד־]

חַדְדָן° תו״ז [מן חדד, חִדֵּד] חָרִיף, שָׁנוּן, אוֹהֵב חִדּוּדֵי־שֵׂכֶל: ״פִּקֵּחַ הוּא וְחַדְדָן, שָׁקוּד וְטוֹב־לֵב תָּמִיד״ (מנדלי מו״ס, רפט). – [חַדְדָנִים; חַדְדָנִית, ־נִיּוֹת]

חַדְדָנוּת° נ׳ [מן חַדְדָן] חֲרִיפוּת, שְׁנִינוּת, דִּבְרֵי־חִדּוּד: ״הַסָּטִירָה הַשִּׂכְלְתָנִית שֶׁבַּשִּׁירָה הַקּוֹדֶמֶת הָיְתָה קָשָׁה לָנוּ בִּיבֹשֶׁת נִיבָהּ בְּחַדְדָנוּתָהּ הַיְתֵרָה״ (פיכמן, על־פי המסה 495). – [חַדְדָנוּת־]

חַדְדָנִי° ת׳ [מן חַדְדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲרִיפוּת, שָׁנוּן, הֲלָצִי: ״וּלְפִיכָךְ נַעֲשִׂים רֹב שִׁירֵיהֶם רַגְשָׁנִיִּים וּמְתוּקִים מִנֹּפֶת... אוֹ בַּדְּחָנִיִּים וְחַדְדָנִיִּים כְּדֵי לְעוֹרֵר צְחוֹק בַּיֶּלֶד״ (קלוזנר, יוצרים ג 252). – [חַדְדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חדה [אכדית: ḫādu; אוגריתית: חדו; ארמית: חֲדִי]

~ פָּע׳ חָ דָ ה פ״ע שָׂמַח: ״וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה ה׳ לְיִשְׂרָאֵל״ (שמות יח ט). ״חָדָה לִשְׁמֹעַ לְהוֹרָיו וּלְקוֹל מוֹרָיו״ (ינאי רנא). ״חֲדֵה וּשְׂמַח וְרַוֵּה עִם כְּבוּדָה״ (יהודה הלוי, ב 8). ״מַה טּוֹב לִי, כֵּן אֶחָד בְּלִבִּי, כִּי בָדָד אָנֹכִי״ (שניאור, שירים שו). ״לְרִנַּת צִפֳּרִים יַחֲדוּ נַאֲזִינָה נִחַדְּ״ (טבנקין, שירים 110). – [לַחֲדוֹת, חוֹדֶה, יֶחְדֶּה, וַיִּחַדְּ]

~ פִּע׳ חִ דָּ ה פ״י שִׂמַּח, גָּרַם שִׂמְחָה: ״תְּחַדֵּהוּ בְשִׂמְחָה אֶת־פָּנֶיךָ״ (תהלים כא ז). ״בְּרֹב הַרְבֵּה שְׂשׂוֹנֵיהֶם וְחִדָּם״ (גבירול, א 77). ״וּסְבִיבָם מְרַבְּדִים הַלֵּב מְחַדִּים וְהַיָּגוֹן מְנַדִּים״ (חריזי, תחכמוני ג 39). ״לֹא יְחַדֵּהוּ עוֹד שְׂשׂוֹן הַפֶּרַח״ (ביאליק, תר׳ טל מא). ״רַק מְצִיאוּתְךָ, אֱלֹהִים, עוֹד תְּחַדֶּה בְּשָׂרִי״ (טמקין, התפילות קיז). ״צָרִיךְ הָיָה לְהַנְעִים אֶת בּוֹאוֹ אֶל בֵּיתוֹ לְחַדּוֹת בְּשִׂמְחָה אֶת פָּנָיו עַל־יְדֵי תְּשׂוּמֶת־לֵב מְיֻחֶדֶת״ (ברקוביץ, הראשונים רלט). – [לְחַדּוֹת אֶת־, מְחַדֶּה, יְ־]

– הָיָה בִּבְחִינַת ״וַיִּחַדְּ״°, שָׂמַח וְהִצְטָעֵר גַּם יַחַד, הִתְרוֹצְצוּ בְּלִבּוֹ רְגָשׁוֹת מְעֹרָבִים [על יסוד דרשת חז״ל על הפסוק ״ויחד יתרו״ — נעשה חידודים חידודים כל בשרו (סנהדרין צד.; ראה להלן חִדּוּד]

חִדּוּד*, חִידוּד ז׳ [מן חדד, חִדֵּד] 1*, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיְּהֵא חַד, הַשְׁחָזָה: ״לִבֵּן סַכִּין וְשָׁחַט בָּהּ – שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, חִדּוּדָהּ קוֹדֵם לְלִבּוּנָהּ״ (חולין ח.). חִדּוּד הָעִפָּרוֹן. 2∴ [בהשאלה] חַדּוּת וַחֲרִיפוּת: ״אֲבָל בִּידִיעָתוֹ עֹצֶם פִּלְפּוּלְךָ וְחִדּוּדְךָ... תָּבִין אוֹתוֹ תַּכְלִית הַהֲבָנָה״ (רמב״ם, חשבון העיבור א). ״וְהַכֹּל יֵעָשֶׂה לְשֵׁם הַלִּמּוּד וּלְשֵׁם חִדּוּד הַשֵּׂכֶל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צה). ״אַתָּה מֵשִׂים אָזְנְךָ כַּאֲפַרְכֶּסֶת, בְּחִדּוּד הָעֲצַבִּים לְהַקְשִׁיב״ (סוקולוב, במראות 313). 3*, עֹקֶץ, חֹד, בְּלִיטָה חַדָּה: ״כִּסּוּי הַלְּפָס בִּזְמַן שֶׁהוּא נָקוּב וְיֵשׁ לוֹ חִדּוּד, טָהוֹר״ (כלים ב ה). 4°, שְׁנִינָה, הֲלָצָה, דִּבּוּר חָרִיף: ״וְעַל דֶּרֶךְ הַחִדּוּד נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב״ (שאלות ותשובות חת״ס, אורח חיים קיז). ״דְּבָרִים בְּעָלְמָא מִתְקַבְּלִים בְּחִדּוּדִים וַעֲקִיצוֹת״ (אחד העם, רסד). ״גַּם סֵפֶר זֶה... הָיָה כֻּלּוֹ מַעֲשֵׂה חִדּוּדִים וּבְדִיחוֹת, מְתֻרְגָּמִים מִתּוֹךְ גֶּרְמָנִית וְצָרְפָתִית״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״מְחֻקָּרִים וַאֲגָדוֹת שֶׁהַחֲסִידִים רוֹאִים אוֹתָם כְּסִפְרֵי נָאוּצִין, וְהַמַּשְׂכִּילִים – כְּסִפְרֵי חִדּוּדִין״ (עגנון, כפות רלב). ״וְכֵן הַרְבֵּה שֶׁסִּפְּרוּ בּוֹ הַבְּרִיּוֹת, חִדּוּדִים וְחִדּוּדֵי־חִדּוּדִים״ (הזז, יעיש א 123). ״סֵפֶר הַבְּדִיחָה וְהַחִדּוּד״ (דרויאנוב). – [חִדּוּד־, חִדּוּדִים, חִדּוּדֵי־]

– מַעֲשֵׂי־חִדּוּדִים* (סנהדרין סו:), הִתְמַזְמְזוּת, אֲהַבְהֲבֵי־מִין.

– נַעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ חִדּוּדִים חִדּוּדִים*, רָגַז (בְּיִחוּד רֹגֶז פְּנִימִי מְאֻפָּק): ״וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ... שֶׁנַּעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים כָּל בְּשָׂרוֹ״ (סנהדרין צד.). ״מְחֻיָּב אַתָּה לְקַבְּלָם כִּבְדִיחוֹת נָאוֹת... בְּשָׁעָה שֶׁבְּשָׂרְךָ נַעֲשֶׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים וְהַיָּד נִקְמֶצֶת לֶאֱחֹז בְּעֹרֶף אוֹמְרָם וּלְהַשְׁלִיכוֹ הַחוּצָה״ (ביאליק, החצוצרה א). ״נִזְדַּעְזְעוּ כָּל יְצוּרֵי גֵוִי וּבַדֵּי עוֹרִי... בְּשָׂרִי נַעֲשָׂה חִדּוּדִין חִדּוּדִין״ (בן־ציון, רד). ״הָיוּ דָּמָיו שׁוֹצְפִים בְּקִרְבּוֹ, וּבְשָׂרוֹ חִדּוּדִין חִדּוּדִין״ (טביב, כערער 72).

חַדּוּד ז׳ [מן חדד] 1, עֹקֶץ, דָּבָר חַד וְדוֹקֵר: ״חַדּוּדֵי־חָרֶשׂ״ (איוב מא כב). ״בְּשִׁבְטֵי אֵשׁ יִפְגָּעוּם חַדּוּדֵי צוּרִים״ (ביאליק, מגילת ד). ״מַה נּוֹרָא וָחוֹל עֲלֵי גָחוֹן, לְסַרְגֵּל בֶּטֶן בְּחַדּוּדֵי הָאֲבָנִים״ (שניאור, סיפורים רפה). 2°, לַהַב, הַצַּד הַחַד שֶׁל סַכִּין אוֹ מַכְשִׁיר

אַחֵר: "וַיִּשְׁחֵז אֶת הַחַלָּף הַיָּשָׁן, שֶׁהוֹצִיא אוֹתוֹ מִתַּעֲרוֹ וְעָבַר עַל חִדּוּדוֹ בְּצִפָּרְנוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפד). – [חִדּוּד־, חִדּוּדִים, חִדּוּדֵי־]

חָדוּד° ת׳ [מן חדד, חָדַד] מְחֻדָּד, שָׁנוּן, מְאֻרָךְ, וָחַד: "חֲדוּדִים פֹּה רִגְבֵי אֲדָמָה" (שלונסקי, שירים ב 213). "הִיא נִשְׁאֲרָה שׁוֹכֶבֶת, פָּנֶיהָ חֲדוּדִים" (מלצר, תר׳ נהרות 110). – [חֲדוּדָה, חֲדוּדִים, ־וֹת]

חִדּוּדִי° ת׳ [מן חִדּוּד] 1, מָלֵא חִדּוּדִים, מְחֻדָּד: "מְסִלָּה צָרָה שֶׁל אֲבָנִים מְנֻפָּצוֹת... וְיוֹרְדִים, כְּשֶׁאֶפְשָׁר, לִתְעָלוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא לְכַרְכֵּר עַל פְּנֵיהֶם הַחִדּוּדִיּוֹת" (יזהר, שיירה 45). "לְהַכּוֹת עַל עַצְמוֹת הָעֵצָה הַחִדּוּדִיּוֹת שֶׁל הַשְּׁוָרִים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 53). 2, חֲרוּטִי, קוֹנִי, עָשׂוּי כְּעֵין קוֹנוּס.–[חִדּוּדִית, חִדּוּדִיִּים, ־דִיּוֹת]

חדודית

חִדּוּדִית⁺ נ׳ [מן חִדּוּד] חָרוּט, קוֹנוּס, גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל בָּסִיס עָגֹל הַהוֹלֵךְ וְצַר לְמַעְלָה עַד שֶׁהוּא מִסְתַּיֵּם בְּקָדְקֹד חַד: חִדּוּדִית... הוּא שֵׁם תֹּאַר לְגֶשֶׁם (לְגוּף) שֶׁתַּחְתִּיתוֹ רָחָב וְהוֹלֵךְ וּמֵצַר עַד כִּנְקֻדָּה" (שמואל אבן-תבון, פירוש מהמילות הזרות). "בָּאָה אֶל הַכִּכָּר תַּבְנִית שֶׁל עֵץ בִּדְמוּת חִדּוּדִית" (שלונסקי, תר׳ קולא 209). – [חִדּוּדִית־, ־דִיּוֹת]

חֶדְוָה, חדווה נ׳ [מן חדה] שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן, גִּיל: "וְאַל תֵּעָצֵבוּ, כִּי־חֶדְוַת ה׳ הִיא מָעֻזְּכֶם" (נחמיה ח י). "גִּילָה, שִׂישָׂה, שִׂמְחָה... חֶדְוָה" (שיר השירים רבה א, נגילה). "וְאֵלָה אַחַת... תְּצַלְצֵל בְּחֶדְוַת בֹּקֶר צִלְצֵל עָלָיו" (ביאליק, משירי החורף ג). "עִצְּבוֹנֵי הַמִּשְׁפָּט מִתְעָרֵב אָז בְּהֶפְכּוֹ, בְּמִין חֶדְוַת־הַחַיִּים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לח). "שִׂמְחַת הַחַיִּים שֶׁבִּי וְחֶדְוַת הַגִּדּוּל וְהַצְּמִיחָה נִתְגַּלּוּ גַּם בְּמִנְהָגִי זֶה" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 170). "הֵם יוֹנְקִים בְּהֶעְלֵם אֶת חִיּוּתָם מִן הַמַּעְיָן שֶׁל חֶדְוַת־יֵשׁוּת סְתוּמָה" (קלצקין, כתבים 176). – [חֶדְוַת־, חֶדְווֹת]

חִדּוּל°, חידול ז׳ [מן חדל] הַפְסָקָה: "וּבְהַרְתָּעָה נוֹעֶזֶת, עַד חִדּוּל הַנְּשִׁימָה, מַפְנֶה אֲחוֹרָיו, הוּא וַחֲבֵרוֹ... בִּסְחַרְחוֹר מַדְהִים... לְהִמָּלֵט מִפְּגִיעָה" (יזהר, צקלג 1134). – [חִדּוּל־]

חַדּוֹפַן° ז׳ [חַד + אוֹפַן] מְרִיצָה, עֲגָלָה קְטַנָּה בַּעֲלַת אוֹפַן אֶחָד לְהַעֲבִיר בָּהּ מַשָּׂא מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. – [חַדּוֹפַן־, חַדּוֹפַנִּים, חַדּוֹפַנֵּי־]

חִדּוּק*, חידוק ז׳ [מן חדק, חִדֵּק; נוסח אחר: הִדּוּק] הִדּוּק, קְשִׁירַת רְצוּעָה אוֹ חֶבֶל מִסָּבִיב לִכְלִי סָדוּק כְּדֵי לִמְנֹעַ אֶת שְׁבִירָתוֹ: "וְכֵן בְּחִדּוּק הַקְּרוּיָה (= דְּלַעַת שֶׁהָיוּ דּוֹלִים בָּהּ מַיִם מִן הַבּוֹר)" (כלים ג ה). – [חִדּוּק־]

חָדוּר° ת׳ [מן חדר, חָדַר] סָפוּג, מָלֵא, רָווּי: לִבָּהּ שֶׁל הָאֵם חָדוּר אַהֲבָה לִבְנָהּ. – [חֲדוּרָה, חֲדוּרִים, חֲדוּרוֹת]

חִדּוּר°, חידור ז׳ [מן חדר] חֲדִירָה, כְּנִיסָה פְּנִימָה: "חִדּוּרוֹ שֶׁל הַיְסוֹד הָרוּחָנִי לְתוֹךְ עֶצֶם הַחַיִּים הַגַּשְׁמִיִּים" (אחד העם, שנ). "הַכִּשְׁרוֹן הַיּוֹתֵר נִכְבָּד הוּא הַחִדּוּר אֶל עֹמֶק עַצְמִיּוּתֵנוּ" (הרב קוק, אורות א קעג). – [חִדּוּר־]

חִדּוּשׁ*, חידוש ז׳ [מן חדש, חִדֵּשׁ] 1°, הֲפִיכָה לְחָדָשׁ, הַחְלָפַת יָשָׁן בְּחָדָשׁ: חִדּוּשׁ צֶבַע הָרָהִיטִים. חִדּוּשׁ מְלַאי הַסְּחוֹרוֹת בַּמַּחְסָן. חִדּוּשׁ פְּנֵי הַמְּצִיאוּת. 2⁺, הִתְחַדְּשׁוּת, הוֹפָעָה מְחֻדֶּשֶׁת: "וְאֵין אַחֲרִית לְחִדּוּשׁ הַיְּרָחִים" (יהודה הלוי, א 13). "הֶרְאָהוּ לְבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ" (רש״י שמות יב ב). "וְכֵיוָן שֶׁחָזְרוּ הַפְּרָעוֹת וְנִשְׁנוּ וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ – פָּסַק חִדּוּשָׁן" (עגנון, אורח 18). 3*, הַמְצָאַת דָּבָר חָדָשׁ, דֵּעָה חֲדָשָׁה וְכוּ׳: "אִי אֶפְשָׁר לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ בְּלֹא חִדּוּשׁ" (תוספתא סוטה ז ט). "מַה חִדּוּשׁ יֵשׁ בָּזֶה?" (מגדלי מר״ס, ע). "זֶה הוּא הַחִדּוּשׁ הַגָּדוֹל שֶׁחִדְּשׁוּ הַצִּיּוֹנִיִּים" (אחד העם, ו). "כָּל שָׂרֵי הַתּוֹרָה הָיוּ מִתְעַלְּסִים עִמּוֹ בְּחִדּוּשֵׁי הַתּוֹרָה" (עגנון, אורח 182). "וְשִׂיחַת־חֻלִּין שֶׁלָּהֶם, כִּבְיָכוֹל, כְּחִדּוּשִׁין דְּאוֹרָיְתָא" (הזז, יעיש א 116). – [חִדּוּשׁ־, חִדּוּשִׁים, חִדּוּשֵׁי־]

– **אֱמוּנַת הַחִדּוּשׁ**⁺ (אלבו, העיקרים 98), הָאֱמוּנָה שֶׁהָעוֹלָם נִתְחַדֵּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן.

חִדּוּשִׁי°, חידושי ת׳ [מן חִדּוּשׁ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִדּוּשׁ: "הַקַּבְּצָן עַצְמוֹ, כְּמוֹת שֶׁהוּא, בִּבְגָדָיו הַקַּבְּצָנִיִּים, הָיָה בּוֹ עִנְיָן אֱנוֹשִׁי־חִדּוּשִׁי, שֶׁהִפְלִיא אֶת עֵינוֹ הַהוּמוֹרִיסְטִית" (ברקוביץ, הראשונים צב).–[חִדּוּשִׁית, חִדּוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

א. **חַדּוּת**⁺ נ׳ [מן חַד] 1°, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חַד וְשָׁנוּן: חַדּוּת הַסַּכִּין. חַדּוּת שִׁנֵּי הַחַיָּה הַטּוֹרֶפֶת. "לְרַכֵּךְ אֶת חַדּוּת קַו הָאֹפֶק" (יזהר, מישור 202). 2⁺, חֲרִיפוּת, עַזּוּת: "עִפּוּשׁ הָרֵיחַ וְחַדּוּתוֹ" (קאנון ג א). "לְאַחַר שֶׁהָיָה שֶׁל כְּלוּם הִגִּיעוּ בְּחַדּוּת אֶל שֹׁרֶשׁ הָעִנְיָן שֶׁבְּשֶׁלּוֹ בָּאָה כָּל אוֹתָהּ שִׂיחָה" (סביב, דרך 96). חַדּוּת חוּשׁ הָרֵיחַ שֶׁל הַכֶּלֶב. חַדּוּת הַשֵּׂכֶל. – [חַדּוּת־]

ב. **חַדּוּת*** נ׳ [צורת-משנה של דות; אולי קרוב אל הערבית: חַ׳דַּה חפירה] דּוּת, בּוֹר בַּקַּרְקַע שֶׁקִּירוֹתָיו בְּנוּיִים, מַרְתֵּף (אהלות יא ח). – [חַדּוּת־, חַדִּיּוֹת]

חֲדוּת⁺ נ׳ [מן חדה; ארמית: חֲדוּתָא] חֶדְוָה, שִׂמְחָה: "מִיגוֹנִי מָצָאתִי חֲדוּת" (ינאי, רעז).

חֶדְוְתָא* נ׳ [ארמית, שיר השירים רבה א, נגילה] שִׂמְחָה, חֶדְוָה: "חֶבְרָה! – קָרָא אַחַד הַמּוֹזִירִיִּים מִתּוֹךְ חֶדְוְתָא" (ברנר, א 173). "הָיְתָה חֶדְוְתָא דְּלִבָּא וּשְׁתִיַּת יַ״שׁ בִּמְסִבַּת הַחֲבֵרִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קא). "נִתְרַוְּחָה עָלַי נַפְשִׁי וְשָׁרְתָה עָלַי רוּחַ שֶׁל שִׂמְחָה. וְכָךְ לָבְשׁוּ כָּל הַשָּׁעוֹת, שֶׁהָיִיתִי נָתוּן בָּהֶן תּוֹךְ הַמַּעְגָּל, צוּרָה שֶׁל שְׁעַת חֶדְוְתָא אֲרִיכְתָּא" (שטיינמן, במעגל 14).

חָדִיד* ת׳ [מן חדד] שָׁנוּן, חַד בְּשִׂכְלוֹ, חָרִיף: "ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי ...שֶׁהָיָה חָדִיד בְּדִבְרֵי תוֹרָה" (ירושלמי שבת ג ב). – [חֲדִידָה, חֲדִידִים, ־וֹת]

חֲדִילָה° נ׳ [מן חדל, חָדַל] חֲדָלָה, הַפְסָקוּת: עֲשִׂיָּה וַחֲדִילָה. חֲדִילַת הַגֶּשֶׁם. – [חֲדִילַת־]

חָדִיר° ת׳ [מן חדר, חָדַר] נִתָּן לַחֲדִירָה, הַמַּעֲבִיר דַּרְכּוֹ מַשֶּׁהוּ (נוֹזְלִים, גַּזִּים, כַּדּוּרִים וְכוּ׳): מְעִיל־גֶּשֶׁם אֵינוֹ חָדִיר לְמַיִם. מְכוֹנִית מְשֻׁרְיֶנֶת בִּנְוִיָּה פְּלָדָה בִּלְתִּי־חֲדִירָה לְכַדּוּרֵי־יְרִי. – [חֲדִירָה, חֲדִירִים, ־רוֹת]

חֲדִירָה° נ׳ [מן חדר, חָדַר] כְּנִיסָה לְתוֹךְ־, פְּלִישָׁה, הִסְתַּנְּנוּת וּמַעֲבָר בְּכֹחַ: חֲדִירַת מֵי הַגְּשָׁמִים דֶּרֶךְ הַגַּג הַשָּׁבוּר. חֲדִירַת הָאוֹר דֶּרֶךְ סִדְקֵי הַתְּרִיסִים. חֲדִירַת הַגַּנָּב אֶל הַבַּיִת.–[חֲדִירַת־, ־רוֹת]

חֲדִירוּת° נ׳ [מן חָדִיר] תְּכוּנַת דָּבָר הַמַּעֲבִיר דַּרְכּוֹ נוֹזְלִים אוֹ גַּזִּים וְכוּ׳: חֲדִירוּת עוֹר־הַגּוּף לְטִפּוֹת הַזֵּעָה. – [חֲדִירוּת־]

חדיש° ת׳ [מן חדיש] חדש ביותר, מודרני, שהוא לפי האפנה האחרונה: מכשיר חדיש. רהיטים חדישים. –[חדישה, ־שים, ־שות]

חדישות° נ׳ [מן חדיש] היות חדיש, מודרניות: ״המחדש, הממציא... יוצא כביכול בדימוס, כמו מסתלק מהחדישות הבלתי־מגבלת, ומוסר את המפתחות בידי עתיקין קדישין... של הלשון״ (סוקולוב, אישים 202). – [חדישות־]

חדל [קרוב לערבית: ח׳ד׳ל עזב, זנח]

~ פע׳ **חדל** פ״ע 1, פסק, שבת, לא היה עוד: ״חדל המטר״ (שמות ט לד). ״כי לא־יחדל אביון מקרב הארץ״ (דברים טו יא). 2, פ״י הפסיק, נמנע מלהמשיך לעשות: ״ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד, עד כי־חדל לספר״ (בראשית מא מט). ״רחצו הזכו... חדלו הרע״ (ישעיה א טז). ״החדלתי את־מתקי ואת־תנובתי הטובה?״ (שופטים ט יא). ״האלך על־רמת גלעד למלחמה אם אחדל״ (מלכים א כב ו). ״מפני הטמאה הם חדלים לכנס שם״ (רש״י תמיד סו.). 3 [חדל מן־] הרפה, הניח: ״חדל ממני, כי־הבל ימי״ (איוב ז טז). ״חדלו לכם מן־האדם... כי במה נחשב הוא״ (ישעיה ב כב). – [לחדל, חדל, יחדל; חדל! חדלי!]

~ נפ׳ **נחדל** ⁘ נפסק, בטל: ״ואין מקום ריק ממך ונחדל״ (שיר הייחוד ליום ג׳). ״הכון לקראתי והחדל לטמן עון בחבך״ (גבירול, ו 50). ״שלא יחשדום שמפני מלאכתן הן נחדלין מלבוא לעבד עבודה״ (רש״י פסחים פב.). – [להחדל, נחדל, יחדל]

~ הפ׳ **החדיל** ⁘ פ״י 1, גרם שיחדל, הפסיק: ״תחדיל חוב חטאינו״ (ינאי שכד). ״טהר טבילות מקוה מהם החדיל״ (פיוטים, סידור 631). 2, מנע אחרים מלעשות: ״והלשינו עליהם הכותים והחדילום (מלבנות את הבית)״ (רש״י אסתר ט י). ״לחי עמי להחדיל הכל״ (שטיינמן, צרור 47). – [להחדיל את־, מ־, י־]

~ הת׳ **התחדל°**, נפסק, היה לאפס, חדל מהתקים: ״עד כי יתחדל לחלוטין, ויהיה כלא היה״ (שטיינמן, דודאים 26). – [להתחדל, מת־, ית־]

– **חדל רגז**, פסק מלרגז, נעשה שלו ושקט: ״שם רשעים חדלו רגז״ (איוב ג יז).

– **חדל ישע°** [על־פי הנ״ל] רפה, נעשה חלוש ואין־אונים: ״איכה דלותם פתאום, איכה חדלתם ישע!״ (ביאליק, ראיתיכם שוב).

חדל ת׳ [מן חדל, חדל] 1, עובר וחולף, שאין לו קיום לארך ימים: ״הודיעני ה׳ קצי... אדעה מה־חדל אני״ (תהלים לט ה). ״ראה מה בלה וחדל אתה״ (ביאליק, ינסר לו). 2, [בסמיכות] חסר, נטול, שאין לו [ראה הצירופים להלן]. – [חדל־; חדלה, חדלת־; חדלים, חדלי־; חדלות, חדלות־]

– **חדל־אונים°**, רפה, חלוש: ״מה בידו, אחד חדל־אונים וחסר־בינה להושיע?״ (בורלא, עקביה 201). ״הגוף חדל־אונים, והנפש כל־יכולה״ (קרליבך, הודו 186).

– **חדל־אישים**, 1, דל וחסר־ערך, שאינו ראוי להחשב אדם: ״נבזה וחדל אישים, איש מכאבות וידוע חלי״ (ישעיה נג ג). ״הנודע בכל הסביבה לחדל־אישים ולמשגע קצת״ (שופמן, א 45).

2° [בהשאלה] ריק ושומם מבני־אדם: ״מדמי רחובות ריקים חדלי אישים״ (ביאליק, רזי לילה).

– **חדל־ישע°**, חסר־עזרה, נבוך: ״ילדים חדלי ישע היינו, ואף אחד מאתנו לא ידע, מה המעשה אשר עלינו לעשות״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 151).

– **חדל־כח°**, חלוש ורפה: ״בני אדם קטנים, חדלי־כח ורפי־אונים״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם ל).

– **חדל־ספורות°**, שאין מספר לו: ״השמים העמקים, הנקובים בכוכבים חדלי־ספורות״ (סוקולוב, במראות 400).

– **חדל־פרעון°**, מי שאין בידו לפרע חובותיו.

– **חדל־תכלית°**, שאין לו תכלית ומטרה: ״החרב שקרעה גבולים ושנותרה חדלת תכלית וזרוע״ (אלתרמן, הטור ב 251).

– **חדל־תקוה°**, נטול־תקוה, מיאש: ״תתע עינך ותשוטט חדלת תקוה בערפל״ (ביאליק, הולכת את). ״ונמצא האדם בודד שבעתים שקוע־מזל וחדל־תקוה״ (הזז, היושבת 71).

– **חדלת־נשים°** [על־דרך ״חדל־אישים״] שאינה ראויה להחשב אשה, דלה ובזויה: ״לא זכה פרוקופי ובחלקו נפלה תוגרית חדלת־נשים, שאין כפושה הימנה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 10).

א. **חדל** ⁘ ז׳ [מן חדל, חדל] חדלון, אפס, הפסקות: ״ותרעני ימי חלדי וחדלי״ (מר שאול, אלהי אל, על־פי שירמן ב 8). ״קום אפוא, אל תתמהמה – חדל אברי שומט״ (ש׳ שלום, שירים תקלט). ״ודממה אלילית, מתאפקה, כמקשבת לחדל הדפק״ (שלונסקי, שירים ב 238). – [חדל־]

– **בלי חדל°**, בלי הרף, ללא הפוגה: ״וכלבי יחפר בעפר בלי חדל״ (ביאליק, תר׳ טל יג). ״והלב היה פועם... פועם בלי חדל״ (בורלא, עקביה 218).

ב. **חדל** ז׳ [היפוך אותיות מן חלד, ובמשמעות קרובה אל חדל] כנוי לעולם החולף ועובר: ״לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל״ (ישעיה לח יא). ״לא ראיתיו כל ימי חדלי״ (יהודה הלוי, ז 99). ״וחותם צר בעין מדעך הם מרחבי חדלך״ (משה אבן־עזרא, א 55). – [חדל־, חדלי]

חדל°, חודל ז׳ [מן חדל, חדל] חסר, הפסקות. – [חדל־]

– **חדל־פרעון°**, חסר יכלת לפרע חובות, הספך מן ״כשר־פרעון״: הסוחר הכושל הגיע למצב של חדל־פרעון.

חדלה* נ׳ [מן חדל, חדל] חדילה, הפסקות, המנעות: ״׳וכי תחדל לנדר׳... חדלה״ (נדרים כב.). ״אפס – לשון חדלה וכליה״ (רש״י סנהדרין סד:). – [חדלת־]

חדלון°, חידלון ז׳ [מן חדל] אפס, כליה, אבדון: ״לעקר את כל התפת הדלוחה שבתוכו על־ידי החדלון הגואל״ (ברנר, א 395). ״זעקת בני תמותה לא תפריע את מנוחת החדלון״ (עגנון, כפות תלד). ״ועוקי תרדמה, בדלקה ובשטף, יקיצו על סף חדלונם אל היש״ (ש׳ שלום, שירים קצא). – [חדלון־]

חדלוני° ת׳ [מן חדלון] של חדלון: ״יש מציאות לקויה... וקיום שאינו אלא לחצאין או לשעורין, קיום חדלוני, הינו, אדם חדל״ (שטיינמן, צרור 81). – [חדלונית, חדלוניים, ־ניות]

חֲדַף° ז׳ [חַד + אַף] 1, יוֹנֵק זָעִיר הַשַּׁיָּךְ לְסִדְרַת אוֹכְלֵי־חֲרָקִים (Soricidae), דּוֹמֶה לְעַכְבָּר. רֹאשׁוֹ מִסְתַּיֵּם בְּחֶדֶק אָרֹךְ וּמְצֻיָּד בְּזִיפֵי־תְחוּשָׁה אֲרֻכִּים. בְּפִיו שִׁנַּיִם רַבּוֹת וּזְעִירוֹת וּמְחֻדָּדוֹת. כְּסוּת הַשֵּׂעָר שֶׁל גּוּפוֹ רַכָּה כִּקְטִיפָה. נִזּוֹן בְּתוֹלָעִים, חֲרָקִים וְחֶלְזוֹנוֹת. מָצוּי בְּכָל אֲזוֹרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. שׁוֹכֵן בְּחוֹרִים בָּאֲדָמָה. בַּעַל־חַיִּים לֵילִי זָהִיר מְאֹד. 2, בַּעַל אַף מְחֻדָּד. – [חֲדַף־, חֲדָפִים, חֲדָפֵי־]

חדף (1/3)

חַדְפַּעֲמִי° ת׳ ראה ערך ב. חַד, חַד־פַּעֲמִי.

חַדְצְדָדִי° ת׳ ראה ערך ב. חַד, חַד־צְדָדִי.

חַדְצְדָדִיּוּת° נ׳ [חַד + צְדָדִי] נְטִיָּה לְצַד אֶחָד, הִצְטַמְצְמוּת בִּרְאִיַּת דְּבָרִים: ״שִׁחְרוּרוֹ שֶׁל הָאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל... מִכַּבְלֵי הַחַדְצְדָדִיּוּת... מִצִּמְצוּמֵי הַהֲוָיָה״ (ויסלבסקי, יחידים 9). – [נכתב גם חַד־צְדָדִיּוּת, ראה ב. חַד]. – [חַדְצְדָדִיּוּת־]

חֵדֶק ז׳ [אולי מן חדק; ארמית: חִדְקָא, שבת מו.] 1, צֶמַח קוֹצָנִי; סוֹבְרִים כִּי הוּא אֶחָד מִמִּינֵי Solanum: ״דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק, וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה״ (משלי טו יט). ״חֲדָקִים שֶׁבַּפִּרְצָה״ (עירובין י ח). 2 ∴, כִּנּוּי אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים לְאֵיבָר בִּדְמוּת צִנּוֹר הַנִּמְצָא בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הָרֹאשׁ וּמְשַׁמֵּשׁ לְהַשָּׂגַת מָזוֹן. חָדְקֵי הַחֲרָקִים (כְּגוֹן פַּרְפָּרִים אוֹ זְבוּבִים) הֵם גִּלְגּוּלֵי גַּפֵּי הַפֶּה. חֶדֶק הַפִּיל נוֹצַר עַל־יְדֵי הִתְאָרְכוּת הָאַף. – [חֵדֶק־; בהפסק: חָדֶק; חֲדָקִים, חִדְקֵי־]

חדק [ארמית: חֲדַק; קרוב אל הדק; ערבית: חַדַ׳ק חתך, עקץ]

~ פִּע׳ **חִדֵּק*** פ״י לָחַץ וּמִעֵךְ, תָּקַע, נָעַץ: ״׳טוֹבָם כְּחֵדֶק׳ – שֶׁמְּחַדְּקִין אֶת אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְגֵיהִנֹּם״ (עירובין קא.). – [לְחַדֵּק, מְחַדֵּק, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַדֵּק** *, נִתְקַע, נִנְעַץ, נֶאֱחַז: ״שֶׁמְּשׂוּכָה שֶׁל קוֹצִים מִתְחַדֶּקֶת בִּבְגָדָיו שֶׁל אָדָם, אַתְּ מְפַשֵּׁר אוֹתָהּ מִכָּאן – וּמִתְחַדֶּקֶת מִמָּקוֹם אַחֵר״ (תנחומא, כי תשא א). ״נִתְחַדְּקָה שִׂמְלָתָהּ בְּסִירֵי הַגָּדֵר וְנִקְרְעָה״ (עגנון, כלה שצד). ״אֲנָשִׁים רָצוּ וְעָבְרוּ חַד אֶת אֶחָד כְּשֶׁהֵם מִתְחַדְּקִים בְּקִמְּשׁוֹנִים וַחֲרוּלִים״ (שופמן, א 149). ״שָׁלוֹם, אֲנִי אוֹמֵר וּמְכַעְכֵּעַ קִמְעָא כְּאִלּוּ נִתְחַדֵּק לִי מַשֶּׁהוּ בְּבֵית־הַבְּלִיעָה״ (שנהר, א 387). – [לְהִתְחַדֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

חַדְקוֹלִי° ת׳ [חַד + קוֹל] בַּעַל קוֹל אֶחָד, מוֹנוֹטוֹנִי, שֶׁקּוֹלוֹ אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה: ״רַעַשׁ גֶּשֶׁם דּוֹפֵק עַל תֶּבֶן גַּגֵּי חַדְקוֹלִי״ (פיכמן, סב). [נכתב גם חַד־קוֹלִי, ראה ערך ב. חַד] – [חַדְקוֹלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

חִדְקוֹנִית° נ׳ [מן חֵדֶק] חִפּוּשִׁית בַּעֲלַת רֹאשׁ הַנִּרְאֶה כְּעֵין חֵדֶק שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לְקַבָּלַת מָזוֹן, אֶלָּא כְּמַכְשִׁיר לִקְדִיחָה בִּצְמָחִים, שֶׁהַחִדְקוֹנִיּוֹת נִזּוֹנוֹת מֵהֶם וּמַטִּילוֹת לְתוֹכָם אֶת בֵּיצֵיהֶן. יֵשׁ חִדְקוֹנִיּוֹת הָאוֹכְלוֹת עָלִים, וְיֵשׁ הָאוֹכְלוֹת קְלִפָּה, זְרָעִים וְעוֹד (Curculionidae). רַבּוֹת מֵהֶן מַזִּיקוֹת לַחַקְלָאוּת. – [חִדְקוֹנִית־, ־נִיּוֹת]

חדקונית (מוגדלת מעט)

חדר [קרוב אל חזר, ב. הדר]

~ פָּע׳ **חָדַר** פ״ע 1 •, עָבַר אֶל תּוֹךְ־, פָּלַשׁ, נִכְנַס פְּנִימָה: ״יָדִי פִּתְּחָה שְׁעָרֶיהָ וְלָהּ אֶחְדֹּר וְאַבִּיט בָּהּ״ (בן־סירא נא ט). ״עֵינֵךְ תַּחְדֹּר כָּל לֵב״ (יל״ג, שירה ו). ״הָרוּחוֹת הָרָעוֹת עַד נֶפֶשׁ תַּחְדֹּרְנָה״ (ביאליק, שירה יתומה). 2, הִקִּיף, סָבַב: ״חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל הַחֹדֶרֶת לָהֶם״ (יחזקאל כא יט). – [לַחְדֹּר אֶל־, לְ־; חוֹדֵר, יַחְדֹּר]

~ הִפ׳ **הֶחְדִּיר** פ״י הִכְנִיס, גָּרַם שֶׁיַּחְדֹּר: ״נִצְנֵץ בְּמֹחָהּ יַתּוּשׁ... הַשְּׁחוֹרָה הֶחְדִּירָה אֶת מַבָּטֶיהָ עַד מַעֲמַקֵּי הַיַּתּוּשׁ״ (שטיינמן, זוגות א 155). הַשְּׁלִיחִים הֶחְדִּירוּ אֶת תִּקְוַת הַגְּאֻלָּה בְּלֵב הַגּוֹלִים. – [לְהַחְדִּיר, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְדַּר** °, הֻכְנַס, הוּבָא פְּנִימָה: רַעְיוֹן הַמַּהְפֵּכָה הָחְדַּר בְּלֵב כָּל הַצִּבּוּר. – [מָחְדָּר, יָחְדַּר]

~ הת׳ **הִתְחַדֵּר** °, נִכְנַס, חָדַר פְּנִימָה: ״שִׂמְחָה עֶלְיוֹנָה מִתְחַדֶּרֶת בַּלֵּב״ (בורלא, כיסופים 11). ״יִתְחַדֵּר בָּם מִבַּעַד עֳבִי קְלִפָּה לְחֶבְיוֹן תּוֹךְ בְּסַגְיָה״ (ליסיצקי, מידות 199). – [לְהִתְחַדֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

חֶדֶר ז׳ [אוגריתית: חדר; ערבית: חִ׳דְר מסך, פנים הבית] 1, מָדוֹר בְּבַיִת, חֵלֶק שֶׁל בַּיִת מֻקָּף קִירוֹת: ״עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי״ (שיר השירים ג ד). ״וְהוּא־שֹׁכֵב עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ״ (שמואל ב ד ז). ״תַּבְנִית הָאוּלָם... וַעֲלִיֹּתָיו וַחֲדָרָיו הַפְּנִימִים״ (דברי הימים א כח יא). חֲדַר־אֹכֶל. חֲדַר־אוֹרְחִים. חֲדַר־שֵׁנָה. חֲדַר־הַמְתָּנָה. חֶדֶר לְהַשְׂכִּיר. 2 ∴ [קיצור השם ״חדר־תורה״] כִּנּוּי בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ, וּבְמִקְצָת קְהִלּוֹת גַּם בְּיָמֵינוּ, לְבָתֵּי־סֵפֶר מָסָרְתִּיִּים לְלִמּוּד קְרִיאָה, כְּתִיבָה וְתוֹרָה (בְּיִחוּד חֻמָּשׁ וְרַשִׁ״י וְרֵאשִׁית הַגְּמָרָא): ״מִשְּׁמוֹנַת הַיְלָדִים... שְׁנַיִם בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ, אַרְבָּעָה בַּחֲדָרִים״ (ביאליק, יונה החייט). ״הוּא לֹא הֶעֱרִיץ בִּיצִירוֹתָיו אֶת הַחֶדֶר הַיָּשָׁן וְאֶת מְלַמְּדָיו״ (ברקוביץ, הראשונים צז). ״מֵהַחֶדֶר דַּרְדְּקֵי שֶׁל חֻמָּשׁ לְחֶדֶר הַגְּמָרָא״ (סוקולוב, במראות 58). ״תָּפַס לוֹ אֻמָּנוּת שֶׁל פַּרְנָסָה וְעָשָׂה לוֹ חֶדֶר״ (עגנון, כלה שמו). 3, פְּנִים, תָּוֶךְ: ״חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי־בָטֶן״ (משלי כ כז). 4 • (נידה ב ה), כִּנּוּי לַחֵלֶק הַפְּנִימִי בְּרֶחֶם הָאִשָּׁה (Uterus) [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חֲדַר־, גם חֶדֶר־, חַדְרִי, חֲדָרִים, חַדְרֵי־]

– **חֲדַר־מַשְׂכִּית** 1, חֶדֶר פְּנִימִי, שֶׁאֵין זָרִים נִכְנָסִים לְתוֹכוֹ: ״עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״ (יחזקאל ח יב). 2°, קַבִּינֶט, חֲדַר־עֲבוֹדָה אוֹ עִיּוּן: ״נָסוּרָה נָא אֶל חֲדַר־מַשְׂכִּיתְךָ לִבְלִי יִשְׁמָעוּנוּ אֲחֵרִים״ (יל״ג, פרוזה צג). ״נִכְנַס לְתוֹךְ חֲדַר־מַשְׂכִּיתוֹ שֶׁל הֶחָכָם, שֶׁאִצְטַבּוֹת קִירוֹתָיו מְלֵאוֹת סְפָרִים עַד הַתִּקְרָה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קמג). ״נִכְנַס רִאשׁוֹן לַחֲדַר־הַמַּשְׂכִּית הַצּוֹנֵן, הַמַּעֲלֶה רֵיחַ סְפָרִים וְטַבָּק״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 141). ״יָרַד... מַעֲלִיַּת מִשְׁכָּבוֹ אֶל חֲדַר־מַשְׂכִּיתוֹ״ (ברש, א 420).

– **חֶדֶר בְּחֶדֶר**, חֶדֶר פְּנִימִי, מְקוֹם מַחֲבוֹא: ״וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר״ (מלכים א כ ל). ״לֹא יִרְפֶּה עוֹד מִמֶּנּוּ, חֶדֶר בְּחֶדֶר יָבוֹא, יַחְקְרֶנּוּ״ (פיכמן, מח). ״וַיָּבוֹא אֶל הַבַּיִת פְּנִימָה וַיֵּשֶׁב שָׁם חֶדֶר בְּחָדֶר״ (עגנון, אלו שנד).

– **בְּחַדְרֵי־חֲדָרִים**, בְּמָקוֹם נִסְתָּר בְּיוֹתֵר: ״כָּל מָקוֹם שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי מַרְאִית־עַיִן, אֲפִלּוּ בְּחַדְרֵי־חֲדָרִים אָסוּר״ (ביצה ט.). ״כְּרוּבַיִךְ אֲשֶׁר שָׁכְנוּ חַדְרֵי חֲדָרָיִךְ״ (יהודה הלוי, א 56). ״לִבְחֹן כְּלָיוֹת

וָלֵב וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּכָל הַנַּעֲשֶׂה בְּחַדְרֵי־חֲדָרִים" (אחד העם, רפה). "יוֹצְרִים אָמָּנִים שֶׁצּוֹפִים בְּחוּשָׁם הַפְּנִימִי לְחַדְרֵי־חֲדָרִים שֶׁל הַלָּשׁוֹן" (ביאליק, חבלי לשון).

— **חַדְרֵי תֵימָן** (איוב ט ט), כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם הַדְּרוֹמִיִּים.

— **חֶדֶר מְתֻקָּן**°, כִּנּוּי לְחֶדֶר־תּוֹרָה לְיַלְדֵי יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ, שֶׁלִּמְּדוּ בּוֹ נוֹסָף עַל לִמּוּדֵי הַקֹּדֶשׁ גַּם יְסוֹדוֹת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית וְכֵן יְדִיעוֹת כְּלָלִיּוֹת רִאשׁוֹנִיּוֹת, כְּגוֹן: חֶשְׁבּוֹן, תַּנַ"ךְ, תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל, וּפְעָמִים אַף קְרִיאָה וּכְתִיבָה בִּשְׂפַת הַמְּדִינָה: "יְמֵי הַחֶדֶר הַמְתֻקָּן הָיוּ יְמֵי הַתְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירַת בֵּית־סֵפֶר עִבְרִי אֲמִתִּי" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון).

— **חַדְרֵי־לִבּוֹ**° (~ נַפְשׁוֹ, ~ נִשְׁמָתוֹ), קְרָבָיו, פְּנִימִיּוּתוֹ: "וּמַחֲשָׁבָה אַחַת תְּמַלֵּא כָּל חַדְרֵי־לִבִּי" (אחד העם, ל). "שֶׁנִּתְיַחֵד עִם עַצְמוֹ מִסְתַּכֵּל בְּחַדְרֵי־לִבּוֹ" (הזז, היושבת 335). "וּבְכָל חַדְרֵי נַפְשׁוֹ רְעָדָה וְצִנָּה" (ביאליק, המתמיד). "וְהוֹסִיף עַל חָכְמָתוֹ וְהֵאִיר אֶת חַדְרֵי נִשְׁמָתוֹ" (עגנון, כלה קצו).

— **בָּקִי בְּחַדְרֵי תוֹרָה**• (תוספתא כתובות ה א), לַמְדָן גָּדוֹל וּבָקִי בְּכָל מִסְתְּרֵי הַתּוֹרָה.

— **יָרְדוּ (דְּבָרִים) חַדְרֵי־בָטֶן**, הַדְּבָרִים הָיוּ חֲרִיפִים וּמַשְׁפִּיעִים מְאֹד, נֶאֶמְרוּ דְּבָרִים בּוֹטִים: "דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים, וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן" (משלי יח ח). "דִּבְרֵי הַזָּקֵן הַזֶּה... יָרְדוּ עַד חַדְרֵי־בִטְנִי" (יל"ג, פרחה ז). "דִּבְרֵי תוֹכָחָה וּמוּסָר הַיּוֹרְדִים חַדְרֵי־בָטֶן" (אחד העם, מד).

— **חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר**°, חֶדֶר פְּנִימִי: "נִכְנַס עִם הָרַב... חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר וְדִבְּרוּ מַה שֶּׁדִּבְּרוּ" (עגנון, כלה תיא).

חֵדֶר"ג∴ ר"ת חֵרֶם דְּרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם, ראה ערך **חֵרֶם**.

חֲדַרְגֶל° ז' [חד + רֶגֶל] תְּמוּנָה בַּעֲלַת רֶגֶל אַחַת לְמִתְקָנִים שׁוֹנִים (לְהַבְדִּיל מִן "דּוּרֶגֶל" אוֹ מִן "תְּלַת־רֶגֶל"). — [חֲדַרְגְלִים]

חֲדַרְדַּר° ז [מן חֶדֶר] חֶדֶר קְטַנְטַן: "הִנְנוּ כָּאן... אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה נֶפֶשׁ בִּשְׁנֵי חֲדַרְדָּרִים" (שלונסקי, תר' הדון ד 174). לֹא חֶדֶר הוּא זֶה אֶלָּא חֲדַרְדַּר. — [חֲדַרְדַּר־, חֲדַרְדָּרִים, חֲדַרְדְּרֵי־]

חַדְרוֹן° ז' [מן חֶדֶר] חֶדֶר קָטָן: דִּירָה בַּת שְׁנֵי חֲדָרִים וְחַדְרוֹן. — [חַדְרוֹן־, חַדְרוֹנִים, חַדְרוֹנֵי־]

חַדְרָן∴ ז' [מן חֶדֶר] 1∴, מְשָׁרֵת הַחֶדֶר, מְמֻנֶּה עַל נִקְיוֹנָם וְסִדּוּרָם שֶׁל הַחֲדָרִים בְּהֵיכָל, בַּחֲוִילָה וְכַדּוֹמֶה. 2°, עוֹבֵד הָאַחְרַאי לְנוֹחוּתָם שֶׁל הָאוֹרְחִים בְּחַדְרֵי בֵּית־מָלוֹן. — [חַדְרָנִית, חַדְרָנִים, ־נִיּוֹת]

חַדְרָנוּת° [מן חַדְרָן] תַּפְקִידוֹ שֶׁל חַדְרָן, טִפּוּל בַּחֲדָרִים בְּבֵית־מָלוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [־נוּת־]

חַדְרָנִי° [מן חדר, חָדַר] חוֹדְרָנִי, חוֹדֵר וּמַעֲמִיק לִרְאוֹת: "צָרִיךְ לְהִתְחַמֵּק מֵעֵינֶיהָ הַחַדְרָנִיּוֹת שֶׁל זוֹ" (שטיינמן, זוגות א 155). — [חַדְרָנִית, חַדְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חדשׁ [אכדית: edēšu; אוגריתית: חדת; ארמית: חֲדַת; ערבית: חַדַתַ']

~ פִּעֵ' **חִדֵּשׁ** פ"י 1, הָפַךְ לְחָדָשׁ, בָּנָה שֵׁנִית, קוֹמֵם, הֵשִׁיב לְקַדְמוּתוֹ וּלְרַעֲנַנּוּתוֹ: "וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם... וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב־ (ישעיה סא ד). "לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי" (תהלים נא יב). "הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית ה'" (דברי הימים ב כד ד). "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם" (איכה ה כא). "צְאִי אֱלֵיהֶם, תַּמָּה, בָּרָה, וּשְׁטָפוּךְ וְחִדְּשׁוּךְ" (ביאליק, קומי צאי). 2•, גִּלָּה דָּבָר חָדָשׁ, הִמְצִיא: "'שַׁעַר חָדָשׁ' – שֶׁשָּׁם חִדְּשׁוּ סוֹפְרִים אֶת הַהֲלָכָה" (ירושלמי עירובין כב ג). "שֶׁאַתָּה מְחַדְּשֵׁנוּ בְּכָל בֹּקֶר וָבֹקֶר" (בראשית רבה ח). "מָה בָּא זֶה לְחַדֵּשׁ לָנוּ?" (בראשית רבה ע). "אֶפְשָׁר שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר עֵינֶיךָ לְחַדֵּשׁ דְּבַר הֲלָכָה" (עגנון, כלה ח). 3°, הִפְעִיל מֵחָדָשׁ: הַהַנְהָלָה חִדְּשָׁה אֶת תְּנוּעַת הָרַכֶּבֶת אַחֲרֵי הַתְּאוּנָה. 4∴, יָצַר דָּבָר חָדָשׁ – יֵשׁ מֵאַיִן: "חִדַּשְׁתָּ כֹּל – וְלֹא חֻדַּשְׁתָּ" (שיר הייחוד ליום ג). — [לְחַדֵּשׁ אֶת־, מְחַדֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּע' **חֻדַּשׁ**∴ 1, הָפַךְ לִהְיוֹת חָדָשׁ, חֻזַּר וְהֻתְקַן, לָבַשׁ צוּרָה חֲדָשָׁה. הַפֹּעַל מְחֻדָּשׁ: "חֻדְּשׁוּ פְּנֵי חֶלֶד וְשָׁבוּ לְקַדְמָתָן" (יוסי בן ייסי, אזכיר גבורות). "וּמַלְכוּת תְּחֻדַּשׁ וּבְכֹה תָּשִׂים לְמִקְדַּשׁ אֱלֹהֶיהָ" (יהודה הלוי, ב 80). הַבֶּגֶד הַיָּשָׁן חֻדַּשׁ אַחֲרֵי כִּבּוּסוֹ וּצְבִיעָתוֹ. הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת חֻדְּשָׁה עִם חִסּוּל הַשְּׁבִיתָה. חֻדְּשָׁה תְּנוּעַת הָרַכָּבוֹת בְּמוֹצָאֵי הֶחָג. 2, נוֹצַר יֵשׁ מֵאַיִן: "שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה הוּא יִתְבָּרַךְ מְחֻבָּר מִן הַמְחֻדָּשִׁים, וְכָל הַמְחֻבָּר מִן הַמְחֻדָּשִׁים – מְחֻדָּשׁ" (אלבו, העיקרים 243). "חִדַּשְׁתָּ כֹּל – וְלֹא חֻדַּשְׁתָּ" (שיר הייחוד ליום ג). [וראה עוד ערך מְחֻדָּשׁ]. — [מְחֻדָּשׁ, יְחֻדַּשׁ]

~ הת' **הִתְחַדֵּשׁ**, 1, שָׁב לְקַדְמוּתוֹ, הוּקַם אוֹ הוֹפִיעַ מֵחָדָשׁ: "תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי" (תהלים קג ה). "חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ הוּא (הַיָּרֵחַ) מִתְחַדֵּשׁ" (בן־סירא מג ט). "בַּעֲוֹן נִבְלוּת פֶּה צָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת" (שבת לג.). "עֲדֵי יִכְלוּ זְמַנִּים, וְתִתְחַדֵּשׁ בְּךָ מַלְכוּת יְשָׁנָה" (יהודה הלוי, ב 84). "מַעֲשֶׂה עַתִּיק שֶׁחוֹזֵר וּמִתְחַדֵּשׁ תָּמִיד בְּכַמָּה וְכַמָּה מֵהַדּוֹרוֹת" (מגדלי מו"ס, שפט). "הִתְחַדְּשָׁה כִּי יַלְדוּת מְאִירָה" (ביאליק, זוהר). "וְכָל נוֹשָׁן וּבָלֶה בִּלְבַבְכֶם – יִתְחַדֵּשׁ" (ביאליק, עם שמש). "אֶלָּא שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מֹחוֹ שֶׁל אָדָם מִתְחַדֵּשׁ עָלָיו" (עגנון, אורח 441). "חִזְּקָה אֶת אֱמוּנָתוֹ בְּכֹחוֹתָיו הַמִּתְחַדְּשִׁים" (ברקוביץ, הראשונים שיג). 2, הוֹפִיעַ דָּבָר חָדָשׁ: "כְּשֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן דְּבָרִים אֲחֵרִים יִתְחַדְּשׁוּ" (דברים רבה ג). "אִי אֶפְשָׁר לַמִּתְחַדֵּשׁ בְּלִי סִבָּה שֶׁתְּחַדְּשֵׁהוּ" (כוזרי ה יח). "הַכֹּל לְפִי הַצְּרָכִים אוֹ גַּם לְפִי הַדֵּעוֹת וְהָאֱמוּנוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים" (ביאליק, הלכה ואגדה). מַה נִּתְחַדֵּשׁ אֶצְלְךָ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה שֶׁלֹּא נִפְגַּשְׁנוּ? — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— **חִדֵּשׁ נְעוּרָיו**° [על־פי תהלים קג ה], הִתְנַעֵר לְחַיִּים חֲדָשִׁים: "אָכֵן חִדְּשָׁה הַשַּׁבָּת כַּנֶּשֶׁר נְעוּרֶיהָ" (שזר, כוכבי 222).

— **תְּבַלֶּה וּתְחַדֵּשׁ**°, בְּרָכָה לְלוֹבֵשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ [ראה גם תִּתְחַדֵּשׁ]

— **תִּתְחַדֵּשׁ**°, בְּרָכָה לְמִי שֶׁלּוֹבֵשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ.

חָדָשׁ ת' [מן חדש] שֶׁלֹּא הָיָה קֹדֶם, שֶׁהוֹפִיעַ בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ, הֶפֶךְ מִן 'יָשָׁן': "כָּל־מְגָדִים, חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים" (שיר השירים ז יד). "וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם" (שמות א ח). "מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ" (דברים כ ה). "וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם" (יחזקאל לו כו). "וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת א ט). "שֶׁלִּי חָדָשׁ וְשֶׁל חֲבֵרִי יָשָׁן" (דמאי ד ז). "שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים" (תפילת אמת ויציב). "מִנְהָג חָדָשׁ בָּא לַמְּדִינָה" (ביאליק, מנהג חדש). נִפְתְּחָה שְׁנַת הַלִּמּוּדִים הַחֲדָשָׁה. — [חֲדָשָׁה, חֲדָשִׁים, חֲדָשׁוֹת]

– **מָה חָדָשׁ?**°, שְׁאֵלָה רוֹוַחַת בְּפִי אָדָם הַפּוֹגֵשׁ אֶת חֲבֵרוֹ לְאַחַר שֶׁלֹּא רָאָהוּ זְמַן מְסֻיָּם, בְּדוֹמֶה לַשְּׁאֵלָה: "מַה נִּשְׁמָע?" [וְהַתְּשׁוּבָה עַל כָּךְ לִפְעָמִים:]

– **אֵין כָּל חָדָשׁ** (עַל־פִּי קֹהֶלֶת א ט), הַכֹּל כְּשֶׁהָיָה, לֹא נִתְחַדֵּשׁ כְּלוּם.

– **מֵחָדָשׁ**⁺, מִתְּחִלָּה, מִבְּרֵאשִׁית: "יָשׁוּבוּ אֵלַי וְיִהְיוּ כְּאִלּוּ עַתָּה עֲשִׂיתִים מֵחָדָשׁ" (רש״י ישעיה יט כה). "לְפִי שֶׁמֵּחָדָשׁ בָּאתָ לְמֶלֶךְ וּמְדִינָה אַחֶרֶת אַתָּה" (רש״י דניאל ו ח). הַבַּיִת הֶהָרוּס נִבְנָה מֵחָדָשׁ.

– **הַבְּרִית הַחֲדָשָׁה**°, תּוֹרַת הַנַּצְרוּת, כִּנּוּי לְסִפְרֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל הַנּוֹצְרִים, לְהַבְדִּילָם מִן הַתַּנַ״ךְ הַנִּקְרָא בְּפִיהֶם "הַבְּרִית הַיְשָׁנָה".

– **חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת**° [עַל־פִּי ישעיה מח ו: "הִשְׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת מֵעַתָּה, וּנְצֻרוֹת וְלֹא יְדַעְתָּם"] דְּבָרִים חֲדָשִׁים וּמַפְתִּיעִים, דְּבָרִים גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים: "אָנָה הָלְכָה לָהּ הַ'יְּכֹלֶת' לִבְרֹא חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת בְּסִפְרוּתֵנוּ?" (אחד העם, של). "וְאֶשְׂבַּע חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת" (ביאליק, פרידה) "כַּמָּה חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת וְכַמָּה חֲמוּדוֹת גְּנוּזוֹת לָהֶם בָּעִיר הַחֲדָשָׁה הַזֹּאת" (ברקוביץ, תר׳ חיי קסח).

– **חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים**, 1. בְּכָל בֹּקֶר וָבֹקֶר: "חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ" (איכה ג כג). 2° [בהשאלה] דְּבָרִים חֲדָשִׁים מִפַּעַם לְפַעַם: "וְעוֹד יָדָהּ נְטוּיָה לְהַרְאוֹתֵנוּ נִפְלָאוֹת לֹא פִּלַּלְנוּ, חֲדָשׁוֹת לַבְּקָרִים" (אחד העם, קמה). "קִינוֹת נוֹשָׁנוֹת הַחֲדָשׁוֹת לַבְּקָרִים" (ביאליק, מקראי ציון). "מֵעַל גַּבֵּי הַקִּירוֹת וְהָעַמּוּדִים הִבְהֲבוּ חֲדָשׁוֹת לַבְּקָרִים הַקְּרִיאוֹת לַצָּבָא" (שופמן ב 49).

– **צִפֳּרִים חֲדָשׁוֹת – זְמִירוֹת חֲדָשׁוֹת**° (ביאליק, ילדות) [עַל־פִּי מימרה לועזית] הַכֹּל מִתְחַדֵּשׁ תָּמִיד: הֶחָדָשׁ דּוֹחֵק אֶת רַגְלֵי הַיָּשָׁן.

חֹדֶשׁ, חודש ז׳ [מן חדש; חָדָשׁ] 1. יֶרַח, הַחֵלֶק הַשְּׁנֵים־עָשָׂר בַּשָּׁנָה, תְּקוּפַת־הַזְּמַן שֶׁל הַקָּפַת הַיָּרֵחַ סְבִיב הָאָרֶץ. בַּחֹדֶשׁ הָעִבְרִי 29 אוֹ 30 יוֹם (רְאֵה לְהַלָּן חֹדֶשׁ סִינוֹדִי). בַּחֹדֶשׁ הַכְּלָלִי 30 אוֹ 31 יוֹם: "וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים" (בראשית כט יד). "וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם" (מלכים ב כג לא). "בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ?" (סנהדרין ה א). "שְׁמוֹת חֳדָשִׁים עָלוּ בְיָדָם מִבָּבֶל" (ירושלמי ראש השנה נו ד). 2. יוֹם מוֹלַד הַלְּבָנָה, רֹאשׁ חֹדֶשׁ: "הִנֵּה חֹדֶשׁ מָחָר" (שמואל א כ ה). "וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ, חַגָּהּ, חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ, וְכֹל מוֹעֲדָהּ" (הושע ב יג). 3•, כִּנּוּי לַלְּבָנָה בְּמוֹלַדְתָּהּ: "אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ" (ראש השנה א ז) "אֵיזֶהוּ חַג שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ?" (ביצה טז.). – [חֹדֶשׁ־ חָדְשׁוֹ; חֳדָשִׁים, חָדְשֵׁי־, חָדְשַׁיִם, חֳדָשָׁיו, חָדְשֵׁיהֶם]

– **חֹדֶשׁ חָסֵר**• (תענית יח.), חֹדֶשׁ בֶּן 29 יוֹם: חֹדֶשׁ טֵבֵת תָּמִיד חָסֵר.

– **חֹדֶשׁ מָלֵא**⁺, חֹדֶשׁ בֶּן 30 יוֹם: חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי תָּמִיד מָלֵא.

– **חֹדֶשׁ סִידֶרִי**° (לְפִי הַכּוֹכָבִים), זְמַן הַקָּפַת הַיָּרֵחַ סְבִיב הָאָרֶץ בְּיַחַס אֶל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם (360°); אָרְכּוֹ כְּ־1/3 27 יָמִים.

– **חֹדֶשׁ סִינוֹדִי**°, רֶוַח הַזְּמַן מִמּוֹלַד הַיָּרֵחַ וְעַד לַמּוֹלָד הַבָּא; אָרְכּוֹ כְּ־1/2 29 יָמִים. הַחֹדֶשׁ הָעִבְרִי מְבֻסָּס עַל הַחֹדֶשׁ הַסִּינוֹדִי, לְפִיכָךְ יֵשׁ בּוֹ 29 אוֹ 30 יוֹם.

– **חֹדֶשׁ־הָעִבּוּר**• (בבא מציעא ח ח), חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי הַנּוֹסָף (שֶׁבַע פְּעָמִים בְּכָל מַחֲזוֹר שֶׁל תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנִים) בֵּין אֲדָר לְנִיסָן, כְּדֵי לְהַשְׁווֹת אֶת שְׁנַת־הַלְּבָנָה לִשְׁנַת־הַשֶּׁמֶשׁ.

– **קִדּוּשׁ־הַחֹדֶשׁ**•, קְבִיעַת יוֹם רִאשׁוֹן לַחֹדֶשׁ, פִּרְסוּם הַזְּמַן הַמְּדֻיָּק שֶׁל רֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ עַל־יְדֵי בֵּית־דִּין: "קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר שָׁנָה בִּשְׁלֹשָׁה" (תוספתא סנהדרין ב א).

– **רֹאשׁ־חֹדֶשׁ**, יוֹם רִאשׁוֹן לַחֹדֶשׁ: "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַה׳" (במדבר כח יא). "הַחֲלִיצֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה" (עירובין ג ט). חַג רֹאשׁ־הַשָּׁנָה חָל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי.

– **עִבּוּר־הַחֹדֶשׁ**• (סנהדרין א ב), קְבִיעַת חֹדֶשׁ בֶּן שְׁלוֹשִׁים יוֹם בְּלוּחַ הַשָּׁנָה הַיְּהוּדִי (חֹדֶשׁ מָלֵא).

חֲדָשָׁה נ׳ [מן חָדָשׁ] 1. חִדּוּשׁ, דָּבָר חָדָשׁ: "כִּי בָרָא ה׳ חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ" (ירמיה לא כב). 2°. יְדִיעָה אַחֲרוֹנָה מִן הַנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם אוֹ בָּאָרֶץ: "וַהֲרֵי הַחֲדָשׁוֹת, וְעִקָּרָן תְּחִלָּה" (הודעה בראדיו). הָעִתּוֹן וְהָרַדְיוֹ מַגִּישִׁים לַצִּבּוּר יוֹם יוֹם אֶת חַדְשׁוֹת הָעוֹלָם. – [חַדְשַׁת־, חֲדָשׁוֹת, חַדְשׁוֹת־]

חָדְשִׁי⁺, **חודשי** ת׳ (כוזרי ג ה) [מן חֹדֶשׁ] שֶׁל חֹדֶשׁ, שֶׁחוֹזֵר כָּל חֹדֶשׁ: הַמַּחֲזוֹר הֶחָדְשִׁי שֶׁל הַיָּרֵחַ. מַשְׂכֹּרֶת חָדְשִׁית. עִתּוֹן חָדְשִׁי (יַרְחוֹן). – [חָדְשִׁית, חָדְשִׁיִּים, חָדְשִׁיּוֹת]

חַדְשִׂיחַ° ז׳ [חַד + שִׂיחַ] מוֹנוֹלוֹג, שִׂיחַת־יָחִיד: "וְהוֹאִיל וּבַעַל־הַבַּיִת דִּבֵּר אֶל נַפְשׁוֹ בְּאָזְנֵי הָאוֹרֵחַ הִמְשִׁיךְ בַּחַדְשִׂיחַ שֶׁלּוֹ" (שטיינמן, במעגל 199). – [חַדְשִׂיחַ־, חַדְשִׂיחִים, חַדְשִׂיחֵי־]

חַדְשָׁן° ז׳ [מן חדש, חִדֵּשׁ] מְחַדֵּשׁ דָּבָר, מַמְצִיא: "בְּנֵי־אָדָם כְּרַבִּינוֹבִיץ אֵינָם רֶבוֹלוּצְיוֹנֶרִים וְאֵינָם חַדְשָׁנִים" (עגנון, תמול 105). פְּלוֹנִי חוֹקֵר חַדְשָׁן הוּא. – [חַדְשָׁנִית, חַדְשָׁנִים, חַדְשָׁנִיּוֹת]

חַדְשָׁנוּת° נ׳ [מן חַדְשָׁן] גִּלּוּי דְּבָרִים חֲדָשִׁים, נְטִיָּה אוֹ נֹהַג לְחַדֵּשׁ דְּבָרִים, הַמְצָאָה: "מָחוּ בְּכָל תֹּקֶף עַל סְטִיָּה זוֹ מֵהַמָּסֹרֶת... וְרָאוּ בָהּ סְתָם מַהְפְּכָנוּת לְשֵׁם מַהְפְּכָנוּת וְחַדְשָׁנוּת לְשֵׁם חַדְשָׁנוּת" (ד׳ שחם, המדרון 226). – [חַדְשָׁנוּת־]

חַדְשָׁנִי° ת׳ [מן חַדְשָׁן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִדּוּשִׁים: "גְּדוֹלֵי הַדּוֹר... פִּזְּרוּ שְׁבָחִים מְרֻבִּים וְיוֹצְאִים מִן הַכְּלָל לְשִׁי״ר וְלַעֲבוֹדָתוֹ הַכַּבִּירָה וְהַחַדְשָׁנִית" (קלוזנר, הספרות ב 231). "תְּנוּעָה צְעִירָה, חַדְשָׁנִית וְכוֹבְשָׁנִית" (ויסלבסקי, יחידים 181). – [חַדְשָׁנִית, חַדְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַדְתָּא• ת׳ [ארמית: חָדָשׁ] חָדָשׁ: קַרְתָּא חַדְתָּא.

– **עַתִּיקְתָּא קַשְׁיָא מֵחַדְתָּא**• (יומא כט.), עַתִּיק קָשֶׁה מֵחָדָשׁ, כְּלוֹמַר: קָשֶׁה יוֹתֵר לְתַקֵּן דָּבָר יָשָׁן מִלַּעֲשׂוֹת דָּבָר חָדָשׁ.

חַדְתָּאִיִּים° ת״ר [חַד + תָּא] בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁגּוּפָם בָּנוּי תָּא אֶחָד, הַמַּעֲרָכָה הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר בְּמַמְלֶכֶת הַחַי (Protozoa). הָאַמֵּבוֹת וְהַבַּקְטֶרְיוֹת הֵן מִמַּעֲרֶכֶת הַחַדְתָּאִיִּים.

חַדְתָּרְנִית°, **חדתורנית** נ׳ [חַד + תֹּרֶן] סְפִינַת־מִפְרָשִׂים בַּעֲלַת תֹּרֶן אֶחָד. – [חַדְתָּרְנִיּוֹת]

ח״ה ר״ת חֵלֶק ה׳.

חה״מ ר״ת חֹל־הַמּוֹעֵד.

ח״ו ר״ת 1. חָלִילָה וְחַס. 2. חַס וְשָׁלוֹם. 3. חֵלֶק ו׳.

חַוָּאוּת°, **חוואות** נ׳ [מן חַוָּה] טִפּוּל בְּחַוָּה, נִהוּל מֶשֶׁק חַקְלָאִי: "לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים שֶׁל חַוָּאוּת חֲכוּרָה הִתְנַחֲלוּ בְּחֶלְקַת־אֲדָמָה" (ליסיצקי, תולדות 228). – [חַוָּאוּת־]

חואי°, חוואי ז׳ [מן חוה] בעל חוה, אכר, בעל משק חקלאי: "שני חואים הנוסעים לגמר עסק של מכירת בקר" (ד׳ שחם, המדרון 234). – [חואי־, חואים, חואי־; חואית, חואיות]

חוב [ארמית: חוב, חייב]

~ פע׳ **חב** •, 1•, פ״ע היה חיב, הטל עליו לשלם או לעשות דבר־מה וכדומה: "וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק... כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו" (בבא קמא א א־ב). "חכמים, הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות" (אבות א יא). "וגם לשלם ברבות הימים מה שחבו לאחרים בעד שכלולם" (אחד העם, רכא). 2 ⁂, נמצא אשם: "ויחר אף אל בעדתם... בו חבו באי הברית הראשונים ויסגרו לחרב" (מגילת ברית דמשק ג 8–11). 3• פ״י הטיל חובה, עשה דבר לחובתו של פלוני: "שזכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו" (גיטין א ו). – [לחוב ל־; חבתי, חב, חבה; חב, חבה; יחוב]

~ פע׳ **חיב** פ״י 1•, הטיל חובה, הכריח לעשות דבר־מה: "הנחתומים לא חיבו אותם חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה" (דמאי ב ד). "הבורא חיב את איברינו במצוותיו" (חובות הלבבות, הקדמה). 2, האשים, חשב וקבע את פלוני הנתבע לאשם, הרשיע: "וחיבתם את־ראשי למלך" (דניאל א י). "המזכה אומר... והמחיב אומר..." (סנהדרין ה ה). "וכי נעלם ממך שמעשה מעילה זה יחיב ראשך?" (ליסיצקי, תולדות 223). 3 ⁂, הביא לידי־, גרם: "זה מחיב שלא נאמין לאריסטו בחכמתו" (כוזרי א סד). "איך מחזיק בקרבנות ובשבת והמילה וזולתם, ממה שאין השכל מחיבו ולא מרחיקו" (כוזרי ב מח). "השכל מחיב, מאחר שהוא עשיר יתנו לו מקום בראש" (עגנון, אורח 149). "האצילות מחיבת" (Noblesse oblige). 4°, התיחס לדבר בחיוב, קבע כי הדבר צריך להעשות (בנגוד אל "שלל"): המשתתפים באספה נתחלקו למחיבים (אומרי הן) ולשוללים (אומרי לאו). הנני מחיב את הפעלה הזאת. – [לחיב את־, מ־, י־]

~ פע׳ **חיב** •, 1 ⁂, הטלה עליו חובה: "ורב שלומים לך חיבתי, כי עשית טובות אתי ולא חיבת לי גמוליך" (שיר הייחוד ליום א). "עקביה טוב לה והיא טובה לו, הינו מחיב עקביה שתהא טובה לו" (בורלא, עקביה 171). הנך מחיב לעשות זאת! 2•, האשם, הרשע בדין: "מחיבי מיתה... מחיבי מכות" (ירושלמי כתובות כז ב). "אם לא יודה ודי יחיב" (ינאי, קכה). הנתבע חיב בדין. 3 ⁂, הובא לידי־, הכרח: "ולא יחיב זה אצל השכל" (כוזרי ב ב). "זאב הבא עליך לטרפך אי אתה מחיב להחליק לו על עורו" (עגנון, אורח 210). 4° [בהנהלה חשבונות] נרשם לחובתו: הלקוח חיב בסך מאה לירות. – [מחיב, יחיב]

~ הת׳ **התחיב** •, **נתחיב** •, 1•, קבל על עצמו חובה לעשות דבר־מה: "כל מצוה שנתחיבו בה ישראל" (תוספתא קידושין א יב). הלוה התחיב לפרע את ההלואה במשך השנה. 2, הכר כאשם, נדון לחובה: "מי שנתחיב מיתה הרגוהו" (מכות יז:). 3 ⁂, הכרח, היה מחיב והכרחי: "ולפי שנושא אלו הכחות הם הוים ונפסדים, נתחיב שיהיה הנשוא גם כן הוה ונפסד" (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). "ולא ידעו איך יתחיבו אלה התורות" (כוזרי ב מח). "כל שני משפטים נבדלים לא יתחיב מהם דבר כלל" (מלות ההגיון ו). ממצב זה מתחיבת מסקנה אחת בלבד. – [להתחיב, מת־, ית־]

~ הפ׳ **החיב** ° פ״י [בעסקי שטרות] העביר את החוב אל אחר, קבע כאחראי לפרעון החוב: הבנק החיב את הערב שחתם על השטר. – [להחיב, מחיב, יחיב]

~ הפ׳ **הוחב** °, העבר עליו חוב של אחרים: הערב על ההלואה הוחב על־ידי הבנק. – [מוחב, יוחב]

– **מחיב המציאות** ⁂, מכרח להיות בתקף התנאים הממשיים: "שהחמר ההוא אם היה קדום ונצחי היה מחיב המציאות" (אברבנאל, מפעלות ה׳ ב ד). מבצע זה מחיב המציאות ואין למנעו.

– **התחיב בנפשו** •, היה אשם ברעה שבאה עליו, היה אחראי לתוצאות החמורות: "והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה – הרי זה מתחיב בנפשו" (אבות ג ד). "ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו ומתחיב בנפשו" (פסחים קיא.). "וכבש לבך ואל תהרהר – ולואי שלא תתחיב בנפשך" (הזז, צל 145).

חוב ז׳ [ראה חוב] 1, התחיבות לשלם, הלואה שאדם צריך להשיב למלוה: "חבלתו חוב ישיב" (יחזקאל יח ז). "שלא בכל שעה אדם זוכה לפרע חובו" (ירושלמי עבודה זרה לט ב). "מצוה על היתומים לפרע חוב אביהן" (כתובות צא:). "ואם כבדים בחובות יצאתם ועניים" (ביאליק, עם שמש). 2•, חובה, אשמה, ההפך מן "זכות": "ורואה זכות לעני וחוב לעשיר" (שבועות לא.). – [חוב־, חובות]

– **בעל־חוב** •, 1•, מלוה, מי שתובע חוב מחברו: "חזקה, אין אדם מעיז פניו בפני בעל־חובו" (בבא קמא קז.). "ובעלי־חובין באין ונפרעין" (נדרים מז:). "מצא בעל־חוב מקום לגבות שטר חובו" (בראשית רבה פה). 2 ⁂, לוה, מי שחיב חוב לאחר: "בעלי־חוב שלכם... אתם נוגשים אותם" (רש״י ישעיה נח ג). "והגבאים... הולכין ומחזירין תמיד אחרי בעלי־חובות של חנוני לגבות מכל אחד ואחד מעותיו" (רש״י אבות ג טז). נסתבכתי ונעשיתי, לא עליך, בעל־חוב גדול. – [בעלי־חוב; בעלי־חובות]

– **שטר־חוב** •, התחיבות בכתב לפרע סכום כסף לפקדתו של אדם מסים במועד קבוע: "זה גובה שטר־חובו, וזה גובה שטר־חובו" (כתובות יג ט). – [שטרי־חובות]

– **מצא מקום לגבות את חובו** • [בהשאלה, על־פי בראשית רבה פה] נתנה לו אפשרות להפרע ממנו: "וכאן מצא מקום לגבות את חובו מבנימין ולהפרע ממנו" (מנדלי מו״ס, שצב).

חוב, ראה חב.

חו״ב ר״ת חוץ ובטחון: ועדת חו״ב בכנסת.

חובב ז׳ [מן חבב, חבב] 1, אוהב, מתיחס בחבה: "אף חבב עמים" (דברים לג ג). חובב מוסיקה. חובבי ציון (ראה להלן). 2°, מי שעוסק בדבר מתוך חבה בלבד, כבתחביב, שלא על־מנת להתפרנס ממנו: תאטרון של חובבים. קבוצת שחקני כדורגל חובבים ולא מקצוענים. ציר־חובב. ראה גם חובבן. – [חובבת, חובבים, חובבי־, חובבות]

– **חובבי ציון**°, כנוי לחברי התנועה העממית "חבת־ציון" לבנין ארץ־ישראל, שקמה ברוסיה בסוף המאה שעברה וקדמה לציונות המדינית. עין גם חבה, חבת־ציון.

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

חוֹבְבָן° ז׳ [מן חוֹבֵב] אָדָם הָעוֹסֵק בְּאָמָּנוּת, בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם אוֹ בִּסְפּוֹרְט וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם הֲנָאָתוֹ כְּבְתַחְבִּיב, וְלֹא לְשֵׁם הָרְוָחִים שֶׁבַּדָּבָר, מִי שֶׁאֵינוֹ מִקְצוֹעָן, דִּילֶטַנְט. – [חוֹבְבָנִית, חוֹבְבָנִים, חוֹבְבָנִיּוֹת]

חוֹבְבָנוּת° נ׳ [מן חוֹבְבָן] דִּילֶטַנְטִיּוּת, הִתְעַסְּקוּת בְּמִקְצוֹעַ, בְּאָמָּנוּת, בִּסְפּוֹרְט וְכַדּוֹמֶה מִתּוֹךְ חִבָּה בִּלְבַד, לְהַבְדִּיל מִן ״מִקְצוֹעָנוּת״, ״מֻמְחִיּוּת״: לַהֲקָה דְּרָמָתִית צְעִירָה, שֶׁהַחוֹבְבָנוּת עֲדַיִן נִכֶּרֶת בָּהּ. – [חוֹבְבָנוּת־]

חוֹבְבָנִי° ת׳ [מן חוֹבְבָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חוֹבְבָנוּת, דִּילֶטַנְטִי: ״אֵין זוֹ עֲבוֹדַת אָמָּן מֻמְחֶה בְּשִׁיר, אֶלָּא עֲבוֹדָה חוֹבְבָנִית״ (סוקולוב, אישים 92). ״נִרְאֶה כִּי הַטִּפּוּל בַּתְּיָרוּת נַעֲשֶׂה עֲדַיִן בְּצוּרָה חוֹבְבָנִית״ (עיתונות). [חוֹבְבָנִית, חוֹבְבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוֹבָה* נ׳ [מן חוב] **1***. דָּבָר הַמֻּטָּל עַל פְּלוֹנִי לַעֲשׂוֹתוֹ, הִתְחַיְּבוּת, הֵפֶךְ מִן ״רְשׁוּת״: ״תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה?״ (ברכות כז:). ״אֵדַע חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה״ (ירושלמי סוטה כ ג). חוֹבָה עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר. **2***. אַשְׁמָה, הֵפֶךְ מִן ״זְכוּת״: ״הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה״ (סנהדרין ה ה). **3°** [בפנקסנות] הַטּוּר בְּמַאֲזַן הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁנִּרְשָׁמִים בּוֹ הַסְּכוּמִים שֶׁבַּעַל־הַחֶשְׁבּוֹן קִבֵּל מֵאֲחֵרִים, וַהֲרֵיהוּ חַיָּב לָהֶם. – [חוֹבַת־, חוֹבוֹת, חוֹבוֹת־]

– **חוֹבַת הַלְּבָבוֹת°**, חוֹבָה מוּסָרִית, מִצְוָה שֶׁבַּלֵּב: ״וְחוֹבַת הַלְּבָבוֹת מֻטֶּלֶת עָלֶיךָ לְהַאֲמִין בְּהַשֵּׁם״ (הזז, יעיש ב 127).

– **חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת**, שֵׁם סֵפֶר־מוּסָר נוֹדָע שֶׁחֻבַּר בְּעַרְבִית בִּידֵי ר׳ בַּחְיֵי אִבְּן־פָּקוּדָה בַּמֵּאָה הַי״א וְתֻרְגַּם לְעִבְרִית בִּידֵי יְהוּדָה אִבְּן־תִּבּוֹן.

– **יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ*** (חלה א ב ועוד), עָשָׂה אֶת הַמֻּטָּל עָלָיו, קִיֵּם אֶת הִתְחַיְּבוּתוֹ [ולהפך: ״לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ״ (סוכה ב א)]

– **דָּן לְכַף חוֹבָה***, הֶאֱשִׁים, הִרְשִׁיעַ: ״שֶׁדַּנְתַּנִי לְכַף חוֹבָה, וְלֹא דַנְתַּנִי לְכַף זְכוּת״ (ברכות לא:).

– **לִמֵּד חוֹבָה***, הִרְשִׁיעַ, קָבַע כִּי הַנֶּאֱשָׁם חַיָּב: ״הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה״ (סנהדרין ה ה).

– **רָאָה חוֹבָה לְעַצְמוֹ*** [על־פי: ״אֵין אָדָם רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ״ (כתובות קה:)] הִכִּיר כִּי הוּא חַיָּב, הוֹדָה בַּצֹּרֶךְ: ״מִיָּד רָאִיתִי חוֹבָה זוֹ לְעַצְמִי״ (מגדלי מו״ס, תיא). הִנְנִי רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמִי לְהוֹדוֹת לְךָ עַל כָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ לְמַעֲנִי.

חובה, ראה חֻבָּה.

חוֹבְטָנִי° ת׳ [מן חבט, חָבַט] הַמַּכֶּה, הַהוֹלֵם בְּכֹחַ: ״נֶתֶז גַּלִּים דַּק, שֶׁעָלָה מִן הַהִתְנַפְּצוּת הַחוֹבְטָנִית בַּחוֹמָה הָאֲטוּמָה הַשָּׁמָה גְּבוּל לַיָּם״ (ש׳ שרירא, ללכת ככה). – [חוֹבְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. חוֹבֵל ז׳ [אולי מן חֶבֶל] מַלָּח, סַפָּן: ״מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ, מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ״ (יחזקאל כז כז). ״תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט... גַּם חֹבְלִים״ (יהודה הלוי, א 26). [חוֹבֵל־, חוֹבְלִים, חוֹבְלֵי־]

– **רַב־חוֹבֵל** (יונה א ו), קַבַּרְנִיט, מַנְהִיג סְפִינָה. – [רַבֵּי־חוֹבְלִים]

– **בְּרֹב חוֹבְלִים תִּטְבַּעְנָה הַסְּפִינוֹת** (ילינק ה), דָּבָר שֶׁרַבִּים מִדַּי עוֹסְקִים וּמִטַּפְּלִים בּוֹ בְּבַת אַחַת-אֵין בּוֹ בְּרָכָה.

ב. חוֹבֵל [מן א. חבל, חָבַל] מְחַבֵּל, מַשְׁחִית [רווח בצירוף:]

– **מַקֵּל חוֹבְלִים** [שאול מן זכריה יא ז: ״ואקח־לי שני מקלות, לאחד קראתי נועם, ולאחד קראתי חובלים״] מַקֵּל לְהַכּוֹת בּוֹ, שֵׁבֶט הַצְלָפָה: ״אַרְבַּע הַיְתֵדוֹת... נִשְׁמְטוּ וְהוּצְאוּ בִּידֵי הַנִּצִּים לִהְיוֹת לְמַקְלוֹת־חוֹבְלִים״ (ביאליק, אריה ז).

חוֹבְלָנִי* ת׳ [מן א. חבל, חָבַל] **1***. הַמַּרְבֶּה לְחַבֵּל, קַטְלָנִי: ״סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת אַחַת בְּשָׁבוּעַ נִקְרֵאת חוֹבְלָנִית״ (מכות א י). ״חוֹבְלָנִי אַתָּה, הוֹרֵג הַנֶּפֶשׁ אַתָּה!״ (שמיר, מלך 228). **2°**. מַזִּיק, מְחַבֵּל: ״חוֹבְלָנִית הִיא (הַדִּירָה) וְדַרְכָּהּ לְהַזִּיק״ (ביאליק, מאחורי א). ״וַעֲבוֹדָה חוֹבְלָנִית זוֹ הֶחֱלִישָׁה גוּפוֹ וְהִתִּישָׁה כֹּחוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 126). ״כִּי רוּחַ רָעָה בָּאָה, רוּחַ קַפְּדָנִית וְחוֹבְלָנִית, חַלּוֹן בֵּיתְכֶם תַּהֲרֹס״ (כהן, קא). – [חוֹבְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חובצה, ראה חֲבַצָּה.

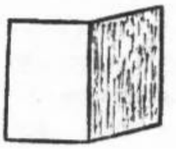
חובקן

חוֹבְקָן° ז׳ [מן חבק, חָבַק] תִּיק מִשְׂרָדִי פָּשׁוּט עָשׂוּי שְׁתֵּי טַבְלוֹת שֶׁשָּׂמִים בֵּינֵיהֶן נְיָרוֹת לְלֹא כָּל הֶתְקֵן לְהִדּוּק. – [חוֹבְקַן־, חוֹבְקָנִים, חוֹבְקָנֵי־]

חוֹבֵר ז׳ [ראה ב. חבר] קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף: ״אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם״ (תהלים נח ו). – [חוֹבְרִים, חוֹבְרֵי־]

חוברה, ראה חֲבָרָה.

חוֹבֶרֶת נ׳ [מן א. חבר, חָבַר] **1°**. סֵפֶר דַּק, קֻנְטְרֵס, מַחְבֶּרֶת: חוֹבְרוֹת־מַדָּע. הוֹפִיעָה חוֹבֶרֶת חֲדָשָׁה שֶׁל הַיַּרְחוֹן. **2**. חִבּוּר שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים בְּיַחַד, צֵרוּף: ״עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת״ (שמות כו ד). – [חוֹבֶרֶת־, חוֹבַרְתִּי; חוֹבְרוֹת, חוֹבְרוֹת־]

חוֹבֵשׁ ז׳ [מן חבש, חָבַשׁ] **1**. רוֹפֵא בִּלְתִּי־מֻסְמָךְ הָעוֹסֵק בְּיִחוּד בַּחֲבִישַׁת פְּצָעִים וּבְטִפּוּל רְפוּאִי קַל (כְּגוֹן עֶזְרָה רִאשׁוֹנָה) [על־פי הבנה זו בישעיה ג ז: ״לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ, וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה״]: ״כִּי יֵשׁ לְשׁוֹט הַמָּוֶת הַמַּכָּה לֹא יִמְצְאוּ לָהּ בִּזְמַן חוֹבֵשׁ״ (הריזי, הענק). אָחוֹת חוֹבֶשֶׁת. **2°** [בצבא] חַיָּל קְרָבִי שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַגִּישׁ בִּשְׁעַת הַקְּרָב עֶזְרָה רִאשׁוֹנָה לַנִּפְגָּעִים; הַחוֹבֵשׁ שַׁיָּךְ לְחֵיל־הָרְפוּאָה [ראה עוד חבש]. – [חוֹבֶשֶׁת, חוֹבְשִׁים, חוֹבְשֵׁי־, חוֹבְשׁוֹת]

חוֹבְשׁוּת° נ׳ [מן חוֹבֵשׁ] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַחוֹבֵשׁ: קוּרְסִים לְרוֹקְחוּת וּלְחוֹבְשׁוּת. תּוֹרַת הַחוֹבְשׁוּת הַקְּרָבִית. – [חוֹבְשׁוּת־]

חוג [קרוב אל חגג, עוג]

~ פָּע׳ **חָג**. **1**. פ״י עָשָׂה עִגּוּל, שִׂרְטֵט קַו מִסָּבִיב: ״חֹק חָג עַל־פְּנֵי־מָיִם״ (איוב כו י). הַתַּלְמִיד חָג עִגּוּל בַּמְּחוּגָה. **2** פ״ע הִסְתּוֹבֵב, נִשָּׂא בְּעִגּוּל: ״וַאֲנִי עַל גַּב אֳנִי תָּלוּי בְּבֵין מַיִם וּבֵין שָׁמַיִם אָחוּג וְאָנוּעַ״ (יהודה הלוי, א 26). ״צִפּוֹר זָהָב, עוּפִי, חוּגִי״ (ביאליק, בין נהר פרת). ״חָגָה, נָעָה הָאֳנִיָּה״ (ביאליק, קטינא כל בר). – [לָחוּג, חָג חָגָה; חָג, חָגָה; יָחוּג]

~ פִּע׳ **חוֹגֵג** פ״י מָדַד בִּמְחוּגָה, סִמֵּן חוּגִים: ״כִּי הִנֵּה כַּזְּכוּכִית בְּיַד הַמְזַגֵּג, בִּרְצוֹתוֹ (מְ)חוֹגֵג וּבִרְצוֹתוֹ מְמוֹגֵג״ (כי הנה כחומר, ליל יום כיפור). ״יְחוֹגֵג וִימוֹגֵג, יְפַתַּח וִילַטֵּשׁ וִיקַצִּיעַ״ (יל״ג, פרוזה קפז). – [לְחוֹגֵג, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְחוֹגֵג°, הִסְתּוֹבֵב, נָע לְכָאן וּלְכָאן בְּעִגּוּל: ״עוֹד מְעַט וְהַכֹּל הִתְחוֹגֵג בְּחוּג״ (שטיינמן, זוגות א 20). ״רַק אֵיזֶה עִלָּבוֹן עוֹד הִתְחוֹגֵג כְּעַיִט מֵעַל לְדַף סַפְסָל״ (שלונסקי, שירים ב 138). ״אֵלֶּה הַבַּרְנָשִׁים הַמִּתְמוֹגְגִים וּמִתְחוֹגְגִים עַל מִינֵי קוֹלוֹנְיוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא נִבְרְאוּ״ (שנהר, א 209). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– חִיֵּג°, חֻיַּג°, ראה ערך חיג.

חוּג ז׳ [מן חוג] 1, עִגּוּל, הֶקֵּף: ״וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ״ (איוב כב יד). 2°, כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמַּעְגָּלִים הַמַּקְבִּילִים לַמַּשְׁוֶה בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם וּבְכַדּוּר־הָאָרֶץ: חוּג הַגְּדִי וְחוּג הַסַּרְטָן [ראה ערכים גְּדִי, סַרְטָן]. 3°, סְבִיבָה, תְּחוּם, אֵזוֹר: ״תִּשָּׁאֵר... בְּתוֹךְ הַחוּג הַצַּר שֶׁהִיא סְגוּרָה בוֹ עַתָּה״ (אחד העם, לט). כָּל חוּגֵי הָעָם הִשְׁתַּתְּפוּ בַּמִּפְעָל. בִּלִּיתִי אֶת הַשַּׁבָּת בְּחוּג הַמִּשְׁפָּחָה. חוּגֵי הַמֶּמְשָׁלָה הִכְחִישׁוּ אֶת הַשְּׁמוּעָה. 4° [בהשאלה] הֶקֵּף, תְּחוּם: ״אֲבָל כְּשֶׁחוּג־מַבָּטוֹ מִתְרַחֵב, כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה לְפָנָיו כָּל הָעוֹלָם״ (ברנר, א 435). חוּג יְדִיעוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ רָחָב. 5°, קְבוּצַת אֲנָשִׁים הַמִּתְכַּנְּסִים לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת לְשֵׁם פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: חוּג לְלִמּוּד תַּנַ״ךְ. חוּג דְּרָמָתִי בְּבֵית־הַסֵּפֶר. – [חוּג־, חוּגִים, חוּגֵי־]

חוֹגֵג תו״ז [מן חַג, חגג] 1, שָׂמֵחַ, עוֹרֵךְ חַג: ״הָמוֹן חוֹגֵג״ (תהלים מב ה). 2∴, עוֹלֵה רֶגֶל, הוֹלֵךְ לְבַקֵּר מְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים בִּימֵי חַג (שמואל בן חפני, תשובות הגאונים). – [חוֹגֶגֶת, חוֹגְגִים, חוֹגְגוֹת]

א. חוּגָה° נ׳ [מן חוג] 1, טַבַּעַת עֲגֻלָּה מִסְתּוֹבֶבֶת עַל צִירָהּ. 2, טַבְלַת־סְפָרוֹת בְּמַכְשִׁיר הַטֶּלֶפוֹן הָאַבְטוֹמָטִי שֶׁמְּחַיְּגִים אוֹתָהּ לְשֵׁם קַבָּלַת הַמִּסְפָּר הַנִּדְרָשׁ. – [חוּגַת־, חוּגוֹת]

ח - חוגה

ב. חוּגָה• נ׳ 1°, עוֹף גָּדוֹל וְכָבֵד, רוֹוֵחַ יוֹתֵר בִּשְׁמוֹ חֻבָּרָה [ראה ערך זה]. 2°, צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הָעֶפְרוֹנִי, נְפוֹצָה הַרְבֵּה בְּאֵירוֹפָּה, חוֹרֶפֶת בְּאֵזוֹר הַיָּם הַתִּיכוֹן (Lullula arborea). 3•, שֵׁם שֶׁל עוֹף שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד בֵּין הָעוֹפוֹת שֶׁהֵם סָפֵק טְהוֹרִים (חולין סב:). – [חוּגַת־, חוּגוֹת]

חַוָג׳ה°, חווג׳ה ז׳ [ערבית: ח׳וַאגַ׳א] אָדוֹן, מַר: חַוָג׳ה מוּסָה (האדון משה).

חוֹגֵר ז׳ [מן חגר, חָגַר] 1, קוֹשֵׁר חֶרֶב לְמָתְנָיו, מִי שֶׁשָּׂם עָלָיו חֲגוֹר־מִלְחָמָה, יוֹצֵא־לַקְּרָב: ״אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ״ (מלכים א כ יא). 2° [בצבא] כִּנּוּי לְחַיָּל מִדַּרְגַּת טוּרַאי וְעַד דַּרְגַּת רַב־סַמָּל רִאשׁוֹן. – [חוֹגֵר־, חוֹגְרִים, חוֹגְרֵי־]

חוֹד•, רְאֵה לְחוֹד•.

חוד [מן חִידָה]

~ פָּע׳ חָד פ״י סִפֵּר חִידָה, הִצִּיעַ חִידוֹת: ״אָחוּדָה־נָּא לָכֶם חִידָה״ (שופטים יד יב). ״חוּד חִידָה וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל יז ב). – [לָחוּד, חָד, יָחוּד]

~ נפ׳ נָחוֹד°, הֻצַּע כְּחִידָה: ״לַסּוֹד בּוֹ נְחוֹדִים כָּל סוֹדוֹת־הַחֲלוֹף וְנִפְתָּרִים״ (ליסיצקי, במעלות 141). – [לְהֵחוֹד, נָחוֹד, יֵחוֹד]

חודל, ראה חֹדֶל.

חוֹדְרָנִי° [מן חדר, חָדַר] הַחוֹדֵר וְעוֹבֵר דֶּרֶךְ־, נוֹקֵב: ״מָה כָּל אֵלֶּה כֻּלָּם כְּנֶגֶד רְסִיס־בַּרְזֶל פָּעוּט אֶחָד, חוֹדְרָנִי וְהָדוּף בְּכֹחַ הִתְפַּשְּׁטוּת מְהִירָה שֶׁל גַּז כָּלוּא״ (יזהר, צקלג 526). [ובהשאלה:] ״אוֹתָן עֵינֵי־לָצוֹן חוֹדְרָנִיּוֹת״ (איתן, ברקיע 11). מַבָּט חוֹדְרָנִי. – [חוֹדְרָנִית, חוֹדְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חודש, ראה חֹדֶשׁ. **חודשי**, ראה חָדְשִׁי.

א. חוה [ארמית: חֲוָא; ערבית: וַחַה]

~ פִּע׳ חִוָּה פ״י הִגִּיד, אָמַר, הוֹדִיעַ, הִבִּיעַ: ״אֲחַוֶּה דֵעִי אַף־אָנִי״ (איוב לב י). ״כַּתַּר־לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ״ (איוב לו ב). ״וּלְהַגּוֹת צִדְקֶךָ וּלְחַוּוֹת פִּלְאֶךָ״ (חובות הלבבות, בקשה). – [לְחַוּוֹת אֶת־; מְחַוֶּה, יְחַוֶּה]

~ הִפ׳ הֶחֱוָה° פ״י הֶרְאָה, גִּלָּה [ראה להלן]. – [לְהַחֲווֹת, מַחֲוֶה, יַחֲוֶה]

– חִוָּה דֵעָה (דֵּעַ, דַּעַת) הִבִּיעַ אֶת דַּעְתּוֹ: ״יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְלַּיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת״ (תהלים יט ג). ״אֲחַוֶּה דֵעִי גַם אָנִי״ (איוב לב י). ״וְאַל יָעֵזּוּ אַף לְחַוּוֹת דֵּעָה בִּדְבָרִים הַנּוֹגְעִים לַעֲתִידוֹתֵיהֶם״ (אחד העם, רכא). ״וְנוֹתְנִים לִי עֵצָה וּמְחַוִּים לִי דֵעַ: צֵא וַעֲבֹד!״ (כהן, שירים לג). ״כִּי יוֹאִיל בְּטוּבוֹ לְחַוּוֹת לוֹ דַּעַת עַל אֶחָד חָכָם״ (שמעוני, הביבר 61).

– הֶחֱוָה קִדָּה° [על־פי הארמית, תענית כה.] הִשְׁתַּחֲוָה, הִטָּה רֹאשׁוֹ לְמַטָּה לְאוֹת בְּרָכָה וְשָׁלוֹם: ״וְהֶעָלוּב הַזֶּה מַחֲוֶה לִי קִדָּה״ (מנדלי מו״ס, צא). ״עֲקִימַת חֵן שֶׁל צַוָּאר נָטוּי בְּשִׁפּוּעַ, כְּמַחֲוֶה קִדָּה״ (ביאליק, ספיח טו). ״הַחֲבֵרִים הֶחֱווּ קִדָּה, אָמְרוּ תוֹדָה״ (שמעוני, הביבר 100).

ב. חוה [מן חיה, חֲוָיָה]

~ פָּע׳ חָוָה פ״י הִתְנַסָּה בַּחֲוָיָה נַפְשִׁית: ״בְּיַלְדוּתֵנוּ בַּ׳חֶדֶר׳ חָוִינוּ אֶת מִלְחֲמוֹת יִשְׂרָאֵל״ (שופמן, חזק ונתחזק). – [לַחֲווֹת אֶת־, חוֹוֶה, יֶחֱוֶה]

א. חַוָּה נ׳ [אולי קרוב אל הערבית: חַיּ בני שבט אחד] 1°, כְּפָר, מֶשֶׁק חַקְלָאִי. 2, יִשּׁוּב לְיַד גִּדְרוֹת צֹאן, מַחֲנֵה אֹהָלִים (במדבר לב מא). – [חַוַּת־, חַוּוֹת, חַוּוֹת־]

– חַוַּת־לִמּוּד°, מְקוֹם אִמּוּן בְּחַקְלָאוּת, בֵּית־סֵפֶר חַקְלָאִי.

ב. חַוָּה [מן א. חוה, חִוָּה] [רק בצירוף:]

– חַוַּת־דַּעַת° [על־פי תהלים יט ג: ״לילה ללילה יחוה דעת״], הַעֲרָכָה, הַבָּעַת דֵּעָה עַל עִנְיָן מְסֻיָּם, מְסִירַת הוֹדָעָה: ״שֶׁהַגּוֹיִים הַדָּרִים כָּאן אַף הֵם בַּעֲלֵי הָעִיר, כְּכָל יוֹשְׁבֶיהָ הַיְּהוּדִים, וְחַוַּת־דַּעַת לָהֶם כְּמוֹהֶם״ (מנדלי מו״ס, רעח). ״לֹא הָיָה דָּבָר מֵהֲוָיוֹת הָעוֹלָם... אֲשֶׁר נֶעֶלְמוּ מֵעֵינוֹ הַחַדָּה וַאֲשֶׁר נִמְלְטוּ מִמִּשְׁפָּטוֹ וְחַוַּת־דַּעְתּוֹ לִזְכוּת וּלְחוֹבָה״ (ביאליק, ומנדלי הזקן א). – [חַוַּת־דַּעְתּוֹ, חַוּוֹת־דַּעַת]

חוה״מ ר״ת חֹל־הַמּוֹעֵד. **חוהמ״ס** ר״ת חֹל־הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת.

חוהמ״פ ר״ת חֹל־הַמּוֹעֵד פֶּסַח.

חִוּוּי°, חיווי ז׳ [מן א. חוה, חִוָּה] הוֹדָעָה, אֲמִירָה, הַגָּדָה: חִוּוּי דַּעְתּוֹ. – [חִוּוּי־, חִוּוּיִים, חִוּוּיֵי־]

– דֶּרֶךְ הַחִוּוּי° [בדקדוק] צוּרַת הַפֹּעַל בְּעָבָר, בְּבֵינוֹנִי וּבֶעָתִיד, הַכּוֹלֶלֶת זְמַן, גּוּף, מִין וּמִסְפָּר (כָּתַבְתִּי, כּוֹתֵב, יִכְתֹּב) – לְעֻמַּת ״דֶּרֶךְ הַמָּקוֹר״ (כָּתוֹב, לִכְתֹּב) אוֹ ״דֶּרֶךְ הַצִּוּוּי״ (כְּתֹב!).

– מִשְׁפַּט חִוּוּי° [בתחביר] מִשְׁפָּט הַמַּבִּיעַ רַעְיוֹן, הַמּוֹסֵר עֻבְדָּה שֶׁתָּכְנוֹ אֵינוֹ מְחַיֵּב הַטְעָמָה מְיֻחֶדֶת – לְהַבְדִּיל מִן ״מִשְׁפַּט שְׁאֵלָה״, ״מִשְׁפַּט קְרִיאָה״, ״מִשְׁפַּט תְּנַאי״ וְכוּ׳.

חִוּוּר°, חִיוּור ז׳ [מן חור, חִוֵּר [רווח בצירוף:]

– **חִוּוּר־דָּם°**, סַרְטַן־הַדָּם (Leucaemia), מַחֲלָה מַמְאֶרֶת שֶׁל רְקָמוֹת וְאֵיבָרִים הַמְיַצְּרִים אֶת הַדָּם, מְלֻוָּה רִבּוּי בּוֹלֵט שֶׁל כַּדּוּרִיּוֹת־דָּם לְבָנוֹת, חֹסֶר־דָּם מִתְקַדֵּם, שִׁטְפֵי־דָּם פְּנִימִיִּים, הֶפְסֵד בְּמִשְׁקָל, חֻלְשָׁה רַבָּה וָחֹם.

חו״ז ר״ת 1. חַיָּבִים וְזַכָּאִים. 2. חוֹבָה וּזְכוּת.

א. **חוֹזֶה** ז׳ [מן חזה, חָזָה] 1. הֶסְכֵּם־יְדִידוּת, בְּרִית: ״כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת, וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה״ (ישעיה כח טו). חוֹזֵה־שָׁלוֹם. חוֹזֵה אִי־הַתְקָפָה בֵּין הַמְּדִינוֹת הַיְרִיבוֹת. 2° [במסחר] כְּתַב־הִתְקַשְּׁרוּת חֻקִּי בֵּין שְׁנֵי צְדָדִים אוֹ יוֹתֵר, שֶׁבּוֹ מִתְחַיֵּב כָּל צַד לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ לְמַעַן הַצַּד הַשֵּׁנִי בַּעֲבוֹדָה אוֹ בְּתַשְׁלוּם וְכַדּוֹמֶה: חוֹזֶה מִסְחָרִי. חוֹזֵה־שְׂכִירוּת. חוֹזֶה בֵּין סוֹפֵר וּבֵין מוֹצִיא־לָאוֹר. – [חוֹזֵה־, חוֹזִים, חוֹזֵי־]

ב. **חוֹזֶה** ז׳ [מן חזה, חָזָה] 1. נָבִיא, מַגִּיד עֲתִידוֹת, רוֹאֶה מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית: ״חֹזֶה, לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה... וְשָׁם תִּנָּבֵא״ (עמוס ז יב). ״דִּבְרֵי גָּד הַחֹזֶה״ (דברי הימים א כט כט). 2 [קיצור הצירוף ״חוזה בכוכבים״] אַצְטְרוֹלוֹג, אִצְטַגְנִין, צוֹפֶה בְּמַהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם וּמְנַחֵשׁ לְפִיהֶם עֲתִידוֹת לִבְנֵי־אָדָם: ״וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים״ (מיכה ג ז). – [חוֹזֵה־, חוֹזִים, חוֹזֵי־]

חוֹזֵר° תו״ז [מן חזר, חָזַר] 1. ז׳ מִכְתָּב חוֹזֵר, צִירְקוּלָר, הוֹדָעָה בִּכְתָב הַנִּשְׁלַחַת לָרַבִּים: וַעַד־הַסְּנִיף שָׁלַח חוֹזֵר לְכָל הַחֲבֵרִים בְּעִנְיַן תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה. 2 ת׳ [בכלכלה] הַנִּמְצָא בְּמַחֲזוֹר, הַמֻּשְׁקָע בְּיִצּוּר אוֹ בְּעֵסֶק מִסְחָרִי וְשָׁב אַחֲרֵי־כֵן בְּצוּרַת פִּדְיוֹן אוֹ רֶוַח: הוֹן חוֹזֵר בְּמִפְעָל [עיין גם ערך א־הון]. – [חוֹזְרִים]

– **הַבִּנְיָן הַחוֹזֵר°** [בדקדוק], כִּנּוּי לְבִנְיַן הִתְפַּעֵל הַמּוֹרֶה עַל פְּעֻלָּה הַחוֹזֶרֶת אֶל הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ (הִתְרַחֵץ – רָחַץ אֶת עַצְמוֹ).

חוּזְרָר°, ראה חֻזְרָר.

חוח

א. **חוֹחַ** ז׳ [אכדית: hâhu; ארמית: חוּחָא] צֶמַח־בָּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים (Scolymus). מָצוּי בַּשָּׂדוֹת כְּעֵשֶׂב רַע. [חוֹחַ־, חוֹחִים, חוֹחֵי־]

– **כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים** (שיר השירים ב ב), מָשָׁל לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ נָאֶה וְיָקָר הַמִּתְבַּלֵּט עוֹד יוֹתֵר כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בֵּין אֲחֵרִים פְּשׁוּטִים וְזוֹלִים.

ב. **חוֹחַ** ז׳ [ערבית: חַ׳וְחַ׳ה ארובה, חור בקיר] נָקִיק, סֶדֶק, חָגוּ: ״וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים״ (שמואל א יג ו). – [חוֹחַ־, חֲוָחִים, חוֹחֵי־, חֲוָחָיו]

חוֹחִית° נ׳ [מן א.חוֹחַ] צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁים, מִצְטַיֶּנֶת בְּצִבְעֵי נוֹצָתָהּ הַיָּפִים (Carduelis). מִצְחָהּ וְסַנְטֵרָהּ אֲדֻמִּים, קָדְקֳדָהּ וַאֲחוֹרֵי רֹאשָׁהּ – שְׁחוֹרִים. גַּבָּהּ חוּם־אָפֹר וּכְנָפֶיהָ זְהֻבּוֹת בְּאֶמְצָעָן. נִזּוֹנָה בְּעִקָּר בִּזְרָעִים. מוֹצִיאָה בְּמַקּוֹרָהּ הֶעָבֶה הַמְחֻדָּד אֶת הַזְּרָעִים מֵרָאשֵׁי הַצְּמָחִים הַקּוֹצָנִיִּים (בְּיִחוּד חוֹחִים – מִכָּאן שְׁמָהּ). קִנָּהּ

חוחית (1/6)

בָּנוּי בְּאָמָּנוּת רַבָּה וְחָבוּי בֵּין עַנְפֵי הָעֵצִים. יַצִּיבָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [חוֹחִית־, חוֹחִיּוֹת]

חוּט ז׳ [ארמית: חוּטָא; ערבית: חַ׳יְט] 1. פְּתִיל דַּק, מְשִׁיחָה לִתְפִירָה אוֹ לִקְשִׁירָה וְכַדּוֹמֶה: ״אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל״ (בראשית יד כג). ״הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי לִתְפֹּר בּוֹ״ (בבא קמא י י). ״חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִשְׁתָּן״ (מקוואות ט א). ״חוּט שֶׁהִשְׁלִיחוֹ לְמַחַט״ (ירושלמי כלאים סוף ט). 2•. קַו, פַּס: ״חוּט שֶׁל סִקְרָא״ (מידות ג א). 3° [כנסמך אל שמות שונים—בהוראה המושאלת:] מַסֶּכֶת, רְצִיפוּת, מֶשֶׁךְ: ״כָּכָה אָרַג לוֹ לֵיבְּ׳קֶה הַחַיָּט אֶת חוּט־חַיָּיו״ (סוקולוב, במראות 171). ״וְשׁוּב אֲנִי מֵרִים אֶת חוּט־זִכְרוֹנוֹתַי וְרוֹאֶה...״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 20). ״אָסוּר לָנוּ לְהוֹצִיא מִיָּדֵנוּ אֶת חוּט־הַמַּחֲשָׁבָה הַנּוֹהֵג בָּנוּ״ (ברש, ג 82). ״בְּהִנָּתֵק שׁוּב לְהֶרֶף עַיִן חוּט־הִרְהוּרָיו״ (שמיר, מלך 12). – [חוּט־, חוּטִים, חוּטֵי־]

– **חוּט־אֲרִיאַדְנֶה°**, 1 [במיתולוגיה היוונית] חוּט שֶׁנָּתְנָה אֲרִיאַדְנֶה בַּת מֶלֶךְ כְּרֵתִים לַאֲהוּבָהּ תֶּזֶאוּס, וּבוֹ הִצְלִיחַ לַחְדֹּר אֶל מָבוֹךְ וְלַהֲרֹג אֶת הַמִּפְלֶצֶת שֶׁשָּׁכְנָה בּוֹ. [ומכאן:] 2. כִּנּוּי לְתַחְבּוּלָה טוֹבָה לְהַתָּרַת סְבָךְ: ״זֶה הָיָה קְצֵה הַחוּט שֶׁאָחַזְנוּ בּוֹ וְשֶׁשִּׁמֵּשׁ לָנוּ ׳חוּט שֶׁל אֲרִיאַדְנֶה׳ בְּתוֹךְ הַמָּבוֹךְ הַהוּא״ (סוקולוב, במראות 30).

– **חוּט־בַּרְזֶל°**, תַּיִל.

– **חוּט־חַשְׁמַל°** חוּט מַתֶּכֶת הֶעָטוּף עַל־פִּי רֹב חֹמֶר־בִּדּוּד וְעָשׂוּי לְהַעֲבִיר בּוֹ זֶרֶם חַשְׁמַל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

– **חוּט שֶׁל... מָשׁוּךְ (מָתוּחַ) עָלָיו•**, פָּנָיו יֵשׁ לָהֶם הַבָּעָה שֶׁל..., אֲרֶשֶׁת פָּנָיו הִיא...: ״אֶסְתֵּר... חוּט שֶׁל חֶסֶד מָשׁוּךְ עָלֶיהָ״ (מגילה יג.). ״הִנֵּה הַלַּיְלָה שִׁירָה עִמּוֹ, חוּט שֶׁל פִּיּוּט נִמְשָׁךְ עָלָיו״ (מנדלי מו״ס, רעז). ״פָּנֶיהָ וְעֵינֶיהָ הִכְסִיפוּ... וְהַבְּהֵמִיּוּת שֶׁבָּהֶם הִסְתַּתְּרָה רֶגַע אֶחָד תַּחַת חוּט שֶׁל גְּבִירוּת שֶׁנִּמְשַׁךְ עֲלֵיהֶם״ (ביאליק, אריה י). ״עֵינֵי תְּכֵלֶת לָהּ, וְחוּט שֶׁל חֵן מָתוּחַ עָלֶיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יט). ״חוּט שֶׁל רְצִינוּת מָתוּחַ עַל פָּנָיו״ (עגנון, כפות ש).

ח—חוט-השדרה

–**חוּט־הַשִּׁדְרָה•** (חולין מה:) 1•. מֹחַ הַשִּׁדְרָה, חֵלֶק מָאֳרָךְ שֶׁל מַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים הַמֶּרְכָּזִית הַתּוֹפֵס כִּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאָרְכּוֹ שֶׁל עַמּוּד הַשִּׁדְרָה. חוּט־הַשִּׁדְרָה עוֹבֵר לְאֹרֶךְ הֶחָלָל שֶׁבְּתוֹךְ עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה. 2° [בהשאלה] יְסוֹד, עִקָּר, חֵלֶק מֶרְכָּזִי וְעִקָּרִי: ״הוּא (אַחַד הָעָם) חוּט־הַשִּׁדְרָה שֶׁל בִּטּוּי הַדּוֹר״ (ברש, ג 21).

– **כְּחוּט־הַשַּׂעֲרָה•**, מָשָׁל לְדָבָר קָטָן וּמוּעָט בְּיוֹתֵר: ״רְשָׁעִים נִדְמֶה לָהֶם (יֵצֶר־הָרָע) כְּחוּט־הַשַּׂעֲרָה״ (סוכה נב.). ״עִנְיָנִים שֶׁלֹּא בְּיָדוֹ... הָיָה לְתַקְּנָם אַף כְּחוּט־הַשַּׂעֲרָה״ (ברנר, א 378). ״הֶבְדֵּל דַּק לִכְאוֹרָה רַק כְּחוּט־הַשַּׂעֲרָה״ (שטיינמן, במעגל 42).

– **דִּקְדֵּק עִמּוֹ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה•**, הִקְפִּיד עִמּוֹ עַל כָּל פְּרָט קָטָן: ״שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה״ (יבמות קכא:) [וראה עוד בערך דִּקְדֵּק]

– **חוּט־הַשָּׁנִי** [שאול מן יהושע ב יח, ושם כפשוטו — חוט אדום] קַו יְסוֹדִי, יְסוֹד קַיָּם וְרָצוּף: ״וְהָרֹשֶׁם הָרִאשׁוֹן מֵעוֹלַם הַחוּץ שֶׁפָּעַל עָלָיו אָז, מְחַלְחֵל וְעוֹבֵר כְּחוּט־הַשָּׁנִי כִּמְעַט בְּכָל יְצִירוֹתָיו״ (ברש, ג 9).

– מחוט ועד שרוך נעל, מן הדבר הדק ועד העבה, מקטן ועד גדול: "אם־מחוט ועד שרוך־נעל, ואם־אקח מכל־אשר־לך" (בראשית יד כג).

– מושך החוטים° [ביטוי ציורי שאול ממעשהו של העובד בתיאטרון־בובות המפעיל את הבובות בחוטים שבידיו], כנוי למי שמפעיל ומכוון בסתר את מעשיהם של אחרים.

– החוט המשלש, שלישיה, משל לשלושה הקשורים קשר חזק ואמיץ: "טובים השנים מן־האחד... והחוט המשלש לא במהרה ינתק" (קהלת ד ט–יב). "הדת, הספרות... הלשון זה היה החוט המשלש הלאמי שקשר ואחד מני אז כל חלקי העם" (אחד העם, תג). "חבורת הרעים נתפרדה... והחוט המשלש נתק במהרה" (ברקוביץ, תר' חיי תלג).

חוטא ז' [מן א·חטא, חטא] עובר עברות, איש שחטאיו מרבים: "רשע וחוטא" (משלי יא לא). "שלא יהא חוטא נשכר" (חלה ב ז). – [חוטאת, חוטאים, חוטאות]

– **חוטא ומחטיא** [על־יסוד המסופר על ירבעם בן־נבט, מלכים א יד טז] כנוי־גנאי לרשע מרשע, המסית ומשפיע לרעה גם על אחרים.

חוטב ז' [מן א·חטב, חטב] חוטב־עצים, מי שעסוקו כריתת עצים מיער או חטיבת גזרי־עצים גדולים לנסרים: "חטבי עצים ושאבי־מים לעדה" (יהושע ט כז). "חוטב עצים איש קרדם" (ביאליק, שחה נפשי.) – [חוטבי־עצים]

חוטי∴ ת' [מן חוט] הקשור בחוט, מפעל בחוטים: השדור בטלפון הוא חוטי, לעמת השדור ברדיו שהוא אלחוטי. – [־טית, חוטיים, ־טיות]

חוטם, ראה חטם. **חוטמי**, ראה חטמי.

חוטני° ת' ראה חוטי. – [חוטנית, חוטניים, ־ניות]

חוטר, ראה חטר.

חוטרא• ז' [ארמית] חטר, מקל: "ואתא חוטרא והכה לכלבא" (הגדה של פסח). "בפני כלב מכה אין מראין חוטרא" (מנדלי מו"ס תסג).

– **זרק חוטרא לאוירא ועל עיקריה הוא קאם**• (בראשית רבה פז), זרק מקל לאויר – לעקרו ניפל, כלומר כל דבר וכל אדם חוזר אל מקורו ואל סביבתו.

– **לא איברא חוטרא אלא לכלבא**° (ברקוביץ, תר' טוביה קכז), לא נברא המקל אלא לכלב [נוסח ארמי של מימרה ביידיש]

חוטרת, ראה חטוטרת.

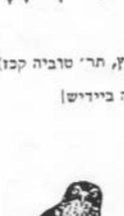
חיואי (1/25)

חויאי°, חיויאי ז' [ארמית: חיויא נחש] עוף דורס ממשפחת הבזים (Circaetus gallicus). הצד העליון של גופו חום, צדו התחתון לבן עם שורות של כתמים חומים. נזון בבעלי־חיים קטנים, ביחוד זוחלים. מצוי בכל חלקי ארץ־ישראל. בעונת החרף, בהחבא הזוחלים, נודדים החויאים לארץ ערב וחוזרים באביב. – [חויאי־, חויאים, חויאי־]

חויה°, חוויה נ' [מן חיה, חוה] 1. הרגשה עמקה, התרשמות רבה מדבר־מה מלוה רגשי התפעלות, הזדהות וכו': המחזה שהצג היה בו משום חויה עמקה לצופים. 2. נסיון חיים, מארע שרשומו רב על האדם: "מהדורות הרבה היו לחוית־יסוד זו" (סדן, ממחוז קנד). חויות רבות עברו על הפליט עד שהגיע אל חוף המולדת. – [חוית־, חויות, חויות־]

חוילה° נ' [על־יסוד אחת הנוסחות בספרי עקב לז: "ארץ שעשויה חוילאות חוילאות למלכים ושולטונים", ובדמיון צלילים לשם הלועזי Villa]: וילה, בית בודד בנוי בסביבה של נוף נאה, מקף גן וכדומה. – [חוילת־, חוילות או חוילאות]

חויתי°, חווייתי ת' [מן חויה] שיש בו משום חויה, רגשי־נפשי: קריאה אמנותית־חויתית. חדירה לעולמה החויתי של שירת המשורר. – [חויתית, ־תיים, ־תיות]

חוכא•, חוכה° נ' [ארמית: ברכות ט:, מן חוך] צחוק, חיוך, לעג: "בשעת הקריאה לא פסקה חוכא מפי" (מנדלי מו"ס, שכו). "כאן לא יכל מורי לכבש את יצר הצחוק שלו ופרץ בחוכא מצלצלת" (ויסלבסקי, תר' מרד 38). "ומתאמץ להעלות חוכא כלשהי על שפתי בנו" (טביב, דרך 107). – [חוכת־, חוכות]

– **חוכא ואטלולא•** (עירובין סח:), **חוכא וטלולא•** (גירסת הערוך שם), לעג וקלס, צחוק גדול: "על הציורים אצל הסופרים שאינם יהודים אין לסמך, מפני שהם ציורי־זועה, חוכא ואטלולא" (סוקולוב, במראות 23). "וכל נשי מי־הסודה מלגלגות ועושות אותו חוכא ואטלולא" (שניאור, סיפורים קכב). "ואת 'המתמיד' מציגים מיד אחר 'קראו לנחשים', חוכא ואטלולא!" (ברנר, ג 168). "ערבוביא של חוכא וטלולא עולה באזני בנימין" (מנדלי מו"ס, סח). "התחילו שניהם לנשק גם זה לזה – חוכא וטלולא" (ברקוביץ, תר' טוביה קב).

– **חוכה והתלולה**° [על־פי "חוכא ואיטלולא"] צחוק ולעג: "תופסים להם חלוץ פלוני שתמול או שלשום ירד מן האניה בימה של יפו, ועושין בו חוכה והתלולה" (טביב, כערער 15).

חוכך° ת' [מן חכך, חכך] 1. מבצע על־ידי חכוך ושפשוף. 2. מהסס, מספק – ראה ערך חכך. – [חוככת, חוככים, ־ות]

– **הגה חוכך**°, [בפוניטיקה] הגה הנוצר על־ידי חכוך כלי־הדבור, כגון כ, פ.

חוכר• ז' [מן חכר, חכר] 1°. שוכר קרקע או בית־עסק וכדומה לשם שמוש בהם זמן מסים: חוכר אחזה. חוכר בית־מרזח. 2• [בהלכות התלמוד] שוכר אדמה על־מנת שישלם לבעליה שעור מסכם מיבולה: "החוכר שדה מישראל" (דמאי ו א). "שוכר–במעות, חוכר–בפרות" (תוספתא דמאי ו ב). – [חוכרת, חוכרים, ־רי־, ־ות]

א. **חול** [ארמית: חול, חייל; ערבית: חאל נטה, הסתובב]

~ פע' **חל** פ"ע 1. רקד, כרכר: "אם־יצאו בנות־שילו לחול במחלות" (שופטים כא כא). 2 [חל על־] ירד, הגיע אל־, בא: "סער מתגורר, על ראש רשעים יחול" (ירמיה ל כג). "נקי אנכי... מדמי אבנר בן־נר, יחלו על־ראש יואב" (שמואל ב ג כח-כט). "כל חלומותי הרעים... כלם יחולו על ראשו" (עגנון, כלה רכו). יחולו ברכות על ראשו. 3• [חל ב־] קרה, "נפל", עלה ביום מסים: "ארבעה עשר (בניסן) שחל להיות בשבת" (פסחים ג ו). 4• [חל על־] היה בעל תקף לגבי־, חיב את־, התיחס ל־: "אין

קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו״ (ירושלמי שביעית לה ג). ״הַשַּׁבָּת חָלָה עַל הַכֹּל, וּשְׁבִיעִית אֵינָהּ חָלָה אֶלָּא עַל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בִּלְבָד״ (ירושלמי שבת ח ד). פְּקֻדַּת הַגִּיּוּס חָלָה עַל כָּל הַצְּעִירִים מִבְּנֵי שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה וָמַעְלָה. – [לָחוּל, חָלָה; חָל, חָלָה; יָחוּל]

~ פִּע׳ **חוֹלֵל** פ״ע 1. חָל, רָקַד: ״וַיִּשְׂאוּ נָשִׁים לְמִסְפָּרָם מִן הַמְּחֹלְלוֹת״ (שופטים כא כג). ״תַּעַד תִּפֶּיהָ וּמְחוֹלֶלֶת בְּרָאשֵׁי הַצּוּרִים״ (ביאליק, מגילת ה). 2. יָלַד, יָצַר – ראה **חיל**. – [לְחוֹלֵל, מְחוֹלֵל, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחוֹלֵל** – ראה ב. חיל.

– **לֹא חָלוּ בּוֹ יָדַיִם**, לֹא נָגְעוּ בּוֹ: ״סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע וְלֹא־חָלוּ בָהּ יָדָיִם״ (איכה ד ו). ״גַּן נָעוּל וְחָתוּם, זָרוּעַ חִידוֹת וּפְלָאִים, לֹא חָלָה בָּהֶם יָד וְלֹא נִסָּה אֲלֵיהֶם דְּבַר שְׂפָתַיִם״ (ביאליק, אחד אחד).

ב. **חול** [קרוב אל יחל; ראה גם **חנן**]

~ הת׳ **הִתְחוֹלֵל** • [רק בצירוף:]

– **נִתְחוֹלְלָה דַּעְתּוֹ עָלָיו**•, נִרְגַּע, נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ: ״כַּמָּה יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה... כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹלֵל דַּעְתּוֹ עָלָיו״ (ברכות ל:). ״אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹלֵל דַּעְתֵּנוּ אָמַר כֵּן, שֶׁלֹּא נִהְיֶה בְּהוּלִים כָּל כָּךְ אַחֲרֵי מַתָּנוֹת״ (עגנון, אלו רסא). ״דַּעְתּוֹ לֹא נִתְחוֹלְלָה עָלָיו, וְהָיָה מֵצִיק לְאִמּוֹ יוֹם־יוֹם וּמַקִּיפָהּ בִּשְׁאֵלוֹת״ (שנהר, ב 332).

א. **חוֹל** ז׳ [ארמית: **חוֹלָא**] גַּרְגְּרִים קְטַנִּים שֶׁל אֲבָנִים, שַׁחַק סְלָעִים: ״כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל, וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד מִשְּׁנֵיהֶם״ (משלי כז ג). ״חוֹל הַדַּק... חוֹל הַגַּס״ (חולין ו ז). ״בֵּין חוֹלוֹת הַמִּדְבָּר הַצְּהֻבִּים״ (ביאליק, מתי מדבר). אַדְמַת חוֹל. – [חוֹל־, חוֹלוֹת]

– **כַּחוֹל, כְּחוֹל הַיָּם, כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם**. הַרְבֵּה מְאֹד, עָצוּם עַד אֵין מִסְפָּר: ״וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ״ (ישעיה מח יט). ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״ (הושע ב א). ״וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחוֹל שֶׁעַל־שְׂפַת הַיָּם לָרֹב״ (שופטים ז יב).

– **בָּנָה בַּחוֹל**° [בהשאלה] טָרַח לְחִנָּם, לֹא רָאָה פְּרִי בַּעֲמָלוֹ: ״אֶלְחַם בַּצְּלָלִים וְאֶבְנֶה בַּחוֹל״ (ביאליק, איגרת קטנה).

ב. **חוֹל**• ז׳ [על־יסוד איוב כט יח: ״עם קני אגוע, וכחול ארבה ימים״] כִּנּוּי לְעוֹף אַגָּדִי בְּאַגָּדוֹת חֲזַ״ל (בְּדוֹמֶה לָעוֹף Phoenix שֶׁבְּאַגָּדוֹת הָעַמִּים): ״עוֹף אֶחָד וּשְׁמוֹ חוֹל... אֶלֶף שָׁנָה הוּא חַי, וּבְסוֹף אֶלֶף שָׁנָה אֵשׁ יוֹצְאָה מִקִּנּוֹ וְשׂוֹרַפְתּוֹ וּמִשְׁתַּיֵּר בּוֹ כְּבֵיצָה וְחוֹזֵר וּמְגַדֵּל אֵיבָרִים וָחַי״ (בראשית רבה יט).

חול, ראה **חֹל**.

חו״ל ר״ת חוּץ־לָאָרֶץ.

חוֹלַאַת^ נ׳ [מן חלה, צורת־משנה של חֳלִי, על־פי השגור בלשון יידיש] כִּנּוּי לְמַחֲלָה רָעָה: ״וְהָיָה מֻטָּל בְּחוֹלַאַת שֶׁמֵּת בּוֹ״ (שאלות ותשובות נודע ביהודה). ״וְחוֹלַאַת זוֹ כְּשֶׁבָּאָה בְּאַקְרַאי בִּמְקוֹמֵנוּ, לֹא בָאָה אֶלָּא לָעֲשִׁירִים אוֹ לְקַבְּצָנִים מֻפְלָגִים״ (מנדלי מו״ס, קלב). ״פִּתְאוֹם חָזַר הַחֹם וְחָזְרָה הַחוֹלַאַת... חוֹלַאַת זוֹ, פָּרָטִיפוּס שְׁמָהּ, אֵין דַּרְכָּהּ לְהָמִית״ (עגנון, אורח 69).

חוֹלֵב° תו״ז [מן חלב, חָלַב] חַלְבָּן, בַּעַל מַחְלָבָה, מוֹכֵר חָלָב: ״טוֹבִיָּה הַחוֹלֵב״ (ברקוביץ, תר׳ כתבי שלום עליכם). – [חוֹלֶבֶת, חוֹלְבִים, ־בוֹת]

– **פָּרָה חוֹלֶבֶת**°, 1. פָּרָה שׁוֹפַעַת חָלָב. 2. כִּנּוּי אִירוֹנִי לְמִפְעָל שֶׁהָעוֹסֵק בּוֹ מֵפִיק מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ גַּם בְּדֶרֶךְ לֹא יְשָׁרָה: תַּפְקִידוֹ שֶׁל אוֹתוֹ פָּקִיד מְשַׁמֵּשׁ לוֹ פָּרָה חוֹלֶבֶת.

חולד, ראה **חֹלֶד**. **חולדה**, ראה **חֻלְדָּה**.

חוֹלֶה תו״ז [מן א-חלה, חָלָה] 1. מִי שֶׁאֵינוֹ בָּרִיא, שֶׁלָּקָה בְּמַחֲלָה, סוֹבֵל מֵהַפְרָעָה בִּבְרִיאוּתוֹ: ״וְאֶת־הַחֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם״ (יחזקאל לד ד). ״מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים, וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה?״ (נחמיה ב ב). ״שִׁשָּׁה דְבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מֵחָלְיוֹ וּרְפוּאָתוֹ רְפוּאָה״ (ברכות נז:). ״מַה יֶּהֱמֶה... לְבָבוֹ הַחוֹלֶה?״ (ביאליק, המתמיד). 2. דּוֹאֵג, מִצְטַעֵר – ראה ערך **חלה**. – [חוֹלֵה־, חוֹלָה, חוֹלַת־, חוֹלִים, חוֹלֵי־, חוֹלוֹת]

– **בֵּית־חוֹלִים**°, מוֹסָד שֶׁמְּאַשְׁפְּזִים בּוֹ חוֹלִים הַנִּמְצָאִים בְּטִפּוּלָם שֶׁל רוֹפְאִים: בֵּית־חוֹלִים כְּלָלִי. בֵּית־חוֹלִים לְחוֹלֵי־נֶפֶשׁ.

– **בִּקּוּר־חוֹלִים**• (שבת קכז.), בִּיאָה לְבֵית חוֹלֶה כְּדֵי לְבַקְּרוֹ, לִרְאוֹת מַה שְּׁלוֹמוֹ וּלְאַחֵל לוֹ רְפוּאָה שְׁלֵמָה.

– **חוֹלַת אַהֲבָה** (שיר השירים ב ה), תֵּאוּר פִּיּוּטִי לְמִי שֶׁמְּאֹהָב אַהֲבָה עַזָּה בְּיוֹתֵר בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּמַשֶּׁהוּ.

– **חוֹלֵה־נֶפֶשׁ**°, מִי שֶׁסּוֹבֵל מֵהַפְרָעָה נַפְשִׁית חֲמוּרָה, כְּגוֹן: דִּכָּאוֹן, טֵרוּף וְעוֹד.

– **בָּרוּךְ רוֹפֵא חוֹלִים**^, [על־פי ברכות ס:] בְּרָכָה לְמִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא.

חוֹלָה• נ׳ [מן חול] שֶׁטַח שֶׁל אַדְמַת חוֹל: ״אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ (שָׂדֶה בְּחוֹלַת הַמָּחוֹז״ (ערכין ג ב). ״קֵיסָרִי בַּת אֱדוֹם שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בֵּין הַחוֹלוֹת״ (מגילה ו.). [ראה גם **חוֹלִית**] – [חוֹלַת־, חוֹלוֹת]

חולי, ראה **חֳלִי**.

חוֹלִי° ת׳ [מן חול] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חוֹל רַב, סָפוּג חוֹל: ״הָאֲדָמָה זִבּוּרִית, חוֹלִית, הַנִּזְקֶקֶת לְהַרְבֵּה־הַרְבֵּה מַיִם״ (טביב, דרך 60). ״בְּדֶרֶךְ חוֹלִית סְעוּרָה מֵרוּחַ״ (גלבוע, בבוקר 44). – [חוֹלִית־, חוֹלִיִּים, חוֹלִיּוֹת]

חוליה, ראה **חֻלְיָה**. **חולין**, ראה **חֻלִּין**.

חוֹלִירָע° נ׳ (= ״חֳלִי רַע״) כְּתִיב עִבְרִי רוֹוֵחַ לִשְׁמָהּ שֶׁל הַמַּחֲלָה הַמִּדַּבֶּקֶת וְהַמְּסֻכֶּנֶת כּוֹלֶרָה (Cholera) – רְאֵה **כּוֹלֶרָה**.

חוֹלִית• נ׳ [מן חול] 1°. כָּל אַחַת מֵעֲרֵמוֹת הַחוֹל (״דְּיוּנוֹת״) הַנֶּעֱרָמוֹת עַל־יְדֵי רוּחוֹת־יָם לְאֹרֶךְ חוֹפִים נְמוּכִים, וְהֵן נָעוֹת וּמִתְקַדְּמוֹת לִפְנִים הָאָרֶץ וּמְכַסּוֹת שְׁטָחִים נִרְחָבִים. חוֹלִיּוֹת נוֹצָרוֹת גַּם בַּמִּדְבָּר. נוֹהֲגִים לְעַכֵּב אֶת תְּנוּעָתָן הַמְסֻכֶּנֶת אֶת הַיִּשּׁוּבִים עַל־יְדֵי מַטָּעִים שׁוֹנִים. 2•. עֲרֵמָה שֶׁל חוֹל נֻקְשֶׁה, גִּבְעַת־חוֹל: ״בְּחוֹלִית שֶׁל יַבְנֶה״ (תוספתא ערכין ב ח). ״בִּימֵי הַשָּׁרָב יֵשׁ שֶׁהוּא (הַנָּהָר)... מִתְיַבֵּשׁ כִּמְעַט. אָז יִגָּלוּ מִתּוֹכוֹ שִׂרְטוֹנוֹת וְחוֹלִיּוֹת, כְּעֵין אִיִּים קְטַנִּים״ (ביאליק, ספיח יא). 3°. חוֹל דַּק: ״עַל רִצְפַּת־הַחֵמָר הַמְטֻאטָאָה לְמִשְׁעֵי זְרוּיָה חוֹלִית אֲדַמְדֶּמֶת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 58). – [חוֹלִית־, חוֹלִיּוֹת]

חולית

חוֹלֵל פעו״י 1. יָצַר, גָּרַם; יָלַד – רְאֵה א. **חיל**. 2. רָקַד, כִּרְכֵּר – רְאֵה ב. **חול**. 3. הִרְגִּיז, הֶחֱרִיד – רְאֵה א. **חיל**. 4. יִחֵל, קִוָּה – רְאֵה ב. **חיל**. 5. דָּקַר, הָרַג – רְאֵה ג. **חלל**.

חוֹלָם⁘, **חֹלֶם**⁘ ז׳ [לפי אברהם אבן-עזרא – מן ב. **חלם** שהוראתו חזק, בריא, על שום ביטויו המקורי בפה רחב, כדו-תנועה au או ou, ונקרא לפיכך במסורה גם **מְלֹא־פוּם** (מלא הפה)] שְׁמוֹ שֶׁל הַסִּימָן בְּנִקּוּדֵנוּ לְצִיּוּן הַתְּנוּעָה O (בַּמִּבְטָא הַסְּפָרַדִּי): נְקֻדָּה מֵעַל לָאוֹת (״חוֹלָם חָסֵר״) כְּגוֹן: אֹ בְּמִלַּת ״אֹהֶל״, אוֹ וֹ אַחֲרֵי הָאוֹת (״חוֹלָם מָלֵא״) כְּגוֹן: ״שׁוֹ״ בְּמִלַּת ״שׁוֹמֵר״.

חוֹלְמָנִי° ת׳ [מן א. חלם, חָלַם] נִרְאֶה כְּחוֹלֵם, רַךְ וְעָנֹג, מַבִּיעַ כִּסּוּפִים: ״מְגַלְגֵּל עֵינַיִם חוֹלְמָנִיּוֹת״ (סערוני, ניסים 22). ״אִשָּׁה עֲנֻגָּה הָיְתָה, חוֹלְמָנִית״ (ארד, תר׳ ז׳יוואגו 416). **צְלִילֵי מוּסִיקָה חוֹלְמָנִיִּים**. – [חוֹלְמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוֹלְמָנִיּוּת° נ׳ [מן א. חלם, חָלַם] שְׁקִיעָה בַּחֲלוֹמוֹת, הַזָּיָנוּת: ״עֵינָיו שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִן הַחוֹלְמָנִיּוּת״ (אריכא, סופר 102). **מַצַּב־רוּחַ שֶׁל חוֹלְמָנִיּוּת וְשִׁכְחַת הַמְּצִיאוּת**. – [חוֹלְמָנִיּוּת־]

חוֹלָנִי• ת׳ [מן א. חלה, חָלָה] **1**•, יְדוּעַ חֹלִי, חוֹלֶה קְצָת, חָלוּשׁ: ״מִפְּנֵי־מָה פָּנֶיךָ חוֹלָנִיּוֹת?״ (ירושלמי הוריות מח א). ״וְזָכַר אֶת פָּנָיו הַחוֹלָנִיּוֹת וְהַצְּנוּמוֹת״ (מגדלי מו״ס, קפה). **אָדָם תָּשׁוּשׁ וְחוֹלָנִי**. **2**°, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גִּלּוּיֵי מַחֲלָה: ״מַחְוִירִים פְּנֵי חוֹלִים חֲוַרְוֹרִית חוֹלָנִית״ (ליסיצקי, תולדות 186). **רְגִישׁוּת חוֹלָנִית**. – [חוֹלָנִית, חוֹלָנִיִּים, חוֹלָנִיּוֹת]

חוֹלָנִיּוּת° נ׳ [מן חוֹלָנִי] מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלָנִי, חֻלְשָׁה רַבָּה, בְּרִיאוּת לְקוּיָה: **גּוּפוֹ הָרָזֶה וּלְחָיָיו הַנְּפוּלוֹת הֵעִידוּ עַל חוֹלָנִיּוּתוֹ**.– [חוֹלָנִיּוּת־]

חוֹלְסִית• נ׳ [הרחבה מן **חוֹל**; ואולי מיוונית: chalix גרגר־אבן] אַדְמַת חוֹל וְגַרְגְּרֵי אֲבָנִים: ״מָכַר לוֹ חוֹלְסִית וּמְצוּלָה״ (בבא בתרא סז.). ״בַּגָּדָה הַשְּׂמָאלִית (שֶׁל הַנָּהָר), אֲשֶׁר אַדְמָתָהּ, אַדְמַת הַחוֹל וְהַחוֹלְסִית, עֲקָרָה וּקְשׁוּחָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 123). ״וּבְצֶלַע הַגִּבְעָה וּבְחוֹלְסִיתוֹ שֶׁל עָרוּץ״ (יזהר, שיירה 107). – [חוֹלְסִית־]

– **חוֹלְסָאוֹת**• [על־פי בבא בתרא סז.] מָקוֹם שֶׁחוֹפְרִים שָׁם חוֹל לְבִנְיָן אוֹ לְתַעֲשִׂיָּה: ״יְהוּדִי... קָנָה חוֹלְסָאוֹת וְהֶעֱסִיק בָּהֶן מֵאוֹת פּוֹעֲלִים״ (דרויאנוב, 1976).

חוֹלֵץ• ז׳ [מן א. חלץ, חָלַץ] **1**•, צְבָת שֶׁמּוֹצִיאִים בָּהּ מַסְמְרִים (תוספתא כלים בבא מציעא ד ה). **2**°, מַחְלֵץ, מַסְמֵר מְבֹרָג לְהוֹצָאַת פְּקָק מִבַּקְבּוּק. **3**•, מִי שֶׁנּוֹתֵן חֲלִיצָה לִיבִמְתּוֹ – ראה **חלץ, חָלַץ**. – [חוֹלֵץ־, חוֹלְצִים, חוֹלְצֵי־]

חולצה, ראה חֻלְצָה. **חולשה**, ראה חֻלְשָׁה.

חולצית, ראה חֻלְצִית. **חום**, ראה חֹם.

חוּם ת׳ [אולי קרוב אל **חמם** – שנראה כעין שרוף] שְׁחַרְחַר־אֲדַמְדַּם, בַּעַל צֶבַע שֶׁהוּא כְּעֵין תַּעֲרֹבֶת שֶׁל אָדֹם וְשָׁחוֹר: ״וְכָל־שֶׂה חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים״ (בראשית ל לב). ״הִיא הָיְתָה לְבוּשָׁה שִׂמְלָה חוּמָה, וְעֵינֶיהָ הַחוּמוֹת הָיוּ חַמּוֹת וְלַחוֹת״ (עגנון, כפות תמט). **הַקָּפֶה – צִבְעוֹ חוּם־כֵּהֶה. נַעֲלַיִם חוּמוֹת**.–[חוּמָה, חוּמִים, חוּמוֹת]

חומד, ראה חֹמֶד.

חוֹמְדָן°, **חוֹמְדָנִי**° ת׳ [מן חמד, חָמַד] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חֶמְדָּה, תַּאַוְתָנִי: ״עֵינֶיהָ מִתְרַוְּחוֹת מִיָּד וְהַלִּחְלוּחַ הַחוֹמְדָן הַזֶּה הַמִּזְדַּכֵּךְ בֵּינוֹת הָרִיסִים״ (קובנר, פנים 18). **מַבָּטִים חוֹמְדָנִיִּים**. – [חוֹמְדָנִית, חוֹמְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוֹמָה נ׳ [אוגריתית: **חמת**; מואבית: **חמת**; אולי קרוב בערבית: **חִמַאיַה** הגנה, מחסה] **1**, קִיר־אֲבָנִים גָּבוֹהַּ מִסָּבִיב לְעִיר, לְמִבְצָר וְכַדּוֹמֶה: ״כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ״ (דברים ג ה). ״עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַםִ הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה״ (ישעיה סב ו). **2**, מַחֲסֶה, גֶּדֶר־מָגֵן: ״וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם״ (שמות יד כב). – [חוֹמַת־, חוֹמוֹת, חוֹמוֹתַיִם]

– **חוֹמָה וּמִגְדָּל**°, שִׁיטַת הַבְּנִיָּה שֶׁל יִשּׁוּבִים שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בָּאָרֶץ בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי בָּאֲזוֹרִים שֶׁהָיוּ נְתוּנִים לְסַכָּנַת הַתְקָפוֹת: קִיר־מָגֵן מִסָּבִיב לַיִּשּׁוּב וּמִגְדַּל־צוֹפִים בְּתוֹכוֹ.

– **בֵּית־חוֹמָה**°, בֵּית־אֲבָנִים (עַל־פִּי־רֹב בֶּן קוֹמוֹת אֲחָדוֹת).

– **עִיר־חוֹמָה** (ויקרא כה כט), עִיר מְבֻצֶּרֶת, מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִסָּבִיב: **יְרוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה עִיר־חוֹמָה הִיא**.

– **הָיָה חוֹמָה עָלָיו**, [השווה ערבית: **חַאמַה לַהְ עַן**] הֵגֵן עָלָיו, הָיָה לוֹ לְמַחֲסֶה: ״וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד... חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ גַּם־לַיְלָה גַּם־יוֹמָם״ (שמואל א כה טו—טז).

– **נִפְסְקָה חוֹמַת בַּרְזֶל בֵּינֵיהֶם**•, **1**•, הֵם הִתְרַחֲקוּ זֶה מִזֶּה, נִתַּק הַמַּגָּע הַיָּשָׁר בֵּינֵיהֶם: ״מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ נִפְסְקָה חוֹמַת בַּרְזֶל בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (ברכות לב:). **2**° [בהוראה הפוכה מזו] בָּטֵל הַמֶּרְחָק וְהַנִּגּוּד, נִפְרְצָה הַחוֹמָה הַחוֹצֶצֶת בֵּינֵיהֶם: ״נִפְסְקָה חוֹמַת־בַּרְזֶל שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת, וְשׁוּב אֵין הוּא בּוֹדֵד בְּמַכְאוֹבָיו וְאֵין הוּא מְשֻׁנֶּה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת״ (הזז, יעיש א 139).

חומט, ראה חֹמֶט. **חומית**, ראה חֻמִּית.

חוֹמְלָנִי° ת׳ [מן חמל, חָמַל] רַחֲמָנִי, מַבִּיעַ חֶמְלָה: ״בְּחִיּוּךְ חוֹמְלָנִי קָרָא״ (פרלמן, תר׳ מסע 24). – [חוֹמְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חומץ, ראה חֹמֶץ.

חומצה, ראה חֻמְצָה. **חומצתי**, ראה חֻמְצָתִי.

חוֹמְקָנִי° ת׳ [מן חמק, חָמַק] הַנּוֹטֶה לְהִתְחַמֵּק, חוֹלֵף וְעוֹבֵר: ״וְהִשְׁפִּיל רִיסָיו וְשָׁב וְהֵשִׁיט מַבָּט חוֹמְקָנִי עַל קוֹבִי״ (יזהר, צקלג 127). – [חוֹמְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חומר, ראה חֹמֶר. **חומש**, ראה 1, חֻמָּשׁ. 2, חֹמֶשׁ.

חומרה, ראה חֻמְרָה. **חונף**, ראה חֹנֶף.

חוֹנְפָנִי° ת׳ [מן חנף, חָנַף] מַחֲנִיף, צָבוּעַ: ״כֻּלּוֹ מֶתֶק חוֹנְפָנִי מְנֻמָּס״ (חורגין, מורטון). **הִתְנַהֲגוּת חוֹנְפָנִית**. –[חוֹנְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוֹנְקָנִי° ת׳ [מן חנק, חָנַק] הַגּוֹרֵם לִתְחוּשַׁת חֶנֶק, דָּחוּס בְּיוֹתֵר: ״רֵיחַ הַלַּעֲנָה הַמָּרִיר... חֲרִיפוּתוֹ הַחוֹנְקָנִית... נִסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 124). – [חוֹנְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוס [ארמית: **חוס**, **חַיֵּס**]

~ פָּע׳ **חָס** פ״י **1**, רִחֵם, חָמַל: ״וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל־אָחִיו... וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֲרַחֵם״ (ירמיה יג יד). **2**, הָיָה צַר לוֹ לְהַפְסִיד דְּבַר־מָה אוֹ לְקַלְקֵל דְּבַר־מָה: ״אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן... וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה״ (יונה ד י־יא). ״הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (יומא לט.). – [לָחוּס עַל־; חַסְתִּי... חָס, חָסָה; חָס, חָסָה; יָחוּס]

– **חָס עַל כְּבוֹדוֹ**•, שָׁמַר עַל כְּבוֹדוֹ, נִזְהַר מִלְּהָקֵל בְּעֶרְכּוֹ: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָס עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת״ (מכילתא משפטים יב).

– **חָס לוֹ**, חָלִילָה לוֹ, בְּשׁוּם פָּנִים לָאו [על־יסוד הארמית: ״חס ליה לזרעיה דאבא״, חולין קיא:]: ״חָס לוֹ לְחֶמְדַּת שֶׁיַּכִּירוּ בּוֹ שֶׁנִּתְאַדֵּם״ (עגנון, כפות שע). ״אַל לוֹ וְחָס לוֹ לַצֵּר בְּגִינָהּ״ (שנהר, ב 89).

– חַס וְחָלִילָה•, חַס וְשָׁלוֹם•, רְאֵה חַס.

– חָסָה עֵינוֹ עַל־, חָס, חָמַל, רִחֵם: ״וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל״ (דברים יג ט). ״וְעֵינְכֶם אַל תָּחֹס עַל כְּלֵיכֶם״ (בראשית מה כ).

חוסן, ראה חֹסֶן. **חוסר,** ראה חֹסֶר.

חוֹף ז׳ [ארמית: **חוֹפָא** גבול, שפה; ערבית: **חַאפַּה** גדר, חוף] שְׂפַת יָם אוֹ נָהָר, רְצוּעַת הָאֲדָמָה הַקְּרוֹבָה לַיָּם אוֹ לַנָּהָר: ״בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל״ (יהושע ט א). ״זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן״ (בראשית מט יג). ״וְהָאֳנִיָּה בְּשָׁלוֹם אֶל הַחוֹף הִגִּיעָה״ (ביאליק, קטינא).– [חוֹף־, חוֹפִים, חוֹפֵי־]

– **חוֹף־מִבְטַחִים**°, חוֹף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְלָט לִסְפִינוֹת וְלִכְלֵי־שַׁיִט מֵרוּחַ־סְעָרָה [ובהשאלה] מָקוֹם בִּטָּחוֹן וְשַׁלְוָה: ״כְּחוֹזֵר מֵעַרְפִלֵּי־נֵכָר קָרִים לְאֶרֶץ מְכוֹרָתוֹ הַבְּהִירָה, הַחַמָּה, לְחוֹף־מִבְטַחָיו״ (ברקוביץ, הראשונים שו).

– **עִיר־חוֹף**°, עִיר הַשּׁוֹכֶנֶת עַל שְׂפַת יָם: תֵּל־אָבִיב. חֵיפָה. אַשְׁדּוֹד – הֵן עָרֵי־חוֹף בְּיִשְׂרָאֵל.

– **מֵימֵי־חוֹפִין**°, מַיִם טֶרִיטוֹרְיָאלִיִּים – ראה ערך מַיִם.

(חוף) חָף פ״י שִׁפְשֵׁף – רְאֵה ב. חָפַף.

חופה, ראה חֻפָּה.

חוֹפָה° נ׳ [מן חוף] חוֹף קָטָן, שֶׁטַח מֻגְבָּל בַּחוֹף: ״הָאַנְגְּלִי הַהוֹלֵךְ עִם הַ׳מִּיס׳ שֶׁלּוֹ תָּמִיד אֶל חוֹפַת־הָרַחֲצָה״ (פרלמן, תר׳ רעיונות סה). [חוֹפַת־, חוֹפוֹת]

חוֹפֵז° ת׳ [מן חפז, חָפַז] מָהִיר: ״כֻּלּוֹ צִלְצוּל חוֹפֵז וָרָם״ (אלתרמן, עיר 25). – [חוֹפֶזֶת, חוֹפְזִים, חוֹפְזוֹת]

חופז, ראה חֹפֶז.

חוֹפְזָנִי° ת׳ [מן חופז] שֶׁנַּעֲשֶׂה מִתּוֹךְ חִפָּזוֹן, נִמְהָר: ״הִיא הִקְפִּידָה בְּיָדַיִם חוֹפְזָנִיּוֹת עַל הַחִפּוּי וְיִשְּׁרָה אֶת פָּנָיו״ (שמיר, הוא הלך 19). ״יָצָא מִן הַשַּׁעַר בִּפְסִיעָה חוֹפְזָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 31). ״הַתִּיזָה ׳שָׁלוֹם׳ חוֹפְזָנִי וְעָקְרָה מִמְּקוֹמָהּ בְּרִיצָה״ (שלו, קולות 32). – [חוֹפְזָנִית, חוֹפְזָנִיִּים, חוֹפְזָנִיּוֹת]

– **חוֹפְזָנִית*** תה״פ בְּחִפָּזוֹן, בִּמְהִירוּת רַבָּה: ״הַנְּסִיכָה מָרְיָה מָחֲתָה חוֹפְזָנִית אֶת דִּמְעוֹתֶיהָ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 300).

חוֹפָמִי° ז׳ [חוף + מַיִם] עוֹף קָטָן בְּגֹדֶל הַזַּרְזִיר אוֹ הַשְּׂלָו, נִמְצָא עַל חוֹפֵי יַמִּים, אֲגַמִּים אוֹ נְהָרוֹת (Charadrius). צֶבַע נוֹצָתוֹ שָׁחוֹר וְלָבָן אוֹ חוּם־אָפֹר וְלָבָן. הַחוֹפָמִי רָץ בִּמְהִירוּת עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה הַטּוֹבְעָנִית וּמוֹצִיא מִמֶּנָּה אֶת מְזוֹנוֹ בְּמַקּוֹרוֹ הַקָּצָר: תּוֹלָעִים, חֲרָקִים וְסַרְטָנִים זְעִירִים. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים כִּשְׁמוֹנָה מִינֵי חוֹפָמִים, מִעוּטָם דּוֹגְרִים בָּאָרֶץ, רֻבָּם עוֹבְרֵי־אֹרַח. – [חוֹפָמִים, חוֹפְמֵי־]

חופמי (1/7)

חופן, ראה חֹפֶן.

חוֹפֵף° ת׳ [מן א. חפף, חָפַף] 1 [בהנדסה] שָׁוֶה בְּדִיּוּק בְּצוּרָתוֹ וּבְמִדּוֹתָיו: שְׁנֵי מְשֻׁלָּשִׁים חוֹפְפִים, כְּשֶׁצַּלְעוֹתֵיהֶם שָׁווֹת. 2 [בהשאלה] זֵהֶה לְגַמְרֵי: מֻשָּׂגִים חוֹפְפִים. 3, מְכַסֶּה לְמַעְלָה – ראה חפף. – [חוֹפֶפֶת, חוֹפְפִים. ־וֹת]

חוֹפְפוּת° נ׳ [מן חוֹפֵף] הֱיוֹת חוֹפֵף, זֶהוּת, מַצָּבָם שֶׁל דְּבָרִים הַחוֹפְפִים זֶה אֶת זֶה. – [חוֹפְפוּת־]

חופש, ראה חֹפֶשׁ. **חופשי,** ראה חָפְשִׁי.

חופשה, ראה חֻפְשָׁה. **חופשיות,** ראה חָפְשִׁיּוּת.

א. **חוּץ** ז׳ [קרוב אל חַיִץ, חצץ, חצה] 1, מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ פְּנִים, כָּל מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת: ״לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ? וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת״ (בראשית כד לא). ״לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ בַּחוּץ תַּעֲמֹד״ (דברים כד י–יא). 2, רְחוֹב, שׁוּק: ״שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם״ (ירמיה ה א). ״וְנָתֹן לוֹ כִכַּר־לֶחֶם לַיּוֹם מִחוּץ הָאֹפִים״ (ירמיה לז כא). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חוּץ־, חוּצוֹת]

– **חוּצָה, הַחוּצָה,** אֶל הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹךְ־: ״לֹא תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה״ (שמות יב מו). ״וַיֵּצֵא הַחוּצָה״ (בראשית לט יב).

– **חוּצָה לְ־**•, שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹךְ־: ״חוֹרֵשׁ קַרְקַע שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְקַרְקַע שֶׁחוּצָה לוֹ״ (ירושלמי שביעית לג ב).

– **מִחוּץ לְ־, מִחוּצָה לְ־,** לֹא בְּתוֹךְ־, לֹא בִּפְנִים: ״וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר״ (בראשית יט טז). ״וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה״ (שמות לג ז). ״וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים״ (יחזקאל מ מד).

– **מִבַּחוּץ**•. לֹא מִבִּפְנִים: ״אֵינוֹ דִין שֶׁמֹּשֶׁה שֶׁעָשָׂה הַמִּשְׁכָּן יְהֵא עוֹמֵד מִבַּחוּץ, וַאֲנִי מִבִּפְנִים״ (תנחומא ויקרא א). ״לֹא כָּל שֶׁנִּרְאֶה יָפֶה מִבַּחוּץ יָפֶה מִבִּפְנִים״ (עגנון, אורח 251).

– **חוּץ־לָאָרֶץ**°, **חוּצָה־לָאָרֶץ**•, 1•, הָאֲרָצוֹת שֶׁאֵינָן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: ״בָּאָרֶץ אַתֶּם חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת, וְאִי אַתֶּם חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת בְּחוּצָה־לָאָרֶץ״ (ירושלמי שביעית לו ב). ״נִמְשֶׁכֶת וְהוֹלֶכֶת בְּחוּצָה־לָאָרֶץ וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדַת הַתְּחִיָּה״ (ביאליק, האמנות הטהורה). יָבוֹא סְחוֹרוֹת מִחוּץ־לָאָרֶץ. 2°, הָאֲרָצוֹת שֶׁאֵינָן בִּתְחוּמֵי הָאָרֶץ הַמְדֻבֶּרֶת: ״בְּהִוָּדַע לוֹ שֶׁגַּם אֵצֶל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בְּחוּץ־לָאָרֶץ יֵשׁ מַאֲמִינִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד).

– **חוּץ־לַאַרְצִי**°, שֶׁבָּא מִחוּץ־לָאָרֶץ, שֶׁאֵינוֹ מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת: ״עוֹד לִפְנֵי כְּאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה הַסַּיָּר הַחוּץ־לַאַרְצִי בְּנֵיאַפּוֹל כְּמַטָּרָה לְכָל חֵץ״ (סוקולוב, במראות 692).

– **חוּץ לַתְּחוּם**•, 1•, לֹא בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה מִבֵּיתוֹ, שֶׁהוּא תְּחוּם־שַׁבָּת [ראה ערך תְּחוּם]: ״רוֹצֵחַ שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם וּמְצָאוֹ גּוֹאֵל־הַדָּם״ (מכות ב ז). ״יָצָא לוֹ חוּץ לַתְּחוּם, כֵּיוָן שֶׁחֲשֵׁכָה יַתְחִיל לִקְצֹר״ (ירושלמי מגילה עג ג). ״שַׁבַּת־קֹדֶשׁ מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא, וַאֲנִי עוֹמֵד מִחוּץ לַתְּחוּם״ (עגנון, אלו שד). 2° [בצבא] כִּנּוּי לְכָל שֶׁטַח שֶׁאָסוּר לְחַיָּלִים אוֹ לְסוּג מְסֻיָּם שֶׁל חַיָּלִים לְהִמָּצֵא בּוֹ מִטַּעֲמֵי בִּטָּחוֹן, אוֹ מִטַּעֲמֵי בְּרִיאוּת אוֹ מוּסָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (Out of bounds).

– **מִבַּיִת וּמִחוּץ,** גַּם מִן הַצְּדָדִים הַפְּנִימִיִּים וְגַם מִן הַחִיצוֹנִיִּים: ״וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ (אֶת הַתֵּבָה) מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר״ (בראשית ו יד).

– **הַשְׁפָּעַת־חוּץ**°, הַשְׁפָּעָה מִלְּשׁוֹנוֹת אוֹ מִתַּרְבֻּיּוֹת אֲחֵרוֹת: ״אֵין לְךָ לָשׁוֹן הַפְּטוּרָה מֵהַשְׁפָּעַת־חוּץ – מִדָּה שֶׁרֻבָּהּ קָשֶׁה וּמִעוּטָהּ יָפֶה״ (אבינרי, יד 146).

– **יוֹצֵאת־חוּץ**• (כלים כח ט), כִּנּוּי לְזוֹנָה, יַצְאָנִית, נַפְקָנִית.

– **יָצָא חוּץ, יָשַׁב חוּץ** (דברים כג יג-יד), [בלשון נקייה] נִפְנָה לִצְרָכָיו.

– **מִשְׂרַד־הַחוּץ**°, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הָעוֹסֵק בַּיְּחָסִים הַמְּדִינִיִּים, הַכַּלְכָּלִיִּים וְהַתַּרְבּוּתִיִּים שֶׁל הַמְּדִינָה עִם מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל ע׳מד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

– **עֲבוֹדַת־חוּץ°**, עֲבוֹדָה לֹא בְּתוֹךְ הַמֶּשֶׁק (הַמִּפְעָל, הַמּוֹסָד וְכַדּוֹמֶה), אֶלָּא מִחוּצָה לוֹ.

– **כְּלַפֵּי חוּץ**^, 1^, לַצַּד הַפּוֹנֶה הַחוּצָה: "שֶׁלֹּא יִקְבָּעֵם בְּעֵבֶר הַחֹשֶׁן שֶׁכְּלַפֵּי חוּץ אֶלָּא בָּעֵבֶר שֶׁכְּלַפֵּי פָנִים" (רש"י שמות כח כו). 2°, לְמַרְאִית־עַיִן, לְפִי מַה שֶּׁרוֹאִים מִן הַחוּץ: הָאִישׁ כָּבַשׁ אֶת יְגוֹנוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהֶרְאָה כְּלַפֵּי חוּץ פָּנִים שְׂמֵחִים.

– **שְׁחוּטֵי־חוּץ•** (חולין פה.), בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁנִּשְׁחֲטוּ מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ לְשֵׁם אֲכִילָה, לֹא לְשֵׁם קָרְבָּן.

– **שַׂר־הַחוּץ°**, מִינִיסְטֶר הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד־הַחוּץ [ראה לעיל]

– **תּוֹצֶרֶת־חוּץ°**, סְחוֹרָה שֶׁהוּבְאָה מִחוּץ־לָאָרֶץ – לְהַבְדִּיל מִן "תּוֹצֶרֶת־הָאָרֶץ".

– **מִשָּׂפָה וְלַחוּץ•**, דְּבַר שְׂפָתַיִם, דִּבּוּר בְּלֹא כַּוָּנַת הַלֵּב: "אֵין תּוֹרָתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג (הָאֲדוֹמִי) אֶלָּא מִשָּׂפָה וְלַחוּץ" (סנהדרין קו:).

ב. **חוּץ** תה"פ [הסתעפות מן א. **חוּץ**] [רק בצירוף אל מִן־:]

– **חוּץ מִן־**, 1• [במשפט הפותח בכלל: הַכֹּל, כָּל־] לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל, לְמַעֵט: "הַכֹּל חַיָּבִין בִּרְאִיָּה, חוּץ מֵחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן" (חגיגה א א). "כָּל הַנְּגָעִים אָדָם רוֹאֶה חוּץ מִנִּגְעֵי עַצְמוֹ" (נגעים ב ה). "הַסִּפְרִיָּה פְּתוּחָה בְּכָל יוֹם, חוּץ מִשַּׁבָּתוֹת וְחַגִּים" (מודעה). 2. מִלְּבַד, נוֹסָף עַל־: "מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי?" (קהלת ב כה).

– **חוּץ מִדַּעְתּוֹ•**, בְּלִי יְדִיעָתוֹ: "יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיַּעֲקֹב אֲבִיכֶם כְּשֶׁנָּתַן לוֹ לָבָן בְּנוֹתָיו, נְטָלָן וְהָלַךְ לוֹ חוּץ מִדַּעְתּוֹ" (שמות רבה א). "כָּל דָּבָר לֹא נַעֲשָׂה בָּעִיר חוּץ מִדַּעְתּוֹ" (מנדלי מו"ס, רסד).

– **חוּץ מִכְּבוֹדוֹ**^, בַּקָּשַׁת סְלִיחָה רוֹוַחַת בְּפִי יְהוּדֵי הַמִּזְרָח, בְּיִחוּד עַל דִּבּוּר חָרִיף אוֹ עַל מִלָּה קָשָׁה שֶׁהַמְדַבֵּר עוֹמֵד לְהַשְׁמִיעַ נֶגֶד מִישֶׁהוּ.

– **חוּץ מֵרְשׁוּתוֹ•**, שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ: "אָמַר לָהּ: יָכוֹל אֲנִי לִטֹּל חוּץ מֵרְשׁוּתֵךְ" (שמות רבה לז).

חו"צ ר"ת חוֹבְבֵי־צִיּוֹן.

חוֹצֵב ז' [מן חצב, חָצַב] אֻמָּן בַּחֲצִיבַת סְלָעִים לְבִנְיָן, לְמַצֵּבוֹת וְכַדּוֹמֶה: "וַיַּעֲמֵד חֹצְבִים לַחְצוֹב אַבְנֵי גָזִית" (דברי הימים א כב ב). חוֹצְבִים וְסַתָּתִים. – [חוֹצְבִים, חוֹצְבֵי־]

חוצה

חוֹצֶה° ז' [מן חצה, חָצָה] [בהנדסה] בִּי־סֶקְטְרִיסָה, קַו הַמְחַלֵּק זָוִית לִשְׁתֵּי זָוִיּוֹת שָׁווֹת. – [חוֹצֵה־, חוֹצִים, חוֹצֵי־]

חוּצִי° ת' [מן חוּץ] חִיצוֹנִי, שֶׁל הַחוּץ: "הָאֶחָד הוּא אֻמַּת פְּנִימִי, וְהַשֵּׁנִי הוּא אֻמַּת חוּצִי" (מוסדות תבל, הצוואה ג). "בִּקָּרְתוֹ הִיא בִּקֹּרֶת פְּנִימִית וְלֹא חוּצִית" (קלוזנר, הספרות ד 112). – [חוּצִית, ־צִיִּים, ־צִיּוֹת]

חוֹצֵל° ז' [מן מַחְצֶלֶת] עוֹשֵׂה־מַחְצָלוֹת. – [חוֹצֶלֶת, חוֹצְלִים, חוֹצְלוֹת]

חוֹצֶלֶת• נ' [ערבית: חַצִירָה] (עדיות ג ד), מַחְצֶלֶת, שָׁטִיחַ קָלוּעַ מִקְּנֵי קַשׁ אוֹ גֹּמֶא. – [חוֹצֶלֶת־, חוֹצַלְתּוֹ; חוֹצָלוֹת, חוֹצְלוֹת־]

חוצן, ראה חֹצֶן.

חוֹצֵף° ת' [מן חצף, חָצַף] מִתְחַצֵּף, חַצְפָן: "זְקֵנָה חוֹצֶפֶת, מֵצַח נְחוּשָׁה! הֲיֵשׁ שְׂנוּאָה כָּמוֹהָ וְנִלְעֶגֶת?" (אלתרמן, עיר 23). – [חוֹצֶפֶת, חוֹצְפִים, ־וֹת]

חוצפה, ראה חֻצְפָּה.

חוצפנות, ראה חַצְפָנוּת.

חוצפני, ראה חַצְפָנִי.

חוֹצֵץ ת' [אולי מן א. **חצץ**] עָרוּךְ, מְחֻלָּק [רווח רק בצירוף:]

– **יָצָא חוֹצֵץ**, יָצָא עָרוּךְ, מְחֻלָּק לְמַחְלָקוֹת, דָּרוּךְ וּמוּכָן [על־יסוד הבנה זו בכתוב: "מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה, וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ", משלי ל כז]: "עָלְתָה חוֹצֵץ שׁוּרָה זַכָּה שֶׁל צִפֳּרִירִים קְטַנִּים" (ביאליק, זוהר). סִיעוֹת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה יָצְאוּ חוֹצֵץ נֶגֶד הַצָּעַת הַחֹק הֶחָדָשׁ.

חָוָק•, חווק ז' [אולי קרוב אל חבק; ערבית: חַאַק, חַוַּק הקיף, הבק] 1•, שָׁלָב בְּסֻלָּם, מַדְרֵגָה: "(אֵיזֶהוּ סֻלָּם הַמִּצְרִי?) כָּל שֶׁאֵין לוֹ אַרְבָּעָה חֲוָקִים" (עירובין עז:). "נִדְחָקִים אֶל כָּל מוֹט וְחָוָק" (ש' שלום, שירים תלה). "הַכְּתָלִים הָיוּ חֲלָקִים חֲלַקְלַקִּים, אֵין זִיז וְאֵין חָוָק בָּהֶם" (ביאליק, תר' קישוט רפה). 2°, פַּס־עֵץ מְאֻזָּן לְרֹחַב מִסְגֶּרֶת הַחַלּוֹן. – [חֲוַק־, חֲוָקִים, חֲוְקֵי־]

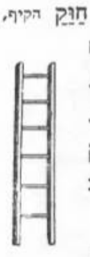
סולם בן 6 חווקים

חוקה, ראה חֻקָּה.

חוקיות, ראה חֻקִּיּוּת.

חוקי, ראה חֻקִּי.

חוקן, ראה חֹקֶן.

חוֹקֵר^ ז' [מן חקר, חָקַר] 1^, מְלֻמָּד הָעוֹסֵק בְּמֶחְקָר מַדָּעִי. 2°, שׁוֹפֵט הַבּוֹחֵן וּבוֹדֵק אֶת הַנֶּאֱשָׁם וְאֶת עִנְיָנוֹ כְּדֵי לְהַחְלִיט אִם יֵשׁ מָקוֹם לְהַעֲמִידוֹ לְדִין. – [חוֹקֵר־, חוֹקְרִים, חוֹקְרֵי־]

חוֹקְרָנִי° ת' [מן חוֹקֵר] הַמַּרְבֶּה לַחְקֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חֲקִירָה: "שָׁלַח תַּחְתָּיו מַבָּט חָטוּף וְחוֹקְרָנִי" (שמיר, מלך 509). שְׁאֵלוֹת חוֹקְרָנִיּוֹת. – [חוֹקְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוקתי, ראה חֻקָּתִי.

חור [ארמית: חֲוַר; ערבית: חַוִרַ היה לבן]

~ פָּע' **חָוַר** פ"ע הָפַךְ לִהְיוֹת לָבָן, הִלְבִּין: "לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב, וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ" (ישעיה כט כב). "פְּנֵי דַלּוּ וּמִצְחִי חָוַר מִיּוֹם לְיוֹם" (ביאליק, מגילת ו). – [לַחֲוֹר, חָוֵר, יֶחֱוַר]

~ פִּע' **חִוֵּר•** פ"י 1°, הִלְבִּין, עָשָׂה לָבָן: "רוּחַ קַל עוֹבֵר וּמְהַפֵּךְ וּמְחַוֵּר עֲלֵי הָאַלּוֹן" (שופמן, א 56). 2• [בהשאלה] הִבְהִיר, בֵּרֵר וְהִסְבִּיר: "שֶׁהוּא מְחַוֵּר לָהֶן דִּבְרֵי־תוֹרָה... שֶׁהוּא מְחַוֵּר לָהֶן טָעֻיּוֹתֵיהֶן" (בראשית רבה צח). – [לְחַוֵּר אֶת־, מְחַוֵּר, יְחַוֵּר]

~ פֻּע' **חֻוַּר•**, הֻבְרַר, בֹּאַר: "זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִדְרָשׁוֹת שֶׁהֵן מְחֻוָּרִין בַּתּוֹרָה" (ירושלמי תרומות מא ג). לְאַחַר הַפֵּרוּשׁ חֻוַּר הָעִנְיָן. [ראה עוד ערך מְחֻוָּר]. – [מְחֻוָּר, יְחֻוַּר]

~ הִת' **נִתְחַוֵּר•**, 1°, הִתְבַּהֵר, נַעֲשָׂה חִוֵּר: "בְּהֶבֶל יוֹם שׁוֹקֵעַ, עוֹלֶה וּמִתְחַוֵּר סַהַר גָּדוֹל" (שניאור, שירים רמה). 2•, הִתְבָּרֵר, נַעֲשָׂה בָּרוּר וּמְבֹאָר: "'וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה'... עַד שֶׁיִּתְחַוְּרוּ הַדְּבָרִים כַּשִּׂמְלָה" (ירושלמי כתובות כח ג). "עַתָּה נִתְחַוֵּר לִי כָּל הָעִנְיָן מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף" (ביאליק, איש הסיפון). "עֲדַיִן לֹא נִתְחַוֵּר לִי מָה עִנְיָנוֹ שֶׁל... בְּכָאן" (ברקוביץ, תר' טוביה קס). – [לְהִתְחַוֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' **הֶחֱוִיר°** 1, פ"י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא חִוֵּר, הִלְבִּין: "חָטְמָהּ גַּס וְאָדֹם... וְהִיא לֹא פָּסְקָה מִלְּפַזֵּר עָלָיו מִן הָאֲבָקָה הַלְּבָנָה שֶׁבַּקֻּפְסָה שֶׁלְּפָנֶיהָ לְהַחֲוִירוֹ" (צמח, כתבים 138). "אַךְ בָּזֶה רַק

הִרְבְּתָה אֶת שָׁמְנוֹ וְהֶחֱוִירָה אֶת פָּנָיו" (ברש, א 40). אוֹר הַזְּרִיחָה הֶחֱוִיר אֶת פְּנֵי הַיָּרֵחַ. 2. פ״ע נַעֲשָׂה חִוֵּר, הָפַךְ לָבָן: "אוֹר הַמְּנוֹרָה הִתְחִיל מַחֲוִיר וְהוֹלֵךְ" (עגנון, אלו שא). "וְהִנֵּה הִיא (הַזְּקִית) מַשְׁחֶרֶת, וְהִנֵּה הִיא מַחֲוֶרֶת" (שמעוני, הביבר 147). – [לְהַחֲוִיר, מַ־, יַחֲוִיר]

~ הֻפ׳ הֻחְוַר°, חֻוַּר, נִתְבָּרֵר: לְאַחַר הַהֶסְבֵּר הֻחְוַר לִי הַדָּבָר הֵיטֵב. – [מֻחְוָר, יֻחְוַר]

חַוָּר°, חוואר ז׳ [ערבית] "מַרְגֵּל", כִּנּוּי לְאַדְמַת חֵמָר הַמְּעֹרֶבֶת בְּפַחְמַת סִיד וָגִיר.

חִוֵּר°, חיוור ת׳ [מן חור; ארמית: חִוָּר (דניאל ז ט) לבן, חִיוָּרָא• (בבא מציעא נח:)] 1. לְבַנְבַּן בָּהִיר: "בַּעַל שְׂעָרוֹת חִוְּרוֹת וְעֵינַיִם מַזְהִירוֹת" (מנדלי מו״ס, רצט). "מִצְחוֹתָם הַקְּמוּטִים... וּפְנֵיהֶם הַחִוְּרִים" (ביאליק, המתמיד) 2. לֹא עַז בְּצִבְעוֹ, מְטֻשְׁטָשׁ מְעַט: "בְּקָעָה לְתוֹךְ הַבַּיִת אוֹרָה חִוֶּרֶת" (ביאליק, יום השישי ו). אָדֹם חִוֵּר. יָרֹק חִוֵּר. 3 [בהשאלה] חַלָּשׁ, רוֹפֵף: סִגְנוֹן דַּל וְחִוֵּר. יְצִירָה חִוֶּרֶת. – [חִוֶּרֶת, חִוְּרִים, חִוְּרוֹת]

א. חוֹר, חֹר ז׳ [מן א-חרר] 1. נֶקֶב, גֻּמָּה: "וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ" (מלכים ב יב י). "וְעַכְבָּר מֵחוֹרוֹ יָצִיץ" (ביאליק, והיה כי יארכו). חוֹר הַמַּנְעוּל. 2. מְעָרָה, חָלָל בְּסֶלַע אוֹ בַּאֲדָמָה קָשָׁה לִמְגוּרִים אוֹ לְמַחֲבוֹא: "הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם" (שמואל א יד יא). "בַּעֲרוּץ נְחָלִים לִשְׁכֹּן, חֹרֵי עָפָר וְכֵפִים" (איוב ל ו). 3. אֲרֻבַּת־הָעַיִן, הַשֶּׁקַע בַּפָּנִים שֶׁהָעַיִן יוֹשֶׁבֶת בּוֹ: "וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן" (זכריה יד יב). 4 ° [בהשאלה] מָקוֹם צַר בְּיוֹתֵר, נִדָּח וְרָעוּעַ: "אֵיפֹה הָיוּ מִתְחַבְּאִים אַחֶיךָ... עֶשְׂרִים נֶפֶשׁ בְּחוֹר אֶחָד" (ביאליק, בעיר). פְּלוֹנִי גָּר בְּמַרְתֵּף, מַמָּשׁ בְּחוֹר. 5 ° [בלשון־הדיבור] גֵּרָעוֹן, פְּחָת: "נִתְגַּלָּה חוֹר בַּתַּקְצִיב". "יֵשׁ לוֹ חוֹר בַּהַשְׂכָּלָה". – [חוֹר־, חוֹרִים, חוֹרֵי־]

– **כְּחוֹר בָּרֹאשׁ°** [בסגנון עממי, שאול מיידיש] מָשָׁל לְפֶגַע רַע וּלְדָבָר שֶׁסּוֹלְדִים מִמֶּנּוּ: "צְרִיכִים הָיִינוּ – קִבְּלוּ וְאָמְרוּ – אֶת הַמַּהְפֵּכָה הַזֹּאת כְּחוֹר בָּרֹאשׁ" (הזז, דלתות 10).

– **עָשָׂה לוֹ חוֹר בָּרֹאשׁ°** [בלשון־הדיבור, מיידיש] הִטְרִידוֹ בְּלִי הֶרֶף, הִרְבָּה לְהַפְצִיר בּוֹ וּלְהָצִיק לוֹ.

– **בַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים°** [על־פי פסחים ח.] בְּכָל פִּנָּה, בְּכָל מָקוֹם: "מְשַׁדֵּד כָּל הַמַּעֲרָכוֹת, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁבַּחוֹרִים וּבַסְּדָקִים" (הזז, יעיש ד 176). הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה חִפּוּשׂ בְּכָל הַחוֹרִים וְהַסְּדָקִים.

– **עֵינָיו יָצְאוּ מֵחוֹרֵיהֶן°** [בהשאלה, בסגנון עממי], הוּא לָטַשׁ עֵינָיו (מֵרֹב תַּאֲוָה, תַּדְהֵמָה וְכַדּוֹמֶה).

ב. חוֹר, חֹר ז׳ [מן ב-חרר] שַׂר, אָצִיל, נִכְבָּד: "אֶל הַזְּקֵנִים וְאֶל הַחֹרִים" (מלכים א כא ח). – [חוֹר־, חוֹרִים, חוֹרֵי־; חוֹרָה ׳, חוֹרוֹת]

– **בֶּן־חוֹרִים, בֶּן־חוֹרִין•, בֶּן־חֹרִין•**, 1. בֶּן־אֲצִילִים, מְיֻחָס, שֶׁמּוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה: "אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ, שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים" (קהלת י יז). 2•. חָפְשִׁי, מְשֻׁחְרָר, מִי שֶׁאֵינוֹ עֶבֶד: "הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ, יָצָא בֶּן־חוֹרִין" (פאה ג ח). "הָשַׁתָּא עַבְדֵי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין" (הגדה של פסח). 3°. פָּטוּר מֵעֹל, חָפְשִׁי מֵחוֹבָה: "לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, וְלֹא אַתָּה בֶן־חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה" (אבות ב טז).

– **נְכָסִים בְּנֵי־חוֹרִין•**, נְכָסִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁעְבָּדִים, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִגְבּוֹת מֵהֶם חוֹב: "שְׁטָרֵי (חוֹב) שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים; וְשֶׁאֵין בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי־חוֹרִין" (בבא מציעא ג:).

א. חוּר ז׳ [צורת־משנה מן חוֹר] חוֹר: "וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֻר־פָּתֶן" (ישעיה יא ח). "הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם" (ישעיה מב כב). – [חוּר־, חוּרִים, חוּרֵי־]

ב. חוּר ז׳ [אולי מן חִוֵּר] שֵׁם שֶׁל מִין אָרִיג לָבָן מְשֻׁבָּח (אסתר א ו).

חִוָּרָא•, חיורא ז׳ [ארמית: ראה חִוֵּר] חִוָּרוֹן, לֹבֶן [רווח במימרה:] – **אָזֵיל סוּמָקָא וְאָתֵי חִיוָּרָא•** (בבא מציעא נח:), הוֹלֵךְ הָאָדֹם וּבָא הַחִוָּרוֹן, כְּלוֹמַר הַפָּנִים מַחֲוִירִים (מֵרֹב בּוּשָׁה, בֶּהָלָה אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת).

חורב, ראה חֹרֶב.

חורבה, ראה חָרְבָּה. **חורבן**, ראה חֻרְבָּן.

חֲוַרְבָּר°, חוורבר ת׳ ראה א. חֲבַרְבָּר.

חוֹרֵג• תו־ז [מן חרג, חָרַג] 1•. בֶּן אִשְׁתּוֹ מִבַּעְלָהּ הָאַחֵר אוֹ בֶּן בַּעְלָהּ מֵאִשְׁתּוֹ הָאַחֶרֶת: "חָמִיו וְגִיסוֹ – הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן, וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ" (סנהדרין ג ד). "שְׁנֵי חוֹרְגִין שֶׁגָּדְלוּ בְּבַיִת אֶחָד אֲסוּרִין לְהִנָּשֵׂא מִפְּנֵי מַרְאִית־הָעַיִן" (ירושלמי יבמות ג ד). 2°, תֹּאַר־לְוַי לִשְׁמוֹת קְרוֹבֵי מִשְׁפָּחָה מְיֻחָדִים [ראה להלן]. – [חוֹרְגִים]

– **אָב חוֹרֵג°**, אִישׁ בְּיַחַס אֶל יַלְדֵי אִשְׁתּוֹ מִנִּשּׂוּאֶיהָ הַקּוֹדְמִים.

– **אָח חוֹרֵג°**, בֶּן אָב חוֹרֵג אוֹ בֶּן אֵם חוֹרֶגֶת מִנִּשּׂוּאֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

– **בֵּן חוֹרֵג°**, בֶּן אִשְׁתּוֹ מִבַּעְלָהּ הָאַחֵר אוֹ בֶּן בַּעְלָהּ מֵאִשְׁתּוֹ הָאַחֶרֶת.

חוֹרֶגֶת• תו־נ [מן חוֹרֵג] 1•. בַּת אִשְׁתּוֹ מִבַּעְלָהּ הָאַחֵר אוֹ בַּת בַּעְלָהּ מֵאִשְׁתּוֹ הָאַחֶרֶת: "וְאָסוּר בְּבִתּוֹ, אֶלָּא חוֹרַגְתּוֹ שֶׁמָּא אֵינוֹ אָסוּר בָּהּ?" (ירושלמי יבמות ג ד). 2°, תֹּאַר־לְוַי לִשְׁמוֹת קְרוֹבוֹת־מִשְׁפָּחָה [ראה להלן]. – [חוֹרְגוֹת]

– **אֵם חוֹרֶגֶת°**, אִשָּׁה בְּיַחַס אֶל יַלְדֵי בַּעְלָהּ מִנִּשּׂוּאָיו הַקּוֹדְמִים.

– **אָחוֹת חוֹרֶגֶת°**, בַּת אָב חוֹרֵג אוֹ בַּת אֵם חוֹרֶגֶת מִנִּשּׂוּאֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

– **בַּת חוֹרֶגֶת°**, בַּת אִשְׁתּוֹ מִבַּעְלָהּ הָאַחֵר אוֹ בַּת בַּעְלָהּ מֵאִשְׁתּוֹ הָאַחֶרֶת.

חִוָּרָה°, חיוורה נ׳ [מן חִוֵּר] לֹבֶן, חִוָּרוֹן: "אִבְּדוּ בְּחִוֶּרֶת הָאוֹר מִילֵי מִילִין שֶׁל חוֹל וַעֲרָבָה" (ביאליק, מתי מדבר). "חִוַּרְתָּם לֹא חִוֶּרֶת הַלְּבָנָה" (שמעוני, שירים א ט). "קֹפֶץ כְּנֶגְדּוֹ יְהוּדָה, וְחִוֶּרֶת־תִּמָּהוֹן כִּסְּתָה פָּנָיו" (שמיר, מלך 341). "וּפָנֶיהָ חִוְּרוֹת, וְחִוָּרָתָן נָאָה לָהֶן" (שנהר, ב 108). – [חִוֶּרֶת־]

חִוָּרוֹן°, חיוורון ז׳ [מן חִוֵּר] 1. לֹבֶן, הֶעְדֵּר אַדְמוּמִית טִבְעִית: חִוָּרוֹן כִּסָּה אֶת פְּנֵי הַמִּתְעַלֵּף. "מִתּוֹכָם הֵצִיצוּ הָעֵינַיִם בְּחִוְּרוֹן רְפָאִים" (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 211). 2. טִשְׁטוּשׁ הַצֶּבַע, צֶבַע חַלָּשׁ וְלֹא בָּהִיר, צֶבַע חִוֵּר: "וּכְאַצְלָה מֵחִוָּרוֹן נָגְהָהּ זֹהַר כָּל־שֶׁהוּא" (ביאליק, שבעה). "מַה מִּתְגַּלֶּה בַּחִוָּרוֹן?" (ש׳ שלום, שירים כא). חִוְּרוֹן הַיָּרֵחַ לִפְנוֹת בֹּקֶר. 3 [בהשאלה] דַּלּוּת, חֹסֶר בְּהִירוּת וּבְלִיטוּת: חִוָּרוֹן בְּתֵאוּר הַגִּבּוֹרִים בָּרוֹמָן הֶחָדָשׁ. – [חִוְּרוֹן־]

חורור [הכפלה מן חור]

~ פִּע׳ **חֲוַרְוַר** ° פ״ע נַעֲשָׂה חִוֵּר מְעַט, הִלְבִּין קְצָת: ״וּפַאֲתֵי רָקִיעַ חֲוַרְוָרוּ״ (ביאליק, מתי מדבר). – [רווח רק העבר: חֲוַרְוְרָה, חֲוַרְוְרוּ]

חֲוַרְוַר°, חוורוור [מן חורור] ת׳ חִוֵּר בְּמִקְצָת, לַבְנוּנִי: ״וְאֵדִים חֲוַרְוָרִים פָּשְׁטוּ בָּעֲמָקִים״ (ביאליק, מגילת ב). ״הֶאֱפִירוּ הַשָּׂדוֹת... הַכֹּל נַעֲשָׂה עָכוּר וַחֲוַרְוַר״ (טשרניחובסקי, סיפורים 153). ״צָץ פֶּרַח חֲוַרְוַר וְעָנֹג״ (שמעוני, שירים א לו). ״מֵאָדֹם־אֲדַמְדַּם עַד כָּרוֹם וּמִלָּבָן־חֲוַרְוַר עַד עֵין הָאֵפֶר״ (שניאור, סיפורים קכא). – [חֲוַרְוֶרֶת, חֲוַרְוָרִים, חֲוַרְוָרוֹת]

חֲוַרְוָר*, חַוְרוּר* ז׳ (בכורות ו ג) [מן חִוֵּר] קְרוּם אוֹ כֶּתֶם לָבָן עַל קַרְנִית הָעַיִן (Leucoma).

חַוְרוּרִי°, חוורורי ת׳ [מן חִוֵּר] חִוֵּר קְצָת: ״אִשָּׁה... צְנוּמָה וְחַוְרוּרִית כַּחֹמֶץ״ (עגנון, כפות תסט). ״אַדְמִימוּת חַוְרוּרִית כִּסְּתָה פִּתְאוֹם אֶת פָּנֶיהָ״ (עגנון, תמול 183). – [חַוְרוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

חַוְרוּרִית°, חוורורית נ׳ [מן חַוְרוּרִי] חִוָּרוֹן, לֹבֶן: ״מַחֲוִירִים פְּנֵי חוֹלִים חַוְרוּרִית חוֹלָנִית״ (ליסיצקי, תולדות 186). – [־רִית־]

חֲוַרְוֶרֶת°, חוורוורת נ׳ [מן חורור] חִוָּרוֹן, חַוְרוּרִית, לֹבֶן: ״וְהִנֵּה קֶצֶף לָבָן עַכְרוּרִי עָלָה עַל שִׂפְתוֹתָיו וַחֲוַרְוֶרֶת כֵּהָה הִשְׂתָּרְעָה עַל לְחָיָיו וְלֹא נִשְׁאַר בָּהֶם אֲפִלּוּ כְּדֵי רְבִיעִית דָּם״ (עגנון, אלו קי). – [חֲוַרְוֶרֶת־]

חִוְרוּת°, חיוורות נ׳ [מן חִוֵּר] לֹבֶן, חִוָּרוֹן: ״חִוְרוּת אֲפֹרָה הוּצְקָה בְּפָנָיו״ (ברש, א 40). ״עֲדַיִ הוֹפִיעַ חִוְרוּת בִּפְאַת מִזְרָח שֶׁבָּרָקִיעַ״ (פרסמן, תר׳ במארג קמד). – [חִוְרוּת־]

חוֹרַי ז״ר [ראה גם ב.חוּר] 1. מִין אָרִיג: ״וּבֹשׁוּ עֹבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֹרְגִים חוֹרָי״ (ישעיה יט ט). 2 ° [בהשאלה] מַעֲשֵׂה חוֹרִים, מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת: ״כָּל יְעָרָיו... אוֹרְגִים צִלְלֵיהֶם חוֹרָי״ (ביאליק, אחד אחד). ״בַּחֻלְצָה הַלְּבָנָה מְגֻבַּהַת־הַצַּוָּארוֹן וּבְנַעֲלֵי־חוֹרַי בְּרַגְלַיִם״ (יזהר, צקלג 523).

חוֹרִי° ת׳ [מן חוֹר] עָשׂוּי חוֹרִים, מָלֵא גֻמּוֹת: ״נִדְמֶה לִי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת שָׂרָה... בְּכָל יָפְיָהּ מִבַּעַד לְצָעִיף חוֹרִי וּמְקֻמָּט״ (יהודה שטינברג קעא). ״יַחֲפוּת רַגְלֶיהָ בְּתוֹךְ חֲצָאֵי הַנַּעֲלַיִם הַחוֹרִיּוֹת״ (ברש, ב 18). – [חוֹרִית, חוֹרִיִּים, חוֹרִיּוֹת]

חוֹרִין*, בֶּן־חוֹרִין* – ראה ב. **חוֹר**.

חִוַּרְיָן*, חיוורין ת׳ [ראה חִוֵּר] חִוֵּר מְעַט, לְבַנְבַּן: ״חֲמַר (יַיִן) חִוַּרְיָן עַתִּיק״ (ירושלמי יומא מא ד). ״צְלָמִים קוֹדְרִים־חִוַּרְיָנִים, דְּחוּקִים רָצִים וּמְבֹהָלִים״ (כהן, שירים קפג). ״רֵיחַ שֶׁל יַיִן חִוַּרְיָן״ (טברסקי, לפידים 257). ״צָף יָרֵחַ... זֹהַר חִוַּרְיָן זוֹרֵחַ עַל קֶבֶר שְׁבוּר מַצֶּבֶת (שלו, אלוהי 72). – [חִוַּרְיָנִית, חִוַּרְיָנִים, ־נוֹת]

חַוְרִירוּת°, חוורירות נ׳ [מן חִוֵּר] חִוְרָה, חִוָּרוֹן, לֹבֶן: ״כְּתֵפֶיהָ שְׁמוּטוֹת וּפָנֶיהָ חִוְרוֹת וַחֲוִרִירוּתָן מַעֲלָה עָלֶיהָ חֵן״ (הזז, יעיש ג 14). – [־רוּת־]

חורף, ראה חֹרֶף.

א. **חוֹרֵף** ז׳ [מן א. חרף] מְחָרֵף, מְגַדֵּף: ״וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָבָר״ (משלי כז יא). – [חוֹרְפִים, חוֹרְפֵי־]

ב. **חוֹרֵף°** ת׳ [מן חֹרֶף; ב. חרף, חָרַף] הַשּׁוֹהֶה בַּחֹרֶף, הַמְבַלֶּה אֶת עוֹנַת הַחֹרֶף: צִפֳּרִים חוֹרְפוֹת בְּאַרְצֵנוּ.–[חוֹרֶפֶת, ־פִים, חוֹרְפוֹת]

חוֹרְפִי° ז׳ [מן חֹרֶף?] כִּנּוּי לְצִפּוֹר־הַשִּׁיר הַקְּטַנָּה הַיְדוּעָה יוֹתֵר בְּשֵׁם ״חוֹחִית״ [ראה ערך חוֹחִית]: ״הַשַּׁרְשׁוּר, הַחוֹרְפִי, וְהַיַּרְגָּז... מִתְנוֹסְסִים בְּשַׁלַּל נוֹצוֹתֵיהֶם״ (טשרניחובסקי, שירים 358). – [חוֹרְפִים]

חורפי, ראה חָרְפִּי. **חורפן**, ראה חָרְפָּן.

חוֹרְקָנִי° ת׳ [מן חרק, חָרַק] הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה: ״נִתְרַשְׁרְשׁוּ צַעֲדֵי אִישׁ עַל־גַּבֵּי הָרִצְפָּה הַחוֹרְקָנִית שֶׁל הַפְּרוֹזְדוֹר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 191). ״שֶׁעוּלוֹ הָיָה מְמֻשָּׁךְ, חוֹרְקָנִי״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 309). ״גִּידִי סָגַר וְרָחַשׁ בִּשְׂפָתָיו לַחַשׁ חוֹרְקָנִי, קוֹלָנִי מַשֶּׁהוּ מִלְחִישַׁת אֶפְעֶה״ (יזהר, צקלג 202). – [חוֹרְקָנִית, חוֹרְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חורש, ראה חֹרֶשׁ. **חורשה**, ראה חֻרְשָׁה. **חורשית**, ראה חֻרְשִׁית.

א. **חוש** [אוגריתית: **חש**; אכדית: hâšu; ערבית: חַתַּ]

~ פָּע׳ **חָשׁ** פ״ע מִהֵר, נֶחְפַּז, פָּעַל בִּזְרִיזוּת: ״חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי״ (תהלים קיט ס). ״מְהֵרָה חוּשָׁה אַל תַּעֲמֹד״ (שמואל א כ לח). ״יָעוּפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל״ (מגילת פשר חבקוק ג 8). ״יְמוֹתֶיךָ אֲשֶׁר חָשִׁים וְאָצִים״ (יהודה הלוי, א 7). ״עוּשׁוּ, גֹּשׁוּ, חוּשׁוּ!״ (מגדלי מו״ס, שכד). – [לָחוּשׁ, חַשְׁתִּי... חָשׁ, חָשָׁה; חָשׁ חָשָׁה; יָחוּשׁ]

~ הִפ׳ **הֵחִישׁ**, 1. פ״י הֵאִיץ, זֵרֵז, הֵבִיא מַהֵר: ״יְמַהֵר יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה״ (ישעיה ה יט). ״לְהָחִישׁ רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה״ (אחד העם, קפח). עוֹבְרֵי־הָרְחוֹב הֵחִישׁוּ עֶזְרָה לַנִּפְגָּע. יֵשׁ לְהָחִישׁ אֶת קֶצֶב הָעֲבוֹדָה. 2. פ״ע מִהֵר: ״וְהָאֹרֵב הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה״ (שופטים כ לז). – [לְהָחִישׁ, מֵחִישׁ, יָחִישׁ]

~ הָפ׳ **הוּחַשׁ°**, הוּאַץ, נַעֲשָׂה מַהֵר: קֶצֶב הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת הוּחַשׁ. הוּחֲשָׁה עֶזְרָה לַנִּפְגָּעִים. – [מוּחָשׁ, יוּחַשׁ]

ב. **חוש** [קרוב אל **חשש**; ארמית: **חֲשַׁשׁ**; ערבית: חַסַּ, אַחַסַּ]

~ פָּע׳ **חָשׁ** פ״י 1. תָּפַס בְּחוּשׁוֹ, הִרְגִּישׁ: ״כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי?״ (קהלת ב כה). ״זֶה כְּבָר אָחוּשׁ מַדְקֵרוֹת כְּעֵין מַדְקְרוֹת מַחַט מִצַּד חָזִי הַשְּׂמָאלִי״ (ביאליק, תקוות עני). ״וּכְבָר חַשְׁתִּי בְּלִבִּי מֵעֵין נְעִימוּת שֶׁבְּשִׁלְפֵי הַצּוֹם״ (עגנון, אורח 389). הָאָדָם חָשׁ אֶת הַגֵּרוּיִים מִן הָעוֹלָם הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ בְּאֶמְצָעוּת חוּשָׁיו. [ובהשאלה] ״עַד שֶׁיִּבָּרְאוּ לֵב חָדָשׁ לַהֲמוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל לָחוּשׁ אֶת הָרֶגֶשׁ הַלְּאֻמִּי״ (אחד העם, יד). ״וְאֵינָם חָשִׁים כְּלָל בַּאֲבֵדָתָם?״ (ביאליק, הולכת את). ״הֶחָתוּשׁ אֶת כִּלְיוֹן הַנֶּפֶשׁ?״ (ביאליק, המתמיד). 2 ° פ״ע, חָשַׁשׁ, דָּאַג, הָיָה מֵצֵר: ״פְּגִיעָה כְּפוּלָה זוֹ הָיְתָה בְּעֵינַי כְּסִימָן רַע שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ לוֹ״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״אָמַרְתִּי לָהֶם: אַל תָּחוּשׁוּ, לֹא אַטְרִיחֲכֶם הַרְבֵּה״ (עגנון, אורח 10). ״(הִיא) לֹא תָמוּת, אַל תָּחוּשִׁי, יָא־מָרָה״ (הזז, יעיש ד 118). – [לָחוּשׁ אֶת־, בְּ־, חַשְׁתִּי... חָשׁ, חָשָׁה; חָשׁ, חָשָׁה; יָחוּשׁ]

~ הָפ׳ **הוּחַשׁ** ֿ, הֻשַּׂג בַּחוּשִׁים, הֻרְגַּשׁ [רווח בעיקר הבינוני, ראה ערך מוּחָשׁ]. – [מוּחָשׁ, יוּחַשׁ]

– **חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ*** (בִּגְרוֹנוֹ* וְכוּ׳), הִרְגִּישׁ כְּאֵב בְּרֹאשׁוֹ (בִּגְרוֹנוֹ וְכוּ׳), סָבַל מִמְּחוּשִׁים בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו: ״חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ... חָשׁ בִּגְרוֹנוֹ... חָשׁ בְּמֵעָיו... חָשׁ בְּעַצְמוֹתָיו... חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ – יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה״ (עירובין נד.). [ויש סוברים כי הנכון: חַשׁ בְּרֹאשׁוֹ וְכוּ׳ – מן **חשש**, ראה ערך **חשש**]

– **לֹא חָשׁ לְקִמְחוֹ•** [על-פי הארמית, יבמות מב:] לֹא בָּדַק אֶת קִמְחוֹ אִם הוּא סֹלֶת אוֹ פְּסֹלֶת, כְּלוֹמַר: לֹא הִקְפִּיד עַל טִיב מַעֲשָׂיו אוֹ דְּבָרָיו: ״כֵּיוָן שֶׁרָאָה אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁהֵם שְׂמֵחִים בְּיוֹתֵר, לֹא חָשׁ לְקִמְחוֹ וְנִבֵּל אֶת פִּיו בְּיוֹתֵר״ (הזז, יעיש א 115).

א. **חוּשׁ** ת׳ [מן א.חוש, חָשׁ] מָהִיר, זָרִיז לְבִצּוּעַ מְשִׂימָה: ״וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם״ (במדבר לב יז). – [חוּשָׁה, חוּשִׁים, ־וֹת]

ב. **חוּשׁ**^ ז׳ [מן ב. חוש] 1^, הַכֹּשֶׁר לִקְלֹט גֵּרוּיִים מִן הַחוּץ: ״כִּי יְדִיעַת הַנִּרְאֶה הוּא מַה שֶּׁיַּשִּׂיגֵהוּ הָאָדָם בְּאֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה חוּשִׁים: אִם בִּרְאוֹת אוֹ בְּשֵׁמַע אוֹ בְּרֵיחַ אוֹ בְּמִשּׁוּשׁ אוֹ בְּטַעַם״ (אמונות ודעות לסעדיה גאון, הקדמה). ״שָׁם נִתְעוֹרֵר בּוֹ בַּתְּחִלָּה חוּשׁ הַמִּין שֶׁלּוֹ״ (סוקולוב, במראות 322). 2°, הַרְגָּשָׁה, נְטִיָּה, יַחַס נַפְשִׁי: ״בִּי הִתְעוֹרֵר... חוּשׁ הַמְשׁוֹרֵר״ (ביאליק, רזי לילה). ״חוּשׁ הַחַיִּים שֶׁבִּי הִתְנַגֵּד לָהּ בְּתַכְלִית״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 127). חוּשׁ שֶׁל יֹפִי. – [חוּשׁ־, חוּשִׁים, חוּשֵׁי־]

– **חוּשׁ שִׁשִּׁי**° [בהשאלה] חוּשׁ מְיֻחָד, תְּפִיסָה שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת חֲמֵשֶׁת הַחוּשִׁים: ״נוֹסַף לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל כְּמִין חוּשׁ שִׁשִּׁי בְּכָל מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לְצָרְכֵי הָרוּחַ״ (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה).

– **בְּחוּשׁ**°, בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בַּעֲלִיל, בַּמְּצִיאוּת: ״וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה רָאִיתִי בְּחוּשׁ, דְּלֵיכָּא מִידֵי (שֶׁאֵין דָּבָר) בְּעִנְיַן עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, דְּלָא רְמִיזֵי בְּאוֹרַיְתָא (שֶׁאֵינָם רְמוּזִים בַּתּוֹרָה)״ (מגדלי מו״ס, תיג). ״הֶרְאָה לָהּ בְּחוּשׁ שֶׁלָּאו דַּוְקָא – וְנִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתֶיהָ״ (טשרניחובסקי, סיפורים 148). ״אִמָּתָן שֶׁל פְּרָעוֹת תְּלוּיָה הָיְתָה כִּמְעַט בְּחוּשׁ עַל רָאשֵׁינוּ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 6).

– **חוּשׁ שֶׁל הוּמוֹר**° [על-פי האנגלית: Sense of humor], כִּשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם לִתְפֹּס בְּצוּרָה קַלָּה וּלְלֹא הִתְרַגְּשׁוּת דִּבְרֵי בְּדִיחָה אוֹ בִּקֹּרֶת שֶׁנֶּאֶמְרוּ כְּלַפָּיו, וְאַף לְהָגִיב בְּרוּחַ זוֹ.

– **אָבְדוּ חוּשָׁיו**°, נִטְּלָה הַכָּרָתוֹ, הִתְעַלֵּף.

חו״ש ר״ת חַס וְשָׁלוֹם.

חוֹשְׁדָנִי° ת׳ [מן חשד, חָשַׁד] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַחַשְׁדָנוּת: ״הוּא מַבִּיט בּוֹ בְּעֵינַיִם סוֹקְרָנִיּוֹת וּבְעֵינַיִם חוֹשְׁדָנִיּוֹת״ (עגנון, עד הנה יז). ״וְהִקְבִּילוּ פְּנֵיהֶם כַּלְבוֹנִים... בַּאֲרֶשֶׁת חַדָּה, חוֹשְׁדָנִית״ (שלו, קולות 104). מַבָּט חוֹשְׁדָנִי. – [חוֹשְׁדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **חוּשָׁה*** נ׳ חֻרְשָׁה – ראה ב. חִישָׁה*.

ב. **חוּשָׁה**° נ׳ [ערבית] בִּקְתָּה כַּפְרִית עֲשׂוּיָה חֹמֶר וָקַשׁ: כְּפָר שֶׁכֻּלּוֹ חוּשׁוֹת. – [חוּשׁוֹת]

חושחש, ראה חֲשַׁחַשׁ.

חוּשִׁי^ ת׳ [מן ב. חוש] שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַחוּשִׁים, חוּשָׁנִי, הַמִּתְיַחֵס לְחוּשׁ: ״אֵלּוּ הַמִּלּוֹת כֻּלָּם... מוֹרוֹת עַל הַשָּׂגוֹת חוּשִׁיּוֹת״ (מורה נבוכים א ה). ״הַהֲנָאוֹת הַחוּשִׁיּוֹת״ (אברבנאל, נחלת ד יד). ״וּלְבַסּוֹף... הַמַּגָּע הַתְּמִידִי הַחוּשִׁי, וְלוּא רַק עַל־יְדֵי רְאוּת עֵינַיִם – שֶׁבֵּין הַבְּעָלִים וּבֵין רְכוּשׁוֹ״ (ביאליק, האדם וקנינו). ״הִרְגַּשְׁתִּי בְּהַרְגָּשָׁה חוּשִׁית שֶׁנִּשְׁמָתִי קְשׁוּרָה בְּבוֹרֵא עוֹלָם״ (עגנון, כלה רנא). – [חוּשִׁית, ־שִׁיִּים, חוּשִׁיּוֹת]

חוּשָׁם° ז׳ [על-פי שמו של שוטה מופלג באגדה העממית] כִּנּוּי־גְּנַאי לְבַטְלָן וּלְשׁוֹטֶה לֹא־יִצְלַח: ״לֹא גָאוֹן וְלֹא נָגִיד הוּא, אֶלָּא חוּשָׁם וּבַטְלָן״ (שלונסקי, מיקי מהו 95). ״וְאַתָּה יָכוֹל לְרַאְיֵן אוֹתָם, אִם אֵינְךָ בְּמִקְרֶה חוּשָׁם מֵעִקָּרְךָ״ (קיסרי, אבן היתה לראש פינה).

חושך, ראה חֹשֶׁךְ.

חוש״מ ר״ת 1, חֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד. 2, חֹשֶׁן־מִשְׁפָּט.

חושן, ראה חֹשֶׁן.

חוּשָׁנִי° ת׳ [מן ב.חוש] הַמִּתְיַחֵס אֶל הַחוּשִׁים, גּוּפָנִי, בְּנִגּוּד אֶל ׳רוּחָנִי׳ אוֹ ׳רִגְשִׁי׳: אַהֲבָה חוּשָׁנִית. יַחַס חוּשָׁנִי. – [חוּשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוּשָׁנִיּוּת° נ׳ [מן חוּשָׁנִי] 1, הַכָּרַת דָּבָר עַל־יְדֵי חוּשִׁים, הַכֹּשֶׁר לָחוּשׁ. 2, גּוּפָנִיּוּת, בְּנִגּוּד לְרוּחָנִיּוּת אוֹ רִגְשִׁיּוּת. 3, עֵרָנוּת יְתֵרָה שֶׁל אֵיבְרֵי הַחוּשִׁים, גֵּרוּיֵי הַחוּשִׁים. – [חוּשָׁנִיּוּת־]

חוֹשְׂפָנִי° ת׳ [מן חשף, חָשַׂף] הַחוֹשֵׂף וּמְגַלֶּה: ״חוּלְפוֹת הַמִּלִּים כַּחֲזִיז הֶעָקוּד וְנִפְרָק, חוֹשְׂפָנִי כְּשַׂרְטֶטֶת״ (אלתרמן, עיר 266). ״בְּעִקָּר בָּלְטוּ הַנָּשִׁים בְּשִׂמְלוֹתֵיהֶן הַחוֹשְׂפָנִיּוֹת״ (בר־יוסף, העומדים 86). רֵיאָלִיזְם גַּס וְחוֹשְׂפָנִי. – [חוֹשְׂפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חוֹשֵׁק^ ז׳ [מן א. חשק, חָשַׁק] אוֹהֵב אַהֲבָה עַזָּה, מְאַהֵב: ״לִבָּהּ מֵאַהֲבַת הַחוֹשְׁקִים יֵחַם״ (הרומי, ג 62). – [חוֹשְׁקִים, חוֹשְׁקֵי־]

חוֹשְׁשֵׁנִי°, **חוֹשְׁשַׁנִי**° (= חוֹשֵׁשׁ אֲנִי), מִתְיָרֵא אֲנִי, הִנְנִי דּוֹאֵג וּמְפַחֵד – ראה חשש.

חוֹשְׁשָׁנִי° ת׳ [מן חשש, חָשַׁשׁ] מַבִּיעַ חֲשָׁשׁ, סַפְקָנִי: ״פִּתְאוֹם מַלְקָה בְּךָ מַבָּט חוֹשְׁשָׁנִי״ (ארד, ביתר 55). הִתְנַהֲגוּת חוֹשְׁשָׁנִית. – [חוֹשְׁשָׁנִית, חוֹשְׁשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חו״ת ר״ת 1, חִנּוּךְ וְתַרְבּוּת. 2, חָכְמָה וְתוֹרָה.

חַוַּת־דַּעַת° נ׳ ראה א. חַוָּה.

חות [אולי קרוב אל תתת; ראה גם ב. חתה]

~ פָּע׳ **חָ ת** • פ״ע בָּחַל, מָאַס [מצוי רק בשימוש:]

– **חָתָה נַפְשׁוֹ מִן־**•, מָאַס בְּ־, קָצָה נַפְשׁוֹ בְּ־: ״וְלֹא סוֹף דָּבָר פִּשְׁפֵּשׁ, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חָתָה מִמֶּנּוּ״ (ירושלמי תרומות מה ג). ״כָּל הַפֵּרוֹת נוֹפְלִים לָאָרֶץ, מִתְלַכְלְכִים וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חָתָה מֵהֶם לְאָכְלָם״ (פסיקתא רבתי יא). ״שֶׁדָּבָר הָאָסוּר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חוֹתָה (חָתָה) מִמֶּנּוּ״ (רמב״ם, תרומות י).

חוֹתֵךְ° תה״ז [מן חתך, חָתַךְ] 1, ז׳ [בהנדסה] קַו הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ קַו אוֹ קַוִּים אֲחֵרִים, יְשָׁרִים אוֹ עֲקֻמִּים. 2, ת׳ מַכְרִיעַ, מֻבְהָק, נִמְרָץ: הַמַּרְצֶה הֵבִיא רְאָיוֹת חוֹתְכוֹת לְבִסּוּס דְּבָרָיו. מוֹפֵת חוֹתֵךְ. – [חוֹתֶכֶת, חוֹתְכִים, חוֹתְכוֹת]

AB—חותך

– **חוֹתְכוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן חוֹתֵךְ וּפַסְקָנִי: ״כָּל כָּךְ מַהֵר? – הֵשִׁיבָה חוֹתְכוֹת״ (ברש, ב 81).

– **שִׁנַּיִם חוֹתְכוֹת**°, הַשִּׁנַּיִם הַקִּדְמִיּוֹת בַּפֶּה הַמְשַׁמְּשׁוֹת לַחְתּוֹךְ הַמָּזוֹן: לָאָדָם שְׁמוֹנֶה שִׁנַּיִם חוֹתְכוֹת; צוּרָתָן עַל־פִּי־רֹב כְּעֵין מַפְסֶלֶת. רְאֵה הַצִּיּוּר לְיַד שֵׁן.

חוֹתְכָנִי° ת׳ [מן חותֵך] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לַחְתֹּךְ: ״הַשִּׁנַּיִם הַדּוֹרְסוֹת וְהַחוֹתְכָנִיּוֹת״ (סדן, באלכסון 63). ״וְשָׁמַע מֵעַל לְרֹאשׁוֹ אֶת הַשְׁרֵקָה הַחוֹתְכָנִית שֶׁל הַחֶרֶב״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 398). ״וְשׁוּב הַבֹּץ הַטּוֹבְעָנִי וְהַקָּנִים הַחוֹתְכָנִיִּים״ (ה. רזי, הרפתקה באגם). – [חוֹתְכָנִית, ־נִיִּים, חוֹתְכָנִיּוֹת]

חוֹתָל• ז׳ [מן חתל, חָתַל] מַעֲטָפָה, שַׂק אוֹ כְּלִי־קִבּוּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁאֶפְשָׁר לָשִׂים אוֹ לְחַתֵּל בָּהֶם מַשֶּׁהוּ: ״חוֹתָל שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹכוֹ וְנוֹטֵל מִתּוֹכוֹ״ (כלים טז ה). ״חוֹתָלוֹת שֶׁל גְּרוֹגָרוֹת וְשֶׁל תְּמָרִים״ (שבת קמו.). – [חוֹתַל־, חוֹתָלוֹת, חוֹתְלוֹת־]

חותל, ראה חֹתֶל.

חוֹתְלָן° ז׳ [מן חוֹתָל] אֻמָּן לְחוֹתָלוֹת: ״נִתְאָרַחְתִּי אֵצֶל חוֹתְלָן אֶחָד, שֶׁעוֹשֶׂה חוֹתָלוֹת שֶׁל גְּרוֹגָרוֹת וְשֶׁל תְּמָרִים״ (עגנון, עד הנה שעב). – [חוֹתְלָנִית, חוֹתְלָנִים, ־נִיּוֹת]

חוֹתֶלֶת∴ נ׳ [מן חתל, חָתַל] 1°, רְצוּעָה שֶׁל אָרִיג שֶׁכּוֹרְכִים עַל הָרֶגֶל בְּאֹפֶן לוּלְיָנִי מִן הַקַּרְסֹל וָמַעְלָה. 2°, חִתּוּל, מַעֲטֶפֶת לְתִינוֹק. 3° [בבוטאניקה] חֵלֶק בְּצֶמַח בְּצוּרַת עָלֶה רָחָב הָעוֹטֵף עָלֶה אוֹ פֶּרַח אוֹ גִּבְעוֹל. 4∴ [באנטומיה] שִׁלְיָה, מַעֲטָפָה שֶׁבְּתוֹכָהּ מִתְרַקֵּם הָעֻבָּר (רמב״ם, איסורי ביאה י יג). – [חוֹתֶלֶת־, חוֹתַלְתּוֹ; חוֹתָלוֹת, חוֹתְלוֹת־] חותלת (1)

חוֹתָם ז׳ [ראה חתם, חָתַם; ארמית: חוֹתָמָא; ערבית: חַ׳אתַם]

1, מַכְשִׁיר בְּצוּרַת גָּלִיל אוֹ טַבַּעַת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁטְּבוּעָה בּוֹ צוּרָה אוֹ כְּתֹבֶת לְשֵׁם חֲתִימָה, דְּפוּס לַחְתֹּם בּוֹ: ״וַתִּכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחְתֹּם בְּחֹתָמוֹ״ (מלכים א כא ח). חוֹתַם הַמְּדִינָה. לוֹרְד שׁוֹמֵר הַחוֹתָם בְּאַנְגְּלִיָּה (ראה להלן). 2•, צוּרָה (סֵמֶל, כְּתֹבֶת וְכוּ׳) שֶׁנִּטְבְּעָה בְּלַחַץ בְּצֶבַע אוֹ בְּחֹמֶר מְסֻיָּם עַל־גַּבֵּי תְּעוּדָה, מַעֲטָפָה וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם אִשּׁוּר רִשְׁמִי: ״אַרְבָּעָה חוֹתָמוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, וְכָתוּב עֲלֵיהֶן: עֵגֶל, זָכָר, גְּדִי וְכוּ׳״ (שקלים ה ג). חוֹתַם־הַדֹּאַר עַל מִשְׁלוֹחִים. חוֹתָם מוֹשֵׁל הַמָּחוֹז עַל הָרִשָּׁיוֹן. חוֹתַם־עוֹפֶרֶת עַל מַנְעוּל. 3•, טֹפֶס, דְּפוּס תַּבְנִית: ״שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד, וְכֻלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה; וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא טָבַע כָּל הָאָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ״ (סנהדרין כ ה). ״חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱמֶת״ (ירושלמי סנהדרין יח א). 3° [בהשאלה] רֹשֶׁם, חֲתִימָה, עֲקֵבוֹת: בְּפָנָיו שֶׁל הַגּוֹסֵס נִכַּר חוֹתָמוֹ שֶׁל הַמָּוֶת. [וראה עוד הניבים להלן]. – [חוֹתַם־, חוֹתָמוֹת, חוֹתְמוֹת־]

– **חֹמֶר־חוֹתָם** [שאול מן איוב לח יד], שַׁעֲוָה אוֹ חֹמֶר אַחֵר הֶעָשׂוּי תַּעֲרֹבֶת שֶׁל גֹּמִי, לַכָּה, טֶרְפֶּנְטִין וְעוֹד, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לַחֲתִימָה: מְחַמְּמִים אוֹתוֹ בָּאֵשׁ, וְהוּא נָמֵס וְנוֹזֵל וּלְאַחַר טְבִיעַת הַצּוּרָה בּוֹ בַּחוֹתָם הוּא מִתְקָרֵר וּמִתְקַשֶּׁה.

– **מִתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם** [על־פי איוב לח י], כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִישֶׁהוּ הֲפַכְפַּךְ הַמְשַׁנֶּה לְעִתִּים קְרוֹבוֹת אֶת דֵּעוֹתָיו.

– **שָׂם אוֹתוֹ כַּחוֹתָם עַל לִבּוֹ** (שיר־השירים ח ו), שָׁמַר אוֹתוֹ מִכָּל מִשְׁמָר, אָהַב אוֹתוֹ מְאֹד.

– **לוֹרְד שׁוֹמֵר־הַחוֹתָם°**, מִינִיסְטֶר־הַמְּדִינָה בְּאַנְגְּלִיָּה הַמְמֻנֶּה, בֵּין יֶתֶר תַּפְקִידָיו, עַל שְׁמִירַת חוֹתַם־הַמֶּמְשָׁלָה שֶׁחוֹתְמִים בּוֹ עַל הַתְּעוּדוֹת הַמֶּמְשַׁלְתִּיּוֹת הַחֲשׁוּבוֹת בְּיוֹתֵר.

– **חוֹתָמוֹ שֶׁל אַבְרָהָם•** (שמות רבה יט), כִּנּוּי לִבְרִית הַמִּילָה.

– **חוֹתָמוֹ אֱמֶת•** [על־פי ירושלמי סנהדרין יח א] הוּא נוֹהֵג תָּמִיד בְּיֹשֶׁר וּבְנֶאֱמָנוּת.

– **טָבוּעַ עָלָיו (הוּא נוֹשֵׂא עָלָיו) חוֹתָם שֶׁל־°**, נִכָּר בּוֹ צִבְיוֹן שֶׁל־: ״רַעְיוֹנוֹת עֲמֻקִּים, שֶׁחוֹתַם הַמְּקוֹרִיּוּת הָעִבְרִית טָבוּעַ עֲלֵיהֶם״ (אחד העם, קפ). ״כִּי אִם יִשָּׂא עָלָיו חוֹתָם לְאֻמִּי כְּלָלִי״ (אחד העם, לז). ״עָמַד וְשָׁטַם מַשְׂטֵמָה רַבָּה אֶת כָּל מַה שֶׁטָּבוּעַ עָלָיו חוֹתָם שֶׁל עִדּוּן וּפִנּוּק״ (ביאליק, אריה ה).

חוֹתֵם• ז׳ [מן חתם, חָתַם] 1•, מִי שֶׁרוֹשֵׁם אֶת חֲתִימָתוֹ בְּתוֹרַת מְבַקֵּשׁ, עָרֵב וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה עַל תְּעוּדָה רִשְׁמִית (שְׁטָר, חוֹזֶה וְכַדּוֹמֶה): ״כָּל הַשְּׁטָרוֹת... אַף־עַל־פִּי שֶׁחוֹתְמֵיהֶם עַכּוּ״ם – כְּשֵׁרִים״ (גיטין א ה). ״שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו״ (גיטין ב ה). 2°, מָנוּי, נִרְשָׁם מֵרֹאשׁ לְקַבָּלַת מַשֶּׁהוּ הָעוֹמֵד לְהוֹפִיעַ (עִתּוֹן, סֵפֶר וְכַדּוֹמֶה): הָעִתּוֹן נִשְׁלָח בְּכָל בֹּקֶר לַחוֹתְמִים. הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ נִשְׁלַח לְחוֹתְמֵי הַסִּפְרִיָּה. – [חוֹתֶמֶת, חוֹתְמִים, חוֹתְמֵי־, חוֹתְמוֹת]

חוֹתֶמֶת נ׳ [מן חתם, חָתַם] 1, חוֹתָם, מַכְשִׁיר שֶׁחוֹתְמִים בּוֹ: ״הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה״ (בראשית לח כה). חוֹתֶמֶת שֶׁל גֹּמִי לַחֲתִימָה עַל תְּעוּדוֹת מִטַּעַם מוֹסָד. 2°, הַצּוּרָה (כְּתֹבֶת, סֵמֶל וְכוּ׳) הַנִּטְבַּעַת בִּדְיוֹ אוֹ בְּחֹמֶר־צֶבַע אַחֵר עַל־גַּבֵּי תְּעוּדָה רִשְׁמִית וְכַדּוֹמֶה: חוֹתֶמֶת־הַדֹּאַר עַל הַבּוּל. חוֹתֶמֶת בֵּית־הַסֵּפֶר עַל תְּעוּדַת־הַתַּלְמִיד. – [חוֹתֶמֶת־, חוֹתָמוֹת, חוֹתְמוֹת־]

חותמת דואר ישראל

חוֹתֵן ז׳ [מן חתן] אֲבִי אִשְׁתּוֹ, חָם: ״וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (אֲבִי צִפּוֹרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה) כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה״ (שמות יח א). –[חוֹתֵן־, חוֹתְנִים, חוֹתְנֵי־]

חוֹתֶנֶת נ׳ [מן חוֹתֵן] אֵם אִשְׁתּוֹ, חָמוֹת (דברים כז כג). – [חוֹתֶנֶת־, חוֹתַנְתּוֹ; חוֹתְנוֹת, חוֹתְנוֹת־]

חוֹתְרָנִי° ת׳ [מן חתר, חָתַר] 1, הַחוֹתֵר וְחוֹדֵר: ״מַכּוֹשׁ מוּרָם וְנוֹפֵל... וּבְרִיתְמוּס גָּדוֹל וְחוֹתְרָנִי״ (יזהר, צקלג 588). 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חֲתִירָה תַּחַת מִישֶׁהוּ: הִתְנַהֲגוּת חוֹתְרָנִית. – [חוֹתְרָנִית, חוֹתְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חָז∴ פ״י [צורה פיוטית מקוצרת מן חָזָה, כאילו מן חוז] חָזָה, רָאָה: ״קָמָיו חָז יוֹרְדִים״ (ינאי של). ״חָז כִּי בָא יוֹם גְּמוּלֵימוֹ״ (תחבולות, יוצר לאחרון פסח).

חַזָּאוּת° נ׳ [מן חזה, חִזָּה] מִקְצוֹעוֹ וְתַפְקִידוֹ שֶׁל הַחַזַּאי. – [חַזָּאוּת־]

חַזַּאי° ז׳ [מן חזה, חִזָּה] [בשירות המיטיאורולוגי] עוֹבֵד בְּתַחֲנָה מֶטֶאוֹרוֹלוֹגִית הַקּוֹבֵעַ עַל־פִּי הַבְּדִיקוֹת הַמֶּטֶאוֹרוֹלוֹגִיּוֹת אֶת תַּחֲזִית מֶזֶג־הָאֲוִיר לַשָּׁעוֹת הַקְּרוֹבוֹת. – [חַזָּאִית, חַזָּאִים, חַזָּאֵי־, חַזָּאִיּוֹת]

חזה [אוגריתית: חדי; ארמית: חֲזָא]

~ פָּע׳ **חָזָה** פ״י 1, רָאָה, הִבִּיט, הִסְתַּכֵּל: ״מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ״ (ישעיה לג יז). ״שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית, שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה

בָּךְ״ (שיר השירים ז א). ״מְקֻפָּל הָיִיתִי כְּחֹמֶט בְּנַרְתִּיקוֹ וְחוֹזֶה בְּהָקִיץ״ (ביאליק, ספיח ב). 2, רָאָה בְּרוּחוֹ, צָפָה בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, נִבָּא: ״הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ״ (ישעיה ב א). חָזִיתִי אֶת הַדָּבָר מֵרֹאשׁ. – [לַחֲזוֹת אֶת־, בְּ־; חוֹזֶה, יֶחֱזֶה]

~ פִּע׳ חִזָּה° פ״י קָבַע תַּחֲזִית שֶׁל מֶזֶג־הָאֲוִיר, צָפָה מֵרֹאשׁ: הַחַזַּאי חִזָּה כִּי בְּמֶשֶׁךְ הַיְמָמָה הַקְּרוֹבָה יֵרְדוּ מִטְרוֹת־עֹז. – [לְחַזּוֹת־, מְחַזֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ חֻזָּה°, נִקְבְּעָה הַתַּחֲזִית שֶׁלּוֹ, נִרְאָה מֵרֹאשׁ: מֶזֶג־הָאֲוִיר הַקַּר חֻזָּה אֶמֶשׁ עַל־יְדֵי הַחַזַּאי. – [מְחֻזֶּה, יְחֻזֶּה]

~ הת׳ הִתְחַזָּה°, 1, נִרְאָה, הִתְגַּלָּה: ״וְהַחַבְרַיָּא שֶׁלִּי בַּחֹרֶף הָיוּ מַמָּשׁ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְטַבּוּרֵי כְרֵסָם מִתְחַזִּים מִבַּחוּץ״ (ברש, א 360). 2, הִתְרָאָה, הֶעֱמִיד פָּנִים שֶׁל־: ״הַנֶּאֱשָׁם נִתְבַּע לְדִין עַל אֲשֶׁר הִתְחַזָּה כְּפָקִיד הַמֶּכֶס״ (הודעת משטרה). – [לְהִתְחַזּוֹת, מִתְחַזֶּה, יִתְ־]

~ הָפ׳ הָחֳזָה°, הָרְאָה: ״אוֹיֵב שֶׁנִּדְחַף לְמִפְרַץ־פְּלֵטָה זֶה שֶׁהָחֳזָה לִי״ (בן־ציון, קיא). – [מָחֳזֶה, יָחֳזֶה]

– חֹזֶה בַּכּוֹכָבִים (ישעיה מז יג), אַצְטְרוֹלוֹג, צוֹפֶה בְּמַהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם וּמַגִּיד לְפִיהֶם עֲתִידוֹת.

– חָזָה מִבְּשָׂרוֹ [על־פי איוב יט כו], נוֹכַח מִנִּסְיוֹנוֹ שֶׁלּוֹ, בְּדִידֵיהּ הֲוָה עוּבְדָא: ״מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה זֹאת וּמִפִּגְעֵי הָרַבִּים הַמִּתְרַגְּשִׁים וּבָאִים עָלַי בָּזֶה אַחַר זֶה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קטן).

חָזֶה ז׳ [ארמית: חַדְיָא; קרוב לערבית: חַדְ׳א מול] הַחֵלֶק הַקִּדְמִי בַּגּוּף שֶׁבֵּין הַצַּוָּאר לַבֶּטֶן בָּאָדָם וּבְבַעֲלֵי־הַחַיִּים: ״וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים״ (שמות כט כו). ״וַיְצַנַּח רֹאשׁ הָעֶלֶם בְּלֹא כֹחַ עַל חָזֵהוּ״ (ביאליק, מגילת ו). ״חֲרִיצֵי הַפָּנִים הַחֲרֵרִים וּגְדוּדוֹת הֶחָזוֹת הַחֲשׂוּפִים״ (ביאליק, מתי מדבר). ״בַּעֲלַת־הַבַּיִת שִׁלְּבָה אֶת זְרוֹעוֹתֶיהָ עַל חָזָהּ״ (גנסין, א 9). – [חֲזֵה־, חָזִי; חָזוֹת, חֲזוֹת־]

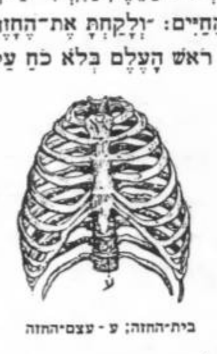
בית־החזה; ע - עצם־החזה

– בֵּית־הֶחָזֶה°, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן בַּגּוּף הַמְּגֻבָּל עַל־יְדֵי עַמּוּד הַשִּׁדְרָה מֵאָחוֹר, הַצְּלָעוֹת – מִן הַצְּדָדִים, הַסַּרְעֶפֶת – מִתַּחַת, וְעֶצֶם הֶחָזֶה – מִלְּפָנִים. בֵּית־הֶחָזֶה מֵכִיל אֶת הַלֵּב וְהָרֵאוֹת.

– עֶצֶם־הֶחָזֶה°, הָעֶצֶם בְּאֶמְצַע הֶחָזֶה שֶׁאֵלֶיהָ מְחֻבָּרוֹת הַצְּלָעוֹת.

– תֵּל־חָזֶה° [בצבא] תְּלוּלִית־עָפָר הַשְּׁפוּכָה לִפְנֵי הַחֲפִירָה לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל הַחַיָּל מִפְּגִיעַת יְרִיּוֹת הָאוֹיֵב וְלִירִיָּה מִמֶּנָּה.

חָזוּז° ת׳ [מן חזז, חָזַז] מַבְרִיק, נוֹצֵץ: ״לַהַב קַל... גְּדוּשׁ עֵינַיִם, חֲזוּז־שֶׁמֶשׁ״ (פרסמן, תר׳ במארג קלו). – [חֲזוּזָה, חֲזוּזִים, ־זוֹת]

חִזּוּי°, חיזוי ז׳ [מן חזה, חִזָּה] 1, רְאִיָּה מֵרֹאשׁ, קְבִיעַת הֶעָתִיד לִהְיוֹת (Prediction): ״הָאֹפִי... מְאַפְשֵׁר לַמִּסְתַּכְּלִים בּוֹ מִדַּת חִזּוּי בְּטוּחָה לְמַדַּי לְגַבֵּי תְּגוּבוֹתָיו הַצְּפוּיוֹת עַל גֵּרוּיִים״ (אנציקלופדיה חינוכית א 168). 2 [במיטיאורולוגיה] צְפִיָּה בְּתוֹפָעוֹת אֲוִירִיּוֹת שׁוֹנוֹת לְשֵׁם קְבִיעַת תַּחֲזִית מֶזֶג־הָאֲוִיר לַשָּׁעוֹת הַקְּרוֹבוֹת: מַכְשִׁירֵי חִזּוּי. הַחִזּוּי נִתְקַיֵּם בִּשְׁלֵמוּתוֹ. – [חִזּוּי־, חִזּוּיִים, חִזּוּיֵי־]

חָזוּי° ת׳ [מן חזה, חָזָה] 1, צָפוּי, נִרְאֶה: ״צֶלֶב זֶה חָזוּי לִי, בְּהָקִיץ וּבַחֲלוֹם, כִּמְפַלֶּצֶת פְּרוּשָׂה זְרוֹעוֹת הָעוֹמֶדֶת לְתָפְשֵׂנִי״ (ליסיצקי, תולדות 269). סִבַּת הַדְּחִיָּה הַזֹּאת הָיְתָה חֲזוּיָה מֵרֹאשׁ. 2 [במיטיאורולוגיה] שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ עַל־יְסוֹד תַּצְפִּיּוֹת בְּתוֹפָעוֹת אֲוִירִיּוֹת: ״וְאֵלֶּה הַטֶּמְפֶּרָטוּרוֹת הַחֲזוּיוֹת לְהַיּוֹם״ (הודעת החזאי ברדיו). – [חֲזוּיָה, חֲזוּיִים, חֲזוּיוֹת]

– אִם חָזוּי לְךָ, לֹא יֵלֵךְ מִמְּךָ° (הזז, דלתות 144) [תרגומה של המימרה הארמית: ״אי חזיא לך, לא אזלא מינך״, מועד קטן יח:] אִם הַדָּבָר רָאוּי וְנוֹעַד לְךָ, בּוֹא יָבוֹא אֵלֶיךָ.

חָזוֹן ז׳ [מן חזה, חָזָה] 1, תְּמוּנָה שֶׁאָדָם רוֹאֶה בַּחֲלוֹמוֹ, בְּדִמְיוֹנוֹ אוֹ בְּעֵינֵי רוּחוֹ: ״וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה״ (ישעיה כט ז). ״חָזוֹן נִרְאָה אֵלַי״ (דניאל ח א). 2, מַרְאֶה נְבוּאִי, נְבוּאָה: ״חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ״ (ישעיה א א). ״וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי״ (הושע יב יא). ״וַיַּחֲלֹף לְפָנַי כְּחֵץ מְעַט מֵחֲזוֹן הַבָּאוֹת״ (ביאליק, יגסר לו). 3°, תָּכְנִית אִידֵאָלִית, תֵּאוּר שֶׁל דְּבָרִים בֶּעָתִיד בְּהֶתְאֵם לַשְּׁאִיפָה, מִשְׂאַת־נֶפֶשׁ: ״כְּאַגָּדָה מִנִּי קֶדֶם וְכַחֲזוֹן עֲתִידוֹת״ (ביאליק, מגילת ח). חֲזוֹן אַחֲרִית הַיָּמִים. חָזוֹן וּמְצִיאוּת. – [חֲזוֹן־, חֲזוֹנוֹת]

– חָזוֹן נִפְרָץ (~ בִּלְתִּי־נִפְרָץ) [שאול משמואל א ג א] תּוֹפָעָה שְׁכִיחָה (~ בִּלְתִּי־שְׁכִיחָה): ״מְסִלּוֹת־הַבַּרְזֶל הָיוּ עוֹד אָז חָזוֹן לֹא־נִפְרָץ בְּרוּסְיָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיד). ״כְּחָזוֹן בִּלְתִּי־נִפְרָץ עָמַד בְּתוֹךְ בְּנֵי גִילוֹ״ (ברנר, א 68).

– חֲזוֹן־בַּדִּים°, חֶזְיוֹן־שָׁוְא, תֵּאוּר שֶׁל דְּבָרִים נְטוּלֵי כָּל יְסוֹד.

– עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד [על־פי חבקוק ב ג], עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה הַשָּׁעָה לְכָךְ, הַדָּבָר בּוֹא יָבוֹא בִּזְמַנּוֹ.

– בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם [על־פי ממשלי כט יח], הֶשֵּׂגִים חָמְרִיִּים בִּלְבַד לְלֹא אִידֵאָלִים – עֲלוּלִים לִגְרֹם לְהִתְנַוְּנוּת וּלְשְׁחִיתוּת.

חִזּוּן⁺, חיזון ז׳ [מן חזן, חִזֵּן] חַזָּנוּת, מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַחַזָּן, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי פִּיּוּטִים וּתְפִלּוֹת בְּנִגּוּן: ״וּבַעֲלֵי הַחִזּוּן בַּפִּיּוּטִים הַחֲדָשִׁים לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם״ (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). – [חִזּוּן־]

חֲזוֹנִי° ת׳ [מן חָזוֹן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָזוֹן: ״לָשִׁיר אֶת שִׁירַת חַיָּיו שֶׁל שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם בְּצוּרָה חֲזוֹנִית״ (ברקוביץ, הראשונים י). נְאוּם חֲזוֹנִי נַעֲלֶה. – [חֲזוֹנִית, חֲזוֹנִיִּים, חֲזוֹנִיּוֹת]

חִזּוּק•, חיזוק ז׳ [מן חזק, חִזֵּק] 1•, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא חָזָק יוֹתֵר, הַגְבָּרַת הַחֹזֶק: ״בְּאוּנְקְלָאוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת... שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיוֹת אֶלָּא לְחִזּוּק״ (תוספתא כלים בבא מציעא א ט). ״וְנוֹתֵן לִנְמוֹגֵי בִּרְכַּיִם חִזּוּק מַעֲמָד״ (מגילת בני אור יד 6). ״הֲלֹא צָעִיר אַתָּה וְעַצְמוֹתֶיךָ צְרִיכוֹת חִזּוּק״ (עגנון, אורח 247). חִזּוּק הַשֻּׁלְחָן הָרָעוּעַ בְּדֶבֶק וּבְמַסְמְרִים. חִזּוּק הַלֵּב בִּסְעוּדָה אַחֲרֵי הַצּוֹם. 2•, אִמּוּץ, הַגְבָּרָה, מַתַּן תֹּקֶף: ״וַחֲכָמִים עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם יוֹתֵר מִשֶּׁל תּוֹרָה״ (כתובות פג:). ״כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חִזּוּק לֶאֱמוּנָה זוֹ הִתְחַכֵּם אַרְיֵה לִרְמֹז עָלֶיהָ לִפְרָקִים״ (ביאליק, אריה ד). חִזּוּק קִשְׁרֵי הַיְּדִידוּת. 3° [בדרך היתול] פְּגִיעָה, תַּקָּלָה: ״וְתָמִיד יֵשׁ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה לְךָ חִזּוּק... וְשֶׁלֹּא יַקְדִּים לְךָ רְפוּאָה לְמַכָּה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 87). – [חִזּוּק־, חִזּוּקִים, חִזּוּקֵי־]

חִזּוּר*, חִיזּוּר ז׳ [מן חזור, חִזֵּר] 1*, הַקָּפָה, סִבּוּב: ״שִׁשָּׁה עָשָׂר מִיל חִזּוּר לְצִפּוֹרִין הֵן הֵן אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ״ (ירושלמי ביכורים סד ב). 2 ⁂, חֲזָרָה, שִׁיבָה: ״מִפֶּתַח הַחֲנוּת כְּנֶגְדָּהּ בְּלֹא חִזּוּר״ (תוספות בבא קמא כא.). 3 ° [בכימיה] רֶדוּקְצְיָה, הֵפֶךְ מִן ״חִמְצוּן״, תַּהֲלִיךְ שִׁחְרוּר תִּרְכֹּבֶת כִּימִית מִן הַחַמְצָן שֶׁבָּהּ. – [חִזּוּר־, חִזּוּרִים, חִזּוּרֵי־]

– **חִזּוּר עַל (אַחֲרֵי) אִשָּׁה°**, הֲלִיכָה אַחֲרֵי אִשָּׁה מִתּוֹךְ חִבָּה אֵלֶיהָ וְהִשְׁתַּדְּלוּת לְעוֹרֵר אֶת אַהֲבָתָהּ: ״וּמֵהֶאָרַת פָּנֶיהָ אֵלַי נִכָּר הָיָה שֶׁחִזּוּרַי עָלֶיהָ לְרָצוֹן לָהּ״ (ליסיצקי, תולדות 266).

– **חִזּוּר עַל הַפְּתָחִים*** [על־פי מגילה טו:] הֲלִיכָה מִבַּיִת אֶל בַּיִת: חִזּוּר הָעֲנִיִּים עַל פִּתְחֵי הָעֲשִׁירִים לְקַבֵּץ נְדָבוֹת.

א. **חָזוּת** נ׳ [מן חזה, חָזָה] 1°, רְאִיָּה, הַבָּטָה, הִסְתַּכְּלוּת: חוּשׁ הַשֵּׁמַע וְחוּשׁ הֶחָזוּת. 2, חָזוֹן, נְבוּאָה: ״חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד לִי״ (ישעיה כא ב). ״אֶשָּׂא עַיִן נְכֵאָה חָזוּת־עֶצֶב דּוֹמְעָה״ (למדן, במעלה קי). 3*, מַרְאֶה, צוּרָה, אֶרֶשֶׁת: ״כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא סֵפֶר־תּוֹרָה מִבֵּיתוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַרְאוֹת חָזוּתוֹ לָרַבִּים״ (יומא ע.). ״בָּא ר׳ דָּוִד וּמֵחָזוּת פָּנָיו נִכַּר שֶׁבְּשׂוֹרָה טוֹבָה בְּפִיו״ (בורלא, כיסופים 23). ״עַל מִשְׁכָּבָהּ בַּלֵּילוֹת לֹא פַּעַם אַחַת תִּתְעוֹרֵר וּתְבַקֵּשׁ חָזוּתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עח). ״תָּמִיד תִּרְאֶנָּה, אֶת הֶחָזוּת הַמְּיֻגָּנָה הַזֹּאת״ (שלונסקי, שירים ב 21). – [חֲזוּת־, חָזֻיּוֹת]

– **חֲזוּת הַכֹּל** [שאול בשינוי הוראה מישעיה כט יא] רְאִיַּת מַשֶּׁהוּ כְּעִקָּר וּכְמֶרְכָּז, מוֹקֵד הַהִתְעַנְיְנוּת: ״מַשְׂכִּילִים אֲחָדִים שֶׁסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה הָיְתָה לָהֶם חֲזוּת הַכֹּל״ (ליסיצקי, תולדות 156).

– **חֲזוּתוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו*** (בבא מציעא כא:), מַרְאֵהוּ מֵעִיד עַל מְקוֹרוֹ.

– **קֶרֶן חָזוּת** (שאול מדניאל ח ה, ושם ההוראה אינה ברורה] מִשְׁקֶפֶת, שְׁפוֹפֶרֶת לִרְאִיָּה בַּעֲדָהּ.

– **חֲזוּת־עוֹלָם°**, הַשְׁקָפַת עוֹלָם, אִידֵיאוֹלוֹגְיָה: ״בֵּין אַרְבַּעְתֵּנוּ נִתְבַּצְּרָה חֲזוּת־עוֹלָם מְשֻׁתֶּפֶת״ (שופמן, ג 78).

– **חָזוּת קָשָׁה** (על־פי ישעיה כא ב), הַעֲרָכָה קוֹדֶרֶת לְגַבֵּי הֶעָתִיד.

ב. **חָזוּת** נ׳ [מן חזה, חָזָה] חוֹזֶה, בְּרִית, הֶסְכֵּם: ״וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל לֹא תָקוּם״ (ישעיה כח יח). –[חֲזוּת־, חָזֻיּוֹת]

חֲזוּתִי° ת׳ [מן א. חָזוּת] רְאִיָּתִי, אוֹפְּטִי: הַחוּשׁ הֶחָזוּתִי. פָּנַס־קֶסֶם, מְכוֹנַת־הַסְרָטָה הֵם מַכְשִׁירִים חֲזוּתִיִּים. – [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

–**זִכָּרוֹן חֲזוּתִי°**, כִּשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם לִזְכֹּר הֵיטֵב אֵת אֲשֶׁר רָאָה בְּעֵינָיו.

חזז [מן חֲזִיז]

~ פע׳ **חָזַז** ⁂ פ״י [לפי ההבנה: ״חזיזים״ – ברקים] הִבְרִיק, הֵאִיר: ״קְדִירָתָם לַחֲזוֹז״ (אדון אמנני, יוצר א שבועות). –[לַחֲזוֹז, חוֹזֵז, יַחֲזֹז]

~ פִּע׳ **חִזֵּז** ⁂ פ״י 1 ⁂ [לפי הבנת ״חזיז״ – גשם] הִמְטִיר: ״מַיִם חִזֵּז בִּגְבוּרָה״ (קליר, יפתח ארץ, תפילת גשם). 2 ° [״חזיז״ – ברק], חִזֵּז, הִבְרִיק: ״לִבִּי נָכוֹן... לְדַבֶּרְךָ הַמְּחַזֵּז, הַמַּפְתִּיעַ כְּבָרָק״ (טמקין, אגד 67). – [לְחַזֵּז, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַזֵּז°**, הִתְנוֹצֵץ, הִבְרִיק: ״הִתְפּוֹצְצוּת... נִרְאֵית קְרוֹבָה פִּי־כַמָּה כְּשֶׁסִּמּוּא אוֹר לָבָן מִתְחַזֵּז עָלֶיהָ״ (יזהר, צקלג 415). – [לְהִתְחַזֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱזִיז°** פ״י הִבְרִיק, שָׁלַח חֲזִיז וְנִצְנוּץ: ״אַף אֲנִי חִכִּיתִי בְּנַחֲכָנוּת, שֶׁהַחֲזִיזָה מִמֶּנָּה מַבָּט־תּוֹכֵחָה״ (שטיינמן, דודאים 19). ״טִיסוֹת הַבָּרָק שֶׁל מַחְשָׁב מִתְפָּרֵץ וּמַחֲזִיז״ (גלבוע, בבוקר 38). – [לְהַחֲזִיז, מַ־, יַ־]

חֲזָז ⁂ ז׳ [מערבית: חַזַאז] קַשְׂקַשִּׂים וּקְלִפּוֹת בִּשְׂעַר הָרֹאשׁ, בְּשֶׁל הִתְקַלְּפוּת עוֹר הַקָּדְקֹד (קאנון, לוח הסמים, חרשף). – [חֲזַז־]

א. **חֲזָזִית*** נ׳ 1°, מַחֲלַת עוֹר (Acme) הַמִּתְבַּטֵּאת בְּתִפְקוּד יָתֵר שֶׁל בַּלּוּטוֹת הַחֵלֶב, בְּעִקָּר בַּפָּנִים. הוֹפָעַת חֲטָטִים, לִפְעָמִים מֻגְלָתִיִּים. בְּהֶעְדֵּר רִפּוּי מַתְאִים הוֹפְכִים הַמְּקוֹמוֹת הַנְּגוּעִים לְצַלָּקוֹת. 2*, אַחַת מִמַּחֲלוֹת־הָעוֹר שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (בכורות ו יב). – [חֲזָזִית־, חֲזָזִיּוֹת]

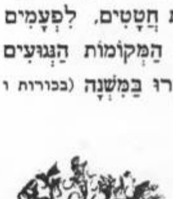

חזזית

ב. **חֲזָזִית*** נ׳ [על־פי סוכה ג ו] צֶמַח הַמֻּרְכָּב מֵאַצָּה וּפִטְרִיָּה הַחַיִּים חַיֵּי שִׁתּוּף (Lichenes). הַחֲזָזִיּוֹת מִתְפַּתְּחוֹת בִּמְקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם תְּנָאֵי הַגִּדּוּל קָשִׁים בְּיוֹתֵר–עַל פְּנֵי סְלָעִים חֲשׂוּפִים, קְלִפּוֹת עֵצִים, בְּמִדְבָּרוֹת וּבְאַרְצוֹת הַצָּפוֹן הָרָחוֹק. – [חֲזָזִית־, חֲזָזִיּוֹת]

– **לָפַת אוֹתוֹ כַּחֲזָזִית*** (רות רבה ג, חצות לילה), דָּבַק בּוֹ בְּחָזְקָה.

חָזִי ⁂ ת׳ [מן חָזֶה] הַשַּׁיָּךְ לֶחָזֶה: ״אֵיבָרִים חָזִיִּים״ (קאנון ג יא ה). קוֹל חָזִי עָמֹק. – [חָזִית, חָזִיִּים, חָזִיּוֹת]

חֶזִי*, חוֹזִי ז׳ [מן חזה] 1*, מַרְאֶה, צוּרָה: ״אֵינִי יוֹדֵעַ חֶזְיוֹ שֶׁל דָּבָר מַה הוּא״ (תוספתא אהילות טו יב). 2° [ברפואה] תַּצְלוּם־רֶנְטְגֶן הַמַּרְאֶה אֶת תְּמוּנָתוֹ שֶׁל אֵיבָר מְסֻיָּם בַּגּוּף. – [חֲזִי־, חֶזְיוֹ]

חָזִיָּה° נ׳ [מן חָזֶה] 1, לְבוּשׁ לַחֲזֵה הָאִשָּׁה, בֵּית־אֲחִיזָה לַשָּׁדַיִם. 2, מְעִיל־גְּבָרִים קָצָר לְלֹא־שַׁרְווּלִים שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הֶחָזֶה מִתַּחַת לִמְעִיל־הַחֲלִיפָה (לַמִּקְטֹרֶן). – [חֲזִיַּת־, חֲזִיּוֹת]

חֲזִיָּה* נ׳ [מן חזה, חָזָה] 1 ⁂, רְאִיָּה, הַבָּטָה: ״שֶׁכָּל רְאִיָּה אוֹ חֲזִיָּה אוֹ הַבָּטָה שֶׁבָּאָה בְּזֶה הָעִנְיָן״ (מורה נבוכים א ה). ״הַהוּמוֹר הַיּוֹצֵר שֶׁלּוֹ... נִרְאָה לָהֶם לֹא כַּחֲזִיַּת־מַהֲתַלּוֹת שֶׁל עֵץ, אֶלָּא כִּרְאִיַּת־נְכוֹחוֹת שֶׁל חֲכַם־לֵב״ (ברקוביץ, הראשונים רל ד). 2*, מַרְאֶה, צוּרָה, חָזוּת: ״כָּל הָעָם קוֹרִין בְּשֶׁלָּהֶן כְּדֵי לְהַרְאוֹת חֲזִיָּתָן לַצִּבּוּר״ (תוספתא יום הכיפורים ד יח). – [חֲזִיַּת־]

חִזָּיוֹן, חִיזָּיוֹן ז׳ [מן חזה] 1°, מַחֲזֶה, דְּרָמָה, יְצִירָה סִפְרוּתִית הָעֲרוּכָה לְהַצָּגָה עַל הַבִּימָה: חִזָּיוֹן בְּאַרְבַּע מַעֲרָכוֹת. חֶזְיוֹן תּוּגָה. 2, חָזוּת, מַרְאֶה, רְאִיָּה: ״זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן, בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ״ (יואל ג א). ״כַּחֲלוֹם יָעוּף... וְיֻדַּד כְּחֶזְיוֹן לָיְלָה״ (איוב כ ח). 3°, תּוֹפָעָה, הִתְגַּלּוּת: ״וַאֲנַחְנוּ עֵדִים הַיּוֹם לְחִזָּיוֹן הִיסְטוֹרִי שֶׁעוֹד לֹא הָיָה לְעוֹלָמִים״ (אחד העם, א). ״וּקְסָמִים לָהּ וּתְמוּנוֹת הוֹד וּצְבָא חֶזְיוֹנוֹת״ (ביאליק, הבריכה). הִתְנַהֲגוּת כָּזֹאת הִיא חִזָּיוֹן נָדִיר בֵּין בַּעֲלֵי־הַחַיִּים. 4°, חָזוֹן, פַנְטַסְיָה, אִידֵיאָל: ״וְאוּלָם חַיֵּיכֶם – מֵיטַב חֶזְיוֹנְכֶם״ (ביאליק, יהי חלקי). – [חֶזְיוֹן־, חֶזְיוֹנוֹת; גם חֶזְיוֹנִים, חֶזְיוֹנֵי־]

– **בֵּית־חִזָּיוֹן°**, תֵּיאַטְרוֹן.

– **גֵּיא־חִזָּיוֹן°** [שאול מן ישעיה כב א, ושם כינוי לירושלים] כִּנּוּי מְלִיצִי לְבִימַת־הִתְרַחֲשׁוּת, שֶׁל מְאֹרָעוֹת צִבּוּרִיִּים, פוֹרוּם, זִירָה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– חָכְמַת הַחִזָּיוֹן⁺, אַסְטְרוֹנוֹמְיָה, מַדַּע הַתְּכוּנָה (בספרות ימי־הביניים).

– חוֹזֵה חֶזְיוֹנוֹת° (מאפו, חנג), בַּעַל־דִּמְיוֹן, חוֹלֵם חֲלוֹמוֹת.

חֶזְיוֹן* ז׳ [שינוי נוסח מן ב. חֲזָזִית] חֲזָזִית, צֶמַח טַפִּילִי הָעוֹלֶה וּמְכַסֶּה צְמָחִים: ״סוּכָה שֶׁכְּחָהּ רָע... כָּל שֶׁנֶּחְבֵּאת בְּחֶזְיוֹנָהּ״ (בבא מציעא קה:). [לדעת אחרים, הערוך, רש״י ועוד: מן אָחַז, אֲחִיזָה בַּיָּד] – [חֶזְיוֹן־]

חֶזְיוֹנִי° ת׳ [מן חִזָּיוֹן] הַקַּיָּם בְּחִזָּיוֹן, דִּמְיוֹנִי, אִידֵיאָלִי: ״יִשָּׂא בְּחֻבּוֹ גַּם נְטִיָּה חֲזָקָה לַיַּהֲדוּת הַצְּרוּפָה וְהַחֶזְיוֹנִית״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). – [חֶזְיוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חֲזִיז ז׳ [ארמית: חֲזִיזָא ענן; ערבית: הַזִּיז גלגול הרעם] 1 °, אַלְמַת אֵשׁ הַיּוֹצֵאת מִלֹּעַ כְּלִי־יְרִיָּה גָּדוֹל עִם הִפָּלְטוּת הַקֶּלַע, רֶשֶׁף (Flash). 2 °, תֵּבָה אוֹ שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קַרְטוֹן וּבָהּ מִטְעָן קַל שֶׁל חֹמֶר־נֶפֶץ הַמַּשְׁמִיעַ עִם הַפְעָלָתוֹ קוֹל רַעַם וּמֵפִיק רֶשֶׁף־אֵשׁ: הַחֲזִיז מְשַׁמֵּשׁ בַּצָּבָא לְאִמּוּנִים וְלִפְעֻלּוֹת־הַסָּחָה. 3. בָּרָק מְלֻוֶּה רַעַם: ״בַּעֲשׂוֹתוֹ לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת״ (איוב כח כו). ״ה׳ עֹשֶׂה חֲזִיזִים, וּמְטַר גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם״ (זכריה י א). ״לוּ עֵינָיו לֹא רָצוּ כַּחֲזִיז שָׁמַיִם״ (מיכ״ל, 57). ״שָׁם אַרְיֵה... יַחֲלֹף חֶשְׁכַת יַעַר כַּחֲזִיז שָׁמַיִם״ (יל״ג, שירה סד). ״טִלְלוֹן... כְּבַד שָׁנִים וְעָפָאִים וּשְׂבַע סוּפוֹת וַחֲזִיזִים״ (ביאליק, פרידה). ״חֲזִיז־אֵל קוֹרֵעַ מֶרְחֲבֵי עֲנָנִים״ (טשרניחובסקי, שירים 385). ״צְלִיף חֲזִיז, שְׁרֹק רוּחַ״ (שלונסקי, שירים ב 37). 4 •, עָנָן, עָב: ״מַאי חֲזִיזִים? אָמַר רַב יְהוּדָה: פּוֹרְחוֹת״ (תענית ט:). ״שְׂעִירִים לְהַרְבִּיב, חֲזִיזִים לְהַעֲבִיב״ (קליר, אפ״ק, תפילת גשם). – [חֲזִיז־, חֲזִיזִים, חֲזִיזֵי־]

– חֲזִיז וָרַעַם!° [קריאת רוגז וקללה; לראשונה ק׳ שולמן, תר׳ מסתרי פאריז]: לְכָל הָרוּחוֹת! לַעֲזָאזֵל! ״וְהִנֵּה עָבְרָה הָאָלָה... חֲזִיז וָרַעַם!״ (יעקב שטינברג, שיג).

חָזִיז* ז׳ [שינוי נוסח מן ב. חֲזָזִית] חֲזָזִית, מִיַּרְקוֹת־הַמַּאֲכָל שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (עירובין כח.). – [חֲזִיז־, חֲזִיזִים, חֲזִיזֵי־]

חֲזִינָא* נ׳ [ארמית;=חֲצִינָא] 1 •, קַרְדֹּם: ״מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֲזִינָא״ (כלים יד ב). 2 ° [על־פי הבנה אחרת במקור הנ״ל]: גֻּלָּה, כַּפְתּוֹר שֶׁבְּרֹאשׁ מַקֵּל: ״מַקֵּל עִם חֲזִינַת־זָהָב יְקָרָה״ (קבק, בצל 8). – [חֲזִינַת־, חֲזִינוֹת]

חֲזִיר ז׳ [ארמית: חֲזִירָא; ערבית: ח׳נְזִיר] 1. (Sus scrofa) בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק, מַפְרִיס פַּרְסָה וְאֵינוֹ מַעֲלֶה גֵרָה, נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בִּרְשִׁימַת הַבְּהֵמוֹת הַטְּמֵאוֹת הָאֲסוּרוֹת בַּאֲכִילָה (ויקרא יא ז). עוֹרוֹ הֶעָבֶה מְכֻסֶּה זִיפִים. הַחֲזִיר מוֹצֵא אֶת מְזוֹנוֹ עַל־יְדֵי נְבִירָה בַּקַּרְקַע בְּרֹאשׁוֹ הַמָּשׁוּךְ לְפָנִים בִּדְמוּת יָתֵד.

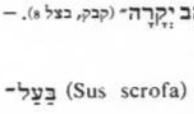

חזיר (1/40)

הוּא אוֹכֵל הַכֹּל: צְמָחִים, חֲרָקִים, תּוֹלָעִים וּבְשַׂר נְבֵלָה. מֵחֲזִיר־הַבָּר (חולין ס ב) פֻּתְּחוּ עַל־יְדֵי בְּ־ירָה זְנִים רַבִּים שֶׁל חֲזִירֵי־הַבַּיִת, שֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתָם בִּגְלַל בְּשָׂרָם וְשֻׁמְּנָם: ״אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר״ (ישעיה סו יז). ״אַל יֹאמַר אָדָם: אִי אֶפְשָׁר בִּבְשַׂר חֲזִיר, אֲבָל אֶפְשָׁר, וּמָה אֶעֱשֶׂה וְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם גָּזַר עַל כָּךְ!״ (ספרא, קדושים). 2 °, כִּנּוּי שֶׁל גְּנַאי לְרַע־לֵב וְגַס־רוּחַ אוֹ לְכִילַי וְקַמְצָן. 3 °, כִּנּוּי מְקֻבָּל בֵּין הַגַּנָּנִים לְכָל עָנָף הַיּוֹצֵא בַּעֲצֵי הַפְּרִי בַּכַּנָּה לְמַטָּה מִמְּקוֹם הַהַרְכָּבָה: נוֹהֲגִים לְהַתִּיז אֶת ״הַחֲזִירִים״ מִיָּד עִם יְצִיאָתָם. – [חֲזִיר, חֲזִירִים, חֲזִירֵי־]

– חֲזִיר־אָדָם°, כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם גַּס וּמְזֻהָם: ״בְּמַעֲרַת חֲזִירֵי־אָדָם וּבְטֻמְאַת בֵּית מַרְזֵחַ״ (ביאליק, אבי).

– חֲזִיר־יָם°, קָבְיָה, חַיַּת־בַּיִת קְטַנָּה מִסִּדְרַת הַמְכַרְסְמִים (Cavia cobaya). צֶבַע פַּרְוָתוֹ עַל־פִּי־רֹב תַּעֲרֹבֶת שֶׁל לָבָן, שָׁחוֹר וְצָהֹב. אֵין לוֹ זָנָב. מוֹצָאוֹ מֵאֲמֵרִיקָה הַדְּרוֹמִית. הוּא נִקְרָא ״חֲזִיר־יָם״ מִשּׁוּם שֶׁהוּבָא לְאֵירוֹפָּה מֵעֵבֶר לַיָּם וְהַקּוֹל שֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ דּוֹמֶה לִנְחִירוֹת הַחֲזִיר. חֲזִירֵי־הַיָּם אוֹכְלִים צְמָחִים, מִתְרַבִּים בִּמְהִירוּת בַּשֶּׁבִי. מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם הַרְבֵּה בְּנִסּוּיִים לְמַטָּרוֹת מַדָּעִיּוֹת.

חזיר־ים (1/10)

– חֲזִיר־הַפִּיל°, ראה טַפִּיר.

– חֲזִיר פּוֹשֵׁט טְלָפָיו• [על־פי בראשית רבה סה], מָשָׁל עַל מִי שֶׁמִּתְחַסֵּד כְּלַפֵּי חוּץ [על־יסוד המימרה בשלימותה שם: ״חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשט את טלפיו, כלומר: שאני טהור״ – שכן הוא שוסע שסע פרסות כבהמה טהורה]

– נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר (משלי יא כב), מָשָׁל עַל אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טַעַם, וְכֵן עַל אָדָם גַּס הַמִּתְהַדֵּר בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ הוֹלְמוֹ.

– גְּבִיר עַל מִשְׁקַל חֲזִיר°, דִּבּוּר שֶׁל זִלְזוּל וַהֲלָצָה עַל עָשִׁיר קַמְצָן וְגַס־רוּחַ.

– חֲזִירִים בֵּין שִׁנֶּיךָ•, דִּבּוּר שֶׁל הַזְכָּרַת־עָוֹן לְמִישֶׁהוּ (לְגֵר אוֹ לְבַעַל־תְּשׁוּבָה), כְּאוֹמֵר: הֲרֵי רַק אֶתְמוֹל עוֹבֵר עֲבֵרוֹת הָיִיתָ: ״חֲזִירִים בֵּין שִׁנֶּיךָ–וְאַתָּה מְדַבֵּר מִלִּין כְּנֶגְדִּי?״ (מכילתא צה א).

א. **חֲזִירָה*** נ׳ [מן חֲזִיר] נְקֵבַת הַחֲזִיר (בכורות ד ד).–[חֲזִירַת־, ־רוֹת]

ב. **חֲזִירָה*** נ׳ [מן חזר, חָזַר] 1. שִׁיבָה, חֲזָרָה: ״שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזּוֹקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזִירָתָן״ (פסחים ח:). ״נוֹחַ לִי וְלָהֶם (לַבְּגָדִים) שֶׁאֶלְבָּשֵׁם אַחַר־כָּךְ, בַּחֲזִירָתִי״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״מֵעֵת שֶׁיָּצָא מִבֵּית הוֹרָיו וְעַד עֵת חֲזִירָתוֹ״ (בורלא, עקביה 159). – [חֲזִירַת־, חֲזִירוֹת]

– חֲזִירָה עַל הַפְּתָחִים° הֲלִיכָה מִפֶּתַח אֶל פֶּתַח (לְבַקֵּשׁ נְדָבוֹת, אוֹ לְמַטָּרוֹת אֲחֵרוֹת): ״וְסֵדֶר חֲזִירָתָם עַל הַפְּתָחִים כָּךְ הָיָה״ (מנדלי מו״ס, עג).

חֲזִירוֹן° ז׳ [מן חֲזִיר] גּוּר־חֲזִירִים, חֲזִיר קָטָן.– [חֲזִירוֹנִים]

חֲזִירוּת° נ׳ [מן חֲזִיר] 1. טֶבַע הַחֲזִיר. 2 [בהשאלה בלשון-הדיבור] גַּסּוּת, רִשְׁעוּת: ״יִמַּח שְׁמָם! חֲזִירוּת כָּזֹאת שֶׁהִשְׁאִירוּ אוֹתִי״! (יזהר, צקלג 472). – [חֲזִירוּת־]

חֲזִירִי° ת׳ [מן חֲזִיר] דּוֹמֶה לַחֲזִיר: ״אֵינוֹ אֶלָּא אִישׁ רֵיק וַחֲזִירִי״ (ברנר, א 414). הִתְנַהֲגוּת חֲזִירִית. – [־רִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

חֲזִירִית° נ׳ [מן חֲזִיר, על שום השומן] (Scrofula) שַׁחֶפֶת שֶׁל בַּלּוּטוֹת הַלֶּשֶׁד (הַלִּימְפָה), וְלִפְעָמִים שֶׁל עֲצָמוֹת וּפְרָקִים. בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּחֲלָה מִתְפַּתְּחוֹת בָּאֲזוֹרִים הַנְּגוּעִים מֻרְסוֹת מִתְמַגְּלוֹת.

– חֲזִירִית־הָעוֹר°, (Scrofulodorma) שַׁחֶפֶת עוֹר מִשְׁנִית לְשַׁחֶפֶת שֶׁל בַּלּוּטוֹת הַלֶּשֶׁד אוֹ שֶׁל עֲצָמוֹת וּפְרָקִים. הָאֲזוֹרִים הַנְּגוּעִים בְּיוֹתֵר הֵם סְבִיב הַצַּוָּאר וּמִתַּחַת לַלֶּסֶת הַתַּחְתּוֹנָה. בָּעוֹר הַנָּגוּעַ נוֹצֶרֶת הִתְכַּיְּבוּת הַמְלֻוָּה הַפְרָשָׁה שֶׁל חֹמֶר דְּמוּי־מֻגְלָה.

חֲזִית* נ׳ [אולי מן חזה, חָזֶה] 1•, פְּנֵי הַבִּנְיָן, הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל בִּנְיָן: ״וּבוֹנֶה וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ״ (בבא בתרא א ב). הַכְּנִיסָה הָרָאשִׁית לַבַּיִת הִיא מִצַּד הַחֲזִית. 2° [בצבא] מְקוֹם מַעֲרֶכֶת הַקְּרָב, פְּנֵי הַמִּלְחָמָה; מְקוֹם הַמַּגָּע בֵּין שְׁנֵי כֹּחוֹת־צָבָא נִלְחָמִים: הַחֲזִית הַמַּעֲרָבִית שֶׁל הַמִּלְחָמָה. נִפְרְצָה הַחֲזִית הַמִּזְרָחִית. 3°, תְּחוּם, שְׂדֵה פְּעֻלָּה: הַמֶּמְשָׁלָה פָּעֲלָה רַבּוֹת בַּחֲזִית הַכַּלְכָּלִית. 4° [בהשאלה, במדיניות] מַעֲרָךְ, הִתְאַרְגְּנוּת שֶׁל גּוּפִים שׁוֹנִים עַל בָּסִיס מְשֻׁתָּף: חֲזִית לְאֻמִּית שֶׁל מִפְלְגוֹת הַיָּמִין. חֲזִית דָּתִית. חֲזִית עֲמָמִית. 5° [בתרגילי־סדר] הַכִּוּוּן שֶׁאֵלָיו פּוֹנִים הַמִּתְאַמְּנִים (חַיָּלִים, סְפּוֹרְטָאִים וְכוּ׳) כְּשֶׁהֵם עוֹמְדִים בְּשׁוּרָה (עַל־פִּי־רֹב אֶל מוּל הַמְּפַקֵּד): ״לַחֲזִית - שׁוּר!״ (פקודה בתרגילי סדר).–[חֲזִית־, חֲזִיתוֹת]

חֲזִיתִי° ת׳ [מן חֲזִית] הַמְכֻוָּן כְּלַפֵּי הַחֲזִית: הַתְקָפָה חֲזִיתִית (לְהַבְדִּיל מִן הַתְקָפָה אֲגַפִּית אוֹ עָרְפִּית). אֵשׁ חֲזִיתִית. חֶדֶר חֲזִיתִי בְּבִנְיָן. – [חֲזִיתִית, חֲזִיתִיִּים, ־תִיּוֹת]

חֲזַ״ל ר״ת חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה

חזם [קרוב אל א. גזם, ערבית: חַ׳דַ׳מַ]

~ פָּע׳ **חָזַם*** פ״י חָתַךְ, כָּרַת, תָּלַשׁ: ״הָרוֹצֶה לַחֲזוֹם עֲלֵי יָרָק לְהָקֵל מִמַּשָּׂאוֹ״ (דמאי ג ב). – [לַחֲזֹם אֶת־; חוֹזֵם, יַחֲזֹם]

חַזָּן* ז׳ [אכדית: hazannu מפקח ביישוב; גם איש־פולחן; ארמית: חַזָּנָא; אולי מן חזה] 1^, שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, מִי שֶׁקּוֹרֵא אֶת הַתְּפִלּוֹת בְּקוֹל אוֹ בְּנִגּוּן לִפְנֵי קְהַל הַמִּתְפַּלְּלִים: ״רָאוּי לְחַזָּן לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הַסֵּפֶר״ (שבלי הלקט, תפילה יב). ״וּבְהָרֵם הַחַזָּן קוֹלוֹ״ (ביאליק, בעיר ההריגה). חַזָּנִים וְנַבָּאִים. 2• [בימי בית שני ובתקופת התלמוד] שַׁמָּשׁ, מַשְׁגִּיחַ בְּבֵית־כְּנֶסֶת, בְּבֵית־סֵפֶר, בְּבֵית־דִּין וְכוּ׳: ״הַחַזָּן רוֹאֶה הֵיכָן הַתִּינוֹקוֹת קוֹרְאִים״ (שבת א ג). ״חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת״ (יומא ז א). ״וּלְמָחָר מַשְׁכִּימִין לְבֵית־דִּין, הַחַזָּנִין קוֹרִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד״ (תוספתא סנהדרין ט א). – [חַזַּן־, חַזָּנִים, חַזָּנֵי־]

חזן [מן חַזָּן]

~ פִּע׳ **חִזֵּן*** פ״ע 1•, שִׁמֵּשׁ כְּחַזָּן, הָיָה חַזָּן: ״חַזָּן הָעוֹמֵד לִקְרוֹת וְאֶחָד עוֹמֵד מְחַזֵּן לוֹ״ (תוספתא מגילה ד כא). ״וְהַחַזָּן אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת אֶלָּא אִם כֵּן יַעֲמֹד אַחֵר וִיחַזֵּן בִּמְקוֹמוֹ״ (שבלי הלקט, תפילה יב). 2°, שָׁר שִׁירֵי חַזָּנוּת. – [לְחַזֵּן, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַזֵּן**°, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּחַזָּן, שָׁר כְּדֶרֶךְ הַחַזָּנִים: ״שְׁלֹמֹה אָמַר: ׳יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל׳, וַאֲנִי אוֹמֵר: יֵשׁ מִתְחַזֵּן וְאֵין קוֹל״ (דרויאנוב, 519). – [לְהִתְחַזֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

חַזָּנוּת^ נ׳ [מן חַזָּן] 1^, מִשְׂרַת הַחַזָּן, תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַחַזָּן: ״כְּשֶׁהִזְקִין בְּצַלְאֵל וְסִלְּקוּהוּ מִן הַחַזָּנוּת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הַגָּדוֹל״ (דרויאנוב, 524). 2°, פִּרְקֵי תְּפִלָּה, פִּיּוּטִים וּמִזְמוֹרִים הַנֶּאֱמָרִים עַל־יְדֵי הַחַזָּן בְּנִגּוּן, שִׁירַת הַחַזָּנִים: הַחַזָּן הִשְׁמִיעַ כַּמָּה פִּרְקֵי חַזָּנוּת. – [חַזָּנוּת־]

חַזָּנִית° נ׳ [מן חַזָּן] 1, אֵשֶׁת הַחַזָּן. 2, קַרְיָנִית, אִשָּׁה הַמְמַלֵּאת תַּפְקִיד שֶׁל חַזָּן: ״אָנוּ יוֹשְׁבִים סְבִיב הַחַזָּנִית וְסוֹפְקִים כַּפֵּינוּ לְקֶצֶב הַפְּסוּקִים״ (קרליבך, הודו 168). – [חַזָּנִיּוֹת]

חזק [ארמית: חֲזַק; ערבית: חַזַק לחץ, הדק]

~ פָּע׳ **חָזַק** פ״ע 1, הָיָה רַב־כֹּחַ, הָיָה עַז וְאַמִּיץ (בְּגוּף אוֹ בְּרוּחַ): ״חֲזַק וֶאֱמָץ, אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת!״ (יהושע א ט). ״אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב: חִזְקוּ, אַל־תִּירָאוּ״ (ישעיה לה ד). 2, גָּבַר, גָּדַל, הִתְבַּסֵּס: ״וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (בראשית מא נו). ״וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק, וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים״ (שמואל ב ג א). ״חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ״ (מלכים ב יד ה). ״וְהָלַךְ וְחָזַק וְגָבַר מְחוֹלְלָם״ (ביאליק, למנצח על המחולות). 3 [חזק מן־, חזק על־] הִתְגַּבֵּר עַל־, נִצַּח: ״וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן... וַיְמִיתֵהוּ״ (שמואל א יז נ). ״וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמַת צוֹבָה, וַיֶּחֱזַק עָלֶיהָ״ (דברי הימים ב ח ג). 4, נֶאֱחַז, נִסְתַּבֵּךְ: ״וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָאֵלָה״ (שמואל ב יח ט). [וראה עוד הניבים והצירופים להלן]. – [לַחֲזֹק עַל־, מִן־, בְּ־; חָזַק; יֶחֱזַק; חֲזַק!]

~ פִּע׳ **חִזֵּק** פ״י 1, גִּבֵּר, אִמֵּץ, נָתַן עֹז וְכֹחַ: ״זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם הַזֶּה, הָאֱלֹהִים!״ (שופטים טז כח). ״וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ״ (דברים ג כח). ״וַיְחַזֵּק אֶת־הַמְּצֻרוֹת״ (דברי הימים ב יא יא). ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חַזְּקֵנִי וְסָמְכֵנִי!״ (ביאליק, שירתי). 2, שִׂגֵּב, בִּצֵּר, תִּקֵּן הֵיטֵב: ״וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים, לֹא יִמּוֹט״ (ישעיה מא ז). ״לְחַזֵּק בֶּדֶק הַבָּיִת״ (מלכים ב כב ה). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לְחַזֵּק אֶת־, מְחַזֵּק, יְ־]

~ פִּע׳ **חִזֵּק***, בִּצֵּר, שִׂגֵּב, תִּקֵּן: ״שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָנָן הַכֹּהֵן, אֲשֶׁר בְּדוֹרוֹ נִפְקַד הַבַּיִת וּבְיָמָיו חִזֵּק הֵיכָל״ (בן־סירא נ א־ב). חִזְּקוּ יְסוֹדוֹתָיו שֶׁל הַבִּנְיָן הַיָּשָׁן. – [מְחֻזָּק, יְחֻזַּק]

~ הִת׳ **הִתְחַזֵּק**, 1, הִתְאַמֵּץ, הִשְׁתַּדֵּל, אָסַף אֶת כֹּחוֹתָיו: ״וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה״ (בראשית מח ב). 2, הִתְאוֹשֵׁשׁ, הִתְגַּבֵּר, אָזַר חַיִל: ״הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ לַאֲנָשִׁים״ (שמואל א ד ט). ״חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ״ (שמואל ב י יב). 3 [התחזק ב־, עם־] הִתְאַמֵּץ לַעֲזֹר לְ־, הִשְׁתַּדֵּל לִתְמֹךְ בְּ־: ״וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית שָׁאוּל״ (שמואל ב ג ו). ״וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל־אֵלֶּה״ (דניאל י כא). ״בְּנִי, הִתְחַזֵּק בִּכְבוֹד אָבִיךָ, וְאַל תַּעַזְבֵהוּ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ!״ (בן־סירא ג יא). 4 [התחזק על־] הִתְבַּסֵּס בְּ־: ״וַיִּתְחַזֵּק שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד עַל־מַלְכוּתוֹ״ (דברי הימים ב א א). – [לְהִתְחַזֵּק בְּ־, עִם־, בְּעַד־, עַל־; מִתְחַזֵּק, יִתְחַזֵּק]

~ הִפ׳ **הֶחֱזִיק** פ״י 1, אָחַז בְּכֹחַ, תָּפַס: ״וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו״ (שמואל א יז לה). ״בְּאַחַת יָדוֹ עֹשֶׂה בַמְּלָאכָה וְאַחַת מַחֲזֶקֶת הַשָּׁלַח״ (נחמיה ד יא). ״רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה... וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ״ (בבא מציעא א ד). 2, דָּבַק בְּדָבָר־מָה, לֹא הִרְפָּה מִמֶּנּוּ: ״וְעֹדֶנּוּ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתוֹ״ (איוב ב ג). ״כָּל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ כּוּתִים, הַרְבֵּה מְדַקְדְּקִין בָּהּ יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל״ (חולין ד.). ״אֶלָּא שֶׁהַיְּהוּדִים לֹא הָיוּ מוֹדִים בּוֹ וְהָיוּ מַחֲזִיקִים בְּנוֹשָׁנוֹת״ (טשרניחובסקי, סיפורים 99). 3, תָּקַף: ״צָרָה הֶחֱזִיקַתְנוּ, חִיל כַּיּוֹלֵדָה״ (ירמיה ו כד). 4•, הֵכִיל, עָצַר בְּתוֹכוֹ: ״כָּל גֹּרֶב שֶׁהוּא מַחֲזִיק סָאתַיִם״ (תרומות י ח). הַלִּיטֶר מַחֲזִיק אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּעֵרֶךְ. 5°, עָצַר, הִשְׁהָה, שָׁמַר: הַמִּשְׁטָרָה הֶחֱזִיקָה אֶת הָאָסִיר בְּבֵית־הַסֹּהַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. 6•, שָׁמַר בִּרְשׁוּתוֹ, הִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כִּבְקִנְיָנוֹ: ״וְהַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר״ (בבא בתרא ג ג). ״יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִנָּכְרִי וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ – אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ״ (בבא בתרא נה.). הָאִישׁ הֶחֱזִיק בֵּית־מָלוֹן. 7, חִזֵּק, הִגְבִּיר: ״הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר, הָקִימוּ שֹׁמְרִים, הָכִינוּ הָאֹרְבִים!״ (ירמיה נא יב). ״וְהַחֲזַקְתִּי אֶת זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וּזְרֹעוֹת פַּרְעֹה תִּפֹּלְנָה״ (יחזקאל ל כה). – [לְהַחֲזִיק אֶת־, בְּ־; מַחֲזִיק, יַחֲזִיק, הַחֲזֵק!]

~ הפ׳ הָחְזַק • 1°, נֶאֱחַז, הָיָה אָחוּז: הַסַּל הָחְזַק בְּיָדוֹ. 2°, נֶעֱצַר: הַנֶּאֱשָׁם הָחְזַק בַּמִּשְׁטָרָה שְׁבוּעַ יָמִים. 3•, נֶחְשַׁב, הָיָה מְקֻבָּל כְּ־: "הַטּוֹבֵל לְחֻלִּין וְהָחְזַק לְחֻלִּין, אָסוּר לַמַּעֲשֵׂר" (חגיגה ב ו). "הָאִישׁ הָחְזַק (מֻמְחֶה)" (והזהיר, שמות יז). "אֲנִי מֻחְזָק קַרְיָן טוֹב" (טשרניחובסקי, סיפורים 108). "אָדָם זָר אִם נִזְדַּמֵּן... וְהוּא מֻחְזָק תַּלְמִיד חָכָם" (הזז, צל 16). "וְהַפָּרִיצִים הָיוּ נוֹתְנִים לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב בְּלֹא מִשְׁקָל, שֶׁהָיָה מֻחְזָק לְאָדָם כָּשֵׁר" (עגנון, כלה רז). "שֶׁהָיָה מְחֻבָּב עַל הַבְּרִיּוֹת וּמֻחְזָק בְּעֵינֵיהֶם צַדִּיק" (סביב, דרך 127). 4•, הָיָה בָּטוּחַ, הָיָה וַדַּאי לוֹ, יָדַע אֶל נָכוֹן: "מֻחְזָק הָיִיתִי בָּךְ שֶׁאַתָּה בָּקִי בְּחַדְרֵי תוֹרָה" (תוספתא כתובות ה א). 5•, הָיָה לְקִנְיַן־, נִמְצָא בִּרְשׁוּת־: "הָיוּ שָׁם נְכָסִים בְּרָאוּי אֵינָן כְּבַמֻּחְזָק" (כתובות י ג). 6°, קֻיַּם, נִתְמַךְ: בֵּית־הַיְתוֹמִים הָחְזַק עַל־יְדֵי וַעַד־הַקְּהִלָּה. בָּתֵּי־סֵפֶר מֻחְזָקִים עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה.– [מֻחְזָק, יָחְזַק]

– חָזַק לִבּוֹ, הָיָה לִבּוֹ קָשֶׁה, הִתְעַקֵּשׁ: "וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם" (שמות ז יג).

– חָזְקוּ עָלָיו דִּבְרֵי פְּלוֹנִי, הוּא קִבֵּל מָרוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, צִיֵּת לוֹ בַּכֹּל: "חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם" (מלאכי ג יג). "וּדְבַר הַמֶּלֶךְ חָזַק עַל־יוֹאָב" (דברי הימים א כא ד).

– חָזְקָה יָדוֹ עַל פְּלוֹנִי, הִטִּיל מָרוּתוֹ עַל פְּלוֹנִי, אִלְּצוֹ: "וָאֵלֵךְ מַר בַּחֲמַת רוּחִי, וְיַד־ה׳ עָלַי חָזָקָה" (יחזקאל ג יד).

– חָזְקוּ יָדָיו, הִתְגַּבֵּר, הִתְאוֹשֵׁשׁ: "וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל ...וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ" (שמואל ב טז כא) [ובייחוד בצורת משאלה:]

– תֶּחֱזַקְנָה יָדֶיךָ! הֱיֵה אַמִּיץ, אַל יִפֹּל רוּחֲךָ!: "וְעַתָּה תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי חַיִל!" (שמואל ב ב ז). "תֶּחֱזַקְנָה יְדֵי כָּל אַחֵינוּ הַמְחוֹנְנִים עַפְרוֹת אַרְצֵנוּ!" (ביאליק, ברכת עם).

– חֲזַק, חֲזַק וְנִתְחַזֵּק!⁘ [על־פי "חזק ונתחזק בעד עמנו", שמואל ב י יב] קְרִיאַת־בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת בִּשְׁעַת סִיּוּם קְרִיאַת סֵפֶר מִסִּפְרֵי הַתּוֹרָה.

– חֲזַק וֶאֱמַץ!° [על־פי יהושע א ט] קְרִיאַת בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מְקֻבֶּלֶת בְּיָמֵינוּ (בְּיִחוּד בְּפִי חַבְרֵי תְּנוּעוֹת־נֹעַר).

– חֲזַק וּבָרוּךְ!⁘ קְרִיאַת בְּרָכָה לְמִי שֶׁעוֹלֶה לַתּוֹרָה (בְּיִחוּד אֵצֶל בְּנֵי עֲדַת הַסְּפָרַדִּים), בְּדוֹמֶה לַבְּרָכָה: יִישַׁר כֹּחַ!

– חִזֵּק מָתְנָיו, הִתְאַזֵּר כֹּחַ, הִתְאַמֵּץ: "חַזֵּק מָתְנַיִם, אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד" (נחום ב ב).

– חִזֵּק פָּנָיו, הֵעֵז פָּנָיו, הִתְחַצֵּף: "חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע, מֵאֲנוּ לָשׁוּב" (ירמיה ה ג).

– חִזֵּק אֶת יְדֵי פְּלוֹנִי, עָזַר לִפְלוֹנִי, תָּמַךְ בּוֹ, הֵפִיחַ בּוֹ רוּחַ גְּבוּרָה: "בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר־חִזְּקוּ אֶת־יָדָיו לַהֲרֹג אֶת־אֶחָיו" (שופטים ט כד).

– חִזֵּק אֶת לֵב פְּלוֹנִי, הִקְשָׁה אֶת לֵב פְּלוֹנִי, נָתַן בְּלִבּוֹ תֹּקֶף וְעַקְשָׁנוּת: "וַיְחַזֵּק ה׳ אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם" (שמות ט יב).

– הִתְחַזֵּק בְּדַעְתּוֹ°, הָיָה תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ, לֹא רָצָה לְוַתֵּר: "אֲבָל רַבִּי יוּדִיל לֹא הִשְׁגִּיחַ בִּדְבָרָיו שֶׁל נָטַע, שֶׁכְּבָר נִתְחַזֵּק בְּדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת כְּפִי שֶׁעָלְתָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ תְּחִלָּה" (עגנון, כלה רכ).

– הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה•, הִכִּיר לוֹ טוֹבָה, הוֹדָה עַל הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לְמַעֲנוֹ: "שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאָה מִמֶּנּוּ" (בראשית רבה עט). "בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לָרַמָּאִין, שֶׁאִלְמָלֵא הֵן הָיִינוּ חוֹטְאִין בְּכָל יוֹם" (כתובות סח.). "אַף הֵם הֶחֱזִיקוּ לוֹ טוֹבָה עַל עַנְוְתָנוּתוֹ" (ביאליק, אריה ה).

– הֶחֱזִיק יָדוֹ•, תָּמַךְ בּוֹ, עוֹדֵד אוֹתוֹ: "שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה" (שביעית ה ט).

– הֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ•, הִכִּיר בְּעֶרֶךְ עַצְמוֹ, הָיָה גֵּאֶה עַל מַעֲשָׂיו: "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ" (אבות ב ח).

– הֶחֱזִיק מַעֲמָד•, עָמַד בִּפְנֵי־, עָצַר כֹּחַ, לֹא הִתְמוֹטֵט: "לְהַכְשִׁיל [יָד] וּלְהָתֵם כּוֹחַ לְבִלְתִּי הַחֲזֵק מַעֲמָד" (מגילת ההודיות ה 30). הַמִּפְעָל הֶחֱזִיק מַעֲמָד גַּם בִּתְקוּפַת הַמַּשְׁבֵּר. הַפְּלֻגָּה הַמְכֻתֶּרֶת הֶחֱזִיקָה מַעֲמָד עַד בּוֹא הַתִּגְבֹּרֶת.

– הֶחֱזִיק אֶת פְּלוֹנִי•, חָשַׁב אֶת פְּלוֹנִי לְ־: "הָיוּ מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא מִשְׁפַּחְתּוֹ נֶאֱמָן" (ירושלמי קידושין סו ב). הֶחֱזַקְנוּ אֶת הָאִישׁ לְסוֹחֵר יָשָׁר.

חָזָק ת׳ [מן חזק] 1, רַב־כֹּחַ, אַמִּיץ: "וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִיא, וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ – הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה?" (במדבר יג יח). "כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל, לוֹ כִּי חָזָק הוּא" (יהושע יז יח). "רוּחַ־יָם חָזָק מְאֹד" (שמות י יט). 2, קָשֶׁה, חָמוּר: "וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן" (מלכים א יח ב). – [חֲזַק־; חֲזָקָה, חִזְקַת־; חֲזָקִים, חִזְקֵי־; חֲזָקוֹת, חִזְקוֹת־]

– חֲזַק־אֶגְרוֹף°, בַּעַל אֶגְרוֹף חָזָק, רַב־כֹּחַ: "כְּאַבִּירִים מִמֶּרְחָק בָּאוּ, חִזְקֵי־אֶגְרוֹף וּמְגֻדְּלֵי־בְלוֹרִית" (ביאליק, שירתנו הצעירה ב).

– חֲזַק־אַפִּי°, בַּעַל אַפִּי מוּצָק וְחָזָק, תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ נִרְתָּע מִפְּנֵי לַחַץ.

– חִזְקֵי־לֵב (יחזקאל ב ד), חִזְקֵי־מֵצַח (יחזקאל ג ז), עִקֵּשׁ, עַקְשָׁן.

– דָּגֵשׁ חָזָק⁘, [בדקדוק] דָּגֵשׁ הַבָּא בְּכָל אוֹתִיּוֹת הָא־ב (פְּרַט לַגְּרוֹנִיּוֹת) לְסִימַן הַכְפָּלָתָן [נקרא על שום כך גם דָּגֵשׁ כַּפְלָן]

– הָאִישׁ הֶחָזָק°, [במדיניות, במפלגות] הָאָדָם הַמֶּרְכָּזִי, הַמַּשְׁפִּיעַ בְּיוֹתֵר, עַמּוּד הַתָּוֶךְ, אֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה.

– מִסְפָּר חָזָק°, [בלשון־הדבור] כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִצְטַיֵּן בְּמַשֶּׁהוּ: פְּלוֹנִי הוּא מִסְפָּר חָזָק בְּהִסְטוֹרְיָה.

– יָד חֲזָקָה⁘, שְׁמוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל הַסֵּפֶר הַהֲלָכִי הַגָּדוֹל "מִשְׁנֵה־תוֹרָה" שֶׁחִבֵּר הָרַמְבַּ״ם וּבוֹ כִּנֵּס אֶת כָּל דִּינֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. הַסֵּפֶר מְחֻלָּק לְי״ד (14) סְפָרִים, וּמִכָּאן רֶמֶז לִשְׁמוֹ.

– בְּיָד חֲזָקָה, בְּכֹחַ רַב, בִּגְבוּרָה, עַל אַף הַהִתְנַגְּדוּת: "כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ ה׳ מִמִּצְרָיִם" (שמות יג ט).

– פַּטִּישׁ הֶחָזָק•, כִּנּוּי־כָבוֹד לְאָדָם גָּדוֹל בְּתוֹרָה וּבְחָכְמָה: "אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: נֵר יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמִינִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק" (ברכות כח:).

חֹזֶק, חוזק, חֵוֶק ז׳ [מן חזק] עֹז, כֹּחַ: "וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם" (חגי ב כב). "ה׳ חִזְקִי" (תהלים יח ב). חֹזֶק הָרוּחַ. חֹזֶק הַקּוֹל. – [חָזְק־, חָזְקוֹ; חֲזָק־, חִזְקוֹ]

– בְּחֹזֶק־יָד 1, בְּכֹחַ, בִּגְבוּרָה: "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה׳ מִמִּצְרָיִם" (שמות יג יד). "הַאֵין אִישׁ... אֲשֶׁר יֹאחֲזְכֶם בְּצִיצִית רֹאשְׁכֶם וִינַעֶרְכֶם בְּחֹזֶק־יָד כְּנַעַר שָׂכוּר?" (ביאליק, ראיתיכם). 2°, בִּכְפִיָּה, שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן, עַל כָּרְחוֹ: "אַדְמָתָהּ נִקְרְעָה בְּחֹזֶק־יָד מֵאַדְמַת רֹאשׁ־פִּנָּה" (אחד העם, רלד). "כְּכֶלֶב שֶׁחוֹזֵר בַּחֲשַׁאי מִבַּיִת, שֶׁגֹּרַשׁ מִמֶּנּוּ בְּחֹזֶק־יָד" (בורלא, עקביה 178).

– חֹזֶק־לֵבָב ∴, עַקְשָׁנוּת, עִקְּשׁוּת: ״אַךְ חֹזֶק לְבַבְכֶם כַּבַּרְזֶל״ (יוסיפון, שעד).

– מַעֲשֵׂה חֹזֶק° [בלשון עממית, שאול מיידיש] מַעֲשֵׂה הִתּוּל וְלֵיצָנוּת.

חָזְקָה, חוזקה נ׳ [מן חוק] חֹזֶק, עֹז, כֹּחַ.

– בְּחָזְקָה, תה״פ בְּכֹחַ, בְּעֹז, בְּתֹקֶף: ״וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה״ (שופטים ד ג). ״וַיְרִיבוּן אִתּוֹ בְּחָזְקָה״ (שופטים ח א). ״נָשׂוּא... עַל כַּפֵּי אָבִי, צָמוּד בְּחָזְקָה אֶל לִבּוֹ״ (ביאליק, פרידה).

חֶזְקָה נ׳ [מן חזק] 1. כֹּחַ, תֹּקֶף, עֹז: ״כִּי כֹה אָמַר ה׳ אֵלַי בְּחֶזְקַת הַיָּד״ (ישעיה ח יא). ״אָחַז בְּעָרְפִּי בְּחֶזְקַת־הַיָּד וְגֵרְשַׁנִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רטו). 2 ° [באלגברה] מַכְפֵּלָה שֶׁל מִסְפָּר בְּעַצְמוֹ פַּעַם אוֹ פְּעָמִים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: הַמִּסְפָּר 4^3 (אַרְבַּע בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית) עוֹלֶה 64 (4.4.4 = 64). בַּמִּסְפָּר הַנַּ״ל 4 הוּא בְּסִיס הַחֶזְקָה, וְ־3 הוּא מַעֲרִיךְ הַחֶזְקָה. – [חֶזְקַת־, חֲזָקוֹת, חֶזְקוֹת־]

חֲזָקָה* נ׳ [מן חזק] 1. אֲחִיזָה, תְּפִיסָה: ״עֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף, בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה״ (קידושין א ג). ״נָעַל וְגָדַר וּפָרַץ כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה״ (תוספתא קידושין א ה). 2. זְכוּת קִנְיָן שֶׁל אָדָם עַל רְכוּשׁ לְאַחַר שֶׁהָיָה בִּרְשׁוּתוֹ זְמַן מְסֻיָּם לְלֹא עִרְעוּר שֶׁל הַבְּעָלִים הַקּוֹדְמִים: ״חֶזְקַת הַבָּתִּים וְהַבּוֹרוֹת... חֶזְקָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם״ (בבא בתרא ג א). 3. זְכוּת בַּעֲלוּת עַל דְּבַר־מָה, זְכוּת־קְדִימָה לְמַשֶּׁהוּ: ״שְׁתֵּי חֲזָקוֹת לַכְּהֻנָּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְחִלּוּק גְּרָנוֹת״ (תוספתא פאה ד ו). ״שֶׁחֲכִירָה זוֹ יְרֻשָּׁה הִיא בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ, בְּתוֹרַת חֲזָקָה, מֵאָבוֹת לְבָנִים״ (מנדלי מו״ס, רסא). ״לְסָבִי הָיְתָה חֲזָקָה עַל הַקַּבְּלָנוּת שֶׁל צָרְכֵי קְשִׁירַת הָרַפְסוֹדוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 15). 4. דֵּעָה מְקֻבֶּלֶת, דָּבָר בָּרוּר וּמֻסְכָּם: ״חֲזָקָה, אֵין אָדָם תּוֹבֵעַ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ עָלָיו; אַדְּרַבָּה, חֲזָקָה, אֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל־חוֹבוֹ״ (שבועות מ:). ״חֲזָקָה, אֵין הָאִשָּׁה מְעִזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ״ (גיטין סד:). ״חֲזָקָה עַל הַמֵּת שֶׁמִּשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב״ (עגנון, כלה שיט). ״חֲזָקָה בְּיָדֵינוּ, שֶׁהַנִּגּוּן שֶׁל הָרַבִּי הַזָּקֵן הוּא מְשָׁרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ שֶׁל כָּל חָסִיד מֵחֲסִידֵי חַבַּ״ד״ (שזר, כוכבי 172). – [חֶזְקַת־, חֲזָקוֹת, חֶזְקוֹת־]

– חֶזְקָתוֹ*, מַצָּבוֹ הַקָּבוּעַ, מַעֲמָדוֹ: ״נִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ... חָזַר (הַשּׁוֹר הַמּוּעָד) לְתַמּוּתוֹ... רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ (כְּשׁוֹר מוּעָד)״ (בבא קמא ד ד). ״גַּבָּאֵי עִירוֹ שֶׁהוֹרִידוּהוּ מֵחֶזְקָתוֹ״ (עגנון, כפות רכ). ״בִּטּוּי אוֹ צֵרוּף יוֹצֵא מֵחֶזְקָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה״ (סדן, שפה 227).

– בְּחֶזְקַת*, בְּמַצָּב שֶׁל, בִּבְחִינַת־, בְּהַנָּחָה שֶׁ־: ״הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְנִמְצָא שֶׁאֵין לוֹ״ (תוספתא בבא מציעא ד א). ״כָּל הַדְּרָכִים בְּחֶזְקַת סַכָּנָה״ (קהלת רבה ג, עת ללדת). ״וּמְקֻבָּלְנוּ, סְתָם יַעַר בְּחֶזְקַת סַכָּנָה״ (ביאליק, יום השישי ד). ״כָּל עַצְמוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא בְּחֶזְקַת טְרֵפָה־פָּסוּל״ (סיקולוב, במראות 226). ״אוֹתָהּ הַהַשְׁקָפָה... כִּי כָּל סוֹפְרֵי אֲמֶרִיקָה הֵם בְּחֶזְקַת עַמֵּי־הָאָרֶץ גְּמוּרִים...״ (ברקוביץ, הראשונים סז). ״וְכָל לִיטָאִי בְּחֶזְקַת מִתְנַגֵּד הוּא״ (עגנון, אורח 133).

– הֶעֱמִיד דָּבָר עַל חֶזְקָתוֹ* (נידה ב.), הִנִּיחַ אֶת הַדָּבָר בְּמַצָּב שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קֹדֶם לָכֵן, קָבַע אֶת הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהוּא, הִשְׁאִיר ״סְטָטוּס קְווֹ״.

– חֲזָקָה עַל פְּלוֹנִי שֶׁ־*, וַדַּאי הוּא שֶׁפְּלוֹנִי...; נִתָּן לִסְמֹךְ עַל פְּלוֹנִי, שֶׁכֵּן...: ״חֲזָקָה עַל חָבֵר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן״ (פסחים ט.) [ראה גם לעיל חֲזָקָה 4].

חזר [ארמית: הֲדַר]

~ פָּע׳ **חָזַר** * פ״ע 1. שָׁב, בָּא לַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ בַּתְּחִלָּה: ״הַהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת פִּסְחוֹ... וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אִם יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְבַעֵר וְלַחֲזֹר לְמִצְוָתוֹ, יַחֲזֹר וִיבַעֵר״ (פסחים ג ז). ״וְהִגִּיעַ לְעַכּוֹ וְחָזַר״ (גיטין ז ז). ״יַעֲקֹב חוֹזֵר בָּעֶרֶב אֶל נָוֹו״ (ביאליק, יעקב ועשיו). 2. שָׁב לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם: ״חָזְרוּ הַדְּבָרִים לְיָשְׁנָן״ (ירושלמי ברכות ו ב). ״וְהַכֹּל יָשׁוּב לְמִנְהָגוֹ, וְהַכֹּל יַחֲזֹר לְשׁוּרָה״ (ביאליק, בעיר). 3 [חזר ו־(לפני פועל)] שָׁב וְעָשָׂה, עָשָׂה שֵׁנִית: ״שֶׁהָיָה יִרְמְיָה חוֹזֵר וּמִתְנַבֵּא עַל בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ״ (ירושלמי ברכות ה א). ״שֶׁאִם אָכַל כַּחֲצִי זַיִת וְחָזַר וְאָכַל כַּחֲצִי זַיִת״ (כריתות ג ב). 4 [חזר בו] הִתְחָרֵט, נִחַם, שָׁב מֵהַחְלָטָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת: ״הוֹרוּ בֵּית־דִּין וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ וְחָזְרוּ בָּהֶן״ (הוריות א ב). ״וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה״ (בבא מציעא ו ב). 5 [חזר על־] סָבַב הַרְבֵּה, הָלַךְ וְשָׁב, הָלַךְ וְטָרַח הַרְבֵּה כְּדֵי לְהַשִּׂיג דְּבַר־מָה: ״וְחָזַרְתִּי עַל כָּל תַּלְמִידָיו וּבִקַּשְׁתִּי לִי חָבֵר וְלֹא מָצָאתִי״ (עירובין ב ו). ״דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לַחֲזֹר עַל אִשָּׁה״ (קידושין ב:). – [לַחֲזֹר, חוֹזֵר, יַחֲזֹר]

~ **נֶחֱזַר** ∴, 1 ∴, הוּבָא בַּחֲזָרָה, בֻּטַּל: ״מִמָּרוֹם דִּין נִגְזַר, וּמֵאָז לֹא נֶחֱזַר״ (ינאי, שיא). 2 ∴, הוּשַׁב: ״וְגִבּוֹר הַנֶּאֱזָר לְיוֹם מָוֶת נֶחְזָר״ (גבירול, ה 38). 3°, שֶׁחָזְרוּ עָלָיו, שֶׁשָּׁבוּ וְעָסְקוּ בּוֹ: ״וּבְבִטּוּיִים וְכִנּוּיִים שֶׁנִּקְלְטוּ מִיָּד לְתוֹךְ הַחַיִּים וְהָלְכוּ וְנֶחֶזְרוּ בְּפִי אַנְשֵׁי הָעֲיָרָה שָׁנִים רַבּוֹת״ (שזר, כוכבי 34). – [לְהֵחָזֵר, נֶחֱזָר, יֵחָזֵר]

~ פִּע׳ **חִזֵּר** * פ״י 1. סָבַב, הָלַךְ וְשָׁב: ״הָרוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת״ (מעשרות ב ג). 2. [חיזר על־] סָבַב וְטָרַח וְהִשְׁתַּדֵּל הַרְבֵּה כְּדֵי לְהַשִּׂיג: ״מִפְּנֵי־מָה אִישׁ מְחַזֵּר עַל אִשָּׁה?״ (נידה לא:). ״חִזַּרְתִּי עַל כָּל מִדּוֹת חֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי אָדָם שֶׁמִּדָּתוֹ שָׁוָה בִּקְטַנָּה חוּץ מִמִּדּוֹת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר״ (ירושלמי יבמות יג ג). ״שֶׁחִזַּרְתִּי עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת וְלֹא מְצָאתִיו״ (עגנון, כלה קכו). 3. [חיזר על־] טִפֵּל וְהִתְעַסֵּק עִם־: ״וְהִזְמִין אוֹרְחִים וְהָיְתָה עֵינוֹ יָפָה בָּאוֹרְחִים וְהָיָה מְחַזֵּר עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר לָהֶם: יֶעֱרַב לָכֶם, יִבְסַם לָכֶם״ (במדבר רבה יג). 4° [חיזר אחרי־] בִּקֵּשׁ אֶת קִרְבַת־, הִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׂיג: ״אָמַר לוֹ הַשַּׁדְּכָן: אַחֲרֵי מִי מְחַזֵּר מַעֲלָתוֹ?״ (עגנון, כלה רכט). הַבָּחוּר הִתְחִיל לְחַזֵּר אַחֲרֵי הַצְּעִירָה שֶׁהִכִּיר בַּנֶּשֶׁף. – [לְחַזֵּר עַל־, אַחֲרֵי־, בְּ־; מְחַזֵּר, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַזֵּר** * חָזַר, שָׁב: ״שֶׁהָיָה פַּרְעֹה מִתְחַזֵּר עַל כָּל בָּתֵּי עֲבָדָיו״ (והזהיר שמות). ״וּמִתְחַזְּרִים עַל כָּל עֲבֵרוֹת״ (ספרי רכח). ״לָכֵן חִנְּנוּ בְּלִי לְהִתְחַזֵּר״ (ינאי, רכח). – [לְהִתְחַזֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱזִיר** * 1* פ״י הֵשִׁיב, נָתַן בַּחֲזָרָה: ״בָּרוּךְ אַתָּה לַשָּׁמַיִם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ לִי אֲבֵדָתִי״ (עבודה זרה נב:). ״לָוָה הֵימֶנּוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מְעוֹתָיו״ (בבא מציעא ה י). ״מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ... שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה״ (ברכת ההשכמה). 2°, הִפְנָה, הִטָּה, הֵסֵב: ״פִּתְאוֹם הֶחֱזִיר פָּנָיו מֵהֶם״ (עגנון, כפות קעד). ״מַחֲזִיר עֵינָיו עַל הַבָּתִּים״ (הזז, צל 84). הַזְּכוּכִית הַמְּלֻטֶּשֶׁת מַחֲזִירָה אֶת קַרְנֵי הָאוֹר. 3* פ״ע [החזיר ב־, על־] חִזֵּר, סָבַב: ״שֶׁיְּהוּ רוֹכְלִין מַחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת״ (בבא בתרא כב.). ״שֶׁהָיָה משֶׁה מַחֲזִיר עַל הָאֻמָּנִין בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה לְלַמְּדָם כֵּיצַד יַעֲשׂוּ אֶת הַמְּלָאכָה״

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

(במדבר רבה יב). ״מוֹטֵל פִּיקַלְנִי יָצָא לְהַחֲזִיר עַל הַמִּשְׁמָרוֹת״ (הזז, צל 224). 4•, הֵשִׁיב, עָנָה: ״וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם״ (אבות ו ט). ״שׁוּם הַפְּלִיָּה אַיִן, הֶחֱזִיר לָהּ הַבָּחוּר״ (הזז, היושבת 174). – [לְהַחֲזִיר אֶת־, מַחֲזִיר, יַ־]

~ הפ׳ הָחְזַר • 1,• הוּשַׁב לִמְקוֹמוֹ אוֹ לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם: ״הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו – מָחְזָר״ (בבא קמא צח:). הָאֲבֵדָה הָחְזְרָה לִבְעָלֶיהָ. 2°, הֻטָּה, הָפְנָה, הוּסַב: קַרְנֵי הָאוֹר הָחְזְרוּ מִפְּנֵי הַמַּרְאָה הַמְלֻטֶּשֶׁת. – [מָחְזָר, יָחְזַר]

– חָזַר לְאֵיתָנוֹ• [במקרא: ״שָׁב לְאֵיתָנוֹ״, שמות יד כז] שָׁב לְאֵיתָנוֹ, הִבְרִיא, שָׁב לְמַצָּבוֹ הַבָּרִיא וְהַתָּקִין: ״שֶׁקָּדַם צַד שְׂמֹאל לְצַד יָמִין וְחָזַר לְאֵיתָנוֹ״ (נידה מח:). ״אֵיךְ הִבְרִיא מֵעוֹנָה לְעוֹנָה, אֵיךְ חָזַר לְאֵיתָן״ (שלו, אלוהי 193). ״אָדָם אֶחָד חָזַר לְאֵיתָנוֹ, אָדָם חָדָשׁ נוֹלַד״ (טבאי, ארץ 30).

– חָזַר לְסוּרוֹ•, שָׁב לְפִגְיוֹנוֹתָיו אוֹ לְמַעֲשָׂיו הָרָעִים: ״הָיָה (הַגֵּר) חוֹזֵר לְסוּרוֹ״ (בראשת רבא ב). ״לֹא דַי שֶׁחָזַר לְסוּרוֹ, אֶלָּא שֶׁעוֹד עָשָׂה יְתֵרָה״ (ברנר, א 412). ״תַּחֲלוּאָיו שֶׁל הָרֶשֶׁל חָזְרוּ לְסוּרָם״ (עגנון, כפות רלו). ״הַאֻמְנָם חָזַרְתָּ לְסוּרְךָ הָרַע, לְאוֹתָן תַּעֲנִיּוֹת וּמִקְוָאוֹת שֶׁלְּךָ?״ (הזז, יעיש ב 208).

– חָזַר בִּתְשׁוּבָה• (סנהדרין קה.), הִתְחָרֵט עַל חֲטָאָיו, שָׁב לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה.

– חָזַר עַל עֲקֵבָיו° [על־פי זבחים ו ג] שָׁב, בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ בָּהּ: ״הוּא הוֹלֵךְ לְטַיֵּל וְחוֹזֵר עַל עֲקֵבָיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צא).

– חוֹזַרְנִי בִּי ⁂, חוֹזֵרְנִי בִּי ⁂, הִנְנִי חוֹזֵר בִּי, אֲנִי מִתְחָרֵט עַל מַה שֶּׁאָמַרְתִּי קֹדֶם (טור ערב וקבלן, קלא).

– חֲזוֹר!° [בצבא ובספורט] קְרִיאָה בְּפִי הַמְפַקֵּד כְּשֶׁנּוֹכַח כִּי טָעָה בְּמַתַּן הַפְּקֻדָּה, אוֹ שֶׁהַפְּקֻדָּה לֹא בֻּצְּעָה כָּרָאוּי, כְּאוֹמֵר: לֹא כֵן הַדָּבָר! טָעוּת!

– חָזַר חֲלִילָה• (פסחים מח:), הָלַךְ וְנִשְׁנָה, נַעֲשָׂה שׁוּב וָשׁוּב: ״לְאַחַר הַמַּעֲשֶׂה חָזַר הַדָּבָר חֲלִילָה״ (ביאליק, יום השישי ג).

– חָזְרוּ הַדְּבָרִים לְיָשְׁנָן• (ירושלמי ברכות ו ב), שָׁבוּ הַדְּבָרִים לִהְיוֹת כְּפִי שֶׁהָיוּ בַּתְּחִלָּה.

– וְחוֹזֵר חֲלִילָה• [על־פי סוכה נה:], וְשׁוּב הַדָּבָר כֵּן, שׁוּב וָשׁוּב, וְעוֹד פַּעַם.

– חוֹזֶרֶת הַקֻּשְׁיָה לִמְקוֹמָהּ ⁂ [תרגום המימרה הארמית: ״הדרא קושיא לדוכתא״], לֹא נִתַּן כָּל פִּתְרוֹן לַדָּבָר, הַשְּׁאֵלָה נִתְעוֹרְרָה מֵחָדָשׁ: ״חוֹזֶרֶת הַקֻּשְׁיָא לִמְקוֹמָהּ, הַיאַךְ אִשָּׁה הוֹלֶכֶת יְחִידָה לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִים אוֹתָהּ?״ (עגנון, כלה קצג).

– חָזַר עַל הַפְּתָחִים•, הָלַךְ וְסָבַב מִבַּיִת לְבַיִת (לְקַבֵּץ נְדָבוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): ״הַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ וְהַבָּנִים יַחְזְרוּ עַל הַפְּתָחִים״ (כתובות יג ג). [ויש קוראים: ״יְחַזְּרוּ על הפתחים״]

– גַּלְגַּל חוֹזֵר בָּעוֹלָם• [על־פי שבת קנא:], הַחַיִּים מְלֵאִים חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת, יֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיוּ עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה.

– אוֹר חוֹזֵר° [בפיסיקה] אוֹר הַמִּשְׁתַּקֵּף וְשָׁב לְאָחוֹר בְּהִתָּקְלוֹ בְּשֶׁטַח חָלָק וּמְלֻטָּשׁ, כְּגוֹן: קַרְנֵי אוֹר הַחוֹזְרוֹת מִן הַמַּרְאָה אוֹ מִפְּנֵי הַמַּיִם.

– טָעוּת לְעוֹלָם חוֹזֶרֶת ⁂ (חושן משפט רלב), טָעוּת שֶׁנָּפְלָה בְּחֶשְׁבּוֹן – רַשַּׁאי הַטּוֹעֶה תָּמִיד לַחֲזֹר בּוֹ וּלְתַקְּנָהּ [הערה הנרשמת בראשי־תיבות טל־ח על־פי־רוב בשולי חשבון המוגש ללקוח]

– חוֹזֵר°, מִכְתָּב חוֹזֵר°, ראה ערך חוֹזֵר.

– הוֹן חוֹזֵר°, ראה ערך הוֹן.

– הַבִּנְיָן הַחוֹזֵר° [בדקדוק] כִּנּוּי לְבִנְיַן הִתְפַּעֵל, וּפְעָמִים גַּם לְבִנְיַן נִפְעַל, הַמּוֹרִים עַל פְּעֻלָּה הַחוֹזֶרֶת אֶל הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ, לְמָשָׁל: הִתְרַחֵץ – רָחַץ אֶת עַצְמוֹ; נִשְׁמַר – שָׁמַר אֶת עַצְמוֹ.

– חִזֵּר (הֶחֱזִיר°) עַל הַפְּתָחִים•, הָלַךְ מִבַּיִת לְבַיִת: ״וַעֲשָׂרָה מְחַזְּרִים עַל הַפְּתָחִים״ (מגילה טו:). ״אוֹי לָנוּ, כִּי חָשַׁךְ עוֹלָמֵנוּ בַּעֲדֵנוּ, וּשְׁנֵינוּ עֲתִידִים לְהַחֲזִיר עַל הַפְּתָחִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה נד).

– הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם•, עָנָה עַל בִּרְכַּת שָׁלוֹם: ״וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם״ (אבות ו ט).

– הֶחֱזִירוֹ בִּתְשׁוּבָה ⁂, הֱבִיאוֹ לִידֵי כָּךְ שֶׁיִּתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו, הֵשִׁיב אוֹתוֹ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה: ״אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ״ (תפילת אבינו מלכנו).

– הֶחֱזִירוֹ לְמוּטָב•, הֵבִיא אוֹתוֹ מֵחָדָשׁ לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה: ״הַמָּאוֹר שֶׁבָּהּ (בַּתּוֹרָה) הָיָה מַחֲזִירָן לְמוּטָב״ (איכה רבתי, פתיחה).

– הֶחֱזִיר עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ•, הֵשִׁיב לוֹ אֶת מַעֲמָדוֹ הָרִאשׁוֹן, חִדֵּשׁ אֶת הַיָּמִים (הַטּוֹבִים) שֶׁעָבְרוּ: ״לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת גְּדוֹלָה? שֶׁהֶחֱזִירוּ עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ״ (יומא סט:). ״אַחֲזִיר אֶת הָעֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ – אֶהְיֶה רַב וּמוֹרֵה־הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, כְּסַבָּא זצ״ל״ (בן־ציון, לח).

חֲזָרָה• נ׳ [מן חזר] 1•, שִׁיבָה, חֲזִירָה, בִּיאָה לְמָקוֹם הַמּוֹצָא: ״אוֹכֵל מֵהֶם עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, וְכֵן בַּחֲזָרָה״ (מעשרות ב ג). ״מַעֲשֶׂה בִּבְנֵי לֵוִי שֶׁהָלְכוּ לְצֹעַר... וּבַחֲזָרָתָם אָמְרוּ לַפֻּנְדְּקִית: אַיֵּה חֲבֵרֵנוּ?״ (יבמות טז ז). ״לְעוֹלָם הַשְׁלָכָתָהּ מְטַהַרְתָּהּ וַחֲזָרָתָהּ מְטַמְּאָתָהּ״ (כלים כז יב). כַּרְטִיס־נְסִיעָה מִירוּשָׁלַיִם לְחֵיפָה, לְשָׁם וַחֲזָרָה. 2°, עֲשִׂיַּת אוֹתוֹ דָּבָר מִסְפַּר פְּעָמִים, הִתְאַמְּנוּת, שִׁנּוּן וְכַדּוֹמֶה: חֲזָרַת הַתַּלְמִיד עַל חֹמֶר הַלִּמּוּדִים לִפְנֵי הַבְּחִינָה. נֶעֶרְכָה חֲזָרָה כְּלָלִית שֶׁל מַחֲזֶה שֶׁיֻּצַּג בְּקָרוֹב. חֲזָרָה שֶׁל הַתִּזְמֹרֶת. 3•, חֲרָטָה, הִנָּחֲמוּת עַל חֵטְא: ״וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן? מִשֶּׁיְּקָרְעוּ אֶת שְׁטָרֵיהֶן וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה״ (סנהדרין כה:). הַחוֹטֵא חָזַר בִּתְשׁוּבָה חֲזָרָה מְלֵאָה. 4°, הִשְׁתַּקְּפוּת, סְטִיָּה הַצִּדָּה: חֲזָרַת קַרְנֵי הָאוֹר בַּמַּרְאָה. 5° [בתורת־השירה] שִׁמּוּשׁ פַּעֲמַיִם וְיוֹתֵר בְּמִלָּה אוֹ בְּצֵרוּף־מִלִּים לְשֵׁם הַדְגָּשַׁת הָרַעְיוֹן אוֹ הַמִּקְצָב אוֹ הַחֲוָיָה, כְּגוֹן: ״כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי – בְּשֵׁם ה׳ כִּי אֲמִילַם; סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי – בְּשֵׁם ה׳ כִּי אֲמִילַם״ (תהלים קיח י–יא). – [חֲזָרַת־, חֲזָרוֹת, חֲזָרוֹת־]

– בַּחֲזָרָה° תה״פ 1, אֲחוֹרַנִּית, לְאָחוֹר, בַּדֶּרֶךְ הַהֲפוּכָה: הַהֲלִיכָה לְשָׁם הָיְתָה קַלָּה, אַךְ הַהֲלִיכָה בַּחֲזָרָה הָיְתָה קָשָׁה יוֹתֵר. 2, מֵחָדָשׁ, כְּמוֹ בַּמַּצָּב הַקּוֹדֵם: הַצָּבָא כָּבַשׁ בַּחֲזָרָה אֶת הַמֻּצָּבִים שֶׁנָּפְלוּ בִּידֵי הָאוֹיֵב.

חֲזַרְזִיר° [מן חֲזִיר] חֲזִיר קָטָן, גּוּר חֲזִירִים: ״בְּקוֹל דַּקִּיק וְנוֹקֵב נִצְטַיֵּץ חֲזַרְזִיר מֵאֲחוֹרָיו, בְּקוֹל־חֲרָדוֹת נִתְאַנְּקָה הַחֲזִירָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 399). – [חֲזַרְזִיר־, חֲזַרְזִירִים, חֲזַרְזִירֵי־]

א. חזרזר ° ז׳ [אולי בשינוי־נוסח מן חזרר, ראה ערך זה] פרי מלא מיץ, חמוץ על־פי־רב, הדומה בגדלו ובצורתו לענב (Ribes), (״אגרס״ ביידיש). גדל באירופה: ״בעונת הקיץ, עת הדמדמניות והחזרזרים מתחילים להאדים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תק). ״זה הזולל חזרזרי־בסר״ (שניאור, סיפורים ב). – [חזרזר־, חזרזרים, חזרזרי־]

ב. חזרזר ° [מן חזור] כנוי לסביבון [נחיישן!]: ״בלילי חנכה – הקטנים מגלגלים על השלחן את החזרזר״ (מנדלי מו״ס, רסג). – [חזרזר־, חזרזרים, חזרזרי־]

חזרן ° ת׳ [מן חזור, חזר] **1**°. החוזר ועושה דבר הרבה פעמים, משנן הרבה: ״יהי גבר חזרן... חזרן במצוות״ (שבת קנז.). ״תלמיד־חכם וחזרן במצוות״ (עגנון, סמוך 38). **2**°. החוזר בו מדבריו, שאינו עומד בדבורו: ״הפכפכנים אתם, חזרנים אתם.. אמרתם, חזרתם בכם ואמרתם״ (מדרש תנאים דברים לב). **3**°. החוזר בלי הרף: ״הילדה בארבה מתגברת, עמומה היא ורצוצה, אבל חזרנית וסחרחרנית״ (ביאליק, ספיח ו). – [חזרנית, חזרנים, חזרניות]

חזרן°, **חיזרן** ז׳ [מארמית: ״קני דחיזורא״, בבא מציעא קג:] שם עברי לעץ הבמבוק – ראה במבוק. – [חזרן־, חזרנים, חזרני־]

חזרת

חזרר°, **חזרר** ° ז׳ [במשנה, כלאים א ד, גם: חזרד] עץ ממשפחת הורדיים הגדל בר בגליל העליון, פריו דמוי תפוח קטן, נאכל (Sorbus). – [חזרר־, חזררים, חזררי־]

חזרת° נ׳ (כלאים א ב) ירק ממשפחת המצליבים (Cochlearia). שרשיו הבשרניים שטעמם מר וחריף משמשים תבלין לבשר, לדגים וכדומה. – [חזרת־, חזרות]

– **כתולעת שבתוך החזרת**°, משל למי שהוא סגור ומסגר בד׳ אמותיו ואינו מתענין במתרחש מחוצה לו: ״היה סבור, כתולעת זו שבתוך החזרת, שאין כקבציאל עיר־חמדה טובה בכל העולם״ (מנדלי מו״ס, קמח).

חזרת ° נ׳ [מן חזיר] דלקת חריפה ומדבקת של בלוטת־הרק הגדולה מאחורי האזן, מלוה התנפחות הבלוטה וכאבים חזקים (Parotitis). המחלה שכיחה ביחוד בגיל הילדות. נגרמת על־ידי נגיף.

חזרת°, **חיזורת** נ׳ [מן חזור, חזר] פזמון חוזר, קטע בשיר או במנגינה החוזר מפעם לפעם (״רפרין״). – [חזרת־, חזורות]

חח ז׳ [קרוב אל חוח] **1**. טבעת־ברזל שנותנים באף או בלחיים של בהמה לקשרה בחבל ולהוליכה: ״ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך״ (ישעיה לז כט). **2**. מין תכשיט קדמון בצורת קרס או טבעת (שמות לה כב). **3**°. וו חד ודק שנותנים בראש החכה לדוג בו דגים, אנמון: ״חח של חכה עשה אותו״ (ביאליק, קטינא). **4**°, התקן של שתי חליות הערוכות באפן שכל אחת מסתובבת באפן חפשי, ללא תלות בשניה (Swivel). – [חח־, חחים, חחי־]

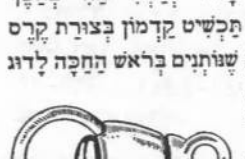
חח (4)

– **חח־ההצרף**°, חח (4) הקבוע בחלקו העליון של קנה־הרובה, ומשמש לצרוף רובים אחדים במצובות.

– **שם חחים ב־** ° [בהשאלה מן ישעיה לז כט, ראה לעיל] הגביל, צמצם, רסן: ״מדוע שמו חחים בדעותינו? מדוע צוו עלינו גם דעות ומחשבות?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יא).

חט° נ׳ [אולי מן חטט] **1**°. כל אחת מן השנים החדות בחלק הקדמי של הפה, שן חותכת (בכורות ו ד). **2**°, מכשיר לעשית חריצים. – [חט־, חטו, חטים, חטי־; גם חטו, חטים, חטי־]

חט° ז׳ [כתיב מקוצר מן חטא] חטא: ״אל תקשר לשנות חט, כי באחת לא תנקה״ (בן־סירא ז ח). ״כל מי שהיה כשר וירא חט״ (ירושלמי תעניות סח ב). ״אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטיו של עגל״ (ירושלמי תענית סח ג). ״שהקדוש־ברוך־הוא מבקש להזכיר חטין של ישראל״ (פסיקתא דרב כהנא, זכור). – [חט־, חטיו]

חטא ז׳ [ראה חטא, חטא] **1**, עברה, מעשה הנוגד את המוסר או את החק: ״חטא חטאה ירושלם״ (איכה א ח). ״ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו, וקרא עליך אל־ה׳ והיה בך חטא״ (דברים טו ט). ״את־חטאי אני מזכיר היום״ (בראשית מא ט). ״ומפני חטאינו גלינו מארצנו״ (מוסף לשלוש רגלים). **2** ° [בחקיקה במדינת־ישראל] עברה שהעובר עליה ענשו המקסימלי מאסר עד שבוע ימים או קנס עד חמש לירות. – [חטא־, חטאו, חטאים, חטאי־, חטאיו, חטאיהם]

– **חטא־מות** (דברים כב לו), עברה חמורה שדינה ענש־מות.

– **החטא הקדמון** ^ [בקבלה], כנוי לחטאו של אדם הראשון שאכל ללא רשות מעץ־הדעת ועל־ידי כך נפגמו כל ילודי אדם.

– **הרהורי חטא**°, [על־פי ״הרהורי עבירה״, יומא כט] מחשבות בלתי־מוסריות, הנגררות במחשבה אחרי יצר־הרע: ״ורות הרהורי חטא ויגעת חמדה... תרבץ כל הארץ״ (ביאליק, הולכת את).

– **ירא חטא**°, נזהר שלא לחטא: ״אין בור ירא חטא, ולא עם־הארץ חסיד״ (אבות ב ה).

– **יראת חטא**° (סוטה מט:), הזהרות שלא לחטא.

– **נשא חטאו** (במדבר ט יג), נענש בגלל חטא שחטא.

– **נשא חטא על פלוני**, האשים בלבו את פלוני, יחס לו חטא: ״לא־תשנא את־אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את־עמיתך, ולא־תשא עליו חטא״ (ויקרא יט יז).

– **הכה על חטא**° [על־יסוד המנהג לטפוח ולהכות על הלב בתפילת ״על חטא שחטאנו״ שאומרים בימים נוראים] התחרט והתודה על חטאיו.

חטא [אכדית: ḫatu; אוגריתית: חטא; ארמית: חטא; ערבית: ח׳טי]

~ פע׳ **חטא** פ״ע **1**, עבר על דבר אסור, עשה חטא: ״אם־לא הביאתיו אליך, וחטאתי לאבי כל־הימים״ (בראשית מד לב). ״והתודה אשר חטא עליה״ (ויקרא ה ה). ״חטא ישראל וגם עברו את־בריתי״ (יהושע ז יא). ״חטאתי כי עברתי את פי ה׳״ (שמואל א טו כד). ״ולמה תחטא בדם נקי להמית את־דוד חנם״ (שמואל א יט ה). ״חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אני וביתי״ (יומא לו:). **2**, טעה, נכשל, לא השיג את מבוקשו: ״ואץ ברגלים חוטא״ (משלי יט ב). ״החושים יחטאו ויבצר מהם הרבה ממשגיהם״ (מורה נבוכים א עג). – [לחטא, חוטא, יחטא]

~ פִּע׳ חִ טֵּ א פ״י [המשמעות היסודית: שלילת החטא] 1. נִקָּה, טִהֵר: ״וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם הַחַיִּים״ (ויקרא יד נב). ״תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר״ (תהלים נא ט). 2°. עָשָׂה חִטּוּי, הִשְׁמִיד אֶת גּוֹרְמֵי הַזִּהוּם אוֹ הַמַּחֲלָה: מַחְלֶקֶת־הַבְּרִיאוּת חִטְּאָה אֶת הַבַּיִת שֶׁשָּׁכַב בּוֹ הַחוֹלֶה בְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת. –[לְחַטֵּא אֶת־, מְחַטֵּא, יְחַטֵּא]

~ פֻּע׳ חֻ טָּ א °. טֹהַר, הֻשְׁמְדוּ הַחַיְדַּקִּים שֶׁהָיוּ בּוֹ: הַבַּיִת שֶׁשָּׁכַב בּוֹ הַחוֹלֶה בְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת חֻטָּא בְּחָמְרִים כִּימִיִּים. –[מְחֻטָּא, יְ־]

~ הת׳ הִ תְ חַ טֵּ א. הִטַּהֵר, הִתְנַקָּה: ״הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם... הוּא יִתְחַטָּא בוֹ (בְּאֵפֶר הַפָּרָה)״ (במדבר יט יא–יב). – [לְהִתְחַטֵּא, מִתְחַטֵּא, יִתְחַטֵּא או יִתְחַטָּא]

~ הִפ׳ הֶ חֱ טִ י א פ״י 1. הֵסִית לַחֲטֹא, גָּרַם שֶׁאַחֵר יֶחֱטָא: ״יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א יד טז). ״וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה״ (תוספתא יומא ה יא). 2. טָעָה, לֹא פָּגַע, לֹא הִשִּׂיג אֶת מַטְּרָתוֹ: ״קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִא״ (שופטים כ טז). הַצַּלָּף יָרָה, אֲבָל הֶחֱטִיא אֶת הַמַּטָּרָה. –[לְהַחֲטִיא אֶת־, מַחֲטִיא, יַ־]

~ הָפ׳ הָ חֳ טָ א °. 1. הוּסַת לַחֲטֹא, הִתְפַּתָּה לְחֵטְא: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָחְטְאוּ עַל־יְדֵי יָרָבְעָם. 2. לֹא הֻשַּׂג, לֹא נִפְגַּע: הָחְטְאָה הַמַּטָּרָה. – [מָחֳטָא, יָחֳטָא]

– חָטָא בָּעֵגֶל° [על־יסוד החטא של עשיית עגל־המסכה על־ידי בני־ישראל אחרי מעמד הר־סיני, שמות לב] חָטָא חֵטְא כָּבֵד: ״תַּגִּידִי לָךְ בְּעַצְמֵךְ מַה כָּל כָּךְ חָטָאנוּ בָּעֵגֶל?״ (הזז, דלתות 135).

– שָׁאוּל חָטָא [שאול מן איוב כד יט] חָטָא חֵטְא כָּבֵד בְּיוֹתֵר: ״יוֹדְעִים הֵם מֶה חָטְאוּ לָנוּ, שְׁאוֹל חָטְאוּ״ (ביאליק, דבר).

– אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ* (ערכין כג.), אֵין אָדָם חוֹטֵא סְתָם אֶלָּא אִם יֵשׁ לוֹ טוֹבַת־הֲנָאָה מִן הַחֵטְא.

– טוֹבִיָּה חָטָא וְזִיגוּד מִינְגַּד?* (פסחים קיג:), חָם חָטָא וּכְנַעַן נִתְקַלֵּל?* (בראשית רבה לו), [מימרות, הראשונה—על סמך מעשה שהיה בשני בני אדם טוביה וזיגוד, והשניה—על יסוד הסיפור בבראשית ט כב—כו] כְּלוּם מִן הַדִּין הוּא כִּי הָאָשֵׁם הָאֲמִתִּי יִפָּטֵר בְּלֹא־כְלוּם וְהֶחָף מִפֶּשַׁע יִשָּׂא בָּעֹנֶשׁ?

– חוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים* [סנהדרין קז:, על־יסוד המסופר על ירבעם בן נבט: ״אשר חטא ואשר החטיא את ישראל״, מלכים א יד טז] כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהוּא עַצְמוֹ חוֹטֵא, אֶלָּא מַשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם עַל אֲחֵרִים.

– הֶחֱטִיא אֶת הַמַּטָּרָה° [על־פי שופטים כ טז, ראה לעיל הֶחֱטִיא 2] 1. לֹא פָּגַע בַּמַּטָּרָה, נִכְשַׁל בִּקְלִיעָתוֹ. 2 [בהשאלה] לֹא הִשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשׁוֹ: ״וּבְכֵן יֵשׁ לִדְאֹג הַרְבֵּה, כִּי גַם הַפַּעַם נַחֲטִיא הַמַּטָּרָה״ (אחד העם, לט).

ב. חטא [ערבית: חַטִ׳י, אִחְתַטַ׳ה היה חביב, מצא חן; חַטִ׳י חביב, רצוי]

~ הת׳ הִ תְ חַ טֵּ א*. הִתְפַּנֵּק, הִתְחַנְחֵן, הִתְרַפֵּק עַל מִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיְּמַלֵּא רְצוֹנוֹ: ״מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַתָּה מִתְחַטֵּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְעוֹשֶׂה לְךָ רְצוֹנְךָ כְּבֵן שֶׁהוּא מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ״ (תענית ג ח). ״בִּזְכוּת שְׁנֵי דְבָרִים יִשְׂרָאֵל מִתְחַטְּאִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם״ (פסיקתא דרב כהנא, צו). ״מִתְחַטֵּא הוּא לִפְנֵי בַּת־שִׁירָתוֹ כְּ׳בֵן יָחִיד׳״ (ביאליק, שירתנו הצעירה). ״כִּתְחִנָּה זוֹ שֶׁתִּינוֹק מִתְחַטֵּא בָּהּ לִפְנֵי אִמּוֹ״ (בן־ציון, כג). – [לְהִתְחַטֵּא עַל־, לִפְנֵי־; מִתְ־, יִתְ־]

חַטָּא תו״ז [מן א׳ חטא] בַּעַל־עֲבֵרוֹת, מַרְבֶּה לַחֲטֹא: ״וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד״ (בראשית יג יג). –[חַטָּאָה, חַטָּאִים, ־אוֹת]

– תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים (במדבר לב יד), חֶבֶר חוֹטְאִים, חֲבוּרַת רְשָׁעִים.

חַטָּאָה, חֲטָאָה נ׳ [מן א׳ חטא] 1. חֵטְא, עָוֹן: ״נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה״ (שמות לד ז). ״חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה״ (שמות לב לא). 2. קָרְבָּן הַבָּא לְכַפֵּר עַל חֵטְא: ״עוֹלָה וַחֲטָאָה לֹא שָׁאָלְתָּ״ (תהלים מ ז) [במשמעות זו רווח יותר השם חַטָּאת, ראה ערך זה]. –[חַטַּאת־, חַטָּאוֹת, חַטְאוֹת־; חֶטְאַת־, חֲטָאוֹת, חֶטְאוֹת־]

חֶטְאִי° ת׳ [מן חֵטְא] הַקָּשׁוּר בְּחֵטְא, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חֵטְא: ״חָלִילָה לָנוּ לְקַפֵּחַ אֶת הַהֲכָנָה וְהַהַכְשָׁרָה הַחֶטְאִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ״ (קלצקין, כתבים 64). – [חֶטְאִית, חֶטְאִיִּים, ־אִיּוֹת]

חֶטְאִיּוּת° נ׳ [מן חֶטְאִי] הַנְּטִיָּה לַחֲטֹא: ״אֵין לְךָ חֵטְא גָּדוֹל מֵרְצִיחַת הַחַטָּאת, הַחֶטְאִיּוּת, נְטִילַת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע״ (קלצקין, כתבים 64). – [חֶטְאִיּוּת־]

חַטְאָן° תו״ז [מן חֵטְא] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לַחֲטֹא: ״סוּרִי מִזֶּה!... שִׁפְלָה!... חַטְאָנִית!״ (יהודה שטינברג, רל). –[חַטְאָנִית, חַטְאָנִים, ־נִיּוֹת]

חַטָּאת נ׳ [מן א׳ חטא] 1. חֵטְא, עָוֹן, חַטָּאָה: ״לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת״ (דברים יט טו). ״לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת״ (ישעיה ל א). 2. קָרְבָּן שֶׁהָיָה אָדָם מֵבִיא בִּימֵי־קֶדֶם לְכַפֵּר עַל חֵטְא שֶׁחָטָא בְּשׁוֹגֵג: ״וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה... וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ... וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת, וְשָׁחַט אֶת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה״ (ויקרא ד כז–כט). – [חַטַּאת־, חַטָּאוֹת, חַטֹּאות]

– לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ (שאול מן בראשית ד ז), הַמַּעֲשֶׂה כָּרוּךְ בְּסַכָּנוֹת אוֹ בְּמִכְשׁוֹל קָשֶׁה.

א. חטב [קרוב אל חצב; ערבית: חַטַבַ אסף עצים, חַטַב עץ]

~ פָּע׳ חָ טַ ב פ״י כָּרַת וּבָקַע (עֵצִים): ״וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים״ (דברים יט ה). –[לַחְטֹב אֶת־, חוֹטֵב, יַחְטֹב]

~ נפ׳ נֶ חְ טַ ב *, נִכְרַת, נִגְזַר: ״וְהָעֵצִים בְּאֵיזֶה יַעַר נֶחְטָבוּ״ (חריזי, תחכמוני לד 285). – [לְהֵחָטֵב, נֶחְטָב, יֵחָטֵב]

~ פִּע׳ חִ טֵּ ב * פ״י גִּלֵּף, פִּסֵּל וְחָרַת בְּעֵץ אוֹ בְחֹמֶר אַחֵר: ״תְּחַטְּבוּ בְּחִטּוּבִים, בְּמִסְגְּרוֹת וּבְשְׁלַבִּים״ (אנא תרב, יוצר ב׳ סכות). ״חִטֵּב מַלְכוּת הָרִים בְּשֶׁלַל צוּרוֹת וָעֹז״ (תלמי, לארצי 88). [ובהשאלה:] ״הִנֵּה אֶחְצֹב דִּבּוּרַי עַד יוּמַשׁ בַּיָּדַיִם, וָזָוִיּוֹת אֲחַטֵּב בְּכָל אֹמֶר״ (שלו, אלהי 127). – [לְחַטֵּב, מְחַטֵּב, יְ־]

~ פֻּע׳ חֻ טַּ ב, גֻּלַּף, נִגְזַר הֵיטֵב [גם בהשאלה]: ״בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת״ (תהלים קמד יב). ״מִבְנֵה גֵּוֹ הַזָּקוּף הָיָה מְחֻטָּב יָפֶה בְּאֹפֶן בִּלְתִּי מָצוּי״ (ברנר, א 117). עַמּוּדֵי הָאַרְמוֹן מְחֻטָּבִים יָפֶה. [ראה גם ערך מְחֻטָּב] – [מְחֻטָּב, יְחֻטַּב]

~ הת׳ נִ תְ חַ טֵּ ב °. חֻטַּב, נִגְזַר בְּאֹפֶן נָאֶה: ״גֵּוָהּ נִתַּמֵּר וְאֵיבָרֶיו נִתְחַטְּבוּ״ (טביב, דרך 86). – [לְהִתְחַטֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

– כְּשֶׁחוֹטְבִים יַעַר נִתָּזִים שְׁבָבִים° [פתגם שאול מלועזית] הָעוֹסְקִים בְּמִפְעָל גָּדוֹל מוּעָדִים גַּם לְתַקָּלוֹת וְלִנְזָקִים קְטַנִּים.

ב. **חטב** [מארמית: חַטֵּב; "את ה' הֶאֱמַרְתָּ" – תר' אונקלוס: "ית ה' חַטֵּבְתְּ"; ערבית: חַ'טַבַ נאם]

~ פִּע **חִטֵּב** ^ פ"י שִׁבַּח, הִלֵּל: "חַי וְקַיָּם גּוֹאֲלֵנוּ, אוֹתוֹ נַעֲבֹד וּנְחַטְּבֶנּוּ" (אין כמוך, שבת א' אחר פסח). – [לְחַטֵּב, מְ־, יְ־]

~ הִפ' **הֶחֱטִיב** ^ פ"י חִטֵּב, הִלֵּל: "תִּיַשֵּׁר לְבָבֵנוּ בְּיִרְאָתְךָ לְהַחֲטִיב וּלְהֵאָמֵר" (אנוש איך יצדק, מוסף יום כיפור). – [לְהַחֲטִיב, מַ־, יַ־]

ג. **חטב** [השווה ערבית: שַׁטַבַ מחק כתב]

~ הִפ' **הֶחֱטִיב*** פ"י מָחַק, הֶעֱבִיר קַו עַל הַכָּתוּב: "הַכּוֹתֵב שְׁנֵי שֵׁמוֹת שֶׁל קֹדֶשׁ מְקַיֵּם אֶת הָרִאשׁוֹן וּמַחֲטִיב אֶת הָאַחֲרוֹן" (מסכת ספר תורה ה א). – [לְהַחֲטִיב, מַחֲטִיב, יַ־]

חַטָּב° ז' [מן א. חטב, חִטֵּב] גַּלָּף, פַּסָּל, אָמָּן בִּמְלֶאכֶת הַחִטּוּב בְּעֵץ אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: "זֶה הַחַטָּב הַשַּׁאֲנָן... הַנּוֹתֵן בְּעֵץ אוֹ חִדּוּד וּבְלִיטָה לַתְּמוּנָה" (ברש, ג 16). – [חַטֶּבֶת, חַטָּבִים, חַטָּבֵי־, חַטָּבוֹת]

חֲטָבָה* נ' [מן א. חטב, חָטַב] חֲטִיבָה, כְּרִיתָה: "חֲטָבַת הָעֵצִים" (מכות ב ב). – [חֲטָבַת־]

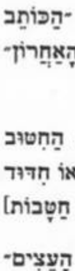
חיטה

חִטָּה, חיטה נ' [מן חנט; ארמית: חִטָּא; ערבית: חִנְטַה דגן] צֶמַח־שָׂדֶה תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Triticum). הַחִטָּה הִיא הַמָּקוֹר הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר בָּעוֹלָם לַלֶּחֶם. הִיא הָרִאשׁוֹנָה בֵּין שִׁבְעַת הַמִּינִים שֶׁנִּתְבָּרְכָה בָּהֶם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ" (דברים ח ח). – [חִטַּת־, חִטִּים, חִטֵּי־]

– אֵם־הַחִטָּה°, חִטַּת־הַבָּר°, מִין שֶׁל חִטָּה שֶׁמִּמֶּנָּה הִתְפַּתְּחוּ זַנֵּי הַחִטָּה הַתַּרְבּוּתִיִּים (Triticum dicoccoides). מִין שֶׁל חִטָּה הַגְּדֵלָה בָּר נִמְצָא גַּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּסְבִיבוֹת רֹאשׁ־פִּנָּה וּבְצַלְעוֹת הַחֶרְמוֹן [על־ידי החוקר אהרן אהרונסון]

– טְעָנוֹ חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים* [בהשאלה מן בבא קמא לה:], הוֹדָה לוֹ בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הַטַּעֲנָה.

חִטּוּא° ז' [מן א. חטא, חִטֵּא] טִהוּר, נִקּוּי [שגורה יותר הצורה חִטּוּי] ראה **חִטּוּי**.

חָטוּב* ת' [מן א. חטב, חָטַב] 1*, כָּרוּת: "דְּאִם מָצָא חָטוּב אֵינוֹ חוֹטֵב" (מכות ח.). "הַדּוּגִית הַקְּשׁוּרָה לְגֶזַע עֵץ חָטוּב" (ביאליק, זוהר). 2°, מְחֻטָּב, מְהֻקְצָע [גם בהשאלה]: "רַגְלָהּ הָאַחַת, חֲטוּבָה כְּשַׁיִשׁ, נִתְגַּלְּתָה וַתַּעֲבֹר גְּבוּל הַמִּטָּה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רנה). "זַכֵּי עָבִים... חֲטוּבֵי שַׁיִשׁ דַּק פְּנִינִי, גְּזוּרֵי סַפִּיר וָזֹהַר" (ביאליק, עם פתיחה). – [חֲטוּבָה, חֲטוּבִים, חֲטוּבוֹת]

חִטּוּב^, חיטוב ז' [מן א. חטב, חִטֵּב] 1^, גִּלּוּף, פִּסּוּל בְּעֵץ אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: "הַמְּלִיץ בְּחִטּוּב לַחְטֹב" (אי זה מקום, אזהרות לשבועות). 2° [בהשאלה] גִּזְרָה, מִבְנֶה: "חִטּוּב רָשְׁמֵי פָּנֶיהָ מְקֻצָּב, אַךְ לֹא מְהֻקְצָע" (ליסיצקי, תולדות 249). – [חִטּוּב־, חִטּוּבִים, חִטּוּבֵי־]

חֲטוּבָה נ' [אולי כבערבית: חַ'טַבַ היה מגוון] רִקְמָה מְגֻוֶּנֶת: "מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי, חֲטֻבוֹת אֵטוּן מִצְרָיִם" (משלי ז טז). – [חֲטוּבַת־, חֲטוּבוֹת]

א. **חָטוּט**° ת' [מן חטט] עָשׂוּי חֲטָטִים, מְכֻסֶּה כְּתָמִים אוֹ צַלָּקוֹת: "הַגִּדֵּם... חֲטוּט הַפָּנִים... הַבְּלוֹרִיתָנִי וַעֲקוּשׁ הָרַגְלַיִם" (שלונסקי, תר' הדון ב 30). "יַלְדָּה חֲטוּטַת פָּנִים זוֹ... הָיְתָה שְׂנוּאָה עַל אֶלִיק" (שמיר, במו 41). – [חֲטוּט־; חֲטוּטָה, חֲטוּטַת־; חֲטוּטִים, חֲטוּטֵי־; חֲטוּטוֹת]

ב. **חָטוּט**^ ת' [מן חטט, חָטַט] 1, שֶׁחָטְטוּ וְחָפְרוּ בּוֹ, שֶׁעָשׂוּ בּוֹ שֶׁקַע: "הַצִּנּוֹר אֵינוֹ חָטוּט לְקַבֵּל צְרוֹרוֹת" (מרדכי, קדושין תקס). 2, שֶׁהֻשַּׂג אַחֲרֵי חִטּוּטִים וּטְרָחוֹת רַבּוֹת: "רִצְפָּה עָשָׂה לָהֶם בַּאֲבָנִים חֲטוּטוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי אָדָם אֶלָּא בְּטֹרַח, שֶׁמְּחַטְּטִים וּמַחֲזִירִים בַּעֲלֵיהֶן אַחֲרֵיהֶן" (רש"י מגילה יב.). – [חֲטוּטָה, חֲטוּטִים, ־טוֹת]

חִטּוּט^, חיטוט ז' [מן חטט, חִטֵּט] 1^, נִקּוּר, חֲפִירָה וּפִשְׁפּוּשׁ מְדֻקְדָּק: "הַתַּרְנְגוֹל מְנַקֵּר... וְנִפְסַק הַחֶבֶל בְּחִטּוּטוֹ" (ר' חננאל לבבא קמא יח.). "מַה לוֹ הָעֲבוֹדָה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים אוֹ הַחִפּוּשׂ וְהַחִטּוּט בָּאַשְׁפָּה" (מגדלי מו"ס, רנח). 2°, גֵּרוּד, גֵּרוּי: "קִינָה אוֹ סְטִירָה אוֹ חִטּוּט בִּפְצָעִים" (ברש, ג 110). 3° [בהשאלה] טִפּוּל בִּפְרָטִים, חִפּוּשׂ מְאֻמָּץ וְעִיּוּן מְדֻקְדָּק בְּפִרְטֵי־פְּרָטִים: "הַחֶשְׁבּוֹן מֵבִיא לִידֵי בְּדִיקָה וַחֲקִירָה, לִידֵי נִקּוּר וְחִטּוּט, לִידֵי דִּקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת" (ביאליק, המנורה לוינסקי). "הַקֶּרַע הוּא פִּרְיוֹ שֶׁל חֹסֶר אֱמוּנָה וְשֶׁל פִּקְפּוּקִים וְחִטּוּטִים" (צמח, כתבים 196). חִטּוּט הַחוֹקֵר בְּכִתְבֵי־הַיָּד הָעַתִּיקִים. אַל־נָא תַּרְבֶּה בְּחִטּוּטִים יְתֵרִים. → [חִטּוּט־, חִטּוּטִים, חִטּוּטֵי־]

חֲטוֹטְרָה°, חֲטוֹטֶרֶת* נ' [אולי מן חֹטֶר; סורית: חָטָרְתָּא] גַּבְנוּן, בְּלִיטָה בַּגַּב, דַּבֶּשֶׁת: "וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת שֶׁל גָּמָל" (חולין ט ב). "'הַמּוֹרֶה הַגִּבֵּן'... הָיָה בַּעַל חֲטוֹטְרָה קְטַנָּה עַל גַּבּוֹ" (ברנר, א 334). "עַד שֶׁכָּפְפָה קוֹמָתוֹ וּכְמִין חֲטוֹטְרָה הָיְתָה בּוֹלֶטֶת מִגַּבּוֹ" (עגנון, כלה רכד). – [חֲטוֹטֶרֶת־, חֲטוֹטַרְתּוֹ; חֲטוֹטְרוֹת, חֲטוֹטְרוֹת־]

חֲטוֹטְרִי° ת' [מן חֲטוֹטֶרֶת] גַּבְנוּנִי, מְקֻמָּר: "וּלְהַלָּן, הַרְחֵק, גַּבְנוּנִים חֲטוֹטְרִיִּים, אֲפֹרִים" (יזהר, צקלג 401). – [חֲטוֹטְרִית, חֲטוֹטְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

חֲטוֹטְרָן° ז' [מן חֲטוֹטֶרֶת] בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת, גִּבֵּן. – [חֲטוֹטְרָנִית, חֲטוֹטְרָנִים, ־נִיּוֹת]

חִטּוּי*, חיטוי ז' [מן א. חטא, חִטֵּא] 1°, דֶּזִינְפֶקְצְיָה, הַשְׁמָדַת חָמְרֵי הַדַּבְּקוּת, נִקּוּי וְטִהוּר מָקוֹם אוֹ כֵּלִים בְּאֶמְצָעִים כִּימִיִּים – בְּיִחוּד מַחַיְדַּקִּים הָעֲלוּלִים לְהַדְבִּיק מַחֲלוֹת. 2*, זְרִיקַת דַּם קָרְבָּן עַל הַטָּמֵא כְּדֵי לְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאָתוֹ: "'וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא' – הַטָּעוּן חִטּוּי חַיָּב עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ" (ירושלמי נזיר נו ד). – [חִטּוּי־]

חָטוּם° ת' [מן ב. חטם, חָטַם] מְאֻנְפָּף, הָגוּי דֶּרֶךְ הַחֹטֶם: "וְחָלַק לַמְּכַסִּים אֵילוּ פְקֻדּוֹת בִּרְמִיזוֹת יַד יְמִינוֹ וּבְקוֹלוֹת חֲטוּמִים" (ברש, א 433). – [חֲטוּמָה, חֲטוּמִים, ־מוֹת]

חִטּוּם°, חיטום ז' [מן ב. חטם, חִטֵּם] אִנְפּוּף, הֲגִיָּה דֶּרֶךְ הַחֹטֶם: "פְּתָחוֹ (אֶת הָעִתּוֹן) וְהִתְחִיל קוֹרֵא בּוֹ מִתּוֹךְ חִטּוּם קַל" (ברש, א 433). – [חִטּוּם־]

חָטוּף* ת׳ [מן חטף, חָטַף] 1°, מִי שֶׁנֶּחְטַף, שָׁבוּי: בִּימֵי נִיקוֹלַאי הָרִאשׁוֹן בְּרוּסְיָה רַבּוּ הַחֲטוּפִים מִיַּלְדֵי הַיְּהוּדִים לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא. 2*, מָהִיר מְאֹד, שֶׁבָּא פִּתְאֹם, חָפוּז: ״מִיתָה חֲטוּפָה״ (מועד קטן כח.). ״אֶת הָעִתּוֹן... אֵין מִנְהָגִי לִקְרֹא קְרִיאָה חֲטוּפָה וְשִׁטְחִית תֵּכֶף לְבִיאָתוֹ״ (אחד העם, רע). ״לִתְפִלַּת נְכָאִים חֲטוּפָה״ (ביאליק, שבעה). ״שָׁם בַּמּוֹשָׁבָה הֶעֱמִידוּ לָהֶם חֻפָּה, חֻפָּה חֲטוּפָה״ (עגנון, כפות שנד). בִּקּוּר חָטוּף. 3⁺, מְנֻקָּד בַּחֲטָף: הָאוֹת ע׳ בְּמִלַּת ״יַעֲקֹב״ חֲטוּפָה. – [חֲטוּפָה, חֲטוּפִים, חֲטוּפוֹת]

– **חֲטוּפוֹת°** תה״פ בְּאֹפֶן חָטוּף, עַל רֶגֶל אַחַת: ״מִיָּד סִפֵּר לָהּ קְצָרוֹת וַחֲטוּפוֹת מֵאַהֲבָתוֹ לַאֲנָהִיט״ (בורלא, עקביה 232).

– **אָמֵן חֲטוּפָה*** (ברכות מז.), אֲמִירַת ״אָמֵן״ מִתּוֹךְ חִפָּזוֹן רַב.

– **מִיתָה חֲטוּפָה***, מִיתָה שֶׁבָּאָה לְפֶתַע: ״מֵת פִּתְאֹם – זוֹ הִיא מִיתָה חֲטוּפָה״ (מועד קטן כח.).

חִטּוּף⁺, חִיטּוּף ז׳ [מן חטף, חִטֵּף] חֲטִיפָה מְהִירָה, תְּפִיסָה: ״אֵין כָּאן לֹא אֹנֶס וְלֹא חִטּוּף וְלֹא טָעוּת״ (שאלות ותשובות, שמש צדקה). – [חִטּוּף־]

חֲטוּפִי° ת׳ [מן חָטוּף, על משקל ״אסופי״] יֶלֶד שֶׁנֶּחְטַף מֵהוֹרָיו [רְאֵה חָטוּף 1]. – [חֲטוּפִית, חֲטוּפִים, חֲטוּפִיּוֹת]

חטחט [מן חטט]

~ פִּעֵ׳ **חִטְחֵט*** פ״ע חָפַר, חִטֵּט, נִקֵּר, גֵּרֵד: ״שֵׂעָר אֵין מָצוּי לְחַטְחֵט אַחֲרָיו״ (ירושלמי ערלה סג א). ״כִּתָּה שֶׁל בַּחוּרִים וּמַגְרֵפוֹת בִּידֵיהֶם... וּמְחַטְחֲטִים בִּמְתִינָה בַּחוֹל״ (שנהר, ב 461). ״מְחַטְחֵט בְּקְנֵה־עֵשֶׂב בֵּין שִׁנָּיו הַנִּפְסָדוֹת״ (יזהר, צקלג 324). – [לְחַטְחֵט, מְחַטְחֵט, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַטְחֵט°**, הִתְחַפֵּר, הִתְפַּלֵּשׁ: ״פֶּמְפִּיק מִתְחַטְחֵט בֶּעָפָר״ (יזהר, צקלג 611). – [לְהִתְחַטְחֵט, מִתְ־, יִתְ־]

חטט [ארמית: חֲטַט, חַט]

~ פָּע׳ **חָטַט*** פ״י חָפַר וְהוֹצִיא, נִקֵּר, גֵּרֵד, חִכֵּךְ, גָּרַף: ״הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ לַעֲשׂוֹת בּוֹ סֻכָּה – אֵינָהּ סֻכָּה״ (סוכה א ח). ״וּמְתַקְּנִין אֶת קִלְקוּלֵי הַמַּיִם... וְחוֹטְטִין אוֹתָן״ (מועד קטן א ב). ״הַפָּרוֹת... כּוֹבְשׁוֹת קַרְנֵיהֶן בַּקַּרְקַע, חוֹטְטוֹת וּמְעַפְּרוֹת בְּטַלְפֵיהֶן״ (מנדלי מו״ס, צג). ״וּמִיָּד הַצִּפָּרְנַיִם חוֹטְטוֹת וְחוֹטְטוֹת בְּאוֹתָן הַמְּחִצּוֹת, כְּדֵי לִפְתֹּחַ בָּהֶן אֶשְׁנָב קָטָן״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). ״נָתַן הַשַּׁדְּכָן אֶת יְמִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְחָטַט בְּכָל חֲמֵשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו בְּתוֹךְ שַׂעֲרוֹתָיו״ (עגנון, כלה רכט). ״חוֹטֶטֶת הִיא בְּאֶצְבָּעָהּ בְּתוֹךְ חָטְמָהּ״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל עט). – [לַחְטֹט, חוֹטֵט, יַחְטֹט]

~ נִפ׳ **נֶחְטַט***, נֻקַּר, גֹּרַד: ״נִקְטְעָה רַגְלָהּ, נֶחְטְטָה עֵינָהּ״ (קידושין כד:). פִּצְעוֹ שֶׁל הַנַּעַר נֶחְטַט בְּאֶצְבַּע וְזִהֵם. – [לְהֵחָטֵט, נֶחְטָט, יֵחָטֵט]

~ פִּע׳ **חִטֵּט*** פ״י 1, נָבַר, חָפַר וְהוֹצִיא: ״וְהָיוּ כְּלָבִים בָּאִין לְשָׁם וּמְחַטְּטִין וּמוֹצִיאִין אֶת הַבְּכוֹרוֹת מִתּוֹךְ כּוּכֵיהֶן״ (מכילתא בוא יג). ״וְעָטוּ אַחֲרֵי־כֵן אֶל הַהֶרֶס וְחִטְּטוּ בְּגַל מַפַּלְתּוֹ״ (ביאליק, דבר). 2, גֵּרֵד, שָׂרַט: ״הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ... לֹא יְגַדֵּל בּוֹ אֶת הַתַּרְנְגוֹלִים מִפְּנֵי שֶׁמְּחַטְּטִין אֶת הַכְּתָלִים״ (תוספתא בבא מציעא ח ל). ״כְּאָדָם שֶׁמּוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ עֵינוֹ וּמְחַטְּטָהּ״ (ספרי בהעלותך פד). ״הָיָה הַפַּרְנָס יוֹשֵׁב וְתוֹהֶה וּמְחַטֵּט בְּצִפָּרְנָיו בֵּין שִׁנָּיו״ (עגנון, אלו קסה). אַל תְּחַטֵּט בָּאַף! 3° [בהשאלה] טִפֵּל בִּפְרָטִים, עָסַק וְטִפֵּל בְּקַפְדָנוּת יְתֵרָה בִּפְרָטֵי־פְּרָטִים: ״וְאִלּוּ חָפַצְתִּי לְחַטֵּט בְּקַטְנוּת, הָיִיתִי יָכוֹל לְהוֹכִיחַ...״ (אחד העם, קלט). – [לְחַטֵּט, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻטַּט***, ראה ערך מְחֻטָּט*.

~ הִת׳ **נִתְחַטֵּט***, נֶחְטַט, הוּצָא מִמְּקוֹמוֹ: ״בַּעֲוֹן חַיִּים מֵתִים מִתְחַטְּטִין״ (יבמות סג:). – [לְהִתְחַטֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

ב. חטט [המקור לא הוברר; המשמעות משוערת בלבד]

~ הִת׳ **הִתְחוֹטֵט***, הִתְנוֹצֵץ, הִבְרִיק, הִזְדַּהֵר: ״אֲבָנִים שֶׁמִּתְחוֹטְטוֹת עַל בַּעֲלֵיהֶן״ (מגילה יב.). ״פָּסוֹעַ וְעָבוֹר עַל שְׁלוּלִיּוֹת, שֶׁצַּחְצוּחֵי נֵפְטְ מִתְחוֹטְטִים עֲלֵיהֶן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 372). – [הִתְחוֹטֵט, מִתְ־, יִתְ־]

חָטָט* ז׳ [מן חטט] כֶּתֶם אוֹ כְּעֵין צַלֶּקֶת בְּעוֹר הַפָּנִים אוֹ עַל עוֹר הָרֹאשׁ: ״הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ מִי שֶׁעָלוּ בּוֹ חֲטָטִין סָךְ אֶת הַשֶּׁמֶן״ (תוספתא תרומות ט יד). ״אֶחָד חָטְמוֹ עָבֶה וְאָדָם עִם חֲטָטִין־חֲטָטִין״ (מנדלי מו״ס, קנד). – [חֲטַט־, חֲטָטִים, חֲטָטִין, חַטְטֵי־]

חֲטָטִית° נ׳ [מן חָטָט] חָטָט קָטָן: ״מְצֹרָע שֶׁפָּנָיו וְיָדָיו הָיוּ מְכֻסִּים חֲטָטִיּוֹת טְרִיּוֹת״ (יהודה שטינברג, יא). – [חֲטָטִית־, חֲטָטִיּוֹת]

חַטְטָן ז׳ [מן חטט, חִטֵּט] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְחַטֵּט, הַנּוֹטֶה לְטַפֵּל בִּפְרָטֵי הַפְּרָטִים שֶׁל דְּבָרִים: ״וּכְשֶׁנִּמְצְאוּ חַטְטָנִים וְסַפְקָנִים שֶׁהֶרְאוּ עַל הַמְּקוֹמוֹת הַסְּתוּמִים... הָיוּ מְשַׁתְּקִים אוֹתָם״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 250). – [חַטְטַן־, חַטְטָנִים, חַטְטָנֵי־, חַטְטָנִית, חַטְטָנִיּוֹת]

חַטְטָנוּת° נ׳ מן [חַטְטָן] הַנְּטִיָּה לְחַטֵּט הַרְבֵּה, הִתְעַסְּקוּת בְּקַטְנוּת וְחִפּוּשׂ אַחֲרֵי פְּרָטֵי־פְּרָטָיו שֶׁל דָּבָר: ״מִתּוֹךְ שֶׁבָּחֲלָה בְּשִׂנְאָה, בְּחַטְטָנוּת, בְּצָרוּת־עַיִן״ (פיכמן, לזכר רחל). ״מְלַמְּדִים מִסּוּג זֶה מְחוֹנָנִים בְּכִשְׁרוֹן מְיֻחָד שֶׁל חַטְטָנוּת וְנַקְרָנוּת״ (קלצקין, כתבים 296). – [חַטְטָנוּת־]

חַטְטָנִי° ת׳ [מן חַטְטָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חִטּוּט וְהִתְעַסְּקוּת בְּקַטְנוּת: גִּישָׁה חַטְטָנִית. – [חַטְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַטֶּטֶת° נ׳ [מן חָטָט] מַחֲלַת עוֹר שֶׁסִּימָנֶיהָ חֲטָטִים בְּעוֹר הַפָּנִים אוֹ בְּעוֹר הָרֹאשׁ (Furunculosis). – [חַטֶּטֶת־]

חֲטִי* ז׳ ראה חֵט*.

א. חֲטִיבָה* נ׳ [מן א. חטב, חָטַב] 1*, כְּרִיתָה, בִּקּוּעַ: ״חֲטִיבַת עֵצִים״ (ספרי שופטים קפב). 2°, גִּזְרָה, תַּבְנִית מְחֻטֶּבֶת: ״הַגּוּף הֶחָסֹן... בְּגִזְרָתוֹ הַחֲטוּבָה חֲטִיבָה אַחַת״ (ביאליק, אריה ב). 3* [בהשאלה] מַסֶּכֶת, יְחִידָה, אַחְדוּת: ״אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר... ה׳ אֶחָד, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר... גּוֹי אֶחָד״ (ברכות ו.). ״שֶׁבְּרוּחָהּ נוֹצְרָה וְנִתְפַּתְּחָה הָאַגָּדָה בְּתוֹר חֲטִיבָה מְיֻחֶדֶת לְעַם יִשְׂרָאֵל״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). ״צִנָּה עַזָּה הָיְתָה בָּעוֹלָם שֶׁאֲפִלּוּ יַיִן שֶׁהֵבִיאוּ עִמָּהֶם הָיָה נַעֲשֶׂה לַחֲטִיבָה אַחַת״ (עגנון, אלו תלה). 4° [בצבא] בְּרִיגָדָה, יְחִידָה צְבָאִית הַמֻּרְכֶּבֶת מִשְּׁלוֹשָׁה גְּדוּדִים שֶׁל חֵיל־רַגְלִים, אוֹ מִשְּׁלוֹשָׁה גְּדוּדֵי טַנְקִים עַל כָּל צִיּוּדָם עִם יְחִידוֹת מְסַיְּעוֹת (פְּלֻגּוֹת־קֶשֶׁר, פְּלֻגּוֹת־הַנְדָּסָה וְכוּ׳) [מַקְבִּיל אֶל Regiment בִּצְבָא אַרְצוֹת־הַבְּרִית]. – [־בַת־, ־בוֹת]

– בַּחֲטִיבָה אַחַת ֿ, בְּבַת אַחַת, בְּיַחַד: ״שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לוֹמַר קְדֻשָּׁה בַּתְּפִלָּה בַּחֲטִיבָה אַחַת״ (ליקוטי פרדס לרש״י, תפילה).

ב. **חֲטִיבוּת** ֿ נ׳ [מן א. חטב, חָטַב] הֱיוֹת מְחֻטָּב וּמְגֻלָּף: ״הַזָּוִיּוֹת עוֹשִׂים אַבְנֵי גָּזִית וּמְחֻטָּבוֹת הֵיטֵב, עַד שֶׁיִּדָּמוּ כָּל אַבְנֵי הַזָּוִיּוֹת מֵרֹב חֲטִיבוּתָן בְּיֹשֶׁר כְּאִלּוּ כֻּלָּן אֶבֶן אַחַת״ (רד״ק, השרשים, חטב).– [חֲטִיבוּת־]

חֲטִיבָתִי° ת׳ [מן חֲטִיבָה 4] הַשַּׁיָּךְ לַחֲטִיבָה: נֶשֶׁק חֲטִיבָתִי. – [חֲטִיבָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

חֶטְיָה* נ׳ [מן חֵטְא] חֵטְא: ״שֶׁמָּחַלְתִּי לְךָ עַל חֶטְיָה שֶׁלְּךָ״ (שמות רבה מו). – [חֶטְיַת־]

חֲטִיטָה* נ׳ [מן חטט, חָטַט] נִקּוּר, גֵּרוּד: ״וּמְתַקְּנִין אֶת קִלְקוּלֵי הַמַּיִם (הַבּוֹרוֹת) שֶׁבִּרְשׁוּת הָרַבִּים (בְּיוֹם טוֹב) חֲטִיטָה – אִין (הֵן), חֲפִירָה – לָא״ (מועד קטן ה.). חֲטִיטַת תַּרְנְגֹלֶת בָּאַשְׁפָּה. חֲטִיטָה בַּפֶּצַע. – [חֲטִיטַת־, חֲטִיטוֹת]

א. **חֲטִיפָה** ֿ נ׳ [מן חטף, חָטַף] 1 ֿ. הִתְנַפְּלוּת וּתְפִיסָה, שְׁבִיָּה: ״שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרַת אֲרִי, וּלְבִנְיָמִין – חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב״ (רש״י בראשית מט כח). חֲטִיפַת יְלָדִים וּמְסִירָתָם לַצָּבָא בְּרוּסְיָה בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ. 2°. לְקִיחָה בִּמְהִירוּת: חֲטִיפַת הַמַּמְתַּקִּים עַל־יְדֵי הַיְלָדִים. – [חֲטִיפַת־, חֲטִיפוֹת]

– בַּחֲטִיפָה°, בַּחֲטִיפִין° תה״פ 1. בְּחִפָּזוֹן, בִּבְהִילוּת: ״אַל נָא בַּחֲטִיפִין!... אִישׁ לֹא יִגְזֹל מִמְּךָ״ (שניאור, סיפורים י). אָכַלְתִּי בַּחֲטִיפָה מֵחֲשַׁשׁ אִחוּר לַעֲבוֹדָה. 2. בַּהֲגִיָּה חֲטוּפָה, בְּנִקּוּד בַּחֲטָף: הע׳ בְּשֵׁם ׳יַעֲקֹב׳ נֶהֱגֵית בַּחֲטִיפָה.

ב. **חֲטִיפָה*** נ׳ [המקור לא הוברר] אֲטִימָה, סְתִימָה: ״(כְּלִי מַתֶּכֶת) הַמְחֻסָּר חֲטִיפָה – טָמֵא, וְהַמְחֻסָּר לְטִישָׁה – טָהוֹר״ (כלים יד א).– [חֲטִיפַת־]

חֲטִיפוּת ֿ נ׳ [מן חטף, חָטַף] 1°. מְהִירוּת רַבָּה, חִפָּזוֹן רַב, פִּתְאוֹמִיּוּת: הָאִישׁ עָשָׂה אֶת הַדָּבָר מִתּוֹךְ חֲטִיפוּת. 2 ֿ. נִקּוּד בַּחֲטָף: חֲטִיפוּתָהּ שֶׁל הָאוֹת א׳ בְּמִלַּת ״אֲנִיָּה״. – [חֲטִיפוּת־]

א. **חטם** [קרוב אל חסם; אכדית: hatamu לרסן; ערבית: חַ׳טַמַ]

~ פָּע׳ **חָטַם** פ״ע הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג עַל רָגְזוֹ, הֶאֱרִיךְ אַף: ״לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי, וּתְהִלָּתִי – אֶחֱטָם־לָךְ״ (ישעיה מח ט). ״בְּכָל עֵת אַל תְּהִי נֹטֵר, וְכָל עֵת לֹא תְהִי חֹטֵם״ (הנגיד, בן-משלי רסה). ״שָׁעָה קַלָּה חָטַמְתִּי לָהּ, שׁוֹתֵק, וְאַחַר־כָּךְ פָּתַחְתִּי וְאָמַרְתִּי לָהּ בְּפֶה מָלֵא״ (מנדלי מו״ס, שיט). – [לַחְטֹם, חוֹטֵם, יַחְטֹם]

ב. **חטם** [מן חֹטֶם]

~ פָּע׳ **חָטַם**° פ״ע 1. שָׁאַף בְּחָטְמוֹ: ״וַיִּקַּח אָחוּז אֶחָד מֵאֲבַק הַטַּבָּק וַיַּחְטֹם לוֹ וַיְזוֹרֵר פְּעָמִים שָׁלוֹשׁ״ (יל״ג, פרוזה קלא). 2. אִנְפֵּף, בִּטֵּא דֶּרֶךְ הַחֹטֶם: ״יֵשׁ שֶׁהוּא מַתְחִיל חוֹטֵם אֵיזוֹ מֶלוֹדְיָה בִּנְהִימָה חֲרִישִׁית״ (גנסין, א 106). – [לַחְטֹם, חוֹטֵם, יַחְטֹם]

~ פִּע׳ **חִטֵּם**°, 1. אִנְפֵּף, בִּטֵּא הֲגָאִים שׁוֹנִים דֶּרֶךְ הַחֹטֶם: ״יְהוּדִי גָּבוֹהַּ בַּעַל רַגְלַיִם קְצָרוֹת וּמְחַטֵּם בְּדִבּוּרוֹ״ (גנסין, ב 55). ״הָאֲדוֹנִים הָאוֹפִיצֶרִים הִתְחִילוּ... לְשַׁנּוֹת גַּם אֶת בִּטּוּי דִּבּוּרָם הַחִיצוֹנִי, כֻּלָּם מְחַטְּמִים״ (המאירי, השגעון הגדול 226). 2. הִבְלִיעַ בְּתוֹךְ הָאַף: ״בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַקְּטַנָּה הַבּוֹלַעַת רָקָּה וּמְחַטֶּמֶת דִּמְעוֹתֶיהָ״ (יזהר, החורשה 368). – [לְחַטֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻטַּם**°, ראה ערך מְחֻטָּם.

חֹטֶם*, **חוטם** ז׳ [ארמית: חוּטְמָא; ערבית: מַחְ׳טִם] 1. אַף, אֵיבַר הָרֵיחַ וְהַנְּשִׁימָה בָּאָדָם וּבְבַעֲלֵי־חַיִּים: ״פַּרְצוּף הַפָּנִים עִם הַחֹטֶם״ (יבמות טז ג). ״עֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ, חֹטֶם לְהָרִיחַ, פֶּה לְדַבֵּר״ (ברכות לא:). 2. קָצֶה בּוֹלֵט בִּכְלִי, בְּנַעַל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, חַרְטוֹם (כלים כו ד). – [חֹטֶם־, חָטְמוֹ; חֳטָמִים, חָטְמֵי־]

– רֹאשׁ הַחֹטֶם* (תוספתא נידה ו ד), כִּנּוּי לְפִטְמַת הַשַּׁד.

– מֵי־חֹטֶם* (תנחומא חוקת א), מִיץ־אַף, רִיר שֶׁבְּתוֹךְ הַנְּחִירַיִם.

– דָּחַק (דָּחַף) חָטְמוֹ בְּ־°, [בסגנון דיבורי-עממי] הִתְעָרֵב בְּדָבָר בְּלֹא שֶׁנִּתְבַּקֵּשׁ: ״וְנָטַל לוֹ עַזּוּת לִדְחֹק חָטְמוֹ בְּכָל בֵּי־קְדֵרָה״ (סביב, דרך 74). אַל תִּדְחַף חָטְמְךָ בְּעִנְיָנִים לֹא־לְךָ.

– זָקַף חָטְמוֹ בְּ־*, הֵעֵז פָּנִים כְּנֶגֶד פְּלוֹנִי, הִתְחַצֵּף כְּלַפָּיו: ״פּוּעָה – שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה וְזָקְפָה חָטְמָהּ בּוֹ וְאָמְרָה לוֹ: אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ אִישׁ כְּשֶׁיָּבוֹא הָאֱלֹהִים לִפָּרַע מִמֶּנּוּ״ (שמות רבה א).

– עָקַם (עִקֵּם) אֶת חָטְמוֹ*, 1*. סָתַם אֶת נְחִירָיו שֶׁלֹּא לְהָרִיחַ רֵיחַ רַע: ״כְּאָדָם שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּמָקוֹם מְטֻנָּף וְעוֹקֵם אֶת חָטְמוֹ״ (איכה רבה ב, חשב). 2° [בהשאלה] הִבִּיעַ בּוּז וְזִלְזוּל, הִתְיַחֵס בְּאִי־רָצוֹן מֻדְגָּשׁ.

– הֶחֱזִיק בְּחָטְמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי°, [שאול מיידיש] שָׁלַט בּוֹ, הִטָּה אוֹתוֹ אֶל כָּל אֲשֶׁר רָצָה: ״עַזֵּי־פָנִים... מַחֲזִיקִים בְּחָטְמֵי כָּל בְּנֵי הָעִיר וְנוֹהֲגִים אוֹתָם בְּיָד רָמָה״ (מנדלי מו״ס, שצא).

– לֹא נִרְאָה מִמֶּנּוּ חֹטֶם°, [שאול מיידיש] לֹא נִרְאָה כְּלָל, לֹא נִכַּר רִשּׁוּמוֹ: ״וּבִשְׂדֵה הַתְּחִיָּה לֹא נִרְאָה מֵהֶם חֹטֶם״ (ביאליק, האמנות הטהורה).

חֲטָם* ז׳ [ערבית: חִ׳טָאם] חָח שֶׁקּוֹבְעִים בְּחָטְמָהּ שֶׁל בְּהֵמָה לְהוֹבִילָהּ אוֹ לְרַסְנָהּ: ״יוֹצֵא הַגָּמָל בָּאַפְסָר וְהַנָּאקָה בַּחֲטָם״ (שבת ה א). חֲטָם בְּאַף הַפָּרָה. – [חֲטַם־, חֲטָמִים, חֲטָמֵי־]

חָטְמִי°, **חוטמי** ת׳ [מן חֹטֶם] אַפִּי, הַמְבֻטָּא דֶּרֶךְ חֲלַל הַחֹטֶם: הַהֲגָאִים מ׳ וְנ׳ הֵם בְּחֶלְקָם הֲגָאִים חָטְמִיִּים. – [חָטְמִית, חָטְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

חָטְמִיָּה°, **חוטמייה** נ׳ [מן חֹטֶם] חֵלֶק מִן הָרֶסֶן הַמְכַסֶּה אֶת פְּנֵי הַבְּהֵמָה מֵעַל לַחֹטֶם. – [חָטְמִיַּת, ־חָטְמִיּוֹת]

חָטְמִית°, **חוטמית** נ׳ סוּג שֶׁל עֲשָׂבִים וּבְנֵי־שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶלְמִיתִיִּים (Althaea). מִינֵי הַחָטְמִיּוֹת מִצְטַיְּנִים בְּפִרְחֵיהֶם הַיָּפִים וּבַעֲלֵיהֶם הַגְּדוֹלִים. בָּאָרֶץ גְּדֵלָה בַּר הַחָטְמִית הָרְפוּאִית (A. officinalis) הַיְדוּעָה כְּצֶמַח־רְפוּאָה. – [חָטְמִית־, חָטְמִיּוֹת]

חטמית

חטמם [מן חֹטֶם]

~ פִּע׳ **חִטְמֵם**° פ״ע אִנְפֵּף, דִּבֵּר כְּשֶׁאַפּוֹ סָתוּם (מֵהִצְטַנְּנוּת אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה): ״אָמַר עוֹבַדְיָה וְחִטְמֵם ...הִתְעַטֵּשׁ... וְהִתְעַטֵּשׁ שֵׁנִית... אֲנִי מְנֻזָּל כְּמוֹ חֲמוֹר״ (יזהר, צקלג 84). – [לְחַטְמֵם, מְ־, יְ־]

חָטְמָן°, חוטמן תו״ז [מן חֹטֶם] בַּעַל חֹטֶם אָרֹךְ וּבוֹלֵט: ״וּבַעֲלֵי־בָּתִּים חָטְמָנִים וּכְרֵסְתָנִים״ (מנדלי מו״ס, רכה). ״אַף חָטְמוֹ אָרֹךְ כְּחָטְמָם, כֻּלָּם חָטְמָנִים הֵם״ (ברקוביץ, תר׳ מוטל צח). ״אוֹתָהּ אִשָּׁה חָטְמָנִית, שֶׁשְּׂעָרָהּ צָבוּעַ אֲדַמְדַּם״ (שנהר, ג 350). – [חָטְמָנִית, חָטְמָנִים, ־נִיּוֹת]

חָטְמָנִי°, חוטמני ת׳ [מן חֹטֶם] אַפִּי, הַמִּבְטָא כְּיוֹצֵא דֶּרֶךְ חֲלַל הַחֹטֶם: ״מְזַמְזֵם מִתּוֹךְ שְׂפָמוֹ הַסָּמוּר וּמְאַנְפֵּף מִתּוֹךְ נְחִירֵי אַפּוֹ הַנְּפוּחִים בַּהֲנָאָה, מִתּוֹךְ זֶמֶר חָטְמָנִי זֶה הוּא מִתְיַשֵּׁב עַל הַדַּרְגָּשׁ״ (שניאור, סיפורים יג). ״מַשְׁמִיעַ נְהִימָה חָטְמָנִית בְּקוֹל רוֹטֵט״ (ברש, א 305). ״צְלִילֵי נְכָאִים חָטְמָנִיִּים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 49). ״מִלּוּלוֹ הַמְּעֻלָּג שֶׁהוֹפֵךְ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ לְמִלְמוּל חָטְמָנִי״ (ליסיצקי, תולדות 131). – [חָטְמָנִית, חָטְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חָטְמְתָן°, חוטמתן ז׳ [מן חֹטֶם] חָטְמָן, בַּעַל חֹטֶם גָּדוֹל: ״בַּעַל פָּנִים נַסִּים וַאֲדֻמִּים כְּסֶלֶק, חָטְמְתָן וּבַעַל הַרְחָבַת־הַדַּעַת״ (ברש, א 357). – [חָטְמְתָנִית, חָטְמְתָנִים, ־נִיּוֹת]

חט״ס ר״ת חֲטַף־סֶגּוֹל. **חט״פ** ר״ת חֲטַף־פַּתָּח.

חטף [ארמית: חֲטַף; ערבית: חַ׳טִפַ]

~ פָּע׳ **חָטַף** פ״י 1. לָקַח בְּחָזְקָה, תָּפַס בְּכֹחַ: ״יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי, יַחְטֹף עָנִי בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ״ (תהלים י ט). ״מָה הַזְּאֵב הַזֶּה חוֹטֵף, כָּךְ חָטַף שָׁאוּל אֶת הַמְּלוּכָה״ (בראשית רבה צט). ״פִּתְאֹם בָּא הַשֵּׁד וַחֲטָפָן״ (ביאליק, אחת שתיים). 2*. הוֹצִיא בִּמְהִירוּת מִידֵי אַחֵר: ״שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מִתְכַּתְּשִׁין עַל הָעֹמֶר וּבָא אֶחָד וַחֲטָפוֹ, זֶה שֶׁחֲטָפוֹ זָכָה בּוֹ״ (ירושלמי גיטין מט ג). קְהַל הַקּוֹנִים חָטַף אֶת הַסְּחוֹרָה הַטּוֹבָה. 3*, מִהֵר, עָשָׂה בְּחִפָּזוֹן: ״חוֹטְפִין מַצָּה לְתִינוֹק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִישַׁן״ (תוספתא פסחים י ט). ״כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּ׳אֶחָד׳, מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו... וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחְטֹף בְּחֵי״ת״ (ברכות יג:). קְרָא לְאַט וְאַל תַּחְטֹף! 4[בדקדוק] בִּטֵּא אוֹת כְּשֶׁהִיא מְנֻקֶּדֶת בַּחֲטָף: יֵשׁ לַחֲטֹף אֶת הָעַיִ״ן בְּמִלַּת ״יַעֲקֹב״. 5° [בלשון־הדיבור] סָפַג, קִבֵּל: הַנַּעַר חָטַף סְטִירַת־לֶחִי. הִתְעַטֵּף יָפֶה, פֶּן תַּחְטֹף נַזֶּלֶת. [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לַחְטֹף אֶת־, חוֹטֵף, יַחְטֹף; חֲטֹף! חִטְפִי!]

~ נִפ׳ **נֶחְטַף**, 1°. נִלְקַח בְּחָזְקָה, נִגְזַל: ״מִבַּיִת נֶחֱטַף יָתוֹם, וְיֶלֶד מֵחֶדֶר״ (ביאליק, יונה החייט). 2°. נִלְקַח בִּמְהִירוּת: ״וְלָכֵן נֶחְטְפוּ הַכַּרְטִיסִים יָמִים אֲחָדִים לִפְנֵי הַנֶּשֶׁף״ (ברקוביץ, הראשונים קעד). הַסְּחוֹרָה הַמְשֻׁבַּחַת נֶחְטְפָה עַל־יְדֵי הַקּוֹנִים. 3 [בדקדוק] נֻקַּד בַּחֲטָף: הָא׳ בְּמִלַּת ״אֲנִי״ נֶחְטֶפֶת. – [לְהֵחָטֵף, נֶחְטָף, יֵחָטֵף]

~ פִּע׳ **חִטֵּף** * פ״י 1*, חָטַף, לָקַח בְּחָזְקָה, תָּפַס בִּמְהִירוּת: ״וְהֵן מְחַטְּפִין (אֶת הַלּוּלָבִים) וּמַכִּין אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ״ (סוכה ד ד). 2°, מִהֵר מְאֹד לְהַשִּׂיג דְּבַר־מָה: ״דָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵין מְחַטְּפִים שִׁדּוּכִים״ (הזז, דלתות 85). – [לְחַטֵּף אֶת־, מְחַטֵּף, יְ־)

~ הִת׳ **הִתְחַטֵּף** *, נִלְקַח בְּחָזְקָה [ראה להלן ״נתחטפו שנותיו״]. – [לְהִתְחַטֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְטִיף** פ״י 1° [בייחוד בלשון־הדיבור] הִרְבִּיץ, הִסְפִּיג, גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיַּחְטֹף: ״לְטוֹבָתָן הָיִיתִי מַחְטִיף לָהֶן כַּדּוּר וְגוֹמֵר״ (יזהר, חיזעה 45). לְאַט לְךָ בָּהּ, פֶּן תַּחְטִיף לְךָ סְטִירָה כַּהֲלָכָה! 2°, בִּטֵּא בַּחֲטִיפָה: ״נוֹשְׂאֵי בְּרֶן! – הֶחְטִיפוּ גִּדִּי וְדָוִד כְּאֶחָד״ (יזהר, צקלג 234). ״טוֹב טוֹב! – הֶחְטִיף מוֹדִי״ (איתן, ברקיע 101) 3°, עָשָׂה דְּבַר־מָה בַּחֲטִיפָה: ״הֶחְטִיפָה מַבָּטָהּ עַל גַּב הַיָּשׁוּב בַּכִּסֵּא״ (קובנר, פנים 247). 4 [בדקדוק] בִּטֵּא אוֹת בַּחֲטָף: יֵשׁ לְהַחְטִיף אֶת הָא׳ שֶׁבְּמִלַּת ״אֱמֶת״.–[לְהַחְטִיף, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָחְטַף** °, נֻקַּד בַּחֲטָף: הָע׳ מָחְטֶפֶת בְּמִלַּת ״יַעֲקֹב״. – [מָחְטָף, יָחְטַף]

– **חוֹטְפִים**°, כִּנּוּי בִּימֵי הַצַּר הָרוּסִי נִיקוֹלַאי הָרִאשׁוֹן לַמְּמֻנִּים מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה שֶׁעָסְקוּ בַּחֲטִיפַת יְלָדִים וּנְעָרִים יְהוּדִים וּמְסִירָתָם לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא: ״פָּשְׁטוּ חוֹטְפִים בָּאָרֶץ וַיְשַׁחֲרוּ לַטָּרֶף״ (ביאליק, יונה החייט).

– **חָטַף שֵׁנָה**°, נִמְנֵם קְצָת, הִתְנַמְנֵם: ״הֵיאַךְ זָכָה אָדָם לַחְטֹף שֵׁנָה בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל קְרָב״ (עגנון, אורח 116).

– **חֲטָפַתּוּ שֵׁנָה**•, נָפְלָה עָלָיו תַּרְדֵּמָה: ״שֶׁיִּשְׁמַע כֹּהֵן גָּדוֹל קוֹל הֲבָרָה וְלֹא תְהֵא שֵׁנָה חוֹטַפְתּוֹ״ (יומא יט:). ״כָּךְ הָיָה רַבִּי יוּדִיל קוֹרֵא וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁחֲטָפָתַם שֵׁנָה״ (עגנון, כלה מ).

– **חָטַף אֶת לִבּוֹ**•, גָּנַב אֶת דַּעְתּוֹ, תְּפָסוֹ בְּלִבּוֹ: ״כָּךְ חָטַף אֵהוּד לִבּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן״ (בראשית רבה צט). ״לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי אַף כַּוָּנָה קַלָּה לַחְטֹף אֶת לִבָּם בַּדַּרְגָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, שֶׁאֲנִי עוֹמֵד עָלֶיהָ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 117).

– **חֲטֹף וֶאֱכֹל, חֲטֹף וּשְׁתֵה!**• [על־פי הארמית, עירובין נד., ושם בהמשך: ״דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי״, – שהעולם שאנו יוצאים ממנו דומה להילולה] דִּבּוּר אֶפִּיקוֹרְסִי בִּזְכוּת הָרְדִיפָה אַחֲרֵי תַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה.

– **נִתְחַטְּפוּ שְׁנוֹתָיו**• (~ חַיָּיו°), נִתְקַפְּחוּ חַיָּיו: ״הָעוֹנֶה אָמֵן... חֲטוּפָה, יִתְחַטְּפוּ שְׁנוֹתָיו״ (ירושלמי ברכות יב ג). ״יִתְחַטְּפוּ שְׁנוֹתַיִךְ מִרְשַׁעַת״ (שנהר, ג 430). ״כָּךְ הַזְּבוּב בֶּן־יוֹמוֹ נִתְבָּע לְכִסּוּפִים וּלְמַעֲשִׂים בְּמֶשֶׁךְ יוֹם אֶחָד כְּאִלּוּ לֹא יִתְחַטְּפוּ חַיָּיו עוֹלָמִית״ (קלצקין, כתבים 922).

א **חֲטָף**, **חָטֵף** ז׳ [מן חטף] [בדקדוק] 1, שְׁוָא נָע. 2, שְׁוָא הַבָּא בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּרוֹנִיּוֹת אהח״ע – וְהוּא מִתְרַכֵּב עִם פַּתָּח אוֹ עִם קָמַץ אוֹ עִם סֶגּוֹל: חֲטַף־פַּתָּח (ֲ), חֲטַף־קָמָץ (ֳ), חֲטַף־סֶגּוֹל (ֱ), לְסִימָן כִּי יֵשׁ לְבַטֵּא אֶת הָאוֹת בַּחֲטִיפָה, לְמָשָׁל: עֲשֵׂה, חֳדָשִׁים, אֱמֹר.–[חֲטַף־, חֲטָפִים, חֲטָפֵי־]

ב. **חֲטָף**° ז׳ [מן חטף] חֲטִיפָה, תְּפִיסָה בִּמְהִירוּת: ״שׁוֹכֵב מְקֻפָּל, מַעֲרִים וְשׁוֹתֵק, וּפִתְאֹם: חֲטָף! כְּאִלּוּ צָץ מִן הַקַּרְקַע!״ (ביאליק, מאחורי א). ״אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, לִמְקוֹם הַבִּזָּה וְהַחֲטָף״ (שלונסקי, תר׳ קולא 193). ״הַסְּקִיצָה, הַחֲטָף הָרִאשׁוֹן, רֹאשׁ הַפֶּרֶק״ (סוקולוב, אישים 388). [וכנסמך אל שם:] ״אָמַרְתִּי לָהּ חֲטַף־שָׁלוֹם וְנָשָׂאתִי רַגְלַי בְּחִפָּזָה אֶל הַמִּשְׂרָד״ (שנהר, ב 453).

– **בַּחֲטָף**°, בִּמְהִירוּת, בְּחִפָּזוֹן: ״רִיצָה הַבַּיְתָה, לְבִישַׁת בִּגְדֵי־יָם בַּחֲטָף״ (ה. רזי, הרפתקה באנם). אָכַלְתִּי אֶת אֲרוּחַת־הַבֹּקֶר בַּחֲטָף.

– **שֶׁל חֲטָף**°, שֶׁנַּעֲשָׂה בִּמְהִירוּת, שֶׁעַל רֶגֶל אַחַת: ״מַה טּוֹב לוּ יָכֹלְתִּי מִמִּי לְקַבֵּל אֶת מִקְטַרְתּוֹ לְקִטּוּר שֶׁל חֲטָף״ (מלצר, אור 58). ״מַבָּט גָּנוּב, שִׂיחַת־חֲטָף״ (רוזן, שירים קד).

חַטְפוּת נ׳ [מן חטף] תְּכוּנָתָהּ שֶׁל תְּנוּעָה חֲטוּפָה: ״וְאֵיזוֹ אוֹת שֶׁיִּהְיֶה דִּינָהּ שֶׁתּוּנַע בַּחֲטַף־קָמָץ הַחַטְפוּת בָּהּ בַּמִּכְתָּב וּבַלָּשׁוֹן יַחַד״ (הרקמה לג׳נאח, שער טו). – [חַטְפוּת־]

חַטְפָן ^ ז׳ [מן חטף, חָטַף] 1 ^, חוֹטֵף, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לַחְטֹף: "נִבָּא (יַעֲקֹב) עַל שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִין (בְּנֵי בִנְיָמִין) לִהְיוֹת חַטְפָנִין: וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ" (רש״י בראשית מט כז). "וּבִלְבַד שֶׁתָּגֵן בְּעֵינֶיךָ עַל פֵּרוֹתַי מִפְּנֵי הַיְלָדִים הַחַטְפָנִים" (יהודה שטינברג, קנה). 2 °, כִּנּוּי לַמְמֻנִּים מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה בִּימֵי הַצָּר הָרוּסִי נִיקוֹלַאי הָרִאשׁוֹן עַל חֲטִיפַת יְלָדִים וּבַחוּרִים יְהוּדִים וּמְסִירָתָם לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא: "וַאֲפִלּוּ אִם בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ חַטְפָנִים הֵם, מַה פִּישְׁקָא מִתְיָרֵא מִפְּנֵיהֶם?" (מנדלי מו״ס, צט). "בֵּינוּשׁ הַחַטְפָן, תִּרְקַבְנָה עַצְמוֹתָיו" (ביאליק, יונה החייט). – [חַטְפַן־, חַטְפָנִים, חַטְפָנֵי־]

חַטְפָנוּת ° נ׳ [מן חַטְפָן] עִסּוּק בַּחֲטִיפָה, מַעֲשֵׂהוּ שֶׁל הַחַטְפָן. – [חַטְפָנוּת־]

חַטְפָנִי ° ת׳ [מן חַטְפָן] הַחוֹטֵף, הַמְמַהֵר לִתְפֹּס: "הוֹי עַל אוֹתָהּ גַּסּוּת רְעַבְתָּנִית חַטְפָנִית" (סוקולוב, במראות 499). "נִשְׁמַעַת בַּת־קוֹל שֶׁל נֶפֶשׁ גַּרְגְּרָנִית וְחַטְפָנִית" (שטיינמן, זוגות א 105). "שִׁנַּיִם חַדּוֹת וְטוֹרְפוֹת, גַּם צִפָּרְנַיִם חַטְפָנִיּוֹת וְדוֹרְסָנִיּוֹת (ויסלבסקי, יחידים 35). – [חַטְפָנִית, חַטְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חט״ק ר״ת חֲטַף־קָמַץ.

חֹטֶר, חוטר ז׳ [אכדית: hutaru מקל, שרביט; ארמית: חוּטְרָא] 1, עָנָף עִקָּרִי הַיּוֹצֵא מִגֶּזַע שֶׁל עֵץ סָמוּךְ לַשָּׁרָשִׁים: "וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי" (ישעיה יא א). 2 °, מַקֵּל, אַלָּה. 3 °, מַחֲוֶה, קָנֶה מְחֻדָּד בְּקָצֵהוּ שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְהַרְאוֹת אֶת הַמִּלִּים שֶׁקּוֹרְאִים בַּסֵּפֶר: "בְּיָדוֹ הָיָה חֹטֶר דְּמִתְקְרֵא ׳טַיְטְל׳" (סוקולוב, במראות 212). –[חֹטֶר־, חֲטָרִים, חָטְרֵי־]

– **חֹטֶר־נִקּוּי** °, מַקֵּל מְיֻחָד הַמְשַׁמֵּשׁ לְנִקּוּי בֵּית־הַבְּלִיעָה בְּרוֹבִים וּבִכְלֵי־יְרִיָּה אֲחֵרִים.

– **חֹטֶר מִגֶּזַע־** ° [בהשאלה מן ישעיה יא א] צֶאֱצָא, יוֹצֵא בֵּית־: "מְיֻחָס גָּדוֹל, חֹטֶר מִגֶּזַע גְּרָפִים קַדְמוֹנִים" (ביאליק, אריה ח).

א. חטר [מן חֹטֶר]

~ פָּע׳ **חָטַר** ° פ״י הִצְבִּיעַ כְּבְחֹטֶר [ראה חֹטֶר 3]: "וּבְעוֹדוֹ מְהַפֵּךְ... אֶת הַדַּפִּים הַגְּדוֹלִים... וְהִנֵּה הוּא חוֹטֵר פִּתְאֹם בְּאֶצְבַּע אַחַת" (שניאור, סיפורים קמז). – [לַחְטֹר, חוֹטֵר, יַחְטֹר]

ב. חטר [ראה חֲטוֹטֶרֶת]

~ הת׳ **הִתְחַטֵּר** °, הִתְגַּבְנֵן, הִתְקַמֵּר, הִתְבַּלֵּט: "אֶסְתֵּר לוֹטֶשֶׁת עֵינֶיהָ אֶל יָדוֹ הַמִּצְנַנַּת, הַזָּעָה וּמִתְחַטֶּרֶת שָׁם בֵּין הַגְּרוּטָאוֹת" (שנהר, ג 469). – [לְהִתְחַטֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

חֹטֶרֶת *, ראה חוֹטֶרֶת.

חַטָּת (במדבר טו כד), ראה חַטָּאת.

חַי [ראה חיה], 1 תו״ז בַּעַל־חַיִּים, כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ – בְּנִגּוּד אֶל מֵת אוֹ דוֹמֵם: "מַה־יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי?" (איכה ג לט). "כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת, כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ" (קהלת ט ה). "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי" (איוב יב י). "וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן" (תהלים קמה טז). 2 ת׳ זָרִיז, עֵר, פָּעִיל: "אִישׁ־חַי (הַקְּרִי: חַיִל) רַב־פְּעָלִים" (שמואל ב כג כ). "שֶׁלֹּא הֵקִים... רַב פְּעָלִים, אִישׁ חַי" (ביאליק, אכן חציר העם). "כִּי גַם לְבָנֶיהָ לֵב חַי, יֵצֶר חוֹמֵד" (ביאליק, המתמיד). אָדָם חַי וְעֵרָנִי. 3 ת׳ לֹא מְבֻשָּׁל וְלֹא אָפוּי: "וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי" (שמואל א ב טו). "כָּל יֶרֶק חַי מוֹרִיק" (ברכות מד:). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חַי־, חַיָּה, חַיִּים, חַיּוֹת]

– **חַי אֲנִי**, נֹסַח שֶׁל שְׁבוּעָה: "חַי־אָנִי, נְאֻם־ה׳, כִּי כֻלָּם כָּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה" (ישעיה מט יח). "חַי אֲנִי, אִם לֹא בְעוֹד לַיְלָה מַאֲמָר רַב וְשַׁלִּיט עָבַר" (ביאליק, משירי החורף ג).

– **חַי ה׳**, שְׁבוּעָה בְּשֵׁם אֱלֹהִים: "חַי־ה׳, אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה" (שמואל ב יד יא).

– **חֵי נַפְשִׁי** [על־פי שמואל א כ ג], **חֵי רֹאשִׁי** °, לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שְׁבוּעָה: "חֵי הַשֵּׁם וְחֵי נַפְשִׁי, כִּי יִסּוּרֶיךָ נָגְעוּ עַד לִבִּי" (עגנון, אלו קכו). "יֵשׁ לִי כֹּל, חֵי רֹאשִׁי" (ביאליק, מאחורי ג).

– **חֵי הָעוֹלָמִים** * (ירושלמי ברכות י ב), כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַחַי לָנֶצַח: "וַדַּאי כָּךְ רְצוֹנוֹ שֶׁל חֵי הָעוֹלָמִים" (עגנון, כלה קה).

– **חַי וְקַיָּם** ° [שאול מן ברכות לב.], כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם, בָּשָׂר־וָדָם: "חַיִּים וְקַיָּמִים פְּשׁוּטִים אָנוּ, וְרַע וָמַר לָנוּ" (הזז, צל 212).

– **צָעַק חַי וְקַיָּם** ° [דיבור עממי, על־שום התפילה: "חי וקיים, נורא ומרום וקדוש", בשחרית ימים נוראים, שהקהל קוראה בקול רם ובהתעוררות] קָרָא בְּקוֹל לְעֶזְרָה, הִתְרִיעַ וְהִתְאוֹנֵן קָשׁוֹת: "וְעַכְשָׁו צֵא וּצְעַק חַי וְקַיָּם!" (ביאליק, אגרות ג רכט)

– **חַי דַּק** °, ראה חַיְדַּק.

– **חַי עַד** °, ראה חַיְעַד.

– **בַּעַל־חַי** ^, ראה חַיִּים, בַּעַל־חַיִּים.

– **בָּשָׂר חַי**, 1, צַלֶּקֶת, סַפַּחַת שֶׁל בָּשָׂר שֶׁעָלְתָה עַל הַגּוּף מִתַּחַת לִמְקוֹם הַמַּכָּה (ויקרא יג י). 2, בָּשָׂר לֹא מְבֻשָּׁל (שמואל א ב טו).

– **יַיִן חַי** * (סנהדרין ע.), יַיִן נָקִי שֶׁלֹּא נִמְזְגוּ בּוֹ מַיִם אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים.

– **יָרָק חַי** °, יָרָק הַנֶּאֱכָל כְּשֶׁהוּא בִּלְתִּי מְבֻשָּׁל.

– **לֶחֶם חַי** °, כִּנּוּי לְלֶחֶם שֶׁנֶּאֱפָה מִקֶּמַח הַמֵּכִיל בְּתוֹכוֹ אֶת כָּל הֶחֳמָרִים הַמְּזִינִים שֶׁבַּחִטָּה אוֹ בַּדְּגָנִים הָאֲחֵרִים.

– **מַיִם חַיִּים**, 1, מַיִם הַנּוֹבְעִים מִמַּעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה: "וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים" (בראשית כו יט). [ומכאן:] 2, מֵי בְּאֵר אוֹ מֵי מַעְיָן: "וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי" (במדבר יט יז).

– **סִיד חַי** ^ (אסף הרופא 170), אַבְנֵי גִּיר שֶׁלֹּא נִתְּנוּ עֲלֵיהֶן מַיִם, לְהַבְדִּיל מִן "סִיד כָּבוּי" – שֶׁנִּתְּנוּ עָלָיו מַיִם.

– **כֹּה לֶחָי!** קְרִיאַת בְּרָכָה: כֹּה יִהְיֶה לְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ!: "וַאֲמַרְתֶּם: כֹּה לֶחָי, וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם" (שמואל א כה ו).

– **אַלְמָנָה חַיָּה** ° [על־פי שמואל ב כ ג], עֲגוּנָה, אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ עֲזָבָהּ בְּלֹא גֵט.

– **דֻּגְמָה חַיָּה** °, דֻּגְמָה מַמָּשִׁית, לְקוּחָה מִן הַחַיִּים.

– **כָּעֵת חַיָּה**, לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הַבָּאָה: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן" (בראשית יח יד).

– **לָשׁוֹן חַיָּה** °, לָשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי הָעָם, בְּנִגּוּד אֶל "לָשׁוֹן מֵתָה" – הַגְּנוּזָה בַּסִּפְרוּת בִּלְבַד: הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית חָזְרָה בְּיָמֵינוּ וְנַעֲשְׂתָה לָשׁוֹן חַיָּה. "בְּלָשׁוֹן חַיָּה יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַבְּהִירוּת" (אבינרי, יד 466).

– **קְדֵרָה חַיָּה** ^ (והזהיר ויקרא טז), סִיר שֶׁהַנּוֹזֵל אוֹ הַמָּזוֹן שֶׁהוּשַׂם בְּתוֹכוֹ עֲדַיִן לֹא רָתַח אוֹ לֹא נִתְבַּשֵּׁל.

– **הָרוּחַ הַחַיָּה** ° [בהשאלה מן יחזקאל א כ], הַמַּסְעִיל וְהַמֵּנִיעַ הָעִקָּרִי, עַמּוּד הַתָּוֶךְ: פְּלוֹנִי הוּא הָרוּחַ הַחַיָּה בַּמִּפְעָל.

– **חַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ•**, [שאול מן שבת צד., ושם בניגוד ל״שהוט״ בעניין הוצאתם של בעלי-חיים בשבת לרשות הרבים] תֵּאוּר לְדָבָר הַמִּתְקַיֵּם מֵעַצְמוֹ, בְּלֹא תְּמִיכָה וּבְלֹא עֶזְרַת אֲחֵרִים: הַמִּפְעָל הֶחָדָשׁ מִתְפַּתֵּחַ יָפֶה וַהֲרֵיהוּ בִּבְחִינַת חַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ.

– **אֵיבָר מִן הַחַי•**, ראה ערך **אֵיבָר•**.

ח״י ר״ת 1, חָבֵר יָקָר. 2, חֲתִימַת־יָד. 3, הַמִּסְפָּר 18.

חַיָּב•, חייב ת׳ [מן חוב, חִיֵּב] 1, שֶׁמֻּטָּל עָלָיו מַשֶּׁהוּ, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה – בְּנִגּוּד אֶל־פָּטוּר״: ״בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם״ (פסחים י ה). ״וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ – אֲנָשִׁים חַיָּבִים וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת״ (קידושין א ז). הֲרֵינִי חַיָּב לוֹמַר לְךָ אֶת הַדָּבָר. אַתָּה חַיָּב לַעֲשׂוֹת זֹאת. 2, טָעוּן, שֶׁחָלָה עָלָיו חוֹבָה: ״כָּל שֶׁהוּא אֹכֶל וְנִשְׁמָר וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ... חַיָּב בְּפֵאָה״ (פאה א ד). ״הָעִסָּה עַצְמָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה״ (חלה ב ה). 3, שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁלֵּם אוֹ לְהָשִׁיב דְּבַר־מָה: ״הָאוֹמֵר: מָנֶה אֲנִי חַיָּב, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם לִפְלוֹנִי אֲנִי חַיָּב, אִם לִפְלוֹנִי אֲנִי חַיָּב״ (תוספתא בבא מציעא ג ה). 4, שֶׁהֻרְשַׁע בַּדִּין, שֶׁנִּמְצָא אָשֵׁם, בְּנִגּוּד אֶל ״זַכַּאי״: ״אַל תַּכְלִים אִישׁ שָׁב מִפֶּשַׁע, זְכֹר כִּי כֻלָּנוּ חַיָּבִים״ (בן-סירא ח ז). ״שְׁנַיִם (מִן הַדַּיָּנִים) אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב – זַכַּאי״ (סנהדרין ג ו). ״אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכֻּלּוֹ זַכַּאי אוֹ כֻלּוֹ חַיָּב״ (סנהדרין צח.). – [חַיֶּבֶת, חַיָּבִים, חַיָּבֵי־, חַיָּבוֹת]

חִיֵּב•, חֻיַּב•, הִתְחַיֵּב•, ראה ערך **חוב**.

חיבה, ראה חִבָּה. **חיבוץ**, ראה חִבּוּץ.
חיבוב, ראה חִבּוּב. **חיבוק**, ראה חִבּוּק.
חיבוט, ראה חִבּוּט. **חיבור**, ראה חִבּוּר.
חיבול, ראה חִבּוּל. **חיבוש**, ראה חִבּוּשׁ.

חיג [מן חוג]

~ פִּע׳ **חִיֵּג** ° פ״י סוֹבֵב חוּגָה בְּמִתְקָן מְסֻיָּם (וּבְיִחוּד בְּטֶלֶפוֹן – לְקַבָּלַת קֶשֶׁר טֶלֶפוֹנִי): הוֹאֶל־נָא לְחַיֵּג אֶת הַמִּסְפָּר 61992. – [לְחַיֵּג אֶת־, מְחַיֵּג, יְחַיֵּג]

~ פֻּע׳ **חֻיַּג** °, חוּבַב, הוּנַע בִּתְנוּעָה סִבּוּבִית: הַחוּגָה בְּמַכְשִׁיר הַטֶּלֶפוֹן חֻיְּגָה לְשֵׁם קַבָּלַת הַמִּסְפָּר הַנִּדְרָשׁ. – [מְחֻיָּג, יְחֻיַּג]

חִיגָה ° נ׳ [מן חוג, חָג] הִסְתּוֹבְבוּת, טִיסָה בְּחוּג: חִיגַת הָאֲוִירוֹן מֵעַל לִנְמַל־הַתְּעוּפָה לִפְנֵי נְחִיתָתוֹ. – [חִיגַת־, חִיגוֹת]

חיגוג, ראה חִגּוּג. **חיגר**, ראה חִגֵּר. **חיגרות**, ראה חִגְּרוּת.

חיד [מן לָחוּד; ערבית: עַלַא אַל־חִיַאד להיות לחוד]

~ פִּע׳ **חִיֵּד** ° פ״י עָשָׂה לְנֵיטְרָלִי. – [לְחַיֵּד אֶת־, מְחַיֵּד, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻיַּד** °, נַעֲשָׂה נֵיטְרָלִי. – [מְחֻיָּד, יְחֻיַּד]

חִידָה נ׳ [ראה חוד] 1, שְׁאֵלַת־נִחוּשׁ, שְׁאֵלָה הַמְּכִילָה רְמָזִים וְתֵאוּרִים עוֹקְפִים לְחֵפֶץ אוֹ לְמֻשָּׂג מְסֻיָּם וּלְפִיהֶם עַל הַנִּשְׁאָל לִפְתֹּר וּלְגַלּוֹת אֶת הַדָּבָר: ״וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן: אָחוּדָה־נָּא לָכֶם חִידָה... מֵהָאֹכֵל יָצָא מַאֲכָל וּמֵעַז יָצָא מָתוֹק? וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים״ (שופטים יד יב–יד). ״וַתָּבֹא (מַלְכַּת שְׁבָא) לְנַסֹּתוֹ בְחִידוֹת״ (מלכים א י א). חִידַת־תַּשְׁבֵּץ. חִידוֹת־מִלּוּאִים. חִידוֹת חֶשְׁבּוֹן. 2, דָּבָר סָתוּם וּמֻפְלָא שֶׁקָּשֶׁה לַהֲבִינוֹ: ״עַז־פָּנִים וּמֵבִין חִידוֹת״ (דניאל ח כג). דְּבָרֶיךָ חִידוֹת הֵמָּה לִי. הַדָּבָר הָיָה לְחִידָה בְּעֵינָיו. 3, מָשָׁל, אַלֶּגוֹרְיָה: ״בֶּן־אָדָם, חוּד חִידָה וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל יז א). ״לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה, דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם״ (משלי א ו). 4°, סוֹד, תַּעֲלוּמָה: ״צוֹפֶה בְּחִידַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת״ (ביאליק, הבריכה). ״לֹא אֹמַר כִּי יָדַעְתִּי לְפָרְנֵס אֶת חִידַת נִקּוּדוֹ״ (סדן, שפה 218). – [חִידַת־, חִידוֹת]

– **אִישׁ־חִידוֹת** °, אָדָם מוּזָר, מִסְתּוֹרִי, אִישׁ־פֶּלֶא: ״וַיְהִי מוּזָר וְאִישׁ־חִידוֹת לְכֻלָּם״ (ביאליק, מגילת ח).

חידוד, ראה חִדּוּד.

חִידוֹן ° ז׳ [מן חִידָה] מַעֲרֶכֶת שֶׁל חִידוֹת קְצָרוֹת עַל נוֹשֵׂא אֶחָד אוֹ עַל נוֹשְׂאִים קְרוֹבִים: חִידוֹן מוּסִיקָלִי. חִידוֹן בִּבְקִיאוּת בְּתַנַ״ךְ. – [חִידוֹן־, חִידוֹנִים, חִידוֹנֵי־]

חִידוֹנַאי ° ז׳ [מן חִידוֹן] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּחִבּוּר חִידוֹת אוֹ חִידוֹנִים. – [חִידוֹנָאִית, חִידוֹנָאִים, ־נָאוֹת]

חידוש, ראה חִדּוּשׁ. **חידלון**, ראה חִדָּלוֹן.

חַיְדַּק ° ז׳ [חַי + דַּק] בַּקְטֶרְיָה, יְצוּר זָעִיר מְאֹד חַי אוֹ צוֹמֵחַ, הַנִּרְאֶה רַק בְּהַגְדָּלָה רַבָּה בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ. רַבִּים הַחַיְדַּקִּים הַמְּפִיצִים מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת. [פרטים נוספים וציורים — ליד הערך בַּקְטֶרְיָה] – [חַיְדַּק־, חַיְדַּקִּים, חַיְדַּקֵּי־]

חִידָתִי ° ת׳ [מן חִידָה] שֶׁהוּא בִּבְחִינַת חִידָה, טָמִיר, נֶעְלָם: ״אִישִׁיּוּתוֹ הַחִידָתִית לֹא פֻּעְנְחָה כְּלָל״ (וולטש, ׳הארץ׳ 1963). – [חִידָתִית, חִידָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

חיה [אוגריתית: חיי; ארמית: חֲיָא; ערבית: חַיַּ]

~ פָּע׳ **חָיָה** פ״ע 1, הָיָה בַּחַיִּים, נִשְׁאַר בַּחַיִּים: ״רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת״ (בראשית מב ב). ״לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה״ (ירמיה לה ז). ״וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (בראשית מז כח). 2, הִתְקַיֵּם: ״לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם״ (דברים ח ג). ״וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר״ (מלכים ב ד ז). 3, נִרְפָּא, הִבְרִיא, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: ״הַאֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה?״ (מלכים ב ח ח). ״וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב רוּחוֹ וַיֶּחִי״ (שופטים טו יט). ״וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי״ (מלכים א יז כב). ״אָדָם שֶׁנִּשְׁבְּרָה רַגְלוֹ וְחָיְתָה״ (מועד קטן כא:). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לִחְיוֹת; חָיִיתִי, חָיָה גם חַי, חָיְתָה; חַי, חַיָּה, חַיִּים, חַיּוֹת; יִחְיֶה, תִּחְיֶינָה; חֲיֵה! חֲיִי!]

~ פִּע׳ **חִיָּה** פ״י 1, הִשְׁאִיר בַּחַיִּים, לֹא הֵמִית: ״כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן״ (שמות א כב). ״מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה״ (שמות כב יז). 2, הֵשִׁיב לִתְחִיָּה: ״ה׳ מֵמִית וּמְחַיֶּה״ (שמואל א ב ו). 3 [בהשאלה] עוֹרֵר בּוֹ רוּחַ־חַיִּים: ״זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי, כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי״ (תהלים קיט נ). ״הֲתֹאמְרוּ לְחַיּוֹת בְּתַמְצִית נִשְׁמַתְכֶם הַמִּלִּים הַיְבֵשׁוֹת?״ (ביאליק, המתמיד). ״יִקְרְבוּ נָא יְמֵי הָאָבִיב וְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ יְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹתֶיהָ״ (עגנון, כפות 2). 4, נָתַן אֶפְשָׁרוּת לִחְיוֹת עַל־יְדֵי מָזוֹן וְכַדּוֹמֶה: ״וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן״ (ישעיה ז כא). ״וּבָאוֹת (הַמְיַלְּדוֹת) וְנוֹתְנוֹת (מַיִם וּמָזוֹן) לַעֲנִיּוֹת, וְהֵן מְחַיּוֹת אֶת בְּנֵיהֶן״ (שמות רבה א). 5, קוֹמֵם, חִדֵּשׁ, כּוֹנֵן: ״הַיְחַיּוּ אֶת הָאֲבָנִים מֵעֲרֵמוֹת הֶעָפָר?״ (נחמיה ג לד). – [לְחַיּוֹת אֶת־, מְחַיֶּה, יְ־]

~ פע׳ **חִיָּה** °, הֻחזר לתחיה. – [מחיה, יחיה]

~ הת׳ **התחיה** °, 1, התעורר לחיים, קם לתחיה: ״אישים אלו שנתקשרו בהם העלו עמהם ונצטירו ונתחיו מאליהם״ (ליסיצקי, תולדות 280). 2, התערה, הסתגל לחיים, התמזג עם החיים שבסביבתו: ״רוצה הוא לחיות ולהתחיות בקבוץ״ (טביב, כערער 3). ״אני כן פחדנית וזקוקה לך כדי להתחיות בקבוץ״ (שמיר, הוא הלך 222). העולה התחיה יפה עם השכנים החדשים. 3, התאחה, הגליד, נקלט: לאחר הנתוח נתחיו הרקמות וסגרו את חלל הפצע. הרוכב נתחיה עם הכנה (בהרכבת צמחים). – [להתחיות, מתחיה, יתחיה]

~ הפ׳ **החיה** פ״י 1, השיב לתחיה, נפח רוח חיים במת: ״ואלישע דבר אל־האשה אשר־החיה את־בנה״ (מלכים ב ח א). ״ונאמן אתה להחיות מתים״ (תפילת שמונה עשרה). 2, השאיר בחיים, הציל ממות: ״ואת־רחב... ואת־כל־אשר־לה החיה יהושע״ (יהושע ו כה). ״שנים מכל תביא אל־התבה להחיות אתך״ (בראשית ו יט). ״ברוך שהחינו והגיענו לזמן הזה״ (תוספתא ברכות ה כב). 3*, השיב נפש, שמח, גרם הנאה: ״החייתני בדבריך!״ (ברכות לב.). [להחיות את־, הבינוני והעתיד רווחים בעיקר בפיעל: מחיה, יחיה]

~ הפ׳ **הוחיה** °, הושב לתחיה, נפחה בו רוח־חיים: הילד הוחיה על־ידי אלישע. ״מחזות מחצי־השוה בעבר הקרוב הוחיו בדמיונה״ (ברנר, א 424). ״אני עורך עתון בלשון שגם היא הוחיתה מחדש״ (בן־אב״י, שחר 388). – [מחיה, יחיה]

– **חי על־**, התקים על־ידי־, התפרנס מ־: ״לא על־הלחם לבדו יחיה האדם״ (דברים ח ג). ״ועל־חרבך תחיה״ (בראשית כז מ). ״אשרי הגבור החי על חרבהו״ (ביאליק, שירת ישראל).

– **חי מפי פלוני***, פלוני מסמך לגביו, הוא מקבל דעתו של פלוני: ״היא אומרת... רבן גמליאל ור׳ אליעזר אומרים: נאמנת. ור׳ יהושע אומר: לא מפיה אנו חיין״ (כתובות א ז). ״הם רק הם (חכמי יון) השיגו הכל, וכל החושבים והפילוסופים רק מפיהם הם חיים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נה).

– **שיחיה** ⁖, **שתחיה** ⁖, אחול־ברכה שמוסיפים לשמו של אדם: ״לא הייתי זז מלהיות חסידו של רבנו שיחיה״ (עגנון, הנידח א). ״זוגתי הצנועה מרת צפה שתחיה״ (ביאליק, תקות עני).

– **יחי!** קריאת ברכה לכבוד מישהו: ״יחי המלך, יחי המלך!״ (שמואל ב טז טז). יחי הנשיא! תחי המולדת החפשית!

– **כה אחיה** °, דבור של שבועה, מעין: בחיי, חי ראשי!

– **מחיה נפשות** ° [שאול מן יחזקאל יג יט, ושם כפשוטו] משיב נפש, גורם הנאה רבה: ״ויוצא (המאכל) לכל הטעמים ויורד חדרי בטן ומחיה נפשות״ (הזז, צל 88). ״מלטפת בחם רב ונעים, מחיה נפשות״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קו). משקה טוב מאד – מחיה נפשות.

– **החיה את לבו**, השיב נפשו, עודד אותו: ״להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים״ (ישעיה נז טו). ״כאשכול ענבים... אשר לא ימצא ממנו רסיס להחיות לב ולשובב נפש שוקקה״ (ביאליק, אכן גם זה).

– **החיה את נפשו** [שאול מן בראשית יט יט, ושם כפשוטו] השיב את נפשו, התחזק, התעודד: ״ראה אחד מהם את פניו של אותו חסיד והכיר בו שהחיה את נפשו״ (עגנון, כלה רצא).

– **שהחינו***, (תוספתא ברכות ה כב), שמה של ברכת ההודיה ״ברוך... שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה״, שמברכים בפתיחת חג או על דבר חדש (בקדוש לשלוש רגלים, בהדלקת נר ראשון של חנכה, באכילת פרי חדש וכו׳).

א. **חיה** נ׳ [מן חיה] 1, בעל־חיים מן היונקים הגדל פרא, להבדיל מן ״בהמה״ שהאדם מגדל במשקו או בביתו: ״בעוף ובבהמה ובחיה״ (בראשית ז כא). האריה, הזאב, הנמר, השועל – הן חיות־היער. 2, שם כולל לכל בעלי־החיים, להבדילם מן האדם: ״ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל־חיה הרמשת על־הארץ״ (בראשית א כח). – [חית־, חיתו־ (סמיכות עתיקה); חיות]

– **חיה רעה**, כנוי לטורפים שבין החיות – זאב, אריה וכו׳: ״חיה רעה אכלתהו״ (בראשית לז כ).

– **חית השדה** (בראשית ב כ), **חית הארץ** (בראשית א ל), **חיתו־יער** (תהלים נ י), **חיתו־ארץ** (תהלים עט ב), **חיתו־טרף** (ביאליק, אין זאת), **חיתו־שדי** (ישעיה נו ט), כנוי לבעלי־החיים השוכנים בשדה בר או ביער, הרחק מישובי האדם.

– **פריץ־חיות** (ישעיה לה ט), חית־טרף, חית־פרא.

– **חית־שן***, כנוי לחיה טורפת: ״וכל הקרב אל חית־שן, כן חובר אל אשת־זדון״ (בן־סירא יב טז־יז). ״היו הסוסים מטרפים באזניהם מתגודדים בצבור אחד, כביכול, חית־השן קרבה אליהם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 358).

– **חיות־בראשית** °, חיות שהיו על פני האדמה או במים בתקופות גיאולוגיות קדומות ונכחדו, כגון: הדינוסאורוס, האיכתיאוסאורוס.

– **חיות־הקדש*** (ספרא, פרשת ויקרא), כנוי לכת של מלאכים הנושאים את כסא־הכבוד כביכול: ״והאופנים וחיות־הקדש ברעש גדול מתנשאים״ (תפילת שחרית).

ב. **חיה** נ׳ [מן חיה] 1, רוח־חיים, נשמה, נפש: ״לא חשך ממות נפשם, וחיתם לדבר הסגיר״ (תהלים עח נ). ״כי רדף אויב נפשי, דכא לארץ חיתי״ (תהלים קמג ג). 2 °, חיים: ״הוא שוקד על דלתות בית־המדרש־למדעים כתלמיד שרק הדעת הגיגו, והגיוניו כל חיתו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כא). ״לבי מלא צער, כך עלתה לי בחיתי״ (בורלא, כיסופים 205). – [חית־, חיות]

– **חיתי** °, כנוי־חבה לאשה: ״אכלי נא, מלכה־טוֹבא חיתי! אכלי. אכלי סגלתי!״ (מנדלי מו״ס, קסו). ״חיתי, נשמתי, בבת־עיני, קומי נא ועזריני״ (עגנון, כלה לד).

– **עוד בחיים חיתו** [על־פי הבנה זו ביחזקאל ז יג], עודנו חי ובריא, עודנו מחזיק מעמד.

– **מצא חית־ידו** [על־פי הבנה זו בישעיה נז י: ״חית ידך מצאת״] מצא את מחיתו וצרכי פרנסתו: ״ובמצאו חית־ידו בכבוד לא ימנעני אבי ממנו״ (מאפו, רעו). ״נסתתמו צנורות הפרנסה לשואבי המים, כי לא היה לעשירי העם עוד צרך בהם ומצאו חית ידם רק בבתי העניים והבינונים״ (יל״ג, פרוזה קעו).

ג. **חיה** נ׳ [קרוב אל חוה; אולי כבערבית: חי בני שבט אחד] שבט, עדה, גדוד: ״וחית פלשתים חנה בעמק רפאים״ (שמואל ב כג יג). – [חית־, חיות]

ד. **חַיָּה*** נ׳ [מן חיה] 1. מְיַלֶּדֶת, אִשָּׁה הַמֻּסְמֶכֶת לְטַפֵּל בְּיוֹלְדוֹת בִּשְׁעַת הַלֵּדָה: ״נֶאֱמֶנֶת חַיָּה לוֹמַר: זֶה יָצָא רִאשׁוֹנָה״ (תוספתא בבא בתרא ז ב). 2. אִשָּׁה יוֹלֶדֶת: ״מְמַסְמְסִין נַפְשָׁהּ שֶׁל חַיָּה וְאוֹמְרִים לָהּ בִּשְׁעַת הַלֵּדָה: אַל תִּירְאִי כִּי בֵּן זָכָר יָלַדְתְּ״ (בראשית רבה פב). – [חַיַּת־, חַיּוֹת]

חָיֶה ת׳ [מן חיה] מָלֵא חַיִּים, זָרִיז, בָּרִיא: ״כִּי־חָיוֹת הֵנָּה (הָעִבְרִיּוֹת) בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ״ (שמות א יט). ״אֲשֶׁר אֵלֶּה הָאֳרָנִים חָיִים״ (שניאור, שירים רסב). – [חָיָה, חָיִים, חָיוֹת]

חִיּוּב* ז׳ [מן חוב, חִיֵּב] 1•. הַטָּלַת חוֹבָה, גְּרִימָה לְמִישֶׁהוּ שֶׁיְּהֵא חַיָּב: ״בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּב קָרְבָּן״ (ירושלמי יומא מה ב). ״(שֶׁהוּא בָּא בָּהֶם) לִידֵי חִיּוּב חַטָּאת״ (שבת ג.). חִיּוּב הָאֶזְרָחִים לְשַׁלֵּם מַס־הַכְּנָסָה. חִיּוּב לְהִתְגַּיֵּס לַצָּבָא. 2⁺. אִשּׁוּר, אִמּוּת, הֵפֶךְ מִן ׳שְׁלִילָה׳: ״חִיּוּב אוֹ שְׁלִילָה״ (מילות היגיון א). ״וְכַאֲשֶׁר הִתְבָּרֵר לִי חִיּוּב מִצְוֹת הַלְּבָבוֹת מִן הַתּוֹרָה״ (חובות הלבבות, הקדמה). 3°. הוֹצָאַת פְּסַק־דִּין לְחוֹבָה, הַרְשָׁעָה – בְּנִגּוּד אֶל ״זִכּוּי״: חִיּוּב הַנֶּאֱשָׁם בַּדִּין. 4° [במסחר ובפנקסנות] זְקִיפָה שֶׁל סְכוּם כֶּסֶף לְחוֹבָה: חִיּוּב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה בְּמֵאָה לִירוֹת. 5⁺. טַעֲנָה מַכְרַעַת: ״וְזֶה חִיּוּב חָלוּשׁ מְאֹד״ (מורה נבוכים ב יח). – [חִיּוּב־, חִיּוּבִים, ־בֵי־]

– בְּחִיּוּב° תה״פ בַּאֲמִירַת הֵן, בְּהַסְכָּמָה, לֹא בִּשְׁלִילָה: נַעֲנֵיתִי לְבַקָּשָׁתוֹ בְּחִיּוּב.

חִיּוּבָה⁺ נ׳ [מן חִיּוּב] חִיּוּב, חוֹבָה: ״מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ מֵחֲמַת חִיּוּבָה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְשַׁלֵּם לַגּוֹיִים מַה שֶּׁחַיָּב לָהֶם, וְעָמַד אֶחָד וְגִלָּה הַדָּבָר לַגּוֹיִים, אֵין לוֹ דִּין־מוֹסֵר״ (לבוש, נזקי ממון, שפח). – [חִיּוּבַת־, חִיּוּבוֹת]

חִיּוּבִי⁺ ת׳ [מן חִיּוּב 2] 1⁺. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַסְכָּמָה, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹלֵל: ״כָּל תֹּאַר שֶׁיִּתֹּאַר בּוֹ הוּא יִתְעַלֶּה, הֵן שֶׁיִּהְיֶה חִיּוּבִי אוֹ שׁוֹלְלִי״ (אלבו, עיקרים 243). ״נִתְקַבְּלָה... הַחְלָטָה חִיּוּבִית״ (ביאליק, אגרות ד עב). קִבַּלְתִּי תְּשׁוּבָה חִיּוּבִית עַל בַּקָּשָׁתִי. 2°. רָצוּי, טוֹב, נוֹחַ, שֶׁיֵּשׁ לְהַסְכִּים עִמּוֹ: ״הַשְּׁלִילָה לֹא תוֹלִיד אֶת הַתְּכוּנוֹת הַחִיּוּבִיּוֹת, הַמּוּסָרִיּוֹת וְהַחֶבְרָתִיּוֹת הַחֲסֵרוֹת לָנוּ״ (אחד העם, ב). ״נִתְקַבַּלְנוּ עַל־יְדֵי סְגַן הַשַּׂר, הָעוֹשֶׂה רֹשֶׁם שֶׁל אָדָם נָבוֹן וְחִיּוּבִי״ (שרת, משוט 313). – [חִיּוּבִית, חִיּוּבִיִּים, חִיּוּבִיּוֹת]

– חַשְׁמַל חִיּוּבִי°, סוּג הַחַשְׁמַל הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עַל גַּבֵּי זְכוּכִית – לְהַבְדִּיל מִן ״חַשְׁמַל שְׁלִילִי״ הַנּוֹצָר, לְמָשָׁל, עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף שַׁעֲוָה אוֹ גֹּמִי עַל גַּבֵּי עוֹר.

– יַחַס חִיּוּבִי°, יַחַס שֶׁל רָצוֹן, נְטִיָּה לְהַסְכָּמָה אוֹ לְהֵעָנוּת.

– מִסְפָּר חִיּוּבִי°, כָּל מִסְפָּר שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵאֶפֶס – לְהַבְדִּיל מִן מִסְפָּר ׳שְׁלִילִי׳ שֶׁהוּא לְמַטָּה מֵאֶפֶס (1–, 5– וְכוּ׳).

– צִיּוּן חִיּוּבִי°, הַעֲרָכָה מַשְׂבִּיעַת רָצוֹן (בְּלִמּוּדִים, בַּעֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה).

– קֹטֶב חִיּוּבִי°, הַקֹּטֶב שֶׁל מְקוֹר־הַחַשְׁמַל שֶׁדַּרְכּוֹ יוֹצֵא זֶרֶם הַחַשְׁמַל מִן הַמָּקוֹר.

חִיּוּבִיּוּת° נ׳ [מן חִיּוּבִי] צַד הַחִיּוּב, מַצָּבוֹ אוֹ תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַחִיּוּבִי: יֵשׁ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ חִיּוּבִיּוּת רַבָּה. חִיּוּבִיּוּת הַתְּשׁוּבָה הִפְתִּיעַתְנִי. – [חִיּוּבִיּוּת־]

חִיּוּג° ז׳ [מן חיג, חִיֵּג] סִבּוּב חוּגָה בַּטֶּלֶפוֹן (אוֹ בְּכָל מַכְשִׁיר אַחֵר) כְּדֵי לְקַבֵּל מִסְפָּר מְבֻקָּשׁ. – [חִיּוּג־, חִיּוּגִים, חִיּוּגֵי־]

חָיוּד° ת׳ [מן חיד] נֵיטְרָלִי, שֶׁאֵין בּוֹ פְּנִיָּה לְשׁוּם צַד מִן הַיְרִיבִים: מַשְׁקִיף חָיוּד בַּוְּעִידָה. אֶרֶץ חֲיוּדָה בַּסִּכְסוּךְ הַבֵּינְלְאֻמִּי. – [חֲיוּדָה, חֲיוּדִים, ־וֹת]

חִיּוּד° ז׳ [מן חיד] נֵיטְרָלִיזַצְיָה, הֲבָאָה לְמַצָּב חָיוּד (נֵיטְרָלִי). – [חִיּוּד־]

חיווי, ראה חִוּוּי.   **חיוורון**, ראה חִוָּרוֹן.

חיוור, ראה 1, חִוֵּר. 2, חִוּוּר.   **חיוורות**, ראה חִוְרוּת.

חִיּוּךְ° ז׳ [מן חיך, חִיֵּךְ] צְחוֹק קַל, בַּת־צְחוֹק: ״יוֹדֵעַ לְרַפֵּא וְלָחֹן וּלְפַיֵּס כָּל דֶּמַע בְּחִיּוּךְ־נְהָרָה״ (למדן, במעלה פט). ״וְחִיּוּךְ מָתוֹק נִצְנֵץ בְּעֵינֶיהָ״ (עגנון, אורח 397). ״בְּבִרְכַּת פְּרֵדָה חִיֵּךְ חִיּוּךְ־תִּינוֹקוֹת רָחָב״ (קרליבך, הודו 51). – [חִיּוּךְ־, חִיּוּכִים, חִיּוּכֵי־]

– תֵּן חִיּוּךְ! [בלשון־הדיבור] הֱיֵה שָׂמֵחַ! קַבֵּל אֶת הַדָּבָר בְּשִׂמְחָה!

חִיּוּל° ז׳ [מן ד. חיל, חִיֵּל] מִכְלוֹל הַפְּעֻלּוֹת הַפּוֹרְמָלִיּוֹת הַקְּשׁוּרוֹת בְּגִיּוּסוֹ שֶׁל אָדָם לַצָּבָא. – [חִיּוּל־]

חִיּוּנָה° נ׳ [מן חִיּוּנִי] מִחְיָה, מִצְרָכִים לְחַיִּים: ״הַמַּשְׁחֶזֶת שֶׁל הַהֶכְרֵחַ וְשֶׁל חֹק מִלְחֶמֶת־הַחַיִּים, וְיוֹתֵר נָכוֹן: הַחִיּוּנָה״ (סוקולוב, במראות 27). ״מִשְׂרָה זוֹ... אֵינָהּ עִנְיָן שֶׁל חִיּוּנָה סְתָם, אֶלָּא עֶמְדָּה שֶׁל כִּבּוּשׁ״ (שנהר, ב 394). ״יֵשׁ לוֹ לְאַבָּא פַּרְנָסָה כְּדֵי חִיּוּנָה אוֹ לָאו?״ (דרויאנוב, 1250). ״הֵן מֻכְרָחִים לִמְשֹׁךְ אֶת הַחִיּוּנָה״ (בארון, פרשיות 428). – [חִיּוּנַת־]

חִיּוּנִי⁺ ת׳ [מן חַיִּים] 1⁺. שֶׁהַחַיִּים תְּלוּיִים בּוֹ: ״וּמַה שֶּׁהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ הָאָדָם עִם שְׁאָר הַחַיִּים וְהוּא הַכֹּחַ הַחִיּוּנִי״ (כוזרי ה יב). 2°. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיִּים וְרַעֲנַנּוּת: ״אִלְמָלֵא שֶׁקָּדְמָה לְשׁוֹנוֹ הַחִיּוּנִית שֶׁל מֶנְדֶּלִי, תְּמֵהַנִי אִם הָיָה בָּא עַל כָּךְ הֶתֵּר גָּמוּר שֶׁל הַלֵּב״ (ביאליק, מנדלי ושלושת הכרכים). ״וּמִין לַחְלוּחִית חִיּוּנִית הָיְתָה מְפַעְפַּעַת בְּאֵבָרָיו״ (עגנון, אלו לט). 3° [בהשאלה] הֶכְרֵחִי, שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת צֹרֶךְ רִאשׁוֹן: הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ חִיּוּנִית לְהִתְפַּתְּחוּת הַמְּדִינָה. – [חִיּוּנִית, חִיּוּנִיִּים, חִיּוּנִיּוֹת]

חִיּוּנִיּוּת⁺ נ׳ [מן חִיּוּנִי] 1⁺. כֹּחַ הַחַיִּים, וִיטָלִיּוּת: ״כֹּחַ הַחִיּוּנִיּוּת״ (רוח חן ח). ״הַיְּהוּדִית־הַמְדֻבֶּרֶת אֶצְלָהּ לָעִבְרִית מֵחִיּוּנִיּוּתָהּ וּמִתְּמִימוּתָהּ״ (ביאליק, אגרות ד פד). ״הִתְנַעֲרוּתָהּ שֶׁל הַיְצִירָה הָעִבְרִית מִן הַמַּשְׂכִּילוּת... וְהִתְרַעַנְנוּתָהּ בַּחִיּוּנִיּוּת הַתּוֹסֶסֶת בְּאֵירוֹפָּה״ (ליסיצקי, תולדות 153). הַחִיּוּנִיּוּת שֶׁבְּכָל יְצוּר חַי. אָדָם מָלֵא חִיּוּנִיּוּת. 2°. צֹרֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁאֵין קִיּוּם בִּלְעָדָיו, הֶכְרֵחִיּוּת: חִיּוּנִיּוּתוֹ שֶׁל פִּתּוּחַ הַנֶּגֶב לְבִסּוּסָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה. – [חִיּוּנִיּוּת־]

חִיּוּץ° ז׳ [מן חַיִץ] הַתְקָנַת חַיִץ, קְבִיעַת מְחִצָּה בֵּין דְּבָרִים: חִיּוּץ הַחֶדֶר הַגָּדוֹל. חִיּוּץ הַקָּנִים בַּדְּגָנִיִּים (הִתְחַלְּקוּת הַגִּבְעוֹל לִפְרָקִים־פְּרָקִים). [ובהשאלה:] ״כָּל מְפַקֵּד גָּרוּעַ... זָקוּק לַחִיּוּץ הַמַּעֲמָדִי בִּשְׁבִיל לְבַסֵּס אֶת סַמְכוּתוֹ״ (נ׳ שחם, תמיד 58). – [חִיּוּץ־]

חִיּוּת* נ׳ [מן חיה] 1•. חַיִּים: ״וּמַה בִּמְקוֹם חִיּוּתֵנוּ אָנוּ מִתְיָרְאִין, בִּמְקוֹם מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!״ (ברכות סא:). ״נֶפֶשׁ חַיָּה – נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת״ (רש״י בראשית א כא). ״בִּלְעֲדֵי לָשׁוֹן חַיָּה שֶׁבַּלֵּב – אֵין חִיּוּת לַכְּתָב, אֵין גִּדּוּל וּצְמִיחָה לוֹ״ (ביאליק, על חכמת ישראל). ״נְטָלוֹ עַל זְרוֹעוֹתָיו וֶהֱשִׁיבוֹ לְחִיּוּתוֹ וְהִנִּיחוֹ בָּעֲגָלָה״ (עגנון, אלו נא).

2°, חִיּוּנִיּוּת, עֵרָנוּת: "אֲבָל יֵשׁ בָּהּ חִיּוּת שֶׁלֹּא יָדַעְתִּי עַד עַתָּה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). "זוֹ חִיּוּת יַשּׁוּתָם" (אלתרמן, א 210). "וְהָיָה מַרְגִּישׁ בְּכָל אֵיבָרָיו שֶׁנֶּאֱצַל עָלָיו שֶׁפַע וְחִיּוּת" (עגנון, כלה קו). – [חִיּוּת־]

חַיּוּת נ׳ [מן חיה] מֶשֶׁךְ הַחַיִּים: "מְשׁוּלָה אַתְּ בְּחַיּוּתֵךְ לְאֵל חַי" (גבירול, שחי לאל). – [חַיּוּת־]

– **אַלְמְנוּת חַיּוּת**, אַלְמְנוּת לְמֶשֶׁךְ כָּל הַחַיִּים, מַצָּבָהּ שֶׁל אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ עֲזָבָהּ בְּלֹא גֵט: "וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַגְשִׁים... וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת... וַיְכַלְכְּלֵם וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא, וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת" (שמואל ב כ ג).

חיזוי, ראה חִזּוּי. **חיזור**, ראה חִזּוּר.
חיזון, ראה חִזּוּן. **חיזיון**, ראה חִזָּיוֹן.
חיזוק, ראה חִזּוּק. **חיזרן**, ראה חִזְרָן.

חַיְזֶרַע° ז׳ [חַי + זֶרַע] סְפֶּרְמָטוֹזוֹאוֹן – ראה ערך סְפֶּרְמָטוֹזוֹאוֹן◇.

חַיָּט*, חייט ז׳ [מן חוט] תּוֹפֵר בְּגָדִים: "לֹא יֵצֵא הַחַיָּט בְּמַחְטוֹ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה" (שבת א ג). "חַיָּט כָּפוּף עַל מַחְטוֹ" (ביאליק, יונה החייט). – [חַיַּט־, חַיֶּטֶת, חַיָּטִים, חַיָּטֵי־, חַיָּטוֹת]

חיט [ראה חוּט, חַיָּט]

~ פִּע׳ **חִיֵּט*** פ״י תָּפַר, עָסַק בְּחַיָּטוּת: "שְׁזֹר לִי חוּטִים וַאֲנִי מְחַיֵּט" (איכה רבה א). "תָּפַר וְגַם חִיֵּט" (זמירות ליום ד׳, כנף רעננים). "תּוֹפֶרֶת הִיא וּמְחַיֶּטֶת וּמְסָרֶגֶת וּמְנַהֶצֶת" (ברקוביץ, תר׳ מוטל רמה). "אֲנִי לוֹ קַפּוֹטָה כָּזֹאת אֲחַיֵּט, כָּמוֹהָ שׁוּם אִישׁ לֹא לָבַשׁ בְּשׁוּם עֵת" (שמעוני, שירים ג רל). "הַבָּנוֹת רוֹקְמוֹת וְהַנָּשִׁים מְחַיְּטוֹת" (הזז, יעיש ד׳ 58). – [לְחַיֵּט, מְחַיֵּט, יְ־]

חַיִט° ז׳ [מן חַיָּט] מְלֶאכֶת הַחַיָּט, תְּפִירַת בְּגָדִים: "הַחַיָּט עוֹסֵק בְּחַיִט וִילָדָיו לוֹ מְלֹא הַבַּיִת" (אלתרמן, תר׳ גלגולו של מעיל). – [חֵיט־]

חיטה, ראה חִטָּה. **חיטוט**, ראה חִטּוּט.
חיטוב, ראה חִטּוּב. **חיטוי**, ראה חִטּוּי.

חַיָּטוּת, **חייטות** נ׳ [מן חַיָּט] אֻמָּנוּת הַחַיָּט, תְּפִירַת בְּגָדִים. – [חַיָּטוּת־]

חַיְטָן°, **חייטן** ז׳ [מן חַיָּט] חַיָּט, עוֹסֵק בְּחַיָּטוּת: "חַיְטָנִים יְהוּדִים מְבֻסָּסִים יוֹשְׁבִים וּמְנַגְּנִים פְּסוּקֵי דְזִמְרוֹת" (מנדלי מו״ס, כה). "אֲחוֹתוֹ אַף הִיא אֵינֶנָּה מִן הַחַיְטָנִים הַפִּסְחִים" (שניאור, סיפורים ל). – [חַיְטָנִית, חַיְטָנִים, ־נִיּוֹת]

חַיְטָנוּת°, **חייטנות** נ׳ [מן חַיְטָן] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַחַיְטָן, תִּקּוּן בְּגָדִים וּתְפִירָתָם: "מוֹטִיל מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים, זֶה שֶׁיָּשַׁב עַל כִּסֵּא הַחַיְטָנוּת בְּמָתָא אֲנַטִיבְקָה" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קצה). – [חַיְטָנוּת־]

חייך, ראה חִיֵּךְ. **חייכן**, ראה חַיְכָן. **חייל**, ראה חַיָּל.
חייכה, ראה חֲיָכָה. **חייכנות**, ראה חַיְכָנוּת. **חיילת**, ראה חַיֶּלֶת.

חַיִּים ז״ר [שם מופשט בצורת ריבוי מן חַי] 1, תְּכוּנָתוֹ וְכָשְׁרוֹ שֶׁל כָּל יְצוּר חַי (אָדָם, בְּהֵמָה, עוֹף, רֶמֶשׂ, צֶמַח וְכוּ׳) לִנְשֹׁם, לְהִזּוֹן וְלִצְמֹחַ, לְהַפְעִיל אֵיבְרֵי גוּפוֹ בְּמֶשֶׁךְ פֶּרֶק־הַזְּמַן – מִשְּׁעַת הַלֵּדָה וְעַד שְׁעַת הַמָּוֶת: "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו" (בראשית ז כב). "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד הַלָּשׁוֹן" (משלי יח כא). "וּבְמוֹתָם צִוּוּ לָנוּ אֶת הַחַיִּים" (ביאליק, אם יש). 2, הַזְּמַן שֶׁאָדָם אוֹ כָּל יְצוּר חַי עַל הָאָרֶץ: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים" (בראשית כג א). "וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (תהלים קכח ה). "הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ" (שמואל ב א כג) [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חַיֵּי־, חַיָּיו, חַיֵּיהֶם]

– **חַיִּים!***, בְּרָכָה לְמִי שֶׁמִּתְעַטֵּשׁ: "חַיָּב אָדָם לוֹמַר בַּעֲטִישָׁתוֹ חַיִּים" (פרקי דרבי אליעזר נב).

– **לְחַיִּים!** (שבלי הלקט, ברכות קמ), קְרִיאַת־בְּרָכָה בְּפִי הַמֵּרִים כּוֹס מַשְׁקֶה: "וְהָיָה הָעוֹלָם מֵטִיבִים אֶת לִבָּם וְקוֹרְאִים לְחַיִּים" (טשרניחובסקי, שירים 309).

– **לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם!**, **לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם!**°, בְּרָכוֹת מְקֻבָּלוֹת בֵּין הַבְּרִיּוֹת בְּהִזְדַּמְּנֻיּוֹת שׁוֹנוֹת: "נִתְחַזְּקָה (שָׂרָה) וְעָנְתָה: כָּל מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַעֲשֶׂה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם" (מדרש ויושע, ילינק א 36). "וְעַכְשָׁו סַע לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וַחֲזֹר לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם!" (עגנון, כפות שלח).

– **מֵחַיִּים***, מִשָּׁעָה שֶׁעוֹדֶנּוּ בַּחַיִּים, כְּשֶׁעוֹדֶנּוּ חַי: "עֶגְלָה עֲרוּפָה אֵימָתַי נֶאֱסֶרֶת?... מֵחַיִּים!" (כריתות כד:). "לֹא אָמְרָה תּוֹרָה אֶלָּא מֵחַיִּים, אֲבָל לְאַחַר שְׁחִיטָה נִמְכָּר" (רש״י בכורות לא:).

– **חַיֵּי־נֶפֶשׁ***, **חַיֵּי־נְפָשׁוֹת***, הַצְּרָכִים הַגּוּפָנִיִּים הַהֶכְרֵחִיִּים לָאָדָם לִשְׁמִירָה עַל בְּרִיאוּתוֹ וְעַל חַיָּיו: "כְּבִיסָה – חַיֵּי־נֶפֶשׁ" (ירושלמי נדרים מב ג). "מְדַקְדְּקִין (בַּחֲלֻקַּת צְדָקָה לָעֲנִיִּים) בִּכְסוּת, וְאֵין מְדַקְדְּקִין בְּחַיֵּי־נְפָשׁוֹת" (ירושלמי פאה כא א). "לֹא בָּשָׂר וְלֹא סֻכָּר וְלֹא אֱגוֹזִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה חַיֵּי־נֶפֶשׁ" (הזז, יעיש א 41).

– **חַיֵּי עַד***, **חַיֵּי־עוֹלָם***, הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁחֲשִׁיבוּתָם נִשְׁמֶרֶת וְקַיֶּמֶת לְדוֹרוֹת, בְּנִגּוּד אֶל "חַיֵּי־שָׁעָה": "אִם מָזוֹן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא חַיֵּי שָׁעָה טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, תּוֹרָה שֶׁהִיא חַיֵּי־עַד – לֹא כָּל שֶׁכֵּן!" (ירושלמי ברכות יא א). "אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי־עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ" (סופרים יג; ברכת התורה).

– **חַיֵּי־שָׁעָה*** 1*, הַחַיִּים הַגַּשְׁמִיִּים וְהַגּוּפָנִיִּים הַחוֹלְפִים מַהֵר וַהֲנָאָתָם קַיֶּמֶת רַק לַהֹוֶה: "שֶׁמַּנִּיחִים חַיֵּי־עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי־שָׁעָה" (ביצה טו:). "יֵצֶר־לֵב הַמְשַׁחֵר... לְמִקְצָת פְּרִיקַת־עֹל וְחַיֵּי־שָׁעָה" (אלתרמן, הטור ב 119). 2°, קִיּוּם זְמַנִּי וְחוֹלֵף: "אֵין לְסִפְרֵיהֶם וּמַאַמְרֵיהֶם אֶלָּא חַיֵּי־שָׁעָה" (אחד העם, רפח).

– **לְחַיֵּי פְּלוֹנִי**°, לִכְבוֹד פְּלוֹנִי, לְהַבָּעַת מַזָּל טוֹב לִפְלוֹנִי: הֲרֵינִי מֵרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְחַיֵּי הֶחָתָן וְהַכַּלָּה!

– **אַחֲרָיוּת־הַחַיִּים**°, **בִּטּוּחַ־הַחַיִּים**°, הִתְחַיְּבוּת לְשַׁלֵּם פִּצּוּי קָבוּעַ מֵרֹאשׁ לְיוֹרְשׁוֹ הַחֻקִּי שֶׁל אָדָם הַמְבֻטָּח בְּחֶבְרַת־בִּטּוּחַ, בְּמִקְרֵה מוֹתוֹ שֶׁל הַמְבֻטָּח – עַיֵּן בִּטּוּחַ, חֶבְרַת־בִּטּוּחַ.

– **אוֹהֵב־חַיִּים**°, אָדָם עֵר, אִישׁ־חֶבְרָה.

– **אֹרַח־חַיִּים** [שאול מן משלי ה ו] 1°, הֲוַי, מִכְלוֹל הַמִּנְהָגִים שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל צִבּוּר, הָאֹפֶן וְהַתְּנָאִים שֶׁבָּהֶם הֵם חַיִּים: "מוּזָר הָיָה אֹרַח־חַיַּי וּפְלִיאָה נְתִיבָתָם" (ביאליק, אבי). הַמַּרְצֶה סִפֵּר עַל אֹרַח־חַיֵּיהֶם שֶׁל יְהוּדֵי הֹדּוּ. 2, שֵׁם הַטּוּר הָרִאשׁוֹן מִסֵּפֶר־הַהֲלָכָה הַגָּדוֹל "אַרְבָּעָה טוּרִים" לְרַ׳ יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא״שׁ; וְכֵן שֵׁם הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִן הַסֵּפֶר "שֻׁלְחָן עָרוּךְ" לְרַ׳ יוֹסֵף קָארוֹ; סִפְרֵי הַדִּינִים וְהַמִּנְהָגִים שֶׁל יְמוֹת הַחֹל, שַׁבָּת וּמוֹעֲדִים, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וְכוּ׳.

– **אֶרֶץ־חַיִּים**, הָאָרֶץ שֶׁעָלֶיהָ חַיִּים הַכֹּל, הָעוֹלָם הַזֶּה, לְהַבְדִּיל מִן "אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת" – הַקֶּבֶר: "וְהוֹרַדְתִּיךְ... וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת... וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (יחזקאל כו כ). "וְשָׂרִיד אֵין לָכֶם עוֹד בְּאֶרֶץ חַיִּים" (ביאליק, לפני ארון הספרים).

– בֵּית־חַיִּים•, ראה ההגדרות והמובאות בערך בַּיִת, בֵּית־חַיִּים•.

– בַּעַל־חַיִּים•, 1°, יְצוּר חַי, יְצוּר הַנִּזּוֹן בְּחֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים, לְהַבְדִּיל מִן הַצְּמָחִים שֶׁרֻבָּם נִזּוֹנִים בְּחֳמָרִים אִי־אוֹרְגָנִיִּים. 2•, כִּנּוּי לַבְּהֵמָה, לַחַיָּה, לָעוֹף, לָרֶמֶשׂ וְכוּ׳, לְהַבְדִּילָם מִן הָאָדָם: "צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים" (שבת קכח:).

– מִפְעַל־חַיִּים°, מַעֲשֶׂה שֶׁאָדָם הִשְׁקִיעַ בּוֹ מַרְבִּית שְׁנוֹתָיו אוֹ אֶת מֵיטַב כֹּחוֹתָיו.

– מְקוֹר־חַיִּים, יְסוֹד לְאֹשֶׁר הָאָדָם וְרַוְחָתוֹ: "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר" (תהלים לו י). "מַה שֶּׁהָיָה לִי מְקוֹר־חַיִּים, מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ וֶאֱמוּנָה" (ביאליק, מכתב קטן).

– סַם־חַיִּים°, שִׁקּוּי מְרַפֵּא, מַשְׁקֶה מֵשִׁיב נֶפֶשׁ: "'וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה' – זָכָה, נַעֲשֵׂית לוֹ סַם־חַיִּים; לֹא זָכָה, נַעֲשֵׂית לוֹ סַם־מִיתָה" (יומא עב:). "שִׂיחָתוֹ שֶׁל הַשּׁוֹחֵט, שִׂיחָה עֲרֵבָה... זוֹלֶפֶת טִפִּין־טִפִּין מְתוּקוֹת וּבָאָה אֶל הַלֵּב כִּצְרִי וְסַם־חַיִּים" (ביאליק, החצוצרה א).

– סִפּוּר־חַיִּים°, פָּרָשַׁת־חַיִּים°, בִּיוֹגְרַפְיָה, תּוֹלְדוֹת חַיָּיו שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל צִבּוּר.

– סֵפֶר־הַחַיִּים^, 1, סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת שֶׁבּוֹ נִרְשָׁם בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עֲתִידוֹ שֶׁל כָּל אָדָם – מִי לַחַיִּים, וּמִי לַמָּוֶת: "זָכְרֵנוּ לְחַיִּים, מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים, וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים" (תפילת י״ח לעשרת ימי תשובה ולימים נוראים). 2°, סֵפֶר תּוֹלְדוֹת חַיָּיו שֶׁל אָדָם, בִּיוֹגְרַפְיָה.

– עֵץ־חַיִּים, 1, הָעֵץ שֶׁמְּסֻפָּר עָלָיו בַּתּוֹרָה כִּי נִטַּע בְּגַן־עֵדֶן, וְהָאוֹכֵל מִפִּרְיוֹ חַי לְעוֹלָם (בראשית ג כב). 2 [בהשאלה] מְקוֹר שֶׁל חַיִּים, מַשְׁעֵן אֱמֶת: "עֵץ חַיִּים הִיא (הַחָכְמָה) לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" (משלי יח). 3^ [על יסוד הכתוב הנ״ל] כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי גְּלִילֵי־הָעֵץ שֶׁעֲלֵיהֶם כְּרוּכוֹת יְרִיעוֹת סֵפֶר־הַתּוֹרָה וּבָהֶם מַחֲזִיקִים בְּעֵת הַגְבָּהַת הַסֵּפֶר.

ע - עצי-חיים של ספר-תורה

– חַיֶּיךָ! חַיֵּיכֶם!, לְשׁוֹן שְׁבוּעָה וְהַבְטָחָה: "חַי ה׳ וְחֵי־נַפְשְׁךָ, אִם אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה!" (שמואל ב יא יא). "חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי מַצִּיל בִּזְכוּתְךָ שְׁלֹשָׁה מִבָּנֶיךָ מִן הָאוּר" (סוטה י:). "חַיֵּיכֶם, שֶׁאֲנִי מְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵיכֶם!" (במדבר רבה ב). "חַיֶּיךָ, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עַל זֶה צַעַר גָּדוֹל" (מנדלי מו״ס, קצג). "חַיֵּיכֶם, שֶׁהוּא רוֹאֶה מִשָּׁם רְמִיזַת עֵינַיִם מַמָּשׁ" (ביאליק, מאחורי ט).

– בְּחַיַּי°, בְּחַיֵּי רֹאשִׁי°, לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שְׁבוּעָה.

– בְּחַיֶּיךָ!•, בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ•, לְשׁוֹנוֹת שְׁבוּעָה (בְּיִחוּד לְשֵׁם בַּקָּשָׁה וְהַפְצָרָה), הֲרֵינִי מַשְׁבִּיעֲךָ: "בְּחַיֶּיךָ, הַשְׁאִילֵנִי הַכְּבָרָה שֶׁלְּךָ!" (דברים רבה ו). "אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לְאַבְרָהָם): בְּחַיֶּיךָ, אַל־תִּירָא, עַל־יָדְךָ יִתְיַחֵד שְׁמִי בָּעוֹלָם" (ילינק, א זנ). "אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ, קֵיסָר, תְּנָה אֶת בְּנִי וַאֲחַבְּקֵהוּ וַאֲנַשְּׁקֵהוּ... בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ, קֵיסָר, הָרְגֵנִי תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ הָרְגֵהוּ!" (איכה רבתי א, על אלה). עֲשֵׂה נָא לִי זֹאת, בְּחַיֶּיךָ!

– בְּחַיָּיו, בְּעוֹדֶנּוּ חַי: "וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר־הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו" (שופטים טז ל).

– יָרַד לְחַיֵּי פְּלוֹנִי•, קִפֵּחַ אוֹתוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְהַזִּיק לוֹ: "הַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ רָשָׁע – יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו" (קידושין כח.). "כְּאִלּוּ יָרַדְתִּי, חַס וְשָׁלוֹם לְחַיָּיו, אוֹ סַבּוֹתִי בְּנַפְשׁוֹ, רַחֲמָנָא לִצְלַן" (ביאליק, ספיח ה). "כִּי זֶה הָרוֹצֵחַ... מִתְעַלֵּל בּוֹ בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן, יוֹרֵד לְחַיָּיו!" (ברקוביץ, הראשונים קנד).

– חַיָּיו תְּלוּאִים לוֹ מִנֶּגֶד, הוּא נָתוּן בְּסַכָּנָה רַבָּה: "וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד, וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ" (דברים כח סו). "הַיְסוֹד הַכְּלָלִי שֶׁעָלָיו אָנוּ צְרִיכִים לְבַסֵּס מַעֲשֵׂינוּ לֶעָתִיד, לְבַל יִהְיוּ חַיֵּינוּ תְּלוּאִים מִנֶּגֶד כָּל הַיָּמִים" (אחד העם, תקב).

– הֵנִיחַ חַיִּים לְכָל יִשְׂרָאֵל• (י׳ הדיברות ג, ילינק א), מֵת, נִפְטַר.

– עָשָׂה חַיִּים°, [בלשון-הדיבור, בהשפעה מיידיש] רָאָה חַיִּים, הִצְלִיחַ מְאוֹד וְנֶהֱנָה הַרְבֵּה.

– שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי^ (בספרות שאלות-ותשובות), מֵת, נִפְטַר.

חיך [מארמית: חוך, חַיֵּךְ, סנהדרין כו:]

~ פִּע׳ חִיֵּךְ° פ״ע צָחַק צְחוֹק קַל: "קִמְצָה צִירְל שְׂפָתָהּ הָעֶלְיוֹנָה וְחִיְּכָה לְעַצְמָהּ" (עגנון, כפות קי). – [לְחַיֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ נִתְחַיֵּךְ°, 1, הִצְטַחֵק, הֶעֱלָה חִיּוּכִים: "הָאוֹרֵחַ נִתְחַיֵּךְ כְּנֶגְדִּי" (סדן, ממחוז רמח). "בַּעַל־הַבַּיִת נִתְחַיֵּךְ חִיּוּךְ רָחָב" (קרליבך, הודו 42). 2 [בהשאלה] נַעֲשָׂה עַלִּיז, שָׂמַח: "מִסְּבִיבָן הִתְחַיֵּךְ וַיֵּאוֹר כָּל הַשֶּׁטַח מִלֹּבֶן חֲלָצוֹת וְשַׂלְמוֹת הַכָּחוֹל" (תלמי, לארצי 95). – [לְהִתְחַיֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

א. חַיָּךְ^, חייך ז׳ [אולי מן חַךְ] כְּבַד־פֶּה, מִתְקַשֶּׁה בְּדִבּוּר, גַּמְגְּמָן: "אִם אַתָּה חַיָּךְ, שְׁנֵה אֶת הַתּוֹרָה וְהִתְרַפֵּא" (תנחומא דברים ב). – [חַיֶּכֶת, חַיָּכִים, ־כוֹת]

ב. חַיָּךְ•, חייך ז׳ [מן חיך, חִיֵּךְ] מְשַׂחֵק, צוֹחֵק: "לְמַעַן חַיָּךְ מְכַרְכֵּר בְּשִׁיר" (קליר, למען תמים, להושענה רבא). – [חַיֶּכֶת, חַיָּכִים, חַיָּכוֹת]

חֲיָכָה°, חייכה נ׳ [מן חיך] חִיּוּךְ, גִּחוּךְ: "וּמַעֲמִידִים עַל פְּנֵיהֶם חֲיָכַת בּוּז וְלִגְלוּג" (טביב, דרך 120). – [חֲיָכַת־, חֲיָכוֹת]

חיכוי, ראה חִכּוּי. חיכום, ראה חִכּוּם. חיכי, ראה חִכִּי.
חיכוך, ראה חִכּוּךְ. חיכור, ראה חִכּוּר. חיכיון, ראה חִכָּיוֹן.

חַיְּכָן, חייכן תו״ז [מן חיך, חִיֵּךְ] אוֹהֵב לְחַיֵּךְ הַרְבֵּה, מַרְבֶּה לְהִצְטַחֵק: "חֲבָל שֶׁלֹּא יָכְלָה בַּעֲלַת־הַבַּיִת, אִשָּׁה פְּשׁוּטָה וְחַיְּכָנִית... לִכְבֹּשׁ עוֹד אֶת הַשְּׂחוֹק, שֶׁהָיָה מְחַלְחֵל כַּנִּרְאֶה בִּבְנֵי־מֵעֶיהָ" (ביאליק, סוחר). "חַיְּכָנִית וְזוֹהֶרֶת, מַבְהִיקָה בְּלָבָן, כְּצִפֹּרֶת שְׁחָרִים בֵּין טוּרֵי הַמִּטּוֹת" (ברוידס, השחר 39). – [חַיְּכָנִית, חַיְּכָנִים, חַיְּכָנִיּוֹת]

חַיְּכָנוּת°, חייכנות נ׳ מן חַיְּכָן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַחַיְּכָן, הַנְּטִיָּה לְהַרְבּוֹת בִּשְׂחוֹק וּבְחִיּוּכִים. – [חַיְּכָנוּת־]

חַיְּכָנִי°, חייכני ת׳ [מן חַיְּכָן] מַבִּיעַ חִיּוּךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּךְ: עֵינַיִם חַיְּכָנִיּוֹת וְטוֹבוֹת. – [חַיְּכָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַיִל ז׳ [אכדית: ellatu כוח, מחנה; ארמית: חֵילָא; ערבית: חַיְל כוח]

1, כֹּחַ, גְּבוּרָה: "קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים, וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל" (שמואל א ב ד). "כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חַיִל" (שמואל א יד נב). 2, עֹשֶׁר, הוֹן: "עָשִׂיתָ לְךָ חָיִל, וַתַּעַשׂ זָהָב וָכֶסֶף בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ" (יחזקאל כח

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. – פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳עַל

ד). ״הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם, וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ״ (תהלים מט ז). 3. צָבָא, אַנְשֵׁי־מִלְחָמָה, מַחֲנֵה חַיָּלִים: ״שָׂרֵי חַיִל וּפָרָשִׁים״ (נחמיה ב ט). ״מִיָּד הִתְחִיל מְגַיֵּס חֵילוֹתָיו לַמִּלְחָמָה״ (ויקרא רבה י ז). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חֵיל־, חֲיָלִים, חֵילֵי־, גם חֲיָלוֹת, חֵילוֹת־]

– חֵיל־אֲוִיר°, אֲוִירִיָּה, הַכֹּחוֹת הַמְזֻיָּנִים שֶׁל הַמְּדִינָה – טַיָּסִים וְהָעוֹזְרִים עַל־יָדָם.

– חֵיל־יָם°, הַכֹּחוֹת הַמְזֻיָּנִים שֶׁל הַמְּדִינָה הַפּוֹעֲלִים בַּיַּמִּים, בָּאֳנִיּוֹת־מִלְחָמָה.

– חֵיל־יַבָּשָׁה°, הַכֹּחוֹת הַמְזֻיָּנִים שֶׁל הַמְּדִינָה הַמְּעֻבָּרִים בָּרֶגֶל וּבִכְלֵי־רֶכֶב לְמִינֵיהֶם.

– חֵיל־הַנְדָּסָה°, יְחִידוֹת צְבָאִיּוֹת הָעוֹסְקוֹת בִּבְנִיַּת בִּצּוּרִים, גְּשָׁרִים, מִתְקְנֵי תִּקְשֹׁרֶת וּשְׁאָר מִבְנִים לְצֹרֶךְ מִלְחָמָה, וְכֵן בִּפְעֻלּוֹת חַבָּלָה בְּמִתְקְנֵי הָאוֹיֵב.

– חֵיל־מִלּוּאִים°, אֶזְרְחֵי הַמְּדִינָה בַּעֲלֵי כֹּשֶׁר גּוּפָנִי וּצְבָאִי שֶׁסִּיְּמוּ אֶת שֵׁרוּתָם הַסָּדִיר בַּצָּבָא וְחָזְרוּ לְתַפְקִידֵיהֶם הָאֶזְרָחִיִּים, אַךְ הֵם נְכוֹנִים לְהִקָּרֵא שֵׁנִית לַצָּבָא בִּשְׁעוֹת חֵרוּם לַמְּדִינָה – כַּעֲתוּדוֹת לַצָּבָא הַסָּדִיר.

– חֵיל־מַצָּב°, יְחִידָה צְבָאִית הַחוֹנָה בְּאֹפֶן קָבוּעַ בְּמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לִשְׁמֹר וּלְהָגֵן עָלָיו.

– חֵיל־הַסְּפָר°, חֲטִיבָה צְבָאִית הַחוֹנָה בִּגְבוּלוֹת הַמְּדִינָה וְשׁוֹמֶרֶת עֲלֵיהֶם.

– חֵיל־עֵזֶר°, יְחִידוֹת צְבָאִיּוֹת שֶׁתַּפְקִידָן לְסַיֵּעַ לַיְחִידוֹת הַקְּרָבִיּוֹת.

– חֵיל־רַגְלִים° [ר״ת חִי״ר] צָבָא הַנִּלְחָם כְּשֶׁהוּא נָע בָּרֶגֶל וְלֹא בִּכְלֵי־רֶכֶב, וְצִיּוּדוֹ בְּעִקָּר נֶשֶׁק קַל וּבֵינוֹנִי.

– חֵיל־שִׁרְיוֹן°, צָבָא הַנָּע בְּרֶכֶב מְשֻׁרְיָן (טַנְקִים וְכַדּוֹמֶה).

– חֵיל־תּוֹתְחָנִים°, אַרְטִילֶרְיָה.

– אִישׁ־חַיִל, 1. זָרִיז, רַב־פְּעָלִים: ״בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר״ (מלכים א א מב). ״וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל, וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי״ (בראשית מז ו). 2. אִישׁ־צָבָא, לוֹחֵם, חַיָּל: ״שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל שֹׁלֵף חָרֶב״ (שמואל ב כד ט).

– אֵשֶׁת־חַיִל, אִשָּׁה זְרִיזָה וּמַצְלִיחָה בְּמַעֲשֶׂיהָ: ״אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ״ (משלי יב ד). ״וְעַתָּה, בִּתִּי, אַל־תִּירְאִי... כִּי יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי, כִּי אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ״ (רות ג יא).

– בֶּן־חַיִל, אִישׁ־חַיִל, זָרִיז, אַמִּיץ־לֵב, רָצוּי: ״אִם יִהְיֶה לְבֶן־חַיִל, לֹא־יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אַרְצָה״ (מלכים א א נב). ״תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־חַיִל״ (שמואל ב ב ז). ״אַךְ בֶּן־חַיִל הַנָּהָג״ (ביאליק, המכונית).

– בַּת־חַיִל°, זְרִיזָה וּמַצְלִיחָה, אֵשֶׁת־חַיִל.

– גִּבּוֹר־חַיִל, רַב־כֹּחַ, אַמִּיץ וְנוֹעָז: ״הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי, יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה״ (שמואל א טז יח). ״אֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי־חַיִל דֹּרְכֵי קֶשֶׁת״ (דברי הימים א ח מ).

– אָזַר חַיִל, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: ״וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל״ (שמואל א ב ד).

– גִּבֵּר חֲיָלִים [שאול מן קה׳לת י י] אִמֵּץ כֹּחוֹ, הִתְחַזֵּק: ״וּבְרוּחַ אַל צְבָאוֹת אֲגַבֵּר חֲיָלִים״ (ביאליק, על סף).

– הָלַךְ מֵחַיִל אֶל חַיִל [על-פי הבנה זו בתהלים פד ח] הָלַךְ מֵהַצְלָחָה לְהַצְלָחָה, עָלָה וְהִצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו: ״הִשְׁתַּלֵּם בָּרְפוּאָה הַמַּעֲשִׂית וַיֵּלֶךְ מֵחַיִל אֶל חַיִל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצו).

– נָתַן חֵילוֹ לְ־, הוֹצִיא אֶת כֹּחוֹתָיו לְ־, שִׁקַּע אֶת כֹּחוֹ בְּ־: ״אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ״ (משלי לא ג).

– עָשָׂה חַיִל, הִצְלִיחַ מְאֹד: ״רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל, וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה״ (משלי לא כט). הַתַּלְמִיד עָשָׂה חַיִל בְּלִמּוּדָיו.

– יִישַׁר חֵילֶךָ!• (בראשית רבה נד), יֶחֱזַק כֹּחֲךָ! (קְרִיאַת עִדּוּד וּבְרָכָה לְמִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַב).

– חֵילָךְ לְאוֹרַיְתָא• (ארמית, בבא מציעא פד.), כֹּחֲךָ וְכִשְׁרוֹנוֹתֶיךָ יָפִים לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְחָכְמָה! (בְּרָכָה לְחוֹקֵר, לְלַמְדָן).

חֵיל, חֵל ז׳ [אולי מן ב. חול] 1. חוֹמָה נְמוּכָה, קִיר־מָגֵן הַמַּקִּיף אֶת חוֹמַת הַמִּבְצָר: ״עִיר עָז־לָנוּ, יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל״ (ישעיה כו א). ״יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ, שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ״ (תהלים קכב ז). 2•. כִּנּוּי לְמָקוֹם פָּנוּי בְּהַר־הַבַּיִת לִפְנֵי חוֹמַת הָעֲזָרָה בְּאֹרֶךְ שֶׁל עֶשֶׂר אַמּוֹת (מידות ב ג). 3° [לפי הסברה: מן חלל] כִּנּוּי לִתְעָלָה שֶׁהָיוּ חוֹפְרִים מִסָּבִיב לְחוֹמַת הַמִּבְצָר וּמְמַלְּאִים אוֹתָהּ מַיִם, לִמְנֹעַ אֶת גִּשַׁת הָאוֹיֵב אֶל הַחוֹמָה. – [חֵיל־, חֵילִים, חֵילֵי־]

– גָּלוּת הַחֵל [שאול מעובדיה כ, ושם המאמר סתום] כִּנּוּי מְלִיצִי לְחַיֵּי הַגָּלוּת הַמָּרִים: ״הַאֻמְנָם שָׁכַחְתָּ אֶת טַעַם הַמְּרוֹרִים שֶׁיַּחְדָּו אָכַלְנוּ בְּגָלוּת הַחֵל?״ (ביאליק, איגרת קטנה).

חַיָּל°, חייל ז׳ [מן חַיִל] 1. אִישׁ־צָבָא, מִי שֶׁגֻּיַּס לַעֲבוֹדַת־הַצָּבָא בְּשֵׁרוּת סָדִיר אוֹ בְּשֵׁרוּת מִלּוּאִים. 2 [בלשון יום-יום] בַּעַל דַּרְגָּה נְמוּכָה בַּצָּבָא, לְהַבְדִּיל מִן קָצִין. – [חַיַּל־, חַיָּלִים, חַיָּלֵי־]

א. חיל [קרוב אל ב. חול – התפתל והסתובב בכאבים, בייחוד כאבי יולדה]

~ פָּע׳ **חָל** פ״ע 1. כָּאַב, חָשׁ כְּאֵבִים (בְּיִחוּד הַיּוֹלֶדֶת): ״כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת, תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ״ (ישעיה כו יז). ״וְנִבְהָלוּ, צִירִים וַחֲבָלִים יֹאחֵזוּן, כַּיּוֹלֵדָה יְחִילוּן״ (ישעיה יג ח). ״כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ״ (ישעיה סו ח). 2. חָרַד, פָּחַד: ״הַאוֹתִי לֹא־תִירָאוּ... אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ?״ (ירמיה ה כב). ״תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא, וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד״ (זכריה ט ה). ״וְחָל וְהִזְדַּעְזַע הַמִּדְבָּר״ (ביאליק, קראו). ״וְנַפְשִׁי תָחִיל, תְּפַרְפֵּר״ (ביאליק, מגילת ו). – [לָחִיל; חַלְתִּי, חָל, חָלָה; חָל, חָלָה; יָחִיל]

~ פִּע׳ **חוֹלֵל** פ״י 1. יָלַד, הִמְלִיט: ״הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע, חֹלֵל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר?״ (איוב לט א). ״הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם״ (ישעיה נא ב). 2 [בהשאלה] יָצַר, גָּרַם: ״בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל״ (תהלים צ ב). ״רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם״ (משלי כה כג). ״מִגַּאֲוַת הַיָּם חוֹלְלַנִי הָרוּחַ״ (ביאליק, הצור והגל). ״הֲלֹא הִיא שִׁירַת הַזַּעַם חוֹלְלוּהָ מוֹקְדֵי לֶהָבוֹת״ (ביאליק, מגילת ה). מִי חוֹלֵל אֶת כָּל הָרַעַשׁ הַזֶּה? הַצָּבָא חוֹלֵל נִפְלָאוֹת בַּקְּרָב. 3. הִרְגִּיז, הֶחֱרִיד: ״קוֹל ה׳ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת״ (תהלים כט ט). – [לְחוֹלֵל, מְחוֹלֵל, יְחוֹלֵל]

~ פֻּע׳ **חוֹלַל**, 1. נוֹלַד, נוֹצַר: ״בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ, לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי״ (משלי ח כה). 2. הֻרְגַּז, הָחֳרַד: ״הָרְפָאִים יְחוֹלָלוּ״ (איוב כו ה). – [מְחוֹלָל, יְחוֹלַל]

~ הִת׳ **הִתְחוֹלֵל**, נוֹצַר, נַעֲשָׂה: ״וְסַעַר מִתְחוֹלֵל״ (ירמיה כג יט). ״וְאַל יֵדַע אוֹהַבְכֶם אֶת כָּל הַמִּתְחוֹלֵל בְּקֶרֶב לְבַבְכֶם״ (ביאליק, למנצח על המחולות). בָּאֲסֵפָה הִתְחוֹלְלָה מְהוּמָה. – [הִתְחוֹלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֵחִיל** פ״י הִרְעִיד, הֶחֱרִיד: ״קוֹל ה׳ יָחִיל מִדְבָּר״ (תהלים כט ח). ״קוֹל רַעְמוֹ יָחִיל אַרְצוֹ״ (בן־סירא מג יז). – [לְהָחִיל, מֵחִיל, יָחִיל]

~ הָפ׳ **הוּחַל**, נוֹצַר, נִבְרָא: ״הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד? אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת?״ (ישעיה סו ח). – [מוּחָל, יוּחַל]

ב. **חיל** [צורת־משנה של יחל]

~ פָּע׳ **חָל** פ״מ הִמְתִּין, חִכָּה, יִחֵל: ״וַיָּחִילוּ עַד־בּוֹשׁ, וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹתֵחַ דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה״ (שופטים ג כה). ״וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים״ (בראשית ח י). ״כִּי־חָלָה לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת״ (מיכה א יב). ״וּבְעוֹד קַשּׁוּבָה אָזְנִי וּמְיַחֶלֶת וּבְמַאֲוַיֵּי קָדְשׁוֹ לִבִּי יָחִיל, יִכְלֶה״ (ביאליק, הבריכה). – [לָחִיל; חַלְתִּי... חָל, חָלָה; חָל, חָלֵה; יָחִיל]

~ פִּע׳ **חוֹלֵל** פ״ע יִחֵל, קִוָּה: ״דִּין לְפָנָיו וּתְחוֹלֵל לוֹ״ (איוב לה יד). – [לְחוֹלֵל, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחוֹלֵל**, יִחֵל, חוֹלֵל, קִוָּה: ״דּוֹם לַה׳ וְהִתְחוֹלֵל לוֹ״ (תהלים לז ז). – [לְהִתְחוֹלֵל, מִתְ־, יִתְ]

ג. **חיל** [מן חַיִל]

~ פָּע׳ **חָל** פ״ע עָשָׂה חַיִל, הִצְלִיחַ: ״יָחִילוּ דְרָכָיו בְּכָל־עֵת״ (תהלים י ה). – [לָחִיל, חָל, יָחִיל]

ד. **חיל** [מן חַיָּל]

~ פִּע׳ **חִיֵּל** ● פ״י 1 ●. גִּיֵּס לַצָּבָא, אָסַף אֲנָשִׁים לַעֲבוֹדַת־הַצָּבָא: ״כַּמָּה חֲיָלוֹת אֲנִי יָכוֹל לְחַיֵּל, כַּמָּה גְּיָסוֹת אֲנִי יָכוֹל לְגַיֵּס?״ (רות רבה א, וימות ו). ״מַשְׁמַע, אֶת הָעֲתוּדָאִים מִדַּרְגָּא ב׳ מְחַיְּלִים כְּבָר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 322). 2 ⁘. הִגְבִּיר, חִזֵּק: ״גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה... אֵילָתוֹ וְחִיַּלְתּוֹ״ (ינאי סה). – [לְחַיֵּל אֶת־, מְחַיֵּל, יְחַיֵּל]

~ פֻּע׳ **חֻיַּל** ⁘ 1 °. גֻּיַּס לַצָּבָא, נִקְרָא לִהְיוֹת חַיָּל: ״גְּדוּדוֹת הַקְּזָקִים הָרַבּוֹת וְהַמְּפֹרָדוֹת, שֶׁחֻיְּלוּ בְּכֹחַ הַגִּיּוּס הַכְּלָלִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון 204). 2 ⁘. הֻגְבַּר, חֻזַּק: ״יְמִינְךָ חֻיְּלָה בְּכֹחַ הַדְרָתֶךָ״ (ויושע אל, יוצר ז פסח). – [מְחֻיָּל, יְחֻיַּל]

~ הִת׳ **הִתְחַיֵּל** °. הִתְגַּיֵּס, נַעֲשָׂה חַיָּל: פְּלוֹנִי הִשְׁתַּחְרֵר מֵעֲבוֹדָתוֹ הָאֶזְרָחִית וְהִתְחַיֵּל. ״כְּבָר נִתְחַיְּלוּ שָׁם שְׁתֵּי גְּדוּדוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 212). – [לְהִתְחַיֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

חִיל ז׳ [כן א. חיל] כְּאֵב (בְּיִחוּד כְּאֵב יוֹלֶדֶת), חַלְחָלָה, פַּחַד: ״צָרָה הֶחֱזִקַתְנוּ, חִיל כַּיּוֹלֵדָה״ (ירמיה ו כד). ״חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת״ (שמות טו יד). ״וְנַפְשִׁי לָהּ תָּחִיל כְּחִילֵי מַבְכִּירוֹת״ (גבירול, א 138). – [חִיל־, חִילִים, חִילֵי־]

– **חִיל וּרְעָדָה** ⁘ [על־פי תהלים מח ז: ״רעדה אחזתם שם, חיל כיולדה״] פַּחַד רַב, חַלְחָלָה רַבָּה: ״וּמַלְאָכִים יֵחָפֵזוּן, וְחִיל וּרְעָדָה יֹאחֵזוּן״ (ונתנה תוקף, מוסף לימים נוראים). ״בְּכָל פַּעַם אֲשֶׁר אֶגַּע בַּמֵּיתָר הַהוּא אֲשֶׁר בְּכִנּוֹר זִכְרוֹנוֹתַי, חִיל וּרְעָדָה יֹאחֲזוּהוּ״ (סוקולוב, במראות 143).

חַי״ל ר״ת 1. חֵבֶל יַמִּי לְיִשְׂרָאֵל. 2. חֲטִיבָה יְהוּדִית לוֹחֶמֶת (הַבְּרִיגָדָה הַיְּהוּדִית בַּצָּבָא הַבְּרִיטִי בְּמִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה).

חילבה. ראה חֶלְבָּה. **חילדון**, ראה חִלָּדוֹן.

חִילָה נ׳ [כן ב. חיל] חֲרָדָה, רְעָדָה: ״וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא יַחְמוֹל״ (איוב ו י). ״וּבְעָמְדָהּ עֲצוּמַת עֵינַיִם וְשׁוּכַת כַּפַּיִם, סוֹלֶדֶת בְּחִילָה״ (ביאליק, אמי). – [חִילַת־]

חילוב, ראה חִלּוּב. **חילוי**, ראה חִלּוּי.

חילוט, ראה חִלּוּט. **חילול**, ראה חִלּוּל.

חַיָּלוֹן °, **חיילון** ז׳ [מן חַיָּל] חַיָּל קָטָן, צַעֲצוּעַ בִּדְמוּת חַיָּל: ״חַיָּלוֹנִים מְתוֹפְפִים בִּשְׁתֵּי יְדֵיהֶם, כְּחַיִּים לְכָל דָּבָר״ (שניאור, סיפורים קט). – [חַיָּלוֹנִים, ־נֵי־]

חילוני, ראה חִלּוֹנִי.

חילוניות, ראה חִלּוֹנִיּוּת. **חילוץ**, חִלּוּץ.

חילוף, ראה חִלּוּף. **חילוק**, ראה חִלּוּק.

חַיָּלוּת °, **חיילות** נ׳ [מן חַיָּל] צְבָאִיּוּת, אֹרַח חַיָּלִים: ״גֶּבֶר, אִישׁ מַעַרְכֵי־הַקְּרָב וּבַעַל גִּנּוּנֵי חַיָּלוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 16). – [חַיָּלוּת־]

חַיָּלִי °, **חיילי** ת׳ [מן חַיָּל] 1. שֶׁהוּא אָפְיָנִי לַחַיָּל: ״קִבַּלְתִּי אֶת הַפְּקֻדָּה בְּהַכְנָעָה חַיָּלִית וּבְקֹר־רוּחַ״ (יהודה שטיינברג, רמה). ״כְּמוֹ שֶׁהַחַיָּל הַשָּׁלֵם בְּטִבְעוֹ הַחַיָּלִי... שׁוֹקֵק לְמִלְחָמָה״ (סוקולוב, אישים 14). 2. הַמְיֹעָד לְחַיָּלִים: ״רָצוּ הַחַיָּלִים... אֶל הַמִּזְנוֹן הַחַיָּלִי״ (שופמן, א 188). – [חַיָּלִית, חַיָּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

חַיָּלְנִית °, **חיילנית** נ׳ [מן חַיָּל] כִּנּוּי לְאֵשֶׁת חַיָּל, אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ מְשָׁרֵת בַּצָּבָא (שלונסקי, תר׳ הדון א 28). –[חַיָּלְנִיּוֹת]

חילף

חִילָף ° ז׳ [מארמית: חִילְפָא, חולין קי.; קרוב אל ב. חֲלִיפָה, אולי על־שום חודיו ושפתיו החדות] עֵשֶׂב־בַּר רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, נָפוֹץ מְאֹד בַּשָּׁרוֹן (Eragrostis). קְנֵה־שָׁרְשׁוֹ עָמֹק מְאֹד בָּאֲדָמָה, מִשּׁוּם כָּךְ קָשֶׁה לְעָקְרוֹ וּלְבַעֲרוֹ מִן הַשְּׁטָחִים הַמְעֻבָּדִים. עַיֵּן א. חֵלֶף. [חִילַף־, חִילָפִים. חִילְפֵי־]

א. **חִילָק** ● ש״פ ארמי [שם אדם המובא בצירוף עם השם בִּילָק] 1 ●. פְּלוֹנִי, אַלְמוֹנִי, סְתָם מִישֶׁהוּ: ״אֲנָא לָא חִילָק יָדַעְנָא וְלָא בִּילָק יָדַעְנָא״ (חולין יט.) [איני יודע לא את חילק ולא את בילק]. ״אֶלָּא מִי יֹאכַל? חִילָק וּבִילָק יֹאכְלוּ?״ (על־פי סנהדרין צח:). ״אוֹהֵב הוּא אֶת חִילָק וְאוֹהֵב הוּא אֶת בִּילָק״ (מ״א גינצבורג, קרית ספר). ״לֹא חָלִי וְלֹא מַרְגִּישׁ, לֹא חִילָק יוֹדֵעַ וְלֹא בִּילָק יוֹדֵעַ״ (הזז, צל 45). 2 °. דְּבָרִים בְּעַלְמָא, מֵעֵין הַצֵּרוּף ׳שָׁהִ״י פְּהִ״י׳: ״שְׁטָרֵי מְנָיוֹת, בָּתֵּי־אוֹצָר, חִילָק וּבִילָק... כָּל הַמַּעֲשִׂיּוֹת הַלָּלוּ אֵינָן אֶלָּא מִינֵי עַרְמוּמִיּוֹת וְקַנּוּנְיוֹת״ (ביאליק, אריה ב).

ב. **חִילָק** ● ז׳ [מלאטינית: Halec] אֶחָד מִמִּינֵי הַדָּגִים הַטְּהוֹרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (עבודה זרה ב ו). זֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּבֵרוּר. בַּסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה יֵשׁ מְזַהִים אוֹתוֹ כְּמָלִיחַ: ״חִילָק וְסַלְתָּנִית זַהֲבְהַבִּים״ (טשרניחובסקי, שירים 369). – [חִילַק־, חִילָקִים, חִילְקֵי־]

חַיֶּלֶת °, **חיילת** נ׳ [מן חַיָּל] אִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּיְּסָה לַצָּבָא, אִשָּׁה הַמְמַלֵּאת תַּפְקִידִים צְבָאִיִּים. – [חַיֶּלֶת־, חַיָּלוֹת, חַיְלוֹת־]

חִילָת ● נ׳ אֶחָד מִמִּינֵי קְנֵה־סוּף שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד: ״(עֲטָרוֹת) שֶׁל הֲדַס וְשֶׁל וֶרֶד... שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילָת״ (סוטה מט:).

חימוד, ראה חִמּוּד. **חימור**, ראה חִמּוּר.

חימום, ראה חִמּוּם. **חימוש**, ראה חִמּוּשׁ.

חימוץ, ראה חִמּוּץ. **חִימְיָה** ראה כִּימְיָה.

חִימֶרָה° נ׳ [יוונית: Chimaira] 1 [במיתולוגיה היוונית] מִפְלֶצֶת אַגָּדִית בַּעֲלַת רֹאשׁ אַרְיֵה, גּוּף שֶׁל תַּיִשׁ וְזָנָב נָחָשׁ; נְשִׁימַת־פִּיהָ – אֵשׁ. 2 [בהשאלה] דִּמְיוֹן כּוֹזֵב, רַעְיוֹן מְשֻׁנֶּה שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְבִצּוּעַ.

חימרה

א. **חִין** ז׳ [צורת־משנה של חֵן] חֵן, הָדָר, יֹפִי: ״לֹא אַחֲרִישׁ בַּדָּיו, וּדְבַר גְּבוּרוֹת וְחִין עֶרְכּוֹ״ (איוב מא ד). ״יְהוֹשֶׁבַע, הַמּוֹשֶׁלֶת בְּרוּחַ אִישָׁהּ בְּחָכְמָתָהּ, בְּיָפְיָהּ וּבְחִין עֶרְכָּהּ״ (מאפו, פז). ״אָדָם גַּס אַתָּה... לֹא תֵדַע לַעֲרֹךְ אֶת חִין עֶרְכָּהּ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה סז). ״וְלֹא תַעֲצֹר עֵין גֶּבֶר לִרְאוֹת חִין אֶסְתֵּר בְּפַעַם אַחַת״ (עגנון, אלו שם). ״קָלִיפְסוֹ... מָחֲתָה מֵעַל פָּנֶיהָ אֶת חִין הַחִיּוּכִים וַתִּשָּׂא אֶת קוֹלָהּ בִּבְכִי״ (גולדברג, מוקדם 121). ״עֲטַר קִסָּמַיִךְ, חִין יָפְיֵךְ הָרַב״ (תלמי, לארצי 39). ״עָב עַל רֶכֶס וְחִין אוֹר״ (מאירוביץ, הטללים 24). – [חִין־]

ב. **חִין**⁂ ז׳ [מן חנן] תְּחִנָּה, תְּפִלָּה: ״בְּאֶרֶשׁ נִיב וְלָשׁוֹן אַתְחִין בְּחִין לַחְשׁוֹן״ (קליר, ארשה, תפילת טל). ״אַךְ אוֹמְרִים בְּחִין לְפָנֶיךָ״ (קליר, אך אומרים, מוסף יום כיפור). – [חִין־]

חינגא, ראה חִנְגָּה.
חינוט, ראה חִנּוּט. **חינוכי**, ראה חִנּוּכִי.
חינוך, ראה חִנּוּךְ. **חינון**, ראה חִנּוּן.

חַיְנוֹעַ° ז׳ [חַי + נוֹעַ] סְטְרוֹבּוֹסְקוֹפּ, מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי שֶׁנִּתָּן לִרְאוֹת בּוֹ תְּנוּעָה אִטִּית אוֹ מְהִירָה שֶׁל דְּמֻיּוֹת שׁוֹנוֹת. – [חַיְנוֹעִים, ־עֵי־]

חינוף, ראה חִנּוּף. **חינוק**, ראה חִנּוּק.

חִינְיָן◊ ז׳ ראה כִּינִין◊

חַיִס•, **חייס** ז׳ [מארמית: חֲיָסָא] יַחַס, יִחוּס: ״בָּנִים שֶׁאֵין לָהֶם חַיִס אָבוֹת״ (בבא קמא פח.). ״וְהוּא נִפְלָא מִכָּל חֲלוֹם, וְגַיִס לוֹ וְחַיִס לוֹ״ (ש׳ שלום, שירים שלב). – [חַיִס־]

חִיסָה⁂ נ׳ [מן חוס, חָס] הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים, רִחוּם: ״זוֹעֵם בְּכָל יוֹם חִלְחֵל עֲדָתוֹ בְּלֹא חִיסָה״ (סידור רס״ג, שפג). ״וְיָגֵן עָלֵינוּ בְּחִיסָה וּבְחֶמְלָה״ (שכטר, ג 230). ״אֵינוֹ חָס עָלַי... וְאֵין עוֹד בִּשְׁבִילִי שׁוּם חִיסָה שֶׁהִיא״ (יזהר, צקלג 1018). – [חִיסַת־]

חיסוד, ראה חִסּוּד. **חיסום**, ראה חִסּוּם.
חיסוי, ראה חִסּוּי. **חיסון**, ראה חִסּוּן.
חיסוך, ראה חִסּוּךְ. **חיסור**, ראה חִסּוּר.
חיסול, ראה חִסּוּל. **חיסרון**, ראה חִסָּרוֹן.

חַיְעַד° [חַי + עַד] תר״ז 1 ז׳ צֶמַח־בָּר קָטָן הַגָּדֵל בָּעֲרָבוֹת. הוּא שׁוֹמֵר עַל צוּרָתוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ יָבֵשׁ (Aizoon). 2 ת׳ תֹּאַר לְצֶמַח הַמִּתְקַיֵּם שָׁנִים רַבּוֹת. – [חַיְעַדִים, ־עַדֵי־]

חיף [קרוב אל חפף; ארמית: חוף (סנהדרין צה.)]

~ פִּע׳ **חִיֵּף** ⁂ פ״י גֵּרֵד, חִכֵּךְ, שִׁיֵּף: ״שֶׁאוֹחֲזוֹ חֲפָפִית וְחִיֵּף עַצְמוֹ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ עוֹר שָׁלֵם״ (גרשום מאור־הגולה חולין נט.). – [לְחַיֵּף, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַיֵּף**°, הִתְגָּרֵד: ״מִתְבַּלְמֵס פִּתְאוֹם כַּעַס לְהִתְגָּרֵד... אֶת כָּל הַגּוּף לָקַחַת כַּעַס וּלְהִתְחַיֵּף וּלְבַקֵּשׁ לוֹ גַּרּוּדִין״ (יזהר, צקלג 933). – [לְהִתְחַיֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

חיפוי, ראה חִפּוּי. **חיפוף**, ראה חִפּוּף.

חיפור, ראה חִפּוּר. **חיפוש**, ראה חִפּוּשׂ. **חיפות**, ראה חִפּוּת.

חַיִץ ז׳ [מן חוץ, וראה חיץ] מְחִצָּה, קִיר מַבְדִּיל: ״וְהוּא בֹּנֶה חַיִץ״ (יחזקאל יג י). ״וְלֹא יִסְמֹךְ (אֶת הַמַּדְרֵגוֹת) בֶּעָפָר, אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ״ (שביעית ג ח). – [חֵיץ־, חַיִצִים, חַיְצֵי־]

חיץ [מן חַיִץ]

~ פִּע׳ **חִיֵּץ**° פ״י 1. חָצַץ, שִׁמֵּשׁ מְחִצָּה, הִבְדִּיל: ״רְצוּעַת הַסְּפָר הַמְחַיֶּצֶת בֵּין עוֹלַם הַיָּדוּעַ וְהָאַל־יָדוּעַ״ (גיר, השעיפים 96). ״אַנְשֵׁי הַמַּלְאָכוּת... חִיְּצוּ עַצְמָם... מִכָּל הַהוֹלְכִים בַּשַּׁיָּרָה וּמִכָּל אוֹתוֹ נוֹף שֶׁל אֶרֶץ הַסּוֹבֵב אוֹתָם עַל דַּרְכָּם״ (שמיר, מלך 215). 2. עָשָׂה מְחִצָּה: חִיַּצְנוּ אֶת הָאוּלָם. הַדֶּלֶת מְחַיֶּצֶת אֶת הַחֲדָרִים הַסְּמוּכִים. – [לְחַיֵּץ־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻיַּץ**°, הֻבְדַּל עַל־יְדֵי מְחִצָּה: הָאוּלָם חֻיַּץ בְּקִיר פְּנִימִי. – [מְחֻיָּץ, יְחֻיַּץ]

– מְדִינַת־חַיִץ°, כִּנּוּי לִמְדִינָה קְטַנָּה הַשּׁוֹכֶנֶת בֵּין שְׁתֵּי מְדִינוֹת אוֹיְבוֹת וּמְשַׁמֶּשֶׁת כְּעֵין מְחִצָּה וּמַעֲצוֹר בִּפְנֵי הִתְגָּרֻיּוֹת־מִלְחָמָה בֵּינֵיהֶן.

חִיצָה• נ׳ [מן חַיִץ] מְחִצָּה, קִיר: ״הָיָה שָׁם אִילָן אוֹ גָּדֵר אוֹ חִיצַת הַקָּנִים״ (תוספתא עירובין ב ד). – [חִיצַת־, חִיצוֹת]

חיצוב, ראה חִצּוּב.

חִיצוֹן תר״ז [מן חוץ] 1. הַנִּמְצָא מִחוּץ, שֶׁאֵינוֹ בִּפְנִים: ״שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ הַחִיצוֹן״ (יחזקאל מד א). ״וְאַחֲרֵי־כֵן בָּנָה חוֹמָה חִיצוֹנָה לְעִיר דָּוִיד״ (דברי הימים ב לג יד). ״הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה״ (יחזקאל י ה). 2•, כּוֹפֵר, הַנּוֹהֵג לֹא לְפִי הַמָּסֹרֶת: ״צִפָּן (אֶת הַתְּפִלִּין) זָהָב... הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ הַחִיצוֹנִים״ (מגילה ד ח). ״הָיָה רַבִּי יוּדִיל מִתְיָרֵא שֶׁמָּא בָּא בֵּין כַּת הַחִיצוֹנִים הַנִּקְרָאִים כְּסִילִים״ (עגנון, כלה סד). 3⁂ [על־פי לשון המקובלים] כֹּחַ הַטֻּמְאָה, רוּחַ רָעָה: ״לַיְלָה אֶחָד יָצְתָה לִשְׁפֹּךְ עָבִיט שֶׁל שׁוֹפְכִין, חֲטָפוּהָ הַחִיצוֹנִים וְנִתְעַלְּמָה עִמָּהֶם״ (עגנון, כלה לח). 4°, אֶקְסְטֶרְן, מִי שֶׁקָּנָה אֶת הַשְׂכָּלָתוֹ שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת בֵּית־סֵפֶר מֻכָּר וְנִגַּשׁ לִבְחִינוֹת־גְּמָר רִשְׁמִיּוֹת. 5°, מִי שֶׁאֵינוֹ גָּר בִּפְנִימִיָּה שֶׁלְּיַד מוֹסָד חִנּוּכִי: בַּמּוֹסָד לוֹמְדִים תַּלְמִידִים פְּנִימָאִים וְחִיצוֹנִים. – [חִיצוֹנָה, חִיצוֹנִים, חִיצוֹנוֹת]

– פְּנִימִי וְחִיצוֹן⁂, כִּנּוּי מְלִיצִי לְלֶחֶם וְלִלְבוּשׁ: ״חָקָם הַטְרִיפֵם, פְּנִימִי וְחִיצוֹן״ (מלך אמון, שחרית ב׳ ראש־השנה).

– מִשְׁנָה הַחִיצוֹנָה• (במדבר רבה יח), בָּרַיְתָא, מִשְׁנָה שֶׁלֹּא הֻכְנְסָה אֶל תּוֹךְ שֵׁשֶׁת סִדְרֵי הַמִּשְׁנָה שֶׁעָרַךְ רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא.

– סְפָרִים הַחִיצוֹנִים• (סנהדרין י א), סְפָרִים עַתִּיקִים שֶׁלֹּא הֻכְנְסוּ עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ ז״ל אֶל תּוֹךְ הָאֹסֶף שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ וְנִגְנְזוּ, כְּגוֹן: סִפְרֵי הַחַשְׁמוֹנָאִים, בֶּן־סִירָא וְעוֹד. רֻבָּם הִגִּיעוּ לְיָדֵינוּ רַק בְּתַרְגּוּמֵיהֶם הַלּוֹעֲזִיִּים (יְוָנִית, סוּרִית וְעוֹד).

חִיצוֹנִי° ת׳ [מן חוץ, חִיצוֹן] 1. חִיצוֹן, הַנִּמְצָא מִחוּץ: כְּנִיסָה פְּנִימִית וּכְנִיסָה חִיצוֹנִית. 2°, שֶׁאֵינוֹ מְקוֹרִי, הַבָּא מִן הַחוּץ: ״שִׁנּוּן פְּרָזוֹת עִבְרִיּוֹת עִם אֵיזוֹ יְדִיעָה שִׁטְחִית וְחִיצוֹנִית״ (אחד העם, לד). ״וּמִסִּפְרֵי מֶחְקָר וּפִילוֹסוֹפְיָה וּשְׁאָר חָכְמוֹת חִיצוֹנִיּוֹת״ (הזז, צל 110). – [חִיצוֹנִית, חִיצוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– בְּחִינוֹת חִיצוֹנִיּוֹת°, בְּחִינוֹת־גְּמָר רִשְׁמִיּוֹת הַנֶּעֱרָכוֹת מִטַּעַם שִׁלְטוֹנוֹת הַחִנּוּךְ עַל־יְדֵי בּוֹחֲנִים שֶׁאֵינָם מִבֵּין מוֹרֵי הַמּוֹסָד.

חִיצוֹנִיּוּת^ נ׳ [מן חיצוני] הצד החיצוני של דבר, ההפך מן פנימיות: ״שהוא מגלה בחיצוניות השחוק פנימיות הלב״ (אלשיך משלי ח ל). ״צריך שיהיה גם בחיצוניותו ובמדותיו בן־תרבות״ (אחד העם, לד). חיצוניותו של הבית הדורה מאד. – [חיצוניות־]

חֵיק ז׳ [אכדית: ḫâqu להיצמד יחד; ארמית: חיקא; ערבית: חאק הקיף, חבק] 1. הרוח שבין החזה ובין זרועות הידים כשהן מחבקות דבר־מה: ״שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את־הינק״ (במדבר יא יב). ״מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב״ (שמואל ב יב ג). ״המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתפו״ (שבת י ג). ״ויהי חיקך מקלט ראשי״ (ביאליק, הכניסיני). 2. הרוח שממעל לחגורה בין הבגד ובין החזה: ״הבא־נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו״ (שמות ד ו). 3 [בהשאלה] תוך, קרב: ״כי כעס בחיק כסילים ינוח״ (קהלת ז ט). ״ויאצר גם יגונכם הגדול בחיק העולם כלו״ (ביאליק, ידעתי בליל). ״אלא שהאמת עדין מטלת בחיק העתיד״ (עגנון, כלה רצא). – [חיק־]

– **חיק־הארץ** (יחזקאל מג יד), משקע באדמה, חפירה בקרקע שבה מניחים את היסוד לבנין.

– **בחיק־הטבע**°, בתוך סביבה טבעית, בנוף של שדות, גנים, הרים או ים, הרחק משאון העיר: בית־המרגוע נמצא בחיק הטבע.

– **חיק־הרכב** (מלכים כב לה), משקע, החלק הפנימי שבמרכבה.

– **חיק־העלה**°, המקום שהעלה יוצא בו מן הענף: הפקע נמצא בדרך־כלל בחיק העלה.

– **איש־חיקה** (דברים כח נו), בעלה.

– **אשת־חיקו** (דברים כח נד), אשתו.

– **הניח חיק אמו*** [על־פי ירושלמי מועד קטן פא ג], עזב את אמו, יצא מבית הוריו.

– **השיב (שלם) אל חיקו**, שלם לו כגמולו: ״והשב לשכנינו שבעתים אל־חיקם, חרפתם אשר חרפוך אדני״ (תהלים עט יב). ״לא אחשה כי־אם שלמתי, ושלמתי אל־חיקם״ (ישעיה סה ו). ״ומכאבי תקח עמך והשבותו אל חיקם״ (ביאליק, בעיר).

חי״ק ר״ת חיל־קשר.

חיקוי, ראה חקוי. **חיקון**, ראה חקון. **חיקור**, ראה חקור.

חי״ר ר״ת חיל־רגלים.

חִירָה* נ׳ [על־פי מכילתא בשלח א—על השם פי החירות, שמות יד ב] אובליסק, מצבת־מחט, מצבת אבן צרה וזקופה: ״חירת האבן השחורה שהציב שלמנאסר ג׳״ (ייבין, הכתב 24).–[חירת־, חירות]

חירום, ראה חרום. **חירור**, ראה חרור.

חירוף, ראה חרוף. **חירורגיה**, ראה כירורגיה.

חירוק, ראה חרוק. **חירות**, ראה חרות.

חִירִיק^, **חִירֶק**^ ז׳ [אולי על שום ביטויה של תנועת i בכעין חריקה] שם הנקדה הבאה מתחת לאות לסמן תנועת i, למשל: הנקדות תחת הא׳ והד׳ במלת ״בגדי״.

– **חיריק גדול**^, חיריק שאחריו באה י׳ נחה, למשל: החיריק תחת הש׳ במלת ״שיר״, הנהגה בהארכה מסימת.

– **חיריק קטן**^, חיריק שאין אחריו י׳ נחה, למשל: החיריק תחת הל׳ במלת ״לבו״, הנהגה בקצרה.

(חיש) חש פ״ע מהר, אץ – ראה א. חוש.

חִישׁ תה״פ [מן א. חוש] מהר, קל מהרה: ״כי גז חיש ונעפה״ (תהלים צ י). ״אך גם היא חיש הפליגה״ (ביאליק, צפורת). עשה נא זאת חיש!

– **חיש קל**° [על־פי ״מהרה קל יבוא״, ישעיה ה כו] מהר מאד: ״חיש קל מידי כאפרח יונתי סננה התמלטה״ (ביאליק, בשל תפוח). ״והארגז... אל בית פלוני הובא חיש קל״ (שמעוני, הביבר 96). ״השעון הקטן הסובב והולך ודופק לו חיש קל״ (מלצר, אור 96).

א. **חִישָׁה**° נ׳ [מן א. חוש] מהירות, חפזון: חישת האיש לגמר את עבודתו. – [חישת־]

ב. **חִישָׁה*** נ׳ [אולי כיורש מן ב. חרישה, חרישת קנים] סבך שיחים: ״המצית את האור בחישת קנים״ (ירושלמי שבת י א). ״שיחים שפלים, חישות נמוכות של קנים, מרביות של ערבה״ (ביאליק, ספיח יב). ״והיה בית־המדרש הומה כחישת קנים ברוח״ (הזז, יעיש ד 131). – [חישת־, חישות]

ג. **חִישָׁה**° נ׳ [מן ב. חוש, חש] הכרה בחושים, הרגשה ותפיסה באחד החושים: ״חישת הרע שהוא חש ומתנסה בו״ (ניר, השעיפים 123). ״חיים שנתגלגלו במעי, וכבר הייתי חשה בהם חישה של ממש״ (טביב, דרך 44). – [חישת־, חישות]

חישוב, ראה חשוב. **חישול**, ראה חשול.

חִישׁוֹנוּת° נ׳ [מן חוש] כשר החישה, כשרו של החי לחוש ולהרגיש. – [חישונות־]

חִישׁוֹנִי° ת׳ [מן חוש] היכול לחוש, בעל כשר־חישה: יצור חישוני. – [חישונית, חישוניים, ־ניות]

חישוק, ראה חשוק. **חישור**, ראה חשור.

חַיְשָׁן°, **חיישן**° ז׳ [מארמית: חוש, חיש חש, חושש] הססן, המרבה לחשש: אל נא תהא חישן כל כך! – [חישנית, חישנים, חישניות]

חַיְשָׁנוּת°, **חיישנות**° נ׳ [מן חישן] רגישות יתרה, הססנות. – [חישנות־]

חַיְשָׁנִי°, **חיישני** ת׳ [מן חישן] רגיש מאד, חושש ומהסס: ״היה זה עלם צעיר־לימים, שחרחר וחישני״ (ג׳ שחם, שיכון 212). – [חישנית, חישניים, ־ניות]

חֵית* נ׳ שם האות השמינית באלף־בית העברי, ח [אולי על שום צורת קיר לה בכתב הכנעני־עברי ; בארמית־מזרחית חית=קיר; ערבית: חיט]: ״נתכון לכתב חית וכתב שתי זינין״ (שבת יב ה). – [חיתין]

חַיְתָא*, **חייתא** נ׳ [ארמית] שק, צרור [רווח בצירוף:]

– **חיתא דקטרי*** (בבא מציעא יד:), שק צרור וקשור, משל לדבר שאין יודעים מה טיבו ומה יש בו: ״בבדותם להם מלבם איזו יהדות מפשטת, מין ׳חיתא דקטרי׳, דבר שאין לו גוף ודמות הגוף״ (ביאליק, על חכמת ישראל).

חיתה, ראה חתה.

חַיְתוֹ (בראשית א כד, ועוד הרבה במקרא), סמיכות עתיקה של ״חיה״.

חיתוי, ראה חתוי. **חיתול**, ראה חתול.

חיתוך, ראה חתוך. **חיתום**, ראה חתום.

חַיָּתִי° ת׳ [מן חיה] דומה לחיה, אכזרי, בסטיאלי: ״התאוה החיתית, אשר בה לעס וכרסם לפני שעות אחדות את קוליות החזיר״ (ברנר, א 114). – [חיתית, ־תיים, ־תיות]

חיתית, ראה חתית.

חֵךְ, חיך ז׳ [אכדית: ikku; ארמית: חִכָּא; ערבית: חַנַכּ] גַּג הַפֶּה, מְחִצָּה אָפְקִית הַמַּפְרִידָה בֵּין חֲלַל הַפֶּה וּבֵין חֲלַל הָאַף. חֶלְקוֹ הַקִּדְמִי בָּנוּי עֶצֶם וְנִקְרָא ״הַחֵךְ הַקָּשֶׁה״, לְהַבְדִּיל מִן הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי הַבָּנוּי שְׁרִיר וְנִקְרָא ״הַחֵךְ הָרַךְ״. הַחֵךְ הוּא מֵאֵיבְרֵי חוּשׁ הַטַּעַם: ״וְחֵךְ אֹכֶל יִטְעַם־לוֹ״ (איוב יב יא). – [חֵךְ־, חִכּוֹ; חִכִּים, חִכֵּי־]

חך

– **חֵךְ מָתוֹק*** (במדבר רבה י), דִּבּוּר טוֹב וְנָעִים.

– **חִכּוֹ מַמְתַּקִּים** [שאול מן שיר השירים ה טז, ושם כפשוטו] דִּבּוּר שֶׁל שֶׁבַח עַל נוֹאֵם מְצֻיָּן, מֵעֵין ״פִּיו מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת״.

– **אוֹתִיּוֹת הַחֵךְ**°, הַהֲגָיִים גיכ״ק הַמִּבְטָאִים בְּדֶרֶךְ־כְּלָל עַל־יְדֵי קֵרוּב הַלָּשׁוֹן אֶל הַחֵךְ הַקָּשֶׁה אוֹ הָרַךְ.

– **דָּבְקָה לְשׁוֹנוֹ לְחִכּוֹ**, לֹא יָכֹל לְדַבֵּר, נֶאֱלַם: ״תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי״ (תהלים קלז ו).

– **מָתוֹק לְחִכּוֹ** (שיר השירים ב ג), טָעִים מְאֹד, נָעִים וְטוֹב לְמַאֲכָל.

– **עָרֵב לְחִכּוֹ**°, נָעֵם לוֹ מְאֹד: הַמַּחְמָאוֹת הָרַבּוֹת עָרְבוּ לְחִכּוֹ.

חֹךְ*, חוך ז׳ [מן חכך] מַחֲלַת־עוֹר הַגּוֹרֶמֶת לְגֵרוּד וּלְחִכּוּךְ: ״וּשְׁאָר כָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת, כְּגוֹן הַחֹךְ וְהַגּוֹב״ (תענית יד., לפי הערוך). ״יָמִים רַבִּים עִנָּה אֶת נַפְשׁוֹ הַחֹךְ – מִין אֶקְזֶמָה שֶׁבָּאָה, לְדִבְרֵי הָרוֹפֵא, מֵחֲמַת זִקְנָה״ (ביאליק, ומגדלי זקן). – [חֹךְ־, חָכּוֹ]

ח״כ ר״ת חֲבֵר־כְּנֶסֶת. **חכ״א** ר״ת חֲכָמִים אוֹמְרִים.

א. חכה [ארמית: חֲכָא, חַכֵּי]

~ פָּעַל **חָכָה** פ״ע קִוָּה, יִחֵל, צִפָּה: ״אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ״ (ישעיה ל יח). ״וְעֵינָה מֵחֲכוֹת כֵּהָה וְנַפְשָׁהּ כָּלְתָה״ (חריזי, תחכמוני לח 247). – [לַחֲכוֹת; רווח בעיקר הבינוני: חוֹכֶה, חוֹכָה, חוֹכִים, חוֹכוֹת]

~ פִּעֵל **חִכָּה** פ״ע 1. הִמְתִּין, צִפָּה: ״אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ, כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר״ (חבקוק ב ג). ״אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ״ (דניאל יב יב). ״שֵׁשֶׁת יָמִים אֶל שׁוּבֵךְ נְחַכֶּה״ (ביאליק, שבת המלכה). 2*. פִּלֵּל, הֶעֱלָה עַל דַּעְתּוֹ: ״מִי הָיָה מְחַכֶּה לְאַבְרָהָם וְשָׂרָה שֶׁהָיוּ זְקֵנִים שֶׁיִּוָּלֵד לָהֶם בֵּן?״ (בראשית רבה פח). – [לְחַכּוֹת לְ־, מְחַכֶּה, יְ־]

~ פֻּעַל **חֻכָּה** ⁂, צֻפָּה, חִכּוּ לוֹ: ״הַמָּשִׁיחַ הַמְחֻכֶּה״ (כוזרי ד כג). – [מְחֻכֶּה, יְחֻכֶּה]

ב. חכה [מן חַכָּה]

~ פִּעֵל **חִכָּה*** פ״י צָד דָּגִים בְּחַכָּה, הִשְׁלִיךְ חַכָּה בַּמַּיִם כְּדֵי לִתְפֹּשׂ דָּג: ״מְחַכִּין בְּיַמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָא״ (בבא קמא פא.) ״וּכְבָר הַדַּיָּגִים דָּגִים מְחַכִּים״ (גלבוע, אבל החכמים). – [לְחַכּוֹת, מְחַכֶּה, יְחַכֶּה]

חַכָּה נ׳ [אולי מן חכך; ערבית: חַכּ חכך, שרט] מַכְשִׁיר לָדוּג בּוֹ דָּגִים לֹא גְּדוֹלִים. הַחַכָּה עֲשׂוּיָה קֶרֶס (וָו) מְחֻבָּר אֶל חוּט חָזָק הַקָּשׁוּר אֶל קָנֶה אָרֹךְ; בִּקְצֵה הַקֶּרֶס שָׂמִים פִּתְיוֹן (תּוֹלַעַת, רֶמֶשׂ וְכוּ׳) לְפַתּוֹת וְלִמְשֹׁךְ אֶת הַדָּג; מַשְׁלִיכִים אֶת הַחַכָּה בַּמַּיִם, הַדָּג בּוֹלֵעַ אֶת הַפִּתְיוֹן וְהַקֶּרֶס נִתְקָע בִּגְרוֹנוֹ, וְאָז מַעֲלִים אֶת הַחַכָּה. – [חַכַּת־, חַכּוֹת]

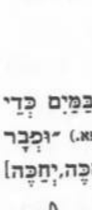

חכה

– **הִשְׁלִיךְ חַכָּה בְּ־** (ישעיה יט ח), 1. עָסַק בְּדַיִג בְּחַכָּה: ״הַדַּיָּגִים... מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה, וּפֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת עַל־פְּנֵי־מַיִם״ (ישעיה יט ח). 2° [בהשאלה] הִשְׁתַּדֵּל לָצוּד וְלִתְפֹּס מַשֶּׁהוּ: ״וְאָזְנִי כְּבָר הִשְׁלִיכָה שָׁמָּה חַכָּה״ (ביאליק, רזי לילה).

– **לְוְיָתָן בְּחַכָּה הֶעֱלָה, מַה יַּעֲשׂוּ דְּגֵי־רְקָק?*** (מועד קטן כה:), אִם בִּגְדוֹלִים נָגְעָה הָרָעָה, כְּלוּם יִמָּלְטוּ מִמֶּנָּה הַקְּטַנִּים וְהַחַלָּשִׁים?

חִכּוּי⁂**, חיכוי** ז׳ [מן א׳ חכה, חִכָּה] הַמְתָּנָה, צִפִּיָּה: ״וְתִקְוָה וּמַחֲסֶה וְתוֹחֶלֶת וְחִכּוּי״ (חובות הלבבות, הביטחון ז). ״חִכּוּי לְרֶגַע בּוֹאוֹ״ (יהודה שטינברג, לז). – [חִכּוּי־]

חִכּוּךְ*, חיכוך ז׳ [מן חכך, חִכֵּךְ] 1⁂. שִׁפְשׁוּף שֶׁל גּוּפִים זֶה בָּזֶה, הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁנִּתְקָל בָּהּ גּוּף הַנָּע עַל־גַּבֵּי גּוּף אַחֵר אוֹ בְּסָמוּךְ לוֹ: ״מְקוֹם חִכּוּךְ הַיַּמִּים... רָצָה לוֹמַר, שְׂפָתוֹ״ (השרשים לגנאח, חפף). ״שֶׁנּוֹתְנִין לְהַלָּן מִן הַבָּתִּים אֲבָנִים וּמִכְשׁוֹלִין לְהַרְחִיק חִכּוּךְ הָעֲגָלוֹת״ (רש״י כתובות לא:). חִכּוּךְ הַסִּירָה וְהַסְּפִינָה בַּמַּיִם. חִכּוּךְ הַמָּטוֹס בְּשִׁכְבוֹת הָאֲוִיר. 2°. גֵּרוּד, שְׂרִיטָה קַלָּה: חִכּוּךְ עוֹר הַגּוּף שֶׁנֶּעֱקַץ עַל־יְדֵי יַתּוּשִׁים. 3*. מַחֲלַת־עוֹר הַגּוֹרֶמֶת גֵּרוּי וְגֵרוּד: ״וּשְׁאָר כָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת, כְּגוֹן חִכּוּךְ, גָּרָב״ (תענית יד.). ״מַתְרִיעִין עַל הַחִכּוּךְ בְּשַׁבָּת״ (בבא קמא פ:). 4° [בהשאלה] סִכְסוּךְ קַל, נִגּוּד, דִּין־וּדְבָרִים: ״וּמַה לִּי בְּכָל הָאֲמַתְלָאוֹת, דַּי לִי בְּחִכּוּכִים״ (עגנון, אלו קב). חִכּוּכִים וּמְרִיבוֹת בֵּין הַשְּׁכֵנִים. – [חִכּוּךְ־, חִכּוּכִים, חִכּוּכֵי־]

חִכּוּם⁂**, חיכום** ז׳ [מן חכם, חִכֵּם] דְּבַר חָכְמָה, חִדּוּד: ״פֶּתַח דְּבָרֶיךָ הֲבִינֵם בְּחִכּוּמִים״ (אם לא, יוצר ב׳ שבועות). ״יָצָא מְחֻכָּם בְּחִכּוּמִים״ (אשר מי, שחרית ב׳ ראש-השנה). חִכּוּמֵי לָשׁוֹן. – [חִכּוּם־, חִכּוּמִים, חִכּוּמֵי־]

חָכוֹר* ז׳ [מן חכר] חוֹכֵר, לוֹקֵחַ שָׂדֶה בַּחֲכִירָה – בִּשְׂכִירוּת קְבוּעָה: ״הָאֲרִיסִין וְהֶחָכוֹרוֹת״ (ביכורים א ב). – [חָכוֹר־, חָכוֹרוֹת]

חֲכוֹר* ז׳ [מן חכר, חָכַר] דְּמֵי חֲכִירָה: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ... וְאָמַר לוֹ: מָה אִכְפַּת לְךָ, הוֹאִיל וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ חֲכוֹרָהּ״ (בבא מציעא ט ד). ״אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ״ (בבא מציעא ט ו). – [חֲכוֹר־]

חִכּוּר°, חיכור ז׳ [מן חכר] דְּמֵי חֲכִירָה, חֲכוֹר: ״עָמַד וְחָכַר לוֹ שָׂדֶה וְהִפְסִיד חִכּוּרוֹ״ (עגנון, אלו רעח). – [חִכּוּר־]

חכחך [מן חכך]

~ פִּעְלֵל **חִכְחֵךְ**° פ״ע חִכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ, הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹת כְּעֵין כְּחִי־כְּחִי: ״חִכְחֵךְ הָאִכָּר וְעָנָה״ (טשרניחובסקי, שירים 407). ״רוֹטֵן מִי מִקָּרוֹב וּמְחַכְחֵךְ בִּגְרוֹנוֹ״ (בן־ציון, קיב). ״הֵשִׁיב קוֹבְקִי וְחִכְחֵךְ בִּגְרוֹנוֹ״ (ברש, א 275). – [לְחַכְחֵךְ, מְ־, יְ־]

חִכִּי°, חיכי ת׳ [מן חֵךְ] הַשַּׁיָּךְ לַחֵךְ: הַהֲגָאִים גיכ״ק הֵם הֲגָאִים חִכִּיִּים. – [חִכִּית, חִכִּיִּים, חִכִּיּוֹת]

חִכִּיָּה° נ׳ [מן חכה, חִכָּה] חִכָּיוֹן, צִפִּיָּה, הַמְתָּנָה. – [חִכִּיַּת־]

חִכָּיוֹן°, חיכיון ז׳ [מן א׳ חכה] חִכּוּי, צִפִּיָּה, הַמְתָּנָה אֲרֻכָּה: ״הַמַּצָּב שֶׁל חִכָּיוֹן, שֶׁהָיָה נָתוּן בּוֹ, עִנָּהוּ בְּלִי גְבוּל״ (ברש, א 372). ״עֲיֵפֵי חִכָּיוֹן, קְצַר נֶפֶשׁ״ (ש׳ שלום, שירים שיג). – [חִכְיוֹן־]

חַכִּים, חַכִּימָא ת׳ [ארמית, דניאל ב כא] חָכָם, נָבוֹן, פִּקֵּחַ: ״לֹא חַכִּים בְּיוֹתֵר וְלֹא אִישׁ דְּבָרִים״ (מגדלי מו״ס, צב). ״יָשִׁישׁ מֻמְחֶה וְחַכִּים וּבָקִי בְּהַטָּיָה״ (ביאליק, אלוף בצלות ו). ״וּמְשַׁבְּחִין וּמְפָאֲרִין לְחַכִּימִין יְהוּדָאִין״ (עגנון, כלה תמ). – [חַכִּימִין]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

– דֵּי לְחַכִּימָא בִּרְמִיזָא• [על־פי מדרש משלי כב, חנוך], לֶחָכָם מַסְפִּיק רֶמֶז קַל כְּדֵי שֶׁיָּבִין דָּבָר.

– יָנִיק וְחַכִּים• (קידושין לב:), תִּינוֹק וְחָכָם, קָטָן אֲבָל פִּקֵּחַ.

– יָנוּקָא דְּלָא חַכִּים וְלָא טִפֵּשׁ• (מנחות כט:), תִּינוֹק שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ טִפֵּשׁ, תִּינוֹק רָגִיל וּבֵינוֹנִי.

חָכִיר• ז׳ [מן חכר, חָכַר] חוֹכֵר, מִי שֶׁקִּבֵּל נֶכֶס מְסֻיָּם בַּחֲכִירָה: ״הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין וְהַקַּבְּלָנִין״ (מועד קטן יא:). – [חֲכִיר־, חֲכִירִים, חֲכִירֵי־]

חֲכִירָה•, חֲכִירוּת• נ׳ [מן חכר, חָכַר] שְׂכִירַת קַרְקַע אוֹ עֵסֶק, הֶסְכֵּם בֵּין בַּעַל נֶכֶס וּבֵין מְקַבֵּל הַנֶּכֶס עַל שִׁמּוּשׁ בַּנֶּכֶס בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם מְסֻיָּם: ״בְּבַעֲלֵי אֲרִיסִיּוֹת וַחֲכִירוֹת״ (ירושלמי ביכורים סד ב). ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ שֶׁנִּשְׁדְּפָה; אִם מַכַּת־מְדִינָה הִיא, מְנַכֶּה מִן הַחֲכִירוּת״ (רש״י בבא מציעא קג:). חֲכִירַת בֵּית־חֲרֹשֶׁת. חֲכִירַת הַמֶּכֶס. – [חֲכִירַת־, חֲכִירוֹת]

חכך [בחיקוי לקולות בטבע; ערבית: חַכַּ]

~ פָּע׳ **חָכַךְ• 1•** פ״י גֵּרֵד, שִׁפְשֵׁף: ״כָּל זְמַן שֶׁהֵן (הַמִּתְקוֹטְטִים) חוֹכְכִין זֶה אֶת זֶה״ (תוספתא בבא קמא ט כח). ״מַהוּ לָחֹךְ?״ (נזיר נט.). ״כֵּיוָן שֶׁגָּמַר לְבָרֵךְ, חוֹכֵךְ יָדָיו זוֹ בְּזוֹ וְאוֹמֵר מִתּוֹךְ הַהֲנָאָה״ (הזז, יעיש ג 9). ״תּוֹךְ שֶׁהוּא חוֹכֵךְ סַנְטֵרוֹ בְּגַבָּהּ שֶׁל כַּף הַיָּד״ (שמיר, עירום 20). ״חוֹכֵךְ עֵינַי כְּמִתְאַמֵּץ לִמְחוֹת קוּרֵי חֲלוֹם רַע״ (ליסיצקי, תולדות 81). **2•** פ״ע [בהשאלה] הִסֵּס, פִּקְפֵּק, הִתְקַשָּׁה בְּהַחְלָטָתוֹ: ״ר׳ עֲקִיבָא הָיָה חוֹכֵךְ בָּזֶה לְהַחֲמִיר״ (נדרים א א). ״וְאִם אָבִיו הָיָה חוֹכֵךְ בַּדָּבָר, לְבַסּוֹף הֲרֵי הָיָה עוֹשֶׂה רְצוֹנָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ״ (מנדלי מו״ס, רעו). ״וּכְלוּם מַה יֵּשׁ לַחֲכֹךְ בַּדָּבָר?״ (יהודה שטינברג, קסד). ״וַעֲדַיִן הוּא חוֹכֵךְ לוֹמַר... מִי יוֹדֵעַ אִם יִמְצָא קוֹנֶה לְדִירָתוֹ״ (בן־ציון, נז). ״נִכֶּרֶת הָיְתָה שֶׁחוֹכֶכֶת בְּדַעְתָּהּ הִיא״ (טביב, דרך 11). **3°**, הָגָה בְּהַדְגָּשַׁת הַחֵךְ, חִכְחֵךְ: ״כַּמָּה שָׂנוּא עַל מָרִינְקָא דִּבּוּר תּוֹסֵס וְחוֹכֵךְ זֶה״ (ביאליק, מאחורי ג). ״בַּחֲבָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מֵאוֹתִיּוֹת הַחֵךְ, הַשְׁפָּעַת הַלָּשׁוֹן הַהוֹלַנְדִית הַחוֹכֶכֶת״ (סוקולוב, אישים 388). – [לָחֹךְ או לַחֲכֹךְ בְּ־, אֶת־; חוֹכֵךְ, יַחְכֹּךְ]

~ פִּע׳ **חִכֵּךְ•** פ״י **1°**, גֵּרֵד, שִׁפְשֵׁף: ״אַלְתֶּר הָיָה מְחַכֵּךְ אֶת מִצְחוֹ כְּאִלּוּ צִרְעָה עוֹקַצְתּוֹ״ (מנדלי מו״ס, קכא). ״חָזַר הַמְחֻתָּן וְיָדוֹ מְחַכֶּכֶת בִּלְחָיָו וְצוֹעֵק״ (עגנון, כלה עד). **2•**, כִּעְכַּע, הוֹצִיא מִגְּרוֹנוֹ קוֹל צָרוּר וְעָמוּם כְּעֵין חִכּוּךְ: ״הִתְחִיל מְחַכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ כְּמָאן דִּמְחַכֵּךְ וְזוֹרֵק רֹק מִפִּיו״ (בראשית רבה סז). ״חִכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ, נִשְׁתַּעֵל שְׁתַּיִם וְשָׁלוֹשׁ פְּעָמִים״ (הזז, צל 17). – [לְחַכֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַכֵּךְ• 1•**, הִתְגָּרֵד, גֵּרֵד וְשִׁפְשֵׁף אֶת גּוּפוֹ בְּדָבָר־מָה: ״שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל וְנָפַל (הַכֹּתֶל) עַל הָאָדָם״ (בבא קמא ד ו). ״אֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים״ (בבא קמא ל.). ״מַעֲבִירִים יָדָם עַל כְּרֵסָם... גּוֹהֲקִים וּפוֹהֲקִים וּמִתְחַכְּכִים כְּדֶרֶךְ בְּנֵי־אָדָם״ (מנדלי מו״ס, פא). ״יוֹשְׁבִים לָהֶם הַמְלַמְּדִים וּמִתְחַכְּכִים בְּרָאשֵׁיהֶם״ (ברדיצבסקי, סיפורים צה). **2°** [בהשאלה ובדרך זלזול] הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת מְקֹרָב אֶל מִישֶׁהוּ, הִסְתּוֹבֵב עַל־יָדוֹ: ״עַל כָּל חֶסְרוֹנוֹתָיו תְּכַסֶּה אָמָּנוּתוֹ לְהִתְחַכֵּךְ בַּגְּבִיר הַזָּקֵן״ (ביאליק, אריה יא). ״הָיָה בְּוַדַּאי אֶחָד מִגְּדוֹלֵי הַמִּתְחַכְּכִים אֵצֶל סוֹפְרֵי הַ׳מָּשִׁיחַ׳״ (ברנר, א 439). – [לְהִתְחַכֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

חֲכָךְ• ז׳ [מן חכך] **1•**, מַחֲלַת־עוֹר הַגּוֹרֶמֶת לְגֵרוּי וּלְגֵרוּד קָשֶׁה: ״כַּמָּה חֲכָכִים בָּאָה עָלָיו!״ (בראשית רבה יט). **2°**, מָקוֹם מְגֹרָד וּמְחֻכָּךְ בָּעוֹר: ״עַל לוּחַ לִבָּהּ מִלְמַעְלָה... כְּמִין חֲכָךְ עָגֹל מְרֻגָּשׁ, כְּגֹדֶל מַטְבֵּעַ... וּלְעוֹלָם הַדִּבּוּר פּוֹגֵעַ וּמְשַׁפְשֵׁף דַּוְקָא בַּמָּקוֹם הַהוּא״ (ביאליק, מאחורי ג). ״הַסּוּסִים... שְׂרוּעֵי עֲצָמוֹת וּבַעֲלֵי חֲכָכִין״ (בן־ציון, נח). **3•** [בהשאלה] פֶּגַע, פֻּרְעָנוּת: ״חֲכָךְ גָּדוֹל נַעֲשָׂה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, כָּל מָקוֹם שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ שֶׁל ר׳ לִיעֶזֶר מַבֶּטֶת הָיָה נִשְׂרָף״ (ירושלמי מועד קטן פא ד). – [חֲכַךְ־, חֲכָכִים, חֲכָכֵי־]

חִכָּכוֹן°, חיככון ז׳ [מן חכך 2] הַסּוֹס, חֹסֶר בִּטָּחוֹן, מַאֲבוֹ שֶׁל מִי שֶׁחוֹכֵךְ בְּדַעְתּוֹ: ״אַנְשֵׁי הֲדַסִּיָּה שׁוֹקְלִים בְּדַעְתָּם וְנִרְאֶה כִּי חוֹכְכִים... נַחוּם רוֹאֶה חִכְכוֹנָם״ (ארד, ביתו 78—79). – [חִכְכוֹן־]

חַכְכָן° ז׳ [מן חכך, חָכַךְ] הַסְּסָן, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לַחֲכֹךְ בְּדַעְתּוֹ בְּטֶרֶם יַחְלִיט: ״אֶת אַדְמוּת טוֹפִיק אֲנִי לוֹקֵחַ, עַל אַפָּם שֶׁל הַחַכְכָנִים״ (ארד, ביתו 38). – [חַכְכָנִית, חַכְכָנִים, ־נִיּוֹת]

חַכֶּכֶת° נ׳ [מן חכך] אַדְמִימוּת דַּלַּקְתִּית הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חִכּוּךְ שְׁנֵי חֶלְקֵי עוֹר הַנּוֹגְעִים זֶה בָּזֶה (בְּבֵית־הַשֶּׁחִי, בַּמִּפְשָׂעָה וְכַדּוֹמֶה). – [חַכֶּכֶת־]

חַכְלִיל תו״ז [במקרא כתואר בלבד ובצורת סמיכות קדומה: חַכְלִילִי; בספרות המאוחרת צורה זאת גם כתואר בנפרד; המשמעות משוערת – לפי העניין]

1 ת׳ אֲדַמְדַּם, אָדֹם מְעַט: ״חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב״ (בראשית מט יב). ״מַה נָּעֲמוּ (הָעֲנָבִים) בְּנוֹצְצָם כְּבָרֶקֶת בְּזֹהַר אֲדַמְדַּם חַכְלִילִי״ (מאפו, יב). ״זִיו חַכְלִילִי הוּצַק שָׁמָּה״ (מאנה, שמש אביב). ״חַכְלִילַת־עַיִן שֶׁמֶשׁ יָרְדָה״ (מיכ״ל, 135). ״כִּתְמֵי אוֹר חַכְלִילִי עָלוּ, יָרְדוּ בְּפָנֶיהָ״ (ביאליק, עיניה). ״וְעֵין הַשָּׂטָן חַכְלִילַת־אוֹר קָרְעָה לִפְרָקִים אֶת יָם הַשְּׁחוֹר״ (כהן, שירים א יג).
2 ז׳ אֹדֶם, אַדְמִימוּת, סֹמֶק: ״חַכְלִיל כִּסָּה אֶת לְחָיֶיהָ וְתָקְעָה אֶת עֵינֶיהָ לָאָרֶץ״ (יהודה שטינברג, רסח). ״אָז שֶׁמֶשׁ כֶּתֶם דָּם שָׁקְעָה יָמָּה... וַתִּנְהַר פִּתְאֹם וַתֵּיף הַשְּׁמָמָה בְּחַכְלִיל גְּסִיסָה״ (שמעוני, שירים א יג). – [חַכְלִילָה, חַכְלִילִים, חַכְלִילוֹת]

– חַכְלִיל־הַזָּנָב°, צִפּוֹר־שִׁיר – ראה **חַכְלִילִית**.

חַכְלִילוּת, חַכְלִילִיּוּת° נ׳ [מן חַכְלִיל] אֹדֶם, אַדְמִימוּת: ״לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם? לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן״ (משלי כג כט—ל). ״יִפְעַת אַרְגָּמָן, חַכְלִילוּת הַשַּׁחַר״ (יל״ג, שירה ו). ״וְהִשְׁתַּפְּכָה חַכְלִילוּת עַל פְּנֵי כָּל הַמֶּרְחָב״ (יעקב שטינברג, ג). ״נִתְחַכְלְלוּ לְחָיֶיהָ חַכְלִילוּת גְּדוּשָׁה״ (ביאליק, איש הסיפון). ״מִמַּעַל לְרֹאשָׁם מִשְׂתָּרֵעַ מֶרְחָב תְּכֵלֶת הָרָקִיעַ עִם כִּתְמֵי חַכְלִילִיּוּתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כב, א). ״כְּלֹבֶן הַשְּׁלָגִים וּכְחַכְלִילִיּוּת הַפְּרָחִים״ (שטיינמן, זוגות א 9). – [חַכְלִילוּת־; חַכְלִילִיּוּת־]

חַכְלִילִית° נ׳ [מן חַכְלִיל] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּיכְלִיִּים

חכלילית (1/6)

בְּגֹדֶל דְּרוֹר, מְבַקֶּרֶת אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעוֹנַת הַגְּשָׁמִים (Phoenicurus). זְנָבָהּ בּוֹלֵט בְּצִבְעוֹ הָאָדֹם כְּעֵין חֲלוּדָה. מִצְחוֹ שֶׁל הַזָּכָר, צַוָּארוֹ וְחָזֵהוּ שְׁחוֹרִים, רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹ אֲפֹרִים. צֶבַע הַנְּקֵבָה אָפֹר־חוּם. הַמַּקּוֹר הַדַּק דְּמוּי־מַרְצֵעַ. הַחַכְלִילִית נִזּוֹנָה בַּחֲרָקִים. – [־לִיּוֹת]

חכלל [מִן חַכְלִיל]

~ פִּע׳ **חִכְלֵל**° פ״י הֶאְדִּים, הִסְמִיק: ״לוּ יָכֹלְתִּי כְּמוֹ דִמְדּוּמִים כָּל מִלָּה לְחַכְלֵל!״ (גרינברג, רחובות רא). – [לְחַכְלֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻכְלַל**°, ראה ערך מְחֻכְלָל.

~ הִתְ׳ **נִתְחַכְלֵל**°, נִמְלָא חַכְלִילוּת, הִסְמִיק: ״נִתְחַכְלְלוּ לְחַיֶּיהָ חַכְלִילוּת גְּדוּשָׁה״ (ביאליק, איש הסיפון). ״פַּרְצוּפָהּ נִתְחַכְלֵל וְנִתְעַגֵּל כִּדְלַעַת״ (שטיינמן, זוגות א 178). – [לְהִתְחַכְלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

חכם [אוגריתית: חכמ; ארמית: חֲכַם; ערבית: חַכֻּמַ]

~ פָּע׳ **חָכַם** פ״ע קָנָה בִּינָה, רָכַשׁ דַּעַת, הִשְׂכִּיל: ״שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר, לְמַעַן תֶּחְכַּם בְּאַחֲרִיתֶךָ״ (משלי יט כ). ״לֵךְ־אֶל־נְמָלָה עָצֵל, רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם״ (משלי ו ו). ״עַד אֶגְמֹר הַשַּׁ״ס וְחָכַמְתִּי בַּתּוֹרָה״ (ביאליק, המתמיד). – [לַחְכֹּם, חָכָם, יֶחְכַּם]

~ נִפְ׳ **נֶחְכַּם***, נָהַג בְּחָכְמָה: ״יֵשׁ חָכָם לְרַבִּים נֶחְכָּם, וּלְנַפְשׁוֹ הוּא נוֹאָל״ (בן־סירא לז יט). – [לְהֵחָכֵם, נֶחְכָּם, יֵחָכֵם]

~ פִּע׳ **חִכֵּם** פ״י לִמֵּד בִּינָה וְחָכְמָה: ״מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ״ (איוב לה יא). ״קָדוֹשׁ חִכְּמוֹ עֲנוַֹת הָעֵקֶב וּפְעֻלַּת צֶדֶק״ (ינאי, עח). ״הַאֻמְנָם חִכֶּמְךָ אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לִקְרֹא בְּנֵקֶל שׁוּרוֹת הֲפוּכוֹת?״ (שמעוני, הביבר 77). – [לְחַכֵּם אֶת־, מְחַכֵּם, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻכַּם**, ראה ערך מְחֻכָּם.

~ הִתְ׳ **הִתְחַכֵּם**, 1. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּחָכָם, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים הַנִּרְאִים כְּדִבְרֵי חָכְמָה, הִתְפָּאֵר בְּחָכְמָתוֹ: ״אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר״ (קהלת ז טז). ״אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ בְּפַשְׁטוּת, וְאַתָּה מִתְחַכֵּם לִי וּמַקִּיפֵנִי בִּפְסוּקִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קג). 2. חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת־חָכְמָה, נָהַג בְּעָרְמָה: ״הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, פֶּן־יִרְבֶּה״ (שמות א י). ״וְאַחַר־כֵּן יֵצֵא הַוָּלָד מִבֶּטֶן אִמּוֹ אֶל דֶּרֶךְ צָרָה מִבְּלִי תַּחְבּוּלָה שֶׁיִּתְחַכֵּם בָּהּ לְצֵאתוֹ״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״וַיֵּשֶׁב וַיִּתְחַכֵּם אֵיכָכָה יוּכַל לְהִמָּלֵט אֶת נַפְשׁוֹ״ (יוסיפון ו). ״הִתְחִיל לְהִתְחַכֵּם לְנֶגֶד יוֹם הַשִּׁשִּׁי הַקָּצָר מִבְּעוֹד שַׁחַר״ (ביאליק, יום השישי א). 3*. נַעֲשָׂה חָכָם, קָנָה דַּעַת: ״הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְחַכֵּם יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת״ (ברכות סג:). 4° [בלשון־הדיבור] הִתְלוֹצֵץ, חָמַד לָצוֹן, הִשְׁמִיעַ דְּבַר בְּדִיחָה: ״מַדּוּעַ נֶעֱלַבְתְּ, פְּתַיָּה, הֲרֵי רַק הִתְחַכַּמְתִּי״. – [לְהִתְחַכֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֶחְכִּים**, 1 פ״י הִקְנָה חָכְמָה וָשֵׂכֶל, לִמֵּד דַּעַת: ״עֵדוּת ה׳ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי״ (תהלים יט ח). ״תַּלְמִיד הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹתָיו״ (חגיגה יד.). 2* פ״ע חָכַם, קָנָה חָכְמָה וָדַעַת: ״לֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים״ (אבות ב ה). 3*, הֶעֱרִים, נָהַג בְּחָכְמָה וּבְעָרְמָה: ״עָמַד שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וְהֶחְכִּים עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (שמות רבה ז א). – [לְהַחְכִּים, מַ־, יַ־]

~ הָפְ׳ **הָחְכַּם**°, נַעֲשָׂה חָכָם יוֹתֵר, קָנָה תּוֹסֶפֶת חָכְמָה. – [מָחְכָּם, יָחְכַּם]

– **אוֹתִיּוֹת מַחְכִּימוֹת**°, **מִסְפָּרִים מַחְכִּימִים**°, [מגדול עוז, ה׳ אישות ד ט] כִּנּוּי לִכְתֻבּוֹת וּלְלוּחוֹת סְטָטִיסְטִיִּים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לְהַסְבִּיר וּלְהַקְנוֹת יְדִיעוֹת לַמְעַיֵּן בָּהֶם.

– **אֲוִירָא דְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים*** (בבא בתרא קנח:) [מאמר חז״ל בשבחה של ארץ־ישראל] הַשּׁוֹהֶה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מוֹסִיף חָכְמָה.

חָכָם תו״ז [ראה חכם] 1. בַּעַל שֵׂכֶל, נָבוֹן, פִּקֵּחַ: ״בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב, וּבֵן כְּסִיל תּוּגַת אִמּוֹ״ (משלי י א). ״אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ, וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ״ (ירמיה ט כב). ״הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ״ (קהלת ב יד). ״אֵיזֶהוּ חָכָם? הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם״ (אבות ד א). ״כָּל הָאוֹמֵר דְּבַר־חָכְמָה, אֲפִלּוּ בְּאֻמּוֹת־הָעוֹלָם, נִקְרָא חָכָם״ (מגילה טז.). 2. מֻמְחֶה בִּמְלַאכְתּוֹ, אָמָּן: ״אִישׁ־חָכָם לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת וּבַבַּרְזֶל... וְיֹדֵעַ לְפַתֵּחַ פִּתּוּחִים״ (דברי הימים ב ב ו). 3*. מְלֻמָּד, בָּקִי בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמַדָּע: ״חָכָם שֶׁדָּן אֶת הַדִּין״ (תוספתא יבמות ד ז). ״חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים... וְחַכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים״ (פסחים צד י). חַכְמֵי הַמַּדָּע. חוֹקֵר וְחָכָם. 5∴, תֹּאַר־כָּבוֹד לְרַב הָעֵדָה, מוֹרֵה־הוֹרָאָה – בְּיִחוּד אֵצֶל הַיְּהוּדִים הַסְּפָרַדִּים. [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חֲכַם־; חֲכָמָה, חַכְמַת־; חֲכָמִים, חַכְמֵי־; חֲכָמוֹת, חַכְמוֹת־]

– **חָכָם־בָּאשָׁה**°, כִּנּוּי בַּעֲדַת הַסְּפָרַדִּים לְרַב הָעֵדָה: ״וְרָץ בְּכָל כֹּחוֹ עַד בּוֹאוֹ אֶל הֶחָכָם־בָּאשָׁה וְהוֹדִיעַ כָּל הַסִּבָּה וְהַמִּקְרֶה״ (הזז, היושבת 15).

– **חָכָם בַּלַּיְלָה**°, כִּנּוּי־בְּדִיחָה לְשׁוֹטֶה מֻפְלָג (רַק כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן וְאֵינֶנּוּ בְּחֶבְרַת בְּנֵי־אָדָם נִתָּן לְחָשְׁבוֹ לְחָכָם): ״וַאֲנִי הַצָּעִיר הֲלֹא הָיִיתִי גַּם אֲנִי ׳חָכָם בַּלַּיְלָה׳״ (מגדלי מו״ס, שטו). ״וַיְהִי חָכָם בַּיּוֹם וְחָכָם בַּלַּיְלָה״ (ביאליק, אלוף בצלות א). ״אֵיךְ טִלְפְּנוּ, חָכָם בַּלַּיְלָה? הַמַּפְתֵּחַ אֵצֶל הָרוֹקֵחַ!״ (ד׳ שחם, שאלה 75).

– **חָכָם לְכְשֶׁיִּרְצֶה***, 1*. תֹּאַר שֶׁל־שֶׁבַח לְמִי שֶׁאֵינוֹ אוֹהֵב לִקְפֹּץ בָּרֹאשׁ וּלְהַפְגִּין בְּכָל הִזְדַּמְּנוּת אֶת חָכְמָתוֹ הַמְּרֻבָּה: ״רַבִּי מֵאִיר–חָכָם וְסוֹפֵר, רַבִּי יְהוּדָה–חָכָם לִכְשֶׁיִּרְצֶה״ (גיטין סז.). 2°. תֹּאַר שְׁלִילִי לְמִי שֶׁמַּעֲמִיד פְּנֵי תָּם, אֲבָל כְּשֶׁיִּרְצֶה וּכְשֶׁיִּהְיֶה כְּדַאי לוֹ יַפְגִּין אֶת חָכְמָתוֹ.

– **חֲכַם־הָרָזִים***, 1*. כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַיּוֹדֵעַ מַה בְּלֵב כָּל אָדָם וְאָדָם: ״הָרוֹאֶה אֻכְלוּסֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר: בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים״ (ברכות נח.). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְחָכָם מֻפְלָג, מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר: ״נִמְצָא שָׁם אֶחָד, חֲכַם הָרָזִים, שֶׁהוֹרָה כִּי אָמְנָם אִי־אֶפְשָׁר לְהַסִּית אֶת הַתּוֹשָׁבִים שֶׁיַּהַרְגוּ״ (קרליבך, הודו 54).

– **חָכָם לְהָרַע** [על־פי ירמיה ד כב], רָשָׁע נוֹכֵל, פִּקֵּחַ לְמַעֲשִׂים רָעִים: ״זָהִיר... בֵּין אֲנָשִׁים רָעִים וּמְחֻדָּדִים, חֲכָמִים לְהָרַע״ (ברקוביץ, הראשונים רא).

– **שְׁאֵלַת־חָכָם**∴, שְׁאֵלָה שֶׁמַּצִּיג תַּלְמִיד־חָכָם: ״שְׁאֵלַת־חָכָם – חֲצִי תְשׁוּבָה״ (מגדול עוז ה).

– **לְשׁוֹן־חֲכָמִים*** (חולין קלז:), כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית שֶׁהָיְתָה מְדֻבֶּרֶת בְּפִי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה – הַתַּנָּאִים וְתַלְמִידֵיהֶם, וּבָהּ נֶאֶמְרוּ וְנִכְתְּבוּ סִפְרֵי הַמִּשְׁנָה – לְהַבְדִּיל מִן לְשׁוֹן הַמִּקְרָא (״לְשׁוֹן תּוֹרָה״).

– **תַּלְמִיד־חָכָם***, **תַּלְמִיד־חֲכָמִים***, מְלֻמָּד בַּתּוֹרָה, לַמְדָן מֻפְלָג, בָּקִי וְיַדְעָן: ״אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד־חָכָם?... שֶׁמַּנִּיחַ חֶפְצוֹ וְעוֹסֵק בְּחֶפְצֵי שָׁמַיִם... כָּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ הֲלָכָה בְּכָל מָקוֹם וְאוֹמְרָהּ״ (שבת קיד.). ״אֵין שִׁבְחוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חֲכָמִים לִהְיוֹת מַנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ בְּרֶגֶל וְהוֹלֵךְ לוֹ״ (ירושלמי סוכה נג א). – [תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים]

– **חָכָם עַתִּיק**, כִּנּוּי לְחָכָם מֻפְלָג: ״חָכָם עַתִּיק הָיָה״ (יהודה שטינברג, קכח). [ובלשון אירוניה:] ״נַעֲשֵׂיתָ חָכָם יוֹתֵר מִדַּי, חָכָם עַתִּיק!״ (הזז, דלתות 69).

– **חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא**• (בבא בתרא יב.), דִּבּוּר חֲזַ"ל בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הֶחָכָם אֲשֶׁר יִתְרוֹן לוֹ עַל הַנָּבִיא.

– **חָכָם שֶׁל מַה־נִּשְׁתַּנָּה**° [על שום החכם "בסדר" ליל פסח, בין ארבעת הבנים, שכנגדם דברה תורה] כִּנּוּי הֲלָצִי־עֲמָמִי לְמִי שֶׁאֵינוֹ פִּקֵּחַ בְּיוֹתֵר.

– **אֵיזֶהוּ חָכָם? הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם**• (אבות ד א). **אֵיזֶהוּ חָכָם? הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד**• (תמיד לב.), **אֵיזֶהוּ חָכָם? הַמְקַיֵּם תַּלְמוּדוֹ**• (ספרי דברים יג), אִמְרוֹת חֲזַ"ל בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הֶחָכָם.

– **אֵין חָכָם כְּבַעַל הַנִּסָּיוֹן**^ (עקידה, שער יד), 1^. נִסְיוֹן הַחַיִּים וּמְסִבּוֹתֵיהֶם הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה הֶעָשִׁיר בְּיוֹתֵר. 2° [על־פי־רוב מצטטים את המימרה בהוראה:] כְּבָר הִתְנַסֵּיתִי בְּכָךְ, מִבְּשָׂרִי חָזִיתִי זֹאת.

– **חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם!**• (אבות א יא), מְתִינוּת וְשִׁקּוּל דַּעַת – חוֹבָה לֶחָכָם.

חֲכָמָה ת׳ [מן חָכָם] 1, בַּעֲלַת שֵׂכֶל, נְבוֹנָה, פִּקַּחַת: "וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן הָעִיר" (שמואל ב כ טז). 2, מֻמְחִית, בַּעֲלַת נִסָּיוֹן, אָמָנִית (בַּמִּקְרָא בְּיִחוּד בִּמְלֶאכֶת הַקִּינָה וְהַמִּסְפֵּד עַל מֵת, ירמיה ט טז). 3•, כִּנּוּי לִמְיַלֶּדֶת: "וּמְיַלְּדִין אֶת הָאִשָּׁה בַּשַּׁבָּת, וְקוֹרִין לָהּ חֲכָמָה" (שבת יח ג). – [חַכְמַת־, חֲכָמוֹת, חַכְמוֹת־]

חָכְמָה, חוכמה נ׳ [מן חָכָם] 1, פִּקְחוּת, תְּבוּנָה, הַכֹּשֶׁר לִשְׁקֹל כָּל דָּבָר בְּהִגָּיוֹן וּבְשֵׂכֶל יָשָׁר: "וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה׳, רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה" (ישעיה יא ב). "וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת מִצְרָיִם" (מלכים א ה י). "סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה" (אבות ג יג). 2, יְדִיעָה, דַּעַת, מֻמְחִיּוּת בְּאָמָּנוּת וְכַדּוֹמֶה: "וְכֹל אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה׳ חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה, לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ" (שמות לו א). 3°, מַדָּע, תּוֹרָה, מֶחְקָר: חָכְמַת יִשְׂרָאֵל [וראה עוד הצירופים להלן]. 4^ [בקבלה] כִּנּוּי לַסְּפִירָה הַשְּׁנִיָּה מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת שֶׁבַּקַּבָּלָה. 5° [בלשון עממית] עָרְמָה, חִדּוּד וַחֲרִיפוּת: "סֵדֶר, וְכָל דָּבָר בִּזְמַנּוֹ, בְּלִי דִחוּי, בְּפַשְׁטוּת בְּלִי 'חָכְמוֹת'" (סוקולוב, במראות 91). "הֲמוֹנֵי בֵּית־יִשְׂרָאֵל, הֲמוֹנִים פְּשׁוּטִים, יְהוּדִים שְׁלֵמִים בְּנַפְשָׁם, לְלֹא 'חָכְמוֹת' יְתֵרוֹת וּלְלֹא עֲקָמִימוּת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 224). "עוֹבְדֵי הַשֵּׁם הַפְּשׁוּטִים, שֶׁעוֹבְדִים אֶת בּוֹרְאָם בְּלֹא חָכְמוֹת" (עגנון, אורח 257). – [חָכְמַת־, חָכְמוֹת, חָכְמוֹת־]

– **חָכְמָה חִיצוֹנִית**^, כִּנּוּי לְמַדָּעִים חִלּוֹנִיִּים, לְהַבְדִּיל מִלִּמּוּדֵי קֹדֶשׁ: "שֶׁלֹּא יֵדְעוּ הַתַּלְמִידִים צָרְפָתִית וּשְׁאָר 'חָכְמוֹת חִיצוֹנִיּוֹת'" (אחד העם, ר).

– **חָכְמָה נִסְתָּרָה**^ [בראשי־תיבות: חֵ"ן] כִּנּוּי לְסִפְרוּת הַקַּבָּלָה.

– **חָכְמָה בִּינָה דַּעַת**^ [בראשי־תיבות: חַבַּ"ד] כִּנּוּי לְשִׁיטָה בַּחֲסִידוּת מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן מִלָּאדִי (בַּעַל הַ"תַּנְיָא").

– **חָכְמַת הָאֱלֹהוּת**^, תֵּיאוֹלוֹגְיָה, הַמֶּחְקָר בְּמַהוּת אֱלֹהִים.

– **חָכְמַת יִשְׂרָאֵל**°, סִפְרוּת הַמֶּחְקָר בְּתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל, סִפְרוּתוֹ, אֱמוּנָתוֹ, לְשׁוֹנוֹ תַּרְבּוּתוֹ, דִּבְרֵי־יָמָיו וְעוֹד.

– **חָכְמַת הַכּוֹכָבִים**^, אַסְטְרוֹנוֹמְיָה.

– **חָכְמַת הַטֶּבַע**^, מַדָּעֵי הַטֶּבַע לְסוּגֵיהֶם וּלְעַנְפֵיהֶם: בּוֹטָנִיקָה, זוֹאוֹלוֹגְיָה, פִיסִיקָה וְכוּ׳.

– **חָכְמַת הַיָּד**^, כִּירוֹמַנְטְיָה, נִחוּשׁ עֲתִידוֹ שֶׁל אָדָם לְפִי הַקְּמָטִים וְהַתָּוִים שֶׁבְּכַף־יָדוֹ.

– **חָכְמַת (חָכְמָה) יְוָנִית**• (סוטה מט:) הַפִּילוֹסוֹפְיָה וְהַסִּפְרוּת הַיְּוָנִית הָעַתִּיקָה.

– **חָכְמַת הַנֶּפֶשׁ**^, (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא יג) תּוֹרַת הַנֶּפֶשׁ, פְּסִיכוֹלוֹגְיָה.

– **חָכְמַת הַפַּרְצוּף**^, הַכָּרַת טִיבוֹ, אָפְיוֹ וּתְכוּנוֹתָיו שֶׁל אָדָם עַל־פִּי תָּוֵי פָּנָיו וְהַבָּעָתָם.

– **חָכְמַת הַצְּרִיפָה**^, אַלְכִּימְיָה.

– **חָכְמַת שְׁלֹמֹה**^ (סֵפֶר הַחָכְמָה), אֶחָד מִן הַסְּפָרִים שֶׁיֻּחֲסוּ לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, אַךְ לֹא הֻכְנַס לְכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ וְנִכְלַל בֵּין "הַחִיצוֹנִים".

– **חָכְמַת הַשִּׁעוּר**^, גֵּיאוֹמֶטְרִיָּה, הַנְדָּסָה.

– **בָּקִי בְּכָל שֶׁבַע הַחָכְמוֹת**°, יַדְעָן וְלַמְדָן גָּדוֹל, יָדָיו רַב לוֹ בְּכָל הַמַּדָּעִים [על־יסוד החלוקה, שהיתה מקובלת בימי־הביניים, של כלל המדע לשבעה ענפים ראשיים: חשבון, הנדסה, מוסיקה, אסטרונומיה, טבע, אלוהות, מדינאות; וכן על־יסוד הכתוב: "חכמות בנתה ביתה, חצבה עמודיה שבעה", משלי ט א]: "הִתְחִיל מְחַשֵּׁב אֶת עַצְמוֹ לְחַקְרָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ יְדִיעָה בְּכָל שֶׁבַע הַחָכְמוֹת" (מגדלי מו"ס, סב).

חַכְמוֹנִי° ת׳ [מן חכם] חָכָם, פִּקֵּחַ, נָבוֹן: "וְהִנֵּה נִקְרָה לִפְנֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ עֶלֶם אֶחָד חַכְמוֹנִי... אִישׁ־מְזִמּוֹת וּמְהִיר־עֵצָה" (ביאליק, תר׳ קישוט קנ). "פַּרְצוּף אַדְמוֹנִי, פַּרְצוּף חַכְמוֹנִי וְגַחְכוֹנִי" (שלונסקי, תר׳ קולא 15). – [חַכְמוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חָכְמוֹת נ׳ [מן חכם] חָכְמָה: "חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ" (משלי ט א).

חַכְמָן• ת׳ [מן חכם, חָכַם] 1, חָכָם מֻפְלָג: "בְּנוֹת צְלָפְחָד... חַכְמָנִיּוֹת הֵן, שֶׁלְּפִי שָׁעָה דִּבְּרוּ" (בבא בתרא קיט:). "הוּא הֶעֱבִיר אֶת כָּל הַחַכְמָנִים עַל דַּעְתָּם וּטְמָנָם בְּכִיסוֹ" (יהודה שטינברג, קכא). 2 (בנימת לגלוג] מִתְחַכֵּם: "וְהָיָה זֶה מַעֲשֶׂה לִסְתֹּר כְּנֶגֶד מַה שֶּׁכָּתַב חַכְמָן אֶחָד" (סוקולוב, אישים 236). – [חַכְמָנִית, חַכְמָנִים, חַכְמָנִיּוֹת]

חַכְמָנוּת° נ׳ [מן חַכְמָן] הִתְחַכְּמוּת, מַעֲשֵׂה חָכְמָה זוֹלָה: "וּמַה טִּיבוֹ שֶׁל הַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר, אִם לֹא הֲלִיכָה בְּמִישׁוֹר לְלֹא חַכְמָנוּת יְתֵרָה" (שטיינמן, במעגל 264). "רֵיחַ דּוֹחֶה שֶׁל חַכְמָנוּת וּמְלִיצָנוּת פּוֹגֵל מֵרֹאשׁ כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹמַר" (יזהר, צקלג 96). – [חַכְמָנוּת־]

חַכְמָנִי° ת׳ [מן חַכְמָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַכְמָנוּת, מְחֻכָּם: "נִתְחַיֵּךְ חִיּוּךְ חַכְמָנִי" (שניאור, סיפור קפד). "מַעֲשֵׂה עָרְמָה, תַּכְסִיס חַכְמָנִי" (נ׳ שחם, שיכון 108). – [חַכְמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חכר [קרוב אל שׂכר; ארמית: חֲכַר]

~ פָּע׳ **חָכַר**• פ"י 1°, שָׂכַר קַרְקַע אוֹ רְכוּשׁ אוֹ זְכוּת לְעֵסֶק וְכַדּוֹמֶה בִּמְחִיר מְסֻכָּם לְמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם. 2• [בהלכות התלמוד] שָׂכַר שָׂדֶה לִזְמַן מְסֻיָּם עַל־מְנָת לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַקַּרְקַע בְּחֵלֶק מִן הַיְבוּל: "מַה בֵּין שׂוֹכֵר לְחוֹכֵר? שׂוֹכֵר – בְּמָעוֹת, חוֹכֵר – בְּפֵרוֹת" (תוספתא דמאי ו ב). – [לַחְכֹּר, חוֹכֵר, יַחְכֹּר]

~ נִפ׳ **נֶחְכַּר**°, נִלְקַח בַּחֲכִירָה, נִשְׂכַּר לְשִׁמּוּשׁ לִתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם: שָׂדֶה שֶׁנֶּחְכַּר לִפְלוֹנִי. – [לְהֵחָכֵר, נֶחְכָּר, יֵחָכֵר]

~ הִפ׳ **הֶחְכִּיר**• פ"י מָסַר אֶת זְכוּת הַשִּׁמּוּשׁ בְּקַרְקַע, בִּנְכֶס וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה לִזְמַן מְסֻיָּם וּבְתַשְׁלוּם קָצוּב בְּכֶסֶף אוֹ בְּפֵרוֹת: "נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל שְׂדוֹתָיו שֶׁל מַחְכִּיר" (בבא מציעא קו.). הַמֶּמְשָׁלָה הֶחְכִּירָה אֶת אַדְמוֹתֶיהָ לַמִּתְיַשְּׁבִים הַחֲדָשִׁים. – [לְהַחְכִּיר, מַ־, יַ־]

~ הִפ׳ **הָחְכַּר** •, נִמְסַר בַּחֲכִירָה, נִמְסְרָה זְכוּת הַשִּׁמּוּשׁ עָלָיו תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם קָבוּעַ: "בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי: תֵּן לִי קַרְקַע, וְאָמַרְתִּי לְךָ: אֵין לִי קַרְקַע, בַּמֶּה חֲשַׁדְתַּנִי? – אָמַרְתִּי: שֶׁמָּא מָחְכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים הִיא" (שבת קכז:). רַבּוֹת מֵאַדְמוֹת הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת הָחְכְּרוּ לַמִּתְיַשְּׁבִים. – [מָחְכָּר, יָחְכַּר]

חַכְרָן ⁂ ז׳ [מן חכר, חָכַר] חוֹכֵר: "וַאֲרִיסִין וַחַכְרָנִין וְקַבְּלָנִים" (הרא״ש מועד קטן ב ד). "עַבְדְּכֶם אֲנִי, אֲדוֹנֵי הַחַכְרָנִים" (מנדלי מו״ס, רלב). "יְהוּדִי עַם־הָאָרֶץ, חַכְרָן כְּפָרִי" (ברקוביץ, הראשונים רצה). – [חַכְרַן־, חַכְרָנִים, חַכְרָנֵי־]

חֵל ז׳ רְאֵה חֵיל.

חֹל, חוֹל ז׳ [מן א. חלל] לֹא־קֹדֶשׁ, דָּבָר אוֹ זְמַן שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה: "וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל" (ויקרא י י). "כְּמַעֲשֵׂהוּ בַּחֹל כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בַּשַּׁבָּת" (פסחים ה ח). "אֶתְמוֹל יוֹם טוֹב, מָחָר–חֹל" (ביאליק, אסרו חג). – [חֹל־, חֻלִּים או חֻלִּין, חֻלֵּי־]

– **דֶּרֶךְ חֹל** (שמואל א כא ו), מִנְהָג שֶׁנּוֹהֲגִים לְגַבֵּי דְּבָרִים בִּלְתִּי־קְדוֹשִׁים שֶׁאֵינָם שַׁיָּכִים לַפֻּלְחָן הַדָּתִי.

– **יְמוֹת הַחֹל** °, הַיָּמִים הָרְגִילִים, יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, לְהַבְדִּיל מִימֵי שַׁבָּת אוֹ חָג.

– **חֹל־הַמּוֹעֵד** ⁂, **חֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד** • (מכילתא בוא ז), הַיָּמִים שֶׁבֵּין יוֹם רִאשׁוֹן וּבֵין יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹ שֶׁל סֻכּוֹת [בְּחוּ״ל – הַיָּמִים שֶׁבֵּין שְׁנֵי יְמֵי הֶחָג הָרִאשׁוֹנִים לְבֵין שְׁנֵי יְמֵי הֶחָג הָאַחֲרוֹנִים]

– **לִמּוּדֵי־חֹל** °, לִמּוּדִים כְּלָלִיִּים, שֶׁאֵין לָהֶם קֶשֶׁר לַדָּת (חֶשְׁבּוֹן, טֶבַע וְכוּ׳), לְהַבְדִּיל מִן "לִמּוּדֵי קֹדֶשׁ" (מִקְרָא, גְּמָרָא, תְּפִלָּה וְכוּ׳).

– **עָשָׂה שַׁבַּתּוֹ חֹל** •, [בהשאלה] לֹא כִּבֵּד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת עַל־יְדֵי סְעֻדָּה טוֹבָה וַחֲגִיגִית יוֹתֵר מִסְּעֻדָּתוֹ בִּימוֹת הַחֹל: "עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת" (שבת קיח.). "בַּעֲשׂוֹת אָבִי חֹל אֶת שַׁבַּתּוֹ מֵעָנְיִי" (ביאליק, שירתי).

– **חֻלִּין** • ז״ר 1. חֹל, לֹא־קֹדֶשׁ: "'לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ'–שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חֻלִּין" (תוספתא נדרים ד ו). "מָעוֹת חֻלִּין וּמָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ" (מעשר שני ב ה). 2. כִּנּוּי לִתְבוּאָה וּלְפֵרוֹת לְאַחַר שֶׁהֻפְרְשָׁה מֵהֶם תְּרוּמָתָם (דמאי ה ב ועוד). 3. זְבָחִים שֶׁלֹּא הֻקְדְּשׁוּ לְקָרְבָּן, לְהַבְדִּיל מִן הַקָּרְבָּנוֹת הַנִּקְרָאִים "קָדָשִׁים": "חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה" (פסחים כב.). 4. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים בְּסֵדֶר קָדָשִׁים, הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה, טְרֵפָה וּנְבֵלָה, סִימָנֵי טָהֳרָה וְכוּ׳.

– **חֻלֵּי־חֻלִּין** •, חֻלִּין גְּמוּרִים, חֻלִּין לַחֲלוּטִין – הַהֵפֶךְ הַגָּמוּר מִן "קָדְשֵׁי קָדָשִׁים": "שֶׁכְּשֵׁם לְבֵין קָדְשֵׁי־הַקֳּדָשִׁים לְבֵין חֻלֵּי־חֻלִּין, כָּךְ בֵּין דּוֹרֵנוּ לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי" (ירושלמי גיטין מח ב). "הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין שָׁם לְכָאן כַּהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין חֻלֵּי־חֻלִּין לְקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים" (הזז, יעיש ג 162).

– **שִׂיחַת־חֻלִּין** •, שִׂיחָה רְגִילָה בְּעִנְיְנֵי יוֹם־יוֹם: "אֲפִלּוּ שִׂיחַת־חֻלִּין שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים צְרִיכָה תַּלְמוּד" (עבודה זרה יט:).

– **חֻלִּין הוּא לְךָ** •, אֵין זֶה לְפִי כְּבוֹדְךָ, חָלִילָה לְךָ: "חֻלִּין הוּא לְךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה!" (ברכות לב.). "דָּבָר זֶה אֵינוֹ מִמִּדּוֹתָיו וְחֻלִּין הוּא לוֹ" (מנדלי מו״ס, קצג).

חָל פ״ע ראה **חוּל, חיל.**

א. **חלא** [צורת־משנה של א. חלה]

~ פָּע׳ **חָלָא** פ״ע חָלָה: "וַיֶּחֱלֶא אָסָא... בְּרַגְלָיו" (דברי הימים ב טז יב).

~ הִפ׳ **הֶחֱלִיא** פ״י הֶחֱלָה, גָּרַם לְמַחֲלָה: "וַה׳ חָפֵץ דַּכְּאוֹ, הֶחֱלִי [= הֶחֱלִיא]" (ישעיה נג י). "דּוֹדִי אֲשֶׁר לִבִּי בְּעֵינָיו הֶחֱלִיא" (גבירול, ה 26). "(הַיַּיִן) יַשִּׁק וְיַשִּׁךְ, יַחֲלִיא גַם יַחֲלִים" (משה אבן־עזרא, א 64). "וְאִם יִהְיֶה מֵעִנְיַן הַצּוֹם, יֹאמַר לְךָ: הִזָּהֵר, כִּי יַחֲלִישׁ אוֹתְךָ וְיַחֲלִיאֲךָ" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). "וְנָקְבָה עֵינוֹ אֶת הַלֵּב הַהוּא וְהֶחֱלִיאָה אוֹתוֹ עַד מָוֶת" (ביאליק, מגילת ח). "מוּטָב שֶׁלֹּא תְהֵא מַחֲלִיאוֹ וְלֹא תִצְטָרֵךְ לְרַפְּאוֹתוֹ" (מנדלי מו״ס, קנב). – [לְהַחֲלִיא, מַ־, יַ־]

ב. **חלא** [ראה חֶלְאָה]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִיא** • פ״ע נִתְלַכְלֵךְ, הֶחֱלִיד: "וּפֵרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ וּמָעוֹת שֶׁהֶחֱלִיאוּ" (מעשר שני ד ב). "אַל תַּאֲמִין בְּשׂוֹנֵא לָעַד, כִּי כִּנְחֹשֶׁת רוֹעוֹ יַחֲלִיא" (בן־סירא יב י). "וְדַלְתוֹת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר הֶחֱלִיאוּ מֵרֹב יָמִים נִפְתְּחוּ לִרְוָחָה בְּקוֹל שְׁרֵקָה וַחֲרָקָה" (ביאליק, אגדת שלושה טז). "נִתְרוֹקַן הַבַּיִת... נִתְמַרְטְטוּ הַפָּרוֹכִיּוֹת וְהֶחֱלִיאוּ מְנוֹרוֹתָיו" (עגנון, סמוך 231). – [לְהַחֲלִיא, מַחֲלִיא, יַ־]

חֶלְאָה נ׳ [ראה ב. חלא] זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ: "סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָה בָהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה" (יחזקאל כד ו). "לֹא רָחַץ מֵחֶלְאָה בְּסַחְבוֹת חֻתָּלְתִּי" (ביאליק, הרהורי לילה). [ובהשאלה:] "לְטַהֲרָם מֵחֶלְאַת עַבְדוּתָם הַפְּנִימִית" (אחד העם, שלז). "כִּי יָקוּם הָעָם, עַם נִקָּה מֵחֶלְאַת הַגָּלוּת" (טשרניחובסקי, שירים 122). "הוּא, חַפֵּץ, חֶלְאַת הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, אַל יִתְוַכַּח אִתָּם" (ברנר, א 394). "חֶלְאַת אָדָם, חֶלְאַת חַיָּה" (שמעוני, הביבר 209). "מְבוֹר גָּלוּת, מִיוַן חֶלְאָה" (ש׳ שלום, שירים רצב). [חֶלְאַת־, חֲלָאוֹת, חֶלְאוֹת־]

חֲלָאִים ז״ר מן חֳלִי. **חֳלָאִים** ז״ר מן חֳלִי.

חָלָב ז׳ [אוגריתית: חלב; ארמית: חֲלַב; ערבית: חַלִיב] 1. נוֹזֵל לָבָן הַנִּפְרָשׁ מִבַּלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת (שָׁדַיִם, עֲטִינִים) בְּגוּף הָאִשָּׁה וּנְקֵבַת בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַיּוֹנְקִים, מְשַׁמֵּשׁ לַהֲנָקַת הַתִּינוֹק. הֶחָלָב מֻרְכָּב מִמַּיִם (כְּ־87%), חֶלְבּוֹן (כְּ־3,5%), שֻׁמָּן (כְּ־3,5%), סֻכָּר (כְּ־4,5%), מִינֶרָלִים וּוִיטָמִינִים (כְּ־0,7%): "חֶמְאָה וְחָלָב" (בראשית יח ח). "חֲלֵב עִזִּים" (משלי כז כז). 2. סֵמֶל וּמָשָׁל לְדָבָר שֶׁצִּבְעוֹ לָבָן וָצַח: "זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג, צַחוּ מֵחָלָב" (איכה ד ז). "צִדֵּיהֶם הַזַּכִּים מֵחָלָב" (ביאליק, משירי הקיץ ב). – [חֲלֵב־, חֲלָבוֹ]

– **חָלָב רָזֶה** °, חָלָב שֶׁהוּצָא מִמֶּנּוּ רֹב שֻׁמָּנוֹ, הַמֵּכִיל אָחוּז נָמוּךְ שֶׁל שֻׁמָּן.

– **חֲלַב־בֵּיצִים** •, חֶלְבּוֹן הַבֵּיצָה: "חֶלְמוֹן אָסוּר, וְכָל שֶׁכֵּן חֲלַב־בֵּיצִים" (ירושלמי תרומות מז ב).

– **חֲלַב־יוֹנִים** °, נוֹזֵל חֲלָבִי שֶׁהַיּוֹנִים פּוֹלְטוֹת מִתּוֹךְ הַזֶּפֶק וְזָנוֹת בּוֹ אֶת גּוֹזָלֵיהֶן בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לְהִתְבַּקְּעוּתָם מִן הַבֵּיצִים.

– **חֲלַב־צִפּוֹר (צִפֳּרִים)** °, מָשָׁל לְמָזוֹן יָקָר וּמְעֻדָּן בְּיוֹתֵר: "מִכָּל טוּב וָטוּב עַד 'חֲלַב־צִפּוֹר'" (מנדלי מו״ס, שצג). "יַעֲקֹב שִׁמְשׁוֹן לֹא הָיָה חָסֵר כְּלוּם, מֵחֲלַב צִפּוֹר עַד קְלִפַּת הַשּׁוּם" (עגנון,

ללא ציון - מקרא; • תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

כלה ר). "הֱבִיאַנִי בְּשִׂמְחָה לְבֵיתוֹ וְנָתַן לִי מַחֲלֵב צִפֳּרִים – מִמֵּיטַב פִּתּוֹ וְיֵינוֹ" (סדן, ממחוז קיח).

– **חֲרִיץ־חָלָב** (שמואל א יז יח), גְּבִינָה.

– **טְלֵה־חָלָב** (שמואל א ז ט), טָלֶה רַךְ, יוֹנֵק חָלָב.

– **כְּלֵי־חָלָב**°, כֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לַאֲכִילָה אוֹ לְבִשּׁוּל שֶׁל מַאַכְלֵי חָלָב בִּלְבָד, לְהַבְדִּילָם מִ"כְּלֵי־בָשָׂר".

– **מוּצְרֵי־חָלָב**°, מְזוֹנוֹת מְיֻצָּרִים מֵחָלָב: גְּבִינוֹת שׁוֹנוֹת, חֶמְאָה, שַׁמֶּנֶת וְכַדּוֹמֶה.

– **שְׁבִיל (נְתִיב)־הֶחָלָב**°, גָּלַקְסְיָה, כִּנּוּי לִרְצוּעָה עַרְפִלִּית עֲצוּמָה הַנִּרְאֵית עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׁמַיִם וְהַמֻּרְכֶּבֶת מִמִּלְיַארְדִים שֶׁל כּוֹכָבִים בְּצֵרוּף כַּמֻּיוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל חֹמֶר בֵּינְכוֹכָבִי (גַּז וְאָבָק). חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל קְרָאוּהָ בְּשֵׁם "נְהַר דִּי־נוּר" (נְהַר הָאֵשׁ) (על־פי דניאל ז י).

– **שִׁנֵּי־חָלָב**• [על־פי קידושין כד:] שִׁנָּיו הָאַרְעִיּוֹת שֶׁל הַיֶּלֶד בְּגִיל הָרַךְ הַמִּתְחַלְּפוֹת בְּשִׁנַּיִם קְבוּעוֹת בְּגִיל הַנְּעוּרִים.

– **גְּמוּל מֵחָלָב**, תִּינוֹק שֶׁנִּגְמַל מִן הַיְנִיקָה (ישעיה כח ט).

– **דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנוֹ** [על־פי שיר השירים ד יא], הוּא מְדַבֵּר דְּבָרִים נְעִימִים וְנָאִים, הוּא מְדַבֵּר חֲלָקוֹת.

– **זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ**, שׁוֹפַעַת כָּל טוּב – מִשְׁבָחֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּמִּקְרָא (שמות ג ח ועוד).

– **עֲדַיִן הֶחָלָב בֵּין שִׁנָּיו**÷ (הקנה, מצוות ייבום), עוֹדֶנּוּ צָעִיר וָרַךְ.

חלב [מן חָלָב]

~ פָּע' **חָלַב**• פ"י הוֹצִיא חָלָב מֵעֲטִינֵי בְּהֵמָה עַל־יְדֵי סְחִיטָה וּלְחִיצָה: "שֶׁחָלַב אֶת הָעֵז" (טהרות ג ג). "אוֹחֲזִים בְּקַרְנֵי הַפָּרָה וְחוֹלְבִים אוֹתָהּ" (קלצקין, כתבים 34). "טוֹבִיָּה הַחוֹלֵב" (ברקוביץ תר' טוביה) 2 פ"ע [חלבה] שָׁפְעָה (בְּהֵמָה) חָלָב: "רֹב בְּהֵמוֹת אֵין חוֹלְבוֹת אֶלָּא אִם כֵּן יוֹלְדוֹת" (בכורות כ:). – [לַחֲלֹב אֶת־; חוֹלֵב, יַחֲלֹב]

~ נִפ' **נֶחֱלַב**• 1, הוּצָא מִמֶּנּוּ חָלָב: "הָעִזִּים יוֹצְאוֹת צְרוּרוֹת לְיַבֵּשׁ, אֲבָל לֹא לֵחָלֵב" (שבת ה ב, לפי הערוך, וכן שבת נג:). "שִׁנְּתָה (הַפָּרָה) אֶת טַעְמָהּ וְעָמְדָה מֵהֵחָלֵב" (ברקוביץ, תר' טוביה כה). "הָעִנְיָן נִתְקַלְקֵל, בַּעֲווֹנוֹתַי, וְהַכֹּתֶל לֹא נֶחֱלַב עַד הַיּוֹם" (ביאליק, ספיח ה). 2°, הוּצָא מֵעֲטִינֵי הַבְּהֵמָה: הֶחָלָב נֶחֱלָב בְּיָדַיִם אוֹ בְּמַכְשִׁיר מְיֻחָד (מַחְלוֹב). –[לְהֵחָלֵב, נֶחֱלָב, יֵחָלֵב]

~ הִפ' **הֶחֱלִיב**° פ"י [על־יסוד נוסח בתוספתא שבת ט כב] חָלַב, הוֹצִיא חָלָב: "כּוֹרֵעַ הָרוֹעֶה וּמַחֲלִיב לְתוֹךְ כַּדֵּיהֶן שֶׁל נָשִׁים" (עגנון, תמול 337). "כְּאִלּוּ הֵן שָׁבוֹת מֵהַחֲלִיב הָאֵדִים הַלְּבָנִים בֶּהָרִים" (שניאור, שירים קמז). – [לְהַחֲלִיב, מַ־, יַ־]

–(**בְּהֵמָה) חוֹלֶבֶת**•, 1•, בְּהֵמָה שֶׁעֲטִינֶיהָ שׁוֹפְעִים חָלָב (בכורות כ:). 2° [בהשאלה] עִנְיָן שׁוֹפֵעַ רְוָחִים טוֹבִים.

חֵלֶב

ז' [פיניקית: חלב; ארמית: חֶלְבָּא; ערבית: חִ'לְבּ קרום הכבד] 1, שֻׁמָּן הַמָּצוּי בְּגוּפָם שֶׁל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים, בְּיִחוּד עַל־יַד הַקְּרָבַיִם. הַחֵלֶב הַנִּמְכָּר בַּשּׁוּק מוּפָק בְּעִקָּר מִן הַבָּקָר אוֹ מִן הַצֹּאן. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְתַעֲשִׂיַּת נֵרוֹת, סַבּוֹן וְעוֹד: "כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא ג יז). "שְׁחִיטָתוֹ... וְהֶקְטֵר חֲלָבָיו" (פסחים ו א). 2, שֹׁמֶן, מִשְׁמָן, הַחֵלֶק הַשָּׁמֵן וְהַטּוֹב בְּיוֹתֵר: "וְאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ" (בראשית מה יח). "חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ" (תהלים קמז יד). – [חֵלֶב־, חֶלְבּוֹ; חֲלָבִים, חֶלְבֵי־]

– **חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ**° [על־יסוד הצמד הרווח במקרא של "דם" ו"חֵלב", בהשאלה] מֵיטַב כֹּחוֹתָיו, דַּם תַּמְצִיתוֹ, עִקַּר חִיּוּנִיּוּתוֹ: "כְּדֵי לְהַסְפִּיק צָרְכֵי בַּיִת בְּצִמְצוּם, מַקְרִיב אִישׁ עִבְרִי אֶת חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קנא). "אָז תּוֹצִיא הַשּׁוּקָה אֶת חֶלְבָּהּ וְדָמָהּ" (ביאליק, שירתי). [ובהשאלה:] "הַלְּשׁוֹנוֹת הַלּוֹעֲזִיּוֹת... גּוֹרְמוֹת לְמַעֵט אֶת חֶלְבָּהּ וְדָמָהּ שֶׁל הָעִבְרִית וּלְהָתֵשׁ כֹּחָהּ" (ביאליק, הספר העברי ג).

– **טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבּוֹ** (תהלים קיט ע), נֶאֱטַם וְנִטַּמְטֵם לִבּוֹ.

חַלְבָּה°, ראה חַלְוָה.

חִלְבָּה÷, חילבה

נ' [ערבית: חֻלְבַּה] צֶמַח־מִסְפּוֹא מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְפָּרָנִיִּים (Trigonella Foenum graecum). בְּעִבְרִית שְׁמוֹ "גַּרְגְּרָנִית יְוָנִית". זַרְעֵי הַחִלְבָּה עֲרוּכִים בְּתַרְמִילִים אֲרֻכִּים, מְשַׁמְּשִׁים בִּרְפוּאָה וְגַם לְמַאֲכָל, בְּיִחוּד בְּקֶרֶב הָעַרְבִים וּבְנֵי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח. – [חִלְבַּת־]

חֶלְבּוֹן•

ז' [מן חָלָב] [במקרא, יחזקאל כז יח, "יין חֶלבון" – כנראה שם־מקום] 1°, חֹמֶר אוֹרְגָנִי (Protein) הַמֻּרְכָּב מֵאַבְנֵי־יְסוֹד הַמְּכֻנּוֹת חֻמְצוֹת אֲמִינִיּוֹת, בְּנוּיֵי מִפַּחְמָן, חַמְצָן, מֵימָן, חַנְקָן, וְלִפְעָמִים גַּם גָּפְרִית. הַחֶלְבּוֹן הוּא הַחֹמֶר הַיְסוֹדִי בַּפְּרוֹטוֹפְּלַסְמָה שֶׁבְּתָאֵי הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ, וּמִשּׁוּם כָּךְ הוּא הַמַּרְכִּיב הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר בְּכָל הַחֳמָרִים הַבִּיּוֹלוֹגִיִּים. 2•, הַחֵלֶק הַלָּבָן שֶׁבַּבֵּיצָה, לְהַבְדִּיל מִן הַחֵלֶק הַצָּהֹב בָּהּ הַנִּקְרָא "חֶלְמוֹן": "לָבָן חֶלְבּוֹן" (ירושלמי תרומות מז ב). "חֶלְבּוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְמוֹן מִבִּפְנִים" (עבודה זרה מ.). 3°, כִּנּוּי לַחֵלֶק הַלָּבָן שֶׁבְּתוֹךְ גַּלְגַּל־הָעַיִן: "וְעֵינוֹ הַיְמָנִית... חֶלְבּוֹנָהּ נִתְרַחֵב וּכְאִלּוּ אֵינָהּ מַכֶּרֶת בָּנוּ כְּלָל" (ביאליק, החצוצרה ב). "הַכּוּשִׁית... לְטֻשָׁה עָלָיו שְׁנֵי חֶלְבּוֹנוֹת עֵינֶיהָ" (ברנר, א 402). – [חֶלְבּוֹן־, חֶלְבּוֹנִים, חֶלְבּוֹנֵי־, גם חֶלְבּוֹנוֹת]

חֶלְבּוֹנִי°

ת' [מן חֶלְבּוֹן] 1, הַמֵּכִיל חֶלְבּוֹן: הַבָּשָׂר, הַגְּבִינָה וְכו' מְכִילִים חֳמָרִים חֶלְבּוֹנִיִּים. 2, דּוֹמֶה לְחֶלְבּוֹן אוֹ לְחָלָב: "נִגְמְאָה מְעַט מִן הַחֶלְבּוֹנִי הַכַּלְבּוֹנִי הַזֶּה, לְשֵׁם תַּאָבוֹן" (ביאליק, שור אבוס ב). – [חֶלְבּוֹנִית, חֶלְבּוֹנִיִּים, חֶלְבּוֹנִיּוֹת]

חֲלָבִי°

ת' [מן חָלָב] 1, דּוֹמֶה לְחָלָב, שֶׁהוּא כְּגוֹן הֶחָלָב: "הַצְּחוֹק בִּדְמוּת נוֹזֵל לָבָן, חֲלָבִי" (שטיינמן, זוגות א 47). "הִתְעַבָּה חִשּׁוּק בָּהִיר חֲלָבִי שֶׁל עֲרָפֶל" (יזהר, צקלג 102). הַיּוֹנָה מַאֲכִילָה אֶת גּוֹזָלֶיהָ מִיץ חֲלָבִי. 2, הַמְיֻעָד לְמַאַכְלֵי חָלָב: כְּלֵי־מִטְבָּח חֲלָבִיִּים [לְהַבְדִּיל מִן "כֵּלִים בְּשָׂרִיִּים"]. –[חֲלָבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

– **הָעִגּוּל הַחֲלָבִי**÷ (רלב"ג איוב כו יג), שְׁבִיל־הֶחָלָב שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

חֶלְבִּי°

ת' [מן חֵלֶב] עָשׂוּי כְּעֵין חֵלֶב, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַחֵלֶב (קאנון ג יג). – [חֶלְבִּית, ־בִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

חֲלָבִיּוּת÷

נ' [מן חָלָב] טִבְעוֹ וּתְכוּנָתוֹ שֶׁל הֶחָלָב: "הַטַּף... נוֹטִים אֶל הַחֲלָבִיּוּת מִצַּד מְזוֹנָם" (קאנון א ב). – [חֲלָבִיּוּת־]

חַלְבֵּיץ•

ז' [חָלָב + בֵּיצָה] שֵׁם צֶמַח שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (שביעית ז ב). סְבוּרִים כִּי כֵן נִקְרָא הַשֹּׁרֶשׁ אוֹ הַפְּקַעַת שֶׁל נֵץ־הֶחָלָב – ראה נֵץ־הֶחָלָב.

חֲלַבְלָבִי° ת׳ [מן חָלָב] לְבַנְבַּן־סָמִיךְ: ״נִשְׁאַר עוֹמֵד בְּתוֹךְ תֹּהוּ־וָבֹהוּ דָּלוּחַ, חֲלַבְלָבִי־אַדְמוֹנִי״ (שניאור, פנדרי ב 160). ״נִתְנוֹפְפוּ עֲבִיבֵי הֶעָשָׁן הַחֲלַבְלָבִיִּים שֶׁל פִּגְזֵי הַשְּׁרַפְנֶל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 377). – [חֲלַבְלָבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

חלבלוב

חֲלַבְלוּב[^] ז׳ [מן חָלָב; ארמית: חֲלַבְלוּבָא; ערבית: חִלִבְלַאבּ] שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחִים הַמִּצְטַיְּנִים בְּמִיץ חֲלָבִי מְגָרֶה הַנִּמְצָא בְּגוּפָם. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִינֵי חֲלַבְלוּבִים הַגְּדֵלִים בָּר וְגַם מִינִים הַמְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי נוֹי (Euphorbia)–[חֲלַבְלוּב, חֲלַבְלוּבִים, ־בֵי־]

חַלְבָּן° ז׳ [מן חלב, חָלַב] 1. עוֹסֵק בְּמֶשֶׁק חָלָב. 2. מוֹכֵר אוֹ מְחַלֵּק חָלָב לַצַּרְכָנִים [בלשון המדוברת רווחת ההגייה: חַלְבָּן] – [חַלְבָּנִית, חַלְבָּנִים, ־בָנֵי־, ־בָנִיּוֹת]

חֶלְבְּנָה נ׳ [מן חָלָב אוֹ חֵלֶב; אכדית: baluḫḫu; ארמית: חֶלְבְּנִיתָא; יוונית: galbanum] מִין שְׂרָף שֶׁל עֵץ, בַּעַל רֵיחַ חָרִיף. הַחֶלְבְּנָה הִיא אֶחָד מִסַּמֵּי הַקְּטֹרֶת שֶׁהִקְטִרוּ בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ (שמות ל לד). יֵשׁ סְבוּרִים שֶׁהִיא שְׂרָף שֶׁל הַצֶּמַח הַסּוֹכְכָנִי Ferula galbaniflua (אֶחָד מִמִּינֵי הַכֶּלֶךְ) שֶׁהוּבָא מִפָּרַס אוֹ מֵהֹדּוּ הַמִּזְרָחִית.–[חֶלְבְּנַת־]

חַלְבָנוּת° נ׳ [מן חַלְבָּן] שִׁוּוּק הֶחָלָב, מְכִירָתוֹ, חֲלֻקָּתוֹ וְכוּ׳. – [חַלְבָנוּת־]

חַלְבֵּיץ*, ראה חַלְבֵּיץ.

חֲלַגְלוֹגָה* נ׳ (שביעית ט א) שֵׁם אַחֵר לַצֶּמַח רְגֵלָה – רְאֵה רְגֵלָה. – [חֲלַגְלוֹגוֹת גם חֲלַגְלוֹגִין]

א. **חלד** [מן חֲלוּדָה]

~ נפ׳ **נֶחֱלַד**°, הִתְכַּסָּה חֲלוּדָה, עָלְתָה עָלָיו שִׁכְבַת חֲלוּדָה בְּהַשְׁפָּעַת רְטִיבוּת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: מַסְמֵר שֶׁנֶּחֱלַד. – [לְהֵחָלֵד, נֶחֱלָד, יֵחָלֵד]

~ הפ׳ **הֶחֱלִיד**° 1. פ״ע נֶחֱלַד, עָלְתָה עָלָיו חֲלוּדָה: ״מוֹכְנִיּוֹת עֲזוּבוֹת... עוֹמְדוֹת וּמַחֲלִידוֹת בְּקֶרֶן זָוִית״ (מנדלי מו״ס, רמח). הַבַּרְזֶל הֶחֱלִיד בָּרְטִיבוּת. 2. פ״י הֶעֱלָה עָלָיו חֲלוּדָה, גָּרַם שֶׁיֵּחָלֵד: הָרְטִיבוּת מַחֲלִידָה בַּרְזֶל וּמַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת. [גם בהשאלה] ״כְּבָר אַתָּה נִמְאַסְתָּ לִי כְּעֶצֶם בַּגָּרוֹן... הֶחֱלַדְתַּנִי חֲלוּדָתְךָ כְּרָקָב בַּעֲצָמוֹת!״ (הזז, היושבת 167). – [לְהַחֲלִיד, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחֳלַד, הָחְלַד**° פ״ע נֶחֱלַד, עָלְתָה עָלָיו חֲלוּדָה: ״נִשְׁלוּ צִפָּרְנֵיכֶם–אֵלֶּה כְּבָר הָחֳלָדוּ״ (שניאור, שירים קמו). סַכָּנָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסַכִּין מָחְלָד. – [מָחְלָד, יָחְלַד]

ב. **חלד** [ראה חֻלְדָּה; ארמית: חֲלַד]

~ פָּע׳ **חָלַד*** פ״י חָפַר, חָתַר בָּאֲדָמָה: ״כְּחֻלְדָּה זוֹ שֶׁחוֹלֶדֶת בְּעִקָּרֵי בָתִּים״ (פסחים קיח; לפי כ״י מינכן; בספרינו: הַדָּרָה) ״מִי שֶׁהוּא נוֹבֵר שָׁם וְחוֹלֵד, חוֹלֵד״ (שלונסקי, לירים ב 61). ״חֳלִי הוּא... שֶׁחוֹלֵד בְּעִקָּרֵי הַנְּשָׁמָה וְרוֹדֵד אָדָם תַּחְתָּיו״ (שנהר, ב 385). ״טָרַח כִּנְמָלָה וּכְאָשׁוּת זוֹ שֶׁהִיא חוֹלֶדֶת בַּקַּרְקַע״ (הזז, היושבת 263). – [לַחֲלֹד, חוֹלֵד, יַחֲלֹד]

~ פִּע׳ **חִלֵּד*** פ״י חָפַר, חָתַר: ״הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶן מְחִלִּים־מְחִלִּים מִלְּמַטָּן וְהֵם מְחַלְּדִין בָּהֶם עַד שֶׁהֵם בָּאִים תַּחַת הַר הַזֵּיתִים״ (פסיקתא רבתי קמו.). – [לְחַלֵּד, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִיד*** פ״י 1.* חָפַר, חָתַר: ״מַרְחִיקִין אֶת הַזְּרָעִים וְכוּ׳ (מִן הַכֹּתֶל)... מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲלִידִין אֶת הַקַּרְקַע וּמַעֲלִין עָפָר תָּחוּחַ״ (בבא בתרא יט:). 2.* תָּחַב, תָּקַע: ״שֶׁהֶחֱלִיד אֶת הַסַּכִּין תַּחַת הַשֵּׁנִי״ (חולין ב ד). 3° [בהשאלה] נִתְיַשֵּׁן, נִשְׁתַּחֵק, נָדוֹשׁ: שִׁמּוּשֵׁי־לָשׁוֹן שֶׁהֶחֱלִידוּ. – [לְהַחֲלִיד, מַ־, יַ־]

חָלֵד° ת׳ [מן א. חלד] חָלוּד, שֶׁהֶעֱלָה חֲלוּדָה: ״מֵעַל הַקִּירוֹת אֶת נִשְׁקָם הֶחָלֵד הוֹרִידוּ״ (ביאליק, תר׳ טל סא).–[חֲלֵדָה, חֲלֵדִים, ־דוֹת]

א. **חֶלֶד** ז׳ [ההוראה היסודית: עפר, ראה גם א. חלד] 1. אֶרֶץ, אֲדָמָה: ״הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד״ (תהלים מט ב). 2 [בהשאלה] חַיָּיו שֶׁל אָדָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, הָעוֹלָם הַחוֹלֵף: ״הִנֵּה טְפָחוֹת נָתַתָּה יָמַי וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ״ (תהלים לט ו). ״אֶת כָּל חֲלוֹמוֹתַי בִּימֵי חֶלְדִּי חָלַמְתִּי״ (יל״ג, עלה נובל). ״רָחַץ מֵאֲבַק חֶלְדּוֹ וּמְטֹהָר מִזֹּהַם יָמָיו״ (ביאליק, אבי). – [חֶלֶד־, חֶלְדִּי]

ב. **חֶלֶד**° ז׳ [מן חֲלוּדָה] חֲלוּדָה, הִפָּגְעוּת עַל־יְדֵי הַחֲלֻדָּה בָּרְטִיבוּת [השם רווח בצירוף: אַלְחֶלֶד, ראה ערך זה]

חֹלֶד, חוֹלֶד ז׳ [ראה ב. חלד] חֲפַרְפֶּרֶת, יוֹנֵק מְכַרְסֵם, קָרוֹב לְמִשְׁפַּחַת הָעַכְבָּרִים (Spalax ehrenbergi). מִן הַשְּׁרָצִים הַטְּמֵאִים (ויקרא יא כט). גּוּפוֹ מְסֻרְבָּל וַחֲסַר זָנָב, רַגְלָיו קְצָרוֹת מְאֹד. כַּפּוֹת רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת וְרֹאשׁוֹ הַמְשֻׁטָּח מֻתְאָמִים לַחֲפִירָה בַּקַּרְקַע. אֲפַרְכְּסוֹת אָזְנָיו וְעֵינָיו מְנֻוָּנוֹת. חַי בָּאֲדָמָה, נִזּוֹן בִּצְמָחִים. הַחֹלֶד מַזִּיק לַחַקְלָאוּת בְּכַרְסְמוֹ אֶת שָׁרְשֵׁי הַצְּמָחִים. – [חֹלֶד־, חָלְדּוֹ; חֳלָדִים, חָלְדֵי־]

חולד (1/7)

חֻלְדָּה*, **חולדה** נ׳ [במקרא, מלכים ב כב יב, רק כשם פרטי לאשה] עַכְבְּרוֹשׁ, סוּג שֶׁל יוֹנְקִים מְכַרְסְמִים הַשַּׁיָּכִים לְמִשְׁפַּחַת הָעַכְבָּרִים (Rattus). מַרְאֵה הַחֻלְדּוֹת כְּעַכְבְּרֵי־בַיִת גְּדוֹלִים מְאֹד. הֵן קְרוֹבוֹת תָּמִיד לְמִשְׁכַּן הָאָדָם וּמִסְתַּתְּרוֹת בְּפִנּוֹת שׁוֹנוֹת בַּבִּנְיָנִים: ״כְּחֻלְדָּה זוֹ הַדָּרָה בְּעִקָּרֵי בָתִּים״ (פסחים קיח:). בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים שְׁנֵי מִינֵי חֻלְדּוֹת: חֻלְדַּת הָעֲלִיּוֹת (שְׁחוֹרָה־חוּמָה) וְהַחֻלְדָּה הַנּוֹדֶדֶת (אֲפֹרָה־חוּמָה). הַחֻלְדּוֹת מַזִּיקוֹת לָאָדָם בְּטָרְפָן אֶת עוֹפוֹת הַבַּיִת. וְכֵן רַבָּה סַכָּנָתָן לִבְרִיאוּת הָאָדָם, כִּי הֵן מַעֲבִירוֹת אֶת מַחֲלַת הַדֶּבֶר. –[חֻלְדַּת־, חֻלְדּוֹת]

חולדה (1/8)

– **חֻלְדַּת־סְנָאִים*** (תוספתא שביעית ה ט), כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַחֻלְדּוֹת הַחַיּוֹת בֵּין שִׂיחֵי הַסְּנֶה.

חֲלָדָה* נ׳ [אולי מן ב. חלד] [בהלכות שחיטה] נְעִיצַת הַסַּכִּין בְּצַוַּאר הַבְּהֵמָה מִתַּחַת לַקָּנֶה וְלַוֵּשֶׁט וּפְסִיקָתָם – אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת הַדְּבָרִים הַפּוֹסְלִים אֶת הַשְּׁחִיטָה: ״וְאֵלּוּ הֵן הִלְכוֹת שְׁחִיטָה: שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר״ (חולין ט.). – [חֲלָדַת־]

חֲלֻדָּה, ראה חֲלוּדָה.

חִלָּדוֹן°, חילדון ז׳ [מן א. חלד] סוג של פטריות זעירות טפילות החודרות לתוך גופם של צמחים שונים (ביחוד מן הדגניים) ומכסות אותם בצבע כעין החלודה (Puccinia): ״הפרחים לקו במחלות שגרמו הפסד נכר: חלדון וקמחון ומרעין בישין אחרים״ (ברש, ב 65). – [חלדון־, חלדונים, ־ני־]

א. חלה [ארמית: חֲלָא; ראה גם א. חלא]

~ פע׳ **חָלָה** פ״ע 1. לקתה בריאותו, היה כואב, תקפה אותו מחלה: ״ויאמר ליוסף: הנה אביך חֹלה״ (בראשית מח א). ״פעם אחת חלה ונכנסו הרופאים אצלו לבקרו״ (ירושלמי סוטה כד א). 2. נחלש, נעשה רפה וחלוש: ״אם־גֻלחתי, וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל־האדם״ (שופטים טז יז). 3 [חלה את־] לקתה בריאותו ב־: ״לעת זקנתו חלה את־רגליו״ (מלכים א טו כג). 4 [חלה על־] דאג ל־, הצטער על־: ״ואין־חֹלה מכם עלי וגֹלה את־אזני״ (שמואל א כב ח). ״ועכשו אין איש מהם חולה עלי, אין יודע אותי ואין מכירני עוד״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם ל). – [לחלות, חולה, יחלה]

~ נפ׳ **נֶחֱלָה** 1. לקה במחלה, נפל למשכב: ״ואני דניאל נהייתי ונחליתי ימים״ (דניאל ח כז). ״ובינתים נחלים... מזקינים ומתים״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). ״והוא נעשה סר וזעף, עגום עד להחלות״ (קלוזנר, יוצרים ג 200). 2. הצטער, כאב ודאג: ״השתים במזרקי יין... ולא נחלו על־שבר יוסף״ (עמוס ו ו). – [להחלות, נחלה, יחלה]

~ פע׳ **חִלָּה** פ״י הביא מחלה, נגף: ״וראו את־מכות הארץ ההיא ואת־תחלאיה אשר־חִלָּה ה׳ בה״ (דברים כט כא). הלכלוך עלול לחלות את האדם. – [לחלות, מחלה, יחלה]

~ פע׳ **חֻלָּה**, נעשה חולה, חלה, לקתה בריאותו: ״גם־אתה חֻלית כמונו״ (ישעיה יד י). ״ואל ירום לבבך למען כי תחלה באשישות״ (גבירול, א 162). ״מוחץ ורופא ולא חֻלית״ (שיר הייחוד ליום ג). ״טרם חֻלית – הזהר!״ (רמב״ם). – [מחלה, יחלה]

~ הת׳ **הִתְחַלָּה**, 1. התחפש כחולה, העמיד פני חולה: ״שכב על־משכבך והתחל, ובא אביך לראותך״ (שמואל ב יג ה). ״שמע שהיא חולה, או מתחלה, ולא בקרה״ (ברנר, א 436). ״הייתי משתדל בכל כח ערמתי להתחלות יותר ויותר לפני אמי״ (בן־ציון, כה). 2. חלה מרב צער, נעשה חולה: ״ויצר לאמנון להתחלות״ (שמואל ב יג ב). – [להתחלות, מתחלה, יתחלה]

~ הפ׳ **הֶחֱלָה** פ״י גרם מחלה, הסב כאב: ״תוחלת ממשכה מחלה לב״ (משלי יג יב). העבודה הקשה והמתח הרב החלו אותו. – [להחלות את־; מחלה, יחלה]

– **הָחֳלָה**, נעשה חולה, סר כחו ממנו: ״הוציאני מן־המחנה כי החליתי״ (מלכים א כב לד). ״ידידי, החליתי מאהבות״ (גבירול, ה 29). – [מחלה, יחלה]

– **חִלָּה אֶת פָּנָיו**, [המשמעות המקורית: החליש את כעסו; ויש סוברים: מן ב. חלה, במשמעות: המתיק את כעסו] התחנן לפניו, בקש רחמים ממנו, בקש לשכך את רגזו: ״ויחל משה את־פני ה׳ אלהיו, ויאמר: למה ה׳ יחרה אפך בעמך?״ (שמות לב יא). ״ועתה חלו־נא פני־אל ויחננו״ (מלאכי א ט). ״רבים יחלו פני־נדיב״ (משלי יט ו). [ובלי ״פנים״ באותה הוראה]: ״בפתחון פי אחלנו עלי טל״ (קליר, אאגרה, תפילת טל).

ב. חלה [ארמית: חֲלָא; ערבית: חַלַּה המתיק]

~ פע׳ **חִלָּה•** פ״י המתיק, עשה מר למתוק: ״בימי משה היה לנו מי שיחלה המרירות שלנו״ (שמות רבה מג). – [לחלות את־; מחלה, י־]

– **הֶחֱלָה•** פ״י המתיק [ובהשאלה] רכך, עורר רחמיו: ״שעמד משה בתפלה לפני הקדוש־ברוך־הוא עד שהחלהו״ (ברכות לב.). – [להחלות, מחלה, י־]

חַלָּה נ׳ [אולי מן ד. חלל, עגול וחלול; ואולי מן ב. חלה, שהיא מתוקה יותר מן הלחם] 1. עוגה או ככר לחם (ביחוד מקמח סלת): ״ואפית אתה שתים עשרה חלות״ (ויקרא כד ה). חלות לשבת. 2. תרומת הבצק שהיו מפרישים לכהן בזמן שבית־המקדש היה קים: ״ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה״ (במדבר טו כ). בימינו מפרישים ״חלה״ (חלק מן הבצק) ושורפים אותה. 3•. שם מסכת במשנה, בתלמוד ובתוספתא בסדר זרעים, העוסקת בדיני הפרשת חלה. – [חלת־, חלות]

– **חַלָּה טְהוֹרָה•**, משל לאדם טהור ונעלה מאחרים: ״אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה״ (ירושלמי שבת ה ב).

חלת-דבש

– **חַלַּת־דְּבַשׁ•** (בבא בתרא ה ג), טבלה של דונג ובה תאים משֻשים שלתוכם מטילה מלכת־הדבורים את ביציה, ושאר הדבורים – את דבשן. הדבורים עושות את חלת־הדבש מן הדונג שהן מפרישות מגופן.

– **גְּמַר־חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם•**, משל מליצי לאדם שנברא אחרון, כחלה זו שמפרישים בסיום מלאכת הבצק: ״אדם הראשון, שהיה גמר־חלתו של עולם״ (בראשית רבה יד).

חָלוּא° ת׳ [מן חלא] חולה, חלש: ״עכשו שחלואה אני וכעוריה שוב אין כדאי לך בטרחנותי״ (טביב, דרך 130). – [חלואה, ־אים, חלואות]

חָלוּב÷ ת׳ [מן חלב] מהול בחלב או מבשל בחלב: ״ואריע שמרסו ממנה קדרה חלובה״ (סידור רש״י תקצד). ״שאכלת דיסה חלובה מתוך כד הכותח״ (שניאור, פאנדרי ג 137). – [חלובה, ־בים, חלובות]

חֲלוּבָה÷ נ׳ [מן חלב] מאכל־חלב: ״שרה אשתו פסקה לימים אלו לשלח חלובות לאיזה מן העניים ההגונים״ (יהודה שטינברג, עד). – [חלובת־, חלובות]

חָלוּד÷ ת׳ [מן א. חלד] שעלתה עליו חלודה, שנתכסה שכבה אדמדמת־חומה מאכלת: ״חלד – היא הארץ, על־שם שהיא נושנת וחלודה״ (רש״י תהלים מט ב). מסמר חלוד. – [חלודה, ־דים, חלודות]

חֲלוּדָה•, חֲלֻדָּה• נ׳ [ארמית: חלדותא; אולי מיוונית: kelidos כתם, לכלוך] 1. שכבה אדמדמת־חומה העולה על ברזל או על מתכת אחרת, על־ידי התרכבות המתכת עם החמצן בנוכחות הלחות שבאויר: ״מחט שהעלתה חלודה״ (כלים יג ה). 2. שם כולל למיני נגעים או שכבות זהמה העולים בגוף, בסלעים ובכל חמר אחר: ״שהעלה גופו (של ר׳ שמעון בר־יוחאי ובנו במערה) חלודות, חלודות״ (פסיקתא דרב כהנא בשלח). ״שהסלעים... עושין חלודה״ (ירושלמי שבת ו ד). – [חלודת־]

– **הֶעֱלָה חֲלוּדָה**•, [בהשאלה] נִשְׁאַר לְלֹא שִׁמּוּשׁ, נִשְׁתַּכַּח, קָפָא: "בֹּאוּ וּנְפַשְׁפֵּשׁ בַּהֲלָכוֹת בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַעֲלוּ חֲלוּדָה" (ספרי ר יז). תָּכְנִית זֹאת יְשָׁנָה־נוֹשָׁנָה הִיא וּכְבָר הֶעֶלְתָה חֲלוּדָה.

חַלְוָה°, **חלווה** נ׳ [מערבית: חַלְוָא מתיקה] מַאֲכָל מָתוֹק הֶעָשׂוּי תַּעֲרֹבֶת שֶׁל שִׁירֵי שֻׁמְשְׁמִין, אֱגוֹזִים, סֻכָּר וְחֳמָרִים אֲחֵרִים.–[חַלְוַת־]

א. **חָלוּט**• ת׳ [מן א. חלט, חָלַט] 1•, מָנוּי וְגָמוּר, מֻסְכָּם בְּהֶחְלֵט, קַיָּם וְעוֹמֵד: "הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאַל – הָיָה חָלוּט לוֹ (לַקּוֹנֶה, וְאֵינוֹ יוֹצֵא בַּיּוֹבֵל)" (ערכין ט ד). 2֒, מֻחְלָט, אַבְּסוֹלוּטִי: "עֲבִירָתוֹ מִן הָעוֹלָם חֲלוּטָה" (רש"י איוב יד ו). "מְכִירָה גְמוּרָה וַחֲלוּטָה" (ביאליק, תקוות עני). "עָשִׂיתִי כֵּן מִתּוֹךְ אֱמוּנָה חֲלוּטָה" (פרסקי, ׳הדואר׳ תש"ג). – [חֲלוּטָה, חֲלוּטִים, ־טוֹת]

– **לַחֲלוּטִין**• תה"פ [תרגום אונקלוס של "לצמיתות", ויקרא כה כג] לְגַמְרֵי, בְּהֶחְלֵט, לִצְמִיתוּת: "שֶׁלֹּא יִמְכֹּר אוֹתָם לַחֲלוּטִין, לוֹמַר: הֲרֵינִי מוֹכְרָהּ לְךָ לְעוֹלָמִים" (רמב"ן ויקרא כה כג). הָעִנְיָן אָבוּד לַחֲלוּטִין. הֲרֵינִי מְסָרֵב לַחֲלוּטִין.

ב. **חָלוּט**• ז׳ [מן ב. חלט, חָלַט] מֻגְלָשׁ, שֶׁנִּתַּן בְּתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִים: "אֵיזֶה הוּא חָלוּט? הַנּוֹתֵן קֶמַח לְתוֹךְ חַמִּין" (תוספתא חלה א א). תֵּה חָלוּט בְּרוֹתְחִים. – [חֲלוּטָה, חֲלוּטִים, חֲלוּטוֹת]

א. **חִלּוּט**•, **חילוט** ז׳ [מן א. חלט] 1°, קְבִיעָה מֻחְלֶטֶת. 2• [בתלמוד, בדיני טומאה וטהרה] קְבִיעָה כִּי הַנֶּגַע בְּעִצּוּמוֹ: "כְּשֵׁם שֶׁאֵין יְמֵי חִלּוּטוֹ עוֹלִים לוֹ מִן הַמִּנְיָן, כָּךְ יְמֵי הַסְגִּירוֹ לֹא יַעֲלוּ לוֹ מִן הַמִּנְיָן" (ספרי נשא לא). – [חִלּוּט־]

ב. **חִלּוּט**°, **חילוט** ז׳ [מן ב. חלט, חִלֵּט] תְּפִיסַת רְכוּשׁ בְּתוֹרַת קְנָס עַל עֲבֵרָה פְּלִילִית (Forfeiture).–[חִלּוּט־, חִלּוּטִים, ־טֵי־]

א. **חִלּוּי**•, **חילוי** ז׳ [מן א. חלה, חִלָּה] בַּקָּשָׁה, תְּחִנָּה: "חִלּוּי, חִנּוּן, זְעָקָה" (ספרי ואתחנן כו, לפי ילקוט דברים, תתיא). חִלּוּי פְּנֵי הַמּוֹשֵׁל כִּי יַעֲבִיר אֶת הַגְּזֵרָה. – [חִלּוּי־]

ב. **חִלּוּי**•, **חילוי** ז׳ [מן ב. חלה, חִלָּה] הַמְתָּקָה: "עָשָׂה אֶת הַמַּר, חִלָּה מָתוֹק... לְשׁוֹן חִלּוּי" (שמות רבה מג). – [חִלּוּי־]

חָלוּל• תו"ז [מן ד. חלל, חָלַל] 1, ת׳ נָבוּב, רֵיק בְּתוֹכוֹ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל: "שְׁלִיָה שֶׁאָמְרוּ, תְּחִלָּתָהּ כְּחוּט הָעֵרֶב... וַחֲלוּלָה כַּחֲצוֹצְרוֹת" (תוספתא נידה ד ט). "לְפֵאוֹת מְסֻלְסָלוֹת כְּעֵין שְׁפוֹפָרוֹת חֲלוּלוֹת" (ביאליק, אריה ה). "מִבֶּטֶן הוֹמִיָּה, מִלְּבָבוֹת חֲלוּלִים" (ביאליק, שירתי). 2, ז׳ נֶקֶב, חָלָל: "וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים, חֲלוּלִים חֲלוּלִים" (תנחומא שמיני ח; ברכת נטילת ידיים). – [חֲלוּלָה, חֲלוּלִים, חֲלוּלוֹת]

א. **חִלּוּל**•, **חילול** ז׳ [מן א. חלל, חִלֵּל] 1•, הֲפִיכַת דָּבָר קָדוֹשׁ לְחֹל: "בַּעֲוֹן שְׁבוּעַת שָׁוְא... וְחִלּוּל הַשֵּׁם וְחִלּוּל שַׁבָּת חַיָּה רָעָה רַבָּה וּבְהֵמָה כָּלָה" (שבת לג.). 2°, בִּזּוּי, הַשְׁפָּלָה: חִלּוּל כְּבוֹד אָדָם. 3°, הֲפָרָה, בִּטּוּל: חִלּוּל שְׁבוּעָתוֹ, חִלּוּל הַהַבְטָחָה, חִלּוּל בְּרִית. 4•, הֲמָרַת דָּבָר קָדוֹשׁ בִּדְבַר חֻלִּין, וּבְיִחוּד הֲמָרַת תְּבוּאַת הַמַּעֲשֵׂר בְּכֶסֶף: "אֵין שְׁבִיעִית יוֹצֵא דֶּרֶךְ חִלּוּל אֶלָּא דֶּרֶךְ מְכִירָה" (ירושלמי שביעית לח ב). – [חִלּוּל־]

– **חִלּוּל־הַשֵּׁם**•, בִּזּוּי שֵׁם אֱלֹהִים (עַל־יְדֵי הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי גְּנַאי אוֹ עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּת רָעָה): "כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב" (ברכות יט:).

– **חִלּוּל־שַׁבָּת**• (שבת לג.), עֲשִׂיַּת מְלָאכָה הָאֲסוּרָה בְּשַׁבָּת.

– **חִלּוּל־הַקֹּדֶשׁ**°, עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בִּזּוּי דָּבָר קָדוֹשׁ.

– **חִלּוּל־שְׁטָר**°, הַשְׁהָיַת שְׁטַר־הִתְחַיְּבוּת לְלֹא פֵּרָעוֹן.

ב. **חִלּוּל**°, **חילול** ז׳ [מן ג. חלל, חִלֵּל] נְגִינָה בְּחָלִיל: חִלּוּל הָרוֹעֶה בַּחֲלִילוֹ. – [חִלּוּל־]

חֲלוּלִיּוֹת° נ׳ [מן חָלוּל] 1, נַקְבוּבִיּוּת, הֱיוֹת דָּבָר חָלוּל וְרֵיק בְּתוֹכוֹ: חֲלוּלִיּוּת הַצִּנּוֹר. "בְּמַעֲמַקֵּי הַמַּעֲמַקִּים, בַּחֲלוּלִיּוּת הַסֶּלַע הָרָדוּם" (ארד, ביתו 97). 2 [בהשאלה] נְבִיבוּת, חֹסֶר תֹּכֶן: "עֹשֶׁר מִלּוּלִי גָּדוֹל... מֵעִיד תְּכוּפוֹת... עַל חֲלוּלִיּוּת מֵחֲמַת מִעוּט עַצְמִיּוּת" (קלצקין, כתבים 159). – [חֲלוּלִיּוּת־]

חֲלוֹם ז׳ [ראה חלם, חָלַם] 1, חֶזְיוֹן לַיְלָה, מַרְאוֹת וּמְאֹרָעוֹת שֶׁאָדָם רוֹאֶה לִפְעָמִים בִּשְׁנָתוֹ: "וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם" (בראשית מא ז). "אִי־אֶפְשָׁר לַחֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים" (ברכות נה.). "מְעַפְעַפַּי לֹא נִמְחוּ עוֹד קוּרֵי הַחֲלוֹם" (ביאליק, צפרירים). 2 [בהשאלה] דִּמְיוֹן, הֲזָיָה, כִּסּוּפִים, תִּקְוַת־שָׁוְא: "הַאֻמְנָם כָּל זֶה, דּוֹדִי, הָיָה מִקְסַם־שָׁוְא וַחֲלוֹם?" (ביאליק, מכתב קטן). "הָבָה אֶשְׁקַע בַּצֵּל וְהִתְלַקְּחוּ בְּלִי נֶפֶץ חֲלוֹמוֹת־נֹעַר" (שניאור, שירים קסט). – [חֲלוֹם־, חֲלוֹמוֹת]

– **חֲלוֹם־בַּלָּהוֹת**°, סִיּוּט, מַרְאוֹת־זְוָעָה בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה: "וּכְמוֹ בַּחֲלוֹם־בַּלָּהוֹת לְשׁוֹנִי דְּבֵקָה לְחִכִּי" (טמקין, התפילות רכח). "כַּחֲלוֹם־בַּלָּהוֹת נָפְלָה פֻּרְעָנוּת זוֹ עַל רֹאשׁוֹ" (בורלא, עקביה 55).

– **חֲלוֹמוֹת בְּהָקִיץ**°, הֲזָיוֹת, דִּמְיוֹנוֹת: "נוֹשֵׂא מַמָּשִׁי שֶׁאֵין בּוֹ חֲלוֹמוֹת בְּהָקִיץ" (אחד העם, רנד). "עָמַד דִּמְיוֹנִי לְשַׂחֵק לִפְנֵי בַּהֲמוֹן מַחֲשָׁבוֹת וַחֲלוֹמוֹת בְּהָקִיץ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מז).

– **חֲלוֹם־זָהָב**°, **חֲלוֹם־פָּז**°, חֲלוֹם שֶׁתָּכְנוֹ מַרְאוֹת נְעִימִים וְנִפְלָאִים [גם בהשאלה:] "לְאוֹר הַיָּרֵחַ... הַמְשַׁכֵּר הַלֵּב כַּחֲלוֹם־זָהָב" (ביאליק, גמדי ליל). "חֲלוֹמוֹת־זָהָב פָּרְחוּ לִי בְּגִיל וּבְנֹגַהּ־גָּל" (טשרניחובסקי, שירים 80). "שֶׁיָּצַק חֲלוֹם פָּז־אֶחָד עַל רוּחֵנוּ הַמְאֻחֶדֶת" (ביאליק, מכתב קטן).

– **בַּעַל־חֲלוֹמוֹת**, 1°, מִי שֶׁשָּׁקוּעַ בַּהֲזָיוֹת, בַּעַל דִּמְיוֹנוֹת וְרַעְיוֹנוֹת שֶׁאֵינָם נִתָּנִים לְבִצּוּעַ. 2, כִּנּוּי לְאָדָם הַמַּרְבֶּה לַחֲלֹם וְלִשְׁגּוֹת בַּחֲלוֹמוֹתָיו: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא!" (בראשית לז יט). 3•, כִּנּוּי לַמַּלְאָךְ הַמֵּבִיא אֶת הַחֲלוֹמוֹת לָאָדָם בִּשְׁנָתוֹ, לְפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים (ברכות י:).

– **הֲטָבַת חֲלוֹם**֒ [על־פי ברכות נה:] פִּתְרוֹן לְטוֹבָה לַחֲלוֹם רַע וַאֲמִירַת פְּסוּקִים וּתְפִלּוֹת מְסֻיָּמוֹת לְתִקּוּנוֹ.

– **כַּחֲלוֹם יָעוּף** [שאול מאיוב כ ח], אֵין לוֹ כָּל אֲחִיזָה מַמָּשִׁית בַּמְּצִיאוּת, הוּא חוֹלֵף וּמִתְנַדֵּף כַּחֲלוֹם.

– **עָשָׂה שְׁאֵלַת חֲלוֹם**֒, בִּקֵּשׁ לִמְצֹא תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלוֹתָיו בַּחֲלוֹמוֹ: "בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים עָשָׂה הַצַּדִּיק שְׁאֵלַת חֲלוֹם, נַעֲנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרוּ לוֹ..." (עגנון, כלה רפד).

– **שָׁמַע כְּמִתּוֹךְ חֲלוֹם**• (ירושלמי עבודה זרה יב ג), שָׁמַע בְּאֹפֶן בִּלְתִּי בָּרוּר.

– **חֲלוֹם חָלַמְתָּ!**°, טָעוּת בְּיָדְךָ, אֵין כָּל יְסוֹד לִדְבָרֶיךָ!

– **אַף אֲנִי בַּחֲלוֹמִי**, [דיבור הלצי על־יסוד בראשית מ טז] גַּם לִי יֵשׁ לְסַפֵּר דְּבַר־מָה, אַף לִי קָרָה כֵּן.

– **רָאָה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא**• [על־יסוד המימרה: "אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא", נידה ל:] חָלַם עַל דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שַׁחַר: "עֵת לִרְאוֹת חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָה וְעֵת לִרְאוֹת דָּבָר כַּהֲוָיָתוֹ כָּאן" (הזז, צל 84).

– כָּל חֲלוֹמוֹתַי הָרָעִים!°, דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וָרֹגֶז (קִצּוּר הַדִּבּוּר: "כָּל חֲלוֹמוֹתַי הָרָעִים יָחוּלוּ עַל רֹאשׁ פְּלוֹנִי!")

א. **חָלוּם**° ת׳ [מן א. חלם, חָלַם] 1, חוֹלְמָנִי, הוֹזֶה, שָׁקוּעַ בַּחֲלוֹם: "וּמִי הַלָּז: פָּלִיט אוֹ אִישׁ מֻכֵּה־הַסַּהַר... פּוֹסֵעַ כְּחָלוּם?" (שלונסקי, שירים ב 106). "אַל תַּבִּיטִי כָּךְ בְּמַבָּט חָלוּם" (ש׳ שלום, שירים קיד). 2, שֶׁנֶּחֱלַם, שֶׁחָלְמוּ עָלָיו: סוֹף־סוֹף נִתְגַּשְּׁמוּ כִּסּוּפָיו הַחֲלוּמִים. – [חֲלוּמָה, חֲלוּמִים, חֲלוּמוֹת]

ב. **חָלוּם**° [מן ב. חלם] 1, בָּרִיא, חָזָק, רַעֲנָן: "עָמַד נָפוּשׁ וְחָלוּם כְּמוֹ אַחַר שֵׁנָה שֶׁל מֵעֵת־לְעֵת" (קבק, בצל 114). "רוֹבְצִים כְּעֶדְרֵי צֹאן בּוֹטְחִים וַחֲלוּמִים" (גלבוע, בבוקר 155). 2, חָלִים, שָׁפוּי בְּשִׂכְלוֹ: "יָדוּעַ חֲנִינָא שֶׁבֵּינוֹנִי הוּא, לֹא שׁוֹטֶה וְלֹא חָלוּם" (שנהר, ב 316) [ראה גם חָלִים] – [חֲלוּמָה, חֲלוּמִים, ־מוֹת]

ג. **חָלוּם**° ת׳ [מן חולָם] מְנֻקָּד בְּחוֹלָם: בַּמִּלִּים ׳בֹּקֶר׳, ׳בּוֹנֶה׳ הַב׳ חֲלוּמָה. – [חֲלוּמָה, חֲלוּמִים, ־וֹת]

חֲלוֹמִי° ת׳ [מן חֲלוֹם] שֶׁהוּא כְּעֵין חֲלוֹם, הָזוּי, דִּמְיוֹנִי, אִידֵאָלִי: "פְּרָשָׁהוּ לְפָנַי בְּכָל פְּרָטָיו וְתָגָיו וּבְזִיו אוֹרוֹ וַאֲוִירוֹ הַמְיֻחָד, הַחֲלוֹמִי" (ביאליק, ומגדלי זקן). "אֲוִירִיּוֹת הָיוּ הַתִּקְווֹת, וַחֲלוֹמִיִּים הָיוּ הַכִּסּוּפִים" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 120). – [חֲלוֹמִית, ־מִיִּים, חֲלוֹמִיּוֹת]

– **חֲלוֹמִית**° תה״פ כְּבַחֲלוֹם: "צְעִיפֵי אֵד פָּרְחוּ־הָלְכוּ חֲלוֹמִית, וּזְהַב כּוֹכָבִים נִזְרָה" (יזהר, צקלג 573).

חֲלוֹמִיּוּת° נ׳ [מן חֲלוֹמִי] שְׁקִיעָה בַּחֲלוֹמוֹת, דִּמְיוֹנִיּוּת, חֹסֶר־רֵיאָלִיּוּת: "שֶׁהָיְתָה (אִמּוֹ) אִשָּׁה מַעֲשִׂית בְּנִגּוּד לַהֲחֲלוֹמִיּוּת שֶׁל אָבִיו" (קלוזנר, הספרות ב 52). "הוּא נַעֲשָׂה הֶגְיוֹנִי, מְיֻשָּׁב, מְשֻׁחְרָר מִן הָאִילוּזְיָה, מֵהַחֲלוֹמִיּוּת" (פנואלי, על ברנר). – [חֲלוֹמִיּוּת־]

חַלּוֹן ז״נ [מן ד. חלל] 1, פֶּתַח הֶעָשׂוּי בְּקִיר בַּיִת אוֹ בְּכָל מִבְנֶה אַחֵר – לַחֲדִירַת אוֹר וַאֲוִיר פְּנִימָה, לְהַבָּטָה בַּעֲדוֹ הַחוּצָה וְכַדּוֹמֶה: "וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ... בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא" (בראשית כו ח). 2°, מִסְגֶּרֶת שֶׁקְּבוּעוֹת בָּהּ שִׁמְשׁוֹת־זְכוּכִית וְהִיא סוֹגֶרֶת אֶת הַפֶּתַח: "עִם פְּתִיחַת הַחַלּוֹן" (ביאליק, עם פתיחה). הַחַלּוֹן נִפְתָּח וְנִסְגָּר. 3*, גֻּמְחָה, מִשְׁקָע בְּקִיר לָשִׂים בּוֹ כֵּלִים (תוספתא טהרות ח ח). – [חַלּוֹן־, חַלּוֹנוֹת גם חַלּוֹנִים, חַלּוֹנֵי־]

– **חַלּוֹן מִצְרִי(ת)*** (בבא בתרא ג ו), חַלּוֹן קָטָן, אֶשְׁנָב.

– **חַלּוֹן צוֹרִי(ת)*** (תוספתא בבא בתרא ב יד), חַלּוֹן גָּדוֹל וְנָמוּךְ.

– **חַלּוֹן צָרְפָתִי**°, חַלּוֹן־דֶּלֶת, כִּנּוּי לְחַלּוֹן גָּבוֹהַּ בַּעַל שְׁתֵּי דְּלָתוֹת, שֶׁסִּפּוֹ קָרוֹב מְאֹד לָרִצְפָּה.

– **חַלּוֹן־רַאֲוָה**°, חַלּוֹן גָּדוֹל בְּבֵית־מִסְחָר שֶׁמֻּצָּגוֹת בּוֹ דֻּגְמוֹת שֶׁל סְחוֹרוֹת שׁוֹנוֹת, לְעוֹרֵר אֶת הִתְעַנְיְנוּתָם שֶׁל הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים.

– **הַחַלּוֹנוֹת הַגְּבוֹהִים**°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְאַנְשֵׁי הַפְּקִידוּת הַגְּבוֹהָה: "בְּפֶּטֶרְבּוּרְג אֵין דֶּלֶת נְעוּלָה בִּפְנֵי כַּץ – חוֹדֵר הוּא לִפְנַי וְלִפְנִים שֶׁל ׳הַחַלּוֹנוֹת הַגְּבוֹהִים׳" (ברקוביץ, הראשונים כד).

חִלּוּן°, **חִילוּן** ז׳ [מן חלן, חִלֵּן] סֶקוּלָרִיזַצְיָה, הַפְקָעַת הַקְּדֻשָּׁה, עֲשִׂיָּה לְחִלּוֹנִי: "תַּהֲלִיךְ הַחִלּוּן שֶׁעָבַר עַל סִפְרוּתֵנוּ בִּתְקוּפַת הַהַשְׂכָּלָה" (ברש, ג 116). "חִלּוּנָהּ שֶׁל הַיַּהֲדוּת הָיָה לְאִידֵיאָל שֶׁל הַדּוֹר" (סדן, תר׳ בין זרע 85). – [חִלּוּן־]

חִלּוֹנִי°, **חילוני** ת׳ [מן חֹל, חֻלִּין] 1°, לֹא קָדוֹשׁ, שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר בְּדָת, בִּקְדֻשַּׁת הָאֱמוּנָה וְכַדּוֹמֶה: "הַנְּבִיאִים שֶׁבְּכָל יְמֵיהֶם נִלְחֲמוּ בְּרוּחָהּ הַכִּבּוּשׁ וּבַמְּדִינִיּוּת הַחִלּוֹנִית שֶׁל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל" (קלוזנר, הרעיון 108). לִמּוּדִים חִלּוֹנִיִּים בְּבָתֵּי־הַסֵּפֶר. מוּסִיקָה חִלּוֹנִית – לְעֻמַּת מוּסִיקָה דָּתִית. חַיִּים חִלּוֹנִיִּים. 2*, זָר, שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן, הֶדְיוֹט: "מָשָׁל לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְנִזְדַּמֵּן לוֹ חִלּוֹנִי אֶחָד" (ויקרא רבה כד). – [חִלּוֹנִית, חִלּוֹנִיִּים, חִלּוֹנִיּוֹת]

חִלּוֹנִיּוּת°, **חילוניות** נ׳ [מן חִלּוֹנִי] אִי־דָּתִיּוּת, הֶעְדֵּר קֶשֶׁר לִקְדֻשָּׁה: "בְּנֵי־אָדָם נֶעְתָּקִים מִמְּקוֹמָם קִמְעָא־קִמְעָא מִתּוֹךְ פְּרָטִיּוּתָם וְחִלּוֹנִיּוּתָם, אֵיזוֹ חֲגִיגִיּוּת מַתְחֶלֶת־מִתְרַקֶּמֶת בְּלִבָּם" (יהודה שטינברג, פז). חִלּוֹנִיּוּת בַּלִּמּוּדִים. – [חִלּוֹנִיּוּת־]

חַלּוֹנִית° נ׳ [מן חַלּוֹן] חַלּוֹן קָטָן, אֶשְׁנָב. – [חַלּוֹנִית־, חַלּוֹנִיּוֹת]

חֲלוֹף ז׳ [מן חלף, חָלַף] °חִדָּלוֹן, דָּבָר הַחוֹלֵף: "מֵעֵבֶר־סְתָרִים רָקוּעַ לַסּוֹד בּוֹ נְחוּדִים כָּל סוֹדוֹת־הַחֲלוֹף וְנִפְתָּרִים" (ליסיצקי, במעלות 141). "וְלֹא תִתְפֹּס אֶת הַחֲלוֹף הָעַיִן" (ברתיני, שביל 92).

– **בֶּן־חֲלוֹף** (משלי לא ח), כִּנּוּי לְאָדָם וּלְכָל יְצוּר חַי שֶׁסּוֹפוֹ לַחֲלֹף מִן הָעוֹלָם. – [בְּנֵי־חֲלוֹף]

חָלוּף^ ת׳ [מן חלף] 1°, אַלְטֶרְנָטִיבִי, הֶעָשׂוּי לָבוֹא בִּמְקוֹם אַחֵר: בַּעַל־בַּיִת שֶׁפִּנָּה אֶת הַדַּיָּר מִדִּירָתוֹ חַיָּב לָתֵת לוֹ דִּירָה חֲלוּפָה. הַתּוֹבֵעַ טָעַן טַעֲנָה חֲלוּפָה לְאַחַר שֶׁלֹּא נִתְקַבְּלָה עַל דַּעַת הַשּׁוֹפְטִים טַעֲנָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת. 2^, שֶׁחָלַף וְעָבַר: "חֲלוּפֵי רוּחַ תְּחַדֵּשׁ בַּשּׁוֹפָר" (ינאי, שעט). – [חֲלוּפָה, חֲלוּפִים, ־פוֹת]

– **לַחֲלוּפִין**° תה״פ בִּמְקוֹם הַקּוֹדֵם, בְּאֹפֶן אַלְטֶרְנָטִיבִי: לַחֲלוּפִין (אִם אֵין טַעֲנָתִי הָרִאשׁוֹנָה מִתְקַבֶּלֶת), הֲרֵינִי טוֹעֵן טַעֲנָה אַחֶרֶת [ההפך: לַחֲלוּטִין]

חִלּוּף°, **חילוף** ז׳ [מן חלף, חִלֵּף] 1°, הֲמָרָה, נְתִינַת דְּבַר־מָה תְּמוּרַת דָּבָר אַחֵר: חִלּוּף סֵפֶר בְּסֵפֶר. חִלּוּפֵי אִגְּרוֹת בֵּין הַמֶּמְשָׁלוֹת. 2*, הֵפֶךְ, שִׁנּוּי גָּמוּר וְהִפּוּךְ: "שִׁבְעָה דְּבָרִים... בֶּחָכָם... וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם" (אבות ה ז). 3*, תַּחֲלִיף, תְּמוּרָה, מִי אוֹ מַה שֶּׁבָּא בִּמְקוֹם אַחֵר: "וְכֻלָּן אִם אָבְדוּ יֵשׁ לָהֶם חִלּוּפִים" (בראשית רבה צא). "נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן" (ברכות ג א). 4°, שִׁנּוּי, הֶבְדֵּל. – [חִלּוּף, חִלּוּפִים, חִלּוּפֵי־]

– **חִלּוּף אִגְּרוֹת**° (מִכְתָּבִים°), תִּכְתֹּבֶת, חֲלִיפַת מִכְתָּבִים, מִשְׁלוֹחַ מִכְתָּבִים מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ וּתְשׁוּבוֹת עֲלֵיהֶם.

– **חִלּוּף־הַדְּבָרִים*** (מקואות ו ט), לְהֵפֶךְ, נֶהֱפּוֹךְ הוּא.

– **חִלּוּף־חֳמָרִים**°, מֶטַבּוֹלִיזְם, מִכְלוֹל הַתַּהֲלִיכִים הַכִּימִיִּים בַּגּוּף הַמְּבִיאִים לִיצִירַת פְּרוֹטוֹפְּלַסְמָה וְאֶנֶרְגְיָה מֵחָמְרֵי־הַמָּזוֹן וְסִלּוּק חָמְרֵי־הַפְּסֹלֶת הַנּוֹצָרִים בַּגּוּף.

– **חִלּוּף־יוֹצְרוֹת**°, הִפּוּךְ יוֹצְרוֹת, שִׁנּוּי הַדְּבָרִים: "מַה זֹּאת לָכֶם? שָׁאַלְתִּי... כְּשֶׁרָאִיתִי אֶת רַבִּי שִׁמְשׁוֹן בְּקַפִּילוּשׁוֹ שֶׁל הַלּוֹעֵז, וְאֶת הַלּוֹעֵז בְּכוֹבַע־הַמֶּשִׁי שֶׁל רַבִּי שִׁמְשׁוֹן... חִלּוּף הַיּוֹצְרוֹת הַזֶּה לָמָּה הוּא?" (מגדלי מו״ס, תכד). [ראה ערך יוֹצֵר]

– **חִלּוּף־כֹּחַ**°, הַחְלָפַת כֹּחַ, הִתְרַעַנְנוּת: "אַיֵּה הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיִּים וְחִלּוּף הַכֹּחוֹת?" (סוקולוב, במראות 90).

– **חִלּוּף־מִשְׁמָרוֹת**°, כְּנִיסַת מִשְׁמֶרֶת חֲדָשָׁה בִּמְקוֹם הַמִּשְׁמֶרֶת הַיּוֹצֵאת.

– חִלּוּפֵי־גַבְרֵי° [ארמית] הַחְלָפַת אָדָם אוֹ אֲנָשִׁים בַּאֲחֵרִים לְמִלּוּי תַּפְקִידִים מְסֻיָּמִים: חָלוּ חִלּוּפֵי־גַבְרֵי בַּמֶּמְשָׁלָה.

– חִלּוּפֵי־דְבָרִים°, דִּין־וּדְבָרִים, טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת בֵּין אֲנָשִׁים.

– חִלּוּפֵי־נְסָחָאוֹת°, נְסָחָאוֹת שׁוֹנוֹת, הֶבְדֵּלִים בְּנֹסַח דְּבָרִים: חִלּוּפֵי־נְסָחָאוֹת בְּכִתְבֵי־הַיָּד שֶׁל הַמִּשְׁנָה.

חִלּוּפִיּוּת°, חילופיות נ׳ [מן חלוף] הִתְחַלְּפוּת, הִשְׁתַּנּוּת, תּוֹפָעָה שֶׁל חִלּוּפִים: "הֵיכָן צִלָּהּ שֶׁל הַשָּׁעָה... אֵי חִלּוּפִיּוּת הַמִּקְרִים?" (קלצקין, כתבים 286). "אֵין לְךָ מִלָּה הָעֲשׂוּיָה לְסַמֵּן אֶת רַעְיוֹן הַחִלּוּפִיּוּת... כְּתֹאַר־הַפֹּעַל כְּבָר" (ניר, השעיפים 31). – [חִלּוּפִיּוּת־]

חִלּוּפִית°, חילופית נ׳ [על־פי הוראת amoibe ביוונית: שינוי, חילוף] אֲמֶבָּה, אוֹרְגָנִיזְם חַד־תָּאִי זָעִיר [ראה הגדרה מפורטת בערך אֲמֶבָּה] – [חִלּוּפִית־, חִלּוּפִיּוֹת]

חילופית (מוגדלת הרבה)

חִלּוּץ*, חילוץ ז׳ [מן חלץ, חִלֵּץ] 1°. הוֹצָאָה, הַצָּלָה: חִלּוּץ הָאִישׁ מִצָּרָתוֹ. חִלּוּץ הַגְּדוּד מִן הַחֲזִית הַמְכֻתֶּרֶת עַל־יְדֵי הָאוֹיֵב. חִלּוּץ הַמְּכוֹנִית שֶׁשָּׁקְעָה בַּבֹּץ. 2°. חֲלִיצָה, הֲסָרָה: "וְזָקֵן זֶה חִלּוּץ נְעָלָיו נַעֲשָׂה קָשֶׁה לוֹ" (עגנון, כפות שנג). – [חִלּוּץ־]

– חִלּוּץ־עֲצָמוֹת* [על־פי "וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ", ישעיה נח, א] 1°. חִזּוּק הַגּוּף, חִסּוּן עַצְמוֹת הַגּוּף: "שֶׁתִּתֵּן־לָנוּ חַיִּים אֲרֻכִּים... חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת" (ברכות טז: ברכת החודש). 2°, הִתְעַמְּלוּת, סְפּוֹרְט.

א. חָלוּץ ז׳ [מן חלץ, חָלַץ] 1. חֵלֶק מִן הַחַיִל הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַמַּחֲנֶה, הַהוֹלֵךְ בָּרֹאשׁ: "וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם" (יהושע ו יג). "כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף חֲלוּצֵי הַצָּבָא" (יהושע ד יג). 2° [בהשאלה] רִאשׁוֹן לִכְבּוֹשׁ, לְמִפְעָל, סוֹלֵל־דֶּרֶךְ לַבָּאִים אַחֲרָיו: הַבִּיל״וּיִים הָיוּ חֲלוּצֵי הַהִתְיַשְּׁבוּת הַחֲדָשָׁה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. חֲלוּצֵי הַמַּדָּע. 3°, כִּנּוּי בִּתְקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי קוּם מְדִינַת יִשְׂרָאֵל לְצָעִיר שֶׁעָלָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְהַגְשָׁמַת שְׁאִיפָתוֹ הַצִּיּוֹנִית – לַעֲבֹד בָּהּ עֲבוֹדַת־כַּפַּיִם וּלְהִשְׁתַּתֵּף בְּבִנְיָנָהּ. 4°, בְּמִשְׂחֲקֵי כַּדּוּרֶגֶל, הוֹקֵי וְעוֹד: כָּל אֶחָד מִן הַשַּׂחְקָנִים הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה הַקִּדְמִית שֶׁל קְבוּצָתָם וְתַפְקִידָם לִתְקֹף אֶת שַׁעַר הַיָּרִיב: חָלוּץ יְמָנִי. חָלוּץ מֶרְכָּזִי. חָלוּץ שְׂמָאלִי. – [חֲלוּץ־, חֲלוּצִים, חֲלוּצֵי־]

ב. חָלוּץ ת׳ [מן חלץ, חָלַץ] 1°. שֶׁחָלַץ מַשֶּׁהוּ מֵעַצְמוֹ [בייחוד נעל]: "חֲלוּץ הַנָּעַל" [דברים כה י – ראה עוד להלן]. "חֲלוּצֵי נַעַל יָשְׁבוּ לָאָרֶץ" (ביאליק, שבעה). 2*, חָשׂוּף, מְגֻלֶּה: "הַיּוֹצֵאת וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וּצְדָדֶיהָ מְפֹרָמִין וּזְרוֹעוֹתֶיהָ חֲלוּצוֹת" (ירושלמי סוטה טז ב). – [חֲלוּצָה, חֲלוּצִים, ־וֹת]

– חֲלוּץ־הַנַּעַל, 1. (דברים כה י), אָדָם שֶׁקִּיֵּם בְּאֵשֶׁת אָחִיו הַמֵּת דִּין חֲלִיצָה וְנִפְטַר עַל־יְדֵי־כָךְ מִלְּשֵׂאת אוֹתָהּ לְאִשָּׁה. 2°, יָחֵף, יַחְפָן: "צֵא, חֲלוּץ־הַנַּעַל, הַפְשִׁילָה כֵּלֶיךָ וָצֵאָה" (ביאליק, לבנות שפירה).

א. חֲלוּצָה° נ׳ [מן א. חָלוּץ] 1. רִאשׁוֹנָה לִכְבּוֹשׁ, לְמִפְעָל, לְהִתְנַדְּבוּת וְכַדּוֹמֶה. 2. כִּנּוּי לִצְעִירָה שֶׁעָלְתָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד בָּהּ וּלְבְנוֹתָהּ. – [חֲלוּצַת־, חֲלוּצוֹת]

ב. חֲלוּצָה* נ׳ [מן ב. חָלוּץ, על־יסוד דברים כה ט] אִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בְּלֹא בָּנִים וּבְלֹא בָּנוֹת וַאֲחִי בַּעְלָהּ מֵאֵן לְיַבְּמָהּ וְקִיֵּם בָּהּ דִּין חֲלִיצָה – וּבְכָךְ הִיא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכָל אָדָם אַחֵר: "אָחִיו שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה" (יבמות ז ב). – [חֲלוּצַת־, חֲלוּצוֹת]

חֲלוּצִי° ת׳ [מן א. חָלוּץ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הֲלִיכָה בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַעְפָּלָה וְכִבּוּשׁ: יִשּׁוּבוֹ שֶׁל עֵמֶק יִזְרְעֶאל הָיָה מִפְעָל חֲלוּצִי. הַתְּנוּעָה הַחֲלוּצִית. – [חֲלוּצִית, חֲלוּצִיִּים, ־צִיּוֹת]

חֲלוּצִיּוּת° נ׳ [מן חֲלוּצִי] מַעֲשֵׂה הֶחָלוּץ, הֲלִיכָה בָּרֹאשׁ, הַעְפָּלָה וְכִבּוּשׁ נוֹעָז: הַתְּנוּעָה חִנְּכָה אֶת חֲבֵרֶיהָ לַחֲלוּצִיּוּת וּלְהַגְשָׁמָה. חֲלוּצִיּוּתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר בִּתְחוּם הַפִּיסִיקָה. – [חֲלוּצִיּוּת־]

א. חָלוּק* ז׳ [אולי קרוב אל חָלָק] 1°. מַעֲפֹרֶת, בֶּגֶד עֶלְיוֹן אָרֹךְ וּפָשׁוּט שֶׁלּוֹבְשִׁים בַּעֲלֵי מִקְצוֹעַ שׁוֹנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה: חָלוּק שֶׁל רוֹפֵא. חָלוּק שֶׁל סַפָּרִים. 2°, כְּתֹנֶת־בַּיִת אֲרֻכָּה: חֲלוּק־בַּיִת. חֲלוּק־לַיְלָה. 3*, כְּתֹנֶת אֲרֻכָּה שֶׁלָּבְשׁוּ בְּיָמִים קַדְמוֹנִים עַל עוֹר הַבָּשָׂר: "קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפְתַּח חֲלוּקָהּ" (שבת טו ב). "כַּמָּה יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן וְלֹא לָבַשׁ חָלוּק אֶחָד עַד שֶׁגָּזַז וְלִבֵּן וְכוּ׳" (תוספתא ברכות ז ב). "כָּל מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא חָלוּק אֶחָד מֻתָּר לְכַבְּסוֹ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד" (מועד קטן יד.). – [חֲלוּק־, חֲלוּקִים, חֲלוּקֵי־]

ב. חָלוּק* ת׳ [מן א׳ חלק, חָלַק] 1, נִבְדָּל, שׁוֹנֶה: "עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין, אֶלָּא שֶׁבָּאתָ לַחֲלֹק עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁוִין" (ירושלמי שקלים מז ב). "שֶׁהֲרֵי חֲלוּקִין (הַדָּם וְהַבָּשָׂר) זֶה לְאִסּוּר וְזֶה לְהֶתֵּר" (רש״י כריתות ד:). הַדֵּעוֹת בְּעִנְיָן זֶה הָיוּ חֲלוּקוֹת. 2, חוֹלֵק, מִתְנַגֵּד בְּדַעְתּוֹ: "חֲלוּקִין עָלָיו חֲבֵרָיו עַל רַבִּי חֲנַנְיָה" (מכות כג:). – [חֲלוּקָה, חֲלוּקִים, ־קוֹת]

– לִבּוֹ חָלוּק*, דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת בְּלִבּוֹ, הוּא מְהַסֵּס וּמִתְקַשֶּׁה לְהַחְלִיט: "שֶׁהָיָה לִבּוֹ (שֶׁל פַּרְעֹה) חָלוּק אִם יִרְדֹּף וְאִם לֹא יִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (מכילתא בשלח יא). "כְּשֶׁנִּנְעַר בַּבֹּקֶר מָצָא לִבּוֹ חָלוּק" (עגנון, כפות קטז). "יוֹשֶׁבֶת הָיְתָה לְעַצְמָהּ מֵצֶרֶת וְלִבָּהּ חָלוּק עָלֶיהָ וְאֵין יוֹדַעַת מַה בְּלִבָּהּ לַעֲשׂוֹת" (הזז, צל 200).

– חֲלוּק־לֵב*, הַסְּסָן, פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: "בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַר סִינַי... לֹא הָיָה בָּהֶם... לֹא אִלְּמִין וְלֹא חֵרְשִׁין... לֹא טִפְשִׁין וְלֹא חֲלוּקֵי־לֵב" (שיר השירים רבה ד, כולך יפה). "הֲרֵינִי פּוֹנֶה רַק אֲלֵיכֶם... וְלֹא אֶל בַּעֲלֵי הַסָּפֵק וּמוֹשְׁכֵי הָרֵק וַחֲלוּקֵי־הַלֵּב שֶׁבְּכָאן" (שנהר, א 256).

חִלּוּק°, חילוק ז׳ [מן א׳ חלק, חִלֵּק] 1*. חֲלֻקָּה, הַפְרָדָה לַחֲלָקִים: "שְׁתֵּי חֲזָקוֹת לַכְּהֻנָּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם וְחִלּוּק גְּרָנוֹת" (תוספתא פאה ד ו). "יֵשׁ חִלּוּק מְלָאכוֹת בְּשַׁבָּת, וְאֵין חִלּוּק מְלָאכוֹת בְּיוֹם־טוֹב" (מכות כא:). "חִלּוּק הָאָרֶץ" (במדבר רבה ב). 2∴ [בחשבון] הַפְּעֻלָּה הַחֶשְׁבּוֹנִית לִמְצִיאַת חֵלֶק אוֹ מָנָה, לְמָשָׁל: $15 : 3 = 5$. "שַׁעַר הַכֶּפֶל וְהַחִלּוּק" (אברהם אבן־עזרא, ספר המספר). 3∴, הֶבְדֵּל, שֹׁנִי: "וְזֶה חִלּוּק בְּכָל תֵּבָה לְשׁוֹן נְקֵבָה... כְּשֶׁהַטַּעַם לְמַעְלָה לְשׁוֹן עָבָר הוּא... וּכְשֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה הוּא לְשׁוֹן הֹוֶה" (רש״י בראשית טו יז). "וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין 'הָרָה' לְ'הֲרָרָה'" (רש״י בראשית יד י). "עֲדַיִן יֵשׁ חִלּוּק זֶה בֵּינֵיהֶם" (רש״י בבא מציעא נ:). "נֻסָּחָם אֶחָד... אֲבָל בֶּאֱמֶת חִלּוּק רַב בֵּינֵיהֶם" (מגדלי מו״ס,

רגט). 4 ⁺, פִּלְפּוּל חָרִיף, נִתּוּחַ מַעֲמִיק וּמְפֻלְפָּל לִמְצִיאַת הֶבְדֵּלִים בֵּין סְבָרָה לִסְבָרָה בְּעִנְיְנֵי הַתַּלְמוּד: "אַל יְבַלֶּה בִּנְךָ זְמַנּוֹ בְּחִלּוּקִים וּבַחֲרִיפוּת שֶׁל הֶבֶל" (שו"ת חוות יאיר קכג). "וְאֵין מְפַלְפְּלִים פִּלְפּוּלִים שֶׁל הֶבֶל, דֻּגְמַת אוֹתָם הַחִלּוּקִים שֶׁבַּדּוֹר הַזֶּה" (עגנון, האש מא). בַּחוּרֵי הַיְשִׁיבוֹת עָסְקוּ הַרְבֵּה בְּחִלּוּקֵי הֲלָכָה. — [חִלּוּק־, חִלּוּקִים, ־קֵי־]

— **חִלּוּקֵי־דֵעוֹת°**, דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת וּמֻפְלָגוֹת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "בְּלִי שׁוּם חִלּוּקֵי־דֵעוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת מִתְנַגְּדוֹת" (אחד העם, רפו). נִתְגַּלּוּ חִלּוּקֵי־דֵעוֹת חֲרִיפִים בַּשְּׁאֵלָה הַנִּדּוֹנָה.

חָלוּק ז' [מן ב· חלק] מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּשְׁתַּפְשֵׁף הַרְבֵּה עַד הֱיוֹתוֹ חָלָק: "חַלֻּקֵּי אֲבָנִים מִן־הַנַּחַל" (שמואל א יז מ). — [חֲלוּק־, חֲלוּקִים, חֲלוּקֵי־]

חֲלוּקָא* ז' [ארמית, שבת קלד.] א. חָלוּק, בֶּגֶד אָרֹךְ חָלָק: "כָּךְ אֶזְכֶּה לַחֲלוּקָא דְרַבָּנָן" (ברכה בעטיפת טלית). "רַב... בְּלִי חֲלוּקָא דְרַבָּנָן" (אחד העם, שכג). "זֶה הַחַזָּן כִּבְיָכוֹל לָבוּשׁ חֲלוּקָא־דְגַלָּחִים וּמִתְפַּלֵּל בְּדֶרֶךְ מִשְׁנֶה" (מנדלי מו"ס, קלו). — [חֲלוּקִין]

חָלוּשׁ ⁺ ת' [מן א·חלש, חָלַשׁ] 1. רָפֶה, חֲסַר־כֹּחַ, רוֹפֵף: "אַחַר־כָּךְ יֵצֵא וְהוּא חָלוּשׁ וְדַל בְּגוּפוֹ וְאֵיבָרָיו" (חובות הלבבות, הכניעה ה). "יְהוּדִי חָלוּשׁ וּפַחְדָן מִטִּבְעוֹ" (ביאליק, יום השישי א). 2. דַּל, קָלוּשׁ: "מִי שֶׁהוּא חֲלוּשׁ הָעֵצָה מְאֹד" (מורה נבוכים א לד). "רַק מְלֶאכֶת הַשִּׁיר חֲלוּשָׁה וְרֵיקָה" (חריזי, תחכמוני יח 190). "בְּדוֹר כְּדוֹרֵנוּ, שֶׁאַהֲבַת הַתּוֹרָה חֲלוּשָׁה בְּלִבּוֹ" (אחד העם, קו). "זְקֵנִים חֲלוּשֵׁי־דַעַת וּקְטַנֵּי־נֶפֶשׁ" (ביאליק, אגרות ה קסו). "דַּל וְרָזֶה כְּמוֹנִי חֲלוּשׁ־דֵּעָה וַחֲלוּשׁ־כֹּחַ" (הזז, יעיש א 76). חִנּוּךְ מְיֻחָד לִילָדִים חֲלוּשֵׁי־שֵׂכֶל. — [חֲלוּשָׁה, חֲלוּשִׁים, ־שׁוֹת]

חֲלוּשָׁה נ' [מן א. חלש, חָלַשׁ] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: "אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה" (שמות לב יח). "הַקּוֹל קוֹל הַנַּעַר לֹא יֵדַע חֲלוּשָׁה" (ביאליק, המתמיד). "אִם שׂוֹנְאַי יֵשׁר חֲלוּשָׁה יִשְׁמְעוּ — חֶרֶב בְּפִי הָעֵט וּבִרְנָנֵינוּ" (דיפיארה, על־פי שירמן ב 142). — [חֲלוּשַׁת־]

— **חֲלוּשׁוֹת°** תה"פ בְּחֻלְשָׁה, בְּאֹפֶן חַלָּשׁ: הַחוֹלֶה מְלַמֵּל חֲלוּשׁוֹת: מַיִם...

חָלוּת ⁺ נ' [מן א· חול, חָל] הֱיוֹת חָל, תְּחוּלָה: "הַתּוֹרָה כְּבָר בֵּאֲרָה חָלוּת הַנְּבוּאָה מֵהַר פָּארָן" (ראב"ד, אמונה רמה עח). "אֵין לְחֻקֵּי הָעוֹלָם חָלוּת שֶׁבְּהֶחְלֵט" (קלצקין, כתבים 266). חָלוּת הַצַּו מִיּוֹם פִּרְסוּמוֹ בָּעִתּוֹן הָרִשְׁמִי. — [חָלוּת־]

חִלָּזוֹן*, חילזון ז' [ערבית: חַלַזוּן] 1. מַחְלָקָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת הָרַכִּיכוֹת (Gastropoda). הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל גּוּף הַחִלָּזוֹן מְשֻׁטָּח וּשְׁרִירִי מְאֹד. הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֵיבַר תְּנוּעָה וְנִקְרָא בְּשֵׁם "הָרֶגֶל". בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל גּוּפוֹ רֹאשׁ בַּעַל שְׁנַיִם־אַרְבָּעָה מְחוֹשִׁים וּשְׁתֵּי עֵינַיִם קְטַנּוֹת. רֹב הַחֶלְזוֹנוֹת עוֹטִים קוֹנְכִיָּה סְלִילִית.

חילזון (1/2)

הַקַּדְמוֹנִים הֵפִיקוּ מִן הַמִּיץ שֶׁמַּפְרִישִׁים כַּמָּה סוּגֵי חִלָּזוֹן אֶת הַצְּבָעִים תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן [ראה להלן חִלְּזוֹן־הָאַרְגָּמָן]: "תְּכֵלֶת אֵין כְּשֵׁרָה אֶלָּא מִן הַחִלָּזוֹן" (תוספתא מנחות ט טז). "הַחִלָּזוֹן הַזֶּה כְּשֶׁגָּדֵל מַלְבּוּשׁוֹ גָּדֵל עִמּוֹ" (דברים רבה ז). 2. מַחֲלַת עֵינַיִם: קְרוּם דַּק הָעוֹלֶה וּמְכַסֶּה אֶת הַלָּבָן שֶׁבָּעַיִן עַד כְּדֵי עִוָּרוֹן (בכורות ו ב). 3. טַבַּעַת סְלִילִית בְּדוֹמֶה לְקוֹנְכִיָּה שֶׁל הַחִלָּזוֹן (כלים יב א). — [חֶלְזוֹן־, חֶלְזוֹנוֹת, גם חֶלְזוֹנִים, חֶלְזוֹנֵי־]

— **חִלְּזוֹן־הָאַרְגָּמָן°**, חִלָּזוֹן שׁוֹכֵן־יָם בַּעַל קוֹנְכִיָּה עָבָה וּמְסֻלְּסֶלֶת. יֵשׁ שֶׁהַקּוֹנְכִיָּה דְּמוּיַת פֶּלֶךְ וְקוֹצָנִית. חִלְּזוֹן־הָאַרְגָּמָן הוּא בַּעַל בַּלּוּטָה הַמַּפְרִישָׁה מִיץ צְהַבְהַב הַהוֹפֵךְ בָּאוֹר לְאָדֹם־סָגֹל. מִיץ זֶה שִׁמֵּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם לִצְבִיעַת בְּגָדִים בְּצֶבַע אַרְגָּמָן. לְמִשְׁפַּחַת חֶלְזוֹנוֹת הָאַרְגָּמָן שַׁיָּכִים הַסּוּגִים: אַרְגְּמוֹן (Murex) וְאַרְגְּמָנִית (Purpura).

קונכית ארגמנית (1/2) קונכית ארגמן

חֶלְזוֹנִי ⁺ ת' [מן חִלָּזוֹן] לוּלְיָנִי, סְפִּירָלִי, בָּרְגִּי, מִתְפַּתֵּל כִּפְתוּלִים שֶׁבְּקוֹנְכִיַּת הַחִלָּזוֹן: קַוִּים חֶלְזוֹנִיִּים. [ובהשאלה]: "הִשְׁתַּלְשְׁלוּת לוּלָבִית, חֶלְזוֹנִית, עִגּוּל עַל־גַּבֵּי עִגּוּל" (קלצקין, כתבים 33). — [חֶלְזוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

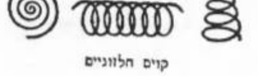
קוים חלזוניים

חלזן [מן חִלָּזוֹן]

~ פִּע' **חִלְזֵן°** פ"י עִגֵּל, סִלְסֵל, הֶעֱלָה בְּטַבָּעוֹת חֶלְזוֹנִיּוֹת: "וּמֵהֶם מְחַלְזְנִים טַבְּעוֹת עָשָׁן" (יזהר, החורשה). — [לְחַלְזֵן אֶת־; מְחַלְזֵן, יְ־]

~ הת' **הִתְחַלְזֵן°**, הִתְבָּרֵג, חָדַר בְּטַבָּעוֹת חֶלְזוֹנִיּוֹת: "כְּהַהוּא בְּרִיחַ־לְהַפְלִיא הַמִּתְחַלְזֵן בְּהֶנֶף־יָד לְתוֹךְ קְרָבָיו הַכֹּל יְכוֹלִים שֶׁל הַמַּקְלֵעַ" (ארד, ביתו 245). — [לְהִתְחַלְזֵן, מִתְ־, יִתְ־]

א. **חַלְחוּל; חילחול** ז' [מן א. חלחל, חִלְחֵל] חִיל, רְעָדָה: "מִתְוַדֶּה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי בִּכְפִיפַת רֹאשׁ... בִּרְתֵת, בְּזִיעַ, בְּחַלְחוּל" (רבש"ע, סדר יום כיפור קטן). — [חַלְחוּל־, חַלְחוּלִים, ־לֵי־]

ב. **חִלְחוּל, חילחול** ז' [מן ב.חלחל, חִלְחֵל] 1°, חֲדִירָה פְּנִימָה, בְּקִיעָה וְהִסְתַּנְּנוּת: חִלְחוּל הַגְּשָׁמִים בַּנְּקָבוּבִיּוֹת שֶׁבְּתוֹךְ הָאֲדָמָה. חִלְחוּל הָאֶרֶס בַּקְּרָבַיִם. 2*, הַחֹמֶר שֶׁחִלְחֵל וְחָדַר: "הַחִלְחוּל הָיָה נִכְנָס לָהֶם וְהָיוּ מִתְרַפְּאִין" (תנחומא משפטים יח). "אֵין בּוֹ כִּמְעַט כְּלוּם מִן הַחִלְחוּל הָאַרְסִי וּמִבַּת־קוֹלָם שֶׁל הַיִּסּוּרִים הַפְּנִימִיִּים הַמִּתְבַּצְבְּצִים וְעוֹלִים מִתּוֹךְ כַּמָּה מִשִּׁירֵי רַשְׁבַּ"ג" (ביאליק, שיר לא נודע). 3° [בהשאלה] חַרְחוּר, גִּרְגּוּר, הַקּוֹל הַנִּשְׁמָע כְּשֶׁמַּשֶּׁהוּ חוֹדֵר וּמְחַלְחֵל: "וְחִלְחוּלֵי קוֹלוֹת וְאֶרֶב מַבָּטִים" (ש' שלום, שירים רטו). "וְנִסְתַּכְּלוּ בַּמַּחֲזוֹרִים וּכְמִין חִלְחוּל נִשְׁמַע מִגְּרוֹנָם" (עגנון, אורח 22). "וּמִשְׁאֶבֶת הַבַּיִת עוֹנָה כְּנֶגְדָּהּ בַּחֲרִיק וּבְחִלְהוּל" (שלו, קולות 37). — [חִלְחוּל־, חִלְחוּלִים, ־לֵי־]

חַלְחוֹלִית* נ' [מן א·חלחל], הִתְרַגְּשׁוּת, רֹגֶז: "אֵלּוּ שֶׁלִּבָּם מָלֵא חַלְחוֹלִיּוֹת רָעוֹת" (ויקרא רבה כ). — [חַלְחוֹלִיּוֹת]

א. **חלחל** [מן חיל; וראה חַלְחָלָה; ערבית: חַ'לְחַ'לַה נענע]

~ פִּע' **חִלְחֵל*** פ"ע זִעְזַע, הִרְעִיד: "אָדָם קָשֶׁה — וְצָרָה מְחַלְחַלְתּוֹ" (קהלת רבה ז, ומוצא אני). "מֵרֹב פְּקֻדּוֹת וּבֶהָלָה מְחַלְחֶלֶת" (סליחות יום א', אם עוונינו). — [לְחַלְחֵל, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **חִלְחֵל •**, 1 •, הָיָה רוֹפֵף, הִתְנַדְנֵד: ״מְגוּפַּת הֶחָבִית הַמְחַלְחֶלֶת״ (כלים י ג). 2 ∴, זָעַזַע, הִרְעִיד: ״כָּשְׁלוּ בִרְכֵּינוּ... חִלְחֲלוּ מָתְנֵינוּ״ (ינאי, שלה). ״זַלְעָפְנוּ עַל חַטֹּאתֵינוּ, חִלְחַלְנוּ עַל־רֹב פְּשָׁעֵינוּ״ (פיוטים, סידור 605). ״׳כֵּן, כֵּן, רַבִּי׳, עָנִיתִי אַחֲרָיו, וְכֻלִּי מְחֻלְחָל וּמְפַרְכֵּס״ (שנהר, א 367). ״כָּל שִׁיטַת הַחַיִּים הִיא מְחֻלְחֶלֶת מֵעִקָּרָהּ״ (קלצקין, כתבים 230). – [מְחֻלְחָל, יְחֻלְחַל]

~ הִתְ׳ **הִתְחַלְחֵל**, 1, נִזְדַּעֲזַע, נִבְהַל וְנִרְעַד: ״וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמַּלְכָּה מְאֹד״ (אסתר ד ד). ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזְעוּ מָתְנֶיהָ וְנִתְחַלְחֲלוּ כָּל אֵיבָרֶיהָ״ (מדרש ויושע, ילינק, א 36). ״הוּא הִתְחַלְחֵל מְאֹד וְלֹא יָכֹל לְהָשִׁיב לַמּוֹרֶה דָּבָר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד) ״אַךְ פִּתְאוֹם תֵּתַר, תִּתְחַלְחַל וְהִתְנוֹדְדָה כַּשִּׁכּוֹר״ (ביאליק, שבעה). 2 •, הִתְרוֹפֵף, הִתְנַדְנֵד: ״הָיוּ צְרוֹרוֹת מִתְחַלְחֲלִים בְּתוֹכוֹ״ (מקואות ד ג). ״מָלִיחַ עַל־יְדֵי מְלִיחָה מִתְחַלְחֵל״ (ירושלמי תרומות מו א). ״הָאֵשׁ נוֹגֵעַ מִצַּד אֶחָד וְנִתְחַלְחֵל כֻּלּוֹ״ (ירושלמי בבא קמא ב ב). ״מְגוּפַּת הֶחָבִית שֶׁנִּתְזַלְזְלָה״ (רמב״ם, טומאת מת כב ט). ״וְהָיְתָה צוֹפָה בַּחֶדֶר, וְהַנֵּרוֹת צוֹפִין כְּנֶגְדָּהּ וּמִתְחַלְחֲלִין״ (עגנון, אלו קסט). – [לְהִתְחַלְחֵל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **חלחל** [מן ד. חלל]

~ פִּע׳ **חִלְחֵל•** פ״ע 1 •, חָדַר פְּנִימָה, בָּקַע וְנִכְנַס: ״לְסַם יָבֵשׁ... כְּשֶׁהוּא מוֹצֵא מַכָּה, מַתְחִיל לְחַלְחֵל״ (ספרי נשא יב). ״מַה נָּחָשׁ הַזֶּה רִיסוֹ מְחַלְחֵל לְאַחַר הַמִּיתָה״ (בראשית רבה צח). ״כְּלִי רוֹעֵד מִצִּנָּה שֶׁבּוֹקַעַת וּמְחַלְחֶלֶת לְתוֹכִי מִלְּמַטָּה״ (ביאליק, ספיח ו). ״אַךְ רֶגַע אֶתְעַלֵּף מִזֶּרֶם הָרוּחַ, הַמְחַלְחֵל בְּמָתְקוֹ הֶחָרִיף אֶל אַפִּי וּגְרוֹנִי״ (שניאור, שירים רה). ״מִגֹּדֶל עֹצֶם הָאוֹר דְּמָעוֹת מְחַלְחֲלוֹת בְּלִבִּי״ (הזז, יעיש ב 206). מֵי הַגְּשָׁמִים מְחַלְחֲלִים לְתוֹךְ הַנְּקַבּוּבִיּוֹת שֶׁבָּאֲדָמָה. 2° [בהשאלה] חִרְחֵר, פִּעְפַּע, הִתְגַּלְגֵּל: ״עוֹד אַחַת מְעַט וְחִלְחֲלָה יְבָבָה חֲרִישִׁית״ (ביאליק, שבעה). ״שׁוֹשַׁנָּה חוֹפָה בְּכַפָּהּ עַל פִּיהָ לִגְדֹּר אֶת הַצְּחוֹק הַמְחַלְחֵל בִּגְרוֹנָהּ״ (שנהר, ג 381). – [לְחַלְחֵל מְ־ יְ־]

~ פִּע׳ **חֻלְחַל°**, שֶׁחָדַר לְתוֹכוֹ, שֶׁנִּבְלַע בּוֹ: ״הֵשִׁיב לָהֶם סַאלִים בְּקוֹל מְחֻלְחָל מִדְּמָעוֹת״ (הזז, יעיש ב 110). – [מְחֻלְחָל, יְחֻלְחַל]

~ הִתְ׳ **הִתְחַלְחֵל•**, 1, חִלְחֵל, נִסְפַּג: ״׳וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים – מְלַמֵּד שֶׁהֵם מִתְחַלְחֲלִים בְּכָל אֵיבָרֶיהָ״ (במדבר רבה ט). 2, נִמְלָא (בְּנוֹזֵל): ״בּוֹר מָלֵא מַיִם וְנָפַל שָׁמָּה גְּדִי קָטָן וְנִכְנְסוּ מַיִם דֶּרֶךְ אָזְנָיו וְנִתְחַלְחֵל כֻּלּוֹ״ (ירושלמי בבא קמא ב ב). – [לְהִתְחַלְחֵל, מִתְ־, יִתְ־]

חַלְחָלָה נ׳ [ראה א. חלחל] 1, רְעָדָה, חֲרָדָה, בֶּהָלָה: ״וְלֵב נָמֵס וּפֵק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם״ (נחום ב יא). ״וַיִּתְהוֹלֵל לִבִּי בְּחַלְחָלָה וּמוֹתְנַי בִּרְעָדָה״ (מגילת ההודיות י 32). ״וּמִתְרַעֲשִׁים אַדְנֵי שְׁרַפְרַף וְכָל הָרָקִיעַ כֻּלָּם אוֹחֲזָם חַלְחָלָה״ (פסיקתא רבתי, צז). 2 ∴, טַלְטָלָה, דְּחִיפָה: ״וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בַּדִּין דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ חַלְחָלָה גְּדוֹלָה״ (ילינק, ג 67). – [חַלְחָלַת־]

חַלְחָלוּת ∴ נ׳ [מן חַלְחָלָה] מַצָּב שֶׁל חַלְחָלָה הִזְדַּעְזְעוּת: ״וְכֵהוּת הָעֵינַיִם וְחַלְחָלוּת מָתְנַיִם״ (סהולה, משל 35). – [חַלְחָלוּת־]

חַלְחָלָנִי° ת׳ [מן חַלְחָלָה] חָדוּר חַלְחָלָה וַחֲרָדָה: ״(הַתַּרְנְגֹלֶת) מַבְלִיטָה צַוָּארָהּ הַשָּׁחוּט וּמְגַרְגֶּרֶת בְּקוֹל חַלְחָלָנִי וְחַרְחֲרָנִי״ (ליסיצקי, תולדות 102). – [חַלְחָלָנִית, חַלְחָלָנִיִּים, חַלְחָלָנִיּוֹת]

חַלְחֹלֶת•, חלחולת נ׳ [מן ב. חלחל] כַּרְכֶּשֶׁת, קְצֵהוּ שֶׁל צִנּוֹר הָעִכּוּל (הַמְּעִי הַגַּס) הַמְחֻבָּר אֶל פִּי הַטַּבַּעַת (חולין ג.). – [חַלְחֹלֶת־, חַלְחוֹלוֹת]

א. **חלט** [ארמית: חֲלַט]

~ פָּע׳ **חָלַט** פ״י 1, גָּמַר אֹמֶר, חָרַץ דָּבָר, פָּסַק: ״וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ הֲמִמֶּנּוּ״ (מלכים א כ לג). ״חֲלַטְתֶּם אֶת הַדָּבָר״ (רש״י דברים א יד). 2 • [בדיני טומאה] פָּסַק שֶׁפְּלוֹנִי טָמֵא טֻמְאָה גְמוּרָה: ״אֲנִי כֹּהֵן וַאֲנִי מַסְגִּירָהּ, אֲנִי חוֹלְטָהּ וַאֲנִי פּוֹטְרָהּ״ (זבחים קב.). – [לַחְלֹט, חוֹלֵט, יַחְלֹט]

~ נִפ׳ **נֶחְלַט •**, 1 ∴, נֶחֱרַץ, נִגְמַר: ״שְׁלוּחֶיהָ מִמְּךָ נֶחְלָטִים״ (ברצלוני, אזהרות). ״הָרַעְיוֹנוֹת הָהֵם נֶחְלְטוּ בִּלְבָבִי״ (ליליינבלום, א 339). ״הַכֹּל נֶחְלַט וְנִשְׁקַל בִּימֵי הַיִּסּוּרִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 210). 2 • [בדיני טומאה] נִפְסַק בְּוַדָּאוּת שֶׁהוּא טָמֵא: ״בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה וּמִן הַמַּעֲקֶה... וְאֵינוֹ נֶחְלָט בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה״ (סוכה ג.). – [לְהֵחָלֵט, נֶחְלָט, יֵחָלֵט]

~ הִפ׳ **הֶחְלִיט •**, 1°, גָּמַר אֹמֶר, חָרַץ, גָּמַר בְּדַעְתּוֹ: הַנֶּאֱסָפִים דָּנוּ בַּדָּבָר וְהֶחְלִיטוּ לְקַבְּלוֹ. הֶחְלַטְתִּי לְהֵעָנוֹת לְבַקָּשָׁתוֹ. 2 •, קָבַע בְּוַדָּאוּת, פָּסַק לַחֲלוּטִין, לְלֹא פִּקְפּוּק: ״הִזָּהֵר, שֶׁלֹּא תַחְלִיט לָהֶם אֶת הָאָרֶץ!״ (בראשית רבה סא). ״לִשְׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁיָּצְאוּ עַל שָׂדֶה אַחַת. אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצוּ בֵּית־דִּין לְהַחְלִיט, מַחְלִיטִין״ (ירושלמי כתובות לג ד). ״אָמְנָם גַּם עַתָּה טֶרֶם הֶחְלִיטוּ לָנוּ אֶת הַמְגֹרָשִׁים״ (שנהר, ג 225). 3 • [בדיני טומאה] קָבַע וְהִכְרִיז (עַל אָדָם) שֶׁהוּא נָגוּעַ בְּטֻמְאָה גְמוּרָה: ״רוֹאֶה (הַכֹּהֵן) אֶת (הַנֶּגַע) הָאֶחָד וּמַסְגִּירוֹ וּמַחְלִיטוֹ וּפוֹטְרוֹ״ (נגעים ג א). – [לְהַחְלִיט, מַחְלִיט, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְלַט•**, 1°, נֶחֱרַץ, נִגְזַר, נִתְקַבְּלָה הַחְלָטָה: בָּאֲסֵפָה הָחְלְטוּ פֹּה אֶחָד הַהַחְלָטוֹת הַבָּאוֹת. הָחְלַט לְקַבֵּל אֶת הַצָּעָתוֹ. 2 •, נִקְבַּע סוֹפִית: ״הַחְלָטָה (הָאֶבֶן) הָאֶמְצָעִית לְטֻמְאָה״ (כלים ו ג). [וראה עוד ערך מֻחְלָט]. – [מֻחְלָט, יֻחְלַט]

ב. **חלט** [על־פי הארמית: חֲלִיט, ירושלמי פסחים לא ב]

~ פִּע׳ **חִלֵּט°** פ״י הִפְקִיעַ רְכוּשׁ מִידֵי מִישֶׁהוּ בְּתוֹרַת קְנָס. – [לְחַלֵּט, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻלַּט°**, הֻפְקַע מִידֵי מִישֶׁהוּ: רְכוּשׁ מְחֻלָּט לְפִי פְּסַק בֵּית־דִּין. – [מְחֻלָּט, יְחֻלַּט]

ג. **חלט** [ערבית: חַ׳לַטַ עֵרֵב, מזג]

~ פָּע׳ **חָלַט •** פ״י 1 •, יָצַק מַיִם רוֹתְחִים עַל קֶמַח וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם הַתְקָנָתוֹ לַאֲכִילָה, אוֹ עַל כֵּלִים לְנַקּוֹתָם: ״אֵין לָשִׁין אֶת הַמַּצָּה בְּרוֹתְחִין מִפְּנֵי שֶׁחוֹלְטִין״ (תוספתא פסחים ב ה). ״רָצָה לְטַהֲרָן – מִיָּד חוֹלְטָן בְּרוֹתְחִין״ (תוספתא טהרות יא טז). 2 °, הִתְקִין תֵּה לִשְׁתִיָּה עַל־יְדֵי יְצִיקַת מַיִם רוֹתְחִים עַל עֲלֵי־תֵה: חָלַטְנוּ אֶת הַתֵּה בַּקֻּמְקוּם. – [לַחְלֹט, חוֹלֵט, יַחְלֹט]

~ נִפ׳ **נֶחְלַט •** 1 •, נוּצְקוּ עָלָיו רוֹתְחִים: ״הַנּוֹתֵן חַמִּין לְתוֹךְ קֶמַח... נֶחְלְטָה כָּל צָרְכָּהּ״ (ירושלמי חלה נח א). הַתֵּה נֶחְלַט בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. 2° [בהשאלה] נִצְרַב, נִכְוָה: ״מִסְתַּכֵּל בַּנְּמָשִׁים שֶׁבְּאוֹתָן הַזְּרוֹעוֹת הָאֲדֻמּוֹת שֶׁנֶּחְלְטוּ בַּחַמָּה״ (שנהר, ב 260). – [לְהֵחָלֵט, נֶחְלָט, יֵחָלֵט]

חֶלֶט° ז׳ [מן ג. חלט] בָּצֵק שֶׁנֶּחֱלַט בְּרוֹתְחִים. – [חֶלֶט־, חֲלָטִים, חַלְטֵי־]

חֶלֶט* ז׳ [ערבית: ח׳לט] מֶזֶג, לֵחָה שֶׁבְּגוּף הַחַי (לְפִי הַשְׁקָפַת חַכְמֵי יְמֵי־הַבֵּינַיִם): "יֵשׁ בָּאָדָם אַרְבָּעָה חֲלָטִים, וְהֵם הַמָּרָה הַיְּרוֹקָה וְהַדָּם וְהַלֵּחָה וְהַלְּבָנָה" (אלדבי, שבילי אמונה ד א). – [חֶלֶט־, חֲלָטִים, חֶלְטֵי־]

חַלַט* ז׳ [רוסית: chalat] חָלוּק, כְּתֹנֶת אֲרֻכָּה וַחֲלָקָה, מְעִיל־בַּיִת אָרֹךְ: "הֲתִזְכֹּר... אֵיךְ הָיָה הוּא מְכַסֵּךְ בַּלֵּילוֹת בַּחַלַט הַשָּׁחוֹר?" (ברנר, א 7). – [חַלַטִים]

חַלְטוּרָה* נ׳ [מרוסית: chaltura] 1. יְצִירָה זוֹלָה וְקְלוֹקֶלֶת. 2. הַכְנָסָה צְדָדִית מֵעֵסֶק קַל וּבִלְתִּי־רְצִינִי: שַׂחְקָנֵי הַתֵּיאַטְרָאוֹת עוֹסְקִים לִפְעָמִים בְּחַלְטוּרָה – הוֹפָעוֹת עַל בִּימוֹת־בִּדּוּר, בְּמוֹעֲדוֹנֵי לַיְלָה וְכַדּוֹמֶה. – [חַלְטוּרוֹת]

א. **חַלְטָנִי°** ת׳ [מן א. חלט, חָלַט] מֻחְלָט, פַּסְקָנִי: "הַטּוֹן הַחַלְטָנִי שֶׁלִּי" (מ׳ כהן, ׳העולם׳ 1934). עֶמְדָּה חַלְטָנִית. – [חַלְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ב. **חַלְטָנִי*** ת׳ [מן ב. חלט, חָלַט] שֶׁהוּא חוֹלֵט בְּמַיִם רוֹתְחִים: "כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל דּוֹר הַמַּבּוּל הָיָה מַרְתִּיחָהּ וְאַחַר־כָּךְ מוֹרִידָהּ עֲלֵיהֶם... זְרִיבָתָן חַלְטָנִית הָיְתָה" (קהלת רבה ט). – [חַלְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חֲלִי ז׳ [ראה גם חֶלְיָה; ערבית: חַלְי] תַּכְשִׁיט, עֲדִי, קִשּׁוּט: "נֶזֶם זָהָב וַחֲלִי־כָתֶם" (משלי כה יב). – [חֲלִי־, חֶלְיוֹ; חֲלָאִים, חֲלָאֵי־]

חֳלִי, חֹלִי ז׳ [מן חלה] מַחֲלָה, מַדְוֶה, מַצָּב שֶׁל מַכְאוֹבִים: "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת־חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ" (מלכים ב יג יד). "כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה" (דברים כח סא). "מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים" (דברים כח נט). "אִם חֳלָאִים, הֵם יְכוֹלִין לְהִתְרַפֵּאת" (שמות רבה מה). – [חֳלִי־, חָלְיוֹ, חֳלָיִים גם חֳלָאִים, חֳלָיֵי־]

– חֳלִי־נֹפֶל°, מַחֲלַת נִכְפֶּה, ראה נִכְפֶּה.

– חֳלִי־רָע°, ראה כּוֹלֵירָה.

– לָחֳלִי, נָתוּן בְּחֹלִי, חוֹלֶה: "כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי, וְכָל־לֵבָב דַּוָּי" (ישעיה א ה).

– יְדוּעַ־חֹלִי (ישעיה נג ג), חוֹלָנִי, חָלוּשׁ, בַּעַל־כְּאֵבִים.

חֲלִיבָה* נ׳ [מן חלב, חָלַב] סְחִיטַת חָלָב וְהוֹצָאָתוֹ מֵעֲטִינֵי הַבְּהֵמָה בַּיָּדַיִם אוֹ בִּמְכוֹנָה: "דִּין חֲלִיבַת בְּהֵמָה בְּיוֹם־טוֹב" (שיבלי הלקט, יום טוב רסא). "עֵז לַחֲלִיבָה וְסוּס לִרְכִיבָה" (מנדלי מו״ס, שסב). – [חֲלִיבַת־, חֲלִיבוֹת]

חָלִיד° ת׳ [מן חלד, חָלַד] מְסֻגָּל לְקַבֵּל חֲלוּדָה, נוֹטֶה לְהַחֲלִיד: בַּרְזֶל חָלִיד. פְּלָדָה בִּלְתִּי־חֲלִידָה. – [חֲלִידָה, חֲלִידִים, ־וֹת]

חֶלְיָה נ׳ [ראה גם חֲלִי] תַּכְשִׁיט, קִשּׁוּט: "וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ" (הושע ב טו). – [חֶלְיַת־, חֲלָיוֹת, חֶלְיוֹת־]

חֻלְיָה*, חוּלְיָה* נ׳ [אולי מן ב. חָלַל] 1*. טַבַּעַת: "קַטְלָה שֶׁחֻלְיוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתָּכוֹת" (כלים יא ח). הַשַּׁרְשֶׁרֶת עֲשׂוּיָה חֻלְיוֹת חֻלְיוֹת.

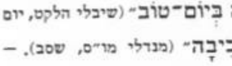
חוליות בשרשרת

2. עֶצֶם בְּצוּרַת טַבַּעַת שֶׁבַּחֲלָלָהּ נָתוּן מֹחַ־הַשִּׁדְרָה. בְּעַמּוּד־הַשִּׁדְרָה שֶׁל הָאָדָם 34 חֻלְיוֹת. בַּחֻלְיָה מַבְחִינִים חֵלֶק אָטוּם גְּלִילִי, הַנִּקְרָא "גּוּף הַחֻלְיָה", וּבְלִיטוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגּוּף, הַנִּקְרָאוֹת "קֶשֶׁת הַחֻלְיָה": "הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל חֻלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה" (ברכות כח:). 3*. פֶּרֶק, חֵלֶק שֶׁמִּמֶּנּוּ מֻרְכָּבִים כְּלִי, מַכְשִׁיר מְכוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: "מְנוֹרָה שֶׁל חֻלְיוֹת" (ביצה כב.). "וְגוֹרֵף קְנֵה־הַמִּקְטֶרֶת הַקָּצָר הֶעָשׂוּי חֻלְיוֹת חֻלְיוֹת" (מנדלי מו״ס, צז). "פָּקְעָה הֶחָבִית וְנִתְפַּקְּעוּ חֻלְיוֹתֶיהָ" (ביאליק, מאחורי ב). 4° [בהשאלה] חֵלֶק, דַּרְגָּה, שָׁלָב: הַיִּשּׁוּב שֶׁהוּקַם הוּא חֻלְיָה נוֹסֶפֶת בְּשַׁרְשֶׁרֶת יִשּׁוּבֵי הָהָר. 5°, יְחִידָה קְטַנָּה (3–5 אֲנָשִׁים) הַמְּמַלֵּאת תַּפְקִיד מְסֻיָּם: חֻלְיַת בִּקֹּרֶת. חֻלְיַת רַגָּמִים.

3 חוליות של שדרה

6*. אֶבֶן חֲלוּלָה בְּאֶמְצָעָהּ הַבְּנוּיָה עַל פִּי הַבּוֹר: "חֻלְיַת הַבּוֹר וְהַסֶּלַע שֶׁהֵן גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה וְרָחְבָּן אַרְבָּעָה" (שבת יא ב). 7* [על-פי הבנה במשמעות זו במימרה: "אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחֻלְיָתוֹ", ראה להלן] גּוּשׁ הָאֲדָמָה שֶׁנֶּחְפַּר וְהוּצָא מִמָּקוֹם מְסֻיָּם: "בִּימוֹת הַגְּאֻלָּה עֲתִידִים בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁבַּגּוֹלָה לְהֵעָקֵר, הֵן וְחֻלְיוֹת אַדְמָתָם עִמָּם, וְלָבוֹא לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). "נֶחְבַּט עַל גְּחוֹנוֹ לַקַּרְקַע כְּשֶׁפָּנָיו מְכַפְּשִׁים כְּהִלְכָתָם בְּחֻלְיָתָהּ הַתְּחוּחָה שֶׁל הָאֲדָמָה" (טביב, דרך 156). – [חֻלְיַת־, חֻלְיוֹת]

– בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת°, הַמַּעֲרָכָה הַמְּפֻתַּחַת בְּיוֹתֵר בְּמַמְלֶכֶת הַחַי. הַסִּימָן הָאָפְיָנִי בְּיוֹתֵר לְמַעֲרָכָה זוֹ הוּא עַמּוּד הַשִּׁדְרָה הֶעָשׂוּי חֻלְיוֹת־חֻלְיוֹת. לְבַעֲלֵי־הַחֻלְיוֹת שַׁיָּכִים דָּגִים, דּוּחַיִּים, עוֹפוֹת וְיוֹנְקִים. שְׁאָר בַּעֲלֵי־הַחַיִּים (חֲרָקִים, תּוֹלָעִים, רַכִּיכוֹת וְעוֹד) שַׁיָּכִים לְמַעֲרֶכֶת חַסְרֵי־הַחֻלְיוֹת.

– אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחֻלְיָתוֹ* (ברכות נט.), [על-פי המשמעות חֻלְיָה 6] מֵי הַגְּשָׁמִים הַיּוֹרְדִים בְּמֵישָׁרִים אֶל הַבּוֹר דֶּרֶךְ פִּיו אֵינָם מַסְפִּיקִים לְמַלְאוֹ, אֶלָּא יֵשׁ צֹרֶךְ בִּתְעָלוֹת אוֹ בְּצִנּוֹרוֹת כְּדֵי לֶאֱסֹף אֶת הַמַּיִם הַזּוֹרְמִים וּלְמָשְׁכָם לַבּוֹר [וְיֵשׁ מְבָאֲרִים עַל־פִּי הַמַּשְׁמָעוּת 7: אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא עַל־יְדֵי הֶעָפָר שֶׁנִּכְרָה מִמֶּנּוּ] מָשָׁל לְאָדָם אוֹ לְחֶבְרָה מְצֻמְצֶמֶת שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְהִתְפַּרְנֵס מֵעַצְמָם בִּהְיוֹתָם מְבוֹדָדִים וּמְנֻתָּקִים מֵחֶבְרַת אֲחֵרִים.

חָלִיט* ז׳ [ראה א. חֲלִיטָה] [בדיני טומאה ונגעים] מַצָּבוֹ שֶׁל מִי שֶׁהֻחְלַט עָלָיו כִּי הוּא נָגוּעַ וְטָמֵא: "לְעוֹלָם הוּא בַּחֲלִיטוֹ עַד שֶׁיַּנִּיף הָאָשָׁם" (ירושלמי נזיר נז ב). – [חֲלִיט־]

א. **חֲלִיטָה*** נ׳ [מן א. חלט, חָלַט] 1° הַחְלָטָה. 2* [בדיני טומאה ונגעים] קְבִיעָה וַדָּאִית כִּי פְּלוֹנִי נָגוּעַ (מְצֹרָע וְכַדּוֹמֶה): "יְמֵי חֲלִיטָה טָעוּן תִּגְלַחַת" (ספרי נשא לא). – [חֲלִיטַת־]

ב. **חֲלִיטָה*** נ׳ [מן ב. חלט, חָלַט] 1*. בְּלִילַת קֶמַח שֶׁנִּתַּן בְּתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִים (לְהַבְדִּיל מִן "מְעִיסָה" – יְצִיקַת מַיִם רוֹתְחִים לְתוֹךְ קֶמַח): "הַמְּעִיסָה – בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין... הַחֲלִיטָה – בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִין" (חלה א ו). 2°. הוֹסָפַת מַיִם רוֹתְחִים לְתַמְצִית: חֲלִיטַת עֲלֵי־תֵּה בְּקֻמְקוּם. 3*. לְבִיבָה (ירושלמי מגילה עא ג). – [חֲלִיטַת־]

חֲלִיטָר* [ארמית, מן ב. חֲלִיטָה 3] מוֹכֵר חֲלִיטוֹת וּמִינֵי מַאֲפֶה (ירושלמי בבא בתרא יג ב). – [חֲלִיטָרִין]

חָלִיל ז׳ [מן ד. חלל; על שום שעשוי קנה חלול] 1. כְּלִי־נְשִׁיפָה שֶׁל עֵץ הֶעָשׂוּי מַעֲרֶכֶת נְקָבִים וְשַׁסְתּוֹמִים; מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה בַּתִּזְמֹרֶת, בַּעַל צְלִילִים גְּבוֹהִים

חליל בימינו

מְאֹד (Flute). 2. כְּלִי־נְגִינָה עֲמָמִי שֶׁהָיָה נָפוֹץ בִּימֵי־קֶדֶם: "וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל, תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם" (ישעיה ה יב). "וְהָעָם מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים" (מלכים א א מ). "הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם עַד שֶׁמַּגִּיעִים קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם" (ביכורים ג ג). – [חֲלִיל־, חֲלִילִים, חֲלִילֵי־]

חָלִילָה מ״ק [אולי מן א.חלל] 1 [קריאה להימנע מעשות מעשהו] אַל נָא! לֹא יִתָּכֵן! בְּשׁוּם פָּנִים לֹא: "חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה" (בראשית יח כה). "חָלִילָה! חַי־ה' אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה" (שמואל א יד מה). "שִׁבּוּשׁ הוּא... וְחָלִילָה לַעֲשׂוֹת כֵּן" (רש״י נידה יב:). 2 ° [דיבור של הסתייגות] חַס וְשָׁלוֹם: "כְּבוֹד שַׁבָּת וּמוֹעֵד לֹא הֵפַרְנוּ, חָלִילָה" (ביאליק, יונה החייט).

– חָלִילָה וָחַס°!, חַס וְחָלִילָה!°, בִּטּוּיִים רוֹוְחִים שֶׁל הִסְתַּיְּגוּת וְהִמָּנְעוּת, אוֹ שֶׁל אַזְהָרָה וּשְׁלִילָה.

חֲלִילָה* נ׳ [מן ב.חול, חוֹלֵל] הַקָּפָה, סִבּוּב, מַחֲזוֹר: "בְּכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים, שֶׁחָזְרוּ יְמֵי חֲלִילָתָם" (רש״י איוב א ה). [רווח בייחוד הצירוף:]

– וְחוֹזֵר חֲלִילָה*, חוֹזֵר שֵׁנִית, שׁוּב וָשׁוּב, עוֹד פַּעַם אוֹתוֹ דָּבָר: "הַשְּׁנִיָּה מוֹצִיאָה מֵהַלּוֹקֵחַ, וְהָרִאשׁוֹנָה מִן הַשְּׁנִיָּה, וְהַלּוֹקֵחַ מִן הָרִאשׁוֹנָה – וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה" (כתובות י ו). "וַיִּסֹּב הַגַּלְגַּל בְּלִי סוֹף וּבְלִי תְחִלָּה... וְחָזַר חֲלִילָה" (ביאליק, למנצח על המחולות).

חֲלִילוֹן° ז׳ [מן חָלִיל] פִּיקוֹלוֹ, חָלִיל קָטָן בַּעַל צְלִיל דַּק הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר בֵּין כְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה שֶׁבְּתִזְמֹרֶת.–[חֲלִילוֹן־, חֲלִילוֹנִים, ־נֵי־]

חֲלִילוֹתˆ נ׳ [מן חָלוּל] נְבִיבוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶחָלוּל: "רָאוּ כִּנּוֹר וָנֶבֶל... לוּלֵי חֲלִילוּתָם אֲזַי יִדְמוּ כְּלָבִים אִלְּמִים" (הרומי, כ 363). חֲלִילוּת הַצִּנּוֹר. – [חֲלִילוּת־]

חֲלִילִית° נ׳ [מן חָלִיל] כְּלִי־נְשִׁיפָה עֲמָמִי, עָשׂוּי קְנֵה־עֵץ וּבוֹ שׁוּרַת נְקָבִים. – [חֲלִילִית־, חֲלִילִיּוֹת]

חלילית

חֲלִילָן° ז׳ [מן חָלִיל] מְנַגֵּן מִקְצוֹעִי בְּחָלִיל.–[חֲלִילָנִית, חֲלִילָנִים, חֲלִילָנִיּוֹת]

חָלִים* ת׳ [מן ב. חלם] בָּרִיא, חָסֹן; בְּיִחוּד: בָּרִיא בְּשִׂכְלוֹ, שָׁפוּי, בַּר־דַּעַת: "עִתִּים חָלִים, עִתִּים שׁוֹטֶה. כְּשֶׁהוּא חָלִים הֲרֵי הוּא כְּפִקֵּחַ לְכָל דְּבָרָיו" (ראש השנה כח.). "לֹא דַּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה בָּרִיא בְּגוּפוֹ וְחָלִים בְּנִשְׁמָתוֹ" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 34). "אֵין צֹרֶךְ לֵאמֹר שֶׁהָעֵד מְשֻׁגָּע, הוּא בֶּאֱמֶת אָדָם חָלִים" (יהודה שטינברג, נא). – [חֲלִימָה, חֲלִימִים, חֲלִימוֹת]

חֲלִימָה° נ׳ [מן א. חלם, חָלַם] רְאִיַּת חֲלוֹם, הֱיוֹת חוֹלֵם: הַיָּשֵׁן הִתְעוֹרֵר בְּאֶמְצַע חֲלִימָתוֹ. [ובהשאלה:] פְּלוֹנִי שָׁקוּעַ בַּחֲלִימַת חֲלוֹמוֹת שֶׁל תִּקּוּן הָעוֹלָם. – [חֲלִימַת־]

חֲלִימוּתˆ נ׳ [מן חָלִים] בְּרִיאוּת, חֹזֶק גּוּפָנִי אוֹ שִׂכְלִי (ר׳ בחיי, וישב). – [חֲלִימוּת־]

חֲלִין* ז״ר רְאֵה עֵרֶךְ חֹל.

א. **חֲלִיף*** ז׳ [מן חלף] 1 *, דָּבָר שֶׁנִּתַּן בִּמְקוֹם דָּבָר אַחֵר, תְּמוּרָה: "הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה, אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר – כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה, נִתְחַיֵּב זֶה בַּחֲלִיפָיו" (קידושין א ו). 2 °, חֵלֶק־חִלּוּף, אֵבִיזָר בִּמְכוֹנָה שֶׁנִּתָּן בִּמְקוֹם אֵבִיזָר שֶׁנִּתְקַלְקֵל: הֻזְמְנוּ חֲלִיפִים לַמְּכוֹנִיּוֹת [ראה גם חֵלֶף ל״הלן] 3 *, עָנָף חָדָשׁ שֶׁיָּצָא מִגֶּזַע אוֹ מֵעָנָף שֶׁרֻבּוֹ נִקְטַע: "אִילָן שֶׁנִּגְמַם וְהוֹצִיא חֲלִיפִין" (שביעית א ח). – [חֲלִיף־, חֲלִיפִים, ־פֵי־]

– חֲלִיפִין*, עֵסֶק שֶׁל הַחְלָפַת דָּבָר בְּדָבָר: "חֲלִיפִין – דֶּרֶךְ מִקָּח וּמִמְכָּר הוּא" (בבא מציעא יא:). "רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן עָשׂוּ חֲלִיפִין" (שו״ת בני שמואל לג). "בִּימֵי בִּכּוּרֵי הַפֵּרוֹת בַּגַּן הָיוּ עוֹשִׂים חֲלִיפִין: הוּא זוֹרֵק לָהּ... פַּת לְבָנָה שֶׁל שַׁבָּת, וְהִיא זוֹרֶקֶת לוֹ תַּפּוּחַ נָאֶה" (ביאליק, מאחורי ד).

– שַׁעַר־הַחֲלִיפִין°, לוּחַ עֶרְכָּם הַיַּחֲסִי שֶׁל יְחִידוֹת־כֶּסֶף שֶׁל מְדִינוֹת שׁוֹנוֹת וּמְחִירֵיהֶן בְּכֶסֶף הַמְּדִינָה: הַבַּנְק הַמַּמְלַכְתִּי מְפַרְסֵם מִפַּעַם לְפַעַם אֶת שַׁעַר־הַחֲלִיפִין הָרִשְׁמִי.

ב. **חֲלִיף*** ז׳ [צורת משנה של חַלָּף] סַכִּין לִשְׁחִיטָה, מַאֲכֶלֶת: "בֵּית הַחֲלִיפוֹת, שֶׁשָּׁם גּוֹנְזִים אֶת הַסַּכִּינִים" (מידות ד ז). – [חֲלִיף־, ־פוֹת]

א. **חָלִיף°** ת׳ [מן חלף] הַנִּתָּן לְהַחְלָפָה: מַכְשִׁיר חָלִיף. – [חֲלִיפָה, חֲלִיפִים, ־פוֹת]

ב. **חָלִיף°** ז׳ [מערבית: חַ'לִיפָה סגן] כִּנּוּי בְּיָמִים שֶׁעָבְרוּ לְמֶלֶךְ הַמֻּסְלְמִים [על־שום שנחשב כמחליפו ויורשו של מוחמד הנביא].–[חֲלִיפִים]

א. **חֲלִיפָה** נ׳ [מן חלף] עֵרֶךְ בְּגָדִים, מַעֲרֶכֶת הַבְּגָדִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁאָדָם לוֹבֵשׁ [במקרא על־פי־רוב כנסמך אל "שמלה" או "בגד"]: "לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת" (בראשית מה כב). "שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים חֲלִפֹת בְּגָדִים" (שופטים יד יב). "וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי הַחִידָה" (שופטים יד יט). חֲלִיפַת גֶּבֶר. חֲלִיפַת אִשָּׁה. חֲלִיפַת־הֵרָיוֹן לְאִשָּׁה הָרָה. חֲלִיפַת סְפּוֹרְט. – [חֲלִיפַת־, חֲלִיפוֹת]

ב. **חֲלִיפָה** נ׳ [מן חלף, חָלַף] 1. תְּמוּרָה, הִתְחַלְּפוּת: "כָּל־יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל, עַד־בּוֹא חֲלִיפָתִי" (איוב יד יד). "תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁמֵּת, מִי מֵבִיא לָנוּ חֲלִיפָתוֹ, מִי מֵבִיא לָנוּ תְּמוּרָתוֹ?" (ירושלמי ברכות ה ג). "זֶה חֲלִיפָתִי, זֶה תְּמוּרָתִי, זֶה כַּפָּרָתִי" (סדר כפרות לערב יום כיפור). "וְיָמִים אַחֲרֵי יָמִים יְרוּצוּן, וְלֵילוֹת אַחֲרֵי לֵילוֹת חֲלִיפָה" (גבירול, א 123). "הוּא־הוּא בְּכָל חֲלִיפוֹת הָעִתִּים, בִּימֵי סַגְרִיר... וּבִימֵי שָׁרָב קוֹדְחִים" (ביאליק, אבי). "מַחֲזֶה־פְּלָאוֹת זֶה, בַּחֲלִיפוֹת צְבָעָיו הַלּוֹקְחִים לֵב" (ברקוביץ, תר׳ חיי רמ). "זָכוֹר נִזְכֹּר אֶת הַדְּבָרִים בִּתְמוּרַת תּוֹר הַשָּׁנָה וַחֲלִיפוֹת יוֹם וָלַיְלָה" (גולדברג, מוקדם 116). 2 °, גִּלְגּוּל, שִׁנּוּי: "צְרִיכִים אָנוּ לְהִתְבּוֹנֵן תְּחִלָּה עַל הַחֲלִיפוֹת אֲשֶׁר עָבְרוּ עָלֶיהָ וְעַל מַצָּבָהּ עַתָּה" (אחד העם, יב). "לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מְבַקֵּשׁ חֲלִיפוֹת" (עגנון, כפות רמט). 3 *, מִשְׁמֶרֶת הַמַּחֲלִיפָה אֶת קוֹדַמְתָּהּ: "לָצֵאת מַעֲרָכָה אַחֶרֶת חֲלִיפָה לַמִּלְחָמָה" (מגילת בני אור, טז 10). – [חֲלִיפַת־, חֲלִיפוֹת]

– חֲלִיפַת־מִכְתָּבִים°, תִּכְתֹּבֶת, מִשְׁלוֹחַ מִכְתָּבִים אֶל מִישֶׁהוּ וְקַבָּלַת מִכְתָּבִים מִמֶּנּוּ.

– חֲלִיפוֹת תה״פ בְּסֵרוּגִין, בְּסֵדֶר מִתְחַלֵּף, פַּעַם זֶה וּפַעַם אַחֵר: "וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת: חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן, שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ" (מלכים א ה כח). "הָיָה חַי וְנִלְחָם עַל קִיּוּמוֹ, הָיָה מְנַצֵּחַ וּמְנֻצָּח חֲלִיפוֹת" (אחד העם, רנד). "וּמָתוֹק כֹּה הָאוֹר וְנָאוָה... יוֹעֵם וְיִדַּלֵּק חֲלִיפוֹת" (מאירוביץ, הטללים 20).

– חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת°, שִׁנּוּיִים מְרֻבִּים, מְאֹרָעוֹת מִתְחַלְּפִים: "וְאָז בָּאוּ עָלַי יְמֵי הַחֲלִיפוֹת וְהַתְּמוּרוֹת, הַתְחָלַת מִלְחֶמֶת־חַיִּים חֲדָשָׁה וַחֲלוֹמוֹת חֲדָשִׁים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). "כַּחֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת שֶׁבְּחַיָּיו, כֵּן הֶחֱלִיף אִשָּׁה אַחַר אִשָּׁה" (בורלא, עקביה 149).

חֲלִיפוּת° נ׳ [מן ב. חָלִיף] שִׁלְטוֹן הֶחָלִיף, מַמְלֶכֶת הֶחָלִיף: אַחֲרֵי מוֹת הֶחָלִיף עָלָה עַל כִּסֵּא הַחֲלִיפוּת יוֹרְשׁוֹ. – [חֲלִיפוּת]

חָלִיץ• ז׳ [מן חלץ, חָלַץ] עֲנִיבָה, לוּלָאָה (תוספתא נגעים ה י). – [חֲלִיץ־, חֲלִיצִין, חֲלִיצֵי־]

א. **חֲלִיצָה** נ׳ [מן חלץ, חָלַץ] 1. חֲלִיפָה, מְעִיל, לְבוּשׁ עֶלְיוֹן: ״וֶאֱחֹז־לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְקַח־לְךָ אֶת חֲלִצָתוֹ״ (שמואל ב ב כא). ״כִּרְאוֹת הַפֻּנְדְּקִי אֶת הָאִישׁ הַפֶּלְאִי... וְאֶת חֲלִיצָתוֹ״ (ביאליק, תר׳ קישוט כז). 2°. מְעִיל צְבָאִי קָצָר אוֹ מְעִיל־סְפּוֹרְט הַמִּתְהַדֵּק בַּמָּתְנַיִם בְּכְעֵין חֲגוֹרָה (״בַּטְלְדְּרֶס״): ״הֵעִידָה עַל כָּךְ חֲלִיצָתוֹ. חֲלִיצַת חַיָּלִים מְרֻפָּשָׁה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 421). – [חֲלִיצַת־, ־צוֹת]

ב. **חֲלִיצָה**• נ׳ [מן חלץ, חָלַץ] 1•. הֲסָרָה, הוֹצָאָה, חִלּוּץ: ״בַּחֲלִיצָה – אֶבֶן שֶׁבַּזָּוִית... וּבַחֲלִיצָה אֵין חוֹלֵץ אֶלָּא אֲבָנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן נֶגַע״ (תוספתא נגעים ו י). ״בַּחֲלִיצָה (שֶׁל תְּפִלִּין)״ (ירושלמי ברכות ה ד). ״עַד שֶׁסִּיַּמְתִּי תְּפִלָּתִי וְחָלַצְתִּי אֶת תְּפִלַּי... פְּעָמִים הַרְבֵּה לָמַדְתִּי קֹדֶם לַחֲלִיצָתָן״ (עגנון, אלו רנא). 2•. שְׁלִיפַת נַעַל מֵרֶגֶל הַיָּבָם עַל־יְדֵי אֵשֶׁת אָחִיו, שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים, כְּאוֹת לְכָךְ שֶׁהִיא פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ מִלְּשֵׂאת אוֹתָהּ לְאִשָּׁה: ״הַיְבָמָה... קוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בַּחֲלִיצָה וּבְמִיתַת הַיָּבָם״ (קידושין א א). 3° [בכלי־ירייה] הוֹצָאַת הַתַּרְמִיל הָרֵיק מִתּוֹךְ בֵּית־הַבְּלִיעָה. – [חֲלִיצַת־]

א. **חָלִיק**° ת׳ [מן א. חלק, חָלַק] נִתָּן לְחִלּוּק, מִתְחַלֵּק: הַמִּסְפָּרִים 4, 15 הֵם חֲלִיקִים לְעֻמַּת הַמִּסְפָּרִים 7, 11 שֶׁאֵינָם חֲלִיקִים. – [חֲלִיקָה, חֲלִיקִים, ־וֹת]

ב. **חָלִיק**• ז׳ [מן ב. חלק, חָלַק] אִילָן שֶׁגִּזְעוֹ חָלָק וְקָשֶׁה לְטַפֵּס עָלָיו: בַּעַל־הַבַּיִת מוֹרִיד (אֶת הַפֵּאָה) וּמְחַלֵּק לָעֲנִיִּים... אַף בַּחֲלִיקֵי אֱגוֹזִים (פאה ד א). – [חֲלִיק־, חֲלִיקִים, חֲלִיקֵי־]

חֲלִיק° ז׳ [מן חָלָק] [במוסיקה] קֶשֶׁת־קִשּׁוּר, סִימָן ⌒ בְּתָוֵי־נְגִינָה הַמַּרְאֶה כִּי יֵשׁ לָשִׁיר אוֹ לְנַגֵּן צְלִילִים אֲחָדִים בִּרְצִיפוּת וּלְלֹא קִטּוּעַ (Slur). – [חֲלִיקִים, חֲלִיקֵי־]

א. **חֲלִיקָה**° נ׳ [מן א. חלק, חָלַק] חֲלֻקָּה, מַתָּן [בייחוד בצירוף:]
– חֲלִיקַת כָּבוֹד°, כִּבּוּד, מַתַּן כָּבוֹד.

ב. **חֲלִיקָה**° נ׳ [מן ב. חלק, חָלַק] הַחְלָקָה, גְּלִישָׁה: ״וְהָרַב מַעֲבִיר בַּחֲלִיקָה קַלָּה אֶת כַּף יָדוֹ עַל הַדְרַת זְקָנוֹ״ (ברש, א 358). חֲלִיקָה עַל פְּנֵי הַקֶּרַח. – [חֲלִיקַת־]

א. **חֲלִיקוּת**° נ׳ [מן א. חָלִיק] הִתְחַלְּקוּת, הֱיוֹת חָלִיק: חֲלִיקוּת הַמִּסְפָּר 15 לְ 3 וּלְ 5. – [חֲלִיקוּת־]

ב. **חֲלִיקוּת**ֹ נ׳ [מן חָלָק] הֱיוֹת חָלָק, חֹסֶר חִסְפּוּס: ״וְעִנְיַן הַכֹּל רֹךְ וַחֲלִיקוּת״ (השרשים לג׳נאח, חלק). – [חֲלִיקוּת־]

חֲלִירָע° ז׳ [חֳלִי + רָע] כְּתִיב עִבְרִי רוֹוֵחַ לַמַּחֲלָה כּוֹלֵירָה – ראה כּוֹלֵירָה.

חֲלִישָׁהֹ נ׳ 1. [מן א. חלש, חָלַשׁ 2] הַחְלָשָׁה, הַכְנָעָה: ״הַחֲלִישָׁה וְהַהֲרִיסָה״ (תשובות תלמידי מנחם, סגר). ״בַּחֲלִישַׁת עֲמָלֵק״ (אברהם אבן־עזרא שמות ה ג). 2. [מן א. חלש, חָלַשׁ 1] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: ״וְאַל יַפְחִידוּ אֶתְכֶם תֹּקֶף יַד הָאוֹיֵב עֲלֵיכֶם וַחֲלִישַׁת אֻמָּתֵנוּ״ (רמב״ם, איגרת תימן). ״מִעוּט יְדִיעָתָם וַחֲלִישַׁת הַכָּרָתָם אֶת נַפְשׁוֹתָם״ (חובות הלבבות, הכניעה ב). – [חֲלִישַׁת־]

– חֲלִישַׁת־דַּעַתֹ [על־פי ״חלשה דעתו״], מְבוּכָה, רְגִישׁוּת יְתֵרָה: ״וְנָשָׂא אִשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁלוֹשִׁים יוֹם... אֵינוֹ רַשַּׁאי לִכָּנֵס לְבֵיתוֹ לְנַחֲמוֹ מִשּׁוּם חֲלִישַׁת־דַּעַת דְּאִשָּׁה אַחֲרוֹנָה״ (רש״י מועד קטן כא:).

חֲלִישׁוּת• נ׳ [מן א. חלשׁ, חָלַשׁ] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: ״נִתְעַלֵּף – לְשׁוֹן עִיֵּפוּת וַחֲלִישׁוּת הַלֵּב״ (רש״י חולין ג:). ״קֹצֶר שִׂכְלָם וַחֲלִישׁוּת הַכָּרָתָם בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים״ (חובות הלבבות, הייחוד י). ״חֲלִישׁוּת הַגּוּף וַהֲרִיסָתוֹ״ (סהולה, משל 171). ״הַאִם אֲשֵׁמִים הֵם נַעֲמָן וֶאֱלִישֶׁבַע עַצְמָם בְּסִכְלוּתָם וַחֲלִישׁוּתָם״? (ליליינבלום, א 85). ״וְהִרְגִּישׁ חֲלִישׁוּת גְּדוֹלָה שֶׁבַּלֵּב, וְנָפַל בִּמְקוֹמוֹ וְהִתְחִיל מִתְעַלֵּף״ (מלצר, אור 124). – [חֲלִישׁוּת־]

– חֲלִישׁוּת־דַּעַת•, מְבוּכָה, רְגִישׁוּת יְתֵרָה: ״לֹא אֶעֱשֶׂה לָהֶם חֲלִישׁוּת־דַּעַת וְאוֹלִיכֵם עִמִּי לְמִנְיַן הַלְוִיִּם״ (במדבר רבה ו). ״כֵּיצַד אוּכַל לִכְבֹּשׁ אֶת חֲלִישׁוּת־הַדַּעַת שֶׁלִּי?״ (גיר, השעיפים 66).

חֵלֶךְֹ ז׳ [מן חַלְכָה] דַּל, מִסְכֵּן, אֻמְלָל: ״בְּנוֹ סָכָל יְכֻנֶּה, דַּל וָחֵלֶךְ״ (רב האי גאון, מוסר השכל). ״בְּיוֹם הַמָּוֶת... יִשְׁתֶּה הַמֶּלֶךְ וְהַהֵלֶךְ, וְהָאֶזְרָח וְהַחֵלֶךְ״ (יהודה הלוי, ד 160). ״דַּל וָחֵלֶךְ״ (רש״י תהלים י י). ״וַיִּמְאָסְךָ הַשֵּׁם מִהְיוֹת מֶלֶךְ, בִּהְיוֹתְךָ נִשְׁבָּר נִדְכֶּה וָחֵלֶךְ״ (סהולה, משל 181). – [חֵלֶךְ־, חֲלָכִים, חֶלְכֵי־]

חֵלְכָּאִי° ת׳ [מן חֵלְכָה, חֵלְכָּאִים] עָלוּב, דַּל: ״עִפּוּשׁ הֲוָיָה בְּזוּיָה, חֵלְכָּאִית״ (יזהר, צקלג 461). – [חֵלְכָּאִית, ־כָּאִים, ־כָּאִיּוֹת]

חֵלְכָה ת׳ [על־פי ההבנה המקובלת במקרא במובאה שלהלן] דַּל, עָנִי, מִסְכֵּן, מְדֻכָּא: ״עֵינָיו (שֶׁל הָרָשָׁע) לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ... יִדְכֶּה יָשֹׁחַ, וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָּאִים״ (תהלים י–ח י). ״וַאֲנִי חֵלֵכָה לֹא אוֹכַל אֵלֵכָה״ (יל״ג, שירה רלו). ״צַר לִי, עַמִּי חֵלֵכָה״ (ביאליק, המתמיד). ״הוֹי נוֹדֵד עָלוּב וְחֵלְכָה״ (שמעוני, פואימות א קז). ״קוּם הִתְנַעֲרָה, עַם חֵלֵכָה״ (שלונסקי, תר׳ האינטרנציונל). – [בהפסק: חֵלֵכָה, חֵלְכָּאִים, חֵלְכָּאֵי־]

א. **חלל** [ארמית: חֲלַל; ערבית: חַלַּ, חַלַּל התיר קשר, התיר איסור]

~ פִּע׳ **חִלֵּל** פ״י 1. בִּזָּה, זִלְזֵל, הָפַךְ קְדֻשָּׁה לְחֹל: ״עֲוֹנוֹ יִשָּׂא, כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ ה׳ חִלֵּל״ (ויקרא יט ח). ״וּמְחַלְּלִים אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת״ (נחמיה יג יז). ״כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי״ (אבות ד ד). ״וְאִמִּי חִלְּלָה אֶת לְבָבָהּ בְּשַׁעֲלֵי שְׂעוֹרִים״ (ביאליק מגילת ו). 2. בִּטֵּל, הֵפֵר: ״לֹא־אֲחַלֵּל בְּרִיתִי, וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה״ (תהלים פט לה). 3•. פָּדָה, הֶחֱלִיף דְּבַר־קֹדֶשׁ בְּכֶסֶף: ״אִם הָיוּ (הַפֵּרוֹת) שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – מְחַלְּלוֹ עַל הַמָּעוֹת״ (תוספתא דמאי ד כב). – [לְחַלֵּל אֶת־, מְחַלֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻלַּל**, 1. טֻמָּא, בֻּזָּה, נַעֲשָׂה לְחֹל: ״וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם״ (יחזקאל לו כג). ״וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת״ (אבות ד ו). ״וְכוֹכָבִים הִתְאַבְּלוּ עַל מִקְדְּשֵׁי עֶלְיוֹן כִּי חֻלְּלוּ״ (יהודה הלוי ז 160). ״מִבְּלִי לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרָע, וּמִבְּלִי שִׂים לֵב לִכְבוֹד הָרַעְיוֹן הַמְחֻלָּל״ (אחד העם, יג). 2•. נִפְדָּה, הֻחְלַף (דְּבַר קֹדֶשׁ) בְּכֶסֶף: ״וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי... מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת״ (ירושלמי דמאי כד ג). – [מְחֻלָּל, יְחֻלַּל]

~ הִת׳ **נִתְחַלֵּל**•, 1. חֻלַּל, טֻמָּא, הָפַךְ לְחֹל: ״חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם, שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת... וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל״ (אבות א יא). ״נִתְחַלֵּל אָז כְּבוֹדָהּ שֶׁל ׳חִבַּת צִיּוֹן׳ וּמַנְהִיגֶיהָ״ (אחד העם, תמב). ״הַחֹל מִתְקַדֵּשׁ וְהַקֹּדֶשׁ מִתְחַלֵּל״ (ביאליק,

גילוי וכיסוי). 2, נִפְדָּה, הֻחְלַף דְּבַר קֹדֶשׁ בִּדְבַר חֹל: "הַקֹּדֶשׁ אֵינוֹ מִתְחַלֵּל עַל הַקַּרְקַע" (בבא מציעא נד.).–[לְהִתְחַלֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֵחֵל** פ״י 1, חִלֵּל, בִּזָּה, טִמֵּא: "וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד" (יחזקאל לט ז). 2, הֵפֵר, בִּטֵּל: "אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר... לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ" (במדבר ל ג). "אַל יַחֵל אִישׁ אֶת הַשַּׁבָּת" (מגילת ברית דמשק יא 15). – [לְהָחֵל, מֵחֵל, יָחֵל]

~ נִפ׳ **נִחַל**, חֻלַּל, הוּרַד מִקְּדֻשָּׁתוֹ: "וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם" (יחזקאל כב כו). – [לְהֵחֵל, נִחָל, יֵחַל]

– **חִלֵּל כֶּרֶם**, הִתְחִיל לֶאֱכֹל מִפְּרִי הַכֶּרֶם כְּפֵרוֹת חֻלִּין, אַחֲרֵי עֲבֹר שָׁלֹשׁ שְׁנוֹת הָעָרְלָה שֶׁלּוֹ וּלְאַחַר שֶׁפָּדָה אֶת פִּרְיוֹ בְּמָעוֹת עַל מְנָת לְהוֹצִיאָן בִּירוּשָׁלַיִם: "וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" (דברים כ ו).

ב. **חלל** [אולי בהרחבת משמעות מן א. חלל]

~ הִפ׳ **הֵחֵל** פ״ע הִתְחִיל, פָּתַח: "בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה" (בראשית מד יב). "וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע... וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא" (בראשית מא נג–נד). "וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת, וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת" (בראשית יא ו ז). "וַתָּחֶל רוּחַ ה׳ לְפַעֲמוֹ" (שופטים יג כה). "תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ, תָּחֵל שָׁנָה וּבִרְכוֹתֶיהָ" (עפ״י מגילה לא:). – [לְהָחֵל, הַחִלּוֹתִי, מֵחֵל, יָחֵל]

~ הָפ׳ **הוּחַל**, הָתְחַל, נַעֲשָׂה לָרִאשׁוֹנָה: "אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה׳" (בראשית ד כו). הַבְּנִיָּה הוּחֲלָה בְּא׳ בְּכִסְלֵו.–[מוּחָל, יוּחַל]

– **הָחֵל וְכַלֵּה** (שמואל א ג יב), מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף.

– **הָחֵל בְּיוֹם...**°, **הָחֵל מִיּוֹם...**°, מִתְּחִלַּת יוֹם...: "הַהַרְשָׁמָה תֵּעָרֵךְ הָחֵל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַשָּׁבוּעַ" (הודעה).

ג. **חלל** [מן חָלִיל]

~ פִּע׳ **חִלֵּל** פ״ע נִגֵּן בְּחָלִיל: "וְהָעָם מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים" (מלכים א א מ). "כֹּה הֶחָלִיל יְחַלֵּל" (ביאליק, מיכה אומן יד).–[לְחַלֵּל, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **חָלַל** פ״ע חִלֵּל, נִגֵּן בְּחָלִיל: "בָּא אֵצֶל גַּרְדִּיִּים לְשׁוֹרֵר וְלַחֲלֹל לָהֶם" (רש״י יומא כ:). – [חוֹלֵל, יַחֲלֹל]

ד. **חלל** [אכדית: halalu; פיניקית: חלל: ערבית: חַ׳לַ נקב; ראה א. חָלָל]

~ פָּע׳ **חָלַל** פ״ע נַעֲשָׂה חָלָל, מֵת [בהשאלה]: "כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי, וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהלים קט כב). [ראה גם הבינוני־פעול חָלוּל]. – [חוֹלֵל, יַחֲלֹל]

~ נִפ׳ **נֶחֱלַל**•, נַעֲשָׂה חָלָל, נִגְדַּע: "אֵיבָר הַנֶּחֱלָל מִן הֶחָי" (נזיר נד.). – [לְהֵחָלֵל, נֶחֱלָל, יֵחָלֵל]

~ פִּע׳ **חוֹלֵל, חִלֵּל** פ״י קָטַל, הָרַג, הֵמִית: "הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב, מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין" (ישעיה נא ט). "חֹלְלָה יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִחַ" (איוב כו יג). "הֶאָמֹר תֹּאמַר: אֱלֹהִים אָנִי, לִפְנֵי הֹרְגֶךָ, וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד מְחַלְלֶךָ" (יחזקאל כח ט). – [לְחוֹלֵל אֶת־, מְ־, יְחוֹלֵל; לְחַלֵּל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חוֹלַל, חֻלַּל**, נֶהֱרַג, נִקְטַל: "וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ" (ישעיה נג ה). "מְחַלְלֵי חֶרֶב" (יחזקאל לב כו).–[מְחוֹלָל, יְחוֹלַל; מְחֻלָּל, יְחֻלַּל]

א. **חָלָל** ז׳ [ראה ד. חלל] 1, הָרוּג, מֵת: "כִּי־יִמָּצֵא חָלָל... נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ" (דברים כא א). "אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה, וְהִנֵּה חַלְלֵי־חֶרֶב" (ירמיה יד יח). "קוֹלָם הַבּוֹכֶה בַּלֵּילוֹת כְּאֶנְקַת חֲלָלִים" (ביאליק, המתמיד). 2° [בצבא] חַיָּל אֲשֶׁר מֵת כְּתוֹצָאָה מִפְּצִיעָה בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב אוֹ מִתְּאוּנָה קְרָבִית. – [חֲלַל־, חֲלָלִים, חַלְלֵי־]

– **נָפַל חָלָל**, נֶהֱרַג: "וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים, וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ" (שמואל א לא א).

ב. **חָלָל**• ז׳ [מן ד׳ חלל, ארמית: חֲלָלָא; ערבית: חַ׳לַל] 1•, מָקוֹם רֵיק, נֶפַח נָבוּב וְחָלוּל בְּבִנְיָן אוֹ בְּגוּף: "בָּתֵּי־הַבַּדִּים שֶׁפִּתְחֵיהֶן לִפְנִים (מֵחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם) וַחֲלָלָן לַחוּץ, אוֹ שֶׁפִּתְחֵיהֶן לַחוּץ וַחֲלָלָן לִפְנִים" (מעשר שני ג ז). "אֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל טֶפַח חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה" (ברכות יט:). "וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים, חֲלָלִים חֲלָלִים" (ברכות ס:). "בִּשְׁלֹט בְּבֵית אָבִי דְּמִי קַדְרוּת גְּדוֹלָה, וַחֲלָלוֹ הַמְדַכֵּא כְּמוֹ הֶזֶה וְדוֹמֵם" (ביאליק, שירתי). "נִצְטַמְצֵם חֲלָלוֹ שֶׁל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ בְּתוֹךְ גַּלְגַּל עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם" (עגנון, אורח 432). הַלָּשׁוֹן נִמְצֵאת בְּתוֹךְ חֲלַל הַפֶּה. חֲלַל הַחֶדֶר. 2°, קוֹסְמוֹס הַמֶּרְחָב הָאֵין סוֹפִי [ראה להלן–חֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם]: חֵקֶר הֶחָלָל. – [חֲלַל־, חֲלָלִים, חַלְלֵי־]

– **חֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם•, חֲלַל הָעוֹלָם°** 1•, הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, מְלֹא תֵבֵל: "אֵין בֵּית־רֹבַע בַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁאֵין בּוֹ כַּמָּה אֲלָפִים מַזִּיקִין" (דברים רבה ד), "וְלָמָּה אֵפוֹא עָגוּם כָּל כָּךְ חֲלַל הָעוֹלָם?" (ברקוביץ, הראשונים נט). 2° [במדע] קוֹסְמוֹס, אוּנִיבֶרְסוּם הַמֶּרְחָב הָאֵין־סוֹפִי שֶׁמֵּעֵבֶר לָאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: "כִּתְעוֹת כּוֹכָב נִדָּח בַּחֲלַל־הָעוֹלָם" (ביאליק, מגילת ח).

ג. **חָלָל** ת׳ [מן א. חלל] כֹּהֵן שֶׁנּוֹלַד מֵאִשָּׁה הָאֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְכֹהֵן: "אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ (הַכֹּהֲנִים)" (ויקרא כא ז). "בַּת חָלָל זָכָר פְּסוּלָה מִן הַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם" (קדושין ד ו). – [חֲלָלָה, חֲלָלִים, חֲלָלוֹת]

חַלָּל° ז׳ [מן ג. חלל, חִלֵּל] מְחַלֵּל בֶּחָלִיל: "פִּינִי הַחַלָּל, בָּחוּר כְּבֶן חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה" (ברקוביץ, תר׳ אדם לה).–[חַלֶּלֶת, חַלָּלִים, ־וֹת]

חֲלָלַאי° ז׳ [מן ב. חָלָל 2] אַסְטְרוֹנָאוּט, טַיַּס־חָלָל, מִי שֶׁמַּפְלִיג בַּחֲלָלִית אֶל חֲלַל־הָעוֹלָם. – [חֲלָלָאִית, חֲלָלָאִים, ־אִיוֹת]

א. **חֲלָלִי**• ת׳ [מן ג. חָלָל] הַמִּתְיַחֵס לְאָדָם הַפָּסוּל לִכְהֻנָּה: "עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין עָלוּ מִבָּבֶל: כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלִי, חֲלָלִי..." (קידושין ד א; ולפי קריאה אחרת: כָּהֲנֵי, לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי – בריבוי ארמי!). – [חֲלָלִית, חֲלָלִיִּים, חֲלָלִיּוֹת]

ב. **חֲלָלִי**∴ ת׳ [מן ב. חָלָל] 1∴, בַּעַל חָלָל, שֶׁתּוֹכוֹ נָבוּב: "שֶׁהַגַּלְגַּלִּים כֻּלָּם אוֹ רֻבָּם הֵם כַּדּוּרִים חֲלָלִיִּים" (ישראלי, יסודי עולם ב א). 2°, שֶׁל הֶחָלָל, שֶׁל חֲלַל הָעוֹלָם: "מוּצָקוּתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַחֲלָלִי" (ניר, השעיפים 18). – [חֲלָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

חֲלָלִית° נ׳ [מן ב. חָלָל] סְפִינַת־רָקֶטָה הָעֲשׂוּיָה לְטִיסָה אֶל חֲלַל הָעוֹלָם, סְפִינָה הַמְשֻׁגֶּרֶת בְּאֶמְצָעוּת טִיל לְמַסְלוּל אֶל גּוּפִים שְׁמֵימִיִּים אֲחֵרִים. – [חֲלָלִית־, חֲלָלִיּוֹת]

א. **חלם** [ראה חֲלוֹם; ארמית: חֲלַם; ערבית: חַלַםַ]

~ פָּע׳ **חָלַם** פ״י 1, רָאָה מַרְאוֹת וְקִטְעֵי מְאֹרָעוֹת שׁוֹנִים בִּשְׁנָתוֹ: "שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים..." (בראשית לז ו). "וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה" (בראשית כח יב) "חֲלוֹם חָלַמְתִּי, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא" (ברכות נה:). 2°, רָאָה בְּדִמְיוֹנוֹ, שָׁגָה בַּהֲזָיוֹת: פְּלוֹנִי חוֹלֵם חֲלוֹמוֹת עַל תִּקּוּן הָעוֹלָם. חוֹלְמִים וְלוֹחֲמִים. 3° [בהשאלה] נִכְסַף, הִשְׁתּוֹקֵק, עָרַג: "מֵאָה דוֹרוֹת חָלַמְנוּ עָלַיִךְ" (המאירי, ירושלים). – [לַחֲלֹם, חוֹלֵם, יַחֲלֹם]

~ נפ׳ **נֶחֱלַם°** 1. נִרְאָה בַּחֲלוֹם: ״מַה שֶׁהוֹשֵׁר וּמַה שֶּׁנֶּחֱלַם בְּזַמּוֹשְׁץ לְשֶׁעָבַר״ (סוקולוב, אישים 248). 2. שֶׁחָלְמוּ עָלָיו: ״הַמּוֹלֶדֶת הַנֶּחֱלֶמֶת״ (פרסקי, ׳הדואר׳ תרצ״ב). – [לְהֵחָלֵם, נֶחֱלָם, יֵחָלֵם]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִים** פ״י 1^. גָּרַם לְמִישֶׁהוּ שֶׁיִּרְאֶה חֲלוֹמוֹת בִּשְׁנָתוֹ: ״וְרָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַחֲלִים אֶת פַּרְעֹה וּלְהַפְעִים רוּחוֹ״ (ר׳ בחיי, מקץ). הִרְהוּרָיו אוֹ יְצָרָיו שֶׁל הָאָדָם לִפְנֵי שְׁנָתוֹ מַחֲלִימִים אוֹתוֹ לִפְעָמִים בִּשְׁנָתוֹ. 2. חָלַם, רָאָה בִּשְׁנָתוֹ: ״וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים״ (ירמיה כט ח). ״וְאַתָּה מַאֲמִין בַּחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר אַתָּה מַחֲלִים?״ (שנהר, ב 206). –[לְהַחֲלִים, מַ־, יַ־]

~ הת׳ **הִתְחַלֵּם°**, הוֹפִיעַ בַּחֲלוֹם: ״אֲהוּבֵינוּ הַמֵּתִים מִתְחַלְּמִים לָנוּ לְעִתִּים כֹּה רְחוֹקוֹת״ (שטיינמן, ׳דבר׳ 1934). –[לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **חָלַם בְּהָקִיץ°**, רָאָה בְּדִמְיוֹנוֹ, שָׁקַע בְּדִמְיוֹנוֹת וַהֲזָיוֹת: ״וְאֵינִי מְבַקֵּשׁ אֵפוֹא מִכֶּם אֶלָּא לַחֲלֹם בְּהָקִיץ רְגָעִים אֲחָדִים עִמִּי יַחַד״ (אחד העם, מו). ״וְחוֹלְמִים בְּהָקִיץ חֲלוֹמוֹת יָפִים עַל אֲרָצוֹת רְחוֹקוֹת״ (ברנר, א 383). ״וּרְגָשׁוֹת שׁוֹנִים עוֹלִים וּמְכַסִּים אֶת נַפְשִׁי, וַאֲנִי כְּחוֹלֵם בְּהָקִיץ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ח).

ב. **חלם** [קרוב אל אַלִּים]

~ פָּע׳ **חָלַם** פ״ע הָיָה בָּרִיא וְחָזָק: ״יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם, יִרְבּוּ בַבָּר״ (איוב לט ד). ״לְהַמְתִּין לִי כִּמְשֹׁלֹשׁ חֳדָשִׁים עַד שֶׁתֶּחֱלַם זוּגָתִי״ (מגדלי מו״ס, תא). – [לַחֲלֹם, חָלוּם או חָלִים; יֶחֱלַם]

~ נפ׳ **נֶחֱלַם** ^, נִרְפָּא, הִבְרִיא: ״שֶׁבִּהְיוֹת שָׁם הַמַּכָּה נִסְרָכָה, וְאַחַר־כָּךְ נֶחֱלָמָה״ (ריב״ש, שאלות ותשובות שכט). –[לְהֵחָלֵם, נֶחֱלָם, יֵחָלֵם]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִים**, 1. פ״י הִבְרִיא, רִפָּא, חִזֵּק: ״וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי״ (ישעיה לה טז). ״הַנְּבִיאִים... אֲשֶׁר הֶחֱלִימוּ אֶת יַעֲקֹב וַיְשִׁיעוּהוּ״ (בן־סירא, מט יד). ״צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים״ (רמב״ם, דעות ד א). ״(הַיַּיִן) יַשִּׁק וְיַשֵּׁךְ, יַחֲלִיא גַּם יַחֲלִים״ (משה אבן־עזרא, א 64). ״וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד לוֹ לְחַזְּקֵהוּ וּלְהַחֲלִימֵהוּ גַּם בְּעֵת רָעָה הַזֹּאת״ (אחד העם, רפג). ״לָשׁוֹן ׳חֲצִי מֵתָה׳, שֶׁרוֹצִים לְהַחֲלִימָהּ, טְעוּנָה הַלְעָטָה וְהַמְרָאָה״ (ביאליק, חבלי לשון). ״הַשָּׁנָה הֶחֱלִימַתְנִי קְצָת״ (ברנר, א 127). 2° פ״ע נִרְפָּא, חָזַר לְאֵיתָנוֹ: הַחוֹלֶה הֶחֱלִים לְאַחַר הַנִּתּוּחַ. – [לְהַחֲלִים, מַחֲלִים, יַ־]

חֹלֶם, ראה חוֹלָם.

חֶלְמָא• ז׳ [ארמית, דניאל ד טז] חֲלוֹם [רווחת במימרה:]

– **חֶלְמָא טָבָא חֲזֵית•** [חלום טוב ראית] [על־פי ברכות נה:]

1•. בְּרָכָה שֶׁיְּדִידִים אוֹמְרִים לְחוֹלֵם חֲלוֹם רָע בִּשְׁעַת הֲטָבַת חֲלוֹם. 2° [בהלצה] חֲלוֹם טוֹב רָאִיתָ, שׁוֹגֶה בַּחֲלוֹמוֹת אַתָּה, אֵין כָּל יְסוֹד לִדְבָרֶיךָ.

חַלָּמָא• נ׳ [אולי קרוב אל ב. לחם] טִיט עָבֶה וְדָבִיק שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּימֵי קֶדֶם לַעֲשִׂיַּת כֵּלִים (כלים יא ד). – [חַלָּמַת־, חַלָּמוֹת]

חֶלְמָאִי° ת׳ [על שם העיירה חֶלֶם בפולין, שלפי המסורת העממית היו תושביה שוטים מופלגים] כִּנּוּי עֲמָמִי לְשׁוֹטֶה וּלְטִפֵּשׁ לֹא־יִצְלָח. – [חֶלְמָאִית, חֶלְמָאִים, ־אִיּוֹת]

חֶלְמוֹן• ז׳ [ארמית: חֶלְמוֹנָא; אולי מן חַלָּמוּת] (תרומות י יב) הַחֹמֶר הַצָּהֹב שֶׁבַּבֵּיצָה; מִלּוּאִי שֶׁל מָזוֹן שֶׁבְּתוֹךְ הַבֵּיצָה, הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲזָנַת הָעֻבָּר הַמִּתְפַּתֵּחַ בְּתוֹכָהּ. הַחֶלְמוֹן מֻרְכָּב מֵחֶלְבּוֹנִים וְשֻׁמָּנִים. – [חֶלְמוֹן־, חֶלְמוֹנִים, ־נֵי־]

חֶלְמוֹנָה° נ׳ [מן חֶלְמוֹן] כִּנּוּי לְמַשְׁקֶה כָּהֳלִי הַמְתֻבָּל בְּחֶלְמוֹן בֵּיצָה (״לִיקֶר בֵּיצִים״). – [חֶלְמוֹנַת־, חֶלְמוֹנוֹת]

חֶלְמוֹנִי^ ת׳ [מן חֶלְמוֹן] 1^. דּוֹמֶה לְחֶלְמוֹן: ״מָרָה חֶלְמוֹנִית״ (פרקי משה י). 2°. שֶׁצִּבְעוֹ אוֹ צֶבַע שַׂעֲרוֹתָיו כְּצֶבַע הַחֶלְמוֹן, ג׳ינג׳י: ״כַּמָּה מִתְנַעְנֵעַ אֲנִי לִרְאוֹתוֹ – אוֹתוֹ וְאוֹתְךָ הַחֶלְמוֹנִי״ (ביאליק, אגרות ב רסא). –[חֶלְמוֹנִית, ־נִיִּים, חֶלְמוֹנִיּוֹת]

חלמוניות

חֶלְמוֹנִית° נ׳ [מן חֶלְמוֹן] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַנַּרְקִיסִיִּים, בַּעַל פֶּרַח צָהֹב גָּדוֹל (Sternbergia). – [חֶלְמוֹנִיּוֹת]

חַלָּמוּת נ׳ [מלה סתומה באיוב ו ו: ״הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי־מֶלַח, אִם־יֶשׁ־טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת״ [המשמעות לפי סברה בלבד] חֶלְמוֹן, אוֹ אוּלַי הַצֶּמַח חֶלְמִית. –[חַלָּמוּת־]

חַלָּמִישׁ ז׳ [אכדית: elmēšu; ערבית: חַ׳לַנְבּוּשׁ אבן־אש] 1. צֹר, אֶבֶן קָשָׁה וְנוֹחָה לְעִבּוּד הַמְּצוּיָה הַרְבֵּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Silex): ״הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם, חַלָּמִישׁ – לְמַעְיְנוֹ־מָיִם״ (תהלים קיד ח). 2. [בהשאלה] סֵמֶל לְקֹשִׁי, קְשִׁיחוּת: ״עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ, וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ״ (ישעיה נ ז). ״אַרְיֵה כַּחַלָּמִישׁ, מִדַּעְתּוֹ לֹא יָמוּשׁ״ (ביאליק, אריה ט). – [חַלְמִישׁ־]

חַלְמִישִׁי° ת׳ [מן חַלָּמִישׁ] קָשֶׁה, קָשׁוּחַ מְאֹד: ״הַזְּאֵבִים הָרָעִים, הַלְּבָבוֹת הַחַלְמִישִׁיִּים״ (שטיינמן, צרור 260). ״אוֹתָהּ הַמִּלָּה הָעִבְרִית שֶׁאָנוּ מַכִּירִים אוֹתָהּ אֵצֶל אֲחֵרִים מִצַּד הַחַלְמִישִׁי שֶׁבָּהּ אוֹ מִצַּד מְרִירוּתָהּ וְהִסְתַּעֲרוּתָהּ, הִנֵּה אֶצְלוֹ הִיא מְקַבֶּלֶת גֹּוֶן חָדָשׁ רַכְרוּכִי־נָשִׁיִּי״ (ר׳ בנימין, משפחות 310). – [חַלְמִישִׁית, חַלְמִישִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

חֶלְמִית• נ׳ [ארמית: חַלַּמְתָּא; ערבית: חַאלוּמַה] צֶמַח־בָּר נָפוֹץ בַּעַל פְּרָחִים וְרֻדִּים אוֹ סְגֻלִּים, שֶׁפִּרְיוֹ מֻרְכָּב מִפְּרָדוֹת וּמְשַׁמֵּשׁ לְמַאֲכָל (Malva). בְּנֵי דַלַּת־הָעָם מְבַשְּׁלִים גַּם אֶת הֶעָלִים. כַּמָּה מִמִּינֶיהָ גְּדֵלִים בִּמְקוֹמוֹת אַשְׁפָּה. נִזְכֶּרֶת בַּמִּשְׁנָה בֵּין הַיְרָקוֹת (כלאים א ח), וְיֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הַכַּוָּנָה שָׁם לַצֶּמַח הַנִּקְרָא גַּם לְשׁוֹן־הַפָּר (Anchusa). – [חֶלְמִית־, חֶלְמִיּוֹת]

חַלְמָן° ז׳ [מן א. חלם, חָלַם] חוֹלֵם חֲלוֹמוֹת, הוֹזֶה, שָׁקוּעַ בְּדִמְיוֹנוֹת: ״רַךְ כָּזֶה, אֶפֶס כָּזֶה, חַלְמָן כָּזֶה!״ (ארד, ביתו 282). – [חַלְמָנִית, חַלְמָנִים, ־נִיּוֹת]

חַלְמָנוּת° נ׳ [מן חַלְמָן] הַזָּיָנוּת, שְׁקִיעָה בַּחֲלוֹמוֹת וּבְדִמְיוֹנוֹת: חַלְמָנוּת רוֹמַנְטִית. – [חַלְמָנוּת־]

חלן [מן חֻלִּין]

~ פִּע׳ **חִלֵּן°** פ״י הָפַךְ לְחֻלִּין, הִפְקִיעַ מַשֶּׁהוּ מִקְּדֻשָּׁתוֹ: ״וַאֲפִלּוּ נְחַלֵּן אֶת תַּרְבּוּת יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ לְלֹא שִׁיּוּר כָּלְשֶׁהוּ״ (ויסלבסקי, חבלי תרבות 242). – [לְחַלֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻלַּן°**, הָפַךְ לִהְיוֹת חִלּוֹנִי, הוּצָא מִתְּחוּם הַקְּדֻשָּׁה: בָּתֵּי־הַסֵּפֶר בַּמְּדִינָה חֻלְּנוּ וְהוּצְאוּ מֵרְשׁוּת הַכְּנֵסִיָּה. – [מְחֻלָּן, יְחֻלַּן]

~ הת׳ **הִתְחַלֵּן°**, נַעֲשָׂה חִלּוֹנִי, הֻפְקַע מִקְּדֻשָּׁתוֹ: ״הוּא נִלְחַם מִלְחֶמֶת־רוּחַ... בְּקֶרֶב הַיַּהֲדוּת הַחִלּוֹנִית וְהַמִּתְחַלֶּנֶת״ (ויסלבסקי, יחידים 240). – [לְהִתְחַלֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

חלף [אוגריתית: חלפ; ארמית: חֲלַף; ערבית: חַ׳לַפַ היה מאחור]

~ פָּע׳ **חָלַף** פ״ע 1, הָלַךְ וְנֶעֱלַם, כָּלָה: ״כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר, הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ״ (שיר השירים ב יא). ״אָבִיב בָּא וְאָבִיב חָלָף״ (ביאליק, תרזה יפה). 2, חָדַר, עָבַר: ״מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ״ (שופטים ה כו). ״וְרוּחַ עַל־פָּנַי יַחֲלֹף״ (איוב ד טו). ״וּנְעוּרִים יַחֲלֹפוּ, וַחֲתָנִים עוֹד אֵינָם״ (ביאליק, למי אבן). ״חָלַף בְּדַעְתִּי הִרְהוּר, שֶׁמָּא אוֹתוֹ קַבְּצָן בָּא עָלַי בְּמִרְמָה״ (עגנון, כלה קסד). 3, [בהשאלה] צָץ (צֶמַח): בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף – לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ״ (תהלים צ ו). 4•, הֶחֱלִיף, הֵמִיר, נָתַן דְּבַר־מָה בִּמְקוֹם דָּבָר אַחֵר: ״הַנּוֹתֵן לַפֻּנְדְּקִית מְעַשֵּׂר אֵת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ... מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֲשׁוּדָה לַחֲלֹף״ (דמאי ג ה). –[לַחֲלֹף, חוֹלֵף, יַחֲלֹף]

~ נִפ׳ **נֶחֱלַף**•, 1 ⁘, הוּמַר, בָּא בִּמְקוֹם דְּבַר־מָה אַחֵר: ״שֶׁהַכַּף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶל״ (רש״י ויקרא יט טז). ״הַיְּהוּדִים הַפּוֹעֲלִים הַמּוּעָטִים נֶחֱלָפִים בְּכָל מָקוֹם בְּנָכְרִים״ (ברנר, ג 77). ״לְפִי שֶׁכְּבָר הַגְּמָרָא נֶחְלְפוּ לָהּ .. הַהוֹרָאָה הַמּוּחָשִׁית וְהַהוֹרָאָה הַמֻּשְׁאֶלֶת״ (סדן, שפה 87). 2• [בצמחים] הוֹפִיעוּ אֶצְלוֹ חֲלִיפִים, צָצוּ בּוֹ עֲנָפִים חֲדָשִׁים: ״הָאֱגוֹזָה נִגְזֶזֶת וְנֶחֱלֶפֶת״ (שיר השירים רבה ו, אל גינת אגוז). –[לְהֵחָלֵף, נֶחֱלָף, יֵחָלֵף]

~ פִּע׳ **חִלֵּף** פ״י 1, שִׁנָּה, שָׂם דָּבָר בִּמְקוֹם דָּבָר אַחֵר: ״וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה״ (בראשית מא יד). ״יְשַׁנּוּ אֶת פְּנֵיהֶם וִיחַלְּפוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם״ (יל״ג, פרוזה רב). 2• [בהשאלה] חִדֵּשׁ: ״אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחַלֵּף אֶת עוֹלָמוֹ״ (ירושלמי שבת ג ב). – [לְחַלֵּף, מְחַלֵּף, יְחַלֵּף]

~ פֻּע׳ **חֻלַּף** ⁘, שֻׁנָּה, הוּמַר: ״יְצִירַת כָּל גַּלְגַּל מְחֻלֶּפֶת מִיצִירַת הַגַּלְגַּל הָאַחֵר״ (פלקירא, מורה נבוכים ב יט). – [מְחֻלָּף, יְחֻלַּף]

~ הִת׳ **הִתְחַלֵּף**•, בָּא בִּמְקוֹם דְּבַר־מָה אַחֵר, נִשְׁתַּנָּה: ״כְּלִי שֶׁל חֹמֶץ נִתְחַלֵּף לִי בִּכְלִי שֶׁל שֶׁמֶן״ (תענית כה.). ״נִתְחַלֵּף הַמֶּלֶךְ״ (ויקרא רבה כג). ״שֶׁמָּא נִתְחַלֵּף לְךָ בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב?״ (בבא בתרא טז.). ״הוּשַׂם בָּאָדָם הַזִּכָּרוֹן וְהַשִּׁכְחָה, וְהֵמָּה מִתְחַלְּפִים וְשׁוֹנִים זֶה מִזֶּה״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״עַד שֶׁנִּתְחַלְּפוּ הַכּוֹכָבִים בָּרָקִיעַ״ (עגנון, כלה שנז). ״וְחַס וְחָלִילָה לֹא יִתְחַלְּפוּ הַזּוּגִים בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ״ (הזז, יעיש ב 138). – [לְהִתְחַלֵּף, מִתְחַלֵּף, יִתְחַלֵּף]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִיף** פ״י 1, הֵמִיר, שִׁנָּה, נָתַן דָּבָר בִּמְקוֹם דָּבָר אַחֵר: ״וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם״ (בראשית לה ב). ״וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים״ (בראשית לא ז). ״הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר״ (בבא מציעא ח ד). ״וְחֵרוּתִי זֹאת הָרוּחָנִית... לֹא אַחֲלִיפֶנָּה וְלֹא אָמִיר אוֹתָהּ בְּכָל הַזְּכֻיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם״ (אחד העם, סט). ״מִיָּד שָׁלַט בְּעַצְמוֹ וְהֶחֱלִיף צְעָקָה בְּרִנָּה וַאֲנָחָה בְּהוֹדָאָה״ (הזז, יעיש ד 110). 2, הִצְמִיחַ (צֶמַח) חֲלִיפִים, הוֹצִיא עֲנָפִים חֲדָשִׁים: ״כִּי יֵשׁ לָעֵץ תִּקְוָה, אִם־יִכָּרֵת וְעוֹד יַחֲלִיף״ (איוב יד ז). ״אֶחָד בְּאִילָן לַח וְאֶחָד בְּאִילָן יָבֵשׁ... כָּאן בְּשֶׁגִּזְעוֹ מַחֲלִיף, כָּאן בְּשֶׁאֵין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף״ (עירובין ק:). [וראה עוד הצירופים להלן]. 3 ⁘ [קיצור מן ״החליף דתו״] הֵמִיר דָּתוֹ, הִשְׁתַּמֵּד: ״וּבְעֵת הַגְּזֵרָה הֶחֱלִיפוּ מִפְּנֵי אֵימַת־מָוֶת״ (הרא״ש, שאלות ותשובות לב ה). – [לְהַחֲלִיף אֶת־, מַחֲלִיף, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְלַף**•, הוּמַר, שֻׁנָּה: ״מָחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה״ (ברכות יז:). בְּגָדָיו הָחְלְפוּ בַּאֲחֵרִים. – [מָחְלָף, יָחְלַף]

– הֶחֱלִיף דֵּעוֹת (רְשָׁמִים וְכוּ׳) עִם פְּלוֹנִי°, גִּלָּה אֶת דַּעְתּוֹ (רְשָׁמָיו וְכוּ׳) לִפְלוֹנִי וְשָׁמַע גַּם דַּעַת פְּלוֹנִי בְּאוֹתוֹ עִנְיָן.

– הֶחֱלִיף אֶת דָּתוֹ°, הֵמִיר אֶת דָּתוֹ, קִבֵּל אֱמוּנָה אַחֶרֶת.

– הֶחֱלִיף אֶת הַיּוֹצְרוֹת° [ראה ערך יוֹצֵר] שִׁנָּה אֶת הַסֵּדֶר הַמְקֻבָּל: ״וְגַם בָּזֶה הָיָה לָרֹב מְעָרֵב וּמְבַלְבֵּל, מַנִּיחַ דָּבָר לֹא עַל מְקוֹמוֹ וּמַחֲלִיף הַיּוֹצְרוֹת״ (ברנר, א 271).

– הֶחֱלִיף כֹּחַ, חִדֵּשׁ כֹּחוֹ, הִתְחַזֵּק, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: ״וְקוֹיֵ ה׳ יַחֲלִיפוּ כֹחַ, יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים״ (ישעיה מ לא). ״עוֹד טֶרֶם יָשַׁנְתָּ דַּי הַחֲלֵף כֹּחֲנוּ״ (ביאליק, המתמיד).

– הֶחֱלִיף מִכְתָּבִים (אִגְּרוֹת)°, כָּתַב וְקִבֵּל מִכְתָּבִים, הִתְכַּתֵּב.

– הֶחֱלִיף בְּדִבּוּרוֹ•, שִׁנָּה אֶת דִּבּוּרוֹ, לֹא שָׁמַר אֶת הַבְטָחָתוֹ: ״כָּל הַמַּחֲלִיף בְּדִבּוּרוֹ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה״ (סנהדרין צב.).

– הֶחֱלִיף הִלּוּךְ° [בכלי-רכב] הֵזִיז אֶת מְנוֹף־הַהִלּוּכִים וְהִתְאִימוֹ לְהִלּוּךְ מָהִיר יוֹתֵר אוֹ אִטִּי יוֹתֵר.

– הֶחֱלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר• [על-יסוד בבא מציעא ח ד, ושם כפשוטו], דִּבּוּר־הֲלָצָה עַל ״לֹא־יִצְלָח״ שֶׁעָשָׂה עֵסֶק רַע, הֶחֱלִיף דָּבָר בְּמַשֶּׁהוּ גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ.

– מָחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה• (ברכות יז: ועוד), יֵשׁ לְשַׁנּוֹת אֶת הַסֵּדֶר.

חֲלָף° מ״ק [מן חלף, חָלַף] חֲסַל! אֵין עוֹד: ״וְעַד שֶׁעִיַּנְתִּי בָּהֶם – חֲלָף! פָּרְחוּ וְאֵינָם עוֹד!״ (ביאליק, ספיח ז).

א. **חֵלֶף**• ז׳ עֵשֶׂב־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדִּגְנִיִּים, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים מִמֶּנּוּ בִּימֵי־קֶדֶם מַחְצָלוֹת״ (כלים יז יז) – ראה **חִילָף**.

ב. **חֵלֶף** [מן חלף] 1, מ״י תְּמוּרַת־, בִּמְקוֹם־, בִּשְׁבִיל־: ״וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה, חֵלֶף עֲבֹדָתָם״ (במדבר יח כא). ״וּלְקַחְתֶּם אֶת נַפְשִׁי חֵלֶף חַסְדְּכֶם עִמִּי״ (אחד העם, ריג). ״הִיא תְּשַׁלֵּם נִחוּמִים לָנוּ חֵלֶף רִישֵׁנוּ״ (ביאליק, תקוות עני). ״כָּל הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בִּי אֲנִי מוֹסֵר לְךָ בַּתֵּבָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאַתָּה תֵּן לִי חֵלֶף זֶה שֶׁפַע שֶׁל כֹּחַ חָדָשׁ״ (בובר, אור 356). 2 °, ז׳ חֵלֶק־חִלּוּף, חֵלֶק אוֹ אֲבִיזָר בִּמְכוֹנָה, בִּמְכוֹנִית וְכַדּוֹמֶה הַנִּתָּן לְהַחְלָפָה בְּחָדָשׁ: בֵּית־מִסְחָר לַחֲלָפִים לִמְכוֹנִיּוֹת. 3•, ז׳ חִלּוּף, הִפּוּךְ הַדְּבָרִים: ״׳זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם׳ – יָצָאת זְבִיחָה לְלַמֵּד עַל הַכֹּל, הִשְׁתַּחֲוָיָה לְלַמֵּד עַל עַצְמָהּ שֶׁאֵינָהּ מַעֲשֶׂה; אוֹ חֵלֶף? – דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְלַמֵּד, וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה אֵינוֹ מְלַמֵּד״ (ירושלמי שבת ט ג).

חַלָּף• ז׳ [מן חלף] (תוספתא זבחים ז א) סַכִּין לִשְׁחִיטָה; נִקְרָא גַּם חַלִּיף•, מַחֲלָף (עזרא א ט). – [חַלַּף־, חַלָּפִים, חַלָּפֵי־; גם חַלָּפוֹת, חַלָּפוֹת־]

חִלְפָּה• נ׳ ראה חֵילָף.

חִלְפִית° נ׳ [מן חַלָּף] שֵׁם אַחֵר לְדַג־הַחֶרֶב. רְאֵה דָּג, דַּג־הַחֶרֶב°.

חַלְפָן ⁘ ז׳ [מן חלף, חִלֵּף] שֻׁלְחָנִי, מַחֲלִיף מַטְבְּעוֹת וְשִׁטְרֵי־כְסָפִים שֶׁל מְדִינוֹת שׁוֹנוֹת (רמב״ם, פירוש שקלים א א). ״יוֹשֵׁב... כָּפוּף עַל שֻׁלְחָן... וּבוֹ שְׁטָרוֹת וּמַטְבְּעוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת כְּדֶרֶךְ הַחַלְפָנִים״ (עגנון, תמול 129). –[חַלְפַן־, חַלְפָנִית, חַלְפָנִים, ־נִיּוֹת]

חַלְפָנוּת ⁘ נ׳ [מן חַלְפָן] עֵסֶק שֶׁל חִלּוּף־כְּסָפִים שֶׁל מְדִינוֹת שׁוֹנוֹת: ״מָה עִנְיָנוֹ שֶׁל הַפְּרַקְלִיט קוֹפֶּרְנִיק אֵצֶל חַלְפָנוּת?״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקמז). – [חַלְפָנוּת־]

חלץ [ארמית: חֲלַץ; ערבית: חַ׳לַצַ]

~ פָּע׳ **חָלַץ** פ״י 1, הֵסִיר, שָׁלַף, פָּשַׁט (נַעַל, תְּפִלִּין): ״וְנַעַלְךָ תַּחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶךָ״ (ישעיה כ ב). ״כְּשֶׁהוּא מַנִּיחַ (תְּפִלִּין), מַנִּיחַ שֶׁל־יָד, וְאַחַר־כָּךְ מַנִּיחַ שֶׁל־רֹאשׁ; וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל־רֹאשׁ, וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל־יָד״ (מנחות לו.). 2, הוֹצִיא וְגִלָּה, הוֹשִׁיט, חָשַׂף: ״גַּם תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד, הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן״ (איכה ד ג). ״רָצָה – חוֹלֵץ (כְּתֵפוֹ מִבִּגְדוֹ), רָצָה – אֵינוֹ חוֹלֵץ״ (מועד קטן כב:). 3°, הוֹצִיא בְּכֹחַ, עָקַר: חָלַצְתִּי אֶת הַפְּקָק בְּמַחְלֵץ מִפִּי הַבַּקְבּוּק. 4•, נָתַן חֲלִיצָה לְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים: ״הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה״ (יבמות ד א). 5, פ״ע סָר, הִסְתַּלֵּק: ״יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־ה׳ וְלֹא יִמְצָאוּ – חָלַץ מֵהֶם״ (הושע ה ו). 6•, יָצָא כְּחָלוּץ, הִתְיַצֵּב הִזְדָּרֵז: ״מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יֵחָלְצוּ לָהֶם אַנְשֵׁי חַיִל לָצֵאת לַצָּבָא״ (מגילת בני אור, ב ז). – [לַחֲלֹץ, חוֹלֵץ, יַחֲלֹץ]

~ נפ׳ **נֶחֱלַץ**, 1, הוּצָא, נִצַּל, נִמְלַט: ״צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו״ (משלי יא ח). ״עַד שֶׁנֶּחֱלַצְנוּ מִפָּקִיד רָע וּבָא אַחֵר תַּחְתָּיו״ (עגנון, אלו רפח). 2•, שֶׁיְּבִמְתּוֹ קִיְּמָה בּוֹ אֶת טֶקֶס הַחֲלִיצָה, נִפְטַר מִלָּשֵׂאת לְאִשָּׁה אֶת יְבִמְתּוֹ: ״הַחֵרֵשׁ שֶׁנֶּחֱלַץ וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה״ (יבמות יב ד). 3•, הוּסַר, הֻפְשַׁט: ״מִסְתַּכֵּן (= חוֹלֶה חֹלִי מְסֻכָּן) וְעוֹרוֹ נֶחֱלָץ״ (ירושלמי שבת יז ג). ״וְלֹא נֶחֶלְצוּ כֵּלָיו מֵעָלָיו כִּי נֶאֱבַל מְאֹד עַל דָּנִיֵּאל״ (יוסיפון, יא). הַנַּעֲלַיִם נֶחֶלְצוּ מֵעַל רַגְלָיו. תְּפִלָּיו נֶחֶלְצוּ לְאַחַר הַתְּפִלָּה. 4, יָצָא מוּכָן (לִקְרָב, לְמִפְעָל וְכוּ׳), הִתְיַצֵּב בָּרֹאשׁ, הָיָה חָלוּץ: ״וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (במדבר לב יז). הַתּוֹשָׁבִים נֶחֶלְצוּ לְעֶזְרַת הַנִּפְגָּעִים. – [לְהֵחָלֵץ, נֶחֱלָץ, יֵחָלֵץ]

~ פִּע׳ **חִלֵּץ** פ״י 1, הִצִּיל, שִׁחְרֵר, מִלֵּט: ״כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת״ (תהלים קטז ח). ״בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ״ (תהלים פא ח). הַמִּשְׁטָרָה חִלְּצָה אֶת הַנִּפְגָּעִים מִמְּקוֹם הַתְּאוּנָה. 2 הוֹצִיא, עָקַר: ״וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע, וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ לָעִיר״ (ויקרא יד מ). – [לְחַלֵּץ, אֶת־ מִן־, מְחַלֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻלַּץ** ^, 1^, נִצַּל, נוֹשַׁע: ״זַעֲמוּ סְדוֹמִים... חֻלַּץ לוֹט מֵהֶם״ (קליר, אומץ, יוצר ב׳ פסח). וְלָמָּה תִשְׁתּוֹמֵם, תְּחֻלַּץ מִצָּרוֹת (גבירול, א 140). הַגְּדוּד חֻלַּץ מִן הַכִּתּוּר שֶׁל מַחֲנֵה הָאוֹיֵב 2°, הוּצָא, נֶעֱקַר, הוּסַר: הָאֲבָנִים חֻלְּצוּ מִן הַקִּיר. – [מְחֻלָּץ, יְחֻלַּץ]

~ הת׳ **הִתְחַלֵּץ**^ 1^, נֶעֱקַר, יָצָא: ״שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא וְנִתְחַלְּצָה וְנִשְׁתַּלְּפָה מִמֶּנּוּ חַמָּה״ (רש״י יבמות עא.). הַפְּקָק נִתְחַלֵּץ מִפִּי הַבַּקְבּוּק. 2°, נֶחֱלַץ, הִזְדָּרֵז, יָצָא כְּחָלוּץ: ״כָּל אֵלֶּה הִתְחַלְּצוּ, וִימִינָם מִלְאוּ רֶצַח״ (יל״ג, שירה קיב). ״אוֹתוֹ מֹחַ תַּלְמוּדִי הַמָּצוּי גַּם אֵצֶל אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא רָאוּ אֶת הַתַּלְמוּד מִימֵיהֶם, אֲבָל מִתְחַלְּצִים לִפְעָמִים בְּכֹחַ זֶה לְהַצְדִּיק אֶת הִתְבּוֹלְלוּתָם״ (סוקולוב, אישים 412). ״וְהִנֵּה הִתְחַלְּצוּ וּבָאוּ אֵלֵינוּ לַכְּפָר נְעָרִים וּנְעָרוֹת צְעִירִים״ (גלעד, מראות 116) ״לֹא כָּל הַמִּתְחַלְּצִים לְעֶזְרַת הָעָם עוֹלִים לִגְדֻלָּה״ (שטיינמן, צרור 243). ״אַחַד הָאוֹרְחִים הִתְחַלֵּץ בָּרֹאשׁ וְסָחַב אַחֲרָיו אֶת אִכָּרֵי הָעֲגָלוֹת לְהִתְפָּרֵץ אֶל הַחֲנָיוֹת״ (שור, כוכבי 125). – [לְהִתְחַלֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱלִיץ** פ״י חִזֵּק, זֵרֵז: ״וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ, וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה״ (ישעיה נח יא). ״רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ״ (ברכת המזון לשבת). ״וְהִתְחִיל מַחֲלִיץ אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו״ (שופמן, א 107). ״הָיָה מַחֲלִיץ אֶצְבְּעוֹתָיו הַחִוְרוֹת וְהַקּוֹפְאוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים כח). – [לְהַחֲלִיץ, מַחֲלִיץ, יַחֲלִיץ]

– **חֲלָצַתּוּ חַמָּה**•, רָפָה חֹם הַקַּדַּחַת שֶׁתְּקָפוֹ: ״מַעֲשֶׂה שֶׁחָלָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל... אָמַר לָהֶם: לְכוּ, שֶׁחֲלָצַתּוּ חַמָּה״ (ברכות לד:). ״שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְמַחֲלָתָהּ חֲלָצַתָּה חַמָּה קְצָת עִם בֹּקֶר... וּכְשֶׁהֶעֱרִיב הַיּוֹם תְּקָפָה אוֹתָהּ חַמָּה״ (עגנון, אורח 69). ״וּכְבָר לְתִשְׁעָה יָמִים לְחָלְיוֹ חֲלָצַתּוּ הַחַלָּה״ (הזז, יעיש א 181).

– **הֶחֱלִיץ עַצְמוֹתָיו** [שאול מן ישעיה נח יא] הֶחֱלִיף כֹּחַ, נָח מֵעֲיֵפוּתוֹ: ״תַּחֲלִיץ עַצְמוֹתֶיךָ וְתֵשֵׁב בְּשַׁלְוָה כְּבֶן־חוֹרִין״ (מנדלי מו״ס, סו). ״לָהֶם נִתְּנוּ בָּתֵּי קַיִץ... לְהַחֲלִיץ עַצְמוֹתֵיהֶם בִּימֵי הַחֹם״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עו). ״וְהָיָה לָנוּ הַדָּבָר הַזֶּה לְהַחֲלִיץ עַצְמוֹתֵינוּ וּלְמַרְפֵּא לְכָל בְּשָׂרֵנוּ״ (ביאליק, תר׳ קישוט קעז).

– **חִלֵּץ עַצְמוֹתָיו**°, מָתַח אֶת אֵבָרֵי גוּפוֹ, הִתְמַתַּח: ״חִלְּצוּ הַנּוֹסְעִים עַצְמוֹתֵיהֶם וְנִכְנְסוּ לָאַכְסַנְיָא לִתֵּן מְנוּחָה לְגוּפָם״ (עגנון, אלו תצח).

חֶלֶץ ז׳ [אכדית: ḫinṣa; ארמית: חַרְצָא; ערבית: חַ׳אצִרַה] מֹתֶן, חֵלֶק הַגּוּף שֶׁבֵּין צַלְעוֹת הֶחָזֶה וּבֵין הַיָּרֵךְ מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל, הַמָּקוֹם שֶׁחוֹגְרִים עָלָיו אֶת הַחֲגוֹרָה: ״אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ״ (איוב לח ג). ״הַדְּבוּקִים בָּךְ כְּאֵזוֹר לְחֶלֶץ״ (ינאי, שם). – [חֲלָצַיִם, חַלְצֵי־, חֲלָצָיו]

– **אָזַר חֲלָצָיו** [על־פי איוב לח ג] הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר.

– **יָצָא מֵחֲלָצָיו**, נוֹלַד מִמֶּנּוּ: ״בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי״ (מלכים א ח יט). ״אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵחֲלָצֶיךָ״ (חגיגה יד:). ״אֶת כִּנּוּיוֹ זֶה הִנְחִיל הָאָב לְכָל יוֹצְאֵי חֲלָצָיו״ (ביאליק, אריה ג).

חֻלְצָה°, חוּלצה נ׳ [מן חֶלֶץ, וראה חֲלִיצָה] כֻּתֹּנֶת עֶלְיוֹנָה הַמַּגַּעַת בְּעֶרֶךְ עַד הַחֲלָצַיִם (הַמָּתְנַיִם). – [חֻלְצַת־, חֻלְצוֹת]

חֶלְצוֹן^ ז׳ [מן חלץ] הֵחָלְצוּת, יְצִיאָה [ובהשאלה על הַוָּלָד הנחלץ ויוצא מבטן אמו]: ״חֶלְצוֹן שֶׁגַּר בְּהֶמְתֵּךְ״ (סידור רס״ג, רב). – [חֶלְצוֹן־]

חֲלָצַיִם ז״ז מָתְנַיִם – רְאֵה חֶלֶץ.

א. חלק [ארמית: חוּלְקָא חֵלֶק; ערבית: חַ׳לַקַ קצב במידה]

~ פָּע׳ **חָלַק** פ״י 1, פִּלֵּג, הִפְרִיד לַחֲלָקִים, פֵּרֵק לְמָנוֹת: ״וַיְחַלְּקוּ אֶת־הָאָרֶץ״ (יהושע יד ה). ״כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים – יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ״ (שמואל א ל כד). ״וְחוֹלְקִים אוֹתוֹ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים״ (פרה ג יא). 2, קִבֵּל אֶת חֶלְקוֹ, לָקַח אֶת הַמָּנָה הַמַּגַּעַת לוֹ: ״אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־הַשָּׂדֶה״ (שמואל ב יט ל). ״מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (הַשֻּׁתָּפִים) לַחֲלֹק... חוֹלְקִין״ (בבא מציעא ה ה). ״חִלְקוּ שְׁלַל אֹיְבֵיכֶם עִם אֲחֵיכֶם״ (יהושע כב ח). 3•, הִבְדִּיל בֵּין דָּבָר לְדָבָר, הִבְחִין בֵּין־ וּבֵין־: ״נֶשֶׁךְ הָאָמוּר בְּלֹוֶה לֹא חָלַקְתָּ בּוֹ בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בְּאֹכֶל״ (בבא מציעא סא.). 4•, נָתַן, הֶעֱנִיק (ראה להלן ״חָלַק לוֹ כָּבוֹד״). 5, [חלק ל־] נָתַן חֵלֶק לְ־: ״וְלֹא חָלַק לָהּ בַּבִּינָה״ (איוב לט יז). 6•, [חלק על־] הִתְנַגֵּד לְ־, לֹא הִסְכִּים לְ־: ״כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה״ (סנהדרין קי.). ״אַךְ הִנֵּה מְבַקְּרִי חוֹלֵק עָלַי בְּעֶצֶם הַדָּבָר״ (אחד העם, יד). ״קֻשְׁיָא גְּדוֹלָה שֶׁל בַּעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת שֶׁחוֹלְקִים שָׁם עַל רַשִׁ״י״ (עגנון, כלה

קעד). 7 * [חלק ב־] דַּעְתּוֹ הָיְתָה שׁוֹנָה לְגַבֵּי־: ״אַף אֲנִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא חוֹלֵק בְּדָבָר זֶה״ (בבא בתרא נו:). – [לַחֲלֹק אֶת־, עִם־, בְּ־, לְ־; חוֹלֵק, יַחֲלֹק]

~ נִפ׳ נֶחֱלַק 1, נִפְרַד לַחֲלָקִים: ״בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ״ (במדבר כו נה). ״אָז יֵחָלֵק הָעָם לַחֵצִי, חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ, וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי״ (מלכים א טז כא). ״כָּל כְּלִי עֵץ שֶׁנֶּחֱלַק לִשְׁנַיִם – טָהוֹר״ (כלים טז א). 2 * [נחלקו] הִתְפַּלְּגוּ בְּדֵעוֹתֵיהֶם, הִתְנַגְּדוּ בְּדַעְתָּם: ״לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל מָבוֹי שֶׁהוּא פָּחוֹת מִד׳ אַמּוֹת... עַל־מָה נֶחְלְקוּ? עַל רָחָב מֵאַרְבַּע אַמּוֹת״ (עירובין א ב). בְּעִנְיָן זֶה נֶחְלְקוּ הַדֵּעוֹת. – [לְהֵחָלֵק, נֶחֱלָק, יֵחָלֵק]

~ פִּע׳ חִלֵּק פ״י 1, פִּלֵּג, הִפְרִיד לַחֲלָקִים: ״אֶרְדֹּף, אַשִּׂיג, אֲחַלֵּק שָׁלָל״ (שמות טו ט). ״וְחִלַּקְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל מז כא). ״נוֹתֵן לִפְנֵיהֶם וְהֵן מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם״ (פאה ח ו). 2 *, נָתַן דְּבַר־מָה לַאֲחֵרִים חֵלֶק־חֵלֶק: ״לֹא יְחַלֵּק הַחֶנְוָנִי קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין לַתִּינוֹקוֹת״ (בבא מציעא ד יב). ״בְּדָלִית וּבְדֶקֶל בַּעַל־בַּיִת מוֹרִיד וּמְחַלֵּק לָעֲנִיִּים״ (פאה ד א). 3 ∴ [בחשבון] עָשָׂה פְּעֻלַּת חִלּוּק, חִשֵּׁב מְנָתוֹ שֶׁל מִסְפָּר: חִלַּקְנוּ 63 בְּ־9 וְקִבַּלְנוּ 7 (7 = 9 : 63). 4, פִּזֵּר, הֵפִיץ: ״אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב, וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל״ (בראשית מט ז). 5 *, פ״י הִבְדִּיל בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״כְּלוּם חִלַּקְנוּ בֵּין חָבֵר לְעַם־הָאָרֶץ?״ (בכורות לו.). – [לְחַלֵּק אֶת־, בֵּין־; מְחַלֵּק, יְחַלֵּק]

~ פֻּע׳ חֻלַּק, 1, נִפְרַד לַחֲלָקִים, פֻּלַּג: ״וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק״ (עמוס ז יז). 2 °, נִתַּן דְּבַר־מָה חֲלָקִים־חֲלָקִים לַאֲחֵרִים: הַכֶּסֶף חֻלַּק בֵּין הָעֲנִיִּים. 3 *, נִבְדַּל, שֻׁנָּה זֶה מִזֶּה: ״וְהֵן מְחֻלָּקִין זֶה מִזֶּה״ (תנחומא חוקת ו). – [מְחֻלָּק, יְחֻלַּק]

~ הִת׳ הִתְחַלֵּק 1 ∴, הִפְרִיד לַחֲלָקָיו: ״וְהַדֶּרֶךְ מִתְחַלֶּקֶת לִדְרָכִים רַבּוֹת מְסֻפָּקוֹת״ (חובות הלבבות, הייחוד ב). הַמֶּטֶר מִתְחַלֵּק ל־100 סֶנְטִימֶטְרִים. 2, נִתַּן חֲלָקִים־חֲלָקִים: ״וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ (אֶת הָאָרֶץ) לְשִׁבְעָה חֲלָקִים״ (יהושע יח ה). ״עֲתִידָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה־עָשָׂר שְׁבָטִים״ (בבא בתרא קכב.). ״יִמָּכְרוּ (הַפֵּרוֹת) לְאוֹכְלֵיהֶן, וּדְמֵיהֶם יִתְחַלְּקוּ לְכָל אָדָם״ (שביעית ט ט). – [לְהִתְחַלֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

– **חָלַק לוֹ כָּבוֹד** *, נָתַן לוֹ כָּבוֹד, כִּבְּדוֹ, הוֹקִיר אוֹתוֹ: ״מֹשֶׁה הָיָה חוֹלֵק כָּבוֹד לְאַהֲרֹן וְאוֹמֵר: לַמְּדֵנִי, וְאַהֲרֹן הָיָה חוֹלֵק כָּבוֹד לְמֹשֶׁה וְאוֹמֵר לוֹ: לַמְּדֵנִי״ (מכילתא בא ג). ״כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב״ (ברכות יט:). ״שַׁמָּשׁ בֵּית־הַכְּנֶסֶת חוֹלֵק לָהּ כָּבוֹד וּמֵבִיא לָהּ, הוּא בְּעַצְמוֹ, אֶת הָאֶתְרוֹג לִבְרָכָה״ (מנדלי מו״ס, ק). ״שֶׁהֵם יַחֲזִיקוּ לְךָ לְכָל הַפָּחוֹת טוֹבָה עַל הַכָּבוֹד שֶׁאַתָּה חוֹלֵק לָהֶם״ (ביאליק, אריה י).

– **חָלַק לוֹ אֶת הַכָּבוֹד הָאַחֲרוֹן** °, כִּבֵּד אוֹתוֹ (אֶת הַנִּפְטָר) עַל־יְדֵי הִשְׁתַּתְּפוּת בִּהְלְוָיָתוֹ.

– **חָלַק לִבּוֹ**, הָיָה לִבּוֹ חָלוּק, הִסֵּס, פִּקְפֵּק: ״חָלַק לִבָּם, עַתָּה יֶאְשָׁמוּ״ (הושע י ב). ״חוּץ מִזֶּה חָלַק לִבָּם, וְנִקְרְעוּ לִקְרָעִים אֵין־מִסְפָּר״ (סוקולוב, במראות 90).

– **מְחַלֵּק** °, [בחשבון] הַמִּסְפָּר הַמְצַיֵּן אֶת מִסְפַּר הַחֲלָקִים שֶׁבּוֹ יִתְחַלֵּק מִסְפָּר נָתוּן: בַּתַּרְגִּיל 7 = 6 : 42 הַמִּסְפָּר 6 הוּא הַמְחַלֵּק.

– **מְחֻלָּק** °, [בחשבון] הַמִּסְפָּר שֶׁאוֹתוֹ מְחַלְּקִים: בַּתַּרְגִּיל 7 = 6 : 42 הַמִּסְפָּר 42 הוּא הַמְחֻלָּק.

ב. חלק [ראה חָלָק; ערבית: חַלַק גלח, עשה חלק]

~ פָּע׳ חָלַק פ״ע הָיָה חָלָק, בְּלֹא בְּלִיטוֹת, הָיָה בִּלְתִּי־מְחֻסְפָּס [גם בהשאלה]: ״חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו״ (תהלים נה כב). –[לַחֲלֹק, חוֹלֵק, יֶחֱלַק]

~ נִפ׳ נֶחֱלַק °, נַעֲשָׂה חָלָק: ״וְאֶבֶן אַחַת שֶׁנֶּחְלְקוּ שׁוּלֶיהָ מֻנַּחַת לִפְנֵי מִפְתַּן הַבַּיִת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכ). –[לְהֵחָלֵק, נֶחֱלָק, יֵחָלֵק]

~ הִפ׳ הֶחֱלִיק 1 *, פ״ע נָע עַל־פְּנֵי שֶׁטַח חָלָק אוֹ חֲלַקְלַק: ״בּוֹזְקִין מֶלַח עַל־גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַחֲלִיקוּ״ (עירובין י יד). ״הָעֲגָלָה הֶחֱלִיקָה עַל־פְּנֵי הַשֶּׁלֶג״ (ביאליק, יום השישי ב). הָאִישׁ הֶחֱלִיק עַל קְלִפַּת בָּנָנָה וְנָפַל. 2, הִתְחַמֵּק, הִשְׁתַּמֵּט: ״וַיֵּצֵא יִרְמְיָהוּ מִירוּשָׁלִַם... לַחֲלִק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם״ (ירמיה לז יב). ״נָח הֶחֱלִיק מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם לְתוֹךְ הַבַּיִת״ (ביאליק, מאחורי ה). 3 °, גָּלַשׁ, נָע חֲלָקוֹת: ״וַיַּחֲלִיקוּ הַבַּחוּרִים בְּמוֹרַד הַמְצוּלָה״ (ביאליק, מגילת ה). ״רִפְרְפָה (הַסִּירָה) הַתְּנוּעָה בִּמְשׁוּבַת־חֵן, וַתַּחֲלֵק־בֶּטַח״ (כהן, סח). 4, פ״י עָשָׂה מַשֶּׁהוּ שֶׁיְּהֵא חָלָק, הֵסִיר אֶת הַבְּלִיטוֹת וְהַקְּמָטִים, גֵּהֵץ: ״מַחֲלִיק פַּטִּישׁ״ (ישעיה מא ז). ״מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲלִיק פָּנֶיהָ בְּשֶׁמֶן חֲזִיר״ (עבודה זרה לח:). ״וְאֶת הַמַּגְהֵץ מִלֵּאתִי גֶּחָלִים לְהַחֲלִיק שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ חֲלָצוֹת״ (עגנון, כפות יד). הֶחֱלַקְתִּי אֶת הַקֶּרֶשׁ בִּנְיַר־שָׁמִיר. 5 *, גָּרַם לְהַחֲלָקָה וּמְעִידָה: ״הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפָּרָה... לָדוּשׁ בַּתְּבוּאָה, וְדָשׁ בַּקִּטְנִית – חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית מַחֲלֶקֶת״ (בבא מציעא ו ד). 6 * [בהשאלה] נָגַע קַלּוֹת, לִטֵּף: ״וְרוּחַ קַלָּה עוֹבֶרֶת וּמַחֲלִיקָה אֶת פָּנָיו״ (עגנון, כפות קפו). ״וְהִיא מַחֲלֶקֶת רֹאשִׁי וְשׁוֹאֶלֶת אוֹתִי לְשֵׁם אָבִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יג). 7 *, תָּלַשׁ צְמָחִים (הֶחֱלִיק אֶת הַקַּרְקַע, כִּבְיָכוֹל): ״הַמַּחֲלִיק בִּבְצָלִים לַחִים לַשּׁוּק״ (פאה ג ג). 8 [בנגינה] סִיֵּם נְעִימָה בְּאֹפֶן חָלָק וְשָׁקֵט: ״וְלֹא הָיָה מַחֲלִיק אֶלָּא בְּאַבּוּב יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲלִיק יָפֶה״ (ערכין ב ג). 9 [החליק על־] הֶחֱנִיף, רִמָּה: ״גֶּבֶר מַחֲלִיק עַל־רֵעֵהוּ, רֶשֶׁת פּוֹרֵשׂ עַל פְּעָמָיו״ (משלי כט ה). [וראה עוד הצירופים להלן]. –[לְהַחֲלִיק, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָחֳלַק *, 1 *, מָעֲדָה רַגְלוֹ, נָעוּ רַגְלָיו שֶׁלֹּא לִרְצוֹנוֹ בִּמְהִירוּת עַל דָּבָר חָלָק: ״נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָחְלַק אַחֵר בַּמַּיִם״ (בבא קמא ג א). ״אִם הָחְלְקָה (הַחֲמוֹר בָּהָר) חַיָּב, שֶׁהַחֲלָקוֹת יָתֵר בָּהָר מִן הַבִּקְעָה״ (רמב״ם, שכירות ד א). הָאִישׁ הָחְלַק עַל קְלִפַּת בָּנָנָה וְנָפַל. 2 °, נַעֲשָׂה חָלָק, הֻקְצַע: הַקֶּרֶשׁ הָחְלַק בִּנְיַר־שָׁמִיר. – [מֻחְלָק, יָחְלַק]

~ הִת׳ הִתְחַלֵּק °, [בלשון־הדיבור] הֶחֱלִיק, הָחְלַק: הִזָּהֵר בְּלֶכְתְּךָ בִּכְבִישׁ רָטֹב, לְבַל תִּתְחַלֵּק! – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **הֶחֱלִיק לָשׁוֹן** (משלי כח כג), **הֶחֱלִיק אֲמָרָיו** (משלי ב טז), דִּבֵּר דְּבָרִים חֲלָקִים, הֶחֱנִיף, פִּתָּה בִּדְבָרִים חֲלָקִים וְטוֹבִים.

– **הֶחֱלִיקוֹ בִּדְבָרִים** * (עבודה זרה נה.), דִּבֵּר אֵלָיו דְּבָרִים חֲלָקִים: ״לְחִנָּם הִשְׁתַּדֵּל עִמָּהּ וּפִיְּסָהּ וְהֶחֱלִיקָהּ בִּ־דְבָרִים – וְלֹא הוֹעִיל מִמֶּנָּה כְּלוּם״ (הזז, יעיש ג 215). ״הֶחֱלִיקָהּ בִּדְבָרִים וְלֹא גִּלָּה לָהּ כְּלוּם״ (עגנון, כלה נה).

– **הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו** [שאול בשינוי הוראה מן תהלים לו ג], רָמַז לוֹ רִמְזֵי חִבָּה אוֹ פִּתּוּי.

חָלָק ת׳ [ראה ב. חלק] 1 *, יָשָׁר, בְּלֹא בְּלִיטוֹת וְזִיזִים, בִּלְתִּי־מְחֻסְפָּס: ״אָבוּב הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, חָלָק הָיָה, דַּק הָיָה״ (ערכין י:).

"וּכְקֹדֶם הִיא (הַבְּרֵכָה) חֲלָקָה וּלְטוּשָׁה" (ביאליק, זוהר). הַמַּרְאָה חֲלָקָה. 2. שֶׁאֵין עָלָיו שֵׂעָר אוֹ צְמָחִים: "הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר, וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק" (בראשית כז יא). "הָהָר הֶחָלָק" (יהושע יא יז). — [חֲלָקָה, חֲלָקִים, חֲלָקוֹת]

— **לוּחַ חָלָק**°, 1. לוּחַ שֶׁלֹּא נִכְתַּב עָלָיו כְּלוּם. 2. כִּנּוּי לְאָדָם בְּטֶרֶם קָנָה לוֹ יְדִיעוֹת וְהֶרְגֵּלִים: הַתִּינוֹק הֲרֵיהוּ בִּבְחִינַת לוּחַ חָלָק (Tabula rasa).

— **נְיָר חָלָק*** (ירושלמי גיטין מד ב), נְיָר שֶׁלֹּא נִכְתַּב עָלָיו כְּלוּם. [ובהשמטת השם:] "אִם יֵשׁ בּוֹ חָלָק כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת" (ירושלמי שבת יא ב).

— **חִכּוֹ חָלָק, פִּיו חָלָק**, הוּא מַשְׁמִיעַ דִּבְרֵי חֹנֶף וּפִתּוּי: "כִּי נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה, וְחָלָק מִשֶּׁמֶן חִכָּהּ" (משלי ה ג). "לְשׁוֹן־שֶׁקֶר יִשְׂנָא דַכָּיו. וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה" (משלי כו כח).

— **לָשׁוֹן חֲלָקָה**°, דִּבְרֵי חֹנֶף, שִׁמּוּשׁ בִּמְלִיצוֹת נָאוֹת הַתּוֹפְסוֹת אֶת הַשּׁוֹמֵעַ בְּלִבּוֹ.

— **חָלָק כְּדַלַּעַת*** (רש"י סוטה טז), **חָלָק כְּצִפֹּרֶן*** (בראשית רבה כ), **חָלָק כִּרְאִי**°, דִּמּוּיִים לְדָבָר חָלָק מְאֹד.

— **חַד וְחָלָק**° [בלשון-הדיבור], קָצָר וּבָהִיר, פָּשׁוּט וְקוֹלֵעַ לַמַּטָּרָה.

— **חֲלַק־לָשׁוֹן**°, מִי שֶׁמְּדַבֵּר דְּבָרִים חֲלָקִים וְנָאִים: "פְּרוֹפֶסוֹר קַל־תְּנוּעָה וַחֲלַק־לָשׁוֹן" (דינור, מלחמה 431).

— **חֲלָקוֹת**, דְּבָרִים חֲלָקִים, דִּבְרֵי חֹנֶף וּפִתּוּי: "דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת, חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת" (ישעיה ל י). "וּמְדַבְּרִים בְּאָזְנֵיהֶם דִּבְרֵי חֹנֶף וַחֲלָקוֹת בְּמִדָּה נִפְרָזָה" (אחד העם, מא).

— **שְׂפַת חֲלָקוֹת**, דְּבָרִים חֲלָקִים וּנְעִימִים, דִּבְרֵי חֹנֶף: "שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ שְׂפַת־חֲלָקוֹת, בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ" (תהלים יב ג).

— **שָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת** [שאול מן תהלים עג יח], הִשְׁמִיעַ בְּאָזְנָיו דִּבְרֵי חֹנֶף אוֹ מַחֲמָאוֹת.

— **בַּחֲלַקְלַקּוֹת**, בְּדִבְרֵי חֹנֶף וּמִרְמָה: "וּמַרְשִׁיעֵי בְרִית יַחֲנִיף בַּחֲלַקְלַקּוֹת" (דניאל יא לב).

— **הוֹצִיאוֹ חָלָק***, פְּטָרוֹ אוֹתוֹ בְּלֹא תְּשׁוּבָה: "שָׁאַל גֵּר אֶחָד אֶת ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְכוּ'... אָמַר לוֹ:... לְהוֹצִיאֲךָ חָלָק אִי־אֶפְשָׁר..." (שמות רבה ב). "כָּל זֶה כָּתַבְתִּי לְךָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיאֲךָ חָלָק" (עגנון, אורח 390).

— **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא אֶת הַנְּיָר חָלָק**°, כְּדֵי לְמַלֵּא אֶת הַמָּקוֹם הָרֵיק וְהַפָּנוּי בְּגִלְיוֹן הַנְּיָר.

— **הָעִנְיָן אֵינוֹ חָלָק**°, הָעִנְיָן אֵינוֹ פָּשׁוּט כְּלָל וּכְלָל, דְּבָרִים בְּגוֹ.

— **הוּא מְטַפֵּס עַל קִירוֹת חֲלָקִים**° (בלשון-הדיבור), הוּא מִתְאַמֵּץ לְהַשִּׂיג דְּבָרִים שֶׁאֵין לְהַשִּׂיגָם, הוּא עוֹשֶׂה דְּבָרִים נְטוּלֵי סִכּוּיִים לְהַצְלָחָה.

א. **חֵלֶק** ז' [ראה א. חלק] 1. מָנָה, מִקְצָת מִדָּבָר שָׁלֵם כְּגוֹן חֵצִי, שְׁלִישׁ, רֶבַע: "רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי... הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם" (בראשית יד כד). "זֶה נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ" (בבא מציעא א א). "לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, וְלָהּ אֶחָד" (כתובות ו א). 2. גּוֹרַל הָאָדָם, מַזָּל, מַה שֶּׁחָלַק לוֹ אֱלֹהִים לְאָדָם בְּחַיָּיו: "זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ" (ישעיה יז יד). "וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי" (קהלת ב י). "אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ" (אבות ד א). "מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ" (תפילת שחרית). 3. חֶלְקָה, חֶבֶל אֲדָמָה, מִגְרָשׁ: "וְאֶת־אִיזֶבֶל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל" (מלכים ב ט י). 4*. אֹפִי, תְּכוּנוֹת אָדָם וּמִדּוֹתָיו: "לֵב טוֹב, חֵלֶק טוֹב, יֵצֶר טוֹב" (ירושלמי ברכות ז ד). [חֵלֶק־, חֶלְקוֹ; חֲלָקִים, חֶלְקֵי־]

— **חֵלֶק כְּחֵלֶק**, שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, חֲלָקִים שָׁוִים: "חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ" (דברים יח ח). "חֵלֶק כְּחֵלֶק נַחֲלֹק, חֲצִי שֶׁלִּי וַחֲצִי שֶׁלְּךָ" (ברקוביץ, תר' טוביה מז).

— **שָׂם (הָיָה) חֶלְקוֹ עִם־**, הִשְׁתַּתֵּף עִם־, נִמְצָא בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל־: "וְעִם מְנָאֲפִים חֶלְקֶךָ" (תהלים נ יח). "וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת, וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם" (תפילת שמונה עשרה). "יְהִי חֶלְקִי עִמָּכֶם, עֲנָוֵי עוֹלָם" (ביאליק, יהי חלקי).

— **חֵלֶק הָאֲרִי**°, הַחֵלֶק הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר [ראה הסבר בערך אֲרִי]

— **אֵין לוֹ חֵלֶק בְּ־**, אֵין לוֹ כָּל יַחַס וְעִנְיָן בְּ־: "אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי, אִישׁ לְאֹהָלָיו, יִשְׂרָאֵל!" (שמואל ב כ א).

— **לָקַח (נָטַל) חֵלֶק בְּדָבָר**°, הִשְׁתַּתֵּף בַּדָּבָר: כָּל הַמְּסֻבִּים נָטְלוּ חֵלֶק בַּשִּׂיחָה.

— **נָפַל בְּחֶלְקוֹ**°, עָלָה בְּגוֹרָלוֹ, זָכָה בְּ־: "וּבְתוּלָה בַּת־כְּפָר עָבָה, שְׁמֵנָה, בְּחֶלְקוֹ נָפָלָה" (ביאליק, המתמיד).

— **שָׁפַר חֶלְקוֹ**° [על-פי תהלים טז ו: "אף נחלת שפרה עלי"], הָיָה גּוֹרָלוֹ טוֹב: הָיָה מְרֻצֶּה מְאֹד: "מְשִׂימַת מִצְוָה נָטַל לוֹ... וּבָהּ חֶלְקוֹ שָׁפַר" (ליסיצקי, מידות 24).

ב. **חֵלֶק** ז' [מן ב. חלק] סְגֻלָּתוֹ שֶׁל דָּבָר חָלָק, חֹסֶר בְּלִיטוֹת, הֶהָפֵךְ: חִסְפּוּס. — [חֵלֶק־]

— **חֵלֶק־שְׂפָתַיִם**, שְׂפַת חֲלָקוֹת, דִּבְרֵי חֹנֶף וּמִרְמָה: "בְּחֵלֶק שְׂפָתֶיהָ תַּדִּיחֶנּוּ" (משלי ז כא).

חֶלֶק ז' [מן ב. חלק; צורת-משנה מן חַלּוּק] **חַלְּקֵי נַחַל** (ישעיה נז ו), **חַלְּקֵי אֲבָנִים*** (ירושלמי שבת ז א) אֲבָנִים חֲלָקוֹת וּמְעֻגָּלוֹת שֶׁמֵּי הַנַּחַל הֶחֱלִיקוּ אוֹתָן בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן. — [חֶלֶק־, חֲלָקִים, חַלְּקֵי־]

חִלָּק* ש"פ ראה חִילָק.

א. **חֶלְקָה** נ' [מן א. חלק; ארמית: חֻלְקָא] 1. מִגְרָשׁ, חֵלֶק שֶׁל שָׂדֶה: "חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר, וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ" (עמוס ד ז). "וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ" (בראשית לג יט). "מַה־בְּרִיאָה הַפְּרֵדָה הַטְּמוּנָה בְּחֶלְקַתְכֶם הַזְּעוּמָה" (ביאליק המתמיד). הַשֶּׁטַח חֻלַּק בֵּין הַמִּשְׁתַּכְּנִים לַחֲלָקוֹת־חֲלָקוֹת. — [חֶלְקַת־, חֲלָקוֹת, חֶלְקוֹת־]

ב. **חֶלְקָה** נ' [מן ב. חלק] מָקוֹם חָלָק, מָקוֹם בְּלֹא שֵׂעָר: "וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו" (בראשית כז טז). "עַל חֶלְקַת הַמַּיִם, בֵּין רַצֵּי הַגַּלִּים" (ביאליק, צפרירים). "הֶעֱבִיר בְּיָדוֹ עַל חֶלְקַת נוֹצָתוֹ" (הזז, יעיש ג 87). — [חֶלְקַת־, חֲלָקוֹת, חֶלְקוֹת־]

— **חֶלְקַת־לָשׁוֹן**, דִּבְרֵי חֹנֶף וּפִתּוּי, דְּבָרִים חֲלָקִים וְרַכִּים: "לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע, מֵחֶלְקַת לָשׁוֹן נָכְרִיָּה" (משלי ו כד). "מְנֻוָּל זֶה, שֶׁהָיָה מַדִּיחָם בְּחֶלְקַת־לְשׁוֹנוֹ" (ברקוביץ, תר' ח"ו סה).

– חֶלְקַת־שְׂפָתַיִם°, דִּבּוּרִים חֲלָקִים וּנְעִימִים: ״וַיְגַנֵּב אֶת לְבַב דּוֹן קִישׁוֹט בְּחֶלְקַת־שְׂפָתָיו וּבִתְהִלּוֹת פִּיו״ (ביאליק, תר׳ קישוט קנא).

חֲלֻקָּה, חלוקה נ׳ [מן א. חלק] 1. חִלּוּק, פֵּרוּק, הַפְרָדָה לַחֲלָקִים: ״וַחֲלֻקַּת בֵּית־אָב לַלְוִיִּם״ (דברי הימים ב לה ה). חֲלֻקַּת הַמֶּטֶר לְסֶנְטִימֶטְרִים. חֲלֻקַּת 10 ל־2. 2*. נְתִינַת חֵלֶק חֵלֶק: ״אֵין לוֹ לַבְּכוֹר (זְכוּת נְכָסִים) קֹדֶם חֲלֻקָּה״ (בבא בתרא קכו.). חֲלֻקַּת הַמָּזוֹן בֵּין הַפְּלִיטִים. חֲלֻקַּת הַמִּכְתָּבִים לַתּוֹשָׁבִים. חֲלֻקַּת עֲבוֹדָה בֵּין הַפּוֹנִים אֶל לִשְׁכַּת־הָעֲבוֹדָה. 3∴. הֶבְדֵּל בַּדֵּעוֹת, מַחֲלֹקֶת: ״אִם תִּפֹּל חֲלֻקָּה בֵּינֵיהֶן יֹאמְרוּ הַשְּׁנַיִם דָּבָר אֶחָד וְהַשְּׁלֹשָׁה חוֹלְקִין עֲלֵיהֶם״ (ר׳ חננאל לסנהדרין ג:). 4∴ [בתורת ההיגיון] דִּילֶמָּה, בְּרֵרָה בֵּין שְׁתֵּי אֶפְשָׁרֻיּוֹת: ״הִנֵּה לֹא יִמָּנַע הָעִנְיָן בְּזֹאת הַהֲכָנָה מֵחֲלֻקָּה אִם שֶׁיִּהְיֶה לָהּ נוֹשֵׂא גֶּשֶׁם אוֹ נֶפֶשׁ״ (רלב״ג, מלחמות ה׳ א ג). 5°. כִּנּוּי לְכַסְפֵּי הַצְּדָקָה שֶׁנֶּאֶסְפוּ מִיהוּדֵי הַגּוֹלָה וְנִתְחַלְּקוּ בֵּין הַנִּצְרָכִים מִן הַיִּשּׁוּב הַיָּשָׁן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [חֲלֻקַּת־, חֲלֻקּוֹת]

– אַנְשֵׁי־חֲלֻקָּה°, כִּנּוּי לִבְנֵי הַיִּשּׁוּב הַיָּשָׁן בָּאָרֶץ שֶׁהִתְפַּרְנְסוּ מִכַּסְפֵּי הַחֲלֻקָּה [ראה למעלה חֲלֻקָּה 5].

חַלְקוּת∴ נ׳ [מן חָלָק] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חָלָק, הֶעְדֵּר בְּלִיטוֹת וְזִיזִים: ״אִם הַחֲלָקָה (בְּהֵמָה בָּהָר) חַיָּב, שֶׁהַחַלְקוּת יָתֵר בָּהָר מִן הַבִּקְעָה״ (רמב״ם, שכירות ד א). – [חַלְקוּת־]

חֲלָקוֹת, חֲלַקּוֹת נ״ר חֹנֶף, דְּבָרִים חֲלָקִים וְרַכִּים – ראה חָלָק.

חֶלְקִי∴ ת׳ [מן א. חֵלֶק] לֹא שָׁלֵם: ״בְּמַה שֶּׁהָיָה מְיֻחָד לְאִישׁ אֶחָד אוֹ בְּדָבָר חֶלְקִי״ (ראב״ד, אמונה רמה ה א). ״שֶׁכָּל מִי שֶׁיַּכְחִישׁ אֶחָד מֵעִקְּרֵי הַדָּת הַחֶלְקִיִּים״ (אלבו, העיקרים 45). אַל תַּעֲשֶׂה עֲבוֹדָה חֶלְקִית – גְּמֹר אוֹתָהּ. שִׂמְחָה חֶלְקִית. נִתְקַבְּלוּ תּוֹצָאוֹת חֶלְקִיּוֹת שֶׁל הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת. – [חֶלְקִית, חֶלְקִיִּים, חֶלְקִיּוֹת]

– חֶלְקִית° תה״פ בְּאֹפֶן חֶלְקִי, לֹא בִּשְׁלֵמוּת: הַשָּׁמַיִם הָיוּ מְעֻנָּנִים חֶלְקִית.

חֶלְקִיּוּת∴ נ׳ [מן חֶלְקִי] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חֶלְקִי, אִי־שְׁלֵמוּת: ״כִּי אֵין לָהֶם חֶלְקִיּוּת עַד יִתְמַזְּגוּ בִּפְגִישַׁת קְצָתָם״ (נרבוני למורה נבוכים א עג). ״וְחֶלְקִיּוּתוֹ וְהִסְתַּפְּקוּתוֹ בְּמוּעָט לֹא הָיוּ כְּלָל סִימָנֵי חֻלְשָׁה״ (אחד העם, קלג). ״אֵין הַנְּשָׁמָה זוֹכָה אֲפִלּוּ לְהִסְתַּכְּלוּת בְּחֶלְקִיּוּת אֶלָּא אִם כֵּן שֶׁהִיא נִכְסֶפֶת לְהִתְמַזֵּג עִם הַהֲוָיָה כֻּלָּהּ״ (קלצקין, כתבים 119). טוֹבָה שְׁלֵמוּת מֵחֶלְקִיּוּת. – [חֶלְקִיּוּת־]

חֶלְקִיק° ז׳ [מן חֵלֶק] חֵלֶק קָטָן וְזָעִיר, גַּרְגַּר זָעִיר: חֶלְקִיקֵי הָאָבָק הַנִּשָּׂאִים בָּאֲוִיר. חֶלְקִיקֵי הַחֹמֶר. –[חֶלְקִיק־, חֶלְקִיקִים, ־קֵי־]

חֲלַקְלַק∴ ת׳ [מן חָלָק] חָלָק בְּמִקְצָת: ״וְאִם הָיוּ עִם זֶה חֲלַקְלַקִּים דַּקִּים״ (ראב״ד, אמונה רמה א ו). ״טַבְּעוֹת בְּשָׂרוֹ הָרַךְ וְהַחֲלַקְלָק״ (ביאליק, מתי מדבר). [ובהשאלה:] ״בַּרְכָנוּ הַשֵּׂכֶל בִּשְׂפַת חֲלַקְלַקִּים״ (טשרניחובסקי, שירים 389). ״אֳנִיָּה חֲלַקְלַקָּה וְצָרָה״ (עמיחי, שירים 113). קֵרֵחַ חֲלַקְלַק. – [חֲלַקְלַקָּה ־לַקִּים, ־לַקּוֹת]

– חֲלַקְלַקּוֹת, דְּבָרִים חֲלָקִים, דִּבְרֵי חֹנֶף וּפִתּוּי: ״וְנִלְווּ עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת״ (דניאל יא לד). ״דָּחִיתָ אוֹתוֹ בַּחֲלַקְלַקּוֹת פּוּמְךָ״ (הזז, יעיש א 177).

חלקלק [מן חֲלַקְלַק]

~ פִּע׳ חִלַּקְלֵק * פ״י הֶחֱלִיק: ״מַעֲמִיקֵי שָׂפָה וּמְחַלַּקְלְקֵי לָשׁוֹן״ (תנא דבי אליהו טו). – [לְחַלַּקְלֵק, מְ־, יְ־]

חֲלַקְלַקָּה נ׳ [מן ב. חלק] 1. מָקוֹם חָלָק מְאֹד, שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲמָד בָּטוּחַ לָרַגְלַיִם: ״יְהִי־דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקֹּת״ (תהלים לה ו). ״מַהֲמוּרוֹת, חֲלַקְלַקּוֹת וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ״ (מנדלי מו״ס, תנח). ״הָרֶגֶל מוֹעֶדֶת שָׁם בַּחֲלַקְלַקּוֹת וְטוֹבַעַת בַּבֹּץ״ (ביאליק, מאחורי ז). 2°. רַחֲבָה מְכֻסָּה קֶרַח שֶׁמַּחֲלִיקִים עָלֶיהָ בְּמַחֲלִיקַיִם. 3° [בארכיאולוגיה] מָקוֹם מִבְצָר שֶׁצִּדּוֹ הָאֶחָד שׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד כְּלַפֵּי מַטָּה, מִדְרוֹן מְלָאכוּתִי תָּלוּל (Glacis): ״הַמִּנְהָרָה בַּחֲלַקְלַקַּת לָכִישׁ״ (ייבין, ארץ־ישראל א). – [חֲלַקְלַקַּת־, חֲלַקְלַקּוֹת]

חֲלַקְלַקּוּת∴ נ׳ [מן חֲלַקְלַק] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חֲלַקְלַק: ״הַחֲלַקְלַקּוּת... וְהַשְּׂעִירוּת״ (ראב״ד, אמונה רמה א ו). ״חֲלַקְלַקּוּת מַפַּת הַשֻּׁלְחָן״ (שופמן, א 32). ״חֲלַקְלַקּוּת רִצְפַּת הַמִּקְלַחַת הַגְּדוֹלָה״ (יזהר, צקלג 154). ״אַתָּה מְטַפֵּס בְּלֹא יוֹדְעִים עַל חֲלַקְלַקּוּתוֹ שֶׁל סֶלַע״ (בר־יוסף, העומדים 222). – [חֲלַקְלַקּוּת־]

חֲלַקְלֶקֶת° נ׳ [מן חֲלַקְלַק] מִגְלָשָׁה, הֶתְקֵן־שַׁעֲשׁוּעַ לְתִינוֹקוֹת עָשׂוּי לוּחַ רָחָב מְצֻפֶּה פַּח חָלָק, הַנִּצָּב בְּשִׁפּוּעַ, וְהַתִּינוֹקוֹת מַחֲלִיקִים עָלָיו מִלְמַעְלָה לְמַטָּה בִּישִׁיבָה אוֹ בִּשְׁכִיבָה. – [חֲלַקְלָקוֹת]

א. חלש [ארמית: חֲלַשׁ]

~ פָּע׳ חָלַשׁ 1. פ״ע נַעֲשָׂה רָפֶה, תַּשׁ כֹּחוֹ, הָיָה בְּלֹא כֹּחַ: ״וְגֶבֶר יָמוּת וַיֶּחֱלָשׁ״ (איוב יד י). ״יַלְדֵי גְפָנִים חָלְשׁוּ – יַלְדֵי זְמַן חָזְקוּ״ (משה אבן־עזרא, א 35). 2. פ״י הֶחֱלִישׁ, הִכְנִיעַ: ״וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב״ (שמות יז יג). 3 [חלש על־] מָשַׁל, שָׁלַט: ״נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ, חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם״ (ישעיה יד יב). הַמְּצוּדָה שֶׁהוּקְמָה בְּלֵב הַמִּדְבָּר, חוֹלֶשֶׁת עַל כָּל הַסְּבִיבָה. – [לַחֲלֹשׁ, חוֹלֵשׁ, יֶחֱלַשׁ פ״ע, יַחֲלֹשׁ פ״י]

~ נִפ׳ נֶחֱלַשׁ∴, נַעֲשָׂה רָפֶה, עֲזָבוּהוּ כֹּחוֹתָיו: ״נֶחֶלְשָׁה וְנִשְׁפְּלָה, מַלְכוּת בֵּית דָּוִד״ (רש״י ישעיה יד כט). ״יְנוּסוּן מֵאֲשׁוּנֵי נֶחֱלָשִׁים״ (יהודה הלוי, א 62). הַחוֹלֶה נֶחֱלַשׁ מִמַּחֲלָתוֹ הַמְמֻשֶּׁכֶת. – [לְהֵחָלֵשׁ, נֶחֱלָשׁ, יֵחָלֵשׁ]

~ הִת׳ נִתְחַלֵּשׁ∴ 1. נַעֲשָׂה חַלָּשׁ יוֹתֵר, פָּחַת, רָפָה: ״וְהַחֹם מִתְגַּבֵּר וְהַקֹּר מִתְחַלֵּשׁ״ (אברהם בר־חיא, צורת הארץ ג). ״מִתְחַלֶּשֶׁת וּמִתְכַּחֶשֶׁת, מִתְדַּלְדֶּלֶת וְהוֹלֶכֶת״ (עריך, מתנונה). ״וְאִם יִוָּלֵד בְּקִרְבּוֹ רֶגֶשׁ כָּזֶה, יִתְחַלֵּשׁ וְיִכָּנַע תַּחַת הַשֵּׂכֶל הֶחָזָק מִמֶּנּוּ״ (לילינבלום, א 13). 2. תְּקָפַתּוּ חֻלְשָׁה יְתֵרָה, הִתְעַלֵּף: ״וְהָיָה מִתְחַלֵּשׁ וּמִתְעַלֵּף״ (רש״י נדרים נ:). ״יְהוּדִים מִתְחַלְּשִׁים וּמֵתִים בְּלֹא טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת״ (מנדלי מו״ס, קנא). ״רֹאשָׁהּ הָיָה עָלֶיהָ סְחַרְחַר, רַגְלֶיהָ נִתְחַלְּשׁוּ״ (קבק, במשעול 89). – [לְהִתְחַלֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶחֱלִישׁ∴, 1. פ״י הֵתֵשׁ, הֵבִיא חֻלְשָׁה, גָּרַם רִפְיוֹן: ״וְשַׂר אֵשׁ לוֹהֵט לְפָנָיו הֶחֱלַשְׁתָּ״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״הֶחֱלַשְׁתִּי אֶת עוֹזְרָיו״ (רש״י יחזקאל לא טו). ״שֶׁלֹּא תִתְגַּבֵּר חַס וְשָׁלוֹם עֲצַת הַיֵּצֶר שֶׁמְּבַקֵּשׁ לְהַחֲלִישׁ אֶת כֹּחַ הַקְּדֻשָּׁה״ (עגנון, כלה רכ). תְּזוּנָה בִּלְתִּי־מַסְפֶּקֶת מַחֲלִישָׁה אֶת הָאָדָם. 2. פ״ע נַעֲשָׂה חַלָּשׁ, נֶחֱלַשׁ, הִתְרַפָּה: ״כָּל זְמַן שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ לִתְקֹעַ, קוֹלוֹ מַחֲלִישׁ וְכוֹהֶה״ (רש״י שמות יט יט). ״מְסֻכָּן הוּא, פֶּן יַחֲלִישׁ וְיָמוּת״ (רש״י כתובות נ.).

~ הִפ׳ **הֶחֱלַשׁ**˄, נַעֲשָׂה חַלָּשׁ וְרָפֶה: "שֶׁהֶחֱלַשׁ כֹּחָם בָּרָעָב" (רש"י איכה א ו). הַמְּתִיחוּת הֶחֶלְשָׁה. – [מַחֲלָשׁ, יַחֲלַשׁ]

– **חָלְשָׁה דַעְתּוֹ***, נָפְלָה רוּחוֹ, הִצְטַעֵר מְאֹד, נִפְגַּע קָשֶׁה בְּנַפְשׁוֹ: "וַאֲפִלּוּ שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ נָטוּי לָמוּת, אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ צַו לְבֵיתְךָ שֶׁלֹּא יֶחֱלַשׁ דַּעְתּוֹ" (קהלת רבה ה, כי ברוב). "חָלְשָׁה דַעְתּוֹ וְעָגְמָה עָלָיו נַפְשׁוֹ" (ברקוביץ, הראשונים רלו). "חָלְשָׁה דַעְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ גָּאוֹן: וְכִי בִּשְׁבִיל זֶה פָּרַשׁ מִן הָעוֹלָם?" (עגנון, אלו קפ).

– **חָלַשׁ לִבּוֹ**° [מארמית, תענית כד:] חָשׁ רִפְיוֹן בְּגוּפוֹ: חָלַשׁ לִבּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ זָקֵן שֶׁצָּם כָּל הַיּוֹם.

– **הֶחֱלִישׁ אֶת דַּעַת פְּלוֹנִי**˄, צִעֲרוֹ, גָּרַם לוֹ עָגְמַת־נֶפֶשׁ רַבָּה: "הִרְגִּישׁ הַגָּאוֹן שֶׁהֶחֱלִישׁ אֶת דַּעַת קְרוֹבוֹ" (עגנון, האש מא).

ב. **חלשׁ** [על־פי פירוש חז"ל לכתוב: "חולש על גוים" (ישעיה יד יב) – מלמד שהיה מטיל פור (שבת קמט:)]

~ פע׳ **חָלַשׁ*** פ"י הֵטִיל, זָרַק: "שֶׁיְּהֵא חוֹלֵשׁ אֶת מָעוֹתָיו בַּלִּשְׁכָּה" (ערכין ט ד). – [לַחֲלֹשׁ אֶת־, חוֹלֵשׁ, יַחֲלֹשׁ]

חֶלֶשׁ* ז׳ [מן ב. חלש; ואולי סירוס מן יוונית: lachos גורל] גּוֹרָל, כָּל אַחַת מִן הָאֲבָנִים אוֹ הַפִּתְקָאוֹת שֶׁמְּטִילִים לַקַּלְפֵּי לַחֲרֹץ עַל פִּיהֶן דְּבַר סָפֵק: "וּמְטִילִין חֲלָשִׁין עַל הַקֳּדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב" (שבת כג ב). "אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לַגּוֹרָל: חֶלֶשׁ, פּוּר, גּוֹרָל, חֶבֶל" (פסיקתא דרב כהנא, זכור). "מַתָּנָה טוֹבָה הִנְחַלְתָּנוּ, יְרֻשָּׁה אֲחֻזָּה נַחֲלָה חֲזָקָה. בְּחֶבֶל וּבְחֶלֶשׁ, בְּפוּר וּבְגוֹרָל" (ינאי, רכו). –[חֶלֶשׁ־, חֲלָשִׁים, חַלְשֵׁי־]

חַלָּשׁ ת׳ [מן א. חלש] 1, רָפֶה, חֲסַר־כֹּחַ, תָּשׁוּשׁ: "מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים" (בימי מתתיהו, תפילה לחנוכה). "הָיָה אִישׁ תָּמִים וּפָשׁוּט, וְעָיֵף וְחַלָּשׁ" (ביאליק, והיה כי תמצאו). 2 [בהשאלה] דַּל, קָלוּשׁ: תֹּכֶן חַלָּשׁ בַּחִבּוּר. 3 [בלשון־הדיבור] לֹא חָרִיף, לֹא עַז: כּוֹס תֵּה חַלָּשׁ (שֶׁאֵין בּוֹ תַּמְצִית רַבָּה). –[חַלָּשָׁה, חַלָּשִׁים, חַלָּשׁוֹת]

– **הַחַלָּשׁ יֹאמַר: גִּבּוֹר אָנִי!** (יואל ד י), קְרִיאַת עִדּוּד: הַכֹּל חַיָּבִים לְהִתְגַּבֵּר וּלְהִתְעוֹדֵד, חֲזַק וְנִתְחַזֵּק!

חֹלֶשׁ, חוֹלֶשׁ ז׳ [מן א. חלש] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: "זֵכֶר נְעוּרִים יְשַׁלַּח חֹלֶשׁ בְּלִבִּי וְרָזוֹן" (משה אבן־עזרא, תרשיש ה). "אֵלֶּה אֲשֶׁר אֵין זִכְרוֹן לְשִׁירֵיהֶם מִפְּנֵי חֹלֶשׁ עִנְיְנֵיהֶם" (חריזי, תחכמוני ג 43). – [חֹלֶשׁ־, חָלְשׁוֹ]

חֻלְשָׁה˄, **חוּלְשָׁה** נ׳ [מן א. חלש, ארמית: חוּלְשָׁא, ברכות ב.] 1˄, רִפְיוֹן, חֹסֶר־כֹּחַ, תְּשִׁישׁוּת: "לֵאוּת אוֹ חֻלְשָׁה" (ראב"ד, אמונה רמה א ז). "כְּאֵב רֹאשׁ וְחֻלְשַׁת הָאֵבָרִים, שֶׁעַכְשָׁו קוֹרִין לָהּ חֻלְשַׁת עֲצַבִּים" (מנדלי מו"ס, רסו). "שֶׁיֹּאכַל עוּגַת דְּבַשׁ בְּכָל יוֹם מִפְּנֵי חֻלְשַׁת הַלֵּב" (עגנון, אלו מט). הַחוֹלֶה הִרְגִּישׁ חֻלְשָׁה בְּכָל אֵבְרֵי גּוּפוֹ. 2°, תֻּרְפָּה, צַד חַלָּשׁ בְּאָפְיוֹ אוֹ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אָדָם: "לְכָל אֶחָד כִּנָּה שֵׁם מֵעֵין חֻלְשָׁתוֹ וּמוּם שֶׁבּוֹ" (ביאליק, אריה ה). פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ חֻלְשָׁה לְמַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. עָלֶיךָ לְהִתְגַּבֵּר עַל חֻלְשָׁתְךָ זוֹ. – [חֻלְשַׁת־, חֻלְשׁוֹת]

– **חֻלְשַׁת־הַדַּעַת**° [על־פי א. חלש, חָלְשָׁה דַעְתּוֹ] מְבוּכָה, צַעַר בְּשֶׁל עֶלְבּוֹן וְכַדּוֹמֶה: "אִם הָיְתָה חֻלְשַׁת־דַּעַת – הָיָה וְעָבָר" (אלתרמן, הטור א 246).

חַלָּשׁוּת˄ נ׳ [מן חַלָּשׁ; ארמית: חַלָּשׁוּתָא] 1˄, חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: "יְמֵי הַזִּקְנָה וְהַחַלָּשׁוּת" (רש"י קהלת יב א). "הָאִשָּׁה הַקְּטַנָּה וְהַחַלָּשָׁה הַזֹּאת לָקְחָה מְעַט־מְעַט אֶת כָּל לִבּוֹ... בְּחַלָּשׁוּתָהּ, בְּרַכּוּתָהּ וּבְנֹעַם דַּרְכָּהּ" (יהודה שטינברג, כ). 2°, הִתְעַלְּפוּת, אִבּוּד הַחוּשִׁים מִתּוֹךְ חֻלְשָׁה יְתֵרָה: "שִׁפְשְׁפוּ מִצְחוֹ וְזִלְּפוּ עָלָיו ׳טִפִּין לְחַלָּשׁוּת׳" (עגנון, כפות תיב). "הַדּוֹדָה פִּיגָה הָעֲיֵפָה כְּבָר עַד לִידֵי חַלָּשׁוּת" (שניאור, סיפורים מא). "בַּקְבּוּק הָגוּן שֶׁל נִטְפֵי חַלָּשׁוּת" (ברקוביץ, א קכב). – [חַלָּשׁוּת־]

חֲלַשְׁלַשׁ° ת׳ [מן [חַלָּשׁ] חַלָּשׁ קְצָת: "וּמְזַמְרֶרֶת זֶמֶר קַל־קָט אֶחָד, חַלָּשׁ־חֲלַשְׁלַשׁ" (יזהר, קיץ 55). – [חֲלַשְׁלַשָּׁה, ־לַשִּׁים, ־שׁוֹת]

חִלְתִּית* נ׳ שֵׁם צֶמַח חָרִיף, מִצִּמְחֵי תַּבְלִין וּרְפוּאָה שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (עוקצים ג ה). סְבוּרִים כִּי הִיא Asa foetida. – [חִלְתִּיּוֹת]

חַם, חָם ת׳ [מן חמם] בַּעַל טֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, הֶפֶךְ מִן קַר: "זֶה לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ" (יהושע ט יב). "הֲגַם שָׁם בָּאָרֶץ הַחַמָּה, הַיָּפָה, תִּרְבֶּינָה הָרָעוֹת?" (ביאליק, אל הציפור). –[חַמָּה, חַמִּים, חַמּוֹת]

– **בְּרָכָה** (דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם, הַמְלָצָה וְכוּ׳) **חַמָּה**°, בְּרָכָה (דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם וְכוּ׳) לְבָבִית, נֶאֱמָנָה מְאֹד.

– **חַם־דָּמִים**°, בַּעַל דָּם חַם, רַתְחָן, מִתְלַהֵב: "פַּר אֶחָד, אִי־זָהִיר וְחַם־דָּמִים, נִתְלַהֵב בִּנְאוּמוֹ" (שמעוני, הביבר 153).

– **חַם־מֶזֶג**°, בַּעַל מֶזֶג חַם, הַנּוֹטֶה לְהִתְלַהֵב מַהֵר.

– **הָאֵזוֹר הֶחָם**°, הָאֵזוֹר הַטְּרוֹפִּי, חֵלֶק מִכַּדּוּר־הָאָרֶץ שֶׁבּוֹ מֶזֶג־הָאֲוִיר בְּרֹב יְמוֹת הַשָּׁנָה חַם מְאֹד. הָאֵזוֹר הֶחָם מִשְׂתָּרֵעַ בֵּין שְׁנֵי הַטְּרוֹפִּיקִים (עַד °$23\frac{1}{2}$ מִצָּפוֹן וּמִדָּרוֹם לַמַּשְׁוֶה).

– **לֵב חַם**°, לֵב רָגֵשׁ וְנֶאֱמָן.

– **מֶזֶג חַם**°, אֹפִי מָהִיר לְהִתְלַהֵב וּלְהִתְרַגֵּשׁ.

– **נֶשֶׁק חַם**°, כְּלֵי־נֶשֶׁק הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי חָמְרֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים, כְּגוֹן: אֶקְדָּח, רוֹבֶה, רִמּוֹן וְכוּ׳, לְהַבְדִּיל מִן "נֶשֶׁק קַר" (סַכִּין, פִּגְיוֹן, אַלָּה).

– **חַמִּים***, **חַמִּין***, 1*, מַיִם חַמִּים: "קֻמְקוּם חַמִּין" (ירושלמי חלה נח א). "וְתֹאכַל עִמִּי פַּת חַמָּה וְתִשְׁתֶּה עִמִּי כּוֹס חַמִּין" (נדרים כד.). 2° כִּנּוּי לְמַיִם רוֹתְחִים וּבָהֶם תַּמְצִית שֶׁל תֵּה: "שְׁתֵה חַמִּין וְהַזֵּעַ, הַזֵּעַ, לְמַעַן הַשֵּׁם!" (מנדלי מו"ס, קע). "יוֹשְׁבִים מִסָּבִיב לְמֵחַם רוֹתֵחַ עַל הַשֻּׁלְחָן, שׁוֹתִין חַמִּין וּמַזִּיעִים" (ביאליק, החצוצרה א). 3*, מַעְיְנוֹת מַיִם חַמִּים: "חַמֵּי טְבֶרְיָה" (שבת לט.). 4*, תַּבְשִׁיל חַם שֶׁטּוֹמְנִים אוֹתוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּתַנּוּר אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל חֻמּוֹ לִסְעוּדָה לְיוֹם הַשַּׁבָּת: "אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת" (עדיות ג י). "הַקְּדֵרוֹת שֶׁטָּמְנוּ בָהֶן חַמִּין לְשַׁבָּת" (מנדלי מו"ס, עו).

– **חַמֵּי־חַמִּים***, חַמִּים מְאֹד, רוֹתְחִים: "כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁאַתֶּם נִכְוִים בְּפוֹשְׁרִים, עַכְשָׁו אִי־אַתֶּם נִכְוִים אֲפִלּוּ בְּחַמֵּי־חַמִּין" (ברכות טז:).

– **הַנִּכְוֶה בְּחַמִּים נוֹשֵׁב בְּפוֹשְׁרִים**° (פתגם), מִי שֶׁנִּזּוֹק פַּעַם – נַעֲשֶׂה זָהִיר וַחֲשְׁשָׁן יוֹתֵר מִדַּי.

חֹם, חוֹם ז׳ [מן חמם] 1, אַחַת מִצּוּרוֹת הָאֶנֶרְגְיָה הַגְּלוּמָה, לְפִי הַהַשְׁקָפָה הַמְקֻבֶּלֶת, בַּתְּנוּעוֹת הַבִּלְתִּי־מְסֻדָּרוֹת שֶׁל פְּרֻדּוֹת הַחֹמֶר. כַּמּוּת הַחֹם נִמְדֶּדֶת בְּקָלוֹרִיּוֹת. דַּרְגַּת הַחֹם נִמְדֶּדֶת בְּמַעֲלוֹת־טֶמְפֶּרָטוּרָה: "וְקֹר וָחֹם" (בראשית ח כב). "כְּעָב טַל בְּחֹם

קָצִיר״ (ישעיה יח ד). 2 ֿ, הַתְּחוּשָׁה הַנִּגְרֶמֶת לָנוּ עַל־יְדֵי גּוּף חַם אוֹ לוֹהֵט: ״אַתֶּם עֲיֵפִים מִן הַהֲלִיכָה וְהַיְגִיעָה, וְתֹקֶף הַחֹם וְהַנְּסִיעָה״ (חריזי, תחכמוני 260). ״חֲבָל... עַל חֹם הֶבֶל פִּיךְ שֶׁיִּנָּדֵף״ (ביאליק, שירתי). חֹם הַשֶּׁמֶשׁ. חֹם הָאֵשׁ. 3•, כִּנּוּי לִתְקוּפַת־הַשָּׁנָה הַחַמָּה בְּיוֹתֵר: ״חֲצִי אָב, אֱלוּל וַחֲצִי תִּשְׁרֵי – חֹם״ (בבא מציעא קו:). 4° [בהשאלה] הִתְלַהֲבוּת, לַהַט, חֲמִימוּת, לְבָבִיּוּת: ״מִתּוֹךְ יַחַס חַי, בְּכָל חֹם הַלֵּב, כְּאִלּוּ הַדָּבָר נוֹגֵעַ בְּנַפְשׁוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רצד). ״מִכְתָּב מָלֵא תַחֲנוּנִים, עִדּוּד־רוּחַ וְחֹם־אַהֲבָה״ (יהודה שטינברג, סו). ״בַּחֲלַל הַסֻּכָּה שָׂרְרוּ חֹם־הַלֵּב וְעֶדְנַת־הַנֶּפֶשׁ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 80). 5° [בלשון-הדיבור] טֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה מִן הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה הָרְגִילָה שֶׁל הַגּוּף (עַד 37° בְּקֵרוּב) בְּשֶׁל מַחֲלָה אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: פְּלוֹנִי הִצְטַנֵּן וְקִבֵּל חֹם. תְּרוּפָה לְהוֹרָדַת הַחֹם. – [חֹם־, חֻמּוֹ]

– כְּחֹם הַיּוֹם (בראשית יח א), בְּשָׁעָה שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מְחַמֶּמֶת בְּיוֹתֵר, שְׁעַת הַצָּהֳרַיִם – ראה חמם.

– חֹם כָּמוּס°, [בפיסיקה] חֹם הַנִּבְלָע בְּגוּף בְּלִי לְשַׁנּוֹת אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁלּוֹ, בְּעָבְרוֹ מִמַּצָּב מוּצָק לְנוֹזֵל אוֹ מִנּוֹזֵל לְגַז.

– חֹם סְגֻלִּי°, [בפיסיקה] כַּמּוּת הַחֹם הַנִּדְרֶשֶׁת כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל גְּרַם אֶחָד שֶׁל חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ בְּמַעֲלָה אַחַת צֶלְסְיוּס.

– גַּלֵּי־חֹם°, גַּלֵּי קְרִינָה הַנִּפְלָטִים עַל־יְדֵי גּוּף מְחֻמָּם: גַּלֵּי הַחֹם שָׁוִים בְּטִיבָם הַפִּיסִי לְגַלֵּי־הָאוֹר וּלְגַלֵּי־הָרַדְיוֹ (גַּלִּים אֶלֶקְטְרוֹ־מַגְנֵטִיִּים).

– אַרְצוֹת־הַחֹם°, כִּנּוּי לַאֲרָצוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת בְּאֵזוֹר הַקַּו הַמַּשְׁוֶה אוֹ בְּסָמוּךְ לוֹ: ״שָׁלוֹם רָב שׁוּבֵךְ, צִפֹּרָה נֶחְמֶדֶת, מֵאַרְצוֹת הַחֹם אֶל חַלּוֹנִי״ (ביאליק, אל הציפור).

– מַד־חֹם°, ראה מַדְחֹם°.

חָם ז׳ [אכדית: ēmū; ארמית: חָמָא; ערבית: חַם, חַמְוּ] חוֹתֵן, אֲבִי בַּעְלָהּ, אוֹ אֲבִי אִשְׁתּוֹ: ״וַתִּשְׁמַע (כַּלַּת עֵלִי) אֶת־הַשְּׁמוּעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן־הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ (עֵלִי) וְאִישָׁהּ״ (שמואל א ד יט). ״חָתָן הַדָּר בְּבֵית חָמִיו״ (בבא בתרא צח:). – [חֲמִי־, חָמִי, חָמִיךָ, ־ךְ, חָמִיו, חָמִיהָ, חָמִינוּ, חֲמִיכֶם־ן, חֲמִיהֶם־ן; חָמִים, חֲמֵי־, חָמָיו... חֲמֵיהֶם; לנקבה – חָמוֹת, ראה ערך זה]

חֵמָא נ׳ ראה חֵמָה.

א. **חמא** [מן מַחֲמָאָה]

~ הִפ׳ **הֶחֱמִיא**° פ״ע אָמַר מַחֲמָאָה, הִשְׁמִיעַ בְּאָזְנֵי מִישֶׁהוּ דִּבְרֵי שֶׁבַח וְהַלֵּל: ״וְאִם בִּמְפֹרָשׁ לֹא הֶחֱמִיא לָהּ, הֲרֵי לֹא נִמְנַע מִלְּהַעֲנִיק מַחֲמָאָה בַּעֲקִיפִין״ (שטיינמן, רמזי רות). –[לְהַחֲמִיא לְ־; מַחֲמִיא, יַחֲמִיא]

ב. **חמא** [מן חֶמְאָה]

~ הִת׳ **נִתְחַמֵּא**°, נִתְרַכֵּךְ כְּחֶמְאָה [בהשאלה]: ״וְהַיְלָדִים... הֵחֵלּוּ לְהִתְרַפֵּק עַל הָאוֹרְחִים... הַחַיָּלִים נִתְחַמְּמוּ וְנִתְחַמְּאוּ״ (סערוני, נסים 188). – [לְהִתְחַמֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱמִיא**° פ״ע נִרְאָה כְּעֵין חֶמְאָה: ״מִן הַסְּדָקִים הַצָּרִים מַחֲמִיאוֹת־מַצְהִיבוֹת עֵינַיִם עֲגֻלּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 16).– [לְהַחֲמִיא, מַ־, יַ־]

חֶמְאָה נ׳ [אכדית: ḫimētu; אוגריתית: חמאת; ארמית: חֶמְאָתָא] 1•, מָזוֹן שָׁמֵן מְרֻכָּז וּבַצְקִי הַמּוּפָק מֵחָלָב אוֹ מִשַּׁמֶּנֶת עַל־יְדֵי חֲבִיצָה וּנְעִירָה אוֹ הַקָּשָׁה: ״מִמֵּאָה לוֹג חָלָב יוֹצֵא לוֹג חֶמְאָה״ (תוספתא ערכין ד כז). 2, [במקרא] שֶׁמֶן־חָלָב נוֹזֵל, כְּגוֹן שַׁמֶּנֶת אוֹ זִבְדָה אוֹ ״לֶבֶן״: ״חָלָב נָתָנָה, בְּסֵפֶר אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה״ (שופטים ה כה). ״נַהֲרֵי נַחֲלֵי דְּבַשׁ וְחֶמְאָה״ (איוב כ יז). 3° [בהשאלה מתהלים נה כב: ״חָלְקוּ מַחֲמָאֹת פִּיו״, ולפי ההבנה המקובלת: מַחֲמָאוֹת] רַכּוּת, חֲלַקְלַקּוּת: ״וְהוּא עָנָה אוֹתָם תָּמִיד בְּחֶמְאוֹת פִּיו״ (מאפו, לא). – [חֶמְאַת־, חֲמָאוֹת, חֶמְאוֹת־]

– חֲלֵב־חֶמְאָה°, מֵי־חֶמְאָה°, חֻבְצָה, נְסִיּוּב הַנִּשְׁאָר מִן הַשַּׁמֶּנֶת אוֹ מִן הַזִּבְדָּה אַחֲרֵי חִבּוּץ הַחֶמְאָה.

– חֶמְאָה־מְלָאכוּתִית°, ראה מַרְגָּרִינָה.

חֶמְאִי° ת׳ [מן חֶמְאָה] דּוֹמֶה בְּמַרְאֵהוּ לְחֶמְאָה: ״בַּצְהִיבוּת הַחֶמְאִית שֶׁל גּוּפָהּ הֶחָסֹן״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 233). – [חֶמְאִית, חֶמְאִיִּים, ־אִיּוֹת]

חֶמְאִיּוּת ֿ נ׳ [מן חֶמְאָה] סְגֻלַּת הַחֶמְאָה, תְּכוּנוֹתֶיהָ שֶׁל הַחֶמְאָה (קאנון ב א). – [חֶמְאִיּוּת־]

חֶמְאָנִית° נ׳ [מן חֶמְאָה] שֵׁם לִפְטְרִיָּה שֶׁצִּבְעָהּ כְּעֵין הַחֶמְאָה (גרמנית: Butterpilz). ״אַרְנוֹת נָאוֹת וְחֶמְאָנִיּוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 268). ״חֶמְאָנִיּוֹת צְהֻבּוֹת כְּחֶלְמוֹן״ (שניאור, סיפורים רכז). – [חֶמְאָנִית־, חֶמְאָנִיּוֹת]

חמד [אוגריתית: חמד; ארמית: חֲמַד; עברית: חַמְדַּ שבח, הלל]

~ פָּע׳ **חָמַד** פ״י 1, הִתְאַוָּה, הִשְׁתּוֹקֵק, הִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ חֵשֶׁק לְדָבָר־מָה שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ: ״לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ... וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ״ (שמות כ יז). ״אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ בִּלְבָבֶךָ״ (משלי ו כה). ״וָאֵרֶא בַשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים... וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם״ (יהושע ז כא). ״בַּעְלִי הָיָה בַּדֶּרֶךְ וַחֲמַדְתִּיו״ (נידה כ:). ״אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ״ (אבות י ד). ״כִּי גַם לְבָנֶיהָ לֵב חַי, יֵצֶר חוֹמֵד״ (ביאליק, המתמיד). – [לַחְמֹד, חוֹמֵד, יַחְמֹד]

~ נִפ׳ **נֶחְמַד**, הָיָה נָאֶה וְרָצוּי בְּעֵינֵי אֲחֵרִים, הָיָה בּוֹ כְּדֵי שֶׁיַּחְמְדוּהוּ אֲחֵרִים בְּלִבָּם: ״הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב״ (תהלים יט יא). ״וְכַאֲשֶׁר גָּדְלָה תָּמָר כֵּן נֶחְמַד תָּאֳרָהּ״ (מאפו, ח). – [לְהֵחָמֵד, נֶחְמָד, יֵחָמֵד] – [ראה גם ערך נֶחְמָד]

~ פִּע׳ **חִמֵּד** פ״י 1, הִתְאַוָּה וְהִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד, נִכְסַף לְ־: ״בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי״ (שיר השירים ב ג). ״גָּזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמַּדְתָּן״ (מכות כג:). ״אַךְ זְהָבֵךְ הֶעָמֹק מִכֻּלָּן חִמַּדְתִּי״ (שניאור, שירים קצט). ״אָהַבְתִּי נְהָרוֹת, חִמַּדְתִּי כָּל גֹּדֶשׁ... שֶׁל יְבוּלַי״ (שלונסקי, שירים ב 416). 2 ֿ, פִּנֵּק, נָהַג בְּחִבָּה וּבְחֶמְדָּה: ״לְאָדָם שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לְפַדְגּוֹג וְהָיָה מְחַמְּדוֹ״ (ילקוט, דברים לג). – [לְחַמֵּד, מְחַמֵּד, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְחַמֵּד** (לְ־)•, נִתְעוֹרְרָה בְּלִבּוֹ תַּאֲוָה עַזָּה אֶל־, חָמַד הַרְבֵּה: ״אֶרֶץ שֶׁנִּתְחַמְּדוּ לָהּ כָּל גְּדוֹלֵי עוֹלָם״ (תנחומא משפטים יז). ״עָמַד לוֹ יִצְחָק עַל אַדְמַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְחַמֵּד לָהּ כָּל יָמָיו לִרְאוֹתָהּ״ (עגנון, תמול 40). ״הִשְׁתּוֹקְקוּ אֲלֵיהֶם וְנִתְחַמְּדוּ לָהֶם״ (הזז, יעיש א 112). ״מֵרֹב שְׁקִיקוּת לֵב וְנֶפֶשׁ מִתְחַמֶּדֶת״ (שנהר, ג 200). – [לְהִתְחַמֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֶחֱמִיד** • פ״י גָּרַם לְכָךְ שֶׁיַּחְמְדוּ אוֹתוֹ, עוֹרֵר תְּשׁוּקָה אֵלָיו: ״יֹפִי וָתֹאַר יַחֲמִידוּ עָיִן״ (בן־סירא מ כו). ״אֶשְׁכְּלוֹת עֲנָבִים גְּדוֹלִים וּמַחְמִידִים״ (סדן, ממחוז רכה). – [לְהַחְמִיד, מַחְמִיד, יַ־]

– **חָמַד לָצוֹן**, הִתְלוֹצֵץ, הִשְׁמִיעַ דְּבַר־לֵצָנוּת: ״וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ לָהֶם״ (משלי א כב). אַל תִּבְכִּי, פְּתַיָּה, הֲלֹא רַב לָצוֹן חָמַדְתִּי לִי.

חֶמֶד ז׳ [מן חמד] חֵן, יֹפִי, דָּבָר הַמְעוֹרֵר חֶמְדָּה בַּלֵּב: ״כַּרְמֵי־חֶמֶד״ (עמוס ה יא). ״בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם״ (יחזקאל כג ו). ״עָפְרֵי חֶמֶד מֵהַרְרֵי יְהוּדָה״ (ביאליק, מגילת ד). ״פִּזְרוֹן עִנּוּגַיִךְ, חֶמְדֵּךְ קַל־הַדַּעַת, מַדּוּחַ הַחֵן הַמְּפֻרָז״ (שלונסקי, שירים ב 336). ״יֹפִי שֶׁל בַּחוּרָה... חֶמֶד שֶׁל בַּחוּרָה״ (יזהר, צקלג 70). – [חֶמֶד־]

– **צֶמֶד־חֶמֶד**°, זוּג נָאֶה: ״וְגַם צֶמֶד־הַחֶמֶד, בָּצָל וּבַת־שׁוּם״ (ביאליק, בגינת הירק).

חֹמֶד°, חוֹמֶד ז׳ [מן חמד] יֹפִי, חֵן: ״יַקִּירִי, חֹמֶד שֶׁלִּי, אֲהוּבִי וּמַחֲמַד נַפְשִׁי!״ (הזז, היושבת 206). ״אֵיזֶה חֹמֶד! – לְחָשָׁה נוֹעָה״ (ה. רזי, הרפתקה באנם). ״אֲבָל הָעֵץ כְּמוֹ אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בַּחֹמֶד הַזֶּה שֶׁהִצְמִיחַ״ (גלעד, מראות 74). – [חֹמֶד־]

חֶמֶ״ד° ר״ת חֵיל מַדָּע [יחידות של אנשי־מדע בשרות הצבא – מהנדסים, כימאים וכדומה]

חֶמְדָּה נ׳ [מן חמד, חָמַד] 1. חֵשֶׁק, תְּשׁוּקָה, תַּאֲוָה: ״וַיֵּלֶךְ בְּלֹא חֶמְדָּה״ (דברי הימים ב כא כ). ״חֶמְדַּת נָשִׁים״ (דניאל יא לז). 2. דָּבָר נָאֶה וְיָקָר, דָּבָר שֶׁחוֹמְדִים אוֹתוֹ: ״וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל, הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ!״ (שמואל א ט כ). ״כְּלִי חֶמְדָּה״ (הושע יג טו). ״וַיָּשִׂימוּ אֶרֶץ־חֶמְדָּה לְשַׁמָּה״ (זכריה ז יד). ״חֶמְדָּה טוֹבָה יֵשׁ לוֹ בְּבֵית־גְּנָזָיו״ (זבחים קטז.). ״כָּל עֲתֶרֶת הַגְּוִיָּה הַזֹּאת, שִׁפְעַת חֶמְדָּה מְלֵאָה״ (ביאליק, העיניים הרעבות). – [חֶמְדַּת־]

– **חֶמְדַּת־לִבִּי**˖ (ידיד נפש), **חֶמְדַּת־נַפְשִׁי**° (ביאליק, גבעולי אשתקד), **חֶמְדַּת־עֵינַי**• (פסיקתא רבתי כו), כִּנּוּיֵי אַהֲבָה וְחִבָּה לְאָהוּב אוֹ לַאֲהוּבָה.

– **שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּה** (ישעיה ב טז), אוֹצָרוֹת יְקָרֵי־מְצִיאוּת.

– **בְּלֹא חֶמְדָּה** [על־פי דברי הימים ב כא כ], בְּלִי חֵשֶׁק, בְּלֹא שִׂמְחָה: ״זְמִיר חַיִּים נִמְשָׁכִים בְּלֹא חֶמְדָּה״ (ביאליק, שירה יתומה).

– **חֶמְדַּת־בְּשָׂרִים**°, תַּאֲוָה, תְּשׁוּקָה מִינִית: ״נַפְשׁוֹ הִתְעַלְּפָה מֵחֶמְדַּת־בְּשָׂרִים בְּעֵת נִפְגַּשׁ עִמָּהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רלא).

– **חֶמְדַּת יָמִים**˖, כִּנּוּי לְיוֹם הַשַּׁבָּת, הַיּוֹם הַיָּקָר בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ: ״חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית״ (שחרית לשבת).

חַמָּדָה° נ׳ [על שם האזור חַמַאד שבחצי־האי ערב] [בגיאוגרפיה] כִּנּוּי לְמִישׁוֹר מִדְבָּרִי סַלְעִי, שֶׁרֹב הַחוֹל שֶׁבּוֹ נִסְחַף עַל־יְדֵי הָרוּחוֹת וְהוּא זָרוּעַ חָצָץ וַאֲבָנִים בִּלְבַד: בָּאָרֶץ מְצוּיוֹת חַמָּדוֹת בְּהָרֵי הַנֶּגֶב וּבָעֲרָבָה. – [חַמָּדוֹת]

חֶמְדּוֹן˖ ז׳ [מן חמד] חֶמֶד, יֹפִי: ״וּמַה חֶמְדּוֹן... וּמַה יִּתְרוֹן?״ (אברהם אבן־עזרא, ב 40). – [חֶמְדּוֹן־]

חַמְדָן˖ ת׳ [מן חמד, חָמַד] מִי שֶׁנּוֹהֵג לַחְמֹד, בַּעַל תַּאֲוָה: ״כִּי הִיא מְבִיאַתּוּ לַחְמֹד, וְאֵין הַנָּדִיב חַמְדָן״ (גבירול, תיקון מידות הנפש, הקנאה). ״מִדָּה שְׁלִישִׁית – שֶׁלֹּא יִהְיֶה חַמְדָן, אֲבָל יִהְיֶה שׂוֹנֵא בֶצַע״ (אברבנאל, שמואל א טו). ״זֶה הַחַמְדָן, אֲשֶׁר בְּכָל עָשְׁרוֹ יוֹסִיף לִגְזֹל, לַחְמֹס בְּלִי כָּל בּוּשָׁה״ (שמעוני, הביבר 256). ״חַמְדָנִית זוֹ, שֶׁכְּבָר עֵינָהּ מְשׁוֹטֶטֶת לָצוּד כָּאן צַיִד״ (שמיר, מלך 384). – [חַמְדָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

חַמְדָנוּת° נ׳ [מן חַמְדָן] טִבְעוֹ שֶׁל מִי שֶׁחוֹמֵד דְּבָרִים, חֵשֶׁק, תַּאַוְתָנוּת: ״מִדַּת חַמְדָנוּת וּלְהִיטוּת אַחַר כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ הָיְתָה בּוֹ״ (טביב, דרך 153). – [חַמְדָנוּת־]

חַמְדָנִי° ת׳ [מן חַמְדָן] חָדוּר חֶמְדָּה, תַּאַוְתָנִי: ״וְכָל חַלּוֹן כָּזֶה מְצוֹדֵד אֶת עֵינָהּ שֶׁל חֶדְוָה, שֶׁחַמְדָנִית הִיא לִנְכוֹס נְכָסִים״ (מגד, חדוה 40). עֵינַיִם חַמְדָנִיּוֹת. – [חַמְדָנִית, חַמְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַמָּה נ׳ [מן חמם] 1. שֶׁמֶשׁ: ״וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה, וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם״ (ישעיה ל כו). ״שֶׁבְּחָמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח, וּבְשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב״ (סנהדרין ה ג). ״הַחַמָּה מֵרֹאשׁ הָאִילָנוֹת נִסְתַּלְּקָה״ (ביאליק, שבת המלכה). 2. חֹם, לַהַט: ״מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ)... וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ״ (תהלים יט ז). ״הַשְׁכֵּם וֶאֱכֹל בַּקַּיִץ מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַחֹרֶף – מִפְּנֵי הַצִּנָּה״ (פסחים קיב.). 3•. קַדַּחַת, חֹם בַּגּוּף מֵחֲמַת מַחֲלָה: ״חֲלָצַתּוּ חַמָּה וְשָׁאַל לָנוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת״ (ברכות לד:). – [חַמַּת־]

– **גַּלְגַּל־חַמָּה**• (יומא כ:), כַּדּוּר־הַשֶּׁמֶשׁ.

– **דִּמְדּוּמֵי־חַמָּה**• (ירושלמי פסחים לא ג), זְמַן הַמַּעֲבָר בֵּין יוֹם לְלַיְלָה, שֶׁבּוֹ אוֹר הַשָּׁמַיִם פּוֹחֵת בְּהַדְרָגָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹ גּוֹבֵר בְּהַדְרָגָה סָמוּךְ לִזְרִיחָה [ראה דוגמאות בערך דִּמְדּוּם].

– **הָנֵץ הַחַמָּה**• (ברכות א ב), תְּחִלַּת זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ.

– **יְמוֹת־הַחַמָּה**• (פאה ב א), תְּקוּפַת הַקַּיִץ, הָעוֹנָה שֶׁחֹם הַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹלֵט בָּהּ – לְהַבְדִּיל מִן ״יְמוֹת הַגְּשָׁמִים״.

– **לִקּוּי־חַמָּה**° [על־פי סוכה כט.], הִתְכַּסּוּת הַשֶּׁמֶשׁ עַל־יְדֵי הַיָּרֵחַ הָעוֹבֵר עַל פָּנֶיהָ [הסבר מלא יותר בלווית ציור – בערך לִקּוּי]

– **סְרִיס־חַמָּה**• (יבמות ח ד), סָרִיס מִלֵּדָה, מִי שֶׁנּוֹלַד סָרִיס. [ראה ערך סָרִיס]

– **שְׁקִיעַת־הַחַמָּה**•, בּוֹא הָעֶרֶב: ״מִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה וְעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים״ (פסחים צג:).

– **בָּרָה כַּחַמָּה** (שיר השירים ו י), מִן הַתְּאָרִים הַמִּקְרָאִיִּים לְאִשָּׁה נָאָה.

– **צִלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ**•, [שאול מן סוכה ב ב, ושם בעניין הסוכה שצילה מרובה מאור השמש החודר פנימה דרך הסכך] הַשְּׁלִילָה שֶׁבּוֹ מְרֻבָּה מִן הַחִיּוּב שֶׁבּוֹ; וּלְהֶפֶךְ: חַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ.

– **יָצְאָה חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ**• (גיטין עו:), הַשֶּׁמֶשׁ הִתְחִילָה לִזְרֹחַ וּלְהָפִיץ אוֹרָהּ וְחֻמָּהּ.

חֵמָה נ׳ [מן יחם; ערבית: חַמִיַּה כעס] 1. כַּעַס, זַעַם, קֶצֶף: ״וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ״ (מיכה ה יד). ״שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ״ (ירמיה י כה). ״נָטַל אֶת הֶחָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר״ (עבודה זרה ד י). 2. אֶרֶס, רַעַל: ״וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר״ (דברים לב כד). – [חֲמַת־, חֵמוֹת, חֲמוֹת־]

– **אִישׁ־חֵמָה** (משלי טו יח), **אִישׁ־חֵמוֹת** (משלי כב כד), **בַּעַל־חֵמָה** (משלי כט כב), **מְהִיר־חֵמָה**°, רַגְזָן, נוֹחַ לִכְעֹס.

– **בְּחֵמָה שְׁפוּכָה** (יחזקאל כ לג), בְּכַעַס גָּדוֹל, בְּזַעַם רַב.

– **עַל אַפּוֹ וְעַל חֲמָתוֹ** [שאול מירמיה לב לא] לְהַכְעִיסוֹ, בְּעַל־כָּרְחוֹ, נֶגֶד רְצוֹנוֹ: ״וְעַל אַפֵּךְ וְעַל חֲמָתֵךְ תָּבִיא קְטָרְתָּן הַזָּרָה (שֶׁל הַשִּׁטִּים) אֶת עֶדְנַת הָאָבִיב בִּלְבָבֵךְ״ (ביאליק, בעיר ההריגה).

– אַכְזְרִיּוּת חֵמָה, רֹגֶז רַב: "אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף, וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה?" (משלי כז ד). "וּבְאַכְזְרִיּוּת חֵמָה אֶת דִּמְכֶם נִשֹּׁת, לֹא נִרְחֲמָה" (ביאליק, אין זאת).

– חֲמַת־זַעַם °, כַּעַס גָּדוֹל, קֶצֶף רַב: "קָפַץ עָלָיו פִּתְאֹם בַּחֲמַת זַעַם וְקָרָא" (בורלא, עקביה 54).

– חֲמַת־קֶרִי, זַעַם וְרֹגֶז רַב: "וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי" (ויקרא כו כח).

– חֲמַת־רוּחַ, רֹגֶז: "וָאֵלֵךְ מַר בַּחֲמַת רוּחִי" (יחזקאל ג יד).

– חֲמַת־רֶצַח °, כַּעַס רַב בְּיוֹתֵר, זַעַם רַצְחָנִי: "נָתַן עָלָיו בְּקוֹלוֹ בַּחֲמַת רֶצַח" (ברקוביץ, א רסח).

– בָּעֲרָה חֲמָתוֹ (אסתר א יב), נִצְּתָה חֲמָתוֹ (מלכים ב כב יז), נִתְּכָה חֲמָתוֹ (ירמיה ז כ), עָלְתָה חֲמָתוֹ (שמואל ב יא כ), כָּעַס מְאֹד, הִתְרַגֵּז בְּיוֹתֵר.

– שָׁבָה חֲמָתוֹ (בראשית כז מד), שָׁכְכָה חֲמָתוֹ (אסתר ז י), נָח מִכַּעְסוֹ, נִרְגַּע.

– מֵחֲמַת *, מִשּׁוּם, מִפְּנֵי – ראה ערך מֵחֲמַת *.

חָמוּד תו"ז [מן חמד, חָמַד] 1, ת' נֶחְמָד, נָאֶה, יָקָר: "וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת" (בראשית כז טו). "אֵיךְ אַתֶּם מַסְטִינִים עַל הַדּוֹר הַהוּא שֶׁהוּא חָמוּד וְנָאֶה, וַאֲנִי שָׂמֵחַ בּוֹ" (פסיקתא רבתי לו). "בְּסוֹד דִּקְדּוּק שְׂפַת קֹדֶשׁ חֲמוּדָה" (גבירול, א 173). "הַחֲמוּדָה, מַדּוּעַ מִהַרְתְּ כֹּה וַתֵּצְאִי?" (ביאליק, צנח לו צליל). 2, ז' דָּבָר יָקָר, אוֹצָר: "וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל יוֹעִילוּ" (ישעיה מד ט). "חֲמוּדָה גְּנוּזָה" (שבת פח:). "שִׁיר חָפְרוּ לִפְנֵי חֲמוּדָיו כָּל־בְּנֵי הַמַּאֲמָר" (משה אבן־עזרא, א 36). – [חֲמוּדָה, חֲמוּדִים, חֲמוּדוֹת]

– חֲמוּדוֹת נ"ר דְּבָרִים יְקָרִים וְנֶחְמָדִים: "וּמָשַׁל בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכֹל־חֲמֻדוֹת מִצְרָיִם" (דניאל יא מג). "שְׁמוּאֵל הַקָּטָן נָטַל כָּל הַחֲמוּדוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְהָלַךְ לוֹ" (שמחות ח). "אֲבָל כָּל חֲמוּדוֹת תֵּבֵל יַחֲלֹפוּ, וּדְבַר ה' יָקוּם לְעוֹלָם" (עגנון, כלה ת). "חֲמוּדוֹתַיִךְ הַצְּפוּנוֹת, שֶׁשָּׂבְעָה כִּשְׁאוֹל לֹא תֵדָעְנָה" (ביאליק, העיניים הרעבות). "מִכָּל חֲמוּדוֹת הָיוּ לִי, רַק לִבִּי, לִבִּי נִשְׁאַר לִי" (יצחק קצנלסון, אלגיה).

– אִישׁ חֲמוּדוֹת (דניאל י יא), עֶלֶם חֲמוּדוֹת ° (ביאליק, המתמיד), אָדָם (צָעִיר) נֶחְמָד וְנָאֶה.

– בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת [שאול מבראשית כז טו], בְּגָדִים יָפִים, בִּגְדֵי־חַג: "וַאֲנַחְנוּ נְכַבְּדֵךְ בְּבִגְדֵי חֲמוּדוֹת" (ביאליק, שבת המלכה).

– לֶחֶם חֲמוּדוֹת (דניאל י ג), מַטְעַמִּים, מַאֲכָלִים טְעִימִים.

חִמּוּד *, חימוד ז' [מן חמד, חִמֵּד] 1, הִשְׁתּוֹקְקוּת רַבָּה לִדְבָרִים לֹא לוֹ, הִתְאַוּוּת: "לֹא תַחְמֹד – חִמּוּד יֵשׁ לָכֶם" (פסיקתא רבתי כ). "הַחִמּוּד שֹׁרֶשׁ כָּל עָוֹן" (מלמד התלמידים, יתרו). "שְׁנַיִם לֹא יִתְחַבְּרוּ לְעוֹלָם: הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַחִמּוּד" (גבירול, מבחר הפנינים י יז). "וּמְעַקֵּם עֵינוֹ מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי חִמּוּד" (עגנון, כלה טו). "בְּחִמּוּדִים וְכִסּוּפִים, בְּסִכְסוּכֵי יְצָרִים" (קלצקין, כתבים 75). "פַּזְרָן הוּא מִטִּבְעוֹ וְנָקִי מֵחִמּוּד מָמוֹן" (פרלמן, תר' לוטציה ב 345). "שַׁאֲנָן עָצוּר וְחִמּוּד לְרֶצַח אִלֵּם וְדָמִים" (ש' שלום, שירים שח). 2, תַּאֲוָה מִינִית: "דַּם חִמּוּד הוּא" (נידה כ.). "שֶׁמָּא מֵחֲמַת תַּאֲוַת חִמּוּד רָאֲתָה דָּם" (רש"י נידה סה.). "לַחְשׁוּשׁ הָאוֹהֲבִים, רְנָנִים שִׁכּוֹרֵי חִמּוּד בְּנֵצַח נִכְתָּבִים" (ברוידס, השחר 51). – [חִמּוּד־]

חֲמוּדוֹן ° ת' [הקטנה מן חָמוּד] [בלשון־הדיבור] חָמוּד מְאֹד, חָבִיב וְנָעִים: יֶלֶד חֲמוּדוֹן. נַעֲרָה חֲמוּדֹנֶת. –[חֲמוּדֹנֶת, ־דוֹנִים, ־דוֹנוֹת]

חָמוּל ° ת' [מן חמל, חָמַל] שֶׁחוֹמְלִים עָלָיו, מְרֻחָם: "וְתַעֲצֵּם עֵינַיִךְ וְתִישַׁן עַד אוֹר, מְרֻחָם וְחָמוּל" (יזהר, צקלג 584). –[חֲמוּלָה, חֲמוּלִים, ־לוֹת]

חֲמוּלָה ° נ' [ערבית־מדוברת] מִשְׁפָּחָה, בֵּית־אָב: סִכְסוּכֵי חֲמוּלוֹת בֵּין הָעֲרָבִים הַכַּפְרִיִּים. – [חֲמוּלַת־, חֲמוּלוֹת]

חִמּוּם *, חימום ז' [מן חמם, חִמֵּם] 1, הוֹסָפַת חֹם, הַעֲלָאַת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה: "שֶׁהַחִמּוּם יָפֶה לְמַכָּה" (בראשית רבה מח). "הַחִמּוּם וְהַקֵּרוּר" (כוזרי א עז). חִמּוּם מַיִם עַל הָאֵשׁ. חִמּוּם הַחֶדֶר. 2, [בהשאלה] הִתְעוֹרְרוּת הַתַּאֲוָה הַמִּינִית: "נְגִיעָה מְבִיאָה לִידֵי חִמּוּם, וְחִמּוּם לִידֵי יֵצֶר הַחֵשֶׁק" (כלה רבתי ב). 3, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה (בְּשֶׁל צַעַר, אֵבֶל, רֹגֶז): "כָּל קֶרַע שֶׁאֵינוֹ בִּשְׁעַת חִמּוּם אֵינוֹ קֶרַע" (מועד קטן כד.). – [חִמּוּם־]

– חִמּוּם מֶרְכָּזִי °, חִמּוּם כָּל הַדִּירוֹת שֶׁבְּבִנְיָן מִמְּקוֹר־חֹם אֶחָד, הַסָּקָה מֶרְכָּזִית.

חָמוּם * ת' [מן חמם, חָמַם] 1 °, מְחֻמָּם [בהשאלה] נִלְהָב, רַתְחָן: "קָפְצוּ הַחֲמוּמִים מִבֵּין בַּעֲלֵי־הַמְּלָאכָה וְרָצוּ" (שוֹר, כוכבי 97). 2 *, ראה להלן: "יָדָיו חֲמוּמוֹת". – [חֲמוּמָה, חֲמוּמִים, ־מוֹת]

– חֲמוּם־מֶזֶג °, נוֹטֶה לְהִתְלַהֵב מַהֵר, נוֹחַ לְהִתְרַתֵּחַ וּלְהִתְרַגֵּשׁ: "וּמַשֶּׁהוּ תִּמְצָא בְּמִצְנִיעֵי־לֶכֶת כְּמוֹ בַּחֲמוּמֵי־הַמֶּזֶג" (שניאור, שירים קכז). "הֱיוֹת וְהֵם מִלֵּדָה שׁוֹלְפֵי חֶרֶב, חֲמוּמֵי־מֶזֶג וְרַתְחָנִים" (שמעוני, הביבר 134).

– חֲמוּם־מֹחַ °, רַתְחָן וְרַגְזָן: "הָהּ, חֲמוּמֵי־הַמֹּחַ לֹא דַי שֶׁלֹּא פָסְקוּ מִצְּרֹחַ, אַף גַּם בְּאֶגְרוֹטֵיהֶם חִזְּקוּ אֶת הַדְּבָרִים" (שמעוני, הביבר 160).

– יָדָיו חֲמוּמוֹת *, הוּא מָהִיר לְהִתְלַהֵב, מִתְעוֹרֵר מַהֵר לִפְעֹל: "שִׁמְעוֹן בֶּן־שֶׁטַח הָיוּ יָדָיו חֲמוּמוֹת" (ירושלמי סנהדרין כג ב). "כַּמָּה הָיוּ יָדָיו חֲמוּמוֹת לְחַבְּקוֹ" (עגנון, כלה צא).

חֲמוּמֹחַ ° ז' [חָמוּם + מֹחַ] חֲמוּם־מֹחַ, רַתְחָן וְרַגְזָן: "סָפֵק בְּעֵינַי, אִם תִּתְקַבֵּל עַל דַּעַת חֲמוּמֹחַ זֶה" (אבינרי, פינת הלשון). –[חֲמוּמֹחִים]

חַמּוֹן ° ז' [מן חַמָּה] (ביאליק, ספיח טו) – ראה חַמָּנִיָּה °.

חָמוּס * ת' [מן חמס, חָמַס] גָּזוּל, שֶׁחֲמָסוּהוּ אוֹתוֹ: "אָדָם לוֹקֵחַ לוּלָב לִזְכּוֹת בּוֹ, וְאִם הָיָה גָזוּל, הוּא צוֹוֵחַ לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאוֹמֵר: גָּזוּל אֲנִי, חָמוּס אֲנִי!" (פסיקתא דרב כהנא, ולקחתם לכם). "חֲמוּסִים נְגוּשִׂים בְּיַד מְדַקִּים" (איזיתיך, סליחות יום ב). "הָיָה סַאלִים מַרְתִּיחַ וְעוֹמֵד כְּגָזוּל וּכְחָמוּס" (הזז, יעיש ד 102). – [חֲמוּסָה, ־סִים, ־סוֹת]

חִמּוּס *, חימוס ז' [מן חמס, חִמֵּס] גֵּזֶל, עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂי חָמָס: "אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בְּחִמּוּס מָמוֹן" (בראשית רבה לא). – [חִמּוּס־]

חִמּוּעַ ״, חימוע ז' [מן חמע, חִמַּע] חִמּוּץ: "שֶׁבַח הוּא לְעִנְיַן חִמּוּעַ עִסּוֹת" (רש"י עבודה זרה סח.). – [חִמּוּעַ־]

א. חָמוּץ ״ ת' [מן חמץ, חָמֵץ] 1 ״, שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם הַחֹמֶץ: "מַר אוֹ מָלוּחַ אוֹ חָמוּץ" (קאנון א א). "הַפְּרוּסָה הַחֲמוּצָה, הַפְּגוּמָה, הַתְּפֵלָה" (ביאליק, שירתי). פְּרִי בֹּסֶר טַעְמוֹ חָמוּץ. 2 ° [בהשאלה] עָצוּב, מַר: "וְכָל שְׁנוֹתַי הָיוּ חֲמוּצוֹת עָלַי כַּחֹמֶץ, וְהָיִיתִי מְקַבֵּל

עָלַי הַכֹּל בְּאַהֲבָה״ (עגנון, אלו שפח). ״מָרֵי־נֶפֶשׁ וַחֲמוּצֵי־צֶלֶם לְתוֹעֵבָה הֵם לִי״ (ביאליק, שור אבוס ב). – [חֲמוּצָה, חֲמוּצִים, ־צוֹת]

– **חָלָב חָמוּץ°**, חָלָב שֶׁהֶעֱמַד זְמַן מְסֻיָּם עַד שֶׁנִּתְחַמֵּץ. ״לֶבֶן״.

– **פָּנִים חֲמוּצִים°** [בלשון־הדיבור] פָּנִים מַבִּיעִים קַדְרוּת, צַעַר, שִׁעֲמוּם, רֹגֶז וְכַדּוֹמֶה.

– **חֲמוּצוֹת°** תה״פ בְּהַבָּעַת פָּנִים חֲמוּצוֹת, בִּמְרִירוּת.

ב. **חָמוּץ** ת׳ [המשמעות – לפי העניין במקרא] **אָדֹם**: ״מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם, חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה... מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ?״ (ישעיה סג א–ב). ״וְנֵס הַחֲנֻפָּה, חֲמוּץ דְּמֵיכֶם... עַל רָאשֵׁי זוֹבְחֵיהֶם יִתְנוֹפֵף״ (ביאליק, ידעתי בליל ערפל). – [חֲמוּצָה, חֲמוּצִים, חֲמוּצוֹת]

חָמוֹץ ת׳ [קרוב אל חמס] חָמוֹס, עָשׁוֹק, גָּזוּל: ״דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט, אַשְּׁרוּ חָמוֹץ, שִׁפְטוּ יָתוֹם״ (ישעיה א יז). – [חָמוֹצָה, חָמוֹצִים, חָמוֹצוֹת]

חִמּוּץ*, חימוץ ז׳ [מן חמץ, חִמֵּץ] 1°, הַחֲמָצָה, גְּרִימָה לְדָבָר שֶׁיְּחַמֵּץ: חִמּוּץ הֶחָלָב. חִמּוּץ הַיַּיִן. 2*, הִתְחַמְּצוּת, הֱיוֹת לְחָמֵץ: ״אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין בָּאִין לִידֵי חִמּוּץ: הָאָפוּי וְהַמְבֻשָּׁל וְכוּ׳״ (פסחים לט:). ״חָמֵץ שֶׁאֵין חִמּוּצוֹ קָשֶׁה... שְׂאוֹר שֶׁחִמּוּצוֹ קָשֶׁה״ (ביצה ז:). 3°, טַעְמוֹ וְרֵיחוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶחָמוּץ: ״וְלִבָּם... טוֹעֵם אוֹתָהּ שָׁעָה מֵעֵין מְרִירוּת וּמְתִיקוּת וְחִמּוּץ מְעֹרָבִים וּמִתְקַבְּלִים בְּיַחַד״ (מגדלי מו״ס, רעז). ״רֵיחַ חִמּוּץ וְסַמֵּי־רְפוּאוֹת נוֹדֵף מִשָּׁם״ (ברקוביץ, תר׳ מוטל ז). – [חִמּוּץ־]

– **חִמּוּץ דָּבָר**⁂ (**הִזְדַּמְּנוּת°** וְכוּ׳), הַחְמָצַת הִזְדַּמְּנוּת, הֶפְסֵד דָּבָר בְּשֶׁל עִכּוּב וּדְחִיָּה.

חַמּוּק ז׳ [ראה חמק] כְּפִיפָה, הִתְעַגְּלוּת: ״מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב, חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים״ (שיר השירים ז ב). ״בֵּין חַמּוּקֵי הֶהָרִים הָאֵלֶּה, וְכֵן בֵּין חַמּוּקֵי יֶתֶר הָרֵי מוֹאָב ...נִשְׁאֲרוּ עוֹד שְׂרִידֵי שְׁבָטִים מִתְּקוּפַת הָרוֹעִים״ (יהודה שטינברג, רנח). חַמּוּקֵי גֵּוָהּ הַנָּשִׁי. – [חַמּוּק־, חַמּוּקִים, חַמּוּקֵי־]

– **חַמּוּקֵי דְּבָרִים°**, הִתְחַמְּקוּת וְהִשְׁתַּמְּטוּת, דְּחִיּוֹת: ״כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁל מָמוֹן וּנְכָסִים הוֹלֵךְ וּמִתְרוֹפֵף, וְאֵין כָּאן חַמּוּקֵי דְבָרִים״ (שנהר, א 285).

חַמּוּקִי° ת׳ [מן חַמּוּק] מְתֻעְגָּל: ״הַהִתְכַּיְּרוּת הַחַמּוּקִית וְהַלֶּטֶף הַמְנַשֵּׁם״ (יזהר, צקלג 580). – [חַמּוּקִית, ־קִיִּים, ־קִיּוֹת]

חַמּוּקִית° נ׳ [מן חַמּוּק] מִכְנְסֵי־רַחֲצָה קְצָרִים לִגְבָרִים – בְּצוּרַת שְׁנֵי מְשֻׁלָּשִׁים תְּפוּרִים יַחַד (Slip). – [חַמּוּקִיּוֹת]

חֲמוֹר זו״נ [אכדית: imēru; אוגריתית: חמר; ארמית: חֲמָרָא; ערבית: חִמַאר] 1, בְּהֶמַת־בַּיִת הַנִּמְנֵית עִם בַּעֲלֵי־הַפַּרְסוֹת (Equus asinus). הַחֲמוֹר דּוֹמֶה בְּהַרְבֵּה לַסּוּס, אַךְ קָטָן מִמֶּנּוּ. אָזְנָיו אֲרֻכּוֹת, בִּקְצֵה זְנָבוֹ צִיצַת שְׂעָרוֹת. מְשַׁמֵּשׁ לִרְכִיבָה וּלְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת, מָצוּי רַק בָּאֲרָצוֹת הַחַמּוֹת: ״חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה״ (שמות כב ט). 2*, אָתוֹן, נְקֵבַת הַחֲמוֹר: ״חֲמוֹר שֶׁלֹּא בִּכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים״ (בכורות א ג). 3*, כִּנּוּי לְקוֹרָה קְבוּעָה עַל שְׁנֵי זוּגוֹת שֶׁל רַגְלַיִם מִצְטַלְּבוֹת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בָּסִיס לְשֻׁלְחַן־עֲבוֹדָה וּלְשִׁמּוּשִׁים

חמור (1/60)

חמור־עבודה

אֲחֵרִים: ״חֲמוֹר שֶׁל נַפָּחִין״ (כלים יד ג). ״נְתָנוּ אוֹתוֹ בַּחֲמוֹר שֶׁל חָרָשִׁים וְהָיוּ מְנַסְּרִים בּוֹ״ (בראשית רבה סה). ״מִשְׁכְּבֵי הַנְּסָרִים הַמֻּנָּחִים עַל־גַּבֵּי חֲמוֹרִים שֶׁל עֵץ״ (סוקולוב, במראות 189). 4°, מַכְשִׁיר־הִתְעַמְּלוּת בְּתַבְנִית קוֹרָה מְרֻפֶּדֶת נְתוּנָה עַל רַגְלַיִם הַנִּתָּנוֹת לְהַגְבָּהָה אוֹ לְהַנְמָכָה. – [חֲמוֹר־, חֲמוֹרִים, חֲמוֹרֵי־]

חמור (4)

– **חֲמוֹר־גֶּרֶם**, 1, חֲמוֹר בַּעַל עֲצָמוֹת חֲזָקוֹת; מָשָׁל לְעוֹבֵד עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ: ״יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם״ (בראשית מט יד). 2°, כִּנּוּי־גְּנַאי לְטִפֵּשׁ וּלְעִקֵּשׁ: ״אִי לְךָ, טוֹבִיָּה, חֲמוֹר־גֶּרֶם אַתָּה... קַבְּצָן הָיִיתָ וְקַבְּצָן תִּהְיֶה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה יח).

– **חֲמוֹר חֲמוֹרָתַיִם** [שאול מן שופטים טו טז: ״בלחי החמור חמור חמורתים״] כִּנּוּי לְשׁוֹטֶה מֻפְלָג, טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ.

– **חֲמוֹר־הַיָּם***, שֵׁם אֶחָד מִדְּגֵי הַיָּם שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (עבודה זרה לט., ושם בארמית: חַמְרָא דְיַמָּא), סְבוּרִים כִּי הוּא הַדָּג Cod, שֶׁמִּכְּבֵדוֹ מְפִיקִים אֶת הַשֶּׁמֶן הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם ״שֶׁמֶן־דָּגִים״.

– **חֲמוֹר נוֹשֵׂא סְפָרִים**⁂ [שאול מן הקוראן, סורה סב ה] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לִרְכֹּשׁ סְפָרִים בְּלֹא שֶׁיָּבִין בָּהֶם כְּלוּם, וַהֲרֵיהוּ בּוּר כְּשֶׁהָיָה: ״רְאוּ פֶתִי... וְהוּא מַרְבֶּה קְנוֹת סִפְרֵי תְעוּדוֹת וְיִדְמֶה בָם חֲמוֹר נוֹשֵׂא סְפָרִים״ (חריזי, תחכמוני 412).

– **קְבוּרַת חֲמוֹר** [על־יסוד ירמיה כב יט], קְבוּרָה מִתּוֹךְ בּוּז וְקָלוֹן, הַשְׁלָכַת גְּוִיַּת הַמֵּת מֵאֲחוֹרֵי גֶּדֶר בֵּית־הַקְּבָרוֹת.

– **הֲלָכָה חֲמוֹרְךָ, טַרְפוֹן!*** [על־יסוד המסופר בבכורות ד ד על ר׳ טרפון שהטריף פרה, ולבסוף הובאה השאלה לפני חכמים והתירוה, ואז קרא ר׳ טרפון על עצמו: ״הלכה חמורך, טרפון״, כלומר, אצטרך למכור את חמורי כדי להחזיר לבעל הפרה את דמי הפרה שהטרפתי] נִכְשַׁלְתָּ! הִפְסַדְתָּ!

– **אִם יַעֲלֶה חֲמוֹר בַּסֻּלָּם**⁂ (שאול מערבית) מָשָׁל לְמַעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן, דָּבָר שֶׁהוּא נִמְנַע־הַמְּצִיאוּת: ״אִם יַעֲלֶה חֲמוֹר בַּסֻּלָּם, כֵּן תִּמְצָא דַּעַת בַּשּׁוֹטִים״ (מדרש מעשה תורה, ילינק, ב 95).

– **אֵין חֲמוֹר נוֹהֵק אֶלָּא מִתּוֹךְ כְּפִיפָה שֶׁל חָרוּבִים*** (ירושלמי סוף יומא), כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם חוֹטֵא אֶלָּא מִתּוֹךְ שֹׂבַע וְרֹב טוֹבָה.

א. **חָמוּר*** ת׳ [ראה ג·חמר, חָמַר] 1, כָּבֵד, קָשֶׁה, רְצִינִי: ״וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה״ (אבות ב א). ״אִסּוּר חָמוּר״ (ירושלמי פסחים כט א). ״חֲמוּרָה טֻמְאַת מַשָּׂא מִטֻּמְאַת מַגָּע״ (רש״י ויקרא יא כה). ״גְּדוֹלֵי תוֹרָה שֶׁפִּלְפְּלוּ בְּסוּגְיָא חֲמוּרָה״ (עגנון, אורח 144). מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה חָמוּר. 2, נִכְבָּד, חָשׁוּב: ״שָׁקַל הַכָּתוּב שְׁלֹשָׁה קַלֵּי עוֹלָם כִּשְׁלֹשָׁה חֲמוּרֵי עוֹלָם״ (ראש השנה כה:). – [חֲמוּרָה, חֲמוּרִים, ־רוֹת]

– **חֲמוּרָה***, דָּבָר חָמוּר: ״אוֹי לָנוּ שֶׁשָּׁקַל עָלֵינוּ הַכָּתוּב קַלּוֹת כַּחֲמוּרוֹת״ (חגיגה ה.). ״וְאָמַר לִפְנֵיהֶם קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת חֲרִיפוֹת וּמְתוּקוֹת״ (הזז, יעיש ב 18). ״הִתְחִיל בְּקַלּוֹת וְהִגִּיעַ לַחֲמוּרוֹת״ (בורלא, עקביה 204).

– **דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת*** (ברכות כד.), תֹּאַר לַחֲכָמִים שֶׁפֵּרְשׁוּ כְּתוּבִים סְתוּמִים בְּדֶרֶךְ שֶׁל דְּרָשָׁה.

– **קַלִּין וַחֲמוּרִין***, עַיֵּן חֹמֶר, קַל־וָחֹמֶר*.

ב. **חָמוּר°** ת׳ [מן א. חמר, חָמַר] מָרוּחַ, מְצֻפֶּה: ״דֶּלֶת הַבַּיִת חֲמוּרָה בְּחֹמֶר״ (ברקוביץ, א קי). – [חֲמוּרָה, חֲמוּרִים, ־וֹת]

חֲמוֹרָה* נ׳ [מן חֲמוֹר] נְקֵבַת הַחֲמוֹר, אָתוֹן: "וְלֹא בַּחֲמוֹר וְלֹא בַּחֲמוֹרָה" (עבודה זרה כ:). – [חֲמוֹרַת־, חֲמוֹרוֹת]

חֲמוֹרוֹן° ז׳ [מן חֲמוֹר] חֲמוֹר קָטָן. – [חֲמוֹרוֹנִים]

חֲמוֹרִי⁂ ת׳ [מן חֲמוֹר] 1⁂, שֶׁל חֲמוֹר: "וְהַחֲמוֹר נִזּוֹן בַּחֵלֶק הַזָּן מִן הַנֶּפֶשׁ הַחֲמוֹרִית" (שמונה פרקים לרמב"ם א). "הַבְּהֵמָה הָיְתָה עוֹמֶדֶת.. מַמְתִּינָה בְּסַבְלָנוּת חֲמוֹרִית" (קבק, במשעול 533). "הוּא חֲמוֹר בֶּן טוֹבִים, מִבְחַר הַמִּין הַחֲמוֹרִי" (הזז, יעיש ד 78). 2° [בהשאלה, בדרך־לגלוג] טִפְּשִׁי, עִקֵּשׁ: הִתְנַהֲגוּת חֲמוֹרִית. – [חֲמוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

חֲמוֹרִיּוּת° נ׳ [מן חֲמוֹרִי] תְּכוּנוֹת הַחֲמוֹר, טִפְּשׁוּת, בּוּרוּת: "אִם הַפְּרָט נִדּוֹן כַּחֲמוֹר, אֵין הַפְּרָטִים בְּצֵרוּפֵיהֶם מְמַעֲטִים אֶת מִדַּת הַחֲמוֹרִיּוּת" (קלצקין, כתבים 217). – [חֲמוֹרִיּוּת־]

חָמוּשׁ ת׳ [מן ב. חמשׁ, חָמַשׁ] 1, מְצֻיָּד בְּנֶשֶׁק: "וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל" (יהושע א יד). "חָמוּשׁ בִּכְלֵי נִשְׁקִי אֶשְׁמֹר דַּלְתוֹתָיו" (ביאליק, על סף). 2° [בכלי־נפץ, כגון רימון, פגז, פצצה] מְצֻיָּד בְּמַנְגְּנוֹן־הַפְּעָלָה וּמוּכָן לְפִצּוּץ. – [חֲמוּשָׁה, חֲמוּשִׁים, ־שׁוֹת]

א. **חִמּוּשׁ°, חימוש** ז׳ [מן ב. חמשׁ, חִמֵּשׁ] זִיּוּן, צִיּוּד בְּתַחְמֹשֶׁת וּבִשְׁאָר צָרְכֵי לְחִימָה: מַחְלֶקֶת הַחִמּוּשׁ בַּצָּבָא. – [חִמּוּשׁ־]

ב. **חִמּוּשׁ°, חימוש** ז׳ [מן ב.חמשׁ, חִמֵּשׁ] 1, חֲלֻקָּה לַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים: חִמּוּשׁ הַהַכְנָסָה לִסְעִיפֵי־הוֹצָאָה שׁוֹנִים. 2, כֵּפֶל בְּחָמֵשׁ. – [חִמּוּשׁ־]

חָמוֹשׁ° [מן חָמֵשׁ] [במוסיקה] פֶּנְטָטוֹנִיקָה, אוֹקְטָבָה הַמְּכִילָה חֲמִשָּׁה צְלִילִים בִּלְבַד. – [חֲמוֹשׁ־, חֲמוֹשׁוֹת]

חָמוֹת נ׳ [מן ב. חָם; אכדית: emetu; ארמית: חֲמוֹתָא; ערבית: חַמַאת] 1, אֵם הַבַּעַל: "וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ" (רות א יד). 2*, אֵם הָאִשָּׁה, חוֹתֶנֶת (דמאי ג ו). – [חֲמוֹת־, חֲמָיוֹת, חַמְיוֹת־]

חַמּוּת* נ׳ [מן חַם] ⁂חֹם, פְּעֻלָּתוֹ אוֹ תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶחָם: "חַמּוּת הַשֶּׁמֶשׁ" (ר׳ חננאל ליומא כט.). – [חַמּוּת־]

– חַמּוּת־הַלֵּב*, הִתְרַגְּשׁוּת, רִתְחָה: "כִּי יֵחַם לְבָבוֹ אֵין לִי אֶלָּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חַמּוּת־הַלֵּב" (ספרי קח א).

חַמְחוּם° ת׳ [מן חום] חוּם בְּמִקְצָת: "כַּכֶּתֶר מֵעִנְבָּר מֵעֵין הַזָּהָב הַחַמְחוּם" (גרינברג, בלדה אילית הבחרות). – [חַמְחוּמָה, ־מִים, ־מוֹת]

א. **חֹמֶט, חומט** ז׳ [אכדית: hulmittu] לְטָאָה שֶׁגּוּפָהּ עָשׂוּי לְהִטָּמֵן בֶּעָפָר וּבַחוֹל. צַוַּאר הַחֹמֶט קָצָר, קַשְׂקַשָּׂיו קָשִׁים וַחֲלָקִים, מַבְרִיקִים וּמְהֻדָּקִים הֵיטֵב לַגּוּף, רַגְלָיו קְצָרוֹת. יֵשׁ מִינֵי חֲמָטִים שֶׁרַגְלֵיהֶם מְנֻוָּנוֹת וְגוּפָם מְאֹרָךְ, וְהֵם נִרְאִים כִּנְחָשִׁים. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים כִּשְׁמוֹנָה מִינֵי חֲמָטִים (Scincidae). הַחֹמֶט נִזְכָּר בַּתּוֹרָה בֵּין הַשְּׁרָצִים הַטְּמֵאִים (ויקרא יא ל). – [חֹמֶט־, חָמְטוֹ; חֲמָטִים, חָמְטֵי־]

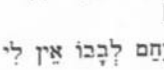

חומט (4/5)

ב. **חֹמֶט*, חומט** ז׳ [קרוב אל חמץ; ערבית: חַ׳מְט חמוץ, מלוח] עָפָר מָלוּחַ: "מְעָרֵב אָדָם קַב חֲמָטִין בְּכוֹר שֶׁל תְּבוּאָה" (שבת לא:). [חֹמֶט־, חָמְטוֹ; חֲמָטִים, חָמְטֵי־]

חמט [ארמית: חֲמַט כרע, נפל]

~ פָּע׳ **חָמַט**⁂ פ"ע כָּרַע, כָּשַׁל, נָפַל [מצוי בפיוטים בצירוף:]

– חָמְטָה נַפְשׁוֹ⁂, נֶחֱלַשׁ, הִתְעַלֵּף: "חָמְטָה נַפְשָׁהּ עַל נִינֶיהָ" (אודך, יוצר א׳ חנוכה).

חַמְטָה* נ׳ [קרוב לערבית: חַ׳מַט צלה] מַחֲבַת לְטִגּוּן חֲמִיטוֹת: "וְנוֹתֵן (הַשֶּׁמֶן) לְחַמְטָה וּלְתַמְחוּי, אֲבָל לֹא יִתֵּן לְקְדֵרָה" (מעשרות א ז). – [חַמְטַת־, חֲמָטוֹת, חַמְטוֹת־]

חֲמִידָה⁂ נ׳ [מן חמד, חָמַד] תְּשׁוּקָה, רָצוֹן עַז לְמַשֶּׁהוּ אָסוּר אוֹ שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהַשִּׂיגוֹ: "בְּנִי, הוֹצֵא מִלִּבְּךָ הַקִּנְאָה וְהַחֲמִידָה" (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר ז). חֲמִידַת רְכוּשׁ זָרִים. – [חֲמִידַת־]

– חֲמִידַת לָצוֹן°, הִתְלוֹצְצוּת, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי לָצוֹן (יזהר, צקלג 625).

חַמְיָה° נ׳ ראה חַמִּית.

חָמִיּוּת° נ׳ [מן חָם, על־שם חם בן־נח, שנהג בגסות באביו, בראשית ט כב] גַּסּוּת: "הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂה־חָם... וְתוּ לֹא. כֵּן, חָמִיּוּת!" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 175). – [חָמִיּוּת־]

חֲמִיטָה* נ׳ [ערבית: חַ׳מַט צלה] 1*, עוּגָה דַּקָּה אֲפוּיָה בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּשֻׁמָּן אַחֵר (טבול יום א א). 2°, כִּנּוּי לִלְבִיבָה מְמֻלָּאָה גְּבִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה ("בְּלִינְצֶע"). – [חֲמִיטַת־, חֲמִיטוֹת]

חֲמִילָה* נ׳ [ארמית: חֲמַלְתָּא; ערבית: חַ׳מִיל אריג רך ושעיר] 1*, אָרִיג עָבֶה עָשׂוּי עוֹר־כְּבָשִׂים אוֹ עִזִּים אוֹ צֶמֶר־גְּמַלִּים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (נדרים ז ג). 2°, מְעִיל עָשׂוּי עוֹר־כְּבָשִׂים: "לָבוּשׁ הוּא חֲמִילָה קְרוּעָה" (ברקוביץ, א שכז). חֲמִילַת־אִכָּרִים. – [חֲמִילַת־חֲמִילוֹת]

חָמִים° ת׳ [על־פי הארמית: חַמִּימָא] חַם בְּמִקְצָת, לֹא חַם בְּיוֹתֵר: "חֶדֶר קָטָן צַר וְחָמִים" (שניאור, אלף־בית). יוֹם חָמִים. – [חֲמִימָה, חֲמִימִים, חֲמִימוֹת]

חַמִּימָא* ת׳ [ארמית] חַם [רווח בפתגם:]

– קִדְרָא דְבֵי שֻׁתָּפֵי לָא חַמִּימָא וְלָא קְרִירָא* (עירובין ג.). קְדֵרָה שֶׁל שֻׁתָּפִים אֵינָהּ חַמָּה וְאֵינָהּ קָרָה, כְּלוֹמַר, דָּבָר שֶׁמְּטַפְּלִים בּוֹ אֲחָדִים בְּבַת אַחַת אֵין בִּרְכָתוֹ רַבָּה [ורווחת כניב הסיפא בלבד]:

– לָא חַמִּימָא וְלָא קְרִירָא*, לֹא חַם וְלֹא קַר, פּוֹשֵׁר, אָדִישׁ, נֵיטְרָלִי: יַחֲסוֹ לָעִנְיָן הַנִּדּוֹן הוּא לֹא חַמִּימָא וְלֹא קְרִירָא.

חֲמִימָה⁂ נ׳ [מן חמם] חֹם רַב: "לֹא הָיָה אָדָם נִסְתָּר מִפָּנָיו מִפְּנֵי חֲמִימָתוֹ" (רש"י תהלים יט ז). "הָיָה תִּהְיֶה לוֹ הַחֲמִימָה לְמַשָּׂא" (גינזבורג, דביר א). "הַחֲמִימָה וְהַמַּחֲנָק פֹּה כְּמוֹ בְּבֵי־בַנִּי מַמָּשׁ" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 290). – [חֲמִימַת־]

חֲמִימוּת⁂ נ׳ [מן חָמִים; ארמית: חַמִּימוּתָא, פסחים עו.] 1*, חֹם בֵּינוֹנִי: "שֶׁהַקְּדֵרָה מַרְבָּה חֲמִימוּת" (רש"י שבת נא:). "וְנִתְגַּבְּרָה הַחֲמִימוּת עַל הָאִצְטַבָּא הָעֶלְיוֹנָה בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ" (מנדלי מו"ס, נח). 2°, רֶגֶשׁ כְּעֵין חֹם נָעִים, נְעִימוּת: "הַרְבֵּה יֵשׁ בּוֹ מִן הַחֲמִימוּת הַפְּנִימִית, הַכְּבוּשָׁה וְהַנֶּאֱמָנָה שֶׁל לְשׁוֹן הַלֵּב" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). "וַחֲמִימוּת נְעִימָה נִכְנֶסֶת לַיָּד וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל הָאֵיבָרִים" (עגנון, כפות רגז). "שֶׁיּוֹרֶדֶת אוֹרָה לָעוֹלָם, וַחֲמִימוּת־נֹעַם שׁוֹכֶנֶת בַּבַּיִת וּבַחוּץ" (בורלא, עקביה 50). "מִדֵּי הֲרִימָהּ אֶת רִיסֶיהָ הַכְּבֵדִים... מְצִיפָה אוֹתוֹ בַּחֲמִימוּת־נֶפֶשׁ עוֹבֶרֶת עַל גְּדוֹתֶיהָ" (הלקין, יחיאל 111). 3° [בהשאלה] לְבָבִיּוּת, חֲבִיבוּת: הָאוֹרְחִים נִתְקַבְּלוּ בַּחֲמִימוּת. – [חֲמִימוּת־]

– חֲמִימוּת־הַמֶּזֶג°, רַתְחָנוּת, הִתְלַהֲבוּת: "הֲרֵינִי מִתְוַדָּה לִפְנֵיכֶם, רַבּוֹתַי, שֶׁמִּתּוֹךְ חֲמִימוּת־מִזְגִּי בְּמִדָּה יְתֵרָה נִכְשַׁלְתִּי אֶתְמוֹל" (מנדלי מו"ס, רגז).

חַמִּין* ז״ר ראה ערך חַם.

חֲמֵיסָר* ש״מ [ארמית חֲמֵיש + עֲסַר] חֲמִשָּׁה־עָשָׂר (מגילה ה:).

חָמִיץ ת׳ [מן חמץ] חָמוּץ מְעַט: ״וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ״ (ישעיה ל כח). ״הָרֵיחַ הֶחָמִיץ מְגָרֶה הַפַּעַם אֶת תַּאֲבוֹנוֹ״ (בן־ציון, ריד). ״לִנְעֹץ אֶת שִׁנָּיו בְּמָתְקָם הֶחָמִיץ וְהָעֲסִיסִי״ (ד׳ שחם, יום 176). – [חֲמִיצָה, חֲמִיצִים, חֲמִיצוֹת]

חֲמִיצָה÷ נ׳ [מן חָמוּץ] 1°, מְרַק־יְרָקוֹת חָמוּץ: חֲמִיצַת כְּרוּב. חֲמִיצַת סֶלֶק. חֲמִיצַת חַמְצִיץ. 2÷, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל דְּבָרִים חֲמוּצִים (אלדבי לשמואל א ד). – [חֲמִיצַת־, חֲמִיצוֹת]

חֲמִיצוּת÷ נ׳ [מן חָמוּץ] טַעַם חָמוּץ: ״וּכְמוֹ הִשְׁתַּנּוּת הַבֹּסֶר מֵהַחֲמִיצוּת אֶל הַמְּתִיקוּת״ (דוראן, מגן אבות א). ״הָעַז בְּעַזּוּתוֹ, הֶחָמוּץ בַּחֲמִיצוּתוֹ״ (סדן, ממחוז קעט). – [חֲמִיצוּת־]

חָמִיק° ת׳ [מן חמק, חָמַק] מִתְחַמֵּק, חוֹמֵק וְעוֹבֵר: ״אָכֵן חָמִיק אַתָּה וּפְתַלְתֹּל״ (אריכא, סופר 302). ״לִהְיוֹת זִיק נִדְלָק פִּתְאוֹם מִגַּחְלִיל חָמִיק לְכוֹכָב מַבְהִיק״ (ש׳ שלום, שיר המעלות). – [חֲמִיקָה, חֲמִיקִים, ־קוֹת]

חֲמִיקָה° נ׳ [מן חמק, חָמַק] הִתְחַמְּקוּת, הִסְתַּלְּקוּת תּוֹךְ הִשְׁתַּמְּטוּת: ״לְהוֹכִיחַ דָּבָר וְהִפּוּכוֹ, זְרִיזוּת־חֲמִיקָה מִכָּל מַצָּב״ (שמיר, עירום 48). ״חֲמִיקָה מִבַּעַד לְפִרְצָה צָרָה בַּמְּשׂוּכָה״ (טביב, כערער 274). – [חֲמִיקַת־]

חֲמִירָה° נ׳ [מן א׳ חמר, חָמַר] הֶמְיָה, רֶגֶשׁ: ״וְאֵין לְהָבִין מַה מָּקוֹם יֵשׁ בּוֹ לַחֲמִירָה שֶׁבַּלֵּב וְלַתְּמוּרָה שֶׁבַּחַיִּים״ (שנהר, א 194).– [חֲמִירַת־, חֲמִירוֹת]

חֲמִישָׁה° נ׳ [מן חָמֵשׁ] חֲמִישִׁיָּה, קְבוּצָה בַּת חֲמִשָּׁה: הַתַּלְמִידִים צָעֲדוּ בַּתַּהֲלוּכָה בַּחֲמִישׁוֹת. – [חֲמִישַׁת־, חֲמִישׁוֹת]

חֲמִישִׁי, חֲמִשִּׁי ש״מ [מן חָמֵשׁ] שֶׁהוּא אַחֲרֵי הָרְבִיעִי וְלִפְנֵי הַשִּׁשִּׁי: ״וַיְהִי־עֶרֶב, וַיְהִי־בֹקֶר, יוֹם חֲמִישִׁי״ (בראשית א כג). – [חֲמִישִׁית]

– **כְּאוֹפַן חֲמִישִׁי לָעֲגָלָה**°, מָשָׁל עֲמָמִי לְאָדָם מְיֻתָּר, שֶׁאֵין צֹרֶךְ בּוֹ וּבְעֶזְרָתוֹ [ראה ערך **אוֹפַן**]

– **כָּל שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי**° [דיבור עממי שאול בייחוד מיידיש, על יסוד המנהג של קריאת התורה בבית־הכנסת בכל יום שני ויום חמישי לשבוע] לְעִתִּים קְרוֹבוֹת, תְּכוּפוֹת: ״הֵן לֹא בְּכָל שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי אֶזְכֶּה לְהִפָּגֵשׁ אִתְּכֶם״ (שרת, באסיה 125.

חֲמִישִׁיָּה° נ׳ [מן חֲמִישִׁי] 1, קְבוּצָה שֶׁל חֲמִשָּׁה: הַחֲתוּלָה הִמְלִיטָה חֲמִישִׁיָּה. 2, תִּזְמֹרֶת שֶׁל חֲמִשָּׁה מְנַגְּנִים, אוֹ מַקְהֵלָה שֶׁל חֲמִשָּׁה זַמָּרִים הַמְבַצְּעִים יַחַד יְצִירָה מוּסִיקָלִית: בַּנֶּשֶׁף הוֹפִיעָה חֲמִישִׁיַּת הַמֵּיתָרִים. – [חֲמִישִׁיַּת־, חֲמִישִׁיּוֹת]

חֲמִישִׁית נ׳ [מן חֲמִישִׁי] 1, חֹמֶשׁ, חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה, $\frac{1}{5}$: ״וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדוֹת יִהְיֶה לָכֶם״ (בראשית מז כד). ״וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם, וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו״ (ויקרא ה טז). בַּשָּׁלֵם חָמֵשׁ חֲמִישִׁיּוֹת. 2, נְקֵבָה מִן ׳חֲמִישִׁי׳.–[חֲמִישִׁית־, ־שִׁיּוֹת]

חֲמִית°, **חוּמִית** נ׳ [מן חֹם] שֵׁם עִבְרִי לִיחִידַת־הַחֹם ״קָלוֹרְיָה״ – רְאֵה קָלוֹרְיָה°.

חמל [אכדית: ḫamālu לשאת, לסבול; כן גם ערבית: חַמַל]

~ פָּע׳ **חָמַל** פ״ע 1, רִחֵם, נִתְעוֹרְרוּ בְּלִבּוֹ רִגְשׁוֹת רַחֲמִים: ״וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל״ (דברים יג ט). ״וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ״ (מלאכי ג יז). ״וְאַל־תַּחְמְלוּ אֶל־בַּחוּרֶיהָ״ (ירמיה נא ג). ״רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא וְהוּא יַחְמֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה״ (אלקבץ, לכה דודי). ״וְחָמַל עָלָיו חֶמְלָה גְּדוֹלָה״ (ביאליק, מגילת ח). 2, חָס, נִמְנַע מִבִּזְבּוּז, צַר הָיָה לוֹ לְהוֹצִיא דְּבַר־מָה: ״וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ״ (שמואל ב יב ד). ״יְדוּ אֵלֶיהָ, אַל־תַּחְמְלוּ אֶל־חֵץ״ (ירמיה נ יד).–[לַחְמֹל עַל־, אֶל־ גם לְחֶמְלָה; חוֹמֵל, יַחְמֹל]

חֶמֶל÷ ז׳ [מן חֶמְלָה] חֶמְלָה, רַחֲמִים: ״חֶמֶל רַחֲמָיו שַׁחַת״ (אמיץ כח, עבודה ליום־כיפור). – [חֶמֶל־]

חֶמְלָה נ׳ [מן חמל, חָמַל] רַחֲמִים, רֶגֶשׁ שֶׁל אַהֲדָה וְרָצוֹן לַעֲזֹר לַזּוּלַת בְּצָרָתוֹ: ״בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם״ (ישעיה סג ט). ״וּבְחֶמְלָה רַבָּה שָׂמָה בִּי עֵינֶיהָ״ (ביאליק, ביום סתיו). – [חֶמְלַת־]

חֻמְלָה, חוּמְלָה נ׳ [שם־הפועל מן חמל, חָמַל] חֲמֹל, רַחֲמִים: ״לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה עָלָיִךְ״ (יחזקאל טז ה). ״נֶהְפַּךְ לִבּוֹ לְחֻמְלָה עָלַי וּלְהֵטִיב עִמָּדִי״ (יל״ג, פרוזה צה). ״חֻמְלָתֵךְ–סוּת עֵינַיִם לַחֹמֶק״ (ש׳ שלום, שירים קכח). – [חֻמְלַת־]

חמם [אכדית: emmu חם; אוגריתית: חמ; ארמית: חֲמַם; ערבית: חַמַּ]

~ פָּע׳ **חַם** פ״ע עָלָה חֻמּוֹ, עָלְתָה הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁלּוֹ: ״וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד״ (מלכים ב ד לד). ״הֶאָח חַמּוֹתִי, רָאִיתִי אוּר״ (ישעיה מד טז). – [לָחֹם; חַמּוֹתִי... חַם, חַמָּה; חַם, חַמָּה; יָחֹם, וַיָּחָם]

– נֵחַם, נֶחֱמַם*, 1*, נוֹסַף לוֹ חֹם, עָלָה חֻמּוֹ: ״וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ״ (מלכים א א). ״מְמַלֵּא אָדָם חָבִית מַיִם וְנוֹתְנָהּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה וְלֹא כְּדֵי שֶׁיֵּחַמּוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתָּפוּג צִנָּתָן״ (תוספתא שבת ג ה). ״אִם הָיָה נֶחֱמָם – אָסוּר״ (ירושלמי עבודה זרה מ ד). 2, הִתְלַהֵב, נִתְעוֹרְרָה בּוֹ תַּאֲוָה: ״הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן״ (ישעיה נז ד). – [לְהֵחַם, נֵחַם, נֵחַמָּה; יֵחַם]

~ פִּע׳ **חִמֵּם** פ״י 1, הִרְבָּה חֹם, הֶעֱלָה אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה: ״כִּי־תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּיצֶיהָ, וְעַל־עָפָר תְּחַמֵּם״ (איוב לט יד). ״לְחַמֵּם בּוֹ אֶת יָדָיו״ (ירושלמי כתובות לה ד). ״בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם יָשֵׁן נְשָׁמָה מְחַמֶּמֶת הַגּוּף, שֶׁלֹּא יִצְטַנֵּן וְיָמוּת״ (בראשית רבה יד). חִמַּמְנוּ אֶת הַמַּיִם עַל הָאֵשׁ. הַשֶּׁמֶשׁ מְחַמֶּמֶת. 2 [בהשאלה] הִגְבִּיר הִתְרַגְּשׁוּת, הִסְעִיר: הַנְּאוּם הַנִּלְהָב חִמֵּם אֶת הַקָּהָל. – [לְחַמֵּם אֶת־, מְחַמֵּם, יְחַמֵּם]

~ פֻּע׳ **חֻמַּם**÷, 1, הָעֳלָה חֻמּוֹ, נַעֲשָׂה חַם מִשֶּׁהָיָה: ״בְּיָדוּעַ שֶׁכָּל הַשָּׁנָה מְחֻמֶּמֶת וְצָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁתְּהֵא גְשׁוּמָה״ (גרשום מאור הגולה לבבא בתרא קמז:). הַמַּיִם חֻמְּמוּ עַל הָאֵשׁ. 2° [בלשון־הדיבור] נִתְרַתַּח, נִתְרַגֵּשׁ: הַצְּעִירִים הָיוּ מְחֻמָּמִים מְאֹד וּפָרְצוּ בְּתִגְרַת יָדַיִם. – [מְחֻמָּם, יְחֻמַּם]

~ הִת׳ **הִתְחַמֵּם**, 1, חִמֵּם אֶת עַצְמוֹ, קִבֵּל חֹם: ״וּמִגֵּז כְּבָשַׂי יִתְחַמָּם״ (איוב לא כ). ״עוֹשֶׂה אָדָם מְדוּרָה וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּהּ״ (ביצה ב ה). ״עַל הָאָח בֹּעֵר אֵשׁ... אֶצְלִי שֵׁב וְהִתְחַמֵּם, אָח אוֹבֵד״ (ביאליק, ביום קיץ). ״מָזַגְתִּי לִי כּוֹס אַחַת, וְנִתְחַמְּמוּ מֵעַי״ (סדן, ממחוז קיח). 2*, הִתְלַהֵב, הִתְרַגֵּשׁ (מִתַּאֲוָה וְכַדּוֹמֶה): ״הָיוּ רוּחוֹת הַזְּכָרִים מִתְחַמְּמִין מִמֶּנָּה (מֵחַוָּה) וְהִיא יוֹלֶדֶת מֵהֶם, וְרוּחוֹת נְקֵבוֹת מִתְחַמְּמוֹת מֵאָדָם וּמוֹלִידוֹת מִמֶּנּוּ״ (בראשית רבה כ). ״שֶׁיּוּכַל

לְהִתְחַמֵּם עַל מֵתוֹ״ (תוספות מועד קטן כד.). 3 ° [התחמם על־] [בלשון־הדיבור] הִתְרַגֵּז עָלָיו, הִתְרַתֵּחַ עָלָיו. – [לְהִתְחַמֵּם, מִן־, כְּנֶגֶד־, עַל־, בְּ־, מִתְחַמֵּם, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֵחֵם• פ״י חִמֵּם, הוֹסִיף חֹם: ״לֹא יָחֵם אָדָם (בְּיוֹם־טוֹב) חַמִּין לְרַגְלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה״ (ביצה ב ה). ״וְלִשְׁפֹּת סִירָם וּלְהָחֵם כַּף יָדָם״ (ביאליק, דבר). ״הַגֶּחָלִים לוֹחֲשׁוֹת, וְהִיא הֵחֵמָּה אֶת הַמַּיִם בְּכִיּוֹרָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לד). – [לְהָחֵם אֶת־, מֵחֵם, יָחֵם]

~ הָפ׳ הוּחַם•, חֻמַּם, נַעֲשָׂה חַם: ״חַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְשַׁבָּת״ (ירושלמי שבת ו א). הַחֶדֶר הוּחַם בַּחֹרֶף [ובהשאלה:] ״הַכֹּל הוּאַר בְּאוֹרָהּ, הַכֹּל הוּחַם בְּנִשְׁמָתָהּ״ (קריב, עיונים 53). – [מוּחָם, יוּחַם]

– כְּחֹם הַיּוֹם (בראשית יח א), בְּעֵת שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מַרְבָּה לְחַמֵּם, לְעֵת הַצָּהֳרַיִם.

– חַם לִבּוֹ, נִתְרַתֵּחַ, נִתְלַהֵב, הִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ כַּעַס רַב: ״פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ, כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ״ (דברים יט ו).

– הִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרוֹ•, הֻשְׁפַּע מִמֶּנּוּ, לָמַד מִמֶּנּוּ: ״וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים״ (אבות ב י).

– נִתְחַמֵּם הַלֵּב °, הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד, נִתְעוֹרְרוּ בְּלִבּוֹ רְגָשׁוֹת חַמִּים: ״לְמַרְאֵה הַפָּנִים הַחֲדָשׁוֹת הִתְחַמְּמוּ הַלְּבָבוֹת״ (ביאליק, אריה ז). ״הַלְּבָבוֹת נִתְחַמְּמוּ, וְהַמִּתְוַכְּחִים כְּבָר נִכְנְסוּ אִישׁ לְתוֹךְ דִּבְרֵי רֵעֵהוּ״ (ברקוביץ, הראשונים כב).

חֲמָם• ז׳ [יוונית: amomon; ערבית: חַמַאמַא] שֵׁם שֶׁל צֶמַח־בְּשָׂמִים שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (עוקצים ג ה). מְקֻבָּל לְהַגְדִּירוֹ: Amomum. לְדַעַת אֲחֵרִים הוּא הַסּוּג Amoranthus.

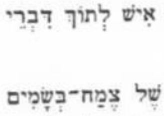

חממה

חֲמָמָה° נ׳ [מן חמם] מִבְנֶה עָשׂוּי גַּג אוֹ גַּם קִירוֹת שֶׁל זְכוּכִית לְשֵׁם גִּדּוּל צְמָחִים הַזְּקוּקִים לְחֹם, אוֹ כְּדֵי לְהַקְדִּים אֶת גִּדּוּלָם וְהַבְשָׁלָתָם שֶׁל שְׁתִילִים, פֵּרוֹת, פְּרָחִים וְכַדּוֹמֶה.–[חֲמָמַת־, חֲמָמוֹת]

חַמָּן ז׳ [מן חַמָּה; הרבה בפיניקית: חמנ, בעלחמנ] מַצֵּבָה גְּבוֹהָה שֶׁהוּקְמָה עַל־יְדֵי הַקַּדְמוֹנִים עוֹבְדֵי־הָאֱלִילִים לִכְבוֹד אֱלִיל הַשֶּׁמֶשׁ (ויקרא כו ל). – [חַמַּן־, חַמָּנִים, חַמָּנֵי־]

חַמַ״ן ר״ת חֵיל־מוֹדִיעִין.

חַמָּנִי° ת׳ [מן חַמָּה] מָלֵא אוֹר הַחַמָּה, שְׁטוּף שֶׁמֶשׁ: ״הַמַּסָּע הַמֻּפְלָא מִשְׂתָּרֵעַ עַל רֶקַע שָׁמַיִם חַמָּנִי, תָּכֹל״ (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 332). – [חַמָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

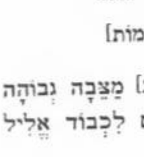

חמנית

חַמָּנִית° נ׳ [מן חַמָּה, בהקבלה לשם הלועזי] צֶמַח־תַּרְבּוּת מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל תִּפְרָחוֹת גְּדוֹלוֹת (Helianthus). זַרְעוֹנֶיהָ שֶׁל הַחַמָּנִית עֲשִׁירִים בְּשֶׁמֶן וְנֶאֱכָלִים כְּשֶׁהֵם חַיִּים אוֹ קְלוּיִים (נִקְרָאִים בִּלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר ״גַּרְעִינִים שְׁחוֹרִים״). הַחַמָּנִית נִמְנֵית עִם צִמְחֵי הַשֶּׁמֶן הַחֲשׁוּבִים; מְשַׁמֶּשֶׁת חָצִיר לַבְּהֵמוֹת וְכֵן לְנוֹי.–[חַמָּנִית־, חַמָּנִיּוֹת]

חמס [ארמית: חֲמַס; ערבית: חַמִסַ היה חזק]

~ פָּע׳ חָמַס פ״י 1. גָּזַל, עָשַׁק [לפי התלמוד: ל׳׳ח דבר בכוח, אולם שילם את מחירו, להבדיל מן ״גזל״ – שדד סתם, בבא קמא טב.]: ״וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ אַל־תַּחְמֹסוּ״ (ירמיה כב ג). ״וְאַתְּ יוֹצֵאת וְגוֹזֶלֶת וְחוֹמֶסֶת וְחוֹטֵאת״ (ויקרא רבה ד). ״חוֹמְסֵנִי אַתְּ בִּדְבָרִים, לָמָּה? שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ בִּקְלוֹנִי וְשׁוֹתֵק״ (בראשית רבה מה). 2. הִשְׁחִית, אִבֵּד: ״וְחֹטְאִי חֹמֵס נַפְשׁוֹ״ (משלי ח לו). – [לַחְמֹס אֶת־, חוֹמֵס, יַחְמֹס]

~ נִפ׳ נֶחְמַס•, 1. נִגְזַל, נִלְקַח בְּחָזְקָה: ״שָׂדֶה... אֵינָהּ נִגְזֶלֶת וְאֵינָהּ נֶחְמֶסֶת״ (ביצה טו:). 2. נֶחְשַׂף, נִגְלָה: ״בְּרֹב עֲוֹנֵךְ נִגְלוּ שׁוּלַיִךְ, נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ״ (ירמיה יג כב). 3. נִשְׁחַת: ״כְּגִנָּה שֶׁנֶּחְמַס מַעְיָנָהּ וְהִלְבִּין יַרְקָהּ״ (איכה רבה ב, ויחמוס). – [לְהֵחָמֵס, נֶחְמָס, יֵחָמֵס]

~ פִּע׳ חִמֵּס• פ״י הִשְׁחִית, פָּצַע, שָׂרַט: ״חִמְּסָה פָּנָיו״ (בראשית רבה מה). – [לְחַמֵּס, מְחַמֵּס, יְחַמֵּס]

– חָמַס מְזִמּוֹת עָלָיו, חָשַׁב עָלָיו מַחְשְׁבוֹת חָמָס וָשֹׁד: ״הֵן יָדַעְתִּי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, וּמְזִמּוֹת עָלַי תַּחְמֹסוּ״ (איוב כא כז).

חָמָס ז׳ [מן חמס] שֹׁד, גָּזֵל: ״לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט, וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי״ (חבקוק א ג). ״וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ... וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס״ (בראשית ו יא). ״הָאֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם״ (עמוס ג י). ״לְהָבִיא מִן הַגְּזֵלוֹת וּמִן הַחֲמָסִים״ (בראשית רבה סה). ״לְכוּ, זֵדִים, בַּחֲמַסְכֶם זֶה״ (ביאליק, על השחיטה). – [חֲמַס־, חֲמָסִים, חַמְסֵי־]

– אִישׁ־חָמָס (משלי ג לא), אִישׁ־חֲמָסִים (שמואל ב כב מט), רָשָׁע, חַמְסָן, עוֹשֵׂה־עָוֶל, אַלָּם.

– עֵד־חָמָס (שמות כג א), עֵד שֶׁקֶר, עֵד הַמֵּעִיד נֶגֶד מִישֶׁהוּ עֵדוּת שֶׁקֶר כְּדֵי לְהַכְשִׁילוֹ.

– שִׂנְאַת־חָמָס (תהלים כה יט), שִׂנְאָה שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק, שִׂנְאַת־חִנָּם.

– יֵין־חֲמָסִים (משלי ד יז), יַיִן שֶׁנֶּחְמַס וְנִגְזַל.

– חֲמָסִי עָלֶיךָ (בראשית טז ה) 1. אַתָּה אָשֵׁם בָּעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה לִי, מִי יִתֵּן וְהָעֹנֶשׁ עַל הֶחָמָס הַנַּעֲשֶׂה לִי יָבוֹא עָלֶיךָ! 2°. טְעָנוֹת קָשׁוֹת יֵשׁ לִי נֶגְדְּךָ, הִנְנִי רוֹגֵז עָלֶיךָ מְאֹד.

– יָרַד חֲמָסוֹ עַל קָדְקֳדוֹ (תהלים ז יז), שֻׁלַּם לוֹ כִּגְמוּל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, נֶעֱנַשׁ עַל חֶטְאוֹ.

– עַל לֹא חָמָס (בְּכַפּוֹ) [על־פי ישעיה נג ט], עַל לֹא חֵטְא, חִנָּם.

– זָעַק חָמָס (חבקוק א ב), צָעַק חָמָס (איוב יט ז), הִתְאוֹנֵן מְאֹד עַל הָעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ.

חָמַ״ס ר״ת חֲמִשִּׁים, מַחְזוֹרִים, סִדּוּרִים: ״הֲרֵינִי מוֹצִיא סִפְרֵי חָמָ״ס בָּזֶה אַחַר זֶה״ (מנדלי מו״ס, קא).

חַמְסִין° ז׳ [ערבית: חַמְסִין חמישים, אולי על־שום הסברה שרוח זו נושבת כחמישים יום בשנה] שָׁרָב, רוּחַ מִזְרָחִית־דְּרוֹמִית חַמָּה הַנּוֹשֶׁבֶת בְּאֵזוֹר הַיָּם הַתִּיכוֹן. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מֻרְגָּשׁ הַחַמְסִין בִּמְיֻחָד בֶּחֳדָשִׁים אַפְּרִיל–מַאי וְעַד אוֹקְטוֹבֶּר. – [חַמְסִינִים]

חַמְסִינִי° ת׳ [מן חַמְסִין] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַמְסִין, שְׁרָבִי: ״מוֹלֶדֶת חַמְסִינִית, חוֹלִית וּמְסֻלַּעַת״ (שלונסקי, שירים א 300). יוֹם חַמְסִינִי. –[חַמְסִינִית, חַמְסִינִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַמְסָן• ז׳ [מן חמס, חָמַס] גַּזְלָן, אַנָּס, אַלָּם [לפי התלמוד: משלם מחירו של דבר ולוקחו בחזקה, בבא קמא סב.]: ״הַגַּזְלָנִין... וְהַחַמְסָנִין וְכָל

הַחֲשׁוּדִים עַל הַמָּמוֹן עֵדוּתָן פְּסוּלָה״ (תוספתא סנהדרין ה ה). — [חַמְסָנִים, ־סָנֵי־, ־נִית, ־נִיּוֹת]

חַמְסָנוּתˆ נ׳ [מן חַמְסָן] מַעֲשֵׂה גָּזֵל, אַלָּמוּת, לְקִיחָה בִּזְרוֹעַ (שאלות ותשובות). — [חַמְסָנוּת־]

חַמְסָנִי° ת׳ [מן חַמְסָן] שֶׁל חַמְסָן, גַּזְלָנִי, עוֹשְׁקָנִי: ״וּכְמִין חַמְסָנִית וְגַזְלָנִית שֶׁאֵין יְכוֹלוֹת לַעֲמֹד בָּהּ״ (הזז, היושבת 112). ״רִבִּית חַמְסָנִית״ (סוקולוב, במראות 69). ״זוֹהִי מְדִינָה חַמְסָנִית אֲשֶׁר מְקוֹמָהּ לֹא יַכִּירֶנָּה בְּאוֹתָהּ אֶרֶץ״ (שרת, באסיה 333). — [חַמְסָנִית, חַמְסָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חמע [ארמית: חֲמַע = חמץ]

~ פִּע׳ **חִמַּע** * פ״י חִמֵּץ, עֲשָׂאוֹ חָמוּץ: ״עִסָּה, הוֹאִיל וּרְאוּיָה לְחַמֵּעַ בָּהּ כַּמָּה עִסּוֹת אֲחֵרוֹת״ (עבודה זרה סח.). — [לְחַמֵּעַ אֶת־, מְ־, יְחַמֵּעַ]

חומעה

חֻמְעָה°, **חומעה** נ׳ [מן חמע] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הָרַב־בִּרְכִּיִּים. עָלָיו וְגִבְעוֹלָיו חֲמַצְמַצִּים. יֵשׁ מִינִים תַּרְבּוּתִיִּים הַמְשַׁמְּשִׁים לְמַאֲכָל (Rumex). — [חֻמְעַת־, חֻמְעוֹת]

חמץ [ארמית: חֲמַע; ערבית: חַמַּצַ]

~ פָּע׳ **חָמַץ** פ״ע נַעֲשָׂה טַעְמוֹ כְּטַעַם הַחֹמֶץ: ״וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ״ (שמות יב לד). — [לַחְמֹץ, חָמֵץ, יֶחְמַץ]

~ נִפ׳ **נֶחְמַץ**°, 1. נַעֲשָׂה חָמוּץ: הַיַּיִן עָמַד עַד שֶׁנֶּחְמַץ. 2. [בהשאלה] הִתְפַּקֵּר, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה (לְפִי הַשְׁקָפָתָם שֶׁל קַנָּאֵי הַדָּת): ״לְאַחַר שֶׁנֶּחְמַצְתִּי וְכֵיוָן שֶׁסָּרַחְתִּי וְכוּ׳״ (בן־ציון, XXVIII). 3. הֶחְמַץ, הֻשְׁהָה, לֹא בֻּצַּע: ״תְּשׁוּבָה עַל עֲבֵרוֹת שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ, עַל חֲטָאִים שֶׁנֶּחְמְצוּ״ (גנסין, א 35). — [לְהֵחָמֵץ, נֶחְמָץ, יֵחָמֵץ]

~ פִּע׳ **חִמֵּץ** * פ״י 1. גָּרַם שֶׁיְּהֵא חָמוּץ, הִשְׁהָה (אֹכֶל) עַד שֶׁנַּעֲשָׂה חָמוּץ: ״שְׂאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ תְּרוּמָה וְחִמְּצָה״ (ערלה ב ט). 2. [בהשאלה] הִשְׁהָה, עִכֵּב, דָּחָה לְאַחַר זְמַן: ״אַשְׁרֵי דַּיָּן שֶׁמְּחַמֵּץ אֶת דִּינוֹ״ (סנהדרין לה.). [לְחַמֵּץ אֶת־, מְחַמֵּץ, יְחַמֵּץ]

~ פֻּע׳ **חֻמַּץ** *, 1•. נַעֲשָׂה חָמוּץ, הָפַךְ חָמֵץ: ״וְאֵין הַמְחֻמָּץ מְחַמֵּץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן״ (תמורה א ד). ״טֶרֶם חֻמְּצָה חֲרֵדָה חֲפוּזָה לָצֵאת בְּכִישׁוֹר״ (קליר, אסירים, לב׳ פסח). 2ˆ. הֻתְקַן בְּתַבְלִינִים אוֹ הֻשְׁהָה זְמַן רַב לְמַעַן יְקַבֵּל טַעַם חָמוּץ: ״קִשּׁוּת וְתֶבֶן מְחֻמָּצִים״ (רש״י ישעיה ל כד). מְלָפְפוֹנִים שֶׁנִּכְבְּשׁוּ וְחֻמְּצוּ. — [מְחֻמָּץ, יְחֻמַּץ]

~ הִת׳ **הִתְחַמֵּץ** [במקרא רק בצירוף ״התחמץ לבו״, ראה להלן]

1•. הָפַךְ לִהְיוֹת חָמֵץ, נַעֲשָׂה חָמוּץ: ״עִסָּה שֶׁנִּתְחַמְּצָה בִּשְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה״ (תוספתא טבול יום בז). 2° [בהשאלה, בפי קנאי הדת] הִתְפַּקֵּר, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, עָזַב אֶת לִמּוּדֵי הַדָּת וְהָלַךְ אַחֲרֵי הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית־חִלּוֹנִית: ״אַהֲרֹן־חַיִּים שֶׁ׳הִתְחַמֵּץ׳ וַיְהִי לְמַשְׂכִּיל מַמָּשׁ״ (יהודה שטינברג, רצג). ״וּמִשֶּׁנִּתְחַמֵּץ הָלַךְ וְקָבַע מוֹשָׁבוֹ בְּעִיר אוּנִיבֶרְסִיטָאִית אַחַת״ (ברנר, א 107). ״הָיוּ לוֹ וִכּוּחִים רַבִּים עִם אֲחָדִים מֵחֲבֵרָיו, שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְחַמֵּץ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצז). — [לְהִתְחַמֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְמִיץ** * 1•. פ״ע נַעֲשָׂה חָמוּץ, הָיָה חָמֵץ: ״הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ וְהֶחְמִיץ״ (בבא בתרא ו ג). 2°. פ״י גָּרַם שֶׁיְּהֵא חָמוּץ: ״אֵין לָשִׁין אֶת הַמַּצָּה... בְּפוֹשְׁרִין, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲמִיצִין״ (פסחים ב ה). הָאִכָּר הֶחְמִיץ אֶת הַתִּירָס בְּמִגְדַּל־הַהַחְמָצָה. 3°. פָּסַק שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָמֵץ וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לַאֲכִילָה בַּפֶּסַח: ״עַתָּה יַחְמִיץ הָרַב אֶת אָכְלֵנוּ״ (יל״ג, שירה קמג). 4• [בהשאלה] הִשְׁהָה, דָּחָה: ״כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מַחֲמִיצִין אֶת הַמַּצָּה, כָּךְ אֵין מַחֲמִיצִין אֶת הַמִּצְוָה״ (מכילתא בא ח). ״אִם בָּאָה טוֹבָה לְיָדְךָ, אַל תַּחְמִיצֶנָּה״ (הזז, יעיש ד 66). 5• [בהשאלה] חָטָא, סָרַח: ״הוּא כֹּרֶשׁ, הוּא דָּרְיָוֶשׁ... כָּאן קֹדֶם שֶׁהֶחְמִיץ, כָּאן לְאַחַר שֶׁהֶחְמִיץ״ (ראש השנה ג:). ״אוֹי, הֶחֱמַצְתָּ כָּאן, יוֹנְטִיל, וְהָיִיתָ כְּאֶחָד מֵאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם הַזֶּה״ (מנדלי מו״ס, קלה). — [לְהַחְמִיץ, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְמַץ**°, 1. נַעֲשָׂה חָמוּץ: הַתִּירָס הָחְמַץ בְּמִגְדַּל־הַהַחְמָצָה. 2. [בהשאלה] הֻשְׁהָה, הֻפְסַד, נִדְחָה: הָחְמְצָה הַהִזְדַּמְּנוּת הַטּוֹבָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ. — [מָחְמָץ, יָחְמַץ]

– הִתְחַמֵּץ לְבָבוֹ. הִצְטַעֵר וְהִתְרַגֵּז מְאֹד: ״כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי וְכִלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנָן״ (תהלים עג כא). ״וְלִבָּהּ יִתְחַמֵּץ בְּקִרְבָּהּ, וְעוֹד מְעַט וְשָׁפְכָה מְרֵרָתָהּ עֲלֵיהֶם״ (עגנון, אלו סט).

– הֶחְמִיץ הִזְדַּמְּנוּת (שָׁעָה וְכוּ׳)°, אֵחַר, הִפְסִיד הִזְדַּמְּנוּת (שָׁעָה וְכוּ׳): ״עַכְשָׁו מִשֶּׁבָּאָה לְיָדוֹ הִזְדַּמְּנוּת זוֹ הֵיאַךְ יַחְמִיצֶנָּה?״ (סביב, דרך 98). ״לְפִיכָךְ לֹא הֶחְמַצְתִּי אֶת הַשָּׁעָה... וּמִיָּד יָשַׁבְתִּי אֶל הַמְּלָאכָה״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם קלז).

– הֶחְמִיץ פָּנָיו°, עָשָׂה פָּנִים ״חֲמוּצִים״, הִקְדִּיר פָּנָיו, הִבִּיעַ מֹרַת־רוּחַ: ״בִּשְׁבִיל מָה אַתְּ מַחְמֶצֶת פָּנַיִךְ?״ (ביאליק, תר׳ אברהמ׳ל הסנדלר).

חָמֵץ ז׳ [ראה חמץ] 1. בָּצֵק שֶׁתָּסַס עַל־יְדֵי שְׂאוֹר וְקִבֵּל טַעַם חָמוּץ מְעַט וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם הַחֹמֶץ: ״וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ״ (שמות יג ז). ״מִכָּאן שֶׁמּוֹצִיאִין מִינֵי חֲמֵצִים לַגְּרָנוֹת״ (ויקרא רבה לד). 2ˆ. כִּנּוּי לְכָל מָזוֹן אוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁל חֲמִיצוּת וְאָסוּר לְפִי הַדִּין לְאָכְלוֹ אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּפֶסַח: כֵּלִים שֶׁל חָמֵץ. יַיִן שֶׁל חָמֵץ. — [חֲמֵץ־, חֲמֵצוֹ; חֲמֵצִים, חַמְצֵי־]

– חָמֵץ שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח* (פסחים ב ב) 1•. חָמֵץ שֶׁלֹּא נִמְכַּר לְגוֹי בְּעֶרֶב פֶּסַח וְאָסוּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ לְאַחַר הַפֶּסַח. 2° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּהָה וְנִתְיַשֵּׁן, שֶׁעֵרֶךְ שִׁמּוּשׁוֹ פָּג.

– בִּעוּר חָמֵץ*, 1•. פִּנּוּי הַבַּיִת בְּעֶרֶב־פֶּסַח מִכָּל מָזוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁל חֲמִיצוּת: ״אֵין בִּעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵפָה״ (פסחים ב א). 2° [בהשאלה] טִהוּר, חִסּוּל אֱלֶמֶנְטִים שְׁלִילִיִּים וּבִלְתִּי־רְצוּיִים: נֶעֱרַךְ בִּעוּר חָמֵץ בַּמּוֹסָד.

חֲמֶץ* ז׳ [מן חמץ] (ירושלמי עבודה זרה מד ד)—ראה חִמְצָה. — [חֲמָצִין]

חֹמֶץ, חומץ ז׳ [ראה חמץ] 1. מַשְׁקֶה בַּעַל טַעַם חָמוּץ וְחָרִיף שֶׁנַּעֲשָׂה מִיַּיִן שֶׁהֶחְמִיץ (Vinegar), מְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין לִמְזוֹנוֹת שׁוֹנִים: ״כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם כֵּן הֶעָצֵל לְשֹׁלְחָיו״ (משלי י כו). 2. חָלָב חָמוּץ, כְּעֵין לֶבֶן אוֹ זִבְדָּה: ״גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ״ (רות ב יד). [חֹמֶץ־, חָמְצוֹ; חֳמָצִים, חָמְצֵי־]

– חֹמֶץ בֶּן־יַיִן* (בבא מציעא פג:), מָשָׁל לְרָשָׁע בֶּן צַדִּיק; וּלְהֶפֶךְ: – יַיִן בֶּן־חֹמֶץ* (שם), צַדִּיק בֶּן־רָשָׁע.

– חֹמֶץ בֶּן־חֹמֶץ°, רָשָׁע בֶּן־רָשָׁע: ״אִי, חֹמֶץ בֶּן־חֹמֶץ, הַאֵין הַיַּיִן הַיָּשָׁן הַזֶּה גָּנוּב עִמְּךָ?״ (ביאליק, תר׳ קישוט קעב).

חֻמְצָה°, חומצה נ׳ [מן חֹמֶץ] תִּרְכֹּבֶת כִּימִית שֶׁטַּעְמָהּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל חָמוּץ וְהִיא מַאְדִּימָה נְיַר לַקְמוּס. הַחֻמְצוֹת מִתְחַבְּרוֹת עִם בְּסִיסִים אוֹ תַּחְמוֹצוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת וְיוֹצְרוֹת מְלָחִים: חֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית. חֻמְצַת מֶלַח. חֻמְצָה חַנְקָנִית. חֻמְצָה פַּחְמִית. חֻמְצַת לִימוֹן. – [חֻמְצַת־, חֻמְצוֹת]

חימצה

חִמְצָה°, חימצה נ׳ [מן חמץ; ארמית: חימצא, חומצא, יבמות סג.] צֶמַח־שָׂדֶה מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Cicer), שֶׁפֵּרוֹתָיו מְשַׁמְּשִׁים לְמַאֲכָל כְּשֶׁהֵם קְלוּיִים בְּעוֹדָם יְרֻקִּים אוֹ כְּשֶׁהֵם בְּשֵׁלִים – בְּיִחוּד בֵּין בְּנֵי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח וְהָעַרְבִים ("חומוס", "חֻמֶּץ"). – [חִמְצַת־, חִמְצוֹת]

חִמְצוֹן°, חימצון ז׳ [מן חמצן, חִמְצֵן] הַרְכָּבָה כִּימִית שֶׁל יְסוֹד כָּלְשֶׁהוּ עִם חַמְצָן. – [חִמְצוֹן־]

חֻמְצִיּוּת°, חומציות נ׳ [מן חֻמְצָה] שִׁעוּר הַחֻמְצוֹת שֶׁבְּחֹמֶר מְסֻיָּם: נִבְדְּקָה חֻמְצִיּוּת הַקַּרְקַע בְּאֵזוֹר הַהִתְיַשְּׁבוּת הַחֲדָשָׁה. – [חֻמְצִיּוּת־]

חמציץ

חַמְצִיץ° ז׳ [מן חמץ] צֶמַח־בָּר הַנָּפוֹץ כְּעֵשֶׂב רַע בְּפַרְדֵּסִים (Oxalis). עָלָיו תִּלְתָּנִיִּים וּפְרָחָיו צְהֻבִּים, עָלָיו וְגִבְעוֹלָיו חֲמוּצִים. אֲחָדִים מִמִּינָיו מְשַׁמְּשִׁים לְנוֹי וְכֵן לְמַאֲכָל. – [חַמְצִיץ־, חַמְצִיצִים, חַמְצִיצֵי־]

חֲמַצְמַץ° ת׳ [מן חָמוּץ] 1, חָמוּץ בְּמִקְצָת, שֶׁטַּעְמוֹ נוֹטֶה לְחָמוּץ. 2, [בהשאלה] זוֹעֵף, קוֹדֵר: "מָה אַתָּה חֲמַצְמַץ שֶׁכָּזֶה... עָיֵף? רוֹצֶה לִישׁוֹן?" (יזהר, צקלג 578). –[חֲמַצְמֶצֶת, חֲמַצְמַצִּים, ־צוֹת]

חֲמַצְמַצּוּת° נ׳ [מן חֲמַצְמַץ] טַעַם חֲמַצְמַץ, חֻמְצִיּוּת קַלָּה: "פִּתְאוֹם עָלָה רֵיחַ הַמַּחְלָבָה בָּאַף, הֶחָלָב, קֶצֶף הֶחָלָב, הַחֲמַצְמַצּוּת" (יזהר, צקלג 578). – [חֲמַצְמַצּוּת־]

חֲמַצְמַר° ת׳ [חָמוּץ + מַר] שֶׁטַּעְמוֹ חָמוּץ וּמָרִיר כְּאֶחָד: "רֵיחָם הַחֲמַצְמַר שֶׁל הַבַּרְזֶל הַמְלֻבָּן וְהַגֶּחָלִים הַבּוֹעֲרוֹת" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 22). – [חֲמַצְמֶרֶת, חֲמַצְמָרִים, ־רוֹת]

א. **חַמְצָן°** ז׳ [מן חמץ] גַּז אַל־מַתֶּכֶת, חֲסַר צֶבַע וָרֵיחַ, הַמְּהַוֶּה כְּ־20% מִן הָאֲוִיר. הַחַמְצָן מִתְחַבֵּר עַל נְקַלָּה עִם רֹב הַיְסוֹדוֹת וְיוֹצֵר תַּחְמוֹצוֹת. הַבְּעֵרָה הִיא תַּהֲלִיךְ שֶׁל חִבּוּר יְסוֹד עִם חַמְצָן. חִבּוּר הָרְקָמוֹת הַחַיּוֹת עִם הַחַמְצָן הוּא תַּפְקִידָהּ שֶׁל הַנְּשִׁימָה. תִּרְכּוֹבוֹת הַחַמְצָן נְפוֹצוֹת מְאֹד. הַמַּיִם הֵם תִּרְכֹּבֶת שֶׁל חַמְצָן וּמֵימָן. (Oxygenium, סִימָן כִּימִי O, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 16).

ב. **חַמְצָן*** ז׳ [מן חוֹמֵץ, קרוב אל חַמְסָן] חַמְסָן, לוֹקֵחַ בְּכֹחַ דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים: "וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ בֶּן־חַמְצָן, עַד יוֹם מוֹתוֹ" (יומא לט.–לט:). – [חַמְצָנִים, ־צָנֵי־]

חמצן [מן חַמְצָן]

~ פִּעֵ׳ **חִמְצֵן°** פ״י חִבֵּר בְּאֹפֶן כִּימִי יְסוֹד כָּלְשֶׁהוּ עִם חַמְצָן. – [לְחַמְצֵן אֶת־, מְחַמְצֵן, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חֻמְצַן°**, הִת׳ **הִתְחַמְצֵן°**, הִתְרַכֵּב עִם חַמְצָן בְּאֹפֶן כִּימִי. – [מְחֻמְצָן, יְחֻמְצַן; מִתְחַמְצֵן, יִתְחַמְצֵן]

חַמְצָנִי° ת׳ [מן חַמְצָן] שֶׁיֵּשׁ בְּתִרְכָּבְתּוֹ חַמְצָן: גָּפְרִית חַמְצָנִית. – [חַמְצָנִית, חַמְצָנִיִּים, חַמְצָנִיּוֹת]

חַמֶּצֶת° נ׳ [מן חמץ] מַצָּב חוֹלָנִי בִּרְקָמוֹת הַגּוּף מֵחֲמַת עֹדֶף חֻמְצוֹת אוֹ מֵחֲמַת מַחְסוֹר בִּבְסִיסִים (Acidosis).

חֻמְצָתִי°, חומצתי ת׳ [מן חֻמְצָה] שֶׁל חֻמְצָה, הַמֵּכִיל חֻמְצָה: תִּרְכֹּבֶת חֻמְצָתִית. – [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

חמק [רק עברית?]

~ פָּעַ׳ **חָמַק** פ״ע הִשְׁתַּמֵּט, חָלַף וְעָבַר מַהֵר: "וְדוֹדִי חָמַק עָבָר" (שיר השירים ה ו). "וְהוּא עָבַר שָׁלוֹם בֵּין כֻּלָּם, פָּסוֹחַ עַל נְחָשִׁים וְחָמוֹק מִתַּחַת לֶחָרֶב" (ביאליק, הציץ ומת). – [לַחְמֹק, חוֹמֵק, יַחֲמֹק]

~ הִת׳ **הִתְחַמֵּק**, הִשְׁתַּמֵּט, הִסְתַּלֵּק בַּחֲשַׁאי: "עַד־מָתַי תִּתְחַמָּקִין, הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה?" (ירמיה לא כא). "אַף הוּא מֵעֵינַי נֶעְלַם וַיִּתְחַמָּק" (ביאליק, לפני ארון הספרים). הַפָּקִיד הִתְחַמֵּק מִמַּתַּן תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה. – [לְהִתְחַמֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֶחֱמִיק°** פ״י 1, הֶעֱבִיר בַּסֵּתֶר, הִשְׁמִיט, גָּרַם שֶׁיֵּחָמֵק: "שֶׁבְּמִתְכַּוֵּן הֶחֱמִיקָה מִמֶּנִּי אֶת מַבָּטָהּ" (שטיינמן, סודות א 132). "הִתְחַכֵּם בְּכָל הַהִתְחַכְּמֻיּוֹת לְהַחֲמִיק אֶת צַוָּארוֹ" (סדן, ממחוז רכח). 2, פ״ע עָבַר בַּחֲטִיפָה: "אֵימָתַי אִשָּׁה הִדְלִיקָה לַהַב־אֵשׁ כָּזֶה? וְהִדְלִיקָה וְהֶחֱמִיקָה – הַס, כְּבַמַּחֲזֶה" (מלצר, תר׳ נהרות 163). "עֵינָיו, שֶׁהֶחֱמִיקוּ מֵעַל הַמַּחְבֶּרֶת, הֵפִיקוּ עַתָּה חִבָּה" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 118). – [לְהַחֲמִיק אֶת־, מַחֲמִיק, יַחֲמִיק]

~ הָפְ׳ **הָחְמַק°**, הֻשְׁמַט, הָעֳבַר בַּסֵּתֶר: "וּלְמָחֳרָת עִם שַׁחַר בְּטֶרֶם יֵרָאוּ בַּצִּבּוּר הָחְמְקוּ עַל־יְדֵי חַבְרֵיהֶם" (שמיר, במו 161). – [מָחְמָק, יָחְמַק]

חֶמֶק° ז׳ [מן חמק] 1, הִתְחַמְּקוּת, הִשְׁתַּמְּטוּת: "נִרְפֶּה! שָׂא יָדֶיךָ וַעֲבֹד! חַמְלָתְךָ – סוּת עֵינַיִם לַחֶמֶק" (ש׳ שלום, שירים קכח). 2, [קיצור מן חַמּוּק] הִתְעַגְּלוּת: "(הַשָּׁדַיִם) הַפּוֹרְחִים, הַמְּלֵאִים, חֶמֶק בְּשַׁלְוָתָם וְקַו הֶקֵּפָם" (יזהר, צקלג 924). – [חֶמֶק־]

חֲמַקְמַק° ת׳ [מן חמק] נוֹחַ לְהִתְחַמֵּק וּלְהִשְׁתַּמֵּט: "יֵשׁ בָּהּ... מִין טַעַם מַר וַחֲמַקְמַק" (אלתרמן, הטור א 337). "הַצַּיָּר שֶׁהִצְלִיחַ לָצוּד אֶת הַנּוֹף הָאֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי הַחֲמַקְמַק" (סערוני, ניסים 23). וּבְגִידָתוֹ שֶׁל פֶּלֶס־מַיִם חֲמַקְמַק (ארד, ביתו 19). –[חֲמַקְמַקָּה, ־מַקִּים, ־מַקּוֹת]

– **חֲמַקְמַקּוֹת°** תה״פ תּוֹךְ הִתְחַמְּקוּת: "וְעַד־הַלָּשׁוֹן הָלַךְ עַד כֹּה חֲמַקְמַקּוֹת בְּעִנְיָן זֶה" (אביגרי, יד 493). "רָץ כְּנֶגְדּוֹ וְעָשָׂה דַּרְכּוֹ חֲמַקְמַקּוֹת בִּזְרִיזוּת בֵּין הֲמוֹנֵי הַכַּפְרִיִּים" (טביב, דרך 71). "הַקֵּץ לַחֲמַקְמַקּוֹת!" (אריכא, סופר 298).

חֲמַקְמַקּוּת° נ׳ [מן חֲמַקְמַק] 1, הִתְחַמְּקוּת, הִשְׁתַּמְּטוּת: "נִדְמָה לוֹ לְתַנְחוּם כִּי כָּל טְעָנוֹת אֲשֶׁר יִטְעַן כְּנֶגֶד חֲבֵרוֹ... רְעוּעוֹת הֵן... וּמַרְאֵה חֲמַקְמַקּוּת לָהֶן" (שנהר, א 167). "וְהָיוּ מִכְתָּבָיו כְּתוּבִים בְּלָשׁוֹן שֶׁל סְתִימוּת וַחֲמַקְמַקּוּת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 261). "הָיוּ שׁוֹמְעָיו מוֹנִים אוֹתוֹ בְּסַבְכָנוּת, שְׁתַמְטָנוּת, חֲמַקְמַקּוּת" (ארד, ביתו 169). 2, הִתְעַגְּלוּת, הִתְפַּתְּלוּת: "רָדְפוּ בְּמַבָּטָם אַחַר חֲמַקְמַקּוּת מַהֲלָכוֹ שֶׁל הַוָּאדִי הַגָּדוֹל" (יזהר, שיירה 9). – [־מַקּוּת־]

חֲמַקְמַקִּים° ז״ר [מן חֲמַקְמַק] מְקוֹמוֹת לְהִתְחַמֵּק בָּהֶם, דַּרְכֵי הִתְחַמְּקוּת: ״בִּשְׁהִיָּה זוֹ וּבַחֲמַקְמַקִּים אֵלֶּה״ (שטיינמן, קרנים על הים). – [חֲמַקְמַקֵּי־]

חַמְקָן° ז׳ [מן חמק, חָמַק] מִי שֶׁנּוֹהֵג לְהִתְחַמֵּק, מִשְׁתַּמֵּט מֵאַחֲרָיוּת אוֹ מֵעֲבוֹדָה: לֹא תוּכַל לְהַטִּיל עָלָיו כָּל עֲבוֹדָה – אֵין חַמְקָן כָּמוֹהוּ. – [חַמְקָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

חַמְקָנוּת° נ׳ [מן חַמְקָן] הִתְחַמְּקוּת, הִשְׁתַּמְּטוּת מֵאַחֲרָיוּת אוֹ מֵעֲבוֹדָה. – [חַמְקָנוּת־]

חַמְקָנִי° ת׳ [מן חַמְקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הִתְחַמְּקוּת, מִשְׁתַּמֵּט: ״זָקֵן... שֶׁהִתְנַהֲגוּתוֹ הַחַמְקָנִית וּדְבָרָיו הַקַּטְנוּנִיִּים עוֹשִׂים פִּלְסְתֵּר אֶת הַשָּׁעָה הַגְּדוֹלָה״ (קריב, עטרה 148). ״פָּטוּר בִּתְשׁוּבָה חַמְקָנִית אִי־אֶפְשָׁר״ (מגד, חדוה 22). – [חַמְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חֲמַקְתָּנִי° ת׳ [מן חמק] נוֹחַ לְהִתְחַמֵּק וּלְהִשְׁתַּמֵּט: ״סְפִינוֹתֶיהָ קְטַנּוֹת וַחֲמַקְתָּנִיּוֹת״ (שמיר, מלך 193). – [חֲמַקְתָּנִית, ־תָּנִיִּים, ־תָּנִיּוֹת]

א. חמר [ארמית: חֲמַר; ערבית: ח'מַר תסס]

~ פָּע׳ **חָמַר**, הֶעֱלָה קֶצֶף, תָּסַס, רָתַח: ״יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו״ (תהלים מו ד). ״וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ״ (תהלים עה ט). ״אִם יֶחְמַר הַגַּל, אִם יִשְׁתָּעֵר״ (ביאליק, הצור והגל). ״וּבִיקָבִים חָמַר הַיַּיִן הַיָּשָׁן״ (טנאי, ארץ 89). ״הַבְּתוּלוֹת... שִׁפְעַת לְשַׁדָּן חוֹמֶרֶת עַכְשָׁו כְּנָהָר זֶה שֶׁהוּטַל בּוֹ סֶכֶר״ (שופמן, ב 51). [ובהשאלה:] ״וְאֶחָד צָעִיר וְחוֹמֵר בַּמִּסְתָּרִים״ (שנהר, ב 240). ״שָׁעָה מְסֻיֶּמֶת הָיִינוּ חוֹמְרִים וְרוֹגְשִׁים תַּחְתֵּינוּ כְּנִיגִית שֶׁתּוֹסֵס בָּהּ הַתִּירוֹשׁ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 209). – [לַחְמֹר, חוֹמֵר, יֶחְמַר]

ב. חמר [מן חֵמָר; אכדית: ḫamāru; ערבית: חַמַּר]

~ פָּע׳ **חָמַר** פ״י מָשַׁח בְּחֵמָר, כָּפַר: ״וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא, וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת״ (שמות ב ג). – [לַחְמֹר אֶת־; חוֹמֵר, יַחְמֹר]

~ נפ׳ **נֶחְמַר** °, נִמְרַח, נִמְשַׁח: ״אַל תִּטְעַן כִּי בַּחֹמֶר נֶחְמַרְתָּ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 17). – [לְהֵחָמֵר, נֶחְמָר, יֵחָמֵר]

ג. חמר [ארמית: חֲמַר]

~ פָּע׳ **חָמַר** • פ״ע הָיָה קָשֶׁה: ״אַל יַחְמֹר זֶה מִן הַזֵּיז״ (אהלות יד ג). – [רווח בייחוד הבינוני־פעול **חָמוּר** – ראה ערך זה]

~ הִפ׳ **הֶחְמִיר** •, 1. פ״י הִכְבִּיד, הִקְשָׁה, הוֹסִיף חֻמְרָה, הֶהֶפֶךְ – הֵקֵל: ״אַף עַל פִּי שֶׁמֵּקֵל אֲנִי עַל אֲחֵרִים, מַחְמִיר אֲנִי עַל עַצְמִי״ (ברכות כב.). ״מְגֻדְּלֵי הַקַּפְּדָן, הַזָּהִיר, הַמַּחְמִיר עַל הַבְּרִיּוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים קב). הַשּׁוֹפְטִים הֶחְמִירוּ בַּמִּשְׁפָּט. 2 ° פ״ע נַעֲשָׂה קָשֶׁה, וְכָבֵד נַעֲשָׂה חָמוּר יוֹתֵר: מַחֲלָתוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הֶחְמִירָה. הַמַּצָּב הַמְּדִינִי מַחְמִיר וְהוֹלֵךְ. – [לְהַחְמִיר, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְמַר** •, נַעֲשָׂה חָמוּר מִשֶּׁהָיָה הָכְבַּד, הָקְשָׁה: ״קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיִינוּ מֻזְהָרִים עַל שְׁפִיכוּת־דָּמִים, לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה תַּחַת שֶׁהָחְמְרוּ – הוּקְלוּ״ (מכילתא משפטים ד). אֶמְצָעֵי הַמִּלְחָמָה בַּפּוֹשְׁעִים הָחְמְרוּ. הַמַּצָּב לֹא הוּקַל אֶלָּא הָחְמַר. – [מָחְמָר, יָחְמַר]

ד. חמר [קרוב אל כמר; ערבית: חַמַארַה חום לוהט]

~ פָּע׳ **חָמַר** • פ״י שָׂרַף, צָרַב: ״וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה... וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו״ (סנהדרין ז ב). ״סוֹף סוֹף תַּשְׁמִיעֵנוּ אֶת שְׁאֵלוֹתֶיהָ הַחוֹמְרוֹת אֶת בְּנֵי מֵעֶיהָ״ (קבק, במשעול 396). [לַחְמֹר, חוֹמֵר, יַחְמֹר]

~ נפ׳ **נֶחֱמַר** •, נִשְׂרַף, נֶחֱרַךְ: ״נְטָלוּהוּ (לְהָרָן) וְהִשְׁלִיכוּהוּ לָאוּר וְנֶחֶמְרוּ בְּנֵי־מֵעָיו״ (בראשית רבה לח). ״אִלּוּ הָיָה הִירְשֶׁלִי בּוֹלֵעַ כְּזַיִת מָרוֹר בְּבַת אַחַת – לֹא נֶחֶמְרוּ עֵינָיו וְחָטְמוֹ מִמְּרִירוּת כְּמוֹ מִדִּבְרֵי אִמּוֹ״ (מנדלי מו״ס, קצט). – [לְהֵחָמֵר, נֶחֱמָר, יֵחָמֵר]

~ הִפ׳ **הֶחֱמִיר** •, שָׂרַף, צָרַב: ״אַל תַּחְמִיר מְעֵי דַךְ, וְקֶרֶב עָנִי אַל תַּכְאִיב״ (בן־סירא ד ג). – [לְהַחְמִיר, מַחְמִיר, יַחְמִיר]

~ הת׳ **הִתְחַמֵּר** °, נִצְרַב, נִשְׂרַף: ״מֵעַי מִתְכַּוְּצִים וּמִתְחַמְּרִים״ (שנהר, א 392). – [לְהִתְחַמֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

ה. חמר [ארמית: חֲמַר; ראה ב. חֹמֶר]

~ פָּע׳ **חָמַר** • פ״י עֵרַם, צָבַר יַחַד: ״הַבְּצָלִים שֶׁחֲמָרָן״ (עוקצין ב ה). – [לַחְמֹר אֶת־; חוֹמֵר, יַחְמֹר]

ו. חמר [מן חֲמוֹר]

~ פִּע׳ **חִמֵּר** • פ״י נָהַג בְּהֵמָה, הָלַךְ אַחֲרֵי חֲמוֹר אוֹ אַחֲרֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְזָרְזָם בַּהֲלִיכָתָם: ״הַמְחַמֵּר אַחַר בְּהֶמְתּוֹ״ (שבת קנד.). ״וַאֲנִי יוֹשֵׁב לִי עַל דּוֹכְנִי בָעֲגָלָה... מְחַמֵּר כִּלְאַחַר־יָד אַחַר סוּסַי בַּשּׁוֹט שֶׁבְּיָדִי״ (מנדלי מו״ס, צא). ״הוֹפֵךְ פָּנָיו אֶל הַשְּׁוָרִים, מְחַמֵּר אַחֲרֵיהֶם וּמְזָרְזָם״ (מנדלי מו״ס, סא). ״הֲרֵיהוּ מְחַמֵּר אַחַר סוּסָיו בְּיָד חֲזָקָה״ (שניאור, פאנדרי א 51). – [לְחַמֵּר אַחַר־; מְחַמֵּר, יְ־]

חֵמָר ז׳ [ראה ב.חמר] זֶפֶת־הָאֲדָמָה אַסְפַלְט, מִין עִטְרָן אָטוּם בַּעַל צֶבַע חוּם־שָׁחוֹר, מָצוּי הַרְבֵּה בְּאֵזוֹר יָם הַמֶּלַח: ״וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר״ (בראשית יא ג). הַחֵמָר מְשַׁמֵּשׁ לִזְפִיתַת כְּבִישִׁים, גַּגּוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [חֵמַר־]

א. חֹמֶר, חוֹמֶר ז׳ [ראה ב.חמר] 1. אֲדָמָה דְּבִיקָה וּבִלְתִּי־חֲדִירָה לְמַיִם, עַל־פִּי רֹב אֲדַמְדַּמָּה־חוּמָה, מְשַׁמֶּשֶׁת לַעֲשִׂיַּת לְבֵנִים וּלְקַדָּרוּת: ״בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים״ (שמות א יד). ״אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי־חֹמֶר״ (איוב ד יט). 2 *, עֶצֶם הַדָּבָר, הַיְסוֹדוֹת שֶׁמֵּהֶם עֲשׂוּיִים הַגּוּפִים בַּטֶּבַע: ״וְכַאֲשֶׁר נַחְקֹר עַל הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה, נִמְצָאֵם מְחֻבָּרִים מֵחֹמֶר וְצוּרָה״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). ״מֹשֶׁה שֶׁלִּי... קָרוּץ הוּא מֵחֹמֶר אַחֵר לְגַמְרֵי״ (ביאליק, אריה ח). הָעֵץ הוּא חֹמֶר לְרָהִיטִים, הַבַּרְזֶל – חֹמֶר לְמַסְמְרִים, לְסַכִּינִים וְכוּ׳. הַנְּיָר הוּא חֹמֶר לִכְתִיבָה. חָמְרֵי בִּנְיָן. סִפּוּרִים, מַאֲמָרִים, שִׁירִים וְכוּ׳ הֵם חֹמֶר סִפְרוּתִי. כְּתוֹבוֹת, שְׂרִידֵי בִנְיָנִים, סְפָרִים וְכוּ׳ הֵם חֹמֶר הִיסְטוֹרִי. מֻשָּׂגִים, אִידֵיאוֹת – הֵם חֹמֶר לַמַּחֲשָׁבָה, לַדִּבּוּר. 3 *, גּוּף, דָּבָר גַּשְׁמִי – בְּנִגּוּד לְרוּחַ: ״כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מֻרְכָּב מֵחֹמֶר וָרוּחַ״ (עגנון, אורח 286). – [חֹמֶר־, חֳמָרִים, חָמְרֵי־]

– **חֹמֶר גַּלְמִי** °, חֹמֶר טִבְעִי בִּלְתִּי־מְעֻבָּד, הַמְשַׁמֵּשׁ לַעֲשִׂיַּת כֵּלִים וּסְחוֹרוֹת לְמִינֵיהֶם: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת מְעַבֵּד אֶת הַחֳמָרִים הַגַּלְמִיִּים.

– **חֹמֶר הִיּוּלִי** * (~ **קַדְמוֹן** *, ~ **רִאשׁוֹן** *), [בפילוסופיה של ימי־הביניים] הַחֹמֶר הַיְסוֹדִי שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹצְרוּ כָּל הַגּוּפִים בָּעוֹלָם.

– **חֹמֶר־חוֹתָם°** [שאול מן איוב לח יד] חֹמֶר מְיֻחָד הַמִּתְרַכֵּךְ אַגַּב חִמּוּם וּמְשַׁמֵּשׁ לְהַטְבִּיעַ בּוֹ חוֹתֶמֶת [ראה גם **חוֹתָם** ושם יתר פירוט]

– **חֹמֶר־נֶפֶץ°**, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים, נוֹזְלִים אוֹ מוּצָקִים, שֶׁהַפְעָלָתָם עַל־יְדֵי מַכָּה אוֹ עַל־יְדֵי נִיצוֹץ מְבִיאָה אוֹתָם לִידֵי הִתְפּוֹצְצוּת הַרְסָנִית [ראה יתר פירוט בערך **נֶפֶץ**]

– **כַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר**, מָשָׁל לְדָבָר אוֹ לְאִישׁ הַנָּתוּן כֻּלּוֹ בִּידֵי מִישֶׁהוּ הַמְכַוֵּן אוֹתוֹ וְעוֹשֶׂה בּוֹ כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ: "הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר, כֵּן־אַתֶּם בְּיָדִי, בֵּית יִשְׂרָאֵל" (ירמיה יח ו).

ב. **חֹמֶר, חומר** ז׳ [ראה ה. חמר] עֲרֵמָה, צִבּוּר, גַּל: "וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים... וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִים" (שמות ח ט–י). "דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ, חֹמֶר מַיִם רַבִּים" (חבקוק, ג טו). – [חֹמֶר־, חֳמָרִים, חָמְרֵי־]

ג. **חֹמֶר, חומר** ז׳ [אוגריתית: **חמר**; אכדית: imeru] מִדָּה קְדוּמָה לַיָּבֵשׁ וְלַלַּח, כּוֹר; הַחֹמֶר מֵכִיל עֶשֶׂר אֵיפוֹת אוֹ שְׁלוֹשִׁים סְאָה (בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ 395.5 לִיטֶר): "וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה" (יחזקאל מה יא). "וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים" (הושע ג ב). – [חֹמֶר־, חֳמָרִים, חָמְרֵי־]

ד. **חֹמֶר, חומר** ז׳ [מן ג. חמר] חֻמְרָה, קֹשִׁי, הַכְבָּדָה, הַקְפָּדָה יְתֵרָה: "דִּבְרֵי תוֹרָה יֵשׁ בָּהֶן אִסּוּר וְיֵשׁ בָּהֶן הֶתֵּר, יֵשׁ בָּהֶן קַלִּים וְיֵשׁ בָּהֶן חֲמוּרִין, אֲבָל דִּבְרֵי סוֹפְרִים כֻּלָּן חֹמֶר" (ירושלמי סנהדרין ל א). "זֶה חֹמֶר בָּאָדָם מִבַּשּׁוֹר, שֶׁהָאָדָם מְשַׁלֵּם... וְשׁוֹר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם" (בבא קמא ח ב). "(הָעוֹשֶׂה) מִקֻּלֵּי בֵּית־שַׁמַּאי וּמִקֻּלֵּי בֵּית־הִלֵּל – רָשָׁע; מֵחֻמְרֵי בֵּית־שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵּית־הִלֵּל – עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: ׳הַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ׳" (חולין מג:). "הַקְּצִינִים וְהַמַּלָּחִים הִתְרוֹצְצוּ אָנֶה וָאָנָה מַחֲרִישִׁים וּמְתוּחִים, מִתּוֹךְ הַבָּעָה שֶׁל חֹמֶר הַשָּׁעָה בִּפְנֵיהֶם הַנֻּקְשִׁים" (ברקוביץ, הראשונים שלא). – [חֹמֶר־, חֳמָרִים, חָמְרֵי־]

– **בְּכָל חֹמֶר הַדִּין°**, מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה יְתֵרָה, לְלֹא כָּל רַחֲמָנוּת: הַשּׁוֹפֵט נָהַג בַּנֶּאֱשָׁם בְּכָל חֹמֶר הַדִּין.

– **קַל וָחֹמֶר•** (**קֹל וָחֹמֶר•, קַל וְחָמוּר•**) [בהלכה ובתורת ההיגיון] דֶּרֶךְ הֶגְיוֹנִית לְהַקִּישׁ מִן הַדָּבָר הַקַּל עַל הַדָּבָר הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ: אִם לְגַבֵּי הַדָּבָר הַקַּל אָנוּ נוֹהֲגִים כָּךְ – לְגַבֵּי הַדָּבָר הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? "קַל וָחֹמֶר" הִיא אַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן: "וּרְקִיקָה (אֲסוּרָה בַּמִּקְדָּשׁ) מִקַּל וָחֹמֶר: וּמַה מִּנְעָל, שֶׁאֵין בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן, אָמְרָה תוֹרָה: ׳אַל תִּכָּנֵס בְּמִנְעָל׳ – קַל וָחֹמֶר לִרְקִיקָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן!" (תוספתא ברכות ז יט). "עָפָר אֲנִי בְּחַיַּי – קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי!" (ברכות יז.). – [קַלִּים וַחֲמוּרִים]

– **קַל־וָחֹמֶר בֶּן קַל־וָחֹמֶר•** (**בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל קַל־וָחֹמֶר**)**•** [על־יסוד זבחים נ:] קַל־וָחֹמֶר כָּפוּל וּמְכֻפָּל, דָּבָר הֶגְיוֹנִי וְסָבִיר לְלֹא כָּל סָפֵק!

– **קַל־וָחֹמֶר שֶׁל חֹשֶׁךְ•** (בראשית רבה כג), כִּנּוּי לְקַל־וָחֹמֶר שֶׁהֶגְיוֹנוֹ מְסֻלָּף אוֹ מְהֻפָּךְ, מֵעֵין סוֹפִיזְם: קַל־וָחֹמֶר שֶׁל־חֹשֶׁךְ הוּא, לְמָשָׁל, הַמִּשְׁפָּט הַהֲלָצִי הַבָּא: "וּמַה נּוֹצָה אַחַת קָשֶׁה לִשְׁכַּב עָלֶיהָ, קַל וָחֹמֶר לְכַר מָלֵא נוֹצוֹת!"

ה. **חֹמֶר•, חומר** ז׳ [נוסח אחר: הֹמֶר] דְּרָשָׁה, חִדּוּד, דְּרוּשׁ נָאֶה וּמְשַׁעֲשֵׁעַ: "וּמָה רָאֲתָה אֹזֶן שֶׁתֵּרָצַע מִכָּל אֵבָרִים? הָיָה רַבָּן יוֹחָנָן אוֹמְרָהּ כְּמִין חֹמֶר: אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה ׳לֹא תִגְנֹב!׳ וְהָלַךְ וְגָנַב – הִיא תֵּרָצַע מִכָּל אֵבָרָיו" (מכילתא משפטים ב). – [חֹמֶר־]

חֶמֶר ז׳ [מן א. חמר תסס; אוגריתית: **חמר** יין; ארמית: **חַמְרָא**] שֵׁם מְלִיצִי לַיַּיִן: "וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר" (דברים לב יד). "כֶּרֶם חֶמֶר" (ישעיה כז ב). "הַרְבֵּה חֶמֶר לִכְסִיל מוֹקֵשׁ" (בן־סירא לא ג). "וַחֲלוֹמוֹת קְסָמִים בִּי יִתְסְסוּ כְּחֶמֶר" (שמעוני, הביבר 206). – [חֶמֶר־, חַמְרוֹ]

חַמָּר• ז׳ [מן א. חמר, חִמֵּר] (בבא מציעא ו א) נוֹהֵג חֲמוֹר. – [חַמַּר־ חַמָּרִים, חַמָּרֵי־]

– **חַמָּר־גַּמָּל•** (עירובין ג ד), מְשַׁל־חֲכָמִים עַל מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו לְבַצֵּעַ בְּבַת אַחַת שְׁתֵּי פְּעֻלּוֹת מְנֻגָּדוֹת זוֹ לְזוֹ: אִם רְצוֹנוֹ לְהַצְלִיחַ, אֵין לוֹ בְּרֵרָה אֶלָּא לִבְחֹר בְּדֶרֶךְ בֵּינוֹנִית בֵּין שְׁתֵּיהֶן [הנוהג את החמור הולך מאחוריו ומזרזו במקל שבידו, ואילו מי שנוהג את הגמל עליו ללכת לפניו ולמשכו אחריו באפסר! הרוצה לנהוג חמור וגמל יחד חייב אפוא ללכת בין שניהם ולהסתגל לדרך ההליכה הבינונית של שתי הבהמות]: "וְהָיוּ מַכְעִיסִים וּבָאִים עַד שֶׁעֲשׂוּנִי חַמָּר־גַּמָּל, זֶה מוֹשֵׁךְ אוֹתִי לְכָאן, וְזֶה לְכָאן" (מגדלי מו״ס, תיד).

חַמְרָא• ז׳ [ארמית] יַיִן [רווח במימרות:]

– **חַמְרָא לְמָרֵהּ, טִיבוּתָא לְשָׁקְיֵהּ•** (בבא קמא צב:) (= הַיַּיִן לִבְעָלָיו, הַתּוֹדָה לְמַשְׁקֵהוּ), בְּנֵי־אָדָם מַכִּירִים בְּדֶרֶךְ כְּלָל טוֹבָה לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ וְאֵינָם מַשְׁגִּיחִים בִּמְקוֹר הַטּוֹבָה.

– **כְּחַמְרָא עַל דּוּרְדַּיָּא•** (מגילה יב:), כַּיַּיִן הַשּׁוֹקֵט אֶל שְׁמָרָיו: "הַתּוֹרָה לֹא נִתְּנָה לִקְפֹּא כְּחַמְרָא עַל דּוּרְדַּיָּא, אֶלָּא לְהִתְחַדֵּשׁ" (סוקולוב, במראות 48).

– **חַמְרָא בַּר חַלָּא•** [על־פי ירושלמי מעשרות ג ד], יַיִן בֶּן חֹמֶץ, מָשָׁל לְצַדִּיק בֶּן רָשָׁע: "וְנֶאֱנַח וְקָרָא עַל נֶכְדּוֹ: חַמְרָא בַּר חַלָּא" (יהודה שטינברג, קכא).

חֻמְרָה•, חומרה נ׳ [מן ג. חמר, ראה חֲמוּרָה] קֹשִׁי, הַגְבָּלָה, הַקְפָּדָה יְתֵרָה, תּוֹסֶפֶת אִסּוּר: "וַהֲלֹא קֻלּוֹתָיו שֶׁל אַחְאָב הֵם כְּחֻמְרוֹתָיו שֶׁל יָרָבְעָם, וְלָמָּה נִמְנָה יָרָבְעָם תְּחִלָּה?" (ירושלמי סנהדרין כח ב). "כְּמִצְוָה שֶׁהִתְבָּאֵר לְךָ חֻמְרָתָהּ" (פירוש המשניות לרמב״ם, אבות ב א). "רַב מְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּחֻמְרָא חֲדָשָׁה" (יל״ג, שירה כג). "הַמֶּמְשָׁלָה הָרוּסִית הָיְתָה מַחְמִירָה חֻמְרָה רַבָּה בְּנוֹגֵעַ לְצְעִירֵי יִשְׂרָאֵל" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 110). "אֵין לְהִתָּפֵס לְחֻמְרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ" (אבינרי, יד 162). פָּנָיו הִבִּיעוּ חֻמְרָה יְתֵרָה. – [חֻמְרַת־, חֻמְרוֹת]

– **חֻמְרֵי־חֻמְרוֹת°**, חֻמְרוֹת וְהַקְפָּדוֹת יְתֵרוֹת: "וְגַם הַזְּכִיּוֹת... נִתְּנוּ בְּצָרוּת־עַיִן... בְּקַמְּצָנוּת וּבְדִקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת וְחֻמְרֵי־חֻמְרוֹת" (סוקולוב, אישים 505).

חַמְרָה° נ׳ [ערבית, מן אַחְמַר אדום] אֲדָמָה בַּעֲלַת צֶבַע אָדֹם, מְצוּיָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעִקָּר בִּרְצוּעַת הַחוֹף. – [חַמְרַת־, חַמְרוֹת]

חַמָּרוּת∴ נ׳ [מן חַמָּר] נְהִיגַת חֲמוֹר, נְהִיגַת בְּהֵמָה. – [חַמָּרוּת־]

חָמְרִי∴, חומרי ת׳ [מן א. חֹמֶר] 1 •, גּוּפָנִי, גַּשְׁמִי, לְהַבְדִּיל מִן "רוּחָנִי": "לִהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ בִּלְתִּי־חָמְרִית" (גבירול, מאמר על הנפש). "וְיִהְיֶה (אֱלֹהִים) מְרֻחָק וּמְשֻׁלָּל מִכָּל עִנְיַן חָמְרִי" (אלדבי, שבילי אמונה א). "עַד הֵיכָן מַגִּיעַ כֹּחֵנוּ הַחָמְרִי וְהַמּוּסָרִי לִבְנוֹת אֶת הַבַּיִת הַלְּאֻמִּי" (אחד העם, י). "פְּדוּת הָרוּחַ קוֹדֶמֶת לִגְאֻלָּה חָמְרִית"

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר זכר;

(מנדלי מו"ס, תלב). 2 °, כַּלְכָּלִי, שֶׁהוּא בִּתְחוּם הַמִּחְיָה וְהַפַּרְנָסָה: מַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל פְּלוֹנִי טוֹב. – [חָמְרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

חַמְרִיָּה° נ׳ [מערבית: אַחְמַר אדום] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַסִּבְּכִיִּים (Erythropygia galactotes). גְּדוֹלָה בְּמִקְצָת מִן הַדְּרוֹר. צִבְעָהּ אֲדַמְדַּם־חוּם, נוֹצוֹת זְנָבָהּ לְבָנוֹת בִּקְצוֹתֵיהֶן וּבָהֶן כֶּתֶם שָׁחוֹר סָמוּךְ לַקָּצֶה. מַקּוֹרָהּ דַּק וְחָזָק. שׁוֹכֶנֶת בֵּין שִׂיחִים וְנִזּוֹנָה בַּחֲרָקִים. בְּדַלְּגָהּ בֵּין הָעֲנָפִים הִיא מְרִימָה וּמוֹרִידָה חֲלִיפוֹת אֶת זְנָבָהּ וּפוֹרֶשֶׂת אוֹתוֹ כִּמְנִיפָה. אֵינָהּ יַצִּיבָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: הִיא בָּאָה בְּאָבִיב וְדוֹגֶרֶת בַּקַּיִץ. שִׁירָתָהּ עֲרֵבָה. – [חַמְרִיַּת־, ־יּוֹת]

חמריה (1/8)

חָמְרִיּוּת*, **חומריות** נ׳ [מן חָמְרִי] גּוּפָנִיּוּת, גַּשְׁמִיּוּת – לְהַבְדִּיל מִן "רוּחָנִיּוּת": "נִפְרַד (משֶׁה) מֵהַחָמְרִיּוּת וְהַתַּאֲווֹת הַחָמְרִיּוֹת" (אברבנאל, יתרו). פְּלוֹנִי אִישׁ־מַעֲשֶׂה הוּא וְשָׁקוּעַ כֻּלּוֹ בְּחָמְרִיּוּת. – [חָמְרִיּוּת־]

חמרמר [ראה ד. חמר]

~ פִּע׳ **חֳמַרְמַר** פ"ע 1. נֶחֱרַךְ, נִצְרַב, נִשְׂרַף: "מֵעַי חֳמַרְמָרוּ, נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי" (איכה א כ). 2. [בהשאלה] הִתְאַדֵּם: "פָּנַי חֳמַרְמְרוּ מִנִּי־בֶכִי" (איוב טז טז). "הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה. עָנָן וַעֲרָפֶל מִתְאַדְּמִים בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם... פְּנֵי הַשָּׁמַיִם חֳמַרְמְרוּ" (מנדלי מו"ס, קעז). "אֵיכָה שָׁמֵם עֲלֵיהֶם נָוָם... אֵיכָה חֳמַרְמְרוּ כְּתָלָיו" (ביאליק, שבעה). "אֲכַלְתֶּם קֹרַח עַרְבוֹת צָפוֹן וּבְצִיּוֹת לַהַב חֳמַרְמַרְתֶּם" (שמעוני, שירים א שיח). [חֳמַרְמֹר; חֳמַרְמְרוּ]

~ הת׳ **נִתְחֲמַרְמֵר***, 1. חֳמַרְמַר, נֶחֱרַךְ, נִשְׂרַף: "דֶּרֶךְ בְּנֵי־מֵעַיִם כְּשֶׁמַּשְׁלִיכָם אָדָם לָאוֹר הֵם כּוֹוִיצִים וּמִתְחֲמַרְמְרִים" (רש"י איכה ב יא). 2 ° [בהשאלה] הֶאְדִּים, הִסְמִיק: "רְאוּ נָא, אַחִים, מַה הִתְיַחֵם הַנָּגִיד הַזֶּה וּמַה נִּתְחֲמַרְמְרוּ פָּנָיו" (מנדלי מו"ס, קיח). – [לְהִתְחַמַרְמֵר, מִתְ־, יִתְחַמַרְמֵר]

חֲמַרְמַר° ת׳ [מן חמרמר, חֳמַרְמַר] חָרוּךְ, שָׂרוּף [ובהשאלה] אָדֹם: "בִּפְנֵיהֶם הַחֲמַרְמָרִים מִבְּכִי דָּמוּ יוֹתֵר לַחֲבוּרָה שֶׁל אֲבֵלִים" (ביאליק, החצוצרה ד). "עַתָּה הוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ חֲמַרְמֶרֶת וּקְמוּטָה בְּתוֹךְ הַגֶּטוֹ" (סוקולוב, במראות 449). "בְּתַעַר תַּאֲוָה חֲמַרְמֶרֶת־דָּם" (טבנקין, שירים 141). – [חֲמַרְמֶרֶת, ־מָרִים, ־וֹת]

חֲמַרְמָרוּת* נ׳ [מן חֲמַרְמַר] שְׂרֵפָה, צְרִיבָה [ובהשאלה] תְּסִיסָה: "כָּל הַחֲמַרְמָרוּת שֶׁל יֵין הַמַּאֲוַיִּים הַמְסֻעָרִים אֶת הַבְּרִיּוֹת מִבְּרֵאשִׁית" (שטיינמן, צרור 106). – [־רוּת־]

חַמְרָן° ז׳ [מן א.חֹמֶר] שֵׁם עִבְרִי לַאֲלוּמִינְיוּם. רְאֵה אֲלוּמִינְיוּם.

חָמְרָן°, **חומרן** תו"ז [מן ג. חֹמֶר] מָטֶרְיָאלִיסְט, הַדּוֹגֵל בְּשִׁיטַת הֶחָמְרָנוּת בַּטֶּבַע וּבַהִתְפַּתְּחוּת הַהִיסְטוֹרִית [ראה חָמְרָנוּת] – [חָמְרַן־, חָמְרָנִים, חָמְרָנֵי־, חָמְרָנִית, הֶחָמְרָנִיּוֹת]

חמרן [מן ב. חָמְרָן]

~ פִּע׳ **חִמְרֵן°** פ"י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא חָמְרָנִי, טָבַע חוֹתָם שֶׁל חָמְרָנוּת: מְסִבּוֹת הַחַיִּים חִמְרְנוּ אֶת הַשְׁקָפוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ. – [לְחַמְרֵן, מְ־, יְ־]

חָמְרָנוּת°, **חומרנות** נ׳ [מן ב. חָמְרָן] 1. מָטֶרְיָאלִיזְם, הַהַשְׁקָפָה הַפִילוֹסוֹפִית כִּי הַחֹמֶר הוּא הַיְסוֹד הַמַּכְרִיעַ בַּטֶּבַע, כָּל עִנְיְנֵי הָרוּחַ וְהַמַּחֲשָׁבָה מְיֻסָּדִים עַל הַחֹמֶר. הַהַשְׁקָפָה הַמְנֻגֶּדֶת – אִידֵיאָלִיזְם: "מִתּוֹךְ הַהֲוָיָה בָּאָה הַכְּחָשָׁה בִּמְצִיאוּת הָרוּחָנִי, וְתוֹצְאָתָהּ הַסּוֹפִית הִיא חָמְרָנוּת" (קלוזנר, הספרות ב 169). 2. גַּשְׁמִיּוּת, הַעֲדָפַת הַחַיִּים הַחָמְרִיִּים וְהַנּוֹחִיּוּת עַל חַיֵּי הָרוּחַ וְהַמּוּסָר: "אֹרַח־חַיִּים מֻפְקָר וַעֲבַרְיָנִי הִשְׁרָה בְּתוֹכוֹ חָמְרָנוּת גַּסָּה" (ליסיצקי, תולדות 90). – [חָמְרָנוּת־]

חָמְרָנִי°, **חומרני** ת׳ [מן חָמְרָנוּת] 1. הַמַּחֲזִיק בְּשִׁיטַת הֶחָמְרָנוּת, מָטֶרְיָאלִיסְטִי. 2. רוֹדֵף אַחֲרֵי הָעִנְיָנִים הַחָמְרִיִּים בָּעוֹלָם, מַעֲדִיף אֶת הַהֲנָאָה וְהַתּוֹעֶלֶת הַחָמְרִית עַל עֲרָכִים רוּחָנִיִּים: "הַדּוֹר הַצָּעִיר שֶׁל יָמֵינוּ, שֶׁהוּא חָמְרָנִי וְלֹא אִידֵיאָלִים" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 133). – [חָמְרָנִית, חָמְרָנִיִּים, חָמְרָנִיּוֹת]

חַמֶּרֶת* נ׳ [מן חֲמוֹר] אֹרְחַת חֲמוֹרִים, שְׁיָרָה שֶׁל חֲמוֹרִים: "הַחַמֶּרֶת וְהַגַּמֶּלֶת הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם" (סנהדרין י ה). "כָּאן טוֹעֲנִים גַּמֶּלֶת שֶׁלּוֹ וְחַמֶּרֶת שֶׁלּוֹ" (שמיר, מלך 213). – [חַמֶּרֶת־, חַמָּרוֹת, חַמְּרוֹת־]

חָמֵשׁ ש"מ [אוגריתית: חמש; אכדית: ḫamšu; ארמית: חֲמֵשׁ; ערבית: חַ׳מְס, חַ׳מְסַה] הַמִּסְפָּר 5 לִנְקֵבָה: "חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב" (שמות כז א). חָמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת בַּיָּד. – [חֲמֵשׁ־; חֲמִשְׁתָּן]

– **חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה**, 15: "חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה" (בראשית ה י).

– **חֲמִשְׁתָּן°**, הֵן הֶחָמֵשׁ בְּיַחַד: דִּינָה וְאַרְבַּע חַבְרוֹתֶיהָ יָצְאוּ חֲמִשְׁתָּן לְטִיּוּל.

– **חָמֵשׁ־חָמֵשׁ°** [בלשון-הדיבור], מְצֻיָּן! נֶהְדָּר!: "אֲנִי מֵתָה אַחֲרֵי מִקְלַחַת... הָיִיתִי מַרְגִּישָׁה חָמֵשׁ־חָמֵשׁ!" (בר־יוסף, בני 163).

א. **חֹמֶשׁ**, **חומש** ז׳ [מן חָמֵשׁ; ערבית: חֻ׳מְס] 1. חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה, חֲמִישִׁית, $\frac{1}{5}$: "וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק... לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ" (בראשית מז כו). "נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ" (בבא קמא ט ו). בַּשָּׁלֵם חֲמִשָּׁה חֳמָשִׁים. 2•. כָּל אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת חֶלְקֵי הַתּוֹרָה – ראה חֻמָּשׁ. – [חֹמֶשׁ־, חָמְשׁוֹ; חֳמָשִׁים, חָמְשֵׁי־]

ב. **חֹמֶשׁ**, **חומש** ז׳ [סורית: חוּמְשָׁא בטן] מְקוֹם הַחֲלָצַיִם, הַמָּקוֹם הָרַךְ בַּגּוּף שֶׁבֵּין הַצְּלָעוֹת לַיָּרֵךְ: "וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ" (שמואל ב ב כג). – [חֹמֶשׁ־, חָמְשׁוֹ]

– **הִכָּהוּ אֶל הַחֹמֶשׁ** [בהשאלה מן הנ"ל] הִכָּהוּ מַכָּה מַכְרַעַת.

חֻמָּשׁ, **חומש*** ז׳ [מן חֹמֶשׁ] כָּל אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת סִפְרֵי הַתּוֹרָה: בְּרֵאשִׁית, שְׁמוֹת, וַיִּקְרָא, בְּמִדְבַּר, דְּבָרִים (ירושלמי מגילה עג ד). – [חֻמַּשׁ־, חֻמָּשִׁים, חֻמְּשֵׁי־]

א. **חמש** [מן חָמֵשׁ]

~ פִּע׳ **חִמֵּשׁ** פ"י 1. חִלֵּק לַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים: "וְחִמֵּשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם" (בראשית כא לד). 2 °. כָּפַל מִסְפָּר חָמֵשׁ פְּעָמִים, הִגְדִּיל פִּי חֲמִשָּׁה: אִם נְחַמֵּשׁ שֶׁבַע, נְקַבֵּל שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ. – [לְחַמֵּשׁ, מְ־, יְחַמֵּשׁ־]

~ פֻּע׳ **חֻמַּשׁ***, 1•. חֻלַּק לַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. 2°. נִכְפַּל בְּחָמֵשׁ. [ראה עוד ערך מְחֻמָּשׁ]. – [מְחֻמָּשׁ, יְחֻמַּשׁ]

~ הפ׳ הֶחֱמִישׁ ^, כָּפַל בַּחֲמִשָּׁה. – [מַחֲמִישׁ, יַחֲמִישׁ]

ב. חמש [המקור לא הוברר]

~ פִּעֵ׳ **חָמַשׁ**° פ״י [במקרא מצוי רק הבינוני־הפעול: חָמוּשׁ] 1. צִיֵּד בְּנֶשֶׁק: הַנַּשָּׁק חָמַשׁ אֶת חַיָּלֵי הַכִּתָּה. 2. צִיֵּד פָּגָז, רִמּוֹן וְכוּ׳ בְּמַנְגְּנוֹן־הַפְעָלָה לַהֲכִינוֹ לְהִתְפּוֹצְצוּת. –[לַחְמֹשׁ, חוֹמֵשׁ, יַחְמֹשׁ]

~ נפ׳ **נֶחֱמַשׁ**°, צֻיַּד: ״אַךְ לְמַעַן עֲלוֹת אֶל הַר מְרוֹם־הָרִים זֶה... לֹא הִסְפִּיק לְהִצְטַיֵּד וּלְהֵחָמֵשׁ כָּל צָרְכּוֹ״ (סוקולוב, אישים 251). [לְהֵחָמֵשׁ, נֶחֱמָשׁ, יֵחָמֵשׁ]

~ פִּעֵ׳ **חִמֵּשׁ** ^ פ״י זִיֵּן, צִיֵּד: ״לָטַשְׁתִּי אֶת עֵינַי וְחִמַּשְׁתִּי אוֹתָן בִּכְלֵי־צוֹפִים״ (סוקולוב, במראות 251). – [לְחַמֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חֻמַּשׁ** ^, צֻיַּד, זֻיַּן: ״לֹא הָיוּ מְחֻמָּשִׁין לָהֶם כָּל מַה שֶּׁצְּרִיכִין״ (רש״י שמות יג יח). –[מְחֻמָּשׁ, יְחֻמַּשׁ]

~ הת׳ **הִתְחַמֵּשׁ** ^, הִזְדַּיֵּן, הִצְטַיֵּד: ״אֵין טוֹב לֶאֱנוֹשׁ מֵהִתְחַמֵּשׁ בְּיִרְאַת מָעֻזּוֹ״ (שבתי, שחרית ב׳ ראש־השנה). –[לְהִתְחַמֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

חִמֵּשׁ°, חימש ז׳ [מן חָמֵשׁ] בֶּן הַדּוֹר הַחֲמִישִׁי לְמִישֶׁהוּ: ״בֶּן־רִבֵּעִים אוֹ בֶּן־חִמֵּשִׁים״ (ביאליק, תר׳ קישוט שיג). – [חִמֵּשׁ־, חִמֵּשִׁים, חִמֵּשֵׁי־]

חַמְשָׁה° נ׳ [מן חָמֵשׁ] 1. טוּר אוֹ קְבוּצָה שֶׁל חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים אוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: הַצּוֹפִים הִסְתַּדְּרוּ בִּשְׁלָשׁוֹת, רְבָעוֹת וַחֲמָשׁוֹת. 2. מַעֲרֶכֶת חֲמֵשֶׁת הַקַּוִּים לְרִשּׁוּם תָּוֵי־נְגִינָה. – [חַמְשַׁת־, חֲמָשׁוֹת, חַמְשׁוֹת־]

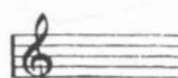
חמשה

חֲמִשָּׁה ש״מ [ראה חָמֵשׁ] הַמִּסְפָּר 5 לִזְכָרִים: ״חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים״ (ויקרא כז ו). ״חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה״ (חגיגה יד.).

– **חֲמֵשֶׁת הַמִּינִים*** (נדרים ז ב), מִינֵי הַדָּגָן הַחַיָּבִים בְּהַפְרָשַׁת חַלָּה: חִטָּה, שְׂעוֹרָה כֻּסֶּמֶת, שִׁיפוֹן, שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל.

– **חֲמִשָּׁה עָשָׂר**, הַמִּסְפָּר 15 לִזְכָרִים: חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים. חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט.

חֲמִשִׁי ת׳ רְאֵה חֲמִישִׁי.

חֲמָשִׁי° ת׳ [מן חָמֵשׁ] 1. בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים. 2 [בדקדוק] שֵׁם אוֹ פֹּעַל בֶּן חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּגוֹן מִלַּת ״שַׁעַטְנֵז״. – [חֲמָשִׁית, חֲמָשִׁיִּים, חֲמָשִׁיּוֹת]

חֲמִשִּׁיָּה, ראה חֲמִישִׁיָּה.

חֲמִשִּׁים, חמישים ש״מ חָמֵשׁ עֲשָׂרוֹת, הַמִּסְפָּר 50 לְזָכָר וְלִנְקֵבָה: ״חֲמִשִּׁים אַמָּה״ (בראשית ו טו). ״חֲמִשִּׁים יוֹם״ (ויקרא כג טז). – [חֲמִשָּׁיו]

– **שַׂר־חֲמִשִּׁים** (שמות יח כא), מְפַקֵּד מַחְלָקָה בַּת חֲמִשִּׁים אִישׁ.

חַמְשִׁיר° ז׳ [חָמֵשׁ + שִׁיר] כִּנּוּי לְשִׁיר עַל נוֹשֵׂא קַלִּיל, שָׁנוּן וּמְשַׁעֲשֵׁעַ, בַּעַל חָמֵשׁ שׁוּרוֹת שֶׁמִּתְחָרְזוֹת בּוֹ שְׁתֵּי הַשּׁוּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַשּׁוּרָה הַחֲמִישִׁית, וְהַשּׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית – עִם הָרְבִיעִית (אַנְגְּלִית: Limerick). –[חַמְשִׁיר־, חַמְשִׁירִים, ־רֵי־]

חַמְשִׁית° נ׳ [מן חָמֵשׁ] 1. קְוִינְטֶט, חֲמִשָּׁה נַגָּנִים אוֹ זַמָּרִים הַמְבַצְּעִים יַחַד יְצִירוֹת מוּסִיקָלִיּוֹת. 2. יְצִירָה מוּסִיקָלִית שֶׁנּוֹעֲדָה לְבִצּוּעַ לַחֲמִשָּׁה כֵּלִים אוֹ לַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת. – [חַמְשִׁית־, חַמְשִׁיּוֹת]

חֵמֶת נ׳ [אוגריתית: חמת; ערבית: חַמִית] נֹאד, שַׂק־עוֹר לְנוֹזְלִים: ״וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת־מַיִם״ (בראשית כא יד). ״חֵמֶת מָלֵא צוֹאָה״ (שבת קנב.). ״נִרְאֲתָה... כְּחֵמֶת מְלֵאָה זוֹהֲמָה רוֹתַחַת״ (ביאליק, אריה ז). – [חֵמַת־, חֶמְתּוֹ; חֲמָתוֹת, חֶמְתוֹת־]

– **חֵמַת־חֲלִילִים*** (כלים כ ב), כְּלִי־נְגִינָה עָשׂוּי שַׂק שֶׁמְּחֻבָּרִים אֵלָיו חֲלִילִים וַאֲבוּבִים.

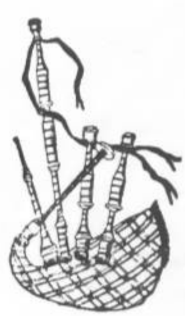
חמת-חלילים סקוטית

– **כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֵמֶת*** (שבת י.), מְשַׁל־חֲכָמִים עַל מִי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹעֶלֶת וּבְרָכָה.

חֲמַת* נ׳ [מן חֵמָה?] [רווח רק בצירוף עם מ׳]

– **מֵחֲמַת***, מִפְּנֵי, מִשּׁוּם, בְּסִבַּת [על־פי רוב סיבה שלילית]: ״עָלוּ בּוֹ צְמָחִים; אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה – חַיָּב, שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה – פָּטוּר״ (בבא קמא ח א). ״מֵתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה״ (חולין ד:). ״שֶׁמָּא אַמַּת קַרְקַע? אָסוּר מֵחֲמַת מֻקְצֶה״ (ביאליק, תאמר אהיה). הָאוֹרֵחַ לֹא בָּא לַמְּסִבָּה מֵחֲמַת חָלְיוֹ [יש מנקדים והוגים: מֵחֲמַת־]

חֵן ז׳ [מן חנן; אוגריתית: חנת] יֹפִי, נֹעַם, נוֹי: ״דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן״ (תהלק י יב). ״הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ״ (תהלים מה ג). ״אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ״ (בראשית יח ג). ״שְׁלֹשָׁה חִנִּין [נוסח אחר: חִנּוֹת] הֵן: חֵן אִשָּׁה בְּעֵינֵי בַעְלָהּ, חֵן מָקוֹם בְּעֵינֵי יוֹשְׁבָיו, חֵן מִקָּח בְּעֵינֵי לוֹקְחָיו״ (ירושלמי יומא מא ב, בבבלי סוטה מז.). ״וְהִנְּכֶם כְּלִילֵי חֵן וָחֶסֶד״ (ביאליק, פרידה). ״וְקֻשְּׁטָה בְּכָל מִינֵי יֹפִי וּבְכָל מִינֵי חִנּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם״ (עגנון, אורח 69). – [חֵן־, חִנּוֹ; חִנִּים, חִנֵּי־, גם חִנּוֹת]

– **אֶבֶן־חֵן** (משלי יז ח), אֶבֶן טוֹבָה וְיָפָה.

– **אֵשֶׁת־חֵן** (משלי יא טז), **טוֹבַת־חֵן** (נחום ג ד), **יַעֲלַת־חֵן** (משלי ה יט), **יְפַת־חֵן**° (ביאליק, יש פושט), תְּאָרִים לְאִשָּׁה יָפָה.

– **חוּט שֶׁל חֵן**° [על־פי ״חוט של חסד״, מגילה יג.] הַבָּעַת נֹעַם, קַו שֶׁל יֹפִי: ״עֵינֵי תְכֵלֶת לָהּ וְחוּט שֶׁל חֵן מָתוּחַ עָלֶיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יט).

– **יוֹדְעֵי חֵן** ^, ראה להלן ח״ן.

– **לִוְיַת־חֵן** (משלי ד ט), קִשּׁוּט נָאֶה, תּוֹסֶפֶת נָאָה. רְאֵה א׳ לִוְיָה.

– **רוּחַ־חֵן**, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וְחִבָּה: ״וְשָׁפַכְתִּי עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים״ (זכריה יב י).

– **שִׂפְתֵי־חֵן***, אִמְרֵי נֹעַם: ״חֵךְ עָרֵב יַרְבֶּה אוֹהֵב, וְשִׂפְתֵי חֵן - שׁוֹאֲלֵי שָׁלוֹם״ (בן־סירא ו ד).

– **מָצָא חֵן בְּעֵינֵי־** (בראשית לג ח), **נָשָׂא חֵן בְּעֵינֵי־** (אסתר ב טו), **הֶעֱלָה חֵן לִפְנֵי־*** (בראשית רבה ט), נִמְצָא טוֹב וְרָצוּי מְאֹד אֵצֶל־, זָכָה לְיַחַס שֶׁל חִבָּה מִצַּד־.

– **נָתַן אֶת חִנּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בְּעֵינֵי־**, הֵבִיא לְכָךְ שֶׁפְּלוֹנִי יִמְצָא חֵן וְיֵרָצֶה בְּעֵינֵי־: ״וַה׳ נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם – וַיַּשְׁאִלוּם״ (שמות יב לו).

– **חֵן חֵן** ^ [שאול מזכריה ד ז: ״תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ״] תּוֹדָה רַבָּה! כָּל הַכָּבוֹד!: ״חֵן חֵן לְנוֹטֵר כַּרְמוֹ״ (יהודה הלוי, לנגיד). ״חֵן חֵן לְמַעֲלָתְךָ עַל שְׁאֵלָתְךָ לִשְׁלוֹם אָבִינוּ״ (אברבנאל, מקץ). ״אָמְרָה מִנָּה: חֵן חֵן, הַנַּגָּר, אֵינִי חֲסֵרָה כְּלוּם״ (עגנון, כפות ריא).

– חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו* (סוטה מז.). 1*. הַתּוֹשָׁבִים מְחַבְּבִים בְּדֶרֶךְ־כְּלָל אֶת מְקוֹם מְגוּרֵיהֶם יוֹתֵר מִמְּקוֹמוֹת אֲחֵרִים. 2° [יש מצטטים מאמר זה בשינוי נושא] הַמָּקוֹם מַשְׁפִּיעַ מִסְּגֻלּוֹתָיו עַל יוֹשְׁבָיו.

– חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ* (סוטה מז.). 1. הַבַּעַל אוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ. 2 [בשינוי הוראה] הַבַּעַל הוּא תִּפְאַרְתָּהּ שֶׁל הָאִשָּׁה.

חֵ״ן ^ ר״ת 1 ^, חָכְמָה נִסְתָּרָה [כנוי לחכמת הקבלה]. 2°, חֵיל־נָשִׁים.

– יוֹדְעֵי חֵ״ן ^, 1, כִּנּוּי לְבַעֲלֵי הַקַּבָּלָה הַבְּקִיאִים בְּחָכְמַת הַנִּסְתָּר. 2° [בהשאלה] מְבִינִים בְּדָבָר, יְחִידֵי־סְגֻלָּה הַבְּקִיאִים בְּתְחוּם מְסֻיָּם: ״עִנְיָן זֶה בָּרוּר רַק לְיוֹדְעֵי חֵ״ן...״

ח״נ ר״ת חָבֵר נִכְבָּד; חֲבֵרָה נִכְבָּדָה (נוסח פנייה במכתב).

חָן°, חאן ז׳ [ערבית: חַ׳אן] מְקוֹם חֲנִיָּה, אַכְסַנְיָה, מְלוֹן אוֹרְחִים, פֻּנְדַּק דְּרָכִים: הֶחָן בַּחֲדֵרָה. ״הַשְּׁבִיל עוֹלֶה בָּהָר... וְחָאן אוֹרְחִים נוֹשָׁן״ (גורי, פרחי 53). – [חָנִים]

חנב [אולי בהיפוך אותיות מן נבח]

~ פָּע׳ **חָנַב** ^ פ״ע פָּעָה, גָּעָה (הַכֶּבֶשׂ): ״שׁוֹר גּוֹעֶה, אַרְיֵה שׁוֹאֵג... כֶּבֶשׂ חוֹנֵב״ (כסא שלמה, ילינק ה 35). – [לַחֲנֹב, חוֹנֵב, יַחֲנֹב]

חנג [מן חִנְגָּא]

~ פָּע׳ **חָנַג** ^ פ״ע רָקַד, כִּרְכֵּר, עָשָׂה חִנְגָּא: ״וְחוֹנְגִים עַל קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים״ (סהל בן מצליח). ״הִלִּי וְחִנְגִי, הַנְּשָׁמָה!״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 255). – [לַחֲנֹג, חוֹנֵג, יַחֲנֹג]

~ פִּע׳ **חִנֵּג** ^ [ארמית: חַנֵּג, תרגום ירושלמי שמות טו כ] פ״ע חָנַג, חָגַג, כִּרְכֵּר וְרָקַד: ״מְזַמְּרִים וּמְחַנְּגִים״ (אודך, שבת א׳ חנוכה). ״נְעָרוֹת חוֹגְגוֹת וּמְחַנְּגוֹת״ (יהודה שטינברג, קסו). – [לְחַנֵּג, מְ־, יְ־]

חִנְגָּא* ז׳ חִנְגָּה*, חינגא נ׳ [ארמית, מן חנג בתוספת נ׳] חֲגִיגָה, שִׂמְחָה, מִשְׁתֶּה [על־פי־רוב בצירוף עם ״הִלּוּלָא״]: ״הִלּוּלֵי וְחִנְגֵּי״ (גיטין נז.). ״הוּא מִתְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם כָּל יָמָיו, וּבִמְקוֹם הִלּוּלָא וְחִנְגָּא שָׁם הוּא״ (מנדלי מו״ס, רכח). ״מִתְהוֹלְלִים וּמְזַמְזְמִים וְעוֹשִׂים חִנְגָּא וְהִלּוּלָא בַּחוּצוֹת״ (מנדלי מו״ס, רנג). ״וַיִּשְׁתּוּ מֵי־דְבַשׁ וְיַיִן לְמַרְבֶּה, וַתְּהִי הִלּוּלָה וְחִנְגָּה לְאַנְשֵׁי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנח). ״הִלּוּלָה וְחִנְגָּה, מְחוֹלוֹת וְרִקּוּדִים, שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן״ (עגנון, כלה תמז). ״לֹא שִׁמֵּשׁ לָהֶם הַשָּׁרָב אֶלָּא אֲמַתְלָה נָאָה לְחִנְגּוֹתֵיהֶם וּלְהִלּוּלוֹתֵיהֶם בַּשָּׂדוֹת״ (סביב, דרך 97). ״גַּם הַיּוֹם עוֹד נֶעֶרָכוֹת תַּהֲלוּכוֹת וְחִנְגּוֹת וְהִלּוּלוֹת״ (קרליבך, הודו 118). [בריבוי ארמי: חִנְגֵּי, בעברית: חִנְגּוֹת]

חנה [אכדית: ḫanute חילות־מצור; ארמית־סורית: חֲנָא נטה; ערבית: חַנַי]

~ פָּע׳ **חָנָה** פ״ע 1. הִפְסִיק הֲלִיכָתוֹ וְנִתְעַכֵּב לִזְמַן מְסֻיָּם בְּמָקוֹם, הֵקִים מַחֲנֶה: ״וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר, וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר״ (שמות יט ב). 2. [חנה על־] שָׂם מָצוֹר עַל־, עָלָה בְּחַיִל לִכְבֹּשׁ: ״וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־יָבֵישׁ גִּלְעָד״ (שמואל א יא א). ״אִם־תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא־יִירָא לִבִּי״ (תהלים כז ג). – [לַחֲנוֹת בְּ־, עַל־; חוֹנֶה, יַחֲנֶה]

~ הִפ׳ **הֶחֱנָה** ^ פ״י 1°, הֶעֱמִיד כְּלִי־רֶכֶב לַחֲנִיָּה: הַנֶּהָג הֶחֱנָה אֶת מְכוֹנִיתוֹ לְיַד הַמַּדְחָן. ״הֶחֱנוּ אֶת הַגִּ׳יפּ לְרַגְלֵי הַתֵּל״ (יזהר, שיירה 47). 2 ^ [בדקדוק ימי־הביניים] עָשָׂה אוֹת חוֹנָה (נָחָה): ״וְלוּ בָּאת לְהַחֲנוֹת (הַיּוּד״ין הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁבְּמִלִּים ״עֵינַי, לְמִידְעַי״) בְּטַלְתָּ הַמִּשְׁקָל״ (תשובות תלמידי מנחם 22). – [לְהַחֲנוֹת אֶת־, מַחֲנֶה, יַחֲנֶה]

~ הֻפ׳ **הָחֳנָה**°, הָעֳמַד לַחֲנִיָּה: הַמְּכוֹנִית הָחָנְתָה בְּשׁוּלֵי הַדֶּרֶךְ. – [מָחֳנֶה, יָחֳנֶה]

– חָנָה הַיּוֹם (שופטים יט ט), הַיּוֹם נָטָה, הִתְחִיל לַעֲרֹב.

– (אוֹת) חוֹנָה ^ [בדקדוק ימי־הביניים] אוֹת נָחָה, בְּלֹא תְּנוּעָה: ״לְאַנְשֵׁי לְשׁוֹן הָעֶרֶב לֹא יָנִיעוּ הַחוֹנָה וְלֹא יַשְׁמִיעוּ מֵהַנָּע חוֹנָה״ (תשובות תלמידי מנחם 23).

חִנָּה°, חינה נ׳ [ערבית: חִנָּא] תַּמְרוּק רוֹוֵחַ אֵצֶל נְשֵׁי הַמִּזְרָח לִצְבִיעַת הַשֵּׂעָר אוֹ הַצִּפָּרְנַיִם, בְּצֶבַע צָהֹב אוֹ אָדֹם, מוּפָק מִן הֶעָלִים שֶׁל אֶחָד מִשִּׂיחֵי הַכֹּפֶר בְּשֵׁם זֶה הַגְּדֵלִים בְּמִצְרַיִם, בְּהֹדוּ, בִּצְפוֹן־אַפְרִיקָה וְעוֹד.

חָנוּט תו״ז [מן א. חנט, חָנַט] 1, מוּמְיָה, גְּוִיָּה שֶׁהִתְקִינָה בְּסַמְמָנֵי רְפוּאָה שׁוֹנִים וּמְיֻחָדִים הַמּוֹנְעִים אֶת הָרִקָּבוֹן: ״וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת יִשְׂרָאֵל, וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם, כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים״ (בראשית נ ג). ״הַחֲנוּטִים שֶׁחוֹנְטִין אוֹתָם בְּכַמָּה מִינֵי סַמִּים כְּדֵי לְהַעֲמִיד צוּרָתוֹ וְגוּפוֹ״ (רדב״ז, שאלות ותשובות תקמח). 2° [בהשאלה] קָפוּא, מְאֻבָּן, שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים: ״אֵלּוּ שֶׁסְּבוּרִים לְהַחֲיוֹת וּלְהַפְרוֹת... לָשׁוֹן חֲנוּטָה״ (ביאליק, חבלי לשון). ״בּוֹז יָבוּזוּ לַחֲלוֹמֵךְ וּלְשֵׁשֵׁךְ אֶל גִּיל חֲנוּטֵי בָשָׂר וָרוּחַ וְרוֹפְאֵי־אֱלִיל״ (טשרניחובסקי, שירים 58). – [חֲנוּטָה, חֲנוּטִים, חֲנוּטוֹת]

חנוט (מומיה)

חִנּוּט° ז׳ רְאֵה חֲנִיטָה.

חָנוּי° ת׳ [מן חנה, חָנָה] שֶׁהֶחֱנוּ אוֹתוֹ, נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל חֲנִיָּה: אוֹפַנּוֹעַ חָנוּי לְיַד הַמִּדְרָכָה. מְכוֹנִית חֲנוּיָה לְיַד הַמַּדְחָן. – [חֲנוּיָה, חֲנוּיִים, ־יוֹת]

חֲנוּיָה° נ׳ [מן חָנוּת] חֲנוּת קְטַנָּה: ״וּלְאַחַר מִכֵּן... פָּתַח... חֲנוּיָה שֶׁל סִדְקִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 123). – [חֲנוּיַת־, חֲנוּיוֹת]

חִנּוּךְ*, חינוך ז׳ [מן חנך, חִנֵּךְ] 1°, הַקְנָיַת הֶרְגֵּלִים, דַּרְכֵי חֲשִׁיבָה וְהִתְנַהֲגוּת; פִּתּוּחַ הַמִּדּוֹת, הָאֹפִי וְהַכְּשָׁרִים הָרוּחָנִיִּים שֶׁל הַחֲנִיכִים בְּהֶתְאֵם לְמַטָּרָה אִידֵיאָלִית מְסֻיֶּמֶת (לְהַבְדִּיל מִן ״הוֹרָאָה״, שֶׁעִקָּרָהּ הַקְנָיַת יְדִיעוֹת וְהַשְׂכָּלָה): חִנּוּךְ הַיְלָדִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר. חִנּוּךְ לְחַיֵּי חֶבְרָה. חִנּוּךְ דָּתִי. 2*, אִמּוּן, הַרְגָּלָה מְדֹרֶגֶת בִּדְבַר־מָה: ״תִּינוֹקוֹת אֵין מְעַנִּין אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל מְחַנְּכִין אוֹתָן שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם סָמוּךְ לְפִרְקָן. אֵי זֶה חִנּוּךְ? הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל בְּשְׁתֵּי שָׁעוֹת, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ לְשָׁלֹשׁ״ (יומא פב.). 3*, חֲנֻכָּה, טֶקֶס לְצִיּוּן מִנּוּי, הוֹפָעַת־בְּכוֹרָה, פְּתִיחַת מִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: ״נִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, מֵבִיא שְׁתַּיִם, אַחַת לְחִנּוּכוֹ וְאַחַת לְחוֹבַת הַיּוֹם״ (ירושלמי שקלים ג ד). ״חִנּוּךְ מְנוֹרָה וְנֵרוֹתֶיהָ״ (תורה, מוסף א׳ שבועות). – [חִנּוּךְ־]

– חִנּוּךְ גּוּפָנִי°, פִּתּוּחַ הַבְּרִיאוּת וְהַכֹּשֶׁר הַגּוּפָנִי עַל־יְדֵי הִתְעַמְּלוּת, מִשְׂחֲקֵי סְפּוֹרְט וְכַדּוֹמֶה.

– חִנּוּךְ חוֹבָה°, חֹק מֶמְשַׁלְתִּי הַמְחַיֵּב אֶת הוֹרֵי הַיְלָדִים בְּגִיל מְסֻיָּם לִשְׁלֹחַ אֶת יַלְדֵיהֶם לִלְמוֹד בְּבֵית־סֵפֶר.

– חִנּוּךְ יְסוֹדִי°, תָּכְנִית הַלִּמּוּדִים וְהַפְּעֻלּוֹת הַכְּלוּלִים בְּמִסְגֶּרֶת בֵּית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי (שֵׁשׁ אוֹ שְׁמוֹנֶה שְׁנוֹת הַלִּמּוּדִים הָרִאשׁוֹנוֹת).

– חִנּוּךְ מְיֻחָד°, חִנּוּךְ וְהוֹרָאָה לִילָדִים מְפַגְּרִים אוֹ מֻפְרָעִים.

– חִנּוּךְ מְעֹרָב°, חִנּוּךְ שֶׁל בָּנִים וּבָנוֹת הַלּוֹמְדִים בְּיַחַד.

– חִנּוּךְ מַשְׁלִים°, פְּעֻלּוֹת חִנּוּךְ וְחֶבְרָה הַנִּתָּנוֹת לְתַלְמִידֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר מִחוּץ לְמִסְגֶּרֶת הַלִּמּוּדִים (בִּשְׁעוֹת אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם אוֹ הָעֶרֶב), כְּגוֹן: מוֹעֲדוֹנִים, חוּגִים, תַּחֲרֻיּוֹת וּמִשְׂחֲקֵי־חֶבְרָה.

– חִנּוּךְ תִּיכוֹן°, הַשְׂכָּלָה הַנִּתֶּנֶת בְּמִסְגֶּרֶת בֵּית־הַסֵּפֶר הַתִּיכוֹן (שְׁנוֹת הַלִּמּוּדִים ט–י״ב).

– בֵּית־חִנּוּךְ°, בֵּית־סֵפֶר הַמַּדְגִּישׁ בְּיִחוּד אֶת הַצַּד הַחִנּוּכִי־הַחֶבְרָתִי שֶׁבַּהוֹרָאָה.

– מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת°, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְּרַכֵּז אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַחִנּוּךְ וְהַהוֹרָאָה בְּבָתֵּי־הַסֵּפֶר בַּמְּדִינָה, וְכֵן אֶת פְּעֻלּוֹת הַתַּרְבּוּת לָאֶזְרָחִים.

– שַׂר הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת°, חֲבֵר־מֶמְשָׁלָה הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת.

חָנוּךְ∴ ת׳ [מן חנך, חָנַךְ] מְאֻמָּן, לָמוּד: ״חִשֵּׁב חֲלַשׁ חֵיל חוֹכִים חֲנוּכִים חֲגֹר חֶרֶב טָבֹחַ״ (ינאי, שצ). – [חֲנוּכָה, ־כִים, ־כוֹת]

חנוכה, ראה חֲנֻכָּה.

חִנּוּכִי°, חינוכי ת׳ [מן חִנּוּךְ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַנֵּךְ: פְּעֻלָּה חִנּוּכִית. הַשְׁפָּעָה בְּאֶמְצָעִים חִנּוּכִיִּים. מִשְׂחָקִים חִנּוּכִיִּים. 2. שֶׁעִנְיָנוֹ חִנּוּךְ וְהוֹרָאָה, פֶּדָגוֹגִי: אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה חִנּוּכִית. מוֹסָד חִנּוּכִי. –[חִנּוּכִית, חִנּוּכִיִּים, ־כִיּוֹת]

חנוכיה, ראה חֲנֻכִּיָּה.

חַנּוּן ת׳ [מן חנן] רַחוּם, בַּעַל רַחֲמִים [במקרא ובתפילה רק כתואר לאלוהים]: ״ה׳ ה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן״ (שמות לד ו). ״בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלֹחַ״ (תפילת שמונה־עשרה, סלח). ״בִּי עֲזָבוּנִי לְנַפְשִׁי, אָח חַנּוּן״ (ביאליק, ביום קיץ). – [חַנּוּנָה, חַנּוּנִים, חַנּוּנוֹת]

א. **חָנוּן*** ת׳ [מן חנן, חָנַן] 1*. רַחוּם, אָהוּב, שֶׁחָנְנוּ אוֹתוֹ: ״בָּנֶיךָ הֵם, בְּנֵי חֲנוּנֶיךָ הֵם, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב״ (פסחים פז.). 2°. מָלֵא חֵן, חָדוּר חִבָּה: ״מְפַעְפַּעַת אַהֲבָתָהּ שֶׁל הַמְחַבֶּרֶת שֶׁל הַנְּפָשׁוֹת הַחֲנוּנוֹת הַלָּלוּ״ (קריב, עיונים 51). ״וְאוּלָם יָמִים מוּעָטִים אֵלּוּ טַעַם חָדָשׁ שֶׁל אַהֲבוּת חֲנוּנָה הִטְעִימוּנִי״ (ליסיצקי, תולדות 277). 3°. שֶׁנֻּחַן, שֶׁהָעֲנַק לוֹ מַשֶּׁהוּ יָקָר: ״יֵשׁ בִּזְמַנֵּנוּ יוֹצְרִים־מְסַפְּרִים חֲנוּנֵי־הָאֱלֹהִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁכְּבוֹדָם מְלֹא עוֹלָם״ (קלוזנר, יוצרים ג 262). ״יְצוּר חֲנוּן יֹפִי״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 49). 4°. שֶׁנִּתְּנָה לוֹ חֲנִינָה: הָאֲסִירִים הַחֲנוּנִים נִשְׁלְחוּ לְבָתֵּיהֶם. – [חֲנוּנָה, חֲנוּנִים, ־נוֹת]

ב. **חָנוּן*** ת׳ [אולי מן יַחְנוּן] מְצֻיָּד בְּקִיסָם שֶׁל עֵץ הַיַּחְנוּן הַנָּתוּן בְּחָטְמוֹ (לְשֵׁם גְּרִימַת עִטּוּשׁ): ״וְאֵין הָרְחֵלִים יוֹצְאוֹת חֲנוּנוֹת״ (שבת ה ד). – [חֲנוּנָה, חֲנוּנִים, ־נוֹת]

חִנּוּן°, חינון ז׳ [מן חנן חִנֵּן] 1°. מַתַּן חֲנִינָה: חִנּוּן אֲסִירִים עַל־יְדֵי נְשִׂיא־הַמְּדִינָה. 2*. תְּחִנָּה, תְּפִלָּה: ״זְעָקָה, שַׁוְעָה, נְאָקָה... חִנּוּן״ (ספרי ואתחנן כו). ״חִנּוּן עָרַךְ אָז בְּמַעֲנֶה רַךְ״ (ינאי קטב). 3∴. חֲנִינָה, חֶסֶד: ״יַעֲלֶה יִשְׁעֵנוּ מֵעֶרֶב... וְיֵרָאֶה חִנּוּנֵנוּ עַד עָרֶב״ (יעלה, מעריב יום־כיפור). ״אֲנָשִׁים טוֹבִים אוֹחֲזִים בְּיָדֶיהָ, לוֹחֲשִׁים עָלֶיהָ חִנּוּנִים, פִּיּוּסִים״ (יהודה שטינברג, קמג). ״לֹא מְעַטִּים הֶחֱזִירוּ פְּנֵיהֶם כָּמוֹהוּ בְּאַהֲבָה וּבְחִנּוּן״ (קריב, עיונים 107). –[חִנּוּן־, חִנּוּנִים, חִנּוּנֵי־]

חֶנְוָנוּת°, חנוונות נ׳ [מן חֶנְוָנִי] עִסְקוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי, מִסְחָר זָעִיר, מְכִירַת מַכֹּלֶת וּמִצְרָכִים אֲחֵרִים בְּקִמְעוֹנוּת. – [חֶנְוָנוּת־]

חֶנְוָנִי*, חנווני ז׳ [מן חֲנוּת] בַּעַל חֲנוּת, סוֹחֵר קִמְעוֹנַאי, מוֹכֵר מַכֹּלֶת אוֹ מִצְרָכִים אֲחֵרִים בְּקִמְעוֹנוּת: ״הוֹלֵךְ אָדָם אֵצֶל חֶנְוָנִי הָרָגִיל אֶצְלוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: תֶּן לִי בֵּיצִים וֶאֱגוֹזִים בְּמִנְיָן״ (ביצה ג ח). ״חוּט מֹאזְנַיִם שֶׁל חֶנְוָנִים״ (כלים כט ה). חֶנְוָנִי שֶׁל חֲנוּת־מַכֹּלֶת. – [חֶנְוָנִית, חֶנְוָנִים, חֶנְוָנִיּוֹת]

חנופה, ראה חֲנֻפָּה.

חָנוּק* ת׳ [מן חנק, חָנַק] 1*. לָחוּץ וְסָתוּם בִּגְרוֹנוֹ עַד כְּדֵי הַפְסָקוֹת גְּמוּרָה שֶׁל הַנְּשִׁימָה: ״מְצָאוּהוּ חָנוּק וְתָלוּי בְּאִילָן״ (שמחות ב ג). 2° [בהשאלה] עָמוּם, כָּבוּשׁ, אָטוּם: ״וַיְגַנֵּב אֵלַי יְלֵל חָנוּק״ (ברוידס, שרשים 11). ״קוֹל בְּכִיַּת זְקֵנָה חֲנוּק דִּמְעוֹת עִלְּעָה״ (ליסיצקי, במעלות 5). 3° [בהשאלה, בייחוד בלשון־הדיבור] דָּחוּק מְאֹד, נָתוּן בְּלַחַץ רַב: ״עֲסָקַי רָעִים. הִנְנִי חָנוּק מַמָּשׁ״. – [חֲנוּקָה, חֲנוּקִים, חֲנוּקוֹת]

– חֲנוּקוֹת תה״פ בְּקוֹל חָנוּק: ״בְּלַיְלָה זֶה שָׁמַעְתִּי אֶת בִּכְיֵךְ בַּבֹּקֶר, רְעוֹת וַחֲנוּקוֹת בָּכִית״ (אלתרמן, א 155). ״כָּכָה אִי־אֶפְשָׁר, אָמַר חֲנוּקוֹת, צְרוּדוֹת״ (יזהר, צקלג 236).

חִנּוּק°, חינוק ז׳ [מן חִנֵּק] 1. חֲנִיקָה, מִיתָה עַל־יְדֵי הַפְסָקַת הַנְּשִׁימָה: ״לֹא עִנּוּג וְלֹא פִּנּוּק, לֹא חִנּוּק וְלֹא שִׁנּוּק״ (עגנון, כלה קעד). 2. כִּבּוּשׁ, בְּלִימָה: חִנּוּק הַתַּאֲווֹת. חִנּוּק הַיְּצָרִים. – [חִנּוּק־]

חֲנוּת נ׳ [אולי מן חנה; ארמית: חֲנוּתָא] 1*. בֵּית מִמְכַּר סְחוֹרוֹת לִיחִידִים: ״הַחֲנוּת פְּתוּחָה וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ״ (אבות ג טז). ״חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִין וְשֶׁל צַבָּעִין״ (בבא בתרא ב ג). חֲנוּת־מַכֹּלֶת. חֲנוּת־סְפָרִים. חֲנוּת־פְּרָחִים. 2. מְקוֹם חֲנָיָה אוֹ מִשְׁמָר: ״כִּי בָא יִרְמְיָהוּ אֶל־בֵּית הַבּוֹר וְאֶל־הַחֲנֻיוֹת״ (ירמיה לז טז). – [חֲנוּת־, חֲנֻיּוֹת, חֲנֻיּוֹת־]

– חֲנוּת מְיֻזֶּנֶת*, חֲנוּת מְלֵאָה סְחוֹרוֹת שׁוֹנוֹת וְרַבּוֹת [ובהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם בָּקִי בְּחָכְמוֹת רַבּוֹת, אוֹצָר בָּלוּם: ״רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חֲנוּת מְיֻזֶּנֶת״ (גיטין סז.).

חַנּוֹת נ״ר [מן חנן, חֵן; על־פי תהלים עז י, ראה להלן; ואולי מקור נסמך מן חנה, חִנָּה, כבערבית: חַנָּא חבב, אהב] חֲנִינָא, רַחֲמִים: ״הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל, אִם קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו?״ (תהלים עז י). ״בּוֹאִי, חֲסִי תַּחַת כְּנַף רַחֲמָיו וְחַנּוֹתָיו״ (זרחיה הלוי, על־פי שירמן א 289). ״וַתִּבְטַח עַל חֶמְלָתוֹ וְגֹדֶל חַנּוֹתָיו וְרַחֲמָיו״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳ ג). ״וּבְשָׁכְחָה חַנּוֹת כְּאִשָּׁה, נַפְשָׁהּ בְּאָלָה הֵבִיאָה לִפְקֹד בְּלִי רַחֲמִים עַל בֵּית הַמְרַצְּחִים דְּמֵי אָבִיהָ״ (ביאליק, תר׳ טל קסג). ״עָלַי כֻּלָּהֶם! בְּלִי חַנּוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 192). – [חַנּוֹת־]

חִנְחוּן°, חינחון ז׳ [מן חנחן, חִנְחֵן] גִּנְדּוּר, גִּנּוּנֵי־חֵן, יִפּוּי: ״זֶה לֹא עִנְיָן שֶׁל פְלִירְט וְלֹא עִנְיָן שֶׁל חִנְחוּנֵי חַנּוֹת״ (שנהר, א 229). ״הוֹצִיא קוֹל מִגְּרוֹנוֹ... וּמָשַׁךְ אוֹתוֹ חִנְחוּן וְסִלְסוּל״ (טביב, דרך 72). – [חִנְחוּן־, חִנְחוּנִים, ־נֵי־]

חנחן [מן חנן, חֵן]

~ פִּע׳ **חִנְחֵן**° פעו״י גִּנְדֵּר, עָשָׂה גִּנּוּנֵי־חֵן: ״לַעֲזָאזֵל כָּל אוֹתָן הַשּׁוּלוֹת וְהַצִּיפִּקוֹת... וְיֶתֶר הַמַּהֲגוֹת בָּאַלְחוּט וּמְחַנְחֲנוֹת לָרֹב״ (יזהר, שיירה 58). ״וְהָיָה מְסַלְסֵל וּמְחַנְחֵן בְּקוֹלוֹ״ (טביב, דרך 72). ״הִיא הָיְתָה מְחַנְחֶנֶת אֶת לְבוּשָׁהּ... וְנַעֲשֵׂית חַנָּנִית וּמְשַׁגַּעַת יוֹתֵר״ (שמיר, הוא הלך 52). – [לְחַנְחֵן, מְחַנְחֵן, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַנְחֵן**°, עָשָׂה כּוּנֵי חֵן, הִתְגַּנְדֵּר: "מַה תֹּאמַר לְלִכְלוּכִית מִתְחַנְחֶנֶת זוֹ?" (שניאור, פאנדרי ב). "רִיבָה מִתְחַנְחֶנֶת עִם דוֹד־לְבָבָהּ" (שלונסקי, תר׳ קולא 225). "וּצְחוֹקָהּ בְּצַהֲלַת קוֹל, צָרוּד בְּמִקְצָת וּמִתְחַנְחֵן בִּצְרִידוּתוֹ" (ליסיצקי, תולדות 45). "עֲלוּפָה וּמִתְעַרְסֶלֶת, מִתְיַפָּה וּמִתְחַנְחֶנֶת" (תלמי, לארצי 21). – [לְהִתְחַנְחֵן, מִתְ־, יִתְ־]

א. **חנט** [ארמית: חֲנַט; ערבית: חַנַּט; חִנַאט בושם]

~ פָּע׳ **חָנַט** פ״י שִׁמֵּר גְּוִיָּה בְּסַמְמָנִים שׁוֹנִים הַמְחַסְּנִים אוֹתוֹ מִפְּנֵי רִקָּבוֹן: "וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו, וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל" (בראשית נ ב). – [לַחֲנֹט אֶת־, חוֹנֵט, יַחֲנֹט]

~ נפ׳ **נֶחֱנַט***, שֻׁמַּר (גּוּף מֵת) בְּסַמְמָנֵי־רְפוּאָה שׁוֹנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָקֵב: "זֶה (יַעֲקֹב) נֶחֱנַט וְזֶה (יוֹסֵף) נֶחֱנַט" (בראשית רבה סד). – [לְהֵחָנֵט, נֶחֱנָט, יֵחָנֵט]

ב. **חנט** [ערבית: חַנַּט]

~ פָּע׳ **חָנַט**, 1, פ״י הִתְחִיל לְהַבְשִׁיל פְּרִי הָעֵץ, עִם נְשִׁירַת עֲלֵי הַפְּרִיחָה: "הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ" (שיר השירים ב יג). "אִילָן שֶׁחָנְטוּ פֵּרוֹתָיו... דְּקָלִים וְזֵיתִים וְחָרוּבִין אַף־עַל־פִּי שֶׁחָנְטוּ פֵּרוֹתֵיהֶן קֹדֶם ט״ו בִּשְׁבָט" (ראש השנה טו:). 2 ֿ פ״ע [בהשאלה] נוֹלַד: "זָכוֹר חָנַט מִנּוּ עֲמָלֵקִי" (קליר, זכור איש, שבת זכור). – [לַחֲנֹט, חוֹנֵט, יַחֲנֹט]

~ נפ׳ **נֶחֱנַט** ֿ, 1, הִתְהַוְּתָה רֵאשִׁיתוֹ שֶׁל הַפְּרִי: "וְהִיא שְׁנַת גְּמִירַת הַפְּרִי הַנֶּחֱנָט בַּשְּׁבִיעִית" (ר׳ חננאל ראש השנה טו:). 2, [בהשאלה] נוֹלַד לוֹ: "וּלְשִׁשִּׁים נֶחֱנַט בְּמֵצִיק וּמְשַׁעְשֵׁעַ" (שבתי, שחרית ב׳ ראש השנה). "וְנֶחֱנַט פְּרִי לְמֵאָה, וְנַמְתָּ לוֹ, הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה" (אזרחי, יום ד׳, י׳ ימי תשובה). – [לְהֵחָנֵט, נֶחֱנָטָה, יֵחָנֵט]

~ הִפ׳ **הֶחֱנִיט** ֿ פ״י 1, חָנַט, גָּרַם לְהִתְהַוּוּת רֵאשִׁית הַפְּרִי: "כְּדֵי שֶׁיַּחֲנִיט אַחֵר בְּאוֹתוֹ הַזֶּרַע" (גרשום מאור־הגולה בבא בתרא פ:). 2, [בהשאלה] גָּרַם שֶׁיִּוָּלֵד: "נֵצֶר לְהַחֲנִיט לְתִשְׁעִים שָׁנָה" (אח, לשבת זכור). – [לְהַחֲנִיט, מַ־, יַ־]

חַנָּט° ז׳ [מן א. חנט] מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת גְּוִיּוֹת בְּסַמְמָנִים שׁוֹנִים כְּדֵי לְשַׁמְּרָן מֵרִמָּה וְרִקָּבוֹן. – [חַנַּט־, חַנָּטִים, חַנָּטֵי־]

א. **חֶנֶט**° ז׳ [מן א. חנט] חֲנִיטָה, מַצָּבוֹ שֶׁל הֶחָנוּט: "יַנְצִיחַ אֶת אַפְסוֹ עַל אַף עוֹשֶׂה בְּחֶנֶט נִבְלָתוֹ" (המאירי, המוקד קמט). "זִעְזְעוּ מֵחֶנֶט קִפְאוֹנוֹ אֶת בְּשָׂרָהּ כְּאֵב וְחַלְחָלָה" (ליסיצקי, במעלות 6). – [חֶנֶט־]

ב. **חֶנֶט*** ז׳ [מן ב. חנט] 1*, רֵאשִׁית הַבְשָׁלַת הַפְּרִי: "חֶנֶט וְהַשְׁרָשָׁה" (ירושלמי מעשרות נא ד). 2°, הַפְּרִי בְּרֵאשִׁית הִתְהַוּוּתוֹ לְאַחַר הַפְּרִיחָה. – [חֶנֶט־]

א. **חֲנָטָה** ֿ נ׳ [מן א. חנט חָנַט] חֲנִיטָה, שִׁמּוּר גְּוִיָּה בְּסַמְמָנִים מְיֻחָדִים לְמַעַן תִּשְׁתַּמֵּר יָמִים רַבִּים וְלֹא תֵּרָקֵב: "אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל חֲנָטָה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם לַאֲבֵלוּת" (ר׳ בחיי, ויחי). – [חֲנָטַת־]

ב. **חֲנָטָה*** נ׳ [מן ב. חנט, חָנַט] רֵאשִׁית הַבְשָׁלַת הַפְּרִי אַחֲרֵי הַפְּרִיחָה: "אֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָתוֹ לְמַעֲשֵׂר וְאַחַר חֲנָטָה לִשְׁבִיעִית" (ראש השנה טו:). "'צִיץ' – הוּא חֲנָטַת הַפְּרִי כְּשֶׁהַפֶּרַח נוֹפֵל" (רש״י במדבר יז כג). – [חֲנָטַת־]

חַנְטָן° ז׳ [מן א. חנט] חַנָּט, מֻמְחֶה לַחֲנִיטַת גְּוִיּוֹת בְּסַמְמָנִים כְּדֵי לְשַׁמְּרָם מֵרִמָּה וּמֵרִקָּבוֹן. – [חַנְטַן־, חַנְטָנִים, חַנְטָנֵי־]

חֲנִיָּה* נ׳ [מן חנה, חָנָה] שְׁהִיָּה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם לְאַחַר הֲלִיכָה אוֹ נְסִיעָה: "מַה בַּחֲנִיָּתָן עַל־פִּי הַדִּבֵּר, אַף בִּנְסִיעָתָן עַל־פִּי הַדִּבֵּר" (ירושלמי עירובין כב ג). "אֲנִי סָר וְנֶעְתָּק מֵחֲנִיָּה אֶל נְסִיעָה" (שמואל הנגיד, נשמה). "כְּשֵׁשִׁים עָשְׂתָה הָרַכֶּבֶת חֲנִיָּה" (עגנון, כפות רמג). "חֲנִיַּת מְכוֹנִית בִּכְבִישׁ שֶׁהַתְּנוּעָה בּוֹ רַבָּה – אֲסוּרָה" (מהודעות המשטרה). – [חֲנִיַּת־, חֲנִיּוֹת]

חֲנָיָה* נ׳ [מן חנה, חָנָה] 1*, מָקוֹם לַחֲנוֹת בּוֹ: "לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בָּאָרֶץ" (ירושלמי עבודה זרה מ א). "בָּאוּ לְחוֹרֵב כָּל מַקְהֲלוֹתָם, וְנֶגֶד הָהָר הָיְתָה חֲנָיָתָם" (שעשוע, שחרית ב׳ שבועות). 2°, חֲנִיָּה, שְׁהִיָּה בַּדֶּרֶךְ: "שְׁתֵּי חֲנָיוֹת לִי בִּדְרָכַי" (ליסיצקי, תולדות 273). – [חֲנָיַת־, חֲנָיוֹת]

חַנְיוֹן° ז׳ [מן חנה] שֶׁטַח שֶׁהֻקְצָה לְהַחֲנוֹת בּוֹ כְּלֵי־רֶכֶב, לַחֲנִיָּה זְמַנִּית לְנוֹפְשִׁים, לִמְטַיְּלִים וְכַדּוֹמֶה. – [חַנְיוֹן־, חַנְיוֹנִים, ־נֵי־]

א. **חֲנִיטָה** ֿ נ׳ [מן א. חנט, חָנַט] שִׁמּוּר גְּוִיָּה עַל־יְדֵי הַתְקָנָתָהּ בְּסַמְמָנִים מְסֻיָּמִים הַמּוֹנְעִים רִקָּבוֹן: "הִשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ" (רשב״י בראשית נ ג). – [חֲנִיטַת־, חֲנִיטוֹת]

ב. **חֲנִיטָה**° נ׳ [מן ב. חנט, חָנַט] חֲנָטָה, רֵאשִׁית הַבְשָׁלַת הַפְּרִי אַחֲרֵי הַפְּרִיחָה: חֲנִיטַת הַפַּגִּים שֶׁל הַתְּאֵנָה. – [חֲנִיטַת־, חֲנִיטוֹת]

חָנִיךְ ז׳ [מן חנך, חָנַךְ] 1 ֿ, תַּלְמִיד, מִתְלַמֵּד, שֶׁעוֹסְקִים בּוֹ בְּחִנּוּכוֹ וּבְהַדְרָכָתוֹ: "שְׂאוּ שָׁלוֹם לְדוֹדִי, וְיִקַּח נָא בְּרָכָה מֵחֲנִיכוֹ" (גבירול, א 81). חֲנִיךְ בֵּית־הַסֵּפֶר. מוֹרֶה וַחֲנִיכָיו. 2°, מִתְאַמֵּן, שׁוּלְיָה, עוֹזֵר: חָנִיךְ אֵצֶל הַנַּגָּר. 3, אָדָם מְאֻמָּן וּמְלֻמָּד לְתַפְקִיד מְסֻיָּם [בַּמִּקְרָא – מְלֻמָּד לַמִּלְחָמָה]: "וַיָּרֶק (אַבְרָם) אֶת־חֲנִיכָיו... וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן" (בראשית יד יד). 4° [בצבא] חַיָּל בִּתְקוּפַת אִמּוּנָיו בְּקוּרְס מְסֻיָּם. – [חֲנִיךְ־, חֲנִיכִים, חֲנִיכֵי־]

א. **חֲנִיכָה*** נ׳ [מן חנך, חָנַךְ] כִּנּוּי, שֵׁם־לְוַאי, שֵׁם נוֹסָף עַל הַשֵּׁם הַפְּרָטִי, כְּגוֹן שֵׁם־מִשְׁפָּחָה: "כָּתַב (בַּגֵּט) חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ – כָּשֵׁר" (גיטין ט ח). "חֲנִיכָיו – בַּעֲלֵי חֲנִיכָתוֹ, שְׁמָם אַבְרָם כִּשְׁמוֹ" (בראשית רבה מג). – [חֲנִיכַת־, חֲנִיכוֹת]

ב. **חֲנִיכָה**° נ׳ [מן חָנִיךְ] תַּלְמִידָה, מִתְלַמֶּדֶת – רְאֵה חָנִיךְ. – [חֲנִיכַת־, חֲנִיכוֹת]

חֲנִיכוּת° נ׳ [מן חָנִיךְ] מַעֲמָדוֹ שֶׁל הֶחָנִיךְ, עִסּוּק בִּמְלָאכָה אוֹ בְּבִצּוּעַ תַּפְקִיד מְסֻיָּם: עִם סִיּוּם תְּקוּפַת הַחֲנִיכוּת שֶׁלּוֹ נַעֲשָׂה הֶחָנִיךְ אָמָּן. חֹק הַחֲנִיכוּת שֶׁל הַנּוֹעַר הָעוֹבֵד. – [חֲנִיכוּת־]

חֲנִיכַיִם* ז״ז [קרוב אל חֵךְ; ערבית: חַנַכּ לעס] רִקְמָה לִיפִית סְמִיכָה שֶׁקְּבוּעוֹת בָּהּ הַשִּׁנַּיִם. "בְּשַׂר הַשִּׁנַּיִם" (חולין קנ:). נִקְרָאִים גַּם 'חֲנִכַּיִם'. – [חֲנִיכֵי־]

חַנִּין* ז׳ [מן חנן, חָנַן] חַנּוּן, אוֹהֵב, רַחֲמָן: "בְּעֵת חֲנִינָתוֹ אָבַד חַנִּינוֹ" (מועד קטן כה:). – [חַנִּין־, חַנִּינִים, ־נֵי־]

חֲנִינָה נ׳ [מן חנן, חָנַן] 1°, מְחִילָה לַנִּדּוֹן, הַמְתָּקַת הָעֹנֶשׁ אוֹ וִתּוּר עַל עֹנֶשׁ, אַמְנֶסְטְיָה: הַנָּשִׂיא הִכְרִיז עַל חֲנִינָה לָאֲסִירִים הַמְּדִינִיִּים לִכְבוֹד יוֹם הָעַצְמָאוּת. 2, רַחֲמִים, חֶסֶד: "לֹא־אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה" (ירמיה טז יג). "וַתַּעֲבִיד אוֹתָנוּ כַּחֲמוֹרִים, תַּעֲבִיד בְּלִי רַחֲמִים וַחֲנִינָה" (ביאליק, מה רב). – [חֲנִינַת־]

חֲנִינוּת* נ׳ [מן חֲנִינָה] מִדַּת הַחַנּוּן וְהָרַחוּם, רַחֲמָנוּת: ״וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתְךָ וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתְךָ״ (ברכות טז:). ״אֵין רַחֲמִים כְּרַחֲמָנוּתֶךָ, אֵין חֲנִינוּת כַּחֲנִינוּתֶךָ״ (שיר הייחוד, יום ה). – [חֲנִינוּת־]

חֲנִיפָה∴ נ׳ [מן חנף, חָנַף] חַנְפָנוּת, דִּבּוּר בִּשְׂפַת חֲלָקוֹת, לְשֵׁם גְּנֵבַת־הַלֵּב אוֹ הִשְׁתַּדְּלוּת לִמְצֹא חֵן: ״חֲנִיפוֹת שֶׁל לֵיצָנוּת״ (רש״י תהלים לה טז). ״גָּעוּ... בִּצְחוֹק שֶׁל חֲנִיפָה כַּמָּה וְכַמָּה גְרוֹנוֹת שֶׁל אֲסִירִים״ (שניאור, סנדרי ב 157). ״תּוֹלָה בִּי עֵינַיִם שֶׁל כְּמִיהָה וּצְחוֹק שֶׁל חֲנִיפָה״ (שלונסקי, תר׳ קולא 101). – [חֲנִיפַת־, חֲנִיפוֹת]

חֲנִיפוּת∴ נ׳ רְאֵה חֲנִיפָה∴.

חֲנִיקָה* נ׳ [מן חנק, חָנַק] גְּרִימַת מָוֶת עַל־יְדֵי סְתִימַת דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה: חֲנִיקָה בִּתְלִיָּה. הַחֲנִיקָה הָיְתָה אַחַת מֵאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית־הַדִּין: ״בְּקַלָּה שֶׁבַּמִּיתוֹת – בַּחֲנִיקָה״ (ירושלמי סנהדרין כד ב). – [חֲנִיקַת־, חֲנִיקוֹת]

חנית

חֲנִית נ׳ [המקור לא הוברר] כְּלִי־זַיִן בְּצוּרַת קָנֶה שֶׁבְּרֹאשׁוֹ דָּרְבָן־מַתֶּכֶת חַד וְשָׁנוּן: ״וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו, וַיִּפָּל־שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּיו״ (שמואל ב ב כג). ״וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם – לְמַזְמֵרוֹת״ (ישעיה ב ד). – [חֲנִית־, חֲנִיתוֹת, גם חֲנִיתִים, חֲנִיתֵי־]

חֲנִיתַאי° ז׳ [מן חֲנִית] אִישׁ־צָבָא נוֹשֵׂא חֲנִית לַמִּלְחָמָה: ״פְּלֻגּוֹת חֲנִיתָאִים מִצְּבָאוֹ״ (אריכא, סופר 168). – [חֲנִיתָאִים, ־תָאֵי־]

חנך [ארמית: חֲנַךְ; ערבית: חַנַכּ]

~ פע׳ **חָנַךְ** פ״י 1. חִדֵּשׁ, הִתְחִיל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ, עָרַךְ טֶקֶס פְּתִיחָה (חֲנֻכָּה) שֶׁל בַּיִת חָדָשׁ, שֶׁל מִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: ״וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית ה׳״ (מלכים א ח סג). ״בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ״ (תוספתא סוטה ז כ). רֹאשׁ־הָעִיר חָנַךְ אֶת הַכְּבִישׁ הֶחָדָשׁ. 2. לִמֵּד, הִדְרִיךְ, אִמֵּן: ״חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ״ (משלי כב ו). [במשמעות זאת רווח יותר בניין פיעל: חִנֵּךְ]. – [לַחֲנֹךְ אֶת־, חוֹנֵךְ, יַחֲנֹךְ]

~ נפ׳ **נֶחֱנַךְ**∴, 1°. חֻדַּשׁ, הוּחַל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, נֶעֱרַךְ טֶקֶס פְּתִיחָתוֹ (שֶׁל בַּיִת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ): הַמּוֹסָד הֶחָדָשׁ נֶחֱנַךְ בְּמַעֲמַד אוֹרְחִים רַבִּים. 2∴. נֶעֱרַךְ טֶקֶס כְּנִיסָתוֹ לְתַפְקִיד, צֻיַּן מִנּוּיוֹ: ״הָיָה הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן נֶחֱנָכִים בִּמְשִׁיחָה״ (מלמד התלמידים, מקץ). – [לְהֵחָנֵךְ, נֶחֱנַךְ, יֵחָנֵךְ]

~ פע׳ **חִנֵּךְ*** פ״י 1∴. פִּתַּח וְעִצֵּב אֶת הָאֹפִי, הַמִּדּוֹת, הַנִּימוּסִים: ״מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת... הֵן שֶׁמְּלַמְּדִים וּמְחַנְּכִין אוֹתָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה״ (רש״י בבא בתרא ח:). הַמּוֹרֶה מְחַנֵּךְ אֶת תַּלְמִידָיו. אִישִׁיּוּת מְחֻנֶּכֶת. 2*. לִמֵּד וְהִדְרִיךְ, אִמֵּן וְהִרְגִּיל: ״הַתִּינוֹקוֹת אֵין מְעַנִּין אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל מְחַנְּכִן אוֹתָם לִפְנֵי שָׁנָה וְלִפְנֵי שְׁנָתַיִם בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִין בְּמִצְוֹת״ (יומא ח ד). ״אִישׁ חַיָּב לְחַנֵּךְ בְּנוֹ בְּמִצְוֹת״ (נזיר כט.). 3*. חָנַךְ, עָרַךְ טֶקֶס־חֲנֻכָּה, הִתְחִיל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ: ״מְחַנְּכִין אֶת הַכּוֹכִין בַּמּוֹעֵד״ (מועד קטן א ו). – [לְחַנֵּךְ אֶת־, מְחַנֵּךְ, יְחַנֵּךְ]

~ פע׳ **חֻנַּךְ**°, 1°. הֻדְרַךְ, הֻקְנוּ לוֹ הַשְׂכָּלָה, מִדּוֹת וְנִימוּסִים: ״וַאֲנִי וּבְנֵי־גִילִי חֻנַּכְנוּ עַל בִּרְכֵּי כָּל הַפְּסוּקִים וְהַמֵּימְרוֹ״ת״ (ברנר, ג 33). הַנַּעַר חֻנַּךְ בְּבֵית־סֵפֶר חַקְלָאִי. 2∴. נֶחֱנַךְ: ״שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ מְחֻנָּךְ״ (רש״י יחזקאל מה כ). – [מְחֻנָּךְ, יְחֻנַּךְ]

~ התפ׳ **נִתְחַנֵּךְ***, 1°. לָמַד, קִבֵּל אֶת חִנּוּכוֹ וְאֶת הַשְׂכָּלָתוֹ: ״דּוֹר חָדָשׁ, שֶׁנּוֹלַד וְגָדַל בְּחֵרוּת וְנִתְחַנֵּךְ מִנְּעוּרָיו עַל בִּרְכֵּי הַתּוֹרָה הַגְּדוֹלָה״ (אחד העם, שמו). הַנַּעַר הִתְחַנֵּךְ בְּבֵית־סֵפֶר מִקְצוֹעִי. 2*. נֶחֱנַךְ, נֶעֱרַךְ טֶקֶס חֲנֻכָּתוֹ: ״נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ״ (מנחות נ.). [ובהשאלה:] ״יִצְחָק נִתְחַנֵּךְ לִשְׁמוֹנָה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים״ (פסיקתא דרב כהנא, קא). – [לְהִתְחַנֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

חֲנֻכָּה, חנוכה נ׳ [מן חנך, חָנַךְ] 1. הַקְדָּשַׁת דָּבָר לְתַפְקִידוֹ, טֶקֶס פְּתִיחָה אוֹ רֵאשִׁית הַשִּׁמּוּשׁ בְּבַיִת חָדָשׁ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת״ (תהלים ל א). ״וּבַחֲנֻכַּת חוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ בִּקְשׁוּ אֶת־הַלְוִיִּם... לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלִָם לַעֲשֹׂת חֲנֻכָּה וְשִׂמְחָה״ (נחמיה יב כז). חֲנֻכַּת בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הֶחָדָשׁ. 2*. שֵׁם הֶחָג לְזֵכֶר נִצְחוֹן הַחַשְׁמוֹנָאִים עַל הַיְּוָנִים וַחֲנֻכַּת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ (בִּשְׁנַת 165 לִפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת): ״בְּכ״ה בְּכִסְלֵו יְמֵי חֲנֻכָּה שְׁמוֹנָה הֵם, שֶׁלֹּא לְסְפֹּד בָּהֶם וְשֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת בָּהֶם״ (שבת כא:). ״בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים״ (מועד קטן ג ט). ״וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל״ (על הניסים). – [חֲנֻכַּת־]

חנוכיות

חֲנֻכִּיָּה°, חנוכיה נ׳ [מן חֲנֻכָּה] מְנוֹרַת חֲנֻכָּה בַּת שְׁמוֹנָה (אוֹ תִּשְׁעָה) קָנִים (הַקָּנֶה הַתְּשִׁיעִי לַ״שַּׁמָּשׁ״). – [חֲנֻכִּיַּת־, חֲנֻכִּיּוֹת]

חִנְכַּיִם∴ ז״ז [צורת-משנה של חֲנִיכַיִם; מן חֵךְ (קאנון ג ז י); ערבית: חַנַכּ חך] בְּשַׂר הַשִּׁנַּיִם, הָרִקְמָה הַלִּיפִית שֶׁהַשִּׁנַּיִם תְּקוּעוֹת בָּהּ. – [היחיד: חֶנֶךְ; חִנְכֵּי־, חִנְכָּיו]

חַנֶּכֶת° נ׳ [מן חֲנִיכַיִם או חִנְכַּיִם] מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת לְהוֹפָעַת גִּדּוּל עַל הַחֲנִיכַיִם (Epulis).

חִנָּם, חינם תה״פ [מן חֵן] 1. בְּלֹא מְחִיר, בְּלֹא תַּשְׁלוּם: ״וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף״ (שמות כא יא). ״זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם״ (במדבר יא ה). ״בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם, וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ״ (ירמיה כב יג). 2. לַשָּׁוְא, לְלֹא תוֹעֶלֶת, לְלֹא סִבָּה: ״וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם, אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם״ (מלאכי א י).

– בְּחִנָּם*, חִנָּם, בְּלִי שָׂכָר, לְלֹא תַשְׁלוּם: ״מָה אֲנִי בְּחִנָּם, אַף אַתֶּם בְּחִנָּם״ (חגיגה ז.).

– אֶל חִנָּם, לְחִנָּם*, עַל חִנָּם*, לְלֹא סִבָּה, לַשָּׁוְא: ״לֹא אֶל־חִנָּם דִּבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם הָרָעָה הַזֹּאת״ (יחזקאל ו י). ״לֹא לְחִנָּם הָלַךְ זַרְזִיר אֵצֶל עוֹרֵב, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִינוֹ״ (בבא קמא צב:). ״מָה הַכְּלָבִים אֶחָד נוֹבֵחַ וְכֻלָּם מִתְקַבְּצִים וְנוֹבְחִים עַל חִנָּם״ (שמות רבה לא). ״הַגּוֹיִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּאִים מֵאַפְסֵי אָרֶץ... לֹא עַל חִנָּם הָיוּ בָּאִים״ (יוסיפון, שפו). ״מַדּוּעַ זֶה אֶסְבֹּל עַל חִנָּם?״ (שניאור, שירים רח). ״וְלָמָּה זֶה נוֹצְרוּ לַשָּׁוְא, וּמַדּוּעַ תֹּאבַדְנָה עַל חִנָּם הַנְּשָׁמוֹת הָאֵלּוּ?״ (ביאליק, המתמיד)

– בַּחֲצִי־חִנָּם°, כִּמְעַט חִנָּם, בִּזְיל־הַזּוֹל: ״קָנִיתִי אֶת הַדָּבָר מַמָּשׁ בַּחֲצִי־חִנָּם״ (י׳ זרחי, כפר השלוח).

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ז - זכר זוגי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– בַּחֲצִי־חִנָּם°, כִּמְעַט חִנָּם, בְּלֹא מְחִיר: "עָמַד וּמָכַר אֶת הַפָּרוֹת וְאֶת הָעֲגָלִים בְּלֹא מְחִיר, חִלֵּק אֶת כְּלֵי־בֵיתוֹ בַּחֲצִי־חִנָּם" (ברקוביץ, תר׳ חיי יז).

– אוֹיֵב־חִנָּם (איכה ג נב), שׂוֹנֵא־חִנָּם (תהלים לה יט), שׂוֹנֵא לְלֹא יְסוֹד וּלְלֹא כָּל סִבָּה.

– מַתְּנַת־חִנָּם* (מעשר שני א א), מַתָּנָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ מִבְּלִי שֶׁיְּהֵא חַיָּב לוֹ חוֹב, וְכֵן לֹא כְּגְמוּל עַל טוֹבָה שֶׁחֲבֵרוֹ עָשָׂה לוֹ.

– עֵד־חִנָּם (משלי כד כח), עֵד־שֶׁקֶר, שֶׁאֵין אֱמֶת בְּעֵדוּתוֹ.

– שׁוֹמֵר־חִנָּם* (בבא מציעא ג א), מִי שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִשְׁמֹר חֵפֶץ שֶׁל רֵעֵהוּ לְלֹא שְׂכַר־שְׁמִירָה (לְהַבְדִּיל מִן "שׁוֹמֵר־שָׂכָר").

– שִׂנְאַת־חִנָּם*, שִׂנְאָה לְמִישֶׁהוּ לְלֹא יְסוֹד: "בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם מְרִיבָה רַבָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם" (שבת לב:).

– שָׁפַךְ דְּמֵי־חִנָּם, רָצַח אָדָם חַף מִפֶּשַׁע: "וַהֲסִירֹתָ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב מֵעָלַי" (מלכים א ב לא).

חנ"מ ר"ת 1. חֹמֶר־נֶפֶץ מְרַסֵּק. 2. חָבֵר נִכְבָּד מְאֹד.

חֲנָמַל ז׳ [המקור אינו ברור, ההוראה משוערת בלבד] כְּפוֹר: "יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם, וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל" (תהלים עח מז). "שְׂפָמָם הַסּוֹמֵר וְטִעוּן־הַחֲנָמַל הַמַּאֲהִיל עַל שִׂפְתוֹתֵיהֶם כִּשְׂפָמוֹ שֶׁל סוּס־יָם עַל קַרְחֵי הַצָּפוֹן" (טשרניחובסקי, שירים 406).

חנן [אכדית: ḫanānu; אוגריתית: חנן; ארמית: חֲנַן; ערבית: חַנַּ; ראה גם חֵן]

~ פָּעַ׳ **חָנַן** פ"י 1. נָטָה חֶסֶד, רִחֵם: "וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן, וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם" (שמות לג יט). "חָנֻּנִי חָנֻּנִי אַתֶּם רֵעָי, כִּי יַד־אֱלוֹהַּ נָגְעָה בִּי" (איוב יט כא). "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זָן אוֹתְךָ וְחַן אוֹתְךָ וּמֵטִיב לָךְ" (שבת קד.). "כְּמוֹ רַחֲמִים תִּשְׁאַלְנָה: חָנֵּנוּ אָחִינוּ" (ביאליק, המתמיד). 2°. מָחַל, נָתַן חֲנִינָה, וִתֵּר עַל הָעֹנֶשׁ: נְשִׂיא־הַמְּדִינָה חָנַן אֲסִירִים לִכְבוֹד הֶחָג. 3. הֶעֱנִיק, זִכָּה: "הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ" (בראשית לג ה). "כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי־יֶשׁ־לִי כֹל" (בראשית לג יא). "אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת, וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה" (תפילת י"ח, אתה חונן). "חָנָּנוּ אֱלֹקִים בְּלֵב מֵבִין וּבְאֹזֶן שׁוֹמַעַת" (עגנון, כלה קלז). – [לָחֹן אֶת־. חַנּוֹתִי גם חָנַנְתִּי; חוֹנֵן, יָחֹן; חֹן! חָנֵּנִי! חֹנּוּ!]

~ נִפְ׳ **נֵחַן, נֶחֱנַן*** 1*. קִבֵּל חֲנִינָה, הוּקַל אוֹ בֻּטַּל עָנְשׁוֹ: "אִם לָמַד וְלֹא קִיֵּם אֵינוֹ נֶחֱנָן" (דברים רבה ז). הָאָסִיר נֶחֱנַן עַל־יְדֵי נְשִׂיא הַמְּדִינָה. 2°. זָכָה, הָעֳנַק לוֹ, נִתְבָּרֵךְ: הַמְשׁוֹרֵר נֵחַן בְּהִסְתַּכְּלוּת מַעֲמִיקָה. 3. הָיָה רָאוּי לְרַחֲמִים: "מַה נֵּחַנְתְּ בְּבֹא־לָךְ חֲבָלִים" (ירמיה כב כג). – [לְהֵחֵן, נֵחַן, יֵחַן; לְהֵחָנֵן, נֶחֱנַן, יֵחָנֵן]

~ 1 פִּעֵ׳ **חוֹנֵן** פ"י נָטָה חֶסֶד, רִחֵם, הִבִּיעַ אַהֲבָה רַבָּה: "כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ (שֶׁל צִיּוֹן), וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ" (תהלים קב טו). "וּמְחוֹנֵן עֲנָוִים אַשְׁרָיו" (משלי ד כא). "תֶּחֱזַקְנָה יְדֵי כָל אַחֵינוּ הַמְחוֹנְנִים עַפְרוֹת אַרְצֵנוּ בַּאֲשֶׁר הֵם שָׁם" (ביאליק, ברכת עם). – [לְחוֹנֵן, מְ־, יְ־]

~ 2 פִּעֵ׳ **חִנֵּן** פ"ע [במקרא רק בצירוף "חינן קולו", ראה להלן] בִּקֵּשׁ רַחֲמִים, הִתְפַּלֵּל: "מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יְחַנְּנוּ בְּעַד טַל" (קליר, תחת, תפילת טל). "הֲרֵי הוּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לַעֲמֹד וּלְחַנֵּן עֲלֵיהֶם בְּיוֹם־דִּין" (מנדלי מו"ס, קסט). – [לְחַנֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חוֹנַן***, 1°. נֵחַן, הָעֳנַק, הִתְבָּרֵךְ: "לֹא חוֹנַנְתִּי בְּמַתַּלְעוֹת וּבְצִפָּרְנַיִם" (ביאליק, על ספ). "וּמִי עוֹד כַּפַּרְפָּר חוֹנַן בְּזוּג כְּנָפַיִם עֲדִינוֹת?" (שמעוני, הביבר 120). פְּלוֹנִי חוֹנַן בְּכִשְׁרוֹנוֹת גְּדוֹלִים. כַּנַּ״ר מְחוֹנָן. 2*. רֻחַם, הֻטָּה לוֹ חֵן וָחֶסֶד: "וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנָנוּ" (סוטה ט טו). [ראה גם ערך מְחוֹנָן] – [מְחוֹנָן, יְחוֹנַן]

~ 1 הִתְ׳ **הִתְחַנֵּן**, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים, הִפִּיל תְּחִנָּתוֹ: "וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה" (מלכים א ח לג). "רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ, וְלֹא שָׁמָעְנוּ" (בראשית מב כא). "יְבַקְשׁוּ יִתְחַנְּנוּ כָל קְרָבָיו מְנוּחָה" (ביאליק, המתמיד). – [לְהִתְחַנֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 הִתְ׳ **הִתְחוֹנֵן*** [רק בצירוף עם דַּעַת ראה להלן]. – [לְהִתְחוֹנֵן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הוּחַן**, 1. רֻחַם, נִרְצָה: "נֶפֶשׁ רָשָׁע אִוְּתָה־רָע, לֹא־יֻחַן בְּעֵינָיו רֵעֵהוּ" (משלי כא י). 2°. חוֹנַן, הִתְבָּרֵךְ: "פֶּרֶץ הוּחַן בְּכָל הַסְּגֻלּוֹת שֶׁל הַסּוֹפְרִים הַמְעֻלִּים" (סוקולוב, אישים 268). – [מוּחָן, יוּחַן]

– חִנֵּן קוֹלוֹ, דִּבֵּר בְּקוֹל תַּחֲנוּנִים, הִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא חֵן בִּדְבָרָיו: "כִּי־יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל תַּאֲמֶן־לוֹ, כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ" (משלי כו כה). "וַיֵּבְךְּ וַיִּתְעַטֵּף וַיְחַנֵּן קוֹלֵהוּ" (ביאליק, המתמיד). "גִּמְגֵּם וְחָזַר וְגִמְגֵּם כִּמְחַנֵּן קוֹלוֹ" (סדן, באלכסון 14). "בְּחַיֶּיךָ, תְּסַפֵּר לִי, יָא מָרִי – חִנֵּן יָעִישׁ קוֹלוֹ" (הזז, יעיש ד 474).

– נִתְחוֹנְנָה דַּעְתּוֹ עָלָיו*, נָחָה דַּעְתּוֹ, נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ: "כַּמָּה יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה... כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו" (ברכות ל:).

חֶנֶן° ז׳ [מן חנן] תַּחֲנוּנִים, רַחֲמִים, חִבָּה: "מְלֻוֶּה מֶבָּטֵי חֶנֶן שֶׁל תִּינוֹק" (אבינועם, שירים לו). – [חֶנֶן־]

חִנָּנוּת°, ראה חִנָּנִיּוּת.

חִנָּנִי°, חינני ת׳ [מן חֵן, חנן] מָלֵא חֵן, הַמּוֹצֵא חֵן בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, סִימְפָּתִי: "רָאָה שֶׁהִיא חִנָּנִית וּצְנוּעָה וְקִדֵּשׁ אוֹתָהּ כַּדָּת" (עגנון, כלה רצד). "וּמֵאָה וְאַחַת עֲלָמוֹת וְאַחַת חִנָּנִית מֵרִבּוֹא" (אלתרמן, עיר 161). פָּנִים חִנָּנִיִּים. – [חִנָּנִית, חִנָּנִיִּים, חִנָּנִיּוֹת]

חִנָּנִיּוּת°, חינניות נ׳ [מן חִנָּנִי] הַבָּעַת חֵן וָנֹעַם, לִוְיַת חֵן: "אִסְטְנִיסִיּוּת וְחִנָּנִיּוּת שֶׁל גֶ׳נְטֶלְמֶן אָדִיב" (קלצקין, כתבים 283). פָּנִים מְלֵאֵי חִנָּנִיּוּת. – [חִנָּנִיּוּת־]

חיננית

חִנָּנִית°, חיננית נ׳ [מן חִנָּנִי] 1. צֶמַח־בָּתָה עִשְׂבּוֹנִי רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Bellis). פְּרָחָיו לְבָנִים־סְגַלְגַּלִּים, מוֹפִיעִים בִּתְחִלַּת הַחֹרֶף. – [חִנָּנִית־, ־יּוֹת]

חנף [אכדית: ḫanāpu; ארמית: חֲנַף]

~ פָּעַ׳ **חָנַף**, 1. פ"ע מָעַל, בָּגַד, הֵרַע: "כִּי־גַם־נָבִיא גַם כֹּהֵן חָנֵפוּ, גַּם בְּבֵיתִי מָצָאתִי רָעָתָם" (ירמיה כג יא). "וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ" (ישעיה כד ה). 2. דִּבֵּר בִּשְׂפַת חֲלָקוֹת לִגְנֹב אֶת לֵב פְּלוֹנִי וְלִמְצֹא חֵן בְּעֵינָיו, נָהַג בִּצְבִיעוּת: "אַל תֹּאמַר: אֶחֱנֹף לָזֶה שֶׁיַּאֲכִילֵנִי וְלָזֶה שֶׁיַּשְׁקֵנִי" (דרך ארץ זוטא ב). "חָנַפְתִּי לִגְדוֹלִים, טָפַלְתִּי שֶׁקֶר בִּכְתָב וּבַפֶּה" (מנדלי מו"ס, שלג). "הַכֶּלֶב מְכַשְׁכֵּשׁ בִּזְנָבוֹ כְּנֶגְדּוֹ, מִתְכַּוֵּן לְפַיְּסוֹ וְלַחֲנֹף לוֹ בִּדְבָרִים רַכִּים" (ברקוביץ, תר׳ אדם קסג). 3. פ"י טִמֵּא, חִלֵּל: "וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ" (ירמיה ג ט). – [לַחֲנֹף לְ־, אֶת־; חוֹנֵף, יֶחֱנַף גם יַחֲנֹף]

~ הִפ׳ **הֶחֱנִיף** פעו״י ‎1•, הִשְׁמִיעַ לִפְלוֹנִי דִּבְרֵי שֶׁבַח כְּדֵי לָשֵׂאת חֵן בְּעֵינָיו, נָהַג בִּצְבִיעוּת: ״מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם... הַכֹּל מְקַלְּסִין לְפָנָיו... הַכֹּל מַחֲנִיפִין לוֹ״ (מכילתא, שירה א). ״כָּל הַמַּחֲנִיף לַחֲבֵרוֹ סוֹף נוֹפֵל בְּיָדוֹ״ (סוטה מא:). ״מַחֲנִיפִין אֶת הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם״ (פרקי דר׳ אליעזר לז). ״וְצָרִיךְ הָיָה לְהִצְטַנֵּעַ, לְהִזְדַּיֵּף וּלְהַחֲנִיף אֶת הַתַּקִּיפִים שֶׁבַּקָּהָל״ (יהודה שטינברג, עב). ״הָיוּ כִּמְשַׁסִּים וּכְמַחֲנִיפִים וְכִמְעוֹדְדִים״ (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה ב א). 2, הִשְׁחִית, טִמֵּא, חִלֵּל: ״וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בִּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ״ (ירמיה ג ב). – [לְהַחֲנִיף לְ־, אֶת־; מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִתְחַנֵּף**°, הִתְרַפֵּס בְּדִבְרֵי חֹנֶף, הִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי מִישֶׁהוּ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וְשֶׁבַח מְגֻזָּמִים: פְּלוֹנִי מִתְחַנֵּף אֶל מִי שֶׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ. ״יַחְסֹם הַמִּתְחַנֵּף אֶל הַמֶּמְשָׁלָה״ (ברש, תר׳ מסה ומעש). – [לְהִתְחַנֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ **נֶחֱנַף**°, שֶׁפָּנוּ אֵלָיו בַּחֲנֻפָּה וּבִצְבִיעוּת: ״מְסֻבִּיבֵךְ יֶחֱנַף וִיפַתֶּה וִילַהֵג״ (אלתרמן, א 159). – [לְהֵחָנֵף, נֶחֱנָף, יֵחָנֵף]

חָנֵף ת׳ [מן חנף, חָנַף] ‎1, בִּלְתִּי־יָשָׁר, צָבוּעַ, שֶׁפִּיו וְלִבּוֹ אֵינָם שָׁוִים: ״כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע, וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה״ (ישעיה ט טז). ״בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחִת רֵעֵהוּ״ (משלי יא ט). ״מְפַרְסְמִין אֶת הַחֲנֵפִין מִפְּנֵי חִלּוּל־הַשֵּׁם״ (יומא פו:). ״רַמָּאִים הֵם וַחֲנֵפִים הֵם״ (ביאליק, בהבטחות שוא). ״עַל חֲמָתָם שֶׁל מִתְחַסֵּד וְשֶׁל חָנֵף!״ (אלתרמן, הטור ב 274). 2°, חַנְפָן, הַנּוֹהֵג לְהַחֲנִיף כְּדֵי לִגְנֹב אֶת הַלֵּב אוֹ לִמְצֹא חֵן. –[חֲנֵפָה, חֲנֵפִים, חַנְפֵי־, חֲנֵפוֹת]

– **חַנְפֵי־לֵב** (איוב לו יג), צְבוּעִים, רַמָּאִים.

חֹנֶף, חונף, חֱנֶף⁂ ז׳ [מן חנף] ‎1, צְבִיעוּת, מִרְמָה, כַּחַשׁ: ״וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה־אָוֶן, לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל־ה׳ תּוֹעָה״ (ישעיה לב ו). 2°, חֲנֻפָּה, דִּבְרֵי שֶׁבַח הַנֶּאֱמָרִים לְמִישֶׁהוּ כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינָיו: ״וּמְדַבְּרִים בְּאָזְנֵיהֶם דִּבְרֵי חֹנֶף וַחֲלָקוֹת בְּמִדָּה נִפְרָזָה״ (אחד העם, מא). ״נִתְכַּוֵּן הַפַּעַם רַק לַעֲשׂוֹת לוֹ חֹנֶף״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שע) ״וְאָבִיתָ תְּהִלָּה מִקְּרוּאַי אֵין מְקוֹרְאַי בְּחֹנֶף״ (ואבית, שחרית יום-כפור). –[חֹנֶף־, חֱנֶף־]

חנ״פ ר״ת חֹמֶר־נֶפֶץ.

חֲנֻפָּה, חנופה נ׳ [מן חנף] ‎1•, חֹנֶף, דִּבְרֵי שֶׁבַח וַחֲלָקוֹת הַנֶּאֱמָרִים לְמִישֶׁהוּ כְּדֵי לִגְנֹב אֶת דַּעְתּוֹ אוֹ לִמְצֹא חֵן בְּעֵינָיו: ״בִּשְׁבִיל חֲנֻפָּה שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְקֹרַח... חָרַק עֲלֵיהֶם שַׂר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שִׁנָּיו״ (סנהדרין נב.). 2, מִרְמָה, כַּחַשׁ, צְבִיעוּת: ״יָצְאָה חֲנֻפָּה לְכָל־הָאָרֶץ״ (ירמיה כג טו). ״כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲנֻפָּה... נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם״ (סוטה מא:). ״וְנֵס הַחֲנֻפָּה, חֲמוּץ דְּמֵיכֶם... עַל רָאשֵׁי זִבְחֵיהֶם יִתְנוֹפֵף״ (ביאליק, ידעתי בליל). – [חֲנֻפַּת־, חֲנֻפּוֹת]

חַנְפוּפִים° ז״ר [מן חנף, חֹנֶף] דִּבְרֵי חֹנֶף, הִתְחַנְּפֻיּוֹת: ״יוֹדֵעַ אַתָּה לִקְנוֹת אֶת לִבִּי בְּחַנְפוּפִים שֶׁלְּךָ״ (אריכא, סופר 91). –[חַנְפוּפֵי־]

חַנְפוּת⁂ נ׳ [מן חנף] חֲנֻפָּה, צְבִיעוּת: ״חֲלָקוֹת – חַנְפִיּוֹת״ (רש״י ישעיה ל י). ״שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בַּעַל חַנְפוּת וְיִפּוּי לָשׁוֹן עִם חֲבֵרוֹ וְהוּא יִשְׂנָאֵהוּ בְּתוֹךְ לִבּוֹ״ (זרחיה הלוי, פירוש משלי כ). ״גַּעְגּוּעִים, חַנְפוּת וְתַחֲנוּנִים״ (טביב, דרך 64). – [חַנְפוּת־, חַנְפֻיּוֹת]

חַנְפָן⁂ ז׳ [מן חנף, חָנֵף] מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַחֲנִיף, הַמַּשְׁמִיעַ בְּאָזְנֵי אֲחֵרִים דִּבְרֵי שֶׁבַח וְהַלֵּל כְּדֵי לִגְנֹב אֶת לִבָּם וְלִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵיהֶם: ״לֹא הָיָה בָּעוֹלָם צָבוּעַ, זַיְּפָן וְחַנְפָן כָּזֶה״ (עמדין, נת דרוכה). – [חַנְפָנִית, חַנְפָנִים, חַנְפָנִיּוֹת]

חַנְפָנוּת° נ׳ [מן חַנְפָן] הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ חֲנֻפָּה, הִשְׁתַּדְּלוּת לָשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי מִישֶׁהוּ בְּדַרְכֵי הִתְרַפְּסוּת, שְׁבָחִים מֻפְרָזִים וּצְבִיעוּת. –[־נוּת]

חַנְפָנִי° ת׳ [מן חַנְפָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַנְפָנוּת: אֲמִירָה חַנְפָנִית. הִתְנַהֲגוּת חַנְפָנִית. – [חַנְפָנִית, חַנְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חנק [קרוב אל ענק, שנק; אכדית: ḫanqu לחוץ; ארמית: חֲנַק; ערבית: חַ׳נַק]

~ פָּע׳ **חָנַק**• פ״י ‎1•, הֵמִית עַל־יְדֵי סְתִימַת הַגָּרוֹן אוֹ דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה: ״כְּצִפּוֹר שֶׁהִיא נְתוּנָה אָדָם, שֶׁאִם יִכְבֹּשׁ יָדוֹ מְעַט הוּא חוֹנְקָהּ״ (מכילתא בשלח ב ו). 2• [בהשאלה] דָּחַק, לָחַץ: ״הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: הַנַּח לוֹ״ (בבא בתרא י ח). 3°, כָּבַשׁ, עָצַר: ״וְהִתְאַפַּקְתָּ וְחָנַקְתָּ בְּתוֹךְ גְּרוֹנְךָ אֶת הַשְּׁאָגָה״ (ביאליק, בעיר ההריגה). 4°, גָּרַם תְּחוּשַׁת מַחֲנָק: הַצַּוָּארוֹן הַצַּר חוֹנֵק אוֹתִי. – [לַחֲנֹק אֶת־, חוֹנֵק, יַחֲנֹק]

~ נפ׳ **נֶחֱנַק** ‎1, הֵמִית אֶת עַצְמוֹ עַל־יְדֵי סְתִימַת גְּרוֹנוֹ וְהִדּוּקוֹ (בְּחֶבֶל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ): ״וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא־נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ... וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת״ (שמואל ב יז כג). ״וְנִתְלָה בַּקּוֹרָה וְנֶחֱנַק״ (בראשית רבה סה). 2•, מֵת אוֹ הוּמַת עַל־יְדֵי סְתִימַת דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה: ״שְׁנֵי בָתֵּי־קְבָרוֹת... אֶחָד לְנֶהֱרָגִין וּלְנֶחֱנָקִים וְאֶחָד לְנִסְקָלִין וּלְנִשְׂרָפִין״ (סנהדרין ו ה). ״הָעֲנָק לִפְעָמִים בִּזְבוּב נֶחֱנָק״ (הרומי, יא 206). יְהוּדִים רַבִּים נֶחֶנְקוּ בְּגַזִּים בַּשּׁוֹאָה. 3°, נִפְסְקָה נְשִׁימָתוֹ: ״וְהַרְעֵל עַד לְהֵחָנֵק״ (ביאליק, ויהי מי). ״כֵּיוָן שֶׁפָּתְחָה נֶחֱנַק גְּרוֹנָהּ מִצַּעַר״ (עגנון, כלה שצד). 4°, נִכְבַּשׁ, נֶעֱצַר: ״רְגָשׁוֹת נֶחֱנָקוּ, נִיצוֹצוֹת שֶׁכָּבוּ״ (ביאליק, המתמיד). 5•, הִתְעַנָּה מְאֹד, הִצְטַעֵר מְאֹד: ״הִתְחִילוּ הַמִּצְרִים נֶחֱנָקִין וְאוֹמְרִים: וַי, מַה שִּׁלַּחְנוּ מֵאַרְצֵנוּ!״ (שיר השירים רבה ד, גן נעול). – [לְהֵחָנֵק, נֶחֱנָק, יֵחָנֵק]

~ פִּע׳ **חִנֵּק** פ״י ‎1, הֵמִית עַל־יְדֵי סְתִימַת הַגָּרוֹן אוֹ מְנִיעַת אֲוִיר לִנְשִׁימָה: ״אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו״ (נחום ב יג). ״סַנְקְלִיטוֹרֵי פַּרְעֹה הָיוּ מְחַנְּקִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּקִירוֹת הַבַּיִת״ (פרקי דרבי אליעזר מח). 2° [בהשאלה] הֵעִיק, לָחַץ, כָּבַשׁ: ״אַטְמוֹסְפֵירָה מְחַנֶּקֶת שֶׁל שְׁאִיפוֹת אִישִׁיּוֹת קְטַנּוֹת״ (אחד העם, שצ). ״וָאֲחַנֵּק אֶת תַּאֲוָתִי בְּנַהַם כְּפִיר״ (ביאליק, מגילת ו). ״וּמְחַנְּקִים אוֹתִי בְּהֶבֶל פִּיהֶם – וְרוּחַ אָיִן״ (בן־ציון, ד). ״חִנַּקְתִּי שַׁלְהַבְתִּי בְּרֶפֶשׁ חֲטָאִים״ (שמעוני, שירים א ס). – [לְחַנֵּק אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻנַּק**° ‎1, נֶחֱנַק, הוּמַת מִיתַת חֶנֶק מֵחֲמַת סְתִימַת גְּרוֹנוֹ וְהַפְסָקַת נְשִׁימָתוֹ: ״אַךְ לֹא חֻנְּקָה נַפְשִׁי חַיָּה תַּחַת סֵבֶל עָבֵי שְׁחוֹר״ (שמעוני, שירים א קכו). ״דּוּכִיפַת... שֶׁשָּׁמְטָה מִקִּנָּהּ וְחֻנְּקָה בְּיַד אִימוֹת״ (למדן, במעלה קצו). ״יְבָבוֹת מְקֻטָּעוֹת חֲשָׁאִיּוֹת. מְחֻנָּקוֹת״ (ביאליק, הקדוש וקסר). 2, נִכְבַּשׁ, נֶעֱצַר: ״קוֹלוֹת־לֵב־וְחַיִּים תַּבְעָנִים שֶׁחֻנְּקוּ בְּאִבָּם״ (למדן, במעלה קצו). ״וְקוֹל שִׁיר מֶרְחָק וּמְחֻנָּק״ (מלצר, תר׳ נהרות 257). – [מְחֻנָּק, יְחֻנַּק]

~ הת׳ **הִתְחַנֵּק**⁂, ‎1⁂, נֶחֱנַק: ״אִם שָׁטִית – תִּתְחַנְּקִי״ (רש״י קידושין כב.). ״וְלוּלֵא אַתָּה מִתְחַנֵּק, בַּעַל מַשְׁחִית, בְּאַדְרָה שֶׁל דָּגִים!״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד א). 2°, עָמַד לְהֵחָנֵק, הָיָה קָרוֹב לַחֲנִיקָה: ״הַתִּינוֹק חָזַר פִּתְאוֹם אֶל צַעֲקָתוֹ, וּבְיֶתֶר עֹז, וְהִתְחַנֵּק וְהִתְיַפֵּחַ״ (שופמן, א 27). ״הֲלֹא כְּבָר מִתְחַנֵּק בַּגָּרוֹן״ (יזהר, צקלג 572). ״נִתְחַנְּקָה

מִגְדַּל הַשִּׂמְחָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 281). ״עֶזְרָא מִתְנוֹעֵעַ לְכָאן וּלְכָאן וּמִתְחַנֵּק מַמָּשׁ בִּצְחוֹק שֶׁלּוֹ״ (שנהר, ג 445). – [מִתְחַנֵּק, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶחֱנִיק° פ״י 1. חָנַק, הֵמִית בַּחֲנִיקָה – עַל־יְדֵי סְתִימַת דַּרְכֵי הַנְּשִׁימָה: גַּזִּים מַחֲנִיקִים. 2. גָּרַם תְּחוּשַׁת מַחֲנָק, צִמְצֵם אֶת יְכֹלֶת הַנְּשִׁימָה: ״שֶׁיּוֹצֵא מִן הַמֵּצַר לַמֶּרְחָבְיָה, מֵאֲוִיר נִפְסָל וּמַחֲנִיק לַאֲוִיר טוֹב וְנָקִי״ (מנדלי מו״ס, שנט). ״הָיָה עֶרֶב עָבֶה וּמַחֲנִיק״ (גלבוע, בבוקר 101). אֵדִים מַחֲנִיקִים. – [לְהַחֲנִיק, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָחְנַק°, הוּמַת עַל־יְדֵי חֶנֶק, נִגְרְמָה לוֹ חֲנִיקָה: מִילְיוֹנֵי אַחֵינוּ הָחְנְקוּ בְּתָאֵי הַגַּזִּים עַל־יְדֵי הַנָּאצִים. – [מָחְנָק, יָחְנַק]

– אִם בִּקַּשְׁתָּ לֵחָנֵק, הִתָּלֶה בְּאִילָן גָּדוֹל• (פסחים קיב.) [משל חכמים] אִם בִּקַּשְׁתָּ לוֹמַר דָּבָר שֶׁיִּתְקַבֵּל עַל דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, הִסְתַּמֵּךְ עַל דְּבָרָיו שֶׁל אָדָם גָּדוֹל; אוֹ: אִם רְצוֹנְךָ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה שֶׁיַּצְלִיחַ, הִשְׁתַּדֵּל לְבַסְּסוֹ עַל יְסוֹדוֹת חֲזָקִים.

חֶנֶק• ז׳ [מן חנק] מִיתָה עַל־יְדֵי סְתִימַת הַגָּרוֹן וְהַפְסָקַת הַנְּשִׁימָה: ״אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק״ (סנהדרין ז א). – [חֶנֶק־]

חַנָּק° ז׳ [מן חנק, חָנַק] נָחָשׁ מָצוּי בָּאָרֶץ (Eryx jaculus). צִבְעוֹ צְהַבְהַב עַד חוּם־בָּהִיר, זְנָבוֹ קָצָר וְקֵהֶה, עֵינָיו קְטַנּוֹת. בִּלְתִּי־אַרְסִי. נִזּוֹן מִזּוֹחֲלִים וּמְמַכַּרְסְמִים שֶׁהוּא חוֹנְקָם בְּחֻלְיוֹתָיו וּמְרַסֵּק אֶת עַצְמוֹתֵיהֶם. – [חַנַּק־, חַנָּקִים, חַנָּקֵי־]

חַנְקָה° נ׳ [מן א. חַנְקָן] תִּרְכֹּבֶת שֶׁל חֻמְצַת חַנְקָן עִם בָּסִיס כָּלְשֶׁהוּ, נִיטְרָט, כְּגוֹן: חַנְקַת הַנַּתְרָן (NaNO₃), חַנְקַת הָאַשְׁלָג (KNO₃). [חַנְקַת־, חֲנָקוֹת, חַנְקוֹת־]

חִנְקוּן°, חינקון ז׳ [מן א. חַנְקָן] 1. נִיטְרִיפִיקַצְיָה, הִתְרַכְּבוּת בְּחַנְקָן. 2. תַּהֲלִיךְ הֲפִיכַת אַמּוֹנְיָק אוֹ תִּרְכֹּבֶת חַנְקָנִית אַחֶרֶת לְחַנְקָה בְּהַשְׁפָּעַת חַיְדַּקִּים מְיֻחָדִים. 3. נִיטְרַצְיָה, עִבּוּד תָּאִית אוֹ חֹמֶר אַחֵר בְּחֻמְצָה חַנְקָנִית. – [חִנְקוּן־]

חנקן [מן א. חַנְקָן]

~ פִּע׳ חִנְקֵן° פ״י חִבֵּר אוֹ רִכֵּב בְּחַנְקָן. – [לְחַנְקֵן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ חֻנְקַן°, חֻבַּר אוֹ רֻכַּב בְּחַנְקָן. – [מְחֻנְקָן, יְחֻנְקַן]

א. **חַנְקָן°** ז׳ [מן חנק, חָנַק, על־שום שהגז אינו תומך בבעירה שהיא יסוד החיים, כהוראת azotas ביוונית: אי־חיים] גַּז חֲסַר־צֶבַע, טַעַם וָרֵיחַ, הַמְהַוֶּה כְּאַרְבַּע חֲמִישִׁיּוֹת מִן הָאֲוִיר. תִּרְכּוֹבוֹת חֲשׁוּבוֹת שֶׁל הַחַנְקָן – אַמּוֹנְיָק וְחֻמְצָה חַנְקָנִית. הַחַנְקָן מָצוּי הַרְבֵּה בְּגוּף כָּל יְצוּר חַי בְּתִרְכּוֹבוֹת שֶׁל הַחֶלְבּוֹנִים לְמִינֵיהֶם (Nitrogenium, סִימָן כִּימִי N, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 14). – [חַנְקַן־]

ב. **חַנְקָן°** ז׳ [מן חנק, חָנַק] צִפּוֹר מִמִּשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר הַנִּזּוֹנוֹת מִטֶּרֶף חַי (Lanius). קְצֵה מַקּוֹרוֹ שֶׁל הַחַנְקָן כָּפוּף בִּדְמוּת אַנְקוֹל כְּשֶׁל הָעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים. גַּם צִפָּרְנָיו חַדּוֹת וּמְעֻקָּמוֹת. הַחַנְקָנִים צָדִים בְּמַקּוֹרָם חֲרָקִים, וְהַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם תּוֹקְפִים גַּם בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת קְטַנִּים, כְּגוֹן לְטָאוֹת וְעַכְבָּרִים. הֵם נוֹהֲגִים לִתְקֹעַ

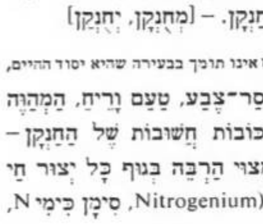

(חנקן ב/1)

אֶת טַרְפָּם עַל חַדֵּי קוֹצִים אוֹ עַל תַּיִל דּוֹקְרָנִי וְאוֹגְרִים לָהֶם מָזוֹן בְּדֶרֶךְ זוֹ. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים שִׁבְעָה מִינֵי חַנְקָנִים, מֵהֶם יַצִּיבִים, מֵהֶם דּוֹגְרֵי קַיִץ אוֹ עוֹבְרֵי־אֹרַח. – [חַנְקַן־, חַנְקָנִים, חַנְקָנֵי־]

חַנְקָנִי° ת׳ [מן א. חַנְקָן] הַמֵּכִיל אֶת הַיְסוֹד חַנְקָן: חֻמְצָה חַנְקָנִית. זְבָלִים חַנְקָנִיִּים. – [חַנְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַנְקָתִי° ת׳ [מן חַנְקָה] הַמֵּכִיל חַנְקָה, נִיטְרָטִי. – [חַנְקָתִית, ־תִיִּים, חַנְקָתִיּוֹת]

חַס• [אולי מן חוס] [רווח בצירופים:]

– **חַס וְשָׁלוֹם•** תה״פ חָלִילָה הַס מִלְּהַזְכִּיר, אַל נָא תַּעֲלֶה כָּזֹאת עַל הַדַּעַת: ״חַס וְשָׁלוֹם! לֹא עָשִׂיתִי כָּךְ, אֶלָּא כָּבַשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְעָשִׂיתִי רְצוֹנְךָ״ (ירושלמי תענית סה ד). ״חַס וְשָׁלוֹם! אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה לֹא נָגַע בִּי!״ (שבת יג:). ״חַס וְשָׁלוֹם שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל!״ (שבת קלח:). ״שֶׁמָּא אַתָּה חוֹשְׁדֵנוּ? אָמַר לָהֶם: חַס וְשָׁלוֹם!״ (שיר השירים רבה, דודי ירד). ״כִּסְבוּר אַתָּה שֶׁאַף... הוּא בִּכְלַל אוֹתָם בְּנֵי־אָדָם? חַס וְשָׁלוֹם! הוּא אָדָם כָּשֵׁר הוּא!״ (מנדלי מו״ס, רכה). ״נִזְהָרִים שֶׁלֹּא יַגִּיעַ עַל־יָדָם שׁוּם נֵזֶק, חַס וְשָׁלוֹם!״ (מנדלי מו״ס, ע). ״מִבְּלִי אֲשֶׁר יְבַלַּע לְמַזָּלוֹ, חַס וְשָׁלוֹם!״ (ביאליק, אריה ס).

– **חַס וְחָלִילָה!°** תה״פ חָלִילָה, לֹא וָלֹא, חַס וְשָׁלוֹם: ״זֶה אָסוּר... חַס וְחָלִילָה וָחַס!״ (הזז, היושבת 15). חַס וְחָלִילָה, לֹא אֶעֱשֶׂה זֹאת!

– **חָלִילָה וָחַס°** תה״פ חַס וְשָׁלוֹם!

חַסָּא• נ׳ [ארמית פסחים לט.], ראה חַסָּה.

א. **חסד** [ראה חָסִיד, א. חֶסֶד]

~ פִּע׳ **חִסֵּד** ⁘ פ״י עָשָׂה חֶסֶד, גָּמַל טוֹבָה. – [לְחַסֵּד, מְחַסֵּד, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחַסֵּד** 1. הִתְנַהֵג בְּחֶסֶד וּבְטוֹבָה: ״עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד, עִם־גְּבוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם״ (שמואל ב כב כו). ״וּמְעַט מֵחֲסָדֶיךָ אֲשֶׁר הִתְחַסַּדְתָּ עִמָּהֶם״ (יוסיפון, שפג). 2 ⁘, הֶעֱמִיד פְּנֵי חָסִיד, הֶרְאָה עַצְמוֹ כְּצַדִּיק תָּמִים: ״שֶׁהָיָה נִמְרוֹד מַעֲלֶה עוֹלָה לַה׳ מִצֵּידוֹ כְּדֵי לְהִתְחַסֵּד וּלְהֵרָאוֹת אֶת עַצְמוֹ עוֹבֵד אֱלֹהִים״ (אברבנאל, נח). ״עַל חֵמָתָם שֶׁל מִתְחַסֵּד וְשֶׁל חָנֵף!״ (אלתרמן, הטור ב 274). – [לְהִתְחַסֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **חסד** [במשמעות הפוכה מן א. חסד; ארמית: חֲסַד בייש, חרף; אולי קרוב אל חשד]

~ פִּע׳ **חִסֵּד** פ״י גִּנָּה, חֵרֵף: ״וְסוֹד אַחֵר אַל־תְּגָל, פֶּן־יְחַסֶּדְךָ שֹׁמֵעַ״ (משלי כה ט–י). ״שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחִסְּדוּ אוֹתוֹ (אֶת מֹשֶׁה) דָּתָן וַאֲבִירָם בְּמִצְרַיִם... אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: בָּזֶה שֶׁחִסַּדְתֶּם אוֹתוֹ אֲנִי נוֹתֵן לוֹ גְּדֻלָּה״ (שמות רבה ל). – [לְחַסֵּד אֶת־, מְ־, יְ־]

א. **חֶסֶד** ז׳ [ראה א. חסד; ארמית: חִסְדָּא] 1. טוֹבָה מְרֻבָּה, צְדָקָה, מַעֲשֵׂה־אַהֲבָה וּנְדִיבוּת לֵב, יַחַס לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: ״וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד... וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה״ (בראשית מ יד). ״שָׁמַעְנוּ כִּי־מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד הֵם״ (מלכים א כ לא). ״זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי וְחוּסָה עָלַי כְּרֹב חַסְדֶּךָ״ (נחמיה יג כב). 2. חֵן, נֹעַם: ״וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו״ (אסתר ב ט). ״זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ״ (ירמיה ב ב). 3 ⁘ [בתורת הקבלה] אַחַת מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת. – [חֶסֶד־, חַסְדּוֹ, חֲסָדִים, חַסְדֵּי־]

– **חסד ואמת**, טובה של ממש, חסד רב: ״ועתה אם־ישכם עשים חסד ואמת את־אדני, הגידו לי״ (בראשית כד מט).

– **חסד־של־אמת**•, 1 ⁂, טובה הנעשית למישהו שלא על־מנת לקבל פרס או תודה: ״כל חסד שהוא שלא בפניו הוא חסד של אמת, אבל חסד שבפניו הוא חסד של חנפה״ (לקח טוב, בראשית קיד). [ובייחוד:] 2•, כנוי לכבוד האחרון שחולקים לנפטר על־ידי הלויתו או התעסקות בקבורתו: ״אם תעשה לי חסד לאחר מיתתי – הוא חסד של אמת״ (בראשית רבה צו). ״חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול״ (רש״י בראשית מז כט).

– **חסד־הדב**°, ראה דב, שרות־דב°.

– **חסד לאמים חטאת**, [בשינוי משמעות ממשלי יד לד] אין לסמך על חסדיהם של עמים אחרים; עלינו לדאג בעצמנו לגורלנו!

– **חסד נעורים**, ידידות ואהבה משכבר הימים, מימי הנער: ״זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך״ (ירמיה ב ב).

– **בחסד עליון**° [על־פי לועזית] מחונן על־ידי אלהים, ברוך־כשרון: ״אם יש בנו סופרים ׳בחסד עליון׳, לוינסקי בודאי אחד מהם״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). ״עסקנים מאליהם, ׳בחסד עליון׳ ובתקף זכות עצמם״ (שזר, כוכבי 157).

– **איש־חסד** (משלי יא יז), אדם חסיד וצדיק.

– **גמילות־חסד**°, הלואה בלא רבית לנצרך [ראה ערך גמילות]

– **גמילות־חסדים**• (אבות א ב), עשית טובה לבריות [ראה גמילות]

– **לשבט או לחסד**° [על־פי איוב לז יג], לזכות או לחובה, לחיוב או לשלילה: ״ואני... הוגה רק בה ובאמרות־פיה לשבט או לחסד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים מו).

– **חוט של חסד**•, לוית חן, חנניות: ״אסתר ירקרקת היתה וחוט של חסד משוך עליה״ (מגילה יג.).

– **משך אליו חסד**, נטה אליו חסד, התיחס אליו בידידות ובאהבה: ״משך חסדך לידעיך״ (תהלים לו יא). ״ואהבת עולם אהבתיך על־כן משכתיך חסד״ (ירמיה לא ב). ״ויהי ה׳ את־יוסף ויט אליו חסד״ (בראשית לט כא).

– **נשא חסד לפניו**, מצא חן בעיניו: ״ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו״ (אסתר ב ט).

– **הטה עליו חסד לפני מישהו**, עורר בלב מישהו יחס של ידידות אל פלוני: ״ולא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס״ (עזרא ט ט).

– **בחסדך** ⁂, בבקשה, אנא: ״בחסדך תן לי הממון שהפקדתי אצלך״ (ילינק, מעשה א). ״בחסדך, שרה׳לי, הביאי את הספר״ (עגנון, אורח 217).

ב. **חסד** ז׳ [מן ב. חסד, ארי׳ ת: חסדא] חרפה, קלון, תועבה (ויקרא כ יז). – [חסד־]

חסדן° ז׳ [מן א. חסד] מתחסד, צבוע המעמיד פני חסיד וצדיק: ״הריהו שולח בחסדנים את שניו ואת ארסו הממית״ (שטיינמן, צרור 257). – [חסדנים, ־דני־]

חסדנות° נ׳ [מן חסדן] התחסדות, העמדת פני חסיד: ״תערבת סרבנות וחסדנות, קפדנות וחננות״ (קלצקין, כתבים 28). – [חסדנות־]

חסדני° ת׳ [מן חסדן] מתחסד, מביע חסדנות כלפי חוץ: ״הצבועים הללו! איזו ארשת חסדנית נסוכה בפניהם״ (שטיינמן, צרור 257). – [חסדנית, ־ניים, ־ניות]

חסה [קרוב אל כסה]

~ פע׳ **חסה** פ״ע 1. מצא מגן ומסתור: ״באו חסו בצלי״ (שופטים ט טו). ״באברתו יסך לך ותחת־כנפיו תחסה״ (תהלים צא ד). 2. [בהשאלה] בטח, סמך: ״שמרני אל, כי־חסיתי בך״ (תהלים טז א). ״טוב לחסות בה׳ מבטח באדם״ (תהלים קיח ח). ״חנני, אלהים, חנני כי בך חסיה נפשי״ (תהלים נז ב). – [לחסות ב־, חסתה גם חסיה; חוסה, יחסה; יחסו גם יחסיו]

~ נפ׳ **נחסה** ⁂, שרה, שכן; מצא מחסה: ״בארץ בנימין זבול נעשה, וכבוד שכינה עליו נחסה״ (ינאי, רפט). ״לפי שמבלי כסוי אין מחסה להחסות בו״ (רש״י איוב כד ח). – [להחסות, נחסה, יחסה]

~ פע׳ **חסה**° פ״י [במשפט] נתן כסוי, הבטיח את שמירת הסודיות: השופט חסה את תיק־המסמכים שהגיש עורך־הדין. – [לחסות, מחסה, יחסה]

~ פע׳ **חסה**°, כסה, הגן: המסמכים חסו לפי צו בית־המשפט. – [מחסה, י־]

~ הת׳ **התחסה**°, מצא מחסה לעצמו, הסתתר: ״דן הרתיע את מכוניתו אחורנית ועוקף בבהילות את המשרין ומתחסה בו מפני האש״ (קרבנר, פנים 131). – [להתחסות, מתחסה, ית־]

~ הפ׳ **החסה** ⁂ פ״י נתן מחסה, הגן: ״הבטחתה הארץ... והחסיתה לנעקד״ (ינאי, נא). – [להחסות, מחסה, יחסה]

חסה

חסה° נ׳ [ארמית: חסא, פסחים לט.] ירק־גנה ממשפחת המרכבים (Lactuca). עלי החסה משמשים למאכל. בארץ־ישראל מצויים גם מיני חסה הגדלים בר. – [חסת־, חסות]

חסוד• ת׳ [מן א. חסד] 1•, מלא חן, נאה, שמשוך עליו חוט של חסד: ״כלה נאה וחסודה״ (כתובות יז.). ״התורה נאה ומשבחת וחסודה״ (במדבר רבה יב). ״חסודים ונאים דבריך״ (רש״י גיטין ז.). 2°, מתחסד, מביע חסדנות, צדקני: ״לא כן אנחנו, יתברך הבורא, המשיך בתנועה חסודה, וכמעט בלי כל צביעות״ (ברנר, א 343). – [חסודה, חסודים, חסודות]

חסוח• ז׳ [נוסח אחר: חסות או חסית, המשמעות משוערת בלבד] גיא, ערוץ: ״כיון שהגיע לחסוח נזדמנה לו ברכה של מים״ (שמות רבה ב). ״הרי הגולן הללו עם כל נקיקיהם וחסוחיהם״ (קבק, במשעול 495). ״מהלך הוא בחסוח שנתרפד שלכת של ארגמן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 211). – [חסוח־, חסוחים, חסוחי־]

חסוי ⁂ ת׳ [מן חסה, חסה] 1°, מוגן, מסתר, נתון במחסה: ישבנו חסויים בעמדה המבצרת. ברכה חסויה מפני רוחות. 2° [במשפט] שנתנה הבטחה לשמירה על סודיותו: תיק־מסמכים חסוי בפקדת השופט. – [חסויה, חסויים, חסויות]

חסוי ⁂, **חיסוי** ז׳ [מן חסה] 1 ⁂, מתן מחסה, הגנה: ״תוחלתנו, תקותנו, סברנו וחסוי נפשנו״ (הטה אזניך, סליחות). 2° [במשפט]

מתן זכות לשמירת הסודיות, הגנה משפטית: בית־המשפט המחוזי החליט לתת חסוי לתיק המסמכים שהגיש עורך־הדין. – [חסוי־]

חָסוּךְ* ת׳ [מן חסך, חָסַךְ] 1 °, חָשׂוּךְ, שֶׁקֻּמַּץ, שֶׁנֶּאֱסַף עַל־יְדֵי חִסָּכוֹן: הָאִישׁ שָׁמַר עַל צְרוֹר כַּסְפּוֹ הֶחָסוּךְ לְעֵת צָרָה. 2* [כנסמך] חֲסַר – רְאֵה לְהַלָּן. – [חֲסוּךְ־; חֲסוּכָה, חֲסוּכַת־; חֲסוּכִים, חֲסוּכֵי־; חֲסוּכוֹת]

– חֲסוּךְ־בְּגָדִים* (כלים א ב, לפי הערוך), חֲסַר־בְּגָדִים, עָרֹם.

– חֲסוּךְ־בָּנִים* (עירובין כח. לפי הערוך), עָקָר, מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים.

– חֲסוּךְ־מַרְפֵּא°, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהֵרָפֵא, חוֹלֶה כְּרוֹנִי.

חִסּוּל°, חיסול ז׳ [מן חסל, חִסֵּל] 1. הֲבָאָה לִידֵי סִיּוּם וּגְמָר, פֵּרוּק עֵסֶק אוֹ חֶבְרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, לִיקְוִידַצְיָה: "חִסּוּל חֶסֶר־הָעֲבוֹדָה" (אבינרי, יד 206). חִסּוּל בֵּית־הַמִּסְחָר. 2. הַשְׁמָדָה, בִּעוּר: חִסּוּל הַבַּעֲרוּת. חִסּוּל מִשְׁכְּנוֹת הָעֹנִי. חִסּוּל קִנֵּי הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁל הָאוֹיֵב. מְכִירַת חִסּוּל בִּמְחִירִים מוּזָלִים. – [חִסּוּל־]

חָסוּל° ת׳ [מן חסל, חָסַל] מְחֻסָּל, אָבוּד. – [חֲסוּלָה, ־לִים, ־לוֹת]

– חָסוּל וּמְחֻסָּל°, אָבוּד לְגַמְרֵי: "וְהוּא לְגַם אַחַת וְעוֹד אַחַת – וְחָסוּל וּמְחֻסָּל! בְּקָשְׁיֵי־קָשָׁיִים גְּרַרְתִּיו מִשָּׁם" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 255).

חֲסוֹם* ז׳ [מן א. חסם, חָסַם] מַחְסוֹם, זְמָם שֶׁנִּקְשָׁר אֶל פִּי הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִן הַתְּבוּאָה בְּדִישָׁהּ (כלים טז ז). – [חֲסוֹם־, חֲסוֹמִים, ־מֵי־]

א. **חִסּוּם°, חיסום** ז׳ [מן א. חסם, חִסֵּם] 1 °, נְתִינַת מַחְסוֹם, בְּלִימָה: "הַקְפָּדָה יְתֵרָה עַל דִּינֵי חִסּוּם וְרִתּוּם לְכָל דִּקְדּוּקֵיהֶם" (קלצקין, כתבים 217). 2•, אֲטִימוּת, צְפִיפוּת: "אֵין הָאָרֶץ שׁוֹתָה (מֵי־גֶשֶׁם) אֶלָּא לְפִי חִסּוּמָהּ" (ירושלמי ברכות יד א). – [חִסּוּם־, חִסּוּמִים, חִסּוּמֵי־]

ב. **חִסּוּם°, חיסום** ז׳ [ב. חסם, חִסֵּם] 1 °, קִשּׁוּי, הַקְשָׁיַת חֹמֶר (מַתֶּכֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהּ) עַל־יְדֵי לִבּוּן וְצִנּוּן, עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה וְכַדּוֹמֶה: "רִתּוּךְ וְהַלְחָמָה, חִסּוּם וְהַרְכָּבָה" (זכאי, קצרות 461). 2* [כבערבית: חֻסַאם חודה של חרב] חֹד שֶׁל גַּרְזֶן אִזְמֵל וְכוּ׳ הֶעָשׂוּי בַּרְזֶל שֶׁחֻסַּם: "הַמַּעֲצָד וְהָאִזְמֵל... וְהַמַּפְסֶלֶת וְהַמַּקְדֵּחַ נִטַּל חִסּוּמָן – טְהוֹרִין" (כלים יג ד). – [חִסּוּם־, חִסּוּמִים, חִסּוּמֵי־]

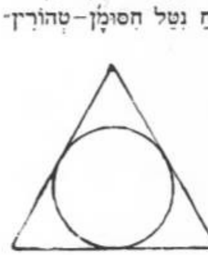

מעגל חסום במשולש

א. **חָסוּם*** ת׳ [מן א. חסם, חָסַם] 1•, שֶׁנִּתַּן מַחְסוֹם לְפִיו: "לֹא תָדוּשׁ בְּשׁוֹר חָסוּם" (ירושלמי תרומות מו ד). "בְּפִיּוֹת מִסְפֵּד וּנְהוֹת חֲסוּמוֹת" (משה אבן־עזרא, א 62). 2 °, סָגוּר, אָטוּם, שֶׁאֵין לַעֲבוֹר בּוֹ: דֶּרֶךְ חֲסוּמָה בְּחָבִיּוֹת. כְּבִישׁ חָסוּם. 3 ° סָגוּר, כָּלוּא: "וְכֹחַ עוֹלָם בּוֹ חָסוּם וּמְשֻׁמָּר" (ביאליק, משירי החורף ו). מַעְגָּל חָסוּם בִּמְשֻׁלָּשׁ. – [חֲסוּמָה, חֲסוּמִים, ־מוֹת]

ב. **חָסוּם°** ת׳ [מן ב. חסם, חָסַם] קָשֶׁה, נֻקְשֶׁה: "הַקַּרְקַע נַעֲשָׂה צָחִיחַ וְחָסוּם כְּבַרְזֶל" (סוקולוב, במראות 91). – [חֲסוּמָה, חֲסוּמִים, חֲסוּמוֹת]

חָסוֹן, ראה חָסֹן.

חִסּוּן°, חיסון ז׳ [מן ב. חסן, חִסֵּן] חִזּוּק, סִגּוּל כֹּשֶׁר הִתְנַגְּדוּת, מַצָּב שֶׁל תְּנֻגֶּדֶת לְאִינְפֶקְצְיָה (Immunity): חִסּוּן הַגּוּף בְּאֶמְצָעוּת תַּרְכִּיבִים הַיּוֹצְרִים נוֹגְדָנִים נֶגֶד מַחֲלָה מְסֻיֶּמֶת (חִסּוּן פָּעִיל) אוֹ חִסּוּן עַל־יְדֵי הַזְרָקַת נַסְיוּב (חִסּוּן סָבִיל). [ובהשאלה:] חִסּוּן רוּחָנִי בִּפְנֵי סַכָּנַת הַהִתְבּוֹלְלוּת. – [חִסּוּן־, חִסּוּנִים, חִסּוּנֵי־]

חִסּוּר*, חיסור ז׳ [מן חסר, חִסֵּר] 1•, הַמְעָטָה, גְּרִיעָה, הַפְחָתָה: "וְאִם חִסְּרָה חִסּוּר דָּבָר אֶחָד מֵהֶן" (שיר השירים רבה, נוסח). 2 ⁂, [בחשבון] הַפְּעֻלָּה שֶׁל הַפְחָתַת מִסְפָּר מִמִּסְפָּר: מִינוּס (–) הוּא סִימַן הַחִסּוּר. "שַׁעַר הַחִסּוּר לְחַסֵּר מִסְפָּר מִמִּסְפָּר" (אברהם אבן־עזרא, הקדמה לספר המספר). 3 °, הֶעְדֵּרוּת, הֱיוֹת חָסֵר: חִסּוּרֵי הַתַּלְמִידִים וְאִחוּרֵיהֶם נִרְשָׁמִים בַּיּוֹמָן. – [חִסּוּר־, חִסּוּרִים, חִסּוּרֵי־]

חָסוּר* ת׳ [מן חסר, חָסַר] חָסֵר, נָטוּל, שֶׁאֵין לוֹ: "לְמָתַי תְּרוֹמֵם שִׂמְחַת חָסוּר?" (גבירול, ה 65). "(בְּהֵמָה) חֲסוּרָה" (חולין מג.) [שחסרים לה אחד או אחדים מאיבריה] – [חֲסוּרָה, חֲסוּרִים, ־רוֹת]

חָסוּת נ׳ [מן חסה, חָסָה] 1, מִסְתּוֹר, מִקְלָט, מַחֲסֶה: "וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם לִכְלִמָּה" (ישעיה ל ג). "וּלְפִי שֶׁיְּהוּדֵי הַמַּעֲרָב וַאֲמֶרִיקָא מוֹצְאִים חָסוּת בְּצֵל הַקּוֹנְסוּלִים שֶׁלָּהֶם" (אחד העם, לא). הָאַסִּיר הַמְּדִינִי שֶׁנִּמְלַט מָצָא חָסוּת בִּמְדִינָה שְׁכֵנָה. 2 °, תְּמִיכָה, הֲגַנָּה, קַבָּלַת אֶפִּיטְרוֹפְּסוּת עַל דָּבָר: הַנֶּשֶׁף יִתְקַיֵּם בְּחָסוּתוֹ הָאֲדִיבָה שֶׁל רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה. – [חָסוּת־, חָסוּתוֹ]

– אֶרֶץ־חָסוּת°, אֶרֶץ הַנְּתוּנָה בְּחָסוּתָהּ וּבְהַשְׁפָּעָתָהּ שֶׁל אֶרֶץ אַחֶרֶת.

– יְהוּדֵי־הֶחָסוּת°, כִּנּוּי לִיהוּדִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם זְכֻיּוֹת שֶׁל יְשִׁיבָה וּמִסְחָר בְּכָל עָרֵי גֶּרְמַנְיָה – בִּימֵי הַהַגְבָּלוֹת הַמְּדִינִיּוֹת וְהַכַּלְכָּלִיּוֹת שֶׁהֻטְּלוּ עַל הַיְּהוּדִים בִּמְדִינוֹת גֶּרְמַנְיָה בַּמֵּאָה הַ־18 בְּעֵרֶךְ.

חֲסוּת* נ׳ ראה חֲסוּחַ*.

חַסְחוּס* ז׳ [ארמית: תרגום ירושלמי של "תנוך", ויקרא ח כג] 1 °, רִקְמַת חִבּוּר לִיפִית גְּמִישָׁה בְּמִבְנֵה רֹב הַשֶּׁלֶד שֶׁל הָעֻבָּר (Cartilago). עַל־יְדֵי חֲדִירַת סִיד מִתְקַשֶּׁה הַחַסְחוּס בְּצוּרָתוֹ הַמְּקוֹרִית בַּפְּרָקִים, בְּדַרְכֵי הַנְּשִׁימָה וּבָאָזְנַיִם. 2• [גם בנוסח: סְחוּס] תְּנוּךְ הָאֹזֶן: "נִפְגְּמָה אָזְנוֹ מִן הַחַסְחוּס" (בכורות לז., במשנה. בנוסח המשנה: הַסְּחוּס). – [חַסְחוּס־, חַסְחוּסִים, חַסְחוּסֵי־]

חָסִיד תו״ז [מן א. חסד] 1, מִתְנַהֵג בְּיֹשֶׁר, עוֹשֶׂה חֶסֶד, נוֹהֵג בְּאַהֲבָה וּבְרַחֲמִים: "אָבַד חָסִיד מִן־הָאָרֶץ, וְיָשָׁר בָּאָדָם אָיִן" (מיכה ז ב). "צַדִּיק ה׳ בְּכָל־דְּרָכָיו, וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו" (תהלים קמה יז). 2 °, מַחֲזִיק בְּשִׁיטַת הַחֲסִידוּת מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ יִשְׂרָאֵל בַּעַל־שֵׁם טוֹב (הַבֶּעשְׁ״ט) – לְהַבְדִּילוֹ מִשּׁוֹלְלֵי שִׁיטָה זוֹ הַנִּקְרָאִים "מִתְנַגְּדִים". בְּרֹאשׁ כָּל עֵדָה שֶׁל חֲסִידִים – "רַבִּי" אוֹ "צַדִּיק" וְהֵם נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ, לְמָשָׁל: חֲסִידֵי הָרַבִּי מִגּוּר. 3•, כִּנּוּי לְכִתָּה שֶׁהָיְתָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁית תְּקוּפַת הַחַשְׁמוֹנָאִים, שֶׁחֲבֵרֶיהָ הִפְלִיגוּ בַּאֲדִיקוּתָם וּבְקִיּוּם הַמִּצְווֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת; נִקְרְאוּ גַּם "חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים": "חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִין, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ לִבָּם לַמָּקוֹם" (ברכות ה א). 4 °, אָדוּק בְּשִׁיטָה מְסֻיֶּמֶת, דָּבֵק וְכָרוּךְ אַחֲרֵי תְּנוּעָה, רַעְיוֹן, אָדָם וְכוּ׳, מַעֲרִיץ נִלְהָב: פְּלוֹנִי חָסִיד נִלְהָב שֶׁל שִׁיטַת הַפְּסִי־

כּוֹאֲנְלִיזָה. – [חֲסִיד־, חֲסִידָה, חֲסִידִים, חֲסִידֵי־; חֲסִידוֹת]

– **חָסִיד שׁוֹטֶה**•, 1. כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּמְנַע מִלְּקַיֵּם חוֹבָה אֱנוֹשִׁית רְגִילָה מֵרֹב חֲסִידוּתוֹ וַאֲדִיקוּתוֹ בְּמִצְווֹת הַדָּת: "חָסִיד שׁוֹטֶה וְרָשָׁע עָרוּם וְאִשָּׁה פְּרוּשָׁה... הֲרֵי אֵלּוּ מְבַלֵּי עוֹלָם" (סוטה ג ד). "אֵיזֶהוּ חָסִיד שׁוֹטֶה? רָאָה תִּינוֹק מְבַעְבֵּעַ בַּנָּהָר, אָמַר: לִכְשֶׁאֶחֱלֹץ תְּפִלַּי אַצִּילֶנּוּ... עִם כְּשֶׁהוּא חוֹלֵץ תְּפִלָּיו הוֹצִיא זֶה אֶת נַפְשׁוֹ" (ירושלמי סוטה יט א). 2°, כִּנּוּי־גְּנַאי בְּפִי הַמִּתְנַגְּדִים לְחָבֵר בְּכַת הַחֲסִידִים. 3°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנֶּאֱמָן וְקַנַּאי לְמַנְהִיגוֹ גַּם כְּשֶׁהוּא אֵינוֹ צוֹדֵק בִּדְבָרָיו אוֹ בְּמַעֲשָׂיו.

– **חֲסִיד אֻמּוֹת הָעוֹלָם**⁜, 1°, כִּנּוּי־הוֹקָרָה לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּלָּה יַחַס אֱנוֹשִׁי־נִלְבָּב לַיְּהוּדִים אוֹ הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת לָהֶם טוֹבוֹת: לוֹרְד בַּלְפוּר מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיָה. 2⁜, כִּנּוּי לְנָכְרִי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לְקַיֵּם אֶת שֶׁבַע מִצְווֹת בְּנֵי נֹחַ: "כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְווֹת וְנִזְהָר לַעֲשׂוֹתָן הֲרֵי זֶה מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא" (רמב"ם, מלכים ח יא).

– **חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה**• (סוכה ה ד), כִּנּוּי לְצַדִּיקִים בֶּאֱמוּנָתָם וּבְאֹרַח חַיֵּיהֶם.

חֲסִידָה נ׳ [אולי מן חסד, על יסוד הדעה שהיתה רווחת אצל הקדמונים שעוף זה נוהג בחסידות עם ולדיו או עם חבריו] עוֹף־בִּצָּה גָּדוֹל, שֶׁמּוֹלַדְתּוֹ בְּאַרְצוֹת הַצָּפוֹן (Ciconia ciconia), עוֹבֵר בִּלְהָקוֹת אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּסְּתָיו וּבָאָבִיב. נוֹצַת הַחֲסִידָה לְבָנָה, רַק הָאֲבָרוֹת וְנוֹצוֹת הַכָּתֵף שֶׁל הַכְּנָפַיִם שְׁחוֹרוֹת. רַגְלֶיהָ הַגְּבוֹהוֹת וּמַקּוֹרָהּ הָאָרֹךְ צִבְעָם אָדֹם. נִזּוֹנָה בְּבַעֲלֵי־חֻלְיוֹת קְטַנִּים, חֲרָקִים, רַכִּיכוֹת וְתוֹלָעִים. הַחֲסִידָה נִכְלְלָה בַּתּוֹרָה בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים (דברים יד יח). "לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חֲסִידָה? שֶׁעוֹשָׂה חֲסִידוּת עִם חַבְרוֹתֶיהָ" (חולין סג.). – [חֲסִידַת־, חֲסִידוֹת]

חסידה (1/30)

– **חֲסִידָה שְׁחוֹרָה**° (Ciconia nigra), שַׁיֶּכֶת לְסוּג הַחֲסִידוֹת, דּוֹמָה בְּאֹרַח־חַיֶּיהָ לַחֲסִידָה הַלְּבָנָה. צֶבַע נוֹצָתָהּ שָׁחוֹר נוֹצֵץ וּבִטְנָהּ לְבָנָה. מִתְאָרַחַת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּחֹרֶף, אַךְ אֵינָהּ מְצוּיָה הַרְבֵּה וְנִרְאֵית לְעִתִּים רְחוֹקוֹת

חֲסִידוּת• נ׳ [מן חָסִיד] 1•, עֲשִׂיַּת טוֹבָה וָחֶסֶד: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ... וְתִתְכַּסֶּה בְּעֻזְּךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתְךָ וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתְךָ" (ברכות טז:). 2•, יִרְאַת שָׁמַיִם, דְּבֵקוּת בְּתוֹרַת ה׳, מִדַּת הֶחָסִיד: "וְיִרְאַת־חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת, וַחֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ" (סוטה ט טו). 3°, שִׁיטָתָהּ שֶׁל כַּת הַחֲסִידִים מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ יִשְׂרָאֵל בַּעַל־שֵׁם־טוֹב (1700–1760 בְּקֵרוּב). עִקָּרֶיהָ: כַּוָּנָה וּדְבֵקוּת בִּתְפִלָּה עַד כְּדֵי "הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת", הַרְחָקַת הָעַצְבוּת ("שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה"), אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן, אַהֲבַת אֱלֹהִים, אַהֲבַת הַתּוֹרָה וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל. – [חֲסִידוּת־]

– **מִדַּת־חֲסִידוּת**• יֹשֶׁר וַהֲגִינוּת: "בַּעַל־הַבַּיִת שֶׁהָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְצָרִיךְ לִטֹּל לֶקֶט...וּמַעֲשַׂר עָנִי, נוֹטֵל, וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר יְשַׁלֵּם... מִדַּת חֲסִידוּת שָׁנוּ כָּאן" (חולין קל:).

חֲסִידִי° ת׳ [מן חָסִיד] 1, אָדוּק מְאֹד, הַמְקֻבָּל עַל חֲסִידִים: "לְפִי הַשְׁקָפָתוֹ וּמִנְהָגוֹ הָיָה קְצָת יוֹתֵר אוֹרְתּוֹדוֹכְּסִי, יוֹתֵר חֲסִידִי מֵאַבְרָהָם־הִירְשׁ" (יהודה שטינברג, קסב). 2, שֶׁל חֲסִידִים: נִגּוּנִים חֲסִידִיִּים הַסִּפְרוּת הַחֲסִידִית. 3, שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ חָסִיד (2), שֶׁל תְּכוּנוֹת הַחֲסִידִים: הִתְלַהֲבוּת חֲסִידִית.–[־דִית, ־דִיִּים, דִיּוֹת]

חֲסִיָּה⁜, **חסייה** נ׳ [מן חסה, חָסָה] מְצִיאַת מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר: "וְיִשְׂמְחוּ כָל־חוֹסֵי בָךְ – אֲפִלּוּ חֲסִיָּה מוּעֶטֶת" (חיד"א, יוסף תהלות ה יב). "לֹא מְקַבֶּלֶת עָלַי הַחֲסִיָּה תַּחַת כְּנָפָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ" (טביב, כערער 243). חֲסִיָּה בְּצֵל עֵץ. – [חֲסִיַּת־]

חֶסְיוֹן⁜ ז׳ [מן חסה] 1⁜, מַחֲסֶה, חָסוּת, מִסְתּוֹר: "טוֹב לַחֲסוֹת בַּה׳ – חֶסְיוֹן זֶה אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן חֶבְיוֹן צֵל" (רש"י תהלים קיח ח). 2° [בצבא] שֶׁטַח מֻסְתָּר בְּאֵזוֹר הַקְּרָבוֹת לְרִכּוּז שִׁרְיוֹן, רֶכֶב וְכַדּוֹמֶה כַּהֲכָנָה לְהֶמְשֵׁךְ הַפְּעֻלּוֹת. – [חֶסְיוֹן־, חֶסְיוֹנוֹת]

חֲסִיכָה° נ׳ [מן חסך, חָסַךְ] נְהִיגָה בְּחִסָּכוֹן, מַעֲשֵׂה הַחוֹסֵךְ: חֲסִיכַת כְּסָפִים לְעֵת מְצֹא. חֲסִיכָה בְּנִגּוּד אֶל בִּזְבּוּז. – [חֲסִיכַת־]

חָסִיל ז׳ [אולי מן חסל, חָסַל; אוגריתית: חסן] אַחַת מִצּוּרוֹת הַזַּחֲלִים הַמִּתְגַּלִּים בְּמַחֲזוֹר הַהִתְפַּתְּחוּת שֶׁל הָאַרְבֶּה: "הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם" (יואל ב כה). "לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ חָסִיל? שֶׁהוּא חוֹסֵל אֶת הַכֹּל" (ירושלמי תענית סו ד).–[חֲסִיל־, חֲסִילִים, חֲסִילֵי־]

חֲסִילָה• נ׳ [מן חסל, חָסַל] חִסּוּל, הֲבָאָה לִידֵי גְּמַר וְסִיּוּם: "נִגְמַר אוֹתוֹ דָּבָר... חֲסִילָה" (פסיקתא דרב כהנא, קל). חֲסִילַת הָעֲבוֹדָה. – [חֲסִילַת־]

א. **חֲסִימָה**• נ׳ [מן א. חסם, חָסַם] 1°, עֲצִירָה, סְתִימָה, סְגִירָה: חֲסִימַת הַמַּעֲבָר בַּכְּבִישׁ עַל־יְדֵי מַחְסוֹם. חֲסִימַת דַּרְכֵי הַנְּסִיגָה. חֲסִימַת הַדָּם בְּאֵיבָר הַפָּצוּעַ בְּתַחְבֹּשֶׁת. 2°, סְגִירָה, הַקָּפָה מִכָּל עֵבֶר: חֲסִימַת עִגּוּל בְּתוֹךְ מְשֻׁלָּשׁ. 3•, בְּלִימָה, שִׂימַת מַחְסוֹם: "מַה לַּשּׁוֹר, שֶׁכֵּן אַתָּה מְצֻוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, תֹּאמַר בְּאָדָם שֶׁאִי אַתָּה מְצֻוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ" (בבא מציעא פח:). 4⁜ [בהשאלה] אֲטִימוּת, טִמְטוּם: "שֶׁהָיָה... חָסוּם בִּתְחִלָּתוֹ וְעַכְשָׁו סָרָה חֲסִימָתוֹ" (אברבנאל, נחלת אבות). – [חֲסִימַת־, ־מוֹת]

– **אֲחוּז־הַחֲסִימָה**° [בבחירות] אָחוּז מִינִימָלִי מְסֻיָּם מִן הַמִּסְפָּר הַכּוֹלֵל שֶׁל הַבּוֹחֲרִים בִּמְדִינָה שֶׁצְּרִיכָה לְקַבֵּל הַסִּיעָה הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר בַּבְּחִירוֹת כְּדֵי לִזְכּוֹת לִנְצִיגוּת מִשֶּׁלָּהּ: סִיעָה שֶׁלֹּא הִגִּיעָה בַּבְּחִירוֹת לַאֲחוּז הַחֲסִימָה מַפְסִידָה אֶת קוֹלוֹתֶיהָ. אֲחוּז־הַחֲסִימָה לַכְּנֶסֶת הַשִּׁשִּׁית בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הָיָה 1%.

– **חֲסִימַת־תַּאֲוָה**⁜ כִּבּוּשׁ הַיֵּצֶר, הִתְאַפְּקוּת: "וְהַנְהָגַת כָּל אִישׁ־שֵׂכֶל אֶת נַפְשׁוֹ בַּחֲסִימַת תַּאֲוָתוֹ מִן הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְהַמִּשְׁגָּל וְהַמַּלְבּוּשׁ וְהַדִּבּוּר" (חובות הלבבות, הפרישות א).

ב. **חֲסִימָה**• נ׳ [מן ב. חסם, חָסַם] חֹד שֶׁל גַּרְזֶן, אִזְמֵל וְכוּ׳ הֶעָשׂוּי בַּרְזֶל שֶׁחֻסַּם: "וּבְקַרְדּוֹם אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּטְּלָה חֲסִימָתוֹ" (תוספתא כלים בבא מציעא ג ז). [ראה גם ב. חִסּוּם 2] – [חֲסִימַת־, חֲסִימוֹת]

חָסִין ת׳ [ראה חָסֹן, ב. חֹסֶן] 1, חָסֹן, חָזָק, אַבִּיר: "מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ" (תהלים פט ט). "אַתָּה חָסִין וְהַכֹּל חֹסֶן עֻזְּךָ יְנוֹבֵב" (חובות הלבבות, בקשה). "מִתְבַּקְּעִים בַּיַּעַר חֲסִינֵי אַלּוֹנִים" (ביאליק, משירי החורף). "הָעֲבוֹדָה שֶׁהַגְּבָרִים הֲכִי חֲסִינִים הָיוּ נִגְדָּעִים עַל־יָדֶיהָ בְּרַגְלַיִם כּוֹשְׁלוֹת" (סוקולוב, במראות 336). 2°, עָמִיד, שֶׁהוּא מְחֻסָּן וְאֵינוֹ עָלוּל לְהִפָּגַע אוֹ לְהִתְקַלְקֵל עַל־יְדֵי מַשֶּׁהוּ הוֹרְסָנִי:

זְכוּכִית חֲסִינַת־אֵשׁ (שֶׁאֵינָהּ מִתְפּוֹצֶצֶת עַל־יְדֵי חֲמוּמָהּ בָּאֵשׁ). מִקְלָט חֲסִין־רְסִיסִים. מַתֶּכֶת חֲסִינַת־חֲלוּדָה. – [חֲסִינָה, חֲסִינִים, ־נוֹת]

– חֲסִינָה ⁺ נ׳ תֹּאַר מְלִיצִי לְאִשָּׁה כְּבוּדָה אֲהוּבָה: ״בְּצֵל אַהֲבָתִי חֲסִי נָא, חֲסִינָה״ (הרומי, ג 62).

חֲסִינָה* נ׳ [אוּלַי מִן א׳ חסן] (כלים טז ה). סַל קָלוּעַ מִנְּצָרִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ לְאַחְסָנַת תְּבוּאָה. – [חֲסִינַת־, חֲסִינוֹת]

חֲסִינוּת° נ׳ [מִן חָסִין 3] 1. כֹּחַ־עֲמִידָה, יְכֹלֶת־הִתְנַגְּדוּת: חֲסִינוּת הַמְּכוֹנִית הַמְּשֻׁרְיֶנֶת בִּפְנֵי כַּדּוּרִים. חֲסִינוּת גּוּפוֹ שֶׁל הַסְּפּוֹרְטַאי בִּפְנֵי הִצְטַנְּנוּת. 2. הֱיוֹת בִּלְתִּי־כָּפוּף לְחֻקֵּי הַשִּׁפּוּט הָאֶזְרָחִי וְהַפְּלִילִי בְּשֶׁל מַעֲמָד רָם מְיֻחָד: חֲסִינוּת חַבְרֵי־הַכְּנֶסֶת. חֲסִינוּת דִּיפְּלוֹמָטִית שֶׁל נְצִיגֵי מְדִינוֹת זָרוֹת. – [חֲסִינוּת־]

חָסִיס* ז׳ [אֲרָמִית: חֲסִיסָא, פסחים מ:] קֶמַח־גְּרִיסִים אוֹ קֶמַח־מַצּוֹת: ״חֲסִיסֵי מַצָּה אֲפוּיָה שֶׁטּוֹחֲנִין אוֹתָהּ״ (הרי״ף פסחים יב:) – [חֲסִיס־, חֲסִיסִים, חֲסִיסֵי־]

חֲסִיפָה* נ׳ [מִן חסף, חָסַף] חֲשִׂיפָה, גִּלּוּי: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דַּרְכּוֹ בִּקְדֻשָּׁה... חֲסִיפַת זְרוֹעוֹ בִּקְדֻשָּׁה״ (תנחומא בובר בראשית ז). ״זוֹ בַּאֲסִיפָה וְזוֹ בַּחֲסִיפָה״ (בהרת, יוצר שבת פרה). – [חֲסִיפַת־]

חַסִּית* נ׳ [רְאֵה חַסָּא] שֵׁם כְּלָלִי לִירָקוֹת מִמִּינֵי הַבְּצָלִים, הַשּׁוּמִים וְכַדּוֹמֶה (תוספתא תרומות ט ג). ״קְעָרוֹת מְלֵאוֹת צְנוֹן נוֹתֵן רֵיחַ עַד לְמֵרָחוֹק וְחַסִּית וְכַרְפַּס וּפִלְפְּלִים״ (ביאליק, שור אבוס ג). – [חַסִּיּוֹת]

חֲסִית* נ׳ רְאֵה חֲסוּחַ*.

חסך [רְאֵה גַּם חשך]

~ פע׳ **חָסַךְ*** פ״י קִמֵּץ, צָבַר עַל־יְדֵי צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת, שָׁמַר מִבִּזְבּוּז: ״לֹא יַחְסֹךְ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַעֵט אֶת מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת״ (ירושלמי דמאי כו א במשנה). פְּלוֹנִי חָסַךְ מִשְּׂכַר עֲבוֹדָתוֹ סְכוּם כֶּסֶף. – [לַחֲסֹךְ, חוֹסֵךְ, יַחְסֹךְ]

~ נפ׳ **נֶחְסַךְ** ⁺, קֻמַּץ, נִשְׁמַר עַל־יְדֵי צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת, לֹא בֻּזְבַּז: סוֹף־סוֹף נֶחְסַךְ בְּיָדוֹ סְכוּם כֶּסֶף קָטָן. – [לְהֵחָסֵךְ, נֶחְסָךְ, יֵחָסֵךְ]

~ פע׳ **חִסֵּךְ*** פ״י 1°, קִמֵּץ הַרְבֵּה, שָׁמַר בִּקְבִיעוּת עַל־יְדֵי צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת. 2*, חָס, מָנַע מֵאַחַר פְּחִיתוּת וּבִזּוּי: ״הָיוּ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים (לְהָבִיא קָרְבָּנוֹת) בְּכָל שָׁעָה, אֶלָּא שֶׁחִסֵּךְ הַכָּתוּב אֶת יִשְׂרָאֵל״ (ספרא אמור קא). ״חִסֵּךְ עָלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ גְּנוּתָהּ״ (רש״י בראשית יט לג). ״וְיוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם חִסְּכוּ עָלָיו וְלֹא תָּלוּ בוֹ שֵׁם לְוַאי״ (שנהר, א 316). ״שִׁמְעוֹן לֹא חִסֵּךְ עַל כְּבוֹד בְּנוֹ״ (עגנון, תמול 9). – [לְחַסֵּךְ אֶת־, עַל־; מְחַסֵּךְ, יְ־]

~ הת׳ **נִתְחַסֵּךְ°**, קֻמַּץ, נִשְׁאַר בִּרְשׁוּתוֹ כְּתוֹצָאָה שֶׁל חִסָּכוֹן: ״כָּל חֶסְכוֹנוֹתָיו שֶׁנִּתְחַסְּכוּ לוֹ בְּי״ד הַשָּׁנִים״ (סביב, כערער 6). – [לְהִתְחַסֵּךְ, מִתְ־ יִתְ־]

חִסָּכוֹן*, חיסכון ז׳ [מִן חסך] 1. קִמּוּץ, צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת, אִי־בִזְבּוּז: ״לַמָּאוֹר (הִצְרִיךְ הַכָּתוּב שֶׁמֶן זַךְ כָּתִית, אֲבָל לֹא לִמְנָחוֹת) אֶלָּא מִפְּנֵי הַחִסָּכוֹן; מַאי חִסָּכוֹן?... הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (מנחות פו:). ״בַּעֲלַת־בַּיִת טוֹבָה נוֹהֶגֶת חִסָּכוֹן בְּמֶשֶׁק בֵּיתָהּ. חִסָּכוֹן בִּזְמַן, בְּמֶרֶץ וְכוּ׳. 2°, סְכוּם כֶּסֶף שֶׁנֶּאֱסַף עַל־יְדֵי צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת: הַחֲבֵרִים הִכְנִיסוּ אֶת חֶסְכוֹנוֹתֵיהֶם לַבַּנְק. הַלְוָאָה וְחִסָּכוֹן. – [חֶסְכוֹן־, חֶסְכוֹנוֹת, חֶסְכוֹנוֹת־]

חַסְכָן° ז׳ [מִן חסך, חָסַךְ] הַנּוֹהֵג צִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹת, מִי שֶׁאֵינוֹ בַּזְבְּזָן. – [חַסְכָנִית, חַסְכָנִים, חַסְכָנִיּוֹת]

חַסְכָנוּת° נ׳ [מִן חַסְכָן] קִמּוּץ וְצִמְצוּם בְּהוֹצָאוֹתָיו, הֵפֶךְ מִן בִּזְבּוּז: הָאִישׁ צָבַר עַל־יְדֵי חַסְכָנוּתוֹ הוֹן רָב. – [חַסְכָנוּת־]

חַסְכָנִי° ת׳ [מִן חַסְכָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִמּוּץ וְחִסָּכוֹן, אֵיקוֹנוֹמִי: נִהוּל מֶשֶׁק חַסְכָנִי. – [חַסְכָנִית, חַסְכָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חסל [אֲרָמִית: חֲסַל; עַרְבִית: לַחִס אכל (הארבה)]

~ פע׳ **חָסַל** פ״י הִשְׁמִיד, כִּלָּה: ״זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה, וּמְעַט תֶּאֱסֹף, כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה״ (דברים כח לח). ״לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ חָסִיל? שֶׁהוּא חוֹסֵל אֶת הַכֹּל״ (ירושלמי תענית סו ד). ״עַל־כָּרְחֵנוּ בִּזְבַּזְנוּ כַּדּוּר. הַבַּחוּרִים חוֹסְלִים אוֹתוֹ שָׁם – צַו לָהֶם. וַיְגָרְרוּהוּ מִן הֶחָצֵר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 380). ״אַנְשֵׁי פַּנְפִילוֹב הָיוּ לוֹקְחִים בַּרְנָשׁ כָּזֶה וְחוֹסְלִים אוֹתוֹ״ (יזהר, צקלג 63). – [לַחֲסֹל אֶת־. חוֹסֵל יַחְסֹל]

~ נפ׳ **נֶחְסַל** ⁺. 1 ⁺, נִגְמַר, נִסְתַּיֵּם: ״נֶחְסַל בֶּעָרוּךְ עֵרֶךְ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה, וְעַתָּה יְסַיְּעֵנִי בְּעֵרֶךְ שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה״ (נתן בעל הערוך, חתימת אות ס׳). 2, נִשְׁמַד, נֶאֱבַד: ״כְּלָבִים מְשׁוֹטְטִים בְּלֹא בְּעָלִים אַחַת דָּתָם לְהֵחָסֵל!״ (פקודה עירונית). – [לְהֵחָסֵל, נֶחְסָל, יֵחָסֵל]

~ פע׳ **חִסֵּל** ⁺ פ״י 1°, גָּמַר, סִיֵּם, הֵבִיא לִידֵי סוֹף: ״לְחַסֵּל אֶת חֹסֶר־הָעֲבוֹדָה״ (אבינרי, יד 206) הַחֶבְרָה חִסְּלָה אֶת הַמִּפְעָל מֵחֹסֶר חָמְרֵי־גֶּלֶם. הַמֶּמְשָׁלָה חִסְּלָה אֶת הַמַּשְׁבֵּר. 2°, הִשְׁמִיד, כִּלָּה: הַצָּבָא חִסֵּל אֶת כִּיס הַהִתְנַגְּדוּת. הָעִירִיָּה חִסְּלָה אֶת הַכְּלָבִים הַמְשׁוֹטְטִים. – [לְחַסֵּל, מְחַסֵּל, יְחַסֵּל]

~ פע׳ **חֻסַּל°**, 1. נִגְמַר, פֻּרַק, הוּבָא לִידֵי סִיּוּם: הָעֵסֶק חֻסַּל בִּימֵי הַמַּשְׁבֵּר. הַמַּשְׁבֵּר חֻסַּל. 2. הֻשְׁמַד: חֻסְּלוּ כָּל קִנֵּי הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁל הָאוֹיֵב. – [מְחֻסָּל, יְחֻסַּל]

~ הת׳ **נִתְחַסֵּל°**, נִסְתַּיֵּם, נִתְפָּרֵק: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת נִתְחַסֵּל מֵחֹסֶר יָדַיִם עוֹבְדוֹת. – [לְהִתְחַסֵּל, מִתְ־, יִתְ]

~ הפ׳ **הָחְסַל** ⁺, נֶחְסַל, נִגְמַר: ״הָחְסַל מִסֵּפֶר הֶעָרוּךְ עֵרֶךְ בֵּית״ (נתן בעל הערוך, חתימת אות ב). – [מָחְסָל, יָחְסַל]

חֲסַל ⁺ פ״ע [אֲרָמִית, רְאֵה חסל] נִגְמַר, נִסְתַּיֵּם, תַּם: ״חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ״ (סוף הגדה של פסח). ״חֲסַלַת פָּרָשַׁת וַיְחִי״ (סוף פירוש רש״י על בראשית). ״חֲסַל סִפּוּר הַמְחַבֵּר״ (עגנון, כלה שנה). – [לִנְקֵבָה: חֲסַלַת]

– **חֲסַל סֵדֶר־°** [בְּהַשְׁאָלָה מִן ״חסל סדר פסח״, רְאֵה לְמַעְלָה] תַּמָּה פָּרָשַׁת־: ״מְעַט לֶחֶם וּדְלַעַת – וַחֲסַל סֵדֶר מִשְׁתֶּה״ (הזז, יעיש א 53). ״וְהִנֵּה בָּאָה שְׁעַת הַבְדָּלָה. חֲסַל סֵדֶר יוֹם טוֹב״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 204). ״מִן הַיּוֹם וָאֵילָךְ חֲסַל סֵדֶר מַזְמוּטִים! לֹא תֵּצֵא מִפֶּתַח הֶחָצֵר!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 18).

– **חֲסַל°!** מ״ק נִגְמַר! דַּי! רַב! סוֹף לַדָּבָר!: לֹא אֶעֱשֶׂה זֹאת וַחֲסַל!

חִסָּלוֹן°, חיסלון ז׳ [מִן חסל] חִסּוּל, סוֹף, כְּלָיָה: ״מִי כָּכָה כָּפָה עָלֵינוּ אֶת חֶסְלוֹנֵנוּ, אֶת נְפִילַת הַכֹּל?״ (יזהר, צקלג 1117). – [חֶסְלוֹן־]

חַסְלָן° ז׳ [מן חסל, חִסֵּל] מְפָרֵק, לִיקְוִידָטוֹר, מִי שֶׁמְּחַסֵּל עֵסֶק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: לֹא נִתֵּן יָד לְחַסְלָנֵי הַיְצִירָה הַמְּקוֹרִית. – [חַסְלָנִית, חַסְלָנִים, חַסְלָנִיּוֹת]

חַסְלָנוּת° נ׳ [מן חַסְלָן] פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַחַסְלָן, מְגַמָּה לְחַסֵּל מַשֶּׁהוּ, לִיקְוִידַטוֹרִיּוּת: רִפְיוֹן־יָדַיִם וּמֹרֶךְ־לֵב עֲלוּלִים לְהָבִיא לִידֵי חַסְלָנוּת. – [חַסְלָנוּת־]

חַסְלָנִי° ת׳ [מן חַסְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַסְלָנוּת, הַמִּתְכַּוֵּן לְחַסֵּל: ״שְׁמָמוֹן מְכַלֶּה־כֹּל, חַסְלָנִי וְצַר־עַיִן״ (יזהר, צקלג 137). גִּישָׁה חַסְלָנִית לְמִפְעָל. מְגַמּוֹת חַסְלָנִיּוֹת שֶׁל הַתְּבוּסָנִים. – [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. חסם [ארמית: חֲסַם; השווה ערבית: חַגַ׳מַ חסם]

~ פָּע׳ **חָסַם** פ״י 1, סָגַר, גָּדַר, מָנַע מַעֲבָר: ״וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים״ (יחזקאל לט יא). ״עוֹד חָסַם עֲלֵיהֶם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ!״ (הזז, היושבת 84). הַפּוֹעֲלִים חָסְמוּ אֶת הַכְּבִישׁ לְצֹרֶךְ תִּקּוּנִים. 2, שָׂם מַחְסוֹם [גם בהשאלה]: ״לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ״ (דברים כה ד). ״אָמְנָם כִּי חֲשָׁכַנִי הָאֱלֹהִים מִפִּי הָאֲרָיוֹת וַיַּחְסֹם אֶת פִּיהֶם מִמֶּנִּי״ (יוסיפון, יב). ״וְכֵן אָמַר כִּי שָׂם... כְּבָר פִּיהוּ חָסַם, וְשָׂמוֹ כְּשׁוֹוְרִים״ (תשובות תלמידי מנחם). ״וְלַחְסֹם פִּי מְקַנְּאֵינוּ בְּאִוַּלְתָּם״ (גבירול, תיקון מידות הנפש יח). 3•, מָנַע, עָצַר: ״מִנַּיִן לִיבָמָה שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי מֻכֵּה שְׁחִין (וְהִיא מְסָרֶבֶת לְהִנָּשֵׂא לוֹ), שֶׁאֵין חוֹסְמִין אוֹתָהּ?״ (יבמות ד.). ״אֲנָשִׁים חָסְמוּ תַּאֲווֹת נַפְשׁוֹתָם מֵהַשִּׂיג קְצָת הַתַּעֲנוּגִים״ (חובות הלבבות, הפרישות ג). 4° [בהנדסה] כָּלָא, סָגַר מִכָּל צַד: חָסַמְנוּ אֶת הַמְּעֻגָּל בְּתוֹךְ מְשֻׁלָּשׁ. 5•, סִיֵּם בְּמִקְלַעַת שֶׁל נְצָרִים אֶת הַטּוּר הָאַחֲרוֹן הַסּוֹגֵר וּמְחַבֵּר אֶת הַקְּצָווֹת: ״כַּלְכָּלָה – מִשֶּׁיַּחְסֹם וִיקַנֵּב וְיִגְמֹר אֶת הַתְּלוּיָה״ (כלים טז ב). – [לַחְסֹם, חוֹסֵם, יַחְסֹם]

~ נִפ׳ **נֶחְסַם** •1°, נִסְגַּר, נִגְדַּר בִּפְנֵי עוֹבְרִים וְשָׁבִים: הַכְּבִישׁ נֶחְסַם בְּשֶׁל תִּקּוּנִים בּוֹ. 2•, הוּשַׂם עַל פִּיו מַחְסוֹם: ״מַה חוֹסֵם (אָדָם) אֹכֶל בִּמְחֻבָּר, אַף נֶחְסָם (שׁוֹר) אוֹכֵל בִּמְחֻבָּר״ (בבא מציעא פט.). 3° [בהנדסה] נִסְגַּר: הָעִגּוּל נֶחְסַם בְּתוֹךְ הַמְּשֻׁלָּשׁ. – [לְהֵחָסֵם, נֶחְסָם, יֵחָסֵם]

~ פִּע׳ **חִסֵּם•** פ״י 1 ∴, סָגַר וּמָנַע. 2•, סִיֵּם אֶת הַטּוּר הָאַחֲרוֹן בִּקְצוֹת הַמִּקְלַעַת: ״שֶׁחִסֵּם וְקִנֵּב״ (תוספתא כלים בבא מציעא ה יג). – [לְחַסֵּם, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְחַסֵּם•**, 1°, נִסְגַּר, נִסְתַּם 2•, נִגְמְרָה קְשִׁירַת הַטּוּר הָאַחֲרוֹן בְּמִקְלַעַת: ״(סַלִּים קְלוּעִים) אֵינָם מְקַבְּלִים טֻמְאָה עַד שֶׁיִּתְחַסְּמוּ״ (כלים כ ב). – [לְהִתְחַסֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱסִים** ∴ פ״י חָסַם, סָגַר: ״חֲשְׁרַת טַל תְּחַדֵּשׁ חֶלֶד, חַיֶּיהָ לְהַחֲסִין וְלֹא לְהַחֲסִים״ (ינאי שסב). ״וְאֶת פִּיךָ אַחְסִים בְּמִלִּים נֶעְתָּרִים״ (תשובות תלמידי מנחם על דונש). ״יֵשׁ עִמִּי עוֹד תְּשׁוּבָה, מִלִּים שְׁנוּנִים מְחִצִּים... מַחֲסִימֵי פֶּה, מַאֲלִימֵי לָשׁוֹן״ (מנחם, על־פי שירמן א 3). ״וּלְהַחֲסִים קָטֵיגוֹרִים״ (על־פי מי יתנה, שחרית יום כיפור). – [לְהַחֲסִים, מַ־, יַ־]

– **חוֹסֵם עוֹרְקִים°**, ראה ערך **חַסָּם°**.

ב. חסם [קרוב אל חסן]

~ פָּע׳ **חָסַם•** פ״י 1, הִקְשָׁה מַתֶּכֶת עַל־יְדֵי צִנּוּנָהּ בְּנוֹזְלִים קָרִים מִיָּד לְאַחַר לִבּוּנָהּ בָּאֵשׁ: ״תַּנּוּר וְכִירַיִם חֲדָשִׁים... אֵין חוֹסְמִין אוֹתָן בְּצוֹנֵן״ (ירושלמי מועד קטן סא א). ״הַנַּפָּח חוֹסֵם אֶת הַבַּרְזֶל. – [לַחְסֹם אֶת־; חוֹסֵם, יַחְסֹם]

~ פִּע׳ **חִסֵּם°** פ״י חִשֵּׁל, לִבֵּן מַתֶּכֶת וְעִצֵּב אֶת תַּבְנִיתָהּ עַל־יְדֵי נְקִישׁוֹת פַּטִּישׁ: ״כְּמוֹ שֶׁמְּחַסֶּמֶת הַלְמוּת הַפַּטִּישׁ אֶת הַבַּרְזֶל הַלּוֹהֵט״ (קלוזנר, יוצרים ג 24). [ובהשאלה:] ״זֶה הַפַּטִּישׁ הֶחָזָק שֶׁחִסֵּם אֶת לְשׁוֹנֵנוּ עַל סַדָּנָהּ״ (ביאליק, שירתנו א). – [לְחַסֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻסַּם°** חֻזַּק וְהֻקְשָׁה עַל־יְדֵי לִבּוּן בָּאֵשׁ וְצִנּוּנוֹ אַחֲרֵי־כֵן: הַשּׁוֹפִין חֻסַּם בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. – [מְחֻסָּם, יְחֻסַּם]

~ הִת׳ **נִתְחַסֵּם•** 1•, חֻסַּם וְהִתְקַשָּׁה עַל־יְדֵי לִבּוּן וְצִנּוּן: ״תַּנּוּר וְכִירַיִם חֲדָשִׁים... וְאֵין חוֹסְמִין אוֹתָן בְּצוֹנֵן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּתְחַסְּמוּ״ (ירושלמי מועד קטן פא א). 2°, הִתְקַשָּׁה: ״לְאַחַר שֶׁהִפְשִׁירוּ הַשְּׁלָגִים וְנִתְחַסְּמָה הָאֲדָמָה״ (עגנון, סמוך 36). ״כָּכָה הִתְנַעֲרָה מִן הַקִּפָּאוֹן שֶׁהָאֵיבָרִים נִתְחַסְּמוּ בּוֹ״ (צמח, כתבים 104). 3° [בהשאלה] הִתְחַזֵּק, נִתְחַשֵּׁל: ״אָדָם שֶׁנִּתְחַסֵּם וְנִתְחַזֵּק עַל־יְדֵי הָאוֹר וְהָעֲבוֹדָה״ (טברסקי, לפידים 209). – [לְהִתְחַסֵּם. מִתְ־, יִתְ־]

חֶסֶם° ז׳ [מן א.חסם] [בצבא] 1, מִכְשׁוֹל טִבְעִי אוֹ מְלָאכוּתִי בַּקַּרְקַע הַחוֹסֵם וּמַפְרִיעַ תַּצְפִּית צְבָאִית אוֹ מַתַּן אֵשׁ: גִּבְעָה וְצוּק־סֶלַע עֲשׂוּיִים לִהְיוֹת חֶסֶם. 2, מַעֲצוֹר בִּכְלִי־נֶשֶׁק הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי גּוּף שֶׁנִּתְקַע בִּכְלִי־הַיְרִיָּה וּמַפְרִיעַ אֶת תְּנוּעַת הַמַּנְגָּנוֹן אוֹ הַקְּלִיעַ. – [חֶסֶם־, חַסְמוֹ, חֲסָמִים, חַסְמֵי־]

חַסָּם° ז׳ [מן א.חָסַם, חִסֵּם] [ברפואה] חוֹסֵם־עוֹרְקִים, רְצוּעַת גֹּמִי אוֹ בַּד שֶׁמְּהַדְּקִים הֵיטֵב מֵעַל לִמְקוֹם הַפֶּצַע כְּדֵי לְהַפְסִיק אֶת שֶׁטֶף הַדָּם מִן הָעוֹרֵק שֶׁנִּפְצַע. – [חַסַּם־, חַסָּמִים, חַסָּמֵי־]

א. חסן [ראה א.חֹסֶן, מַחְסָן; ארמית: חֲסַן, אַחְסֵין קבל לרשותו]

~ הִפ׳ **הֶחְסִין°** פ״י אָצַר, אָסַף וְשָׁמַר בְּמַחְסָן: הַסּוֹחֵר הֶחְסִין אֶת סְחוֹרוֹתָיו בְּמַחְסְנֵי הַנָּמָל. עיין גם **אחסן, אִחְסֵן**. – [לְהַחְסִין, מַחְסִין, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָחְסַן°**, נֶאֱצַר, נִשְׁמַר בְּמַחְסָן: הַסְּחוֹרוֹת הָחְסְנוּ בַּנָּמָל. – [מָחְסָן, יָחְסַן]

~ נִפ׳ **נֶחְסַן**, נֶאֱצַר, הוּשַׂם וְנִשְׁמַר בְּמַחְסָן: ״וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַה׳, לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן״ (ישעיה כג יח). – [לְהֵחָסֵן, נֶחְסָן, יֵחָסֵן]

ב. חסן [ראה חָסֹן, חֲסִין, ב.חֹסֶן; ארמית: חֲסַן היה חזק; ערבית: חַצֻנַ חזק, בצר]

~ פָּע׳ **חָסַן°** פ״ע נַעֲשָׂה חָזָק וְחָסֹן: ״הַבְּרוֹשִׁים גָּדְלוּ וְשָׂגְשְׂגוּ וְחָסְנוּ וְעָלוּ מַעְלָה־מַעְלָה״ (בר־יוסף, העומדים 116). – [לַחְסֹן, חָסֹן, יֶחְסַן]

~ נִפ׳ **נֶחְסַן°**, הִתְחַשֵּׁל, נִתְעַבָּה: ״כְּשֶׁהַגַּלְגַּל הַחוֹזֵר עוֹמֵד מִלֶּכֶת... וְטִפְטוּף הַשִּׁנּוּיִים נֶחְסָן וּמִתְקַשֶּׁה בְּצוּרָה גִּבּוֹשִׁית״ (סוקולוב, אישים 275). – [לְהֵחָסֵן, נֶחְסָן, יֵחָסֵן]

~ פִּעֵ׳ **חִסֵּן** ^ פ״י 1°, חִזֵּק, הִקְנָה כֹּשֶׁר־הִתְנַגְּדוּת: הָרוֹפֵא הִרְכִּיב לַתַּלְמִידִים אֲבַעְבּוּעוֹת לְחַסְּנָם בִּפְנֵי מַחֲלָה קָשָׁה זוֹ. הָאִמּוּנִים וְהַתִּימְרוּנִים הַקָּשִׁים חִסְּנוּ אֶת הַחַיָּלִים. 2 ^ [אולי כבערבית: חָסֻן יופי, חן] הִלֵּל, פֵּאֵר: "חַכְמֵי חִידוֹת יְחַסְּנוּ בְּקוֹל: ה׳ מֶלֶךְ" (קליר, אדירי איומה, שחרית א׳ ראש־השנה). – [לְחַסֵּן אֶת־, מְחַסֵּן, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חֻסַּן***, 1°, חֻזַּק, הֻקְנָה לוֹ כֹּשֶׁר הִתְנַגְּדוּת: מִי שֶׁחָלָה בְּטִיפוּס הַמֵּעַיִם וְהִבְרִיא – גּוּפוֹ מְחֻסָּן בִּפְנֵי מַחֲלָה זוֹ. הַתַּלְמִידִים חֻסְּנוּ בִּפְנֵי מַחֲלַת הָאַסְכָּרָה עַל־יְדֵי זְרִיקוֹת נַסְיוּב. 2*, הֻקְשָׁה, נִתְקַשָּׁה: "הַמְסַדֵּר קַנְקַנִּים בְּכִפָּה... אִם הָיוּ מְחֻסָּנוֹת אֵינָן שׁוֹאֲבוֹת" (תוספתא מכשירין א ו). – [מְחֻסָּן, יְחֻסַּן]

~ הִתְ׳ **הִתְחַסֵּן** ^, 1°, נַעֲשָׂה מְחֻסָּן, נִתַּן לוֹ כֹּשֶׁר הִתְנַגְּדוּת (לְהִצְטַנְּנוּת, לְמַחֲלוֹת וְכַדּוֹמֶה): הַיְלָדִים הִתְחַסְּנוּ עַל־יְדֵי זְרִיקוֹת־הַחִסּוּן. 2 ^, הִתְחַזֵּק, נַעֲשָׂה חָזָק וְחָסֹן: "וְגוֹזְלִין אוֹתָן וּמִתְחַסְּנִין בְּמָמוֹן" (רש״י ישעיה א לא). "מִיּוֹם לְיוֹם הָיְתָה נַטַלְיָה מַחֲלִימָה וְהוֹלֶכֶת, נִתְחַסְּנוּ רַגְלֶיהָ, נִתְעַגְּלוּ כְּתֵפֶיהָ" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 33). 3 ^, הִתְגַּבֵּר, הִבְלִיג: "וַהֲמוֹן רַחֲמֶיךָ הָרִאשׁוֹנִים אֵלֵינוּ עַתָּה הִתְאַפְּקוּ – נִתְחַסְּנוּ מִהְיוֹת הוֹמִים עָלֵינוּ" (רש״י ישעיה סג טו). "כְּאָדָם שֶׁמִּתְאַפֵּק וּמִתְחַסֵּן עַל כְּמִירוֹת רַחֲמָיו" (מחזור ויטרי רפז). – [לְהִתְחַסֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֶחֱסִין** ^ פ״י חִסֵּק, חִזֵּק, הִגְבִּיר: "חַשְׁרַת טַל תְּחַדֵּשׁ חֶלֶד, חַיֶּיהָ לְהַחֲסִין" (ינאי, שסב). – [לְהַחֲסִין, מַ־, יַ־]

א. **חֹסֶן, חוסן** ז׳ [ראה א. חסן] אוֹצָר, דָּבָר שֶׁנֶּאֱגַר וְנִשְׁמַר: "וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־יְגִיעָהּ וְאֵת כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם" (ירמיה כ ה). "בֵּית צַדִּיק חֹסֶן רָב" (משלי טו ו). – [חֹסֶן־, חָסְנוֹ]

– **לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן** [על־פי משלי כז כד], עֹשֶׁר וּגְדֻלָּה אֵינָם קַיָּמִים לָעַד, גַּלְגַּל חוֹזֵר בָּעוֹלָם.

ב. **חֹסֶן°, חוסן** ז׳ [ראה ב. חסן] חֹזֶק, כֹּחַ: "וּמַה כַּבִּיר שִׂיא חָסְנוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים" (ביאליק, אל האגדה). חֹסֶן גּוּפוֹ שֶׁל הַסְּפּוֹרְטַאי. חֹסֶן הַמִּבְצָר. – [חֹסֶן־, חָסְנוֹ]

ג. **חֹסֶן*, חוסן** ז׳ [אולי קרוב אל ב. הֹצֶן] פִּשְׁתָּן שֶׁלֹּא נֻפַּץ: "אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְּלֶכֶשׁ וְלֹא בְּחֹסֶן וְלֹא בְּכָלָךְ" (שבת ב א). – [חֹסֶן־, חָסְנוֹ]

חָסֹן, חסון ת׳ ב׳ [מן ב. חסן; ראה גם חָסִין] חָזָק, רַב־כֹּחַ, אַמִּיץ: "כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים" (עמוס ב ט). "הַגּוּף הֶחָסֹן וְהַמּוּצָק הַזֶּה" (ביאליק, אריה ב). "בֵּין אִם חָסֹן הָיָה וּבֵין אִם תָּשׁוּשׁ הָיָה" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 211). – [חֲסֻנָּה, חֲסֻנִּים, חֲסֻנּוֹת]

חסף [במקרא חשׂף; ערבית־תימנית: שַׁחַף קלף, גלה]

~ פָּעַ׳ **חָסַף*** פ״י 1*, גִּלָּה, חָשַׂף: "מִשְׁנוֹת דָּבָר תִּשְׁמַע וּמֵחֲסוֹף כָּל סוֹד עֵצָה" (בן־סירא מא לא). "יָדְךָ תַּחְסוֹף, יְמִינְךָ תּוֹסִיף" (ינאי, רכו). 2 ^ [על־יסוד הכתוב "לחשוף מים מגבא", ישעיה ל יד] שָׁאַב, דָּלָה: "שִׁבְעַת יְמֵי חָג אוֹסְפִים, וְנִסּוּךְ הַמַּיִם חוֹסְפִים" (קליר, אפיק, תפילת גשם). – [לַחְסֹף, חוֹסֵף, יַחְסֹף]

חֹסֶף ^, חוסף ז׳ [מן חסף] גִּלּוּי, חֲשִׂיפָה: "חֵרוּת הַמְצִיא וְהַשְׁמִיעֵנִי בְּחֹסֶף, חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם, תִּגָּאֵלוּ וְלֹא בְּכֶסֶף" (שבטי יה, יוצר ז׳ פסח). – [חֹסֶף־]

חֲסַף, חַסְפָּא ז׳ [ארמית, דניאל ב לג; ב לה] חֶרֶשׂ, כְּלִי־חֹמֶר [רווח במימרה:]

– **חַסְפָּא בְּעַלְמָא הוּא***, הֲרֵי זֶה סְתָם חֶרֶס, הוּא נְטוּל כָּל עֵרֶךְ: "הַאי שְׁטָרָא חַסְפָּא בְּעַלְמָא הוּא" (בבא בתרא לב:). "כְּלוּם מָמוֹנִי שֶׁלִּי חַסְפָּא בְּעַלְמָא הוּא?" (דרויאנוב, א 109).

– **כַּסְפָּא חַסְפָּא°**, הַכֶּסֶף הוּא חֶרֶשׂ, אֵינוֹ שָׁוֶה מְאוּמָה (ביאליק, אגרות ה קלז).

חִסְפּוּס° חיספוס ז׳ [מן חספס, חִסְפֵּס] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָלָק וּמְלֻטָּשׁ, אֶלָּא מָלֵא בְּלִיטוֹת וְזִיזִים קְטַנִּים: "הַחִסְפּוּס בְּחֶלְקַת הַזְּכוּכִית הַצָּחָה וְהַמְלֻטֶּשֶׁת הַזּוֹ" (סדן, ממחוז רנה). חִסְפּוּסָהּ שֶׁל קְלִפַּת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב. [ובהשאלה:] חִסְפּוּסִים לְשׁוֹנִיִּים בַּמַּאֲמָר. 2. עֲשִׂיַּת בְּלִיטוֹת וְזִיזִים עַל שֶׁטַח חָלָק: חִסְפּוּס פְּנֵי הַמַּדְרֵגָה בַּמּוֹרָד לְמַעַן לֹא יַחֲלִיקוּ עָלֶיהָ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים. – [חִסְפּוּס־, חִסְפּוּסִים, ־סֵי־]

חַסְפָּנִית* נ׳ [מארמית: חַסְפָּנִיתָא קשקשת, שבת קלד. מן חֲסַף, וראה חספס] מַחֲלַת־עוֹר חֲרִיפָה (Pityriasis) שֶׁסִּימָנֶיהָ הַכְּלָלִיִּים הֵם: חֹם, כְּאֵב־רֹאשׁ וּפְרִיחָה בַּאֲזוֹרֵי־גּוּף שׁוֹנִים – בַּגַּב, בַּבֶּטֶן, בַּגַּפַּיִם וְלִפְעָמִים גַּם בַּפָּנִים, וְגֵרוּיֵי עִקְצוּץ. בְּשָׁלָב מְסֻיָּם שֶׁל הַמַּחֲלָה מוֹפִיעִים בָּאֲזוֹרִים הַנְּגוּעִים כְּעֵין קַשְׂקַשִּׂים הַמְחַסְפְּסִים אֶת הָעוֹר. – [חַסְפָּנִית־]

חספס [אולי במקום חספסף, הכפלה מן חסף; קרוב לארמית: חֲסַף חרש]

~ פִּעֵ׳ **חִסְפֵּס** ^ פ״י עָשָׂה בְּלִיטוֹת בְּשֶׁטַח מְסֻיָּם שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָלָק: "הַטַּל עוֹלֶה וּמְחַסְפֵּס עֲלוּמוֹת מַלְבִּין וּבֹחַן" (אזכרה, שבת בין יום כיפור לסוכות). "הַיָּד (תְּבַקֵּשׁ) בְּקַשְׁיוּת הַקְּלִפָּה לְחַסְפֵּס" (שלונסקי, שירים ב 176). "הִנְנִי מְחַסְפֵּס בְּאִזְמֵל, מוֹדֵד וּמְיַשֵּׁר בִּמְחוּגָה" (טמקין, השירים כו). – [לְחַסְפֵּס אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חֻסְפַּס**, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי חָלָק, נִמְלָא שִׁטְחוֹ בְּלִיטוֹת וְזִיזִים קְטַנִּים: "דַּק מְחֻסְפָּס, דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ" (שמות טז יד). הַמַּדְרֵגָה חֻסְפְּסָה עַל־יְדֵי סַתָּת לְמַעַן לֹא יַחֲלִיקוּ עָלֶיהָ הַהוֹלְכִים. קְלִפָּתוֹ שֶׁל תַּפּוּחַ־הַזָּהָב מְחֻסְפֶּסֶת. – [חֻסְפַּס, מְחֻסְפָּס]

~ הִתְ׳ **הִתְחַסְפֵּס°**, נַעֲשָׂה מְחֻסְפָּס, הָפַךְ לִהְיוֹת בִּלְתִּי־חָלָק: "גְּרוֹנוֹ יָבֵשׁ וּלְשׁוֹנוֹ נִתְחַסְפְּסָה" (בר־יוסף, מתשועתן של הושענות). "זְהַב שֶׁמֶשׁ מִתְחַסְפֵּס עַל פְּנֵי מִשְׁטַח יֶרֶק כִּכָּר" (ליסיצקי, במעלות 111). [ובהשאלה:] "קוֹרְטוֹב תַּרְעֹמֶת שֶׁנִּתְחַסְפֵּס בְּקוֹלוֹ שֶׁל אוּרִי" (שמיר הוא הלך 150). – [לְהִתְחַסְפֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

חַסְפָּס° ז׳ [מן חספס] חָרִיץ, קֶמֶט, מָקוֹם שֶׁנִּתְחַסְפֵּס: "רַגְלָיו הַיְחֵפוֹת שֶׁל מִישְׁקָה הַמְכֻסּוֹת שִׁפְעַת חַסְפָּסִים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 32). – [חַסְפַּס־, חַסְפָּסִים, חַסְפְּסֵי־]

חַסְפֶּסֶת° נ׳ [מן חספס] שֵׁם עִבְרִי לַמַּחֲלָה Pellagra, מַחֲלַת־חֶסֶר קָשָׁה הַבָּאָה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר אֶחָד מִמַּרְכִּיבֵי וִיטָמִין B (חֻמְצַת נִיקוֹטִין) בַּמָּזוֹן. הַמַּחֲלָה תּוֹקֶפֶת מַעֲרָכוֹת שׁוֹנוֹת בַּגּוּף: עוֹר, רִירִיּוֹת, מַעֲרֶכֶת־הָעִכּוּל וּמַעֲרֶכֶת־הָעֲצַבִּים. – [חַסְפֶּסֶת־]

חִסְפֹּסֶת°, **חיספוסת** נ׳ [מן חספס] בְּלִיטָה, זִיז, מַשֶּׁהוּ מְחֻסְפָּס: ״לְהֵאָחֵז בְּכָל רַגְבוּבִית חוֹלִית וּבְכָל חִסְפֹּסֶת שֶׁל הַקַּרְקַע״ (סביב, דרך 87). – [חִסְפֹּסֶת־, חִסְפּוֹסוֹת]

חֲסָקָה° נ׳ [מערבית: חַסַכַּה] סִירַת־מְשׁוֹטִים קַלָּה וּשְׁטוּחָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְשִׁיּוּט שֶׁל סְפּוֹרְט, וְכֵן לְמַצִּילִים בְּחוֹף־רַחֲצָה לְשֵׁם הַגָּשַׁת עֶזְרָה מְהִירָה לַטּוֹבֵעַ. – [חֲסָקַת־, חֲסָקוֹת]

חסר [ארמית: חֲסַר; ערבית: חַ׳סִרַ]

~ פָּע׳ **חָסַר** פעו״י 1, פָּחַת, נִתְמַעֵט, נַעֲשָׂה פָּחוֹת מִכַּמּוּתוֹ קֹדֶם לָכֵן: ״וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ... וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם״ (בראשית ח ג). ״כַּד הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר״ (מלכים א יז יד). ״אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה״ (בראשית יח כח). 2, לֹא הָיָה לוֹ, לֹא הָיָה לוֹ בְּמִדָּה מַסְפֶּקֶת: ״וְדֹרְשֵׁי ה׳ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב״ (תהלים לד יא). ״ה׳ רֹעִי, לֹא אֶחְסָר״ (תהלים כג א). ״דֵּעָה קָנִיתָ, מַה חָסַרְתָּ? דֵּעָה חָסַרְתָּ, מַה קָנִיתָ?״ (ויקרא רבה א). ״שֶׁלֹּא הָיְתָה לִי נַחַת־רוּחַ, אֶלָּא הִיא (רָחֵל) מֵתָה עָלַי, שֶׁחֲסַרְתִּיהָ״ (פסיקתא רבתי, יא). ״וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד״ (ברכת המזון). – [לַחְסֹר אֶת־, לְ־, חָסֵר, יֶחְסַר]

~ נִפ׳ **נֶחְסַר** ∴, נִגְרַע, הָפְחַת, נֶעְדַּר: ״לֹא אֵחָסֵר מֵהוֹן וּמִבָּנִים״ (ינאי, רא). ״עֵת תַּעֲמֹד בָּהֶן וְעֵת נֶחְסֶרֶת״ (גבירול, א 180). ״וּלְפִי שֶׁנִּתְעַצְּלוּ מִתְּחִלָּה נֶחְסְרָה אוֹת מִשְּׁמָם״ (רש״י שמות לה כז). ״נִתְקַהָה קוֹלוֹ עַד הֱיוֹתוֹ נֶחְסָר גֹּוֶן כָּלְשֶׁהוּ״ (סביב, דרך 170). – [לְהֵחָסֵר, נֶחְסָר, יֵחָסֵר]

~ פִּע׳ **חִסֵּר** פ״י 1 ∴ [בחשבון] הִפְחִית, גָּרַע, נִכָּה: ״שַׁעַר הַחִסּוּר לְחַסֵּר מִסְפָּר מִמִּסְפָּר״ (אברהם אבן-עזרא, הקדמה לס׳ המספר). חִסַּרְתִּי 6 מִן 9 וְנִשְׁאֲרוּ 3. 2, הִמְעִיט, נָתַן פָּחוֹת מִן הַדָּרוּשׁ: ״מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ... וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים״ (תהלים ח ה–ו). ״וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה?״ (קהלת ד ח). ״בָּרוּךְ שֶׁלֹּא חִסֵּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם״ (ברכות מג:). ״הֱוֵי זָהִיר בִּמְלַאכְתְּךָ... שֶׁמָּא אַתָּה מְחַסֵּר אוֹת אַחַת אוֹ מְיַתֵּר אוֹת אַחַת, נִמְצֵאתָ מַחֲרִיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (עירובין יג.) ״וַאֲפִלּוּ הֶעָנִי שֶׁבָּהֶם מְחַסֵּר מִמְּזוֹנוֹתָיו וְנוֹתֵן מִפִּיו לֶעָנִי״ (עגנון, אלו תסו). 3•, גָּרַם הֶפְסֵד לִפְלוֹנִי, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא פְּלוֹנִי חָסֵר: ״אֵין אָנוּ צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹא אָדָם אֶצְלֵנוּ, שֶׁאֵין בָּאִין אֶלָּא לְחַסְּרֵנוּ״ (תוספתא סוטה ג יב). 4•, הִרְגִּישׁ בְּהֶעְדֵּרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״מֵת הָאִישׁ – מִי מְחַסְּרוֹ? אֶלָּא אִשְׁתּוֹ״ (רות רבה א, וימח). – [לְחַסֵּר אֶת־, מְחַסֵּר, יְחַסֵּר]

~ פֻּע׳ **חֻסַּר** •, 1°, הָפְחַת, נֻכָּה, נִגְרַע: הַמִּסְפָּר 3 חֻסַּר מִן 8 וְנִשְׁאֲרוּ 5. 2•, נֶעְדַּר מִמֶּנּוּ: ״שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא מִנְיָן״ (דמאי ג ב). מְחֻסַּר־לֶחֶם. מְחֻסַּר־עֲבוֹדָה [ראה גם ערך מְחֻסָּר]. – [מְחֻסָּר, יְחֻסַּר]

~ הִת׳ **הִתְחַסֵּר** ∴, נַעֲשָׂה פָּחוֹת אוֹ קָטָן מִשֶּׁהָיָה: ״מִשֶּׁהַלְּבָנָה מַתְחֶלֶת לְהִתְחַסֵּר״ (תוספות ראש השנה כ:). ״בְּקוֹמָתָהּ הַנָּאָה וּבְפָנֶיהָ הָיָה אוֹתוֹ יֹפִי דוֹעֵךְ וּמִתְחַסֵּר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 53). ״בְּשֶׁל דִּכְדּוּכוֹ זֶה נִתְחַסֵּר בֵּיתָהּ״ (סביב, כערער 77). – [לְהִתְחַסֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְסִיר** פ״י 1, עָשָׂה דְּבַר־מָה (נָתַן אוֹ קִבֵּל) פָּחוֹת מִן הַדָּרוּשׁ: ״לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב, וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר״ (ישעיה לב ו). ״וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר״ (שמות טז יח). הַתַּלְמִיד הֶחְסִיר הַרְבֵּה בְּבִקּוּרָיו בְּבֵית־הַסֵּפֶר. 2•, חִסֵּר, הִפְחִית, נִכָּה: ״שֶׁמָּא תַחְסִיר אוֹת אַחַת אוֹ תְּיַתֵּר אוֹת אַחַת (בַּתּוֹרָה), נִמְצֵאתָ אַתָּה מַחֲרִיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (סוטה כ.). ״הֶחְסַרְנוּ א׳ מִב׳... הוֹסַפְנוּ עָלָיו ט׳״ (אברהם אבן-עזרא, ס׳ המספר ד). הֶחְסַרְתִּי 6 מִן 8 וְקִבַּלְתִּי 2. – [לְהַחְסִיר אֶת־, מַחְסִיר, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְסַר** ∴, הָפְחַת, נֻכָּה, נִגְרַע. – [מָחְסָר, יָחְסַר]

– **חַסֵּר מִבִּטְנְךָ וְתֵן עַל גַּבְּךָ** ∴ (מצוואת ר׳ יהודה אבן-תבון), מוּטָב שֶׁתְּקַמֵּץ בַּאֲכִילָתְךָ וּבִלְבַד שֶׁתִּתְלַבֵּשׁ הֵיטֵב.

– **מְחַסֵּר**°, **מְחֻסָּר**°, ראה ערכים אלה באות מ׳.

חָסֵר ת׳ [מן חסר, חָסַר] 1, שֶׁאֵין לוֹ כָּל הַדָּרוּשׁ, שֶׁאֵין לוֹ כְּפִי הַצֹּרֶךְ: ״מָה־אַתָּה חָסֵר עִמִּי?״ (מלכים א יא כב). ״חֲסַר־לָחֶם״ (משלי יב ט). ״לֹא שֶׁיֹּאמְרוּ: קְדֵרָה זוֹ חֲסֵרָה מֶלַח, יְתֵרָה מֶלַח״ (עבודה זרה סז.). 2•, שֶׁאֵינֶנּוּ שָׁלֵם, פָּחוֹת: ״אֲבוֹת־מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת״ (שבת ז ב). ״חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנָה פְּסוּקִים הָווֹ פְּסוּקֵי סֵפֶר־תּוֹרָה, יָתֵר עָלָיו תְּהִלִּים שְׁמוֹנָה, חָסֵר מִמֶּנּוּ דִּבְרֵי־הַיָּמִים שְׁמוֹנָה״ (קידושין ל.). – [חֲסַר־; חֲסֵרָה, חַסְרַת־; חֲסֵרִים, חַסְרֵי־; חֲסֵרוֹת, חַסְרוֹת־]

– **חָסֵר וְיָתֵר**° [שאול מן קידושין ל., ושם בעניין הכתיב במקרא] נֶעְדָּר וְנוֹסָף, פָּחוֹת וְיוֹתֵר: ״הַכּוֹתֵב מַקְפִּיד בְּיוֹתֵר עַל לְשׁוֹנוֹ, בּוֹרֵר דְּבָרִים רְאוּיִים לְחֶפְצוֹ וּמְסַדְּרָם סִדּוּר נָאֶה... בְּלִי חָסֵר וְיָתֵר״ (מגדלי מו״ס, רנה). ״אוֹתוֹ הֶעָנִי שֶׁהָיִיתָ קֹדֶם לָכֵן אוֹתוֹ הֶעָנִי עַכְשָׁו, לֹא חָסֵר וְלֹא יָתֵר״ (הזז, יעיש ג 60).

– **חֲסַר־אוֹנִים**°, חַלָּשׁ, רָפֶה: ״וַאֲנִי חֲסַר־אוֹנִים הָיִיתִי לַעֲצֹר בַּעֲדָם״ (אחד העם, תמא).

– **חֲסַר־דֵּעָה**°, שׁוֹטֶה, בַּעַר: ״אָכֵן נִרְאֶה הוּא לָעֵינַיִם כְּבָחוּר תָּם וַחֲסַר־דֵּעָה״ (בורלא, עקביה 91).

– **חַסְרֵי־זָנָב**°, סִדְרָה גְּדוֹלָה שֶׁל דּוּ־חַיִּים (Anura), בַּעֲלֵי גּוּף קָצָר וְרָחָב חֲסַר־זָנָב, רַגְלַיִם אֲחוֹרִיּוֹת אֲרֻכּוֹת. לְחַסְרֵי־זָנָב שַׁיָּכִים הַצְּפַרְדֵּעַ, הָאִילָנִית, הַקַּרְפָּדָה וְעוֹד.

– **חֲסַר־טַעַם**°, תָּפֵל: ״אוֹ אוּלַי תָּפֵל וַחֲסַר־טַעַם יָבֹא מוֹתִי״ (ביאליק, לא הראני).

– **חֲסַר־יֶשַׁע**°, נָתוּן בְּמַצָּב רַע לְלֹא מוֹצָא: ״כְּאִישׁ חֲסַר־יֶשַׁע יִתְהַלֵּךְ בְּלֹא הַצְלָחָה״ (בורלא, עקביא 148). ״אָדָם בַּטְלָן, חֲסַר־יֶשַׁע״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 144).

– **חֲסַר־כֹּחַ**•, חַלָּשׁ בְּגוּפוֹ, רָפֶה: ״אֵין מַעֲמִידִין חַזָּנִין (לְהַלְקוֹת הַנִּדּוֹן) אֶלָּא חַסְרֵי כֹּחַ וְיִתְרֵי מַדָּע״ (קידושין לו.).

– **חֲסַר־כֹּל**°, [על-פי דברים כח מח] דַּל וָרֵיק, שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם.

– **חֲסַר־לֵב**, 1, (משלי ז ז) שׁוֹטֶה, קַל־דַּעַת. 2°, אַכְזָר, נְטוּל־רַחֲמִים.

– **חֲסַר־לֶחֶם** (שמואל ב ג כט), עָנִי, רָעֵב לְלֶחֶם.

– חסר־עצמיות°, שאינו מקורי, מחקה אחרים: "כשרון תיאטרלי־מסואי־בימתי חסר־עצמיות" (סוקולוב, אישים 331).

– חסר־שחר°, שאין לו כל יסוד: "ודאי שפחד זה שלהם חסר־שחר, אבל הוא קים ועומד ומהוה גורם" (שרת, באסיה 186).

– חסר־תבונות (משלי כח טז), כסיל, שוטה, חסר־דעת.

– חסר־תקדים°, שכמוהו עדין לא היה, שלא קדם לו מעשה דומה לו.

– חסרים°, [בדקדוק] גזרות של פעלים שאחת מאותיות שרשן נשמטת בנטיות מסימות, למשל: גזרת חסרי פ״נ (נפל – אפל); חסרי פ״י (ירד – לרדת; יצע – הציע).

– חדש חסר• (ראש השנה יט:), חדש בן עשרים ותשעה יום (כגון, חדש אלול), להבדילו מ״חדש מלא״ – בן 30 יום.

– כתיב חסר•, 1°, כתיב של מלים לפי כללי הנקוד ללא תוספת של אמות־קריאה – להבדיל מן ה״כתיב המלא״ הבלתי־מנקד המטיל ו״י בתנועות של חולם וחיריק בעקר, למשל: המלים "בקר", "ספור" נכתבו בכתיב חסר – לעמת הכתיב המלא "בוקר", "סיפור". 2• [במסורה] מלים הנכתבות בהשמטת ו״י, ולפעמים גם בהשמטת א׳ וה׳, אף במקומות שלפי הדקדוק הן צריכות להכתב, למשל "החנינם" (בראשית א כא), לעמת כתיב "יתר" (אהו״י מיתרות לפי הדקדוק), למשל: "וקאם" (הושע י יד). "שהיו סופרים כל האותיות שבתורה... (והיו בקיאים) בחסרות ויתרות (קידושין ל.).

– מדה חסרה•, מדה פגומה, שאינה מכילה את הכמות הדרושה: "אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו" (בבא בתרא פט:).

– שנה חסרה• (תוספתא תענית א ב), שנה שמספר ימיה 353 – לעמת "שנה שלמה" (בת 355 יום) ו"שנה סדורה" (בת 354 יום). בשנה מעברת השנה החסרה היא בת 383 יום – לעמת השלמה (385) והסדורה (384). בשנה חסרה החדשים מרחשון וכסלו בני 29 יום כל אחד.

– זה נהנה וזה לא חסר• (בבא קמא כ:), אמרת־חכמים על העושה מעשה הגורם הנאה למישהו ועם זאת אינו גורע כלום מעצמו.

חסר, חוסר ז׳ [מן חסר] העדר, אי־מציאות, כמות בלתי מספקת: "ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל" (דברים כח מח). "התלאה וחסר־המפלט של אותן הבריות העגומות" (סוקולוב, אישים 305). "בשעת חלשתו, במצב של חסר ישע ומוצא" (ויסלבסקי תר׳ מרד 150). חסר־דם. חסר־ענין. – [חסר־, חסרו]

– חסר־לחם, רעב: "נקיון שנים בכל־עריכם, וחסר לחם בכל מקומתיכם" (עמוס ד ו).

– חסר־כל (דברים כח מח), עניות, דלות.

– חסר־מעש°, אי־עשיה, אי־פעילות, מחדל: הממשלה האשמה בחסר־מעש בענין האבטלה.

– חסר־עבודה°, אבטלה, מצב שאין בו תעסוקה מספקת לכל הרוצים לעבד.

חסר ז׳ [מן חסר] 1. מחסור, דלות, עניות: "בחסר ובכפן גלמוד" (איוב ל ג). 2° [ברפואה] העדר חמרים חיוניים בגוף החי, העלול להחלות אותו. 3°, גרעון, חסרון: "עתה השלימו לי החסר" (שלונסקי, שירים, ב 85). – [חסר־]

– חסר־דם°, אנמיה, מעוט־דם, ירידה בכמות ההמוגלובין ובמספר הכדוריות האדמות בדם.

– אומנות עשר – והתינוק בחסר°, [מימרה על־פי הלועזית] דבר שרבים מדי מטפלים בו – אין בו ברכה.

חסרה° נ׳ [מן חסר] הפסקה זמנית בעבודה. –[חסרת־, חסרות]

חסרון, חסרון, חיסרון ז׳ [מן חסר] 1. מגרעת, פגם: "מעות לא־יוכל לתקן, וחסרון לא־יוכל להמנות" (קהלת א טו). 2°, חסר, העדר: "איך יגמגמו בלשונם... מחסרון מלים ומבטאים" (אחד העם, לג). 3•, הפסד, נזק: "אומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: כמה חסרונים גרם אותם הפחד" (חובות הלבבות, הקדמה). 4•, מחסור, דברים שחסרים לו לאדם לחייו, צרכי חיים: "בורא נפשות וחסרונן" (ברכות מד., במשנה).–[חסרון־, חסרונות, גם חסרונים, חסרוני־]

– חסרון־כיס•, 1•, הפסד כסף: "ג׳ דברים קשין לגוף...מכת חלי־מעים קשה לגוף ממכת הלב, וחסרון־כיס קשה מכלן" (קהלת רבה ז, ומוצא). "הרי שבא לפניך מין בריה, אורח פורח אחד... והתחיל מסיח עמך בחבה יתרה... צפה לחסרון־כיס" (ביאליק, סוחר). 2°, חסר־כסף, דלות: "לקנות אותה סחורה המתבקשת לי ושבשבילה באתי לכאן אי־אפשר מפני חסרון־כיס" (מנדלי מו״ס, תלט). "כלם נועים מחסרון־כיס ומשתחוים לאגורת־כסף" (ברקוביץ, תר׳ מנחם, קכג).

– המקום ימלא לך חסרונך!•, ולואי ישיב לך אלהים את אשר הפסדת: "אומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: המקום ימלא לך חסרונך!" (ברכות טז:).

חסרות° נ׳ [מן חסר] היות חסר, העדר מלאות: "חסרותו של כתבנו העתיק" (ייבין, תולדות הכתב 80). – [חסרות־]

חף ת׳ [ראה ב׳ חפף] 1. נקי מחטא, לא אשם: "זך אני בלי־פשע, חף אנכי, ולא עון לי" (איוב לג ט). הנאשם טען כי הוא חף מפשע. 2°, נקי: "ותכלתו של יום חף מענן" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 274). –[חפה, חפים, חפות]

חף• ז׳ [המקור לא הוברר] פין, שן של מפתח או כל זיז במכשיר (שבת ח ו). – [חף־, חפים, חפי־]

חף פ״י ראה חוף.

חפא [ראה גם חפה]

~ פע׳ **חפא** פ״י טפל, בדה, המציא דברים: "ויחפאו בני־ישראל דברים אשר לא־כן על ה׳ אלהיהם" (מלכים ב יז ט). – [לחפא על־, מחפא, יחפא]

~ הפ׳ **החפיא**ᐩ פ״י חפא, בדה: "ואשר החפיאו עלינו דברים" (מנחת קנאות פס). "לידי נתגלגל החוב להודיעך שמחפיאים עליך חטאים גדולים" (יל״ג, פרוזה סז). – [להחפיא, מחפיא, י־]

חפאי° ז׳ [מן חפה, חפה] עושה־חפים, אמן לחפוי קירות או כלים בחפים. – [חפאי־, חפאים, חפאי־; חפאית, חפאיות]

חפאים ז״ר ראה חפי.

חפה [קרוב אל **חפף**; ראה גם **חפא**; ארמית: חֲפִי; ערבית: חַ׳פִּי כסה]

~ פִּעֵ׳ **חָפָה** פ״י כִּסָּה, עָטָה: ״בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם״ (ירמיה יד ג). ״עֲנַף עֵץ עָבֹת – עֵץ שֶׁעֲנָפָיו חוֹפִין אֶת רֻבּוֹ״ (ירושלמי סוכה נג ג). ״וּכְנָפָיו (שֶׁל הֶחָגָב) חוֹפִין אֶת רֻבּוֹ״ (חולין ג ז). ״חֵלֶב הַחוֹפֶה אֶת הַכָּרֵס״ (תוספתא חולין ט יד). ״וַחֲהַרוּרֵי חַמָּה בּוֹקְעִים בָּהֶם וְחוֹפִים פְּנֵיהֶם בְּתוֹרֵי זָהָב״ (מנדלי מו״ס, צא). ״בְּגָדָיו הָיוּ קְרוּעִים, וּסְמַרְטוּטִים הָיוּ חוֹפִין אֶת רַגְלָיו״ (עגנון, אלו תפה). ״כַּעֲשַׁן־כֶּסֶף דַּק חוֹפֶה אֶת הַכֵּפִים״ (טמקין, שירים יט). – [לַחְפּוֹת אֶת־, חוֹפֶה, יֶחְפֶּה]

~ נִפְ׳ **נֶחְפָּה**, כֻּסָּה, צֻפָּה: ״כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף״ (תהלים סח יד). ״הַיּוֹם חַמָּה נֶחְפֵּית, מָחָר גְּשָׁמִים יוֹרְדִין״ (תוספתא שבת ז (ח) יד). ״רָאשֵׁי מִגְדָּלֶיהָ וּצְרִיחֶיהָ הַנֶּחְפִּים בִּזְהַב קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ״ (סוקולוב, במראות 130). ״תֵּל־קְדוּמִים הַנֶּחְפֶּה מַטְלִיּוֹת עִשְׂבֵי־עֲקָצִים״ (טשרניחובסקי, שירים 397). – [לְהֵחָפוֹת, נֶחְפֶּה, יֵחָפֶה]

~ פִּעֵ׳ **חִפָּה**, 1, פ״י צִפָּה, כִּסָּה: ״וְאֵת הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֲצֵי בְרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב״ (דברי הימים ב ג ה). ״שֻׁלְחָן שֶׁחִפָּהוּ בְּשַׁיִשׁ״ (תוספתא כלים בבא בתרא א י). ״וְסִדֵּר אֶת כֵּלָיו וְחִפָּה אֶת שֻׁלְחָנוֹ בִנְיָן חָדָשׁ״ (עגנון, כפות שעה). 2• [חיפה על־] כִּסָּה עַל־, הֶעֱלִים אֶת מַעֲשָׂיו: ״אֵין לְךָ מִשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ... לִסְטִים, שֶׁאֵין כֻּלָּהּ לִסְטִין, מִפְּנֵי שֶׁמְּחַפִּין עָלָיו״ (שבועות לט). ״שֶׁכּוֹבְשֵׁי עוֹלָם נוֹטְלִים לְעַצְמָם בְּכֹחַ־הַזְּרוֹעַ וּמַמְצִיאִים לָהֶם זְכֻיּוֹת שׁוֹנוֹת לְחַפּוֹת עַל מַעֲשֵׂיהֶם״ (אחד העם, ט). 3° [בצבא] הֵגֵן עַל־, רִתֵּק אֶת כֹּחַ הָאוֹיֵב וְנָתַן עַל־יְדֵי־כָךְ אֶפְשָׁרוּת לַאֲנָשָׁיו לְהִתְקַדֵּם אוֹ לְהִסּוֹג: הַמַּקְלְעָנִים חִפּוּ בְּאֵשׁ חֲזָקָה עַל הַחַבְּלָנִים הַמִּתְקַדְּמִים. – [לְחַפּוֹת אֶת־, עַל־; מְחַפֶּה, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **חֻפָּה**•, צֻפָּה, כֻּסָּה: ״בַּיִת שֶׁאֶחָד מִצְּדָדָיו מְחֻפֶּה בְּשַׁיִשׁ״ (נגעים יב ב). ״מָצָא כַּלְכַּלָּה מְחֻפָּה בֶּעָלִין״ (ירושלמי מעשרות ג ג). [ראה גם ערך מְחֻפֶּה]. – [מְחֻפֶּה, יְחֻפֶּה]

~ הִתְ׳ **נִתְחַפָּה**°, נִתְכַּסָּה: ״וְלֹא מָצָאתִי אֶת בֵּיתֵנוּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַפָּה בֵּיתֵנוּ מֵעֵינַי, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מֻקָּף בְּנֵי אָדָם הַרְבֵּה״ (עגנון, האש קסא). – [לְהִתְחַפּוֹת, מִתְחַפֶּה, יִתְ־]

– **חָפָה רֹאשׁוֹ**, [בהשאלה] הָיָה נָבוֹךְ וְעָצוּב: ״לֹא־מָצְאוּ מַיִם, שָׁבוּ כְלֵיהֶם רֵיקָם, בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם״ (ירמיה יד ג).

– **חָפוּ פָּנָיו**, [בהשאלה] נָבוֹךְ, נִכְלַם, נִדְהַם: ״הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ – וּפְנֵי הָמָן חָפוּ״ (אסתר ז ח).

– **חִפָּה עָלָיו דְּבָרִים**•, בָּדָה עָלָיו דְּבָרִים: ״וְשֶׁחִפּוּ עָלָיו דְּבָרִים וְאָמְרוּ: חַיָּה רָעָה אֲכָלַתְהוּ״ (בראשית רבה צד).

חֻפָּה, חוּפָּה נ׳ [מן חפף] 1•, יְרִיעָה הַמְּתוּחָה עַל אַרְבָּעָה מוֹטוֹת שֶׁעוֹרְכִים תַּחְתֶּיהָ טֶקֶס קִדּוּשִׁין שֶׁל חָתָן וְכַלָּה (קידושין ה.). 2 [בימי־קדם] אֹהֶל אוֹ חֶדֶר שֶׁבּוֹ הָיוּ מִתְיַחֲדִים הֶחָתָן וְהַכַּלָּה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: ״יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ״ (יואל ב טז). ״שֶׁאֵין חָתָן נִכְנָס לְחֻפָּה אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֶנֶת לוֹ כַּלָּה רְשׁוּת״ (ויקרא רבה ט). 3• [בהשאלה] חֲתֻנָּה, נִשּׂוּאִין: ״בֶּן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה״ (אבות ה כא). 4, כִּפָּה מֵעַל לְכִסֵּא אוֹ מִטָּה, כִּלָּה: ״עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן, וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה, כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה״ (ישעיה ד ה). ״שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה חֻפּוֹת קָשַׁר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לַנְּבִיאִים) בְּגַן־עֵדֶן״ (קהלת רבה ח, מי כהחכם). – [חֻפַּת־, חֻפּוֹת]

– **חֻפָּה שְׁחוֹרָה**° 1, כִּנּוּי עֲמָמִי לְטֶקֶס שֶׁל חֻפָּה שֶׁנָּהֲגוּ בִּקְצָת קְהִלּוֹת לַעֲשׂוֹת לִבְתוּלָה עֲנִיָּה שֶׁמֵּתָה וְלֹא זָכְתָה לְהִכָּנֵס לְחֻפָּה: ״הָבָה וְנַעֲלֶה לְבֵית־הַקְּבָרוֹת וְנַעֲשֶׂה חֻפָּה שְׁחוֹרָה״ (עגנון, כלה רמד). 2, כִּנּוּי בִּקְצָת קְהִלּוֹת לְנִשּׂוּאִין שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִים יָתוֹם וִיתוֹמָה מִקַּבְּצָנֵי הָעִיר עַל־יְדֵי הֲקָמַת הַחֻפָּה בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת – כִּסְגֻלָּה לַעֲצִירַת מַגֵּפָה שֶׁפָּרְצָה בַּמָּקוֹם: ״בְּעֶרֶב הַיּוֹם הַהוּא, אֲשֶׁר בּוֹ הֻכְרְחוּ לְהַעֲבִיר אֶת הֲדַסָּה הַקְּטַנָּה לְבֵית הַחוֹלִים... הָעָמְדָה הַחֻפָּה הַשְּׁחוֹרָה בַּחֲצַר בֵּית־הַקְּבָרוֹת״ (ברנר, א 311).

– **בְּנֵי־חֻפָּה**• (ירושלמי סוכה נג א), הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּשִׂמְחַת הַחֻפָּה וּבַחֲתֻנָּה: ״מְקַפְּצִין לִפְנֵיהֶם כִּבְנֵי חֻפָּה שֶׁמְּשַׂמְּחִין לִפְנֵי חָתָן״ ירושלמי חגיגה עז א). ״כְּלוּם אֵין אָנוּ חֲסֵרִים אֶלָּא שֶׁנִּהְיֶה מְקַפְּצִים כִּבְנֵי־חֻפָּה?״ (שנהר, א 290).

– **נִכְנַס לְחֻפָּה**• [על־פי קהלת רבה ג], נָשָׂא אִשָּׁה כְּדָת וְכַדִּין.

– **נִכְנְסָה לְחֻפָּה**• (שבת לג.), נִשְּׂאָה לְאִישׁ.

– **נִכְוָה מֵחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ**• (בבא בתרא עה.), נִתְקַנֵּא בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ.

– **יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים**˙˙ [על־פי קהלת רבה ג, סידור תפילה] בְּרָכָה לְרַךְ שֶׁנִּמּוֹל אוֹ לְנַעַר שֶׁהִגִּיעַ לְבַר־מִצְוָה.

חיפה

חִפָּה°, חִיפָּה נ׳ [מן א׳ חפף] 1, מָגוֹר, אָהִיל, סוֹכֵךְ עַל־גַּבֵּי מְנוֹרָה לְרִכּוּז הָאוֹר. 2 [בכלי־רכב] מִכְסֶה: חִפַּת הַמָּנוֹעַ (Bannet). – [חִפַּת־, חִפּוֹת]

חָפֶה° ז׳ [מן חפה] [בבוטאניקה] עָלֶה קָטָן, יָרֹק אוֹ צִבְעוֹנִי, הַיּוֹשֵׁב סָמוּךְ לְבְסִיסוֹ שֶׁל הַפֶּרַח אוֹ שֶׁל הַפְּרִי. – [חֲפֵה־, חָפִים, חֲפֵי־]

חָפוּז° ת׳ [מן חפז, חָפַז] נִמְהָר, שֶׁנַּעֲשֶׂה מִתּוֹךְ חִפָּזוֹן: ״אַף הָאָחוֹת, חֲפוּזָה מִתּוֹךְ הַשֵּׁנָה בָּאָה״ (בן־ציון, קיט). ״נְמוּךְ־קוֹמָה שְׁחַרְחַר, חֲפוּז־תְּגוּבוֹת״ (שמיר, עירום 295). תְּנוּעַת־יָד חֲפוּזָה. – [חֲפוּזָה, חֲפוּזִים, ־וֹת]

– **חֲפוּזוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן חָפוּז: ״נִפְנָה חֲפוּזוֹת וְרָאָה אֶת נִפְנוּפָהּ שֶׁל רָנִית״ (ארד, ביתו 67).

חִפּוּז°, חִיפּוּז [מן חפז] מְהִירוּת, חִפָּזוֹן: ״בְּעוֹדֶנּוּ בָּחוּר הָיָה כְּפַר בֶּן־בָּקָר לְכֹחַ וְהָיָה מְדַבֵּר בְּחִפּוּז וּבְעַזּוּת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רנא). ״לֹא, לֹא, לֹא – עָנָה מְנַשֶּׁה בְּחִפּוּז הַדִּבּוּר״ (ברש, ב 17). – [חִפּוּז־]

חִפּוּי•, חִיפּוּי ז׳ [מן חפה, חִפָּה] 1•, צִפּוּי, מִכְסֶה: ״עוֹר שֶׁעֲשָׂאוֹ חִפּוּי לְכֵלִים״ (כלים כו ו). ״וְזוֹ הַסַּפָּה הַמְּרֻקֶּמֶת... וּמוֹכִין וַאֲנִיצֵי פִשְׁתָּן כְּרוּכִים בִּבְנֵי־מֵעַיִם בּוֹקְעִין וְעוֹלִין מִתּוֹךְ חִפּוּיָהּ הַקָּרוּעַ״ (מנדלי מו״ס, קצו). חִפּוּי בּוֹר־הַמַּלְכֹּדֶת בַּעֲנָפִים. 2° [בהשאלה] כִּסּוּי עַל מִישֶׁהוּ, הַעֲלָמַת־עַיִן: הַפָּקִיד הָאָשֵׁם בְּחִפּוּי עַל מְעִילָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. 3° [בצבא] פְּעֻלָּה צְבָאִית שֶׁבָּאָה לִמְנֹעַ מַכּוֹת הָאוֹיֵב הַפְרָעָה לִפְעֻלּוֹת הַכֹּחוֹת בְּהִתְקַדְּמוּת אוֹ בִּנְסִיגָה: חִפּוּי בְּאֵשׁ־מַקְלְעִים עַל כִּתַּת הַחַבְּלָנִים הַמִּתְקַדֶּמֶת. 4°, צִפּוּי עַל מִטָּה, כִּלָּה, יְרִיעָה עֶלְיוֹנָה שֶׁמְּכַסִּים בָּהּ מִטָּה לִשְׁעוֹת הַיּוֹם. 5° [בחקלאות] קַשׁ, נְסֹרֶת, זֶבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁמְּכַסִּים בָּהֶם אֶת הַקַּרְקַע כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל רְטִיבוּתָהּ אוֹ עַל חֻמָּהּ (בַּחֹרֶף) אוֹ עַל קְרִירוּתָהּ (בַּקַּיִץ). – [חִפּוּי־, חִפּוּיִים, חִפּוּיֵי־]

חָפוּי ת׳ [מן חפה, חָפָה] מְכֻסֶּה, עָטוּף: ״וְדָוִד עֹלֶה בְמַעֲלֵה הַזֵּיתִים עֹלֶה וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ חָפוּי״ (שמואל ב טו ל) – [חֲפוּיָה, חֲפוּיִים, ־יוֹת] [רווח בייחוד בצירוף:]

– **חֲפוּי־רֹאשׁ**, [בהשאלה] נִכְלָם, נָבוֹךְ: ״וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי־רֹאשׁ״ (אסתר ו יב). ״וַיָּשׁוּבוּ כֻלָּם אֶל אַרְצָם נִכְלָמִים וַחֲפוּיֵי־רֹאשׁ״ (ביאליק, אגדת שלושה א א). ״בַּיָּמִים הָהֵם הִתְהַלַּכְתִּי אָבֵל וַחֲפוּי־רֹאשׁ וּמֵאַנְתִּי לְהִתְנַחֵם״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ס).

חָפוּן° ת׳ [מן חפן, חָפַן] לָקוּחַ מְלֹא הַחֹפֶן: ״הוּא מֵטִיל לְתוֹךְ פִּיו מִן הַזֵּרְעוֹנִים הַחֲפוּנִים בְּכַפּוֹ״ (שנהר, א 116). ״שָׁלֹשׁ הַכּוֹסוֹת חֲפוּנוֹת בְּיָדוֹ הַיְמָנִית״ (לוין, תר׳ למי צלצלו 168).–[חֲפוּנָה, ־נִים, ־נוֹת]

חָפוּס° ת׳ [מן חֲפִיסָה] אָחוּז, צָרוּר, קָשׁוּר: ״כַּפּוֹת כֶּסֶף וּמִזְלָגוֹת, חֲפוּסִים בְּיָדָהּ בְּמַטְלִית נְקִיָּה״ (שניאור, פאנדרי ג 211). ״וּמִיָּד סֵדֶר חַיָּיו הַקָּבוּעַ, הַמּוּבָא עִמּוֹ מִנְיוּ־יוֹרְק כְּחָפוּס בַּחֲפִיסָה״ (הלקין, משבר 199). – [חֲפוּסָה, חֲפוּסִים, ־סוֹת]

חָפוּף^ ת׳ [מן א. חפף, חָפַף] רָחוּץ, מְנֻקֶּה, מְטֹהָר: ״הָעֲנָשׁ... וְשָׁב הֱיוֹת חָפוּף״ (קליר, אשא דעי, מוסף א׳ ראש השנה). **רֹאשׁ חָפוּף** בְּמַיִם חַמִּים וּבְסַבּוֹן. – [חֲפוּפָה, חֲפוּפִים, ־וֹת]

חִפּוּף*, חיפוף ז׳ [מן ב. חפף; על־פי שבת ו.] גָּדֵר, סוֹרֵג כְּעֵין מַעֲקֶה מִסָּבִיב לְבִנְיָן הֶעָשׂוּי יְתֵדוֹת תְּקוּעוֹת בָּאֲדָמָה. – [חִפּוּף־, חִפּוּפִים, ־וֹת]

– **חִפּוּפֵי רְשׁוּת הָרַבִּים*** (כתובות כד:), אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אוֹ יְתֵדוֹת שֶׁהָיוּ שָׂמִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּצִדֵּי הַכְּתָלִים כְּדֵי לְהָגֵן עַל כָּתְלֵי הַבָּתִּים מִפְּגִיעוֹת שֶׁל כְּלֵי־רֶכֶב אוֹ בְּהֵמוֹת.

חִפּוּר°, חיפור ז׳ [מן חפר] חֲפִירָה: ״בְּחִפּוּר חֲפַרְפֵּרָה עִוֶּרֶת״ (פרסמן, תר׳ במארג קיב). – [חִפּוּר־]

א. **חָפוּר**^ ת׳ [מן א. חפר, חָפַר] שֶׁנֶּחְפַּר, כָּרוּי: ״בְּקִרְיַת מַעְיָן שׁוּחָה חֲפוּרָה״ (הנגיד, דיואן 4). **בּוֹר חָפוּר**. – [חֲפוּרָה, חֲפוּרִים, חֲפוּרוֹת]

ב. **חָפוּר**^ ת׳ [מן ב. חפר, חָפַר] מְבֻיָּשׁ, נִכְלָם: ״בְּמַסְטִין תִּגְעַר... וְיֵצֵא חָפוּר מֵרֹב פַּחַד״ (מלך אחד, סליחות ערב ראש השנה). – [חֲפוּרָה, חֲפוּרִים, ־וֹת]

חפורית

חֲפוּרָה* נ׳ [מן א. חפר, חָפַר] חֲפִירָה, בּוֹר שֶׁנֶּחְפַּר: ״לַחֲפוּרָה מְלֵאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים״ (יבמות קכא.). ״וַעֲרֵמוֹת־עֲרֵמוֹת שֶׁל עָפָר נִתְגַּעֲשׁוּ וְנִתְגַּלְגְּלוּ לְתוֹךְ הַחֲפוּרָה״ (עגנון, אורח 38). – [חֲפוּרַת, ־רוֹת]

חֲפוּרִית* נ׳ (פסיקתא דרב כהנא, ק) עֵשֶׂב רַע מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים הַנָּפוֹץ בַּשָּׂדוֹת (Phalaris). – [חֲפוּרִית־, חֲפוּרִיּוֹת]

חִפּוּשׂ*, חיפוש ז׳ [מן חפשׂ, חִפֵּשׂ] 1*. בִּקּוּשׁ, חֲקִירָה וּדְרִישָׁה, מַאֲמָץ לִמְצֹא דְּבַר־מָה: ״לָמַדְנוּ... מְצִיאָה מֵחִפּוּשׂ״ (פסחים ז:). ״אַל תִּרְאוּ עַצְמְכֶם חוֹקְרִים וְשֶׁמְּפָאֵת הַחִפּוּשׂ בָּאתֶם לָזֶה״ (אברבנאל, שופטים). **חִפּוּשׂ נֵפְט** בַּקַּרְקַע. **חִפּוּשׂ מֻעֲמָדִים** לַמִּשְׂרָה הַחֲדָשָׁה. 2°. בִּלּוּשׁ, בְּדִיקָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל חָשׁוּד אוֹ בִּסְבִיבָתוֹ כְּדֵי לְגַלּוֹת דְּבָרִים אֲסוּרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה חִפּוּשִׂים בְּבָתֵּי הַחֲשׁוּדִים. 3^. הִתְחַפְּשׂוּת, שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה הַחִיצוֹנִי לְמַעַן לֹא יֻכַּר: ״וַיִּתְחַפֵּשׂ – כָּל שִׁנּוּי בְּגָדִים הוּא לְשׁוֹן חִפּוּשׂ״ (רש״י מלכים א כ לח). – [חִפּוּשׂ־, חִפּוּשִׂים, חִפּוּשֵׂי־]

חִפּוּשׁ^, חיפוש ז׳ [מן חפש, חִפֵּשׁ] הוֹצָאָה לַחֹפֶשׁ, מַתַּן דְּרוֹר: ״חִפּוּשׁ הַנִּרְצָע בַּיּוֹבֵל״ (תודה, מוסף א׳ שבועות). ״גּוּפוֹ (שֶׁל עֶבֶד עִבְרִי) קָנוּי – עַד שֶׁיַּגִּיעוּ יְמֵי חִפּוּשׁוֹ״ (רש״י קידושין טז.). – [חִפּוּשׁ־]

חָפוּשׁ^ ת׳ [מן חֹפֶשׁ] מְשֻׁחְרָר, חָפְשִׁי: ״מְרוֹמָם וְחָפוּשׁ״ (ינאי, רעט). ״וְהֵן נַפְשִׁי לְאָמָה לָךְ אֲבָל עַל־מְנָת שֶׁלֹּא תְּהִי לָעַד וַחֲפוּשָׁה״ (גבירול, א 122). – [חֲפוּשָׁה, חֲפוּשִׁים, ־שׁוֹת]

חִפּוּשִׁית*, חיפושית נ׳ [ארמית: חִיפּוּשִׁיתָא; ערבית: חֻ׳נְפֻס, חֻ׳נְפִס] חֶרֶק מִמִּשְׁפַּחַת Coleoptera, בַּעַל כְּנָפַיִם עֶלְיוֹנוֹת קָשׁוֹת הַחוֹפוֹת עַל כְּנָפַיִם תַּחְתּוֹנוֹת דַּקּוֹת הַמְקֻפָּלוֹת תַּחְתֵּיהֶן. אֵיבְרֵי הַפֶּה מֻתְאָמִים לִלְעִיסַת מְזוֹנוֹת קָשִׁים. רַבּוֹת מֵהַחִפּוּשִׁיּוֹת מַזִּיקוֹת לַחַקְלָאוּת, אַךְ יֵשׁ בָּהֶן גַּם מוֹעִילוֹת, כְּגוֹן ״פָּרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ״. ״(כָּל הוֹלֵךְ) עַל אַרְבַּע – זֶה עַקְרָב... לְרַבּוֹת אֶת הַחִפּוּשִׁית וְאֶת הַדּוֹמֶה לְחִפּוּשִׁית״ (חולין סז:). – [חִפּוּשִׁית־, חִפּוּשִׁיּוֹת]

– **חִפּוּשִׁית־פַּרְעֹה°**, חִפּוּשִׁית־זֶבֶל גְּדוֹלָה וּשְׁחוֹרָה (Scarabaeus). הָרֹאשׁ דְּמוּי מָגֵן בְּחֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן. בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הָרֹאשׁ שִׁשָּׁה חֻדִּים הַנִּרְאִים כְּקַרְנַיִם הַיּוֹצְאוֹת מִן הַשֶּׁמֶשׁ. נְפוֹצָה הַרְבֵּה בְּאַרְצֵנוּ בְּאֵזוֹר הַחוֹף. רוֹאִים אוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא מְגוֹלֶלֶת כַּדּוּרֵי־זֶבֶל הַמְשַׁמְּשִׁים מָזוֹן לָהּ וְלִזְחָלֶיהָ. נֶחְשְׁבָה אֵצֶל הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים כְּסֵמֶל אֱלִיל הַשֶּׁמֶשׁ וְהָיוּ חוֹרְתִים אֶת דְּמוּתָהּ בְּקָמֵעוֹת וּבְחוֹתָמוֹת [ראה ערך חַרְפּוּשִׁית]

חיפושית-פרעה (2/3)

– **חִפּוּשִׁית־רְפוּאָה°**, חִפּוּשִׁית כְּחַלְחַלָּה־שְׁחוֹרָה הַמְּצוּיָה בַּחֹרֶף בֵּין עֲשָׂבִים (Meloe proscarabaeus). כְּנָפֶיהָ הַחוֹפוֹת רַכּוֹת וּקְצָרוֹת וּמְפֻשָּׂקוֹת בְּמִקְצָת. כַּנְפֵי־תְעוּפָה אֵין לָהּ. הַנְּקֵבוֹת נִכָּרוֹת בִּכְרֵסָן הַגְּדוֹלָה הַמְּכִילָה לִפְנֵי הַהֲטָלָה כְּאֶלֶף בֵּיצִים. מַפְרִישָׁה נוֹזֵל שַׁמְנִי בַּעַל רֵיחַ דּוֹחֶה, הַמֵּכִיל שַׁמְנֵי־אֶרֶס. לְפָנִים הִתְקִינוּ מִנּוֹזֵל זֶה תְּרוּפוֹת, מִינֵי רַעַל וּמַשְׁקָאוֹת מְעוֹרְרִים.

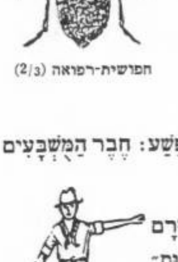
חפושית-רפואה (2/3)

חֲפוּת° נ׳ [מן חַף] חֹסֶר־אַשְׁמָה, הֱיוֹת חַף מִפֶּשַׁע: חֶבֶר הַמֻּשְׁבָּעִים הִשְׁתַּכְנַע בַּחֲפוּתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם. – [חֲפוּת־]

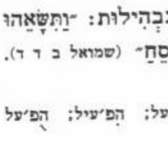
שרוולים חפותים

חָפוּת* ת׳ [מן חפת, חָפַת] מְקֻפָּל וּמוּרָם לְמַעְלָה: ״אֵין הַתּוֹרֵם נִכְנָס לֹא בְּפַרְגּוֹד חָפוּת״ (שקלים ג ב:). ״שׁוּלֵי מִכְנָסָיו חֲפוּתִים לוֹ לְמַעְלָה״ (ברקוביץ, א רטז). **שַׁרְווּל חָפוּת**. – [חֲפוּתָה, חֲפוּתִים, חֲפוּתוֹת]

חפז [ערבית: חַפַּז]

~ פע׳ **חָפַז**, 1, פ״ע מִהֵר, אָץ, הִתְנַהֵג בִּבְהִילוּת: ״וַתִּשָּׂאֵהוּ אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס, וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל וַיִּפָּסֵחַ״ (שמואל ב ד ד).

״אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם״ (דברים כ ג). ״בִּנְיָמִין קָפַץ בְּהוּל... חָפַז... וְנִתְרַגֵּשׁ וּבָא״ (מנדלי מו״ס, פא). ״יָזַנֵּק אֲרִי... צוֹעֵד בְּטוּחוֹת, לֹא יַחְפֹּז״ (ביאליק, מתי מדבר). ״אֲנִי חוֹפֵז וְגוֹמֵר תְּפִלָּתִי בַּחֲטִיפָה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה יד). ״מִקֶּרֶן־זָוִית אֶסְתַּכֵּל בַּחַיִּים הַחוֹפְזִים עַל פָּנַי״ (רחל, שירים טז). 2 ÷ פ״י גָּרַם לִדְחִיפוּת, הֵאִיץ וְדָחַק: ״דְּבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ כֵּיצַד? אִם הָיָה צָרִיךְ לִנְקָבָיו, לֹא יִתְפַּלֵּל״ (רמב״ם, תפילה ד י). 3 ÷ פ״י [בדקדוק] בִּטֵּא בִּמְהִירוּת: ״וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּחְפְּזֶנּוּ הַטַּעַם מִלְּרַע שֶׁהוּא בְּצֵרֵי (וְלֹא בְּסֶגּוֹל)״ (כוזרי ב פ). – [לַחְפֹּז, חוֹפֵז, יַחְפֹּז]

~ נפ׳ נֶחְפַּז, מִהֵר מְאֹד, אָץ: ״וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי שָׁאוּל״ (שמואל א כג כו). ״וּמַלְאָכִים יֵחָפֵזוּן וְחִיל וּרְעָדָה יֹאחֵזוּן״ (ונתנה תוקף, מוסף ימים נוראים). ״חָתֹר וְשָׂחֹה, חָתֹר וָצוֹף – לְעֻמַּת הַכֵּף נֶחְפָּזוּ״ (ביאליק, מגילת ה). – [לְהֵחָפֵז, נֶחְפָּז, יֵחָפֵז]

~ פע׳ חִפֵּז ÷ פ״י חָפַז 3, בִּטֵּא בִּמְהִירוּת: ״לְחַפֵּז וּלְקַבֵּץ״ (הרקמה לג׳נאח, יח). – [לְחַפֵּז, מְ־, יְ־]

~ פע׳ חֻפַּז ÷, נֶחְפַּז, בֹּהַל: ״טֶרֶם חֻמְּצָה חֲרָרָה חֻפְּזוּ לָצֵאת בְּכִישׁוֹר״ (קליר, אסירים, שחרית ב׳ פסח). – [מְחֻפָּז, יְחֻפַּז]

~ הפ׳ הֶחְפִּיז ÷, 1 ÷ פ״י גָּרַם לְחִפָּזוֹן, בֵּהֵל: ״נוֹתֵן אֵימוֹת, מַחְפִּיז אֻמּוֹת״ (אשא דעי, מוסף א׳ ראש השנה). 2 °, עָשָׂה בְּחִפָּזוֹן, בִּצַּע בִּמְהִירוּת: ״אֶת צְעָדָיו בְּחַדְרֵי מְעוֹנוֹ יַחְפִּיז אֵילָךְ וְאֵילָךְ״ (שטיינמן, זוגות א 134). ״לֹא־לֹא! – הֶחְפִּיז יָעִישׁ תְּשׁוּבָתוֹ״ (טביב, כערער 246). ״וְהֶחְפִּיז עֵינַיִם בּוֹחֲנוֹת אֶל רָפִי, אִם יֶשְׁנוֹ שׁוֹמֵעַ לוֹ״ (יזהר, צקלג 470). 3 ° פ״ע נַעֲשָׂה חָפוּז, נִמְהַר: ״רָכְבוּ הַפָּרָשִׁים בְּטוּרִים צְפוּפִים וְצַעֲדָם מַחְפִּיז וְהוֹלֵךְ״ (שמיר, מלך 180). – [לְהַחְפִּיז, מַ־, יַ־]

– חָפַז זְנָבוֹ ° [על־פי איוב מ יז, ושם: ״יחפוץ זנבו״] הֵנִיעַ אֶת זְנָבוֹ בִּמְהִירוּת: ״כַּאֲרִי בַּיַּעַר נוֹהֵג בְּעֶבְרָתוֹ, שׁוֹאֵג לַטֶּרֶף, יַחְפֹּז זְנָבוֹ״ (רמח״ל, לישרים תהילה, רהב ותרמית א). ״הִנֵּה לָבִיא עַז, גְּאֵיוֹנִי, יַחְפֹּז זְנָבוֹ״ (שמעוני, שירים א שמו).

חֵפֶז ÷ ז׳ [מן חפז] חִפָּזוֹן, בְּהִילוּת: ״כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ – חֵפֶז לָשׁוֹן הוּא״ (חזקוני, תשא לב א). ״יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת זוֹ עִם כָּל חֶפְזוֹ וְצָרוֹתָיו״ (אברבאל, זבח פסח). ״וְקָפַץ וְהִתְחִיל מְלַקֵּט בְּחֵפֶז אֶת הַפִּסּוֹת הַקְּרוּעוֹת״ (יזהר, צקלג 40). ״פֶּתֶק צַר... כְּתָב קֶטַע – אוֹת לַחֵפֶז רְשָׁמוּ בוֹ אוֹת וָקַו״ (אבינועם, שירים לה). – [חֵפֶז־, חֶפְזוֹ]

חֲפָזָה ÷, חופזה נ׳ [מן חפז, חָפַז] (קאנון ג ה) מְהִירוּת רַבָּה, פְּזִיזוּת: ״הוּא רָץ וּמוֹצֵא סֵפֶר־רְשׁוּמוֹת יָשָׁן... וּמַתְחִיל לְעַלְעֵל וּלְחַפֵּשׂ בַּחֲפָזָה־בַּחֲפָזָה״ (ברנר, א 269). ״בַּחֲפָזָה כְּיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, אֶחְיֶה אֶת הַשָּׁעוֹת הַמַּעֲרִיבוֹת״ (טמקין, שירים קיא). ״וְנִרְתַּע בַּחֲפָזָה, וְנִרְתַּע־כִּי לֹא בָאת״ (חומסקי, וילאות 45). – [חֲפָזַת־]

חִפָּזוֹן, חיפזון ז׳ [מן חפז] מְהִירוּת רַבָּה, בְּהִילוּת: ״כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם״ (דברים טז ג). ״וְעָב אֶל עָב... שׁוֹלֵחַ רִמְזֵי בְרָקִים בְּחִפָּזוֹן״ (ביאליק, הבריכה). ״בֶּלְמוּס וְחִפָּזוֹן אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בָּהֶם״ (אבינרי, יד 556). ״וְנִדְמֶה לְךָ, כִּי חֶפְזוֹן לְבָבְךָ לַשָּׁוְא הוּא״ (שנהר, ב 97). – [חֶפְזוֹן־]

– מֵחִפָּזוֹן יֵצֵא רָזוֹן °, מֵימְרָה בִּגְנוּתָהּ שֶׁל הַפְּזִיזוּת וְהַבְּהִילוּת: ״אַל תִּהְיֶה בָּהוּל כָּכָה. מֵחִפָּזוֹן יֵצֵא רָזוֹן״ (יזהר, צקלג 831).

חֶפְזוֹנִי ° ת׳ [מן חִפָּזוֹן] הַנַּעֲשֶׂה מִתּוֹךְ חִפָּזוֹן, בָּהוּל, נִמְהָר: ״הָרְשִׁימוֹת הַבָּאוֹת שֶׁנִּכְתְּבוּ... חִישׁ מַהֵר כְּכָל הָאֶפְשָׁר... דַּפִּים חֶפְזוֹנִיִּים אֵלֶּה הֲרֵינִי מַגִּישׁ בָּזֶה״ (פרלמן, תר׳ עניינים 138). מַעֲשֶׂה חֶפְזוֹנִי. הִתְנַהֲגוּת חֶפְזוֹנִית. – [חֶפְזוֹנִית, חֶפְזוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– חֶפְזוֹנִית ° תה״פ בִּמְהִירוּת, בְּרִפְרוּף מָהִיר: ״אֵין צֹרֶךְ אֶלָּא לְדַפְדֵּף חֶפְזוֹנִית בְּ׳אֹסֶף הַמַּחֲזוֹת הַיְשָׁנִים׳ שֶׁל דוֹדְסְלֵי״ (פרלמן, תר׳ פרגמנטים 93).

חֲפִי * ז׳ [מן חפה, חָפָה] 1 *, חִפּוּי, מִכְסֶה, מַעֲטֶפֶת שֶׁפּוֹרְשִׂים עַל כֵּלִים לְשָׁמְרָם מֵאָבָק: ״גִּלָּה חֲפָאִין וּמָצָא אָבָק עַל־גַּבֵּי כֵּלִים״ (תוספתא כלים בבא קמא ג יד). 2 °, יְרִיעַת בַּד אוֹ נְיָר וְכַדּוֹמֶה לְצִפּוּי קִירוֹת. 3 °, פִּסַּת אָרִיג הַמְחַפָּה עַל פִּתְחוֹ שֶׁל כִּיס, נַרְתִּיק וְכַדּוֹמֶה. – [חֲפִי־, חֲפָיִים, חֲפָיֵי־; גם חֲפָאִים, חֲפָאֵי־]

חפ״י ר״ת חַסְרֵי פֵּא יוֹד [בדקדוק]

חֲפִיָּה ÷, חפייה נ׳ [מן חפה, חָפָה] חִפּוּי, כִּסּוּי: ״חֲפִיַּת פָּנִים״ (רש״י בבא קמא פו:). – [חֲפִיַּת־]

חֲפִיזָה ÷ נ׳ [מן חפז, חָפַז] מְהִירוּת, חִפָּזוֹן: ״סִבַּת הַנִּיסָה וְהַחֲפִיזָה״ (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים כ). ״כָּל חֲפִיזָה שֶׁחָפַז יְחִיאֵל לַכְּרָךְ הָיְתָה בִּכְדִי״ (טביב, דרך 92). – [חֲפִיזַת־, חֲפִיזוֹת]

חֲפִינָה * נ׳ [מן חפן, חָפַן] לְקִיחָה בַּחָפְנַיִם: ״שֶׁיַּעֲשֶׂה מִדָּה לַחֲפִינָה״ (יומא מז.). ״קֵרַב כַּפּוֹתָיו הַקְּעוּרוֹת זוֹ אֶל זוֹ, סוֹפֵר יַבְּלוֹתֵיהֶן וְאוֹמֵד חֲפִינָתָן״ (ארד, ביתו 206). ״וְהָיָה אַף הוּא חוֹפֵן עֲמִירִים... בֵּין חֲפִינָה לַחֲפִינָה... פָּתַח וְאָמַר״ (טביב, דרך 89). – [חֲפִינַת־, חֲפִינוֹת]

חֲפִיסָה * נ׳ [אולי קרוב אל קֻפְסָא; והשווה ערבית: חַפַשׁ אסף, צבר] צְרוֹר, חֲבִילָה קְטַנָּה, שַׂקִּיק: ״מְצָאוֹ (אֶת הַגֵּט) בַּחֲפִיסָה אוֹ בִּדְלוּסְקְמָא״ (גיטין ג ג). ״וַחֲפִיסַת הַפַּפִּירוֹסִין בְּיָדוֹ״ (ביאליק, סוחר). חֲפִיסַת סִיגָרִיּוֹת. חֲפִיסַת שׁוֹקוֹלָדָה. – [חֲפִיסַת־, חֲפִיסוֹת]

א. **חֲפִיפָה** * נ׳ [מן א. חפף, חָפַף] 1 *, כִּסּוּי, צִפּוּי: ״כָּל חֲפִיפוֹת לֹא יְהוּ אֶלָּא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין״ (זבחים קיח:). 2 ° [בהנדסה] שִׁוְיוֹן גָּמוּר שֶׁל צוּרָה הַנְדָּסִית אַחַת לַחֲבֶרְתָּהּ, כְּשֶׁכָּל נְקֻדָּה בַּצּוּרָה הָאַחַת חוֹפֶפֶת אֶת חֲבֶרְתָּהּ בַּצּוּרָה הָאַחֶרֶת: חֲפִיפַת שְׁנֵי מְשֻׁלָּשִׁים. מִשְׁפְּטֵי חֲפִיפָה. – [חֲפִיפַת־, חֲפִיפוֹת]

ב. **חֲפִיפָה** * נ׳ [מן ב. חפף, חָפַף] רְחִיצָה וְנִקּוּי עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף בְּמַיִם וּבְסַבּוֹן אוֹ בְּחֹמֶר מְנַקֶּה אַחֵר: ״כָּל מַעֲשֶׂיהָ בְּטָהֳרָה חוּץ מֵחֲפִיפָתָהּ״ (תוספתא מעשר שני ב א). ״אִמִּי מוֹשְׁכַתְנִי מִשָּׁם לַחֲפִיפַת הָרֹאשׁ וּלְהַלְבָּשַׁת לְבָנִים״ (ביאליק, החצוצרה ג). – [חֲפִיפַת־, חֲפִיפוֹת]

חֲפִיצָה * נ׳ [מן חפץ, חָפֵץ] חֵפֶץ, רָצוֹן: ״בִּשְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל חִבָּה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל: בִּדְבִיקָה, בַּחֲשִׁיקָה וּבַחֲפִיצָה״ (בראשית רבה פ). ״שֶׁיֹּאכַל הָאָדָם כְּשֶׁיִּרְעַב, וְיִשְׁתֶּה כְּשֶׁיִּצְמָא, וְלֹא יַמְתִּין עַד שֶׁתַּעֲבֹר הַחֲפִיצָה״ (עגנון, כלה רנט). ״כָּל הַחֲשִׁיקָה וְהַחֲפִיצָה וְכָל הַתְּשׁוּקָה הַסּוֹעֶרֶת״ (שלונסקי, תר׳ קולא 249). – [חֲפִיצַת־, חֲפִיצוֹת]

חֲפִיר ° ז׳ [מן א. חפר, חָפַר] תְּעָלָה חֲפוּרָה בָּאֲדָמָה מִסָּבִיב לְחוֹמַת הָעִיר אוֹ מִסָּבִיב לְמִבְצָר, כְּדֵי לְהַקְשׁוֹת אֶת גִּישַׁת הָאוֹיֵב אֶל הַחוֹמָה. – [חֲפִיר־, חֲפִירִים, ־רֵי־]

חֲפִירָה* נ׳ [מן א. חפר, חָפַר] 1•, כְּרִיָּה, הוֹצָאַת עָפָר מִמָּקוֹם מְסֻיָּם בַּקַּרְקַע לְשֵׁם עֲשִׂיַּת בּוֹר: ״בִּגְנוּת שֶׁנִּתְּנוּ לַחֲפִירָה״ (ירושלמי בבא בתרא יד ב). חֲפִירַת בְּאֵר. חֲפִירַת יְסוֹדוֹת לְבִנְיָן. 2•, בּוֹר, מָקוֹם שֶׁנֶּחְפַּר בַּקַּרְקַע: ״נָפַל לַחֲפִירָה מְלֵאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים״ (ברכות לג.). ״הַבּוֹר – בַּחֲפִירָה, וְהַדּוּת – בְּבִנְיָן״ (בבא בתרא סד.). 3°, תְּעָלָה חֲפוּרָה בַּקַּרְקַע בַּחֲזִית־הַקְּרָב, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַחַיָּלִים הַנִּמְצָאִים בָּהּ מַחֲסֶה מִפְּנֵי כַּדּוּרֵי הָאוֹיֵב [ראה גם חֲפֵרָה]: ״לַיְלָה אֶחָד שָׁכַבְתִּי בְּתוֹךְ חֲפִירַת הַגַּיָּסוֹת״ (עגנון, אורח 38). 4° [בארכיאולוגיה] פִּנּוּי שִׁכְבוֹת קַרְקַע בַּאֲתַר אַרְכֵיאוֹלוֹגִי כְּדֵי לְגַלּוֹת עַתִּיקוֹת, שְׂרִידִים קַדְמוֹנִים, וְכֵן גַּם הַמָּקוֹם שֶׁנֶּחְפַּר בְּמַטָּרָה לְגַלּוֹת שְׂרִידִים אַרְכֵיאוֹלוֹגִיִּים: בִּקַּרְנוּ בַּחֲפִירוֹת תֵּל־חָצוֹר. – [חֲפִירַת־, חֲפִירוֹת]

חֲפִישָׂה* נ׳ [מן חפש] חִפּוּשׂ, בְּדִיקָה: ״כַּמָּה חֲפִישַׂת הַכֶּלֶב (יְכָלְתּוֹ לְהָרִיחַ אֹכֶל הַקָּבוּר בָּאֲדָמָה)? שְׁלוֹשָׁה טְפָחִים״ (פסחים לא:). – [חֲפִישַׂת־, חֲפִישׂוֹת]

חֲפִישָׁה⁺ נ׳ [מן חֹפֶשׁ] חֹפֶשׁ, דְּרוֹר: ״וְאֶהְיֶה לְךָ לְעוֹלָמִים לְעֶבֶד, וְלֹא אֶשְׁאַל עֲדֵי נֶצַח חֲפִישָׁה״ (גבירול, ו 20). – [חֲפִישַׁת־]

חָפִית* נ׳ [מן חפה, חָפָה] 1•, מִכְסֶה לִקְדֵרָה, טַבְלָה לְכִסּוּי סִיר (תוספתא כלים בבא בתרא ב ד). 2° [בבוטאניקה] חָפֶה קָטָן (ראה ערך חָפֶה). – [חָפִית־, חָפִיּוֹת]

חֹפֶן, חופן ז׳ [אכדית upnu; ארמית: חוּפְנָא; ערבית: חֻפְנָה, חַפְנָה] חֲלַל כַּף־הַיָּד כְּשֶׁהִיא קְמוּצָה, נֶפַח בְּשִׁעוּר הַשֶּׁקַע שֶׁבֵּין כַּף־הַיָּד וּבֵין הָאֶצְבָּעוֹת כְּשֶׁהֵן כְּפוּפוֹת וּצְמוּדוֹת: ״מִי אָסַף־רוּחַ בְּחָפְנָיו?״ (משלי ל ד). ״וְהֶחֱזִיקוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חֹפֶן שֶׁלּוֹ״ (שמות רבה יא). ״דַּי לָהֶם בְּמִיץ אֱגוֹז־הַקּוֹקוֹס לְמַשְׁקֶה וּבְחֹפֶן אֹרֶז לְמַאֲכָל״ (שרת, באסיה 188). – [חֹפֶן־, חָפְנוֹ, חָפְנַיִם, חָפְנֵי־]

– מְלֹא חָפְנַיִם, 1, נֶפַח כְּשִׁעוּר הֶחָלָל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי כַּפּוֹת הַיָּדַיִם כְּשֶׁהֵן צְמוּדוֹת זוֹ לָזוֹ: ״וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ... וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה״ (ויקרא טז יב). 2, [בהשאלה] שֶׁפַע, רִבּוּי: ״טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ״ (קהלת ד ו).

חפן [מן חֹפֶן]

~ פָּע׳ **חָפַן*** פ״י 1•, לָקַח מְלֹא הַחֹפֶן, קָמַץ: ״וְחָפַן מְלֹא חָפְנָיו וְנָתַן לְתוֹךְ הַכַּף״ (יומא ה א). ״וְחָפַנְתִּי שְׂעוֹרִים בְּאַמְתַּחְתִּי הָאַחַת״ (טשרניחובסקי, שירים 415). 2° [בהשאלה] לָפַת, הִקִּיף בְּכַף יָדוֹ: ״בִּיקֶל חָפַן אֶת כּוֹס הַתֵּה הַמַּהְבִּיל״ (ניצן, צבת בצבת). ״לוּ חָפַנְתָּ עַתָּה אֶת לִבִּי בְּכַפְּךָ״ (למדן, עקרבים פז). ״וּבְכַפָּתוֹ, חֲצִי אַמָּה אָרְכָּהּ, חָפַן אֶת כָּל יָדוֹ שֶׁל גְּרִיגוֹרִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 237). – [לַחְפֹּן אֶת־, חוֹפֵן, יַחְפֹּן]

~ נִפ׳ **נֶחְפַּן***, נִלְקַח מְלֹא הַחֹפֶן: ״הַנִּבְלָלִין וְהַנֶּחְפָּנִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן״ (ירושלמי מעשר שני נג ג). – [לְהֵחָפֵן, נֶחְפָּן, יֵחָפֵן]

חַפָּן* ז׳ [מן ב. חפף] עוֹבֵד בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ הַחוֹפֵף וּמְשַׁפְשֵׁף אֶת גּוּפוֹת הַמִּתְרַחֲצִים, עַסְיָן, מַסָּגִ׳יסְט (תוספתא בבא מציעא ט יד). – [חַפַּן־, חַפָּנִים, חַפָּנֵי־]

חפ״נ ר״ת חַסְרֵי פֵּא נוּן [בדקדוק]

חָפְנַיִם, חופניים ז״ז [על שום צורת הפרי כזוג חופניים] צֶמַח חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּצְלִיבִים (Thlaspi). מָצוּי בְּכָל אֲזוֹרֵי הָאָרֶץ. – [חָפְנֵי־]

א. חפף [קרוב אל אפף, חפה; ארמית: חֲפַף; ערבית: חַפַּ הקיף]

~ פָּע׳ **חָפַף** פ״י 1, כִּסָּה, חִפָּה, שִׁמֵּשׁ מַחֲסֶה וּמָגֵן: ״יְדִיד ה׳ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו, חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם״ (דברים לג יב). ״וּמַלְאָךְ טָהוֹר עִמִּי... הַחוֹפֵף עוֹד כְּחֶסֶד אֵל עַל רֹאשִׁי״ (ביאליק, הולכת את). 2⁺ [בהנדסה] הָיָה שָׁוֶה בְּדִיּוּק לְצוּרָה הַנְּדָסִית מְסֻיֶּמֶת: שְׁנֵי מְשֻׁלָּשִׁים הַשָּׁוִים בְּצַלְעוֹתֵיהֶם חוֹפְפִים זֶה אֶת זֶה. צוּרוֹת חוֹפְפוֹת. – [לַחְפֹּף או לָחֹף עַל־ [להוראה 1], אֶת־ [להוראה 2]; חוֹפֵף, יַחְפֹּף או יָחֹף]

~ פִּע׳ **חוֹפֵף**⁺ פ״י כִּסָּה, חִפָּה: ״אֲחוֹפֵף עַל יַלְדֵי תַעֲנוּגָיִךְ״ (יהודה הלוי, שומר מה מליל). ״וַעֲלָטַת הָעֶרֶב חוֹפְפָה עָלָיו וְעַל דְּבָרָיו וְעַל עֲטֶרֶת שֵׂיבָתוֹ הַלְּבָנָה״ (ביאליק, ומנדלי). – [לְחוֹפֵף, מְחוֹפֵף, יְ־]

ב. חפף [ארמית חֲפַף; ערבית: חַפְחַפַּ חכך; ראה חַף]

~ פָּע׳ **חָפַף*** פ״י 1•, רָחַץ וְנִקָּה: ״נָזִיר חוֹפֵף וּמְפַסְפֵּס, אֲבָל לֹא סוֹרֵק״ (נזיר ו ג). ״אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, וְהִלֵּל חָפַף אֶת רֹאשׁוֹ״ (שבת לא.). ״אֶת זְהַב תַּלְתַּלַּי בַּנַּחַל אָחֹף״ (גולדברג, מוקדם 71). 2°, שִׁפְשֵׁף, גֵּרֵד: ״מִתְנוֹדֵד פִּתְאוֹם רַבִּי אָשֵׁר, מִתְחַכֵּךְ וְחוֹפֵף פְּאַת־רֹאשׁוֹ בַּאֲנָחָה״ (מנדלי מו״ס, רכד). – [לָחֹף אֶת; חוֹפֵף; יַחְפֹּף או יָחֹף]

~ נִפ׳ **נֶחְפַּף**°, שֻׁפְשַׁף וְרֻחַץ: רֹאשׁוֹ נֶחְפַּף בְּמַיִם וּבְסַבּוֹן. – [לְהֵחָפֵף, נֶחְפָּף, יֵחָפֵף]

~ פִּע׳ **חִפֵּף**⁺ פ״י שִׁפְשֵׁף, חָפַף בְּחָזְקָה: ״אַחַת מִמִּינֵי שְׁחִין וְתָמִיד צָרִיךְ בַּעְלָהּ לְחַכֵּךְ אוֹתָהּ וּלְחַפֵּף אוֹתָהּ״ (ערוך, ערך חַף). – [לְחַפֵּף־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחוֹפֵף**⁺, הִשְׁתַּפְשֵׁף: ״עֲנָנִים מִתְחוֹפְפִין וּמִתְחַכְּכִין וְנִשְׁמָע קוֹל״ (רש״י ברכות נט.). ״שֶׁבְרֵי קֶרַח גְּדוֹלִים כֶּהָרִים מְהַלְּכִים בַּנָּהָר וּמִתְחוֹפְפִים זֶה בָּזֶה״ (עגנון, אלו תקלג). – [לְהִתְחוֹפֵף, מִתְחוֹפֵף, יִתְחוֹפֵף]

חֲפָף° ז׳ [ערבית: חַפַּאפִי] דַּג מַיִם מְתוּקִים מִמִּשְׁפַּחַת הַקַּרְפִּיוֹן (Varicorhinus). פִּיו שֶׁל הַחֲפָף מֻפְנֶה לְמַטָּה וְחוּטֵי הַמִּשּׁוּשׁ שֶׁבְּצִדָּיו מֻתְאָמִים לְחִפּוּשׂ הַמָּזוֹן בַּקַּרְקַע, שֶׁמִּמֶּנָּה הוּא מַפִּיק אֶת מְזוֹנוֹתָיו – בַּעֲלֵי־חַיִּים זְעִירִים וַחֲמָרִים צִמְחִיִּים. מִינֵי הַחֲפָף מְצוּיִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בָּאֲגַמִּים, בַּנְּחָלִים וּבְקִרְבַת מַעְיָנוֹת. – [חֲפַף־, חֲפָפִים, חֲפָפֵי־]

חפף (1/10)

חַפָּף° ז׳ [מן א. חפף, חָפַף] טַיָּח שֶׁמְּלַאכְתּוֹ הָעִקָּרִית סְתִימַת הַסְּדָקִים שֶׁבֵּין הָאֲבָנִים בְּקִיר־אֶבֶן בְּמֶלֶט (״קוֹכְלֶה״). – [חַפַּף־, חַפָּפִים, חַפָּפֵי־]

חַפָּפוּת° נ׳ [מן חַפָּף] מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַחַפָּף, סְתִימַת סְדָקִים בְּקִיר־אֶבֶן בְּמֶלֶט (״קוֹכְלֶה״). – [חַפָּפוּת־]

חֲפָפִית* נ׳ [מן ב. חפף] מַחֲלַת־עוֹר שֶׁנִּזְכֶּרֶת בַּתַּלְמוּד (שבת עז:). – [חֲפָפִית־]

א. חפץ [שורש עברי בלבד?]

~ פָּע׳ **חָפֵץ** פ״ע 1, רָצָה, הִתְאַוָּה, בִּקֵּשׁ לְהַשִּׂיג אוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי חָפָצְתִּי״ (תהלים מ ט). ״לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ״ (דברים כה ח). ״וַיַּעֲשֶׂה מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ וְאַל יְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא״ (מועד קטן יז.). ״בַּשִּׁמָּמוֹן הַזֶּה אֶחְפֹּץ

בָּדָד הֱיוֹת״ (ביאליק, ביום קיץ). 2. [חפץ ב־] חִבֵּב, אָהַב, הִתְיַחֵס בִּידִידוּת לְ־: ״וִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד״ (שמואל א יט א). ״אִם־חָפֵץ בָּנוּ ה׳ וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ״ (במדבר יד ח). – [לַחְפֹּץ בְּ־; חָפֵץ, חֲפֵצָה; יַחְפֹּץ, בהפסק: יֶחְפָּץ]

– בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, בְּרָצוֹן רַב, בְּחֵפֶץ לֵב: ״וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה״ (דברי הימים א כח ט).

ב. **חפץ** [קרוב אל חפז]

~ **חָפַץ** פ״י הֵנִיעַ בִּמְהִירוּת: ״יַחְפֹּץ זְנָבוֹ כְמוֹ־אָרֶז״ (איוב מ יז). – [לַחְפֹּץ, יַחְפֹּץ]

חֵפֶץ ז׳ [ראה א׳ חפץ] 1. רָצוֹן, נְטִיָּה לְדְבַר־מָה, תְּשׁוּקָה, מִשְׁאָלָה: ״וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה״ (מלכים א י יג). ״כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְאַחַר־כָּךְ יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲפָצָיו״ (ברכות יד.). ״אֵין אֵצֶל הַבּוֹרֵא לֹא רָצוֹן וְלֹא שִׂנְאָה, כִּי הוּא נַעֲלֶה מִכָּל הַחֲפָצִים וּמִכָּל הַכַּוָּנוֹת״ (כוזרי א א). ״וּבְהַרְגִּישׁוֹ בְּנַפְשׁוֹ כֹּחוֹת חֲדָשִׁים יָשׁוּב לְהַרְגִּישׁ גַּם חֲפָצִים חֲדָשִׁים״ (אחד העם, פב). 2 [ארמית: חֶפְצָא] עֶצֶם, גּוּף: ״כִּי־טוֹבָה חָכְמָה מִפְּנִינִים, וְכָל־חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ־בָהּ״ (משלי ח יא). ״בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה?״ (בבא מציעא ד י). חֶפְצֵי־עֵרֶךְ. 3. עִנְיָן, עֵסֶק: ״אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם״ (מלאכי א י). ״אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי״ (ישעיה נח יג). – [חֵפֶץ־, חֲפָצִים, חֶפְצֵי־]

– חֵפֶץ־כַּפַּיִם, חָרִיצוּת, שְׁקִידָה, אַהֲבַת הָעֲבוֹדָה: ״וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ״ (משלי לא יג).

– בְּחֵפֶץ־לֵב°, בְּרָצוֹן רַב, בְּכָל לֵב: ״קָנוּ מִיָּדוֹ בְּחֵפֶץ־לֵב ׳חֲלָקִים׳ קְטַנִּים״ (אחד העם, רלא). ״וְהוּא לֹא לְבַד שֶׁבָּקִי הָיָה בַּמִּסְחָר הַזֶּה, כִּי אִם עָסַק בּוֹ גַּם בְּחֵפֶץ־לֵב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רנג).

– חֶפְצֵי־שָׁמַיִם*, מַעֲשִׂים שֶׁהֵם לִרְצוֹן הָאֱלֹהִים: ״חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִין, חֶפְצֵי שָׁמַיִם מֻתָּרִין״ (שבת קיג.).

– אֶבֶן־חֵפֶץ (ישעיה נד יב), אֶבֶן טוֹבָה וִיקָרָה.

– דִּבְרֵי־חֵפֶץ (קהלת יב י), דִּבְרֵי טַעַם וְחָכְמָה.

– דָּבָר שֶׁל חֵפֶץ* (תנחומא יתרו ג), דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִנְיָן.

– מְחוֹז חֶפְצוֹ, מַטְּרָתוֹ, הַמָּקוֹם שֶׁאֵלָיו רָצָה לְהַגִּיעַ: ״וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם״ (תהלים קז ל). הַנּוֹסֵעַ הִגִּיעַ אַחֲרֵי טִלְטוּלִים רַבִּים אֶל מְחוֹז חֶפְצוֹ.

– נְקִיטַת־חֵפֶץ∴ [על־פי הארמית: ״נקיט חפצא בידיה״, שבועות לח:] אֲחִיזַת דְּבַר־קְדֻשָּׁה בַּיָּד (סֵפֶר־תּוֹרָה וְכו׳) בְּעֵת שְׁבוּעָה: ״הַלּוֹקֵחַ נִשְׁבָּע כְּתַקָּנַת חֲכָמִים בִּנְקִיטַת־חֵפֶץ״ (רמב״ם, מכירה כ ז). ״שְׁנֵי הַצְּדָדִים גּוֹמְרִים הָעִנְיָן בִּתְקִיעַת־כַּף וּנְקִיטַת־חֵפֶץ כִּדְבָעֵי״ (מנדלי מו״ס, רסה).

– עֵת לְכָל חֵפֶץ (קהלת ג א), יֵשׁ זְמַן מַתְאִים לְכָל דָּבָר.

– כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ (הושע ח ח), מָשָׁל לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ צֹרֶךְ, דָּבָר נְטוּל כָּל עֵרֶךְ.

– אֵין לוֹ חֵפֶץ בּוֹ (מלאכי א י), הוּא מָאַס בּוֹ.

חֶפְצָה∴ נ׳ [מן חֵפֶץ] חֵפֶץ, רָצוֹן, אַוַּת־נֶפֶשׁ: ״וִיהֵא רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ כָּל חֶפְצַת נַפְשׁוֹ וְאֵין מִי יִמְחֶה בְּיָדוֹ״ (ברצלוני, השטרות לא). ״תָּמִיד הָיָה זֶה כָּל חֶפְצַת נַפְשְׁךָ, וְעַכְשָׁו אֵין לְךָ חֵשֶׁק, לָמָּה?״ (שנהר, ב 235). – [חֶפְצַת־]

חֶפְצִי∴ ת׳ [מן חֵפֶץ] רְצוֹנִי, הַקָּשׁוּר בְּחֵפֶץ וּבְרָצוֹן: ״וְאַחַר כֵּן הַיֵּצֶר וְהָרַעְיוֹן וְהַמַּחֲשָׁב וְהַזִּכָּרוֹן, וְאַחַר כֵּן הַכֹּחַ הַחֶפְצִי הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל אֵלֶּה״ (כוזרי ג ה). – [חֶפְצִית, ־צִיִּים, ־צִיּוֹת]

חֶפְצִיּוּת° נ׳ [מן חֶפְצִית] קַפְּרִיסִיּוּת: ״חַיִּים שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים בְּדָבָר, טְהוֹרִים מִכָּל עִסְקִיּוּת וְחֶפְצִיּוּת״ (שטיינמן, צרור 163). – [חֶפְצִיּוּת־]

חֶפְצִית° נ׳ [מן א׳ חפץ] קַפְּרִיסָה, רְצִיָּה עַקְשָׁנִית בִּדְבַר־מָה, תְּשׁוּקָה מְשֻׁנָּה לְלֹא טַעַם: ״הוּא נִזְכַּר בְּכָל חֶפְצִיּוֹתָיו שֶׁל הָאֶפִּיקוֹרוֹס הַלָּז״ (יהודה שטינברג, רצג). ״כְּלוּם אֵינְךָ כְּדַאי אֵינְךָ שֶׁיִּפָּקְדוּ עָלֶיךָ אֶת... אֶת כָּל תַּעֲלוּלֶיךָ וְחֶפְצִיּוֹתֶיךָ?״ (שניאור, סיפורים נד). ״מִי שֶׁמִּסְתַּפֵּק בְּקִרְבָּתוֹ לַנּוֹאֵם מִסְתַּפֵּק, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֶפְצִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְקַשֵּׁט אֶת הָאוּלָם וְכו׳״ (עגנון, כפות קפח). – [חֶפְצִית־, חֶפְצִיּוֹת]

א. **חפר** [אכדית: ḫapāru; ארמית: חֲפַר; ערבית: חַפַר]

~ פע׳ **חָפַר** פ״י 1. כָּרָה, הוֹצִיא עָפָר מִן הַקַּרְקַע בְּאֵת אוֹ בְּמַעְדֵּר וְכו׳: ״חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת״ (בראשית כא ל). ״הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד״ (בבא קמא ה ה). ״וְהָלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְחָפַר קֶבֶר לְעַצְמוֹ״ (מדרש שמואל לב). ״וְחָפְרוּ מִשָּׁם וְהוֹצִיאוּ מַטְמוֹנִים״ (ביאליק, גמדי ליל). 2. [בהשאלה] תָּר, בָּדַק וּבָלַשׁ, רִגֵּל: ״הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ״ (יהושע ב ב). – [לַחְפֹּר אֶת־, חוֹפֵר, יַחְפֹּר]

~ נפ׳ **נֶחְפַּר** ־, נִכְרָה, הוּצָא (עָפָר) מִן הַקַּרְקַע: ״אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר אוֹ שֶׁנֶּחְפַּר מֵאֵלָיו״ (רמב״ם, נזקי ממון יב ג). הַבְּאֵר נֶחְפְּרָה בְּעֹמֶק רַב. – [לְהֵחָפֵר, נֶחְפָּר, יֵחָפֵר]

~ פע׳ **חִפֵּר**° פ״י חָפַר הַרְבֵּה: ״׳הָבָה, כְּרִיסְטָן, נְחַפֵּר אֶת גִּבְעַת מַרְקוֹל. מִפִּי סַבָּא שָׁמַע, כִּי מַטְמוֹן גָּנוּז בָּהּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 43). – [לְחַפֵּר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַפֵּר**° הִתְבַּצֵּר בַּחֲפִירוֹת שֶׁחָפַר בַּקַּרְקַע לְמַחֲסֶה מֵאֵשׁ: הַצָּבָא הִתְחַפֵּר מִסָּבִיב לָעִיר הַנְּצוּרָה. – [לְהִתְחַפֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **חפר** [קרוב אל חָוַר; ארמית: חֲפַר; ערבית: חַפִּר]

~ פע׳ **חָפֵר** פ״ע חָוַר, בּוֹשׁ, נִכְלַם: ״בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד, חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם״ (ירמיה נ יב). ״וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה״ (ישעיה כד כג). ״חָפְרוּ פָּנָיו שֶׁל הַקָּצִין וּבָלַם עַצְמוֹ מִכָּל שִׂיחָה״ (עגנון, כלה קסה). – [לַחְפֹּר, חוֹפֵר, יַחְפֹּר, בהפסק יֶחְפָּר]

~ נפ׳ **נֶחְפַּר***, בֹּיֵשׁ, נִכְלַם: ״יוֹם אַף כַּעַס תָּפֵר וְלֹא נֶחָפֵר״ (ינאי, שכד). ״הֲלֹא פִּתְאֹם הוֹבִישׁ וּפָנָיו נֶחְפָּרִים״ (תשובות תלמידי מנחם). [לְהֵחָפֵר, נֶחְפָּר, יֵחָפֵר]

~ הפ׳ **הֶחְפִּיר**, 1. פ״ע חָפַר, נִכְלַם: ״אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי, וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי״ (ישעיה נד ד). 2. פ״י הֵבִישׁ, הֶעֱטָה חֶרְפָּה (עַל עַצְמוֹ אוֹ עַל אֲחֵרִים): ״בֵּן מֵבִישׁ וּמַחְפִּיר״ (משלי יט כו). ״פֶּן פָּנֵינוּ בִּפְנֵי אָב תַּחְפִּיר״ (ינאי, סה). ״הָעַלְמָה אֲשֶׁר לִבְנָהּ מַחְפִּיר הַשָּׁלֶג״ (טשרניחובסקי, שירים 673). הִתְנַהֲגוּת מַחְפִּירָה. מַעֲשֶׂה מַחְפִּיר. – [לְהַחְפִּיר, מַחְפִּיר, יַחְפִּיר]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

א. **חֶפֶר°** ז׳ [מן א. חפר] חֲפִירָה: (״יום ט״ו באב הוא יום־טוב שבו בטל החפר (של קברות)״ (ירושלמי תענית סט ג). ״רשומי החפר והרגבים ששוב לא ימחו״ (ש׳ שלום, שירים ריב). ״והיא נתהרהרה כעוף חוטט בחפר״ (מלצר, תר׳ נהרות 112). — [חֶפֶר־]

ב. **חֶפֶר**˄ ז׳ [מן ב. חפר] בושה, כלמה: ״זעמתי בתשעה בו בכלמה וחפר״ (אזכרה מצותך, סליחה י׳ בטבת). ״בלי דפי וחפר״ (אל מתנשא, שבת שקלים). — [חֶפֶר־]

חַפָּר° ז׳ [מן א חפר, חִפֵּר] 1. עוסק בחפירה. 2 [בצבא] חַיָּל שתפקידו חפירת חפרות צבאיות למחסה: גדוד חפרים. — [חַפַּר־ ,חַפָּרִים, חַפָּרֵי־]

חיילים בחפירה

חֲפֵרָה°, חפירה נ׳ [מן א. חפר] תעלה צרה חפורה באדמה המשמשת מחסה מאש לחילים בחזית־הקרב או למטרות אחרות: חפרת־קשר. חפרת ירִיָּה. — [חֲפֵרַת־, חֲפֵרוֹת]

חפרור

חַפְרוּר° ז׳ [מן א. חפר] מכוש שאחד מקצותיו רחב כשל מעדר (Mattock) [חַפְרוּר־, חַפְרוּרִים, ־רֵי־]

חַפָּרוּת° נ׳ [מן חַפָּר] עסוק בחפירה, ביחוד בחפירת חפרות צבאיות למחסה, תפקידו של החפר. — [חַפָּרוּת־]

חֲפַרְפָּר° ז׳ [מן א. חפר] מכשיר־קדוח המונע על־ידי מדחס (קומפרסור) וקודח בתוך האדמה חלל קטן לשים בו חמר־נפץ או לצקת בו בטון ליסוד וכדומה. — [חֲפַרְפַּר־, חֲפַרְפָּרִים, חֲפַרְפָּרֵי־]

חֲפַרְפֶּרֶת נ׳ [על־פי הבנה זו בישעיה ב כ: ״לחפר פרות ולעטלפים״] יונק אוכל חרקים בעל כפות קדמיות קצרות ומתאמות לחפירה באדמה (Talpa). יש מזהים אותה כחלדה: ״חפרפרות מיני שרצים שחופרין הארץ״ (רש״י ישעיה ב כ). ״אף קפודים וחפרפרות יש כאן, ואף נחשים ועקרבים״ (ביאליק, מאחורי ה). — [חֲפַרְפֶּרֶת־, חֲפַרְפָּרוֹת, ־פְּרוֹת־]

חֲפֹרֶת°, חפורת נ׳ [מן א. חפר] העפר שהוצא מן האדמה על־ידי חפירה. — [חֲפֹרֶת־, חֲפָרְתּוֹ]

חפשׂ [ארמית: חֲפַס, חַפֵּשׂ]

~ פָּע׳ **חָפַשׂ** פ״י תר ובדק, בקש: ״אם־תבקשנה ככסף, וכמטמנים תחפשנה״ (משלי ב ד). ״נחפשה דרכינו ונחקורה״ (איכה ג מ). ״נר ה׳ נשמת אדם, חפש כל־חדרי־בטן״ (משלי כ כז). ״מה הם חופשים כאן״ (שלונסקי, שירים ב 142). ״בהארת נר אלהי החופש את צפונותיהם, את חויותיהם הטמירות״ (ברקוביץ, הראשונים טו). — [לַחְפֹּשׂ את־, חוֹפֵשׂ, יַחְפֹּשׂ]

~ נִפ׳ **נֶחְפַּשׂ**, נבחן ונבדק: ״איך נחפשו עשו, נבעו מצפניו״ (עובדיה ו). ״ואם האמת הנחפשת אינה שוחקת... אין מאמץ אשר לא ישוה בה״ (קריב, עיונים 164). ״חפשו בכליו של המפקד... השבוי נחפש״ (שלונסקי, תר׳ הדרון 326). — [לְהֵחָפֵשׂ, נֶחְפָּשׂ, יֵחָפֵשׂ]

~ פִּע׳ **חִפֵּשׂ** פ״י 1. בקש, התאמץ למצא, ערך בדיקה וחפוש: ״ויחפש (לבן) ולא מצא את־התרפים״ (בראשית לא לה). ״וחפשו את־ביתך ואת בתי עבדיך, והיה כל־מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו״ (מלכים א כ ו). ״אחפש את־ירושלם בנרות״ (צפניה א יב). 2°. שנה והסוה את מראהו — ראה גם הֶחְפִּישׂ. — [לְחַפֵּשׂ את־, מְחַפֵּשׂ, יְחַפֵּשׂ]

~ פֻּע׳ **חֻפַּשׂ**, 1. בֻּקַּשׁ, השתדלו למצא אותו: ״ובקום רשעים יחפש אדם״ (משלי כח יב). ״פומין חפש בגדה השמאלית של הדון... אלא שלאחר החפוש... קמו ונסעו משם״ (שלונסקי, תר׳ הדרון ד 404). 2° שנה מראהו על־ידי החלפת בגדיו וכדומה: המשתתפים הופיעו בנשף מחפשים במסכות. — [מְחֻפָּשׂ, יְחֻפַּשׂ]

~ הִת׳ **הִתְחַפֵּשׂ**, שנה את מראהו החיצוני, כדי שלא יכירוהו: ״ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים״ (שמואל א כח ח). הילדים התחפשו בפורים במסכות. — [לְהִתְחַפֵּשׂ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְפִּישׂ°** פ״י התקין תחפשת: האם החפישה את בנה במסכה ובתלבשת מיחדת לכבוד פורים. — [לְהַחְפִּישׂ, מַ־, יַ־]

— **חִפֵּשׂ אותו בַּנֵּרוֹת** [על־פי צפניה א יב, ראה למעלה חִפֵּשׂ 1] חפש אותו במרץ רב, השתדל בכל כחותיו למצאו: ״ומספרים שהיו מחפשים אותו בנרות אתמול״ (מנדלי מו״ס, סב). ״גם כי תחפשם בנרות, גם כי תבקשם ככסף — לא תמצאם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תמא).

— **חַפֵּשׂ את הָאִשָּׁה!°** [על־פי המימרה הצרפתית: Cherchez la femme], בדק ותמצא כי יד אשה באמצע.

— **חִפֵּשׂ מַחַט בַּעֲגָלָה שֶׁל שַׁחַת°** (ברקוביץ, תר׳ חיי תקמז), משל למי שמתיגע על דבר שאין כל תקוה להשיגו.

חֵפֶשׂ ז׳ [מן חפש] חפוש, בקוש, חקירה ודרישה. — [חֵפֶשׂ־]

— **חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ**, חקירה ובדיקה מעלה: ״יחפשו עולת תמנו חפש מחפש״ (תהלים סד ז). ״ויהיו כמחפשי בחפש מחפש בחדרינו״ (מאפו, שם). ״הם חפשו בחדרים חפש מחפש״ (שלונסקי, תר׳ הדרון ד 197).

חפש [ראה חֹפֶשׁ, חָפְשָׁה, חָפְשִׁי]

~ פִּע׳ **חִפֵּשׁ**˄ פ״י שחרר, קרא דרור, הוציא לחפש: ״קויתי למשפיל ומרים, לחפשי כאז מחמורים״ (אפיק, יוצר ב׳ פסח). ״וכל אשר היו כרועים תחת ירושלים חפש אותם פומפיוס בחפשיות מלהיותם עבדי ירושלים״ (יוסיפון, קלח). — [לְחַפֵּשׁ את־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻפַּשׁ**, שחרר. יצא לחפש: ״או חפשה לא נתן־לה (לשפחה) — בקרת תהיה, לא יומתו, כי־לא חפשה״ (ויקרא יט כ). ״חפשו עם מפרך בכסף״ (שבטי יה, יוצר ז׳ פסח). ״אישים אסירי דת ולא חפשו״ (דיפיארה, על־פי שירמן ב 314). — [מְחֻפָּשׁ, יְחֻפַּשׁ]

~ הִפ׳ **הֶחְפִּישׁ**˄ פ״י חפש, קרא דרור: ״זכר חסדו ואמונתו להחפישי, ויעלני מטיט רפשי״ (תודה, יוצר אחרון פסח). — [לְהַחְפִּישׁ את־, מַחְפִּישׁ, יַחְפִּישׁ]

~ הָפ׳ **הָחְפַּשׁ**˄, חפש, נתן לו חפש: ״זכר הסרת שכם מסבל, עבד כהחפש מעני כבל״ (קליר, אף אורח, מוסף א׳ ראש־השנה). — [מָחְפָּשׁ, יָחְפַּשׁ]

חֹפֶשׁ, חופש ז׳ •1 [ראה חפש; במקרא רק בצירוף "בִּגְדֵי־חֹפֶשׁ", יחזקאל כז כ, וההוראה שם אינה ברורה] חֵרוּת, דְּרוֹר: "עֶבֶד מַשְׂכִּיל חַבֵּב כְּנֶפֶשׁ, אַל תִּמְנַע מִמֶּנּוּ חֹפֶשׁ" (בן־סירא ז כב). "הֵן לֹא כִּכְנַף רְנָנִים נִתְפֶּשֶׂת, מִתְמַלְּטָה לַחֹפֶשׁ בִּרְנָנָה" (ביאליק, בשדה). 2°, חֻפְשָׁה, פַּגְרָה, שִׁחְרוּר זְמַנִּי מֵעֲבוֹדָה אוֹ מֵחוֹבָה מְסֻיֶּמֶת: יְמֵי הַחֹפֶשׁ מִלִּמּוּדִים. חֹפֶשׁ וָנֹפֶשׁ. – [חֹפֶשׁ־, חָפְשׁוֹ]

– **הַחֹפֶשׁ הַגָּדוֹל°**, כִּנּוּי בְּפִי תַּלְמִידֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר לִימֵי הַפַּגְרָה מִלִּמּוּדֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר בְּעוֹנַת הַקַּיִץ – בְּעֵרֶךְ בֶּחֳדָשִׁים אָב־אֱלוּל (יוּלִי וְאוֹגוּסְט).

– **חֹפֶשׁ־הַדִּבּוּר°**, הַזְּכוּת הַנְּתוּנָה לְכָל אָדָם לְהַבִּיעַ בְּפֻמְבֵּי אֶת דֵּעוֹתָיו, גַּם אִם הֵן מִתְנַגְּדוֹת לָעֶמְדָּה הָרִשְׁמִית שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה.

– **חֹפֶשׁ־פְּעֻלָּה°**, יָד חָפְשִׁית, אֶפְשָׁרוּת לִפְעֹל בְּאֹפֶן חָפְשִׁי וּלְלֹא כָּל הַגְבָּלָה אוֹ הַכְוָנָה מִן הַחוּץ: לַמְּמֻנֶּה נִתַּן חֹפֶשׁ פְּעֻלָּה לְאִרְגּוּן הַמִּפְעָל.

חֻפְשָׁה, חופשה נ׳ [ראה גם חֹפֶשׁ] 1. חֵרוּת, דְּרוֹר: "וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה (הַשִּׁפְחָה) אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ" (ויקרא יט כ). 2°, פַּגְרָה, שִׁחְרוּר זְמַנִּי מֵעֲבוֹדָה אוֹ מֵחוֹבָה מְסֻיֶּמֶת לְשֵׁם נֹפֶשׁ אוֹ לְמַטָּרָה אַחֶרֶת: חֻפְשָׁה שְׁנָתִית שֶׁל עוֹבְדִים וּפְקִידִים. חֻפְשָׁה לְמֶשֶׁךְ שְׁבוּעַיִם. חֻפְשַׁת־לֵדָה לְאִשָּׁה עוֹבֶדֶת. –[חֻפְשַׁת־, חֻפְשׁוֹת]

חִפָּשׁוֹן ∴, **חיפשון** ז׳ [מן חפש] חֹפֶשׁ, דְּרוֹר, חֵרוּת: "וְעֵת חִפָּשׁוֹן עוֹרְרָה לְהַדּוּמָם בְּבוֹר הַשֶּׁבִי" (גבירול, ו 64). – [חֶפְשׁוֹן־]

חָפְשִׁי, חופשי ת׳ [ראה חֹפֶשׁ] 1. בֶּן־חוֹרִין, מְשֻׁחְרָר: "וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו" (איוב ג יט). "וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ (אֶת הָעֶבֶד) חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ" (דברים טו יב). 2. פָּטוּר מֵעֹל, פָּנוּי מֵעֲבוֹדָה וְכוּ׳: "כֵּיוָן שֶׁמֵּת אָדָם נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְוֹת" (נידה סא.). בַּיּוֹם הוּא עוֹבֵד וּבָעֶרֶב הוּא חָפְשִׁי. 3°, שֶׁאֵינוֹ נָתוּן בְּלַחַץ חִיצוֹנִי: תְּנוּעָה חָפְשִׁית. נְפִילָה חָפְשִׁית. 4. פָּטוּר מִמַּס, מֵחוֹבָה מְסֻיֶּמֶת, בִּלְתִּי תָּלוּי בְּ־: "יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל... וְאֵת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל" (שמואל א יז כה). 5°, כִּנּוּי בְּפִי הָאֲדוּקִים בַּדָּת לִיהוּדִים שֶׁאֵינָם מְקַיְּמִים מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, חִלּוֹנִיִּים, אֶפִּיקוֹרְסִים: אֲדוּקִים וְחָפְשִׁים. – [חָפְשִׁית, חָפְשִׁיִּים, חָפְשִׁיּוֹת]

– **לַחָפְשִׁי**, לְמַצָּב שֶׁל חֹפֶשׁ וְחֵרוּת, לְלֹא עַבְדוּת אוֹ כְּלִיאָה: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם" (שמות כא ב). "לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ" (שמות כא כו).

– **אֵיבָר חָפְשִׁי°**, [במשוואה אלגברית] הַחֵלֶק שֶׁאֵינוֹ מֵכִיל אֶת הַנֶּעְלָם: בַּמִּשְׁוָאָה $3x - 5 = 0$ הָאֵיבָר 5 הוּא חָפְשִׁי.

– **אָמָּן חָפְשִׁי°**, תֹּאַר אֲקָדֵמִי לְמִי שֶׁסִּיֵּם חֹק לִמּוּדָיו בְּמוֹסָד גָּבוֹהַּ לְאָמָּנוּת (נְגִינָה, צִיּוּר וְכַדּוֹמֶה).

– **מִקְצוֹעַ חָפְשִׁי°**, מִקְצוֹעוֹ שֶׁל עוֹבֵד עֲבוֹדָה רוּחָנִית (סוֹפֵר, רוֹפֵא, עוֹרֵךְ־דִּין וְעוֹד) שֶׁאֵינוֹ נִשְׂכָּר לַעֲבוֹדָה קְבוּעָה חָדְשִׁית אוֹ שְׁנָתִית, אֶלָּא מְקַבֵּל שָׂכָר מִכָּל לָקוֹחַ שֶׁלּוֹ אוֹ מִכָּל הַזְמָנָה.

– **שׁוֹמֵעַ חָפְשִׁי°**, תַּלְמִיד שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן, שׁוֹמֵעַ הַרְצָאוֹת בְּמוֹסָד מְסֻיָּם (בְּאוּנִיבֶרְסִיטָה וְכוּ׳) מִתּוֹךְ עִנְיָן בִּלְבַד, בְּלִי זְכוּת לַעֲמֹד אַחֲרֵי־כֵן בַּבְּחִינוֹת הָרִשְׁמִיּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַמּוֹסָד לְשֵׁם קַבָּלַת תְּעוּדַת־גְּמָר.

– **אַהֲבָה חָפְשִׁית°**, יַחֲסֵי אַהֲבָה בֵּין הַמִּינִים לְפִי נְטִיּוֹת הַלֵּב בִּלְבַד וּבְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בַּהַגְבָּלוֹת שֶׁל הַמּוּסָר הַחֶבְרָתִי אוֹ הַדָּת.

– **בְּחִירָה חָפְשִׁית°**, הַהַשְׁקָפָה כִּי הָאָדָם עַצְמוֹ קוֹבֵעַ לוֹ מֵרְצוֹנוֹ הַחָפְשִׁי וּלְפִי בְּחִירָתוֹ אֶת דְּרָכָיו וּמַעֲשָׂיו בַּחַיִּים.

– **יָד חָפְשִׁית°**, חֹפֶשׁ־פְּעֻלָּה, אֶפְשָׁרוּת לִפְעֹל כַּטּוֹב בְּעֵינָיו, לְלֹא כְּפִיָּה אוֹ לְלֹא הַשְׁפָּעָה מִן הַחוּץ: הַמְּהַנְדֵּס קִבֵּל יָד חָפְשִׁית בְּבִצּוּעַ תָּכְנִיתוֹ.

– **כְּנִיסָה חָפְשִׁית°**, רְשׁוּת כְּנִיסָה לְמָקוֹם צִבּוּרִי מְסֻיָּם (לְהַרְצָאָה, לַאֲסֵפָה, לַחֲגִיגָה וְכוּ׳) לְכָל הָרוֹצֶה לָבוֹא, בְּלֹא כָּל תַּשְׁלוּם.

– **עֲמִידָה חָפְשִׁית°**, [בתרגילי־סדר בצבא ובספורט] עֲמִידָה בְּמִסְדָּר כְּשֶׁמֻּתָּר בָּהּ לְהָנִיעַ בְּאֹפֶן חָפְשִׁי אֶת הַגּוּף וְהַיָּדַיִם אַךְ אֵין לְהָזִיז אֶת הָרַגְלַיִם מִמְּקוֹמָן.

– **בּוֹנִים חָפְשִׁים**, ראה א. בּוֹנֶה.

– **בַּמֵּתִים חָפְשִׁי** (על־יסוד תהלים פח ו), מִשֶּׁמֵּת אָדָם – נִשְׁתַּחְרֵר מִכָּל דַּאֲגוֹת הָעוֹלָם.

חָפְשִׁיּוּת ∴, **חופשיות** נ׳ [מן חָפְשִׁי] 1∴, מַצָּבוֹ שֶׁל הֶחָפְשִׁי, מַעֲמָדוֹ שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בַּאֲחֵרִים: "וְכָל אֲשֶׁר הָיוּ כְּרוּעִים תַּחַת יְרוּשָׁלַיִם חִפֵּשׂ אוֹתָם פּוֹמְפֵּיוּס בְּחָפְשִׁיּוּת מִלִּהְיוֹתָם עַבְדֵי יְרוּשָׁלַיִם" (יוסיפון, קלח). "וְהֵם מֻתָּרִים עַל חָפְשִׁיּוּת הַבְּחִירָה וְעַל כְּתֹנֶת מְגֹהֶצֶת" (שנהר, ג 21). 2°, חֹסֶר אֲדִיקוּת בְּמִצְוֹת הַדָּת (בְּפִי הַחֲרֵדִים). – [חָפְשִׁיּוּת־]

חָפְשִׁית נ׳ [רק בצירוף:]

– **בֵּית־הַחָפְשִׁית**, [אוגריתית: בת ח׳פתת] בֵּית־חוֹלִים, בֵּית־מַחֲסֶה לְחוֹלִים בְּמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת: "וַיְהִי מְצֹרָע עַד־יוֹם מֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בְּבֵית הַחָפְשִׁית" (מלכים ב טו ה).

חַפְשָׂן° ז׳ [מן חפש, חִפֵּשׂ] חַקְרָן, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְחַפֵּשׂ וְלַחְקֹר הַרְבֵּה: "וְאִלּוּ לֹא יְדַעְתִּיךָ וְהִכַּרְתִּיךָ מֵאָז חַפְשָׂן וְחַקְרָן בְּטִבְעֲךָ" (רמח״ל, דרך חכמים ט). – [חַפְשָׂנִית, חַפְשָׂנִים, חַפְשָׂנִיּוֹת]

חַפְשָׁן° ז׳ [מן חֹפֶשׁ] לִיבֶּרָל, שׁוֹחֵר חֵרוּת וְקִדְמָה. – [חַפְשָׁנִית, חַפְשָׁנִים, ־נִיּוֹת]

חַפְשָׁנוּת° נ׳ [מן חַפְשָׁן] לִיבֶּרָלִיּוּת, שְׁאִיפָה לְחֵרוּת. – [־נוּת־]

חַפְשָׁנִי° ת׳ [מן חַפְשָׁן] לִיבֶּרָלִי, שֶׁאֵינוֹ שַׁמְרָנִי, מִתְקַדֵּם. – [־נִית, חַפְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חפת [ראה חֵפֶת]

~ פע׳ **חָפַת•**, פִּע׳ **חִפֵּת•** פ״י קִפֵּל, גָּלַם וְהֵרִים שׁוּלֵי בֶּגֶד לְמַעְלָה: "לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לְעַבְדּוֹ... לַחְפֹּת לוֹ חָלוּק, וְהוּא לֹא חִפֵּת לוֹ חָלוּק מִיָּמָיו – סוֹף שֶׁמְּלַכְלֵךְ אֶת הֶחָלוּק" (תוספתא ברכות ז יח). "הָפַךְ שַׁרְווּלֵי יָדָיו וַחֲפָתָם פַּעַם וּפַעֲמַיִם עַד מִתַּחַת לַמַּרְפְּקִים" (יזהר, שיירה 13). הָאִשָּׁה חָפְתָה אֶת שִׂמְלָתָהּ בְּעָבְרָהּ בַּבֹּץ. – [לַחְפֹּת אֶת־, חוֹפֵת, יַחְפֹּת; לְחַפֵּת אֶת־, מְחַפֵּת, יְחַפֵּת]

~ הת׳ **נִתְחַפֵּת°**, נִתְקַפֵּל: "אֶחָד מִמִּכְנָסָיו נִתְחַפֵּת קְצָת לְמַעְלָה מִן הַנַּעַל" (ברש, א 420). – [לְהִתְחַפֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

חֵפֶת• ז׳ [ארמית: חֶפְתָּא; ראה חפת] קִפּוּל שֶׁל שׁוּלֵי בֶּגֶד כְּלַפֵּי מַעְלָה, קֶמֶט בְּבֶגֶד הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי קִפּוּל: "(הוֹצִיא חֵפֶץ בְּשַׁבָּת) בֵּין פֻּנְדָּתוֹ לַחֲלוּקוֹ וּבְחֵפֶת חֲלוּקוֹ... פָּטוּר" (שבת י ג, לפי הערוך; בדפוסים: ובשפת). "וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת חֵפֶת חֲלוּקוֹ"

(יומא עז:). "וּשְׁתֵּי יָדָיו נְתוּנוֹת בְּחֵפֶת בִּגְדוֹ וְסֵפֶר מֻנָּח לְפָנָיו" (עגנון, כפות רל). – [חֵפֶת־, חֶפְתּוֹ; חֲפָתִים, חֶפְתֵּי־]

– נְתַתִּיו בְּחֶפְתִּי• [על־פי הארמית בבראשית רבה עה: "יְהִיבְתֵּיהּ בְּחֶפְתִּי"] שַׂמְתִּיו בְּקִפּוּלֵי בִּגְדִי, טְמַנְתִּיו בְּצַלַּחְתִּי, כְּלוֹמַר: הִתְגַּבַּרְתִּי עָלָיו וְנִצַּחְתִּיו בְּנָקֵל.

חֵץ ז׳ [אכדית: uṣṣu; ראה גם חצץ] 1. קְנֵה־עֵץ מְחֻדָּד בְּקָצֵהוּ, אוֹ מְצֻיָּד בְּחֹד מַתֶּכֶת, הַנִּקְלָע בְּקֶשֶׁת לְמֶרְחָק כְּדֵי לִפְגֹּעַ בַּמַּטָּרָה. הַחִצִּים הָיוּ בִּימֵי־קֶדֶם (אֵצֶל שִׁבְטֵי פְּרָאִים שׁוֹנִים גַּם בְּיָמֵינוּ) כְּלֵי־הַזַּיִן הַמְקֻבָּלִים בְּיוֹתֵר: "יִדְרְכוּן קֶשֶׁת, כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל־יֶתֶר" (תהלים יא ב). "בַּחִצִּים וּבַקֶּשֶׁת יָבֹא שָׁמָּה" (ישעיה ז כד). 2°. סִימָן מְקֻבָּל לְהַתְוָיַת הַכִּוּוּן: (←) לֵךְ בְּכִוּוּן הַחֵץ! 3. כִּנּוּי מְלִיצִי לְבָרָק הַפּוֹלֵחַ אֶת הָאֲוִיר בִּמְהִירוּת: "וַיִּשְׁלַח (ה׳) חִצִּים וַיְפִיצֵם, בָּרָק – וַיָּהֹם" (שמואל ב כב טו). – [חֵץ־, חִצּוֹ; חִצִּים, חִצֵּי־]

יורה חץ בקשת

– כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת°, מַהֵר מְאֹד, בִּמְהִירוּת הַבָּזָק: "יַחֲלֹף כּוֹכָב עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קו).

– חִצָּיו נִחֲתוּ בּוֹ, הוּא פָּגַע בּוֹ בְּאֹפֶן קָשֶׁה, הֵרַע לוֹ מְאֹד: "חִצֶּיךָ נִחֲתוּ בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ" (תהלים לח ג).

– חֵץ בְּעֵינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי° [על־פי הארמית: גִּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּסִיטְנָא", סוכה לח. ועוד]. עַל אַפּוֹ וְעַל חֲמָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.

– חִצֵּי הַשֶּׁמֶשׁ°, חִצֵּי זָהָב°, כִּנּוּיִים פִּיּוּטִיִּים לְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ: "וּבְרִבְבוֹת חִצֵּי זָהָב יְפַלַּח הַשֶּׁמֶשׁ כְּבֵדְךָ" (ביאליק, בעיר ההריגה). "מִשְׂחָק לְבְרַק חִצֵּי שֶׁמֶשׁ" (ביאליק, מתי מדבר).

– חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנוֹ [על־פי ירמיה ט ז]. לְשׁוֹנוֹ חֲרִיפָה וְעוֹקְצָנִית

– חָלַף כַּחֵץ°, חָלַף מַהֵר מְאֹד: "סְנוּנִית... חָלְפָה כַּחֵץ, וּמִמְּרוֹם גַּג עַל חַג הָעוֹלָם הִכְרִיזָה" (ביאליק, בשורה א).

חֲצָאִיּוּת° נ׳ [מן חֲצִי] חֹסֶר־שְׁלֵמוּת, הֱיוֹת לַחֲצָאִין: "אֵינָם מַגִּיעִים עַד תֹּם וְנִשְׁאָרִים בַּחֲצָאִיּוּתָם" (סוקולוב, אישים 76). "וּמִנַּיִן כְּפִילוּת וַחֲצָאִיּוּת אֵלּוּ?" (קלוזנר, יוצרים ג 245). – [חֲצָאִיּוּת־]

חֲצָאִים•, חֲצָאִין•, רִבּוּי מִן "חֲצִי".

חֲצָאִית° נ׳ [מן חֲצִי] פְּלַג־שִׂמְלָה, שִׂמְלַת אִשָּׁה הַמְכַסָּה אֶת גּוּפָהּ מִן הַמָּתְנַיִם וּלְמַטָּה. – [חֲצָאִית־, חֲצָאִיּוֹת]

א. **חצב** [קרוב אל חטב, קצב; אוגריתית: חצב; אכדית: ḫaṣābu לחתוך; ארמית: חֲצַב]

~ פָּע׳ **חָצַב** פ״י 1. הִכָּה בְּדֶקֶר אוֹ בְּקַרְדֹּם כָּבֵד בַּסֶּלַע כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ בּוֹר אוֹ כְּדֵי לִבְקֹעַ מִמֶּנּוּ אֲבָנִים לְבִנְיָן: "וַיַּעֲמֵד חֹצְבִים לַחְצוֹב אַבְנֵי גָזִית לִבְנוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים" (דברי הימים א כב ב). "לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת" (ירמיה ב יג). "מַה־לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה, כִּי חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר?" (ישעיה כב טז). [ובהשאלה:] "אַשְׁרֵי הַשָּׂפָה הַחוֹצֶבֶת מִלִּים מֵהַרְרֵי־אֵל שֶׁבָּהּ" (אבינרי, יד 209). 2•. חָטַב, פָּסַל, גִּלֵּף בְּאֶבֶן: "כָּל הַחוֹצֵב צֶלֶם לַעֲבוֹדָה זָרָה" (ירושלמי עבודה זרה מג ד). 3⁺ [בהשאלה] יָצַר, בָּרָא: "מַיִם מֵרוּחַ חָקַק וְחָצַב בָּהֶן תֹּהוּ וָבֹהוּ" (ספר יצירה א י). "וְחָצַב בָּהּ כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְאוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים" (ספר יצירה א יא). – [לַחְצֹב אֶת־, חוֹצֵב, יַחְצֹב]

~ נִפ׳ **נֶחְצַב**, 1•. נֶחְטַב בַּסֶּלַע, נִפְסַל, נִבְקַע וְנֶחְתַּךְ: "אָדָם רוֹאֶה עַמּוּד נָאֶה, אוֹמֵר: בָּרוּךְ הַמַּחְצָב שֶׁנֶּחְצַב מִמֶּנּוּ" (שמות רבה טו). 2. נֶחֱרַת, נֶחְקַק: "מִי־יִתֵּן אֵפוֹ וְיִכָּתְבוּן מִלָּי, מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ... לָעַד בַּצּוּר יֵחָצְבוּן" (איוב יט כג–כד). – [לְהֵחָצֵב, נֶחְצָב, יֵחָצֵב]

~ פִּע׳ **חִצֵּב•** פ״י חָצַב, בִּקֵּעַ בַּסֶּלַע: "פְּחוּת מִכֵּן (מִשְּׁעוּר עֲשָׂרָה טְפָחִים) – מְחַצֵּב" (שביעית ג ו). – [לְחַצֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻצַּב**, נֶחְצַב, נֶחְטַב: "הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם, וְאֶל מַקֶּבֶת־בּוֹר נֻקַּרְתֶּם" (ישעיה נא א). [ובהשאלה:] "שָׁם, בֵּין שִׁבְטֵי־יָהּ, חֻצְּבָה נִשְׁמָתִי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טו).

~ הִפ׳ **הֶחְצִיב** פ״י מָחַץ, הִכְרִית, אִבֵּד: "הֲלוֹא אַתְּ־הִיא (יַד ה׳) הַמַּחְצֶבֶת רַהַב, מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין" (ישעיה נא ט). – [לְהַחְצִיב, מַחְצִיב, יַחְצִיב]

– חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ [בהשאלה על־פי תהלים כט ז: "קוֹל ה׳ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ"] נִלְהָב בִּדְבָרָיו וּמַלְהִיב בְּיוֹתֵר: "מַאֲמָרָיו הָעֲתִידִים, הַחֲרִיפִים, הַגְּדוֹלִים, הַחוֹצְבִים לַהֲבוֹת אֵשׁ" (ברנר, א 72). "לֹא בְמוֹפְתִים וּבְנִסִּים הָיָה מַטֶּה אֶת לִבָּם, רַק בְּקוֹלוֹ הַחוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ וּבְרוּחוֹ הַזַּךְ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה).

ב. **חצב** [ראה ב. חָצָב; ארמית: חַצְבָּא]

~ פָּע׳ **חָצַב•** פ״י שָׁאַב, דָּלָה מַיִם: "חַצְבָּא – שֶׁחוֹצֵב מַיִם מִן הַנָּהָר" (שבת טז:). – [לַחְצֹב, חוֹצֵב, יַחְצֹב]

א. **חָצָב•** ז׳ [במשנה, כלאיים א ח: חָצוּב, גם חֲצוּבָה; ארמית: חֲצוּבָא] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים, בָּצָל גָּדוֹל וְעָלִים בְּשָׂרָנִיִּים גְּדוֹלִים (Urginea): "מְטַלְטְלִין אֶת הֶחָצָב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לִצְבָאִים" (שבת קכח.). – [חֲצַב־, חֲצָבִים, חַצְבֵי־]

א׳ חצב

ב. **חָצָב•** ז׳ [אכדית: ḫaṣbu; ארמית: חַצְבָּא] כַּד־חֶרֶס גָּדוֹל לִשְׁמִירַת נוֹזְלִים (מַיִם, יַיִן וְעוֹד): "חֲצָבִים גְּדוֹלִים שֶׁעָרְן בִּשְׁנֵי לָגִּין" (כלים ב ב). "כַּדָּדִים מְכַדְּדִים חֲצָבִים וּלְגִינִים גְּדוֹלִים" (טברסקי, אקוסטה ב 90). [חֲצַב־, חֲצָבִים, חַצְבֵי־]

חַצָּב• ז׳ [מן חצב] חוֹצֵב, פּוֹסֵל וּבוֹקֵעַ אֲבָנִים: "הַחַצָּב שֶׁמָּסַר לַסַּתָּת" (בבא מציעא קיח:). – [חַצַּב־, חַצָּבִים, חַצָּבֵי־]

חַצָּבוּת⁺ נ׳ [מן חַצָּב] מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַחוֹצֵב: "וַיִּקְרְאוּ כָּל אַחַת מֵהַנַּגָּרוּת וְהַחַצָּבוּת וּמַה שֶּׁדּוֹמֶה לָהֶן מְלָאכָה מַעֲשִׂית" (מלות ההגיון יד). – [חַצָּבוּת־]

חַצֶּבֶת⁺ נ׳ [מערבית: חַצְבַה] מַחֲלָה חֲרִיפָה וּמִדַּבֶּקֶת שֶׁל גִּיל הַיַּלְדוּת הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נָגִיף וְנִכֶּרֶת בְּחֹם, שִׁעוּל, דַּלֶּקֶת הַלַּחְמִית וּפְרִיחָה אֲדַמָּה נִרְחֶבֶת בְּעוֹר הַגּוּף (Rubeola). הַחַצֶּבֶת שׁוֹנָה בְּכַמָּה סִימָנִים מֵאַדֶּמֶת, וְקָשָׁה מִמֶּנָּה. – [חַצֶּבֶת־]

חצד [בלוח גזר: עצד; ארמית: חֲצַד; ערבית: חַצַד]

~ פָּע׳ **חָצַד•** פ״י קָצַר: "אָנוּר וְאֶזְרַע, אֲנַכֵּשׁ וְאֶחְצֹד" (תוספתא בבא מציעא ט יג – בטקסט ארמי). "כְּשֶׁתַּתְחִיל לַחֲצֹד וְלִקְצֹר הַקְּלִפּוֹת" (נועם אלימלך, קדושים). – [לַחֲצֹד, חוֹצֵד, יַחֲצֹד]

~ נִפ׳ **נֶחְצַד**⁺, נִקְצַר: "אֲגֻדַּת הַקָּצִיר הַנֶּחְצָד" (השרשים לג׳נאח, אלם). – [לְהֵחָצֵד, נֶחְצָד, יֵחָצֵד]

א. **חצה** [קרוב אל חצץ; ראה גם חֲצִי; ארמית: חֲצָא]

~ פָּע׳ **חָצָה** פ״י 1. חִלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים שָׁוִים זֶה לָזֶה: ״וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן״ (שמות כא לה). 2. חִלֵּק לַחֲלָקִים אֲחָדִים: ״וַיִּקַּח אֶת־הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים״ (שופטים ט מג). 3° [בהשאלה] עָבַר בָּאֶמְצַע, עָבַר לָרֹחַב אוֹ לָאֹרֶךְ: ״הָיְתָה הָאֳנִיָּה... חוֹצָה לָהּ נְתִיבָה בְּמַיִם רַבִּים״ (בורלא, עקביה 186). הָאֳנִיּוֹת חוֹצוֹת יַמִּים וְאוֹקְיָנוֹסִים. הִזָּהֵר בַּחֲצוֹתְךָ אֶת הַכְּבִישׁ. – [לַחֲצוֹת אֶת־, חוֹצֶה, יֶחֱצֶה]

~ נפ׳ **נֶחֱצָה**, 1. נֶחֱלַק לִשְׁנַיִם, נִבְקַע לִשְׁנֵי חֲצָאִים: ״וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם, וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה״ (מלכים ב ב ח). 2. חֻלַּק לַחֲלָקִים אֲחָדִים: ״תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם״ (דניאל יא ד). – [לְהֵחָצוֹת, נֶחֱצָה, יֵחָצֶה]

~ הפ׳ **הֶחֱצָה*** פ״י חָצָה, חִלֵּק: ״וְהַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק בְּתַשְׁלוּמִין מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, מִכָּן שֶׁמַּחֲצִין אֶת הַנֶּזֶק״ (ירושלמי בבא קמא ב ג). – [לְהַחֲצוֹת, מַחֲצֶה, יַ־]

– **לֹא חָצָה יָמָיו**, לֹא הִגִּיעַ עַד חֲצִי יָמָיו: ״אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם״ (תהלים נה כד).

ב. **חצה** [קרוב אל חצץ, חיץ] 1. חָצַץ, שִׁמֵּשׁ מְחִצָּה, הִבְדִּיל: ״אֵימָתַי חָצָה הָאֵשׁ בֵּין הָעֶלְיוֹנִים לַתַּחְתּוֹנִים?״ (בראשית רבה ד). 2. [על שיניים] חָצַץ, הִכְנִיס מַשֶּׁהוּ בֵּין הַשִּׁנַּיִם כְּדֵי לְנַקּוֹתָן מִשְּׁיָרֵי מָזוֹן: ״נוֹטֵל אָדָם קֵיסָם לַחֲצוֹת בּוֹ שִׁנָּיו״ (תוספתא יום טוב ג ח). ״לִטּוֹל הַבָּשָׂר שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם וְלַחֲצוֹת בֵּינֵיהֶן״ (רש״י שבת פא). – [לַחֲצוֹת אֶת־, בֵּין־, חוֹצֶה, יֶחֱצֶה]

חָצוּב^ ת׳ [מן חצב, חָצַב] 1°. חָטוּב, שֶׁנִּפְסַל, שֶׁנִּבְקַע מִסֶּלַע: ״מוּצָקִים כַּחֲצוּבֵי חַלָּמִישׁ יְרוֹמוּ בְּעֵדֶן חֲזוֹתָם״ (ביאליק, מתי מדבר). ״אֲבָל הַנְּשָׁמָה חֲצוּבָה מִמְּקוֹר עֶלְיוֹן״ (בורלא, עקביה 158). אֶבֶן חֲצוּבָה בְּמַחְצָבָה. מְעָרָה חֲצוּבָה בָּהָר. 2^ [בהשאלה] חָרוּת, חָקוּק: ״לֹא אֶשְׁכַּח יְדִידוּתְךָ לְעוֹלָם וּמִלֶּיךָ בְּתוֹךְ לִבִּי חֲצוּבוֹת״ (גבירול, א 207). 3^ [בדקדוק] גָּזוּר: ״וְכֵן הַמִּשְׁבָּע וְהַמִּשְׁמָן כָּל אֶחָד מֵהֶם חָצוּב (שְׁמוֹ) מִן מִנְיַן צַלְעוֹתָיו״ (אברהם בר־חיא, המשיחה והתשבורת ה). – [חֲצוּבָה, חֲצוּבִים, ־בוֹת]

חִצּוּב°, חִיצוּב ז׳ [מן חצב, חִצֵּב] בִּקּוּעַ סְלָעִים כְּדֵי לְהַתְקִין מֵהֶם אֲבָנִים לְבִנְיָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [חִצּוּב־, חִצּוּבִים, ־בֵי־]

חֲצוּבָה* נ׳ (בבא מציעא כה.) [אולי קרוב אל א. חָצָב; ועל שום הדמיון לפרי המשולש של החצב] 1*. בָּסִיס בֶּן שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם לְהַעֲמִיד עָלָיו סִיר וְכו׳ לְבַשֵּׁל עַל הָאֵשׁ שֶׁמִּתַּחְתָּיו: ״וְרַגְזָה שֶׁל מַחֲבַת חֲבוּשָׁה בַּחֲצוּבָה שֶׁל בַּרְזֶל מַשְׁחִירָה״ (טשרניחובסקי, שירים 407). 2° [בצבא] הֶתְקֵן בֶּן שָׁלֹשׁ־רַגְלַיִם, שֶׁעָלָיו מַצִּיבִים בְּתוֹךְ מִלְחָצַיִם כְּלִי־יְרִיָּה אוֹטוֹמָטִי לְשֵׁם דִּיּוּק בִּפְעֻלָּתוֹ; הָרוֹבֶה נִתָּן בַּחֲצוּבָה בְּתוֹךְ מִלְחָצַיִם וְהַמִּתְאַמֵּן יָכוֹל לְכַוְּנוֹ לַגֹּבַהּ וְלָרֹחַב הָרָצוּי. – [חֲצוּבַת־, חֲצוּבוֹת]

חצובה

ב. **חֲצוּבָה*** נ׳ [ראה א. חָצָב] חָצָב, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים: ״חֲצוּבוֹת מַפְסִיקִין לְפֵאָה״ (ירושלמי פאה טז ד). – [חֲצוּבַת־, חֲצוּבוֹת]

חָצוּי^ ת׳ [מן חצה, חָצָה] 1°. מְחֻלָּק לִשְׁנַיִם: ״בֵּיתוֹ הַמְרֻוָּח חָצוּי הָיָה לִשְׁנַיִם״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 32). ״מִתּוֹךְ אוֹתָהּ שְׁלֵמוּת חֲצוּיָה״ (סדן, ממחוז רצו). 2° [בהשאלה] נְטוּל שְׁלֵמוּת, מְעֻרְעָר: נְשָׁמָה חֲצוּיָה. – [חֲצוּיָה, חֲצוּיִים, חֲצוּיוֹת]

חִצּוּי°, חִיצוּי ז׳ [מן חצה] חֲצִיָּה, חִלּוּק, חֲלֻקָּה לִשְׁנֵי חֲלָקִים: חִצּוּי תַּפּוּחַ בֵּין שְׁנַיִם. חִצּוּי נִשְׁמָתוֹ. מַחֲלַת חִצּוּי הָאִישִׁיּוּת. – [חִצּוּי־]

חָצוּף* ת׳ [מן חצף] עַז־פָּנִים, נוֹהֵג בְּגַסּוּת כְּלַפֵּי אֲחֵרִים, חֲסַר נִימוּס: ״שְׁתֵּי בָנוֹת, אַחַת חֲצוּפָה וְאַחַת כְּשֵׁרָה״ (ירושלמי תענית סו ד). ״חָצוּף בַּחַיָּה – כֶּלֶב, בָּעוֹף – תַּרְנְגוֹל, וּבָאֻמּוֹת – יִשְׂרָאֵל״ (שמות רבה מב). ״גֶּט־פְּטוּרִין הָיִיתִי נוֹתֵן לַחֲצוּפָה שֶׁכָּזוֹ״ (עגנון, כפות שמר). 2 חָסֹן, בַּעַל כֹּחַ־סְבִילוּת: ״בֹּא וּרְאֵה מַה חֲצוּפָה הִיא אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא עוֹשָׂה פֵּרוֹת״ (ירושלמי תעניות סט ב). – [חֲצוּפָה, חֲצוּפִים, חֲצוּפוֹת]

– **בֵּית־דִּין חָצוּף*** (סנהדרין ג.), כִּנּוּי לְבֵית־דִּין שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דַּיָּנִים.

– **שָׁעָה חֲצוּפָה***, שְׁעַת חֵרוּם, יָמִים טְרוּפִים, זְמַן שֶׁל פְּגָעִים וּפֻרְעָנֻיּוֹת: ״יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ... שֶׁתַּצִּילֵנוּ מִשָּׁעוֹת הַחֲצוּפוֹת הַקָּשׁוֹת הָרָעוֹת הַיּוֹצְאוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא לָעוֹלָם״ (ירושלמי ברכות ח ד). ״כְּשֶׁהַשָּׁעָה חֲצוּפָה, אֵין עֵצָה וְאֵין תְּבוּנָה״ (קבק, בצל 240). ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חֲצוּפָה וּבְאוֹתָהּ מְהוּמָה הַמְשֻׁלֶּטֶת בָּעוֹלָם״ (הזז, היושבת 20).

– **חֲצוּפוֹת°** תה״פ בְּחֻצְפָּה: הָאִשָּׁה עָנְתָה לוֹ עַל פָּנָיו חֲצוּפוֹת.

חָצוּץ° ת׳ [מן חצץ, חָצַץ] 1. מֻבְדָּל, מְבֻדָּד: ״חַדְרוֹ שֶׁל ר׳ נַפְתָּלִי צְבִי רָחוֹק וְחָצוּץ הֵיטֵב מִפְּנֵי הַקּוֹלוֹת״ (ברש, א 15). 2. מְחֻלָּק, חָצוּי: ״נִרְאָה מַזְכִּירוֹ, אִישׁ חֲצוּץ חֹטֶם״ (טברסקי, אקוסטה ב 74). – [חֲצוּצָה, חֲצוּצִים, ־וֹת]

חֲצוֹצָר° ז׳ [מן חֲצוֹצְרָה] חֲצוֹצְרָה קְטַנָּה: ״מָה אָהַבְתִּי זֹאת זֶה הַחֲצוֹצָר שֶׁנָּתְנָה לִי אִמִּי״ (גרינברג, על אבדן החצוצר). – [חֲצוֹצַר־, חֲצוֹצָרִים, חֲצוֹצְרֵי־]

חֲצוֹצְרָה, חֲצוֹצֶרֶת נ׳ [המקור לא הוברר] 1°. כְּלִי־נְגִינָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה שֶׁל מַתֶּכֶת בַּעַל צְלִיל גָּבוֹהַּ. צְלִילֵי הַחֲצוֹצְרָה הֵם הַגְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר בֵּין צְלִילֵי כְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה הַמַּתַּכְתִּיִּים שֶׁבַּתִּזְמֹרֶת. ״וַחֲצוֹצֶרֶת וְתֻפִּים פִּתְאוֹם שׁוֹבְרִים אֶת הַדְּמָמָה״ (אלתרמן, התיבה 111). – 2°. כְּלִי־תְקִיעָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּמַחֲנוֹת צָבָא, נֹעַר וְכו׳ לְמַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת. 3. כְּלִי־תְקִיעָה עָשׂוּי־מַתֶּכֶת, שֶׁשִּׁמֵּשׁ אֵצֶל אֲבוֹתֵינוּ לְמִקְרָא הָעֵדָה, לִתְקִיעָה בַּחַגִּים וְכו׳: ״חֲצוֹצְרֹת־כֶּסֶף . . . לְמִקְרָא הָעֵדָה״ (במדבר י ב). ״תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה, חֲצֹצְרָה בָּרָמָה״ (הושע ה ח). ״חֲצוֹצֶרֶת – תּוֹקֵעַ הַשְּׁלִישִׁית (לִפְנֵי כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת) בְּרֹאשׁ הַגַּג וּמַנִּיחָהּ בִּמְקוֹמָהּ״ (ירושלמי שבת טז א). – [חֲצוֹצְרַת־ או חֲצוֹצֶרֶת־, חֲצוֹצַרְתּוֹ; חֲצוֹצְרוֹת]

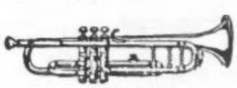
חצוצרה (1)

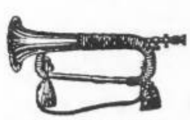
חצוצרה צבאית (2)

חֲצוֹצְרָן° ז׳ [מן חֲצוֹצְרָה] תּוֹקֵעַ בַּחֲצוֹצְרָה. – [חֲצוֹצְרַן־, חֲצוֹצְרָנִים, חֲצוֹצְרָנֵי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

חִצּוּר^, **חִיצוּר** ז׳ [מן חצר, חִצֵּר] תְּקִיעָה בַּחֲצוֹצְרָה אוֹ בְּשׁוֹפָר: ״עֲבוֹדוֹת מַנְחֶה קוֹל חִצּוּר שׁוֹפָר״ (אשא דעי, מוסף א׳ ראש־השנה). – [חִצּוּר־]

חֲצוֹת נ׳ [מן חצה, חָצָה] 1•, [במקרא—רק בצירוף חֲצוֹת־לַיְלָה; בספרות ובלשון המדוברת — גם בלא הצירוף ״לילה״] אֶמְצַע הַלַּיְלָה: ״חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ״ (תהלים קיט סב). ״כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם״ (שמות יא ד). ״עֲדֵי חֲצוֹת הַלַּיְלָה לֹא כִּבְּתָה אֶת נֵרָהּ״ (ביאליק, שירתי). ״כָּךְ יָשַׁבְתִּי וְסִפַּרְתִּי עַד שֶׁהִגִּיעָה חֲצוֹת לַיְלָה״ (עגנון, אורח 350). הַנֶּשֶׁף נִסְתַּיֵּם בְּשָׁעָה שְׁתַּיִם אַחַר חֲצוֹת. 2• [בתלמוד] אֶמְצַע הַלַּיְלָה אוֹ אֶמְצַע הַיּוֹם: ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בָּעַרְבִית?... עַד סוֹף הָאַשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה... וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד חֲצוֹת (הַלַּיְלָה!)״ (ברכות א א). ״תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת (הַיּוֹם!)״ (ברכות ד א). 3 [באסטרונומיה] זְמַן הַמַּעֲבָר הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ בַּמִּצְהָר (בַּמֶּרִידְיָאן) לְפִי הַזְּמַן הַנָּהוּג – שָׁעָה 12 בַּלַּיְלָה (שָׁעָה 24 בַּיְמָמָה).

– **כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה** (שמות יא ד), קָרוֹב לְאֶמְצַע הַלַּיְלָה.

– **תִּקּוּן חֲצוֹת**^, מִנְהָג שֶׁל חֲסִידִים וְיִרְאֵי־שָׁמַיִם לָקוּם בַּחֲצוֹת־לַיְלָה וְלִקְרֹא מִזְמוֹרִים וְקִינוֹת עַל חֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ וְעַל גָּלוּת הַשְּׁכִינָה: ״יְהוּדִי קָם לְתִקּוּן חֲצוֹת״ (ביאליק, תיקון חצות).

– **תִּקֵּן חֲצוֹת**°, 1. הִתְפַּלֵּל תְּפִלּוֹת שֶׁל ״תִּקּוּן חֲצוֹת״. 2° [בהשאלה ובדרך היתול] בִּלָּה אֶת שְׁעוֹת־הַלַּיְלָה הַמְאֻחָרוֹת: ״עַל הַסַּפְסָלִים בְּגַן־הָעִיר יָשְׁבוּ זוּגוֹת בּוֹדְדִים בְּדֶרֶךְ שְׁכִיבָה וְתִקְּנוּ חֲצוֹת״ (שטיינמן, זוגות א 129).

חצחץ [מן חֵץ]

~ פִּע׳ **חִצְחֵץ**°, הִפְנָה לְכִוּוּן מְסֻיָּם: ״הַמְּכוֹנִית הָפְכָה פָּנֶיהָ וְחִצְחֲצָה אֶת חַרְטוֹמָהּ כְּלַפֵּי הֶהָרִים בָּאֹפֶק״ (שמיר, הוא הלך 31).– [לְחַצְחֵץ, מְ־, יְ־]

חֲצִי ז׳ [מן חצה, חָצָה] 1. מַחֲצִית, חֵלֶק אֶחָד מִדָּבָר שֶׁנֶּחְלַק לִשְׁנַיִם, 1/2: ״אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ״ (שמות כה י). ״יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם, חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי, וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן״ (זכריה יד ח). ״וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה״ (דניאל ט כז). ״וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בַּמְּלָאכָה, וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים״ (נחמיה ד טו). ״שְׁתֵּי חָבִיּוֹת וּבָהֶן כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים״ (אהלות ח ו). ״מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין״ (גיטין מג.). שְׁנֵי חֲצָאִים הֵם שָׁלֵם אֶחָד. חֲצִי שָׁעָה. 2. אֶמְצַע, תָּוֶךְ: ״וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם״ (יהושע י יג). ״חֲצִי תִּשְׁרֵי מַרְחֶשְׁוָן וַחֲצִי כִּסְלֵו – זֶרַע״ (תוספתא תעניות א ז). הַדֶּגֶל הוּרַד לְאוֹת אֵבֶל עַד חֲצִי הַתֹּרֶן. – [בהפסק: חֵצִי; חֲצִי־, חֶצְיִי, חֲצָאִים, חֲצָאֵי־; גם חֲצָיִים, חֲצָיֵי־]

– **לַחֲצָאִין***, בְּאֹפֶן חֶלְקִי, לֹא בִּשְׁלֵמוּת: ״אֵין הַפֶּסַח לַחֲצָאִין, אֶלָּא אוֹ כֻלָּן יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה אוֹ כֻלָּן יַעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה״ (ירושלמי הוריות מו ב). ״אֵין נְזִירוּת לַחֲצָאִין״ (נדרים פג.).

– **בַּחֲצִי־אֹזֶן**°, כִּלְאַחַר אֹזֶן, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה בִּלְבַד: ״רִיבָה אַחַת, שֶׁקָּלְטָה בַּחֲצִי אֹזֶן שֶׁבָּא מִתֵּל־אָבִיב, נִטְפְּלָה אֵלָיו״ (ד׳ שחם, שאלה 111).

– **חֲצִי־אִי**°, שֶׁטַח־יַבָּשָׁה מֻקַּף מַיִם מִשְּׁלֹשֶׁת עֲבָרָיו [ראה ערך א.אִי].

– **חֲצִי־גְמָר**°, כִּנּוּי לַמִּשְׂחָק הָרִאשׁוֹן מִשְּׁנֵי מִשְׂחֲקֵי־הַתַּחֲרוּת הַנֶּעֱרָכִים בֵּין שְׁתֵּי קְבוּצוֹת סְפּוֹרְט (בְּכַדּוּרֶגֶל, בְּכַדּוּרְסַל וְכַדּוֹמֶה).

– **בַּחֲצִי־יָמָיו** (ירמיה יז יא), בְּאֶמְצַע חַיָּיו, בְּעוֹדֶנּוּ צָעִיר לְיָמִים.

– **חֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה***, מַחֲצִית עִגּוּל, כְּעֵין אַמְפִיתֵאַטְרוֹן: ״סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה״ (סנהדרין ד ג).

– **בַּחֲצִי חִנָּם**°, בִּזְיל הַזּוֹל, כִּמְעַט בְּלֹא מְחִיר: ״הֻכְרַח בַּעֲבוּר זֶה לַעֲקֹר מִדִּירָתוֹ וְלִמְכֹּר אֶת אַרְמוֹנוֹ בַּחֲצִי־חִנָּם״ (יהודה שטינברג, רפט). ״מַעֲרִיכִים הֵם כָּל דָּבָר בְּזוֹל גָּמוּר, בַּחֲצִי־חִנָּם״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם לב).

– **חֲצִי הַלַּיְלָה**, חֲצוֹת הַלַּיְלָה, אֶמְצַע הַלַּיְלָה: ״וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה, וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה״ (שופטים טז ג).

– **חֲצִי־הַלֵּל**^, כִּנּוּי לְמִזְמוֹרֵי ״הַלֵּל״ (תְּהִלִּים קיג–קיח) בְּהַשְׁמָטַת אַחַד־עָשָׂר פְּסוּקֵיהֶם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַמִּזְמוֹרִים קט״ו וְקט״ז, שֶׁאוֹמְרִים בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֹל־הַמּוֹעֵד פֶּסַח וּבְאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח: ״לְבַסּוֹף לֹא רָאוּהוּ כָּתְלֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אֶלָּא בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וּבַיָּמִים שֶׁאוֹמְרִים בָּהֶם חֲצִי הַלֵּל״ (עגנון, כפות סז).

– **חֲצִי־חֲצִי**° [בלשון-הדיבור] שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, חֵלֶק כְּחֵלֶק.

– **חֲצִי נֶחָמָה**^, נֶחָמָה פְּרוּתָא, הַקַּלָּה שֶׁל הַצַּעַר: ״בְּרָעַת הַשּׂוֹנֵא יִמָּצֵא אִישׁ חֲצִי נֶחָמָה, אֲבָל לְרָעַת הָאוֹהֵב לֹא יִמָּצֵא אִישׁ נֶחָמָה״ (יוסיפון, פ). ״רָאוּי לָנוּ לְבַקֵּשׁ... אֶת הַתּוֹעֶלֶת הַלִּמּוּדִית הַצְּפוּנָה בָהֶן, וְהָיְתָה לָנוּ זֹאת, לְפָחוֹת, חֲצִי נֶחָמָה״ (אחד העם, ע).

– **בַּחֲצִי־פֶה**°, בְּשָׂפָה רָפָה, לֹא בְּבִטְחָה (הֵפֶךְ מִן ״בְּפֶה מָלֵא״): הַפָּקִיד עָנָה עַל שְׁאֵלָתִי בַּחֲצִי־פֶה.

– **חֲצִי־קַדִּישׁ**^, תְּפִלַּת־קַדִּישׁ מְקֻצֶּרֶת שֶׁאוֹמֵר הַחַזָּן בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה.

– **חֲצִי קוֹל**°, לַחַשׁ, דִּבּוּר בַּלָּאט: ״נִתְרַטְּנָה שְׁלוּמִית בַּחֲצִי קוֹל״ (קובנר, פנים 7). ״הֵעַזְתִּי לַהֲגוֹת אֶת הַשֵּׁם בַּחֲצִי קוֹל, בְּלַחַשׁ״ (ד׳ שחם, שאלה 17).

– **חֲצִי קֹטֶר**^, רַדְיוּס, הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין מֶרְכַּז הָעִגּוּל לְהֶקֵּפוֹ.

– **עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת** [על־יסוד תשובת אחשוורוש לאסתר: ״ומה בקשתך, עד חצי המלכות ותיעש״, אסתר ז ב], כְּכָל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ, לֹא אֶמְנַע מִמְּךָ דָּבָר!

– **עָמַד בַּחֲצִי רַגְלוֹ בְּ־**°, הָיָה מְקֹרָב בְּמִקְצָת אֶל־: ״אַחַד הַחֲבֵרִים מוֹילְנָה, שֶׁבְּשַׁעְתּוֹ עָמַד בַּ׳חֲצִי רַגְלוֹ׳ בַּאֲגֻדַּת בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (דינור, בימי 180).

– **צָרַת רַבִּים חֲצִי נֶחָמָה**°, הַהַכָּרָה כִּי רַבִּים נְתוּנִים בְּאוֹתָהּ צָרָה מְקַלָּה אֶת סִבְלוֹ שֶׁל הַפְּרָט.

– **אֵין מַרְאִים לְשׁוֹטֶה חֲצִי מְלָאכָה**°, שׁוֹטֶה אֵינוֹ מֵבִין דְּבָרִים שֶׁבְּרֶמֶז אוֹ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם מֻגְמָרִים.

– **חֶשְׁבּוֹן – חֲצִי סִלּוּק**°, עֲרִיכַת חֶשְׁבּוֹן שֶׁל הַחוֹב כְּמוֹהָ כְּפֵרָעוֹן חֶלְקִי שֶׁל הַחוֹב.

ב. **חֵצִי** ז׳ [צורת-משנה של חֵץ] חֵץ: ״וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ, וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן״ (שמואל א כ לו–לז). ״וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת וַיַּךְ אֶת־יְהוֹרָם בֵּין זְרֹעָיו, וַיֵּצֵא הַחֵצִי מִלִּבּוֹ״ (מלכים ב ט כד).

חִצִּי^ ת׳ [מן חֵץ] שֶׁצּוּרַת חֵץ לוֹ: מִבְנֶה חִצִּי.–[חִצִּית, חִצִּיִּים, חִצִּיּוֹת]

חָצִיב° ת׳ [מן חצב, חָצַב] הַנִּתָּן לַחֲצִיבָה, שֶׁנּוֹחַ לַחְצֹב בּוֹ: סֶלַע גָּדוֹל וְחָצִיב. – [חֲצִיבָה, חֲצִיבִים, ־וֹת]

חֲצִיבָה* נ׳ [מן חצב, חָצַב] חִצּוּב, חֲטִיבָה וּבְקוּעַ בִּסְלָעִים: "אַבְנֵי־קֹדֶשׁ צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא חֲצִיבָתָן בְּקֹדֶשׁ וּבִקְדֻשָּׁה יַחְצְבוּ" (ירושלמי יומא מ ג). חֲצִיבַת בּוֹר. חֲצִיבָה וְסִתּוּת. –[חֲצִיבַת־, ־בוֹת]

חֲצִיבוּת^ נ׳ [מן חֲצִיבָה] 1°, חִטּוּב, הֱיוֹת נִתָּן לַחֲצִיבָה: חֲצִיבוּת הַסֶּלַע. 2^ [בספרות המתימאטית של ימי־הביניים] פְּגִישַׁת שְׁנֵי קַוִּים "הַחוֹצְבִים" (חוֹתְכִים) זֶה אֶת זֶה; מְקוֹם פְּגִישָׁתָם נִקְרָא "נְקֻדַּת הַחֲצִיבוּת" (גן עדן לר"א הקראי). – [חֲצִיבוּת־]

חֲצִיָּה^ נ׳ [מן חצה, חָצָה] 1^, חֲלֻקָּה לִשְׁנַיִם: "גְּדוֹלָה חֲצִיַּת (הַמַּיִם שֶׁל) אֱלִישָׁע כִּפְלַיִם כְּשֶׁל אֵלִיָּהוּ" (רש"י מלכים ב יד). "חֲצִיָּה זוֹ שֶׁל כֶּרֶךְ הַמְּלוּאִים לִשְׁנַיִם" (ביאליק, הקדמה לשירי רשב"ג ג). 2°, צְלִיחָה, מַעֲבָר מִצַּד אֶל צַד: חֲצִיַּת הָרְחוֹב. חֲצִיַּת הַנָּהָר בְּסִירָה. חֲצִיַּת הַגְּבוּל. – [חֲצִיַּת־, חֲצִיּוֹת]

חֶצְיוֹן° ז׳ [מן חֲצִי] 1 [בהנדסה] מֶדְיָאנָה, קַו הַמְחַבֵּר קָדְקֹד בִּמְשֻׁלָּשׁ עִם אֶמְצַע הַצֶּלַע שֶׁמִּמּוּלוֹ: הַקַּוִּים AF ,BD ,CE הֵם חֶצְיוֹנִים בַּמְּשֻׁלָּשׁ ABC. 2, [בסטאטיסטיקה] הָעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בְּאֶמְצַע הַסִּדְרָה שֶׁל נְתוּנִים וְהוּא חוֹצֶה אֶת כָּל הַנְּתוּנִים שֶׁלְּמַטָּה וּלְמַעְלָה הֵימֶנּוּ; לְהַבְדִּיל מִן "הַמְּמֻצָּע" הַמְבֻסָּס עַל חִשּׁוּב כָּל הַנְּתוּנִים שֶׁל הַסִּדְרָה, לְמָשָׁל: בְּסִדְרַת הַמִּסְפָּרִים 16 13 12 8 6 5 3, הַמְּמֻצָּע הוּא סְכוּם כָּל הַמִּסְפָּרִים 63 מְחֻלָּק לְ־7, הַיְנוּ 9, בְּעוֹד שֶׁהַחֶצְיוֹן הוּא כָּאן 8. – [חֶצְיוֹן־ חֶצְיוֹנִים, ־נֵי־]

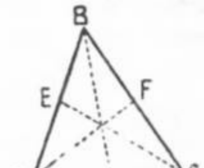

חָצִיל° ז׳ [על־פי הערבית] יְרַק־גִּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים בַּעַל פֵּרוֹת שְׁחוֹרִים־סְגֻלִּים, הַנֶּאֱכָלִים כְּשֶׁהֵם מְבֻשָּׁלִים אוֹ מְטֻגָּנִים (Solanum melongena ־). – [חֲצִיל־, חֲצִילִים, חֲצִילֵי־]

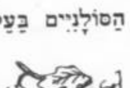
חצילים

חָצִין^ ז׳ [ארמית: חֲצִינָא, עירובין עז:] כְּלִי־עֲבוֹדָה שֶׁל נַגָּרִים, מֵעֵין מַעֲצָד: "וַחֲצִין הֶחָרָשִׁים וְקַרְנָס שֶׁל בַּשָּׂמִים" (רמב"ם, שבת כה ט). – [חֲצִין־, חֲצִינִים, ־נֵי־]

חֲצִינָא* ז׳ [ארמית, מיוונית: axine] קַרְדֹּם, מֵעֵין מַכּוֹשׁ: "מָרָא (=מַכּוֹשׁ) וַחֲצִינָא" (עירובין עז:). "וַיָּבִיאוּ חֲצִינָא וּמָרָא, וַיָּקוּמוּ וַיִּקְחוּ אֶת גְּוִיַּת הֶחָתָן וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ" (עגנון, אלו שנה). – [חֲצִינֵי־]

חֲצִיף* ת׳ [ארמית, מן חֲצַף] חָצוּף: "כַּמָּה חֲצִיף הָא גַּבְרָא!" (קידושין לב). "וּמַאן דַּחֲצִיף יוֹתֵר, לוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה" (מנדלי מו"ס, תלבו). – [חֲצִיפִין]

חֲצִיפוּת° נ׳ [מן חָצוּף] חֻצְפָּה, עַזּוּת־פָּנִים, הִתְנַהֲגוּת גַּסָּה כְּלַפֵּי אֲחֵרִים: "אָז הִשְׁתּוֹמַמְתִּי עַל חֲצִיפוּת גְּדוֹלָה כָּזֹאת" (שד"ל, מכתב רמז). "וּמָה יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת בְּשָׁמְעָם כִּי חֲצִיפוּת כָּזֹאת נַעֲשָׂה לְךָ וְאַתָּה מַחֲשֶׁה?" (יל"ג, פרוזה קח). "הִבַּטְתִּי יָשָׁר אֶל עֵינֶיהָ בַּחֲצִיפוּת" (גנסין, א 15). – [חֲצִיפוּת־]

חָצִיץ* ז׳ [מן א׳ חצץ, חָצַץ] מְחִצָּה, דָּבָר הַחוֹצֵץ וּמַבְדִּיל בֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים: "שִׁעוּרִין, חֲצִיצִין וּמְחִצִּין הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי" (עירובין ד). – [חֲצִיץ־, חֲצִיצִים, חֲצִיצֵי־]

חֲצִיצָה* נ׳ [מן א׳ חצץ, חָצַץ] 1, הַבְדָּלָה, הַתְקָנַת מְחִצָּה בֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים: "לֹא אָמְרוּ חֲצִיצָה בִּפְחוֹת מִשָּׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם בְּגָדִים" (זבחים יט). חֲצִיצַת הֶחָצֵר בֵּין הַשְּׁכֵנִים עַל־יְדֵי הֲקָמַת גָּדֵר בְּאֶמְצַע. 2, מְחִצָּה, גָּדֵר, סְיָג [גם בהשאלה]: "הָיָה נֹחַ מִזְדַּמֵּן עִם מָרִינְקָה בִּמְחִצָּה אַחַת, בְּלֹא שׁוּם חֲצִיצָה" (ביאליק, מאחורי ד). "וְהוּא אוֹכֵל אָז (בְּפֶסַח) תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה בַּחֲצִיצַת מִטְפַּחַת בֵּינָם וּבֵין הַיָּד כְּדִינָא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסו). "הָאַנְגְּלִית חוֹצֶצֶת חֲצִיצָה מְסֻכֶּנֶת בֵּינֵינוּ לְבֵין שְׂפָתֵנוּ" (אבינרי, יד 534). – [חֲצִיצַת־, חֲצִיצוֹת]

חָצִיר ז׳ [ארמית: חֲצִירָא; ערבית: ח'צ'רה ירק, עשב] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לַעֲשָׂבִים יְרֻקִּים לְמִינֵיהֶם הַמְשַׁמְּשִׁים מִסְפּוֹא יָרֹק לַבְּהֵמוֹת, כְּגוֹן: בִּקְיָה, תִּלְתָּן, אַסְפֶּסֶת, שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל: "מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה, וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם" (תהלים קד יד). "כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר, כָּלָה דֶשֶׁא, יֶרֶק לֹא הָיָה" (ישעיה טו ו). שְׂדוֹת חֲצִירִים בַּמֶּשֶׁק. 2, סֵמֶל לְדָבָר הַבָּלֶה וְנוֹבֵל עַד מְהֵרָה, שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם מְמֻשָּׁךְ: "אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו... כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" (תהלים קג טו–טז). "יָבֵשׁ חָצִיר, נָבֵל צִיץ... אָכֵן חָצִיר הָעָם" (ישעיה מ ז). 3, אֶחָד מִמִּינֵי הַיְרָקוֹת, לְפִי הַפַּרְשָׁנִים הוּא הַיֶּרֶק כָּרֵתִי (Allium porrum אוֹ Allium ascalonicum): "זָכַרְנוּ... אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים" (במדבר יא ה). –[חֲצִיר־, ־חֲצִירִים, ־רֵי־]
– חֲצִיר גַּגּוֹת, עֲשָׂבִים שׁוֹנִים הָעוֹלִים וְצוֹמְחִים מִגַּבִּיטַת זְרָעִים עַל הַגַּגּוֹת הָעֲשׂוּיִים חֹמֶר מְגֻבָּל בְּתֶבֶן; סֵמֶל לִקְמִילָה וּבְלָיָה מְהִירָה: "יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן, יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת, שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף – יָבֵשׁ" (תהלים קכט ה–ו).

חַצָּל° ז׳ [מן מַחְצֶלֶת] עוֹשֶׂה מַחְצָלוֹת מִקְנֵי־סוּף. – [חַצַּל־, חַצָּלִים, חַצָּלֵי־; חַצֶּלֶת, חַצָּלוֹת, חַצְּלוֹת־]

חֹצֶן, חוֹצֶן, חֵצֶן ז׳ [ערבית: חִצְ'ן חיק] חֵיק, הָרֶוַח שֶׁבֵּין הֶחָזֶה וּבֵין קִפּוּלֵי הַבֶּגֶד הַמְכַסֶּה אוֹתוֹ; [לדעת אחרים] כְּנַף הַבֶּגֶד, שׁוּלַיִם: "וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן, וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה" (ישעיה מט כב).– "שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר" (תהלים קכט ז).– [חֹצֶן־, חָצְנוֹ גם חִצְנוֹ; חֳצָנִים, חָצְנֵי־]
– נָעַר (נִעֵר) אֶת חָצְנוֹ מִן־ [שאול מן נחמיה ה יג, ושם כפשוטו], הִסְתַּיֵּג, הִכְחִישׁ אֶת קִרְבָתוֹ אוֹ יַחְסוֹ לְעִנְיָן פְּלוֹנִי: הָאִישׁ נָעַר אֶת חָצְנוֹ מִכָּל קֶשֶׁר לַפָּרָשָׁה שֶׁהִסְעִירָה אֶת הַצִּבּוּר.

חצן [מן חִיצוֹן]

~ הִפ׳ **הֶחְצִין**° פ״י הִפְנָה כְּלַפֵּי חוּץ, גִּלָּה לַזּוּלַת: הָאִישׁ לֹא הֵסֵס מִלְּהַחְצִין אֶת רִגְשׁוֹתָיו. – [לְהַחְצִין, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחְצַן**°, הָפְנָה כְּלַפֵּי חוּץ: מַחֲשָׁבוֹת מָחְצָנוֹת [ראה עוד ערך מָחְצָן]. – [מָחְצָן, יָחְצַן]

חצף [ארמית: חֲצַף]

~ פִּע׳ **חָצַף** פ״ע נָהַג בְּחֻצְפָּה: "לְעוֹלָם אֵין בּוֹ (בַּמַּדָּע) הָעַזּוּת־פָּנִים. הוּא חוֹשֵׂף דֵּעוֹת, אֲבָל אֵין הוּא חוֹצֵף וּמִתְחַצֵּף עֲלֵיהֶן" (שטיינמן, צרור 62). "חֲמָתוֹ רָאִיתִי, עַל אֲשֶׁר, כְּאַחַת מִתְנַשְּׂאָה וְחוֹצְפָה, מִמְּעִילִי, כִּבְיָכוֹל, רְבָבוֹ מְחִיתִי" (אלתרמן, עיר 258). – [לַחְצֹף, חוֹצֵף, יַחְצֹף]

~ פִּע׳ **חִצֵּף** ^ – ראה ערך מְחֻצָּף.

~ הת׳ **הִתְחַצֵּף** ^, נָהַג בְּחֻצְפָּה, דִּבֵּר עַזּוֹת: ״הוּא חוֹשֵׂף דֵּעוֹת, אֲבָל אֵין הוּא חוֹצֵף וּמִתְחַצֵּף עֲלֵיהֶן״ (שטיינמן, צרור 62). הַנַּעַר הַשּׁוֹבָב הִתְחַצֵּף בִּפְנֵי מוֹרֵהוּ. – [לְהִתְחַצֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱצִיף** • 1. פ״ע נָהַג בְּחֻצְפָּה, הֵעֵז פָּנָיו: ״לֹא דַּיֵּיכֶם שֶׁנְּוַלְתֶּם פַּלְטִין... אֶלָּא מַחֲצִיפִין אַתֶּם וְקוֹשְׁרִין עָלַי קָטֵיגוֹרְיָא״ (קהלת רבה ג, מה יתרון). ״כָּל מַעֲשֵׂיכֶם אֵינָם אֶלָּא לְטוֹבַתְכֶם... וְאַתֶּם מַחֲצִיפִים לַעֲשׂוֹת מֵעַצְמְכֶם שֶׁתַּדְלָנִים כִּבְיָכוֹל לְטוֹבַת בַּהֲמוֹת הַמָּקוֹם״ (מגדלי מו״ס, שיא). ״וְלֹא הֶחֱצִיף כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְהִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין״ (עגנון, אלו קכב). ״אֵין הוּא חָפֵץ בְּאַבְהוּת שֶׁלּוֹ, וַהֲרֵיהוּ בּוֹעֵט וּמַחֲצִיף״ (שמיר, מלך 51). 2. פ״י גָּרַם לְחֻצְפָּה, הֵבִיא לִידֵי הֶעָזָה [ראה להלן הֶחֱצִיף פָּנָיו בְּ־]. – [לְהַחֲצִיף, מַ־, יַ־]

– **הֶחֱצִיף פָּנָיו** (בְּ־•, כְּנֶגֶד־°), נָהַג בְּחֻצְפָּה (כְּלַפֵּי־): ״כָּל הַמַּחֲצִיף פָּנָיו בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִתְחַיֵּב הוּא מִלְּעֵיל (מִן הַשָּׁמַיִם)״ (קהלת רבה ט, טובה חכמה). ״כְּפָתוּהוּ לְחָצוּף אֶחָד שֶׁהֶחֱצִיף פָּנִים כְּנֶגֶד רַבִּי יִשְׂרָאֵל־שְׁלֹמֹה״ (עגנון, כלה קכו).

– **הֶחֱצִיף עֵינָיו** (בְּ־)°, הִבִּיט בְּמַבָּט שֶׁל חֻצְפָּה, הֵעֵז פָּנִים כְּנֶגֶד: ״הֵקִיץ וְהֶחֱצִיף אֶת עֵינָיו, וְתֵכֶף וּמִיָּד הִתְנַפֵּל עַל הָאָסִיר״ (שופמן, א 291). ״מַה יֵּשׁ? – הֶחֱצִיף צִיּוֹן עֵינָיו בְּאָבִיו״ (הזז, היושבת 224).

חֶצֶף ° ז׳ [מן חצף] חֻצְפָּה, עַזּוּת: ״מֶלְצַר יָגַע אֶת הַסְּכוּם יוֹדִיעַ לִי בְּחֶצֶף״ (שלונסקי, שירים ב 59). ״כִּי מָלְאוּ צְעִירֵי הַצֹּאן יֶהֱרָה וּמְשׁוּגוֹת וָחֶצֶף״ (אלתרמן, התיבה 38). – [חֶצֶף־]

חַצָּף ° ז׳ [מן חצף] חֻצְפָּן, עַז־פָּנִים: ״הוֹרִידוּהוּ... אֶת הַחַצָּף הַמְּחֻצָּף!״ (טברסקי, אקוסטה ב 100). – [חַצַּף־, חַצָּפִים, חַצָּפֵי־]

חֻצְפָּה•, חוצפה נ׳ [ארמית חֻצְפָּא; ראה חצף] עַזּוּת־פָּנִים, גַּסּוּת, מִנְהָגוֹ שֶׁל הֶחָצוּף: ״מְלַמֵּד שֶׁנָּתַן לוֹ גְּבוּרָה שֶׁל אֲרִי וְחֻצְפָּה שֶׁל גּוּרָיו״ (בראשית רבה צח). ״בִּי הִתְעוֹרֵר – וּבְכָל עֱזוּז חֻצְפָּתוֹ – חוּשׁ הַמְשׁוֹרֵר״ (ביאליק, רזי לילה). ״הַאֲמֵן לִי... שֶׁאֵין בִּי אֲפִלּוּ שֶׁמֶץ חֻצְפָּה אוֹ דוֹמֶה לְדוֹמֶה״ (עגנון, אורח 381). – [חֻצְפַּת־]

– **חֻצְפָּה כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא•** [סנהדרין קה.], הֲטָחַת טְעָנוֹת וּדְבָרִים קָשִׁים נֶגֶד בּוֹרֵא הָעוֹלָם [קטע מן המימרה בשלימותה:]

– **חֻצְפָּא אֲפִלּוּ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מַהֲנֵי•** [סנהדרין קה.], הַחֻצְפָּה מוֹעִילָה אַף כְּלַפֵּי אֱלֹהִים, הָעֶזָּה מִשְׁתַּלֶּמֶת.

חֻצְפָּן°, חוצפן ת׳ [מן חֻצְפָּה] מְחֻצָּף, עַז־פָּנִים: ״חֻצְפָּנִית כָּזוֹ, יִמַּח שְׁמָהּ וְשֵׁם זִכְרָהּ״ (הזז, היושבת 362). – [חֻצְפָּנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

חֻצְפָּנוּת°, חוצפנות נ׳ [מן חֻצְפָּן] טִבְעוֹ שֶׁל הַחֻצְפָּן, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ גַּסּוּת, חֹסֶר דֶּרֶךְ־אֶרֶץ בִּפְנֵי גָּדוֹל: ״אֵיזוֹ חֻצְפָּנוּת יֵשׁ בָּךְ, וְאֵיזוֹ עַזּוּת־פָּנִים!״ (הזז, יעיש ב 125). – [חֻצְפָּנוּת־]

חֻצְפָּנִי°, חוצפני ת׳ [מן חֻצְפָּן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֻצְפָּה וְגַסּוּת־רוּחַ: ״צְחוֹק... מְדֻשָּׁן, מָלֵא וְחֻצְפָּנִי״ (שטיינמן, זוגות א 47). תְּשׁוּבָה חֻצְפָּנִית. – [חֻצְפָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חָצָץ ז׳ [ארמית: חֲצָצָא; ערבית: חַצַאת] אֲבָנִים מְנֻפָּצוֹת, שִׁבְרֵי אֲבָנִים: הֶחָצָץ מְשַׁמֵּשׁ לִסְלִילַת דְּרָכִים וּכְבִישִׁים; וּבְתַעֲרֹבֶת שֶׁל מֶלֶט, חוֹל וָמַיִם – לְהַתְקָנַת בֶּטוֹן לְבִנְיָן: ״וְרַגְלֵי טָחֲנָה אַבְנֵי הֶחָצָץ״ (ביאליק, מגילת ו). ״הַחֲצָצִים שֶׁבְּצַד מַרְצֶפֶת בֵּית־הַנְּתִיבוֹת״ (ברנר, א 217). ״וַיִּשְׁתַּעֲשַׁע חֵרֵשׁ לְבַדּוֹ בְּחַצְצֵי הַנַּחַל״ (ביאליק, מגילת ה). ״יֵשׁ אַבְנֵי חֵפֶץ... דְּבֵקוֹת בֶּעָפָר וְעִם חַצְצֵי אֶבֶן בְּלוּטוֹת״ (כהן, שירים תפז). ״בְּכַפּוֹת יָדַי אֲטַאטֵא אֶת הַחֲצָצִים שֶׁלֹּא יַדְקִירוּ בִּבְשָׂרֵךְ״ (יזהר, צקלג 656). – [חֲצַץ־, חֲצָצִים, חַצְצֵי־]

– **הִגְרִיס בֶּחָצָץ שִׁנָּיו** (איכה ג טז), [במליצה], עִנָּה וְדִכָּא אוֹתוֹ.

א. חצץ [קרוב אל **חצה**; אכדית: hasasu לגזור לשנים]

~ פָּע׳ **חָצַץ•** פ״י [במקרא רק בבינוני־פועל, ראה ערך **חוֹצֵץ**] הִבְדִּיל, הִפְסִיק עַל־יְדֵי מְחִצָּה: ״בַּיִת שֶׁחֲצָצוֹ בִּנְסָרִים אוֹ בִּירִיעוֹת״ (אהלות טו ד). ״שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין בְּשָׂרוֹ לַמַּיִם״ (עירובין ד:). ״וּבָאוּ עֲנָנִים מִבִּפְנִים וְחָצְצוּ בְּעַד כָּל אוֹר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שז). ״עוֹד הַכְּפוֹר עַל־גַּב הַחַלּוֹן וּבִפְנֵי הַחַמָּה חוֹצֵץ״ (ביאליק, משירי החורף ב). ״וְאֵינוֹ נוֹתֵן לְשׁוּם הִרְהוּר שֶׁל חוּץ לַחְצֹץ בֵּינוֹ וּבֵין עֲבוֹדָתוֹ״ (עגנון, כלה רפה). ״אֵין לַחְצֹץ בֵּין נִסְמָךְ לְסוֹמֵךְ״ (אבינרי, יד 423). – [לַחְצֹץ, חוֹצֵץ, יַחְצֹץ]

~ פִּע׳ **חִצֵּץ** פ״י, חִלֵּק, הִפְרִיד: ״מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים״ (שופטים ה יא). ״עוֹשִׂין פְּשָׁרָה וּמְחַצְצִין בֵּינֵיהֶן, לָזֶה חֵצִי וְלָזֶה חֵצִי״ (גרשום מאור הגולה, בבא בתרא קלג:). ״חִצֵּץ בֵּין עוֹלָם גָּדוֹל וְקָטָן״ (קלצקין, כתבים 327). – [לְחַצֵּץ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻצַּץ**, נֶחֱלַק, נֶחֱצָה: ״כִּי מַה־חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו, וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו חֻצָּצוּ״ (איוב כא כא). ״סַנְטֵרוֹ הַמְחֻצָּץ בְּרָחְבּוֹ לִשְׁנֵי סַנְטֵרִים״ (ברנר, א 343). – [מְחֻצָּץ, יְחֻצַּץ]

~ הת׳ **הִתְחַצֵּץ** ^, נֶעֱרַךְ, נִתְחַלֵּק לִפְלֻגּוֹת: ״מַחֲנוֹתָם אַרְבַּעְתָּם לְמוּל כִּסְאֲךָ יִתְחַצְצוּן״ (אראלים, לשבת א׳ אחר פסח). – [לְהִתְחַצֵּץ, מִתְחַצֵּץ, יִתְ־]

~ הָפ׳ **הוּחַץ°**, חֻצַּץ, נֶחֱלַק, נֶחֱצָה: ״הִנֵּה הוּחַץ יָם הַנְּהָרָה״ (שמעוני, שירים א מב). – [מוּחָץ, יוּחַץ]

– **חָצַץ (חִצֵּץ) אֶת שִׁנָּיו•**, הִכְנִיס קֵיסָם בֵּין שִׁנָּיו לְנַקּוֹתָן וּלְהוֹצִיא אֶת שְׁיָרֵי הָאֹכֶל שֶׁנִּתְקְעוּ בֵּינֵיהֶן: ״נוֹטֵל אָדָם קֵיסָם מִשֶּׁלְּפָנָיו לַחְצֹץ בּוֹ שִׁנָּיו״ (ביצה ד ו). ״וְאֵין מְחַצְצִין בָּהּ אֶת הַשִּׁנַּיִם״ (ירושלמי שבת יא ג). ״אֲפִלּוּ יַחְצֹץ אֶת שִׁנָּיו בְּמַזְלֵג – לֹא יָחֳרַם מִן הַקָּהָל״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תצב). ״מְחַצֵּץ שִׁנָּיו בְּקַשׁ״ (טברסקי, אקוסטה ב 21).

– **יָצָא חוֹצֵץ**, ראה ערך **חוֹצֵץ**.

ב. חצץ [מן חָצָץ]

~ פִּע׳ **חִצֵּץ°** פ״י 1. פּוֹצֵץ לְחָצָץ, נִפֵּץ אֲבָנִים לְחָצָץ: ״וּלְחַצֵּץ בְּפַטִּישׁ בִּשְׁלְהֵי תְּקוּפַת הַכְּבִישִׁים״ (שנהר, ב 393). 2. רוֹצֵץ, שִׁבֵּר: ״אֲקַפַּח אֶת שׁוֹקֶיךָ, אֲפוֹצֵץ אֶת מֹחֲךָ, אֲרַצֵּץ, אֲחַצֵּץ״ (מגדלי מו״ס, קיז). – [לְחַצֵּץ, מְ־, יְ־]

חֲצָץ• ז׳ [מן א. חצץ] מָקוֹם מֻבְדָּל עַל־יְדֵי מְחִצָּה, מָקוֹם גָּדוּר: ״בַּיִת שֶׁחֲצָצוֹ בִּנְסָרִים... טְמֵאָה בַּבַּיִת – כֵּלִים שֶׁבַּחֲצָץ טְהוֹרִין; טֻמְאָה בַּחֲצָץ – כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת טְמֵאִין״ (אהלות טו ד). – [חֲצַץ־, חֲצָצִים, חֲצָצֵי־]

חֲצָצָה• נ׳ [מן חצץ] 1•. חֲצִיצָה, הַבְדָּלָה עַל־יְדֵי מְחִצָּה: ״לֹא חֲצָצוֹת וְלֹא הֶסֵּטוֹת וְלֹא רְשׁוּת הַיָּחִיד״ (ירושלמי חגיגה עח ג). 2° [במלאכת־הדפוס] לוּחִית־עוֹפֶרֶת שֶׁשָּׂמִים בְּסֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת לְשֵׁם רֶוַח בֵּין מִלָּה לְמִלָּה אוֹ בֵּין אוֹת לְאוֹת. – [חַצְצַת־, חֲצָצוֹת, חַצְצוֹת־]

חִצְצוּר° ז׳ [מן חצצר, חִצְצֵר] תְּקִיעָה בַּחֲצוֹצְרָה: חִצְצוּר־הָאַשְׁכָּבָה בְּמַחֲנֶה צְבָאִי. נִשְׁמְעוּ חִצְצוּרִים מְמֻשָּׁכִים. – [חִצְצוּר־, חִצְצוּרִים, ־רֵי־]

חֲצָצִי∴ ת׳ [מן חָצָץ] מָלֵא חָצָץ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָצָץ רַב: אֲדָמָה חֲצָצִית. – [חֲצָצִית, חֲצָצִיִּים, ־צִיּוֹת]

חֲצָצִים ז״ר [ריבוי־משנה מן חֵץ] חִצִּים: ״קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים, אַף־חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ״ (תהלים עז יח). – [חֲצָצֵי־]

חצצר [מן חֲצוֹצְרָה; לפי הכתיב במקרא]

~ פִּע׳ **חִצְצֵר** פ״ע תָּקַע בַּחֲצוֹצְרָה: ״לַמְחַצְצְרִים וְלַמְשֹׁרְרִים״ (דברי הימים ב ה יג). ״הַמְחַצְצֵר פֶּה אֶל פֶּה יִתְלַחֵשׁ עִם חֲצוֹצַרְתּוֹ״ (מנדלי מו״ס, סח). ״וּבְקוֹל חֲצוֹצְרַת תְּרוּעָה הַמְחַצְצֵר ׳דְּרוֹר׳ הִרְעַשְׁתִּי הַלְּבָנוֹן״ (ביאליק, איגרת קטנה). – [לְחַצְצֵר, מְחַצְצֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻצְצַר**°, נִתְקַע בַּחֲצוֹצְרָה, הֻשְׁמַע קוֹל חֲצוֹצְרָה. – [מְחֻצְצָר, יְחֻצְצַר]

חַצֶּצֶת° נ׳ [מן א. חָצָץ] מַחֲלָה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי הִתְהַוּוּת גּוּשִׁים כְּעֵין אֲבָנִים בְּאֵיבָרִים שׁוֹנִים בַּגּוּף – בַּכְּלָיוֹת, בְּשַׁלְפּוּחִית־הַשֶּׁתֶן, בְּכִיס־הַמָּרָה וְעוֹד (Lithiasis).

חצר [מן חֲצוֹצְרָה; לפי הקרי במקרא]

~ הִפ׳ **הֶחֱצִיר** פ״ע חִצְצֵר, תָּקַע בַּחֲצוֹצְרָה: ״מַחְצְרִים בַּחֲצֹצְרוֹת לִפְנֵי אֲרוֹן הָאֱלֹהִים״ (דברי הימים א טו כד). אַךְ הַמַּחֲצִיר שָׂם בְּכִיסוֹ אֶת הַחֲצוֹצְרָה״ (יעקב שטינברג, י). – [לְהַחֲצִיר, מַ־, יַ־]

~ פִּע׳ **חִצֵּר** פ״ע חִצְצֵר, תָּקַע בַּחֲצוֹצְרָה: ״לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים״ (דברי הימים ב ה יג). ״עוֹבְרִים אֲנָשָׁיו לְפָנָיו בַּסָּךְ... מְחַצְּרִים בַּחֲצוֹצְרוֹת״ (בן־ציון, קסח). ״יוֹם יוֹם כִּנּוֹר, זַמֶּרֶת, מְחַצֵּר... זוֹ מַקְהֵלָה נוֹדֶדֶת״ (שלונסקי, שירים ב 158). – [לְחַצֵּר, מְ־, יְ־]

חָצֵר נ׳ [אוגריתית: חצר; ערבית: חַאצַר גדר בעד] 1. מִגְרָשׁ גָּדוּר עַל־יַד בִּנְיָן אוֹ מִסָּבִיב לוֹ: ״וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב (לַמִּשְׁכָּן), וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר״ (שמות מ ח). ״וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית״ (אסתר ה א). ״אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל נָכְרִי״ (עבודה זרה סא.). ״עַל גִּדְרוֹת חַצְרֵיכֶם הַדְּחוּיוֹת״ (ביאליק, פרידה). 2. חַוָּה, כְּפָר בְּקִרְבַת עִיר, פַּרְבָּר: ״וְכָל־הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה״ (יהושע יט ח). 3°. כִּנּוּי לְבֵית־הַמֶּלֶךְ וּסְבִיבָתוֹ (קִצּוּר שֶׁל ״חֲצַר הַמֶּלֶךְ״): אַנְשֵׁי הֶחָצֵר. שַׂר הֶחָצֵר. 4∴ [קיצור של ״חצר־המלך״, או ״חצר הנכרים״] כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט הַמֶּמְשַׁלְתִּי (שאלות ותשובות). 5°. כִּנּוּי בְּפִי הַחֲסִידִים לִמְקוֹם מוֹשָׁבוֹ שֶׁל הָרַבִּי: ״סָבִי... הָיָה חָסִיד נִלְהָב מֵחֲסִידֵי חַבָּ״ד, זָהִיר לְהִסְתּוֹפֵף בְּיָמִים נוֹרָאִים בְּצֵל הֶ׳חָצֵר׳״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 11). 6*. כִּנּוּי לַחֵלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל רֶחֶם הָאִשָּׁה (תוספתא נידה ח ד). – [חֲצַר־, חֲצֵרוֹת, חַצְרוֹת־; גם חֲצֵרִים, חַצְרֵי־]

– **חֲצֵרִים**°, [במשפט במדינת־ישראל] רְשׁוּת־הַיָּחִיד שֶׁל אָדָם – בֵּיתוֹ, שָׂדֵהוּ וְכוּ׳ (Premisses).

– **חָצֵר מְהַלֶּכֶת*** (בבא קמא יב.), כִּנּוּי לִרְכוּשׁוֹ הַחַי שֶׁל אָדָם, כְּגוֹן עַבְדּוֹ אוֹ בְּהֶמְתּוֹ.

– **חָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת*** (בבא מציעא יא.), חָצֵר גְּדוּרָה וּסְגוּרָה בְּשַׁעַר בְּאֹפֶן שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּמְצָא בְּתוֹכָהּ נִשְׁמָר הֵיטֵב.

– **חֲצַר־הַכָּבֵד*** (יומא ח ו), טַרְפָּשׁ, יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד, הַקְּרוּם אוֹ הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַכָּבֵד [ויש סוברים כי הנכון הוא: חַצַּר־הַכָּבֵד, והוראתה: אצבע הכבד, מערבית: חִ׳נְצִר אצבע קטנה]

– **חֲצַר־הַכִּירָה*** (כלים ז ג), כְּעֵין טַס שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים תַּחַת הַכִּירָה.

– **חֲצַר־מָוֶת***, **חֲצַרְמָוֶת**° [במקרא, בראשית י כו, שם פרטי] כִּנּוּי מְלִיצִי לְבֵית־הַקְּבָרוֹת: ״(הָלַךְ אַחֲרָיו) לַחֲצַר־מָוֶת (אָמַר לָהֶם: רוֹצֶה אֲנִי אֶת אַבָּא)״ (ברכות יח:, ושם בארמית). ״וְקוֹל יַעֲבֹר נָחוּץ אֲבָל אֶל חֲצַר־מָוֶת״ (אברהם אבן־עזרא, א 202). ״רַעְיָה נִרְצָעָה וְנִצְחִית, אִם כָּל חַי הַצּוֹפָה חֲצַרְמָוֶת״ (אלתרמן, א 170).

– **חֲצַר־הַמַּטָּרָה**, בֵּית־כֶּלֶא, בֵּית־מִשְׁמָר: ״וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא הָיָה כָלוּא בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה אֲשֶׁר בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה״ (ירמיה לב ב).

– **חֲצַר־הַקֶּבֶר***, כִּכָּר כְּעֵין אוּלָם אוֹ פְּרוֹזְדוֹר נִרְחָב שֶׁמֵּהֶם הָיוּ נִכְנָסִים אֶל כּוּכֵי־הַקְּבָרִים הַחֲצוּבִים בַּסְּלָעִים: ״וְאֵיזֶה הוּא חֲצַר הַקֶּבֶר? זוֹ הַגַּת שֶׁהַמְּעָרוֹת פְּתוּחוֹת לְתוֹכוֹ״ (תוספתא אהילות טו ז).

– **אַנְשֵׁי־הֶחָצֵר**°, **שָׂרֵי־הֶחָצֵר**° וְכוּ׳, כִּנּוּי לַמְקֹרָבִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ, שָׂרָיו, מְשָׁרְתָיו וְכוּ׳.

– **בָּתֵּי־חֲצֵרִים**, כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לְעָרֵי־הַשָּׂדֶה שֶׁלֹּא הָיוּ מֻקָּפוֹת חוֹמָה: ״וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב״ (ויקרא כה לא).

חֲצַר־הַכָּבֵד* (יומא ח ו) – ראה **חָצֵר**.

חֶצְרוֹנִי° ת׳ [מן חָצֵר; במקרא שם פרטי] שֶׁהוּא חַי בְּחָצֵר, שֶׁגֻּדַּל בְּחָצֵר: ״חֲבַרְבָּר הַחֶצְרוֹנִי״ (שלום־עליכם, חברבר). ״הַכֶּלֶב הַחֶצְרוֹנִי שֶׁהִכִּיר אֶת בְּעָלָיו מֵרָחוֹק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 282). – [חֶצְרוֹנִית, חֶצְרוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חֲצַרְמָוֶת, ראה **חָצֵר**, **חֲצַר־מָוֶת**.

חַצְרָן∴ ז׳ [מן חָצֵר] 1°. מְמֻנֶּה עַל הַסֵּדֶר בֶּחָצֵר (שֶׁל מֶשֶׁק כַּפְרִי, שֶׁל מוֹסָד, בַּיִת וְכַדּוֹמֶה). 2∴ (בספרות שאלות־ותשובות) אֶחָד מֵאַנְשֵׁי חֲצַר־הַמֶּלֶךְ, מִמְּשָׁרְתֵי הַמֶּלֶךְ אוֹ מֵרוֹאֵי פָנָיו. – [חַצְרַן־, חַצְרָנִים, חַצְרָנֵי־; חַצְרָנִית, חַצְרָנִיּוֹת]

חַצְרָנוּת∴ נ׳ [מן חַצְרָן] 1°. מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַמְּמֻנֶּה עַל הַסֵּדֶר בֶּחָצֵר, מִשְׂרַת הַחַצְרָן. 2∴ מִנְהֲגֵי אַנְשֵׁי חֲצַר־הַמֶּלֶךְ וְנִימוּסֵיהֶם. – [רָנוּת־]

חצרץ [סירוס מן חצצר]

~ פִּע׳ **חִצְרֵץ**° [בלשון־הילדים] תָּקַע בַּחֲצוֹצְרָה, חִצְצֵר. – [לְחַצְרֵץ, מְ־, יְ־]

חֵק, ראה **חֵיק**.

חֹק, חוֹק ז׳ [מן חקק; ערבית: חַק] 1. דִּין, תַּקָּנָה הַנִּקְבַּעַת עַל־יְדֵי רְשׁוּת עֶלְיוֹנָה וְהִיא חוֹבָה עַל הַכֹּל: ״וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה״ (בראשית מז כו). ״וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם... וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט״ (יהושע כד כה). ״אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת־מֹשֶׁה״ (במדבר ל יז). ״וּמִי גּוֹי גָּדוֹל, אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת״ (דברים ד ח). חֻקֵּי הַמְּדִינָה. חֹק לִמּוּד חוֹבָה. 2. מִנְהָג שֶׁנִּתְקַבֵּל וְנַעֲשָׂה בְּרְבוֹת הַיָּמִים חוֹבָה: ״וַתְּהִי חֹק בְּיִשְׂרָאֵל: מִיָּמִים יָמִימָה תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי״ (שופטים יא לט–מ). 3. שִׁעוּר וּמִדָּה קְצוּבָה (בְּכַמּוּת אוֹ בִּזְמַן), מַתְכֹּנֶת: ״מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹּן כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם?״ (שמות ה יד). וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ, וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ״ (משלי ל טו) ״עַתָּה

הוא עוֹד תַּלְמִיד, וְעָלָיו לְכַלּוֹת חָק־לִמּוּדוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פט). 4 °, תּוֹפָעָה קְבוּעָה וּבִלְתִּי־מִשְׁתַּנָּה בַּטֶּבַע, בַּחַיִּים, בַּחֶבְרָה וְכוּ׳: חֻקֵּי הַטֶּבַע. חֹק לַחַץ־הָאֲוִיר. חֹק אַרְכִימֶדֶס. חֻקֵּי הַתּוֹרָשָׁה. 5 °, כְּלָל, אֹפֶן קָבוּעַ שֶׁל פְּעֻלָּה, נֹהַל, הִתְנַהֲגוּת וְכוּ׳: חֻקֵּי הַלָּשׁוֹן. חֻקֵּי נִימוּסִין. חֻקֵּי הַמִּשְׂחָק בְּשַׁחְמָט. – [חָק־; חֻקִּי, חֻקְּךָ, חֻקִּים, חֻקֵּי־, גם חֻקְקֵי־]

– חֹק־בַּרְזֶל °, חֹק קַיָּם וְעוֹמֵד: ״וְעַל שַׁנּוֹת כָּל חֻקֵּי־הַבַּרְזֶל בַּבְּרִיאָה״ (שניאור, שירים רכט). ״עִם חֻקֵּי־הַבַּרְזֶל עַל שִׁכְמָם הָלְכוּ הֵם, הָאֶקוֹנוֹמִיסְטִים הַהִיסְטוֹרִיִּים, לִקְרַאת הַסְּדָרִים הַחֲדָשִׁים״ (ברנר, א 327).

– חֹק־הַהִתְיַשְּׁנוּת °, כְּלָל מִשְׁפָּטִי: פְּקִיעַת תָּקְפָּהּ שֶׁל תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית עַל עֲבֵרָה לְאַחַר שֶׁעָבְרָה תְּקוּפָה אֲרֻכָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁבָּהּ לֹא הֻגְּשָׁה תְּבִיעָה לַדִּין.

– חֹק־הַשְׁבוּת °, מֵחֻקֵּי־הַיְסוֹד שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל: כָּל יְהוּדִי זַכַּאי לַעֲלוֹת לָאָרֶץ... חוּץ אִם נוֹכַח שַׂר־הָעֲלִיָּה שֶׁהַמְבַקֵּשׁ פּוֹעֵל נֶגֶד הָעָם הַיְּהוּדִי אוֹ עָלוּל לְסַכֵּן בְּרִיאוּת הַצִּבּוּר אוֹ בִּטְחוֹן הַמְּדִינָה [נתקבל בכנסת בשנת תש״י]

– חָק־עוֹלָם, הֲלָכָה קְבוּעָה לְכָל הַדּוֹרוֹת: ״וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם, לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם״ (שמות ל כא).

– חֹק־עֵזֶר °, חֹק שֶׁנֶּחֱקַק עַל־יְדֵי יְחִידָה מוּנִיצִיפָּלִית (עִירִיָּה, מוֹעָצָה מְקוֹמִית וְכַדּוֹמֶה) וְהוּא בְּתָקְפּוֹ בִּתְחוּמֵי אוֹתָהּ יְחִידָה.

– הַחֹק הַפְּלִילִי °, מִכְלוֹל הַחֻקִּים וְשִׁעוּרֵי־הָעֳנָשִׁים עַל עֲבֵרוֹת פְּלִילִיּוֹת.

– חֹק וְלֹא יַעֲבֹר [על־פי תהלים קמח ו], פְּקֻדָּה שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹתָהּ וְשֶׁאֵין לִסְטוֹת מִמֶּנָּה בְּשׁוּם אֹפֶן.

– ״חֹק לְיִשְׂרָאֵל״, סֵפֶר לָעָם לְקַיֵּם מִצְוַת ״קְבִיעַת עִתִּים לַתּוֹרָה״; כּוֹלֵל קְטָעִים מִן הַמִּקְרָא, הַגְּמָרָא, הַזֹּהַר, הַפּוֹסְקִים וְקִטְעֵי מוּסָר לְכָל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, לְפִי סֵדֶר הַפָּרָשִׁיּוֹת [נתחבר על־ידי חיים ויטאל, מתלמידי האר״י במאה ה־16]

– לִבְלִי־חֹק, עַד אֵין סוֹף, לְלֹא קֵץ וּגְבוּל, יוֹתֵר מִן הָרָגִיל: ״לָכֵן הִרְחִיבָה שְּׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי־חֹק״ (ישעיה ה יד).

– לֶחֶם חֻקּוֹ, 1, מְנַת מְזוֹנוֹ הַקְּצוּבָה: ״הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי״ (משלי ל ח). 2 ° [בהשאלה] מִנְהָגוֹ יוֹם־יוֹם: קְרִיאַת עִתּוֹן וָסֵפֶר הִיא לֶחֶם חֻקּוֹ שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל.

– חֹק־לִמּוּדָיו ° (~ עֲבוֹדָתוֹ °), תָּכְנִית לִמּוּדָיו (מְלַאכְתּוֹ).

– אַנְשֵׁי־הַחֹק °, שׁוֹמְרֵי־הַחֹק °, אַנְשֵׁי הַפְּקִידוּת הַמֶּמְשַׁלְתִּית הַמְמֻנִּים עַל קִיּוּם חֻקֵּי הַמְּדִינָה וּבִצּוּעָם עַל־יְדֵי הָאֶזְרָחִים (שׁוֹטְרִים, שׁוֹפְטִים וְכוּ׳).

– הָעֳמַד (הוּצָא) מִחוּץ לַחֹק °, בֻּטְּלוּ לְגַבָּיו חֻקֵּי הַהֲגַנָּה שֶׁל הַמְּדִינָה עַל הַפְּרָט, הֻכְרַז הֶפְקֵר הוּא וּרְכוּשׁוֹ: הָרוֹצֵחַ הַנִּמְלָט הָעֳמַד מִחוּץ לַחֹק.

חַקַּאי ° ז׳ [מן חקה, חִקָּה] חַקְיָן, מִי שֶׁנּוֹהֵג לְחַקּוֹת אֲחֵרִים וְלַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם: ״פְּרִישְׁמַן לֹא חַקַּאי הָיָה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 60). – [חַקָּאִית, חַקָּאִים, חַקָּאִיּוֹת]

חֻקָּה, חוקה נ׳ [מן חקק] 1 °, קוֹנְסְטִיטוּצְיָה, מִשְׁטַר הַמְּדִינָה, מַעֲרֶכֶת חֻקֵּי־הַיְסוֹד שֶׁלָּהּ: חֻקָּה דֶּמוֹקְרָטִית. חֻקָּה לִיבֶּרָלִית. 2, חֹק, דִּין, מִצְוָה: ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם״ (ויקרא יח ה). ״חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר״ (במדבר טו טו). 3, תּוֹפָעָה קְבוּעָה וּבִלְתִּי־מִשְׁתַּנָּה בַּטֶּבַע: ״נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם, חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה״ (ירמיה לא לד). 4, מִנְהָג קָבוּעַ וּמְקֻבָּל: ״וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן... לֹא תַעֲשׂוּ, וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ״ (ויקרא יח ג). – [חֻקַּת־, חֻקּוֹת]

– חֻקַּת־עוֹלָם, מִצְוָה לְדוֹרוֹת, הוֹרָאָה שֶׁיֵּשׁ לִנְהֹג לְפִיהָ תָּמִיד: ״לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ״ (שמות יב יד).

חקה [קרוב אל חקק]

~ פע׳ **חִקָּה*** פ״י 1, עָשָׂה כְּמַעֲשֵׂהוּ שֶׁל אַחֵר, נָהַג כְּמִנְהָגוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״וּבַשּׁוּק לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁלֹּא יְחַקֶּה אֶת הַמִּינִין״ (חולין ב ט). ״חָשְׁבוּ מְכַשְּׁפֵי מִצְרַיִם לְחַקּוֹת פִּלְאֵי הַנָּבִיא״ (ראב״ד, אמונה רמה ו ב). ״הַמְּאֹרָע הַזֶּה מְחַקֶּה וּמְצַיֵּר קוֹרוֹת גָּלוּתֵנוּ חִקּוּי שָׁלֵם״ (נפוצות יהודה ג). ״הַהוֹלְכִים בִּדְרָכָיו וּמְחַקִּים אֶת מַעֲשָׂיו בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת״ (אחד העם, כה). ״וְאוּלָם אָמָּנֵינוּ נוֹחַ לָהֶם לְפִי שָׁעָה לָנוּעַ עַל כֵּלִים שְׁאוּלִים... וּלְחַקּוֹתָם חִקּוּי רָעוּעַ״ (ביאליק, הלכה ואגדה). 2, עִקֵּב, צִיֵּר בְּנַפְשׁוֹ: ״׳וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׳ – מְחַקֶּה וְהוֹלֵךְ וּמְכַוֵּן כְּנֶגֶד בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ״ (בראשית רבה לט). – [לְחַקּוֹת אֶת־, מְחַקֶּה, יְ־]

~ פע׳ **חֻקָּה**, 1 °, שִׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לְחִקּוּיוֹ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתוֹ: ״רוֹצֶה הָאָדָם לְחַקּוֹת אֶת הַמְחֻקֶּה״ (אחד העם, פז). הַגְּדוֹלִים מְחֻקִּים עַל־פִּי רֹב עַל־יְדֵי הַקְּטַנִּים. 2, נֶחֱרַת, נֶחֱקַק, צֻיַּר, נִרְשַׁם: ״וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה... מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר סָבִיב סָבִיב״ (יחזקאל ח י). – [מְחֻקֶּה, יְחֻקֶּה]

~ הת׳ **הִתְחַקָּה**, 1 ⁺, הִצְטַיֵּר, נַעֲשָׂה מְחֻקֶּה: ״וְנִתְחַקּוּ הַמַּלְאָכִים בָּאָדָם לִהְיוֹת מְדַבֵּר״ (ראב״ד, אמונה רמה ו א). 2 ° [התחקה על־, התחקה אחרי־, שאול מן איוב יג כז: ראה להלן] חָקַר וְעָקַב, הִתְעַנְיֵן בְּמַצָּבוֹ שֶׁל־: ״תִּתְחַקֶּה עַל פָּעֳלִי בְּחֶמְלַת־אָב הוֹמִיָּה״ (טמקין, שירים רמג). ״פְּעָמִים כְּאִלּוּ הוּא מִתְחַקֶּה אַחֲרֵי הִתְנַהֲגוּתָהּ״ (צמח, כתבים 96). – [לְהִתְחַקּוֹת עַל־, אַחֲרֵי־; מִתְ־, יִתְ־]

– הִתְחַקָּה עַל שָׁרְשֵׁי רַגְלָיו [על־פי הבנה זו באיוב יג כז: ״וְתִשְׁמוֹר כָּל־אָרְחֹתָי, עַל שָׁרְשֵׁי רַגְלַי תִּתְחַקֶּה״] עָקַב אַחֲרָיו, חָקַר וְדָרַשׁ עַל אוֹדוֹתָיו: ״לַחְקֹר וְלִדְרֹשׁ עַל אוֹדוֹת נַעֲמָה הַבּוֹגֵדָה וּלְהִתְחַקּוֹת עַל שָׁרְשֵׁי רַגְלֶיהָ״ (מאפו, עד). ״וַדַּאי לֹא בָּאתִי לְכָאן אֶלָּא לְהִתְחַקּוֹת עַל שָׁרְשֵׁי כִּנּוּיִם שֶׁל אַנְשֵׁי קְהִלַּתְכֶם, לָמָּה קְרוּיִים מֵתִים?״ (עגנון, אלו פ).

חִקּוּי ⁺, **חיקוי** ז׳ [מן חקה, חִקָּה] 1 ⁺, עֲשִׂיָּה כְּמַעֲשֵׂה אֲחֵרִים, הִתְבּוֹנְנוּת בְּהִתְנַהֲגוּת שֶׁל אַחֵר וַעֲשִׂיָּה כָּמוֹהוּ: ״וְהִנֵּה יְיֻפּוּ הַדְּבָרִים וִיגֻנּוּ בְּדִמְיוֹן וּבְחִקּוּי לְזוּלַת הַדְּבָרִים״ (מילות היגיון ח). ״חִקּוּי וְהִתְבּוֹלְלוּת״ (אחד העם, פו). ״לָקַחַת לָהֶם צוּרוֹת מוּכָנוֹת עַל־יְדֵי אֲחֵרִים וּלְחַקּוֹתָם חִקּוּי רָעוּעַ״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״הַחִקּוּי עוֹשֶׂה שַׁמּוֹת בִּלְשׁוֹנֵנוּ״ (אבינרי, יד 556). יֵצֶר הַחִקּוּי. 2 ° [בספרות ובאמנות] פָּרוֹדְיָה, כְּתִיבָה אוֹ יְצִירָה בְּרוּחוֹ, בְּסִגְנוֹנוֹ אוֹ בְּצוּרָתוֹ שֶׁל אַחֵר: חִקּוּי שִׁירָתוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר. חִקּוּיִים בְּצִיּוּר. – [חִקּוּי־, חִקּוּיִים, חִקּוּיֵי־]

חִקּוּיִי°, חיקויי ת׳ [מן חִקּוּי] שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי חִקּוּי, שֶׁאֵינוֹ מְקוֹרִי: "בְּהַטְעָמַת הַמִּלְרַע וּבִנְגִינָה מְמֻשָּׁכָה, חִקּוּיִית וּמוּזָרָה" (ברנר, א 310). – [חִקּוּיִית, חִקּוּיִיִּים, ־יִיּוֹת]

חִקּוּן°, חיקון ז׳ [מן חקן, חִקֵּן] עֲשִׂיַּת חֹקֶן, הַכְנָסַת נוֹזְלִים לַגּוּף בְּאֶמְצָעוּת חֹקֶן. – [חִקּוּן־, חִקּוּנִים, חִקּוּנֵי־]

חִקּוּק*, חיקוק ז׳ [מן חקק] 1. חֲרִיתָה, חֲקִיקָה: "הַזָּהָב מְכֻוָּן עַל חִקּוּק הַצּוּרוֹת: שׁוֹקֵעַ בְּמָקוֹם שְׁקוּעוֹ, וּבוֹלֵט בִּמְקוֹם בְּלִיטָתוֹ" (רש״י מלכים א ו לה). "סְפָרִים גְּדוֹלִים כְּרוּכִים כְּרִיכָה הֲדוּרָה, עֲדוּיִים חִקּוּקֵי זָהָב" (בורלא, כיסופים 83). "וְכָךְ הָלְכוּ וְחִזְּקוּ אֶת חִקּוּקֵי מִטְבַּע הָאוֹפַנִּים בַּקַּרְקַע" (יזהר, שיירה 63). חִקּוּק אוֹתִיּוֹת בְּמַצֶּבֶת הָאֶבֶן. 2°. חֲקִיקָה, קְבִיעַת חֻקִּים, הוֹצָאַת חֻקִּים: אֲסֵפַת־הַנִּבְחָרִים מֻסְמֶכֶת לְחִקּוּק חֻקִּים. – [חִקּוּק־, ־קִים, ־קֵי־]

חָקוּק ת׳ [מן חקק, חָקַק] 1. חָרוּת, שָׂרוּט בְּתוֹךְ חֹמֶר: "צַלְמֵי כַשְׂדִּים חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר" (יחזקאל כג יד). "הַכֹּל חָקוּק לְפָנֶיכָה בְּחֶרֶת זִכָּרוֹן" (מגילת ההודיות א 24). "דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ הָיְתָה חֲקוּקָה לוֹ עַל מֶרְכַּבְתּוֹ" (סנהדרין צו:). "וְעַל כָּל טוּר וְטוּר בָּהֶם חֲקוּקוֹת עֲלֵי לוּחַ שְׁמוֹנֶה מַחְלָקוֹת" (אברהם אבן־עזרא, א 156). 2 ° [בהשאלה] רָשׁוּם, טָבוּעַ: "אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה שְׁנוֹתֶיהָ אֵינָן חֲקוּקוֹת עַל אֵיבָרֶיהָ" (עגנון, כפות קיא). מוֹרְאוֹת הַשּׁוֹאָה חֲקוּקוֹת בְּזִכְרוֹנוֹ. – [חֲקוּקָה, חֲקוּקִים, חֲקוּקוֹת]

חִקּוּר*, חיקור ז׳ [מן חקר, חִקֵּר] חֲקִירָה וּדְרִישָׁה: "וְנוֹתֶנֶת לוֹ (הַתּוֹרָה לָאָדָם) מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין" (אבות ו א). "הִתְחִיל מְפַחֵד מִפְּנֵי הַזִ׳נְדַרְמֶרְיָה הָרוּסִית בְּחִפּוּשֶׂיהָ וּבְ׳חִקּוּרֶיהָ׳" (קלוזנר, הספרות ו 217). "הַבִּיטָה פַּטְמָה בְּעַיִן אַחַת דֶּרֶךְ הַצּוֹהַר וְחִקּוּר" (עגנון, תמול 59). "חִקּוּר תַּכְלִית חַיִּים וְחִפּוּשׂ דֶּרֶךְ־חַיִּים חֲדָשָׁה" (ליסיצקי, תולדות 55). – [חִקּוּר־, חִקּוּרִים, חִקּוּרֵי־]

א. **חָקוּר*** ת׳ [מן חקר, חָקַר] שֶׁחֲקָרוּהוּ אוֹתוֹ, בָּדוּק: "וְהִזָּהֵר וְאַל תִּכְתֹּב מִלָּה פְּרוּשָׁה כִּי אִם חֲקוּרָה, בְּחוּנָה וּדְרוּשָׁה" (דונש, על מנחם, מורסה). הָעִנְיָן חָקוּר וּבָחוּן הֵיטֵב. – [חֲקוּרָה, חֲקוּרִים, ־רוֹת]

ב. **חָקוּר*** ת׳ [על פי הערבית: חַקַר בזה, נאץ] בָּזוּי מְתֹאָב: "וְחִבֵּר אֶת כְּזָבָיו הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים בְּאִגֶּרֶת חֲקוּרָה" (הנגיד, דיואן 4). – [חֲקוּרָה, חֲקוּרִים, ־וֹת]

חָקִי°, חאקי ז׳ [הודית: khaki צבע ביצה; פרסית: khaki מאובק] 1. צֶבַע כָּתֹם־יְרַקְרַק אוֹ חוּם־צָהֹב 2. כִּנּוּי לְאָרִיג הֶעָשׂוּי כֻּתְנָה אוֹ צֶמֶר בְּצֶבַע זֶה; מְשַׁמֵּשׁ בְּעִקָּר לְבִגְדֵי־עֲבוֹדָה וּלְמַדֵּי חַיָּלִים. נִכְתָּב גַּם "כָּקִי" אוֹ "כָּקִי"(כאקי).

חֻקִּי°, חוקי ת׳ [מן חֹק] שֶׁהוּא לְפִי הַחֹק, שֶׁהוּא בְּהֶתְאֵם לַחֹק, לֶגָלִי: הִתְנַהֲגוּת חֻקִּית שֶׁל הַשּׁוֹטֵר. פְּעֻלָּה חֻקִּית. לְכֶסֶף זֶה הֵילָךְ חֻקִּי בָּאָרֶץ. – [חֻקִּית, חֻקִּיִּים, חֻקִּיּוֹת]

– **אִי־חֻקִּי°, בִּלְתִּי־חֻקִּי°**, שֶׁהוּא בְּנִגּוּד לַחֹק, אִי־לֶגָלִי: הַהִסְתַּנְּנוּת הִיא כְּנִיסָה בִּלְתִּי־חֻקִּית לָאָרֶץ. תִּינוֹק אִי־חֻקִּי (שֶׁנּוֹלַד מִחוּץ־לַנִּשּׂוּאִים).

חֻקִּיּוּת°, חוקיות נ׳ [מן חֻקִּי] 1. הַתְאָמָה לַחֹק: הָעוֹרֵךְ־דִּין עִרְעֵר עַל חֻקִּיּוּתָם שֶׁל הַמַּאֲסָרִים. 2. קְבִיעוּת מְסֻיֶּמֶת בְּתוֹפָעָה בַּטֶּבַע אוֹ בַּחֶבְרָה: חֻקִּיּוּת בַּחֲלִיפוֹת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה. – [חֻקִּיּוּת־]

חַקְיָן°, חקיין תו״ז [מן חקה, חִקָּה] 1. חַקַּאי, מִי שֶׁנּוֹהֵג לְחַקּוֹת מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים: פְּלוֹנִי צַיָּר חַקְיָן נֶעְדַּר כָּל מְקוֹרִיּוּת. 2. אָמָּן־בִּדּוּר מֻמְחֶה בְּחִקּוּי אֹפֶן דִּבּוּרָם אוֹ תְּנוּעוֹתֵיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים. – [חַקְיָנִית, חַקְיָנִים, ־נִיּוֹת]

חַקְיָנוּת°, חקיינות נ׳ [מן חַקְיָן] מַעֲשֵׂי הַחַקְיָן, חִקּוּי מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים: בְּשִׁירָיו מְצוּיָה חַקְיָנוּת יוֹתֵר מִמְּקוֹרִיּוּת. – [חַקְיָנוּת־]

חַקְיָנִי°, חקייני ת׳ [מן חַקְיָן] שֶׁהוּא פְּרִי חַקְיָנוּת, שֶׁבָּא בְּדֶרֶךְ הַחִקּוּי: גִּישָׁה חַקְיָנִית וּבִלְתִּי־מְקוֹרִית לָאָמָּנוּת. – [חַקְיָנִית, חַקְיָנִיִּים, חַקְיָנִיּוֹת]

חֲקִיקָה* נ׳ [מן חקק, חָקַק] 1°. חִקּוּק, קְבִיעַת חֻקִּים, הוֹצָאַת חֻקִּים: מוֹסָד עֶלְיוֹן לַחֲקִיקָה. 2*. חֲרִיתָה: "חֲקִיקָה לָאו כְּתִיבָה הִיא" (גיטין כ.). "כְּתָב זוֹ הִיא חֲקִיקָתָן וְצוּרָתָן, וְהַמִּכְתָּב הוּא עֵט וְחֶרֶט שֶׁנִּכְתַּב בּוֹ חֲקִיקַת הַלּוּחוֹת" (רש״י פסחים נד.). חֲקִיקַת כְּתֹבֶת עַל גַּבֵּי מַצֵּבָה. – [חֲקִיקַת־, חֲקִיקוֹת]

חֲקִירָה* נ׳ [מן חקר, חָקַר] 1*. בְּדִיקָה, דְּרִישָׁה, גְּבִיַּת עֵדוּת: "כָּל נֵדֶר שֶׁצָּרִיךְ חֲקִירַת חָכָם, לֹא יַחֲזִיר; וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ חֲקִירַת חָכָם, יַחֲזִיר" (גיטין ד ז). "הָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתָן (אֶת הָעֵדִים) בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת: בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה וְכוּ׳" (סנהדרין ה א). הֶעָצוּר הוּבָא לַחֲקִירָה. לְאַחַר חֲקִירָה נִתְבָּרְרוּ פְּרָטֵי הַמַּעֲשֶׂה. וַעֲדַת־חֲקִירָה. 2*. מֶחְקָר, עִיּוּן מַדָּעִי אוֹ שִׁיטָתִי בְּבֵרוּר עִנְיָנִים סְתוּמִים: "הַחֲקִירָה בְּטוֹב וָרָע הִיא לַפִּילוֹסוֹפְיָה הַמְּדִינִית" (רלב״ג, הקדמה לקהלת). "מִפְּנֵי שֶׁאַנְשֵׁי מִדְרָשֵׁנוּ הַיָּשָׁן הָיוּ נוֹטִים אַחַר הַחֲקִירָה שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַתּוֹרָה וְהַחָכְמָה יָרְדוּ כְּרוּכִים" (עגנון, אורח 185). פְּלוֹנִי גָּדוֹל בְּמַדָּע וּבַחֲקִירָה. חֶבְרָה לַחֲקִירַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְעַתִּיקוֹתֶיהָ. 3*. שֵׁם עִבְרִי לָאִינְקְוִיזִיצְיָה, בֵּית־הַמִּשְׁפָּט שֶׁהֵקִימָה הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית־הַנּוֹצְרִית בִּסְפָרַד וּבְפּוֹרְטוּגָל בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לִשְׁפִיטַת הַכּוֹפְרִים בַּנַּצְרוּת: "וְכַאֲשֶׁר בָּאָה הַחֲקִירָה שָׁם... לָדַעַת, מִי הֵם מֵהָאֲנוּסִים נוֹהֲגִים יַהֲדוּת" (שבט יהודה, קכז). "מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה רַבּוּ הָאֲנוּסִים בְּכָל אֶרֶץ סְפָרַד וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם חֲקִירָה" (יוסף הכהן, דברי הימים). – [חֲקִירַת־, חֲקִירוֹת]

– **דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה*** (סנהדרין ד א), בְּדִיקָה מְדֻקְדֶּקֶת וְקַפְּדָנִית.

– **חֲקִירַת־חָכָם*** [בהלכות נדרים, גיטין ד ז] שְׁאֵלוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁחָכָם (רַב וְכוּ׳) מַצִּיג לַנּוֹדֵר נֶדֶר, כְּדֵי לִמְצֹא לוֹ פֶּתַח־חֲרָטָה לְהַתָּרַת נִדְרוֹ.

– **חֲקִירַת הָעֵדִים*** (ראש השנה כה:), שְׁאֵלוֹת שֶׁשּׁוֹפֵט אוֹ עוֹרֵךְ־דִּין מַצִּיגִים לָעֵדִים כְּדֵי לְהִוָּכַח אִם אֱמֶת בְּפִיהֶם.

– **חֲקִירָה שֶׁכְּנֶגֶד°, חֲקִירַת שְׁתִי־וָעֵרֶב°** [במשפט] חֲקִירָה מְדֻקְדֶּקֶת שֶׁל עֵד־תְּבִיעָה עַל־יְדֵי הַסָּנֵיגוֹר אוֹ שֶׁל עֵד־סָנֵיגוֹרְיָה עַל־יְדֵי הַתּוֹבֵעַ, שֶׁתַּכְלִיתָהּ לְבַלְבֵּל אֶת הָעֵד, לְגַלּוֹת סְתִירוֹת בְּעֵדוּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת אוֹ לְהָזֵם אוֹתוֹ.

חֲקַל* ז׳ [ארמית] שָׂדֶה, שֶׁטַח זָרוּעַ אוֹ נָטוּעַ [רווח בייחוד בצירוף:]

– **חֲקַל־תַּפּוּחִים*** [על־פי "חקל תפוחין קדישין" שבספרות הקבלה, אתקינו סעודתא, קידושא רבה לשבת] שְׂדֵה־תַּפּוּחִים, גַּן־תַּפּוּחִים: "כִּי שָׁם אַמַּת־מַיִם וַחֲקַל־תַּפּוּחִים" (גרינברג, רחובות קלט). "בֹּקֶר אֶחָד קָמוּ וְהָלְכוּ לַחֲקַל־תַּפּוּחִים" (ברש, ב 12).

חַקְלָאוּת °נ׳ [מארמית: חֲקַל, חַקְלָא] עֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה לַעֲנָפֶיהָ הַשּׁוֹנִים לְשֵׁם קַבָּלַת יְבוּל: גִּדּוּל תְּבוּאוֹת, יְרָקוֹת, עֵצִים, וְכֵן טִפּוּל בְּבַעֲלֵי־חַיִּים מְבֻיָּתִים שׁוֹנִים. – [חַקְלָאוּת־]

חַקְלַאי ° ז׳ [ראה חַקְלָאוּת] עוֹבֵד־אֲדָמָה, אִכָּר. – [חַקְלָאִית, חַקְלָאִים, ־אִיּוֹת]

חַקְלָאִי ° ת׳ [ראה חַקְלָאוּת] הַשַּׁיָּךְ לַעֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה: מֶשֶׁק חַקְלָאִי. הַמַּחֲרֵשָׁה, הַמַּשְׂדֵּדָה, הַמַּקְצֵרָה – מַכְשִׁירִים חַקְלָאִיִּים הֵם. סִפְרוּת חַקְלָאִית. – [חַקְלָאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

חֹקֶןֿ, **חוקן** ז׳ [מערבית: חֻקְנַה] 1. הַכְנָסַת נוֹזְלִים דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת לְתוֹךְ הַמֵּעַיִם לְנִקּוּי, לְרִפּוּי אוֹ לַהֲזָנָה: ״וְאָמְנָם הֶחֳקָנִים הָרְטֻבִּים הַשְּׁמֵנִים הִנֵּה הֵם מֵהַדְּבָרִים הַיּוֹתֵר מוֹעִילִים״ (קאנון א ג). 2. כְּלִי־קִבּוּל לְנוֹזְלִים שֶׁאֵלָיו מְחֻבָּר צִנּוֹר לְהַזְרָמַת הַנּוֹזְלִים דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת אֶל הַמֵּעַיִם. – [חֹקֶן־, חֳקָנִים, חָקְנֵי־]

חקן [מן חֹקֶן]

~ פָּע׳ **חָקַן**ֿ פ״י (קאנון ג י), הִכְנִיס נוֹזְלִים לְתוֹךְ מְעֵי חוֹלֶה דֶּרֶךְ פִּי־טַבַּעְתּוֹ, עָשָׂה חֹקֶן. – [לַחְקֹן, חוֹקֵן, יַחְקֹן]

~ נפ׳ **נֶחְקַן**ֿ (קאנון א ד), נַעֲשָׂה לוֹ חֹקֶן, הֻכְנְסוּ נוֹזְלִים לְמֵעָיו דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת. – [לְהֵחָקֵן, נֶחְקָן, יֵחָקֵן]

~ פִּע׳ **חִקֵּן** ° פ״י חָקַן, הִתְקִין חֹקֶן. – [לְחַקֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻקַּן** °, נַעֲשָׂה לוֹ חֹקֶן, נֶחְקַן. – [מְחֻקָּן, יְחֻקַּן]

חקק [ארמית: חֲקַק; קרוב אל חקה; ערבית: חַקַּ אימת אישר, חַק משפט, חובה]

~ פָּע׳ **חָקַק, חַק** פ״י 1. חָרַת, פִּתַּח בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: ״קַח־לְךָ לְבֵנָה... וְחַקּוֹתָ עָלֶיהָ עִיר״ (יחזקאל ד א). ״נְטָלָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (אֶת צוּרוֹת אַרְבַּע הַחַיּוֹת) וַחֲקָקָן בְּכִסֵּא־הַכָּבוֹד״ (שיר השירים רבה, עמודיו). ״וּלְאַחַר פְּטִירָתוֹ סָפֵק אִם יַחְקְקוּ עַל מַצַּבְתּוֹ אֲפִלּוּ חָרוּז אֶחָד״ (עגנון, כלה תי). 2. קָבַע חֹק, שָׂם חֹק: ״הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן״ (ישעיה י א). ״חֻקָּה חָקַקְתִּי, גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לַעֲבֹר עַל גְּזֵרָתִי״ (במדבר רבה יט). הַכְּנֶסֶת חָקְקָה חֻקִּים שׁוֹנִים. 3. חָצַב בְּאֶבֶן, נָקַב, עָשָׂה חָלָל בְּחֹמֶר קָשֶׁה: ״חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ, חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ״ (ישעיה כב טז). ״נָטַל מַקֵּל וַחֲקָקוֹ וְנָתַן בּוֹ קָמֵעַ״ (ויקרא רבה כה). 4. רָשַׁם, כָּתַב, צָר צוּרוֹת: ״בּוֹא כָתְבָהּ עַל לוּחַ אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ״ (ישעיה ל ח). ״הַטְּבָעִים הָאַרְבָּעָה... וַחֲקַקְתִּי אוֹתָם בִּתְחִלַּת סִפְרִי זֶה״ (גבירול, תיקון מידות הנפש יח). – [לַחְקֹק אוֹ לָחֹק; חַקּוֹתִי, חַק, חַקָּה גם חָקַק, חָקְקָה; חוֹקֵק; יָחֹק גם יַחְקֹק]

~ נפ׳ **נֶחְקַק***, 1*. נֶחֱרַת: ״הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָיָה נֶחְקָק מֵאֵלָיו״ (שיר השרים רבה א). הַכְּתֹבֶת נֶחְקְקָה בְּאֶבֶן הַמַּצֵּבָה. ״רְאוּיִים הַדְּבָרִים שֶׁיִּהְיוּ נֶחְקָקִים עַל הַלֵּב״ (עגנון, כלה כד). 2*. נֶחְצַב, סֻתַּת: ״הָיְתָה שָׁם אֶבֶן עֲגֻלָּה, רוֹאִין כֹּל שֶׁאִלּוּ תֵּחָקֵק וְתֵחָלֵק וְיֵשׁ בָּהּ אַמָּה לְכָאן וְאַמָּה לְכָאן נִדּוֹן מִשּׁוּם דְּיוֹמָד״ (עירובין יט:). 3ֿ. נִקְבַּע חֹק, הוּצָא חֹק: ״אֵלֶּה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים... נִדְרָשִׁים וְנֶחְקָקִים״ (קליר, אלה, יוצר א׳ שבועות). הַחֻקִּים הַחֲדָשִׁים נֶחְקְקוּ עַל־יְדֵי הַכְּנֶסֶת. 4ֿ. נִרְשַׁם, נִכְתַּב: ״צִבּוּר מִשְׁלֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם נֶחְקְקוּ בִּנְבוּאָה״ (ברצלוני, אזהרות, אספרה). – [לְהֵחָקֵק, נֶחְקָק, יֵחָקֵק]

~ פּוֹע׳ **חוֹקֵק** פ״י 1. קָבַע חֻקִּים, הוֹצִיא חֻקִּים: ״בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ, וְרֹזְנִים יְחוֹקְקוּ צֶדֶק״ (משלי ח טו). מוֹסָד עֶלְיוֹן מְחוֹקֵק. [ראה גם מְחוֹקֵק] 2°. חָרַת: ״נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ וְנַעֲשָׂה מְחוֹקֵק אוֹתִיּוֹת עַל־גַּבֵּי מַצֵּבוֹת״ (עגנון, כלה קכה). ״בֵּית־מִדְרָשׁ שֶׁל מְחוֹקְקֵי מַצֵּבוֹת, בֵּית־מִדְרָשׁ שֶׁל קַצָּבִים״ (סדן, ממחוז מא). – [לְחוֹקֵק אֶת־, מְחוֹקֵק, יְ־]

~ 1 פֹּע׳ **חוֹקַק** °, נִקְבַּע כְּחֹק: חֹק־הַשְּׁבוּת חוֹקַק עַל־יְדֵי הַכְּנֶסֶת בִּשְׁנַת תש״י. – [מְחוֹקָק, יְחוֹקַק]

~ 2 פֻּע׳ **חֻקַּק**, 1. נִקְבַּע לְחֹק: ״פֶּן־יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק״ (משלי לא ה). 2ֿ. נֶחֱרַת, נִרְשַׁם: ״טוּרִים בְּפִיחַ הַדְּיוֹ חֻקְּקוּ״ (משה אבן עזרא, א 68). – [מְחֻקָּק, יְחֻקַּק]

~ הִפ׳ **הֵחֵק**ֿ פ״י קָבַע כְּחֹק: ״אָנָּא הָחֵק זְמַן חֵרוּתֵנוּ לְיָמִים שִׁבְעָה״ (רס״ג, הושענא). – [לְהָחֵק, מֵ־, יָ־]

~ הֻפ׳ **הוּחַק**, 1. נֶחֱרַת, נֶחְקַק, נִרְשַׁם בִּכְתָב חָרוּת בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: ״מִי־יִתֵּן אֵפוֹ וְיִכָּתְבוּן מִלָּי, מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ״ (איוב יט כג). [ובהשאלה:] ״בַּעַל נֶפֶשׁ שֶׁיּוּחֲקוּ הָעִנְיָנִים בְּנַפְשׁוֹ״ (מורה נבוכים א סה). 2°. נִקְבַּע כְּחֹק: חֹק־הַשְּׁבוּת הוּחַק בַּכְּנֶסֶת הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁנַת תש״י. הוּחֲקוּ חֻקֵּי יְסוֹד. – [מוּחָק, יוּחַק]

חֲקָק* ז׳ [מן חקק, חָקַק] מִשְׁקָע הַנַּעֲשֶׂה בְּתוֹךְ חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ עַל־יְדֵי שֶׁחוֹקְקִים וְחוֹרְתִים בּוֹ, מָקוֹם חָקוּק, חָלָל: ״חֲקָק שֶׁבְּבִקְעַת וְשֶׁבְּקוֹרָה״ (תוספתא כלים בבא קמא ז ד). ״מִי שֶׁיִּכְתֹּב עַל הָאֲבָנִים חוֹקֵק תְּחִלָּה הָאֶבֶן בְּעֵט, וְאַחַר־כָּךְ מְמַלֵּא הַחֲקָק עוֹפֶרֶת״ (רד״ק, השרשים, עט). – [חֲקַק־, חֲקָקִים, חֲקָקֵי־]

חַקָּק ° ז׳ [מן חקק, חָקַק] אֻמָּן מֻמְחֶה לַחֲקִיקָה וְלַחֲרִיתָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: חַקַּק מַצֵּבוֹת. – [חַקַּק־, חַקָּקִים, חַקָּקֵי־]

חֲקָקִים ז״ר [ריבוי מיוחד מן חֹק] חֻקִּים: הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי אָוֶן״ (ישעיה י א). – [חִקְקֵי־]

– חִקְקֵי לֵב, [בהשאלה] מַחֲשָׁבוֹת, שִׁקּוּלֵי דַעַת וְהִתְיַעֲצֻיּוֹת: ״בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב״ (שופטים ה טו).

חקר [ארמית: חֲקַר]

~ פָּע׳ **חָקַר** פ״י 1. בָּחַן וּבָדַק, גָּבָה עֵדוּת, הִשְׁתַּדֵּל לְבָרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הַסָּתוּם: ״וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב״ (דברים יג טו). ״חֹקֵר לֵב, בֹּחֵן כְּלָיוֹת״ (ירמיה יז י). ״הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקֹר אֶת הָעֵדִים״ (אבות א ט). ״נִפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרֹשׁ, וְחָזָק מִמְּךָ אַל תַּחְקֹר״ (בן־סירא ב כא). 2. תָּר, רִגֵּל, הִתְבּוֹנֵן לְכָל פְּרָט בְּשִׂים־לֵב: ״וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן... חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים... לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ״ (שופטים יח ב). – [לַחְקֹר אֶת־, חוֹקֵר, יַחְקֹר]

~ נפ׳ **נֶחְקַר**, נִבְחַן וְנִבְדַּק: ״וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד, לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת״ (מלכים א ז מז). ״אִם־יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי־אֶרֶץ לְמָטָּה״ (ירמיה לא לו). ״נֶחְקְרוּ הָעֵדִים״ (ראש השנה ג א). ״נֶחְקְרָה עֵדוּתָן״ (תוספתא כתובות ב א). – [לְהֵחָקֵר, נֶחְקָר, יֵחָקֵר]

~ פִּע׳ **חִקֵּר** פ״י בָּחַן וּבָדַק הֵיטֵב, הִרְבָּה לַחְקֹר: ״וְאִזֵּן וְחִקֵּר, תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה״ (קהלת יב ט). ״אֶלֶף אַלְפֵי פְּעָמִים כְּבָר הוֹגַעְתִּי אֶת מֹחִי הֶעָיֵף לְחַקֵּר, כֵּיצַד הַסֵּתֶר נַעֲשָׂה״ (פרישמן, כתבים 178). – [לְחַקֵּר אֶת־; מְחַקֵּר, יְ־]

~ הת׳ הִתְחַקֵּר ⁂ 1 ⁂, נֶחְקַר: ״עֵת יָבֹאוּ בְּמִשְׁפָּט לְהִתְחַקֵּר״ (אורח חיים, יוצר ב׳ שבועות). 2 °, הִתְפַּלְסֵף, נָהַג כְּחוֹקֵר: ״עוֹד הַשְּׁלִישִׁי בָּא, מִתְחַקֵּר, כְּשֶׁהוּא מֵרִים בְּהֶן־יָד״ (ולפובסקי, שירים 63). ״עָסְקוּ יוֹתֵר בְּתַרְגּוּמִים וּבְחִקּוּיִים, הִתְחַקְּרוּ וְהִתְפַּלְסְפוּ״ (קלוזנר, הספרות א 124). – [מִתְ־, הִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶחְקִיר ⁂ פ״י חָקַר הֵיטֵב, עָרַךְ חֲקִירָה מְדֻקְדֶּקֶת: ״וְהִשְׁקוּהָ כְּדֵי לְהַחְקִירָהּ שֶׁתּוֹדֶה״ (ראב״ד, עדות ה ו). – [לְהַחְקִיר, מַחְקִיר, יַ־]

~ הפ׳ הָחְקַר ⁂, נֶחְקַר עַד תֹּם: ״כְּשֵׁם שֶׁהֵם לֹא יִמַּדּוּ וְלֹא יָחְקְרוּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִמָּאֲסוּ״ (רש״י ירמיה לא לו). – [מָחְקָר, יָחְקַר]

חֵקֶר

ז׳ [מן חקר] בְּחִינָה וּבְדִיקָה, עִיּוּן מַעֲמִיק בְּדָבָר כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת הַגָּלוּם בּוֹ: ״כִּי־שְׁאַל־נָא לְדֹר רִישׁוֹן, וְכוֹנֵן לְחֵקֶר אֲבוֹתָם״ (איוב ח ח). חֵקֶר כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ. הַהִיסְטוֹרְיוֹן עָסַק בְּחֵקֶר תְּקוּפַת הַהַשְׂכָּלָה. – [חֵקֶר־, חֲקָרִים, חִקְרֵי־]

– אֵין חֵקֶר לְ־, אֵין לְשַׁעֲרוֹ וְלַעֲמֹד עַל כַּמּוּתוֹ: ״גָּדוֹל ה׳ וּמְהֻלָּל מְאֹד, וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר״ (תהלים קמה ג). ״אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ״ (ישעיה מ כח). ״מָה הַתְּהוֹם אֵין לוֹ חֵקֶר, כָּךְ אֵין חֵקֶר לְפֻרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים לֶעָתִיד לָבוֹא״ (ויקרא רבה כז).

– עַד אֵין חֵקֶר, עַד בְּלִי סוֹף, לְלֹא תַּכְלִית וָקֵץ: ״עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר, וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר״ (איוב ט י).

– חִקְרֵי־לֵב, הִתְיָעֲצֻיּוֹת, מַחֲשָׁבוֹת: ״לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב״ (שופטים ה טז).

חַקְרָן*

ז׳ [מן חקר, חָקַר] הַחוֹקֵר הַרְבֵּה, מַעֲמִיק לַחְקֹר: ״שֶׁכֵּן (פִּינְחָס) הָרֹמַח... בִּשְׁבִיל הַחַקְרָנִים, שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים: לֹא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה״ (ספרי בלק קלא). ״הִתְחִיל מְחַשֵּׁב אֶת עַצְמוֹ לְחַקְרָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ יְדִיעָה בְּכָל שֶׁבַע הַחָכְמוֹת״ (מגדלי מר״ס, סב). ״מוֹרִי הַחַקְרָן אֲשֶׁר הִתְחַכֵּם וְאַחֲרֵי־כֵן הִשְׁתַּגֵּעַ״ (פרישמן, כתבים 21). ״אוֹי לָנוּ מֵחַקְרָנִים־נַקְרָנִים... שֶׁהֵם מְבַלֵּי־עוֹלָם״ (אבינרי, יד 363). – [חַקְרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

חַקְרָנוּת°

נ׳ [מן חַקְרָן] נְטִיָּה לַחֲקִירָה יְתֵרָה, חַטְטָנוּת: ״מִתּוֹךְ צַעַר בָּא לִידֵי חַקְרָנוּת וְהִתְפַּלְסְפוּת״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קנח). ״אֵין הוּא מָצוּי חַס וְשָׁלוֹם אֵצֶל הַחֲקִירָה, הַמְכֻנָּה בְּפִיו בְּשֵׁם חַקְרָנוּת״ (שטיינמן, צרור 69). – [חַקְרָנוּת־]

חַקְרָנִי°

ת׳ [מן חַקְרָן] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַקְרָנוּת, חַטְטָנִי: ״וּמְגַלֶּה דְּבָרִים, שֶׁבְּסִפְרוּתֵנוּ הָעִבְרִית, הַנִּזּוֹנָה בְּרָבָּה עַד הַיּוֹם מִתֵּיאוֹלוֹגְיָה חַקְרָנִית, לֹא נִשְׁמְעוּ כְּמוֹתָם״ (ברנר, ג 75). 2, חוֹקֵר וּבוֹדֵק הַרְבֵּה: ״קָבַע בּוֹ עֵינַיִם חַקְרָנִיּוֹת״ (שמיר, מלך 211). – [חַקְרָנִית, חַקְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חֻקָּתִי°, חוקתי

ת׳ [מן חֻקָּה] שֶׁנִּקְבַּע בְּחֻקָּה, הַמְבֻסָּס עַל חֻקַּת הַמְּדִינָה, קוֹנְסְטִיטוּצְיוֹנִי: פְּעֻלָּה חֻקָּתִית. מוֹנַרְכְיָה חֻקָּתִית. – [חֻקָּתִית, חֻקָּתִיִּים, חֻקָּתִיּוֹת]

חֻקָּתִיּוּת°, חוקתיות

נ׳ [מן חֻקָּתִי] הֱיוֹת בְּהֶתְאֵם לַחֻקָּה, הַתְאָמָה לַחֻקָּה. – [חֻקָּתִיּוּת־]

חָר, חֹר ז׳ ראה חוֹר.

חרא

[ראה חָרָא, מַחֲרָאָה; ערבית: חַ׳רִאַ]

~ הִפ׳ הֶחֱרִיא° פ״ע [בלשון המוגית] עָשָׂה צְרָכָיו, הֵטִיל צוֹאָה: ״אֲנִי מַחֲרִיא עָלֶיךָ, פָּרָה אֲדֻמָּה (הוּא הָיָה אַדְמוֹנִי בְּמִקְצָת) – אָמַרְתִּי לוֹ בִּלְשׁוֹנוֹ״ (המאירי, השיגעון הגדול 130). – [לְהַחֲרִיא, מַ־, יַ־]

חָרָא

ז׳ [לפי הכתיב בישעיה לו יב: ״לאכל את חראיהם״, והקרי שם ״צואתם״; ארמית: חַרְיָא; ערבית: חְ׳רְאְ] צוֹאָה, גְּלָלִים: ״מַה לָּכֶם בֵּיצֵי־כִנִּים, חַרְאֵי־זְבוּבִים״ (ביאליק, שור אבוס א). – [חֲרָאִים, חַרְאֵי־]

חרב

[אכדית: ḫarābu; אוגריתית: חרב; ארמית: חֲרֵב; ערבית: חַ׳רִבַ]

~ פָּע׳ חָרַב 1, פ״ע נֶהֱרַס, הָשְׁמַד: ״וְהָעִיר הַזֹּאת תֶּחֱרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב״ (ירמיה כו ט). ״וְאֵיזוֹ הִיא קָרַחַת הַכֶּרֶם? כֶּרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ״ (כלאים ד א). ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל הַשָּׁמִיר״ (סוטה ט יב). ״לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא עַל שֶׁדָּנוּ בָהּ דִּין־תּוֹרָה״ (בבא מציעא ל:). 2, פ״ע יָבֵשׁ, פָּסְקוּ מֵימָיו: ״חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ״ (בראשית ח יג). ״אָזְלוּ־מַיִם מִנִּי־יָם, וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ״ (איוב יד יא). ״הַקּוֹלוֹת חָדְלוּ... הַדְּמָעוֹת חָרְבוּ, הַלְּבָבוֹת נִתְקָרְרוּ״ (אחד העם, מא). 3, פ״י הִשְׁמִיד, הָרַס: ״חֲרֹב וְהַחֲרֵם אַחֲרֵיהֶם״ (ירמיה נ כא). ״חִרְבוּ כָּל־פָּרֶיהָ, יֵרְדוּ לַטָּבַח״ (ירמיה נ כז). ״כְּשֶׁחָרַב טוּרְנוּסְרוּפוּס הָרָשָׁע אֶת הַהֵיכָל״ (תענית כט.). ״עֵת חָרְבוּ נְוָתֵךְ״ (גאגארה, 470). – [לַחֲרֹב, חָרַב, יֶחֱרַב; להוראה 3 חוֹרֵב, יַחֲרֹב]

~ נפ׳ נֶחֱרַב, 1, נֶהֱרַס, הָיָה לְחָרְבָּה: ״בְּתִתִּי אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא־נוֹשָׁבוּ״ (יחזקאל כו יט). ״כָּל בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה בַּלַּיְלָה שׁוּב אֵינוֹ נֶחֱרָב״ (עירובין יח:). 2, נֶהֱרַג, בַּחֶרֶב: ״הָחֳרֵב נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים, וַיַּכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ״ (מלכים ב ג כג). – [לְהֵחָרֵב גם לֵחָרֵב; נֶחֱרָב, יֵחָרֵב]

~ הִפ׳ הֶחֱרִיב פ״י 1, הָרַס, הִשְׁמִיד, גָּרַם חֻרְבָּן: ״מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ״ (ישעיה מט יז). ״שֶׁמָּא אַתָּה מְחַסֵּר אוֹת אַחַת אוֹ מְיַתֵּר אוֹת אַחַת, נִמְצֵאתָ מַחֲרִיב אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (עירובין יג.). ״אוֹי לְבָנִים שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם הֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי״ (ברכות ג.). 2, יִבֵּשׁ, הָפַךְ מְקוֹם־מַיִם לְיַבָּשָׁה: ״וְהַחֲרַבְתִּי אֶת־יַמָּהּ, וְהוֹבַשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ״ (ירמיה נא לו). – [לְהַחֲרִיב אֶת־, מַחֲרִיב, יַחֲרִיב]

~ הָפ׳ הָחֳרַב, נֶהֱרַס: ״וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ, שְׁמָמָה״ (יחזקאל כט יב). – [מָחֳרָב, יָחֳרַב]

~ פִּע׳ חֵרֵב ⁂ פ״י הֶחֱרִיב: ״אַסְפַּסְיָנוּס שֶׁחֵרֵב אֶת הַבַּיִת״ (רש״י דניאל ז ז). ״שׁוּר אֻמָּה חֲרֵבָה בֵּיתֵךְ״ (גאגארה, 78). – [לְחָרֵב, מְחָרֵב, יְ־]

~ פֻּע׳ חֹרַב, יֻבַּשׁ: ״יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ״ (שופטים טז ז). ״יוֹם יוֹם חֹרַב עוֹרֵק לַחָם״ (פיכמן, ז). – [מְחֹרָב, יְחֹרַב]

~ הת׳ הִתְחָרֵב*, נֶחֱרַב: ״גָּרַמְתִּי לְבֵית־מִקְדָּשְׁךָ שֶׁיִּתְחָרֵב״ (פסיקתא רבתי, לא). ״וּכְשֶׁרָאוּ כָּךְ, הִתְחִילוּ הַכֹּל צוֹוְחִין: וַי שֶׁיִּתְחָרֵב הָעוֹלָם״ (תנחומא, שמיני ס). – [לְהִתְחָרֵב, מִתְ־, יִתְ־]

חָרֵב

ת׳ [מן חרב חָרַב] 1, הָרוּס וְעָזוּב: ״הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים, וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב?״ (חגי א ד). ״הָעִיר, בֵּית־קִבְרוֹת אֲבֹתַי, חֲרֵבָה, וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ״ (נחמיה ב ג). 2, יָבֵשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ לַחוּת: ״טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָהּ מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי־

רִיב" (משלי יז א). "וּלְחִישָׁה חֲרִישִׁית וַאֲנָחָה חֲרֵבָה" (ביאליק, שירתי). "וְהוּא רָעֵב וְנַפְשׁוֹ חֲרֵבָה" (ביאליק, מתי מדבר).–[חֲרֵבָה, ־בִים, ־בוֹת]

חָרֵב, חוֹרֵב ז׳ [ראה חרב. חָרַב 2] 1. יָבֵשׁ, חֹסֶר־לֵחוּת, חֹם לוֹהֵט וְיָבֵשׁ, שָׁרָב: "הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב, וְקֶרַח בַּלָּיְלָה" (בראשית לא מ). "מַחְסֶה מִזֶּרֶם, צֵל מֵחֹרֶב" (ישעיה כה ד). "שֶׁשָּׁחֲטָה אֶת מֹחוֹ וַתָּבֵא בוֹ חֹרֶב (ביאליק, המתמיד). 2 [מן חָרַב 1] שְׁמָמָה, הֶרֶס: "וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב, שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר" (ישעיה סא ד). – [חֹרֶב־]

א. חֶרֶב נ׳ [אוגריתית: חרב; אכדית: ḫarbu סכין; ארמית: חַרְבָּא; ערבית: חַרְבּ מלחמה; חַרְבָּה חנית] 1. סַיִף, כְּלִי־זַיִן חַד וּמְאֹרָךְ, כְּעֵין מַאֲכֶלֶת אֲרֻכָּה הַחֶרֶב נְתוּנָה בְּתוֹךְ תַּעַר אוֹ נָדָן: "וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ" (במדבר כב כג). "אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי" (בראשית מח כב). 2•. סַכִּין שֶׁל הַמַּחֲרֵשָׁה הַקְּדוּמָה; [לדעת אחרים:] עֵץ הַמַּחֲרֵשָׁה שֶׁהַחוֹרֵשׁ תּוֹפֵס בְּיָדוֹ (כלים כא ב). 3. גַּרְזֶן, כְּלִי־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַסַּתָּת: "לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית, כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ" (שמות כ כה). – [חֶרֶב־, חַרְבּוֹ; חֲרָבוֹת, חַרְבוֹת־]

חרב

– **חֶרֶב דָּמוֹקְלֶס°** [על יסוד האגדה היוונית על חרב חדה שתלה דיוניסיוס מושל סיראקוז בשערת סוס מעל לראשו של יריבו דאמוקלס] מָשָׁל לְסַכָּנָה גְּדוֹלָה, קְרוֹבָה וּמְאַיֶּמֶת: "הַמִּשְׁפָּט הַנּוֹרָא הָיָה תָּלוּי עַל רֹאשׁ כָּל הָאֻמָּה כְּחֶרֶב דָּמוֹקְלֶס" (ברש, ב 148).

– **חֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת** [על־פי בראשית ג כד], מָשָׁל לְסַכָּנָה רַבָּה.

– **חֶרֶב לְשׁוֹנוֹ** [על־פי תהלים נז ה: "ולשונם חרב חדה"] לְשׁוֹנוֹ הַחַדָּה וְהַחֲרִיפָה: "אֶת הַכֹּל הָיָה פוֹגֵעַ בְּחֶרֶב לְשׁוֹנוֹ" (ברקוביץ, תר׳ חיי קכב).

– **חֶרֶב פִּיּוֹת** (משלי ה ד), **חֶרֶב פִּיפִיּוֹת** (תהלים קמט ו), 1. חֶרֶב חַדָּה וּמְלֻטֶּשֶׁת מִשְּׁנֵי צִדֶּיהָ. 2° [בהשאלה] סַכָּנָה כְּפוּלָה, דָּבָר הֶעָלוּל לִפְגֹּעַ בְּעוֹשֵׂהוּ, מַכָּה חוֹזֶרֶת, כְּעֵין בּוּמֶרַנְג: "אֶמְצָעִים מְסֻכָּנִים, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת חֶרֶב־פִּיפִיּוֹת" (ברנר, ג 106).

– **חֶרֶב לְ־!**, קְרִיאַת זֵרוּז לְהֵחָלֵץ לַמִּלְחָמָה לְמַעַן־ אוֹ בְּעֶזְרַת־: "וַיִּקְרְאוּ: חֶרֶב לַה׳ וּלְגִדְעוֹן!" (שופטים ז כ).

– **חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ**, 1. מִלְחֶמֶת אַחִים, קְרָב בֵּין אַנְשֵׁי מַחֲנֶה אֶחָד מִתּוֹךְ בִּלְבּוּל אוֹ אִי־הֲבָנָה בֵּינֵיהֶם (שמואל א יד כ) 2° [בהשאלה] רִיב וְהִתְנַצְּחוּת הֲדָדִית (בַּאֲסֵפָה וְכו׳).

– **חַלְלֵי־חֶרֶב** (ירמיה יד יז), הֲרוּגֵי מִלְחָמָה.

– **מְנוּסַת־חֶרֶב**, בְּרִיחָה מְבֹהֶלֶת: "וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן" (ויקרא כו לו).

– **צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת•**, 1. לִטּוּשׁ חֲרָבוֹת לְשֵׁם מִלְחָמָה: "׳אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם׳ – מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת" (סוטה ח א). 2° [בהשאלה] הֲמֻלַּת הִתְנַצְּחוּת, הִתְפַּלְמְסוּת, וִכּוּחַ חָרִיף וְנִרְגָּשׁ.

– **שְׁבוּיֵ־חֶרֶב** (בראשית לא כו), מִי שֶׁנִּשְׁבָּה בַּמִּלְחָמָה.

– **פִּי־הַחֶרֶב**, הַצַּד הַחַד שֶׁל הַחֶרֶב [רווח בצירופים:]

– **הֶחֱרִים לְפִי־חֶרֶב** (דברים יג טז), **הִכָּה לְפִי־חֶרֶב** (במדבר כא כד), **הָרַג לְפִי־חֶרֶב** (בראשית לד כו), הִשְׁמִיד וְכִלָּה, לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד.

– **הֵרִיק חַרְבּוֹ** (שמות טו ט), שָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ מִנְּדָנָהּ.

– **שׁוֹלֵף חֶרֶב** (שופטים כ ב), **תּוֹפֵשׂ חֶרֶב** (יחזקאל לח ד), כִּנּוּיִים לְאִישׁ־מִלְחָמָה, חַיָּל, אִישׁ־צָבָא.

– **נָתַן חֶרֶב בְּיַד פְּלוֹנִי**, נָתַן לִפְלוֹנִי אֲמַתְלָה וְתוֹאֲנָה לִתְקֹף: "הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ" (שמות ה כא).

– **נָשָׂא חֶרֶב אֶל־**, יָצָא לְהִלָּחֵם בְּ־: "לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיה ב ד).

– **חֶרֶב חַדָּה מֻנַּחַת עַל צַוָּארוֹ•**, הוּא נִמְצָא בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה: "אֲפִלּוּ חֶרֶב חַדָּה מֻנַּחַת עַל צַוָּארוֹ שֶׁל אָדָם, אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הָרַחֲמִים" (ברכות י.).

ב. חֶרֶב ז׳ [מן חֹרֶב] 1. חֹרֶב, יֹבֶשׁ: "יַכְּכָה ה׳ בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב" (דברים כח כב). 2•. גּוּשׁ יָבֵשׁ: "חֶרֶב שֶׁל חִטִּין... חֶרֶב שֶׁל שְׂעוֹרִין" (ירושלמי סוטה יח ג). – [חֶרֶב־]

חָרְבָּה, חֻרְבָּה•, חוּרבה נ׳ [מן חרב; ערבית: חִרְבַּה] 1. הֶרֶס, מְקוֹם הָרוּס, מַפֹּלֶת: "וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה, וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה" (ויקרא כו לג). "וְחָרְבוֹתֶיהָ אֲקוֹמֵם" (ישעיה מד כו). "פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו, חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָיִם, כִּי־נִחַם ה׳ עַמּוֹ, גָּאַל יְרוּשָׁלִָם" (ישעיה נב ט). 2° [בארכיאולוגיה] שְׂרִידִים שֶׁל יִשּׁוּב עַתִּיק שֶׁכִּסּוּ אֲדָמָה וְהֶעֱלוּ צְמָחִים, עַד כִּי קָשֶׁה לְהַבְחִין בָּהֶם מֵרָחוֹק. 3•. בַּיִת חָרֵב, שָׂרִיד שֶׁל בִּנְיָן לְאַחַר מַפֹּלֶת: "נִכְנַסְתִּי לְחֻרְבָּה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל" (ברכות ג.). "מִמּוּלִי שָׁם עוֹמֶדֶת חֻרְבָּה מָטָה" (ביאליק, רזי לילה). [ובהשאלה:] "בְּחֻרְבַּת לְבַבְכֶם הַמְזוּזָה נִפְסָלָה" (ביאליק, על לבבכם). – [חָרְבַּת־ גם חֻרְבַּת־, חֳרָבוֹת, חָרְבוֹת־]

חָרָבָה נ׳ [מן חרב, חָרֵב 2] יַבָּשָׁה, אֲדָמָה שֶׁאֵינָהּ מְכֻסָּה מַיִם: "וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים... מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה" (יהושע ד יח). "וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה" (שמות יד כא).– [חָרְבַת־, חָרָבוֹת, חָרְבוֹת־]

חַרְבָּה° נ׳ [מן א. חֶרֶב] סַכִּין לִקְצוֹץ תְּאֵנִים (שביעית ח י) [לדעת אחרים הנוסח שם: חֻרְבָּה, ובמשמעות הרגילה]. – [חַרְבַּת־, חֲרָבוֹת, חַרְבוֹת־]

חֲרָבוֹן ז׳ [מן חֹרֶב] חֹם, שָׁרָב כָּבֵד, יֹבֶשׁ הַבָּא מֵחֲמַת לַהַט הַשֶּׁמֶשׁ: "נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ" (תהלים לב ד). "כַּתַּנִּים רוּחַ יִשְׁאָפוּ, וְהָרוּחַ חֲרָבוֹן בַּגָּרוֹן תָּבִיא" (בן־ציון, קס). "מֻפְקָרִים לְכָל קָדִים וּלְלַהַט־חַרְבוֹנִים" (שמעוני, הביבר 56). – [חַרְבוֹן־, חַרְבוֹנִים, חַרְבוֹנֵי־]

חֶרְבּוֹן° ז׳ [שינוי נוסח מן חֲרָבוֹן או חֻרְבָּן] [בלשון המונית] כִּשָּׁלוֹן, מַפָּלָה, מַפַּח־נֶפֶשׁ: "אִם לֹא נַעֲבֹר הַלַּיְלָה – הֲרֵי זֶה אָבוּד, חֶרְבּוֹן מֻחְרָבָן" (יזהר, שיירה 83). נָחַלְתִּי חֶרְבּוֹן הָגוּן. – [חֶרְבּוֹן־, חֶרְבּוֹנוֹת]

חַרְבִּי° ת׳ [מן חֶרֶב] חַד כַּחֶרֶב [ובהשאלה] חָרִיף וְחוֹתֵךְ: "וְחַרְבִּית הִיא הָעֶרְגָּה בְּלִבִּי, הַחוֹתֶכֶת עָמֹק" (גרינברג, רחובות שא). "וְאַתָּה עָלַי קָם, שׁוֹלֵף שְׁאֵלָתְךָ הַחַרְבִּית" (בסוק, נחושתיים יד). – [חַרְבִּית, חַרְבִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

חֻרְבָּן•, חורבן ז׳ [מן חרב; ערבית: חַ׳רַאבּ] הֶרֶס, מַפָּלָה, כְּלָיָה: "וּבְקֵץ חֻרְבַּן הָאָרֶץ עָמְדוּ מַסִּיגֵי הַגְּבוּל" (מגילת

ברית דמשק ה 20). "הָרוֹאֶה עָרֵי יְהוּדָה בְּחֻרְבָּנָן... יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָּנָהּ" (מועד קטן כו.). "הַאֵבְךְ לְחֻרְבָּנֵךְ, אִם אֵבְךְ לְחָרְבָּנִי?" (ביאליק, על סף). – [חֻרְבַּן־, חֻרְבָּנוֹת, חֻרְבְּנוֹת־]

– **חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן*** (גיטין נז:), שְׂרֵפַת בֵּית־מִקְדָּשׁ שְׁלֹמֹה וְגָלוּת יְהוּדָה עַל־יְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל [בשנת 586 לפני מניין האומות]

– **חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי*** (גיטין נז:), שְׂרֵפַת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי עַל־יְדֵי הָרוֹמָאִים [בשנת 70 למניין האומות]

– **בִּשְׁנַת... לַחֻרְבָּן°**, מִנְיַן שָׁנִים הָחֵל מִיּוֹם חֻרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי: יוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב ה׳תשכ״ו חָל בִּשְׁנַת א׳תתצ״ו לַחֻרְבָּן.

חרבן [מן חֻרְבָּן; בלשון המונית]

~ פִּע׳ **חִרְבֵּן°** 1, פ״י הִפִּיל בַּפַּח, הִכְשִׁיל, גָּרַם מַפַּח־נֶפֶשׁ: "אֲבָל אֵיךְ זֶה חִרְבַּנְתּוּךְ!" (שלונסקי, מיקי מהו 172). 2, פ״י קִלְקֵל, הִשְׁחִית: רְאֵה נָא, חִרְבַּנְתָּ אֶת כָּל הַתָּכְנִית. 3, פ״ע [לפי הבנה המונית, כאילו מן 'חרא'] לְכְלֵךְ בְּצוֹאָה, טִנֵּף: "לֹא אִכְפַּת לִי. אֲנִי מְחַרְבֵּן עָלָיו, מְחַרְבֵּן עַל כֻּלָּם" (שמיר, עירום 335). "יֵשׁ לִי מִין הַרְגָּשָׁה – 'חַרְבֵּן עַל הָרְגָשׁוֹת'" (יזהר, צקלג 84). – [לְחַרְבֵּן אֶת־, עַל־, מְחַרְבֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֻרְבַּן°**, ראה מְחֻרְבָּן.

~ הת׳ **הִתְחַרְבֵּן°**, [בלשון־הדיבור] נָחַל מַפָּלָה, נִגְרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, נִכְשַׁל, נָפַל בַּפַּח: "וְצָרִיךְ לָנוּ לָעוּף מִכָּאן, חִישׁ חִישׁ... בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא לְהִתְחַרְבֵּן" (שטיינמן, סודות א 97). "וְאִם נִתְחַרְבֵּן בַּבַּיִת, אֵין עוֹד לְאָן" (יזהר, החורשה 64). "הֵם יָרוּ עָלֵינוּ בְּטוֹמִי־גַנִּים מִכָּל צַד, אֲבָל הִתְחַרְבְּנוּ כַּהֲלָכָה" (בר־יוסף, בני 13). – [לְהִתְחַרְבֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

חרג [ערבית: חַ׳רַג׳]

~ פָּע׳ **חָרַג** פ״ע פָּרַץ וְיָצָא, הֵגִיחַ הַחוּצָה: "בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ, וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם" (תהלים יח מו). "וְנַפְשׁוֹ, כְּצִפּוֹר חוֹרֶגֶת מִכְּלוּבָהּ, נִכְסֶפֶת" (ביאליק, המתמיד). – [לַחֲרֹג מִן־; חוֹרֵג, יַחֲרֹג]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיג°** פ״י הוֹצִיא, גָּרַם שֶׁיַּחֲרֹג: הַפָּרָשָׁה הַמְצַעֶרֶת הֶחֱרִיגָה אֶת הַצִּבּוּר מִשַּׁלְוָתוֹ. – [לְהַחֲרִיג, מַ־, יַ־]

– **חָרַג מִן הַמִּסְגֶּרֶת** [על־פי תהלים יח מו, ראה לעיל] **יָצָא מִן** הַמִּסְגֶּרֶת, יָצָא דֹּפֶן: דְּבָרָיו שֶׁל הַנּוֹאֵם חָרְגוּ מִן הַמִּסְגֶּרֶת שֶׁל נוֹשֵׂא הַרְצָאָתוֹ. הִתְנַהֲגוּתוֹ חָרְגָה מִמִּסְגֶּרֶת הַטַּעַם הַטּוֹב.

– **חוֹרֵג***, אָב חוֹרֵג, בֵּן חוֹרֵג וְכו׳ – ראה ערך **חוֹרֵג**.

חֶרֶג° ז׳ חֶרְגָּה° נ׳ [מארמית: חַרְגָּא, יומא כו:] זַהֲרוּרֵי הָאוֹר הַמִּתְנוֹצְצִים עַל גַּרְגְּרֵי הָאָבָק שֶׁבָּאֲוִיר: "רַ׳ אִם מַאֲמַר אֵשׁ זוֹ יְקוּם כְּחֶרֶג זִיו סַהַר חֲלוֹם־נְרָפִים" (גרינברג, רחובות קטז). "שׁוּרֶיהָ בְּכְעֵין חֶרְגַּת זִיו מַאֲמִינָה" (ליסיצקי, תולדות 274). – [חֶרֶג־, חֲרָגִים, חֶרְגֵי־; חֶרְגַּת־, חֲרָגוֹת, חֶרְגוֹת־]

– **חֶרֶג (שֶׁל) יוֹם°** [על־פי הארמית: "חַרְגָא דְּיוֹמָא", נדרים ח:]: זַהֲרוּרֵי־אָבָק הַנִּרְאִים בְּאוֹר הַיּוֹם: "וְדַלּוּ דְּלִילֵי זְקָנוֹ לַמָּרוֹם וּמְאִירִים כְּזָהָב, כְּחֶרֶג שֶׁל יוֹם" (הזז, צל 120). "מִן הַחַלּוֹן הַדְּרוֹמִי נָפַל עָלָיו חֶרֶג שֶׁל יוֹם וְצָרְבוֹ בְּחֻמּוֹ" (ברש, א 23). "מַה שָּׁם לָזֶה הַטְּוִי, מוּפָז עִוְעִים וָהֶבֶל, אֲשֶׁר כְּחֶרֶג־יוֹם נִשְׁפַּךְ בֵּין אֶצְבָּעוֹת" (שלונסקי, שירים ב 106).

חַרְגּוֹל ז׳ [אולי מן חרג; ארמית: חַרְגְּלָא; ערבית: חַרְגַ׳לַה ארבה גדול] יְצוּר מִמִּשְׁפַּחַת חֲרָקִים הַדּוֹמִים לַחֲגָבִים (Tettigoniidae). גּוּפוֹ פָּחוּס בִּצְדָדָיו, רַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת אֲרֻכּוֹת וַחֲזָקוֹת וּמְשַׁמְּשׁוֹת לִקְפִיצָה. הַכְּנָפַיִם הָעֶלְיוֹנוֹת הַצָּרוֹת וְהַקָּשׁוֹת חוֹפוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת הָרְחָבוֹת וְהַדַּקּוֹת. הַמְּחוֹשִׁים אֲרֻכִּים, דְּמוּיֵי זִיפִים. הַחַרְגּוֹלִים מַשְׁמִיעִים קוֹלוֹת צִרְצוּר עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף בְּסִיס הַכָּנָף הַחוֹפָה הָאַחַת בִּבְסִיס הַכָּנָף הַחוֹפָה הָאַחֶרֶת. הֵם שׁוֹכְנֵי עֵצִים, שִׂיחִים וַעֲשָׂבִים, נִזּוֹנִים בַּחֲרָקִים, אַךְ יֵשׁ בָּהֶם גַּם אוֹכְלֵי חֳמָרִים צִמְחִיִּים. הַחַרְגּוֹל נִזְכָּר בַּמִּקְרָא בֵּין שִׁרְצֵי הָעוֹף הַמֻּתָּרִים בַּאֲכִילָה (ויקרא יא כב). "בֵּיצַת הַחַרְגּוֹל" (שבת ו י). – [חַרְגּוֹל־, חַרְגּוֹלִים, חַרְגּוֹלֵי־]

חרגול (1/2)

חַרְגּוֹלָן° ז׳ [מן חַרְגּוֹל, על־פי השם המדעי] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר קְטַנּוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הַסִּבְכִיִּים (Locustella). לַחַרְגּוֹלָן מַקּוֹר דַּק וְחַד, מַשְׁמִיעַ קוֹל כְּעֵין קוֹל הֶחָגָב אוֹ הַצְּרָצַר. דּוֹגֵר בְּסִבְכֵי בִּצּוֹת בְּעֵמֶק הַחוּלָה וּבְעֵמֶק הַיַּרְדֵּן. – [חַרְגּוֹלַן־, ־לָנִים, ־לְנֵי־]

חֲרָגוֹן°, חירגון ז׳ [מן חרג] 1, חֲרִיגָה, הִתְפָּרְצוּת וִיצִיאָה: "בְּהִתְרַחֲקוּת לְשַׁלְשֶׁלֶת הָאָבוֹת וּבְחֶרְגּוֹן לְעַצְמָאוּת" (שטיינמן, זוגות א 17). 2 [בפסיכולוגיה] טֵרוּף, מַצָּב שֶׁנִּתָּק בּוֹ כֹּחַ הָרָצוֹן, כְּמוֹ בְּהִיפְּנוֹזָה. – [חֶרְגּוֹן־]

חַרְגֹּל, ראה חַרְגּוֹל.

חרד [ערבית: חַרִדַ זעף]

~ פָּע׳ **חָרַד** פ״ע 1, נִבְהַל, פָּחַד: "וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים, וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד" (שמואל א כח ה). "וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד" (בראשית כז לג). "וְלֹא נָע וְלֹא זָע וְלֹא חָרַד הָעָם" (ביאליק, אכן חציר). 2, [בהשאלה] הִזְדַּעְזַע, רָעַד: "וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ... וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד" (שמות יט יח). 3 [חרד אל־] טָרַח וְהִשְׁתַּדֵּל לְמַעַן־: "הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת" (מלכים ב ד יג). 4 [חרד לקראת־, אל־, אחר־] אָץ, נֶחְפַּז, מִהֵר, בָּא מְבֹהָל: "וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ" (שמואל א טז יד). "וִימַהֵר וַיָּעַף... וַיֶּחֱרַד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ" (ביאליק, מגילת ג). "מִקְצָת מִידִידָיו, שֶׁחָרְדוּ אֶל־בֵּיתוֹ לְבַקְּרוֹ, מְצָאוּהוּ מֻטָּל בַּמִּטָּה" (ביאליק, ומנדלי זקן ב). "וְשָׁאוּל עוֹדֶנּוּ בַגִּלְגָּל, וְכָל־הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו" (שמואל א יג ז). 5° [חרד על־, ל־] דָּאַג לְשָׁלוֹם־ אוֹ לְגוֹרָל־: "חָרוֹד חָרָדָה עָלַי, עַל בְּנָהּ עַל יְחִידָהּ" (ביאליק, לבדי). הָאֵם חָרְדָה לִבְנָהּ הַחוֹלֶה. – [לַחֲרֹד, חָרֵד, יֶחֱרַד]

~ נִפ׳ **נֶחֱרַד** ⁂, נִבְהַל פִּתְאֹם, נִדְהַם, נִתְעוֹרְרָה בְּלִבּוֹ חֲרָדָה: "וְלֹא נָחַת מִפְּנֵיהֶם, וְלֹא נֶחֱרַד לְבָבוֹ לְקוֹל שְׁאוֹנָם" (יוסיפון, ג). "וְסָף גִּזְעָם וְנֶחֶרְדוּ חָרוֹד" (יהודה וישראל, קינה לט׳ באב). – [לְהֵחָרֵד, נֶחֱרָד, יֵחָרֵד]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיד** פ״י הִבְהִיל, הִפְחִיד, זִעְזַע, גָּרַם חֲרָדָה: "וַיִּרְדֹּף (גִּדְעוֹן) אַחֲרֵיהֶם... וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד" (שופטים ח יב). "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד" (ויקרא כו ו). "וּתְרוּעַת

דְּרוֹרוֹ שָׁרְשֵׁי הָרִים תַּחֲרִיד״ (ביאליק, גם בהתעוררותו). – [לְהַחֲרִיד, מַחֲרִיד, יַ־]

~ הפ׳ **הָחֳרַד** ^, הָבְהַל, זֻעֲזַע, נִגְרְמָה לוֹ חֲרָדָה גְּדוֹלָה: ״טָפַשׁ לִבִּי וְהָחֳרַד בִּי״ (יחביאני, סליחה, ג עשרת ימי תשובה). ״זֶה אֵלֶּם הַלַּיִל הַמָּחֳרָד״ (ש׳ שלום, שירים תג). – [מָחֳרָד, יָחֳרַד]

~ הת׳ **הִתְחָרֵד** ^, נֶחֱרַד, נִתְבַּהֵל: ״שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּרְאֶה הַהוּא הָיָה חָרֵד וּמִתְחָרֵד וְקוֹרֵא אוֹי עַל עַצְמוֹ״ (שמואל אבן-תבון, יקוו המים ח). ״כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹמְעִים קוֹל שׁוֹפָר, מִזְדַּעְזְעִים וּמִתְחָרְדִים וּמִתְיָרְאִים״ (עגנון, תמול 298). ״פֹּעַם לִבִּי הַמִּתְחָרֵד כָּעֵת״ (שטיינמן, דוראים 22). – [לְהִתְחָרֵד, מִתְ־, יִתְ־]

חָרֵד תו״ז [מן חרד, חָרַד] 1, רוֹעֵד, יָרֵא, מְפַחֵד: ״מִי־יָרֵא וְחָרֵד (לָצֵאת לַמִּלְחָמָה) יָשֹׁב״ (שופטים ז ג). ״לֹא דַיָּן לָרְשָׁעִים שֶׁאֵינָן חֲרֵדִין וַעֲצֵבִין מִיּוֹם הַמִּיתָה״ (שבת לא:). ״כְּיוֹנָה חֲרֵדָה בְּחַלּוֹנֵךְ הִתְחַבְּטָה, הִתְלַבְּטָה נִשְׁמָתִי״ (ביאליק, הלילה ארבתי). 2, יְרֵא יִרְאַת־כָּבוֹד. זָהִיר לַעֲשׂוֹת: ״וְאֶל־זֶה אַבִּיט: אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי״ (ישעיה סו ב). ״שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳ הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ״ (ישעיה סו ה). ״וְאֵלַי יֵאָסְפוּ כֹּל חָרֵד בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״ (עזרא ט ד). וְהַחֲרֵדִים בְּמִצְוַת אֱלֹהֵינוּ״ (עזרא י ג). 3° [על-פי הקודם] יְרֵא־שָׁמַיִם, אָדוּק בְּמִצְווֹת, אוֹרְתוֹדוֹקְס: ״שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם הָיָה עוֹמֵד כָּל יָמָיו מִחוּץ לְעוֹלָמָהּ הַמְיֻחָד שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַחֲרֵדָה, הַמְצֻמְצֶמֶת בְּמִסְגֶּרֶת הַדָּת״ (ברקוביץ, הראשונים סו). חֲרֵדִים וְחָפְשִׁים. – [חֲרֵדָה, חֲרֵדִים, חֲרֵדוֹת]

חֲרָדָה נ׳ [מן חרד, חָרַד] 1, פַּחַד גָּדוֹל, בֶּהָלָה, רְעָדָה: ״קוֹל חֲרָדָה שָׁמָעְנוּ, פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם״ (ירמיה ל ה). ״חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם, וַיִּבְרְחוּ בְּהֵחָבֵא״ (דניאל י ז). 2, טִרְחָה, דְּאָגָה וּשְׁקִידָה מִתּוֹךְ יִרְאַת־כָּבוֹד: ״הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת״ (מלכים ב ד יג) – [חֶרְדַּת־, חֲרָדוֹת, חֶרְדוֹת־]

– **חֶרְדַּת־אֱלֹהִים**, בֶּהָלָה גְדוֹלָה מְאֹד: ״וַתְּהִי חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה... וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים״ (שמואל א יד טו).

– **חֶרְדַּת־גִּיל**°, הִתְרַגְּשׁוּת מִתּוֹךְ חֲרָדָה וְשִׂמְחָה כְּאַחַת: ״יֵשׁ שָׁם מִי שֶׁעוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר וּמְצַפֶּה בְּחֶרְדַּת־גִּיל לְרֶגַע הַלֵּדָה״ (ביאליק, ומגדלי זקן ה).

– **חֶרְדַּת־לֵבָב**°, **חֶרְדַּת־נֶפֶשׁ**°, הִתְרַגְּשׁוּת, חֲרָדָה, דְּאָגָה: ״בְּחֶרְדַּת־לֵבָב גִּלִּיתִי אֶת סוֹדִי לַזָּקֵן״ (ביאליק, מגילת ו). ״יָעַל... הִבִּיטָה בְּחֶרְדַּת־נֶפֶשׁ מֻסְתָּרָה עַל אֶבְיָתָר״ (ברנר, א 478).

– **חֶרְדַּת־קֹדֶשׁ**•, יִרְאַת כָּבוֹד, יִרְאַת רוֹמְמוּת: ״אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד־רֹאשׁ... בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ – בְּחֶרְדַּת־קֹדֶשׁ״ (ירושלמי ברכות ח ד). ״נוֹצֵר רוּחַ אַפִּי הַטָּהוֹר וְשׁוֹמֵר חֶרְדַּת קָדְשִׁי״ (ביאליק, אחד אחד).

– **לָבַשׁ חֲרָדוֹת** [בהשאלה מן יחזקאל כו טז: ״וְאֶת בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשֹׁטוּ, חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ״] הִתְמַלֵּא פַּחַד וַחֲרָדָה: ״וְרַחַף כָּל לֵב מִמָּגוֹר סָתוּם, וְלָבַשׁ חֲרָדוֹת״ (ביאליק, שבעה).

– **מַה כָּל הַחֲרָדָה?**°, מִמַּה יֵּשׁ לְהִתְרַגֵּשׁ? מָה הָרַעַשׁ?: ״לֹא נַחֲלַת אֲחֻזָּה, לֹא גַג וְצֵל קוֹרָה – וּמַה כָּל הַחֲרָדָה?״ (ביאליק, למנצח).

חַרְדּוֹן• ז׳ [ארמית: חַרְדּוֹנָא; ערבית: חִרְדַ׳וֹן] אֶחָד מִמִּינֵי הַלְּטָאוֹת הָאֲרֻכּוֹת שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (ירושלמי ברכות יב ב ועוד).–[חַרְדּוֹנִים, ־נֵי־]

חרדון מצוי (1/10)

– **חַרְדּוֹן מָצוּי**°, לְטָאָה בַּעֲלַת גּוּף פָּחוּס וְרֹאשׁ רָחָב (Agama stellio). זְנָבוֹ מְכֻסֶּה דּוּרֵי קַשְׂקַשִּׂים קוֹצָנִיִּים. צִבְעוֹ הַכְּלָלִי אָפֹר־כֵּהֶה. מְטַפֵּס בִּזְרִיזוּת עַל סְלָעִים וְחוֹמוֹת. נִזּוֹן בַּחֲרָקִים.

– **חַרְדּוֹן־הַצָּב**°, לְטָאָה מְסֻרְבֶּלֶת מִמִּשְׁפַּחַת הַחַרְדּוֹנִים (Uro-mastix). אָרְכּוֹ כְּ־70–80 סֶנְטִימֶטְרִים. זְנָבוֹ מְכֻסֶּה דּוּרֵי־קַשְׂקַשִּׂים קוֹצָנִיִּים חֲזָקִים מְאֹד. הַזָּנָב מְשַׁמֵּשׁ נֶשֶׁק מָגֵן נֶגֶד תּוֹקְפִים. נִזּוֹן בִּצְמָחִים. מִשְׁכָּנוֹ בָּאָרֶץ בִּדְרוֹם־יְהוּדָה בֵּין סְלָעִים שׁוֹמֵמִים.

חרדון-הצב (1/24)

חֲרֵדִי° ת׳ [מן חָרֵד] אָדוּק בַּדָּת, אוֹרְתוֹדוֹקְסִי: הַיַּהֲדוּת הַחֲרֵדִית. חִנּוּךְ חֲרֵדִי. – [חֲרֵדִית, ־דִיִּים, חֲרֵדִיּוֹת]

חֲרֵדִיּוּת° נ׳ [מן חֲרֵדִי] אֲדִיקוּת יְתֵרָה, יִרְאַת־שָׁמַיִם. – [חֲרֵדִיּוּת־]

חַרְדָּל• ז׳ [ארמית: חַרְדְּלָא; ערבית: חַ׳רְדַל] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַמַּצְלִיבִים (Sinapis). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁלּוֹ גְּדֵלִים בָּר כַּעֲשָׂבִים רָעִים, מִינִים אֲחֵרִים מְגֻדָּלִים כְּצִמְחֵי־תַרְבּוּת לְשֵׁם נְצוּל עָלֵיהֶם אוֹ זַרְעֵיהֶם הַמְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִין חָרִיף לִמְזוֹנוֹת וְעוֹד. זְרָעָיו מְשַׁמְּשִׁים גַּם רְפוּאָה לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת: ״הָרָגִיל בְּחַרְדָּל אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם מוֹנֵעַ חֳלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ״ (ברכות מ.). רְטִיָּה שֶׁל חַרְדָּל חַם.–[חַרְדַּל־, חַרְדָּלִים, חַרְדְּלֵי־]

חרדל

– **כְּחַרְדָּל**•, **כְּגַרְגַּר־חַרְדָּל** ^, מָשָׁל לְשִׁעוּר קָטָן בְּיוֹתֵר: ״טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל״ (ברכות לא.). ״לָמַד לִקְפֹּץ יָד, כִּי לֹא יִפֹּל מִיָּדוֹ גַּרְגַּר־חַרְדָּל״ (הרומי, כג 419). ״מְדוּדִים וּשְׁקוּלִים כְּגַרְגַּר־חַרְדָּל״ (הזז, צל 59).

חַרְדָּלִי• ת׳ [מן חַרְדָּל] חָרִיף כְּחַרְדָּל, שֶׁדּוֹמֶה לְחַרְדָּל בְּטַעְמוֹ אוֹ בְּצִבְעוֹ: ״יַיִן חַרְדָּלִי״ (בראשית רבה צח). – [חַרְדָּלִית, ־לִיִּים, חַרְדָּלִיּוֹת]

חַרְדָּלִיּוּת° נ׳ [מן חַרְדָּלִי] כְּעֵין הַחַרְדָּל, צֶבַע צָהֹב־יָרֹק: ״כִּשְׁנֵי כַדּוּרִים לְבָנִים נִבְלָטִים בְּחַרְדָּלִיּוּת פָּנָיו שֶׁל הַחוֹלֶה״ (טברסקי, אקוסטה א 228). – [חַרְדָּלִיּוּת־]

חַרְדְּלִית• נ׳ [יוונית: charadra] זֶרֶם־מַיִם מָהִיר הַיּוֹרֵד מִן הָהָר: ״וְאֵיזֶהוּ חַרְדְּלִית? מֵי גְשָׁמִים הַבָּאִין מִדְּרוֹן״ (תוספתא מקואות ד י). ״חַרְדְּלִית שֶׁל גְּשָׁמִים״ (חגיגה יט.). ״וּבְדוּמִיָּה מְקַלַּחַת חַרְדְּלִית בְּכֹחַ וְנוֹפֶלֶת לְמַטָּה״ (טברסקי, לפידים 36). –[חַרְדְּלִית־, חַרְדְּלִיּוֹת]

חַרְדָנוּת° נ׳ [מן חרד, חָרֵד] נְטִיָּה לִהְיוֹת חָרֵד, דַּאֲגָנוּת יְתֵרָה: חַרְדָנוּת הָאֵם לְגוֹרַל בְּנָהּ־יְחִידָהּ. – [חַרְדָנוּת־]

חַרְדָּנִי° ת׳ [מן חרד, חָרֵד] חָדוּר חֲרָדָה: ״בְּאוֹתוֹ גִּלָּיוֹן סְקִירָה חַרְדָּנִית עַל מַשְׁבֵּר הַנֵּפְט בַּמִּזְרָח הַתִּיכוֹן״ (שרת, באסיה 319). ״אוֹתוֹ נַעַר... תַּלְמִיד הוּא לְמוֹפֵת וְאִמּוֹ חַרְדָּנִית״ (יזהר, קיץ 15). – [חַרְדָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חרה [קרוב אל חרר; ארמית: חֲרָא, חֲרֵי; ערבית: חַרַּ]

~ פָּע׳ **חָרָה** פ״ע בָּעַר, קָדַח, הָיָה חַם [בא על־פי רוב עם אַף, ראה להלן חָרָה אַפּוֹ, או עם ל׳ היחס בהוראה מושאלת:] רָגַז, כָּעַס: ״לָמָּה חָרָה לָךְ, וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ?״ (בראשית ד ו). ״וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד, כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל״ (בראשית לד ז). ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלַּט כִּי־אֲנַחְנוּ בוֹנִים אֶת־הַחוֹמָה, וַיִּחַר לוֹ וַיִּכְעַס הַרְבֵּה״ (נחמיה ג לג). – [לַחֲרוֹת לְ־, חוֹרֶה, יֶחֱרֶה]

~ נִפ׳ **נֶחֱרָה**, 1 ^, הִתְחַמֵּם, הִתְלַהֵט: ״דָּבָר הַנֶּחֱרֶה וּמִתְיַבֵּשׁ מִפְּנֵי חֹם הָאֵשׁ (רש״י איוב ל ל). ״שֶׁהַנְּחִירַיִם מִתְחַמְּמִים וְנֶחֱרִים בְּעֵת הַקֶּצֶף״ (רש״י שמות טו ה). 2 [בהשאלה] הִתְגָּרָה, קִנְטֵר: ״בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי״ (שיר השירים א ו). ״יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ״ (ישעיה מא יא). – [לְהֵחָרוֹת בְּ־; נֶחֱרֶה, יֵחָרֶה]

~ הִת׳ **הִתְחָרָה**, 1°, נִכְנַס בְּתַחֲרוּת, הִשְׁתַּדֵּל לַעֲלוֹת עַל אַחֵר בִּיכָלְתּוֹ, בְּטִיב הֶשֵּׂגָיו, בְּהַצְלָחָתוֹ, בִּתְוֹצַרְתּוֹ וְכַדּוֹמֶה: שְׁתֵּי הַקְּבוּצוֹת הִתְחָרוּ בְּמִשְׂחַק כַּדּוּרֶגֶל. הַיַּצְרָן הִתְחָרָה בְּיַצְרָנִים אֲחֵרִים. 2, הִתְגָּרָה, הִתְקַנֵּא בְּאַחֵר, רָצָה לַעֲשׂוֹת כָּמוֹהוּ: ״אַל־תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים, אַל־תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים״ (משלי כד יט). ״אַל־תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ... אַל־תִּתְחַר אַךְ לְהָרֵעַ״ (תהלים לז ז–ח). – [לְהִתְחָרוֹת בְּ־, מִתְחָרֶה, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱרָה** פ״י 1, עוֹרֵר כַּעַס הִרְגִּיז [ראה להלן ״הֶחֱרָה אַפּוֹ״]: ״כִּי אִם אֶשְׁלַח יָדִי בְּאַרְיֵ לְהַחֲרוֹתוֹ, וְהָיִיתִי אֲנִי הָרִאשׁוֹן טֶרֶף לְפִיו״ (ביאליק, תר׳ קישוט קפט). 2, עוֹרֵר תַּחֲרוּת [ראה להלן ״הֶחֱרָה הֶחֱזִיק אַחֲרָיו״] – [לְהַחֲרוֹת, מַחֲרֶה, יַחֲרֶה]

– **חָרָה אַפּוֹ** (בְּ־, אֶל־, עַל־), כָּעַס, רָגַז, קָצַף: ״וְחָרָה אַפִּי, וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב״ (שמות כב כג). ״לָמָה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ?״ (שמות לב יא). ״וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל, וַיֹּאמֶר: הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי?״ (בראשית ל ב). ״וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו״ (במדבר כד י). ״עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי, וְעַל־הָעַתּוּדִים אֶפְקֹד״ (זכריה י ג).

– **אַל יִחַר בְּעֵינֶיךָ!** אַל נָא תִּתְרַעֵם, אַל יֵרַע הַדָּבָר בְּעֵינֶיךָ: ״וְעַתָּה אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם, כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה״ (בראשית מה ה).

– **הֶחֱרָה אַפּוֹ עַל־** (בְּ־•), עוֹרֵר אֶת כַּעְסוֹ עַל־, הֵבִיא לִידֵי רֹגֶז גָּדוֹל עַל: ״וַיַּחַר עָלַי אַפּוֹ, וַיַּחְשְׁבֵנִי לוֹ כְצָרָיו״ (איוב יט יא). ״בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבִּיט בְּעוֹלָמוֹ וְרוֹאֶה... וּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב וּבָנָיו בְּצַעַר, מַחֲרֶה אַפּוֹ בְּעוֹלָמוֹ לְהַחֲרִיבוֹ״ (מדרש תהלים יח, ותגעש). – [לְהַחֲרוֹת, מַחֲרֶה, יַ־]

– **הֶחֱרָה הֶחֱזִיק אַחֲרָיו** [על־יסוד הבנה זו בנחמיה ג כ: ״אַחֲרָיו הֶחֱרָה הֶחֱזִיק בָּרוּךְ בֶּן זַכַּי״] בָּא אַחֲרָיו וְחָרָזוֹ: ״אַחֲרֶיהָ הֶחֱרוּ הֶחֱזִיקוּ גַּם יְלָדֶיהָ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ריא). ״וַאֲנַחְנוּ בַּטּוּר הַנִּשְׂרָךְ נַחֲרֶה נַחֲזִיק אַחֲרָיו״ (שלו, אלהי 169). הָאֶחָד פָּצַח בְּשִׁיר וְהַשְּׁאָר הֶחֱרוּ־הֶחֱזִיקוּ אַחֲרָיו.

– **מְתַחֲרֶה**, ראה ערך **תחרה**.

עץ החרוב

א. **חָרוּב**• ז׳ [ארמית: חָרוּבָא; ערבית: חַ׳רּוּבַּה] עֵץ־פְּרִי יָרֹק כָּל הַשָּׁנָה, מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Ceratonia siliqua). פֵּרוֹתָיו עֲשִׁירִים בְּסֻכָּר וּבְחֶלְבּוֹן, מְשַׁמְּשִׁים מַאֲכָל לָאָדָם, אַךְ בְּעִקָּר כְּמִסְפּוֹא לִבְהֵמוֹת, וְכֵן גַּם לְיִצּוּר דְּבַשׁ וְכֹהַל. גָּדֵל גַּם בָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. ״הָאוֹג וְהֶחָרוּבִין, הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים״ (פאה א ה). – [הֶחָרוּב, חָרוּב־, חָרוּבִים, חָרוּבֵי־]

ענף נושא חרובים

– **קַב חָרוּבִין**•, מָשָׁל לְמָזוֹן מְצֻמְצָם וְדַל בְּיוֹתֵר: ״כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹנִין בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי, וַחֲנִינָא בְּנִי דַּי לוֹ בְּקַב חָרוּבִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת״ (ברכות יז:).

– **אֵין חֲמוֹר נוֹהֵק אֶלָּא מִתּוֹךְ כְּפִיפָה שֶׁל חָרוּבִים**• (ירושלמי יומא מה ג), הַחֲמוֹר נוֹהֵג לְהַשְׁמִיעַ נְעִירוֹת בִּהְיוֹת לְפָנָיו סַל מָלֵא חָרוּבִים, כְּלוֹמַר, הַבְּרִיּוֹת עֲשׂוּיִים לַחֲטֹא מֵרֹב טוֹבָה.

ב. **חָרוּב** ^ ת׳ [מן חרב, חָרַב] חָרֵב, הָרוּס, נֶחֱרָב: ״לְמַעַן אַבְרָהָם הָאָהוּב שֶׁכִּלֵּל מִקְדָּשְׁךָ הֶחָרוּב״ (סידור רס״ג, שצד). ״הַנְהָגַת סֵדֶר קוֹמוּנִיסְטִי בִּמְדִינָה חֲרוּבָה עַד הַיְסוֹד״ (ברנר, ג 113). – [חֲרוּבָה, חֲרוּבִים, ־וֹת]

חָרוּבִית• נ׳ (ירושלמי סוטה יז ב), עֵץ הֶחָרוּב. – [חָרוּבִית־, ־בִיּוֹת]

א. **חָרוּז** ז׳ [ראה חרז] 1, פְּנִינָה, אוֹ אֶבֶן־טוֹבָה אוֹ חֻלְיָה אוֹ כָּל עֶצֶם נָקוּב אַחֵר הַמְחֻבָּרִים עַל־יְדֵי חוּט הַמֻּשְׁחָל בְּתוֹכָם: ״נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים, צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים״ (שיר השירים א י). ״וּמַה יָּבִיא לִי שְׁלוּמִים: חֲרוּזֵי פְּנִינִים, אִם אַלְגֻּמִּים?״ (ביאליק, לא ביום). 2 •, נֵתַח בָּשָׂר אוֹ דָג נָקוּב וְתָקוּעַ עַל שַׁפּוּד לִצְלוֹתָם בָּאֵשׁ: ״אַל תְּהִי שׁוֹטֶה, בַּחֲרוּזִין הֲרֵי זֶה סִימָן ׳סִימַן־הֶכֵּר׳״ (חולין צה:). – [חֲרוּז־, חֲרוּזִים, חֲרוּזֵי־]

ב. **חָרוּז** ^ ז׳ [מן א. חָרוּז; בעקבות הערבית: נַטְ׳ם, שהוראתו סדר יפה, חרוזי פנינים, ובהשאלה: פסוק שקול בשירה] 1 ^, שִׁוְיוֹן אוֹ דִּמְיוֹן בְּצִלְילֵי הֲבָרוֹת אוֹ מִלִּים בְּסוֹפֵי שׁוּרוֹת מַקְבִּילוֹת בַּשִּׁירָה: ״קָרְאוּ הַמְשׁוֹרְרִים הַפִּנּוֹת שֶׁל בָּתֵּי־הַשִּׁיר חֲרוּזִים בַּעֲבוּר סִדּוּרָם עַל אוֹתוֹת יְדוּעוֹת״ (השרשים לג׳נאח, חרז). ״חֲרוּז ׳יַקְפִּיל׳ הִצְרִיכוֹ שֶׁיֹּאמַר: ׳פּוּר הִפִּיל׳... כִּי לֹא מָצָאנוּ הַנְּבִיאִים בְּכָל תְּפִלָּתָם שֶׁיַּעַסְקוּ בְּחָרוּז״ (אברהם אבן־עזרא, קהלת ה א). 2 ^, שׁוּרָה בְּשִׁיר הַכְּתוּבָה בְּקֶצֶב וּבְמִשְׁקָל, בַּיִת וְכַדּוֹמֶה: ״וַיֶּרֶב חֲרוּזִים מְעֻוָּתִים וּנְלוֹזִים״ (תשובת תלמידי מנחם 20). ״אוֹר נֹגַהּ... בַּחֲרוּזֵי הַשִּׁירָה״ (ביאליק, צפרירים). ״הוֹסִיף כָּל מִינֵי לֵיצָנוּת בַּחֲרוּזִים כְּבֵדִים וּבַחֲרוּזִים קַלִּים״ (עגנון, כלה שפז). 3° [חרוזים] כִּנּוּי לְשִׁירִים שֶׁהָעִקָּר בָּהֶם הַצִּלְצוּל וְהַחֲרִיזָה הַחִיצוֹנִית וְלֹא הַתֹּכֶן הַפְּנִימִי: פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בִּכְתִיבַת חֲרוּזִים. – [חֲרוּז־, חֲרוּזִים, חֲרוּזֵי־]

– **חֲרוּזִים לְבָנִים**°, כִּנּוּי בַּשִּׁיר לְשׁוּרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הַקְּבָלָה בְּקֶצֶב וּבְמִשְׁקָל, אַךְ אֵין בְּסוֹפֵיהֶן שִׁוְיוֹן בְּצִלְצוּל הַהֲבָרוֹת.

– **חָרוּז חָפְשִׁי**°, כִּנּוּי בַּשִּׁיר לְשׁוּרוֹת בַּעֲלוֹת אֹרֶךְ שׁוֹנֶה וְשֶׁאֵין בָּהֶם מִשְׁקָל אוֹ שִׁוְיוֹן־צְלִילִים.

– חָרוּז זְכָרִי°, חָרוּז שֶׁבּוֹ שִׁוְיוֹן־צְלִיל שֶׁל הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה בִּלְבַד (דָּם – יָם).

– חָרוּז נְקֵבִי°, חָרוּז שֶׁבּוֹ שִׁוְיוֹן־צְלִיל שֶׁל שְׁתֵּי הַהֲבָרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת אוֹ יוֹתֵר (אֶרֶץ – פֶּרֶץ; מָסֹרֶת – נְעֹרֶת; פִּשְׁתִּים – פְּלִשְׁתִּים).

– חָרוּז מְשֻׁבָּח ⁺, [בתורת השירה בימי־הביניים] שִׁוְיוֹן בְּשָׁלוֹשׁ אוֹתִיּוֹת וּבִשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת שֶׁבָּהֶן (כֹּחֵנוּ – שִׂיחֵנוּ).

– חָרוּז עוֹבֵר ⁺, [כנ״ל] חָרוּז דַּל, שִׁוְיוֹן רַק בְּאוֹת אַחַת וּבַתְּנוּעָה שֶׁלְּפָנֶיהָ (דִּמְעָה – דְּמָמָה)

– חָרוּז רָאוּי ⁺, [כנ״ל] שִׁוְיוֹן בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וּבִתְנוּעָתָן (רוּחוֹ–מִצְחוֹ). רֹב הַשִּׁירִים בִּתְקוּפַת סְפָרַד כְּתוּבִים בַּ״חֲרוּזִים רְאוּיִים״.

– שׁוֹטֶה בַּחֲרוּזִים°, [שאול מן חולין צה:, ושם המשמעות שונה, ראה למעלה א. חָרוּז 2] כִּנּוּי לְכוֹתֵב שִׁירִים גְּרוּעִים, שֶׁאֵין בָּהֶם כָּל רוּחַ שִׁירָה וְתֹכֶן רָאוּי לִקְרִיאָה, אֶלָּא חֲרוּזִים בִּלְבַד.

ג. **חָרוּז*** ת׳ [מן חרז, חָרַז 1] 1 ⁺. עָרוּךְ עַל דְּבַר־מָה וְתָקוּעַ בּוֹ, מְשֻׁחָל: ״מַרְגָּלִיּוֹת חֲרוּזוֹת בִּפְתִילֵי זָהָב״ (רש״י שיר השירים א י). הַפְּנִינִים חֲרוּזוֹת עַל חוּט מֶשִׁי. הַתְּאֵנִים הַיְבֵשׁוֹת נִמְכָּרוֹת כְּשֶׁהֵן חֲרוּזוֹת עַל חוּט. 2 ⁺. מְשֻׁלָּב: ״פָּרָשִׁיּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁהֵן חֲרוּזוֹת זוֹ בָּזוֹ״ (שיר השירים רבה, צוארך). ״כַּמָּה תְּפִלּוֹת חֲרוּזוֹת בְּסִדּוּר קָטָן זֶה״ (עגנון, אלו רלד) – [חֲרוּזָה, חֲרוּזִים, ־וֹת]

ד. **חָרוּז** ⁺ ת׳ [מן חרז, חָרַז 3] [בספרות] שָׁקוּל, עָרוּךְ בְּקֶצֶב אוֹ בְּשִׁוְיוֹן הַצְּלִילִים שֶׁל סוֹפֵי הַשּׁוּרוֹת: ״שָׁקֹל שְׁקַלְתִּיו וַאֲשִׂימֵהוּ לְשִׁיר חָרוּז״ (גבירול, ענק). שִׁירִים חֲרוּזִים.–[חֲרוּזָה, חֲרוּזִים, חֲרוּזוֹת]

– פְּרוֹזָה חֲרוּזָה°, יְצִירָה סִפְרוּתִית הַכְּתוּבָה לֹא בְּשׁוּרוֹת קְצָרוֹת וּשְׁקוּלוֹת כְּבְשִׁירִים, אֶלָּא בְּשׁוּרוֹת רְגִילוֹת, אַךְ סוֹפֵי הַפְּסוּקִים אוֹ הַמִּשְׁפָּטִים מִסְתַּיְּמִים בַּחֲרוּזִים. סֵפֶר ״תַּחְכְּמוֹנִי״ שֶׁל אַלְחָרִיזִי כָּתוּב רֻבּוֹ פְּרוֹזָה חֲרוּזָה. ״אַלּוּף בַּצְּלוֹת וְאַלּוּף שׁוּם״ מֵאֵת בְּיַאלִיק כָּתוּב אַף הוּא בִּפְרוֹזָה חֲרוּזָה [ראה גם ערך ״מַקָאמָה״]

חֲרוּזָה ⁺ נ׳ [מן ב. חָרוּז] 1. חָרוּז, שׁוּרוֹת שְׁקוּלוֹת בְּשִׁיר בַּעֲלוֹת סוֹפֵי־מִלִּים דּוֹמֵי־צְלִילִים: ״לֹא הֵבִיא הַמִּלִּים הָאֵלֶּה וְהַדּוֹמוֹת לָהֶם בַּחֲרוּזוֹת הַשִּׁיר... לֹא דִּבֵּר כָּזֹאת בַּחֲרוּזָה וְלֹא בִּפְרִידָה״ (תשובות תלמידי דונש, 37). ״וְנִדַּבֵּר אֵלָיו דִּבְרֵי חֵשֶׁק בַּחֲרוּזוֹת״ (הרומי, יז 288). ״שְׁבָחוֹת וְהוֹדָאוֹת וּפִיּוּטִים וַחֲרוּזוֹת״ (עגנון, האש ו). 2°, מַעֲרֶכֶת שׁוּרוֹת אוֹ בָּתִּים בְּשִׁיר. 3 ⁺ [במתימאטיקה] טוּר־מִסְפָּרִים אֲרִיתְמֶטִי אוֹ הַנְדָּסִי [ראה ערך טוּר] – [חֲרוּזַת־, חֲרוּזוֹת]

חֲרוּזִי ⁺ ת׳ [מן ב. חָרוּז] כָּתוּב בַּחֲרוּזִים: ״שִׁיר חֲרוּזִי״ (שקל הקודש, סו). ״גָּמַרְתִּי אֶת הַבְּדִיחָה הַחֲרוּזִית״ (ביאליק, אגרות ד כב). – [חֲרוּזִית, חֲרוּזִיִּים, ־זִיּוֹת]

א. **חָרוּט** ⁺ ת׳ [מן ב. חרט, חָרַט] 1. חָרוּת, חָקוּק, מְפֻתָּח: כְּתֹבֶת חֲרוּטָה. 2°, מְעֻגָּל וּמְהֻקְצָע בְּמַחֲרֵטָה: מִקְטֶרֶת חֲרוּטָה עַל־יְדֵי אָמָּן. – [חֲרוּטָה, חֲרוּטִים, חֲרוּטוֹת]

חרוט

ב. **חָרוּט** ⁺ ז׳ [מן א. חרט, חָרַט; על־פי הערבית: מַחְרוּט (שמונה פרקים לרמב״ם ה)] קוֹנוּס, חַדּוּדִית, גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל בָּסִיס עָגֹל הַהוֹלֵךְ וָצַר לְמַעְלָה עַד שֶׁהוּא מִסְתַּיֵּם בְּקָדְקֳדוֹ בִּנְקֻדָּה. –[חֲרוּט־, חֲרוּטִים, ־טֵי־]

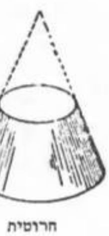

חרוטית

חֲרוּטִי° ת׳ [מן ב. חָרוּט] בַּעַל צוּרַת חָרוּט, קוֹנִי: רֹאשׁ הַר חֲרוּטִי. בְּלִיטָה חֲרוּטִית. – [חֲרוּטִית, חֲרוּטִיִּים, חֲרוּטִיּוֹת]

חֲרוּטִית° נ׳ [מן ב. חָרוּט] [בהנדסה] חָרוּט מְקֻטָּע, חָרוּט שֶׁרֹאשׁוֹ נִקְטַע בְּמַקְבִּיל לַבָּסִיס אוֹ בַּאֲלַכְסוֹן. – [חֲרוּטִיּוֹת]

חרוטת, ראה חֲרֹטֶת.

חָרוּךְ ⁺ ת׳ [מן חרך, חָרַךְ] מְהֻבְהָב בָּאֵשׁ, שָׂרוּף מְעַט עַד כְּדֵי הַשְׁחָרָה: ״טַעַם מְפֻלְפָּל וְחָרוּךְ״ (אסף הרופא, 15). ״לְחִי אַחַת חֲרוּכָה בָּאֵשׁ״ (ברנר, א 268). ״רַגְלָיו כְּמוֹ מַתּוּ, שְׂפָתָיו חֲרוּכוֹת״ (עגנון, אלו רד). ״מִיָּד הֵצִיצוּ מִן הַחוֹמָה שְׁנֵי שֵׁדִים חֲרוּכֵי שׁוֹקַיִם וְנֶעֶלְמוּ״ (הזז, יעיש ד 182). בָּשָׂר חָרוּךְ. חָלָב חָרוּךְ. – [חֲרוּכָה, חֲרוּכִים, חֲרוּכוֹת]

– אֲדָמָה חֲרוּכָה°, 1. אֲדָמָה שֶׁכָּל אֲשֶׁר עָלֶיהָ (יְבוּל הַשָּׂדֶה, בִּנְיָנִים, גְּשָׁרִים, נְמָלִים וְכוּ׳) – נִשְׂרַף, הֻשְׁמַד אוֹ פּוּצַץ כְּדֵי לִמְנֹעַ מְקוֹרוֹת אַסְפָּקָה בִּמְקוֹמוֹת כְּבוּשֵׁי הָאוֹיֵב וּלְהַקְשׁוֹת עַל הֶמְשֵׁךְ הִתְקַדְּמוּתוֹ. 2. [בהשאלה] חֻרְבָּן גָּמוּר, מִדְבַּר שְׁמָמָה.

חֵרוּךְ ⁺, **חִירוּךְ** ז׳ [מן חרך, חֵרַךְ] חֲרִיכָה, הִבְהוּב בָּאֵשׁ: ״וְעִנְיַן הַחֵרוּךְ יָדוּעַ בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז״ל״ (רד״ק, השרשים, חרך).–[חֵרוּךְ־]

חָרוּל ז׳ [אכדית: ḫalluru; ערבית: חֻלַּר] קוֹץ, שֵׁם כּוֹלֵל לַקּוֹצִים לְמִינֵיהֶם; יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא זֶהֶה לַסִּרְפָּד (Urtica): ״כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה״ (משלי כד לא). – [חֲרוּל־, חֲרוּלִים, חֲרוּלֵי־; גם חֲרֻלִּים, לֵּי־]

חֲרוּלָה ⁺ נ׳ [מן חָרוּל] חָרוּל, קוֹץ: ״קוֹץ וְדַרְדַּר וַחֲרוּלָה״ (אזכור מעללי יה, זולת לחנוכה). ״גִּבְעָה... הַמַּצְמִיחָה קוֹץ וְדַרְדַּר וַחֲרוּלָה״ (שנהר, ב 491). – [חֲרוּלַת־, חֲרוּלוֹת]

חֲרוּלִי° ת׳ [מן חָרוּל] מְכֻסֶּה חֲרוּלִים, קוֹצָנִי: אֲדָמָה שׁוֹמֵמָה וַחֲרוּלִית. – [חֲרוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

חֵרוּם*, **חֵירוּם** ז׳ [מן א. חרם] פֻּרְעָנוּת, שֹׁד, צָרָה.

– שְׁעַת־חֵרוּם*, זְמַן שֶׁל פֻּרְעָנוּת וְסַכָּנוֹת, דֹּחַק וּמַחְסוֹר: ״סְתָם יְהוּדָה וְגָלִיל כִּשְׁעַת חֵרוּם דָּמוּ״ (כתובות יח.). הַתּוֹשָׁבִים אָגְרוּ מָזוֹן לִשְׁעַת חֵרוּם.

– מְנַת־חֵרוּם° [בצבא] מְנַת־מָזוֹן יְבֵשָׁה וַאֲרוּזָה שֶׁהַחַיָּל מְקַבֵּל כְּצֵידָה לִפְנֵי מַסָּע אוֹ פְּעֻלָּה, עַל מְנָת שֶׁיֹּאכְלָהּ רַק בִּשְׁעַת הַדְּחָק, כְּשֶׁלֹּא יוּכַל לְקַבֵּל כָּל מָזוֹן אַחֵר.

חָרוּם ת׳ [מן א. חרם; אכדית: ḫurrumu; ערבית: אַחְ׳רַם בעל גוף פגום] פָּחוּס אוֹ שָׁקוּעַ: ״אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ״ (ויקרא כא יח). ״חָרוּם – שֶׁחָטְמוֹ שָׁקוּעַ״ (בכורות מג:). ״אַפָּהּ הַוָּרֹד וְהֶחָרוּם בְּמִקְצָת, כְּמוֹ אַחֲרֵי נַזֶּלֶת מְמֻשָּׁכָה״ (שניאור, סיפורים כח). – [חֲרוּמָה, ־מִים, חֲרוּמוֹת]

– חֲרוּם־אַף° מִי שֶׁאַפּוֹ חָרוּם וּפָחוּס: ״שׁוֹאֵל אֲנִי אֶת פִּי אִשָּׁה יְהוּדִית חֲרוּמַת־אַף״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה סא).

חֲרוּמַף ⁺ ת׳ [חָרוּם + אַף; שאול מן נחמיה ג׳, ושם שם פרטי] מִי שֶׁאַפּוֹ חָרוּם, בַּעַל חֹטֶם פָּחוּס וְשָׁקוּעַ: ״כִּי הָיָה חֲרוּמַף כֵּלִי רַע־עֵינַיִם״ (יל״ג, שירה קצט). – [חֲרוּמַפָּה, חֲרוּמַפִּים, ־פּוֹת]

חֲרוּמַפִּי° ת׳ [מן חֲרוּמַף] שֶׁאַפּוֹ חָרוּם, שֶׁחָטְמוֹ פָּחוּס: ״הוּפַךְ פִּתְאֹם פַּרְצוּפוֹ הַחֲרוּמַפִּי לַחֲתַן הַסְּעֻדָּה״ (ביאליק, מאחורי ח). ״תּוֹשָׁבֵי רַיְסִין עִם נְחִירֵיהֶם הַגְּדוֹלִים הַחֲרוּמַפִּיִּים״ (שניאור, סיפורים יד). – [חֲרוּמַפִּית, ־פִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

חָרוֹן ז׳ [מן חרה] כַּעַס, קֶצֶף, חֵמָה, רֹגֶז גָּדוֹל: ״עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ, בִּעוּתֶיךָ צִמְּתֻתוּנִי״ (תהלים פח יז). ״וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חָרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל אֶת־הַשַּׁבָּת״ (נחמיה יג יח). ״וַחֲרוֹן אֵין אוֹנִים רֹתַח דָּמָהּ״ (ביאליק, אין זאת). – [חֲרוֹן־, חֲרוֹנִים, חֲרוֹנֵי־]

– **חֲרוֹן־אַף**, כַּעַס גָּדוֹל, קֶצֶף: ״בְּעֶבְרַת ה׳ צְבָאוֹת וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ״ (ישעיה יג יג). ״לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי, כֹּל חֲרוֹן אַפִּי״ (צפניה ג ח).

– **שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ (עַל־)** (איכה ד יא), **שִׁלַּח חֲרוֹן אַפּוֹ בְּ־** (תהלים עח מט), כִּלָּה אֶת חֲמָתוֹ בְּ־.

– **שָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ** (שמות לב יב), עָבַר כַּעְסוֹ, שָׁכְכָה חֲמָתוֹ, נִרְגַּע.

חרוסת, ראה חֲרֹסֶת.

חֵרוּף*, חירוף ז׳ [מן א. חרף, חֵרֵף] גִּדּוּף, קְלָלָה: ״קוֹל חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין אֲנִי שׁוֹמֵעַ״ (שמות רבה מא). ״עַל אֵלֶּה עֲשָׁקוּנוּ בְּחֵרוּפֵיהֶם, וְהִגְדִּילוּ שְׁאוֹן גִּדּוּפֵיהֶם״ (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). – [חֵרוּף־, חֵרוּפִים, חֵרוּפֵי־]

– **חֵרוּף־נֶפֶשׁ°** [על־פי ״חרף נפשו למות״, שופטים ה יח], מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, אֹמֶץ־לֵב בְּלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בַּסַּכָּנוֹת: הַחַיָּלִים נִלְחֲמוּ בְּחֵרוּף־נֶפֶשׁ.

חָרוּף* ת׳ [מן א׳ חרף, חָרַף] בָּזוּי, מְבֻיָּשׁ, שֶׁחֵרְפוּהוּ: ״בְּפָנִים וְעוּפוֹת, בְּפָנִים חֲרוּפוֹת״ (פסיקתא רבתי כא; נוסח אחר: הדופות) ״הֲדוּפָה, חֲרוּפָה... זְנוּחָה, אֲנוּחָה״ (גבירול, ה 63). ״עֵינֶיהָ חַכְלִילוֹת, בּוֹכִיָּה, לָהּ פָּנִים חֲרוּפוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 412). ״אָז לֹא יְחָרֵף עוֹד מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל, הַחֲרוּפוֹת גַּם בְּלָאו הָכֵי״ (בורלא, עקביה 209). ״וַאֲנִי לָמָּה לִי אֶשָּׁאֵר תַּחַת יָדָהּ חֲרוּפָה וּנְזוּפָה?״ (הזז, יעיש ב 169). – [חֲרוּפָה, חֲרוּפִים, ־וֹת]

חֲרוּפָה* נ׳ [מן ד. חרף] אֲרוּסָה, מְיֹעֶדֶת לְאִישׁ: ״הָאוֹמֵר ׳חֲרוּפָה׳ בִּיהוּדָה–מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁכֵּן בִּיהוּדָה קוֹרִין לַאֲרוּסָה חֲרוּפָה״ (קידושין ו.). – [חֲרוּפַת־, חֲרוּפוֹת]

– **שִׁפְחָה חֲרוּפָה***. 1. [גיטין מג. על־יסוד ״והיא שפחה נחרפת לאיש״, ויקרא יט כ], שִׁפְחָה שֶׁאֲדוֹנֶיהָ יְעָדָהּ לְעַבְדּוֹ [עַיֵּן ד. חרף]. 2° [בהשאלה, כאילו מן חָרוּף] שִׁפְחָה בְּזוּיָה.

א. **חָרוּץ** ת׳ [מן ב. חרץ] שַׁקְדָן, עֵר וּמַתְמִיד בִּמְלַאכְתּוֹ: ״וְיַד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר״ (משלי י ד). ״וַיֵּעוֹר הֶחָרוּץ וַיֵּצֵא לִמְלַאכְתּוֹ״ (ביאליק, על אילת). – [חֲרוּצָה, חָרוּצִים, חָרוּצוֹת]

– **חָרוּץ־עֵט°**, כִּנּוּי לְסוֹפֵר קַל־כְּתִיבָה, כַּתְבָן זָרִיז וְשִׁטְחִי: ״הֵם הַגְּרוּעִים שֶׁבְּחָרוּצֵי־הָעֵט לְפִי שֶׁהֵם מַעֲרִימִים עַל הַשִּׁטְחִיּוּת״ (קלצקין, כתבים 210).

ב. **חָרוּץ** ת׳ [מן א. חרץ, חָרַץ] 1. מֻחְלָט, גָּמוּר: ״כִּלָּיוֹן חָרוּץ״ (ישעיה י כב). דִּינוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם חָרוּץ. 2. קָבוּעַ, קָצוּב, פָּסוּק: ״אִם־חֲרוּצִים יָמָיו, מִסְפַּר־חֳדָשָׁיו אִתָּךְ״ (איוב יד ה). ״כִּי עָפָר אַתָּה, וְכָל יָמֶיךָ חֲרוּצִים, וְחַיֶּיךָ קְצוּצִים״ (עגנון, כלה רד). – [חֲרוּצָה, חֲרוּצִים, חֲרוּצוֹת]

ג. **חָרוּץ** ת׳ [מן א. חרץ, חָרַץ] 1. עָשׂוּי חֲרִיצִים, מְשֻׁנָּן, חַד: ״הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת״ (ישעיה מא טו). גַּלְגַּל חָרוּץ. 2. שָׁבוּר אוֹ סָדוּק בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו: ״עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ״ (ויקרא כב כב). – [חֲרוּצָה, חֲרוּצִים, חֲרוּצוֹת]

– **מוֹרַג חָרוּץ** (ישעיה מא טו), קֶרֶשׁ שֶׁקְּבוּעוֹת בּוֹ שִׁנַּיִם חַדּוֹת, עָשׂוּי לְהַעֲבִירוֹ עַל פְּנֵי הַתְּבוּאָה לְדִישָׁה.

– **חֲרוּצוֹת־בַּרְזֶל** (עמוס א ג), מוֹרַג חָרוּץ עָשׂוּי בַּרְזֶל.

– **חֲרוּץ־לָשׁוֹן**∴ (ר׳ בחיי, בוא), כִּנּוּי לְכֶלֶב הַחוֹרֵץ לְשׁוֹנוֹ.

ד. **חָרוּץ** ז׳ [אוגריתית: חרצ; אכדית: ḫuraṣu; כנענית: חרצ; ערבית: חֻ׳רְץ עגיל-זהב; מכאן ביוונית: chrysos זהב] שֵׁם לְאֶחָד מִמִּינֵי הַזָּהָב: ״וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר, וְחָרוּץ – כְּטִיט חוּצוֹת״ (זכריה ט ג). ״לְלֵב קָטָן לֹא נָאוֶה עֹשֶׁר, וּלְאִישׁ רַע עַיִן לֹא נָאוֶה חָרוּץ״ (בן-סירא יד ג). – [חֲרוּץ־]

– **יְרַקְרַק חָרוּץ**, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְצֶבַע יְרַקְרַק־כָּתֹם: ״כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ״ (תהלים סח יד). ״הַפַּרְדֵּס כְּלִיל יְרַקְרַק חָרוּץ״ (ביאליק, בשל תפוח).

א. **חָרוּק*** ת׳ [מן חרק, חָרַק] 1*. מְשֻׁנָּן, עָשׂוּי חֲרִיצִים קְטַנִּים אוֹ חִדּוּדִים: ״כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים... הַחֲרוּקוֹת״ (פרה יח ב). ״(קַרְנַיִם) כְּרוּכוֹת... וַחֲרוּקוֹת״ (חולין נט:). הַשּׁוֹפִין עָשׂוּי פְּלָדָה חֲרוּקָה. 2°. מִתְחַכֵּךְ בַּחֲרִיקָה: ״עֵינֵי פִּטְדָה לוֹ עִם מַלְתָּעוֹת אֵימוֹת חֲרוּקוֹת בְּזַעַם שֶׁקָּפָא״ (שניאור, שירים רלז). ״וְאוֹמֵר בְּקוֹל צָרוּד וּבִנְעִימָה חֲרוּקָה״ (הזז, צל 91). ״עֲבוֹדָה רְצוּפָה וּכְשֵׁרָה וּמְאֻמָּצָה וַחֲרוּקַת שִׁנַּיִם״ (יזהר, צקלג 73). – [חֲרוּקָה, חֲרוּקִים, ־קוֹת]

ב. **חָרוּק°** ת׳ [מן חִירִיק] מְנֻקָּד בְּחִירִיק: בְּמִלַּת ״לִבִּי״ הַל׳ וְהַב׳ חֲרוּקוֹת. – [חֲרוּקָה, חֲרוּקִים, חֲרוּקוֹת]

ג. **חָרוּק°** ז׳ [מן חרק, חָרַק] בַּעַל־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת מַפְרִיקֵי־הָרַגְלַיִם. רוֹוֵחַ יוֹתֵר הַשֵּׁם חֶרֶק. – [חֲרוּק־, חֲרוּקִים, ־קֵי־]

חֵרוּק°, חירוק ז׳ [מן חרק, חֵרֵק] 1. קְבִיעַת חֲרִיצִים וְחִדּוּדִים בִּדְבַר־מָה: חֵרוּק הַשּׁוֹפִין מְחֻדָּשׁ לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּפְשֵׁף הַרְבֵּה. חֵרוּק חֲלַל־הַקָּנֶה שֶׁל כְּלֵי־הַיְרִיָּה. 2. חֲרִיקָה, קוֹל הַנִּשְׁמָע אַגַּב שִׁפְשׁוּף וְחִכּוּךְ: ״וּבְהִשָּׁמַע חֵרוּק הַמַּשּׂוֹרִים הִתְנַחֵם יַעְרִי״ (שניאור, שירים רעא). ״מִיטְקָה עָבַר... וְהֵסֵב רֹאשׁוֹ מֵהֶם עַד כְּדֵי חֵרוּק־עֲצָמוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 20). – [חֵרוּק־]

– **חֵרוּק־שִׁנַּיִם°** 1. לְחִיצַת טוּרֵי הַשִּׁנַּיִם זֶה בָּזֶה וְשִׁחִיקָתָם: ״שִׁיר אָיֹם וְנוֹרָא, שֶׁבּוֹ נִשְׁמַע הֶמְיַת חֲתוּלִים, חֵרוּק־שִׁנַּיִם וְאֶנְקַת עַכְבָּרִים״ (מנדלי מו״ס, תכג). 2 [בהשאלה] זַעַם רֹגֶז רַב: ״בִּקְרִיאָה מְשֻׁלֶּשֶׁת זוֹ שֶׁנֶּעֶקְרָה מֵעֹמֶק לִבּוֹ הַזּוֹעֵם וְהֶחָרֵד וְשֶׁנֶּאֶמְרָה בְּחֵרוּק־שִׁנַּיִם״ (ביאליק, אריה ז). ״הוּא מָחָה בְּכָל עֹז, בַּחֲמַת־רוּחַ וּבְחֵרוּק־שִׁנַּיִם עַל עֶלְבּוֹן כְּבוֹדוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רצו).

חֲרוֹק° ז׳ [מן חָרַק] חֲרִיקָה, חֵרוּק: ״וַחֲרוֹק שְׁנֵי הָאַחֲרוֹן עִם קִלְלַת מוֹתִי הָרוּחַ הַזּוֹעֵם יְסַעֵר״ (ביאליק, לא הראני). ״קְפִיצָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית וַחֲרוֹק הַמַּפְתֵּחַ בַּמַּנְעוּל״ (שניאור, רפה). – [חֲרוֹק־]

חֵרוּר°, חירור ז׳ [מן א. חרר, חֵרֵר] עֲשִׂיַּת חוֹר, נִקּוּב: חֵרוּר הַבַּרְזֶל. – [חֵרוּר־, חֵרוּרִים, חֵרוּרֵי־]

א. חָרוּר° ת׳ [מן חור א. חרר] מְנֻקָּב, מָלֵא חוֹרִים: ״קוֹרָתֵךְ הַנְּבוּבָה... נְגוּעַת רָקָב? אוֹ חֲרוּרַת בָּרָק?״ (ביאליק, פרידה). ״עִקְּבֵי רַגְלַיִם מְבַצְבְּצִים מִתּוֹךְ גַּרְבַּיִם חֲרוּרִים״ (קבק, בצל 324). ״וּדְבָרֶיהָ הָיוּ שׁוֹטְפִים... כְּקִטְנִיּוֹת מִתּוֹךְ שַׂק חָרוּר״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 113). – [חֲרוּרָה, חֲרוּרִים, חֲרוּרוֹת]

ב. חָרוּר* ת׳ [מן ב. חרר] הַשַּׁיָּךְ לְמַעֲמָד שֶׁל עֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ, מִי שֶׁיָּצָא מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת: ״עֲשָׂרָה יֻחֲסִין עָלוּ מִבָּבֶל – כָּהֲנֵי, לְוִיֵּי, וְיִשְׂרְאֵלֵי... וַחֲרוּרֵי״ (קידושין ד א). – [חֲרוּרָה, חֲרוּרִים, חֲרוּרוֹת; במשנה בריבוי ארמי: חֲרוּרֵי]

חֲרוּרִית° נ׳ [מן חֲרָרָה] חֲתִיכָה יְבֵשָׁה (שֶׁל לֶחֶם, חַלָּה וְכו׳): ״אֵין יָדָהּ מַשֶּׂגֶת לְהוֹשִׁיט פַּת סֹלֶת לְיַלְדָּהּ, וְהוּא מְגָרֵד חֲרוּרִית־לֶחֶם״ (שניאור, שירים קכא). ״מִיָּד מַגִּישִׁים לָהֶם צִנְצֶנֶת יֵי״שׁ וַחֲרוּרִית שֶׁל חַלָּה״ (שניאור, סיפורים א). – [חֲרוּרִית־, חֲרוּרִיּוֹת]

חָרוּשׁ ת׳ [מן חרש, חָרַשׁ] 1 ^. מְפֻלָּח וּמְבֻתָּר עַל־יְדֵי מַחֲרֵשָׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: ״אֲשֶׁר הָיְתָה סְגוּרָה מִפְּנִינִים כְּמוֹ סֶלַע אֲשֶׁר אֵינָהּ חֲרוּשָׁה״ (גבירול, א 42). אֲדָמָה חֲרוּשָׁה. שָׂדֶה חָרוּשׁ. 2 [בהשאלה] חָרוּת, חָקוּק: ״חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל... חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם״ (ירמיה יז א). ״בַּת־שִׁיר בְּבַת־עַיִן חֲרוּשָׁה״ (יהודה הלוי, ג 285). ״מִצְחוֹ חֲרוּשׁ דְּאָגָה״ (ביאליק, אבי). פָּנָיו שֶׁל הַזָּקֵן חֲרוּשִׁים קְמָטִים עֲמֻקִּים. – [חֲרוּשָׁה, חֲרוּשִׁים, חֲרוּשׁוֹת]

חרושת, ראה חֲרֹשֶׁת.

חֵרוּת*, חירות נ׳ [מן ב. חרר; ארמית: חֵירוּתָא; ערבית: חֻרִּיַּה] חֹפֶשׁ, דְּרוֹר, מַעֲמָדוֹ שֶׁל אָדָם חָפְשִׁי: ״הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת״ (פסחים י ה). הָעָם נִלְחַם עַל חֵרוּתוֹ. – [חֵרוּת־, חֵרֻיּוֹת]

– **חַג הַחֵרוּת°, זְמַן חֵרוּתֵנוּ**^ (קידוש לחג), כִּנּוּי לְחַג הַפֶּסַח, עַל שׁוּם שֶׁיָּצְאוּ בּוֹ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת.

– **חֵרוּת פִּיּוּטִית°,** (Licentia poetica), זְכוּתוֹ שֶׁל מְשׁוֹרֵר לַחֲרֹג מִן הַמִּסְגֶּרֶת הַדִּקְדּוּקִית אוֹ הַתַּחְבִּירִית, אוֹ מִכְּלָלֵי הַמִּשְׁקָל אוֹ הַחֲרִיזָה – לְצֹרֶךְ בִּטּוּיוֹ הָאָמָּנוּתִי הַחָפְשִׁי.

– **אַרְבַּע הַחֵרֻיּוֹת°:** חֵרוּת הַדִּבּוּר, חֵרוּת הַדָּת, חֵרוּת מִפַּחַד, חֵרוּת מִמַּחְסוֹר (הַכְרָזוֹת שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה עַל־יְדֵי רָאשֵׁי מֶמְשְׁלוֹת אַרְצוֹת־הַבְּרִית, בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת, אַנְגְּלִיָּה וְצָרְפַת).

חֲרוּת* נ׳ [ארמית: חֲרוּתָא] עָנָף (בְּיִחוּד שֶׁל דֶּקֶל): ״חֲרֻיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל הָיוּ מְבִיאִין״ (סוכה ד ו). ״לוּלָב הֶעָשׂוּי כְּמִין חֲרוּת וְשֶׁנִּפְרְצוּ רֹב עָלָיו – פָּסוּל״ (תוספתא סוכה ב ז). – [חֲרוּת־, חֲרֻיּוֹת או חֲרִיּוֹת]

חָרוּת ת׳ [מן חרת, חָרַת] חָקוּק, מְפֻתָּח: ״וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת״ (שמות לב טז). כְּתֹבֶת חֲרוּתָה עַל מַצֵּבָה. [ובהשאלה:] ״פָּנֶיהָ שֶׁהָיוּ חֲרוּתוֹת קְמָטִים כְּמִינֵי שִׁיטִין־שִׁיטִין״ (הזז, יעיש א 37). – [חֲרוּתָה, חֲרוּתִים, חֲרוּתוֹת]

חֲרוּתָה° נ׳ ראה חֲרֹתֶת.

חֵרוּתִי°, חירותי ת׳ [מן חֵרוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵרוּת: ״תְּחִיָּה חֵרוּתִית וּתְחִיָּה מְדִינִית הוֹלְכוֹת שְׁלוּבוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עז). – [־תִית, חֵרוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

חרותת, ראה חֲרֹתֶת.

חרז [ארמית: חֲרַז; ערבית: חַ׳רַזַ נקב, תפר במרצע]

~ פָּע׳ **חָרַז*** פ״י 1•, שָׂם וְעָרַךְ דְּבָרִים שׁוֹנִים (מַרְגָּלִיּוֹת, חֻלְיוֹת, וְכו׳) עַל־גַּבֵּי חוּט שֶׁהָשְׁחַל בְּנִקְבֵיהֶם: ״לְאֶחָד שֶׁמָּצָא צְרוֹר שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת... יָשַׁב וְחָרַז הַגְּדוֹלוֹת לְעַצְמָן וְהַקְּטַנּוֹת לְעַצְמָן״ (שמות רבה כ). ״נַזְהִירָה כַּרְסִיסִים וּפְנִינִים נַחֲרֹזָה״ (ביאליק, זוהר). 2• [בהשאלה] שִׁבֵּץ, שִׁלֵּב, צֵרֵף: ״הָיִיתִי יוֹשֵׁב וְחוֹרֵז בְּדִבְרֵי־תוֹרָה, וּמִתּוֹרָה לִנְבִיאִים״ (שיר השירים רבה א, צוארך). ״וְחוֹרֵז דּוּמָם יָמִים וְלֵילוֹת״ (ביאליק, אחד אחד). 3 ^ [במלאכת־השיר] כָּתַב חֲרוּזִים, סִיֵּם אֶת סוֹפֵי הַשּׁוּרוֹת בַּהֲבָרוֹת בְּנוֹת צְלִיל דּוֹמֶה: ״לֹא תַחֲרֹז בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו״ (אברהם אבן־עזרא). ״עָסַק בְּתוֹרָה וְשָׁטַף בִּתְהִלִּים וְחָרַז בְּשִׁירִים״ (הזז, יעיש ג 137). פְּלוֹנִי מֻמְחֶה לַחֲרֹז חֲרוּזִים. – [לַחֲרֹז אֶת־, חוֹרֵז, יַחֲרֹז]

~ נִפ׳ **נֶחֱרַז** ^ 1°, נֶעֱרַךְ עַל־גַּבֵּי חוּט, הֻשְׁחַל בָּזֶה אַחַר זֶה: הַמַּרְגָּלִיּוֹת נֶחֶרְזוּ עַל חוּט שֶׁל מֶשִׁי. 2 ^, סֻדַּר, שֻׁלַּב: ״טֶבַע בִּשְׁנֵי כְּסִילִים נֶחֱרָזִים, טֶכֶס עֵטֶר כָּאַיָּלָה״ (קליר, אשישת שלוחתו, שבת בראשית). ״נֶחֶרְזָה בּוֹ פִּתְאֹם וְהִשְׂתָּרְגָה רִגְשָׁה סְמוּיָה״ (יזהר, צקלג 47). ״וְהֵדִים נֶחֱרָזִים עַל הֵדִים״ (שניאור, שירים קמח). 3°, נִכְתַּב בַּחֲרוּזִים, נִסְתַּיֵּם בְּסוֹפֵי הֲבָרוֹת בַּעֲלוֹת צְלִיל דּוֹמֶה: ״מִדֶּרֶךְ הַשִּׁיר הַמְעֻלֶּה, שֶׁלֹּא תָּבֹאנָה בּוֹ ׳יְצִיאוֹת׳ (שֵׁם מֻנָּח לַמִּלִּים הַנֶּחֱרָזוֹת שֶׁבְּסוֹפֵי הַבָּתִּים)״ (ביאליק, שיר לא נודע). – [לְהֵחָרֵז, נֶחֱרָז, יֵחָרֵז]

~ פִּע׳ **חִרֵּז** ^ 1, נֶחֱרַז, הֻשְׁחַל עַל־גַּבֵּי חוּט: ״רִמּוֹנִים... מְחֹרָזִים בְּשַׁלְשֶׁלֶת וּמַקִּיפִין אֶת הַשְּׂבָכָה״ (רש״י מלכים א ז כ). 2°, נִכְתַּב בַּחֲרוּזִים: ״וְאַחֲרֵיהֶן יָבוֹאוּ בַּעֲלֵי הַקִּינוֹת הַמְסֻדָּרוֹת בִּשְׂפָתָם הַמְחֹרֶזֶת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמא). – [מְחֹרָז, יְחֹרַז]

~ הת׳ **נִתְחָרֵז** ^ 1, נֶחֱרַז, הֻשְׁחַל עַל חוּט: ״לְחוּט שֶׁל כֶּסֶף... אֲשֶׁר בּוֹ יִתְחָרְזוּ הַרְבֵּה מֵאַבְנֵי הָאֶקְדָּח״ (נפוצות יהודה, מט). 2° [בהשאלה] נִסְתַּדֵּר, הִשְׁתַּלֵּב: ״יָשַׁב הַגְּבִיר וְלֹא נִתְחָרְזוּ הַדִּבּוּרִים״ (סדן, ממחוז רמז). 3°, [במלאכת־השיר] נִכְתַּב כַּחֲרוּז, הַדָּמָה צְלִיל סִיּוּמוֹ שֶׁל חֵלֶק בְּשִׁיר לְסִיּוּמוֹ שֶׁל חֵלֶק סָמוּךְ לוֹ: בַּשִּׁיר ״הַתִּקְוָה״ מִתְחָרְזוֹת הַשּׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה עִם הַשְּׁלִישִׁית, וְהַשְּׁנִיָּה – עִם הָרְבִיעִית. – [לְהִתְחָרֵז, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיז*** פ״י 1,° הִשְׁחִיל עַל־גַּבֵּי חוּט. 2•, סִדֵּר, שִׁלֵּב, שִׁבֵּץ: ״מַחֲרִיז דִּבְרֵי־תוֹרָה לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים – לִכְתוּבִים״ (ויקרא רבה טז). 3 ^, חִבֵּר, צֵרֵף: ״הַחַיִּים מַחֲרִיז, וְהַמָּוֶת מְפַזֵּר״ (בחיי, על־פי שירמן א 348). 4 ^, כָּתַב חֲרוּזֵי שִׁיר: ״וְאֶחְסֹם פֶּה כָּל מַחֲרִיז״ (מנחם, על־פי שירמן א 24). – [לְהַחֲרִיז, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָחֳרַז°**, נֶחֱרַז, הֻשְׁחַל. – [מָחֳרָז, יָחֳרַז]

חֶרֶז ^ ז׳ [מן חרז] חֲרִיזָה, כְּתִיבָה בְּקֶצֶב וּבְדִמְיוֹן צְלִילִים בְּסוֹפֵי הַשּׁוּרוֹת. – [חֶרֶז־]

חָרָז ^ ז׳ [מן חרז] חַרְזָן, כּוֹתֵב חֲרוּזִים: ״סִדַּרְתִּי כָּל רָז, עֲדֵי הִתַּמּוֹתִי כָּל חָרָז״ (מנחם, על־פי שירמן א 24). – [חָרַז־, חָרָזִים, ־זֵי־]

חַרְזָן ^ ז׳ [מן חרז, חָרַז 3] 1 ^, כּוֹתֵב חֲרוּזֵי שִׁירָה: ״אֶחָד מִן הַחַרְזָנִים״ (השרשים לג׳נאח, גזז). 2°, מִי שֶׁכּוֹתֵב שִׁירִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם רַק חֲרִיזָה נָאָה וְאֵין בָּהֶם רוּחַ שִׁירָה אֲמִתִּית: ״וְ׳כוֹכְבֵי יִצְחָק׳ וַאֲפִלּוּ ׳הַשַּׁחַר׳ הָיוּ מְלֵאִים חַרְזָנִים פַּטְפְּטָנִים״ (קלוזנר, הספרות

ו 133). "עַתָּה נִרְאִים לִי אוֹתָם שִׁירִים עַצְמָם כְּגִמְגּוּם שֶׁל חַרְזָן: מִלִּים, מִלִּים, מִלִּים, וְתוּ לֹא" (בר־יוסף, העומדים 110). "קַבְּלָנִים וְקַבְּצָנִים, כַּתְבָנִים וְחַרְזָנִים" (ברקוביץ, תר׳ מנחם קל). – [חַרְזַן־, חַרְזָנִים, חַרְזָנֵי־; חַרְזָנִית, חַרְזָנִיּוֹת]

חַרְזָנוּת° נ׳ [מן חַרְזָן] כְּתִיבַת חֲרוּזִים שֶׁאֵין בָּהֶם רוּחַ שִׁירָה אֲמִתִּית: "חַרְזָנוּת עַל הָאֱמוּנָה וְהַתּוֹחֶלֶת" (קלוזנר, הספרות ב 25). "אִם תִּכְתֹּשׁ אֶת הַחַרְזָן בָּעֱלִי, לֹא תָסוּר חַרְזָנוּתוֹ מִמֶּנּוּ" (ביאליק, אגרות ד קפה). – [חַרְזָנוּת־]

חַרְזָנִי° ת׳ [מן חַרְזָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲרוּזִים, הַחוֹרֵז חֲרוּזִים: "יָרַד יַחְיָא לְסוֹף תְּמִיהָתָהּ וּפָתַח לָהּ בְּלָשׁוֹן חַרְזָנִית" (סביב, כערער 47). שִׁירָה חַרְזָנִית. – [חַרְזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חַרְחֲבִינָה* נ׳ [המקור לא הוברר] צֶמַח־בָּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכָנִיִּים (Eryngium), נָפוֹץ בַּאֲזוֹרֵי הֶהָרִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הַחַרְחֲבִינָה פּוֹרַחַת בַּקַּיִץ. אֶחָד מִמִּינֶיהָ מְשַׁמֵּשׁ בְּעוֹדוֹ צָעִיר כְּיָרָק שֶׁעָלָיו הֶעָבִים וְשָׁרָשׁוֹ נֶאֱכָלִים. מִשֶּׁהִזְקִינָה הִיא מִתְקַשָּׁה לְקוֹץ. נִזְכֶּרֶת בַּמִּשְׁנָה בֵּין הַיְרָקוֹת שֶׁיּוֹצְאִים בָּהֶם יְדֵי חוֹבָה בַּפֶּסַח (פסחים ב ו). – [חַרְחֲבִינַת־, חַרְחֲבִינוֹת]

חרחבינה

א. חִרְחוּר* חירחור ז׳ [מן א־חרחר, חִרְחֵר] הִתְגָּרוּת, סִכְסוּךְ, שִׁסּוּי, גְּרִימָה לְהִתְפָּרְצוּת. – [חִרְחוּר־, חִרְחוּרִים, חִרְחוּרֵי־]

– **חִרְחוּר־רִיב**∴, [מן "חִרְחֵר רִיב"] סַכְסְכָנוּת, הַסָּתָה לְרִיב וּלְמַחְלֹקֶת, גְּרִימָה לִקְטָטָה: "יְבָאֵר לָנוּ אֲדוֹנֵנוּ וְיִפְסֹק מִבֵּין תַּלְמִידָיו חִרְחוּר־רִיב" (תשובות הגאונים). "הָיִיתִי מַעֲמִידוֹ לְדִין עַל חִרְחוּר־רִיב בֵּין שְׁתֵּי אֻמּוֹת" (שמעוני, הביבר 242).

– **חִרְחוּרֵי־לָשׁוֹן***, דִּבְרֵי רְכִילוּת וּלְשׁוֹן־הָרָע הַמְּבִיאִים לִידֵי רִיב וָרֹגֶז: "׳בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא׳ – בְּחִרְחוּרֵי לָשׁוֹן תֵּחָבֵא" (גיטין נז:).

– **חִרְחוּר־מִלְחָמָה°**, הַסָּתָה לִפְתִיחָה בִּפְעֻלּוֹת־קְרָב בֵּין מְדִינוֹת.

ב. חִרְחוּר°, חירחור ז׳ [מן ב. חרחר, חִרְחֵר] 1. הַקּוֹל שֶׁמַּשְׁמִיעַ הַגָּמָל: נְעִירַת הַחֲמוֹר וְחִרְחוּר הַגָּמָל. 2. הוֹצָאַת קוֹל חִכּוּךְ אַגַּב כִּוּוּץ דָּפְנוֹת הַגָּרוֹן, מֵעֵין בִּטּוּי הַהֲגָאִים כ... ח... כ... ח... כְּמִי שֶׁמִּתְאַמֵּץ לְרַכֵּז לֵחָה שֶׁעָמְדָה בִּגְרוֹנוֹ. – [חִרְחוּר־, חִרְחוּרִים, חִרְחוּרֵי־]

א. חַרְחוּר ז׳ [מן חרר; ארמית: חַרְחוּרָא] מֶקֶק, גַּנְגְּרֶינָה, הַפְסָקַת הַחַיִּים בְּאֶחָד מֵחֶלְקֵי הַגּוּף מֵחֲמַת מַחֲלָה אוֹ מִסִּבָּה אַחֶרֶת: "יַכְּכָה ה׳ בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר" (דברים כח כב). "דֶּבֶר וָדָם, חַרְחֻר וָחֶרֶב, שֹׁד וָשֶׁבֶר, רָעָה וָמָוֶת" (בן־סירא מ יב).

ב. חַרְחוּר* ז׳ [מן חרר] חֵלֶק שֶׁנֶּחֱרַךְ וְנִשְׂרַף בְּכִכַּר לֶחֶם בִּשְׁעַת אֲפִיָּה (טבול יום א ג). – [חַרְחוּר־, חַרְחוּרִים, חַרְחוּרֵי־]

חַרְחוֹר* ז׳ [אולי מן ב. חרר, חוֹר] אִזְמֵל רָחָב שֶׁבְּתוֹךְ קוּפוֹ תָּקוּעַ מַלְמַד הַבָּקָר (מַרְדֵּעַ), מְשַׁמֵּשׁ לְנִקּוּי הַמַּחֲרֵשָׁה מִן הֶעָפָר הַנִּדְבָּק בָּהּ (כלים יג ג). – [חַרְחוֹר־, חַרְחוֹרִים, חַרְחוֹרֵי־]

א. חרחר [מן חרר; קרוב גם אל חרה]

~ פִּע׳ **חִרְחֵר** פ״י 1. הִדְלִיק, הִצִּית [בהשאלה]: "פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ, וְאִישׁ מִדְיָנִים לְחַרְחַר־רִיב" (משלי כו כא). פְּלוֹנִי יָדוּעַ כְּסַכְסְכָן וּכִמְחַרְחֵר רִיבוֹת וּקְטָטוֹת. 2* [חרחר עם־] הִתְגָּרָה בְּ־, הִתְקוֹטֵט: "וְלֹא תְּקַנְּאוּ זֶה אֶת זֶה וְלֹא תְּחַרְחֲרוּ זֶה עִם זֶה, וְלֹא תְּבַיְּשׁוּ זֶה לָזֶה" (שיר השירים רבה ח, היושבת בגנים). 3°. שָׂרַף, צָרַב: "הָיְתָה סְעוּדָתוֹ... דָּג מְעֻשָּׁן, מְבֻשָּׁל, בְּתַפּוּחֵי־אֲדָמָה, שֶׁחִרְחֵר אֶת לִבּוֹ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם עַד לְהִתְעַלֵּף" (ברקוביץ, תר׳ חיי תמג). – [לְחַרְחֵר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִתְחַרְחֵר**∴, הִתְעוֹרֵר, הִתְלַקֵּחַ: "וְעַל־יְדֵי כָּךְ חָלִילָה וְחַס הָרִיב מִתְחַרְחֵר" (פנקס במברג ו). – [לְהִתְחַרְחֵר, יִתְ־, יִתְ־]

ב. חרחר [קרוב אל נחר, בחיקוי לקול החיכוך]

~ פִּע׳ **חִרְחֵר°** פ״ע 1. הִשְׁמִיעַ קוֹל חִכּוּךְ אַגַּב כִּוּוּץ דָּפְנוֹת הַגָּרוֹן, מֵעֵין ח...ר, ח...ר. 2. נָהַם (הַגָּמָל): הַחֲמוֹר נוֹעֵר וְהַגָּמָל מְחַרְחֵר. – [לְחַרְחֵר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַרְחֵר°**, חִרְחֵר, הִשְׁמִיעַ כְּעֵין נְחִירָה: "נְשִׁימָתוֹ מִתְחַרְחֶרֶת וְרוֹטֶטֶת וְנִרְגַּעַת בִּנְשִׁיפָה" (ארד, ביחו 137). "וּמִישֶׁהוּ נִתְחַרְחֵר מֵרִבְצוֹ כְּנֶגֶד הַמַּגָּ״ד: לַעֲזָאזֵל! דּוֹפְקִים אוֹתָנוּ עוֹד לִפְנֵי הַיְצִיאָה?" (קובנר, פנים 353). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ג. חרחר [מן ב. חרר]

~ פִּע׳ **חִרְחֵר°** פ״י נִקֵּב, עָשָׂה חוֹר: "כְּאוֹתוֹ סַנְדְּלָר הַמַּקְדִּים לְחַרְחֵר בְּמַרְצְעוֹ חוֹרִים תּוֹךְ הַסֻּלְיָה" (שטיינמן, זוגות ב 120). – [לְחַרְחֵר, מְ־, יְ־]

ד. חרחר [מן א. חרר]

~ פִּע׳ **חִרְחֵר*** פ״ע 1. חִמֵּם אֶת חַלַּת־הַדְּבַשׁ כְּדֵי שֶׁתַּזִּיל מִדִּבְשָׁהּ (עוקצים ג יא). 2 [לדעת אחרים] הֶעֱלָה עָשָׁן כְּדֵי לְהַבְרִיחַ אֶת הַדְּבוֹרִים מִן הַכַּוֶּרֶת בִּשְׁעַת רְדִיַּת הַדְּבָשׁ. – [לְחַרְחֵר אֶת־, מְחַרְחֵר, יְחַרְחֵר]

חַרְחֲרָן° ז׳ [מן א. חרחר חִרְחֵר] מְחַרְחֵר־רִיב, סַכְסְכָן. – [חַרְחֲרָנִים, ־רָנֵי־]

חַרְחֲרָנוּת° נ׳ [מן חַרְחֲרָן] סַכְסְכָנוּת, דַּרְכּוֹ וּמַעֲשָׂיו שֶׁל מְחַרְחֵר־רִיב וְסַכְסְכָן. – [חַרְחֲרָנוּת־]

א. חַרְחֲרָנִי° נ׳ [מן חַרְחֲרָן] סַכְסְכָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חַרְחֲרָנוּת: רְמָזִים חַרְחֲרָנִיִּים. הִתְנַהֲגוּת חַרְחֲרָנִית. – [חַרְחֲרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ב. חַרְחֲרָנִי° ת׳ [מן ב. חרחר, חִרְחֵר] שֶׁנִּשְׁמָע בּוֹ כְּעֵין חִרְחוּר: "קוֹלוֹ שֶׁלּוֹ, הֶעָלִיז וְהַחַרְחֲרָנִי, מַבְלִיעַ קוֹלוֹתֵיהֶם הֵם הָאֲטוּמִים" (הלקין, משבר 103). "תְּקָפַנִי שׁוּב אוֹתוֹ שִׁעוּל חַרְחֲרָנִי" (ליסיצקי, תולדות 253). – [חַרְחֲרָנִית, ־רָנִיִּים, ־רָנִיּוֹת]

א. חרט [קרוב אל חרת, חרץ; ארמית: חֲרַט; ערבית: חַ׳רַטַ]

~ פִּע׳ **חָרַט*** פ״י 1°. הִקְצִיעַ וְעִגֵּל גּוּף שֶׁל עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת בְּמַחֲרֵטָה – עַל־יְדֵי מַגַּע מִפְסֶלֶת חַדָּה אֶל הַגּוּף הַמּוּבָא לִידֵי סִבּוּב מָהִיר: הֶחָרָט חוֹרֵט גְּלִילֵי־עֵץ, כֵּלִים, סְלִילִים, כְּלֵי־שַׁחְמָט וְכוּ׳. 2*. חָרַת וּפִתַּח צוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּחֹמֶר: "יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין... לְמַטָּן וְחוֹרְטִין אֶת הָעֵגֶל" (תנחומא כי תשא יד). – [לַחֲרֹט אֶת־, חוֹרֵט, יַחֲרֹט]

~ נפ׳ **נֶחֱרַט**° 1, הֻקְצַע וְעֻגַּל: הַגָּלִיל נֶחֱרַט בַּמַּחֲרֵטָה. 2, נֶחְקַק, נֶחֱרַת, פֻּתַּח. – [לְהֵחָרֵט, נֶחֱרָט, יֵחָרֵט]

~ פִּע׳ **חֵרֵט**° פ״י חָרַת, רָשַׁם: ״מָשָׁל לְאָמָּן שֶׁהָיָה מְחָרֵט עַל הַנְּיָר טְרַקְלִין נָאֶה״ (עגנון, כלה שמד). – [לְחָרֵט, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֹרַט**°, נֶחֱרַת, נֶחְקַק: ״בֵּין הַדְּבָרִים אֲשֶׁר חֹרְטוּ בְּאֶבֶן־לוּחַ״ (גורי, חותם 51). – [מְחֹרָט, יְחֹרַט]

~ הת׳ **הִתְחָרֵט**^, נֶחֱרַת, נֶחְקַק: ״יַחְתֹּךְ בָּאֲוִיר וְיִתְחָרֵט בּוֹ דְּמוּת כִּדְמוּת הָאוֹתִיּוֹת״ (ריקנטי, וירא). – [לְהִתְחָרֵט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיט**^ פ״י חָקַק, וּפִתַּח צִיּוּרִים שׁוֹנִים: ״לְמֶלֶךְ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִבְנוֹת פַּלְטֵרִים שֶׁלּוֹ, אִם אֵינוֹ מַחֲרִיט בָּאָרֶץ יְסוֹדוֹתָיו וּמוֹבָאָיו וּמוֹצָאָיו, אֵינוֹ מַתְחִיל לִבְנוֹת״ (פרקי דרבי אליעזר, ג). – [לְהַחֲרִיט, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחֳרַט**^, נֶחֱרַט, נִרְשַׁם: ״קְלוֹנוֹ הָחֳרַט בְּעֵט לְזִכָּר־״ (קליר, אזכיר, לשבת זכור). – [מָחֳרָט, יָחֳרַט]

ב. **חרט** [קרוב בערבית: חַ׳רַטַ, אִנְחַ׳רַטַ פ׳י חטא בשגגה; ראה גם חֲרָטָה]

~ הת׳ **הִתְחָרֵט***, נִחַם, חָזַר בּוֹ מִדַּעְתּוֹ, שָׁב מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ הַקּוֹדֶמֶת: ״כָּל הָעוֹשֶׂה דָבָר וּמִתְחָרֵט בּוֹ מוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד״ (חגיגה ה.). ״אַרְבָּעָה מִתְחָרֵט עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁבְּרָאָם״ (סוכה נב:). ״שָׁבִים וְעַל פִּשְׁעֵיהֶם נִתְחָרְטוּ״ (סידור רס״ג, שלו). ״שְׁעַת כֹּשֶׁר הִיא לָךְ לְהִבָּנוֹת מִמֶּנִּי, וְאִם תַּחְמִיצֶנָּה, בָּרִי לִי שֶׁתִּתְחָרֵט״ (ליסיצקי, תולדות 157). – [לְהִתְחָרֵט בְּ־, עַל־; מִתְ־, יִתְ־]

א. **חֶרֶט** ז׳ [ראה א. חרט] 1°, מִכְתָּב, קָנֶה מְחֻדָּד לִכְתֹּב בּוֹ עַל לוּחַ צִפָּה וְכַדּוֹמֶה. 2^, אִזְמֵל, מַפְסֶלֶת לַחֲרִיתָה בְּחֹמֶר מְסֻיָּם, בְּעֵץ, בְּמַתֶּכֶת, בְּאֶבֶן וְכַדּוֹמֶה: ״כְּלֵי כֶסֶף שֶׁמְּצַיְּרִין בָּהֶם פְּרָחִים וְצוּרוֹת בְּחֶרֶט״ (רש״י שבת יח.). 3, כִּנּוּי מְלִיצִי לְעֵט, לְעִפָּרוֹן, לְמִכְחוֹל שֶׁל צַיָּרִים וְכוּ׳: ״קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל, וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ״ (ישעיה ח א). ״לֹא יְתָאֳרֵם הַצַּיָּר בְּשֶׂרֶד, וְלֹא יִכְתְּבֵם סוֹפֵר מָהִיר בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ״ (מאפו, כז). ״צַיָּר אָנֹכִי וּבִימִינִי חֶרֶט״ (יל״ג, שירה קסז). 4°, חֲרִיתָה, רִשּׁוּם: ״הַחוֹלֶה הָיָה מֻטָּל בְּלִי כֹחַ, חֶרֶט צַלְמָוֶת עַל פָּנָיו״ (סוקולוב, במראות 43). ״חֶרֶט הַחֵץ וְהָרֹמַח, פִּתּוּחֵי חֲרָבוֹת וּכְתָבְתָּן״ (ביאליק, מתי מדבר). – [חֶרֶט־, חֲרָטִים, חַרְטֵי־]

– **חֶרֶט אֱנוֹשׁ** [שאול מן ישעיה ח א, ראה למעלה 3] כִּנּוּי לְעֵט סוֹפֵר: ״הַחֶרְפָּה וְהַבּוּשָׁה שֶׁל הוֹרִים כָּאֵלֶּה – אֵין בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ לְתָאֲרָהּ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 29).

– **אָמַּן־חֶרֶט**°, גְּרָפִיקָן, צַיָּר־אָמָּן בְּרִשּׁוּם בְּעֵט עַל נְיָר אוֹ בְּחֶרֶט עַל לוּחַ־מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר.

– **בְּחֶרֶט־אָמָּן**° [בהשאלה] בְּכִשְׁרוֹן רַב, בְּכֹחַ־יְצִירָה גָּדוֹל: הַסּוֹפֵר תֵּאֵר בְּחֶרֶט־אָמָּן אֶת זַוְעוֹת הַמִּלְחָמָה.

ב. **חֶרֶט**^ ז׳ [מן ב. חרט] חֲרָטָה, נֹחַם: ״זֹרֵעַ שִׂנְאָה, יִקְצֹר חֶרֶט״ (משלי שועלים, משל כב). – [חֶרֶט־]

חָרָט° ז׳ [מן א. חרט, חָרַט] 1, אָמָּן מֻמְחֶה לְגִלּוּף כֵּלִים וּלְהַקְצָעָתָם בְּמַחֲרֵטָה. 2, אָמָּן הַיּוֹצֵר תַּחֲרִיטִים – צִיּוּרִים עַל לוּחוֹת־מַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה. – [הֶחָרָט; חָרַט־, חָרָטִים, חָרָטֵי־; חָרֶטֶת, חָרָטוֹת]

חֲרָטָה* נ׳ [מן ב. חרט] נֹחַם עַל מַעֲשֶׂה, חֲזָרָה מִדֵּעָה קוֹדֶמֶת, רֶגֶשׁ צַעַר עַל מַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹ עַל הַחְלָטָה: ״פּוֹתְחִין (לְמִי שֶׁנָּדַר נֵדֶר) בַּחֲרָטָה״ (נדרים כב:). ״אַחֲרִית כָּל קְטָטָה – חֲרָטָה״ (גבירול, מבחר הפנינים ג י). ״בְּלֹא חֲרָטָה וּבְלֹא אוֹנָאָה״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות כט). ״בָּרִי לִי שֶׁתִּתְחָרֵט, אֶלָּא שֶׁחֲרָטָה בְּאִחוּר עֵת–כְּקַרְנֵי־אוּמָנָא לִבְשַׂר הַמֵּת״ (ליסיצקי, תולדות 157). – [חֲרָטַת־, חֲרָטוֹת]

– **פֶּתַח־חֲרָטָה**° [על־פי נדרים כב:] אֲמַתְלָה וּפִתְחוֹן־פֶּה לְהִתְחָרֵט.

– **חֲרָטָה אֵינָהּ מַעֲשֵׂה סוֹחֵר**°, [מימרה עממית] אֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל סוֹחֵר וָתִיק לַחֲזֹר בּוֹ מֵעֵסֶק שֶׁהִסְכִּים עָלָיו תְּחִלָּה.

– **אַחֲרִית קְטָטָה – חֲרָטָה**^ (גבירול, מבחר הפנינים ג י). רִיב וּקְטָטוֹת אֵינָם מְבִיאִים בְּרָכָה, וְהָרָבִים סוֹפָם לְהִתְחָרֵט.

חַרְטוֹם* ז׳ [הרחבה מן חֹטֶם; ארמית: חַרְטוּמָא; ערבית: חֻ׳רְטוּם] 1*, כִּנּוּי לַחֵלֶק הַקִּדְמִי הַמְּאֹרָךְ וּמְחֻדָּד בְּרָאשָׁם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים, כְּגוֹן הַמַּקּוֹר שֶׁל הָעוֹפוֹת: ״הַחַרְטוֹם וְהַצִּפָּרְנַיִם״ (טהרות א ב). 2°, חֵלֶק קִדְמִי שֶׁל כְּלִי, מַכְשִׁיר וְכוּ׳. (ראה להלן). – [חַרְטוֹם־, חַרְטוֹמִים, ־מֵי־]

חרטומים שונים

– **חַרְטוֹם הַנַּעַל**°, [ארמית: חַרְטוּמָא דְסַנְדַּל, איכה רבה א א] הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַנַּעַל, מְקוֹם אֶצְבְּעוֹת הָרֶגֶל.

– **חַרְטוֹם־סִירָה**° (־סְפִינָה° וְכוּ׳), הַחֵלֶק הַקִּדְמִי הַמְּחֻדָּד שֶׁל סִירָה, סְפִינָה וְכוּ׳, שֶׁבּוֹ הִיא חוֹצָה אֶת הַמַּיִם בְּהִתְקַדְּמוּתָהּ.

ח - חרטום-סירה

חַרְטוֹמָן° ז׳ [על־שום החרטום הארוך] עוֹף־בִּצָּה בַּעַל מַקּוֹר אָרֹךְ וְדַק הַמֻּתְאָם לִנְבִירָה בָּאֲדָמָה טוֹבְעָנִית (Scolopacidae). הָעֵינַיִם קְבוּעוֹת בַּאֲחוֹרֵי הָרֹאשׁ סָמוּךְ לַקָּדְקֹד כִּמְעַט. הַצֶּבַע הַחוּם שֶׁל הַנּוֹצָה, בְּחֶלְקוֹ בָּהִיר וּבְחֶלְקוֹ כֵּהֶה, מִתְמַזֵּג יָפֶה עִם צֶבַע הַצְּמָחִים בִּשְׂפַת הַבִּצָּה. נִזּוֹן בַּחֲרָקִים, רַכִּיכוֹת וְתוֹלָעִים, שֶׁהוּא שׁוֹלֶה אוֹתָם מִן הַבֹּץ. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים שְׁלֹשָׁה מִינֵי חַרְטוֹמָנִים: הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָרְכּוֹ כְּ־32 סֶנְטִימֶטְרִים, הַקָּטָן – עַד 16 סֶנְטִימֶטְרִים. כֻּלָּם עוֹבְרֵי־אֹרַח, הַנִּרְאִים בָּאָרֶץ רַק בִּימֵי הַחֹרֶף. – [־טוֹמַן־, ־מָנִים, ־מָנֵי־]

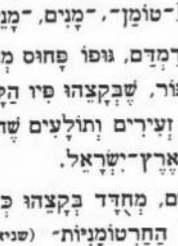

חרטומן (1/8)

– **חַרְטוֹמַן־הַיָּם**°, דָּג קָטָן, צִבְעוֹ אֲדַמְדַּם, גּוּפוֹ פָּחוּס מְאֹד בִּצְדָדָיו; בַּעַל חַרְטוֹם אָרֹךְ וְצַר כְּעֵין צִנּוֹר, שֶׁבִּקְצֵהוּ פִּיו הַקָּטָן (Centriscus scolopax). נִזּוֹן בְּסַרְטָנִים זְעִירִים וְתוֹלָעִים שֶׁהוּא שׁוֹאֲבָם לְתוֹכוֹ בְּחַרְטוֹמוֹ. חַי בְּיַמָּהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

חַרְטוֹמָנִי° ת׳ [מן חַרְטוֹם] בַּעַל חַרְטוֹם, מְחֻדָּד בְּקָצֵהוּ כְּעֵין חַרְטוֹם: ״הַצַּוָּארוֹן הַלָּבָן... הַנַּעֲלַיִם הַחַרְטוֹמָנִיּוֹת״ (שניאור, סיפורים קסא). – [חַרְטוֹמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חָרָטוּת° נ׳ [מן חָרָט] אָמָּנוּת הַחֲרִיטָה, מִקְצוֹעַ הֶחָרָט, גִּלּוּף שֶׁל כְּלֵי עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת וְהַקְצָעָתָם בְּמַחֲרֵטָה. – [חָרָטוּת־]

חַרְטִית° נ׳ [מן חרט; כתובת פיניקית מקרת־חדשה, על־פי ״אוצר הכתובות הפיניקיות״ 156] 1*, תַּבְלִיט אוֹ כְּתֹבֶת הַחֲרוּתָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר. 2°, קַו חָרוּט: ״מוֹנֶה אֶת הַחַרְטִיּוֹת שֶׁעַל קַרְנֶיהָ, שֶׁבַע חַרְטִיּוֹת בּוֹלְטוֹת יֶשְׁנָן כָּאן״ (שניאור, סיפורים כו). – [חַרְטִית־, ־טִיּוֹת]

חַרְטֹם, חרטום ז׳ [ממקור מצרי: **חר תפ** כהן קורא ראשי] כִּנּוּי לְקוֹסֵם אוֹ לְכֹהֵן בְּמִצְרַיִם וּבְבָבֶל בִּימֵי־קֶדֶם (בראשית מא ח; דניאל ב ב). – [חַרְטֹם־, חַרְטֻמִּים, ־טֻמֵּי־]

כתב החרטומים

– כְּתַב־הַחַרְטֻמִּים°, 1. הִיֶּרוֹגְלִיפִים, כְּתַב־הַצִּיּוּרִים שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ הַמִּצְרִים הַקְּדוּמִים. הָיָה יָדוּעַ בְּעִקָּר בְּחוּגֵי הַחַרְטֻמִּים, הַכֹּהֲנִים וְהַשָּׂרִים. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לִכְתָב מְסֻבָּךְ וּמֻרְכָּב שֶׁקָּשֶׁה לְפַעְנְחוֹ וּלְקָרְאוֹ.

חַרְטֻמִּיּוּת°, חרטומיות נ׳ [מן חַרְטֹם] סוֹדִיּוּת וּמִסְתּוֹרִין: ״שֶׁמֶץ חַרְטֻמִּיּוּת נִשְׁתַּיֵּר בְּחָכְמַת הָרְפוּאָה״ (עגנון, אורח 389). – [חַרְטֻמִּיּוּת־]

חֲרֹטֶת°, חרוטת נ׳ [מן א׳ חרט] שְׁבָבִים שֶׁל עֵץ אוֹ פֵּרוּרֵי מַתֶּכֶת הַנּוֹפְלִים אַגַּב חֲרִיטָה בְּעֵץ אוֹ בְּמַתֶּכֶת. – [חֲרֹטֶת־, חֲרוֹטוֹת]

חֹרִי, חוֹרִי ז׳ [אולי מן **חור**, **חִוֵּר** – מאפה העשוי קמח לבן] חֲרָרָה, עוּגָה רְקִיקָה: ״שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי״ (בראשית מ טז). ״אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין וָחֹרִי״ (עדיות ג י). – [חֳרִי־]

חֳרִי ז׳ [ראה **חרה**] [במקרא רק בצירוף עם **אַף**, ראה להלן] חָרוֹן, כַּעַס, אַף: ״שִׁלַּחְתִּי כְּצָרִים חֳרִי וָזַעַם״ (אותותיך, ז׳ פסח). ״וּלְעַג לְעֶבְרָתָם וְעַל חֲרָיָם״ (יהודה הלוי, ג 301). ״וַיָּקָם בְּקִצְפּוֹ וַחֲרָיו״ (חריזי, איתיאל טו). – [חֳרִי־, חֲרָיו]

– חֳרִי־אַף, כַּעַס, קֶצֶף: ״וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף, וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם״ (שמואל א כ לד). ״וַיִּשְׁתָּעֲרוּ שְׁנֵי הָאוֹיְבִים זֶה עַל זֶה בָּחֳרִי־אַף וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה״ (ביאליק, תר׳ קישוט נג). ״בְּנִי הַגָּדוֹל נָסַע שָׁמָּה בָּחֳרִי־אַפּוֹ וַיִּקְרָא אוֹתוֹ לְמִלְחֶמֶת־הַבֵּינַיִם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כז).

חָרִיג° ז׳ [מן **חרג**, **חָרַג**] [בדקדוק] יוֹצֵא מִן הַכְּלָל, מִלָּה אוֹ צוּרָה בַּלָּשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ נְטוּיָה לְפִי הַכְּלָל הַדִּקְדּוּקִי. – [חֲרִיג־, חֲרִיגִים, חֲרִיגֵי־]

חֲרִיגָה° נ׳ [מן **חרג**, **חָרַג**] יְצִיאָה, הִתְפָּרְצוּת (מִתּוֹךְ־): חֲרִיגָה מִתּוֹךְ הַמִּסְגֶּרֶת הַקְּבוּעָה. – [חֲרִיגַת־, חֲרִיגוֹת]

חֲרִיגוּת° נ׳ [מן **חָרִיג**] יְצִיאָה מִן הַכְּלָל, אִי־תְּקִינוּת: תּוֹפָעוֹת מְרֻבּוֹת שֶׁל חֲרִיגוּת בַּלָּשׁוֹן. – [חֲרִיגוּת־]

חֲרָיָה* נ׳ ראה **חֲרוּת***.

חִרְיוֹנִים ז״ר [**חֲרָא** + **יוֹנִים**, לפי הכתיב במלכים ב ו כה, והקרי שם: **דביונים**] 1. צוֹאָה שֶׁל יוֹנִים, לִשְׁלֶשֶׁת. 2°. כִּנּוּי שֶׁל גִּדּוּף וְחֵרוּף: ״לֹא יוֹשִׁיעַ לָכֶם הַבַּרְזֶל, צְאוּ, חִרְיוֹנִים מְחֻרְיָנִים, צְאוּ!״ (יזהר, צקלג 1137). – [חִרְיוֹנֵי־]

חֲרִיזָה ֿ נ׳ [מן **חרז**, **חָרַז**] 1°. עֲרִיכַת דְּבָרִים שׁוֹנִים (חֲרוּזִים, מַרְגָּלִיּוֹת, גֻּלּוֹת, פִּטְרִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה) עַל־גַּבֵּי חוּט. 2 ֿ. כְּתִיבַת חֲרוּזִים, כְּתִיבַת שִׁירִים שֶׁשּׁוּרוֹת מְסֻיָּמוֹת בָּהֶם מִסְתַּיְּמוֹת בַּהֲבָרוֹת דּוֹמוֹת בִּצְלִילֵיהֶן: ״וְשִׂיחִים מִן בְּדֹלָחִים (הַשִּׁירָה) תְּפוּרָה, מְמֻלָּאִים כְּתָמִים בַּחֲרִיזָה״ (הנגיד, דיואן 13). חֲרִיזָתוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר מַפְתִּיעָה בְּחִנָּהּ. חֲרִיזָה לְקוּיָה. – [חֲרִיזַת־, חֲרִיזוֹת]

חָרִיזְמָטִי◊ ת׳ ראה **כָּרִיזְמָטִי**◊.

חָרִיט ז׳ [ערבית: **ח׳רִיטַה** שק, סל] אַרְנָק, כִּיס אוֹ תִּיק קָטָן לְכֶסֶף: ״וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים״ (מלכים ב ה כג). ״הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהַחֲרִיטִים״ (ישעיה ג כב). – [חֲרִיט־, חֲרִיטִים, חֲרִיטֵי־]

חֲרִיטָה° נ׳ [מן א׳ **חרט**, **חָרַט**] 1. מְלֶאכֶת הֶחָרָט: הַקְצָעָה וְהַתְקָנָה שֶׁל כְּלֵי עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת בְּמַחֲרֵטָה. 2. פִּתּוּחַ עַל־גַּבֵּי לוּחַ מַתֶּכֶת לְשֵׁם הֲכָנַת תַּחֲרִיט. – [חֲרִיטַת־, חֲרִיטוֹת]

חֲרִיכָה ֿ נ׳ [מן **חרך**, **חָרַךְ**] קְלִיָּה וּשְׂרֵפָה קַלָּה בָּאֵשׁ: ״שֶׁהָאֹזֶן רַכָּה וְנִצְלֵית בַּחֲרִיכָתָהּ״ (רש״י עבודה זרה לח.). חֲרִיכַת הַבָּשָׂר. חֲרִיכַת הֶחָלָב בַּסִּיר. – [חֲרִיכַת־, חֲרִיכוֹת]

חֲרֵיסְטוֹמַתְיָה◊ נ׳ [מיוונית: **chrestos** טוב, מועיל + **manthanein** ללמוד] מִקְרָאָה, יַלְקוּט שֶׁל דִּבְרֵי סִפְרוּת לְלִמּוּד וּלְעִיּוּן: ״נִצְטַבֵּר עִמָּדִי רֹב הַחֹמֶר שֶׁנִּכְנַס אַחַר־כָּךְ לַחֲרֵיסְטוֹמַתְיָה שֶׁלִּי״ (בן־ציון, כתביו). ״בְּצִדּוֹ שֶׁל סֵפֶר הַמִּקְרָא – הַחֲרֵיסְטוֹמַתְיָה מִן הַסּוּג הָאָמוּר – הָלַךְ... סֵפֶר הַדִּקְדּוּק״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). – [חֲרֵיסְטוֹמַתְיוֹת]

חֲרִיעַ* ז׳ [ערבית: **אַלְחַ׳רִיעַ**] (כלאים ב ח), צֶמַח־שֶׁמֶן קֵיצִי, שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ זוֹרְעִים לַעֲצִירַת שֶׁמֶן, לְהַפָּקַת צֶבַע אָדֹם וְעוֹד. סוֹבְרִים כִּי הוּא אֶחָד מִמִּינֵי Carthamus. – [חֲרִיעַ־, חֲרִיעִים, חֲרִיעֵי־]

חָרִיף ֿ ת׳ [ארמית: **חֲרִיפָא** הוריות יד.] 1 ֿ. בַּעַל טַעַם עַז וְעוֹקֵץ: הַפִּלְפֵּל חָרִיף מְאֹד. כֹּהַל חָרִיף. 2 ֿ [בהשאלה] בַּעַל שֵׂכֶל חַד וּמְפֻלְפָּל, יוֹרֵד לְעָמְקָם שֶׁל דְּבָרִים: ״מִי שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְרַמּוֹת קָרוּי תָּם״ (רש״י בראשית כה כז). ״אֶחָד חָרִיף וְאֶחָד בָּקִי״ (ביאליק, מי יודע עיר). ״נַעֲרָה חֲרִיפָה, לֹא כָּךְ?״ (עגנון, אורח 399). פְּלוֹנִי גָּדוֹל וְחָרִיף בַּתּוֹרָה. 3°, חָמוּר בְּיוֹתֵר: הַמִּשְׁטָרָה נָקְטָה אֶמְצָעִים חֲרִיפִים נֶגֶד מַעֲשֵׂי הַפֶּשַׁע. 4°, חַד, שָׁנוּן, עוֹקְצָנִי: ״וְהִיא חוֹתֶמֶת צְבִיטָה חֲרִיפָה בִּבְשָׂרָהּ (ביאליק, מאחורי ב). סַכִּין חָרִיף. תְּשׁוּבָה חֲרִיפָה. 5° [על־פי הארמית: ״זוּזָא חֲרִיפָא״ כתובות ק:] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַהֲלָכִים, עוֹבֵר לַסּוֹחֵר: מַטְבְּעוֹת חֲרִיפִים. ״חֲכָמָה הָיִיתִי, הַאִ? סְחוֹרָה חֲרִיפָה?״ (הזז, דלתות 134). – [חֲרִיפָה, חֲרִיפִים, ־וֹת]

– מַחֲלָה חֲרִיפָה°, מַחֲלָה שֶׁהִתְפָּרְצֻיּוֹתֶיהָ פִּתְאוֹמִיּוֹת וּמַהֲלָכָהּ קָצָר, לְהַבְדִּיל מִמַּחֲלָה מְמֻשֶּׁכֶת (כְּרוֹנִית).

חֲרִיפָא* ת׳ [ארמית] חָרִיף, חַד וְשָׁנוּן [בכל המשמעויות של התואר **חָרִיף** בעברית] [רווח בצירופים:]

– זְבִינָא חֲרִיפָא* (נדרים לא:), סְחוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַהֲלָכִים רַבִּים.

– פִּלְפַּלְתָּא חֲרִיפְתָּא* (מגילה ז.), פִּלְפֶּלֶת חֲרִיפָה, כִּנּוּי לְאָדָם חָרִיף בְּיוֹתֵר.

– פִּלְפּוּלָא חֲרִיפְתָּא° [בחיקוי לצירוף הנ״ל], דִּבְרֵי פִּלְפּוּל חֲרִיפִים: ״וּמְעָרִים לוֹ בְּסֵתֶר לִבּוֹ בְּפִלְפּוּלָא חֲרִיפְתָּא וּבְטַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹת מְחֻכָּמוֹת״ (מגדלי מו״ס, שפג).

חֲרִיפָה° נ׳ [מן ב׳ **חרף**, **חָרַף**] בִּלּוּי הַחֹרֶף, שְׁהִיָּה בַּחֹרֶף: ״בְּיָמֵינוּ יוֹדְעִים אָנוּ אֶת מְקוֹם חֲרִיפָתָן שֶׁל הַצִּפֳּרִים״ (שלונסקי, תר׳ מסעי הצפרים). – [חֲרִיפַת־]

חֲרִיפוּת ׳ נ׳ [מן חָרִיף, ארמית: חֲרִיפוּתָא, כתובות פה.] 1 ׳, עזות בטעם או בריח הגורמת לגרוי חזק: "והמרבה לאכל חריפות וכל טעם מפלפל" (אסף הרופא, 15). "אכן יש־בו מן המרירות שבחריפות ומן החריפות שבמרירות" (ביאליק, אלוף בצלות ו). חריפות הפלפל. 2 ׳ [בהשאלה] חדות השכל, שנינות: "ובדקוהו עדים ומצאו בו חריפות" (תשובות הגאונים ב ה). "להשיב דבר לשואל בעמק ובחריפות" (רש״י סוטה מה.). "אם חריפות ובקיאות אין בו, מדת צדקה והכנסת אורחים יש בו" (עגנון, כלה קיד). 3°, חמרה, הקפדה יתרה: המשטרה הגיבה בחריפות על הפרעת הסדרים. השאלה הצגה לפניו בכל חריפותה. 4 ׳ [בכלים] חדות: "כשהחריפות (של סכין) נהפך לצדדין ואינו חותך יפה" (רש״י יהושע ה ב). 5° עזות, חזק, קשי: התפרצות חריפות המחלה. 6 ׳ [בכסף] מהלכים, היות עובר לסוחר: "וידוע שמטבעות של כסף יוצאות בחריפות יותר מכל המטבעות" (לבוש, מקח וממכר רג ד). — [חֲרִיפוּת־]

א. **חָרִיץ** ז׳ [מן א. חרץ] 1, חלק חרוץ וגזור (ביחוד במתכת) כעין שן חדה: "במגרה ובחרצי הברזל" (שמואל ב יב לא). "בעל פיפיות — הם חדודי החריצין" (רש״י ישעיה מא טו). 2•, שריטה, חתך, סדק, בקיע: "לא יגר אדם את הכסא ואת המטה ואת הקתדרא מפני שהוא עושה חריץ" (ירושלמי כלאים כז ב). "חריצי הפנים החררים" (ביאליק, מתי מדבר). "הרגיש בחריץ של שפתו עליונה" (עגנון, אורח 429). 3•, חפירה מארכת בקרקע, תעלה: "חריץ שהוא עובר בכרם, עמק עשרה (טפחים) ורחב ארבעה" (כלאים ה ג). — [חֲרִיץ־, חֲרִיצִים, חֲרִיצֵי־]

— **חריצי־ברזל**, לוח דישה שקבועים בו חריצים כעין שנים חדות (שמואל ב יב לא). עיין גם ג. **חרוץ, חרוצות־ברזל.**

ב. **חָרִיץ** ז׳ [מן א. חרץ] נתח, חתיכה, פרוסה [רק בצירוף:]

— **חריצי־חלב** [לפי הפירוש המקובל בשמואל א יז יח] נתחי גבינה. [ומכאן:]

— **חריץ של גבינה** ׳ (ר׳ חננאל לשבת קלד:), חתיכת גבינה

חֲרִיצָה• נ׳ [מן א. חרץ, חָרַץ] חתוך, שריטה עמקה: "והורץ בו חריצות שתי וערב" (רש״י בבא מציעא קיח:). — [חֲרִיצַת־, חֲרִיצוֹת]

— **חריצת־דין°, חריצת־משפט°**, גזר־דין.

— **חריצת־לשון** ׳, [על־פי "לא יחרץ כלב לשונו", שמות יא ז] השמעת דברי חרוף, הרמת קול לנזיפה ותוכחה: "לא רחוש־שפתים ולא חריצת־לשון" (מדרש תהלים סב, למנצח). [ראה גם חריצות, חריצות־לשון]

חָרִיצוּת• נ׳ [מן חָרוּץ] התמדה, שקדנות: "וכן שתי מדות — העצלה והחריצות" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ י). "היקר שבהון האדם הוא החריצות" (רד״ק, השרשים, חרץ). "ולחשף כחו וחריצותו במסחר ובקנין" (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה ב ד). — [חָרִיצוּת־]

חֲרִיצוּת° נ׳ [מן א. חרץ, חָרַץ] חֲרִיצָה [רווח בעיקר בצירוף:]

— **חריצות־לשון°** [על־פי "לא יחרץ כלב לשונו", שמות יא ז] חריצת לשון, השמעת דברים קשים, הרמת קול לנזיפה ותוכחה: "והתחילה (האם החורגת) להראות את הקטנים את כל כחה בדבור־פה ובחריצות־לשון, בחרופים ובגדופים ובקללות נמרצות" (ברקוביץ, תר׳ חיי שג). "על חריצות־לשונו היתרה נענש התימני הלז" (טביב, כערער 203).

חָרִיק° ז [מן חרק] 1, חריץ, שריטה. 2 [בכלי־ירייה] חריץ לוליני העשוי בצדו הפנימי של הקנה, מן הקצה הקדמי של בית־הבליעה ועד הלע (Groove): החריק מקנה לקליע תנועה סבובית לשם יציבות מעופו. — [חֲרִיק־, חֲרִיקִים, חֲרִיקֵי־]

חֲרִיק° ז׳ [מן חרק] קול חכוך, צרימה: "מסמרים חלודים שותקים בקורות בין חריק לחריק" (שמיר, במו 46). "חריק תבות מבול, גשוש ספינות־אלמן" (ברוידס, שרשים 12). "ומשאבת הביר צונה כנגדה בחריק ובחלחול" (שלו, קולות 37). — [חֲרִיק־]

חֲרִיקָה ׳ נ׳ [מן חרק, חָרַק] קול חכוך, צרימה: "וחרק שן מאד עלי חריקה" (כלפון, 131). "וקול נהימה זה שמטתי מנהמת בחריקה משנה" (מגדלי מו״ס, קצט). חריקת גלגלי העגלה שצירם לא נמרח בזפת. — [חֲרִיקַת־, חֲרִיקוֹת]

— **חריקת־שנים°**, חכוך השנים אלו באלו [ביטוי ציורי להבעת כעס ורוגז]: "ובכן מת אתה... מתוך בהירות יתרה ולא בחריקת־שנים?" (ברנר, א 93). "שאי עמך משא חיינו הזורחים, עת שמך נלחש בחריקת שנים" (גורי, פרחי 12).

חָרִיר• ז׳ [מן חרר] 1•, חור קטן, וביחוד קוף המחט, החור הקטן במחט שמשחילים בו את החוט: "מחט שנטל חרירה או עקצה טהורה" (כלים יג ה). "יושבת ותופרת, משחילה חוט לתוך חרירה של מחט" (עגנון, אורח 73). "קמץ עין אחת וצדד עינו אחרת והציץ בו... כמציץ בחרירה של מחט" (הזז, היושבת 122). 2° [בכלי־ירייה] חור קטן בכונת האחורית שדרכו מכונים לע הקנה אל המטרה. — [חֲרִיר־, חֲרִירִים, חֲרִירֵי־]

חֲרִירָה ׳ נ׳ [מן א. חרר, חָרַר] נקוב, עשית חור: חרירת הלוח. [חֲרִירַת־, חֲרִירוֹת]

חָרִישׁ ז׳ [מן א. חרש, חָרַשׁ] 1, העונה שחורשים ומפלחים בה את האדמה: "וביום השביעי תשבת, בחריש ובקציר תשבת" (שמות לד כא). 2, בתור אדמה ופלוחה במחרשה או במכשיר אחר כדי שתהיה תחוחה ונוחה לזריעה: "ועוד חמש שנים אשר אין־חריש וקציר" (בראשית מה ו). "אין מחיבין אותו להיות חורש חריש דק אלא גס" (תוספתא כלאיים א יז). "מה חריש רשות, אף קציר רשות" (ראש השנה ט.). 3, השדה שיש לחרש אותו: "לחרש חרישו ולקצר קצירו" (שמואל א ח יב). — [חֲרִישׁ־]

א. **חֲרִישָׁה**• נ׳ [מן א. חרש, חָרַשׁ] 1, פלוח השכבות העליונות של האדמה ובתורן על־ידי מחרשה לשם הכשרתן לזריעה, לשם השמדת עשבים רעים, או לשם תחוח השכבה העליונה של הקרקע למניעת התאדות המים ממנה: "אם בשמכרו (את השור)... לאריס, דברי הכל: לחרישה מכר" (ירושלמי שביעית לו א). "שיהו חורשין חרישה הראשונה" (ירושלמי סנהדרין כא ב). 2 [בהשאלה ובלשון נקייה] בעילה, הזדווגות (בראשית רבה צח). — [חֲרִישַׁת־, ־שׁוֹת]

— **חרישה גסה°**, חרישה בתלמים רחבים.

— **חרישה דקה°**, חרישה בתלמים צרים.

– חֲרִישַׁת פְּתִיחַ°, חֲרִישָׁה בִּתְלָמִים רְחָבִים לִפְנֵי הַגְּשָׁמִים, כְּדֵי שֶׁהַקַּרְקַע תֵּיטִיב לִסְפֹּג אֶת מֵי הַגֶּשֶׁם.

– חֲרִישַׁת מְזִמּוֹת°, הִתְנַכְּלוּת, חֲשִׁיבַת מַחֲשָׁבוֹת לְהָרַע.

ב. **חֲרִישָׁה*** נ׳ [מן ב. חרש] 1, חֵרְשׁוּת, מוּמוֹ שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ: ״׳לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ׳... מַה לְּחֵרֵשׁ שֶׁכֵּן חֲרִישָׁתוֹ גָּרְמָה לוֹ״ (סנהדרין סו.). 2, הֲבָאָה לִידֵי חֵרְשׁוּת: ״הַחוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו נֶהֱרָג, לְפִי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַחֲרִישָׁה בְּלֹא חַבּוּרָה״ (בבא קמא פו.). 3, שְׁתִיקָה, הָאֲלָמוּת: ״׳וְשָׁמַע אָבִיהָ... וְהֶחֱרִישׁ לָהּ׳... לִמֵּד בְּבַעַל שֶׁעָשָׂה חֲרִישָׁה וּשְׁמִיעָה בְּיוֹם נֵדֶר״ (ספרי מטות קנג). ״כְּשֶׁרָאִיתִי יָמַי בְּדֹמִי וְשִׁמָּמוֹן וַחֲרִישָׁה״ (רש״י ישעיה לח י). – [חֲרִישַׁת־, חֲרִישׁוֹת]

ג. **חֲרִישָׁה*** נ׳ [ראה חֹרֶשׁ] חֻרְשָׁה, יַעַר קָטָן: ״לַחֲרִישַׁת קָנִים, שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל אָדָם לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ״ (בראשית רבה יב). – [חֲרִישַׁת־, חֲרִישׁוֹת]

חֲרִישׁוּת* נ׳ [מן ב. חרש] 1*, חֵרְשׁוּת (ספרא קדושים קד). 2°, שְׁתִיקָה, הָאֲלָמוּת: ״וְאֶפְרַיִם יוֹשֵׁב בַּחֲרִישׁוּת וּמְסַבֵּב אֶת כּוֹסוֹ כָּכָה וְכָכָה״ (שנהר, ג 433).– [חֲרִישׁוּת־]

חֲרִישִׁי ת׳ [מן ב. חרש] שָׁקֵט, דּוֹמֵם: ״רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית״ (יונה ד ח). וּכְעֵין תְּפִלָּה... שָׁמְעָה אָזְנִי בַּבְּכִיָּה הַחֲרִישִׁית הַהִיא״ (ביאליק, לבדי). ״וַתֵּהָפֵךְ שִׁירָתָם בַּשַּׁחַר הַהוּא לְקִינָה חֲרִישִׁית וּנְהִי דְמָמָה דַקָּה״ (ביאליק, מגילת ב).–[חֲרִישִׁית, ־שִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

חֲרִיתָה⁂ נ׳ [מן חרת, חָרַת] חֲקִיקָה, פִּתּוּחַ שֶׁל כְּתֹבֶת, צִיּוּר וְכַדּוֹמֶה בְּאִזְמֵל, בְּאֶבֶן אוֹ בְּמַתֶּכֶת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״סִתּוּת וּכְרִיתָה וַחֲפִירָה וּבִקּוּעַ וַחֲרִיתָה״ (השרשים לג׳נאח, חצב). חֲרִיתַת כְּתֹבֶת עַל מַצֵּבָה. – [חֲרִיתַת־, חֲרִיתוֹת]

חרך [ארמית: חֲרַךְ, חֲרֵיךְ; ערבית: חַרַק בער, שרף]

~ פע׳ **חָרַךְ** פ״י קָלָה וְהִבְהֵב בָּאֵשׁ, שָׂרַף בְּמִקְצָת: ״לֹא־יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ״ (משלי יב כז). ״הִזָּהֲרִי שֶׁלֹּא תַחְרְכִי אֶת שְׂפָמֵךְ״ (עגנון, אורח 12). – [לַחֲרֹךְ אֶת־, חוֹרֵךְ, יַחֲרֹךְ]

~ נפ׳ **נֶחֱרַךְ** ⁂, נִקְלָה בָּאֵשׁ, נִתְהַבְהֵב, נִשְׂרַף מְעַט: ״הַמַּפּוּחַ נִחַר וְנֶחֱרַךְ מִכֹּחַ הָאֵשׁ״ (רש״י ירמיה ו כט). ״עָמְדוּ... חֲרֵדִים וְצוֹפִים עַד שֶׁנֶּחֶרְכוּ רִיסֵי עֵינֵיהֶם מִן הַחַמָּה״ (עגנון, אלו תקיז). הַבָּשָׂר נֶחֱרַךְ בִּשְׁעַת צְלִיָּה. בְּגָדָיו נֶחֶרְכוּ בְּאֵשׁ הַשְּׂרֵפָה.– [לְהֵחָרֵךְ, נֶחֱרָךְ, יֵחָרֵךְ]

~ פיע׳ **חֵרֵךְ*** 1, פ״י חָרַךְ, שָׂרַף, הִבְהֵב: ״שֶׁחֵרְכוֹ (אֶת הֶחָמֵץ) קֹדֶם זְמַנּוֹ״ (פסחים כא:). ״הָאֲבָנִים מַשְׁחִירוֹת כְּאִלּוּ יְקוֹד מוּקָד הוּא בָּאֲדָמָה שֶׁמְּחָרְכָן כַּסֵּדֶר מִלְּמַטָּה״ (שנהר, ג 118). 2, פ״ע נֶחֱרַךְ: ״פּוֹרְסִין עוֹר שֶׁל גְּדִי עַל־גַּבֵּי שִׁדָּה, תֵּבָה וּמִגְדָּל שֶׁאָחַז בָּהֶן אֶת הָאוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחָרֵךְ״ (שבת טז ה). – [לְחָרֵךְ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **חֹרַךְ***, נֶחֱרַךְ, נִשְׂרַף מְעַט: ״מַדְלִיקִין בַּפְּתִילָה הַמְחֹרֶכֶת״ (תוספתא שבת ב א). ״וְגוּפוֹ כִּפְתִילָה מְחֹרֶכֶת, וּשְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו כִּזְנַב הַגָּמָל״ (הזז, היושבת 6). ״מֵאֵשׁ־תְּמִידִי כִּי חֹרַכְתְּ וְהֻצַּתְּ״ (ש׳ שלום, שירים שעב). – [מְחֹרָךְ, יְחֹרַךְ]

~ הת׳ **נִתְחָרֵךְ***, הִבְהֵב, נַעֲשָׂה קָלוּי וְשָׂרוּף מְעַט: ״נִתְחָרֵךְ שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ״ (תנחומא, נח יג). ״הַפְּתִילָה מִתְחָרֶכֶת וּסְבִיבָהּ עִגּוּלִים עִגּוּלִים שֶׁל מְאוֹרֵי הָאֵשׁ״ (מנדלי מו״ס, קה). ״קִיטוֹר נֵיָר מִתְחָרֵךְ עַל הַזְּכוּכִית״ (ביאליק, תר׳ אברהמ׳ל הסנדלר). ״דַּוְקָא אֲנִי לֹא מַסְכִּים שֶׁיִּתְחָרְכוּ שׁוֹקַי בְּאֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם״ (הזז, היושבת 343). – [לְהִתְחָרֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

חָרָךְ ז׳ [ארמית: חֲרַכָּא] 1, חָרִיץ אוֹ חֹר בַּקִּיר, אֶשְׁנָב, צֹהַר: ״מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת, מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים״ (שיר השירים ב ט). ״כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין חַלּוֹן לְחָרָךְ, כָּךְ יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין זְכוּת־אָבוֹת לִזְכוּת־אִמָּהוֹת״ (פסיקתא דרב כהנא, מט). חֲרַךְ הַנֶּהָג בְּטַנְק צְבָאִי. חֲרַךְ־תַּצְפִּית בְּעֶמְדָּה צְבָאִית. –[חֲרַךְ־, חֲרַכִּים, חֲרַכֵּי־]

חֶרֶךְ° ז׳ [מן חרך] רֵיחַ שֶׁל דָּבָר שֶׁנֶּחֱרַךְ, קֶדַח: ״קָלַח וּבָא מִמֶּנּוּ... רֵיחַ שֶׁל שַׁחַת וְחֶרֶךְ שֶׁל טַבָּק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 168). – [חֶרֶךְ־]

חֲרֵכָה° נ׳ [מן חרך] חֲרִיכָה, הִבְהוּב: ״חוֹרֶכֶת הִיא בֶּן־חֲזִיר וְשׁוֹלַחַת אֶת עֲשַׁן הַחֲרֵכָה בְּחַלּוֹנוֹתֵיהֶם״ (ביאליק, מאחורי א). ״וְרֵיחַ עוֹלֶה בְּאַפֶּךָ – כְּרֵיחַ שְׂרֵפָה לֹא טָהוֹר וְכִדְבַר חֲרֵכָה אֲסוּרָה״ (שלו, אלהי 50). – [חֶרְכַת־]

חֵרָכוֹן°, חירכון ז׳ [מן חרך] יֹבֶשׁ רַב, חֹם הַגּוֹרֵם לְחֹרֶב וַחֲרִיכָה: ״מֵחֵיק הַמִּזְרָח נִשָּׂאָה נְשִׁימַת הַחֵרָכוֹן כְּהֶבֶל לֹעוֹ שֶׁל כִּבְשָׁן״ (אריכא, אלמונים). ״רָעֲמוּ תּוֹתָחִים, נָדַף רֵיחַ חֵרָכוֹן״ (ש׳ אבן-שושן, ימים 213) – [חֶרְכוֹן־]

חרל [מן חָרוּל]

~ פִּע׳ **חֹרַל**° – ראה מְחֹרָל°.

חֲרָלִי°, חרולי ת׳ [מן חָרוּל] קוֹצָנִי, זָרוּעַ חֲרוּלִים: ״רוֹעַת קִמְּשׁוֹנִים חֲרָלִית הַבִּקְעָה״ (גלעד, נהר 22).–[חֲרָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

חָרֶלֶת° נ׳ [מן חָרוּל] סַרְפֶּדֶת (Urticaria), הַפְרָעָה שְׁכִיחָה בָּעוֹר הַמְלֻוָּה עִקְצוּץ; נִכֶּרֶת בְּהוֹפָעַת אֲבַעְבּוּעוֹת אוֹ שַׁלְפּוּחִיּוֹת קְטַנּוֹת בָּעוֹר. הַמַּחֲלָה עֲלוּלָה לִהְיוֹת חֲרִיפָה אוֹ מְמֻשֶּׁכֶת. – [חָרֶלֶת־, חָרַלְתּוֹ]

א. **חרם** [אכדית: ḫarāmu להפריש; ארמית: חֲרַם; ערבית: חַרַמַ אסר]

~ פע׳ **חָרַם*** פ״ע נִשְׁבַּע, קִבֵּל עַל עַצְמוֹ בְּאָלָה וּבְחֵרֶם: ״וְחָרְמוּ שֶׁיְּהֵא כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹלִים אַחֲרֵיהֶם וְעָשׂוּ שְׁבוּעָה מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל״ (פרקי ר׳ אליעזר, לח). ״כָּל נְדָרִים וֶאֱסָרִים וַחֲרָמִים... שֶׁנָּדַרְנוּ וְשֶׁאָסַרְנוּ וְשֶׁחָרַמְנוּ״ (כל נדרי, נוסח עברי קדום). – [לַחֲרֹם, חוֹרֵם, יַחֲרֹם]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִים** פ״י 1°, הִפְקִיעַ, עִקֵּל וְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַפְּרָט: צְבָא הַכִּבּוּשׁ הֶחֱרִים אֶת רְכוּשׁ הַתּוֹשָׁבִים. הַמִּשְׁטָרָה הֶחֱרִימָה אֶת הַחוֹבֶרֶת שֶׁהוּצְאָה בְּלִי רִשְׁיוֹן. 2*, הִכְרִיז חֵרֶם, נִדָּה, הוֹדִיעַ כִּי אָסוּר לָבוֹא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא עִם פְּלוֹנִי: ״מְנַדִּין לְאַלְתַּר וְשׁוֹנִין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים וּמַחֲרִימִין לְאַחַר שִׁשִּׁים״ (מועד קטן טז.). קְהִלַּת אַמְסְטֶרְדָּם הֶחֱרִימָה אֶת אוּרִיאֵל אָקוֹסְטָה. 3, הִקְדִּישׁ, הִפְרִישׁ דְּבַר חֹל אֶל הַקֹּדֶשׁ (לְאוֹצַר ה׳), בְּאֹפֶן שֶׁאֵין לְאָדָם רְשׁוּת לָגַעַת בּוֹ: ״כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַה׳... לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל״ (ויקרא כז כח). 4, הִשְׁמִיד, כִּלָּה, הֵמִית: ״וִיהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ... עַד אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי״ (יהושע ח כו). 5, הֶחֱרִיב, יִבֵּשׁ: ״וְהֶחֱרִים ה׳ אֵת לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם״ (ישעיה יא טו). – [לְהַחֲרִים אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ הֶחֱרִם, 1. הִפְקִיעַ וְהוֹצִיא בְּכֹחַ מֵרְשׁוּת הַפְּרָט: "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא... יָחֳרַם כָּל־רְכוּשׁוֹ, וְהוּא יִבָּדֵל מִקְּהַל הַגּוֹלָה" (עזרא י ח). הַבִּנְיָן הָחֳרַם עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת. הַחוֹבֶרֶת הָאֲסוּרָה הָחֳרְמָה בִּפְקֻדַּת הַמִּשְׁטָרָה. 2. הִקְדִּישׁ, הִפְרִישׁ לְאוֹצַר הַקֹּדֶשׁ: "כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה" (ויקרא כז כט). 3*. נִדָּה, הִכְרִיז עָלָיו חֵרֶם, נֶאֱסַר עָלָיו לָבוֹא בַּקָּהָל: "מַחֲרִים לֹא שׁוֹנֶה וְלֹא שׁוֹנִין לוֹ" (מועד קטן טז.). "שֶׁעַל דַּעַת כֵּן הֶחֱרִים מִתְּחִלָּה" (משפט החרם לרמב"ן). הַמַּלְשִׁין הָחֳרַם עַל־יְדֵי הַיִּשּׁוּב. 3. נִדּוֹן לַהֲרֵג, הוּמַת: "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם" (שמות כב יט). — [מַחֲרִים, יָחֳרַם]

ב. חרם [מן ב. חֵרֶם]

~ פָּע׳ **חָרַם*** פ״י פָּרַשׂ רֶשֶׁת, הִשְׁלִיךְ מִכְמֹרֶת בַּמַּיִם לָדוּג דָּגִים: "רַבִּי יוֹסֵי הַחוֹרֵם" (מנחות לז.). — [לַחֲרֹם, חוֹרֵם, יַחֲרֹם]

א. חֵרֶם ז׳ [מן א. חרם] 1 ^, נִדּוּי, שַׁמְתָּא, אִסּוּר לָבוֹא בְּמַגָּע עִם הַצִּבּוּר: "כּוֹתְבִין עָלָיו חֵרֶם וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל" (תשובות הגאונים). הַיִּשּׁוּב הִכְרִיז חֵרֶם עַל הַבּוֹגְדִים. 2. דָּבָר שֶׁהֻטַּל אִסּוּר עַל הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ וְעַל הַהֲנָאָה מִמֶּנּוּ: "וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם" (דברים יג יח). חֵרֶם עַל קְנִיַּת תּוֹצֶרֶת מֵאֶרֶץ הָאוֹיֵב. חֵרֶם כַּלְכָּלִי. 3. דָּבָר שֶׁהֻקְדַּשׁ לַה׳ וְהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה לְשֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן: "כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַה׳ מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ... לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה׳" (ויקרא כז כח). "וּלְהִנָּזֵר מֵהוֹן הָרִשְׁעָה הַטָּמֵא בְּנֶדֶר וּבְחֵרֶם" (מגילת ברית דמשק ו 15). "וְאֵלּוּ נִתָּנִין לְכָל כֹּהֵן: הַחֲרָמִים וְהַבְּכוֹרוֹת וּפִדְיוֹן הַבֵּן" (חלה ד ט). 4. כִּלָּיוֹן, חֻרְבָּן, מָוֶת: "וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם" (יהושע ו יז). 5. תּוֹעֵבָה, עָוֶל: "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ (אֶת הַפֶּסֶל) כִּי־חֵרֶם הוּא" (דברים ז כו). — [חֵרֶם־, חֶרְמוֹ; חֲרָמִים, חֶרְמֵי־, גם חֲרָמוֹת, חֶרְמוֹת־]

— **אִישׁ־חֶרְמוֹ**, אוֹיְבוֹ, שׂוֹנְאוֹ בְּנֶפֶשׁ: "יַעַן שִׁלַּחְתָּ אֶת־אִישׁ־חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ" (מלכים א כ מב). "לִתְפֹּס כָּל פְּנִימָה דַּקָּה שֶׁבְּאַנְשֵׁי־חֶרְמוֹ" (ביאליק, אריה ה).

— **חֵרֶם דְּרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם** ^, חֵרֶם שֶׁהֵטִיל ר׳ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר־הַגּוֹלָה, רֹאשׁ יְשִׁיבַת מַגֶּנְצָה (בַּמֵּאָה הָ־10—11). עַל כָּל מִי שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר עַל הַתַּקָּנוֹת שֶׁתִּקֵּן, וּבֵינֵיהֶן הָעִקָּרִיּוֹת: לֹא יִשָּׂא אָדָם שְׁתֵּי נָשִׁים בְּיַחַד, לֹא יְגָרֵשׁ אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעַל־כָּרְחָהּ, לֹא יִקְרָא אָדָם מִכְתָּב בְּלֹא רְשׁוּת בַּעֲלָיו וְעוֹד (ס׳ כלבו, קטז).

— **נְתָנוֹ לַחֵרֶם** (ישעיה מג כח), גָּזַר עָלָיו כְּלָיָה וַאֲבַדּוֹן.

ב. חֵרֶם ז׳ [ארמית: חֶרְמָא] 1. רֶשֶׁת שֶׁהַדַּיָּגִים פּוֹרְשִׂים עַל־פְּנֵי הַמַּיִם לָדוּג בָּהּ דָּגִים, וְהִיא קְטַנָּה מְעַט מִן הַמִּכְמֹרֶת: "כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֵעֲלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ" (חבקוק א טו). "מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה בְּתוֹךְ הַיָּם" (יחזקאל כו ה). 2* (בבא קמא פא:) בְּרֵכָה שֶׁצָּדִים בָּהּ דָּגִים. — [חֵרֶם־, חֶרְמוֹ; חֲרָמִים, חֶרְמֵי־]

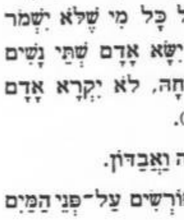
ב. חרם

א. חָרָם* ז׳ [מן ב. חָרַם] דַּיָּג הַצָּד דָּגִים בַּחֵרֶם: "חָרָמֵי טְבֶרְיָה וְגָרוֹסֵי צִפּוֹרִין" (ירושלמי פסחים ל ד). "הֶחָרָם הַזֶּה צָד בַּמַּיִם וְאֵינוֹ צָד בַּיַּבָּשָׁה, אֲבָל הָאִשָּׁה צָדָה בַּמַּיִם וְצָדָה בַּיַּבָּשָׁה" (תנחומא נשא ב). — [חָרַם־, חָרָמִים, חָרָמֵי־]

ב. חָרָם* ז׳ [מן א. חרם] פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַחֲרִים רְכוּשׁ שֶׁל אֶזְרָח שֶׁלֹּא פָּרַע אֶת הַמִּסִּים שֶׁהוּא חַיָּב: "נוֹדְרִין לַהֲרָגִין וְלַחֲרָמִין וְלַמּוֹכְסִין" (נדרים ג ד). — [חָרַם־, חָרָמִים, חָרָמֵי־]

חָרְמָה, חוֹרְמָה נ׳ [מן א. חרם] חֵרֶם, כִּלָּיוֹן, הַשְׁמָדָה [על־יסוד דרש שֵׁם המקום "חרמה" בכתוב: "ויכום ויכתום... עד חרמה", במדבר יד מה; ומכאן הביטוי:]

— **עַד חָרְמָה** ^, עַד כְּדֵי הַשְׁמָדָה מֻחְלֶטֶת, עַד הַקֵּץ: "עֲדֵי אֶרְדֹּף וְאַשִּׂיגָה וְאַכֶּה עֲדֵי חָרְמָה" (אברהם אבן־עזרא, א 79). יֵשׁ לְהִלָּחֵם בְּתוֹפָעָה שְׁלִילִית זוֹ עַד חָרְמָה.

חֶרְמוֹן* ז׳ [מן ב. חֵרֶם] רֶשֶׁת: "חֶרְמוֹן זֶה כָּל טוּבוֹ נָתוּן בְּזוּטוֹ" (שיר השירים רבה ד, אתי מלבנון). — [חֶרְמוֹן־, חֶרְמוֹנִים, ־מוֹנֵי־]

חרמש

חֶרְמֵשׁ ז׳ [המקור לא הוברר] כְּלִי לִקְצִירַת תְּבוּאָה, מֻרְכָּב מִסַּכִּין מְחֻבָּר אֶל קַת אֲרֻכָּה: "וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל־קָמַת רֵעֶךָ" (דברים כג כו). — [חֶרְמֵשׁ־, חֶרְמֵשִׁים, חֶרְמְשֵׁי־]

— **חֶרְמֵשׁ־הַיָּרֵחַ**°, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַלְּבָנָה אַחֲרֵי הַמּוֹלָד כְּשֶׁהִיא נִרְאֵית בִּדְמוּת פַּס צַר וְעַקְמוּמִי הַדּוֹמֶה לְחֶרְמֵשׁ: "וְנֵרוֹת אֱלֹהִים כָּבוּ בַּמָּרוֹם... מֻשְׁלָךְ כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ חֶרְמֵשׁ־הַיָּרֵחַ" (ביאליק, מגילת ז).

חֶרְמֵשִׁית° נ׳ [מן חֶרְמֵשׁ] סַכִּין קָטָן בַּעַל לַהַב מְעֻקָּם בְּצוּרַת חֶרְמֵשׁ, מְשַׁמֵּשׁ לְגַנָּנִים לִגְזוֹם עֲנָפִים קְטַנִּים בָּעֵץ וְכַדּוֹמֶה. — [חֶרְמֵשִׁית־, חֶרְמֵשִׁיּוֹת]

חרמשית

חרן [מן חָרוֹן]

~ הת׳ **הִתְחָרֵן**°, הִתְרַגֵּשׁ, הִתְלַקֵּחַ: "אֶת יֵשׁוּתוֹ הַמִּתְרוֹנֶנֶת בְּאֵין רֹן, אֶת אִשּׁוּתוֹ הַמִּתְחָרֶנֶת בְּלִי חָרוֹן" (שלונסקי, שירים ב 114). — [לְהִתְחָרֵן, מִתְ־, יִתְ־]

א. חֶרֶס* ז׳ [במקרא הכתיב: חֶרֶשׂ] 1*. חֹמֶר, טִיט דָּבִיק שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹשִׂים קְדֵרוֹת וְכוּ׳: "לֹא יִקֹּב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת... אֲפִלּוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס" (שבת ב ד). כְּלֵי חֶרֶס. 2°. שֶׁבֶר שֶׁל כְּלִי־חֹמֶר: בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ נוֹהֲגִים לִכְתֹּב בִּדְיוֹ עַל־גַּבֵּי חֲרָסִים שֶׁל כַּדִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: חַרְסֵי לָכִישׁ. — [חֶרֶס־, חֲרָסִים, חַרְסֵי־]

— **כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר** ^, סֵמֶל לְדָבָר חֲסַר־עֵרֶךְ, אֶפֶס וְחַלָּשׁ: "אָדָם יְסוֹדוֹ מֵעָפָר... מָשׁוּל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר" (ונתנה תוקף, מוסף לימים נוראים). "הֶחֱלִיאוּנִי וְדִלְדְּלוּ אֶת כֹּחִי וּכְחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר גּוּפִי" (מנדלי מו״ס, שכז). "וְכָל הַלְּבָבוֹת כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר לְרַגְלָיו" (ביאליק, שירתנו הצעירה ג).

— **מָשָׁל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר**° [בשינוי הלצי מן המאמר הנ״ל: "משול כחרס הנשבר"] מָשָׁל נְטוּל הִגָּיוֹן, שֶׁאֵין הַנִּמְשָׁל שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לַמָּשָׁל.

— **הֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ***, הִשְׁתַּדֵּל וְלֹא הִצְלִיחַ, מַאֲמַצָּיו עָלוּ בַּתֹּהוּ: "צָלַלְתָּ בְּמַיִם אַדִּירִים (לִדְלוֹת פְּנִינִים) וְהֶעֱלֵיתָ חֶרֶס בְּיָדְךָ" (בבא קמא צא.). "אֲבָל כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁנִּסָּה לְבַקֵּשׁ מִכְשׁוֹל לְהַפִּיל אֶת הַשַּׂר — הֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ" (בורלא, כיסופים 35).

״לְבַסּוֹף, לְאַחַר שֶׁהֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ, הִשְׁתַּקַּע בְּתוֹךְ אוֹבּוֹרְן״ (ליסיצקי, תולדות 115).

ב. **חֶרֶס** ז׳ [?] כִּנּוּי מְלִיצִי לַשֶּׁמֶשׁ: ״הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח״ (איוב ט ז). – [חֶרֶס־ חַרְסוֹ]

ג. **חֶרֶס** ז׳ [אולי כבארמית: חַרְסָא] מַחֲלַת עוֹר שֶׁנִּזְכְּרָה בַּתּוֹרָה: ״יַכְּכָה ה׳ בִּשְׁחִין... וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס״ (דברים כח כז).

חָרָס* ז׳ [מן א׳ חֶרֶס] 1. יוֹצֵר כְּלֵי חֶרֶס, קַדָּר (ילמדנו, לפי הערוך). 2°. אֻמָּן מֻמְחֶה לְתִקּוּן כְּלֵי חֶרֶס, לְהַדְבָּקַת שִׁבְרֵי חֲרָסִים וְכַדּוֹמֶה. – [חֲרַס־ חָרָסִים, חָרָסֵי־]

חַרְסָה ז׳ [צורה מוארכת מן ב׳ חֶרֶס] שֶׁמֶשׁ, חַמָּה: ״בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה״ (שופטים יד יח).

חַרְסִינָה° נ׳ [חֶרֶס + סִין] חֹמֶר לָבָן מִשְׁבָּח הַמֻּרְכָּב מִקָּאוֹלִין (חֶרֶס סִינִי) וּמְשַׁמֵּשׁ לְהַתְקָנַת כְּלֵי־שֻׁלְחָן שׁוֹנִים, לְמַבְדְּדִים לְחוּטֵי חַשְׁמַל וְעוֹד – עַל־יְדֵי שְׂרֵפָתוֹ בְּתַנּוּר שֶׁמִּדַּת חֻמּוֹ מַגִּיעָה עַד 2000° צֶלְסְיוּס. הַחַרְסִינָה עֲמִידָה בִּפְנֵי הַשְׁפָּעוֹת שׁוֹנוֹת, הִיא בִּלְתִּי־חֲדִירָה וּשְׁקוּפָה בְּמִקְצָת. – [חַרְסִינַת־, ־נוֹת]

חַרְסִית* נ׳ [מן חֶרֶס; במקרא כשם פרטי – ״שער החרסית״, ירמיה יט ב] 1°. חַמְרָה, קַרְקַע בַּעֲלַת גּוֹן אֲדַמְדַּם כְּעֵין הַחֹמֶר. 2* (שבת ח ד), חֹמֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ יָצְרוּ כְּלֵי־חֶרֶס טִין דּוֹמֶה לְקָאוֹלִין הַמָּצוּי הַרְבֵּה בְּאֵזוֹר הַנֶּגֶב וּמְשַׁמֵּשׁ לְכִיּוּר וּלְפִסּוּל. 3°. שִׁבְרֵי כְּלֵי־חֶרֶס. – [חַרְסִית־, חַרְסִיּוֹת]

חֲרֹסֶת*, חרוסת נ׳ [המקור לא הוברר; ואולי על שום צבע החרס?] 1*. תַּעֲרֹבֶת שֶׁל פֵּרוֹת וְתַבְלִין כְּתוּשִׁים וּבְלוּלִים בְּיַיִן; מַתְקִינִים וְאוֹכְלִים חֲרֹסֶת בְּלֵיל הַ״סֵּדֶר״ שֶׁל פֶּסַח: ״תַּבְלִין–זֵכֶר לַתֶּבֶן, חֲרֹסֶת – זֵכֶר לַטִּיט״ (פסחים קטז.) 2° [בהשאלה] בְּלִיל, תַּעֲרֹבֶת: ״הָיָה לָשׁ פְּעָמִים אֲחָדוֹת בַּיּוֹם אֶת חֲרֹסֶת הָרֶפֶשׁ שֶׁל כִּכַּר הַשּׁוּק״ (גנסין, א 88). [חֲרֹסֶת־, חֲרָסְתּוֹ, חֲרוֹסוֹת]

חֹרֶף, חורף ז׳ [ערבית: חַ׳רִיף סתיו, עונת האסיף] תְּקוּפַת הַשָּׁנָה שֶׁאַחֲרֵי הַקַּיִץ, יְמוֹת הַגְּשָׁמִים (בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל) אוֹ תְּקוּפַת הַקֹּר וְהַשֶּׁלֶג (בָּאֲרָצוֹת הַצְּפוֹנִיּוֹת): ״זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ״ (בראשית ח כב). ״חֲצִי כִּסְלֵו, טֵבֵת וַחֲצִי שְׁבָט – חֹרֶף״ (בבא מציעא קו:). ״וּלְעִתּוֹת בַּחֹרֶף בְּמֹשֶׁל קֹר וָסַעַר״ (ביאליק, המתמיד). ״בְּזָהַב סוֹף קֵיצָיו וּבְלַבְנוּנִית חֲרָפָיו״ (ביאליק, הולכת את). – [חֹרֶף־, חָרְפִּי; חֳרָפִים, חָרְפֵי־]

– **בֵּית־הַחֹרֶף**, [בארמון־המלך בימי־קדם] כִּנּוּי לְבַיִת שֶׁחַלּוֹנוֹת חֲדָרָיו מֻפְנִים לְצַד דָּרוֹם וְקוֹלְטִים בִּימוֹת־הַחֹרֶף הַרְבֵּה מֵחֻמָּהּ שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ–לְהַבְדִּיל מִן ״בֵּית־הַקַּיִץ״ הַמֻּפְנֶה לְצָפוֹן וְהוּא שׁוֹמֵר עַל צִנָּתוֹ בִּימֵי הַקַּיִץ הַחַמִּים: ״וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֹרֶף בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי״ (ירמיה לו כב).

– **יַרְקוֹת־חֹרֶף°**, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִינֵי הַיְרָקוֹת הַגְּדֵלִים בְּעֵרֶךְ מֵאֱלוּל וְעַד אֲדָר, כְּגוֹן: אֲפוּנָה, בָּצָל, חַסָּה, כְּרוּב, כְּרוּבִית, סֶלֶק, תְּרֵד.

– **תְּבוּאוֹת־חֹרֶף°**, שֵׁם כּוֹלֵל לַתְּבוּאוֹת הַנִּזְרָעוֹת מִתִּשְׁרֵי וְעַד שְׁבָט, וּמַבְשִׁילוֹת וְנֶאֱסָפוֹת בְּחָדְשֵׁי הָאָבִיב, כְּגוֹן: חִטָּה, שְׂעוֹרָה, שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל, פּוֹל.

– **צִפֳּרֵי־חֹרֶף°**, צִפֳּרִים הַבָּאוֹת לָאָרֶץ לִימֵי הַחֹרֶף וְעִם בּוֹא הָאָבִיב הֵן שָׁבוֹת לַאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים לְמַעְלָה מִשִּׁשִּׁים מִינִים שֶׁל צִפֳּרֵי־חֹרֶף, כְּגוֹן: חֲסִידָה, בַּזְבּוּז, נַחֲלִיאֵלִי.

– **יְמֵי חָרְפּוֹ** [על־פי הבנה זו באיוב כט ד: ״כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי״] יְמֵי הַנֹּעַר וְהָעֲלוּמִים שֶׁל אָדָם: ״אֲנִי בִּימֵי חָרְפִּי, עֵת עוֹד עַל מֵצַח לֹא חָרַב טַל יַלְדוּת, נֵדֶר נָדַרְתִּי״ (יל״ג, א). ״וְשָׁב לִימֵי עֲלוּמָיו וְזָכַר יְמֵי חָרְפּוֹ״ (ביאליק, על איילת). ״בִּימֵי חָרְפִּי, בִּימֵי נְדוּדַי בְּפָרַס, וַאֲנִי אָז כְּבֶן שְׁלֹשִׁים״ (בורלא, כיסופים 250).

א. **חרף** [ארמית: חֲרַף היה חד; ערבית: חַרַּפַ לַהֻ דיבר עמו קשות; ראה חָרִיף, חֶרְפָּה]

~ פָּע׳ **חָרַף** פ״י גִּדֵּף, בָּזָה, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי חֶרְפָּה: ״כִּי־קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי, וְחֶרְפּוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי״ (תהלים סט י). ״מִתּוֹךְ פִּיק־בִּרְכַּיִם הִתְאַמֵּץ גֹּרִין לְהָשִׁיב לְחוֹרְפוֹ אֵיזוֹ נְזִיפָה חֲזָקָה״ (שופמן, א 301). ״יִתְלַקַּח חֲרוֹן כָּל בְּנֵי עוֹרֵב עַל הַמְגַדֵּף וְהַחוֹרֵף כָּאֵשׁ בְּשַׁיִת וְשָׁמִיר״ (שמעוני, הביבר 174). ״וּכְבָר הִסְכַּנְתִּי לְחוֹרְפַי בַּשּׁוּק״ (שלו, אלהי 43). – [לַחֲרֹף, חוֹרֵף, יֶחֱרַף]

~ פִּע׳ **חֵרֵף** פ״י גִּדֵּף, קִלֵּל, נִאֵץ: ״אֶת־מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ, וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָה קּוֹל״ (ישעיה לז כג). ״מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף, מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם״ (תהלים מד יז). ״בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה״ (שמואל ב כג ט). ״שֶׁכְּשֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים רוֹדְפִים אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְנָאֲצִים וּמְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים״ (מכילתא בשלח ב א). – [לְחָרֵף אֶת־, בְּ־, מְחָרֵף, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְחָרֵף** ־ 1∴, קִלֵּל, שָׁמַע וְסָפַג דִּבְרֵי חֲרָפוֹת: ״דָּוִד נִתְחָרֵף מִן גָּלְיָת״ (ילקוט שמואל, ב כג). ״עוֹנְשִׁין... לְפִי הַמְחָרֵף וּלְפִי זֶה שֶׁנִּתְחָרֵף״ (רמב״ם סנהדרין כו ה). 2°. חֵרֵף זֶה אֶת זֶה: ״הִיא גָּרְרָה אֶת הַסְּלִילִים... גָּרוֹר וְהִתְחָרֵף עִם הַיּוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ בְּקוֹל רָם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 322). – [לְהִתְחָרֵף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיף°** 1. פ״ע נַעֲשָׂה חָרִיף וְחָמוּר מִשֶּׁהָיָה, הֶחְמִיר: הַיְּחָסִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים הֶחֱרִיפוּ. הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי הֶחֱרִיף. 2. פ״י גָּרַם שֶׁיְּהֵא חָרִיף וְחָמוּר: תְּשׁוּבָתוֹ הַמְחֻצֶּפֶת הֶחֱרִיפָה אֶת הַסִּכְסוּךְ. – [לְהַחֲרִיף, מַ־, יַ־]

ב. **חרף** [מן חֹרֶף]

~ פָּע׳ **חָרַף** פ״ע בִּלָּה אֶת הַחֹרֶף, שָׁהָה כָּל תְּקוּפַת הַחֹרֶף: ״וְקָץ עָלָיו הָעַיִט וְכָל־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ עָלָיו תֶּחֱרָף״ (ישעיה יח ו). ״וְעַד אָן אֶחֱרַף וְאָקוּץ״ (יהודה הלוי, ח 363). ״תִּישַׁן תָּנוּם אַרְצֵנוּ גַּם תֶּחֱרַף כָּל הַחֹרֶף״ (אד״ם, שירת בנים). ״הַחַיָּלִים לֹא יִרְצוּ לַחֲרֹף עוֹד חֹרֶף בַּחֲפִירוֹת״ (דינור, בימי 165). הַנַּחֲלִיאֵלִי חוֹרֵף בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [לַחֲרֹף, חוֹרֵף, יֶחֱרַף]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיף°** פ״ע חָרַף, בִּלָּה אֶת הַחֹרֶף: ״אֲנִי שׁוֹקֵל בְּדַעְתִּי אִם לֹא כְּדַאי לְהַחֲרִיף כָּאן כָּל הַחֹרֶף״ (עגנון, עד הנה רסו). – [לְהַחֲרִיף, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **נִתְחָרֵף***, נַעֲשָׂה כַּחֹרֶף [מצוי רק בביטוי:]

– **נִתְחָרְפוּ פָּנָיו***, [בהשאלה] הִזְדַּקֵּן, קָדַר: ״וְקַיִץ וָחֹרֶף שֶׁתִּהְיוּ מִתְקַיְּצִין וּפְנֵיכֶם מִתְחָרְפִין״ (תנחומא בראשית יב). ״פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת וּמִתְחָרְפוֹת״ (שנהר, ב 369).

– חֵרֵף נַפְשׁוֹ, חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת, סִכֵּן אֶת חַיָּיו, הִשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד: "זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת" (שופטים ה יח). "מְחָרְפִים נַפְשָׁם עַל פַּת לֶחֶם" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קו).

ג. **חרף** [?]

~ נפ׳ **נֶחֱרֶפֶת**, יְעוּדָה, אֲרוּסָה: "וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ" (ויקרא יט כ). עַיֵּן גַּם חֲרוּפָה.

א. **חֵרֶף°** מ״י [מן א. חרף] עַל־אַף, לַמְרוֹת, בְּלִי שִׂים לֵב אֶל־: "שׁוּב חָמַק לוֹ וְעָבַר וְאוֹתָנוּ לֹא חָנַן גַּם בְּנֵטֶף שֶׁל מָטָר חֵרֶף כָּל הַצִּפִּיָּה" (שמעוני, הביבר 56). הָאִישׁ תָּרַם תְּרוּמָה הֲגוּנָה חֵרֶף מַצָּבוֹ הֶחָמְרִי הַדָּחוּק.

ב. **חֵרֶף°** ז׳ [מן א. חרף [רווח בניב:]

– **חֵרֶף־נֶפֶשׁ°** [על־פי "חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת", שופטים ה יח] חֵרוּף־נֶפֶשׁ, הִסְתַּכְּנוּת, מְסִירוּת־נֶפֶשׁ: "וַיִּלָּחֲמוּ בְּחֵרֶף־נֶפֶשׁ עִם הַשְּׁבָטִים הַפְּרָאִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצו). "וּבְחֵרֶף־נֶפֶשׁ... לְטַפֵּס הַחִלּוֹתִי עַל הֶהָרִים" (כהן, שירים מ).

חֻרְפָּא*, חורפא ז׳ [ארמית] חֲרִיפוּת [רווח במימרה:]

– **לְפוּם חוּרְפָּא שַׁבֶּשְׁתָּא*** (בבא מציעא צו:), לְפִי הַחֲרִיפוּת הַשִּׁבּוּשׁ, כְּכָל שֶׁאָדָם חָרִיף יוֹתֵר, כֵּן עָלוּל הוּא יוֹתֵר לִשְׁגּוֹת.

חֶרְפָּה נ׳ [מן א. חרף] 1, בִּזָּיוֹן, כְּלִמָּה, גְּנַאי וְזִלְזוּל: "לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה... כִּי־חֶרְפָּה הִיא לָנוּ" (בראשית לד יד). "הָיִינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ, לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ" (תהלים עט ג). "לֹא לָךְ הַחֶרְפָּה כִּי אִם לִמְעַנַּיִךְ" (יל״ג, שירה לא). "הַאִם יָחוּשׁ כְּאֵב חֶרְפַּת־נֶפֶשׁ בַּצָּר" (ביאליק, אכן חציר). "עֲנִיּוּת אֵינָהּ חֶרְפָּה" (עגנון, אורח 395). חֲרָפוֹת וְגִדּוּפִים. – [חֶרְפַּת־, חֲרָפוֹת, חֶרְפּוֹת־]

– **בּוּשָׁה וְחֶרְפָּה!°** בּוֹשׁ וְהִכָּלֵם! אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה!

– **נָשָׂא חֶרְפַּת פְּלוֹנִי**, שָׁמַע מִפְּלוֹנִי דִּבְרֵי גִּדּוּף: "וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם, וְחֶרְפַּת עַמִּים לֹא תִשְׂאִי־עוֹד" (יחזקאל לו טו).

– **נָשָׂא חֶרְפָּה עַל פְּלוֹנִי**, 1, חֵרֵף וּבִיֵּשׁ אֶת פְּלוֹנִי: "לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה, וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ" (תהלים טו ג). 2, סָפַג דִּבְרֵי גִּדּוּף בִּגְלַל נֶאֱמָנוּתוֹ לִפְלוֹנִי: "זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי וְהִנָּקֶם לִי מֵרֹדְפַי, דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֶרְפָּה" (ירמיה טו טו).

– **חֶרְפַּת רָעָב** (יחזקאל לו ל), צַעֲרוֹ וּבִזְיוֹנוֹ שֶׁל אָדָם הַסּוֹבֵל רָעָב וְהוּא אָנוּס לְבַקֵּשׁ פַּת־לֶחֶם מֵאֲחֵרִים.

– **נָתַן אוֹתוֹ לְחֶרְפָּה**, הֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי בִּזָּיוֹן, שָׂם אוֹתוֹ לָבוּז: "וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם" (יואל ב יט).

חֻרְפָּה°, חורפה נ׳ [מן חָרִיף, ארמית: חוּרְפָּא דְסַכִּינָא, סנהדרין נג.] הַחֵלֶק הַחַד שֶׁבַּגַּרְזֶן אוֹ בִּכְלִי אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ, חֹד, לַהַב. – [חֻרְפַּת־, חֻרְפּוֹת]

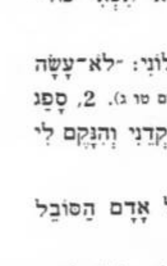
חרפושיות

חַרְפּוּשִׁית° נ׳ [הרחבה מן חִפּוּשִׁית] חוֹתֶמֶת מִצְרִית חֲרוּתָה בְּאֶבֶן יְקָרָה, אוֹ אֶבֶן מֵחֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ שֶׁגַּבָּהּ קָמוּר וְעָשׂוּי בְּתַבְנִית הַחִפּוּשִׁית הַקְּדוֹשָׁה שֶׁל הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים – חִפּוּשִׁית־פַּרְעֹה (Scarabaeus). חַרְפּוּשִׁיּוֹת שִׁמְּשׁוּ כְּחוֹתָמוֹת וּמְאֻחָר יוֹתֵר גַּם כִּקְמֵעוֹת אוֹ כְּתַכְשִׁיטִים. [חַרְפּוּשִׁית־, חַרְפּוּשִׁיּוֹת]

חָרְפִּי˘, חורפי ת׳ [מן חֹרֶף] שֶׁל הַחֹרֶף: "וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁהוּא קֵיצִי, וּמֵהֶם שֶׁהוּא חָרְפִּי" (קאנון א ב). "מִמַּעֲרָב צוֹפָה שְׁקִיעָה חָרְפִּית וְדַק קִצְפּוֹ שֶׁל הַיָּם" (אלתרמן, עיר 35). מֶזֶג־אֲוִיר חָרְפִּי. צְמָחִים חָרְפִּיִּים. – [חָרְפִּית, חָרְפִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

– **חָרְפִּית°** תה״פ בְּאֹפֶן חָרְפִּי, מֻתְאָם לִימֵי הַחֹרֶף: "חָרְפִּית הָיְתָה לְבוּשָׁה, אַף כִּי חַם הָיָה בַּחוּץ" (ברש, א 349).

חָרְפִּית°, חורפית נ׳ [מן חֹרֶף] צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה מִסּוּג הַחוֹחִית, הַבָּאָה לְאַרְצֵנוּ בִּימוֹת הַחֹרֶף (Carduelis spinus). – [חָרְפִּית־, חָרְפִּיּוֹת]

חָרְפָּן°, חורפן ז׳ [מן חֹרֶף] חַיָּה טוֹרֶפֶת קְטַנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּמּוּרִים, יְדוּעָה יוֹתֵר בַּשֵּׁם "מִינְק" (Mustela lutreola). הֶחָרְפָּן שׁוֹכֵן סָמוּךְ לְבִצּוֹת. נִזּוֹן בְּסַרְטָנִים, בִּצְפַרְדְּעִים וּבְדָגִים. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה בְּאֵירוֹפָּה וּבַאֲמֵרִיקָה בְּשֶׁל פַּרְוָתוֹ יְקָרַת־הָעֵרֶךְ. בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת הוּחַל לְגַדְּלוֹ גַּם בְּאַרְצֵנוּ. – [חָרְפַּן־, חָרְפָּנִים, חָרְפָּנֵי־]

א. **חרץ** [אכדית: ḫarāṣu; ארמית: חֲרַץ; קרוב אל חרט, חרת, חרק]

~ פָּע׳ **חָרַץ** פ״י 1•, חָתַךְ, עָשָׂה חָרִיץ, שָׂרַט: "הַחוֹפֵר, הַחוֹרֵץ הַנּוֹעֵץ, הַמְדַיֵּר, הַמְעַדֵּר, הַמְזַבֵּל" (ירושלמי שבת ט ד). הַמַּסְגֵּר חָרַץ חֲרִיצִים בְּיָתֵד הַבַּרְזֶל. 2 [בהשאלה] גָּזַר, פָּסַק, קָבַע וְהֶחְלִיט: "כֵּן מִשְׁפָּטֶךָ, אַתָּה חָרָצְתָּ!" (מלכים א כ מ). "בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ חָרַץ יָמָיו שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד" (תנחומא בחוקותי א). "יֶחֱרַץ מִשְׁפָּט, כִּי לֹא יַצְלִיחַ זֶה בְּמִלְחַמְתּוֹ" (אחד העם, לט). – [לַחֲרֹץ אֶת־, חוֹרֵץ, יֶחֱרַץ גם יַחֲרֹץ]

~ נפ׳ **נֶחֱרַץ** 1•, נֶחְתַּךְ, נֶחְקַק בּוֹ חָרִיץ: "בְּתוּלַת הָאָרֶץ – כָּל שֶׁלֹּא נֶחֱרַץ בָּהּ מִיָּמֶיהָ" (ירושלמי נידה מט א). "כָּל עֶצֶם שֶׁבַּגְּלוּי שֶׁנֶּחֱרַץ בּוֹ חָרִיץ הֲרֵי זֶה מוּם, וְהוּא בִּכְלַל 'חָרוּץ' הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה" (רמב״ם, ביאת המקדש ז יא). "שְׁנֵי דַּפִּים כְּתוּבִים... בְּחֹזֶק עִפָּרוֹן עַד שֶׁנֶּחֶרְצוּ עֲשָׂרָה דַּפִּים פְּנִימָה" (יזהר, צקלג 471). 2, נִגְזַר, הֻחְלַט: "כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ" (ישעיה כח כב). "סוֹף סוֹף נֶחֱרַץ גְּזַר־דִּין נָכוֹן" (שמעוני, הביבר 123). – [לְהֵחָרֵץ, נֶחֱרַץ, יֵחָרֵץ]

~ פֻּע׳ **חֹרַץ°**, נַעֲשׂוּ בּוֹ חֲרִיצִים: "עֵינֶיהָ מְחֹרָצוֹת לְדִיּוּק הַתְּפִיסָה" (ארד, ביתו 253). "נִתְלַקְּטוּ אֶל מִתַּחַת חֻפַּת הָעֵץ מְחֹרַץ־הַגֶּזַע" (יזהר, צקלג 353). [ראה גם מְחֹרָץ]. – [מְחֹרָץ, יְחֹרַץ]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִיץ** ˘ פ״י כִּלָּה, הִשְׁמִיד: "זֶרַע קֹדֶשׁ הַחֲרֵץ חָכְמוּ קַלֵּי־מֶרֶץ" (אין צור, לשבת א׳ של חנוכה). – [לְהַחֲרִיץ, מַ־, יַ־]

– **חָרַץ אֶת לְשׁוֹנוֹ**, 1, שִׁנֵּן, שִׁרְבֵּב לְשׁוֹנוֹ (הַכֶּלֶב – לְשֵׁם נְבִיחָה אוֹ נְשִׁיכָה): "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ" (שמות יא ז). 2° [בהשאלה] הִתְכַּוֵּן לִפְגֹּעַ, אִיֵּם לְהָרַע: "יֶחֱרַץ לוֹ זֶה לְשׁוֹנוֹ, וּמִי מַשְׁגִּיחַ בּוֹ?" (מנדלי מו״ס, עד). "בְּרַח לְךָ... וְאַל תֶּחֱרַץ אֶת לְשׁוֹנְךָ בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים" (ביאליק, אריה ג). "גַּם הוּא חָרַץ אֶת לְשׁוֹנוֹ לְבַקֵּר וּלְבַטֵּל" (ברנר, א 44).

– **חוֹרְצֵי עֵט וְלָשׁוֹן°** [על־יסוד הנ״ל] כִּנּוּי־גְּנַאי לְכַתָּבִים קַלֵּי־דַעַת וְרוֹדְפֵי סֶנְסַצְיוֹת: "וּמִי הִשְׁלִיחַ בָּכֶם לַהֲקַת חוֹרְצֵי עֵט וְלָשׁוֹן... לְסַכְסֵךְ אֶתְכֶם אִישׁ בְּאָחִיו?" (ביאליק, ראיתיכם).

– דְּמֵי "לֹא יֶחֱרַץ"° [כינוי־בדיחה עממי על־יסוד שמות יא ז] שֹׁחַד, מַתָּן בַּסֵּתֶר לְמִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיַּעֲלִים עֵינָיו וְלֹא יַעֲמֹד לְמִכְשׁוֹל בִּפְעֻלָּה הָעוֹמֶדֶת לְהֵעָשׂוֹת.

– כָּלָה וְנֶחֱרָצָה 1. כִּלָּיוֹן חָרוּץ, אֲבַדּוֹן גָּמוּר וּמֻחְלָט: "כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ" (ישעיה י כג). "וּמִלְחֶמֶת גִּבּוֹרֵי שָׁמַיִם תָּשׁוּט בְּתֵבֵל וְלֹא תָשׁוּב עַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה לָעַד" (מגילת ההודיות, ג 36). 2°. מָנוּי וְגָמוּר, חֹק וְלֹא יַעֲבֹר, הַחְלָטָה שֶׁאֵין לְבַטְּלָהּ: כֵּן יְהִי! כָּלָה וְנֶחֱרָצָה!

ב. **חרץ** [ערבית: חַרִצַ חשק, התאווה; ראה א. חָרוּץ]

~ פָּע' **חָרַץ** פ"ע הִזְדָּרֵז, הָיָה מָהִיר וְחָרוּץ: "וַיְהִי כְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה (שֶׁל הַפְּלִשְׁתִּים)... אָז תֶּחֱרָץ!" (שמואל ב ה כד). "אִם יִשְׁתַּדֵּל וִימַהֵר וְיֶחֱרַץ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁיֵּשׁ בִּיכָלְתּוֹ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "אַשְׁרֵי אָדָם יִתְאַזֵּר עֹז, גַּם לִלָּחֵם עִם יִצְרוֹ חָרַץ" (חריזי, הענק ג). – [לַחֲרֹץ, חָרוּץ, יֶחֱרַץ]

~ הת' **הִתְחָרֵץ** ⁂, 1⁂. הִזְדָּרֵז, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת חָרוּץ וְזָרִיז: "וְהַמִּתְחָרְצִים וְטוֹרְחִים אֵינָם מְרַמִּים" (אברהם אבן-עזרא למשלי יד) "הַזָּקֵן... הָיָה עוֹסֵק בְּתִקּוּן דִּירָתוֹ וּמִתְחָרֵץ יוֹתֵר מִכְּפִי כֹּחוֹתָיו" (ברנר, א 349). "הָאֻמָּנִים הַמִּתְחָרְצִים לַחֲרֹת עַל־גַּבֵּי חִטָּה בּוֹדֵדָה פָּרָשִׁיָּה אוֹ גַּם מַסֶּכְתָּא שְׁלֵמָה" (שטיינמן, זוגות ב 149). "הַנַּעַר הִתְפַּעֵל מְאֹד וְהִתְחָרֵץ לְחַקּוֹת אֶת מַעֲשֵׂה הַצַּיָּר" (ברש, ב 261). 2°. הִתְרָאָה חָרוּץ בְּיוֹתֵר, הֶעֱמִיד פְּנֵי שַׁקְדָן וְחָרוּץ. – [לְהִתְחָרֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' **הֶחֱרִיץ** ⁂ פ"ע שָׁקַד, טָרַח: "וּמִשְׁתַּדֵּל וּמַחֲרִיץ בִּרְפוּאוֹת הַחֲלָאִים תָּמִיד" (מוסר הרופאים, על-פי בן-יהודה). – [לְהַחֲרִיץ, מַ־, יַ־]

חֶרֶץ* ז' [מן א. חרץ] 1*. חֲתָךְ, שְׂרִיטָה, חָרִיץ: "לֹא יִגְרֹר אָדָם אֶת הַמִּטָּה וְאֶת הַכִּסֵּא... מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֶרֶץ (בַּקַּרְקַע)" (ירושלמי ביצה סא ד). 2⁂. כְּלָיָה, הַשְׁמָדָה: "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וְכִלָּה בְּחֶרֶץ" (קליר, איכה תפארתי, לט' באב). "הֲלֹא חַי לְחֶרֶץ, וְנוֹצָר לְקֶרֶץ, וְתֵבֵל לְכָלָה" (משה אבן-עזרא, א 16). 3⁂. הַחְלָטָה, פְּסַק־דִּין: "וּבְנֵי נוֹף חָרְצוּ חֶרֶץ לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ" (גבירול, אזכיר בפחד). "חֶרֶץ שֶׁל שׁוֹמֵמוֹת" (רש"י דניאל ט כו). – [חֶרֶץ־]

– **חֶרֶץ־לָשׁוֹן**° [על־פי "לא יחרץ כלב לשונו", שמות יא ז] חֲרִיצַת הַלָּשׁוֹן, נְכוֹנוּת לִנְשֹׁךְ: "אֶת כַּלְבּוֹ לֹא הִזְמִין לַצַּיִד, פֶּן יַבְהִיל הַדָּגִים בַּחֲרִיצוּת יְתֵרָה וּבְחֶרֶץ לְשׁוֹנוֹ הַזְּרִיזָה" (שניאור, סיפורים ריז).

חַרְצִית° נ' [מפונית] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים. מִינִים אֲחָדִים שֶׁל הַחַרְצִית גְּדֵלִים בָּר וַאֲחֵרִים מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי בְּפִרְחֵיהֶם הַמְגֻוָּנִים (Chrysanthemum). – [חַרְצִית־, חַרְצִיּוֹת]

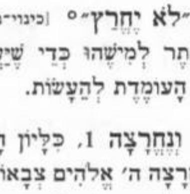

חרציות

חַרְצָן ז' [ארמית: חַרְצָנִיתָא, גם פּוּרְצָן] 1. זֶרַע הָעֲנָבִים, כָּל אֶחָד מִן הַגַּרְעִינִים שֶׁבְּתוֹךְ הַצִּיפָּה הָרַכָּה שֶׁל הָעֵנָב (הַזָּג): "מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן, מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג" (במדבר ו ד). "עַד שֶׁיִּזָּרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת־יָד" (חולין פב:). "מִשֶּׁיִּבְשְׁלוּ הֵם חַרְצַנִּים בְּתוֹךְ הַזָּג" (טשרניחובסקי, שירים 299). 2°. גַּרְעִין שֶׁל פְּרִי: חַרְצַנֵּי זֵיתִים. חַרְצַנֵּי תְּמָרִים. – [חַרְצַן־, חַרְצַנִּים, חַרְצַנֵּי־]

חַרְצַנָּה* נ' חַרְצָן: "הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים מִשֶּׁיַּבְאִישׁוּ'... שֶׁתְּהֵא חַרְצַנָּה שֶׁלָּהֶן נִרְאֵית מִבַּחוּץ" (ירושלמי מעשרות מח ד). – [חַרְצַנּוֹת]

א. **חרק** [קרוב אל חרץ; ארמית: חֲרַק; ערבית: חַרַק]

~ פָּע' **חָרַק**, 1. פ"י חִכֵּךְ וְשִׁפְשֵׁף: "שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ שֵׁן" (איכה ב טז). "וּמַשּׂוֹר שֵׁן חוֹרֵק בְּעָבְיֵי הַקּוֹרָה" (ביאליק, זוהר). 2° פ"ע הִשְׁמִיעַ קוֹל חִכּוּךְ וְשִׁפְשׁוּף: "הַשֶּׁלֶג חוֹרֵק תַּחַת רַגְלֵי כָל עוֹבֵר" (עגנון, כפות מב). אוֹפַנֵּי הָעֲגָלָה שֶׁלֹּא זֻפְּתוּ חוֹרְקִים. הַדֶּלֶת חָרְקָה בְּסִבְסֻבָהּ עַל צִירָהּ. 3°. בִּטֵּא בְּקוֹל צוֹרְמָנִי־חַד: "יֵשׁ לִי דְבַר סוֹד אֵלֶיךָ... – חָרַק לוֹ בִּלְחִישָׁה" (הזז, יעיש ג 220). – [לַחֲרֹק, חוֹרֵק, יַחֲרֹק]

~ נפ' **נֶחֱרַק** ⁂. הִתְחַכֵּךְ, נִלְחַץ בַּחֲרִיקָה: "וּלְמוּלִי בְּכַעַס שֵׁן נֶחֱרַק" (ינאי). – [לְהֵחָרֵק, נֶחֱרָק, יֵחָרֵק]

~ פִּע' **חֵרֵק*** פ"י 1°. חִדֵּד וְעָשָׂה חֲרִיצִים וְזִיזִים קְטַנִּים: הָאֻמָּן חֵרֵק מֵחָדָשׁ אֶת הַפְּצִירָה שֶׁנִּשְׁתַּחֲקָה מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. 2°. הִשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה, כְּמִתּוֹךְ חִכּוּךְ: "חֲזִיר מְחָרֵק בִּגְנִיחוֹת וַחֲרִיקוֹת" (יהודה שטינברג, רלו). "קָשֶׁה לָדַעַת אֵיךְ תִּרְגְּמָה שְׁפוֹפֶרֶת הַטֶּלֶפוֹן אֶת הַחֲרִיקָה שֶׁחֵרֵק אָז גִּידִי" (יזהר, צקלג 131). 3*. חִכֵּךְ, שִׁפְשֵׁף [ראה להלן: חֵרֵק שִׁנָּיו] [לְחָרֵק אֶת־, מְחָרֵק, יְחָרֵק]

~ הת' **הִתְחָרֵק**°, חָרַק, הִשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה וְחִכּוּךְ: "לְפֶתַע מִתְחָרְקִים בְּלָמָיו שֶׁל גִּ'יפּ" (בר־יוסף, בני 62). "מַדֵּיהֶם הַשְּׁחוֹרִים מִתְחָרְקִים כְּאִלּוּ עֲשׂוּיִים פַּח" (טברסקי, לפידים 307). – [לְהִתְחָרֵק, מִתְחָרֵק, יִתְ־]

~ הפ' **הֶחֱרִיק** ⁂ 1°. פ"ע הִשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה: "הַשֶּׁלֶג מַחֲרִיק מִתַּחַת לְנַעֲלֵי הָעֵץ" (שלונסקי, תר' קולא 26). "עֲגָלָה יוֹמְיוֹמִית מַחֲרִיקָה וְהוֹלֶכֶת מְלֹא עֲמָסָהּ" (שמיר, בכו 33). "הֵיכָן־שֶׁהוּא כְּבָר מַחֲרִיקִים בִּגְרִירָה כַּדֵּי חָלָב" (יזו־, צקלג 100). 2°. בִּטֵּא בְּקוֹל שֶׁל חֲרִיקָה וּצְרִיחָה: "הָיוּ כְּבָר יָמִים יוֹתֵר קָרִים?... מַה זֶּה הָיוּ – מַחֲרִיק גִּידִי בְּקוֹלוֹ – רַק הַלַּיְלָה קָפָאנוּ בַּקָּרָה" (יזהר, צקלג 165). 3⁂ פ"י גָּרַם שֶׁיֶּחֱרַק: "וּבְלַעֲנֵי מָעוֹג שְׁנֵי צָר הֶחֱרִיק" (קליר, איכה תפארתי, לט' באב). "הַשּׁוֹעֵר... הֶחֱרִיק לְפָנַי אֶת הַשַּׁעַר הֶעָתִיק" (שטיינמן, במעגל 165). – [לְהַחֲרִיק, מַחֲרִיק, יַ־]

חַרְצֹב,° **חַרְצוֹב**° ז' [מן חַרְצֻבָּה] [באנאטומיה] גַּנְגְּלִיּוֹן (Ganglion), צֶבֶר שֶׁל תָּאֵי־עָצָב, שֶׁמֵּהֶם מִסְתָּעֲפִים סִיבֵי הָעֲצַבִּים. הַחַרְצֹב מְשַׁמֵּשׁ מֶרְכָּז לְהַעֲבָרַת גֵּרוּיֵי הָעֲצַבִּים. – [חַרְצֹב־, חַרְצֻבִּים, חַרְצֻבֵּי־]

חַרְצֻבָּה, חרצובה נ' [ערבית: חַצְ'רַבַּ, מתח חבל] קֶשֶׁר, כֶּבֶל, שַׁלְשֶׁלֶת [גם בהשאלה]: "פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע, הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה" (ישעיה נח ו). "הַחֹרֶף... כָּבַשׁ אֶת הָאֲדָמָה בְּחַרְצֻבּוֹת קֶרַח" (סוקולוב, במראות 79). "פִּתְחוּ חַרְצֻבּוֹת הַנֶּפֶשׁ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים שטז). "כָּאן נִפְתְּחוּ חַרְצֻבּוֹת הַלָּשׁוֹן, וְהַכֹּל עָטוּ עַל נוֹשֵׂא זֶה כְּעַל שָׁלָל רָב" (שרת, באסיה 46). – [חַרְצֻבַּת־, חַרְצֻבּוֹת]

– חָרַק שִׁנָּיו, [בהשאלה] הִתְרַגֵּז מְאֹד: "פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבַיִךְ, שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ־שֵׁן" (איכה ב טז). "וְכִי נַחֲרֹק שֵׁן וְאֶגְרוֹף נִקְפֹּץ" (ביאליק, דבר).

– חָרַק (בְּ)שִׁנָּיו עַל־, [בהשאלה] קָצַף מְאֹד עַל פְּלוֹנִי: "זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק, וְחֹרֵק עָלָיו שִׁנָּיו" (תהלים לז יב). "אַפּוֹ טָרַף וַיִּשְׂטְמֵנִי, חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו" (איוב טז ט).

– חֵרֵק שִׁנָּיו עַל־•, [בהשאלה] קָצַף מְאֹד עַל־: "הִתְחִיל (פַּרְעֹה) מְחָרֵק עֲלֵיהֶם שִׁנָּיו וְאוֹמֵר: נִרְפִּים אַתֶּם" (שמות רבה ה).

ב. **חרק** [מן חִירִיק]

~ נפ׳ **נֶחֱרַק**° נֻקַּד בְּחִירִיק: הָאוֹת ל׳ בַּשֵּׁם "לֵב" נֶחֱרֶקֶת בַּנְּטִיּוֹת: לִבִּי, לִבְּךָ. – [לְהֵחָרֵק, נֶחֱרָק, יֵחָרֵק]

חֲרָק° מ״ק [מן חרק] קְרִיאָה לְהַבָּעַת קוֹל חִכּוּךְ וַחֲרִיקָה: "אַחַת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ – חֲרָק! הַמַּסְמֵר הַתַּחְתּוֹן נֶעֱקַר כֻּלּוֹ" (ביאליק, מאחורי ה).

א. **חֶרֶק**° ז׳ [מן א. חרק, בהקבלה לשם הלועזי Insecta – על שום הגוף החרוק ומחורץ] בַּעַל־חַיִּים הַשַּׁיָּךְ לְמַחְלָקָה בְּמַעֲרֶכֶת מַפְרִיקֵי־רֶגֶל, הַמּוֹנָה מֵאוֹת אֲלָפִים שֶׁל מִינִים. גּוּף הַחֲרָקִים מְחֻלָּק עַל־יְדֵי חֲרִיצִים לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: רֹאשׁ, חָזֶה וָבֶטֶן. הֵם בַּעֲלֵי שְׁנֵי זוּגוֹת כְּנָפַיִם וּשְׁלֹשָׁה זוּגוֹת רַגְלַיִם. הָרֹאשׁ נוֹשֵׂא שְׁנֵי מְחוֹשִׁים וּשְׁתֵּי עֵינַיִם מֻרְכָּבוֹת. הִתְפַּתְּחוּת הַצְּעִירִים הִיא לָרֹב בְּדֶרֶךְ גִּלְגּוּלִים. – [חֶרֶק־, חֲרָקִים, חַרְקֵי־]

חרק
מ - מחושים; ר - ראש; ח - חזה; ב - בטן

ב. **חֶרֶק**° ז׳ [מן א. חרק] חֲרִיקָה: "רְצוּעוֹת אָצוֹת בְּחֶרֶק" (א׳ פן, נגד). – [חֶרֶק־]

ג. **חֶרֶק**⁎ ז׳ [מן א. חרק] חֲתָךְ דַּק, חָרִיץ צַר: "אִם הָיוּ קַרְנָיו... חֲרוּקוֹת כְּקַרְנֵי הָעֵז וְיִהְיֶה הַחֶרֶק מְבֻלָּע בָּהֶן" (רמב״ם, מאכלות אסורות א י). – [חֶרֶק־, חֲרָקִים, חֶרְקֵי־]

חֲרָקָה°, חריקה נ׳ [מן חרק] חֲרִיקָה: "וְדַלְתוֹת הַשַּׁעַר... נִפְתְּחוּ לִרְוָחָה בְּקוֹל שְׁרֵקָה וַחֲרָקָה" (ביאליק, אגרת שלושה ב טז). "קוֹל חֲרָקָה שֶׁל צְעָדִים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 133). – [חֲרַקַת־]

חֲרָקִירִי⁎ ז׳ [יאפאנית: hara בטן + kiri לחתוך] הִתְאַבְּדוּת עַל־יְדֵי פְּתִיחַת הַבֶּטֶן וְהוֹצָאַת הַקְּרָבַיִם. חֲרָקִירִי נָהוּג עַד הַיּוֹם בֵּין רָמֵי־הַמַּעֲלָה בְּיַפָּן לְאַחַר כִּשָּׁלוֹן אִישִׁי קָשֶׁה, אַכְזָבָה גְּדוֹלָה, אוֹ בֵּין נִדּוֹנִים לַמָּוֶת.

חַרְקָן° ז׳ [מן א. חֶרֶק] מֻמְחֶה בְּתוֹרַת הַחֲרָקִים, אֶנְטוֹמוֹלוֹג. – [חַרְקַן־; חַרְקָנִים, חַרְקָנֵי־; חַרְקָנִית, חַרְקָנִיּוֹת]

חַרְקָנוּת° נ׳ [מן חַרְקָן] תּוֹרַת הַחֲרָקִים, חֵקֶר חַיֵּי הַחֲרָקִים, אֶנְטוֹמוֹלוֹגְיָה.

חַרְקָנִי° ת׳ [מן חרק, חָרַק] הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל חֲרִיקָה: "פָּתַח אֶת הַפִּשְׁפָּשׁ הַחַרְקָנִי" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 286). "רַגְלָיו כִּבְדוֹת־הַמִּגָּף רְשׁוּלוֹת אֶל הַיָּצוּל הַחַרְקָנִי" (שמיר, עירום 108). – [חַרְקָנִית, ־נִיִּים, חַרְקָנִיּוֹת]

חֲרַקְרָק° ז׳ [הקטנה מן חֶרֶק] חֶרֶק קָטָן: "מִכָּל הַמִּינִים יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשֶׁפַע, קָם וְשִׁלַּח אֶת הַחֲרַקְרָקִים הַלָּלוּ" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 272). – [חֲרַקְרַק־, חֲרַקְרָקִים, חֲרַקְרְקֵי־]

חֲרַקְרַק° ת׳ [מן חרק, חָרַק] חוֹרֵק קְצָת: שֶׁלֶג חֲרַקְרַק. – [חֲרַקְרַקָּה, חֲרַקְרַקִּים, ־רַקּוֹת]

– בַּחֲרַקְרַקּוֹת° תה״פ בַּחֲרִיקָה וְחִכּוּךְ: "הָלַךְ... בְּמַגָּפַיִם שֶׁדְּרִיסָתָם בַּחֲרַקְרַקּוֹת" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 134).

חרקרק [מן חרק]

~ פִּע׳ **חֲרַקְרֵק**° פ״ע חָרַק קְצָת אַגַּב חִכּוּךְ: "פָּרַץ לְתוֹךְ הַשַּׁעַר, חֲרַקְרֵק בֶּחָצָץ" (שמיר, הוא הלך 323). – [לַחֲרַקְרֵק, מַ־, יַ־]

א. **חרר** [אכדית: ḫarāru; ראה חור]

~ פָּע׳ **חָרַר**• פ״י עָשָׂה חוֹר, נִקֵּב, קָדַח חָלָל: "חוֹר שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם אוֹ שְׁרָצִים" (אוהלות ג ז). "אִילָנוֹת זְקֵנִים יֵשׁ בַּיַּעַר שֶׁפָּגַע בָּהֶם הַבָּרָק וַחֲרָרָם וְנַעֲשׂוּ כְּמִין חֲדָרִים" (עגנון, אלו רעו). "הָיָה מַעֲשֶׂה וְחָרְרוּ לוֹ (הָעַכְבָּרִים) חוֹר בַּמַּחֲזוֹר שֶׁל יָמִים נוֹרָאִים" (ברקוביץ, תר׳ מוטל פז). – [לַחֲרֹר, חוֹרֵר, יַחֲרֹר]

~ נפ׳ **נֶחֱרַר**° נַעֲשׂוּ בּוֹ חוֹרִים: "הַקִּיר נֶחֱרַר" (איתן, ברקיע 200). – [לְהֵחָרֵר, נֶחֱרָר, יֵחָרֵר]

~ פִּע׳ **חֵרֵר**• פ״י נִקֵּב, עָשָׂה חוֹרִים: "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... מְחָרֵר לִפְנֵיהֶם אֶת הָאָרֶץ" (תנחומא ויחי ו). הַחֹלֶד מְחָרֵר אֶת הָאֲדָמָה. – [לְחָרֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **חֹרַר**°, נֻקַּב, נַעֲשָׂה בּוֹ חוֹר: "גּוּף מְחֹרָר בִּבְלוֹיֵי סְחָבוֹת מְצָאתִי בַּשָּׂדֶה" (בן-ציון, קיא). "הֵם רְקוּבִים לְמֶחֱצָה מְחֹרָרִים נְקוּדִים בִּנְקֻדּוֹת שְׁחוֹרוֹת" (שמיר, עירום 271). – [מְחֹרָר, יְחֹרַר]

~ הת׳ **נִתְחָרֵר**°, נַעֲשָׂה בּוֹ חֹר, נֻקַּב: "וּבְבַת אַחַת הַכֹּל נוֹפֵל, כְּכַדּוּר נָפוּחַ שֶׁנִּתְחָרֵר" (יזהר, צקלג 950). – [לְהִתְחָרֵר, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **חרר** [אכדית: ereru שרף; אוגריתית: חרר צלה; ארמית: חֲרַר; ערבית: חַרַּ]

~ פָּע׳ **חָרַר** פ״ע הָיָה חַם וְיָבֵשׁ, קָדַח: "וְהַעֲמִידֶהָ (אֶת הַקְּדֵרָה) עַל־גֶּחָלֶיהָ רֵקָה, לְמַעַן תֵּחַם וְחָרָה נְחֻשְׁתָּהּ" (יחזקאל כד יא). "וְעַצְמִי־חָרָה מִנִּי־חֹרֶב" (איוב ל ל). – [לָחֹר; חַר, חָרָה; יָחֹר]

~ נפ׳ **נִחַר, נָחַר, נֶחֱרַר**°, נִשְׂרַף, נִתְיַבֵּשׁ מֵרֹב חֹם: "אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו (שֶׁל עֵץ הַגֶּפֶן) אָכְלָה הָאֵשׁ, וְתוֹכוֹ נָחָר" (יחזקאל טו ד). "כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי, וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ" (תהלים קב ד). "עֲסִיס יַרְקוּתוֹ נֶחֱרַר עַד תֹּם" (גלעד, נהר 29). – [לְהֵחַר גם לְהֵחָרֵר, נִחָר, יֵחַר]

~ פִּע׳ **חֵרֵר**° פ״י יִבֵּשׁ: "הַלְּגִימָה לֹא רִוְּתָה אֶת הַצִּמָּאוֹן הַמְחָרֵר גָּרוֹן וָחֵךְ" (שניאור, סיפורים קפ). – [לְחָרֵר, מְ־, יְ־]

– נִחַר גְּרוֹנוֹ, יָבֵשׁ גְּרוֹנוֹ, נִצְטָרֵד: "יָגַעְתִּי בְקָרְאִי, נִחַר גְּרוֹנִי" (תהלים סט ד). "מִגְּרוֹנְךָ הַנִּחָר יוֹם יוֹם תְּשַׁוֵּעַ" (ביאליק, המתמיד).

ג. **חרר** [ערבית: חַרַּ; ראה ב. חוֹר, חֵרוּת, שִׁחְרֵר]

~ פֻּע׳ **חֹרַר**•, שֻׁחְרַר, יָצָא מִשִּׁעְבּוּד, נִפְדְּתָה הַמַּשְׁכַּנְתָּה שֶׁלּוֹ: "גּוֹבִין מִן הַמְחֹרָרִין (מִן הַנְּכָסִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁעְבָּדִים לְאַחֵר)" (בבא קמא צה.). – [מְחֹרָר, יְחֹרַר]

– שִׁחְרֵר*, שֻׁחְרַר*, הִשְׁתַּחְרֵר*, ראה **שחרר**.

חָרֵר [מן ב. חרר, חָרַר; במקרא רק כשם ובריבוי: חֲרֵרִים, ראה להלן 2]
1 ° ת׳ יָבֵשׁ, צָחִיחַ, שָׂרוּף: ״וַעֲמַדְתֶּם גַּלְמוּדִים וַחֲרֵרִים עִם קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וַאֲבָנָיו (ביאליק, קראו לנחשים). ״חֲרִיצֵי הַפָּנִים הַחֲרֵרִים״ (ביאליק, מתי מדבר). ״נְגִינוֹת כִּפּוּרִים עַל כָּל שֶׁאָבַד בְּשָׂדוֹת חֲרֵרִים״ (פיכמן, כט). ״וְהַשָּׁנָה שְׁנַת רָזוֹן, צְחִיחָה וַחֲרֵרָה״ (שמעוני, הביבר 136). ״מַיִם חַיִּים לַחֲרֵרֵי שָׁרָב צָהֳרַיִם עַל הַכְּבִישׁ״ (שניאור, שירים עג). 2 ז׳ [במקרא – בריבוי: חֲרֵרִים] מָקוֹם יָבֵשׁ וְשָׂרוּף מֵחֹם הַשֶּׁמֶשׁ: ״וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר, אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב״ (ירמיה יז ו). ״וְיָדָיו יִזְּלוּ גִּשְׁמֵי נְדָבוֹת, עֲדֵי בִּמְקוֹם חֲרֵרִים שָׁם נְהָרִים״ (אברהם אבן־עזרא, א 62). ״אַךְ דּוּמִיַּת תַּלְאוּבוֹת וִיקוֹד חֲרֵרִים מִסָּבִיב״ (ביאליק, מגילת ד). – [חֲרֵרָה, חֲרֵרִים, ־רוֹת]

חָרָר* ז׳ [מן א. חרר] חָרִיר, חוֹר קָטָן: ״מַחַט שֶׁנִּטַּל חֲרָרָהּ אוֹ עֻקְצָהּ״ (שבת קכג.). – [חֲרַר־, חֲרָרִים, חַרְרֵי־]

א. **חֲרָרָה*** נ׳ [מן ב. חרר] 1. עוּגָה דַקָּה וַעֲגֻלָּה שֶׁנֶּאֶפְתָה עַל גֶּחָלִים, כְּעֵין ״פִּתָּה״ עַרְבִית: ״אֵין נוֹתְנִין אֶת הַפַּת לַתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה, וְלֹא אֶת הַחֲרָרָה עַל־גַּבֵּי הַגֶּחָלִים״ (שבת א י). ״מֵחֲרָרָה שֶׁנָּטְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם מִמִּצְרַיִם אָכְלוּ מִמֶּנָּה ל״א יָמִים״ (שיר השירים רבה א, הגידה). ״חֲרֶרֶת כְּסָמִים, מַאֲפֵה יָדָהּ״ (ביאליק, פרידה). 2. כִּנּוּי לְדָבָר־מָה עָגֹל כְּעֵין הַחֲרָרָה: ״הַמְעַמֵּר... לַחֲרָרָה (עֲרֵמָה עֲגֻלָּה שֶׁל שִׁבֳּלֵי תְבוּאָה) וְלָעֳמָרִים״ (פאה ה ח). ״חֲרָרַת דָּם״ (בכורות ג א). – [חֲרָרַת־ גם חֲרֶרֶת־, חֲרָרוֹת, חֲרָרוֹת־]

– הִפֵּךְ בַּחֲרָרָה*, 1*. הָפַךְ עוּגָה מִצַּד אֶל צַד (שֶׁתֵּאָפֶה יָפֶה): ״עָנִי מְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה וּבָא אַחֵר וּנְטָלָהּ הֵימֶנּוּ... נִקְרָא רָשָׁע״ (קידושין נט.). ״לֹא צְרָרוּ זֶה אֶת זֶה, כְּקַבְּצָנִים הַמְהַפְּכִים בַּחֲרָרָהּ אַחַת״ (ברקוביץ, הראשונים רפז). 2 ° [בהשאלה] עָסַק וְטִפֵּל בְּדָבָר: ״כְּבָר רַבּוּ אָז הַמְהַפְּכִים בַּחֲרָרָה״ (סוקולוב, במראות 227). ״אֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ יָשָׁר לְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקסז). ״פָּעוּר הַפֶּה לְשַׁקֵּר, לְרַמּוֹת... בִּשְׁבִיל לִזְכּוֹת בַּחֲרָרָה שֶׁמְּהַפֵּךְ בָּהּ חֲבֵרוֹ״ (יהודה שטינברג, צב).

– הִפֵּךְ בַּחֲרָרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ° [בהשאלה מן הנ״ל], קִפַּח אֶת פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל אַחֵר, הִסִּיג אֶת גְּבוּלוֹ.

ב. **חֲרָרָה°** נ׳ [מן ב. חרר, חָרַר; ערבית: חַרַארַה] כִּנּוּי עֲמָמִי לְמַחֲלַת־עוֹר הַמְלֻוָּה פְּרִיחָה וְעִקְצוּץ קָשֶׁה (Phlebothomus). הַמַּחֲלָה נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי עֲקִיצַת זְבוּבֵי־חוֹל וְנִמְשֶׁכֶת יָמִים אֲחָדִים. – [חֲרָרַת־]

א. **חרשׁ** [קרוב אל חרץ, חרת; אכדית: eresu; ארמית: חֲרַת; ערבית: חַרַתַ׳]

~ פָּע׳ **חָרַשׁ** פ״י 1. פִּלַּח וּבִתֵּר אֶת הָאֲדָמָה בְּמַחֲרֵשָׁה אוֹ בְּמַכְשִׁיר אַחֵר לַעֲשׂוֹתָהּ תְּחוּחָה וּלְהַכְשִׁירָהּ לִזְרִיעָה: ״וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ״ (שמואל א ח יב). ״הֲכֹל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ, יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ?״ (ישעיה כח כד). ״עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין בִּשְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית?״ (שביעית א א). ״יֵשׁ חוֹרֵשׁ תֶּלֶם אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם שְׁמוֹנָה לָאוִין״ (מכות כא:). ״הַחוֹרֵשׁ חֲרֹשׁ, הַזּוֹרֵעַ זְרַע!״ (שמעוני, שירים ב רכג). 2* [בהשאלה] בָּעַל (ירושלמי יבמות ב ב).– [לַחֲרֹשׁ אֶת־, בְּ־; חוֹרֵשׁ, יַחֲרֹשׁ]

~ נפ׳ **נֶחֱרַשׁ**, בֻּתַּר וּפֻלַּח (שָׂדֶה, אֲדָמָה): ״צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ״ (מיכה ג יב). ״בְּתִשְׁעָה בְּאָב... חָרַב הַבַּיִת... וְנֶחֶרְשָׁה הָעִיר״ (תענית ד ו). – [לְהֵחָרֵשׁ, נֶחֱרָשׁ, יֵחָרֵשׁ]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִישׁ** פ״י חָרַשׁ [ראה להלן ״החריש רעה על־״]

– חָרַשׁ בְּעֶגְלָתוֹ שֶׁל אַחֵר, נִסְתַּיַּע בְּאַחֵר לְשֵׁם מַעֲשֵׂה עָרְמָה: ״לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי, לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי״ (שופטים יד יח).

– חָרַשׁ רֶשַׁע (אָוֶן, מְזִמּוֹת°), זָמַם רָעוֹת: ״חֲרַשְׁתֶּם רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם״ (הושע י יג). ״חֹרְשֵׁי אָוֶן וְזֹרְעֵי עָמָל יִקְצְרֻהוּ״ (איוב ד ח). ״וְהֵם חוֹרְשִׁים מְזִמָּה לַהֲבִיאוֹ בֵּין מְצָרֵיהֶם״ (ביאליק, מגילת ז). ״חוֹרְשֵׁי מְזִמּוֹת בִּפְרַקְמַטְיָא זוֹ הִתְנַכְּלוּ לְהַעֲלוֹת אֶת מְחִיר תְּבוּאוֹת הַשָּׂדֶה״ (סוקולוב, במראות 110). ״שֶׁאֵין לְךָ עַזֵּי פָּנִים וְחוֹרְשֵׁי רָע וְאֶפִּיקוֹרְסִים וּמְחַלְּלֵי שֵׁם שָׁמַיִם... כְּמוֹתָם״ (עגנון, כלה מג).

– חָרַשׁ רָעָה עַל פְּלוֹנִי, [בהשאלה] זָמַם וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת לְהָרַע לִפְלוֹנִי וְלִפְגֹּעַ בּוֹ: ״אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה, וְהוּא־יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ״ (משלי ג כט). ״אַל תַּחֲרֹשׁ חָמָס עַל אָח״ (בן־סירא ז יג). ״הָעַמִּים אֵינָם חוֹרְשִׁים עָלֵינוּ רָעָה עַל לֹא־דָבָר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שי). ״וּמְזִמּוֹת שְׁחוֹרוֹת כְּמוֹ עָלַי יַחֲרֹשׁוּ״ (ביאליק, רזי לילה). ״אִם חָרַשְׁתָּ רַע עָלַי, לָמָּה בֵּרַכְתָּ חֵילִי?״ (טמקין, שירים רכו). [ובלי מושא] ״כָּל אֶחָד חוֹרֵשׁ בַּסֵּתֶר עַל חֲבֵרוֹ, וְכָל אֶחָד מְצַפֶּה דוּמָם לְחֻרְבָּן קָרוֹב... שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (ביאליק, מאחורי ב).

– חָרַשׁ תַּחְבּוּלוֹת°, חִבֵּל, חָשַׁב תַּחְבּוּלוֹת: ״וַיְהִי חוֹרֵשׁ תַּחְבּוּלוֹת תָּמִיד לְהוֹנוֹת אֶת קֻבָּתוֹ״ (סוקולוב, במראות 144).

– חָרַשׁ עַל גַּבּוֹ, [בהשאלה] הֵצִיק לוֹ, הִתְעַלֵּל בּוֹ: ״עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים, הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם״ (תהלים קכט ג). ״הַזְּמַן חוֹרֵשׁ עָלַי גַּב״ (חריזי, הענק ג).

– הֶחֱרִישׁ עָלָיו רָעָה, זָמַם מַחֲשָׁבוֹת לְהָרַע לוֹ: ״וַיֵּדַע דָּוִד, כִּי עָלָיו שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה״ (שמואל א כג ט).

ב. **חרשׁ** [אכדית: harasu קשר, אטם; ארמית: חֲרַשׁ; ערבית: חַ׳רִסַ שתק]

~ פָּע׳ **חָרַשׁ** 1, פ״ע שָׁתַק, הָיָה דוֹמֵם: ״אֱלֹהִים, אַל־דֳּמִי־לָךְ, אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל״ (תהלים פג ב) 2, פ״ע הָיָה חֵרֵשׁ, פָּסַק מִשְּׁמֹעַ: ״יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה, אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה״ (מיכה ז טז). 3* פ״י גָּרַם לְאַחֵר לִהְיוֹת חֵרֵשׁ: ״הַחוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו נֶהֱרָג״ (בבא קמא פו.). 4, [חרש מן־] לֹא נַעֲנָה לְ־: ״צוּרִי, אַל תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי״ (תהלים כח א). – [לַחֲרֹשׁ, חֵרֵשׁ, יֶחֱרַשׁ]

~ נפ׳ **נֶחֱרַשׁ***, נַעֲשָׂה חֵרֵשׁ, אִבֵּד אֶת כֹּשֶׁר הַשְּׁמִיעָה: ״נֶחֱרַשׁ אֹזֶן זַרְעוֹ״ (כלה רבתי א). ״אֵינְךָ יוֹדֵעַ עוֹד אִם נֶחֱרַשְׁתָּ, אִם נִסְתַּמֵּאתָ״ (יזהר, צקלג 1030). – [לְהֵחָרֵשׁ, נֶחֱרָשׁ, יֵחָרֵשׁ]

~ פִּע׳ **חֵרֵשׁ°** פ״י עָשָׂה לְחֵרֵשׁ, גָּרַם לְאִבּוּד כֹּשֶׁר הַשְּׁמִיעָה: ״חֵרְשׁוֹ וְלֹא עָשָׂה בּוֹ חַבּוּרָה״ (בבא קמא פו.). –[לְחָרֵשׁ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְחָרֵשׁ** 1. הִתְלַחֵשׁ, שׂוֹחַח בְּלַחַשׁ וּבַסֵּתֶר: ״וַיִּתְחָרְשׁוּ כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר: עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וַהֲרַגְנֻהוּ״ (שופטים טז ב). ״וּמַה יִּתְחָרֵשׁ שָׁם וּמַה יְּרֻקַּם״ (ביאליק, רזי לילה). ״בָּאָה הַסָּבָה מִינְדֵּי... וְהִתְחָרְשָׁה עִמּוֹ שָׁעָה אֲרֻכָּה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי לד). 2*. נַעֲשָׂה חֵרֵשׁ, אָבַד לוֹ כֹּשֶׁר הַשְּׁמִיעָה: ״פִּקֵּחַ – וְנִתְחָרֵשׁ״ (גיטין ב ו). ״נַפְשׁוֹ כְּמוֹ נִתְחָרְשָׁה, וְהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ נָפַל עַד צַוָּאר בְּיוֵן מְצוּלָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לה). ״שִׁנּוּי אֶחָד

בלבד נכר בה... שנתחרשה בשתי אזניה״ (עגנון, כלה מז). – [להתחרש, מת־, ית־]

~ הפ׳ **החריש**, 1, פ״ע שתק, דמם: ״ויחרישו ולא־ענו אתו דבר״ (ישעיה לו כא). ״החרש, שים־ידך על־פיך״ (שופטים יח יט). ״מה אבל היער! הוא אלם, הוא מחריש כמות״ (ביאליק, שירה יתומה). 2, פ״י השתיק, הכריח להאלם: ״בדיך מתים יחרישו, ותלעג ואין מכלם״ (איוב יא ג). ״ואם כבר יפתח את פיו, שוב לא ישתיקהו המשתיק ולא יחרישהו המחריש״ (הזז, יעיש ג 215). 3° פ״י גבר בקולו על קולות אחרים: ״הכחלים החרישו בצעקותיהם את קולותיהם של הלבנים״ (דב מלכין, תר׳ ניצחו). 4°, עשה לחרש, גרם לאבוד כח השמיעה: לפתע נשמע קול רעש עצום מחריש אזנים. 5 [החריש אל־, ל־, מן־] שתק והקשיב, לא התנגד לאשר שמע: ״החרישו אלי איים, ולאמים יחליפו כח״ (ישעיה מא א). ״ואשה כי־תדר נדר... ושמע אביה... והחריש לה אביה״ (במדבר ל ד–ה). ״החרישו ממני, ואדברה־אני״ (איוב יג יג). – [להחריש, מ־ י־]

~ הפ׳ **התחרש**° פ״ע נעשה כחרש, חדל לשמע: ״ומחרש־אזנים מריע גם הוא דברי התלהבות״ (יזהר, צקלג 128). אזניו התחרשו כמעט מקול הנפץ הגדול. – [מתחרש, יתחרש]

חֵרֵשׁ ז׳ [מן ב. חרש] נטול חוש שמיעה, מי שאינו שומע לגמרי או באפן חלקי מחמת לקוי בחוש השמע: ״ואני כחרש, לא אשמע, וכאלם לא יפתח־פיו״ (תהלים לח יד). ״לא תקלל חרש״ (ויקרא יט יד). ״חרש המדבר ואינו שומע לא יתרם״ (תרומות א ב). – [חרשת, חרשים, חרשות]

– **חרש־אלם**°, לקוי בשמיעתו ובלשונו כאחד, מי שאינו שומע ואינו מדבר.

– **חרש שוטה וקטן*** (עירובין ג ב ו עוד), שלשת סוגי בני־אדם שלפי ההלכה אינם אחראים למעשיהם ולפיכך הם זקוקים לאפיטרופסים.

– **בצק החרש*** (פסחים ג ב), כנוי לבצק שלא החמיץ ולא תפח כראוי (אולי על שום שאינו משמיע קול כשטופחים עליו ביד).

א. **חֶרֶשׁ** תה״פ [מן ב. חרש] בחשאי, בסתר: ״וישלח יהושע... שנים אנשים מרגלים חרש״ (יהושע ב א). ״כאבלים אלמים חרש תתאבלו״ (ביאליק, על סף). ״ויפכה חרש לחש שפתים טהורות״ (ביאליק, אבי).

– **שוטר־חרש**°, בלש, שוטר שתפקידו לעקב בסתר אחרי חשודים כדי לגלות פושעים ולמסרם לדין.

ב. **חֶרֶשׁ** ז׳ [מן ב. חרש] דבר־סתר, סוד: ״ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש״ (ישעיה ג ג). – [חרש־, חרשים, חרשי־]

חָרָשׁ ז׳ [מן א. חרש; פיניקית בריבוי: חרשמ] אמן, בעל־מלאכה: ״כי־עץ מיער כרתו, מעשה ידי־חרש במעצד״ (ירמיה י ג). ״חמור של חרשים״ (בראשית רבה סה). – [חרש־, חרשים, חרשי־]

– **חרש־אבן** (שמואל ב ה יא), שם כולל לכל סוגי העובדים באבנים: חוצב, סתת, פסל וכו׳.

– **חרש־ברזל** (ישעיה מד יב), נפח, מסגר, אמן בעבודות־מתכת.

– **חרש־עץ** (שמואל ב ה יא), נגר.

– **חרש מחשבת*** (מגילת בני אור, ה 6), אמן ממחה.

– **מלאכת חרש** (שמות לה לה), **מעשה חרש** (ירמיה י ט), **מעשה חרשים** (הושע יג ב), מעשה ידי אמן.

– **חרש־משחית**, חכם להרע, ממחה לחבל ולהשחית: ״ונתתיך ביד אנשים בערים, חרשי משחית״ (יחזקאל כא לו). ״לא היתה עצה אחרת לחרשי־משחית בלתי אם לרצחו״ (סוקולוב, אישים 416).

– **חרשי־צירים** [שאול מן ישעיה מה טז: ״הלכו בכלמה חרשי צירים״] שליחים ממחים: ״מי הם? החרשי־צירים ומרגלים חרש, רואים ואינם נראים״ (ביאליק, רזי לילה).

חֹרֶשׁ, חורש ז׳ [אכדית: hiršu; ערבית: חרש] 1°, מקום שגדלים בו שיחים ועצים נמוכים, שגבהם אינו עולה על־פי־רב על קומת אדם, כגון: עזרד, קדה, אגס־בר, אלון ואלה בצורת שיחים וכדומה. 2, יער קטן: ״יפה ענף וחרש מצל״ (יחזקאל לא ג). ״מגדלין (בהמה דקה) בחרשין שבארץ־ישראל״ (בבא קמא עט:). ״ברכה צנועה אחת בעבי החרש... בצל של אלון רם״ (ביאליק, הבריכה). 3 ÷, ענף: ״כמו חרש בלי שרש, וגוף נשר בלי אברה״ (הנגיד, בן־משלי 300). – [חרש־, חרשו; חרשים, חרשי־]

חֶרֶשׂ ז׳ [כמו חרס] 1, שבר של כלי חמר: ״ויקח־לו חרש להתגרד בו״ (איוב ב ח). 2, חמר, טיט יוצרים שנשרף באש עד שנתקשה: ״וכלי־חרש אשר תבשל־בו ישבר״ (ויקרא ו כא). ״הלוך וקנית בקבק יוצר חרש״ (ירמיה יט א).–[חרש־, חרשו; חרשים, חרשי־]

– **יבש כחרש**, יבש מאד, ללא כל לחלוחית ורעננות: ״יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי״ (תהלים כב טז).

– **חרש־האדמה**, משל לדבר נטול כל ערך: ״הוי רב את יצרו חרש את־חרשי אדמה״ [ישעיה מה ט]. ״הכסף כחרשי אדמה בעיניו״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה מב).

חֹרְשָׁה°, חֳרְשָׁה°, חורשה נ׳ [צורה רווחת במקום חרש, על־פי שמואל א כג טו: ״במדבר־זיף בחרשה״, ושם כנראה שם מקום, וההגיה שם מלעיל: חרשה] חרש, יער קטן, יער צעיר: ״בשפיה יש חרשת בני ארן״ (ביאליק, לבנות שפיה). ״תרעש בלבנון חרשתכם ביום סער״ (ביאליק, פרידה). חרשת ארנים. – [חרשת־, חרשות]

חֵרְשׁוּת ÷ נ׳ [מן חרש] מומו של החרש, מום באיבר־השמיעה הגורם לחסר־שמיעה מחלט או חלקי: ״שמיעה וחרשות״ (ילינק, א 108). ״היא יכולה למאן מפני חרשותה״ (רש״י יבמות קיג.).– [חרשות־]

חורשף (1)

חֲרְשָׁף ÷, **חורשף** ז׳ [ארמית, ערבית: ח׳רשף] 1°, צמח־בר קוצני ממשפחת המרכבים (Atractylis). 2 ÷ (קאנון ד ו) – ראה קנרס. – [חרשף־, חרשפים, חרשפי־]

חֲרַשְׁרַשׁ° ת׳ [מן ב׳ חרש] חֵרֵשִׁי מְאֹד, בִּלְתִּי־נִשְׁמָע כִּמְעַט: ״וּבִצְעָדִים חֲרַשְׁרַשִׁים וַעֲיֵפִים אֶל שֻׁלְחָנוֹ הַמַּלְכוּתִי הוּא שָׁב״ (מלצר, תר׳ נהרות 162). — [חֲרַשְׁרֶשֶׁת, חֲרַשְׁרַשִּׁים, ־וֹת]

חֲרֹשֶׁת, חרושת נ׳ [מן א׳ חרש] 1°. תַּעֲשִׂיָּה, מְלָאכָה הַנַּעֲשֵׂית בְּסַדְנָה בְּעִקָּר בַּעֲבוֹדַת מְכוֹנוֹת (ראה להלן). 2. אֻמָּנוּת, מְלָאכָה: ״לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ, לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה״ (שמות לא ד–ה). — [חֲרֹשֶׁת־, חֲרָשְׁתּוֹ]

— **חֲרֹשֶׁת־בַּיִת°** (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 31). תַּעֲשִׂיָּה בֵּיתִית, יִצּוּר בִּקְנֵה־מִדָּה קָטָן.

— **חֲרֹשֶׁת־הַמַּעֲשֶׂה°**. תַּעֲשִׂיָּה: ״יֶאֶלְצוּ הַבְּעָלִים לִסְגֹּר אֶת בָּתֵּי־הָעֲבוֹדָה עַל מַסְגֵּר וּלְהַשְׁבִּית אֶת חֲרֹשֶׁת־הַמַּעֲשֶׂה״ (סוקולוב, אישים 509).

— **בֵּית־חֲרֹשֶׁת°**, בֵּית־תַּעֲשִׂיָּה, בֵּית־מְלָאכָה גָּדוֹל הַמְיַצֵּר כֵּלִים, מַכְשִׁירִים וּסְחוֹרוֹת שׁוֹנוֹת בְּעִקָּר בְּאֶמְצָעוּת מְכוֹנוֹת: בֵּית־חֲרֹשֶׁת לְאוֹטוֹמוֹבִּילִים. בֵּית־חֲרֹשֶׁת לִנְעָלַיִם. — [בָּתֵּי־חֲרֹשֶׁת]

חֲרָשְׁתִּי°, חרושתי ת׳ [מן חֲרֹשֶׁת] תַּעֲשִׂיָּתִי, הַמְיֻצָּר בְּאֶמְצָעוּת מְכוֹנוֹת: ״מִבְנֵהוּ וּתְכוּנוֹתָיו הַחֲרָשְׁתִּיּוֹת״ (זכאי, קצרות 439). — [חֲרָשְׁתִּית, חֲרָשְׁתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

חֲרָשְׁתָּן°, חרושתן ז׳ [מן חֲרֹשֶׁת] בַּעַל בֵּית־חֲרֹשֶׁת, בַּעַל מִפְעַל־תַּעֲשִׂיָּה, תַּעֲשִׂיָּן. — [חֲרָשְׁתַּן־, חֲרָשְׁתָּנִים, חֲרָשְׁתָּנֵי־]

חרת [קרוב אל חרט, חרש; אוגריתית: חרת; ארמית: חֲרַת; ערבית: חַ׳רַתַ]

~ פָּע׳ **חָרַת** פ״י [במקרא רק בבינוני, ראה חָרוּת] 1 ⸫. חָקַק, פִּתַּח אוֹתִיּוֹת וְכוּ׳ בְּאֶבֶן, בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: ״וַיִּוָּעֲדוּ כֻּלָּם יַחַד לַחֲרֹת חֹק וְלִכְרֹת בְּרִית״ (יוסיפון, י). הַפַּסָּל חָרַת בָּאֶבֶן בְּאִזְמֵל. 2° [בהשאלה] רָשַׁם הֵיטֵב בְּזִכְרוֹנוֹ, זָכַר וְשָׁמַר: ״וּבְיָד רַכָּה וַעֲנֻגָּה תַּחֲרֹת פֹּה עַל צוּר לְבָבִי מִשְׁנֵה דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת״ (ביאליק, מכתב קטן). ״מִקְצָת הַדְּבָרִים הוּא רוֹשֵׁם עַל גַּבֵּי הַנְּיָר, וְיִתְרָם הוּא חוֹרֵת בְּזִכְרוֹנוֹ״ (קרליבך, הודו 178). — [לַחֲרֹת אֶת־, חָרַתִּי (בטקסט בלתי מנוקד: חרתתי), חוֹרֵת, יַחֲרֹת]

~ נפ׳ **נֶחֱרַת** ⸫, 1 ⸫. נֶחְקַק, פֻּתַּח בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: ״תָּמוּר עָזִּי וְזִמְרַת קִינִים עָלֶיהָ נֶחֱרָת״ (קליר, איכה ישבה, לט׳ באב). הָאוֹתִיּוֹת נֶחֶרְתוּ עַל הַמַּצֵּבָה. 2° [בהשאלה] נִרְשַׁם הֵיטֵב, נִשְׁמַר: ״בְּזִכְרוֹנִי נֶחֶרְתוּ כָּל פְּרָטָיו״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״מַרְקַעַת נֶחֱרֶתֶת בָּהּ חֲלִיפוֹת כָּל חֶרֶת בְּרַק זֹךְ זִיו״ (ליסיצקי, במעלות 194). — [לְהֵחָרֵת, נֶחֱרֶת, יֵחָרֵת]

~ פִּע׳ **חֵרֵת°**. נֶחֱרַת, נֶחְקַק: ״בִּמְקוֹם עִקְּבוֹת עָמָל חֹרְתוּ לָנֶצַח״ (סיכמן, קי). ״בִּנְתִיב הָעוֹלָם חֹרְתוּ יַחַד צְעָדֵינוּ הַסּוֹעֲרִים״ (סמקין, שירים מג). — [מְחֹרָת, יְחֹרַת]

~ הִפ׳ **הֶחֱרִית** ⸫ פ״י חָרַת, חָקַק: ״הָרְחוֹב הֶחֱרִית בּוֹ בְּצוּרָה מוּזָרָה אֶת שִׂרְטוּטֵי מִכְחוֹלוֹ״ (בר־יוסף, אם 148). — [לְהַחֲרִית, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָחֳרַת** ⸫. נֶחֱרַת: ״דְּלָיוֹת יָנִיב מְמֻחֶרֶת בְּשֵׁם אַהֲרֹן אֲשֶׁר עָלָיו יָחֳרַת״ (ינאי, קצו). — [מָחֳרֶת, יָחֳרַת]

א. **חֶרֶת*** נ׳ [ארמית: חַרְתָּא] 1*. צֶבַע שָׁחוֹר, שֶׁהַבְּרָסִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לִצְבִיעַת עוֹרוֹת: ״אֵיזֶהוּ... הַשָּׁחוֹר? כַּחֶרֶת״ (נידה ב ז). 2°. צֶבַע מְיֻחָד לִדְפוּס, ראה חַרְתָּה. — [חֶרֶת־]

ב. **חֶרֶת*** ז׳ [מן חרת, חָרַת] חֲרִיתָה, חֲקִיקָה: ״הַכֹּל חָקוּק לְפָנֶיךָ בְּחֶרֶת זִכָּרוֹן״ (מגילת ההודיות, א 24). ״גָּלַף לוּחוֹת חֶרֶת יְקָרָה מִדַּר וְסֹחָרֶת״ (אפיק, יוצר ב׳ פסח). ״נֶחֱרֶתֶת בָּהּ חֲלִיפוֹת כָּל חֶרֶת בְּרַק זֹךְ זִיו״ (ליסיצקי, במעלות 194). — [חֶרֶת־]

חָרָת° ז׳ [ערבית: חַרַאת׳] פּוֹעֵל אָרִיס, פּוֹעֵל הָעוֹבֵד אֵצֶל אִכָּר וּמְקַבֵּל בִּשְׂכָרוֹ מְזוֹנוֹת וְחֵלֶק מִן הַיְבוּל: ״וּמִלְאוּ הֵם אֶת הַמּוֹשָׁב בְּתוֹר פּוֹעֲלִים יוֹמִיִּים וּבְתוֹר חָרָתִים״ (ברנר, א 389). — [חָרַת־, חָרָתִים, חָרָתֵי־]

חַרְתָּה° נ׳ [מן א. חֶרֶת] צֶבַע־דְּפוּס, צֶבַע סָמִיךְ מְיֻחָד שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּבָתֵּי־הַדְּפוּס לְהַדְפָּסָה. — [חַרְתַּת־]

חֲרֹתֶת°, חרותת נ׳ [מן חרת] כְּתֹבֶת חֲרוּתָה עַל אֶבֶן אוֹ מַתֶּכֶת: ״נִתְגַּלָּה כִּי חֲרוּתָה בּוֹ חֲרֹתֶת בַּת אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת״ (ייבין, תולדות הכתב 96). הַחֲרֹתֶת שֶׁל מַצֶּבֶת מֵשַׁע. חֲרֹתֶת הַשִּׁלֹחַ. — [חֲרֹתֶת־, חֲרוֹתוֹת]

חָשׁ פ״ע 1. הִרְגִּישׁ – ראה ב׳ **חוּשׁ**. 2. מִהֵר – ראה א׳ **חוּשׁ**.

חֲשַׁאי* ז׳ [מן חשה, חָשָׁה] שֶׁקֶט, דְּמָמָה, צִנְעָה: ״מַעֲשֵׂה חֲשַׁאי״ (יומא מד.).

— **בַּחֲשַׁאי*** תה״פ בְּסוֹד, חֶרֶשׁ, בְּצִנְעָה: ״לִשְׁכַּת־חֲשָׁאִים – יִרְאֵי־חֵטְא נוֹתְנִים לְתוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי, וַעֲנִיִּים בְּנֵי־טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִים מִתּוֹכָהּ בַּחֲשַׁאי״ (שקלים ה ו). ״מִתְרַפֶּקֶת, דּוֹפֶקֶת וּבוֹכִיָּה בַּחֲשַׁאי״ (ביאליק, ואם ישאל המלאך). ״הַחֻפָּה הָיְתָה בַּחֲשַׁאי וּבְלִי קוֹלֵי־קוֹלוֹת מֵחֲמַת חֲשַׁשׁ עַיִן־הָרָע״ (עגנון, אלו קטז).

— **חֲשָׁאִים*, חֲשָׁאִין** ז״ר סוֹדִיּוּת, מִסְתּוֹרִין: ״שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, אַחַת לִשְׁכַּת־חֲשָׁאִים וְאַחַת לִשְׁכַּת הַכֵּלִים״ (שקלים ה ו). ״שָׁם יֵשׁ כְּעֵין עוֹלַם־חֲשָׁאִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ״ (ביאליק, מאחורי ה). ״שְׂפַת אֵלִים חֲרִישִׁית יֵשׁ, לְשׁוֹן חֲשָׁאִים״ (ביאליק, הבריכה).

— **בַּחֲשָׁאֵי־חֲשָׁאִין°**, בַּסֵּתֶר, בִּדְמָמָה גְמוּרָה: ״בַּחֲשָׁאֵי חֲשָׁאִין, אֶחָד אֶחָד, הִתְחִילוּ חוֹזְרִים מִשְּׂדֵה הַמִּלְחָמָה״ (קבק, במשעול 205). ״וְכֵיוָן שֶׁלֹּא שָׁמַע דָּבָר, חָזַר וְהָלַךְ בַּחֲשָׁאֵי־חֲשָׁאִין, כְּאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְבֵית־מִסְגָּד שֶׁל עַרְבִיִּים הַלָּלוּ״ (הזז, יעיש ג 70). ״אַךְ בַּחֲשָׁאֵי־חֲשָׁאִין הֵם עוֹקְבִים זֶה אַחַר זֶה בְּעֵינַיִם קַנָּאִיּוֹת״ (שנהר, ב 98).

חֲשָׁאִי° ת׳ [מן חֲשַׁאי] סוֹדִי, נִסְתָּר: ״נָשְׁקָה לוֹ בַּמַּגָּף מֵאֲחוֹרָיו נְשִׁיקָה חֲטוּפָה וַחֲשָׁאִית, מִבְּלִי שֶׁיֵּדַע״ (ביאליק, מאחורי ג). ״כְּדִמְעַת אֵם חֲשָׁאִית עַל נֵר שַׁבָּת״ (ביאליק, הולכת את). — [חֲשָׁאִית, ־אִיִּים, חֲשָׁאִיּוֹת]

— **בְּחִירוֹת חֲשָׁאִיּוֹת°**, בְּחִירוֹת שֶׁל מֻעֲמָדִים וְכוּ׳ לֹא בְּהַצְבָּעָה גְלוּיָה (כְּגוֹן הֲרָמַת יָד), אֶלָּא עַל־יְדֵי שֶׁמַּכְנִיסִים לְקַלְפֵּי פְּתָקִים שֶׁאֵין הַבּוֹחֵר חוֹתֵם עֲלֵיהֶם אֶת שְׁמוֹ, עַל־פִּי־רֹב בִּמְעֲטָפָה סְגוּרָה.

— **מִשְׁטָרָה חֲשָׁאִית°**, בּוֹלֶשֶׁת, מַחְלָקָה בַּמִּשְׁטָרָה לְגִלּוּי פּוֹשְׁעִים פּוֹלִיטִיִּים עַל־יְדֵי פְּעֻלּוֹת סוֹדִיּוֹת; צֶוֶת שֶׁל שׁוֹטְרֵי־חֶרֶשׁ.

חֲשָׁאִיּוּת° נ׳ [מן חֲשָׁאִי] צִנְעָה, סֵתֶר, סוֹדִיּוּת: ״בַּחֲשַׁאי, בַּחֲשַׁאי, אֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה מֵחֲשָׁאִיּוּת״ (יהודה שטינברג, קטז). הַמִּבְצָע נֶעֱרַךְ בַּחֲשָׁאִיּוּת מֻחְלֶטֶת. — [חֲשָׁאִיּוּת־]

חשב [ארמית: חֲשַׁב; ערבית: חַסַּבַ]

~ פע' **חָשַׁב** פ"י 1, הִרְהֵר, הָגָה בְּלִבּוֹ, הֶעֱלָה בְּמֹחוֹ, הֶעֱלָה עַל דַּעְתּוֹ: "וְנִחַמְתִּי עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם" (ירמיה כו ג). "וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה – אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה" (בראשית נ כ). "אַל נָא יַחְשֹׁב אֵל לִי חֵטְא" (ביאליק, פלוני יש לו). "שֶׁבַע מַחֲשָׁבוֹת חָשַׁבְתִּי בְּשָׁעָה קַלָּה, וְזוֹ אַחַת מֵהֶן" (עגנון, אורח 76). 2, הִתְכַּוֵּן, רָצָה: "וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א יח כה). "חָשַׁב אָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ" (ברכות ו.). 3 [חשב את־] כִּבֵּד, הוֹקִיר, הֶעֱרִיךְ, יִחֵס חֲשִׁיבוּת: "הִנְנִי מֵעִיר עֲלֵיהֶם אֶת־מָדָי, אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ וְזָהָב לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ" (ישעיה יג יז). "נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ" (ישעיה נג ג). 4 [חשב את־ ל־] הָיָה סָבוּר כִּי פְּלוֹנִי הוּא... נָתַן אוֹתוֹ לְ־: "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ... וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה" (שמואל א א יג). חֲשַׁבְתִּי אוֹתוֹ לְיָשָׁר וְהָגוּן, אַךְ נִתְבָּרֵר כִּי טָעִיתִי. 5, הָגָה וְהִמְצִיא רַעְיוֹנוֹת חֲדָשִׁים: "כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם" (שמות כו א). "וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ (אֶת בְּצַלְאֵל) רוּחַ אֱלֹהִים, בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה. לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת, לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת" (שמות לא ג–ד). – [לַחְשֹׁב אֶת־, לְ־; חוֹשֵׁב, יַחְשֹׁב]

~ נפ' **נֶחְשַׁב**, 1, הָיָה דּוֹמֶה לְ־, נֶעֱרַךְ כְּ־: "כִּי־עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה" (תהלים מד כג). "גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב" (משלי יז כח). 2, נִמְנָה, הוּבָא בְּחֶשְׁבּוֹן: "אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־יָדָם, כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים" (מלכים ב כב ז). "דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא – דָּם שָׁפָךְ" (ויקרא יז ד). "קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ" (משלי כז יד). "וַתֵּחָשֶׁב לוֹ לִצְדָקָה" (תהלים קו לא). 3, הֶעֱרַךְ, יֻחֲסָה לוֹ חֲשִׁיבוּת: "חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם... כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא?" (ישעיה ב כב). "וַאֲנִי יֵצֶר הַחֹמֶר מָה אֲנִי מְגֻבָּל בַּמַּיִם, וּלְמִי נֶחְשַׁבְתִּי?" (מגילת ההודיות, ג 24). 4 [נחשב על־] הָיָה שַׁיָּךְ לְ־, הִתְיַחֵס אֶל־: "כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־בִּנְיָמִן" (שמואל ב ד ב). – [לְהֵחָשֵׁב, נֶחְשָׁב, יֵחָשֵׁב]

~ פע' **חִשֵּׁב** פ"י 1, עָרַךְ חֶשְׁבּוֹן, עָרַךְ סִכּוּם מִסְפָּרִי: "וְחִשַּׁב (הַגּוֹאֵל) אֶת שְׁנֵי־מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף" (ויקרא כה כז). "וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ" (אבות ב א). "חִשְּׁבָה חֶשְׁבּוֹנוֹתֶיהָ בְּמִטָּתָהּ הַפְּרוּקָה" (ביאליק, יונה החייט). "הָיָה מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִכָּל הָרֶוַח... וְחִשֵּׁב עִם קוֹנֵהוּ הַכְנָסוֹת וְהוֹצָאוֹת כְּאָדָם שֶׁמְּחַשֵּׁב עִם חֲבֵרוֹ" (עגנון, כלה סג). 2, בָּחַן, עִיֵּן הֵיטֵב, שָׁקַל בְּשִׂכְלוֹ: "לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ" (משלי טז ט). "הִיא חִשְּׁבָה בְּלִבָּהּ כָּל מִינֵי מַחֲשָׁבוֹת" (הזז, יעיש ב 208). 3, הֶעֱרִיךְ, כִּבֵּד, יִחֵס חֲשִׁיבוּת: "מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ, בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ" (תהלים קמד ג). 4, חָשַׁב לְ־, נָטָה לְ־, עָמַד לְ־: "וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר" (יונה א ד). "מִטָּתָהּ הַפְּרוּקָה, כְּמוֹ חִשְּׁבָה הִתְמוֹטֵט מִנֵּטֶל הַמְּצוּקָה" (ביאליק, שירתי). "בָּעֵת הַהִיא הִתְמוֹטֵט הָעוֹלָם וְחִשֵּׁב לְהָפֵךְ" (ברקוביץ, תר' טוביה קע). – [לְחַשֵּׁב, מְחַשֵּׁב, יְחַשֵּׁב]

~ פע' **חֻשַּׁב** ✧, 1 ✧, נֶחְשַׁב, נֶעֱרַךְ: "חֻשַּׁבְנוּ זֶרַע קֹדֶשׁ, בָּנִים לְאֵל חַי" (יוסי בן יוסי, אמנם אשמינו, מעריב יום-כיפור). "הַשּׁוֹמְעִים קוֹל מְדַבֵּר... חֻשְּׁבוּ כְּחֵרֵשׁ לֹא שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר" (ינאי, רצח). "וּמִלְחַמְתּוֹ כְּמִלְחַמְתּוֹ תְּחֻשַּׁב" (אברהם אבן־עזרא, א 157). 2 °, נֶעֱרַךְ, נִקְבַּע חֶשְׁבּוֹנוֹ: הַתַּרְגִּיל בְּחֶשְׁבּוֹן חֻשַּׁב עַל נְקַלָּה. 3 °, נִשְׁקַל כַּשֵּׂכֶל, נִבְחַן בְּעִיּוּן: דְּבָרָיו שֶׁל הֶחָכָם שְׁקוּלִים וּמְחֻשָּׁבִים. – [מְחֻשָּׁב יְחֻשַּׁב]

~ הת' **הִתְחַשֵּׁב**, 1, נִמְנָה עִם־, הוּבָא בְּחֶשְׁבּוֹן: "הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב" (במדבר כג ט). 2 °, יִחֵס חֲשִׁיבוּת, שָׂם לִבּוֹ: הַשּׁוֹפְטִים הִתְחַשְּׁבוּ בַּעֲבָרוֹ הַטּוֹב שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם וְהֵקֵלּוּ אֶת עָנְשׁוֹ. אֵין כְּדַאי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ כְּלָל. 3 •, שָׁקַל בְּדַעְתּוֹ, הִרְבָּה לַחֲשֹׁב, נִמְלַךְ: "מָה אֶזּוֹם בְּלוֹא חָפַצְתָּה, וּמָה אֶתְחַשֵּׁב בְּאֵין רְצוֹנֶכָה" (מגילת ההודיות, י 5). "וְכ"ט יוֹם הָיוּ מִתְחַשְּׁבִים הֵיאַךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֵגֶל" (שמות רבה מב). אֶתְחַשֵּׁב בַּדָּבָר וְאֶמְסֹר לְךָ בְּהֶקְדֵּם אֶת הַחְלָטָתִי. 4 •, נָהַג חֲשִׁיבוּת בְּעַצְמוֹ, נֶחְשַׁב לְנִכְבָּד: "מֶרְחָץ שֶׁהִסְּקָהּ בְּתֶבֶן... מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ, וְאִם מִתְחַשֵּׁב הוּא, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחֹץ" (שביעית ח י). "נִתְנָאֵיתִי וְנִתְחַשַּׁבְתִּי בְּיוֹתֵר עַל עַצְמִי" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 75). – [לְהִתְחַשֵּׁב מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' **הֶחְשִׁיב** ° פ"י יִחֵס חֲשִׁיבוּת, כִּבֵּד, הֶעֱרִיךְ: "שֶׁאֵין אָדָם מַחֲשִׁיב מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ" (עגנון, כלה מ). הֶחֱשַׁבְנוּ מְאֹד אֶת הָאִישׁ וְאֶת פָּעֳלָתוֹ הַצִּבּוּרִית. – [לְהַחֲשִׁיב, מַחֲשִׁיב, יַחֲשִׁיב]

~ הפ' **הָחְשַׁב** 1 •, נֶחְשַׁב: "כִּיא לוֹא הָחְשְׁבוּ בִּבְרִיתוֹ" (מגילת הסרכים, ה 11). 2 ✧, כֻּבַּד, יֻחֲסָה לוֹ חֲשִׁיבוּת: פָּעֳלָתוֹ הָחְשְׁבָה בְּיוֹתֵר. – [מָחְשָׁב, יָחְשַׁב]

– **צֵא וַחֲשֹׁב** •, בְּדֹק נָא בְּעַצְמְךָ אֶת הַדָּבָר: "צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל מְתוּשֶׁלַח" (רש"י בראשית ז ד).

– **מְחַשְּׁבֵי קִצִּין** • (סנהדרין צז:), ראה ערך קֵץ.

חַשָּׁב ° ז' [מן חשב, חִשֵּׁב; ארמית: חַשָּׁבָא]. עוֹרֵךְ חֶשְׁבּוֹנוֹת, מְמֻנֶּה עַל נִהוּל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת בְּמִשְׂרָד: הַחַשָּׁב הַכְּלָלִי בְּמִשְׂרַד הָאוֹצָר. – [חַשַּׁב־, חַשָּׁבִים, חַשָּׁבֵי־; חַשֶּׁבֶת, חַשָּׁבוֹת]

חֵשֶׁב ז' [אולי מן חשב; לדעה אחרת: היפוך אותיות במקום חֵבֶשׁ, מן חבש] 1, אֶחָד מֵאַבְזְרֵי הָאֵפוֹד שֶׁלָּבַשׁ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל – כְּעֵין חֲגוֹרָה מְקֻשֶּׁטֶת: "וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד... וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו" (שמות כח ו – ח). 2 ° [בצבא] חֲגוֹרָה צִבְעוֹנִית (עַל־פִּי־רֹב אֲדֻמָּה אוֹ כְּחֻלָּה) הַתְּלוּיָה בַּכָּתֵף וּמַקִּיפָה בַּאֲלַכְסוֹן אֶת חֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַגּוּף – כְּסִימַן־הֶכֵּר לְחָבֵר בְּתִזְמֹרֶת צְבָאִית אוֹ לְסַמָּל־תּוֹרָן בִּיחִידוֹת מְסֻיָּמוֹת. – [חֵשֶׁב־, חִשְׁבּוֹ; חֲשָׁבִים, חִשְׁבֵי־]

חֶשְׁבּוֹן ז' [מן חשב] 1 °, אֲרִיתְמֶטִיקָה, תּוֹרַת הַמִּסְפָּרִים וְהַפְּעֻלּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בָּהֶם (חִבּוּר, חִסּוּר, כֵּפֶל וְחִלּוּק): הַתַּלְמִידִים לוֹמְדִים קְרִיאָה, כְּתִיבָה, חֶשְׁבּוֹן וְעוֹד. 2, סִכּוּם שֶׁל מִסְפָּרִים שׁוֹנִים: "רְאֵה זֶה מָצָאתִי... אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן" (קהלת ז כז). "גִּזְבָּר נֶאֱמָן וּבָקִי בְּחֶשְׁבּוֹן הָיָה" (ירושלמי סנהדרין יט ד). "צְדָקָה – כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל" (בבא בתרא ט:). "דַּע כִּי כָּל חֶשְׁבּוֹן הוּא חֶבְרַת אֲחָדִים" (אברהם אבן־עזרא, ספר המספר ב). 3, עִיּוּן, חִשּׁוּב, הִגָּיוֹן: "סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן, וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל" (קהלת ז כה). 4 °, רְשִׁימַת הַסְּחוֹרוֹת אוֹ הַמִּצְרָכִים וְכַדּוֹמֶה שֶׁנִּתְּנוּ לַלָּקוֹחַ, בְּפֵרוּט הַכַּמֻּיּוֹת, הַמְּחִירִים וְהַסְּכוּם הַכּוֹלֵל: הַקּוֹנֶה מְשַׁלֵּם לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁמַּגִּישׁ לוֹ הַמּוֹכֵר [וראה עוד הצירופים להלן]. – [חֶשְׁבּוֹן־, חֶשְׁבּוֹנוֹת]

– **חֶשְׁבּוֹן עוֹבֵר־וָשָׁב** °, **חֶשְׁבּוֹן שׁוֹטֵף** °, [בבאנקים] חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל לָקוֹחַ שֶׁהִפְקִיד סְכוּם כֶּסֶף בְּקֻפַּת הַבַּנְק וְהוּא מוֹצִיא מִמֶּנָּה כֶּסֶף

מִדֵּי פַּעַם בְּפַעַם לְפִי רְצוֹנוֹ – בִּגְבוּל הַסְּכוּמִים הָרְשׁוּמִים בַּחֶשְׁבּוֹן לִזְכוּתוֹ.

– **חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ**∴, סִכּוּם שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְהָרָעִים, בִּקֹּרֶת עַצְמִית: "הַשַּׁעַר הַשְּׁמִינִי, שַׁעַר חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש, הקדמה). "הַסֵּפֶר הַזֶּה ("מוֹרֵה נְבוּכִים") הוּא כְּעֵין חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָרַמְבַּ"ם" (אחד העם, שסו). "יָמִים שֶׁל הִסְתַּכְּלוּת בִּפְנִים, יְמֵי חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ" (שמעוני, שירים ב קע).

– **חֶשְׁבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם**•, חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ, סִכּוּם מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם בַּחֶבְרָה וּבִסְבִיבָתוֹ: "בּוֹאוּ וּנְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם – הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וְכוּ'" (בבא בתרא עח:). "אִישׁ לְחֶשְׁבּוֹן עוֹלָמוֹ! אִישׁ לְסִבְלוֹת לְבָבוֹ!" (ביאליק, שחה נפשי). "תּוֹלֶה עֵינָיו... בֶּן־נְשָׁמָה וּמְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָמוֹ: בֶּן עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אֲנִי, וַעֲדַיִן אֲנִי שָׁרוּי בְּלֹא אִשָּׁה" (עגנון, כלה סז).

– **חֶשְׁבּוֹן עָגֹל**°, סִכּוּם שֶׁל מִסְפָּרִים שׁוֹנִים לֹא בְּדִיּוּק נִמְרָץ, אֶלָּא כְּדֵי מֵאוֹת אוֹ עֲשָׂרוֹת שְׁלֵמוֹת וְכוּ': 403 הוּא בְּחֶשְׁבּוֹן עָגֹל 400.

– **חֶשְׁבּוֹן נוֹקֵב**°, סִכּוּם סוֹפִי וּמֻחְלָט גַּם אִם הוּא קָשֶׁה: "חֶשְׁבּוֹן נוֹקֵב לֹא רַק עִם עֶצֶם הַשְּׁאֵלָה" (אלתרמן, סימן היכר).

– **חֶשְׁבּוֹן־צֶדֶק**°, חֶשְׁבּוֹן נָכוֹן וּמְדֻקְדָּק: "וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן־צֶדֶק וְנוֹהֵג בְּמָמוֹן דִּין מֵאָה כְּדִין פְּרוּטָה" (עגנון, כלה סג).

– **חֶשְׁבּוֹן־הָעִבּוּר**∴, ראה ערך **עִבּוּר**.

– **דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן**•, ראה א·דִּין.

– **אֲבוֹת־הַחֶשְׁבּוֹן**°, אַרְבַּע הַפְּעֻלּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת בַּחֶשְׁבּוֹן: חִבּוּר, חִסּוּר, כֶּפֶל וְחִלּוּק.

– **הַנְהָלַת־חֶשְׁבּוֹנוֹת**°, פִּנְקְסָנוּת, עֲרִיכַת סִפְרֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁנִּרְשָׁמִים בָּהֶם הַהַכְנָסָה וְהַהוֹצָאָה, הַחוֹבוֹת וְכוּ' שֶׁל מוֹסָד, שֶׁל עֵסֶק וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

– **מְנַהֵל־חֶשְׁבּוֹנוֹת**°, חֶשְׁבּוֹנַאי, פִּנְקְסָן, פָּקִיד הָעוֹסֵק בְּנִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת.

– **רוֹאֵה־חֶשְׁבּוֹן**°, מֻסְמָךְ לִבְדִיקַת חֶשְׁבּוֹנוֹת הַהוֹצָאָה וְהַהַכְנָסָה שֶׁל מוֹסָד, שֶׁל בֵּית־עֵסֶק וְכוּ', וְלִבְחִינַת הַמַּאֲזָן הַשְּׁנָתִי הַסּוֹפִי הַמֻּגָּשׁ לְרוֹשֵׁם הַחֲבָרוֹת.

– **עַד לְחֶשְׁבּוֹן**°, סְכוּם כֶּסֶף הַנִּתָּן כְּחֵלֶק מִן הַמַּגִּיעַ, בְּתוֹרַת מִקְדָּמָה: הַפּוֹעֵל קִבֵּל מַחֲצִית מַשְׂכֻּרְתּוֹ עַד לְחֶשְׁבּוֹן.

– **עַל חֶשְׁבּוֹן**°, 1. בְּתוֹרַת חוֹב שֶׁנִּרְשָׁם בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל־: "הֲרֵי לְפָנֶיךָ זֶה הַלּוּחַ שֶׁלִּי, הַנִּדְפָּס בְּהִשְׁתַּדְּלוּתִי וְעַל חֶשְׁבּוֹנִי" (מנדלי מו"ס, תא). לָקַחְתִּי בַּחֲנוּת הַמַּכֹּלֶת סְחוֹרָה עַל חֶשְׁבּוֹנִי. 2 ° [בלשון־הדיבור] עַל־אוֹדוֹת, עַל־דְּבַר, לְטוֹבָתוֹ אוֹ לְרָעָתוֹ שֶׁל־: הַמְּסֻבִּים הִתְלוֹצְצוּ עַל חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ.

– **בָּא חֶשְׁבּוֹן**° [על־יסוד דרש הכתוב, במדבר כא כז, ושם חֶשְׁבּוֹן שם עיר] עָרַךְ חֶשְׁבּוֹן וְסִכּוּם בֵּינוֹ וּבֵין אֲחֵרִים.

– **בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן**°, יֵשׁ לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ, הוּא רָאוּי לִתְשׂוּמֶת־לֵב: הַצָּעָתְךָ טוֹבָה וְהִיא בָּאָה בְּחֶשְׁבּוֹן. לֹא, אֵין פְּעֻלָּה זוֹ בָּאָה בְּחֶשְׁבּוֹן כְּלָל!

– **הֵבִיא בְּחֶשְׁבּוֹן**°, הִתְחַשֵּׁב, חָשַׁב לְרָאוּי לִתְשׂוּמֶת־לֵב, לְשִׁתּוּף וְכוּ': יֵשׁ לְהָבִיא בְּחֶשְׁבּוֹן אֶת מַצָּבוֹ שֶׁל הָאִישׁ. נָבִיא בְּחֶשְׁבּוֹן גַּם אוֹתְךָ אִם נְבַצֵּעַ אֶת הַדָּבָר.

– **הוּבָא בְּחֶשְׁבּוֹן**°, הִתְחַשְּׁבוּ בּוֹ, נֶחְשַׁב רָאוּי לְהִכָּלֵל בְּמִנְיָן: הוּבְאוּ בְּחֶשְׁבּוֹן כָּל הַגּוֹרְמִים הַמְעֻנְיָנִים בַּדָּבָר.

– **לֹא בִּקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים** [על־פי קהלת ז כט] הִתְיַחֵס בְּפַשְׁטוּת וּבְיַשְׁרָנוּת, לֹא שָׁקַל אֶת הַתּוֹעֶלֶת הָאִישִׁית וְהַכְּדָאִיּוּת שֶׁבַּדָּבָר.

– **עָשָׂה חֶשְׁבּוֹן** (עִם־•), 1. חִשֵּׁב וְסִכֵּם: "אִם לָקְטוּ הָעֲנִיִּים אֶת עָלָיו, לָקְטוּ; וְאִם לָאו, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם הָעֲנִיִּים" (שביעית ה ג). "בּוֹאוּ וְנַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן" (שמות רבה נא). 2 ° [בהשאלה] נִפְרַע מִן־, סִלֵּק אֶת הַחוֹב כְּלַפֵּי־.

– **נָתַן (הִגִּישׁ) חֶשְׁבּוֹן**•, 1 °, מָסַר בִּכְתָב אֶת סִכּוּם כָּל הוֹצָאוֹתָיו, אוֹ אֶת סִכּוּם מְחִירֵי הַסְּחוֹרָה שֶׁקָּנָה וְכוּ'. 2•, מָסַר דִּין וְחֶשְׁבּוֹן: "נִגְמַר הַמִּשְׁכָּן, אֶתֵּן לָכֶם חֶשְׁבּוֹן" (שמות רבה נא).

– **שָׁאַל חֶשְׁבּוֹן מֵעִם־**°, בִּקֵּשׁ לָדַעַת עַל־שׁוּם־מָה וְלָמָּה: "וְהִנֵּה גַּם עֵינָיו פֹּה, שׁוֹאֲלוֹת חֶשְׁבּוֹן מֵעִמִּי" (ביאליק, בעיר ההריגה).

חִשָּׁבוֹן, חִישָּׁבוֹן ז' [מן חשב] 1. מְזִמָּה, חַקְרָנוּת, הִתְפַּלְסְפוּת: "רְאֵה־זֶה מָצָאתִי, אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר, וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים" (קהלת ז כט). 2. תַּחְבּוּלָה, אַמְצָאָה, מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת: "וַיַּעַשׂ (עֻזִּיָּהוּ) בִּירוּשָׁלַםִ חִשְּׁבֹנוֹת מַחֲשֶׁבֶת חוֹשֵׁב לִהְיוֹת עַל־הַמִּגְדָּלִים וְעַל־הַפִּנּוֹת לִירוֹא בַּחִצִּים וּבָאֲבָנִים גְּדֹלוֹת" (דברי הימים ב כו טו). – [חִשְּׁבוֹן־, חִשְּׁבוֹנוֹת]

חֶשְׁבּוֹנָאוּת° נ' [מן חֶשְׁבּוֹן] הַנְהָלַת חֶשְׁבּוֹנוֹת. – [חֶשְׁבּוֹנָאוּת־]

חֶשְׁבּוֹנַאי° ז' [מן חֶשְׁבּוֹן] מְנַהֵל חֶשְׁבּוֹנוֹת. – [חֶשְׁבּוֹנָאִית, ־נָאִים, חֶשְׁבּוֹנָאִיּוֹת]

חֶשְׁבּוֹנִי° ת' [מן חֶשְׁבּוֹן] הַכָּרוּךְ בְּחֶשְׁבּוֹן, הַשַּׁיָּךְ לְחֶשְׁבּוֹן: פְּעֻלּוֹת חֶשְׁבּוֹנִיּוֹת.–[חֶשְׁבּוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

חשבוניה

חֶשְׁבּוֹנִיָּה° נ' [מן חֶשְׁבּוֹן] מַכְשִׁיר פָּשׁוּט לְחִשּׁוּב: מִסְגֶּרֶת וּבָהּ תַּיִלֵי בַּרְזֶל שֶׁחֲרוּזוֹת עֲלֵיהֶם גֻּלּוֹת שְׁחוֹרוֹת וּלְבָנוֹת הַמּוּזָזוֹת מִצַּד אֶל צַד לְשֵׁם הֲקַלַּת הַחִשּׁוּב בְּחִבּוּר מִסְפָּרִים וּבְחִסּוּרָם וְכוּ'.–[חֶשְׁבּוֹנִיַּת־, חֶשְׁבּוֹנִיּוֹת]

חשבז [מן חָשׁ בַּז, ישעיה ח א]

~ פִּעֵ' **חִשְׁבֵּז**° פ"י שָׁדַד, וּבָזַז, מִהֵר לִשְׁלֹל שָׁלָל: "וְהֵמָּה מִשְׁתַּכְּרִים, כּוֹבְשִׁים חוּטוֹר אַחֵר וּמְחַשְׁבְּזִים" (שלונסקי, תר' הדון 123). [לְחַשְׁבֵּז, מְ־, יְ־]

חשבן [מן חֶשְׁבּוֹן]

~ פִּעֵ' **חִשְׁבֵּן**° פ"י עָרַךְ חֶשְׁבּוֹן, חִשֵּׁב וְסִכֵּם מִסְפָּרִים: "חִשְׁבַּנְתִּי מַה שֶּׁהוֹצֵאתִי... חִשְׁבַּנְתִּי וּמָצָאתִי" (ס' הזכרונות של אשר מריינש). "וְכֵיוָן שֶׁכָּל זֶה בַּנְתִּי, מִין חֶשְׁבּוֹן כָּזֶה חִשְׁבַּנְתִּי" (שלונסקי, מיקי מהו 66). "מִקְרִים שֶׁנֶּאֶלְצוּ הָעַרְבִים לְחַשְׁבֵּן חֵלֶק מֵהַתְּנוּעוֹת" (נ' אלוני, תורת המשקלים 32). הַתַּלְמִיד לוֹמֵד בְּבֵית־הַסֵּפֶר לְחַשְׁבֵּן. – [לְחַשְׁבֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' **חֻשְׁבַּן**°, נֶעֱרַךְ חֶשְׁבּוֹן, חֻשַּׁב וְסֻכַּם: הַהַכְנָסוֹת וְהַהוֹצָאוֹת חֻשְׁבְּנוּ כַּדָּת וְכַדִּין. – [מְחֻשְׁבָּן, יְחֻשְׁבַּן]

~ הִתְ' **הִתְחַשְׁבֵּן**°, נֶעֱרַךְ חֶשְׁבּוֹן בֵּין שְׁנַיִם: שְׁנֵי הַשֻּׁתָּפִים הִתְחַשְׁבְּנוּ בֵּינֵיהֶם. הִגִּיעָה עֵת לְהִתְחַשְׁבֵּן. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

חַשְׁבָן^ ז׳ [מן חשב, חִשֵּׁב] יוֹדֵעַ חֶשְׁבּוֹן, מֻמְחֶה בְּחִשּׁוּב חֶשְׁבּוֹנוֹת: ״מְמַנִּים אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְחַשְׁבָנִים״ (אברהם בר-חייא, העיבור א ה). — [חַשְׁבָנִית, חַשְׁבָנִים, חַשְׁבָנִיּוֹת]

חַשְׁבָנוּת° נ׳ [מן חשב, חָשַׁב] הִתְעַמְּקוּת יְתֵרָה בְּמַחֲשָׁבוֹת, רִבּוּי מַחֲשָׁבוֹת וְהִרְהוּרִים: ״רָעָה הִיא גַּם הַחַשְׁבָנוּת אוֹ הַמַּעֲשִׂיּוּת הַיְתֵרָה, שֶׁאַף הִיא מְצַמְצֶמֶת אֶת הַחַיִּים הַחוּשָׁנִיִּים״ (קלוזנר, יוצרים ג 210). ״הַחִיּוּנִיּוּת מְרֻבָּה בּוֹ עַל הַחַשְׁבָנוּת״ (ויסלבסקי, יחידים 157). — [חַשְׁבָנוּת־]

חַשְׁבָנִי° ת׳ [מן חשב] שֶׁמַּרְבֶּה לַחְשֹׁב וְלִשְׁקֹל, מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, שָׁקוּעַ בְּמַחֲשָׁבוֹת: ״הִיא בַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, בַּעֲלַת דָּם רוֹתֵחַ וְלֹא חַשְׁבָנִית בְּיוֹתֵר״ (ברנר, א 252). ״טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי, שֶׁהוּא רָחוֹק... מֵרוּחָנִיּוּת יְבֵשָׁה, חַשְׁבָנִית וְקַפְּדָנִית״ (קלוזנר, יוצרים ג 211). ״אוֹתוֹ הַסְּטוּדֶנְט הָרוּסִי בַּעַל הָעֵינַיִם הַחַשְׁבָנִיּוֹת״ (סוקולוב, אישים 233). — [חַשְׁבָנִית, חַשְׁבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חשד [ארמית: חֲשַׁד; קרוב לערבית: חַשַּׁדַ קנא]

~ פָּע׳ **חָשַׁד*** פעו״י **1** * פ״י חָשַׁב כִּי פְּלוֹנִי עָשָׂה דְּבַר־מָה (בְּיִחוּד שְׁלִילִי): ״מִכָּאן לַחוֹשֵׁד אֶת חֲבֵרוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְפַיְּסוֹ״ (ברכות לא:). ״כָּל הַחוֹשֵׁד בִּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ״ (יומא יט:). ״יְהִי חֶלְקִי עִם מִי שֶׁחוֹשְׁדִין אוֹתוֹ בְּדָבָר וְאֵין בּוֹ״ (מועד קטן יח:). ״מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע?... שֶׁחֲשָׁדוּהוּ מֵאֵשֶׁת־אִישׁ״ (סנהדרין קי.). ״אֲנִי חוֹשְׁדוֹ בְּדָבָר, שֶׁהוּא מִשְׁתַּדֵּל כָּל יָמָיו לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ״ (ביאליק, צעירות או ילדות). **2** ° פ״ע חָשַׁשׁ, הָיָה סָבוּר כִּי דְּבַר־מָה קַיָּם אוֹ עָלוּל לִהְיוֹת: הָרוֹפֵא חָשַׁד כִּי נִפְגְּעוּ כִּלְיוֹתָיו שֶׁל הַחוֹלֶה. — [לַחְשֹׁד בְּ־, אֶת־; חוֹשֵׁד, יַחְשֹׁד]

~ נפ׳ **נֶחְשַׁד***, שֶׁחָשְׁדוּ בּוֹ, הֻחְזַק שֶׁעָשָׂה דְּבַר־מָה (בְּיִחוּד שְׁלִילִי): ״אֵין אָדָם נֶחְשָׁד בְּדָבָר אֶלָּא אִם כֵּן עֲשָׂאוֹ״ (מועד קטן יח:). ״שֶׁהָיוּ בְּנֵי־אָדָם כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַגָּזֵל״ (ספרי מטות קנז). פְּלוֹנִי נֶחְשַׁד בְּאוֹנָאָה.—[לְהֵחָשֵׁד בְּ־, עַל־; נֶחְשָׁד, יֵחָשֵׁד]

~ פִּע׳ **חִשֵּׁד** * פ״י הֶעֱלָה חֲשָׁד שֶׁל דֹּפִי, בִּזָּה, גִּדֵּף: ״וּבַמֶּה נִגַּף (אֲבִיָּה)?... עַל שֶׁחִשֵּׁד אֶת יָרָבְעָם בָּרַבִּים״ (ירושלמי יבמות טו ג). — [לְחַשֵּׁד אֶת־, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַשֵּׁד** *, נֶחְשַׁד, נִתְעוֹרֵר חֲשָׁד בּוֹ: ״אִם לְצֹרֶךְ הָרַבִּים – מֻתָּר, וְאִם מִתְחַשֵּׁד הוּא אָסוּר״ (ירושלמי עבודה זרה מ א). הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַזָּר נִתְחַשְּׁדָה בְּעֵינֵי הַשּׁוֹטֵר. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְשִׁיד**° פ״י עוֹרֵר חֲשָׁד כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ, הֵטִיל סָפֵק בְּיָשְׁרוֹ: ״הוּא גּוֹזֵר וּמַפְרִיד בֵּין חָבֵר וְעָמִית וּמַחְשִׁיד הַיְּדִיד״ (ש׳ שלום, שירים תקמה). ״אִם לֹא אֲהֵבוֹ וְלֹא שְׂנֵאוֹ עַל כִּשְׁלוֹנוֹ לְהַחְשִׁידוֹ בְּשֵׁפֶל הַמַּעֲשִׂים – מִכָּל מָקוֹם בָּז לוֹ בְּמַעֲמַקֵּי־לִבּוֹ״ (טביב, כערער 322). הָעֵד שֶׁנִּסְתַּבֵּךְ בִּתְשׁוּבוֹתָיו הֶחְשִׁיד עַצְמוֹ בְּעֵינֵי הַשּׁוֹפְטִים. — [לְהַחְשִׁיד אֶת־, מַחְשִׁיד, יַחְשִׁיד]

~ הָפ׳ **הָחְשַׁד**°, נִתְעוֹרֵר חֲשָׁד כְּלַפָּיו, הֻטַּל עָלָיו חֲשָׁד: הָעָצוּר הָחְשַׁד בְּמַעֲשֶׂה גְּנֵבָה. — [מָחְשָׁד, יָחְשַׁד]

— **כַּבְּדֵהוּ וְחָשְׁדֵהוּ**°, [על־יסוד דרך ארץ רבה ה: ״לעולם יהיו כל בני־אדם חשודין בעיניך כליסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל״] הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּכָבוֹד, אַךְ עִם זֹאת אַל תִּתֵּן בּוֹ אֵמוּן רַב מִדַּי.

חֲשַׁד, חֲשָׁד* ז׳ [מן חשד, חָשַׁד] הַשְׁעָרָה בִּמְצִיאוּתוֹ שֶׁל דְּבַר־מָה שְׁלִילִי, חֲשָׁשׁ: ״לֹא יִקְשֹׁר גְּמַלִּים זֶה בָּזֶה וְיִמְשֹׁךְ... מִפְּנֵי הַחֲשָׁד, שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים: אִישׁ פְּלוֹנִי יָצָא לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בַּשַּׁבָּת״ (ירושלמי שבת ז א). ״וְשׁוּב אֲפָפוּנוּ הַפַּחַד וְהַחֲשָׁד״ (שלונסקי, שירים ב 198). ״כָּל יֵצֶר אַהֲבָה בְּחֶשֶׁד פֹּה יְכֻפַּשׂ״ (המאירי, המוקד סז). ״לֹא קִבְּלוּ גֵּרִים, מִפְּנֵי שֶׁאָז הָיָה מָקוֹם לַחֲשָׁד, שֶׁהַגּוֹיִים נִתְגַּיְּרוּ מִתּוֹךְ פַּחַד״ (קלוזנר, הרעיון 308). הָרוֹפֵא הֶעֱלָה חֲשָׁד שֶׁל גִּדּוּל מַמְאִיר אֵצֶל הַחוֹלֶה. — [חֲשַׁד־, חֲשָׁדוֹת, חַשְׁדוֹת־; גם חֲשָׁדִים, חַשְׁדֵי־]

חַשְׁדָן° ת׳ [מן חשד, חָשַׁד] הַנּוֹטֶה לַחְשֹׁד בַּאֲחֵרִים, הַמִּתְיַחֵס בְּחֹסֶר אֵמוּן לְזוּלָתוֹ. — [חַשְׁדָנִית, ־דָנִים, ־נִיּוֹת]

חַשְׁדָנוּת° נ׳ [מן חַשְׁדָן] נְטִיָּה לַחְשֹׁד בַּאֲחֵרִים, חֹסֶר־אֵמוּן: חַשְׁדָנוּתוֹ הַיְתֵרָה הִרְחִיקָה מִמֶּנּוּ אֶת חֲבֵרָיו. — [חַשְׁדָנוּת־]

חַשְׁדָנִי° ת׳ [מן חַשְׁדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַשְׁדָנוּת, חֲסַר־אֵמוּן: ״הִבִּיטוּ אֵלֶּה אַחֲרֵי אֵלֶּה הַבָּטָה חַשְׁדָנִית כַּמָּה רְגָעִים״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״הַכֹּל חַשְׁדָנִי וְנָבוֹךְ מִלִּירָא מִפְּנֵי מַבָּטְךָ הָרֶנְטְגֶנִי״ (שלונסקי, שירים ב 198). — [חַשְׁדָנִית, חַשְׁדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

חשה [ארמית: חֲשִׁי; קרוב אל הסה; ראה גם חֲשַׁאי]

~ פָּע׳ **חָשָׁה** פ״ע **1**. שָׁתַק, הֶחֱרִישׁ, לֹא הִשְׁמִיעַ קוֹל: ״עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר״ (קהלת ג ז). ״לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה, וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם לֹא אֶשְׁקוֹט״ (ישעיה סב א). ״מַדּוּעַ תֶּחֱשׁוּ אַתֶּם, לָמָּה תֶּחֱשׁוּ?״ (ביאליק, לפני ארון). **2** [חשה מן־] נִמְנַע מִלִּפְעֹל (לְגַבֵּי־), לֹא הִתְעָרֵב: ״אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי, פֶּן־תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי, וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר״ (תהלים כח א). — [לַחֲשׁוֹת, יֶחֱשֶׁה; העבר והבינוני אינם רווחים]

~ הִפ׳ **הֶחֱשָׁה** **1**, פ״ע הֶחֱרִישׁ, שָׁתַק, דָּמַם: ״הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא, וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים!״ (מלכים ב ז ט). ״הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם, אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק״ (ישעיה מב יד). ״שְׁנֵינוּ הוֹלְכִים וּמַחֲשִׁים״ (ביאליק, צפורת). ״וּשְׁנֵינוּ יוֹשְׁבִים וּמַחְשִׁים בַּחֲשֵׁכָה״ (ברנר, א 38). **2**. נִמְנַע מִלִּפְעֹל, לֹא עָשָׂה דָּבָר: ״הַיְדַעְתֶּם כִּי־לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד, וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם!״ (מלכים א כב ג). **3**, פ״י הִשְׁתִּיק, דָּרַשׁ שְׁתִיקָה: ״וְהַלְוִיִּם מַחְשִׁים לְכָל־הָעָם לֵאמֹר: הַסּוּ!״ (נחמיה ח יא). — [מַחְשֶׁה, יַחְשֶׁה]

חש״ו ר״ת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן.

חָשׁוּב* ת׳ [מן חשב, חָשַׁב 3] **1**. נִכְבָּד, רַב־חֲשִׁיבוּת, בַּעַל עֵרֶךְ רַב: ״כָּל הַקּוֹדֵם בְּדָבָר הוּא חָשׁוּב מֵחֲבֵרוֹ״ (מכילתא, בוא פתיחתא). ״כִּי קוֹמַת אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס לֹא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינָיו לִכְלוּם״ (יוסיפון, נא). אָדָם חָשׁוּב. סֵפֶר חָשׁוּב מְאֹד. אֵין הַדָּבָר חָשׁוּב כְּלָל. **2**, נֶחְשָׁב, דּוֹמֶה לְ־: ״וְיוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה״ (ראש השנה ב:). ״אֶלְדָּד וּמֵידָד אֲשֶׁר הָיוּ בְּמִנְיָנְךָ חֲשׁוּבִים״ (יהודה הלוי, ו 292). — [חֲשׁוּבָה, חֲשׁוּבִים, חֲשׁוּבוֹת]

— **חָשׁוּב כְּמֵת*** (נדרים סד:), חֲסַר כָּל עֵרֶךְ, בָּטֵל וּמְבֻטָּל: ״בְּעֵינֵי הַחַיִּים הַיְּהוּדִי חָשׁוּב כְּמֵת, בְּעֵינֵי הָאֶזְרָחִים הוּא גֵּר״ (אחד העם, תקס).

— **חֲשׁוּבוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן חָשׁוּב, נִכְבָּדוֹת: ״צְרוֹר הַמַּפְתְּחוֹת הַכָּבֵד מְצַלְצֵל בְּיָדוֹ חֲשׁוּבוֹת״ (ברש, א 18).

חשוב*, חישוב ז׳ [מן חשב, חשב] 1. עריכת חשבון, סכום מספרים, פעלות, ענינים וכו׳: ״חשוב תקופות ומזלות״ (שבת עה.). חשוב התרגיל החשבוני. חשוב דרכו ומעשיו של אדם. 2. החשבה, מתן חשיבות: ״הואיל ואסורו – חשובו״ (בכורות י.). חשובו של יום השבת מכל ימות השבוע. – [חשוב־, חשובים, חשובי־]

מכונת-חישוב חשמלית

– **מכונת־חשוב**°, מכשיר המבצע פעלות חשבוניות שונות ומדפיס את התוצאות על־גבי גליל־ניר. מכונות־החשוב המודרניות מפעלות על־ידי חשמל.

חשוד* ת׳ [מן חשד, חשד] 1* [חשוד על־, ל(עשות)] שנתעורר חשד כלפיו, שנוטים לחשב עליו כי הוא אשם במעשה שלילי מסים: ״ולא יתיחד אדם עמהן, מפני שחשודין על שפיכת דמים״ (עבודה זרה ב א). ״שהיא חשודה לגלות את הקדרה של חברתה, לידע מה היא מבשלת״ (טהרות ז ט). ״שכלם חשודים בעיניו על גנבת עצים״ (ביאליק, אריה א). ״המשטרה עצרה שלושה אנשים חשודים. 2°, מעורר דאגה וחשש, מעלה מחשבה מדאיגה: על גופו של החולה הופיעו כתמים חשודים. התנהגות חשודה. – [חשודה, חשודים, ־דות]

חשוך* ת׳ [מן חשך, חשך] אפל, שאין בו אור, כהה מאד: ״כל שמראיו חשוכים״ (בכורות ז ה). ״לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי״ (עבודה זרה ח.). ההצגה נערכה באולם חשוך [עין גם **חשך, חשך**]. – [חשוכה, חשוכים, חשוכות]

חשוך∴ ת׳ [מן חשך, חשך] מחסר, נטול: ״ובפתוחים ובקמוצים ובמלאה ובחשוכה״ (הנגיד, ב 23). ״שכור הוא לומר קדיש לנשמתו של נפתלי חשוך־בנים״ (בן־ציון, סב) ״אשה ארמלית וחשוכת־ולדות״ (ביאליק, מאחורי א). [ראה גם **חסוך**]. – [חשוך־, חשוכה, חשוכת־, חשוכים, חשוכי־, חשוכות]

– **חשוך־בנים*** (עירובין כח.), עקר, מי שאין לו בנים.

– **חשוך־מרפא**°, שאין לו רפואה, חולה כרוני.

חשוך°, חישוך ז׳ [מן חשך] חסר, העדר: ״עני וחשוך־בנים וכל פגעים רעים״ (הזז, יעיש ג 123). – [חשוך־]

א. **חשול°, חישול** ז׳ [מן ב׳ חשל, חשל] 1. מתן צורה מסימת למתכת או לחמר אחר על־ידי לבון והקשה בפטיש: חשול פרסת־ברזל במפחה. 2 [בהשאלה] עצוב, גבוש, מתן דמות קבועה: חשול אפיו של אדם. חשול הרצון. – [חשול־]

ב. **חשול**∴, **חישול** ז׳ [מן א׳ חשל, חשל] פגור: ״שינהגו אותה כראוי בלא עצלה ובלא חשול ובלא תשות־כח״ (תפילת הים). – [חשול־]

א. **חשול°** ת׳ [מן ב׳ חשל] חזק, איתן, מוצק: ״קטן, עקש, שדעתו עקמה עליו, ורצונו חשול כברזל״ (בורלא, עקביה 270). – [חשולה, חשולים, ־ות]

ב. **חשול**∴ ת׳ [מן א׳ חשל] חלש, מפגר, תשוש: ״והר תבור מחזק לב חשולים״ (גבירול, א 195). – [חשולה, חשולים, ־ות]

חשון*, חשוון ז׳ קצור רווח של שם החדש מרחשון – ראה מרחשון*.

חשוף ת׳ [מן חשף, חשף] גלוי, מגלה, שהוסר כסויו: ״וזרעך חשופה״ (יחזקאל ד ז). ״אהבה מסתרת ותוכחת חשופה״ (הנגיד, דיואן ב 17). ״והיפות זרועותן חשופות ועיניהן ירוצון כברקים״ (הרומי, ט 162). ״כתנת חשופה מנפצת כבסים״ (ביאליק, זוהר). – [חשופה, חשופים, חשופות]

– **חשופי־הזרע**° [בבוטניקה] צמחים שזרעיהם גדלים בין קשקשי אצטרבלים, כגון ארן, להבדיל מן ״מכסי הזרע״ שזרעיהם גדלים בתוך שחלה (Gymnospermae).

– **חשוף־שת** (על־פי ישעיה כ ד), גלוי־אחורים, לבוש קרעים שמערמי בשרו נראים בעדם.

חשוף°, חישוף ז׳ [מן חשף, חשף] גלוי, ערטול: ״חלחלה מפני החשופים הגופניים״ (שטיינמן, זוגות א 52). ״לחשוף נפשו של אדם״ (ויסלבסקי, במבוכה). חשוף הקבר העתיק. – [חשוף־, ־פים, ־פי־]

א. **חשוק**∴ תו״ז [מן א׳ חשק, חשק] אהוב מאד, שנתעורר חשק עז אליו: ״יה זכור חשוקים אשר באפס עשוקים״ (ינאי, נו). ״בחלותו פני רעיו חשוקיו״ (גבירול, א 84). ״ואת יותר יפה מחשוקתו של שלמה״ (אברהם אבן־עזרא, שיר השירים ד א). ״וכל מגדיו חשוקים ופרותיו מתוקים״ (חריזי, תחכמוני ה 65). ״עלם־חמודות שיצא למלחמה והניח את חשוקתו בכפר״ (עגנון, אורח 347). – [חשוקה, חשוקת־, חשוקים, חשוקות]

– **חשוקית**°, אשת־חשק, אשה שרבים חושקיה ומאהביה: ״חשוקית היא זו הראויה להתכבד״ (אריכא, סופר 79). – [חשוקיות]

ב. **חשוק** ז׳ [ראה ב׳ חשק] גלגל, טבעת מסביב לעמוד או לחבית וכו׳, המהדקת אותם מסביב: ״ווי העמודים וחשוקיהם״ (שמות לח יז). ראה להלן **חשוק**. – [חשוק־, חשוקים, חשוקי־]

ג. **חשוק°** ת׳ [מן ב׳ חשק, חשק] צמוד, הדוק, סגור היטב [בייחוד שפתיים]: ״שפתיו, ראיתי, חשוקות כמו מתוך כעס״ (ברש, א 9). ״את ספל החלב ידי אל פי הקריבה, אך חשוקות שפתי״ (שלונסקי, שירים ב 126). ״מרבית אנשיה (של הפלגה) היו חשוקי־שפתים וסגורים לנפשם״ (שנהר, א 85). – [חשוקה, חשוקים, ־ות]

א. **חשוק, חישוק** ז׳ [ראה ב׳ חשוק] 1. העגול העליון של הגלגל המצפה את גב האופן, שהחשורים תקועים בו (מלכים א ז לג). 2°, טבעת ברזל או עץ מסביב לחבית המחברת ומהדקת את הלוחות (ה״למודים״). – [חשוק־, חשוקים, ־קי־]

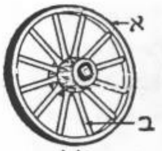

גלגל
א—חישוק
ב—חישור

א—חישוקים
לחבית

ב. **חשוק°, חישוק** ז׳ [מן ב׳ חשק, חשק] הדוק, הצמדה: ״כך קבלת את דינך בחשוק השפתים״ (שלונסקי, שירים ב 340). – [חשוק־]

א. **חשור, חישור** ז׳ אחת מזרועות האופן, יתד המחברת את חשוק האופן אל טבורו: ״ומעשה האופנים... וחשקיהם וחשריהם, הכל מוצק״ (מלכים א ז לג). – [חשור־, חשורים ־רי־]

ב. **חִשּׁוּר°, חִישּׁוּר** ז׳ [מן חשר, חִשֵּׁר] זִלּוּף, נְזִילָה, טִפְטוּף: ״סוּסוֹ הַמְמַהֵר לָרוּץ בְּחִשּׁוּר הַמָּטָר הַדַּק וְהַקַּר״ (ברש, א 107). – [חִשּׁוּר־]

חָשׁוּשׁ° ת׳ [מן חשש, חָשַׁשׁ] בִּלְתִּי־בָּטוּחַ, מְעוֹרֵר חֲשָׁשׁוֹת: ״כָּל כָּךְ הַרְבֵּה מְנֻוָּלִים גַּם הֵם מִמֶּנּוּ יָצְאוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה חָשׁוּשׁ מְאֹד לְהַכִּיר בְּקִרְבָּה זוֹ״ (פרלמן, תר׳ רעיונות יד). – [חֲשׁוּשָׁה, חֲשׁוּשִׁים, ־שׁוֹת]

חִשּׁוּשׁ°, חִישּׁוּשׁ ז׳ [מן חשש] הַרְגָּשַׁת מֵחוֹשׁ, תְּחוּשַׁת כְּאֵב: ״קוֹבֵל הָיָה עַל צִנָּה שֶׁבַּגּוּף... וְעַל לִבּוֹ שֶׁהוּא מֵעִיק, וְעַל חִשּׁוּשׁ־מֵעַיִם״ (עגנון, תמול 600). ״עַגְמִימוּת שֶׁל פְּרֵדָה יוֹרֶדֶת עָלָיו כְּחִשּׁוּשָׁהּ שֶׁל הַשֵּׁן הַחֲרוּרָה״ (ארד, ביתו 319). – [חִשּׁוּשׁ־]

חֻשְׁחָשׁ°, חוּשְׁחָשׁ ז׳ [מערבית] אֶחָד מִמִּינֵי הַהֲדָרִים הַמְשַׁמֵּשׁ כְּכַנָּה בְּהַרְכָּבַת תַּפּוּחַ־זָהָב (Citrus aurantium). פִּרְיוֹ קָטָן מִתַּפּוּחַ־הַזָּהָב וָמַר. מְכִינִים מִמֶּנּוּ רִבָּה. – [חֻשְׁחַשׁ־, חֻשְׁחָשִׁים, חֻשְׁחַשֵּׁי־]

חַשַּׁי* ז׳ רְאֵה חַשַּׁאי*.

חֲשִׁיבָה° נ׳ [מן חשב, חָשַׁב] הַעֲלָאַת מַחֲשָׁבוֹת, הִרְהוּר, פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַחוֹשֵׁב: ״הַחֲשִׁיבָה אֵינָהּ אֶלָּא שִׂיחָה פְּנִימִית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ עִם עַצְמָהּ״ (ברגמן, מבוא לתורת ההגיון 36). הַקְנָיַת דַּרְכֵי־חֲשִׁיבָה נְכוֹנִים. אֵין עֵרֶךְ לִיְדִיעָה בְּלֹא חֲשִׁיבָה. – [חֲשִׁיבַת־]

חֲשִׁיבוּת* נ׳ [מן חָשׁוּב] עֵרֶךְ, הֱיוֹת חָשׁוּב, עֲדִיפוּת: ״לְפִי חֲשִׁיבוּת עֲבוֹדָתָן מְנָאָן״ (במדבר רבה ד). ״וְהוּא הָרְאָיָה עַל חֲשִׁיבוּת הָאָדָם וּגְרִיעוּתוֹ״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״יְרַחְמִיאֵל חָמִי עָלָיו הַשָּׁלוֹם לֹא הָיָה יוֹדֵעַ חֲשִׁיבוּת מַטְבֵּעַ״ (עגנון, כלה נה). – [חֲשִׁיבוּת־, ־בֻיּוֹת]

חֲשִׁידָה° נ׳ [מן חשד, חָשַׁד] הֲטָלַת חֲשָׁד, הֱיוֹת חוֹשֵׁד בְּמִישֶׁהוּ: ״חֻלְשַׁת הַדַּעַת הַמְּבִיאָה לִידֵי חֲשִׁידָה בִּכְשֵׁרִים״ (שלונסקי, תר׳ טיל 293). – [חֲשִׁידַת־, חֲשִׁידוֹת]

חשיכה, ראה חֲשֵׁיכָה.

חֲשִׂיכוּת° נ׳ [מן חָשׂוּךְ] הֶעְדֵּר, חֹסֶר: חֲשִׂיכוּת־מַרְפֵּא שֶׁל הַחוֹלֶה הַכְּרוֹנִי. – [חֲשִׂיכוּת־]

חָשִׁיל° [מן ב. חשל] 1, ת׳ הַנִּתָּן לְחִשּׁוּל, שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת צוּרָתוֹ עַל־יְדֵי חִשּׁוּל וְרִקּוּעַ: בַּרְזֶל חָשִׁיל. 2, ז׳ מְטִיל־מַתֶּכֶת בְּתַהֲלִיךְ חִשּׁוּלוֹ בָּאֵשׁ: ״מַכְחִיל וּמִצְטַנֵּן הֶחָשִׁיל שֶׁבַּצְּבָת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 23). – [חֲשִׁילָה, ־לִים, ־לוֹת]

חֲשִׂיף ז׳ [המקור לא הוברר; המשמעות משוערת בלבד] 1, עֵדֶר, קְבוּצָה: ״וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים״ (מלכים א כ כז). 2° [בהשאלה] גּוּשׁ: ״בַּחֲשִׂיפֵי הֶעָבִים הַנְּפוֹצִים עַל־פְּנֵי הָרָקִיעַ״ (טשרניחובסקי, שירים 406). – [חֲשִׂיף־, חֲשִׂיפִים, חֲשִׂיפֵי־]

חֲשִׂיפָה* נ׳ [נוסח אחר במקום שִׂיפָה] קְלִפַּת־עֵץ – ראה שִׂיפָה. – [חֲשִׂיפַת־, ־פוֹת]

חֲשִׂיפָה* נ׳ [מן חשׂף, חָשַׂף] 1*, גִּלּוּי, הֲסָרַת כִּסּוּי: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דַּרְכּוֹ בִּקְדֻשָּׁה... חֲשִׂיפַת זְרוֹעוֹ בִּקְדֻשָּׁה״ (ירושלמי ברכות יג א). חֲשִׂיפַת חָרְבוֹת הָעִיר הָעַתִּיקָה עַל־יְדֵי הַחֲפִירוֹת בַּתֵּל. 2° [במדיניות הכלכלית] הֲסָרַת הַהֲגַנָּה הַמֶּמְשַׁלְתִּית (עַל סְחוֹרוֹת מִתּוֹצֶרֶת הָאָרֶץ): חֲשִׂיפַת מוּצְרֵי הַחַשְׁמַל לִיבוּא מִתְחָרֶה. 3° [בגיאולוגיה] מִכְלוֹל הַתַּהֲלִיכִים בַּטֶּבַע הַמְעַצְּבִים אֶת צוּרוֹת הַנּוֹף, כְּגוֹן: רוּחוֹת, חִלּוּפֵי טֶמְפֶּרָטוּרָה, הִתְנַעֲשׁוּת (Denudation). – [חֲשִׂיפַת־, ־פוֹת]

חֲשִׂיפוּת° נ׳ [מן חָשׂוּף] הֱיוֹת חָשׂוּף וּמְגֻלֶּה, גִּלּוּי: הַחֲפִירוֹת עָמְדוּ חֳדָשִׁים רַבִּים בַּחֲשִׂיפוּתָן. – [חֲשִׂיפוּת־]

א. **חֲשִׁיקָה*** נ׳ [מן א. חשק, חָשַׁק] חֵשֶׁק, תַּאֲוָה, תְּשׁוּקָה: ״בִּשְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל חִבָּה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל – בִּדְבִיקָה, בַּחֲשִׁיקָה וּבַחֲפִיצָה״ (בראשית רבה פ). ״חֲשַׁקְתִּיךְ, וּמִלִּבְּךָ תְּכַבֵּס חֲשִׁיקָתִי כְּמוֹ נֶתֶר וּבֹרִית״ (גבירול, א 127). ״אֵין שַׁעְתֵּנוּ פְּנוּיָה עַכְשָׁו לַחֲשִׁיקַת עֲלָמוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 425). – [חֲשִׁיקַת־, ־קוֹת]

ב. **חֲשִׁיקָה°** נ׳ [מן ב. חשק, חָשַׁק] הִדּוּק, חִבּוּר, צִמּוּד: חֲשִׁיקַת הַשְּׂפָתַיִם מֵרֹב כְּאֵב אוֹ רֹגֶז. ״בַּחֲשִׁיקַת שְׂפָתַיִם וּבְצִמְצוּם״ (שמיר, עירום 57). – [חֲשִׁיקַת־]

חֲשִׁישׁ° ז׳ [ערבית: חַשִׁישׁ; קרוב אל חֲשַׁשׁ] עָלִים מְיֻבָּשִׁים שֶׁל קַנַּבּוֹס־הֹדּוּ (Cannabis indica), הַמְּכִילִים חֹמֶר נַרְקוֹטִי מְשַׁכֵּר; הַחֲשִׁישׁ מְשַׁמֵּשׁ לְעִשּׁוּן אוֹ לִלְעִיסָה בֵּין תּוֹשָׁבֵי אַרְצוֹת הַמִּזְרָח. הַשִּׁלְטוֹנוֹת נִלְחָמִים בְּמַבְרִיחֵי הַחֲשִׁישׁ. – [חֲשִׁישׁ־]

חשך [ארמית: חֲשַׁךְ]

~ פָּע׳ **חָשַׁךְ** פ״ע נַעֲשָׂה אָפֵל, יָרְדָה עָלָיו אֲפֵלָה, נֶעְדַּר הָאוֹר מִמֶּנּוּ: ״וַיְכַס (הָאַרְבֶּה) אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ״ (שמות י טו). ״חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ, וְיָרֵחַ לֹא יַגִּיהַּ אוֹרוֹ״ (ישעיה יג י). ״לֹא תִשְׁכַּח מֵהָכִין לָהּ נֵרוֹת, שֶׁמָּא יֶחְשַׁךְ לָהּ בַּדֶּרֶךְ״ (ביאליק, החצוצרה ד). – [לַחְשֹׁךְ, חָשַׁךְ, יַחְשֹׁךְ]

~ נִפ׳ **נֶחְשַׁךְ** ^, 1, חָשַׁךְ, אָפַל: ״חָשְׁכוּ מְאוֹרוֹת... וְכָל דֶּרֶךְ מְאֹד נֶחְשַׁךְ״ (קליר, ציון, קינות). ״מְאוֹרוֹת נֶחְשָׁכִים וְהָיוּ נִקְדָּרִים״ (קפרון, על־פי שירמן א 44). 2° [בהשאלה] נַעֲשָׂה קוֹדֵר, חָשַׁךְ תָּאֳרוֹ: ״וַאֲנִי הוֹלֶכֶת וְנֶחְשֶׁכֶת מִיּוֹם לְיוֹם״ (ברנר, א 199). – [לְהֵחָשֵׁךְ, נֶחְשָׁךְ, יֵחָשֵׁךְ]

~ הִפ׳ **הֶחְשִׁיךְ**, 1, פ״י הֶאֱפִיל, מָנַע אוֹר: ״שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשִׁךְ״ (תהלים קה כח). הָעוֹבְדִים הֶחְשִׁיכוּ אֶת אוּלַם הַהַצָּגוֹת. 2 [בהשאלה] הִקְדִּיר, הֵעִיב: ״מִי זֶה מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְמִלִּין בְּלִי־דָעַת״ (איוב לח ב). ״וְאַף צֵל קַל לֹא הָיָה מַחְשִׁיךְ אֶת פָּנָיו בִּגְלַל הָעָוֶל הַנַּעֲשֶׂה לוֹ״ (אחד העם, קעב). 3, פ״ע הָיָה חֹשֶׁךְ, יָרַד הַיּוֹם, בָּא הָעֶרֶב: ״גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָ, וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר״ (תהלים קלט יב). ״מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ לוֹ בַּדֶּרֶךְ״ (תוספתא שבת יח א). ״וְהֵיאַךְ נִתְּנוּ לִרְאוֹת כָּל הַסִּימָנִים הָאֲמוּרִים כָּאן, וַהֲרֵי, כְּבָר הֶחְשִׁיךְ הַיּוֹם״ (עגנון, כלה רסא). 4*, שָׁהָה עַד הַלַּיְלָה, הִתְמַהְמַהּ עַד בּוֹא הַחֹשֶׁךְ: ״לֹא יְהֵא אָדָם מַחְשִׁיךְ בַּדֶּרֶךְ״ (דרך ארץ זוטא ו). – [לְהַחְשִׁיךְ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָחְשַׁךְ°**, הָאֳפַל, נִלְקַח אוֹרוֹ מִמֶּנּוּ: ״הַמָּחְשָׁכִים בְּטֶרֶם אוֹר יוֹמָם״ (ש׳ שלום, שירים שג). אוּלַם הַהַצָּגוֹת הָחְשַׁךְ. – [מָחְשָׁךְ, יָחְשַׁךְ]

~ הִת׳ **הִתְחַשֵּׁךְ***, נַעֲשָׂה חֹשֶׁךְ, נִמְנַע הָאוֹר: ״אֵלּוּ עֵינַיִם שֶׁל הָאָדָם שֶׁהֵם רוֹאִים אֶת הָעוֹלָם וּבִשְׁעַת זִקְנָתוֹ יִתְחַשְּׁכוּ״ (אבות דר׳ נתן, הוספה ב לנוסח א). – [לְהִתְחַשֵּׁךְ, מִתְ־, יִתְ־]

– חָשַׁךְ עוֹלָם בַּעֲדוֹ*, חָשַׁךְ עָלָיו עוֹלָמוֹ°, [בהשאלה] גָּדַל צַעֲרוֹ, הָיָה מֻכֵּה יָגוֹן וָאֵבֶל: "כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּיָמָיו, עוֹלָם חָשַׁךְ בַּעֲדוֹ" (סנהדרין כב.). "מִשֶּׁעָקַר הַדּוֹד אֶת דִּירָתוֹ... חָשַׁךְ עָלֶיהָ כָּל עוֹלָמָהּ" (ביאליק, מאחורי ג). "חָשַׁךְ עָלָיו עוֹלָמוֹ בְּמוֹתָהּ" (בורלא, עקביה 181).

– חָשְׁכוּ עֵינָיו, 1. כָּהוּ עֵינָיו, לָקְתָה רְאִיָּתוֹ: "תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת!" (תהלים סט כד). 2 [בהשאלה] לֹא יָכֹל לִרְאוֹת בְּאוֹר הָעוֹלָם מֵרֹב צַעַר וְדִכָּאוֹן: "עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ, עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ, עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם" (איכה ה יז–יח).

חָשְׁכָה נַפְשׁוֹ°, נִגְרְמָה לוֹ עָגְמַת־נֶפֶשׁ גְּדוֹלָה: "בִּלְבְּלוּ אוֹתִי... עַד שֶׁחָשְׁכָה נַפְשִׁי וְחַיַּי לֹא הָיוּ חַיִּים" (עגנון, אלו נו).

– חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרוֹ (איכה ד ח), פָּנָיו קָדְרוּ מֵרֹב צַעַר, יָרַד עָלָיו דִּכָּאוֹן.

– הֶחְשִׁיךְ אֶת עֵינָיו*, גָּרַם לוֹ צָרָה וָצַעַר: "מָדַי שֶׁהֶחְשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּגְזֵרוֹתֶיהָ" (שמות רבה נא).

– הֶחְשִׁיךְ עוֹלָם בַּעֲדוֹ°, גָּרַם לוֹ צָרָה וְיָגוֹן, הֵבִיא עָלָיו דִּכָּאוֹן: "גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה לִגְזֵרָה וּמַחְשִׁיךְ עוֹלָם בַּעֲדָם" (ליפסון, מדור 114).

– הֶחְשִׁיכוּ פָּנָיו°, קָדְרוּ פָּנָיו: "מִיָּד דַּעְתָּהּ מִשְׁתַּנֵּית וּפָנֶיהָ מַחְשִׁיכוֹת" (הזז, היושבת 194).

חָשֹׁךְ, חשוך ת׳ [מן חשך] 1°, חָשׁוּךְ, אָפֵל: "מִי זָע שָׁם בַּפִּנּוֹת הַחֲשֻׁכּוֹת?" (ש׳ שלום, שירים קה). "בִּנְתִיבֵי הַגָּלוּת, חֲשֻׁכִּים־אֲרֻכִּים, נְשָׂאָנוּ חֲלוֹם זֶה" (ש׳ שלום, שירים תקנז). 2, [בהשאלה] שָׁפָל, בָּזוּי: "לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב, בַּל־יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים" (משלי כב כט). "פַּרְעֹה הֶחָשֹׁךְ" (פסיקתא רבתי, ותשלם). 3°, שָׁקוּעַ בְּחֶשְׁכַת בַּעֲרוּת: "וְהֶהָמוֹן הֶחָשֹׁךְ שָׁמַע אֶת הַבְּשׂוֹרָה הַחֲדָשָׁה וְהֶאֱמִין" (אחד העם, שפה). 4°, מוֹרֵד אוֹר, שׂוֹנֵא הַשְׂכָּלָה וְקִדְמָה: "בִּמְקוֹמוֹ נִתְמַנָּה גּוֹרֶמִיקִין, חָשֹׁךְ שֶׁבַּחֲשֻׁכִּים, מִן הַוָּתִיקִין שֶׁבַּדּוֹר הַקּוֹדֵם" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 260). "נַנִּיחַ, יְדִידֵי הַגִּימְנַזְיסְט, אֶת הַחֲשֻׁכִּים בְּחֶשְׁכָתָם" (סדן, ממחוז קא). – [חֲשֻׁכָּה, חֲשֻׁכִּים, חֲשֻׁכּוֹת]

חֹשֶׁךְ, חושך ז׳ [ראה חשך; ארמית: חֲשׁוֹכָא] 1. הֶעְדֵּר אוֹר, אֹפֶל, אֲפֵלָה, עֲלָטָה: "וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (בראשית א ד). "תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה" (תהלים קד כ). "וּמִי בַּחֹשֶׁךְ יִתֵּן אוֹר?" (ביאליק, שיר העבודה והמלאכה). 2, סֵמֶל לְצָרָה, לְיָגוֹן, לְפֻרְעָנוּת וְכַדּוֹמֶה: "יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה, יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה" (צפניה א טו). "יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת" (תהלים קז יד). "כַּמָּה נְדוֹד וָחֹשֶׁךְ עוֹד לִי מֻנָּה אֵלִי?" (ביאליק, כוכב נידח). 3° [בהשאלה] בַּעֲרוּת, רֵיאַקְצְיָה, שִׂנְאַת קִדְמָה: שִׁלְטוֹן הַחֹשֶׁךְ. תְּקוּפוֹת שֶׁל חֹשֶׁךְ בִּימֵי־הַבֵּינַיִם. – [חֹשֶׁךְ־, חָשְׁכּוֹ]

– **חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה** (שמות י כב), **חֹשֶׁךְ מִצְרַיִם**° [על־פי שמות י כא כב], **חֹשֶׁךְ שֶׁל גֵּיהִנֹּם*** (מדרש ויושע יא), אֲפֵלָה גְּמוּרָה וּמֻחְלֶטֶת, הֶעְדֵּר כָּל אוֹר.

– **הָרֵי־חֹשֶׁךְ*** [על־פי תמיד לב.], כִּנּוּי לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים מְאֹד, שֶׁרֶגֶל אָדָם לֹא דָרְכָה בָּהֶם.

– **בְּנֵי־חֹשֶׁךְ***, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת "לְאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעַמִּים הַשּׁוֹנִים וְעִמָּהֶם בְּעֵזֶר מַרְשִׁיעֵי בְרִית" (מלחמת בני אור בבני חושך, א 1).

– **הָלַךְ בַּחֹשֶׁךְ**, 1. חַי בְּסִכְלוּת וּבְחֹסֶר דַּעַת: "הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ" (קהלת ב יד). "וּבְדַרְכֵי חֹשֶׁךְ יִתְהַלָּכוּ" (מגילת הסרכים, ג 21). 2, הָיָה בְּצָרָה גְדוֹלָה: "הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל" (ישעיה ט א).

– **וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ** [על־פי שמות י כא], חֹשֶׁךְ מֻחְלָט וּמְעֻבֶּה.

– **דָּבָר שֶׁל חֹשֶׁךְ*** [על־פי בראשית רבה כג], דָּבָר בִּלְתִּי־הֶגְיוֹנִי, עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת.

– **קַל־וָחֹמֶר שֶׁל חֹשֶׁךְ*** (בראשית רבה כג), כִּנּוּי הֲלָצִי לְקַל־וָחֹמֶר שֶׁהַהִגָּיוֹן שֶׁבּוֹ מְסֻלָּף, מֵעֵין סוֹפִיזְם.

חָשֵׁךְ ת׳ [מן חשך, חָשַׁךְ] חָשֹׁךְ אָפֵל, קוֹדֵר, נְטוּל־אוֹר: "אֶרֶץ חֲשֵׁכָה" (רש״י איוב לב ב). "זָוִית הַנַּעַר הַחֲשֵׁכָה, הַצָּרָה" (ביאליק, המתמיד). "הָיָה עֶרֶב חָשֵׁךְ, בְּלֹא כּוֹכָבִים" (קבק, במשעול 67). [ובהשאלה:] "סִפּוּרִים נוֹרָאִים וַחֲשֵׁכִים" (פייארברג, 81). – [חֲשֵׁכָה, חֲשֵׁכִים, חֲשֵׁכוֹת]

– **פָּנִים חֲשֵׁכוֹת*** (מכילתא יט א), פָּנִים זוֹעֲפוֹת וְקוֹדְרוֹת, הֵפֶךְ מִן "פָּנִים מְאִירוֹת".

– **אֵימָה חֲשֵׁכָה**° [על־פי בראשית טו יב, ושם, כנראה, שני שמות: אימה וחשכה] אֵימָה גְּדוֹלָה, פַּחַד־מָוֶת: "וְאֵימָה חֲשֵׁכָה תִּבְלָעֶךָ" (ביאליק, בעיר ההריגה).

– **הָלַךְ חֲשֵׁכִים**, הָלַךְ בַּחֹשֶׁךְ, הָיָה בְּצָרָה גְּדוֹלָה: "מִי בָכֶם... אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ" (ישעיה נ י).

חשך [ראה גם חסך]

~ פע׳ **חָשַׂךְ**, 1. פ״י מָנַע, עִכֵּב, עָצַר: "כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה, וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" (בראשית כב יב). "חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ" (משלי יג כד). "וְאִמּוֹ לֹא חָשְׂכָה מִמֶּנּוּ כָּל דָּבָר וּמִלְּאָה כָּל מִשְׁאֲלוֹתָיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסה). 2, פ״ע פָּסַק, חָדַל, הִרְפָּה: "קְרָא בְגָרוֹן, אַל־תַּחְשֹׂךְ" (ישעיה נח א). 3, פ״י שָׁמַר וְקִמֵּץ, מָנַע מִבִּזְבּוּז וְהוֹצָאָה: "אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֶת צָר" (איוב לח כג). 4 [חשך מן־] הִצִּיל מִן־: "לֹא חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם, וְחַיָּתָם לַדֶּבֶר הִסְגִּיר" (תהלים עח ג). "חָשַׂכְתָּ בְּשָׂרִי מִשַּׁחַת, וּמִיַּד שְׁאוֹל הִצַּלְתָּ נַפְשִׁי" (בן־סירא נא ג). – [לַחְשֹׂךְ אֶת־, מִן־; חוֹשֵׂךְ, יַחְשֹׂךְ]

~ נפ׳ **נֶחְשַׂךְ**, נֶעֱצַר, נִמְנַע: "אִם אֲדַבְּרָה לֹא יֵחָשֵׂךְ כְּאֵבִי" (איוב טז ו). – [לְהֵחָשֵׂךְ, נֶחְשָׂךְ, יֵחָשֵׂךְ]

חָשָׂךְ ז׳ [מן חשך, חָשַׂךְ] הֶפְסֵק, הַפְסָקָה [רווח רק בצירוף:]

– **בְּלִי חָשָׂךְ**, לְלֹא כָּל הַפְסָקָה, בְּלִי הֶרֶף: "מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ" (ישעיה יד ו). "בּוֹעֶרֶת בְּלִי חָשָׂךְ" (ביאליק, הציץ ומת).

חֲשֵׁכָה, חשיכה נ׳ [מן חשך] 1, חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה, הֶעְדֵּר אוֹר: "וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר, כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה" (תהלים קלט יב). "וְהָדַף הָאוֹר חֶשְׁכַת צִלּוֹ הַפָּרוּשׂ" (ביאליק, על סף). "וְהָיָה בְּחֶשְׁכַת־הָעֶרֶב, כִּי יִתְכַּס בַּעֲרָפֶל הַיָּם" (טשרניחובסקי, שירים 45). 2 [בהשאלה] קַדְרוּת: "סִפּוּרִים נוֹרָאִים וַחֲשֵׁכִים כְּחֶשְׁכַת הַגָּלוּת" (פייארברג, 81). – [חֶשְׁכַת־]

– **חֶשְׁכַת־אֵל**°, חֹשֶׁךְ גָּמוּר, אֲפֵלָה מֻחְלֶטֶת: "מִי הֵטִיל בַּחֲדָרֶיךָ צֵל, אֲפֵלַת־עַד וְחֶשְׁכַת־אֵל?" (ביאליק, בערוב).

– **עִם חֲשֵׁכָה***, סָמוּךְ לַלַּיְלָה, בְּבוֹא הָעֶרֶב: "שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה: עִשַּׂרְתֶּם? עֵרַבְתֶּם? הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר!" (שבת ב ז).

– הִתְהַלֵּךְ בַּחֲשֵׁכָה, [בהשאלה] חַי בְּבַעֲרוּת וּבְסִכְלוּת: "לֹא יָדְעוּ וְלֹא־יָבִינוּ, בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ" (תהלים פב ה).

חַשְׁכּוּכִי° ת׳ [מן חֹשֶׁךְ] אַפְלוּלִי, קוֹדֵר: "שִׁירוֹ שֶׁל יוֹאַל... מְלֻבָּר קָצוּב וּמִתְגַּלְגֵּל, מְלֻגָּו – חַשְׁכּוּכִי, זוֹעֵף" (ארד, ביתו 41). – [חַשְׁכּוּכִית, ־כִיִּים, ־כִיּוֹת]

חַשְׁכּוּכִית° נ׳ [מן חֹשֶׁךְ] אַפְלוּלִית, חֹשֶׁךְ קַל: "חַשְׁכּוּכִית מְטֻשְׁטֶשֶׁת עָמְדָה בַּטְּרַקְלִין" (שמיר, מלך 53). "חַשְׁכּוּכִית הַחֶדֶר נְעֵמָה לְעֵינָיו" (ארד, ביתו 157). – [חַשְׁכּוּכִית־]

חֶשְׁכּוֹן°, חישכון ז׳ [מן חשך] חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה: "לֹא יַעַמְדוּ לָנוּ... לֹא כָּל אֲשֶׁר נָתַנּוּ, לֹא חֶשְׁכוֹנוֹת אֲשֶׁר עָבַרְנוּ" (סנאי, ארץ 7). חֶשְׁכּוֹן עֵינַיִם. – [חֶשְׁכּוֹן־, חֶשְׁכּוֹנוֹת]

חַשְׁכוּת^ נ׳ [מן חֹשֶׁךְ] 1^, חֹשֶׁךְ, חֲשֵׁכָה, אֲפֵלָה: "יָסִיר הַחַשְׁכוּת מֵעִמָּנוּ וְיִתְרַבֶּה הָאוֹר" (קדושת לוי, כי תשא). "עָזְבָה אֶת הַחַשְׁכוּת בַּדֶּרֶךְ אֶל הָאוֹר" (מלצר, תר׳ נהרות 110). "וְגַם לֵילוֹ שֶׁל הַמֶּרְחָק... כֻּלּוֹ מִקְשָׁה אַחַת שֶׁל חַשְׁכוּת־בִּעוּתִים" (שנהר, ב 293). "הָרִים וְיַמִּים מְכַסָּה הַחַשְׁכוּת מֵעֵינַי" (בסוק, נחרשתיים ח). 2° [בהשאלה] קַדְרוּת, צַעַר, יָגוֹן: "תַּלְמִידִים אֲחָדִים בָּאוּ... וְהִתְאוֹנְנוּ... שֶׁנָּפְלוּ בְּתוֹךְ חַשְׁכוּת וַעַצְבוּת" (בובר, אור 165). 3°, [בהשאלה] שִׂנְאַת קִדְמָה, רֵיאַקְצְיָה, בַּעֲרוּת: "לְהַמְתִּין... עַד שֶׁיָּבוֹא קֵץ לִתְקוּפָה זוֹ שֶׁל חַשְׁכוּת" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 105). – [חַשְׁכוּת־]

– חַשְׁכוּת עֵינַיִם^, כֵּהוּת עֵינַיִם, עִוָּרוֹן: "חַשְׁכוּת עֵינַיִם יָבוֹא וִיכַסֶּה הַמָּאוֹר" (רש״י שבת קנא.) [בקצת נוסחאות: חֶשְׁכַת]

א. חשל [אולי היפוך אותיות מן א. חלש]

~ פָּע׳ **חָשַׁל**^ פ״ע [מצוי בייחוד הבינוני חוֹשֵׁל] כָּשַׁל, הָיָה חַלָּשׁ: "זְעֹם נָא צוֹרְרָיו כְּכוֹשֵׁל וְחוֹשֵׁל" (גבירול, ה 64). "בְּךָ אֹמֶץ חוֹשְׁלִים. בְּךָ בִּטְחוֹן כּוֹשְׁלִים" (אשרי אדם, תיקון ליל שבת, עשרת ימי תשובה). – [לַחֲשֹׁל, חוֹשֵׁל, יֶחְשַׁל]

~ נִפ׳ **נֶחֱשַׁל**, 1, פִּגֵּר, הָיָה חַלָּשׁ וְלֹא הִתְקַדֵּם כָּרָאוּי: "וַיְזַנֵּב בְּךָ (עֲמָלֵק) כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ" (דברים כה יח). "וּבְלֶכְתָּהּ לְטַיֵּל עִם אֲחוֹתָהּ, זוֹ צוֹעֶדֶת קוֹמְמִיּוּת וְהִיא נֶחֱשֶׁלֶת אַחֲרֶיהָ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קטו). "מַפֶּלֶת הַנֶּחֱשָׁלִים וְהַבִּלְתִּי־מֻכְשָׁרִים לְהִתְקַיֵּם" (אחד העם, ריד). 2^, נִכְשַׁל, נִתְקַל, נִפְגַּע: "וַיַּחְפֹּץ לְרַגְלוֹ וַיֵּחָשֵׁל וַיִּפֹּל בְּבוֹר־סִיד וַיִּכָּשֵׁל" (סהולה, משל 198). – [לְהֵחָשֵׁל, נֶחֱשָׁל, יֵחָשֵׁל]

~ פִּע׳ **חִשֵּׁל*** פ״י הֶחֱלִישׁ, רוֹפֵף: "הָרוּחַ הַזֶּה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא בָּעוֹלָם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחַשְּׁלוֹ בֶּהָרִים וּמְשַׁבְּרוֹ בַּגְּבָעוֹת" (קהלת רבה א, הולך). – [לְחַשֵּׁל, מְחַשֵּׁל, יְחַשֵּׁל]

~ הִפ׳ **הֶחֱשִׁיל**^ פ״י הֶחֱלִישׁ, הִכְנִיעַ: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ, אֲשֶׁר קָרְךָ וַיַּחְשִׁילָךְ" (קליר, אלהים, לפ׳ זכור). – [לְהַחֲשִׁיל, מַחֲשִׁיל, יַ־]

ב. חשל [ארמית: חֲשַׁל רקע]

~ פִּע׳ **חִשֵּׁל**^ פ״י 1^, לִבֵּן מַתֶּכֶת בָּאֵשׁ וְהִקִּישׁ עָלֶיהָ בְּפַטִּישׁ כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לָהּ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת וּמוּצָקָה: "מְחַשְּׁלִין וּמְרַדְּדִין נְחֹשֶׁת" (רש״י כתובות עז.). הַנַּפָּח מְחַשֵּׁל אֶת הַבַּרְזֶל. "חַשֵּׁל אֶת הַבַּרְזֶל בְּעוֹדֶנּוּ חָם" (מימרה עממית). 2° [בהשאלה] עִצֵּב, חִסֵּן, גִּבֵּשׁ: הַיִּסּוּרִים וְהַפְּגָעִים חִשְּׁלוּ אֶת אָפְיוֹ שֶׁל הָאִישׁ. – [לְחַשֵּׁל אֶת־, מְחַשֵּׁל, יְחַשֵּׁל]

~ פֻּע׳ **חֻשַּׁל**°, 1, לֻבַּן וְקִבֵּל צוּרָה מְסֻיֶּמֶת עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה: הַפְּלָדָה חֻשְּׁלָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. 2 [בהשאלה] עֻצַּב, חֻסַּן, גֻּבַּשׁ: אָפְיוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ חֻשְּׁלוּ עַל־יְדֵי פִּגְעֵי הַחַיִּים. – [מְחֻשָּׁל, יְחֻשַּׁל]

~ הִת׳ **נִתְחַשֵּׁל**° 1, חֻשַּׁל, קִבֵּל דְּמוּת קְבוּעָה וּמוּצָקָה עַל־יְדֵי לִבּוּן וְהַקָּשָׁה: הַפַּרְסָה נִתְחַשְּׁלָה בַּמַּפָּחָה. 2, [בהשאלה] נִתְגַּבֵּשׁ, נַעֲשָׂה מוּצָק, עֻצַּב: "הַיְּדִידוּת אֲשֶׁר קָשְׁרָה אֶת וִינְגֵיט אֶל הָעָם הָעִבְרִי הִתְחַשְּׁלָה בְּאֵשׁ הַמְּאֹרָעוֹת" (עיתונות). אָפְיוֹ שֶׁל הַצָּעִיר הִתְחַשֵּׁל בִּתְקוּפַת שֵׁרוּתוֹ בַּצָּבָא. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

חֶשֶׁל^ ז׳ [מן א. חשל] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: "פְּדֵנִי מֵעֲוֹנִי, צוּר גְּאוֹנִי, אֱיָלוּתִי בְּגָלוּתִי וְחִשְׁלִי" (מר־שאול, אלוהי, על־פי שירמן א 51). "זוֹכִים בִּשְׂכָרוֹ שֶׁל חֵשֶׁל וְרִשּׁוּל" (קלצקין, כתבים 162). – [חֵשֶׁל־]

חַשָּׁל° ז׳ [מן ב. חשל, חִשֵּׁל] אֻמָּן הָעוֹסֵק בְּחִשּׁוּל מַתֶּכֶת: "סַתָּת מְאַבָּק וְצַבָּע בִּרְבָבִים, חַצָּב וְחַשָּׁל מְחֻסְּרֵי־עֲבוֹדָה" (טשרניחובסקי, שירים 472). – [חַשַּׁל־, חַשָּׁלִים, חַשָּׁלֵי־]

חִשְׁמוּל°, חישמול ז׳ [מן חשמל, חִשְׁמֵל] 1, הַזְרָמַת זֶרֶם חַשְׁמַל בְּחֹמֶר: חִשְׁמוּל הַתַּיִל. חִשְׁמוּל הַגָּדֵר לְשֵׁם בִּצּוּר הַמָּקוֹם. 2, הַתְקָנַת רֶשֶׁת חַשְׁמַל לְהַפְעָלַת מְכוֹנוֹת, לְמָאוֹר וְכַדּוֹמֶה, אֶלֶקְטְרִיפִיקַצְיָה: חִשְׁמוּל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. – [חִשְׁמוּל־]

חַשְׁמַל ז׳ 1° [על־פי תרגום השבעים לשם מקראי זה: electron; וכן הוולגאטה: electrum עינבר] אֶלֶקְטְרִיּוּת, אַחַת מִצּוּרוֹת הָאֶנֶרְגְּיָה שֶׁבַּטֶּבַע הַמִּתְגַּלֵּית בַּבָּרָק, בָּאוֹר, בַּחֹם, בַּמַּגְנֶטִיּוּת וְעוֹד. 2, [במקרא] כִּנּוּי לְמַשֶּׁהוּ בָּהִיר וּמִתְנוֹצֵץ, כְּעֵין הַבָּרָק אוֹ זֹהַר הָאֵשׁ: "וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ" (יחזקאל א כז). 3^, מַלְאָךְ, שָׂרָף: "וּמִתְעַטְּפִים כִּשְׂרָפִים וְאֶרְאֶלִּים, וְנִמְשָׁלִים לְתַרְשִׁישִׁים וְחַשְׁמַלִּים" (יהודה הלוי, ברכו ה׳). – [חַשְׁמַל־, חַשְׁמַלִּים]

חשמל [מן חַשְׁמַל]

~ פִּע׳ **חִשְׁמֵל**° פ״י 1, טָעַן חַשְׁמַל, הִזְרִים זֶרֶם חַשְׁמַל: הָאֻמָּן חִשְׁמֵל אֶת הַתַּיִל עַל־יְדֵי חִבּוּרוֹ אֶל מְקוֹר הַחַשְׁמַל. 2 [בהשאלה] הִלְהִיב, עוֹרֵר הִתְלַהֲבוּת רַבָּה: דְּבָרָיו הַנִּלְהָבִים שֶׁל הַנּוֹאֵם חִשְׁמְלוּ אֶת קְהַל מַאֲזִינָיו. – [לְחַשְׁמֵל אֶת־, מְחַשְׁמֵל, יְחַשְׁמֵל]

~ פֻּע׳ **חֻשְׁמַל**° 1, הֻזְרַם בּוֹ זֶרֶם חַשְׁמַל, נִטְעַן אֶלֶקְטְרִיּוּת: הַחוּטִים חֻשְׁמְלוּ. 2, [בהשאלה] הֻלְהַב, נִתְעוֹרֵר כְּאִלּוּ עָבְרוּ זֶרֶם חַשְׁמַל: הָאֲוִירָה בַּאֲסֵפַת הָעָם הָיְתָה מְחֻשְׁמֶלֶת. – [מְחֻשְׁמָל, יְחֻשְׁמַל]

~ הִת׳ **הִתְחַשְׁמֵל**°, 1, קָלַט זֶרֶם חַשְׁמַל, עָבַר בּוֹ זֶרֶם חַשְׁמַל: הַתַּיִל הִתְחַשְׁמֵל לְאַחַר חִבּוּרוֹ אֶל מְקוֹר הַחַשְׁמַל. 2, נִפְגַּע מִזֶּרֶם חַשְׁמַל, נִתְפַּחֵם: הַפּוֹעֵל שֶׁטִּפֵּס עַל עַמּוּד־הַחַשְׁמַל לֹא נִזְהַר וְנִתְחַשְׁמֵל. – [לְהִתְחַשְׁמֵל, מִתְחַשְׁמֵל, יִתְחַשְׁמֵל]

חַשְׁמַלָּאוּת° נ׳ [מן חַשְׁמַלַּאי] 1, תּוֹרַת הַחַשְׁמַל, מַדַּע הָאֶלֶקְטְרִיּוּת. 2, מִקְצוֹעַ הַחַשְׁמַלַּאי. – [חַשְׁמַלָּאוּת־]

חַשְׁמַלַּאי° ז׳ [מן חַשְׁמַל] אֻמָּן בַּעֲבוֹדוֹת חַשְׁמַל: הַתְקָנַת רֶשֶׁת אַסְפָּקַת חַשְׁמַל, תִּקּוּנִים בְּרֶשֶׁת הַחַשְׁמַל וְכַדּוֹמֶה. – [חַשְׁמַלָּאִים]

חַשְׁמַלִּי° ת׳ [מן חַשְׁמַל] 1, אֶלֶקְטְרִי, שֶׁל חַשְׁמַל, הַשַּׁיָּךְ לְחַשְׁמַל: תְּאוּרָה חַשְׁמַלִּית. מַבְדֵּד חַשְׁמַלִּי. 2, הַפּוֹעֵל בְּכֹחַ הַחַשְׁמַל: רַכֶּבֶת חַשְׁמַלִּית. מָנוֹעַ חַשְׁמַלִּי. –[חַשְׁמַלִּית, חַשְׁמַלִּיִּים, ־לִּיּוֹת]

חַשְׁמַלִּית° נ׳ [מן חַשְׁמַל] טְרַם, קְרוֹן־נוֹסְעִים הַמְּהַלֵּךְ בִּמְסִלַּת בַּרְזֶל בִּרְחוֹבוֹת עִיר אוֹ בִּסְבִיבוֹתֶיהָ בְּכֹחַ חַשְׁמַל. [חַשְׁמַלִּית־, חַשְׁמַלִּיּוֹת]

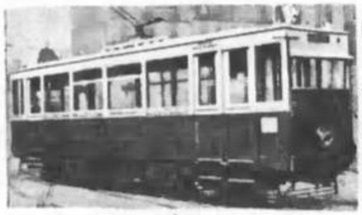

חשמלית

חַשְׁמָן ז׳ 1, [המשמעות במקרא אינה ברורה והיא משוערת בלבד] שַׂר, רוֹזֵן: ״יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם״ (תהלים סח לב). 2 ∴ [כינוי שנקבע בספרות ימי־הביניים] קַרְדִּינָל, אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית. – [חַשְׁמַן־, חַשְׁמַנִּים, חַשְׁמַנֵּי־]

חֹשֶׁן, חוֹשֶׁן ז׳ [אולי בדומה להוראה בערבית: חֻסְן יופי, הוד] 1, אֶחָד מִן הַבְּגָדִים שֶׁנָּשָׂא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל חָזֵהוּ, מָגֵן־פְּאֵר שֶׁהָיוּ קְבוּעִים בּוֹ אַרְבָּעָה טוּרִים שֶׁל אֲבָנִים יְקָרוֹת: ״וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ: חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ״ (שמות כח ד). 2°, אֲפֻדָּה אוֹ חֲזִיָּה עַל הֶחָזֶה: ״חָשְׁנֵי הַמִּרְכָּס לָחַץ אֶת חָזִי וְסִכְסֵךְ אֶת שַׂרְעַפַּי״ (ברנר, א 370). ״מַחֲרֹזֶת שֶׁל פְּנִינִים וְחֹשֶׁן כֶּסֶף, שֶׁבָּהֶם הָיְתָה (אִשְׁתּוֹ) יוֹצֵאת בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים״ (עגנון, אלו קג). – [חֹשֶׁן־, חָשְׁנוֹ, חֲשָׁנִים, חָשְׁנֵי־]

– ״חֹשֶׁן־מִשְׁפָּט״, [על־יסוד שמות כח כט] שֵׁם הַטּוּר הָרְבִיעִי מִסֵּפֶר הַהֲלָכָה ״אַרְבָּעָה טוּרִים״ לְר׳ יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא״שׁ; וְכֵן הַחֵלֶק הָרְבִיעִי מִסֵּפֶר ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״ לְר׳ יוֹסֵף קָארוֹ. בְּ־חֹשֶׁן מִשְׁפָּט כְּלוּלִים דִּינֵי מָמוֹנוֹת, עִסְקֵי מִקָּח־וּמִמְכָּר וְסִדְרֵי־מִשְׁפָּט.

חֲשַׁ״ן ר״ת חֵיל־שִׁרְיוֹן.

חשׂף [השווה ערבית־תימנית: שַׁחַפַ גלה]

~ פָּע׳ **חָשַׂף** פ״י 1, גִּלָּה, הֵסִיר אֶת הַכִּסּוּי, עִרְטֵל, גָּרַם שֶׁיֵּרָאֶה: ״חָשַׂף ה׳ אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ״ (ישעיה נב י). ״חָשַׂפְתִּי אֶת־עֵשָׂו, גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו״ (ירמיה מט י). ״וְאֶת־רִיב חֶרְפָּתְךָ יֶחְשֹׂף־״ (בן־סירא ו ח). ״חִשְׂפוּ הָאוֹר, גַּלּוּ הָאוֹר!... נַחְשְׂפָה־נָּא שִׁכְבוֹת הָאוֹרִים הָרַבִּים!״ (ביאליק, למתנדבים בעם). הַחוֹפְרִים חָשְׂפוּ אֶת יְסוֹדוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת הָעַתִּיק. 2, שָׁאַב, דָּלָה: ״לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא״ (ישעיה ל יד). –[לַחְשֹׂף אֶת־; חוֹשֵׂף, יַחְשֹׂף, חֲשֹׂף! חִשְׂפִי!]

~ נפ׳ **נֶחְשַׂף**, 1∴, נִגְלָה, הִתְגַּלָּה: ״אֱלֹהִים אֵלַי אַתָּה, נֶגְדְּךָ עֲלוּמַי נֶחְשָׂפוּ״ (גבירול, אלהים, רשות לנשמת). ״כִּי פָּשְׁטָה תֵבֵל לְבוּשׁ דֶּשֶׁא, גַּם נֶחְשְׂפוּ שִׂיחִים״ (משה אבן־עזרא, תרשיש ב ט). ״נֶחְשְׂפוּ שׁוּלֵי רָקִיעַ״ (ביאליק, על איילת). שְׂרִידֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת נֶחְשְׂפוּ מִתַּחַת לְשִׁכְבוֹת הַקַּרְקַע. 2° [במדיניות הכלכלית] הוּסַר הַמָּגֵן מֵעָלָיו, נִשְׁאַר לְלֹא הֲגַנָּה מֶמְשַׁלְתִּית: מוּצְרֵי הַחַשְׁמַל בָּאָרֶץ נֶחְשְׂפוּ לְיִבּוּא מִתְחָרֶה. – [לְהֵחָשֵׂף, נֶחְשָׂף, יֵחָשֵׂף]

~ פִּע׳ **חִשֵּׂף** ∴ פ״י גִּלָּה, חָשַׂף: ״זִמְרַת מְגַדִּים בָּהּ... לְעוֹלָם לֹא אֲחַשְּׂפֶהָ״ (יהודה הלוי, ב 172). ״יָדֶיךָ, הַזְּמַן, מְעַשְּׁבוֹת, מְחַשְּׂפוֹת״ (שלונסקי, שירים ב 286). ״מְחַשְּׂפִים וּמְפַעַנְחִים סְתוּמוֹת״ (זכאי, קצרות 477). ״מִשְׁפָּחָה תֵּימָנִית... מְחַשֶּׂפֶת לָכֶם אֶת שְׁנֶיהָ״ (בסוק, נחושתיים טו). – [לְחַשֵּׂף, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְחַשֵּׂף**°, הִתְגַּלָּה, הִתְעַרְטֵל: ״הָיָה זֶה פַּרְוֹצֶס מִמֻּשָּׁךְ קְצָת, שֶׁאֶת שָׁרָשָׁיו פְּעָמִים אָנוּ מוֹצְאִים מִתְחַשְּׂפִים הַרְבֵּה קֹדֶם לְהִתְגַּלּוּתוֹ״ (קליינמן, על־פי המסה 307). ״בָּאָחוּ לְיַד מִשְׁכְּנוֹתֵיהֶם שֶׁל גַּנֵּי־הַיָּרָק, נִתְחַשְּׂפָה אֲדָמָה חוּמָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 334). הַטַּיָּלִים הִתְחַשְּׂפוּ עַל שְׂפַת הַיָּם. – [לְהִתְחַשֵּׂף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶחֱשִׂיף** ∴ פ״י גִּלָּה, עִרְטֵל: ״עֹז וִישׁוּעָה לִי תוֹסִיף, סִכּוּךְ נֶשֶׁק זְרוֹעַ לְהַחְשִׂיף״ (קליר, תשורת שי, יוצר ב׳ סוכות). ״הָרוֹפֵא הֶחֱשִׂיף אֶת שִׁנָּיו הַלְּבָנוֹת״ (קבק, בצל 204). ״שִׂמְלָתָהּ מוּרָמָה לְמַעְלָה מִבִּרְכֶּיהָ... וְהִיא מַחְשִׂיפָה רַגְלַיִם כְּחֻלּוֹת״ (ברש, א 136). ״מִתְנָאָה בְּנוֹי שִׁנַּיִם קְצוּבוֹת, מַבְהִיקוֹת בְּלַבְנוּנִית רַעֲנַנָּה, שֶׁהִיא מַחְשִׂיפָה מַחְשׂוֹף כָּל־שֶׁהוּא״ (ליסיצקי, תולדות 45). – [לְהַחְשִׂיף אֶת־, מַחְשִׂיף, יַחְשִׂיף]

חֶשֶׂף ∴, **חֹשֶׂף°** ז׳ [מן חשׂף] גִּלּוּי, עִרְטוּל: ״וְלֹא חָסוּ עֲלֵי חֶשֶׂף קְלוֹנָם״ (גבירול, ידידי). ״מְאוּם אֵין שֶׁיְּחַצֵּץ בֵּין עֹקֶץ הַחוֹחִים לְחֶשֶׂף הַבָּשָׂר״ (למדן, במעלה 63). ״הִיא חָרְדָה לְחֹשֶׂף הַצְּחוֹק שֶׁבְּפָנָיו וּלְעִלּוּפֵי הַסְּתוּמוֹת שֶׁבְּמִלָּיו״ (שנהר, ב 363). חֹשֶׂף בַּלְּבוּשׁ. – [חֶשֶׂף־, חֹשֶׂף־]

חֲשָׂפָה ∴ נ׳ [מן חשׂף] מַחְשׂוֹף, מָקוֹם שֶׁנֶּחְשַׂף: ״וּכְשָׂרִיג הַמַּלְבִּין אֲשֶׁר נֶחֱשַׂף חֲשָׂפוֹת״ (מנחם, על־פי שירמן א 30). ״וּבְגֶזַע מַחֲצַבְתּוֹ קָרְחָה וַחֲשָׂפָה״ (יל״ג, פרוזה עח). – [חַשְׂפַת־]

חִשָּׂפוֹן°, חישׂפון ז׳ [מן חשׂף] גִּלּוּי, הֱיוֹת חָשׂוּף וְגָלוּי: ״חֶשְׂפּוֹן הַשְּׁטָחִים וְעִמְעוּם הָאֹפֶק מַרְתִּיעִים מֵעֲלֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן״ (יזהר, צקלג 227). ״וְאָנוּ... נוֹתַרְנוּ חֲשׂוּפִים... מִתּוֹךְ הַחִשָּׂפוֹן נָקִיץ כִּנְבֵהָלִים״ (סנאי, ארץ 117). – [חֶשְׂפּוֹן־]

חַשְׂפָנוּת° נ׳ [מן חשׂף, חָשַׂף] 1, הִתְעַרְטְלוּת, גִּלּוּי מַעֲרֻמִּים. 2, הַצָּגַת־עַירֹם. – [חַשְׂפָנוּת־]

חַשְׂפָנִית° נ׳ [מן חשׂף, חָשַׂף] שַׂחְקָנִית הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת וּמִתְעַרְטֶלֶת לְעֵינֵי צוֹפִים בְּתָכְנִיּוֹת בִּדּוּר בְּמוֹעֲדוֹנֵי־לַיְלָה (״סְטְרִיפְּטִיז״). – [חַשְׂפָנִית־, חַשְׂפָנִיּוֹת]

א. חשק [ערבית: עַשִׁקַ התאהב, התאווה]

~ פָּע׳ **חָשַׁק** פ״ע הִתְאַוָּה, הִשְׁתּוֹקֵק, רָצָה מְאֹד: ״לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק ה׳ בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם״ (דברים ז ז). ״שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם, תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה״ (בראשית לד ח). ״חָשְׁקָה נַפְשִׁי בַּתּוֹרָה״ (תוספתא יבמות ח ד). ״חוֹשְׁקַנִי בָּכֶם״ (חולין פט). [לַחְשֹׁק בְּ־; חוֹשֵׁק, יַחְשֹׁק]

~ נפ׳ **נֶחֱשַׁק** *, הִתְאַוּוּ אֵלָיו, הִשְׁתּוֹקְקוּ וְרָצוּ בּוֹ מְאֹד: ״אִשָּׁה נֶחְשֶׁקֶת״ (בן־סירא מ כג). – [לְהֵחָשֵׁק, נֶחֱשָׁק, יֵחָשֵׁק]

~ הת׳ **הִתְחַשֵּׁק**°, [בסגנון של לשון־הדיבור] נִתְעוֹרֵר בּוֹ רָצוֹן עַז, הִתְאַוָּה: ״נִתְחַשַּׁקְתִּי לְדַיֵּג מְעַט״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 132). ״לֹא מִתְחַשֵּׁק לְךָ פַּעַם לַעֲלוֹת עַל רֹאשׁ הָהָר״ (ה׳ רזי, הרפתקה באגם). ״מֵינִיקוֹת עֶגְלֵיהֶן הַנִּסְרָחִים מֵאֲחוֹרֵיהֶן, כְּכָל שֶׁיִּתְחַשֵּׁק לְהַלָּלוּ״ (שרת, באסיה 148). – [לְהִתְחַשֵּׁק, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶחֱשִׁיק° פ״י עוֹרֵר חֵשֶׁק: ״נִגּוּנִים עַלִּיזִים וּמַרְקִידִים, מְעוֹרְרִים וּמַחֲשִׁיקִים״ (ברש, א 215). – [לְהַחֲשִׁיק, מַ־, יַ־]

ב. חשק [אכדית: ešequ קשר; ארמית: חֲשַׁק; ראה גם חִשּׁוּק]

~ פָע׳ **חָשַׁק•** פ״י חִבֵּר, הִצְמִיד: ״חֲשֹׁק שְׂפָתוֹתֶיךָ זוֹ בָזוֹ וְאַל תִּבָּהֵל לְהָשִׁיב״ (עבודה זרה לה.). – [לַחְשֹׁק אֶת־; חוֹשֵׁק, יַחְשֹׁק]

~ נִפ׳ **נֶחֱשַׁק°**, נִצְמַד, נִתְחַבֵּר: ״שְׂפָתוֹתֶיהָ אַף הֵן נֶחְשָׁקוֹת וְנִרְפּוֹת, וּפִקַּת גַּרְגַּרְתָּהּ עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת״ (טביב, דרך 29). – [לְהֵחָשֵׁק, נֶחֱשָׁק, יֵחָשֵׁק]

~ פִע׳ **חִשֵּׁק** פ״י 1. חִבֵּר וְהִדֵּק בְּחָזְקָה חֲלָקִים שׁוֹנִים זֶה לָזֶה בְּאֶמְצָעוּת טַבָּעוֹת הַחוֹבְקוֹת אוֹתָם: ״עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם״ (שמות לח כח). ״גִּזְרַת אֲדָמָה דִּבַּקְתָּ וְאֶבֶן שְׁתִיָּה חִשַּׁקְתָּ״ (יהודה הלוי, ז 15). הַנַּפָּח חִשֵּׁק אֶת הָאוֹפַן בְּחִשּׁוּק־בַּרְזֶל. 2°, חִבֵּר, הִצְמִיד: ״סִדֵּר הַמּוֹהֵל אֶת בִּרְכַּי וְחִשְּׁקָן זוֹ בְּזוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּט הַתִּינוֹק״ (עגנון, אורח 430). ״צִבְיָה שֶׁבַּלֵּב חִשְּׁקָה שִׁנָּיו לְהַחֲרִישׁ״ (קובנר, פנים 56). ״חִשְּׁקָה שְׂפָתֶיהָ זוֹ בְּזוֹ, כְּמִי שֶׁנּוֹטֵל לוֹ אֹמֶץ בְּכָךְ״ (טביב, דרך 11). – [לְחַשֵּׁק אֶת־, מְחַשֵּׁק, יְחַשֵּׁק]

~ פֻע׳ **חֻשַּׁק**, חֻבַּר וְחֻזַּק, הֻצְמַד בְּחִשּׁוּקִים וּבְטַבָּעוֹת: ״כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף״ (שמות כז יז). ״רֹנִי רֹנִי הַשִּׁטָּה... הַמְחֻשֶּׁקֶת בְּרִקְמֵי זָהָב״ (עבודה זרה כד:). ״כְּאִלּוּ הִיא גְּלִיל כֶּסֶף וּבְזָהָב מְחֻשֶּׁקֶת״ (גבירול, א 168). ״וְעָלֶיהָ כְּסוּת־פַּסִּים מְחֻשָּׁקָה בְּרִקְמֵי מֶשִׁי״ (מנדלי מו״ס, קצב). [ובהשאלה] ״וּמְחֻשָּׁקִים וּדְבֵקִים... דוּמָם נִשָּׂא עֵינֵינוּ״ (ביאליק, עם דמדומי). הֶחָבִית חֻשְּׁקָה בְּחִשּׁוּקֵי עֵץ [וראה עוד ערך מְחֻשָּׁק]. – [מְחֻשָּׁק, יְחֻשַּׁק]

~ הִת׳ **הִתְחַשֵּׁק** ^, הִתְחַבֵּר וְהִתְהַדֵּק הֵיטֵב: ״צוּרַת הָאִשָּׁה בַּחֲשׁוּקָהּ מִתְחַשֶּׁקֶת, וְעַל דּוֹדָהּ מִתְרַפֶּקֶת״ (סהולה, משל ה). ״מִתְהַדְּקִים הַזּוּגוֹת וּמִתְחַשְּׁקִים יַחַד יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (שופמן, ג 11). – [לְהִתְחַשֵּׁק, מִתְ־, יִתְ־]

חֵשֶׁק [מן א. חשק, חָשַׁק; ערבית: עִשְׁק] 1. תְּשׁוּקָה, הִשְׁתּוֹקְקוּת, תַּאֲוָה: ״וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת״ (מלכים א ט א). ״חֲדֵה עִם יַעֲלַת חֵשֶׁק״ (אברהם אבן־עזרא, א 76). ״אָשִׂים בְּאֵל חִשְׁקִי וְאֶשְׁמֹר חֻקּוֹ״ (חריזי, תחכמוני ט 98). ״וּשְׂפָתַי לוֹחֲשׁוֹת בְּרַעַד חֵשֶׁק״ (ביאליק, מגילת ו). ״אֲנִי – אֵשׁ, אֵשׁ חֵשֶׁק, אֵשׁ תַּאֲוָה״ (טשרניחובסקי, שירים 46). ״לַטֵּף וְהַדְלֵק בְּלַהֲיטוּת עֲלוּמָיו וַחֲשָׁקָיו״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 143). ״אַחֲרוֹן הַחֲשָׁקִים לְהִתְלַחֵם דָּעַךְ״ (יזהר, צקלג 22). 2° [בלשון־הדיבור] רָצוֹן, חֵפֶץ: אֵין לִי חֵשֶׁק לֶאֱכֹל. הָלַכְתִּי לַפְּגִישָׁה בְּלֹא חֵשֶׁק. – [חֵשֶׁק־, חִשְׁקוֹ; חֲשָׁקִים, חִשְׁקֵי־]

– **נֶשֶׁף־חֵשֶׁק** [על־פי ישעיה כא ד], הִלּוּלָה, חֲגִיגַת־עִלּוּסִים.

– **שִׁיר־חֵשֶׁק°**, שִׁיר־אַהֲבָה.

חֶשְׁקָה ^ נ׳ [מן חֵשֶׁק] חֵשֶׁק, תַּאֲוָה: ״בֹּקַע עֲצֵי עוֹלָה בְּרֹב חֶשְׁקָתוֹ״ (גאגארה, 535). ״סוֹד כָּל נֹעַם וְחֶשְׁקַת הַחַיִּים״ (יהודה שטינברג, קלה). ״שׁוֹט חֶשְׁקַת־הַמִּין אוֹתָם שׁוֹטֵף״ (שניאור, שירים רכד). ״יוֹתֵר קַל לְהַשְׂבִּיעַ אֶת הַחֶשְׁקָה הָרִאשׁוֹנָה מִלְּהַשְׂבִּיעַ אֶת הַחֲשָׁקוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ״ (קלצקין, משנת אחרונים לז). – [חֶשְׁקַת־, חֲשָׁקוֹת, חֶשְׁקוֹת־]

חַשְׁקוּת ^ נ׳ [מן א. חשק] חֵשֶׁק, תַּאֲוָה: ״וְהָיָה לַעֲשׂוֹ קְצָת חַשְׁקוּת לִהְיוֹת עֶבֶד הַבּוֹרֵא״ (קדושת לוי, דרוש לשבועות). ״בְּכָל שֶׁלְּךָ הִנְּךָ כְּבָר שֶׁלָּהּ, בֶּהָגִיג וּבַחֲלוֹם וּבְכָל הַחַשְׁקוּת בָּךְ״ (שטיינמן, דוראים 158). – [חַשְׁקוּת־]

חִשְׁקִי ^ ת׳ [מן חֵשֶׁק] שֶׁל חֵשֶׁק, מָלֵא חֵשֶׁק, חָדוּר תַּאֲוָה: ״יִסְתַּלֵּק... הָרָצוֹן הַחִשְׁקִי״ (מלמד התלמידים, תרומה). הִתְנַהֲגוּת חִשְׁקִית פְּרוּעָה. – [חִשְׁקִית, חִשְׁקִיִּים, חִשְׁקִיּוֹת]

חַשְׁקָן° תר״ז [מן א. חשק, חָשַׁק] בַּעַל יֵצֶר עַז, בַּעַל־תַּאֲוָה. – [חַשְׁקָנִית, חַשְׁקָנִים, חַשְׁקָנִיּוֹת]

חַשְׁקָנוּת° נ׳ [מן חַשְׁקָן] טִבְעוֹ שֶׁל הַחַשְׁקָן, תַּאַוְתָנוּת, הִשְׁתּוֹקְקוּת רַבָּה. – [חַשְׁקָנוּת־]

חַשְׁקָנִי° ת׳ [מן חַשְׁקָן] תַּאַוְתָנִי, מָלֵא חֵשֶׁק וּתְשׁוּקָה: ״מַבָּטִים חַשְׁקָנִיִּים״ (מ׳ לוין, תר׳ עור היחמור). שְׂפָתַיִם חַשְׁקָנִיּוֹת. – [חַשְׁקָנִית, חַשְׁקָנִיִּים, חַשְׁקָנִיּוֹת]

חשר [ערבית: חַ׳תַרַ התעבה, היה צפוף; אולי קרוב אל קשר; ראה גם חִשּׁוּר]

~ פָע׳ **חָשַׁר•** פ״י הִזִּיל, הִטִּיף: ״וְהָעֲנָנִים מִתְגַּבְּרִין מִן הָאָרֶץ וְעַד הָרָקִיעַ וּמְקַבְּלִין אוֹתָן (אֶת הַמַּיִם) כְּמִפִּי הַנּוֹד... וְחוֹשְׁרִין אוֹתָן כְּמִין כְּבָרָה״ (בראשית רבה יג). ״וְטַל תְּחִי עָלֵינוּ תַּחְשֹׁר״ (ינאי, קח). ״וַיַּחְשֹׁר בְּכֹחַ שׁוֹר גְּשָׁמִים״ (בונפיד, על־פי שירמן ב 624). ״עָבִים חוֹשְׁרִים, עָבִים כּוֹבְרִים״ (ביאליק, עבים). – [לַחְשֹׁר, חוֹשֵׁר, יַחְשֹׁר]

~ פִע׳ **חִשֵּׁר•**, 1•, חָשַׁר, טִפְטֵף, הִזִּיל: ״וּמְנֻקָּבוֹת הֵן (הָעֲנָנִים) כִּכְבָרָה וּבָאוֹת וּמְחַשְּׁרוֹת מַיִם עַל גַּבֵּי קַרְקַע״ (תענית ט:). ״הַשָּׁמַיִם הַמְחֻתָּלִים חֲתֻלַּת־עֲרָפֶל, הָיוּ מְחַשְּׁרִים גֶּשֶׁם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 362). 2 ^, עִבָּה, צִפֵּף, דָּחַס: ״חִשֵּׁר לָבָן, חִבֵּר מַלְבֵּן״ (פיוטים, סידור 631). ״וְאֹדֶם לַעֲנָנִים יְחַשֵּׁר״ (שניאור, שירים רכג). – [לְחַשֵּׁר, מְחַשֵּׁר, יְחַשֵּׁר]

~ הִת׳ **הִתְחַשֵּׁר°**, נֶעֱרַם וְנִתְעַבָּה: ״וַעֲנָנִים אֲדֻמִּים מִתְחַשְּׁרִים״ (המאירי, חלומות 22). ״וּבְהִתְחַשֵּׁר סִיעוֹת הָעֲנָנִים מֵעַל הַכַּרְמֶל״ (גלעד, גלבוע 81). ״דְּמָעוֹת עֲשׂוּיוֹת לְהִתְחַשֵּׁר בְּעֵינֶיהָ שֶׁל אֵם״ (הלקין, משבר 327). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

חֶשֶׁר ^, **חֶשֶׁר** ^, **חוֹשֶׁר** ז׳ [מן חשר, חָשַׁר] 1 ^, זֶרֶם, טִפְטוּף, הִתְעַבּוּת הֶעָנָנִים לְגֶשֶׁם: ״הַמַּזְרִיחַ מְאוֹרוֹת רָמִים ...זִיקִים עוֹשֶׂה וּרְעָמִים, חֶשֶׁר טְלָלִים וּגְשָׁמִים״ (קליר, אשר כל פועלו, יוצר לשבועות). ״עֶתֶר פִּצְחֵי כְּזִלַּת חֶשֶׁר״ (אמיך, יוצר ליום־כיפור). 2° [בהשאלה] שֶׁפַע, רִבּוּי: ״לְעֻמַּת הַצִּיּוּר שֶׁל הַבַּצֹּרֶת וְהַמַּחְסוֹר... נוֹתֵן הַמְשׁוֹרֵר גַּם צִיּוּר שֶׁל הַחֶשֶׁר וְהַשֶּׁפַע״ (קלוזנר, הספרות ג 244). – [חֶשֶׁר־, חֶשֶׁר־]

חַשְׁרָה נ׳ [ראה חשר, חָשַׁר] 1. הִתְעַבּוּת, מַעֲבֶה, הֶעָרְמוּת: ״חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים״ (שמואל ב כב יב). ״חֹדֶשׁ אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים, חַשְׁרַת מַיִם לְמַלֹּאוֹת רֵקִים״ (הנה זה, מוסף שבת החודש). ״נִצְבְּרָה כְּבָר חַשְׁרַת עָבִים״ (ביאליק, הבריכה). 2°, עֲרֵמָה, דְּחֹסֶת: ״חַשְׁרַת־שֶׁלֶג אַחַת אֲפֹרָה וַעֲגוּמָה כִּסְּתָה אֶת כָּל הַיְקוּם וַתְּמַלֵּא אֶת הָאֲוִיר״ (גנסין, ב 56). ״אֶרֶץ, עַיִט עַל הָרַיִךְ – עַל פָּנַיִךְ חַשְׁרַת־צַל״ (טשרניחובסקי, שירים 557). ״נָשְׁבָה רוּחַ קַלָּה שֶׁהִפְרִיחָה חַשְׁרַת טִפּוֹת דַּקִּיקוֹת כְּאָבָק״ (קבק, בצל 109). 3° [בהשאלה] צִבּוּר, שֶׁפַע: ״חוֹשֶׁשֶׁת הָיְתָה מִן הַחֹם, מַחַשְׁרוֹת הַזְּבוּבִים״ (ארד, תר׳ הנפילה 96). ״הָלְכָה שִׁירָה... הֻקְּפָה בְּחַשְׁרַת מְרַצְּחִים״ (שלו, אלוהי 59). – [חַשְׁרַת־]

חשש [קרוב אל הסס, ב. חוש; ארמית: חֲשַׁשׁ]

~ פָּע׳ **חָשַׁשׁ** • פ״ע 1. דָּאַג, יָרֵא, נִתְעוֹרֵר חֲשָׁשׁ וְסָפֵק בְּלִבּוֹ: ״שְׁנֵי אַכְסְנָאִין אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, זֶה בָּשָׂר וְזֶה גְּבִינָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין״ (חולין ח ב). ״וְאִם חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִגָּנְבוּ (הַכֵּלִים), מְבִיאָן בִּצְנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (פסחים נה:). ״כְּשֶׁאָדָם אוֹחֵז הַמָּגֵן אֲפִלּוּ חִצִּים וַאֲבָנִים נִזְרָקִים עָלָיו אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ״ (תנחומא לך לך יד). ״וּמַפְרִיז עַל שָׂדֵהוּ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית״ (בבא מציעא ה ה). ״הַנּוֹתֵן לִשְׁכֶנְתּוֹ עִסָּה לֶאֱפוֹת לִקְדֵרָה לְבַשֵּׁל אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִשְׂאוֹר וְתַבְלִין שֶׁבָּהּ לֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית וּמִשּׁוּם מַעֲשֵׂר״ (חולין ו.). ״וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ עַל שְׂכָרוֹ לֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית וְלֹא מִשּׁוּם מַעַשְׂרוֹת״ (ירושלמי דמאי כה ד). ״לְהֶפְסֵד מְרֻבֶּה חָשְׁשׁוּ, לְהֶפְסֵד מוּעָט לֹא חָשְׁשׁוּ״ (ביצה לו.). ״צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם: אַל תָּחֹשּׁוּ לְמִנְיַנְכֶם״ (ידיים ד ג). ״בְּרֹב הַיָּמִים הִסְכִּינוּ עִמּוֹ בְּנֵי הַבַּיִת וְלֹא הָיוּ חוֹשְׁשִׁים לוֹ עוֹד״ (ביאליק, החצוצרה א). ״מִי שֶׁחוֹשֵׁשׁ לְצִפֳּרִים אַל יִזְרַע שָׂדֵהוּ קִטְנִית״ (הזז, היושבת 212). 2 [חשש ב־, את־] חָשׁ כְּאֵב, כָּאַב: ״הַחוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ מְטִילִין לוֹ סַם בְּתוֹךְ פִּיו בְּשַׁבָּת״ (יומא ח ו). ״הַחוֹשֵׁשׁ אֶת רֹאשׁוֹ... סָךְ שֶׁמֶן״ (ירושלמי מעשר שני נג ב). ״חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ – יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה״ (עירובין נד.). [לַחְשֹׁשׁ, חוֹשֵׁשׁ, יַחְשֹׁשׁ; גם לָחֹשׁ, חַשׁ, יָחֹשׁ; וראה גם ב. חוש]

– **חוֹשְׁשַׁנִי•, חוֹשְׁשַׁנִי•**, חוֹשֵׁשׁ אֲנִי, מִתְיָרֵא אֲנִי, הִנְנִי מְפַחֵד: ״חוֹשְׁשַׁנִי שֶׁמָּא יִזְדַּעְזַע גּוּפִי מִפַּחְדָּהּ שֶׁל סַכִּין וַאֲצַעֵרְךָ״ (בראשית רבה נו). חוֹשְׁשַׁנִי כִּי לֹא אוּכַל לְמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתְךָ.

חֲשָׁשׁ ⁖ ז׳ [מן חשש; ארמית: חֲשָׁשָׁא] מַחֲשֶׁבֶת דְּאָגָה, יִרְאָה, פַּחַד־מָה, הִרְהוּר שֶׁמָּא אֵין הַדָּבָר נָכוֹן אוֹ אֵינוֹ בָּטוּחַ: ״מִפְּנֵי זֶה הַחֲשָׁשׁ גָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶם״ (רמב״ם, כלים יב ב). ״שֵׁכָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁמָּא יַחְמִיץ״ (שולחן ערוך, חושן משפט רצ י). ״עַד שֶׁבָּאוּ רַבּוֹתֵינוּ הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּגָלִיצְיָא וְהִתִּירוּם לְאָכְלָם בְּלֹא שׁוּם חֲשָׁשׁ״ (עגנון, כפות קכה). ״אֵין סוֹף לַחֲשָׁשׁוֹת וְאֵין שִׁעוּר לַסְּפֵקוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לִתְלוֹת בַּהֲבָנַת דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ״ (אבינרי, יד 510).–[חֲשַׁשׁ־, חֲשָׁשׁוֹת, ־וֹת־]

חֲשַׁשׁ ז׳ [ערבית: חַשִׁישׁ עשב יבש; חַשַּׁ לקצור] עֵשֶׂב יָבֵשׁ, גִּבְעוֹלִים יְבֵשִׁים שֶׁל עֲשָׂבִים שׁוֹנִים לְמָזוֹן לַבְּהֵמוֹת: ״לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ, וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה״ (ישעיה ה כד). ״תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ, תֵּלְדוּ קַשׁ״ (ישעיה לג יא). ״אֲנִי מַשְׁקֶה אֶת הַסּוּסִים וּמַאֲכִיל אוֹתָם חֲשַׁשׁ״ (עגנון, אלו תקח). [ובריבוי:] ״וְנֵטֶל חוֹל בְּגַן הַיָּם כְּתֶבֶן, וּבַרְזִלֵּי אֲדָנִים – כַּחֲשָׁשִׁים״ (יהודה הלוי, א 9). – [חֲשַׁשׁ־, חֲשָׁשׁוֹ]

חֲשָׁשָׁה ⁖ נ׳ [מן חֲשָׁשׁ] חֲשָׁשׁ, סָפֵק, דְּאָגָה מְדַבֶּר: ״שֶׁאֵין חֲשָׁשָׁה בָּהּ שֶׁבְּעֶצֶם נִפְגְּעָה״ (והזהיר, ויקרא א ב). ״הַשִּׂמְחָה חֲטוּפָה הָיְתָה, כִּי נִתְאַמְּתָה הַחֲשָׁשָׁה״ (סדן, באלכסון 19). ״פְּעָמִים אֲפִלּוּ חֲשָׁשָׁה רְחוֹקָה בְּכִוּוּן זֶה עֲלוּלָה לְהַעֲבִירָם עַל דַּעְתָּם״ (קלצקין, כתבים 86). – [חֲשָׁשַׁת־, חֲשָׁשׁוֹת]

חַשְׁשָׁן ° ז׳ [מן חשש, חֲשַׁשׁ] הַסְּסָן, מִי שֶׁנּוֹטֶה לְפַחֵד וְלִדְאֹג הַרְבֵּה: ״מְתִינוּת וְאִטִּיּוּת שֶׁל יְרֵא־הוֹרָאָה וְחַשְׁשַׁן־הַכְרָעָה״ (קלצקין, כתבים 286). – [חַשְׁשָׁנִית, חַשְׁשָׁנִים, חַשְׁשָׁנִיּוֹת]

חַשְׁשָׁנוּת ° נ׳ [מן חַשְׁשָׁן] הַסְּסָנוּת, נְטִיָּה יְתֵרָה לַחֲשֹׁשׁ וְהִתְקַשּׁוּת בְּקַבָּלַת הַחְלָטָה: חַשְׁשָׁנוּת לֹא תָּבִיא לִידֵי עֲשִׂיָּה! –[חַשְׁשָׁנוּת־]

חַשְׁשָׁנִי ° ת׳ [מן חַשְׁשָׁן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַשְׁשָׁנוּת, הַסְּסָנִי: ״עֲמִידָתִי בֵּינֵיהֶם נַעֲשֵׂית הַסְּסָנִית וְחַשְׁשָׁנִית. עֲמִידַת גּוֹלֶה שֶׁנִּדַּח בֵּין זָרִים״ (ליסיצקי, תולדות 180). ״לֹא כֹּחַ מְסֻתָּר וְחַשְׁשָׁנִי... אֶלָּא כֹּחַ נוֹצֵץ בְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ״ (שמיר, במו 88—89). – [חַשְׁשָׁנִית, חַשְׁשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **חַת** ז׳ [מן חתת] פַּחַד, יִרְאָה: ״וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ״ (בראשית ט ב). – [חַת־, חִתּוֹ]

– **עָשׂוּי לִבְלִי חָת** (על־פי איוב מא כה), אֵין בְּלִבּוֹ כָּל פַּחַד, אֵין דָּבָר אֲשֶׁר יַבְהִיל אוֹתוֹ.

ב. **חַת** ת׳ יָרֵא – ראה **חתת**.

ג. **חַת** ° ש״מ [קיצור מן אַחַת] [בלשון־הדיבור, ובייחוד בפיקוד הצבאי ובספורט]: חַת, שְׁתַּיִם, שָׁלוֹשׁ.

– **חַת שְׁתַּיִם** °, [בלשון־הדיבור] בִּמְהִירוּת, תֵּכֶף וּמִיָּד, לְאַלְתַּר: ״יְלָדִים, עַכְשָׁו תִּפָּרְדוּ חַת שְׁתַּיִם״ (איתן, ברקיע 198). הִסְתַּלֵּק מִכָּאן חַת־שְׁתַּיִם!

א. **חתה** [ארמית: חֲתָא, חֲתִי; ראה גם מַחְתָּה]

~ פָּע׳ **חָתָה** פ״י גָּרַף, אָסַף וְהֶעֱבִיר (בְּיִחוּד גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת) מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּיָד אוֹ בְּמַכְשִׁיר: ״חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד״ (ישעיה ל יד). ״הַחוֹתֶה גֶּחָלִים מִתַּחַת הַקְּדֵרָה״ (ירושלמי שבת ה א). – [לַחְתּוֹת אֶת־, חוֹתֶה, יַחְתֶּה]

~ נִפ׳ **נֶחְתָּה** °. נִגְרַף: הַגֶּחָלִים נֶחְתּוּ מִן הַתַּנּוּר. – [לְהֵחָתוֹת, נֶחְתֶּה, יֵחָתֶה]

– **חָתָה גֶּחָלִים עַל רֹאשׁוֹ**, [בהשאלה] גָּרַם לוֹ יִסּוּרִים, הֱבִיאוֹ לִידֵי דִּכְדּוּךְ: ״אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ, הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם, וְאִם־צָמֵא – הַשְׁקֵהוּ מָיִם, כִּי גֶּחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ״ (משלי כה כא—כב). ״לַחְתּוֹת גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת כְּאִלּוּ עַל רֹאשׁ הָעָם״ (קלוזנר, יוצרים ג 26).

– **חָתָה עַרְמוֹנִים מִן הָאֵשׁ** °, עָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכּוּן מְסֻיָּם: ״אָכֵן אֶת הָעַרְמוֹנִים מִן הָאֵשׁ חוֹתֶה אַתָּה בִּידֵי הַנְּעָרִים״ (אריכא, סופר 364).

ב. **חתה** [קרוב אל חתת; ראה גם חות]

~ פָּע׳ **חָתָה** • פ״ע בָּחַל, מָאַס: ״נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חוֹתָה לִשְׁתּוֹת בְּשֶׁל זָהָב״ (אסתר רבה א, והשקות). ״וְנַפְשׁוֹ הָיְתָה חוֹתָה מִכָּל הַמִּשְׁתֶּה הַזֶּה״ (קבק, במשעול 407). – [לַחְתּוֹת, חוֹתֶה, יַחְתֶּה]

ג. **חתה** [קרוב אל חתך]

~ פִּע׳ **חִתָּה** • פ״י חָתַךְ: ״מִמָּקוֹם שֶׁזָּב (הַדָּם) חַתֵּהוּ״ (חולין כז.). [דרש חכמים על הפועל ״וְזָבַחְתָּ״] – [לְחַתּוֹת, מְחַתֶּה, יְ־]

חִתָּה, חיתה נ׳ [מן חתת] פַּחַד, יִרְאָה: ״וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב״ (בראשית לה ה). – [חִתַּת־, חִתּוֹת]

חָתוּי ° ת׳ [מן א.חתה, חָתָה] גָּרוּף, נֶעֱרָם: ״גַּל גֶּחָלִים בַּכְּתָלִים שָׁם חָתוּי״ (ש׳ שלום, שירים שס). – [חֲתוּיָה, חֲתוּיִים, חֲתוּיוֹת]

א. **חִתּוּי** ⁖, **חיתוי** ז׳ [מן א. חתה, והזהיר שמות טז:] גְּרִיפָה, אִסּוּף: חִתּוּי גֶּחָלִים בְּמַחְתָּה. – [חִתּוּי־, חִתּוּיִים, חִתּוּיֵי־]

ב. **חִתּוּי•, חיתוי** ז׳ [מן ג.חתה, חִתָּה] חִתּוּךְ (חולין כז.). – [חִתּוּי־]

חָתוּךְ• ת׳ [מן חתך, חָתַךְ] 1 °. כָּרוּת, גָּזוּר: בָּשָׂר חָתוּךְ לַחֲתִיכוֹת. 2•. מְחֻטָּב, גָּזוּר וּבָנוּי בְּצוּרָה מֻשְׁלֶמֶת: ״(עֻבָּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ) יָד חֲתוּכָה וְרֶגֶל חֲתוּכָה, הֲרֵי זֶה וָלָד״ (תוספתא נידה ד טו). ״גּוּף שֶׁאֵינוֹ חָתוּךְ״ (נידה כד:). 3•. מֻחְלָט, גָּמוּר: ״אִלּוּ נִתְּנָה הַתּוֹרָה חֲתוּכָה,

לֹא הָיְתָה לָרֶגֶל עֲמִידָה״ (ירושלמי סנהדרין כב א). ״לֹא אָמַר דְּבָרוֹ חָתוּךְ וְגָמוּר, בְּלִי הִסּוּס״ (בורלא, עקביה 24). – [חֲתוּכָה, ־כִים, חֲתוּכוֹת]

– **חֲתוּכוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן חָתוּךְ וּמֻחְלָט: ״הַיְּהוּדִי עָנָה חֲתוּכוֹת וּקְצָרוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 74).

חִתּוּךְ*, חִיתוּךְ ז׳ [מן חתך, חִתֵּךְ] 1*. כְּרִיתָה, גְּזִירָה: ״קְרִיעָה בִּבְגָדִים וְחִתּוּךְ בְּעוֹרוֹת״ (ירושלמי שבת י ג). חִתּוּךְ הַבָּשָׂר לִנְתָחִים. 2°. פִּתּוּחַ וַחֲרִיתָה שֶׁל צוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּחֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ: חִתּוּךְ־עֵץ. חִתּוּךְ־לִינוֹל. חִתּוּכֵי־מַתֶּכֶת. – [חִתּוּךְ־, חִתּוּכִים, חִתּוּכֵי־]

– **חִתּוּךְ־אֵיבָרִים**ˆ, תַּבְנִית מְחֻטֶּבֶת וּמֻשְׁלֶמֶת כָּרָאוּי: ״כְּגֹלֶם שֶׁאֵין לוֹ חִתּוּךְ־אֵיבָרִים״ (רש״י שבת עז:).

– **חִתּוּךְ־הַדִּבּוּר**ˆ, **חִתּוּךְ־הַקּוֹל**ˆ, הַפְרָדַת הַמִּלִּים לַהֲבָרוֹת, אֹפֶן הַמִּבְטָא, אַרְטִיקוּלַצְיָה: ״לֹא יְנַעֲנַע (כֶּלֶב) לְשׁוֹנוֹ בְּחִתּוּךְ־קוֹל, כִּי אֵין לַכֶּלֶב חִתּוּךְ־הַדִּבּוּר״ (יוסף קמחי, ספר הגלוי ט). ״וְהִיא סָחָה לוֹ בְּחִתּוּךְ־דִּבּוּרָהּ הַמְלַבֵּב״ (שופמן, א 233). ״דּוֹמֶה חִתּוּךְ־דִּבּוּרוֹ לְחִתּוּךְ־דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָבִיו״ (בורלא, עקביה 225).

– **חִתּוּךְ גּוֹרָלוֹ**° [ראה חתך, ״נחתך גורלו״] פְּסַק גּוֹרָלוֹ, קְבִיעַת עֲתִידוֹ: ״הִגִּיעָה שְׁעַת חִתּוּךְ גּוֹרָלָם שֶׁל בְּנֵיהֶם״ (עגנון, כפות קט).

– **חִתּוּךְ־הַזָּהָב**°, [בהנדסה] חֲלֻקַּת קֶטַע לִשְׁנֵי חֲלָקִים בִּלְתִּי־שָׁוִים, בְּאֹפֶן שֶׁיַּחַס הַחֵלֶק הַקָּטָן לַגָּדוֹל הוּא כְּיַחַס הַחֵלֶק הַגָּדוֹל לְכָל הַקֶּטַע.

בַּצִּיּוּר חוֹתֶכֶת הַנְּקֻדָּה C אֶת הַקֶּטַע AB בְּחִתּוּךְ־הַזָּהָב: הַקֶּטַע BC מִתְיַחֵס לְ־AC כְּמוֹ הַקֶּטַע AC לְ־AB.

חִתּוּל, חִיתּוּל ז׳ [ראה חתל, חִתֵּל] 1. תַּחְבֹּשֶׁת, אֶגֶד שֶׁכּוֹרְכִים עַל פֶּצַע: ״לָתֵת רְפֻאוֹת, לָשׂוּם חִתּוּל לְחָבְשָׁהּ לְחָזְקָה״ (יחזקאל ל כא). 2°, תַּכְרִיךְ שֶׁעוֹטְפִים וְכוֹרְכִים בּוֹ תִּינוֹק, רְצוּעוֹת בַּד שֶׁכּוֹרְכִים מִסָּבִיב לַשּׁוֹק, חוֹתֶלֶת: ״הַתִּינוֹק הִכְנַס בְּחִתּוּלָיו וְעָבַר מִיָּד לְיָד״ (ביאליק, יום השישי ג). ״וְחִתּוּלֵי תִּינוֹקוֹת לְאִמָּהוֹת״ (עגנון, אלו סט). – [חִתּוּל־, חִתּוּלִים, חִתּוּלֵי־]

חיתולים
של שוק
של תינוק

– **עוֹדֶנּוּ בְּחִתּוּלָיו**° [בהשאלה] עֲדַיִן לֹא יָצָא מִגִּיל הַתִּינוֹק, עֲדַיִן הוּא בְּרֵאשִׁית צְעָדָיו.

– **יָצָא מֵחִתּוּלָיו**°, [בהשאלה] נִגְמַל, הִתְבַּגֵּר, הִתְאוֹשֵׁשׁ: ״הַ׳דְּבִיר׳ יָצָא מֵחִתּוּלָיו... הוּא מֵעַתָּה מוֹסָד אֵיתָן וּבָטוּחַ״ (ביאליק, אגרות ב רעג).

א. **חָתוּל*** ז׳ [ארמית: חֲתוּלָא] 1*. חַיַּת־בַּיִת הַצָּדָה עַכְבָּרִים (הוריות יג.). רְאֵה לְהַלָּן ״חֲתוּל־בַּיִת״. 2°, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִשְׁפַּחַת יוֹנְקִים הַכּוֹלֶלֶת אֶת הָאַרְיֵה, הַנָּמֵר, הַבַּרְדְּלָס, הֶחָתוּל וְעוֹד (Felidae). הַחֲתוּלִים זְרִיזִים, חֲזָקִים וּצְמֵאֵי דָם. הֵם אוֹרְבִים לְטַרְפָּם וּמַשִּׂיגִים אוֹתוֹ בְּזִנּוּקִים מְהִירִים. צִפָּרְנֵי רַגְלֵיהֶם הַכְּפוּפוֹת וְהַחַדּוֹת חֲבוּיוֹת בְּעֵת מְנוּחָה בְּתִיקֵי עוֹר. רְאִיָּתָם וּשְׁמִיעָתָם מְפֻתַּחַת הֵיטֵב. הַזִּיפִים הָאֲרֻכִּים אֲשֶׁר בְּפָנֵיהֶם, הַנִּרְאִים כְּעֵין שָׂפָם, רְגִישִׁים מְאֹד לְמִשּׁוּשׁ. – [חֲתוּל־, חֲתוּלִים, ־לֵי־]

– **חֲתוּל־הַבַּיִת**°, **חָתוּל***, (Felis domestica), חַיַּת־בַּיִת שֶׁמּוֹצָאָהּ מֵאַחַד הַמִּינִים שֶׁל חֲתוּלֵי־הַבָּר. בַּיּוֹם נִרְאִים אִישׁוֹנֵי עֵינָיו כִּסְדָקִים צָרִים מְאֻנָּכִים. הוּא מוֹעִיל לָאָדָם בְּצוּדוֹ עַכְבָּרִים. הֶחָתוּל מִתְקַשֵּׁר בְּיִחוּד לִמְקוֹמוֹ, אַךְ לֹא לִבְעָלָיו: ״מִפְּנֵי מָה הַכֶּלֶב מַכִּיר אֶת קוֹנוֹ וְחָתוּל אֵינוֹ מַכִּיר אֶת קוֹנוֹ?״ (הוריות יג.).

חתול

– **חֲתוּל־אַנְגּוֹרָה**°, ראה ערך אַנְגּוֹרָה.

– **חֲתוּל־לוּב**° (חֲתוּל־הַבָּרˆ) (Felis ocreata), גָּדוֹל בְּמִקְצָת מֵחֲתוּל־הַבַּיִת וְרֹאשׁוֹ רָחָב יוֹתֵר צִבְעוֹ אֲפֹר־צָהֹב. לְרֹחַב גּוּפוֹ פַּסִּים כֵּהִים הַבּוֹלְטִים מְאֹד בְּרַגְלַיִם. בִּזְנָבוֹ שָׁלֹשׁ טַבָּעוֹת שְׁחוֹרוֹת וְגַם חֻדּוֹ שָׁחֹר. מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. מַזִּיק לְעוֹפוֹת־הַבַּיִת.

– **חֲתוּל־הַמִּדְבָּר** (״קַרְקַל״), (Caracal caracal), גָּדוֹל הַרְבֵּה מֵחֲתוּל־הַבַּיִת, אָרְכּוֹ 65–75 סֶנְטִימֶטְרִים. גּוּפוֹ הַדַּק וְרַגְלָיו הַגְּבוֹהוֹת מֻתְאָמִים לְרִיצָה מְהִירָה. צִבְעוֹ אֲדַמְדַּם חַדְגּוֹנִי כְּצֶבַע הַחוֹל. אָזְנָיו שְׁחוֹרוֹת וּמְצֻיָּדוֹת בְּצִיצִיּוֹת שֵׂעָר אֲרֻכּוֹת. הוּא שׁוֹכֵן בִּמְקוֹמוֹת מִדְבָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בַּנֶּגֶב וּבְכִכַּר יָם־הַמֶּלַח.

חתול־המדבר (1/25).

– **יְלֵל־חֲתוּלִים**°, כִּנּוּי לְצֵרוּף בִּלְתִּי־הַרְמוֹנִי שֶׁל קוֹלוֹת, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל קוֹלוֹת הַצּוֹרְמִים אֶת הָאֹזֶן.

– **חָתוּל שָׁחוֹר עָבַר בֵּינֵיהֶם**° [בהשאלה, וממקור עממי ביידיש] פָּסַק הַשָּׁלוֹם שֶׁהָיָה שָׁרוּי בֵּינֵיהֶם, נִתְקַרְרוּ יַחֲסֵיהֶם הַטּוֹבִים.

– **שְׁנֵי חֲתוּלִים בְּשַׂק אֶחָד**°, מָשָׁל עֲמָמִי לִשְׁנֵי יְרִיבִים קָשִׁים שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לְמָקוֹם אֶחָד, וְהֵם נִלְחָמִים וּמִתְכַּתְּשִׁים זֶה בָּזֶה: ״שְׁנֵי הַכִּמְרִים... הָיוּ נוֹהֲגִים אִישׁ בְּרֵעֵהוּ... כִּשְׁנֵי חֲתוּלִים בְּשַׂק אֶחָד״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 28).

ב **חָתוּל**° ת׳ [מן חתל, חֻתַּל] עָטוּף, לוּט: ״בְּרֵאשִׁיתָהּ הִיא גְּלֻיַּת חֲתוּלָה בַּעֲרָפֶל״ (אחד העם, שעט). ״הִיא לוּטָה כֻּלָּהּ בַּעֲרָפֶל וַחֲתוּלָה בַּעֲלָטָה״ (פרישמן, כתבים 99). – [חֲתוּלָה, חֲתוּלִים, ־לוֹת]

חֲתוּלָה° נ׳ [מן א. חָתוּל] נְקֵבַת הֶחָתוּל. – [חֲתוּלַת־, חֲתוּלוֹת]

חֲתוּלִי° ת׳ [מן א. חָתוּל] דּוֹמֶה לְחָתוּל אוֹ לְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל חָתוּל: ״עֵינָיו הַחֲתוּלִיּוֹת שֶׁל קִירֵי אוֹרְבוֹת״ (ברנר, א 129). ״הַלַּיְלָה כֹּה חֲתוּלִי וְזוֹמֵם״ (יזהר, שיירה 64). ״וְהוּא נִנְעַר מִמִּשְׁכָּבוֹ בִּתְנוּעָה חֲתוּלִית זְרִיזָה״ (סביב, דרך 169). – [חֲתוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **חֲתוּלִית**° תה״פ כְּחָתוּל, בִּתְנוּעָה זְרִיזָה וּגְמִישָׁה כִּתְנוּעַת חָתוּל: ״גָּלַשׁ חֲתוּלִית מִן הַמִּטָּה, הֶחֱלִיק לְתוֹךְ מַלְבּוּשָׁיו״ (ארד, ביתו 203).

חֲתוּלִיּוּת° נ׳ [מן חֲתוּלִי] תְּנוּעַת חָתוּל, גְּמִישׁוּת: ״אָז מַתְחִיל הַצַּרְצַר שֶׁל הַמִּשְׁרָיִן נָע־סָב, מַחֲלִיק בַּחֲתוּלִיּוּת וְהִירָה״ (יזהר, צקלג 1127). – [חֲתוּלִיּוּת־]

חָתוּם תו״ז [מן חתם, חָתַם] 1. שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חוֹתֶמֶת, סָגוּר עַל־יְדֵי חוֹתָם: ״כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם... קְרָא־נָא זֶה! וְאָמַר: לֹא אוּכַל, כִּי חָתוּם הוּא״ (ישעיה כט יא). מִכְתָּב חָתוּם בְּחוֹתַם־הַדֹּאַר. 2°. שֶׁיֵּשׁ בְּסוֹפוֹ חֲתִימַת הַכּוֹתֵב: הַחוֹזֶה הָיָה חָתוּם עַל־יְדֵי שְׁנֵי הַצְּדָדִים כַּדִּין. 3. מִי שֶׁרָשַׁם אֶת חֲתִימָתוֹ אוֹ טָבַע אֶת חוֹתָמוֹ: ״אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה וְכֹתְבִים... וְעַל הַחֲתוּמִים (בְּסֵפֶר הָאֲמָנָה) נְחֶמְיָה הַתִּרְשָׁתָא בֶּן חֲכַלְיָה וְצִדְקִיָּה״ (נחמיה י א–ב). ״מִכֵּיוָן שֶׁהוּא חָתוּם עָלֶיהָ עֵד, אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ״ (ירושלמי כתובות לו ב). ״אָנוּ עֵדִים הַחֲתוּמִים לְמַטָּה כָּךְ הָיָה״ (ברצלוני, השטרות ח). 4°. מָנוּי, מִי שֶׁהִתְחַיֵּב מֵרֹאשׁ בַּחֲתִימָתוֹ לְקַבֵּל תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם עִתּוֹן אוֹ סֵפֶר וְכַדּוֹמֶה: פְּלוֹנִי חָתוּם עַל הָעִתּוֹן הַמְּקוֹמִי. 5. שְׁטַר־מְכִירָה מְקֻפָּל וְסָגוּר הַמֻּפְקָד לִשְׁמִירָה – לְהַבְדִּילוֹ מִן הַ״גָּלוּי״ – שְׁטָר רָגִיל הַנִּתָּן בִּידֵי הַקּוֹנֶה: ״לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה, אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי״ (ירמיה לב יד). 6. סָתוּם, סָגוּר, אָטוּם: ״גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם״ (שיר השירים ד יב). ״דָּבָר שֶׁחָתוּם וְסָגוּר״ (תנחומא מצורע טו). ״וְהִתְפָּרֵץ עֹז הַחַיִּים הַחֲתוּמִים״ (ביאליק, פעמי אביב). ״וְהַשָּׁמַיִם שֶׁהָיוּ כָּל הַיָּמִים חֲתוּמִים בְּעָבִים טָהֲרוּ וְהָלְכוּ״ (עגנון, אורח 252). – [חֲתוּמָה, חֲתוּמִים, ־מוֹת]

– **בָּא עַל הֶחָתוּם** [על־יסוד נחמיה י א] חָתַם בְּיָדוֹ, אוֹ שָׂם אֶת חוֹתָמוֹ.

– **הֶחָתוּם מַטָּה**∴ [ראה לעיל חָתוּם 3] הָאִישׁ שֶׁחֲתִימָתוֹ נִתְּנָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל מִכְתָּב אוֹ שֶׁל הַצְהָרָה וְכַדּוֹמֶה: ״אֲנִי הֶחָתוּם מַטָּה מְבַקֵּשׁ בָּזֶה...״ (נוסח מקובל במכתבים רשמיים).

– **חֲתוּם־זָקָן**∴ (־שָׂפָם°, ־שֵׂיבָה° וְכוּ׳), שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימַן זָקָן (שָׂפָם, שֵׂיבָה וְכוּ׳) שֶׁהִתְחִיל אַךְ זֶה לִצְמֹחַ: ״וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו – לְפִי שֶׁהִנִּיחָם חֲתוּמֵי־זָקָן״ (רש״י בראשית מב ח). ״נֶאֱנַח הַקָּצִין חֲתוּם־הַשֵּׂיבָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 8). ״אִשָּׁה שְׁחַרְחֹרֶת וַחֲתוּמַת־שָׂפָם״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות כו).

– **חֲתוּם־יֶרֶק°** [על־פי הנ״ל], שֶׁיֶּרֶק מוּעָט מַקִּיף אוֹתוֹ: ״הָעֲרָבוֹת שֶׁל יַעַר־הַחוֹף שֶׁהוּצַף מַיִם עָמְדוּ חֲתוּמוֹת־יֶרֶק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 334).

– **כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם** (ישעיה כט יא), מָשָׁל לְדָבָר סָתוּם, שֶׁאֵינוֹ מְחֻוָּר וְיָדוּעַ כְּלָל.

חִתּוּם•, חיתום ז׳ [מן חתם, חִתֵּם] 1•. שִׂימַת חוֹתָם, חֲתִימָה: ״חִתּוּם שְׁטָרוֹת״ (בבא בתרא י ח). 2•. סִיּוּם, סוֹף, חֲתִימָה: ״כָּל הַבְּרָכוֹת אַחַר חִתּוּמֵיהֶן אֵין אוֹמְרִין בְּרָכָה פָּסוּק״ (ירושלמי ברכות ג ד). ״כֵּיוָן שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה וְהִגִּיעָה עֵת חִתּוּם הַדִּין, עָמְדוּ וְהָלְכוּ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (עגנון, אורח 21). 3°. מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר כְּשֶׁהוּא חָתוּם וְסָגוּר: ״כָּבַשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְלֹא פְּתַחְתִּיו בְּבֵית־הַדֹּאַר אֶלָּא הֲבֵאתִיו הַבַּיְתָה בְּחִתּוּמוֹ״ (שנהר, א 25). –[חִתּוּם־, חִתּוּמִים, ־מֵי־]

חִתּוּן•, חיתון ז׳ [מן חתן, חִתֵּן] 1°. הֲבָאָה בְּקִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין: הַשַּׁדְכָן עוֹסֵק בְּחִתּוּנִים. 2•. נִשּׂוּאִים, הֱיוֹת בְּקִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין: ״בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ – חִתּוּנִים הָיוּ״ (פסיקתא ד״ר כהנא, ה). ״קָפַץ יְהוּדָה וְאֶחָיו בְּמִרְמָה כְּבָאִים לְחִתּוּנוֹ״ (פיוטים, סידור 637). ״וְכַמָּה פְּעָמִים נִפְסַל הַחִתּוּן וְנִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה״ (מנדלי מו״ס, רפג). ״הֲרֵי יֵשׁ בֵּינֵינוּ מֵעַתָּה צַד חִתּוּן״ (ביאליק, איש הסיפון). –[חִתּוּן־, ־נִים, ־נֵי־]

חתונה, ראה חֲתֻנָּה.

חָתוּר• ת׳ [מן חתר, חָתַר] חָפוּר, נָקוּב: ״כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (בבא קמא קיד:). ״בִּזְמַן חֲתוּר חוֹמָה סְתוּם מַבּוּעַ״ (יהודה הלוי, ג 290). נַפְתּוּלִים חֲתוּרִים בַּאֲפִיק הַנַּחַל. – [חֲתוּרָה, חֲתוּרִים, ־רוֹת]

חִתּוּר°, חיתור ז׳ [מן חתר, חִתֵּר] חֲתִירָה, חֲפִירָה: ״שְׁתִילֵי אִילָנוֹת... כְּמַקְשִׁיבִים... לְחִתּוּרֵי שָׁרְשֵׁיהֶם הַתְּשׁוּשִׁים בַּאֲפֵלַת הָאֲדָמָה הַמְּסֻלַּעַת״ (שנהר, ב 269). – [חִתּוּר־]

חִתּוּת°, חיתות נ׳ [מן חתת, חִתֵּת] יִרְאָה, פַּחַד: ״בָּאִים וְיוֹשְׁבִים לְפָנָיו בְּמוֹרָא וְחִתּוּת, וַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ״ (שנהר, ב 350). –[חִתּוּת־]

חִתְחוּת° ז׳ [מן חַתְחַתִּים] עֲשִׂיַּת (אוֹ הִוָּצְרוּת) חַתְחַתִּים: הַטַּנְקִים שֶׁעָבְרוּ בַּכְּבִישׁ גָּרְמוּ לְחִתְחוּתוֹ. – [חִתְחוּת־]

חַתְחַת ז׳ [מן חתת; רווח רק הריבוי: חַתְחַתִּים] 1. בְּלִיטוֹת, חֲרִיצִים וּשְׁקָעִים בָּאֲדָמָה הַמְּהַוִּים מִכְשׁוֹל לַהוֹלְכִים אוֹ לִכְלֵי־רֶכֶב: ״וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ״ (קהלת יב ה). ״(דֶּרֶךְ) זוֹ שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ בָּהּ... חַתְחַתִּים בָּהּ, וְקָשֶׁה לַחֲמוֹרְךָ לַהֲלֹךְ בָּהּ״ (בורלא, עקביה 63). 2° [בהשאלה] מִכְשׁוֹלִים, פְּגָעִים: ״נוֹרָא, אֵימָה, מָגוֹר אִם חַתְחַתִּים לְפָנֵינוּ עַל כָּל מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רס). ״בְּחַיֵּי הַנִּשּׂוּאִין יֵשׁ אָמְנָם חַתְחַתִּים וּתְהוֹמוֹת עֲמֻקִּים עַל־יְדֵי הַקִּנְאָה״ (ברנר, א 300). 3°. קְמָטִים, חֲרִיצִים: ״הַמֵּצַח חָרוּשׁ חַתְחַתִּים״ (ש׳ שלום, שירים קלח). – [חַתְחַתִּים, חַתְחַתֵּי־]

חתחת [מן חַתְחַתִּים]

~ פִּע׳ חִ תְ חֵ ת °, רְאֵה עֵרֶךְ מְחֻתְחָת°.

חַתְחַתִּיּוּת° נ׳ [מן חַתְחַתִּים] רִבּוּי שְׁקָעִים, בְּלִיטוֹת וּמִכְשׁוֹלִים: ״הָאֲדָמָה, מִתַּחַת לְרַגְלֵי הַטַּיָּלִים הַבּוֹדְדִים, מֻרְגֶּשֶׁת הַחַתְחַתִּיּוּת שֶׁבָּהּ״ (בארון, פרשיות 561). – [חַתְחַתִּיּוּת־]

חֲתִיָּה•, חתייה נ׳ [מן חתה, חָתָה] גֵּרוּף, אִסּוּף גֶּחָלִים, הַעֲבָרַת גֶּחָלִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בַּיָּד אוֹ בְּמַכְשִׁיר: ״עַד שֶׁלֹּא הִקְטִיר נִשְׁפַּךְ הַדָּם – חֲתִיָּה פְּסוּלָה הִיא״ (ירושלמי יומא מא ג). ״חֲתִיַּת גֶּחָלִים״ (יומא מח:). ״כָּל שְׁאִיבַת אֵשׁ נוֹפֵל בָּהּ לְשׁוֹן חֲתִיָּה״ (רש״י ישעיה ל יד). ״וַחֲתִיָּה זוֹ שֶׁחוֹתֶה בַּמַּחְתָּה״ (רמב״ם, תמידין ומוספין ב יב). – [חֲתִיַּת־, חֲתִיּוֹת]

חֲתִיךְ° ז׳ [מן חתך] 1. חֲתִיכָה, חֵלֶק: ״חֲתִיךְ־עוֹר בְּלֹא צוּרָה״ (מלצר, תר׳ נהרות 397). 2 [בלשון־הדיבור, בייחוד בפי בני־הנוער, מן חֲתִיכָה 4] כִּנּוּי לְבָחוּר יָפֶה וַחֲטוּב־גֵּו, בַּעַל הוֹפָעָה גַּבְרִית נָאָה: ״מִתְבָּרֵר כִּי יֵשׁ לָהּ ׳חֲתִיךְ׳״ (סערוני, ניסים ה). ״עֶזִי גָּדַל וְנַעֲשָׂה מַמָּשׁ חֲתִיךְ!״ [חֲתִיךְ־, חֲתִיכִים, ־כֵי־]

חֲתִיכָה• נ׳ [מן חתך, חָתַךְ] 1•. חֵלֶק שֶׁנֶּחְתַּךְ, נֵתַח: ״חֲתִיכָה שֶׁל דָּג״ (חולין ז ה). ״מְמַלְּאָה אִשָּׁה כָּל הַקְּדֵרָה בָּשָׂר אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא לַחֲתִיכָה אַחַת״ (ביצה יז.). ״חֲתִיכָה אַחַת אָכַלְתִּי, כּוֹס אַחַת שָׁתִיתִי״ (ברכות נח.). 2•. חִתּוּךְ, גְּזִירָה: ״חֲתִיכַת יַבֶּלֶת״ (ירושלמי פסחים לג ב). חֲתִיכַת הַבָּשָׂר לַחֲלָקִים אֲחָדִים. 3•. גּוּשׁ גָּלְמִי, לְלֹא חִתּוּךְ אֵבָרִים: ״הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם – טְמֵאָה״ (נידה ג א). 4•. מָנָה, יְחִידָה, פְּרִיט [גם בהשאלה]: ״חֲתִיכָה שֶׁל חַטָּאת שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חֲתִיכוֹת שֶׁל חֻלִּין״ (ירושלמי ערלה סא ד). ״חֲתִיכָה דְּאִסּוּרָא״ (כתובות כג:). ״בַּלַּיְלָה נִגְנְבָה כָּל

הסחורה שבחנותו עד החתיכה האחרונה" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 190). "פלוני נתפס בחתיכה של אסור בשעת מעשה" (הזז, צל 188). "פנקס אחד, שנים, שלשה – חמש־עשרה 'חתיכות'" (ביאליק, אריה ה). "ואולי תאוה נפשכם חתיכה שמנה של פוליטיקה?" (ביאליק, המליץ). "אוהב אני חתיכה של עבודה עשויה בצדק ובישר" (סוקולוב, במראות 160). 5° [בלשון־הדיבור, בהשפעה לועזית, ואולי על־פי הבנה מושאלת־ליצנית של המימרה "חתיכה הראויה להתכבד בה", ראה להלן] כנוי לבחורה חטובת־גזרה, בעלת נוי והופעה נשית מושכת־לב: "אכן, זו חתיכה!" ברנשים וחתיכות. – [חתיכת־, חתיכות]

– **חתיכה הראויה להתכבד בה*** [על־פי חולין ק.] מנה הגונה, חלק גדול [מצטטים על־פי־רוב בלשון בדיחה והיתול]: "חטם רחב ועב, חתיכה הראויה להתכבד בה" (מנדלי מו"ס, צב).

– **חתיכה־של־כלום°** [בלשון־הדיבור בפי הנוער] חדל־אישים, בטלן, לא־יצלח.

– **חתיכת־כעור°** (~ מאוס, ~ פרצוף, ~ נבלה) [בלשון־המונית] משהו מכער ומאוס: "חתיכת מאוס ארכת חטם... הרי אתה חתיכת כעור, חתיכת כעור שכמותך!" (שמיר, עירום 86). חתיכת נבלה שכמותו!

חֲתִיכִי° ת' [מן חתיך או חתיכה; בלשון־הדיבור] נאה ומחטב ביותר, מגרה בהופעתו היפה והמגנדרת, כשל חתיך (2) או חתיכה (5): גבר חתיכי. נערה חתיכית. – [חתיכית, חתיכיים, ־כיות]

חֲתִיכֹנֶת°, חתיכונת נ' [מן חתיכה] 1. חתיכה קטנה. 2. כנוי לנערה צעירה וחטובת־איברים [ראה חתיכה 5]. – [חתיכונות]

חֲתִימָה* נ' [מן חתם, חתם] 1*. כתיבת שמו של אדם בעצם ידו לאשור הכתוב, וכן הכתבת עצמה: חתימה בסוף מכתב, בשולי חוזה או תעודה. "אין כל חתימה וחתימה צריכה שני עדים" (ירושלמי כתובות כו ג). "דינין המכירין חתימות ידי עדים אין צריכין להעיד בפניהם" (כתובות כא:).

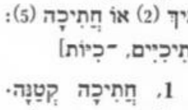

חתימה

2*, סוף, אחרית דבר, אפילוג (בספר, במחזה וכו'): "'בין יום השביעי לששת ימי המעשה' – מעין חתימה היא... המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו" (פסחים קד). "בשמחת תורה, חג סיום התורה, מסמיכים פתיחה לחתימה" (ביאליק, ומנדלי זקן א). 3* סגירה, אטימה: "בחתימת פי האמה" (נידה כב.). 4°, סיום, השלמה: חתימת המשנה על־ידי רבי יהודה הנשיא. חתימת התלמוד. 5°, המנות, התחיבות של אדם לקנות עתון או ספר וכדומה לכשיופיעו: הסוכן אסף חתימות על הספריה המדעית. 6°, [בנסמך: חתימת־, על־פי "חתימת זקן", ראה להלן] משהו, רשם קל, סימן של־: "וחתימת־דשא אין" (ביאליק, מגילת ד). "בפניו הנפולות חתימת־צל של סגול" (שלונסקי, תר' הדון ב 105). "היתה חתימת־שחוק מבצבצת מבין שפתיו של הירשל" (עגנון, כפות רכז). "בפנת מערב דלקה חתימת־שקיעה אדמדמת" (הזז, צל 224). – [חתימת־, חתימות]

– **חתימת־זקן***, (־שפם°) סימן של זקן (שפם), תחלת צמיחתו בפניו של בחור צעיר: "שיצא (יוסף) בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן" (בבא מציעא לט:). "אברך עם חתימת זקן, ולא יותר" (ביאליק, סוחר). "עדין צעיר־לימים אני... חתימת־שפם, ראה נא, אין לי" (שלונסקי, תר' הדון ב 324).

– **כתיבה וחתימה טובה**^, ברכה מקבלת מאיש לרעהו בימים שלפני ראש־השנה [על־יסוד הנוסח: "לשנה טובה תיכתבו ותיחתמו"]

– **(גמר) חתימה טובה**^, ברכה מקבלת כנ"ל בערב יום הכפורים [על־יסוד התפילה: "בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור ייחתמון"] [יש ממשיכים בנוסח־ברכה זה עד יום הושענא־רבה]

חֲתִירָה* נ' [מן חתר, חתר] 1, חפירה, מחתרת: "לכת אחת לסטין שהיתה חבושה בבית־האסורין, חתר אחד מהן חתירה אחת וברחו כלן" (קהלת רבה, את הכל) [ובהשאלה:] "ההוה יחתר חתירה גם תחת שרשי העבר הזה" (אחד העם, פה). 2°, התקדמות במים על־ידי הנעת משוטים, מכונות, שחיה וכדומה: חתירת הספנים אל החוף. חתירת השחין במים. 3° [חתירה אל־, לקראת־] [בהשאלה] התאמצות והשתדלות להגיע ל־: "החתירה התמידית אל שכבות הלשון הגנוזות במעמקים" (ביאליק, לזכר בן־ציון). חתירת האיש לקראת מטרתו. – [חתירת־, חתירות]

– **חתירה תחת פלוני°** [בהשאלה] פעלה חשאית כדי לערער את מעמדו של פלוני: חתירת הסוחר תחת מתחרהו.

חִתִּית, חיתית נ' [מן חתת] מורא, פחד: "העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא וישביה אשר־נתנו חתיתם לכל־יושביה" (יחזקאל כו יז). "חתיתה של דרך נופלת עליו" (ויקרא רבה יח). "חתיתם היתה על כל הקרוב להם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קעז). – [חתית־]

חתך [ארמית: חתך]

~ פע' **חָתַךְ** * פ"י 1*, כרת, גזר: "בצל... אם שלם – מתר, ואם חתכו – בנותן טעם" (תרומות י א). "היתה בה יבלת וחתכה" (פרה ב ב). "כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד" (ברכות ח:). "אם הייתי חותך ראשך בסיף, מי היה תובע את דמך מידי?" (חולין לב:). 2^, החליט, קבע באפן סופי: "כיון שחתך אביהם את הדבר" (הלכות פסוקות, ממונות). "מופת חותך" (רמב"ם, איגרת לחכמי מרשיליה). 3*, הגה, בטא: "מכאן למתפלל שיחתך בשפתיו" (ברכות לא.). "וזה מגמגם ואין יכול לחתך הדבר, כאלו נטלה לשונו ממנו" (הזז, היושבת 343). 4^ [בהנדסה] נגע (קו) בקו אחר בנקדה אחת או בכמה נקדות בלא שנתלכד עמו.

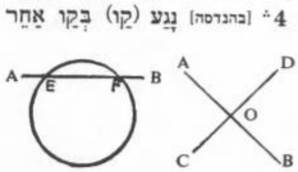

בציור הימני הקוים AB ו־CD חותכים זה את זה בנקדה O; בציור השמאלי הקו AB חותך את המעגל בנקדות F, E. 5°, חצה, עבר בתוכו: "הדרך הרחבה... שנמשכת אליו מן היער וחותכתו באמצע" (ביאליק, ספיח יא). – [לחתך את־, חותך, יחתך]

~ נפ' **נֶחְתַּךְ**, 1*, נגזר, נכרת: "בהמה שנחתכו רגליה" (חולין ד ו). "כרגע כאלו נחתכו לשונותינו מפינו" (סדן, ממחוז שכד). הבשר נחתך בסכין. 2°, נעשתה בו שריטה עמקה: הילד נחתך באצבעו בסכין. נחתכתי באולר. 3 [קיצור מן "נחתך דינו"] הוחלט, נחרץ: "שבעים שבעים נחתך על עמך" (דניאל ט כד). "שכל דברי מלכות נחתכין על פיו" (מגילה טו.). "לבקש ישר מאחד המנהלים

של העתון. שעל־פיו נחתכו הענינים הספרותיים" (ברקוביץ, הראשונים שמה). 4 ⁂, בטא, נהגה, בכלי־הדבור: "שיש אותיות שאינן נחתכות כי אם בשנים" (אלדבי לשמואל א ד). "רציתי לומר להם דבר, אבל הדבור לא נחתך בפי" (עגנון, אורח 21). 5 ° [בהנדסה] נפגש בקו אחר: המעגל נחתך על־ידי הקו. – [להחתך, נחתך, יחתך]

~ פע׳ חִתֵּךְ • 1 •, גזר לחלקים אחדים: "מחתכין את הדלועין לפני הבהמה" (שבת כד ד). "וחתכה את הלחם חתיכות חתיכות" (עגנון, כפות נז). "והלה מזדין בסכין הארכה ומחתך... ומוסר את המנות למסבים" (צמח, כתבים 30). 2 ° [בהשאלה] גרם לתחושה של חתוך, צרב, הכאיב: "השלג יורד והצנה מחתכת בבשרו של אדם" (עגנון, אורח 201). "גברים רתומים ברצועות הרובה, התרמיל, המחתכות משעה לשעה" (שלו, אלוהי 175). 3 •, בטא, הגה: "ולב מבין ולשון מחתך" (שבת לג:). "ולשונו כאלו קשורה בשלשלאות, ולא יוכל לחתך אות" (הרומי, כה 454). "הפה הנקרע ברב סבל ומחתך אותיות עבריות ביראה" (אלתרמן, הטור ב 468). "והתחיל מלמדם פרשת השבוע והיה מחתך להם כל מלה ומלה" (עגנון, כלה 68). 4 °, פתח וחרת צורות או אותיות בחמר כלשהו (עץ, לינול, מתכת וכו׳): האמן חתך פסלים בעץ. – [לחתך, מ־, י־]

~ פע׳ חֻתַּךְ •, 1 •, נחתך, נגזר: "בין שלם בין מחתך" (תרומות י א). "בצלים מחתכים וממלחים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צה). [ובהשאלה:] "היהדות המערבית... מחתכת בסכין חדה... מן הגוף הלאמי החי" (ביאליק, על חכמת ישראל). 2 •, חטב, עצב מבנהו: "יצא מחתך או מסרס" (תוספתא נידה ד יד). "יד חתוכה – מחתכת בצורתה בחתוך אצבעות" (רש״י, נידה יח.). גזרה תמירה ומחתכת. 3 °, בטא, נהגה: "אותיות הגרון המחתכות בסדק שבתוך הגרון" (סגל, דקדוק לשון המשנה 26). – [מחתך, יחתך]

~ הת׳ נִתְחַתֵּךְ •, 1 •, נחתך, חתך: "נתפתחו חביות נתחתכו דלועין" (תוספתא תרומות ה י). 2 •, עצבה תבניתו: "נתחתך עבר במעיה" (תוספתא יבמות ט ד). 3 °, נהגה: "קולו מתחתך ועבה ואינו קול אלא מעין בת־קול" (עגנון, אורח 123). 3 ° [בלשון־הדיבור, בייחוד בפי בני־הנוער מן חתיך, או חתיכה 4] נעשה "חתיך", התבגר, נעשה בחור נאה וגברי [וכן לנקבה: נתחתכה – נעשתה ׳חתיכה׳, יפתה במראה ובגזרתה] – [להת־, מת־, ית־]

– חתך גורלו של־ °, קבע עתידו של־: "פתח לפני את דרכי וחתך את גורלי" (ברקוביץ, הראשונים טו).

– חתך דין •, (־גזר־דין °), פסק דין, החליט, הוציא גזר־דין: "אזהרה לדינין שדנין דיני נפשות שלא יהו חותכין את הדין ביומו" (תנחומא שופטים ז). "שהוא לבדו הבוחן את התלמידים בחינה קלה וחותך את גזר־דינם" (אחד העם, קצה).

– חתך פרנסתו של פלוני • (בראשית רבה פז), קפח את מחיתו.

– חתך חייו •, גרם למותו: "הרשעים שמתכונים לומר לשון הרע על חבריהן לחתך את חייהם" (דברים רבה ו).

– חתך חיים (ל־) ⁂, קצב חיים, נתן חיים: "וכל מאמינים שהוא זוכר הברית, החותך חיים לכל חי" (האוחז ביד, מוסף א׳ ראש השנה). "היא היא התורה שבעל־פה האמתית החותכת חיי עולם לתורה שבכתב" (ביאליק, על חכמת ישראל).

– מופת חותך ⁂ (רמב״ם, איגרת לחכמי מרשיליה), ראיה מכרעת, הוכחה שאין לערער עליה: "הוציא אריה את פקפוקו מלבו במופת חותך" (ביאליק, אריה ג).

– שנים חותכות °, השנים הקדמיות בפה הגוזרות וחותכות את המזון.

– נחתך (גזר־) הדין ⁂, יצא פסק־הדין, נקבע הדין סופית: "ומוטב שיחתך הדין באחד־עשר יותר מעשרה" (רמב״ם, סנהדרין ב יג). "הישיבה... שבה נחתך גזר־דינם של הפועלים" (אחד העם שא). "אבל אחר יום אחד – וגזר־דינו נחתך" (ביאליק, החצוצרה א).

– נחתך גורלו °, נקבע סופית עתידו: "עם שיבתו של שלום־עליכם לרוסיה נחתך גם גורלי לימים הבאים" (ברקוביץ, הראשונים קעב).

– נתחתכו מעיו •, חש כאבים כאלו חתכו את קרביו: "כדי שיהו המצרים רואין (את הדם על שתי המזוזות ועל המשקוף) ומעיהם מתחתכין" (מכילתא בוא ו). "אוי... אוי... מעי מתחתכים" (הזז, יעיש ד 109). "נצעק בך פתאום קול הרעב... מעים מתחתכים" (יזהר, צקלג 815).

חֲתָךְ •, חֶתֶךְ • ז׳ [מן חתך] 1 (עירובין יח.). גזירה, כריתה, חתוך: חתך לארך או לרחב. 2. מקום שנחתך: "צריך להטביל את כלו מפני החתך" (תוספתא מקואות ז ג). שמתי רטיה על החתך באצבע. – [חתך־, חתכים, חתכי־; חתך־, חתכים, חתכי־]

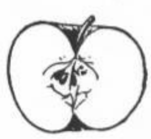
חתך של תפוח

– חתך־הזהב °, ראה חתוך־הזהב °.

– לדת־חתך °, הוצאת עבר ממעי אמו על־ידי נתוח בדפנות הבטן, "נתוח קיסרי".

חַתָּךְ ° ז׳ [מן חתך, חתך] גלף, אמן ממחה בחתוך צורות ואותיות בחמר כלשהו (עץ, מתכת וכו׳). – [חתכת, חתכים, חתכות]

חֲתַ״ךְ ⁂ [על־פי סופי־תיבות של שלוש המלים הראשונות בפסוק: "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון"] כנוי למלאך הממנה על הפרנסה (דרך ישרה, המזון): "חת״ך שר הממנה על הפרנסה לא מצאני ישר לפניו" (עגנון אורח 10).

חַתְכָנִי ° ת׳ [מן חתך, חתך] פסקני, חותך דברים, חורץ ענינים: "האפוריזמוס, הציור החתכני הפסקני" (ויסלבסקי, יחידים 251). – [חתכנית, ־ניים, ־ניות]

חתל [ראה חתול]

~ פע׳ חָתַל ⁂ פ״י עטף, כרך, הקיף: "ורעלת רקמה... צוארו תחתל" (שניאור, שירים רנא). "ואפל חם יחתל שדות" (פיכמן, קס). "התנור הוצק וכהיון לח חותל את כלי הבית" (עגנון, אלו כט). [לחתל, חותל, יחתל]

~ נפ׳ נֶחְתַּל ⁂ נעטף: "טעינת בגד בפתיל תכלת להיותכם בו נחתלים" (ברצלוני, אזהרות). – [להחתל, נחתל, יחתל]

~ פע׳ חִתֵּל ⁂ פ״י כרך, עטף בחתולים: "ויחתלו גופו (של התינוק) בנחת שלא יתעותו איבריו" (אלדבי לשמואל א ה). [ובהשאלה] "כה חתלה כל סביבי בחתלתה האפלה" (ביאליק, רזי לילה).

״אֲפֵלָה חִתְּלֵךְ וּמָגוֹר״ (ש׳ שלום, שירים שטו). ״אַד שֶׁל אֲשֶׁר חִתֵּל גּוּף, אֵיבָרִים, לֵב וּנְשָׁמָה״ (ולפובסקי, שירים 79). – [לְחַתֵּל, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ חֻתַּל, הָפ׳ הָחְתַּל, נִכְרַךְ וְנֶעֱטַף: ״וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי... וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ״ (יחזקאל טז ד). ״וַעֲדַיִן חֲתַן־דָּמִים זֶה שׁוֹכֵב מְחֻתָּל וּמְלֻפָּף כְּתוֹלָע בְּחִתּוּלָיו״ (מנדלי מו״ס, שעא). ״לֹא רֻחָץ מֵחֶלְאָה בְּסְחָבוֹת חֻתָּלְתִּי״ (ביאליק, הרהורי לילה). [ובהשאלה:] ״הִנֵּהוּ הָאָדָם הַיָּחִיד וּמְיֻחָד הַמְחֻתָּל בְּסֵתֶר חַיֶּיהָ כָּל הַיָּמִים״ (שנהר, ב 113). – [מְחֻתָּל, יְחֻתַּל; מָחְתָּל, יָחְתַּל]

~ הת׳ נִתְחַתֵּל°, נִתְעַטֵּף, הִתְכַּסָּה: ״הָעוֹלָם כֻּלּוֹ הִבְהִיק וְנִתְחַתֵּל תְּכֵלֶת־שָׁמַיִם״ (שנהר, ב 78). ״הִנֵּה הָאֲפֵלָה – בָּאֵלֶם תִּתְחַתֵּל״ (ש׳ שלום, שירים רכו). – [לְהִתְחַתֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶחְתִּיל° פ״י חִתֵּל, עָטַף: ״הֶחְתִּיל אוֹתוֹ בְּכַמָּה וְכַמָּה שְׂמִיכוֹת״ (שניאור, פנדרי א 55). – [לְהַחְתִּיל, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָחְתַּל, ראה למעלה חֻתַּל.

חֹתֶל˙, **חותל** ז׳ [מן חתל] חִתּוּל, חֲתֻלָּה, עֲטִיפָה: ״הִנֵּה נָא נֶחְדַּלְתִּי מֵחֹתֶל״ (יניי, לב). – [חֹתֶל־, חָתְלוֹ]

חֲתֻלָּה, חתולה נ׳ [מן חתל] מַעֲטָפָה, תַּכְרִיךְ: ״בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ, וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ״ (איוב לח ט). ״חֲתֻלָּה לְמַכָּה״ (קליר, אנסיכה, מוסף א׳ ראש השנה). ״כֹּה חִתַּלָּה כֹּל סְבִיבִי בַּחֲתֻלָּתָהּ הָאֲפֵלָה״ (ביאליק, רזי לילה). – [חֲתֻלַּת־, חֲתֻלּוֹת]

חֲתַלְתּוּל° ז׳ [הקטנה מן ב׳ חָתוּל] חָתוּל קָטֹן וָרַךְ, גּוּר־חֲתוּלִים. – [חֲתַלְתּוּלָה, חֲתַלְתּוּלִים, ־לוֹת]

חתם [ארמית: חֲתַם; ערבית: חַ׳תַּמַ]

~ פָּע׳ חָתַם פ״י 1•, רָשַׁם אֶת שְׁמוֹ בְּעֶצֶם יָדוֹ בְּשׁוּלֵי מִכְתָּב, חוֹזֶה, שְׁטָר וְכוּ׳ לְאִשּׁוּר, קָבַע אֶת חֲתִימָתוֹ: ״וְהַדַּיָּנִים חוֹתְמִין לְמַטָּה אוֹ הָעֵדִים״ (שביעית י ד). ״עֵדִים חוֹתְמִין זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה״ (ירושלמי גיטין מג ג). שְׁנֵי הַצְּדָדִים חָתְמוּ עַל הַחוֹזֶה. 2, שָׂם חוֹתָם, טָבַע חוֹתֶמֶת רִשְׁמִית עַל מִכְתָּב תְּעוּדָה, מִסְמָךְ לְאִשּׁוּר: ״וַיִּכְתֹּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ח י). פְּקִיד־הַדֹּאַר חוֹתֵם אֶת כָּל הַמִּכְתָּבִים וּמִשְׁלוֹחֵי־הַדֹּאַר. 3°, הִזְמִין מֵרֹאשׁ בְּאִשּׁוּר חֲתִימָתוֹ עִתּוֹן אוֹ סֵפֶר וְכַדּוֹמֶה הָעֲתִידִים לְהוֹפִיעַ, נַעֲשָׂה מָנוּי עַל אֶחָד מִן הַנַּ״ל: חָתַמְתִּי עַל הַיַּרְחוֹן. 4•, הִשְׁלִים, סִיֵּם, הֵבִיא לִידֵי סִיּוּם: ״הַפּוֹתֵחַ וְהַחוֹתֵם בַּתּוֹרָה מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ״ (מגילה ד ב). ״בִּקְרִיאָה זוֹ הָיָה חוֹתֵם אַרְיֵה אֶת לַהֲגוֹ״ (ביאליק, אריה ה). ״הֵן חוֹתֶמֶת אֲנִי אֶת לִמּוּדַי בַּשָּׁנָה הַזֹּאת״ (עגנון, כפות מג). ״חָתְמוּ אֶת שִׂיחָתָם בְּדִבְרֵי בְּרָכָה״ (בורלא, עקביה 146). ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא חוֹתֵם הַמִּשְׁנָה. 5, סָגַר, סָתַם: ״הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח, וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם״ (איוב ט ז). 6°, אָצַר, קָבַע, שָׁמַר: ״וָאֶחְתֹּם בִּלְבָבִי הָאִלֵּם אֶת קוֹלָם״ (ביאליק, זוהר). – [לַחְתֹּם אֶת־, בְּעַד־, עַל־; חוֹתֵם, יַחְתֹּם]

~ נִפ׳ נֶחְתַּם, 1•, נִרְשְׁמָה בְּסוֹפוֹ חֲתִימָה: ״בִּפְנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״ (יבמות ב ט). ״צַדִּיקִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיִּים״ (ראש השנה טז:). 2, הוּשַׂם עָלָיו חוֹתָם, נִסְגַּר בְּחוֹתֶמֶת: ״וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ג יב). הַמִּכְתָּבִים נֶחְתְּמוּ עַל־יְדֵי פְּקִיד־הַדֹּאַר. 3, הֻשְׁלַם, הוּבָא לִידֵי סִיּוּם וּגְמָר: הַתַּלְמוּד נֶחְתַּם עַל־יְדֵי רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי. 4˙, נִסְגַּר, נִסְתַּם: ״בְּיוֹם מַחְשָׁךְ יֵחָתְמוּ הַכּוֹכָבִים וְלֹא יוּכְלוּ לְקְסֹם״ (רש״י ישעיה מז יג). – [לְהֵחָתֵם, נֶחְתָּם, יֵחָתֵם]

~ פִּע׳ חִתֵּם פ״י 1, סָגַר, סָתַם, אָטַם: ״יוֹמָם חִתְּמוּ־לָמוֹ, לֹא־יָדְעוּ אוֹר״ (איוב כד טז). 2•, חָתַם וְסָגַר בְּחֹמֶר חוֹתָם: ״שֶׁהוּא מַתִּיר אֶחָד וּמְחַתֵּם אֶחָד״ (ירושלמי גיטין מט ד). ״וְצָרִיךְ לִזָּהֵר כְּשֶׁמַּלְוִין לְנָכְרִים, וּמְחַתְּמִין הַחוֹב בְּחוֹתָם שֶׁל שַׁעֲוָה שֶׁתָּלוּי בָּאִגֶּרֶת״ (תוספות ראש השנה כד:). – [לְחַתֵּם אֶת־, מְחַתֵּם, יְחַתֵּם]

~ פֻּע׳ חֻתַּם•, 1, נֶחְתַּם: ״שְׁטָר שֶׁהוּא מְחֻתָּם בְּאַרְבָּעָה עֵדִים״ (ירושלמי סוטה טז ג). ״וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה חֻתַּם בַּעֲדַת קֹדֶשׁ״ (קליר, איכה את). 2, אֲשֶׁר עַל־יְדֵי חֲתִימָה: ״תְּשׁוּבַת רְשָׁעִים מְעַכֶּבֶת וּגְזַר־דִּינָם מְחֻתָּם״ (אבות דרבי נתן, לט). – [מְחֻתָּם, יְחֻתַּם]

~ הת׳ נִתְחַתֵּם•, נֶחְתַּם, אֻשַּׁר בַּחֲתִימָה: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַתֵּם גְּזַר־דִּינָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לִבְאֵר שַׁחַת״ (תוספתא סוטה ח ו). – [לְהִתְחַתֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶחְתִּים• 1• פ״י, נָתַן לְאַחֵר שֶׁיַּחְתֹּם, הִגִּישׁ לִפְנֵי מִישֶׁהוּ תְּעוּדָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ כְּדֵי שֶׁיְּאַשֵּׁר אוֹתָהּ בַּחֲתִימָתוֹ: ״שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי וּמַחְתִּימִין אוֹתִי בְּעַל־כָּרְחִי״ (עבודה זרה נד:). הַמַּזְכִּיר הֶחְתִּים אֶת הַמְנַהֵל עַל הַחוֹזֵר. 2°, עָשָׂה לְמָנוּי, גָּרַם לְמִישֶׁהוּ שֶׁיְּהֵא חָתוּם עַל עִתּוֹן, סִפְרִיָּה וְכוּ׳: הַסּוֹכֵן הֶחְתִּים אוֹתִי עַל הַסִּפְרִיָּה הַפֶּדָגוֹגִית. 3°, שָׂם חוֹתֶמֶת: פְּקִיד־הַדֹּאַר הֶחְתִּים אֶת הַבּוּלִים שֶׁעַל הַמִּכְתָּבִים. 4, פ״ע נֶחְתַּם, נִסְתַּם, נִסְגַּר: ״הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ״ (ויקרא טו ג). – [לְהַחְתִּים, מַחְתִּים, יַחְתִּים]

~ הָפ׳ הָחְתַּם°, 1, הֻגַּשׁ לְפָנָיו לַחֲתִימָה: הַמְנַהֵל הָחְתַּם עַל־יְדֵי מַזְכִּירוֹ עַל הַחוֹזֵר. 2, הוּשְׂמָה עָלָיו חֲתִימָה אוֹ חוֹתֶמֶת: הַמִּכְתָּבִים שֶׁיָּצְאוּ הָחְתְּמוּ בְּחוֹתֶמֶת הַדֹּאַר. 3°, נַעֲשָׂה בְּתִוּוּכוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ לְמָנוּי וּלְחוֹתֵם עַל עִתּוֹן אוֹ עַל סִפְרִיָּה וְכַדּוֹמֶה: הָחְתַּמְתִּי עַל־יְדֵי הַסּוֹכֵן עַל הַסִּדְרָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הַסְּפָרִים. – [מָחְתָּם, יָחְתַּם]

– נֶחְתַּם דִּינוֹ• [על־פי במדבר רבה ט] יָצָא פְּסַק־דִּינוֹ, נִקְבַּע דִּינוֹ סוֹפִית: ״בְּרַם כְּבָר נֶחְתַּם דִּינָהּ שֶׁל הַמִּטְפַּחַת שֶׁתֹּאבַד עַל יָדַי״ (עגנון, אלו רסד).

– לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ˙ [על־פי ראש השנה טז; ראה נֶחְתַּם] בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ בַּיָּמִים שֶׁבֵּין עֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

חַתָּם° ז׳ [מן חתם] 1, שׁוֹמֵר הַחוֹתֶמֶת הָרִשְׁמִית שֶׁל מוֹסָד (חֶבְרָה, עִירִיָּה, מֶמְשָׁלָה וְכוּ׳). 2, פָּקִיד הַמַּטְבִּיעַ אֶת הַחוֹתֶמֶת הָרִשְׁמִית עַל תְּעוּדוֹת, מִכְתָּבִים, מִשְׁלוֹחִים וְכוּ׳. –[חַתַּם־, חַתָּמִים, חַתָּמֵי־]

חֹתָם, חֹתֶמֶת ראה חוֹתָם, חוֹתֶמֶת.

חתן [אוגריתית: חתנ; ארמית: חֲתַן לקשור, לחבר; ערבית: חַ׳תַנַ התחתן (ההוראה היסודית: כרת, מול, על שום המנהג הקדום למול את הזכר לפני החתונה; השווה ״חתן דמים למולות״, שמות ד כה)]

~ פִּע׳ חִתֵּן° פ״י 1°, שִׁדֵּךְ, הִשִּׂיא אִשָּׁה לְאִישׁ: הָאָב חִתֵּן אֶת בִּתּוֹ הַבְּכִירָה. הַשַּׁדְּכָן חִתֵּן אֶת הַבָּחוּר. 2°, קָשַׁר שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת עַל־יְדֵי נִשּׂוּאֵי בְּנֵיהֶם: הַיְּדִידִים חִתְּנוּ אֶת מִשְׁפַּחַת יַרְדֵּנִי וּמִשְׁפַּחַת יַרְקוֹנִי. – [לְחַתֵּן אֶת־, מְחַתֵּן, יְחַתֵּן]

~ פע׳ חָתַן ֿ, 1, הִשִּׂיא לוֹ אִשָּׁה: בָּחוּר פְּלוֹנִי חָתַן עַל־יְדֵי שַׁדְּכָן. 2, נַעֲשָׂה קָרוֹב לְמִשְׁפָּחָה עַל־יְדֵי נִשּׂוּאֵי הַבָּנִים – רְאֵה מְחֻתָּן. – [מְחֻתָּן, יַחְתַּן]

~ הת׳ הִתְחַתֵּן, 1•, נָשָׂא אִשָּׁה: "שֶׁנִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה עִם בַּת פַּרְעֹה" (ספרי, עקב). "כָּל הַבָּא עַל הַכּוּתִית, כְּאִלּוּ מִתְחַתֵּן בַּעֲבוֹדַת־אֱלִילִים" (סנהדרין פב.). "לֹא בְמֹהַר וְלֹא בְמַתָּן – כִּי בְּאַהֲבָה בָּךְ אֶתְחַתָּן" (ביאליק, בין נהר פרת). "לוּ רָצִיתִי הָיָה נוֹשֵׂא אוֹתִי לִפְנֵי שֶׁיִּתְחַתֵּן בָּךְ" (הזז, יעיש ג ח). 2, הִתְקַשֵּׁר עִם מִשְׁפָּחָה אַחֶרֶת בְּקִשְׁרֵי נִשּׂוּאִים: "וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, וַיִּקַּח אֶת בַּת־פַּרְעֹה" (מלכים א ג א). "וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ: בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ, וְאֶת בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם" (בראשית לד ט). "אֵין בְּדַעְתְּךָ, רַבִּי מֶנְדְּלִי, לְהִתְחַתֵּן עִמִּי. וּלְפִיכָךְ אֵין צֹרֶךְ בַּדָּבָר לְהַתְחִיל סֵפֶר יְחוּסַי" (מנדלי מו״ס, תא). "אֵיךְ יָכֹלְתָּ אֵפוֹא לְהַעֲלוֹת עַל דַּעְתְּךָ, כִּי טוֹבִיָּה הַחוֹלֵב... יִתְחַתֵּן אוֹתָנוּ?" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנו). "אֲבוֹתָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׂרָאֵל... נִתְחַתְּנוּ בְּבַעֲלֵי־בָּתִּים" (עגנון, כלה קנג). – [לְהִתְחַתֵּן עִם, אֶת־, בְּ־, מִתְחַתֵּן, יִתְ־]

~ הת׳ הִתְחַתְּנָה°, 1, נִשְּׂאָה לְאִישׁ, הָיְתָה לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: הַבַּת הַצְּעִירָה הִתְחַתְּנָה. 2, רְאֵה הִתְחַתֵּן לְמַעְלָה.

חָתָן ז׳ [ראה חתן; אכדית: ḫatānu; אוגריתית: חתן; ארמית: חַתְנָא; ערבית: חַ׳תַן בעל־הבת] 1 ֿ, אָרוּס, כִּנּוּי לְאִישׁ מִשָּׁעָה שֶׁאֵרַס לוֹ אִשָּׁה וְעַד כְּנִיסָתוֹ לְחֻפָּה וְקִדּוּשִׁין בְּיוֹם הַחֲתֻנָּה: "מִגְדָּנוֹת שֶׁהֶחָתָן שׁוֹלֵחַ אֶל אֲרוּסָתוֹ" (רש״י, כתובות עג:). חָתָן וְכַלָּה. 2, אִישׁ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ: "כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר, וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ" (ישעיה סא י). "קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה" (ירמיה לג יא). "בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה" (כתובות ח.). 3, בַּעַל בִּתּוֹ שֶׁל אָדָם, אוֹ בַּעַל בִּתָּהּ שֶׁל אִשָּׁה: "וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חֲתָנָיו לֹקְחֵי בְנֹתָיו" (בראשית יט יד). "וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־חֲתָנוֹ" (שופטים יט ה). 4•, כִּנּוּי לְתִינוֹק בְּיוֹם הִכָּנְסוֹ בִּבְרִית מִילָה [ערבית: חַ׳תַּן למול]: "צֵא וּרְאֵה מִי קָרוּי חָתָן? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הַתִּינוֹק" (נדרים לב.). "זֶה הַתִּינוֹק – שֶׁנַּעֲשֶׂה חָתָן עַל־יְדֵי בְּרִית" (רש״י נדרים לב.). [וראה להלן– חֲתַן דָּמִים]. – [חֲתַן־, חֲתָנִים, חַתְנֵי־]

– חֲתַן־הַיּוֹם°, חֲתַן־הַנֶּשֶׁף°, חֲתַן־הַיּוֹבֵל° וְכוּ׳, גִּבּוֹר־הַיּוֹם, כִּנּוּי לְאִישׁ שֶׁלִּכְבוֹדוֹ נֶעֱרַךְ חַג, נֶשֶׁף וְכוּ׳.

חֲתַן־בְּרֵאשִׁית ֿ, כִּנּוּי־כָּבוֹד לְמִי שֶׁנִּקְרָא לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרִיאַת פָּרָשַׁת "בְּרֵאשִׁית" בְּיוֹם שִׂמְחַת־תּוֹרָה.

– חֲתַן־דָּמִים, [ערבית: חַ׳תַּן למול] 1, כִּנּוּי לַיֶּלֶד הַנִּמּוֹל (שמות ד כה). 2°, כִּנּוּי עֲמָמִי־הֲלָצִי לְחָתָן שֶׁקִּבֵּל נְדוּנְיָה גְּדוֹלָה (דָּמִים = כֶּסֶף!).

– חֲתַן־תּוֹרָה ֿ, 1, כִּנּוּי־כָּבוֹד לְמִי שֶׁנִּקְרָא לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרִיאַת הַפָּרָשָׁה הָאַחֲרוֹנָה בַּתּוֹרָה בְּיוֹם שִׂמְחַת־תּוֹרָה. 2°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְחָתָן שֶׁנִּלְקַח לְמַעַן יֵשֵׁב וְיִלְמַד תּוֹרָה.

– כְּחָתָן בֵּין אֲבֵלִים• (שבת קיד.), מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּקְלַע לִסְבִיבָה שֶׁאֵינָהּ תּוֹאֶמֶת אֶת מַצַּב־רוּחוֹ הַשָּׂמֵחַ וְהַחֲגִיגִי [ולהפך:]

– כְּאָבֵל בֵּין חֲתָנִים• (שבת קיד.): "כָּל הָעֶרֶב הַהוּא יָשַׁן בֵּין הַשְּׁקָצִים כְּאָבֵל בֵּין הַחֲתָנִים וּכְאִלּוּ הוּא הָיָה הַמְנֻצָּח" (ביאליק, מאחורי ז).

חֲתֻנָּה, חתונה נ׳ [ראה חתן] חֲגִיגַת נִשּׂוּאִין, חַג כְּלוּלוֹת: "בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ" (שיר השירים ג יא). – [חֲתֻנַּת־, חֲתֻנּוֹת]

– חֲתֻנַּת־בַּרְזֶל°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְחַג מְלֹאת עֶשֶׂר שָׁנִים לַנִּשּׂוּאִים.

– חֲתֻנַּת־זָהָב°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְחַג יוֹבֵל הַחֲמִשִּׁים לַנִּשּׂוּאִים.

– חֲתֻנַּת־כֶּסֶף° כִּנּוּי עֲמָמִי לְחַג מְלֹאת עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לַנִּשּׂוּאִים.

– רָקַד בִּשְׁתֵּי חֲתֻנּוֹת°, 1, עָשָׂה שְׁתֵּי מְלָאכוֹת בְּבַת אַחַת, קָפַץ מֵעִנְיָן לְעִנְיָן. 2, נָקַט שְׁתֵּי עֲמָדוֹת מִתְנַגְּדוֹת, פָּסַח עַל שְׁתֵּי הַשְּׂעִפִּים.

חַתְנוּת• נ׳ [מן חתן] 1•, הִתְחַתְּנוּת, נְשִׂיאַת אִשָּׁה, הִתְקַשְּׁרוּת בְּקִשְׁרֵי מִשְׁפָּחָה עַל־יְדֵי נִשּׂוּאִין (עבודה זרה לא:). 2°, חֲתֻנָּה, טֶקֶס בְּרִית־הַנִּשּׂוּאִין. – [חַתְנוּת־]

– בֵּית־חַתְנוּת• (בבא בתרא ו ד)., בֵּית־מְגוּרִים שֶׁנִּתַּן לַזּוּג הַצָּעִיר אַחֲרֵי חֲתֻנָּתָם.

חֹתֶנֶת, ראה חוֹתֶנֶת.

חתף [צורת־משנה מן חטף; אכדית: hatapu להשמיד]

~ פע׳ חָתַף פ״י חָטַף, תָּפַס, גָּזַל: "הֵן יַחְתֹּף, מִי יְשִׁיבֶנּוּ?" (אי ב ט יב). "הַרְאִיתֶם הַמְשֻׁגָּע אֲשֶׁר בָּא אֶל שְׁלָחָנִי... וְכָל אֲשֶׁר לִפְנֵי אָכַל וְחָתַף?" (זאבארה, על־פי שירמן ב 45). "לָמָּה אֶת בְּנֵי חָתַף?" (שמוּעני, פואימות א קסט). "אַתְּ עֶמְדִּי – וּמִי אָשְׁרִי יַחְתֹּף?" (ש׳ שלום, שירים רמד). – [לַחְתֹּף אֶת־, חוֹתֵף, יַחְתֹּף]

~ נפ׳ נֶחְתַּף°, נֶחְטַף, נִגְזַל. – [לְהֵחָתֵף, נֶחְתָּף, יֵחָתֵף]

חֶתֶף ז׳ [מן חתף; ערבית: חַתְף מוות] שֹׁד, חֲטִיפָה: "אַף־הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב" (משלי כג כח). "אַל תִּבְטַח בְּדֶרֶךְ מֵחֶתֶף" (בן־סירא לב ל). "הַדּוֹאֵג לְעַמּוֹ מֵחֶתֶף וּמְחַזֵּק עִירוֹ מִצָּר" (בן־סירא נ ד). "כָּל חֶתֶף אָבִין, כָּל סֶלֶף אֶסְלַח" (ש׳ שלום, שירים רנב). – [חֶתֶף־, חֲתָפִים, חַתְפֵי־]

– בָּא כְּחֶתֶף°, בָּא לְפֶתַע, הִתְקִיפוֹ פִּתְאֹם.

חתף־זבובים (1/5)

– חֶתֶף־זְבוּבִים°, סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר קְטַנּוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת בֶּחֳרָשׁוֹת וּבְגַנִּים (Muscicapa). מַקּוֹרוֹ שֶׁל חֶתֶף־הַזְּבוּבִים רָחָב בִּיסוֹדוֹ וְכָפוּף בְּמִקְצָת בְּקָצֵהוּ, וּבְזָוִיּוֹת פִּיו זִיפִים אֲרֻכִּים. הוּא זָרִיז מְאֹד בְּצֵיד חֲרָקִים בָּאֲוִיר (שְׁמוֹ!). בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים מִינִים אֲחָדִים שֶׁל חַתְפֵי־זְבוּבִים; הַמָּצוּי בְּיוֹתֵר הוּא חֶתֶף־הַזְּבוּבִים הָאָפֹר הַדּוֹגֵר בַּקַּיִץ. – [חַתְפֵי־זְבוּבִים]

חתר [קרוב אל חפר; ארמית: חֲתַר; ראה גם מַחְתֶּרֶת]

~ פע׳ חָתַר 1, פ״י פָּרַץ, בָּקַע, חָפַר מִתַּחַת לְבִנְיָן וְכַיּוֹצֵא בוֹ: "חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים" (איוב כד טז). "וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר, וְהִנֵּה פֶּתַח אֶחָד" (יחזקאל ח ח). "לְכַת אַחַת לִסְטִין שֶׁהָיְתָה חֲבוּשָׁה בְּבֵית־הָאֲסוּרִין; חָתַר אֶחָד מֵהֶן חֲתִירָה אַחַת וּבָרְחוּ כֻּלָּן" (קהלת רבה ז, את הכל). [ובהשאלה:] "כְּבָר עֵינֵי חָתְרָה שִׁמְעַת הַמְחַשְּׁבִים" (ביאליק, רזי לילה). 2° פ״ע [חתר תחת־] [בהשאלה] פָּעַל בַּחֲשַׁאי נֶגֶד פְּלוֹנִי לְקַפְּחוֹ, לְהַסִּיג אֶת גְּבוּלוֹ וְכַדּוֹמֶה: "הָיָה... חוֹתֵר חֲתִירָה עֲמֻקָּה תַּחַת קְדֻשָּׁתוֹ וְצִדְקָתוֹ לִרְאוֹת לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים אֶת רִשְׁעָתוֹ וְטֻמְאָתוֹ" (ברייינין,

בריאה בפני עצמה). ״פְּלוֹנִי הָיָה חוֹתֵר תַּחַת אַלְמוֹנִי״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 70). **3**, הֵנִיעַ מְשׁוֹטִים בְּתוֹךְ הַמַּיִם לְהָשִׁיט כְּלִי־שַׁיִט, אוֹ הֵנִיעַ יָדָיו וְרַגְלָיו בְּכֹחַ בַּמַּיִם לְשֵׁם שְׂחִיָּה: ״וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה״ (יונה א יג). ״וִידֵיהֶם חָתְרוּ בְּבֶטֶן מְצוּלָה״ (ביאליק, מגילת ה). **4** °, הִתְאַמֵּץ, שָׁאַף וְהִשְׁתַּדֵּל: ״פְּדָהצוּר זֶה חוֹתֵר בְּכָל כֹּחוֹ לְהֵרָאוֹת לָעוֹלָם, כִּי אֵינוֹ אָדָם מִן הַשּׁוּק״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קפד). הָאִישׁ חָתַר בְּכָל כֹּחוֹתָיו לְקַבָּלַת הַמִּשְׂרָה. **5***, חָפַר, נִקֵּר, חִטֵּט: ״שֶׁהָיָה רַבּוֹ רוֹפֵא וְאָמַר לוֹ... לַחְתֹּר לוֹ שִׁנּוֹ״ (קדושין כד:). – [לַחְתֹּר אֶת־, בְּ־, תַּחַת־, אֶל־, לְ־, לִקְרַאת־; חוֹתֵר, יַחְתֹּר]

~ נפ׳ **נֶחְתַּר** *, נֶחְפַּר תַּחְתָּיו: ״וּמִדְרְכוֹת הָעֵץ שֶׁנֶּחְתְּרוּ וְנִפְרְצוּ״ (הזז, צל 152). – [לְהֵחָתֵר, נֶחְתַּר, יֵחָתֵר]

~ פִּע׳ **חִתֵּר** *, חָפַר: ״רָשָׁע אֲשֶׁר בְּמַחֲבֵא יְחַתֵּר״ (קליר, אומץ, מוסף א׳ ראש השנה). ״וְהָיָה מַכֶּה בְּאֶצְבַּע צְרֵדָה, וְרַגְלוֹ הַצּוֹלַעַת מְחַתֶּרֶת בַּחוֹל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 403). – [לְחַתֵּר, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הֶחְתִּיר**° פ״י הֵשִׁיט: ״סַפָּנֵי אֳנִיָּה קְטַנָּה מַחְתִּירִים סִירָה אֶל הַיַּבָּשָׁה״ (טברסקי, אקוסטה ב 288). – [לְהַחְתִּיר, מַ־, יַ־]

חֶתֶר* ז׳ [מן חתר] חֲתִירָה: ״אֲנִי מַלָּח שֶׁכֹּה צָלַל בַּחֶתֶר״ (ש׳ שלום, שירים רט). – [חֶתֶר־]

חַתְרָן° תו״ז [מן חתר, חָתַר] אָדָם הַחוֹתֵר תַּחַת מִישֶׁהוּ, הָעוֹסֵק בִּפְעֻלּוֹת חֲתִירָה. – [חַתְרָנִית, חַתְרָנִים, חַתְרָנִיּוֹת]

חַתְרָנוּת° נ׳ [מן חַתְרָן] שִׁמּוּשׁ בְּדַרְכֵי חֲתִירָה נֶגֶד מִישֶׁהוּ, פְּעֻלָּה־בַּחֲשַׁאי נֶגֶד מִישֶׁהוּ. – [חַתְרָנוּת־]

חַתְרָנִי° ת׳ [מן חַתְרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם חַתְרָנוּת, הַרְסָנִי: הַמֶּמְשָׁלָה נָקְטָה פְּעֻלּוֹת נִמְרָצוֹת נֶגֶד הַיְסוֹדוֹת הַחַתְרָנִיִּים בַּמְּדִינָה. – [חַתְרָנִית, חַתְרָנִיִּים, חַתְרָנִיּוֹת]

חתת [אכדית: ḫattû פחד, אימה]

~ פָּע׳ **חָתַת** פ״ע נִשְׁבַּר, דֻּכָּא, נִבְהַל: ״וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן״ (עובדיה ט). ״קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים״ (שמואל א ב ד). ״הֵם הִגִּידוּ לִמְלָכִים פִּשְׁעָם, וּלְעַמִּים חַטָּאתָם, וְלֹא חַתּוּ מִפְּנֵי כֹּל״ (אחד העם, שצט). ״זֶה רִבּוֹא פְּעָמִים הִפְגִּיעוּ בַּצּוּר – וְלֹא חָת״ (ביאליק, הצור והגל). – [לָחֹת; חַת, חַתָּה; יֵחַת, תְּחַתֶּינָה]

~ נפ׳ **נֵחַת**, **1**, נִשְׁבַּר, נֶהֱרַס, נֶחֱרַב: ״וּבְעוֹד שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם״ (ישעיה ז ח). **2**, נִבְהַל, יָרֵא, פָּחַד: ״אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־ה׳ וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק״ (ירמיה ל י). ״וְלֹא נַחַת מִפְּנֵיהֶם, וְלֹא נֶחֱרַד לְבָבוֹ לְקוֹל שְׁאוֹנָם״ (יוסיפון, ג). ״נִרְתַּע הַשַּׁחַץ... נִחַת מִפְּנֵי הוֹד הַשַּׁלְוָה וְתִפְאֶרֶת הָעֹז הַמִּתְנַמְנֵם״ (ביאליק, מתי מדבר). ״אֵלֶּה הַגִּבּוֹרִים עַזֵּי־הַנֶּפֶשׁ, שֶׁלֹּא יֵחַתּוּ מִפְּנֵי כֹל״(ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו).–[לְהֵחוֹת, נְחַתּוֹתִי, נַחַת גם נִחַת, נִחֲתָה; נַחָת, נְחַתָּה; יֵחַת]

~ פִּע׳ **חִתֵּת**, **1**, פ״י הִבְהִיל, הִבְעִית: ״וְחִתַּתַּנִי בַחֲלֹמוֹת, וּמֵחֶזְיֹנוֹת תְּבַעֲתַנִּי״ (איוב ז יד). **2**, פ״ע נִשְׁבַּר, כֻּתַּת, נֻפַּץ: ״וְנִלְכְּדוּ גִּבּוֹרֶיהָ, חִתְּתָה קַשְּׁתוֹתָם״ (ירמיה נא נו). – [לְחַתֵּת אֶת־, מְחַתֵּת, יְחַתֵּת]

~ הִפ׳ **הֵחַת** פ״י **1**, חִתֵּת, שִׁבֵּר, נִפֵּץ: ״כִּי אֶת עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ... הַחִתֹּתָ״ (ישעיה ט ג). **2**, הִבְהִיל, הִבְעִית: ״וּבוּז מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי וָאֶדֹּם, לֹא אֵצֵא פָתַח״ (איוב לא לד). ״גַּם רֵיחַ מִלְחָמָה מְאֹד יְחִתֵּנִי״ (ביאליק, שירת ישראל).–[לְהָחֵת אֶת־; הַחִתּוֹתִי; מֵחֵת, מְחִתָּה; יָחֵת]

– **אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת!** (דברים א כא), **אַל תִּפְחַד! חֲזַק וֶאֱמָץ!**

חֲתַת ז׳ [מן חתת] מְחִתָּה, פַּחַד, שֶׁבֶר: ״תִּרְאוּ חֲתַת – וַתִּירָאוּ״ (איוב ו כא). ״הִנְנִי וְעָמַדְתִּי! לֹא חֲתַת לִי וָפַחַד!״ (ביאליק, תר׳ סל קה). ״וַחֲדַל לָךְ מִמּוֹרָאוֹת מַהֲלְכֵי אֵימָה וַחֲתַת״ (טשרניחובסקי, שירים 169). ״בְּטַח בִּי... אַל חֲתַת!״ (ש׳ שלום, שירים תכב). – [חֲתַת־]

ט [כתב: ; רש״י: ט ; עברית-כנענית: ⊗] 1, הָאוֹת הַתְּשִׁיעִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי. שְׁמָהּ טֵית. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר 9, תִּשְׁעָה אוֹ תֵּשַׁע, תְּשִׁיעִי אוֹ תְּשִׁיעִית: ט׳ יָמִים. ט׳ פְּעָמִים. יוֹם ט׳ לַחֹדֶשׁ. כִּתָּה ט׳. 3, ט֗ אוֹ ט׳, תִּשְׁעַת אֲלָפִים, 9000: ט׳ תש״ח (=9708).
– ט״ו, הַמִּסְפָּר 15, חֲמִשָּׁה־עָשָׂר, חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה (בִּמְקוֹם י״ה, כְּדֵי לְהִמָּנַע מִכְּתִיבַת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֵלֶּה הַכְּלוּלוֹת בַּשֵּׁם ״יְהוָה״): ט״ו בִּשְׁבָט.
– ט״ז, הַמִּסְפָּר 16, שִׁשָּׁה־עָשָׂר, שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה (בִּמְקוֹם י״ו, שֶׁאֵינוֹ מְקֻבָּל מִן הַטַּעַם הַנַּ״ל).

ט׳ ר״ת 1, טוֹנָה (1000 קִילוֹגְרַם). 2, טוֹב (צִיּוּן לְטִיב הֶשֵּׂגָיו שֶׁל תַּלְמִיד).

טאבו, ראה טַבּוּ.

טָאוּט ֿ ת׳ [מן טאט] מְטֻאטָא, מְכֻבָּד: ״דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא״ (רש״י במדבר כא יא). ״טְאוּטִים בְּמַטְאַטְאוֹ הֶעָשׂוּי עַנְפֵי דְקָלִים״ (טברסקי, אקוסטה ב 133). – [טְאוּטָה, טְאוּטִים, ־טוֹת]

טֵאוּט ֿ, **טִיאוּט** ז׳ [מן טאט, טֵאֵט] נִקּוּי, גְּרִיפָה, כִּבּוּד בְּמַטְאֲטֵא: ״וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ–לְשׁוֹן טֵאוּט הַשְּׁמֵד״ (רש״י ירמיה ל יא). טֵאוּט הַחֲדָרִים. – [טֵאוּט־, טֵאוּטִים, טֵאוּטֵי־]

טאט [מן טאטא]

~ פִּע׳ **טֵ אֵ ט** ֿ פ״י 1, נִקָּה, כִּבֵּד, הוֹצִיא אַשְׁפָּה: ״לְפִי שֶׁהַמִּצְרִיִּים אָמְרוּ לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ וְטָאֲטוּ בָּתֵּינוּ וַחֲצֵרֵינוּ וְהַשְּׁוָקִים״ (ילינק, א 50). ״הִכְבִּיד – טֵאֵט אֶת הַכֹּל כִּמְכַבֵּד אֶת הַבַּיִת״ (רש״י ישעיה ח כג). ״הָיָה גּוֹרֵף שֶׁלֶג וּמְטָאֵט אֶת הָרְחוֹבוֹת״ (עגנון, תמול 67). [ובהשאלה:] ״הַמַּהְפֵּכָה שֶׁלָּנוּ תְּטָאֵט בְּמַטְאֲטֵא־הַשְּׁמֵד אֶת כָּל הַחֶלְאָה (שנהר, א 78). – [לְטָאֵט, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **טֹאֵט** °, 1, כִּבֵּד, נִקָּה בְּמַטְאֲטֵא: הַמִּסְדְּרוֹן טֹאַט וְנֻקָּה. 2 [בהשאלה] פֻּנָּה, סֻלַּק לַחֲלוּטִין: ״הַתּוֹקְפִים טֹאֲטוּ בַּת־אַחַת מִכָּל הַגְּבָעוֹת״ (קובנר, פנים 136). – [מְטֹאָט, יְטֹאַט]

טאטא [ארמית: טַאטֵי, ראש השנה כו:]

~ פִּע׳ **טִ א טֵ א** פ״י כִּבֵּד, נִקָּה, גָּרַף בְּמַטְאֲטֵא [במקורות הספרותיים רק בהשאלה]: ״וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד״ (ישעיה יד כג). ״טִאטֵאתָ אַדְמַת מוֹף וְנוֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח״ (קליר, אומץ גבורותיך, ב׳ פסח). ״וּלְטַאטֵא מִתּוֹכָהּ אֶת צִלְלֵי הַחֲשֵׁכָה״ (ביאליק, המתמיד). ״וְטַאטְאוּ בְּאֵשׁ אָדָם אַחֲרוֹן עַל אֲדָמָה!״ (פיכמן, כה). – [לְטַאטֵא, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻ א טָ א** ֿ, **טֻ אֲ טָ א** °, 1 °, נֻקָּה, הוּצָא זִבְלוֹ: הָרִצְפָּה טֻאטְאָה יָפֶה בַּבֹּקֶר. 2 ֿ סֻלַּק, הוּצָא בְּכֹחַ: ״טֻאטְאוּ קָמַיִךְ בַּחֲרוֹנֵךְ״ (אתה הארת, אחרון פסח). ״וְהַכַּת הַצּוֹהֶלֶת תְּטֻאֲטָא, תְּגֹרַשׁ״ (ביאליק, על לבבכם). – [מְטֻאטָא, יְטֻאטָא; מְטֻאֲטָא, יְ־]

~ נִתְ׳ **נִ טְ אֲ טֵ א** °, נִתְגָּרֵף, נִגְרַף: ״אֲבַק הַחוּצוֹת הָיָה מִטַּאטֵא בְּשׁוּלֵיהֶן הָאֲרֻכִּים וְהַמְּרֻשְׁרָשִׁים שֶׁל שִׂמְלוֹת־הַצִּבְעוֹנִין אֲשֶׁר לַנָּשִׁים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 262). – [לְהִטַּאטֵא, מִ־, יִ־]

טַאטְאָן ° ז׳ [מן טאטא, טִאטֵא] אָדָם שֶׁעִסּוּקוֹ טִאטוּא, בְּיִחוּד טִאטוּא רְחוֹבוֹת, פּוֹעֵל־נִקָּיוֹן. – [טַאטְאַן־, טַאטְאָנִים, ־אָנֵי־; טַאטְאָנִית, ־נִיּוֹת]

טִאטוּא ° ז׳ [מן טאטא, טִאטֵא] נִקּוּי, גְּרִיפָה וְכִבּוּד בְּמַטְאֲטֵא: ״תּוֹךְ כְּדֵי טִאטוּא הַמַּיִם בַּשְּׁלוּלִית שֶׁנִּקְוְתָה לְרַגְלֶיהָ״ (בארון, פרשיות 70). טִאטוּא הַחֶדֶר. – [טִאטוּא־]

טֵאַטְרוֹן, ראה תֵּיאַטְרוֹן.

טָב •, **טָבָא** • ת׳ [ארמית] טוֹב. – [טָבִין] [ראה בצירופים ובמימרות:]
– טָבִין °, טָבֵי־דוֹלָר °, ראה ערך טָבִין.
– טָבִין וּתְקִילִין •, 1 •, טוֹבִים וּשְׁקוּלִים, כִּנּוּי לְמַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף טוֹבִים, עוֹבְרִים לַסּוֹחֵר (בבא מציעא מד:). 2 ° [בהשאלה] כֶּסֶף מְזֻמָּן, כֶּסֶף מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא בְּהַקָּפָה: ״הוּא אוֹמֵר כִּי לֹא יֵלֵךְ אֶל הַחֻפָּה עַד שֶׁיִּשְׁקְלוּ עַל יָדוֹ מִקֹּדֶם טָבִין וּתְקִילִין! לְהַקִּיף אֵינוֹ רוֹצֶה״ (ברנר, א 307). ״הֵבִיא לָרַב אֶת הָאַרְנָק עִם דִּינָרִין טָבִין וּתְקִילִין״ (שמעוני, שירים ב רכט). ״בְּכִיסוֹ שֶׁל אָחִי הָיוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה רוּבָּלִים, טָבִין וּתְקִילִין״ (דינור, בעולם 57). 3 °, בְּשֶׁפַע וּבְטִיב מְעֻלֶּה: ״מוֹצִיא וְנוֹתֵן בְּשֶׁפַע חֳמָרִים חֲמָרִים, טָבִין וּתְקִילִין״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים).
– טָב לְמֵיתַב טַן־דּוּ מִלְּמֵיתַב אַרְמְלוּ • (יבמות קיח.), טוֹב לָשֶׁבֶת בִּשְׁנַיִם מִלָּשֶׁבֶת אַלְמָן.
– כָּל דְּעָבֵד רַחֲמָנָא לְטָב עָבֵד • (ברכות ס:), כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה הָרַחֲמָן (הָאֱלֹהִים) – לְטוֹב עָשָׂה.
– טָב לְבִישׁ לָא תַּעֲבֵד (וּבִישׁ לָא יִמְטֵי לָךְ) • (בראשית רבה כב), אַל תַּעֲשֶׂה טוֹבָה לְאִישׁ רַע (וְרַע לֹא יַגִּיעַ אֵלֶיךָ).
– חֶלְמָא טָבָא חֲזֵית • (= חֲלוֹם טוֹב רָאִיתָ) [על־פי ברכות נה: ושם בעניין הטבת חלום, ראה חֶלְמָא] ° [בהלצה] אַךְ שׁוֹגֶה בַּחֲלוֹמוֹת אַתָּה, אֵין כָּל יְסוֹד לִדְבָרֶיךָ.
– צַפְרָא טָבָא ֿ, בֹּקֶר טוֹב! (בְּרָכָה בֵּין הַנִּפְגָּשִׁים בַּשָּׁעוֹת שֶׁלִּפְנֵי הַצָּהֳרַיִם): ״צַפְרָא טָבָא, שְׁתִילֵי חֹרֶף!״ (ביאליק, משירי החורף א).
– עַרְבָא טָבָא °, עֶרֶב טוֹב.

טֶב • ז׳ רְאֵה עֵרֶךְ טִיב • [וההערה בראש ערך זה]

ט״ב ר״ת 1, ט׳ בְּאָב. 2, טוֹב בִּכְלָל (צִיּוּן־הַעֲרָכָה לְהֶשֵּׂגָיו שֶׁל תַּלְמִיד).

א. **טַבּוּ** ° ז׳ [מתורכית] מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי לְנִהוּל סִפְרֵי אֲחֻזָּה, שֶׁבָּהֶם נִרְשָׁמוֹת קְנִיּוֹת וְהַעֲבָרוֹת שֶׁל קַרְקָעוֹת, בָּתִּים, מַשְׁכַּנְתָּאוֹת וְכַדּוֹמֶה.

ב. **טַבּוּ** ◇ ז׳ [פולינזית: tapu חרם] 1, כִּנּוּי בֵּין עַמִּים פְּרִימִיטִיבִיִּים וְשִׁבְטֵי הַפְּרָאִים לְכֹחוֹת מִסְתּוֹרִיִּים אֲיֻמִּים הַמְּיֻחָסִים לַעֲצָמִים אוֹ לַאֲנָשִׁים מְסֻיָּמִים, וּמִשּׁוּם כָּךְ הַפְּגִיעָה בָּהֶם כְּרוּכָה בַּעֲנָשִׁים חֲמוּרִים מִצַּד הָרוּחוֹת וְהָאֵלִים. 2, חֵרֶם, הֶקְדֵּשׁ. 3 [בהשאלה] דָּבָר הָאָסוּר אִסּוּר מֻחְלָט, שֶׁאֵין עָלָיו כָּל עִרְעוּר.

טְבוֹחַ* ז׳ [מן טבח, טָבַח] שְׁחִיטָה, זְבִיחָה, טְבִיחָה: ״יום טְבוֹחַ אחר השבת״ (חגיגה ב ד). – [טְבוֹחַ־]

טָבוּחַ* ת׳ [מן טבח, טָבַח] שָׁחוּט: ״הֲרֵי שֶׁהָיָה פִּתּוֹ אֲפוּיָה וְטִבְחוֹ טָבוּחַ וְיֵינוֹ מָזוּג״ (כתובות ד׳). ״אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ״ (תפילת אבינו מלכנו). – [טְבוּחָה, טְבוּחִים, ־חוֹת]

טִבּוּחַ°, טיבוח ז׳ [מן טבח] עִסּוּק בְּמִטְבָּח, טַבָּחוּת: ״מִיקִי, הַקָּרוֹב לְעִנְיְנֵי מְזוֹנוֹת וְטִבּוּחַ״ (יזהר, צקלג 357). – [טִבּוּחַ־]

טב״י ר״ת טְבוּל־יוֹם [ראה א. טָבוּל]

א. **טִבּוּל*, טיבול** ז׳ [מן א־טבל, טִבֵּל] טְבִילָה, שִׁקּוּעוֹ שֶׁל דָּבָר בְּתוֹךְ נוֹזְלִים: ״כָּל שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה צָרִיךְ נְטִילַת־יָדַיִם״ (פסחים קטו׳). טִבּוּל פַּת בְּחֹמֶץ. – [טִבּוּל־, טִבּוּלִים, טִבּוּלֵי־]

ב. **טִבּוּל*, טיבול** ז׳ [מן ב־טבל, טֶבֶל] הֲבָאַת תְּבוּאָה לְמַצָּב שֶׁל ״טֶבֶל״ (ירושלמי דמאי כו ב) [ראה ערך זה] – [טִבּוּל־]

א. **טָבוּל*** ז׳ [מן א־טבל, טָבַל] מְשֻׁקָּע בְּתוֹךְ נוֹזֵל: פַּת טְבוּלָה בְּחֹמֶץ. עֵט טָבוּל בִּדְיוֹ. גּוּפוֹ טָבוּל בַּמַּיִם. [ובהשאלה:] ״כָּל פְּרוּטָה הֵבִיאָה... רְקוּקָה בְּדַם לִבָּהּ וּטְבוּלָה בִּמְרֵרָה״ (באליק, שירתי). – [טְבוּלָה, טְבוּלִים, ־וֹת]

– טְבוּל־יוֹם*, 1. מִי שֶׁטָּבַל בַּמַּיִם בַּיּוֹם לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וַהֲרֵיהוּ צָרִיךְ לְפִי הַדִּין לְחַכּוֹת עַד בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְאָז יִטְהַר כָּלִיל (טבול יום א א). 2. שֵׁם מַסֶּכֶת בְּסֵדֶר טְהָרוֹת הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת טְבוּל־יוֹם וְקַבָּלַת טֻמְאָה.

ב. **טָבוּל*** ת׳ [מן ב־טבל, טֶבֶל], שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת ״טֶבֶל״, שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת: ״הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת טְבוּלִין לַחֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה רָץ אַחֲרָיו וּמְתַקְּנוֹ״ ירושלמי דמאי כה ג). –[טְבוּלָה, טְבוּלִים, טְבוּלוֹת]

טְבוּל ז׳ [אכדית: tublu מצנפת] מִין מִצְנֶפֶת שֶׁחָבְשׁוּ לָרֹאשׁ בִּימֵי־קֶדֶם: ״חֲגוּרֵי אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם, סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם״ (יחזקאל כג טו). [טְבוּל־, טְבוּלִים, טְבוּלֵי־]

טַבּוּלָטוֹר° ז׳ ראה טַבְלָר.

א. **טִבּוּעַ*, טיבוע** ז׳ [מן א־טבע, טִבַּע] 1°. שִׁקּוּעַ בְּתוֹךְ מַיִם, הֲבָאָה לִידֵי צְלִילָה וּשְׁקִיעָה בַּמַּיִם: טִבּוּעַ סְפִינוֹת הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי מוֹקְשִׁים. 2 ^. טְבִיעָה, שְׁקִיעָה מֻחְלֶטֶת בַּמַּיִם: ״דַּלּוֹתִי מִטִּבּוּעַ רִפְשׁוֹן״ (אורך, יוצר ב׳ פסח). – [טִבּוּעַ־, טִבּוּעִים, טִבּוּעֵי־]

– לְטִבּוּעִין* תה״פ לְאִבּוּד, לַאֲבַדּוֹן, לְטִמְיוֹן, לְמַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁטָּבַע וְצָלַל לְלֹא חֲזָרָה: ״קִדּוּשִׁין לְטִבּוּעִין נִתְּנוּ״ (בבא בתרא קמה׳). (מַתְּנוֹת הַקִּדּוּשִׁין שֶׁשּׁוֹלֵחַ הָאָרוּס לַאֲרוּסָתוֹ אֵינָן חוֹזְרוֹת אֵלָיו גַּם אִם מֵתָה הָאֲרוּסָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין).

ב. **טִבּוּעַ°, טיבוע** ז׳ [מן ב־טבע] 1. הַתְקָנַת מַטְבְּעוֹת בִּדְפוּסִים: טִבּוּעַ מַטְבְּעוֹת כֶּסֶף. – [טִבּוּעַ־, טִבּוּעִים, טִבּוּעֵי־]

ג. **טִבּוּעַ°, טיבוע** ז׳ [מן ג־טבע, טִבַּע] עֲנִידַת טַבָּעוֹת לְרַגְלֵי צִפֳּרִים נוֹדְדוֹת, כְּדֵי לַחְקֹר לְפִיהֶן אֶת דֶּרֶךְ מַסְעֵיהֶן וְכוּ׳: חוֹקְרֵי הָעוֹפוֹת קוֹנִים יְדִיעוֹת רַבּוֹת עַל־יְדֵי טִבּוּעַ צִפֳּרִים. – [טִבּוּעַ־]

א. **טָבוּעַ^** ת׳ [מן א־טבע, טָבַע] שֶׁצָּלַל וְשָׁקַע בַּמַּיִם: הַמַּצִּיל מָשָׁה אֶת הַטָּבוּעַ. אֳנִיָּה טְבוּעָה בְּלֶב־יָם.–[טְבוּעָה, ־עִים, ־עוֹת]

ב. **טָבוּעַ^** ת׳ [מן ב־טבע, טָבַע] 1 ^, שֶׁהָדְפְּסָה בּוֹ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״חוֹתָמוֹת שְׁנֵים־עָשָׂר נֶחְתְּמוּ מִזֶּה חוֹתָם, בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ טְבוּעִים בְּאֶחָד חוֹתָם״ (ה׳ קנני, יוצר א׳ שבועות). ״מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נִפְדֶּה אֶלָּא בְּכֶסֶף טָבוּעַ״ (רש״י בכורות נא.). הַמַּטְבְּעוֹת הֵם טַבְלוֹת־מַתֶּכֶת טְבוּעוֹת. 2° [בהשאלה] חָקוּק, רָשׁוּם, קָבוּעַ: ״כָּל מַה שֶּׁטָּבוּעַ עָלָיו חוֹתָם שֶׁל עִדּוּן וּפִנּוּק״ (ביאליק, אריה ה). ״מַאֲמַר חֲזַ״ל... טָבוּעַ הָיָה בְּדָמָהּ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 62). ״מָה אִירָא כָּל יָמַי, פֶּן הָיָה, חָלִילָה, הַנֶּגַע הַזֶּה מוּם טָבוּעַ בָּנוּ״ (בורלא, כיסופים 268). ״עֵינֵי־קְטִיפָה חוּמוֹת וְרַכּוֹת שֶׁטּוּב־לֵב מְרֻבֶּה טָבוּעַ בָּהֶן״ (צמח, כתבים 127). דְּבָרָיו טְבוּעִים בְּחוֹתַם הָאֱמֶת. – [טְבוּעָה, טְבוּעִים, ־עוֹת]

טַבּוּר, טִבּוּר*, טיבור ז׳ [ארמית: טִיבּוּרָא] 1. שֹׁרֶר, הַמָּקוֹם הַשָּׁקוּעַ בְּעוֹר הַבֶּטֶן וְהַנִּרְאֶה כְּכַפְתּוֹר. הָעֻבָּר קָשׁוּר לְרֶחֶם אִמּוֹ קֹדֶם הַלֵּדָה בְּ״חֶבֶל הַטַּבּוּר״ – צִנּוֹר רַךְ הֶעָשִׁיר בְּצִנּוֹרוֹת דָּם; בִּשְׁעַת הַלֵּדָה קוֹצְצִים אֶת הַחֶבֶל וְנִשְׁאָר שְׂרִידוֹ – הוּא הַטַּבּוּר: ״וּמְיַלְּדִין אֶת הָאִשָּׁה בַּשַּׁבָּת... וְקוֹשְׁרִין אֶת הַטַּבּוּר״ (שבת יח ג). ״הַוָּלָד נוֹצָר מִטִּבּוּרוֹ״ (יומא פה׳). ״כְּאַדְנֵי־הַשָּׂדֶה זֶה, שֶׁגָּדֵל בִּתְחוּם ד׳ אַמּוֹתָיו, מְחֻבָּר בְּטַבּוּרוֹ לָאָרֶץ״ (מנדלי מו״ס, שיט). 2. [בהשאלה] מֶרְכָּז, אֶמְצַע: ״הִנֵּה־עָם יֹרְדִים מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ״ (שופטים ט לז). ״וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ טְבֶרְיָא? שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּטַבּוּרָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (מגילה ו׳). ״אִי־אֶפְשָׁר לִבְרֹא ׳פָּלֶשְׂתִּינָא׳ צְעִירָה בְּטַבּוּר אֵירוֹפָּא עַל־יְדֵי חֲקִירוֹת בְּתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל״ (אחד העם, מו). –[טַבּוּר־ טַבּוּרִים, טַבּוּרֵי־]

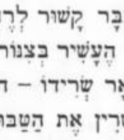

ט — טבור־האופן

– טַבּוּר־הָאוֹפַן°, בֵּית־הַצִּיר שֶׁל גַּלְגַּל, הַחֵלֶק הַמֶּרְכָּזִי בָּאוֹפַן שֶׁהַחִשּׁוּרִים נְעוּצִים בּוֹ וּבְתוֹכוֹ נָתוּן הַצִּיר.

טַבּוּרִי° ת׳ [מן טַבּוּר] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְזַן בַּכִּיר שֶׁל תַּפּוּחֵי־זָהָב, אֲשֶׁר לְפִרְיוֹ כְּעֵין טַבּוּר בַּקָּצֶה שֶׁמִּמּוּל הָעֹקֶץ (Washington navel).

טַבּוּרִית° נ׳ [מן טַבּוּר; עַל־שׁוּם שפטוטרות העלים מחוברות לטבור הטרף] צֶמַח־בָּר רַב־שְׁנָתִי בַּעַל עָלִים בְּשָׂרְנִיִּים, הַגָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּחַגְוֵי הַסְּלָעִים (Umbilicus). – [טַבּוּרִיּוֹת]

טבח [קרוב אל זבח, ארמית: דְּבַח; ערבית: טַבַּח׳]

~ פָּע׳ **טָבַח** פ״י 1. שָׁחַט בְּהֵמָה וְהִתְקִינָהּ לַאֲכִילָה: ״כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ״ (ירמיה יא יט). ״טָבְחָה טִבְחָהּ, מָסְכָה יֵינָהּ, אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ״ (משלי ט ב) 2. הָרַג, רָצַח בְּנֵי־אָדָם: ״חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים... לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי־דָרֶךְ״ (תהלים לז יד). 3*. חָתַךְ, קָצַץ: ״מִמָּקוֹם שֶׁטּוֹבַחַת אֲכִילָתָהּ״ ביצה כה׳). –[לִטְבֹּחַ, טוֹבֵחַ, יִטְבַּח]

~ נִפ׳ **נִטְבַּח** ^ 1. נִשְׁחַט: הַכְּבָשִׂים נִטְבְּחוּ בְּבֵית־הַמִּטְבָּחַיִם. 2. נִשְׁחַט, נִרְצַח, הוּמַת: ״יִזְכֹּר ה׳ אֶת מִילְיוֹנֵי אַחֵינוּ שֶׁנִּטְבְּחוּ וְנִרְצְחוּ וְנִשְׂרְפוּ בִּידֵי הַנָּאצִים״ (יזכור לחללי השואה). – [לְהִטָּבֵחַ, נִטְבָּח, יִטָּבַח]

~ פִּע׳ **טִבַּח** ^, נִטְבַּח, נִרְצַח: ״טֻבַּחְנוּ רַב וְצָעִיר״ (יוסי בן יוסי, אמנם אשמנו, ערב יום כיפור). ״לֹא אֵדְעָה אִם (יְלָדַי) נִמְכְּרוּ אוֹ טֻבְּחוּ״ (דיפיארה, על־פי שירמן ב 565). ״אֵיךְ הֻפְקְרוּ בְּנוֹתַי? אֵיךְ טֻבְּחוּ בַּחוּרַי?״ (טבנקין, שירים 186). – [מְטֻבָּח, יְטֻבַּח]

טֶבַח ז׳ [מן טבח] 1, שְׁחִיטָה, הֲמָתַת בְּהֵמָה וְהַתְקָנָתָהּ לַאֲכִילָה: ״כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל״ (ישעיה נג ז). 2, בְּהֵמָה שֶׁנּוֹעֲדָה לִשְׁחִיטָה: ״טָבְחָה טִבְחָהּ... אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ״ (משלי ט ב). ״הֲרֵי שֶׁהָיָה פִּתּוֹ אֲפוּיָה וְטִבְחוֹ טָבוּחַ וְיֵינוֹ מָזוּג״ (כתובות ד.). 3, הֶרֶג רַב, רְצִיחָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם: ״הֶחֱרִימָם, נְתָנָם לַטָּבַח״ (ישעיה לד ב). ״כִּי קָרָא ה׳ לָאָבִיב וְלַטֶּבַח גַּם יָחַד״ (ביאליק, בעיר). הַפּוֹלָשִׁים עָרְכוּ טֶבַח בַּתּוֹשָׁבִים שֶׁגִּלּוּ הִתְנַגְּדוּת. – [טֶבַח־, טִבְחוֹ]

טַבָּח ז׳ [מן טבח, טָבַח; ארמית: טַבָּחָא; ערבית: טַבַּאח׳] 1, מֻמְחֶה לְבִשּׁוּל וּלְהַתְקָנַת תַּבְשִׁילִים וּמַאֲכָלִים שׁוֹנִים: ״וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם לִפְנֵי שָׁאוּל״ (שמואל א ט כד). 2•, שׁוֹחֵט בְּהֵמוֹת: ״כָּל טַבָּח שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ״ (חולין ט.). 3, תַּלְיָן, מְמֻנֶּה עַל הוֹצָאָתָם לַהוֹרֵג שֶׁל הַנִּדּוֹנִים לַמָּוֶת [על־יסוד הבנה בהוראה זו בכתוב ״שַׂר הַטַּבָּחִים״, בראשית מ ג ועוד]. – [טַבַּח־, טַבָּחִים, טַבָּחֵי־; טַבַּחַת, טַבָּחוֹת, גם טַבָּחִית, טַבָּחִיּוֹת]

טִבְחָה, טיבחה נ׳ [מן טבח, טָבַח] 1, בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שֶׁנִּשְׁחֲטוּ לַאֲכִילָה: ״וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי וְאֶת־מֵימַי וְאֵת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי״ (שמואל א כה יא). 2, שְׁחִיטָה, הֲמָתָה: ״הַתִּקֵם כְּצֹאן לְטִבְחָה״ (ירמיה יב ג). ״וְהַיְּהוּדִים הָיוּ כְּצֹאן טִבְחָה?״ (ברנר, א 99). [טִבְחַת־, טְבָחוֹת, טִבְחוֹת־]

טַבָּחוּת∴ נ׳ [מן טַבָּח] 1°, אֻמָּנוּת הַמִּטְבָּח, מְלֶאכֶת הַבִּשּׁוּל, הַתְקָנַת תַּבְשִׁילִים וּמַאֲכָלִים שׁוֹנִים. 2∴, שְׁחִיטָה, אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַשּׁוֹחֵט. – [טַבָּחוּת־]

טַבְּחָנִי° ת׳ [מן טַבָּח] שֶׁל מְלֶאכֶת הַטַּבָּח, שֶׁל בִּשּׁוּל: ״חַנָּה הִשְׁתַּדְּלָה בְּכָל אֻמָּנוּתָהּ הַטַּבְּחָנִית לְשַׁכְלֵל אֶת הַ׳כִּבּוּד׳״ (ביאליק, אריה י). – [טַבְּחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טַבְּחָנִית° נ׳ [מן טַבָּח] טַבַּחַת, מְבַשֶּׁלֶת: ״בְּבֵית הַמְשָׁרְתִים הָיְתָה הַטַּבְּחָנִית מִתְנַצַּחַת עִם הַחַדְרָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 191).–[־נִיּוֹת]

טַבַּחַת נ׳ [מן טַבָּח] מֻמְחִית לְבִשּׁוּל, עוֹסֶקֶת בַּעֲבוֹדַת הַמִּטְבָּח: ״וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת״ (שמואל א ח יג). – [טַבַּחַת־, טַבָּחוֹת, טַבָּחוֹת־]

טַבְטוֹלוֹגְיָה✧ נ׳ [מיוונית tauto אותו דבר + logos דיבור] כֶּפֶל מֻשָּׂג בְּמִלִּים נִרְדָּפוֹת בְּזוֹ אַחַר זוֹ, יִתּוּר לָשׁוֹן; לְמָשָׁל: ״כָּל הָאֲנָשִׁים וְכָל הַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִים״; ״חֹשֶׁךְ אֲפֵלָה וַעֲלָטָה שָׂרְרוּ בַּחֶדֶר״.

טְבִיחָה• נ׳ [מן טבח, טָבַח] 1•, שְׁחִיטַת בְּהֵמוֹת: ״הַצֹּאן מְתֻקָּן לִטְבִיחָה״ (שמות רבה כד). 2∴, הֲרִיגָה, טֶבַח. – [טְבִיחַת־, טְבִיחוֹת]

– **בֵּית־הַטְּבִיחָה**• (ביצה ג ג), הַמָּקוֹם בְּצַוַּאר הַבְּהֵמָה שֶׁבּוֹ הִיא נִשְׁחֶטֶת.

טְבִילָה• נ׳ [מן א׳ טבל, טָבַל] 1°, שִׁקּוּעַ דָּבָר בְּנוֹזְלִים: ״הַקֻּלְמוּס הַזֶּה בְּיָדָם... טוֹבֵל וְחוֹזֵר וְטוֹבֵל בַּדְּיוֹ שַׁ״י טְבִילוֹת״ (מנדלי מו״ס, רל). טְבִילַת כַּרְפַּס בְּמֵי־מֶלַח. טְבִילַת הַתִּינוֹק אֵצֶל הַנּוֹצְרִים. 2•, שִׁקּוּעַ כָּל הַגּוּף בְּמַיִם לְשֵׁם רְחִיצָה אוֹ טָהֳרָה: ״עֶזְרָא תִּקֵּן טְבִילָה (בְּמִקְוֶה)״ (ברכות כב:). – [טְבִילַת־, טְבִילוֹת]

– **בֵּית־הַטְּבִילָה**•, 1•, מִקְוֵה־מַיִם הַמְשַׁמֵּשׁ לִטְבִילָה לַאֲנָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ, לְנָשִׁים בִּימֵי נִדָּתָן: ״הוֹרִידוּהוּ לְבֵית־הַטְּבִילָה וְכִסָּהוּ בְּמַיִם״ (מסכת גרים א). 2,° כִּנּוּי לַמָּקוֹם בַּכְּנֵסִיָּה, שֶׁהַנּוֹצְרִים עוֹרְכִים בּוֹ אֶת טֶקֶס הַכְנָסַת הַתִּינוֹק לַנַּצְרוּת עַל־יְדֵי טְבִילָה.

– **טְבִילַת־אֵשׁ**°, 1, כִּנּוּי לְהִשְׁתַּתְּפוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אִישׁ אוֹ שֶׁל יְחִידָה צְבָאִית בִּקְרָב מַמָּשִׁי. 2 [בהשאלה] נִסָּיוֹן רִאשׁוֹן, עֲמִידָה בְּמִבְחָן רִאשׁוֹן וְקָשֶׁה.

טָבִין° ז״ר [מארמית: טָב טוב; על־פי הלאטינית: bonus טוב] אִגֶּרֶת מֶמְשַׁלְתִּית הַמַּקְנָה זְכוּת לְקַבָּלַת סְכוּם שֶׁהוּא מֵעַל לַמְקֻבָּל אוֹ לַמֻּסְכָּם. –[טָבֵי־]

– **טָבֵי דוֹלָר**°, נְיָרוֹת־עֵרֶךְ הַמִּשְׁתַּלְּמִים לְפִי עֶרְכּוֹ הָרֵיאָלִי שֶׁל הַדּוֹלָר הַיַּצִּיב.

א. **טְבִיעָה**• נ׳ [מן א׳ טבע, טָבַע] שְׁקִיעָה בְּתוֹךְ מַיִם, צְלִילָה, יְרִידָה בִּמְצוּלוֹת מֵאֹנֶס: ״שֶׁהֲסַרְתִּי אוֹתוֹ (אֶת מֹשֶׁה) מִן הַטְּבִיעָה עַל־יְדֵי רְחִיצַת בַּת־פַּרְעֹה״ (במדבר רבה יד). –[טְבִיעַת־, טְבִיעוֹת]

ב. **טְבִיעָה**∴ נ׳ [מן ב׳ טבע, טָבַע] הַתְקָנַת מַטְבְּעוֹת, קְבִיעַת צוּרָה מְסֻיֶּמֶת, בּוֹלֶטֶת אוֹ שְׁקַעֲרוּרִית, בְּתוֹךְ חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ: טְבִיעַת חוֹתַם הַמַּלְכוּת בַּכֶּסֶף. – [טְבִיעַת־, ־וֹת]

– **טְבִיעַת־אֹזֶן**° [על־פי טְבִיעַת־עַיִן, ראה להלן], תְּפִיסַת דָּבָר עַל פִּי הִתְרַשְּׁמוּת מִן הַשְּׁמִיעָה בִּלְבַד.

– **טְבִיעַת־אֶצְבָּעוֹת**°, רִשּׁוּמֵיהֶם שֶׁל קַוֵּי אֶצְבְּעוֹת הַיָּד וְקִמְטֵיהֶן עַל־גַּבֵּי חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ אַגַּב נְגִיעָה בּוֹ אוֹ לְחִיצָה עָלָיו. טְבִיעַת־אֶצְבָּעוֹת בְּרוּרָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי מְרִיחַת הָאֶצְבָּעוֹת בְּצֶבַע מְיֻחָד וּלְחִיצָתָן עַל נְיָר. אֵין שְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם שֶׁטְּבִיעוֹת אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם זֵהוֹת לַחֲלוּטִין, לְפִיכָךְ הֵן מְשַׁמְּשׁוֹת כְּאֶמְצָעִי לְזִהוּי חֲשׁוּדִים: בַּמִּשְׁטָרָה שְׁמוּרוֹת טְבִיעוֹת־הָאֶצְבָּעוֹת שֶׁל כָּל הָאֲסִירִים.

– **טְבִיעַת־עַיִן**∴, תְּפִיסַת דָּבָר עַל־יְדֵי הָעַיִן בִּלְבַד, קְבִיעַת צוּרָתוֹ שֶׁל דָּבָר בְּזִכְרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם מִתּוֹךְ רְאִיָּה בִּלְבַד: ״כְּאָדָם הַמַּכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בִּטְבִיעַת־עַיִן שֶׁטָּבַע בּוֹ וְאֵין בּוֹ סִימָן״ (רש״י בבא מציעא יט.). ״בִּינָה יְתֵרָה וּטְבִיעַת־עַיִן נִתְּנָה בּוֹ לִתְפֹּשׂ כָּל פְּגִימָה דַקָּה שֶׁבְּאַנְשֵׁי חֶרְמוֹ״ (ביאליק, אריה ה). יֵשׁ בּוֹ טְבִיעַת־עַיִן שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם [ראה גם טְבִיעוּת־עַיִן]

– **פַּטִּישׁ־טְבִיעָה**°, **מֶלְקְחֵי־טְבִיעָה**° וְכוּ׳, מַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַטּוֹבְעִים עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה אוֹ לְחִיצָה צוּרוֹת מְסֻיָּמוֹת (אוֹתִיּוֹת, סְמָלִים וְכוּ׳) בְּמוּצָרִים שׁוֹנִים.

טְבִיעוּת• נ׳ [מן ב׳ טבע, טָבַע] רִשּׁוּם, חֲקִיקָה [שגור בצירופים:]

– **טְבִיעוּת־עַיִן**•, [ארמית: טְבִיעוּת־עֵינָא] טְבִיעַת־עַיִן, הַכָּרָה לְפִי רְאִיָּה וְהִתְבּוֹנְנוּת: ״אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁמַּחֲזִירִין לוֹ אֲבֵדָה בִּטְבִיעוּת־הָעַיִן?״ (שבת קיד.). ״שֶׁהָיָה מָהִיר לְהַכִּיר בִּטְבִיעוּת־עֵינוֹ כָּל תְּנוּעָה זָרָה וְדִבּוּר מְשֻׁנֶּה״ (מנדלי מו״ס, רסז). ״תְּמֵהַנִי עָלֶיךָ שֶׁהִכַּרְתַּנִי בִּטְבִיעוּת־עַיִן רִאשׁוֹנָה שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה פט).

– **טְבִיעוּת־אֹזֶן**° (שטיינמן, במעגל 88), **טְבִיעוּת־עַיִן שֶׁל קוֹל**° [על־פי חולין צו., ושם בארמית: ״טביעות עינא דקלא״], **טְבִיעוּת־קוֹל**∴ (רמב״ן בראשית כז יב), הַכָּרָה שֶׁל אָדָם אוֹ דָּבָר עַל־פִּי הַקּוֹל שֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ.

א· **טבל** [ארמית: טְבַל]

~ פָּע׳ **טָבַל** פִעוֹ״י 1. פ״י שִׁקַּע דְּבַר־מָה בְּנוֹזֵל: ״וַיִּטְבֹּל (אַהֲרֹן) אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם״ (ויקרא ט ט). ״וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ״ (דברים לג כד). ״עוֹשֶׂה הוּא אֶת מֵי־הַמֶּלַח וְטוֹבֵל בָּהֶן פִּתּוֹ״ (שבת יד ב). [ובהשאלה:] ״בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי״ (איוב ט לא) ״וַיִּטְבֹּל בִּתְכֵלֶת שָׁמַיִם עֵינָיו״ (ביאליק, מגילת ה). 2. פ״ע הִשְׁקִיעַ גּוּפוֹ לְתוֹךְ מַיִם, רָחַץ אֶת גּוּפוֹ בְּמַיִם: ״וַיֵּרֶד (נַעֲמָן) וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים״ (מלכים ב ה יד). ״טָבַל וְעָלָה בַּעֲלִיָּתוֹ, אוֹמֵר: בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְווֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַטְּבִילָה״ (פסחים ז:). ״לֹא מָצָא שָׁם מִקְוֶה לִטְבֹּל לִכְבוֹד שַׁבָּת״ (עגנון, כלה ח). הָאִשָּׁה טָבְלָה בַּמִּקְוֶה. 3° [בהשאלה] הָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ שֶׁפַע רַב: בֵּיתוֹ טוֹבֵל כֻּלּוֹ בְּיֶרֶק. – [לִטְבֹּל, טוֹבֵל, יִטְבֹּל]

~ נִפ׳ **נִטְבַּל**, שֻׁקַּע בְּנוֹזְלִים, נִרְטַב: ״וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים... נִטְבְּלוּ בִּקְצֵה הַמָּיִם״ (יהושע ג טו). ״הַמָּרוֹר הַנִּטְבָּל בַּחֲרֹסֶת״ (סידור רש״י). הַמִּכְחוֹל נִטְבַּל בַּצֶּבַע. [ובהשאלה:] ״בְּחֶבֶל מַחֲלָה חֻבַּל וּבַשַּׁחַת אֲזַי נִטְבַּל״ (יהודה הלוי, ד 52). – [לְהִטָּבֵל, נִטְבָּל, יִטָּבֵל]

~ פִּע׳ **טִבֵּל•** פ״י טָבַל (בְּעִקָּר אֹכֶל בְּמַשְׁקֶה לְשֵׁם תּוֹסֶפֶת טַעַם): ״מְטַבֵּל בַּחֲזֶרֶת״ (פסחים יג.). ״רַשָּׁאִין פּוֹעֲלִין לְטַבֵּל פִּתָּם בְּצִיר״ (בבא מציעא פט.). – [לְטַבֵּל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻבַּל°**, נִטְבַּל: ״וְשִׁלְשְׁלוּ לְתוֹךְ כְּרֵסָם בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת וּמְטֻבֶּלֶת בְּאֵפֶר כִּירָה״ (מנדלי מו״ס, קב). ״הַאֲסַפֵּר עַל פַּת חַיֵּינוּ הַנֻּקְשָׁה וּמָרָה מְאֹד, שֶׁלֹּא טֻבְּלָה בִּדְבַשׁ וְלֹא לֻפְּתָה שָׁם בְּחֶמְאָה?״ (למדן, במעלה מט). – [מְטֻבָּל, יְטֻבַּל]

~ הִפ׳ **הִטְבִּיל•** פ״י 1•. טִבֵּל, שִׁקַּע דְּבַר־מָה בְּנוֹזְלִים: ״שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִלּוּ פַּעַם אֶחָת״ (הגדה של פסח; פסחים י ד). ״מַטְבִּיל הוּא בְּמִינֵי תַּרְגִּימָא... הַשַּׁמָּשׁ מַטְבִּיל בִּבְנֵי־מֵעַיִן וְנוֹתֵן לִפְנֵי הָאוֹרְחִים״ (פסחים קז.). 2•. הִכְנִיס אָדָם אוֹ כְּלִי בְּמִקְוֶה לְטַהֲרוֹ: ״וְהִפְשִׁיטוּנִי אֶת כֻּתָּנְתִּי וְהִטְבִּילוּנִי לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה״ (כתובות כו.). ״לֹא גִּיְּרוּ וְלֹא הִטְבִּילוּ אוֹתָם״ (רות רבה א, וישאו). 3°. הִכְנִיס אֶת פְּלוֹנִי בִּבְרִית הַנַּצְרוּת עַל־יְדֵי טְבִילָה: יוֹחָנָן הַמַּטְבִּיל. – [לְהַטְבִּיל, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָטְבַּל** ·, 1. נִטְבַּל, שֻׁקַּע בְּנוֹזְלִים: הַכַּרְפַּס הָטְבַּל בְּמֵי־מֶלַח. 2. הֻכְנַס לְנַצְרוּת עַל־יְדֵי טְבִילָה. – [מֻטְבָּל, יָטְבַּל]

– **טוֹבְלֵי שַׁחֲרִית•** (ירושלמי ברכות ו ג), **טוֹבְלֵי שַׁחֲרִין•** (תוספתא ידים ב כ), כִּנּוּי לָאִיסִיִּים בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי שֶׁנָּהֲגוּ לִטְבֹּל כָּל בֹּקֶר בְּמִקְוֵה־מַיִם מֵחֲשַׁשׁ טֻמְאָה בְּגוּפָם.

– **טוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ** · [על־פי תענית טז.־ ״אדם שיש בידו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בה, למה הוא דומה? לאדם שתפס שרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה; זרקו מידו, כיוון שטבל בארבעים סאה, מיד עלתה לו טבילה״], מָשָׁל עַל מִי שֶׁחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה אַךְ לֹא בְּלֵבָב שָׁלֵם, אוֹ לְמִי שֶׁכַּוָּנָתוֹ טוֹבָה אֲבָל מַעֲשָׂיו אֵינָם רְצוּיִים: ״וְהַמּוֹדֶה וְאֵינוֹ עוֹזֵב – כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ״ (רש״י איכה ג מא).

ב· **טבל** [מן טֶבֶל]

~ פָּע׳ **טָבַל•** פ״י הֶעֱמִיד תְּבוּאָה אוֹ פֵּרוֹת בְּחֶזְקַת ״טֶבֶל״, לֹא הִפְרִישׁ מִתְּבוּאָתוֹ אוֹ מִפֵּרוֹתָיו תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת: ״פֵּרוֹת שֶׁלְּקָטָן שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ בַּשַּׁבָּת וְקִדֵּשׁ עֲלֵיהֶן הַשַּׁבָּת, ר׳ יוֹחָנָן אוֹמֵר: הַשַּׁבָּת טוֹבֶלֶת (מַעֲמִידָה אֶת הַפֵּרוֹת בְּחֶזְקַת טֶבֶל)״ (ירושלמי מעשרות מט ד). – [לִטְבֹּל, טוֹבֵל, יִטְבֹּל]

~ נִפ׳ **נִטְבַּל•**, נַעֲשָׂה טֶבֶל: ״בְּטֶבֶל שֶׁנִּטְבַּל מִדִּבְרֵיהֶן״ (ירושלמי מעשרות מט ב). – [לְהִטָּבֵל, נִטְבָּל, יִטָּבֵל]

טֶבֶל• ז׳ [אולי קרוב אל טָפֵל] כִּנּוּי לִתְבוּאָה אוֹ לְפֵרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁוּ מֵהֶם תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר (ברכות ז א). – [טֶבֶל־, טְבָלִים, טִבְלֵי־]

א· **טַבְלָא•, טַבְלָה•** נ׳ [מיוונית: tabla; לאטינית: tabula, tabella]

1•. לוּחַ: ״מְרֻבָּעוֹת – כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת״ (עירובין ד ח). ״טַבְלָיוֹת שֶׁל עֵץ״ (אהלות טו א). ״טַבְלָה שֶׁל שַׁיִשׁ״ (ירושלמי סנהדרין כח א). טַבְלַת הַשֻּׁלְחָן. טַבְלוֹת הַכְּרִיכָה שֶׁל סֵפֶר. שְׁמוֹת הַנַּדְבָנִים נֶחְרְתוּ עַל טַבְלַת־נְחשֶׁת. 2°. חֲתִיכָה שְׁטוּחָה וּמְרֻבַּעַת: טַבְלַת שׁוֹקוֹלָדָה. 3°. מִסְפָּרִים אוֹ רְשִׁימוֹת, אוֹ שֵׁמוֹת, אוֹ צִיּוּרִים וּתְמוּנוֹת וְכַדּוֹמֶה הָעֲרוּכִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם בְּטוּרִים מַקְבִּילִים, בְּשׁוּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: לַסֵּפֶר מְצֹרָפוֹת טַבְלָאוֹת וְדִיאַגְרַמּוֹת. – [טַבְלַת־, טַבְלוֹת גם טַבְלָאוֹת או טַבְלָיוֹת]

ב· **טַבְלָא•** נ׳ [ארמית; יוונית: tabala] כְּלִי־נְגִינָה קָדוּם כְּעֵין תֹּף אוֹ מְצִלְתַּיִם: ״קָל טַבְלָא״ (מועד קטן ט:). ״עָלָה בְּאַחַת קוֹל שׁוֹפָר וְקוֹל טַבְלָא״ (שמיר, מלך 257). – [טַבְלִין]

טַבְלִית° נ׳ [מן א· טַבְלָה] טַבְלָה קְטַנָּה, לוּחִית: טַבְלִית־הַמִּסְפָּר בַּמְּכוֹנִית. טַבְלִיּוֹת שׁוֹנוֹת לִרְפוּאָה. – [טַבְלִית־, טַבְלִיּוֹת]

טַבְלָן° ז׳ [מן א· טבל, טָבַל] 1. מִי שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ אֶת הַבָּאִים לִטְבֹּל בְּמִקְוֶה. 2. עוֹף הַשּׁוֹכֵן כָּל חַיָּיו בִּסְבִיבַת הַמַּיִם (Podiceps). מַקּוֹרוֹ יָשָׁר וּמְחֻדָּד, כְּנָפָיו וְרַגְלָיו קְצָרוֹת מְאֹד. אֶצְבְּעוֹת־רַגְלָיו בַּעֲלוֹת שׁוּלַיִם רְחָבִים הַמְּשַׁמְּשִׁים כִּקְרוּמֵי שְׂחִיָּה. מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּמִקְוֵי מַיִם מְתוּקִים (בַּכִּנֶּרֶת, בִּבְרֵכוֹת דָּגִים). חַי עַל טֶרֶף צְפַרְדְּעִים, דָּגִים, חַרְקֵי־מַיִם וְכוּ׳. – [טַבְלַן־, טַבְלָנִים, טַבְלָנֵי־]

טבלן (1/10)

טַבְלָר° ז׳ [מן א· טַבְלָה] מִתְקָן לְהַצָּבָה אוֹטוֹמָטִית וְלַעֲצִירָה אוֹטוֹמָטִית שֶׁל הַ״מֶּרְכָּבָה״ בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה לְשֵׁם כְּתִיבָה בְּטוּרִים שֶׁנִּקְבְּעוּ מֵרֹאשׁ – לִיצִירַת טַבְלָאוֹת (Tabulator). – [טַבְלַר־, טַבְלָרִים, טַבְלָרֵי־]

א· **טבע** [אכדית: tebu; ארמית: טְבַע; ערבית טַבַעַ]

~ פָּע׳ **טָבַע** 1. פ״ע צָלַל, שָׁקַע בְּתוֹךְ חֹמֶר כָּלְשֶׁהוּ: ״וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ״ (שמואל א יז מט). ״וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט״ (ירמיה לח ו). ״טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ״ (תהלים ט טז). ״טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד״ (תהלים סט ג) ״טָבְעָה סְפִינָתוֹ בַּיָּם״ (ברכות טז:). ״מַעֲשֵׂי יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה?״ (מגילה י:). [ובהשאלה:] ״כָּל הָעוֹלָם טוֹבֵעַ בְּאוֹר וּבְשִׁיר״ (ביאליק, צפורת). 2• פ״י שִׁקַּע, הִטְבִּיעַ: ״עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל לְטָבְעוֹ... בָּא פַּרְעֹה –

טְבָעוֹ בַּמַּיִם; בָּא סִיסְרָא – טְבָעוֹ בַּמַּיִם. אַף הוּא עוֹמֵד עָלַי לְטָבְעֵנִי בַּמַּיִם" (גיטין נו:). – [לִטְבֹּעַ בְּ־, טוֹבֵעַ, יִטְבַּע]

~ נפ' **נִטְבַּע**°, טָבַע, צָלַל וְאָבַד בַּמַּיִם: "אֵלֶּה שֶׁנִּטְבְּעוּ בַּמַּיִם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם" (שוחר טוב סח יג). "שֶׁהוֹלֶכֶת וְנָדָה וַעֲתִידָה לְהִטָּבַע בַּמַּיִם" (רש"י תענית יד.) "וַיְהִי מִסְפַּר הַחֲלָלִים אֲשֶׁר נִטְבְּעוּ בַּיָּם וַאֲשֶׁר הָרְגוּ הָרוֹמִיִּים עַל שְׂפַת הַיָּם" (יוסיפון, רע). "עֲגָלָה נֶהֶפְכָה וְנִטְבְּעָה בַּטִּיט, וְהַכֹּל חַיָּבִים בְּבִרְכַּת הַגּוֹמֵל" (מנדלי מו"ס, רסט). "שֶׁנִּשְׁחֲטוּ וְשֶׁנִּשְׂרְפוּ וְשֶׁנִּטְבְּעוּ וְשֶׁנֶּחְנְקוּ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם" (תפילת יזכור). "דַּם דַּכִּים נִטְבָּעִים וְאוֹבְדִים" (ביאליק, הצור). – [לְהִטָּבַע, נִטְבַּע, יִטָּבַע]

~ פע' **טִבַּע** ^ פ"י שִׁקַּע בְּתוֹךְ נוֹזְלִים, גָּרַם שֶׁדְּבַר־מָה יִצְלֹל וְיִשְׁקַע: "טִבְּעָךְ בְּטִיט הַיָּוֵן" (משה אבן־עזרא, אם חסדיך). "וְיַם־סוּף בִּקַּעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ" (תפילת שחרית, עזרת). "מַכִּים גַּלִּים וְעוֹמְדִים לְטַבֵּעַ אֶת סְפִינָתוֹ" (יהודה שטינברג, רצא). – [לְטַבֵּעַ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פע' **טֻבַּע**, הָשְׁקַע, הוּרַד לְתוֹךְ הַמַּיִם, הֻכְרַח לָרֶדֶת בִּמְצוּלוֹת: "מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף" (שמות טו ד). בְּקֶרֶב טֻבְּעוּ שָׁלֹשׁ סְפִינוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב. – [מְטֻבָּע, יְטֻבַּע]

~ הפ' **הִטְבִּיעַ** ^ פ"י טִבַּע, שִׁקַּע בְּתוֹךְ מַיִם, גָּרַם לִטְבִיעָה: "הִטְבַּעְתָּ בְּתַרְמִית רַגְלֵי בַּת־עֲנָמִית" (יהודה הלוי, יום ליבשה, ז' פסח). [ובהשאלה:] "וּבִקַּשְׁתִּי לִכָּנֵס וּלְהַטְבִּיעַ צַעֲרִי בְּמַשְׁקֶה" (עגנון, כפות תמר). – [לְהַטְבִּיעַ אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הָטְבַּע**, 1. טֻבַּע: "הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ" (ירמיה לח כב). 2. שֻׁקַּע, הֻנַּח בְּמַעֲמַקִּים: "עַל מָה אֲדָנֶיהָ (שֶׁל הָאָרֶץ) הָטְבָּעוּ?" (איוב לח ו). – [מָטְבָּע, יָטְבַּע]

ב. **טבע** [הרחבת המשמעות של א. טבע]

~ פע' **טָבַע**° פ"י 1. צָר צוּרַת מַטְבֵּעַ, הִתְקִין מַטְבְּעוֹת [ובהשאלה:] צָר צוּרָה, יָצַר: "שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד, וְכֻלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי־הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא טָבַע כָּל הָאָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ" (סנהדרין ד ה). "אַף הַיִּרְשֵׁל טֶבַע מְשֻׁנֶּה טָבַע בּוֹ הַיּוֹצֵר" (עגנון, כפות קעז). שִׁמְעוֹן הַחַשְׁמוֹנָאִי טָבַע מַטְבְּעוֹת לְזֵכֶר נִצְחוֹנוֹתָיו. 2. הִזְכִּיר בְּשֵׁם: "בִּבְרָכוֹת הָיָה מַזְכִּירָן... וּבִקְלָלוֹת לֹא הָיָה טוֹבְעָן" (במדבר רבה כ). – [לִטְבֹּעַ אֶת־, טוֹבֵעַ, יִטְבַּע]

~ נפ' **נִטְבַּע**°, קִבֵּל צוּרָה, פֻּתְּחָה בּוֹ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַמַּטְבְּעוֹת נִטְבְּעוּ בְּחוֹתָם. – [לְהִטָּבַע, נִטְבַּע, יִטָּבַע]

~ הת' **הִתְטַבֵּעַ** ^, **נִטַּבַּע**°, נִקְבַּע, נֶחְקַק: "כִּי הַצּוּרוֹת הַמּוּחָשׁוֹת יִתְטַבְּעוּ בְּכֵלִים" (גבירול, מקור חיים ב). "פַּרְכּוֹסָיו הוֹלְכִים וּמַשְׁבִּיחִים, מִטַּבְּעִים וְנִקְבָּעִים" (קלצקין, כתבים אוו). – [לְהִתְטַבֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' **הִטְבִּיעַ** ^ פ"י צָר צוּרָה בְּמַטְבֵּעַ, קָבַע צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: בְּבֵית־הַטְבִּיעָה מַטְבִּיעִים אֶת חוֹתַם הַמְּדִינָה עַל הַמַּטְבְּעוֹת. – [לְהַטְבִּיעַ, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הָטְבַּע**°, נִטְבַּע, נִקְבַּע, נִתְּנָה לוֹ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: "מִדָּתָם זֹאת הָטְבְּעָה בְּרוּחָם, זוֹ מִדַּת הַפָּרָה שֶׁהִיא רוֹצָה לְהָנִיק יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָעֵגֶל רוֹצֶה לִינֹק" (מנדלי מו"ס, שפב). דְּמוּת הַנָּשִׂיא הָטְבְּעָה עַל הַמַּטְבְּעוֹת. חוֹתֶמֶת־הַדֹּאַר הָטְבְּעָה עַל הַמִּכְתָּב. – [מָטְבָּע, יָטְבַּע]

– **מַטְבֵּעַ שֶׁטָּבַע פְּלוֹנִי**°, צוּרָה שֶׁהִנְהִיג פְּלוֹנִי, נֹסַח שֶׁקָּבַע פְּלוֹנִי: "אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהוֹסִיף עַל מַטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת" (ירושלמי ברכות יב ד). "כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (ברכות מ:). "לְשַׁנּוֹת יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעָה הַחֶבְרָה" (אחד העם, פח). "לִטְבֹּעַ אֶת מַטְבְּעוֹתֶיהָ (שֶׁל הַלָּשׁוֹן)" (ביאליק, חבלי לשון).

– **הִטְבִּיעַ חוֹתָמוֹ עַל־**°, נָתַן אוֹתוֹתָיו בְּ־, עָשָׂה רִשּׁוּמוֹ בְּ־: "הָרוּחַ הַפְּנִימִי... עוֹד שָׁלַט בָּם גַּם אַחֲרֵי־כֵן וְהִטְבִּיעַ חוֹתָמוֹ עַל עֲבוֹדָתָם" (אחד העם, תלד). "שֶׁמְּנוּ... שֶׁנִּתְרַבָּה הִטְבִּיעַ אֶת חוֹתָמוֹ עַל פָּנָיו הַצְּעִירִים" (ברנר, א 44).

– **הִטְבִּיעַ עֵינוֹ**°, הִתְבּוֹנֵן בְּעִיּוּן רַב: "הִטְבִּיעַ בֶּן־נַתַּאי אֶת עֵינוֹ, עַיִן בְּקִיאָה, בַּכְּתָב – וְשִׁבְּחָהוּ" (בן־ציון, קמ).

ג. **טבע** [מן טַבַּעַת]

~ פע' **טִבַּע**° פ"י שָׂם טַבַּעַת עַל דְּבַר־מָה: חוֹקְרֵי הַצִּפֳּרִים נוֹהֲגִים לְטַבֵּעַ בְּטַבַּעַת מְסֻמֶּנֶת בְּמִסְפָּר וּבְסִימָנֵי־הֶכֵּר נוֹסָפִים אֶת רַגְלֵי הַצִּפֳּרִים הַנּוֹדְדוֹת, לְמַעַן יֻכַּר מְקוֹם מוֹצָאָן וּמַסְעֵיהֶן. – [לְטַבֵּעַ אֶת־; מְטַבֵּעַ, יְטַבֵּעַ]

~ פע' **טֻבַּע**°, הוּשְׂמָה עָלָיו טַבַּעַת: הַחוֹקֵר בְּיִשְׂרָאֵל לָכַד צִפּוֹר שֶׁטֻּבְּעָה בְּאֵירוֹפָּה. – [מְטֻבָּע, יְטֻבַּע]

א. **טֶבַע**° ז' [מן ב. טבע, טָבַע; ארמית: טִבְעָא; ערבית: טַבְּאע] 1°, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַבְּרִיאָה, תּוֹלָדָה, עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, כָּל הַדְּבָרִים הַקַּיָּמִים בָּעוֹלָם, עוֹלַם הַצּוֹמֵחַ, הַחַי, הַדּוֹמֵם [ראה עוד הצירופים והניבים להלן]. 2•, תְּכוּנָה, אֹפִי, הַמַּהוּת הַיְסוֹדִית הַטְּבוּעָה בְּכָל דָּבָר אוֹ יְצוּר מִבְּרִיָּתוֹ: "לְכוּ וַעֲשׂוּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּשַׁנּוּ מִטִּבְעָהּ שֶׁל תְּפִלָּה" (ירושלמי ברכות ט ב). "טִבְעָהּ שֶׁל אִשָּׁה לְהִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר מִן הָאִישׁ" (ספר מוסר לר' יוסף בן יהודה). "עִמָּנוּ שֶׁמּוֹקִיר אֶת הַסֵּפֶר מִטִּבְעוֹ וּמַרְבֶּה לַהֲגוֹת בּוֹ" (ביאליק, הספר העברי). "אַף הַיִּרְשֵׁל טֶבַע מְשֻׁנֶּה טָבַע בּוֹ הַיּוֹצֵר" (עגנון, כפות קעז). "הֲרֵי כְּפִי שֶׁאֲנִי מַכִּיר אֶת טִבְעֲךָ, שֶׁלֹּא תִּמְכֹּר אֶת עַטְךָ בְּדוֹלָר הַנִּמְאָס" (ברקוביץ, הראשונים קכט). 3•, יְסוֹד מִיסוֹדוֹת הָעוֹלָם, אֶלֶמֶנְט רִאשׁוֹנִי שֶׁמִּמֶּנּוּ מֻרְכָּבִים, לְפִי הַשְׁקָפַת הַקַּדְמוֹנִים, שְׁאָר הָעֲצָמִים: "אַרְבָּעָה טְבָעִים שֶׁבָּרָא מֵהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹלָם... וְאֵלּוּ הֵן: הָאָרֶץ... הַמַּיִם... אֲוִיר... וְהָאֵשׁ" (במדבר רבה יד). – [טֶבַע־, טְבָעִים, טִבְעֵי־]

– **טֶבַע דּוֹמֵם**° [באמנות הציור], עֲצָמִים בִּלְתִּי־חַיִּים הַמְּשַׁמְּשִׁים נוֹשְׂאִים לְצִיּוּר.

– **טֶבַע שֵׁנִי** ^, תְּכוּנָה הַנִּקְנֵית לָאָדָם אוֹ לְבַעַל־חַיִּים לֹא מִבְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל, אוֹ עַל־יְדֵי תְּנָאֵי הַסְּבִיבָה: "הַהֶרְגֵּל טֶבַע שֵׁנִי" (פלקירא, המעלות 2 ב). "הַמּוֹתָרוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים נַעֲשׂוּ לְבַעֲלֵי הוֹן עַל־יְדֵי הַהֶרְגֵּל כְּטֶבַע שֵׁנִי, וּבִלְעֲדֵיהֶם חַיֵּיהֶם אֵינָם חַיִּים" (אחד העם, יח). "הֶרְגֵּל זֶה שֶׁל מְצִיצַת אֲגוּדָל נַעֲשָׂה לִי כְּטֶבַע שֵׁנִי" (ביאליק, ספיח ב). "הַקִּמּוּץ נַעֲשָׂה לָהּ טֶבַע שֵׁנִי" (טשרניחובסקי, סיפורים 162).

– אֵיתָנֵי־הַטֶּבַע°, כִּנּוּי לַכֹּחוֹת הַגְּדוֹלִים הַפּוֹעֲלִים בָּעוֹלָם– סְעָרוֹת, שִׁטְפוֹנוֹת, רְעָשִׁים, הִתְגַּעֲשֻׁיּוֹת וְכוּ׳.

– בְּדֶרֶךְ־הַטֶּבַע°, בְּאֹפֶן רָגִיל וּפָשׁוּט, לְפִי הַנֹּהַג, לְפִי טִיבוֹ שֶׁל הָעִנְיָן.

– חֵיק־הַטֶּבַע°, בִּטּוּי צִיּוּרִי לִסְבִיבָה שְׁקֵטָה, רְחוֹקָה מֵהֲמֻלַּת הַכְּרַךְ, נוֹף שֶׁל עֵצִים, יֶרֶק, אֲגַמִּים, נְהָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: לְאַחַר חֳדָשִׁים שֶׁל עֲבוֹדָה קָשָׁה יָצָאתִי לַכְּפָר לָנוּחַ בְּחֵיק־הַטֶּבַע.

– מַדָּעֵי־הַטֶּבַע°, הַמַּדָּעִים הָעוֹסְקִים בְּמַעַרְכוֹת הָעֲצָמִים הַשּׁוֹנִים הַקַּיָּמִים בַּטֶּבַע וְנִגְלִים לָאָדָם בְּאֶמְצָעוּת הַחוּשִׁים, כְּגוֹן: בּוֹטָנִיקָה, בִּיּוֹלוֹגְיָה, זוֹאוֹלוֹגְיָה, פִיסִיקָה, כִימְיָה, מִינֶרָלוֹגְיָה וְעוֹד; לְהַבְדִּיל מִ־״מַדָּעֵי הָרוּחַ״, הָעוֹסְקִים בְּנוֹשְׂאִים שֶׁהֵם יְצִירֵי רוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְתַרְבּוּתוֹ, כְּגוֹן: פִילוֹסוֹפְיָה, הִיסְטוֹרְיָה, בַּלְשָׁנוּת, אָמָנוּת, סִפְרוּת.

– מַה שֶּׁאַחַר הַטֶּבַע ⁺, מֶטָפִיסִיקָה, הַדְּבָרִים בַּטֶּבַע וּבָעוֹלָם שֶׁאֵינָם נִתָּנִים לִתְפִיסָה חוּשָׁנִית: ״וַיִּקְרְאוּ גַּם כֵּן אֶת הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית מַה שֶּׁאַחַר הַטֶּבַע״ (מלות הגיון יד).

– מִטְּבַע הַדְּבָרִים°, כָּךְ מִסְתַּבֵּר מִן הַדְּבָרִים כִּפְשׁוּטָם, כָּךְ דַּרְכָּם שֶׁל הַדְּבָרִים.

– יָצָא טִבְעוֹ בָּעוֹלָם•, רְאֵה לְהַלָּן ב· טֶבַע.

ב· **טֶבַע•** ז׳ [מן ב· טבע, טָבַע] 1•, שֵׁם מַטְבֵּעַ קַדְמוֹן, שֶׁעֶרְכּוֹ הָיָה כְּמַחֲצִית הַסֶּלַע (שקלים ב ד). 2•, [בהשאלה] פִּרְסוּם, שֵׁם־טוֹב, רְאֵה לְהַלָּן. 3 ⁺, פִּתּוּחַ בְּמַטְבֵּעַ, צוּרָה שֶׁנֶּחְקְקָה: ״טֶבַע חוֹתָם בְּרִית שָׁם בִּשְׁאֵרוֹ״ (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות). – [טֶבַע־, טִבְעוֹ; טְבָעִים, טִבְעֵי־]

– יָצָא טִבְעוֹ בָּעוֹלָם• [מגילה יד:· ההוראה היסודית: המטבע שעליו טבועה צורתו נפוץ בעולם; ובהשאלה:] יָצָא שְׁמוֹ לְמֵרָחוֹק, נִתְפַּרְסֵם בָּעוֹלָם [דומה לכך האימרה: ״יצא לו מוניטין בעולם״]

טַבָּע° ז׳ [מן ב· טבע, טִבַּע] יוֹצֵק מַטְבְּעוֹת.–[טַבַּע־, טַבָּעִים, ־עֵי־]

טב״ע ר״ת טְבִיעַת־עַיִן.

טִבְעוֹנוּת° נ׳ [מן טבעוני] הַהַשְׁקָפָה כִּי הָאָדָם צָרִיךְ לְהִזּוֹן רַק מִמְּזוֹנוֹת שֶׁל צְמָחִים, כְּפִי שֶׁנִּתְּנוּ בַּטֶּבַע, בְּלֹא לְבַשֵּׁל אוֹתָם (לְהַבְדִּיל מִן הַ־״צִמְחוֹנוּת״, שֶׁהִיא הַנְּזִירוּת מִמַּאַכְלֵי בָּשָׂר בִּלְבָד, אַךְ לֹא מֵאֲכִילַת יְרָקוֹת מְבֻשָּׁלִים, בֵּיצִים וְכַדּוֹמֶה).

טִבְעוֹנִי° ת׳ [מן טבעון] הַנִּזּוֹן רַק מִמְּזוֹנוֹת שֶׁל צְמָחִים כְּפִי שֶׁהֵם בַּטֶּבַע, בְּלֹא לְבַשֵּׁל אוֹתָם (לְהַבְדִּיל מִן הַ־״צִמְחוֹנִי״ – הָאוֹכֵל מַאַכְלֵי יְרָקוֹת מְבֻשָּׁלִים, מְטֻגָּנִים וְכַדּוֹמֶה, וּמִתְנַזֵּר רַק מֵאֲכִילַת בָּשָׂר). – [טִבְעוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טִבְעִי ⁺ ת׳ [מן א· טֶבַע; ערבית: טַבִּיעִי] 1 ⁺, כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּטֶּבַע, כְּמוֹת שֶׁהוּא מִבְּרִיָּתוֹ: ״לָמַדְנוּ שֶׁהַלְּשׁוֹנוֹת הֶסְכֵּמִיּוֹת, לֹא טִבְעִיּוֹת״ (מורה נבוכים ב ל). ״לְכָל גֶּשֶׁם (גוּף) טִבְעִי יֵשׁ לוֹ תְּנוּעָה טִבְעִית״ (שער השמים יג). ״שֶׁחָנַן אוֹתָם בִּנְטִיּוֹת טִבְעִיּוֹת וּבְחוּשִׁים וּכְלֵי־הַרְגָּשָׁה חַדִּים לְהַפְלִיא״ (מגדלי מו״ס, שפב). ״לְגַדֵּל אֶת הַלָּשׁוֹן גִּדּוּל טִבְעִי אֶפְשָׁר רַק מִתּוֹכָהּ וּמִגּוּפָהּ״ (ביאליק, חבלי לשון). הַצַּיָּר צִיֵּר אֶת הַתְּמוּנָה בִּצְבָעִים טִבְעִיִּים וּבְגֹדֶל טִבְעִי. 2 ⁺, בִּלְתִּי־מְלָאכוּתִי, לֹא מְעֻשֶּׂה, אֲמִתִּי: דְּבַשׁ דְּבוֹרִים טִבְעִי. מִשְׂחָקוֹ שֶׁל הַשַּׂחְקָן הָיָה טִבְעִי. הִתְנַהֲגוּת פְּשׁוּטָה וְטִבְעִית.–[טִבְעִית, טִבְעִיִּים, טִבְעִיּוֹת]

– הַחָכְמָה הַטִּבְעִית ⁺, כִּנּוּי לְמַדָּעֵי הַטֶּבַע, וּבְיִחוּד לַפִיסִיקָה: ״וְהַחָכְמָה הַטִּבְעִית תְּעַיֵּן בַּגְּשָׁמִים (בָּעֲצָמִים) הַנִּמְצָאִים בַּטֶּבַע״ (מלות הגיון יד).

– הַשִּׁיטָה הַטִּבְעִית°, [בהוראה] שִׁיטַת הוֹרָאָה שֶׁל לָשׁוֹן לֹא עַל־יְדֵי תַּרְגּוּם מִלֶּיהָ לַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי הַלּוֹמְדִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ אִמּוּנִים מְדֻרָּגִים בְּדִבּוּר בַּלָּשׁוֹן עַצְמָהּ: שִׁיטוֹת הַהוֹרָאָה ״עִבְרִית בְּעִבְרִית״, ״אַנְגְּלִית בְּאַנְגְּלִית״ הֵן שִׁיטוֹת טִבְעִיּוֹת.

– מִסְפָּרִים טִבְעִיִּים°, [במתמאטיקה] הַמִּסְפָּרִים הַשְּׁלֵמִים מִן 1 וּלְמַעְלָה: 1, 2, 3... לְהַבְדִּיל מִן הָאֶפֶס וְהַמִּסְפָּרִים הַשְּׁלִילִיִּים, כְּגוֹן 1–, 2–, 3–, שֶׁהֵם מִסְפָּרִים אִי־טִבְעִיִּים.

– טִבְעִי (הַדָּבָר) שֶׁ־°, מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע הוּא כִּי־, דָּבָר מְקֻבָּל וְרָגִיל הוּא שֶׁ־: טִבְעִי הַדָּבָר, שֶׁהַהוֹרִים יִדְאֲגוּ לַעֲתִיד בְּנֵיהֶם.

טִבְעִיּוּת° נ׳ [מן טבעי] 1, מַצָּבוֹ הַמְּקוֹרִי שֶׁל דָּבָר, תְּכוּנַת דָּבָר כְּפִי שֶׁהוּא בְּטִבְעוֹ: ״בְּשִׂים לֵב לִתְדִירוּתוֹ וּלְטִבְעִיּוּתוֹ שֶׁל כָּל פְּרָט״ (אחד העם, קב). ״מָה רָאוּ מִן הַשָּׁמַיִם לְהַטּוֹת אֶת הָאָדָם לַעֲווֹנוֹת, לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שְׁפָלִים נֶגֶד רְצוֹנוֹ וְטִבְעִיּוּתוֹ?״ (הזז, יעיש ד 185). טִבְעִיּוּת אַהֲבָתָהּ שֶׁל הָאֵם לְתִינוֹקָהּ. 2, חֹסֶר מְלָאכוּתִיּוּת, פַּשְׁטוּת, אֲמִתִּיּוּת: טִבְעִיּוּת בְּמִשְׂחָקוֹ שֶׁל הַשַּׂחְקָן הַמְּחוֹנָן. – [טִבְעִיּוּת־]

טַבַּעַת נ׳ [ראה ב· טבע; אכדית: timbutu] 1, עִגּוּל עָשׂוּי מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר: ״וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן״ (שמות כה יד). 2, חִשּׁוּק קָטָן מִמַּתֶּכֶת (בְּיִחוּד כֶּסֶף אוֹ זָהָב) שֶׁשָּׂמִים עַל הָאֶצְבַּע לְקִשּׁוּט: ״חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת״ (שמות לה כב). טַבַּעַת־נִשּׂוּאִין. 3, [בימי־קדם] חוֹתָם שֶׁהָיָה קָבוּעַ בְּחִשּׁוּק קָטָן שֶׁעַל־גַּבֵּי הַיָּד: ״וַיִּכְתֹּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ח י). ״טַבַּעַת שֶׁל מַתֶּכֶת וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל אַלְמֹג״ (כלים יג ו). 4°, מַעְגָּל, קַו אוֹ זֵר עָגֹל: טַבָּעוֹת שְׁנָתִיּוֹת שֶׁבְּקַרְנֵי הַפָּרָה. טַבָּעוֹת שֶׁבְּגִזְעֵי עֵצִים. שָׁלֹשׁ הַטַּבָּעוֹת הַמַּקִּיפוֹת אֶת הַכּוֹכָב שַׁבְּתַאי. –[טַבַּעַת־, טַבַּעְתּוֹ; טַבָּעוֹת, טַבְּעוֹת־]

– טַבַּעַת־קִדּוּשִׁין°, ־נִשּׂוּאִין°, טַבַּעַת שֶׁהֶחָתָן שָׂם עַל אֶצְבָּעָהּ שֶׁל הַכַּלָּה בִּשְׁעַת הַחֻפָּה כְּסֵמֶל לְ־״קִנְיָתָהּ״ וּלְקִדּוּשָׁהּ.

– פִּי־הַטַּבַּעַת• (שבת קח:), כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לִקְצֵה הַחַלְחֹלֶת, מְקוֹם יְצִיאַת הַצּוֹאָה מִן הַגּוּף.

– טַבַּעַת־פּוֹלִיקְרָטֶס° [על־שום המסופר על הטיראן היווני פוליקראטס שהטיל טבעתו לים כקרבן לאלים, אולם הטבעת חזרה אליו לאחר זמן כשנמצאה במעי דג שהובא לשולחנו, ואז ידע כי גורלו נחרץ] מָשָׁל לְדָבָר שֶׁנִּגְזַר וְנֶחֱרַץ וְאֵין לְמָנְעוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן.

טַבַּעְתִּי° ת׳ [מן טַבַּעַת] בַּעַל צוּרַת טַבַּעַת, עָגֹל: אֶבֶן שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּמַיִם יוֹצֶרֶת בָּהֶם גַּלִּים טַבַּעְתִּיִּים. – [טַבַּעְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

– לִקּוּי־חַמָּה טַבַּעְתִּי°, מַצַּב הַשֶּׁמֶשׁ כְּשֶׁהִיא נִמְצֵאת מֵאֲחוֹרֵי הַיָּרֵחַ וְאֵין אָנוּ רוֹאִים אֶלָּא אֶת שׁוּלֶיהָ בִּלְבָד הַנִּרְאִים כְּעֵין טַבַּעַת מְאִירָה.

טבעתן° ז' [מן א· טבע] נטורליסט, הדורש בשבח החיים הטבעיים והפשוטים, דוגל בשיטת הטבעתנות (נטורליזם). – [טבעתנית, טבעתנים, טבעתניות]

טבעתנות° נ' [מן טבעתן] נטורליזם – ראה הגדרה מפרטת בערך "נטורליזם".

טבק◊ ז' [מספרדית: tabaco] צמח־תרבות ממשפחת הסולניים (Nicotiana Tabacum). הובא מאמריקה. העלים עשירים בחמר ניקוטין. מעלי הטבק מכינים על־ידי יבוש את הטבק לעשון.

צמח הטאבאק

– טבק־ריחה°, אבקה שהוכנה על־ידי עלי־טבק שיבשום וטחנום והוסיפו עליהם בשמים; משמש להרחה בשל ריחו החריף והמגרה, המביא לידי עטוש.

טבקאי° ז' [מן טבק] מוכר טבק, בעל חנות לצרכי עשון. – [טבקאית, טבקאים, ־איות]

טבקיה° נ' [מן טבק] קפסה להחזקת טבק לעשון או טבק־ריחה. – [טבקיות]

טבריני^, **טברני**^ ת' [מן טבריה] שמוצאו מטבריה, שבא מטבריה. – [טברינית, ־ניים, ־ניות; טברני, ־נית, ־ניות]

– הנקוד הטבריני^, כנוי לנקוד המקבל בספרינו היום (על־שום שנקבע על־ידי חכמי טבריה, במאה ה־7–8 בערך); נקרא גם "הנקוד התחתון" (להבדילו מן הנקוד "הבבלי" או "העליון" ומשיטות־נקוד אחרות שהיו קימות בישראל).

מזל טבת

טבת ז' [אכדית: Tebitu] שם החדש העשירי החל בניסן: מקביל בערך לתקופת החדשים דצמבר־ינואר. תמיד חסר (בן 29 יום). מזלו – גדי. "בחדש העשירי הוא חדש טבת" (אסתר ב טז).

– עשרה בטבת•, יום צום, בו החל המצור על ירושלים על־ידי חיל נבוכדנאצר: "צום העשירי – זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל אל־ירושלים" (ראש השנה יח:).

– תקופת טבת•, ראשית החרף, ימות הגשמים בארץ־ישראל; השמש נמצאת בחוג הגדי בנקדת החרף של מסלולה המדמה: "ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן שמים" (יומא לה:).

טגון•, **טיגון** ז' [מן טגן, טגן] בשול מזון בתוך מחבת בשמן, בשמן וכיוצא בזה: "שעשתה לו מיני טגון" (סנהדרין כא·). "טרודה מאד עם שפחתה בטגון לביבות" (ביאליק, מאחורי ד). טגון קציצות־בשר. טגון חביתה. – [טגון־, טגונים, טגוני־]

טגן [מן טיגן; ערבית: טג'ן]

~ פע' **טגן** • פ"י בשל מזון בתוך מחבת בשמן או בשמן וכיוצא בזה: "הצולה והמטגן, השולק והמעשן – כלהן (כלם) משום מבשל" (ירושלמי שבת י ב). "חבתי כהן גדול, כיצד עושין אותן?... אופה, ואחר־כך מטגנה" (מנחות נ:). המבשלת טגנה דגים לארוחת־הצהרים. – [לטגן את־, מטגן, י־]

~ פע' **טגן** •, בשל בשמן או בשמן וכיוצא בזה: "הנודר מן המבשל, מהו שיהא מתר... מן המעשן במטגן?" (ירושלמי נדרים לט ג). "והדבשנין – מטגנין בדבש" (רש"י פסחים לז·). בשר מטגן. דגים מטגנים. – [מטגן, יטגן]

~ התפ' **נטגן** °, נתבשל בשמן או בשמן וכיוצא בזה: הדגים נטגנו זמן רב במחבת. [ובהשאלה:] "הרחובות הריקים הטגנו בשמש אב" (סדן, ממחוז שכא). אל נא תטגן יותר מדי בשמש! – [להטגן, מטגן, י־]

– טגן מעיו^, הרתיח אותו, הרגיזו, צער אותו: "אמר לו הקדוש־ברוך־הוא ליהודה... את טגנת מעיו של אביך והטעית אותו ואמרת לו: חיה רעה אכלתהו" (אגדת בראשית, ילינק, ד 84). "הצרה לו וטגנה לו מעיו בכל עת־מצא" (הזז, יעיש ג 215).

טגן°, **טוגן** ז' [מן טגן, טגן] פלח דק של תפוח־אדמה שטגן בשמן (Chips): מנה של נקניקיות עם טגנים. – [טגן־, טגנים, טגני־]

טגן•, ראה טיגן•. **טגרס**•, ראה טיגריס^. **טה**◊, ראה תה◊.

טהור, טהר ת' [ראה טהר] 1. זך, צח, נקי, שאין בו תערבת של דבר אחר [גם בהשאלה]: "ישימו צניף טהור על־ראשו" (זכריה ג ה). "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" (יחזקאל לו כה). "וצפית אתו זהב טהור" (שמות כה יא). "על ראשי שמים טהורים" (ביאליק, בשדה). "מעלות רוחך זכות טהורות" (ביאליק, נושנות). 2. בלתי־טמא, שלא נגע בדבר זהמה או בכל טמאה אחרת: "כל־טהור בביתך יאכל אתו" (במדבר יח יא). 3. [בבעלי־החיים] חי המתר לאכילה על־פי התורה: "להבדיל בין הטמא ובין הטהר, ובין החיה אשר לא תאכל" (ויקרא יא מז). מיני הבקר, הצאן, הצבי, היונה ועוד – בעלי־חיים טהורים הם" (דברים יד ג כ). [וראה עוד הצירופים להלן]. 4^. צדיק, נקי־כפים, ישר: "במעלות קדושים וטהורים כזהר הרקיע מזהירים" (תפילת אל מלא רחמים). "מקום שהתפללו בו צדיקים וחסידים, קדושים וטהורים" (עגנון, כלה קז). "כלם טהורים בני טהורים" (ביאליק, מגילת ד). – [טהור־, גם טהר־; טהורה, טהורת־; טהורים, טהורי־; טהורות]

– טהר־ידים, נקי־כפים, עושה בישר ובתמים: "ויאחז צדיק דרכו, וטהר־ידים יסיף אמץ" (איוב יז ט).

– טהר־לב (משלי כב יא), תמים וישר, נאמן וגלוי במחשבותיו.

– טהור עינים, השואף לראות רק ישר וצדק, שאינו יכול לראות עול ורשע ולשתק: "טהור עינים מראות רע, והביט אל־עמל לא תוכל" (חבקוק א יג).

– אמנות טהורה°, אמנות צרופה, אמנות לשמה, שאין בה מניעים חמריים: "רוצה אני להאמין, כי דוקא מתוך האויר הטהור של הכפר והשדה תעמד לנו אמנות טהורה באמת, טהורה בכל משמעיותיה ופרושיה הטובים של מלה קדושה זו" (ביאליק, האמנות הטהורה).

– מתמטיקה טהורה°, החלק התיאורטי והמפשט במתמטיקה, שאין בו שמוש בחיי המעשה.

– מקרה בלתי טהור [על־יסוד דרש הכתוב בשמואל א כ כו] מקרה חשוד, ענין ביש.

ללא ציון - מקרא; • תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; נ"ר - נקבה ריבוי; ת' - תואר; תר"ז - תואר וזכר;

טהור°, טיהור ז׳ [מן טהר, טהר] 1, נקוי, סלוק טמאה וזהמה: ״אין כאן משום טהור הנגע״ (אבינרי, יד 250). טהור האיש מטמאתו על־ידי טבילה. טהור גוף המת לפני הקבורה. טהור האויר. 2, בעור הפסלת, הרחקת יסודות בלתי רצויים: טהור הזהב מן הסיגים. טהור בשורות המפלגה מחברים בלתי רצויים. טהור קני ההתנגדות של האויב בשטח הכבוש. – [טהור־, טהורים, טהורי־]

טהר [אוגרתית: טהר; ארמית: טהר; ערבית: טהר; קרוב אל צהר, זהר]

~ פע׳ **טָהַר** פ״ע היה נקי, נעשה נקי מטמאה, מזהמה, מחטא וכדומה: ״וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם״ (במדבר לא כד). ״תחטאני באזוב ואטהר״ (תהלים נא ט). ״מי־יאמר: זכיתי לבי, טהרתי מחטאתי״ (משלי כ ט). ״הטביל בה את הכלים טהרו מטמאתן״ (מקואות ו ט). ״נשתתק המדבר מזעפו וטהר״ (ביאליק, מתי מדבר). – [לטהר, טהור, יטהר]

~ נפ׳ **נִטְהַר**•, נעשה טהור: ״ותזקקם להטהר מאשמה״ (מגילת ההודיות 81). ״סופרת שבעה ימי נקיים ונטהרת ביום השמיני״ (תנחומא מצורע ז). ״אינו נטהר מן הממזרות״ (רש״י יבמות פה:). ״בבת אחת נטהרתי! כמו נפקחו עיני לראשונה לראות את העולם בעצם טהרו״ (גלעד, גלבוע 70). – [להטהר, נטהר, יטהר]

~ פע׳ **טִהֵר, טִהַר** פ״י 1, נקה, הסיר טמאה, זהמה וכדומה: ״וכה־תעשה להם לטהרם – הזה עליהם מי חטאת״ (במדבר ח ז). ״וטהרתים מכל עונם״ (ירמיה לג ח). ״מכל פשעים טהר לב״ (בן־סירא לח י). ״מה המקוה מטהר את הטמאים, אף הקדוש־ברוך־הוא מטהר את ישראל״ (יומא ח ט). ״וטהר לבנו לעבדך באמת״ (תפילת שבת). ״ותטהר טבילת־התכלת את עיניו״ (ביאליק, מגילת ו). ״והלכו לבית־המרחץ כדי לטהר עצמם לשבת ולעמד לפני רבם בגוף נקי״ (עגנון, אלו יא). אנשי חברה־קדישא טהרו את המת לפני הקבורה. 2, קבע כי פלוני טהור ממום, נקי ממחלה וכו׳: ״וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את־כל־בשרו – וטהר את הנגע״ (ויקרא יג יג). ״וטהר את־בני־לוי וזקק אתם כזהב וככסף״ (מלאכי ג ג). ״ר׳ אליעזר מטהר, וחכמים מטמאים״ (ברכות יט.). 3, בער פסלת, סלק יסודות־בלתי רצויים: ״מצרף ומטהר כסף״ (מלאכי ג ג). ההנהלה טהרה את המוסד מאנשים בלתי־רצויים. –[לטהר את־, מטהר, יטהר]

~ פע׳ **טֹהַר**, 1, נקה, הוסרה ממנו טמאתו: ״ארץ לא מטהרה היא״ (יחזקאל כב כד). ״ומטהר מזהם ימיו״ (ביאליק, אבי). הגופה טהרה לפני הקבורה. המחנה טהר. 2°, סלקה פסלת מתוכו, הוצאו מתוכו יסודות בלתי־רצויים: הזהב טהר על־ידי הצורף. המפלגה טהרה מאנשים בלתי־רצויים. –[מטהר, יטהר]

~ התפ׳ **הִטַּהֵר**, 1, טהר את עצמו, נקה את עצמו מטמאה, מזהמה וכו׳: ״הסרו את־אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלתיכם״ (בראשית לה ב). ״אשריכם, ישראל, לפני מי אתם מטהרין?״ (יומא ח ט). 2°, נעשה נקי וטהור: השמים הטהרו אחרי הגשם. – [להטהר, מ־, י־]

~ הפ׳ **הָטְהַר** ^, נטהר, טהר – [מטהר, יטהר]

– **טהר את השרץ בק״ן טעמים**•, [על־פי עירובין יג:, ושם כפשוטו] השתדל למצא תרוצים רבים ודחוקים להצדקת המעשה הרע שנעשה, התפלפל הרבה למצא הכשר לדבר בלתי־כשר.

טָהֹר, ראה טהור.

טֹהַר, טוהר ז׳ [מן טהר; ארמית: טיהרא; ערבית: טהר] 1, נקיון, זך, צחות, בהירות: ״וכעצם השמים לטהר״ (שמות כד י). ״וידא המלאך בין ערפלי טהר״ (ביאליק, מגילת ג). 2, נקיון מטמאה: ״בכל־קדש לא תגע... עד־מלאת ימי טהרה״ (ויקרא יב ד). 3°, ישר, תם: ״אור של חסד, טהר־נפש״ (ביאליק, מכתב קטן). טהר־המדות. טהר־לב. –[טהר־, טהרו]

– **טָהֳרוֹ שֶׁל דָּבָר**•, הדבר עצמו, ללא כסוי: ״הזה על טהרו של מזבח״ (יומא ה ו). שמנחת על טהרו של שלחן (מנחות צז.).

טָהֳרָה, טוהרה נ׳ [מן טהר] 1, טהר, נקיון: ״ואם־פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו״ (ויקרא יג לה). 2•, בהירות, זכות: ״הרואה רקיע בטהרתה״ (ברכות נט.). 3•, פרישות וזהירות מטמאה ומכל כיוצא בה: ״משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות״ (סוטה ט טו). ״וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה, בשירה ובזמרה״ (תתברך, תפילת שחרית). ״בין שערי הטהרה והטמאה״ (ביאליק, אבי). דיני טמאה וטהרה. 4•, נקוי, טהור: ״טהרת כלים״ (יומא כג:). ״ובעלת־הבית בעצמה משגיחה על טהרת הבית ועל טהרת הכלים״ (עגנון, הכנסת פו). טהרת גוף־המת קדם הקבורה. 5•, חפץ שהכרז טהור: ״אותו היום הביאו כל טהרות שטהר ר׳ אליעזר ושרפום לפניו״ (ברכות יט.). – [טהרת־, טהרות, טהרות־]

– **טָהֳרוֹת**• נ״ר שם הסדר הששי מששת סדרי המשנה וכן שם המסכת העוסקים בדיני טמאה וטהרה.

– **בְּטָהֳרָה**• תה״פ 1, בהיותו טהור ובמקום טהור: ״אברהם אבינו אוכל חלין בטהרה היה״ (בבא מציעא פז.). 2 [בהשאלה] בתם, ללא כונה: ״ישראל שבחוצה־לארץ עובדי עבודת־כוכבים בטהרה הן״ (עבודה זרה ח.).

– **חֲדַר־טָהֳרָה**°, החדר שבו מטהרים את גופת המת בטרם יביאוה לקבורה.

– **קֶרֶשׁ־טָהֳרָה**°, מתקן העשוי לוחות־עץ או כדומה להם שמטהרים עליו את גופת המת לפני הקבורה.

– **טָהֳרַת הַלָּשׁוֹן**°, הקפדה על הלשון שלא יחדרו אליה מלים וצרופי־ניבים הזרים לחקיה.

– **עַל טָהֳרַת־**°, תוך שמירה מדקדקת על־: תלבשתו של פלוני היא על טהרת תוצרת הארץ.

טַהֲרוֹן^ ז׳ [מן טהר] טהר, נקיון: ״צחצח שבע על טהרון״ (רס״ג, סידור רפז). ״הכוכבים דירה שלהם בשמים, ושם נקיון וטהרון, לא?״ (שנהר, ב 241). – [טהרון־]

טַהֲרוּת° נ׳ [מן טהר] טהרה, נקיון: ״כרגע יגרש אותן (את המחשבות הזרות), ושב לטהרותו משכבר הימים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לז). – [טהרות־]

טַהֲרָן^c ז׳ [מן טהר] פוריסט, מי שמחמיר ומקפיד ביותר על טהרת הלשון או הספרות וכו׳ וטהורן מניבים או מצורות זרות. – [טהרנית, טהרנים, טהרניות]

טַהֲרָנוּת° נ׳ [מן טַהֲרָן] פּוּרִיזְם, שְׁמִירָה קַפְּדָנִית עַל מְקוֹרִיּוּת הַלָּשׁוֹן, הַסִּפְרוּת וְכוּ׳ וְטִהוּרָן מֵהַשְׁפָּעוֹת לוֹעֲזִיּוֹת. – [טַהֲרָנוּת־]

טַהֲרָנִי° ת׳ [מן טַהֲרָן] פּוּרִיסְטִי, שֶׁל טַהֲרָן: גִּישָׁה טַהֲרָנִית לַלָּשׁוֹן וְלַסִּפְרוּת. – [טַהֲרָנִית, טַהֲרָנִיִּים, טַהֲרָנִיּוֹת]

ט״ו ש״מ 15, חֲמִשָּׁה־עָשָׂר [נִבְטָא ״טוּ״ בצירופים הבאים:]

– **ט״ו בְּאָב**•, יוֹם חַג עֲמָמִי גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי, בּוֹ יָצְאוּ בְּנֵי־הַנְּעוּרִים בִּמְחוֹלוֹת וּבְשִׁירִים (תענית ד ח).

– **ט״ו בִּשְׁבָט**•, יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן (ראש השנה א א).

טָו° ז׳ [מן טוה, טָוָה] חוּט לִטְוִיָּה [בהשאלה]: ״וְשָׁזַר קַו לָקָו וְטָו לְטָו טְוִי הַדָּמִים שֶׁל הַשּׁוֹאָה הָאַחֲרוֹנָה״ (שטיינמן, לנשמת יצחק). – [טַו־, טָוִים, טְוֵי־]

טַוַּאי°, **טוואי** ז׳ [מן טוה] עוֹסֵק בִּטְוִיָּה, מִי שֶׁטּוֹוֶה חוּטִים מֵחֹמֶר גָּלְמִי. – [טַוָּאִית, טַוָּאִים, טַוָּאִיּוֹת]

– טַוָּאִים°, מִשְׁפָּחָה שֶׁל פַּרְפָּרִים שֶׁזַּחֲלֵיהֶם טוֹוִים בְּהִתְגַּלְּמָם פְּקָעוֹת עֲשׂוּיוֹת חוּטִים דַּקִּים (Bombycoidae). בֵּין הַטַּוָּאִים יְדוּעִים: טַוַּאי־הַמֶּשִׁי, טַוַּאי־הַשָּׁקֵד, טַוַּאי־הַמֶּשִׁי הַמְּזֻיָּף, טַוַּאי־הַתִּלְתָּן וְעוֹד.

טוּאָלֶט◊ ז׳ [צרפתית: toilette] 1, מַלְבּוּשׁ־פְּאֵר, בְּיִחוּד שֶׁל נָשִׁים: פְּלוֹנִית מַקְדִּישָׁה הַרְבֵּה זְמַן לַטּוּאָלֶט שֶׁלָּהּ. 2, כִּנּוּי לְשֻׁלְחַן־מְגֵרוֹת קָטָן וּמֵעָלָיו מַרְאָה הַמְשַׁמְּשִׁים עֵזֶר לַמִּתְלַבֵּשׁ וְלַמִּתְקַשֵּׁט. 3, כִּנּוּי לַחֲדַר־הַנּוֹחִיּוּת (בְּיִחוּד בִּמְקוֹמוֹת צִבּוּרִיִּים).

– נְיַר־טוּאָלֶט°, נְיָר לְקִנּוּחַ בְּבֵית־הַשִּׁמּוּשׁ.

טוֹב [מן טוב, אוגריתית: טב; ארמית: טַב; ערבית: טַיִּב] 1, ת׳ רָצוּי, מְשֻׁבָּח, בַּעַל עֵרֶךְ חִיּוּבִי, רָאוּי, מוֹעִיל, הֵפֶךְ מִן ״רַע״: ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב״ (בראשית א ד). ״וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ, הֲטוֹבָה הִיא אִם־רָעָה?״ (במדבר יג יט). ״רְאֵה דְבָרֶיךָ טוֹבִים וּנְכֹחִים״ (שמואל ב טו ג). ״לֵב טוֹב״ (אבות ב ט). מִדּוֹת טוֹבוֹת. 2, נוֹחַ, אוֹהֵב לַעֲשׂוֹת חֶסֶד: ״ה׳ הַטּוֹב יְכַפֵּר״ (דברי הימים ב ל יח). אִישׁ טוֹב. 3, תה״פ מוּטָב, כְּדַאי וְנוֹחַ יוֹתֵר, רָצוּי: ״טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר, מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם״ (קהלת ה ד). ״טוֹב לַחֲסוֹת בַּה׳ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם״ (תהלים קיח ח). ״הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב״ (שמואל א טו כב). ״לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ״ (בראשית ב יח). 4, ז׳ דָּבָר רָצוּי, טוּב, מַעֲשֵׂה־חֶסֶד: ״וְהוּא מִלֵּא בָתֵּיהֶם טוֹב״ (איוב כב יח). ״סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב״ (תהלים לד טו). 5, [מילת הסכמה וחיוב] כֵּן, נִיחָא: ״וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע: טוֹב, אָנֹכִי אֲדַבֵּר״ (מלכים א ב יח). (וראה עוד הצירופים והניבים להלן). – [טוֹבָה, טוֹבִים, טוֹבוֹת]

– **בְּטוֹב**•, 1•, בְּחֶסֶד וּבְרָצוֹן: ״הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן״ (אבות ג טו). 2°, בְּמַצָּב טוֹב, בְּסֵדֶר: פְּלוֹנִי מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ בְּטוֹב. חֲיֵה בְּטוֹב!

– **בְּטוֹב תָּלִין** (על־פי תהלים כה יג), בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ אָדָם אֶת רֵעֵהוּ בַּלַּיְלָה לִפְנֵי הַשֵּׁנָה.

– **מַה טוֹב!** קְרִיאַת הִתְפָּעֲלוּת וְשִׂמְחָה: ״הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד!״ (תהלים קלג א).

– **טוֹב־לֵב**, 1°, בַּעַל לֵב רַחוּם, נוֹחַ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּצַעַר אֲחֵרִים וְלַעֲזֹר לָהֶם: ״אָבִי הָיָה טוֹב־לֵב, הִתְהַלֵּךְ בְּרֹךְ עִמָּדִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). 2, שָׂמֵחַ, עַלִּיז: ״וְטוֹב־לֵב מִשְׁתֶּה תָמִיד״ (משלי טו טו). פְּלוֹנִי יָצָא מִן הַמְּסִבָּה שָׂמֵחַ וְטוֹב־לֵב.

– **טוֹב־מַרְאֶה** (דניאל א ד), יָפֶה, נָאֶה בְּתָאֳרוֹ.

– **טוֹב־עַיִן**, נְדִיב־לֵב, הָרוֹצֶה בְּכָל לֵב בְּאָשְׁרָם שֶׁל אֲחֵרִים: ״טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ״ (משלי כב ט).

– **טוֹב־רֹאִי**, נָאֶה, יְפֵה־תֹאַר: ״וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי״ (שמואל א טז יב). ״הָיָה קְלוֹנִימוּס נַעַר בַּעַל־דִּמְיוֹן, טוֹב־רֹאִי וּבַעַל כִּשְׁרוֹן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצט).

– **טוֹב־סֵבֶר**°, מַסְבִּיר פָּנִים, אָדִיב: ״אִישׁ חָכָם וְחָזָק, גַּם קָשׁוּב וְטוֹב־סֵבֶר״ (אלתרמן, הטור א 381).

– **טוֹב־שֶׂכֶל**, נָבוֹן, מַשְׂכִּיל, חָכָם: ״וְהָאִשָּׁה טוֹבַת שֶׂכֶל וִיפַת תֹּאַר״ (שמואל א כה ג). ״לֶעָשִׁיר הָיְתָה בַּת יָפָה מְאֹד, תְּמִימַת־לֵב וְטוֹבַת־שֶׂכֶל״ (ביאליק, מי הגנב).

– **טוֹב־תֹּאַר**°, יְפֵה־תֹאַר, נָאֶה: ״נִכְנַס צָעִיר טוֹב־תֹּאַר, לְחָיָיו מְלֵאוֹת חֵן־עֲלוּמִים רַב־קְסָמִים״ (סוקולוב, במראות 89). ״כֵּן, פְּרִי־הִלּוּלִים מָלֵא חֵן, טוֹב־תֹּאַר וִיפֵה־עֵינַיִם״ (עגנון, כלה תכד).

– **טוֹב שֶׁבְּ־**•, הַמְעֻלֶּה, הַמְצֻיָּן בְּיוֹתֵר שֶׁבֵּין־: ״טוֹב שֶׁבַּנְּחָשִׁים רְצֹץ אֶת מֹחוֹ״ (מכילתא בשלח א).

– **בָּחוּר וָטוֹב** (שמואל א ט ב), כִּנּוּי־שֶׁבַח לְצָעִיר.

– **בֹּקֶר טוֹב!**° בִּרְכַּת שָׁלוֹם מְקֻבֶּלֶת הַנֶּאֱמֶרֶת בִּשְׁעוֹת הַבֹּקֶר.

– **בְּכִי־טוֹב**° [בְּ + כִּי + טוֹב; שאול ממאמר חז״ל, בבא קמא ס: ״לעולם יכנס אדם בכי־טוב ויצא בכי־טוב״, ושם המשמעות: בהיות אור, שנאמר עליו בבראשית ד: ״וירא אלהים את־האור כי־טוב״] בְּהַצְלָחָה, בִּתְנָאִים טוֹבִים: ״הָיָה צָרִיךְ לְסַדֵּר שָׁם כַּמָּה עֲסָקִים... וּלְגָמְרָם בְּכִי־טוֹב קֹדֶם נְסִיעָתוֹ״ (מנדלי מו״ס, קסא). ״וְאִם מַצָּבוֹ עַתָּה אֵינוֹ בְּכִי־טוֹב, בְּתוֹ מֶה חָטְאָה?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קא).

– **יוֹם־טוֹב**, 1, חַג, יוֹם מוֹעֵד, יוֹם שִׂמְחָה: ״וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי־עַל־יוֹם־טוֹב בָּאנוּ״ (שמואל א כה ח). ״שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים, מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב״ (אסתר ח ז). 2•, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַחַגִּים (״שָׁלֹשׁ רְגָלִים״) – פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת, סֻכּוֹת: ״יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת״ (ביצה ב א).

– **לֵב טוֹב**• (אבות ה ט), יַחַס נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת.

– **לַיְלָה טוֹב!**° בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת בֵּין אָדָם לְרֵעֵהוּ בַּלַּיְלָה לִפְנֵי הַשֵּׁנָה.

– **מַזָּל טוֹב!**°, אֹשֶׁר! הַצְלָחָה! קְרִיאַת בְּרָכָה לְבַעַל שִׂמְחָה (בַּחֲתֻנָּה, בִּבְרִית־מִילָה, בַּחֲנֻכַּת־בַּיִת וְכוּ׳).

– **בְּסִימָן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב!**° בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת כַּנַּ״ל. וְיֵשׁ נוֹהֲגִים (בֵּין יוֹצְאֵי סְפָרַד) לְבָרֵךְ: ״מַזָּל טוֹב״ – לְהוּלֶדֶת בַּת, ״בְּסִימָן טוֹב״ – לְהוּלֶדֶת בֵּן.

– **עֶרֶב טוֹב!**° בִּרְכַּת שָׁלוֹם מְקֻבֶּלֶת הַנֶּאֱמֶרֶת בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב.

– **שָׁבוּעַ טוֹב!**° בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

– **שֵׁם טוֹב**•, פִּרְסוּם לְשֶׁבַח וְלִתְהִלָּה: ״קָנָה שֵׁם טוֹב – קָנָה לְעַצְמוֹ״ (אבות ב ז) לַחוֹקֵר יָצָא שֵׁם טוֹב בְּכָל הָעוֹלָם.

– **בַּעַל־שֵׁם־טוֹב**∴, כִּנּוּי לְר׳ יִשְׂרָאֵל מִמֶּזִּ׳בּוּז׳ (הַבֶּעשְׁ״ט), אֲבִי הַחֲסִידוּת (1700–1760 בְּעֶרֶךְ).

– **רוּחַ טוֹבָה**°, רָצוֹן, יַחַס אָדִיב: הַמְנַהֵל קִבֵּל אֶת הַהַצָּעָה בְּרוּחַ טוֹבָה.

– **שָׁנָה טוֹבָה!**°, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת שֶׁמְּבָרְכִים אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ מֵעֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְעַד גְּמַר חַג הַסֻּכּוֹת.

– **בְּשָׁעָה טוֹבָה!**°, בְּרָכָה לְמִי שֶׁעוֹמֵד לְבַצֵּעַ מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם.

– **לִבּוֹ טוֹב עָלָיו** (שמואל א כה לו), הוּא שָׁרוּי בְּשִׂמְחָה, הוּא שְׂבַע רָצוֹן: "רוּחַ קַלָּה הִבְהֲבָה עַל פָּנַי, וְלִבִּי טוֹב עָלַי מְאֹד מְאֹד" (ביאליק, החצוצרה ג).

– **עַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב**°, בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר: "וְהוּא מִלֵּא אֶת מִשְׁאֲלוֹתָיו שֶׁל אָבִיו עַל הַצַּד הַיּוֹתֵר טוֹב" (ביאליק, אריה ח).

– **בֶּן־טוֹבִים**• (תוספתא פאה ד י), בֵּן לְמִשְׁפָּחָה יְשָׁרָה וַהֲגוּנָה [וראה עוד ערך בֵּן]

– **אִם עַל פְּלוֹנִי טוֹב**, אִם רְצוּי הַדָּבָר לִפְלוֹנִי, אִם אֵינוֹ מִתְנַגֵּד לְכָךְ: "אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב, יִכָּתֵב לְאַבְּדָם" (אסתר ג ט).

– **אִם טוֹב בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי לְ־**, אִם הוּא מַסְכִּים לְ־: "אִם־טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בָבֶל – בֹּא" (ירמיה מ ד).

– **אֵין טוֹב בְּלִי רָע**° (עגנון, כפות תיז), בְּכָל חִיּוּב יֵשׁ גַּם שְׁלִילָה מְסֻיֶּמֶת, אֵין טוֹב מֻחְלָט [ולהפך:]

– **אֵין רַע שֶׁאֵין בּוֹ טוֹב**^ (צרור המור כד ב, על־פי דוידזון 2106).

– **לֹא דִּבֵּר עִמּוֹ מִטּוֹב עַד רָע**, לֹא דִּבֵּר עִמּוֹ כְּלָל, נִמְנַע מִלְּהִכָּנֵס עִמּוֹ בְּשִׂיחָה: "הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע" (בראשית לא כט).

– **זָכוּר לַטּוֹב**•, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה – ראה ערך זָכוּר.

– **טוֹבֵי הָעִיר**•, פַּרְנָסֵי הָעִיר, מַנְהִיגֵי הָעִיר וְרָאשֶׁיהָ: "שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר" (מגילה כו.).

– **הַ"לֹּא־טוֹב"**^, כִּנּוּי עֲמָמִי לַשָּׂטָן וּלְמַלְאַךְ־הַמָּוֶת.

– **אִם לְטוֹב אִם לְמוּטָב**^, **בֵּין טוֹב בֵּין מוּטָב**^, כָּךְ אוֹ אַחֶרֶת, בֵּין שֶׁהַדָּבָר נוֹחַ אוֹ אֵינוֹ נוֹחַ: "וְהַשְּׁאָר נֶחֱלָק בְּשָׁוֶה, בֵּין טוֹב בֵּין מוּטָב" (ברצלוני, השטרות סד).

טוב, יטב [אכדית: tabu; ארמית: טַב; ערבית: טַאבַ היה טוב]

~ פָּע' **טֹב** פ"ע הָיָה רָצוּי, הָיָה נָעִים: "מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב" (במדבר כד ה). "לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ" (דברים ה טז). – [כְּטוֹב; טֹבְתִּי, טֹב, טָבָה, טָבְתֶּם־ן, טָבוּ; טוֹב, טוֹבָה; העתיד מן יטב – יִיטַב]

~ הִפ' **הֵטִיב, הֵיטִיב** פ"י 1, עָשָׂה טוֹבָה לְמִישֶׁהוּ, גָּמַל חֶסֶד לִפְלוֹנִי: "טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב" (תהלים קיט סח). "וְנִחַמְתִּי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהֵיטִיב אוֹתוֹ" (ירמיה יח י). "עַל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת אוֹמֵר: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" (ברכות ס ב). 2, שִׁפֵּר, הִשְׁבִּיחַ, גָּרַם שֶׁיְּהֵא טוֹב מִשֶּׁהָיָה: "הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם" (ירמיה ז ג). "מִשֶּׁהָיוּ מְטִיבִין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ" (בראשית רבה כו). 3, [לפני מקור נסמך] עָשָׂה בְּאֹפֶן טוֹב וְנָאֶה, עָשָׂה כָּרָאוּי: "הֵיטַבְתְּ לִרְאוֹת" (ירמיה א יב). "רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן" (שמואל א טז יז). "יַעַן אֲשֶׁר־הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי" (מלכים ב י ל). – [לְהֵטִיב גם לְהֵיטִיב עִם־, לְ־, אֶת־; הֵטַבְתִּי גם הֱטִיבוֹתִי גם הֵיטַבְתִּי; מֵטִיב, מְטִיבָה, גם מֵיטִיב, מֵיטִיבָה; יֵיטִיב]

~ הָפ' **הוּטַב**• [בתלמוד מצוי רק הבינוני מוּטָב, ראה ערך מוּטָב] 1^, הָיָה טוֹב: "יוֹם הַמִּיתָה מִיּוֹם לֵדָה הוּטָב" (אנוש, שחרית יום כיפור). 2°, נַעֲשָׂה טוֹב מִשֶּׁהָיָה, הִשְׁתַּפֵּר, הֻשְׁבַּח: תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת הוּטְבוּ. מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הוּטַב מְעַט. – [מוּטָב, יוּטַב]

~ פִּע' **טִיֵּב**• פ"י 1°, הֵיטִיב, הִשְׁבִּיחַ: "יוּכַל לָשֶׁבֶת גַּם פֹּה וּלְטַיֵּב וּלְשַׁפֵּר גַּם פֹּה אֶת חַיָּיו הוּא מֵחַיֵּי בְּנֵי עַמּוֹ" (ברנר, א 372). 2•, הִשְׁבִּיחַ קַרְקַע עַל־יְדֵי פְּעֻלּוֹת חַקְלָאִיּוֹת שׁוֹנוֹת (זִבּוּל, יִשּׁוּר, נִקּוּז, מַחֲזוֹר־זְרָעִים וְעוֹד): "טִיְּבָהּ (אֶת הַשָּׂדֶה)... מֻתָּר לְזָרְעָהּ; טִיְּבָהּ וּמְכָרָהּ – אָסוּר לְזָרְעָהּ" (ירושלמי שביעית לה ב). "זֶרַע שֶׁמְּפַרְנְסִין לוֹ בְּמַיִם וּדְשָׁנִים וְיַד אָדָם מְטַיֶּבֶת קַרְקָעוֹ בְּהֶתְמֵד, גָּדוֹל בְּחֶזְקַת וַדַּאי" (סביב, דרך 155). – [לְטַיֵּב אֶת־, מְטַיֵּב, יְ־]

~ פֻּע' **טֻיַּב**°, הֻשְׁבַּח, שֶׁטִּיְּבוּ אוֹתוֹ: "וְנַחֲלָתוֹ שֶׁלּוֹ הָיְתָה מִן הַמְטֻיָּבוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁבִּשְׁאָר נַחֲלָאוֹת" (סביב, דרך 60). – [מְטֻיָּב, יְטֻיַּב]

~ הִת' **נִטַּיֵּב**•, הֻשְׁבַּח, שֶׁטִּיְּבוּ אוֹתוֹ: "שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה, תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית; שֶׁנִּטַּיְּבָה אוֹ שֶׁנִּדַּיְּרָה, לֹא תִזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית" (שביעית ד ב). – [לְהִטַּיֵּב, מִ־, יִ־]

– **כְּטוֹב לִבּוֹ**, בִּהְיוֹת דַּעְתּוֹ בְּדוּחָה עָלָיו, בִּהְיוֹתוֹ שָׂמֵחַ: "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן" (אסתר א י).

– **טוֹב הַדָּבָר בְּעֵינָיו**, הַדָּבָר מָצָא חֵן בְּעֵינָיו, נִרְאָה לוֹ: "וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה" (בראשית מא לז).

– **הֵיטִיב אֶת לִבּוֹ**, סָעַד אֶת לִבּוֹ בְּשִׂמְחָה, הִנָּה אֶת עַצְמוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה: "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. הֵמָּה מֵיטִיבִים אֶת־לִבָּם, וְהִנֵּה..." (שופטים יט כא–כב).

– **הֵיטִיב אֶת הַנֵּר** (שמות ל ז), תִּקֵּן וְנִקָּה אֶת פְּתִילַת הַנֵּר כְּדֵי שֶׁיִּדְלַק הֵיטֵב.

– **הֵיטִיב פָּנִים**, שִׁוָּה לַפָּנִים מַרְאֶה נָאֶה וּבָרִיא: "לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב פָּנִים" (משלי טו יג). הַטִּיּוּל בָּאֲוִיר הַצַּח הֵיטִיב אֶת פָּנָיו שֶׁל הַחוֹלֶה.

– **הֵיטִיב אֶת רֹאשׁוֹ**, יִפָּה וְקִשֵּׁט אֶת שְׂעַר רֹאשׁוֹ: "וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן" (מלכים ב ט ל).

– **הֵיטִיב חֲלוֹם**•, קָבַע כִּי הַחֲלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹבוֹת לַחוֹלֵם, פָּתַר אֶת הַחֲלוֹם לְטוֹבָה: "הָרוֹאֶה חֲלוֹם וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה... יְטִיבֶנּוּ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה" (ברכות נה:).

– **הֵיטֵב** תה"פ בְּאֹפֶן טוֹב, כָּרָאוּי, כְּהֹגֶן: "וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב" (דברים יז ד) – ראה עוד ערך **הֵיטֵב**.

טוּב ז' [מן טוב] 1, תְּכוּנַת הַטּוֹב, אֵיכוּת הַדָּבָר הַטּוֹב, מִדָּתוֹ שֶׁל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה טוֹב: "כְּחַסְדְּךָ זְכָר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ ה'" (תהלים כה ז). 2, שֶׁפַע דְּבָרִים טוֹבִים, עֹשֶׁר: "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב" (דברים ו יא). "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ" (תהלים לא כ). "שֻׁלְחָנִי עָרוּךְ, כָּל טוּב יֵשׁ עָלָיו" (ביאליק, סעודה). 3 [בנסמך] מִבְחַר־, מֵיטַב־: "וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים... וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ" (בראשית כד י). "אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם, טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ" (ישעיה יא ט). – [טוּב־, טוּבוֹ]

– **בְּטוּבוֹ**˙˙˙, בְּחַסְדּוֹ, בַּאֲדִיבוּתוֹ: "בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ" (ברכת המזון). "וְאַתָּה בְּטוּבְךָ רַחֵם עָלֵינוּ וּתְקַבֵּל לְמוֹדְנוּ בְּרָצוֹן" (תפילת שחרית). חֵן חֵן עַל הַסֵּפֶר שֶׁשָּׁלַחְתָּ לִי בְּטוּבְךָ. הוֹאֶל־נָא בְּטוּבְךָ לָזוּז קְצָת.

– **טוּב־לֵב, טוּב־לֵבָב**, 1°. יַחַס שֶׁל חִבָּה לַזּוּלַת, נְטִיָּה לַעֲזֹר לַאֲחֵרִים: "וּשְׂרִידֵי הַיֹּפִי בִּפְנֵי הָאִשָּׁה מוֹסִיפִים חֵן לְהַכָּרַת טוּב לִבָּהּ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כו). "עֵינָיו יְרַקְרַקּוֹת בְּהִירוֹת, מְפִיקוֹת טוּב־לֵב" (בורלא, עקביה 148). 2, נַחַת־רוּחַ, מַצַּב־רוּחַ שֶׁל שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן: "בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב" (דברים כח מז). "הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב" (ישעיה סה יד). "הֵן עוֹסְקוֹת בְּלִמּוּדֵיהֶן בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה וּבְטוּב־לֵב" (אחד העם, רח).

– **טוּב־טַעַם**, שֵׂכֶל טוֹב, חָכְמָה, הִגָּיוֹן: "טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי" (תהלים קיט סו). "אֵין לְזַלְזֵל גַּם בְּעֶרְכָּהּ שֶׁל הַהַרְחָבָה הַטֶּכְנִית, כְּשֶׁהִיא נַעֲשֵׂית... בְּטוּב טַעַם וָדַעַת" (ביאליק, חבלי לשון). "מַכִּירָה הִיא וְגַם אִמָּהּ בְּטוּב־טַעְמָם וְנֹעַם מַהֲלָכָם" (בורלא, עקביה 220). "אִם מְדַבֵּר עַל זוּלָתְךָ מְנָעֲךָ טוּב־טַעַם" (שמעוני, הביבר 61). הַמַּרְצֶה הִסְבִּיר אֶת תָּכְנִיתוֹ בְּטוּב־טַעַם.

– **טוּב־עוֹלָמִים***, חֶסֶד רַב בְּיוֹתֵר, אֲשֶׁר נִצְחִי: "וְרוּחַ עֲנָוָה וְאוֹרֶךְ אַפַּיִם וְרוֹב רַחֲמִים וְטוּב עוֹלָמִים וְשֵׂכֶל וּבִינָה" (מגילת הסרכים ד 3).

– **טוּב־עַיִן***, נְדִיבוּת, אֲדִיבוּת: "תֵּן לוֹ כְּמַתְּנָתוֹ לָךְ, בְּטוּב עַיִן וּבְהַשָּׂגַת־יָד" (בן-סירא לה יט)

– **בְּטוּב־פָּנִים***, בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, בְּעַיִן יָפָה: "כְּשֶׁאַתָּה נוֹתֵן לוֹ בְּטוּב פָּנִים" (מדרש תנאים דברים טו י).

– **כָּל־טוּב!**° בִּרְכַּת שָׁלוֹם מְקֻבֶּלֶת בְּפִי יְדִידִים בִּשְׁעַת פְּרִידָה וְכַדּוֹמֶה.

ט״ו, בְּגִימַטְרִיָּא 17 [ט–9; ו–6; ב–2]

טוֹבָה נ׳ [מן טוב] 1, מַעֲשֶׂה טוֹב, דְּבַר־חֶסֶד, פְּעֻלָּה חִיּוּבִית וּמוֹעִילָה: "וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם" (שמות יח ט). "מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה, לֹא תָמוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ" (משלי יז יג). 2, אֹשֶׁר נַחַת, רְוָחָה: "וְיָמַי קַלּוּ מִנִּי־רָץ, בָּרְחוּ לֹא־רָאוּ טוֹבָה" (איוב ט כה). "חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה" (ברכות לג:). – [טוֹבַת־, טוֹבוֹת]

– **בְּטוֹבָה***, בְּהַחְזָקַת טוֹבָה, בְּהַכָּרַת תּוֹדָה: "אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה" (שביעית ד ב).

– **בְּטוֹבָתוֹ***, מֵרְצוֹנוֹ, בְּהַסְכָּמָתוֹ, וּלְהֶפֶךְ: **שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ***, עַל כָּרְחוֹ, שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ: "פּוֹתְחִין אֶת פִּיו (שֶׁל הַנִּדּוֹן לִשְׂרֵפָה) בִּצְבָת שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ" (סנהדרין ז ב). "מָה הָעֶבֶד, בְּטוֹבָתוֹ וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ מְשַׁמֵּשׁ לַאֲדוֹנָיו" (שמות רבה כד).

– **לְטוֹבַת־***, לְמַעַן־, לְתוֹעַלְתּוֹ שֶׁל־: "עֵצָה טוֹבָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ לְטוֹבָתֶךָ" (ספרי דברים קיח). "לְטוֹבָתוֹ אָדָם לָמֵד תּוֹרָה וְשׁוֹכֵחַ" (קהלת רבה א, ונתתי את לבי).

– **טוֹבַת־הֲנָאָה***, תּוֹעֶלֶת קַלָּה, רֶוַח. הֲנָאָה עַל־יְדֵי קַבָּלַת תּוֹדָה וְכַדּוֹמֶה: "אַרְבַּע מַתָּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁבַּכֶּרֶם... כֻּלָּן אֵין בָּהֶן טוֹבַת־הֲנָאָה לַבְּעָלִים" (חולין קלא.). "הַכֹּל מְבַקְשִׁים לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה עַל־יָדוֹ... שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם, וְטוֹבַת־הֲנָאָה יְקַבֵּל כָּרָאוּי לוֹ" (מגדלי מו״ס, רמג). "הִיא אָהֲבָה אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וַתַּעֲסֹק בְּדִבְרֵי עִיּוּן וּמָצְאָה בָּזֶה גַּם טוֹבַת־הֲנָאָה לִהְיוֹת נוֹדַעַת בֵּין הַחֲבוּרָה בְּשֵׁם 'הַפִּילוֹסוֹפִית'" (ברדיצ'בסקי, סיפורים נס). "נִהְיֶה אֲנַחְנוּ עֵזֶר כְּנֶגְדָּם וּנְקַבֵּל מֵהֶם טוֹבַת־הֲנָאָה" (ברקוביץ, תר׳ טוביה לא).

– **טוֹבַת־עַיִן***, נְדִיבוּת, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וַאֲדִיבוּת: "מֹשֶׁה נָהַג בָּהּ טוֹבַת־עַיִן וּנְתָנָהּ לְיִשְׂרָאֵל" (נדרים לח.). "בִּרְכָתִי הַנֶּאֱמָנָה עַל טוֹבַת עֵינְכֶם וְעַל עֶזְרַתְכֶם הַמַּדָּעִית הַיְקָרָה לִי מְאֹד" (ביאליק, אגרות ג פג). "זֶה הִתְחִיל נוֹהֵג טוֹבַת־עַיִן בַּמֵּתִים וְהִנִּיחַ לָהֶם אֶת הַשּׁוּמִים שֶׁמַּנִּיחִים עַל מַצְּבוֹתֵיהֶם" (עגנון, כלה שיח).

– **בַּעַל־טוֹבָה**°, נָדִיב, גּוֹמֵל חֶסֶד לַחֲבֵרוֹ: "בַּעֲלֵי־טוֹבוֹת שֶׁלָּכֶם ...יִהְיוּ מַשְׁפִּיעִים עֲלֵיכֶם טוֹבוֹת הַרְבֵּה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁתֶּחֱלוּ מֵרֹב טוֹבוֹתֵיהֶם (מגדלי מו״ס, שלה).

– **גַּם זוֹ לְטוֹבָה*** (סנהדרין קח:), אֵין לְהִתְיָאֵשׁ בְּבוֹא רָעָה, יֵשׁ לְקַבֵּל גַּם אֶת הָרָעָה – מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן כִּי גַּם מִמֶּנָּה תִּצְמַח טוֹבָה.

– **הַכָּרַת טוֹבָה**°, הֱיוֹת חַיָּב תּוֹדָה, הַרְגָּשַׁת תּוֹדָה לְמִישֶׁהוּ עַל מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשָׂה.

– **שְׁטַר־טוֹבָה**°, שְׁטָר הַנִּתָּן עַל־יְדֵי אָדָם מִבְּלִי שֶׁיֵּהָנֶה מִן הַתְּמוּרָה, אֶלָּא מִתּוֹךְ רָצוֹן לְהֵיטִיב עִם חֲבֵרוֹ (Accomodation bill).

– **דָּרַשׁ טוֹבָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי** (דברים כג ז), בִּקֵּשׁ לְהֵיטִיב לִפְלוֹנִי, נִתְכַּוֵּן לְטוֹבָתוֹ: "אֶת טוֹבָתְךָ אֲנִי דוֹרֵשׁ, וּמֵכִין לְךָ רְפוּאָה לַמַּכָּה" (מגדלי מו״ס, קנב).

– **הֶחֱזִיק טוֹבָה לִפְלוֹנִי***, **הִכִּיר טוֹבָה לִפְלוֹנִי**°, הָיָה מָלֵא רִגְשֵׁי תּוֹדָה לִפְלוֹנִי עַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְמַעֲנוֹ: "שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַחֲזִיק טוֹבָה לַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאָה מִמֶּנּוּ" (בראשית רבה עט). הִנְנִי מַכִּיר טוֹבָה לְךָ עַל חַסְדְּךָ.

– **הֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ***, חָשַׁב אֶת עַצְמוֹ רָאוּי לְתוֹדָה, הִתְיַהֵר, הִתְגָּאָה, זָחָה עָלָיו דַּעְתּוֹ: "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ" (אבות ב ח).

– **דִּבֵּר טוֹבָה (טוֹבוֹת) עַל־**, לִמֵּד זְכוּת עַל־, הִמְלִיץ עַל־: "זְכֹר עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה, לְהָשִׁיב אֶת־חֲמָתְךָ מֵהֶם" (ירמיה יח כ).

טובה

טוּבָּה° נ׳ [לאטינית: tuba] כְּלִי־נְגִינָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּלֵי־נְשִׁיפָה שֶׁל נְחֹשֶׁת. צְלִילֵי הַטּוּבָּה הֵם הַנְּמוּכִים בְּיוֹתֵר בְּכָל מַעֲרֶכֶת כְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה. – [טוּבּוֹת]

טוֹבוּת˙˙˙ נ׳ [מן טוֹבָה] סְגֻלָּתוֹ שֶׁל הַטּוֹב.

– **לְטוֹבוּתוֹ**°, לְמַעֲנוֹ, לְשִׁבְחוֹ: "לְטוֹבוּתָהּ שֶׁל הָרֶפּוּבְּלִיקָה אֶפְשָׁר לְהָבִיא אֶת הַהוֹכָחָה שֶׁמֵּבִיא בּוֹקַצְ׳יוֹ לְטוֹבוּתָהּ שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה" (פרלמן, תר׳ רעיונות נא).

טוֹבְחָנִי° ת׳ [מן טבח, טָבַח] הַגּוֹרֵם לְטֶבַח, רַצְחָנִי: "שֶׁכֵּן צְרוֹרוֹת לְתוֹךְ הָמוֹן מִפְּתַע – אֵין לְךָ טוֹבְחָנִי מִזֶּה!" (יזהר, צקלג 265). קְרָב טוֹבְחָנִי. – [טוֹבְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן-סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ˙˙˙ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

טוֹבִיּוּת^ נ׳ [מן טוֹבָה] טובות, סְגֻלָּתוֹ שֶׁל הַטּוֹב אוֹ שֶׁל הַמֵּיטִיב: ״כְּשֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא טוֹב, רָאוּי שֶׁיּוּבַן שֶׁהוּא בַּלְתִּי בַּעַל־תַּכְלִית בְּטוֹבִיּוּת בְּהֶכְרֵחַ״ (אלבו, עיקרים 268). ״וְלֹא הָיָה לָהֶם טוֹבִיּוּת הַצֹּאן שֶׁהֵן אוֹהֲבוֹת הַקִּבּוּץ״ (שבט יהודה מ). – [טוֹבִיּוּת־]

טוּבִים°, טוּבִין° ז״ר [מן טוּב, על-פי האנגלית: Goods] נִכְסֵי דְנָיֵדֵי, מִטַּלְטְלִין, סְחוֹרוֹת, כָּל נֶכֶס אוֹ רְכוּשׁ הַנִּתָּן לְהַעֲבָרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כְּגוֹן: רָהִיטִים, סְפָרִים, מַכְשִׁירִים, בְּגָדִים, תַּכְשִׁיטִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [טוּבֵי־]

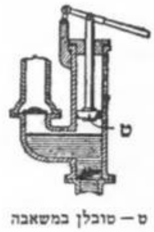
ט – טובלן במשאבה

טוֹבְלָן° ז׳ [מן טבל, טָבַל] [במכונאות] חֵלֶק בְּמַנְגְּנוֹן שֶׁל מְכוֹנָה הָעוֹלֶה וְיוֹרֵד אַגַּב פְּעֻלָּה בְּתוֹךְ חֵלֶק אַחֵר, כְּטוֹבֵל בּוֹ (Plunger), כְּגוֹן: הַבֻּכְנָה בִּגְלִיל הַמַּשְׁאֵבָה. [טוֹבְלַן־, טוֹבְלָנִים, ־לָנֵי־]

טוֹבְלָנִי° ת׳ [מן טוֹבְלָן] [במכונאות] הָעוֹלֶה וְיוֹרֵד אַגַּב פְּעֻלָּה, כְּטוֹבֵל בְּחֵלֶק אַחֵר: בֻּכְנָה טוֹבְלָנִית בְּתוֹךְ צִילִינְדֶר בְּמַשְׁאֵבָה אוֹ בְּמַדְחֵס. – [טוֹבְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טוֹבְעָנוּת° נ׳ [מן טוֹבְעָנִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל חֹמֶר שֶׁטּוֹבְעִים בּוֹ, שֶׁהָרַגְלַיִם טוֹבְעוֹת בּוֹ: טוֹבְעָנוּת הַבֹּץ הָרַךְ. – [טוֹבְעָנוּת־]

טוֹבְעָנִי* ת׳ [מן א·טבע, טָבַע] שֶׁהָרַגְלַיִם טוֹבְעוֹת בּוֹ, שֶׁנָּקֵל לְשַׁקֵּעַ בּוֹ: ״טוֹבְעָנִי וְלֹא יוֹבְשָׁנִי״ (תענית י·). ״הַחֲלָקוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁל אַדְמַת־הַחוֹל הַיּוֹבְשָׁנִית, וְהָרְחוֹבוֹת וְהַסִּמְטָאוֹת... נִתְמַשְּׁכוּ עַל פְּנֵי אַדְמַת הַבִּצָּה הַטּוֹבְעָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 332). בֹּץ טוֹבְעָנִי. – [טוֹבְעָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טוגה רומית

טוּבֶּרְקוּלוֹזָה* נ׳ רְאֵה שַׁחֶפֶת.

טוֹגָה* נ׳ [לאטינית: toga; מן: tegere לכסות] גְּלִימָה רְחָבָה בְּלִי שַׁרְווּלִים שֶׁלָּבְשׁוּ אֶזְרְחֵי רוֹמָא הָעַתִּיקָה, וּבְיִחוּד בַּעֲלֵי הָאֲצֻלָּה. הַקֵּיסָרִים לָבְשׁוּ טוֹגָה שֶׁל אַרְגָּמָן. – [טוֹגוֹת]

טוגן, ראה טֻגָּן.

טוה [אכדית: tâmu; ערבית: טַוַי קפל]

~ פָּע׳ **טָוָה** פ״י 1. שָׁזַר, עָשָׂה חוּטִים מֵחֹמֶר גָּלְמִי – מִצֶּמֶר, מִפִּשְׁתִּים, מִכֻּתְנָה וְכַדּוֹמֶה: ״וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ, וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה... טָווּ אֶת־הָעִזִּים״ (שמות לה כה—כ). ״הַמְלַבֵּן וְהַמְנַפֵּץ וְהַצּוֹבֵעַ וְהַטּוֹוֶה״ (שבת יג ד). ״טוֹוִין אֶת הַזָּהָב עִם הַחוּטִין״ (רש״י שמות לט ג). °2 [בהשאלה] חִבֵּר, צֵרַף, אָרַג: ״נִמְצָא כִּי הַחֲלוֹם אֲשֶׁר טָוִיתִי מִתְמַסְמֵס וְהוֹלֵךְ״ (ברקוביץ, הראשונים שיר). ״כָּךְ הִשְׂכִּיל הַמְלַמֵּד הַמֻּבְהָק לִטְווֹת אֶת הַדְּרוּשׁ בִּשְׁאֵלוֹת וּבִמְשָׁלִים״ (בורלא, עקביה 29). – [לִטְווֹת, טוֹוֶה, יִטְוֶה]

~ נִפ׳ **נִטְוָה***, נִשְׁזַר לְחוּטִים, נַעֲשָׂה לְחוּטִים מֵחֹמֶר גָּלְמִי: ״שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה לְגִז הָיָה נִטְוֶה״ (תוספתא כלאים ה כא). ״זָהָב שָׁחוּט – שֶׁנִּטְוָה כַּחוּט״ (חולין ל:). [ובהשאלה:] ״עַל עַצֶּבֶת אֵין־שֵׁם הַנִּטְוֵית כְּזָהוֹרִית״ (למדן, במעלה קז). – [לְהִטָּווֹת, נִטְוֶה, יִטָּוֶה]

– **טָוָה זָהָב°**, [בהשאלה] עָשָׂה עֲסָקִים מְצֻיָּנִים, הִצְלִיחַ מְאֹד בַּעֲסָקָיו: ״כֵּיצַד טוֹוִים אֶת הַזָּהָב״ (ברקוביץ, תר׳ ימים טובים קה).

טוזיג, ראה טַוְזִיג.

טְווּחַ°, טִיווּחַ ז׳ [מן ב·טוח, טִוַּח] קְבִיעַת הַטְּוָח, הַעֲרָכַת הַמֶּרְחָק וּמְצִיאַת מֶרְכַּז הַמַּטָּרָה עַל־יְדֵי יְרִיּוֹת־נִסָּיוֹן: ״וּפִגְזֵי טִוּוּחַ רִאשׁוֹנִים שׁוֹרְקִים, וּמִיָּד מַתְחִיל הַבָּרָד הַזֶּה״ (יזהר, שיירה 147). ״סָקַר גְּרֵיגוֹרִי אֶת מְקוֹם נְחִיתָתוֹ שֶׁל פְּגַז הַטִּוּוּחַ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 85). – [טִוּוּחַ־, טִוּוּחִים, טִוּוּחֵי־]

טָווּי* ת׳ [מן טוה, טָוָה] עָשׂוּי לְחוּטִים, שָׁזוּר: ״אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא טָווּי וְאָרוּג״ (כלאים ט ח). פְּתִיל טָווּי מִצֶּמֶר נָקִי. חוּטִים טְווּיִים. – [טְווּיָה, טְווּיִים, ־יוֹת]

טִוּוּי^, טיווי ז׳ [מן טוה] טְוִיָּה, שְׁזִירָה, עֲשִׂיַּת חוּטִים: ״טִוּוּי יְרִיעוֹת רִקְמָתֵךְ״ (אודך, ב׳ פכח). – [טִוּוּי־]

טווי, ראה טְוִי.

טַוְזִיג*, טווזיג, טוּזִיג* ז׳ [ארמית, עבודה זרה יד.; אולי מפרסית: תּוּזִי או תּוּזִיכ] סְבֹלֶת, סְעוּדַת רֵעִים, סְעוּדָה מְשֻׁתֶּפֶת שֶׁל חֲבוּרַת יְדִידִים, מֵעֵין ״פִּיקְנִיק״: ״בְּטַוְזִיג... בְּמִשְׁתֶּה שֶׁל מֵרֵעוּת שֶׁעוֹשִׂין הַנְּעָרִים זֶה עִם זֶה״ (רש״י עבודה זרה יד.). ״הָעֶרֶב הָיָה חַם וְנָעִים, וְתִקְוָה הָיְתָה שֶׁהַטּוּזִיג יַעֲלֶה יָפֶה״ (קבק, בצל 27—28). טַוְזִיג מִשְׁפַּחְתִּי בְּחֻרְשַׁת הָאֳרָנִים. – [טַוְזִיג־, טַוְזִיגִים, ־גֵי־]

א·טוח [קרוב אל טחח; ארמית: טוח, אֲטַח; ערבית: טָאחַ לכלך, מרח]

~ פָּע׳ **טָח** פ״י 1. צִפָּה וּמָשַׁח קִיר, גָּדֵר וְכוּ׳ בְּטִיחַ: ״אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם?״ (יחזקאל יג יב). ״לָטוּחַ קִירוֹת הַבָּתִּים״ (דברי הימים א כט ד). ״תְּאֵנָה שֶׁנִּתְקַלְּפָה אֵין טָחִין אוֹתָהּ בְּטִיט״ (תוספתא שביעית א ט). ״הַגְּשָׁמִים הַלָּלוּ סִימַן טַרְחוּת הֵן לָעוֹלָם... טָחֵי גַגּוֹת מְצֵרִין בָּהֶם״ (שיר השירים רבה ח, שימני). ״הַבָּאִים – וּבְנִיתֶם וְטַחְתֶּם וְשַׂדְתֶּם״ (ביאליק, ברכת עם). 2*. מָרַח: ״טָחִים אוֹתוֹ בְּבָצֵק״ (ירושלמי יומא מא ד). ״שֶׁהָיוּ טָחִין בֵּיצָה עַל הַדָּג כְּשֶׁצּוֹלִין אוֹתוֹ״ (ביצה טו:). 3*. לָחַץ, חָבַט: ״טָחוֹ בַּכֹּתֶל״ (חולין קט:). – [לָטוּחַ אֶת־; טַחְתִּי, טָחָה; טָח, טָחָה; יָטוּחַ]

~ נִפ׳ **נִטּוֹחַ**, 1. כֻּסָּה בְּטִיחַ, נִמְשַׁח, נִמְרַח: ״וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת הַבָּיִת״ (ויקרא יד מח). ״חֹמֶר שֶׁנִּטּוֹחַ וְנַעֲשָׂה נְמָקִים־נְמָקִים״ (הזז, צל 166). 2*. נִלְחַץ, נִסְחַט: ״שֶׁהָיְתָה דְבֵלָה שְׁמֵנָה וְהִיא נִטּוֹחָה״ (ירושלמי כלאים ל ג). – [לְהִטּוֹחַ, נִטּוֹחַ, יִטּוֹחַ]

~ פִּע׳ **טִיֵּחַ°** פ״י טָח, עָסַק בַּעֲבוֹדוֹת טִיחַ, צִפָּה וְכִסָּה קִיר בְּטִיחַ: ״טִיט אֲנִי חוֹפֵר... לְטַיֵּחַ בּוֹ אֶת קַרְקַע הַבַּיִת לִכְבוֹד שַׁבָּת״ (עגנון, כלה רט). הַטַּיָּחִים טִיְּחוּ אֶת הַקִּירוֹת בַּבִּנְיָן. – [לְטַיֵּחַ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻיַּח°**, נִטּוֹחַ, כֻּסָּה בְּטִיחַ: ״הַקַּרְקַע מְטֻיָּח בְּטִיט צָהֹב״ (עגנון, אלו לה). הַקִּירוֹת טֻיְּחוּ בְּטִיחַ לָבָן. – [מְטֻיָּח, יְטֻיַּח]

~ הִפ׳ **הֵטִיחַ*** פ״י 1. טָח, מָשַׁח בְּשִׁכְבַת טִיחַ אוֹ סִיד וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״יוֹרֶה – שֶׁמּוֹרֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהָטִיחַ גַּגּוֹתֵיהֶן״ (תענית ו·). 2. [בהשאלה] הֵטִיל, הִכָּה, דָּפַק: ״הָיָה חוֹרֵשׁ וְהֵטִיחַ בְּסֶלַע אוֹ בְגָדֵר״ (אוהלות יז ב). ״וְהֵטִיחוּ הֶעָלִים זֶה בָּזֶה״ (ספרא בחוקותי רכח). ״רַצְתָּ, הַשֶּׁלֶג רָץ עִמְּךָ וּמֵטִיחַ לְךָ בְּפָנֶיךָ״ (עגנון, כלה נג). 3 [בלשון נקיה] בָּעַל: ״שֶׁהֵטִיחַ אֶת אִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה״ (סנהדרין מו·). – [לְהָטִיחַ, מֵטִיחַ, יָטִיחַ]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. – פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הפ׳עיל; הֻפ׳על

~ הִפְ׳ הוּטַח ^, 1, טֻיַּח, נִמְשַׁח בְּשִׁכְבַת טִיחַ אוֹ סִיד וְכַדּוֹמֶה: "הַבַּיִת שֶׁהֻקְצָה וְהוּטַח" (רש״י ויקרא יד מח). קִירוֹת הַבַּיִת הוּטְחוּ. 2, [בהשאלה] הוּטַל, הֻכָּה: "וְנִתְקַל וְהוּטְחָה בַּכֹּתֶל" (רש״י בבא קמא כח:). — [מוּטָח, יוּטַח]

– טָח תָּפֵל, [בהשאלה] הִבְטִיחַ דְּבָרִים בְּטֵלִים וְרֵיקִים, שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ: "וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל, חֹזִים שָׁוְא" (יחזקאל כב כח). "לֵךְ וְטַחְתָּ אֶת הַתָּפֵל הַזֶּה בְּאָזְנֵי אִמִּי זְקֶנְתִּי" (ביאליק, תר׳ קישוט קסג).

– הֵטִיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי־• (~נֶגֶד־°) דִּבֵּר עַזּוּת אֶל־, טָעַן בְּחֻצְפָּה נֶגֶד־: "לְעוֹלָם אַל יָטִיחַ אָדָם דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה" (תענית כח.). "הִיא הָיְתָה רֹאשׁ הַמְדַבְּרוֹת וְיוֹדַעַת לְהָטִיחַ דְּבָרִים גַּם נֶגֶד הָרַבָּנִית" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכח).

– הֵטִיחַ רֹאשׁוֹ בַּכֹּתֶל•, הִכָּה אֶת רֹאשׁוֹ בַּקִּיר (מֵרֹב צַעַר וְיָגוֹן): "וְלֹא הָיָה (לְצִדְקִיָּה) דַּעַת לְהָטִיחַ אֶת רֹאשׁוֹ בַּכֹּתֶל" (איכה רבה, על אלה). "וְעַד לְהָטִיחַ רֹאשָׁהּ בַּכֹּתֶל וְלִנְהֹם כְּדֻבָּה שַׁכּוּלָה" (ביאליק, אלמנות).

– הוּטְחָה הָאַשְׁמָה (טַעֲנָה וְכוּ׳) כְּלַפָּיו (נֶגְדּוֹ)°, הֻשְׁמְעוּ נֶגְדּוֹ דִּבְרֵי טַעֲנָה, הָאַשְׁמָה וְכוּ׳.

ב. **טוח** [מן טְוָח]

~ פִּעֵ׳ טִוַּח° פ״י קָבַע אֶת הַטְּוָח, כִּוֵּן כְּלִי־יְרִיָּה לְמֶרְכַּז הַמַּטָּרָה עַל־יְדֵי יְרִיּוֹת־נִסָּיוֹן אֲחָדוֹת: "מוֹשֶׁה שֶׁצָּפָה בְּמִשְׁקֶפֶת טִוַּח אוֹתוֹ" (יזהר, חיזעה 29). הַמְפַקֵּד טִוַּח אֶת הַמַּטָּרָה. – [לְטַוֵּחַ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ טֻוַּח°, נִקְבַּע טְוָחוֹ, כֻּוַּן (כְּלִי־יְרִיָּה) לְמֶרְכַּז הַמַּטָּרָה עַל־יְדֵי יְרִיּוֹת־נִסָּיוֹן: הַמַּרְגֵּמָה טֻוְּחָה עַל־יְדֵי הַמְפַקֵּד. – [מְטֻוָּח, יְטֻוַּח]

טוֹחַ* ת׳ [מן א. טוח] 1•, מְטַיֵּחַ, מְצַפֶּה בְּטִיחַ אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: "שֶׁכָּל הַבַּיִת טוֹחַ בְּזָהָב" (מידות ד א). "פָּנֶיהָ טוֹחִין בְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ" (רש״י חולין קיא). "וּמִשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַדֶּלֶת הָיָה גַּם מַעֵין כַּרְכֹּב טוֹחַ בְּטִיט כֵּהֶה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכ). קִירוֹת טוֹחִים. 2•, כָּבוּשׁ, לָחוּץ: "שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ טוֹחוֹת בַּקַּרְקַע" (ברכות כד.). "וְהוּא מֻטָּל וּפָנָיו טוֹחוֹת בַּקַּרְקַע" (רמב״ם, קריאת שמע ב ב). –[טוֹחָה, ־חִים, ־חוֹת]

טְוָח*, טווח ז׳ [ראה טחה, טִחֲוָה] 1•, הַמֶּרְחָק שֶׁכַּדּוּר, פָּגָז אוֹ חֵץ מַגִּיעִים אֵלָיו בְּכֹחַ הַיְּרִיָּה: "שְׁנֵי טְוָחִים בַּקֶּשֶׁת מִיל" (בראשית רבה נג). "בָּדַקְתָּ אֶת הַטְּוָחִים? – צָעַק גִּידִי לְבַרְזִלַּי" (יזהר, צקלג 133). הָאֶקְדָּח יָעִיל בִּטְוָח קָצָר עַד 30 מֶטֶר בְּקֵרוּב. הֵחֵיל כִּוֵּן אֶת רוֹבֵהוּ לִטְוָח שֶׁל 300 מֶטֶר. כַּרְטִיס־טְוָחִים. 2° [בהשאלה] רֶוַח זְמַן, מוֹעֵד לְהַשָּׂגַת מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: פְּעֻלָּה מְדִינִית לִטְוָח אָרֹךְ. – [טְוַח־, טְוָחִים, טְוָחֵי־]

טַוָּח°, טווח ז׳ [מן טְוָח] מְמֻנֶּה עַל קְבִיעַת הַטְּוָח הַמְּדֻיָּק (בְּסוֹלְלַת־תּוֹתָחִים וְכַדּוֹמֶה). – [טַוַּח־, טַוָּחִים, טַוָּחֵי־]

טוּחָה נ׳ 1 ^, כִּנּוּי לַכִּלְיָה [על־פי פירוש חז״ל בראש השנה כו. לכתוב: "מִי שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה?" איוב לח לו] "וְנָתַן לַשֶּׂכְוִי בִּין וְחָכְמָה בְּטוּחוֹתָיו" (אברהם אבן־עזרא, א 199). "מֶלֶךְ עֶלְיוֹן זוֹכֵר נִשְׁכָּחוֹת, חוֹקֵר טוּחוֹת" (מלך עליון, יוצר ב׳ ראש השנה). "בָּךְ, חוֹקֵר טוּחוֹת, אֵל אֶת לִבִּי יוֹדֵעַ" (מיכ״ל, 222). 2 [לדעה אחרת, בהוראה קרובה אל טְוָח] כִּנּוּי לְצִפּוֹר מַגְבִּיהָה עוּף. –[טוּחַת־, טוּחוֹת]

טוֹחֵן ז׳ [מן טחן, טָחַן] אֻמָּן בִּשְׁחִיקַת גַּרְגְּרֵי תְבוּאָה (חִטִּים, שְׂעוֹרִים וְכוּ׳) לְקֶמַח בְּטַחֲנָה: "וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים" (שופטים טז כא). "הַמּוֹלִיךְ חִטִּים לְטוֹחֵן" (דמאי ג ד). – [טוֹחֵן־, טוֹחֲנִים, טוֹחֲנֵי; טוֹחֶנֶת, טוֹחֲנוֹת]

טוֹחֶנֶת נ׳ [מן טוֹחֵן] 1°, אֻמָּנִית בִּשְׁחִיקַת גַּרְגְּרֵי תְבוּאָה לְקֶמַח. 2°, אֵשֶׁת טוֹחֵן. 3, כִּנּוּי לְכָל אַחַת מֵהַשִּׁנַּיִם הָרְחָבוֹת שֶׁבְּצִדֵּי הַפֶּה הַטּוֹחֲנוֹת וּמְדַקְדְּקוֹת אֶת הַמָּזוֹן: "וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ" (קהלת יב ג). "הַמּוֹכֵר שׁוֹר לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין לוֹ טוֹחֲנוֹת" (רמב״ם, מכירה טז י). "וְלֹא בָטְלוּ הַטּוֹחֲנוֹת וְלֹא שָׁבָתוּ, וְנִשְׁמַע מִסָּבִיב אַךְ קוֹל מִזְלָגוֹת נְעוּצִים וְשַׂכִּינִים" (טשרניחובסקי, שירים 158). "תּוֹךְ כְּדֵי עֲבוֹדַת הַטּוֹחֲנוֹת וַעֲסֵק שֶׁל בֵּית־הַבְּלִיעָה" (קבק, בצל 343). – [טוֹחֶנֶת־, טוֹחֲנוֹת]

4 - שיניים טוחנות

טוּט* ז׳ [בחיקוי לקול] קוֹל תְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר: "טוּט אֲסַר וְטוּט שָׁרֵי" [טוט אסר וטוט התיר] (מועד קטן טז.). "חֲתֹר וָשׁוּט בִּתְרוּעַת טוּט!" (ביאליק, המכונית).

טוֹטוֹ◊ ז׳ [קיצור מן האנגלית: totalisator] מַכְשִׁיר הַמְחַשֵּׁב אֶת סִכּוּמֵי הַנִּחוּשִׁים בְּהִמּוּרִים בְּמֵרוֹצֵי סוּסִים אוֹ בְּתַחֲרֻיּוֹת אֲחֵרוֹת: סְפּוֹרְט־טוֹטוֹ בְּכַדּוּרֶגֶל.

טַוְטוֹלוֹגְיָה, ראה טַבְטוֹלוֹגְיָה.

טוֹטָלִי◊ ת׳ [מלאטינית: totus שלם] מָלֵא, כּוֹלְלָנִי, מַקִּיף וְכוֹלֵל: גִּיּוּס טוֹטָלִי. מַאֲמָץ טוֹטָלִי. – [טוֹטָלִית, טוֹטָלִיִּים, טוֹטָלִיּוֹת]

– טוֹטָלִיּוּת◊, כּוֹלְלָנוּת.

– טוֹטָלִיטָרִי◊ ת׳ שָׁלֵם, וְכוֹלֵל, בָּנוּי עַל שְׁלֵמוּת.

– טוֹטָלִיטָרִיּוּת° נ׳ שְׁלֵמוּת, כּוֹלְלָנוּת.

– מִלְחָמָה טוֹטָלִית°, מִלְחָמָה שֶׁמַּטְּרָתָהּ הַשְׁמָדָה גְּמוּרָה וּמֻחְלֶטֶת שֶׁל הָאוֹיֵב, לְרַבּוֹת אֶזְרָחָיו.

– מְדִינָה טוֹטָלִיטָרִית°, מִשְׁטָר בִּמְדִינָה שֶׁקַּיֶּמֶת בָּהּ רַק מִפְלָגָה חֻקִּית אַחַת, הִיא מִפְלֶגֶת הַשִּׁלְטוֹן, וְכָל אֶזְרָח מְשֻׁעְבָּד כֻּלּוֹ לַמְּדִינָה: מְדִינָה פָשִׁיסְטִית אוֹ דִיקְטָטוֹרִית הִיא מְדִינָה טוֹטָלִיטָרִית.

טוֹטֶם◊ ז׳ [בלשון האינדיאנים בצפון־אמריקה: מופת] אֱלִיל הַשֵּׁבֶט; עֶצֶם כָּלְשֶׁהוּ, וּבְיִחוּד בַּעַל־חַיִּים הַנַּעֲרָץ אֵצֶל שְׁבָטִים פְּרִימִיטִיבִיִּים שׁוֹנִים כְּאֵל וּכְסֵמֶל לַשֵּׁבֶט אוֹ לַמִּשְׁפָּחָה, מִתּוֹךְ אֱמוּנָה כִּי קַיֶּמֶת בֵּינֵיהֶם קִרְבַת מוֹצָא וָגֶזַע. הַפְּרָאִים נוֹהֲגִים לָשִׂים אֶת הַטּוֹטֶם אוֹ אֶת דְּמוּתוֹ בְּרֹאשׁ עַמּוּד גָּבוֹהַּ הֶעָשׂוּי כֻּלּוֹ מַעֲשֵׂי פִּתּוּחִים וְצִיּוּרִים. – [טוֹטֶמִים]

עמוד טוטם אינדיאני

– טוֹטֶמִיזְם◊, אַחַת מִצּוּרוֹת הָאֱמוּנוֹת הַפְּרִימִיטִיבִיּוֹת הַקְּדוּמוֹת הָרוֹוַחַת גַּם בְּיָמֵינוּ אֵצֶל שִׁבְטֵי פְּרָאִים שׁוֹנִים: הָאֱמוּנָה כִּי קַיָּם קֶשֶׁר־דָּם בֵּין הַשֵּׁבֶט וּבֵין הַטּוֹטֶם שֶׁהוּא בִּבְחִינַת קָרוֹב וְיָדִיד, שֶׁנִּתָּן לִקְנוֹת אֶת לִבּוֹ לְטוֹבָה עַל־יְדֵי קְסָמִים שׁוֹנִים.

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

טוֹטָף °ז׳ [מן טוֹטֶפֶת] 1, נַרְתִּיק קָטָן וָקַל שֶׁמַּצְמִידִים בְּטַבַּעַת לְרַגְלָהּ שֶׁל יוֹנַת־דּוֹאַר אוֹ אֶל גַּבָּהּ לְהַעֲבָרַת מִכְתָּב אוֹ כָּל יְדִיעָה (״פְּתַקְיוֹנִים״). 2, צִיץ, סֵמֶל צָמוּד לְכוֹבַע אוֹ לְבֶגֶד: ״וְחוֹבֵשׁ כּוֹבַע־שְׁרָד צָמוּד טוֹטָף נוֹצֵץ״ (ליסיצקי, מידות 208). – [טוֹטַף־, טוֹטָפִים, טוֹטְפֵי־]

טוֹטֶפֶת נ׳ [ארמית: טוֹטַפְתָּא; אולי כוּרַץ מן טַפְטֶפֶת, מן נטף] 1, עֲדִי, תַּכְשִׁיט עַל הַמֵּצַח: ״וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ״ (דברים ו ח). ״לֹא תֵצֵא אִשָּׁה (בְּשַׁבָּת) לֹא בְּחוּטֵי צֶמֶר... וְלֹא בְּטוֹטֶפֶת״ (שבת ו א). 2•, כִּנּוּי לַתְּפִלִּין, וּבְיִחוּד לִתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְכֵן לְכָל אֶחָד מֵאַרְבַּעַת בָּתֵּי־הַתְּפִלִּין שֶׁקְּבוּעוֹת בָּהֶם אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: ״תֵּן תְּפִלִּין בַּיָּד, תֵּן תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ; מַה בָּרֹאשׁ אַרְבַּע טוֹטָפוֹת, אַף בַּיָּד אַרְבַּע טוֹטָפוֹת״ (מכילתא בוא יז). 3°, צִיץ, טַבְלָה קְטַנָּה הַקְּבוּעָה בְּרֹאשׁ כּוֹבַע שֶׁל חַיָּל, אוֹ שׁוֹטֵר, אוֹ פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי, וּבָהּ חָקוּק סֵמֶל רִשְׁמִי [ראה לעיל טוֹטָף]. 4°, כִּנּוּי לְצִיצַת הַשְּׂעָרוֹת שֶׁבֵּין אָזְנֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים: טוֹטֶפֶת הַסּוּס. – [טוֹטֶפֶת־, טוֹטָפוֹת, טוֹטְפוֹת־]

טְוִי°, **טווי** ז׳ [מן טוה] מַטְוֶה, מִשְׁזָר [גם בהשאלה]: ״אִם נוֹסִיף לָנוּ טְווֹת טְוִי אֶתְמוֹל וְשִׁלְשֹׁם כְּמַעֲשֵׂה עַכָּבִישׁ אֶת קוּרָיו״ (גרינברג, רחובות קעד). ״אֲנִי לֹא חָפַצְתִּי בַּטְּוִי שֶׁטָּוִיתִי״ (ש׳ שלום, שירים ריט). ״הִלְבִּישָׁה פְּרְפוּרִין, שִׁירָאִין וְחֶמְדָּה שֶׁל רִקְמָה וּטְוִי־פֶּלֶךְ״ (מלצר, אור 13). ״בִּירַכְתֵי הָאֹפֶק... מְנַצְנֵץ טְוִי־רִשּׁוּמִים כְּחַלְחַל וּמַאֲפִיר״ (ברוידס, שרשים 5). ״שׁוּב יָצָא עִם לְפָעֳלוֹ לִטְווֹת אֶת טְוִי הַבָּאוֹת״ (שמעוני, שירים ב רלה). ״הַהַקְדָּמוֹת... הַטְּווּ֯ת מְסַבִּיב לַסִּפּוּר טְוִי שֶׁל זִכְרוֹנוֹת״ (קריב, עטרה 142). – [טְוִי־, טְוְיוֹ]

טְוִיד◊ ז׳ [אנגלית: tweed] אָרִיג שֶׁל צֶמֶר רַךְ מִתּוֹצֶרֶת אַנְגְּלִית, מְשַׁמֵּשׁ בְּיִחוּד לְמַלְבּוּשֵׁי גְּבָרִים וְלִסְפּוֹרְט.

טְוִיָּה•, **טווייה** נ׳ [מן טוה, טָוָה] עֲשִׂיַּת חוּטִים מִצֶּמֶר אוֹ מִפִּשְׁתִּים אוֹ מִכֻּתְנָה וְכַדּוֹמֶה: ״טְוִיָּה עַל־גַּבֵּי בְּהֵמָה שְׁמָהּ טְוִיָּה״ (שבת עד:) ״חוּטֵי הַצִּיצִית, בֵּין לָבָן בֵּין תְּכֵלֶת, צְרִיכִין טְוִיָּה״ (רמב״ם, ציצית א יא). מְכוֹנַת־טְוִיָּה. [ובהשאלה:] ״הוּא הַמְּשִׁיךְ אֶת טְוִיַּת הִרְהוּרָיו בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ״ (קבק, במשעול 117). – [טְוִיַּת־, טְוִיּוֹת]

טוּיָה◊, ראה תּוּיָה.

טְוִיסְט◊ ז׳ [אנגלית: twist לפתל] כִּנּוּי לְרִקּוּד מוֹדֶרְנִי סוֹעֵר אַגַּב הִתְפַּתְּלֻיּוֹת מְרֻבּוֹת שֶׁל הַגּוּף, וּבְיִחוּד שֶׁל אֵזוֹר הַמָּתְנַיִם וְהַיְּרֵכַיִם.

טוֹכְּסִין◊, ראה טוֹקְסִין.

טול [קרוב אל נטל, טלטל; ערבית: טַאלַ היה ארוך]

~ הִפ׳ **הֵטִיל** פ״י 1, הִשְׁלִיךְ, זָרַק: ״וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית״ (שמואל א יח יא). ״וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם״ (יונה א טו). ״וּמְטִילִין חַכָּה לָצוּד דָּגִים״ (רש״י בבא קמא פא.) ״הֱטִילַנִי לָעַרְבוּבְיָה וְלָרוּחַ נַפְשִׁי זֵרָה״ (ביאליק, משירי החורף). הַסְּפּוֹרְטַאי הֵטִיל אֶת הַדִּיסְקוּס לְמֶרְחָק רַב. הַמַּפְצִיץ הֵטִיל פְּצָצוֹת עַל הַמַּטָּרָה הַצְּבָאִית. 2•, הִמְלִיט, פָּלַט: ״דָּג טָהוֹר מַטִּיל בֵּיצִים״ (בכורות ז:). ״מְטִילִים בֵּיצִים וּמְגַדְּלִים אֶפְרוֹחִים״ (ביאליק, התרנגולים). הַסּוּס הֵטִיל גְּלָלִים. [וראה עוד משמעויות קרובות בערך נטל] – [לְהָטִיל אֶת־; מֵטִיל, מְטִילָה; יָטִיל]

~ הָפ׳ **הוּטַל**, 1, הָשְׁלַךְ, נִזְרַק לְמֶרְחָק: ״מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ״ (ירמיה כב כח). ״מֵרֶחֶם אֶל אַשְׁפָּה כַּסּוּחָה הוּטַלְתִּי״ (ביאליק, הרהורי לילה). הַכִּידוֹן הוּטַל בְּכֹחַ רַב. הוּטְלוּ פְּצָצוֹת עַל הַמַּטָּרָה הַצְּבָאִית. 2, °הֻמְלַט: בַּלּוּל הוּטְלוּ בֵּיצִים. הוּטְלוּ גְּלָלִים. –[מוּטָל, יוּטַל]

– **הֵטִיל אֶרֶס בּוֹ**° 1, הִרְעִילוֹ: ״צִפְעוֹנֵי הַמֵּטִיל בִּי אַרְסוֹ וּמוֹצֵץ אֶת אוֹנִי״ (ביאליק, הרהורי לילה). 2 [בהשאלה] הִרְגִּיזוֹ קָשֶׁה, מֵרֵר חַיָּיו: ״לְהָטִיל אֶרֶס בְּאַרְיֵה וּלְשָׂרְפוֹ רֶגַע אֶחָד״ (ביאליק, אריה ז).

– **הֵטִיל גּוֹרָל**•, הִפִּיל גּוֹרָל, הִפִּיל פּוּר: ״וְכִי דֶּלָטוֹר אֲנִי? הָטֵל גּוֹרָלוֹת וְתֵדַע״ (תנחומא וישב).

– **הֵטִיל מַיִם**•, 1, שָׁפַךְ, יָצַק מַיִם: ״מִשֶּׁתָּטִיל הַמַּיִם לֹא תִּגַּע אֶצְלָהּ״ (שביעית ה ס). 2, הִשְׁתִּין: ״כָּל הַמֵּסִיךְ אֶת רַגְלָיו טָעוּן טְבִילָה, וְכָל הַמֵּטִיל מַיִם טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם״ (יומא ג ב). ״כֶּלֶב זָנוּחַ מְרַחְרֵחַ שׁוּלֵיהֶם שֶׁל קִירוֹת וּמֵטִיל בָּהֶם מֵימָיו״ (סביב, דרך 179).

– **הֵטִיל צֵל**°, 1, הֶאֱפִיל, הִקְדִּיר: ״מִי הֵטִיל בַּחֲדָרֶיךָ צֵל״? (ביאליק, בערוב היום). 2 [בהשאלה] הֵעִיב, עוֹרֵר סָפֵק אוֹ חֲשָׁד: הַפָּרָשָׁה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה הֵטִילָה צֵל עַל יָשְׁרוֹ שֶׁל הָאִישׁ.

– **הֵטִיל קוֹצִים בְּעֵינָיו**°, הִרְגִּיזוֹ קָשֶׁה, הִקְנִיטוֹ: ״חוּסָה עַל עֲמָלֵנוּ... קוֹצִים אַתָּה מֵטִיל בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת״ (סוקלוב, כמראות 29). ״בְּמִדָּה שֶׁהֵם מוֹדִים לוֹ, מוֹדֶה הוּא לָהֶם וְלֹא פַּעַם אַחַת כְּבָר הֵטִיל קוֹצִים בְּעֵינֵיהֶם״ (קבק, במשעול 372).

טוֹל◊ ז׳ [צרפתית: toll] כִּנּוּי לְקַרְטוֹן עָבֶה סָפוּג זֶפֶת שֶׁל פַּחְמֵי־אֶבֶן שֶׁנִּבְזַק עָלָיו חוֹל דַּק. הַטּוֹל מְשַׁמֵּשׁ בְּבִנְיַן כְּחֹמֶר צִפּוּי וּבִדּוּד מַרְטִיבוּת.

טוֹל, ראה טַל.

טוֹלֶרַנְטִי◊ ת׳ [מלאטינית: tolerans (-tis) נושא, סובל] סוֹבְלָנִי, חֲסַר־קַנָּאוּת, מִתְיַחֵס בְּסוֹבְלָנוּת כְּלַפֵּי דֵּעוֹת וֶאֱמוּנוֹת זָרוֹת אוֹ לְמִנְהָגִים וְנִימוּסִים שֶׁל אֲחֵרִים. – [טוֹלֶרַנְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

–**טוֹלֶרַנְטִיּוּת**◊, **טוֹלֶרַנְצְיָה**◊ נ׳ סוֹבְלָנוּת, חֹסֶר־קַנָּאוּת, יַחַס שֶׁל סוֹבְלָנוּת לְדֵעוֹת וְלֶאֱמוּנוֹת זָרוֹת.

טום [קרוב אל טמם, אטם]

~ פָּע׳ **טָם**• פ״י אָטַם, סָתַם: ״טָם טֶפַח (שֶׁל בּוֹר) וְסִלֵּק אֲבָנָיו״ (בבא קמא נא:). – [טוּם, טַמְתִּי, טָם, יָטוּם]

טו״מ ר״ת 1, טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת. 2, טַל וּמָטָר. 2, טוֹב מְאֹד.

טומאה, ראה טֻמְאָה.

טוֹמוֹס• ז׳ [יוונית: tomos צרור] כֶּרֶךְ, צְרוֹר, אֶגֶד: ״טוֹמוֹס שֶׁל שְׁטָרוֹת שֶׁבְּיָדָיו״ (תוספתא בבא קמא ט לא). ״יוֹאֶל־נָא וְיִתֵּן עַיִן גַּם בְּתוֹךְ הַדִּלוּסְקְמָאוֹת וְהַחֲפִיסוֹת וְהַטּוֹמְסָאוֹת וְהָאַרְגָּזִים שֶׁל שֻׁלְחַן־הַכְּתִיבָה״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). – [טוֹמוֹסִין, גם טוֹמְסָאוֹת]

טוּמְטוּם•, ראה טֻמְטוּם.

טוֹמָהוֹק◊ ז׳ [אינדיאנית־אמריקאית: tomahawk מכשיר לחיתוך] מַכְשִׁיר־לְחִימָה נָפוֹץ בֵּין הָאִינְדְּיָאנִים בִּצְפוֹן־אֲמֶרִיקָה – בְּתַבְנִית גַּרְזֶן קָטָן שֶׁמְּטִילִים אוֹתוֹ עַל הָאוֹיֵב. – [טוֹמָהוֹקִים]

טומאהוק

א. **טוֹן**° ז׳ [מיוונית: tonos מתח] 1. צְלִיל מוּסִיקָלִי, כָּל אֶחָד מִן הַקּוֹלוֹת הַמּוּסִיקָלִיִּים הַמְּהַוִּים אֶת סֻלַּם הַקּוֹלוֹת, כְּגוֹן הַטּוֹנִים "דוֹ", "רֶה", "מִי". 2. נְעִימַת הַקּוֹל, אֹפֶן הַדִּבּוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַבָּעַת רֶגֶשׁ מְסֻיָּם, יַחַס, נְטִיָּה: טוֹן רַךְ. טוֹן קָשֶׁה. טוֹן חָרִיף. טוֹן לְבָבִי. 3. [בהשאלה] צִבְיוֹן, אֹפִי: "הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין הָ'רְבִיבִים' לְ'הַמְעוֹרֵר' בְּנוֹגֵעַ לְהַטּוֹן הַכְּלָלִי" (ביאליק, טעות נעימה). – [טוֹנִים]

– **חֲצִי־טוֹן**°, הַצְּלִיל שֶׁבֵּין שְׁנֵי טוֹנִים שְׁלֵמִים סְמוּכִים, כְּגוֹן בֵּין "דוֹ" לְ"רֶה", הַמְסֻמָּן בַּמּוּסִיקָה בְּסִימַן "דוֹ־נָסֵק" ("דוֹ־דִיאֶז").

ב. **טוֹן**° ז׳ – רְאֵה טוֹנָה°.

טוּנְגְסְטֶן° ז׳ [שוודית] שֵׁם אַחֵר לַמַּתֶּכֶת הַיְדוּעָה יוֹתֵר בִּשְׁמָהּ "ווֹלְפְרָם" – ראה ערך **ווֹלְפְרָם**°.

טוּנְדְּרָה° נ׳ [רוסית: tundra; מפינית: tunturi פסגה קֵרֵחָה] כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הָעֲרָבוֹת הָאַרְקְטִיּוֹת הַמִּשְׂתָּרְעוֹת בְּחוֹפֵי רוּסְיָה הַנְּמוּכִים בְּסִיבִּירְיָה וּבַאֲמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית. הַטּוּנְדְרוֹת מְכֻסּוֹת שֶׁלֶג רֹב יְמוֹת הַשָּׁנָה, צִמְחִיָּתָן הָעִקָּרִית שִׂיחִים נְמוּכִים, טְחָבִים, שְׂרָכִים וַעֲשָׂבִים. – [טוּנְדְרוֹת]

טוֹנָה° נ׳ [צרפתית: tonne] יְחִידַת־מִשְׁקָל גְּדוֹלָה: הַטּוֹנָה הַמֶּטְרִית שָׁוָה לְאֶלֶף קִילוֹגְרַם; הַטּוֹנָה הָאַנְגְּלִית – 1016 קִילוֹגְרַם. הַטּוֹנָה מְשַׁמֶּשֶׁת גַּם כִּיחִידַת־נֶפַח לִמְדִידַת קִבּוּלָן שֶׁל סְפִינוֹת וָאֳנִיּוֹת: הַטּוֹנָה בִּסְפִינוֹת הִיא נֶפַח כְּדֵי 2,83 מֶטְרִים מְעֻקָּבִים. – [טוֹנַת־, טוֹנוֹת]

טוּנָה°, **טוּנוּס**° נ׳ [על־פי הלועזית] אֲטוּנָס, דַּג־יָם גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הָאִיסְקַמְבְּרִיּוֹת (Thunnus thunnus). צִבְעוֹ כָּחֹל מִלְמַעְלָה, אָפֹר־כַּסְפִּי מִלְמַטָּה. אָרְכּוֹ 1–3 מֶטְרִים. מָצוּי בָּאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי וּבַיָּם הַתִּיכוֹן. נִצּוֹד לְמַאֲכָל נָפוֹץ בְּאַרְצוֹת הַיָּם הַתִּיכוֹן. – [טוּנוֹת; טוּנוּסִים]

טונוס (1/50)

טוֹנוּס° ז׳ [יוונית: tonos מתח] הַמֶּתַח הָרָגִיל הַקַּיָּם בְּרִקְמוֹת הַגּוּף וְהַמִּתְהַוֶּה בִּתְמִידוּת עַל־יְדֵי זֶרֶם הָאֶנֶרְגְּיָה הַשּׁוֹפֵעַ לְתוֹכָן מִמֶּרְכְּזֵי הָעֲצַבִּים: טוֹנוּס הַשְּׁרִירִים. – [טוֹנוּס־]

טוֹנָז׳° ז׳ [צרפתית: tonnage; מן ב. טוֹנָה] מִדַּת הַנֶּפַח אוֹ הַקִּבּוּל שֶׁל סְפִינוֹת וָאֳנִיּוֹת כְּשֶׁהִיא מְבֻטֵּאת בְּטוֹנוֹת: אֳנִיַּת־נוֹסְעִים בַּעֲלַת טוֹנָז׳ שֶׁל 28 אֶלֶף טוֹן.

טוֹנִי° ת׳ [מן א. טוֹן] שֶׁל טוֹן, צְלִילִי. – [טוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **מִשְׁקָל טוֹנִי**° [בשירה המודרנית] מִשְׁקַל־שִׁירָה הַבָּנוּי עַל טוּרִים שָׁוִים בְּמִסְפַּר הַהֲבָרוֹת וּבְמִסְפַּר הַהַטְעָמוֹת, חֲזָרָה קְצוּבָה שֶׁל הֲרָמוֹת וְהַשְׁפָּלוֹת, כְּגוֹן:

כּוֹכָב / נִדָּח / אֶחָד / זָרַח / מֵאָז / פֹּה לָהּ
הָאֵר / נָא כֹּה / לִבִּי / דַּרְכִּי / הָאָח / בַּלָּהּ! (ביאליק)

טוֹנִיק° ז׳ [מיוונית: tonos מתח] אַתָּן, שֵׁם כּוֹלֵל לִתְרוּפוֹת שׁוֹנוֹת לְהַגְבָּרַת הַטּוֹנוּס (הַמֶּתַח) בְּרִקְמוֹת־הַגּוּף.

טוניקה

טוֹנִיקָה° נ׳ [מן א. טוֹן] [במוסיקה] טוֹן יְסוֹדִי, הַצְּלִיל הָרִאשׁוֹן וְהַבְּסִיסִי בְּסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת שֶׁבְּמַעֲרֶכֶת צְלִילִים מְסֻיֶּמֶת, כְּגוֹן: הַטּוֹן דוֹ בְּמַעֲרֶכֶת דוֹ־רַבִּיב (מָז׳וֹר). – [טוֹנִיקוֹת]

טוּנִיקָה° נ׳ [לאטינית: tunica] כֻּתֹּנֶת לְבָנָה מִפִּשְׁתָּן אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁהַיְּוָנִים וְהָרוֹמָאִים הַקַּדְמוֹנִים הָיוּ לוֹבְשִׁים מִתַּחַת לַ'טוֹגָה'. – [טוּנִיקוֹת]

טוֹנָלִי° ת׳ [מן א. טוֹן] 1. הַשַּׁיָּךְ לַטּוֹן (לַצְּלִיל). 2. הַשַּׁיָּךְ לַסֻּלָּם הַיְסוֹדִי בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית. – [טוֹנָלִית, טוֹנָלִיִּים, טוֹנָלִיּוֹת]

– **טוֹנָלִיּוּת**° נ׳ 1. הַיְסוֹד הַהַרְמוֹנִי בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית. 2. [בציור] הַצֶּבַע הָעִקָּרִי וְהַבּוֹלֵט בַּצִּיּוּר.

א. **טוס** [במקרא: טוש]

~ פָּע׳ **טָס*** פ״ע 1. עָף, רִחֵף, פָּרַח בָּאֲוִיר: "יֵשׁ לָהֶם כְּנָפַיִם כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְטָסִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ" (חגיגה טז.). 2°. נָסַע בְּמָטוֹס, הִפְלִיג בַּאֲוִירוֹן: הַשַּׁגְרִיר טָס לְאַרְצוֹת־הַבְּרִית. 3° [בהשאלה] הִתְקַדֵּם בִּמְהִירוּת עֲצוּמָה: "טָס כַּשֵּׁד בְּכָל הַשְּׁבִילִים" (ביאליק, אופניים). "טָסִים, סוּסִים פִּיהֶם יֶעְשַׁן" (ביאליק, משירי החורף). – [לָטוּס, טָס, יָטוּס]

~ הִפ׳ **הֵטִיס*** פ״י 1. הֵעִיף, הִפְרִיחַ בָּאֲוִיר: "אֲפִלּוּ הָיָה בְּסוֹף הָעוֹלָם, הֱטִיסוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וֶהֱבִיאוֹ כְּהֶרֶף־עַיִן" (בראשית רבה נט). הַטַּיָּס הֵטִיס אֶת מְטוֹסוֹ. 2°. הִסִּיעַ בְּמָטוֹס, הֶעֱבִיר בַּאֲוִירוֹן: הַשִּׁלְטוֹנוֹת הֵטִיסוּ צָבָא וְתִגְבֹּרֶת לַנְּצוּרִים. – [לְהָטִיס אֶת־, מֵטִיס, יָטִיס]

~ הָפ׳ **הוּטַס**°, 1. הוּעַף, הוּבָא לִידֵי פְּרִיחָה בָּאֲוִיר: הָאֲוִירוֹן הוּטַס עַל־יְדֵי הַנַּוָּט 2. הֻסַּע בְּמָטוֹס: הַצָּבָא הוּטַס לַחֲזִית בִּמְטוֹסִים. דִּיבִיזְיָה מוּטֶסֶת. הַתְּרוּפָה הַמְבֻקֶּשֶׁת הוּטְסָה אֶל הַחוֹלֶה. – [מוּטָס, יוּטַס]

ב. **טוס** [מן טַוָּס; על־דרך הערבית: תַטַוַּס]

~ הת׳ **נִטַוֵּס**°, הִתְקַשֵּׁט, הִתְנַדֵּר כְּמַעֲשֵׂה טַוָּס: "וְלָמָּה אַתְּ מִטַּוֶּסֶת כָּכָה בְּשַׂעֲרוֹתַיִךְ?" (שנהר, ב 263). – [לְהִטַּוֵּס, מִ־, יִ־]

טַוָּס*, **טווס** ז׳ [מיוונית: taos; ארמית: טַוְסָא; ערבית: טַאווּס] עוֹף־בַּיִת גָּדוֹל מִסִּדְרַת הַתַּרְנְגוֹלוֹת בְּמִשְׁפַּחַת הַפַּסְיוֹנִים (Pavo cristatus). מְצֻיָּן בְּצִיצַת נוֹצוֹת בְּקָדְקֳדוֹ וּבְנוֹצוֹת זְנָבוֹ הָאֲרֻכּוֹת, הָעֲשׂוּיוֹת לְהִזְדַּקֵּף וּלְהִתְפָּרֵשׂ בִּדְמוּת מְנִיפָה נוֹצֶצֶת הַטַּוָּס מַרְהִיבוֹת עַיִן בְּבָרְקָן הַיָּרֹק וּבְכִתְמֵיהֶן הַתְּכֻלִּים וְהַיְרַקְרַקִּים הַנִּרְאִים כְּעֵינַיִם גְּדוֹלוֹת. טַוָּסֵי־הַבָּר שׁוֹכְנִים בִּיעָרוֹת הֹדּוּ הַמִּזְרָחִית וּבְאִי צֵילוֹן. בְּיָמֵינוּ מְגַדְּלִים אֶת הַטַּוָּסִים בִּגְלַל בְּשָׂרָם, וּבְעִקָּר לְנוֹי. "הַכֶּלֶב הָיָה הוֹלֵךְ אֵצֶל הַזְּאֵב, וְהַתַּרְנְגוֹל הָיָה מְהַלֵּךְ אֵצֶל הַטַּוָּס" (בראשית רבה כח). "טַוָּס וּפַסְיוֹנֵי כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה" (בבא קמא נה.). – [טַוַּס־, טַוָּסִים, טַוָּסֵי־; טַוֶּסֶת, טַוָּסוֹת, טַוְּסוֹת־]

טווסים (1/32)

טוֹסְטֶר° ז׳ [אנגלית: toaster] מַכְשִׁיר לִקְלִיַּת פְּרוּסוֹת־לֶחֶם – רְאֵה עֵרֶךְ ״מַצְנֵם״.

טוּסִית° נ׳ [מן א. טוס] מָטוֹס קָטָן. – [טוּסִית־, טוּסִיּוֹת]

טוֹעֶה° ת׳ [מן טעה, טָעָה] שׁוֹגֶה; כִּנּוּי בְּפִי חַכְמֵי הַתַּלְמוּד לִיהוּדִים שֶׁסָּטוּ מִן הַמָּסֹרֶת, וּבְיִחוּד לְאֵלֶּה שֶׁנָּטוּ אַחֲרֵי הַנּוֹצְרִים הָרִאשׁוֹנִים: ״אָמְרוּ עָלָיו עַל אַחֵר: בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד מִבֵּית־הַמִּדְרָשׁ הַרְבֵּה סִפְרֵי טוֹעִין נוֹשְׁרִין מֵחֵיקוֹ״ (חגיגה טו:, בדפוסים שלנו: סִפְרֵי מִינִין). – [טוֹעָה, טוֹעִים, טוֹעוֹת]

טוֹעֵם° [מן טעם, טָעַם] [בטבחות, בתעשית יינות ביקב] מֻמְחֶה הַקּוֹבֵעַ אֶת טִיב הַמָּזוֹן אוֹ אֶת טִיב הַיַּיִן עַל־יְדֵי טְעִימָה מֵהֶם. – [טוֹעֶמֶת, טוֹעֲמִים, ־וֹת]

טוֹעֵן^ ז׳ [מן טען, טָעַן] 1, בַּעַל־דִּין הַתּוֹבֵעַ מֵחֲבֵרוֹ, מִי שֶׁבָּא בִּטְעָנוֹת נֶגֶד אַחֵר: ״הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן״ (רמב״ם). ״הִתְחִיל הַטּוֹעֵן וְאָמַר: כּוֹר חִטִּין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ!״ (רמב״ם, טוען ונטען ג יא). 2, עוֹרֵךְ־דִּין הַמַּרְצֶה אֶת טַעֲנוֹתָיו שֶׁל שׁוֹלְחוֹ: ״לֹא שָׂכַרְתָּ טוֹעֵן שֶׁיִּטְעַן יָפֶה כְּנֶגֶד אוֹתוֹ עוֹרֵר״ (שטר מכירות). – [טוֹעֵן־, טוֹעֲנִים, ־נֵי־]

טוף [ארמית; עברית: צוף]

~ פְּע׳ **טָף** ° – צָף; ~ אַפ׳ **אֲטֵף** ° – הֵצִיף [פעלים רווחים במימרתו הארמית של הִלֵּל כשראה גולגולת אחת שצפה על פני המים:]

– **עַל דַּאֲטֵפְתְּ אַטִיפוּךְ, וְסוֹף מְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן**° (אבות ב ו), עַל שֶׁהֵצַפְתְּ (טִבַּעַתְּ) הֱצִיפוּךְ, וְסוֹף מְצִיפַיִךְ יָצוּפוּ, כְּלוֹמַר: כָּל חוֹטֵא סוֹפוֹ שֶׁיָּבֹא עַל עָנְשׁוֹ וִיקַבֵּל כִּגְמוּלוֹ.

~ פַּע׳ **טַיֵּף** ° פ״י נִעְנַע, טִלְטֵל – ראה ערך **טיף**.

טוּף° ז׳ [מלאטינית: tofus] [בגיאולוגיה] חֹמֶר שֶׁנִּפְלַט וְנִפְרַשׁ מִמַּעְיָנוֹת בַּעֲלֵי תְּכוּלָה רַבָּה שֶׁל סִידָן (״טוּף גִּירִי״), אוֹ מֵהִתְפָּרְצֻיּוֹת גַּעֲשִׁיּוֹת שֶׁנִּקְרְשׁוּ (״טוּף ווּלְקָנִי״). הַטּוּף הוֹפֵךְ בְּהִתְקַשּׁוּתוֹ לְחֹמֶר סַלְעִי מוּצָק.

טוֹפּוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: topos מקום + graphein לכתוב] תּוֹרַת פְּנֵי הַקַּרְקַע, תֵּאוּרוֹ וּמְדִידָתוֹ שֶׁל תַּבְלִיט הָאֲדָמָה – הָרָיו, עֲמָקָיו נְחָלָיו וְכַדּוֹמֶה, לְשֵׁם רִשּׁוּמוֹ עַל גַּבֵּי מַפּוֹת.

– **טוֹפּוֹגְרָפִי**° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְטוֹפּוֹגְרַפְיָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם תֵּאוּר פְּנֵי הַקַּרְקַע: מַצָּב טוֹפּוֹגְרָפִי שֶׁל עִיר. מַפָּה טוֹפּוֹגְרָפִית.

טוֹפָּז° ז׳ [יוונית: topazion] אֶבֶן־טוֹבָה בַּעֲלַת גָּוֶן יְרַקְרַק – רְאֵה פִּטְדָה.

טופח, ראה טֹפַח.

טוֹפְחָנִי° ת׳ [מן טפח, טָפַח] הַמַּרְבֶּה לִטְפֹּחַ וּלְהַצְלִיף: רוּחַ עַזָּה טוֹפְחָנִית. – [טוֹפְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טופס, ראה טֹפֶס.

טוֹפְפָנִי° ת׳ [מן טפף, טָפַף] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם טְפִיפָה–הִתְקַדְּמוּת בִּצְעָדִים קַלִּים וּמְרַפְרְפִים: ״הִלּוּכָהּ הַטּוֹפְפָנִי, הַחוֹתֵר כְּאִלּוּ לִקְפֹּץ מִתּוֹךְ סוֹגֵר עַצְמוֹ״ (שטיינמן, סודות א 12). 2, הַהוֹלֵךְ הָלוֹךְ וְטָפוֹף: ״גָּדְלָה גַּם גָּדְלָה אוֹתָהּ גִּימְנַזְיַסְטִית טוֹפְפָנִית״ (שנהר, ב 99).– [טוֹפְפָנִית, טוֹפְפָנִיִּים, טוֹפְפָנִיּוֹת]

טופר, ראה טֹפֶר.

טוֹקָטָה° נ׳ [איטלקית: toccata; מן toccare לגעת] [במוסיקה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית לִכְלִי־נְגִינָה בַּעַל קְלִידִים (פְּסַנְתֵּר, עוּגָב), הַמִּצְטַיֶּנֶת בִּזְרִיזוּת הַנְּגִינָה, בְּמַעֲבָרִים וּבְעִטּוּרִים וִירְטוּאוֹזִיִּים. – [־וֹת]

טוקאן

טוּקָן° ז׳ [על־פי השם הלועזי] עוֹף בְּגֹדֶל תַּרְנְגֹלֶת, צִבְעוֹ שָׁחוֹר מַבְרִיק. נִכָּר בְּמַקּוֹרוֹ הֶעָצוּם הַגָּדוֹל פִּי כַּמָּה מֵרֹאשׁוֹ. שׁוֹכֵן בְּיַעֲרוֹת הַטְּרוֹפִּיִּים בִּדְרוֹם־אֲמֶרִיקָה, (Ramphastos toco). – [טוּקָנִים]

טוֹקְסִין°, **טוֹכְסִין**° ז׳ [מיוונית: toxikon רעל] רַעֲלָן, אֶחָד מֵחָמְרֵי־הָרַעַל הַחֶלְבּוֹנִיִּים הַנּוֹצָרִים בְּעִקָּר עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים וְהַגּוֹרְמִים לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת; עַל־יְדֵי הַכְנָסַת טוֹקְסִינִים שׁוֹנִים לְגוּף הַחַי בְּכַמֻּיּוֹת מֻגְבָּלוֹת נוֹצָרִים בַּגּוּף חָמְרֵי־חִסּוּן נֶגֶד הַטּוֹקְסִינִים (״אַנְטִי־טוֹקְסִינִים״). – [טוֹקְסִינִים]

טוֹקְסִיקוֹלוֹגְיָה°, **טוֹכְסִיקוֹלוֹגְיָה**° נ׳ [מיוונית: toxikon רעל + logos לימוד] תּוֹרַת הָרַעַל, עֲנַף בְּמַדָּעֵי הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַטּוֹקְסִינִים הַשּׁוֹנִים וְהַשְׁפָּעוֹתֵיהֶם עַל הַגּוּף הֶחָי.

– **טוֹקְסִיקוֹלוֹג**°, מֻמְחֶה בְּטוֹקְסִיקוֹלוֹגְיָה.

א. **טוּר** ז׳ [ערבית: טַוְר פעם] 1, שׁוּרָה שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים הָעֲרוּכִים בְּקַו יָשָׁר: ״וּמִלֵּאתָ בוֹ (בַּחֹשֶׁן) מִלֻּאַת אֶבֶן, אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן, טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד״ (שמות כח יז). ״אַרְבָּעָה טוּרֵי עַמּוּדֵי אֲרָזִים״ (מלכים א ז ב). 2°, עַמּוּדָה, קְבוּצַת שׁוּרוֹת קְצָרוֹת זוֹ מֵעַל לְזוֹ: כָּל עַמּוּד בְּמִלּוֹן זֶה הוּא בֶּן שְׁנֵי טוּרִים. בְּכָל עַמּוּד בָּעִתּוֹן הַיּוֹמִי 7–9 טוּרִים. 3° [בהשאלה] מָדוֹר בָּעִתּוֹן, עַל־פִּי־רֹב בְּשִׁעוּר שֶׁל טוּר אֶחָד אוֹ טוּרִים אֲחָדִים: ״הַטּוּר הַשְּׁבִיעִי״ (אלתרמן). טוּר הָעוֹרֵךְ. טוּרֵי רְכִילוּת בְּעִתּוֹנִים מְסֻיָּמִים. 4^, שׁוּרָה שֶׁל כְּתָב: ״כַּמָּה דַפִּים בַּסֵּפֶר, וְכַמָּה טוּרִים בְּכָל דַּף וְדַף״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא א). 5°, שׁוּרָה עָרְפִּית, שׁוּרַת אֲנָשִׁים אוֹ כְּלֵי־רֶכֶב וְכַדּוֹמֶה הָעֲרוּכִים אִישׁ בְּעֹרֶף רֵעֵהוּ: ״עֲרוּכִים בְּטוּר שִׁבְעָה שִׁבְעָה״ (ביאליק, גמדי ליל). טוּרֵי הַחַיָּלִים נָעוּ קָדִימָה. 6°, מַעֲרֶכֶת מִסְפָּרִים הַשּׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּגֹדֶל אוֹ בְּיַחַס מְסֻיָּם – רְאֵה לְהַלָּן. – [טוּר־, טוּרִים, טוּרֵי־]

– **טוּר חֶשְׁבּוֹנִי** (אֲרִיתְמֶטִי)°, מַעֲרֶכֶת מִסְפָּרִים שֶׁבָּהּ כָּל מִסְפָּר גָּדוֹל (אוֹ קָטָן) בְּמִסְפָּר מְסֻיָּם מִקּוֹדְמוֹ, לְמָשָׁל: טוּר הַמִּסְפָּרִים ...1, 3, 5, 7, 9.

– **טוּר הַנְדָּסִי** (גֵּיאוֹמֶטְרִי)°, מַעֲרֶכֶת מִסְפָּרִים שֶׁבָּהּ כָּל מִסְפָּר גָּדוֹל (אוֹ קָטָן) פִּי כַּמָּה מִקּוֹדְמוֹ, לְמָשָׁל: טוּר הַמִּסְפָּרִים ...1, 3, 9, 27, 81.

– **״אַרְבָּעָה טוּרִים״**^, שֵׁם סֵפֶר־הַהֲלָכָה הַגָּדוֹל שֶׁחִבֵּר ר׳ יַעֲקֹב, בְּנוֹ שֶׁל הָרֹא״שׁ (בַּמֵּאָה הָ־14), וְשֶׁנֶּחֱלַק לְאַרְבָּעָה טוּרִים (חֲלָקִים): טוּר אֹרַח־חַיִּים, טוּר יוֹרֶה־דֵּעָה, טוּר אֶבֶן־הָעֵזֶר וְטוּר חֹשֶׁן־מִשְׁפָּט.

– **בַּעַל הַטּוּרִים**^, 1, כִּנּוּיוֹ שֶׁל ר׳ יַעֲקֹב הַנַּ״ל עַל שֵׁם סִפְרוֹ. 2, שֵׁם פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל ר׳ יַעֲקֹב לַתּוֹרָה.

– **כּוֹתֵב הַטּוּרִים**°, כִּנּוּי שֶׁמְּכַנֶּה אֶת עַצְמוֹ הַכּוֹתֵב בִּמְקוֹם שֶׁיַּזְכִּיר אֶת שְׁמוֹ בִּמְפֹרָשׁ: בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד הִשְׁתַּתֵּף גַּם כּוֹתֵב הַטּוּרִים הָאֵלֶּה.

ב. טוּר (דניאל ב לה), **טוּרָא** (שם מה) ז׳ [קרוב אל **צוּר**] [ארמית] הַר, מָקוֹם נִשָּׂא וָרָם. – [טוּרַיָּא]

– **גְּבַהּ טוּרָא בֵּינַיְהוּ*** (חולין ז:) (גָּבַהּ הַר בֵּינֵיהֶם), קָמָה מְחִצָּה בֵּינֵיהֶם, הֵם נִתְרַחֲקוּ זֶה מִזֶּה מִתּוֹךְ רֹגֶז.

– **טוּרָא בְּטוּרָא לָא פָּגַע, אֱנָשׁ בֶּאֱנָשׁ פָּגַע**÷ (פתגם עממי) (הַר בְּהַר אֵינוֹ פּוֹגֵעַ, אָדָם בְּאָדָם פּוֹגֵעַ), כְּלוֹמַר, בְּנֵי־אָדָם עֲשׂוּיִים לְהִפָּגֵשׁ בְּאַחַד הַיָּמִים, אַף אִם יִרְחֲקוּ זֶה מִזֶּה.

טוּרַאי° ז׳ [מן א· טור] חַיָּל פָּשׁוּט, חַיָּל בַּדַּרְגָּה הַנְּמוּכָה בְּסֻלַּם הַדְּרָגוֹת בַּצָּבָא. – [טוּרָאִים, טוּרָאֵי־; טוּרָאִית, טוּרָאִיּוֹת]

סימני דרגות
א — טוראי ראשון
ב — רב-טוראי

– **טוּרַאי רִאשׁוֹן**° [ר״ת טַרַ״שׁ], חַיָּל בַּעַל הַדַּרְגָּה הַשְּׁנִיָּה בְּסֻלַּם הַדְּרָגוֹת בַּצָּבָא, גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּה אַחַת מִטּוּרַאי. סִימָנוֹ: סֶרֶט אֶחָד עַל הַשַּׁרְווּל.

– **רַב־טוּרַאי**° [ר״ת רַבַּ״ט], חַיָּל בַּעַל הַדַּרְגָּה הַשְּׁלִישִׁית בְּסֻלַּם הַדְּרָגוֹת בַּצָּבָא, גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּה אַחַת מִן טוּרַאי רִאשׁוֹן. סִימָנוֹ: סֶרֶט כָּפוּל עַל הַשַּׁרְווּל.

טוּרְבִּינָה◊ נ׳ [גרמנית: Turbine; מלאטינית: turbo (-binis) עצם מסתובב] מָנוֹעַ שֶׁעִקָּרוֹ גַּלְגַּל הַמּוּנָע וּמִסְתּוֹבֵב בְּכֹחַ מַיִם, בְּגַז אוֹ בְּקִיטוֹר. רַבִּים שִׁמּוּשֶׁיהָ שֶׁל הַטּוּרְבִּינָה בְּתַחֲנוֹת חַשְׁמַל, בִּסְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת וּבִמְטוֹסֵי־סִילוֹן. – [טוּרְבִּינוֹת]

טוּרְבָּל*, ראה טַרְבָּל.

טורבן הודי

טוּרְבָּן◊ ז׳ [צרפתית: turban; מפרסית: tulbend מצנפת] מִצְנֶפֶת, כְּסוּי רֹאשׁ שֶׁל הַגְּבָרִים בַּמִּזְרָח הַמֻּסְלְמִי – כְּעֵין כִּפָּה אוֹ תַּרְבּוּשׁ שֶׁעֲלֵיהֶם צְנוּפִים וּכְרוּכִים אֲרִיגֵי מֶשִׁי אוֹ צֶמֶר דַּק. – [טוּרְבָּנִים]

טוֹרְדָן° ת׳ [מן טרד, טָרַד] שֶׁדַּרְכּוֹ לְהָצִיק וּלְהַטְרִיד: ״מַקְשָׁן וְטוֹרְדָן הָיָה״ (טביב, כערער 260). – [טוֹרְדָנִית, טוֹרְדָנִים, טוֹרְדָנִיּוֹת]

טוֹרְדָנִי° ת׳ [מן טוֹרְדָן] טוֹרֵד הַרְבֵּה, מַטְרִיד בְּיוֹתֵר: ״וְשׁוּב צָפָה לְפָנַי... הַמִּלָּה ׳תַּכְלִית׳... טַרְחָנִית וְטוֹרְדָנִית הִיא נִצֶּבֶת לְפָנַי״ (ביאליק, ספיח, נספח). ״גֶּשֶׁם טוֹרְדָנִי דַּק, נוֹשֵׂא צִנָּה, הָיָה זוֹלֵג אַרְצָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 381). ״וְכוֹחַ טוֹרְדָנִי נָטוּשׁ אֵי־פֹּה בֵּין מִי לְמִי״ (יזהר, צקלג 423). ״נִדְחֲקוּ בּוֹ הִרְהוּרִים טוֹרְדָנִיִּים (טביב, דרך 144). – [טוֹרְדָנִית, טוֹרְדָנִיִּים, טוֹרְדָנִיּוֹת]

טורח, ראה טֹרַח.

טוֹרְחָן*, ראה טַרְחָן.

טוּרִי° ת׳ [מן א· טור] עָרוּךְ בְּטוּר, בָּנוּי בְּשׁוּרָה אַחַת עִם אֲחֵרִים: בָּתִּים טוּרִיִּים. – [טוּרִית, טוּרִיִּים, טוּרִיּוֹת]

טוֹרִי◊ ת׳ [אנגלית: Tory] כִּנּוּי לְחָבֵר שֶׁל מִפְלָגָה גְּדוֹלָה בְּאַנְגְּלִיָּה בַּמֵּאוֹת 17–19, שֶׁהִתְבַּסְּסָה בְּיִחוּד עַל בַּעֲלֵי־הָאֲחֻזּוֹת וּבַעֲלֵי־הַהוֹן הַגְּדוֹלִים. מִתְנַגְּדֵיהֶם שֶׁל הַטּוֹרִים הָיוּ הַ״וִיגִים״. מִפְלֶגֶת הַטּוֹרִים שִׁמְּשָׁה יְסוֹד לְמִפְלֶגֶת הַשַּׁמְרָנִים (הַקּוֹנְסֶרְבָטִיבִיִּים) בְּיָמֵינוּ. – [טוֹרִים]

טוֹרֵיאָדוֹר◊ ז׳ [ספרדית, מן: toreo מלחמת שוורים] לוֹדֵר, לוֹחֵם בְּמִלְחֶמֶת שְׁוָרִים. – [טוֹרֵיאָדוֹרִים]

טוּרִיָּה° נ׳ [מערבית] שֵׁם מְקֻבָּל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְמַעְדֵּר רְחַב. אֵת. – [טוּרִיַּת־, טוּרִיּוֹת]

טוריים

א. טוּרַיִם° ז״ז [מן א. טור] טוּר כָּפוּל, זוּג טוּרִים – ראה א. **טוּר**.

ב. טוּרַיִם° ז״ז [מן א· טור] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּצְלִיבִים. זְרָעָיו עֲרוּכִים בִּשְׁנֵי טוּרִים בְּתוֹךְ כָּל מְגוּרָה מִמְּגוּרוֹת תַּרְמִילָיו (Diblotaxis). – [טוּרֵי־]

טוֹרִית° נ׳ [מן א· טור] מְכוֹנַת־זְרִיעָה הַזּוֹרַעַת אֶת הַזְּרָעִים טוּרִים־טוּרִים בִּרְוָחִים קְבוּעִים (Drill). – [טוֹרִית־, טוֹרִיּוֹת]

טוֹרְנָדוֹ◊ ז׳ [ספרדית: tornado] סוּפָה עַזָּה וְהַרְסָנִית הַמִּתְחוֹלֶלֶת לִפְרָקִים בַּאֲרָצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת וְנוֹשֵׂאת עַנְנֵי אָבָק, עַל־פִּי־רֹב בְּצוּרַת עַמּוּד אוֹ מַשְׁפֵּךְ מִסְתּוֹבֵב. – [טוֹרְנָדוֹאוֹת]

טוּרְנִיר◊ ז׳ [גרמנית: Turnier; מלאטינית: tornare לסובב] קְרַב־תַּחֲרוּת בֵּין מִשְׁתַּתְּפִים רַבִּים: טוּרְנִיר בְּשַׁחְמָט לִקְבִיעַת אַלּוּפֵי הַמִּשְׂחָק. בִּימֵי־הַבֵּינַיִם נֶעֶרְכוּ טוּרְנִירִים בֵּין מַחֲנוֹת שֶׁל אַבִּירִים, רְכוּבִים עַל סוּסִים, בְּמִלְחֶמֶת כִּידוֹנִים, סַיִף וְכַדּוֹמֶה. – [טוּרְנִירִים]

טוֹרְסוֹ◊ ז׳ [איטלקית: torso; מיוונית: thyrsos גזע ישר] 1. גּוּף שֶׁל פֶּסֶל נְטוּל־רֹאשׁ, אוֹ נְטוּל יָדַיִם וְרַגְלַיִם. 2. [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִפְעָל אוֹ לִיצִירָה שֶׁלֹּא הָשְׁלְמוּ, דָּבָר מְקֻטָּע וּבִלְתִּי־שָׁלֵם: הָאֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה הִגִּיעָה עַד מַחֲצִיתָהּ וְנִשְׁאֲרָה טוֹרְסוֹ.

טוֹרֵף ת׳ [מן טרף, טָרַף] 1. (בַּעַל־חַיִּים) הַנִּזּוֹן מִבְּשַׂר בַּעֲלֵי־חַיִּים אֲחֵרִים שֶׁהוּא תּוֹפֵס וּמֵמִית: ״כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי־טָרֶף״ (יחזקאל כב כז). חַיָּה טוֹרֶפֶת. עוֹף טוֹרֵף. 2. ÷ (רמב״ם, מלווה ולווה יח א) כִּנּוּי לְמִי שֶׁגּוֹבֶה וּמוֹצִיא מִידֵי לְקוֹחוֹתָיו שֶׁל הַלֹּוֶה אוֹ מֵאוֹתָם שֶׁנָּתַן לָהֶם הַלֹּוֶה דְּבָרִים בְּמַתָּנָה לְשֵׁם כִּסּוּי הַחוֹב שֶׁהַלֹּוֶה חַיָּב לוֹ. – [טוֹרֶפֶת, טוֹרְפִים, טוֹרְפוֹת]

– **טוֹרְפִים**°, אַחַת מִסְּדְרוֹת הַיּוֹנְקִים. אֵיבְרֵי גּוּפָם שֶׁל הַטּוֹרְפִים מֻתְאָמִים לָצִיד טֶרֶף חַי וּלְשִׁסּוּעוֹ: בְּפִיהֶם נִיבִים גְּדוֹלִים וְשִׁנֵּי־שִׁסּוּעַ. לְרַגְלֵיהֶם טְפָרִים (צִפָּרְנַיִם) חֲזָקִים וּמְחֻדָּדִים הַמְשַׁמְּשִׁים כְּנֶשֶׁק. עִם הַטּוֹרְפִים נִמְנוֹת מִשְׁפְּחוֹת הַחֲתוּלִים, הַכְּלָבִים, הַדֻּבִּים וְעוֹד.

טוֹרְף◊ ז׳ [גרמנית: Torf; אולי מערבית: תֻּרְבּ עפר] כָּבוּל, שְׂרִידִים שֶׁל צִמְחֵי־בִּצָּה שֶׁנִּתְפַּחֲמוּ בָּאֲדָמָה בְּרֹב אוֹ בִּמְעַט בִּתְנָאִים שֶׁל חֹסֶר־אֲוִיר. הַטּוֹרְף מְשַׁמֵּשׁ לְהַסָּקָה, לְזִבּוּל וְכֵן לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים בַּתַּעֲשִׂיָּה.

טורף, ראה טֹרֶף.

טוֹרְפֶּדוֹ◊ ז׳ [לאטינית: torpedo דג־חשמל], מוֹקֵשׁ־יָם מָאֳרָךְ בְּתַבְנִית סִיגָרָה, הַנּוֹרֶה אוֹ הַמּוּטָל מִצּוֹלֶלֶת אוֹ מֵאֳנִיַּת־מִלְחָמָה, לְהַפְצִיץ אֶת אֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב. הַטּוֹרְפֶּדוֹ נָע וּמִתְקַדֵּם מֵעַצְמוֹ בְּכֹחַ הַמַּדְחֵף שֶׁבּוֹ, וְהוּא מִתְפּוֹצֵץ בְּפָגְעוֹ בְּדָפְנוֹת הַסְּפִינָה. – [טוֹרְפֶּדוֹת]

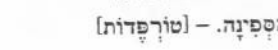
תבנית טורפדו

טוֹרְפָן° ת׳ [מן טרף, טָרַף] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִטְרֹף: ״הַדּוֹרְסָן נָתוּן בְּרֹגֶז־עֲצַבִּים קָשֶׁה יוֹתֵר מִשֶּׁל הַטּוֹרְפָן״ (שטיינמן, צרור 259). – [טוֹרְפָנִים]

טוֹרְפָנוּת° נ׳ [מן טוֹרְפָן] מַעֲשֵׂה טוֹרְפָן, רַעַבְתָנוּת: ״וְהַמִּלַּאי נֶאֱכַל בְּטוֹרְפָנוּת״ (יזהר, ימי צקלג 688). – [טוֹרְפָנוּת־]

טוֹרְפָנִי° ת׳ [מן טוֹרְפָן] הַמּוּכָן לִטְרֹף, שׁוֹאֵף לִטְרֹף: ״עָרְמָה חֲבוּיָה, טוֹרְפָנִית וְדוֹרְסָנִית לִשְׁעַת הַכֹּשֶׁר״ (ברקוביץ, הראשונים קנב). ״כּוֹבֵשׁ תְּמִהוֹנוֹ חָזַר אֵפוֹא וְדָרַךְ מַבָּט טוֹרְפָנִי בַּהוֹלֵךְ־וְנֶעְלָם״ (קובנר, פנים 39). ״וְכִוֵּן אֶת הַמִּקְלֵעַ בְּדַקְדְּקָנוּת וְשִׁלַּח צְרוֹרוֹת מְטַרְטְרִים, טוֹרְפָנִיִּים״ (יזהר, צקלג 129). – [טוֹרְפָנִית, ־נִיִּים, ־וֹת]

טוש [ראה גם טוס]

~ פָּע׳ **טָשׁ** פ״ע טָס, עָף, הִשְׂתָּעֵר אַגַּב מָעוֹף: ״כְּנֶשֶׁר יָטוּשׂ עֲלֵי־אֹכֶל״ (איוב ט כו). ״נָטוּשָׁה, הַזַּכִּים, אֲחִיכֶם הַנֵּנִי!״ (ביאליק, זוהר). ״וּמִכְּנַף־אֶרֶץ וְעַד כְּנַף־אֶרֶץ יָטוּשׂ יַחֲלֹף״ (טשרניחובסקי, שירים 468). – [לָטוּשׂ, טָשׂ, טָשָׂה; יָטוּשׂ]

טוש [ראה גם טשטש]

~ פָּע׳ **טָשׁ** * פעו״י שָׁף, שִׁפְשֵׁף: ״תַּנּוּר וְכִירַיִם חֲדָשִׁים... אֵין סָכִין אוֹתָם שֶׁמֶן וְאֵין טָשִׁין אוֹתָן בְּמַטְלִית״ (ביצה לד.). ״אִמּוֹ נִצְטַעֲרָה בְּטִרְחוֹתָיו... טָשָׁה אוֹתוֹ וּמָרְחָה אוֹתוֹ״ (הזז, יעיש א 180). ״וְהִפְלִיג הַמָּחוֹל... מִי בִּדְהָרָה וּמִי בְּנַחַת, אֶחָד הַמַּחֲלִיק וְצָף, וְאֶחָד טָשׁ וּמְטַשְׁטֵשׁ״ (שנהר, א 303). ״וּבִימִינוֹ טָשׁ בְּהִתְעָרוּת בַּקֶּשֶׁת עַל הַמֵּיתָרִים״ (יזהר, צקלג 491). – [לָטוּשׁ, טָשׁ, יָטוּשׁ]

א. **טוּשׁ**◇ ז׳ [מגרמנית: Tusche] פִּיחָן, דְּיוֹת, דְּיוֹ סִינִית, צֶבַע הַנַּעֲשֶׂה בְּיִחוּד מִפִּיחַ שֶׁל שֶׁמֶן־שֻׁמְשְׁמִין וְהוּא מְעֹרָב בְּמֵי־קוֹלָן וּבְמֵי־דֶבֶק; מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּעִקָּר לְשִׂרְטוּט, לְצִיּוּר מַפּוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [טוּשׁ־, טוּשִׁים]

ב. **טוּשׁ**◇ ז׳ [גרמנית: Tusch] מַנְגִּינָה קְצָרָה וַחֲגִיגִית, עַל־פִּי־רֹב בִּכְלֵי־נְשִׁיפָה, הַמְנֻגֶּנֶת בְּקַבָּלַת־פָּנִים לְאוֹת בְּרָכָה לְאָדָם אוֹ לְמְאֹרָע.

טַח פ״ע נִסְתַּם – רְאֵה טחח.

טָח פ״י מָשַׁח, צִפָּה – רְאֵה טוח.

טַחַב*, **טְחָב**° ז׳ [השווה ערבית: טַחְ׳פ ענן קל] לַחוּת, רְטִיבוּת: ״אַל תִּשְׁתֶּה צוֹנֵן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחַב״ (ספרא אחרי עט ד). ״וְהַנּוֹסְעִים אֲחוּזֵי טַחַב וְצִנָּה וּמְכֻרְבָּלִים בִּמְעִילֵיהֶם״ (ביאליק, איש הסיפון). ״יָשְׁבָה פְּרוּמִית וּבְנוֹתֶיהָ בְּמַרְתֵּף אָפֵל, מָלֵא צִנָּה וָטַחַב״ (עגנון, כלה שכב). ״טְחָב וּבֹשֶׂם הַמִּתְחָרִים זֶה בָּזֶה״ (שניאור, שירים קנז). ״כֹּה לוֹחֶכֶת גַּם אֶת גּוּפִי קִרְבַת הַטְּחָב״ (שלונסקי, שירים ב 47). קִירוֹת הַמַּרְתֵּף הָיוּ סְפוּגִים טַחַב. –[טַחַב־; טְחַב־]

טחב [מן טַחַב]

~ פָּע׳ **טָחַב**°, ראה טָחוּב.

~ הִפ׳ **הִטְחִיב**°, 1. פ״י גָּרַם טַחַב, הִכְנִיס לַחוּת: הַגַּג הַדּוֹלֵף הִטְחִיב אֶת קִירוֹת הַבַּיִת. 2. פ״ע נַעֲשָׂה טָחוּב וָלַח: ״הַמִּתְרַחֲקִים מַאֲפִירִים וְהוֹלְכִים, הָאֲוִיר מַטְחִיב״ (שלונסקי, תר׳ מסעי הצפרים). – [לְהַטְחִיב, מַ־, יַ־]

~ נִפ׳ **נִטְחַב**°, נִתְלַחְלֵחַ, נִמְלָא טַחַב וּרְטִיבוּת: ״וְהִיא כָּלָה, מִקֶּצֶף הַסַּבּוֹן, הֶבֶל הַכְּבָסִים וּמֵי־הָרַחֲצָה, הָלְכָה וְנִטְחֲבָה מְעַט מְעַט״ (בארון, פרשיות 117). – [לְהִטָּחֵב, נִטְחָב, יִטָּחֵב]

~ הָפ׳ **הָטְחַב**°, חָדַר בּוֹ טַחַב, נַעֲשָׂה לַח וְטָחוּב: קִירוֹת הַבַּיִת הָטְחֲבוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. – [מֻטְחָב, יֻטְחַב]

טחב

טְחָב° ז׳ [מן טַחַב] צֶמַח הַשַּׁיָּךְ לְמַעֲרֶכֶת הַטְּחָבִיִּים (Bryophyta), הַכּוֹלֶלֶת צְמָחִים קְטַנִּים חַסְרֵי־זְרָעִים, שֶׁאֵין לְהַבְחִין בָּהֶם שָׁרָשִׁים, גִּבְעוֹלִים וְעָלִים אֲמִתִּיִּים. צִמְחֵי הַטְּחָב מִתְרַבִּים בְּאֶמְצָעוּת נְבָגִים, גְּדֵלִים רַק בִּמְקוֹמוֹת לַחִים, כְּגוֹן: גְּדֵרוֹת, קִירוֹת, קְלִפּוֹת עֵצִים. בַּסִּפְרוּת יֵשׁ קוֹרְאִים לִטְחָב בְּטָעוּת בְּשֵׁם ״אֵזוֹב״. – [טְחַב־, טְחָבִים, טְחָבֵי־]

טְחַבְחַב° ת׳ [מן טָחֹב] טָחֹב בְּמִקְצָת, לַחְלַח: ״בְּצִלָּן הַטְּחַבְחַב שֶׁל עַרְבֵי־הַנַּחַל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 81). – [טְחַבְחַבָּה, ־חַבִּים, טְחַבְחַבּוֹת]

טחה [קרוב אל דחה; ראה גם טוח]

~ פָּע׳ **טָחָה** ÷ פ״י דָּחָה, הָדַף, הֵטִיל: ״טָחֹה טָחָה (קַיִן אֶת הֶבֶל) וְאָחִיו דָּחָה, זִכְרוֹ מָחָה מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם״ (גבירול, ה 48). –[לִטְחוֹת, טוֹחֶה, יִטְחֶה]

~ פִּע׳ **טִחֲוָה** פ״י יָרָה, שָׁלַח חֵץ: ״וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת״ (בראשית כא טז). – [לְטַחֲווֹת, מְטַחֲוֶה, יְ־]

טָחוּב° ת׳ [מן טחב, טָחַב] לַח, רָטֹב, סָפוּג טַחַב: ״אוֹתוֹ כֹּתֶל הָיָה מֵחֶצְיוֹ וּלְמַטָּה טָחוּב וְעָבֵשׁ וְשׁוֹפֵעַ מִין זֵעָה יְרַקְרַקָּה״ (ביאליק, ספיח ה). ״לֹא הֶאֱמַנְתִּי שֶׁמִּתּוֹךְ הַיַּעַר יֵצֵא רוּחַ כָּל כָּךְ טָחוּב, עָפוּשׁ״ (יהודה שטיינברג, ל). ״רוּחַ צוֹנֶנֶת וּטְחוּבָה נָשְׁבָה כְּנֶגְדָּם״ (קבק, בצל 91). – [טְחוּבָה, טְחוּבִים, ־בוֹת]

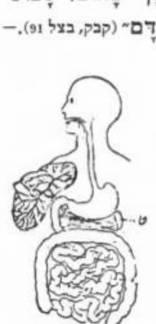

ס—טחול

טְחוֹל* ז׳ [ערבית: טִחַאל] בַּלּוּטָה גְּדוֹלָה הַנִּמְצֵאת מִשְּׂמֹאל לַקֵּבָה וּמִתַּחַת לַסַּרְעֶפֶת בְּבֶטֶן בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַיּוֹנְקִים. בַּטְּחוֹל נֶהֱרָסִים גּוּפִיפֵי־דָם אֲדֻמִּים שֶׁבָּלוּ וְנוֹצָרִים בָּהּ גּוּפִיפֵי־דָם לְבָנִים: ״דַּם הַטְּחוֹל״ (כריתות ה א). [טְחוֹל־, טְחוֹלִים, טְחוֹלֵי־]

– **כָּחֹל כִּטְחוֹל**°, [שאול מיידיש] תֵּאוּר שֶׁל פָּנִים כְּחֻלִּים־קוֹדְרִים, שֶׁסָּרָה אַדְמוּמִיּוּתָם הַטִּבְעִית: ״הַיֶּלֶד יוֹצֵא מִדַּעְתּוֹ... הוּא מַקִּישׁ בַּגָּדֵר וּבוֹכֶה... כֻּלּוֹ כָּחֹל כִּטְחוֹל״ (ביאליק, מאחורי ד).

טְחוֹן ז׳ [מן טחן, טָחַן] אֶבֶן־רֵחַיִם, טַחֲנָה: ״בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ, וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ״ (איכה ה יג). ״קוֹל רֵיחַיִם, קוֹל טְחוֹן״ (ולפובסקי, שירים 259). – [טְחוֹן־, טְחוֹנִים, ־נֵי־]

טִחוּן*, **טִיחוּן** ז׳ [מן טחן] טְחִינָה: ״חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל... טִחוּנָן וְהֶרְקֵדָן אֵינָן דּוֹחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת״ (מנחות יא ג). – [טִחוּן־]

טָחוּן÷ ת׳ [מן טחן, טָחַן] שָׁחוּק לְקֶמַח: ״הַחִטִּין טְחוּנִין בְּרֵחַיִם שֶׁל גְּרִיסִין וְאֵינָן טְחוּנִין דַּקִּין״ (רש״י כתובות קיב). מַצָּה טְחוּנָה. גַּרְגְּרִים טְחוּנִים. – [טְחוּנָה, טְחוּנִים, טְחוּנוֹת]

– **טְחוּן־פָּנִים**÷ [על־פי ״ופני עניים תטחנו״, ישעיה ג טו] מַר־נֶפֶשׁ, נֶעֱלָב וְנִכְלָם: ״כִּי לֹא נָכוֹן לְהוֹכִיחַ מָרֵי־נֶפֶשׁ, וְלֹא לִגְעֹר בִּדְוֵי־לֵבָב, וְלֹא לִדְחֹף טְחוּנֵי־פָנִים״ (מנחם, איגרת לחסדאי, על־פי שירמן א 28).

– **טָחַן קֶמַח טָחוּן**°, ראה להלן ערך טחן.

טָחוֹן* ז׳ [מן טחן] טוֹחֵן, אֻמָּן לִטְחִינָה שֶׁל גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה, קִטְנִיּוֹת וּשְׁאָר זֵרָעִים (ירושלמי דמאי כג ג). רְאֵה גַם טֶחָן. – [טָחוֹנוֹת]

טָחוּר° ז׳ [מן טחר, טָחַר] חוֹלֶה בְּמַחֲלַת טְחוֹרִים. – [טְחוּרָה, טְחוּרִים, טְחוּרוֹת]

טְחוֹרִים ז״ר [ערבית: אַלְזַחִירַה] 1, מַחֲלַת תַּחְתּוֹנִיּוֹת, הִתְרַחֲבוּת הַוְּרִידִים בַּחַלְחֹלֶת מֵחֲמַת הִצְטַבְּרוּת דָּם בְּתוֹכָם (Haemorrhoides): ״יַכְּכָה ה׳ בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַטְּחוֹרִים״ (דברים כח כז; הכתיב: ובעפלים). 2 ⁂, כִּנּוּי לִקְצֵה הַמְּעִי הַגַּס הַמִּסְתַּיֵּם בְּפִי־הַטַּבַּעַת. – [טְחוֹרֵי־]

טַחוּת ⁂ נ׳ מן טחח] סְתִימָה, אֲטִימוּת [מצוי בצירוף:]

– **טַחוּת־עֵינַיִם** ⁂ [על-פי ״טח מראות עיניהם״, ישעיה מד יח] עֲצִימַת עֵינַיִם, עִוָּרוֹן, סַנְוֵרִים: ״מִטַּחוּת־עֵינַיִם שֶׁל לְשׁוֹן נָכְרִיָּה״ (רש״י משלי ו כד). – [טַחוּת־]

טחח [קרוב אל טוח]

~ פָּע׳ **טַ ח** פ״ע כָּסָה, נִסְתַּם, נֶאֱטַם: ״לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם, מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם״ (ישעיה מד יח).–[לָטֹחַ; טַח, יָטֹחַ]

– **טַחוּ עֵינָיו מֵרְאוֹת** [על-פי הנ״ל], לֹא רָאָה אֶת הַדָּבָר לַאֲמִתּוֹ, לֹא הִבְחִין בַּדָּבָר וְלֹא תְּפָסוֹ.

טִחְטוּחַ° ז׳ [מן טחטח, טִחְטֵחַ] שִׁקְשׁוּק, קוֹל שְׁאוֹן־מָנוֹעַ אוֹ כַּיּוֹצֵא בוֹ: ״טִחְטוּחַ זֶה שֶׁל מָנוֹעַ״ (שמיר, עירום 255). ״רַעַם קָצָר וְטִחְטוּחַ (שֶׁל מַקְלְעִים) עוֹנִים לוֹ״ (ארד, ביתו 85). – [טִחְטוּחַ־, טִחְטוּחִים, טִחְטוּחֵי־]

טחטח [בחיקוי לקול: טַח־טַח]

~ פִּע׳ **טִ חְ טֵ חַ**° 1, פ״ע שִׁקְשֵׁק, הִשְׁמִיעַ קוֹל טַח־טַח. 2, פ״י יָרָה: ״וְהִתְחִילוּ מְטַחְטְחִים לִפְנֵיהֶם אֲלֻמּוֹת־אֵשׁ אֲרֻכּוֹת״ (יזהר, צקלג 238).– [לְטַחְטֵחַ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִטַּחְטֵחַ**°, נִתְפּוֹצֵץ בְּקוֹל טִחְטוּחַ וָרַעַשׁ: ״פְּגָזִים רֵיאַקְטִיבִיִּים נִטַּחְטְחוּ עַל (הַכְּפָר) שִׁשְׁקִינוֹ״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ עתודתו 198). – [לְהִטַּחְטֵחַ, מִטַּחְטֵחַ, יִ־]

טְחִיבוּת° נ׳ [מן טָחוּב] לַחוּת, רְטִיבוּת: ״שֶׁלֹּא יִתְרַטְּבוּ רַגְלָיו בַּאֲוִיר שֶׁל טְחִיבוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 220). ״סֶלַע נָתוּן בַּצֵּל וְיוֹנֵק טְחִיבוּתוֹ מִמַּעְיְנֵי סֵתֶר שֶׁבְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה״ (בר־יוסף, העומדים 222). – [טְחִיבוּת־]

טְחִין* ז׳ [מן טחן, טָחַן] גַּרְגַּר כָּתוּשׁ וְשָׁחוּק לִגְרִיס דַּק: ״הַלּוֹקֵחַ... כַּרְשִׁינִין לַעֲשׂוֹתָן טְחִינִין״ (תוספתא דמאי א כד). – [טְחִינִים, ־נֵי־]

טְחִינָא* ת׳ [ארמית] טָחוּן [רווח במימרה:]

– **קִמְחָא טְחִינָא טְחַנְתְּ*** [טָחַנְתָּ קֶמַח טָחוּן] (סנהדרין צו:), עָסַקְתָּ בְּדָבָר שֶׁכְּבָר טִפְּלוּ בוֹ אֲחֵרִים, דָּבָר נָדוֹשׁ הוּא זֶה. [רווחת בעיקר הרישא:]

– **קִמְחָא טְחִינָא***, קֶמַח טָחוּן, דָּבָר נָדוֹשׁ, דָּבָר שֶׁכְּבָר טִפְּלוּ בוֹ הַרְבֵּה: ״הַנַּח לַדָּבָר, אֵינוֹ אֶלָּא קִמְחָא טְחִינָא״.

א. **טְחִינָה*** נ׳ [מן טחן, טָחַן] 1 כְּתִיתַת גַּרְגְּרִים וּשְׁחִיקָתָם עַד הֲפִיכָם לְקֶמַח אוֹ כַּיּוֹצֵא בוֹ: ״קְצִירָה וּטְחִינָה״ (סנהדרין סב:). ״הַמַּאֲכָל הוֹלֵךְ אֶל הַבֶּטֶן... אַחַר־כֵּן טוֹחֶנֶת אוֹתוֹ הַבֶּטֶן יוֹתֵר מִן הַטְּחִינָה שֶׁטְּחָנוּ אוֹתוֹ הַשִּׁנַּיִם בַּתְּחִלָּה״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). 2°, פֵּרוּר חֳמָרִים שׁוֹנִים לַחֲלָקִים קְטַנִּים: טְחִינַת אֲבָנִים לְחָצָץ. טְחִינַת עֲצָמוֹת 3* [בהשאלה] כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לִבְעִילָה: ״אֵין טְחִינָה אֶלָּא לְשׁוֹן עֲבֵרָה״ (סוטה י.). – [טְחִינַת־, טְחִינוֹת]

ב. **טְחִינָה**° נ׳ [על-פי הערבית: טַחִינַה] 1, שֻׁמְשְׁמִים מְקֻלָּפִים וּטְחוּנִים שֶׁמּוֹצִיאִים מֵהֶם שֶׁמֶן מְשֻׁבָּח. הַטְּחִינָה מְשַׁמֶּשֶׁת כְּאֶחָד מֵחֳמָרֵי־הַתַּעֲרֹבֶת בִּתְצֹרֶת הַחַלְוָה. 2, מַאֲכָל מִזְרָחִי עָשׂוּי מִן הַנַּ״ל, בְּתוֹסֶפֶת שֶׁמֶן וְתַבְלִינִים שׁוֹנִים: חוּמוּס וּטְחִינָה.–[טְחִינַת־, טְחִינוֹת]

טְחִירָה° נ׳ [מן טחר, טָחַר] דְּחִיקָה וְהִתְאַמְּצוּת לַעֲשׂוֹת צְרָכִים, אִמּוּץ רַב שֶׁל הַמֵּעַיִם לְהַפְרִישׁ צוֹאָה. – [טְחִירַת־, טְחִירוֹת]

טַחְלָב ⁂ ז׳ [ערבית: טַחְלַב] יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם (ס׳ רפואות, כתב־יד פלורנץ). – [טַחְלַב־]

טחן [אוגריתית; טחן; אכדית: tēnu; ארמית: טְחַן; ערבית: טַחַן]

~ פָּע׳ **טָ חַ ן** פ״י 1, הֶעֱבִיר גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה בֵּין אַבְנֵי־הָרֵחַיִם הַשּׁוֹחֲקוֹת אוֹתָם עַד הֲפָכָם לְקֶמַח: ״קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח״ (ישעיה מז ב). 2, כָּתַת, שָׁחַק דְּבַר־מָה לְפֵרוּרִים זְעִירִים: ״וַיִּקַּח (מֹשֶׁה) אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק״ (שמות לב כ). ״קֻרְקְבָן טוֹחֵן״ (ברכות סא:). הַשִּׁנַּיִם טוֹחֲנוֹת אֶת

אשה טוחנת בריחיים-של-יד

הַמָּזוֹן. הַמְבַשֶּׁלֶת טָחֲנָה אֶת הַבָּשָׂר בְּמַטְחֵנָה. 3*, שָׁחַק, שִׁפְשֵׁף בְּחָזְקָה: ״וְהֵבִיא שְׁתֵּי אֲבָנִים וּטְחָנָן זוֹ בְּזוֹ וְיָצָא מֵהֶן אוּר״ (פסחים נד.). 4* [בהשאלה, אולי על-פי הבנה זו באיוב לא י: ״תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי״] הִזְדַּוֵּג, בָּעַל: ״וַאדֹנִי זָקֵן –...טוֹחֵן וְלֹא פוֹלֵט (זֶרַע)״ (בראשית רבה מח). – [לִטְחֹן אֶת־, טוֹחֵן, יִטְחַן]

~ נפ׳ **נִטְחַן***, 1, נִשְׁחַק וְנִכְתַּת לְקֶמַח: ״אֵין נוֹתְנִין חִטִּים לְרֵיחַיִם שֶׁל מַיִם אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּטָּחֲנוּ כָּל צָרְכָּן מִבְּעוֹד יוֹם״ (ירושלמי שבת ד א). 2, נִשְׁחַק לְאָבָק: ״טְחָנוֹ בָּרֵחַיִם וְלֹא נִטְחַן, שְׂרָפוֹ בָּאֵשׁ וְלֹא נִשְׂרַף״ (בראשית רבה כח). – [לְהִטָּחֵן, נִטְחָן, יִטָּחֵן]

~ הִפ׳ **הִטְחִין*** פ״י הֶעֱבִיד בַּעֲבוֹדַת טְחִינָה, גָּרַם שֶׁיִּטְחַן: ״לִכְשֶׁיַּזְקִין מַטְחִינוֹ בְּרֵחַיִם״ (עבודה זרה טז.). [ובהשאלה:] ״אוֹתָהּ שָׁעָה מַטְחִינִים חַיָּלִים אֶת הָרֵחַיִם הַכְּבֵדוֹת שֶׁל לִסְתוֹתֵיהֶם בְּבָתֵּי הָאֹכֶל וְהַמַּרְזֵחַ״ (טברסקי, אקוסטה ב 110). –[לְהַטְחִין, מַטְחִין, יַ־]

~ הָפ׳ **הָטְחַן**°, הָעֳבַד בַּעֲבוֹדַת הַטְּחִינָה: הַפּוֹעֵל הֶחָדָשׁ הָטְחַן עַל־יְדֵי בַּעַל־הַטַּחֲנָה. – [מָטְחָן, יָטְחַן]

– **טָחַן מַיִם**°, [מיידיש] עָשָׂה דְבָרִים לְבַטָּלָה, לֹא פָּעַל כְּלוּם.

– **טָחַן קֶמַח טָחוּן**° [בהשאלה, ועל-פי הארמית: ״קמחא טחינא טחינת״, סנהדרין צו:] דָּשׁ בְּדָבָר נָדוֹשׁ, חָזַר עַל דְּבָרִים יְדוּעִים מִכְּבָר: ״מְשׁוֹרֵר בַּעַל כִּשְׁרוֹן מְקוֹרִי אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְחֹן קֶמַח טָחוּן״ (קלוזנר, יוצרים ג 192). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיִינוּ טוֹחֲנִים קֶמַח טָחוּן, שֶׁכֵּן כָּל מַשָּׂג וּמַשָּׂג וְכָל תֵּבָה וְתֵבָה כְּבָר דַּשְׁנוּ בָּהֶם וְגִלְגַּלְנוּ בָּהֶם״ (צמח, כתבים 79).

– טָחַן פָּנָיו, הִתְעַלֵּל בּוֹ, לָחַץ וְעָשַׁק אוֹתוֹ: "מַלָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ?" (ישעיה ג טו).

– עוֹקֵר (הָרֵי) הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה• (סנהדרין כד.), כִּנּוּי לְתַלְמִיד־חָכָם חָרִיף הַהוֹרֵס בִּנְיָנִים הֶגְיוֹנִיִּים בַּחֲרִיפוּתוֹ.

– טוֹחֵן הַרְבֵּה וּמוֹצִיא קִמְעָא•, 1•. מָשָׁל לְמִי שֶׁלּוֹמֵד הַרְבֵּה וְשׁוֹכֵחַ מְעַט (גיטין סז.). 2° [בהוראה שלילית] עוֹסֵק וְטוֹרֵחַ הַרְבֵּה בְּדָבָר וּמַגִּיעַ לְתוֹצָאוֹת דַּלּוֹת בְּיוֹתֵר.

טַחַן° ז׳ [מן טחן] טְחִינָה: "אֱכֹל וּשְׁתֵה... קוּם אֵפוֹא וּטְחַן טַחֲנְךָ, בֶּן־אָדָם" (ביאליק, שור אבוס ג). "אָכְלוּ לְתֵאָבוֹן וּבְרַעַשׁ מִתּוֹךְ מִצְמוּץ שְׂפָתַיִם וְטַחַן שִׁנַּיִם" (קבק, בצל 343). "שֶׁהָיוּ כְּסַכִּינִים וְאַבְנֵי־טַחַן לְעַצְמֵנוּ" (גרינברג, רחובות עז). – [טַחַן־, טַחֲנוֹ]

טֶחָן° ז׳ [מן טחן] טוֹחֵן, בַּעַל־טַחֲנָה: "וַתַּגֵּד לוֹ כִּי שְׁמָהּ מוֹלִינָרָה, וְאָבִיהָ טֶחָן" (ביאליק, תר׳ קישוט ג). – [טַחַן־, טֶחָנִים, טֶחָנֵי־; טַחֶנֶת, טֶחָנוֹת]

טַחֲנָה נ׳ [מן טחן] 1°, בֵּית־רֵחַיִם, מָקוֹם שֶׁקְּבוּעִים בּוֹ מִתְקָנִים אוֹ מְכוֹנוֹת לִשְׁחִיקַת גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה לְקֶמַח, אוֹ חֳמָרִים אֲחֵרִים לְפֵרוּרִים קְטַנִּים: טַחֲנַת קֶמַח. טַחֲנַת מִסְפּוֹא. טַחֲנַת חָצָץ. 2, [במקרא] טְחִינָה, שְׁחִיקָה: "וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה" (קהלת יב ד). 3⁺, אֶבֶן־הָרֵחַיִם: "כְּפֶלַח תַּחְתִּית הַטַּחֲנָה הַתַּחְתּוֹנָה" (השרשים לג׳נאח, פלח). – [טַחֲנַת־, טְחָנוֹת, טַחֲנוֹת־]

– טַחֲנַת־חָצָץ°, בֵּית־חֲרֹשֶׁת לִטְחִינַת אֲבָנִים לְחָצָץ לְבִנְיָן.

– טַחֲנַת־מַיִם°, טַחֲנָה הַמּוּנַעַת עַל־יְדֵי מַיִם הַנּוֹפְלִים עַל אוֹפַנִּים גְּדוֹלִים וּמְסוֹבְבִים אוֹתָם, וְאֵלֶּה מְסוֹבְבִים וּמְנִיעִים אֶת אַבְנֵי־הָרֵחַיִם.

– טַחֲנַת־קִיטוֹר°, ־חַשְׁמַל° וְכוּ׳, טַחֲנָה הַמּוּנַעַת בְּאֹפֶן מֵכָנִי עַל־יְדֵי מָנוֹעַ שֶׁל קִיטוֹר, חַשְׁמַל וְכוּ׳.

טחנת-רוח

– טַחֲנַת־רוּחַ°, טַחֲנָה הַמְצֻיֶּדֶת מִבַּחוּץ בִּכְנָפַיִם גְּדוֹלוֹת, הַמֻּפְנוֹת עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן מוּל הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת בָּהֶן וּמְסוֹבֶבֶת אוֹתָן, וְהֵן מְסוֹבְבוֹת אֶת אַבְנֵי־הָרֵחַיִם שֶׁבִּפְנִים הַבִּנְיָן.

– נִלְחָם בְּטַחֲנוֹת־רוּחַ°, נֶאֱבַק בְּמִכְשׁוֹלִים מְדֻמִּים, רָאָה אֶת צֵל הֶהָרִים כְּהָרִים [על־יסוד מאורעותיו של ׳דון־קישוט׳ בספרו של סרוואנטס, ובהם הסיפור שנלחם בטחנות-רוח בדמותו כי אלה ענקים שיצאו לשטן בדרכו]

– טַחֲנוֹת הָאֱלֹהִים (־הַצֶּדֶק־, הַדִּין וְכַדּוֹמֶה) טוֹחֲנוֹת לְאַט° [על-פי לועזית] אֵין אָדָם מְקַבֵּל גְּמוּלוֹ מִיָּד; סוֹף הַגְּמוּל לָבוֹא, גַּם אִם יִתְמַהְמֵהַּ.

טַחֲנָנִי° ת׳ [מן טחן] רוֹעֵשׁ כְּטַחֲנָה, טוֹחֵן וְשׁוֹחֵק: "הַמְּהוּמָה עוֹלָה בְּאָזְנֶיהָ, טַחֲנָנִית, מְנַפֶּצֶת" (ורד, ביתו 102). – [טַחֲנָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

טחר [מן טְחוֹרִים; ארמית: טְחַר; ערבית: זַחַר חלה בשלשול]

~ פָּע׳ טָ ח ַ ר° פ״ע הִתְקַשָּׁה מְאֹד בְּאִמּוּץ מֵעָיו לְהַפְרִישׁ צוֹאָה. [לִטְחֹר, טוֹחֵר, יִטְחַר]

טַחֲרָן° ז׳ [מן טחר, טָחַר] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה עֲבוֹדָתוֹ תּוֹךְ הִתְאַמְּצוּת וּבְקֹשִׁי, כְּבַד־תְּנוּעָה וּכְבַד־עֲשִׂיָּה, כְּמִי שֶׁטּוֹחֵר לִצְרָכָיו: "אִם כֵּן הֲרֵי הֵם טַחֲרָנִים" (ביאליק בע״פ, לפי אבינרי, יד 214). "הַכְּדַאי לָגֶשֶׁת אֶל הַטַּחֲרָנִים הַלָּלוּ וּלְהַפְחִידָם?" (סערוני, ניסים 229). "טַחְרָן שֶׁכְּמוֹתוֹ!" (י׳ זרחי, הר הצופים 162). – [טַחְרָנִית, טַחְרָנִים, ־יּוֹת]

טַחֲרָנוּת° נ׳ [מן טַחֲרָן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַטַּחֲרָן, כֹּבֶד־תְּנוּעָה וְהִתְקַשּׁוּת יְתֵרָה בַּעֲשִׂיָּה שֶׁל דְּבַר־מָה (כִּנּוּי שֶׁל גְּנַאי וְזִלְזוּל): "טַחֲרָנוּתָם עוֹבֶרֶת כָּל גְּבוּל" (ביאליק, לפי אבינרי, יד 214). – [טַחְרָנוּת־]

טֶט־אַ־טֶט° תה״פ [צרפתית: tête-à-tête ראש אל ראש] פָּנִים אֶל פָּנִים, בְּאַרְבַּע עֵינַיִם, בְּאֵין שְׁלִישִׁי עִמָּהֶם: הַשִּׂיחָה נֶעֶרְכָה טֶט־אַ־טֶט.

טֶטָנוּס° ז׳ [מיוונית: tetanos מתח, עוית] [ברפואה] צַפֶּדֶת, מַחֲלָה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּק וּמִתְבַּטֵּאת בַּעֲוִית וּבְהִתְמַתְּחוּת־יֶתֶר שֶׁל הַשְּׁרִירִים. מְחַסְּנִים אֶת הַגּוּף נֶגֶד מַחֲלָה זוֹ עַל־יְדֵי נִסְיוּב "אַנְטִי־טֶטָנוּס".

טטראדר

טֶטְרָאֶדֶר° ז׳ [מיוונית: tetra ארבעה + hedra בסיס, צלע] אַרְבָּעוֹן, פִּירָמִידָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, גּוּף הַנְּדָסִי בַּעַל אַרְבַּע פֵּאוֹת שֶׁכָּל אַחַת צוּרַת מְשֻׁלָּשׁ לָהּ. – [טֶטְרָאֶדְרִים]

טטרגונים שונים

טֶטְרָגוֹן° ז׳ [יוונית: tetragonon] מְצֻלָּע בַּעַל אַרְבַּע זָוִיּוֹת: "טֶטְרָגוֹן–אַרְבַּע" (תוספתא נזיר א ב). – [טֶטְרָגוֹנִים]

טֶטְרַכוֹרְד° ז׳ [מיוונית: tetra ארבעה + chorde מיתר] [במוסיקה] סֻלָּם בֶּן אַרְבָּעָה צְלִילִים בְּסֵדֶר דִּיאָטוֹנִי, מַחֲצִית אוֹקְטָבָה. – [טֶטְרַכוֹרְדִים]

טֶטְרָלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: tetra ארבעה + logos דבר, לימוד] אַרְבָּעָה רוֹמָנִים, אוֹ אַרְבַּע יְצִירוֹת דְּרָמָתִיּוֹת, שֶׁל סוֹפֵר אֶחָד, הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה בְּרַעְיוֹן מֶרְכָּזִי אֶחָד. – [טֶטְרָלוֹגִיּוֹת]

טיארה (2)

טֵיאַטְרוֹן• ז׳ ראה תֵּיאַטְרוֹן.

טִיאָרָה° נ׳ [יוונית: tiara; ממקור פרסי] 1, כִּסּוּי מְעֻטָּר לָרֹאשׁ אֵצֶל מַלְכֵי פָּרַס הַקַּדְמוֹנִים וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲלָה. 2, הַכֶּתֶר הַמְשֻׁלָּשׁ שֶׁנּוֹשֵׂא הָאַפִּיפְיוֹר. – [טִיאָרוֹת]

טִיב• ז׳ [מן טוב; קרוב אל טֶבַע; לפי דעה אחרת: מערבית: טָב מהירות, זריזות וגם ענין, רצון; מן טַבִּיב; לפי זה יש להגות טֵב, טִבוֹ] 1, מַהוּת, אֵיכוּת, סְגֻלָּה, טֶבַע: "מָצָא שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ" (מועד קטן ה:). "מַה טִּיבוֹ שֶׁל זֶה? אִישׁ פְּלוֹנִי וְכֹהֵן הוּא" (כתובות א ח). "כָּל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין לֹא יְהֵא לוֹ עֵסֶק עִמָּהֶן" (קדושין יג.). "רְאֵה מֶה הָיוּ חַיֵּי וְטִיבָם" (ביאליק, ויהי). "לְהוֹדִיעֲכֶם מַה טִּיבוֹ שֶׁל אַלְתֶּר־תַּרְנְגֹלֶת זֶה" (ביאליק, אריה ז). "הֲרֵי קְצָת עַקְשָׁן אֲנִי בְּטִיבִי" (מנדלי מו״ס, קט). "הֵיאַךְ אֵפוֹא נִתְפַּרְסֵם טִיבִי בָּעוֹלָם, שֶׁ׳עוֹשֶׂה סְפָרִים׳ אֲנִי?" (טביב, דרך 11–12). פְּלוֹנִי בָּקִי בְּטִיב הָאֲרִיגִים. טִיב הַקַּרְקַע. 2, שַׁיָּכוּת, עִנְיָן, עֵסֶק: "שׂוֹרִי גָּנַבְתָּ! – וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גָנַבְתִּי! – מַה טִּיבוֹ אֶצְלְךָ? – שׁוֹמֵר־חִנָּם אֲנִי עָלָיו" (בבא קמא קה:). – [טִיב־, טִיבוֹ]

– מַה טִּיבוֹ שֶׁל עֶבֶר זֶה?• [שאלה בדרך הלצה או לגלוג, שאולה כן כתובות א ט, ושם על עובר ממש] מִי הוּא זֶה? מַה עִנְיָנוֹ?

טַיֵּב*, טָיַּב°, נִטַּיֵּב* – רְאֵה עֵרֶךְ טוב.

טיבוח, ראה טִבּוּחַ. טיבוע, ראה טִבּוּעַ.
טיבול, ראה טִבּוּל. טיבור, ראה טִבּוּר.

טִיבוּת* נ׳ [מן טיב] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַטּוֹב, סְגֻלָּה: ״מִטִּיבוּתָן שֶׁל קְרוֹבִים אַתָּה לָמֵד, מַה טִּיבוּתָן שֶׁל רְחוֹקִים״ (סנהדרין סא:). – [טִיבוּת־]

טֵיבוּתָא* נ׳ [ארמית] טוֹבָה, תּוֹדָה [רווח במימרות:]

– חַמְרָא לְמָרֵיהּ, טֵיבוּתָא לְשָׁקְיֵהּ* (בבא קמא צב:), הַיַּיִן לִבְעָלָיו, הַתּוֹדָה לְמַשְׁקֵהוּ; כְּלוֹמַר: בְּנֵי־אָדָם נוֹהֲגִים לְהוֹדוֹת לְמִי שֶׁעָשָׂה לְמַעֲנָם מַשֶּׁהוּ טוֹב, וְלֹא לְמִי שֶׁגָּרַם לַעֲשִׂיַּת הַמַּעֲשֶׂה.

– שְׁקִילָא טֵיבוּתָךְ, שַׁדְיָא אַחִיזְרֵי* (כתובות נג:), נְטוּלָה טוֹבָתְךָ וּמוּטֶלֶת עַל הַקּוֹצִים; כְּלוֹמַר: אֵין צֹרֶךְ בְּטוֹבָתְךָ.

טַיְגָה°, טייגה נ׳ [רוסית: taiga] כִּנּוּי לָאֵזוֹר הַנִּרְחָב שֶׁל יַעֲרוֹת עֲצֵי־הַמַּחַט בִּצְפוֹן סִיבִּיר שֶׁבְּרוּסְיָה.

טיגון, ראה טִגּוּן.

טֵיגָן* ז׳ [מיוונית: teganon, ערבית: טָאגִ׳ן] מַחֲבַת לְטִגּוּן מְזוֹנוֹת שׁוֹנִים: ״הַיּוֹרוֹת וּמֵחַמֵּי חַמִּין וְהַטֵּיגָנִין״ (תוספתא עבודה זרה ה ב). ״מִיָּד נְטָלוּהוּ וּנְתָנוּהוּ בְּתוֹךְ הַטֵּיגָן וְטִגְּנוּ אוֹתוֹ״ (פסיקתא רבתי מג). ״סִירִים וְעוּמֵי־פָנִים, טֵיגְנֵי־בַרְזֶל מְדֻשָּׁנִים וּמַחֲבַתּוֹת מְצַלְצְלוֹת״ (שניאור, סיפורים לג). – [טֵיגַן־, טֵיגָנִים, טֵיגְנֵי־]

טִיגְרִיס*, טִגְרֵס* ז׳ (חולין נט:) [לאטינית: tigris] יוֹנֵק טוֹרֵף מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲתוּלִים, מִסּוּג הַפַּנְתֵּר (Panthera tigris). בְּגָדְלוֹ וּבְכֹחוֹ אֵינוֹ נוֹפֵל מִן הָאַרְיֵה, וְאַף עוֹלֶה עָלָיו בְּפִרְאוּתוֹ. שׁוֹכֵן בְּאַסְיָה הַדְּרוֹמִית וְהַמִּזְרָחִית, מָצוּי בְּיִחוּד בַּג׳וּנְגְלִים שֶׁבְּהֹדּוּ. עוֹרוֹ כָּתֹם אוֹ אָדֹם וְעָקֹד לְרָחְבּוֹ בִּרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת. – [טִיגְרִים, טִיגְרֵי־]

טיגריס (1/75)

טיד [ערבית: טַוְד הר גבוה]

~ הִפ׳ הֵטִיד ⁘ פ״י הֶעֱלָה, רוֹמֵם: ״כִּי טַפְסְרֵי טֹהַר בְּטַעְמָם יְטִידוּךָ״ (כי אדוקי, יום כיפור). – [לְהָטִיד, מַ־, יָ־]

טיהור, ראה טִהוּר.

טִיּוּב* ז׳ [מן טוב, טִיֵּב] 1°, הַשְׁבָּחָה, הֲטָבָה: ״בֵּית־טִיּוּב לְיֵינוֹת שְׂרוּפִים״ (סדן, ממחוז עה). 2*, הַשְׁבָּחָה שֶׁל אֲדָמָה עַל־יְדֵי סִקּוּל, יִשּׁוּר, נִקּוּז, זִבּוּל, וְכַדּוֹמֶה: ״אֵי זֶהוּ הַטִּיּוּב? כָּל הָעָם חוֹרְשִׁין פַּעַם אַחַת, וְהוּא חוֹרֵשׁ שְׁתֵּי פְּעָמִים״ (ירושלמי שביעית לה א). – [טִיּוּב־, טִיּוּבִים, טִיּוּבֵי־]

טיווח, ראה טִוּוּחַ.

טִיּוּחַ° ז׳ [מן טוח, טִיַּח] צִפּוּי בְּשִׁכְבַת טִיחַ: טִיּוּחַ וְסִיּוּד שֶׁל קִירוֹת בְּבִנְיָן. – [טִיּוּחַ־]

טִיּוּט° ז׳ [מן ב׳ טיט, טִיֵּט] כְּתִיבַת נֹסַח רִאשׁוֹן שֶׁל מִכְתָּב אוֹ חִבּוּר הַטָּעוּן עִבּוּד וְתִקּוּן נוֹסָף: ״מַקְפִּיד עַל כָּל טִיּוּט הַיּוֹצֵא מִתּוֹךְ עֵטוֹ״ (קלצקין, כתבים 202). – [טִיּוּט־, טִיּוּטִים, טִיּוּטֵי־]

טְיוּטָה° נ׳ [מארמית: טְיוּטָא, בבא בתרא קסג:; מן ב׳ טיט] נֹסַח רִאשׁוֹן שֶׁל מִכְתָּב אוֹ חִבּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הַטָּעוּן עִבּוּד וְתִקּוּן נוֹסָף, וּמִמֶּנּוּ מַעְתִּיקִים אַחֲרֵי־כֵן אֶל נָקִי. – [טְיוּטַת־, טְיוּטוֹת]

טְיוּטוֹר° ז׳ [מלאטינית: tutor שומר] מַדְרִיךְ לִמּוּדִי, עוֹזֵר לַתַּלְמִיד בְּלִמּוּדָיו. – [טְיוּטוֹרִים]

–טְיוּטוֹרְלִי°, שֶׁל מַדְרִיךְ, שֶׁבְּהַדְרָכָה: שִׁעוּרִים טְיוּטוֹרְלִיִּים.

טְיוּטָן° ז׳ [מן טְיוּטָה] תִּיק מִשְׂרָדִי לִשְׁמֹר בּוֹ טְיוּטוֹת שֶׁל מִכְתָּבִים, שֶׁל מִסְמָכִים וְכַדּוֹמֶה (Copyholder). – [טְיוּטַן־, טְיוּטָנִים, טְיוּטְנֵי־]

טִיּוּל° ז׳ [מן טיל, טִיֵּל] הֲלִיכָה בָּרֶגֶל אוֹ נְסִיעָה לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים לְשֵׁם וְסִיּוּר אוֹ לְשֵׁם בִּדּוּר: טִיּוּל בַּגָּן לִפְנוֹת עֶרֶב. טִיּוּלִים לָאֲזוֹרִים שׁוֹנִים בָּאָרֶץ. – [טִיּוּל־, טִיּוּלִים, טִיּוּלֵי־]

טֵיּוֹן° ז׳ קַמְקוּם לְתֵה – רְאֵה תֵּיּוֹן°.

טַיּוּן° ז׳ צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, גָּדֵל בְּדֶרֶךְ־כְּלָל בִּמְקוֹמוֹת לַחִים וּפוֹרֵחַ בְּסוֹף הַקַּיִץ (Inula). – [טַיּוּנִים]

טיון

טִיּוּס° ז׳ [מן א׳ טוס, טַיֵּס] 1, תְּעוּפָה, מָעוֹף: ״הֵן פָּרְשׂוּ, הָאַרְבַּע (הַחֲסִידוֹת), בְּרִפְרוּף בְּמַעְגָּל, בְּטִיּוּס מְהֻרְהָר״ (ולפובסקי, שירים 237). 2, [בייחוד] טִיסָה, תְּעוּפָה בַּאֲוִירוֹן: ״הַטִּיּוּס בִּמְרוֹמֵי הָאֲוִיר״ (ברש, ג 74). ״יְהוּדִי יוֹשֵׁב וְקוֹרֵא עִתּוֹן מְיֻחָד לְטִיּוּס״ (דרויאנוב, 3070). – [טִיּוּס־, טִיּוּסִים, טִיּוּסֵי־]

טִיחַ ז׳ [מן א׳ טוח, טָח] תַּעֲרֹבֶת שֶׁל טִיט, חֹמֶר, מֶלֶט, סִיד וְכַדּוֹמֶה לְצִפּוּי קִירוֹת: ״אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם?״ (יחזקאל יג יב). – ״וּבְיָדְךָ תְּמַשֵּׁשׁ עַל הַגְּדֵרוֹת... וְעַל גַּבֵּי טִיחַ הַכְּתָלִים״ (ביאליק, בעיר ההריגה). – [טִיחַ־]

טַיָּח°, טייח ז׳ [מן א׳ טוח, טִיַּח] אֻמָּן שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לָטוּחַ קִירוֹת, לִמְשֹׁחַ אוֹתָם בְּשִׁכְבַת טִיחַ: בַּנָּאִים וְטַיָּחִים. – [טַיַּח־, טַיָּחִים, טַיָּחֵי־]

א׳ **טִיחָה*** נ׳ [מן א׳ טוח, טָח] טִיּוּחַ, צִפּוּי קִירוֹת וּבִנְיָנִים בְּטִיחַ אוֹ בְּכָל כַּיּוֹצֵא בוֹ: ״אֵין חֲבֵרוֹ מְטַפֵּל עִמּוֹ בַּטִּיחָה״ (נגעים יב ו). ״וְהִנִּיחַ אֶת הַכְּתָלִים שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ הֵיטֵב לִפְנֵי הַטִּיחָה״ (בן־ציון, ריב). טִיחַת הַקִּירוֹת. – [טִיחַת־, טִיחוֹת]

ב׳ **טִיחָה** ⁘ נ׳ [מן ב׳ טוח, טָח] זְרִיקָה לַמֶּרְחָק, יְרִיָּה, קְלִיעָה: ״כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת – כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיַּת חֵץ״ (רש״י בראשית כא טז). – [טִיחַת־, טִיחוֹת]

טַיָּחוּת°, טייחות נ׳ [מן טַיָּח] מְלֶאכֶת הַטַּיָּח, עֲבוֹדָה בְּטִיחַ: בַּנָּאוּת וְטַיָּחוּת. – [טַיָּחוּת־]

טִיט ז׳ [אכדית: titu; ארמית: טִין; ערבית: טִין] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִינִים שׁוֹנִים שֶׁל אֲדָמָה מְעֹרֶבֶת חֹמֶר וְחוֹל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְאַחַר גִּבּוּל בְּמַיִם לִמְלֶאכֶת קַדָּרוּת אוֹ לִלְבִינַת לְבֵנִים: ״אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים... אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים״

(בבא מציעא י ה). הַבַּנַּאי הֵכִין טִיט לַבִּנְיָן. 2, בֹּץ, רֶפֶשׁ, אֲדָמָה טוֹבְעָנִית: ״וּבַבּוֹר אֵין־מַיִם כִּי אִם־טִיט, וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ בַּטִּיט״ (ירמיה לח ו). ״טִיט שֶׁעַל גַּבֵּי מִנְעָלוֹ מְגָרְרוֹ בְּגַב סַכִּין״ (שבת קמא:). ״עוֹד טוֹבְעוֹת רַגְלֵינוּ בַּטִּיט וּבָרֶפֶשׁ״ (ביאליק, שירה יתומה). – [טִיט־]

– כְּטִיט־חוּצוֹת, כְּרֶפֶשׁ זֶה שֶׁהַכֹּל מְבוֹסְסִים בּוֹ בַּהֲלִיכָתָם, מָשָׁל לְדָבָר שָׁפָל וַחֲסַר־עֵרֶךְ: ״וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר, וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת״ (זכריה ט ג). ״כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם, אֶרְקָעֵם״ (שמואל ב כב מג).

– טִיט הַיָּוֵן, 1, טִיט דָּבִיק וְטוֹבְעָנִי מְאֹד, הַמָּצוּי בְּיִחוּד בְּקַרְקַע נְחָלִים וּבוֹרוֹת: ״וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן, מִטִּיט הַיָּוֵן״ (תהלים מ ג). ״אֵיזֶהוּ טִיט הַיָּוֵן? זֶה טִיט הַבּוֹרוֹת״ (מקואות ט ב). 2 ^, כִּנּוּי לַמָּדוֹר הָרְבִיעִי מִמְּדוֹרֵי הַגֵּיהִנֹּם״ (ראשית חכמה, היראה יג).

א. **טיט** [מארמית: טְיוּטָא, טַיֵּיט לכלך]

~ פִּעֵ׳ **טִ יֵּ ט** ^ פ״י 1 °, כָּתַב נֹסַח רִאשׁוֹן שֶׁל מִכְתָּב אוֹ חִבּוּר, מָחַק וְתִקֵּן, כָּתַב טְיוּטָה: ״לַבְלָר שֶׁלּוֹ עוֹד הָיָה מְטַיֵּט בְּקֻלְמוּסוֹ שָׁעָה קַלָּה״ (שמיר, מלך 9). ״נוֹטֵל דַּף חָלָק, מְטַיְּטוֹ בְּרִגּוּשֵׁי בְּתוּלוֹת״ (טביב, דרך 11). ״עָג בַּחוֹל שְׁנֵי מַעְגָּלִים... וְחָזַר לְטַיֵּט בְּאֶצְבַּע שְׁנֵי מַעְגָּלִים יָפִים מֵהֶם״ (יזהר, צקלג 365). 2 ^, לִכְלֵךְ: ״וְכֵיצַד יַעֲשׂוּ? יְטַיְּטֶנּוּ בִּדְיוֹ״ (חושן משפט מח יא). – [לְטַיֵּט, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִ טַ יֵּ ט** °, נִתְלַכְלֵךְ, הֻכְתַּם: ״וְלֹא הִשְׁגִּיחַ בְּחָטְמוֹ שֶׁנִּטַּיֵּט בִּדְיוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 385). – [לְהִטַּיֵּט, מִטַּיֵּט, יִ־]

ב. **טיט** [מן טִיט]

~ פִּעֵ׳ **טִ יֵּ ט** ° פ״י [על־פי הארמית, בבא בתרא קסג:] 1, מָרַח בְּטִיט: ״הָיוּ רְגִילִים לְטַיֵּט אֶת הָרִצְפָּה בְּכָל עֶרֶב־שַׁבָּת״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קפח). הַבַּנַּאי טִיֵּט אֶת קִירוֹת הַבַּיִת. 2, לִכְלֵךְ בְּטִיט וּבְבֹץ: טִיַּטְתִּי אֶת נַעֲלַי בַּחוּץ בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם. – [לְטַיֵּט אֶת־, מְטַיֵּט, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **טֻ יַּ ט** °, 1, נִמְרַח בְּטִיט: ״קַרְקַע הַבַּיִת מְטֻיָּט, כְּלוֹמַר מָשׁוּחַ בְּחֹמֶר״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קפח). ״עַמּוּדָיו הַדַּקִּים שֶׁהֵם מְטֻיָּטִים וּמְשׁוּחִים כָּחֹל לְנוֹי״ (בן־ציון, כח). 2, נִתְלַכְלֵךְ בְּטִיט: נְעָלַיִם מְטֻיָּטוֹת. – [מְטֻיָּט, יְטֻיַּט]

~ הת׳ **נִ טַ יֵּ ט** °, נִתְלַכְלֵךְ בְּטִיט: ״רָכַס אֶת כָּל כַּפְתּוֹרֵי יַרְכִּיתוֹ, שֶׁנִּטַּיְּטָה בְּטִיט לָבָן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 357). – [לְהִטַּיֵּט, מִ־, יִ־]

טִיטִי ^ ת׳ [מן טִיט] (קאנון א ב), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טִיט, בַּעַל סְגֻלּוֹת שֶׁל טִיט: אֲדָמָה טִיטִית. – [טִיטִית, טִיטִיִּים, טִיטִיּוֹת]

טִיטָן ^ ז׳ [על שם הענקים במיתולוגיה היוונית, Titanes, ילידי אורנוס (השמים) וגיאה (הארץ), אשר נלחמו בזווס על כיבוש השמים, אבל נוצחו והושלכו לשאול] 1, כִּנּוּי לְאֵיתָנֵי הַטֶּבַע, כֹּחוֹת אֵיתָנִים: נִתְחוֹלֵל קְרַב טִיטָנִים. 2, כִּנּוּי לְאָדָם עֲנָק בְּרוּחוֹ, גָּאוֹן בְּכִשְׁרוֹנוֹ וּבְהֶשֵּׂגָיו וְכַדּוֹמֶה. – [טִיטָנִים]

– **טִ י טָ נִ י** ^ ת׳ עָצוּם, אֵיתָן, עֲנָקִי: מִלְחָמָה טִיטָנִית.

טַיְטָן °, **טייטן** ז׳ [מן א. טיט, טַיֵּט] לַכְלְכָן, קַשְׁקְשָׁן בִּכְתָב, כִּנּוּי־זִלְזוּל לְמִי שֶׁאֵינוֹ כּוֹתֵב דְּבָרִים שֶׁל מַמָּשׁ. – [טַיְטָנִית, טַיְטָנִים, טַיְטָנֵי־, טַיְטָנִיּוֹת]

טִיטָנִי ° ת׳ [מן טִיט] טִיטִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַרְבֵּה טִיט: ״וְכַרְעֵי רַגְלֶיהָ נְעוּצִים לְלֹא־נוֹעַ בְּאוֹתָהּ קַרְקַע טִיטָנִית״ (הלקין, משבר 199). – [טִיטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טִיטָנְיוּם ^ ז׳ [מן טִיטָן] יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי דּוֹמֶה בְּמַרְאֵהוּ לִפְלָדָה. מוֹסִיפִים אוֹתוֹ לְנֶתֶךְ פְּלָדָה לְשֵׁם מַתַּן מוּצָקוּת וּגְמִישׁוּת לָהּ. שִׁמּוּשָׁיו רַבִּים בַּתַּעֲשִׂיָּה, וּבַתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה–לְבִנְיַן סְפִינוֹת־הֶחָלָל [Titanium, סִימָן כִּימִי Ti, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 47.90]

טַיְטְשׁ °, **טייטש** ז׳ [מיידיש; סירוס מן Deutch גרמנית] כִּנּוּי לִלְשׁוֹן יִידִישׁ עֲמָמִית שֶׁבָּהּ תִּרְגְּמוּ וּבֵאֲרוּ הַתְּפִלּוֹת וְהַתַּנַ״ךְ לְשִׁמּוּשׁ לִפְשׁוּטֵי־הָעָם: ״וּשְׁמוֹת הַחֳדָשִׁים בִּלְשׁוֹן טַיְטְשׁ״ (עגנון, האש כד).

– טַיְטְשׁ־חֻמָּשׁ °, חֻמָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בְּצִדּוֹ תַּרְגּוּם לִלְשׁוֹן טַיְטְשׁ, נִקְרָא גַּם ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה״.

טייל, ראה טַיָּל.

טייס, ראה טַיָּס.

טייסת, ראה טַיֶּסֶת.

טייסן, ראה טַיָּסָן.

טיכוס, ראה טִכּוּס.

טיל [ארמית: טַיֵּיל, אַטֵּיל]

~ פִּעֵ׳ **טִ יֵּ ל** ^ 1, פ״ע הָלַךְ לָשׂוּחַ, הִתְהַלֵּךְ לַהֲנָאָתוֹ: ״נְטָלוֹ וְהָיָה מְטַיֵּל עִמּוֹ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת״ (ירושלמי ברכות ה ג). ״שֶׁהֶרְאָהוּ גַּן־עֵדֶן וְצַדִּיקִים מְטַיְּלִים בּוֹ״ (ספרי דברים שנז). ״וָאֵצֵא לְטַיֵּל וּלְהִסְתַּכֵּל״ (ביאליק, משירי החורף). טִיַּלְנוּ עַל שְׂפַת הַיָּם. 2 ^, הָלַךְ בָּרֶגֶל אוֹ נָסַע לְמָקוֹם מְסֻיָּם לְשֵׁם בִּקּוּר וְסִיּוּר: ״רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה מְטַיֵּל מִן עַכּוֹ לִכְזִיב״ (ויקרא רבה לז). טִיַּלְתִּי בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ. 3, פ״י נָהַג אֶת מִישֶׁהוּ לְטִיּוּל: ״בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת הַרְבֵּה מְטַיְּלִין אוֹתָהּ בֶּחָצֵר בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תָמוּת״ (תוספתא שבת טז כג). – [לְטַיֵּל, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִ טַ יֵּ ל** ^, נִלְוָה לְטִיּוּל, הִשְׁתַּתֵּף בְּטִיּוּל: ״צֵא וְהִטַּיֵּל עִמִּי, יָצָא וְנִטַּיֵּל עִמּוֹ״ (מדרש הגדול יתרו כ). – [לְהִטַּיֵּל עִם־, מִטַּיֵּל, יִ־]

– טִיֵּל עִמּוֹ בִּדְבָרִים ^, שׂוֹחַח עִמּוֹ שִׂיחָה חָפְשִׁית עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים: ״תֵּשְׁבוּ עִמִּי, אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בִּדְבָרִים״ (רמב״ם, אגרות).

טַיָּל ^, **טייל** ז׳ [מן טיל, טִיֵּל] 1 °, אָדָם הַמַּרְבֶּה לְטַיֵּל, מְשׁוֹטֵט: ״רַק טַיָּלִים יְחִידִים וְטַיָּלוֹת יְחִידוֹת יִשְׂאוּ עֵינָם... אַחֲרֵי מְעוּף... הַחֲסִידוֹת״ (ביאליק, הקיץ גווע). פְּלוֹנִי הוּא טַיָּל וָתִיק. 2 ^, הוֹלֵךְ בָּטֵל, מִתְהַלֵּךְ בְּאֶפֶס־מַעֲשֶׂה: ״טַיָּל וּפוֹעֵל״ (כתובות סב.). ״עוֹלָה מִשָּׁם שִׂיחַת טַיָּלִים וּמִצְהֲלוֹת שְׂחוֹק עִמָּהּ״ (ביאליק, סוחר). ״וְרַק אֲנִי, טַיָּל בָּרְחוֹב, מַשְׁחִיר עַכְשָׁו כְּתוֹ הָרֶצַח״ (שלונסקי, שירים ב 69). – [טַיֶּלֶת, טַיָּלִים, טַיָּלוֹת]

טִיל ° ז׳ [מן טול] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל גּוּף הַמּוּעָף לְמֶרְחָק דֶּרֶךְ קָנֶה שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה בְּכֹחַ חֹמֶר־נֶפֶץ הוֹדֵף, אוֹ בְּכֹחַ אֲוִיר דָּחוּס, קְפִיץ מָתוּחַ, רַקֶּטָה וְכַדּוֹמֶה: קְלִיעַ שֶׁל רוֹבֶה, פָּגָז תּוֹתָח אוֹ פְּצָצַת מַרְגֵּמָה הֵם טִילִים. 2, [בייחוד] קְלִיעַ בַּלִּיסְטִי, קְלִיעַ בַּעַל כֹּחַ הֶרֶס רַב, הַנּוֹרֶה מִמִּתְקָן מְיֻחָד (-כַּן־שִׁלּוּחַ־) וְשֶׁעָצְמַת תְּעוּפָתוֹ מְחֻשֶּׁבֶת לְפִי חִשּׁוּבִים בַּלִּיסְטִיִּים מְדֻיָּקִים. הַטִּילִים הַשּׁוֹנִים נִקְרָאִים בְּיָמֵינוּ לְפִי מְקוֹם הַשִּׁלּוּחַ וּמַטְּרַת הַפְּגִיעָה, כְּגוֹן: ״טִיל אֲוִיר־אֲוִיר״ (טִיל שָׁלוּחַ מִמָּטוֹס כְּדֵי לִפְגֹּעַ בְּמָטוֹס הָאוֹיֵב); ״טִיל אֲוִיר־קַרְקַע״, ״טִיל קַרְקַע־קַרְקַע״ וְכַדּוֹמֶה. – [טִיל־, טִילִים, טִילֵי־]

תבנית כללית של טיל

טַיִל° ז׳ [מן טיל, טַיֵּל] טִיּוּל, הֲלִיכָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "אָבָק שֶׁל אֶלֶף דֶּרֶךְ עַל נַעֲלֵי מְטַיֵּל" (רולניק, מחרוזת 61). – [טַיל־]

טִילָאוּת° נ׳ [מן טִיל] מַדַּע הַטִּילִים, הַתְקָנַת טִילִים וְהַפְעָלָתָם. – [טִילָאוּת־]

טִילַאי° ז׳ [מן טִיל] מֻמְחֶה לְהַפְעָלַת טִילִים. – [טִילַאי־, טִילָאִים, טִילָאֵי־]

טילול, ראה טִלּוּל. **טילוף**, ראה טִלּוּף.

גזע ועלים של טיליה

טִילְיָה° נ׳ [מלועזית] עֵץ־נוֹי מֵצֵל נָשִׁיר, נָפוֹץ בְּיִחוּד בְּאֵירוֹפָּה וּבַאֲמֶרִיקָה (Tilia). עֵצוֹ בָּהִיר וְקַל וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּתַעֲשִׂיָּה. פְּרָחָיו עֲשִׁירִים בְּצוּף. יֵשׁ מְכַנִּים עֵץ זֶה בְּעִבְרִית "תִּרְזָה". – [טִילְיַת־, טִילְיוֹת]

טַיְּלָן∴, **טיילן** ז׳ [מן טיל, טַיֵּל] 1°, טַיָּל, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְשׁוֹטֵט וּלְטַיֵּל. 2∴, הוֹלֵךְ בָּטֵל, הַמְהַלֵּךְ בְּאֶפֶס־מַעֲשֶׂה: "אִישׁ פָּנוּי וְטַיְּלָן" (רש״י תהלים קיט קכו). "תַּגָּרִים וְעֵרֶב־רַב שֶׁל רַמָּאִים, טַיְּלָנִים וּבַטְלָנִים" (מנדלי מו״ס, שכה). "הוֹלְכֵי־בָטֵל טַיְּלָנִים" (שמעוני, שירים א שלח). "וּבֵין טַיְּלָנִים הִתְהַלֵּךְ וְהִרְהֵר" (ש׳ שלום, שירים קנא). – [טַיְּלָנִית, טַיְּלָנִים, טַיְּלָנֵי־, טַיְּלָנִיּוֹת]

טַיְּלָנוּת° נ׳ [מן טַיְּלָן] שִׁטּוּט, עֲרִיכַת טִיּוּלִים רַבִּים. – [טַיְּלָנוּת־]

טַיְּלָנִי° ת׳ [מן טַיְּלָן] הַמַּרְבֶּה לְטַיֵּל: "זָקֵן תִּמְהוֹנִי... יַצְאָנִי וְטַיְּלָנִי, הַמְדַשְׁדֵּשׁ דְּרָכִים בְּכַפּוֹת־רַגְלַיִם" (שלונסקי, תר׳ קולא 87). – [טַיְּלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טַיֶּלֶת°, **טיילת** נ׳ [מן טיל, טַיֵּל] 1, רַחֲבָה לְטִיּוּל, רָצִיף שֶׁמַּרְבִּים לְטַיֵּל עָלָיו: טַיֶּלֶת לְאֹרֶךְ שְׂפַת־הַיָּם. 2, לְשׁוֹן נְקֵבָה מִן טַיָּל. – [טַיֶּלֶת־, טַיָּלוֹת, טַיְּלוֹת־]

טימוא, ראה טִמּוּא. **טימוע**, ראה טִמּוּעַ.

טִין∴ ז׳ [מארמית: טִינָא, דניאל ב מא; ערבית: טִין] 1° עָפָר לַח וְתָחוּחַ הַמֵּכִיל הַרְבֵּה צֹרָן וְחַמְרָן, כְּעֵין טִיט. הַטִּין נִגְרָף עַל־יְדֵי זִרְמֵי מַיִם לַאֲפִיקֵי נְחָלִים וְלַיַּמִּים. בְּטִין־הַיָּם יֵשׁ שִׁבְרֵי צְדָפִים רַבִּים וּשְׂרִידֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים זְעִירִים שׁוֹנִים. 2∴, חֹמֶר: "הַטִּינִים כַּאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה מֵהֶם כֵּלִים" (שמואל אבן־תיבון, פרוש המשניות לרמב״ם, כלים ב א). – [טִין־]

א· **טִינָא, טִינָה*** נ׳ [ארמית, דניאל ב מא] חֹמֶר, טִיט: "הֲרֵי זֶה שׁוֹתְלוֹ בִּמְקוֹם הַטִּינָא, אֲבָל לֹא בִּמְקוֹם הַגָּרִיד" (ירושלמי חלה נז ג). "מָטָר וָשֶׁלֶג, טִינָא וָטִיט" (מנדלי מו״ס, תנח). – [טִינִין]

– **טִינָא בַּר־טִינָא*** (יומא כט.) טִיט בֶּן־טִיט, טִיט שֶׁגּוֹבְלִים אוֹתוֹ מִטִּיט יָשָׁן שֶׁכְּבָר נִתְקַשָּׁה; מָשָׁל לְדָבָר יָשָׁן וְנָדוֹשׁ: "כֻּלָּהּ אֵינָהּ אֶלָּא קְלִפַּת הַשּׁוּם, טִינָא בַּר־טִינָא" (ביאליק, צעירות או ילדות).

ב· **טִינָא*, טִינָה*** נ׳ [ארמית: טִינְנָא קנאה; טְנַן קנא] 1, שִׂנְאָה, קִנְאָה, רֹגֶז: "טִינָא הָיְתָה בְּלִבָּם" (חגיגה טו:). "וּשְׁנֵיהֶם טִינָא מְרֻבָּה כְּבוּשָׁה בְּחַדְרֵי חַדְרֵיהֶם" (ביאליק, מאחורי ב). "לֹא שָׁלְטָה נַעֲמָה בְּעַצְמָהּ וְאָמְרָה בְּטִינָה שֶׁבַּלֵּב" (הזז, יעיש ב 120). "אֶלָּא שֶׁפְּעָמִים שֶׁהַלֵּב מַעֲלֶה טִינָא עַל הָעוֹלָם" (עגנון, אלו רע). 2, קִנְאָה מִתּוֹךְ אַהֲבָה, חֵשֶׁק: "שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה אַחַת וְהֶעֱלָה לִבּוֹ טִינָא" (סנהדרין עה.). – [טִינוֹת]

טינון, ראה טִנּוּן. **טינוף**, ראה טִנּוּף. **טינופת**, ראה טִנֹּפֶת.

טִינִי° ת׳ [מן טִין] מָלֵא טִין, דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ אוֹ בְּטִיבוֹ לְטִין: קַרְקַע טִינִי. מִין חֹמֶר טִינִי. – [טִינִית, טִינִיִּים, ־נִיּוֹת]

טִינְקְטוּרָה◇ נ׳ [לאטינית: tinctura צביעה] תְּמִסַּת־כֹּהַל שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים (בְּעִקָּר צִמְחִיִּים) הַמְשַׁמֶּשֶׁת תְּרוּפָה לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: טִינְקְטוּרָה שֶׁל כִּינִין. – [טִינְקְטוּרוֹת]

טַיָּס°, **טייס** ז׳ [מן א· טוס] נַוָּט בַּאֲוִירוֹן, מֻמְחֶה לִתְעוּפָה בְּמָטוֹס. [טַיַּס־, טַיֶּסֶת, טַיָּסִים, טַיָּסֵי־, טַיָּסוֹת, טַיְּסוֹת־]

– **טַיַּס־חָלָל**°, קוֹסְמוֹנָאוּט, טַיָּס שֶׁהִפְלִיג בַּחֲלָלִית אֶל מֶרְחֲבֵי חֲלַל הָעוֹלָם.

טַיִס° ז׳ [מן א· טוס] מִקְצוֹעַ הַתְּעוּפָה, תּוֹרַת הַתְּעוּפָה: פְּלוֹנִי מֻמְחֶה בְּטַיִס. – [טֵיס־]

טיס [מן טוס]

~ פִּע׳ **טִיֵּס**° פ״ע 1, עָסַק בְּטַיִס, שִׁמֵּשׁ בִּתְעוּפָה. 2 [בהשאלה] הִתְרוֹצֵץ, קָפַץ מֵעִנְיָן לְעִנְיָן: "מִי פִּלֵּל כִּי אוֹתוֹ בָּחוּר יְהֵא מְטַיֵּס כָּל יָמָיו מִמַּעֲשֶׂה לְמַעֲשֶׂה?" (שנהר, ג 20). – [לְטַיֵּס, מְ־, יְ־]

טִיס° [מן טִיסָה] מָעוֹף, טִיסָה קַלָּה: "טִיס פֹּה טִיס שָׁם וְנִקְרוּר וְצִיף צִיף" (כהן, דבר לאדם). – [טִיס־]

טִיסָה∴, **טִישָׂה**∴ נ׳ [מן א· טוס] 1°, תְּעוּפָה בַּאֲוִירוֹן: טִיסָה מִלּוֹד לְרוֹמָא. 2∴, מָעוֹף: "טִיסַת נְגִיד חֲרֶשֶׁת סְלִיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה" (ינאי, צב). "יֵשׁ לִשְׁתֵּי טִישׂוֹת טָשִׁים עוֹלָם, וְיֵשׁ לְטִישָׂה אַחַת עָפִים עוֹלָם" (קליר, אז ראית, לשבת שקלים). "רָמַז לְגַבְרִיאֵל וְטָס לְמִצְרַיִם טִיסָה אַחַת" (ילקוט שמות רמז ג). "וּבְטִיסָה קַלִּילָה עֲדַת הַצִּפֳּרִים... בַּקָּמָה פָּשְׁטוּ" (ביאליק, זוהר). – [טִיסַת־, טִיסוֹת]

– **טִיסָה לֶחָלָל**°, קוֹסְמוֹנָאוּטִיקָה, אַסְטְרוֹנָאוּטִיקָה, חֲצִיַּת הֶחָלָל מֵעֵבֶר לָאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. הַטִּיסָה מְבֻצַּעַת בְּאֶמְצָעוּת טִילִים, לַוְיָנִים מְלָאכוּתִיִּים וַחֲלָלִיּוֹת.

טִיסָן° ז׳ [מן טִיסָה] דֶּגֶם שֶׁל מָטוֹס, תַּבְנִית מֻקְטֶנֶת שֶׁל אֲוִירוֹן הָעֲשׂוּיָה לְהַמְרִיא בָּאֲוִיר בְּאֶמְצָעוּת הֶתְקֵן מְיֻחָד (קְפִיץ, רְצוּעַת־גֹּמִי, סוֹלְלָה חַשְׁמַלִּית קְטַנָּה וְכַדּוֹמֶה). – [טִיסַן־, טִיסָנִים, טִיסָנֵי־]

טַיְסָן*, **טייסן** ז׳ [מן טוס] 1*, פָּזִיז, נִמְהָר, קַל־דַּעַת: "מִשּׁוּם דַּהֲוָה טַיְסָן" (ירושלמי ברכות ו א). "וּפוֹסֵק בִּלְבָבוֹ כִּי אָדָם טַיְסָן אֲנִי הַמְשַׁנֶּה טַעְמוֹ לִבְקָרִים" (שנהר, א 352). 2°, מֵטִיס טִיסָנִים, עוֹסֵק בְּהַפְרָחַת טִיסָנִים: "נִסְתַּיְּמָה אַלִּיפוּת הַטַּיְסָנִים מִטַּעַם מוֹעֲדוֹן־הַתְּעוּפָה" (עיתונות). – [טַיְסָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

טִיסָנָאוּת° נ׳ [מן טִיסָן] הַתְקָנַת טִיסָנִים וַהֲטָסָתָם: חוּג לְטִיסָנָאוּת בְּבֵית־סֵפֶר מִקְצוֹעִי. – [טִיסָנָאוּת־]

טִיסָנַאי° ז׳ [מן טִיסָן] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּהַתְקָנַת טִיסָנִים וַהֲטָסָתָם. – [טִיסָנָאִית, טִיסָנָאִים, טִיסָנָאִיּוֹת]

טַיֶּסֶת°, **טייסת** נ׳ [מן טַיָּס] 1, קְבוּצַת מְטוֹסִים, לַהֲקָה שֶׁל אֲוִירוֹנִים טָסִים. 2, [בצבא] יְחִידַת־יְסוֹד בְּחֵיל־הָאֲוִיר הַמֻּרְכֶּבֶת מִשְּׁנֵי "גַּפִּים" אוֹ יוֹתֵר ("סְקַדְרוֹן"). 3, אִשָּׁה נוֹהֶגֶת בְּמָטוֹס. – [טַיֶּסֶת־, טַיַּסְתּוֹ; טַיָּסוֹת, טַיְּסוֹת־]

טִיעָה∴ נ׳ [מן נטע] נְטִיעָה: "טִיעוֹת מְגַדֵּל וְצִמְחֵי תְלָמִים" (קליר, אשר כל פועלו, יוצר לא׳ שבועות). – [טִיעַת־, טִיעוֹת]

טיעון, ראה טִעוּן.

א. טִיף* ז׳ [מן נטף, ובחיקוי לקול טפטוף המים] טִפָּה, נֵטֶף, טִפְטוּף שֶׁל נוֹזְלִים: ״מֵי טִיף טִיף״ (עבודה זרה ל:), ״וְהַמַּיִם יוֹצְאִים בַּנְּקָבִים טִיף אַחַר טִיף״ (רש״י עירובין קד.). ״תּוֹרִיד לוֹ טִיף טַל״ (יוטל עם אל). ״מִסְתַּכֶּלֶת וּמִסְתַּכֶּלֶת וּדְמָעוֹת רוֹתְחוֹת טִיף־טִיף מֵעֵינֶיהָ״ (מנדלי מו״ס, ריב). ״יֵבְךְּ הַדְּלִי–טִיף, טִיף, נִים–וְכֹה בְּלִי הֶרֶף״ (ביאליק, יש לי גן). ״שַׁבְרִיר אוֹר מְחַיֵּךְ וּמְרַטֵּט בְּטִיף־דִּמְעָה״ (למדן, במעלה כט). ״אַתָּה רָגִיל לִרְאוֹתוֹ שׁוֹפֵךְ שִׂיחַ בְּדֶמַע, בְּטִיף־דָּם״ (גרינברג, רחובות רעד). – [טִיף־, טִיפִּים, טִיפֵּי־]

– **טִיף־טִפָּה (טִיפ־טִפָּה)**° [בהשאלה] מְעַט מִן הַמְּעַט, כָּלְשֶׁהוּ: ״שְׂמֵחָה אַתְּ?... כֵּן, בְּמִקְצָת, טִיף־טִפָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 320). ״אַתָּה מְשַׂחֵק יוֹתֵר מִדַּי... הוֹ לֹא... רַק טִיפ־טִפָּה״ (יזהר, צקלג 868).

ב. טִיף* ז׳ [?] בָּסִיס לְכִירָה: ״כִּירָה שֶׁנִּתְּנָה עַל גַּבֵּי הַטִּיף שֶׁל אֶבֶן״ (תוספתא כלים בבא קמא ה ד). – [טִיף־, טִיפִּים, טִיפֵּי־]

ג. טִיף^ ז׳ [מן נטף, הטיף 2] דִּבּוּר, הַטָּפָה, שִׂיחַ: ׳טִיף׳ – לְשׁוֹן־נְבוּאָה״ (רש״י מיכה ב ו). ״טִיף נֹפֶת בִּשְׂפָתֶיהָ מְדַבֶּרֶת״ (אשת כסילות, יוצר ב׳ שבועות). ״בְּשׁוּבָה וָנַחַת יְדַבֵּר, קַו לָקָו, טִיף לְטִיף״ (שנהר, ב43).

טיף [מארמית, ראה להלן; קרוב אל צוף, צפה?]

~ פִּע׳ **טִיֵּף**° פ״ע נָע לְכָאן וּלְכָאן [רווח בצירופים:]

– **עֵינָיו מְטַיְּפוֹת**° [על־פי הארמית: ״עֵינֵיה מְטַיְּפֵי״, בבא קמא צב:], עֵינָיו נָעוֹת וּמְצִיצוֹת לִצְדָדִים: ״וְעֵינָיו הָיוּ מְטַיְּפִין כְּלַפֵּי שְׁנֵיאוֹרְסוֹן, לֵאמֹר: בּוֹא אַתָּה״ (ברנר, א 401). ״וְעֵינֶיהָ מְטַיְּפוֹת עַל סְבִיבָהּ כְּשֶׁל אֵשֶׁת־חַיִל מְנֻסָּה״ (שניאור, סיפורים ריז). ״וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת וְעֵינָיו מְטַיְּפוֹת וְלִבּוֹ מְפַעֲמוֹ״ (הזז, יעיש ב 101). ״וְעֵינָיו הַקְּטַנּוֹת מְטַיְּפוֹת תָּמִיד לִצְדָדִין״ (שנהר, 58 א).

– **טִיֵּף בְּעֵינָיו**° [על־פי הנ״ל] גִּלְגֵּל אֶת עֵינָיו לְכָאן וּלְכָאן: ״מְהַלֵּךְ בִּשְׁתִיקָה וּמְטַיֵּף בְּעֵינָיו אַחַת כְּלַפֵּי הַפְּלֻגָּה הַנֶּעֱרֶכֶת, וְאַחַת כְּלַפֵּי סַנְטֵרוֹ הַתָּלוּל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 32). ״הָיָה מְטַיֵּף בְּעֵינָיו לְכָאן וּלְכָאן״ (טביב, כערער 253).

טיפה, ראה טִפָּה.

טִיפוֹאִיד* [מן טיפוס + יוונית: eidos דומה] צוּרָה מְיֻחֶדֶת קַלָּה שֶׁל מַחֲלַת טִיפוּס־הַבֶּטֶן.

טִיפוֹגְרַפְיָה* נ׳ [מיוונית: typos דפוס + graphein לכתוב] מְלֶאכֶת הַדְּפוּס, הַדְפָּסַת סֵפֶר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מֵאוֹתִיּוֹת עוֹפֶרֶת אוֹ מֵחֹמֶר אַחֵר.

– **טִיפוֹגְרָפִי*** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לַדְּפוּס, דְּפוּסִי: דְּיוֹ טִיפוֹגְרָפִית.

טיפוח, ראה טִפּוּחַ. **טיפול**, ראה טִפּוּל.

טִיפּוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מיוונית: typos טיפוס + logos לימוד] תּוֹרַת הַטִּיפּוּסִים, מַעֲרֶכֶת טִיפּוּסִים הָעֲרוּכָה לְפִי תְּכוּנוֹתֵיהֶם: ״שֶׁל הֲמוֹנֵי עָם וּבַעֲלֵי שִׁלְטוֹן, שֶׁל עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים, שֶׁל שְׂדֵרוֹת וּמַעֲמָדוֹת, שֶׁל סִיעוֹת וְכִתּוֹת וְכַיּוֹצֵא בְּכָךְ – עַד כְּדֵי טִיפּוֹלוֹגְיָה מְלֵאָה״ (קלצקין, כתבים 71).

– **טִיפּוֹלוֹגִי*** ת׳ עָרוּךְ לְפִי מַעֲרֶכֶת הַטִּיפּוּסִים, מְבֻסָּס עַל קִרְבָה וְשֻׁתָּפוּת שֶׁל סִימָנִים אוֹ תּוֹפָעוֹת: מִיּוּן טִיפּוֹלוֹגִי שֶׁל הַלְּשׁוֹנוֹת הַמְיֻסָּד עַל הַשִּׁנּוּיִים בְּמִבְנָם הַדִּקְדּוּקִי.

טיפולי, ראה טִפּוּלִי.

טַיְפוּן°, טַייפוּן ז׳ [סינית: tai fung רוח גדולה] סוּפָה עַזָּה וְהַרְסָנִית, הַנּוֹשֶׁבֶת לְעִתִּים בְּאֵזוֹר הָאוֹקְיָנוֹס הַהָדִּי. הַטַּיְפוּנִים הֵם צִיקְלוֹנִים קִצְרֵי־מִדּוֹת. – [טַיְפוּנִים]

טִיפּוּס°, טִפּוּס° ז׳ [מיוונית: typos] 1. אָדָם שֶׁיֵּשׁ בִּתְכוּנוֹתָיו, בְּמִבְנֵהוּ אוֹ בְּאָפְיוֹ וְכוּ׳ כְּדֵי לְיַצֵּג אֶת בְּנֵי מִינוֹ אוֹ אֶת בְּנֵי־אֻמָּנוּתוֹ: פְּלוֹנִי טִיפּוּס שֶׁל פָּקִיד טוֹב וְנֶאֱמָן. הַסּוֹפֵר הֶעֱלָה בָּרוֹמָן שֶׁלּוֹ מַעֲרֶכֶת שֶׁל טִיפּוּסִים מִבְּנֵי־דוֹרוֹ, כְּגוֹן טִיפּוּסֵי חֶנְוָנִים, פּוֹעֲלִים וְאִכָּרִים. טִיפּוּסִים שְׁלִילִיִּים וְטִיפּוּסִים חִיּוּבִיִּים. 2. צוּרָה מְקוֹרִית וּמְיֻחֶדֶת שֶׁל דָּבָר הַמְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד וּמוֹפֵת לַבָּאִים אַחֲרָיו; תַּבְנִית, מִין, סוּג: הַמַּמְצִיא הִצִּיג בַּתַּעֲרוּכָה טִיפּוּס חָדָשׁ שֶׁל מְכוֹנָה. 3 [בלשון־הדיבור] אָדָם בִּלְתִּי רָגִיל, יוֹצֵא דֹּפֶן: ״אָכֵן, זֶהוּ טִיפּוּס!״ – [טִיפּוּס־, טִיפּוּסִים, טִיפּוּסֵי־]

– **אַב־טִיפּוּס°**, ראה ערך אַבְטִיפּוּס°.

טִיפּוּסִי° ת׳ [מן טיפוס] אָפְיָנִי, מְיֻחָד לְטִפּוּס מְסֻיָּם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְשַׁמֵּשׁ טִיפּוּס וּלְיַצֵּג אֶת בְּנֵי־מִינוֹ: פְּלוֹנִי הוּא אַנְגְּלִי טִיפּוּסִי. אָכַלְתִּי מַאֲכָל מִזְרָחִי טִיפּוּסִי. בַּסִּפּוּר נִתַּן תֵּאוּר טִיפּוּסִי שֶׁל הַפָּקִיד הַקָּטָן. – [טִיפּוּסִית, טִיפּוּסִיִּים, טִיפּוּסִיּוֹת]

טִיפּוּסִיּוּת° נ׳ [מן טיפוסי] הֱיוֹת טִיפּוּסִי, הַתְאָמָה לְטִיפּוּס מְסֻיָּם: הַסּוֹפֵר תֵּאֵר בְּטִיפּוּסִיּוּת רַבָּה אֶת הַגִּבּוֹרִים בְּסִפּוּרוֹ. טִיפּוּסִיּוּת הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [טִיפּוּסִיּוּת־]

טִיפוּס* ז׳ [יוונית: typhos עשן; עירפול ההכרה] שֵׁם כּוֹלֵל לְמַחֲלוֹת קָשׁוֹת וּמִדַּבְּקוֹת הַמְלֻוּוֹת חֹם גָּבוֹהַּ וּמִתְפַּשְּׁטוֹת לְעִתִּים כְּמַגֵּפוֹת (Typhus).

– **טִיפוּס־הַבֶּהָרוֹת°**, טִיפוּס שֶׁתְּחִלָּתוֹ חֹם גָּבוֹהַּ וּכְתָמִים אֲדַמְדַּמִּים הַמּוֹפִיעִים עַל פְּנֵי הַגּוּף. גּוֹרֵם הַמַּחֲלָה הוּא חַיְדַּק הַמָּעֳבָר עַל־יְדֵי כִּנֵּי בְּגָדִים וְחוֹדֵר לְתוֹךְ הַגּוּף (T. Exanthematicus).

– **טִיפוּס־הַמֵּעַיִם°**, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קָשָׁה שֶׁל הַמֵּעַיִם הַדַּקִּים, הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּק הַחוֹדֵר לַגּוּף עַל־יְדֵי אֹכֶל אוֹ מַיִם מְזֹהָמִים (T. Abdominalis).

– **טִיפוּס חוֹזֵר°**, מַחֲלַת־חֹם חֲרִיפָה, שֶׁהַתְקָפוֹת חֻמָּה נֶעֱלָמוֹת וְחוֹזְרוֹת וּמוֹפִיעוֹת כַּעֲבֹר זְמַן־מָה (T. Recurrens). הַטִּיפוּס הַחוֹזֵר נִגְרָם עַל־יְדֵי חַיְדַּק מְיֻחָד הַמָּעֳבָר עַל־יְדֵי כִּנִּים אוֹ עַל־יְדֵי קַרְצִיּוֹת הַמְּצוּיוֹת בִּמְעָרוֹת.

טִיפ־טוֹפ* ת׳ [מאנגלית: tip-top] [בלשון־הדיבור] מְעֻלֶּה, יָפֶה בְּיוֹתֵר, כַּפְתּוֹר וָפֶרַח, מִשְׁפְּרָא דְּשֻׁפְרָא.

טַיְפָנִי°, טַייפָנִי ת׳ [מן טיף, טַיֵּף] הַמִּתְגַּלְגֵּל לְכָאן וּלְכָאן: עֵינָיו הָיוּ רַגְזָנִיּוֹת וְטַיְפָנִיּוֹת. – [טַיְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טֵיפְּרֶקוֹרְדֶר* ז׳ [אנגלית] רְאֵה רְשַׁמְקוֹל.

א. טִיק* ז׳ [צרפתית: tic] הִתְכַּוְּצוּת־שְׁרִירִים בִּלְתִּי־רְצוֹנִית, בְּיִחוּד בַּפָּנִים, הַחוֹזֶרֶת וְנִשְׁנֵית בִּמְהִירוּת בְּשֶׁל לִקּוּי בְּמַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים. [טִיקִים]

ב. טִיק* ז׳ [אנגלית: teak; מלאית: tekka] עֵץ גָּבוֹהַּ מִמִּשְׁפַּחַת הַוֶּרְבֵּנִיִּים הַגָּדֵל בְּהֹדּוּ הַמִּזְרָחִית וּבְבוּרְמָה (Tectona grandis). עֵצוֹ קָשֶׁה וּמוּצָק, מְשַׁמֵּשׁ לְבִנְיַן אֳנִיּוֹת וְכֵן בְּתַעֲשִׂיַּת רָהִיטִים. יֵשׁ קוֹרְאִים לוֹ בְּעִבְרִית: ״שָׂגָא״.

טַיְר* ז׳ [מערבית: טַיְר ציפור] נִחוּשׁ עֲתִידוֹת לְפִי מְעוּפָן שֶׁל צִפֳּרִים: ״שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין בְּמַזָּל וְקוֹסְמִין בְּעוֹפוֹת וּבְקִיאִין בְּטַיְר״ (קהלת רבה ז, כל זה ניסיתי). – [טֵיר־]

טִיר* ז׳ [מן טִירָה] יִשּׁוּב אַרְעִי, יִשּׁוּב אֹהָלִים: ״עָרִים וְלֹא טִירִים, עָרִים וְלֹא כְּרַכִּים״ (ספרי שופטים קפ). – [טִיר־, טִירִים, טִירֵי־]

טִירָדָה◊ נ׳ [צרפתית: tirade] קֶטַע בִּנְאוּם הַנֶּאֱמָר בְּפָתוֹס, בְּהִתְרַגְּשׁוּת וּבְלָשׁוֹן נִמְלֶצֶת: ״מְנַשֶּׁה מִתְכַּוֵּן וּמְהַדֵּר לְסַיֵּם תָּמִיד אֶת הַטִּירָדָה הָאֲרֻכָּה בְּאֵיזוֹ אִמְרָה חֲרִיפָה״ (ברנר, א 76). – [טִירָדַת־, טִירָדוֹת]

טִירָה נ׳ [אולי מן א׳ טור] 1, כְּפָר קָטָן, יִשּׁוּב חַקְלָאִי אוֹ אַרְעִי קָטָן, מַחֲנֵה אֹהָלִים: ״אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם״ (בראשית כה טו). ״תְּהִי טִירָתָם נְשַׁמָּה, בְּאָהֳלֵיהֶם אַל יְהִי יוֹשֵׁב״ (תהלים סט כו). 2, אַרְמוֹן, מְצוּדָה בַּיִת גָּדוֹל וּמִבְצָר: ״אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת־כָּסֶף״ (שיר השירים ח ט). ״יְרוּשָׁלַיִם טִירָה נָמָה״ (ש׳ שלום, שם הפואימה). בַּעֲלֵי־הָאֲחֻזּוֹת הָעֲשִׁירִים מִימֵי־הַבֵּינַיִם יָשְׁבוּ בְּטִירוֹת גְּדוֹלוֹת כְּעֵין מְצוּדוֹת. ״דִּירָתִי – טִירָתִי״ (תרגום המימרה האנגלית: My home – my castle). 3, גָּדֵר, הַגְבָּהָה: ״וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת״ (יחזקאל מו כג). ״שָׁלֹשׁ אֲבָנִים שֶׁחִבְּרָן זוֹ לְזוֹ... הֲרֵי הֵן כְּטִירָה חָפַר בָּאָרֶץ וְעָשָׂה לָהֶן טִירָה״ (תוספתא כלים בבא קמא ד ג). – [טִירַת־, טִירוֹת]

טַיָּרָה°, טיירה נ׳ [מערבית: טַיָּארַה] כִּנּוּי רוֹוַחַ בְּפִי הַיְלָדִים לַעֲפִיפוֹן. – [טַיֶּרֶת־, טַיָּרוֹת, טַיְּרוֹת־]

טירוד, ראה טֵרוּד.

טִירוֹן* ז׳ [מלאטינית: tiro (-onis) חייל צעיר] 1*, מַתְחִיל, חָדָשׁ בְּמִקְצוֹעַ אוֹ בְּמִפְעָל, מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְמַחָה וְאֵינוֹ רָגִיל בַּדָּבָר: ״בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מֹשֶׁה, טִירוֹן הָיָה מֹשֶׁה לַנְּבוּאָה״ (שמות רבה ג). ״וְאוּלָם גַּם אֲנַחְנוּ לֹא טִירוֹנִים אָנוּ בְּמַמְלְכוּת הָרוּחַ״ (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). 2°, צָעִיר שֶׁגֻּיַּס לַצָּבָא וְהוּא נִמְצָא בִּשְׁלַבֵּי־הָאִמּוּן הָרִאשׁוֹנִים, בְּטֶרֶם נִתְּנָה לוֹ דַּרְגַּת טוּרַאי. – [טִירוֹן־, טִירוֹנִים, ־נֵי־]

טִירוֹנוּת°, טִירוֹנִיּוּת° נ׳ [מן טִירוֹן] מַצָּבוֹ שֶׁל הַטִּירוֹן: הַמְגֻיָּס סִיֵּם כְּבָר אֶת תְּקוּפַת הַטִּירוֹנוּת שֶׁלּוֹ בַּצָּבָא. ״הַטִּירוֹנִיּוּת – אַרְבַּעַת הֶחֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים – הִיא הָעוֹנָה הַיּוֹתֵר קָשָׁה בְּכָל אַרְבַּע הַשָּׁנִים״ (ברנר, א 123). – [טִירוֹנוּת־, טִירוֹנִיּוּת־]

טִירוֹנִי° ת׳ [מן טִירוֹן] שֶׁדּוֹמֶה לְטִירוֹן, רִאשׁוֹנִי: ״נִדְמָה לִי מִתּוֹךְ הִתְפַּעֲלוּתִי הַטִּירוֹנִית, כִּי אַדְלֶר עוֹלֶה עַל כֻּלָּם״ (ברקוביץ, הראשונים קנב). – [טִירוֹנִית, טִירוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

טירוף, ראה טֵרוּף. **טירור**, ראה טֶרוֹר.

טִירָז׳◊ ז׳ [צרפתית: tirage] 1, שִׁעוּר הַהֲפָצָה, תְּפוּצָה, הַמִּסְפָּר הַכְּלָלִי שֶׁל עָתְקֵי סֵפֶר, עִתּוֹן וְכוּ׳, הַמּוּפָצִים בַּשּׁוּק: הַטִּירָז׳ שֶׁל הָעִתּוֹן הַיּוֹמִי הִגִּיעַ כְּדֵי עֶשְׂרִים אֶלֶף. 2, הַגְרָלַת הַזְּכִיּוֹת שֶׁל שִׁטְרֵי־עֵרֶךְ שֶׁהוּפְצוּ בַּצִּבּוּר.

טִירָן◊ ז׳ [יוונית: tyrannos] 1, [ביוון הקדומה] אָדָם שֶׁתָּפַס אֶת הַשִּׁלְטוֹן בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ. 2, [בהשאלה] עָרִיץ, אַכְזָר. –[טִירָנִים]

– **טִירָנִיּוּת**◊ נ׳ עָרִיצוּת, שִׁלְטוֹן אַכְזָרִי.

טִישָׁה∴ נ׳ ראה טִיסָה.

טֵית* נ׳ [המשמעות המקורית של השם לא הובררה] שֵׁם הָאוֹת הַתְּשִׁיעִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, ט: ״שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָה תַּמָּה, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב... טֵיתִין – פֵּיפִין, פֵּיפִין – טֵיתִין״ (שבת קג:). – [טֵיתִין]

טָכוֹמֶטֶר◊ ז׳ [מיוונית tachos מהירות + metron מידה] מַד־מְהִירוּת, הֶתְקֵן בִּמְכוֹנָה אוֹ בִּכְלִי־רֶכֶב הַמּוֹנֶה אֶת מִסְפַּר הַסִּבּוּבִים שֶׁל הַגַּלְגַּלִּים בִּיחִידַת־זְמַן וְקוֹבֵעַ עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת הַמְּהִירוּת. – [טָכוֹמֶטְרִים]

טִכּוּס∴, טיכוס ז׳ [מן טכס, טִכֵּס] סִדּוּר, קְבִיעָה, אִרְגּוּן: ״טִכּוּס בַּחוּרֵי בְּזִמָּה סֶלָה״ (קליר, תמימים, לשבת זכור). ״בְּקָרְאִי עֲנֵנֵי יוֹם טִכּוּס לְעַנַּת נֶפֶשׁ דְּבֵקֶיךָ״ (גבירול, אלוהים).–[טִכּוּס־, טִכּוּסִים, טִכּוּסֵי־]

– טִכּוּס־עֵצָה°, בַּקָּשַׁת עֵצָה, הִתְיָעֲצוּת, חִפּוּשׂ דְּרָכִים לְסִדּוּר דְּבַר־מָה.

טָכוּס∴ ת׳ [מן טכס, טָכַס] 1∴, סָדוּר, עָרוּךְ: ״טְכוּסֵי הוֹד לְךָ שָׁהוֹד בְּרְבִיעִית יָעִידוּ״ (גבירול, שחרית יום כיפור, שנאנים). 2°, עָרוּךְ בְּטֶכֶס, צֶרֶמוֹנְיָאלִי: ״בְּרֹאשָׁהּ הוֹלֵךְ הַחַשְׁמָן טָכוּס בְּמַרְאֵהוּ״ (טברסקי, אקוסטה א 61). ״הָיְתָה לִי זוֹ הַהִתְיַצְּבוּת הַחֲמִישִׁית לִפְנֵי מְלָכִים בְּמַסָּעִי זֶה, וְהִיא הָיְתָה הַטְּכוּסָה בְּיוֹתֵר״ (שרת, באסיה 345). – [טְכוּסָה, טְכוּסִים, ־וֹת]

טֶכְנָאוּת° נ׳ [מן טֶכְנַאי] עִסּוּק בְּמִקְצוֹעַ טֶכְנִי, יְכֹלֶת הַשִּׁמּוּשׁ בְּמַכְשִׁירִים, בִּמְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [טֶכְנָאוּת־]

טֶכְנַאי° ז׳ [מיוונית: techne אומנות] עוֹסֵק בְּטֶכְנִיקָה, אֻמָּן מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעַ טֶכְנִי מְסֻיָּם: טֶכְנַאי־רַדְיוֹ. טֶכְנַאי לְמַסְגְּרוּת. טֶכְנַאי־שִׁנַּיִם (לְהַתְקָנַת שִׁנַּיִם תּוֹתָבוֹת). –[טֶכְנָאִים, טֶכְנָאֵי־]

טֶכְנוֹלוֹגְיָה◊ נ׳ [מיוונית: techne אומנות + logos לימוד] מִכְלוֹל הָאָמָנֻיּוֹת הַתַּעֲשִׂיָּתִיּוֹת וְהַשִּׁמּוּשִׁיּוֹת, כְּלַל הַמַּדָּעִים הַשִּׁמּוּשִׁיִּים הַשּׁוֹנִים הָעוֹסְקִים בִּדְרָכִים וּבְאֶמְצָעִים שֶׁל עִבּוּד חֳמָרִים לְמִינֵיהֶם. – [טֶכְנוֹלוֹגְיוֹת]

– טֶכְנוֹלוֹגְיָה חַשְׁמַלִּית°, תּוֹרַת נִצּוּל הָאֶנֶרְגְּיָה הַחַשְׁמַלִּית, אֶלֶקְטְרוֹנִיקָה.

– טֶכְנוֹלוֹגְיָה כִּימִית°, תּוֹרַת הָעִבּוּד הַכִּימִי שֶׁל חֳמָרִים לְשֵׁם יִצּוּר חֳמָרִים בַּעֲלֵי סְגֻלּוֹת חֲדָשׁוֹת, כְּגוֹן: טֶכְנוֹלוֹגְיָה שֶׁל יִצּוּר גֻּמִּי סִינְתֶּטִי אוֹ נַיְלוֹן.

– טֶכְנוֹלוֹגְיָה מֵכָנִית°, תּוֹרַת הָעִבּוּד שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים מִבְּלִי לְשַׁנּוֹת אֶת תִּרְכָּבְתָּם הַכִּימִית, כְּגוֹן: טֶכְנוֹלוֹגְיָה שֶׁל עֵץ וּמַתָּכוֹת.

– טֶכְנוֹלוֹג◊, מֻסְמָךְ לְמַדָּעֵי הַטֶּכְנוֹלוֹגְיָה.

טֶכְנוֹקְרַטְיָה◊ נ׳ [מיוונית: techne אומנות + kratos שלטון] שִׁלְטוֹן הַטֶּכְנִיקָה וְהַטֶּכְנָאִים, מִשְׁטָר סוֹצְיָאלִי־כַּלְכָּלִי בִּמְדִינָה הַמְבֻסָּס עַל הַהַנָּחָה, כִּי מֶשֶׁק מְתֻכְנָן וּמֻדְרָךְ עַל־יְדֵי הַמְּהַנְדְּסִים וּגְדוֹלֵי־הַטֶּכְנָאִים יֵשׁ בּוֹ לְסַפֵּק אֶת כָּל צָרְכֵיהֶם שֶׁל הָאֶזְרָחִים, הַחָמְרִיִּים וְהָרוּחָנִיִּים כְּאֶחָד.

טֶכְנִי◊ ת׳ [מן טֶכְנִיקָה] 1, מַעֲשִׂי, שִׁמּוּשִׁי (לְהַבְדִּיל מִן עִיּוּנִי, הֲלָכִי): פְּעֻלּוֹת טֶכְנִיּוֹת. הוֹפָעַת הָעִתּוֹן נִתְעַכְּבָה מִסִּבּוֹת טֶכְנִיּוֹת. 2, הַשַּׁיָּךְ לְטֶכְנִיקָה: מַכְשִׁירִים טֶכְנִיִּים.–[טֶכְנִית, טֶכְנִיִּים, טֶכְנִיּוֹת]

טֶכְנִיּוֹן°, טֶכְנִיקוּם° ז׳ [מן טֶכְנִיקָה] בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְטֶכְנִיקָה וּלְטֶכְנוֹלוֹגְיָה, מָכוֹן לִמְהַנְדְּסִים. רוֹוֵחַ יוֹתֵר הַכְּתִיב תֶּכְנִיּוֹן. – [טֶכְנִיּוֹנִים]

טֶכְנִיקָה° נ׳ [מיוונית: techne אומנות] 1. כְּלַל הַמַּכְשִׁירִים, הַשִּׁיטוֹת וְהָאֶמְצָעִים הַמַּעֲשִׂיִּים שֶׁהָאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְשֵׁם נִצּוּל כֹּחוֹת הַטֶּבַע וְעִבּוּד הַחֳמָרִים הַגָּלְמִיִּים הַשּׁוֹנִים. 2. הַחֵלֶק הַמַּעֲשִׂי וְהַשִּׁמּוּשִׁי בָּאָמָּנוּת אוֹ בַּמַּדָּע. 3. יְכֹלֶת שֶׁל בִּצּוּעַ דְּבַר־מָה בַּיָּדַיִם: "צַיָּר חָרָשׁ... בַּעַל טֶכְנִיקָה מְצַחְצַחַת וּמְשֻׁכְלֶלֶת תַּכְלִית שִׁכְלוּל" (ביאליק, פסטרנאק). כַּנָּר פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל טֶכְנִיקָה גְּבוֹהָה מְאֹד. – [טֶכְנִיקַת־, טֶכְנִיקוֹת]

טכס [מיוונית: taxein לסדר]

~ פָּע׳ **טָכַס** • פ״י עָרַךְ, סִדֵּר, קִשֵּׁט: "עַד שֶׁלֹּא חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִין טוֹכְסוֹת זוֹ אֶת זוֹ וְלֹא הָיוּ מִתְיָרְאִין" (שיר השירים רבה ג, הנה מיטתו). "אֱלֹהַי טָכַסְתָּ עִם זֶה לְהַבְדִּילוֹ" (גבירול, ארץ אשפיל, שחרית יום כיפור). – [לִטְכֹּס, טוֹכֵס, יִטְכֹּס]

~ פִּע׳ **טִכֵּס** ^ פ״י 1°. סִדֵּר, עָרַךְ סֵדֶר וּמִשְׁטָר: בַּעַל־הַבַּיִת טִכֵּס אֶת קַבָּלַת־הַפָּנִים לָאוֹרְחִים. 2^. שִׁבַּח, הִלֵּל: "אֵלּוּ וָאֵלּוּ בְּטַעַם מְטַכְּסִים" (כל שנאני, יוצר ב׳ ראש-השנה). – [לְטַכֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻכַּס** ^, סֻדַּר, נֶעֱרַךְ בְּמִשְׁטָר: "מָקוֹם מְטֻכָּס" (שוחר טוב תהלים, צ). "שְׁמִינִי טֻכַּס לְבָרֵךְ קָהָל מַלְכָּם" (שמיני ישפוך לב, ליל שמיני עצרת). – [מְטֻכָּס, יְטֻכַּס]

– טִכֵּס עֵצָה ^, נוֹעַץ, חִפֵּשׂ תַּחְבּוּלוֹת: "טִכַּסְנוּ עֵצוֹת מַה לַּעֲשׂוֹת, יוֹעֵץ בְּקִרְבֵּנוּ אַיִן" (אפפונו מים, סליחות תענית ב). "וַיְטַכְּסוּ עֵצָה בַּמֶּה לְקַדֵּם אֶת פְּנֵי הָרָעָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנח). "וּבְהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם לְטַכֵּס עֵצָה עַל אוֹדוֹת קִנְיַן קַרְקָעוֹת" (עגנון, אלו קטו).

טֶכֶס° ז׳ [מיוונית: taxis] 1°. טֶקֶס, צֶרֶמוֹנְיָה, סֵדֶר הַמִּנְהָגִים וְהַפְּעֻלּוֹת בִּמְסִבּוֹת חֲגִיגִיּוֹת: טֶכֶס חֲלֻקַּת הַתְּעוּדוֹת. טֶכֶס הֲנָחַת אֶבֶן־הַפִּנָּה לְבִנְיָן. רֹאשׁ־הַטֶּכֶס [ראה גם טֶקֶס] 2•. קִשּׁוּט, תַּכְשִׁיט לְנוֹי: "כְּטֶכֶס עַל רֹאשׁ מֶלֶךְ" (אשרי עין, ליום כיפור). "הַטֶּכֶס וְהַטֹּהַר לְחַי עוֹלָמִים" (האדרת והאמונה, שחרית יום-כיפור). – [טֶכֶס־, טְכָסִים, טִכְסֵי־]

טַכְּסָה°, ראה טַקָּסָה.

טַכְּסוֹמֶטֶר°, ראה טַקְסוֹמֶטֶר. **טֶכְסְטִיל°**, ראה, טֶקְסְטִיל.

טֶכְסְט°, ראה טֶקְסְט. **טַכְּסִי°**, ראה טַקְסִי.

טַכְסִיס° ז׳ [יוונית: taxis] 1°. תַּחְבּוּלָה, שִׁיטָה, אֹפֶן־פְּעֻלָּה: הַמְּפַקֵּד נָקַט טַכְסִיס מְחֻכָּם בְּנִהוּל הַקְּרָב. טַכְסִיסִים מְדִינִיִּים. 2•. סֵדֶר, נֹהַג: "כְּלוּם מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא מִי שֶׁיּוֹדֵעַ טַכְסִיסֵי מַלְכוּת, לֵךְ לְמֹד טַכְסִיסֵי מַלְכוּת!" (שבת לא.). "בְּטַכְסִיס שֶׁל מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (עַל הַמִּצְרִים), כְּגוֹן בַּתְּחִלָּה סָגַר אַמַּת־הַמַּיִם שֶׁלָּהֶם" (פסיקתא דרב כהנא, סו). "אַחַד־עָשָׂר מִזְמוֹרִים שֶׁאָמַר מֹשֶׁה בְּטַכְסִיס שֶׁל נְבוּאָה אֲמָרָן" (שוחר טוב תהלים, צ) – [טַכְסִיס־, טַכְסִיסִים, ־סֵי־]

טַכְסִיסִי° ת׳ [מן טַכְסִיס] הַכָּרוּךְ בְּטַכְסִיס: אִיּוּם הַהִתְפַּטְּרוּת לֹא הָיָה אֶלָּא צַעַד טַכְסִיסִי. – [טַכְסִיסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

טַכְסִיסָן° ז׳ [מן טַכְסִיס] תַּחְבְּלָן, בָּקִי בְּטַכְסִיסִים, מֻמְחֶה בְּאִרְגּוּן פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרָה: מְפַקֵּד הַצָּבָא צָרִיךְ לִהְיוֹת טַכְסִיסָן טוֹב. – [טַכְסִיסָנִית, טַכְסִיסָנִים, ־נִיּוֹת]

טַכְסִיסָנוּת° [מן טַכְסִיסָן] תִּכְנוּן טַכְסִיסִים, תִּחְבּוּל תַּחְבּוּלוֹת. – [טַכְסִיסָנוּת־]

טכסס [מן טַכְסִיס]

~ פִּע׳ **טִכְסֵס** ^ פ״י הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּטַכְסִיסִים, נָקַט אֶמְצָעִים מְיֻחָדִים לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַמְּפַקֵּד טִכְסֵס אֶת כָּל מַהֲלַךְ הַקְּרָב. – [לְטַכְסֵס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻכְסַס** ^, נִקְבְּעוּ טַכְסִיסָיו, אֻרְגְּנוּ דַּרְכֵי בִּצּוּעָהּ שֶׁל פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: תָּכְנִית הַקְּרָב טֻכְסְסָה לִפְרָטֶיהָ. – [מְטֻכְסָס, יְטֻכְסַס]

טַל ז׳ [אוגריתית: טל; ארמית: טַלָּא; ערבית: טַל] רְסִיסֵי־לַיְלָה, טִפּוֹת שֶׁנּוֹצְרוּ עַל־יְדֵי אֵדִים שֶׁהִתְעַבּוּ עַל שְׁטָחִים קָרִים – עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אוֹ עַל־גַּבֵּי צְמָחִים וְכַדּוֹמֶה. הַטַּל מַרְוֶה אֶת הָאֲדָמָה וְאֶת הַצְּמָחִים בְּעוֹנוֹת שֶׁל יֹבֶשׁ: "וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ" (בראשית כז כח). "וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם" (זכריה ח יב). "כָּל עִיר שֶׁטְּלָלֶיהָ מְרֻבִּין מַחְבְּרוֹתֶיהָ פֵּרוֹתֶיהָ מְרֻבִּין" (תוספתא סוטה טו ב). "וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (תפילת שמונה-עשרה לחול). [ובהשאלה:] "אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל, יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה" (הושע יד ו). – [טַל־, טְלָלִים, טַלְלֵי־]

– טַל־יַלְדוּת [על־פי תהלים קי ג], רַעֲנַנּוּתָם שֶׁל יְמֵי הַיַּלְדוּת, רֵאשִׁית פְּרִיחָתוֹ שֶׁל אָדָם: "עוֹד בְּשַׁחַר טַל יַלְדוּתָהּ וְהַנַּעֲרָה כְּבָר הוֹכִיחָה אֲשֶׁר עֲתִידָה הִיא לִגְדוֹלוֹת" (פרישמן, כתבים 31).

– טַל־הַנֹּעַר°, רַעֲנַנּוּת יְמֵי הַנֹּעַר: "טַל הַנֹּעַר עוֹד יָלִין בְּתַלְתַּלֵּיהֶם" (ביאליק, מגילת ד).

– טַלְלֵי־תְחִיָּה°, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְרוּחַ־חַיִּים וְהִתְחַדְּשׁוּת: "תָּבֹא בְקִרְבִּי כְּרֵיחַ גַּן־עֵדֶן וּכְטַלְלֵי־תְחִיָּה" (ביאליק, בשורה ב).

– תְּפִלַּת טַל ^, תְּפִלָּה מְיֻחֶדֶת בְּלִוְיַת פִּיּוּטִים הַנֶּאֱמֶרֶת בִּתְפִלַּת מוּסָף לְיוֹם א׳ שֶׁל פֶּסַח וּבָהּ הַבַּקָּשָׁה שֶׁתְּהֵא הַשָּׁנָה בְּרוּכָה בִּטְלָלִים טוֹבִים [לְפִי הַמָּסֹרֶת (פרקי דרבי אליעזר לב) נִפְתָּחִים בְּלֵיל א׳ שֶׁל פֶּסַח אוֹצְרוֹת טְלָלִים]

– אוֹתִיּוֹת שֶׁל טַל וּמָטָר°, ראה ערך ב׳ אוֹת.

טלא [ראה טלאי, טלה]

~ פָּע׳ **טָלָא** • [במקרא בבינוני פעול בלבד, ראה טָלוּא] פ״י שָׂם טְלַאי: "שֶׁנָּטַל מַטְלִית מִזֶּה וְטָלָא עַל זֶה" (תוספתא נגעים ה ט) "אַף הַכַּלָּה טָלְאָה לָהּ טְלַאי חָדָשׁ לְשִׂמְלָתָהּ" (עגנון, שצא). [ובהשאלה]: "הָיָה הַצֵּל, הַכָּרוּךְ אַחֲרֵי הָעָב הַקְּטַנָּה, גּוֹשֵׁשׁ וְטוֹלֵא אֶת פְּנֵי הָאֲדָמָה" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 140). – [לִטְלֹא, טוֹלֵא, יִטְלָא]

~ פִּע׳ **טִלֵּא°** פ״י תִּקֵּן קֶרַע בְּבֶגֶד אוֹ בְּנַעַל עַל־יְדֵי טְלַאי: "בְּדַקְתֶּם נַעֲלֵיכֶם? טִלֵּאתֶם אַדַּרְתְּכֶם?" (ביאליק, הקיץ גווע). "אוֹ תּוֹפֶרֶת לְבָנִים הִיא אוֹ מְטַלֵּאת שַׂקִּים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צז). "אִם נִקְרְעָה הַפּוֹרְפוּרְיָא שֶׁל מַלְכוּת – שׁוּב אֵין לְטַלֵּא אוֹתָהּ" (קלוזנר, יוצרים ב 102). – [לְטַלֵּא אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻלָּא**, תֻּקַּן קֶרַע בְּבֶגֶד אוֹ בְּנַעַל עַל־יְדֵי טְלַאי: "וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם" (יהושע ט ה). "וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים" (ברכות מג:). בִּגְדוֹ טֻלָּא טְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי. – [מְטֻלָּא, יְטֻלָּא]

~ הִפ׳ הִטְלִיא° פ״י טִלֵּא, תִּקֵּן קֶרַע בְּבֶגֶד אוֹ בְּנַעַל עַל־יְדֵי טְלַאי: ״טְרַיְנָה מַטְלִיאָה לָהֶם הַכְּתֻנּוֹת טְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי״ (מנדלי מו״ס, עו). – [לְהַטְלִיא אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָטְלָא°, אֻחָה, תֻּקַּן עַל־יְדֵי טְלַאי: ״קְרָעִים שֶׁאֵינָם מֻטְלָאִים״ (ביאליק, מאחורי ב). בֶּגֶד מֻטְלָא טְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי. – [מֻטְלָא, יֻטְלָא]

טֶלֶאוֹלוֹגְיָה◇ נ׳ [מיוונית: telos(-eos) קצה, סוף + logos לימוד] תּוֹרַת הַתַּכְלִית, תַּכְלִיתָנוּת, אַסְכּוֹלָה פִילוֹסוֹפִית הָרוֹאָה בְּכָל הַהִתְרַחֲשֻׁיּוֹת בָּעוֹלָם, בַּטֶּבַע וּבְחֶבְרַת הָאָדָם, תַּכְלִיתִיּוּת מְכֻוֶּנֶת וּמְדֻרֶּכֶת מֵרֹאשׁ.

– טֶלֶאוֹלוֹגִי◇ ת׳ שֶׁל תַּכְלִית, תַּכְלִיתִי: הַשְׁקָפַת עוֹלָם טֶלֶאוֹלוֹגִית.

טְלַאי• ז׳ [ראה טלא, טלה] חֲתִיכַת אָרִיג אוֹ עוֹר לְתִקּוּן קֶרַע בְּבֶגֶד אוֹ בְּנַעַל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: ״גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים... בִּטְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי״ (ברכות מג:). – [טְלַאי־, טְלָאוֹ, טְלָאִים, טְלָאֵי־]

– טְלַאי צָהֹב°, אוֹת־קָלוֹן שֶׁגָּזְרוּ שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵירוֹפָּה בִּימֵי־הַבֵּינַיִם וְהַנָּאצִים בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה לְהַדְבִּיקוֹ עַל גַּב בִּגְדוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי, כְּדֵי לְהַבְדִּילוֹ לְרָעָה מִיֶּתֶר הַתּוֹשָׁבִים.

טַלַּאי° ז׳ [מן טלא, טלה] מִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהַטְלִיא בְּגָדִים אוֹ נְעָלִים; כִּנּוּי לְחַיָּט אוֹ לְסַנְדְּלָר בִּלְתִּי־מֻמְחֶה בַּעֲבוֹדָתוֹ. – [טַלָּאִית, טַלָּאִים, טַלָּאִיּוֹת]

טְלָאִיּוּת° נ׳ [מן טְלַאי] הֱיוֹת מְטֻלָּא, הִמָּצְאוּת טְלָאִים [גם בהשאלה]: ״שִׂנְאַת הַטְּלָאִיּוּת וְחֹסֶר־הַהַתְאָמָה בַּלָּשׁוֹן״ (ד׳ ילין, זיכרונות ועד הלשון תרע״ג). – [טְלָאִיּוּת־]

טֶלֶבִיזְיָה◇. ראה טֶלֶוִיזְיָה◇.

טִלְגְּרוּף° ז׳ [מן טלגרף, טִלְגְּרֵף] שִׁלּוּחַ הוֹדָעָה בְּטֶלֶגְרָף, הַבְרָקַת מִבְרָק. – [טִלְגְּרוּף־, טִלְגְּרוּפִים, ־פֵי־]

טֶלֶגְרַמָּה◇ נ׳ [מיוונית: tele הרחק + gramma כתיבה] מִבְרָק, הוֹדָעָה בִּכְתָב הַמֻּעֲבֶרֶת עַל־יְדֵי הַטֶּלֶגְרָף. – [טֶלֶגְרַמּוֹת]

טֶלֶגְרָף◇ ז׳ [מיוונית: tele הרחק + graphein לכתוב] מַבְרֵקָה, מַכְשִׁיר לְשִׁדּוּר סִימָנִים אוֹ מִלִּים לְמֶרְחַקִּים בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל הָעוֹבֵר בְּתַיִל וּמְקַשֵּׁר אֶת מְקוֹמוֹת הַשִּׁדּוּר וְהַקְּלִיטָה. – [טֶלֶגְרָפִים]

– טֶלֶגְרָף אַל־חוּטִי°, מַכְשִׁיר לְשִׁדּוּר סִימָנִים בְּאֶמְצָעוּת גַּלֵּי הָרַדְיוֹ.

– טֶלֶגְרָפַאי◇ ז׳ מֻמְחֶה לְשִׁדּוּר יְדִיעוֹת בַּטֶּלֶגְרָף.

– טֶלֶגְרָפִי◇ ת׳ 1, הַשַּׁיָּךְ לְטֶלֶגְרָף. הַמֻּעֲבָר בְּאֶמְצָעוּת הַטֶּלֶגְרָף: יְדִיעָה טֶלֶגְרָפִית. 2, הַפּוֹעֵל בְּאֶמְצָעוּת טֶלֶגְרָף: סוֹכְנוּת טֶלֶגְרָפִית לַחֲדָשׁוֹת.

– טֶלֶגְרָפִית°תה״פ בְּאֶמְצָעוּת הַטֶּלֶגְרָף: עֲנֵה לִי מִיָּד טֶלֶגְרָפִית!

טלגרף [מן טֶלֶגְרָף]

~ פִּע׳ טִלְגְּרֵף° פ״י הִבְרִיק, הֶעֱבִיר הוֹדָעָה עַל־יְדֵי הַטֶּלֶגְרָף, שָׁלַח טֶלֶגְרַמָּה: הָאִישׁ טִלְגְּרֵף לְבֵיתוֹ מִן הַדֶּרֶךְ. – [לְטַלְגְּרֵף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ טֻלְגְּרַף°, הֻבְרַק, הָעֳבַר עַל־יְדֵי הַטֶּלֶגְרָף: חֲדָשׁוֹת מְטֻלְגְּרָפוֹת. – [מְטֻלְגְּרָף, יְטֻלְגְּרַף]

טָלֶה ז׳ [ארמית: טַלְיָא] כֶּבֶשׂ רַךְ שֶׁעֲדַיִן לֹא מָלְאָה לוֹ שָׁנָה: ״כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא״ (ישעיה מ יא). ״לֹא מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְלֹא מִפְּנֵי הַטְּלָאִים״ (תוספתא סנהדרין ב ד). 2• (סופרים כא ט) קְבוּצַת כּוֹכְבֵי שֶׁבֶת, אֶחָד מִשְּׁנֵים־עָשָׂר הַמַּזָּלוֹת בַּחֵלֶק הַצְּפוֹנִי שֶׁל גַּלְגַּל־הַמַּזָּלוֹת. הַשֶּׁמֶשׁ עוֹבֶרֶת בּוֹ בִּמְסִלּוּלָהּ הַמְדֻמֶּה בְּיָמֵינוּ בְּחֹדֶשׁ אִיָּר, בִּימֵי קֶדֶם בְּחֹדֶשׁ נִיסָן. – [טְלֵה־, טָלִי, טָלְךָ, טָלֵהוּ, טְלֵכֶם; טְלָאִים, טְלָאֵי־, גם טְלָיִים, טְלָיֵי־]

טלה

– טְלֵה־חָלָב (שמואל א ז ט), כֶּבֶשׂ רַךְ יוֹנֵק.

– נְקֻדַּת־טָלֶה°, הִיא נְקֻדַּת הָאָבִיב, שֶׁבָּהּ חוֹצָה הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְסִלּוּלָהּ הַמְדֻמֶּה אֶת מַשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם בְּכִוּוּן לְצָפוֹן בְּיוֹם 21 בְּמֶרְס (שִׁוְיוֹן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה). נְקֻדַּת הָאָבִיב הָיְתָה בִּימֵי־קֶדֶם בְּמַזַּל טָלֶה (מִכָּאן הַשֵּׁם!), בְּיָמֵינוּ הִיא נִמְצֵאת בְּמַזַּל דָּגִים.

טלה [ראה טלא]

~ פָּע׳ טָלָה• פ״י טִלֵּא, תִּקֵּן קֶרַע עַל־יְדֵי טְלַאי: ״טָלָה עָלָיו אֶת הַמַּטְלֵת מִלְּמַטָּן – טָמֵא״ (כלים כו ב). ״טָלָה עֲלֵיהֶן עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה טְמֵאָה״ (סנהדרין מח:). ״הָיְתָה רוֹאָה אֶת אִמָּהּ טוֹלָה טְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי״ (עגנון, כפות ע). – [לִטְלוֹת, טוֹלֶה, יִטְלֶה]

~ הִפ׳ הִטְלָה• פ״י הִטְלִיא, שָׂם טְלַאי: ״סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּקְרַע מַטְלֶה עָלָיו מַטְלֵת מִבַּחוּץ״ (מסכת סופרים ב יא). – [לְהַטְלוֹת, מַטְלֶה, יַ־]

~ הָפ׳ הָטְלָה°, הָטְלָא, תֻּקַּן עַל־יְדֵי טְלַאי. – [מֻטְלֶה, יֻטְלֶה]

טָלוּא ת׳ [מן טלא] 1. שֶׁיֵּשׁ עָלָיו טְלַאי אוֹ כְּעֵין טְלַאי: ״וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ בָּמוֹת טְלֻאוֹת״ (יחזקאל טז טז). ״פִּישְׁקָא הָיָה רָגִיל לְהַלֵּךְ יָחֵף וּבְלֹא קַפּוֹטָא, אֶלָּא בִּכְתָנְתּוֹ הַטְּלוּאָה״ (מנדלי מו״ס, צח). [ובהשאלה:] ״נַפְשׁוֹ הַטְּלוּאָה טְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי״ (קלצקין, כתבים 246). 2. מְכֻסֶּה כְּתָמִים שֶׁל גּוֹן אֶחָד עַל גַּבֵּי גּוֹן יְסוֹדִי אַחֵר, כְּעֵין טְלָאִים עַל בֶּגֶד: ״כָּל־שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא״ (בראשית ל לב). ״סוּסָה טְלוּאָה וְטוֹבַת־מַרְאֶה״ (ביאליק, תר׳ קישוט קפג). – [טְלוּאָה, טְלוּאִים, ־וֹת]

טֶלֶוִיזְיָה◇ [מיוונית: tele הרחק + לאטינית: videre (-visus) לראות] רְאִיָּה לְמֶרְחָק, מַנְגְּנוֹן הַמַּעֲבִיר דְּמֻיּוֹת וּתְמוּנוֹת מִתַּחֲנַת־הַשִּׁדּוּר לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים בְּאֶמְצָעוּת גַּלֵּי רַדְיוֹ; הַתְּמוּנוֹת מוֹפִיעוֹת עַל מָסָךְ הַמְתֻקָּן בְּמַקְלֵט מְיֻחָד.

– טֶלֶוִיזוֹר◇ ז׳ מַקְלֵט־טֶלֶוִיזְיָה, מַכְשִׁיר לִקְלִיטַת תְּמוּנוֹת הַמְתֻקָּן בְּשִׁיטַת טֶלֶוִיזְיָה.

טָלוּל• ת׳ [מן ב· טלל] 1•. מָלֵא טַל, רְוּוּי טַל: ״אִם שְׁחוּנָה (הַשָּׁנָה), תְּהֵא גְשׁוּמָה וּטְלוּלָה״ (תענית כד:). ״נִתְעַלֵּס, נִתְפַּלֵּשׁ בִּדְשָׁאָיו הַטְּלוּלִים״ (ביאליק, זוהר). ״סַנְטֵרָהּ רָעַד וּשְׂפָתֶיהָ הַלַּחוֹת זָעוּ כְּשׁוֹשַׁנִּים טְלוּלוֹת״ (ברש, א 260). 2° [בהשאלה] רַעֲנָן: ״חֵיךְ לַנְּעָרוֹת, בְּשׂוּמוֹת, טְלוּלוֹת הַחוּפְזוֹת לַמִּשְׂרָד״ (ש׳ שלום, שירים תקנא). – [טְלוּלָה, טְלוּלִים, ־וֹת]

א טְלוּל^, **טילול** ז׳ [מן א׳ טלל, טִלֵּל] הֲבָאַת צֵל, נְתִינַת מַחֲסֶה וְכִסּוּי: ״חוֹפַפְתָּם בְּטִלּוּל שִׁבְעַת עֲנָנִים ״(אומץ גבורותיך, יוצר אחרון פסח). ״צִלּוּלוֹ שֶׁל הָעַיִן, טִלּוּלוֹ שֶׁל הַגַּן״ (בסוק, לגבעול ולסדן). – [טִלּוּל־, ־לִים, ־לֵי־]

ב טְלוּל^, **טילול** ז׳ [מן ב׳ טלל, טִלֵּל] הוֹרָדַת טַל, הוֹפָעַת טַל: ״מִדְבָּר וְצִיָּה יְשֻׂשׂוּם בְּטִלּוּל טַל״ (קליר, תחת אילת, תפילת טל). ״לְעֵינָיו בְּרַק חֲלָפִים, לְלֹא צִלּוּל שֶׁל רַכְרוּכִית וּלְלֹא טִלּוּל שֶׁל לַחְלוּחִית (ליסיצקי, תולדות 155). ״אֶפֶקְט חִיּוּבִי נִכָּר יוֹתֵר שֶׁל הַטִּלּוּל״ (מ׳ נגבי, חשיבות הטל). – [טִלּוּל־, טִלּוּלִים, ־לֵי־]

טְלוּלָא* ז׳ [ארמית, עירובין סח:, לפי גירסת הערוך] צְחוֹק, לִגְלוּג, לַצָּנוּת – רְאֵה אִטְלוּלָא*.

טִלּוּף°, טילוף ז׳ [מן טלף, טִלֵּף] דְּרִיכָה בִּטְלָפַיִם, פְּסִיעָה: ״הַזְּחִילָה וְהַטִּלּוּף״ (ש׳ שלום, שירים ע). ״(פָּרָה) אַחַת... הָיְתָה צוֹעֶדֶת בִּכְבֵדוּת, וְטִלּוּף צְעָדֶיהָ הִשְׁמִיעַ כָּל עָמְקָהּ שֶׁל קַרְקַע־הַבֹּץ״ (שמיר, עירום 253). – [טִלּוּף־]

טֶלוּרְיוּם° ז׳ [מלאטינית: tellus(-uris) ארץ] יְסוֹד כִּימִי נָדִיר, מוֹלִיךְ טוֹב שֶׁל חֹם וְחַשְׁמַל, שִׁמּוּשׁוֹ הָעִקָּרִי בְּנִתְכֵי עוֹפֶרֶת וְכֵן בְּצִלּוּם וּבְמִיקְרוֹבִּיוֹלוֹגְיָה (צְבִיעַת הַחַיְדַּקִּים וְעוֹד). (Tellurium, סִימָן כִּימִי Te, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 127.61, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 6.20)

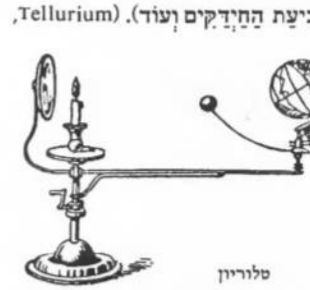
טלוריון

טֶלוּרְיוֹן° ז׳ [מלאטינית: tellus (-uris) ארץ] מַכְשִׁיר לְהַמְחָשַׁת תְּנוּעַת הַהַקָּפָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ סְבִיב הַשֶּׁמֶשׁ, כּוֹלֵל לִפְעָמִים גַּם אֶת תְּנוּעַת הַיָּרֵחַ סְבִיב כַּדּוּר־הָאָרֶץ.

טל״ח ר״ת טָעוּת – לְעוֹלָם חוֹזֵר (הַטּוֹעֶה!).

טִלְטוּל*, טילטול ז׳ [מן טלטל, טִלְטֵל] **1***, הַעֲבָרַת דָּבָר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״טִלְטוּל מִן הַצַּד שְׁמֵיהּ (שְׁמוֹ) טִלְטוּל״ (שבת מג:). ״לֹא שֶׁהָיָה זָהִיר כָּל כָּךְ בְּטִלְטוּל (בַּשַּׁבָּת)״ (ביאליק, החצוצרה א). טִלְטוּל חֲפָצִים מִן הַבַּיִת לֶחָצֵר. **2***, נְדִידָה, גִּלְגּוּלִים, יְגִיעָה שֶׁל הֲלִיכָה אוֹ נְסִיעָה בַּדֶּרֶךְ: ״הַטִּלְטוּל קָשֶׁה לָאָדָם יוֹתֵר מִכֹּל״ (פרקי דר׳ אליעזר, כו). ״עַבְדוּת טִלְטוּל, יִסּוּרִים״ (ביאליק, תקוות עני). ״שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ צַעַר טִלְטוּל־דְּרָכִים״ (עגנון, כלה תיא). **3°**, הֲנָעָה לְכָאן וּלְכָאן, נִעֲנוּעַ: ״וּמְלַהֵג בְּרֶמֶז וּבְטִלְטוּל יָדַיִם וְרַגְלַיִם״ (מנדלי מו״ס, עס). – [טִלְטוּל־, טִלְטוּלִים, ־לֵי־]

טלטל [קרוב אל טול, נטל; ארמית: טַלְטֵל]

~ פִּע׳ **טִ לְ טֵ ל** פ״י הֶעֱבִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֵטִיל, הֶעְתִּיק: ״הִנֵּה ה׳ מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה״ (ישעיה כב יז). ״הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ... וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה״ (בבא מציעא ג ט). ״שֶׁאֵין מְטַלְטְלִין (בַּשַּׁבָּת) מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת״ (תוספתא שבת י ט). ״הַלּוֹקֵחַ פִּשְׁתָּן מֵחֲבֵרוֹ לֹא קָנָה עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ מִמָּקוֹם זֶה לְמָקוֹם אַחֵר״ (בבא בתרא פו:). ״וְהַטַּבָּח אָחַז אֶת הַהֵלֶךְ הַמִּסְכֵּן בְּעָרְפּוֹ וַיְטַלְטְלֵהוּ אַחֲרָיו״ (ביאליק, שור אבוס 11). ״עַכְשָׁו שֶׁנִּזְדַּמֵּן לִי מָקוֹם לֵילֵךְ, אֵלֵךְ וַאֲטַלְטֵל אֶת רַגְלַי״ (עגנון, כלה סח). – [לְטַלְטֵל אֶת־, מְטַלְטֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻ לְ טַ ל** ^, הָעֳבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הִתְגַּלְגֵּל, הָעְתַּק: ״עָדָיו נָעוּ לוּדָה, וְנָוָם טֻלְטַל״ (קליר, אאגרה, תפילת טל). ״עַתָּה שָׁלֵו וּמֻבְדָּל וְנִשְׁכָּח אֲטֻלְטַל וְאָשִׁיר לִי שִׁירַי״ (שניאור, שירים רלד). ״גַּלִּים בְּסַעַר הָלְאָה יִדֹּדוּ, תָּמִיד אַךְ הָלְאָה יֻרְדְּפוּ, יְטֻלְטָלוּ״ (כהן, שירים קמו). ״בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת, מְטֻלְטָלִים מִפִּנָּה לְפִנָּה״ (הזז, יעיש א 39). הַפָּלִיט טֻלְטַל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. – [מְטֻלְטָל, יְטֻלְטַל]

~ הת׳ **נִ טַּ לְ טֵ ל***, **1**^, טִלְטֵל עַצְמוֹ, נִתְגַּלְגֵּל, נָדַד וְעָבַר בִּדְרָכִים: ״אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן שֶׁנִּטַּלְטֵל בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כָּאַרְבֶּה שֶׁטָּס וּפוֹרֵחַ בָּאֲוִיר״ (ילקוט משלי ל). ״נִטַּלְטַלְתִּי כָּל הַלַּיְלָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (עגנון, כלה שמא). ״וִיהֵא נָע וָנָד בָּעוֹלָם וּמִטַּלְטֵל וְהוֹלֵךְ״ (הזז, יעיש א 140). **2**, הָעֳבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״חָבִית שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִטַּלְטֵל״ (כלים ד ב). ״הֲרֵי הִיא לוֹ כְּכָל הַכֵּלִים וּמִטַּלְטֶלֶת בֶּחָצֵר״ (כלים יא ד). [לְהִטַּלְטֵל, מִ־, יִ־]

– **טִלְטֵל מַעֲשָׂיו°**, הִתְעַסֵּק, עָשָׂה וְטִפֵּל הַרְבֵּה בְּדָבָר: ״אִם דַּל הוּא מִמִּצְוֹת וְטִלְטֵל מַעֲשָׂיו כְּדֶלֶת״ (שיר השירים רבה ח, אם חומה). ״שָׁעָה רַבָּה נִתְעַסְּקוּ בַּחֲמוֹר וְהִתְנַפְּלוּ עָלָיו... וְטִלְטְלוּ מַעֲשִׂים וַעֲלִילוֹת״ (הזז, היושבת 167).

– **טִלְטֵל עַצְמוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם***, נָדַד, הָלַךְ וְעָבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ: טַלְטֵל עַצְמְךָ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּשִׁמְךָ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם״ (בראשית רבה לט).

– **טִלְטֵל אֶת דַּעְתּוֹ***, בִּלְבֵּל אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו: ״׳אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ׳ – שֶׁתְּהֵא רוֹדֵף אַחַר זִמָּה, שֶׁהֵן מְטַלְטְלִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם״ (במדבר רבה י).

– **דַּעְתּוֹ מְטֻלְטֶלֶת***, הוּא מְבֻלְבָּל וְנָבוֹךְ: ״הַיַּיִן נִכְנָס בְּכָל אֵבָר וְאֵיבָר, וְהַגּוּף מִתְרַשֵּׁל וְהַדַּעַת מְטֻלְטֶלֶת״ (תנחומא שמיני ה). ״חָזַר וְשָׂרַף כּוֹס... וְהָיוּ עֵינָיו דְּלוּקוֹת, פָּנָיו מַזִּיעוֹת.. דַּעְתּוֹ מְטֻלְטֶלֶת עָלָיו״ (הזז, יעיש ד 147).

– **מִטַּלְטֵל***, **מִטַּלְטְלִים***, **מִטַּלְטְלִין***, ראה ערך מִטַּלְטֵל*.

– **נִטַּלְטְלָה דַּעְתּוֹ***, נִתְבַּלְבֵּל, נָבוֹךְ: ״לָכֵן נִצְטַוָּה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטַּלְטֵל דַּעְתּוֹ״ (תנחומא שמיני ה). ״הָיָה רֹאשׁוֹ כָּבֵד עָלָיו, אָזְנָיו רוֹעֲשׁוֹת... וְדַעְתּוֹ נִטַּלְטְלָה עָלָיו וְהָלְכָה קְרָעִים־קְרָעִים״ (הזז, יעיש ג 157). ״נִטַּלְטְלָה עָלַי דַּעְתִּי פַּחַד־מָוֶת נָפַל עָלַי!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 36).

– **נִטַּלְטְלָה נַפְשׁוֹ°**, הִתְרַגֵּשׁ, סָעֲרָה רוּחוֹ: ״הִגִּיעוּ לַפָּסוּק ׳עוֹד יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה׳, נִטַּלְטְלָה נַפְשׁוֹ שֶׁל הַיְרוּשַׁלְמִי״ (עגנון, כלה תטו).

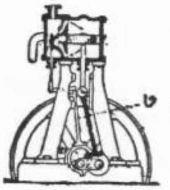
ט – טלטל

טַלְטָל^ ז׳ [מן טלטל, טִלְטֵל], **1°**, קָנֶה הַמְחַבֵּר חֲלָקִים נָעִים בְּתוֹךְ מְכוֹנוֹת; קָצֵהוּ הָאֶחָד שֶׁל הַטַּלְטָל נָע עַל־פִּי־רֹב בִּתְנוּעָה יְשָׁרָה (הָלוֹךְ וָשׁוֹב), וְקָצֵהוּ הַשֵּׁנִי בִּתְנוּעָה סִבּוּבִית, כְּגוֹן הַטַּלְטָל הַמְחֻבָּר אֶל בֻּכְנָה בִּמְכוֹנַת קִיטוֹר. **2**^, דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל, חֵפֶץ נַיָּד: ״קַרְקַע אוֹ טַלְטָל״ (צידה לדרך, ג ב). – [טַלְטַל־, טַלְטָלִים, טַלְטְלֵי־]

טַלְטֵלָה נ׳ [מן טלטל, טִלְטֵל] טִלְטוּל, הַשְׁלָכָה, הֲנָפָה וּזְרִיקָה לְמֶרְחָק: ״הִנֵּה ה׳ מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר״ (ישעיה כב יז).

"וַיֹּאחֲזוּם פִּתְאֹם בִּבְלוֹרִיתָם וַיְטַלְטְלוּם טַלְטֵלָה, הָלְמוּ רֹאשָׁם" (ביאליק, הבריכה). – [טַלְטֵלַת־, טַלְטֵלוֹת]

טַלְטְלָנִי° ת׳ [מן טלטל, טִלְטֵל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טִלְטוּל: "וְהַסּוּסוֹן... נִשְׁתַּעֵט בְּרָצוֹן שְׁעָטָה טַלְטְלָנִית" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 402). נְסִיעָה טַלְטְלָנִית בַּעֲגָלָה בַּדֶּרֶךְ הַמְשֻׁבֶּשֶׁת. – [טַלְטְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טִלְטֹלֶת°, טלטולת נ׳ [מן טלטל] טִלְטוּל רַב, טַלְטֵלָה: טִלְטֹלֶת בִּדְרָכִים מְשֻׁבָּשׁוֹת. – [טִלְטֹלֶת־]

טְלַי• ז׳ ראה טְלַאי.

טְלִי• ז׳ [קרוב אל טַלִּית; אולי מיוונית: tyle כרית] כִּסּוּי לְשֻׁלְחָן, מַפָּה: "בַּמָּה אַתָּה סוֹעֵד–בִּטְלִי־כֶסֶף אוֹ בִּטְלִי־זָהָב?" (כתובות סז:–סח.).– [טְלִי־, טְלָיִים, טְלָיֵי־]

טַלְיָא• ז׳ [ארמית] טָלֶה [ובהשאלה] צָעִיר, עֶלֶם צָעִיר. – [נ׳ טַלְיְתָא] [רווח בניב:]

– כַּד (כִּי) הֲוֵינָא טַלְיָא• [על-פי מגילה ה:], כְּשֶׁהָיִיתִי צָעִיר לְיָמִים, דִּבּוּר מְקֻבָּל בְּסִפּוּר זִכְרוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם בָּא־בַּיָּמִים: "כַּד הֲוֵינָא טַלְיָא שָׁמַעְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה אוֹתוֹ עִנְיָן מִפִּי אַבָּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם" (בורלא, כיסופים 166).

טְלִיאָה° נ׳ [מן טלא, טָלָא] תִּקּוּן מָקוֹם קָרוּעַ עַל־יְדֵי הַתְקָנַת טְלַאי: טְלִיאַת הַבֶּגֶד הַבָּלוּי. – [טְלִיאַת־]

טַלְיָה• נ׳ [מן טָלֶה] כִּבְשָׂה צְעִירָה לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעָה לְגִיל שָׁנָה וַעֲדַיִן אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַרְבָּעָה: "גְּדִי וּגְדִיָּה, שָׂעִיר וּשְׂעִירָה, טָלֶה וְטַלְיָה" (מנחות יג ז). –[טַלְיַת־, טְלָיוֹת, טַלְיוֹת־]

טִלְיָה°, ראה טִילְיָה.

טָלִיסְמָא÷ נ׳ [ערבית: טִלְסַם; יוונית: telesma תשלום; אנגלית, צרפתית ועוד: talisman] קָמֵיעַ, טַבְלָה קְטַנָּה אוֹ תַּבְנִית חֲטוּבָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֶצֶם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁחֲרוּתוֹת עֲלֵיהֶן אוֹתִיּוֹת וְצֵרוּפִים וְהַשְׁבָּעוֹת; הַקַּדְמוֹנִים יִחֲסוּ לָהֶן סְגֻלּוֹת שֶׁל מְנִיעַת רָע אוֹ הֲבָאַת אֹשֶׁר וּרְפוּאָה לַמַּחֲזִיק בָּהֶן. – [טָלִיסְמָאוֹת]

טְלִיפָה° נ׳ [מן טלף, טָלַף] צְעִידָה, הֲלִיכָה וּדְרִיסָה בִּטְלָפַיִם אוֹ בְּפַרְסוֹת: "יָצְאָה אַחֲרָיו (הַסּוּסָה) בְּצַיְּתָנוּת, בְּצַעַד כָּבֵד, שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ טְלִיפוֹת מְנֻקָּשׁוֹת עַל רִצְפַּת־בֶּטוֹן חֲשׂוּפָה" (שמיר, צירום 267). – [טְלִיפַת־, טְלִיפוֹת]

טְלִיקָא• נ׳ [ארמית, גיטין כח.; יוונית: tylakos] אַרְנָק, תִּיק: "טְלִיקָא מְלֵאָה מָעוֹת בְּמָתְנָיו" (מתתיה, על-פי שירמן ב 661). – [טְלִיקוֹת]

טַלִּית• נ׳ [אולי קרוב אל א׳ טלל כסה, סכך; וראה גם טְלִי] 1•, מַעֲטֶה בַּעַל צִיצִיּוֹת בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹתָיו שֶׁמִּתְעַטְּפִים בּוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, וְכֵן עוֹטְפִים בּוֹ אֶת גּוּפַת הַנִּפְטָר: "כִּשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁמִּתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וְעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה" (תנא דבי אליהו זוטא כג). "וַעֲטוּף טַלִּית בָּלָה, צְהֻבָּה" (ביאליק, אבי). 2•, בֶּגֶד עֶלְיוֹן רָחָב שֶׁהָיוּ מִתְעַטְּפִים בּוֹ בִּימֵי הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד, בְּדוֹמֶה לַטּוֹגָה שֶׁל הָרוֹמָאִים, עַל־פִּי־רֹב בֶּן אַרְבַּע כְּנָפוֹת וּמְצֻיָּץ: "שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית" (בבא מציעא א א). "נָפַל לוֹ עָלֶיהָ וּפֵרַס טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ" (פאה ד ג). – [טַלִּית־, טַלִּיתוֹ, טַלִּיּוֹת גם טַלִּיתוֹת ויש גם טַלִּיתִים]

מתפלל עטוף בטלית
טלית קטן

– טַלִּית קָטָן÷, "אַרְבַּע כַּנְפוֹת", בֶּגֶד כְּעֵין חֲזִיָּה בַּעֲלַת אַרְבַּע צִיצִיּוֹת, שֶׁהַיְּהוּדִי שׁוֹמֵר מִצְווֹת לוֹבֵשׁ מִתַּחַת לַבֶּגֶד הָעֶלְיוֹן, לְקַיֵּם מִצְוַת צִיצִית: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם" (במדבר טו לח). "עַל לִבּוֹ תָּצִיץ 'טַלִּית־קָטָנוֹ' הַמְצֻיֶּצֶת, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְנִכְנֶסֶת בִּגְבוּל הַמִּכְנָסַיִם" (מנדלי מו״ס, שעט).

– טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת•, [על־יסוד המסופר בירושלמי סנהדרין כז ד על קורח שבא לפני משה ואמר לו: "טלית שכולה תכלת, מהו שתהא ח יבת בציצית?"] כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְדָבָר טָהוֹר בְּתַכְלִית, שֶׁהוּא לְלֹא פְּגָם כָּלְשֶׁהוּ [על-פי-רוב משתמשים בניב זה בלשון ספק או באירוניה]

– שְׁנַיִם אוֹחֲזִים בְּטַלִּית• [שאול מן בבא מציעא א א], דִּבּוּר־הֲלָצִי עַל שְׁנַיִם הַמִּתְחָרִים זֶה בָּזֶה וְרָבִים עַל זְכוּת־יֶתֶר בְּמַשֶּׁהוּ (מִשְׂרָה, עֶמְדָּה צִבּוּרִית, עֵסֶק וְכַדּוֹמֶה).

א׳ טלל [קרוב אל ג׳ צלל]

~ פִּעֵ׳ **טִלֵּל** פ״י סִכֵּךְ, הֵצֵל, שָׂם גַּג: "הוּא יִבְנֶנּוּ (אֶת הַשַּׁעַר) וִיטַלְלֶנּוּ" (נחמיה ג טו). "טִלְּלָם מֵרֶשֶׁף חֻמּוֹ" (ינאי, ק). "טִלֵּל עָלַי עֲנָנוֹ עֵת הֱבִיאַנִי אֶל בֵּיתוֹ" (יהודה הלוי, ח 326). – [לְטַלֵּל אֶת־, מְטַלֵּל, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **טֻלַּל°**, הוּשַׂם עָלָיו גַּג לְצֵל. – [מְטֻלָּל, יְטֻלַּל]

ב׳ טלל [מן טַל, טְלָלִים]

~ פִּעֵ׳ **טִלֵּל÷** פ״י הוֹרִיד טַל, הִרְוָה בְּטַל: "טַל שֹׂבַע לְטַלְלָם" (קליר, אלים, תפילת טל). – [לְטַלֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **טֻלַּל÷**, כֻּסָּה טַל: "טֻלְּלָה עַד דּוֹר עֲשִׂירִי מִתְנוֹבֶבֶת בְּטַל" (קליר, אאגרה, תפילת טל). [ראה גם מְטֻלָּל] – [מְטֻלָּל, יְטֻלַּל]

~ נִפְ׳ **נִטְלַל°**, רָוָה טַל: "וְנוֹסְסוּ (עֵינָיו) מִתּוֹךְ טַל־דֶּמַע, בּוֹ כִּי נִטְלָלוּ" (ליסיצקי, במעלות 72). – [לְהִטָּלֵל, נִטְלָל, יִטָּלֵל]

~ הִפְ׳ **הִטְלִיל÷** פ״י טִלֵּל, הוֹרִיד טַל, הִרְוָה בְּטַל: "טַל אוֹרוֹת לְנוֹסְסָן, לְהַטְלִילָם בְּעֶצֶם נִיסָן" (קליר, אלים, תפילת טל). "טַלֵּךְ בְּלֵיל שְׂעַר רָאשֵׁי הִטְלִיל" (ברש, ב 441). "הוֹ זֵעָה... הַטְלִילִי נָא אֶת בְּשָׂרִי" (שלונסקי, שירים א 163). "אֶת אֲבָנַיִךְ בְּדִמְעֵי אַטְלִיל" (ש׳ שלום, שירים תיח). "אוֹר־עַל הִטְלִיל נַפְשׁוֹ, רוּחוֹ הֶחֱיָה" (אבינועם, שירים קפד). – [לְהַטְלִיל, מַ־, יַ־]

~ הֻפְ׳ **הֻטְלַל°**, כֻּסָּה טַל: הָעֲשָׂבִים הֻטְלְלוּ בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה. [ראה מְטֻלָּל] – [מֻטְלָל, יֻטְלַל]

טִלְלוֹן° ז׳ שֵׁם אַחֵר לְעֵץ הַטִּילְיָה (Tilia): "טִלְלוֹן עָבֹת וּמֵצַל" (ביאליק, פרידה). ראה טִילְיָה. – [טִלְלוֹנִים]

טְלָלִים ז״ר רִבּוּי מִן טַל.

טֶלֶסְקוֹפּ◊ ז׳ [מיוונית: tele הרחק + skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי שֶׁבַּעֲדוֹ נִרְאִים עֲצָמִים רְחוֹקִים קְרוֹבִים וּגְדוֹלִים יוֹתֵר. טֶלֶסְקוֹפִּים מְסוּגִים שׁוֹנִים הֵם הַמַּכְשִׁירִים הַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם הָאַסְטְרוֹנוֹמִים לְתַצְפִּית, לְצִלּוּם וְלִמְדִידוֹת שׁוֹנוֹת. – [טֶלֶסְקוֹפִּים]

צופה בטלסקופ

– רַדְיוֹ־טֶלֶסְקוֹפּ°, מַכְשִׁיר לִקְלִיטַת גַּלֵּי־רַדְיוֹ מִמֶּרְחַב הָעוֹלָם, הוּא מֻרְכָּב עַל־פִּי־רֹב מִמַּחֲזִירוֹר (רֶפְלֶקְטוֹר) שֶׁבְּמוֹקְדוֹ נִמְצֵאת אַנְטֶנָּה.

ללא ציון - מקרא; • תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

טֶלֶף* ז׳ [ארמית: טִלְפָא; ערבית: טִ׳לְף] פַּרְסָה, הַחֵלֶק הַקַּרְנִי בִּקְצוֹת רַגְלֵיהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים, וּבְיִחוּד פַּרְסָה שְׁסוּעָה כְּשֶׁל הַבָּקָר וְהַצֹּאן: ״כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְנַיִם יֵשׁ לוֹ טְלָפַיִם״ (נידה ו ט). – [טֶלֶף־, טַלְפּוֹ; טְלָפַיִם, טַלְפֵי־; גם טְלָפוֹת, טַלְפוֹת־]

ט — טלף

– **הֶרְאָה טְלָפָיו**^, **פָּשַׁט טְלָפָיו**^, [על־יסוד בראשית רבה סה: ״חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשט את טלפיו, כלומר: שאני טהור״] הִתְחַסֵּד, הִשְׁתַּדֵּל לְהִתְרָאוֹת כְּצַדִּיק וְחָסִיד: ״וְגַם מִן הַצְּבוּעִים הַמְחַפִּים רָאשֵׁיהֶם וּמַרְאִין טַלְפֵיהֶן״ (זבארה, ספר שעשועים 21).

– **מַחֲלַת הַפֶּה וְהַטְּלָפַיִם**°, טַלֶּפֶת, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת בַּבְּהֵמוֹת.

טלף [מן טֶלֶף]

~ פָּע׳ **טָ לַ ף**° 1, פ״ע צָעַד, פָּסַע בַּטְּלָפַיִם: ״הֵם (הַתַּנִּים) טוֹלְפִים בֶּהָרִים עֲדָרִים״ (ש׳ שלום, און בן פלא). ״כְּמַרְפְּתִים בָּקָר... הוּא יְשׁוֹקֵק, יִטְלֹף״ (שלונסקי, שירים ב 303). 2, פ״י הִשְׁאִיר רִשּׁוּמֵי טְלָפַיִם, דָּרַס: ״נוֹסַעַת גְּנֻדָּה, טוֹלֶפֶת אֶת הַדְּרָכִים, בְּפַרְסוֹת־בַּרְזֶל דּוֹרֶסֶת אֶת הַתְּבוּאָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 99). – [לִטְלֹף, טוֹלֵף, יִטְלֹף]

~ פִּע׳ **טִ לֵּ ף**°, פָּשַׁט טְלָפָיו [בלשון זלזול]: ״מָה עוֹד יֵשׁ לְךָ וְלָהֶם שֶׁתֵּלֵךְ לְטַלֵּף טְלָפֶיךָ אֶצְלָם אַחֲרֵי מַה שֶּׁהָיָה הָיָה בֵּינֵיכֶם״? (הזז, יעיש ג 96). – [לְטַלֵּף, מְ־, יְ־]

טֶלֶפוֹן* ז׳ [מיוונית: tele הרחק + phone קול] מַכְשִׁיר הַמַּעֲבִיר אֶת קוֹלוֹ שֶׁל הָאָדָם לַמֶּרְחָק בְּאֶמְצָעוּת זֶרֶם חַשְׁמַל הַזּוֹרֵם בְּתַיִל הַמְקַשֵּׁר אֶת הַמְדַבֵּר אֶל הַשּׁוֹמֵעַ. – [טֶלֶפוֹן־, טֶלֶפוֹנִים]

– **טֶ לֶ פוֹ נַ אי**° ז׳ 1. מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת רֶשֶׁת טֶלֶפוֹנִים. 2, פָּקִיד הַיּוֹשֵׁב לְיַד מֶרְכַּז הַטֶּלֶפוֹנִים (בְּמִשְׂרָד גָּדוֹל, בַּדֹּאַר וְכוּ׳) וּמְקַשֵּׁר בְּטֶלֶפוֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים לְשׂוֹחֵחַ זֶה עִם זֶה. – [טֶלֶפוֹנָאִית, טֶלֶפוֹנָאִים, ־אִיּוֹת]

– **טֶ לֶ פוֹ נָ אוּ ת**° נ׳ מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַטֶּלֶפוֹנַאי.

– **טֶ לֶ פוֹ נִ י**° ת׳ הַמְבֻצָּע בְּאֶמְצָעוּת טֶלֶפוֹן: קֶשֶׁר טֶלֶפוֹנִי. שִׂיחָה טֶלֶפוֹנִית.

– **טֶ לֶ פוֹ נִי ת**° תה״פ בְּאֶמְצָעוּת הַטֶּלֶפוֹן: נְשׂוֹחֵחַ עַל כָּךְ טֶלֶפוֹנִית. הוֹדִיעֵנִי טֶלֶפוֹנִית מַה שְּׁלוֹם הַחוֹלֶה.

טִלְפּוּן° ז׳ [מן טלפן, טִלְפֵּן] נִהוּל שִׂיחָה טֶלֶפוֹנִית, הִתְקַשְּׁרוּת בְּטֶלֶפוֹן, ״צִלְצוּל״ בְּטֶלֶפוֹן. – [טִלְפּוּן־, טִלְפּוּנִים, ־נֵי־]

טלפן [מן טֶלֶפוֹן]

~ פִּע׳ **טִ לְ פֵּ ן**° פ״י הוֹדִיעַ בְּטֶלֶפוֹן, צִלְצֵל אֶל פְּלוֹנִי בְּטֶלֶפוֹן לְשֵׁם שִׂיחָה: טִלְפַּנְתִּי אֶל מְנַהֵל הַמִּשְׂרָד. טַלְפֵּן אֵלַי בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב. – [לְטַלְפֵּן, מְטַלְפֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻ לְ פַּ ן**° נִמְסַר בַּטֶּלֶפוֹן, הָעֳבַר בְּאֶמְצָעוּת טֶלֶפוֹן: הַיְדִיעָה טֻלְפְּנָה לַמַּעֲרֶכֶת הָעִתּוֹן. – [מְטֻלְפָּן, יְטֻלְפַּן]

~ הת׳ **הִ טַּ לְ פֵּ ן**°, הִתְקַשֵּׁר עִם מִישֶׁהוּ בְּאֶמְצָעוּת הַטֶּלֶפוֹן: הָבָה נִטַּלְפֵּן שֵׁנִית בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב. – [לְהִטַּלְפֵּן, מִ־, יְ־]

טַלְפָּנִי° ת׳ [מן טֶלֶף] שֶׁדּוֹמֶה לְטֶלֶף: ״וְעַל פְּנֵי הַשִּׁרְיָאִין הָאֲפֹרִים שֶׁל הָאָבָק נִטְבָּעִים עֲקֵבוֹת מְשֻׁנִּים, טַלְפָּנִיִּים, שֶׁל רַגְלָיו הַיְחֵפוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 42). – [טַלְפָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טֶלֶפְּרִינְטֶר* ז׳ [מיוונית: tele הרחק + אנגלית: printer מדפיס] דְּפוּס־רַחַק. מִתְקָן שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ הַמִּלִּים הַנִּכְתָּבוֹת בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה שֶׁבְּמִשְׂרָד מֶרְכָּזִי נִדְפָּסוֹת בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי גַּם בִּמְכוֹנוֹת־כְּתִיבָה מְיֻחָדוֹת הַקְּבוּעוֹת בִּמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים וְהַמְחֻבָּרוֹת בְּתַיִל־חַשְׁמַל לִמְכוֹנַת־הַכְּתִיבָה הַמֶּרְכָּזִית. בְּרֹב מַעַרְכוֹת הָעִתּוֹנִים קְבוּעִים בְּיָמֵינוּ טֶלֶפְּרִינְטֶרִים הַמַּדְפִּיסִים אֶת הַיְדִיעוֹת הַמָּעֳבָרוֹת מִמִּשְׂרָדָהּ הַמֶּרְכָּזִי שֶׁל סוֹכְנוּת־הַיְדִיעוֹת. – [טֶלֶפְּרִינְטֶרִים]

טַלֶּפֶת° נ׳ [מן טֶלֶף] מַחֲלַת הַפֶּה וְהַטְּלָפַיִם בַּבְּהֵמוֹת.

טֶלֶפַּתְיָה* נ׳ [מיוונית: tele הרחק + pathos רגש] הַעֲבָרַת מַחֲשָׁבוֹת מֵאָדָם אֶחָד לְמִשְׁנֵהוּ בְּמֶרְחַקֵּי מָקוֹם אוֹ זְמַן שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת הַחוּשִׁים הַיְדוּעִים וְהַמּוּדָעִים.

– **טֶ לֶ פָּ תִ י**° ת׳ שֶׁל טֶלֶפַּתְיָה, הַמָּעֳבָר בְּאֶמְצָעוּת טֶלֶפַּתְיָה.

טַלְק* ז׳ [גרמנית: Talk; כלאטינית מאוחרת: talcus] אֶבֶן סַבּוֹנִית; חֹמֶר מִינֶרָלִי רַךְ מְאֹד וּפָרִיךְ הַמֵּכִיל מַגְנֶזְיוּם. שׁוֹחֲקִים אֶת הַטַּלְק לְאֲבָקָה וְשִׁמּוּשׁוֹ רַב בְּתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת בָּרְפוּאָה, בָּרוֹקְחוּת וְעוֹד.

טֶלֶקוֹמוּנִיקַצְיָה* נ׳ [מיוונית: tele הרחק + לאטינית: communicatio קשר] בֶּזֶק, תִּקְשֹׁרֶת־רַחַק, מִכְלוֹל הַמַּכְשִׁירִים וְהַמִּתְקָנִים לְקֶשֶׁר מָהִיר בֵּין מְקוֹמוֹת רְחוֹקִים, כְּגוֹן: טֶלֶפוֹן, טֶלֶגְרָף, רַדְיוֹ, טֶלֶוִיזְיָה.

טמא [ארמית: טְמָא]

~ פָּע׳ **טָ מֵ א** פ״ע 1, הָיָה לֹא טָהוֹר, דָּבְקָה בוֹ זֻהֲמָה, לְפִי דִּינֵי הַתּוֹרָה: ״כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם (שֶׁל בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת) יִטְמָא עַד־הָעָרֶב״ (ויקרא יא כד). 2, נִזְדַּהֵם, נִתְגָּאֵל (בְּיִחוּד בְּאֹפֶן מוּסָרִי): ״וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי... וַיִּטְמְאוּ בְמַעֲשֵׂיהֶם, וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם״ (תהלים קו לח–לט). – [לִטְמֹא, טָמֵא, יִטְמָא]

~ נִפ׳ **נִ טְ מָ א**, 1, נִזְדַּהֵם, נִתְגָּאֵל עַל־יְדֵי חֵטְא שֶׁחָטָא: ״עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת בְּגִלּוּלֵיהֶם״ (יחזקאל כג ל). 2•, נַעֲשָׂה טָמֵא עַל־יְדֵי מַגָּע בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר: ״הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה״ (פסחים א ו). [ובהשאלה:] ״שֻׁקְּצוּ כָּל חַיֵּיהֶן וְנִטְמָא אוֹר עוֹלָמָן״ (ביאליק, בעיר). – [לְהִטָּמֵא, נִטְמָא, יִטָּמֵא]

~ פִּע׳ **טִ מֵּ א** פ״י 1, זִהֵם, הִדְבִּיק טֻמְאָה: ״כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת... וְלֹא יִתְחַטָּא – אֶת־מִשְׁכַּן ה׳ טִמֵּא״ (במדבר יט יג). ״עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא״ (שבת ט א). 2, חִלֵּל, נִבֵּל, שִׁקֵּץ: ״וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי, וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה״ (ירמיה ב ז). ״וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא (חֲמוֹר בֶּן־שְׁכֶם) אֶת־דִּינָה בִתּוֹ״ (בראשית לד ה). ״אַל תְּטַמְּאוּ אֶת זִכְרִי בְּדִמְעַתְכֶם רְמִיָּה״ (ביאליק, הם מתנערים ב). 3, קָבַע כִּי אֵינוֹ טָהוֹר, הֶחְלִיט כִּי הוּא בְּחֶזְקַת טָמֵא: ״וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן (אֶת הַמְצֹרָע) וְטִמֵּא אֹתוֹ״ (ויקרא יג ג). – [לְטַמֵּא אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻ מָּ א**, נִטְמָא, נִתְגָּאֵל, חֻלַּל: ״הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה, וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי״ (יחזקאל ד יד). ״אֵין יֶלֶד לֹא מְטֻמָּאָה״ (ביאליק, אבי). – [מְטֻמָּא, יְטֻמָּא]

~ הת׳ **הִ טַּ מֵּ א**, **הִ תְ טַ מֵּ א**•, טִמֵּא אֶת עַצְמוֹ, הִדְבִּיק טֻמְאָה בְּעַצְמוֹ: ״אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ, וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם״ (ויקרא יא מג). ״הַכֹּל מִטַּמְּאִין בַּנְּגָעִים״ (נגעים ג א).

״כְּלֵי חֶרֶס... מִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין בָּאֲוִיר״ (כלים ב א). – [לְהִטַּמֵּא, מִ־, יִ־; לְהִתְטַמֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִתְ׳ **הִטַּמָּא**, נִטְמָא, נֶחְשַׁב כְּטָמֵא: ״לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן... לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה״ (דברים כד ד). ״וְשֶׁלֶג זֶה גַּם הוּא כְּבָר הֻטַּמָּא מִמַּגָּעוֹ שֶׁל שַׂר־הָאֲדָמָה״ (שמעוני, הביבר 235). – [מִטַּמָּא, יִטַּמָּא]

טָמֵא ת׳ [ראה טמא] 1. בִּלְתִּי־טָהוֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה לְפִי דִּינֵי הַתּוֹרָה: ״אִישׁ־צָרוּעַ הוּא, טָמֵא הוּא״ (ויקרא יג מד). ״וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ... טְמֵאָה הִיא״ (ויקרא טו כה). 2. בַּעַל־חַיִּים שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל מִבְּשָׂרוֹ לְפִי הַתּוֹרָה: ״אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ... אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן... טְמֵאִים הֵם לָכֶם״ (דברים יד ז). 3. [כנוי-גנאי] עָרֵל, מָשְׁחָת, רָשָׁע: ״כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא״ (ישעיה נב א). ״מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים... וּטְהוֹרִים בְּיַד טְמֵאִים״ (שחרית לחנוכה). – [טְמֵאָה, טְמֵאִים, טְמֵאוֹת]

– **טְמֵא־כִבּוּס**•, מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא כִבֵּס בְּגָדָיו בִּהְיוֹתוֹ טָמֵא: ״וְכָל הַבָּא אֶל בֵּית הִשְׁתַּחֲוֹת אַל יָבֹא טְמֵא־כִבּוּס״ (מגילת ברית דמשק יא 22).

– **טְמֵא־לֵבָב**⁖, חוֹטֵא: ״טְמֵא־לֵבָב אֲשֶׁר שׁוֹבֵב, וְסוֹבֵב לִבָבִי בִּי עֲלֵי כָל חֵטְא פְּלִילִי״ (יצחק אבן-מר-שאול, על-פי שירמן א 51).

– **טְמֵא־נֶפֶשׁ** (ויקרא כב ד), מִי שֶׁנָּגַע בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם מֵת.

– **טְמֵא־שְׂפָתַיִם** [על-פי ישעיה ו ה], מִי שֶׁחָטָא בִּלְשׁוֹנוֹ, מְנַבֵּל פִּיו.

– **כָּל הַמִּתְחַבֵּר לַטָּמֵא – טָמֵא**•, [שאול מן כלים יב ב, ושם כפשוטו] הַמִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע נֶחְשָׁב לְרָשָׁע כָּמוֹהוּ: אוֹי לָרָשָׁע, אוֹי לִשְׁכֵנוֹ.

– **אֲדָמָה טְמֵאָה**, כִּנּוּי לְכָל אֶרֶץ מֵאַרְצוֹת הַגָּלוּת, לְהַבְדִּילָהּ מִן אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ: ״וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת, וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ״ (עמוס ז יז).

טֻמְאָה, טומאה נ׳ [מן טמא] 1. זֻהֲמָה, חֹסֶר־טָהֳרָה עַל־פִּי דִּין הַתּוֹרָה: ״כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת... טָמֵא יִהְיֶה, עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ״ (במדבר יט יג). ״וְכִפֶּר (הַכֹּהֵן) עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ״ (ויקרא יד יט). ״כְּטֻמְאָתָם וּכְפִשְׁעֵיהֶם עָשִׂיתִי אֹתָם״ (יחזקאל לט כד). 2. דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְזַהֵם וּלְחַלֵּל אֶת הַטָּהֳרָה לְפִי דִּין הַתּוֹרָה: ״וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה״ (שופטים יג ז). ״וַיּוֹצִיאוּ אֵת כָּל־הַטֻּמְאָה אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהֵיכַל ה׳״ (דברי הימים ב כט טז). – [טֻמְאַת־, טֻמְאוֹת]

– **טֻמְאַת־אֹהָלִים**• (שבת ב ג) [בהלכות טומאה] טֻמְאָה הַנִּגְרֶמֶת לְאָדָם אוֹ לְכֵלִים כְּשֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּאֹהֶל אֶחָד [תַּחַת גַּג אֶחָד עִם גּוּף מֵת, אוֹ שֶׁגּוּף הַמֵּת מַאֲהִיל עֲלֵיהֶם אוֹ הֵם עָלָיו]

– **טֻמְאַת־שְׂפָתַיִם**⁖, חֵטְא שֶׁבְּנִבּוּל־פֶּה, לְשׁוֹן־הָרָע: ״עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתַיִם״ (וידוי ליום כיפור).

– **טֻמְאַת־הַתְּהוֹם**•, כִּנּוּי לְטֻמְאַת־מֵת שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לְשׁוּם אָדָם (כְּאִלּוּ שָׁקְעָה הַטֻּמְאָה בַּתְּהוֹם!) לְהַבְדִּיל מִן ״טֻמְאָה יְדוּעָה״: ״נָזִיר שֶׁגִּלַּח וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא, אִם טֻמְאָה יְדוּעָה – סוֹתֵר, וְאִם טֻמְאַת־הַתְּהוֹם – אֵינוֹ סוֹתֵר״ (נזיר ס ב).

– **אַב־הַטֻּמְאָה**•, 1•. טֻמְאָה עִקָּרִית הַמְטַמֵּאת אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, כְּגוֹן: טֻמְאַת טְמֵא מֵת, מְצֹרָע, שֶׁרֶץ (טהרות א ה). 2⁖. מְקוֹר הָרָעָה, כִּנּוּי־גְּנַאי לְרָשָׁע. – ראה א׳ **אָב**.

– **אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה**⁖, 1⁖. מְקוֹר הַטֻּמְאָה; כִּנּוּי לְגוּפַת מֵת שֶׁהַנּוֹגֵעַ בָּהּ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה (רש״י בבא קמא ב:). 2°. כִּנּוּי־גְּנַאי לְרָשָׁע – ראה א׳ **אָב**.

– **וְלַד־הַטֻּמְאָה**•, מַדְרֵגָה שְׁנִיָּה לְטֻמְאָה, טֻמְאָה שֶׁל דָּבָר שֶׁנָּגַע בְּאַב־הַטֻּמְאָה, וְהִיא פְּחוּתָה בְּטֻמְאָה וּמְטַמֵּאת אֳכָלִים וּמַשְׁקִין וְגַם יָדַיִם (טהרות א ה).

– **רוּחַ טֻמְאָה** 1. עֲבוֹדָה זָרָה, עֲבוֹדַת־אֱלִילִים: ״אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים... וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ״ (זכריה יג ב). 2•. כִּנּוּי לְשֵׁדִים וּלְרוּחוֹת רָעוֹת (סנהדרין סה:).

– **מ״ט שַׁעֲרֵי טֻמְאָה**⁖ [בהשאלה מדברי חז״ל על ״שערי תפילה״, ״שערי תשובה״, ״שערי אונאה״ בשמים, בבא מציעא נט. ועוד], מִדָּה גְּדוּשָׁה שֶׁל טֻמְאָה, שְׁחִיתוּת וְזֻהֲמָה: פְּלוֹנִי הָיָה שָׁקוּעַ בְּמ״ט שַׁעֲרֵי טֻמְאָה עַד שֶׁיָּצָא לַמֶּרְחָב.

טַמְבּוּרִין◊ ז׳ ראה **טַנְבּוּר**•.

טֶמְבֶּל◊ ת׳ [ערבית: טַנְבַּל] שׁוֹטֶה, תָּמִים, מְטֻמְטָם [מלת-גנאי שגורה בפי הנוער]: ״גָּמָל מְתֻיָּשׁ, נְבֵלָה בֶּן כַּלְבָּה... טֶמְבֶּל מְטֻמְבָּל״ (יזהר, צקלג 292). – [טֶמְבֶּלִית, טֶמְבֶּלִים, -לִיּוֹת]

– **כּוֹבַע־טֶמְבֶּל**°, כִּנּוּי לְכוֹבַע־חָאקִי פָּשׁוּט וְעָגֹל בְּלִי מִצְחָה הַנָּהוּג בְּיִחוּד בֵּין הַחַקְלָאִים בָּאָרֶץ.

טֶמְבֶּר° ז׳ [צרפתית: timbre] גּוֹן הַקּוֹל, רִשְׁמוֹ הָאָפְיָנִי שֶׁל קוֹל זִמְרָה אוֹ שֶׁל קוֹל כְּלִי־נְגִינָה.

טמה [קרוב אל טמא, אטם, טמם]

~ נִפ׳ **נִטְמָה** פ״ע נִטַמְטֵם, נֶחְשַׁב לַחֲסַר־דֵּעָה: ״מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה, נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם?״ (איוב יח ג). – [לְהִטָּמוֹת, נִטְמֶה, יִטָּמֶה]

טִמּוּא⁖, **טימוא** ז׳ [מן טמא, טִמֵּא] הַטָּלַת טֻמְאָה, גְּרִימַת טֻמְאָה, זִהוּם: ״רַחֵץ מִצַּחַן וְהַשְׁלֵךְ טִמּוּא סְאָבִים״ (רש״י, סליחות). טִמּוּא הַיָּדַיִם עַל־יְדֵי מַגָּע בִּנְבֵלָה. – [טִמּוּא־]

טָמוּם⁖ ת׳ [מן טמם, טָמַם] 1⁖. מְטֻמְטָם, חֲסַר־דֵּעָה: ״נֶחְשַׁבְנוּ בְּעֵינֵיכֶם טְמוּמִים״ (רש״י איוב יח ג). 2°. מָלֵא, מַסִּיבִי, עָשׂוּי מִקְשָׁה אַחַת: ״הַדָּם הוֹמֶה בְּזַעַף אֶל סֶכֶר טָמוּם״ (ארד, ביתו 227). סֶרֶן טָמוּם (לְהַבְדִּילוֹ מִן סֶרֶן נָבוּב אוֹ חָלוּל). – [טְמוּמָה, טְמוּמִים, טְמוּמוֹת]

טָמוּן תו״ז [מן טמן, טָמַן] 1. ת׳ צָפוּן, מֻסְתָּר, חָבוּי: ״וְהִנֵּה (הָאַדֶּרֶת) טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ״ (יהושע ז כב). ״נִמְצָא טָמוּן בַּגַּל״ (סוטה ט ב). ״רְגָבִים הִיא טְמוּנָה וּבֶעָפָר נִקְבָּרָה״ (יהודה הלוי, ד 58). 2. ז׳ מַחֲבוֹא מָקוֹם שֶׁטּוֹמְנִים שָׁם: ״טָמְנֵם בֶּעָפָר יָחַד, פְּנֵיהֶם חֲבֹשׁ בַּטָּמוּן״ (איוב מ יג). ״וְאֶחְבֹּשׁ פְּנֵי שְׂנָאַי לְעוֹלָם בַּטְּמוּנִים״ (גבירול, א 99). – [טְמוּנָה, טְמוּנִים, -וֹת]

– **טְמוּנוֹת**⁖ נ״ר דְּבָרִים שֶׁנִּטְמְנוּ, דְּבָרִים גְּנוּזִים: ״טְמוּנוֹתָיו יְגַלֶּה לְיוֹצֵר הַכֹּל״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״וַהֲלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ טְמוּנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (רש״י דברים כט כח).

טמוס

טָמוּס° ז׳ [על-פי השם הלועזי] צֶמַח עֶשְׂבּוֹנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַטָּמוּסִיִּים (Dioscoraceae), רַב־שְׁנָתִי, בַּעַל גִּבְעוֹלִים דַּקִּים וּמְטַפְּסִים וְעָלִים דְּמוּיֵי בֵּיצָה הַנִּשָּׂאִים עַל פְּטוֹטָרוֹת (Tamus). הַטָּמוּס נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּרֹב אֲזוֹרֵי הָאָרֶץ. – [טָמוּסִים]

טִמּוּעַ*, **טימוע** ז׳ [מן טמע] עִרְבּוּב, הַבְלָעַת דָּבָר בְּדָבָר. – [טִמּוּעַ־]

טָמוּר° ת׳ [מן טמר] חָבוּי, נִסְתָּר, טָמִיר: ״גִּלּוּי טְמוּרוֹת״ (עגנון, הארץ). ״מַחֲשָׁבוֹת אִלְּמוֹת... מְרַחֲפוֹת מֵעַל כָּל עֵשֶׂב, טְמוּרוֹת בַּיַּעַר הֶעָבֹת״ (אנוכי, שמים 50). – [טְמוּרָה, טְמוּרִים, טְמוּרוֹת]

טִמְטוּם*, **טימטום** ז׳ [מן טמטם, טִמְטֵם] 1°, אֲטִימוּת, סְתִימוּת, קֵהוּת [ראה הצירופים להלן]. 2*, לִישָׁה, גִּבּוּל בָּצֵק בְּחֹמֶר יָבֵשׁ, לַעֲשׂוֹתוֹ קָשֶׁה וְסָמִיךְ יוֹתֵר: ״עָשָׂה עִסָּה מִן הַחִטִּים וּמִן הָאֹרֶז, אַחַר מִי אַתְּ מְהַלֵּךְ – אַחַר הַגִּלְגּוּל אוֹ אַחַר הַטִּמְטוּם?״ (ירושלמי חלה נט א). – [טִמְטוּם־]

– טִמְטוּם־הַלֵּב°, טִמְטוּם־הַחוּשִׁים°, קְשִׁיחוּת, חֹסֶר־רֶגֶשׁ: ״כַּמָּה מִטִּמְטוּם־הַלֵּב וְכֵהוּת־הָרֶגֶשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בָּאָדָם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא לְהָבִין אֶת הַצַּעַר הַפְּנִימִי הַגָּדוֹל״ (אחד העם, קפר). ״טִמְטוּם־הַחוּשִׁים, גַּסּוּת הַטַּעַם וְדַלּוּת מְנֻוֶּלֶת – אֵלֶּה הָיוּ אוֹמְנֵיהֶם בְּיַלְדוּתָם״ (ביאליק, שירתנו הצעירה).

– טִמְטוּם־הַמֹּחַ°, קֵהוּת הַשֵּׂכֶל, חֹסֶר כָּל הֲבָנָה וּתְפִיסָה.

טֻמְטוּם*, **טומטום** ז׳ [מן טמטם] 1* אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים שֶׁאֵיבְרֵי־הַמִּין שֶׁלּוֹ מְכֻסִּים קְרוּם וְקָשֶׁה לְהַבְחִין אִם הוּא זָכָר אוֹ נְקֵבָה: ״טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר״ (בבא בתרא קכו:). 2° [בהשאלה, בלשון המונית] כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָטוּם בְּשִׂכְלוֹ, גֹּלֶם: ״טֻמְטוּם שֶׁכְּמוֹתוֹ!״ 3° [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ לֹא זֶה וְלֹא זֶה, שֶׁהוּא סְתָמִי, בֵּינוֹנִי: ״זֶה הָעֶרֶב הַטֻּמְטוּם בָּא״ [= שאינו לא יום ולא לילה!] (ביאליק, ערבית). – [־טוּמִים]

טֻמְטוּמִי°, **טומטומי** ת׳ [מן טֻמְטוּם] סָתוּם, בִּלְתִּי־בָּרוּר, מְעֻרְפָּל: ״הַמִּלִּים הַטֻּמְטוּמִיּוֹת הַלָּלוּ נִשְׁאֲרוּ טְמוּנוֹת בְּלִבִּי״ (ביאליק, ספיח ז). – [טֻמְטוּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

טמטם [קרוב אל טמם, אטם]

~ פִּע׳ **טִמְטֵם*** פ״י אָטַם, עִבָּה, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא סָמִיךְ וְקָשֶׁה יוֹתֵר: ״גִּלְגְּלָה (אֶת הָעִסָּה) בְּחִטִּים וְטִמְטְמָה בִּשְׂעוֹרִים״ (חלה ג א). ״עִקְּבוֹת גֵּאִים טִמְטֵם אֱלֹהִים, וְשֵׁרְשָׁם עַד אֶרֶץ קִעְקַע״ (בן-סירא י יז). 2°, הִקְהָה אֶת הַשֵּׂכֶל אוֹ אֶת הָרֶגֶשׁ: שִׁנּוּן מֵכָנִי מְטַמְטֵם אֶת הַמֹּחַ. – [לְטַמְטֵם אֶת־, מְ־, יְ־]

– טִמְטֵם אֶת הַלֵּב* (־הַדַּעַת°), הִקְהָה אֶת הַלֵּב, הִקְשִׁיחַ אֶת הַלֵּב: ״עֲבֵרָה מְטַמְטֶמֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם״ (יומא לט.). ״הַמִּקְרִים הָרָעִים בְּחַיֵּינוּ טִמְטְמוּ אֶת הַלְּבָבוֹת וְעִרְבְּבוּ אֶת הַדֵּעוֹת״ (אחד העם, לו). ״הַצִּיגָרֶטוֹת טִמְטְמוּ אֶת דַּעְתּוֹ״ (עגנון, כפות קה).

~ פֻּע׳ **טֻמְטַם** ^, נִסְתַּם, נֶאֱטַם, קָהָה: מֹחוֹ טֻמְטַם מֵרֹב שִׁנּוּן בְּעַל־פֶּה [וראה עוד ערך מְטֻמְטָם]

~ הִת׳ **נִטַּמְטֵם*** 1, נִתְעַבָּה, נָלוֹשׁ בְּיָדַיִם וְהִתְקַשָּׁה: ״עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל (הָעִסָּה) בְּחִטִּין וְתִטַּמְטֵם בִּשְׂעוֹרִין״ (תוספתא חלה א יא). 2, [בהשאלה] נִסְתַּם, נֶאֱטַם, קָהָה: ״אַתֶּם, בַּצִּיבִילִיזַצְיָה שֶׁלָּכֶם, נִטַּמְטַמְתֶּם״ (קרליבך, הודו 134). – [לְהִטַּמְטֵם, מִ־, יִ־]

– נִטַּמְטֵם לִבּוֹ ^, טָפַשׁ לִבּוֹ: ״מֵרֹב אַהֲבָה נִטַּמְטֵם לִבּוֹ וְהֶעֱלָה חֹלִי (רש״י סנהדרין עה.) ״הֲרֵי זֶה כְּבָר אָבְדָה בִּינָתוֹ, נִטַּמְטֵם לִבּוֹ וְיָצְאָה רוּחוֹ״ (מגדלי מו״ס, שיג). ״וּמֵחֲמַת גֹּדֶל צַעֲרוֹ נִטַּמְטֵם לִבּוֹ וְנִשְׁתַּכַּח הֵימֶנּוּ אֲפִלּוּ מַה שֶּׁיָּדַע״ (עגנון, אלו שצ).

טַמְטֵמָה° נ׳ [מן טמטם, טִמְטֵם] טִמְטוּם, קֵהוּת: ״וּכְלָבִים עַל סִיר הָעֲצָמוֹת יִפַּהֲקוּן שֹׂבַע וְטַמְטֵמָה״ (שלונסקי, שירים א 59). – [טַמְטֵמַת־]

טִמְטֹמֶת°, **טימטומת** נ׳ [מן טמטם] טִמְטוּם, טַמְטֵמָה, קֵהוּת־הָרֶגֶשׁ: ״וַדַּאי הָיוּ גַּם תּוֹפָעוֹת שְׁלִילִיּוֹת, גַּם טִמְטֹמֶת אִישִׁית, גַּם בְּיוּרוֹקְרַטְיָה מְטַפֶּשֶׁת״ (הורוביץ, ״הארץ״ 1962). ״עַד לְקָטָן גְּנוּנֵי־הַטִּמְטֹמֶת״ (ארד, ביתו 243). – [טִמְטֹמֶת־]

טְמַיָּא* נ״ר [ארמית] עֲצָמוֹת [רווח בצירוף:]

– שְׁחִיק־טְמַיָּא*, שְׁחִיק עֲצָמוֹת, כִּנּוּי שֶׁל קְלָלָה וּגְנַאי לְרָשָׁע – הַלְוַאי שֶׁתִּשָּׁחַקְנָה עַצְמוֹתָיו: ״אַדְרִיָּנוּס שְׁחִיק טְמַיָּא״ (ויקרא רבה כה).

טִמְיוֹן*, **טימיון** ז׳ [מיוונית: tameion] אוֹצַר הַמֶּמְשָׁלָה: ״שֶׁהָיָה הוֹרֵג אֶת בַּעֲלֵיהֶם וּמְעַנֶּה אֶת נְשֵׁיהֶם וּמַכְנִיס מָמוֹנָם לַטִּמְיוֹן״ (ויקרא רבה יט).

– יָצָא לְטִמְיוֹן* (סוכה כט:), יָרַד לַטִּמְיוֹן ^ (הרומי, כג 418), [בהשאלה] כָּלָה, הָלַךְ לְאִבּוּד, אָבַד לְגַמְרֵי.

טְמִינָה* נ׳ [מן טמן, טָמַן] 1 ^, הַסְתָּרָה, הַצְפָּנָה: ״וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים (״נִטְמִינוּ״) לְשׁוֹן טְמִינָה, וְטָעוּת הוּא בְּיָדָם״ (רש״י איוב יח ג). ״חָטַף ׳וִינְצֶ׳סְטֶר׳ אֲמֵרִיקָנִי מִמְּקוֹם טְמִינָתוֹ וְהִגְבִּיהוֹ אֶל כְּתֵפוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 405). 2*, מָקוֹם לְהַטְמָנַת תַּבְשִׁילִים לִשְׁמֹר עַל חֻמָּם: ״(לְסַלֵּק הַקְּדֵרָה) מִכִּירָה לִטְמִינָה אָסוּר (בַּשַּׁבָּת)״ (ירושלמי שבת ז א). – [טְמִינַת־, טְמִינוֹת]

טָמִיעַ° ת׳ [מן טמע] בַּר־טְמִיעָה, נִתָּן לְהִתְבּוֹלֵל: הַמִּעוּט טָמִיעַ בְּקֶרֶב הָרֹב. – [טְמִיעָה, טְמִיעִים, טְמִיעוֹת]

טְמִיעָה° נ׳ [מן טמע] הִתְבּוֹלְלוּת, אַסִּימִילַצְיָה, הִתְעָרְבוּת בְּתוֹךְ עַם זָר אוֹ בְּקֶרֶב תַּרְבּוּת זָרָה: ״אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ לְנַהֵל אֶת הַיַּהֲדוּת הָעוֹתוֹמָנִית בְּדֶרֶךְ הַטְּמִיעָה שֶׁל יְהוּדֵי הַמַּעֲרָב״ (אחד העם, צח). ״טְמִיעָה גְמוּרָה שֶׁל לָשׁוֹן מֵתָה מִיתָה כְּפוּלָה (הָאֲרָמִית) בְּתוֹךְ לָשׁוֹן מֵתָה לְמֶחֱצָה הַמִּתְעוֹרֶרֶת לִתְחִיָּה (הָעִבְרִית)״ (ביאליק, הספר העברי ג). – [טְמִיעַת־, טְמִיעוֹת]

טְמִיעוּת° נ׳ [מן טְמִיעָה] אֶפְשָׁרוּת שֶׁל טְמִיעָה, יְכֹלֶת לְהִתְבּוֹלֵל: טְמִיעוּת הַמִּעוּט בְּתוֹךְ הָרֹב. – [טְמִיעוּת־]

טָמִיר ^ ת׳ [מן טמר; על־פי הארמית: טְמִיר (ירושלמי שביעית לח ב)] נִסְתָּר, בִּלְתִּי־מֻכָּר, סוֹדִי: ״הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם״ (פתיחה לפסוקי דזמרא). ״לַעֲקֹר מִלִּבְּכֶם אוֹתוֹ דְּבַר־מָה הַטָּמִיר וְנֶעְלָם וְאֵין הַדַּעַת מַשִּׂיגַתּוּ״ (אחד העם, קנא). ״אֲבָל אֵיזֶה כֹּחַ טָמִיר מוֹשֵׁךְ אוֹתוֹ לְצַד הַצֵּל הַלָּבָן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לד). ״תַּרְעִיף יָגוֹן טָמִיר וּכְאֵב נֶעְכָּר בַּחֲלַל הַדְּמָמָה״ (ביאליק, שבעה). ״בִּישִׁיבַת עֵץ חַיִּים... נוֹצְרָה אָז תְּנוּעָה טְמִירִית חֲזָקָה וְנִפְלָאָה״ (י״ל מימון, למען ציון לא אחשה 113). ״אַךְ בִּטְמִירֵי־גַּעֲגוּעָיו נָשָׂא לִבּוֹ לִימֵי־הַזֹּהַר שֶׁלּוֹ״ (סדן, ממחוז קח). – [טְמִירָה, טְמִירִים, טְמִירוֹת]

– הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם ^ [שאול מספרות־הקבלה] כִּנּוּי לְרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ: ״הֲרֵינִי מְזֻמָּן אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת בּוֹרְאִי... עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם״ (פתיחה לפסוקי דזמרא ועוד).

– **מְגִלָּה טְמִירִין**°, מְגִלָּה נִסְתָּרוֹת: "סֵפֶר מְגִלָּה טְמִירִין כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא: מְגַלֶּה דְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַד־עַתָּה טְמִירִין וְנַעֲלָמִים מֵעֵינֵי כָּל חַי" (יוסף פרל, מגלה טמירין). "בְּשִׂיחָה מְתוּנָה וּשְׁלֵוָה, וַחֲשָׁאִית חֲשָׁאִית, חוֹרֶזֶת מִלָּה לְמִלָּה וּמְגִלָּה טְמִירִין" (ביאליק, מאחורי ו).

טְמִירוּת° נ׳ [מן טָמִיר] הֵחָבְאוּת, אִי־הִתְגַּלּוּת. – [טְמִירוּת־]

– **טְמִירוּת־הָאֲשָׁכִים**°, אִי־יְרִידַת הָאֲשָׁכִים אֵצֶל הַזָּכָר אֶל תּוֹךְ שַׂק־הָאֲשָׁכִים.

טְמִישָׁה° נ׳ [מן טמש טָמַשׁ] צְלִילָה, שְׁקִיעָה בַּמַּיִם. – [טְמִישַׁת־, טְמִישׁוֹת]

טמם [קרוב אל אטם, טמטם]

~ פִּע׳ **טָמַם** • פ״י סָתַם, אָטַם: "הָיְתָה לוֹ גּוּמָּא וּטְמָמָהּ" (שבת עג:). – [לִטְמֹם, טוֹמֵם, יִטְמֹם]

~ נִפ׳ **נִטְמַם** ⁂ 1°, נִסְתַּם, נֶאֱטַם: הַבּוֹר נֶחְפַּר וְשׁוּב נִטְמַם. 2⁂, נִסְתַּר, נִגְנַז: "יוֹצְאִים לְטִמְיוֹן – שֶׁנִּטְמָמִים וְכָלִים מֵאֲלֵיהֶם" (רש״י סוכה כט:). – [לְהִטָּמֵם, נִטְמָם, יִטָּמֵם]

טמן [קרוב אל טמר; אכדית: tamāru; ארמית: טְמַן, טְמַר; ערבית: טַמַר]

~ פָּע׳ **טָמַן** פ״י הִסְתִּיר, הִצְפִּין, שָׂם בְּמַחֲבוֹא: "וַיַּךְ (מֹשֶׁה) אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל" (שמות ב יב). "קַח אֶת־הָאֵזוֹר... וְקוּם לֵךְ פְּרָתָה וְטָמְנֵהוּ שָׁם בִּנְקִיק הַסָּלַע. וָאֵלֵךְ וָאֶטְמְנֵהוּ בִּפְרָת" (ירמיה יג ד–ה). "וּפַחִים טָמְנוּ לְנַפְשִׁי נָפְלוּ בָם" (מגילת ההודיות ב 29). "הַטּוֹמֵן לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת תַּחַת הַגֶּפֶן" (כלאים א א). – [לִטְמֹן אֶת־, טוֹמֵן, יִטְמֹן]

~ נִפ׳ **נִטְמַן**, 1. נֶחְבָּא, נִסְתַּר: "בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד ה׳" (ישעיה ב י). "מִי שֶׁהוּא עָשִׁיר ...רוֹאֶה קְרוֹבוֹ, נִטְמָן מִפָּנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְבַּיֵּשׁ לְהָשִׂיחַ עִמּוֹ, לְפִי שֶׁהוּא עָנִי" (שמות רבה לא). 2⁂ [בהשאלה] נִקְבַּר: "לְשִׁיבַת יְקָרָה נַעֲמָנָה בְּאַדְמַת עָפָר נִטְמָנָה" (יהודה הלוי, ד 115). [ראה עוד להלן ־פֹּה נִטְמַן־]–[לְהִטָּמֵן, נִטְמָן, יִטָּמֵן]

~ פִּע׳ **טִמֵּן**° פ״י הִסְתִּיר, הֶחְבִּיא: "הִשְׁלִיכָה אֶת הַשַּׂק וְטִמְּנָה עַצְמָהּ בֶּחָצִיר עַד צַוָּאר" (שלונסקי, תר׳ הדון א 38). – [לְטַמֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻמַּן** ⁂, נִטְמַן: "הַטּוֹעֵן מַה יְטֻמָּן" (יניי נח). – [מְטֻמָּן, יְטֻמַּן]

~ הת׳ **הִטַּמֵּן** •, הִסְתַּתֵּר, הִתְחַבֵּא: "לְאֶחָד שֶׁהָיָה עוֹבֵר לִפְנֵי פַּרְדֵּסוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, רָאָה חֲבִילָה שֶׁל קוֹצִים וְיָרַד וּנְטָלָהּ, וְהֵצִיץ הַמֶּלֶךְ וְרָאָה אוֹתוֹ, הִתְחִיל מִטַּמֵּן מִפָּנָיו" (בראשית רבה מד). "וְהָיָה מִטַּמֵּן וּבוֹרֵחַ מִלִּפְנֵיכֶם" (הזז, יעיש ב 224). – [לְהִטַּמֵּן, מִ־, יִ־]

~ הִפ׳ **הִטְמִין** פ״י הִסְתִּיר, הֶחְבִּיא, שָׂם בִּמְקוֹם־סֵתֶר: "וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים, וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ" (מלכים ב ז ח). "אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, הִטְמִינָה כְּתֻבָּתָהּ" (כתובות טז:). "עָמְדוּ וְהִטְמִינוּ מָמוֹנָם בַּבָּתִּים וּבַשָּׂדוֹת" (ויקרא רבה יז). – [לְהַטְמִין אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻטְמַן** •, הֻסְתַּר, הֻחְבָּא: "הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ מֻטְמָן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה" (סדר עולם רבה ב). הָאוֹצָר הֻטְמַן בַּשָּׂדֶה [וראה עוד ערך מֻטְמָן]. – [מֻטְמָן, יֻטְמַן]

– **טָמַן יָדוֹ בַּצַּלַּחַת** [על־יסוד משלי יט כד: "טמן עצל ידו בצלחת, גם אל פיהו לא ישיבנה"], טָמַן יָדוֹ בְּכִיסוֹ, יָשַׁב בְּחִבּוּק יָדַיִם, הָלַךְ בָּטֵל.

– **טָמַן חַמִּין**•, שָׂם אֹכֶל חַם בְּתַנּוּר אוֹ בְּמָקוֹם מַתְאִים אַחֵר כְּדֵי לִשְׁמֹר חֻמּוֹ לְמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם: "אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת" (עדיות ג י).

– **טָמַן מַחַט בַּעֲרֵמָה שֶׁל שַׁחַת**°, **טָמַן אֶת הַמַּרְצֵעַ בַּשַּׂק**°, מְשָׁלִים עֲמָמִיִּים עַל מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַעֲלִים מַשֶּׁהוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָהּ נִתֶּנֶת לְהַעֲלָמָה, אוֹ בְּלֹא כָּל הַצְלָחָה.

– **טָמַן לוֹ רֶשֶׁת** (תהלים לא ה), **טָמַן פַּחִים** (תהלים קמב ד), **טָמַן מוֹקְשִׁים** (תהלים סד ו), הִתְנַכֵּל לְהָרַע לוֹ, זָמַם לְהַכְשִׁילוֹ.

– **טָמַן רֹאשׁוֹ בַּחוֹל**° [על יסוד מנהגו של היען הטומן ראשו בחול בשעת סכנה וחושב כי אין הצייד רואה אותו], הִתְעַלֵּם מִן הַמְּצִיאוּת הַחֲמוּרָה.

– **פֹּה נִטְמַן**° [בר״ת פ״נ], כְּתֹבֶת־פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת עַל מַצֶּבֶת־קֶבֶר בְּמַשְׁמָעוּת: בְּמָקוֹם זֶה קָבוּר פְּלוֹנִי.

– **הִטְמִין עַצְמוֹ**•, הִסְתִּיר אֶת זֶהוּתוֹ מֵאֲחֵרִים, הֶעֱלִים אֶת מוֹצָאוֹ: "יְכוֹלָה אִשָּׁה לְהַטְמִין אֶת עַצְמָהּ וְלוֹמַר גּוֹיָה אֲנִי, וְאֵין הָאִישׁ יָכוֹל לְהַטְמִין עַצְמוֹ וְלוֹמַר גּוֹי הוּא" (ירושלמי עבודה זרה מ ג)

טֶמֶן⁂ ז׳ [מן טמן] טְמִינָה, מַחֲבוֹא: "תַּטְבִּיעֵם לְטֶמֶן טִיט" (יניי, שלט). – [טֶמֶן־]

טמע [קרוב אל טבע; ארמית: טְמַע]

~ נִפ׳ **נִטְמַע** •, 1•, שָׁקַע, נִבְלַע: "אַרְבַּעַת אֲלָפִים עֲבָדִים הָיוּ לוֹ לְפַשְׁחוּר בֶּן אִמֵּר, וְכֻלָּם נִטְמְעוּ בַּכְּהֻנָּה" (קידושין ע:). "מִי שֶׁכְּבָר הוֹלֵךְ לַקִּבּוּץ הוּא כְּבָר נִטְמָע, וּכְאִלּוּ אָבוּד מֵאָבִיו וְאִמּוֹ" (הזז, היושבת 226). 2°, הִתְעָרֵב, הִתְבּוֹלֵל בֵּין אֲחֵרִים, הִתְחִיל לִחְיוֹת לְפִי דַּרְכֵי זָרִים: "פִּזְּרָם בֵּין הָאֻמּוֹת וְנִטְמְעוּ בֵּין הַגּוֹיִם" (מנדלי מו״ס, שצד). יְהוּדִים רַבִּים נִטְמְעוּ בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה בֵּין שְׁכֵנֵיהֶם הַגּוֹיִם. –[לְהִטָּמַע בְּ־, בֵּין־; נִטְמָע, יִטָּמַע]

~ פֻּע׳ **טֻמַּע** ⁂, ראה מְטֻמָּע.

~ הת׳ **נִטַּמַּע** ⁂, נִטְמַע, הִתְבּוֹלֵל: "קָשִׁים (הַגֵּרִים) שֶׁמִּטַּמְּעִים בְּיִשְׂרָאֵל" (תוספות נידה יג:). – [לְהִטַּמַּע, מִ־, יִ־]

~ הִפ׳ **הִטְמִיעַ**°, 1. בּוֹלֵל, הִבְלִיעַ בְּתוֹכוֹ, הִשְׁלִיט עַל אֲחֵרִים אֶת דְּרָכָיו, תַּרְבּוּתוֹ וְכוּ׳: מַמְלֶכֶת רוֹמָא הִטְמִיעָה עַמִּים נִכְבָּשִׁים רַבִּים. 2, קָלַט אֶל תּוֹכוֹ, שִׁקַּע בְּקִרְבּוֹ, סָפַג: הַצֶּמַח מַטְמִיעַ אֶת הַפַּחְמָן אַגַּב נְשִׁימָתוֹ. – [לְהַטְמִיעַ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻטְמַע** ⁂, 1⁂, נִטְמַע, הִתְבּוֹלֵל, הִתְעָרֵב: "שֶׁלֹּא יֻטְמְעוּ בַּנָּכְרִים וְיִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם" (רש״י גיטין מז.). 2°, נִקְלַט, נִסְפַּג: הַפַּחְמָן הֻטְמַע עַל־יְדֵי הַצֶּמַח. – [מֻטְמָע, יֻטְמַע]

טֶמְפּוֹ⟡ ז׳ [מלאטינית: tempus זמן] זְמַנָּה, קֶצֶב: טֶמְפּוֹ אִטִּי. טֶמְפּוֹ מָהִיר. מַנְגִּינָה בְּטֶמְפּוֹ שֶׁל מַרְשׁ. – [טֶמְפִּים]

– **בְּטֶמְפּוֹ**⟡ [במוסיקה] בְּמֶרֶץ, בְּעֵרָנוּת, בְּקֶצֶב מָהִיר.

טֶמְפֶּרָה⟡ נ׳ [איטלקית: tempera; מלאטינית: temperare לערבב] 1, צֶבַע מִינֶרָלִי שֶׁנִּשְׁחַק בְּחֶלְמוֹן שֶׁל בֵּיצָה, אוֹ גַּם בְּחֶלְבּוֹן, אוֹ בְּחָמְרֵי־דֶבֶק אֲחֵרִים, וּמָהוּל בְּמַיִם. 2, צִיּוּר שֶׁצֻּיַּר בְּצֶבַע זֶה.

טֶמְפֶּרָטוּרָה⟡ נ׳ [לאטינית: temperatura תערובת נכונה] מִדַּת חֹם, מַדְרֵגַת הַחֹם: הַמַּיִם רוֹתְחִים בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 100° צֶלְסִיוּס. "וַהֲרֵי הַטֶּמְפֶּרָטוּרוֹת הַחֲזוּיוֹת לְהַיּוֹם" (הודעה ברדיו על תחזית מזג־האויר) – [טֶמְפֶּרָטוּרוֹת]

טֶמְפֶּרָמֶנְט° ז׳ [מלאטינית: temperamentum יחס נכון] 1, מֶזֶג, טִבְעוֹ שֶׁל אָדָם, מִדַּת עֵרָנוּתוֹ וּתְגוּבָתוֹ הָרִגְשִׁית עַל רְשָׁמָיו מִן הָעוֹלָם הַחִיצוֹן: טֶמְפֶּרָמֶנְט עֵר, סוֹעֵר, קַר, מֶלַנְכוֹלִי וְכַדּוֹמֶה. 2, [בהשאלה] לַהַט, הִתְלַהֲבוּת: הַנּוֹאֵם דִּבֵּר בְּטֶמְפֶּרָמֶנְט עַל הַנּוֹשֵׂא. – [טֶמְפֶּרָמֶנְטִים]

טמר [מארמית; קרוב אל טמן, שמר; אכדית: tamaru; ערבית: טַמַרַ]

~ פָּע **טָמַר**° פ״י טָמַן, הִסְתִּיר: ״פָּנִים קַרְקַע בְּכֵן חָבַשְׁנוּ, טָמַרְנוּ״ (רש״י, סליחות). – [לִטְמֹר, יִטְמֹר]

~ נפ׳ **נִטְמַר**°, נִטְמַן, הֻסְתַּר. – [לְהִטָּמֵר, נִטְמָר, יִטָּמֵר]

~ פִּע׳ **טִמֵּר**• פ״י טָמַן הִסְתִּיר: ״קָטָן בֶּן־יוֹמוֹ אֵין מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ וְאֵין מְטַמְּרִין אוֹתוֹ לֹא מִפְּנֵי חֻלְדִּין וְלֹא מִפְּנֵי עַכְבָּרִין״ (תוספתא שבת יז (יח) יט). – [לְטַמֵּר, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִטְמִיר**° פ״י הִסְתִּיר, הִצְפִּין: ״הִשְׁתַּדְּלוּ לְהַטְמִיר אֶת הַפְּעוּטוֹת בְּמַחֲבוֹאִים שׁוֹנִים״ (קבק, בצל 146). הַנַּעַר הִטְמִיר אֶת תָּכְנִיּוֹתָיו בְּלִבּוֹ וְלֹא גִּלָּה אוֹתָן לְשׁוּם אִישׁ. – [לְהַטְמִיר אֶת־, מַטְמִיר, יַ־]

~ הָפ׳ **הָטְמַר**°, הָטְמַן, הֻסְתַּר: ״וּבְלִבִּי מֻטְמֶרֶת הַרְגָּשַׁת עֶלְבּוֹן״ (קבק, קר קר). – [מֻטְמָר, יֻטְמַר]

~ הת׳ **הִטַּמֵּר**°, הִסְתַּתֵּר: ״אִלּוּ מָצָא אֵיזוֹ מְחִלָּה אֲפֵלָה, הָיָה מִטַּמֵּר בָּהּ״ (קבק, בצל 260). – [לְהִטַּמֵּר, מִטַּמֵּר־, יִ־]

טֹמֶר°, **טומר** ז׳ [מן טמר] דְּבַר־סֵתֶר: ״מְגַלֶּה טֹמֶר״ (אמץ דר, שבת ב׳ אחר פסח). – [טֹמֶר־]

טמש [מארמית: טְמַשׁ טבל]

~ פָּע׳ **טָמַשׁ**° פ״ע שָׁקַע, צָלַל בַּמַּיִם: ״הֵטִילָה עַצְמָהּ הַמַּיְמָה מִתּוֹךְ הַמְּרוּצָה, טָמְשָׁה בְּבַת־רֹאשׁ, וּמִיָּד חָזְרָה וְצָפָה לְמַעְלָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 184). ״מֶה הָיִיתִי עוֹשֶׂה, אִלּוּ צִוִּיתָ שֶׁאֶטְמֹשׁ?״ (דרויאנוב, 1919). – [לִטְמֹשׁ, טוֹמֵשׁ, יִטְמֹשׁ]

~ פִּע׳ **טִמֵּשׁ**° פ״ע טָמַשׁ, צָלַל: ״שִׁבּוּט גָּדוֹל, אַדְמוֹנִי־צַהֲבוֹנִי, עָלָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם... חָזַר וְטִמֵּשׁ הַמַּיְמָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 17). – [לְטַמֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻמַּשׁ**°, שֻׁקַּע, נִבְלַע: ״וְאִם הָיָה פְּלוֹנִי שֶׁהָיְתָה עוֹד סְבָרָה בְּלִבּוֹ... טֻמְּשָׁה כַּוָּנָתוֹ וְנִתְבַּלְּעָה״ (יזהר, צקלג 704). – [מְטֻמָּשׁ, יְטֻמַּשׁ]

טַן•, ראה ערך טַן־דּוּ•.

טֶנֶא ז׳ [ארמית: צַנָּא; ראה גם טְנִי] סַל שֶׁל נְצָרִים, סַל קָלוּעַ מֵעֲנָפִים לְהַחֲזִיק בּוֹ פֵּרוֹת: ״וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה... וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא״ (דברים כו ב). – [טֶנֶא־, טַנְאוֹ, טְנָאִים, טַנְאֵי־, גם טְנָאוֹת]

טַנְבּוּר• ז׳ [ארמית: טַנְבּוּרָא (סוטה מט:); ערבית: טֻנְבּוּר נֵבֶל] 1•, אֶחָד מִכְּלֵי־הַהַקָּשָׁה הַקְּדוּמִים, כְּעֵין תֹּף קָטָן. 2° [על־פי הלועזית ״טַמְבּוּר״ או ״טַמְבּוּרִין״] כִּנּוּי לְ״תֹף מִרְיָם״, תֹּף קָטָן הֶעָשׂוּי קְלָף מָתוּחַ עַל מִסְגֶּרֶת־עֵץ עֲגֻלָּה שֶׁבְּתוֹכָהּ נְתוּנוֹת טַבְלִיּוֹת־נְחֹשֶׁת דַּקּוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת צִלְצוּל עִם הַנִּעְנוּעַ

טנבור (2)

אוֹ הַהַקָּשָׁה. 3° [במכונת־הדפסה] גָּלִיל הַמִּסְתּוֹבֵב וּמְהַדֵּק אֶת גִּלְיוֹן הַנְּיָר אֶל סְדַר־הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּמְּכוֹנָה. – [טַנְבּוּר־, ־רִים, ־רֵי־]

טַנְבּוּרִית° נ׳ [מן טַנְבּוּר] טַנְבּוּר קָטָן, ״תֹּף־מִרְיָם״ קָטָן. – [טַנְבּוּרִיּוֹת]

טַנְגּוֹ° ז׳ [ספרדית: tango] 1, רִקּוּד־טְרַקְלִין בְּקֶצֶב שֶׁל שְׁנֵי רְבָעִים (יְסוֹדוֹ בְּאַרְגֶנְטִינָה). 2, מַנְגִּינָה מַתְאֶמֶת לָרִקּוּד הַנַּ״ל.

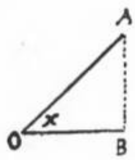

טַנְגֶּנְס° ז׳ [לאטינית: tangens נוגע] [בטריגונומטריה] שִׁעוּר הַיַּחַס שֶׁבֵּין הַנִּצָּב הַמּוּרָד מִצֵּלָע אַחַת שֶׁל הַזָּוִית אֶל הַצֵּלָע $\tan X = \frac{AB}{OB}$ הַשְּׁנִיָּה שֶׁלָּהּ וּבֵין הַצֵּלָע הַשְּׁנִיָּה מִנְּקֻדַּת הַקָּדְקֹד וְעַד רַגְלֵי הַנִּצָּב. הַטַּנְגֶּנְס מְסֻמָּן בַּטְּרִיגוֹנוֹמֶטְרִיָּה tg אוֹ tan. – [טַנְגֶּנְסִים]

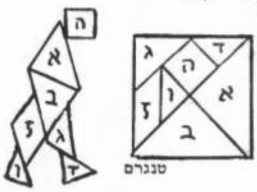

טנגרם

טַנְגְּרָם° ז׳ [ממקור סיני?] מִשְׂחָק סִינִי נָפוֹץ שֶׁל צֵרוּפֵי צוּרוֹת שׁוֹנוֹת מִגְּזָרֵי רִבּוּעַ שֶׁנִּגְזַר לְשִׁבְעָה חֲלָקִים שׁוֹנִים. – [טַנְגְּרָמִים]

טַן־דּוּ•, **טַנְדּוּ**• תה״פ [שאול מן המימרה הארמית: ״טָב לְמֵיתַב טַן דּוּ מִלְּמֵיתַב אַרְמְלוּ״ (קידושין ז), טוב לשבת בשניים (להינשא לאיש) מלשבת באלמנות] בִּשְׁנַיִם, בְּיַחַד, בְּצַוְתָּא: ״וּבְפֵרוּשׁ הִתְנָה שֶׁיֵּשֵׁב טַנְדּוּ, וְאִישׁ לֹא יַעֲזֹב אֶת בֶּן־זוּגוֹ״ (מנדלי מו״ס, תז). ״הֲלָכָה רְצוּפָה לְאַגָּדָה טַן־דּוּ״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״וְנוֹחַ הָיָה לָלֶכֶת מְעַט טַן־דּוּ״ (ברש, ב 35). ״כְּשִׂיחַת טַנְדּוּ בּוֹדֶדֶת בֵּינוֹ וּבֵין אֱלֹהִים״ (סדן, תר׳ גאלילי 64).

טֶנְדֶנְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: tendere לכוון] נְטִיָּה, מְגַמָּה, כִּוּוּן, שְׁאִיפָה לְהַבְלִיט רַעְיוֹן מְסֻיָּם. – [טֶנְדֶנְצִיּוֹת]

– **טֶנְדֶנְצְיוֹזִי**° ת׳ מְגַמָּתִי, בַּעַל כִּוּוּן מְסֻיָּם, הַשּׁוֹאֵף לְהַבְלִיט אִידֵאָה מְסֻיֶּמֶת: תֹּכֶן טֶנְדֶנְצְיוֹזִי שֶׁל הַמַּחֲזֶה.

– **טֶנְדֶנְצְיוֹזִיּוּת**° נ׳ מְגַמָּתִיּוּת: ״הוּא תֵּאֵר אֶת חַיֵּי הַגָּלוּת... מִתּוֹךְ טֶנְדֶנְצְיוֹזִיּוּת״ (ברש, ג 23).

טֶנְדֶר° ז׳ [אנגלית: tender] 1, כְּלִי־רֶכֶב לְהוֹבָלַת אַסְפָּקָה, מַשָּׂאִית קַלָּה. 2, מְכוֹנִית־מִשְׁמָר קַלָּה שֶׁל צָבָא אוֹ מִשְׁטָרָה. – [טֶנְדֶּרִים]

טִנּוּן°, **טינון** ז׳ [מן טנן, טִנֵּן] [בחקלאות] הַעֲלָאַת טִין וָטִיט עַל הַשָּׂדֶה עַל־יְדֵי הַצָּפָה אוֹ עַל־יְדֵי שֶׁטֶף מַיִם. – [טִנּוּן־]

טְנוּס°, ראה טונוס.

טָנוּף° ת׳ [מן טנף] מְזֹהָם, מְלֻכְלָךְ. – [טְנוּפָה, טְנוּפִים, טְנוּפוֹת]

טִנּוּף•, **טינוף** ז׳ [מן טנף, טִנֵּף] 1, לִכְלוּךְ, זִהוּם: ״רָחַצְתִּי אֶת רַגְלַי מִטִּנּוּף עֲבוֹדָה זָרָה״ (שיר השירים רבה, פשטתי). 2, כִּנּוּי לְהַפְרָשׁוֹת שֶׁל דָּם וְנוֹזְלִים שֶׁפּוֹלֶטֶת הַבְּהֵמָה בִּשְׁעַת הַהַמְלָטָה: ״סִימַן הַוָּלָד בִּבְהֵמָה דַקָּה – טִנּוּף״ (בכורות ג א). – [טִנּוּף־, טִנּוּפִים, ־פֵי־]

טֶנוֹר° ז׳ [איטלקית: tenor] 1, הַקּוֹל הַגַּבְרִי הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר. 2, זַמָּר בַּעַל קוֹל טֶנוֹר. – [טֶנוֹרִים]

– **טֶנוֹר לִירִי°**, קוֹל טֶנוֹר גָּבוֹהַּ, בַּעַל גֶּוֶן רַךְ וְעָדִין, מַתְאִים לְשִׁירָה רִגְשִׁית-לִירִית.

טנ"ט ר"ת [קרא: טִי-אֶן-טִי; לועזית: T.N.T. :Tri-nitro-toluen] חֹמֶר מוּצָק גְּבִישִׁי מֻרְכָּב מִטוֹלוּאֶן (נוֹזֵל פַּחְמֵימָנִי הַמּוּפָק מִבֶּנְזִין) שֶׁעָבַר תַּהֲלִיךְ שֶׁל חִנְקוּן. מְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר-נֶפֶץ עַז.

טַנְטָלוֹס°, יִסּוּרֵי טַנְטָלוֹס°. רְאֵה עֵרֶךְ יִסּוּר*.

טְנִי* ז׳ [קרוב אל טֶנֶא] קַעֲרַת-מַתֶּכֶת גְּדוֹלָה שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ לְפָנִים לֶאֱסֹף דֶּשֶׁן הַמִּזְבֵּחַ, וְלִצְרָכִים אֲחֵרִים: "הַטְּנִי דּוֹמֶה לְתַרְקָב גָּדוֹל שֶׁל זָהָב, מַחֲזִיק קַבַּיִן וָחֵצִי" (תמיד ג ו). [טְנִי-, טְנָיִי, טֶנְיֶךָ, טְנָיִים, טְנָיֵי-]

טָנִין◊ ז׳ [צרפתית: tanin] דִּבְעוֹן, חֹמֶר הַמּוּפָק מִקְּלִפַּת עֵצִים שׁוֹנִים (בְּיִחוּד מֵאַלּוֹן) וּמְשַׁמֵּשׁ בְּעִבּוּד עוֹרוֹת. וְכֵן גַּם בִּרְפוּאָה.

טֶנִּיס◊ ז׳ [אנגלית: tennis] מִשְׂחַק-תַּחֲרוּת בֵּין שְׁנַיִם אוֹ בֵּין שְׁנֵי זוּגוֹת שֶׁל מְשַׂחֲקִים הַחוֹבְטִים בְּמַחְבֵּט מְיֻחָד (רַחַת) בְּכַדּוּר כְּדֵי לְהַעֲבִירוֹ אֶל מֵעֵבֶר לִמְחִצַּת רֶשֶׁת, הַמְּתוּחָה בְּאֶמְצַע מִגְרַשׁ-הַמִּשְׂחָק, אֶל שֶׁטַח הַיָּרִיב, בְּלֹא שֶׁזֶּה יַסְפִּיק לְהַחֲזִירוֹ אֵלָיו בַּחֲבָטָה-שֶׁכְּנֶגֶד.

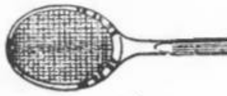

רחת של טניס

– **טֶנִּיס-שֻׁלְחָן°**, מִשְׂחַק-טֶנִּיס בִּזְעֵיר-אַנְפִּין – עַל-גַּבֵּי שֻׁלְחָן הַמְחֻלָּק בִּרְצוּעַת-רֶשֶׁת נְמוּכָה לִשְׁנַיִם: הַכַּדּוּר הוּא קָטָן וְקַל, עָשׂוּי עַל-פִּי-רֹב צֶלּוּלוֹאִיד; נִקְרָא גַּם "פִּינְג-פּוֹנְג".

– **טֶנִּיסַאי◊** ז׳ שַׂחְקַן-טֶנִּיס.

טנן [אולי מן טִין; ארמית: טְנַן]

~ פע׳ **טָנַן*** פ"ע רָטַב, סָפַג לַחוּת: "הַמַּרְבִּיץ אֶת בֵּיתוֹ וְנָתַן בּוֹ חִטִּים וְטָנְנוּ" (מכשירין ג ד). – [לִטְנֹן, טוֹנֵן, יִטְנֹן]

~ פע׳ **טִנֵּן*** פ"י **1***, הִרְטִיב: "הַמְטַנֵּן בַּחוֹל, הֲרֵי זֶה בְּכִי-יֻתַּן" (מכשירין ג ד). "הוּא הוֹלֵךְ וּמְטַנֵּן אֶצְבְּעוֹתָיו בַּחַלּוֹן וְעוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל עַרְבִית" (עגנון, תמול 134). "עֵינוֹתַיִךְ רִחֲפוּ לְעֵינַי בָּעֲרָבָה, לְטַנֵּן שְׂפָתַיִם וָמֵצַח" (ש׳ שלום, שירים שיא). **2°**, הֶעֱלָה טִין אוֹ טִיט עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה עַל-יְדֵי הֲצָפָה אוֹ עַל-יְדֵי שֶׁטֶף-מַיִם. – [לְטַנֵּן מְטַנֵּן, יְ-]

~ פע׳ **טֻנַּן***, הֻרְטַב, סָפַג רְטִיבוּת, הוּצַף מַיִם: "שָׂדֶה מְטֻנֶּנֶת" (מועד קטן ו:). [וראה עוד ערך מְטֻנָּן]. – [מְטֻנָּן, יְטֻנַּן]

~ הפ׳ **הֵטַן*** פ"י טִנֵּן, הִרְטִיב: "הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים כְּשֶׁהַטַּל עֲלֵיהֶם, לְהָטֵן בָּהֶם חִטִּים" (מכשירין ג ה). – [לְהָטֵן, מֵטֵן, יָטֵן]

~ הפ׳ **הוּטַן°**, טֻנַּן, הֻרְטַב. – [מוּטָן, יוּטַן]

טנף [אכדית: tunnūpu; ארמית: טְנַף]

~ פע׳ **טִנֵּף** פ"י **1**, לִכְלֵךְ, זִהֵם: "רָחַצְתִּי אֶת-רַגְלַי, אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם?" (שיר השירים ה ג). "סְלַח-נָא... שֶׁהִכְנַסְתִּי בִּנְעָלַי טִיט וָרֶפֶשׁ לְתוֹךְ בֵּיתְךָ, וְכָל הָרִצְפָּה טִנַּפְתִּי" (מנדלי מו"ס, רנד). **2*** [בהשאלה] הֵטִיל צוֹאָה: "לְבֶן-שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף בְּפַלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ: תָּבוֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ אֶת הַצּוֹאָה" (פסיקתא דרב כהנא, מ). **3*** [טנפה] הִפְרִישָׁה (בְּהֵמָה) דָּם וְנוֹזְלִים בִּשְׁעַת הַהַמְלָטָה: "עֵז שֶׁטִּנְּפָה בַּת שִׁשָּׁה יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ" (בכורות כ.). – [לְטַנֵּף אֶת-, מְ-, יְ-]

~ פע׳ **טֻנַּף***, נִתְלַכְלֵךְ, זֻהַם: "וְלֹא הִזְכַּרְתִּי דִּבְרֵי תוֹרָה בְּמָקוֹם מְטֻנָּף" (ירושלמי תעניות סז א) [ראה עוד מְטֻנָּף]. – [מְטֻנָּף, יְטֻנַּף]

~ הת׳ **נִטַּנֵּף***, נִתְלַכְלֵךְ, הִזְדַּהֵם: "שֶׁהִרְבִּיץ גְּלָלִים וְנִטַּנְּפוּ כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל-הַבַּיִת" (בבא קמא מח.). – [לְהִטַּנֵּף, מִ-, יִ-]

טֶנֶף^ ז׳ [מן טנף] לִכְלוּךְ, טִנֹּפֶת: "אֲנַחְנוּ... טֶנֶף גּוּף, גּוּף חֹמֶר דּוֹמֶה" (ינאי, שכג). "שְׁמוּרִים מִכָּל טֶנֶף, וּמִכָּל חֵטְא מְנֻקִּים" (יהודה הלוי, ס 462). "תֵּבוֹת... מְלֵאוֹת כָּל טֶנֶף וְעָפָר וָאֵפֶר" (בן המלך, 76). "עַד יִרְאֶה טֶנֶף שִׁירָתוֹ וְרוּחַ טֻמְאָתוֹ" (חריזי, תחכמוני יח 192). "נֶאְסַר חוּשֵׁינוּ וְנֵעָקֵר מִלִּבֵּנוּ חֵטְא תַּאֲווֹתֵינוּ וְנִטַּהֵר מִכָּל טֶנֶף רַעֲיוֹנַי וּפְעָלַי" (טברסקי, אקוסטה א 20). "חֲבָל לְלַכְלֵךְ אֶת הַבַּיִת בְּטֶנֶף דִּמְכֶם" (גרינברג, רחובות ריז). – [טֶנֶף-]

טַנְפָן° ז׳ [מן טנף, טִנֵּף] לַכְלְכָן: "צָרְחָה הַגְּבֶרֶת: לַכְלְכָנִית! טַנְפָנִית!" (דרויאנוב, 2857). – [טַנְפָנִית, טַנְפָנִים, -נִיּוֹת]

טִנֹּפֶת*, טינופת נ׳ [מן טנף] **1***, לִכְלוּךְ, זֻהֲמָה, צוֹאָה: "תַּלְמִיד חָכָם אָסוּר לוֹ לַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת" (ברכות כד:). **2***, פְּסֹלֶת, שְׁיָרִים גְּרוּעִים וּמְקֻלְקָלִים: "הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע טִנֹּפֶת לִסְאָה" (בבא בתרא ו ב). **3°**, צוֹאָה, הַפְרָשׁוֹת-הַגּוּף. – [טִנֹּפֶת-, טִנּוֹפוֹת]

טַנְק◊ ז׳ [אנגלית: tank] **1**. כְּלִי-רֶכֶב קְרָבִי זַחְלִי וּמְשֻׁרְיָן, עַל-פִּי-רֹב בַּעַל צְרִיחַ הַמְצֻיָּד בְּתוֹתָח וּבִמְקַלְעִים. מַעֲלוֹתָיו הָעִקָּרִיּוֹת: עָצְמַת אֵשׁ, כֹּשֶׁר נַיָּדוּת גַּם בִּדְרָכִים זְרוּעוֹת-מִכְשׁוֹלִים, שִׁרְיוּן. **2**, מֵכָל, דּוּד גָּדוֹל לַאֲגִירַת נוֹזְלִים: טַנְקִים לְנֵפְט, לְמַיִם וּלְשֶׁמֶן. – [טַנְק-, טַנְקִים, טַנְקֵי-]

טנק צבאי

טנק למים

– **טַנְקַאי°** ז׳ חַיָּל הַנִּמְנֶה עִם צֶוֶת אַנְשֵׁי הַטַּנְק (1).

– **טַנְקֶר◊** ז׳ מֵכָלִית, סְפִינָה לְהוֹבָלַת נוֹזְלִים – נֵפְט, בֶּנְזִין וְכַדּוֹמֶה.

טִנָּר*, טינר ז׳ [ארמית: טִינְרָא, קרוב אל צוּר] צוּר, אֶבֶן קָשָׁה מְאֹד (שמות רבה כג). – [טִנַּר-, טִנָּרִין, טִנְרֵי-]

טִנְרָה° נ׳ [מארמית: טינרי, חולין מח: וראה טִנָּר] יַבֶּלֶת קָשָׁה: טִנְרוֹת עַל רַגְלֵי הַגָּמָל וּבִרְכָּיו שֶׁהוּא רוֹבֵץ עֲלֵיהֶן. – [טִנְרַת-, טִנְרוֹת]

טַס* ז׳ [ארמית: טַסָּא; יוונית: tasis ריקוע, מיתוח; אולי מפרסית: טַאשׁ] **1***, לוּחַ דַּק שֶׁל מַתֶּכֶת: פַּח: "טַס שֶׁל זָהָב" (סוכה ה.). "שֶׁכָּךְ מְרַדְּדִין טַסִּין לַעֲבוֹדַת הַמִּשְׁכָּן" (תוספתא שבת יב ב). **2°**, מַגָּשׁ, טִרְיָן, טַבְלָה דַּקָּה שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר, שֶׁעָלֶיהָ עוֹרְכִים וּמַגִּישִׁים לַשֻּׁלְחָן כֵּלִים, תִּקְרֹבֶת וְכַדּוֹמֶה. – [טַס-, טַסִּים, טַסֵּי-]

טס

ט"ס ר"ת טָעוּת-סוֹפֵר.

טְסֶה-טְסֶה◊ ז׳ רְאֵה זְבוּב, זְבוּב טְסֶה-טְסֶה°.

טֶסְט° ז' [אנגלית: test] 1, בְּחִינָה אוֹ בְּדִיקָה לִקְבִיעַת אֲמִתּוּתָהּ שֶׁל הַנָּחָה מְסֻיֶּמֶת אוֹ יְעִילוּתוֹ שֶׁל מַכְשִׁיר. 2, [בפדגוגיה המעשית, בפסיכולוגיה הניסויית] בֹּחַן, סִדְרַת שְׁאֵלוֹת הַנִּתֶּנֶת לְנִבְחָנִים הַשַּׁיָּכִים לִקְבוּצָה מְסֻיֶּמֶת, כְּדֵי־לִקְבֹּעַ אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל כָּל נִבְחָן בְּיַחַס לְהֶשֵּׂגֵי הַקְּבוּצָה כֻּלָּהּ: טֶסְטִים לְתַלְמִידִים בְּהֶשֵּׂגִים בַּלִּמּוּדִים. – [טֶסְט־, טֶסְטִים, טֶסְטֵי־]

טֶסְטוֹלוֹגְיָה° נ' [מאנגלית: test + יוונית: logos לימוד] תּוֹרַת הַמִּבְחָנִים; מִכְלוֹל הַשִּׁיטוֹת לַעֲרִיכַת מִבְחָנִים שׁוֹנִים לִקְבִיעַת הֶשֵּׂגִים, מִשְׂכָּל, תּוֹצְאוֹת מֶחְקָרִים וְכַדּוֹמֶה.

– **טֶסְטוֹלוֹג**° ז' מֻסְמָךְ לַעֲרִיכַת מִבְחָנִים.

טַסִּית° נ' [מן טַס] טַס קָטָן. – [טַסִּית־, טַסִּיּוֹת]

טָסִית° נ' [מן א· טוס] כִּנּוּי לְצִפּוֹר, עוֹף בַּעַל־כְּנָפַיִם לָעוּף: "טָסִית מַה הִיא אוֹמֶרֶת? עֶזְרִי מֵעִם ה' עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (פרק שירה, שיר לעופות). "וְטָסִיּוֹת וּסְנוּנִיּוֹת קוֹשְׁטוֹת כְּחִצִּים הֵנָּה וָהֵנָּה לְרוּחַ הַיּוֹם" (ביאליק, הנשר הלבן ב). "וְהַצִּפּוֹר טָסִית שֶׁטָּסָה אֵילָךְ וְאֵילָךְ" (עגנון, אלו תקיו). – [טָסִיּוֹת]

טִסָּנִי° נ' [יוונית: ptisane] שְׂעוֹרִים שֶׁנִּכְתְּשׁוּ לִגְרִיסִים (מכשירין ו ב). – [טִסְנִין]

טַסְקָא° נ' [ארמית, בהיפוך אותיות מן טַקְסָא] (בבא מציעא עג:): מַס, מֶכֶס – ראה טַקְסָא.

טעה צורת-משנה מן תעה; ארמית: טְעֵי]

~ פָּע' **טָעָה** ° פ"ע 1, שָׁגָה, נִשְׁתַּבֵּשׁ, חָשַׁב אוֹ עָשָׂה דְּבַר־מָה בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָכוֹן: "קָרָא וְטָעָה, יַחֲזֹר לְמָקוֹם שֶׁטָּעָה" (ברכות ב ג). "כָּל הָאוֹמֵר: דָּוִד חָטָא, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה" (שבת נו.). "בֵּית־דִּין טוֹעִין" (כתובות כא.). 2, תָּעָה, נָטָה מִן הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: "הֲרֵי שֶׁהָיָה טוֹעֶה בַּכְּרָמִים וּבַשָּׂדוֹת" (ירושלמי כתובות לו ב). – [לִטְעוֹת, טוֹעֶה, יִטְעֶה]

~ הִפ' **הִטְעָה** פ"י הִכְשִׁיל עַל־יְדֵי טָעוּת, גָּרַם לְמִישֶׁהוּ שֶׁיִּטְעֶה בִּדְבַר־מָה, הוֹלִיךְ שׁוֹלָל: "יַעַן וּבְיַעַן הִטְעוּ אֶת־עַמִּי לֵאמֹר: שָׁלוֹם, וְאֵין שָׁלוֹם" (יחזקאל יג י). "הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין וְהִטְעוּ זֶה אֶת זֶה" (בבא מציעא ו א). "וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה, מָה רָאָה לַשְּׁטוּת הַזּוֹ? אֶלָּא עֵינוֹ הִטְעַתּוּ" (במדבר רבה יח). "אִם זִכְרוֹנִי אֵינוֹ מַטְעֵנִי – הָיָה הַקַּיִץ חַם בְּיוֹתֵר" (ויסלבסקי, תר' מרד 12). – [לְהַטְעוֹת אֶת־, מַטְעֶה, יַ־]

~ הָפ' **הָטְעָה**°, הוּבָא לִידֵי טָעוּת, הָכְשַׁל עַל־יְדֵי אַחֵר שֶׁגָּרַם לוֹ טָעוּת: "וּכְמוֹ שֶׁהִטְעָה – הָטְעָה: בָּעֵצָה שֶׁנָּתַן, בָּהּ נָפַל" (במדבר רבה כ). "וְלֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֻטְעֶה" (ספרא קדושים צא ג). הָטְעֵינוּ עַל־יְדֵי יְדִיעָה כּוֹזֶבֶת. [וראה עוד ערך מֻטְעֶה] – [מֻטְעֶה, יֻ־]

– **טוֹעֶה**°, ראה ערך טוֹעֶה.

טָעוּן° ת' [מן א· טען, טָעַן] 1°, צָרִיךְ, חַיָּב, מֻטָּל עָלָיו: "פַּר וְשָׂעִיר... שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן... וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים" (זבחים ה א). "דַּם חַטָּאת שֶׁנִּתַּז עַל הַבֶּגֶד, הֲרֵי זֶה טָעוּן כִּבּוּס" (זבחים יא א). "כָּל הַמִּצְוֹת טְעוּנוֹת בְּרָכָה בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן" (ירושלמי ברכות יד א). "הָעִנְיָן טָעוּן בֵּרוּר" (ביאליק, איש הסיפון). הַתַּלְמִיד טָעוּן בְּחִינָה בִּשְׁנֵי מִקְצוֹעוֹת. 2°, עָמוּס, שֶׁנִּתַּן עָלָיו מַשָּׂא: "רָחֵל טְעוּנָה (צֶמֶר) – וּגְזָזָהּ" (בבא קמא ט א). "גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת" (בבא בתרא ב יד). "עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת (אֶשְׁכְּלוֹת עֲנָבִים)" (שבועות ו ו). "כַּפּוֹת עֵצִים טְעוּנֵי פֵּרוֹת" (ביאליק, יש לי גן). "חָטְמוֹ טָעוּן מִשְׁקְפֵי־תְכֵלֶת" (ביאליק, אריה ח). מְכוֹנִית טְעוּנָה שַׂקֵּי מֶלֶט. 3°, מָלֵא, מֵכִיל, רָווּי [גם בהשאלה]: "שֶׁיִּהְיוּ עֲנָנִים טְעוּנִים גְּשָׁמִים, וְאֵין מוֹרִידִים גְּשָׁמִים אֲפִלּוּ טִפָּה אַחַת" (ספרי דברים מג). "כֻּלּוֹ טָעוּן סוֹד־מַלְכוּת נֶאְדָּר אֶחָד" (ביאליק, הבריכה). גּוּף טָעוּן חַשְׁמַל. 4° [בכלי־יריה] מְמֻלָּא תַּחְמֹשֶׁת לִירִיָּה: רוֹבֶה טָעוּן. אֶקְדָּחִים טְעוּנִים מוּכָנִים לִפְעֻלָּה. – [טְעוּנָה, טְעוּנִים, ־נוֹת]

– **טְעוּן־טִפּוּחַ**°, הַזָּקוּק לְטִפּוּל מְיֻחָד כְּדֵי שֶׁיִּתְקַדֵּם כָּרָאוּי: בָּתֵּי־סֵפֶר לִילָדִים נֶחֱשָׁלִים טְעוּנֵי־טִפּוּחַ.

טְעוּן° ז' [מן א· טען טָעַן] 1°, מַשָּׂא, נֵטֶל, דָּבָר שֶׁנִּטְעַן: "הַמְקַבֵּץ עֵצִים אוֹ פִּשְׁתָּן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְעָשָׂה מֵהֶן טְעוּן גָּדוֹל שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַגְבִּיהוֹ" (רמב"ם, מכירה ג ב). 2°, מַעֲמָס, כַּמּוּת הַמַּשָּׂא הַנִּתֶּנֶת לְהִטָּעֵן עַל עֲגָלָה אוֹ עַל מְכוֹנִית אוֹ עַל סְפִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: טְעוּנָהּ שֶׁל הַמְּכוֹנִית 10 טוֹנוֹת. – [טְעוּן־, טְעוּנִים, טְעוּנֵי־]

טִעוּן °**טִיעוּן** ז' [מן ב· טען] הַרְצָאַת הַטְּעָנוֹת, פֵּרוּט הַנִּמּוּקִים וְהָרְאָיוֹת לְבִסּוּס טַעֲנָה: "וּבְטִעוּן עַל קִיּוּם אֵלּוּ הַהַקְדָּמוֹת" (מורה נבוכים א עג). "עַד כְּדֵי כָּךְ חָסֵר הִתְחַשְּׁבוּת – גֶּבֶר שָׁאוּל טִעוּנוֹ" (יזהר, צקלג ז). עוֹרֵךְ־הַדִּין רִכֵּז אֶת טִעוּנוֹ בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים מֶרְכָּזִיִּים. בֵּית־הַדִּין קִבֵּל אֶת טִעוּנוֹ. – [טִעוּן־, טִעוּנִים, טִעוּנֵי־]

טְעוּנָה° נ' ראה טְעָנָה.

טָעוּת° נ' [מן טעה, טָעָה] 1, שְׁגִיאָה, מִשְׁגֶּה, שִׁבּוּשׁ: "דְּבָרִים שֶׁאֲמַרְתִּי לָכֶם, טָעוּת הֵם בְּיָדִי" (שבת סג:). "סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי טָעֻיּוֹת בְּכָל דַּף וָדַף – יְתַקֵּן" (מנחות כט:). טָעוּת גְּדוֹלָה טָעִיתָ. טָעוּת־הֲבָנָה. 2, כִּנּוּי לָאֱלִילִים (ירושלמי סנהדרין כח ד). – [טָעוּת־, טָעֻיּוֹת, טָעֻיּוֹת־]

– **טָעוּת אוֹפְּטִית**°, ראה להלן **טָעוּת־רְאִיָּה**°.

– **טָעוּת־גּוֹי**° [על-פי בבא קמא קיג:] [בהלצה] טָעוּת גַּסָּה שֶׁל בּוּר וְעַם־הָאָרֶץ: טָעִיתָ, בִּמְחִילָה, טָעוּת־גּוֹי.

– **טָעוּת־גּוֹי מֻתֶּרֶת**° [דיבור-הלצה על-פי הנ"ל] יֵשׁ לִסְלֹחַ לִפְלוֹנִי עַל טָעוּתוֹ שֶׁטָּעָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ אֶלָּא "גּוֹי" וְעַם־הָאָרֶץ.

– **טָעוּת־דְּפוּס**°, שְׁגִיאָה שֶׁנָּפְלָה בְּסֵפֶר, בְּעִתּוֹן וְכוּ' שֶׁנִּדְפְּסוּ: בְּסוֹפָם שֶׁל סְפָרִים רַבִּים נִתָּנָה רְשִׁימַת טָעֻיּוֹת־הַדְּפוּס שֶׁהַקּוֹרֵא מִתְבַּקֵּשׁ לְתַקְּנָן.

– **טָעוּת־סוֹפֵר**° (בבא מציעא יד.), שְׁגִיאָה שֶׁנָּפְלָה בַּכָּתוּב בְּאַשְׁמָתוֹ שֶׁל הַכּוֹתֵב שֶׁטָּעָה.

– **טָעוּת־רְאִיָּה**°, רְאִיַּת דָּבָר לֹא כְּפִי שֶׁהוּא בַּמְּצִיאוּת, אֶלָּא בְּצוּרָה שׁוֹנָה אוֹ מְסֻלֶּפֶת בְּמִקְצָת.

– **מִקַּח־טָעוּת**° (כתובות יא:), **קִנְיָן בְּטָעוּת**° (גיטין יד.), 1°, קְנִיַּת דְּבַר־מָה מִתּוֹךְ טָעוּת בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִדָּה אוֹ בִּמְחִיר; לְפִי הַדִּין וְהַנֹּהַג אֵין לִקְנִיָּה כָּזֹאת כָּל תֹּקֶף, וְהַקּוֹנֶה יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. 2°, עִסְקָה שֶׁנַּעַשְׂתָה בֵּין שְׁנֵי צְדָדִים וְנִתְגַּלְּתָה לְאַחַר מִכֵּן כְּבִלְתִּי־סְבִירָה וּכְתוֹצָאָה שֶׁל אִי־הֲבָנָה בֵּין הַצְּדָדִים.

– **טָעוּת – לְעוֹלָם חוֹזֵר**° (חושן משפט רלב א), טָעוּת שֶׁנָּפְלָה בְּחֶשְׁבּוֹן, רַשַּׁאי הַטּוֹעֶה לַחֲזֹר בּוֹ לְתַקְּנָהּ [הערה זו נרשמת על-פי־

רוב בראשי־תיבות **טל״ח** בשולי חשבון המוגש ללקוח על־ידי חברה מסחרית וכיוצא בה]

טַעְטוּעַ° ז׳ [מן טעה] הַטְעָיָה: ״אֲבָל אֵין שִׁעוּר לְתַעְתּוּעֵי הַשֵּׂכֶל וּלְטַעְטוּעָיו״ (שטיינמן, מחשבה למקוטעין). – [טַעֲטוּעִים]

טְעִיָּה⁂, **טעייה** נ׳ [מן טעה, טָעָה] הִשְׁתַּבְּשׁוּת, עֲשִׂיַּת מִשְׁגֶּה, הִכָּשְׁלוּת בִּשְׁגִיאָה: ״וְכָל מֵבִין דְּבַר טָעוּת שְׁבָה בָּדָד וְדוּמִיָּה... וְהִתְאַבֵּל לְמַכְרִיעַ בְּמַחְלֹקֶת וּבִטְעִיָּה״ (הנגיד, דיואן ב 131 – 132). ״כֻּלּוֹ טָעוּת וּטְעִיָּה״ (הזז, צל 150). – [טְעִיַּת־, טְעִיּוֹת]

טָעִים° ת׳ [מן טעם, טָעַם] נָעִים לַחֵךְ, שֶׁטַּעְמוֹ עָרֵב: עוּגָה טְעִימָה. יַיִן טָעִים [ובהשאלה:] ״הַמִּלָּה... הָיְתָה טְעִימָה מְאֹד אוֹתָהּ שָׁעָה״ (שמיר, הוא הלך 82). – [טְעִימָה, טְעִימִים, טְעִימוֹת]

טְעִימָה• נ׳ [מן טעם, טָעַם] 1⁂, לְגִימָה קַלָּה אוֹ לְעִיסָה אוֹ אֲכִילָה שֶׁל תַּבְשִׁיל וְכַדּוֹמֶה כְּדֵי לִבְחֹן אֶת טַעְמוֹ: ״לֶאֱסֹר הַטְּעִימָה קֹדֶם הַהַלֵּל – זוֹ לֹא שָׁמַעְנוּ״ (שאלות ותשובות, יעבץ א מ). ״כָּךְ הָיִינוּ מַמְתִּינִים לִטְעִימָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל מַצָּה״ (ויסלבסקי, תר־ילדותי 138). ״מִי שֶׁבָּרָא יוֹם בָּרָא פַּרְנָסָתוֹ, טְעִימָה כָּל שֶׁהִיא, כַּזַּיִת לֶחֶם וָמֶלַח״ (הזז, יעיש ג 143). הַמְבַשֶּׁלֶת טָעֲמָה טְעִימוֹת אֲחָדוֹת מִן הַתַּבְשִׁילִים שֶׁהִתְקִינָה. לְגִימָה וּטְעִימָה וּלְקִיקָה. 2• [בהשאלה] דְּגִימָה, מִקְצָת מִן הַחֹמֶר הַנִּלְקָח לְנִסּוּי וְלִבְדִיקָה: ״טְעִימָה (בְּצֶבַע הַתְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית) פְּסוּלָה״ (מנחות מב:). – [טְעִימַת־, טְעִימוֹת]

טְעִימוּת° נ׳ [מן טָעִים] נֹעַם, הֱיוֹת טַעַם טוֹב, הֱיוֹת טָעִים: כָּל הַמְּסֻבִּים שִׁבְּחוּ אֶת טְעִימוּתָהּ שֶׁל הָאֲרוּחָה שֶׁהֻגְּשָׁה. – [טְעִימוּת־]

טְעִינָה• נ׳ [מן א־טען, טָעַן] 1•, הַעֲמָסָה, הַעֲלָאַת מַשָּׂא עַל גַּב בֶּהֱמַת מַשָּׂא, עַל עֲגָלָה, סְפִינָה וְכו׳: ״פְּרִיקָה בְּחִנָּם, טְעִינָה בְּשָׂכָר״ (בבא מציעא לב.). טְעִינָה וּפְרִיקָה שֶׁל סְחוֹרוֹת. 2°, מִלּוּא, צִיּוּד: טְעִינַת הַמַּצְבֵּר בְּחַשְׁמַל. טְעִינַת רוֹבֶה בְּכַדּוּרִים. 3⁂, הַבֵּיצִים שֶׁהֵטִילָה וְקִבַּת עוֹף בַּהֲטָלָה אַחַת: ״וּבִנְקֵבָה–עַד שֶׁתֵּלֵד כָּל הַבֵּיצִים שֶׁל טְעִינָה הָרִאשׁוֹנָה״ (רמב״ם, שחיטה יא א). – [טְעִינַת־, טְעִינוֹת]

טְעִינוּת° נ׳ [מן טָעוּן] הֱיוֹת טָעוּן, הִצְטָרְכוּת: אֵין לְהַטִּיל סָפֵק בִּטְעִינוּתוֹ בְּטִפּוּל מְיֻחָד. – [טְעִינוּת־]

טעם [אכדית: ṭēmu; ארמית: טְעֵם; ערבית: טַעִמַ]

~ פע׳ **טָעַם** פ״י 1, לָקַח אֶל פִּיו מַשֶּׁהוּ מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה לִבְחֹן אֶת טַעְמוֹ: ״וְחֵךְ יִטְעַם לֶאֱכֹל״ (איוב לד ג). ״בָּאִין הָאֻמּוֹת וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָן וְטוֹעֲמִים בָּהֶם טַעַם מָן״ (מכילתא בשלח ד ר). ״אִלּוּ זָכִיתָ, הָיִיתָ נוֹטֵל עֲשָׂבִים מִתּוֹךְ גַּן־עֵדֶן וְטוֹעֵם בָּהֶם כָּל מַעֲדַנִּים שֶׁבָּעוֹלָם״ (בראשית רבה כ). הַמְבַשֶּׁלֶת טָעֲמָה אֶת הַמָּרָק לָדַעַת אֶת מְלִיחוּתוֹ. 2, אָכַל אוֹ שָׁתָה מַשֶּׁהוּ: ״וְלֹא־טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם״ (שמואל א יד כד). ״אָסוּר לָאָדָם שֶׁיִּטְעֹם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ״ (ברכות לה.). מֵאָז הַבֹּקֶר לֹא טָעַמְתִּי כְּלוּם. 3 [בהשאלה] נִסָּה, בָּחַן: ״טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב ה׳״ (תהלים לד ט). ״טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ״ (משלי לא יח). –[לִטְעֹם אֶת־, בְּ־, מִן־; טוֹעֵם, יִטְעַם או יִטְעֹם]

~ נפ׳ **נִטְעַם**⁂ 1, הוּחַשׁ הַטַּעַם, נִבְחַן טַעְמוֹ: ״שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד״ (רש״י במדבר כא ו). ״הַמּוּחָשִׁים חֲמִשָּׁה: נִטְעָמִים, נִרְאִים, נִשְׁמָעִים, מוּרָחִים וּמְמֻשְׁמָשִׁים״ (אמונות ודעות י יח). הַתַּבְשִׁיל נִטְעַם עַל־יְדֵי הַמְבַשֶּׁלֶת. 2, [בדקדוק] בָּא עָלָיו טַעַם (נְגִינָה), הֻטְעַם: ״וְלֹא הָיָה בּוֹ פִּסּוּק הַטַּעַם, שֶׁהוּא נִטְעָם בִּרְבִיעַ״ (רש״י איוב לו לג). ״תְּנוּעָה נִרְאֵית וְנִטְעֶמֶת״ (חיוג׳, אותיות הנח). – [לְהִטָּעֵם, נִטְעָם, יִטָּעֵם]

~ פע׳ **טִעֵם**•, טָעַם, בָּחַן בְּפִיו טַעְמוֹ שֶׁל מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה: ״בָּא הַמֶּלֶךְ וּמְצָאוֹ (לְעַבְדּוֹ) מְטַעֵם בִּשְׂפָתוֹתָיו״ (דברים רבה ד). הַמְבַשֶּׁלֶת מְטַעֶמֶת מִן הַמַּאֲכָל עַד שֶׁהִיא מוֹצֵאת אוֹתוֹ טוֹב וְרָאוּי לַאֲכִילָה. – [לְטַעֵם, מְ־, יְ־]

~ הפ׳ **הִטְעִים**• פ״י 1•, נָתַן לְאַחֵר מַאֲכָל אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ לִטְעֹם מִמֶּנּוּ: ״קוֹנָם שֶׁאִי אַתְּ נֶהֱנֵית לִי עַד שֶׁתַּטְעִימִי תַּבְשִׁילֵךְ לְרַ׳ יְהוּדָה וּלְרַ׳ שִׁמְעוֹן״ (נדרים סו:). [ובהשאלה] ״מְלַמֵּד שֶׁהִטְעִימוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאִיּוֹב מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא״ (בבא בתרא טו:–טז.). ״הִטְעַמְתַּנִי לֹא אַחַת מֵעֹקֶץ דְּבוֹרֵיךְ הָעַז וּמִדִּבְשָׁן הַמְּעָט״ (ביאליק, פרידה). ״חָזַר אֵלֶיהָ וְהִטְעִימָהּ אֶת הָעוּגוֹת וְהַשּׁוֹקוֹלָד״ (שמיר, הוא הלך 81). 2⁂, הוֹסִיף טַעַם, תִּבֵּל שֶׁיְּהֵא הַטַּעַם טוֹב יוֹתֵר: ״לְהַטְעִים הַקְּדֵרָה״ (רש״י נידה נא:). 3° [בדקדוק] הִדְגִּישׁ הֲבָרָה אוֹ מִלָּה; בִּטֵּא הֲבָרָה בְּמִלָּה, אוֹ מִלָּה בְּמִשְׁפָּט, בְּיֶתֶר הַדְגָּשָׁה: בְּמִלַּת ״מַחְבֶּרֶת״ נַטְעִים אֶת הַהֲבָרָה ״בֶּ״. בְּמִלַּת ״שֻׁלְחָן״ נַטְעִים מִלְּרַע. 4° [בהשאלה] הִדְגִּישׁ, הִבְלִיט: ״הִטְעִימוּ פְּעָמִים רַבּוֹת, כִּי הַצִּיּוֹנִיּוּת בָּאָה לִפְתֹּר פִּתְרוֹן מֻחְלָט אֶת שְׁאֵלַת הַיְּהוּדִים״ (אחד העם, קעד). ״דָּבָר זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר, וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ לְהַטְעִימוֹ בְּמָשָׁל״ (עגנון, כפות פד). 5°, קָרָא קְרִיאָה אָמָּנוּתִית, דִּקְלֵם: הַקַּרְיָן הִטְעִים בַּמְּסִבָּה אֶת ״חֲזוֹן הָעֲצָמוֹת״. –[לְהַטְעִים, מַ־, יַ־]

– **הֻטְעַם**⁂, 1°, נִתַּן לוֹ לִטְעֹם, לֶאֱכֹל אוֹ לִלְגֹּם מַשֶּׁהוּ: הָאוֹרֵחַ הֻטְעַם מִן הַתַּבְשִׁיל. 2⁂, נוֹסַף לוֹ טַעַם: ״פֵּרוֹת שֶׁבֶּהָרִים יוֹתֵר טוֹבִים מִפֵּרוֹת הָעֲמָקִים וְיוֹתֵר מֻטְעָמִים״ (פירוש המשניות לרמב״ם, ביכורים א י). הַמָּרָק הַתָּפֵל הֻטְעַם עַל־יְדֵי מֶלַח. 3°, בֻּטָּא בְּהַדְגָּשָׁה יְתֵרָה, קִבֵּל טַעַם, בָּאָה עָלָיו נְגִינָה: בְּמִלַּת ״מַחְבֶּרֶת״ הַהֲבָרָה ״בֶּ״ מֻטְעֶמֶת. 4°, הֻדְגַּשׁ, הֻבְלַט: ״הַדְּבָרִים הַמֻּטְעָמִים בָּזֶה... מַרְאִים גָּלוּי״ (אחד העם, שעח). הַדְּרִישָׁה לְהַעֲלָאַת הַמַּשְׂכֹּרֶת הֻטְעֲמָה בַּפְּגִישָׁה עִם הַהַנְהָלָה [וראה עוד ערך מֻטְעָם] – [מֻטְעָם, יֻטְעַם]

– **לֹא טָעַם טַעַם־**• [בהשאלה] לֹא חָשׁ כְּלָל, לֹא נֶהֱנָה מִן־: ״תִּינוֹקוֹת... עַד שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא״ (במדבר רבה יט). ״כָּל יְמֵי שֶׁל שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה לֹא הָיוּ טוֹעֲמִין טַעַם שֵׁנָה כָּל עִקָּר״ (ירושלמי סוכה נה ב).

– **הִטְעִים דְּבָרָיו**•, הוֹסִיף טַעַם לִדְבָרָיו, נִמֵּק דְּבָרָיו, הִסְבִּיר: ״רָשָׁע עָרוּם... זֶה הַמַּטְעִים דְּבָרָיו לַדַּיָּן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ״ (סוטה כא:).

טַעַם ז׳ [ראה טעם] 1, אֵיכוּת מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה אוֹ טִיבָם שֶׁאָדָם חָשׁ בְּפִיו: ״וְהוּא (הַמָּן) כְּזֶרַע גַּד לָבָן, וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ״ (שמות טז לא). ״מִי שֶׁאָכַל אֶת הַתַּבְשִׁיל הוּא יוֹדֵעַ טַעְמוֹ״ (דברים רבה ב). 2°, הַחוּשׁ שֶׁחָשִׁים בַּפֶּה וּבַלָּשׁוֹן עַל־יְדֵי הָאֲכִילָה וְהַשְּׁתִיָּה: חוּשׁ הַטַּעַם. 3• [בהשאלה] הַרְגָּשָׁה, חוּשׁ, תְּחוּשָׁה: ״מֻתָּר לוֹ לְאָדָם לְהַלְווֹת בָּנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ בְּרִבִּית כְּדֵי לְהַטְעִימָן טַעַם רִבִּית״ (בבא מציעא עה). ״(אֵלִיָּהוּ) לֹא טָעַם טַעַם מִיתָה״ (בראשית רבה כא). 4, שֵׂכֶל, הִגָּיוֹן: ״וַיְשַׁנּוֹ אֶת־טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם״ (שמואל א כא יד). ״בָּרוּךְ ה׳... וּבָרוּךְ טַעְמֵךְ וּבְרוּכָה אָתְּ־

(שמואל א כה לב–לג). 5•, נִמּוּק, סִבָּה הֶגְיוֹנִית לְדָבָר: "זֶה נוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה נוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו" (יומא נט.). 6• [בדקדוק] נְגִינָה, נַחַץ, הַדְגָּשָׁה בַּהֲגִיַּת הֲבָרָה בַּמִּלָּה: "וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע בְּכִוּוּן הַדַּעַת בְּקוֹל אֶחָד, בְּדֵעָה אַחַת, בְּטַעַם אֶחָד" (שיר השירים רבה, היושבת). בְּמִלַּת "מַחְבֶּרֶת" הַטַּעַם הוּא בַּהֲבָרָה "בֶ". 7•, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַסִּימָנִים הַמָּסָרְתִּיִּים שֶׁבְּנֹסַח הַמְנֻקָּד שֶׁל הַמִּקְרָא הַמּוֹרִים עַל הַהַטְעָמָה, עַל הַחִבּוּר וְהַפִּסּוּק, וְהַמְּשַׁמְּשִׁים גַּם כְּסִימָנֵי נִגּוּן בִּקְרִיאָה בְּצִבּוּר, כְּגוֹן: מֵרְכָא, טִפְחָא, אֶתְנָח, פַּשְׁטָא. נִקְרָאִים גַּם "סִימָנֵי הַטְּעָמִים", "פִּסּוּק טְעָמִים", "טַעֲמֵי הַמִּקְרָא". "'וְשׂוֹם שֶׂכֶל' – אֵלּוּ הַטְּעָמִים" (בראשית רבה לו). "'וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא' – אֵלּוּ פִּסְקֵי טְעָמִים" (מגילה ג.). – [טַעַם־, טְעָמִים, טַעֲמֵי־]

– בְּטַעַם°, בְּצוּרָה נָאָה, בְּאֹפֶן הַמֵּעִיד עַל טַעַם טוֹב: "הַחֲדָרִים הַכְּלָלִיִּים עֲרוּכִים בְּטַעַם וּבְחֵן" (ביאליק, איש הסיפון).

– מִטַּעַם־, בְּשֵׁם־, בְּפִקֻדַּת־, לְפִי הוֹרָאַת־: "מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו" (יונה ג ז). הַהוֹרָאָה נִתְּנָה מִטַּעַם הָעִירִיָּה.

– מַה־טַּעַם?•, מָה הַטַּעַם?•, מֵאֵיזֶה טַעַם?•, מִשּׁוּם־מָה? מָה הַיְסוֹד לַדָּבָר?: "אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא (שְׁבוּעָה) אַחַת... מָה הַטַּעַם? הוֹאִיל וְאֵינָם יְכוֹלִים לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת" (שבועות ד ג). "הַלָּמֵד עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת זוֹכֶה לְהַקְבִּיל רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ. מַה טַּעַם? – 'לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ, כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל', וְאֵין 'תַּשְׂכִּיל' אֶלָּא רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא רבה לה). "מַה טַּעַם אָמְרוּ: אָדָם לוֹבֵשׁ תְּפִלִּין?... כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה" (ירושלמי ברכות ד ב–ג). "מֵאֵיזֶה טַעַם אֵינוֹ מֵבִיא? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר..." (ביכורים א ב).

– בְּלֹא טַעַם°, 1. בְּלֹא הַצְדָּקָה, בְּלֹא נִמּוּק מַסְפִּיק. 2. חֲסַר־טַעַם, תָּפֵל, מְשַׁעֲמֵם.

– טַעַם גַּן־עֵדֶן°, דִּבּוּר שֶׁל שֶׁבַח לְמַאֲכָל עָרֵב מְאֹד לַחֵךְ: "עוּגוֹתַיִךְ מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ, וְטַעְמָן כְּטַעַם גַּן־עֵדֶן" (מנדלי מו"ס, רד). "טַעַם פַּשְׁטִידָתָהּ... נוֹדַע בְּכָל הָעִיר, טַעַם גַּן־עֵדֶן מַמָּשׁ!" (טשרניחובסקי, סיפורים 89). "אֲנִי טוֹעֵם פֹּה טַעַם גַּן־עֵדֶן" (ברקוביץ, תר' טוביה קו). "חָלָב הַרְבֵּה מָתוֹק מִדְּבַשׁ, וְטַעְמוֹ טַעַם גַּן־עֵדֶן" (עגנון, אלו שעא).

– טַעַם לִפְגָם• [בהשאלה מן עבודה זרה סז:] פְּסוּל, צַד שֶׁל שְׁלִילָה: "כָּל אֶחָד מִמְּלַמְּדִים אֵלּוּ נִמְצָא בּוֹ טַעַם לִפְגָם" (ברקוביץ, תר' חיי קעו).

– טַעַם לְשֶׁבַח• [בהשאלה מן עבודה זרה סז:] נִמּוּק מְסַיֵּעַ, תּוֹסֶפֶת חִיּוּבִית לְדָבָר: "הֲרֵיהִי עוֹסֶקֶת וּמְטַפֶּלֶת בְּפַשְׁטִידַת הַשַּׁבָּת שֶׁלָּהּ... וּמָצְאוּ בָּזֶה טַעַם לְשֶׁבַח, וְהַדָּבָר מְקָרֵב אוֹתָהּ לַבְּרִיּוֹת" (טשרניחובסקי, סיפורים 89).

– טַעַם זְקֵנִים, חָכְמַת זְקֵנִים, יִשּׁוּב־דַּעַת וּמְתִינוּת: "מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח" (איוב יב כ). "וְכֻלָּם מְלֵאִים עֲסִיס־חַיִּים וְטַעַם זְקֵנִים וְחָכְמַת אָדָם" (ביאליק, ומנדלי זקן א). "נֶגֶד זָרִיז וּמְמֻלָּח – וּמָלֵא טַעַם־זְקֵנִים כְּסָב" (ברקוביץ, הראשונים טו).

– טַעַם מְחַבֵּר ⁺, סִימָן בַּמִּקְרָא הַמּוֹרֶה עַל חִבּוּר הַמִּלָּה שֶׁהוּא נִתָּן תַּחְתֶּיהָ (אוֹ עָלֶיהָ) אֶל הַמִּלָּה הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן: מֵרְכָא (אֽ), מוּנַח (א֣), מַהְפַּךְ (א֤).

– טַעַם מַפְסִיק ⁺, סִימָן בַּמִּקְרָא מֵעַל לְמִלָּה אוֹ מִתַּחְתֶּיהָ שֶׁהוֹרָאָתוֹ לְהַפְסִיק כָּל שֶׁהוּ בְּאוֹתָהּ מִלָּה, כְּגוֹן טִפְחָא (א֖), אֶתְנָח (א֑), זָקֵף קָטֹן (א֔).

– הַטַּעַם הָעֶלְיוֹן ⁺, כִּנּוּי לְסֵדֶר טַעֲמֵי־הַמִּקְרָא הָרְשׁוּמִים בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (שמות כ; דברים ה) מֵעַל לַמִּלִּים. נוֹסָף עַל סֵדֶר הַטְּעָמִים הָרְשׁוּמִים מִתַּחַת לַמִּלִּים וְנִקְרָאִים "הַטַּעַם הַתַּחְתּוֹן".

– אִישׁ־טַעַם°, בַּעַל־טַעַם°, אָדָם בַּעַל חוּשׁ הַבְחָנָה אֶסְתֶּטִי, עֲדִין־נֶפֶשׁ.

– אֲנִין־טַעַם°, בַּעַל טַעַם מְעֻדָּן בְּיוֹתֵר, מַפְרִיז בְּדַקְדְּקָנוּתוֹ בְּעִנְיָנִים שֶׁל טַעַם.

– דְּבָרִים שֶׁל טַעַם•, דְּבָרִים הֶגְיוֹנִיִּים וּשְׁקוּלִים, דְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּשֵׂכֶל: "אֲנִי אוֹמֵר לְךָ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי: מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ!" (עבודה זרה יח.).

– חוּשׁ־הַטַּעַם°, אֶחָד מִן הַחוּשִׁים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הָאָדָם – הַבְחָנַת טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר עַל־יְדֵי הַפֶּה, הַלָּשׁוֹן, הַחֵךְ וְעוֹד.

– חֲסַר־טַעַם°, 1. תָּפֵל, שֶׁאֵינוֹ עָרֵב לַחֵךְ. 2 [בהשאלה] נְטוּל־הִגָּיוֹן, חֲסַר־שֵׂכֶל: "אוּלַי תָּפֵל וַחֲסַר־טַעַם יָבֹא מוֹתִי" (ביאליק, לא הראני). דְּבָרִים חַסְרֵי־טַעַם.

– טוּב־טַעַם, חָכְמָה וּבִינָה, דִּבְרֵי שֵׂכֶל: "טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי" (תהלים קיט סו).

– בְּטוּב־טַעַם°, בְּצוּרָה וּבְסֵדֶר נָאֶה, מִתּוֹךְ הַבְחָנָה דַּקָּה בַּטּוֹב וּבַנָּאֶה: תִּלְבָּשְׁתָּהּ הָיְתָה עֲרוּכָה בְּטוּב־טַעַם.

– מִלּוֹת־הַטַּעַם ⁺. [על־פי הערבית: חַרְף מַעְנִי] כִּנּוּי לַמִּלּוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת לְקִשּׁוּר, מִלּוֹת־יַחַס וּמִלּוֹת־חִבּוּר, כְּגוֹן: כִּי, בַּעֲבוּר, לְמַעַן, פֶּן, בִּשְׁבִיל.

– סָר־טַעַם, חֲסַר־שֵׂכֶל, נִבְעַר מִדַּעַת: "נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם" (משלי יא כב).

– רַב־מִטַּעַם°, [קיצור הניב: "מטעם המלך וגדוליו" (יונה ג ז), או ראשי־תיבות: מטע"ם–מטעם ממשלה] כִּנּוּי שֶׁהָיָה נוֹהֵג בְּכַמָּה מִקְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה לִמְמֻנֶּה עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת לְשַׁמֵּשׁ כְּרַב רִשְׁמִי וּכְבָא־כֹּחַ שֶׁל הַקְּהִלָּה כְּלַפֵּי הַשִּׁלְטוֹן: "רַב מִטַּעַם אִי־אֶפְשָׁר לוֹ בְּלִי מִקְצָת שְׁכִינָה, שֶׁהֲרֵיהוּ, בִּבְחִינַת־מָה, מֵעֵין גַּלָּח (לְהַבְדִּיל) אוֹ מֵעֵין כֹּמֶר (לְהַבְדִּיל)" (טשרניחובסקי, סיפורים 88).

– טַעֲמֵי אֱמֶ"ת°, סִימָנֵי הַטְּעָמִים הַמְיֻחָדִים הַנְּהוּגִים בְּסִפְרֵי אִיּוֹב, מִשְׁלֵי, תְּהִלִּים (ר"ת אֱמֶ"ת).

– טַעֲמֵי הַמִּקְרָא ⁺ (רש"י ברכות סב), – רְאֵה לְעֵיל טַעַם 7.

– טַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ• [על־יסוד גיטין סז., ורש"י שם] יֵשׁ לוֹ הֶסְבֵּר מִשֶּׁלּוֹ אוֹ כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת: "לֹא אוּכַל לָקוּם מִפְּנֵיכֶם... טַעְמִי וְנִמּוּקִי עִמִּי, שֶׁלֹּא אוּכַל לְפָרְשׁוֹ" (מנדלי מו"ס, סח).

– אֵין בּוֹ טַעַם וְאֵין בּוֹ רֵיחַ• [שאול מן ויקרא רבה ל, ושם כפשוטו] אֵין בּוֹ שֵׂכֶל וָדַעַת, אֵין לוֹ כָּל יְסוֹד הֶגְיוֹנִי.

– יֵשׁ (בּוֹ) בְּנוֹתֵן טַעַם•, 1•, הוּא מוֹסִיף מִטַּעְמוֹ: "הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר שֶׁל קֵבָה כְּשֵׁרָה – אִם יֵשׁ בְּנוֹתֵן טַעַם, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה" (חולין ח ה). 2° [בהשאלה] יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהוֹסִיף נִמּוּק וְהַצְדָּקָה לְדָבָר, הוּא מוֹסִיף עִנְיָן לַדָּבָר: סִפּוּרוֹ יֵשׁ בּוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם לְכָל הַמַּעֲשֶׂה.

– **עַל טַעַם וָרֵיחַ אֵין לְהִתְוַכֵּחַ°** (שלונסקי), **לְטַעַם וָעַיִן חָבֵר אַיִן°** (שרפשטין) [נוסחים עבריים למימרה השאולה מלועזית] אִישׁ־אִישׁ וְטַעְמוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ.

– **מִי שֶׁאָכַל אֶת הַתַּבְשִׁיל הוּא יוֹדֵעַ טַעְמוֹ•** (דברים רבה ב), [בהשאלה] רַק מִי שֶׁנִּתְנַסָּה בַּדָּבָר מַכִּירוֹ הֵיטֵב, "אֵין חָכָם כְּבַעַל־נִסָּיוֹן".

– **טִהֵר אֶת הַשֶּׁרֶץ בְּקַ"ן טְעָמִים•** [על־פי עירובין יג:, ושם כפשוטו: "תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים"] הִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא תֵּרוּצִים רַבִּים וּדְחוּקִים לְהַצְדָּקַת הַמַּעֲשֶׂה הָרָע, הִתְפַּלְפֵּל הַרְבֵּה לִמְצֹא הֶכְשֵׁר לְדָבָר פָּסוּל [ומכאן:]

– **קַ"ן טְעָמִים•** [על־פי הנ"ל] נִמּוּקִים מְנֻמּוּקִים שׁוֹנִים, טְעָמִים רַבִּים וְשׁוֹנִים: "הַדָּבָר תָּמוּהַּ מְאֹד, וּבְקַ"ן טְעָמִים הָאֲמוּרִים בּוֹ אֵין אֶחָד מַסְפִּיק לְיַשְּׁבוֹ כַּהֹגֶן" (מנדלי מו"ס, רסז).

– **עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ** (ירמיה מח יא), לֹא נִשְׁתַּנּוּ טַעְמוֹ וְטִיבוֹ, לֹא פָּגָה חֲרִיפוּתוֹ.

– **שִׁנָּה אֶת טַעְמוֹ** [שאול מן שמואל א כא יד] הֶחֱלִיף אֶת דַּעְתּוֹ, הִתְחִיל לִנְהֹג אַחֶרֶת: "וּמִדֵּי הִגִּיעַ אַרְיֵה לְמִקְרָא זֶה שֶׁל הַמָּוֶת, שִׁנָּה פִּתְאֹם אֶת טַעְמוֹ וְקַלּוּת־רֹאשׁוֹ" (ביאליק, אריה ה).

טַעְמָא•
ז' [ארמית] טַעַם [רווח בצירוף:]

– **מַאי טַעְמָא?•** מַה הַטַּעַם? מִשּׁוּם מָה?: "מַאי טַעְמָא לָא מְבָרְכִינַן אֶלָּא עַל נְטִילַת לוּלָב? – הוֹאִיל וְגָבוֹהַּ מִכֻּלָּן" (סוכה לז:).

טַעֲמִיּוּת°
נ' [מן טַעַם] מְצִיאוּת טַעַם, סִבָּתִיּוּת הֶגְיוֹנִית: "אָנוּ מְבַקְּשִׁים וּמוֹצְאִים טַעַם וְתַכְלִית... וְחוֹזְרִים וּמְיַחֲסִים יַחֲסֵי טַעֲמִיּוּת וְתַכְלִיתִיּוּת" (קלצקין, כתבים 119). – [טַעֲמִיּוּת־]

טַעֲמָן°
ז' [מן טַעַם] 1. בַּעַל־טַעַם, אֲנִין־טַעַם. 2. טוֹעֵם, מֻמְחֶה בִּקְבִיעַת טַעְמוֹ שֶׁל מָזוֹן אוֹ שֶׁל מַשְׁקֶה עַל־יְדֵי טְעִימָה מִמֶּנּוּ: טַעֲמָן בְּיֶקֶב. – [טַעֲמָנִים, טַעֲמָנֵי־]

א. טען
[ארמית: טְעַן, טְעֵין]

~ פָּע' **טָעַן** פ"י 1. הֶעֱמִיס מַשָּׂא עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ עַל עֲגָלָה אוֹ עַל סְפִינָה וְכוּ': "טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן" (בראשית מה יז). "פָּרַק וְטָעַן, פָּרַק וְטָעַן" (בבא מציעא ב י). "טָעַן הַזָּקֵן אֶת שַׂקּוֹ עַל כְּתֵפָיו וְהָלַךְ" (עגנון, כלה רט). הַסַּבָּלִים טָעֲנוּ אֶת הֶחָבִיּוֹת עַל הַמְּכוֹנִיּוֹת. 2•, נָשָׂא מַשָּׂא, הָיָה עָמוּס: "אָדָם יֵשׁ לוֹ בֵּן וְהוּא טוֹעֲנוֹ; אִם מְצַעֵר אוֹתוֹ, מִיָּד הוּא מַשְׁלִיכוֹ" (דברים רבה ז). "שֶׁתְּהֵא עֲגָלָה מְהַלֶּכֶת וְטוֹעֶנֶת אֲבָנִים" (ירושלמי ביכורים סג ד). "בָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְסַיְּעוֹ: אֵלּוּ טוֹעֲנִין חֲרָבוֹת, וְאֵלּוּ טוֹעֲנִין קְשָׁתוֹת, וְאֵלּוּ טוֹעֲנִין רְמָחִים" (מדרש תהלים, יח). 3°, מִלֵּא, צִיֵּד: טָעַנְתִּי אֶת הַמַּצְבֵּר חַשְׁמַל. הַחַיָּל טָעַן אֶת הָרוֹבֶה בַּחֲמִשָּׁה כַּדּוּרִים. 4• הָיָה טָעוּן, הֻטַּל עָלָיו, נִצְרַךְ: "נִתַּז מִן הַצַּוָּאר עַל הַבֶּגֶד, יָכוֹל יִטְעַן כִּבּוּס?" (ספרא צו) – [לִטְעֹן אֶת־, טוֹעֵן, יִטְעַן]

~ נִפ' **נִטְעַן** •, 1•, נֶעֱמַס, הֻעֲלָה וְהוּשַׂם עַל־: "עָשׂוּ לוֹ (לַמִּשְׁכָּן) עֲגָלוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִטְעָן בָּהֶם" (שיר השירים רבה ו, יפה את). "מְכֻבָּד הַמַּשָּׂא שֶׁנִּטְעַן עָלָיו" (ביאליק, אריה ט). הַסְּחוֹרוֹת נִטְעֲנוּ עַל הַמְּכוֹנִיּוֹת. 2°, הוּשַׂם עָלָיו: הַחֲמוֹר נִטְעַן בְּשַׂקִּים כְּבֵדִים. 3°, נִמְלָא, צֻיַּד: הַמַּצְבֵּר נִטְעַן חַשְׁמַל חִיּוּבִי. הָרוֹבֶה נִטְעַן בַּחֲמִשָּׁה כַּדּוּרִים. 4•, הָיָה טָעוּן, הֻטַּל עָלָיו, הֻצְרַךְ: "אַף עוֹלַת חוֹבָה תִּטָּעֵן סְמִיכָה" (ספרא יג). "וְסוֹפוֹ שֶׁנָּחַל 'מַסְפִּיק בְּקֹשִׁי' בִּתְעוּדַת סוֹף הַשָּׁנָה וְנִטְעַן בְּחִינַת מַעֲבָר" (ד' שחם, גם חיי שעה). – [לְהִטָּעֵן בְּ־, עַל־; נִטְעָן, יִטָּעֵן]

~ פִּע' **טִעֵן•** פ"י טָעַן, עָמַס: "עוֹמֵד וּמְחַזֵּר, מְפָרֵק וּמְטַעֵן" (תוספתא בבא מציעא ב כח). – [לְטַעֵן, מְטַעֵן, יְ־]

~ פֻּע' **טֹעַן**, הֻעֲמַס. – [מְטֹעָן, יְטֹעַן]

~ הִת' **הִטַּעֵן°**, הֻעֲמַס, הִתְמַלֵּא: "מַשָּׂאִית אַחֲרֵי מַשָּׂאִית מִטַּעֶנֶת אָדָם בְּמַדִּים" (שלו, אלוהי 196). – [לְהִטַּעֵן, מִטַּעֵן, יִ־]

~ הִפ' **הִטְעִין•** פ"י 1•, שָׂם מַשָּׂא עַל־, הֶעֱמִיס: "לְאֶחָד שֶׁשִּׁלַּח אֶת חֲמוֹרוֹ... לַגֹּרֶן, וְהִטְעִינוּ לַחֲמוֹרוֹ לֶתֶךְ" (ספרי וזאת הברכה, שמג). "בָּאוּ הָרְשָׁעִים, בָּאוּ, הִטְעִינוּ בָּעֲגָלוֹת וְשִׁלְחוּ" (ביאליק, החצוצרה ד). הַפּוֹעֲלִים הִטְעִינוּ אֶת הַסְּפִינָה. 2∴, הִצְרִיךְ, הִזְקִיק, הִטִּיל חוֹבָה עַל־: "אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַטְעִינָן שְׁחִיטָה לְחֻלִּין" (רש"י חולין יז.). הַמּוֹרֶה הִטְעִין אֶת הַתַּלְמִיד בְּחִינָה בְּמִקְצוֹעוֹ. 3• פ"ע נִטְעַן, נַעֲשָׂה טָעוּן נֶעֱמַס: "מֵאֵימָתַי תּוֹרְמִין אֶת הַזֵּיתִים? מִשֶּׁיַּטְעִינוּ" (תוספתא תרומות ג יג). – [לְהַטְעִין, מַ־, יַ־]

~ הֻפ' **הֻטְעַן∴**, 1°, הוּשַׂם עָלָיו מַשָּׂא: הַחֲמוֹר הֻטְעַן שַׂקִּים כְּבֵדִים. 2∴, הֻצְרַךְ, הֻזְקַק, הֻטְלָה עָלָיו חוֹבָה: "עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ בְּסִינַי לֹא הֻטְעֲנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ" (רש"י זבחים קטו:). הַתַּלְמִיד הֻטְעַן בְּחִינָה בְּמִקְצוֹעוֹת אֲחָדִים. – [מֻטְעָן, יֻטְעַן]

– **טוֹעֵן צְלוּבוֹ בִּכְתֵפוֹ•** (בראשית רבה נו), נוֹשֵׂא עַל כְּתֵפוֹ אֶת הַצְּלָב שֶׁהוּא עָתִיד לְהִתָּלוֹת עָלָיו, כְּלוֹמַר, הוּא מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה אֶת הַגְּזֵרָה שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו.

– **טָעַן רַגְלָיו (עַל כְּתֵפָיו)°**, נָשָׂא אֶת רַגְלָיו, הִזְדָּרֵז לָלֶכֶת: "טָעַנְתִּי אֶת רַגְלַי עַל כְּתֵפַי וְרַצְתִּי אֶצְלְךָ" (עגנון, כלה תד). "מִיָּד טָעֲנָה אֶת רַגְלֶיהָ וְרָצָה בְּבֶהָלָה" (הזז, היושבת 348).

– **טָעַן (אִילָן) פֵּרוֹת•**, נִתְמַלֵּא פְּרִי, הֵנִיב פֵּרוֹת: "נִסְתַּכֵּל בִּשְׁתִילַי וְאָמַר: 'לְכַמָּה שָׁנִים אֵלּוּ טוֹעֲנִים פֵּרוֹת'?" (עגנון, אלו תסא).

– **נִטְעֲנָה כִּבְשָׂה•** (בבא קמא ט א), נִתְכַּסְּתָה כִּבְשָׂה צֶמֶר.

ב. טען
[אולי הרחבת המשמעות מן א. טען]

~ פָּע' **טָעַן•** פ"י 1•, תָּבַע, דָּרַשׁ, הִגִּישׁ תְּבִיעָה נֶגֶד פְּלוֹנִי: "הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ כַּדֵּי שֶׁמֶן, וְהוֹדָה (חֲבֵרוֹ) בְּקַנְקַנִּים" (כתובות יג ד). "'מָה אַתָּה טוֹעֲנֵנִי?!' – רְצוֹנִי שֶׁתִּשָּׁבַע לִי" (שבועות ז ח). 2•, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי הֶסְבֵּר לַתְּבִיעָה, אוֹ דִּבְרֵי הִצְטַדְּקוּת בִּהְיוֹתוֹ נִתְבָּע: "הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה" (בבא קמא נז). כָּל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין טוֹעֵן אֶת טַעֲנוֹתָיו לִפְנֵי הַדַּיָּנִים. 3∴, הִקְשָׁה, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים כְּנֶגֶד־: "וְאִם יִטְעַן טוֹעֵן: וַהֲלֹא אַבְרָהָם נָבִיא הָיָה! וְאֵיךְ בָּא נָבִיא אֶל נָבִיא? וְכוּ'" (אברהם אבן־עזרא בראשית יח יג). 4°, הִבִּיעַ הֲנָחָה, הִצְהִיר כִּי הַדָּבָר נָכוֹן אוֹ כּוֹזֵב: קוֹפֶּרְנִיקוּס טָעַן כִּי הָאָרֶץ מִסְתּוֹבֶבֶת סְבִיב הַשֶּׁמֶשׁ. – [לִטְעֹן, טוֹעֵן, יִטְעַן גם יִטְעֹן]

~ נִפ' **נִטְעַן•**, הֻגְּשָׁה נֶגְדּוֹ טַעֲנָה, נִתְבַּע לַדִּין: "הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה" (יבמות ב ח). "יֹאמַר לַנִּטְעָן: הֲרֵי זֶה הֵעִיד עָלֶיךָ" (רמב"ם, סנהדרין כא י). "טוֹעֵן וְנִטְעָן" (רמב"ם, טוען נטען). – [לְהִטָּעֵן עַל־, נִטְעָן, יִטָּעֵן]

– **טְעָנוֹ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִין•**, [שאול מן בבא קמא לה:, ושם כפשוטו], עָנָה תְּשׁוּבָה שֶׁלֹּא מִמִּין הַשְּׁאֵלָה.

– נִכְנַס עִמּוֹ בְּטוֹעֵן וְנִטְעָן° [על־פי הלכות "טוען ונטען" לרמב"ם], הִדַּיֵּן עִמּוֹ: "הִתְחִיל נִכְנָס עִמּוֹ בְּטוֹעֵן וְנִטְעָן וּמְקַפְּחוֹ בִּדְבָרִים" (הזז, יעיש ד 43).

ג. **טען** [ערבית: טַעַנַ דקר, הכה]

~ פע' **טֹעַן**, נִדְקַר, הֻכָּה: "לְבֻשׁ הֲרֻגִים, מְטֹעֲנֵי חָרֶב, יֹרְדֵי אֶל־אַבְנֵי־בוֹר" (ישעיה יד טו). – [מְטֹעָן, יְטֹעַן]

~ נפ' **נִטְעַן** * [על־פי הארמית: אִיטְעַן היה חולה אנוש, לפי התרגום לשמואל ב יב טו] תָּקְפָה אוֹתוֹ מַחֲלָה קָשָׁה, כָּבְדָה מַחֲלָתוֹ: "וּכְשֶׁהָיָה ר' שִׁמְעוֹן, בְּנוֹ שֶׁל ר' עֲקִיבָא, חוֹלֶה... פְּקָדוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ; בָּא הָרִאשׁוֹן וְאָמַר לוֹ: נִטְעַן... בָּא הַשֵּׁנִי וְאוֹמֵר לוֹ: הִכְבִּיד... בָּא הַשְּׁלִישִׁי וְאוֹמֵר לוֹ: גּוֹסֵס" (שמחות ח). – [לְהִטָּעֵן, נִטְעָן, יִטָּעֵן]

א. **טַעַן**° ז' [מן א· טען] מִטְעָן, נֵטֶל, מַשָּׂא: "רֵיקוֹת יָדֵינוּ, וּבְלִי טַעַן־מִנְחָה נְבוֹאָה" (למדן, מסדה 32). "הָהּ סְפִינוֹת־מַה־בְּכָךְ! הָהּ טַעַן־לְלֹא־צֹרֶךְ!" (שלונסקי, שירים א 19). "טָעוּן טַעֲנוֹ עָבַר בִּרְחוֹבָהּ הָרֵיק שֶׁל נְוֵה־אַחִים" (שנהר, ג 334). "הוֹלְכִים שׁוֹתְקִים, לָקַחַת טַעַן נוֹסָף, כַּנִּרְאֶה, שֶׁל מוֹקְשִׁים" (יזהר, צקלג 744). "טַעַן שֶׁל בְּדִידוּת יוֹרֵד־רוֹבֵץ עַל כְּתֵפֶיךָ" (שם 726). – [טַעַן־, טַעֲנוֹ, טְעָנִים, טַעֲנֵי־]

ב. **טַעַן**^ ז' [מן ב· טען, טָעַן] טַעֲנָה, תְּבִיעָה: עֲשֵׂה כִּדְבָרַי, בְּלִי טַעַן וָמַעַן! "טַעֲנֵי טְעָנוֹת" (יזהר, צקלג 636). – [טַעַן־, טַעֲנוֹ; טְעָנִים, טַעֲנֵי־]

טֹעַן*, טוען ז' [מן א· טען] מַשָּׂא, מִטְעָן: "הָיָה עוֹמֵד וְלוֹקֵחַ (יְרָקוֹת) וְרָאָה טֹעַן אַחֵר יָפֶה מִמֶּנּוּ – מֻתָּר לְהַחֲזִיר (בְּלֹא שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר)" (דמאי ג ב). – [טֹעַן־, טָעֳנוֹ; טְעָנִים, טָעֳנֵי־]

– **טָעַן טֹעַן אַחֵר*** [מונח הלכי] עָסַק בְּדָבָר אוֹ בְּצַד אַחֵר שֶׁל הָעִנְיָן: "כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לִטְעֹן טֹעַן אַחֵר שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ, יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחְמִיר" (ספרא, פתיחתא א א).

טָעָן° ז' [מן א· טען] [בצבא] 1, מַטְעֵן, מַכְשִׁיר לִטְעִינַת כְּלֵי־יְרִיָּה. 2, חַיָּל שֶׁתַּפְקִידוֹ לִטְעֹן כְּלֵי־יְרִיָּה בְּתַחְמֹשֶׁת. – [טָעַן־, טְעָנִים, טָעָנֵי־]

טַעֲנָה* נ' [מן ב· טען] 1*, תְּבִיעָה, דְּבָרִים שֶׁאָדָם מַשְׁמִיעַ לְהוֹכָחַת דְּרִישָׁתוֹ אוֹ צִדְקָתוֹ: "הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ כַּדֵּי שֶׁמֶן, וְהוֹדָה בְּקַנְקַנִּים... הוֹאִיל וְהוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, יִשָּׁבַע" (כתובות יג ד). "אֲנִי אָשׁוּב לְטַעֲנָתְךָ וְאוֹדֶה וְאֹמַר כִּי לְךָ תַּאֲוַת מְלוּכָה" (חריזי, תחכמוני יז 176). "וְהַכֹּל נִרְאֶה לָהּ פָּגוּם וְעָלוּב, וְהִיא מִתְמַלֵּאת טְעָנוֹת כְּרִמּוֹן" (ביאליק, שירתנו הצעירה א). שְׁנֵי בַּעֲלֵי־הַדִּין הִרְצוּ אֶת טַעֲנוֹתֵיהֶם לִפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים. 2*, לַעַז, דִּבְרֵי חֲשָׁד, רְכִילוּת: "אַל יִתְיַחֵד אָדָם עִם כָּל הַנָּשִׁים בְּפֻנְדָּק... מִפְּנֵי טַעֲנַת הַבְּרִיּוֹת" (במדבר רבה י). 3° הַצְהָרָה כִּי עִנְיָן פְּלוֹנִי נָכוֹן אוֹ כּוֹזֵב: הַמַּדָּע אִשֵּׁר אֶת הַטַּעֲנָה כִּי הָאָרֶץ מַקִּיפָה אֶת הַשֶּׁמֶשׁ. – [טַעֲנַת־, טְעָנוֹת, טַעֲנוֹת־]

– **טַעֲנָה לְסָתֹר**°, הוֹכָחָה הַמְאַשֶּׁרֶת אֶת הַהֶפֶךְ.

– **בְּלִי טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת**°, לְלֹא דִּין וּדְבָרִים, בְּלִי וִכּוּחִים: "וּבְלִי טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת יִתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּרוּשׁ" (אחד העם, נג). "וּבְלִי טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת צִוּוּ לְהַטְעִין אֶת הַכֵּלִים" (ביאליק, החצוצרה ד).

– **טַעֲנֵי־טְעָנוֹת**°, טְעָנוֹת מְרֻבּוֹת: "לְסַדֵּר אוֹתָנוּ! וּטְעָנוֹת, וּבְנֵי־טְעָנוֹת, וְטַעֲנֵי־טְעָנוֹת" (יזהר, צקלג 636).

טְעֻנָּה, טעונה נ' [מן א· טען, טָעַן; ארמית: טְעוּנָא] מַשָּׂא, נֵטֶל שֶׁנִּטְעַן: "שֶׁהֵן (הַחַיּוֹת) מַזִּיעוֹת מִטְּעֻנַּת כִּסְאוֹ" (ביאליק, ס' האגדה ב ב יז; תר' מארמית). "בְּכָל פַּעַם וּפַעַם נָעַר כַּחֲמוֹר... עַד שֶׁלַּסּוֹף פָּרְקוּ מֵעָלָיו טְעֻנָּתוֹ" (הזז, היושבת 122). – [טְעֻנַּת־]

טַעַת, לָטַעַת, ראה נטע.

טִפּ° ז' ראה להלן טִפָּה.

טַף ז' [אולי מן טפף; או מן טנף; ארמית: טַפְלָא] יְלָדִים קְטַנִּים: "אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטָף" (ירמיה מ ז). – [טַף־, טַפָּם]

טִפָּה*, טיפה נ' [קרוב אל נטף, טפטף] 1*, נֵטֶף, אֵגֶל, כַּדּוּר זָעִיר טִבְעִי שֶׁל מַיִם אוֹ שֶׁל נוֹזְלִים אֲחֵרִים: "שֶׁיּוֹדְעִין לִשְׁעֵר כַּמָּה טִפּוֹת יֵשׁ בַּיָּם, וְאֵין לָהֶם פַּת לֶאֱכֹל וְלֹא בֶּגֶד לִלְבֹּשׁ" (הוריות י.). טִפּוֹת־גֶּשֶׁם. טִפַּת־דָּם. 2° [בהשאלה, ובייחוד בלשון־הדיבור] קוּרְטוֹב, מַשֶּׁהוּ, מְקָצָת: "כִּמְעַט תְּכַלְכָּלִים, וַאֲפִלּוּ טִפָּה וְרַדְרַדִּים" (יזהר, צקלג 338). אֵין לוֹ אַף טִפָּה שֶׁל שֵׂכֶל! – [טִפַּת־, טִפּוֹת גם טִפִּין, טִפֵּי־]

– **טִפּ־טִפָּה**° [בלשון־הדיבור, בייחוד בלשון־הילדים] מְעַט מִן הַמְּעַט, שֶׁמֶץ, מַשֶּׁהוּ: אֶטְעַם רַק טִפּ־טִפָּה מִן הַגְּלִידָה.

– **טִפַּת־חָלָב** * [שאול מן חולין ח ג, ושם כפשוטו], כִּנּוּי מְקֻבָּל לְתַחֲנָה שֶׁל הָרְפוּאָה הַמּוֹנַעַת, בָּהּ רוֹפְאִים וַאֲחָיוֹת מַדְרִיכִים נָשִׁים בְּהֵרָיוֹנָן וְאִמָּהוֹת בְּטִפּוּל בְּתִינוֹקוֹת וּבִילָדִים עַד גִּיל הַגַּן.

– **טִפָּה מָרָה**°, 1, מַשֶּׁהוּ מַר וְצוֹרֵב: "וּבְתוֹךְ כָּךְ זוֹרֵק טִפָּה מָרָה שֶׁל תַּאֲוָה עַזָּה, שֶׁמְּפַעְפַּעַת בִּי כְּאֶרֶס" (מגדלי מו"ס, שמג). "וְלִבּוֹ הָיָה בְּלִי טִפָּה מָרָה כְּלָל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קעא). "אוֹתָהּ חִבָּה שֶׁמֶּץ־עַצְבוּת הָיְתָה בָּהּ שֶׁהֵטִילָה טִפָּה מָרָה בְּשִׂמְחָתִי" (עגנון, כפות קעג). "בְּתוֹךְ תּוֹכָהּ שֶׁל הַשִּׂמְחָה – טִפָּה מָרָה צְפוּנָה" (בורלא, כיסופים 11). 2, כִּנּוּי הֲלָצִי לְמַשְׁקֶה חָרִיף וּמְשַׁכֵּר: "שֶׁפָּנֶיהָ וְחָטְמָהּ וְעֵינֶיהָ מַצְהִיבִין תָּמִיד – מֵאַהֲבָתָהּ לַ'טִּפָּה הַמָּרָה'" (ביאליק, אריה ג). "הָיָה ר' אִיצֶ'ה זֶה גַּם לָהוּט אַחֲרֵי הַטִּפָּה הַמָּרָה" (שזר, כוכבי 68).

– **טִפָּה סְרוּחָה***, 1, כִּנּוּי לְטִפַּת הַזֶּרַע: "מֵאַיִן בָּאתָ? – מִטִּפָּה סְרוּחָה" (אבות ג א). 2°, כִּנּוּי גְּנַאי וְחֵרוּף: "הוֹי, נְטוּיֵי־גָרוֹן... הוֹי, הוֹי, טִפּוֹת סְרוּחוֹת!" (מגדלי מו"ס, ע). "אִם אֵינְךָ הוֹלֵךְ מִזֶּה, טִפָּה סְרוּחָה – אַתָּה מוּמָת!" (ביאליק, אריה ו).

– **(כְּ)טִפָּה בַּיָּם (מִן הַיָּם)**^ [השווה הוריות י. למעלה], מָשָׁל לְדָבָר אַפְסִי וּמוּעָט בְּיוֹתֵר: "יָדַעְתִּי כִּי עֲוֹנוֹתַי רַבּוּ מִסְּפֹר, אַךְ אֶזְכֹּר מֵהֶם כְּטִפָּה מִן הַיָּם" (גבירול, כתר מלכות). "כָּל מַה שֶּׁרָאִיתָ וְשָׁמַעְתָּ עַד הַיּוֹם אֵינָהּ אֶלָּא טִפָּה מִן הַיָּם מִמַּה שֶּׁהָיִיתָ שׁוֹמֵעַ עַכְשָׁו" (מגדלי מו"ס, שמד). "כִּי חִבַּת־צִיּוֹן לֹא תְּחַסֵּר מִן הַצָּרָה הַגַּשְׁמִית אֲפִלּוּ כְּטִפָּה מִן הַיָּם" (אחד העם, קלז). "אֶדֶם הוּא כְּרַךְ... הָאָדָם בָּהּ כְּטִפָּה בַּיָּם" (ביאליק, סוחר). "שָׁמַרְתִּי אֶת הַכֹּל מִפָּנֶיהָ שֶׁלֹּא יִוָּדַע לָהּ... אֵינִי כּוֹתֶבֶת אַף טִפָּה מִן הַיָּם" (בורלא, השנואה 60).

– **טִפַּת־דָּמוֹ הָאַחֲרוֹנָה**° [בהשאלה] שְׁאֵרִית כֹּחוֹתָיו, דַּם תַּמְצִיתוֹ: "וְאִישׁ אִישׁ מֵהֶם הָיָה מוּכָן לִמְסֹר אֶת טִפַּת־דָּמוֹ הָאַחֲרוֹנָה

לְהַצָּלַת עַמָּם״ (סוקולוב, במראות 432). ״וְצָעַק שֶׁיָּגֵן עַל יוֹסִי עַד טִפַּת־דָּם הָאַחֲרוֹנָה״ (ביאליק, החצוצרה ב).

– כִּשְׁתֵּי טִפּוֹת־מַיִם°, מָשָׁל לִשְׁנֵי דְּבָרִים הַדּוֹמִים בְּיוֹתֵר זֶה לָזֶה: שְׁתֵּי הָאֲחָיוֹת דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ כִּשְׁתֵּי טִפּוֹת־מַיִם.

– **טִפִּין־טִפִּין*** 1*, טִפָּה אַחַר טִפָּה: ״הַמַּיִם יוֹרְדִין טִפִּין טִפִּין וְנַעֲשִׂים נְחָלִים״ (שיר השירים רבה ב). ״בֵּין שֶׁמַּטִּיף טִפִּין־טִפִּין לְפִיו, בֵּין שֶׁשּׁוֹתֶה כָּל הַבַּקְבּוּק כֻּלּוֹ״ (עגנון, כפות רא). 2° [בהשאלה] לְאַט־לְאַט, בְּמָנוֹת קְטַנּוֹת: ״טִפִּין־טִפִּין, כְּסַם־חַיִּים יְקַר־עֶרֶךְ, יִרְעַף זִיו יְמֵי הַפְּלָאוֹת הָהֵם אֶל לִבִּי״ (ביאליק, ספיח א). הַהַכְנָסוֹת שֶׁל הַמּוֹסָד גָּדְלוּ טִפִּין־טִפִּין.

– **כִּמְהַלֵּךְ בֵּין הַטִּפִּין°** [כמי שהולך בגשם ומנסה לשוא ללכת בין הטיפות ולא להירטב...], מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּמְצָא בֵּין הַמְּצָרִים וְהוּא נִזְהָר וְהִירוּת יְתֵרָה לְבַל יִכָּשֵׁל: ״כָּל שְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ הָיָה בְּעֵינָיו כִּמְהַלֵּךְ בֵּין הַטִּפִּין, וּבְדֶרֶךְ שֶׁכֻּלָּהּ זְרוּעָה מוֹקְשִׁים״ (ביאליק, משנה לעם).

אבני־טיפין

– **אֶבֶן־טִפִּין°** נָטִיף, קְנֵה־גִּיר הַתָּלוּי בְּתִקְרוֹתֵיהֶן שֶׁל מְעָרוֹת שׁוֹנוֹת (״סְטָלַקְטִיט״) אוֹ מִזְדַּקֵּר בְּצוּרַת קוֹנוּס מִן הַקַּרְקַע (״סְטָלַגְמִיט״). אַבְנֵי־טִפִּין נִתְהַוּוּ עַל־יְדֵי מֵי הַגְּשָׁמִים שֶׁחָדְרוּ דֶּרֶךְ סִדְקֵי הַסְּלָעִים, הֵמַסּוּ אֶת הַגִּיר שֶׁנִּתְקְלוּ בּוֹ וְהִשְׁקִיעוּ אוֹתוֹ בְּצוּרַת קָנִים.

– **בּוֹר סִיד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה*** (אבות ב ח), מְשַׁל חֲכָמִים עַל בַּעַל זִכָּרוֹן טוֹב, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹכֵחַ דָּבָר מִתַּלְמוּדוֹ.

– **מִטִּפָּה לְטִפָּה נִתְמַלֵּא הַהִין*** (במדבר רבה יז), מְשַׁל חֲכָמִים: כָּל מִפְעָל גָּדוֹל אֵינוֹ אֶלָּא צֵרוּף וְשַׁרְשֶׁרֶת שֶׁל מַעֲשִׂים קְטַנִּים – ״פְּרוּטָה לִפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל״.

טְפוּ° מ״ק [בחיקוי לקול היריקה; בלשון המונית] קְרִיאַת בּוּז וְזִלְזוּל גַּס: טְפוּ, נִמְאַס עָלַי הַדָּבָר! טְפוּ עָלָיו!

א· **טִפּוּחַ, טיפוח** ז׳ [מן א· טפח, טִפַּח] טִפּוּל מְמֻשָּׁךְ בְּדְבַר־מָה כְּדֵי לְפַתְּחוֹ: ״יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק בְּגִדּוּל נַפְשָׁם וּבְטִפּוּחַ כִּשְׁרוֹנָם שֶׁל אוֹתָם הַצְּעִירִים״ (ביאליק, שירתנו הצעירה א). טִפּוּחוֹ שֶׁל רַעְיוֹן בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים עַד הִתְגַּשְּׁמוּתוֹ. טִפּוּחַ מִדּוֹת טוֹבוֹת בַּחֲנִיכִים. טִפּוּחַ יְחָסִים טוֹבִים עִם הַשְּׁכֵנִים. טִפּוּחַ זַנִּים מְשֻׁבָּחִים שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים וּצְמָחִים. בֵּית־סֵפֶר לִילָדִים טְעוּנֵי־טִפּוּחַ. – [טִפּוּחַ־, טִפּוּחִים, טִפּוּחֵי־]

– **עוֹלַל־טִפּוּחִים**, תִּינוֹק שֶׁאִמּוֹ טוֹרַחַת וּמְטַפֶּלֶת בּוֹ בְּחִבָּה: ״אִם תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָן עֹלְלֵי טִפֻּחִים?״ (איכה ב כ). ״וַאֲנִי יָתוֹם נָדָח, עוֹלַל טִפּוּחֵיכֶם״ (ביאליק, על סף).

ב· **טִפּוּחַ*, טיפוח** ז׳ [מן ב· טפח, טִפַּח] 1*, טְפִיחָה, הַכָּאָה בְּיָד, בְּאֶגְרוֹף וְכוּ׳: ״הֶסְפֵּד עַל לֵב... טִפּוּחַ בְּיָד, קִלּוּס בְּרֶגֶל״ (מועד קטן כז:). טִפּוּחַ עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל הֶחָבֵר. 2⁂ [על־פי ישעיה מח יג] רָקִיעַ, מְתִיחָה: ״טִפּוּחֵי שָׁמַיִם״ (אדון אימנני, יוצר א׳ שבועות). – [טִפּוּחַ־, טִפּוּחִים, טִפּוּחֵי־]

א· **טָפוּחַ⁂** [מן ב· טפח, טָפַח] [על־יסוד: ״וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם״, ישעיה מח יג] 1, ת׳ מָתוּחַ: ״כִּי לַה׳ מְצֻקֵי אָרֶץ, טְפוּחִים בְּכַפּוֹ וְיֹאבְדוּן בְּאַפּוֹ״ (יהודה הלוי, ד נג). 2, ז׳ [בריבוי] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַשָּׁמַיִם: ״טַפְסְרֵי טְפוּחִים יַטְכְּסוּ בְקוֹל״ (קליר, אדירי איומה, שחרית א׳ ראש השנה). – [טְפוּחַ־; טְפוּחָה, טְפוּחַת־; טְפוּחִים, טְפוּחֵי־; טְפוּחוֹת]

ב· **טָפוּחַ°** ת׳ [מן ג· טפח, טָפַח] רָטֹב, מָלֵא לַחוּת: ״טָפוּחַ כֻּלּוֹ מֵי־גְשָׁמִים״ (ביאליק, תר׳ אברהמל הסנדלר). ״שַׁאֲלוּ אֶת הַכַּר הַטָּפוּחַ מְרַאֲשׁוֹתֶיהָ בַּלֵּילוֹת״ (ביאליק, אלמנות). חוֹל טָפוּחַ. – [טְפוּחָה, טְפוּחִים, טְפוּחוֹת]

טָפוּי* ז׳ [מארמית: טפי רבה] כִּנָּה אוֹ חֶרֶק קָטָן הַדּוֹמֶה לָהּ (שבת קז:). – [טְפוּי־, טְפוּיִים, טְפוּיֵי־]

טִפּוּל*, טיפול ז׳ [מן טפל, טִפֵּל] 1, הִתְעַסְּקוּת בְּדָבָר, טִרְחָה בְּדָבָר וְהַשְׁגָּחָה עָלָיו שֶׁיִּגָּדֵל וְיִתְפַּתֵּחַ כָּרָאוּי: ״חַיֶּבֶת אִשָּׁה בְּטִפּוּל בְּנָהּ כָּל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ״ (תוספתא נידה ב ר). טִפּוּל בְּחוֹלֶה. טִפּוּל בָּעֵצִים. הָעִנְיָן מִסְתַּבֵּךְ וְהַטִּפּוּל בּוֹ קָשֶׁה. וַעֲדָה לְטִפּוּל בַּפְּלִיטִים. 2, דָּבָר טָפֵל, דָּבָר הַדָּבֵק לְמַשֶּׁהוּ, תּוֹסֶפֶת: ״הַנּוֹגֵעַ בְּטִפּוּלוֹ שֶׁל תַּנּוּר״ (בַּטִּיחַ שֶׁעָלָיו) (כלים ג ו). ״טִפּוּלֵי נָשִׁים (כְּחָל וּשְׂרָק וְכַדּוֹמֶה)״ (פסחים מב:). – [טִפּוּל־, טִפּוּלִים, טִפּוּלֵי־]

טָפוּל* ת׳ [מן טפל, טָפַל] מְחֻבָּר, צָמוּד: ״אִם הָיָה (הַתִּיק) טָפוּל לוֹ (לַסֵּפֶר), כְּגוּפוֹ הוּא״ (ירושלמי שבת טו ג). ״עַמְּךָ כְּעֵת יַזְכִּירְךָ... טְפוּלִים הֵם בָּךְ נֶגֶד עֵינֶיךָ וְלִבָּךְ״ (ינאי, של). ״וּבִמְהוּמַת יָמֶיךָ, טְפוּלֵי פְּלָאִים עַל פְּנֵי פְּלָאִים״ (ביאליק, ינסר לו). ״עַל ׳לְשׁוֹן הַזָּהָב׳ שֶׁל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם טְפוּלִים הַתִּקּוּנִים הָאֵלֶּה כְּמַטְלִיּוֹת דַּלּוֹת עַל לְבוּשׁ הָדוּר״ (ברקוביץ, הראשונים קלא). – [טְפוּלָה, טְפוּלִים, ־לוֹת]

טְפוּלָה° נ׳ [מן טָפוּל] [בדקדוק] שֵׁם כּוֹלֵל לְאוֹתִיּוֹת־שִׁמּוּשׁ הַנּוֹסָפוֹת לַשֹּׁרֶשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּסוֹפוֹ (Affix), כְּגוֹן הַתְּחִלִּית ״וַיִּ״ וְהַסִּיֹּמֶת ״הוּ״ בְּמִלַּת ״וַיִּשְׁמְרֵהוּ״. – [טְפוּלַת־, טְפוּלוֹת]

טִפּוֹלוֹגְיָה❖ ראה טִיפּוֹלוֹגְיָה❖.

טִפּוּלִי° ת׳ [מן טִפּוּל] שֶׁל טִפּוּל, הַכּוֹלֵל עִסּוּק מְמֻשָּׁךְ בְּדָבָר: הַחוֹלֶה חָזַר לְאֵיתָנוֹ לְאַחַר פְּעֻלָּה טִפּוּלִית אֲרֻכָּה. מוֹסָד חִנּוּכִי־טִפּוּלִי – [טִפּוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

טְפוּלִים* ז״ר [מן טפל, טָפַל; וראה טְפָלִים] יְלָדִים, טַף: ״טְפוּלָיו הִפְרִיתָ וּמִלְּאוּ פְּנֵי צִיָּה״ (משולם בר קלונימוס, אמיץ כוח, מוסף יום־כיפור). – [טְפוּלֵי־]

טפולת, ראה טְפֹלֶת.

טִפּוֹנֶת°, טִפֹּנֶת° נ׳ [מן טִפָּה] טִפָּה קְטַנָּה. – [טִפּוֹנוֹת]

טְפוּס* ז׳ [מיוונית: typos דפוס] דְּפוּס, תַּבְנִית: ״לֶחֶם הַפָּנִים נִלּוֹשׁ אֶחָד אֶחָד... וּבִטְפוּס הָיָה עוֹשֶׂה אוֹתָן״ (מנחות יא א). – [טְפוּס־, טְפוּסִים, טְסוּפֵי־]

א· **טִפּוּס°** ז׳ [מן א· טפס, טִפֵּס] עֲלִיָּה עַל דְּבַר־מָה אוֹ יְרִידָה מִמֶּנּוּ תּוֹךְ הָאֲחִזוּת בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם: טִפּוּס עַל עֵץ. טִפּוּס עַל צוּק סֶלַע. – [טִפּוּס־, טִפּוּסִים, טִפּוּסֵי־]

ב· **טִפּוּס❖**, ראה טִיפּוּס. **טִפּוּסִי❖**, ראה טִיפּוּסִי.

א· **טָפוּף*** ת׳ [ערבית: טַף מלא] 1, מָלֵא וְשָׁלֵם בְּאֹפֶן מְדֻיָּק, שֶׁהוּא לְלֹא גֵּרָעוֹן וּלְלֹא תּוֹסֶפֶת: ״׳מְלֹא חָפְנָיו׳ שֶׁאָמְרוּ – לֹא מְחוּקוֹת וְלֹא גְדוּשׁוֹת, אֶלָּא טְפוּפוֹת״ (יומא מח.) מִדָּה טְפוּפָה. 2⁂, צָפוּף: ״הָיוּ קוֹשְׁרוֹת פֵּאוֹת נָכְרִיּוֹת... עִם קְלִיעוֹתֵיהֶן שֶׁיֵּרָאוּ גַסּוֹת וּטְפוּפוֹת״ (רש״י ישעיהו ג טז). – [טְפוּפָה, טְפוּפִים, ־פוֹת]

ללא ציון מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ❖ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר.

ב· טָפוּף° ת׳ [מן טפף, טָפַף] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טְפִיפָה, כִּמְרַחֵף בְּצַעֲדוֹ: הֲלִיכָה טְפוּפָה וְנַנְדְּרָנִית. – [טְפוּפָה, ־פִים, ־וֹת]

טָפוּשׁ° ת׳ [מן טפש, טָפַשׁ] 1, שָׁמֵן, מְעֻבֶּה: ״בְּמֹחוֹ הַמְצֻמְצָם וּטְפוּשׁ־הַחֵלֶב מְנַצְנֵץ פִּתְאֹם אֵיזֶה עֵסֶק חָדָשׁ״ (שופמן, א 120). 2, מְטֻמְטָם, אָטוּם, טִפְּשִׁי, חֲסַר־דֵּעָה: ״בִּצָּה טְפוּשָׁה״ (ביאליק, תר׳ אברהמ׳ל הסנדלר). ״מַה יֵּשׁ? מַה זֶּה? בָּהָה טָפוּשׁ סְבִיבוֹ״ (יזהר, צקלג 110). ״אֲבָל כַּמָּה טָפוּשׁ וּמְגֻחָךְ הָיָה ׳נוּ׳ זֶה שֶׁלּוֹ!״ (בן-ציון, עח). ״הָעֵינַיִם הַטְּפוּשׁוֹת שֶׁלִּי מִתְמַלְּאוֹת תָּמִיד״ (שמיר, עירום 100). – [טְפוּשָׁה, טְפוּשִׁים, טְפוּשׁוֹת]

– טָפוּשׁ וּמְטֻפָּשׁ°, מְטֻמְטָם לְגַמְרֵי, טִפֵּשׁ מֻפְלָג.

טַפּוּת\^ נ׳ [מן טַף] יַלְדוּת, גִּילוֹ שֶׁל אָדָם עַד יְמֵי הַנַּעֲרוּת: ״הַבַּחֲרוּת יֵשׁ בּוֹ מַדְרֵגוֹת מֵהַטַּפּוּת וְהַיַּלְדוּת״ (אברבנאל, חיי שרה). – [טַפּוּת־]

טפז [מארמית: טְפַז, קרוב אל א· טפס]

~ פָּע׳ **טָפַז**° פ״ע קָפַץ, דִּלֵּג, רָקַד: ״רוֹאִים אַתֶּם, הֵיאַךְ זֶה טוֹפֵז, הֵיאַךְ זֶה רָץ כַּחֲתַלְתּוּל״ (ברנר, א 120). – [לִטְפּוֹז, טוֹפֵז, יִטְפֹּז]

א· טֶפַח, טֹפַח, טופח ז׳ [ראה א· טפח] 1, רֹחַב כַּף־הַיָּד, רָחְבָּן שֶׁל אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, מִדַּת־אֹרֶךְ קְטַנָּה שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בִּימֵי הַמִּקְרָא וְהַתַּלְמוּד, בְּעֵרֶךְ 9.3 סֶנְטִימֶטְרִים: ״וְעָשִׂיתָ לּוֹ (לַשֻּׁלְחָן) מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב״ (שמות כה כה). ״וְעָבְיוֹ טֶפַח״ (מלכים א ז כו). ״עֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים״ (כלאים ג א). ״אֶצְבַּע שֶׁאָמְרוּ – אֶחָד מֵאַרְבָּעָה בַּטֶּפַח שֶׁל כָּל הָאָדָם״ (בכורות לט:). 2, סֵמֶל לְדָבָר מוּעָט וְקָטָן: ״הִנֵּה טְפָחוֹת נָתַתָּה יָמַי, וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ״ (תהלים לט ו). – [טֹפַח־, טְפָחִים, טִפְחֵי־; טֶפַח־, טְפָחִים, טִפְחַיִם, טִפְחֵי־; גם טְפָחוֹת, טִפְחוֹת־]

– טֶפַח עָצֵב° [על־פי אַמָּה עֲצֵבָה, עירובין ג:], טֶפַח מְצֻמְצָם, קָטֹן מְעַט מִן הָרָגִיל.

– טֶפַח שׂוֹחֵק* (סוכה ז·), טֶפַח גָּדוֹל מְעַט מִן הָרָגִיל.

– מְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם°, ראה א· גלה.

– גִּלָּה טֶפַח מִן־° [על־פי נדרים כ:], גִּלָּה מַשֶּׁהוּ, סִפֵּר דָּבָר שֶׁהָיָה בִּלְתִּי־יָדוּעַ: ״שֶׁגִּלִּיתִי אָז טֶפַח מִן הַקִּלְקוּל שֶׁבְּמַעֲשֵׂינוּ״ (אחד העם, קפז).

– טֶפַח עַל טֶפַח° מָשָׁל לְדָבָר צַר וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: ״הִנֵּה בַּיִת צַר, טֶפַח עַל טֶפַח״ (שופמן, א 125).

– טוֹב עֲשָׂרָה טְפָחִים וְעוֹמֵד מִמֵּאָה אַמָּה וְנוֹפֵל* (אבות דרבי נתן א ז), מוּטָב דָּבָר קָטָן וּבָטוּחַ מִדָּבָר גָּדוֹל וְהוּא מֻטָּל בְּסָפֵק.

– מִמַּסָּד עַד הַטְּפָחוֹת, רְאֵה טְפָחָה.

טופח

ב· טֹפַח*, טופח ז׳ (טבול יום א ב), שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Lathyrus). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל טֹפַח הֵם עֲשָׂבִים רָעִים, אֲחֵרִים מְשַׁמְּשִׁים כְּמִסְפּוֹא. הָאֲפוּנָה הָרֵיחָנִית נִמְנֵית עִם סוּג הַטֹּפַח. – [טֹפַח־, טָפְחוֹ, טְפָחִים, טָפְחֵי־]

א· טפח [ראה טֶפַח]

~ פִּע׳ **טִפַּח** פ״י 1, טִפֵּל וְגִדֵּל, הִתְעַסֵּק בִּמְסִירוּת בְּהִתְפַּתְּחוּתוֹ שֶׁל־: ״אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי – אֹיְבִי כִלָּם״ (איכה ב כב). הַבּוֹקֵר טִפֵּחַ פָּרוֹת מְעֹרָבוֹת מְשֻׁבָּחוֹת. הַחוֹקֵר טִפֵּחַ מִנְּעוּרָיו אֶת הָרַעְיוֹן שֶׁל נִצּוּל אֶנֶרְגִּיַּת הַשֶּׁמֶשׁ. – [לְטַפֵּחַ אֶת־, מִ־, יְטַפֵּחַ]

~ פֻּע׳ **טֻפַּח**°, גֻּדַּל, טֻפְּלוּ בּוֹ עַד שֶׁגָּדַל: ״כְּנֶטַע שׁוֹמֵם, לֹא טֻפַּח, לֹא שֻׁעֲשַׁע, מִתַּחְתַּי אֶצְמַח״ (טמקין, שירים רז). גִּנָּה מְטֻפַּחַת יָפֶה. רַעְיוֹן מְטֻפָּח מִנֹּעַר [וראה עוד מְטֻפָּח]. – [מְטֻפָּח, יְטֻפַּח]

ב· טפח [ראה טֶפַח]

~ פָּע׳ **טָפַח*** פ״י הִכָּה בַּיָּד, הִקִּישׁ, דָּפַק: ״טָפַח עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ, עַל עֵינוֹ וְסִמֵּא אוֹתוֹ״ (מכילתא משפטים ט). ״בָּאוּ עֲצָמוֹת (שֶׁהֶחֱיָה יְחֶזְקֵאל) וְטָפְחוּ לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע (נְבוּכַדְנֶצַּר) עַל פָּנָיו״ (סנהדרין צב:). ״׳אִם אֵין כָּאן צְרוֹרוֹת׳, הָיָה אוֹמֵר אַרְיֵה וְטוֹפֵחַ עַל כִּיס מִכְנָסָיו הַמְמֻלָּא וּבוֹלֵט... ׳אֵין כָּאן כְּלוּם׳״ (ביאליק, אריה ב). ״טָפַח לִי חֲבֵרִי עַל כְּתֵפִי בְּחִבָּה״ (עגנון, אורח 295). – [לִטְפּוֹחַ עַל־; טוֹפֵחַ, יִטְפַּח]

~ פִּע׳ **טִפַּח**, 1* פ״ע דָּפַק, חָבַט: ״הִתְחִיל אָדָם הָרִאשׁוֹן מְטַפֵּחַ עַל פָּנָיו, אָמַר: ׳כָּךְ הִיא כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, וַאֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ״ (בראשית רבה כב). ״מֶה עָשְׂתָה הַיּוֹנָה? הִתְחִילָה צוֹוַחַת וּמְטַפַּחַת בַּאֲגַפֶּיהָ״ (שיר השירים רבה ב, יונתי). ״אוֹחֵז שֵׁנִית בְּרַעְמַת הַסּוּס, מְטַפֵּחַ עַל כְּרֵשׂוֹ הַמְּלֵאָה״ (ביאליק, אריה א). ״עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה הַסְּגָן מְטַפֵּחַ בְּכַפּוֹ טְפִיחָה קַלָּה״ (ברנר, א 155). 2, פ״י רָקַע, מָתַח: ״אַף־יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ, וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם״ (ישעיה מח יג). – [לְטַפֵּחַ עַל־, אֶת־; מְטַפֵּחַ יְטַפֵּחַ]

~ התּ׳ **נִתְטַפֵּחַ**°, נֶחְבַּט, יָרַד בִּטְפִיחָה: ״נִתְטַפְּחוּ כַּפּוֹת עַל כְּתֵפַיִם״ (שמיר, במו 120). – [לְהִתְטַפֵּחַ, מִתְ־, יִתְ־]

– טָפַח לוֹ עַל כְּתֵפוֹ°, חָטַב חֲבָטָה קַלָּה עַל כְּתֵפוֹ לְאוֹת יְדִידוּת.

– טָפַח רוּחוֹ עָלָיו*, זָחָה דַּעְתּוֹ, נִתְגָּאָה: ״עָשׂוּ לִי בִּימָה גְדוֹלָה וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתִי עָלֶיהָ, וְטָפַח רוּחִי עָלַי״ (ירושלמי יבמות יג א). ״טָפַח רוּחִי עָלַי וְשָׁכַחְתִּי עִנְיָן שֶׁאֵרַע לִי״ (עגנון, אורח 58).

– טָפַח (טִפַּח) עַל פָּנָיו* [בהשאלה מן סנהדרין צב:, ראה למעלה ושם כפשוטו] סָתַר אוֹתוֹ, הוֹכִיחַ אֶת מְשׁוּגָתוֹ, הִכְחִישׁ אוֹתוֹ: ״אֲבָל דְּבָרִים אֲחָדִים שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִפִּיו טָפְחוּ עַל פָּנַי וְשִׁנּוּ דַּעְתִּי״ (בורלא, כיסופים 253). ״אֵינִי יָכוֹל לִחְיוֹת בִּלְעָדֶיהָ, אֲבָל חַבְלֵי הֶעָבָר מְטַפְּחִים עַל פָּנַי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יט).

– טִפַּח וְרִבָּה (איכה ב כב), טִפֵּל מִתּוֹךְ טֹרַח וְעָמָל וּמְסִירוּת.

ג· טפח [קרוב אל תפח]

~ פָּע׳ **טָפַח*** פ״ע 1, הָיָה רָטֹב. נִכְּרָה לַחְלוּחִיתוֹ: ״יַשְׁקֶה טוֹפֵחַ שֶׁבְּשׁוּלֵי הֶחָבִית״ (כלים ח ג). ״וְהַשֶּׁמֶן תּוֹסֵס בְּפִיו וְטוֹפֵחַ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו״ (עגנון, כלה קלב). 2, תָּפַח, צָבָה מֵחֲמַת לַחְלוּחִית, הִתְנַפֵּחַ: ״אַף בָּצֵק שֶׁבִּידֵי אִשָּׁה טָפַח״ (בבא מציעא נט:). – [לִטְפּוֹחַ, טוֹפֵחַ, יִטְפַּח]

~ נפ׳ **נִטְפַּח**\^, נִרְטַב: ״מִפְּנֵי שֶׁנִּטְפַּח בִּגְדוֹ בְּמֵי־רַגְלַיִם״ (אור זרוע, שבת סג). – [לְהִטָּפֵחַ, נִטְפָּח, יִטָּפַח]

~ פִּע׳ **טִפַּח**°, הִרְטִיב: ״הֵבִיאוּ יַיִן שָׂרוּף, טִפְּחוּ בּוֹ אֶת גּוּפוֹ מִבַּחוּץ וּמִלְּאוּ אֶת גְּרוֹנוֹ מִבִּפְנִים״ (עגנון, כלה שכ). – [לְטַפֵּחַ, מְטַפֵּחַ, יְ־]

~ פע׳ טָ פַ ח°, הָרְטַב. – [מְטֻפָּח, יְטֻפַּח]

~ הִפ׳ הִ טְ פִּ י חַ* פ״י גָּרַם לִרְטִיבוּת, הִרְטִיב: ״מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ... טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ״ (עדיות ד ו). ״הִטְפִּיחָה אִמִּי אֶת פֵּאוֹתַי בָּרֹק שֶׁבְּאֶצְבְּעוֹתֶיהָ״ (ביאליק, ספיח ח). ״מִיָּד הִטְפִּיחַ הָעִפָּרוֹן בִּשְׂפָתָיו״ (הזז, צל 150). ״זוֹ אַדְמַת מִזְרָע, אֲשֶׁר גֶּשֶׁם קַל אֶחָד יַטְפִּיחֶנָּה לְמַעֲשֶׂה צְמַגְמֶגֶת״ (יזהר, שיירה 27). – [לְהַטְפִּיחַ, מַ־, יַ־]

טִפְחָאᐩ, **טִפְּחָה**ᐩ נ׳ [?] שֵׁם אֶחָד מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא, מִן הַמַּפְסִיקִים הַקְּטַנִּים, סִימָנוֹ ֖. נִקְרָא גַּם טַרְחָא.

טִפְחָה, טיפחה נ׳ [מן טפח] קוֹרָה אֲרֻכָּה בְּרֹחַב שֶׁל טֶפַח בְּעֵרֶךְ, שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ בִּימֵי־קֶדֶם לְהַתְקָנַת שֶׁלֶד הַגַּג בְּבִנְיָנִים וְכַדּוֹמֶה: ״אִם לֹא אֶת הַטְּפָחוֹת – רַק מַסַּד יְסַדְתֶּם – רַב לָכֶם, אַחַי!״ (ביאליק, ברכת עם). – [טִפְחַת־, טְפָחוֹת, טִפְחוֹת־]

– מִמַּסַּד עַד הַטְּפָחוֹת, 1, מִן הַיְסוֹד וְעַד הַקּוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת: ״מִבַּיִת וּמִחוּץ, וּמִמַּסַּד עַד־הַטְּפָחוֹת״ (מלכים א ז ט). 2° [בהשאלה] מִתְּחִלָּה וְעַד הַסּוֹף: ״וְיִצְטָרְפוּ הַדְּבָרִים לְבִנְיָן שָׁלֵם אֶחָד מִמַּסַּד עַד הַטְּפָחוֹת״ (מגדלי מו״ס, רנה).

טִפְטוּףᐩ, **טיפטוף** ז׳ [מן טפטף, טִפְטֵף] 1ᐩ, נְזִילָה טִפּוֹת־טִפּוֹת: ״טִפְטוּף דְּשֶׁמֶן״ (רש״י שבת מב:). טִפְטוּף גֶּשֶׁם קַל. 2°, הַזָּלָה אִטִּית, הַטָּפָה טִפּוֹת־טִפּוֹת: טִפְטוּף סַמֵּי רְפוּאָה לְתוֹךְ כַּף מָיִם. – [טִפְטוּף־, טִפְטוּפִים, טִפְטוּפֵי־]

טפטף [קרוב אל נטף]

~ פִּע׳ טִ פְ טֵ ף* 1, פ״ע נָטַף וְיָרַד טִפּוֹת־טִפּוֹת: ״וְהָיוּ הַגְּשָׁמִים מְטַפְטְפִין וְיוֹרְדִין״ (ירושלמי תרומות קד:). ״שֶׁל יַיִן מְטַפְטֵף וְשׁוֹקֵעַ, וְשֶׁל שֶׁמֶן מְטַפְטֵף וְצָף״ (סנהדרין מו א). 2, פ״י הִטִּיף וְהִזְלִיף טִפּוֹת־טִפּוֹת: ״רְאִינוּהוּ יוֹצֵא וְהַסַּיִף מְטַפְטֶפֶת דָּם״ (ירושלמי סנהדרין לב כ). ״קַרְדֹּם מְטַפְטֵף דָּם רוֹתֵחַ בְּיָדָם״ (ביאליק, בעיר). – [לְטַפְטֵף, מְ־, יְ־]

~ הת׳ נִ טַּ פְ טֵ ף ᐩ, טִפְטֵף, נָטַף, זָלַג: ״נִטַּפְטֵף (חָלָב) מִדַּדֵּי בְהֵמָה״ (אור זרוע, הלכות יום טוב שכט). – [לְהִטַּפְטֵף, מִ־, יִ־]

– טִפְטְפָה הַחַמָּה* (טִפְטֵף אוֹר°), נִצְנְצָה הַחַמָּה, הֵפִיצָה אוֹר: ״עַד הָנֵץ הַחַמָּה... כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הַחַמָּה מְטַפְטֶפֶת עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים״ (ירושלמי ברכות ג א–ב). ״בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, כְּשֶׁהַחַמָּה מְטַפְטֶפֶת בַּחַלּוֹן״ (ביאליק, אריה א). ״רַק נֹגַהּ אוֹר־גָּפְרִית יְטַפְטֵף פֹּה יָרֹק״ (שניאור, שירים רב).

– נֵר מְטַפְטֵף*, נֵר בְּרִגְעֵי בְּעֵירָתוֹ הָאַחֲרוֹנִים, כְּשֶׁפְּתִילָתוֹ קְרוֹבָה לִדְעֹךְ: ״מָשָׁל לְנֵר שֶׁהוּא מְטַפְטֵף, כֵּיוָן שֶׁנָּגַע בּוֹ אָדָם, מְכַבֵּהוּ״ (שמחות א ד).

טַפְטָפָה° נ׳ [מן טפטף, טִפְטֵף] הֶתְקֵן הַמְטַפְטֵף טִפִּין־טִפִּין שֶׁל מַיִם עַל קִיר, אוֹ עַל רֶשֶׁת קְבוּעָה לְיַד הַחַלּוֹן, כְּדֵי לְצַנֵּן אֶת הָאֲוִיר בַּחֶדֶר: טַפְטָפוֹת בְּקִירוֹת הַבָּתִּים בְּאֵילַת. – [טַפְטֶפֶת־, טַפְטָפוֹת, ־טְפוֹת]

טַפְטֶפֶת° נ׳ [מן טפטף, טִפְטֵף] מַנְטֵף, מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי שְׁפוֹפֶרֶת זְכוּכִית שֶׁמֻּרְכָּב עָלֶיהָ כִּסּוּי־גֹּמִי – לִשְׁאִיבַת נוֹזֵל וּלְטִפְטוּפוֹ טִפּוֹת־טִפּוֹת, אַגַּב לְחִיצָה קַלָּה בַּגֹּמִי. – [טַפְטֶפֶת־, טַפְטָפוֹת, טַפְטְפוֹת־]

טפטפת

טְפִי* ז׳ [מן נטף או מן א. טָפִיחַ] 1, כְּלִי בַּעַל פֶּה צַר לְטִפְטוּף נוֹזְלִים (כלים גב). 2°, מַנְטֵף, טַפְטֶפֶת [ראה הציור ליד טַפְטֶפֶת]. 3°, אָסוּךְ לְסִיכַת מְכוֹנוֹת. –[טְפִי־, טְפִיךָ, טְפִיו, טְפָיִים, טְפַיֵּי־]

טפי (3)

טִפִּי°, טיפי ת׳ [מן טִפָּה] שֶׁדּוֹמֶה לְטִפָּה, שֶׁדְּמוּת טִפָּה לוֹ. – [טִפִּית, טִפִּיִּים, טִפִּיּוֹת]

– אֶבֶן טִפִּית°, נָטִיף, סְטָלַקְטִיט אוֹ סְטָלַגְמִיט – רְאֵה טִפָּה, אֶבֶן־טִפִּין.

טְפֵי* תה״פ [ארמית] יוֹתֵר, הַרְבֵּה מִזֶּה, מְאֹד [מצוי בצירוף:]

– דָּמוֹ סוּמָק טְפֵי* [שאול מן המימרה: ״דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי״, פסחים כה: — שמא הדם של אותו אדם אדום יותר?] דָּמוֹ אָדֹם יוֹתֵר: ״מַדּוּעַ זֶה נָקַם אֶת דַּם בֶּן־הַנְּשָׁרִים וְלֹא נָקַם דַּם אֶפְרוֹחַי? הַאִם דַּם נֶשֶׁר טְפֵי סוּמָק?״ (שמעוני, הביבר 159). ״מָה רְאִיתֶם שֶׁדָּמָם שֶׁל רְחוֹב פְּלוֹנִי סוּמָק טְפֵי?״ (עגנון, כפות רעה).

א. **טָפִיחַ*** ז׳ [קרוב אל צַפַּחַת] דְּלִי קָטָן לִשְׁאִיבַת מַיִם מִן הַבּוֹר, צִנְצֶנֶת, צְלוֹחִית, כְּלִי־קִבּוּל לְיַיִן וּלְנוֹזְלִים אֲחֵרִים: ״וְנוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו וּמַחֲזִיר הַטָּפִיחַ עַל הָאוֹרְחִין״ (יומא ל.). ״וְרָאָה כַּדִּית שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן וְטָפִיחַ שֶׁל בְּשָׂמִים״ (שמיר, מלך 213). – [טְפִיחַ־, טְפִיחִים, טְפִיחֵי־]

ב. **טָפִיחַ*** ת׳ [המקור לא הוברר] שָׁחוֹר מְאֹד: ״שָׁחוֹר לֹא יִשָּׂא שְׁחוֹרָה, שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶן טָפִיחַ״ (בכורות מה:).–[טְפִיחָה, ־חִים, ־חוֹת]

א. **טְפִיחָה*** נ׳ [מן ב. טפח, טָפַח] דְּפִיקָה, הַכָּאָה, חֲבָטָה: ״הַמַּכֶּה בְּפַטִּישׁ, אֶחָד טְפִיחָה גְדוֹלָה וְאֶחָד טְפִיחָה קְטַנָּה, הֲרֵי זֶה חַיָּב״ (תוספתא שבת יב ב). ״עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה הַסְּגָן מְטַפֵּחַ בְּכַפּוֹ טְפִיחָה קַלָּה (ברנר, א 155). פִּתְאֹם חַשְׁתִּי טְפִיחָה קַלָּה עַל גַּבִּי. – [טְפִיחַת־, טְפִיחוֹת]

ב. **טְפִיחָה**ᐩ נ׳ [מן טֶפַח] מְדִידָה בְּטֶפַח: ״תְּמוּנָה גְּבַל מְשֻׁבָּחָה, תַּבְנִית אֱנוֹשׁ בִּטְפִיחָה״ (ארנן, שבת ב׳ אחר פסח). – [טְפִיחַת־, טְפִיחוֹת]

טְפִיחִית° נ׳ [מן א. טָפִיחַ] צִנְצֶנֶת קְטַנָּה: ״כַּד וְטָפִיחַ וְכַדִּית וּטְפִיחִית״ (טשרניחובסקי, מים שלנו א). – [טְפִיחִית־, טְפִיחִיּוֹת]

טַפִּיט*, טַפֵּיטָן* ז׳ [מיוונית: tapes (-etos) מרבד] שָׁטִיחַ, מַרְבַד, מִכְסֶה שֶׁל אָרִיג אוֹ חֹמֶר אַחֵר לְצִפּוּי רִצְפָּה, לְרִפּוּד קִירוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״טַפֵּיטָן שֶׁל סוּס״ (כלים כג ב). ״רָאָה שָׁם (בְּרוֹמִי) עַמּוּדִים שֶׁל שַׁיִשׁ מְכֻסִּים בְּטַפֵּיטִיאוֹת״ (ויקרא רבה כז). ״וִירַק דֶּשֶׁא כְּמוֹ טַפִּיט שֶׁל מֶשִׁי״ (מגדלי מו״ס, רמ). ״תַּלְמֵי חָרִישׁ כְּטַפֵּיטִין שְׁחוֹרִים מִשְׁתַּטְּחִים מִקָּרוֹב״ (בן-ציון, קיב) ״קִירוֹתָיו הָיוּ מְכֻסִּים טַפִּיטִים אֲדֻמִּים״ (יעקב שטינברג, משחקים). ״סוּסוֹ... אֲשֶׁר טַפֵּיטָן אָדֹם עַל גַּבּוֹ״ (טברסקי, אקוסטה ב 75). – [טַפִּיט־, טַפִּיטִים, טַפִּיטֵי־, גם טַפֵּיטָאוֹת, טַפֵּיטִיאוֹת]

טַפִּיל° ז׳ [מן טפל; ערבית: טֻפַיְלִי] 1, פָּרָזִיט, בַּעַל־חַיִּים אוֹ צֶמַח הַשּׁוֹכֵן עַל גּוּפוֹ אוֹ בְּתוֹךְ גּוּפוֹ שֶׁל בַּעַל־חַיִּים אוֹ צֶמַח אַחֵר וְנִזּוֹן מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן: תּוֹלַעַת הַכֶּרֶץ בִּמְעֵי הָאָדָם וּפִטְרִיּוֹת שׁוֹנוֹת עַל צְמָחִים. 2, כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד בְּעַצְמוֹ, וְהוּא חַי עַל חֶשְׁבּוֹן אֲחֵרִים. – [טַפִּיל־, טַפִּילִים, טַפִּילֵי־]

טְפִילָה* נ׳ [מן טפל, טָפַל] 1•, טִפּוּל, הִתְעַסְּקוּת בִּדְבַר־מָה לְגַדְּלוֹ: ״גֶּפֶן שֶׁעָלָה בִּמְקוֹם חֲרָשִׁין פְּטוּרָה מִן הָעָרְלָה... בְּשֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה (פְּרִי) כְּדֵי טְפִילָתָהּ״ (ירושלמי ערלה ס ד). 2°, הַטָּלָה, הַצְמָדָה: טְפִילַת אַשְׁמָה עַל הָאִישׁ. טְפִילַת שֶׁקֶר.– [טְפִילַת־, טְפִילוֹת]

טפילה, ראה טְפֵלָה.

טַפִּילוּת° נ׳ [מן טַפִּיל] פָּרָזִיטִיּוּת, הִתְקַיְּמוּת עַל חֶשְׁבּוֹן הַזּוּלַת: הַחֶבְרָה שׁוֹאֶפֶת לְבַעֵר אֶת הַטַּפִּילוּת מִן הַחַיִּים. – [טַפִּילוּת־]

טַפִּילִי° ת׳ [מן טַפִּיל] פָּרָזִיטִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֶטֶבַע הַטַּפִּיל הַנִּזּוֹן עַל חֶשְׁבּוֹן אַחֵר: הַכִּשּׁוּת וְהָעַלֶּקֶת הֵן צְמָחִים טַפִּילִיִּים. חַיִּים טַפִּילִיִּים. – [טַפִּילִית, טַפִּילִיִּים, טַפִּילִיּוֹת]

א. **טְפִיפָה** נ׳ [מן טפף, טָפַף] הֲלִיכָה בִּצְעָדִים קַלִּים תּוֹךְ הִתְנַדְנְדוּת לְכָאן וּלְכָאן, צְעִידָה מְרַחֶפֶת: ״הָעַרְמוּמִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁל צְדִיָּה בִּסְקִירוֹת עֵינֵיהֶן וּטְפִיפַת רַגְלֵיהֶן״ (סוקולוב, במראות 500). ״הֲלִיכָה עֶגְלוֹנִית, הַדּוֹמָה לִטְפִיפַת הָאַוָּזִים״ (יהודה שטינברג, קסה). ״מְהַלֵּךְ הוּא בִּטְפִיפָה וּבָא לוֹ לָאוֹרֵחַ בִּפְסִיעָה מְתוּנָה״ (סביב, דרך 174). – [טְפִיפַת־, טְפִיפוֹת]

ב. **טְפִיפָה*** נ׳ [מן טָפוּף] מִלּוּי הַמִּדָּה, הֱיוֹת טָפוּף: ״נִמְצֵאת מִדָּתָם מְחוּקָה מִטְּפִיפָתָהּ, וְטוֹב הָיָה לָהֶם לִהְיוֹת מִדָּתָם טְפוּפָה וְלֹא תָבֹא לִידֵי מַחַק מֵרֹב גָּדְלָהּ״ (רש״י שבת קנג:). – [טְפִיפַת־]

טְפִיפִית* נ׳ (בכורות כב.), קֶמֶט־עוֹר, כְּעֵין יַבֶּלֶת אוֹ תְּפִיחָה: ״וּשְׁתֵּי טְפִיפִיּוֹת שֶׁבְּמִצְחוֹ מַסְמִיקוֹת וְצָבוֹת״ (שנהר, א 238).– [־פִיּוֹת]

טַפִּיר° ז׳ [על-פי הלועזית] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק הַדּוֹמֶה בְּמַרְאֵהוּ הַחִיצוֹנִי לַחֲזִיר עֲנָק (Tapiridae). שׁוֹכֵן בִּשְׁפֵלוֹת הַבִּצּוֹת וְהַנְּהָרוֹת שֶׁל יַעֲרוֹת־עַד בַּאֲמֵרִיקָה הַדְּרוֹמִית וּבִדְרוֹם אַסְיָה. עוֹרוֹ עָבֶה וּמְכֻסֶּה שֵׂעָר קָצָר הַמְהֻדָּק לַגּוּף, לְאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו פְּרָסוֹת, אַפּוֹ מְאֹרָךְ בְּצוּרַת חֶדֶק, אוֹכֵל צְמָחִים. – [טַפִּיר־, טַפִּירִים, טַפִּירֵי־]

טפיר (1/80)

טפל [אכדית: tapālu; ארמית: טְפַל]

~ פָּע׳ **טָפַל** פ״י 1, הִדְבִּיק, טָח, מָרַח [גם בהשאלה]: ״וַתִּטְפֹּל עַל־עֲוֹנִי״ (איוב יד יז). ״טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים״ (תהלים קיט סט). ״חָבִית שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה וּטְפָלָהּ בִּגְלָלִים״ (כלים ג ד). ״בְּנוֹת עֲנִיִּים טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסִיד, בְּנוֹת עֲשִׁירִים טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסֹלֶת, בְּנוֹת מְלָכִים טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּשֶׁמֶן הַמֹּר״ (שבת פ:). ״לִטְפֹּל עָלֶיהָ הֲמוֹן דִּבּוֹת־שָׁוְא״ (אחד העם, תקח). 2*, חִבֵּר, צֵרַף: ״אֵין טוֹפְלִין מָעוֹת (שֶׁל חֻלִּין) לְמָעוֹת (שֶׁל מַעֲשֵׂר)״ (חגיגה ח.). ״יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ נָכְרִי בַּדֶּרֶךְ, טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ״ (עבודה זרה כה:). ״נָפְלָה אֲחוֹתָהּ עַל צַוָּארָהּ וְטָפְלָה פִּיהָ לְפִיהָ״ (עגנון, כלה רסז). ״וַיְהִי הוֹלֵךְ וְטוֹפֵל אֲמָרִים וְחוֹרֵז מְלִיצָה לִמְלִיצָה״ (ביאליק, תר׳ קישוט כה). [לִטְפֹּל עַל־, אֶת־, טוֹפֵל, יִטְפֹּל]

~ נפ׳ **נִטְפַּל*** 1, נִצְטָרֵף, נִלְוָה: ״יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּטְפַּל לוֹ נָכְרִי בַּדֶּרֶךְ, טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ״ (חולין צא.). ״שְׁאֵלָה בְּלוּרְיָא הַגִּיּוֹרֶת אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל... נִטְפַּל לָהּ ר׳ יוֹסֵי הַכֹּהֵן, אָמַר לָהּ...״ (ראש השנה יז:). 2, נִדְבַּק, לֹא הִרְפָּה: ״גְּדוֹלָה וּזְקֵנָה: אִם זְקֵנִים הֵם, חֲבִיבִין הֵם; אִם נְעָרִים הֵם, נִטְפָּלָה לָהֶן יַלְדוּת״ (ויקרא רבה יא). ״כָּל הַתַּחֲלוּאִים הָאֲמוּרִים בִּילָדִים נִטְפְּלוּ בְּאוֹתוֹ תִּינוֹק״ (עגנון, כפות רסב). הַפִּרְחָח נִטְפַּל אֶל הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים. – [לְהִטָּפֵל בְּ־, לְ־, אֶל־; נִטְפָּל, יִטָּפֵל]

~ פִּע׳ **טִפֵּל***, עָסַק, טָרַח וְהִתְעַסֵּק בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בִּדְבַר־מָה: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ... חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ״ (בבא מציעא ט ה). ״אַל תִּתְיָרֵא, אֲנִי בְּעַצְמִי מְטַפֵּל בְּךָ וּבִקְבוּרָתְךָ״ (דברים רבה יא). הָאוֹמֶנֶת מְטַפֶּלֶת בַּיְלָדִים וּמַשְׁגַּחַת עֲלֵיהֶם. הַפָּקִיד טִפֵּל בִּדְחִיפוּת בָּעִנְיָן. – [לְטַפֵּל בְּ־, מְטַפֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֻפַּל***, הָיָה טָרוּד וְעָסוּק: ״מְטֻפָּל וְאֵין לוֹ״ (תעניות טז.). אָדָם מְטֻפָּל בְּבָנִים. [וראה עוד ערך מְטֻפָּל*]

~ הת׳ **נִטַּפֵּל***, 1, הִתְחַבֵּר, נִצְטָרֵף: ״אֵין חֲבֵרוֹ מִטַּפֵּל עִמּוֹ בְּטִיחָה״ (נגעים יב ו). 2, הִתְעַסֵּק, טִפֵּל: ״הַבְּעָלִין מִטַּפְּלִין בַּנְּבֵלָה״ (ירושלמי בבא קמא ב ב). ״וּמִי שֶׁנִּטַּפֵּל בִּי בְּחַיַּי יִטַּפֵּל בִּי בְּמוֹתִי״ (ירושלמי כלאיים לב א). – [לְהִטַּפֵּל עִם־, בְּ־, מִטַּפֵּל, יִ־]

~ הִפ׳ **הִטְפִּיל**° פ״י חִבֵּר, צֵרֵף וְהִצְמִיד: ״הִטְפִּילוּ מֵעַצְמָם בְּחִבּוּר הַגְּמָרָא כָּל אוֹ רֹב מַה שֶּׁמָּצְאוּ בָּהֶם (בְּסִפְרֵי אַגַּדְתָּא)״ (רנ״ק, רנד). – [לְהַטְפִּיל, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻטְפַּל**°, הֻדְבַּק, הֻצְמַד: אֲשָׁמוֹת רַבּוֹת הֻטְפְּלוּ עָלָיו. – [מֻטְפָּל, יֻטְפַּל]

– טָפַל עָלָיו שֶׁקֶר, הֶעֱלִיל עָלָיו עֲלִילַת־שָׁוְא, הֶאֱשִׁימוֹ אַשְׁמָה שֶׁאֵין לָהּ כָּל יְסוֹד: ״טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים״ (תהלים קיט סט). ״מִשְׁפְּתֵי זִמָּה וְטוֹפְלֵי שֶׁקֶר וְחִצֵּי לְשׁוֹן מִרְמָה״ (בן-סירא נא ט). ״טוֹפְלֵי שֶׁקֶר (דּוֹר הַמַּבּוּל), בְּשֶׁטֶף הֶאֱבַדְתִּי, יוֹרְדֵי בְקָעָה (דּוֹר הַפַּלָּגָה) לְשׁוֹנָם בָּלַלְתִּי״ (ארץ עשיתי, יוצר ב׳ שבועות).

א. **טָפֵל*** ת׳ [מן טפל, טָפַל] נוֹסָף, צְדָדִי, לֹא־עִקָּרִי: ״לֹא שֶׁיֵּעָקֵר יַעֲקֹב מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל עִקָּר, וְיַעֲקֹב טָפֵל לוֹ״ (ברכות יג.). ״בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד, שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעִקָּר טָפֵל, וְאֶת הַטָּפֵל – עִקָּר, שֶׁחִבְּבוּ אֶת מָמוֹנָם יוֹתֵר מִן הַנְּפָשׁוֹת״ (במדבר רבה כב). ״אֲרֻכִּים יוֹתֵר מִדַּי וַעֲמוּסִים בְּיֶתֶר וּבְטָפֵל״ (ביאליק, משנה לעם). ״לֹא רַק בְּאֵיזוֹ דְּבָרִים טְפֵלִים וְחִיצוֹנִיִּים, כִּי אִם בְּעֶצֶם רוּחוֹ הַפְּנִימִית״ (אחד העם, לז). – [טְפֵלָה, טְפֵלִים, ־וֹת]

– מִשְׁפָּט טָפֵל° [בדקדוק] מִשְׁפָּט שֶׁאֵינוֹ מֵכִיל רַעְיוֹן מֻשְׁלָם וְעַצְמָאִי, אֶלָּא הוּא נִלְוֶה אֶל הַמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי וּבָא לְהַשְׁלִימוֹ; הַמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי וְהַמִּשְׁפָּט הַטָּפֵל מְהַוִּים יַחַד מִשְׁפָּט מֻרְכָּב, לְמָשָׁל: בַּמִּשְׁפָּט הַמֻּרְכָּב ״וְלֹא תָסוּר מִכָּל הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, יָמִין וּשְׂמֹאל״ – הַמִּלִּים שֶׁבֵּין הַפְּסִיקִים הֵן מִשְׁפָּט טָפֵל.

ב. **טָפֵל*** ת׳ [צורת-משנה מן תָּפֵל] תָּפֵל, חֲסַר־מֶלַח: ״הַנּוֹדֵר מִן הַגְּבִינָה אָסוּר בָּהּ, בֵּין מְלוּחָה בֵּין טְפֵלָה״ (נדרים ו ה). [ובהשאלה:] ״וּמִי יַאֲמִין לְדִבְרֵי הַנָּשִׁים הַטְּפֵלוֹת?״ (יל״ג, שירה קלג). – [טְפֵלָה, טְפֵלִים, ־וֹת]

– אֱמוּנוֹת טְפֵלוֹת°, כִּנּוּי לֶאֱמוּנוֹת נִפְסָדוֹת (בְּשֵׁדִים, בְּמַזָּלוֹת וְכו׳) שֶׁאֲנָשִׁים חַסְרֵי תַּרְבּוּת וְהַשְׂכָּלָה נוֹטִים לְהַאֲמִין בָּהֶן.

טֶפֶל• ז׳ [מן טפל; רווח רק הריבוי; ארמית: טַפְלָיָא; ערבית: טִפְ׳ל תינוק]

– **טְפָלִים•** [וכן בארמית טַפְלֵי, חולין יח.], יְלָדִים, טַף, תִּינוֹקוֹת: ״לְאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ... לְהוֹצִיא אֶת הַטְּפָלִים״ (בבא בתרא קיז.). ״יֵשׁ לוֹ טְפָלִים וְאֵין לוֹ בַּמֶּה לְהִתְפַּרְנֵס״ (רש״י תענית טז.). ״אִשָּׁה חוֹלָנִית, בַּיִת מָלֵא טְפָלִים, בַּעַל קְצַת קַפְּדָן״ (יהודה שטינברג, קלא). ״הֲרֵינִי קוֹרֵא לְאַחַת מֵהֶן לְטַפֵּל בִּטְפָלַי וְאֶתֵּן לָהּ שָׂכָר״ (עגנון, אורח 177). ״לֵילֵל טַפְלֵיהֶם מִזְדַּוְּגִים הַהוֹרִים״ (ש׳ שלום, שירים תכז). – [טִפְלֵי־, טְפָלָיו]

טַפָּל ֿ ז׳ [מן טפל, טִפֵּל] כִּנּוּי לְמִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִטְפֹּל שְׁקָרִים אוֹ לְדַבֵּר דְּבָרִים טְפֵלִים: ״אִי־אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל הַטַּפָּל, מֵאַחַר שֶׁאֵינָן מְבַקְּשִׁים אֶלָּא עֲלִילָה״ (רש״י במדבר יא, כג). [בתוספתא סוטה ו ח הנוסח: הַתַּפָּל]. – [טַפֶּלֶת, טַפָּלִים, ־לוֹת]

טֹפֶל°, טופל ז׳ [מן טַפִּיל] צֶמַח עֶשְׂבּוֹנִי טַפִּילִי, חֲסַר־כְּלוֹרוֹפִיל (Cynomorium). פְּרָחָיו עֲרוּכִים בִּצְפִיפוּת עַל שִׁדְרָה עָבָה דְּמוּיַת אַלָּה. – [טֹפֶל־, טְפָלִים, טָפְלֵי־]

טְפֵלָה•, טפילה נ׳ [מן א. טָפַל] 1. דָּבָר שֶׁנִּדְבָּק עַל מַשֶּׁהוּ, תּוֹסֶפֶת: ״עָשָׂה לוֹ (לַתַּנּוּר) טְפֵלָה אוֹ מוּסָף שֶׁל טִיט״ (כלים ה יא). 2. דָּבָר טָפֵל, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עִקָּרִי: ״זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא עִקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה״ (ברכות ו ז). ״הַדַּד הַזֶּה לַתִּינוֹק עִקָּר, וְהַכֹּל טְפֵלָה לוֹ״ (ספרי בהעלותך פט). – [טְפֵלַת־, טְפֵלוֹת]

טַפְלוּלִי° ת׳ [מן א. טָפַל] טָפֵל בְּמִקְצָת, חֲסַר־טַעַם: ״גּוּפוֹ מְמַשֵּׁךְ כְּתֵפָיו כְּמִתְנַצֵּל, וּמְגַחֵךְ גִּחוּךְ טַפְלוּלִי, לֹא שַׁיָּךְ לֹא לִצְעָקוֹת וְלֹא לַחֲפִירַת שׁוּחוֹת״ (יזהר, צקלג 655). – [טַפְלוּלִית, טַפְלוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

טִפְלוּת ֿ נ׳ [מן א. טָפֵל] הַבְלוּת, אָוֶן: ״חֲנֵפִים וְלָרֶכֶל אָצִים, טִפְלוּת עֵדוּת שָׁוְא פּוֹצִים״ (קליר, אטום שפתיך, יוצר א׳ שבועות). – [טִפְלוּת־]

טְפֵלִי ֿ ת׳ [מן א. טָפֵל] טָפֵל, יַחֲסִי, מֻשְׁאָל: ״שְׁמוֹת הַבּוֹרֵא כֻּלָּם חוּץ מֵהַמְפֹרָשׁ הֵם מִדּוֹת וְתַבְנִיּוֹת טְפֵלִיּוֹת, נִלְקָחוֹת מֵהַפְּעֻלּוֹת הַבְּרוּאִים לוֹ״ (כוזרי ב ב). – [טְפֵלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

טַפְלַיָּא• ז״ר [ארמית, תרגום ירושלמי ל״טף״, בראשית מז יב] טְפָלִים, תִּינוֹקוֹת: ״כְּשֶׁאֵין לוֹ פְּנַאי לְכָךְ, הוּא מַעֲסִיק טַפְלַיָּא שֶׁלּוֹ״ (סוקולוב, במראות 180).

טְפֶלֶת°, טפולת נ׳ [מן טפל] חֹמֶר, מֶרֶק, עִסַּת־טִיט דְּבִקִית הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַדְבָּקַת שִׁמְשׁוֹת־הַזְּכוּכִית אֶל מִסְגְּרוֹת הַחַלּוֹנוֹת. – [טְפֶלֶת־, טְפָלְתּוֹ]

טִפֹּנֶת°, טיפונת נ׳ [מן טִפָּה] טִפָּה קְטַנָּה [ובהשאלה, בייחוד בלשון-הדיבור] מַשֶּׁהוּ, מוּעָט, מְעַט מִן הַמְּעַט: תֵּן לִי רַק טִפֹּנֶת אַחַת. טִפ־טִפֹּנֶת בִּלְבַד. – [טִפּוֹנוֹת]

טֹפֶס•, טופס ז׳ [יוונית: typos דפוס] 1•, פוֹרְמוּלָר, גִּלָּיוֹן רִשְׁמִי, כָּתוּב אוֹ מֻדְפָּס בְּחֶלְקוֹ, וּבוֹ מְקוֹמוֹת פְּנוּיִים לְמִלּוּי פְּרָטִים עַל־יְדֵי הַכּוֹתֵב: ״הַכּוֹתֵב טָפְסֵי גִטִּין צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן״ (גיטין ג ב). טֹפֶס לְמִבְרָק. מִלֵּאתִי אֶת טֹפֶס הַשְּׁאֵלוֹן. 2°, עֹתֶק, אֶקְסֶמְפְּלָר: הַסֵּפֶר נִדְפַּס בְּאַלְפַּיִם טְפָסִים. טָפְסֵי שְׁטָרוֹת. 3•, נֹסַח, צוּרָה קְבוּעָה: ״טֹפֶס בְּרָכוֹת כָּךְ הוּא״ (ירושלמי ברכות ג ד). 4°, דְּפוּס, תַּבְנִית: טְפָסִים לְעַמּוּדֵי בֶּטוֹן. – [טֹפֶס־, טָפְסוֹ, טְפָסִים, טָפְסֵי־]

א. טפס [צורת־משנה של תפש]

~ פִּע׳ **טִפֵּס•** פ״ע עָלָה עַל (אוֹ יָרַד מִן) דְּבַר־מָה תּוֹךְ הֵאָחֲזוּת בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו: ״בּוֹר וְשִׁיחַ וּמְעָרָה וְגָדֵר – מְטַפֵּס וְעוֹלֶה, מְטַפֵּס וְיוֹרֵד״ (תוספתא עירובין ג יד). ״אַף יְטַפְּסוּ בִּסְרִיגֵי הַגָּדֵר״ (ביאליק, גבעולי אשתקד). הַנַּעַר טִפֵּס בָּאִילָן. – [לְטַפֵּס בְּ־, עַל־; מְ־, יְ־]

– צֶמַח מְטַפֵּס°, צֶמַח הַמִּשְׂתָּרֵעַ וְעוֹלֶה לְמַעְלָה תּוֹךְ הֵאָחֲזוּת בִּקְנוֹקְנוֹתָיו בִּכְלוֹנְסָאוֹת, בְּגָדֵר אוֹ בְּצֶמַח אַחֵר: הַגֶּפֶן הִיא צֶמַח מְטַפֵּס [וראה גם ערך מְטַפֵּס]

ב. טפס [מן טֹפֶס]

~ הִפ׳ **הִטְפִּיס** ֿ פ״י 1°, הֶעְתִּיק טֹפֶס (בַּיָּד, בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה וְכַדּוֹמֶה): הַכַּתְבָנִית הִטְפִּיסָה אֶת הַחוֹזֵר בְּמֵאָה עֳתָקִים. 2°, הִדְפִּיס מַאֲמָהוֹת־דְּפוּס – [לְהַטְפִּיס, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻטְפַּס°**, 1. הָעְתַּק טֹפֶס (בַּיָּד, בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה וְכַדּוֹמֶה): הַמִּכְתָּב הַחוֹזֵר הֻטְפַּס בַּמִּשְׂרָד בַּ־50 עֳתָקִים. 2. הֻדְפַּס מַאֲמָהוֹת־דְּפוּס. – [מֻטְפָּס, יֻטְפַּס]

טַפָּס° ז׳ [מן א. טפס, טִפֵּס] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּטִפּוּס בֶּהָרִים גְּבוֹהִים לְשֵׁם מֶחְקָר אוֹ סְפּוֹרְט, אַלְפִּינִיסְט. – [טַפֶּסֶת, טַפָּסִים, טַפָּסוֹת]

טַפְסָן° ז׳ [מן א. טפס, טִפֵּס] טַפָּס, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְטַפֵּס בֶּהָרִים, אַלְפִּינִיסְט. – [טַפְסַן־, טַפְסָנִים, טַפְסָנֵי־]

טַפְסָן° ז׳ [מן טֹפֶס 4] פּוֹעֵל־בִּנְיָן מֻמְחֶה בְּהַתְקָנַת תַּבְנִיּוֹת וּטְפָסִים מֵעֵץ אוֹ מֵחֹמֶר אַחֵר לִיצִיקַת בֶּטוֹן לְקִירוֹת אוֹ לְעַמּוּדִים בְּבִנְיָן. – [טַפְסַן־, טַפְסָנִים, טַפְסָנֵי־]

טַפְסָנוּת° נ׳ [מן טַפְסָן] מִקְצוֹעַ הַטַּפְסָן, הַתְקָנַת תַּבְנִיּוֹת וּטְפָסִים לִיצִיקַת בֶּטוֹן. – [טַפְסָנוּת־]

טַפְסָר, טִפְסָר ז׳ [אשורית: tupsaru שר-הדף, ראש-הסופרים] 1. (ירמיה נא כז, נחום ג יז) סוֹפֵר־הַמְּדִינָה, פָּקִיד. 2 ֿ, תֹּאַר־כָּבוֹד לְנִכְבָּד וּלְמַנְהִיג, פַּרְנָס, נָגִיד: ״הַשַּׂר הַטַּפְסָר רַבֵּנוּ שְׁמוּאֵל״ (חריזי, איגרת לשון הזהב). ״טַפְסָר פְּלוֹנִי וְאָדוֹן אַלְמוֹנִי״ (סוקולוב, במראות 215). ״הַגְּבִיר הַטַּפְסָר רַבִּי יוּדִיל״ (עגנון, כלה רז). 3 ֿ, כִּנּוּי לְמַלְאָךְ: ״טַפְסְרֵי טְפוּחִים יְטַכְּסוּ בְּקוֹל: ה׳ יִמְלֹךְ!״ (קליר, אדירי איומה, יוצר א׳ ראש השנה). – [טַפְסַר־, טַפְסָרִים, טַפְסְרֵי־]

טפסר [מן טַפְסָר 3]

~ פִּע׳ **טִפְסֵר** ֿ פ״ע הִתְעוֹפֵף, רִחֵף: ״וְעֵת אֲשֶׁר יְטַפְסְרוּ וְיָטוּסוּ יֵרָאוּ מִמַּעַל לוֹ״ (ינאי לח–לט). – [לְטַפְסֵר, מְ־, יְ־]

טַפְסָרוּת° נ׳ [מן טַפְסָר 2] מַנְהִיגוּת, גַּבָּאוּת: ״שָׂנֵאתִי אֶת הַטַּפְסָרוּת וְאֶת הַהִתְנַשְּׂאוּת״ (סוקולוב, ״הדואר״ 1931). – [טַפְסָרוּת־]

טפף [המשמעות – לפי הבנה זו בכתוב, ראה להלן; לדעה אחת – מן טף, כהלוכם של תינוקות]

~ פָּע׳ **טָפַף** פ״ע הָלַךְ בִּצְעָדִים קַלִּים כְּנוֹגֵעַ וְלֹא נוֹגֵעַ

בַּקַּרְקַע: "הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה, וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה" (ישעיה ג טז). "וְהַכֹּהֵן טוֹפֵף וְכֹה וָכֹה מִתְהַלֵּךְ וְהַסְּגָנִים אַחֲרָיו" (גבירול, אשרי עין, מוסף יום-כיפור). "גּוֹלְדָה פּוֹנָה בִּמְהִירוּת, דַּלֵּג וְטָפוֹף כִּבְרִיָּה עַלִּיזָה" (בן-ציון, יח). – [לִטְפֹּף, טוֹפֵף, יִטְפֹּף]

~ פִּע׳ טוֹפֵף ° פ״ע טָפַף, צָעַד קַלּוֹת: "לוֹבֶשֶׁת שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּה, מְטוֹפֶפֶת בַּשָּׂדֶה" (חריזי, תחכמוני כ 202). "הוּא מְטוֹפֵף מִסְּבִיבוֹ וְלוֹטֵשׁ עֵינָיו לַאֲחֵרִים" (ברנר, א 120). "הָיָה מִצְעָדֵנוּ מְטוֹפֵף בַּעֲלִיזוּת, וְרוּחֵנוּ קַלָּה וּבְדוּחָה" (גלעד, גלבוע 99). –[לְטוֹפֵף, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ הִטְפִּיף ° פ״י שִׁוָּה טְפִיפָה, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא טוֹפֵף: "׳יַעֲבֹר, זֶה יַעֲבֹר!׳ שָׁר קוֹבִי... וְחָזַר לְהַטְפִּיף הִלּוּכוֹ" (יזהר, צקלג 9). – [לְהַטְפִּיף, מַ־, יַ־]

טֶפֶף ° ז׳ [מן טפף] טְפִיפָה, הֲלִיכָה קַלָּה וּמְרַפְרֶפֶת: "טְפִפָּה בַּתְּחִלָּה הַנַּעֲרָה מִסָּבִיב לִנְתַנְיָה טֶפֶף קַל וַחֲרִישִׁי" (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה ב יד). "וְחָתוּל הַפּוֹסֵעַ בְּטֶפֶף" (שלונסקי, שירים ב 188). "הוּא רוֹקֵד, בּוֹעֵט בְּלַהַט, טֶפֶף, שַׁעַט, טֶפֶף, שַׁעַט" (מלצר, אור 110). – [טֶפֶף־]

טפרים של עוף טורף

טֹפֶר °, **טוֹפֶר** ז׳ [מארמית: טֻפַר, טוּפְרָא, ציפורן; ערבית: טֻ׳פְר] הַכִּסּוּי הַקַּרְנִי הַקָּשֶׁה בִּקְצוֹת הָאֶצְבָּעוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים רַבִּים; מַתְאִים לְפִי מִבְנֵהוּ לַצִּפֹּרֶן, אֶלָּא שֶׁהוּא קָמוּר וְחַד יוֹתֵר. הַטְּפָרִים הַחַדִּים בְּיוֹתֵר מְצוּיִים אֵצֶל הַטּוֹרְפִים שֶׁבַּיּוֹנְקִים. – [טֹפֶר־, טְפָרִים, טָפְרֵי־]

טפשׁ [אכדית: tapāšu היה בשפע, גדל; ארמית: טְפַשׁ]

~ פָּע׳ טָפַשׁ פ״ע נִתְכַּסָּה בְּשֻׁמָּן [ובהשאלה] נִטַמְטֵם, נֶאֱטַם: "טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם" (תהלים קיט ע). – [לִטְפֹּשׁ, טוֹפֵשׁ, יִטְפַּשׁ]

~ פִּע׳ טִפֵּשׁ ° פ״י טִמְטֵם, גָּרַם לְטִפְּשׁוּת: "שֶׁיֵּשׁ אֲוִיר מְחַכִּים אוֹ מְטַפֵּשׁ" (קארו, נצבים). "וּמְטַמְטֵם אֶת לִבּוֹ וּמְטַפֵּשׁ אֶת שִׂכְלוֹ" (עגנון, כלה כג). – [לְטַפֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ טֻפַּשׁ *, נַעֲשָׂה שׁוֹטֶה וְטִפֵּשׁ – ראה ערך מְטֻפָּשׁ.

~ נִפ׳ נִטְפַּשׁ °, נִטַמְטֵם: "וְרֹב הַטִּפְּשׁוּת אֲשֶׁר נִטְפַּשְׁנוּ בְּגָלוּתֵנוּ" (בשמים ראש רנא, לפי בן-יהודה). – [לְהִטָּפֵשׁ, נִטְפָּשׁ, יִטָּפֵשׁ]

~ הִת׳ נִטַּפֵּשׁ *, 1 *, נִטַּמְטֵם, הִשְׁתַּטָּה, נַעֲשָׂה טִפֵּשׁ: "חֶרֶב עַל שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בַּד בְּבַד וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּטַּפְּשִׁים" (ברכות סג:). "הָיִית נַעֲרָה תְּמִימָה, פְּשׁוּטָה וְטוֹבָה... וְדָבְקָה בָּךְ הַתִּפְלוּת הַמַּרְקְסִיסְטִית וְנִטַּפַּשְׁתְּ" (הזז, דלתות 89). "הִיא כְּאִלּוּ מַסְרַחַת אֶת חָכְמָתָהּ וְהוֹלֶכֶת וּמִטַּפֶּשֶׁת" (קלצקין, כתבים 72). 2 °, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּטִפֵּשׁ, הִתְנַהֵג כְּטִפֵּשׁ: "כְּלוּם אֵין אַתָּה רוֹאֶה שֶׁהָעֵשֶׂב חוֹזֵר וְגָדֵל, וְלָמָּה זֶה אַתָּה מִטַּפֵּשׁ וְקוֹצֵר?" (דרויאנוב, 484). –[לְהִטַּפֵּשׁ, מִ־, יִ־]

~ הִפ׳ הִטְפִּישׁ ° 1, פ״י עָשָׂה לְטִפֵּשׁ, גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה אוֹ יֵרָאֶה טִפֵּשׁ: "אִם כֵּן, לָמָּה זֶה תַּטְפִּישׁ אֶת דָּוִידוֹב?" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 88). 2, פ״ע נִטְפַּשׁ, נָהַג כְּטִפֵּשׁ: "אַתָּה, חָבֵר, מַטְפִּישׁ וְהוֹלֵךְ מֵרֶגַע לְרֶגַע" (יזהר, צקלג 220). "חֵטַטְתִּי אַחֲרֵי אֲמִירָה שֶׁאֵינָהּ אוֹמֶרֶת, וְלֹא נִמְצְאָה לִי. עַד שֶׁהִטְפַּשְׁתִּי: נוּ, אָז מָה?" (ארד, ביתו 249). – [לְהַטְפִּישׁ, מַ־, יַ־]

טִפֵּשׁ °, **טיפש** ת׳ [מן טפש] שׁוֹטֶה, אֱוִיל, חֲסַר־שֵׂכֶל: "לֹא פִּקֵּחַ אַתָּה, אֶלָּא טִפֵּשׁ אַתָּה" (ברכות סא:). "יָפָה שְׁתִיקָה לַחֲכָמִים, קַל־וָחֹמֶר לְטִפְּשִׁים" (פסחים צט.). "תִּינוֹק טִפֵּשׁ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַעֲמִיק שְׁאֵלָתוֹ" (רש״י שמות יג יד). –[טִפְּשָׁה או טִפֶּשֶׁת, טִפְּשִׁים, טִפְּשׁוֹת]

– טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ °, טִפֵּשׁ מֻפְלָג, שׁוֹטֶה גָּמוּר.

– בְּנֵי (בְּנוֹת) טִפֵּשׁ־עֶשְׂרֵה °, כִּנּוּי־לְגְלוּג לִבְנֵי־הַנְּעוּרִים (בְּעֵרֶךְ מִגִּיל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה וְעַד תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה) – גִּיל שֶׁל קַלּוּת־רֹאשׁ וְטִפְּשׁוּת [מקביל לאנגלית: teen-age]: הִתְנַהֲגוּת חַסְרַת־אַחֲרָיוּת שֶׁל בְּנוֹת הַ"טִּפֵּשׁ־עֶשְׂרֵה".

טֶפֶשׁ ·, **טֹפֶשׁ**, **טופש** ז׳ [מן טפש] טִפְּשׁוּת, סִכְלוּת: "טֶפֶשׁ לִבּוֹ יִתְגַּבֵּר" (ינאי, ם). "טֶפֶשׁ שׁוֹטִים יַחְתַּל מִלִּזְכֹּר" (קליר, זכר תחילת מוסף א׳ ראש השנה). "הֵם כְּאִלּוּ שָׁתוּ מִשִּׁקְתּוֹת הַשִּׁכְחָה בִּימֵי־טֶפֶשׁ שְׁלֵוִים" (גרינברג, רחובות יד). "הוּא מְשַׁלֵּחַ לְתֻמּוֹ אֶל תּוֹעֲפוֹת הַטֹּפֶשׁ אֶת צֶמֶד הָעֵינַיִם הַהוֹזוֹת" (שלונסקי, שירים ב 40). – [טֶפֶשׁ־, טֹפֶשׁ־]

טִפְּשׁוֹן °, **טִפְּשׁוֹנִי** °, **טיפשון** ת׳ [מן טִפֵּשׁ] [בלשון־הדיבור] טִפֵּשׁ קָטָן, כִּנּוּי שֶׁל נְזִיפָה קַלָּה, אַךְ רַכָּה וְסוֹלְחָנִית, לְקָטָן שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה־שְׁטוּת: "בַּעַל פַּשְׁטוּת... מַשְׁמַע, מֵעֵין טִפְּשׁוֹנִי?" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 87). "רַב לְךָ לִבְכּוֹת, טִפְּשׁוֹנִי! אִי לָךְ, טִפְּשֹׁנֶת שֶׁכְּמוֹתֵךְ". – [טִפְּשֹׁנֶת, טִפְּשׁוֹנִים, טִפְּשׁוֹנוֹת]

טִפְּשׁוּת °, **טיפשות** נ׳ [מן טִפֵּשׁ] 1, שְׁטוּת, סִכְלוּת, אִוֶּלֶת, הֶבֶל: "כָּל הַכּוֹעֵס... מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ וּמוֹסִיף טִפְּשׁוּת" (נדרים כב:). "עַמֵּי־הָאָרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין – טִפְּשׁוּת נִתּוֹסֶפֶת בָּהֶן" (שבת קנב.). – [טִפְּשׁוּת־, טִפְּשֻׁיּוֹת]

– טִפְּשׁוּת־פֶּה, דִּבְרֵי הֶבֶל, דִּבּוּר נוֹאָל: "וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְּשׁוּת־פֶּה" (וידוי לימים נוראים).

טִפְּשִׁי ·, **טיפשי** ת׳ [מן טִפֵּשׁ] אֱוִילִי, מְחֻסַּר שֵׂכֶל וְהִגָּיוֹן: "וְלָבְשָׁה אוֹתוֹ רוּחַ טִפְּשִׁית" (שאלות ותשובות, לפי בן-יהודה). הִתְנַהֲגוּת טִפְּשִׁית. דְּבָרִים טִפְּשִׁיִּים. – [טִפְּשִׁית, ־שִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

טִפְּשֹׁנֶת °, **טיפשונת**, ראה טִפְּשׁוֹן.

טַצְדָּקָה ° נ׳ [ארמית: טַצְדְּקָא, בבא קמא נו., מפרסית; לפי אטימולוגיה עממית, מן צדק, הִצְטַדֵּק] תַּחְבּוּלָה, תּוֹאֲנָה: "וְעוֹשִׂים כָּל מִינֵי טַצְדְּקָאוֹת לַעֲלוֹת וּלְהַכְפִּיל מִסְפָּרָם בִּירוּשָׁלַיִם" (עגנון, אלו תקכו). "וְהָיוּ מַמְצִיאִים טַצְדְּקָאוֹת נִפְלָאוֹת וַאֲמַתְלָאוֹת מְשֻׁנּוֹת" (ברנר, א 137). "וְכֹחוֹ יָפֶה בְּתַחְבּוּלוֹת וּבְטַצְדָּקוֹת" (ליפסון, מדור 106). "שׁוּם תַּחְבּוּלוֹת וְטַצְדָּקוֹת לֹא יוֹעִילוּ לְהַכְשִׁיר אֶת הַשִּׁבּוּשׁ הַפָּסוּל" (אבינרי, יד 359). – [טַצְדְּקַת־, טַצְדְּקָאוֹת או טַצְדָּקוֹת]

טַקְט ° ז׳ [מלאטינית: tactus מגע, חוש] 1, רֶגֶשׁ הַמִּדָּה, נִימוּס, טַעַם טוֹב בְּנֹהַג וּבְהִלְכוֹת נִימוּס, הַיְדִיעָה לְהִתְנַהֵג עִם הַזּוּלַת בְּטַעַם וּבְחָכְמָה: הַבּוֹרֵר גִּלָּה טַקְט רַב בַּמַּשָּׂא־וּמַתָּן עִם בַּעֲלֵי־הַדִּין.

2, [במוסיקה] תֵּבָה, יְחִידַת־קֶצֶב הַכּוֹלֶלֶת צְלִילִים אֲחָדִים הַמִּצְטָרְפִים לְאֹרֶךְ קָבוּעַ: בְּתָוֵי־הַנְּגִינָה מְבֻדָּל כָּל טַקְט מֵחֲבֵרוֹ בְּקַו מְאֻנָּךְ.

– טַקְטִי ◇ ת׳ 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַקְט, מְנֻמָּס, הַמְגַלֶּה הֲבָנָה בְּהִתְנַהֲגוּת עִם הַבְּרִיּוֹת: הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן הִתְנַהֵל בְּצוּרָה טַקְטִית מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים. 2, הַשַּׁיָּךְ לְטַקְטִיקָה, הַמַּתְאִים לְחֻקֵּי הַטַּקְטִיקָה [ראה ערך זה]

– טַקְטִיּוּת ◇ נ׳ הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ טַקְט, נִימוּסִיּוּת: ״לְדַקְלֵם בְּרוּסִית – חָשַׁב לְאִי־טַקְטִיּוּת״ (ברנר, א 353).

טֶקְטוֹנִיקָה◇ נ׳ [מיוונית: tektonike אומנות הבנייה] 1, עָנָף בְּמַדַּע הַגֵּיאוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר קְלִפַּת־הָאֲדָמָה וְתַהֲלִיכֵי הִתְהַוּוּת הַשְּׁכָבוֹת הַשּׁוֹנוֹת וְהֶהָרִים. 2, [בבנייה] אָמָנוּת הַחִבּוּר שֶׁל חֲלָקִים שׁוֹנִים בְּבִנְיָן לְתַשְׁלִיבִים קְבוּעִים.

– טֶקְטוֹנִי◇, הַשַּׁיָּךְ לְטֶקְטוֹנִיקָה: קַוִּים טֶקְטוֹנִיִּים.

– תְּנוּעוֹת טֶקְטוֹנִיּוֹת°, חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת בִּתְנוּעוֹת קְלִפַּת־הָאֲדָמָה בְּשֶׁל תַּהֲלִיכִים פְּנִימִיִּים, כְּגוֹן הִתְפָּרְצֻיּוֹת וּולְקָנִיּוֹת וּרְעָשִׁים.

– אַרְכִיטֶקְטוֹנִי◇, רְאֵה עֵרֶךְ זֶה.

טִקְטוּק° ז׳ [מן טקטק] קוֹל קָצוּב כְּעֵין טִיק־טָק שֶׁמַּשְׁמִיעַ שָׁעוֹן אוֹ מְכוֹנָה כָּל־שֶׁהִיא: ״טִקְטוּקוֹ הַתָּכוּף וְהַנִּחָר שֶׁל שְׁעוֹן־הַקִּיר״ (גנסין, ב 62). ״הַמְּכוֹנָה עוֹבֶדֶת: בְּטִקְטוּק עָמוּם דַּרְכָּה, הָלוֹךְ וָשׁוֹב, מוֹדֶדֶת״ (ולפובסקי, שירים 215). ״קוֹל טִקְטוּק וְצִקְצוּק וְחֵרוּק״ (אלתרמן, התיבה 21). – [טִקְטוּק־, טִקְטוּקִים, ־קֵי־]

טַקְטִיקָה◇ נ׳ [מיוונית: taktike סידור] 1, [בצבא] תַּכְסִיסֵי לְחִימָה, תּוֹרַת הַפְעָלָתָן שֶׁל יְחִידוֹת צְבָאִיּוֹת בַּקְּרָב, אִרְגּוּן תַּכְסִיסֵי הַפְּעֻלּוֹת הַצְּבָאִיּוֹת נֶגֶד הָאוֹיֵב. הַטַּקְטִיקָה הִיא חֵלֶק מִן הָ״אַסְטְרָטֶגְיָה״, הַקּוֹבַעַת אֶת אִרְגּוּן הַמִּלְחָמָה בִּכְלָלוּתָהּ, עֲרִיכָתָהּ וַהֲכָנָתָהּ. 2, [בהשאלה] תַּכְסִיסָנוּת, כְּלַל הָאֶמְצָעִים לְהַשָּׂגַת מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״אֵין זוֹ אֶלָּא טַקְטִיקָה פִּקְחִית לְתוֹעַלִיּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת״ (אחד העם, שצה). ״פְּעֻלַּת הִתְנַגְּשׁוּתוֹ עִמִּי בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים נָתְנָה בִּינָה בְּלֵב אָבִי לְשַׁנּוֹת מְעַט־מְעַט אֶת הַטַּקְטִיקָה בְּיַחוּסוֹ אֵלַי וּלְהַחֲלִיף כַּעַס קָשֶׁה בִּנְעִימוּת יְתֵרָה״ (ברנר, א 46). – [טַקְטִיקוֹת]

– טַקְטִיקָה שֶׁל פְּגַע וּבְרַח°, הַנְחָתַת סִדְרָה שֶׁל מַכּוֹת תּוֹקְפָנִיּוֹת וְהִסְתַּלְּקוּת מְהִירָה מִשֶּׁטַח הַפְּגִיעָה, כְּדֵי לְהִתְחַמֵּק מִתְּגוּבוֹת הָאוֹיֵב. טַקְטִיקָה זוֹ נִנְקֶטֶת בְּדֶרֶךְ־כְּלָל עַל־יְדֵי כֹּחַ חַלָּשׁ נֶגֶד כֹּחַ חָזָק מִמֶּנּוּ.

– טַקְטִי◇, הַשַּׁיָּךְ לְטַקְטִיקָה, הַמַּתְאִים לְחֻקֵּי הַטַּקְטִיקָה: הַמְפַקֵּד שָׁגָה שְׁגִיאָה טַקְטִית מַכְרַעַת. חִשּׁוּב טַקְטִי.

– יְחִידָה טַקְטִית°, גּוּף צְבָאִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו לִפְעֹל בַּקְּרָב כִּיחִידָה עַצְמָאִית.

טקטק [בחיקוי לקול טִיק־טָק]

~ פִּעֵ׳ טִקְטֵק°, 1, פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל קָצוּב כְּעֵין טִיק־טָק: ״וְרַבִּי אָשֵׁר מַתְחִיל מְטַקְטֵק בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וּבְכוֹסוֹ״ (גנסין, ב 88). ״שְׁעוֹן־הַקִּיר הַגָּדוֹל, הַמְטַקְטֵק לוֹ בַּחֲשַׁאי״ (קבק, בצל 102). ״בַּחוּץ מְטַקְטְקִים הַטֶּלֶפְּרִינְטֶרִים וּמַעֲבִירִים כָּל מִלָּה אֶל קְצוֹת הַיַּבֶּשֶׁת״ (קרליבך, הודו 35). 2, פ״י [בהשאלה, בלשון־הדיבור] כָּתַב בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה: הַכַּתְבָנִית טִקְטְקָה אֶת הַמִּכְתָּב בִּשְׁלוֹשָׁה הֶעְתֵּקִים. – [לְטַקְטֵק, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ טֻקְטַק°, [בלשון־הדיבור] נִכְתַּב בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה: הַחוֹזֵר טֻקְטַק וְשֻׁכְפַּל בְּמֵאָה עֳתָקִים. – [מְטֻקְטָק, יְטֻקְטַק]

טֶקֶס• ז׳ [מיוונית: taxis ארגון, סידור] 1°, טֶכֶס, צֶרֶמוֹנְיָה, מְסִבָּה עֲרוּכָה בְּסֵדֶר וּבְתָכְנִית קְבוּעָה מֵרֹאשׁ: ״בּוֹאִי הַלְוִי עִמָּנוּ בְּלֹא טְקָסִים מְטֻקָּסִים וְנִטַּיֵּל בַּחֲבְרוּתָא״ (שנהר, א 232). טֶקֶס חֲלֻקַּת הַתְּעוּדוֹת בְּבֵית־הַסֵּפֶר. טֶקֶס חֲנֻכַּת־בַּיִת. טֶקֶס הַכְתָּרָה. 2•, מִסְדָּר, גְּדוּד: ״נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל אַהֲרֹן בִּטְקָסִים גְּדוֹלִים״ (תנחומא בהעלותך יד). ״וְרָאוּ עֵינַי טְקָסִים שֶׁל מַעְלָה״ (שיר השירים רבה ב, הביאני) [נבטא ונכתב גם טֶכֶס] – [טֶקֶס־, טְקָסִים, טִקְסֵי־]

– רֹאשׁ־הַטֶּקֶס°, פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְמֻנֶּה עַל שְׁמִירַת כְּלָלֵי הַהִתְנַהֲגוּת הַמֻּסְכָּמִים בְּמַעֲמָדוֹת רִשְׁמִיִּים.

טקס [מן טֶקֶס]

~ פִּעֵ׳ טִקֵּס° פ״י סִדֵּר וְעָרַךְ טֶקֶס, תִּכְנֵן וְאִרְגֵּן: ״אֵין הוּא מְטַקֵּס פְּגִישָׁתוֹ עִם אָדָם אֶלָּא בָּא תָּמִיד לְגוּף הַדָּבָר אוֹ לְגוּף הָעֵסֶק שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִמּוֹ״ (שמיר, הוא הלך 25). – [לְטַקֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ טֻקַּס •1° נֶעֱרַךְ בְּטֶקֶס, תֻּכְנְנוּ פְּרָטָיו וּסְדָרָיו: הַמִּצְעָד טֻקַּס לִפְרָטָיו [ראה עוד ערך מְטֻקָּס]. 2•, צֻיַּד: ״מְטֻקָּסוֹת, שֶׁלֹּא הָיוּ מְחֻסָּרוֹת כְּלוּם״ (במדבר רבה יב). – [מְטֻקָּס, יְטֻקַּס]

טַקְסָה◇, **טַכְסָה**◇ נ׳ [מלאטינית: taxatio הערכה] 1, מְחִיר קָצוּב, מִכְסָה. 2, כִּנּוּי בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ לְמַס אוֹ לְמֶכֶס קָבוּעַ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי אוֹ הַמְּקוֹמִי הֵטִיל עַל מִצְרָךְ מְסֻיָּם, כְּגוֹן עַל סִיגַרְיוֹת, בָּשָׂר, נֵרוֹת: ״בְּטַקְסָא שֶׁל בָּשָׂר, שֶׁהָיָה חוֹכֵר אוֹתָהּ, הִפְסִיד מָמוֹן הַרְבֵּה״ (מנדלי מו״ס, רפז–רפח). ״מְקוֹרוֹת הָעֹשֶׁר... הָיוּ מַחֲכִירַת בָּתֵּי־מְזִיגָה וְטַקְסָא״ (ברנר, ג 96). – [טַקְסָאוֹת, גם טַקְסוֹת]

– בַּעַל־טַקְסָה°, כִּנּוּי בְּרוּסְיָה הַצָּארִית לְמִי שֶׁקִּבֵּל מִן הַשִּׁלְטוֹנוֹת אֶת הַזְּכוּת לִגְבּוֹת אֶת הַטַּקְסָה מִן הַתּוֹשָׁבִים תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם קָבוּעַ שֶׁשִּׁלֵּם מֵרֹאשׁ לַשִּׁלְטוֹנוֹת: ״מְגַנֶּה בְּפַרְהֶסְיָה אֶת בַּעַל הַטַּכְסָה... כִּי הוּא עוֹשֵׁק דַּלִּים״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה ט).

טֶקְסְט◇, **טֶכְסְט**◇ ז׳ [מלאטינית: textum אריג, טווי] 1, גִּרְסָה, תֹּרֶף, דְּבָרִים כִּכְתָבָם. 2, דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב, סִפּוּר, שִׁיר וְכוּ׳ – (לְהַבְדִּיל מִן הֶעָרוֹת, הַצִּיּוּרִים, הַתְּמוּנוֹת וְכַדּוֹמֶה): הַטֶּקְסְט בְּסִפְרֵי הַיְלָדִים מְלֻוֶּה עַל־פִּי־רֹב צִיּוּרִים. 3, תַּמְלִיל, מִלִּים שֶׁחֻבְּרוּ לִיצִירָה מוּסִיקָלִית (אוֹפֶּרָה, זֶמֶר וְכַדּוֹמֶה). – [טֶקְסְטִים]

– טֶקְסְטוּאָלִי◇, הַקָּשׁוּר לְטֶקְסְט, שֶׁעִנְיָנוֹ הַטֶּקְסְט: נִתּוּחַ טֶקְסְטוּאָלִי שֶׁל הַיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית.

טֶקְסְטִיל◇, **טֶכְסְטִיל**◇ ז׳ [מלאטינית: textilis ארוג] אָרִיג, שֵׁם כּוֹלֵל לָאֲרִיגִים וְלַסְּרִיגִים לְמִינֵיהֶם, כְּגוֹן אַרִיגֵי כֻּתְנָה, צֶמֶר, פִּשְׁתָּן, נַיְלוֹן. – [טֶקְסְטִילִים]

טַקְסִי◇, **טַכְסִי**◇ ז׳ [מצרפתית: tax תעריף] מוֹנִית, מְכוֹנִית לְהַסָּעַת נוֹסְעִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּשָׂכָר קָצוּב. – [טַקְסִים גם טַקְסִיּוֹת]

טִקְסִיּוּת° נ׳ [מן טֶקֶס] צֶרֶמוֹנְיָאלִיּוּת, גִּנּוּנֵי טְקָסִים, רִשְׁמִיּוּת חֲגִיגִית: הַגָּשַׁת כְּתַב־הַהֲאֲמָנָה שֶׁל הַשַּׁגְרִיר נֶעֶרְכָה לְפִי כָּל כְּלָלֵי הַטִּקְסִיּוּת. – [טִקְסִיּוּת־]

ללא ציון - מקרא; • בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

טַקְסִימֶטֶר* ז׳ [מצרפתית: tax תעריף + יוונית: metron מידה] מוֹנֶה, מַנְגְּנוֹן הַמְּצַיֵּן אֶת מִסְפַּר הַקִּילוֹמֶטְרִים שֶׁעָבְרָה מְכוֹנִית בִּנְסִיעָה, וּבְהֶתְאֵם לְכָךְ נִקְבָּע הַתַּשְׁלוּם הַנִּגְבֶּה מִן הַנּוֹסֵעַ. – [־מֶטְרִים]

טַקְסִיס*, ראה תַּכְסִיס.

טַקְסָן° ז׳ [מן טֶקֶס] מְנַצֵּחַ עַל הַטֶּקֶס, מְנַהֵל הַטֶּקֶס לְפִי תָּכְנִית עֲרוּכָה מֵרֹאשׁ. – [טַקְסָנִית, טַקְסָנִים, טַקְסָנִיּוֹת]

טְרָאוּמָה*, טְרַבְמָה* נ׳ [יוונית: trauma] חֲבָלָה בַּגּוּף מִפְּגִיעָה חִיצוֹנִית – מֶכָנִית, כִּימִית, חַשְׁמַלִּית וְכַדּוֹמֶה. – [טְרָאוּמוֹת]

– **טְרָאוּמָה פְּסִיכִית°**, זַעֲזוּעַ נַפְשִׁי חָמוּר.

– **טְרָאוּמָטוֹלוֹגְיָה*** עָנָף בַּכִּירוּרְגְיָה הָעוֹסֵק בְּטִפּוּל בִּטְרָאוּמוֹת.

טַרְבָּל* (פרה יב ט), **טְרִבָּל*** (עבודה זרה כד:) ז׳ [מיוונית: tribolos] מוֹרַג גָּדוֹל, מְכוֹנַת־דִּישָׁה. – [טַרְבָּלִים]

טְרָגֶדְיָה* נ׳ [יוונית: tragoidia, מן tragos תיש + ode שיר; כנראה, על־שום ששחקני־יוון הקדמונים לבשו עורות עזים ותיישים להצגת ה״סאטירים״ שלהם] 1. חִזָּיוֹן־תּוּגָה; יְצִירָה דְּרָמָתִית, שֶׁעִקָּרָהּ נַפְתּוּלֵי הַגִּבּוֹרִים עִם הַגּוֹרָל, עִם הַחֶבְרָה אוֹ עִם יִצְרֵיהֶם שֶׁלָּהֶם, וְהִיא מִסְתַּיֶּמֶת עַל־פִּי־רֹב בְּאָבְדַן הַגִּבּוֹרִים: טְרָגֶדְיוֹת שֶׁל שֶׁקְסְפִּיר. 2 [בהשאלה] מְאֹרָע עָצוּב, אָסוֹן, מַעֲשֶׂה הַמְּעוֹרֵר יָגוֹן: טְרָגֶדְיָה מִשְׁפַּחְתִּית. הַטְּרָגֶדְיָה שֶׁל אָבְדַן הַבֵּן. הַהִתְנַגְּשׁוּת נִסְתַּיְּמָה בִּטְרָגֶדְיָה. – [טְרָגֶדְיַת־, טְרָגֶדְיוֹת]

טְרָגִי* ת׳ [מן טְרָגֶדְיָה] עָצוּב, נוּגֶה, מְזַעְזֵעַ, רָצוּף יִסּוּרִים: ״אוּלַי הַתְּקוּפָה הַיּוֹתֵר טְרָגִית בְּכָל יְמֵי הַגָּלוּת״ (אחד העם, קנב). חִזָּיוֹן טְרָגִי. מַעֲשֶׂה טְרָגִי. – [טְרָגִית, ־יִּים, ־יּוֹת]

– **טְרָגִיּוּת*** נ׳ יָגוֹן, צַעַר עָמֹק: טְרָגִיּוּת שֶׁל מַצָּבוֹ.

– **טְרָגִיזְם*** ז׳ 1. יְסוֹד שֶׁל טְרָגִיּוּת, הַצַּד הַטְּרָגִי בִּיצִירָה; מַצָּב טְרָגִי, אֻמְלָלוּת לְלֹא מוֹצָא.

– **טְרָגִיקָה*** נ׳ מַצָּב טְרָגִי, אֻמְלָלוּת גּוֹרָלִית: ״כָּל עֹצֶם הַטְּרָגִיקָה שֶׁבִּירִידָה זוֹ שֶׁל אֻמָּתָם״ (אחד העם, שפב). ״הַמַּחֲזֶה מְתֹאָר בִּצְבָעִים בְּהִירִים... וְהוּא מָלֵא טְרָגִיקָה עֲמֻקָּה״ (ברנר א, 56).

– **טְרָגִיקוֹן*** ז׳ [מיוונית: tragikos] 1. שַׂחְקָן הַמְּמַלֵּא תַּפְקִידִים רָאשִׁיִּים בִּטְרָגֶדְיָה. 2. מְחַבֵּר טְרָגֶדְיוֹת. – [טְרָגִיקוֹנִים]

טְרָגִיס* ז׳ [מיוונית: tragos] חִטִּים שֶׁנִּכְתְּשׁוּ לִגְרִיסִים (מכשירין ו ב).

טְרָגִיקוֹמֶדְיָה* נ׳ [טְרָגֶדְיָה + קוֹמֶדְיָה] 1. דְּרָמָה שֶׁמְּשֻׁלָּבִים בָּהּ יְסוֹדוֹת שֶׁל טְרָגֶדְיָה וְקוֹמֶדְיָה כְּאֶחָד, מַחֲזֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹמֶנְטִים מְבַדְּחִים וְנוּגִים גַּם יַחַד. 2. [בהשאלה] מְאֹרָע מַעֲצִיב וּמַצְחִיק כְּאֶחָד: ״הַדְּרָמָה רְוּוּיַת־הַדָּם נִתְגַּלְגְּלָה בִּטְרָגִיקוֹמֶדְיָה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 127). – [טְרָגִיקוֹמֶדְיוֹת]

– **טְרָגִיקוֹמִי*** ת׳ מַעֲצִיב וּמַצְחִיק כְּאֶחָד: מַצָּב טְרָגִיקוֹמִי.

טרד

[אכדית: taradu; ארמית: טְרַד; ערבית: טַרַדַ גרש]

~ פָּע׳ **טָרַד 1** פ״ע זָרַם, טִפְטֵף בְּלִי הֶרֶף: ״דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר״ (משלי כז טו). ״בַּתְּחִלָּה הוּא מְנַטֵּף טִפִּין מְתוּנוֹת, וְעַכְשָׁו טוֹרֵד טִפָּה אַחַר טִפָּה״ (תוספתא מכשירין א ח).

2• פ״י גֵּרֵשׁ, הִרְחִיק: ״לְאָדָם שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וּטְרָדוֹ מִבֵּיתוֹ״ (מכילתא בשלח ב ג). ״נִסְתַּכַּלְתִּי בְּבָבוּאָה שֶׁלִּי וּפָחַז עָלַי יִצְרִי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדֵנִי מִן הָעוֹלָם״ (נדרים ט:). ״הַפָּרִיץ עוֹמֵד לְטָרְדוֹ מִבֵּית־מְחִיָּתוֹ״ (עגנון, כלה שפב). ״הִסְתַּלֵּק מִפֹּה! – טְרָדָהּ אוֹתוֹ מִלְּפָנֶיהָ״ (הזז, היושבת 361). 3•. דָּחַף, הָדַף: ״גַּל טְרָדַנִי לַחֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ, עַד שֶׁהֱקִיאַנִי לַיַּבָּשָׁה״ (יבמות קכא.). ״צָרְכֵי הַכִּבּוּד וְהַהֲכָנוֹת טִלְטְלוּהָ פַּעַם בְּפַעַם אֶל בֵּית־הַמְבַשְּׁלוֹת וּטְרָדוּהָ מֵחֶדֶר לְחֶדֶר״ (ביאליק, אריה י). 4•. טִלְטֵל וְעִרְבֵּב, נִדְנֵד [ובהשאלה] הִטְרִיחַ: ״טוֹרֵד אָדָם חָבִית שֶׁל יַיִן, יֵינָהּ וּשְׁמָרֶיהָ״ (שבת קלט:). ״וְהָיוּ הַבְּרִיּוֹת טוֹרְדִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: סַפֵּר לָנוּ מֵאוֹתָם הַדְּבָרִים הַנָּאִים שֶׁרָאִיתָ בָּעוֹלָם״ (עגנון, כלה שמד). רַעְיוֹן טוֹרֵד. – [לִטְרֹד אֶת־; טוֹרֵד, יִטְרֹד]

~ נפ׳ **נִטְרַד•** 1•. גֹּרַשׁ, סֻלַּק: ״אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִטְרַד מִגַּן־עֵדֶן עַד שֶׁחֵרֵף וְגִדֵּף״ (בראשית רבה יט). ״וְנָתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת, וְנִטְרַד מִן הַתּוֹרָה וְנִטְרַד מִן הַגְּדֻלָּה״ (עגנון, כלה עה). ״וְהָיָה נִרְאֶה לְכָל עַיִן מִסְתַּכֶּלֶת כְּנִטְרָד מֵעוֹלָמוֹ לְתוֹךְ עוֹלַם הַתֹּהוּ״ (ברקוביץ, הראשונים מד). 2•. נִתְבַּלְבֵּל, נָבוֹךְ מְאֹד, נִסְתַּבֵּךְ וְנִתְעַרְבֵּב: ״שֶׁעַד אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שָׁפוּי, וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה נִטְרַד״ (במדבר רבה כ). ״מִיָּד נִטְרְדוּ בִּמְרִיבָה זֶה עִם זֶה״ (הזז, היושבת 34). 3⁺. הָיָה עָסוּק וְטָרוּד, טָרַח, טִפֵּל: ״שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲסֹק בְּשַׁבָּת וְיִטָּרְדוּ בּוֹ״ (רש״י פסחים יג.). ״בְּיוֹם בּוֹאָם נִטְרַד עִמָּהֶם, אֲבָל מִיָּד לְמָחֳרָתוֹ יָשַׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם״ (אברבנאל, יתרו). – [לְהִטָּרֵד, נִטְרָד, יִטָּרֵד]

~ פִּע׳ **טֵרֵד•** פ״י 1⁺. טָרַד, גֵּרֵשׁ, סִלֵּק: ״רָאוּי לַדַּיָּן לִגְעֹר בַּתּוֹבֵעַ וּלְטָרְדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹטֵר וְהוֹלֵךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ״ (רמב״ם, מלוה ולוה ב ד). ״אֵשׁ יוֹרֶדֶת מֵרָקִיעַ וּמְטָרֶדֶת אֶת הַקֹּר״ (מלצר, אור 97). ״יָדוֹ הָאַחַת יְשַׁלַּח לְפָנָיו, מְטָרֵד יְרִיבוֹ״ (שלו, אלוהי 181). 2•. בִּלְבֵּל, הִטְרִיחַ, סִבֵּךְ: ״בֵּין זְקֵנִים אַל תְּקוֹמֵם, וְשָׂרִים אַל תֶּרֶב לְטָרֵד״ (בן־סירא לב יב). ״לֹא הַלּוּלָב טֵרֵד עַתָּה אֶת מֹחִי, אֶלָּא הָאֶתְרוֹג״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קמה). – [לְטָרֵד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **טֹרַד ⁺**, בֻּלְבַּל, עֻרְבַּב, הוּבָא בִּמְבוּכָה: ״טֹרַד וְגֹעַר שָׂטָן״ (אור זרוע, להפסקה א). ״חָרְדוּ הָעָם שֶׁבַּצְּרִיף וְיָצְאוּ מְטֹרָדִים וּמְבֹהָלִים״ (בורלא, כיסופים 164) [וראה עוד ערך מְטֹרָד] – [מְטֹרָד, יְטֹרַד]

~ הִפ׳ **הִטְרִיד•** פ״י 1⁺. גָּרַם טֹרַח וּטְרָדָה, הֶעֱסִיק, הִטְרִיחַ: ״וְלֹא הָיוּ מַטְרִידִים דַּעְתָּם עָלֶיהָ קֹדֶם לָכֵן, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נְקַלִּים בְּעֵינֵיהֶם״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״וּתְנָה לָנוּ אַרְכָּה יָמִים שְׁמוֹנָה כִּי לֹא תַטְרִידֵנוּ בַּמִּלְחָמָה, וְנָחֹג אֶת חַג ה׳״ (יוסיפון, קו). ״וּמַה בָּאתָ לְעַרְבֵּב אֶת דַּעְתִּי עָלַי וּלְהַטְרִידֵנִי בִּשְׁטֻיּוֹת וְהַבְלֵי הָעוֹלָם!״ (הזז, יעיש א 70). סְלַח־נָא שֶׁהִטְרַדְתִּיךָ. 2•. בִּלְבֵּל, גָּרַם לִמְבוּכָה: ״שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית... דֶּרֶךְ מַטְרִידַתּוּ״ (תענית יז:). 3•. טָרַד, גֵּרֵשׁ: ״כֵּיוָן שֶׁהִטְרִידוֹ (אֶת אָדָם מִגַּן־עֵדֶן) הִתְחִיל מְקוֹנֵן עָלָיו״ (בראשית רבה כא, לפי תיאודור). ״בְּעוֹד יָמִים מוּעָטִים יַטְרִידוּ אֶת כָּל הַנָּכְרִים מִן הָאָרֶץ״ (קבק, במשעול 199). – [לְהַטְרִיד אֶת־; מַטְרִיד, יַ־]

~ הָפ׳ **הָטְרַד ⁺**, נִטְרַד, נִגְרַם לוֹ טֹרַח, הָעֳסַק: ״וְהָטְרְדוּ בְּנֵי שִׁבְטוֹ וְלֹא הָרְגוּ לְפִינְחָס״ (רש״י סנהדרין פב:). בַּעַל־הַבַּיִת הָטְרַד עַל־יְדֵי אוֹרְחָיו הַמְרֻבִּים. – [מֻטְרָד, יָטְרַד]

– **נִטְרַד מִן הָעוֹלָם•** (חגיגה ט:), כָּלָה, אָבַד, מֵת.

– **נִטְרַד מִשְּׁנָתוֹ°**, נָדְדָה שְׁנָתוֹ, לֹא יָכֹל לְהֵרָדֵם: "וְנִתְכַּוֵּן לִישֹׁן, שֶׁהֲרֵי אֶמֶשׁ נִטְרַד מִשְּׁנָתוֹ כָּל הַלַּיְלָה" (עגנון, כלה נו).

טָרֵד⁂ ת׳ [מן טרד] טָרוּד, טוֹרֵחַ, עָסוּק: "וּמִשּׁוּם דִּטְרֵדִים וְדוֹאֲגִים בְּמַחֲשֶׁבֶת הַמִּצְוָה וּבְתִקּוּנֶיהָ פְּטוּרִין מִן הַמִּצְוָה" (רש״י סוכה כו.). – [טְרֵדָה, טְרֵדִים, -וֹת]

א. **טֶרֶד**⁂ ז׳ [מן טרד] טִרְדָה, טֹרַח: "וְטָרוּד לִבּוֹ לְמַהֵר וְלַעֲשׂוֹת, וּמִתּוֹךְ טִרְדוֹ טָעָה" (רש״י שבת קלז.). – [טֶרֶד-, טְרָדִים, טַרְדֵי-]

– **חֲבִילֵי טְרָדִין°** [על משקל "חבילי זרדים", שבת יח ב], טְרָדוֹת מְרֻבּוֹת: "וְאַף-עַל-פִּי שֶׁהָיָה מֻקָּף בַּחֲבִילֵי טְרָדִין, לֹא הָיָה מַשְׁהֶה אֶת תְּשׁוּבוֹתָיו" (עגנון, סמוך 36).

ב. **טֶרֶד°** ז׳ צִפּוֹר-שִׁיר – רְאֵה קִיכְלִי•.

טִרְדָּה⁂, **טירדה** נ׳ [מן טרד, ארמית: טִרְדָא, סוכה כה.] טֹרַח, הִתְעַסְּקוּת וְטִפּוּל בְּדָבָר: "אִם לֹא תוּכַל לְהִפָּנוֹת לְעִנְיְנֵי אַחֲרִיתְךָ מִפְּנֵי טִרְדָתְךָ בְּצָרְךָ מְזוֹנְךָ וּמִחְיָתְךָ בְּעוֹלָמְךָ וְעִסְקְךָ בּוֹ" (חובות הלבבות, הפרישות ה). "אִם יֵשׁ לְךָ עֲסָקִים וּטְרָדוֹת" (בחיי, כד הקמח). "עוֹד דְּבָרִים דִּבֵּר... שֶׁמְּחַמַּת טִרְדוֹת הַלֵּב שְׁכַחְתִּים" (עגנון, אורח 159). "דַּעְתּוֹ מִתְקָרֶרֶת בְּטִרְדוֹת-חֻלִּין" (קלצקין, כתבים 289). טִרְדוֹת פַּרְנָסָה. – [טִרְדַת-, טְרָדוֹת, טִרְדוֹת-]

טְרֶדְיוּנְיוֹן◊ ז׳ [אנגלית: trade עבודה + union איחוד] אִגּוּד מִקְצוֹעִי שֶׁל הָעוֹבְדִים בְּאַנְגְּלִיָּה. – [טְרֶדְיוּנְיוֹנִים]

טְרָדִיצְיָה◊ נ׳ [לאטינית: traditio מסורה] מָסֹרֶת, שִׁיטָה אוֹ מִנְהָג שֶׁעָבְרוּ בְּקַבָּלָה, מוֹרֶשֶׁת-דּוֹרוֹת. – [טְרָדִיצְיוֹת]

– **טְרָדִיצְיוֹנִי**◊ ת׳ מָסָרְתִּי, שֶׁעָבַר בְּקַבָּלָה מִן הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ: שְׁמִירָה עַל הַמִּנְהָגִים הַטְּרָדִיצְיוֹנִיִּים בְּלֵיל הַ"סֵּדֶר" בַּפֶּסַח.

טַרְדָן° תו״ז [מן טרד, טָרַד] הַמַּרְבֶּה לְהַטְרִיד וּלְהַטְרִיחַ אֲחֵרִים, טַרְחָן: "כָּל יָמַי שָׂנֵאתִי טַרְדָנִים, וְלֹא רָצִיתִי לַהֲפֹךְ לְטַרְדָן, בִּפְרָט טַרְדָן זָקֵן, שֶׁטַּרְחוּתוֹ קָשָׁה" (ברש, ב 292). זְבוּב טַרְדָן זִמְזֵם בְּאָזְנַי שָׁעָה אֲרֻכָּה. – [טַרְדָנִית, -נִים, -נִיּוֹת]

טַרְדָנוּת° נ׳ [מן טַרְדָן] גְּרִימַת טִרְדָה וָטֹרַח לַאֲחֵרִים, דְּרָכָיו שֶׁל הַטַּרְדָן. – [טַרְדָנוּת-]

טַרְדָנִי° ת׳ [מן טַרְדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַטְרָדָה, מַטְרִיד, מַפְרִיעַ: שְׁאֵלוֹת טַרְדָנִיּוֹת. הִתְנַהֲגוּת טַרְדָנִית. – [טַרְדָנִית, -נִיִּים, -נִיּוֹת]

טרה [ארמית: טְרֵי]

~ פָּעַ׳ **טָרָה°** פ״י זָרַק, הֵטִיל, נָתַן – [רווח רק בצירוף]:

– **שָׁקַל-וְטָרָה**⁂ [על-פי הארמית: שקיל וטרי ("לקח ונתן"), בבא מציעא סד.] נָשָׂא וְנָתַן, עָסַק, טִפֵּל וְעִיֵּן בְּדָבָר: "וְאֵין צָרִיךְ כְּלֵי הַאי לִהְיוֹת שׁוֹקֵל וְטוֹרֶה" (פלקירא, אגרת הויכוח). "וּשְׁנֵיהֶם הָיוּ שׁוֹקְלִים-וְטוֹרִים... בִּלְשׁוֹן הַפּוֹלָנִית" (קבק, בצל 267). "הוּא אֵינוֹ מֵבִין כָּל מַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא; שׁוֹקֵל וְטוֹרֶה בְּדַעְתּוֹ, אִם לִפְנוֹת לְנֶחָמָה שׁוּב, אוּלַי תְּבֹאַר לוֹ" (ברנר, א 166). "לֹא נִדְבְּרוּ יַחַד, לֹא שָׁקְלוּ וְלֹא טָרוּ, לֹא קָבְעוּ תַּקָּנוֹת וְלֹא קִבְּלוּ הַחְלָטוֹת" (לופבן, פורצי נתיבות). הַחוֹקֵר שָׁקַל וְטָרָה הַרְבֵּה עַד שֶׁהוֹצִיא אֶת מַסְקָנָתוֹ.

טָרָה◊ נ׳ [איטלקית: tara; אולי מערבית: טַרְח ניכוי] 1, מִשְׁקַל הָאֲרִיזָה שֶׁל סְחוֹרָה (לְהַבְדִּיל מִן "נֶטוֹ" – מִשְׁקָלָהּ הַנָּקִי שֶׁל סְחוֹרָה, וּמִן "בְּרוּטוֹ" – הַמִּשְׁקָל הַכּוֹלֵל שֶׁל הַסְּחוֹרָה וְהָאֲרִיזָה גַּם יַחַד). 2, מִשְׁקָלוֹ שֶׁל קָרוֹן אוֹ כְּלִי-רֶכֶב אַחֵר שֶׁמַּעֲבִירִים בּוֹ סְחוֹרוֹת.

טְרוּבָדוּר◊ ז׳ [צרפתית: troubadour; מפרובאנסלית: troubar לחבר] 1, אֶחָד מֵעֲדַת הַפַּיְטָנִים וְהַזַּמָּרִים שֶׁנָּדְדוּ בַּמֵּאוֹת 11–13 בִּדְרוֹם צָרְפַת, בִּפְרוֹבַנְס וּבִצְפוֹן-אִיטַלְיָה; הַטְּרוּבָדוּרִים נָדְדוּ מִטִּירָה לְטִירָה וְשָׁרוּ שִׁירֵי-אַבִּירִים שֶׁחִבְּרוּ, וּבְיִחוּד שִׁירֵי-אַהֲבָה. 2, [בהשאלה בימינו] כִּנּוּי לְזַמָּר אוֹ לְפַיְטָן עֲמָמִי. – [טְרוּבָדוּרִים]

טָרוּד• ת׳ [מן טרד, טָרַד] 1, עָסוּק, מְטֻפָּל, טוֹרֵחַ בַּעֲבוֹדָה: "עָנִי הָיִיתִי וְטָרוּד בִּמְזוֹנוֹתַי... עָשִׁיר הָיִיתִי וְטָרוּד הָיִיתִי בִּנְכָסַי" (יומא לה:). "טָרוּד לְהִתְעַסֵּק בְּמִצְוָה גְּמוּרָה... וְטָרוּד לִבּוֹ לְמַהֵר וְלַעֲשׂוֹת" (רש״י שבת קלז.). "טָרוּד וְשָׁקוּעַ בְּבַקָּשַׁת פַּרְנָסָה" (ביאליק, יונה החייט). 2 [טרוד מן-] מֻרְחָק, מְסֻלָּק: "הַתְּפִלָּה שֶׁהִתְפַּלֵּל עָלָיו מְטֹרֶפֶת וּטְרוּדָה מִמֶּנּוּ" (רש״י ברכות לד:). [טְרוּדָה, טְרוּדִים, טְרוּדוֹת]

– **טָרוּד וּמְטֹרָד°**, טָרוּד וְעָסוּק בְּיוֹתֵר.

טֵרוּד•, **טירוד** ז׳ [מן טרד, טֵרֵד] 1•, גֵּרוּשׁ, הַרְחָקָה: "עַל אַחַת גָּזַר שֶׁלֹּא תָּזוּז מִפַּלְטִין, וְעַל אַחַת גָּזַר טֵרוּדִין" (בראשית רבה ב). "אֵין זֶה טֵרוּד מִן הָעוֹלָם אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם" (רש״י במדבר כד כב). "גַּם עָלֵינוּ נִגְזְרוּ טֵרוּדִין כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (מנדלי מו״ס, תד). "וְאֵין לָהֶם לַחְשֹׁשׁ לְמַאֲסָר וְטֵרוּדִין" (שנהר, א 160). 2⁂, הַפְרָעָה, טִרְדָה וָטֹרַח: "אַל תַּעֲרֹךְ תְּפִלָּתְךָ כְּשֶׁיֵּשׁ טֵרוּד" (תוספות עירובין סה.). "אַחֲרֵי הַטִּלְטוּלִים, הַטֵּרוּדִים וְהַנְּדוּדִים בְּחוּ״ל" (סוקולוב, במראות 342). – [טֵרוּד-, טֵרוּדִים, -דֵי-]

– **סֵפֶר-טֵרוּדִין**⁂, סֵפֶר כְּרִיתוּת, גֵּט: "לֹא בָּא בְּיָדְךָ שְׁטַר סֵפֶר טֵרוּדַיִךְ" (ציון צפירת, לט׳ באב).

טָרוּז° ת׳ [מן טְרִיז, טרז] 1°, מְחֻדָּד בְּרֹאשׁוֹ, עָשׂוּי בְּתַבְנִית טְרִיז: "רָאשִׁים רַבִּים לוֹ (לַבַּיִת), וְכוֹבָעָיו טְרוּזִים, צְלוּבִים וּסְגַלְגַּלִּים" (שניאור, שירים רעט). יָתֵד טְרוּזָה. 2, תָּקוּעַ כִּטְרִיז: "יָשַׁב כְּשֶׁמַּרְפְּקָיו טְרוּזִים לוֹ בְּבִרְכָּיו וְרֹאשׁוֹ מְשֻׁרְבָּב לְפָנִים" (שמיר, הוא הלך 261). – [טְרוּזָה, טְרוּזִים, טְרוּזוֹת]

טֵרוּז°, **טירוז** ז׳ [מן טְרִיז, טרז] 1, תְּקִיעַת טְרִיז בְּדָבָר. 2, מַתַּן צוּרַת טְרִיז: טֵרוּז גְּזִיר-הָעֵץ לְיָתֵד. – [טֵרוּז-]

טָרוּחַ⁂ ת׳ [מן טרח, טָרַח] טָרוּד, מְיֻגָּע, מֻדְאָג: "טָרוּחַ עֲלֵי יְרֻשָּׁתוֹ, פֶּן לְזָר תִּהְיֶה מוֹרַשְׁתּוֹ" (ינאי, כו). "וּשְׁמַע-נָא וְהוֹשַׁעְנָא נְפָשׁוֹת הַטְּרוּחוֹת בְּמַאַמְרֵי תְחִנָּה" (האל למושעות, הושענות). "כָּל אוֹתָן הַנְּשָׁמוֹת הַטְּרוּחוֹת ...אֵין בָּהֶן אֶשְׁנָב לָעוֹלָם הַגָּדוֹל" (שנהר, א 297). – [טְרוּחָה, טְרוּחִים, -חוֹת]

א. **טָרוּט•** ת׳ [נוסח אחר: תָּרוּט; השווה בערבית: טַרִט; רווח רק כתואר לעיניים:]

– **עֵינַיִם טְרוּטוֹת•**, עֵינַיִם חֲלוּשׁוֹת אוֹ רַכּוֹת, דַּלּוֹת-רִיסִים: "כָּל זְמַן שֶׁעֵינֶיהָ יָפוֹת, אֵין כָּל גּוּפָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה; עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת, כָּל גּוּפָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה" (תענית כד.). "וּדְמָעוֹת נִתְגַּלְגְּלוּ

ללא ציון - מקרא; • בן-סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי-הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין-לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז תואר וזכר;

וְעָלוּ בְּעֵינֶיהָ הַטְּרוּטוֹת״ (הזז, צל 133). ״וְאִם כִּי עֵינָיו טְרוּטוֹת קְצָת, הֵן מוֹשְׁכוֹת לֵב הַבְּרִיּוֹת״ (בורלא, כיסופים 91). – [טְרוּטָה, טְרוּטִים, טְרוּטוֹת]

ב. **טָרוּט**• ת׳ [ראה גם תָּרוּט] אָרֹךְ וְיָשָׁר, עָשׂוּי בְּקַוִּים יְשָׁרִים: ״חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת .. לֹא הָיוּ טְרוּטוֹת, אֶלָּא מֻקָּפוֹת כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה״ (מידות ב ה). – [טְרוּטָה, טְרוּטִים, ־וֹת]

טְרוּטָה° נ׳ [על־פי הלועזית: Salmo (Trutta) fario] דָּג מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּלְמוֹנִיִּים, חַי בְּנַחֲלֵי הֶהָרִים בְּאֵירוֹפָּה. הַטְּרוּטָה מִצְטַיֶּנֶת בִּשְׂחִיָּתָהּ הַמְּהִירָה. נִזּוֹנִית בְּתוֹלָעִים, בַּחֲרָקִים וּבְדָגִים זְעִירִים. בְּשָׂרָהּ טָעִים מְאֹד. – [טְרוּטַת־, טְרוּטוֹת]

טרוטה (1/8)

טָרוּי^ ת׳ [מן טָרִי] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַכָּה טְרִיָּה, לָקוּי, פָּצוּעַ: ״דְּרֹשׁ וְהַעַל רְטִיָּה לִפְנֵי טְרִיָּה, דַּעַת לִטְרוּיָה״ (אשא דעי, מוסף א׳ ראש השנה). ״הִיא הֶעֱמִידָה עָלַי פָּנִים נְפוּחִים, עֵינַיִם טְרוּיוֹת וַעֲכוּרוֹת״ (מנדלי מו״ס, ריב). – [טְרוּיָה, טְרוּיִים, ־יוֹת]

טְרוֹכֵיאוּס° ז׳ [מיוונית: trochaios מהיר] ״עוֹלֶה״, קֶצֶב שֶׁל שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת, שֶׁהָרִאשׁוֹנָה בָּהֶן מֻטְעֶמֶת (בַּסִּפְרוּת הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמָא–אֲרֻכָּה) וְהַשְּׁנִיָּה–בִּלְתִּי־מֻטְעֶמֶת (בַּסִּפְרוּת הַנַּ״ל–קְצָרָה). בְּאַחַת מִצּוּרוֹת הַמִּשְׁקָל הַנְּהוּגוֹת בַּשִּׁירָה הָאֵירוֹפִּית מִתְחַלֵּק הֶחָרוּז לִטְרוֹכֵיאִים, לְמָשָׁל:

שֶׁמֶשׁ / אָבִיב / נָטָה / יָמָּה

עַד לִקְ/צוֹת שָׁ/מַיִם (מאנה, משאת נפשי)

טְרוֹם מ״י [על־יסוד הכתיב ״ותקם בטרום יכיר איש את רעהו״, רות ג יד, והקרי שם: בְּטֶרֶם] קֹדֶם, טֶרֶם, לִפְנֵי.

– טְרוֹם־הִיסְטוֹרִי°, שֶׁקָּדַם לַהִיסְטוֹרְיָה, שֶׁהָיָה לִפְנֵי רֵאשִׁית מִנְיַן הַשָּׁנִים בַּהִיסְטוֹרְיָה הָאֱנוֹשִׁית: הַחוֹקְרִים מוֹנִים תְּקוּפוֹת טְרוֹם־הִיסְטוֹרִיּוֹת רַבּוֹת בְּתוֹלְדוֹת הָאֲדָמָה. אָדָם טְרוֹם־הִיסְטוֹרִי.

– טְרוֹם־צְבָאִי°, קְדַם־צְבָאִי, שֶׁלִּפְנֵי חוֹבַת הַשֵּׁרוּת בַּצָּבָא: ״וּבֵרוּר יֵעָרֵךְ... הוּא יִבָּדֵק בַּחִנּוּךְ הַנִּקְרָא טְרוֹם־צְבָאִי וְיִבְחַן אֶת תָּכְנֶיהָ שֶׁל זוֹ הַמִּסְגֶּרֶת״ (אלתרמן, הטור א 271).

טְרוֹמְבּוֹזָה° נ׳ ראה תְּרוֹמְבּוֹזָה°.

טְרוֹמְבּוֹן° ז׳ [איטלקית, מן tromba חצוצרה] כְּלִי־נְגִינָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּלֵי־נְשִׁיפָה־שֶׁל־נְחֹשֶׁת, בַּעַל צִנּוֹר אָרֹךְ הֶעָשׂוּי לְהִתְאָרֵךְ וּלְהִתְקַצֵּר, וְעַל־יְדֵי־כָךְ הוּא מַשְׁמִיעַ צְלִילִים שׁוֹנִים. – [טְרוֹמְבּוֹנִים]

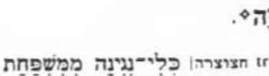
טרומבון

טְרוֹמְבּוֹנַאי° ז׳ מְנַגֵּן בִּטְרוֹמְבּוֹן. –[טְרוֹמְבּוֹנָאִית, ־נָאִים, ־אִיּוֹת]

טְרוֹמִי° ת׳ [מן טְרוֹם] מֻקְדָּם, שֶׁנַּעֲשָׂה לִפְנֵי כֵן, שֶׁהוּכַן קֹדֶם לָכֵן: הַסַּנֵּיגוֹר טָעַן בַּמִּשְׁפָּט כַּמָּה טְעָנוֹת טְרוֹמִיּוֹת. בִּנְיָנִים טְרוֹמִיִּים (שֶׁהוּקְמוּ מֵחֶלְקֵי־מִבְנֶה מוּכָנִים מֵרֹאשׁ). – [טְרוֹמִית, טְרוֹמִיִּים, ־מִיּוֹת]

טְרוֹנְיָא•, **טְרוֹנְיָה**• נ׳ [מיוונית: tyrannia עריצות, קושי] טַעֲנָה קָשָׁה, תַּרְעֹמֶת: ״וּמְקַבֵּל נְזִיפָה וְהֶעָרוֹת שֶׁל טְרוֹנְיָא עָלַי״ (בן־ציון, לז). ״כָּל הַטְּרוֹנְיוֹת קְלִפַּת הַשּׁוּם הֵן!״ (אלתרמן, הטור ב 140). – [טְרוֹנְיַת־, טְרוֹנְיוֹת] [רווח בייחוד הניב:]

– בָּא בִּטְרוֹנְיָא עִמּוֹ• (עָלָיו°) טָעַן כְּנֶגְדּוֹ קָשׁוֹת, הִתְקִיפוֹ קָשֶׁה, הִתְרַעֵם עָלָיו: ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בִּטְרוֹנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו״ (עבודה זרה ג.). ״וְהוּא בָּא בִּטְרוֹנְיָא עִמּוֹ, מַקְנִיטוֹ בְּכָל עֵת וּמְמָרֵר אֶת חַיָּיו״ (מנדלי מו״ס, עב). ״וּמִפְּנֵי שֶׁכָּל זֶה יָדוּעַ, לְפִיכָךְ אֵין אָנוּ בָּאִים בִּטְרוֹנְיָא עֲלֵיהֶם״ (ביאליק, שירתנו הצעירה א).

א. **טָרוּף**• [מן א. טרף, טָרַף] 1^ דָּרוּס וּמְשֻׁסָּע עַל־יְדֵי חַיָּה טוֹרֶפֶת: ״יְשִׂימְכֶם אֵל בְּפִי אַרְיֵה טְרוּפִים״ (גבירול, על־פי שירמן א 228). צִפּוֹר טְרוּפָה. 2^, תָּלוּשׁ, קָרוּעַ: ״דַּף גָּדוֹל וְעָב מְאֹד וְרָחָב וְטָרוּף בִּפְגִימוֹת הַרְבֵּה לְרָחְבּוֹ״ (רש״י עבודה זרה כד:). ״וַעֲלֵיהֶם בְּפִי הַנָּם טְרוּפִים״ (יהודה הלוי, ג 321). עָלִים טְרוּפִים בָּרוּחַ. 3•. מְקֻצָּץ: ״בָּשָׂר טָרוּף״ (שבת לח.). – [טְרוּפָה, טְרוּפִים, ־פוֹת]

ב. **טָרוּף**• ת׳ [מן ב. טרף, טָרַף] מְעֹרָב, מְעֻרְבָּב, מְבֻלְבָּל: ״בֵּיצָה טְרוּפָה״ (עדיות ב ד). קְלָפִים טְרוּפִים. ״שַׂעֲרוֹתָיו הַטְּרוּפוֹת בְּיַד הָרוּחַ״ (קבק, בצל 13). ״חֲדַר־מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל הַפֻּנְדְּקִי שֶׁמִּטּוֹתָיו עוֹדָן טְרוּפוֹת״ (צמח, כתבים 36). ״שֶׁמִּפִּי מֵאִיר... עַצְמוֹ יָצְאוּ הַדְּבָרִים בִּשְׁעָתָם טְרוּפִים וּמְסֻבָּכִים כָּל־כָּךְ, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר הָיָה לַעֲמֹד עַל תָּכְנָם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קלא). ״בֵּיצִים מְבֻשָּׁלוֹת, טְרוּפוֹת בִּקְעָרָה״ (ברנר, א 270). ״מְשֻׁבֶּשֶׁת הַדֶּרֶךְ וּטְרוּפָה, לִיסְטִים בָּהּ וְשׁוֹדְדִים״ (בורלא, עקביה 169). ״הַצְּנוֹן הַטָּרוּף בְּשֶׁמֶן שֶׁל אַוָּזִים״ (הזז, צל 137). [ובהשאלה:] ״וּלְחִישָׁה שֶׁל קְרִיאַת־שְׁמַע בַּאֲנָחוֹת טְרוּפָה״ (ביאליק, שירתי). 3°, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם טֵרוּף־דַּעַת: ״אֲסַפְסוּף נֵכוֹת, טְרוּפוֹת מְהוּמָה וּמְבוּכָה״ (ביאליק, אלמנות). עֵינַיִם טְרוּפוֹת אֵימִים. – [טְרוּפָה, טְרוּפִים, טְרוּפוֹת]

– בֵּיצָה טְרוּפָה•(עדויות ב ד), בֵּיצָה שְׁבוּרָה שֶׁבְּשֵׁלוּהָ כְּשֶׁחֶלְבּוֹנָהּ וְחֶלְמוֹנָהּ מְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה.

– שָׁעָה טְרוּפָה°, יָמִים טְרוּפִים°, זְמַן מְסֻכְסָךְ וּמְבֻלְבָּל, שְׁעַת חֵרוּם וּפְגָעִים.

– טְרוּף־שֵׁנָה°, שֶׁשְּׁנָתוֹ נָדְדָה מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהֵרָדֵם: ״וּדְיוֹקְנָהּ עָיֵף, רָטֹב וּטְרוּף־שֵׁנָה״ (גורי, פרחי 17).

א. **טֵרוּף**•, **טֵירוּף** [מן ב. טרף, טֵרֵף] 1• [קיצור הביטוי ״טירוף הדעת״, ראה להלן] בִּלְבּוּל, הִתְבַּלְבְּלוּת, טִשְׁטוּשׁ הַהַכָּרָה: ״הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה לֹא יַעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים ׳אָמֵן׳ מִפְּנֵי הַטֵּרוּף״ (ברכות ה ד). ״מֵת מִתּוֹךְ הַיִּשּׁוּב – סִימָן יָפֶה לוֹ; מִתּוֹךְ הַטֵּרוּף – סִימָן רַע לוֹ״ (אבות דרבי נתן כה ב). 2°, טְרִיפָה, עִרְבּוּב: ״לִישַׁת עִסָּה וְטֵרוּף גְּרִיסִין בְּבֵיצִים״ (מנדלי מו״ס, עו). 3• [בריבוי: טֵרוּפִים] נְדִידָה, חֹסֶר־מְנוּחָה: ״אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק... בַּדֶּרֶךְ בִּשְׁעַת טֵרוּפֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם״ (ספרי, דברים רצו). – [טֵרוּף־, טֵרוּפִים, טֵרוּפֵי־]

– טֵרוּף־הַדַּעַת• 1•. פִּזּוּר־הַדַּעַת, חֹסֶר־כַּוָּנָה, הֵפֶךְ מִן יִשּׁוּב־הַדַּעַת: ״כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין שְׁמַע בְּטֵרוּף־הַדַּעַת, זֶה מַקְדִּים וְזֶה מְאַחֵר, וְאֵינָם מְכַוְּנִין דַּעְתָּם בִּקְרִיאַת שְׁמַע״ (שיר השירים רבה ח,

היושבת). 2°, שִׁגָּעוֹן, בִּלְבּוּל־הַדַּעַת: "וְכָל הָעָם שׁוֹמְעִים וְהוֹמִים וּמִתְגַּעֲשִׁים עַד טֵרוּף־הַדַּעַת מֵרֹב הֲנָאָה וּנְעִימוּת" (מגדלי מו"ס, קסא). "וּכְשֶׁתָּקְפָה הָאֵיבָה בְּלֵב הַבְּעָלִים עַד לְהַשְׁחִית, עַד כְּדֵי טֵרוּף־הַדַּעַת" (ביאליק, מאחורי ב).

– טֵרוּף־הַלֵּב°, טֵרוּף הַדַּעַת, אָבְדַן הַצְּלִילוּת: "וּמוֹשֵׁךְ וְהוֹלֵךְ וּבוֹכֶה עַד טֵרוּף־הַלֵּב וּמִצּוּי־הַנֶּפֶשׁ" (הזז, יעיש ב 138).

– טֵרוּף־הַשָּׁעָה ⁖ (ברצלוני, השטרות כו), שְׁעַת חֵרוּם.

– מַעֲשֵׂה־טֵרוּף°, מַעֲשֵׂה שִׁגָּעוֹן, מַעֲשֶׂה שֶׁרַק מְטֹרָף עָלוּל לַעֲשׂוֹתוֹ, מַעֲשֵׂה־יֵאוּשׁ בִּלְתִּי־אַחֲרָאִי.

ב. **טֵרוּף** ⁖, **טירוף** ז׳ [מן א. טרף, טֵרֵף] טֶרֶף, דְּרִיסָה: "דְּחוּפִים, סְחוּפִים, נְתוּנִים לְטֵרוּף" (שלמה הבבלי, תבוא לפניך). – [טֵרוּף־, טֵרוּפִים, ־פֵי־]

טְרוֹפּוֹסְפֵירָה◇ נ׳ [מיוונית: tropos סיבוב + sphaira כדור] הַשִּׁכְבָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל הָאַטְמוֹסְפֵירָה הָעוֹטֶפֶת אֶת כַּדּוּר הָאָרֶץ – עַד גֹּבַהּ שֶׁל 11 קִילוֹמֶטְרִים בְּעֵרֶךְ. מֵעַל לַטְּרוֹפּוֹסְפֵירָה נִמְצֵאת הַסְּטְרָטוֹסְפֵירָה. כָּל תּוֹפְעוֹת הָאֲוִיר (עֲנָנִים, סוּפוֹת וְכוּ׳) מִתְחוֹלְלוֹת בְּתוֹךְ הַטְּרוֹפּוֹסְפֵירָה.

טְרוֹפִּי◇ ת׳ [מיוונית: tropikos סיבובי] הַשַּׁיָּךְ לְאֵזוֹר כַּדּוּר־הָאָרֶץ שֶׁמִּשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַקַּו הַמַּשְׁוֶה, בֵּין חוּג ("טְרוֹפִּיק") הַסַּרְטָן וּבֵין חוּג הַגְּדִי; הַמַּתְאִים לִתְנָאָיו שֶׁל הָאֵזוֹר הַזֶּה: חַיּוֹת וּצְמָחִים טְרוֹפִּיִּים. אַקְלִים טְרוֹפִּי חַם. כּוֹבַע טְרוֹפִּי. מַחֲלוֹת טְרוֹפִּיּוֹת. – [טְרוֹפִּית, טְרוֹפִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

– סוּבּ־טְרוֹפִּי◇, תַּת־טְרוֹפִּי°, הַשַּׁיָּךְ לְאֵזוֹר הַטְּרוֹפִּיקִים אוֹ בְּסָמוּךְ לָהֶם: אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֶנֶת בָּאֵזוֹר הַסּוּבּ־טְרוֹפִּי. צְמָחִים תַּת־טְרוֹפִּיִּים.

טְרוֹפִּיזְם◇ ז׳ [מיוונית: trope סיבוב] נְטִיָּתוֹ שֶׁל צֶמַח אוֹ בַּעַל־חַיִּים לְהִמָּשֵׁךְ כְּלַפֵּי גֵּרוּי חִיצוֹנִי מְסֻיָּם, כְּגוֹן:

– גֵּיאוֹטְרוֹפִּיזְם◇, הִמָּשְׁכוּת צֶמַח אֶל הָאֲדָמָה (בְּשָׁרָשָׁיו).

– הֶלְיוֹטְרוֹפִּיזְם◇, הִמָּשְׁכוּת אֶל הַשֶּׁמֶשׁ (בַּגִּבְעוֹל, בַּגֶּזַע).

טְרוֹפִּיק◇ ז׳ [מיוונית: tropikos סיבובי] חוּג; מַהְפָּךְ; קַו־מִפְנֶה, כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַחוּגִים הַמְדֻמִּים הַמַּקְבִּילִים לַמַּשְׁוֶה בְּמֶרְחָק שֶׁל ′27°23 מִצָּפוֹן וּמִדָּרוֹם מִמֶּנּוּ, שֶׁבֵּינֵיהֶם נָעָה הַשֶּׁמֶשׁ בִּתְנוּעָתָהּ הַמְדֻמָּה בַּשָּׁמַיִם. בֵּין שְׁנֵי הַטְּרוֹפִּיקִים שָׂרוּי הָאֵזוֹר הַטְּרוֹפִּי הֶחָם. – [טְרוֹפִּיקִים]

טֵרוּק°, **טירוק** ז׳ [מן טרק] 1. טְרִיקָה, סְגִירָה חֲזָקָה: טֵרוּק הַדֶּלֶת. 2. מַשָּׁק, רִשְׁרוּשׁ: "שׁוֹמְעִים אֶת טֵרוּקוֹ שֶׁל הָאֲוִירוֹן הַמְלַוֶּה" (קובנר, פנים 186). – [טֵרוּק־]

טָרוּק° ת׳ [מן טרק] סָגוּר בְּכֹחַ. סָגוּר בִּדְפִיקָה: דֶּלֶת טְרוּקָה. – [טְרוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

טֶרוֹר◇ ז׳ [לאטינית: terror אימה] אֵימְתָנוּת, בִּרְיוֹנוּת, הַטָּלַת אֵימָה עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂי אַלִּמוּת.

– טֶרוֹרִיזְם◇ ז׳ מִשְׁטָר שֶׁל טֶרוֹר, שִׁיטָה שֶׁל אֵימְתָנוּת וּמַעֲשֵׂי אַלִּמוּת לְשֵׁם הַפְחָדַת הַמִּתְנַגֵּד וְהַשְׁמָדָתוֹ.

– טֶרוֹרִיסְט◇ ז׳ אֵימְתָן, בִּרְיוֹן, אָדָם הַחוֹתֵר לְהַגְשָׁמַת מַטְּרוֹתָיו עַל־יְדֵי הַטָּלַת אֵימָה בְּדֶרֶךְ שֶׁל רֶצַח הַמִּתְנַגְּדִים וּבְדַרְכֵי אַלִּמוּת אֲחֵרוֹת.

טָרוּשׁ° ת׳ [מן טרש, טָרַשׁ] מָלֵא טְרָשִׁים, מְסֻלָּע: "וְשׁוּב אֵין הַשָּׂדֶה הַטָּרוּשׁ" (גרינברג, בלדה על כוחו של ניגון). "הַמִּדְרוֹן הַטָּרוּשׁ הַיּוֹרֵד" (יזהר, צקלג 788). אֲדָמָה צְחִיחָה וּטְרוּשָׁה. 2. [בהשאלה] קָשֶׁה, נֻקְשֶׁה: "רוּחַ עֲמוּמָה הָיְתָה שְׁרוּיָה עַל הָרְחוֹב, וַעֲגְמִימוּת טְרוּשָׁה פָּעֲתָה מִבֵּין אֲבָנָיו" (עגנון, כפות תנא). – [טְרוּשָׁה, ־שִׁים, ־וֹת]

טרז [מן טְרִיז]

~ פִּעֵ׳ **טֵרֵז°** פ״י 1. שִׁוָּה צוּרַת טְרִיז. 2. תָּקַע טְרִיז. – [לְטָרֵז, מְטָרֵז, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **טֹרַז°**, 1. נִתְּנָה לוֹ צוּרַת טְרִיז, נַעֲשָׂה לְיָתֵד. 2. נִתְקַע בּוֹ טְרִיז. – [מְטֹרָז, יְטֹרַז]

טַרְזָן° ת׳ [ערבית: טַרַז קשט בגד; ארמית: טַרְזָא, טורזינא בגד־פאר, ברכות נו.] מִתְהַדֵּר בִּלְבוּשׁוֹ, מִתְגַּנְדֵּר בְּחִיצוֹנִיּוּתוֹ: "רֵיקָנִים הֵם, טַרְחָנִים וַעֲצְלָנִים, טַרְזָנִים וּפַטְפְּטָנִים כַּנָּשִׁים" (טברסקי, אקוסטה א 48). "טַרְזָנִיּוֹת צְעִירוֹת, נָאוֹת וּמְתוּקוֹת, פּוֹסְעוֹת כִּמְלָכוֹת קְטַנּוֹת" (טברסקי, לפידים 148). – [טַרְזָנִית, טַרְזָנִים, טַרְזָנִיּוֹת]

טרזן [מן טַרְזָן]

~ פִּעֵ׳ **טִרְזֵן°** פ״ע גִּנְדֵּר, פִּרְכֵּס: "וְהָיְתָה דַרְיָה מְטַרְזֶנֶת בִּלְבוּשָׁהּ זֶה" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 106). – [לְטַרְזֵן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **טֻרְזַן°**, ראה מְטֻרְזָן°.

~ הִתְ׳ **הִטַּרְזֵן°**, הִתְגַּנְדֵּר, הִתְהַדֵּר בִּלְבוּשׁוֹ, נָהַג פִּרְכּוּס בְּעַצְמוֹ: פְּלוֹנִי מִטַּרְזֵן כְּנַעֲרָה צְעִירָה. – [לְהִטַּ־, מִ־, יִ־]

טַרְזָנוּת° נ׳ [מן טַרְזָן] הִתְהַדְּרוּת בִּלְבוּשׁ, הִתְגַּנְדְּרוּת. – [טַרְזָנוּת־]

טַרְזָנִי° ת׳ [מן טַרְזָן] גַּנְדְּרָנִי, מִתְהַדֵּר: "מַהֲלָךְ טַרְזָנִי וְחֹטֶם אִינְטֶלִיגֶנְטִי קְצָת" (ברנר, א 117). – [טַרְזָנִית, טַרְזָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

טרח [ארמית: טְרַח; ערבית: טַרַחַ זרק]

~ פָּעַ׳ **טָרַח*** פ״ע עָמַל, הִתְאַמֵּץ, הִשְׁתַּדֵּל, יָגַע: "אוֹרֵחַ טוֹב, מַהוּ אוֹמֵר? כַּמָּה טְרָחוֹת טָרַח בַּעַל־הַבַּיִת בִּשְׁבִילִי!... וְכָל מַה שֶּׁטָּרַח לֹא טָרַח אֶלָּא בִּשְׁבִילִי" (ברכות נח.). "טוֹרְחִים וִיגֵעִים עַל מְזוֹנוֹת" (רש״י שמואל א ב ה). "וּמִי טָרַח וּמִי דָאַג לִכְבוֹד שַׁבָּת, לִכְבוֹד הֶחָג?" (ביאליק, שיר העבודה והמלאכה). – [לִטְרֹחַ, טוֹרֵחַ, יִטְרַח]

~ הִפְ׳ **הִטְרִיחַ** פ״י 1*, הִטְרִיד, גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּטְרַח: "מַטְרִיחִין אוֹתִי וּמַחְתִּימִין אוֹתִי בְּעַל־כָּרְחִי" (עבודה זרה נד:). "אֲבָל זֶה, הוֹרְדוֹס, הִטְרִיחַ אוֹתָנוּ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הִטְרִיחוּנוּ הַגּוֹיִם בַּגּוֹלָה" (יוסיפון, רכא). סְלַח־נָא שֶׁהִטְרַחְתִּיךָ לְחִנָּם. 2* [הטריח על־] לָחַץ, הֵצִיק, הִפְצִיר מְאֹד: "מָה הַטֹּרַח הַזֶּה שֶׁאַתֶּם מַטְרִיחִין עָלֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה?" (ירושלמי פסחים לז ד). "אֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּבּוּר יוֹתֵר מִדַּי" (ירושלמי תעניות סד ד). "לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ מַרְגָּלִית אַחַת. בָּא בְנוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: תֵּן אוֹתָהּ לִי. אָמַר לוֹ: אֵינָהּ שֶׁלְּךָ! הִטְרִיחַ עָלָיו וּנְתָנָהּ לוֹ" (מדרש תהלים כח). "וְהָיָה מַטְרִיחַ עָלָיו בִּדְבָרִים וּמַפְצִיר בּוֹ הַרְבֵּה" (הזז, צל 28). "מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיְתָה מַטְרִיחָה עָלַי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב" (שלונסקי, תר׳ קולא 222). 3. הִכְבִּיד: "אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב" (איוב לז יא). – [לְהַטְרִיחַ אֶת־, עַל־; מַטְרִיחַ, יַ־]

~ הָפְ׳ **הֻטְרַח** ⁖, נִגְרְמוּ לוֹ טִרְדָּה וָטֹרַח: "פַּח אִם הֻטְרַח, פְּרָחָיו לְמָרַח" (קליר, זכר תחילת, מוסף א׳ ראש־השנה). "וְלֹא יֵרַע

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁖ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

בְּעֵינֵי הַנָּשִׁים, אִם הִטְרִיחָה זוֹ״ (רש״י כתובות צז:). בַּעַל־הַבַּיִת הֻטְרַח עַל־יְדֵי הָאוֹרְחִים הָרַבִּים שֶׁבִּקְּרוּהוּ. – [מֻטְרָח, יֻטְרַח]

~ פִּעֵ׳ טֵרַח* פ״ע טָרַח הַרְבֵּה, שָׁקַע יְגִיעָה: ״(פָּרָה) אַחַת כֹּחָהּ יָפֶה, וְאַחַת כֹּחָהּ רַע, עַל אֵיזֶה מֵהֶן הוּא מְטָרֵחַ, לֹא עַל אוֹתָהּ שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה?״ (שיר השירים רבה ו). – [לְטָרֵחַ, מְטָרֵחַ, יְ־]

~ נפ׳ נִטְרַח *, הֻטְרַח, הֻצְרַךְ לִטְרֹחַ וּלְטַפֵּל: ״הָעֶלֶט בְּאֹפֶל וּבְעָשׁוֹר נִטְרַח״ (איומתי, שבת ב׳ אחר פסח). ״וּמִתְעַסְּקִים וּמִתְרַפְּקִין וְנִטְרָחִים בָּהֶם״ (רש״י ישעיה ב ו). – [לְהִטָּרֵחַ, נִטְרָח, יִטָּרֵחַ]

– מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יֹאכַל בְּשַׁבָּת; מִי שֶׁלֹּא טָרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת מֵהֵיכָן יֹאכַל בְּשַׁבָּת?* [מימרת חכמים, עבודה זרה ג.] הָעוֹבֵד וְדוֹאֵג לַעֲתִידוֹ יֵהָנֶה מִפְּרִי עֲמָלוֹ.

טֹרַח, טורח ז׳ [מן טרח] מַעֲמָסָה, נֵטֶל, סֵבֶל: ״אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם?״ (דברים א יב). ״כְּלוּם יֵשׁ סְעוּדָה בְּלֹא טֹרַח?״ (שבת קנג.). ״שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו מִפְּנֵי טֹרַח הַדֶּרֶךְ״ (רש״י עירובין סה.). ״וְהַתְּנוּעוֹת וְהַטְּרָחִים וְהַשֵּׁנָה וְהַקִּיצָה״ (כוזרי ב לח). ״לְמִי פָּרָה, לוֹ טֹרַח וְצָרָה״ (מגדלי מו״ס, רה). ״וּכְבָר כָּשַׁל כֹּחִי בִּנְדוּדִים וָטֹרַח״ (ביאליק, הרהורי לילה). – [טֹרַח־, טָרְחוֹ; טְרָחִים, טָרְחֵי־]

– הָיָה עָלָיו לְטֹרַח, הָיָה עָלָיו לְמַעֲמָסָה, לֹא יָכֹל לִסְבֹּל אוֹתוֹ עוֹד: ״חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי, הָיוּ עָלַי לָטֹרַח, נִלְאֵיתִי נְשֹׂא״ (ישעיה א יד).

טַרְחָא *, שֵׁם אַחֵר לְסִימַן־הַטְּעָמִים הַמַּפְסִיק ״טִפְחָא״.

– **אַחֲרֵי טַרְחָא יָבֹא אֶתְנָח** * [יצחק בן-שלמה צדיק; מימרה על־יסוד דרש שמותיהם של שני סימני־הטעמים הללו, הבאים לעתים קרובות רצופים] אַחֲרֵי הַטֹּרַח וְהֶעָמָל תָּבוֹא הַמְּנוּחָה.

– **אַחֲרֵי מַאֲרִיךְ טַרְחָא** * [אלמולי, ספר המוסר; מימרה על־יסוד דרש שמותיהם של שני סימני־הטעמים הללו, הבאים לעתים קרובות רצופים] הַמַּאֲרִיךְ בִּדְבָרָיו גּוֹרֵם טֹרַח לַבְּרִיּוֹת.

טִרְחָה*, טירחה נ׳ [מן טרח] טֹרַח, יְגִיעָה, מַעֲמָסָה, עָמָל: ״כַּמָּה טְרָחוֹת טָרַח בַּעַל־הַבַּיִת בִּשְׁבִילִי!״ (ברכות נח.). ״אֵינִי מְבַקֶּשֶׁת טִרְחַת חִנָּם, מוּכָנָה וּמְזֻמָּנָה אֲנִי לְשַׁלֵּם זוֹ בְּמַטְבֵּעַ יָפֶה״ (עגנון, הכנסת קעט). ״מִיָּד מִזְדָּרֶזֶת וְיוֹרֶדֶת לַמִּטְבָּח, עוֹסֶקֶת בְּטִרְחוֹת הַבַּיִת״ (הזז, יעיש א 42). שִׁלַּמְתִּי לוֹ שְׂכַר טִרְחָה. – [טִרְחַת־, טְרָחוֹת, טִרְחוֹת־]

טַרְחוּת* נ׳ [מן טרח] הַטְרָחָה, טִרְחָה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי טִפּוּל בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּמַשֶּׁהוּ: ״וְלָמָּה בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וּבְרֹאשׁ הַתְּאֵנָה (קוֹרִין הָאֻמָּנִין אֶת ׳שְׁמַע׳, וְאֵין יוֹרְדִין)? מִפְּנֵי שֶׁטַּרְחוּתָם מְרֻבָּה״ (ירושלמי ברכות ה א). ״אַבָּא לֹא הָיָה עָלָיו אֶלָּא טַרְחוּת נֶפֶשׁ אַחַת בִּלְבָד, אֲבָל אֲנִי יֵשׁ עָלַי טַרְחוּת שִׁבְעִים נֶפֶשׁ״ (בראשית רבה צד). ״טוֹעֵן טַרְחוּת כָּל בְּרִיּוֹת, יוֹדֵעַ גִּנְזֵי כְלָיוֹת״ (ייני, קכה). ״טַרְדָן זָקֵן, שֶׁטַּרְחוּתוֹ קָשָׁה, מִשּׁוּם שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְסַלְּקוֹ בְּקַלּוּת״ (ברש, ב 292). – [טַרְחוּת־]

– **בָּא בְּטַרְחוּת עָלָיו*** (עִמּוֹ*), הִכְבִּיד עָלָיו וְהִטְרִיחוֹ הַרְבֵּה: ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בְּטַרְחוּת עַל יִשְׂרָאֵל״ (פסיקתא דרב כהנא כ:). ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בְּטַרְחוּת עִם בְּרִיּוֹתָיו״ (שמות רבה לד).

טַרְחָן* תה״ז [מן טרח, טָרַח] טַרְדָן, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַטְרִיחַ אֲחֵרִים בְּמִדָּה מְרֻבָּה: ״בָּנַי סַרְבָנִים הֵן, רַגְזָנִין הֵן, טַרְחָנִין הֵן״ (שמות רבה ז). ״מַה קַּצְתִּי מִפָּנָיו, הַטַּרְחָן! בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה הוּא טוֹרֵד״ (ביאליק, משירי הקיץ א). ״אַצְלִיחַ עוֹד מַה לְהַצִּיל בְּטֶרֶם יַעַכְרוּהוּ עָלַי טַרְחָנֵי יוֹם וְעִתּוֹנָיו״ (פיכמן, טו). – [טַרְחָנִית, טַרְחָנִים, ־נִיּוֹת]

טרחן [מן טַרְחָן]

~ פִּעֵ׳ טִרְחֵן° פ״ע [בלשון-הדיבור] נָהַג בְּטַרְחָנוּת, הִטְרִיחַ, הִכְבִּיד, הָיָה לְטֹרַח: ״וּמְרַצִּים טִרְחֲנוּ לָנוּ עַל הַנְּשָׁמָה״ (יזהר, צקלג 376). ״צְרָצַר קָרוֹב, טִרְטוּר מְטַרְחֵן, לְלֹא שִׁנּוּי, מַעֲשֶׂה מְכוּנָה, מְנַסֵּר וּמוֹשֵׁךְ״ (יזהר, צקלג 562). – [לְטַרְחֵן, מְ־, יְ־]

טַרְחָנוּת° נ׳ [מן טַרְחָן] מַעֲשֵׂה הַטַּרְחָן, טַרְדָנוּת: ״וְגַם אָנוּ מוֹחֲלִים לְךָ אֶת טַרְחָנוּתְךָ עָלֵינוּ״ (יהודה שטינברג, קמו). – [טַרְחָנוּת־, טַרְחָנֻיּוֹת]

טַרְחָנִי° ת׳ [מן טַרְחָן] מַטְרִיד, מְיַגֵּעַ: ״וּמַה פְּרִי כָּל הָעֲבוֹדָה הַטַּרְחָנִית הַזֹּאת שֶׁל הַהֲלָכָה?״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״אוֹתוֹ דָּבָר טַרְחָנִי וּמְיֻתָּר״ (שמיר, במו 12). – [טַרְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טִרְטוּף°, טירטוף ז׳ [מן טרטף] שִׁטָּפוֹן, זֶרֶם: ״מַטְחֵי קְלִיעִים, הַרְתֵּק וּטְרוֹק, בְּטִרְטוּף שֵׁדִים״ (יזהר, צקלג 616). – [טִרְטוּף־]

טִרְטוּר°, טירטור ז׳ [מן טרטר, טִרְטֵר] רַעַשׁ, מַשָּׁק חָזָק שֶׁל גַּלְגַּלִּים, שֶׁל מְכוֹנוֹת וְכוּ׳: ״אָזְנֵינוּ הִקְשִׁיבוּ לְרַעַם תּוֹתָח, לְטִרְטוּר מְכוֹנוֹת־יְרִיָּה״ (מלצר, אור 16). ״טִרְטוּר מְעַרְבֵּל הַבֶּטוֹן״ (יזהר, צקלג 604). [ובהשאלה:] טִרְטוּר בִּלְתִּי פּוֹסֵק שֶׁל אוֹתוֹ פַּטְפְּטָן. – [טִרְטוּר־, טִרְטוּרִים, ־רֵי־]

טַרְטֵימָר* ז׳ [יוונית: tritemorion] (סנהדרין ח ב), מַטְבֵּעַ וּמִשְׁקָל יְוָנִי קָדוּם, כְּמִשְׁקַל 25 שֶׁקֶל, אוֹ חֲצִי מָנֶה – בְּעֵרֶךְ 180 גְּרַם. נִכְתָּב גַּם תַּרְטֵימָר (סנהדרין ע.). – [טַרְטֵימָרִים]

טַרְטִין* ז׳ [השווה ערבית: טַרְטוּר] מִצְנֶפֶת גְּבוֹהָה לָרֹאשׁ (כלים כט א). – [טַרְטִינִים]

טִרְטָן* ז׳ [נוסח אחר: טוּרְטִינִי, תוספתא כלים בבא מציעא ב ה, או טְרִיטְנִי, ספרא קדושים צא ב; מיוונית: trytane, לאטינית: trutina מאזניים] מֹאזְנַיִם, פֶּלֶס: ״נִכְנַס גַּם שִׂמְחָה בְּעַצְמוֹ וּבְיָדָיו הַטִּרְטָן הַמְדֻיָּק״ (טשרניחובסקי, שירים 410). – [טִרְטַן־, טִרְטָנִים, טִרְטְנֵי־]

טרטן [מן טִרְטָן]

~ פִּעֵ׳ טִרְטֵן* פ״ע [על-פי הארמית, נידה יד.] 1*, רָכַב עַל בְּהֵמָה כְּשֶׁרַגְלָיו מִשְּׁנֵי צִדֶּיהָ (לְשֵׁם שִׁוּוּי מִשְׁקַל הַגּוּף). 2°, דִּדָּה, הָלַךְ בְּחֹסֶר־בִּטָּחוֹן וּבְמַאֲמָץ לִשְׁמֹר עַל שִׁוּוּי־מִשְׁקָלוֹ: ״הַכֹּל מְכֻרָע וְקַיָּם... מֵאָז הֱיוֹתֵנוּ מְטַרְטְנִים מִתַּחַת הַשֻּׁלְחָנוֹת״ (יזהר, צקלג 556). – [לְטַרְטֵן, מְ־, יְ־]

טרטף [על-פי תוספתא כלים בבא מציעא ו א: משיטרטף; אולי הרחבה מן טפטף]

~ פִּעֵ׳ טִרְטֵף° פ״י שָׁטַף, שָׁפַךְ: ״הַחֲלָה חֶדְוָה מְטַרְטֶפֶת בִּי בְּלִמּוּס שֶׁל דְּבָרִים כְּשֶׁדְּמָעוֹת שֶׁל רֹגֶז עוֹמְדוֹת בְּעֵינֶיהָ״ (מגד, חדוה 44). – [לְטַרְטֵף, מְ־ יְ־]

טרטר [בחיקוי לקול הרעש]

~ פִּע' **טִרְטֵר** • פ"ע שִׁקְשֵׁק, הִשְׁמִיעַ קוֹל רַעַשׁ: "קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיָה מְטַרְטֵר לִפְנֵיהֶם" (מדרש תהלים, צג). "מֵרָחוֹק טִרְטֵר טְרַקְטוֹר" (צמח, כתבים 119). "וְהָעֲגָלָה נוֹסַעַת וּמְטַרְטֶרֶת בְּרַעַד" (מלצר, אור 76). "לְמַטָּה כְּבָר מְטַרְטְרוֹת מְכוֹנוֹת־הַיְרִיָּה שֶׁלָּנוּ" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 98).–[לְטַרְטֵר, מְ־, יְ־]

~ הת' **נִטַרְטֵר** ° טֻרְטַר, הִשְׁתַּקְשֵׁק: "אַחֲרֵיהֶם הָיוּ יְרִיּוֹת תְּכוּפוֹת מִתְפַּצְּחוֹת, מִטַּרְטְרוֹת לְמַפְרֵדִין" (שלונסקי, תר' הדון ד 369). – [לְהִטַּרְטֵר, מִ־, יִ־]

טַרְטֵרָה° ז' [מן טרטר] טִרְטוּר רַב קִשְׁקוּשׁ חָזָק: טַרְטֵרָה שֶׁל כְּלֵי־הָרֶכֶב בְּחוּצוֹת הַכְּרַךְ. – [טַרְטֵרַת־, טַרְטֵרוֹת]

טַרְטְרָנִי° ת' [מן טַרְטְרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טִרְטוּר, מְטַרְטֵר הַרְבֵּה: "נִפְרְעָה דְּמָמָה שֶׁמְּחוּצָה לָהֶם בְּאִוְשָׁה טַרְטְרָנִית שֶׁל מְכוֹנִית" (טביב, דרך 165). – [טַרְטְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טָרִי ת' [ערבית: טַרִא] לַח, רַעֲנָן, חָדָשׁ, שֶׁהוֹפִיעַ זֶה מִקָּרוֹב: "וַיִּמְצָא לְחִי־חֲמוֹר טְרִיָּה" (שופטים טו טו). לֶחֶם טָרִי. בֵּיצִים טְרִיּוֹת. פֵּרוֹת טְרִיִּים. – [טְרִיָּה, טְרִיִּים, טְרִיּוֹת]

– **מַכָּה טְרִיָּה** (ישעיה א ו), פֶּצַע שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגְלִיד.

טַרְיָא • נ' [ארמית] זְרִיקָה, הֲטָלָה [בא תמיד בצירוף: שַׁקְלָא וְטַרְיָא – ראה שַׁקְלָא]

טְרִיאוֹ°, ראה טְרִיוֹ. **טְרִיאוֹלָה**°, ראה טְרִיּוֹלָה.

טְרִיאוּמְוִירָט° ז' [מלאטינית: triumvirus אדם אחד משלושה] 1. [ברומא העתיקה הרפובליקאנית] שִׁלְטוֹן שֶׁל שְׁלֹשָׁה שַׁלִּיטִים בִּמְדִינָה. 2. שְׁלֹשָׁה אִישִׁים שֶׁהִתְאַחֲדוּ לְשֵׁם בִּצּוּעַ פְּעֻלָּה צִבּוּרִית אוֹ מְדִינִית מְסֻיֶּמֶת.

טְרִיאוּמְף° ז' [לאטינית: triumphus] [ברומא העתיקה] חֲגִיגָה מְפֹאֶרֶת לִכְבוֹד כְּנִיסָתוֹ שֶׁל מַצְבִּיא מְנַצֵּחַ אֶל הַבִּירָה. 2. שִׂמְחַת נִצָּחוֹן, שִׂמְחָה לְרֶגֶל הַצְלָחָה מַזְהִירָה.

– **טְרִיאוּמְפָלִי**° ת' חֲגִיגִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שִׂמְחַת־נִצָּחוֹן רַבָּה: כְּנִיסָה טְרִיאוּמְפָלִית שֶׁל הַמְנַצֵּחַ.

טְרִיאַנְגּוּלַצְיָה° נ' [מלאטינית: triangulum משולש] שִׁלּוּשׁ, חֲלֻקַּת שֶׁטַח־אֲדָמָה אוֹ אֵזוֹר לִמְשֻׁלָּשִׁים לְמַטְּרוֹת מְדִידָה.

טְרִיבּוּן° ז' [לאטינית: tribunus] 1. [ברומא העתיקה] מַנְהִיג שֶׁנִּבְחַר עַל־יְדֵי הָעָם לְהָגֵן עַל זְכֻיּוֹתָיו. 2. מַנְהִיג עֲמָמִי, שַׁלִּיט, מוֹשֵׁל. – [טְרִיבּוּנִים]

– **טְרִיבּוּנָל**° ז' מוֹעֶצֶת הַשּׁוֹפְטִים, בֵּית־דִּין.

טְרִיגוֹן° ז' [יוונית: trigonos] 1• (נגעים יב א) מְשֻׁלָּשׁ, צוּרָה הַנְּדַסִית בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ צְלָעוֹת. 2°. חֲצוּבָה בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם: "אֲפִלּוּ הָאֵשׁ שֶׁמִּתַּחַת הַטְּרִיגוֹן הִכִּירָה בָּאוֹרְחִים" (עגנון, אלו תצט). – [טְרִיגוֹן־, טְרִיגוֹנִים, ־נֵי־]

טְרִיגוֹנוֹמֶטְרִיָּה° נ' [מיוונית: trigonos משולש + metron מידה] עָנָף בַּמָּתֶמָטִיקָה הָעוֹסֵק בְּיַחַסִים בֵּין צְלָעוֹת וְזָוִיּוֹת שֶׁל מְשֻׁלָּשִׁים בְּמִישׁוֹר אוֹ בְּשִׁטְחִים כַּדּוּרִיִּים.

– **טְרִיגוֹנוֹמֶטְרִי**° ת' הַשַּׁיָּךְ לִתְחוּם הַטְּרִיגוֹנוֹמֶטְרִיָּה: לוּחוֹת טְרִיגוֹנוֹמֶטְרִיִּים.

טְרִידָה• נ' [מן טרד, טָרַד] 1•. גֵּרוּשׁ: "בִּטְרִידַת בְּנָךְ מִמָּךְ" (מדרש שכל טוב, בראשית כא יז). 2°. הֱיוֹת טָרוּד: מֵרֹב טְרִידָה לֹא עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר. – [טְרִידַת־, טְרִידוֹת]

טְרִידוּת° נ' [מן טָרוּד] הֱיוֹת טָרוּד: טְרִידוּתוֹ רַבָּה בְּיוֹתֵר. – [טְרִידוּת־]

טְרִיוֹ° ז' [איטלקית, מלאטינית: trio] שְׁלִישִׁיָּה, 1. יְצִירָה מוּסִיקָלִית לִשְׁלֹשָׁה כְּלֵי־נְגִינָה. 2. לַהֲקָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה מְנַגְּנִים הַמְבַצְּעִים יְצִירָה מוּסִיקָלִית.

טְרִיוְיָאלִי° ת' [מלאטינית: trivialis רגיל] נָדוֹשׁ, שִׁגְרָתִי, נְטוּל עֵרֶךְ וַחֲשִׁיבוּת: הַשְׁקָפָה טְרִיוְיָאלִית. עֶמְדָּה טְרִיוְיָאלִית. – [טְרִיוְיָאלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

טְרִיּוֹלָה° נ' [איטלקית: triola] 1. [במוסיקה] שְׁלָשׁוֹן, קְבוּצָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה צְלִילִים בַּעֲלֵי עֵרֶךְ שָׁוֶה הַמְבֻצָּעִים בִּזְמַן הַמְיֻעָד לִשְׁנַיִם אוֹ לְאַרְבָּעָה צְלִילִים בַּעֲלֵי אוֹתָהּ צוּרָה מֶטְרִית. 2 [בטכניקה] סָעִיף שֶׁל צִנּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ זְרוֹעוֹת. – [טְרִיּוֹלוֹת]

טְרִיּוֹלֶט° ז' [צרפתית: triolet] שִׁיר מְשֻׁלָּם בֶּן שְׁמוֹנֶה שׁוּרוֹת הַכּוֹלְלוֹת רַק שְׁנֵי חֲרוּזִים, כְּשֶׁסֵּדֶר הַחֲרוּזִים הוּא: א–ב–א–א–א–ב–א–ב: בַּשִּׁירָה הָעִבְרִית כָּתְבוּ טְרִיּוֹלֶטִים טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי, מִיטוּס וַאֲחֵרִים. – [טְרִיּוֹלֶטִים]

טְרִיּוּת⁂ נ' [מן טָרִי] לַחוּת, רַעֲנַנּוּת: טְרִיּוּת הַלֶּחֶם כְּשֶׁהוּא מוּצָא מִן הַתַּנּוּר. טְרִיּוּת הַפֵּרוֹת. – [טְרִיּוּת־]

טְרִיז⁂ ז' [שאול מן שבת צח:, בטקס ארמי; והנוסח מפוקפק שם וכן המשמעות]

טריז

1°. יָתֵד חַדָּה בִּקְצָה הָאֶחָד וּרְחָבָה בְּרֹאשָׁהּ, שֶׁתּוֹקְעִים אוֹתָהּ בְּחָרִיץ שֶׁל גְּזִיר־עֵץ אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ, לְשֵׁם בִּקּוּעוֹ. 2° [בהשאלה, בפעולות צבאיות] פְּרִיצָה אֶל תּוֹךְ רִכּוּזוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב: הַדִּיבִיזְיָה הִצְלִיחָה לִתְקֹעַ טְרִיז בְּמַחֲנֵה הָאוֹיֵב. – [טְרִיז־, טְרִיזִים, טְרִיזֵי־]

– **תָּקַע טְרִיז בֵּין־**°, [בהשאלה] הִפְרִיד בֵּין הַדְּבֵקִים.

טְרִיזִי° ת' [מן טְרִיז] שֶׁצּוּרַת טְרִיז לוֹ, רָחָב בִּבְסִיסוֹ וְחַד בְּרֹאשׁוֹ. – [טְרִיזִית, טְרִיזִיִּים, ־זִיּוֹת]

טָרִיחַ• ת' [מן טרח] הַכָּרוּךְ בִּטְרְחָה, שֶׁיֵּשׁ לִטְרֹחַ וְלַעֲמֹל עָלָיו: "שְׁבִיעִית עַל־יְדֵי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת בִּמְלָאכָה הִתִּירוּ בֵּין דָּבָר שֶׁהוּא טָרִיחַ, בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ טָרִיחַ" (ירושלמי מועד קטן פ א). הָעִנְיָן טוֹב וּרְצִינִי בְּהֶחְלֵט, אֶלָּא שֶׁהוּא טָרִיחַ קְצָת. – [טְרִיחָה, ־חִים, ־חוֹת]

טְרִיחָה • נ' [מן טרח, טָרַח] יְגִיעָה, מַעֲשֶׂה טֹרַח: "אֵינִי יָכוֹל בְּךָ וְלֹא בִּטְרִיחוּתֶיךָ" (תנחומא נח כז). "טְרִיחוֹת שֶׁטָּרַח רַבִּי חַיִּים לֹא הָיוּ עַל חִנָּם" (עגנון, אורח 426). – [טְרִיחַת־, טְרִיחוֹת]

א. **טְרִיטוֹן**° ז' [מיוונית: Triton, שם אל הים בעל גוף־אדם וזנב־דג] סוּג שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת הַדּוּ־חַיִּים מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּלְמַנְדְּרִים (Triturus vittatus). גּוּפָם מָאֳרָךְ, בַּעַל זָנָב עָטוּר סְנַפִּיר. הֵם שׁוֹכְנֵי בִּצּוֹת, שְׁלוּלִיּוֹת וּנְחָלִים. צִבְעָם לָרֹב חוּם־אָפֹר מִצַּד הַבֶּטֶן. בְּעוֹנַת הַיִּחוּם

טריטון (1/4)

מַבְהִירִים צִבְעֵי הַגּוּף שֶׁל הַטְּרִיטוֹן, וּלְאֹרֶךְ גַּבּוֹ שֶׁל הַזָּכָר גְּדֵלָה "כַּרְבֹּלֶת", הַמִּתְנַוֶּנֶת אַחֲרֵי עוֹנַת הָרְבִיָּה. – [טְרִיטוֹנִים]

ב. **טְרִיטוֹן°** ז׳ [צרפתית: triton] [במוסיקה] אִינְטֶרְוָל שֶׁל שְׁלֹשָׁה טוֹנִים שְׁלֵמִים, הַיְנוּ: קְוַרְטָה מֻגְדֶּלֶת אוֹ קְוִינְטָה מֻקְטֶנֶת.–[טוֹנִים]

טֶרִיטוֹרְיָה° נ׳ [לאטינית: territorium] אֶרֶץ, חֶבֶל־אֶרֶץ, שֶׁטַח־אֲדָמָה נִרְחָב. – [טֶרִיטוֹרְיוֹת]

– **טֶרִיטוֹרְיָאלִי°** ת׳ אַרְצִי, הַקָּשׁוּר בְּאֶרֶץ מְסֻיֶּמֶת: גְּבוּלוֹת טֶרִיטוֹרְיָאלִיִּים. הִסְתַּדְּרוּת טֶרִיטוֹרְיָאלִית. מַיִם טֶרִיטוֹרְיָאלִיִּים.

– **טֶרִיטוֹרְיָאלִיזְם°** ז׳ תְּנוּעָה מְדִינִית וְחֶבְרָתִית שֶׁקָּמָה בֵּין הַיְּהוּדִים בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הָעֶשְׂרִים, לְאַחַר שֶׁהַקּוֹנְגְּרֶס הַצִּיּוֹנִי הַשְּׁבִיעִי דָּחָה אֶת הַתָּכְנִית לְיַשֵּׁב יְהוּדִים בְּאוּגַנְדָּה. עִקָּרֵי הַטֶּרִיטוֹרְיָאלִיזְם: שְׁלִילַת הַפִּזּוּר שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה וּשְׁאִיפָה לְרִכּוּז מְדִינִי וְעַצְמָאִי שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאֶרֶץ אַחַת שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ רֹב, לָאו דַּוְקָא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מוֹלַדְתָּם הַהִיסְטוֹרִית.

– **טֶרִיטוֹרְיָאלִיסְט°** ז׳ מִי שֶׁדּוֹגֵל בִּתְנוּעַת הַטֶּרִי־טוֹרְיָאלִיזְם: הַסּוֹפֵר יִשְׂרָאֵל זַנְגְוִיל הָיָה מְיַסֵּד הִסְתַּדְּרוּת הַטֶּרִי־טוֹרְיָאלִיסְטִים.

טְרִיטוּת° נ׳ [מן טָרוּט] מַחֲלַת עֵינַיִם כְּשֶׁהֵן טְרוּטוֹת: הַחוֹלֶה נִרְפָּא מִטְּרִיטוּתוֹ. – [טְרִיטוּת־]

טְרִיל° ז׳ [איטלקית: trillo] סִלְסוּל־הַקּוֹל, חִלּוּפִים מְהִירִים שֶׁל שְׁנֵי טוֹנִים אוֹ חֲצָאֵי־טוֹנִים סְמוּכִים זֶה בָּזֶה: טְרִיל שֶׁל זַמֶּרֶת. טְרִיל שֶׁל הַזָּמִיר. – [טְרִילִים]

טְרִילוֹגְיָה° נ׳ [יוונית: trilogia] שְׁלֹשָׁה רוֹמָנִים, אוֹ שָׁלֹשׁ יְצִירוֹת דְּרָמָתִיּוֹת, שֶׁל סוֹפֵר אֶחָד, הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה בְּרַעְיוֹן מֶרְכָּזִי אֶחָד. – [טְרִילוֹגְיוֹת]

טְרִילְיוֹן° ז׳ [צרפתית: trillion] 1 [בצרפת ובאמריקה] מִילְיוֹן מִילְיוֹנִים, אֶלֶף בִּילְיוֹנִים (1,000,000,000,000). 2 [באנגליה ובגרמניה] מִילְיוֹן שֶׁל מִילְיוֹן בִּילְיוֹנִים (1,000,000,000,000,000,000). – [טְרִילְיוֹנִים]

טְרִימָא• ז׳ [מיוונית: trimma] מַשְׁקֶה אוֹ מַאֲכָל עָשׂוּי מִפֵּרוֹת כְּתוּשִׁים: "שׁוֹחֲקָן (אֶת הַתְּמָרִים) וְעוֹשֶׂה מֵהֶן טְרִימָא" (תוספתא מעשר שני ב ב).

טְרִימָה° נ׳ [מן טרם, טֶרֶם] הֱיוֹת טֶרֶם, הַקְדָּמָה, הִמָּצְאוּת לִפְנֵי דָּבָר אַחֵר: טְרִימַת 'נַעֲשֶׂה' לְ'נִשְׁמַע'. – [טְרִימַת־]

טְרִימוֹטָה• נ׳ [מיוונית: tromesos רועד, מזדעזע] [ירושלמי ראש השנה נט ג; בטקסט ארמי] קוֹל־תְּרוּעָה הַמִּשְׁתַּפֵּךְ לְקִטְעֵי־צְלִילִים: "נִשְׁמַע רַק הֵדִים וּגְנַבְתִּי בְּנֵי־קוֹלוֹת... חֲרִיקַת שִׁנַּיִם בָּם תּוֹעָה וָרַעַד טְרִימוֹטוֹת רְחוֹקוֹת" (שניאור, שירים קמג). – [טְרִימוֹטוֹת]

טְרִימֶסְטֶר° ז׳ [מלאטינית: trimestris תלת-חדשי] תְּקוּפָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, רֶבַע שָׁנָה: שְׁנַת הַלִּמּוּדִים מִתְחַלֶּקֶת עַל־פִּי־רֹב לִשְׁלֹשָׁה טְרִימֶסְטְרִים (שְׁלִישִׁים). – [טְרִימֶסְטְרִים]

טִרְיָן•, טִירְיָין ז׳ [ארמית: טִירְיָנָא, פסחים פח.; מפרסית: tyrian] מַגָּשׁ, טַס לְהַגִּישׁ עָלָיו מָזוֹן אוֹ תִּקְרֹבֶת: "יֵשׁ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּפַאֲתֵי מִטָּתוֹ, מַעֲמִידָה אֶת הַטִּרְיָן עִם סְעוּדָתוֹ לְפָנָיו" (קבק, בצל 183). – [טִרְיַן־, טִרְיָנִים, טִרְיָנֵי־]

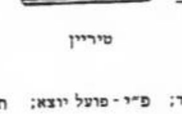

טיריין

טְרִינוֹם° ז׳ [מיוונית: tri שלושת + nomos חלק] [במתמטיקה] שְׁלָשׁ־אֵיבָר, בִּטּוּי אַלְגֶּבְּרִי בַּעַל שְׁלֹשָׁה אֵיבָרִים הַמְחֻבָּרִים בְּסִימָנֵי + אוֹ –, כְּגוֹן: $ax^2 + bx - c$. [ראה גם בִּינוֹם, פּוֹלִינוֹם] – [טְרִינוֹמִים]

טְרִינִיטַרְיָאנִיזְם° [ז׳ מלאטינית: trinitas שילוש] אֱמוּנַת הַשִּׁלּוּשׁ, הָאֱמוּנָה הַנּוֹצְרִית שֶׁהָאֱלֹהִים מְאַחֵד בְּתוֹכוֹ אֶת הָאָב, הַבֵּן וְרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ.

טְרִיסָה° נ׳ [מן טרס, טַרְסִי] רְקִימָה בְּחוּטֵי־מַתֶּכֶת (כֶּסֶף, זָהָב וְכַדּוֹמֶה), רְקִימָה אָמָּנוּתִית. – [טְרִיסַת־]

טְרִיסְקָל• ז׳ ראה ב. טְרַסְקָל.

א. **טְרִיפָה•** נ׳ [מן א. טרף, טָרַף] שִׁסּוּעַ וַהֲמָתָה עַל־יְדֵי חַיָּה: "נוֹתְנִין לוֹ שָׁהוּת כְּדֵי טְרִיפָה" (ירושלמי יבמות טו ד). "טָרַף פִּתְאֹם בִּטְרִיפָה וּבַחֲטִיפָה" (רש״י יומא לט.) טְרִיפַת הַזְּאֵב אֶת הַכִּבְשָׂה. – [טְרִיפַת־, טְרִיפוֹת]

– **טְרִיפַת נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ°** [מן "טָרַף נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ"] הִתְאַבְּדוּת, שְׁלִיחַת יָד בְּנַפְשׁוֹ.

ב. **טְרִיפָה**^ נ׳ [מן ב. טרף, טָרַף] בְּחִישָׁה, עִרְבּוּב: "כְּדֶרֶךְ שֶׁטּוֹרְפִין בֵּיצִים בִּקְעָרָה בְּכַף דֶּרֶךְ טְרִיפָה שֶׁמַּכֶּה בְּכֹחַ" (רש״י שבת קמ.). טְרִיפַת הַקְּלָפִים בַּמִּשְׂחָק. – [טְרִיפַת־, טְרִיפוֹת]

טְרִיק° ז׳ [אנגלית: trick; מצרפתית: tricher לרמות, לחמוד לצון] לַהֲטוּט, תַּחְבּוּלַת־עָרְמָה, תַּכְסִיס מְחֻכָּם. – [טְרִיקִים]

א. **טְרִיקָה°** נ׳ [מן טרק, טָרַק] 1. סְגִירָה בְּכֹחַ, נְעִילָה בִּדְפִיקָה: טְרִיקַת הַדֶּלֶת. 2. נְקִישָׁה, דְּפִיקָה: "כִּטְרִיקַת מַקֵּל עַל סוֹרְגֵי גֶּדֶר אֵין־קֵץ" (יזהר, צקלג 604). – [טְרִיקַת־, טְרִיקוֹת]

ב. **טְרִיקָה**^ [מארמית: טְרַק הכיש, עבודה זרה כז:] הַכָּשָׁה שֶׁל נָחָשׁ: "וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ – וְהוּא עִנְיַן טְרִיקָה בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז״ל" (רד״ק, השרשים, פרש). – [טְרִיקַת־, טְרִיקוֹת]

טְרִיקוֹ° ז׳ [צרפתית: tricot] אָרִיג הֶעָשׂוּי חוּטֵי צֶמֶר אוֹ מֶשִׁי אוֹ כֻּתְנָה בְּשִׁיטַת סְרִיגָה מְכָנִית. – [־וֹאוֹת]

טרירמה

טְרִירֶמָה° נ׳ [מלאטינית: triremis, מן tri שלושה + remus משוט] סְפִינַת־קְרָב יְוָנִית אוֹ רוֹמִית קְדוּמָה בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל מְשׁוֹטִים. – [טְרִירֶמוֹת]

טְרִישׁוּת° נ׳ [מן טָרוּשׁ] מְצִיאוּת טְרָשִׁים לָרֹב, סַלְעִיּוּת: טְרִישׁוּתָהּ שֶׁל חֶלְקַת־הַשָּׂדֶה. – [טְרִישׁוּת־]

טָרִית• נ׳ [מלאטינית: triton, על־פי נדרים ו ד, ושם מין דג שזהותו אינה ברורה] סַרְדִּינָה, סוּג שֶׁל דְּגֵי־יָם לֹא־גְדוֹלִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּלִיחִים (Sardinella). בְּשָׂרָהּ שֶׁל הַטָּרִית טוֹב לְמַאֲכָל. כַּמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁלָּהּ נִשְׁלָחוֹת מֵאַרְצוֹת הַיָּם הַתִּיכוֹן לְכָל חֶלְקֵי תֵּבֵל כְּשֶׁהֵן מְשֻׁמָּרוֹת בְּשֶׁמֶן בְּקֻפְסוֹת פַּח. – [טָרִית־, טָרִיתוֹת]

טרית (1/10)

טְרִיתָא• נ׳ [ראה אַטְרִית] קֶמַח חָלוּט בְּרוֹתְחִים (ברכות לז:). – [טְרִיתוֹת]

טְרָכוֹמָה° נ׳ [מיוונית: trachoma, מן trachys גס] גַּרְעֶנֶת, מַחֲלַת־עֵינַיִם מִדַּבֶּקֶת. רְאֵה גַּרְעֶנֶת.

טְרַכְסִיד• ז׳ [מיוונית: trachys גס + סִיד] סִיד מְעֹרָב בְּחוֹל לְטִיחַ, לְבִנְיָן וְכוּ׳: "עֵרֵב בּוֹ חוֹל – טְרַכְסִיד וְאָסוּר" (תוספתא סוטה טו ט).

טַרְכָּשׁ• ז׳ [המקור לא הוברר] עוֹר לְכִסּוּי שֻׁלְחָן, שַׁעֲוָנִית אוֹ מַפָּה (תוספתא כלים בבא בתרא ג ג). – [טַרְכַּשׁ־, טַרְכָּשִׁים, טַרְכְּשֵׁי־]

טִרְלוּל° ז׳ [מן טרלל, טִרְלֵל] הַשְׁמָעַת טְרִילִים, חֲזָרָה מְהִירָה עַל צְלִיל מְסֻיָּם וְעַל הַצְּלִיל הַסָּמוּךְ לוֹ – חֲלִיפוֹת. – [טִרְלוּל־, טִרְלוּלִים, ־לֵי־]

טרלל [מן טְרִיל]

~ פִּעֵ׳ **טִרְלֵל**° פ״ע הִשְׁמִיעַ טְרִילִים, הִשְׁמִיעַ שְׁנֵי טוֹנִים אוֹ חֲצָאֵי־טוֹנִים סְמוּכִים חֲלִיפוֹת בִּמְהִירוּת רַבָּה. – [לְטַרְלֵל, מְטַרְלֵל ,יְ־]

טֶרֶם [רק עברית?] 1, תה״פ [לפני פועל בעבר או בעתיד בהוראת עבר] עֲדַיִן לֹא: "וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ" (בראשית ב ה). "וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר, וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (בראשית כד טו). "עוֹד טֶרֶם יָשַׁנְתָּ דֵּי הַחֲלֵף כֹּחֵנוּ" (ביאליק, המתמיד). 2, מ״ח לִפְנֵי שֶׁ־, עַד שֶׁלֹּא: "וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ" (שמות יב לד). 3ᐧ [לפני שם] קֹדֶם, לִפְנֵי: "וְהֵם הָיוּ טֶרֶם זְמַנִּי" (יוסיפון, קכז). "קוֹדֵחַ וּמַרְעִיד מִכְּאֵב טֶרֶם־אַוָּה" (טשרניחובסקי, שירים 533).

– בְּטֶרֶם, 1, [לפני פועל] עַד שֶׁ־, לִפְנֵי שֶׁ־: "רַב, עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי, אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת" (בראשית מה כח). "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ, וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ" (ירמיה א ה). "בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" (תהלים צ ב). "בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף ה׳, בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־ה׳" (צפניה ב ב). "הִתְעַנֵּג בְּטֶרֶם רְאָתְךָ נָמַקָּה" (ביאליק, המתמיד). 2, [לפני שם] לִפְנֵי, קֹדֶם: "לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה, בְּטֶרֶם בֹּקֶר – אֵינֶנּוּ" (ישעיה יז יד). "כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ" (ישעיה כח ד).

– הֲטֶרֶם? כְּלוּם עֲדַיִן לֹא?: "הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם?" (שמות י ז). "הֲטֶרֶם יִקָּרְעוּ לְבָבְךָ הַנָּחוּשׁ כָּל־אֹמֶר אֵשׁ חֹצֵב?" (ביאליק המתמיד). הֲטֶרֶם סִיַּמְתָּ אֶת עֲבוֹדָתְךָ?

– מִטֶּרֶם, מִלִּפְנֵי: "מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן" (חגי ב טו). "מִטֶּרֶם הֱיוֹתָם" (רש״י ישעיה מח ג).

– טֶרֶם שֶׁᐧ־, בְּטֶרֶם שֶׁᐧ־, לִפְנֵי שֶׁ־: "וְטֶרֶם שֶׁהֶרְאָה סַמָּאֵל אֶת עַצְמוֹ לְמֹשֶׁה הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ שֶׁבָּא סַמָּאֵל" (דברים רבה יא). "שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לָכֶם אֹכֶל בְּטֶרֶם שֶׁיִּכְלֶה מַה שֶּׁבְּיֶדְכֶם" (רש״י בראשית מב א). "אוּלָם בְּטֶרֶם שֶׁהִסְפַּקְתִּי לָגֶשֶׁת אֶל הַשֻּׁלְחָן הֻכְרַחְתִּי לְהַפְנוֹת אֶת רֹאשִׁי לַאֲחוֹרַי" (גנסין, א 10).

טרם [מן טֶרֶם]

~ פִּעֵ׳ **טֵרַם**ᐧ פ״י הִקְדִּים, עָשָׂה דָּבָר לִפְנֵי דָּבָר אַחֵר: "וְשַׁגֵּב אָת קוֹדֵר לִי.רַם" (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות). "טֵרַם פִּי אָתוֹן, פָּץ תּוֹכְחוֹת יְקַשׁ לַבָּא לָקֹב" (ינאי, קיח).–[לְטָרֵם, טוֹרֵם, יְטָרֵם]

~ פִּעֵ׳ **טֵרֵם**ᐧ פ״י הִקְדִּים: "טֵרְמַנִי יוֹמַיִם נִכְבְּדֵי מַיִם" (אדון אימנני, יוצר א׳ שבועות). – [לְטָרֵם, מְ־, יְ־]

~ הִפְ׳ **הִטְרִים**ᐧ 1, פ״י הִקְדִּים: "רַק אֱלֹהִים... יוֹדֵעַ, מִי הִטְרִים אֶת הַשַּׁלֶּכֶת" (שלונסקי, שירים ב 125). 2, פ״ע נַעֲשָׂה מֻקְדָּם, הִקְדִּים לָבוֹא: "שֶׁלֶג שֶׁהִטְרִים יָרַד לְסֵרוּגִין" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 68). [לְהַטְרִים, מַ־, יַ־]

~ הָפְ׳ **הָטְרַם**°, הֻקְדַּם, נַעֲשָׂה בְּטֶרֶם בָּא מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ אַחֵר. – [מֻטְרָם, יֻטְרַם]

טְרַם° ז׳ [אנגלית: tram], רְאֵה חַשְׁמַלִּית.

טֶרְמוֹ־° (= חֹם) בְּרֹאשׁ מִלִּים בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת – רְאֵה תֶּרְמוֹ־°.

טְרֶמוֹלוֹ° [איטלקית: tremolo רוטט] [במוסיקה] 1, רַעֲדוּד, צְלִיל רוֹטֵט בִּשְׁעַת נְגִינָה אוֹ זִמְרָה, חֲזָרָה מְהִירָה בְּיוֹתֵר שֶׁל צְלִיל אֶחָד אוֹ צְלִילִים אֲחָדִים הַגּוֹרֶמֶת לָרֹשֶׁם כְּאִלּוּ הַצְּלִיל רוֹעֵד. 2, סִימָן מֵעַל לְתָו הַמּוֹרֶה עַל חֲזָרָה מְהִירָה שֶׁל צְלִיל אֶחָד אוֹ צְלִילִים אֲחָדִים.

טֶרְמִיט° ז׳ [מלאטינית: termes תולעת־עץ] נְמָלָה לְבָנָה; סִדְרָה שֶׁל חֲרָקִים הַדּוֹמִים בְּאֹרַח חַיֵּיהֶם לִנְמָלִים, אַךְ שׁוֹנִים מֵהֶן בְּמִבְנֵה גּוּפָם וּבְדֶרֶךְ גִּלְגּוּלֵיהֶם (Isoptera Termitidae). הַטֶּרְמִיטִים שׁוֹכְנִים בָּאֲרָצוֹת הַחַמּוֹת בִּמְקוֹמוֹת אֲפֵלִים בָּאֲדָמָה אוֹ בְּחוֹרֵי עֵצִים. בְּחֶבְרָתָם אַרְבָּעָה מַעֲמָדוֹת: פּוֹעֲלִים, חַיָּלִים, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. הֵם נִזּוֹנִים בְּחָמָרִים צִמְחִיִּים וּבְיִחוּד בְּעֵץ. הֵם עֲלוּלִים לְחַבֵּל בְּבִנְיְנֵי־עֵץ שְׁלֵמִים, וּלְפִיכָךְ גָּדוֹל פַּחְדָּם עַל הַתּוֹשָׁבִים בָּאֲרָצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת. בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים כַּמָּה סוּגִים שֶׁל טֶרְמִיטִים, אַךְ נִזְקָם אֵינוֹ רַב. – [טֶרְמִיטִים]

טרמיטים. למעלה - זכר, למטה משמאל לימין: נקבה, פועל, חייל

טֶרְמִינוֹלוֹגְיָה° [מלאטינית: terminus גבול + יוונית logos לימוד] מִנּוּחַ, מַעֲרֶכֶת הַמֻּנָּחִים הַמִּקְצוֹעִיִּים בַּמַּדָּע, בַּמְּלָאכָה, בָּאֳמָנוּת וְכוּ׳: טֶרְמִינוֹלוֹגְיָה בּוֹטָנִית. טֶרְמִינוֹלוֹגְיָה שֶׁל תַּעֲשִׂיַּת־הָעֵץ. טֶרְמִינוֹלוֹגְיָה מוּסִיקָלִית. – [טֶרְמִינוֹלוֹגְיוֹת]

טְרֶמְפּ° ז׳ [אנגלית: tramp נוודות, שוטטות] [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לִנְסִיעַת־חִנָּם בִּמְכוֹנִית שֶׁנִּזְדַּמְּנָה בַּדֶּרֶךְ: "הִתְחִיל נָסַע הַבַּיְתָה בִּטְרֶמְפּ". "נָתַתִּי לוֹ טְרֶמְפּ בִּמְכוֹנִיתִי". – [טְרֶמְפִּים]

– **טְרֶמְפִּיסְט**° ז׳ [בלשון־הדיבור] מִי שֶׁעוֹמֵד עַל הַכְּבִישׁ וּמַמְתִּין לִמְכוֹנִית פְּרָטִית אוֹ לְמַשָּׂאִית שֶׁנֶּהָגָהּ יַסְכִּים לְהַסִּיעֵהוּ לִמְחוֹז חֶפְצוֹ לְלֹא תַּשְׁלוּם.

טְרַנְזִיט° ז׳ [מלאטינית: transitus מעבר] מַעֲבַר סְחוֹרוֹת אוֹ נוֹסְעִים מִמְּדִינָה לִמְדִינָה.

טְרַנְזִיסְטוֹר° ז׳ [מלאטינית: transitus מעבר] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַקְלֵט־רַדְיוֹ מְטַלְטֵל, מַקְלֵט־יָד אוֹ מַקְלֵט־כִּיס; מַכְשִׁיר הַקּוֹלֵט שִׁדּוּרִים אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵטִיִּים עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּבִישִׁים וְעַל־פִּי־רֹב בְּאֶמְצָעוּת סוֹלְלוֹת חַשְׁמַלִּיּוֹת. – [טְרַנְזִיסְטוֹרִים]

טָרַנְטֶלָּה° נ׳ [איטלקית: tarantella] מָחוֹל אִיטַלְקִי עֲמָמִי מָהִיר בְּקֶצֶב שֶׁל שָׁלוֹשׁ שְׁמִינִיּוֹת אוֹ שֵׁשׁ שְׁמִינִיּוֹת.

טְרַנְס° ז׳ [לאטינית: trans דרך, בעד] 1, [כקידומת בשמות לועזיים] מֵעֵבֶר לְ־, כְּגוֹן: טְרַנְסְאַטְלַנְטִי (= שֶׁמֵּעֵבֶר לָאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי),

טְרַנְסַאלְפִּי (=שֶׁמֵּעֵבֶר לְהָרֵי הָאַלְפִּים). 2 [בפסיכולוגיה] חַרְגּוֹן, מַצָּב נַפְשִׁי שֶׁבּוֹ נִתָּק כֹּחַ הָרָצוֹן מִן הַגּוּף, כְּגוֹן בְּהִיפְּנוֹזָה; מַצָּב שֶׁבּוֹ אָדָם מִתְהַלֵּךְ וְעוֹשֶׂה פְּעֻלּוֹת מֻרְכָּבוֹת בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי וּכְמִתּוֹךְ שֵׁנָה עֲמֻקָּה.

טְרַנְסַאקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: transactio הסכם, ביצוע] עִסְקָה, בִּצּוּעַ שֶׁל עֵסֶק מִסְחָרִי. – [טְרַנְסַאקְצְיוֹת]

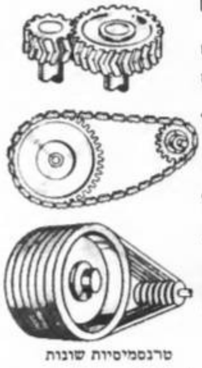
טרנסמיסיות שונות

טְרַנְסְגְּרֶסְיָה° נ׳ [מלאטינית: transgressia מעבר] [בגיאולוגיה] הֲצָפָה, הִתְפַּשְּׁטוּת הַיָּם עַל פְּנֵי הַיַּבָּשָׁה, בְּעִקָּר בְּשֶׁל שִׁנּוּיִים בִּתְנוּעָתָן שֶׁל שִׁכְבוֹת הַקַּרְקַע. – [טְרַנְסְגְּרֶסְיוֹת]

טְרַנְסְמִיסְיָה° נ׳ [מלאטינית: transmissio העברה] מִמְסָרָה, מִתְקָן בִּמְכוֹנוֹת לְהַעֲבָרַת תְּנוּעָה מִצִּיר לְצִיר אוֹ מִגַּל אֶל גַּל בְּשִׁיטַת רְצוּעוֹת אוֹ גַּלְגַּלֵּי־שִׁנַּיִם אוֹ שַׁרְשָׁרוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [טְרַנְסְמִיסְיוֹת]

טְרַנְסְפּוּזְיָה° נ׳ [לאטינית: transfusio יציקה מכלי אל כלי, מן trans בעד + fundere (fusus) לצקת] [ברפואה] עֵרוּי־דָּם, הַעֲבָרַת דָּם מֵעוֹרְקֵי אִישׁ אֶחָד אֶל עוֹרְקָיו שֶׁל אַחֵר. – [טְרַנְסְפּוּזְיוֹת]

טְרַנְסְפּוֹזִיצְיָה° נ׳ [לאטינית מאוחרת: transpositio שינוי מקום; מן: trans בעד + ponere (positus) לשים] [במוסיקה] הֶשֵּׂא, הַעֲבָרַת קֶטַע מוּסִיקָלִי מִטּוֹנָלִיּוּת אַחַת לְאַחֶרֶת, שִׁנּוּי סֻלַּם הַטּוֹנִים.–[־פּוֹזִיצְיוֹת]

טְרַנְסְפּוֹרְט° ז׳ [מלאטינית: transportare להעביר, מן: trans בעד + portare לשאת] 1, תּוֹבָלָה, הוֹבָלָה שֶׁל סְחוֹרוֹת וְנוֹסְעִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: הַמְּכוֹנִיּוֹת, הָרַכָּבוֹת, הָאֳנִיּוֹת וְהַמְּטוֹסִים הֵם אֶמְצְעֵי טְרַנְסְפּוֹרְט. 2, מִשְׁלוֹחַ שֶׁל סְחוֹרוֹת אוֹ שֶׁל קְבוּצַת אֲנָשִׁים: הִגִּיעַ לָאָרֶץ טְרַנְסְפּוֹרְט שֶׁל סֻכָּר. – [טְרַנְסְפּוֹרְטִים]

טְרַנְסְפוֹרְמָטוֹר° ז׳ [מלאטינית: transformare לשנות צורה; מן trans בעד + forma צורה] שַׁנַּאי, מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי לְשִׁנּוּי מֶתַח הַחִלּוּפִים בְּזֶרֶם הַחַשְׁמַלִּי – הַגְדָּלָתוֹ אוֹ הַפְחָתָתוֹ. – [טְרַנְסְפוֹרְמָטוֹרִים]

טְרַנְסְפְּלַנְטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: trans בעד + plantare לטעת] [ברפואה] הַשְׁתָּלָה, הַעֲבָרַת אֵיבָר אוֹ רְקָמוֹת מִמָּקוֹם אֶחָד בַּגּוּף אֶל מָקוֹם אַחֵר, אוֹ אֶל גּוּף אַחֵר.

טְרַנְסְפֶר° ז׳ [מלאטינית: transferre להעביר] הַעֲבָרָה. 1, הַעֲבָרַת סְכוּם מֵחֶשְׁבּוֹן לְחֶשְׁבּוֹן. 2, פֵּרָעוֹן חוֹבוֹת כַּסְפִּיִּים לֹא בְּכֶסֶף מְזֻמָּן אֶלָּא בִּסְחוֹרוֹת.

טְרַנְסְצֶנְדֶנְטִי° ת׳ [מלאטינית: transcendens (-dentus) מוציא אל מעבר לתחום] 1 [בפילוסופיה] שֶׁהוּא מֵעֵבֶר לִתְחוּם הַהַכָּרָה וְאֵינוֹ תָּלוּי בַּנִּסָּיוֹן הָאֱנוֹשִׁי, הֵפֶךְ מִן ״אִימָנֶנְטִי״. 2 [במתמטיקה] כִּנּוּי לְמִסְפָּר שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לְשׁוּם מִשְׁוָאָה אַלְגֶּבְּרִית בַּעֲלַת מְקַדֵּם שָׁלֵם, לְמָשָׁל הָעֵרֶךְ π הַשָּׁוֶה ...3.14; $2^{\sqrt{2}}$ וְכַדּוֹמֶה.–[טְרַנְסְצֶנְדֶנְטִית, טְרַנְסְצֶנְדֶנְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

– טְרַנְסְצֶנְדֶנְטִיּוּת° נ׳ 1 [בפסיכולוגיה] מַה שֶּׁהוּא מֵעֵבֶר לִתְחוּם הַתּוֹדָעָה וְאֵינוֹ תָּלוּי בַּנִּסָּיוֹן. 2, [בתיאולוגיה] הַשִּׁיטָה הַקּוֹבַעַת כִּי מְצִיאוּת הָאֱלֹהִים שְׁרוּיָה מֵעֵבֶר לָעוֹלָם וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ.

– טְרַנְסְצֶנְדֶנְטָלִי° ת׳ שֶׁהוּא מֵעֵבֶר לִתְחוּמֵי הַהַכָּרָה וְהַנִּסָּיוֹן, מֻפְלָא, נַעֲלֶה.

– טְרַנְסְצֶנְדֶנְטָלִיּוּת°, כִּנּוּי לְשִׁיטָתוֹ הַפִּילוֹסוֹפִית שֶׁל קַנְט וְשֶׁל הַהוֹלְכִים אַחֲרָיו, שֶׁלְּפִיהָ צוּרוֹת הַהַכָּרָה אֵינָן נִקְבָּעוֹת עַל־יְדֵי הַנִּסָּיוֹן, אֶלָּא קוֹדְמוֹת לוֹ וּמְאַפְשְׁרוֹת אוֹתוֹ.

טְרַנְסְקְרִיפְּצְיָה° נ׳ [מלאטינית: transcriptio כתיבה מחדש, מן trans בעד + scribere לכתוב] תַּעְתִּיק, הַעְתָּקַת שֵׁמוֹת אוֹ מִלִּים מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן בַּכְּתִיב הַמַּתְאִים בְּיוֹתֵר לַצּוּרָה הַמְּקוֹרִית: טְרַנְסְקְרִיפְּצְיָה שֶׁל שֵׁמוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיִּים זָרִים בַּכְּתִיב הָעִבְרִי. – [טְרַנְסְקְרִיפְּצְיוֹת]

טרס [מן טַרְסִי]

~ פִּעֵ׳ **טָרַס** ° פ״י רָקַם בְּחוּטֵי מַתֶּכֶת (כֶּסֶף, זָהָב וְכַדּוֹמֶה): הָאִשָּׁה טָרְסָה פָּרֹכֶת לְבֵית־הַכְּנֶסֶת. – [לִטְרֹס, טוֹרֵס, יִטְרֹס]

טֶרַסָה° נ׳ [צרפתית: terrasse; מלאטינית: terra אדמה] 1, מַדְרֵגָה, דַּרְגָּה שֶׁהֻתְקְנָה בְּמִדְרוֹן־הַר לְשֵׁם עִבּוּד חַקְלָאִי אוֹ לִשְׁמִירָה עַל הַקַּרְקַע שֶׁלֹּא יִסָּחֵף בְּמֵי הַגְּשָׁמִים הַזּוֹרְמִים מִן הָהָר. 2, מִרְפֶּסֶת רְחָבָה וּפְתוּחָה. – [טֶרַסוֹת]

טְרֶסְט° ז׳ [אנגלית: trust, ההוראה המקורית: אֵמון] הִתְאַגְּדוּת שֶׁל בַּעֲלֵי תַּעֲשִׂיּוֹת גְּדוֹלוֹת בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם לְשֵׁם שְׁלִיטָה מוֹנוֹפּוֹלִית עַל הַיִּצּוּר וְהַשִּׁוּוּק שֶׁל תּוֹצַרְתָּם תּוֹךְ בִּטּוּל גּוֹרֵם הַתַּחֲרוּת: טְרֶסְט לְתַפּוּקַת נֵפְט. טְרֶסְט שֶׁל פְּלָדָה. – [טְרֶסְטִים]

– טְרֶסְט־הַמֹּחוֹת°, כִּנּוּי לְחֶבֶר אַנְשֵׁי־הַמַּדָּע וְהַמֻּמְחִים הַמְּכַוְּנִים אֶת דַּרְכֵי הַמְּדִינִיּוּת וְהַכַּלְכָּלָה בַּמְּדִינָה.

טַרְסִי• ז׳ [אולי מפרסית: טַרַאז אורגי־זהב; ערבית: טִרַאז רקמה] רוֹקֵם אוֹ אוֹרֵג אֻמָּן בְּחוּטֵי־מַתֶּכֶת: ״וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין (יְהוּדֵי אֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּא בְּבָתֵּי־הַכְּנֵסִיּוֹת) מְעֹרָבִין, אֶלָּא זֶהָבִין בִּפְנֵי עַצְמָן... וְנַפָּחִין בִּפְנֵי עַצְמָן... וְטַרְסִיִּים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְגַרְדִּיִּים בִּפְנֵי עַצְמָן״ (סוכה נא:). ״וַהֲרֵיהִי רוֹקֶמֶת עַכְשָׁו תִּיק לְסֵפֶר, מַעֲשֵׂה טַרְסִית לְהִתְפָּאֵר״ (בן־ציון, קלט). – [טַרְסִית, טַרְסִים, טַרְסִיּוֹת]

א׳ **טְרַסְקָל**• ז׳ [סירוס מיוונית: kartalos; לאטינית: cartallus] סַל, טֶנֶא וּבְיִחוּד – סַל כְּעֵין שַׂק וּבוֹ מִסְפּוֹא לַבְּהֵמָה: ״תּוֹלִין טְרַסְקָל לִבְהֵמָה״ (שבת נג.). ״פִּתַּח לְפִי־שָׁעָה אֶת סוּסָיו וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם עַל דָּרְבָּן הַמּוֹט אֶת טְרַסְקַל הַמִּסְפּוֹא״ (ביאליק, אריה ז). – [טְרַסְקַל־, טְרַסְקָלִים, טְרַסְקְלֵי־]

ב׳ **טְרַסְקָל**•, **טְרִיסְקָל**• ז׳ [מיוונית: triskeles בן שלוש רגליים] כִּסֵּא בַּעַל שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם: ״לִטְרַסְקָל עַל שְׁתֵּי רַגְלַיִם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד וְהוּא רוֹתֵת. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ לוֹ רֶגֶל שְׁלִישִׁי(ת) נִתְבַּסֵּס וְעָמַד״ (במדבר רבה יב). ״הֶעֱמִיד... טְרַסְקָל לַזָּקֵן וְאָמַר: שֵׁב, אֲדוֹנִי!״ (בן־ציון, קמג). – [טְרַסְקַל־, טְרַסְקָלִים, טְרַסְקְלֵי־]

א׳ טרף [ארמית: טְרַף]

~ פָּעַ׳ **טָרַף** פ״י 1, דָּרַס וְהֵמִית, שִׁסַּע וְרִטֵּשׁ בְּשִׁנָּיו וּבְצִפָּרְנָיו: ״כַּאֲרִי שׁוֹאֵג טֹרֵף טָרֶף״ (יחזקאל כב כה). ״כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן, אֲשֶׁר אִם־עָבַר, וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל״ (מיכה ה ז). חַיָּה טוֹרֶפֶת. הַנֵּץ וְהַנֶּשֶׁר הֵם עוֹפוֹת טוֹרְפִים. 2, הִכָּה, חָבַט,

פָּצַע: ״כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ, יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ״ (הושע ו א). ״דְּרָסָהּ וּטְרָפָהּ בַּכֹּתֶל אוֹ שֶׁרִצְּצַתָּה בְּהֵמָה״ (חולין ג ג). 3•, לָקַח בַּחֲזָקָה לְשֵׁם פִּרְעוֹן הַחוֹב הַמַּגִּיעַ לוֹ: ״הַמְשַׁעְבֵּד שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ וְהָלַךְ וּמְכָרָהּ, שֶׁמָּא אֵין בַּעַל־חוֹב בָּא וְטוֹרֵף?״ (ירושלמי גיטין מה ד). ״בַּעַל־הַמֶּצֶר חוֹזֵר וְטוֹרֵף מִן הַלּוֹקֵחַ שֶׁסִּלְּקוֹ״ (רמב״ם, שכנים יג יא). 4•, שָׁדַד, בָּזַז: ״שַׁיָּרָא שֶׁהָיְתָה מְהַלֶּכֶת בַּמִּדְבָּר, וְעָמַד עָלֶיהָ גַּיִס לְטָרְפָהּ״ (בבא קמא קטז:). 5•, פָּסַק שֶׁהַבְּהֵמָה בְּחֶזְקַת טְרֵפָה וְאֵינָהּ כְּשֵׁרָה לַאֲכִילָה: ״מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בְּעָבִי בֵּית־הַכּוֹסוֹת... וּמָצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם וּטְרָפָהּ (אֶת הַבְּהֵמָה)״ (חולין נא.). 6•, מָנַע, שָׁלַל: ״שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם... טוֹרְפִין אֶת הָאָדָם מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא״ (אבות דר׳ נתן, נוסחה ב לד). ״שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְהִתְפַּלֵּל וְקָדַם אֶחָד מֵהֶם לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא הִמְתִּין אֶת חֲבֵרוֹ וְיָצָא, טוֹרְפִין לוֹ תְּפִלָּתוֹ בְּפָנָיו״ (ברכות ה:). – [לִטְרֹף אֶת־, טוֹרֵף, יִטְרֹף]

~ נפ׳ נִטְרַף, 1, נִדְרַס וְהוּמַת, שֻׁסַּע וְרֻטַּשׁ בְּשִׁנֵּי חַיָּה רָעָה: ״נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם, כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף״ (ירמיה ה ו). ״רָאָה כִּי נִטְרְפוּ לְבוֹת לְקָחוּם״ (יהודה הלוי, א 45). הַכִּבְשָׂה נִטְרְפָה עַל־יְדֵי הַזְּאֵב. 2•, הֻכְרַז טְרֵפָה, נֶאֱסַר מִטַּעֲמֵי כַּשְׁרוּת לַאֲכִילָה: ״בְּשֶׁנִּטְרְפָה, וּלְבַסּוֹף עִבְּרָה״ (חולין נח.). הַבְּהֵמָה הַשְּׁחוּטָה נִטְרְפָה עַל־יְדֵי הָרַב. 3•, נִלְקַח מִמֶּנּוּ בַּחֲזָקָה (לְפִרְעוֹן חוֹב וְכַדּוֹמֶה): ״הַלָּקוֹחוֹת עוֹרְרִין שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף מִיָּדָן״ (ירושלמי גיטין מג ג). ״וְאִם יִרְצֶה הַנִּטְרָף לִתֵּן הַדָּמִים שֶׁהָיוּ עָלָיו בְּחוֹבוֹ, תַּחֲזֹר לוֹ שָׂדֵהוּ לְעוֹלָם״ (רמב״ם, שכנים יג יד). – [לְהִטָּרֵף, נִטְרָף, יִטָּרֵף]

~ פִּעֵ׳ טֵרֵף ° פ״י טָרַף וְשִׁסַּע. – [לְטָרֵף, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ טֹרַף, 1, נִטְרַף, שֻׁסַּע עַל־יְדֵי חַיָּה: ״חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ, טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף״ (בראשית לז לג). ״וַאֲשֶׁר יִפֹּל בְּכַפֵּי יְזַנֵּב וְטֹרַף״ (ביאליק, התרנגולים). 2• [בהשאלה] נִדְחָה, נִשְׁלַל: ״אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא (הַחוֹלֶה) מְקֻבָּל, וְאִם לָאו – יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטֹרָף״ (ברכות ה ה). – [מְטֹרָף, יְטֹרַף]

~ הִפ׳ הִטְרִיף פ״י 1, הֶאֱכִיל, הִמְצִיא טֶרֶף וּמָזוֹן: ״הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי״ (משלי ל ח). ״כִּי אַתָּה מַאֲמִין בְּבוֹרֵא הָעוֹלָם... וּבְמִי שֶׁבְּרָאֲךָ וְהִטְרִיפֶךָ״ (כוזרי א יב). ״אֵיכָה תַּטְרִיפֵם לֶחֶם״ (ביאליק, שבעה). ״וּמַעֲנִיק לוֹ לְמַסְעוֹד תּוֹסֶפֶת לִשְׂכָרוֹ... מְעַט צְנוֹנִית, כְּרוּבִית... וְזֶה מַטְרִיף לְבֵיתוֹ וְנוֹתֵן לִפְלוֹנִיתוֹ״ (טביב, דרך 91). 2∴, פָּסַק שֶׁהַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף שֶׁנִּשְׁחֲטוּ הֵם בְּחֶזְקַת טְרֵפָה וְאָסוּר לְאָכְלָם: ״שֶׁהָיְתָה הַלְּחֹלֶת נְקוּבָה... וְהִטְרִיפוּהָ״ (מרדכי, חולין תריז). ״בְּעֶשְׂרִים שְׁנוֹת מִשְׂרָתוֹ הַכְּבֵדָה לֹא הִטְרִיף לֹא בְּהֵמָה וְלֹא עוֹף״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצב). 3°, גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה בְּחֶזְקַת טְרֵפָה: ״הַנַּעַר לֹא הָיָה עָשׂוּי חָלָב... כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיף, חָלִילָה, אֶת יָדָיו הַכְּשֵׁרוֹת״ (שניאור, סיפורים קמו). 4•, פ״ע נַעֲשָׂה טְרֵפָה לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: ״הֵן הָעֲגָלוֹת וְהַפָּרוֹת קַיָּמוֹת, וְלֹא הוּמְמוּ וְלֹא הִזְקִינוּ וְלֹא הִטְרִיפוּ וְלֹא נִשְׁבָּרוּ״ (במדבר רבה יב). – [לְהַטְרִיף אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻטְרַף °, נִקְבַּע שֶׁהוּא טְרֵפָה וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לַאֲכִילָה: הַתַּרְנְגֹלֶת הַחוֹלָה הֻטְרְפָה עַל־יְדֵי הָרַב. – [מֻטְרָף, יֻטְרַף]

– טָרַף נַפְשׁוֹ, הֵמִית אוֹתוֹ, הֲרָגוֹ: ״פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי״ (תהלים ז ג). ״וְאַתָּה אֵלִי סָגַרְתָּה בְּעַד שְׁנֵיהֶם, פֶּן יִטְרְפוּ נֶפֶשׁ עָנִי וָרָשׁ״ (מגילת ההודיות ה 14).

– טָרַף אֶת נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ° [שאול מן איוב יח ד, ושם: ״טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ״] אִבֵּד אֶת עַצְמוֹ, שָׁלַח יָד בְּנַפְשׁוֹ: ״כִּמְעַט הָיָה בְּכָל רָע, וְכִמְעַט טָרַף אֶת נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קלג).

– נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ•, ראה ב׳ טרף.

– נִטְרְפָה סְפִינָה°, ראה ב׳ טרף.

ב. טרף [אולי הרחבת המשמעות מן א. טרף]

~ פָּע׳ טָרַף• פ״י עִרְבֵּב, בִּלְבֵּל, הֵנִיעַ, נִעְנַע: ״אִם לֹא טָרַף יַיִן וְשֶׁמֶן מֵעֶרֶב־שַׁבָּת, יִנָּתֵן זֶה בְּעַצְמוֹ וְזֶה בְּעַצְמוֹ״ (שבת יט ב). ״צֶמֶר גְּמַלִּים וְצֶמֶר רְחֵלִים שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה״ (כלאים ט א). ״טָרַף בַּקַּלְפִּי וְהֶעֱלָה שְׁנֵי גּוֹרָלוֹת״ (יומא ד א). ״וְטָרְפוּ אֶת הַסִּיד בְּחֶלְבּוֹן בֵּיצָה בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲמֹד הַבַּיִת לְעוֹלָם״ (עגנון, אלו שצט). ״דַּאֲגַת הַפְּרָט טָרְפָה אֶת כָּל זְמַנָּם״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 41). ״כָּל אַחַת טוֹרֶפֶת לְשׁוֹנָהּ בִּדְבַר עֵצָה״ (הזז, יעיש א 228). – [לִטְרֹף אֶת־, טוֹרֵף, יִטְרֹף]

~ נפ׳ נִטְרַף•, נִתְבַּלְבֵּל, נִתְעָרֵב: ״הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַסּוּמָא וְשֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתָּהּ״ (נידה ב א). ״מִי יִשָּׁקֵט וּמִי יִטָּרֵף?״ (ונתנה תוקף, לימים נוראים). ״וּבְצַחוּת הַלָּשׁוֹן שֶׁהָיְתָה סְדוּרָה בְּפִיו מִבַּתְּחִלָּה וְנִטְרְפָה לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה״ (הזז, צל 107). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [לְהִטָּרֵף, נִטְרָף, יִטָּרֵף]

~ פִּע׳ טֵרֵף• פ״י 1•, נִעְנַע, הֵנִיעַ, הֵטִיל לְכָאן וּלְכָאן: ״כָּל הָעָם מְטָרְפִין בְּלוּלְבֵיהֶן״ (סוכה ג ט, בירושלמי). ״הָיוּ מְטָרְפִים בְּאֶגְרוֹפֵיהֶם וְצוֹוְחִים כְּנֶגְדָּם לָשׁוֹן שֶׁל קְלָלָה״ (הזז, צל 233). ״הִתְחִיל מְקַרְטֵעַ עַל עָמְדוֹ, וְאַף הוּא הִתְחִיל מְטָרֵף בִּכְתֵפָיו״ (שנהר, תר׳ הנואם). ״עָמַד לוֹ זֶה... וְהָיָה מְטָרֵף בְּיָדָיו וּמְצַעֵק״ (טביב, דרך 91). 2°, בִּלְבֵּל, עִרְבֵּב: ״יֵשׁ שֶׁהָיָה מְטָרֵף חָמֵשׁ טִפּוֹת אוֹפְיוּם טִינְקְטוּרָה״ (עגנון, כפות רכב). ״הַחַיִּים הַחֶבְרָתִיִּים מְטָרְפִים בְּקִשְׁקוּשֵׁיהֶם אֶת הַמַּחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה״ (קלצקין, כתבים 24). – [לְטָרֵף אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ טֹרַף•, טֻלְטַל, הוּנַע וְהוּנַד. ״הָרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם הָיוּ מְטֹרָפִין כְּקַשׁ (בַּיָּם)״ (מכילתא, שירתא ה). [וראה עוד מְטֹרָף]. –[מְטֹרָף, יְטֹרַף]

~ הת׳ נִטָּרֵף•, הִתְנוֹעֵעַ לְכָאן וּלְכָאן, נִטַּלְטֵל: ״וְעַל סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם״ (תענית ג ז). ״וְהִתְחִיל מִטָּרֵף בַּבַּיִת וּבוֹלֵשׁ בַּכֵּלִים וּבַמְּגֵרוֹת״ (הזז, צל 184). ״הִגִּיעוּהוּ צְוָחוֹתֶיהָ שֶׁל סְעִידָה אִשְׁתּוֹ שֶׁהָיוּ מִטָּרְפוֹת בֶּחָלָל״ (טביב, דרך 91). ״וּבְבָתֵּי־יִרְאָה רְחוֹקִים נִטָּרְפוּ פַּעֲמוֹנִים בְּחַלְחָלָה״ (שנהר, א 188). – [לְהִטָּרֵף, מִ־, יִ־]

~ הִפ׳ הִטְרִיף ° פ״י בִּלְבֵּל, עִרְבֵּב: ״מִי־מִי הִטְרִיף עָלַי לֵילוֹת־יָמִים גַּם יַחַד?״ (שלונסקי, שירים ב 97). ״זָעַקְתִּי זְעָקָה גְדוֹלָה, מַבְהִילָה וּמַטְרִיפָה אֶת הַדַּעַת כְּמוֹ קוֹל שֶׁל אֶחָד מְשֻׁגָּע, נוֹרָא וָאָיֹם״ (בורלא, עקביה 65). – [לְהַטְרִיף, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻטְרַף ∴, הוּבָא לִידֵי בִּלְבּוּל וּמְבוּכָה: ״אָדָם הַטּוֹרֵחַ וּמַחֲזִיר וְלָהוּט לַעֲשׂוֹת דָּבָר... מֻטְרָף וּמִתְלַבֵּט״ (רש״י תהלים קט יח). – [מֻטְרָף, יֻטְרַף]

– נִטְרַף לִבּוֹ•, נִתְבַּלְבֵּל, אִבֵּד אֶת צְלִילוּת מַחֲשַׁבְתּוֹ: ״שָׁתָה כּוֹס רְבִיעִית, יָצָא כָּל דַּעְתּוֹ... וְנִטְרַף לִבּוֹ וְהַלָּשׁוֹן נִפְסַק״ (במדבר רבה י). ״רַק כְּשֶׁלִּבּוֹ נִטְרַף מֵחֲמַת רָעָב קָם וּפָשַׁט יָד״ (עגנון, אלו קכב).

– נִטְרְפָה שְׁנָתוֹ, נָדְדָה שְׁנָתוֹ, לֹא יָכֹל לְהֵרָדֵם: "שׁוּב נִטְרְפָה שְׁנָתוֹ שֶׁל הִירְשְׁל... בָּאוּ לֵילוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם שֵׁנָה" (עגנון, כפות רלו).

– נִטְרְפָה הַשָּׁעָה*, נִסְתַּכְסְכוּ הַזְּמַנִּים, עָבְרָה שְׁעַת הַכֹּשֶׁר: "לֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר, עַד שֶׁנִּטְרְפָה הַשָּׁעָה" (יבמות טו.). "וּכְשֶׁהָיָה צָרִיךְ לַעֲלוֹת בַּסְּפִינָה נִטְרְפָה לוֹ שַׁעְתּוֹ וְנִשְׁתַּיֵּר בְּאַרְצוֹת הָעַמִּים" (עגנון, אלו תקיט). "וְאִם נִטְרְפָה לָהֶם הַשָּׁעָה וְלֹא הִצְלִיחוּ, הֲרֵי הִפְסִידוּ אֶת כָּל עוֹלָמָם" (קלצקין, כתבים 21).

– הוּא נִטְרָף אַחֲרֵי־° [בלשון־הדיבור, בדומה לדיבור: "הוא השתגע אחריו"], הוּא נִמְשָׁךְ אֶל־ עַד כְּדֵי טֵרוּף: הַבָּחוּר הִתְאַהֵב בַּבַּחוּרָה, וַהֲרֵיהוּ נִטְרָף אַחֲרֶיהָ.

– נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ (עָלָיו)*, נִתְבַּלְבְּלָה דַעְתּוֹ, יָצָא מִדַּעְתּוֹ, הִשְׁתַּגַּע: "חוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת אֵין מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁמֵּת, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו" (מועד קטן כו:). "הֲנִטְרְפָה דַעְתָּם מֵרֹב צָרָה?" (שמעוני, הביבר 160). "נִטְרְפָה דַעְתָּהּ עָלֶיהָ וְהָלְכָה וְעָשְׂתָה מַה שֶּׁעָשְׂתָה" (ברקוביץ, תר' טוביה קז).

– נִטְרְפָה סְפִינָה° [על־פי תענית ג ז: "סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם"] נִטַּלְטְלָה סְפִינָה קָשׁוֹת בִּסְעָרָה וְנִשְׁבְּרָה.

– טֵרֵף אֶת דַּעְתּוֹ* (~ לִבּוֹ°), שִׁגֵּעַ אוֹתוֹ, בִּלְבְּלוֹ: "חָלִי הוּא שֶׁמְּטָרֵף אֶת הַדַּעַת" (רש"י תהלים קיט קז). "כְּאִלּוּ טֵרֵף דַּעַת כֻּלָּם בְּלִמּוּס אֶחָד" (ביאליק, משירי החורף ה). "דַּאֲגַת הַפַּרְנָסָה וְצַעַר גִּדּוּל בָּנִים מְטָרְפִים לִבּוֹ" (עגנון, אורח 104).

– נִטְרְפָה דַעְתּוֹ°, נִתְבַּלְבֵּל, אָבְדוּ חוּשָׁיו: "וּמִפְּנֵי הַיִּרְאָה דַעְתִּי מְטֹרֶפֶת עָלַי וַאֲנִי שׁוֹכֵחַ אֶת כָּל מִשְׁנָתִי מֵאֶתְמוֹל" (ביאליק, ספיח ג).

– נִטְרְפָה נַפְשׁוֹ*, יָצָא מִדַּעְתּוֹ, אָבְדָה הַכָּרָתוֹ: "וְנַפְשׁוֹ מְטֹרֶפֶת וְהוּא מֵת אֶל חֵיק אִמּוֹ" (פסיקתא רבתי קל). "כָּל הַלַּיְלָה נָדְדָה שְׁנָתוֹ מִמֶּנּוּ, וְהָיְתָה נַפְשׁוֹ מְטֹרֶפֶת עָלָיו" (הזז, יעיש ב 66).

ג. טרף [?]

~ פִּע' טָ רַ ף * פ"י הֶחֱלִיק, שָׁטַח: "הַטּוֹרֵף אֶת גַּגּוֹ" (מכשירין ב ד). – [לִטְרֹף, טוֹרֵף, יִטְרֹף]

ד. טרף [אולי מן טָרָף]

~ הִפ' הִ טְ רִ י ף * פ"י הֶעֱלָה טְרָפִים, הִצְמִיחַ צִמְחִיָּה רַעֲנַנָּה וּטְרִיָּה: "לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ לוּז? כָּל מִי שֶׁנִּכְנַס בָּהּ הִטְרִיף מִצְווֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כַּלּוּז" (בראשית רבה סט). – [לְהַטְרִיף, מַ־, יַ־]

טֶרֶף ז' [ראה א׳ טרף] 1. בַּעַל־חַיִּים שֶׁנִּטְרַף וְנִשְׁסַע עַל־יְדֵי חַיָּה לְמִשְׁמַשׁ מָזוֹן לָהּ: "לֹא יִשְׁכַּב (הָאֲרִי) עַד־יֹאכַל טֶרֶף, וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה" (במדבר כג כד). 2 [בהשאלה] מָזוֹן, אֹכֶל: "וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ" (משלי לא טו). – [טֶרֶף־, טַרְפּוֹ]

– נָתַן אֶת פְּלוֹנִי טֶרֶף לְשִׁנֵּי־, הִפְקִירוֹ בִּידֵי־: "בָּרוּךְ ה' שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם" (תהלים קכד ו). "בָּרוּךְ שֶׁלֹּא נָתַן אֶת רַבִּי יוּדִיל טֶרֶף לְשִׁנֵּי כַּלְבֵיהֶם" (עגנון, כלה ס).

– חַיּוֹת־טֶרֶף°, חַיְתוֹ־טֶרֶף°, חַיּוֹת הַנִּזּוֹנוֹת מִבְּשַׂר בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁהֵן צָדוֹת אוֹתָם חַיִּים: "נוֹרָאִים הֵם מֵחַיּוֹת־טֶרֶף" (ביאליק, אריה ו). "אֵין זֹאת כִּי רַבַּת צְרַרְתּוּנוּ, אִם לְחַיְתוֹ־טֶרֶף הֲפַכְתּוּנוּ" (ביאליק, אין זאת).

– טוֹרְפֵי־טֶרֶף*, כִּנּוּי לְשׁוֹדְדִים וְאַכְזָרִים: "מִשֶּׁרַבּוּ צָרֵי־עַיִן וְטוֹרְפֵי־טֶרֶף" (סוטה מז.).

ב. טֶרֶף* ז' [מן ב. טרף] עִרְבּוּב, בְּלִילָה, סִכְסוּךְ: "טֶרֶף נֵרְדְּ וּסְמָמִים" (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב׳ ראש השנה). – [טֶרֶף־, טַרְפּוֹ]

א. טָרָף ת' [מן א. טרף] תָּלוּשׁ, קָטוּף: "וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ" (בראשית ח יא). – [טְרָפָה, טְרָפִים, טְרָפוֹת]

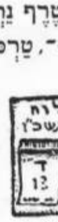
לוח־טרף

– לוּחַ־טָרָף°, לוּחַ־קִיר שֶׁדַּפָּיו עֲשׂוּיִים לְהִתָּלֵשׁ יוֹם־יוֹם (אוֹ שָׁבוּעַ־שָׁבוּעַ וְכו׳).

ב. טָרָף ז' [ארמית: טַרְפָּא; ערבית: טַרַף] 1°. הַחֵלֶק הָרָחָב וְהַשָּׁטוּחַ שֶׁל הֶעָלֶה: הַטָּרָף יוֹשֵׁב עַל הַפְּטוֹטֶרֶת. 2. כִּנּוּי לְעָלֶה: "כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ" (יחזקאל יז ט). וּמַה לָּךְ טַרְפֵּיהֶם לָחַשׁוּ?" (ביאליק, אל הצפור). "מִתְעַטְּפוֹת וּמִתְאַבְּלוֹת עֲרָבוֹת סְרוּחוֹת־טְרָפִים" (שניאור, שירים מח). "כִּטְרָפִים בָּלִים נָשְׁרוּ מִלִּים מֵעַל שְׂפָתָיו" (ולפובסקי, שירים 283). – [טְרַף־, טְרָפִים, טַרְפֵּי־]

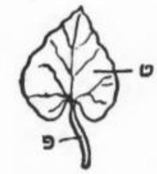
ט - טרף; פ - פטוטרת

טָרֵף° ת' [מן טְרֵפָה] אֵינוֹ כָּשֵׁר, אָסוּר בַּאֲכִילָה אוֹ בְּשִׁמּוּשׁ לְבִשּׁוּל: מְזוֹנוֹת טְרֵפִים. כֵּלִים שֶׁנִּתְעָרְבְּבוּ בָּהֶם בָּשָׂר וְחָלָב – טְרֵפִים הֵם, לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל. – [טְרֵפָה, טְרֵפִים, טְרֵפוֹת]

טֹרֶף*, טוֹרֶף ז' [מן א׳ טרף 3] פְּסַק בֵּית־הַדִּין הַמַּתִּיר לַמַּלְוֶה לִטְרֹף אֶת נִכְסֵי הַלֹּוֶה: "וְיִכְתֹּב לְךָ הַדַּיָּן שְׁטַר טֹרֶף עָלַי, שֶׁבְּדִין טְרָפוּהָ מִמְּךָ בִּשְׁבִילִי" (רש"י בבא מציעא יד:). – [טֹרֶף־, טָרְפּוֹ]

טִרְפָּא*, טירפא ז' [ארמית, מן א. טרף] (בבא בתרא קסט.) טֹרֶף, פְּסַק בֵּית־הַדִּין הַנּוֹתֵן זְכוּת לַמַּלְוֶה לִטְרֹף וְלִגְבּוֹת אֶת הַחוֹב מִנִּכְסֵי הַלֹּוֶה: "וְאַחַר שֶׁכּוֹתְבִין הַטִּרְפָּא לִטְרֹף, מוֹרִידִין שְׁלֹשָׁה בְּקִיאִין לְאוֹתָהּ שָׂדֶה וְשָׁמִין לוֹ מִמֶּנָּה כְּשִׁעוּר חוֹבוֹ" (רמב"ם, מלווה ולווה כב ט).

טרפד [מן טוֹרְפֶדוֹ]

~ פִּע' טִ רְ פֵּ ד ° פ"י תָּקַף בְּטוֹרְפֶדוֹ: הַצּוֹלֶלֶת טִרְפְּדָה אֶת אֳנִיַּת הָאוֹיֵב. – [לְטַרְפֵּד אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע' טֻ רְ פַּ ד °, הֻתְקַף בְּטוֹרְפֶדוֹ: הָאֳנִיָּה טֻרְפְּדָה עַל־יְדֵי צוֹלֶלֶת. – [מְטֻרְפָּד, יְטֻרְפַּד]

טַרְפֶּדֶת° נ' [מן טרפד] סִירַת־מִלְחָמָה הַמְצֻיֶּדֶת בְּמִתְקָנִים לְהַטָּלַת טוֹרְפֶדוֹת בָּאֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב. – [טַרְפֶּדֶת־, טַרְפָּדוֹת, טַרְפְּדוֹת־]

טְרֵפָה, טריפה נ' [מן א׳ טרף] 1. בַּעַל־חַיִּים שֶׁנִּטְרַף עַל־יְדֵי חַיָּה (לְהַבְדִּיל מִן "נְבֵלָה" – פֶּגֶר בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה): "אַרְיֵה טֹרֵף... וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו, וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה" (נחום ב יג). "וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי, טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ" (בראשית לא לח־לט). 2* [בהלכות כשרות] (בְּהֵמָה אוֹ עוֹף) שֶׁנִּתְגַּלָּה בָּהֶם לִקּוּי אוֹרְגָנִי אוֹ מַחֲלָה אֲנוּשָׁה, וְהֵם אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה: "אֵלּוּ טְרֵפוֹת בַּבְּהֵמָה: נְקוּבַת הַוֶּשֶׁט וּפְסוּקַת הַגַּרְגֶּרֶת וְכו׳" (חולין ג א). "חֶנְוָנִיָּה מְחַלְּלֵי שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא,

וְסִרְסוּרֶיהָ אוֹכְלֵי טְרֵפוֹת" (מנדלי מו"ס, ט). הָרַב פָּסַק, שֶׁהַתַּרְנְגֹלֶת טְרֵפָה. מַאַכְלֵי־טְרֵפָה. 3° [בהשאלה] כִּנּוּי לְכָל בַּעַל־חַיִּים טָמֵא, הָאָסוּר בַּאֲכִילָה לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל. 4*. כִּנּוּי לְחוֹלֶה בְּמַחֲלָה אֲנוּשָׁה שֶׁאֵינָה נִתֶּנֶת לְהֵרָפֵא אוֹ פָּצוּעַ פִּצְעֵי מוֹת (סנהדרין עח.). — [טְרֵפַת־, ־וֹת]

— טְרֵפָה־פְּסוּל°, כִּנּוּי לְדָבָר פָּגוּל, שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה אוֹ בַּהֲנָאָה: "אֵצֶל אַבְרֵךְ אֶחָד... נִמְצָא מִתַּחַת הַגְּמָרָא, שֶׁהוּא לוֹמֵד בָּהּ, 'טְרֵפָה־פְּסוּל'" (מנדלי מו"ס, שצה).

— מַזָּל־טְרֵפָה° [שאול מיידיש] כִּנּוּי עֲמָמִי לְהַצְלָחָה יְתֵרָה שֶׁבָּאָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי לָהּ: "וַעֲלֵיהֶם אָמְרוּ אַנְשֵׁי הַמְּקוֹמוֹת הַסְּמוּכִים: מַזָּל־טְרֵפָה יֵשׁ לָהֶם" (עגנון, אלו קט).

טִרְפּוּד° ז' [מן טרפד] הֲטָלַת טוֹרְפֵּדוֹת: טִרְפּוּד אֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב. — [טִרְפּוּד־]

טֵרָפוֹן°, טֵירָפוֹן ז' [מן ב. טרף] שִׁגָּעוֹן, טֵרוּף־הַדַּעַת: "זֶה הַטֵּרָפוֹן הַכְּלָלִי וְהָרְדִיפָה" (ארד, תר' הנפילה 70). — [טֵרָפוֹן־]

טְרֵפוּת^ נ' [מן טְרֵפָה] אִי־כַּשְׁרוּת, מַצָּב שֶׁל אִסּוּר בַּאֲכִילָה אוֹ בְּשִׁמּוּשׁ לְבִשּׁוּל, לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: "אֵרַע הַטְּרֵפוּת בְּגוּפָהּ" (רש"י תמורה לא.). "בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפִיּוֹת הָאוֹסְרוֹת אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה" (רמב"ם, איסורי המזבח ב י). "אֵינוֹ מְקַיֵּם 'מִלֵּי דַּחֲסִידוּת', וְיֵשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ טְרֵפוּת מִצַּד עַצְמוֹ" (טברסקי, לפידים 216). טְרֵפוּת סַכִּין שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לְבָשָׂר וְחָלָב גַּם יַחַד. — [טְרֵפוּת־]

טְרַפֶּז* ז' [מיוונית: trapeza שולחן קטן] [בהנדסה] 1°, מְרֻבָּע שֶׁרַק שְׁתַּיִם מִצַּלְעוֹתָיו מַקְבִּילוֹת זוֹ לְזוֹ. 2° [בספורט] מַכְשִׁיר־הִתְעַמְּלוּת הֶעָשׂוּי מוֹט תָּלוּי בִּשְׁנֵי חֲבָלִים. 3*. שֻׁלְחָן לַאֲכִילָה: "הוֹשִׁיבוּ פַּפּוּס וְלוּלְיָאנוּס טְרַפֵּזִין מֵעַכּוֹ וְעַד אַנְטוֹכְיָא וְהָיוּ מְסַפְּקִין לְעוֹלֵי הַגּוֹלָה כָּל צָרְכָּם" (בראשית רבה סד). — [טְרַפֵּזִים]

טרפזים (1)

טרפז (2)

טַרְפַּחַת* נ' [אולי מן א. טָפִיחַ, בתוספת ר'] הַקְּרוּם הָעוֹטֵף אֶת הָעֻבָּר בְּרֶחֶם אִמּוֹ (חולין נה:). — [טַרְפְּחוֹת]

טְרַפְיָה*, ראה תְּרַפְיָה*.

טַרְפָן^ ז' [מן א. טרף, טָרַף] 1^, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִטְרֹף, הַמַּרְבֶּה לִטְרֹף [גם בהשאלה]: "וּמַשְׁחִיתִים הֵם וְטַרְפָנִים הֵם יוֹתֵר מִפַּרְסִיִּים" (רש"י קידושין עב.). "לָבַשׁ דְּמוּת חוֹבְרוֹת, עֲלוֹנִים צַעֲקָנִים, טַרְפָנִים" (ש' שלום, שירים שטו). 2°, כִּנּוּי לְאוֹכֵל טְרֵפוֹת — אוֹכֵל מַאֲכָלִים שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים לְפִי הַדָּת. — [טַרְפַן־, טַרְפָנִים, טַרְפָנֵי־]

טֶרֶפֶּנְטִין* ז' [מיוונית: terebinthinos של עץ האלה] 1, שֶׁמֶן הָאֵלָה, עִטְרָן. 2, נוֹזֵל בָּהִיר הַמּוּפָק וּמְעֻבָּד מִשֶּׁמֶן הָאֵלָה, מְשַׁמֵּשׁ כְּתוֹסֶפֶת לְצִבְעֵי־שֶׁמֶן וְכֵן לְצָרְכֵי־רְפוּאָה.

טַרְפָנִי° ת' [מן טַרְפָן] הַטּוֹרֵף טֶרֶף, בַּלְעָן: "(אֶת אוֹצַר הַמְּדִינָה) סָגַרְתִּי לָהֶם מִתַּחַת לְלֹעֵיהֶם הַטַּרְפָנִיִּים" (שניאור, סיפורים קצח). [טַרְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טְרָפָּעִיק* ז' [יוונית: tropaikon] מַטְבֵּעַ־כֶּסֶף רוֹמִי קַדְמוֹן. בִּתְקוּפַת הָרֶפּוּבְּלִיקָה הָיָה עֶרְכּוֹ 3/4 הַדִּינָר; בִּימֵי הַתַּלְמוּד — מַחֲצִית הַדִּינָר (כתובות ה ז). — [טְרָפָּעִיקִים]

טְרַפֶּזְיָה*, ראה טְרַפֶּז.

טְרָפֶרֶט* ז' [איטלקית: traforetto נקוב] 1, דֶּגֶם, תַּבְנִית, לוּחַ שֶׁנְּזוּרִים בּוֹ אוֹתִיּוֹת אוֹ עִטּוּרִים שׁוֹנִים לְשֵׁם הַעְתָּקָה מְהִירָה. 2, [בהשאלה] דָּבָר שִׁגְרָתִי, שַׁבְּלוֹנִי, מַעֲשֵׂה־חִקּוּי קָבוּעַ. — [טְרָפֶרֶטִים]

טְרַפְרַף° ז' [מן ב. טָרָף] עַלְעָל, עָלֶה קָטָן: "מִבֵּין טְרַפְרְפֵי הָאֶטְלַס הָרָכִּיךְ" (טשרניחובסקי, שירים 486). — [טְרַפְרַף־, טְרַפְרָפִים, טְרַפְרְפֵי־]

טַרְפֵּשׁ^ ז' [ארמית: טַרְפְּשָׁא, חולין מט, אולי מן טפש בתוספת ר'] סַרְעֶפֶת, דִּיאַפְרַגְמָה, מְחִצַּת שְׁרִירִים הַמַּפְרִידָה בֵּין חֲלַל הֶחָזֶה לַחֲלַל הַבֶּטֶן: "וְהַמְּחִצָּה שֶׁבְּאֶמְצַע הַבֶּטֶן הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין אֵיבְרֵי הַמַּאֲכָל וְאֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה... הִיא הַנִּקְרֵאת טַרְפֵּשׁ הַכָּבֵד" (רמב"ם, שחיטה ו י). — [טַרְפֵּשׁ־, טַרְפְּשִׁים, טַרְפְּשֵׁי־]

ב - טרפש

טֶרְצָה* נ' [מלאטינית: tertia שלישית] [במוסיקה] הַדַּרְגָּה הַשְּׁלִישִׁית בְּסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת הַדִּיאָטוֹנִי; הָרֶוַח שֶׁבֵּין צְלִיל מְסֻיָּם וּבֵין הַצְּלִיל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁאַחֲרָיו בַּסֻּלָּם הַדִּיאָטוֹנִי, כְּגוֹן: בֵּין "דּוֹ" לְ"מִי", בֵּין "רֶה" לְ"פָה". — [טֶרְצַת־, טֶרְצוֹת]

טֶרְצֶט* ז' [איטלקית: terzetto] שְׁלִשִׁית, יְצִירָה מוּסִיקָלִית הַמְיֻעֶדֶת לִשְׁלֹשָׁה קוֹלוֹת, טְרִיוֹ. — [טֶרְצֶטִים]

א. טרק [מארמית: טְרַק נעל, בבא מציעא פו.; ערבית: טַרַק דפק]

~ פע' **טָרַק**° פ"י 1°, סָגַר בִּדְפִיקָה, נָעַל בְּכֹחַ: "הִשְׁלִיכָם אֶל הַקַּרְפֵּף וְטָרַק אֶת דֶּלֶת הֶחָצֵר בִּפְנֵיהֶם וְנָעַל" (בן־ציון, קלג). 2*, בָּחַשׁ, עִרְבֵּב (בבא קמא קטו:). — [לִטְרֹק אֶת־; טוֹרֵק, יִטְרֹק]

~ נפ' **נִטְרַק**°, נִסְגַּר, נִנְעַל: הַדֶּלֶת נִטְרְקָה מֵאֲחוֹרָיו בְּרַעַשׁ. — [לְהִטָּרֵק, נִטְרָק, יִטָּרֵק]

~ פע' **טֵרֵק**^ פ"י סָגַר, נָעַל: "טֵרַקְתָּ כַּוֵּי גַּלְיָךְ" (ויושע אור, שבת א' אחר פסח). — [לְטָרֵק, מְ־, יְ־]

~ הת' **נִטָּרֵק**°, נִטְרַק, נִסְגַּר: "אֲגַף שֶׁל רַעֲפֵי־עֵץ שֶׁנִּפְתַּח לְמֶחֱצָה בְּמֶזֶג־אֲוִיר נָאֶה, וְנִטָּרֵק, בְּחֶבֶל עָשׂוּי לַדָּבָר, בְּיוֹם גֶּשֶׁם" (שניאור, סיפורים עט). — [לְהִטָּרֵק, מִ־, יִ־]

~ הפ' **הִטְרִיק**^ (רש"י בבא קמא קטו:), בָּחַשׁ, עִרְבֵּב. — [לְהַטְרִיק, מַטְרִיק, יַ־]

טֶרָקוֹטָה* נ' [איטלקית: terracotta אדמה שרופה] חֹמֶר נָקִי שָׂרוּף, וְכֵן מוּצָרִים אָמָּנוּתִיִּים מֵחֹמֶר זֶה.

טְרַקְטוֹר* ז' [אנגלית: tractor; מלאטינית (trahere (-tractum משך] מְכוֹנִית בַּעֲלַת מָנוֹעַ חָזָק וְהִלּוּךְ אִטִּי, נָעָה עַל גַּלְגַּלִּים אוֹ עַל זַחַל, הַסּוֹחֶבֶת אַחֲרֶיהָ מִטְעָן כָּבֵד, מַכְשִׁירֵי עֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה. שִׁמּוּשׁוֹ רַב בַּחַקְלָאוּת לִגְרִירַת מַחֲרֵשׁוֹת וּמְכוֹנוֹת חַקְלָאִיּוֹת. — [טְרַקְטוֹרִים]

טרקטוראי על טרקטור

— **טְרַקְטוֹרַאי**° ז' נוֹהֵג בִּטְרַקְטוֹר.

טְרַקְטָט° ז' [מלאטינית: tractatus ציון] 1. מַסֶּכֶת, חִבּוּר אוֹ מֶחְקָר עַל נוֹשֵׂא מַדָּעִי, הַדָּן בִּבְעָיָה מְסֻיֶּמֶת. 2. חוֹזֶה בֵּינְלְאֻמִּי, אֲמָנָה, הֶסְכֵּם. –[טְרַקְטָטִים]

טְרַקְלִיל• ז' [מיוונית: tri שלושה + kelon זרם] (תוספתא שבת טז יח, לפי גירסת הערוך): קִילוֹן, מָנוֹף עִם דְּלָיִים לִשְׁאִיבַת מַיִם מִבְּאֵר: "בִּטְרַקְלִיל הַהוֹגֶה הֲגִיגוֹ עַל בְּאֵרוֹ, נִצָּב עֲלֵי רֶגֶל אַחַת וּמַעֲלֶה דְּלִי בְּחַרְטוּמוֹ" (טשרניחובסקי, שירים 406).–[טְרַקְלִיל־, ־לִים, ־לֵי־]

טְרַקְלִין• ז' [מלאטינית: triclinium אולם־אוכל ובו שלוש ספות לאכילה] אוּלָם, חֶדֶר גָּדוֹל, סָלוֹן: "מִן הַצֹּרֶךְ לְהַכְנִיסוֹ מִתְּחִלָּה לַפְּרוֹזְדוֹר, וְאַחַר־כָּךְ לִטְרַקְלִין שֶׁל חַיֵּי הָאֻמָּה" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון). "יוֹדֵעַ הָיָה מִיכַל שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ לִטְרַקְלִין שֶׁל מְלָכִים אֶלָּא לְדִירָה רְעוּעָה" (עגנון, כלה קצא). טְרַקְלִין לְאוֹרְחִים. –[טְרַקְלִין־, ־נִים, ־נֵי־]

– הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין• (אבות ד טז), 1•. הָכֵן עַצְמְךָ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. 2° [בהשאלה] הִתְכּוֹנֵן הֵיטֵב וְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת רָאוּי לְקַבֵּל אֶת הַטּוֹב שֶׁהִנְּךָ מְצַפֶּה לוֹ.

טְרַקְלִינִי° ת' [מן טְרַקְלִין] סָלוֹנִי, מְעֻדָּן, תַּרְבּוּתִי, מְנֻמָּס: "נִשְׁמַע שִׂיחָה נָאָה וּטְרַקְלִינִית" (אלתרמן, הטור א 220). "חִיּוּךְ טְרַקְלִינִי מְחַיֵּךְ בּוֹ נָהָר" (שלונסקי, שירים ב 176). – [טְרַקְלִינִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

טְרַקְסִין• ז' [מיוונית?] כִּנּוּי לָרֶוַח שֶׁהָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ בֵּין הַהֵיכָל וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים (מדות ד ז).

טֶרַרְיוֹן° ז' [מלאטינית: terra אדמה] בֵּית־גִּדּוּל לְבַעֲלֵי־חַיִּים קְטַנִּים הַגְּדֵלִים בַּיַּבָּשָׁה, בְּיִחוּד לִרְמָשִׂים וּלְזוֹחֲלִים. – [טֶרַרְיוֹנִים]

טָרָרָם° ז' [בחיקוי לקולות: ט־ר־רם] [בלשון עממית, מיידיש] רַעֲשָׁנוּת, מְהוּמָה וְהִתְרַגְּשׁוּת: "סוֹף־סוֹף לָמָּה כָּל הַטָּרָרָם?" (ברנר, א 96). "וְלֹא הָיְתָה דַּעְתָּהּ נוֹחָה מִכָּל הַטָּרָרָם הַזֶּה" (הזז, צל 117).

טֶרֶשׁ• ז' [המקור לא הוברר] סֶלַע בּוֹלֵט מֵעַל פְּנֵי הַקַּרְקַע: "בְּבִקְעָה – אֲבָל בֶּהָרִים וּבִטְרָשִׁים..." (ירושלמי שביעית לד ד). "וְיֵשׁ אֲשֶׁר מִבְּקִיעַ טֶרֶשׁ, מְנַקִּיק קוֹדֵר וָקַר, פִּתְאֹם יִפְרֹץ מַעְיָן" (שמעוני, שירים ב קסג). "עִם כָּל מִדְרָךְ בַּטֶּרֶשׁ הֶחָרוּל יִשְׁנֶה עָלֶיךָ אוֹר" (שלונסקי, שירים ב 389). – [טַרְשׁוֹ, טְרָשִׁים, טַרְשֵׁי־]

– אַדְמַת־טְרָשִׁים°, אַדְמַת סְלָעִים. אֲדָמָה שֶׁאֵינָהּ נִתֶּנֶת לַחֲרִישָׁה בִּגְלַל רִבּוּי הַסְּלָעִים שֶׁבָּהּ: "וְאַדְמַת הַטְּרָשִׁים הַפְּרָאִית, הַקְּדוּמָה, אֲחֻזָּה בּוֹ" (אלתרמן, הטור א 357).

טרש [מן טֶרֶשׁ; ארמית: טְרַשׁ, טָרֵישׁ]

~ הפ' **הִטְרִישׁ**° 1. פ"ע נַעֲשָׂה נֻקְשֶׁה, נִתְרַבּוּ בּוֹ הַטְּרָשִׁים: "הַשְּׁבִיל מַתְחִיל מַטְרִישׁ" (יזהר, צקלג 24). "חֶלְיוֹתֶיהָ פּוֹרְצוֹת וּמִתְחַדְּדוֹת, מִתְגַּבְּנוֹת, מִסְתַּלְּעוֹת וּמַטְרִישׁוֹת" (יזהר, שיירה 22). 2. פ"י הִקְשָׁה, עָשָׂה טְרָשִׁים [גם בהשאלה]: "הַגָּאוֹן הִטְרִישׁ אֶת קַרְקַע לִיטָא לְדוֹרוֹת לִנְטִיעָה זוֹ" (סוקולוב, אישים 143). –[לְהַטְרִישׁ, מַ־, יַ־]

טר"ש ר"ת טוֹרַאי רִאשׁוֹן.

טְרָשָׁה°, **טרישה** נ' [מן טֶרֶשׁ] אַדְמַת טְרָשִׁים, מָקוֹם זָרוּעַ סְלָעִים: "כֹּה נִקְלַעַת בֵּין שָׁרוֹן לִטְרָשָׁה לֹא־סְקוּלָה" (פיכמן, ז). "אַדְמַת טְרָשָׁה נִכְרְסֵם" (שלונסקי, שירים א 86). "בִּטְרָשָׁה, בְּמַעֲלֶה, כְּחִי אִם כָּשַׁל" (בסוק, מאחרי הזורע). – [טְרָשַׁת־, טְרָשׁוֹת]

טַרְשִׁי° ת' [מן טֶרֶשׁ] מְסֻלָּע, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טְרָשִׁים: "הַגִּבְעָה הַטַּרְשִׁית אֲשֶׁר מֵעַל לַמַּחֲנֶה" (גלעד, גלבוע 108). – [טַרְשִׁית, ־שִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

טַרְשָׁנִית° נ' [מן טֶרֶשׁ] צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי קָטֹן הַצּוֹמֵחַ בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים, בְּעִקָּר בִּמְקוֹמוֹת שֶׁל סְלָעִים וּטְרָשִׁים (Cynocrambe). – [טַרְשָׁנִיּוֹת]

טָרֶשֶׁת° נ' [מן טרש] מַחֲלַת הִסְתַּיְּדוּת הָעוֹרְקִים, סְקְלֶרוֹסִיס. – [טָרֶשֶׁת־]

טִשְׁטוּשׁ✣, **טישטוש** ז' [מן טשטש, טִשְׁטֵשׁ] 1✣. מְחִיקָה; הֲבָאַת כְּתָב, צִיּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה לְמַצָּב שֶׁל חֹסֶר־בְּהִירוּת: "שֶׁנִּפְסְדָה צוּרַת אוֹת אַחַת עַד שֶׁלֹּא תִּקָּרֵא כָּל עִקָּר... בֵּין בְּנֶקֶב, בֵּין בְּקֶרַע, בֵּין בְּטִשְׁטוּשׁ" (רמב"ם, ספר תורה י א). "צַמֶּרֶת בְּרוֹשׁ נִגְדַּעַת בִּסְתַו הַטִּשְׁטוּשִׁים" (גורי, פרחי 10). טִשְׁטוּשׁ הָאוֹתִיּוֹת עַל־יְדֵי לִכְלוּךְ. טִשְׁטוּשׁ עִקְּבוֹתָיו שֶׁל הַפּוֹשֵׁעַ. 2° [בהשאלה] הַעֲלָמָה, חִפּוּי עַל דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא יְהֵא נִכָּר: טִשְׁטוּשׁ הָעִנְיָן עַל־יְדֵי הַנּוֹגְעִים בַּדָּבָר. טִשְׁטוּשׁ עֲבֵרָתוֹ. 3°. טִמְטוּם, הַחֲלָשׁוּת: "וַעֲדַיִן הָיָה מְרַקֵּד וְהוֹלֵךְ וּמִתְנוֹדֵד וְהוֹלֵךְ מִתּוֹךְ טִשְׁטוּשׁ־הַדַּעַת וּבִטּוּל הַיֵּשׁ" (הזז, יעיש א 219). – [טִשְׁטוּשׁ־, טִשְׁטוּשִׁים, ־שֵׁי־]

טְשְׁטוּשׁ°, **טושטוש** ת' [מן טשטש, טֻשְׁטַשׁ] [בלשון־המונית] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁדַּעְתּוֹ מְטֻשְׁטֶשֶׁת, לְקַשֵּׁה הֲבָנָה וּתְפִיסָה. –[טֻשְׁטוּשִׁית, טֻשְׁטוּשִׁים, טֻשְׁטוּשִׁיּוֹת]

טשטש [מן טוש]

~ פִּע' **טִשְׁטֵשׁ**• פ"י 1✣. מָחַק אוֹ לִכְלֵךְ צוּרָה כָּלְשֶׁהִי בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תֻּכַּר כָּרָאוּי: "מְטַשְׁטְשׁוֹ (אֶת הַשְּׁטָר) כֻּלּוֹ בִּדְיוֹ שֶׁאֵין יָכוֹל לִכְתֹּב בּוֹ עַל גַּבָּיו שׁוּם זִיּוּף" (גרשום מאור־הגולה בבא בתרא קסג.). הַמַּיִם שֶׁנִּשְׁפְּכוּ עַל הַמִּכְתָּב טִשְׁטְשׁוּ אֶת אוֹתִיּוֹתָיו. הַגֶּשֶׁם טִשְׁטֵשׁ אֶת עִקְּבוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵחַ. 2° [בהשאלה] הֶעֱלִים, חִפָּה עַל דָּבָר: הַמְנַהֵל טִשְׁטֵשׁ אֶת עֲבֵרָתוֹ שֶׁל הַפָּקִיד לְבַל תִּוָּדַע בָּרַבִּים. 3•. כִּסָּה בְּבֹץ: "שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַגְּשָׁמִים מְרֻבִּין, מְטַשְׁטְשִׁין אֶת הָאָרֶץ וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה פֵּרוֹת" (תענית כב:). 4° [בהשאלה] עִרְפֵּל, בִּטֵּל אֶת הַבְּהִירוּת: "וְאַתֶּם יוֹדְעִים מַה הִיא יְצִירָה מְתֻרְגֶּמֶת, כַּמָּה הַתַּרְגּוּם מְטַשְׁטֵשׁ וּמְאַבֵּד" (ביאליק, לזכר בן־ציון). 5°. טִמְטֵם, בִּלְבֵּל: "כְּבָר נִכְנַס בּוֹ אוֹתוֹ הָרוּחַ וּמִלֵּא אוֹתוֹ וְטִשְׁטֵשׁ אוֹתוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים 3). "הַחַמָּה נִפְנְפָה בּוֹ, רִשְׁלָה אֶת גּוּפוֹ, טִשְׁטְשָׁה אֶת דַּעְתּוֹ" (הזז, צל 181). – [לְטַשְׁטֵשׁ אֶת־, מְטַשְׁטֵשׁ, יְ־]

~ פֻּע' **טֻשְׁטַשׁ**• 1•. נִמְחַק וְנַעֲשָׂה בִּלְתִּי־בָּרוּר: "הָיוּ בָּהּ (בַּמְּגִלָּה) אוֹתִיּוֹת מְטֻשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקֹרָעוֹת, אִם רִשּׁוּמָן נִכָּר – כְּשֵׁרָה" (מגילה יח:). "הָיוּ הַכְּתָבִים מֻנָּחִים... מֵהֶם בָּלִים וּמְטֻשְׁטָשִׁים עַד שֶׁכָּהוּ עֵינָיו מֵאוֹרָן" (עגנון, כלה א ח). "פִּתְאֹם – טֻשְׁטַשׁ הַכֹּל, חָוַר, נָדַם הַכֹּל" (כהן, שירים קנח). עִקְּבוֹתָיו שֶׁל הַבּוֹרֵחַ טֻשְׁטְשׁוּ עַל־יְדֵי הַגֶּשֶׁם. 2°. הָעֳלַם, חֻפָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֻכַּר: הַמַּעֲשֶׂה הַמְגֻנֶּה טֻשְׁטַשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִוָּדַע בָּרַבִּים. 3•. לֻכְלַךְ, זֹהַם: "הָיוּ בְּגָדָיו מְטֻשְׁטָשִׁין וְעָבַד–עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה" (פסחים סה:). 4° טֻמְטַם, בֻּלְבַּל: "צְרִיכִים הָיִינוּ לְהָבִין, אִם רַק לֹא טֻשְׁטַשׁ מֹחֵנוּ"

(ויסלבסקי, תר׳ בעולם 44). ״שְׁנֵי יָמִים הִתְהַלֵּךְ מְטֻשְׁטָשׁ וְשׁוֹמֵם״ (הזז, יעיש א 107). – [מְטֻשְׁטָשׁ, יְטֻשְׁטַשׁ]

~ הת׳ **נִטַשְׁטֵשׁ** •, 1•. נִמְחַק, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי־בָּרוּר: ״מַרְאָה שֶׁ... נִטַשְׁטְשָׁה, אִם מַרְאֵה רֹב הַפָּנִים – טְמֵאָה; וְאִם לָאו – טְהוֹרָה״ (תוספתא כלים בבא מציעא ד יג). ״נִמְחַק (הַשְּׁטָר) אוֹ נִטַשְׁטֵשׁ, אִם רִשּׁוּמוֹ נִכָּר–כָּשֵׁר״ (בבא בתרא קסח:). ״הַשְּׁבִילִים הַמּוּעָטִים... הָלְכוּ וְנִטַשְׁטְשׁוּ בָּאַחֲרוֹנָה עַד שֶׁנִּמְחֲקוּ לִגְמְרֵי״ (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד). ״הַכַּוָּנָה מִטַּשְׁטֶשֶׁת וְהַדֶּרֶךְ מִשְׁתַּבֶּשֶׁת״ (אבינרי, יד 291). הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּכְתַב־הַיָּד הָעַתִּיק נִטַשְׁטְשׁוּ מֵרֹב יָמִים. 2°, הָעֳלַם, נִשְׁכַּח וְנִמְחָה: חֶטְאוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי נִטַשְׁטֵשׁ בְּרֶבוֹת הַיָּמִים. 3°, נִטַּמְטֵם, נִתְבַּלְבֵּל: ״עֵינֵיהֶם מֻשְׁפָּלוֹת וּפְנֵיהֶם מִתְלַהֲטִים וְדַעְתָּם מִטַּשְׁטֶשֶׁת עֲלֵיהֶם״ (ביאליק, מעוות לא יוכל לתקון). – [לְהִטַּשְׁטֵשׁ, מִטַּשְׁטֵשׁ, יִ־]

– **בִּמְטֻשְׁטָשׁ** ° תה״פ בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר: ״הָאִילָנוֹת הִזְדַּקְּרוּ בִּמְטֻשְׁטָשׁ מִבַּעַד לָעֲרָפֶל״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ פאנפילוב 126). קְצַר־הָרְאִיָּה רוֹאֶה אֶת הָעֲצָמִים הָרְחוֹקִים מִמֶּנּוּ בִּמְטֻשְׁטָשׁ.

טַשְׁטְשָׁנִי ° ת׳ [מן טשטש] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְטַשְׁטֵשׁ וּלְהַעֲלִים דְּבָרִים: ״הַנְּטִיָּה לְפַשְׁרָנוּת טַשְׁטְשָׁנִית פְּשׁוּטָה אֶצְלֵנוּ בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת״ (שמיר, הסופר והמדינה). הִתְנַהֲגוּת טַשְׁטְשָׁנִית. – [טַשְׁטְשָׁנִית, טַשְׁטְשָׁנִיִּים, טַשְׁטְשָׁנִיּוֹת]

טָשִׁישׁ ° ת׳ [מן טשטש] בִּלְתִּי־בָּרוּר, קָלוּשׁ, מְעֻרְפָּל: ״לְבֵרוּשׁ יְדִיעוֹתָיו הַטְּשִׁישׁוֹת שֶׁל עוֹדֵד בְּאָמָּנוּת הַפִּיאָט״ (יזהר, צקלג 462). – [טְשִׁישָׁה, טְשִׁישִׁים, ־שׁוֹת]

טֵת • נ׳ ראה טֵית•.

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,

מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעֵ״מ יְרוּשָׁלַיִם

א. אבן-שושן

המלון החדש

מם-ס

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים, מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת "קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ רְבִיעִי: מ – ס

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

Printed in Israel — נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל

Set and Photographed by Sivan Press — סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן

Printed by Keter Press — הֻדְפַּס בִּדְפוּס כֶּתֶר

Bound by Wiener Bindery — נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן, מִקְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וּמִקְצָתָם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לְמַרְבִּית הַחִדּוּשִׁים – בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁ כֶּרֶךְ א'.

קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ וְלִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן – לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ', בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אָחִיד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם – סִדְרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי קְבוּצוֹת שֶׁל מִלִּים: הָעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְהָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. שְׁנֵי צִיּוּנֵי־גְבוּל אֵלֶּה נִתְּנוּ בְּמִלּוֹנֵנוּ סְמוּכִים זֶה לָזֶה: בְּכָל עַמּוּד יְמָנִי – בְּפִנָּתוֹ הַיְמָנִית, וּבְכָל עַמּוּד שְׂמָאלִי – בְּפִנָּתוֹ הַשְּׂמָאלִית. הֲצָצָה קַלָּה בִּקְצוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם – בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר – בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לְחוּץ); מִסְפָּר – בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ' – בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ'.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית.

נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ – חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן: הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָקִי בְּכָךְ – נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן "הַחוֹרֶגֶת" הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז"ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ"ג רְאֵה מִן.

ד כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לִמְצֹאוֹ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ – וּמְצָאֵהוּ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא לְאַחַר סִלּוּק אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל "מַקְלִיטִים" הוּא "קלט", וּבָעֵרֶךְ "קלט" תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל, וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ' הִקְלִיט פ"י

ה נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, הַטֵּהוּ לְעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה ("פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים") נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ' מִן נכה. נוֹעַד, נִפ' מִן יעד.

הִתְבּוֹנֵן, הת' מִן בין. קָם, רְאֵה קום.

לְיֶתֶר הַקַּלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים "נֶחֱשָׁלִים" לֹא רַק בֶּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שם-הפועל מִן הִכָּה, רְאֵה נכה.

הִוָּעֵץ, נפ' מִן יעץ.

ו הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י' אוֹ ו' אוֹ א' ("כְּתִיב מָלֵא"). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ'

סִפּוּר, סיפור ז'

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת – הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית ("הַחֲסֵרָה") וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת ("הַמְּלֵאָה") – "כְּשֵׁרוֹת" הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ "הֶחָסֵר" – בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לשם הקלה למעין נרשמו במלון (באות קטנה יותר) רב המלים הנכתבות בלא נקוד בכתיב מלא – אגב הפניה אל הכתיב הדקדוקי, למשל:

אוהל, ראה אהל.

סיפור, ראה ספור.

ז מלים שיש לבטאן מלעיל (הטעמת ההברה שלפני האחרונה), הוטל מתחת לתנועתן המטעמת קו קטן זקוף ("מתג"), למשל: אין, בגד, לקח, שמה. כן נרשם "מתג" בתנועה המתאימה גם במלים שיש לבטאן מלרע (הטעמת ההברה האחרונה!), אך משום־מה נשתבשה קריאתן בפי המדברים. כך תמצא: אצבע, כובע, שמונה ועוד.

ח הערכים נדפסו במלון באות גדולה ואחריהן צין באות זעירה סוגו של הערך לפי חלקי־הדבור בראשי־תבות (ז׳, נ׳, תה״פ וכו׳). רשימת ראשי־התבות המקבלים במלון נתנה בעמוד הבא. לנוחותו של המעין נתנה רשימת ראשי־התבות המצויים בכל זוג עמודים מקבילים (ימני ושמאלי) גם בשולי העמודים למטה.

ט כן נתנו בשולי העמודים גם באורי הסימנים השונים המקבלים במלוננו – לציון החטיבה הספרותית שבה נמצא כל ערך לראשונה, כפי שהסבר ביתר הרחבה בהקדמה למלון (בראש הכרך הראשון).

י ערכים השוים בכתיבם ובנקודם, אך שונים בעקרם במשמעיותיהם ("הומונימים") הובאו במלון כערכים נפרדים, ולפני כל ערך נתנה אות סודרת קטנה (א. ב. ג. וכו׳), למשל:

א. **אשפה** נ׳ . . . ערמה של פסלת וכו׳

ב. **אשפה** נ׳ . . . נרתיק לחצים וכו׳

יא לאחר כל ערך נתן בסוגרים מרבעים הסבר אטימולוגי קצר – מקורה של המלה, מאיזו מלה נגזרה, או מקבילתה באחת או באחדות מן הלשונות־האחיות (אכדית, ארמית, ערבית וכו׳) – אינפורמציה קצרה לקורא המתענין בגרונן של המלים. לאחר־מכן נתנו ההגדרות השונות של המלה. לפני כל הגדרה נתן מספר סודר 1, 2, 3, וכו׳. תן דעתך: סדר ההגדרות – בדרך כלל לפי השכיחות בלשון: כל הגדרה הקודמת לחברתה – היא הרווחת יותר בלשון. אמנם, לא תמיד נשמר סדר זה בקפידה, שכן לעתים נמצא כי נקל יותר לתת את ההסבר המקורי של המלה, ורק אחריו את ההוראה המשאלת – הכל לפי נוחות ההסברה לקורא.

יב מלה שמקורה בחטיבה ספרותית קדומה וקבלה משמעות מיחדת בתקופה מאחרת יותר – נתן סימן התקופה המאחרת ליד המספר שלפני ההגדרה החדשה. ראה, למשל, בערך אחות, שהיא מלה מקראית (ללא סימן!) וגם שלש המשמעיות הראשונות הן ללא סימן, שכן הגדרות אלו מצויות במקרא, ואלו המשמעיות הנוספות 4 ו־5 הן מאחרות (בנות ימינו!) ולפיכך נתן עגול לפני כל אחת מהגדרות אלה (ספרות חדשה!).

יג אחרי מרבית ההגדרות נתנו במלון משפט או משפטים אחדים – להדגמת אפן שמושה של המלה. המובאות מן המקורות הספרותיים נתנו במרכאות כפולות ואחריהן בסוגרים מראי־מקומן. רשימה מפרטת של המקורות הספרותיים העקריים שמהם נשאבו המובאות וציוני מראי־מקומותיהם – ברשימה המיחדת להלן, בעמודים ט – טז. משפטים שנתנו בלי מרכאות לקטו מן העתונות או מלשון־הדבור.

יד תן דעתך: המובאות שנתנו אחרי ההגדרות נתנו לאו דוקא כאסמכתה למקורה של המלה, אלא בעקר לשם הדגמת אפן שמושה ושבוצה בלשון הספרותית, או ליתר הסברת משמעותה: המלה כשהיא משבצת במשפט, יש שהיא מתחורת לקורא יותר משהיא מבארת על־ידי הגדרה שהיא לעתים סתמית ביותר. לפיכך תמצא לא אחת, כי מלה שמקורה הלשוני בחטיבה ספרותית קדומה (תלמודית או מימי־הבינים) והיא צינה אפוא בסימן החטיבה (כוכב או סגול הפוך) – לא נתנה בצדה מובאה מאותה חטיבה, אלא מן הספרות המאחרת יותר – מלשון ימינו או מספרות ימינו, כיון שהאסמכתה המקורית שלה נראית סתומה ביותר ואין בה עזר לקורא הרוצה לעמד על פשר המלה.

טו בסוף ההגדרות והמובאות נתנו בסוגרים מרבעים הצורות הדקדוקיות העקריות של כל ערך – סמיכות, רבוי, כנוים, זמנים, נטיות וכו׳.

טז נוסף על ערכי־היסוד של המלון (שמות, תארים, פעלים לבניניהם, תארי־הפעל, מליות וכו׳), כנסו בשפע גם צרופי־לשון, ניבים, בטויים, פתגמים ומימרות, המקבלים בלשון ובספרות. כל אלה נתנו כערכי־משנה לאחר הערך היסודי. רצונך למצא במלון מימרה או צרוף שאתה מבקש לעמד על פרושם או על מקורם, חפשם לפי המלה האפינית בהם ביותר ("מלת־מפתח"). למשל,

אֶת הַמֵּימְרָה ״מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא״ תִּמְצָא כְּעֵרֶךְ־מִשְׁנֶה לְיַד הָעֵרֶךְ ״אִגְּרָא״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״בֵּירָא״. אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי ״בַּר־מְצַר״ תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ ״בַּר״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״מְצַר״.

יז לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתָב לָטִינִי) לָאֶלֶמֶנְטִים הַכִּימִיִּים וּלְכַמָּה עֲרָכִים רֵיאָלִיִּים אֲחֵרִים.

יח מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בַּמְּצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מֻבָּע בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט ($1/3$, $1/20$). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת שִׁעוּר מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

ז׳ — זָכָר (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).

ז״ז — זָכָר זוּגִי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: מִסְפָּרַיִם).

זו״נ — זָכָר וּנְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).

ז״ר — זָכָר רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים, בָּתִּים).

מ״ג — מִלַּת־גּוּף (מְכַוָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלֹא לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).

מ״ח — מִלַּת־חִבּוּר (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, אוֹ מִשְׁפָּט לְמִשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ, כִּי).

מ״י — מִלַּת־יַחַס (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).

מ״ק — מִלַּת־קְרִיאָה (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכוּ׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)

מ״ש — מִלַּת־שְׁאֵלָה (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).

נ׳ — נְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).

נ״ז — נְקֵבָה זוּגִית (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמִּסְתַּיֵּם בְּרִבּוּי בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).

נ״ר — נְקֵבָה רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת, נָשִׁים).

פ״י — פֹּעַל יוֹצֵא (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָ גַ ר אֶת הַדֶּלֶת).

פ״ע — פֹּעַל עוֹמֵד (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשַׁן, עָמַד).

פעו״י — פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָ סַ ךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָ סַ ךְ לָבָן).

ר״ת — רָאשֵׁי־תֵבוֹת (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל—זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).

ש״מ — שֵׁם מִסְפָּר (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).

ת׳ — תֹּאַר (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).

תה״פ — תֹּאַר־הַפֹּעַל (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).

תו״ז — תֹּאַר וְזָכָר (תֹּאַר בְּמִין זָכָר הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: חָכָם, זָקֵן).

תו״נ — תֹּאַר וּנְקֵבָה (תֹּאַר בְּמִין נְקֵבָה הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: זְקֵנָה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

פָּע׳ — פָּעַל (בִּנְיָן קַל)

נִפ׳ — נִפְעַל

פִּע׳ — פִּעֵל (בִּנְיָן כָּבֵד)

פֻּע׳ — פֻּעַל

הִת׳ — הִתְפַּעֵל (בִּנְיָן חוֹזֵר)

הִפ׳ — הִפְעִיל (בִּנְיָן גּוֹרֵם)

הֻפ׳ — הֻפְעַל

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מְקֻבָּל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث – תְ׳ (תְ׳לָאתָה–שְׁלֹשָׁה)

ج – גְ׳ (גַ׳מַל–גָּמָל)

خ – חְ׳ (חְ׳רִבָּה–חָרְבָּה)

ذ – דְ׳ (דְ׳הַב–זָהָב)

ض – צְ׳ (בֵּיצַ׳ה–בֵּיצָה)

ظ – טְ׳ (טְ׳הְר–צָהֳרַיִם)

غ – עְ׳ (עַ׳מַז–רָמַז)

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִּיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כַּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים מְיֻחָדִים אֵלֶּה: ח – ḫ; צ – ṣ; שׁ – š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית – נִתְּנוּ כְּבַתַּעְתִּיק מֵעַרְבִית (לְהוֹצִיא ג׳ – שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכוּ׳ נִתְּנוּ בִּכְתָב הַלָּטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן – סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

* (כּוֹכָב) – סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

^ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) – סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם.

° (עִגּוּל) – הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

◊ (מְרֻבָּע) – מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בְּסִפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ

ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים; ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימון מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאווידזאן, ניו־יארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, **לר׳ יונה אבן־ג׳נאח** (בערך 993—1050) תרגם של **ר׳ יהודה אבן־תבון** (1120—1191), מהד׳ מיכאל וילנסקי הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב **ר׳ יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, **לר׳ בחיי בן יוסף אבן־פקודה** [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשט״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	יר׳ שלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו **ר׳ יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ט	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י **ר׳ דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [״שוחר טוב״, על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה **רבה**	
מדרש שמואל [״שוחר טוב״, על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [״שוחר טוב״, על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9 מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, **לרבנו משה בן מימון (רמב״ם)** [1133—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין - ע״צ מלמד, ירושלים תשט״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״ר
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י **ר׳ יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, סדר אליהו רבה, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דווידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו **ר׳ אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר **ר׳ יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה ווייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

*עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

	סימון מראה־המקום במילון
פיוטים שונים, מכונסים בסידור "עבודת ישראל" בעריכת ר׳ יצחק בן אריה יוסף דוב (ד״ר זליגמן בער), הוצ׳ שוקן תרצ״ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ונביאים, בקירוב המאה ה־7] מהד׳ שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד*
פסיקתא זוטרתא, ראה לקח טוב	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ״ל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד*
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ״ל, בקירוב המאה ה־8] הוצ׳ יצחקי, תר״ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת **אבן־סינא** [980—1037], תרגם **ר׳ נתן המאתי** [בסוף המאה ה־13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת **שלמה אבן־וירגא** [מאה 15—16] מהד׳ עזריאל שוחט, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה **מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים**	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה־3 לספירה] מהד׳ מ״ש צוקערמאנדל, הוצ׳ במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח״י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה־6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד*
תלמוד ירושלמי, ראה **ירושלמי**	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, הוצ׳ בבברגר את ואהרמן, ירושלים תש״ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה־7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, וילנא תרמ״ה	תנחומא בובר פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

אבידן דוד [1934] — **משהו בשביל מישהו**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] — **שירים ופואמות**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] — **יד הלשון**, אוצר לשוני, הוצ׳ יזרעאל, ת״א תשכ״ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] — **שיילוק היהודי מוינציה**, הוצ׳ יבנה ת״א תש״ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ׳ יבנה ת״א תש״ג, מהד׳ שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ׳ יבנה ת״א תשכ״ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] — **תרגום 'אנשי פאנפילוב' לא. בק**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מהד׳ ב׳, ת״א תשי״ד	ש׳אבן־שושן,תר׳פנפילוב,ע׳
תרגום 'ימים אחדים' לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ש׳אבן־שושן, תר׳ ימים, ע׳
תרגום 'עתודתו של גנרל פאנפילוב' לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ב	ש׳אבן־שושן, תר׳עתודתו,ע׳
תרגום 'שירי שנים שונות' לי. יבטושנקו, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ו	ש׳אבן־שושן,תר׳ שנים,ע׳
אברהם אבן־עזרא [1092—1167] — **שיריו ומכתמיו**, מהד׳ דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] — **שירי שפת קדש**, וילנא תרכ״א	אד״ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] — **כל כתביו בכרך אחד** הוצ׳ דביר ת״א ירושלים תש״ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל — **ברקיע החמישי**, הוצ׳ עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] — **ספר העיקרים**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א התשי״א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה **חריזי**	
אלתרמן נתן [1910] — **כתבים, כרך א: שירים שמכבר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ״א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי״ד, הוצ׳ דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ״ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי״ד—תשכ״ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ״ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי״ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ׳ מחברות לספרות, תשי״ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] — **בין שמים וארץ**, סיפורים, הוצ׳ עם עובר, תל־אביב תש״ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] — **ביתו של אדם**, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום 'ד״ר ז׳יוואגו' לפסטרנאק, הוצ׳ עם עובד, 1958	ארד, תר׳ ז׳יוואגו, עמוד
תרגום 'ליידי מקבת ממחוז מצנסק', לנ. לסקוב, הוצ׳ עם עובד 1967	ארד, תר׳ לסקוב, עמוד
אריכא יוסף [1907] — **סופר המלך**, הוצ׳ אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966	אריכא, כרך, עמוד
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ה	אריכא, סופר, עמוד
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ׳ גיב, ת״א 1967	אריכא, סנחריב, עמוד

*עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים.

	סימון מראה־המקום במילון
באורן דבורה [1867—1956] — **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א	בארון, פרשיות, עמוד
בובר מרדכי [1878—1965] — **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח	בובר, אור, עמוד
בורלא יהודה [1887] — **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז	בורלא, עקביה, עמוד
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו	בורלא, כיסופים, עמוד
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב	בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק חיים נחמן [1873—1934] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח	ביאליק, שם היצירה*
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ח, ת״א תשי״ז	ביאליק, שם השיר*
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח	ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
תרגום "וילהלם טל" לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ביאליק, תר׳ טל, עמוד
תרגום מקוצר של "דון קישוט" לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי [1909] — **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד	ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י איתמר [1885—1943] — **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב	בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי לוי [1901] — **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966	בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא [180 לפני הספירה] — **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג	בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון שמחה [1870—1932] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ט	בן־ציון, עמוד
בסוק משה [1907—1966] — **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	בסוק, נחושתים, עמוד
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג	בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח	בסוק, מבחר, עמוד
בר־יוסף יהושע [1912] — **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, אם, עמוד
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י	בר־יוסף, בני, עמוד
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין פניה [1908—1950] — **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1865—1921] — **כל סיפוריו בכרך אחד**,	
מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א	ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס אברהם [1907] — **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	ברוידס, השחר, עמוד
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ז	ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב חנוך [1926] — **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958	ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר יוסף חיים [1881—1921] — **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	
כתביו ,כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ברנר, הכרך, עמוד
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א	
ברקוביץ יצחק דב [1885—1967] — **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת׳א תשי״ט	ברקוביץ, סיפורים, עמוד
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, הראשונים, עמוד
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳)	
מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ו—תשט״ו	ברקוביץ, תר׳ הספר*, עמוד
ברש אשר [1889—1952] — **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז	ברש, כרך, עמוד
ברתיני ק. אהרן [1903] — **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)	ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים יוכבד [1901] — **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963	בת־מרים, עמוד
(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1021—1058] — **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב	גבירול, הספר, עמוד
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י	גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג לאה [1911] — **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)	גולדברג, מוקדם, עמוד
תרגום "מלחמה ושלום" לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959	גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורדון יהודה ליב — ראה יל״ג	
גורי חיים [1922] — **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961	גורי, פרחי, עמוד
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	גורי, שושנת, עמוד
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	גורי, חותם, עמוד
גלאי בנימין [1921] — **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח	גלאי, מסע, עמוד
גלבוע אמיר [1917] — **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	גלבוע, בבוקר, עמוד
גלעד זרובבל [1912] — **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1879—1913] — **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד

* על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שנייה בשם היצירה

גרינברג אורי צבי [1894] — **כלב בית**, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד
שירים שונים, בעתונות הפרידיות

דינור בן־ציון [1884] — **בעולם ששקע**, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א

דרויאנוב אלתר [1938—1870] — **ספר הבדיחה והחידוד**, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח—תרצ״ט

דשא מיכאל [1915] — **עד הירח הזה**, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י

הזז חיים [1898] — **היושבת בגנים**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז—תשי״ב
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג

הלקין שמעון [1898] — **יחיאל ההגרי**, רומאן, הוצ׳ גיומן (שנה?)
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו

המאירי אביגדור [1886] — **המוקד הרן**, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז

(הנגיד) **שמואל הנגיד** [1056—993] — **דיואן**, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג

(הרומי) **עמנואל הרומי** [1328—1260] — **מחברות עמנואל**, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז

ויסלבסקי צבי [1957—1889] — **יחידים ברשות הרבים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז
תרגום 'מזכרונות חיי' לשמריהו לוין: ספר א **ילדותי**; ספר ב **מרד הנעורים**; ספר ג **במערכה**;
ספר ד **בעולם החדש**, הוצ׳ דביר, תרצ״ו—תשי״ד

וולפובסקי מנחם זלמן [1893] — **שירים ופואמות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג
תרגום רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז

וילקנסקי מאיר [1949—1882] — **סנוניות**, סיפור, הוצ׳ גיומן, ירושלים תשכ״ג

ורד חיה [1922] — **שירים, על חרב ומיתר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו

זך נתן [1930] — **שירים שונים**, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד

זכאי דוד [1886] — **קצרות**, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו

חומסקי דב [1913] — **וילאות**, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966

(חריזי) **יהודה אלחריזי** [1234—1165] — **תחכמוני**, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו
מחברות איתיאל, לאל־חריזי, מהד׳ יצחק פרץ, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א

טביב מרדכי [1910] — **דרך של עפר**, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960

טבנקין משה [1917] — **ספר שירים**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד

טברסקי יוחנן [1967—1900] — **אוריאל אקוסטה**, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג—תרצ״ה
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד

טדרוס אבו אל עאפיה [1309—1249] — **גן המשלים והחידות**, שני כרכים מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז

טור־סיני נפתלי הרץ [1886] — **הלשון והספר**, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח—תשט״ז

טמקין מרדכי [1960—1891] — **ספר השירים והתפילות**, הוצ׳ דבר, התש״ב

טנא בנימין [1914] — **שירים ופואימות**, מרחבית תשכ״ז

טנאי שלמה [1919] — **ארץ החיים**, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1934

טשרניחובסקי שאול [1943—1875] — **כל שיריו בכרך אחד**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב

יהודה הלוי [1141—1705] — **כל שיריו ב־10 ספרים**, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו

יזהר ס. (סמילנסקי) [1916] — **שיירה של חצות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד

* בקיצור — מלה ראשונה בשם היצירה

סימון מראה־המקום במילון

גרינברג, כלב, עמוד
גרינברג, רחובות, עמו
גרינברג, שם השיר
דינור, בעולם, עמוד
דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא, הירח, עמוד
הזז, היושבת, עמוד
הזז, יעיש, חלק, עמוד
הזז, צל, עמוד
הזז, דלתות, עמוד
הזז, בקולר, עמוד
הלקין, יחיאל, עמוד
הלקין, משבר, עמוד
הלקין, יבוק, עמוד
המאירי, המוקד, עמוד
המאירי, תנובה, עמוד
הנגיד, דיואן, עמוד
הנגיד, בן משלי, עמוד
הנגיד, בן קהלת, עמוד
הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי, יחידים, עמוד
ויסלבסקי, תר׳ הספרי, עמוד
ולפובסקי, שירים, עמוד
ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
וילקנסקי, סנוניות, עמוד
ורד, הרב, עמוד
זך, שירים עמוד
זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי, וילאות, עמוד
חומסקי, אזוב, עמוד
חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
חריזי, איתיאל, עמוד
טביב, דרך, עמוד
טביב, כערער, עמוד
טביב, כעשב, עמוד
טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין, שירים, עמוד
טנא, שירים, עמוד
טנאי, ארץ, עמוד
טשרניחובסקי, שירים, עמוד
טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר, שיירה, עמוד
יזהר, צקלג, עמוד
יזהר, קיץ, עמוד
יזהר, מישור, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
(יל״ג) יהודה ליב גורדון [1830—1892] – **פרוזה בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	יל״ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשס״ז	יל״ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1864—1941] – **כתבים נבחרים א**, הוצ׳ מס, ירושלים תרצ״ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) **בית המדרש, שישה חדרים** (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים) מהד׳ אהרן יעללינעק,	
הוצ׳ במברגר את וואהרמן, ירושלים תפרח״י	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ייני) **פיוטי ינאי** [המאה ה־ז] – מהד׳ מנחם זולאי, הוצ׳ שוקן, ברלין תחר״ץ	ינאי, עמוד
כהן יעקב [1881—1960] – **כתביו, כרך א: שירים**, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ׳לפון [960—1030?] – **שיריו**, מהד׳ א׳ מירסקי, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1895—1968] – **במישור הגבוה**, שירים, הוצאת אל״ף, תשכ״א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום **׳פן־טדיאוש׳** לא. מיצקביץ, הוצ׳ טברסקי, ת״א 1953	ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש, ע׳
ליליינבלום משה ליב [1843—1910] – **כל כתביו בארבעה כרכים**, הוצ׳ צטלין, קרקא תרע״ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1885—1962] – **אלה תולדות אדם**, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ׳ עם הספר, ת״א תשי״ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1885—1958] – **מדור דור**, מעשיות ושיחות וכו׳, שלושה כרכים, הוצ׳ דורות, ת״א 1929—1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1899—1954] – **במעלה עקרבים**, ששה סדרי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ע״י דביר, ת״א תש״ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] – **הטללים ישכימו**, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשי״ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשכ״ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ׳ דבר, תשכ״ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי״ר) [1859—1886] – **כל כתביו**, הוצאת תושיה, וורשה תרע״ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1808—1867] – **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] – **חדוה ואני**, מהד׳ ג, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1969	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ה	מגד, החי, עמוד
מיכ״ל (מיכה יוסף לבנזון) [1828—1852] – **שירי מיכ״ל, אגרותיו ותרגומיו**, הוצ׳ דביר, תשכ״ב	מיכ״ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] – **אור זרוע**, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום **״על נהרות״**, חשעה מחזורי שירה מספרות יידיש, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשט״ז	מלצר, תר׳ נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1836—1917] – **כל כתביו בכרך אחד**,	
הוצ׳ דביר, ת״א תש״ז	מנדלי מו״ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] – **מחברת מנחם**, מהד׳ צ״ה פיליפובסקי, לונדון תדי״ר	מנחם, מחברת, עמוד
משה אבן עזרא [1055—1139] – **שיריו**, מהד׳ ביאליק ורבניצקי, הוצ׳ דביר, ת״א ירושלים תרפ״ה	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד׳ ברנשטין, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
נאגארה ישראל [1555—1625] – **זמירות ישראל**, מהד׳ י׳ פרים־חורב, מחברות הוצ׳ לספרות, ת״א תש״ו	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] – **יתד לאוהל**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1960	ניצן, יתד, עמוד
ניר אהרן [1900—1955] – **בין השעיפים**, הגיונות, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] – **ממחוז הילדות**, עשרים פרקים, הוצ׳ דבר, ת״א תרצ״ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ׳ גזית, ת״א תש״ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1244—1300] – **משל הקדמוני**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1859—1936] – **אישים**, הוצ׳ הספריה הציונית, ירושלים תשי״ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים תש״ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1842—1885] – **מאמרים**, הוצ׳ קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ״ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] – **ניסים בצפת**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	סערוני, ניסים, עמוד
עגנון שמואל יוסף [1888] – **הכנסת כלה**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ״ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ״ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נוטה ללון, כנ״ל, מהד׳ ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ תש״י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ ה, תש״ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ׳ כנ״ל ירושלים ות״א תש״ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים ות״א תשכ״ב	עגנון, האש, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עובדיהו מרדכי [1909] — **תחנה אחת קודם**, סיפורים, הוצ׳ מסדה תש״ך	עובדיהו, תחנה, עמוד
עוגן יצחק [1909] — **שירים**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שירים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עוז עמוס [1939] — **מיכאל שלי**, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ח	עוז, מיכאל, עמוד
עמיחי יהודה [1924] — **שירים** 1948—1962, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה **הרומי**	
פוגל דוד [1891—1944] — **כל השירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874—1899] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881—1958] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] — **גדיש ועומר**, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, עמוד
פניאל נח [1905] — **נופים גנוזים**, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1958	פניאל, נופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859—1922] — **מבחר כתביו**, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887—1958] — **תר׳ רעיונות וגצוצים להיינה**, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג—תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי, עמוד
פרסקי דניאל [1887—1962] — **לשון נקיה**, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852—1915] — **כל כתביו** (שנכתבו עברית במקורם) **בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ז?)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] — **בין האש והישע**, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] — **כתבים נבחרים**, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ו	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ו	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881—1944] — **בצל עץ התליה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] — **מגילת כורך ספרים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] — **פנים אל פנים**, מהד׳ ג, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קויפמן יחזקאל [1889—1963] — **תולדות האמונה הישראלית**, 4 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ת״א תשי״ד—תשט״ז	קויפמן, אמונה, כרך, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865—1935] — **אורות**, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874—1958] — **היסטוריה של הספרות העברית החדשה**, 6 כרכים,	
הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ—תש״י	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט—תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(**קליר**) **אלעזר הקליר** (המאה ה־ז) פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882—1948] — **כתבים**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885—1944] — **כתבים אחרונים**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	קצנלסון, כתבים עמוד
קריב אברהם [1900] — **עיונים**, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908—1956] — **הודו**, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] — **חילופי משמרות בספרותנו**, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884—1949] — **שערים**, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים—ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] — **החיים הגנוזים**, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירשלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] — **שירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] — **שירת אמיתי**, פואמה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד
רביקוביץ דליה [1936] — **אהבת תפוח הזהב**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (**יהושע רדלר**) [1880—1957] — **כנסת חכמים**, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פמצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] — **חקוקות אותיותיך**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(**רד״ק**) **ר׳ דוד קמחי** [1160—1235] — **ספר השרשים**, מהד׳ י״ה ביזנטל ופ׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] — **שחר להלך**, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ה	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890—1931] — **שירה**, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] — **שירי ממש**, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] — **שירים למצא עת**, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד

* קיצור — במלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1204—1135] — משנה תורה, הוא היד החזקה	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1840—1785] — מורה נבוכי הזמן, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1105—1040] — פירושו לתנ״ך ולתלמוד	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1865—1800] — כנור נעים, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] — כל כתביו ב־5 ספרים, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שזר זלמן [1889] — כוכבי בוקר, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שזר, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שזר, אור, עמוד
שחם דוד [1923] — המדרון הארוך, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1956	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] — שיכון ותיקים, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שחר דוד [1926] — על החלומות, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שחר, חלומות, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] — זוגות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ה	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1908—1863] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1947—1887] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס. בעריכת חיים שירמן, שני כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] — קולות אנוש חמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלוהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלוהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] — שירים, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] — שירים, כרך א מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברויניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] — הוא הלך בשדות, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן הסיטורי, מהד׳ ח, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1956—1886] — ספר הפואמות, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד
שניאור זלמן [1959—1886] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפורים, עמוד
פנדריי הגיבור, חלקים א—ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדריי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] — סיפורים, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] — שערי עזה, רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] — משוט באסיה, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] — בית אבא, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גנים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] — לארצי, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] — גן נעול, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, גן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

מֵם* [הָאוֹת מ] [רווח בצבא בראשי-התיבות:]

– מֶם־כָּף° [מ״כ] מְפַקֵּד־כִּתָּה: ״וַיִּלְחַשׁ אָז הַסַּב: בֵּין מֶם־מֶם וּמֶם־כָּף לֹא אַבְחִינָה״ (אלתרמן, הטור א 138). ״שׁוּמָה עַל מֶם־מֶם לִהְיוֹת גַּם מֶם־כָּף לְלֹא דֹּפִי״ (שלו, אלהי 127).—[מֶם־כָּפִּים]

–מֶם־מֶם°[מ״מ] מְפַקֵּד־מַחְלָקָה [ראה המובאות לעיל].—[מֶם־מֶמִּים]

– מֶם־פֵּא° [מ״פ] מְפַקֵּד־פְּלֻגָּה. – [מֶם־פֵּאִים]

– מֶם־צָדִי°, מֶם־צַדִּיק° [מ״צ] אִישׁ מִשְׁטָרָה צְבָאִית: ״וְאַט אַט אַחֲרָיו אֶת הַשַּׁעַר יִסְגֹּר הַמֶּם־צָדִי״ (אלתרמן, הטור א 139). [מֶם־צַדִּיקִים]

מַמְאִיר ת׳ [מן מאר; אולי קרוב לערבית: מַאֲר נפתח פצע] עוֹקֵץ, צוֹרֵב, דּוֹקֵר: ״סִלּוֹן מַמְאִיר״ (יחזקאל כח כד). ״אֲבָל הִנֵּה יָצָא קוֹץ מַמְאִיר וַיָּחֶל לְהָצִיק לִבְנֵי הָעֵדָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעז). [בהשאלה] ״טִבְעִי לִרְאוֹת בְּצַעַד כָּזֶה תַּקְדִּים מַמְאִיר״ (שרת, באסיה 333). – [מַמְאֶרֶת, מַמְאִירִים, ־רוֹת]

– מַחֲלָה מַמְאֶרֶת, 1. מַחֲלָה קָשָׁה שֶׁאֵין לָהּ מַרְפֵּא: ״צָרַעַת מַמְאֶרֶת״ (ויקרא יד מד). ״גּוּף פָּגוּם, מַחֲלָה מַמְאֶרֶת, הֲוָיָה פְּגוּמָה״ (ברנר, א 336). 2° [ברפואה בימינו] מַחֲלַת הַסַּרְטָן.

– גִּדּוּל מַמְאִיר°, גִּדּוּל סַרְטָנִי בַּגּוּף.

מְמֹאָן°, ממואן ת׳ [מן מאן] [בעסקי-שטרות] שֶׁסֵּרְבוּ לְקַבְּלוֹ, שֶׁנִּדְחָה: שְׁטָר מְמֹאָן. – [מְמֹאֶנֶת, מְמֹאָנִים, ־נוֹת]

מֶמְבְּרָנָה* נ׳ [לאטינית: membrana עור, קרום] קְרוּמִית, קְרוּם שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל רִקְמַת־חִבּוּר, קְלִף דַּק אוֹ טַבְלַת־מַתֶּכֶת דַּקִּיקָה, הַמְסֻגָּלִים בִּהְיוֹתָם מְתוּחִים לְהִתְנוֹדֵד תְּנוּדוֹת זְעִירוֹת בְּהַתְאָמָה לִתְנוּדוֹת גַּלֵּי־הַקּוֹל – וְעַל־יְדֵי־כָךְ לִקְלֹט וְלִיצֹר קוֹלוֹת, כְּגוֹן: הַמֶּמְבְּרָנָה (עוֹר־הַתֹּף) שֶׁבָּאֹזֶן, הַמֶּמְבְּרָנָה בַּאֲפַרְכֶּסֶת הַטֶּלֶפוֹן. – [מֶמְבְּרָנוֹת]

מְמֻגְבָּע°, ממוגבע ת׳ [מן מִגְבַּעַת] חָבוּשׁ מִגְבַּעַת: ״הַבְּרִיטִים הַמְמֻגְבָּעִים וְהַהֹדִים הַמְמֻצְנָפִים״ (ד׳ שחם, המדרון 67). – [מְמֻגְבַּעַת, מְמֻגְבָּעִים, ־עוֹת]

מַמְגוּרָה נ׳ [ראה ב. מְגוּרָה; מן א. גור, ואולי מן אגר; ערבית: מַאגִ׳וּר כלי, מיכל] אָסָם לִתְבוּאָה, אַמְבָּר: ״נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת, נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת, כִּי הֹבִישׁ דָּגָן״ (יואל א יז). – [מַמְגוּרַת־, מַמְגוּרוֹת]

מְמֻגָּל°, ממוגל ת׳ [מן מֻגְלָה; ראה גם מגל, מִגֵּל] מָלֵא מֻגְלָה, שֶׁנִּתְהַוְּתָה בּוֹ מֻגְלָה: ״שֵׁן שְׁבוּרָה, מְדֻלֶּקֶת, מְמֻגֶּלֶת, נְפוּחָה״ (יזהר, צקלג 193). פֶּצַע מְמֻגָּל. – [מְמֻגֶּלֶת או מְמֻגָּלִית, מְמֻגָּלִים, ־לוֹת]

מְמֻגְמָג°, ממוגמג ת׳ [מן מגמג] מְהֻסְסָס, נָמֵס, רַכְרוּכִי: ״הַסְּפִגָּנִיּוֹת בַּחֶמְאָה הַמְמֻגְמֶגֶת״ (סברסקי, לפידים 290). ״פָּנֶיהָ שֶׁהֵם כִּסְפִגָּנִיַּת מְמֻגְמֶגֶת בְּחֶמְאָה״ (מגד, חדוה 272). ״עֵינָיו בְּאַבּוּבֵי הָאֵדִים הַבְּהִירִים, הַמְמֻגְמָגִים, שֶׁנִּפְתָּלִים בִּשְׁמֵי רָקִיעַ״ (יזהר, צקלג 174). – [מְמֻגְמֶגֶת, מְמֻגְמָגִים, ־גוֹת]

מְמֻגָּן°, ממוגן ת׳ [מן א. מגן, מִגֵּן] מְסֻגָּר: ״מְמֻגְּנֵי בְּעֹז גַּאֲוַת חֶרֶב״ (ינאי, רלא). – [מְמֻגֶּנֶת, מְמֻגָּנִים, ־נוֹת]

מְמֻגְנָט°, ממוגנט ת׳ [מן מִגְנֵט; ראה גם מגנט, מֻגְנַט°] 1. שֶׁקִּבֵּל סְגֻלָּה מַגְנֶטִית, שֶׁנַּעֲשָׂה מַגְנֵט: בַּרְזֶל מְמֻגְנָט. 2 [בהשאלה] נִמְשָׁךְ כְּמַגְנֵט, צָמוּד, מְדֻבָּק: ״כַּפּוֹת־הָרַגְלַיִם מְמָאֲנוֹת, מְמֻגְנָטוֹת כִּבְמַסְמְרִים תַּחְתֵּיו, אֵינָן נֶעֱקָרוֹת״ (יזהר, צקלג 531). – [מְמֻגְנֶטֶת, מְמֻגְנָטִים, ־טוֹת]

מְמֻגָּף°, ממוגף ת׳ [מן מַגָּף] נָעוּל בְּמַגָּפַיִם: ״בְּרַכְבּוֹ בַּשְּׁלָגִים מְמֻגָּף וּמְדֻרְבָּן״ (אלתרמן, גורל חורף). ״שֶׁרַגְלוֹ הָאַחַת מְמֻגֶּפֶת וְהַשְּׁנִיָּה מְיֻחֶפֶת״ (סברסקי, מחושך 150). – [מְמֻגֶּפֶת, מְמֻגָּפִים, ־פוֹת]

מֵמַד, מֵימַד ז׳ [מן מדד; במקרא רק בריבוי: מְמַדִּים, ראה להלן] מִדָּה; שִׁעוּר הַנִּתָּן לִמְדִידָה, כְּגוֹן אֹרֶךְ, רֹחַב, עֹבִי, גֹּבַהּ, עֹמֶק: לַיָּשָׁר מֵמַד אֶחָד. מִישׁוֹר הוּא בֶּן שְׁנֵי מְמַדִּים (אֹרֶךְ וָרֹחַב). כָּל גּוּף הוּא בֶּן שְׁלֹשָׁה מְמַדִּים (אֹרֶךְ, רֹחַב וָגֹבַהּ). ״שׁוּב לֹא שִׁיְּרוּ מָקוֹם לְמֵמַד הָעֹמֶק״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 157). – [מֵמַד־, מְמַדּוֹ; מְמַדִּים, מְמַדֵּי־]

– מְמַדִּים, מִדּוֹת, שִׁעוּרִים: ״מִי־שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע, אוֹ מִי־נָטָה עָלֶיהָ קָו?״ (איוב לח ה). הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ הִגִּיעָה עִם הֲקָמַת הַמְּדִינָה לִמְמַדִּים גְּדוֹלִים.

– הַמֵּמַד הָרְבִיעִי° [בתורת-היחסות] מֵמַד הַזְּמַן, כְּנוֹסָף עַל שְׁלֹשֶׁת הַמְּמַדִּים הַיְדוּעִים (אֹרֶךְ, רֹחַב, גֹּבַהּ).

מְמֻדָּד*, ממודד ת׳ [מן מדד, מִדֵּד] נִמְדָּד, שֶׁמּוֹדְדִים אוֹתוֹ: ״וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר טְפָחִים מְמֻדֶּדֶת (הַמְּנוֹרָה)״ (ינאי, קפח). ״וְרֻבָּם אֲסֻרוּ מֻכִּים, בְּחֶבֶל מְמֻדָּדִים״ (הנגיד, דיואן 84). ״(הַחַיָּט) מַגְבִּיהַּ הַ׳שַּׁרְווּלִים׳, וְעִמָּהֶם – יְדֵי הַמְמֻדָּד הַנְּתוּנוֹת בְּתוֹכָם״ (ליסיצקי, תולדות 107). – [מְמֻדֶּדֶת, מְמֻדָּדִים, ־דוֹת]

מְמַדִּי° ת׳ [מן מֵמַד] שֶׁל מֵמַד אוֹ מְמַדִּים: הַשֶּׁטַח הוּא דּוּ־מְמַדִּי (אֹרֶךְ וָרֹחַב). כָּל גּוּף הוּא תְּלַת־מְמַדִּי (אֹרֶךְ × רֹחַב × גֹּבַהּ). – [מְמַדִּית, מְמַדִּיִּים, ־דִּיּוֹת]

מְמֻדָּן°, ממודן ת׳ [על-פי הערבית: מַדַנִי תרבותי] מְנֻמָּס, בַּעַל תַּרְבּוּת: ״כָּל הָעַמִּים הַמְמֻדָּנִים מְבַזְבְּזִים כֹּחוֹת רַבִּים לִלְמוֹד לְשׁוֹנוֹת״ (יצחק אפשטין, החינוך א 168). חֶבְרָה מְמֻדֶּנֶת. – [מְמֻדֶּנֶת, מְמֻדָּנִים, ־נוֹת]

מְמֻדְרָג°, ממודרג ת׳ [מן מַדְרֵגָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַדְרֵגוֹת, בָּנוּי בְּצוּרַת טֶרָסוֹת: ״חָצֵר אַחַת שְׁלֵמָה, עֲרוּכָה וּמוּכָנָה, מְמֻדְרָגָה וּמְפֻלָּסָה״ (יזהר, מישור 45). מִדְרוֹן־הַר מְמֻדְרָג. – [מְמֻדְרֶגֶת, מְמֻדְרָגִים, ־גוֹת]

מַמָּה־נַפְשָׁךְ*, ראה ערך מַה, מַה־נַּפְשָׁךְ.

מְמוּאָר°, ראה מִימוּאָר°.

מְמוֹגָג° ת׳ [מן מוג, מוֹגֵג] מוּמָס, נָתוּן בְּמַצַּב שֶׁל הִתְמוֹגְגוּת: ״וְרֶגֶשׁ בְּלוּחַ לֵב מְמוֹגָג״ (הנגיד, דיואן 131). נֶפֶשׁ מְמוֹגֶגֶת מֵרֹב גַּעְגּוּעִים. – [מְמוֹגֶגֶת או מְמוֹגָגָה, מְמוֹגָגִים, ־גוֹת]

ממוגל ר׳ מְמֻגָּל	ממוזג ר׳ מְמֻזָּג	
ממוגף ר׳ מְמֻגָּף	ממוזל ר׳ מְמֻזָּל	ממוזמז ר׳ מְמֻזְמָז
ממודן ר׳ מְמֻדָּן	ממוזלג ר׳ מְמֻזְלָג	ממוחה ר׳ מְמֻחֶה

מְמוֹטָט° ת׳ [מן מוט, מוֹטַט] מְזֻעְזָע, מְעֹרְעָר, כּוֹשֵׁל: ״נַפְשִׁי דָּלְפָה אָז מִתּוּגָה וּבְרֶגֶל מְמוֹטָטָה נִכְנַסְתִּי״ (שנהר, ג 220). ״וְלֹא לִהְיוֹת כָּנוּעַ, לֹא לִהְיוֹת מְמוֹטָט״ (יזהר, צקלג 1059). בְּרִיאוּת מְמוֹטֶטֶת. — [מְמוֹטָטָה או מְמוֹטֶטֶת, מְמוֹטָטִים, ־טוֹת]

ממוית ר׳ מְמֻיָּת. **ממוין** ר׳ מְמֻיָּן. **ממוכן** ר׳ מְמֻכָּן.

מִמּוּל [מן + ב. מול] תה״פ נֹכַח, נֶגֶד: ״וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי״ (במדבר כב ה). — [מִמּוּלוֹ]

ממולא ר׳ מְמֻלָּא. **ממומן** ר׳ מְמֻמָּן.
ממולח ר׳ מְמֻלָּח. **ממומש** ר׳ מְמֻמָּשׁ.

מָמוֹן* ז׳ [ארמית: מָמוֹן, מָמוֹנָא; אולי קרוב לערבית: מוּן, מַאנ צייד, הכין אספקה] הוֹן, כֶּסֶף, רְכוּשׁ: ״אַשְׁרֵי אִישׁ נִמְצָא תָמִים וְאַחַר מָמוֹן לֹא נָלוֹז״ (בן־סירא לא יא). ״יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ״ (אבות ב יב). ״הַצְּדָקָה נוֹהֶגֶת בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, וּגְמִילוּת־חֲסָדִים נוֹהֶגֶת בֵּין בְּמָמוֹנוֹ בֵּין בְּגוּפוֹ״ (ירושלמי פאה טו ג). ״אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ... שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ״ (ברכות סא:). ״וְאַל יַרְבֶּה סוּסִים וְנָשִׁים וּמָמוֹנִים״ (סידור רס״ג, קעב). ״מָמוֹן שֶׁל צְדָקָה אֵין בּוֹ כֹּחַ״ (עגנון, אורח 200). ״בְּהוּלִים הָיוּ הֵם עַל מָמוֹנָם וְנֶהֱרָגִים עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה״ (הזז, צל 25). — [מָמוֹן־, מָמוֹנוֹ; מָמוֹנוֹת, מָמוֹנוֹת־, גם מָמוֹנִים]

— **אוֹנָאַת־מָמוֹן***, רַמָּאוּת בְּעִנְיְנֵי כֶּסֶף אוֹ בְּמִקַּח־וּמִמְכָּר (תוספתא בבא מציעא ג כה).

— **בַּעַל־מָמוֹן***, עָשִׁיר, בַּעַל־הוֹן: ״אַנְשֵׁי חַיִל — אֵלּוּ עֲשִׁירִים וּבַעֲלֵי־מָמוֹן״ (מכילתא יתרו נס:). ״וְחִלֵּק עַל בַּעֲלֵי־הַמָּמוֹן שֶׁמְּסֻגָּלִים לָהֶם מָמוֹן״ (עגנון, אורח 47).

— **דִּינֵי־מָמוֹנוֹת***, דִּינִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ — בְּעִנְיְנֵי כְּסָפִים, מִסְחָר, רְכוּשׁ (פִּקְדוֹנוֹת, הַלְוָאוֹת, גְּנֵבוֹת, נְזָקִים וְכַדּוֹמֶה) לְהַבְדִּיל מִן ״דִּינֵי נְפָשׁוֹת״ (בְּעִנְיְנֵי רֶצַח): ״דִּינֵי מָמוֹנוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה, גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה״ (סנהדרין א א).

— **מָמוֹן־קֹרַח°** [על־יסוד האגדה על קורח שהיה עשיר גדול, פסחים קיט. ועוד] אוֹצְרוֹת־קֹרַח, הוֹן רַב, עֹשֶׁר רַב: ״אַךְ שֶׁקֶר טָפְלוּ עַל הַכְּסִילוֹנִים כִּי מָמוֹן קֹרַח לָהֶם״ (מנדלי מו״ס, שפא). ״אָמְרוּ עָלָיו שֶׁיֵּשׁ לוֹ ׳מָמוֹן קֹרַח׳״ (סוקולוב, במראות 69).

מִמּוּן°, מִימּוּן ז׳ [מן מָמוֹן; ראה גם ממן, מִמֵּן] מַתַּן הַכֶּסֶף הַדָּרוּשׁ לְמִפְעָל, הַשְׁקָעַת הוֹן בְּדָבָר־מָה: מִמּוּן הַבִּנְיָן הֶחָדָשׁ. הַמֶּמְשָׁלָה הִשְׁתַּתְּפָה בְּמִמּוּנוֹ שֶׁל הַמּוֹסָד. — [מִמּוּן־, מִמּוּנִים, ־נֵי־]

מָמוֹנַאי° ז׳ [מן מָמוֹן] מֻמְחֶה בְּעִסְקֵי מָמוֹנוֹת, פִינַנְסִיסְט. — [מָמוֹנַאי־, מָמוֹנָאִים, מָמוֹנָאֵי־]

ממונה, ראה מְמֻנֶּה. **ממונות**, ראה מְמֻנּוּת.

מָמוֹנִי° ת׳ [מן מָמוֹן] שֶׁל מָמוֹן, פִינַנְסִי: פְּעֻלּוֹת מָמוֹנִיּוֹת. — [־נִית, מָמוֹנִיִּים, ־יּוֹת]

ממונע ר׳ מְמֻנָּע	**ממוסרק** ר׳ מְמֻסְרָק	**ממוקמק** ר׳ מְמֻקְמָק
ממוסמס ר׳ מְמֻסְמָס	**ממועט** ר׳ מְמֻעָט	**ממוקש** ר׳ מְמֻקָּשׁ
ממוסמר ר׳ מְמֻסְמָר	**ממועך** ר׳ מְמֹעָךְ	**ממורט** ר׳ מְמֹרָט
ממוספר ר׳ מְמֻסְפָּר	**ממוצע** ר׳ מְמֻצָּע	**ממורטט** ר׳ מְמֻרְטָט

מֶמוֹרַנְדּוּם◇ ז׳ [לאטינית: memorandum דבר לזכירה] תַּזְכִּיר. 1. אִגֶּרֶת דִּיפְּלוֹמָטִית הַמַּבִּיעָה אֶת עֶמְדַּת הַמֶּמְשָׁלָה בִּשְׁאֵלָה מְסֻיֶּמֶת. 2 [במסחר, בפקידות וכדומה] מִכְתָּב הַבָּא לְפָרֵט וּלְהַזְכִּיר עִנְיָן מְסֻיָּם: הַחֶבְרָה שָׁלְחָה מֶמוֹרַנְדּוּם לָעִירִיָּה עַל הַצָּעַת הַשִּׁכּוּן שֶׁל עוֹבְדֶיהָ. — [מֶמוֹרַנְדּוּמִים]

ממורר, ראה מְמֹרָר.

מַמָּשׁ°, מִימּוּשׁ ז׳ [מן ממש, מִמֵּשׁ] הַגְשָׁמָה, בִּצּוּעַ, עֲשִׂיַּת דָּבָר לְמַמָּשִׁי: מִמּוּשׁ תָּכְנִיּוֹת הַחִנּוּךְ, מִמּוּשׁ הָרַעְיוֹן. — [מִמּוּשׁ־, מִמּוּשִׁים, ־שֵׁי־]

ממושטר ר׳ מְמֻשְׁטָר	**ממושכן** ר׳ מְמֻשְׁכָּן	
ממושך ר׳ מְמֻשָּׁךְ	**ממושמע** ר׳ מְמֻשְׁמָע	**ממושקף** ר׳ מְמֻשְׁקָף

(מָמוֹת) מְמוֹתִים ז״ר [מן מות] מָוֶת, מִיתָה: ״מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ״ (ירמיה טז ד). — [מְמוֹתֵי־]

ממותג, ראה מְמֻתָּג.

מָמוּתָה◇ נ׳ [אנגלית: mammoth; רוסית: mammot] אֶחָד מִמִּינֵי הַפִּילִים שֶׁחַי עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה בִּתְקוּפָה טְרוֹם־הִיסְטוֹרִית (הָרְבִיעוֹנִית). גּוּפוֹ הָיָה מְכֻסֶּה עוֹר שָׂעִיר וְאָרֹךְ, גָּבְהוֹ הִגִּיעַ לְ־3 מֶטְרִים, שִׁנָּיו הָיוּ אֲרֻכּוֹת וּכְפוּפוֹת כְּלַפֵּי מַעְלָה. שְׂרִידֵי שִׁלְדוֹ הַמְאֻבָּן נִמְצְאוּ בְּסִיבִּיר וּבִצְפוֹן־אֲמֶרִיקָה. — [מָמוּתוֹת]

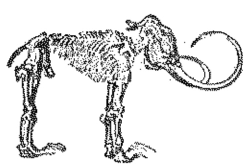
שלד־מאמותה (1/160)

ממותק, ראה מְמֻתָּק.

מְמֻזָּג°, מְמוּזָּג ת׳ [מן מזג, מִזֵּג] 1. מְעֹרָב, בֵּינוֹנִי, מְמֻצָּע: ״צִנַּת הַחֹרֶף חָלְפָה וְהָאֲוִיר הָיָה מְמֻזָּג, לֹא קַר וְלֹא חַם״ (עגנון, אורח 252). יַיִן מְמֻזָּג, צְבָעִים מְמֻזָּגִים. 2. מָתוּן, מְיֻשָּׁב: אָדָם בַּעַל אֹפִי מְמֻזָּג. — [מְמֻזֶּגֶת, מְמֻזָּגִים, ־גוֹת]

— **אַקְלִים מְמֻזָּג°**, אַקְלִים בֵּינוֹנִי — לֹא לַח בְּיוֹתֵר וְלֹא יָבֵשׁ בְּיוֹתֵר, לֹא קַר מְאֹד וְלֹא חַם מְאֹד.

מַמְזֵג° ז׳ [מן מזג] הַתֶּקֶן לְמִזּוּגָהּ וּלְוִסּוּתָהּ שֶׁל תַּעֲרֹבֶת הָאֲוִיר וְהַדֶּלֶק הַמִּתְכַּנְּסִים לַמְּאַיֵּד שֶׁל מָנוֹעַ. — [מַמְזֵג־, מַמְזְגִים, מַמְזְגֵי־]

מִמְזָג° ז׳ [מן מזג] 1. מִמְסָךְ, מֶזֶג שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁל מַשְׁקֶה אַחֵר. 2. מְקוֹם לִמְזִיגַת יֵינוֹת, בֵּית־מַרְזֵחַ: ״מִמְזָג יֵשׁ לוֹ בַּכְּפָר — יִסְבָּא וְיִזְדַּלֵּל״ (מלצר, תר׳ נהרות 239). [ראה להלן מִמְזָגָה] — [מִמְזַג־, מִמְזָגִים, ־זְגֵי־]

מִמְזָגָה° נ׳ [מן מזג] מִסְבָּאָה, מָקוֹם שֶׁמּוֹזְגִים בּוֹ לַלָּקוֹחוֹת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. — [מִמְזֶגֶת־, מִמְזָגוֹת, מִמְזְגוֹת־]

מְמֻזָּז*, מְמוּזָּז ת׳ [קרוב אל מסס, מוזמז] מוּמָס, מֻתָּךְ: ״זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת מְמֻזָּזִים״ (מגילת בני־אור ה 5). — [מְמֻזֶּזֶת, מְמֻזָּזִים, ־זוֹת]

מְמֻזָּל°, מְמוּזָּל ת׳ [מן מַזָּל; וראה מזל] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַזָּל, בַּר־מַזָּל, מַצְלִיחַ: ״כָּל אָדָם אֶפְשָׁר שֶׁיְּהֵא מְמֻזָּל לְפִי דַּרְכּוֹ״ (סמ״ג, ממחוז רנא). ״תְּבוּאָה מְכֻוֶּנֶת, הַמְּכוֹנִית הַמְּמֻזֶּלֶת וְהַנְּכוֹנָה בְּדִיּוּק״ (שמיר, עירום 28). — [מְמֻזֶּלֶת, מְמֻזָּלִים, מְמֻזָּלוֹת]

— **מַזָּל מְמֻזָּל°**, מַזָּל גָּדוֹל, הַצְלָחָה יְתֵרָה: ״מַזָּל מְמֻזָּל שֶׁיָּצָאנוּ הַפַּעַם״ (יזהר, צקלג 779).

ממזלג°, ממוזלג ת׳ [מן מזלג] עשוי בתבנית מזלג, שקצהו מתפלג לכעין שנים מחדדות כבמזלג: לפיס זנב ממזלג. עלה ממזלג. – [ממזלגת, ממזלגים, ממזלגות]

ממזמז°, ממוזמז ת׳ [מן מזמז] מעוך, מרפט, מדלדל, מגנן: "עושים אותו לערמה ממזמזת של סגלות קלות־ערך" (נ׳ שחם, שיכון 263). "אפס כזה, חלמון כזה ממזמז" (אריך, ביתו 282). "מתוך חלשת הרצון ומתוך אפי ממזמז" (קרמר, משמרות 296). – [־מזת, ממזמזים, ־זות]

ממזר ז׳ [אולי מן ב׳ מזר; ארמית: ממזרא] 1. בן מנשואים אסורים לפי הדת, מי שנולד מבעילת נאוף: "לא־יבא ממזר בקהל ה׳" (דברים כג ג). "ממזר תלמיד־חכם קודם לכהן גדול עם־הארץ" (הוריות ג ח). "איזהו ממזר? כל שאר־בשר שהוא ב׳לא־יבא׳" (ספרי כי תצא קיט). 2° [על־יסוד המימרה: "רב ממזרין – פקחין", (ירושלמי קידושין סו ג)] כנוי־הלצה עממי לערום ופקח מאד, כבנוי "שד משחת", "בכור שטן": "איצי קרקבן – גנב וערום כממזר" (ביאליק, אריה ה). 3°. כנוי־גנאי וחרוף: "עשו, חם, ממזר! הניחני גם אני לאכל פת־לחם!" (ביאליק, אריה ז). 4° [בהשאלה] חריג, משהו יוצא־דפן, שאינו כשר לפי המקבל: "הצעתי... להוציא ילקוט ספרותי מיחד לממזרי־ספרות יפים" (ביאליק, אגרות א רצו). "לא ממזר לשוני התרתי, אלא בן כשר ונאה אספתי לבית־היוצר העברי" (אביגרי, יד 209). – [ממזר־, ממזרת, ממזרים, ממזרי־, ממזרות]

– כסף מטהר ממזרים* [על־פי קידושין עא.], בטוי־הלצי על כחו של הכסף שבו נתן לשנות ולהכשיר הכל.

ממזר [מן ממזר]

~ פע׳ **ממזר** ° פ״י עשה לממזר, השחית, פגם: "וימזר את עצמו לאמר כי מבני יהודה אני" (דוד בן־זכאי, מכתב החרם על רס״ג). "לבדק אם לא ממזר על־ידי־כך את כל שלשלת היוחסין של הדורות" (יותם, אש רחוקה). – [לממזר, מ־, י־]

~ הת׳ **התממזר** °, נעשה כממזר, השחת: "לא היתה המהפכה האוקרינית מתנונת ומתממזרת" (ז׳בוטינסקי, "הארץ" תר״פ). – [להתממזר, מת־, ית־]

ממזרות* נ׳ [מן ממזר] 1*. מצבו של הממזר, מעמדו של מי שנולד מנשואים אסורים לפי הדת: "שלא אתן עיני באשה אחרת ונמצאו בניו באין לידי ממזרות" (נדרים כ:). "ותמיר כבודך בבשתו ובניך בממזרות בניו" (הרומי, טו 265). 2° [בהשאלה מן ממזר 2] מעשי־חזק, ערמומיות: "נזכרתי בממזרותו הממלחה שגדלה כפלים" (סביב, דרך 16). – [ממזרות־, ־ריות]

ממזרי° ת׳ [מן ממזר] 1. של ממזר, מגזע של ממזר: משפחה ממזרית. 2 [בהשאלה] מנול, ארור: "לעזאזל, מי הוא שיורה על אנשים? צליף ממזרי!" (יזהר, צקלג 56). – [ממזרית, ־ריים, ־ריות]

ממזרת* נ׳ [ראה ממזר] 1*. בת מנשואים אסורים לפי הדת, בתם של מנאפים (יבמות ט ב). 2. כנוי־הלצה עממי לאשה ערמומית ופקחת מאד [ראה ממזר 2] – [ממזרות, ממזרות־]

ממזרתא* נ׳ [ארמית, ירושלמי יבמות ט ג] ממזרת, כנוי־גנאי וחרוף: "זונה בת זונה! ממזרתא בת ממזר!" (הזז, היושבת 114). – [ממזרתות]

ממחה° ז׳ [מן ג׳ מחה, המחה] מי שנותן המחאה כספית לפקדת מישהו (Assignor). – [ממחה, ממחים, ־חות]

א. **ממחה*, מומחה** תו״ז [מן ד׳ מחה, המחה] 1. מאמן ומנסה, בקי וידען במקצוע מסים: "מי שאינו ממחה וראה את הבכור" (בכורות ד ד). "אם היה (הרופא) ממחה לרבים – מתר (למול)" (עבודה זרה כז.). "שיביאו לך את הממחית, – אמרו לה דבר של עצה" (הזז, יעיש ד 187). רופא ממחה למחלות פנימיות. הזמנו ממחים לבדיקת המצב. ועדת־ממחים לכלכלה. 2. בדוק, שהוכחה יעילותו: "קמע ממחה? כל שרפא ושנה ושלש" (שבת סא.). – [ממחה־, ממחים, ממחי־; ממחה גם ממחית, ממחות]

ב. **ממחה°, מומחה** ת׳ [מן ג׳ מחה, המחה] שהמחו אותו, שנתנו לו המחאה: מוכר ממחה על־ידי הקונה (Assigned). – [ממחה, ממחים, ממחות]

א. **ממחה°, ממוחה** ת׳ [מן ג׳ מחה] שנמסר לבית־המשפט לשם מחאה (פרוטסט): שטר ממחה שלא נפרע במועדו. – [ממחה, ממחים, ־חות]

ב. **ממחה, ממוחה** ת׳ [אולי מן מח, מח; ערבית: מח׳יח׳] שמן, דשן, מלא חלב: "שמנים ממחים" (ישעיה כה ו). "אוזים ובני־אוזים ממלאים וממחיים" (יל״ג, פרוזה נו). "עצמות ממחיות" (ברקוביץ, תר׳ אדם קנז). "נזדמנה לו עצם ממחיה" (סביב, כפרער 107), [ובהשאלה:] "עברית למופת, ממחיה בלשד התנ״ך" (סוקולוב, אישים 85). "בהיות עתונינו מתבדחים בשער, בכרוניקה רזה או כתבות ממחיות" (אלתרמן, הצעירה שנישאה). – [ממחה גם ממחיה, ממחים גם ממחיים; ממחות גם ממחיות]

ממחז°, מומחז ת׳ [מן מחזה; ראה גם מחז, המחז] ערוך למחזה, מעבד להצגה על בימה: ספורו הממחז של מנדלי "מסעות בנימין השלישי". – [ממחזת, ממחזים, ־זות]

ממחטה° נ׳ [מן א׳ מחט] מטפחת למחט ולקנח בה את האף. – [ממחטת־, ממחטתו; ממחטות, ממחטות־]

ממחטנת°, ממחטונת נ׳ [מן ממחטה] ממחטה קטנה: "הוא בא וקונה ממחטה, ממחטנת ועוד ממחטה" (איתן, ברקיע 29). – [ממחטונות]

ממחיות°, מומחיות נ׳ [מן א׳ ממחה] בקיאות וידיעה במקצוע מסים: "ישנם סופרים שרואים עצמם ממחים לכל מה שאינו בגדר ממחיות" (קלצקין, כתבים 212). "לי נתנה העבודה בשל ממחיותי בהדבקה דקה" (קדרי, כורך 20). אין לערער על ממחיותו של אותו רופא. – [ממחיות־]

ממחן°, מומחן ז׳ [מן א׳ ממחה] ממחה משלם, ספציאליסט: "בחינת ספציאליסטים לאוניברסליות, ממחנים לנעלות ונשגבות" (קלצקין, כתבים 212). – [ממחנים. ־נים, ־ניות]

ממחק°, ממוחק ת׳ [מן מחק] מחוק, שמחו וטשטשו אותו: "נטל את המעטפה שסמלה הרשמי של החברה הלאמית ממחק מעל גביה" (שמיר, הגבול 238). – [ממחקת, ממחקים, ממחקות]

מְמֻחָשׁ°, מומחש ת׳ [מן מחש, הֻמְחַשׁ] עָשׂוּי אוֹ עָרוּךְ בְּצוּרָה מוּחֶשֶׁת, נָתוּן בְּצוּרָה הִסְתַּכְּלוּתִית וּמַעֲשִׂית: רַעְיוֹן מְמֻחָשׁ. תַּרְגִּיל מְמֻחָשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־יְדֵי עֲצָמִים. — [מְמֻחֶשֶׁת, מְמֻחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מְמֻטְמָט°, ממוטמט ת׳ [מן מטמט, מֻטְמַט] 1. הָרוּס בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנִּתְמוֹטֵט קְצָת: "נֶעֱצַר לְיַד תֵּל־קֶבֶר הַמְּיַדֵּעַ לוֹ הֵיטֵב וְשׁוּלָיו מְמֻטְמָטִים" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 256). "אַחַר קָם מִמִּשְׁכָּבוֹ מְעֻרְעָר וּמְמֻטְמָט" (שנהר, א 217). 2. בִּלְתִּי־יַצִּיב, הֶעָלוּל לְהִתְמוֹטֵט: "זֶה הַחוֹל שֶׁל יָפוֹ שֶׁעוֹשֶׂה אֶת הַלִּוּכְךָ מְמֻטְמָט" (עגנון, תמול 377). — [מְמֻטְמֶטֶת, מְמֻטְמָטִים, ־טוֹת]

מְמֻטְפָּח°, ממוטפח ת׳ [מן מִטְפַּחַת] עָטוּף בְּמִטְפַּחַת: "וְדָוִד מְגֻשָּׁשׁ בִּזְרוֹעוֹ הַמְמֻטְפַּחַת" (יזהר, צקלג 640). "הַשְּׁכֵנוֹת הַמְמֻטְפָּחוֹת שֶׁנִּזְעֲקוּ מִן הַמְּאוּרוֹת הַסְּמוּכוֹת" (איתן, ברקיע 186). — [מְמֻטְפַּחַת, מְמֻטְפָּחִים, ־חוֹת]

מְמֻטָּר°, מומטר ת׳ [מן א. מטר, הֻמְטַר] שֶׁהִמְטִירוּ עָלָיו, שֶׁהוֹרִדוּ עָלָיו מַיִם: חֶלְקָה מְמֻטֶּרֶת עַל־יְדֵי גֶּשֶׁם אוֹ בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי עַל־יְדֵי מַמְטֵרָה. — [מֻמְטֶרֶת, מֻמְטָרִים, ־רוֹת]

מִמְטָר°, מימטר ז׳ [מן מָטָר] [במונחי המיטיאורולוגיה] מָטָר בּוֹדֵד הַיּוֹרֵד קִלּוּחִים־קִלּוּחִים וְנִפְסָק לְאַחַר זְמַן־מָה (Shower): "אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם צְפוּיִים מִמְטָרִים בִּצְפוֹן־הָאָרֶץ" (מהודעות החזאי).— [מִמְטַר־, מִמְטָרִים, מִמְטְרֵי־]

מַמְטֵרָה° נ׳ [מן מטר] מִתְקָן לְהַמְטָרַת מַיִם בְּצוּרַת גֶּשֶׁם עַל נְטִיעוֹת בְּגַן־יָרָק, עַל מִדְשָׁאוֹת וְכוּ׳. —[מַמְטֵרַת־, מַמְטֵרוֹת]

מִמְטֶרֶת°, ממטורת נ׳ [מן מָטָר] שִׂכְמִיָּה עֲשׂוּיָה בַּד אָטִים לַהֲגַנָּה מִפְּנֵי גֶּשֶׁם: "נִתְכַּרְבַּלְתִּי בַּמִּמְטֶרֶת וְשָׁכַבְתִּי בְּשׁוּחָה הַמְּלֵאָה מַיִם" (שלונסקי, תר׳ בבל 119). — [מִמְטֶרֶת־, מִמְטוֹרוֹת]

מְמֻיָּח°, ממויח ת׳ [צורת־משנה מן ב. מְמֻחֶה] שָׁמֵן, מָלֵא לְשַׁד, דָּשֵׁן: "אַחֲרֵיהֶן פַּחְפּוּחוֹת מְמֻיָּחוֹת, תּוֹצֶרֶת נְשׁוֹת־הַחַיִל" (שניאור, סיפורים לג). "עֲצָמוֹת מְמֻיָּחוֹת וְכַרְעֵי עוֹפוֹת צְעִירִים" (סדן, ממחוז נט). "פִּנְכָּאוֹת מְלֵאוֹת דַּיְסָה שֶׁל אֹרֶז, דֹּחַן, כֻּסֶּמֶת מְמֻיַּחַת וּמְבֻסֶּמֶת" (קבק, במשעול 369). — [מְמֻיַּחַת, מְמֻיָּחִים, ־חוֹת]

מִמֵּילָא° תה״פ מֵעַצְמוֹ, מֵאֵלָיו — רְאֵה א. מֵילָא.

מִמֵּילָאִי° ת׳ [מן מִמֵּילָא] שֶׁבָּא מִמֵּילָא: "נְטוֹת־רוּחוֹ הַמִּמֵּילָאִית לְלַפֵּף כָּל עֶצֶם" (הלקין, משבר 188). — [מִמֵּילָאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

מִמֵּילָאִיּוּת° נ׳ [מן מִמֵּילָא] מַצָּב שֶׁל מִמֵּילָא, כֹּרַח: "כֹּרַח זֶה שֶׁבַּחַיִּים, מִמֵּילָאִיּוּת זוֹ שֶׁבַּהֲוָיָה" (הלקין, משבר 295). — [מִמֵּילָאִיּוּת־]

מְמַיֵּן°, ממיין ז׳ [מן א. מִין; ראה גם מִין, מִיֵּן] מִיֵּן, הָעוֹסֵק בְּמִיּוּן דְּבָרִים שׁוֹנִים, בְּחַלְּקָתָם לְפִי מִינֵיהֶם: מַחְלֶקֶת הַמְמַיְּנִים בְּבֵית־אֲרִיזָה. — [מְמַיֵּן־, מְמַיְּנִים, ־נֵי־; מְמַיֶּנֶת, מְמַיְּנוֹת]

מְמֻיָּן°, ממוין ת׳ [מן א. מִין; ראה גם מִין, מִיֵּן] עָרוּךְ לְפִי הַמִּינִים: "מַה שֶּׁהָיָה עַד אָז גָּלְמִי וּסְתָמִי, נַעֲשָׂה מְמֻיָּן וּמְבֹרָר" (סוקולוב, במראות 323). תַּפּוּחֵי־זָהָב מְמֻיָּנִים לְפִי הַגֹּדֶל. צְמָחִים מְמֻיָּנִים. — [מְמֻיֶּנֶת, מְמֻיָּנִים, ־נוֹת]

מְמַיֶּנֶת°, ממיינת נ׳ [מן א. מִין; ראה גם מִין, מִיֵּן] מְכוֹנָה חַקְלָאִית לְבְרֵירַת גַּרְגְּרֵי הַתְּבוּאָה כָּל מִין לְעַצְמוֹ: מְמַיֶּנֶת לְפִי גֹּדֶל, לְפִי הַכֹּבֶד וְכַדּוֹמֶה. — [מְמַיֶּנֶת־, מְמַיְּנוֹת]

מְמִישׁ° ת׳ [מן מָמַשׁ; ראה גם ממש] שֶׁאֶפְשָׁר לְמַמֵּשׁ אוֹתוֹ, בַּר־בִּצּוּעַ: תָּכְנִית מְמִישָׁה. — [מְמִישָׁה, מְמִישִׁים, מְמִישׁוֹת]

מִמְּךָ מ״י [מִן + כינוי הנוכח], **מִמֵּךְ** מ״י [מִן + כינוי הנוכחת] רְאֵה מִן.

מֻמָּךְ°, מומך ת׳ [מן מכך, הֻמַּךְ] מֻשְׁפָּל, מֻנְמָךְ: קוֹל מֻמָּךְ. — [מֻמֶּכֶת, מֻמָּכִים, ־כוֹת]

מְמֻכְמָךְ°, ממוכמך ת׳ [מן מכמך] מָעוּךְ, מְדֻכְדָּךְ: "כְּשֶׁהוּא מָעוּךְ וּמְמֻכְמָךְ וּפָנָיו חוּלְנִיּוֹת" (הזז, יעיש ב 68). נֶפֶשׁ מְמֻכְמֶכֶת. — [מְמֻכְמֶכֶת, מְמֻכְמָכִים, ־כוֹת]

מְמֻכָּן°, ממוכן ת׳ [מן מְכוֹנָה, מִכּוּן; ראה גם מכן, מִכֵּן] מְצֻיָּד בִּמְכוֹנוֹת, שֶׁהָעֲבוֹדָה מִתְבַּצַּעַת בּוֹ בְּעֶזְרַת מְכוֹנוֹת וְלֹא בְּיָדַיִם: בֵּית־חֲרֹשֶׁת מְמֻכָּן. מֶשֶׁק חַקְלָאִי מְמֻכָּן. צָבָא מְמֻכָּן (בְּטַנְקִים, בְּתוֹתָחִים וְכוּ׳). — [מְמֻכֶּנֶת, מְמֻכָּנִים, ־נוֹת]

מִמְכָּר ז׳ [מן מכר] 1. מְכִירָה: "וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים" (ויקרא כה נ). "וְעַל (מ)מְחִיר מִמְכַּר תַּגָּר" (בן־סירא מב ה). "הַפְּעוּטוֹת מִקָּחָן מִקָּח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמִטַּלְטְלִין" (גיטין ה ז). "אֶת בְּשָׂרְךָ הֵם נָשְׂאוּ לְמִמְכָּר, נִשְׁמָתְךָ לַשְּׁוָקִים" (גורי, פרחי 68). בֵּית מִמְכַּר עַתִּיקוֹת. 2. דָּבָר שֶׁנִּמְכַּר, סְחוֹרָה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ" (ויקרא כה יד).—[מִמְכַּר־, מִמְכָּרִים, מִמְכְּרֵי־, גם מִמְכָּרוֹת־]

— **מִקָּח־וּמִמְכָּר°**, קְנִיָּה וּמְכִירָה: "אַף שִׁטְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר אֵין כּוֹתְבִין" (בבא בתרא קסט:). פְּלוֹנִי עוֹסֵק בְּמִקָּח־וּמִמְכָּר.

מִמְכָּרָה, מִמְכֶּרֶת נ׳ [מן מכר] מִמְכָּר, מְכִירָה: "לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד" (ויקרא כה מב). "יְהִי אָחִי לְךָ סֵפֶר שֶׁלַּחְתִּיו וּמִמְכֶּרֶת צְמִיתוּת לְךָ מְכַרְתִּיו" (גבירול, א 105). "כִּי אֻמְלָל זֶה פֹּה יִמָּכֵר מִמְכֶּרֶת" (יל״ג, שירה פז). — [מִמְכֶּרֶת־, ־כַּרְתּוֹ]

מֶמֶל* ז׳ [אולי מן ב. מלל] מַפְרֵכָה, הָאֶבֶן הַפּוֹרֶכֶת וְכוֹתֶשֶׁת אֶת הַזֵּיתִים בְּבֵית־הַבַּד: "הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית־הַבַּד מָכַר אֶת הַיָּם וְאֶת הַמֶּמֶל" (בבא בתרא ד ה). — [מֶמֶל־, מִמְלוֹ; מְמָלִים, מִמְלֵי־]

מְמֻלָּא, ממולא ת׳ [מן מלא, מֻלָּא] שֶׁמִּלְּאוּ אוֹתוֹ: "גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ" (שיר השירים ה יד). "וְאִם יָדַע בְּעַצְמוֹ כִּי הוּא מְמֻלָּא מִכָּל הָעִנְיָנִים" (יהודה אבן־תיבון, פתיחה לחובות הלבבות). "תַּחְמִיץ רוֹתֵחַ וּמַעֲלֶה הֶבֶל וּלְבִיבוֹת מְמֻלָּאוֹת" (ביאליק, החצוצרה א) "וְפָקִים מְמֻלָּאִים" (עגנון, כפות עה). דָּגִים מְמֻלָּאִים.—[מְמֻלָּאָה, ־אִים, ־אוֹת]

— **מָלֵא וּמְמֻלָּא°**, מָלֵא עַד אֶפֶס־מָקוֹם, גָּדוּשׁ מְאֹד.

מְמַלֵּא־מָקוֹם* ז׳ [שאול מן הוריות יא: "יהורם ממלא מקום אבותיו היה", ודומה לכך שבת נא., ושם המשמע: יורש, בא במקום] מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו לְקַיֵּם בְּאֹפֶן זְמַנִּי אֶת תַּפְקִידָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ אַחֵר בְּהֵעָדְרוֹ: מְמַלֵּא־מְקוֹמוֹ שֶׁל הַמְּנַהֵל. — [מְמַלֵּא־מְקוֹם־, מְמַלְּאַת־, מְמַלְּאֵי־, מְמַלְּאוֹת־]

מְמֻלָּח, ממולח ת׳ [מן א. מלח, מִלַּח] 1. מְתֻבָּל בְּמֶלַח: "רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ, מְמֻלָּח" (שמות ל לה). "שֵׁם יֹאשִׁיָּהוּ כִּקְטֹרֶת סַמִּים הַמְמֻלַּח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ" (בן־סירא מט א). "קְצִיבָה מְמֻלָּחָה וּמְכֻשֶּׁרֶת" (יבין, קיג). דָּגִים מְמֻלָּחִים. [ובהשאלה:] "אֵלֶּה הֵם הַמֶּלַח

וְהִתְבַּלֵּן שְׁשִׁיחוֹתָיו שֶׁל אַרְיֵה מְמֻלָּחוֹת וּמְתֻבָּלוֹת בָּהֶם" (ביאליק, אריה ג). 2° [בהשאלה] חָרִיף וּמְפֻלְפָּל: "אֲנִי הַמְּמֻלָּח וְהַמְּפֻלְפָּל מִכָּל חֲבֵרַי" (הזז, יעיש 70). "עֵלִיז וְזָרִיז, פִּקֵּחַ וּמְמֻלָּח" (דינבור, בעולם 167). דְּבָרִים מְמֻלָּחִים. — [מְמֻלַּחַת, מְמֻלָּחִים, ־חוֹת]

— **זָרִיז וּמְמֻלָּח*** [בהשאלה] מָהִיר תְּפִיסָה וְחָרִיף בְּשִׂכְלוֹ, עֵר וּפִקֵּחַ: "אִם בְּנוֹ זָרִיז וּמְמֻלָּח וְתַלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ" (קידושין כט:). "לֹא תִּמְצָא זָרִיז וּמְמֻלָּח כָּמוֹתוֹ" (ברקוביץ, תרי טוביה צב).

מִמְלָח° ז׳ [מן א. מלח] דַּף־מְלִיחָה, קֶרֶשׁ שֶׁמּוֹלְחִים עָלָיו בָּשָׂר. — [מִמְלַח־, מִמְלָחִים, מִמְלְחֵי־]

מִמְלָחָה° נ׳ [מן מֶלַח] 1, מִלְחִיָּה, כְּלִי קָטָן שֶׁמַּגִּישִׁים בּוֹ מֶלַח לַשֻּׁלְחָן לִזְרִיָּה עַל מַאֲכָלוֹת. 2, מִכְרֵה־מֶלַח: "בְּמַחְפָּרוֹת שֶׁל פֶּחָמִים וּבְמִמְלָחוֹת" (סוקולוב, אישים 300). — [מִמְלַחַת־, ־חוֹת]

א. **מְמֻלָּט°, מְמוּלָּט** ת׳ [מן א. מלט] נִמְלָט, נִצָּל: "אִישׁ אֲשֶׁר נִתְנַסָּה בְּמַסָּה וְחַיִל מְמֻלָּט אָז נָשָׂא" (ינאי, שס). — [מְמֻלֶּטֶת, ־לָּטִים, מְמֻלָּטוֹת]

ב. **מְמֻלָּט°, מְמוּלָּט** ת׳ [מן מֶלֶט; ראה גם ב. מלט, מִלֵּט] מְצֻפֶּה בְּמֶלֶט: "קִמְרוֹן בְּנוּי אֲבָנִים בִּלְתִּי מְגֻבָּלוֹת בְּטִיט וּבִלְתִּי־מְמֻלָּטוֹת בְּמֶלֶט" (פנואלי, כתיבה טובה). — [מְמֻלֶּטֶת, מְמֻלָּטִים, ־טוֹת]

מָמָלִיגָה° נ׳ [רומנית: mamaliga] דַּיְסָה עֲשׂוּיָה מִקֶּמַח־תִּירָס: "וְשֻׁלְחָנָם עָרוּךְ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, בְּמָמָלִיגָ״א שֶׁצָּפָה בְּחֶמְאָה" (עגנון, אלו תקח).

מַמְלָכָה נ׳ [מן א. מלך] 1, מְדִינָה, אֶרֶץ רִבּוֹנִית: "אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן" (במדבר לב לג). "וַיִּנָּבְאוּ אֶל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת" (ירמיה כח ח). מַמְלֶכֶת רוֹמָא. מַמְלֶכֶת יְהוּדָה. 2, שִׁלְטוֹן־מֶלֶךְ, מְלוּכָה: "וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד־שְׁלֹמֹה" (מלכים א ב מו). "קָרֹעַ אֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ" (מלכים א יא יא). 3°, הַמַּעֲרֶכֶת הַכְּלָלִית בְּיוֹתֵר בַּחֲלֻקָּה הַמַּדָּעִית: מַמְלֶכֶת הַחַי, מַמְלֶכֶת הַצּוֹמֵחַ, מַמְלֶכֶת הַדּוֹמֵם. — [מַמְלֶכֶת־, מַמְלַכְתּוֹ; מַמְלָכוֹת, מַמְלְכוֹת־]

— **מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים**, מְדִינָה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמְדִים הַכֹּהֲנִים וְאַנְשֵׁי־הַדָּת וּמְכַוְּנִים אֶת חַיֶּיהָ, חֶבְרָה תֵּיאוֹקְרָטִית: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות יט ו).

— **זֶרַע־הַמַּמְלָכָה**, בְּנֵי מִשְׁפַּחַת הַמֶּלֶךְ: "וַעֲתַלְיָה... וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה" (מלכים ב יא א).

— **כִּסֵּא־הַמַּמְלָכָה**, כִּסֵּא־הַמְּלוּכָה: "וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ" (דברים יז יח).

— **עִיר־הַמַּמְלָכָה**, עִיר־הַבִּירָה: "יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם, וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ?" (שמואל א כז ה).

מַמְלָכוּת נ׳ [מן מַמְלָכָה] 1, שִׁלְטוֹן מֶלֶךְ: "קָרַע ה׳ אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם" (שמואל א טו כח). 2, מַמְלָכָה: "כָּל־מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן, אֲשֶׁר־מָלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי" (יהושע יג יב). — [מַמְלְכוּת־]

מַמְלֶכֶת נ׳ [צורת-משנה של מַמְלָכָה] מַמְלָכָה: "מַמְלֶכֶת לְבַת יְרוּשָׁלָםִ" (מיכה ד ח). "בְּפִתְחֵי תוֹלָדוֹת עַם וּמַמְלֶכֶת" (אלתרמן, מסביב לגת-רימון). "וְקוֹל קוֹרֵא: לֹא לָנוּ הַמַּמְלֶכֶת!" (שלונסקי, שירים ב 92). — [מַמְלֶכֶת־]

מַמְלַכְתִּי° ת׳ [מן מַמְלָכָה] 1, שֶׁל הַמְּדִינָה, מֶמְשַׁלְתִּי: בֵּית־סֵפֶר מַמְלַכְתִּי. בֵּית־סֵפֶר מַמְלַכְתִּי־דָתִי. 2, גָּדוֹל וּמַקִּיף אוֹ מְפֹאָר כָּרָאוּי לְמַמְלָכָה: גִּישָׁה מַמְלַכְתִּית. קַבָּלַת־פָּנִים מַמְלַכְתִּית לִנְשִׂיא הָאוֹרֵחַ. — [מַמְלַכְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מַמְלַכְתִּיּוּת° נ׳ [מן מַמְלַכְתִּי] 1, נֹהַג מַמְלַכְתִּי, תְּכוּנָה וּמַהוּתָהּ שֶׁל מַמְלָכָה: "הִיא (הָעֲלִיָּה הַשְּׁלִישִׁית) הָיְתָה עֲרֻשָּׁהּ שֶׁל הַמַּמְלַכְתִּיּוּת הַיִּשְׂרְאֵלִית" (קדרי, כורך 131). 2, הֶקֵּף גָּדוֹל, פְּאֵר אוֹ גֹּדֶל מַמְלַכְתִּי. — [מַמְלַכְתִּיּוּת־]

מְמַלֵּל° ז׳ [מן א. מלל] מֶלֶל, דִּבּוּר: "בְּלֹא עֵץ וְעַמּוּד כִּי־אִם בִּמְמַלֵּל" (גבירול, ה 71). — [מְמַלֵּל־]

א. **מְמֻלְמָל°, מְמוּלְמָל** ת׳ [מן מלמל, מִלְמֵל] שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִלְמוּל: "יְשׁוּבִים יְהוּדִים... וּבְפִיהֶם פְּסוּקֵי־תְהִלִּים מְמֻלְמָלִים בְּלִי הֶרֶף" (רגלסון, חקוקות 71). "הַשֶּׁקֶט שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מְמֻלְמָל בִּרְכוֹת שָׁלוֹם אֵין־קֵץ מִדֵּי עָבְרָם" (יזהר, מישור 20). — [מְמֻלְמֶלֶת, מְמֻלְמָלִים, מְמֻלְמָלוֹת]

ב. **מְמֻלְמָל°, מְמוּלְמָל** ת׳ [מן מַלְמָלָה] עָשׂוּי מַלְמָלָה: "הוֹצִיאָה חֻלְצָה נָאָה מְמֻלְמֶלֶת" (שמיר, הוא הלך 76). — [מְמֻלְמֶלֶת, מְמֻלְמָלִים, ־לוֹת]

מְמֻלָּץ°, מְמוּלָּץ ת׳ [מן מלץ; מְלִיצָה] מְתֻבָּל בִּמְלִיצוֹת: "סִגְנוֹנֵי הַמְּמֻלָּץ וְהַנִּשְׂגָּב וְדִבְרֵי הַחוֹצְבִים לֶהָבוֹת לֹא עוֹרְרוּ אֶת הַלְּבָבוֹת" (ויסלבסקי, תרי מרד 97). — [מְמֻלֶּצֶת, מְמֻלָּצִים, ־צוֹת]

מֻמְלָץ°, מוּמְלָץ ת׳ [מן מלץ, הִמְלִיץ] שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הַמְלָצָה, שֶׁנֶּאֶמְרָה עָלָיו דֵּעָה חִיּוּבִית: הַמֻּעֲמָד הַמֻּמְלָץ נִתְקַבֵּל לַעֲבוֹדָה. תָּכְנִית מֻמְלֶצֶת. — [מֻמְלֶצֶת, מֻמְלָצִים, ־צוֹת]

מְמֻמָּן°, מְמוּמָּן ת׳ [מן מָמוֹן; ראה גם ממן, מִמֵּן] שֶׁהֻשְׁקַע בּוֹ הַמָּמוֹן הַנִּדְרָשׁ, שֶׁהֻקְצְבוּ הַכְּסָפִים לְבִצּוּעוֹ אוֹ לְהוֹצָאוֹתָיו: הָעֵסֶק מְמֻמָּן כֻּלּוֹ. תָּכְנִית מְעֻבֶּדֶת וְאַף מְמֻמֶּנֶת. — [מְמֻמֶּנֶת, מְמֻמָּנִים, ־נוֹת]

מְמֻמָּשׁ°, מְמוּמָּשׁ ת׳ [מן מַמָּשׁ; ראה גם ממש, מִמֵּשׁ] שֶׁהָפַךְ מַמָּשׁוּת, מֻגְשָׁם, מְבֻצָּע: "תּוֹהִים וְנִפְעָמִים שְׁנֵיהֶם, כְּמִי שֶׁרוֹאֶה מְמֻמָּשׁ בְּהָקִיץ חֲלוֹם" (בארון, פרשיות 263). תָּכְנִית מְמֻמֶּשֶׁת. — [מְמֻמֶּשֶׁת, מְמֻמָּשִׁים, ־שׁוֹת]

ממן [מן מָמוֹן]

~ פִּע׳ **מִמֵּן** ° פ״י הִשְׁקִיעַ כְּסָפִים בְּמִפְעָל, הִקְצִיב אֶת הַמָּמוֹן הַדָּרוּשׁ: הַמֶּמְשָׁלָה הֶחְלִיטָה לְמַמֵּן אֶת הַתָּכְנִית הַמֻּצַּעַת. — [לְמַמֵּן אֶת־, מִ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻמַּן** °, נִתַּן לוֹ הַכֶּסֶף הַדָּרוּשׁ: הַתָּכְנִית מֻמְּנָה כֻּלָּהּ עַל־יְדֵי הַנַּדְבָן. — [מְמֻמָּן, יְמֻמַּן]

~ הִת׳ **הִתְמַמֵּן** °, קִבֵּל אֶת הַמָּמוֹן הַדָּרוּשׁ לוֹ: "שַׂר הָאוֹצָר יִמְסֹר אֶת שִׁטְרֵי הָאוֹצָר לְנִכָּיוֹן לַבַּנְקִים... עַד שֶׁיִּתְמַמֵּן הַמִּלְוֶה" (עיתונות). — [לְהִתְמַמֵּן, יִתְ־, מִתְ־]

מְמֻנֶּה, ממונה תו״ז [מן מנה, מֻנָּה] אָדָם שֶׁמִּנּוּ אוֹתוֹ לְתַפְקִיד מְסֻיָּם, פָּקִיד: ״וּמֵהֶם מְמֻנִּים עַל־הַכֵּלִים וְעַל כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ״ (דברי הימים א ט כט). ״אָמַר לָהֶם הַמְּמֻנֶּה: צְאוּ וּרְאוּ אִם הִגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה״ (יומא ג א). ״עַל־פִּיהֶם הָיוּ מְמַנִּים הַמְּמֻנֶּה וּמַעֲבִירִין הַמַּעֲבָר״ (כוזרי ג סה). ״נִכְנַס הַמְּמֻנֶּה וּבָדַק אֶת כַּרְטִיסוֹ״ (עגנון, כפות רמג). — [מְמֻנָּה, מְמֻנִּים, מְמֻנּוֹת]

מִמֶּנָּה מ״י [מִן + כינוי הנסתרת] רְאֵה מִן.

מִמֶּנּוּ מ״י [מִן + כינוי הנסתר] רְאֵה מִן.

מְמֻנּוּת°, ממונות נ׳ [מן מְמֻנֶּה] 1, מִשְׂרָתוֹ שֶׁל הַמְּמֻנֶּה. 2, כְּתַב־מִנּוּי לְתַפְקִיד מְסֻיָּם. 3, מַנְדָּט הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ אוֹ לִמְדִינָה לְנַהֵל מוֹסָד אוֹ אֶרֶץ וְכַדּוֹמֶה: הַמְּמֻנּוּת עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָיְתָה בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה אֲרֻכָּה בִּידֵי הָאַנְגְּלִים. מִשְׁטָר שֶׁל מְמֻנּוּת. — [מְמֻנּוּת־, ־נֻּיּוֹת]

מִמֶּנּוּ מ״י [מִן + כינוי מדבר] רְאֵה מִן.

מְמֻנָּע°, ממונע ת׳ [מן מָנוֹעַ] מְצֻיָּד בִּמְנוֹעִים, מוֹטוֹרִי: רֶכֶב מְמֻנָּע. חַיִל מְמֻנָּע (הַמִּתְקַדֵּם בִּכְלֵי־רֶכֶב בַּעֲלֵי־מָנוֹעַ). — [מְמֻנַּעַת, מְמֻנָּעִים, ־עוֹת]

מְמֻסְגָּר°, ממוסגר ת׳ [מן מִסְגֶּרֶת] נָתוּן בְּמִסְגֶּרֶת: ״בַּד גָּדוֹל וּמְמֻסְגָּר״ (סדן, תר׳ גליליי 10). תְּמוּנַת־שֶׁמֶן מְמֻסְגֶּרֶת. — [מְמֻסְגֶּרֶת, מְמֻסְגָּרִים, ־רוֹת]

מְמֻסָּד°, ממוסד ת׳ [מן מוֹסָד] מְאֻרְגָּן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹסָדוֹת שׁוֹנִים: חֶבְרָה מְמֻסֶּדֶת. גִּישָׁה אִינְדִּיבִידוּאָלִית, בִּלְתִּי מְמֻסֶּדֶת. — [מְמֻסֶּדֶת, מְמֻסָּדִים, ־דוֹת]

מִמְסָךְ ז׳ [מן א׳ מסך] 1, מֶמֶזֶג, יַיִן אוֹ מַשְׁקֶה אַחֵר שֶׁנִּמְסַךְ: ״לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן, לַבָּאִים לַחְקוֹר מִמְסָךְ״ (משלי כג ל). ״בַּמִּמְסָךְ הַזֶּה תַּמְתִּיקוּ אֶת מַשְׁקֵהוּ״ (ברקוביץ, סיפורים שעו). ״מִמְסַךְ הָרַעַל וְקֶצֶף הַגֹּזֶר״ (ברדיטס, שרשים 18). ״מִמְסַךְ מַאֲפֵל שֵׁנָה וְתַכְלִ־חֲלוֹם הַלַּיִל״ (אבינועם, רמב). 2°, מֶזֶג שֶׁל כֹּהַל, סֻכָּר, מִינֵי בְּשָׂמִים וְכוּ׳ לִשְׁתִיָּה, מֵעֵין ״קוֹקְטֵיל״. — [מִמְסַךְ־, מִמְסָכִים, ־סְכֵי־]

א. **מְמֻסָּךְ°, ממוסך** ת׳ [מן מסך, מָסַךְ] מְמֻזָּג, מְעֹרָב: ״וְעַנְוַת־לֵב מְמֻסֶּכֶת בְּאֹמֶץ״ (הנגיד, בן־משלי ז). ״הַיַּיִן הַטּוֹב הַמְּמֻסָּךְ בִּבְשָׂמִים״ (רש״י סנהדרין ע.). ״מְמֻסָּךְ, לֹא חַם וְלֹא קַר״ (אסף הרופא, כתב־יד 24, לפי ב״י). ״רוּחוֹת הַיָּם, גֶּשֶׁם... יְקָרְרוּהוּ (אֶת הָאֲוִיר) וְיַעֲשׂוּהוּ מְמֻסָּךְ״ (בלוך, שבילי עולם ב).—[מְמֻסָּכָה, ־סָּכִים, מְמֻסָּכוֹת]

ב. **מְמֻסָּךְ°, ממוסך** ת׳ [מן מָסָךְ] 1, מְכֻסֶּה, עָטוּף, מֻסְגָּר: חַלּוֹנוֹת מְמֻסָּכִים בִּמְסַכִּים כְּבֵדִים. 2 [בצבא] מֻסְוֶה, נָתוּן מֵאֲחוֹרֵי דְּבָרִים הַמַּסְתִּירִים אֶת זֶהוּתוֹ: חַיָּלִים מְמֻסָּכִים. עֶמְדָּה מְמֻסֶּכֶת. — [מְמֻסָּכָה, מְמֻסָּכִים, ־כוֹת]

ג. **מְמֻסָּךְ°, ממוסך** ת׳ [מן מַסֵּכָה] נָתוּן בְּמַסֵּכָה: ״הֲלֹא אַתְּ תָּמִיד מְמֻסֶּכֶה״ (שטיינמן, סודות א 210). — [מְמֻסָּכָה, ־כִים, ־כוֹת]

מְמֻסְמָס*, ממוסמס ת׳ [מן מסמס, מֻסְמַס] 1*, מְמֻזְמָז, מְצֻמָּק, מָעוּךְ: ״(תִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד וְהָיוּ) פָּנָיו מְמֻסְמָסוֹת״ (ירושלמי נידה נג). ״גּוּפוֹ מְרֻשָּׁל, פָּנָיו מְמֻסְמָסִים וְעֵינָיו מְגֻלְגָּלוֹת״ (הזז, צל 91). ״וּמְבִיאִים לְפָנָיו זֶפֶק מְמֻסְמָס אוֹ רָאָה נְקוּרָה״ (עגנון, כפות רכז).

2* [בהשאלה] מְטֻשְׁטָשׁ, לֹא־בָּרוּר: ״וּבְשָׁעָה שֶׁהֵם (דִּבְרֵי תּוֹרָה) יוֹצְאִים מְמֻסְמָסִים, הֵם מָרִים לְשׁוֹמְעֵיהֶם״ (במדבר רבה יד). ״וְאָמַר לָשׁוֹן בְּלוּלָה וּדְבָרִים מְמֻסְמָסִים״ (הזז, צל 101). ״אָז יָצָא הַיָּרֵחַ... תְּחִלָּה שָׁלַח לְפָנָיו נְהָרָה מְמֻסְמֶסֶת״ (שנהר, ב 314). 3°, מוּמָס: מֶלַח מְמֻסְמָס בְּמַיִם. — [מְמֻסְמֶסֶת, מְמֻסְמָסִים, ־סוֹת]

מְמֻסְמָר°, ממוסמר ת׳ [מן מַסְמֵר] מְחֻבָּר בְּמַסְמְרִים: ״מַצְלִעוֹ הַמְּדֻקֶּרֶת וּמִיָּדָיו וְרַגְלָיו הַמְּמֻסְמָרוֹת״ (שניאור, סיפורים עח). ״כּוֹכָבִים שֶׁאֵינָם מְמֻסְמָרִים בִּסְפִירוֹת־בְּדֹלַח״ (סדן, תר׳ גליליי 71). — [מְמֻסְמֶרֶת, מְמֻסְמָרִים, ־מָרוֹת]

ממספר

מְמַסְפֵּר° ז׳ [מן מִסְפֵּר; ראה גם מספר, מְסַפֵּר] ״נוּמֶרָטוֹר״, מַכְשִׁיר שֶׁקְּבוּעָה בּוֹ מַעֲרֶכֶת סְפָרוֹת בּוֹלְטוֹת, וְהוּא מַדְפִּיס אוֹטוֹמָטִית מִסְפָּרִים בָּזֶה אַחַר זֶה עַל־גַּבֵּי נְיָר — בְּפִנְקְסֵי־תְּלוּשִׁים, בְּכַרְטִיסֵי־כְּנִיסָה לְתֵיאַטְרוֹן וְכַדּוֹמֶה. — [מְמַסְפֵּר־, מְמַסְפְּרִים, ־רֵי־]

מְמֻסְפָּר°, ממוספר ת׳ [מן מִסְפֵּר; ראה גם מספר, מְסֻפָּר] 1, שֶׁהֻדְפַּס אוֹ נִרְשַׁם עָלָיו מִסְפָּר: ״נִתְקַל בְּאַמַּת־שְׂמֹאלוֹ הַמְּמֻסְפֶּרֶת״ (ארד, ביתו 60). 2, מְסֻמָּן בְּמִסְפָּרִים לְפִי סִדְרָם: דַּפִּים מְמֻסְפָּרִים בַּסֵּפֶר. פִּנְקָס מְמֻסְפָּר.—[מְמֻסְפֶּרֶת, מְמֻסְפָּרִים, ־רוֹת]

מִמְסָר°, מימסר ז׳ [מן מסר] [בטכניקה] אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט שֶׁתַּפְקִידוֹ לִסְגֹּר וְלִפְתֹּחַ מַעְגְּלֵי חַשְׁמַל (Relay). הַמִּמְסָרִים הֵם חֵלֶק עִקָּרִי בְּמֶרְכָּזוֹת־טֶלֶפוֹן אוֹטוֹמָטִיּוֹת. — [מִמְסַר־, מִמְסָרִים, מִמְסְרֵי־]

מִמְסָרָה°, מימסרה נ׳ [מן מסר] טְרַנְסְמִיסְיָה, מִתְקָן בִּמְכוֹנוֹת לְשֵׁם מְסִירַת תְּנוּעָה מִצִּיר לְצִיר אוֹ מִגַּל אֶל גַּל בְּשִׁיטַת רְצוּעוֹת, גַּלְגַּלֵּי־שִׁנַּיִם, שַׁרְשְׁרוֹת וְכַדּוֹמֶה [ראה צי׳ ריס ליד הערך טְרַנְסְמִיסְיָה]. — [מִמְסֶרֶת־, ־סַרְתּוֹ; מִמְסָרוֹת, ־סְרוֹת־]

מְמֻסְרָק°, ממוסרק ת׳ [מן מַסְרֵק] שֶׁהוּא בְּתַבְנִית מַסְרֵק: מְחוֹשִׁים מְמֻסְרָקִים שֶׁל חֲרָקִים שׁוֹנִים.—[־רֶקֶת, ־רָקִים, ־קוֹת]

מִמְעָד° ז׳ [מן מעד] מְעִידָה, כִּשָּׁלוֹן: ״בְּמֶחִי מִמְעָד אֶחָד מָהִיר״ (ש׳ שלום, חי 22). — [מִמְעַד־, מִמְעָדִים, ־עֲדֵי־]

ממ״ע ר״ת מִילִימֶטֶר מְעֻקָּב.

מְמֻעָט*, ממועט ת׳ [מן מעט, מֻעַט] מֻפְחָת, מֻקְטָן, שֶׁנִּגְרַע מִמֶּנּוּ: ״תָּפַשְׂתָּ הַמְרֻבֶּה — לֹא תָּפַשְׂתָּ; תָּפַשְׂתָּ אֶת הַמְּמֻעָט — תָּפַשְׂתָּ״ (ירושלמי יומא מ א). ״חֶשְׁבּוֹן מְרֻבֶּה בּוֹלֵעַ לְחֶשְׁבּוֹן מְמֻעָט״ (ירושלמי ראש השנה נו ב). ״בֹּשֶׁת הַגָּדוֹל מְרֻבֶּה וְנִזְקוֹ מְמֻעָט, בֹּשֶׁת הַקָּטָן מְמֻעָט וְנִזְקוֹ מְרֻבֶּה״ (ירושלמי כתובות כז ד). ״תְּפוּסַת יְרֻשָּׁה תְּמֻעַט לַאֲשֶׁר יְהִי פִּקּוּדוֹ מְמֻעָט״ (ינאי, רכו). ״הָרַב, יָשִׁישׁ וְתָשִׁישׁ וּמְמֻעַט חֵלֶב וָדָם״ (ליפסון, מדור ב 59). דְּמוּת מְמֻעֶטֶת שֶׁל הָאִישׁ. — [מְמֻעֶטֶת, מְמֻעָטִים, ־עָטוֹת]

מְמֻעָךְ°, ממועך ת׳ [מן מעך, מֹעַךְ] מָעוּךְ וּמְקֻמָּט, מְמֻזְמָז: בֶּגֶד בָּלֶה וּמְמֻעָךְ. — [מְמֻעֶכֶת, מְמֻעָכִים, ־כוֹת]

מַמְעֵךְ° ז׳ [מן מעך] כְּלִי־מִטְבָּח בַּעַל יָדִית שֶׁבִּקְצָהּ כְּעֵין אֶגְרוֹף; מְשַׁמֵּשׁ לִמְעִיכַת מַאֲכָלוֹת, כְּגוֹן תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה מְבֻשָּׁלִים לְהַתְקָנַת מְחִית (״פִּירֵה״). — [מַמְעֵךְ־, מַמְעֲכִים, ־עֲכֵי־]

מִמַּעַל [מן + ב. מעל] 1 תה"פ למעלה, גבוה: "בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת" (דברים ד לט). 2 [ממעל ל־] מ"י מעל ל־, בשטח שעל־: "וישם אותו על־המזבח ממעל לעצים" (בראשית כב ט).

מִמְצָא°, מימצא ז' [מן מצא] כל מה שנמצא בבדיקה (כימית, רפואית וכדומה): פלוני נראה עיף ותשוש, אבל הרופא לא קבע אצלו שום ממצא חולני. החוקרים גלו בנחל ממצאים ארכיאולוגיים יקרי־ערך. ממצאי ועדת־החקירה הותרו לפרסום. – [ממצא־, ממצאים, ־צאי־]

מַמְצֶה° ת' [מן מצה, מצה] יסודי, המקיף את כלו מכל צד: סקירה ענינית וממצה על מצב היהודים בתפוצות. דו"ח ממצה. [ממצה, ממצים, ממצות]

מַמְצִיא* ז' [מן מצא, המציא] מגלה דבר חדש, בונה מכשיר חדש: "הממציא הראשון ממלאכת הכלים לדעת בהם השעות השמשיות ביום היה אחז" (אברבנאל, מלכים ב ב). אדיסון היה מגדולי הממציאים. בל היה ממציא הטלפון. ממציאים ואמצאות. – [ממציא־, ממציאים, ־אי־]

מְמֻצְמָץ°, ממוצמץ ת' [מן מצמץ] [על עיניים] מעפעף במהירות, נפתח ונעצם חליפות: "תנועות פזיזות, ריקות, עינים ממצמצות, כואבות" (ברנר, א 483). –[ממצמצת, ממצמצים, ־צות]

מְמֻצְנָף°, ממוצנף ת' [מן מצנפת] שלראשו מצנפת: "הבריטים הממגבעים וההדים הממצנפים" (ד' שחם, המדרון 67). "לפניהם אחד ממצנף ומקיש במצלתים" (קרליבך, הודו 206). – [ממצנפת, ממצנפים, ־פות]

מְמֻצָּע*, ממוצע ת' [מן מצע, מצע] 1*. הנמצא באמצע: "גדולה היא הדעה שהיא ממצעת בין שתי הזכרות, שנאמר: 'כי אל דעות ה'" (ירושלמי ברכות ח ב). "מזבח ממצע ועומד באמצע העזרה" (זבחים נח:). "חרטתה עשרים ושתים צלעות כבין נדה לנדה ממצעות" (יניי קל). דרך ממצעת. 2. בינוני, שבאמצע, לא גדול ולא קטן, לא טוב ולא רע, לא רב ולא מעט, וכדומה: "המעשים הטובים הם המעשים השוים הממצעים בין שתי קצוות" (רמב"ם, שמונה פרקים ד). "הדעות הישרות... והם הדעות הממצעות הבינוניות" (עקנין, ספר מוסר א יח). סחורה ממצעת. בקוש ממצע על הסחורה. 3°. שעור בינוני: "מפני רב הממצעים בין שתי הקצוות" (אחד העם, מב). טמפרטורה ממצעת. הממצע החדשי של העליה בשנה הראשונה לאחר הקמת מדינת־ישראל היה 18 אלף. – [ממצעת, ממצעים, ממצעות]

– ממצע אריתמטי (חשבוני)°, סכום מספרים מחלק במספרם: הממצע האריתמטי של המספרים 7, 13, 25 הוא 15 [$(7 + 13 + 25) : 3 =$]

– ממצע גיאומטרי (הנדסי)°, מכפלת מספרים שהוצא ממנה שרש שמעריכו שוה למספר הגורמים שבמכפלה: הממצע הגיאומטרי של המספרים 2, 8 הוא 4 [$= \sqrt{16} = \sqrt{2.8}$]

– בממצע° [על־פי זבחים נח:] בדרך האמצע, בשעור בינוני: העסק הכניס בממצע אלף לירות לחדש.

מְמֻצָּק°, ממוצק ת' [מן א. מוצק] מגבש, עשוי מוצק: נוזל מצנן וממצק. – [ממצקה, ממצקים, ־קות]

מְמֻצָּר°, ממוצר ת' [מן מצר] גדור, מסיג: "ואתה רואה את המחנה שלנו מן החוץ... והוא מסמן וממצר בסימניו ובמצריו" (שנהר, ב 243). – [ממצרת, ממצרים, ־רות]

ממ"ק ר"ת 1. [בצבא] ממלא מקום קצין. 2. מילימטר מעקב.

מְמֻקָּד°, ממוקד ת' [מן מוקד 2] קבוע במוקד, מכון לנקדת המוקד: העצמית (האוביקטיב) במצלמה ממקדת כראוי. – [ממקדת, ממקדים, ־דות]

מְמֻקָּם°, ממוקם ת' [מן מקום; ראה גם מקם, מקם] שנקבע לו המקום המיחד לו: המצב הממקם בצר כהלכה. גדוד ממקם בעירה. – [ממקמת, ממקמים, ־מות]

מְמֻקְמָק°, ממוקמק ת' [מן מקמק] נמק, ממזמז, נפסד: "הקדחת הצהבה... מחלחלת באיבריהם הממקמקים" (הלקין, משבר 100). "פניה רכים־ממקמקים כתפוח אפוי" (סערוני, ניסים 71). "בין שני טורי שנים ממקמקות" (איתן, ברקיע 299). [ובהשאלה:] "נתנה הבלטה לכל הממקמק שבהם (בחיים)" (קריב, עטרה 12). – [ממקמקת, ממקמקים, ־קות]

מִמְקָק*, מימקק ז' [מן מקק] חמר שנמק ונרקב: "ממקק ספרים, ממקק מטפחותיהן" (שבת טו, בירושלמי ובערוך). ממקק עצי השלכת. – [ממקק־]

מְמֻקָּשׁ°, ממוקש ת' [מן מוקש; ראה גם מקש, מקש] שהטמינו בו מוקשים, זרוע מוקשים: גדר ממקשת. – [ממקשת, ממקשים, ממקשות]

מֶמֶר ז' [מן מרר] מרי, מרירות, צער: "כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו" (משלי יז כה). "שצפף הכנו וסגרנו ביד ממר" (סידור רס"ג, רצה). "טוב לכתי... מלכת אחרי בן ממר לשוניץ" (ביאליק, תר' טל פח). "התכחש לו כי היה בן ממר בעיניו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כג). "אלו רק חשל הממר, עד הגמר כאב לשאת" (ש' שלום, שירים רצט). – [ממר־]

ממ"ר ר"ת מילימטר מרבע.

מַמְרֵא*, מַמְרֶה ת' [מן א. מרה, המרה] עקש וסרבן, שאינו רוצה לקבל את מרות הסמכות העליונה: "זקן ממרא" (סנהדרין יא א). "למן־היום אשר־יצאת מארץ מצרים... ממרים הייתם עם־ה'" (דברים ט ז). – [ממרה, ממרים, ־רות]

מִמְרָאָה°, מימראה נ' [מן ב. מרא] שדה־המראה לאוירונים, מסלול־המראה. – [ממראת־, ממראות]

ממרה, ראה מימרה.   ממרה, ראה ממרא.

מַמְרוֹר ז' [מן מרר] צער, מרירות, רגש מר: "לא־יתנני השב רוחי כי ישבעני ממררים" (איוב ט יח). "דברי לעו וחיי ממרור שבעו" (יהודה הלוי, ט 487). "עטופת סדין, מרגזה, שטופת ממרורים" (ברנר, א 328). "ושותה ממרורים ושבע הכלמה" (שניאור, שירים רלו). "ממרורי שעתם עכורה להפיג, להשכיח" (ברוידס, השחר 39). – [ממרור־, ממרורים, ־רי־]

— הִשְׂבִּיעוֹ מַמְרוֹרִים [עַל־פִּי איוב ט יח] גָּרַם לוֹ צַעַר וָרֹגֶז.

מִמְרָח°, מִימְרָח ז׳ [מן מרח] דָּבָר שֶׁמּוֹרְחִים עַל מַשֶּׁהוּ: מִמְרָח שֶׁל חֶמְאָה עַל לֶחֶם. מִמְרַח שׁוֹקוֹלָדָה. — [מִמְרַח־, מִמְרָחִים, ־רְחֵי־]

מְמֹרָח*, מְמוֹרָח ת׳ [מן מרח, מֹרַח] 1°, שֶׁמָּרְחוּ עָלָיו, מָרוּחַ: ״כְּשֶׁתִּפֹּל פִּתָּא אֶצְלִי — פָּנֶיהָ הַמְּמֹרָחִים בְּחֶמְאָה לְמַטָּה״ (מגדלי מו״ס, צד). ״הַפְּרוּסוֹת מְמֹרָחוֹת בְּקַצְפָּתָם... שֶׁל הַגַּרְגָּרִים״ (שניאור, סיפורים יד). [ובהשאלה:] ״הַחַמָּה הָיְתָה מְמֹרַחַת כִּמְרִסָה שֶׁפָּקְעָה״ (שמיר, הוא הלך 240). 2*, מְחֻלָּק וּמְיֻשָּׁר: ״מָצָא תְּבוּאָה מְמֹרַחַת עֲשׂוּיָה כְּרִי״ (תוספתא מעשר ראשון ב יז). ״מָצָא פֵּרוֹת מְמֹרָחִין בַּשָּׂדֶה מְכֻנָּסִין — אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל״ (ירושלמי מעשרות ג ג). — [מְמֹרַחַת, מְמֹרָחִים, ־חוֹת]

ממרט

מִמְרַחַת° נ׳ [מן מרח] רִבָּה עֲשׂוּיָה מִפֵּרוֹת מְרֻסָּקִים אוֹ מִמִּיץ פֵּרוֹת (Jam): ״מִינֵי מִמְרַחַת וּמִרְקַחַת״ (שלונסקי, תר׳ קולא 124). — [מִמְרַחַת־, מִמְרַחְתּוֹ; מִמְרָחוֹת, מִמְרְחוֹת־]

מַמְרֵט° ז׳ [מן מרט] מַכְשִׁיר שֶׁל סַנְדְּלָר הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַחְלָקַת שׁוּלֵי הַסֻּלְיוֹת וּלְהַבְרָקָתָן. — [מַמְרֵט־, מַמְרְטִים, ־רְטֵי־]

מְמֹרָט, מְמוֹרָט ת׳ [מן מרט, מֹרַט] 1, מְצֻחְצָח וּמְלֻטָּשׁ: ״וְאֶת־הַסִּירוֹת... נְחֹשֶׁת מְמֹרָט״ (מלכים א ז מה). ״וּמַבְהִיק כְּרָאִי שֶׁל כֶּסֶף מְמֹרָט״ (בן־ציון מט). ״וּבַחֲדָרִים הַנּוֹתָרִים מְגַנֵּן הַמֵּחַם הַמְּמֹרָט אֶת נְגִינַת צְפִיָּתוֹ״ (ברנר, א 35). ״הֶחָשֵׁד חָתַךְ אֶת כְּלֵי כַּמָּשׁוֹר מְמֹרָט״ (סדן, ממחוז קפג). 2°, שָׁחוּק, מְשֻׁפְשָׁף וּבָלֶה: ״נֶעֱלָב וּמְנֹאָץ עַל כָּל צַעַד, מְמֻשָּׁךְ וּמְמֹרָט, רָעֵב וְצָמֵא״ (סוקולוב, במראות 144). ״שֻׁלְחָן וּמַפָּה יְרֻקָּה מְמֹרֶטֶת יָדַיִם רַבּוֹת״ (שלג, אלהי 123). בֶּגֶד יָשָׁן וּמְמֹרָט. 3*, שֶׁנִּמְרְטוּ וְנִתְלְשׁוּ שַׂעֲרוֹתָיו: ״נָזִיר מְמֹרָט... צָרִיךְ הַעֲבָרַת תַּעַר״ (יומא סא). ״בַּעֲלֵי זָקָן פָּרוּעַ וּבַעֲלֵי זָקָן מְמֹרָט״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צח). ״זָקָן צוֹמֵק וּמְמֹרָט כָּזֶה לֹא תֹּאהַב נַעֲרָה״ (אבן־זהב, דויד שטז). 4° [בהשאלה] מָתוּחַ, מֻגְרֶה, מְרֻגָּז: עֲצַבִּים מְמֹרָטִים. — [מְמֹרֶטֶת, ־רָטִים, ־טוֹת]

מְמֻרְטָט°, מְמוּרְטָט ת׳ [מן מרטט, מִרְטֵט] שָׁחוּק, מְמֻזְמָז, בָּלוּי: ״נְיָר... בָּלוּי וּמְמֻרְטָט״ (ביאליק, המליץ). ״מְעִיל קָצָר מְמֻרְטָט וְכוֹבַע צְבָאִי״ (בארין, פרשיות 205). — [מְמֻרְטֶטֶת, ־טָטִים, ־טָטוֹת]

מְמֻרְמָר°, מְמוּרְמָר ת׳ [מן מרמר, מִרְמֵר] שָׁקוּעַ בִּמְרִירוּת רַבָּה, חָדוּר הִתְמַרְמְרוּת: פְּלוֹנִי נִרְגָּן וּמְמֻרְמָר בְּיוֹתֵר עַל הַקִּפּוּחַ שֶׁקֻּפַּח. — [מְמֻרְמֶרֶת, מְמֻרְמָרִים, מְמֻרְמָרוֹת]

מְמֹרָס˙˙, מְמוֹרָס ת׳ [מן מרס, מֹרַס] מְעֻרְבָּב, בָּחוּשׁ: ״זֶה הַמַּאֲכָל מְמֹרָס הוּא״ (ר׳ חננאל שבת קמ). ״הַמָּרוֹר הַגָּרוּר, הַחֲרֹסֶת הַמְּמֹרֶסֶת״ (ברקוביץ, תר׳ ימים רס). ״קֶצֶף שֶׁכְּזֶה דַּרְכָּן שֶׁל נְשׁוֹת־הַחַיִל לְהַעֲלוֹת מִתּוֹךְ חֶלְבּוֹנִים מְמֹרָסִים״ (שניאור, פנדרי א 57). — [מְמֹרֶסֶת, מְמֹרָסִים, ־סוֹת]

מֻמְרָץ°, מוּמְרָץ ת׳ [מן מרץ, הִמְרִיץ] שֶׁהִמְרִיצוּ אוֹתוֹ, מְזֹרָז, מְדֻרְבָּן: ״וּפֹה וָשָׁם רָאשִׁים הֵצִיצוּ מֻמְרָצֵי סַקְרָנוּת לָדַעַת״ (יזהר, צקלג 152). פְּעֻלָּה מֻמְרֶצֶת. פּוֹעֵל מֻמְרָץ בַּעֲבוֹדָתוֹ. — [מֻמְרֶצֶת, מֻמְרָצִים, ־צוֹת]

מְמֹרָק°, מְמוֹרָק ת׳ [מן מרק, מֹרַק] מְלֻטָּשׁ, מְצֻחְצָח: ״שֶׁבֶר אוֹסְטְרָקוֹן מְחַפֶּה חִפּוּי אָדֹם מְמֹרָק״ (ייבין, הכתב 131). — [מְמֹרֶקֶת, מְמֹרָקִים, ־קוֹת]

מְמֹרָר°, מְמוֹרָר ת׳ [מן מרר] סָפוּג מְרִירוּת, מַר־נֶפֶשׁ, מְרֻגָּז: לִבּוֹ מַר וּמְמֹרָר. אָדָם מְמֹרָר. — [מְמֹרֶרֶת, מְמֹרָרִים, ־רוֹת]

מַמְרֵקָה° נ׳ [מן מרק] מַכְשִׁיר אוֹ מְכוֹנָה לְמֵרוּק וּלְלִטּוּשׁ שֶׁל אֲבָנִים, עֵצִים אוֹ חֳמָרִים אֲחֵרִים. — [מַמְרֵקַת־, מַמְרֵקוֹת, מַמְרְקוֹת־]

מַמָּשׁ* [מן משש] 1, ז׳ יֵשׁוּת, מְצִיאוּת, דָּבָר הַנִּתָּן לְמִשּׁוּשׁ: ״אֶחָד דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ, אֶחָד דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ״ (שבועות ג ה). ״כָּל שֶׁטַּעְמוֹ וּמַמָּשׁוֹ אָסוּר — לוֹקִין עָלָיו״ (עבודה זרה סז). 2, תה״פ בְּפֹעַל, בִּמְצִיאוּת, כְּמַשְׁמָעוֹ: ״׳וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם׳ — דְּבוּקִים מַמָּשׁ״ (סנהדרין סד). ״׳כִּי תִפְגַּע׳ — יָכוֹל פְּגִיעָה מַמָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר ׳כִּי תִרְאֶה׳״ (בבא מציעא לג). ״קְרֵינְדֶּיל־טְשַׁרְנִי גּוֹוַעַת בָּרָעָב, מַמָּשׁ גּוֹוַעַת בָּרָעָב״ (עגנון, אלו קטו). — [מַמַּשׁ־, מַמָּשׁוֹת]

— אֵין בּוֹ מַמָּשׁ*, 1, אֵין בּוֹ דָּבָר לְהֵאָחֵז בּוֹ, אֵינוֹ מוּחָשׁ, אֵין לוֹ קִיּוּם: ״נִיצוֹצוֹת אֵין בָּהֶן מַמָּשׁ״ (שבת מז). 2, אֵין לוֹ כָּל יְסוֹד, אֵינוֹ אֱמֶת: ״לְמַטְרוֹנָה שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע... וּבָדַק הַמֶּלֶךְ בַּדְּבָרִים וְלֹא מָצָא בָּהֶם מַמָּשׁ״ (ויקרא רבה כז). [ולהפך:]

— יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ*, הוּא דָּבָר שֶׁל קַיָּם, הוּא מְיֻסָּד וּמְבֻסָּס, יֵשׁ לוֹ יְסוֹד: ״יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו — שׁוֹמְעִין לוֹ״ (ירושלמי סנהדרין כג ג).

מֶמֶשׁ° ז׳ [צורת־משנה של מַמָּשׁ] מַמָּשׁ, יֵשׁוּת: ״אֵין תַּכְלִית לַמְּצִיאוּת וְאֵין הַמְּצִיאוּת — מֶמֶשׁ״ (קלוזנר, הספרות ג 219). ״בְּכָל אִימֵי עֲמָקָהּ, בְּמֶמֶשׁ כֹּה נוֹרָא״ (שמעוני, פואמות ב רלז). ״וְצָעִיף דַּק לְאֵין מֶמֶשׁ מֵעַל רָאשֵׁי הַמְסֻבִּים יִפְרֹשׂ״ (בן־ציון, קסט). ״אַךְ עוֹד אַתְּ חָזוֹן וְלֹא מֶמֶשׁ״ (ש׳ שלום, שירים שיב). — [מֶמֶשׁ־]

ממשׁ [מן מַמָּשׁ]

~ פִּע׳ מִמֵּשׁ ° פ״י הִגְשִׁים, בִּצַּע, הִמְחִישׁ, עָשָׂה לְיֵשׁוּת קַיֶּמֶת: דָּרוּשׁ כֶּסֶף רַב כְּדֵי לְמַמֵּשׁ אֶת הַתָּכְנִית. — [לְמַמֵּשׁ אֶת־, מְמַמֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻמַּשׁ °, בֻּצַּע, הֻגְשַׁם: ״הַתְּנָאִים שֶׁהִתְנוּ יְמֻמְּשׁוּ מַהֵר״ (עיתונות). הַמְנַהֵל הִצְהִיר שֶׁיִּתְפַּטֵּר, אִם לֹא יְמֻמְּשׁוּ הַצָּעוֹתָיו. — [מְמֻמָּשׁ, יְמֻמַּשׁ]

~ הת׳ הִתְמַמֵּשׁ °, הִתְגַּשֵּׁם, הָפַךְ לִמְצִיאוּת, נַעֲשָׂה לְדָבָר שֶׁל מַמָּשׁ: ״אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי יְצִירָה הֵם, אִידֵיאוֹת שֶׁנִּתְמַמְּשׁוּ, רַעְיוֹנוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [לְהִתְמַמֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

מִמְשׁ׳ קיצור: מִמְשַׁפַּחַת.

מַמְשֶׁה°, מִימְשֶׁה ז׳ [מן משה] מִבְדּוֹק־צָף קָטָן, מִתְקָן עָשׂוּי לְהַעֲלוֹת עָלָיו סִירוֹת וּסְפִינוֹת לֹא־גְּדוֹלוֹת לְשֵׁם תִּקּוּנָן. — [מַמְשֵׁה־, מַמְשִׁים, מַמְשֵׁי־]

מַמָּשׁוּת˙˙ נ׳ [מן מַמָּשׁ] מְצִיאוּת, יֵשׁוּת, קִיּוּם, דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ: ״יֵשׁ אֵשׁ שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁוּת, כְּגוֹן שַׁלְהֶבֶת בְּלֹא גַּחֶלֶת״ (תוספות בבא קמא כב). ״וְהִיא מַרְאָה לָנוּ... אֶת עֶצֶם חַיֶּיהָ שֶׁל הָאֻמָּה, אֶת

ממשות חייה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״דומה כאלו קבל פטורין לשעה מן הממשות והריהו מפליג לטיול של חפשה במדינת האגדה וההבדות״ (קבק, בצל 190). ״כאלו אין בה ממשות של כלום״ (עגנון, אורח 65). ״ואין ממשות בעולם זולתי הפרידה הנצחית״ (ש׳ שלום, שירים קלז). — [ממשות־, ממשיות]

א. **ממשח°, מימשח** ז׳ [מן משח] צבע משוח על משהו: ״אותיות הכתב לא ימחו, והמים לא ימוגו אלא את הממשח בלבד״ (שלונסקי, תר׳ טיל 436). ממשח של לכה. — [ממשח־]

ב. **ממשח** ז׳ [מלה סתומה; מן משח? ויש סוברים: כהוראת הערבית שמח־ גבה] משיחה בשמן(?), גבה(?): ״את־כרוב ממשח הסוכך״ (יחזקאל כח יב). — [ממשח־]

ממשטר°, ממושטר ת׳ [מן משטר] ממשמע, ערוך בסדר ובמשטר: ״וכל אדם ממשטר, ממשמע״ (שטיינמן, והיה באחרית). ״עבודת־מטבח חדגונית ממשטרת״ (נ׳ שחם, שיכון 109). צבא ממשטר. — [ממשטרת, ממשטרים, ־רות]

ממשי⁺ ת׳ [מן ממש] מוחשי, מציאותי, קים, קונקרטי: ״כי הימים מפאת עצמם שוא והבל בלתי־ממשיים המה, ועל־ידי כשרון תורה ומצוות הנעשים בהם נעשים ממשיים״ (אלשיך, איוב ז ג). ״יחגרו שארית כחם להעשירה בתכן ממשי שיש לעמנו בו צרך אמתי״ (אחד העם, קל). הממשלה נתבעה לעשות פעלות ממשיות להקלת המצוקה. — [ממשית, ממשיים, ־שיות]

ממשיות° נ׳ [מן ממשי] מעשיות, תכונתו או מצבו של הדבר הממשי: ״תועלת וממשיות אין בשניהם״ (יהודה שטינברג, יט). ועדת המומחים הטילה ספק בממשיותה של התכנית המצעת. — [־שיות־]

ממשך°, מימשך ז׳ [מן משך] 1, משיכה: ״אני המיתרים! אני ממשך הקשת!״ (שלונסקי, שירים ב 326). ״הרי זה כממשך ניקה מחלב״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 198). 2, המשכות, רציפות: המארעות ההיסטוריים הם למעשה ממשך אחד. 3, פתיון, שרגוג, מזון המושם בחכה או במלכדת אחרת למשך את החיה ולצודה. — [ממשך־, ממשכים, ממשכי־]

— **ממשך בנקאי°**, הודעה־בכתב לבנק לשלם לחותם סכום־כסף מן הפקדון שהפקד בבנק לזכותו (Draft).

ממשך, ממושך ת׳ [מן משך] 1, הנמשך הרבה, הארוך זמן רב: ״תוחלת ממשכה״ (משלי יג יב). צפיה ממשכת למכתב מידידי. מחלה ממשכת. 2, ארך: ״גוי ממשך ומורט״ (ישעיה יח ב). 3⁺ [בהשאלה] שמושכים וסוחבים אותו: ״וידעו כי יחידתו לגיהנם ממשכה״ (הנגיד, דיואן 29). ״נדחף ונהדף, נעלב ומנאץ על כל צעד, ממשך וממרט״ (סוקולוב, במראות 144). 4°, נגרר, פונה: ״ראשו נטוי וממשך כלפי החכם״ (בורלא, עקביה 168). — [ממשכה גם ממשכת, ממשכים, ־כות]

— **ממשכות°** תה״פ בממשך זמן רב, ארכות: ״והיה טוב לעבד בחדר הקטן, לעבד ממשכות״ (פיכמן, צג). ״היתה בימי זקנתה חולה ושכבה ממשכות בבית־חולים״ (קדרי, בורך 170). ״הייתי נותן המון בשביל לדעת... אמר שאול נכאים וממשכות״ (יזהר, צקלג 81).

ממשכן*, ממושכן ת׳ [מן משכון; וראה גם משכן, משכן] נתון כמשכון, נתון בעבוט: ״היתה לו שדה ממשכנת בעיר״ (שביעית י ו). ״כל ויניציה ממשכנת אצלכם״ (אבן־זהב, שיילוק עא). שעונו של העני ממשכן בבית־המשכונות. — [ממשכנת, ממשכנים, ־נות]

ממשכל°, ממושכל ת׳ [מן משכיל] 1, שנעשה משכיל, שקבל השכלה כללית: ״׳המתמיד׳ שלי איננו ממשכל ומפקח, כי אם מתמיד פשוט וישן שאינו פורש להשכלה״ (ביאליק, אגרות א ק). ״אדם ממשכל ולובש קצרות״ (סדן, ממחוז עט). ״אל תראוני בעינים ממשכלות, בעינים ממצמצות מברק כפתורי נחשת... ראוני בעינים חמות״ (קריב, עטרה 119). 2, רציונלי, שכלי, של הגיון יבש וקר: ״כאן העיר מר פנדקי הערה מאד ממשכלת״ (פרלמן, תר׳ הרין 33). — [ממשכלת, ממשכלים, ־לות]

ממשל, מימשל ז׳ [מן א׳ משל] 1, שלטון, תפקיד המושל, שליטה: ״ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב״ (דניאל יא ג). ״ועל קץ ממשלך על האדמה״ (טשרניחובסקי, שירים קנג). ״לשאל ולחקר את ממשל המדינה״ (אלתרמן, הטור א 304—305). 2, מושל(?): ״בנים הממשלים לבית אביהם״ (דברי הימים א כו ו). — [ממשל־, ממשלים, ממשלי־]

— **ממשל צבאי°**, רשות צבאית הממלאת את תפקידי הרשות האזרחית באזור שהגדר כאזור צבאי.

ממשל° ז׳ [מן משל; ראה ב׳ משל] כותב משלים, מחבר ספורי־משלים: ״משל נאה מאת הממשל המצין הזה״ (פרסקי, קול 133). י״ל גורדון היה מן הממשלים בספרותנו החדשה. — [ממשלת, ממשלים, ממשלות]

ממשל⁺, ממושל ת׳ [מן משל] נמשל, נאמר כמשל: ״כמו זאת תהי חידה ממשלת״ (הנגיד, דיואן 62). ״חכם אשר גזרת פני חרס נגדו לחרש היא ממשלת״ (יהודה הלוי, ג 368). — [ממשלת, ממשלים, ־לות]

ממשלה* נ׳ [מן משל] משל, ספור אלגורי מאלף: ״שלש מאות ממשלות שועלים היו לו לר׳ מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש״ (סנהדרין לח., לפי גירסת הגאונים; בנוסח שלפנינו: משלות). — [ממשלת־, ממשלות, ממשלות־]

— **ממשלות***, כנוי לספר ״משלי״: ״וספר תהלים אחד וספר איוב וממשלות״ (גיטין לה.).

ממשלה נ׳ [מן א׳ משל] 1°, השלטון העליון במדינה, חבר השרים העומדים בראש מדינה: ממשלת ישראל. ממשלה דמוקרטית. משרדי הממשלה. 2, שלטון, שליטה: ״בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו״ (מלכים א ט יט). ״ויעש... את־המאור הגדל לממשלת היום, ואת־המאור הקטן לממשלת הלילה״ (בראשית א טז). ״וכל־ממלכות ארץ ממשלת ידו״ (ירמיה לד א). ״וגם ירח [ירח] עתות שבות, ממשלת־קץ ואות־עולם״ (בן־סירא מג ז). ״והוא ברא אנוש לממשלת תבל״ (מגילת הסרכים, ג 17). ״לפני מי שהוא בזמנו בעל ממשלה ויכלת״ (יוסיפון, שכב). [ובהשאלה:] ״לממשלת המרש״ (ביאליק, לממשלת). ״ממשלת המחשבה לחוד

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פעל; נפעל; פעל; פעל; התפעל; הפעיל; הפעל

וממשלת הרגש לחוד" (ויסלבסקי, תר' בעולם 34). – [ממשלת־, ממשלתו; ממשלות, ממשלות־]

– **ראש־הממשלה**ˆ, 1°, ראש־השרים, השר שנתמנה על־ידי נשיא־המדינה (במדינה דמוקרטית) או על־ידי המלך (במדינה מלוכנית) להרכיב את צות השרים חברי־הממשלה ולנהל את המדינה יחד אתם ובראשותו. 2ˆ, המושל העליון: "ראש הממשלה הראשונה וחיליהם" (יהודה הלוי, ח 305).

ממשלת* נ' [צורת־משנה מן ממשלה] ממשלה: "אל תבקש מאל ממשלת" (בן־סירא ז ג). "אותות שלטון וממשלת" (ביאליק, תר' טל סה). – [ממשלת־]

ממשלתי° ת' [מן ממשלה] של הממשלה, של השלטון העליון: פקדה ממשלתית. דפוס ממשלתי. – [ממשלתית, ־תיים, ־תיות]

ממשמע°, ממושמע ת' [מן משמעת; ראה גם משמע] בעל משמעת, שחנך לציית לקול מפקדיו, שנשמע להוראות הממנים עליו: "וכל אדם ממשטר, ממשמע" (שטיינמן, והיה באחרית). צבא מאמן וממשמע. – [ממשמעת, ממשמעים, ־עות]

ממשמש°, ממושמש ת' [מן משמש, משמש] שמשמשו בו הרבה, משמש: "ספרים ישנים, ממשמשים, מטלים על הארץ ערמות־ערמות" (שופמן, א 116). "המלים הממשמשות... מקבלות בבחינה זו חיות חדשה" (כרש, ג 11). – [ממשמשת, ממשמשים, ־שות]

ממשמשן* ת' [מן ממשמש; ראה משמש, משמש] משמשן, מי שרגיל למשמש בידיו בכל דבר: "לא אברא אותה (את האשה)... מן היד, שלא תהא ממשמשנית" (בראשית רבה יח). – [ממשמשנית, ממשמשנים, ־ניות]

ממשני° ת' [מן ממש] 1, מעשי, פרקטי: "הצרפתים... ממשניים הם, ולא בעלי־חלומות" (פרלמן, תר' רעיונות נא). 2, מוחש: "ממשני לעין וגם קרוב ללב" (קרמר, משמרות 163). – [ממשנית, ממשניים, ־ניות]

א. **ממשק, מימשק** ז' [מן שקק] שקשוק, משק, שפשוף: "ממשק חרול" (צפניה ב ט). "זו בריתך עם אבני שדה וממשק חרבונים וסרפד" (שלונסקי, שירים ב 263). – [ממשק־]

ב. **ממשק°, מימשק** ז' [מן משק] 1 [בכלכלה] תורת־המשק, תורת היחסים הכלכליים בין הגורמים השונים שבמשק. 2, נהול משק: "קחי בידיך את ממשק־הבית" (שלונסקי, תר' הדון א 45). – [ממשק־]

ממשקף°, ממושקף ת' [מן משקפים] בעל משקפים, המרכיב משקפים על חטמו: "משנודע לו לבחור הממשקף" (קרליבך, הודו 160). "הספרנית הממשקפת מתל־אביב" (סערוני, ניסים 129). "מצמץ בעיניו הממשקפות" (מגד, החי 55). – [ממשקפת, ממשקפים, ־פות]

ממששˆ, **ממושש** ת' [מן משש, משש] שנתן למשש אותו, מוחש: "וכן היה יכול לתארו בטעם ובמשוש, ויפרש בו שהוא ישיג הנטעמים והממששים" (מורה נבוכים א מז). "חטת עקרון מוחשת וממששת היא" (קלוזנר, יוצרים ג 223). "המספרים שולטים לא רק בעולם הגס והממשש" (סוקולוב, אישים 79). "ואם המצה תהיה נשברת ביד... והכרים יהיו ממששים – אין זה מעשה־כשפים" (פרץ, ד). – [ממששת, ממששים, ־שות]

א. **ממתג°, ממותג** ת' [מן א. מתג, וראה עוד א. מתג, מתג] ששמו מתג בפיו, שחסמוהו במתג: סוס ממתג. – [ממתגת, ממתגים, ־גות]

ב. **ממתג°, ממותג** ת' [מן ב. מתג, וראה עוד ב. מתג, מתג] [בדקדוק] ששמו תחתיו מתג: בשם "יעקב" ההברה "יַ" ממתגת. – [ממתגת, ממתגים, ־גות]

ממתח°, ממותח ת' [מן מתח] מתוח, דרוך: "נימת־חייו הממתחה מתפקעת" (הלקין, יחיאל 142). "והיה עומד ממתח ותוהה" (שנהר, ב 190). "בעמדי כן ממתח עצבים ומחדד חושים" (ליסיצקי, תולדות 63). "אתם דוהרים שמה ממתחים עד תכלית השמחה כמיתרים" (שמיר, עירום 62). – [ממתחה או ממתחת, ממתחים, ־חות]

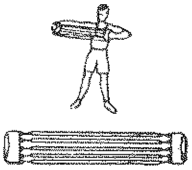

ממתח

למעלה מתעמל בממתח

ממתח° ז' [מן מתח] מכשיר־התעמלות העשוי מערכת קפיצים ובקצותם ידיות: המתעמל ממתח את הקפיצים בשתי ידיו ומאמן על־ידי־כך את שריריו. – [ממתח־, ממתחו; ממתחים, ממתחי־]

ממתח°, מימתח ז' [מן מתח] 1, המתחות, שעור המתח: "ממתח מיתר למען נגון" (שלונסקי, שירים ב 411). 2 [בהנדסת־גשרים] המרחק האפקי שבין סמוכותיו של גשר או של מבנה אחר כיוצא בו. – [ממתח־]

ממתך°, ממותך ת' [מן מתכת] עשוי כעין מתכת, שנהפך למתכת: תרכבת כימית ממתכת. – [ממתכת, ־תכים, ־כות]

ממתן°, ממותן ת' [מן מתון; ראה גם מתן, מתן] שנעשה מתון יותר, מואט, מפחת: "והיתה הליכתו ברחוב מעט מרשלת, ממתנת" (בורלא, עקביה 125). "אומר בקולו הממתן באבק התרסה" (טביב, כערער 124). התקדמות ממתנת בכלכלה. – [ממתנת, ממתנים, ־נות]

ממתנה° נ' [מן מתן, המתין] חדר־המתנה: "הוא נתן לי לחכות בממתנה ארבע שעות רצופות" (בן־אב"י, שחר 398). – [ממתנת־, ממתנות, ־תנות־]

ממתק ז' [מן מתק] 1°, דבר מתוק, סכריה. 2, משקה מתוק: "אכלו משמנים ושתו ממתקים" (נחמיה ח י). – [ממתק־, ממתקים, ממתקי־]

– **חכו ממתקים** (שיר השירים ה טז), פיו מתוק ונעים.

ממתק°, ממותק ת' [מן מתק, מתק] שהוסיפו לו סכר, שעשוהו מתוק משהיה: תה ממתק. מיץ לימון ממתק. – [ממתקת, ממתקים, ־קות]

ממתקיה° נ' [מן ממתק] קפסת־ממתקים ("בונבוניירה"). – [ממתקית־, ממתקיות]

א. **מן** ז' [אולי על שום השאלה ששאלו בני־ישראל: מן הוא? (מה הוא), ראה להלן ב. מן; ארמית: מנא; ערבית: מן] כנוי למזון שאכלו בני־

יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר; לְפִי הַתּוֹרָה, יָרַד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם עַל הַמַּחֲנֶה בְּרֶדֶת הַטַּל: "וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן" (שמות טז לא). "וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל, וּדְגַן־שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ" (תהלים עח כד).— [מַן־, מַנּוֹ... מַנְּכֶם]

ב· **מָן, מַן** מ"ש [ארמית: ראה גם מָאן] מַה? מִי?: "וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס... וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו: מָן הוּא? כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא" (שמות טז יד–טו).

מִן מ"י [פיניקית: מ; ארמית: מִן; ערבית: מִנ] [לפני שם בה' הידיעה על־פי רוב "מִן", לפני מלים אחרות על־פי־רוב בהבלעת הנו"ן: מִ־, ובתשלום דגש באות שאחריה: מִשָּׁם; לפני הגרוניות — מֵ־: מֵאֶרֶץ, מֵרֹאשׁ] 1. מֵאֵת, מִתּוֹךְ: "צֵא מִן־הַתֵּבָה" (בראשית ח טז). "וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן" (יהושע ד יט). "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ" (ויקרא י ז). "אֵין תּוֹרְמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה" (תרומות א ה). קִבַּלְתִּי סֵפֶר מִן הַסִּפְרִיָּה. 2. הַמָּקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ בָּא: "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה, מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי" (שופטים יג ב). יְהוּדִי מִירוּשָׁלַיִם. 3. רֵאשִׁיתוֹ שֶׁל דָּבָר מִבְּחִינַת הַזְּמַן: "מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה" (חגי ב טו). "וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים" (בראשית מא א). מִן הַבֹּקֶר וְעַד הָעֶרֶב. 4. מִסִּבַּת, מִפְּנֵי: "אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת" (שיר השירים ג ח). "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה" (ישעיה מח ד). 5. יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר: "הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִאֵל" (יחזקאל כח ג). "כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר" (ירמיה מו כג). 6. שֶׁלֹּא לְ־: וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת" (בראשית כז א). "שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ" (שמות יד ה). 7. לְבִלְתִּי הֱיוֹת: "וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ" (שמואל א טו כג). 8. קְצָת אוֹ חֵלֶק מִתּוֹךְ דָּבָר שָׁלֵם: "מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ, מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ, שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת" (בראשית ו כ). "שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן" (תהלים קלז ג). "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ, מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת" (ירמיה א א). "אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן" (ויקרא א ב). [וראה עוד הצירופים להלן] — [מִן־, מִ־, מֵ־; מִמֶּנִּי (גם מִנִּי), מִמְּךָ, מִמֵּךְ, מִמֶּנּוּ (גם מֶנְהוּ, מִנּוֹ°), מִמֶּנָּה (גם מִנָּהּ°) מִמֶּנּוּ, מִכֶּם, מִכֶּן, מֵהֶם (גם מִנְהֶם גם מֵהֵמָּה), מֵהֶן (גם מֵהֵן גם מֵהֵנָּה)]

— לְמִן־, מֵאָז, מִן הַזְּמַן־: "כִּי שְׁאַל־נָא... לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ... הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה?" (דברים ד לב).

— לְמִן... וְעַד, לְמִ... וְעַד, מִן... (וְ)עַד, הָחֵל בְּ־ וְכַלֵּה בְּ־, מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יִדְרֹשׁ לַה' אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל יוּמָת, לְמִן־קָטֹן וְעַד־גָּדוֹל, לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה" (דברי הימים ב טו יג). "וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב" (שמות יח יד). "וְאַנְשֵׁי הָעִיר... מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן, כָּל־הָעָם מִקָּצֶה" (בראשית יט ד).

— מִשֶּׁ־* (= מִן אֲשֶׁר), מֵעֵת שֶׁ־, מִשָּׁעָה שֶׁ־, אַחֲרֵי שֶׁ־: "מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית? מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן" (ברכות א ב). "זֶה אוֹמֵר עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי, וְזֶה אוֹמֵר: מִשֶּׁלָּקַחְתִּי – יַחֲלֹקוּ" (בבא מציעא ח ד). "מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא יוֹם הָנֵף כֻּלּוֹ אָסוּר" (מנחות י ה).

— מֵחֲמַת*, מִיַּד*, מִנַּיִן*, מֵעוֹלָם*, מִפְּאַת*, מִתּוֹךְ* וְכוּ' — רְאֵה כָּל עֵרֶךְ בִּמְקוֹמוֹ [באות מ"ו]

— מִן הַדִּין°, הַדִּין מְחַיֵּב, מִסְתַּבֵּר, רָאוּי הַדָּבָר: "אִלְמָלֵא הָאֱמוּנָה כֹּחַ רִאשׁוֹן... מִן הַדִּין שֶׁתְּהֵא פּוֹחֶתֶת וְהוֹלֶכֶת" (קלצקין, כתבים 127) מִן הַדִּין הוּא שֶׁנּוֹשִׁיט עֶזְרָה לַנִּצְרָךְ.

— מִן־הוּא וָהָלְאָה [על־פי ישעיה יח ב; ז] מֵאָז, לְאַחַר מִכֵּן: "הַמִּלְחָמָה תָּחֵל מִן־הוּא וָהָלְאָה" (סוקולוב, במראות 146).

— מִן הַמְּהַדְּרִין* [על־פי שבת כא:] זְהִירִים וּמַקְפִּידִים בְּיוֹתֵר בְּמַשֶּׁהוּ: "שֶׁהֵם שְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם וְאֵינָם מִן הַמְּהַדְּרִין כָּל כָּךְ בַּאֲכִילָה וּבְהַלְבָּשָׁה" (מגדלי מו"ס, נח). "דּוֹדִי מִן הַמְּהַדְּרִין הָנֵהוּ" (שלונסקי, תר' פושקין 11).

— מִן־הַנִּמְנָע°, מִן הַנִּמְנָעוֹת°, אִי־אֶפְשָׁר, לֹא יִתָּכֵן: דָּבָר זֶה מִן הַנִּמְנָע הוּא. "כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵינָהּ מִן הַנִּמְנָעוֹת בְּיַחַס לַאֲנָשִׁים פְּרָטִיִּים" (אחד העם, ה). "לְגַבֵּי אָדָם כְּלֶוִינְסְקִי אֵין זֶה מִן הַנִּמְנָעוֹת" (ביאליק, לוינסקי).

— מִן־הַסְּתָם°, מִסְתָּמָא, יִתָּכֵן, כַּנִּרְאֶה: אִם פְּלוֹנִי אוֹמֵר כָּךְ, מִן הַסְּתָם יוֹדֵעַ הוּא מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר.

— מִן־הָרָאוּי°, רָאוּי וְהוֹגֵן הַדָּבָר, הַדִּין מְחַיֵּב: מִן הָרָאוּי לִנְהֹג כָּךְ.

— מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ* [על־פי סנהדרין קו: "אין תורתו של דואג (האדומי) אלא משפה ולחוץ"] לְמַרְאִית־עַיִן בִּלְבַד, בְּלֹא כַּוָּנַת הַלֵּב: "כִּי כָּל הַבְּכִי וְהַמִּסְפֵּד הַזֶּה אֵינֶנּוּ מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ" (אחד העם, מא). "שֶׁאָנוּ מִתְעַבִּים אֶת הַהִתְיַפּוּת וְהָעֲנְבָנוּת רַק מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ" (ברנר, א 35). "מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ הָיָה אוֹמֵר לָאו, וּבְסֵתֶר לִבּוֹ הָיָה רוֹצֶה בְּכָךְ" (בורלא, עקביה 95).

— מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה [על־פי שמות כו כח, ושם כפשוטו], בְּנִגּוּד גָּמוּר, לַגְמָרֵי, בְּתַכְלִית הַשִּׁנּוּי: "וְהָרוּחַ הַזֹּאת עֲלוּלָה הִיא לְהִשְׁתַּנּוֹת מִזְּמַן לִזְמַן מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה" (אחד העם, ריב).

— מִן הַיֹּשֶׁר°, לְפִי הַצֶּדֶק, מִדַּת־הַיֹּשֶׁר נוֹתֶנֶת: מִן הַיֹּשֶׁר הוּא שֶׁיִּנָּתֵן חֵלֶק מִן הַתְּרוּמוֹת לְבֵית־הַיְתוֹמִים.

— מִן הַמִּנְיָן°, 1. שֶׁהוּא בֵּין בַּעֲלֵי הַזְּכֻיּוֹת הַמְּלֵאוֹת: תַּלְמִיד מִן הַמִּנְיָן בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה (לְהַבְדִּיל מִן תַּלְמִיד "שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן", הָרַשַּׁאי לְהִשְׁתַּתֵּף בְּלִמּוּדִים אַךְ אֵין לוֹ זְכוּת לְהִבָּחֵן וּלְקַבֵּל תְּעוּדַת־גְּמַר רִשְׁמִית). 2. רָגִיל, שִׁגְרָתִי: אֲסֵפָה מִן הַמִּנְיָן שֶׁל חֶבְרַת־מְנָיוֹת.

— לֹא הַכֹּל מִמֶּנּוּ*, אֵין הַכֹּל תָּלוּי בּוֹ וּבְהַשְׁפָּעָתוֹ, אֵין בְּיָדוֹ הַכֹּחַ וְהַתֹּקֶף לְכָל דָּבָר: "לֹא הַכֹּל מִמֶּנּוּ לִפְסֹלָהּ" (ירושלמי גיטי מג ב). "לֹא כָּל מִמְּךָ שֶׁאֲהֵא מְחַזֵּר עִמָּךְ עַל בָּתֵּי־דִינִין" (ירושלמי בבא קמא ג א).

— מִנִּי, צוּרָה פִּיּוּטִית שֶׁל־"מִן" — ראה ערך מִנִּי.

— מִנֵּיהּ וּבֵיהּ* — ראה ערך מִנֵּיהּ.

— לָא מִנֵּהּ וְלָא מִקְצָתֵהּ* [ארמית, על־פי סוטה ה:; ובעברית:] לֹא מִמֶּנָּה וְלֹא מִקְצָתָהּ°, שׁוּם דָּבָר לֹא מִמֶּנָּה וְשׁוּם חֵלֶק לֹא מִמֶּנָּה, כְּלוֹמַר: אַף שֶׁמֶץ מִן הַדָּבָר אֵינוֹ נָכוֹן, אֵין כָּל קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת לַדָּבָר, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם: "סְבוּרִים אַתֶּם, מֵחֲמַת הַצְּנָה? לֹא מִמֶּנָּה וְלֹא מִקְצָתָהּ!" (עגנון, האש קסז). [ובלשון זכר:] "שֶׁמָּא תֹּאמַר: עִיּוּשׁ שִׁנָּה אֶת טַעְמוֹ? לָא מִנֵּיהּ וְלָא מִקְצָתֵיהּ!" (אבן־זהב, בסוד קיז).

— מִמֶּנּוּ וּבוֹ* [בדומה אל "מִנֵּיהּ וּבֵיהּ" בארמית; ראה ערך מִנֵּיהּ], 1°, תֵּכֶף וּמִיָּד, לְלֹא שְׁהִיּוֹת: "הָרְדִיפָה אַחֲרֵי הַכָּבוֹד וְהַפִּרְסוּם תִּבָּטֵל מֵאֵלֶיהָ, מִמֶּנָּה וּבָהּ" (קלצקין, כתבים 79). 2*, מֵעַצְמוֹ, מִתּוֹכוֹ: "לָמָּה הֱיִיתֶם קוֹנְסִים אֶת בָּנַי? — וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ: 'מֵהֶם וּבָהֶם הָיוּ בָּאִים וְאוֹמְרִים לְשׁוֹן הָרָע אִישׁ עַל חֲבֵרוֹ'" (בראשית רבה כ). "בְּנֵי אֵירוֹפָּה מְבִינִים שֶׁהַכֹּל מֵהֶם וּבָהֶם וְכָל בִּנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם בִּידֵיהֶם" (הזז, היושבת 36).

מָן ז׳ רְאֵה מַנִּים.

מ״נ ר״ת מְסִירוּת־נֶפֶשׁ.

מְנָא* מ״ש [ארמית: מִן + אָן] מִנַּיִן? מֵאֵיזֶה מָקוֹם? מֵהֵיכָן? [רווח בביטויים התלמודיים:]

— מְנָא הָנֵי מִלֵּי?* [בראשי־תיבות: מנה״מ] מִנַּיִן דְּבָרִים אֵלּוּ? מִנַּיִן לָנוּ דֵּעָה זוֹ שֶׁשָּׁמַעְנוּ? (חולין קמ. ועוד הרבה בתלמוד)

— מְנָא לַן* [בקיצור: מְנָלַן] מִנַּיִן לָנוּ? מֵאַיִן אָנוּ יוֹדְעִים זֹאת? (ברכות ז. ועוד הרבה בתלמוד).

מְנֵא ת׳ [ארמית מקראית; בינוני פעול של מנא, בניין פְּעַל] מָנוּי.

— מְנֵא מְנֵא, תְּקֵל וּפַרְסִין (דניאל ה כה), מָנוּי מָנוּי, שָׁקוּל וּגְזוּרִים (כְּתֹבֶת אַלֶּגוֹרִית שֶׁנִּכְתְּבָה עַל הַקִּיר בְּמִשְׁתֵּה בֵּלְשַׁאצַּר, וּפִתְרוֹנָהּ: מָנָה אֱלֹהִים אֶת מַלְכוּתְךָ, שָׁקַל וְשָׁבַר אוֹתָהּ).

מנ״א ר״ת מְנַחֵם־אָב.

מְנֹאֶה°, מנואה ת׳ [מן נָאֶה; ראה גם נאה] מְקֻשָּׁט, מְיֻפֶּה: "הָיָה מְנֹאֶה כְּבָר בְּמַרְאֵהוּ וּבְמַלְבּוּשָׁיו" (טביב, דרך 62). — [מְנֹאָה, מְנֹאִים, מְנֹאוֹת]

מְנָאֻם°, מינאם ז׳ [מן נאם] נְאוּם קָצָר, הַרְצָאָה חֲגִיגִית, דְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּטֶקֶס, בִּמְסִבָּה וְכַדּוֹמֶה: "הִזְמִינוּנִי לִנְאֹם בְּעִבְרִית וּבְצָרְפָתִית, וּמִנְאָמַי אֵלֶּה גָּרְמוּ לְהִתְרָעֲוּת אֲמִתִּיּוֹת" (בן־אב״י, שחר 142). "כָּל הָעֵינַיִם נָסַבּוּ אֵלָיו, אֶל רֹאשׁ הַוַּעַד, לִשְׁמֹעַ אֶת מְנָאֻם־הַבְּרָכָה מִפִּיו" (שנהר, כ 180). "וְלִנְאֻמִּים יַעֲנִיק אֶת כֹּחַ מְנָאֳמָם" (יזהר, מישור 93). — [מְנָאֻם־, מְנָאֲמִים, מְנָאֲמֵי־]

מְנָאֵף ז׳ [מן נאף, נִאֵף] זוֹנֶה, מַרְבֶּה לַחֲטֹא בְּיַחֲסִים מִינִיִּים אֲסוּרִים: "כִּי מְנָאֲפִים מָלְאָה הָאָרֶץ" (ירמיה כג י). — [מְנָאֶפֶת, מְנָאֲפִים, מְנָאֲפוֹת]

מְנָאֵץ ז׳ [מן נאץ, נִאֵץ] מְבַזֶּה, מְחָרֵף: "וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ (אֶת הָאָרֶץ)" (במדבר יד כג). — [מְנַאֲצִים, ־צֵי־]

מְנֹאָץ°, מנואץ ת׳ [מן נאץ, נִאֵץ] [במקרא, ישעיה נב ה: מְנֹאָץ] מְבֻזֶּה, שֶׁנִּתַּן לִנְאָצָה וּלְגִדּוּפִים: "בָּזוּי וּמְנֹאָץ, וְעוּם אֱלֹהִים וְאָדָם" (ביאליק, לא הראני). "וַיְהִי שְׁמוֹ מְנֹאָץ בְּפִי כֹּל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסד). "פְּלוֹנִי זֶה הַמְנֹאָץ, זֶה הַנָּזוּף" (שמעוני, הכיבר 254). — [מְנֹאֶצֶת, מְנֹאָצִים, ־צוֹת]

מְנֻבָּא°, מנובא ת׳ [מן נבא] שֶׁנֶּאֱמַר כִּנְבוּאָה, חָזוּי: "יוֹם כְּלוּלַיִךְ עָתִיד הוּא, כַּמְנֻבָּא בִּסְפָרִים עַתִּיקִים ...לִפְרֹץ אֶל מִשְׁתֵּה קְרוּאַיִךְ" (ש׳ שלום, שירים שיד). דְּבָרָיו הַמְנֻבָּאִים נִתְקַיְּמוּ. — [מְנֻבֵּאת או מְנֻבְּאָה, מְנֻבָּאִים, ־אוֹת]

מִנְבָּג°, מינבג ז׳ [מן נֶבֶג] [בצמחים] הַקֻּפְסָה שֶׁנִּמְצָאִים בָּהּ הַנְּבָגִים (תָּאִים הַנִּתָּקִים מִן הַצֶּמַח וְהָעֲשׂוּיִים לִנְבֹּט וּלְהִתְפַּתֵּחַ לְצֶמַח חָדָשׁ). נְבָגִים וּמִנְבָּגִים מְצוּיִים בְּאַצּוֹת, בִּפְטְרִיּוֹת, בִּטְחָבִים וּבִשְׁרָכִים. — [מִנְבַּג־, מִנְבָּגִים, מִנְבְּגֵי־]

מְנֻבָּז°, מנובז ת׳ [מן נִבֵּז; וראה נבז; בלשון־הדיבור] מְנֻוָּל, בָּזוּי: "עָרִיק מְנֻבָּז וְשָׁפָל" (שמיר, הגבול 203). "רַק רְכִילוּת, רְכִילוּת מְנֻבֶּזֶת" (יזהר, צקלג 395). הַפְּקִידִים הַמְנֻבָּזִים הָהֵם הַמְטַפְּחִים אֶת כְּרֵסֵיהֶם" (מגד, חדווה 72). — [מְנֻבֶּזֶת, מְנֻבָּזִים, ־זוֹת]

מִנְבָּטָה° נ׳ [מן ב. נבט; נֶבֶט] מָקוֹם שֶׁזּוֹרְעִים בּוֹ זְרָעִים שֶׁל צִמְחֵי־תַרְבּוּת לְשֵׁם הַעֲבָרָתָם אֶל מִשְׁתָּלָה לְאַחַר נְבִיטָתָם: מִנְבָּטָה לַהֲדָרִים. — [מִנְבֶּטֶת־, מִנְבַּטְתּוֹ, מִנְבָּטוֹת, מִנְבְּטוֹת־]

מְנֻבָּל°, מנובל ת׳ [מן נָבָל; נבל] מְנֻוָּל, מֻשְׁחָת: "גּוֹי עָשׂ (עָשָׂה) נְבָלָה... וּמִשְׁפַּחְתּוֹ אֵיךְ נְבָלָה בְּמִשְׁפָּחָה מְנֻבָּלָה" (ינאי רכא). [מְנֻבֶּלֶת, מְנֻבָּלִים, ־לוֹת]

מְנֻגָּב°, מנוגב ת׳ [מן נגב, נִגֵּב] 1°, שֶׁנִּגְּבוּ אוֹתוֹ: יָדַיִם מְנֻגָּבוֹת בְּמַגֶּבֶת אַחֲרֵי הָרְחִיצָה. 2*, יָבֵשׁ [ובהשאלה] חָסֵר, נָטוּל: "אֶרֶץ הַנֶּגֶב... בַּיִת שֶׁמְּנֻגָּב מִכָּל טוֹבָה" (תמורה טז.). "קַרְחוֹתֶיהָ הַמְנֻגָּבוֹת שֶׁל אַדְמַת הַמְּלֵחָה" (שלונסקי, תר׳ קריקע ב 110). "וּבֵיתְךָ מְנֻגָּב מִכָּל מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה" (עגנון, כלה שצא). "חָסֵר וְרֵיק וְאֵין לוֹ כְּלוּם, מְנֻגָּב כַּחֶרֶס" (הזז, יעיש ג 148). — [מְנֻגֶּבֶת, מְנֻגָּבִים, ־בוֹת]

א. **מְנֻגָּד°, מנוגד** ת׳ [מן א. נגד, נִגֵּד] 1, הַנִּמְצָא מִנֶּגֶד, הַנִּמְצָא בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי: פִּנּוֹת מְנֻגָּדוֹת בַּחֶדֶר. 2 [בהשאלה] מִתְנַגֵּד, חוֹלֵק בַּכֹּל, שׁוֹנֶה מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, הָפוּךְ: דֵּעוֹת מְנֻגָּדוֹת בָּאֲסֵפָה. קָשֶׁה לִמְצֹא פְּשָׁרָה בֵּין הַשְׁקָפוֹת מְנֻגָּדוֹת בְּתַכְלִית. — [מְנֻגֶּדֶת, ־גָּדִים, ־דוֹת]

ב. **מְנֻגָּד°, מנוגד** ת׳ [מן ב. נגד, נִגֵּד] מְחֻשָּׁל, מְרֻקָּע: "עֲקִיצַת נִצִּים מִתְנַתְּזִים מִן הַבַּרְזֶל הַמְנֻגָּד" (ליסיצקי, תולדות 125). — [מְנֻגֶּדֶת, מְנֻגָּדִים, ־דוֹת]

מַנְגּוֹ° ז׳ [על־פי הלועזית: mango] עֵץ־פְּרִי מִמִּשְׁפַּחַת הָאֵלָתִיִּים הַגָּדֵל בְּאַרְצוֹת טְרוֹפִּיּוֹת וְסוּבּ־טְרוֹפִּיּוֹת. הַמִּין הַנָּפוֹץ בְּיוֹתֵר בָּא מֵהֹדּוּ (Mangifera indica), הָעֵץ מַגִּיעַ לְגֹבַהּ שֶׁל 10 מֶטְרִים וְיוֹתֵר. הַפְּרִי מָאֳרָךְ, דּוֹמֶה לְכִלְיָה; צִבְעוֹ יְרַקְרַק־חוּם אוֹ אֲדַמְדַּם, וְהוּא עֲסִיסִי וּמָתוֹק. — [מַנְגּוֹאוֹת]

מאנגו: פרח ופרי

מַנְגִּינָה נ׳ [מן נגן]° נִגּוּן, נְעִימָה שֶׁל שִׁיר: הַמַּלְחִין חִבֵּר מַנְגִּינָה לְשִׁירוֹ שֶׁל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי. שִׁירִים וּמַנְגִּינוֹת. — [מַנְגִּינַת־, מַנְגִּינוֹת]

— אֲנִי מַנְגִּינָתָם (איכה ג סג), הֵם מְרַנְּנִים אַחֲרַי, אֲנִי נוֹשֵׂא לַלַּעַג.

מְנַגֵּן ז׳ [מן נגן, נִגֵּן] נַגָּן, יוֹדֵעַ לְנַגֵּן בִּכְלֵי־נְגִינָה: "וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן, וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד ה׳" (מלכים ב ג טו). "דָּוִד רֹאשׁ לַמְנַגְּנִים" (אסתר רבה א א). הַכַּנָּר וְהַפְּסַנְתְּרָן הֵם מְנַגְּנִים. — [מְנַגֵּן־, מְנַגֶּנֶת, מְנַגְּנִים, ־נֵי־, מְנַגְּנוֹת]

מְנֻגָּן°, מנוגן ת׳ [מן נגן, נִגֵּן] 1°, שֶׁמְּנַגְּנִים אוֹתוֹ, שֶׁמַּשְׁמִיעִים אֶת נְגִינָתוֹ: הַשִּׁיר הַמְנֻגָּן בַּכִּנּוֹר עָשָׂה רֹשֶׁם עַז. 2° [בהשאלה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּסִיקָלִיּוּת: "אִישׁ לֹא כָּתַב עִבְרִית מְנֻגֶּנֶת, טוֹבַת־חֵן וְרַבַּת־

טהר כור״ (פיכמן, שלה). 3 ◇ [בדקדוק] שיש עליו נגינה (טעם): ״(׳אפוי׳) אינו מחבר לאחריו, אלא מגן ברביע״ (רשב״ם, שמות טז כג). מלת ״ספר״ מגנת מלעיל. — [מגנת, מגנים, מגנות]

מנגן ◇ ז׳ יסוד כימי מתכתי קשה ופריך, צבעו כעין הכסף, דומה בתכונות רבות לברזל. על־ידי תוספת מנגן לברזל מקבלים פלדה משבחת (Manganium, סימן כימי Mn, משקל אטומי 54.93, משקל סגלי 7,3).

מנגנאות *, ריבוי מן מנגנון.

מנגנון * ז׳ [מיוונית: manganon אמצעי של קיסום; מכונת-מלחמה, כנראה, על שום קסמו של מכשיר מסובך; ערבית: מנג׳נוק] 1 *, מכניזם, מערכת מנופים, קפיצים וכיוצא בהם העושים עבודה מסימת: ״מנגנון עשו לו לחנקו״ (בראשית רבה פח). ״פרעה נכה, כיון שבקש לישב על הכסא של שלמה, לא היה יודע מנגנון שלו, הכישו ארי ושברו״ (ויקרא רבה כ). ״מיני תרשימים וכלים ומנגנאות הגית״ (סדן, ממחוז קלס). ״להתבצר במנגנאות מסדרים״ (קלצקין, כתבים 22). כל מכונה פועלת על־ידי מנגנון מיחד. לשעון מנגנון מרכב ביותר. 2 °, מערכת האיברים הממלאים תפקיד מסים בגוף: מנגנון־העכול. מנגנון־הנשימה. 3 ° [בהשאלה] חבר הפקידים או העובדים לפי דרגותיהם ותפקידיהם במוסד או במכון: מנגנון המשטרה. הממשלה הכניסה שפורים במנגנון עובדי־המדינה. 4 ° [בספרות מדעית] חמר מחקרי שהחוקר נעזר בו בכתיבת עבודתו: כתבי־יד, חלופי־נסחאות, פרשנות, ביבליוגרפיה וכו׳: הספר לוה במנגנון עשיר.—[מנגנון־, מנגנונים, ־נוני־, גם מנגנאות]

מנגנוני ° ת׳ [מן מנגנון] של המנגנון, השיך למנגנון, של חבר העוסקים במשק פרטי או צבורי: השכבה המנגנונית בישוב. — [מנגנונית, מנגנוניים, מנגנוניות]

מנגני ° ת׳ [מן מנגן] שיש בתרכבתו מנגן: תחמצת דו־מנגנית. — [מנגנית, מנגניים, ־ניות]

מנגס°, **מנוגס** ת׳ [מן נגס] שנגסו אותו, שנשכו ממנו חלק: ״בידו תפוח מנגס״ (גלעד, תפוחים). חלה מנגסת. — [מנגסת, מנגסים, ־סות]

מנגע*, **מנוגע** ת׳ [מן ב. נגע, נגע] מכה בנגע, פגוע במחלה קשה: ״בית המנגע״ (ידים ג א). ״או איש מנגע בטמאת בשרו״ (מגילת בני אור, ז 4—5). ״יחד אנו ובתינו כמנגעים חשובים״ (יגיי, קמד). ״רפאות גויה המנגעת״ (יהודה הלוי, ו 336). — [מנגעת, מנגעים, ־עות]

מנגש°, **מינגש** ז׳ [מן נגש] מקום גישה וחניה של ספינות בנמל: ״בשלב זה יכלל הנמל שנים־שלשה מנגשים וכן מחסנים, מאגרים ואולמות לנוסעים״ (עיתונות). — [מנגש־, מנגשים, מנגשי־]

מנד, ראה מונד.

מנדב ° ז׳ [מן נדב, נדב] נדבן, אדם התורם מכספו או מרכושו לטובת הזולת. — [מנדב־, מנדבת, ־דבים, מנדבי־, מנדבות]

מנדב°, **מנודב** ת׳ [מן נדב; נדבה] שנתן בתורת נדבה, שנתרם: ״ורחצום וחלפו בלואיהם במלבושים מנדבים״ (ליסיצקי, מידות 13). [ובהשאלה:] ״בדל־אפק מנדב לי בסדק הדלת״ (שנהר, ג 147). — [מנדבת, מנדבים, מנדבות]

מנדה ג׳ [ארמית: מידה] מס־קרקעות ממשלתי (עזרא ד יג).—[מנדת־]

מנדה*, **מנודה** ת׳ [מן נדה, נדה] מרחק, מחרם, מי שנדוהו והחרימו אותו מבוא בקהל: ״מה לך מקיף לשמאל?... שאני מנדה״ (מידות ב ב). ״מנדה לתלמיד אינו מנדה לרב״ (מועד קטן יז). ״איכה הנה מנדה אשר לו אלהים קרובים״ (גנזי שכטר, ג 181). ״נזוף הייתי לשמיו ומנדה לכוכבי אורם (ביאליק, אחד). ״תעה פה בצדי הרחוב פיטן חור שוב ומנדה״ (פיכמן, קסא). ״איך אספר כי אתה היושב עמי מנדה וכואב?״ (ש׳ שלום, חי 13). — [מנדה, מנדים, ־דות]

— כת־המנדים °, כנוי בהדו לכת של אנשים נחותי־דרגה; נקראת גם ״כת־הטמאים״.

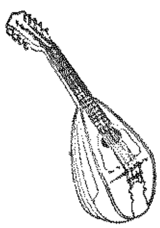

מאנדולינה

מנדולה ◇ נ׳ סוג של מנדולינה, גדולה יותר מן המנדולינה [ראה להלן].—[מנדולות]

מנדולינה ◇ נ׳ [איטלקית: mandolino] כלי־נגינה בעל ארבעה זוגות של מיתרים מתוחים על־גבי תבת־תהודה סגלגלה. פורטים על המנדולינה במפרט הגורם לטרמולו. — [מנדולינות]

— מנדולינאי °, נגן־מנדולינה: תזמרת של מנדולינאים.

מנדח, **מנודח** ת׳ [מן נדח] 1. דחוי, נדחף: ״מעוף צוקה ואפלה מנדח״ (ישעיה ח כב). 2 ◇, נדח, מרחק, מגלה: ״תשכן גבל תוך גבול ציון... ובת־ציון מנדחה״ (הנגיד, דיואן 103). ״בצר לה לנערה, בשבתה מנדחת בתוך התא האפלולי״ (בארון, פרשיות 132). ״עדה מנדחה, שאין לה עוד בעולמה אלא הספרות הלזו״ (קריב, עטרה 63). — [מנדחה או מנדחת, מנדחים, ־חות]

מנדט ◇ ז׳ [לאטינית: mandatum שליחות] 1, תעודת יפוי־כח למישהו: ועדת־המנדטים של הועידה בדקה את המנדטים של הצירים. 2, ממנות, רשות שנתנה למדינה לשלט ולנהל ארץ כבושה או מושבה וכדומה: המנדט הבריטי על ארץ־ישראל פג עם קום מדינת־ישראל. — [מנדטים]

— מנדטורי ◇ ת׳ של מנדט, שיש בידו מנדט: השלטון הבריטי המנדטורי על ארץ־ישראל נסתים ב־14 במאי 1948.

מנדנד°, **מנודנד** ת׳ [מן גדנד, נדנד] מנענע, מטלטל לכאן ולכאן: ״שנפשו... נוחה ושוקטת כמנדנדת בעריסה״ (קבק, במשעול 325). — [מנדנדת, מנדנדים, ־דות]

מנדף°, **מינדף** ז׳ [מן נדף] ארבה או תא מיחד הסופגים וקולטים עשן או ריח חריף נודף. — [מנדף־, ־דפים, ־דפי־]

מנדרין ◇ ז׳ [פורטוגזית: mandarim; מסאנסקריטית: mantrin יועץ] תאר לפקיד גבוה בסין, נכבד. — [מנדרינים]

מנדרינה ◇ נ׳ [מן מנדרין, על שום ארץ המוצא—סין] פרי עץ כדורי־פחוס ממשפחת ההדרים, בעל קלפה שאינה דבוקה כמעט אל

הציפה הבשלה; טעמה מתוק־חמצמץ (Citrus reticulata). המנדרינה כוללת זנים שונים: קלמנטינה, סטסומה ועוד. — [מנדרינות]

מנה [אכדית: manu; אוגריתית: מנת; ארמית: מְנָה, מְנָא; ערבית: מַנֵי]

~ פע׳ **מָנָה** פ״י 1. ספר, קבע את מספרם של דברים שונים: "לך מנה את־ישראל ואת־יהודה" (שמואל ב כד א). "וימנו את־הכסף הנמצא בית־ה׳" (מלכים ב יב יא). "איש משגיח על שלחן זר אין חייו למנות חיים" (בן־סירא מ לד). "וכך היה מונה: אחת, אחת ואחת, אחת ושתים ...אחת ושבע" (יומא ה ג). "מונה אדם את אורחיו כמה בפנים וכמה בחוץ, וכמה מנות צריך שיתקן להם" (תוספתא שבת יז ה). "שבעה־עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו" (ערכין יב:). "מספר מי ימנה לצרות העוברות" (ביאליק, אל הצפור). "חזרתי ומניתי את מעותי מנין אחרון" (עגנון, אורח 422). 2 ° [בלשון־הדיבור] היה מספרו, הגיע לסך־הכל של־: בשנת תרפ״ט מנה הישוב היהודי בארץ 170.000 נפש. — [למנות את־, מניתי, מניתם, מונה, ימנה; מנה!]

~ נפ׳ **נִמְנָה**, 1. נספר, נקבע מספרו: "צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב" (דברי הימים ב ה ו). "מה כסף שדרכו להמנות, אף כלים שדרכן להמנות" (מכילתא משפטים צא). 2 [נמנה עם־, את־] נכלל בין־, נחשב בין־: "ואת־פשעים נמנה" (ישעיה נג יב). "זכה להמנות עם גדולי הדור" (ירושלמי שקלים מח ג). בלפור נמנה עם חסידי אמות־העולם. 3* [נמנה על־, בין־, ב־] השתתף ב־, לקח חלק ב־: "לעולם נמנין עליו (על הפסח) עד שיהא בו כזית לכל אחד ואחד" (פסחים ח ג). "נמנות ביחד על אגדת ירק, על קפה של ביצים ועל זוג של תרנגולים" (ביאליק, החצוצרה א). "מה מעשיך פה? הבין החלפנים תמנה?" (סוקולוב, במראות 147). "ואולי יש לי גם רשות להמנות בתלמידי הרב ר׳ אלמוני" (אחד העם א). 4 ° [נמנה על־] נעשה מנוי על־, היה בין החותמים על־: נמניתי על הירחון החדש. 5*. נתן קולו למנין בהצבעה לשם החלטה בענין מסים: "נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום" (שבת א ד). "נמנו באושא, שיהא אדם מפריש חמש נכסיו" (פסיקתא קכו:). "ושמענו מספרים שאנשי בוצ׳ץ נמנו לעלות לארץ" (עגנון, אלו תמז). — [להמנות על־, עם־, בין־ ב־; נמניתי, נמנה, ימנה]

~ פע׳ **מִנָּה** פ״י 1. הפקיד, נתן משרה לפלוני: "המלצר אשר מנה שר הסריסים על דניאל" (דניאל א יא). "שממנין אותו פרנס על הצבור" (שבת קיד.). "מנה דיינין ממחים וצדיקים לשפט צדק" (רש״י דברים טז יח). שר־התחבורה מנה מפקח על הדרכים. 2. זמן, הקרה: "וימן ה׳ דג גדול לבלע את־יונה" (יונה ב א). 3. קצב, קבע, יעד: "ולילות עמל מנו־לי" (איוב ז ג). "אדני המלך אשר מנה את־מאכלכם ואת־משתיכם" (דניאל א י). "כמה נדוד וחשך עוד לי מנה אלי" (ביאליק, אל הכוכב). 4*. הסמיך ל"רב" או ל"זקן": "בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו, כגון רבן יוחנן בן זכי מנה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע... חזרו והתקינו שלא יהו בית־דין ממנין אלא מדעת הנשיא, ושלא יהא הנשיא ממנה אלא מדעת בית־דין" (ירושלמי סנהדרין יט א). — [למנות את־, ממנה, ימנה; מנה!]

~ פע׳ **מֻנָּה**, 1. הפקד, הטל עליו תפקיד: "ומהם ממנים על־הכלים" (דברי הימים א ט כט). "שני דייני גולות היו בירושלים... ואלו הם ממנין על הגזל" (ירושלמי כתובות לה ג). המהנדס מנה לתפקיד החדש. 2 °, נקצב, נועד, זמן: "רחמנות, בני אדם, מה עוד מנה לנו?" (זוהר, צקלג 285) "שלא מנה לך לעולם היות עמי יחדו בצר" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עמך ובלעדיך 22). גורל מר מנה לו. — [מניתי, ממנה, ימנה]

~ הת׳ **נִתְמַנָּה** *, 1. מנה, הפקד, הטל עליו תפקיד מסים: "כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור, מתעשר" (יומא כב:). "באותו יום נתמנה לשופט" (רש״י נזיר ה.). פלוני נתמנה למנהל־עבודה. 2. נזדמן, נקרה: "מי שברך ואחר־כך נתמנה לו שופר" (ראש השנה ד ט). — [להתמנות, מתמנה, יתמנה]

~ הפ׳ **הִמְנָה** * פ״י 1 °, החתים, חשב או רשם את פלוני למנוי: הסוכן המנה מנויים רבים על הירחון החדש. 2*, מנה, שתף: "המפריש מאה מנה לפסחו והמנה אותו על חמשים" (ירושלמי פסחים לו א). "בני חבורה שהמנו אחרים על חלקם — הרשות בידם" (מדרש הגדול, שמות 94). — [להמנות, ממנה, ימנה]

~ הפ׳ **הֻמְנָה***, 1 °, החתם, נעשה מנוי: פלוני המנה על העתון. 2*, שתף, צרף למנין: "המנה על אחד מהם (מן הפסחים), אוכל במקום שהמנה (תוספתא פסחים ז ה). — [המניתי, ממנה, ימנה]

— **מנה לחמה, ללבנה וכו׳***, קבע את סדר הזמנים לפי מהלך החמה, הלבנה וכו׳: "שישראל מונין ללבנה, והגוים — לחמה" (מכילתא בא ג).

— **מונה את פלוני***, מרגיז ומקניט את פלוני — ראה ינה.

— **נמנו וגמרו***, החליטו על דבר לפי מנין רב קולות, באו לכלל החלטה: "נמנו וגמרו: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא" (ערובין יג:). "עד שנמנו וגמרו ליסד נקדה זו עברו כמה ימים" (שטרניחובסקי, סיפורים 137). "נמנינו אפוא וגמרנו להועד" (ברקוביץ, תר׳ מעשה קלח). "נמנו וגמרו לבטל רצונם מפני רצונה" (בורלא, כיסופים 186).

— **חסרון לא יוכל להמנות** (קהלת א טו), 1. דבר שאינו קים במציאות אינו נתן לספירה. 2 [בהשאלה] פגם שאין לו תקנה, בדומה לתחלתו של הפסוק: "מעות לא־יוכל לתקן".

מָנָה נ׳ [מן מנה; אוגריתית: מנת] 1. חלק, ביחוד חלק של אכל, חלק מארוחה שלמה: "לו תהיה שוק הימין למנה" (ויקרא ז לג). "ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל־בניה ובנותיה מנות" (שמואל א א ד). "מונה אדם את אורחיו... כמה מנות צריך שיתקן להם" (תוספתא שבת יז ה). "וקדשתו (את הכהן) — לכל דבר שבקדשה: לפתח ראשון ולברך ראשון ולטל מנה יפה ראשון" (גיטין נט:). ארוחת־הצהרים היתה בת ג׳ מנות. מנה ראשונה. 2. מתנה, ביחוד מתנת מזונות: "אכלו משמנים... ושלחו מנות לאין נכון לו" (נחמיה ח י). "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים" (אסתר ט כב). "בוש... מהשבית מחלקת ומנה (לכהנים וללוים)" (בן־סירא מא כז). 3 ° [בחשבון] תוצאת החילוק, המספר המתקבל מחלקת מספר במספר: בחלקה 4=20:5 המספר 4 הוא המנה. 4 ° [במדידות פסיכולוגיות ועוד] שעור, מדה, יחס:

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר זכר;

מְנַת־הַמִּשְׂכָּל שֶׁל תַּלְמִיד פְּלוֹנִי הִיא 105. [וראה עוד הצירופים להלן]
[מְנַת־, מְנָתוֹ... מְנַתְכֶם; מָנוֹת, מְנוֹת־]

– מָנָה אַחַת אַפָּיִם, 1. מָנָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת, מִדָּה כְּפוּלָה: "וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם" (שמואל א א ה). "וְנִתְעַצְּמָה בּוֹ תַּאֲוַת הָאֲכִילָה וְדָרַשׁ מָנָה אַחַת אַפָּיִם" (עגנון, אלו קב). 2 ° [בלשון־הדיבור ובהלצה] נְזִיפָה קָשָׁה: "הוּא יְקַבֵּל מִמֶּנִּי מָנָה אַחַת אַפָּיִם!"

– מְנַת־בַּרְזֶל °, מְנַת־חֵרוּם °, מְנַת־מָזוֹן קְצוּבָה שֶׁאָדָם שׁוֹמֵר אוֹתָהּ לִשְׁעַת הַדְּחָק: הַחַיָּלִים יוֹצְאִים לַחֲזִית כְּשֶׁהֵם מְצֻיָּדִים בִּמְנַת־בַּרְזֶל.

– מָנָה הֲגוּנָה °, מָנָה יָפָה* (ראה למעלה גיטין נט:) [בלשון־הדיבור ובהלצה] נְזִיפָה, עֹנֶשׁ: "חַכֵּה, עוֹד מְעַט יָבוֹא אַבָּא וְתְקַבֵּל מָנָה הֲגוּנָה!"

– מְנַת־חֶבְלוֹ ˚, מְנַת־חֶלְקוֹ, מְנַת־כּוֹסוֹ, ראה מְנָת.

– מְנַת־קִיּוּם ° [במשק החקלאי] מְנַת־מָזוֹן מִינִימָלִית הַנִּתֶּנֶת לְבַעַל־חַיִּים וְיֵשׁ בָּהּ כְּדֵי קִיּוּם גּוּפוֹ, אֲבָל אֵין בָּהּ כְּדֵי יְצִירַת חָלָב אוֹ שֻׁמָּן אוֹ כֹּחַ־עֲבוֹדָה אוֹ בֵּיצִים וְכַדּוֹמֶה [להבדיל מן:]

– מְנַת־יְצִירָה °, כַּמּוּת־מָזוֹן נוֹסֶפֶת לִמְנַת־הַקִּיּוּם לְשֵׁם יְצִירַת חָלָב אוֹ שֻׁמָּן אוֹ בֵּיצִים אוֹ כֹּחַ־עֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה.

– מְנַת־מִשְׂכָּל °, ראה ערך מִשְׂכָּל.

– עַל־מְנָת*, ראה ערך מְנָת.

– מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת, שְׁלִיחַת מַתָּנוֹת, כְּגוֹן מִינֵי מָזוֹן, מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ בְּפוּרִים, לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַכָּתוּב: "וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ, וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיֹנִים" (אסתר ט כב).

מָנֶה ז׳ [מן מנה; אוגריתית: מן; אכדית: manû; ארמית: מְנֵא; ערבית: מַנָא] 1. מִשְׁקָל וּמַטְבֵּעַ בִּימֵי־קֶדֶם: "וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם" (יחזקאל מה יב). "וְכֶסֶף – מָנִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים" (עזרא ב סט). 2* [בימי התלמוד] מַטְבֵּעַ הַשָּׁוֶה לְאַרְבָּעָה דִּינְרֵי זָהָב אוֹ לְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה סְלָעִים אוֹ לְמֵאָה זוּזִים אוֹ לְמֵאָה דִּינָרִים; וְכֵן מִשְׁקָל הַשָּׁוֶה לְמֵאָה שֶׁקֶל־חֹל אוֹ לַחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ, בְּקֵרוּב הַחֵלֶק הַ־37½ בְּכִכָּר, שֶׁהוּא בְּקֵרוּב 573.5 גְּרָם: "'מָנֶה לִי בְּיָדְךָ' – 'אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר'" (שבועות ו א). – [מְנֵה־, מָנֵהוּ... מְנֵכֶם; מָנִים, מְנֵי־]

– מָנֶה אִיטַלְקִי* [על־פי שביעית א ב] אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּכִכָּר, בְּקֵרוּב 358.5 גְּרָם.

– מָנֶה צוֹרִי* (בכורות ח ז), הַמָּנֶה שֶׁרָוַח בָּעִיר צֹר – 25 סֶלַע, שֶׁהֵן 100 דִּינָר; בְּעֵרֶךְ 14.34 גְּרָם כֶּסֶף טָהוֹר.

– מְנֵה־מְדִינָה* (בבא קמא צ:), מִשְׁקַל הַשָּׁוֶה לִשְׁנֵים־עָשָׂר זוּז וָחֵצִי.

– מָנֶה בֶּן מָנֶה* (תענית כא:), כִּנּוּי לְאָדָם חָשׁוּב שֶׁמּוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה חֲשׁוּבָה – "יַיִן בֶּן יַיִן".

– מָנֶה בֶּן פְּרָס* (תענית כא:) [הפרס הוא חצי מנה], כִּנּוּי לְאָדָם נִכְבָּד שֶׁמּוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה פְּחוּתָה – "יַיִן בֶּן חֹמֶץ".

– יֵשׁ לוֹ מָנֶה, רוֹצֶה מָאתַיִם ˚ [על־פי הארמית, קהלת רבה א] דִּבּוּר־חֲכָמִים עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

מִנֶּה ˚ מ״י=מִמֶּנָּה: "לְכִי כִּי נֶעְדְּרָה מִנֵּה דְּמָעַי" (אליעזר הבבלי, שכטר ג 231).

מְנֵה*, ראה ערך מָנֵיָה*

מִנְהָג ז׳ [מן נהג] 1*. נֹהַג, אֹפֶן הַהִתְנַהֲגוּת, דֶּרֶךְ פְּעֻלָּה מְקֻבֶּלֶת וּרְגִילָה: "כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בִּירוּשָׁלַיִם: אָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וְלוּלָבוֹ בְּיָדוֹ" (ירושלמי סוכה גד א). "אֲנִי אֵינִי יוֹדֵעַ מִנְהַג מְקוֹמְכֶם, אֶלָּא 'שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם' כְּמִנְהַג מְקוֹמֵנוּ" (ירושלמי מועד קטן פב ד). "הַמִּנְהָג מְבַטֵּל אֶת הַהֲלָכָה" (ירושלמי יבמות יב ג). "לְעוֹלָם אַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג" (בבא מציעא פו:). הַחוֹקֵר תֵּאֵר אֶת מִנְהֲגֵיהֶם שֶׁל שִׁבְטֵי הַיְּלִידִים בְּאַפְרִיקָה. 2˚, סֵדֶר הִתְנַהֲגוּת מְקֻבָּל בֵּין הַיְּהוּדִים בִּקְהִלָּה מִקְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, אַף שֶׁאֵינוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה אוֹ בְּדִבְרֵי חֲזַ״ל וְאֵינוֹ קָבוּעַ כְּחֹק: "מִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ תּוֹרָה הִיא" (תשובות רש״י גג). "תַּקָּנוֹת וּמִנְהָגוֹת שֶׁתִּקְּנוּ וְהִנְהִיגוּ חַכְמֵי הַדּוֹרוֹת" (צידה לדרך, הקדמה). מִנְהֲגֵי עֶרֶב יוֹם־הַכִּפּוּרִים. קְרִיאַת הַהַפְטָרָה כְּמִנְהַג אַשְׁכְּנַזִּים. 3 [במקרא] נְהִיגָה, אֹפֶן רְכִיבָה אוֹ נְסִיעָה: "וְהַמִּנְהָג כְּמִנְהַג יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי, כִּי בְשִׁגָּעוֹן יִנְהָג" (מלכים ב ט כ). – [מִנְהַג־, מִנְהָגִים, מִנְהֲגֵי־, גם מִנְהָגוֹת, מִנְהֲגוֹת־]

– מִנְהַג יִשְׂרָאֵל – תּוֹרָה˚ (בספרות הפוסקים, על־פי תוספות מנחות כ:), מִנְהָג שֶׁנִּתְקַבֵּל בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ תֹּקֶף כְּדִין מִן הַתּוֹרָה.

– מִנְהַג פְּלוֹנִי בְּיָדוֹ*, הוּא מִתְנַהֵג לְפִי דַּרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "מִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶן בִּידֵיהֶן" (חולין יג:).

– מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם*, כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּךְ מְקֻבָּל בַּחַיִּים: "מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם בּוֹנֶה בַּיִת וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיס לְתוֹכוֹ כֵּלִים" (ברכות נה.).

– הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה* (בבא מציעא ז א), אֵין מְשַׁנִּין מִמִּנְהַג הַמְּדִינָה* (תוספתא בבא מציעא ה ו), יֵשׁ לִנְהֹג לְפִי הַנֹּהַג הַמְקֻבָּל בַּמְּדִינָה, מִנְהַג הַבְּרִיּוֹת כֹּחוֹ עָדִיף מִן הַחֹק הַיָּבֵשׁ.

– עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג (וְהוֹלֵךְ)* (עבודה זרה נד:), אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ.

– נָהַג בִּפְלוֹנִי מִנְהַג־˚, הִתְיַחֵס אֶל פְּלוֹנִי בְּ־: "חֲבֵרְךָ שֶׁהוּא נִבְרָא בְּצֶלֶם וּבִדְמוּת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג־בִּזָּיוֹן" (לקח טוב שמות כ כג).

מְנַהֵג ˚, **מוֹנֵהג** ת׳ [מן נהג, הנהג] מַדְרִיךְ, מְנַהֵל: "כִּי הַמְּנַהֵג וְהַמּוּזְהָר יוֹדֵעַ כְּנֶגֶד שִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ כִּי אֵינוֹ מְנַהֵג אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר" (ברצלוני, פירוש יצירה 152). "אֵין הַמַּנְהִיג רַשַּׁאי לְהַמְלִיךְ לִפְנֵי כָּל מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה בִּמְנַהֲגוֹ" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 22). הַצִּבּוּר מְנֻהָג עַל־יְדֵי מַנְהִיגָיו. – [מְנַהֶגֶת, ־הֲגִים, ־גוֹת]

מִנְהָגִי ˚ ת׳ [מן מִנְהָג] שֶׁבְּמִנְהָג, נָהוּג וּמְקֻבָּל: "הַנְהָגוֹת וְנִימוּסִים מִנְהָגִיִּים" (כוזרי א לה). מִשְׁפַּט הָעַמִּים הַמִּנְהָגִי. – [מִנְהָגִית, ־גִיִּים, מִנְהָגִיּוֹת]

מנה״ח ר״ת מְנַהֵל־הַחֶשְׁבּוֹנוֹת.

מַנְהִיג* ז׳ [מן נהג, הִנְהִיג] 1. רֹאשׁ, דַּבָּר, מְנַהֵל; אָדָם הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ צִבּוּר אוֹ מִפְלָגָה אוֹ תְּנוּעָה וְכַדּוֹמֶה: "אוֹי לוֹ לָעוֹלָם שֶׁאָבַד מַנְהִיגוֹ" (בבא בתרא צא—צא:). "תֹּאמַר שֶׁבִּירָה זוֹ בְּלֹא מַנְהִיג... הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא מַנְהִיג" (בראשית רבה לט). ד״ר הֶרְצְל הָיָה

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

מַנְהִיג הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית. מַנְהִיגֵי הַמִּפְלָגָה. 2. מְחַמֵּר, עֶגְלוֹן: "רָכוּב וּמַנְהִיג" (בבא מציעא ח.). — [מַנְהִיג־, מַנְהִיגִים, ־גֵי־; מַנְהִיגָה, ־גַת־, מַנְהִיגוֹת]

מַנְהִיגוּת° נ׳ [מן מַנְהִיג] 1. רָאשׁוּת, נְשִׂיאוּת, עֲמִידָה בְּרֹאשׁ צִבּוּר אוֹ מִפְלָגָה אוֹ תְּנוּעָה: אַחֲרֵי מוֹת הֶרְצְל עָבְרָה הַמַּנְהִיגוּת שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית לִידֵי ד״ר ווֹלְפְסוֹן. מַנְהִיגוּת הַמִּפְלָגָה. 2. חֶבֶר הָאֲנָשִׁים הַמְנַהֲלִים צִבּוּר אוֹ מִפְלָגָה, רָאשֵׁי צִבּוּר אוֹ מִפְלָגָה: הַמַּנְהִיגוּת גִּלְּתָה יְכֹלֶת וְיָזְמָה. 3. שְׁלִיטָה בַּאֲנָשִׁים וְהַנְהָגָתָם: "הוּא אָהַב אֶת הַמְּלָאכָה וְשָׂנֵא אֶת הַמַּנְהִיגוּת" (קדרי, כורך 23). הַמְּפַקֵּד גִּלָּה כֹּשֶׁר מַנְהִיגוּת. — [מַנְהִיגוּת־, ־גֻיּוֹת]

מְנַהֵל ת״ז [מן נהל, נִהֵל] 1°. מִי שֶׁעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מוֹסָד אוֹ חֶבְרָה אוֹ עֵסֶק וְכַדּוֹמֶה: מְנַהֵל בֵּית־חֲרֹשֶׁת. מְנַהֵל־הַמִּשְׂרָד. מְנַהֵל בֵּית־סֵפֶר. מְנַהֵל־עֲבוֹדָה. 2. מַנְהִיג, מַדְרִיךְ: "אֵין־מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה" (ישעיה נא יח). הַפְּלִיטִים נָדְדוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּלֹא יַד מְנַהֶלֶת וּמְכַוֶּנֶת. — [מְנַהֵל־, מְנַהֲלִים, מְנַהֲלֵי־; מְנַהֶלֶת, מְנַהֲלוֹת]

— מְנַהֵל־חֶשְׁבּוֹנוֹת°, מְנַהֵל־פִּנְקָסִים°, פָּקִיד הָעוֹסֵק בְּחִשּׁוּב חֶשְׁבּוֹנוֹת כַּסְפִּיִּים (הוֹצָאָה וְהַכְנָסָה, מַאֲזָנִים, וְכַדּוֹמֶה) בְּמוֹסָד אוֹ בְּבֵית־מִסְחָר.

מִנְהָל°, מינהל ז׳ [מן נהל] 1. אַדְמִינִיסְטְרַצְיָה, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל פְּעֻלּוֹת הַנִּהוּל: תִּכְנוּן, אִרְגּוּן, תֵּאוּם, בַּקָּרָה וְכַדּוֹמֶה: מִנְהָל אֶזְרָחִי. מִנְהַל־עֲסָקִים. מִנְהָל צִבּוּרִי. 2. תּוֹרַת הַנִּהוּל וְשִׁיטוֹתֶיהָ. — [מִנְהַל־, מִנְהָלִים, מִנְהֲלֵי־]

מְנֻהָל°, מנוהל ת׳ [מן נהל, נִהֵל] נָהוּג, עָרוּךְ: עֲסָקִים מְנֻהָלִים בְּהַבְנָה. יְשִׁיבָה מְנֻהֶלֶת עַל־יְדֵי יוֹשֵׁב־רֹאשׁ וָתִיק. — [מְנֻהֶלֶת, מְנֻהָלִים, מְנֻהָלוֹת]

מִנְהֲלַאי°, מינהלאי ז׳ [מן מִנְהָל] אִישׁ־מִנְהָלָה, חָבֵר בְּהַנְהָלָה, אַדְמִינִיסְטְרָטוֹר. — [מִנְהָלָאִית, מִנְהָלָאִים, ־אִיּוֹת]

מִנְהָלָה°, מינהלה נ׳ [ראה מִנְהָל; נהל] חֶבֶר מְנַהֲלִים שֶׁל מוֹסָד אוֹ חֶבְרָה: מִנְהָלָה שֶׁל בַּנְק. קְצִין־הַמִּנְהָלָה שֶׁל הַמַּטֶּה הַצְּבָאִי. — [מִנְהֶלֶת־, מִנְהַלְתּוֹ; מִנְהָלוֹת, מִנְהֲלוֹת־]

— מִנְהֶלֶת־הָעָם°, גּוּף צִבּוּרִי מִטַּעַם הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית וְהַוַּעַד הַלְּאֻמִּי שֶׁנִּהֵל אֶת עִנְיְנֵי הַיִּשּׁוּב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בֶּחֳדָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים לְסִיּוּם הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי. מִנְהֶלֶת־הָעָם הֵקִימָה אֶת הַמֶּמְשָׁלָה הַזְּמַנִּית עִם קוּם הַמְּדִינָה.

מְנַהֲלוּת° נ׳ [מן מְנַהֵל] תַּפְקִידוֹ שֶׁל מְנַהֵל: תּוֹרַת הַמְּנַהֲלוּת. — [מְנַהֲלוּת־]

מִנְהָלִי°, מינהלי ת׳ [מן מִנְהָל] שֶׁל נִהוּל, אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי: הַסֵּדֶר מִנְהָלִי. יְחִידָה מִנְהָלִית. — [מִנְהָלִית, ־לִיִּים, מִנְהָלִיּוֹת]

מְנֻהָר*, מנוהר ת׳ [מן ב׳ נהר, הִנְהִיר] מוּצַף־אוֹר, מוּאָר: "דִּמְיוֹן מַשְׂכִּילַיִךְ יַזְהִיר, מַרְאֵיהֶן כְּרָקִיעַ מְנֻהָר" (אודך כי עניתני, יוצר ב׳ פסח). "קֶרֶן עוֹר הַמְנֻהָר" (גנזי שכטר, 2 98). "אִמּוֹ הַזְּקֵנָה יָשְׁבָה בְּפִנָּתָהּ זוֹרַחַת וּמְנֻהֶרֶת" (שנהר, א 214). — [מְנֻהֶרֶת, מְנֻהָרִים, ־רוֹת]

א׳ **מִנְהָרָה** נ׳ [אולי מן נהר נמשך; ערבית: מַנְהַר תעלה] 1°. מְחִלָּה מְפֻלֶּשֶׁת טִבְעִית אוֹ חֲפוּרָה בִּידֵי־אָדָם הַנִּמְשֶׁכֶת כְּעֵין מִסְדְּרוֹן אָרֹךְ מִתַּחַת לָאֲדָמָה, כְּגוֹן: מִנְהָרָה לְמַעֲבַר רַכֶּבֶת בֶּהָרִים. מִנְהָרוֹת לְרַכָּבוֹת תַּחְתִּיּוֹת בֶּעָרִים הַגְּדוֹלוֹת. 2. (במקרא) מְעָרָה, נִקְרָה בָּאֲדָמָה: "מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים" (שופטים ו ב). — [מִנְהֶרֶת־, מִנְהָרוֹת, מִנְהֲרוֹת־]

— מִנְהֶרֶת־אֲוִיר°, בִּנְיָן גָּדוֹל בְּצוּרַת מִנְהָרָה שֶׁיּוֹצְרִים בָּהּ רוּחַ מְלָאכוּתִית חֲזָקָה לַחֲקִירַת הַשְׁפָּעָתָם שֶׁל הַכּוֹחוֹת הַפּוֹעֲלִים עַל גּוּפִים בְּזֶרֶם־אֲוִיר בַּעַל מְהִירוּת גְּבוֹהָה, כְּגוֹן: אֲבִיזְרֵי הַמְּטוֹסִים (כְּנָפַיִם, מַדְחֵף וְכַדּוֹמֶה).

ב׳ **מִנְהָרָה°** נ׳ [מן נְהָרָה אור] תְּאוּרָה: "חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה הִתְעַסְּקוּ כְּבָר יָמִים אֲחָדִים לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּנְהָרָה — לְכַבֵּד אֶת רַבָּם בָּאוּרִים" (יל״ג, פרוזה כז). — [מִנְהֶרֶת־, מִנְהָרוֹת, מִנְהֲרוֹת־]

מִנְהֶרֶת° נ׳ [צורת־משנה של א׳ מִנְהָרָה] מִנְהָרָה: "וּכְמוֹ מִתּוֹךְ מִנְהֶרֶת זוֹחֵל הַלַּיִל" (פיכמן, יג). "חַשְׁמַלִּית בַּלַּיְלָה (לַיְלָה כְּמִנְהֶרֶת)" (שלונסקי, שירים ב 54). — [מִנְהֶרֶת־, מִנְהָרוֹת, מִנְהֲרוֹת־]

מְנוֹ° מ״י [קיצור של מִמֶּנּוּ] מִמֶּנּוּ: "גַּם לֹא לָקַחַת מְנוֹ הַקַּרְדֹּם" (שמעוני, הביבר 192).

מַנּוּ* [ארמית: מַן הוּא] מִי הוּא? מִי זֶה?: "וְחַד דְּעִמֵּיהּ, וּמַנּוּ? ר׳ יוֹנָתָן בֶּן־עַכְמַאי" (סנהדרין יד.).

מִינוּאֶט, מינואט ז׳ [צרפתית: menuet] 1. רִקּוּד מִן הַמֵּאָה הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה בְּקֶצֶב אִטִּי שֶׁל שְׁלֹשָׁה רְבָעִים. 2. מַנְגִּינָה מֻתְאֶמֶת לְרִקּוּד זֶה. — [מִינוּאֶטִים]

ריקוד מינואט

מֶנוֹ° [איטלקית: meno] פָּחוֹת [במוסיקה]:

— מֶנוֹ פוֹרְטֶה ◊ [Meno forte] פָּחוֹת חָזָק.

— מֶנוֹ מוֹסוֹ ◊ [Meno mosso] פָּחוֹת רֶגֶשׁ.

— מֶנוֹ פְּיָאנוֹ ◊ [Meno piano] פָּחוֹת חַלָּשׁ.

מנואץ ר׳ מְנֹאָץ	מנוגד ר׳ מְנֻגָּד	מנוגס ר׳ מְנֻגָּס
מנוגב ר׳ מְנֻגָּב	מנוגן ר׳ מְנֻגָּן	מנוגע ר׳ מְנֻגָּע

מָנוֹד ז׳ [מן נוד] נְדוּד, הֲנָעָה, נִעְנוּעַ — [מְנוֹד־] [רווח בצירוף:]

— מְנוֹד־רֹאשׁ, הֲנָעַת הָרֹאשׁ אֵילָךְ וָאֵילָךְ לְאוֹת הִשְׁתַּתְּפוּת בְּצַעַר, אוֹ לְהַבָּעַת בּוּז אוֹ סַפְקָנוּת: "תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם, מְנוֹד־רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים" (תהלים מד טו). "וְעַל קְרִיאָה בְּדוּיָה זוֹ מְשִׁיבִים בִּמְנוֹד־רֹאשׁ" (אחד העם, שכא). "לְכָל אֵלּוּ אָכֵן יָכְלוּ... לְהִתְיַחֵס בִּמְנוֹד־רֹאשׁ" (ברנר, ג 108). "וְהוּא בִּמְנוֹד־רֹאשׁ וּשְׂחוֹק לְלֹא־אֵמוּן יִשְׁמַע דְּבָרֶיהָ" (בן־ציון, קסג). "בְּרַחֲמִים תַּבִּיט בִּי, בִּמְנוֹד־רֹאשׁ" (סמקין, שירים ריב).

— מְנוֹד־לֵב°, הִסּוּס, חֲשָׁשׁ, מוֹרָא: "וַיְהִי לְצַדִּיק מְפֻרְסָם — לִמְנוֹד־לֵב הַצַּדִּיקִים בְּנֵי־אֲבָהָן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רכ).

מנודה, ראה מְנֻדֶּה. מנוהל, ראה מְנֻהָל.

מְנֻוֶּה*, מנווה ת׳ [מן נוה, נאוה] מְיֻפֶּה, מְקֻשָּׁט: "אֲשֶׁר הַדְרָתְךָ מְנֻוָּה" (ינאי, שד). "יִצְמַח מְנֻוֶּה בִּשְׁמוֹ" (ינאי, שצד). — [מְנֻוָּה, מְנֻוִּים, ־וּוֹת]

מנוול ר׳ מנול | מנוזל ר׳ מנזל
מנוון ר׳ מנון | מנוזף ר׳ מנזף | מנוזר ר׳ מנזר

א. **מנוח** ז׳ [מן נוח; אוגריתית: מנח] 1, מקום לנוח בו: ״ולא־מצאה היונה מנוח לכף־רגלה״ (בראשית ח ט). ״הלא אבקש־לך מנוח, אשר ייטב־לך״ (רות ג א). 2, מנוחה, שלוה: ״היא ישבה בגוים, לא מצאה מנוח״ (איכה א ג). ״העמיד דויד על־ידי שיר־בית ה׳ ממנוח הארון״ (דברי הימים א ו טז). ״שובי נפשי למנוחיכי״ (תהילים קטז ז). ״תתעטף נפשי יומם ולילה לאין מנוח״ (מגילת ההודיות ח 29—30). ״כי שבת מנוח היא לישראל״ (מגילת בני אור ב 8—9). ״הללו יש להן מנוח, הללו אין להן מנוח״ (שבת קנב:). ״למות אחי מנוחים ועלצים לנפשי עד ימות עולם מנדים!״ (הנגיד, דיואן 238). ״בית־התפלה אשר היו במדרשיו מנוחי״ (יהודה הלוי, א 19). ״לא יתנו מנוח לנפשם ויוסיפו להם דאגות חדשות בכל יום״ (אחד העם, יא). ״נעופה מזה ומצאנו מנוח״ (ביאליק, המתמיד). ״והאביב איננו שקט, לא מנוח״ (עמיחי, שירים 44). תן לי מנוח, אל תפריעני! — [מנוח־, מנוחך, מנוחו; מנוחים, ־חי־]

ב. **מנוח**° תו״ז [מן נוח] כנוי־כבוד למת, נפטר, מי שהלך למנוחות־עולם: המנוח היה אדם חביב על יודעיו. קהל רב השתתף בלויתו של המנהיג המנוח. — [מנוחה, מנוחים, ־חות]

מנוח°, מינוח ז׳ [מן ב. מנח] קביעת מנח או מנחים, מתן שמות מדיקים למשגים או למכשירים שונים: האקדמיה ללשון העברית עוסקת במנוח בענפי מדע ומעשה שונים. ועדה למנוח במוסיקה. — [מנוח־]

מנוחה נ׳ [מן נוח] 1, שלוה, שקט, חסר תנועה ועבודה או חסר רגז: ״יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי״ (ירמיה מה ג). ״וירא מנחה כי טוב, ואת־הארץ כי נעמה״ (בראשית מט טו). ״יבקשו יתחננו כל קרביו מנוחה״ (ביאליק, המתמיד). ״יפה מנוחת הגוף למנוחת הנפש״ (עגנון, כפות עב). 2, מקום שלו, מנוח: ״ויסעו... לתור להם מנוחה״ (במדבר י לג). ״וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות״ (ישעיה לב יח). ״בגן־עדן תהא מנוחתו״ (תפילת אל מלא רחמים). — [מנוחת־, מנוחות]

—**למנוחה**°, **למנוחות**°, כנוי למשכבו של אדם אחרי מותו: ״בכו לאבלים ולא לאבדה, שהיא למנוחה ואנו לאנחה״ (מועד קטן כה:). ״סעו המה למנוחות, עזבו אותנו לאנחות״ (אנשי אמונה, סליחות).

— **מנוחת־הדעת**°, **מנוחת־הנפש**°, שלות־נפש, שקט, חסר־התרגשות: ״וחלם חלום נעים במנוחת־הדעת״ (ביאליק, המתמיד). ״רגילים אנחנו להביט על כל אלה במנוחת־נפש״ (אחד העם, מב). ״הוא היה יכול לקרא מתוך מנוחת־נפש של בן עם חכם״ (ברקוביץ, הראשונים רעד). ״באותם הימים לא היה קורא לא בתהלים ולא באיוב, שקריאתם מביאה לידי מנוחת־הנפש״ (עגנון, אלו מ).

— **מנוחתו כבוד** [שאול מן ישעיה יא י], 1°, כנוי למקום קבורתו של אדם נכבד: רב פלוני מנוחתו כבוד בהר־הזיתים. 2°, כנוי של כבוד לנפטר, מעין ״זכרונו לברכה״, ״נשמתו עדן״: ״שאלני ר׳ יהודה הלוי, מנוחתו כבוד״ (אברהם אבן־עזרא שמות כ א).

— **איש־מנוחה** (דברי הימים א כב ט), איש־שלום, מי שחי חיי שלוה ושלום.

— **מנוחתו עדן**° [על־פי: ״בגן עדן תהא מנוחתו״, תפילת אל מלא רחמים] דבור של כבוד על מת: ״ומנוחתה עדן בין נשמות טהורות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמה).

— **למנוחות**° תה״פ בשלוה, במנוחה: ״באחד הימים ישב עקביה למנוחות ליד חלון קטן״ (בורלא, עקביה 194).

— **בית־מנוחה**, בית לנוח בו, בית־מרגוע: ״אני עם־לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית־ה׳״ (דברי הימים א כח ב).

— **ליל־מנוחה!**° ברכה מקבלת לפני השנה.

— **מי־מנוחות**, 1, תאור פיוטי למקום מים שקטים, פלגי מים צלולים וכדומה: ״בנאות דשא ירביצני, על־מי מנחות ינהלני״ (תהלים כג ב). 2° [בהשאלה] שלוה, שאננות: חייו התנהלו בכפר על מי־מנוחות.

— **הדריכהו מנוחה, הדריך מנוחתו**° [שאול מן שופטים כ מג, ושם ההוראה שונה] הפריעו, לא נתן לו לנוח ולשבת בשלוה [ראה דרך]

— **בא אל המנוחה ואל הנחלה** [על־פי דברים יב ט], הגיע לסדור נוח ולתנאים טובים בחייו: ״וכבר חתם ר׳ וונדלה על כתב הרבנות... ועדין לא בא אל המנוחה ואל הנחלה״ (הזז, צל 14).

— **באה שבת באה מנוחה**° [על־פי רש״י בראשית ב ב], מימרה בשבחה של השבת כיום־מנוחה.

מנוחם, ראה מנחם. | מנוטרק, ראה מנטרק.

מנוט°, מנווט ז׳ [מן נוט] יומן־הנוט (Log), ספר שרושמים בו כל הפרטים הקשורים בנווט הספינה, בהתקדמותה, במפגשיה וכדומה. — [מנוט־, מנוטים, מנוטי־]

מנוי* תו״ז [מן מנה, מנה] 1°, חתום על ספר או על עתון וכדומה, מי שנרשם מראש לקבל ספר או עתון מסים. 2*, ספור, שספרו ומנו אותו: ״תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי״ (תרומות א ז). ״אין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין״ (תענית ח:). ״וימי אנוש אחדים... ימיו מנויים וחייו תלויים״ (יהודה הלוי, ג 192). כסף מנוי. 3*, מי שקבע מראש את השתתפותו בדבר: ״הפסח אינו נאכל... אלא למנוייו״ (זבחים ה ח). — [מנויה, מנויים, מנויות]

— **מנוי וגמור**° [על־פי ״נמנו וגמרו״, ראה ערך ״מנה״], מחלט, שאין לערער עליו: ״אלא שכבר מנויה וגמורה אצלנו לעבור מזה במים מחר, בלי נדר, בנהר סרחון״ (מנדלי מו״ס, ש). ״ומנוי וגמור כי ברכת השלום קדושה ויקרה״ (שמעוני, הביבר 149). ״ועכשו שנסיעתי כבר היתה מנויה וגמורה, שוב נתכון לעודדני״ (ברקוביץ, הראשונים קלח). ״אין תרופה ואין מזור לו אלא לצאת מכאן ולהרחיק נדד; מנוי וגמור עמו״ (בורלא, עקביה 67).

מנוי*, מינוי ז׳ [מן מנה, מנה] מתן יפוי־כח על־ידי רשות מסמכת לכהן בתפקיד מיחד, הסמכה לעבודה: ״בית־דין שמנה שלא לדעת הנשיא, אין מנויו מנוי״ (ירושלמי סנהדרין יט א). ״אין אנו כדאי להיות במנוי זקנים״ (במדבר רבה טו). מנוי פלוני למנהל מוסד. מנויים ופטורים. — [מנוי־, מנויו; מנויים, ־יי־]

— כְּתַב־מִנּוּי°, אִשּׁוּר בִּכְתָב שֶׁפְּלוֹנִי נִתְמַנָּה לְתַפְקִיד מְסֻיָּם.

מנוכה, ראה מְנֻכֶּה. **מנוכש**, ראה מְנֻכָּשׁ.

מְנֻוָּל*, מנוול ת׳ [מן נול, נִוֵּל] 1, מְכֹעָר, מָאוּס, הֵפֶךְ מִן ״יָפֶה״: ״אִי אֶפְשִׁי בְּאִשָּׁה מְנֻוֶּלֶת״ (נזיר ד ה). ״אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוֹ״ (סנהדרין ז ג). ״שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, מְנֻוָּל הָיִיתָ לְאַחַר מִיתָתְךָ יָמִים שְׁלֹשָׁה, וְלָאַחֲרוֹן לֹא הִכְנִיסוּךָ״ קהלת רבה א, מעוות). ״דְּמֵי דַחֲקוּת מְנֻוֶּלֶת״ (ביאליק, שירתי). 2, רָשָׁע, נִבְזֶה, נוֹכֵל: ״אִם פָּגַע בְּךָ מְנֻוָּל זֶה (יֵצֶר־הָרָע), מָשְׁכֵהוּ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (סוכה נב:). מְנֻוָּל שֶׁכְּמוֹתוֹ. הִתְנַהֲגוּת מְנֻוֶּלֶת. — [מְנֻוֶּלֶת, מְנֻוָּלִים, ־לוֹת]

מְנֻוָּלוּת°, מנוולות נ׳ [מן מְנֻוָּל] נִוְּלוּת, כִּעוּר: ״אֵין דֶּרֶךְ שְׁנִיָּה, כָּל הַשְּׁאָר הוּא עֲרִיקָה, בְּגִידָה וּמְנֻוָּלוּת״ (יזהר, צקלג 497). — [מְנֻוָּלוּת־]

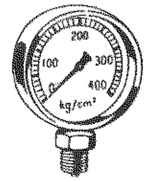

מנומטר

מָנוֹמֶטֶר◊ ז׳ [מיוונית: manos דק, נדיר + metron מידה] מַדְלַחַץ, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַלַּחַץ שֶׁל אֵדֵי מַיִם וְגַזִּים הַנְּתוּנִים בְּמֵכָלִים סְגוּרִים (לְהַבְדִּיל מִן ״הַבָּרוֹמֶטֶר״ — הַמּוֹדֵד אֶת כֹּבֶד שֶׁל הָאֲוִיר הַחָפְשִׁי). — [מָנוֹמֶטְרִים]

מנומנם, ר׳ מְנֻמְנָם | **מנומק**, ר׳ מְנֻמָּק
מנומס, ר׳ מְנֻמָּס | **מנומר**, ר׳ מְנֻמָּר | **מנומש**, ר׳ מְנֻמָּשׁ

מָנוֹן ז׳ [מלה סתומה, מצויה בפסוק: ״מְפַנֵּק מִנֹּעַר עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן״, משלי כט כא; ניתנו לה פירושים שונים:] 1*, מוֹשֵׁל: ״כָּל מִי שֶׁמְּפַנֵּק אֶת יִצְרוֹ בְּנַעֲרוּתוֹ, סוֹפוֹ לִהְיוֹת מָנוֹן עָלָיו בְּזִקְנוּתוֹ״ (בראשית רבה כב). ״לִהְיוֹת מָנוֹן וְעוֹצֵר וּמוֹשֵׁל״ (ר׳ תם, ספר הישר ב). 2^, יוֹרֵשׁ: ״אִשְׁתְּךָ לֹא נִתְאַלְמְנָה, בִּנְךָ לֹא יִהְיֶה מָנוֹן״ (יל״ג, שירה רמח).

מְנוֹן°, מינון ז׳ [מן מָנָה] [ברפואה] חֲלֻקָּה לְמָנוֹת־מָנוֹת, חֲלֻקָּה לְשִׁעוּרִים: מִנּוּן הַתְּרוּפָה — 3 טַבְלִיּוֹת לַיּוֹם. — [מִנּוּן־, מִנּוּנִים, מִנּוּנֵי־]

מְנֻוָּן°, מנוון ת׳ [מן נון, נִוֵּן] מְדֻלְדָּל, פָּגוּם, שֶׁנִּטַּל כָּשְׁרוֹ: אֵיבָר מְנֻוָּן. חוּשׁ הַשֶּׁמַע מְנֻוָּן אֵצֶל הַזָּקֵן. אָדָם מְנֻוָּן בַּמּוּבָן הַמּוּסָרִי. תַּרְבּוּת מְנֻוֶּנֶת. — [מְנֻוֶּנֶת, מְנֻוָּנִים, ־נוֹת]

מְנֻוָּר* ת׳ 1, [אולי במקום מְנֻוָּרָה, מן ניר, נָר] חָרוּשׁ, מְעֻבָּד: ״שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הָעֹמֶר אֶלָּא מִן הַשָּׂדוֹת הַמְּדֻרְמוֹת וְהַמְּנֻוָּרוֹת לְכָךְ, שֶׁבָּהֶן חַמָּה זוֹרַחַת וּמֵהֶן חַמָּה שׁוֹקַעַת״ (מנחות פה.). 2 [לדעה אחרת — מן נור אש] מְחֻמָּם. — [מְנֻוֶּרֶת, מְנֻוָּרִים, ־רוֹת]

מָנוֹס ז׳ [מן נוס] 1, בְּרִיחָה, רִיצָה מְבֹהֶלֶת כְּדֵי לְהִמָּלֵט מִמִּישֶׁהוּ אוֹ מִצָּרָה: ״וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל... וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ״ (עמוס ב יד). 2, מִקְלָט, מָקוֹם לָנוּס וּלְהִמָּלֵט אֵלָיו: ״כִּי־הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי, וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר־לִי״ (תהלים נט יז). ״ה׳ עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה״ (ירמיה טז יט). ״וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׂוֹנֵא עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, וְנָתַן מָנוֹס לְמֹשֶׁה אֵצֶל עוֹבֵד עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים?״ (שמות רבה א). ״טוֹבֵעַ בְּיָם צָרָה וְיֵאוּשׁ, וְאֵין מָנוֹס וְאֵין מִפְלָט״ (אחד העם, כא). ״וְאֵין מִפְּנֵיהֶם מָנוֹס״ (ביאליק, חלפה). — [מְנוֹס־, מְנוּסוֹ, מְנוּסִים, ־סֵי־]

— אֵין לוֹ מָנוֹס מִן־^, 1^, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת־, אֵין לוֹ דֶּרֶךְ אֶלָּא־: ״וַאֲנִי סָבוּר שֶׁאֵין לְךָ מָנוֹס מֵחֵקֶר בִּשְׁאֵלַת הַגְּזֵרָה וְהַבְּחִירָה״ (כוזרי ה יט). 2°, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְחַמֵּק מִן־: אֵין מָנוֹס מִן הַגּוֹרָל.

— אָבַד מָנוֹס מִמֶּנּוּ (תהלים קמב ד), אֵינוֹ יָכוֹל לְהִמָּלֵט.

מְנוּסָה נ׳ [צורת־משנה מן מָנוֹס] 1, נִיסָה, בְּרִיחָה, רִיצָה מְהִירָה לְהִמָּלֵט מֵרוֹדְפִים: ״כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ, וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן״ (ישעיה נב יב). ״וְלֹא חָלָה לְרָעָתִי... וְלֹא הָיָה מְנוּסָתִי״ (הנגיד, דיואן 241). ״וַיִּזְעַק אֲהָהּ כִּי אֵין מְנוּסָה״ (יהודה הלוי, ז 64). ״בִּמְנוּסַת בֶּהָלָה לְדֶרֶךְ יָצָאת״ (ביאליק, לנתיבך). 2° [בצבא] בְּרִיחָה מְבֹהֶלֶת וּבִלְתִּי־מְסֻדֶּרֶת שֶׁל צָבָא מוּבָס (לְהַבְדִּיל מִן ״נְסִיגָה״). — [מְנוּסַת־, מְנוּסוֹת]

— מְנֻסַת־חֶרֶב, מְנוּסָה מְבֹהֶלֶת כְּמִפְּנֵי חֶרֶב הָרוֹדֶפֶת: ״וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב, וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף״ (ויקרא כו לו).

מנוסה, ראה מְנֻסֶּה. **מנוסח**, ראה מְנֻסָּח. **מנוסף**, ראה מְנֻסָּף.

מָנוּסְקְרִיפְּט° ז׳ [מלאטינית: manu ביד + scriptum כתוב] כְּתַב־יָד, חִבּוּר כָּתוּב בִּכְתַב־יָד. — [מָנוּסְקְרִיפְּטִים]

מנוסר, ראה מְנֻסָּר.

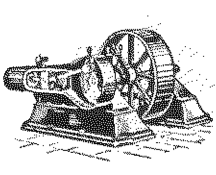
מנוע־דיזל

מָנוֹעַ° ז׳ [מן נוע] מוֹטוֹר, מַכְשִׁיר אוֹ מִתְקָן הַהוֹפֵךְ אֶנֶרְגְּיָה בְּצוּרָה כָּלְשֶׁהִי לְצוּרָה מֵכָנִית: מְנוֹעַ הַמְּכוֹנִיּוֹת. מָנוֹעַ בְּמָטוֹס. מְנוֹעַ־שֶׁמֶן. מְנוֹעַ־נֵפְט. מְנוֹעַ־דִּיזֶל. — [מְנוֹעַ־, מְנוֹעִים, מְנוֹעֵי־]

מִנּוּעַ°, מינוע ז׳ [מן מָנוֹעַ] צִיּוּד בְּמָנוֹעַ אוֹ בִּמְנוֹעִים, הַכְנָסַת מְנוֹעִים לְשִׁמּוּשׁ, מוֹטוֹרִיזַצְיָה: מִנּוּעַ בֵּית־הַמְּלָאכָה. — [מִנּוּעַ־, מִנּוּעוֹ]

מְנוּעַ* ת׳ [מן מנע, מָנַע] 1*, נִמְנָע, מִתְנַזֵּר, מְפֹרָשׁ: ״מְנוּעַ אֲנִי מִמֶּנּוּ (מִן הָאֶשְׁכּוֹל), הֲרֵינִי נָזִיר מִמֶּנּוּ״ (ירושלמי נזיר נא ד). פְּלוֹנִי מְנוּעַ מִן הֶעָשׁוֹן. 2^, נְטוּל (מִן־), שֶׁאֵינֶנּוּ בְּהֶשֵּׂג־יָד: ״וְנֶפֶשׁ מֵאֲשֶׁר תִּשְׁאַל מְנוּעָה״ (הנגיד, דיואן 209). ״וְאֵיךְ תִּבְכֶּה וְדִמְעָתָהּ מְנוּעָה״ (גנזי שכטר, ב 231). ״יוֹם תָּאֳרוֹ לְמִשְׁחָרוֹ מְנוּעַ״ (יהודה הלוי, ג 289). ״הָאֲפִיק הַגּוֹאֵל לוֹ מְנוּעַ״ (ש׳ שלום, שירים קמו). ״אִם יְשֹׁעַר הָאָדָם שֶׁהַתְּשׁוּבָה הַתַּחְתּוֹנָה מְנוּעָה מִמֶּנּוּ לְשָׁעָה״ (הרב קוק, אורות צח). ״פִּתְאוֹם מְנוּעַ אֲנִי מִכֹּל וַהֲרֵינִי פּוֹלֵט נִשְׁמָתִי בְּחֵיקוֹ״ (עגנון, אלו תגד). ״מַצְלִיחַ וְאֵינוֹ מַצְלִיחַ וּמְנוּעַ מֵהוֹכִיחַ כָּל נִפְלְאוֹת יָדוֹ״ (יזהר, צקלג 134). — [מְנוּעָה, מְנוּעִים, ־עוֹת]

מְנוֹעִי° ת׳ [מן מָנוֹעַ] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָנוֹעַ, מוֹטוֹרִי: אֲוִירוֹן דּוּ־מְנוֹעִי. מָטוֹס־יָם תְּלַת־מְנוֹעִי. — [מְנוֹעִית, מְנוֹעִיִּים, מְנוֹעִיּוֹת]

מנועל, ר׳ מְנֻעָל. **מנועץ**, ר׳ מְנֻעָץ. **מנוער**, ר׳ מְנֻעָר.

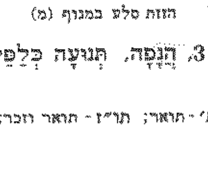
הזזת סלע במנוף (מ)

מָנוֹף° ז׳ [מן נוף] 1, מוֹט שֶׁאֶפְשָׁר לְהָנִיעַ אוֹתוֹ מִסָּבִיב לִנְקֻדַּת־מִשְׁעָן וּלְהָרִים בְּאֶמְצָעוּתוֹ מַשָּׂא כָּבֵד בְּכֹחַ קָטָן בְּיַחַס. בִּיסוֹדָן שֶׁל כָּל הַמְּכוֹנוֹת מְנוֹפִים אוֹ מַעֲרָכוֹת שֶׁל מְנוֹפִים שׁוֹנִים. 2 [בהשאלה] מְעוֹרֵר, מַפְעִיל, תַּמְרִיץ, אֶמְצָעִי הַמַּגְבִּיר פְּעֻלָּה: הָעֲלִיָּה הַהֲמוֹנִית לָאָרֶץ שִׁמְּשָׁה מָנוֹף לְהַגְבָּרַת הַבְּנִיָּה. 3, הֲנָפָה, תְּנוּעָה כְּלַפֵּי

מְעַלָּה: "גִּלְּתָה בִּמְנוֹף־יָד אֶת הַלּוֹט" (קובנר, פנים 10). – [מְנוֹף־, מְנוֹפִים, ־פֵי־]

מְנוֹפַאי° ז׳ [מן מָנוֹף 1] פּוֹעֵל מֻמְחֶה בְּהַפְעָלַת מָנוֹף אוֹ מַדְלֶה: הַמְּנוֹפָאִים בַּנָּמָל עוֹסְקִים בִּטְעִינַת סְפִינוֹת וּבִפְרִיקָתָן. – [מְנוֹפָאִים, ־אֵי־; מְנוֹפָאִית, מְנוֹפָאִיּוֹת]

מנופה, ר׳ מְנֻפֶּה. **מנופת**, ר׳ מְנֻפֶּת. **מנופץ**, ר׳ מְנֻפָּץ.

מָנוּפַקְטוּרָה° נ׳ [מלאטינית: manu ביד + factura דבר עשוי; ההוראה המקורית: חומר גולמי שעובד במלאכת־יד] שֵׁם כּוֹלֵל לָאֲרִיגִים לְמִינֵיהֶם, תּוֹצֶרֶת טֶקְסְטִיל: חֲנוּת לְמָנוּפַקְטוּרָה.

מנוצה ר׳ מְנֻצֶּה	**מנוצר** ר׳ מְנֻצָּר	**מנוקז** ר׳ מְנֻקָּז
מנוצח ר׳ מְנֻצָּח	**מנוקב** ר׳ מְנֻקָּב	**מנוקף** ר׳ מְנֻקָּף
מנוצל ר׳ מְנֻצָּל	**מנוקה** ר׳ מְנֻקֶּה	**מנוקר** ר׳ מְנֻקָּר

מָנוֹר ז׳ [אולי מן נִיר; אכדית: nīru עול; ארמית: נִירָא; ערבית: נִיר; ראה גם ב׳ נִיר] 1. יְתַד־הָאֶרֶג, קוֹרָה שֶׁחוּטֵי הַשְּׁתִי כְּרוּכִים עָלֶיהָ: "וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים" (שמואל ב כא יט). "וּבֶן־שַׁחַר יְגַלְגֵּל אֶת כְּסוּתוֹ כְּאוֹרֵג הַיְרִיעָה עַל מְנוֹרָיו" (גבירול, א 21). 2 ° [בספנות] כְּלוֹנָס בִּסְפִינָה הַמְשַׁמֵּשׁ לִפְרִישָׂתָהּ שֶׁל תַּחְתִּית מִפְרָשׂ אָרְכִּי (Boom). – [מְנוֹר־, מְנוֹרִים, מְנוֹרֵי־]

מְנוֹרָה נ׳ [מן נור אש; ערבית: מַנַארַה] מַכְשִׁיר לְמָאוֹר: "נַעֲשֶׂה נָּא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה" (מלכים ב ד י). בַּמְּנוֹרוֹת בִּימֵי־קֶדֶם הָיָה בֵּית־קִבּוּל לְשֶׁמֶן אוֹ בֵּית־קִבּוּל לְנֵרוֹת. מְנוֹרַת הַזָּהָב בַּעֲלַת שִׁבְעַת הַקָּנִים בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ (שמות כה לא). בְּיָמֵינוּ יֵשׁ מְנוֹרוֹת־נֵפְט, מְנוֹרוֹת־חַשְׁמַל וְעוֹד. – [מְנוֹרַת־, מְנוֹרוֹת]

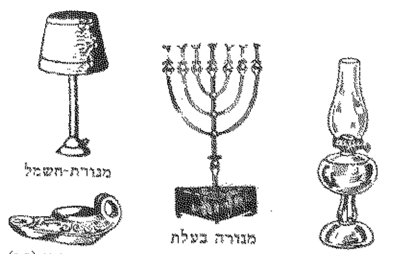

מנורת-חשמל | מנורה בעלת שבעה קנים | מנורת-נפט | מנורת-שמן (נר)

– **מְנוֹרָה כְּחֻלָּה°**, מְנוֹרַת־חַשְׁמַל שֶׁנּוּרָתָהּ צְבוּעָה בְּצֶבַע כָּחֹל וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לְצָרְכֵי רִפּוּי–חִמּוּם אֵיבְרֵי־גּוּף פְּצוּעִים אוֹ חוֹלִים.

– **כָּפָה סִיחַ אֶת הַמְּנוֹרָה°**, ראה ערך כפה.

מְנוֹרִית° נ׳ [מן מְנוֹרָה] מְנוֹרָה קְטַנָּה: "מְנוֹרִית שֶׁל פַּח שֶׁעָמְדָה עַל־גַּבֵּי הַשְּׂרַפְרָף" (שלונסקי, תר׳ המכשפה). – [מְנוֹרִית־, מְנוֹרִיּוֹת]

מנושל, ראה מְנֻשָּׁל. **מנותח**, ראה מְנֻתָּח. **מנותק**, ראה מְנֻתָּק.

מְנֻזָּל°, מנוזל ת׳ [מן נזל; נַזֶּלֶת] 1. חוֹלֶה בְּנַזֶּלֶת, מְצֻנָּן הַמַּרְבֶּה לְהַפְרִישׁ לֵחָה מֵאַפּוֹ. 2. מְנֻטָּף, הַנּוֹזֵל הַרְבֵּה. – [מְנֻזֶּלֶת, מְנֻזָּלִים, ־לוֹת]

מְנֻזָּם°, מנוזם ת׳ [מן נֶזֶם] מְעֻטָּר בִּנְזָמִים: "אָזְנֶיהָ הַמְּנֻזָּמוֹת" (מ׳ לוין, 'מאזנים' תרפ״ט). עַרְבִיּוֹת מְקֻשָּׁטוֹת וּמְנֻזָּמוֹת. – [מְנֻזֶּמֶת, מְנֻזָּמִים, ־מוֹת]

מְנֻזָּף°, מנוזף ת׳ [מן נזף, נְזִיפָה] שֶׁנָּזְפוּ בּוֹ, נָזוּף, שֶׁנִּגְעֲרוּ בּוֹ: "כָּל מִלְּבַד דְּמוּתִי הַשְּׁנִיָּה וְהַמְּנֻזֶּפֶת" (למדן, במעלה קמז). "מְשָׁרֵךְ אֶת דְּרָכוֹ בִּכְבֵדוּת, מְדַדֶּה וּמְנֻזָּף" (מלצר, תר׳ נהרות 394). תַּלְמִיד מְנֻזָּף עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה. – [מְנֻזֶּפֶת, מְנֻזָּפִים, ־פוֹת]

א. **מְנֻזָּר°, מנוזר** ת׳ [מן נזר] 1 °. מֻבְדָּל, מֻפְרָשׁ: "הָיוּ שְׁלָשְׁתָּם מְאֻחָדִים וּמְנֻזָּרִים מִתֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ" (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 100). 2 °, ראה להלן: אוֹתִיּוֹת מְנֻזָּרוֹת. – [מְנֻזֶּרֶת, ־זָּרִים, ־רוֹת]

– **אוֹתִיּוֹת מְנֻזָּרוֹת°** [בסגנון בעלי המסורה] אוֹתִיּוֹת הֲפוּכוֹת לְאָחוֹר (בְּעִקָּר הָאוֹת נ׳), הַמְּצוּיוֹת בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּמִּקְרָא כַּנִּרְאֶה לְשֵׁם הֶפְסֵק אוֹ לְשֵׁם לְהַבְדָּלַת קֶטַע מֵאֲחֵרִים, אוֹ לְסִימָן שֶׁאֵין פְּסוּקִים אֵלֶּה בִּמְקוֹמָם (בן־אשר, דקדוקי הטעמים ג), לְמָשָׁל: הַפְּסוּקִים ל״ה ול״ו שֶׁל פֶּרֶק י׳ בְּבַמִּדְבָּר ("וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן... רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל") מֻבְדָּלִים מִן הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵיהֶם וְשֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם עַל־יְדֵי נוּנִין מְנֻזָּרוֹת (ז).

ב. **מְנֻזָּר°, מנוזר** ת׳ [מן נֵזֶר] מְקֻשָּׁט, מְהֻדָּר: "בְּשָׁעָה שֶׁכְּלִיל כָּל הַמְּנֻזָּר" (פיוטים, סידור 730). – [מְנֻזֶּרֶת, מְנֻזָּרִים, ־רוֹת]

מִנְזָר° ז׳ [מן נָזִיר] בֵּית־נְזִירִים אוֹ בֵּית־נְזִירוֹת, כְּנֵסִיָּה לִנְזִירִים נוֹצְרִים: מִנְזַר הַדּוֹמִינִיקָנִים. – [מִנְזַר־, מִנְזָרִים, מִנְזְרֵי־]

מִנְזָר ז׳ [אכדית: manzazu שומר, נוטר; ואולי מן נֵזֶר] 1. כִּנּוּי לְפָקִיד גָּבוֹהַּ בְּבָבֶל, שַׂר, מוֹשֵׁל: "מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גֹּבָי" (נחום ג יז). 2 ° [בהשאלה] נִכְבָּד, שַׂר וְגָדוֹל: "וְעָמַד מֵעֲמַד מֶלֶךְ סְבִיבוֹ בְּחֹם אֵשׁ מַעֲרֶכֶת מִנְזָרָיו" (גבירול, א 20). "מִבְחַר נְזָרִים לְמִבְחַר מִנְזָרִים וְשִׁיר הַשִּׁירִים לְשַׂר הַשָּׂרִים" (יהודה הלוי, ג 75). – [מִנְזַר־, מִנְזָרִים, מִנְזְרֵי־]

א. **מֻנָּח°, מונח** ת׳ [מן נוח, הֻנַּח] מוּטָל, מוּשָׂם: "יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ" (בבא מציעא ג ד). הַסֵּפֶר מֻנָּח עַל הַשֻּׁלְחָן. – [מֻנַּחַת, מֻנָּחִים, ־חוֹת]

– **כְּמֻנָּח בְּקֻפְסָה°** [על־פי יומא עה:, רשם על המן שהיה "כמו שמונח בקופסא"; והשווה פסחים עב.: "כמאן דמנחא בכיסיה"] מָשָׁל לְדָבָר בָּטוּחַ, מוּכָן וּמְזֻמָּן, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ אָבֵד עַל נְקַלָּה: "שְׂכַר הַשַּׁדְּכָנוּת חָשׁוּב אֶצְלִי כְּמֻנָּח בְּקֻפְסָא" (מנדלי מו״ס, צו). "וּכְבָר אֶלֶף רו״כ (רֻבַּל־כֶּסֶף) כְּמֻנָּח בְּקֻפְסָה" (הזז, צל 80). [ובהרחבה:] "וְכָל הַשֵּׁמוֹת הַנִּרְדָּפִים וְהַבִּטּוּיִים הַנִּרְדָּפִים הָיוּ מֻנָּחִים בְּקֻפְסַת זִכְרוֹנוֹ" (פיכמן, שיח).

– **כְּבוֹדוֹ בִּמְקוֹמוֹ מֻנָּח°** [דיבור של התנצלות, על־פי בכורות לו:, ושם: "כבוד זקן יהא מונח במקומו"] אֵין כָּל כַּוָּנָה לִגְרֹעַ מִכְּבוֹדוֹ.

ב. **מֻנָּח°, מנח** ז׳ [מן נוח, הֻנַּח] 1 °. טֶרְמִין, מִלָּה הַמְּכֻוֶּנֶת בְּנֹסַח מַדָּעִי מְקֻבָּל מֻשָּׂג אוֹ גּוּף אוֹ כְּלִי מְסֻיָּם: מֻנָּחִים לִרְדִיּוֹ. הַמֻּנָּח הָעִבְרִי לְ'טֶלֶגְרָמָה' הוּא 'מִבְרָק'. מֻנָּחִים פִילוֹסוֹפִיִּים. הָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית קָבְעָה מֻנָּחִים רַבִּים לְמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. מִלּוֹן מֻנְּחֵי הַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי. 2 ° [בטעמי המקרא] שֵׁם אַחַד הַטְּעָמִים הַמְחַבְּרִים, נִקְרָא גַּם "שׁוֹפָר יָשָׁר", סִימָנוֹ (ֺ) מִתַּחַת לָאוֹת הַמֻּטְעֶמֶת. – [מֻנַּח־, מֻנָּחִים, מֻנְּחֵי־]

מנח [מן ב. מֻנָּח 1]

~ פִּע׳ **מִנֵּחַ °** פ״י קָבַע מֻנָּח אוֹ מֻנָּחִים, נָתַן שֵׁם לְמֻשָּׂג, לְגוּף אוֹ לְמַכְשִׁיר: וַעַד־הַלָּשׁוֹן וְאַחֲרָיו הָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן מִנְּחוּ מֻנָּחִים בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. – [לְמַנֵּחַ, מְמַנֵּחַ, יְמַנֵּחַ]

~ פַּע׳ **מְנַּח** °, נִקְבַּע כְּמֻנָּח: מֻנָּחִים רַבִּים מֻנְּחוּ עַל־יְדֵי וַעַד־הַלָּשׁוֹן וְהָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. – [מְמֻנָּח, יְמַנַּח]

מַנָּח ° ז׳ [מן נוח, הִנִּיחַ] מָקוֹם בִּכְלִי־נְגִינָה שֶׁהַמְנַגֵּן מֵנִיחַ עָלָיו אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו לְשֵׁם נְגִינָה (״פּוֹזִיצְיָה״): מַנָּח רִאשׁוֹן בְּכִנּוֹר (סוֹל־לָה ־סִי־דוֹ־רֶ), חֲצִי־מַנָּח. – [מַנַּח־, מַנָּחִים, מַנְּחֵי־]

מִנְחָה נ׳ [ארמית: מִנְחָה; ערבית: מַנַח נתן מתנה; מִנְחָה מתנה] 1, מַתָּנָה, שַׁי, דּוֹרוֹן: ״אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי״ (בראשית לג י). ״קַח בְּיָדְךָ מִנְחָה, וְלֵךְ לִקְרַאת אִישׁ הָאֱלֹהִים״ (מלכים ב ח ח). מִנְחַת־זִכָּרוֹן לִפְלוֹנִי. 2, כִּנּוּי לְקָרְבָּן שֶׁהִקְרִיבוּ לַה׳: ״וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבַּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר״ (שמות כט מא). ״קָרְבַּן מִנְחָה... סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן״ (ויקרא ב ד). 3*, הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם, לִפְנֵי תְּפִלַּת מַעֲרִיב, כְּתַחֲלִיף לְהַקְרָבַת קָרְבַּן הַמִּנְחָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ תְּפִלַּת מִנְחָה עַד הָעֶרֶב? שֶׁכֵּן תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הָיָה קָרֵב עַד הָעֶרֶב״ (תוספתא ברכות ג א). ״לֹא יֵשֵׁב אָדָם לִפְנֵי הַסַּפָּר סָמוּךְ לְמִנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל״ (שבת א ב). ״טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה״ (רמב״ם, תפילה ג ט). 4*, שְׁעוֹת אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם: ״לֹא יֹאכַל אָדָם עֶרֶב שַׁבָּת מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת בְּתַאֲוָה״ (תוספתא ברכות ה א). אֲרוּחַת־מִנְחָה, תֵּה־מִנְחָה. – [מִנְחַת־, מְנָחוֹת, מִנְחוֹת־]

– **מִנְחָה גְּדוֹלָה*** (ברכות כו:), כִּנּוּי לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה אַחֲרֵי זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְעַד תֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, לְפִי שְׁעוֹנֵנוּ, בְּעֵרֶךְ בֵּין הַשָּׁעוֹת 12³⁰–3³⁰ אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם, בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל.

– **מִנְחָה קְטַנָּה*** (ברכות כו:), תְּפִלַּת הַמִּנְחָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה אַחֲרֵי זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ עַד בּוֹא הָעֶרֶב, לְפִי שְׁעוֹנֵנוּ בְּעֵרֶךְ מִן 3³⁰ אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם וְעַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה.

– **מִנְחַת־הַתָּמִיד**, כִּנּוּי לְקָרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ יוֹם־יוֹם בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם (כֶּבֶשׂ תָּמִים וּמִנְחַת־סֹלֶת) (במדבר ד טז).

– **בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב** ^, 1, רֶוַח הַזְּמַן שֶׁבֵּין תְּפִלַּת מִנְחָה לִתְפִלַּת מַעֲרִיב – שֶׁבְּדֶרֶךְ־כְּלָל מְקַצְּרִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה [ומכאן בהשאלה:] 2 °, כִּנּוּי לִזְמַן קָצָר, שָׁעָה קַלָּה אוֹ שָׁעָה שֶׁאֵינָהּ לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה, בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת: הָעֲבוֹדָה קַלָּה בְּיוֹתֵר, תּוּכַל לַעֲשׂוֹתָהּ בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב.

– **סְעוּדַת־מִנְחָה** °, אֲרוּחָה קַלָּה שֶׁנּוֹהֲגִים לֶאֱכֹל לִפְנוֹת־עֶרֶב, בְּעֵרֶךְ בְּשָׁעָה 4–5 אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם.

– **פְּלַג־הַמִּנְחָה*** (ברכות כז:), מַחֲצִית הַזְּמַן שֶׁבֵּין תְּפִלַּת מִנְחָה וּבֵין שְׁקִיעַת הַחַמָּה, כְּשָׁעָה וָרֶבַע לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה.

– **מִנְחַת־שַׁי** ^, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר נוֹדָע הָעוֹסֵק בְּדִקְדּוּקֵי הַמָּסוֹרָה וּמְשַׁמֵּשׁ עַד הַיּוֹם מַדְרִיךְ יְסוֹדִי לְנֹסַח הַמְּדֻיָּק שֶׁל הַמִּקְרָא. הַשֵּׁם ״מִנְחַת־שַׁי״ נִתַּן לוֹ עַל־יְדֵי הַמּוֹ״ל עַל שֵׁם מְחַבְּרוֹ שְׁלֹמֹה יְדִידְיָה [ראשי־תיבות: ש״י] נוֹרְצִי (בְּקֵרוּב 1560–1626).

– **מְנָחוֹת***, ראה ערך מְנָחוֹת.

– **מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה לְ־** [על־פי בראשית לב יח], נֹסַח מְלִיצִי שֶׁל כְּתֹבֶת עַל־גַּבֵּי סֵפֶר אוֹ עַל שַׁי אַחֵר הַנִּתָּן בְּמַתָּנָה.

מְנַחֶה °, מוּנְחֶה ת׳ [מן נחה, הִנְחָה] מֻדְרָךְ, שֶׁמַּנְחִים וּמְכַוְּנִים אוֹתוֹ. – [מֻנְחָה, מֻנְחִים, ־חוֹת]

– **קְלִיעַ מֻנְחֶה** °, טִיל, קְלִיעַ שֶׁהוּא מֻפְעָל, מֻדְרָךְ וּמְכֻוָּן אֶל הַמַּטָּרָה מִמֶּרְחָק בְּדֶרֶךְ אֶלֶקְטְרוֹנִית.

מַנְחֶה ° ז׳ [מן נחה, הִנְחָה] מִי שֶׁמַּדְרִיךְ וּמְנַהֵל דִּיּוּן, סִיּוּר, מְסִבָּה, שִׂיחָה בְּרַדְיוֹ וְכַדּוֹמֶה: יִתְקַיֵּם דִּיּוּן עַל נוֹשֵׂא הָאַבְטָלָה; הַמַּנְחֶה – מַר פְּלוֹנִי. – [מַנְחָה, מַנְחִים, מַנְחֵי־, מַנְחוֹת]

מַנְחוֹן ° ז׳ [מן ב׳ מֻנָּח] סֵפֶר מֻנָּחִים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מַנְחוֹן לִכְלֵי־רֶכֶב. מַנְחוֹנֵי הָאֲקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. – [מַנְחוֹן־, מַנְחוֹנִים, מַנְחוֹנֵי־]

מְנָחוֹת* נ״ר [מן מִנְחָה] שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר קָדָשִׁים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי הַקְרָבָתָם שֶׁל מְנָחוֹת וְשֶׁל קָרְבָּנוֹת אֲחֵרִים.

מַנְחִיל ^, מוּנְחָל ת׳ [מן נחל, הִנְחִיל] שֶׁנִּתַּן לְנַחֲלָה, מוֹרָשׁ: ״שֵׁם וְיָד מֻנְחָלִים לְעוֹלָם״ (יניי, כג). ״וְזֶה עִקָּרוֹ שֶׁל כְּלָל מְקֻבָּל וּמֻנְחָל בִּרְשׁוּת זוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 248). – [מֻנְחֶלֶת, מֻנְחָלִים, ־לוֹת]

מֻנְחָל °, מוּנְחָל ת׳ [מן נחל] שֶׁעָבַר בִּירֻשָּׁה, מְשֹׁרָשׁ: ״שִׂנְאָה כְּבוּשָׁה וּמֻנְחֶלֶת בֵּין הָעָם וּבֵין הוֹרְדוֹס״ (רג״ק, ג). – [מֻנְחֶלֶת, מֻנְחָלִים, ־לוֹת]

מְנַחֵם ז׳ [מן נחם, נִחֵם] 1, מֵבִיא נֶחָמָה, מְבַשֵּׂר טוֹבוֹת: ״אֵין מְנַחֵם לָהּ״ (איכה א ט). ״אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם״ (ישעיה נא יב). ״בֵּית הָאָבֵל... בֵּית הַמְנַחֲמִין״ (מועד קטן כז.). 2*, כִּנּוּי לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בָּאַגָּדָה הַתַּלְמוּדִית (ירושלמי ברכות ה א). – [מְנַחֵם־, מְנַחֶמְךָ, מְנַחֲמִים, ־מֵי־; מְנַחֶמֶת, מְנַחֲמוֹת]

– **מְנַחֵם־מֶנְדְּל** ° ש״פ [על שם גיבורו של שלום־עליכם ״מנחם מנדל בעל־החלומות״] שֵׁם־דָּבָר לִיהוּדִי נְטוּל חוּשׁ־מְצִיאוּת, רוֹדֵף פַּרְנָסוֹת־אֲוִיר, הַשּׁוֹאֵף לִגְדוֹלוֹת – וְאֵינוֹ מַשִּׂיג כְּלוּם [ומכאן:]

– **מְנַחֵם־מֶנְדְּלִיּוּת** °, בְּנִיַּת מִגְדָּלִים פּוֹרְחִים בָּאֲוִיר, חֹסֶר חוּשׁ מְצִיאוּתִי וְעִסְקִי.

מזל חודש
מנחם-אב

– **מְנַחֵם אָב** ^ [על־פי איכה רבה א], כִּנּוּי־לְוַאי לְחֹדֶשׁ אָב, הַחֹדֶשׁ שֶׁבְּתִשְׁעָה בּוֹ חָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ; הַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הָחֵל בְּנִיסָן, תָּמִיד מָלֵא (בֶּן 30 יוֹם). מַזָּלוֹ – אַרְיֵה.

מְנֻחָם*, מְנוּחָם ת׳ [מן נחם, נִחַם] מִי שֶׁקִּבֵּל דִּבְרֵי נֶחָמָה, מִי שֶׁנִּרְגַּע קְצָת מִכְּאֵב אֶבְלוֹ: ״מְנֻחָם הוּא בִּשְׁבִיל כְּבוֹד שֶׁעֲשִׂיתֶם״ (מועד קטן כא:). ״חִיכּוּ אִישׁ לִקְרַאת רֵעֵהוּ, נִרְעָשִׁים־מְנֻחָמִים״ (פיכמן, קפו). ״אוֹי אוֹי אוֹי... מְנֻחָם אֲנִי!״ (הזז, ד 110). הָאֲבֵלִים הַמְנֻחָמִים הוֹדוּ לִמְנַחֲמֵיהֶם. – [מְנֻחֶמֶת, מְנֻחָמִים, ־מוֹת]

מְנֻחָר °, מְנוּחָר ת׳ [מן נחר] שֶׁנִּשְׁמַעַת בּוֹ כְּעֵין נַחֲרָה, מְחַרְחֵר, מְגַרְגֵּר: ״הִכְתִּיב אוֹתוֹ בְּקוֹל צָרוּד וּמְנֻחָר״ (ברקוביץ, הראשונים רלא). [מְנֻחֶרֶת, מְנֻחָרִים, ־רוֹת]

מְנַחֵשׁ ז׳ [מן נחש, נִחֵשׁ] קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף, מַגִּיד עֲתִידוֹת בְּדֶרֶךְ שֶׁל קְסָמִים: ״קֹסֵם קְסָמִים, מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף״ (דברים יח י).

״מְנַחֵשׁ — זֶה הָאוֹמֵר: פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו... עוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ״ (סנהדרין סה:). ״אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בְּחֻלְדָּה, בְּעוֹפוֹת וּבְדָגִים״ (סנהדרין סו.). צוֹעֲנִיָּה מְנַחֶשֶׁת בִּקְלָפִים. — [מְנַחֵשׁ־, מְנַחֶשֶׁת, מְנַחֲשִׁים, ־שֵׁי־, ־שׁוֹת]

א. **מְנֻחָשׁ°, מנוחש** ת׳ [מן נחש] שֶׁנִּתָּן לְנַחֲשׁוֹ מֵרֹאשׁ, צָפוּי: ״עִנְיָן שֶׁהָיָה עָלוּל לְהִכָּשֵׁל, מִכֵּיוָן שֶׁהַכֹּל מוּבָן וּמְנֻחָשׁ מִלְּכַתְּחִלָּה״ (פיכמן, רפט). ״כּוֹאֵב הוּא כְּאֵב הֶחָדוּל הַמְנֻחָשׁ״ (ברתיני, שביל 39). ״נֹכַח מוֹרָא הַמָּוֶת הַנִּשְׁקָף וְהַמְנֻחָשׁ״ (קרמר, משמרות 26). — [מְנֻחֶשֶׁת, מְנֻחָשִׁים, ־שׁוֹת]

ב. **מְנֻחָשׁ°, מנוחש** ת׳ [מן נְחֹשֶׁת] מְצֻפֶּה־נְחֹשֶׁת: מַסְמְרֵי־רִפּוּד מְנֻחָשִׁים. — [מְנֻחֶשֶׁת, מְנֻחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מִנְחָת°, מינחת ז׳ [מן נחת ירד] מָקוֹם שֶׁהֻתְקַן לִנְחִיתַת מְטוֹסִים: ״כְּפַר נְפָאלִי שֶׁיֵּשׁ בְּצִדּוֹ מִנְחָת לְעֵת מְצֹא״ (שרת, באסיה 152). שְׂדֵה־מִנְחָת. רְצִיף־מִנְחָת בָּאֳנִיּוֹת גְּדוֹלוֹת. — [מִנְחַת־, מִנְחָתִים, מִנְחֲתֵי־]

מַנְחֵת° ז׳ [מן נחת] [במכאניקה ובחשמלאות] מִתְקָן בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים (בִּכְלֵי־רֶכֶב, בִּמְכוֹנוֹת, בְּרֶשֶׁת־טֶלֶפוֹן וְעוֹד) הַמְרַכֵּךְ אוֹ מַפְחִית חִכּוּךְ, זַעֲזוּעִים וְכַדּוֹמֶה: מַנְחֵת קְפִיצִי. מַנְחֵת־תְּנוּדוֹת. — [מַנְחֵת־, מַנְחֲתִים, מַנְחֲתֵי־]

א. **מֻנְחָת°, מונחת** ת׳ [מן נחת, הִנְחִית] 1. שֶׁהוּרַד עַל הַקַּרְקַע מֵאֳנִיָּה אוֹ מִמָּטוֹס: הַגְּדוּד הַמֻּנְחָת הֵחֵל לְהִתְחַפֵּר. 2 [על מכה] מוּרָד, נִתָּן: הַמַּהֲלֻמָּה הַמֻּנְחֶתֶת הָיְתָה קָשָׁה מִנְּשׂא. — [מֻנְחֶתֶת, מֻנְחָתִים, ־תוֹת]

ב. **מֻנְחָת°, מונחת** ת׳ [מן נָחַת] [במוסיקה] (טוֹן) מֻנְמָךְ עַל־יְדֵי נַחַת (בְּמוֹל). — [מֻנְחֶתֶת, מֻנְחָתִים, ־תוֹת]

מַנְטִיסָה° נ׳ [לאטינית: mantissa תוספת] [במאתימאטיקה] הַחֵלֶק הָעֶשְׂרוֹנִי שֶׁבַּלּוֹגָרִיתְם, הַמִּסְפָּר שֶׁמִּיָּמִין לַנְּקֻדָּה: בַּלּוֹגָרִיתְם 2.1271 הַמִּסְפָּר 0.1271 הוּא הַמַּנְטִיסָה. בְּלוּחוֹת הַלּוֹגָרִיתְמִים רְשׁוּמוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל רַק הַמַּנְטִיסוֹת. — [מַנְטִיסוֹת]

מֻנְטָל°, מונטל ת׳ [מן נטל, נִטֵּל] מוּרָם, נִשָּׂא לְמַעְלָה: ״מָה כּוֹכָבִים רָמִים וּמֻנְטָלִים עַל כָּל בָּאֵי־הָעוֹלָם, כָּךְ צַדִּיקִים רָמִים וּמֻנְטָלִים עַל כָּל בָּאֵי־הָעוֹלָם״ (ספרי עקב מג). ״פְּתַח לִי שַׁעַר הַמֻּנְטָל״ (המבדיל, סידור 312). ״בְּאַהֲבָתְךָ וּבְחֶמְלָתְךָ מְנֻשָּׂא וּמֻנְטָל״ (ישראל עמך, סליחות יום ז). ״נֶאֱמוּ נְאוּמִים כְּשֶׁהֵם מְנֻשָּׂאִים וּמֻנְטָלִים״ (עגנון, תמול 328). ״דַּעְתּוֹ מֻנְטֶלֶת עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים וְרוּחוֹ פּוֹרַחַת בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים״ (הזז, יעיש ג 69). — [מֻנְטֶלֶת, מֻנְטָלִים, מֻנְטָלוֹת]

מֶנְטָלִיּוּת° נ׳ [מלאטינית: mens (mentis) מחשבה, נפש] 1. כֹּשֶׁר־חֲשִׁיבָה, שִׂכְלִיּוּת, אֹפֶן־הַמַּחֲשָׁבָה: ״הָאֶחָד מְחוֹנָן... בְּחֵן אִישִׁי, בְּמֶנְטָלִיּוּת מְזֻהֶרֶת, וְאִלּוּ הַשֵּׁנִי מֻשְׁפָּע בְּלִקּוּיוֹת גּוּפָנִיּוֹת וְנַפְשִׁיּוֹת שׁוֹנוֹת״ (ניר, השפיפים 26). הַמֶּנְטָלִיּוּת שֶׁל הַתִּינוֹק הִיא פְּרִימִיטִיבִית. 2. מִכְלוֹל הַתְּכוּנוֹת הָאָפְיָנִיּוֹת לְאָדָם אוֹ לְקִבּוּץ, עוֹלַם הַמֻּשָּׂגִים וְהַהַשְׁקָפוֹת: מֶנְטָלִיּוּת גָּלוּתִית. מֶנְטָלִיּוּת שֶׁל יוֹצְאֵי אַרְצוֹת־הַמִּזְרָח. — [מֶנְטָלִיּוּת־]

מְנַטֵּף°, מנוטף ת׳ [מן נטף] שֶׁהוּא נוֹטֵף הַרְבֵּה, מְנַזֵּל: ״וַיַּחְבֹּט (הָרוּחַ) בְּכַפָּיו עַל גִּזְעָם הַמְנֻטָּף (שֶׁל הָאִילָנוֹת)״ (שלונסקי, שירים ב 283). — [מְנֻטֶּפֶת, מְנֻטָּפִים, ־פוֹת]

מְנֻטְרָק°, מנוטרק ת׳ [מן נוֹטָרִיקוֹן] כָּתוּב בְּנוֹטָרִיקוֹן, רָשׁוּם בְּקִצּוּר אוֹ בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת: ״בּוֹ בַּיּוֹם בָּאָה טֶלֶגְרָמָה מְנֻטְרֶקֶת״ (טלונסקי, הדין ב 129). ״כְּתַב מְנֻטְרָק נִבְחַר בְּדֶרֶךְ מְלָאכוּתִית וּשְׁרִירוּתִית״ (ברגמן, מבוא לתורת ההגיון 51). — [מְנֻטְרֶקֶת, ־רָקִים, ־קוֹת]

מִנֵּי, מִנִּי מ״י [צורת פיוטית, רווחת הרבה במקרא ובספרות] מִן: ״הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן, הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם״ (ישעיה מו ג). ״סוּרוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ, הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח״ (ישעיה ל יא). ״וּרְחָבָה מִנִּי־יָם״ (איוב יא ט). ״הַדּוֹבְבוֹת בְּקֶבֶר נִשְׁכַּח מִנֵּי־רֶגֶל״ (ביאליק, לפני). ״דְּמָעוֹת מְלוּחוֹת מִנֵּי יָם״ (עגנון, אלו פ). ״אֵין בְּדִיחָה זוֹ אֶלָּא אַחַת מִנֵּי רִבּוֹת בְּתוֹלְדוֹת תְּחִיַּת לְשׁוֹנֵנוּ״ (אבינרי, יד 617).

— **מִנִּי אָז°**. מֵאוֹתוֹ יוֹם וְאֵילָךְ: ״מִנִּי אָז לֹא הִגִּיעָה אֵלַי עוֹד שׁוּם יְדִיעָה בְּעִנְיָן זֶה״ (אחד העם, רל). ״וּמִנִּי אָז אֲנִי הוֹלֵךְ לְבַדִּי לְטַיֵּל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). ״וְלִבִּי מָלֵא כְּחוֹת חֲדָשִׁים, לֹא יְדַעְתִּים מִנִּי אָז״ (ביאליק, משירי החורף ח). ״אוּלָם מִנִּי אָז כְּאִלּוּ שָׁלְטָה עַיִן הָרָע, רַחֲמָנָא לִצְלַן״ (עגנון, אלו סב).

— **אֶחָד מִנִּי־אֶלֶף** [על־פי איוב לג כג], אֶחָד מֵאֶלֶף, כְּלוֹמַר, נָדִיר מְאֹד, בִּלְתִּי־מָצוּי כִּמְעַט: ״נִקְלֵיתִי מֵחֲשׂוֹף לָכֶם אַחַת מִנִּי־אֶלֶף מֵהֲגוּת לִבּוֹ עֲלֵיכֶם״ (ביאליק, גם בהתעוררותו). אָדָם יָקָר כָּמוֹהוּ לֹא יִמָּצֵא אַף אֶחָד מִנִּי־אֶלֶף.

מְנִי ז׳ [אולי מן מנה; מָנָה חלק; ערבית: מַנִיָּה גורל] שְׁמוֹ שֶׁל אֱלִיל הַגּוֹרָל (?) אֵצֶל עוֹבְדֵי־הָאֱלִילִים הַקַּדְמוֹנִים (ישעיה סה יא).

מַנְיָאק° ז׳ אָדָם נָגוּעַ בְּמַנְיָה — רְאֵה לְהַלָּן מַנְיָה°. — [מַנְיָאקִים]

מְנָיָה נ׳ [מן מנה] 1°. אַקְצְיָה, תְּעוּדַת־שֻׁתָּפוּת שֶׁל אָדָם בְּהוֹנָהּ שֶׁל חֶבְרָה מִסְחָרִית בְּעֵרָבוֹן מֻגְבָּל, הַמְזַכָּה אֶת נוֹשְׂאָהּ לְקַבֵּל דִּיבִידֶנְדִּים (רְוָחִים) לְפִי אָחוּז מְסֻיָּם מֵעֶרֶךְ הַתְּעוּדָה. 2 [במקרא] מָנָה, חֵלֶק: ״וְכָל־יִשְׂרָאֵל... נֹתְנִים מְנָיוֹת הַמְשֹׁרְרִים וְהַשֹּׁעֲרִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ״ (נחמיה יב מז). [ויש סוברים, כי מְנָיוֹת גם מְנָאוֹת שבמקרא — ריבוי מן מָנָה]. — [מְנָיַת־, מְנָיוֹת, מְנָיוֹת־]

— **מְנָיוֹת־בְּכוֹרָה°**. מְנָיוֹת עִקָּרִיּוֹת בְּחֶבְרָה מִסְחָרִית; מַחֲזִיקֵי מְנָיוֹת־הַבְּכוֹרָה מְקַבְּלִים אֶת הָרְוָחִים לִפְנֵי פֵּרָעוֹן הָרְוָחִים שֶׁל הַמְּנָיוֹת הָרְגִילוֹת; לְמַחֲזִיקֵי מְנָיוֹת־הַבְּכוֹרָה זְכוּת הַנּוֹשִׁים הָרִאשׁוֹנִים בְּמִקְרֶה שֶׁל פְּשִׁיטַת־רֶגֶל.

— **חֶבְרַת־מְנָיוֹת°**, חֶבְרָה מִסְחָרִית שֶׁהוֹנָהּ מְחֻלָּק לִמְנָיוֹת־מְנָיוֹת הַנִּמְכָּרוֹת לְאַנְשֵׁי־עֵסֶק שׁוֹנִים.

— **מְנָיוֹת־הֲטָבָה°**, **מְנָיוֹת־בּוֹנוּס°**, מְנָיוֹת חֲדָשׁוֹת שֶׁחֶבְרָה מוֹצִיאָה וּמְחַלֶּקֶת בֵּין בַּעֲלֵי הַמְּנָיוֹת הַיְשָׁנוֹת בְּיַחַס שָׁוֶה לְחֶלְקַת הָרְוָחִים הַמַּגִּיעִים לָהֶם. עַל־יְדֵי מְנָיוֹת־הֲטָבָה אֵין הַחֶבְרָה מוֹצִיאָה אֶת רְוָחֶיהָ מִיָּדֶיהָ, אֶלָּא מַגְדִּילָה אֶת הוֹנָהּ.

— **מְנָיָה לַמּוֹכָ״ז°**, מְנָיָה שֶׁאֵינָהּ רְשׁוּמָה עַל שֵׁם קוֹנֶה מְסֻיָּם, אֶלָּא בַּעַל־הַמְּנָיָה רַשַּׁאי לְמָכְרָהּ אוֹ לְהַעֲבִירָהּ לִידֵי אֲחֵרִים (Stock). עֶצֶם מְסִירַת הַמְּנָיָה מַעֲבִירָה אֶת הַזְּכוּת.

מַנְיָה◊, מאניה נ׳ [יוונית: mania שיגעון] 1. מַחֲלַת־רוּחַ שֶׁל אָדָם הַמְּלֻוָּה הִתְרַגְּשׁוּיוֹת וְהִתְפָּרְצֻיּוֹת רִגְשִׁיּוֹת קָשׁוֹת; מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם בְּמִדָּה מֻפְרֶזֶת, הַמִּתְחַלֵּף לִפְרָקִים בְּמַצָּב שֶׁל דִּכָּאוֹן. 2. ״שִׁגָּעוֹן״ דְּבֵקוּת בְּדָבָר אֶחָד, כְּגוֹן: קְלֶפְּטוֹמַנְיָה (מַנְיָה לִגְנֵבַת דְּבָרִים), מֶגָלוֹמַנְיָה (שִׁגְעוֹן־הַגַּדְלוּת) וְעוֹד. — [מַנְיוֹת]

מְנִיָּה°, מנייה נ׳ [מן מנה, מָנָה] סְפִירָה, הֲבָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן: מְנִיַּת הַכֶּסֶף. מְנִיַּת מִסְפַּר לַכּוֹכָבִים. — [מְנִיַּת־, מְנִיּוֹת]

מִנֵּיהּ וּבֵיהּ* [ארמית: מִמֶּנּוּ ובו] 1*. בּוֹ אוֹ מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ: ״גִּנַּת זוֹ בַּמֶּה מְכַסִּין אוֹתָהּ? בִּכְלֵי־חֶרֶס מִנַּהּ וּבַהּ״ (תנחומא כא ב). ״מִנֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא נֵיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא״ (סנהדרין לט:) [= מִמֶּנּוּ וּבְעַצְמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְזֶן – לִהְיוֹת קַת לַגַּרְזֶן שֶׁיְּקַצְּצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר]. 2°. לְאַלְתַּר, בּוֹ בַּמָּקוֹם, מִיָּד: ״כִּמְדֻמֶּה לִי, שֶׁד״ר הֶרְצְל נִכְשַׁל בִּסְתִירָה מִנֵּיהּ וּבֵיהּ״ (אחד העם, רעח). ״מִנֵּיהּ וּבֵיהּ מוֹרִידָהּ אוֹתוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ״ (הזז, צל 41). ״שִׁמְעוֹן... תָּפַס מִנֵּיהּ וּבֵיהּ אֶת סוֹד כָּל הַתְּנוּעוֹת״ (בר־יוסף, בני 26). ״צוֹבֵט אֶת לֶחְיוֹ שֶׁל אֶחָד הַתַּלְמִידִים וְשׁוֹאֵל קֻשְׁיָה מִנֵּיהּ וּבֵיהּ בְּסֻגְיָה שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים בָּהּ״ (שזר, כוכבי 91). ״לֹא טָמְנָה לְשׁוֹנָהּ בְּפִיהָ, וּמִנֵּיהּ וּבֵיהּ מָדְדָה לָהּ כְּמִדָּתָהּ״ (טביב, כערער 91).

מֵנִיחַ° ז׳ [מן נוח, הֵנִיחַ] שָׁם, קוֹבֵעַ: פְּלוֹנִי הוּא מְמַנִּיחֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּפְעָל. — [מְנִיחָה, מְנִיחִים, ־חוֹת]

מֵנִיחַ°, מניח ת׳ [מן נוח] רָגוּעַ, שָׁנוּחַ הַרְבֵּה: ״מִתְפַּזְּרִים לְבָתֵּיהֶם... מְפֻהָקִים וּמְנִיחִים וְתוֹרָתָם בִּמְעֵיהֶם״ (הלקין, משבר 246). — [מְנִיחַת, מְנִיחִים, ־חוֹת]

מָנִילָה◊ נ׳ [על־פי לועזית; על שם העיר Manilla באיי הפיליפינים, ששם מפותחת תעשייה זו] מוֹז הַסִּיבִים; כִּנּוּי לְסִיבִים הַמּוּפָקִים מֵאֶחָד מִמִּינֵי הַבָּנָנָה (Musa textilis). מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לַעֲשִׂיַּת חֲבָלִים, אֲרִיגִים וְכַדּוֹמֶה.

מִנִּים ז״ר [אולי מן היחיד: מֵן; אכדית: manani שער, מיתר; סורית: מְנָא מיתר] כְּלִי־נְגִינָה עַתִּיק: ״הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב״ (תהלים קנ ד). ״וְהוֹדוּ לוֹ בִּתְהִלָּה, בְּשִׁירוֹת נֵבֶל וּכְלֵי מִנִּים״ (בן־סירא לט כא—כב). [מִנֵּי־]

מְנִים°, מנים ת׳ [מן נום; נים] מְנֻמְנָם, מְיֻשָּׁן: ״מְרֻדָּם וּמְנִים וְעַצְלוּל, הֶחֱזִיק לוֹ... בְּתוֹךְ פִּיו קְנֵה־מִקְטֶרֶת רָשׁוּל״ (מלצר, תר׳ נהרות 257). — [מְנִימַת, מְנִימִים, ־מוֹת]

מְנֵימוֹטֶכְנִי◊ ת׳ [מיוונית: mneme זיכרון + techne אומנות] הַמְּסַיֵּעַ לְזִכָּרוֹן: סִימָנִים מְנֵימוֹטֶכְנִיִּים. רָאשֵׁי־תֵבוֹת, הֲפִיכַת מִסְפָּרִים גְּדוֹלִים לְצֵרוּפֵי אוֹתִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה – הֵם אֶמְצָעִים מְנֵימוֹטֶכְנִיִּים. — [מְנֵימוֹטֶכְנִית, מְנֵימוֹטֶכְנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **מְנֵימוֹטֶכְנִיקָה◊** נ׳ מַעֲרֶכֶת הַכְּלָלִים וְהָאֶמְצָעִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהָקֵל עַל זְכִירַת דְּבָרִים.

מְנֵימוֹנִי◊ ת׳ רְאֵה מְנֵימוֹטֶכְנִי◊.

מִנַּיִן*, מניין מ״ש [מִן + אַיִן] מֵאַיִן? מֵהֵיכָן? מֵאֵיזֶה דָּבָר? מֵאֵיזֶה עִנְיָן?: ״מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ?״ (תוספתא סוטה יג ח). ״מִנַּיִן לְפִקּוּחַ־נֶפֶשׁ שֶׁדּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת?״ (תוספתא שבת טו טז). ״זוֹ מִנַּיִן לְךָ?״ (סנהדרין צז:).

מִנְיָן*, מניין ז׳ [מן מנה] 1*. מִסְפָּר, כַּמּוּת: ״אֵין מוֹכְרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, וְלֹא תְּאֵנִים בְּמִנְיָן״ (שביעית ח ג). ״אֵין בֵּית־דִּין יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵּית־דִּין חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן״ (עדיות א ה). ״חָכְמַת הַשִּׁעוּר וְטִבְעֵי הַמִּנְיָנִים וְהַשְּׁקָלִים״^ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ד). 2*. מְנִיָּה, סְפִירָה: ״בְּאוֹתוֹ מִנְיָן שֶׁמְּנָאָן כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם... כַּמָּה הָיוּ?״ (במדבר רבה א). מִנְיַן הַקּוֹלוֹת שֶׁבַּקַּלְפִּי לְאַחַר הַבְּחִירוֹת. מִנְיַן הַשָּׁנִים מִבְּרִיאַת־הָעוֹלָם. 3^. עֲשָׂרָה יְהוּדִים לְפָחוֹת הַדְּרוּשִׁים לְשֵׁם תְּפִלָּה בְּצִבּוּר (שולחן ערוך, אורח חיים נה כב): ״מִנְיָן שֶׁל יוֹם־טוֹב בְּבֵית אַבָּא״ (ביאליק, ספיח א). ״כְּשֶׁהִגִּיעַ רַבִּי יוּדְל לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ, זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע הָיָה וְהֻכְרַח לְהִתְפַּלֵּל בְּמִנְיָן שֵׁנִי״ (עגנון, כלה רסז). 4°. קְווֹרוּם, מִסְפַּר מִינִימָלִי שֶׁל מִשְׁתַּתְּפִים בַּאֲסֵפָה מִטַּעַם אֲגֻדָּה הָרַשָּׁאִים לְהַחְלִיט הַחְלָטוֹת הַמְחַיְּבוֹת אֶת כָּל חַבְרֵי הָאֲגֻדָּה: לָאֲסֵפָה לֹא הִגִּיעַ הַמִּנְיָן הַדָּרוּשׁ. — [מִנְיַן־, מִנְיָנִים, מִנְיְנֵי־; גם מִנְיָנוֹת, מִנְיְנוֹת־]

— **מִנְיַן־הַשָּׁנִים°**, לוּחַ־הַשָּׁנִים, הַמְּאֹרָע הַיְסוֹדִי שֶׁלְּפִיו מוֹנִים אֶת הַשָּׁנִים: מִנְיַן הַשָּׁנִים לִבְרִיאַת־הָעוֹלָם. מִנְיַן הַשָּׁנִים הַכְּלָלִי (מִשְּׁנַת הֻלַּדְתּוֹ שֶׁל יֵשׁוּ מְשִׁיחָם).

— **עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן***, הוּא כָּלוּל בְּתוֹךְ הַמִּסְפָּר: ״הָיְתָה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן וְיֵרָקוֹן אוֹ שְׁבִיעִית – אֵינָהּ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, נָרָהּ אוֹ הוֹבִירָהּ – עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן״ (ערכין ט א).

— **דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן*** (ביצה ג:). דָּבָר שֶׁקּוֹבְעִים אֶת כַּמּוּתוֹ עַל־יְדֵי סְפִירָה, וְלֹא עַל־יְדֵי שְׁקִילָה אוֹ מְדִידָה.

— **הֶעֱמִיד לְמִנְיָן°**, הִגִּישׁ לְהַצְבָּעָה: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הֶעֱמִיד לְמִנְיָן אֶת הַהַצָּעוֹת.

— **עָמְדוּ לְמִנְיָן***, הִצְבִּיעוּ, מָנוּ אֶת קוֹלוֹתֵיהֶם: ״עוֹמְדִין לְמִנְיָן, שְׁנֵים־עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד־עָשָׂר מְחַיְּבִין – זַכַּאי״ (סנהדרין ה ה). הַנֶּאֱסָפִים עָמְדוּ לְמִנְיָן.

— **עָמַד עַל מִנְיָנוֹ***, קָבַע אֶת מִסְפָּרוֹ הַמְּדֻיָּק: ״אִם בִּקַּשְׁתָּ לַעֲמֹד עַל מִנְיָנָם, טֹל רָאשֵׁי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שְׁבָטִים וְתַעֲמֹד עַל מִנְיָנָם״ (תנחומא תשא ט).

— **עֲשִׂירִי לְמִנְיָן^**, יְהוּדִי הַמַּשְׁלִים אֶת הַמִּנְיָן לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר.

— **רֹב מִנְיָן***. 1°. הָרֹב הַמַּכְרִיעַ בֵּין דְּבָרִים אוֹ אֲנָשִׁים שׁוֹנִים: הַנֶּאֱסָפִים הֶחְלִיטוּ בְּרֹב מִנְיָן לְקַבֵּל אֶת הַתָּכְנִית. 2* [בהלכות טומאת אוהל] רֹב הָאֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף: ״כַּמָּה הוּא רֹב מִנְיָנוֹ (שֶׁל מֵת)? מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה (אֵבָרִים מִתּוֹךְ רמ״ח אֵבָרִים)״ (אהלות ב א). [וראה עוד להלן]

— **רֹב בִּנְיָן וְרֹב מִנְיָן*** [שאול מן אהלות ב א, ושם בהלכות טומאת־אוהל] הָרֹב וְהָעִקָּר, הַחֵלֶק הַמֻּרְבֶּה וְהָעִקָּרִי בְּדָבָר: ״הַטִּיפּוּס הַבֵּינוֹנִי שֶׁבָּהֶם, רֹב בִּנְיָנָם וְרֹב מִנְיָנָם, יָבוֹא בְּרֹאשׁ כֻּלָּם״ (מגדלי מו״ס, רלד). הָעוֹלִים הֵם רֹב בִּנְיָנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ שֶׁל הַיִּשּׁוּב בָּאָרֶץ.

— **אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן***, אֵינוֹ בִּכְלַל מִנְיָן, אֵינוֹ כָּלוּל בְּתוֹךְ הַמִּסְפָּר, אֵין לְהִתְחַשֵּׁב בְּהַצְבָּעָתוֹ: ״בֵּיצָה בְּשִׁשִּׁים, וְאֵין בֵּיצָה מִן הַמִּנְיָן״ (חולין צז:). ״קֶשֶׁר רְשָׁעִים אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן״ (סנהדרין כו.). [מכאן:]

– מִן הַמִּנְיָן°, בַּעַל זְכֻיּוֹת מְלֵאוֹת: תַּלְמִיד מִן הַמִּנְיָן בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. פְּרוֹפֶסוֹר מִן הַמִּנְיָן.

– שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן°, שֶׁאֵינוֹ נִכְלָל בְּחֶשְׁבּוֹן הַכְּלָלִי, שֶׁאֵינוֹ נָתוּן בְּמִסְגֶּרֶת הַכְּלָלִית, כְּגוֹן: תַּלְמִיד שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה (הוּא רַשַּׁאי לְהִשְׁתַּתֵּף בְּלִמּוּדִים, אַךְ אֵין לוֹ זְכוּת לָגֶשֶׁת לִבְחִינוֹת־הַגְּמָר לְשֵׁם קַבָּלַת תְּעוּדָה).

מִנְיָנִי° ת׳ [מן מִנְיָן] שֶׁבְּמִנְיָן, כַּמּוּתִי, מִסְפָּרִי: ״כִּי הָאַחְדוּת קַדְמָתוֹ כְּקְדִימַת הָאֶחָד הַמִּנְיָנִי לִשְׁאָר הַמִּנְיָן״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). שְׁאֵלוֹת מִנְיָנִיּוֹת. – [מִנְיָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

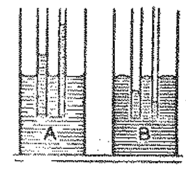

A-מניסק קעור בתוך מים
B-מניסק קמור בתוך כספית

מֶנִיסְק° ז׳ [יוונית: meniskos סהרון] פְּנֵי נוֹזְלִים הַמִּתְעַגְּלִים קְצָת בְּצוּרָה קְמוּרָה אוֹ קְעוּרָה בְּמָקוֹם שֶׁהֵם בָּאִים בְּמַגָּע עִם דָּפְנוֹת הַכְּלִי. תּוֹפָעַת הַמֶּנִיסְק נִכֶּרֶת בְּעִקָּר בְּתוֹךְ שְׁפוֹפֶרֶת צָרָה כְּשֶׁמְּשַׁקְּעִים אוֹתָהּ בְּתוֹךְ נוֹזְלִים.

מֵנִיעַ° ז׳ [מן נוע, הֵנִיעַ] 1°, כֹּחַ הַגּוֹרֵם לְגוּף שֶׁיָּנוּעַ, גּוֹרֵם, מְסַבֵּב. דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: ״וְכָל כֹּחוֹת בַּעֲלֵי־חַיִּים, אִם מְשַׁנִּים וְאִם מְנִיעִים; וְהַמְּנִיעִים, אִם מֵנִיעַ לְהָבִיא – מוֹעִיל״ (כוזרי ה יב). ״כִּי כָל מִתְנוֹעֵעַ יֵשׁ לוֹ מֵנִיעַ בְּהֶכְרֵחַ... וְכָל מִתְנוֹעֵעַ שֶׁיִּהְיֶה מְנִיעוֹ בּוֹ, הוּא הַנִּקְרָא הַמִּתְנוֹעֵעַ מֵעַצְמוֹ״ (מורה נבוכים ב, הקדמה יז). ״לֹא זֹאת הִיא הַסִּבָּה הַמְּקוֹרִית, הַמֵּנִיעַ הָרִאשׁוֹן״ (אחד העם, קנא). ״נִסָּה... לָתֵת דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן עַל הַמְּנִיעִים הַנַּפְשִׁיִּים וְעַל הָרַעְיוֹנוֹת הַחִנּוּכִיִּים״ (ביאליק, ש׳ בן־ציון). ״הַשֶּׁקֶר הוּא הַמֵּנִיעַ הָרָאשִׁי בְּכָל חֵטְא וָפֶשַׁע״ (שטיינמן, והנחש היה ערום א). 2°, מַכְשִׁיר הַגּוֹרֵם תְּנוּעָה – רְאֵה מָנוֹעַ. – [מְנִיעַ־, מְנִיעִים, מְנִיעֵי־]

– מֵנִיעַ נִצְחִי° [לאטינית: perpetuum mobile] מָנוֹעַ הַמְּסֻגָּל לִפְעֹל לְעוֹלָם לְלֹא הֶפְסֵק עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן פְּנִימִי מְיֻחָד–חֲלוֹם הַמַּמְצִיאִים מִימֵי־הַקֶּדֶם וְעַד הַיּוֹם. הַמֵּנִיעַ הַנִּצְחִי אֵינוֹ בַּר־בִּצּוּעַ, כֵּיוָן שֶׁהוּא סוֹתֵר אֶת הָעִקָּרוֹן שֶׁל שִׁמּוּר הָאֶנֶרְגְיָה.

– הַמֵּנִיעַ הָרִאשׁוֹן°, כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁהוּא סִבַּת־הַסִּבּוֹת: ״אֲנִי הַצָּעִיר... אֲשֶׁר הֱנִיעַנִי הִנֵּה הַמֵּנִיעַ הָרִאשׁוֹן״ (אלבו, העיקרים 38).

מְנִיעָה° נ׳ [מן מנע, מָנַע] עִכּוּב, הַפְרָעָה, סִבָּה מוֹנַעַת דְּבַר־מָה מֵעֲשׂוֹתוֹ: ״שֶׁלֹּא יִמְצָא מְנִיעָה שֶׁתִּמְנַע אוֹתוֹ מִלְּגוּס״ (רמב״ם, פירוש לשקלים א א). ״וְלֹא בִּמְחִיר קְחִי מֵאֵין מְנִיעָה״ (כלפון, 103). ״שֶׁתִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם מַחְלֹקֶת וּמְנִיעָה בִּבְרִיאַת הַבְּרוּאִים״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). ״מִצִּדִּי אֵין מְנִיעָה, אֲבָל מָה עוֹשִׂים עִם הָרַגְלַיִם?״ (מנדלי מו״ס, 10). ״וְאֵין לְכָל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וּלְכָל הַמְּנִיעוֹת וְהַמִּכְשׁוֹלִים שׁוּם שְׁלִיטָה עָלֶיהָ״ (פרץ, יג). ״הִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַמְּנִיעוֹת וּמָכַר כְּלֵי־בֵיתוֹ״ (עגנון, אלו תלג). אֶמְצְעֵי־מְנִיעָה (נֶגֶד הֵרָיוֹן). – [מְנִיעַת־, מְנִיעוֹת]

– צַו־מְנִיעָה°, צַו הַנִּתָּן עַל־יְדֵי בֵּית־הַדִּין הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק לִמְנֹעַ אוֹ לְהַפְסִיק מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם שֶׁאָדָם אוֹ מוֹסָד מְבַקְשִׁים לַעֲשׂוֹת בְּנִגּוּד לִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַתּוֹבֵעַ.

מְנִיעִי° ת׳ [מן מֵנִיעַ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵנִיעַ, סִבָּתִי: ״וְאִי־אֶפְשָׁר לִפְעֹל בִּלְתִּי סִבּוֹת מְנִיעִיּוֹת״ (הקדמת המגיה לאברבנאל על נביאים א). – [מְנִיעִית, מְנִיעִיִּים, ־עִיּוֹת]

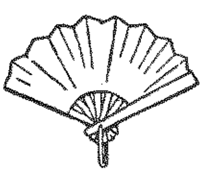
מניפה

מְנִיפָה* נ׳ [מן נוף, הֵנִיף] מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי נְיָר אוֹ נוֹצוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁמְּנִיפִים אוֹתוֹ מִצַּד אֶל צַד לְהָשִׁיב רוּחַ וּלְצַנֵּן אֶת הַפָּנִים: ״בִּתִּי, הָנִיפִי עָלַי בִּמְנִיפָא וַאֲנִי אֶתֵּן לָיךְ כִּכָּרִין דִּנֵרְךְ״ (בבא מציעא פו.). ״וּמְנַפְנְפִים בִּמְנִיפוֹת לְהָשִׁיב מֵעָלָיו אֶת הַזְּבוּבִים״ (ביאליק, שלמה המלך). – [מְנִיפַת־, מְנִיפוֹת]

מָנִיפּוּלַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: manus יד + pleo אני ממלא] 1, טִפּוּל בִּדְבַר־מָה בְּיָדַיִם, מִשְׁמוּשׁ, עִסּוּק בַּיָּד בִּדְבַר־מָה מֻרְכָּב וּמְסֻבָּךְ: הַכִּימַאי עָשָׂה מָנִיפּוּלַצְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מוּבָנוֹת לְזָרִים. 2 [בהשאלה] נְקִיטַת תַּכְסִיס עָרְמָה אוֹ זְרִיזוּת לְשֵׁם סִדּוּר מַשֶּׁהוּ (בְּעִקָּר בִּלְתִּי־כָּשֵׁר): פְּלוֹנִי נֶחְשָׁד בְּמָנִיפּוּלַצְיוֹת לְהַשָּׂגַת מְבֻקָּשׁוֹ. – [־צְיוֹת]

מָנִיפֶסְט° ז׳ [מלאטינית: manifestare (-festus) לְגַלּוֹת] 1, מִנְשָׁר, הַצְהָרָה מֶמְשַׁלְתִּית הַמּוֹדִיעָה לַתּוֹשָׁבִים מַעֲרֶכֶת חֻקִּים חֲשׁוּבִים אוֹ מְאֹרָע חָשׁוּב בְּיוֹתֵר לַמְּדִינָה. 2, גִּלּוּי־דַּעַת פּוֹלִיטִי, פְּנִיָּה אֶל הַקָּהָל בְּהַצָּעַת תָּכְנִית מְדִינִית מְסֻיֶּמֶת: ״הַמָּנִיפֶסְט הַקּוֹמוּנִיסְטִי״ שֶׁל מַרְקְס וְאֶנְגֶּלְס. – [מָנִיפֶסְטִים]

מָנִיקוּר° ז׳ [מלאטינית: manus יד + cura טיפול] טִפּוּל מְיֻחָד בַּיָּדַיִם, וּבְיִחוּד צִחְצוּחַ הַצִּפָּרְנַיִם וְלִטּוּשָׁן: סָלוֹן לְמָנִיקוּר.

– מָ נִ י ק וּ רָ אִ י ת° נ׳ מֻמְחִית לַעֲבוֹדוֹת מָנִיקוּר.

מְנִיקוּת* נ׳ (נידה יז:), ראה מֵינִיקוּת°.

מְנִיקִית* נ׳ [מן נוק; ינק] שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל מַתֶּכֶת הָעֲשׂוּיָה לְהוֹצִיא מַשְׁקִים מִתּוֹךְ חָבִית עַל־יְדֵי מְצִיצָה וּשְׁאִיבָה (כלים ט ב) [ראה גם מֵינֶקֶת 2] – [מְנִיקִית־, מְנִיקִיּוֹת]

מָנִירָה° נ׳ [צרפתית: manière] 1, אֹפֶן, דֶּרֶךְ־פְּעֻלָּה, הֶרְגֵּל, גִּנּוּנִים: פְּלוֹנִי בַּעַל מָנִירוֹת מִזְרָחִיּוֹת. 2, קַו־יִחוּד בִּיצִירָתוֹ הַסִּפְרוּתִית אוֹ הָאָמָּנוּתִית שֶׁל סוֹפֵר אוֹ אָמָּן: ״הַמָּנִירָה הִיא כֻּלָּהּ אֵירוֹפִּית, אֵירוֹפִּית שֶׁבָּאֵירוֹפִּית״ (ביאליק, פסטרנאק). – [מָנִירַת־, מָנִירוֹת]

– מָ נִ י רִ י זְ ם° ז׳ חִקּוּי וְשִׁמּוּשׁ מְכֻוָּן וּמְלָאכוּתִי בְּסִגְנוֹן מְסֻיָּם אוֹ בְּאֶמְצְעֵי־הַבָּעָה מְסֻיָּמִים.

מַנְכַּ״ל° ר״ת מְנַהֵל כְּלָלִי.

מְנֻכָּל°, מנוכל ת׳ [מן נוֹכֵל] [בצירוף:]

– נוֹכֵל מְנֻכָּל°, נוֹכֵל גָּדוֹל, בֶּן־בְּלִיַּעַל: ״הִנֵּה נוֹכֵל מְנֻכָּל, מַמָּשׁ כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 130).

מִנְכַּר*, מינכר ת׳ [ארמית] נִכָּר.

– מְעוּט דְּלָא מִנְכַּר°, מִעוּט שֶׁאֵינוֹ נִכָּר, מִעוּט קָטָן בְּיוֹתֵר.

מְנָלַן* [ארמית: מְנָא + לַן] מִנַּיִן לָנוּ? מֵהֵיכָן?

– כֶּסֶף מְנָלַן?* [על־פי קידושין ג:] קְרִיאָה הֲלָצִית בְּפִי אָדָם הַנִּזְקָק לְכֶסֶף וְאֵין לוֹ.

מְנֶמוֹטֶכְנִי°, מְנֶמוֹטֶכְנִיקָה° ראה מְנֵימוֹטֶכְנִי, מְנֵימוֹטֶכְנִיקָה.

מְנֻמָּךְ°, מנומך ת׳ [מן נמך], מֻשְׁפָּל, מוּרָד: ״נַעֲשָׂה עַכְשָׁו מְצֻמְצָם וּמְנֻמָּךְ, מְדוּד וּמָתוּן״ (ברקוביץ, הראשונים קפא). — [מְנֻמֶּכֶת, מְנֻמָּכִים, ־כוֹת]

— בִּמְנֻמָּךְ° תה״פ בְּאֹפֶן נָמוּךְ, בְּמַצָּב שֶׁל נְמִיכוּת, בַּשֵּׁפֶל: ״הָיוּ תּוֹהִים עַל אוֹתוֹ נַעַר כָּחוּשׁ שֶׁמְּדַבְּרוֹ בִּמְנֻמָּךְ״ (שנהר, א 132). הַשֶּׁמֶשׁ הָעוֹמֶדֶת בִּמְנֻמָּךְ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 309).

מְנֻמְנָם*, מנומנם ת׳ [מן נמנם; נום] נוֹטֶה לִישֹׁן, רָדוּם בְּמִקְצָת: ״וְאִם יְהֵא מְנֻמְנָם בְּשֵׁנָה... שֶׁיִּשְׁכַּב בִּמְהֵרָה״ (אבוהב, מנורת המאור פה). ״הַבַּעַשׁ״ט... הָיָה לוֹ בֵּן מְנֻמְנָם״ (שטיינמן, גן 68). ״סִפְּרָה... אֵיךְ שֶׁהָאִשָּׁה הַמְנֻמְנֶמֶת הִתְעוֹרְרָה וְקָמָה״ (בארון, פרשיות 550). — ״בְּמִשְׂחָק הֵן פּוֹסְעוֹת בְּשׁוּרָה מְנֻמְנֶמֶת עַל רַגְלַיִם דַּקּוֹת, לְאַט״ (גולדברג, כוקדם 60). — [מְנֻמְנֶמֶת, מְנֻמְנָמִים, ־מוֹת]

מְנֻמָּס°, מנומס ת׳ [מן נימוס] נוֹהֵג בְּנִימוּס, מְהֻגָּן, מִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ: ״עוֹשֶׂה בְּיָדוֹ... תְּנוּעָה שֶׁל חֵן מְנֻמֶּסֶת״ (ביאליק, מעוות). נַעַר מְנֻמָּס. — [מְנֻמֶּסֶת, מְנֻמָּסִים, ־סוֹת]

מְנֻמָּק°, מנומק ת׳ [מן נימוק; ראה גם נמק] מְבֹאָר, שֶׁנִּתַּן לוֹ טַעַם וְהֶסְבֵּר: טְעָנוֹת מְנֻמָּקוֹת וְהֶגְיוֹנִיּוֹת. תְּבִיעָה מְנֻמֶּקֶת. — [מְנֻמֶּקֶת, מְנֻמָּקִים, ־קוֹת]

— קָטָלוֹג מְנֻמָּק°, רְשִׁימַת סְפָרִים שֶׁנִּבְחֲרוּ לִקְרִיאָה לְחוּג אוֹ לְגִיל מְסֻיָּם, אַגַּב צִיּוּן טִיבוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר, תָּכְנוֹ וּמִדַּת הַתְאָמָתוֹ לִקְרִיאָה.

מְנֻמָּר*, מנומר ת׳ [מן נמר, נָמֵר] 1°, כְּנָקֹד, בַּעַל־חֲבַרְבּוּרוֹת: ״עוֹר פָּנָיו עָכוּר וּמְנֻמָּר בַּחֲטָטִין״ (מגדלי מו״ס, רח). עוֹר הַנָּמֵר מְנֻמָּר. 2°, מְגֻוָּן, בַּעַל צְבָעִים שׁוֹנִים: ״בֶּגֶד מְנֻמָּר״ (בבא קמא קיט:). ״זוֹקֵף שְׁלִישׁ גֵּווֹ כְּעַמּוּד הַמְנֻמָּר״ (ביאליק, מתי מדבר). ״הַשָּׁמַיִם מְטֻשְׁטָשִׁים, מְנֻמָּרִים בַּעֲנָנִים קַלִּים כְּעֵין הַשֶּׁלֶג״ (הזז, צל 80). ״לְפָנָיו הָיְתָה מֻנַּחַת מַפָּה מְנֻמֶּרֶת כֻּלָּהּ בְּסִימָנִים אֲדֻמִּים וּכְחֻלִּים־כֵּהִים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 30). (ובהשאלה:) ״לָשׁוֹן מְנֻמֶּרֶת בִּצְבָעִים״ (ביאליק, הלכה). ״הַקֹּבֶץ הָרִאשׁוֹן שֶׁל שׁוֹפְמַן שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ מְנֻמָּר בַּחֲרִיפוּת צְבָעָיו״ (פיכמן, ראו). — [מְנֻמֶּרֶת, מְנֻמָּרִים, ־רוֹת]

מְנֻמָּשׁ°, מנומש ת׳ [מן נֶמֶשׁ] מְכֻסֶּה נְמָשִׁים, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בַּהֲרוֹת־שֶׁמֶשׁ מְרֻבּוֹת: ״וּמִצְחוֹ הַמְנֻמָּשׁ... אֵינוֹ מַרְאֶה סִימָנֵי קְמָטִים כְּלָל״ (שנהר, ב 84). ״עוֹר־פָּנָיו הַמְנֻמָּשׁ... הָיָה נִרְאֶה צָרוּב וְחָרוּךְ״ (יזהר, קיץ 8). ״בָּחוּר רָזֶה וּמְנֻמָּשׁ״ (סערוני, ניסים 131). — [מְנֻמֶּשֶׁת, מְנֻמָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מנן [מן מָנָה; מִנּוּן]

~ פִּע׳ מִנֵּן° פ״י חָלַק לְמָנוֹת־מָנוֹת: הָרוֹקֵחַ מִנֵּן אֶת הָרְפוּאוֹת. [לְמַנֵּן אֶת־, מְמַנֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻנַּן°, חֻלַּק לְמָנוֹת: הָרְפוּאוֹת מֻנְּנוּ בְּבֵית־הַמִּרְקַחַת. — [מְמֻנָּן, יְמֻנַּן]

מְנֻסֶּה*, מנוסה ת׳ [מן נסה, נִסָּה] 1°, בַּעַל נִסָּיוֹן, שֶׁרָאָה וְשָׁמַע אוֹ הִתְאַמֵּן הַרְבֵּה בְּחַיָּיו אוֹ בְּמִקְצוֹעוֹ, מֻמְחֶה: פְּלוֹנִי רוֹפֵא מְנֻסֶּה. 2^, שֶׁנִּסּוּ אוֹתוֹ, שֶׁבָּדְקוּ אוֹתוֹ וְעָמַד בְּנִסָּיוֹן: ״פְּקִידָתָךְ לִמְנֻסֵּי בְּמַסּוֹת״ (ינאי, ר). ״לְמַעַן שָׁלֵם בְּכָל מַעֲשִׂים, הַמְנֻסֶּה בַּעֲשָׂרָה נִסִּים״ (קליר, סידור 377). ״מֻמְחֶה מְנֻסֶּה בְּדִינִים״ (ר׳ חננאל סנהדרין ה.). — [מְנֻסָּה, מְנֻסִּים, ־סּוֹת]

— בָּדוּק וּמְנֻסֶּה°, יָעִיל, שֶׁנִּסָּה בְּהַצְלָחָה: ״עָמַד וְהִזְכִּיר כַּמָּה שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים, בְּדוּקִים וּמְנֻסִּים״ (עגנון, כלה קד). אֶמְצָעִי בָּדוּק וּמְנֻסֶּה.

— בָּרוּר וּמְנֻסֶּה^, בָּרוּר וּבָדוּק: ״וְזֶה דָּבָר בָּרוּר וּמְנֻסֶּה״ (אברהם אבן־עזרא, ויקרא יב ה).

— שְׁאַל לִמְנֻסֶּה וְלֹא תִּשְׁאַל לְרוֹפֵא^ (פלקירא, צרי הגוף), בַּעַל־הַנִּסָּיוֹן עוֹלֶה לְעִתִּים עַל הַמֻּמְחֶה.

מְנֻסָּח°, מנוסח ת׳ [מן נסח, נִסֵּחַ] 1, כָּתוּב בְּנֹסַח מְסֻיָּם, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ צוּרָתוֹ הַסִּגְנוֹנִית הַמְּיֻחֶדֶת: מִכְתָּב עָרוּךְ וּמְנֻסָּח הֵיטֵב. חֹק מְנֻסָּח. הַחְלָטָה מְנֻסַּחַת עַל־יְדֵי וַעֲדַת־הַנֹּסַח. 2 (בהשאלה) עָרוּךְ בְּצוּרָה אֲחִידָה: ״פָּנִים חֲלָקִים מְגֻהָצִים, מְנֻסָּחִים״ (ברקוביץ, סיפורים קפח). — [מְנֻסַּחַת, מְנֻסָּחִים, ־חוֹת]

מֶנְסְטְרוּאַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: menstrualis חדשי] וֶסֶת, זִיבַת־דָּם פִיזְיוֹלוֹגִית הַבָּאָה מֵרֶחֶם הָאִשָּׁה כָּל אַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת בְּעֵרֶךְ בְּמֶשֶׁךְ כָּל תְּקוּפַת פּוֹרִיּוּתָהּ, פְּרָט לִתְקוּפוֹת הֵרָיוֹנָהּ. — [מֶנְסְטְרוּאַצְיוֹת]

מְנֻסָּק°, מונסק ת׳ [מן נָסַק] (במוסיקה) מֻגְבָּה עַל־יְדֵי נֶסֶק (דִּיאֶז). — [מְנֻסֶּקֶת, מְנֻסָּקִים, ־קוֹת]

מְנֻסָּר°, מנוסר ת׳ [מן נסר, נִסֵּר] 1, גָּזוּר, שֶׁנִּסְּרוּ אוֹתוֹ: לוּחוֹת מְנֻסָּרִים. 2, שֶׁנִּשְׁמַע בּוֹ קוֹל כְּעֵין נְסִירָה: ״חוֹזְרָה הַדְּמָמָה לַמֶּרְחָב מְנֻסֶּרֶת צְרָצַר״ (שלג, אלהי 172). — [מְנֻסֶּרֶת, ־סָּרִים, ־רוֹת]

א׳ מִנְסָרָה°, מינסרה נ׳ [מן נסר, נִסֵּר; בהקבלה לשם היווני prisma דבר מנוסר] 1 פְּרִיזְמָה, גּוּף הַנְדָּסִי הַמֻּגְבָּל עַל־יְדֵי שְׁנֵי בְּסִיסִים בְּצוּרַת מְצֻלָּעִים חוֹפְפִים וּמַקְבִּילִים, וְעַל־יְדֵי פֵּאוֹת בְּצוּרַת מַקְבִּילִיּוֹת אוֹ מַלְבְּנִים, כְּגוֹן: מִנְסָרָה יְשָׁרָה (שֶׁפֵּאוֹתֶיהָ נִצָּבוֹת לִבְסִיסֶיהָ), מִנְסָרָה מְשֻׁכְלֶלֶת (שֶׁבְּסִיסֶיהָ מְצֻלָּעִים מְשֻׁכְלָלִים שָׁוֵי צְלָעוֹת וְזָוִיּוֹת), מִנְסָרָה מְשֻׁלֶּשֶׁת (שֶׁבְּסִיסֶיהָ מְשֻׁלָּשִׁים), מִנְסָרָה מְרֻבַּעַת (שֶׁבְּסִיסֶיהָ מְרֻבָּעִים). 2, גּוּף שָׁקוּף (זְכוּכִית, קְוַרְצָה) בְּתַבְנִית מִנְסָרָה (עַל־פִּי־רֹב מְשֻׁלֶּשֶׁת) שֶׁקַּרְנֵי הָאוֹר נִשְׁבָּרוֹת בּוֹ וּמִתְפָּרְדוֹת לִצְבָעִים הַיְסוֹדִיִּים (בְּתַחֲזִית שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ שֶׁל גּוּפִים מַקְרִינִים אֲחֵרִים). — [מִנְסֶרֶת־, מִנְסָרָתוֹ; מִנְסָרוֹת, מִנְסְרוֹת־]

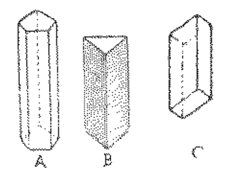

מנסרות
A - מחומשת; B - משולשת; C - מרובעת

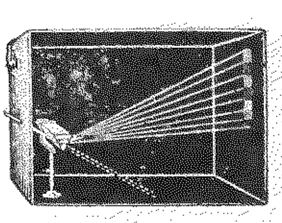
מנסרה משולשת לתחזית של האור

ב׳ מִנְסָרָה°, מינסרה נ׳ [מן נסר] מוּסָךְ אוֹ בֵּית־מְלָאכָה לִנְסִירַת עֵצִים לְנְסָרִים אוֹ לְלוּחוֹת. — [מִנְסֶרֶת־, מִנְסָרָתוֹ; מִנְסָרוֹת, מִנְסְרוֹת־]

מִנְסַרְתִּי° ת׳ [מן א. מִנְסָרָה] 1. שֶׁל מִנְסָרָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִסְגָּלוֹת מִנְסָרָה: עֲדָשׁוֹת מִנְסַרְתִּיּוֹת. 2. שֶׁנּוֹצַר בְּאֶמְצָעוּת מִנְסָרָה: צְבָעִים מִנְסַרְתִּיִּים. — [מִנְסַרְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

א. **מנע** [ארמית: מְנַע; ערבית: מַנַעַ]

~ פָּע׳ **מָנַע** פ״י 1. חָשַׂךְ, לֹא נָתַן: ״אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו, בִּהְיוֹת לְאֵל יָדְךָ לַעֲשׂוֹת״ (משלי ג כז). ״שְׁתַּיִם... אַל־תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת״ (משלי ל ז). ״לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה״ (קהלת ב י). ״אֵין מוֹנְעִין רְפוּאָה מִן הַבְּהֵמָה בְּמוֹעֵד״ (תוספתא מועד קטן ב יא). ״הַמּוֹנֵעַ מִנְעָלִים מֵרַגְלָיו״ (פסחים קיג:). 2. עָצַר, עִכֵּב: ״וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ, וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים״ (יחזקאל לא טו). ״מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי, וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה״ (ירמיה לא טז). ״חַי־ה׳... אֲשֶׁר מְנָעַנִי מֵהָרַע אֹתָךְ״ (שמואל א כה לד). ״אֲפִלּוּ חֶרֶב חַדָּה מֻנַּחַת עַל צַוָּארוֹ שֶׁל אָדָם, אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הָרַחֲמִים״ (ברכות י.). ״לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִבֵּית־הַמִּדְרָשׁ, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת״ (ביצה כד:). — [לִמְנֹעַ אֶת־, מִן־; מוֹנֵעַ, מוֹנַעַת; מָנוּעַ; יִמְנַע]

~ נִפ׳ **נִמְנַע**. 1. נֶעֱצַר, פָּסַק: ״וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים, וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה״ (ירמיה ג ג). 2. מָנַע אֶת עַצְמוֹ, חָדַל מֵעֲשׂוֹת: ״אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי״ (במדבר כב טז). ״כְּשֶׁרָאָה שֶׁנִּמְנְעוּ הָעָם מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה... הִתְקִין הִלֵּל לִפְרוֹזְבּוּל״ (שביעית י ג). ״לֹא נִמְנְעוּ בֵּית־שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית־הִלֵּל״ (יבמות א ד). ״אֵין אָדָם נִמְנָע מִלִּקְרֹא לַחֲתָנוֹ־בְּנוֹ, וּלְכַלָּתוֹ־בִּתּוֹ״ (בראשית רבה פד). ״(הֲרֵי זֶה) תַּרְגּוּם כְּצוּרָתוֹ מֵאַנְגְּלִית, וְרָאוּי לְהִמָּנַע מִמֶּנּוּ״ (אבינרי, יד 453). 3 ° [בהצבעה דימוקראטית] לֹא הִצְבִּיעַ לֹא בְּעַד וְלֹא נֶגֶד, לֹא קָבַע עֶמְדָּה בְּרוּרָה לְגַבֵּי הַשְּׁאֵלָה הַנְּדוֹנָה: בַּעֲצֶרֶת הָאֻמּוֹת הַמְּאֻחָדוֹת בְּ־29 בְּנוֹבֶמְבֶּר 1947 הִצְבִּיעוּ בְּעַד הֲקָמַת מְדִינָה יְהוּדִית 33 מְדִינוֹת, נֶגֶד — 13, נִמְנְעוּ 10 [וראה עוד ערך נִמְנָע] — [לְהִמָּנַע מִן־, נִמְנָע, יִמָּנַע]

~ הִפ׳ **הִמְנִיעַ*** פ״י 1*. הִפְרִיד, הִבְדִּיל: ״יִתְגַּדַּל... שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁאַתְּ מוֹרִיד לָנוּ, שֶׁאַתְּ מַמְנִיעָן זוֹ מִזּוֹ״ (ירושלמי תענית סד ב). 2 ֿ. מָנַע, עָצַר: ״וַיָּשֶׂם לַיְלָה וּתְנוּמָה הִמְנִיעַ״ (פיוטים, סידור 677). — [לְהַמְנִיעַ אֶת־, מַמְנִיעַ, יַ־]

~ הָפ׳ **הָמְנַע** ֿ. נִמְנַע, נֶעֱצַר: ״זֶרִיעַתְכֶם לֹא תִיבָשׁ... טוֹבַתְכֶם לֹא תֻמְנַע״ (ינאי, קעה). — [מֻמְנָע, יֻמְנַע]

~ הִתְ׳ **הִתְמַנַּע*** [בטקסט ארמי] נִמְנַע, מָנַע עַצְמוֹ: ״לָא מִתְמַנְּעִין רַבָּנָן דָּרְשִׁין בֵּין ה״א לְחֵי״ת״ (ירושלמי שבת ט ב). ״שֶׁאֶפְשָׁר מִתְמַנֵּעַ מִמֶּנִּי גִּלּוּי סוֹף הַשְׁתַּלְשְׁלוּת״ (בורלא, במעגלי אהבה 61). — [לְהִתְמַנֵּעַ, מִתְ־, יִתְמַנַּע]

— **רְפוּאָה מוֹנַעַת**°, דַּרְכֵי טִפּוּל רְפוּאִי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְקַדֵּם וְלִמְנֹעַ אֶת בּוֹא הַמַּחֲלָה; הַרְכָּבַת נִסּוּב־אֲבַעְבּוּעוֹת הִיא אַחַת מִפְּעֻלּוֹת הָרְפוּאָה הַמּוֹנַעַת.

— **מוֹנֵעַ בָּר**, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִי שֶׁחָס עַל רְכוּשׁוֹ וְאֵינוֹ נוֹתֵן לַאֲחֵרִים לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ [על יסוד ״מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם״, משלי יא כו]

— **נִמְנַע־הַמְּצִיאוּת** ֿ [על־פי מורה נבוכים א מט, ושם ״נִמְנַע הַמְּצִיאָה״] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת לְמַעֲשֶׂה, אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן: ״הִתְקַשְּׁרוּת הַנֶּפֶשׁ בֵּינִי וּבֵין דּוֹדִי הָיְתָה בִּבְחִינַת נִמְנַעַת־הַמְּצִיאוּת״ (ויסלבסקי, תר״ מרד 50).

— **מִן הַנִּמְנָע** ֿ, אִי־אֶפְשָׁר, לֹא יִתָּכֵן: עִנְיָן זֶה מִן הַנִּמְנָע הוּא. אֵין זֶה מִן הַנִּמְנָע שֶׁהוּא יַעֲמֹד בַּבְּחִינָה.

ב. **מנע** [מן מָנוֹעַ]

~ פִּע׳ **מִנֵּעַ**° פ״י צִיֵּד בְּמָנוֹעַ אוֹ בִּמְנוֹעִים, הִכְנִיס מְנוֹעִים לְשִׁמּוּשׁ: הַנְהָלַת הַמִּפְעָל מִנְּעָה אֶת מַכְשִׁירֵי־הַיִּצּוּר. — [לְמַנֵּעַ אֶת־, מְמַנֵּעַ, יְמַנֵּעַ]

~ פֻּע׳ **מֻנַּע**°, צֻיַּד בְּמָנוֹעַ אוֹ בִּמְנוֹעִים: בֵּית־הַמְּלָאכָה מֻנַּע. — [מְמֻנָּע, יְמֻנַּע] [וראה עוד ערך מְמֻנָּע]

מֶנַע° ז׳ [מן א. מנע] מְנִיעָה, עִכּוּב. — [מֶנַע־]

— **מִלְחֶמֶת־מֶנַע**° [ביחסי־מדינות] פְּעֻלּוֹת־קְרָב שֶׁמַּטְּרָתָן לִמְנֹעַ אוֹ לְהַקְדִּים אֶת הַעֲרָכוּתוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב לַמִּלְחָמָה.

מנעול תלוי

מַנְעוּל ז׳ [מן א. נעל] מִתְקָן בַּדֶּלֶת אוֹ מַכְשִׁיר נִפְרָד הַמְשַׁמֵּשׁ לִנְעִילַת הַדֶּלֶת וְלִפְתִיחָתָהּ: ״וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו, מַנְעוּלָיו וּבְרִיחָיו״ (נחמיה ג ג). ״הַצִּיר וְהַצִּנּוֹר וְהַקּוֹרָה וְהַמַּנְעוּל וְהַמַּפְתֵּחַ שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, מְתַקְּנָן בַּמּוֹעֵד״ (מועד קטן א י). — [מַנְעוּל־, מַנְעוּלִים, ־לֵי־]

— **כַּף־הַמַּנְעוּל**, יְדִית הַמַּנְעוּל שֶׁבַּדֶּלֶת: ״קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי, וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל״ (שיר השירים ה ה).

— **מַנְעוּלָהּ שֶׁל אֶרֶץ***, כִּנּוּי לְאֵזוֹר־סְפָר הַמֵּגֵן עַל הָאָרֶץ מִפּוֹלֵשׁ, אֵזוֹר־מִשְׁלָט: ״אַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הִיא הָיְתָה מַנְעוּלָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (ספרי וזאת הברכה שנה).

א. **מִנְעָל***, **מִינְעָל** ז׳ [מן נַעַל] 1*. נַעַל, כִּסּוּי לָרֶגֶל הֶעָשׂוּי עוֹר אוֹ חֹמֶר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ: ״גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים״ (ברכות מג:). ״וּבְטֶרֶם מִנְעָלֵי הַנֵּדֶת אֲמַצְּאָה״ (ביאליק, זהר). ״יָצָא אָדָם גָּבוֹהַּ וְצָנוּם, נָעוּל מִנְעָלִים גַּסִּים״ (עגנון, אורח 386). ״זָקֵן חָבוּשׁ כּוֹבַע שֶׁל כְּבָשִׂים וְנָעוּל מִנְעָלִים שֶׁל לֶבֶד״ (הזז, צל 170). 2 ° [ביחוד בצבא] נַעַל שְׁלֵמָה הַמַּגִּיעָה עַד מֵעַל לַקַּרְסֹל (לְהַבְדִּיל מִן ״נַעַל״ סְתָם הַמַּגִּיעָה עַד מִתַּחַת לַקַּרְסֹל וְנִקְרֵאת לִפְעָמִים ״חֲצִי־נַעַל״). 3 °, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל מִינֵי נְעָלִים, הַנְעָלָה: חֲנוּת לְמִנְעָל. — [מִנְעַל־, מִנְעָלִים, ־עֲלֵי, גם מִנְעָלוֹת, מִנְעֲלוֹת־]

ב. **מִנְעָל** ז׳ [מן א. נעל] 1. מַנְעוּל, בְּרִיחַ: ״בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ״ (דברים לג כה). 2 ° [בצבא] שִׁיטַת הַנְּעִילָה שֶׁל כְּלֵי־יְרִיָּה. — [מִנְעַל־, מִנְעָלִים, ־עֲלֵי־]

מֻנְעָל ֿ, **מוּנְעָל** ת׳ [מן נַעַל] נָעוּל, שֶׁרַגְלָיו נְתוּנוֹת בִּנְעָלַיִם: ״וַיְּשַׁלְּחוּהוּ הַבַּיְתָה מֻנְעָל וּמְצֻיָּד״ (סוקולוב, במראות 194). ״שְׁתֵּי רַגְלָיו הַמֻּנְעָלוֹת״ (שמיר, במו 60). [ובתילוף המושא:] ״נַעֲלֵי־הַבַּיִת מִצַּמֵּר אָדָם שֶׁהָיוּ מֻנְעָלוֹת וּמְרֻכָּסוֹת יָפֶה עַל רַגְלָיו הָעֲרֻמּוֹת״ (שמיר, הגבול 115). — [מֻנְעֶלֶת, מֻנְעָלִים, ־לוֹת]

מַנְעָם ז׳ [מן נעם] [רווח בייחוד הריבוי: מַנְעַמִּים] 1. דָּבָר נָעִים, מַאֲכָל עָרֵב: ״וּבַל־אֶלְחַם (= אֹכַל) בְּמַנְעַמֵּיהֶם״ (תהלים קמא ד). 2 ֿ. תַּעֲנוּגוֹת, תַּפְנוּקִים: ״מָתַי צוּרִי אָבוֹא... לַחֲזוֹת בְּמַנְעַמֶּיךָ?״ (יהודה הלוי, ס 580). ״מַנְעַמֵּי אַהֲבָה פּוֹרַחַת בְּאִבָּהּ״ (רוזן, שירים קנד). ״וְאוֹרֵב בְּמִסְתָּרִים לְצִמַּרְמוֹרֵי מַנְעַמִּים שֶׁיָּהוּ חוֹלְפִים בִּבְשָׂרוֹ״ (שנהר, ב 394). [ובריבוי: מַנְעַמּוֹת] ״בְּעֶצֶם רַעֲבִי וּצְמָאִי

לַחַיִּים וּלְכָל מַנְעַמּוֹתָם״ (ביאליק, לא הראני). — [מַנְעַמִּים, מַנְעַמֵּי־; גם מַנְעַמּוֹת]

מְנֻעָם°, מנועם ת׳ [מן נעם, הֻנְעַם] נָעִים, עָרֵב: ״לָשׁוּר אֶל נוֹאֵי מַרְאָם וְלִשְׁמֹעַ אֶת קוֹלָם הַמְנֻעָם״ (יניי, צז). — [מְנֻעֶמֶת, מְנֻעָמִים, ־מוֹת]

מְנַעֲנֵעַ ז׳ [מן נענע, נִעְנַע] 1. כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן, מֵעֵין מְצִלְתַּיִם, שֶׁהָיוּ מְנַעַנְעִים אוֹתוֹ מִצַּד אֶל צַד (שמואל ב ו ה). 2°. קָלִיד, מַקּוֹשׁ בִּפְסַנְתֵּר שֶׁמְּנִיעִים אוֹתוֹ בְּאֶצְבַּע, וְאַגַּב נִעְנוּעַ הוּא דוֹפֵק עַל הַמֵּיתָר וּמַשְׁמִיעַ קוֹל. 3°. מָנוֹף בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה, בִּמְכוֹנַת־סִדּוּר בְּדְפוּס וְכַדּוֹמֶה, שֶׁמְּנִיעִים אוֹתוֹ בְּאֶצְבְּעוֹת הַיָּד. — [מְנַעַנְעַ־, מְנַעַנְעוֹ; מְנַעַנְעִים, מְנַעַנְעֵי־]

מנענעים בפסנתר

מִנְעָץ° מינעץ ז׳ [מן נעץ] נְעִיצָה, דְּקִירָה: ״בְּמִנְעָץ מַחֲרֵשׁוֹת וּמַצְהֶלֶת יוֹגְבִים״ (שלונסקי, שירים ב 361). — [מִנְעַץ־]

מְנֹעָר°, מנוער ת׳ [מן נער, נֹעַר] 1°. שֶׁנִּעֲרוּ אוֹתוֹ, מְטֻלְטָל מִצַּד אֶל צַד, שֶׁהוּצָא מִתּוֹכוֹ הָאָבָק עַל־יְדֵי טִלְטוּל: שְׁטִיחִים מְנֹעָרִים הֵיטֵב. 2°. מְרוֹקָן, רֵיק: ״מְנֹעָרִין מִן הַמִּצְווֹת״ (חגיגה יד׳). ״עַלְבּוֹנָם שֶׁל רֵיקָנִים וּמְנֹעָרִים״ (קלצקין, כתבים 29). ״נִתְקַבְּצוּ אֶצְלוֹ כָּל הַנְּעָרִים הַמְנֹעָרִים מִן הַחָכְמָה״ (עגנון, אלו ח). — [מְנֹעֶרֶת, מְנֹעָרִים, ־רוֹת]

מְנֻפֶּה*, מנופה ג׳ [מן נפה, נִפָּה] 1*. שֶׁנִּפּוּהוּ בְּנָפָה, מְנֻקֶּה, מֻעֲבָר דֶּרֶךְ כְּבָרָה לְבָרְרוֹ מִן הַפְּסֹלֶת: ״הָעֹמֶר הָיָה מְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה נָפָה... סֹלֶת מְנֻפָּה כָּל צָרְכָּהּ הָיָה מֵבִיא״ (מנחות ו ז). 2° [בהשאלה] נִבְחָר, נָקִי, מְבֹרָר: ״הַיֶּלֶד... זָקוּק לְחֹמֶר־קְרִיאָה מְנֻפֶּה מִן הַגִּיל הַמֻּקְדָּם בְּיוֹתֵר״ (פיכמן, שפב). סִגְנוֹן מְדֻיָּק וּמְנֻפֶּה. — [מְנֻפָּה, מְנֻפִּים, מְנֻפּוֹת]

מָנְפּוֹל* ז׳ (דמאי ה ד), רְאֵה מוֹנוֹפּוֹל◊.

מְנֻפָּח*, מנופח ת׳ [מן נפח, נִפַּח] 1*. שֶׁנִּפְּחוּ אוֹתוֹ, שֶׁמִּלְּאוּ אוֹתוֹ אֲוִיר, מְמֻלָּא: ״נוֹדוֹת מְנֻפָּחוֹת״ (פסיקתא רבתי קיג). ״הָיוּ בְּמִלְחַמְתָּם כְּאֹשׁוֹת מְנֻפָּחוֹת״ (הנגיד, דיואן 60). כַּדּוּרֶגֶל מְנֻפָּח. גַּלְגַּלֵּי הַמְּכוֹנִית מְנֻפָּחִים הֵיטֵב. לְחָיַיִם מְנֻפָּחוֹת. 2° [בהשאלה] מֻפְרָז, מֻגְדָּל בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי: סִגְנוֹן נִמְלָץ וּמְנֻפָּח. דְּבָרִים מְנֻפָּחִים. חֶשְׁבּוֹן מְנֻפָּח. 3° [בהשאלה ובלשון־הדיבור] כָּעוּס, רָגוּז: מַה לְּךָ שֶׁאַתָּה מְנֻפָּח כָּל כָּךְ? — [מְנֻפַּחַת, מְנֻפָּחִים, ־חוֹת]

א־**מְנֻפָּט°, מנופט** ת׳ [מן נפט, נִפֵּט] מְנֻפָּץ, חָבוּט: צֶמֶר מְנֻפָּט. כֻּתְנָה מְנֻפֶּטֶת. — [מְנֻפֶּטֶת, מְנֻפָּטִים, ־טוֹת]

ב־**מְנֻפָּט°, מנופט** ת׳ [מן נִפְּט] סָפוּג בְּנֵפְט: ״שָׁתוּ מַיִם תְּפֵלִים קְצָת וּמְנֻפָּטִים״ (יזהר, צקלג 272). — [מְנֻפֶּטֶת, מְנֻפָּטִים, ־טוֹת]

מַנְפֵּטָה° נ׳ [מן נפט] מְכוֹנָה לְהַפְרָדַת סִיבֵי כֻּתְנָה מִזַּרְעֵי הַכֻּתְנָה וּמֵחָמְרֵי־הַפְּסֹלֶת. — [מַנְפֵּטַת־, מַנְפֵּטוֹת, מַנְפְּטוֹת־]

מְנֻפְנָף°, מנופנף ת׳ [מן נפנף] מוּנָף, מִתְנַשֵּׂא: ״כִּסְרָטֵי־הַצִּבְעוֹנִין הַמְנֻפְנָפִים עִם רוּחַ־אָבִיב בְּצַמּוֹת בְּנוֹת הַכְּפָר״ (למדן, במעלה עג). — [מְנֻפְנֶפֶת, מְנֻפְנָפִים, ־פוֹת]

מְנֻפָּץ, מנופץ ת׳ [מן נפץ, נִפֵּץ] 1. שָׁבוּר, מְרֻסָּק, מְפֹרָץ: ״כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת״ (ישעיה כז ט). ״הֲנִהְיָה רְשָׁעִים, שֶׁעַל פִּיהָ הוֹפְכִים קְעָרָה מְנֻפֶּצֶת?״ (חומסקי, אזוב 25). 2°. מְסֹרָק וּמְנֻקֶּה: פִּשְׁתָּן מְנֻפָּץ. — [מְנֻפֶּצֶת, מְנֻפָּצִים, ־צוֹת]

מְנֻפָּק°, מונפק ת׳ [מן נפק, הֻנְפַּק] [בבנקאות] מוּצָא כְּאֶמִיסְיָה, מוּצָא עַל־יְדֵי מוֹסָד כַּסְפִּי רִשְׁמִי: נְיָרוֹת־הָעֵרֶךְ הַמֻּנְפָּקִים עַל־יְדֵי הַבַּנְק נִמְכְּרוּ בִּזְמַן קָצָר. — [מֻנְפֶּקֶת, מֻנְפָּקִים, ־קוֹת]

עלה מנוצה

מְנֻצֶּה°, מנוצה ת׳ [מן נוֹצָה] שֶׁדְּמוּת נוֹצָה לוֹ, שֶׁהוּא בְּתַבְנִית נוֹצָה: עָלִים מְנֻצִּים (עָלִים שֶׁעַלְעָלֵיהֶם אוֹ אֻנּוֹתֵיהֶם עֲרוּכִים זֶה מוּל זֶה בִּשְׁנֵי צִדֵּי הַצִּיר אוֹ הָעוֹרֵק הָרָאשִׁי). — [מְנֻצָּה, מְנֻצִּים, ־צוֹת]

מְנַצֵּחַ ז׳ [מן נצח, נִצֵּחַ] 1°. מִי שֶׁגָּבַר בְּמִלְחָמָה אוֹ זָכָה בְּתַחֲרוּת אוֹ בְּמִשְׂחָק: הַמְפַקֵּד הַמְנַצֵּחַ הִכְתִּיב אֶת הַתְּנָאִים לַמְנֻצָּחִים. ״הֵידַד הַמְנַצְּחִים הַחוֹזְרִים מֵהַקְּרָב״ (טנא, שירים 396). קְבוּצָה פְּלוֹנִית יָצְאָה כִּמְנַצַּחַת בְּתַחֲרוּת־כַּדּוּרֶגֶל. מְנַצֵּחַ בְּשַׁחְמָט. 2° [בנגינה] מְנַהֵל וּמַדְרִיךְ שֶׁל מַקְהֵלָה אוֹ שֶׁל תִּזְמֹרֶת: הַמְנַצֵּחַ עַל הַקּוֹנְצֶרְט הַסִּימְפוֹנִי זָכָה לִתְשׁוּאוֹת רַבּוֹת. כְּנוּס שֶׁל מְנַצְּחֵי מַקְהֵלוֹת. 3 [במקרא] מְלַוֶּה בְּנִגּוּן אוֹ רֹאשׁ הַמְנַגְּנִים: ״לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד״ (תהלים ד א, ועוד הרבה). 4. מְנַהֵל, מַדְרִיךְ: ״וְעַל הַסַּבָּלִים וּמְנַצְּחִים לְכֹל עֹשֵׂה מְלָאכָה לַעֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה״ (דברי הימים ב לד יג). — [מְנַצַּח־, מְנַצַּחַת, מְנַצְּחִים, ־חֵי־, ־חוֹת]

מְנֻצָּח*, מנוצח ת׳ [מן נצח, נֻצַּח] שֶׁנָּחַל מַפָּלָה בְּמִלְחָמָה, בְּתַחֲרוּת אוֹ בְּמִשְׂחָק: ״׳לַמְנַצֵּחַ׳ — לְמִי שֶׁמְּנֻצָּח מִבְּרִיּוֹתָיו״ (מדרש תהלים ד). ״כְּאֵבֶל בֵּין הַחֲתָנִים, וּכְאִלּוּ הוּא הָיָה הַמְנֻצָּח״ (ביאליק, מאחורי ז). ״אֲבָל אִם הֵם מְנַצְּחִים, אָנֹכִי הִנְנִי הַמְנֻצָּח״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כב). הַצָּבָא הַמְנֻצָּח נָפוֹץ לְכָל עֵבֶר. קְבוּצָה מְנֻצַּחַת בְּמִשְׂחָק. — [מְנֻצַּחַת, מְנֻצָּחִים, ־חוֹת]

מַנְצֵל° ז׳ [מן נצל, נִצֵּל] [בכלכלה] אֶקְסְפְּלוֹאַטָטוֹר, מִי שֶׁמְּקַבֵּל רְוָחִים עַל־יְדֵי נִצּוּל הַזּוּלַת, כְּגוֹן: קוֹפֵחַ שְׂכָרוֹ, גּוֹבֶה רִבִּית קְצוּצָה אוֹ עַל־יְדֵי שִׁמּוּשׁ יָתֵר בַּעֲבוֹדַת אֲחֵרִים לְטוֹבָתוֹ וְכַדּוֹמֶה: הַפּוֹעֲלִים יָצְאוּ בְּהַפְגָּנוֹת נֶגֶד הַמְנַצְּלִים. — [מְנַצֵּל־, מְנַצֶּלֶת, מְנַצְּלִים, ־לֵי־, ־לוֹת]

מְנֻצָּל*, מנוצל ת׳ [מן נצל, נֻצַּל] 1. שֶׁמַּפִּיקִים מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת: הַתָּכְנִית מְנֻצֶּלֶת עַד תֻּמָּהּ. הָאֲדָמָה הַמְנֻצֶּלֶת הַנִּיבָה יְבוּלִים דַּלִּים. הִזְדַּמְּנוּת מְנֻצֶּלֶת. 2*. הַנָּתוּן לְנִצּוּל, כְּשֶׁאַחֵר נֶהֱנֶה מִפְּרִי עֲבוֹדָתוֹ: ״טוֹב עֵרָה מְנֻצֶּלֶת, עֲגָלָה גוֹי מְפַצֶּלֶת״ (אפיק רנן, לב׳ פסח). הַפּוֹעֲלִים טָעֲנוּ שֶׁהֵם מְנֻצָּלִים עַל־יְדֵי בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. — [מְנֻצֶּלֶת, מְנֻצָּלִים, מְנֻצָּלוֹת]

מְנֻצָּן°, מנוצן ת׳ [מן נִצֵּן] שֶׁצָּץ בּוֹ נִצָּן: צֶמַח מְנֻצָּן. — [מְנֻצֶּנֶת, מְנֻצָּנִים, ־נוֹת]

מְנַצְפַ״ךְ* [בדרשת חז״ל: מִן צֹפַיִךְ, שבת קד.] צֵרוּף שֶׁל חָמֵשׁ הָאוֹתִיּוֹת בְּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי שֶׁבְּסוֹף הַמִּלָּה יֵשׁ לָהֶן צוּרָה מְיֻחֶדֶת: מ—ם, נ—ן, צ—ץ, פ—ף, כ—ך. צֵרוּף מְקֻבָּל אַחֵר לְפִי סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת הוּא כְּמַנְפַּ״ץ.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ˆ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

מְנֻצָּר°, מנוצר ת׳ [מן נצר] שָׁמוּר: "לְעֹשֶׁר שָׁמוּר, לְנִכְסֵי בַּרְזֶל, לְאוֹצָר מְנֻצָּר" (ליפסון, מדור, מבוא III). — [מְנֻצֶּרֶת, מְנֻצָּרִים, ־רוֹת]

מַנְקֵב° ז׳ [מן נקב, נִקֵּב*] מַכְשִׁיר לִנְקוֹב חוֹרִים בְּגִלְיוֹנוֹת־נְיָר לְשֵׁם הַשְׁחָלָתָם עַל וָוִים בְּתִיק, אוֹ בְּכַרְטִיס־נְסִיעָה לְסִימָן בִּטּוּל מִסְפַּר הַנְּסִיעָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. יֵשׁ קוֹרְאִים לַמַּכְשִׁיר — מַקֵּב. — [מַנְקֵב־, מַנְקְבִים, ־בֵי־]

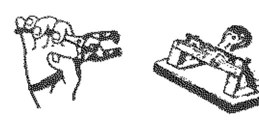
מנקבים שונים

מְנֻקָּב*, מנוקב ת׳ [מן נקב, נִקֵּב] מְחֹרָר, שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ נֶקֶב אוֹ נְקָבִים: "חָבִית מְנֻקֶּבֶת הָיְתָה" (תוספתא עדיות ב ב). "וּמְנֻקָּבוֹת הֵן כִּכְבָרָה" (תענית ט:). כַּרְטִיס־נְסִיעָה מְנֻקָּב. —[מְנֻקֶּבֶת, מְנֻקָּבִים, ־בוֹת]

מַנְקֵד° ז׳ [מן נקד, נִקֵּד] נַקְדָן, מִי שֶׁרוֹשֵׁם נְקֻדּוֹת בְּטֶקְסְט עִבְרִי (אוֹ עַרְבִי): בְּמִלָּה פְּלוֹנִית חָלָה טָעוּת הַמַּנְקֵד. — [מַנְקֵד־, מַנְקֶדֶת, מַנְקְדִים, מַנְקְדֵי־, מַנְקְדוֹת]

מְנֻקָּד*, מנוקד ת׳ [מן נקד, נִקֵּד] 1 *, שֶׁנִּרְשְׁמוּ בּוֹ סִימָנֵי הַנִּקּוּד: סֵפֶר זֶה מְנֻקָּד כֻּלּוֹ. רֹב הָעִתּוֹנִים אֵינָם מְנֻקָּדִים. 2 °, נָקוּד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְקֻדּוֹת: עָלִים מְנֻקָּדִים. — [מְנֻקֶּדֶת, מְנֻקָּדִים, ־דוֹת]

מַנְקֶה° ז׳ [מן נקה, נִקָּה] מְטַהֵר, שֶׁמְּפַנֶּה אָבָק וְלִכְלוּךְ, מוֹצִיא אֶת הַזֻּהֲמָה: מַנְקֵה־אֲרֻבּוֹת. תַּכְשִׁיר מַנְקֵה־אֲוִיר. — [מַנְקֵה־, מַנְקָה, מַנְקִים, מַנְקֵי־, מַנְקוֹת]

מְנֻקֶּה*, מנוקה ת׳ [מן נקה, נִקָּה] נָקִי, מְטֹהָר [גם בהשאלה]: "כְּשֵׁם שֶׁבֵּית־דִּין מְנֻקִּים בְּצֶדֶק, כָּךְ בֵּית־דִּין מְנֻקִּים מִכָּל מוּם" (יבמות קא.). "אָנוּ מְנֻקִּין מִשְּׁבוּעָתֵךְ" (סוטה יג). "בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹאָב מְנֻקֶּה מִגָּזֵל וַעֲרָיוֹת" (סנהדרין מט.). "שְׁמוּרִים מִכָּל טֶנֶף, וּמִכָּל חֵטְא מְנֻקִּים" (יהודה הלוי, ט 452). "קְרוּצֵי חֹמֶר אָנוּ וְלֹא הָיִיתִי מְנֻקֶּה מִקִּנְאָה" (עגנון, כלה רכג). בֶּגֶד מְנֻקֶּה וּמְגֹהָץ. חָצֵר מְנֻקָּה. [מְנֻקָּה, מְנֻקִּים, מְנֻקּוֹת]

א. **מְנַקִּיָּה** נ׳ [אכדית: naqû נסך; סורית: מְנַקִּיתָא] אֶחָד מִכְּלֵי־הַמַּעֲרֶכֶת שֶׁהָיוּ עַל שֻׁלְחַן־הַפָּנִים בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (שמות כה כט ועוד). כַּנִּרְאֶה, כְּלִי לְנִסּוּךְ יַיִן עַל הַמִּזְבֵּחַ; וְיֵשׁ סוֹבְרִים, כִּי הָיָה זֶה כְּעֵין קָנֶה חָלוּל וְסָדוּק לִשְׁנַיִם לְאָרְכּוֹ שֶׁנְּתָנוּהוּ אוֹתוֹ מִתַּחַת לְחַלּוֹת לֶחֶם־הַפָּנִים לְמַעַן יִכָּנֵס אֲוִיר מִתַּחְתָּן וְלֹא תִּתְעַפֵּשְׁנָה. — [מְנַקִּית־, מְנַקִּיּוֹת]

ב. **מְנַקִּיָּה°** נ׳ [מן נקה, נִקָּה] מַכְשִׁיר לְנִקּוּי: "מְנַקִּיּוֹת לָאָזְנַיִם, מְחַצְּצוֹת לַשִּׁנַּיִם" (ביאליק, ספיח ח). מְנַקִּיָּה לִשְׁטִיחִים. מְנַקִּיָּה חַשְׁמַלִּית. — [מְנַקִּית־, מְנַקִּיּוֹת]

מַנֶּקִין°, מניקין ז׳ [צרפתית: mannequin בובה] 1, אִמּוּם בְּתַבְנִית מַחֲצִיתוֹ הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל גּוּף־הָאָדָם, הַמְּשַׁמֵּשׁ לַחַיָּט לִמְדֹּד עָלָיו אֶת הַבְּגָדִים שֶׁהוּא תּוֹפֵר. 2, בֻּבָּה בַּעֲלַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם נָעוֹת, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַצַּיָּרִים לְצִיּוּר מַצְּבֵי־גוּף שׁוֹנִים. — [מַנֶּקִינִים]

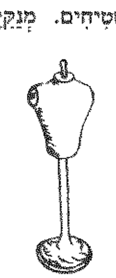
מניקין

מְנֻקָּק°, מנוקק ת׳ [מן נָקִיק] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְקִיקִים, מְחֹרָץ: "בְּצֶלַע סֶלַע מְנֻקָּק" (אבינועם, שירים לג). "פֶּרַח בְּכֹתֶל מְנֻקָּק קְטַפְתִּיךָ" (רגלסון, תר׳ פרח). — [מְנֻקֶּקֶת, מְנֻקָּקִים, ־קוֹת]

מְנַקֵּר° ז׳ [מן נקר, נִקֵּר] מֻמְחֶה לְנִקּוּר הַחֵלֶב וְהַגִּידִים מִן הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל הַבָּשָׂר לְאַחַר הַשְּׁחִיטָה — כְּדֵי לְהַכְשִׁיר אֶת הַבָּשָׂר לַאֲכִילָה: "וְלָכֵן יֵשׁ לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ הַמְנַקֵּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכְשִׁיל אֶת הָרַבִּים" (פחד יצחק, ניקור). שׁוֹחֲטִים, מְנַקְּרִים וְקַצָּבִים. — [מְנַקֵּר־, מְנַקֶּרֶת, מְנַקְּרִים, מְנַקְּרֵי־]

מְנֻקָּר*, מנוקר ת׳ [מן נקר, נִקֵּר] שֶׁנִּקְּרוּ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּעֱקַר: 1. "(בָּשָׂר) שֶׁאֵינוֹ מְחֻתָּךְ, שֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּר מִן הַחֵלֶב וּמִן הַגִּידִין הָאֲסוּרִים" (רש״י חגיגה ה.). "דּוֹרוֹת הָלְכוּ לְעִוְּרִים וּמְנֻקְּרֵי־עֵינַיִם דָּמוּ לִרְאוֹת עוֹלָם רָחוֹק, אַחֵר" (טנאי, ארץ 121). 2. מְנֻקָּב, חָסוּר, נָקוּק: "וְהוּא הַמָּקוֹם הַמְנֻקָּר בְּצוּר כִּמְעָרָה" (רד״ק, השרשים, נקר). — [מְנֻקֶּרֶת, מְנֻקָּרִים, מְנֻקָּרוֹת]

מִנְרָה° נ׳ [ערבית: מַנָארַה] מִינָרֶט, מִגְדָּל לְיַד מִסְגָּד מֻסְלְמִי שֶׁמֵּעָלָיו מַשְׁמִיעַ הַחַזָּן־הַכָּרוֹז אֶת קְרִיאָתוֹ לִתְפִלָּה. — [מִנְרוֹת]

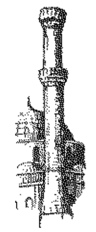
מנרה

מְנֻרְתָּק°, מנורתק ת׳ [מן נַרְתִּיק] מְסֻגָּר כְּבְתוֹךְ נַרְתִּיק: "עוֹלָם מְנֻרְתָּק... הַכֹּל כָּלוּא" (סערוני, ניסים 167). — [מְנֻרְתֶּקֶת, מְנֻרְתָּקִים, ־קוֹת]

מְנֻשָּׂא*, מנושא ת׳ [מן נשא, נִשָּׂא] מְרוֹמָם: "בְּאַהֲבָתֵךְ וּבְחֶמְלָתֵךְ מְנֻשָּׂא וּמְנֻטָּל" (ישראל עמר, סליחות). "וְרֹאשׁ לָהּ כְּאָנִי שַׁיִט בְּמִדָּה, עֲלֵי פָּנִים מְנֻשָּׂאִים כְּרָמָה" (הנגיד, דיואן 263). "נִשָּׂאוּ נְאוּמִים כְּשֶׁהֵם מְנֻשָּׂאִים וּמְנֻטָּלִים" (עגנון, תמול 328). — [מְנֻשָּׂאָה או מְנֻשֵּׂאת, מְנֻשָּׂאִים, ־שָּׂאוֹת]

מְנֻשָּׁב°, מנושב ת׳ [מן נשב] מוּנָע עַל־יְדֵי נְשִׁיבָה, שֶׁהָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ: "מְנֻשֶּׁבָה רוּחוֹת כְּפַר־גִּלְעָדִי" (פיכמן, קנג). "מְטַפְּסִים רַכְסֵי־חוֹל, חוֹל מְנֻשָּׁב דּוֹקֵר פְּנֵיהֶם" (רגלסון, תקוות 33). "וְעוֹבֵר רִשְׁרוּשׁ עֲלֵי־שַׁלֶּכֶת מְנֻשָּׁבִים" (יזהר, מישור 8). [ובהשאלה:] "יְרִיעוֹת סִפּוּרֵיהֶם מְנֻשָּׁבוֹת מַשַּׁב־רוּחַ מִתְהַדֵּר וְרֵיקָן" (קרמר, משמרות 200). — [מְנֻשֶּׁבֶת, מְנֻשָּׁבִים, מְנֻשָּׁבוֹת]

מֶנְשֶׁבִיק° ז׳ [איש־המיעוט; מרוסית: menshinstwo מיעוט] חָבֵר מִפְלֶגֶת הַסּוֹצְיָאל־דֶּמוֹקְרָטִים הָרוּסִים שֶׁהִתְנַגְּדָה לַבּוֹלְשֶׁבִיקִים־הַקּוֹמוּנִיסְטִים; נִקְרָא כָּךְ עַל שׁוּם הֱיוֹת חַבְרֵי מִפְלָגָה זוֹ בְּמִעוּט בִּשְׁעַת הִתְפַּלְּגוּתָם בַּוְּעִידָה שֶׁהִתְקַיְּמָה בִּשְׁנַת 1903. — [מֶנְשֶׁבִיקִים]

מְנֻשָּׁל°, מנושל ת׳ [מן נשל, נִשֵּׁל] מְגֹרָשׁ, מֻרְחָק בְּכֹחַ: "הַאֻמְנָם יַחֲרִישׁוּ הַמְנֻשָּׁלִים הַלָּלוּ וִיקַבְּלוּ בְּרוּחַ קָרָה מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה לָהֶם?" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פב). אִכָּרִים מְנֻשָּׁלִים מֵאַדְמָתָם. — [מְנֻשֶּׁלֶת, מְנֻשָּׁלִים, מְנֻשָּׁלוֹת]

מְנֻשָּׁק*, מנושק ת׳ [מן נשק, נִשֵּׁק] 1 *, שֶׁנִּשְּׁקוּ אוֹתוֹ, שֶׁקִּבֵּל נְשִׁיקָה אוֹ נְשִׁיקוֹת: "הַנְּשִׁיקָה הִיא פְּגִישַׁת שִׂפְתֵי הַמְנַשֵּׁק וְהַמְנֻשָּׁק" (השרשים לג׳נאח, נשק). "וְלֹא מְרֻחָמָה וְלֹא מְנֻשָּׁקָה" (שלו, אלהי 96). "כִּי מִצְחִי מְנֻשָּׁק וְעֵינַי פְּתוּחוֹת אֶל מֵעֵבֶר־מִזֶּה" (ראב, שירים 104). [ובהשאלה:] "חֶלְקֵי־אֲבָנִים מְנֻשָּׁקִים מִגַּלִּים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 9). "עָלָה הֶעָשִׁיר... וּמֵת מְנֻשָּׁק וּמְדֻוְבָּב" (בת־מרים, 91). 2 *, מְהֻדָּק, צָמוּד: "אִם עֲסַקְתָּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁשְּׂפָתֶיךָ מְנֻשָּׁקוֹת (= צְמוּדוֹת וּדְבוּקוֹת בַּתּוֹרָה) סוֹף שֶׁהַכֹּל מְנַשְּׁקִין לְךָ עַל פִּיךָ" (שיר השירים רבה א, ישקני). — [מְנֻשָּׁקָה או מְנֻשֶּׁקֶת, מְנֻשָּׁקִים, מְנֻשָּׁקוֹת]

מִנְשָׁר°, מִינְשָׁר ז׳ [מערבית: מַנְשׁאר] מָנִיפֶסְט; הַצְהָרָה מֶמְשַׁלְתִּית חֲגִיגִית בִּדְבַר חֹק חָשׁוּב חָדָשׁ, שִׁנּוּי מִשְׁטָר וְכַדּוֹמֶה. — [מִנְשַׁר־, מִנְשָׁרִים, מִנְשְׁרֵי־]

מְנָת נ׳ [צורת־משנה של מָנָה; אוגריתית: מנת; ארמית: מְנָתָא] מָנָה, חֵלֶק: "לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם" (דברי הימים ב לא ד). "הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מְנָת בַּכֶּרֶם אֲנִי מוֹכֵר לָךְ" (בבא בתרא יב.). "שִׂנְאָה עַזָּה לִמְנָת חַיֵּי עַבְדוּת וָבוּז" (ביאליק, אכן חציר). — [מְנָת־, מְנָתוֹ... מְנַתְכֶם; מְנָאוֹת גם מְנָיוֹת]

— מְנָת־גּוֹרָלוֹ°, מַה שֶּׁנּוֹעַד לוֹ בְּחַיָּיו: "וּבְלִי תְלוּנָה יִחַלְתִּי לִמְנָת־גּוֹרָלִי" (ביאליק, מגילת ו).

— מְנָת־חֶבְלוֹ^, גּוֹרָלוֹ, חֶלְקוֹ בַּחַיִּים: "כִּי אַתָּה מְנָת חֶבְלִי וְחֶלְקִי" (משה אבן־עזרא, קודש יז). "מְנָת־חֶבְלִי יָגוֹן, מַדְוֶה, כִּלָּיוֹן וְאֲבַדּוֹן" (טשרניחובסקי, תר׳ תפילה אל עשתר).

— מְנָת־חֶלְקוֹ, מְנָת־כּוֹסוֹ, גּוֹרָלוֹ, מַזָּלוֹ: "ה׳ מְנָת־חֶלְקִי וְכוֹסִי" (תהלים טז ה). "וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם" (תהלים יא ו). "הַסּוּפוֹת וְהָרוּחוֹת מְנָת־חֶלְקִי" (בורלא, עקביה 216). "אַחֲרֵי אֲשֶׁר גְּזֻלָּה מִמֶּנּוּ מְנָת־חֶלְקוֹ וְהִיא לֹא הָיְתָה לוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סד). "מָה רַבִּים שֶׁכָּל צֵל בּוֹ (בַּכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי) הָיָה מְנָת־כּוֹסָם" (מאירוביץ, הטללים 21).

— עַל־מְנָת*, בִּתְנַאי־, כְּדֵי: "לֹא יִשְׂכֹּר אָדָם אֶת הַפּוֹעֵל עַל־מְנָת שֶׁיְּלַקֵּט בְּנוֹ אַחֲרָיו" (פאה ה ו). "הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד" (אבות ד ה).

— בִּמְנָת שֶׁ־*, עַל־מְנָת, כְּדֵי שֶׁ־: "כָּל הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בִּמְנָת שֶׁאֵין לוֹ אוֹנָאָה, יֵשׁ לוֹ אוֹנָאָה" (ירושלמי בבא מציעא ט ד). "שָׁם הוּא אָדָם מְחַבְּרוֹ בְּהֵמָה בִּמְנָת לְעָלוֹת לוֹ וָלָד אֶחָד וְגִזָּה אַחַת לְשָׁנָה" (ירושלמי בבא מציעא י ב).

— עַל מְנָת כֵּן*, בִּמְנָת כֵּן*, 1. בִּתְנַאי זֶה, לְשֵׁם כָּךְ, עַל־פִּי הַנָּחָה זוֹ: "כֹּהֵן וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל... הַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁעַל מְנָת כֵּן בָּאוּ" (דמאי ו ב). "וְאִם הִתְנָה עִמּוֹ בִּמְנָת כֵּן—מֻתָּר" (תוספתא דמאי ו יג). 2. אַף־עַל־פִּי־כֵן, לַמְרוֹת זֹאת, בְּכָל זֹאת: "אָמַר לוֹ (סַמָּאֵל לְאַבְרָהָם): לְמָחָר אוֹמֵר לָךְ: שׁוֹפֵךְ דָּם, אַתְּ חַיָּב שֶׁשָּׁפַכְתָּ דָּמוֹ שֶׁל בִּנְךָ! אָמַר לוֹ: עַל־מְנָת כֵּן!" (בראשית רבה נו).

— שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס*, לֹא לְשֵׁם טוֹבַת־הֲנָאָה, לְלֹא צִפִּיָּה לְתַגְמוּל כָּלְשֶׁהוּ: "הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס" (אבות א ג). פְּלוֹנִי הִתְנַדֵּב לִפְעֻלָּה שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס.

מְנַתֵּר° ז׳ [מן נתר, נִתֵּר] מְקַפֵּץ, מְדַלֵּג, מִתְקַדֵּם בִּקְפִיצוֹת. — [מְנַתֶּרֶת, ־תְּרִים, ־וֹת]

— מְנַתְּרִים°, בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁהֲלִיכָתָם הִיא בְּנִתּוּר וּבִקְפִיצָה, כְּגוֹן: הָאַרְבֶּה.

מִנְתָּה*, מִינְתָה נ׳ [יוונית: minthe] נַעֲנָה, צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים בַּעַל רֵיחַ חָרִיף, הַמְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין וְכֵן בִּרְפוּאוֹת, בְּתַמְרוּקִים, בְּמַמְתַּקִּים וּבְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים. בָּאָרֶץ מְצוּיִים מִינִים הַגְּדֵלִים בַּר וְגַם צִמְחֵי־תַּרְבּוּת (Mentha). נִזְכַּר גַּם בַּמִּשְׁנָה (עוקצים א ב ועוד). — [מִנְתַּת־, מִנְתּוֹת]

מֶנְתּוֹל◊ ז׳ [מלאטינית: mentha מינתה + oleum שמן] כֹּהַל ($C_{10}H_{20}O$) הַמּוּפָק מִצֶּמַח הַמִּנְתָּה אוֹ מוּכָן בְּאֹפֶן סִינְתֶּטִי; חֹמֶר גְּבִישִׁי חֲסַר־צֶבַע, רֵיחוֹ חָרִיף וְטַעְמוֹ גּוֹרֵם לִתְחוּשַׁת קְרִירוּת. מְשַׁמֵּשׁ בִּרְפוּאָה לַהֲקָלַת כְּאֵבִים, כֵּן רַב שִׁמּוּשׁוֹ בְּתַמְרוּקִים שׁוֹנִים. — [מֶנְתּוֹלִים]

מַנְתּוּר° ז׳ [על־פי הלועזית] שֵׁם סוּג צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּצָלְבִים (Matthiola). פִּרְחֵי הַמַּנְתּוּר לָרֹב כְּחֻלִּים וְרֵיחָנִיִּים. מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל הַמַּנְתּוּר גְּדֵלִים בָּר, וְכֵן יֵשׁ גַּם מִינִים תַּרְבּוּתִיִּים הַמְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. — [מַנְתּוּרִים]

מְנֻתָּז°, מְנוּתָּז ת׳ [מן נתז, נֻתַּז] מֻתָּז, מֻזְרָק: "הַבִּיט בְּפָנָיו הַמְנֻתָּזִים דָּם" (קרבנר, פנים 173). בֵּץ מְנֻתָּז לִצְדָדִין עַל־יְדֵי הַמְּכוֹנִית הַדּוֹהֶרֶת. — [מְנֻתֶּזֶת, מְנֻתָּזִים, ־זוֹת]

מְנַתֵּחַ^ ז׳ [מן נתח, נִתֵּחַ] כִּירוּרְג, רוֹפֵא מֻמְחֶה לְנִתּוּחִים בַּגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי: "וְזֶה רוֹפֵא וְזֶה מְנַתֵּחַ עַל־דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן" (כוזרי ד לא). "הָרוֹפֵא הַמְנַתֵּחַ עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ כְּשֶׂה לְעוֹלָה עֲקָדַנִי" (יל״ג, שירה מז). — [מְנַתַּח־, מְנַתְּחִים, ־חֵי־; מְנַתַּחַת, מְנַתְּחוֹת]

מְנֻתָּח^, מְנוּתָּח ת׳ [מן נתח, נֻתַּח] 1^. חָתוּךְ לַחֲתִיכוֹת: "תְּנִי אֶת בְּנֵךְ וְהוּא חָבוּר מְנֻתָּח נְתָחִים" (קליר, אם האבלנה, ט׳ באב). דָּג מְנֻתָּח לִנְתָחִים. 2°. שֶׁנִּתְּחוּ אוֹתוֹ, שֶׁחָתְכוּ בְּגוּפוֹ לְצֹרֶךְ רִפּוּי אוֹ לְשֵׁם בְּדִיקַת אֵיבָרָיו הַפְּנִימִיִּים: חוֹלֶה מְנֻתָּח בִּמְעֵי הָאָטוּם. עֵינָיו הַמְנֻתָּחוֹת שֶׁל הָעִוֵּר שָׁבוּ לְאֵיתָנָן. צְפַרְדֵּעַ מְנֻתַּחַת בְּשִׁעוּר לְטֶבַע. פֶּרַח מְנֻתָּח. 3° [בהשאלה] מְפֹרָט לִיסוֹדוֹתָיו: פְּעָלִים מְנֻתָּחִים לְפִי מְקוֹרָם, בִּנְיָנָם, זְמַנָּם וְכו׳. יְצִירָה סִפְרוּתִית מְנֻתַּחַת בְּמַאֲמַר־הַבִּקֹּרֶת. — [מְנֻתַּחַת, מְנֻתָּחִים, ־חוֹת]

מְנַתְּחוּת° נ׳ [מן מְנַתֵּחַ] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הָרוֹפֵא הַמְנַתֵּחַ, כִּירוּרְגְיָה: הִשְׁתַּלְּמוּת הָרוֹפֵא הַצָּעִיר בִּמְנַתְּחוּת. — [מְנַתְּחוּת־]

מְנֻתָּץ^, מְנוּתָּץ [מן נתץ, נֻתַּץ] הָרוּס, שָׁבוּר: "וְחוֹמָה מְפֹרָצָה, וְאַרְמוֹן רָם מְנֻתָּץ" (הנגיד, דיואן 65). עַמּוּדוֹת מְנֻתָּצוֹת. — [מְנֻתֶּצֶת, מְנֻתָּצִים, ־צוֹת]

מְנֻתָּק°, מְנוּתָּק ת׳ [מן נתק, נֻתַּק°] 1. קָרוּעַ לִשְׁנַיִם: חוּט מְנֻתָּק. 2 [בהשאלה] נִמְצָא בְּמַצָּב לְלֹא קֶשֶׁר עִם בֵּיתוֹ, אוֹ עִם מֶרְכָּזוֹ וְכַדּוֹמֶה: "נְטוּלִים אָנוּ קֶשֶׁר, מְנֻתָּקִים מֵהַדִּיבִיזְיָה כֻּלָּהּ" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 89). הִנְנִי בַּגֶּבֶר מְנֻתָּק מִבֵּיתִי זֶה יָמִים רַבִּים. — [מְנֻתֶּקֶת, ־תָּקִים, ־קוֹת]

מְנַתֵּק° ז׳ [מן נתק] [בטלפונאות] הַתֶּקֶן הַמְנַתֵּק אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין טֶלֶפוֹן לְמֶרְכֶּזֶת־הַטֶּלֶפוֹנִים. — [מְנַתֵּק־, מְנַתְּקִים, ־תְּקֵי־]

מַס ז׳ [ארמית: מַסָּא; אולי קרוב למצרית: ms להביא, להקריב] 1°. תַּשְׁלוּם כַּסְפִּי שֶׁרָשׁוּת צִבּוּרִית (מַלְכוּת, מֶמְשָׁלָה, עִירִיָּה וְכַדּוֹמֶה) גּוֹבָה מִן הַתּוֹשָׁבִים כְּתַשְׁלוּם־חוֹבָה — לְכִסּוּי הוֹצָאוֹתֶיהָ שֶׁל הָרָשׁוּת: מַס־הַכְנָסָה, מַס־רְכוּשׁ, מַס־קַרְקָעוֹת, מַס־מוֹתָרוֹת (ראה להלן). 2 [במקרא] עֲבוֹדַת־כְּפִיָּה: "וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה" (שמות א יא). "וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ" (דברים כ יא). "וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס" (יהושע יז יג). — [מַס־, מִסּוֹ; מִסִּים, מִסֵּי־]

— מַס־הַכְנָסָה°, מַס מֶמְשַׁלְתִּי הַנִּגְבֶּה מִכָּל תּוֹשָׁב שֶׁהַכְנָסָתוֹ הַשְּׁנָתִית עוֹלָה עַל הַמִּינִימוּם הַחֻקִּי לְצָרְכֵי הַמִּחְיָה לוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ.

הַמַּס הוּא בְּדֶרֶךְ־כְּלָל פְּרוֹגְרֶסִיבִי – בְּיַחַס עוֹלֶה לְגֹדֶל הַכְנָסָתוֹ הַמֻּצְהֶרֶת שֶׁל הָאֶזְרָח.

– מַס יָשִׁיר°, מַס הַמֻּטָּל בְּמֵישָׁרִים עַל כָּל אֶזְרָח [להבדיל מן:]

– מַס־עֲקִיפִין°, תּוֹסֶפֶת מְסֻיֶּמֶת שֶׁהָרָשׁוּת מְטִילָה עַל מְחִירֵיהֶם שֶׁל סְחוֹרוֹת וְשֶׁל שֵׁרוּתִים שׁוֹנִים (לְרַבּוֹת מֶכֶס!).

– מַס־חָבֵר°, תַּשְׁלוּם חָדְשִׁי אוֹ שְׁנָתִי שֶׁמְּשַׁלֵּם כָּל חָבֵר בְּחֶבְרָה אוֹ בַּאֲגֻדָּה אוֹ בְּמִפְלָגָה וְכַדּוֹמֶה לְכִסּוּי הוֹצָאוֹתֵיהֶן.

– מַס־מוֹתָרוֹת°, מַס־עֲקִיפִין שֶׁהָרָשׁוּת מְטִילָה עַל סְחוֹרוֹת וְשֵׁרוּתִים שֶׁאֵינָם חִיּוּנִיִּים לְחַיָּיו שֶׁל אָדָם וְהֵם נִקְנִים, לְדַעַת הָרָשׁוּת, רַק לְשֵׁם הַרְחָבַת דַּעְתּוֹ אוֹ לְהִדּוּר תְּנָאֵי־חַיָּיו אוֹ לְשֵׁם תַּעֲנוּגֵי־יֶתֶר.

– מַס־עוֹבֵד, עֲבוֹדַת־כְּפִיָּה שֶׁעַל הַנִּכְנָע לַעֲשׂוֹת לְמַעַן הַמְנַצֵּחַ אוֹ הַמּוֹשֵׁל בּוֹ וְכַדּוֹמֶה: "וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם... וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד" (יהושע טז י).

– מַס־שְׂפָתַיִם°, דִּבּוּר שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ לְשֵׁם יְצִיאַת יְדֵי־חוֹבָה בִּלְבַד.

– הָיָה לָמַס [בהשאלה מליצית] נִכְנַע לְמָרוּתוֹ שֶׁל אַחֵר, נִשְׁתַּעְבֵּד: "שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס" (איכה א א).

מ"ס ר"ת 1, מַסֶּכֶת סוֹפְרִים. 2, מִנְהַג סְפָרַד.

מס' קיצור 1, מִסְפָּר. 2, מַסֶּכֶת.

מְסֹאָב*, מסואב ת' [מן סאב, סֹאַב] מְלֻכְלָךְ, מְזֹהָם, טָמֵא: "הָיָה אוֹכֵל דְּבֵלָה בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת" (כלים ח י). "גַּם לְמַעְלָה רוּחַ מְסֹאָב מוֹשֵׁל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רמא). "וּמַכְנִיס אֶת הַפֵּרוּר אֶל תּוֹכוֹ לִפְנִים מִשְּׁיֵרֵי שִׁנָּיו הַמְסֹאָבוֹת" (בן־ציון, כא). "וּבְמוֹצָאֵי יוֹם א' הָיָה הוֹלֵךְ לְפֻנְדָּק הַמְסֹאָב" (שנהר, א 156). — [מְסֹאֶבֶת, מְסֹאָבִים, מְסֹאָבוֹת]

מַסַּאי° ז' [מן ב· מַסָּה] סוֹפֵר הַכּוֹתֵב מַסּוֹת: פְּלוֹנִי נִתְגַּלָּה בִּכְתִיבָתוֹ כְּמַסַּאי מְקוֹרִי. — [מַסָּאִים; מַסָּאִית, מַסָּאִיּוֹת]

מַסָּאִי° ת' [מן ב· מַסָּה] שֶׁל מַסָּה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַתֹּכֶן וְהַהַרְצָאָה שֶׁל מַסָּה: הַפְּרוֹזָה הַמַּסָּאִית שֶׁל פִיכְמַן. — [מַסָּאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

מְסָאנָא* נ' [ארמית] נַעַל [רווח בצירוף:]

– עַרְקְתָא דִמְסָאנָא* (סנהדרין עד:), שְׂרוֹךְ־נַעַל, רְצוּעָה שֶׁקּוֹשְׁרִים בָּהּ אֶת הַנַּעַל – כִּנּוּי לְדָבָר פָּשׁוּט וְקַל־עֵרֶךְ בְּיוֹתֵר.

מֵסַב ז' [מן סבב, הֵסֵב] 1, מְסוֹבֵב: "רֹאשׁ מְסִבָּי, עֲמַל שְׂפָתֵימוֹ יְכַסֵּמוֹ" (תהלים קמ י). 2*, יוֹשֵׁב אֵלָיו: "כֵּיצַד סֵדֶר הַסֵּב? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת, גָּדוֹל מֵסֵב בְּרֹאשָׁהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה, וְשֵׁנִי לוֹ לְמַטָּה הֵימֶנּוּ" (תוספתא ברכות ה ה). 3*, מִשְׁתַּתֵּף בִּסְעוּדָה אוֹ בִּמְסִבָּה: "אֵין הַמְסֻבִּין (הַמְסֻבִּים) רַשָּׁאִין לֶאֱכֹל כְּלוּם עַד שֶׁיִּטְעֹם הַבּוֹצֵעַ" (ברכות מז.). "עָשָׂה סְעוּדָה וְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ הָאִישׁ בְּרֹאשׁ כָּל מְסֻבִּין" (ויקרא רבה כז). הַמְסֻבִּים קִבְּלוּ בִּתְשׁוּאוֹת אֶת חֲתַן־הַמְּסִבָּה. 4*, יוֹשֵׁב כְּשֶׁהוּא מֻטֶּה וְנִשְׁעָן קְצָת עַל צִדּוֹ – דֶּרֶךְ חֵרוּת: "שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין" (הגדה של פסח). 5° [בעסקי שטרות] מִי שֶׁחוֹתֵם עַל שְׁטַר־חוֹב וּמַעֲבִירוֹ עַל־יְדֵי־כָךְ לְאַחֵר (Indorser). [מְסִבָּה, מְסִבִּים, מְסִבֵּי־, מְסִבּוֹת; גם מְסֻבִּים, מְסֻבּוֹת]

א· **מֵסַב** ז' [מן סבב] 1, כְּעֵין זֵר אוֹ כַּרְכֹּב הַמַּקִּיף בִּנְיָן מִסָּבִיב: "וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב קָלַע פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת" (מלכים א ו כט). 2° [במכאניקה] טַבַּעַת הַמְשַׁמֶּשֶׁת מִשְׁעָן לְצִיר הַמִּסְתּוֹבֵב בְּתוֹכָהּ; חֵלֶק הַתּוֹמֵךְ בְּגַל אוֹ בְּצִיר מִסְתּוֹבֵב. מֵסַב־גְּלִילִים. מֵסַב־כַּדּוּרִים. — [מֵסַב־, מְסַבּוֹ, מְסַבִּים, מְסַבֵּי־]

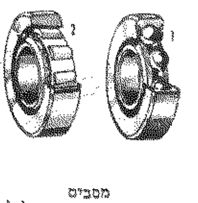

מסבים
1 מסב-כדורים 2 מסב-גלילים

ב· **מֵסַב** ז' [מן סבב] 1, יְשִׁיבָה בַּהֲסִבָּה אֶל שֻׁלְחָן: "עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ" (שיר השירים א יב). "שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בִּמְסִבּוֹ, וְכָל הָעָם שְׁטוּחִין לְפָנָיו" (אסתר רבה א, בשנת שלוש). 2, סְבִיבָה, הַמָּקוֹם שֶׁמִּסָּבִיב: "בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלָ͏ִם" (מלכים ב כג ה). "בְּכִי אִמּוֹ מָלֵא כָּל מְסִבֵּי אֶרֶץ יִלְלָתָהּ וַאֲנָחָתָהּ מִלְאוּ כָּל מְסִבֵּי אֶרֶץ" (טשרניחובסקי, תר' קינה על תמוז). "לֹא רַב שָׁם הָעָם כְּדֵי כַּסּוֹת אֶת הָהָר בִּמְסִבָּיו" (בן־ציון, קנח). 3*, כֻּרְסָה גְּדוֹלָה וַעֲמֻקָּה, שֶׁהַיּוֹשֵׁב מֵסֵב בָּהּ: "בַּמֶּה סָעַדְתָּ הַיּוֹם?... בְּמֵסַב רָחָב אוֹ בְּמֵסַב קָצָר?" (שבת סב:–סג., ושם בהשאלה). "קָפַצְתִּי וְעָלִיתִי עַל הַמֵּסַב וְשֵׂרַבַּבְתִּי אֶת עַצְמִי כְּנֶגֶד הַמַּרְאָה" (ביאליק, ספיח ב). "נִתְרַוַּח בִּמְסִבּוֹ שֶׁהָיָה מֻצָּע, וְהָיָה שׁוֹנֶה בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ" (סביב, דרך 62). — [מֵסַב־, מְסִבּוֹ, מְסִבִּים, מְסִבֵּי־]

מס"ב ר"ת מְסִלַּת־בַּרְזֶל.

מִסְבָּאָה° נ' [מן סבא] בֵּית־יַיִן, בֵּית־מַרְזֵחַ, מָקוֹם שֶׁמּוֹכְרִים וּמַגִּישִׁים בּוֹ מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. — [מִסְבְּאַת־, ־בָּאוֹת, ־בְּאוֹת־]

מְסַבֵּב° ז' [מן סבב] מַכְשִׁיר לַחֲרִיצַת תִּבְרֹגֶת בְּיִתֵדוֹת בַּעֲלוֹת קְטָרִים שׁוֹנִים. — [מְסַבֵּב־, מְסַבְּבוֹ, מְסַבְּבִים, ־בְּבֵי־]

מְסַבֵּב* ז' [מן סבב, סִבֵּב] גּוֹרֵם, מֵנִיעַ: "וַיַּחְשֹׁב כִּי הַסִּבּוֹת חִיְּבוּ לוֹ אֶת זֶה (מָמוֹן הַיְרֻשָּׁה)... וּמְשַׁבֵּחַ הַסִּבָּה מִבַּלְעֲדֵי הַמְסַבֵּב" (חובות הלבבות, הבטחון ד). "שֶׁבַח וּתְהִלָּה לְמוֹרֵה הַצֶּדֶק וּמְסַבֵּב הַסִּבּוֹת (אֱלֹהִים)" (מוסרי הפילוסופים א י). — [מְסַבֵּב, ־בְּבִים, ־בֵי־]

– מְסַבֵּב עַל הַפְּתָחִים*, מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, קַבְּצָן: "בֵּין שֶׁיֵּשׁ לְךָ הוֹן, בֵּין שֶׁאֵין לְךָ הוֹן, כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וַאֲפִלּוּ אַתְּ מְסַבֵּב עַל הַפְּתָחִים" (ירושלמי פאה טו ד).

מְסֻבָּב*, מסובב ת' [מן סבב, סֻבַּב] 1*, מֻטֶּה: "רוּחַ צְפוֹנִית אֵינָהּ מְסֻבֶּבֶת, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעָה חַמָּה אֵצֶל קֶרֶן מַעֲרָבִית־צְפוֹנִית, נִכְפֶּפֶת וְעוֹלָה לְמַעְלָה מִן הָרָקִיעַ" (בבא בתרא כה:). 2^, תּוֹצָאָה שֶׁל דָּבָר, הַנּוֹבֵעַ מִן הַמְסַבֵּב: "וְתִתְבַּטֵּל מַהוּת הַסִּבּוֹת הָרְחוֹקוֹת מִמֶּנּוּ וְהַמְסֻבָּבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת" (מורה נבוכים א סט). "מַה יָּפְיָהּ וּמַה טּוּבָהּ, הַשֵּׂכֶל מְסֻבָּב וְהִיא סִבָּה" (הרומי, ג 68). "שֶׁהָאֶחָד מוֹלִיד בְּהֶכְרֵחַ אֶת הַשֵּׁנִי, כְּסִבָּה אֶת הַמְסֻבָּב" (אחד העם, שצא). — [מְסֻבָּבָה, מְסֻבָּבִים, ־בָּבוֹת]

א· **מְסִבָּה, מסיבה** נ' [מן סבב, הֵסֵב] 1*, הִתְכַּנְּסוּת שֶׁל קְבוּצַת אֲנָשִׁים לְהָסֵב לִסְעוּדָה לְרֶגֶל מְאֹרָע מְיֻחָד אוֹ לְשֵׁם שִׂיחָה עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם וְכַדּוֹמֶה: "בִּישִׁיבָה הַלֵּךְ אַחַר חָכְמָה, בִּמְסִבָּה הַלֵּךְ אַחַר זִקְנָה" (בבא בתרא קכ.). "אֲנִי עֵת בּוֹאוֹ לְמִשְׁתֶּה

מְסִבָּה״ (אגגי, סליחות לתענית אסתר). ״לָכֵן מַהֲרוּ לִשְׁתּוֹת בַּמְּסִבָּה, כִּי הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה״ (חריזי, תחכמוני ה 67). מְסִבָּה לִכְבוֹד הַמְשׁוֹרֵר הָאוֹרֵחַ. מְסִבּוֹת־שַׁבָּת. מְסִבַּת־פְּרֵדָה לְתַלְמִידִים הַבּוֹגְרִים. 2, סִבּוּב, הַקָּפָה, תְּנוּעָה: ״וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָיו״ (איוב לז יב). ״תְּקוּפַת — לְשׁוֹן מְסִבָּה וְהַקָּפָה״ (רש״י, שמות לד כב). 3 ˆ, סִבָּה: ״וְהוּא הַתּוֹאֲנָה לְכָל הַמְּאֻנָּה וְהַמְּסִבָּה לְכָל הַמְּסֻבָּב״ (מאמר דוד אלמקמץ, לפי קלצקין). — [מְסִבַּת־, מְסִבּוֹת]

— בִּמְסִבַּת °־, בְּחֶבְרַת־: ״מְבַלֶּה יוֹם אוֹ יוֹמַיִם בִּמְסִבַּת אִשְׁתּוֹ וִילָדָיו״ (ביאליק, התצוררה א).

— מְסִבּוֹת ˆ, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, תְּנָאִים, מַצַּב הָעִנְיָנִים: ״הַזְּמָן רַב־מְסִבּוֹת״ (יהודה הלוי, ז 267). ״לָדַעַת תַּהְפּוּכוֹת הַזְּמָן וְתוֹלְדוֹתָיו... תּוֹצְאוֹתָיו וּמְסִבּוֹתָיו״ (פלקירא, הקדמה, צרי היגון). ״כְּשֶׁמְּסִבּוֹת־הַחַיִּים מוֹצִיאוֹת אוֹתוֹ מִתּוֹךְ הָאַטְמוֹסְפֵירָא הַלְּאֻמִּית״ (אחד העם, קלב). ״תְּנָאֵי הָאַקְלִים וְהַמְּסִבּוֹת הַגֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת״ (ייבין, הכתב 33). הַפְּגִישָׁה נֶעֶרְכָה בִּמְסִבּוֹת חֲשׁוּדוֹת.

— בְּנֵי־מְסִבָּה *, הַמִּשְׁתַּתְּפִים בִּמְסִבָּה, אֲנָשִׁים הַמְּסֻבִּים יַחַד: ״אָכַל וְשָׁתָה יוֹתֵר מִצָּרְכּוֹ וְהֵקִיא וְטִנֵּף אֶת בְּנֵי־הַמְּסִבָּה״ (ספרי עקב מא:). ״הִתְחִיל לְהִתְאוֹנֵן... וּלְהַסְבִּיר לִבְנֵי־מְסִבָּתוֹ אֶת הַקֹּשִׁי״ (שופמן, א 304).

ב׳ **מְסִבָּה *, מסיבה** נ׳ [מן סבב] מַעֲרֶכֶת מַדְרֵגוֹת לוּלְיָנִיּוֹת הָעוֹלוֹת בְּסִבּוּב: ״וּמְסִבָּה הָיְתָה עוֹלָה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית־צְפוֹנִית... הָיָה עוֹלֶה בַּמְּסִבָּה וּפָנָיו לַמַּעֲרָב״ (מידות ד ה). — [מְסִבַּת־, מְסִבּוֹת, ־בּוֹת־]

מִסְבּוֹא ° ז׳ [מן סבא] סְבִיאָה, שְׁתִיָּה לְשָׁכְרָה: ״כָּל זֶהֶם מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ וְכָל מִסְבּוֹא מַרְזֵחַ״ (המאירי, המוקד עא). ״לֹא חָסַךְ יַיִן מֵאוֹרְחָיו... הַמִּסְבּוֹא נִתְעַצֵּם וְהָלַךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 52). — [מִסְבּוֹא־]

מְסִבִּין *, מסובין ז״ר רִבּוּי מִן מֵסֵב.

מְסֻבָּךְ * ז׳ [מן סבך] עָנָף שֶׁיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ עֲנָפִים צְדָדִיִּים (פרה ג ג). — [מְסֻבַּךְ־, ־בְּכוֹ, מְסֻבְּכִים, ־בְּכֵי־]

מְסֻבָּךְ *, מסובך ת׳ [מן סבך] 1 *, מְפֻתָּל, סָבוּךְ, מְעֹרָב: ״וְאִילָנוֹת... בִּמְסֻבָּכִין״ (מועד קטן ו.). ״צֶמֶר מְסֻבָּךְ״ (חולין ל:). ״וּזְקָנוֹ וּפֵאוֹתָיו סְבוּכוֹת וּמְסֻבָּכוֹת״ (מנדלי מו״ס, קנד). ״שִׂיחֵי הַצַּבָּר הַמְסֻבָּכִים זָקְפוּ אֶת חֲנִיתוֹת־מַחֲטֵיהֶם״ (המאירי, תגובה 68). 2 ° [בהשאלה] מֻרְכָּב, שֶׁקָּשֶׁה לְהַתִּירוֹ אוֹ לְהֵחָלֵץ מִמֶּנּוּ: ״מַרְאֵה הַמָּחוֹל הַסָּבוּךְ וְהַמְסֻבָּךְ הַזֶּה״ (ביאליק, אריה ז). בְּעָיָה מְסֻבֶּכֶת. עִנְיָן זֶה מְסֻבָּךְ בְּיוֹתֵר. עֲלִילָה מְסֻבֶּכֶת בָּרוֹמָן. — [מְסֻבֶּכֶת, מְסֻבָּכִים, ־כוֹת]

מִסְבָּךְ °, מיסבך ז׳ [מן סבך] 1, אֹסֶף דְּבָרִים מְסֻבָּכִים, תִּסְבֹּכֶת, פְּקַעַת [בייחוד בהשאלה]: ״מִסְבַּךְ עֲרָגוֹת עֲגוּמִים, וְאֵין לָהֶם הַתָּרָה״ (יזהר, צקלג 333). קָשֶׁה לְהִתְמַצֵּא בְּמִסְבַּךְ הַדְּרָכִים בַּכְּרַךְ הַגָּדוֹל.

2 [בבנייה] מִבְנֶה מֻרְכָּב מִמּוֹטוֹת־פְּלָדָה סְבוּכִים וּמְחֻבָּרִים אֵלֶּה בְּאֵלֶּה. — [מִסְבַּךְ־, מִסְבָּכִים, ־בְּכֵי־]

מְסֻבָּל, מסובל ת׳ [מן סבל] עָמוּס, טָעוּן: ״אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים״ (תהלים קמד יד). ״גַּם אֶמְשֹׁךְ הָעֲגָלוֹת שֶׁהֵמָּה מְסֻבָּלוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, א 114). ״כְּשׁוֹר מְסֻבָּל בְּעֹל עֲבוֹדָה קָשָׁה אָנֹכִי כָּל הַיּוֹם?״ (מנדלי מו״ס, ט). ״גָּדוֹל, כְּרֵסָנִי וּמְסֻבַּל־בָּשָׂר״ (יהודה שטינברג, צז). ״מְסֻבָּל עוֹמֵד הַתַּפּוּחַ״ (ביאליק, בשל תפוח). [ובהשאלה:] ״הָעָם הַנִּצְחִי הַמְסֻבָּל בְּקִנְיָנִים לְאֻמִּיִּים מִימֵי עוֹלָם״ (אחד העם, תא). ״הַמְסֻבָּל בְּיִסּוּרִים אֵינוֹ בְּמוֹחִין דְּקַטְנוּת״ (סברסקי, מחושך 75). — [מְסֻבָּלָה אוֹ מְסֻבֶּלֶת, מְסֻבָּלִים, ־לוֹת]

מְסֻבָּן °, מסובן ת׳ [מן סַבּוֹן; ראה גם סבן, סִבֵּן] מְכֻסֶּה בְּקֶצֶף שֶׁל סַבּוֹן: הָאֵם שׁוֹטֶפֶת בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ הַמְסֻבָּן שֶׁל הַיֶּלֶד. כְּבָסִים מְסֻבָּנִים. — [מְסֻבֶּנֶת, מְסֻבָּנִים, ־נוֹת]

מִסְבָּנָה ° נ׳ [מן סַבּוֹן] בֵּית־חֲרֹשֶׁת לְסַבּוֹן. —[מִסְבֶּנֶת־, מִסְבָּנוֹת, מִסְבְּנוֹת־]

מֻסְבָּר °, מוסבר ת׳ [מן סבר, הֻסְבַּר] מְבֹאָר, מְפֹרָשׁ: דְּבָרִים מֻסְבָּרִים. תָּכְנִית מוּסִיקָלִית מֻסְבֶּרֶת. — [מֻסְבֶּרֶת, ־בָּרִים, מֻסְבָּרוֹת]

מֶסֶג ° ז׳ [מן סיג] נֶתֶךְ, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מַתָּכוֹת אֲחָדוֹת שֶׁהֻתְּכוּ יַחַד, כְּגוֹן: מֶסֶג שֶׁל כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת. לַמְּסָגִים עַל־פִּי־רֹב סְגֻלּוֹת מְיֻחָדוֹת (בְּקַשְׁיוּת, בִּגְמִישׁוּת, בְּחֹזֶק) שֶׁאֵין לָהֶן לְכָל אַחַת מִן הַמַּתָּכוֹת לְחוּד. — [מֶסֶג־, מִסְגּוֹ; מְסָגִים, מִסְגֵי־]

מִסְגָּד ° ז׳ [מן סגד; ערבית: מַסְגִ׳ד] בֵּית־תְּפִלָּה לְמֻסְלְמִים, כְּנֵסִיָּה מֻסְלְמִית. — [מִסְגַּד־, מִסְגָּדִים, מִסְגְּדֵי־]

מִסְגּוּר ° ז׳ [מן מִסְגֶּרֶת] קְבִיעַת מִסְגֶּרֶת לְדָבָר (לִתְמוּנָה, לִכְתֹבֶת וְכַדּוֹמֶה. — [מִסְגּוּר־]

מְסֻגָּל *, מסוגל ת׳ [מן סגל, סִגֵּל] 1 ˆ, מֻכְשָׁר, רָאוּי, מוּכָן, בַּעַל סְגֻלָּה: ״זֶה הַדָּבָר מְסֻגָּל לוֹ״ (פלקירא, ראשית חכמה 26). ״שֶׁכְּבָר נִקְרַשׁ מֹחוֹ וְאֵינוֹ מְסֻגָּל לְשׁוּם מַחֲשָׁבָה שֶׁבָּעוֹלָם״ (עגנון, אורח 168). פְּלוֹנִי מְסֻגָּל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר. מְסֻגָּל לְשָׁרוּת. 2 *, שַׁיָּךְ, כָּרוּךְ: ״כְּשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה מְסֻגֶּלֶת אַחַר בַּעְלָהּ... אַף אַתֶּם מְסֻגָּלִין לִי״ (מכילתא יתרו סב:). — [מְסֻגֶּלֶת, מְסֻגָּלִים, מְסֻגָּלוֹת]

מְסֻגָּלוּת °, מסוגלות נ׳ [מן מְסֻגָּל] הֱיוֹת מְסֻגָּל, יְכֹלֶת, כֹּשֶׁר: ״הַשְּׁאֵלָה הִיא מַהוּ גְּבוּל מְסֻגָּלוּתוֹ שֶׁל הָעוֹרֵךְ?״ (סדן, שיחה בביקורת). — [מְסֻגָּלוּת־]

מְסַגְּנֵן ° ז׳ [מן סִגְנוֹן; ראה גם סגנן, סִגְנֵן] מְנַסֵּחַ, מִי שֶׁעוֹרֵךְ וּמְתַקֵּן אֶת הַסִּגְנוֹן בְּמַאֲמָר אוֹ בִּיצִירָה סִפְרוּתִית. —[מְסַגְנֶנֶת, ־נְנִים, ־נוֹת]

מְסֻגְנָן °, מסוגנן ת׳ [מן סִגְנוֹן; ראה גם סגנן, סִגְנֵן] 1, מְנֻסָּח, שֶׁסִּגְנוֹנוֹ תֻּקַּן וְשֻׁפַּר: מַאֲמָר מְסֻגְנָן יָפֶה. 2, עָשׂוּי בְּסִגְנוֹן מְיֻחָד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בִּטּוּי אוֹ חִקּוּי לְסִגְנוֹן מְסֻיָּם: ״סִפְרוּת־יְלָדִים לְפִי טִבְעָהּ תָּמִיד מְסֻגְנֶנֶת קְצָת״ (פיכמן, שפד). ״לֹא יָד מְסֻגְנֶנֶת דְּרוּשָׁה לָנוּ, כִּי אִם יָד שְׁלֵמָה, תְּמִימָה, טִבְעִית״ (קדרי, כורך 27). אוֹתִיּוֹת מְסֻגְנָנוֹת. בְּנִיָּה מְסֻגְנֶנֶת. — [מְסֻגְנֶנֶת, מְסֻגְנָנִים, ־נוֹת]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ˆ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

מסגסג°, מסוגסג ת׳ [מן סגסג, סגסג] שיש בו סגסגת (נתך של מתכות שונות): פלדה מסגסגת. ״וצרף וזקק בהן את כל סג ומסגסג״ (ליסיצקי, במעלות 34). — [מסגסגת, מסגסגים, מסגסגות]

מסגף*, מסוגף ת׳ [מן סגף] סגוף, מענה, כחוש: ״יושבים על הקרקע מסגפים ומצטערים״ (יהודה שטינברג, שא). ״בפניו המסגפים נראה כאדם שהחיים הם בכלל לא נהירים לו״ (בארון, פרשיות 103). ״עומד אסור סוס לבן, דל ומסגף״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים קסט). ״יהודים תשושים ומסגפים״ (סדן, באלכסון 73). — [מסגפת, מסגפים, ־פות]

מסגר, מסוגר ת׳ [מן סגר, סגר] סגור היטב, סגור ללא כל מוצא: ״ויריחו סגרת ומסגרת... אין יוצא ואין בא״ (יהושע ו א). ״וראה בית־המקדש עשו לו גדרות־גדרות של אבנים וחומת ירושלים מסגרת״ (פסיקתה רבתי קלא:). ״ואתה בעיפתה מסגר באשמני קבריה״ (יהודה הלוי, ד 72). ״מסגר בחומת שבלים גבהות״ (ביאליק, בשדה). ״עולם־קסרקטין מסגר זה״ (פיכמן, רלא). — [מסגרת, מסגרים, ־רות]

— **סגור ומסגר°**, סגור לחלוטין: ״סגור ומסגר סדורי אבא״ (ביאליק, שבעה). ״את היית כטירה סגורה ומסגרת על פסגת הר גבוה״ (חומסקי, אזוב 110). פלוני המתבודד סגור ומסגר בביתו ימים תמימים.

מסגר*, מוסגר ת׳ [מן סגר, הסגר] 1°, שהסגירו אותו, שמסרוהו לרשות אחרת: האסירים המסגרים הגיעו אל הגבול. 2°, מקף בסוגרים או בפסיקים או בקוים: במשפט ״שמע, בני, מוסר אביך״ מלת ״בני״ מסגרת בין שני פסיקים. 3°. שטעון בדוד גמור מסביבתו: ״מצרע מסגר״ (מגילה א ז). ״בית מסגר״ (תוספתא מגילה א טז). — [מסגרת, מסגרים, ־רות]

— **מאמר מסגר°** [בתחביר] הסגר, משפט המובא במשפט אחר ללא קשר תחבירי כדי להעיר על דבר־מה, להשלים את התמונה וכדומה; במשפט: ״אחרי צאתנו מן הכפר אל אשר יצאנו – ואני כבן חמש בעת ההיא – כהתה עלי מעט עין העולם״ (ביאליק, ספיח א) – המאמר שבין הקוים המפרידים מאמר מסגר הוא.

מסגר° ז׳ [מן סגר] סגירה, בלימה: מפתח־פה ומסגר־פה. — [מסגר־, מסגרים, מסגרי־]

מסגר ז׳ [מן סגר] 1, אמן המעבד ומתקן כלי־מתכת שונים – ובעקר מנעולים, מפתחות וכיוצא באלה: ״וכל־החרש והמסגר״ (מלכים ב כד יד). 2*, מנעול: ״הכניס בהמתו לדיר ונעל המסגר בפניה, כדי שלא תצא ותרעה את התבואה״ (שמות רבה טו). 3, מקום סגור לכליאת אסירים, בית־סהר: ״להוציא ממסגר אסיר, מבית כלא ישבי חשך״ (ישעיה מב ז). — [מסגר־, מסגרו; מסגרים, ־רי־]

— **נסגר על מסגר°** [בהשאלה] הסתגר, התרחק, פרש מן הצבור: ״שמועטים הם יוכלו אמנם להסגר על מסגר״ (ברנר, ג 112).

מסגרות° נ׳ [מן מסגר 1] אמנות המסגר – תקון מנעולים, מפתחות וכלי־מתכת אחרים: בבית־הספר המקצועי נפתחו קורסים למסגרות, לנגרות, לפחחות. — [מסגרות־]

מסגריה° נ׳ [מן מסגר 1] בית־מלאכתו של המסגר. –[מסגרית־ מסגריות]

— **מסגריה מכנית°**, בית־מלאכה לעבוד כלי־מתכת שונים באמצעות מכונות – מחרטות, גיצות וכדומה.

מסגרת נ׳ [מן סגר] 1, מלבן או מעגל או אליפסה או כל תבנית אחרת העשויה עץ או מתכת או כל חמר אחר לסגר ולהקיף את הדבר הקבוע בפנים: ״ויעש את־השלחן... ויעש לו מסגרת טפח סביב, ויעש זר־זהב למסגרתו סביב״ (שמות לז י–יב). ״וזה מעשה המכונה – מסגרת להם... ומסגרתיהם מרבעות, לא עגלות״ (מלכים א ז כח–לא).

מסגרת לתמונה

מסגרת לתמונה. מסגרת החלון. 2° [בהשאלה] חוג, הקף, תחום: מסגרת התנועה נצטמצמה. מפעל עלית־הנער הרחיב את מסגרתו והוא מארגן גם נער ארצישראלי. 3, מקום מבצר ומסגר: ״יראו גוים ויבשו מכל גבורתם... ירגזו ממסגרתיהם״ (מיכה ז טז–יז). — [מסגרת־, מסגרתו; מסגרות, מסגרות־]

— **במסגרת־°** [בהשאלה] בתחום, בגבול, בגדר־: ״למוד ההיסטוריה נכלל במסגרת למודי הכתה. הכסף נתן למתישב במסגרת תקציב העליה.

— **חרג מן המסגרת** [שאול מן תהלים יח יז] [בהשאלה] יצא מן התחום שנקבע לו, סטה הצדה, עבר את הגבול: הנואם חרג ממסגרת נושא הרצאתו.

מסגרתן° ז׳ [מן מסגרת] אמן להתקנת מסגרות לתמונות. — [מסגרתן־, מסגרתנים, ־תני־]

מסגרתנות° נ׳ [מן מסגרתן] התקנת מסגרות לתמונות. — [־תנות־]

מסד, מסד ז׳ [מן יסד] יסוד, בסיס: ״אם־לא את הטפחות, רק מסד יסדתם, רב לכם, אחי!״ (ביאליק, ברכת עם). — [מסד־, מסדים, מסדי־]

— **ממסד עד הטפחות** [על־פי מלכים א ז ט, ושם כפשוטו: מן היסוד עד הקורות העליונות] מתחלה ועד סוף, מהחל ועד כלה: ״ידע תלמידו למודיו ליום מחר ממסד עד הטפחות״ (יל״ג, פרוזה צז). ״ויצטרפו הדברים לבנין שלם אחד ממסד עד הטפחות״ (מגדלי מו״ס, רנה). ״הכל התכונן ממסד עד הטפחות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא). ״שרות חלוצי ממסד עד טפחות״ (אלתרמן, הטור ב 103).

מסד [מן מוסד]

~ פע׳ **מסד°** פ״י קבע וארגן במוסד, הקים מוסדות בחברה, בקהלה וכדומה. — [למסד, מ־, י־]

~ פע׳ **מסד°**, נקבע וארגן במוסד: חברה ממסדת. –[ממסד, ימסד]

מסדק°, מסודק ת׳ [מן סדק, סדק] סדוק הרבה, שנתגלו בו סדקים: ״שממה, סלעים צחיחים ומסדקים״ (שמעוני, שירים ג

כא). "הָעֲצִיץ... הָיָה עוֹמֵד רֵיק וּמְסֻדָּק" (שנהר, ג 395). שְׂפָתַיִם מְסֻדָּקוֹת מִיֹּבֶשׁ. – [מְסֻדֶּקֶת, מְסֻדָּקִים, ־קוֹת]

מִסְדָּר, מיסדר ז׳ [מן סדר] 1 °. הִתְיַצְּבוּת שֶׁל אֲנָשִׁים (חַיָּלִים, צוֹפִים, חַבְרֵי תְּנוּעָה וְכַדּוֹמֶה) בְּסֵדֶר מְכֻנָּס לִפְנֵי מְפַקֵּד, בְּכִנּוּס חֲגִיגִי, לְשֵׁם צִיּוּן מְאֹרָע חָשׁוּב, לְשֵׁם הַפְגָּנָה וְכַדּוֹמֶה: מִסְדָּר צְבָאִי. מִסְדָּר חֲגִיגִי שֶׁל חַבְרֵי תְּנוּעַת־הַנֹּעַר. מִסְדַּר־בֹּקֶר. מִסְדַּר־זִהוּי. "מִסְדָּר, דֹּם!" (צו של מפקד). 2 °. "אוֹרְדֶן", הִתְאַחֲדוּת שֶׁל אֲנָשִׁים עַל־יְסוֹד אַחֲוָה אוֹ עַל בְּסִיס שֶׁל נֹהַג דָּתִי אוֹ חֶבְרָתִי אָחִיד וְכַדּוֹמֶה, כְּגוֹן: מִסְדַּר הַיֵּשׁוּעִים, מִסְדַּר הַדּוֹמִינִיקָנִים, מִסְדַּר הַבּוֹנִים בִּימֵי־הַבֵּינַיִם, מִסְדַּר "בְּנֵי־בְּרִית". 3 °. קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁנִּתַּן לְכָל אֶחָד מֵהֶם אוֹת כָּבוֹד אָחִיד וְהֵם בַּעֲלֵי דַּרְגָּה אַחַת, כְּגוֹן: 'מִסְדַּר לִגְיוֹן־הַכָּבוֹד' בְּצָרְפַת. פְּלוֹנִי הוּא אַבִּיר 'מִסְדַּר הַמֶּרְחָץ' (בְּאַנְגְּלִיָּה). 4 °. סֵדֶר: "מְקוֹם מַעֲרֶכֶת הַמִּלְחָמָה וּמִסְדְּרֵי קְרָב" (מנחם, מחברת, הין). – [מִסְדַּר־, מִסְדָּרִים, מִסְדְּרֵי־]

מְסַדֵּר ז׳ [מן סדר, סִדֵּר*] 1 °. סַדְּרָן, הָעוֹשֶׂה סֵדֶר אוֹ הַמַּנִּיחַ מַשֶּׁהוּ בְּסֵדֶר: "מְסִרָה הַבָּנַאי לִמְסַדֵּר... הַמְסַדֵּר חַיָּב" (שולחן ערוך, נזיקין שפד ד). מְסַדֵּר־עֲבוֹדָה בְּקִבּוּץ. 2 °. סַדָּר, פּוֹעֵל־דְּפוּס הָאוֹסֵף וּמְצָרֵף אוֹתִיּוֹת בּוֹדְדוֹת לְמִלִּים וּלְשׁוּרוֹת בַּיָּד אוֹ בִּמְכוֹנָה לְשֵׁם הַדְפָּסָה. – [מְסַדֵּר־, מְסַדֶּרֶת, מְסַדְּרִים, מְסַדְּרֵי־, מְסַדְּרוֹת]

מְסֻדָּר*, מסודר ת׳ [מן סדר, סֻדַּר] 1 °. עָרוּךְ בְּסֵדֶר, מְתֻקָּן כָּרָאוּי: "הַדִּינִין וְהַגִּבִּינִין הַמְסֻדָּרִין עַל־גַּבֵּי עָלִין" (תוספתא שבת יב טו). "'וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ' – שֶׁיִּהְיוּ מְסֻדָּרִים בְּתוֹךְ פִּיךָ" (ספרי ואתחנן עד). "אֲדוֹנַי... וּקְוֻצּוֹתָיו מְסֻדָּרוֹת תַּלֵּי־תִלִּים" (ירושלמי נדרים לו ד). "תּוֹרַת־אֱמֶת עַל פִּיו מְסֻדֶּרֶת" (הנגיד, דיואן 149). הַחֲפָצִים מְסֻדָּרִים. חֶדֶר מְסֻדָּר יָפֶה. 2 °. קָבוּעַ, שֶׁבָּא לִכְלַל־הַסֵּדֶר שֶׁל קֶבַע: פְּלוֹנִי מְסֻדָּר בַּעֲבוֹדָה טוֹבָה. 3 ° [בדפוס] קָבוּעַ בִּדְפוּס, מְצֹרָף לְמִלִּים בְּאוֹתִיּוֹת־דְּפוּס: הַמַּאֲמָר מְסֻדָּר כֻּלּוֹ, וְאֵין אֶלָּא לְשִׂימוֹ בְּמַכְבֵּשׁ־הַדְּפוּס. – [מְסֻדֶּרֶת, מְסֻדָּרִים, ־רוֹת]

– **אָדָם מְסֻדָּר** °, אָדָם אוֹהֵב סֵדֶר, בַּעַל סֵדֶר.

– **הָעִנְיָן מְסֻדָּר** ° [בלשון־הדיבור] הַדָּבָר מְיֻשָּׁב, הָעִנְיָן נִגְמַר בְּחִיּוּב וְנִסְתַּיֵּם בְּהַצְלָחָה: הִנְנִי לְבַשֶּׂרְךָ כִּי עִנְיָנְךָ מְסֻדָּר.

מִסְדָּרָה°, מיסדרה נ׳ [מן סדר, סַדָּר 3] בֵּית־מְלָאכָה אוֹ מָדוֹר בְּבֵית־דְּפוּס הַמְבַצֵּעַ אֶת סִדּוּר הַטֶּקְסְטִים בַּיָּד אוֹ בִּמְסַדְּרוֹת (מְכוֹנוֹת־סִדּוּר). – [מִסְדֶּרֶת־, מִסְדָּרוֹת, ־דְּרוֹת־]

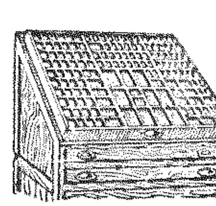

תיבת־מגירות לאותיות במסדרה

מִסְדְּרוֹן ז׳ [מן סדר; לפי ההבנה המקובלת במקרא] 1. פְּרוֹזְדוֹר, חֲדַר־מָבוֹא: "וַיֵּצֵא אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה, וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ" (שופטים ג כג). 2 ° [בימינו] פְּרוֹזְדוֹר, חֶדֶר צַר וּמָאֳרָךְ וּבִצְדָדָיו פְּתָחִים אֶל הַחֲדָרִים הַפְּנִימִיִּים שֶׁבַּבַּיִת. 3 ° [בהשאלה] רְצוּעַת־אֶרֶץ צָרָה, הָעוֹבֶרֶת דֶּרֶךְ אֲזוֹרִים הַנִּמְצָאִים בִּידֵי מְדִינָה אַחֶרֶת, וְהַמְחַבֶּרֶת אֶת הַמְּדִינָה אֶל אֵזוֹר אַחֵר הַמְרֻחָק מִמֶּנָּה, אוֹ אֶל הַיָּם. – [מִסְדְּרוֹן־, מִסְדְּרוֹנִים, ־נֵי־, גם מִסְדְּרוֹנוֹת]

– **מִסְדְּרוֹן־אֲוִיר** °, מַסְלוּל קָבוּעַ בִּשְׁמֵי מְדִינָה מְסֻיֶּמֶת שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ רְשׁוּת־מַעֲבָר לְמְטוֹסֵי־נוֹסְעִים־וְתוֹבָלָה שֶׁל חֶבְרַת־תְּעוּפָה שֶׁל מְדִינָה אַחֶרֶת.

מַסְדֶּרֶת° נ׳ [מן סדר] מְכוֹנַת־סִדּוּר, מְכוֹנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַנְגָּנוֹן לִיצִיקַת אוֹתִיּוֹת מֵאִמָּהוֹת וּלְסִדּוּרָן לְשׁוּרוֹת. הַ"מּוֹנוֹטִיפּ" וְהַ"לִּינוֹטִיפּ" הֵם טִפּוּסֵי מַסְדֵּרוֹת מוֹדֶרְנִיּוֹת. – [מַסְדֶּרֶת־, מַסְדַּרְתּוֹ; מַסְדֵּרוֹת, ־דְּרוֹת־]

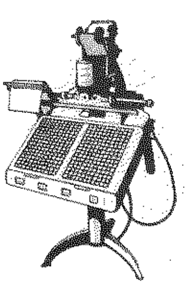

מסדרת־מונוטיפ

מסה [קרוב אל מסס; ארמית: מְסָא]

~ הפ׳ **הִמְסָה** פ״י הֵמֵס, מוֹגֵג, הָפַךְ (מוּצָק) לְנוֹזֵל: "יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם (אֶת פִּתֵּי הַקֶּרַח), יַשֵּׁב רוּחוֹ – יִזְּלוּ־מָיִם" (תהלים קמז יח). "בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה" (תהלים ו ז). "דַּק לֹא אָמוֹטֵט וְגֵיא לֹא אַמְסֶה" (ינאי ד). "הִמְסוּ בְּמֵימֵיהֶם סְלָעָיו" (גבירול, א 125). "בְּקֶרַח הַנּוֹרָא... כָּל שֶׁמֶשׁ לֹא תוּכַל תַּמְסֶנּוּ" (ביאליק, שירה). "הוֹלֵךְ וְשׁוֹבֵה לְבָבִי בְּנַעֲימָתוֹ וְיַמְסֵהוּ בִּתְנוּגָתוֹ" (בן־ציון, קצ). – [לְהַמְסוֹת אֶת־, הִמְסֵיתִי, מַמְסֶה, יַ־]

~ פע׳ **מָסָה** *, נָמַס, נָמוֹג: "זֶה יִסְפֹּד בְּחִיל לֵבָב יִמְסֶה" (ואת גוי, קינה לט׳ באב). – [לִמְסוֹת, מוֹסֶה, יִמְסֶה]

~ נפ׳ **נִמְסָה** *, נָמַס: "לִבְשַׂר הַשִּׁנַּיִם הַנִּמְסֶה" (אסף הרופא, כתב־יד ז, לפי ב״י). – [לְהִמָּסוֹת, נִמְסֶה, יִמָּסֶה]

~ פע׳ **מִסָּה** ° פ״י הֵמֵס: "חִיּוּךְ בֵּין בְּכִי לִבְכִי הַמְמַסֶּה כָּל מֶתֶג־צַעַר" (למדן, במעלה קט). – [לְמַסּוֹת, מְמַסֶּה, יְ־]

~ הת׳ **הִתְמַסָּה** *, נָמַס, נָמוֹג: "כִּבְנוֹת אֲשֶׁר פִּתְהֵן נִתְמַסָּה" (ינאי, קמ). "וְיָרַתִּיחַ עַד שֶׁיִּתְמַסֶּה הַזֵּעָה" (דונולו, המרקחת יא, לפי ב״י). "הַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הָאָרֶץ וְהַשֶּׁלֶג הִתְחִיל מִתְמַסֶּה" (עגנון, אלו ט). – [לְהִתְמַסּוֹת, מִתְמַסֶּה, יִתְ־]

– **הִמְסָה אֶת לִבּוֹ**, הֵבִיא מֹרֶךְ בְּלִבּוֹ, רִפָּה אֶת יָדָיו: "וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו (הִמְסוּ) אֶת־לֵב הָעָם" (יהושע יד ח).

א. **מַסָּה** נ׳ [מן נסה] נִסָּיוֹן, מִבְחָן, בְּחִינָה: "הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים" (דברים ז יט). "וּבְבוֹא הַיּוֹם הַהוּא, יוֹם דִּין וּמַסָּה" (ביאליק, ינסר). "יוֹם הַשִּׁשִּׁי – יוֹם הַמַּסָּה הוּא בַּחֶדֶר" (בן־ציון, יב). "אַתָּה עוֹד לֹא חָיִיתָ, עוֹד לֹא נִסֵּיתָ בְּמַסּוֹת" (ברגנר, א 394). "בְּאֶפֶס אוֹנָיו לַעֲמֹד בְּשׁוּם נִסָּיוֹן שֶׁל גְּדֻלָּה, בְּבוֹא עָלָיו יוֹם מַסָּה" (יזהר, מישור 89). – [מַסַּת־, מַסּוֹת]

ב. **מַסָּה°** נ׳ [שם מקביל למונח הספרותי Essay, שהוראתו המקורית: ניסיון, עיון אישי] חִבּוּר עִיּוּנִי קָצָר, עַל־פִּי־רֹב בַּעַל אֹפִי סִפְרוּתִי אוֹ פִילוֹסוֹפִי, עַל נוֹשֵׂא כָּל־שֶׁהוּא מֵחַיֵּי הַחֶבְרָה, הָרוּחַ אוֹ הַטֶּבַע. הַמַּסָּה מִצְטַיֶּנֶת בְּגִישָׁה סוּבְּיֶקְטִיבִית וּבְנִסָּיוֹן לְהַעֲרָכָה מְקוֹרִית: קְטָעִים נִבְחָרִים מִשֶּׁל כּוֹתְבֵי מַסּוֹת בְּעִבְרִית כֻּנְּסוּ בַּסֵּפֶר "מִבְחַר הַמַּסָּה הָעִבְרִית". – [מַסַּת־, מַסּוֹת]

ג. **מַסָּה** נ׳ [אולי מן מסס] יֵאוּשׁ, צַעַר נוֹקֵב: "לְמַסַּת נְקִיִּם יִלְעָג" (איוב ט כג). – [מַסַּת־]

ד. **מַסָּה**◊ נ׳ [מלאטינית: massa עיסה, חומר] כַּמּוּת הַחֹמֶר שֶׁבְּגוּף הַנִּמְדֶּדֶת עַל־יְדֵי שִׁעוּר הַהִתְנַגְּדוּת לְשִׁנּוּי הַתְּאוּצָה, אוֹ עַל־יְדֵי מִסְפַּר הַמּוֹלֶקוּלוֹת (הַפְּרוּדוֹת) שֶׁבִּיחִידַת הַנֶּפַח: הַמַּסָּה שֶׁל הַבַּרְזֶל גְּדוֹלָה מִן הַמַּסָּה שֶׁל הָעֵץ בְּאוֹתוֹ נֶפַח. מַסָּה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. — [מַסַּת־]

א. **מִסָּה** נ׳ [ארמית: מִסַּת; תרגום אונקלוס: ״די מחסורו״ — כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵהּ] קִצְבָּה, מִכְסָה: ״מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן״ (דברים טז י). — [מִסַּת־, מִסּוֹת]

— מִסַּת־יָד ° [שאול מן הנ״ל], מַתְּנַת־יָד, נִדְבַת־יָד: ״וְהוּא נוֹתֵן לְכֻלָּם מִסַּת־יָד בְּפָנִים שׂוֹחֲקוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). ״הִסְכִּימוּ לְהָרִים מִסַּת־יָד לָהּ״ (עגנון, אלו ויקט).

ב. **מִסָּה**◊, **מִיסָה** נ׳ [לאטינית: missa] 1. פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּן אֵצֶל הַקָּתוֹלִים. 2 [במוסיקה] מַנְגִּינָה הַמַּתְאֶמֶת לְמַחֲזוֹר הַתְּפִלּוֹת שֶׁל הַמִּסָּה בַּכְּנֵסִיָּה. — [מִסַּת־]

מסה״ב ר״ת מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל.

מְסֻהָר°, **מוּסהר** ת׳ [מן סַהַר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַהַר (יָרֵחַ): ״לֵיל־סְתָו מְסֻהָר, לֵיל־סַעַר״ (שמעוני, שירים ב קלה). — [מְסֻהֶרֶת, מְסֻהָרִים, ־רוֹת]

מְסַהֵר°, **מסוהר** ת׳ [מן סַהַר] מַכֵּה־יָרֵחַ, מְקֻסָּם כְּסַהֲרוּרִי: ״וְנוֹשְׂאֵי־אַהֲבָה כָּמוֹהֶם נִפְעָמִים כָּאן יַעַמְדוּ מְסַהֲרִים״ (רוקח, שחר 27). — [מְסַהֶרֶת, מְסַהֲרִים, ־רוֹת]

מְסוֹ* ג׳ [סורית: מְסָתָא; מן מְסָא הפך חלב לגבינה; ערבית: מַסְוָה] חֹמֶר מְתַסֵּס (פֶּרְמֶנְט) הַנִּמְצָא בְּמִיץ־הַקֵּבָה שֶׁל הַיּוֹנְקִים וְהוּא מַקְרִישׁ אֶת הַחֶלְבּוֹן שֶׁבֶּחָלָב: ״מָשָׁל לְחָלָב שֶׁהָיָה נָתוּן בִּקְעָרָה — עַד שֶׁלֹּא תֵּרֵד לְתוֹכוֹ טִפָּה אַחַת שֶׁל מְסוֹ, הוּא מְרַפֵּף; כֵּיוָן שֶׁיָּרְדָה לְתוֹכוֹ טִפָּה אַחַת שֶׁל מְסוֹ, מִיָּד הוּא קוֹפֵא וְעוֹמֵד״ (בראשית רבה ד). בִּמְסוֹ שֶׁל עֵגֶל מִשְׁתַּמְּשִׁים לְהַקְרָשַׁת הֶחָלָב בְּתַהֲלִיךְ הַתְקָנַת הַגְּבִינָה. — [מְסוֹ־, מְסוֹאוֹ, מְסוֹאוֹת]

מסואב, ראה מְסֹאָב. **מסובין**, ראה מֵסֵב, מְסֻבִּין.

מְסוֹבָב˟ תו״ז [מן סבב, סוֹבֵב] תּוֹצָאָה: ״וְהִדְבִּקוּ הַסִּבּוֹת וְהַמְּסוֹבָבוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּ״ (כוזרי א א). — [מְסוֹבֶבֶת, מְסוֹבָבִים, מְסוֹבָבוֹת] [וראה גם ערך מְסֻבָּב]

מסובב, ראה מְסֻבָּב. **מסובך**, ראה מְסֻבָּךְ.

מְסֻוָּג°, **מסווג** ת׳ [מן סוג] עָרוּךְ לְפִי הַסּוּגִים: סְחוֹרָה מְסֻוֶּגֶת. רְשִׁימָה מְסֻוֶּגֶת שֶׁל סִפְרֵי־קְרִיאָה לִילָדִים. — [מְסֻוֶּגֶת, מְסֻוָּגִים, ־גוֹת]

— מִכְתָּב בִּלְתִּי־מְסֻוָּג ° [בצנזורה הצבאית] כִּנּוּי לְמִכְתָּב שֶׁאֵינוֹ מֻגְבָּל בְּאֶחָד מִסּוּגֵי הַבִּטָּחוֹן הַמְּקֻבָּלִים (שָׁמוּר—סוֹדִי—סוֹדִי בְּיוֹתֵר).

מסוגל, ראה מְסֻגָּל. **מסוגנן**, ראה מְסֻגְנָן. **מסוגר**, ראה מְסֻגָּר.

מְסוֹד°, **מיסוד** ז׳ [מן מוֹסָד; וראה מסד, מַסַּד] יְצִירַת נוֹרְמוֹת שֶׁל יְחָסִים בֵּין מוֹסָדוֹת שׁוֹנִים; קְבִיעַת מִבְנֶה שֶׁל מוֹסָדוֹת בְּצִבּוּר אוֹ בְּגוּף מְסֻיָּם: מִסּוּד הַחֶבְרָה. — [מִסּוּד־, מִסּוּדִים, ־דֵי־]

מסודר, ראה מְסֻדָּר.

מַסְוֶה, **מסווה** ז׳ [מן סוה; ראה גם סוּת] 1. כִּסּוּי עַל הַפָּנִים: ״וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה״ (שמות לד לג). 2 ° [בהשאלה] כִּסּוּי, הַעֲלָמָה: ״דִּיפְּלוֹמַטְיָא... הַשָּׂמָה מַסְוֶה עַל פָּנֶיהָ לְמַעַן הַסְתֵּר אֶת מְגַמּוֹתֶיהָ הָאֲמִתִּיּוֹת״ (אחד העם, קכד). ״הַמַּסְוֶה שֶׁהֻכְרַחְתִּי לָשִׂים עַל פָּנַי״ (ברנר, א 23). ״אֲבָל זֶה יוֹדֵעַ לְכַסּוֹת פָּנָיו בְּמַסְוֵה הַיְּשָׁרוּת״ (עגנון, כלה קסח). — [מַסְוֵה־, מַסְוִים, ־וֵי־]

— קָרַע הַמַּסְוֶה מֵעַל פָּנָיו ° [בהשאלה] גִּלָּה אֶת פַּרְצוּפוֹ הָאֲמִתִּי.

מְסֻוֶּה°, **מוסווה** ת׳ [מן סוה, הִסְוָה] שֶׁשֻּׁנָּה מַרְאֵהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּהוּ אוֹ לֹא יַבְחִינוּ בּוֹ: גַּג בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הָיָה מְסֻוֶּה בִּימֵי הַמִּלְחָמָה עַל־יְדֵי עָלִים, רְשָׁתוֹת וְצֶבַע יָרֹק — מֵחֲמַת מַפְצִיצֵי הָאוֹיֵב. חַיָּלֵי־קְרָב לְבוּשִׁים מַדִּים מְסֻוִּים, וְכֵן מְסֻוּוֹת גַּם מְכוֹנִיּוֹתֵיהֶם בִּצְבָעִים הַמִּתְלַכְּדִים עִם צֶבַע־הָאֲדָמָה אוֹ עִם יְרַק־עֵצִים. — [מְסֻוֵּית, מְסֻוִּים, מְסֻוּוֹת]

מָסוֹט° ז׳ [מן סוט] 1. הֶתְקֵן לְהַסָּטַת מַשֶּׁהוּ בִּמְכוֹנָה. 2 [במכונת־כתיבה] מָנוֹף לְהַחְלָפַת הָרְוָחִים בֵּין הַשּׁוּרוֹת. — [מְסוֹט־, מְסוֹטִים, מְסוֹטֵי־]

מַסּוֹי* ז׳ [כתיב־משנה של מַשּׂוֹי, מַשּׂאוֹי] מַשָּׂא, מִטְעָן: ״מַסּוֹי שֶׁל צִמּוּקִים״ (ירושלמי דמאי כב ד). — [מַסּוֹי־, מַסּוֹיִים, מַסּוֹיֵי־]

מסויג, ראה מְסֻיָּג. **מסוים**, ראה מְסֻיָּם.

מסויד, ראה מְסֻיָּד. **מסויף**, ראה מְסֻיָּף.

מָסוּךְ˟ ת׳ [מן א. מסך, מָסַךְ] מָזוּג, שֶׁנִּתְעָרֵב (נוֹזֵל) בְּאַחֵר: ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ וְיַיִן מָסוּךְ״ (משה אבן־עזרא, א 29). ״שִׁיר בְּנֹפֶת צוּפִים מְסוּכָה״ (יהודה הלוי, ג 285). [ובהשאלה:] ״וּמִקְסַם־אוֹר וּנְגִינוֹת־גִּיל עֲלֵיהֶם מְסוּכִים״ (טשרניחובסקי, שירים 192). — [מְסוּכָה, מְסוּכִים, ־כוֹת]

מִסּוּךְ°, **מיסוך** ז׳ [מן מָסַךְ; ב. מסך] 1. וִלּוּן, הַתְקָנַת מָסָךְ עַל־פְּנֵי חַלּוֹן, פֶּתַח וְכַדּוֹמֶה. 2 [בצבא] הֲגַנָּה בְּמָסָךְ שֶׁל עָשָׁן מִתַּצְפִּית הָאוֹיֵב, אוֹ בְּמָסָךְ שֶׁל רַאדָאר (מַכָ״ם) בִּפְנֵי מְטוֹסִים. — [מִסּוּךְ־, מִסּוּכִים, מִסּוּכֵי־]

א. **מְסוּכָה** נ׳ [מן ב. סוך, סָךְ; נכתב גם מְשׂוּכָה] [על־פי הבנה זאת במיכה ז ד: ״טוֹבָם כְּחֵדֶק, יָשָׁר מִמְּסוּכָה״] גָּדֵר ״חַיָּה״, שׁוּרוֹת שֶׁל צְמָחִים, סְבוּכִים וְקוֹצָנִיִּים בְּעִקָּר, הַמְּשַׁמְּשִׁים סְיָג וְגָדֵר לְשֶׁטַח נָטוּעַ אוֹ זָרוּעַ. — [מְסוּכַת־, מְסוּכוֹת]

ב. **מְסוּכָה**° נ׳ [מן א. סוך, סָךְ] אָסוּךְ, כְּלִי לְשֶׁמֶן־סִיכָה לִמְכוֹנוֹת. — [מְסוּכַת־, מְסוּכוֹת]

מְסוֹכִיזְם◊, ראה מָזוֹכִיזְם.

מְסוֹכָךְ° ת׳ [מן סכך, סוֹכֵךְ] מְכֻסֶּה, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו סוֹכֵךְ: ״הַמְּנוֹרָה הַמְסוֹכֶכֶת הָיְתָה מְטִילָה עַל סְבִיבוֹתֶיהָ אֶת עוּגַת אוֹרָתָהּ״ (שנהר, א 23). ״הַמִּטּוֹת מְסוֹכָכוֹת־הַכִּלּוֹת הֵעִירוּ רֶגֶשׁ שֶׁל כֹּבֶד בַּלֵּב״ (בארון, פרשיות 446) [ראה גם ערך מְסֻכָּךְ]. — [מְסוֹכֶכֶת, מְסוֹכָכִים, ־כוֹת]

מסוכם ר׳ מְסֻכָּם. **מסוכן** ר׳ מְסֻכָּן. **מסוכסך** ר׳ מְסֻכְסָךְ.

מְסוֹל* ז׳ [מן סוֹלְיָה] סַנְדַּל־בַּיִת פָּשׁוּט, עָשׂוּי סוֹלְיָה דַּקָּה וּבֵית־אֲחִיזָה לְאֶצְבְּעוֹת־הָרַגְלַיִם: ״פְּרַט לִמְסוֹלַיִם שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב״ (קידושין יד:). ״חָלַץ מִנְעָלָיו וּבִקֵּשׁ מֵאֵת גִּיטָה שֶׁתַּגִּישׁ לוֹ מְסוֹלַיִם שֶׁל לֶבֶד לְהַפְשִׁישׁ אֶת רַגְלָיו״ (שנהר, א 223). — [מְסוֹל־, מְסוֹלִים; זוגי: מְסוֹלַיִם; מְסוֹלֵי־, מְסוֹלָיו]

מסול

מסולא ר׳ מְסֻלָּא	מסולת ר׳ מְסֻלֶּת	מסומן ר׳ מְסֻמָּן
מסולסל ר׳ מְסֻלְסָל	מסומא ר׳ מְסֻמָּא	מסומק ר׳ מְסֻמָּק
מסולף ר׳ מְסֻלָּף	מסומל ר׳ מְסֻמָּל	מסומר ר׳ מְסֻמָּר
מסולק ר׳ מְסֻלָּק	מסומם ר׳ מְסֻמָּם	מסומרר ר׳ מְסֻמְרָר

מֻסוֹן◊, מוּסוֹן ז׳ [מערבית: מַוְסִם עונה, זמן] רוּחַ בְּאַסְיָה הַדְּרוֹמִית, בְּיִחוּד בְּאֵזוֹר הָאוֹקְיָנוֹס הַהֹדִי, הַנּוֹשֶׁבֶת בְּעוֹנַת־הַקַּיִץ מִן הַיָּם אֶל הַיַּבָּשָׁה (מֻסוֹן־הַקַּיִץ אוֹ הַמֻּסוֹן הַלַּח), וּבְעוֹנַת־הַחֹרֶף–מִן הַיַּבָּשָׁה אֶל הַיָּם (מֻסוֹן־הַחֹרֶף אוֹ הַמֻּסוֹן הַיָּבֵשׁ). יֵשׁ מְבַטְּאִים אֶת הַשֵּׁם מוֹנְסוּן. – [מֻסוֹן־, מֻסוֹנִים, ־נֵי־]

מַסְוָן°, מסוון ז׳ [מן מַסְוֶה] [בצבא] הָעוֹסֵק בְּהַסְוָאָה, מְמֻנֶּה עַל פְּעֻלּוֹת הַסְוָאָה. – [מַסְוַן־, מַסְוָנִים, מַסְוְנֵי־]

מָסוֹן° ז׳ [צרפתית עתיקה: maçon; אנגלית: mason בנאי באבן] חָבֵר בַּאֲגֻדַּת־הַסְּתָרִים שֶׁל ״הַבּוֹנִים הַחָפְשִׁים״ [ראה ערך א. בּוֹנֶה]. – [מָסוֹנִים]

מסונדל, ראה מְסֻנְדָּל. מסונוור, ראה מְסֻנְוָר.

מַסְוָנוּת°, מסוונות נ׳ [מן מַסְוֶה] הִתְכַּסּוּת בְּמַסְוֶה: ״יֵשׁ בָּהּ מִן הַהִגָּדְרָנוּת וְהַמַּסְוָנוּת... הִיא מַעֲמִידָה פָּנִים שֶׁעוֹדֶנָּה צְעִירָה״ (סמברסקי, אררט 282). – [מַסְוָנוּת־]

מסונן, ראה מְסֻנָּן. מסונף, ראה מְסֻנָּף.

מְסוֹס ז׳ [אולי מן מסס] [על־פי ״כִּמְסֹס נֹסֵס״, ישעיה י יח, ושם מקור נסמך] רִקָּבוֹן, רַקְבּוּבִית: ״וְאַתֶּם – אַתֶּם מְסוֹס וְרָקָב״ (ביאליק, חוזה לך). ״בָּא מְסוֹס בְּלִבָּהּ, צָבוּ רַגְלֶיהָ וּבִטְנָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמ). ״הִנֵּה רָקָב וּמְסוֹס מִסְתַּתְּרִים בֵּין שְׁתֵּי הַגִּיר הַחָלָק״ (ברנר, ג 207). ״בְּהֶרְטֵשׁ חֲלָלִים לִמְסוֹס״ (ש׳ שלום, שירים שח). – [מְסוֹס־]

מַסּוֹעַ° ז׳ [מן נסע] מוֹבִיל, מִתְקָן בְּבָתֵּי־חֲרֹשֶׁת גְּדוֹלִים וּבְמִכְרוֹת וְעוֹד לְהַסָּעַת חָמְרֵי־גֶלֶם אוֹ חֶלְקֵי־מוּצָרִים מִפּוֹעֵל אֶל פּוֹעֵל אוֹ לְמֶרְחַקִּים גְּדוֹלִים יוֹתֵר (Conveyor). עֶקְרוֹן הַמַּסּוֹעַ – רְצוּעָה רְחָבָה אוֹ שַׁרְשֶׁרֶת אֵינְסוֹפִית הַנָּעָה מִסָּבִיב לְגַלְגַּלִּים אוֹ לִגְלִילִים. – [מַסּוֹעַ־, מַסּוֹעִים, מַסּוֹעֵי־]

מסועף ר׳ מְסֹעָף	מסופח ר׳ מְסֻפָּח	מסופר ר׳ מְסֻפָּר
מסוער ר׳ מְסֹעָר	מסופק ר׳ מְסֻפָּק	מסופרר ר׳ מְסֻפְרָר

מַסּוֹק° ז׳ [מן נסק] הֶלִיקוֹפְּטֶר, מָטוֹס הַמִּתְרוֹמֵם בָּאֲוִיר בִּמְאֻנָּךְ [ראה תמונה ופרטים נוספים בערך הֶלִיקוֹפְּטֶר]. – [מַסּוֹק־, מַסּוֹקִים, מַסּוֹקֵי־]

מסוקל, ראה מְסֻקָּל. מסוקס, ראה מְסֻקָּס.

מֶסוֹקַרְפּ◊ ז׳ [ביוונית: mesos אמצע + karpos פרי] הַחֵלֶק הָאֶמְצָעִי שֶׁל דֹּפֶן הַפְּרִי: הַצִּיפָּה הַבְּשָׂרָנִית שֶׁל הַזַּיִת וְשֶׁל הַמִּשְׁמֵשׁ הִיא מֶסוֹקַרְפּ. – [מֶסוֹקַרְפִּים]

מַסּוֹר° ז׳ [מן נסר; במקרא: מַשּׂוֹר; במדרש: מְסָר*] מַכְשִׁיר לִנְסוֹר חֹמֶר מוּצָק (עֵץ, מַתֶּכֶת) וּגְזִירָתוֹ לַחֲלָקִים. עִקַּר הַמַּסּוֹר – לַהַב מְשֻׁנָּן הַמּוּנָע בַּיָּד אוֹ בִּמְכוֹנָה. – [מַסּוֹר־, מַסּוֹרִים, מַסּוֹרֵי־]

– מַסּוֹר־יָד°, מַסּוֹר בַּעַל יָדִית שֶׁהַמְנַסֵּר אוֹחֵז בָּהּ וְהוּא מוֹלִיךְ וּמֵבִיא אֶת הַמַּסּוֹר עַל־פְּנֵי הַחֹמֶר (קֶרֶשׁ וְכוּ׳) וּמַעֲמִיק בּוֹ בְּהַדְרָגָה אֶת הַשִּׁנַּיִם – עַד שֶׁיִּנָּסֵר כֻּלּוֹ [להבדיל מן:]

– מַסּוֹר מְכָנִי°, מַסּוֹר בְּתַבְנִית רְצוּעָה אוֹ עִגּוּל הַמִּסְתּוֹבֵב וּמְנַסֵּר בְּכוֹחַ שֶׁל מָנוֹעַ.

מסורים (בשמאל: מסור במתקן מכאני)

מָסוֹר* ז׳ [מן מסר] מַלְשִׁין, מוֹסֵר, מִי שֶׁמּוֹסֵר יְדִיעוֹת בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ מִתּוֹךְ רָצוֹן לְהָרַע לוֹ אוֹ לְהַפְלִילוֹ: ״הַמִּינִין וְהַמְּשֻׁמָּדִים וְהַמָּסוֹרוֹת וְאֶפִּיקוֹרְסִין וְשֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה״ (תוספתא סנהדרין יג ה). ״מָסוֹר וּמְשֻׁמָּד נִבְזֶה!״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קעח). – [מְסוֹר־, מְסוֹרוֹת, מְסוֹרוֹת־]

מָסוּר* ת׳ [מן מסר, מָסַר] 1. נָתוּן, שֶׁנִּמְסַר לִרְשׁוּתוֹ: ״לָכֶם שַׁבָּת מְסוּרָה, וְאִי אַתֶּם מְסוּרִים לַשַּׁבָּת״ (מכילתא כי תשא קב). ״וְנַפְשִׁי וְדָמִי בְּיַד חֵטְא מְסוּרִים״ (יהודה הלוי, א 51). ״יָדַעְתִּי כִּי מָסוּר אֲנִי לַדִּין״ (משה אבן־עזרא, קודש נט). ״אֵין עוֹלָמוֹ שֶׁל אָדָם מָסוּר בְּיָדָיו״ (עגנון, כפות ק). 2° [בהשאלה] עוֹשֶׂה דָבָר בִּמְסִירוּת, נֶאֱמָן, דָּבֵק (ב־): ״שְׁאִפָּה לְהַעֲמִיד פְּקִידִים מְסוּרִים לָהּ בְּלֵב וָנֶפֶשׁ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 58). ״אֱלִיעֶזֶר הַטּוֹב, הַמָּסוּר וְהֶעָנָו״ (חומסקי, אזוב 122). פְּלוֹנִי עוֹבֵד יָשָׁר וּמָסוּר. – [מְסוּרָה, מְסוּרִים, ־רוֹת]

– דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב*. מַחֲשָׁבָה שֶׁל אָדָם, מַעֲשֶׂה שֶׁכַּוָּנַת עוֹשֵׂהוּ אֵינָהּ גְּלוּיָה לַאֲחֵרִים: ״כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ״ (בבא מציעא נח:).

מסורבל ר׳ מְסֻרְבָּל. מסורג ר׳ מְסֹרָג. מסורגל ר׳ מְסֻרְגָּל.

מְסוֹרָה˙, מָסוֹרָה˙ נ׳ [מן מסר; ראה גם מָסֹרֶת] מַעֲרֶכֶת הַכְּלָלִים וְהַצִּיּוּנִים לְנֻסַּח שֶׁל סִפְרֵי־הַמִּקְרָא, לִכְתִיבָם וּלְדִקְדּוּקָם, שֶׁנִּמְסְרוּ מִדּוֹר לְדוֹר וְנִרְשְׁמוּ לָרִאשׁוֹנָה בַּמֵּאָה הַשִּׁשִּׁית לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית עַל־יְדֵי חַכְמֵי טְבֶרְיָה (״בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרָה״). מַטְּרָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה הָיְתָה לִשְׁמֹר עַל הַקְּרִיאָה הַנְּכוֹנָה וְעַל הַכְּתִיב הַמְּדֻיָּק שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ (קְרִי וּכְתִיב, מָלֵא וְחָסֵר וְכַדּוֹמֶה). – [מָסֹרֶת־, מָסוֹרוֹת]

– מָסוֹרָה גְּדוֹלָה˙. כִּנּוּי לָרְשִׁימוֹת מְפֹרָטוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה שֶׁנִּרְשְׁמוּ בְּשׁוּלֵי הַגִּלְיוֹנוֹת בְּכִתְבֵי־הַיָּד שֶׁל הַמִּקְרָא. הַמָּסוֹרָה הַגְּדוֹלָה נִדְפְּסָה לָרִאשׁוֹנָה בְּ״מִקְרָאוֹת גְּדוֹלוֹת״ בְּהוֹצָאַת בּוֹמְבֶּרג בִּשְׁנַת ה׳ רפ״ה (1525) וּבְתַנַ״ךְ שֶׁל בּוּקְסְטוֹרְף בִּשְׁנַת ה׳ שע״ח (1618).

– מָסוֹרָה קְטַנָּה˙. קִצּוּר רְשִׁימוֹתֵיהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה שֶׁנִּרְשְׁמוּ בָּרְוָחִים שֶׁבֵּין הָעַמּוּדוֹת שֶׁל סִפְרֵי־הַמִּקְרָא.

מסורטט, ראה מְסֹרְטָט.

מַסּוֹרִית° נ׳ [מן מַסּוֹר] 1. מַסּוֹר קָטָן: מַסּוֹרִית שֶׁל שֶׁעָן. 2. לַהַב דַּק מְשֻׁנָּן שֶׁנִּמְתָּח בְּתוֹךְ קַשְׁתִּית מְיֻחֶדֶת לִנְסִירָה בְּעֵץ לָבוּד אוֹ בִּלְוָחוֹת דַּקִּים שֶׁל מַתֶּכֶת רַכָּה (פְּלִיז, נְחֹשֶׁת וְכוּ׳). [מַסּוֹרִית־, מַסּוֹרִיּוֹת]

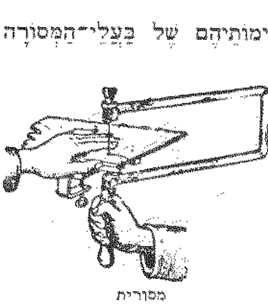

מסורית

מְסוֹרָן° ת׳ [מן מסורה] בעל־מסורה, חכם שעסק בקביעת נסחם של כתבי־הקדש: אהרן בן־אשר היה מגדולי המסורנים (במאה העשירית למנין האמות). — [מסורן־, מסורנים, מסורני־]

מסורס, ראה מְסֹרָס. **מסורק**, ראה מְסֹרָק.

מְסוֹרָר° ת׳ [מן סור; ראה שם סורר] מֻעוּת, מְפֻתָּל: ״לא אריתי יערות דבש על דרכי המסורר״ (ביאליק, על ספּ). — [מסוררת, מסוררים, ־רות]

מסורת, ראה מָסֹרֶת.

מְסוֹרָתִי° ת׳ [מן מסורה] של המסורה, שלפי חקי המסורה: הקריאה המסורתית בתנ״ך. הערה מסורתית בשולי הספר. — [מסורתית, מסורתיים, ־תיות]

מסורתי, ראה מָסָרְתִּי.

מְסוּתָא* נ׳ [ארמית] מרחץ [רווח בצירופים:]

– בֵּי־מְסוּתָא*, בית־מרחץ.

– מוֹבִלְנָא מָאנֵיהּ (אַ)בַּתְרֵיהּ לְבֵי־מְסוּתָא* (בבא מציעא כא.), אני מוביל את בגדיו אחריו לבית־המרחץ, כלומר, אני נכון לשרתו בכל עבודה קשה ובזויה: ״ראוי יהיה שנוביל מאני אבתריה לבי־מסותא״ (אחד העם, קמז).

מסותר, ראה מְסֻתָּר. **מסותת**, ראה מְסֻתָּת.

מַסָּז׳° ז׳ [צרפתית: massage] עסוי, שפשוף השרירים לשם רפוי. — [מסז׳ים]

– מַסָּזִ׳יסְט° ז׳ עַסָּיָן, מומחה לעסוי, מי שעושה מסז׳ לחולים לשם רפוי.

מַסָּח תה״פ [אולי מן נסח עקר; אכדית: nasaḫu הוציא; ערבית: נַסַּחַ׳ החליף; המשמעות משוערת בלבד] חליפות, בחלופי משמרות: ״ושמרתם את־משמרת הבית מסח״ (מלכים ב יא ו). ״כל החורשים האלה חרשו על גבו מסח במשך אלף שנים״ (סוקולוב, במראות 519). ״הכלבים שמעבר לחוף נובחים מסח״ (יזהר, צקלג 582).

מֻסָּח, מוּסָּח ת׳ [מן נסח, הֻסַּח] מרחק, מסלק: דעה מסחת. — [מסחת, מסחים, מסחות]

מִסְחָב° ז׳ [מן סחב] סחיבה, גרירה: ״מהר בחבל־מסחב... יגררוני״ (שלונסקי, דוי). — [מסחב־]

מִסְחָבָה° נ׳ [מן סחב] דבר הנמשך ונסחב הרבה, מכשלה, ״סחבת״: ״כלה נא את המסחבה הזאת חיש־מהרה ככל האפשר״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 99). — [מסחבת־, מסחבות]

מסחטים

מְסָחוֹר ז׳ ראה מִסְחָר.

מַסְחֵט° ז׳ [מן סחט] מכשיר שסוחטים בו מיץ מפרות, ביחוד מפרות־הדר (תפוחי־זהב, אשכוליות וכדומה). — [מסחט־, מסחטו; מסחטים, מסחטי־]

מַסְחִיט* ז׳ [נוסח אחר: מַסְרֵט (תוספתא כלים בבא מציעא ו ז); המקור אינו ברור] פס־מתכת שנהגו להדביק אל תחתית הדלת למען לא תשחק הרבה בהסתובבה על צירה. — [מסחיט־, ־טים, ־טי־]

מִסְחָף° ז׳ [מן סחף] סחיפה, גריפה: ״תמירי ימאים... בחשרת מסחף ואבדן״ (ברוידס, שרשים 13). ״אי־מי פה יחצה המסחף?״ (בסוק, גחושתיים יא). — [מסחף־]

מְסֻחָף*, מסוחף ת׳ [מן סחף] סחוף, מענה, מדכא: ״שישראל בזמן הזה דוויים ודחופים ומסחפין ומטרפין״ (רמב״ם, איסורי ביאה יד א). — [מסחפת, מסחפים, ־פות]

מִסְחָר ז׳ [מן סחר] משא־ומתן כלכלי בין אנשים, קניה ומכירה של סחורות: ״לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים״ (מלכים א י טו). ״כשהוא צריך ללכת בדרך רחוקה... במקום שהוא הולך אליו מן המסחרים״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״עשיר היה בימי קדם ועם אדונים עשה מסחרים״ (עגנון, כפות יח). מסחר ותעשיה. מסחר־פנים (בין האזרחים במדינה). מסחר־חוץ (מסחר בינלאמי). מסחר חפשי. — [מסחר־, מסחרים, ־חרי־]

– מִשְׂרַד הַמִּסְחָר וְהַתַּעֲשִׂיָּה°, משרד ממשלתי הממנה על התכנון והפתוח של המסחר והתעשיה לענפיהם לשם התפתחותה התקינה של כלכלת המדינה.

– בֵּית־מִסְחָר°, חנות גדולה או עסק מסחרי לממכר סחורות בהקף גדול או בסיטונות. — [בתי־מסחר־]

– בֵּית־סֵפֶר לְמִסְחָר°, בית־ספר תיכון שמגמתו להקנות לתלמידיו ידיעות בתחומי מסחר, כלכלה, פקידות וכדומה.

מסחר [מן מִסְחָר]

~ פע׳ מִסְחֵר° פ״ע 1. הוריד לדרגת מסחר ותגרנות. 2. הדגיש את הצד העסקי או המסחרי שבדבר. — [למסחר, מ־, י־]

~ פע׳ מֻסְחַר°, 1. הפך למסחר, נעשה ענין למסחר ולתגרנות. 2. הדגש הצד העסקי או המסחרי שבו. — [ממסחר, ימסחר]

מִסְחָרִי° ת׳ [מן מסחר] של מסחר, שיש בו קניה ומכירה: ״המלאכות המסחריות... מלאכת סחורה ומלאכת שכירות״ (איגרת המוסר לאריסטו, לפי ב״י). פעלה מסחרית ענפה. מגמה מסחרית בבית־ספר מקצועי. מרכז מסחרי בעיר. סמל מסחרי של בית־מסחר או בית־חרשת. — [מסחרית, מסחריים, ־ריות]

– מְכוֹנִית מִסְחָרִית°, מכונית שמרכבה מתאם להובלת סחורות.

מִסְחָרִיּוּת° נ׳ [מן מסחר] עקרונות מסחריים, רוח של מסחר, שיטות מסחריות, תגרנות. — [מסחריות־]

מְסַחְרֵר° ת׳ [מן סחרר, סחרר] הגורם סחרחרת: המכונית נסעה במהירות מסחררת. — [מסחררת, מסחררים, ־ררות]

מְסֻחְרָר°, מסוחרר ת׳ [מן סחרר] הולך סחור־סחור, אחוז־סחרחרת, מסתובב: ״מבט שלך נבוך כה ומסחרר״ (חומסקי, אזוב 70). ראשו מסחרר. — [מסחררת, מסחררים, ־רות]

מִסְחֶרֶת* נ׳ [מן מסחר] מסחר: ״קנה חכמה לתפארת, וקח קנין למסחרת״ (בן־המלך, 69). — [מסחרת־]

מסטה° ז׳ [מן סטה] דבר שיש בו סטיה מן המקבל, מעשה יוצא־דפן: צורת הרבוי של מלת "בית" היא מסטה דקדוקי ("בתים" ולא "ביתים"!). מסטים מן הנורמה. — [מסטה־, מסטים, ־טי־]

מסטודון◇ ז׳ [מיוונית: mastos פיטמה + odontes שיניים] סוג של פילים קדמונים שחיו על־פני הארץ בתקופות קדומות (בשלישונית וברביעונית) ונעלמו מעל פני כדור־הארץ, ורק שרידי שלדיהם נמצאו בימינו. למסטודון היו שתי קרנות־שן בלסת העליונה, כמו לפילים בזמננו, ועוד שתי קרנות־שן בלסת התחתונה (Mastodon). — [מסטודונים]

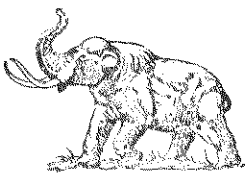

שיחזור של מאסטודון

מסטורי° ת׳ ראה ערך מסתורי.

מסטורין*, מסטירין* ז׳ [יוונית: mysterion סוד] סוד, דבר־סתרי־רז: "שגלו מסטורין של הקדוש־ברוך־הוא" (בראשית רבה ג). "בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים: שלא שנו את שמותן, שלא שנו את לשונם, ולא גלו מסטורין שלהם... ולא נפרצו בעריות" (במדבר רבה כ). "תעלומת מסטירין ואימה רשומה בדמעות עיניהם" (הזז, יעיש ב א). [ראה גם ערך מסתורין]

מסטי, מסטיקה, ראה מיסטיקה.

מסטין* ז׳ [מן סטן] משטין, מקטרג, נצב לשטן: "חסם מגל מלהרשיע, קצף במסטין מלהסטין" (אדון בפקדך, סליחות ערב ראש השנה). — [מסטינה, מסטינים, ־נות]

מסטף*, מוסטף ת׳ [מן סטף; סורית: סטף בקע] (פרי) שנתבקעה קלפתו מרב בשילותו (דמאי א א). — [מסטפת, מסטפים, מסטפות] [נוסח אחר: מסטף, ראה להלן]

מסטף*, מסוטף ת׳ [מן סטף] 1* (דמאי א א), ראה מסטף. 2°, מבקע, מחטט, מלא חטטים: "לחיו השמאלית היתה מסטפת" (שפיר, תר׳ ההררים 17). — [מסטפת, מסטפים, ־פות]

מסטר*, מיסטר ז׳ [מן סטר] סטירה, מכת־לחי: "בא תושב אחד... ונתן מסטר אחד לאותו שקלל את המלך" (במדבר רבה כ). "הונח לנו גם מכל מסטר גלוי וגם מכל צביטה נסתרת" (בן־ציון, קפט). "סטרהו בתנופה, הנשיקה והמסטר בצליל ישמעו" (ליכטנבום, תר׳ סדיאוש 320). "המשפט היה למשפח והמשטר — למסטר" (שלונסקי, תר׳ קולא 441). — [מסטר־, מסטרים, ־טרי־]

מסטר°, מסוטר ת׳ [מן סטר] הכה סטירה: "נשארתי עומד נדהם כמסטר" (מגדלי מו״ס, קלד). "הריני רואה עצמי כמסטר ממש" (שטיינמן, החוק הגדוש). — [מסטרת, מסטרים, ־רות]

מסיבה, ראה מסבה.

מסיבי◇ ת׳ [מלאטינית: massa חומר; ראה ד. מסה] כבד, מגשם, מוצק, איתן: "מבנה־גופו רחב ומסיבי" (ייבין, הכתב 35). אבן מסיבית. גוש מסיבי. רהיטים מסיביים. — [מסיבית, מסיביים, ־ביות]

— **מסיביות◇** נ׳ כבד, גדש, מוצקות: מסיביות האבן. מסיביות הבנין הגדול.

א. מסיג*, מסויג ת׳ [מן א. סוג; סיג] 1*, גדור, מקף גדר: "לשועל שמצא כרם והיה מסיג מכל פנותיו" (קהלת רבה ה, כאשר יצא). "המסלה העולה בגבעה מסיגת היא בחרולים" (שנהר, ג 118). 2° [בהשאלה] מרסן, מאפק, בלתי־מזדהה: "גם אחותה הבכירה לשעה המתונה והמסיגת ממנה. אף היא 'הפשרה' ונתפסה לקלות־ראש" (ביאליק, איש הסיפון). "היה מלא תשבחות... אך מסיג מבחינה מדינית" (שרת, באסיה 193). דעתי מסיגת מענין זה. — [מסיגת, מסיגים, ־גות]

ב. מסיג°, מסויג ת׳ [מן ב. סוג] מחלק לסוגים, ממין: פרות מסיגים. — [מסיגת, ־יגים, ־ות] [רווח יותר: מסוג]

מסיג ז׳ [מן סוג, הסיג] מרחיק, מזיז [רווח בצירוף:]

— **מסיג־גבול**, נכנס לתחום זולתו [גם בהשאלה]: "ארור מסיג גבול רעהו" (דברים כז יז). "היו שרי יהודה כמסיגי גבול" (הושע ה י).

מסיד*, מסויד ת׳ [מן סיד, סיד] משוח וצבוע בסיד, סוד: "נתנו בטרקלין, אפלו מפיח, מסיד, הרי זה אסור" (תוספתא תרומות ז טו). "נפתחה דלת סמויה ומסידת" (שניאור, סיפורים לח). חדר מסיד. — [מסידת, מסידים, ־דות]

מסיח, הפ׳ בינוני מן סוח. **מסיח**, הפ׳ בינוני מן נסח.

מסיט°, מסויט ת׳ [מן סיוט] מלא סיוטים, מאים: "בהתעורר האזן המסיטת מילל מראות" (ברתיני, שביל 152). "כנמנום מרגוע שבא סוף־סוף אחרי שנת טרופה ומסיטה" (למדן, במעלה 10). חלומות מסיטים. — [מסיטת, מסיטים, ־טות]

מסיכה⁺ נ׳ [מן א. מסך, מסך] מזיגה, ערבוב סממנים או משקאות שונים (אסף הרופא 149, לפי ב״י). — [מסיכת־, מסיכות]

מסילה, ראה מסלה.

מסים*, מסוים ת׳ [מן ב. סים, סים] 1. מסמן, מגדר, מגבל, נתון: "דבר שהוא מסים... דבר שאינו מסים" (ירושלמי פאה יט ב). "מעין עולם הבא עניניו מסימים" (פיוטים, סידור 241). "היה מעמיד בהמה במקום מסים מחצר חברו" (רמב״ם, טוען ונטען יב יד). "קבוע ועומד מראשו של עולם ומסים לעולמי־עד" (הזז, צל 10). כל גוף תופס מקום מסים בחלל. ליצירה פלונית יש משמעות מסימת. יש בדבריו מדה מסימת של אמת. 2, גמור, מלא: "בהמה יולדת לחדשים מסימין" (ירושלמי ביצה ס א). 3, נבדל, מיחד, נכר: "מה איים הללו מסימים בים, כך היו אברהם ושם מסימים בעולם" (בראשית רבה מד). — [מסימת, מסימים, ־מות]

— **אדם מסים***, 1*. אדם מפרסם ונודע: "אדם מסים כגון יואב בן צרויה" (ירושלמי ברכות יב ד). 2°. מישהו, מי שדבר עליו.

מסיס° ת׳ [מן מסס] העשוי להמס, שהוא נמס בתוך חמר מסים: הסכר והמלח מסיסים במים. — [מסיסה, מסיסים, ־סות]

מסיסה⁺ נ׳ [מן מסס] המסות, היות נמס: "'מוג'... ענינו ענין המסיסה" (השרשים לרד״ק, מוג). מסיסת מלח במים. — [מסיסת־, מסיסות]

מסיסות° נ׳ [מן מסיס] הסגלה להמס בתוך חמר מסים, המסות: המלח הוא בעל מסיסות נכרת במים. — [מסיסות־]

מְסַיֵּעַ*, מסייע ת' [מן סיע, סִיֵּעַ] עוֹזֵר, תּוֹמֵךְ. – [מְסַיַּעַת, מְסַיְּעִים, מְסַיְּעוֹת]

– **עֵדוּת מְסַיַּעַת°** [במשפט] דִּבְרֵי עֵדוּת הַבָּאִים לְאַשֵּׁר עֵדוּת אַחֶרֶת בְּאוֹתוֹ מִשְׁפָּט.

– **נֶשֶׁק מְסַיֵּעַ°** [בצבא] כִּנּוּי לַתּוֹתָחִים, לַמַּרְגֵּמוֹת, לִמְכוֹנוֹת־הַיְּרִיָּה וְלִשְׁאָר כְּלֵי נֶשֶׁק לֹא־אִישִׁיִּים, הָעוֹזְרִים לְחֵיל־הָרַגְלִים בִּפְעֻלּוֹת־הַקְּרָב.

– **תַּנָּא דִּמְסַיֵּעַ°** [על־פי חולין ד., ועוד הרבה בתלמוד, ושם: "תַּנְיָא דִּמְסַיַּע לָךְ"] כִּנּוּי הֲלָצִי לְמִי שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ עֵזֶר כְּנֶגֶד, לְתוֹמֵךְ בִּפְלוֹנִי בְּדֵעָה אוֹ בְּמַעֲשֶׂה: "הוֹרָה אֶחָד מֵהַחֲבֵרִים, וְהַשֵּׁנִי תַּנָּא דִּמְסַיֵּעַ לוֹ" (מגדלי מו"ס, רנה). סוֹף־סוֹף נִמְצָא לוֹ תַּנָּא דִּמְסַיֵּעַ.

מְסַיֵּף*, מסויף ת' [מן סיף; סוף] הַבָּא בַּסּוֹף, אַחֲרוֹן: "הַבַּכִּירוֹת וְהַמְסַיְּפוֹת הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת (מִן הַדְּמַאי)" (ירושלמי דמאי כא ג). – [מְסַיֶּפֶת, מְסַיְּפִים, ־פוֹת]

מְסִיפָס* ז' [אולי מלאטינית: sepes גדר] מְחִצָּה נְמוּכָה, גָּדֵר שֶׁל קָנִים לְצִיּוּן גְּבוּל (עירובין עב.). – [מְסִיפַס־, מְסִיפָסִים, מְסִיפְסֵי־]

מַסִּיק° ז' [מן א·נסק, הִסִּיק] מְמֻנֶּה עַל הַגָּשַׁת דֶּלֶק (בְּעִקָּר פֶּחָם) בְּקַטַּר־הָרַכֶּבֶת אוֹ בָּאֳנִיָּה. – [מַסִּיק־, מַסִּיקִים, מַסִּיקֵי־]

מְסִיק* ז' [צורת־משנה של מֵצִיק] מֵצִיק, אַנָּס, גַּזְלָן: "הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלוּהָ מְסִיקִין" (בבא קמא י ה). – [מְסִיק־, מְסִיקִים, ־קֵי־]

מָסִיק* ז' [מן מסק] 1. עוֹנַת קְטִיף הַזֵּיתִים: "יָצָא הַבָּצִיר וּבָא מָסִיק" (תוספתא עדיות א ו). הַמָּסִיק בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הוּא בֶּחֳדָשִׁים אֱלוּל־מַרְחֶשְׁוָן. 2. זֵיתִים שֶׁנִּמְסְקוּ בְּמָסִיק: "אִם יֵשׁ מָסִיק עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (תוספתא טהרות י ה). 3. לֶקֶט זֵיתִים, קְטִיף זֵיתִים עַל־יְדֵי נְקִיפָה, לְקִיטָה וַחֲבִיטָה: "שָׁלוֹשׁ שָׁנִים קָצִיר, שָׁלוֹשׁ שָׁנִים בָּצִיר, שָׁלוֹשׁ מָסִיק" (ירושלמי בבא בתרא יד א). יָצָאנוּ לַמָּסִיק. זֵיתֵי־מָסִיק. – [מְסִיק־, מְסִיקִים, ־קֵי־]

מְסִיקָה* נ' [מן מסק, מָסַק] לְקִיטַת זֵיתִים מִן הָעֵץ: "עַד שֶׁיִּגְדֹּר שָׁלֹשׁ גְּדִירוֹת וְיִבְצֹר שָׁלֹשׁ בְּצִירוֹת וְיִמְסֹק שָׁלֹשׁ מְסִיקוֹת" (בבא בתרא לו:). – [מְסִיקַת־, מְסִיקוֹת]

מְסִירָה* נ' [מן מסר, מָסַר] 1*. נְתִינָה, הַעֲבָרַת דָּבָר לִרְשׁוּת אֲחֵרִים: "בְּהֵמָה גַּסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה" (קידושין א ד). "אֲמִירָתוֹ לַגָּבוֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לְהֶדְיוֹט" (קידושין או). מְסִירַת הַמִּכְתָּב לִתְעוּדָתוֹ. מְסִירַת הַדְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם. מְסִירַת דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן עַל הַפְּעֻלָּה שֶׁנַּעֲשְׂתָה. 2*. הַלְשָׁנָה, הַעֲבָרַת יְדִיעָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַזִּיק וְלִפְגֹּעַ בְּמִישֶׁהוּ: "הַמְּסִירוֹת וְהַהַלְשָׁנוֹת שֶׁעָשׂוּ וְהֵבִיאוּ אוֹתָנוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק" (שאלות־ותשובות, מיטראני ב יד). הַדָּבָר נוֹדַע לַשִּׁלְטוֹנוֹת עַל־יְדֵי מְסִירָה. – [מְסִירַת־, מְסִירוֹת]

– **מְסִירַת־מוֹדָעָה°**, גִּלּוּי־דַּעַת, הַכְרָזָה (בְּיִחוּד לְשֵׁם הִסְתַּיְּגוּת מִדָּבָר אוֹ לְשֵׁם הִתְנַגְּדוּת לוֹ): "מְסִירַת־מוֹדָעָה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶצְלִי" (מגדלי מו"ס, שנח).

– **מְסִירָה לְדִין°**, הַחְלָטָה לְהַעֲמִיד אָדָם לְמִשְׁפָּט עַל־פִּי כְּתַב־הָאִשּׁוּם.

– **מְסִירַת־נֶפֶשׁ°**, חֵרוּף־נֶפֶשׁ, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה, הַפְקָרַת חַיָּיו לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: "יוֹדַעַת הִיא אָמְנָם הַהִיסְטוֹרְיָא שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַרְבֵּה מִקְרִים שֶׁל מְסִירַת־נֶפֶשׁ" (אחד העם, שעג). "גַּבַּאי נֶאֱמָן עַל הָעִנְיָן הַקָּדוֹשׁ עַד לִכְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ" (יהודה שטינברג, צט) [רווח יותר: מְסִירוּת־נֶפֶשׁ; ראה ערך מְסִירוּת]

– **בִּמְסִירַת־קֻלְמוֹס°** [בראשי־תיבות: בְּמַסַּ"ק] בְּהַעֲבָרַת עֵט, כְּלוֹמַר: בְּמַתַּן יִפּוּי־כֹּחַ לְאַחֵר לַחְתֹּם בִּשְׁמוֹ עַל תְּעוּדָה, חוֹזֶה, שְׁטַר־מֶכֶר וְכַדּוֹמֶה [ובהשאלה:] "תַּרְגּוּמָם שֶׁל הַכְּרָכִים הָאֵלֶּה... הוֹלֵךְ וְנַעֲשֶׂה כִּמְסִירַת־הַקֻּלְמוֹס מֵאִתִּי" (ברקוביץ, הראשונים רסה). "מֶנְדֶּלִי כָּתַב אֶת כְּתָבָיו בִּמְסִירַת־קֻלְמוֹס, כִּבְיָכוֹל, לְמוֹכֵר סְפָרִים זָקֵן" (קריב, עטרה 88).

מְסִירוּת* נ' [מן מָסוּר] נֶאֱמָנוּת, דְּבֵקוּת וַאֲדִיקוּת בִּדְבַר־מָה: הָעוֹרֵךְ־דִּין הֵגֵן עַל הַלָּקוֹחַ בִּמְסִירוּת. מְסִירוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לָעֲבוֹדָה הִיא לְמוֹפֵת. – [מְסִירוּת־]

– **מְסִירוּת־נֶפֶשׁ***, 1°. חֵרוּף־נֶפֶשׁ, הַפְקָרַת עַצְמוֹ לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ אוֹ לְטוֹבַת אִידֵאָה: "עֲמָלָם וְטָרְחָם... בְּסִגּוּף הַגּוּף וּבִמְסִירוּת־נֶפֶשׁ כְּדֵי לְהָבִיא לָהֶם וְלָעוֹלָם רַב טוּבָה בְּהַמְצָאוֹתֵיהֶם" (מנדלי מו"ס, עג). "אָה, בֹּקֶר כָּזֶה, בֹּקֶר כָּזֶה... מְסִירוּת־נֶפֶשׁ!" (ברנר, א 11). אַנְשֵׁי מָגֵן־דָּוִד־אָדֹם הִגִּישׁוּ תּוֹךְ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ עֶזְרָה לַנִּפְגָּעִים. 2*. נֶאֱמָנוּת רַבָּה: "יֵשׁ בָּזֶה הִתְרַחֲקוּת מֵהַבִּטָּחוֹן בֵּאלֹהִים וּמְסִירוּת־הַנֶּפֶשׁ אֵלָיו" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה).

מֵסִית* ז' [מן סות, הֵסִית] מְפַתֶּה וּמַשִּׁיא אֶת מִישֶׁהוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה שְׁלִילִי: "וְאֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין... וְהַמֵּסִית, וְהַמַּדִּיחַ, וְהַמְכַשֵּׁף וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה" (סנהדרין ז ה). "וְשָׂנֵא אֶת הָאֶפִּיקוֹרְסִין וְהַמְּסִיתִים וּמַדִּיחִין וְכֵן הַמָּסוֹרוֹת" (אבות דרבי נתן טז ה). הַמִּשְׁטָרָה עָצְרָה אֶת הַמְּסִיתִים שֶׁעוֹרְרוּ אֶת הֶהָמוֹן לְהִתְפָּרֵעַ. – [מֵסִית־, מְסִיתָה, מְסִיתִים, ־תֵי־, מְסִיתוֹת]

– **מֵסִית וּמַדִּיחַ*** [על־פי סנהדרין ז ה] הַמְעוֹרֵר וּמְפַתֶּה אֶת מִישֶׁהוּ לָסוּר מִדֶּרֶךְ הָאֱמוּנָה.

מְסִית*, אֶבֶן שֶׁל מְסִית* (פסיקתא קסו.) – רְאֵה מֵסַת.

א·**מסך** [קרוב אל מזג; נסך; אוגריתית: מסכ; ערבית: מַשַׁגַ׳]

~ פָּעַל **מָסַךְ** פ"י 1. מָזַג, עִרְבֵּב מַשְׁקֶה בְּמַשְׁקֶה לִשְׁתִיָּה: "מָסְכָה יֵינָהּ, אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ" (משלי ט ב). "שֶׁהָיוּ מוֹסְכִים יַיִן חָזָק בְּיַיִן קַל כְּדֵי לְהִשְׁתַּכֵּר בּוֹ" (במדבר רבה י). 2° [בהשאלה] יָצַק, הֶחְדִּיר, הִכְנִיס: "ה' מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים" (ישעיה יט יד). "מִי יִמְסֹךְ נְכָאִים... בְּזִמְרַתְכֶם הַנּוּגָה?" (ביאליק, המתמיד). "רֵיקָנִיּוּת הַקֶּסֶרְקְטִין מוֹסֶכֶת אֵיזוֹ מְנוּחָה בַּנֶּפֶשׁ" (ברנר, א 128). "מָסַכְתְּ בִּי מוֹרָאֵךְ כְּבַלֵּב־יְצוּרִים דַּכִּים" (טמקין, שירים קס). "בְּטַלְלִים מָסְכָה אַרְסָהּ" (מאירוביץ, הטללים 37). – [לִמְסֹךְ אֶת־, מוֹסֵךְ, יִמְסֹךְ]

~ נִפְעַל **נִמְסַךְ**°, 1°. נִמְזַג: הַיַּיִן נִמְסַךְ בַּגְּבִיעִים. 2° [בהשאלה] נִתְעַרְבֵּב, הֻכְנַס, הֶחְדַּר: "וַיִּמָּסְכוּן דְּמֵי עֵינַי וְשִׁקּוּיַי וְדִמְעָתִי" (הנגיד, דיואן 240). "יַלְדְּמִעַי עִם דְּמֵי נִמְסָךְ לְכַבּוֹת אֶת רִשְׁפֵּי מוֹקֵד צַלְעַי" (משה אבן־עזרא, קודש קנו). "עֹז וְחֶדְוָה נִמְסָךְ קִרְבִּי" (ביאליק, משירי החורף). "וְנִמְזָגִים וְנִמְסָכִים אֵלָיו הֶמְיוֹת לְבוֹתֵיהֶם" (אלתרמן, התיבה 137). – [לְהִמָּסֵךְ, נִמְסָךְ, יִמָּסֵךְ]

~ פִּע׳ מִסֵּךְ ˄, נִמְסַךְ, נִמְזַג: ״וְעַנְוַת־לֵב מְמֻסֶּכֶת בְּאֹמֶץ״ (הנגיד, בן־משלי ז). [ראה עוד ערך א׳ מִמְסָךְ]. – [מְמַסֵּךְ, יְמַסֵּךְ]

~ הת׳ הִתְמַסֵּךְ °, הִתְמַזֵּג, נִמְזַג: ״וְחִיּוּךְ עַרְמוּמִי... מִתְמַסֵּךְ לְתוֹךְ פָּנֶיהָ״ (ד׳ שחם, יום 199). – [לְהִתְמַסֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ מסך [מן מָסָךְ]

~ פִּע׳ מִסֵּךְ ° פ״י 1, וִלֵּן, פָּרַשׂ מָסָךְ: ״סִינְצִ׳נְקוֹ מִסֵּךְ אֶת הַחַלּוֹנוֹת עַד לַאֲטִימוּת גְּמוּרָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 26). 2 [בצבא] הִסְוָה: הַחַיָּלִים מִסְּכוּ אֶת עֶמְדָּתָם. – [לְמַסֵּךְ, מְמַסֵּךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻסַּךְ °, 1, וֻלַּן, כֻּסָּה בְּמָסָךְ: חַלּוֹנוֹת מְמֻסָּכִים. 2 [בצבא] הֻסְוָה: עֶמְדָּה מְמֻסֶּכֶת. – [מְמֻסָּךְ, יְמֻסַּךְ]

ג׳ מסך [מן מַסֵּכָה]

~ פִּע׳ מִסֵּךְ ° פ״י שָׂם מַסֵּכָה: הַשַּׂחְקָנִים מִסְּכוּ אֶת פְּנֵיהֶם בְּמִשְׂחַק הַקַּרְנָבָל. – [לְמַסֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻסַּךְ °, כֻּסָּה בְּמַסֵּכָה: ״זַיְּפָנִית וַחֲנַפָּנִית אַתְּ... הֲלֹא אַתְּ תָּמִיד מְמֻסֶּכֶת״ (שטיינמן, סודות א 210). – [מְמֻסָּךְ, יְמֻסַּךְ]

מֶסֶךְ ז׳ [מן א׳ מסך] מֶזֶג, מַשְׁקֶה שֶׁנִּמְזַג וְנִתְעָרֵב בְּמַשְׁקֶה אַחֵר אוֹ תֻּבַּל בִּבְשָׂמִים – לִשְׁתִיָּה: ״וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ״ (תהלים עה ט). ״סוֹף מֶסֶךְ־רַעַל לַלּוֹדִים מְסֻכֶּת״ (קליר, אסירים, לב׳ פסח). ״חָבִיּוֹת גְּדוֹלוֹת הֵכִינוּ לָהֶם וּמֶסֶךְ מִשְׁתָּאוֹת״ (רש״י ביצה טו:). [ובהשאלה:] ״אָכֵן מֶסֶךְ־עֳנִי מְסֻכֶּךְ״ (ביאליק, פרידה). – [מֶסֶךְ־, מִסְכּוֹ; מְסָכִים, מִסְכֵי־]

מָסָךְ ז׳ [מן סכך] 1, וִילוֹן גָּדוֹל, יְרִיעָה תְּלוּיָה עַל פְּנֵי פֶּתַח וְכַדּוֹמֶה – לִמְחִצָּה, לְהַאֲפָלָה, לְנוֹי: ״וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל״ (שמות לו לז). ״וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר״ (שמות לט א). ״תְּחַזְּמוֹ אַחֲרֵי מְסַךְ־תְּכֵלֶת אַחֲרָיו יִזְחוּ״ (גבירול, א 10). ״אַךְ רֶגַע לוֹ אָצִיץ מֵעֵבֶר לַמָּסָךְ״ (ביאליק, הציץ). 2 ° [באולם תיאטרון וקולנוע] וִילוֹן גָּדוֹל וְכָבֵד הָעוֹלֶה וְיוֹרֵד (אוֹ נִפְרָשׂ לַצְּדָדִים) לִפְנֵי בִּימַת הַהַצָּגוֹת: לִפְנֵי כָּל מַעֲרָכָה ״עוֹלֶה״ (״נִפְתָּח״) הַמָּסָךְ, לְאַחֲרֶיהָ ״יוֹרֵד״ (״נִסְגָּר״) הַמָּסָךְ. 3 [בהשאלה] מְחִצָּה, מַחֲסֶה, מָגֵן: ״פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ״ (תהלים קה לט). ״וְחֶרֶב לִי גְּדוֹלָה בְּקַשְׁתִּי לִקְרֹעַ מְסַךְ־שַׁחַק״ (כהן, שירים יג). 4 ˄ חֲצַר־הַכָּבֵד, יוֹתֶרֶת־הַכָּבֵד, הַקְּרוּם אוֹ הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַכָּבֵד (רש״י ויקרא ג ד). – [מְסַךְ־, מָסָכוֹ; מָסָכִים, מָסְכֵי־]

– **מְסַךְ־אֵשׁ** ° [בצבא] יְרִיּוֹת מִכְּלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים הַמַּנְחִיתִים אֵשׁ שְׁטוּחָה לְשֵׁם הַשְׁמָדַת כֹּחוֹת־אוֹיֵב תּוֹקְפִים.

– **מְסַךְ־בַּרְזֶל** ° [בהשאלה במדיניות] כִּנּוּי לַחַיִץ מְדִינִי מַפְרִיד וּמַחְלִיט, הַמַּעֲלִים מֵעֵינֵי הָעוֹלָם שֶׁמִּסָּבִיב אֶת הַמִּתְרַחֵשׁ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה; בְּשֵׁם ״הָאֲרָצוֹת שֶׁמֵּעֵבֶר לִמְסַךְ־הַבַּרְזֶל״ כֻּנּוּ אַחַר מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה רוּסְיָה הַסּוֹבְיֶטִית וְאַרְצוֹת הַגּוּשׁ הַמִּזְרָחִי עַל־שׁוּם הִסְתַּגְּרוּתָן הַמֻּחְלֶטֶת מִפְּנֵי מְדִינוֹת מַעֲרַב־אֵירוֹפָּה וַאֲמֵרִיקָה.

– **מְסַךְ־הַכֶּסֶף** °, כִּנּוּי לַבַּד שֶׁמַּקְרִינִים עָלָיו סִרְטֵי־קוֹלְנוֹעַ.

– **מְסַךְ־עָשָׁן** °, 1, עָשָׁן סָמִיךְ מְאֹד שֶׁמַּעֲלִים עַל־יְדֵי פִּצּוּץ רִמּוֹן־נֶפֶץ, כְּדֵי לְהַעֲלִים מִצּוֹפֵי הָאוֹיֵב אֶת תְּנוּעַת הַצָּבָא וְהִתְקַדְּמוּתוֹ. 2, [בהשאלה] הַסְוָאָה, אִפּוּל, פְּעֻלָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְהַסְתִּיר וּלְהַעֲלִים מַשֶּׁהוּ מֵאֲחֵרִים.

א׳ **מַסֵּכָה** נ׳ [מן א׳ נסך] יְצִיקָה, דָּבָר יָצוּק, וּבְיִחוּד תַּבְנִית־פֶּסֶל יְצוּקָה מַתֶּכֶת: ״וַיַּעֲשֵׂהוּ (אֶת הַזָּהָב) עֵגֶל מַסֵּכָה״ (שמות לב ד). ״אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ״ (שמות לד יז). ״אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה... מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ״ (דברים כז טו). ״וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם״ (הושע יג ב). – [מַסֵּכַת־, מַסֵּכוֹת]

ב׳ **מַסֵּכָה** נ׳ [מן ב׳ נסך] 1, מִכְסֶה, כִּסּוּי: ״הַלּוֹט הַלּוֹט עַל־כָּל־הָעַמִּים, וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם״ (ישעיה כה ז). ״כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ, וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס״ (ישעיה כח כ). 2 [בהשאלה] מְזִמָּה, מַחֲשָׁבָה: ״לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי, וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי״ (ישעיה ל א). 3 ° [בהשאלה מן 1, וכן על־יסוד הדמיון הפונטי ללועזית: mask] אֵפֶר, מַסְוֶה, מִכְסֶה שֶׁשָּׂמִים עַל הַפָּנִים אוֹ רַק עַל מֶחֱצִיתָם הָעֶלְיוֹנָה וּבוֹ חוֹרִים לָעֵינַיִם, לְשֵׁם הִתְחַפְּשׂוּת אוֹ לְשֵׁם הַעֲלָמַת הַזֶּהוּת: נֶשֶׁף־מַסֵּכוֹת. הַיְלָדִים מִתְחַפְּשִׂים בְּפוּרִים בְּמַסֵּכוֹת: ״וּמַסֵּכָה עַל כָּל פָּנִים–אִישׁ לֹא יַכִּיר אוֹתָנוּ״ (קיפניס, זמר לפורים). 4 °, תִּלְבֹּשֶׁת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם חִקּוּי אוֹ סֵמֶל לְמַשֶּׁהוּ אוֹ לְמִישֶׁהוּ אוֹ הַמַּבִּיעָה נוֹשֵׂא אוֹ רַעְיוֹן מְסֻיָּם: בְּנֶשֶׁף־הַמַּסֵּכוֹת נִתַּן פְּרָס לַמַּסֵּכָה הַמְּקוֹרִית בְּיוֹתֵר. 5 °, תַּבְלִיט שֶׁל גֶּבֶס שֶׁעוֹשִׂים לִפְעָמִים מִפָּנָיו שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר. – [מַסֵּכַת־, מַסֵּכוֹת, מַסֵּכוֹת־]

מסכות

מסכת-גאז

– **מַסֵּכַת־גַּז** °, כִּסּוּי מְיֻחָד לַפָּנִים הֶעָשׂוּי לִמְנֹעַ אֶת חֲדִירָתָם שֶׁל גַּזֵּי־רַעַל אֶל כְּלֵי־הַנְּשִׁימָה, בְּלִי לְהַפְסִיק אֶת הַסְפָּקַת הָאֲוִיר לִנְשִׁימָה. מַסֵּכַת־הַגַּז מְכִילָה בְּרָגִיל חֹמֶר מְיֻחָד (פֶּחָם) הַסּוֹפֵג אֶת הַגַּז הַמַּזִּיק, אַךְ נוֹתֵן מַעֲבָר חָפְשִׁי לָאֲוִיר.

– **פְּלוֹנִי הוֹפִיעַ בְּמַסֵּכָה שֶׁל־** ° [בהשאלה] הוּא הֶעֱמִיד פְּנֵי־, הוּא עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא...

– **קָרַע אֶת הַמַּסֵּכָה מֵעַל פָּנָיו** °, גִּלָּה אֶת פַּרְצוּפוֹ הָאֲמִתִּי, הוֹקִיעַ אֶת צְבִיעוּתוֹ וְזִיּוּפוֹ.

– **עַל פָּנָיו הָיְתָה נְסוּכָה מַסֵּכָה שֶׁל־** ° [שאול מן ישעיה כה ז, ראה לעיל 1], לְפָנָיו הָיְתָה אֲרֶשֶׁת שֶׁל־, הוּא הֶעֱמִיד פָּנִים שֶׁל־.

מִסְכָּה ° נ׳ [מן מֶסֶךְ] תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מַשְׁקָאוֹת מְשַׁכְּרִים שׁוֹנִים, ״קוֹקְטֵיל״. – [מִסְכַּת־, מִסְכּוֹת, מִסְכוֹת־]

מְסֻכָּךְ *, **מסוכך** ת׳ [מן סכך, סִכֵּךְ] מְכֻסֶּה, סָכוּךְ, מְחֻפֶּה: ״סֻכָּה מְכֻּל מָקוֹם כְּשֵׁרָה וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא מְסֻכֶּכֶת כְּהִלְכָתָהּ״ (סוכה ח:). ״אֵלֶּה סְפוּנִים גַּבִּים וְאֵלֶּה מְסֻכָּכִים בִּנְסָרִים״ (יל״ג, פרוזה כ). ״תַּחַת מִין גַּג מְסֻכָּךְ קְצָתוֹ בִּרְעָפִים שְׁבוּרִים״ (מנדלי מו״ס, עז). – [מְסֻכֶּכֶת, מְסֻכָּכִים, ־כוֹת] [ראה גם ערך מְסוֹכָךְ]

מְסֻכָּם ° ת׳ [מן סכם, סִכֵּם] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכּוּם, כּוֹלֵל: אַחֲרֵי הַדִּיּוּנִים נִתְקַבְּלָה בָּאֲסֵפָה הַצָּעָה מְסֻכֶּמֶת מִפִּי הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. – [מְסֻכֶּמֶת, מְסֻכָּמִים, מְסֻכָּמוֹת]

מְסֻכָּם °, מוסכם ת׳ [מן סכם, הֻסְכַּם] 1 °, שֶׁמַּסְכִּימִים לוֹ, שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַנָּחוֹתָיו: ״הִנֵּה דָּבָר זֶה מֻסְכָּם עָלָיו מֵהַפִּילוֹסוֹפִים גַּם כֵּן״ (פירוש אבות לרמב״ם ג ו). שְׁנֵי הַצְּדָדִים חָתְמוּ עַל הַתָּכְנִית הַמֻּסְכֶּמֶת. 2 °, מְקֻבָּל, רוֹוֵחַ, נָהוּג: ״וְכִי בְּנֵי אָדָם כָּאֵלּוּ יְכוֹלִים הָיוּ לְהַגִּיעַ לְקִנְיָנִים חֶבְרָתִיִּים מֻסְכָּמִים?״ (אחד העם, פו). ״כָּזֶה שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם בֵּין מִקְצוֹעַ אֶחָד לַחֲבֵרוֹ בָּאָמָּנֻיּוֹת הַמֻּסְכָּמוֹת, כְּגוֹן בֵּין צִיּוּר לִנְגִינָה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). לְחִיצַת הַיָּד, אֲמִירַת ״שָׁלוֹם״ וְכַדּוֹמֶה — נִימוּסִים מֻסְכָּמִים הֵם. 3 °, שֶׁנִּדְבְּרוּ עָלָיו וּקְבָעוּהוּ מֵרֹאשׁ: לְשׁוֹן־סְתָרִים מֻסְכֶּמֶת. סִימָנִים מֻסְכָּמִים בֵּין נֶהָגִים. — [מֻסְכֶּמֶת, מֻסְכָּמִים, מֻסְכָּמוֹת]

– שֶׁקֶר מֻסְכָּם °, רַעְיוֹן אוֹ מַעֲשֶׂה מֻפְרָךְ מֵעִקָּרוֹ הַנִּמְצָא בִּסְתִירָה לָאֲמִתּוֹת הַמֻּחְלָטוֹת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵיהוּ מְקֻבָּל וּמֻסְכָּם בַּחֶבְרָה: אֶחָד מִן הַשְּׁקָרִים הַמֻּסְכָּמִים הוּא–הֶרֶג בְּנֵי־אָדָם רַבִּים בַּחֲזִית־הַמִּלְחָמָה, שֶׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב לְרֶצַח.

– בְּמֻסְכָּם ° תה״פ מִתּוֹךְ הַסְכָּמָה הֲדָדִית: ״הָלְכוּ הַיּוֹעֲצִים... עַד שֶׁעָלָה לִפְנֵיהֶם בְּמֻסְכָּם שֶׁהַקֵּיסָר יָאִים לוֹ מִכְנָסַיִם שֶׁאֲרִיגָם עָשׂוּי כְּדַף הַשַּׁחְמָט״ (סדן, ממחוז קו).

– מִן הַמֻּסְכָּמוֹת °, דָּבָר מֻסְכָּם וּמְקֻבָּל.

מְסֻכָּם °, מסוכם ת׳ [מן סכם, סֻכַּם] שֶׁסִּכְּמוּ אוֹתוֹ, שֶׁבָּא לִידֵי סִכּוּם וּגְמָר: מַאֲזָן שְׁנָתִי מְסֻכָּם. פְּרָטִים מְסֻכָּמִים. — [מְסֻכֶּמֶת, מְסֻכָּמִים, ־מוֹת]

– בִּמְסֻכָּם ° תה״פ בְּסַךְ־הַכֹּל, לְאַחַר שֶׁסֻּכַּם הַכֹּל: בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה יָצְאוּ לָאוֹר בִּמְסֻכָּם חֲמֵשׁ־מֵאוֹת סֵפֶר.

מֻסְכָּמָה °, מוסכמה נ׳ [מן מֻסְכָּם] דָּבָר שֶׁהֻסְכַּם עָלָיו, דָּבָר רָגִיל וּמְקֻבָּל, עִנְיָן קוֹנְוֶנְצְיוֹנָלִי: ״וְקַו זֶה הוּא מֻסְכָּמָה שֶׁל הָאָמָּנוּת הָעַתִּיקָה״ (ייבין, הכתב ז). — [מֻסְכֶּמֶת־, מֻסְכָּמוֹת]

מְסֻכָּן, מסוכן ת׳ [מן סכן, סֻכַּן] 1 ^, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סַכָּנָה לַבְּרִיּוֹת, הֶעָלוּל לְהָבִיא צָרָה: ״וְאֵיךְ מֵעַצְמוֹ הִסְכִּים לַעֲשׂוֹת הַפֹּעַל הַמְסֻכָּן הַזֶּה?״ (אברבנאל, יהושע פרשה ג, שאלה א). סַכִּין מְסֻכָּן בְּיַד קָטָן. מַעֲבָר מְסֻכָּן בֶּהָרִים. 2 *, אָנוּשׁ, חוֹלֶה קָשֶׁה, עָלוּל לָמוּת: ״חוֹלֶה מְסֻכָּן״ (תוספתא סוכה ב ב). ״הָיָה אָבִיו חוֹלֶה אוֹ מְסֻכָּן״ (תוספתא ערכין ב יז). ״מַה בֵּין מְסֻכָּן, מַה בֵּין חוֹלֶה? חוֹלֶה – כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ; וּמְסֻכָּן – כָּל שֶׁקָּפַץ עָלָיו הַחֹלִי״ (ירושלמי גיטין מח א—ב). ״מְסֻכֶּנֶת... כָּל שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ וְאֵינָהּ עוֹמֶדֶת״ (חולין לז:). ״חוֹלַת אַהֲבָה אֲנִי וְנַפְשִׁי מְסֻכָּנָה״ (גנזי שכטר, ג 191). 3, עָנִי, מִסְכֵּן [על־פי הבנה בהוראה זו בישעיה מ כ: ״הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר״] [מְסֻכֶּנֶת, מְסֻכָּנִים, ־נוֹת]

מִסְכֵּן ת׳ [אכדית: muškenu; ארמית: מִסְכֵּן; ערבית: מִסְכִּין] 1, עָנִי, דַּל: ״וּמָצָא בָהּ (בָּעִיר) אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם״ (קהלת ט טו). ״טוֹב מִסְכֵּן וְחַי בְּעַצְמוֹ מֵעָשִׁיר וְנֶגַע בִּבְשָׂרוֹ״ (בן־סירא ל ט). ״אוֹהֶבֶת הָאִשָּׁה בָּחוּר מִסְכֵּן מִזָּקֵן עָשִׁיר״ (רות רבה, ברוכה את). ״רָשׁ אֲנִי וּמִסְכֵּן עֲלֵי אֲדָמוֹת״ (ביאליק, בהבטחות). נָתַתִּי נְדָבָה לַמִּסְכֵּן. 2 °, אֻמְלָל, עָלוּב: יַלְדֵי הַמִּסְכֵּן. הַצִּפּוֹר הַמִּסְכֵּנָה נָפְחָה אֶת נַפְשָׁהּ. נוֹדְדִים מִסְכֵּנִים. מִסְכֵּן שֶׁכְּמוֹתְךָ! — [מִסְכֵּנָה, מִסְכֵּנִים, מִסְכֵּנוֹת]

– חָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה (קהלת ט טז), אֵין הַבְּרִיּוֹת מַעֲרִיכִים אֶת עֲצָתוֹ שֶׁל עָנִי וָדָל, גַּם אִם דִּבְרֵי חָכְמָה בָּהּ; יַחַס בְּנֵי־אָדָם לַדְּבָרִים הֵם לְפִי מַעֲמָדוֹ הַחֶבְרָתִי שֶׁל הַדּוֹבֵר, וְלֹא לְפִי עֶרְכָּם שֶׁל הַדְּבָרִים כְּשֶׁלְּעַצְמָם.

מסכן [מן מִסְכֵּן]

~ פִּע׳ **מִסְכֵּן** * פ״י דִּלְדֵּל, רוֹשֵׁשׁ: ״׳עָרֵי מִסְכְּנוֹת׳... שֶׁמְּמַסְכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן״ (סוטה יא.). ״׳יְרוֹשֵׁשׁ׳ – יְמַסְכֵּן״ (רש״י ירמיה ה יז). ״חַיִּים אֲרוּרִים אֵלֶּה מִסְכְּנוּנוּ קִמְעָא״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 158). — [לְמַסְכֵּן, מְמַסְכֵּן, יְ־]

~ הת׳ **נִתְמַסְכֵּן** *, 1 *, נִדַּלְדֵּל, הִתְרוֹשֵׁשׁ: ״כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן״ (סוטה יא.). ״רַבִּים הִתְחִילוּ כְּבָר מַרְגִּישִׁים בְּחֶסְרוֹן־כִּיס וְהָיוּ חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא יִתְמַסְכְּנוּ לְגַמְרֵי״ (קבק, במשעול 153). ״וְעַכְשָׁו תִּקְטַן הָאָרֶץ וְתִתְמַסְכֵּן״ (טברסקי, אקוסטה ב 42). 2 °, עָשָׂה עַצְמוֹ לְדַל, הֶעֱמִיד פְּנֵי מִסְכֵּן, נִסָּה לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ: מַה לְּךָ שֶׁאַתָּה מִתְמַסְכֵּן כָּל כָּךְ? – [לְהִתְמַסְכֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

מִסְכְּנוֹן ° [מן מִסְכֵּן] [בסגנון־הדיבור] הַקְטָנָה מִן ״מִסְכֵּן״ לְאוֹת חִבָּה אוֹ רַחֲמִים: ״מִסְכְּנֹנֶת אִמָּא״ (יזהר, צקלג 204). ״מִסְכְּנוֹן שֶׁכְּמוֹתוֹ!״ — [מִסְכְּנֹנֶת, מִסְכְּנוֹנִים, ־נוֹת]

מִסְכֵּנוּת נ׳ [מן מִסְכֵּן; ארמית: מִסְכֵּנוּ(תָא)] 1, דַּלּוּת, עֹנִי: ״אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם״ (דברים ח ט). ״וְיַזְכִּירְךָ דַּלּוּת הַמִּסְכֵּנוּת וְהַחֶסְרוֹן״ (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). ״הָלַךְ... בְּלִי חֶמְדָּה לְמִשְׁכְּנוֹת־מִסְכֵּנוּת אֵלֶּה״ (יל״ג, פרוזה קעז). ״נִתְאָרַחְנוּ בְּאַכְסַנְיָה קְטַנָּה בְּמִסְכֵּנוּת וּבְצִמְצוּם״ (סוקולוב, במראות 28). 2 °, מַצָּבוֹ שֶׁל עָלוּב, מַצָּב הַמְעוֹרֵר רַחֲמִים: לִבּוֹ נִתְכַּוֵּץ בְּקִרְבּוֹ לְמַרְאֵה הַמִּסְכֵּנוּת. — [מִסְכֵּנוּת־]

מִסְכְּנוֹת, עָרֵי־מִסְכְּנוֹת נ״ר [מאכדית: maškanu מחסן, מן šakānu אצר; השווה: שכן] אוֹצָרוֹת, אֲסָמִים: ״וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה, אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס״ (שמות א יא). ״וַיְהִי לִיחִזְקִיָּהוּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד... וְאוֹצָרוֹת עָשָׂה־לוֹ לְכֶסֶף וּלְזָהָב... וּלְכֹל כְּלֵי חֶמְדָּה וּמִסְכְּנוֹת לִתְבוּאַת דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר״ (דברי הימים ב לב כז—כח).

מְסֻכְסָךְ *, מסוכסך ת׳ [מן סכסך, סֻכְסַךְ] 1 °, מְגֹרֶה, מֻסָּת, שֶׁסִּכְסְכוּ אוֹתוֹ, שֶׁבָּא בְּסִכְסוּךְ וּבְרִיב עִם מִישֶׁהוּ: שְׁנֵי הַשְּׁכֵנִים הָיוּ מְסֻכְסָכִים בֵּינֵיהֶם. עַמִּים מְסֻכְסָכִים. 2 ^, מְבֻלְבָּל, מְסֻבָּךְ: ״הַדּוֹרִים בְּצֵאתָם מֵעַם מְסֻכְסָךְ״ (פיוטים, סידור 706). ״וּבְלֵב עֲזוּרֵיקָם הֵמּוּ וַיֶּהֱמוּ מַחֲשָׁבוֹת מְסֻכְסָכוֹת אֲשֶׁר הִסְתִּירָן עַד עֵת מָצֹא״ (מאסף, מג). ״לְבַלּוֹת יָמֵינוּ וְכֹחוֹתֵינוּ בִּפְעֻלּוֹת נִפְרָדוֹת וּמְסֻכְסָכוֹת״ (אחד העם, כט). ״רַעְיוֹנוֹתָיו מְסֻכְסָכִים וְדָמָיו רוֹתְחִים בּוֹ יוֹם וָלַיְלָה״ (מגדלי מו״ס, פו). ״הִסְתּוֹבֵב הַבֵּן... מְסֻכְסָךְ־הָעֶשְׁתּוֹנוֹת, שָׁקוּעַ בְּרֹב שַׂרְעַפָּיו״ (סוקולוב, אישים 442). פְּלוֹנִי אָדָם חוֹלָנִי וּמְסֻכְסָךְ. 3 *, לֹא־חָלָק, פָּגוּם: ״(סַכִּין) מְסֻכְסֶכֶת״ (חולין יז:). 4 ^, מְעֹרְבָּב: ״וְיִשְׁתֶּה מִן הֶחָלָב הַמְסֻכְסָךְ״ (קאנון ג יב).— [מְסֻכְסֶכֶת, מְסֻכְסָכִים, ־כוֹת]

מְסֻכָּף °, מוסכף ת׳ [מן סכף] סָגוּף, מְעֻנֶּה, מְדֻכָּא: ״יוֹשֵׁב לְפָנָיו מְסֻכָּף וּמְכֻפָּשׁ כָּל כָּךְ!״ (קבק, במשעול 526). — [מְסֻכֶּפֶת, מְסֻכָּפִים, ־פוֹת]

מְסֻכָּר°, מסוכר ת׳ [מן סֻכָּר] מְתֻבָּל וּמְמֻתָּק בְּסֻכָּר, אוֹ מְצֻפֶּה בְּאַבְקַת־סֻכָּר: ״מִינֵי רְקִיקִים... מְסֻכָּר מִלְּמַעְלָה בְּקֶמַח שֶׁל סֻכָּר״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה לב). ״אֲשִׁישָׁה צְמִיגָה... מְסֻכֶּרֶת וּמְבֻשֶּׂמֶת״ (שניאור, סיפורים לב). ״אֱגוֹזִים מְסֻכָּרִים״ (שלונסקי, תר׳ קולא 35). – [מְסֻכֶּרֶת, מְסֻכָּרִים, ־רוֹת]

מסכרת

מִסְכֶּרֶת° נ׳ [מן סֻכָּר] כְּלִי־שֻׁלְחָן שֶׁמַּחֲזִיקִים בְּתוֹכוֹ סֻכָּר. – [מִסְכֶּרֶת־, מִסְכָּרוֹת, מִסְכְּרוֹת־]

מַסֶּכֶת נ׳ [מן ב. נסך; ארמית: מַסֶּכְתָּא] 1. מַעֲרֶכֶת חוּטֵי־הַשְּׁתִי הַמְּתוּחִים עַל הַמָּנוֹר בְּנוֹלֵי־אֲרִיגָה: ״וַיִּסַּע אֶת־הַיְתַד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסָּכֶת״ (שופטים טז יד). ״הַנּוֹגֵעַ... בְּנֶפֶשׁ הַמַּסֶּכֶת וּבַשְּׁתִי הָעוֹמֵד״ (כלים כא א). ״אָנוּ הַמַּסֶּכֶת וְאַתָּה הָאוֹרֵג״ (מדרש תהלים לח). ״וּמְתִיחַת הַחוּטִין כְּדֶרֶךְ הָאוֹרְגִין הִיא הֲנָסָכַת הַמַּסֶּכֶת״ (רמב״ם, שבת ט יז). 2°. אֶרֶג, מַטְוֶה, אֲרִיגָה אַחַת שֶׁל חוּטִים, חֲטִיבָה אַחַת: ״וַיֶּאֱרֹג (הָעַכָּבִישׁ) אֶת מַסֶּכְתּוֹ עַל פִּי הַמְּעָרָה״ (ביאליק, דוד והצרעה). [ובהשאלה:] ״וְעַל פְּנֵי מַסֶּכֶת חֲלוֹמוֹת־לֵיל נוֹדֶדֶת וְעוֹבֶרֶת״ (ביאליק, ביום סתיו). 3* [בהשאלה] טְרַקְטָט, חִבּוּר עִיּוּנִי גָּדוֹל הַבָּנוּי מִמַּעֲרֶכֶת שֶׁל דִּיּוּנִים, מֶחְקָרִים וְהַשָּׂגוֹת, וּבְיִחוּד: כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַקְּבָצִים בְּסִפְרֵי הַמִּשְׁנָה, הַתּוֹסֶפְתָּא הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי וְהַיְרוּשַׁלְמִי הַמֻּקְדָּשִׁים לְנוֹשֵׂא עִקָּרִי מְיֻחָד, כְּגוֹן: מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, מַסֶּכֶת שַׁבָּת. בְּסֵפֶר הַמִּשְׁנָיוֹת יֵשׁ בְּסַךְ־הַכֹּל 63 מַסֶּכְתּוֹת, בַּתּוֹסֶפְתָּא 60 מַסֶּכְתּוֹת, בַּתַּלְמוּד בַּבְלִי 37 מַסֶּכְתּוֹת, בַּתַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי 39 מַסֶּכְתּוֹת: ״שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת – אֵלּוּ שִׁשִּׁים מַסֶּכְתִּיּוֹת שֶׁל הֲלָכוֹת״ (שיר השירים רבה ה, אחת היא). 4°. פָּרָשָׁה, פֶּרֶק הַמְּשַׁמֵּשׁ לְדִיּוּן, מַעֲרֶכֶת בְּעָיוֹת: ״לֹא מִלֵּא עֲדַיִן אֶת מַסֶּכֶת עֲבוֹדָתוֹ בַּחַיִּים״ (יהודה שטינברג, קעב). הַמֶּמְשָׁלָה דָּנָה בַּאֲרִיכוּת בְּמַסֶּכֶת הָאַבְטָלָה. 5°. מַעֲרֶכֶת: ״אוֹתָהּ שָׁעָה אָחַז גִּילְדֶנְהוֹרְן מַסֶּכֶת שֶׁל קְלָפִים בְּיָדָיו״ (עגנון, כפות קז). – [מַסֶּכֶת־, מַסֶּכְתּוֹ; מַסֶּכוֹת גם מַסֶּכְתּוֹת או מַסֶּכְתָּאוֹת או מַסֶּכְתִּיּוֹת]

– **מַסֶּכְתּוֹת קְטַנּוֹת^** מַסֶּכְתּוֹת קְצָרוֹת מְאֻחָרוֹת שֶׁלֹּא נִכְלְלוּ בְּסִפְרֵי הַמִּשְׁנָה וְהַתּוֹסֶפְתָּא, כְּגוֹן: מַסֶּכֶת כַּלָּה, שְׂמָחוֹת, אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן, סוֹפְרִים, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ רַבָּה, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ זוּטָא, גֵּרִים.

– **נֶפֶשׁ־הַמַּסֶּכֶת*** (כלים כא א), רֶוַח כְּעֵין שַׁעַר בֵּין חוּטֵי הַשְּׁתִי שֶׁדַּרְכּוֹ נִזְרָק וּמְטֻלְטָל יְתַד־הָעֵרֶב (הַבְּכִיר) בַּאֲרִיגַת הַחוּטִים.

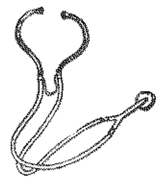
מסכת

מַסְכֵּת° ז׳ [מן סכת] סְטֵתוֹסְקוֹפּ, קְנֵה־שֶׁמַע, מַכְשִׁיר־רוֹפְאִים לִשְׁמִיעַת קוֹלוֹת הַנְּשִׁימָה אוֹ פְּעִימוֹת הַלֵּב וְאִוְשׁוֹתָיו. – [מַסְכֵּת־, מַסְכֵּתוֹ, מַסְכֵּתִים, מַסְכְּתֵי־]

מַסֶּכְתָּא* נ׳ [ארמית; ראה מַסֶּכֶת 3] מַסֶּכֶת, קֹבֶץ הֲלָכוֹת, חִבּוּר עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם. – [מַסֶּכְתּוֹת או מַסֶּכְתָּאוֹת]

מְסֻלָּא, מסולא ת׳ [מן סלא, סָלָא] שָׁקוּל, שָׁוֶה־עֵרֶךְ: ״בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים, הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז״ (איכה ד ב). – [מְסֻלֵּאת, מְסֻלָּאִים, ־אוֹת]

מְסִלָּאוּת°, מסילאות נ׳ [מן מְסִלָּה] עֲבוֹדָה בִּמְסִלַּת־הַבַּרְזֶל. – [מְסִלָּאוּת־]

מְסִלַּאי°, מסילאי ז׳ [מן מְסִלָּה] עוֹבֵד אוֹ שׁוֹמֵר בִּמְסִלַּת־בַּרְזֶל, מְמֻנֶּה עַל קֶטַע מְסֻיָּם בִּמְסִלַּת־הַבַּרְזֶל שֶׁל הָרַכֶּבֶת: ״מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל חָצְתָה כָּאן, לְיַד סֻכַּת־הַמְסִלָּאִים, אֶת רְצוּעַת הַכְּבִישׁ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 66). – [מְסִלַּאי־, ־לָּאִים, ־לָּאֵי־]

מְסִלָּה, מסילה נ׳ [מן סלל; מואבית: מסלת] 1. דֶּרֶךְ סְלוּלָה לְמַעֲבַר לְהוֹלְכֵי רֶגֶל אוֹ לִכְלֵי־רֶכֶב: ״בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה״ (ישעיה יט כג). ״יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ״ (ישעיה מ ג). ״פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם, סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה, סַקְּלוּ מֵאֶבֶן״ (ישעיה סב י). ״עָלָה חָצִיר בִּמְסִלָּתֵךְ וּשְׁבִילַיִךְ דָּשָׁא״ (ביאליק, על ספ). 2. אֹרַח, נָתִיב, מַסְלוּל, קַו מְסֻיָּם שֶׁבּוֹ נָע דְּבַר־מָה: ״הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא״ (שופטים ה כ). ״גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן (הָאַרְבֶּה)״ (יואל ב ח). מְסִלַּת כּוֹכָב, מְסִלַּת־הַשֶּׁמֶשׁ הַמְדֻמָּה בַּשָּׁמַיִם. הַוִּילוֹן הַתָּלוּי נָע בְּתוֹךְ מְסִלָּה לְכָאן וּלְכָאן. 3. אֹרַח חַיִּים, דֶּרֶךְ־הִתְנַהֲגוּת: ״מְסִלַּת יְשָׁרִים–סוּר מֵרָע״ (משלי טז יז). – [מְסִלַּת־, מְסִלּוֹת]

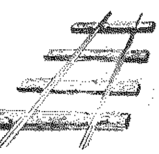
קטע ממסילת־ברזל

– **מְסִלַּת־בַּרְזֶל°**, קַו־רַכֶּבֶת; דֶּרֶךְ מְתֻקֶּנֶת לְמַהֲלַךְ קְרוֹנוֹת רַכֶּבֶת, עֲשׂוּיָה פַּסֵּי־בַּרְזֶל הַמֻּנָּחִים עַל־גַּבֵּי אֲדָנִים.

– **הָגָה מִן הַמְסִלָּה** [שאול מן שמואל ב כ יג, ושם כפשוטו: הוסר מן הדרך] סִלֵּק, חִסֵּל: הַיָּרִיב הֻגָּה מִן הַמְסִלָּה.

– **מָצָא מְסִלּוֹת בְּלִבּוֹ** [על־פי תהלים פד ו: ״אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ, מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם״] חָדַר אֶל לִבּוֹ, עוֹרֵר עִנְיָן בּוֹ: ״וְהַצָּעָתִי מָצְאָה מְסִלּוֹת בְּלִבּוֹת רַבִּים מְטּוֹבֵי חוֹבְבֵי־צִיּוֹן״ (אחד העם, נו).

מַסְלוּל ז׳ [מן סלל; אכדית: musläu] 1. דֶּרֶךְ, מְסִלָּה: ״וְהָיָה־שָׁם מַסְלוּל וָדֶרֶךְ״ (ישעיה לה ח). 2°. נָתִיב; אֹרַח; קַו מְסֻיָּם, יָשָׁר אוֹ עָקֹם, שֶׁבּוֹ מִתְהַלְּכִים גּוּפִים: מַסְלוּל־הָאֲוִירוֹן, מַסְלוּל־הַתְּעוּפָה שֶׁל הַפָּגָז, מַסְלוּל־הַהַקָּפָה שֶׁל הָאָרֶץ וְשֶׁל כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת מִסָּבִיב לַשֶּׁמֶשׁ. 3° [בהשאלה] אֹרַח, נֹהַג: ״מִי שֶׁהִשְׁקִיף עַל מַסְלוּל־חַיָּיו וְעַל מְסִבּוֹת חַיָּיו שֶׁל זֶה״ (בורלא, עקביה 150). ״כָּל אֶחָד לְפִי מַסְלוּל־הִרְהוּרָיו הַקָּבוּעַ״ (קבק, במשעול 52). הַלִּמּוּדִים הִתְנַהֲלוּ בִּשְׁנֵי מַסְלוּלִים: עִיּוּנִי וּמַעֲשִׂי. – [מַסְלוּל־, מַסְלוּלִים, ־לֵי־]

– **חָזַר לְמַסְלוּלוֹ°**, שָׁב לְדֶרֶךְ חַיִּים וַעֲבוֹדָה רְגִילִים: הַחַיָּל הַמְשֻׁחְרָר חָזַר לְמַסְלוּל חַיָּיו הָאֶזְרָחִיִּים.

– **יָצָא מִן הַמַּסְלוּל°**, הִפְסִיק אֶת אֹרַח־חַיָּיו הַתַּקִּינִים, חָדַל לְהִתְנַהֵג כְּדַרְכּוֹ.

מְסֻלָּם°, מסולם ת׳ [מן סֻלָּם] עָשׂוּי בְּתַבְנִית סֻלָּם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלַבִּים־שְׁלַבִּים כְּבַסֻּלָּם: ״וְהָיוּ עוֹשִׂים דַּרְכָּם בַּעֲגָלָה מְסֻלֶּמֶת בְּלֹא כְּלָה״ (שלונסקי, תר׳ טיל 139). – [מְסֻלֶּמֶת, מְסֻלָּמִים, ־מוֹת]

מֻסְלְמִי°, מוסלמי [ערבית: מֻסְלִם] בֶּן דַּת הָאִסְלָאם: הָעֲרָבִים, הַתֻּרְכִּים, הַפַּרְסִים – רֻבָּם מֻסְלְמִים הֵם. – [מֻסְלְמִית, מֻסְלְמִים, ־מִיּוֹת]

מְסֻלְסָל°, מסולסל ת׳ [מן סלסל, סִלְסֵל] 1°. עָשׂוּי סִלְסוּלִים, בַּעַל תַּלְתַּלִּים: ״וְהַזָּקֵן הַלָּבָן יוֹרֵד וּקְווּצוֹתָיו מִסְתַּבְּכִים בָּאַבְנֵט, וְהַפֵּאוֹת מְסֻלְסָלוֹת״ (פרק י). ״נַעַר מְסֻלְסָל, מִלְּפַת־ (סמרונר, ניסים 97). ״מְסֻלְסְלֵי פֵאָה״ (אריכא, סנחריב 117). 2* [בהשאלה

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״פ – תואר הפועל; ז״ז – תואר וזכר;

מְעֻבָּד וּמְשֻׁכְלָל, מְצֻחְצָח וּמְלֻטָּשׁ: ״שִׁיר־הַשִּׁירִים – הַמְשֻׁבָּח שֶׁבַּשִּׁירִים, הַמְעֻלֶּה שֶׁבַּשִּׁירִים, הַמְסֻלְסָל שֶׁבַּשִּׁירִים״ (שיר השירים רבה א א). ״וְלֹא הִיא וְלֹא לְשׁוֹנָהּ הַמְסֻלְסֶלֶת לֹא הִגִּיעוּ לְמַעֲלַת קִנְיָן לְאֻמִּי״ (אחד העם, צד). סִגְנוֹן מְסֻלְסָל. – מְסֻלְסָלִים, ־לוֹת]

מִסְלָע° ז׳ [מן סֶלַע] גּוּשׁ־סְלָעִים. שִׁכְבַת־אֲדָמָה סַלְעִית: מִסְלָע ווּלְקָנִי. – [מִסְלַע־. מִסְלָעִים, מִסְלְעֵי־]

מְסֻלָּע°, מסולע ת׳ [מן סֶלַע] 1. מָלֵא סְלָעִים, סַלְעִי, מָלֵא טְרָשִׁים: ״לֹא יִרְכּוּ לְגוּי עוֹד יְצוּעִים מְסֻלָּעִים״ (לכדן, בכפלה כב). ״מוֹלֶדֶת חַמְסִינִית, חוֹלִית וּמְסֻלַּעַת״ (שלונסקי, שירים א 300). ״גַּם מַכִּים שָׁרָשִׁים בַּמְסֻלַּעַת הַזֹּאת״ (זכאי, קצרות 525). ״מִשָּׁם יִסַּע בְּמַעֲלֵה הַגֶּבַע הַמְסֻלָּע״ (רביגוב, אמיתי לה). ״נֶחְפָּז לוֹ עָרוּץ מְסֻלָּע בְּמִדְרוֹן״ (טבנקין, שירים 16). 2 [בהשאלה] קָשׁוּחַ, קָשֶׁה כַּסֶּלַע: ״רַק חֹם וְשִׂכְחָה וּנְבוּאָה מְסֻלַּעַת״ (עמיחי, שירים 205). – [מְסֻלַּעַת, מְסֻלָּעִים, ־עוֹת]

מְסֻלָּף°, מסולף ת׳ [מן סלף, סִלֵּף] מְעֻוָּת, מְסֹרָס, שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לַמְּצִיאוּת וְלָאֱמֶת: ״וּבְפִי אֲנִי יֵשׁ דְּבַר תּוֹרָה... לֹא מְסֻלֶּפֶת״ הנגיד, דיואן 138). ״נָשִׁים... מְסֻלָּפוֹת דְּמוּת וּזְוָעוֹת צוּרָה״ (ביאליק, אלמנות). יְדִיעוֹת מְסֻלָּפוֹת. דְּבָרִים מְסֻלָּפִים. –[מְסֻלֶּפֶת, מְסֻלָּפִים, ־פוֹת]

– **בִּמְסֻלָּף** ° תה״פ בְּצוּרָה מְסֻלֶּפֶת, בְּעִוּוּת: ״מְזִיגַת־גָּלֻיּוֹת כְּפוּיָה עוֹקֶרֶת אָדָם מֵחִיּוּתוֹ וְאֵינָהּ מַכְנִיסַתּוֹ לְחִיּוּת חֲדָשָׁה אֶלָּא בִּמְסֻלָּף״ (קדרי, כורך 159).

מַסְלֵק° ז׳ [מן סלק] [בכוורנות] הֶתְקֵן בַּכַּוֶּרֶת הַמְאַפְשֵׁר מַעֲבָר לַדְּבוֹרִים בְּכִוּוּן אֶחָד בִּלְבָד. – [מַסְלֵק־, מַסְלְקִים, ־קֵי־]

מְסֻלָּק*, מסולק ת׳ [מן סלק, סִלֵּק] 1°. מֻרְחָק, שֶׁהוּסַר הַצִּדָּה: ״אֲפִלּוּ אֵין מְסֻלָּק (הַסֵּפֶר) מִן הָאָרֶץ אֶלָּא כִּמְלֹא מַחַט, גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ״ (עירובין י ב). ״הָיוּ (בִּגְדֵי הַכֹּהֵן) מְרֻשָּׁלִין וּמְסֻלָּקִין אוֹ שֶׁהָיוּ מְשֻׁחְקִין״ (תוספתא מנחות א א). 2°. נִפְרָע, מְשֻׁלָּם: חֶשְׁבּוֹן מְסֻלָּק. חוֹבוֹת מְסֻלָּקִים. – [מְסֻלֶּקֶת, מְסֻלָּקִים, ־קוֹת]

– **יָדָיו מְסֻלָּקוֹת מִן־**°, אֵינוֹ מְטַפֵּל כְּלָל בְּ־, אֵין לוֹ כָּל קֶשֶׁר וּמַגָּע עִם־: ״יָדַי מְסֻלָּקוֹת מִן הַשָּׂדֶה הַזּוֹ וְרַגְלַי מְסֻלָּקוֹת מִן הַשָּׂדֶה הַזּוֹ״ (ירושלמי כתובות לב ד). ״דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵין לִי עֵסֶק בָּהּ וְיָדַי מְסֻלֶּקֶת הֵימֶנָּה״ (כתובות צה.).

מִסְלָקָה° נ׳ [מן סלק] [בבנקאות] מוֹסָד לְסִלּוּק הַתְּבִיעוֹת הַהֲדָדִיּוֹת שֶׁל הַבַּנְקִים בְּעִסְקֵי הַמַּחְאוֹת (שֶׁקִים) שֶׁנִּמְסְרוּ לָהֶם (Clearing office). – [מִסְלֶקֶת־, מִסְלָקוֹת, מִסְלְקוֹת־]

מְסֻלָּת*, מסולת ת׳ [מן סֹלֶת; ראה גם סלת] מְעֻלֶּה, נִבְחָר: ״מִן הַבְּרוּרִים שֶׁבָּכֶם, מִן הַמְסֻלָּתִים שֶׁבָּכֶם״ (ספרי דברים כא). ״כָּל הַמְסֻלָּתִים שֶׁבְּפַּרְבַּר הָיוּ שָׁם״ (ברש, ב 156). ״מִן הַמְסֻלָּתִים שֶׁבִּגְאוֹנֵי יִשְׂרָאֵל״ (קלצקין, כתבים 308). ״הָיָה זֶה חֹמֶר מְסֻלָּת לִיצִירָה אֶפִּית״ (פיכמן, רפב). ״הוֹפָעָתָהּ בַּחֶבְרָה הַמְסֻלֶּתֶת עוֹרְרָה הִתְרַגְּשׁוּת״ (סערוני, ניסים 105). ״קְנֵה־מִדָּה לְטִיבָהּ שֶׁל סִפְרוּת מְסֻלֶּתֶת״ (ישראל כהן, שנתון ׳דבר׳ תש״י). –[מְסֻלֶּתֶת, מְסֻלָּתִים, ־תוֹת]

מִסְמָא*, אֶבֶן־מִסְמָא* נ׳ [כנראה מן סים = שִׂים אבן ששמים למשא על דבר] [בהלכות טומאה בתלמוד] כִּנּוּי לְאֶבֶן קָשָׁה הָעֲשׂוּיָה לְכַסּוֹת פִּי בּוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וַהֲרֵיהִי חֲצִיצָה בִּפְנֵי טֻמְאָה (כלים א ג).

מְסֻמָּא°, מסומא ת׳ [מן סמא, סמה] שֶׁנִּתְעַוֵּר, שֶׁנַּעֲשָׂה סוּמָא: ״מֻכְרָח אָדָם לִהְיוֹת מְשֻׁגָּע אוֹ מְסֻמָּא״ (פרישמן, כתבים 167). ״עָמַד רֶגַע אֶחָד כִּמְסֻמָּא עַל־יְדֵי הַחַמָּה״ (קבק, במשעול 16). –[מְסֻמָּאָה או מְסֻמֵּאת, מְסֻמָּאִים, ־אוֹת]

מִסְמוּס°, מיסמוס ז׳ [מן מסמס, מִסְמֵס] 1°. הֲמַסָּה, הַכְנָסַת חֹמֶר לְנוֹזְלִים עַד שֶׁיִּמַּס בָּהֶם: מִסְמוּס מֶלַח בְּמַיִם. 2°. הַמְקוּת, הִתְרַכְּכוּת יְתֵרָה, מִזְמוּז: ״יֵשׁ לַחְקֹר בְּטַעַם הַמִּסְמוּס וְהַסִּרְחוֹן (שֶׁל הָרְאָה)״ (שאלות-ותשובות, מטראני). ״בִּטּוּי לְמֵאוּן הַחַיִּים כְּנֶגֶד מִסְמוּסָם״ (קלצקין, כתבים 123). – [מִסְמוּס־, מִסְמוּסִים, ־סֵי־]

מִסְמוּר°, מיסמור ז׳ [מן מִסְמֵר; ראה גם מסמר, מִסְמֵר] חִבּוּר בְּמַסְמְרִים: מִסְמוּר תֵּבוֹת־הָעֵץ. – [מִסְמוּר־]

מִסְמָךְ° ז׳ [מן סמך; בסידור רס״ג שלו – כשם-פעולה: ״לְמִסְמַךְ בַּל עַל עִיר״] °תְּעוּדָה, כְּתָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִשּׁוּר לִדְבַר־מָה וְשֶׁנּוֹהֲגִים לְהִסְתַּמֵּךְ עָלָיו: הַתּוֹבֵעַ הִגִּישׁ אֶת הַמִּסְמָכִים לִתְבִיעָתוֹ. מִסְמָכִים הִיסְטוֹרִיִּים. מִסְמָךְ סוֹדִי. –[מִסְמַךְ־, מִסְמָכִים, ־מְכֵי־]

מְסֻמָּךְ°, מסומך ת׳ [מן סמך] נִשְׁעָן, נִתְמָךְ, מְבֻסָּס: ״צִיּוּר הַסָּמוּךְ וּמְסֻמָּךְ עַל אֲפוֹרִיזְם שֶׁל הַיְנֶה״ (קריב, עטרה 45). –[מְסֻמֶּכֶת, מְסֻמָּכִים, ־כוֹת]

– **בִּמְסֻמָּךְ** ° תה״פ קָרוֹב מְאֹד: ״זָע וְיָשַׁב בִּמְסֻמָּךְ״ (שנהר, ב 178).

מֻסְמָךְ°, מוסמך ת׳ [מן סמך, הִסְמִיךְ] 1°. מֻרְשֶׁה, מְיֻפֵּה־כֹּחַ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ סַמְכוּת: הַשּׁוֹפֵט־הַחוֹקֵר מֻסְמָךְ לַחְקֹר אֶת הֶחָשׁוּד לִפְנֵי הַמִּשְׁפָּט. רְשׁוּת מֻסְמֶכֶת. 2°. אַחְרַאי, מְבֻסָּס, שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו: הוֹדָעָה מֻסְמֶכֶת שֶׁל הַמִּנְהָל. דְּבָרִים מֻסְמָכִים. 3°. מִי שֶׁסִּיֵּם חֹק לִמּוּדִים מִקְצוֹעִיִּים אוֹ גְּבוֹהִים וְקִבֵּל אִשּׁוּר רִשְׁמִי עַל כָּךְ: מוֹרֶה מֻסְמָךְ. מֻסְמַךְ־הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. מֻסְמָךְ לְרַבָּנוּת. 4°. סָמוּךְ, מְיֻסָּד, מְבֻסָּס: ״הָיָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶם (מִן הַמְּשָׁלִים) מֻסְמָךְ עַל מִקְרָא״ (תשובות הגאונים, הרכבי שסב). –[מֻסְמַךְ־, מֻסְמֶכֶת, מֻסְמָכִים, ־מְכֵי־, מֻסְמָכוֹת, מֻסְמְכוֹת־]

– **מֻסְמַךְ הָאוּנִיבֶרְסִיטָה**°. תֹּאַר אֲקָדֵמִי שֵׁנִי (אַחֲרֵי ״בּוֹגֵר״). [בראשי-תיבות: מ״א, על-פי הלועזית: M. A., ראשי-תיבות באנגלית: Master of Arts; מלאטינית: Magister Artium]

מִסְמָכִי° ת׳ [מן מִסְמָךְ] הַמְבֻסָּס עַל מִסְמָכִים, תְּעוּדָתִי, דּוֹקוּמֶנְטָרִי: פְּעֻלָּה מִסְמָכִית. סֶרֶט מִסְמָכִי. – [מִסְמָכִית, מִסְמָכִיִּים, ־כִיּוֹת]

מְסֻמָּל°, מסומל ת׳ [מן סִמֵּל; וראה סמל, סִמֵּל] מְשַׁמֵּשׁ סֵמֶל, נָתוּן בְּרֶמֶז וּבְמָשָׁל: ״וְזוֹ שֶׁהַמְכַלֵּל טְטִינָה יָפְיוֹ עַל פִּיהָ מְסֻמָּל״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 249). רַעְיוֹן מְסֻמָּל בְּצִיּוּר. מַטָּרָה מְסֻמֶּלֶת עַל־יְדֵי סִיסְמָה. – [מְסֻמֶּלֶת, מְסֻמָּלִים, ־לוֹת]

מְסֻמָּם°, מסומם ת׳ [מן סמם, סִמֵּם] מֻרְעָל, שֶׁנִּתַּן בּוֹ אֶרֶס: ״וְקַצְוָתָם (שֶׁל הַחִצִּים) יִהְיֶה מְסֻמָּם בְּאֶרֶס״ (קאנון ד ד). ״מִתְרוֹצֵץ בְּלִי הֶרֶף כְּעַכְבָּר מְסֻמָּם״ (ברטוב, כנפיים 271). ״הַדָּם הַמְסֻמָּם הָיָה שׁוֹפֵעַ וְיוֹצֵא״ (טביב, כערער 216). מַשְׁקֶה מְסֻמָּם. – [מְסֻמֶּמֶת, מְסֻמָּמִים, ־מוֹת]

מְסֻמָּן*, מסומן ת׳ [מן סמן, סִמֵּן] שֶׁנִּתַּן לוֹ אוֹ בּוֹ סִימָן, מִסְפָּר וְכַדּוֹמֶה; מְצֻיָּן: ״וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים (הַשְּׁטָרוֹת), יִכְתְּבוּ סִימָן; וְאִם

היו מסמנין, יכתבו כהן" (בבא בתרא י ז). באי התיאטרון ישבו במקומות המסמנים. תיק מסמן על־ידי משלבת (מונוגרמה). חלקה מסמנת לבנין. — [מסמנת, מסמנים, ־נות]

מַסְמֵן° ז׳ [מן סמן; סימן] מכשיר המשמש לסמון שורות בגן־ירק, בשדה וכו׳. המסמן עשוי קורה שנעוצות בה יתדות ברוחים מסימים: גוררים את הקורה — והיתדות חורצות חריצים בקרקע. — [מסמן־, מסמנו; מסמנים, מסמני־]

מסמס [מן מסס; קרוב אל מזמז]

~ פע׳ **מִסְמֵס** * פ״י 1°, המס, גרם שימס חמר בתוך חמר אחר: מסמסתי את הסכר בכוס התה. 2*, מזמז, רכך, מעך: "מאכילין אותו סלתות וביצים כדי למסמסו (את האכל שבמעיו)" (יומא יח.). "ואם יפל בו (בכלי נתר) חמץ, ממסמסו ונשחת" (רש״י משלי כה כ). הבשול הממשך ממסמס את הבשר. — [למסמס את־, ממסמס, ימסמס]

— **מסמס נפשו***, רכך את צערו, עודד אותו: "כך ממסמסין נפשה של חיה (יולדת), ואומרין לה בשעת הלדה: אל תיראי כי בן זכר ילדת" (בראשית רבה פב).

~ פע׳ **מֻסְמַס** *, הומס: מלח שמסמס במים [וראה עוד ערך ממסמס*]. — [ממסמס, ימסמס]

~ התפ׳ **נִתְמַסְמֵס** *. 1°, נמס, נתערבב, עבר ממצב־צבירה של מוצק למצב־צבירה של נוזל: חמרי המזון מתמסמסים על־ידי תהליך העכול. 2*, נתמזמז, נתרכך: "נתמרך (המח) פסול, נתמסמס — פסול" (חולין מה:). "נתמסמס הבשר, רואין אותו כאלו אינו... נתמסמס... כל שהרופא גורדו ומעמידו על בשר חי" (חולין נג:). "נמצא כי החלום אשר טויתי מתמסמס והולך" (ברקוביץ, הראשונים שיד). — [להתמסמס, מתמסמס, ית־]

מַסְמֵסָה° נ׳ [מן מסמס] תערבת ממסמסת ורכרוכית, "דיסה": "על פני דרכים ומשעולים נשתפכה מסמסה עכורה של רפש ושל שלג מפשיר" (שלונסקי, תר׳ מכשפה). — [מסמסת־, ־מסות]

מַסְמֹסֶת°, **מסמוסת** נ׳ [מן מסמס] מסמסה: "אותה מסמסת ירקה" (סדן, ממחוז רלז). — [מסמסת־, מסמוסות]

מְסֻמָּק°, **מסומק** ת׳ [מן סמק] מאדם, שהופיע בו סמק: "חטם ארך ומסמק" (ביאליק, תר׳ 'בעל תפילה' לבן־עמי). על מצחו המסמק בצבצו ועלו טפין כבדות של זעה" (קבק, במשעול 465). "עד פניו בשני־בושה מסמקים" (ליסיצקי, מידות 54). — [מסמקת, מסמקים, מסמקות]

מַסְמֵר ז׳ [ראה סמר; צורת־משנה של משמר] 1. קנה־מתכת או עץ מחדד בקצהו שתוקעים אותו בתוך חמר כלשהו — לחבור חלקים, לחזוק וכדומה: "ויחזקהו במסמרים" (ישעיה מא ז). "במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק" (ירמיה י ד). "מסמר־הצלוב" (שבת ו י). "מסמר הגרע... ושל אבן־שעות... מסמר הגרדי... מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו... שהתקינו להיות פותח בו את החבית" (כלים יב ד־ה). "נגר שקבע מסמר בשדה,

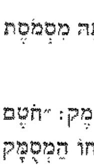
מסמרים

בתבה ומגדל" (תוספתא בבא קמא י ח). מסמר תוקעים (או קובעים) בפטיש, ושולפים (או חולצים) בצבת. 2° [בהשאלה ועל־פי לועזית] עקר, מרכז, הדבר הבולט והמפרסם ביותר: המחזה המצג הוא מסמר־העונה. מסמר־התערוכה—תמונתו של הצייר הדגול. המסמר בדבריו של הנואם היה ענין העליה. 3*, בליטה, זיז גוף מארך כעין בליטת מסמר: "מסמר (של בצק) שאחר הככר" (טבול יום א ג). 4* גדול דמוי־מסמר בגוף החי, דלדול: "המסמרות והיבלות והתלתלין" (תוספתא נגעים ב יב). — [מסמר־, מסמרך, מסמרים, מסמרי־: גם מסמרות, או מסמרים]

— **(דברים) כמסמרות נטועים** [על־פי קהלת יב יא], כנוי לדברים קבועים שאין לשנות בהם מאומה, הלכות פסוקות: "ודבריהם ומעשיהם כמסמרות נטועים לעולם" (אחד העם, רעא).

— **שושנת־המסמר*** [על־פי במדבר רבה יד: "המסמר שיש לו שושנה נוח לשלוף"] ראש־המסמר, הכפה שבראש המסמר.

— **כמסמר נטוע** [על־פי קהלת יב יא], **כמסמר תקוע**°, משל למישהו העומד במקומו בלא תנועה: "ויעמד פתאם במקומו כמסמר נטוע" (ביאליק, תר׳ קישוט קפ). "אתה עומד וממתין לו, כמסמר הנטוע" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קסז). "ועמד כמסמר תקוע יום תמים" (ביאליק, המתמיד).

— **קבע מסמרות בדבר*** [בהשאלה] קבע את הדבר כהלכה פסוקה שאין לזוז ממנה: "ואלעזר בני קבע בה (בהלכה) מסמרות" (בבא בתרא ז:). "בכלל היה אותו הציור... רק כנסיון ראשון לקרב הדבר אל השכל ולא קבעו בו מסמרות" (אחד העם, שיד). "לקבע מסמרות בדבריו ולהוכיח בעליל" (ביאליק, אריה ג).

— **מסמר־העונה**° [שאול מלועזית] [בתיאטרון, באמנות] הארוע המרכזי של העונה, הדבר המענין או המפרסם ביותר שבכל התקופה: הופעתו של המנצח־האורח היתה מסמר־העונה.

מְסֻמָּר*, **מסומר** ת׳ [מן מסמר; ראה גם סמר] 1. מחבר במסמרים, שתקועים בו מסמרים: "לא יצא האיש בסנדל המסמר (בשבת)" (שבת ו ב). "ארבעה אופנים גדולים מעץ, מברזלים בברזל ומסמרים במסמרות מתחתיהם" (יוסיפון, רנג). סליה מסמרת. 2°, זקוף וקשה כמסמר: "הוסיפה ללקט בידים מסמרות מקר" (יעקב שטינברג, קעב). "זקן הוא וגבוה... ושפמו מסמר ועולה כלפי מעלה" (עגנון, אורח 340). "שפמו זקוף ומסמר" (בורלא, עקביה 127). שער מסמר מפחד. הקפוד מכסה זיפים מסמרים. [ובהשאלה:] "ויצא עם שמש יום עזיז ומסמר" (ביאליק, משירי החורף). — [מסמרת, מסמרים, ־רות]

מסמר [מן מסמר]

~ פע׳ **מִסְמֵר** ^ פ״י (יורה דעה רפט ד) חבר במסמרים; "מסמרוך אל הערף וחסל" (אריד, כיתר 222). — [למסמר את־, ממסמר, י־]

~ פע׳ **מֻסְמַר** °, חבר במסמרים. — [ממסמר, ימסמר]

מַסְמְרוֹן° ז׳ [מן מסמר] מסמר קטן: מסמרוני סנדלרים. מסמרוני־עץ. — [מסמרון־, מסמרונים, ־ני־]

מסמרי° ת׳ [מן מסמר] עז ודוקר כמסמר: "והזרזיף העז, המסמרי, המצהיל את הדם" (יזהר, צקלג 154). — [מסמרית, ־ריים, מסמריות]

מסמרר°, מסומרר ת׳ [מן סמרר, סמרר] מחבר ודבוק במסמרות: פחי־ברזל מסמררים. צנור מסמרר. — [מסמררת, מסמררים, מסמררות]

א. **מסמרת**° נ׳ [מן מסמר] קנה־מתכת (ברזל או נחשת או אלומיניום ועוד) בעל כפה בראשו, המשמש לחבור שני חלקי־מתכת זה לזה: תוקעים את המסמרת בנקב שנקדח ומכים על קצה השני עד שיתרקע לכעין כפה. — [מסמרת־, מסמרתו; מסמרות, מסמרות־]

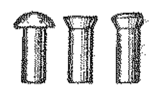

מסמרות

ב. **מסמרת*** נ׳ [אולי מן מסמר] אחד ממיני היבלות בגוף, גדול דק ומארך — ראה מסמר 4.

מסנדל°, מסונדל ת׳ [מן סנדל] נעול סנדלים: "ורגליהם המפזמקות והמסנדלות כמעט שנגררות בארץ" (ביאליק, ספיח י). "פניה של מירה משפלים אל רגליה המסנדלות" (ברש, ב 33). "מטלטל אט אט ברגליו המסנדלות" (שמיר, הוא הלך 132). — [מסנדלת, מסנדלים, ־לות]

מסנור°, מסנוור ת׳ [מן סנורים; ראה גם סנור, סנור] 1. בהיר או מזהיר ביותר עד כדי טשטוש הראיה, מכה בסנורים: מעטה־שלג מסנור את העינים בלבנוניתו. אור־חשמל מסנור. יפי מסנור. 2. מאחז עינים, מטעה על־ידי מעשה הנראה כמזהיר ואינו אלא מזיף: פעלה מסנורת עיני הבריות. — [־ורת, מסנורים, ־רות]

מסנור°, מסונוור ת׳ [מן סנורים; ראה גם סנור סנור] 1. מכה בסנורים, שלקה מאור עיניו: עינים מסנורות מרב אור. 2 [בהשאלה] שאינו מבחין בפגמים במישהו מחמת אהבה מפלגת אליו או מתוך שנתרשם באפן עז מתכונה מסימת שבו: הבחור היה מסנור באהבתו לבחורה. — [מסנורת, מסנורים, מסנורות]

מסנן*, מסונן ת׳ [מן סנן, סנן] מעבר דרך מסנן או מסננת, מטהר ומזקק: "הזהב המסנן שהיה עליו" (במדבר רבה ד). "הרוח כמסנן, רך צלול ומצנן" (ביאליק, המתמיד). "כמים המסננים אשר אני שותה מן הכוס" (ברנר, א 338). תמצית־תה מסננת. מים מסננים. [ובהשאלה:] "הנובלה היא לפי מהותה משהו מגבש, משהו מסנן, מארע שיש בו משום תמצית חיים" (פיכמן, שעז). — [מסננת, מסננים, ־נות]

מסנן° ז׳ [מן סנן] "פילטר". 1. מתקן במכונות או במכשירים שונים המשמש לסנון נוזלים: מסנן של שמן במכונות. מסנן־המים בתחנת־השאיבה. 2 [במצלמה] זכוכית צבעונית שמרכיבים לפני העצמית (האוביקטיב) לשם סנון האור. — [מסנן־, מסננים, מסנני־]

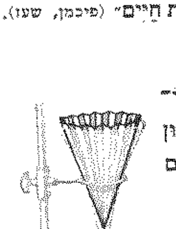

מסנן (1)

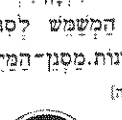

מסנן (2)

מסננת*, מסננת* נ׳ [מן סנן, סנן] כלי־מטבח שתחתיתו עשויה נקבים נקבים לסנן בו נוזל (כלים כח ג). [ובהשאלה:] "כל החמר הישן לאחר שיעקר מתחומו ויעבר דרך המסננת של הטעם החדש" (ביאליק, הספר העברי). — [מסננת־, מסננות, מסננות־; מסננת־, מסננות, ־נות־]

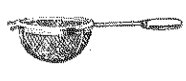

מסננת

מסנף°, מסונף ת׳ [מן סניף; ראה גם סנף] מחבר, קשור כסניף וכחלק של מרכז מסים: המשרדים לתירות שבערי־השדה מסנפים אל המרכז שבבירה. — [מסנפת, מסנפים, ־פות]

מסנק°, מסונק ת׳ [מן סנק; סנק] קפוץ, לחוץ, מכוץ: "וכאגרוף מסנק, נפוח־גידים" (שלונסקי, שירים א 102). — [מסנקת, מסנקים, ־קות]

מסנקף°, מסונקף ת׳ [מן סינקופה] [במוסיקה] שיש בו סינקופה (ראה ערך זה): "ויש בו קטע מסנקף" (מ׳ רבינא, ״דבר״). — [מסנקפת, מסנקפים, ־פות]

מסנר°, מסונר [מן סנר] לבוש סנר: "יוצאות גם נשות־החיל המסנרות" (שניאור, פנדרי ג 158) "התורן המסנר" (אריכא, סיפוריו 176). — [מסנרת, מסנרים, ־רות]

מסס [קרוב אל מסמס, מזמז, ב. מאס, מסה; ארמית: מסס; ערבית: מש]

~ פע׳ **מסס, מס**, היה לנוזל, נמוג: "מנפש ועד־בשר יכלה, והיה כמסס נסס" (ישעיה י יח). "ואני במס לבי כמים" (מגילת ההודיות ב 28). — [למס, מס, ימס]

~ נפ׳ **נמס, נמסס** ° נמוג, היה לנוזל, עבר ממצב־צבירה של מוצק למצב־צבירה של נוזל: "כהמס דונג מפני־אש" (תהלים סח ג). "וימסו אסוריו מעל ידיו" (שופטים טו יד). "כמו שבלול יהלך וכדונג נמסס" (גבירול, ה׳ מה אדם). — [להמס; נמסותי, נמס, נמסה גם נמסס ° ; נמס, נמסה; ימס]

~ הפ׳ **המס** פ״י [במקרא רק בצירוף עם "לב", ראה להלן] מוגג, הפך חמר מוצק לנוזל: השמש המסה את הקרח. המסתי את הסכר בכוס־רותחים. — [להמס את־, המסותי או המסתי, המסתם; ממס, ממסה; ימס, תמסו; המס! המסי!]

~ הפ׳ **הומס** °, שהמסו אותו: קרח מומס בחם השמש. — [מומס, מומסה, יומס]

~ פע׳ **מוסס** °, **מסס** ° פ״י המס, הפך חמר מוצק לנוזל, שם מוצק בתוך נוזל עד שימס בתוכו: "הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת" (רמב״ם, שבת ט ו). ממוססים מלח במים. — [למוסס, ממוסס, י־; למסס, ממסס, י־]

~ הת׳ **התמוסס** °, נמס, נמוג, נתך והיה לנוזל: "כאלו הגבעות נמוגו ומתמוססות מרב החלב שזב עליהן מן הצאן" (רד״ק עמוס ט יג). הסכר התמוסס בתוך המים. — [להתמוסס, מתמוסס, ית־]

— **נמס לבו**, נכנס מרך בלבו, פחד, נבהל מאד: "וימס לבב־העם ויהי למים" (יהושע ז ה). "ונמס כל־לב ורפו כל־ידים" (יחזקאל כא יב).

– הֵמֵס אֶת לִבּוֹ, הֵבִיא מֹרֶךְ בְּלִבּוֹ, הִפְחִידוֹ, הִבְהִיל אוֹתוֹ: "אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ" (דברים א כח). "וְדִגְלֵי הַבֵּינַיִם יִהְיוּ לְהָמֵס לֵבָב" (מגילת בני אור, א 13). "פְּרָעוֹת וָרֶשַׁע הֵמַסּוּ אֶת לֵב יִשְׂרָאֵל" (ויסלבסקי, תר' מרד 25).

מֹסֶס ז' ראה מֶסוֹס.

מֶסֶס* ז' [נוסח־משנה של הֲמֵסֵס; אולי מלאטינית: omasum; ואולי מן מסס] (חולין ג א): שְׁמוֹ שֶׁל הַמָּדוֹר הַשְּׁלִישִׁי בְּקֵבָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מַעֲלֵי־גֵרָה: "'וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת' – זֶה הַמֶּסֶס... 'בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה' – בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין הַמֶּסֶס טוֹחֵן" (ויקרא רבה יח). – [מֶסֶס־, מְסָסִים, מַסְסֵי־]

מַסָּע ז' [מן נסע] 1. נְסִיעָה, תְּנוּעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם (בְּיִחוּד בֵּין מְקוֹמוֹת רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה): "וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל" (בראשית יג ג). "אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (במדבר לג א). "בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְנוֹדְדִין מִמַּסָּע לְמַסָּע" (שיר השירים רבה ג, מי זאת). "מַסְּעוֹת בִּנְיָמִין הַשְּׁלִישִׁי" (מנדלי מו"ס). 2 ° [במשחק־השחמט] מַהֲלָךְ, הֲזָזָה שֶׁל כְּלִי־מִשְׂחָק: מָט בִּשְׁלוֹשָׁה מַסָּעִים. 3 ° [בצבא, בתנועות־נוער] סִיּוּר מְאֻרְגָּן: מַסַּע שֶׁל גְּדוּדֵי־נֹעַר לִמְצָדָה. – [מַסַּע־, מַסָּעוֹ... מַסַּעֲכֶם; מַסָּעִים, מַסְעֵי־, גם מַסָּעוֹת, מַסְּעוֹת־]

– אֶבֶן־מַסָּע (מלכים א ו ז), אֶבֶן כְּבֵדָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲבִירָהּ מִמְּקוֹם מַחְצַבְתָּהּ אֶל מְקוֹם הַבִּנְיָן רַק עַל־יְדֵי הַסָּעָה.

– סִפְרֵי־מַסָּעוֹת °, סְפָרִים הַמְתָאֲרִים אֶת פָּרָשַׁת מְאֹרְעוֹתֵיהֶם שֶׁל נוֹסְעִים וְחוֹקְרִים בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בָּעוֹלָם.

– תְּעוּדַת־מַסָּע °, דַּרְכּוֹן, פַּסְפּוֹרְט.

– מַסַּע־עֳנָשִׁין °, הַתְקָפָה עַל מָקוֹם אוֹ עַל צִבּוּר־אֲנָשִׁים מְסֻיָּם הַבָּאָה כְּעֹנֶשׁ וּכְתַגְמוּל אוֹ כִּנְקָמָה עַל הִתְנַהֲגוּתָם.

– מַסְעֵי־הַצְּלָב °, 1. שֵׁם כּוֹלֵל לַמַּסָּעִים הַשּׁוֹנִים שֶׁל גְּדוּדִים מְאֻרְגָּנִים ("צַלְבָנִים") לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִטַּעַם אֲרָצוֹת נוֹצְרִיּוֹת בְּאֵירוֹפָּה בַּמֵּאוֹת הָ־11, הַ־12 וְהַ־13, שֶׁנּוֹעֲדוּ לְשַׁחְרֵר אֶת אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ מִשִּׁלְטוֹן הַמֻּסְלְמִים. מִשְׁתַּתְּפֵי מַסְעֵי־הַצְּלָב נָהֲגוּ בְּאַכְזָרִיּוּת רַבָּה בַּיְּהוּדִים וּבְכָל מִי שֶׁעָמַד בְּדַרְכָּם. [ומכאן:] 2 [בהשאלה] מִשְׁלַחוֹת־עֳנָשִׁין אַכְזָרִיּוֹת בְּיוֹתֵר.

מַסָּע°, מוּסָע ת' [מן נסע, הִסִּיעַ] 1 °, מוּבָל בַּדֶּרֶךְ, שֶׁמַּסִּיעִים אוֹתוֹ: קְרוֹנוֹת מֻסָּעִים. 2. מֶרְחָק, מֶסַח: דַּעְתּוֹ מֻסַּעַת מִכָּל הָעִנְיָן. – [מֻסַּעַת, מֻסָּעִים, ־עוֹת]

מִסְעָד ז' [מן סעד] 1. סָמוֹכָה, עַמּוּד, קוֹרָה שֶׁהַגַּג נִשְׁעָן עָלֶיהָ: "וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד לְבֵית־ה'" (מלכים א י יב). 2 ° [ברהיטים שונים – בכיסא, בכורסה, בספה וכדומה] מִשְׁעֶנֶת, גַּב, לוּחַ אֲחוֹרֵי שֶׁנִּשְׁעָנִים עָלָיו. 3 *", תְּמִיכָה, מִשְׁעָן: "לֹא יִהְיֶה לְךָ מִבְטֶחָם לְמִסְעָד" (יהודה הלוי, וירד איש). "וְאִם גָּמַר – דְּבַר נְחוּמִים וּמִסְעָד" (משה אבן־עזרא, קודש ט). "שִׂמְחָה לְמִתְאַבֵּל, מִסְעָד לְנוֹפְלִים" (אברהם אבן־עזרא, א 58). "וְהָיָה מִסְעָד וּמִשְׁעָן לְכָל אֶבְיוֹן וְעָנִי" (זבארה, שעשועים ז). – [מִסְעַד־, מִסְעָדִים, ־עֲדֵי־]

– מִסְעַד־לֵב ° [על־פי "וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם", בראשית יח ה] כִּנּוּי מְלִיצִי לְאֹכֶל.

מִסְעָדָה° נ' [מן סעד] בֵּית־אֹכֶל, בַּיִת שֶׁמַּגִּישִׁים בּוֹ סְעוּדוֹת לַבָּאִים לֶאֱכֹל. – [מִסְעֶדֶת־, מִסְעַדְתּוֹ; מִסְעָדוֹת, ־עֲדוֹת]

– מִסְעָדָה צִמְחוֹנִית °, בֵּית־אֹכֶל שֶׁמַּגִּישִׁים בּוֹ לָאוֹכְלִים מַאֲכָלִים צִמְחוֹנִיִּים (שֶׁאֵין בָּהֶם בָּשָׂר).

מִסְעָף°, מיסעף ז' [מן סעף; סָעִיף] מָקוֹם בִּכְבִישׁ רָאשִׁי שֶׁמִּמֶּנּוּ מִסְתָּעֶפֶת דֶּרֶךְ צְדָדִית אֶל יִשּׁוּב מְסֻיָּם. – [מִסְעַף־, מִסְעָפִים, מִסְעֲפֵי־]

מְסֹעָף°, מסועף ת' [מן סָעִיף; ראה גם סעף] 1. מְחֻלָּק לִסְעִיפִים, מְפֻצָּל: "אוֹתָם רָדַף גַּם פֶּסְטְרַנְק בְּכָל עֲבוֹדָתוֹ הָרַבָּה וְהַמְסֹעֶפֶת" (ביאליק, פסטרנק). רֶשֶׁת מְסֹעֶפֶת שֶׁל מְסִלּוֹת־בַּרְזֶל. תָּכְנִית מְסֹעֶפֶת. 2 [בהוראה המקורית] עָנֵף, עָבֹת: עֵץ מְסֹעָף. – [מְסֹעֶפֶת, מְסֹעָפִים, ־פוֹת]

מְסֹעָר°, מסוער ת' [מן סער, סֹעֵר] 1 °, מוּפָץ וּמְפֻזָּר בָּרוּחַ: מוֹץ מְסֹעָר בִּשְׁעַת הַזְּרִיָּה. 2 ", נָתוּן בִּסְעָרָה: "זֶה אֶל שָׁאוֹל יוֹרֵד וְיִנָּצֵל מֵנָּהוּ בְּיוֹם רוּחַ מְסֹעֶרֶת" (הנגיד, דיואן 149). 3 °, נִרְגָּז, נִסְעָר: פְּלוֹנִי רָגוּז וּמְסֹעָר. לֵב מְסֹעָר. – [מְסֹעֶרֶת, מְסֹעָרִים, מְסֹעָרוֹת]

מֻסְעָר°, מוסער ת' [מן סער, הִסְעִיר] 1. מוּבָא לִידֵי סְעָרָה: הַיָּם הַמֻּסְעָר שִׁבֵּשׁ אֶת הַדַּיִג. 2. נִרְגָּז, נִסְעָר: הָיִיתִי מֻסְעָר בְּיוֹתֵר מִן הַיְדִיעָה שֶׁקִּבַּלְתִּי. – [מֻסְעֶרֶת, מֻסְעָרִים, ־רוֹת]

מַסְפֵּג ז' [מן ספג] מִמַּכְשִׁירֵי שֻׁלְחַן־כְּתִיבָה: כַּף עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה שֶׁעָלֶיהָ מָתוּחַ נְיַר־סוֹפֵג לִסְפֹּג אֶת הַדְּיוֹ. – [מַסְפֵּג־, ־פְּגִים, מַסְפְּגֵי־]

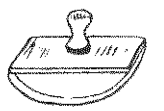

מספג

מֻסְפָּג°, מוּספּג ת' [מן ספג, הִסְפִּיג] סָפוּג, שֶׁנִּקְלַט לְתוֹכוֹ: תַּחְבֹּשֶׁת מֻסְפֶּגֶת דָּם. מִטְפַּחַת מֻסְפֶּגֶת זֵעָה. – [מֻסְפֶּגֶת, מֻסְפָּגִים, מֻסְפָּגוֹת]

מִסְפֵּד ז' [מן ספד] אֵבֶל, בְּכִי, דִּבְרֵי קִינָה עַל אָסוֹן אוֹ עַל מָוֶת: "וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד" (בראשית נ י). "וּבָכוּ בְמַר־נֶפֶשׁ אֵלַיִךְ מִסְפֵּד מָר" (יחזקאל כז לא). "שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד" (יואל ב יב). "אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד" (אסתר ד ג). "כִּי תִרְאֶה אוֹתִי מוֹרִיד דִּמְעָה וּלְמִסְפֵּד אֶקְרָא הָעֲנָנִים" (ביאליק, דמעה) – [מִסְפַּד־, מִסְפְּדִים, ־פְּדֵי־]

– קֶשֶׁר מִסְפֵּד *, פָּתַח בְּדִבְרֵי הֶסְפֵּד וְקִינָה: "אַף הֵם קָשְׁרוּ מִסְפֵּד שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת" (איכה רבה, פתיחתא).

מֻסְפָּד°, מוּספּד ת' [מן ספד, הִסְפִּיד] שֶׁהִסְפִּידוּ אוֹתוֹ, שֶׁקּוֹנְנוּ עָלָיו. – [מֻסְפֶּדֶת, מֻסְפָּדִים, ־דוֹת]

מִסְפּוֹא ז' [ארמית: סְפָא האכיל, פיטם] שֵׁם כּוֹלֵל לְמִינֵי יָרָק וְגַרְעִינִים הַנִּתָּנִים כִּמְזוֹן לַבְּהֵמוֹת: "וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים" (בראשית כד לב). "וְאֵין בָּאֵבוּס מִסְפּוֹא" (ביאליק, תאמר). – [מִסְפּוֹא־]

— מִסְפּוֹא יָבֵשׁ°, חָצִיר יָבֵשׁ, צְמָחִים שֶׁנִּתְיַבְּשׁוּ, כְּגוֹן: חֲשַׁשׁ, קַשׁ, תֶּבֶן, עָלִים, זְרָדִים.

— מִסְפּוֹא יָרֹק°, חָצִיר, צְמָחִים הַנִּקְצָרִים בְּעוֹדָם רַעֲנַנִּים וְנִתָּנִים לַבְּהֵמוֹת כְּשֶׁהֵם טְרִיִּים וִירֻקִּים, כְּגוֹן: בַּקִּיָּה, שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל, תִּלְתָּן, אַסְפֶּסֶת, תִּירָס יָרֹק.

— צִמְחֵי־מִסְפּוֹא°, צְמָחִים שֶׁמְּגַדְּלִים בִּשְׂדוֹת הַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי לְשֵׁם כַּלְכָּלַת בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת, כְּגוֹן: אַסְפֶּסֶת, בַּקִּיָּה, כַּרְשִׁינִים, שְׂעוֹרָה, שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל, תִּירָס, תִּלְתָּן, תֻּרְמוֹס.

מִסְפּוּר°, מיספור ז׳ [מן מִסְפֵּר; ראה גם מספר, מִסְפֵּר] סִמּוּן מִסְפָּרִים, נוּמֶרַצְיָה: חוֹתֶמֶת מְיֻחֶדֶת לְמִסְפּוּר. —[מִסְפּוּר־, מִסְפּוּרִים, מִסְפּוּרֵי־]

מספורת, ראה מִסְפֹּרֶת.

מְסֻפָּח°, מסופח ת׳ [מן א. ספח, סֻפַּח] מְצֹרָף, מְסֻנָּף, מְחֻבָּר: פְּלוֹנִי מְסֻפָּח אֶל הַוַּעַד. שְׁכוּנָה מְסֻפַּחַת אֶל עִירִיָּה. — [מְסֻפַּחַת, מְסֻפָּחִים, ־חוֹת]

מִסְפָּח°, מיספח ז׳ [מן א. ספח] מוּסָף, תּוֹסֶפֶת, מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּסְפָּח. —[מִסְפַּח־, מִסְפָּחִים, ־פְּחֵי־]

מִסְפָּחָה נ׳ [אולי מן ספח] 1. מִין מִטְפַּחַת אוֹ כִּסּוּי אַחֵר לְרֹאשׁ נָשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם: "הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל כָּל־אַצִּילֵי יָדַי וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל־רֹאשׁ כָּל־קוֹמָה" (יחזקאל יג יח). 2°. מִלּוּאִי שֶׁל כֶּסֶת, שְׁיָרֵי בְּגָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁמְּמַלְּאִים בָּהֶם כֶּסֶת: "כַּר מָלֵא מוֹכִין וְכֶסֶת מְלֵאָה מִסְפָּחוֹת" (תוספתא בבא קמא יא ג). — [מִסְפַּחַת־, מִסְפָּחוֹת, מִסְפְּחוֹת־]

מִסְפַּחַת נ׳ [צורת־משנה מן סַפַּחַת, ואולי מן ספח דבר שנדבק] אַחַד מִמִּינֵי הַצָּרַעַת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה, סַפַּחַת: "וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר" (ויקרא יג ח). — [מִסְפַּחַת־, מִסְפָּחוֹת, מִסְפְּחוֹת־]

מַסְפִּיק° [מן א. ספק, הִסְפִּיק] 1. ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּי הַצֹּרֶךְ: קִבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ תְּשׁוּבָה מַסְפֶּקֶת. יֵשׁ לוֹ זְמַן מַסְפִּיק גַּם לִמְנוּחָה. 2 תה״פ [בלשון־הדיבור] דַּי, רַב: מַסְפִּיק לִשְׂחֹק, לְכוּ לִישֹׁן! 3 ז׳ [בסולם־הציונים בבית־הספר] דַּרְגַּת־הַהַעֲרָכָה הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר בֵּין הַהַעֲרָכוֹת הַחִיּוּבִיּוֹת, הַמְאַשֶּׁרֶת כִּי הַתַּלְמִיד הִשִּׂיג אֶת הַמִּינִימוּם הַנִּדְרָשׁ, אַךְ לֹא לְמַעְלָה מִזֶּה. הַדַּרְגּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת הֵן: טוֹב מְאֹד — טוֹב — מַסְפִּיק — בִּלְתִּי־מַסְפִּיק. תַּלְמִיד פְּלוֹנִי קִבֵּל בְּסוֹף הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה "מַסְפִּיקִים", "מַסְפִּיק־בְּקֹשִׁי" אֶחָד וּ"בִלְתִּי־מַסְפִּיק" אֶחָד. — [מַסְפִּיקָה או מַסְפֶּקֶת, מַסְפִּיקִים, ־קוֹת]

מִסְפָּן°, מיספן ת׳ [מן סְפִינָה] בְּרֵכָה אוֹ תְּעָלָה צְדָדִית בְּמִסְפָּנָה לַעֲגִינַת סְפִינוֹת: בְּכָל מִסְפָּנָה יֵשׁ מִסְפָּנִים אֲחָדִים. — [מִסְפַּן־, מִסְפָּנִים, מִסְפְּנֵי־]

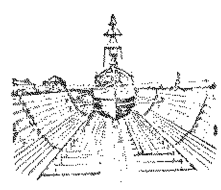
ספינה במספנה

מִסְפָּנָה° נ׳ [מן סְפִינָה] בֵּית־מְלָאכָה גָּדוֹל לְבִנְיַן סְפִינוֹת, סִירוֹת, אוֹ לְתִקּוּן סְפִינוֹת יְשָׁנוֹת. — [מִסְפֶּנֶת־, מִסְפַּנְתּוֹ; מִסְפָּנוֹת, מִסְפְּנוֹת־]

מִסְפָּק*, מיספק ז׳ [מן סָפֵק] עִנְיָן מְפֻקְפָּק, דִּילֶמָּה: "מָה רָאִיתָ לְהַכְנִיס עַצְמְךָ לְמִסְפָּק הַזֶּה הַמְּרֻבֶּה?" (ירושלמי גיטין כט ג). "תּוֹרַת הַהִתְנַגְּדוּת לָאַלִּימוּת שְׁקוּדָה לְהִמָּלֵט מִן הַמִּסְפָּק" (ויסלבסקי, חר׳ טבע ומוסר 45). — [מִסְפַּק־, מִסְפָּקִים, מִסְפְּקֵי־]

מְסַפֵּק° תו״ז [מן א. ספק, סִפֵּק] 1 ז׳ סַפָּק, מַמְצִיא, מֵבִיא אַסְפָּקָה: מְסַפְּקֵי הֶחָלָב בָּעִיר. 2 ת׳ מֵנִיחַ אֶת הַדַּעַת, מַשְׂבִּיעַ־רָצוֹן: תְּשׁוּבָה בִּלְתִּי־מְסַפֶּקֶת. — [מְסַפֶּקֶת, מְסַפְּקִים, מְסַפְּקֵי־, מְסַפְּקוֹת]

א· **מְסֻפָּק°, מסופק** ת׳ [מן ב. ספק, סֻפַּק] מְפֻקְפָּק, מֻטָּל בְּסָפֵק: "וְהוּא רוֹצֶה לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה, וְהַדֶּרֶךְ מִתְחַלֶּקֶת לִדְרָכִים רַבִּים מְסֻפָּקִים" (חובות הלבבות, הייחוד ב). הֲרֵינִי מְסֻפָּק אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר. דְּבָרִים מְסֻפָּקִים. עֶמְדָּה מְסֻפֶּקֶת וּבִלְתִּי־קְבוּעָה. — [מְסֻפֶּקֶת, מְסֻפָּקִים, ־קוֹת]

— מְסֻפְּקַנִי°, מְסֻפְּקָנִי°, הִנְנִי מְסֻפָּק, הִנְנִי מֵטִיל סָפֵק בְּדָבָר: מְסֻפְּקָנִי אִם אוּכַל לָגֶשֶׁת לְשָׁם.

— חוֹבוֹת מְסֻפָּקִים° [בהנהלת־חשבונות] חוֹבוֹת אֲשֶׁר סָפֵק אִם הַחַיָּבִים יִפְרְעוּ אוֹתָם.

ב· **מְסֻפָּק*, מסופק** ת׳ [מן א. ספק, סֻפַּק] שֶׁנִּתַּן, מֻעֲבָר (אַסְפָּקָה): "הַכֹּל מָצוּי וּמְתֻקָּן וּמְסֻפָּק לָהֶם בַּמִּדְבָּר" (ספרי האזינו קלו). — [מְסֻפֶּקֶת, מְסֻפָּקִים, ־קוֹת]

א· **מִסְפָּר, מיספר** ז׳ [מן א. ספר] 1°. עֵרֶךְ חֶשְׁבּוֹנִי הַמְּבַטֵּא כַּמּוּת, סְכוּם שֶׁל עֲצָמִים, שֶׁל תּוֹפָעוֹת וְכַדּוֹמֶה. הַמִּסְפָּרִים נִרְשָׁמִים בִּכְתָב בְּסִפְרוֹת 1, 2, 3, וְכוּ׳: מִסְפָּרִים שְׁלֵמִים. מִסְפָּרִים זוּגִיִּים. מִסְפָּרִים חִיּוּבִיִּים וּמִסְפָּרִים שְׁלִילִיִּים. תּוֹרַת הַמִּסְפָּרִים. עוֹלַם הַמִּסְפָּרִים. מִסְפָּרִים וְצוּרוֹת. מִסְפָּרִים מְאֻלְּפִים. [וראה עוד להלן] 2. כַּמּוּת, סְכוּם, מִנְיָן: "וַיְהִי מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ" (שופטים ז ו). "מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים" (תהלים קמז ד). "עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר, כִּי־אֵין מִסְפָּר" (בראשית מא מט). 3° [בדקדוק] מִלָּה הַמְצַיֶּנֶת אִם הַדָּבָר הוּא אֶחָד אוֹ הַרְבֵּה: מִסְפָּר יָחִיד. מִסְפָּר רַבִּים. 4 [אחרי שם־עצם] אֲחָדִים, לֹא רַבִּים: "וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן" (במדבר ט כ). "וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר, וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי" (בראשית לד ל). "וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר" (יחזקאל יב טז), "כִּי־שְׁנוֹת מִסְפָּר יֶאֱתָיוּ" (איוב טז כב). הַמְּתֵן לִי דַּקּוֹת מִסְפָּר. 5°. צִיּוּן־הֶכֵּר לְדָבָר־מָה אוֹ לְמִישֶׁהוּ בְּסִפְרוֹת, לְהַבְדִּילוֹ מֵאֲחֵרִים: בַּיִת מִסְפָּר 21. מִסְפַּר הַטֶּלֶפוֹן. מִסְפַּר הַמְּכוֹנִית. מִסְפָּרוֹ הָאִישִׁי שֶׁל הַחַיָּל. מִסְפַּר הַחוֹבֶרֶת. מִסְפַּר הָעַמּוּד. — [מִסְפַּר־, מִסְפָּרִים, מִסְפְּרֵי־]

— בְּמִסְפָּר, בְּכַמּוּת מְסֻיֶּמֶת: "וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר; אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ, לֹא יֹסִיף" (דברים כה ב—ג). "וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב... בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל לַכֹּל" (עזרא ח לג—לד).

— מְעַט בְּמִסְפָּר, כַּמּוּת קְטַנָּה, קְצָת: "וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם מְעַט בְּמִסְפָּר" (יחזקאל ה ג).

— מִסְפָּר אִירַצְיוֹנָלִי°, מִסְפָּר שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהַבָּעָה כְּמִסְפָּר שָׁלֵם אוֹ כְּמָנָה שֶׁל שְׁנֵי מִסְפָּרִים שְׁלֵמִים (כְּשֶׁבֶר): הַמִּסְפָּר $\sqrt{2}$ (שֹׁרֶשׁ רִבּוּעִי שֶׁל 2) הוּא מִסְפָּר אִירַצְיוֹנָלִי.

– מספר אי־זוגי°, פרט, מספר שאינו מתחלק ללא שארית ב־2. כל מספר המסתים באחת מן הספרות 1, 3, 5, 7, 9 הוא מספר אי־זוגי.

– מספר זוגי°, מספר המתפרק לזוגות זוגות והוא מתחלק אפוא ללא שארית ב־2. סימנו של מספר זוגי: ספרת יחידותיו היא אחת מן הספרות 2, 4, 6, 8 או 0.

– מספר חזק° [בלשון־הדיבור] כנוי לאדם שמצטין במשהו, בן־חיל: "זה היה מספר חזק!" (ברטוב, כנפיים 6).

– מספר חיובי°, מספר הגדול מ־0: $1, \frac{1}{2}, \sqrt{2}+$ וכדומה מספרים חיוביים הם.

– מספר טבעי°, מספר חיובי שלם, כל אחד מן המספרים 1, 2, 3,... ועד אין־סוף; האפס והמספרים השליליים אינם מספרים טבעיים.

– מספר יסודי° [בדקדוק] מלה המציינת את כמותם של העצמים, למשל: אחד, שלשה, עשרה, חמשים (להבדיל מן "מספר סדורי").

– מספר מדמה°, כפולה בלשהי של $\sqrt{-1}$: $2\sqrt{-1}$, $3\sqrt{-1}$ מספרים מדמים הם.

– מספר מכנה°, מספר שנרשם על־ידו שם העצמים שהוא מסכם, למשל: 5 ספרים (להבדיל מן "מספר בלתי־מכנה" או "סתמי", למשל: 5)

– מספר מעגל°, ראה ערך מעגל.

– מספר מערב°, סכום של מספר שלם ושבר, למשל $3\frac{1}{7}$.

– מספר מרכב°, מספר שיש בו חלק ממשי וחלק מדמה, למשל: $2+3\sqrt{-1}$.

– מספר סדורי (סודר)° [בדקדוק] מלה המציינת את מקומו וסדרו של העצם במערכת העצמים האחרים, למשל: ראשון, שלישי, עשירי, החמשים.

– מספר סתמי°, מספר בלתי־מכנה כגון: 5, 7, $\frac{1}{2}$ (להבדיל מן "מספר מכנה": 5 ספרים, 7 פרות, $\frac{1}{2}$ לירה)

– מספר פריק°, מספר טבעי הנתן לפרוק למכפלת מספרים קטנים ממנו: המספר 12 הוא מספר פריק ($3 \times 2 \times 2$); 17 אינו מספר פריק.

– מספר ראשוני°, מספר טבעי גדול מ־1 שאין לו מחלקים אלא הוא עצמו ו־1: המספרים 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23 מספרים ראשוניים הם. המספרים הראשוניים רבים עד אין־סוף.

– מספר רציונלי°, מספר שלם או מספר הנתן להבעה כמנה של שני מספרים שלמים (כשבר) (להבדיל מן "מספר אי־רציונלי")

– מספר שבור°, שבר.

– מספר שלילי°, מספר קטן מ־0: המספרים -1, -2, -3, $-\frac{1}{2}$, $-\frac{1}{3}$, $-\sqrt{2}$ – הם מספרים שליליים.

– מספר שלם°, מספר המציין כמותם של עצמים שלמים (להבדיל מן "שבר", המציין גם חלקי עצמים).

– אין לו מספר, הוא מרבה מאד עד שאי־אפשר למנותו: "ובאו כדי־ארבה לרב, ולהם ולגמליהם אין מספר" (שופטים ו ה). "לתבונתו אין מספר" (תהלים קמז ה). [ובשאלה:] "היש מספר לגדודיו?" (איוב כה ג). "היש מספר לתשועתו?" (בן־סירא לט כז).

– בלא מספר*, הרבה מאד, עד שקשה לספר: "ובכלי־שיר בלא מספר" (סוכה ה ד).

– לאין מספר, הרבה מאד: "ועצי ארזים – לאין מספר" (דברי הימים א כב ד).

– טעות במספר!° תשובה רווחת למי שחיג את המספר הבלתי־נכון בטלפון.

– חכמת המספר∴, אריתמטיקה, תורת־החשבון.

– מתי מספר (בראשית לד ל), אנשים מועטים, אנשים לא־מרבים.

– שם־מספר° [בדקדוק] חלק־הדבור המציין כמות של עצמים או סדר בין עצמים, כגון: שלשה, שבע, אלף; ראשון, חמישי.

– תורת־המספרים°, ענף במתמטיקה העוסק בתכונותיהם של המספרים הטבעיים.

ב. **מספר** ז׳ [מן ב. ספר] ספור, הגדה: "ויהי כשמע גדעון את־מספר החלום ואת־שברו" (שופטים ז טו). – [מספר־, מספרים, מספרי־]

מספר [מן א. מספר]

~ פע׳ **מספר** ° פ״י צין מספרים, קבע מספרים כסדרם: הכורך מספר את התלושים בפנקסים שכרך. – [למספר את־, ממספר, י־]

~ פֻע׳ **מספר** °, נקבעו בו מספרים: תלושי הפנקסים מספרו על־ידי חותמת מיחדת. דפים ממספרים. – [ממספר, ימספר]

מספר° ז [מן ב. ספר, ספר] 1 °, סופר הכותב דברי ספור ואגדה: יהודה שטינברג היה מטובי המספרים העברים. 2 *, מדבר: "זכת שקרים וכת מספרי לשון הרע" (סוטה מב.). – [מספרת, מספרים, ־רי־, מספרות]

א. **מספר**∴, **מסופר** ת׳ [מן ב. ספר, ספר] מגד, שספרו אותו: "כים אשא לך טובה, תהי לדור מספרה" (הנגיד, דיואן 163). אגדה מספרת על־ידי המורה. דברים מספרים בדיוק נמרץ. לא כל מעשה מספר הוא אמתי. – [מספרת, מספרים, ־רות]

ב. **מספר**°, **מסופר** ת׳ [מן ג. ספר, ספר] שגזזו את שערו, שעשו לו תספרת: פלוני מספר ומסרק. – [מספרת, מספרים, מספרות]

ג. **מספר**∴, **מסופר** ת׳ [מן ספיר] משבץ ספירים: "כתיבתך מהדרת, כברקת מספרת, וטוריה מישרים" (הנגיד, דיואן 34). – [מספרת, מספרים, ־רות]

מספרה° נ׳ [מן ג. ספר] בית־עסק של ספר, בית שבו מסתפרים, מתגלחים, חופפים את הראש וכיוצא בזה. – [מספרת־, מספרתו; מספרות, מספרות־]

מִסְפָּרִי° ת׳ [מן א. מִסְפָּר] שֶׁל מִסְפָּר, כַּמּוּתִי: ״מָה שֶׁאֵין לוֹ תַּכְלִית אֵין לוֹ חֵצִי וְלֹא כֶּפֶל וְלֹא עֵרֶךְ מִסְפָּרִי״ (כוזרי ה יח). הַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּיִשְׂרָאֵל גָּדַל הַרְבֵּה מִבְּחִינָה מִסְפָּרִית לְאַחַר הֲקָמַת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. חִשּׁוּבִים מִסְפָּרִיִּים שֶׁל יְלוּדָה וּתְמוּתָה. הָעֵרֶךְ הַמִּסְפָּרִי שֶׁל הַבִּטּוּי 4 x + 1, כַּאֲשֶׁר x = 6, הוּא 25. — [מִסְפָּרִית, מִסְפָּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

מִסְפָּרַיִם* ז״ז [מן ב. ספר] מַכְשִׁיר בַּעַל שְׁנֵי לְהָבִים נָעִים עַל צִיר; מְשַׁמֵּשׁ לִגְזִירַת נְיָר, אֲרִיגִים, לִגְזִיזַת שֵׂעָר וְעוֹד: ״מִסְפֶּרֶת וּמִסְפָּרַיִם וְהַתַּעַר״ (כלים טז ח). בַּעֲלֵי־הַמְּלָאכָה הַשּׁוֹנִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּסוּגֵי מִסְפָּרַיִם שׁוֹנִים: מִסְפָּרַיִם שֶׁל חַיָּט, שֶׁל סַפָּר, מִסְפְּרֵי־פַּח, מִסְפְּרֵי־תַּיִל וְעוֹד. — [מִסְפְּרֵי־, מִסְפָּרָיו]

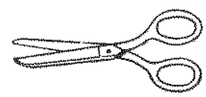
מספריים

מִסְפֶּרֶת*, מַסְפֶּרֶת* נ׳ [מן ב. ספר] כְּלִי־חִתּוּךְ בַּעַל סַכִּין אֶחָד כָּפוּף שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּימֵי הַמִּשְׁנָה לִגְזִיזַת שֵׂעָר, לַחְתּוֹךְ יְרָקוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״אֵין מְסַפְּרִין אֶת הַיָּרָק בְּמִסְפֶּרֶת״ (תוספתא יום טוב ג יט). ״מִסְפֶּרֶת שֶׁל פְּרָקִים״ (שבת מח:). ״מֵקֵל (אֶת שְׂעָרוֹ) בְּסַכִּין וּבְמִסְפֶּרֶת, אֲבָל לֹא בְּמִסְפָּרַיִם״ (ירושלמי מועד קטן פב א). — [מִסְפֶּרֶת־, מִסְפָּרוֹת, מִסְפְּרוֹת־; מַסְפֶּרֶת־, מַסְפּוֹרוֹת]

מסק [קרוב אל משך; ערבית: מַשַׁכּ משך, אחז]

~ פָּע׳ **מָסַק** * פ״י קָטַף זֵיתִים, אָסַף זֵיתִים עַל־יְדֵי נְקִיפָה אוֹ תְּלִישָׁה בַּיָּדַיִם: ״פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹדְרִין בִּתְאֵנִים וְגוֹדְרִין בִּתְמָרִים וּמוֹסְקִין בְּזֵיתִים״ (תוספתא ברכות ד כא). — [לִמְסֹק אֶת־, מוֹסֵק, יִמְסֹק]

~ נִפ׳ **נִמְסַק** °, נִקְטַף (זַיִת): ״מָה זֶה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֲלֵיהֶם״ (רש״י זכריה ד ד). הַזֵּיתִים נִמְסְקוּ בְּמוֹעֲדָם. — [לְהִמָּסֵק, נִמְסָק, יִמָּסֵק]

מֶסֶק*, מוסק ת׳ [מן א. נסק, הִסִּיק] מַדְלֵק, שֶׁהִבְעִירוּ בְּתוֹכוֹ אֵשׁ: ״וְאֵימָתַי עוּגָתָהּ שֶׁל עִסָּה לְהִדָּבֵק בַּתַּנּוּר? הֱוֵי אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מֻסָּק״ (שמות רבה י). קֶטֶר־רַכֶּבֶת מֻסָּק. — [מֻסֶּקֶת, מֻסָּקִים, ־קוֹת]

ב. **מֻסָּק°, מוסק** ת׳ [מן ב. נסק, הִסִּיק] הַיּוֹצֵא כְּמַסְקָנָה, נוֹבֵעַ בְּאֹפֶן הֶגְיוֹנִי: רַעְיוֹן מֻסָּק מִתּוֹךְ מַאֲמָר. הַחְלָטָה מֻסֶּקֶת. — [מֻסֶּקֶת, מֻסָּקִים, ־קוֹת]

מַסָּקָה° נ׳ [מן א. נסק, הִסִּיק] חֲדַר־הַסָּקָה, חֶדֶר אוֹ תָּא שֶׁמַּסִּיקִים בּוֹ עֵצִים אוֹ דֶּלֶק לְהַפְעָלַת תַּנּוּר, מָנוֹעַ וְכַדּוֹמֶה, בְּבִנְיָן, בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת, בָּאֳנִיָּה וְעוֹד. — [מַסְּקַת־, מַסָּקוֹת, מַסְּקוֹת־]

מְסֻקָּל°, מסוקל ת׳ [מן סקל, סִקֵּל] שֶׁסִּקְּלוּ אוֹתוֹ, שֶׁחִלְּצוּ מִמֶּנּוּ אֶת הָאֲבָנִים: ״הַמְסֻקָּלָה וְהַמְעֻזֶּקֶת״ (קליר, סידור 691). ״תִּקְּים פְּעָמַי עַל דְּרָכִים מְסֻקָּלִים״ (הנגיד, דיואן 53). כְּרָמֶיהָ שׂוֹרְקִים, מְסֻקָּלִים וּמְעֻזָּקִים״ (אברהם אבן־עזרא, ב 48). חֶלְקַת־הַגִּנָּה מְסֻקֶּלֶת וּמְעֻבֶּדֶת. — [מְסֻקֶּלֶת, מְסֻקָּלִים, ־לוֹת]

מַסְקָנָה° נ׳ [מן ב. נסק, הִסִּיק; ארמית: מַסְקָנָא מגילה יד:] תּוֹצָאָה, תּוֹלָדָה שֶׁל עִיּוּן בְּדָבָר־מָה אוֹ שֶׁל הֶקֵּשׁ דְּבָרִים זֶה לָזֶה: ״שְׁאַלְתִּי מֵהֶם מַסְקָנַת הַדְּבָרִים, וְאֵין גַּם אֶחָד שֶׁיָּדַע לְהָשִׁיב״ (שבט יהודה, קנא). עַל־יְסוֹד מֶחְקָרוֹ בָּא הַחוֹקֵר לִידֵי מַסְקָנָה מְסֻיֶּמֶת. מָה הַמַּסְקָנָה מִכָּל זֶה? — [מַסְקָנַת־, מַסְקָנוֹת, מַסְקְנוֹת־]

מַסְקָנִי° ת׳ [מן מַסְקָנָה] עָקִיב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַסְקָנָה, מִסְתַּבֵּר: הַחְלָטָה מַסְקָנִית. פְּעֻלָּה מַסְקָנִית. — [מַסְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מַסְקָנִיּוּת° נ׳ [מן מַסְקָנִי] עֲקִיבוּת, הִתְנַהֲגוּת מַסְקָנִית, הַסָּקַת הַמַּסְקָנוֹת הַנּוֹבְעוֹת מֵעִנְיָן מְסֻיָּם אוֹ מֵהַנָּחָה מְסֻיֶּמֶת: הַהַרְצָאָה הִצְטַיְּנָה בְּהֶגְיוֹנִיּוּת וּבְמַסְקָנִיּוּת שֶׁבָּהּ. — [מַסְקָנִיּוּת־]

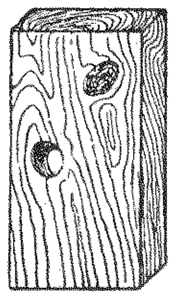
גזר־עץ מסוקס

מְסֻקָּס°, מסוקס ת׳ [מן סִקּוּס] 1. בַּעַל סִיקוּסִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּלִיטוֹת וְ״עֵינַיִם״ (חֶלְקֵי הֶעָנָף בִּמְקוֹם מוֹצָאָם מִן הַגֶּזַע): גֶּזַע־עֵץ מְסֻקָּס. ״וְאֶל שִׁבְטוֹ כְּסַפִּי־נוֹגַהּ שֶׁל עֵץ הַזַּיִת הַמְסֻקָּס״ (רבינוב, אמיתי קנט). 2 [בהשאלה] מְחֻסְפָּס, מְיֻבָּל: ״אָחַז בְּיָדָיו הַשְּׁזוּפוֹת וְהַמְסֻקָּסוֹת אֶת נֵס הַקָּדוֹשׁ״ (שלונסקי, תרי קולא 210). — [מְסֻקֶּסֶת, מְסֻקָּסִים, מְסֻקָּסוֹת]

מִסְקָר°, מיסקר ז׳ [מן סקר] 1. מִפְקָד חֲגִיגִי שֶׁל אַנְשֵׁי־צָבָא אוֹ חַבְרֵי אִרְגּוּן סְפּוֹרְטִיבִי — שֶׁהַמְּפַקְּדִים הַגְּבוֹהִים סוֹקְרִים בּוֹ אֶת פְּקוּדֵיהֶם, אֶת צוּרַת הוֹפָעָתָם הַחִיצוֹנִית, בְּקִיאוּתָם בְּתַרְגִּילֵי־סֵדֶר וְכַדּוֹמֶה. 2. סְקִירָה, הַשְׁקָפָה כְּלָלִית עַל מַשֶּׁהוּ: הַתַּיָּר עָרַךְ מִסְקָר חָטוּף עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ. מִסְקָר כְּלָלִי בָּעִתּוֹנוּת עַל הֶשֵּׂגֵי הַבְּנִיָּה בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה. — [מִסְקַר־, מִסְקָרִים, מִסְקְרֵי־]

מִסְקָרָן°, מסוקרן ת׳ [מן סַקְרָנוּת] חָדוּר סַקְרָנוּת, תָּאֵב מְאֹד לָדַעַת: קְהַל מְסֻקְרָן הִתְאַסֵּף בְּאוּלַם בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. ״עוֹקֵב בְּמַבָּטוֹ הָעַרְמוּמִי... וּמְסֻקְרָן״ (חורגין, מיסטר מורטון). — [מְסֻקְרֶנֶת, מְסֻקְרָנִים, מְסֻקְרָנוֹת]

מסר [אכדית: masaru שלח לחופשי; ארמית: מְסַר]

~ פָּע׳ **מָסַר** פ״י [במקרא רק פעם אחת: ״לִמְסָר־מַעַל בַּה׳״, במדבר לא טז; אך הנוסח והמשמעות שם אינם ברורים] 1*. נָתַן, הֶעֱבִיר לִרְשׁוּת אֲחֵרִים: ״הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית־דִּין״ (שביעית י ב). ״הַמּוֹסֵר בְּהֶמְתּוֹ לִבְנוֹ אוֹ לָרוֹעֶה״ (ביצה ה ג). ״מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ — לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים — לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה״ (אבות א א). ״אֲפִלּוּ כֻּלָּן נֶהֱרָגִין, לֹא יִמְסְרוּ נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל״ (ירושלמי תרומות מו ב). ״בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּמְסְרֵנִי בְּיַד מַלְאַךְ־הַמָּוֶת״ (דברים רבה יא). 2*. סִפֵּר, הוֹדִיעַ: ״נֶאֱמָן הַצַּיָּד לוֹמַר: עוֹף זֶה טָהוֹר מָסַר לִי רַבִּי״ (חולין סג:). מְסֹר־נָא דְּרִישַׁת־שָׁלוֹם לִידִידִי. — [לִמְסֹר אֶת־; מוֹסֵר, מָסוּר; יִמְסֹר]

~ נִפ׳ **נִמְסַר**, 1. נִתַּן, הֻעֲבַר לִרְשׁוּת אֲחֵרִים: ״וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל... שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא״ (במדבר לא ה). ״שֶׁאֵין זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו נִמְסָר אֶלָּא בְּיַד זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (בבא בתרא קכג:). הַמִּכְתָּב נִמְסַר לִתְעוּדָתוֹ. 2*. הֻגַּד, סֻפַּר, הָעֳבְרָה יְדִיעָה: ״בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה

נִמְסָר (שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ) לְכָל אָדָם, מִשֶּׁרַבּוּ הַפְּרוּצִים לֹא הָיָה נִמְסָר אֶלָּא לִכְשֵׁרִים״ (ירושלמי יומא מ׳ ד). נִמְסַר לִי כִּי אֵינְךָ מְרֻצֶּה מִתְּשׁוּבָתִי. 3*, הָעֳבַר לְסַמְכוּתוֹ שֶׁל־, נִתַּן לִפְלוֹנִי יִפּוּי־כֹּחַ עַל־: ״אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק״ (סנהדרין ז א). 4÷, הָעֳבַר, הֻסְגַּר לַמַּלְכוּת: ״וְהִכְרִיחַ לַמּוֹסֵר לְשַׁלֵּם לַנִּמְסָרִים מַה שֶּׁהִפְסִידָם״ (שאלות ותשובות ריב״ש). 5÷, נִרְשַׁם בַּמָּסוֹרָה, צֻיַּן עַל־יְדֵי בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה: ״וְנִמְסַר גַּם בְּסֵדֶר כִּי תִשָּׂא״ (מסורת יהושע א ח). – [לְהִמָּסֵר, נִמְסָר, יִמָּסֵר]

~ הת׳ הִתְמַסֵּר ÷, 1÷, מָסַר אֶת עַצְמוֹ בִּידֵי מִישֶׁהוּ: ״וְשֶׁיִּתְאַהֲבוּ הָאֶחָד עַל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּתְמַסְּרוּ לָמוּת עַל אֲהוּבֵיהֶם״ (רד״ק לירמיה יב ה). הַפּוֹשֵׁעַ הִתְמַסֵּר מֵרְצוֹנוֹ לַמִּשְׁטָרָה. הָאִשָּׁה הִתְמַסְּרָה לַאֲהוּב־לִבָּהּ. 2°, הִקְדִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, נָתַן אֶת מַרְבִּית זְמַנּוֹ וּמֶרְצוֹ לְדָבָר־מָה: הָאִישׁ הִתְמַסֵּר כֻּלּוֹ לַעֲבוֹדַת הַמֶּחְקָר. – [לְהִתְמַסֵּר, מִתְמַסֵּר, יִתְמַסֵּר]

– מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ (אֶת עַצְמוֹ) עַל־*, הִקְרִיב אֶת חַיָּיו לְמַעַן־, הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה לְטוֹבַת־: ״כָּל מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, נוֹהֲגִים אוֹתָהּ בְּפַרְהֶסְיָה״ (ספרי ראה צ:). ״מָה רָאוּ חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ?״ (פסחים נג:). ״הַמּוֹסְרִים בִּגְבוּרָה אֶת נַפְשָׁם עָלֶיהָ״ (ביאליק, המתמיד).

– מָסַר אוֹתוֹ לַמַּלְכוּת*, הִלְשִׁין עַל פְּלוֹנִי לִפְנֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת: ״אִם אֵין אַתָּה מְלַמְּדֵנִי, אֲנִי אוֹמֵר לְיוֹחַי אַבָּא וּמוֹסֶרְךָ לַמַּלְכוּת״ (פסחים קיב.).

– מָסַר דִּין עַל פְּלוֹנִי*, תָּבַע הִתְעָרְבוּת בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ (כְּאוֹמֵר: יִשְׁפֹּט ה׳ בֵּינִי וּבֵינֶךָ): ״כָּל הַמּוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה״ (ראש השנה טז:).

– מָסַר מוֹדָעָה°, הוֹדִיעַ בָּרַבִּים, קָרָא גִּלּוּי־דַּעַת: בָּא־כֹּחַ הַמִּפְלָגָה בַּכְּנֶסֶת מָסַר מוֹדָעָה בְּשֵׁם מִפְלַגְתּוֹ נֶגֶד הַהַחְלָטָה.

מַסָּר* ז׳ [מן נסר; וראה מַסּוֹר, מַשּׂוֹר] כְּלִי־מְלָאכָה לַחְתֹּךְ חֹמֶר מוּצָק (עֵץ, מַתֶּכֶת), מַשּׂוֹר: ״אַתְּ סָבוּר שֶׁהוּא (הַשֶּׁמֶשׁ) שָׁף בָּרָקִיעַ, וְאֵינוֹ אֶלָּא כַּמַּסָּר הַזֶּה שֶׁהוּא נוֹסֵר בָּעֵץ״ (בראשית רבה ו). – [מַסַּר־, מַסָּרִים, מַסְּרֵי־]

מֶסֶר° ז׳ [מן מסר] יְדִיעָה שֶׁנִּמְסְרָה לְמִישֶׁהוּ: קִבַּלְתִּי אֶת הַמֶּסֶר בִּזְמַנּוֹ. – [מֶסֶר־, מְסָרִים, מִסְרֵי־]

מְסֻרְבָּל*, מְסוּרְבָּל ת׳ [מן סרבל, סִרְבֵּל] 1*, עָמוּס, כָּבֵד בְּ־, מְגֻשָּׁם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַשָּׂא אוֹ דְבָרִים לְמַעְלָה מִן הַדָּרוּשׁ: ״וּמְסֻרְבָּלִין בְּשַׂר כֶּלֶב״ (עבודה זרה ב:). 2° [בהשאלה] כָּבֵד, מְסֻבָּךְ וּבִלְתִּי־נוֹחַ: ״תְּפִלָּתוֹ מְסֻרְבֶּלֶת־גַּשְׁמִיּוּת וּכְבֵדָה הִיא״ (פרץ, יג). סִגְנוֹן מְסֻרְבָּל. – [מְסֻרְבֶּלֶת, מְסֻרְבָּלִים, ־לוֹת]

מְסֹרָג*, מְסוֹרָג ת׳ [מן סרג, סֹרַג] 1*, עָשׂוּי אוֹ נָתוּן לְסוֹרֵגִין, עָשׂוּי בִּדְלוּגִים: ״רָצוּף שֶׁעֲשָׂאָהּ מְסֹרָג, מְסֹרָג שֶׁעֲשָׂאָהּ רָצוּף״ (מסכת סופרים א י). לוּחַ־הַשַּׁחְמָט מְסֹרָג מִשְׁבְּצוֹת לְבָנוֹת וּשְׁחוֹרוֹת. 2*, סָרוּג, קָלוּעַ, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: ״מְסֹרָג בַּחֲבָלִים״ (תוספתא אהילות יג ח). בֶּגֶד מְסֹרָג. עָלִים מְסֹרָגִים. 3°, מְצֻיָּד בְּסָרִיג: אֶשְׁנָב מְסֹרָג בְּתָא קֻפַּת־הַמִּשְׂרָד. חַלּוֹן מְסֹרָג בְּתָאוֹ שֶׁל הָאָסִיר. – [מְסֹרֶגֶת, ־רָגִים, מְסֹרָגוֹת]

מסרגות

מַסְרֵגָה° נ׳ [מן סרג] צִנּוֹרָה, קָנֶה־מַתֶּכֶת (אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר) דַּק וְאָרֹךְ, לִפְרָקִים בַּעַל וָו קָטָן אוֹ חָרִיץ בְּרֹאשׁוֹ, הַמְשַׁמֵּשׁ לִסְרִיגַת בְּגָדִים מְחוּטִים שׁוֹנִים. – [מַסְרֵגַת־, מַסְרֵגוֹת, מַסְרְגוֹת־]

מְסֻרְגָּל°, מְסוּרְגָּל ת׳ [מן סרגל, סִרְגֵּל] שֶׁנִּרְשְׁמוּ עָלָיו קַוִּים בְּאֶמְצָעוּת סַרְגֵּל: גִּלָּיוֹן־נְיָר מְסֻרְגָּל. – [מְסֻרְגֶּלֶת, מְסֻרְגָּלִים, מְסֻרְגָּלוֹת]

מָסֹרָה*, ראה מָסוֹרָה.

מַסְּרָה° נ׳ [מן נסר] בֵּית־מְלָאכָה לִנְסִירַת עֵצִים לְלוּחוֹת. – [מַסְּרַת־ או מַסֶּרֶת־, מַסָּרוֹת, מַסְּרוֹת־]

מְסֻרָט°, מוּסְרָט ת׳ [מן סֻרַט; ראה גם ב. סרט, הִסְרִיט] מְצֻלָּם וּמֻעְתָּק עַל סֶרֶט – לְשֵׁם הַקְרָנָה עַל בַּד־קוֹלְנוֹעַ: הַמִּצְעָד הַצְּבָאִי הַמְסֻרָט הָיָה מַרְשִׁים בְּיוֹתֵר. חֲגִיגָה מְסֻרֶטֶת. – [מְסֻרֶטֶת, מְסֻרָטִים, ־טוֹת]

מַסְרֵט° ז׳ [מן א. סרט] קָנֶה בַּעַל חֹד־פְּלָדָה הַמְשַׁמֵּשׁ לִסְרִיטַת קַוִּים אוֹ נְקֻדּוֹת עַל לוּחוֹת עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת בְּגִלּוּף אוֹ בְּפִסּוּל. – [מַסְרֵט־, מַסְרֵטִים, מַסְרְטֵי־]

א. **מַסְרֵטָה°** נ׳ [מן סֶרֶט] מַצְלֵמָה קוֹלְנוֹעִית לְהַפָּקַת סְרָטִים לְהַקְרָנָה. – [מַסְרֵטַת־, מַסְרֵטוֹת, מַסְרְטוֹת־]

ב. **מַסְרֵטָה°** נ׳ [מן א. סרט] מַכְשִׁיר עָשׂוּי קְנֵי־עֵץ שֶׁבְּרָאשָׁם תְּקוּעִים חֻדִּים שֶׁל מַתֶּכֶת: הַנַּגָּר וְהַמַּסְגֵּר מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּמַסְרֵטָה לִסְרֹט עַל־גַּבֵּי לוּחַ אוֹ קֶרֶשׁ קַוִּים מַקְבִּילִים בְּמֶרְחַקִּים רְצוּיִים לְשׁוּלֵיהֶם. – [מַסְרֵטַת־, מַסְרֵטוֹת, מַסְרְטוֹת־]

מסרטה

מַסְרְטָט° ז׳ [נכתב גם מַשְׂרְטָט; מן סרטט, סִרְטֵט] סַרְטָט; מֻמְחֶה לְסִרְטוּט תַּרְשִׁימִים, דִּיאַגְרָמוֹת וְתָכְנִיּוֹת: אֲגֻדַּת הַמְּהַנְדְּסִים וְהַמַּסְרְטְטִים. – [מַסְרְטַט־, מַסְרְטֶטֶת, מַסְרְטְטִים, ־טֵי־, ־טוֹת]

מְסֻרְטָט°, מְסוּרְטָט ת׳ [נכתב גם מְשֻׂרְטָט; מן סרטט, סֻרְטַט] מְצֻיָּר בְּמַכְשִׁירֵי־סִרְטוּט; רָשׁוּם עַל־יְדֵי מַסְרְטֵט בִּדְיוֹת וּבְמַכְשִׁירִים מְיֻחָדִים: תָּכְנִית מְסֻרְטֶטֶת. מַפָּה מְסֻרְטֶטֶת עַל־יְדֵי מְהַנְדֵּס. – [מְסֻרְטֶטֶת, ־טָטִים, ־טוֹת]

– שֶׁק מְסֻרְטָט° [בבנקאות] הַמַּמְחָאָה שֶׁנּוֹתְנָהּ רָשַׁם עָלֶיהָ שְׁנֵי קַוִּים בַּאֲלַכְסוֹן – הוּא סִימָן מֻסְכָּם לְכָךְ שֶׁאֵין הַבַּנְק חַיָּב לְפָרְעָהּ בְּכֶסֶף מְזֻמָּן, אֶלָּא יִרְשֹׁם אֶת הַסְּכוּם הָרָשׁוּם בַּהַמְחָאָה לִזְכוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁלִּפְקֻדָּתוֹ נִתְּנָה.

מַסְרִיט° ז׳ [מן סֶרֶט 2; ראה סרט, הִסְרִיט] מִי שֶׁעוֹסֵק בִּמְלֶאכֶת הַהַסְרָטָה, הָעוֹסֵק בְּצִלּוּם סִרְטֵי־קוֹלְנוֹעַ. – [מַסְרִיט־, מַסְרִיטִים, מַסְרִיטֵי־, מַסְרִיטָה, ־טוֹת]

מַסְרֵךְ* ז׳ [מן סרך; קרוב אל שרוך] חבק, רצועה שחוגרים מסביב לחזה־הבהמה לחזוק האכף או הרתמה (שבת נג., גירסת הערוך). – [מסרך־, מסרכים, מסרכי־]

מַסְרָן* ז׳ [מן מסורה] בעל מסורה, חכם מן החכמים שעסקו במסירה מדייקת של נסח המקרא, קרי וכתיב, מלא וחסר וכדומה: בן־אשר ובן־נפתלי היו מגדולי המסרנים. מסרנים ונקדנים. – [מסרן־, מסרנים, ־ני־]

מְסֹרָס*, מְסוֹרָס ת׳ [מן סרס, סרס] 1*, שסרסו אותו, שעקרו את אשכיו: "המסרס את המסרס הרי זה לוקה ארבעים" (תוספתא בכורות ג כד). פר מסרס. 2°, מסלף, בלתי־מדייק, שאינו כצורתו הנכונה: ידיעה מסרסת. 3*, מהפך, שאינו לפי הסדר הרגיל: "'וירם תולעים ויבאש' – הרי מקרא זה מסרס: וכי מרחיש ואחר־כך מבאיש? אלא מבאיש ואחר־כך מרחיש" (מכילתא, בשלח ג). "חד אמר: מסרסת היא הפרשה, וחרנא (ואחר) אמר: על הסדר נאמרה" (בראשית רבה ע). – [מסרסת, מסרסים, ־סות]

– מִלָּה מְסֹרֶסֶת°, 1. מלה המצויה לפעמים בלשון בסדר־אותיות השונה מן הרגיל, כגון: "כשב" תחת "כבש", "שלמה" תחת "שמלה", "יעף" תחת "עיף". 2. מלה שסדר אותיותיה נשתבש מתוך פליטת־פה או פליטת־קלמוס, או מתוך חסר־ידיעה בלשון, כגון: "פתוח" תחת "תפוח".

מְסָרֵף ז׳ [נוסח אחר: משרף; מן שרף; המשמעות משוערת בלבד] קרוב, דוד, וביחוד אחי־האם [על־פי הבנה זו בעמוס ו י: "ונשאו דודו ומסרפו; וכן אצל הקראים "משרף" – אחי האם]. – [מסרף־, מסרפים, מסרפי־]

א. **מַסְרֵק*** ז׳ [מן א. סרק] 1*, טבלה בעלת שנים רבות וסמיכות העשויה לסרק את השער: "מסרק של ראש" (כלים יג ז). 2*, מכשיר בעל שנים המשמש לסריקתו של פשתן או של צמחים אחרים: "מסרק של פשתן שנטלו שניו" (כלים יג ז). 3°, מכשיר במכונות שונות בתבנית מסרק: מסרקות בנול־אריגה. – [מסרק־, מסרקך, מסרקות, מסרקות־]

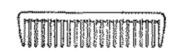

מסרק

– מַסְרֵק־הָרִמּוֹן* (עוקצים ב ג), כנוי לראש גביע־הפרח ברמון המחרץ בתבנית שנים.

– מַסְרֵק־שֶׁל־בַּרְזֶל*, כלי־ענויים קדמון בעל זיזים ובליטות שהיו מגררים בהם את בשר המענה: "והיו סורקים את בשרו (של רבי עקיבא) במסרקות־של־ברזל, והיה מקבל עליו על מלכות שמים" (ברכות סא:).

ב. **מַסְרֵק°** ז׳ [על שום צורת התפרחת אחרי רבשלת הפירות, וכן באנגלית: Venus's comb] צמח־בר נפוץ ממשפחת הסוככיים, בעל תפרחת שפרחיה לבנים וזעירים (Scandix). – [מסרק־, מסרקים, ־קי־]

מְסֹרָק*, מְסוֹרָק ת׳ [מן סרק, סרק] שסרקוהו, מחלק ומתקן במסרק: שערות מסרקות. הילד בא לבית־הספר רחוץ ומסרק. – [מסרקת, מסרקים, ־קות]

מַסְרֵקָה° נ׳ [מן א. מסרק] מכונה שיש בה מערכת מסרקות לסריקת חוטים, אריגים וכדומה. – [מסרקת־, מסרקות, מסרקות־]

מָסֹרֶת, מָסוֹרֶת נ׳ [מן מסר; ויש סוברים: כמו מאסרת מן אסר קשר, ראה להלן 3] 1*, דברים, שיטות או מנהגים שנמסרו מדור לדור בעל־פה או בכתב, טרדיציה [traditio בלאטינית: מסירה, העברה]: "מסרת בידם מאבותיהם, ששם הארון נגנז" (שקלים ו א). "בראשונה גזרו שמד ביהודה, שכן מסרת להם מאבותם שיהודה הרג את עשו, דכתיב: 'ידך בערף איביך'" (ירושלמי כתובות כה ג). "עוף טהור נאכל במסרת; נאמן הצייד לומר: עוף זה טהור מסר לי רבי" (חולין סג). "נטלו מסורות־חכמה ממשה ונתנו ליהושע" (תנחומא ואתחנן ו). כל עם יש לו מסורות מימים עברו. העליה לתל־חי בי״א באדר הפכה למסרת. 2*, מסורה, מערכת הכללים והצורות שנמסרו מפי הראשונים בדבר נסח כתבי־הקדש, – קרי וכתיב, מלא וחסר, מספר הסדרים, הפסוקים, התבות והאותיות וכדומה: "מסרת – סיג לתורה" (אבות ג יג). "'ירשה' לשון צווי, ובמסרת הגדולה מצינו באלפא־ביתא לשון צווי דטעמיהון מלעיל" (רש״י דברים לג כג). "וכן בעלי־המסרת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות" (רמב״ם, ספר תורה ח ד). "והאנשים האלה היו שני ראשי־ישיבות במסרת, שם האחד יעקב בן־נפתלי, ושם השני אהרן בן־אשר" (מנחת שי לבראשית א ב–ג). 3 [במקרא] (= מאסרת?) קשר, התחיבות: "והבאתי אתכם במסרת הברית" (יחזקאל כ לז). – [מסרת־, מסרתו, מסורות, מסורות־]

– מָסֹרֶת־אַגָּדָה*, אגדת קדומים שנמסרה מדור לדור: "מסרת אגדה היא שאין מקום דביר עולה מן המנין" (ירושלמי בבא בתרא טו ג). מהלכות הרבה מסורות־אגדות על מקומות שונים בארץ.

– יֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת* (פסחים פו.), [שיטה במדרש הכתובים] צורת הכתיב כפי שנמסרה לנו בתורה, בלא הנקוד, היא העקרית, ולפיה יש להבין את הנסח, למשל: כתוב בתורה "בסכת" (ויקרא כג מב), ובהיות המלה כתובה כתיב חסר [בסכת] אפשר לדרשה בהוראת "בסכת" – ביחיד!

– שׁוֹמֵר־מָסֹרֶת°, כנוי רווח ליהודי המקים את חקי־הדת העקריים המקבלים, כגון שמירת שבת ומנהגי מועדים, המנעות מאכילת טרפות וכדומה, גם אם אינו מקפיד על קיום כל המצוות המעשיות.

מַסְרֵת נ׳, מחבת – ראה משרת.

מָסָרְתִּי°, מָסוֹרְתִּי ת׳ [מן מסרת] של מסרת, המקבל לפי המסרת: הדלקה מסרתית במירון בל״ג בעמר. עליה מסרתית לתל־חי בי״א באדר. קריאה בתורה בנגון מסרתי. חגוך מסרתי. – [מסרתית, מסרתיים, ־תיות]

– אָדָם מָסָרְתִּי°, אדם שומר מסרת־אבות.

מֻסָּת*, מוּסָּת ת׳ [מן סות, הוסת] שהסיתו אותו, שעוררו והשיאו אותו לעשות מעשה שלילי: "בין שהיה המסית הדיוט, בין שהיה נביא, בין שהיה המסת יחיד, איש או אשה או יחידים –

מִיתָתוֹ בִּסְקִילָה" (רמב"ם, עכו"ם ה א). "לְהַכְנִיעַ אֶת לֵב הַמּוּסָת" (אברבנאל לשמואל ב כד א). "הֶהָמוֹן הַמּוּסָת הִתְחִיל לְהִתְפָּרֵעַ וְלָבֹז חֲנֻיּוֹת" (עיתונות). — [מוּסֶתֶת, מוּסָתִים, ־תוֹת]

מֶסֶת* ז' [מן סתת] מְסַתֵּת, מְקַצֵּעַ אֲבָנִים. — [מֶסֶת־, מַסָּתִים, מַסָּתֵי־]

— **אֶבֶן שֶׁל מֶסֶת***, אֶבֶן גְּדוֹלָה שֶׁהַסַּתָּת מְסַתְּתָהּ לְבִנְיָן: "לְגִבּוֹר שֶׁהוּא מִתְגּוֹשֵׁשׁ בְּאֶבֶן שֶׁל מֶסֶת" (פסיקתא קסו.).

מִסְתַּבֵּר* [מן סבר, הִסְתַּבֵּר, על-פי הארמית: מִסְתַּבְּרָא] 1 פ"ע הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, הַסְּבָרָה נוֹתֶנֶת, מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת, נִרְאֶה הַדָּבָר: "וְלֹא מִסְתַּבֵּר כְּלָל לְהוֹרוֹת כֵּן" (מרדכי, יבמות סד.). מִסְתַּבֵּר כִּי הַצֶּדֶק אִתּוֹ. 2, ת' מִתְבָּאֵר, מִתְחַוֵּר: "וְזֶה הַדָּבָר מִסְתַּבֵּר הוּא וְנוֹדָע וְגָלוּי הוּא מִלְּהִצְטָרֵךְ לְהָבִיא עָלָיו רְאָיָה" (רבנו ניסים, הקדמה לברכות). פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל הַכָּתוּב מִסְתַּבֵּר מִתּוֹךְ הֶמְשֵׁךְ הַמִּלִּים. — [מִסְתַּבֶּרֶת, מִסְתַּבְּרִים, ־רוֹת]

מִסְתַּבְּרָא* [ארמית] מִסְתַּבֵּר.

— **אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא*** (שבת סט:), הַהֵפֶךְ מִסְתַּבֵּר, הַהִגָּיוֹן נוֹתֵן אֶת הַהֵפֶךְ, אַדְּרַבָּה [וראה עוד ערך אִיפְּכָא]

מִסְתַּגֵּף* תו"ז [מן סגף, הִסְתַּגֵּף] סַגְּפָן, מִי שֶׁנּוֹהֵג לְעַנּוֹת וּלְסַגֵּף אֶת עַצְמוֹ בְּרִבּוּי תַּעֲנִיּוֹת וּבִדְרָכִים אֲחֵרוֹת: "שֶׁאִם יוֹצֵא אָדָם לַדֶּרֶךְ וְאֵין אִצְטְרָכְיָא עִמּוֹ – מִסְתַּגֵּף הוּא" (בראשית רבה ס). — [מִסְתַּגֶּפֶת, מִסְתַּגְּפִים, ־פוֹת]

מַסְתָּו°, מוּסְתָּיו ת' [מן סְתָו] 1, שֶׁחָל בּוֹ רִשּׁוּמוֹ שֶׁל הַסְּתָו: "מִי יֶאֱסֹף עָלִים בְּיַעַר הַמַּסְתָּו?" (שלונסקי, שירים א 242). "בְּבוֹא הַסְּתָו לִבִּי יִתְאַו לְהִתְבּוֹדֵד, וּכְמוֹ הֶעָב זֶה הַמַּסְתָּו לְהִתְנוֹדֵד" (א' זכאי, אל חומר 60). 2 [בהשאלה] זָעוּף, קוֹדֵר: "הִיא הָיְתָה נֶאֱמָנָה, הוּא מַסְתָּו וְזָעוּף" (חומסקי, וילאות 65). — [מַסְתָּוֶת, מַסְתָּוִים, ־ווֹת]

מִסְתּוֹר ז' [מן סתר] 1, מָקוֹם לְהִסָּתֵר בּוֹ, מִקְלָט, מַחְסֶה: "וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר" (ישעיה ד ו). "כֻּלָּם מְגֻלִּים וְאֵין מְכַסֶּה וּמִסְתּוֹר" (הגביה, בן-קהלת 153). 2 ^, מְקוֹם־סֵתֶר, מַחֲבוֹא: "מַצְפּוּנֵי מִסְתּוֹרֵי אֲחוּזָם" (משה אבן-עזרא, קודש רנו). "יִרְאֶה מִסְתּוֹר עִנְיָנוֹ וְתִגָּלֶה מְגַמָּתוֹ" (חובות הלבבות, הפרישות א). "אַתָּה מֵאִיר לָזֶה אֲשֶׁר יִפְחַד וְלִמְבַקֵּשׁ מִסְתּוֹר יוֹמְךָ אֵינֶנּוּ" (טנאי, ארץ 129). — [מִסְתּוֹר־, מִסְתּוֹרִים, מִסְתּוֹרֵי־]

מִסְתּוֹרִי° ת' [מן מִסְתּוֹר; ראה גם מִסְטוֹרִין, מִסְתּוֹרִין] סוֹדִי, טָמִיר, נֶעְלָם: "זָוִית מְיֻחֶדֶת, שֶׁהָיְתָה מֻטֶּלֶת עָלֵינוּ, הַקְּטַנִּים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ הַצְּנוּעָה אֵימָה מִסְתּוֹרִית" (ביאליק, ההצוצרה א). הִתְנַהֲגוּת מִסְתּוֹרִית שֶׁל הַזָּר. — [מִסְתּוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

מִסְתּוֹרִיּוּת° נ' [מן מִסְתּוֹר; מִסְתּוֹרִין] סוֹדִיּוּת, טְמִירוּת: "כָּכָה נִתְמַזְּגָה פַּשְׁטוּתוֹ עִם מִסְתּוֹרִיּוּתוֹ" (סוקולוב, אישים 202). — [־רִיּוּת־]

מִסְתּוֹרִין* ז' גם ז"ר [מן מִסְתּוֹר, צורה עברית של היוונית mysterion; ראה גם מִסְטוֹרִין] מִסְטוֹרִין, סוֹד, דְּבַר־סֵתֶר: "אֻמָּה אַחֶרֶת אַל יִתְעָרְבוּ בּוֹ (בַּפֶּסַח) וְאַל יֵדְעוּ מִסְתּוֹרָיו, אֶלָּא אַתֶּם לְעַצְמְכֶם" (שמות רבה יט). "מִסְתּוֹרִין זֶה אֲנִי מְגַלֶּה לְךָ: רֵאשִׁית גּוֹיִם עָתִיד לָצֵאת מִמְּךָ" (מדרש תהלים ס, גערת). "כָּל אֵלּוּ הֵם רָזֵי עוֹלָם וּמִסְתּוֹרִין שֶׁצְּרִיכִים עִיּוּן" (ביאליק, ספיח ב). עוֹלַם הַמִּסְתּוֹרִין בַּקַּבָּלָה. מִסְתּוֹרִין בֶּאֱמוּנַת הַדְּרוּזִים. הַמִּשְׁטָרָה יָגְעָה כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת הַמִּסְתּוֹרִין שֶׁבְּשֹׁד הַבַּנְק. סִפּוּרֵי־מִסְתּוֹרִין. — [מִסְתּוֹרֵי־]

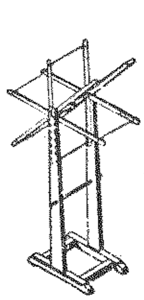
מסתורית

מַסְתּוֹרִית^ נ' [ארמית: מַסְתּוֹרִיתָא, חולין ס., אולי מן ב' סתר] [באריגה] מַכְשִׁיר בַּעַל מִסְגֶּרֶת מְסֻתּוֹבֶבֶת שֶׁכּוֹרְכִים עָלֶיהָ אֶת הַחוּטִים לְשֵׁם סְרִיגָה אוֹ לְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים. — [מַסְתּוֹרִית־, מַסְתּוֹרִיּוֹת]

מִסְתַּיֵּג°, מסתייג ת' [מן סוג, הִסְתַּיֵּג] מִי שֶׁמְּסַיֵּג אֶת עַצְמוֹ מֵעִנְיָן מְסֻיָּם, שֶׁאֵינוֹ מִזְדַּהֶה עִמּוֹ: בִּכְנֶסֶת רַבּוּ הַמִּסְתַּיְּגִים מִנֹּסַח הַהַחְלָטָה. — [מִסְתַּיֶּגֶת, מִסְתַּיְּגִים, מִסְתַּיְּגֵי־, ־גוֹת]

מִסְתַּיְּעָא* ת' [ארמית: מן סיע, אִסְתַּיַּע] מִסְתַּיֵּעַ, נֶעֱזָר [רווח בצירוף:]

— **לָא מִסְתַּיְּעָא מִלְּתָא*** [על-פי חולין נז:] אֵין הַדָּבָר מִסְתַּיֵּעַ, קָשֶׁה לְבַצֵּעַ אֶת הַדָּבָר, יֵשׁ עִכּוּבִים בַּדָּבָר [רווח יותר הצירוף בעבר: לָא אִסְתַּיְּעָא מִלְּתָא — ראה ערך סיע]

מִסְתַּכֵּל° ז' [מן ב' סכל, הִסְתַּכֵּל] מַשְׁקִיף, צוֹפֶה, מִתְבּוֹנֵן: הַמִּשְׁטָרָה פִּזְּרָה אֶת הֲמוֹנֵי הַמִּסְתַּכְּלִים בַּתְּאוּנָה. — [מִסְתַּכֵּל־, מִסְתַּכֶּלֶת, מִסְתַּכְּלִים, ־לֵי־, מִסְתַּכְּלוֹת]

מַסְתֵּם° ז' [מן סתם] מִתְקָן מְיֻחָד הַמְחֻבָּר לְבַקְבּוּק אוֹ לִכְלִי אַחֵר וְהַמְשַׁמֵּשׁ לִסְתִימַת פִּיו, כְּעֵין פְּקָק אוֹ מְגוּפָה: מַסְתֵּם־בִּטָּחוֹן בִּמְכוֹנָה. — [מַסְתֵּם־, מַסְתְּמִים, מַסְתְּמֵי־]

מִסְתָּמָא° תה"פ [מארמית: מִן סְתָמָא מן הסתם] [שאול מן הרווח ביהודי ביידיש] מִן הַסְּתָם, אֶל נָכוֹן, בְּוַדַּאי, גַּם בְּלֹא שֶׁיְּפֹרַשׁ הַדָּבָר: "מִסְתָּמָא יֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ וְאֵין הַמִּקְרֶה הַזֶּה אוֹמֵר אֶלָּא דָּרְשֵׁנִי" (מנדלי מו"ס, נח). "כַּמָּה פְּעָמִים בָּכִיתָ מִסְתָּמָא גַּם אַתָּה עַל זֶה" (גנסין, ג 77). "אִם הוּא מוֹצֵא חֵן בְּעֵינֵי ר' בָּרוּךְ — מִסְתָּמָא הוּא יוֹדֵעַ" (ברנר, א 8). "דַּע לְךָ שֶׁהַכֹּל בְּחָכְמָה נַעֲשָׂה וּמִסְתָּמָא כָּךְ נָאֶה וְכָךְ יָאֶה" (ברקוביץ, תר' טוביה כב). "אַף הָאוֹרְחִים מִסְתָּמָא לֹא מֵתוּ מִן הַצָּמָא" (עגנון, כלה כ). "כְּשֶׁכָּל הָעוֹלָם מֵעִיד פֶּה אֶחָד, מִסְתָּמָא יוֹדֵעַ הוּא" (שופמן, א 111).

מַסְתֵּמָה° נ' [מן סתם] מַסְתֵּם, מְגוּפָה, חֹמֶר שֶׁנִּתָּן לִסְתֹּם בּוֹ מַשֶּׁהוּ: "כֻּלָּן מַסְתֵּמוֹת הֵן לְמַלֵּא אֶת חֲלַל הָעִקָּר" (קריב, עטרה 144). — [מַסְתֵּמַת־, מַסְתֵּמוֹת, מַסְתֵּמוֹת־]

מִסְתַּנֵּן° ז' [מן סנן, הִסְתַּנֵּן] 1, מִי שֶׁעוֹבֵר מֵאֶרֶץ אַחַת לְאֶרֶץ שְׁכֵנָה בַּחֲשַׁאי וּבִגְנֵבָה, מַבְרִיחַ גְּבוּלוֹת: הַמִּשְׁטָרָה תָּפְסָה קְבוּצַת מִסְתַּנְּנִים. 2, מִי שֶׁנִּכְנָס לְמָקוֹם שֶׁהוּא בְּהִתְגַּנֵּב, בְּלֹא רִשָּׁיוֹן אוֹ בְּלֹא כַּרְטִיס־כְּנִיסָה: נוֹסֵעַ־מִסְתַּנֵּן בָּאֳנִיָּה. נֶעֶצְרוּ פִּרְחָחִים מִסְתַּנְּנִים בַּקּוֹלְנוֹעַ. — [מִסְתַּנֵּן־, מִסְתַּנְּנִים, מִסְתַּנְּנֵי־; מִסְתַּנֶּנֶת, מִסְתַּנְּנוֹת]

מִסְתַּעֲרֵב° ת' [מן עָרֵב; ראה ו' ערב, הִסְתַּעֲרֵב] מִי שֶׁחַי שָׁנִים רַבּוֹת בֵּין הָעַרְבִים וְהִתְבּוֹלֵל בֵּינֵיהֶם בִּלְשׁוֹנוֹ, בִּלְבוּשׁוֹ וּבְאֹרַח־חַיָּיו: הַיְּהוּדִים הַמִּסְתַּעֲרְבִים בִּמְדִינוֹת עֲרָב. — [מִסְתַּעֲרֶבֶת, מִסְתַּעֲרְבִים, ־בוֹת]

מִסְתְּפִינָא* [ארמית: מן סְפָא, אִסְתְּפִי] יָרֵא אֲנִי, חוֹשְׁשַׁנִי: "מִסְתְּפִינָא מִמַּלְכוּתָא" (בבא בתרא ד׳). "מִסְתְּפִינָא כִּי עַל־יְדֵי זֶה יִרְבּוּ הַבּוֹגְדִים בְּעַמָּם" (יל"ג, פרוזה רלח). [רווח בייחוד בביטוי:]

– **לוּלָא דְמִסְתְּפִינָא** °, אִלְמָלֵא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ (דִּבּוּר שֶׁל הִסְתַּיְּגוּת בְּפִיו שֶׁל מִי שֶׁעוֹמֵד לְהַשְׁמִיעַ רַעְיוֹן נוֹעָז, הַצָּעָה הָעֲלוּלָה לְהִתָּקֵל בְּבִקֹּרֶת וּבְהִתְנַגְּדוּת עַזָּה וְכַדּוֹמֶה).

מִסְתַּפֵּק° ת׳ [מן ב. ספק, הִסְתַּפֵּק] מִי שֶׁדַּי לוֹ, הַמּוֹצֵא סִפּוּק: "וְהַמִּסְתַּפֵּק בְּמַסְפִּיק מִמֶּנּוּ – חָלָשׁ" (חובות הלבבות, הפרישות ב). – [מִסְתַּפֶּקֶת, מִסְתַּפְּקִים, ־פְּקוֹת]

– **מִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט** °, אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְּבִיעוֹת רַבּוֹת בְּחַיָּיו, מִי שֶׁחַיֵּי חַיֵּי צֶנַע וְצִמְצוּם [ראה עוד ערך ב. ספק, הִסְתַּפֵּק]

מִסְתַּפְרֵד° ז׳ [מן סְפָרַדִּי; ראה ספרד, הִסְתַּפְרֵד] יְהוּדִי אַשְׁכְּנַזִּי אוֹ בֶּן עֵדָה אַחֶרֶת שֶׁחַי שָׁנִים רַבּוֹת בֵּין הַיְּהוּדִים הַסְּפָרַדִּים וְקִבֵּל עָלָיו אֶת אֹרַח־חַיֵּיהֶם וּמִנְהֲגֵיהֶם.–[מִסְתַּפְרֶדֶת, מִסְתַּפְרְדִים, ־רְדוֹת]

מִסְתָּר ז׳ [מן סתר] מְקוֹם־סֵתֶר, מַחֲבוֹא: "יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה בְסֻכֹּה" (תהלים י ט). "גִּלֵּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו, וְנֶחְבָּה לֹא יוּכָל" (ירמיה מט י) "וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים" (ישעיה מה ג). "מִסְתְּרֵי פָּרִיז" (קלמן שולמן, תר׳ אייזן סי). הַפְּסִיכִיאָטֶר חָדַר אֶל מִסְתְּרֵי נַפְשׁוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [מִסְתַּר־, מִסְתָּרִים, מִסְתְּרֵי־]

– **בַּמִּסְתָּר** °, **בְּמִסְתָּרִים** תה"פ בְּהַחְבָּא, בְּסוֹד, בְּסֵתֶר: "בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה־נַפְשִׁי" (ירמיה יג יז). "עוֹד יֵשׁ עָרִים... בָּהֶן יֶעְשַׁן בַּמִּסְתָּר גַּרְנוּ הַיָּשָׁן" (ביאליק, המתמיד). "וּמִי יוֹדֵעַ אוּלַי תַּחֲלֹם בְּמִסְתָּרִים" (ביאליק, הבריכה).

א. **מֻסְתָּר, מוסתר** ת׳ [מן א. סתר, סֻתַּר] חָבוּי, גָּנוּז, שֶׁאֵינוֹ גָּלוּי: "טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת" (משלי כז ה). "דְּבָרִים שֶׁהָיוּ מְעֻלָּמִים וּמֻסְתָּרִים מִן הַבְּרִיּוֹת הוֹצִיא ר׳ עֲקִיבָא לְאוֹרָה" (אבות דרבי נתן, נוסחא ב יב). "כִּסָּה פְּנֵי סַהַר בְּחוּג אַרְצוֹ, וּבְסַהֲרוֹ שִׁמְשׁוֹ מֻסְתָּרָה" (הנגיד, דיואן 267). "יִסּוּרֵי־נֶפֶשׁ מֻסְתָּרִים" (ברקוביץ, סיפורים ה). "צְלָלִים נִקְהֲלוּ בִּמְזִמָּה מֻסְתֶּרֶת" (הומסקי, אזוב 105). – [מֻסְתֶּרֶת, מֻסְתָּרִים, ־רוֹת]

– **בְּמֻסְתָּר** ° תה"פ בִּצְנִעָה, בְּלֹא לְגַלּוֹת כְּלַפֵּי חוּץ: "בְּמֻסְתָּר, בְּתוֹךְ תּוֹכִי, הֶאֱמַנְתִּי שֶׁעוֹד יָבוֹא" (ד׳ שחם, שאלה 123).

ב. **מֻסְתָּר°, מוסתר** ת׳ [מן ב. סתר, סֻתַּר] סָתוּר, פָּרוּעַ: שֵׂעָר מֻסְתָּר. – [מֻסְתֶּרֶת, מֻסְתָּרִים, ־רוֹת]

מֻסְתָּר°, מוסתר ת׳ [מן סתר, הֻסְתַּר] שֶׁהִסְתִּירוּ אוֹתוֹ, מֻצְנָע, טָמוּן: אוֹצָר מֻסְתָּר. – [מֻסְתֶּרֶת, מֻסְתָּרִים, ־רוֹת]

מַסֵּתֶת* ז׳ [מן סתת, סִתֵּת] סַתָּת, מֻמְחֶה בְּסִתּוּת אֲבָנִים: "מְסַתְּתֵי־אֲבָנִים, מְפַסְּקֵי־גְפָנִים... מְנַכְּשֵׁי־זְרָעִים" (תוספתא בבא קמא יא יח). "כִּי הִנֵּה כָּאֶבֶן בְּיַד הַמְסַתֵּת" (כי הנה, מעריב ליום-כיפור). – [מְסַתֵּת־, מְסַתְּתִים, ־תֵי־]

מְסֻתָּת°, מסותת ת׳ [מן סתת, סֻתַּת] (גּוּשׁ) שֶׁסִּלְּקוּ בְּלִיטוֹתָיו הַגְּדוֹלוֹת, מְעֻבָּד בְּאִזְמֵל וּבְפַטִּישׁ, מְהֻקְצָע וּמְיֻשָּׁר: "אַבְנֵי גָזִית – נִפְסָלוֹת וּמְסֻתָּתוֹת" (רש"י מלכים א ה לא). אֲבָנִים מְסֻתָּתוֹת לְבִנְיָן. – [מְסֻתֶּתֶת, מְסֻתָּתִים, ־תּוֹת]

מ"ע ר"ת 1. מִכְתָּב עִתִּי. 2. מְנוּחָתוֹ עֵדֶן. 3. מִצְוַת־עֲשֵׂה.

מְעֻבָּב°, מעובב ת׳ [מן עָב; ראה גם עבב] מְכֻסֶּה עָבִים, מְעֻנָּן: "שָׁמַיִם נְמוּכִים, מְעֻבָּבִים מִקָּצֶה לְקָצֶה" (שמיר, הוא הלך 240). – [מְעֻבֶּבֶת, מְעֻבָּבִים, ־בוֹת]

מַעְבָּד ז׳ [מן עבד] מַעֲשֶׂה, מִפְעָל: "לָכֵן יַכִּיר מַעְבְּדֵיהֶם" (איוב לד כה). "זָכוֹר תַּעֲנוּגֵי שְׁבִיעִי לְשַׁבָּת... מִמַּעְבָּד" (סידור רס"ג, רא). "אַךְ מַעְבָּדָיו וּנְעִים דּוֹדָיו" (משה אבן־עזרא, א 100). "וְטוּב שֶׁבְּמַעְבָּדִים הַמָּתוֹק בְּאַחֲרִיתוֹ" (בן־המלך, 52). "וְחִפֵּשׂ לוֹ... מַעְבָּדִים צְדָדִיִּים" (ליסיצקי, מידות 133). – [מַעְבַּד־, מַעְבָּדִים, ־בְּדֵי־; במקרא: מַעְבָּדֵי־]

מְעֻבָּד°, מעובד ת׳ [מן עבד, עֻבַּד] מְתֻקָּן, שֶׁעִבְּדוּ וְהִכְשִׁירוּ אוֹתוֹ, שֶׁהִשְׁקִיעוּ בּוֹ עֲבוֹדָה כְּדֵי לְשַׁנּוֹת אֶת צוּרָתוֹ וּלְהַתְאִימָהּ לְצָרְכּוֹ: "קֶלֶף מְעֻבָּד" (רמב"ם, שבת יח טו). אֲדָמָה מְעֻבֶּדֶת לִזְרִיעָה. חָמְרֵי־גֶּלֶם מְעֻבָּדִים בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. יְצִירָה סִפְרוּתִית מְעֻבֶּדֶת לִילָדִים. – [מְעֻבֶּדֶת, מְעֻבָּדִים, ־דוֹת]

מַעְבָּדָה° נ׳ [מן עבד] לַבּוֹרָטוֹרְיָה, מָקוֹם מְצֻיָּד בְּמַכְשִׁירִים לַעֲרִיכַת נִסּוּיִים מַדָּעִיִּים אוֹ טֶכְנִיִּים: מַעְבָּדָה כִּימִית. מַעְבָּדָה לְפִיסִיקָה. – [מַעְבֶּדֶת־, מַעְבָּדוֹת, מַעְבְּדוֹת־]

מַעְבְּדָן° ז׳ [מן מַעְבָּדָה] לַבּוֹרַנְט, עוֹבֵד בְּמַעְבָּדָה: מַעְבְּדָנִים בְּטֶבַע אוֹ בְּכִימְיָה. – [מַעְבְּדַן־, מַעְבְּדָנִים, מַעְבְּדָנֵי־; מַעְבְּדָנִית, מַעְבְּדָנִיּוֹת]

מַעְבַּדְתִּי° ת׳ [מן מַעְבָּדָה] שֶׁל מַעְבָּדָה, הַמְיֻצָּר בְּמַעְבָּדָה: מוּצָרִים מַעְבַּדְתִּיִּים. – [מַעְבַּדְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מַעֲבֶה ז׳ [מן עבה] 1. עָבְיוֹ שֶׁל דָּבָר: "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ, בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה" (מלכים א ז מו). 2. מְקוֹם עָבֹת: "מְטַלְּלִים שָׁם בָּאֲפֵלָה, בְּמַעֲבֵה הַדְּשָׁאִים וּבְתוֹךְ בּוֹרוֹת סְבוּכִים" (ביאליק, מאחורי ה). "הַזְּאֵב שֵׁנִית מִמַּעֲבֵה הַסְּבַךְ גָּח" (שמעוני, הכיבר 130). – [מַעֲבֵה־, מַעֲבִים, ־בֵי־]

מְעֻבֶּה*, מעובה ת׳ [מן עבה, עֻבָּה] 1 °. סָמִיךְ: "לֹא מְעֻבֶּה וְלֹא מֵדַק אֶלָּא בֵּינוֹנִי" (ערכין כה.). "קֶמַח מְעֻבֶּה בְּעֵלְשִׁין עוֹמֵד וּמִצְטַמֵּק" (סוקולוב, במראות 343). תַּבְשִׁיל מְעֻבֶּה. מָרָק מְעֻבֶּה. עֲרָפֶל מְעֻבֶּה. [ובהשאלה:] "אָנוּ נִשְׁאָרִים כִּמְעַט בְּלִי נְשִׁימָה מִתֵּאוֹרִיּוֹת מְעֻבּוֹת וְשַׁמְנוּנִית זוֹ" (פיכמן, שיא). 2 °. עָבֶה בְּיוֹתֵר: "וְשַׁר בְּקוֹל בַּס מְעֻבֶּה וּבְקוֹל דַּק חֲלִיפוֹת" (יזהר, קיץ 35). "דְּבָרִים לָהּ עִם בֶּן־הַסַּתָּת מְעֻבֵּה־הַשְּׂפָתַיִם" (שלו, קולות 29). 3* [בהשאלה] צָפוּף, מְאֻכְלָס הַרְבֵּה, שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ רַבִּים: "וְאֵין לְךָ כָּל פֶּסַח וָפֶסַח שֶׁלֹּא נִמְנוּ עָלָיו יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם, וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתָן פֶּסַח מְעֻבִּין" (פסחים סד:). – [מְעֻבָּה, מְעֻבִּים, ־בּוֹת]

מַעְבּוֹרַאי° ז׳ [מן מַעְבֹּרֶת או מַעְבָּרָה] נַהַג שֶׁל מַעְבֹּרֶת, בַּעַל סִירָה אוֹ רַפְסוֹדָה לְהַעֲבָרַת אֲנָשִׁים וּמַשָּׂאוֹת מֵחוֹף אֶל חוֹף. – [מַעְבּוֹרַאי־, מַעְבּוֹרָאִים, מַעְבּוֹרָאֵי־]

מַעְבָּט∴ ז׳ [מן ב. עבט] עֲקַמּוּמִית, דֶּרֶךְ עֲקֻמָּה: "אֵלָיו מִפְלָטִי לְיַשֵּׁר מַעְבָּטִי, לְהוֹצִיא לָאוֹר מִשְׁפָּטִי" (יהודה הלוי, א 62). — [מַעְבַּט־]

מַעְבָּט* ז׳ [קרוב אל עָבִיט] (טהרות י ד, גירסת הערוך). אֶחָד מִכְּלֵי־הַבַּיִת כְּעֵין עָבִיט אוֹ גִיגִית: "מַעְבַּט אַלּוֹן וְגִיגִית כְּרַסָּנִית" (טשרניחובסקי, שירים 469). — [מַעְבַּט־, מַעְבָּטִים, מַעְבְּטֵי־]

מַעְבָּטָה° נ׳ [מן עֲבוֹט; וראה א. עבט, הֶעֱבִיט] בֵּית־מַשְׁכּוֹנוֹת, לוֹמְבַּרְד, מוֹסָד הַמַּלְוֶה כְּסָפִים כְּנֶגֶד עֲרָבוֹנוֹת וּמַשְׁכּוֹנוֹת. — [מַעְבֶּטֶת־, מַעְבָּטוֹת, מַעְבְּטוֹת־]

מַעֲבִיד° ז׳ [מן עבד, הֶעֱבִיד] נוֹתֵן־עֲבוֹדָה, מַעֲסִיק: נֶחְתַּם חוֹזֶה בֵּין הַמַּעֲבִידִים וּבֵין הַפּוֹעֲלִים. — [מַעֲבִיד־, מַעֲבִידִים, ־בִידֵי־]

מַעֲבִית* נ׳ [צורת־משנה מן מַעֲבֶה; ראה עבה, עֲבִית] מַעֲבֶה, מְקוֹם עֲבוֹת, סְבַךְ, צְפִיפוּת: "שֶׁהָיוּ דוֹלְקִים אַחַר הַמַּעֲבִיּוֹת" (איכה רבתי ד, קלים). "תִּנְהַרְנָה בְּנוֹת־גַּלִּים בְּאֵבֶל־קוֹל בְּמַעֲבִית אַגְמוֹן שַׁח" (טשרניחובסקי, שירים 21). "וּמִמְּצוּלַת תְּנוּמָתָן בְּמַעֲבִיּוֹת יַעֲרוֹת־חֹשֶׁךְ" (כהן, שירים קג). "יְחִידִי אָבוֹא אֶל הַמַּעֲבִית, אֶל אִילָן עַתִּיק אֶשְׁעָנָה" (פוגל, 121). [ובהשאלה:] "וּבְמַעֲבִית הַדְּחוּסָה שֶׁל הַלַּיְלָה הַיָּבֵשׁ וְצוֹנֵן" (ארד, תר׳ הנפילה 109). — [מַעֲבִית־, מַעֲבִיּוֹת]

מַעֲבָר ז׳ [מן א. עבר] 1. מָקוֹם לַעֲבֹר בּוֹ (בֵּין הָרִים, עַל־פְּנֵי נָהָר וְכַדּוֹמֶה): "וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק" (בראשית לב כג). "וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל מַעֲבַר מִכְמָשׂ" (שמואל א יג כג). מַעֲבָר צַר בֵּין הֶהָרִים. 2°. עֲבִירָה, הֲלִיכָה אֶל מֵעֵבֶר לְמָקוֹם מְסֻיָּם: הַקְּבוּצָה קִבְּלָה רְשׁוּת־מַעֲבָר דֶּרֶךְ הַגְּבוּל. מַעֲבַר הַתַּלְמִידִים לְכִתָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר. 3°. פְּעֻלָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁנּוּי, הַתְחָלָה לִפְעֹל בְּכִוּוּן אַחֵר: מַעֲבַר הַצָּבָא לְהַתְקָפָה. מַעֲבָרִים מִמּוּסִיקָה עֲצוּבָה לְשִׂמְחָה. מַעֲבַר הַחֹמֶר מִמַּצָּב מוּצָק לְנוֹזֵל [וראה עוד להלן]. — [מַעֲבַר־, מַעֲבָרִים, מַעַבְרֵי־]

— מַעֲבַר־חֲצִיָּה°, מְקוֹם־מַעֲבָר מְסֻמָּן לְהוֹלְכֵי־רֶגֶל לַחֲצִיַּת הַכְּבִישׁ.

— מַעֲבַר יַבּוֹק∴ [על־פי שם המקום, בראשית לב כג, ששם נאבק המלאך עם יעקב] שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר עַתִּיק שֶׁתָּכְנוֹ תְּפִלּוֹת וְהַנְהָגוֹת לְחוֹלֶה, הַטִּפּוּל בְּגוֹסֵס וּבְמֵת וְדִינֵי אֲבֵלוּת. מְחַבְּרוֹ, אַהֲרֹן בֶּרֶכְיָה מִמּוֹדֶינָה, הִדְפִּיסוֹ בִּשְׁנַת 1626.

— בְּחִינַת־מַעֲבָר°, בְּחִינָה שֶׁנִּבְחָנִים הַתַּלְמִידִים לְשֵׁם הֶתֵּר עֲלִיָּתָם לְמַחְלָקָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר.

— תְּעוּדַת־מַעֲבָר°, רִשָּׁיוֹן רִשְׁמִי הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ מָקוֹם שֶׁהַכְּנִיסָה אֵלָיו אֵינָהּ פְּתוּחָה לַכֹּל.

— תְּקוּפַת־מַעֲבָר°, 1. זְמַן־בֵּינַיִם בֵּין תְּקוּפָה לִתְקוּפָה: הַנַּעַר בְּגִיל 12–13 נִמְצָא בִּתְקוּפַת־מַעֲבָר בֵּין הַיַּלְדוּת לְרֵאשִׁית הַהִתְבַּגְּרוּת. נִבְחֲרָה מֶמְשָׁלָה זְמַנִּית לִנְהוֹל הַמְּדִינָה בִּתְקוּפַת־הַמַּעֲבָר שֶׁבֵּין הַכְרָזַת הַמְּדִינָה לְכִנּוּס הָאֲסֵפָה הַמְכוֹנֶנֶת. 2. [בפיסיולוגיה של האשה] כִּנּוּי לְרֵאשִׁית בְּלוֹתָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה הַמִּתְבַּטֵּאת בְּהַפְסָקוֹת הַוֶּסֶת.

מַעְבֵּר* ז׳ [מן עבר] מַכְשִׁיר חַקְלָאִי מֵעֵין קִלְשׁוֹן רָחָב לְהַעֲבָרַת תֶּבֶן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "הַמַּעְבֵּר וְהַמִּזְרֶה וְהַמַּגּוֹב" (כלים יג ז). — [מַעְבֵּר־, מַעְבְּרִים, ־רֵי־]

מָעֳבָר∴, מוֹעֳבָר ת׳ [מן עבר, הָעֳבַר] שֶׁהֶעֱבִירוּ אוֹתוֹ: "עַל־פִּיהֶם הָיוּ מְמַנִּים הַמְמֻנֶּה וּמַעֲבִירִין הַמָּעֳבָר" (כוזרי ג סה). — [מָעֳבֶרֶת, מָעֳבָרִים, ־רוֹת]

מְעֻבָּר* ת׳ [מן ב. עבר, עִבֵּר] [ראה להלן מְעֻבֶּרֶת] [מצוי בצירוף:]

— חֹדֶשׁ מְעֻבָּר*, חֹדֶשׁ שֶׁבְּרָגִיל הוּא בֶּן 29 יָמִים וְקִבְּעוּהוּ לִהְיוֹתוֹ בֶּן 30 יוֹם: "רָאוּהוּ (אֶת הַיָּרֵחַ) בֵּית־דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל... הֲרֵי זֶה מְעֻבָּר" (ראש השנה ז א). "מִימוֹת עֶזְרָא וְאֵילָךְ לֹא מָצִינוּ אֱלוּל מְעֻבָּר" (ראש השנה יט:).

מַעְבָּרָה נ׳ [מן א. עבר] 1. מַעֲבָר, מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר בּוֹ בָּרֶגֶל בְּנָהָר, בֵּין הָרִים וְכַדּוֹמֶה: "וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת" (יהושע ב ז). "נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקָּצֶה, וְהַמַּעְבָּרוֹת נִתְפָּשׂוּ" (ירמיה נא לא–לב). "וּבֵין הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים–שֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה" (שמואל א יד ד). "הָרוֹאֶה מַעְבְּרוֹת הַיָּם וּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן, מַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן... עַל כֻּלָּן צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הוֹדָאָה וָשֶׁבַח לִפְנֵי הַמָּקוֹם" (ברכות נד.). [ובפיוט בהשאלה:] "וּמַאֲרָבִים כִּי לָכְדוּ לִי מַעְבְּרוֹת חָכְמָה" (גבירול, א 34). "נַפְשׁוֹ... כָּל מַעְבְּרוֹת מוּסָר וּבֵין לוֹכֶדֶת" (משה אבן־עזרא, א 39). 2∴. מַעְבֹּרֶת, סְפִינָה קְטַנָּה אוֹ רַפְסוֹדָה לְהַעֲבָרַת אֲנָשִׁים וּמַשָּׂאוֹת מֵחוֹף אֶל חוֹף: "סְפִינוֹת קְטַנּוֹת שֶׁעוֹבְרִים בָּהֶן בְּנֵי־אָדָם בַּנָּהָר וְנִקְרָאוֹת מַעְבָּרוֹת" (ערוך, מעבר). "הַמַּעְבָּרָה הִתְנַהֲגָה בִּכְבֵדוּת וּלְאַט לְרֹחַב הַנָּהָר" (שופמן, א 65). 3° [במדינת־ישראל בימינו] כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִמַּחֲנוֹת שֶׁל צְרִיפִים אוֹ אֹהָלִים, בְּדוֹנִים אוֹ פַּחוֹנִים, שֶׁהוּקְמוּ בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בָּאָרֶץ בִּימֵי הָעֲלִיּוֹת הֲמוֹנִיּוֹת לְאַחַר קוּם הַמְּדִינָה לְשִׁכּוּן־עֲרַאי לְעוֹלִים הַחֲדָשִׁים כִּמְקוֹם־מַעֲבָר עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ לְשִׁכּוּנֵי־קֶבַע וְיִתְעָרוּ בָּאָרֶץ. 4° [בהשאלה] מַעֲבָר: "שְׁאִיפָה לִתְחִיָּה וְהִתְקַדְּמוּת פְּנִימִית... לֹא כִּמְלֻפָּנִים, בְּתוֹר מַעְבָּרָה לְעוֹלָם אַחֵר, כִּי אִם בְּתוֹר חֵלֶק עַצְמִי מֵעוֹלָמֵנוּ הַפְּנִימִי" (אחד העם, קפו). "הַמַּעְבָּרָה אֶל הַסִּינְתֶּזָה הָרְצוּיָה וְהָעֲמֻקָּה" (ברנר, א 74). — [מַעְבֶּרֶת־, מַעְבָּרוֹת גם מַעְבְּרוֹת, מַעְבְּרוֹת־]

א. **מַעְבֹּרֶת*, מַעְבּוֹרֶת** נ׳ [מן א. עבר; ראה גם מַעְבָּרָה 2; ארמית: מַעְבְּרָא] רַפְסוֹדָה אוֹ סְפִינָה הַמְהַלֶּכֶת בַּנָּהָר לְהַעֲבִיר אֲנָשִׁים וּמַשָּׂאוֹת מֵחוֹף אֶל חוֹף: "שֶׁהָיְתָה בּוֹרַחַת מִבֵּית־הָאֲסוּרִין וְהָיְתָה מַעְבֹּרֶת לְפָנָיו, אָמַר לוֹ: טֹל דִּינָר וְהַעֲבִירֵנִי" (בבא קמא קטז.). "בַּעַל הַמַּעְבֹּרֶת הַמִּתְגּוֹרֵר עַל חוֹף הַדְּנִיֶּפֶּר" (שניאור, פנדרי ג 196). "אֵין שִׁיּוּר שֶׁל גֶּשֶׁר, רַפְסוֹדָה אוֹ מַעְבֹּרֶת" (סדן, באלכסון 131). — [מַעְבֹּרֶת־, מַעְבָּרְתּוֹ; מַעְבּוֹרוֹת]

— מַעְבֹּרֶת־תְּפִלִּין∴ [על־פי הארמית: "מַעְבַּרְתָּא דִתְפִלִּין", מנחות לה.] חָרִיץ בִּתְפִלָּה־שֶׁל־יָד שֶׁהָרְצוּעָה עוֹבֶרֶת בּוֹ: "וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תּוֹבָר, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת" (רמב״ם, תפילין ג ג).

ב. **מַעְבֹּרֶת°** נ׳ [מן א. עבר; על־פי הארמית: "מַעְבַּרְתָּא בְּדִקְנֵיהּ", סנהדרין ק:] פְּסֹקֶת, שְׁבִיל בֵּין הַשְּׂעָרוֹת כְּשֶׁהֵן מְסֹרָקוֹת: "וּמַעְבֹּרֶת יְשָׁרָה לוֹ בְּאֶמְצַע קָדְקֳדוֹ" (ברקוביץ, תר׳ חיי תס). — [מַעְבֹּרֶת־, מַעְבּוֹרוֹת]

מעברת* נ׳ [צורת־משנה מן מעברה] מעברה, מעבר: ״ברחו באשמרת ונהרגו והרגו איש לרעהו במעברת״ (הגגיד, דיואן 42). ״ברה, בכלא הגוף נעצרת, התבונני כי העולם מעברת״ (משה אבן־עזרא, קודש סט). — [מעברת־]

מעברת*, מעוברת ת׳ [מן ב׳ עבר, עבר; ראה גם עבר] הרה, הנושאת עבר בקרבה: ״לא ישא אדם מעברת חברו ומינקת חברו״ (יבמות לו:). ״בהמה מעברת״ (תמורה יט.). — [מעברות]

– **שנה מעברת***, 1• [בלוח העברי] (סנהדרין יא:). שנה בעלת שלשה־עשר חדש; שנה שנוסף לה חדש אחד, כדי להשוות את מנין שנות־הלבנה לשנות־השמש: בכל מחזור של 19 שנה יש שבע שנים מעברות (והן: 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19, וסימנן: גו״ח אדז״ט) 2° [בלוח־העמים] שנה שנוסף בה יום לחדש פברואר – 29 יום במקום 28 בשנה רגילה; שנה מעברת, לפי לוח העמים, היא אחת לארבע שנים – כל שנה שמנינה מתחלק ל־4 בלא שארית, כגון השנים: 1960, 1964, 1968, 1972 וכו׳.

מעברתא* נ׳ [ארמית] 1. מעבר, מעברה, מקום לעבר בו: ״מעברתא דלוד״ (ירושלמי תענית סח ג). 2 [בתפילין] חריץ בתפלה־של־יד להעביר בו את הרצועה: ״מעברתא דתפלין הלכה למשה מסיני״ (מנחות לה.). ״והרצועה העוברת תוך המעברתא – רמז, כי היראה עוברת תוך המחין״ (הזז, היושבת 9).

מעברתן°, מעבורתן ז׳ [מן א׳ מעברת] מעבוראי, בעל־מעברת, בעל סירה או ספינה להעברת אנשים ומטען מחוף אל חוף: ״מזדרז אנשל המעברתן וסוחב מתחת לסכה שלו את הסירה הגדולה״ (שניאור, פנדרי ג 198). — [מעברתן־, מעברתנים, מעברתני־]

מעבש°, מעובש ת׳ [מן עבש; ראה גם עבש] שהעלה עבש, מעפש: פרות רקובים ומעבשים. [ובהשאלה:] ״אוררו את רוחם המאבק, רעננו את רוחם המעבשת״ (ברקוביץ, סיפורים קצא). — [מעבשת, מעבשים, מעבשות]

מעגיל* ז׳ [מן עגל, העגיל] מעגילה, מכבש קטן העשוי אבן עגלה (ספרי כי תצא קטז.) [ראה להלן מעגילה]. — [מעגילים, ־לי־]

מעגילה* נ׳ [מן עגל; ראה לעיל מעגיל] 1•, מכבש עגל, גליל־אבן עגל שמגלגלים אותו על־פני קרקע או על טיח לכבשם ולהדקם: ״שפין את הסדקין ומעגילים אותן במעגילה״ (מועד קטן א ט). ״שהיה בידו מקל מעקל ונתנו לאמן לתקנו... מכונו במעגילה״ (ספרי האזינו קלג). 2°, זירה, מכשיר שמגהצים בו לבנים על־ידי העברתם בין גלילים מסתובבים: מעגילת־יד, מעגילה חשמלית. 3°, מערוך, גליל־

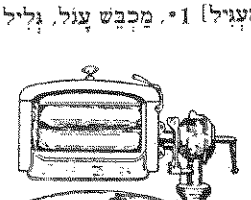
מעגילה לגיהוץ

מעגילה 1

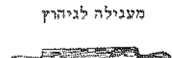
מעגילה לבצק

יד שמרדדים בו בצק: ״לקחה אז גיטל בכף את המעגילה החלקה, אותה העבירה על־פני הבצק אל ארבע פנותיו״ (טשרניחובסקי, שירים 140). — [מעגילת־, מעגילות]

מעגל ז׳ [מן עגל] 1° [בהנדסה] חוג; קו עקם מישורי סגור, שכל נקדותיו מרחקות במדה שוה (AO) מנקדה קבועה באותו מישור הקרויה ׳מרכז׳ (O); הקו העקם המקיף את העגול. מעגל רושמים במחוגה. ארך המעגל גדול פי 3,14 בקרוב מקטרו. 2 [במקרא] קבוצת אנשים או עצמים הערוכים בעגול: ״ושאול שכב במעגל, והעם חנים סביבתו״ (שמואל א כו ה). 3 [בהשאלה] מסלול, דרך, מנהג: ״ינחני במעגלי־צדק״ (תהלים כג ג). ״אשר ארחתיהם עקשים, ונלוזים במעגלותם״ (משלי ב טו). מעגלי־החיים של המשפחה. 4° [בהשאלה] מחזור, חוג: ״מקץ כ״ז שנים השלים את מעגל חייו עלי אדמות״ (שטיינמן, במעגל 65). — [מעגל־, מעגלים, מעגלי־; גם מעגלות, מעגלות־]

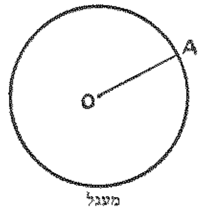

מעגל

– **מעגל חוסם°**, מעגל שבתוכו נתון מצלע כלשהו, באפן שכל קדקד של המצלע נוגע במעגל.

– **מעגל חסום°**, מעגל הנתון בתוך מצלע כלשהו, באפן שכל צלע של המצלע משיקה למעגל.

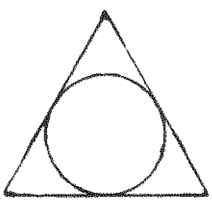
מעגל חסום במשולש

– **מעגל חשמלי°**, שם כולל למולי־כים חשמליים כשהם מחברים ומהוים מסלול רצוף שדרכו יכול לעבר זרם חשמל.

– **מעגל־נטיה°** [באסטרונומיה] כל מעגל בכדור־השמים המקביל למשוה־השמים.

– **מעגל־שעה°** [באסטרונומיה] כל מעגל גדול בכדור־השמים החותך באפן־נצב את משוה־השמים.

– **מעגל־קסמים°** [על־פי הלאטינית: circulus viciosus], 1. שגיאה הגיונית שיסודה בהנחה מסימת המוכחת על־יסוד הנחה אחרת הנסמכת על ההנחה הראשונה. 2 [בהשאלה] כנוי למצב או לדבר שאין מוצא ממנו, מבוך, מצב שבו ״אין לדבר סוף״.

מעגלים מרכזיים

– **מעגלים מרכזיים°**, מעגלים אחדים בעלי מרכז משתף אחד.

– **מעגלי־ישר**, דרכי־ישר, ארחות־צדק: ״הדרכתיך במעגלי־ישר״ (משלי ד יא). ״וחקים צדיקים הוריתנו להנחותנו במעגלי־ישר״ (חובות הלבבות, בקשה). ״אל תבקש להם דרכי־נעם ומעגלי־ישר״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקנו).

מעגל* ת׳ [מן עגל, עגל] עושה עגול; כנויו של חוני, אחד מראשוני התנאים, על־שום שבשנת בצרת עג עוגה (התוה מעגל על הקרקע) ועמד בתוכה ואמר: ״רבונו של עולם... איני זז מכאן עד שתרחם על בניך! התחילו גשמים מנטפים...״ (תענית

יט). לפי דעה אחרת, נקרא כן על שם מלאכתו, שהיה מעגל עגולי דבלה. – [מעגלים]

מעגל^, **מעוגל** ת׳ [מן עגל, עגל] עשוי בצורת מעגל, שנתנה לו צורה עגלה: "שטח משלש או מעגל" (חיבור המשיחה לאברהם בר־חיא ד קסג). "הם גרו בשתי שורות של צריפים מעגלים" (קדרי, כורך 133). אבנים מעגלות על־ידי זרם המים. פנים מעגלים. – [מעגלת, מעגלים, מעגלות]

– **מספר מעגל**°, מספר מקרב, מספר שהשמטו ממנו חלקיו הקטנים לשם יתר קלות בזכירתו או בחשובו כשאין הדיוק חשוב ביותר, כגון: 30 (במקום 29 או במקום 32), 3 לירות (במקום 2 לירות ו־97 אגורות, או במקום 3 לירות ו־15 אגורות).

– **במעגל**° תה״פ 1. בצורת מעגל: "ובדברו יניף את זרועו כקוצר קציר סמוי" (שנהר, ג 384). 2. במספר מעגל.

מעגלה° נ׳ [על־פי ההבנה של מעגלות שבמקרא כריבוי מן מעגלה; ראה לעיל מעגל] מעגל: "הדי אחד עמד תוך המעגלה" (יל״ג, שירה רנב). "כי יבוא בם הרוח בשובו במעגלתו לאחור" (אחד העם, עט). "הנה הושיטו זה לזה את ידיהם הקטנות וסגלגלות ויצאו במעגלה שובבה ומהירה" (שניאור, שירים קיח). "מהם רצים במישור ומהם מעקימים וסובבים במעגלה במהירות" (ברדיצב׳סקי, סיפורים כב). – [מעגלת־, מעגלות, מעגלות־]

מעגלי° ת׳ [מן מעגל] שהוא בצורת מעגל: "סיעת הצפרים אשר חגה מעל לראשו בשלוה מעגלית זורמת" (איתן, ברקיע 49). מסלה מעגלית. – [מעגלית, ־ליים, ־ליות]

מעגם°, **מעוגם** ת׳ [מן עגמה; ראה עגם] עגום, נוגה, שקוע בעצבות: נפשו מעגמת עליו. – [מעגמת, מעגמים, ־מות]

מעגן° ז׳ [מן א. עגן] מקום עגינה; קיר בנוי בנמל ליד מים עמקים, המשמש לעגינת סירות או ספינות. – [מעגן־, ־גנים, מעגני־]

– **ברכת־מעגן**°, ברכה גדולה באזור הנמל המשמשת לעגינה לסירות קטנות, לספינות־משא וכדומה.

א. **מעגן**°, **מעוגן** ת׳ [מן א. עגן] 1. קשור בעגן: ספינה מעגנת בנמל. 2 [כהשאלה] צמוד, קבוע, דבוק ואחוז: הרבה גלגולים עברו עליו עד שחזר להיות מעגן במולדת. אם לא יהא הדור מעגן בערכי־רוח – סופו שיתנון. יצירתו מעגנת בנוף ילדותו. – [מעגנת, מעגנים, ־נות]

ב. **מעגן**°, **מעוגן** ת׳ [מן עגון; ראה ב. עגן] גלמוד, בודד, מרחק מקרוביו: "לא לעולם יכול האיש להיות מעגן שם (באמריקה) ואשתו פה אלמנה" (בארון, פרשיות 439). – [מעגנת, מעגנים, ־נות]

מעד [רק עברית]

~ פע׳ **מעד** פ״ע כשל, החלקה רגלו: "תרחיב צעדי תחתי, ולא מעדו קרסלי" (תהלים יח לז). "מועדי רגל" (איוב יב ה). "ולא תמעד בחשך וחלקלקות" (ביאליק, אלמנות). "היית לי כאדמה ברוכה אשר עליה לא ימעד הצעד" (גולדברג, מוקדם 102). רגלו מעדה בדרכו על קלפת בננה [ובהשאלה:] "מאלה שמעדו רגליהם בימי הרעה" (ברקוביץ, סיפורים רטז). – [למעד, מועד, ימעד]

~ נפ׳ **נמעד**^, מעד, החלק ונכשל: רגלו נמעדה בקרח והוא נפל. [ובהשאלה:] "שבת מקדש מבלי באי־מועד, על כי ידידים נתנו להמעד" (תוספת לקינה 'אז במלאת'). "והחי הנמעד ולקבר מועד" (גבירול, ה 38). "על מה אובד לבך ושביליך נמעדים" (מאירוביץ, הסללים 56). – [להמעד, נמעד, ימעד]

~ הפ׳ **המעיד** פ״י הכשיל, גרם שתמעד הרגל: "תחשכנה עיניהם מראות, ומתניהם תמיד המעד" (תהלים סט כד). "אשר כרו לו בור, אשר המעידו קרסליו" (ברנר, א 335). "חלוקי־אבנים המעידו צעדיו" (יזהר, שיירה 37). – [להמעיד את־, ממעיד, י־]

~ הפ׳ **המעד**^, הכשל, הובא לידי מעידת־רגל: "אם ממוט רגלך בעולם – אין בו אדם שלא המעד" (הנגיד, בן־קהלת 44). ההולך המעד בקלפת־הבננה. – [ממעד, ימעד]

~ הת׳ **התמעד**^, נמעד, נכשל, נתקל ונפל: "ערב בעדה לבל תתמעד" (גנזי שכטר, ג 91). "שמא אתמעד ואפיל את התינוק" (שטיינמן, דודאים 105). "והודף עד כי הגמל הגדול כמעט נסע, נתמעד" (יזהר, מישור 25). "נתמעדתי במשהו רך–נפלתי" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 113). – [להתמעד, מת־, ית־]

מעד^ ז׳ [מן מעד] 1. מעידה, כשל: "דריכת מתנים ומעד קרסלים" (קליר, אז מלפני, מוסף יום כיפור). "ללא אחיזת רגל, כלו מעד" (ליסיצקי, מידות 382). "אביב של עיר – אל מעידה! אל מעד!" (בסוק, החוף). 2° [במשחק־השחמט] "גמביט" – שרבוב חיל כלפי היריב כדי לגרותו שיכה אותו ועל־ידי כך יחשף מעמדו במעגל, מעד־המלך, מעד־המלכה. – [מעד־, מעדים, מעדי־]

מעדכן°, **מעודכן** ת׳ [מן עדכן, עדכן] מתאם ומכון למצב של היום, שיש בו מן החדושים או מן הנתונים האחרונים ביותר – "עד היום הזה" (Up-to-date): מלון מעדכן. הנהלת־חשבונות מעדכנת. דין־וחשבון מעדכן. – [מעדכנת, מעדכנים, מעדכנות]

מעדן*, **מעודן** ת׳ [מן עדן, עדן] 1*. עדין וענג, שיש בו עדינות: "היה מרכך, מעדן, מפנק" (מכילתא משפטים פה). "אין תכשיט נאה אלא על גוף מעדן" (ירושלמי נדרים מא ג). "תהי בה נפשך מעדנת" (חריזי, תחכמוני ו 75). "הם נעשים פתאם מעדנים, לומדים, חכמים" (ביאליק, אריה ה). "היה מעדן במדותיו וקולו קול של רחמים" (סדן, ממחוז מח). "גנוניהן מופת של צניעות מעדנת" (שרת, באסיה 73). "זה הצעיר המעדן, כביכול, הוא רשע בן רשעים" (אבן־זהב, שיילוק יג). 2° [בהשאלה] רגיש, דק מאד: "סופר מעדן שבמעדן" (סוקולוב, אישים 176). פלוני הוא בעל טעם ספרותי מעדן. חושים מעדנים. – [מעדנת, מעדנים, ־נות]

א. **מעדן** ז׳ [רווח ביחוד הריבוי: מעדנים] [מן עדן] 1. מאכלים ערבים ונעימים, מטעמים: "האכלים למעדנים נשמו בחוצות" (איכה ד ה). "אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהן נפש כל חי" (ירושלמי ברכות ו א). "היא האכילה אותו מעדנים" (תוספתא סוטה ג ד). "מקשטת את ככלה, אוכלת מעדנים" (עגנון, כלה קצג). 2. תענוגות

תַּפְנוּקִים: "וְיָנִיחֶךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשֶׁךָ" (משלי כט יז). "לוֹבְשִׁים עֲדָנִים וְאוֹכְלִים מַעֲדַנּוֹת" (ליפסון, מדור 411). 3 ° [מַעֲדָן] אֹכֶל עָדִין בְּיוֹתֵר, שֶׁנּוֹעַד לְאַנִינֵי־הַטַּעַם (Delicatess): בַּמִּסְעָדָה הַמְּהֻדֶּרֶת הֻגַּשׁ לַלְּקוֹחוֹת מַעֲדָן מְיֻחָד. – [מַעֲדָן־, מַעֲדַנִּים, ־נֵּי־ גם מַעֲדַנּוֹת]

– מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ, מַעֲדַנֵּי־עוֹלָם°, כִּנּוּיִים לְמַטְעַמִּים עֲרֵבִים וּמְהֻנִּים בְּיוֹתֵר: "מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ, וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ" (בראשית מט כ). "לְעִירוֹנִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי בַּת־מְלָכִים: אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּאֲכִילָהּ כָּל־מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (ויקרא רבה ד). "אִמּוֹ... מְעַנֶּקֶת לוֹ צֵידָה לַחֶדֶר מִכָּל מַעֲדַנֵּי מְלָכִים" (ביאליק, מאחורי ו). "וְהַאֲכַלְתִּיךְ מַעֲדַנֵּי־עוֹלָם" (עגנון, כלה רנד).

– חַיֵּי־מַעֲדַנִּים°, חַיֵּי תַּעֲנוּגוֹת: "אֱמֶת כִּי נְהַלְּם עַל מֵי־מְנוּחוֹת, וְהוֹבִילָם לְחַיֵּי־מַעֲדַנִּים" (גבירול, א 100).

– מַעֲדַנּוֹת תה"פ [שאול בשינוי־הוראה מן שמואל א טו לב: "וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת"] בַּהֲנָאָה, בְּנַחַת, בְּשַׁלְוָה: "הִנֵּה הוּא הוֹלֵךְ מַעֲדַנּוֹת, וְקֻפָּתוֹ לוֹ פְּתוּחָה לִרְוָחָה" (מנדלי מו"ס, קסב). "מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי אֶרֶץ בְּאַחֲוָה וְרֵעוּת הֵישִׁירוּ לָלֶכֶת מַעֲדַנּוֹת" (ברנר, א 185). "הָרֵב לִפְנֵיהֶם, צוֹעֵד מַעֲדַנּוֹת, כֻּלּוֹ הוֹד וְחֶסֶד" (שזר, כוכבי 99). "בְּעוֹדָם מְדַדִּים מַעֲדַנּוֹת וִידֵיהֶם נְתוּנוֹת בְּיָדַי" (שלו, אלהי 65).

ב. מַעֲדָן ז' [אולי היפוך־אותיות מן מַעֲנָד] קֶשֶׁר, חִבּוּר: "הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה?" (איוב לח לא). "הַמַּתִּיר רָאשֵׁי הַמַּעֲדַנִּין (קִשּׁוּרֵי הַקָּנִים שֶׁל מַחְצֶלֶת)" (כלים כ ז). – [מַעֲדַן־, מַעֲדַנּוֹ; מַעֲדַנִּים, מַעֲדַנֵּי־, גם מַעֲדַנּוֹת]

– מַעֲדַנּוֹת תה"פ כְּשֶׁהוּא אָסוּר, כָּבוּל [על־פי התבנה הרווחת בכתוב: "וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת", שמואל א טו לב) [וראה לעיל א. מַעֲדָן]

מַעְדָּן° ז' [מערבית: מַעְדִנִי] מַחְצָב, מִינֶרָל, חֹמֶר הַנֶּחְצָב מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה, כְּגוֹן: מַתָּכוֹת, מְלָחִים, פַּחְמֵי־אֶבֶן וְכַדּוֹמֶה. – [מַעְדַּן־, מַעְדָּנִים, ־דְּנֵי־]

מַעֲדֵף°, מוֹעֲדָף ת' [מן עדף, הֶעֱדִיף] מְבֻכָּר, שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲדִיפוּת: תָּכְנִית מַעֲדֶפֶת. סְחוֹרָה מַעֲדֶפֶת. – [מַעֲדֶפֶת, מַעֲדָפִים, ־פוֹת]

מַעְדֵּר ז' [מן א. עדר] כְּלִי־עֲבוֹדָה בַּחַקְלָאוּת וּבַגַּנָּנוּת הַמְשַׁמֵּשׁ לְעִדּוּר, לַחֲפִירָה, לְתִחוּחַ הָאֲדָמָה וְכַדּוֹמֶה. הַמַּעְדֵּר עָשׂוּי טַבְלַת־מַתֶּכֶת מְחֻדֶּדֶת בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁאֵלֶיהָ מְחֻבֶּרֶת קַת. הַמַּעְדֵּר בִּימֵי־קֶדֶם הָיָה עַל־פִּי־רֹב בַּעַל שְׁנַּיִם מְחֻדָּדוֹת: "וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן" (ישעיה ז כה). "הַשֵּׁן שֶׁל מַעְדֵּר" (כלים יג ב). – [מַעְדֵּר־, מַעְדְּרוֹ; מַעְדְּרִים, מַעְדְּרֵי־]

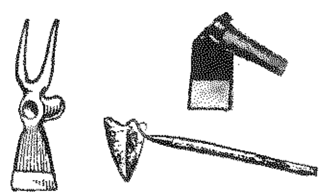

מעדרים שונים

מַעְדְּרָן° ז' [מן מַעְדֵּר] פּוֹעֵל שֶׁעִסּוּקוֹ עִדּוּר בִּכְרָמִים, בְּפַרְדֵּסִים, נִכּוּשׁ יַבְּלִית וְכַדּוֹמֶה. – [מַעְדְּרַן־, מַעְדְּרָנִים, ־רָנֵי־]

מַעֲדָשׁ°, מְעֻדָּשׁ ת' [מן עֲדָשָׁה] שֶׁהוּא בְּתַבְנִית עֲדָשָׁה, קָטָן וְעַגַלְגַּל: "פָּנֶיהָ מְעֻדָּשׁוֹת וְחָטְמָהּ קָטָן כִּגְרִיס" (עגנון, עד הנה ט). "פָּנִים מְעֻדָּשִׁים" (ברקוביץ, סיפורים תפג). "זְכוּכִית מְעֻדֶּשֶׁת שֶׁנִּטַּשְׁטְשָׁה מֵרֹב שִׁמּוּשׁ" (סדן, באלכסון 35). – [מְעֻדֶּשֶׁת, מְעֻדָּשִׁים, מְעֻדָּשׁוֹת]

מָעָה נ' [ארמית: מָעָא] 1. גַּרְגַּר, פֵּרוּר, חֵלֶק קָטָן: "וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ, וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו" (ישעיה מח יט). 2°. גַּרְעִין שֶׁל פֵּרוֹת: "אָדָם נוֹטֵל מָעָה אַחַת מִפִּטְמָה שֶׁל קִשּׁוּת וְנוֹטְעָהּ... מָעָה אַחַת מִפִּטְמָה שֶׁל אֲבַטִּיחַ... שֶׁל תַּפּוּחַ וְנוֹתְנָן בְּתוֹךְ גֻּמָּא אַחַת" (ירושלמי כלאים כז א). 3° [בימי־התלמוד] שֵׁם שֶׁל מַטְבֵּעַ קָטָן, נִקְרָא גַם "גֵּרָה", עֶרְכּוֹ – שִׁשִּׁית הַדִּינָר אוֹ חֵלֶק הָעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּסֶלַע: "נוֹתֵן אָדָם מָעָה לַחֶנְוָנִי וְלַנַּחְתּוֹם" (עירובין ז יא). "הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי" (עדיות א ט). – [מְעַת־, מְעָתוֹ... מְעַתְכֶם; מָעוֹת, מְעוֹת־]

– מָעוֹת°, 1°. כִּנּוּי לְכֶסֶף סְתָם, מָמוֹן: "אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו" (כתובות יג ב). "הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי" (מעילה ו ה). מְעוֹת שֶׁל חֲנֻכָּה. מָעוֹת שֶׁל צְדָקָה. אֵין לִי מָעוֹת. 2°, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַטְבְּעוֹת הַקְּטַנִּים בְּעֶרְכָּם, פְּרָט, "כֶּסֶף קָטָן" (לְהַבְדִּיל מִשִּׁטְרֵי־הַנְּיָר הַגְּדוֹלִים יַחֲסִית בְּעֶרְכָּם).

– מָעוֹת יָפוֹת° (בבא מציעא ד א), מַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף הַמְהַלְּכִים בַּשּׁוּק וְעוֹבְרִים לַסּוֹחֵר [להבדיל מן:]

– מָעוֹת רָעוֹת° (בבא מציעא ד א), מַטְבְּעוֹת שֶׁאֵינָם מְהַלְּכִים בַּשּׁוּק.

– מְעוֹת־חִטִּים°, תְּרוּמוֹת וּנְדָבוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱסֹף בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם קְנִיַּת קֶמַח לַאֲפִיַּת מַצּוֹת לָעֲנִיִּים: "וְהַגַּבָּאִים יָצְאוּ לִגְבּוֹת מְעוֹת־חִטִּים" (עגנון, כלה שעט).

– מְעוֹת־שֶׁל־חֲנֻכָּה°, כִּנּוּי לְמַתְּנוֹת־הַכֶּסֶף שֶׁמְּקַבְּלִים הַיְלָדִים מֵהוֹרֵיהֶם וּמִקְּרוֹבֵיהֶם בִּימֵי חַג הַחֲנֻכָּה.

– מְעוֹת־שֶׁל־כִּיס°, פְּרָט, כִּנּוּי לִסְכוּם־כֶּסֶף קָטָן שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא בְּכִיסוֹ לְהוֹצָאוֹתָיו הַקְּטַנּוֹת.

– בַּעַל־מָעוֹת°, כִּנּוּי לְאִישׁ עָשִׁיר, בַּעַל צְרוֹר־הַכֶּסֶף.

– הִנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי° (כתובות יג ב), בִּטּוּי צִיּוּרִי עַל מִי שֶׁסִּכֵּן אֶת כַּסְפּוֹ, הִשְׁקִיעַ הוֹנוֹ בְּעֵסֶק אוֹ בְּדָבָר שֶׁהֶפְסֵדוֹ וַדַּאי.

– חוֹסֵךְ מָעָה וּמְאַבֵּד מָנֶה°, מְקַמֵּץ בְּהוֹצָאָה לְעִנְיָן קָטָן וְנִמְצָא מַפְסִיד עִנְיָן גָּדוֹל.

– מִמָּעָה וּמָעָה נִתְמַלְּאָה הַסְּאָה° (מנדלי מו"ס, שצה), דְּבָרִים גְּדוֹלִים אֵינָם אֶלָּא צֵרוּף שֶׁל פְּרָטִים קְטַנִּים מְרֻבִּים [בדומה למימרות חז"ל: "מטיפה לטיפה נתמלא ההין", או "כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול"]

מֵעָה ז' רְאֵה א. מְעִי.

מעובה, ר' מְעֻבֶּה. מעובר, ר' מְעֻבָּר. מעוברת, ר' מְעֻבֶּרֶת.

א. מָעוֹג ז' [נוסח־משנה של עוּגָה] עוּגָה, מַאֲפֵה תַּנּוּר: "חַי־ה' אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־לִי מָעוֹג" (מלכים א יז יב). "וּמֵאָה כְּבָשִׂים וְשִׁבְעִים כִּכַּר מָעוֹג לֶחֶם שֻׁלְחָנוֹ" (יוסיפון, יג). "סַבּוֹתִי לֶאֱכֹל מָעוֹג אֲשֶׁר אָפִיתִי" (משה אבן־עזרא, קודש קע). – [מְעוֹג־, מְעוּגִים, ־גֵּי־]

ב. מָעוֹג ז׳ [מן עוג; קרוב לערבית: עֲוַג׳ היה עקום] 1. הַעֲוָיָה שֶׁל הַפָּנִים, עִקּוּם תְּוֵי הַפָּנִים לְאוֹת בּוּז וָלַעַג: ״בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג, חָרֹק עָלַי שִׁנֵּימוֹ״ (תהלים לה טז). 2°. תְּנוּעוֹת שֶׁל הַיָּד אוֹ שֶׁל הָרֹאשׁ אוֹ שֶׁל שְׁרִירֵי־הַפָּנִים לְשֵׁם הַבָּעָה אוֹ רֶמֶז וְכַדּוֹמֶה: ״וְלֹא דִבְּרוּ עוֹד הַנָּשִׁים בָּעֶרֶב הַהוּא בִּלְתִּי אִם בְּמָעוֹג – בְּקֶרֶץ עַיִן וּבְשַׁלַּח אֶצְבַּע... וְהֶגֶה לֹא נִשְׁמַע בֵּינֵיהֶן״ (בן־ציון, קסב) ״וְהֶרְאָה בְּמָעוֹג־יָד עַל הַגִּבְעָה הַזֹּאת״ (יזהר, צקלג 41). – [מְעוֹג־, מְעוֹגִים, מְעוֹגֵי־]

ג. מָעוֹג ז׳ [אולי מן א. מָעוֹג] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶלְמִיתִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים שֶׁצִּבְעָם הוּא מְסֻגָּל וְעַד וָרֹד (Lavatera). – [מְעוֹג־, מְעוֹגִים, מְעוֹגֵי־]

מעוגל, ראה מְעֻגָּל.

מָעוּד° ת׳ [מן מעד, מָעַד] מִי שֶׁמָּעַד, כּוֹשֵׁל, נִדְכֶּה: ״מְרוּדִים מְעוּדִים, מְעוּטֵי תֵבֵל״ (גבירול, ו 39). – [מְעוּדָה, מְעוּדִים, ־דוֹת]

מְעוֹדֵד° ת׳ [מן א. עוד, עוֹדֵד] מְחַזֵּק, מַגְבִּיר אֶת הָרוּחַ, מְאוֹשֵׁשׁ: ״מִתְנוֹדֵד בְּלִי מְעוֹדֵד מְאַסֵּף חֶרְפָּתִי״ (פיוטים, סידור 726). נִתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת מְעוֹדְדוֹת מִן הַחֲזִית. דִּבְרֵי נִחוּמִים מְעוֹדְדִים. – [מְעוֹדֶדֶת, מְעוֹדְדִים, ־דוֹת]

מְעוֹדָד° ת׳ [מן א. עוד, עוֹדֵד] מְאוֹשָׁשׁ, שֶׁחֻזְּקָה רוּחוֹ, מָלֵא תִקְוָה וֶאֱמוּנָה בְּהַצְלָחָתוֹ: הַחוֹקֵר שֶׁזָּכָה בַּפְּרָס נִגַּשׁ מְעוֹדָד לַעֲבוֹדָתוֹ. – [מְעוֹדָדָה או מְעוֹדֶדֶת, מְעוֹדָדִים, ־דוֹת]

מעודן, ראה מְעֻדָּן.

מְעוֹדְנִית° תה״פ [מן מעד – בתבנית קְדוֹרַנִּית; יש מבינים במשמעות זו גם בשמואל א טו לב: ״וַיֵּלֶךְ... אֲגַג מַעֲדַנֹּת״] בִּמְעִידָה, כְּשֶׁהוּא מוֹעֵד וְנִכְשָׁל, בְּרִפְיוֹן וּבְחֻלְשָׁה: ״קָפַץ מֵעַל הָעֲגָלָה, וּמְעוֹדְנִית, כִּרְגִיל, הִפְסִיעַ אֶל אֲחוֹרֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 239). ״בּוֹסִים וּמְהַלְּכִים מְעוֹדְנִית וּמְחַפְּשִׂים בִּידֵיהֶם בְּחוּטֵי הַגְּדֵרוֹת״ (שנהר, ג 95).

מַעֲוֶה°, מעווה ז׳ [מן עוה] עִוּוּת, עִקּוּם: ״בְּעִצּוּר־נְשִׁימָה וּבְמַעֲוֵה־פָּנִים שֶׁבַּסֵּתֶר״ (שנהר, ב 475). – [מַעֲוֵה־, מַעֲוִים, מַעֲוֵי־]

מַעֲוָה÷, **מעווה** נ׳ [מן עוה] עִוּוּת־דֶּרֶךְ, עָוֹן, חֵטְא: ״וּמִי אֲנִי וּמִי חַיַּי, אֲדֹנָי? אֲנִי רַב־מַעֲוָה וְרַע־מַעֲלָלִים״ (הנגיד, דיואן 25). ״זָרַעְתִּי אָוֶן וְקָצַרְתִּי מַעֲוָה״ (גבירול, ח 56). ״דִּמַּעְתִּי עֻזַּרְתִּי עַל כֹּבֶד מַעֲוָתִי וַאֲשֶׁר הֶרֱעוֹתִי״ (משה אבן־עזרא, קודש קסה). ״וּפִשְׁטוּ כְּסוּת הַגַּאֲוָה וְרַחֲקוּ מִכָּל דִּבָּה וּמַעֲוָה״ (חריזי, תחכמוני 68). – [מַעֲוַת־, מַעֲווֹת]

מעוות, ראה מְעֻוָּת.

מָעוֹז, מָעֹז ז׳ [מן עוז או עזז; ערבית: מַעַאד׳] 1. מַחֲסֶה, מִקְלָט, מְקוֹם מִבְצָר [בייחוד בהשאלה:] ״ה׳ עֻזִּי וּמָעֻזִּי״ (ירמיה טז יט). ״וַה׳ מַחֲסֶה לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (יואל ד טז). ״הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם אֶת־מָעֻזָּם, מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם״ (יחזקאל כד כה). ״ה׳ מָעוֹז־חַיַּי, מִמִּי אֶפְחָד״ (תהלים כז א). ״גַּם אַתְּ תְּבַקְשִׁי מָעוֹז מֵאוֹיֵב״ (נחום ג יא). ״אִם יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת הַמָּעֹז, אֶל רֹאשׁוֹ מִלְטוּ אֲבוֹתֶיךָ מִשֵּׁאת נַפְשָׁם״ (ביאליק, אם יש). 2. סֶלַע גָּדוֹל הַמְשַׁמֵּשׁ מַחֲסֶה וּמִשְׂגָּב: ״וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַה׳ אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה״ (שופטים ו כו). 3*. חֹזֶק, עֹז: ״וַיִּמַּס כַּדּוֹנַג בְּשָׂרִי, וּמָעוֹז מָתְנַי הָיָה לְבֶהָלָה״ (מגילת ההודיות, ח 33). – [מָעוֹז־, הנטייה לפי ״מָעֹז״: מָעֻזּוֹ, מָעֻזִּים, מָעֻזֵּי־]

– **מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי**÷, פְּתִיחָתוֹ שֶׁל פִּזְמוֹן עֲמָמִי נוֹדָע לַחֲנֻכָּה.

– **דּוֹר הַמָּעֻזִּים**°, דּוֹר גִּבּוֹרִים: ״בָּלַע הַיְשִׁימוֹן לָנֶצַח אֶת הֵד תְּרוּעַת דּוֹר הַמָּעֻזִּים״ (ביאליק, מתי מדבר).

מָעוּט* ת׳ [מן מעט, מָעַט] פָּחוּת, יָרוּד, דַּל, מוּעָט: ״בַּעַל־הַבַּיִת עִסָּתוֹ מְעוּטָה... נַחְתּוֹם עִסָּתוֹ מְרֻבָּה״ (תוספתא חלה א ז). ״פּוֹעֵל זֹאת לֹא יַעֲשִׁיר וּבוֹזֶה מְעוּטִים יִתְעַרְעָר״ (בן־סירא יט א). ״וְאַל תַּמְסֹר מְזוֹנוֹתֵינוּ בִּידֵי בְּשַׂר־וָדָם, שֶׁמַּתְּנָתָם מְעוּטָה וְחֶרְפָּתָם מְרֻבָּה״ (ירושלמי ברכות ז ד). ״גַּם בְּלַיִל תְּהִי שְׁנָתְךָ מְעוּטָה״ (הנגיד, דיואן 292). ״וַאֲנִי הִנֵּה אֲנִי יְמֵי מְעוּטִים וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שְׁנוֹתַי בָּם סְפוּרוֹת״ (גבירול, א 103). ״וּמָה שֶּׁשָּׁאַלְתָּ עַל הַמְּעוּטָה שֶׁבַּעֲבוֹדוֹת הָאֱלֹהִים״ (חובות הלבבות, עבודת אלהים ז). ״וְתוֹפִיעַ מִמְּרוֹמִים לְהוֹשִׁיעַ מְעוּטֵי עַמִּים״ (פיוטים, סידור 663). אֲנָשִׁים מְעוּטֵי־אֶמְצָעִים. מְעוּט־יְכֹלֶת. – [מְעוּטָה, מְעוּטִים, מְעוּטוֹת]

– **מְעוּט־דָּם**°, שֶׁדָּמוֹ מוּעָט, אֲנֵמִי [ובהשאלה]: ״הַתְּמוּנוֹת יָצְאוּ חִוְּרוֹת וּמְעוּטוֹת־דָּם״ (ברקוביץ, הראשונים קפח).

– **מְעוּט־דְּמוּת**°, דַּל בְּהוֹפָעָתוֹ וּבְמַרְאֵהוּ: ״אָמָּה קְצָרַת־יָדַיִם וּמְעוּטַת־דְּמוּת״ (ביאליק, מגדלי).

– **מְעוּט־תּוֹרָה***, מִי שֶׁיְּדִיעוֹתָיו בַּתּוֹרָה מוּעָטוֹת, עַם־הָאָרֶץ: ״גַּסֵּי־רוּחַ וּמְעוּטֵי־תוֹרָה״ (ירושלמי סנהדרין יח ג). ״כֻּלָּם אַנְשֵׁי פְּרַקְמַטְיָה הֲגוּנִים, וְאִם מְעוּטֵי־תוֹרָה״ (פיכמן, קנח).

– **יָדוֹ מְעוּטָה***, הוּא קַמְצָן, אֵינוֹ נַדְבָן (לְהַבְדִּיל מִן ״יָדוֹ רְחָבָה״): ״עָנִי וְיָדוֹ רְחָבָה... עָשִׁיר וְיָדוֹ מְעוּטָה״ (ירושלמי חגיגה ע״ג).

מִעוּט*, מיעוט ז׳ [מן מעט, מִעֵט] 1. הַחֵלֶק הַקָּטָן, הַפָּחוּת בְּמִסְפָּרוֹ (לְהַבְדִּיל מִן ״רֹב״): ״שֶׁלֹּא הָלְכוּ בְּמִדַּת הַדִּין בְּמָמוֹן אַחַר הָרֹב אֶלָּא בְּמִעוּט״ (ירושלמי בבא קמא ד ד). ״תּוֹרָה רֹב בִּכְתָב, וּמִעוּט עַל־פֶּה״ (גיטין ס:). הָרֹב בָּאֲסֵפָה הִצְבִּיעַ בְּעַד הַהַחְלָטָה, הַמִּעוּט הִצְבִּיעַ נֶגֶד. 2. מְעַט, כַּמּוּת קְטַנָּה וּמְצֻמְצֶמֶת: ״שְׁמוֹנָה רֻבָּן קָשֶׁה וּמִעוּטָן יָפֶה, וְאֵלּוּ הֵן: דֶּרֶךְ... יַיִן וְשֵׁנָה וְכוּ׳״ (גיטין ע.). 3. הַכַּמּוּת הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר, מִינִימוּם: ״מִעוּט כְּבָשִׂים שְׁנַיִם... מִעוּט אֲנָשִׁים שְׁנַיִם״ (ירושלמי שבועות לה ב). 4. הַקְּטָנָה, הַפְחָתָה, הַמְעָטָה: ״הַתּוֹרָה נִקְנֵית... בְּמִעוּט שֵׁנָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג וְכוּ׳״ (אבות ו ה). יֵשׁ בְּתֵאוּר זֶה מִשּׁוּם מִעוּט דְּמוּתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. 5 [במדרשי ההלכה של פסוקי התורה]: הוֹצָאָה מִכְּלַל הָעִנְיָן: ״אַכִין וְרַקִּין מִעוּטִין״ (= כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״אַךְ״ אוֹ ״רַק״ בָּא לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל אֶת הַמִּקְרִים הָאֲחֵרִים הַדּוֹמִים לוֹ) (ירושלמי ברכות יד ב). ״׳אַךְ׳, ׳הוּא׳ (בַּפָּסוּק: אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם, שמות יב טז), הֲרֵי אֵלּוּ מִעוּטִין – שֶׁלֹּא לִקְצֹר וְלֹא לִטְחֹן וְלֹא לְהַרְקִיד בְּיוֹם־טוֹב״ (ירושלמי שבת י ב). – [מִעוּט־, מִעוּטִים, מִעוּטֵי־]

– **מִעוּט־הַדְּמוּת**° [ראה ערך מעט, מִעֵט הַדְּמוּת] הַקְטָנַת עֶרְכּוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״הַאִם לֹא יְהֵא אֵפוֹא מִשּׁוּם מִעוּט־הַדְּמוּת וַעֲקִימָה אִם נוֹצִיא אֶת אֵלֶּה מִן הַכְּלָל?״ (ביאליק, הספר).

– **מִעוּטִים°, מִעוּטִים לְאֻמִּיִּים°**, כִּנּוּי לְאֶזְרָחִים בְּנֵי אֻמּוֹת אוֹ דָּתוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁבְּמִסְפָּרָם הֵם מִעוּט בֵּין הָאֶזְרָחִים הָעִקָּרִיִּים

בַּמְּדִינָה: בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים מִעוּטִים שֶׁל עֲרָבִים, אַרְמֶנִים, דְּרוּזִים, צֶ'רְקֶסִים. בְּעָיַת הַמִּעוּטִים בַּמְּדִינָה. חֵיל־הַמִּעוּטִים בַּצָּבָא.

– מִעוּט מְבֻטָּל°, מִעוּט דְּלָא מִינְכַּר°, מִעוּט קָטָן בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ וְהַשְׁפָּעָה.

– אֵין מִעוּט אַחַר מִעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת* (ירושלמי פאה יט ד). 1* [במדרשי־ההלכה] עִנְיָן שֶׁבָּא בּוֹ מִעוּט ("אַךְ אֶת הַדָּבָר..." וְכַדּוֹמֶה), וְאַחֲרָיו בָּא מִעוּט שֵׁנִי, מַשְׁמָעוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהוֹסִיף אֶת הַפְּרָט הֶחָדָשׁ; בְּדוֹמֶה לַכְּלָל הַהֶגְיוֹנִי כִּי שְׁלִילַת הַשְּׁלִילָה הִיא חִיּוּב. 2° [בדרוש עממי] מִי שֶׁמִּסְתַּפֵּק בְּמוּעָט וְאֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵי גְדוֹלוֹת – יַשִּׂיג גַּם גְּדוֹלוֹת, מֵעֵין הַמֵּימְרָה: "הַבּוֹרֵחַ מִן הַכָּבוֹד, הַכָּבוֹד רוֹדֵף אַחֲרָיו".

– לְפִי מִעוּט דַּעְתִּי° [שאלות־ותשובות] דִּבּוּר שֶׁל צְנִיעוּת בְּפִי הָרוֹצֶה לְהַבִּיעַ דֵּעָה אוֹ לַחֲלֹק עַל אֲחֵרִים, בְּדוֹמֶה לַדִּבּוּר הָרוֹוֵחַ יוֹתֵר "לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי": "לְפִי מִעוּט דַּעְתִּי, תְּפִלִּין בְּלֹא דְרוּשׁ הֲרֵי זֶה כְּפֶרַח נָאֶה בְּלִי רֵיחַ" (בורלא, עקביה 25).

– תְּפֹס אֶת הָרַע בְּמִעוּטוֹ° [מימרה רווחת] אִם יֵשׁ לְפָנֶיךָ בְּרֵרָה בֵּין שְׁנֵי דְּבָרִים וּשְׁנֵיהֶם רָעִים, בְּחַר בָּרַע פָּחוֹת.

– כְּפִי מִעוּט כֹּחִי°, בְּכֹחִי הַדַּל, כְּכֹל שֶׁיְּהֵא בִּיכָלְתִּי: "שֶׁכָּל כַּוָּנָתִי תָמִיד לְהוֹעִיל לְאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּפִי מִעוּט כֹּחִי" (מגדלי מו"ס, נז).

מְעוֹט° ז' [מן עיט – עוף] מִתְקָן לַהֲטָסַת מָטוֹס מִסְּפִינָה שֶׁאֵין בָּהּ סִפּוּן־הַמְרָאָה לִמְטוֹסִים (Catapult). הַמָּעוֹט מֻפְעָל עַל־יְדֵי אֲוִיר דָּחוּס אוֹ עַל־יְדֵי אֲבַק־שְׂרֵפָה. – [מְעוֹט־, מְעוֹטִים, ־טֵי־]

מִעוּטָן°, מִיעוּטָן ז' [מן מִעוּט] "מִינִימָלִיסְט", הַמִּסְתַּפֵּק בְּמוּעָט, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵף לִגְדוֹלוֹת. – [מִעוּטָנִית, ־טָנִים, ־נִיּוֹת]

מִעוּטָנוּת°, מִיעוּטָנוּת נ' [מן מִעוּט] מִינִימָלִיזְם, הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט. – [־נוּת־]

מעוטף, ראה מְעֻטָּף. **מעוטרן**, ראה מְעֻטְרָן.
מעוטר, ראה מְעֻטָּר. **מעוין**, ראה מְעֻיָּן.

מָעוּךְ ת' [מן מעך, מָעַךְ] 1°. מְקֻמָּט: מִגְבַּעַת מְעוּכָה. מְעִיל מָעוּךְ וּמְרֻפָּט מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. 2. תָּקוּעַ, תָּחוּב: "וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה בָאָרֶץ" (שמואל א כו ז). "וְחִצֵּיהֶן בְּצַלְעוֹתָיו מְעוּכִים" (גבירול, א 108). "עֲשָׁנִים מְעוּכִים בְּטִיט נֵרוֹת רָזִים אֲחָדִים" (ביאליק, שירתי). 3. מִי שֶׁנִּתְמַעֲכוּ אֲשָׁכָיו: "וּמָעוּךְ וְכָתוּת" (ויקרא כב כד). 4*. לָחוּץ וְכָפוּף, שֶׁנִּמְעַךְ: "צְלוֹחִית שֶׁאֻגְנָהּ מָעוּךְ לְתוֹכָהּ... לְגַיִן שֶׁאֻגְנוֹ מָעוּךְ לְתוֹכוֹ" (תוספתא מקוואות ו כב). "מִיתָתוֹ שֶׁל פַּרְעוֹשׁ מָעוּךְ, הַנִּדּוֹן בְּרִסּוּק אֵיבָרִים" (ביאליק, אריה ג). – [מְעוּכָה, מְעוּכִים, ־כוֹת]

– פֶּסַח מְעוּכִין* כִּנּוּי לַחֲגִיגַת חַג־הַפֶּסַח שֶׁחָגְגוּ בְּרֹב עַם בְּהַר־הַבַּיִת, וּמֵרֹב צְפִיפוּת וְדֹחַק נִשְׁקְפָה סַכָּנַת הִתְמַעֲכוּת שֶׁל חוֹגְגִים: "מֵעוֹלָם לֹא נִתְמַעֵךְ אָדָם בָּעֲזָרָה חוּץ מִפֶּסַח אֶחָד שֶׁהָיָה בִּימֵי הִלֵּל, שֶׁנִּתְמַעֵךְ בּוֹ זָקֵן אֶחָד וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ 'פֶּסַח מְעוּכִין'" (פסחים סד:).

– קוֹל (בְּכִי) מָעוּךְ°, קוֹל (בְּכִי) רָפֶה וְתָמוּךְ: "וּבְכִי עָצוּר מָעוּךְ הִתְאַפֵּק בִּגְרוֹנִי" (ביאליק, שירתי) "נוּ הֵיאָךְ? אָמְרָה בְּקוֹל צָרוּד וּמָעוּךְ" (הזז, צל 161).

מִעוּךְ°, מִיעוּךְ ז' [מן מעך, מִעֵךְ] לְחִיצָה, מִשְׁמוּשׁ, דְּחִיקָה: "נִמּוֹחַ עַל־יְדֵי מִעוּךְ" (רש"י נידה כב.). "מִעוּךְ דַּדִּים" (רש"י יבמות נה:) "בְּהִתְאַבְּקוּת בֶּעָפָר וּבְמִעוּךְ עֲצָמוֹת עַל סַפְסְלֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (מגדלי מו"ס, רסב). – [מִעוּךְ־, מִעוּכִים, ־כֵי־]

מעוכב, ראה מְעֻכָּב. **מעוכל**, ראה מְעֻכָּל.

מְעַוֵּל, מעוול ז' [מן עול, עִוֵּל] עַוָּל, עוֹשֵׂה־עָוֶל, רָשָׁע: "אֱלֹהַי, פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע, מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ" (תהלים עא ד). "הֲסִירָה מֵעָלַי רַק אֶת צְחוֹק הַמְעַוֵּל הַזֶּה" (ברש, א 412). "פִּתְאֹם בָּא זֵד עָרִיץ, מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ" (ברקוביץ, תר' טוביה רטו). – [מְעַוְּלִים, מְעַוְּלֵי־; מְעַוֶּלֶת, מְעַוְּלוֹת]

מְעֻוָּל°, מעוול ת' [מן עָוֶל; ראה גם עול, עִוֵּל] מִי שֶׁעָשׂוּ לוֹ עָוֶל, מְרֻמֶּה, מְקֻפָּח: "מוּטָב לִהְיוֹת מְעֻוָּל מִלִּהְיוֹת מְעַוֵּל" (קלצקין, משנת צה). "מִי יָגֵן ...עַל הָאֲפֵרִים שֶׁבְּאֶזְרָחֵי־הַמְּדִינָה, הַקְּטַנִּים הַמְעֻוָּלִים?" (קדרי, כורך 239). – [מְעֻוֶּלֶת, מְעֻוָּלִים, ־לוֹת]

מעולה, ראה מְעֻלֶּה.

מְעוֹלֵל ז' [קרוב אל עוֹלֵל, עוֹלָל] עוֹלָל: "עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל, וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ" (ישעיה ג יב). – [מְעוֹלְלִים, ־לֵי־]

מֵעוֹלָם תה"פ 1. מֵאָז וּמִקֶּדֶם. 2 [במשפט־שלילה] אַף לֹא פַּעַם אַחַת – ראה ערך עוֹלָם.

מעולף ר' מְעֻלָּף	**מעומלן** ר' מְעֻמְלָן	
מעומד ר' מְעֻמָּד	**מעומס** ר' מְעֻמָּס	**מעומעם** ר' מְעֻמְעָם

מָעוֹן ז' [אולי מן עין; סורית: מְעוֹנָא; ערבית: מַעְאַן תחנה] 1. דִּירָה, בֵּית־מְגוּרִים, מְקוֹם־מוֹשָׁב: "מִי־יֵחַת עָלֵינוּ, וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ?" (ירמיה כא יג). "בְּטֶרֶם תֵּצְאוּ מִן הַמְּעוֹנִים אֲשֶׁר אַתֶּם בָּם חוֹנִים" (חריזי, תחכמוני ב 35). "אֶל קוֹלֵךְ כִּי עָרֵב מַה נַּפְשִׁי כָלְתָה בַּחֹרֶף בְּעָזְבֵךְ מְעוֹנִי" (ביאליק, אל הצפור). "גְּדוֹלָה הָיְתָה הַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנֵנוּ כְּשֶׁנִּכְנַס הַקָּטָן הָעֵלִיז" (טשרניחובסקי, סיפורים 115). מְעוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ בִּרְחוֹב הַחֵרוּת. מְעוֹנוֹת־עוֹבְדִים. מְעוֹן־קַיִץ. הַמָּעוֹן הָרָאשִׁי שֶׁל הַמִּפְקָדָה. 2 [במליצה] מְקוֹם שִׁבְתּוֹ שֶׁל אֱלֹהִים, מְקוֹם הַשְּׁכִינָה (הַשָּׁמַיִם, בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ): "ה' מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ" (ירמיה כה ל). "כִּי־חָמַל עַל־עַמּוֹ וְעַל־מְעוֹנוֹ" (דברי הימים ב לו טו). 3. מְקוֹם מוֹשַׁב חַיּוֹת: "מְעוֹן תַּנִּים" (ירמיה ט י). "מְעוֹן אֲרָיוֹת" (נחום ב יב). 4*. כִּנּוּי לָרָקִיעַ הַחֲמִישִׁי מִשִּׁבְעַת הָרְקִיעִים, לְפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים: "שִׁבְעָה (רְקִיעִים), וְאֵלּוּ הֵן: וִילוֹן, רָקִיעַ, שְׁחָקִים, זְבוּל, מָעוֹן, מָכוֹן, עֲרָבוֹת" (חגיגה יב:). – [מְעוֹן־, מְעוֹנוֹת; גם מְעוֹנִים, מְעוֹנֵי־]

– הַמָּעוֹן הַזֶּה!* לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה שֶׁהָיָה מְקֻבָּל בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי, שְׁבוּעָה בִּקְדֻשַּׁת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: "הַמָּעוֹן הַזֶּה! אִלּוּ הָיוּ מַנִּיחִים לִי, הָיִיתִי מֵבִיא!" (כריתות ו ג)

– שְׁנֵי הַמְּעוֹנִים°, כִּנּוּי לָעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא: "בּוֹ הַצְלָחָתָהּ (שֶׁל הַנֶּפֶשׁ) בִּשְׁנֵי הַמְּעוֹנִים" (חובות הלבבות, אהבת ה' א)

מעונב, ראה מְעֻנָּב. **מעונג**, ראה מְעֻנָּג.

מְעוֹנָה נ׳ [נוסח־משנה מן מָעוֹן] מָעוֹן, מְקוֹם־מוֹשָׁב: ״הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ״ (עמוס ג ד). ״וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ, וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן״ (תהלים עו ג). ״וְחוֹסֶה בְּצִלָּהּ מֵחֹרֶב וּבִמְעֹנוֹתֶיהָ יִשְׁכֹּן״ (בן־סירא יד ל). ״לְמִי שַׁחַק מְעוֹנָתוֹ וּבֵיתוֹ״ (הנגיד, דיואן 158). — [מְעוֹנַת־, מְעוֹנוֹת]

— שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לֵאלֹהִים [על־פי הבנה זו בדברים לג כז: ״מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם״]: ״זַךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה״ (סיום הגדה של פסח).

מעונה, ראה מְעֻנֶּה. **מעוניין**, ראה מְעֻנְיָן.

מְעוֹנֵן ז׳ [ראה ב. ענן, עוֹנֵן] קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף, מְנַחֵשׁ: ״לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים, מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף״ (דברים יח י). — [מְעוֹנֵן־, מְעוֹנְנִים, מְעוֹנְנֵי־; מְעוֹנֶנֶת, מְעוֹנְנוֹת]

מעונן, ראה מְעֻנָּן.

מָעוֹף^, **מָעוּף**^ ז׳ [מן עוף] 1 °, טִיסָה, רִחוּף בָּאֲוִיר: ״מְעוּף הָאַחֲרוֹנָה בְּשִׁירוֹת הַחֲסִידוֹת״ (ביאליק, הקיץ). מְעוּף־הַצִּפּוֹר. מְעוּף הַדְּבוֹרִים. 2 ° [בהשאלה] כַּנְפֵי חָזוֹן, מֶרְחַב הַמַּחֲשָׁבָה, רְאִיָּה לְמֵרָחוֹק, אֹפֶק רָחָב: לְשֵׁם יְצִירַת תָּכְנִית גְּדוֹלָה יֵשׁ צֹרֶךְ בְּמָעוֹף. הַצָּעָתוֹ מַעֲשִׂית וּנְכוֹנָה, אֲבָל חָסֵר בָּהּ מְעַט מָעוֹף. — [מְעוֹף־ גם מְעוּף־, מְעוֹפִים, ־פֵי־]

— מְעוּף־עַיִן °, רִפְרוּף־עַיִן, הֶרֶף־עַיִן: ״לוּלֵא הֵם, אֲזַי בִּמְעוּף־עַיִן עָבַר רָמַס וּפֵרַק וּמַצִּיל אַיִן״ (יל״ג, שירה קפד). ״דַּי בִּמְעוּף־עַיִן יָדוּעַ כְּדֵי לִרְאוֹת אֶת אַפְסוּתָם״ (ברנר, א 32). ״יִצְחָק אֶת יוֹסֵף בִּמְעוּף־עַיִן סָקַר״ (חלמי, לארצי 117).

— מִמְּעוּף־הַצִּפּוֹר °, מִלְמַעְלָה, לְפִי הַמַּרְאֶה הַמִּתְגַּלֶּה כְּשֶׁמַּבִּיטִים מִגָּבוֹהַּ עַל דְּבָרִים הַנִּמְצָאִים עַל הָאֲדָמָה: צִלּוּם הָעֵמֶק מִמְּעוּף־הַצִּפּוֹר.

— מְעוּף־יוֹם^, רֶדֶת הַיּוֹם, חֲלוֹף הַיּוֹם: ״שְׁכִיבָה תֶּעֱרַב אַחַר מְעוּף־יוֹם״ (הנגיד, בן־משלי 315).

מָעוּף ז׳ [קרוב אל עֵיפָה] חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה: ״וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה, מְעוּף צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח״ (ישעיה ח כב). — [מְעוּף־]

מְעוֹפֵף תו״ז [מן עוף, עוֹפֵף] 1 ת׳ בַּעַל כְּנָפַיִם: ״אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף״ (ישעיה ל ו). ״חֲלֻקַּת הַחַי אֶל הַהוֹלֵךְ וְהַמְעוֹפֵף וְאֶל הַשּׁוֹחֶה״ (כל מלאכת ההגיון ד). 2 ° ז׳ פּוֹרֵחַ, הַטָּס בָּאֲוִיר: כַּדּוּר־מְעוֹפֵף. הַשַּׁגְרִיר הַמְעוֹפֵף. — [מְעוֹפֶפֶת, מְעוֹפְפִים, ־פְפוֹת]

מְעוּפָה^ נ׳ [מן עוף] מָעוּף: ״כִּי בִמְעוּפָה וְחִפָּזוֹן תֵּצְאוּ בַגּוֹלָה״ (רש״י ירמיה מח ט). — [מְעוּפַת־, מְעוּפוֹת]

מעופר ר׳ מְעֻפָּר	**מעוצה** ר׳ מְעֻצֶּה	**מעוקם** ר׳ מְעֻקָּם
מעופש ר׳ מְעֻפָּשׁ	**מעוצר** ר׳ מְעֻצָּר	**מעוקף** ר׳ מְעֻקָּף
מעוצב ר׳ מְעֻצָּב	**מעוקב** ר׳ מְעֻקָּב	**מעוקר** ר׳ מְעֻקָּר
מעוצבן ר׳ מְעֻצְבָּן	**מעוקל** ר׳ מְעֻקָּל	**מעוקש** ר׳ מְעֻקָּשׁ

מָעוֹר ז׳ [מן ג. עור] 1. מַעֲרֹם, מְקוֹם עֶרְוָה, עֶרְיָה: ״לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם״ (חבקוק ב טו). 2^ [בהשאלה] לִקּוּי, פְּגָם, מוּם: ״וְיִרְאֶה הָאֱנוֹשׁ חוֹבוֹת אֲחֵרִים וְיַעְלִים עַיִן לְבָבוֹ מִמְּעוֹרָיו״ (גבירול, א 19). — [מְעוֹר־, מְעוֹרִים, ־רֵי־]

מעורב ר׳ מְעֹרָב. **מעורה** ר׳ מְעֹרֶה. **מעורם** ר׳ מְעֹרָם.

מְעוֹרֵר^ תו״ז [מן א. עור, עוֹרֵר] 1^ ת׳ שֶׁמֵּעִיר אֶת הַיָּשֵׁן: ״הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים״ (נשמת, שחרית לשבת). 2 °, מְזָרֵז, מַגְבִּיר, מְדַרְבֵּן: דָּרוּשׁ כֹּחַ מְעוֹרֵר שֶׁיּוֹצִיא אוֹתָם מִן הַשִּׁגְרָה. 3 ° ז׳ [בצבא] מִטְעָן קָטָן שֶׁל חֹמֶר־נֶפֶץ מָהִיר וְרָגִישׁ מְאֹד, שֶׁנִּתָּן לְהַפְעִילוֹ עַל־יְדֵי חִכּוּךְ, מַכָּה אוֹ עַל־יְדֵי רֶשֶׁף – וְהוּא מַפְעִיל מִטְעַן־נֶפֶץ רָגִישׁ פָּחוֹת. 4 ° ז׳ [קיצור של ״שְׁעוֹן מְעוֹרֵר״, ראה להלן]: הַמְעוֹרֵר הֶעִירַנִי בְּשָׁעָה 5 בַּבֹּקֶר. — [מְעוֹרֶרֶת, מְעוֹרְרִים, ־רְרוֹת]

— שְׁעוֹן־מְעוֹרֵר °, שָׁעוֹן מְצֻיָּד בְּמַנְגְּנוֹן הַמַּשְׁמִיעַ צִלְצוּל בְּשָׁעָה מְכֻוֶּנֶת כְּדֵי לְעוֹרֵר עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת הַיָּשֵׁן אוֹ לְהַזְכִּיר אֶת בְּעָלָיו לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם בְּשָׁעָה הַקְּבוּעָה.

מעושב, ר׳ מְעֻשָּׂב. **מעושן**, ר׳ מְעֻשָּׁן.
מעושה, ר׳ מְעֻשֶּׂה. **מעושר**, ר׳ מְעֻשָּׂר.

מָעוֹת* נ״ר רְאֵה מָעָה.

מְעֻוָּת, מעוות ת׳ [מן א. עות, עִוֵּת] מְעֻקָּם, מְעֻקָּל, לֹא־יָשָׁר, פָּגוּם וּמְקֻלְקָל: ״מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן״ (קהלת א טו). ״וְנוֹעַץ עִמּוֹ כֵּיצַד לְתַקֵּן אֶת הַמְעֻוָּת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 361). מִשְׁפָּט מְעֻוָּת. דְּבָרִים מְעֻוָּתִים. — [מְעֻוֶּתֶת, מְעֻוָּתִים, ־תוֹת]

מעותד, ראה מְעֻתָּד. **מָעֹז**, ראה מָעוֹז. **מֵעָז**, ראה מֵיעָז.

מַעֲזָבָה° נ׳ [מן א. עזב] מְקוֹם עָזוּב, מְקוֹם מֻזְנָח: ״בְּמַעֲזָבָה זוֹ שֶׁל אֲבַק טְחוֹן וְשִׁלְחֲנוֹת־עֵץ עֲרֵמִים וְסַפְסָלִים צוֹלְעִים״ (מגד, החי 206). — [מַעֲזֶבֶת־, מַעֲזָבוֹת]

מַעֲזִיבָה* נ׳ [מן ב. עזב; אוגריתית: עדב ערך, סידר] 1 *, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל אֵפֶר, קָנִים וָטִיט שֶׁטָּחִים בָּהּ אֶת קוֹרוֹת הַתִּקְרָה אוֹ אֶת הַנְּסָרִים שֶׁבָּהּ בְּבָתִּים שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶם שְׁטוּחִים: ״תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה״ (סוכה א ז). 2 °, שִׁכְבַת זֶפֶת אוֹ בֵּטוֹן עַל הַגַּגּוֹת לְאַטּוּמָם מִמֵּי הַגְּשָׁמִים: ״הַדֶּלֶף הַטּוֹרֵד הַיּוֹרֵד מִן הַמַּעֲזִיבָה שֶׁנִּפְחֲתָה״ (יל״ג, פרוזה קעה). ״מִשְׁכָּב (בַּעֲלִיָּה) מִתַּחַת לְמִשְׁכָּב (עַל הַגָּג), רַק עֳבִי הַמַּעֲזִיבָה יַפְרִיד בֵּין שְׁנֵיהֶם״ (ביאליק, אגדת שלושה ב יד). ״הַקּוֹרוֹת וְהַמְרִישׁוֹת וְהַמַּעֲזִיבוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קעז). — [מַעֲזִיבַת־, מַעֲזִיבוֹת]

מָעֹזֶן ז׳ [צורת־משנה מן מָעֹז] מָעוֹז, מִבְצָר: ״ה׳ צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד מָעֻזְנֶיהָ״ (ישעיה כג יא). ״וַיַּעֲצֹר הַמִּדְבָּר נִשְׁמָתוֹ וַיִּישַׁן מָעֻזְנָיו לָנֶצַח״ (ביאליק, מתי מדבר). — [מָעֹזֶן־, מָעֻזְנִים, מָעֻזְנֵי־]

מְעֻזָּק^, **מעוזק** ת׳ [מן א. עזק, עִזֵּק] עָדוּר, עִדּוּר עָמֹק: ״הַמְסֻקָּלָה וְהַמְעֻזָּקָה וְהַדְּשׁוּנָה דִּשּׁוּן לְמִשְׁמַר חֻקָּהּ״ (קליר, סידור 691). ״דָּלִיּוֹתַיִךְ נְטוּעוֹת שׂוֹרֵק וּמְעֻזָּקוֹת״ (גנזי שכטר, ג 85). ״כַּרְמֶיהָ שׂוֹרְקִים מְסֻקָּלִים וּמְעֻזָּקִים״ (אברהם אבן־עזרא, ב 49). — [מְעֻזֶּקֶת, מְעֻזָּקִים, מְעֻזָּקוֹת]

מעט [אכדית: mâṭu היה קל; ארמית: מְעַט; ערבית: מַעַטַ דלל (שער)]

~ פָּע׳ **מָעַט** פ״ע 1. פָּחַת, קָטַן מִסְפָּרוֹ, יָרְדָה כַּמּוּתוֹ: ״וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ״ (ירמיה כט ו). ״וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ״ (ירמיה ל יט). ״הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט, וְקֹבֵץ עַל־יָד יַרְבֶּה״ (משלי יג יא). ״מְעַט בְּרִיצָה שֶׁלֹּא תִרְבֶּה בַּחֲזִירָה״ (קהלת רבה יא, שמח בחור). 2. הָיָה מְצֻמְצָם, הָיָה דַל בְּמִסְפָּרוֹ: ״וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא...

בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת״ (שמות יב ד). ״כִּי לֹא בְּרֹב יָד נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה, כִּי אִם בְּמַשְׂכִּילִים וְאִם הֵם מְעָטוּ״ (הגגיד, בן־משלי 311). אִם יִמְעַט מִסְפַּר הַמִּשְׁתַּתְּפִים, תִּדָּחֶה הָאֲסֵפָה. — [לִמְעֹט, מְעַט, יִמְעַט]

~ נפ׳ נִמְעַט ^, 1. נַעֲשָׂה מְעַט, פָּחַת: ״בְּנֵי עֹשֶׁר מְעַטִּים... מְתֵי שֵׂכֶל מְעַטִּים... וְיוֹתֵר נִמְעֲטוּ מֵהֶם וּמֵהֶם״ (הגגיד, בן־משלי 49). ״וְאַנְשֵׁי לֵב מָטוּ, וְהַיּוֹם נִמְעָטוּ״ (אברהם אבן־עזרא, א 23). ״טִיב מְאוֹרוֹת וְאֶחָד לְהִמָּעֵט זְמָן״ (פיוטים, סידור 762). ״בְּרְבוֹת הַשָּׁנִים אָנוּ נִמְעָטִים״ (פרישמן, כתבים 15). 2. הוּצָא מִן הַכְּלָל: ״שֶׁכָּל הַזְּבָחִים נִמְעֲטוּ שֶׁלֹּא יְהֵא דָּמָן לְמַעְלָה״ (רש״י זבחים י:). — [לְהִמָּעֵט, נִמְעַט, יִמָּעֵט]

~ פִּע׳ מִעֵט * פ״י 1*, הִפְחִית, הִקְטִין, גָּרַע: ״כָּל לֶאֱמֹר וּמַעֵט הַרְבֵּה, וּדְמֵה לְיוֹדֵעַ וּמַחֲרִישׁ יַחְדָּו״ (בן־סירא לב יא). ״מִשֶּׁנִּכְנַס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה״ (תענית ד ו). ״הָיוּ... מְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל״ (סנהדרין ח ה). ״הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה״ (אבות ד י). ״אָמַר לָהּ (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַלְּבָנָה): לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ״ (חולין ס:). ״וּרְגִילִים בְּנֵי־דֵעָה לְמַעֵט בִּפְעֻלּוֹת כְּכָל הָאֶפְשָׁר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ הַנִּסְיוֹנוֹת״ (אחד העם, לט). ״לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ מְמַעֶטֶת אֶת לִמּוּד הַתּוֹרָה״ (עגנון, כלה ט). 2* [במדרשי ההלכה בתלמוד] הוֹצִיא מִתּוֹךְ כְּלַל הָעִנְיָנִים, לֹא חָשַׁב אֶת הַדָּבָר בְּמִנְיַן הָאֲחֵרִים: ״שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּ׳רִבָּה וּמִעֵט׳... אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע – רִבָּה, לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב – מִעֵט״ (שבועות כו.). 3 [במקרא – פעם אחת וכפועל עומד] פָּחַת: ״וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ״ (קהלת יב ג). — [לְמַעֵט אֶת־, מְמַעֵט, יְמַעֵט]

~ פֻּע׳ מֻעַט * [רווח ביחוד הבינוני: מְמֻעָט] הָיָה דַּל, הָפְחַת: ״יֹאבַד דָּבָר מְמֻעָט, וְאַל יֹאבַד דָּבָר מְרֻבֶּה״ (ירושלמי מועד קטן פא ב). ״תְּפוּסַת יְרֻשָּׁה תְּמֻעַט״ (יניי, רכו). ״וְצוּרָה פְּגוּמָה וּדְמוּת מְמֻעֶטֶת זוֹ״ (מגדלי מו״ס, קער). ״וְנִמְצְאוּ עוֹמְדִים בְּמָקוֹם נָאֶה מָלֵא גַנִּים וּמְמֻעָט בְּבָתִּים״ (עגנון, כפות תעא) [ראה עוד ערך מְמֻעָט]. — [מְמֻעָט, יְמֻעַט]

~ הת׳ נִתְמַעֵט *, 1*, פָּחַת, הִקְטִין, נַעֲשָׂה פָּחוּת מִמַּה שֶּׁהָיָה: ״וְהִרְחִיבוּהוּ (אֶת הַמַּעְיָן) וְנִתְמַעֲטוּ מֵימָיו״ (תוספתא ערכין ב ו). ״דּוֹר שֶׁבֶּן־דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים מִתְמַעֲטִים״ (סנהדרין צז.). ״אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ, חַכֵּה לוֹ״ (סנהדרין צח.). ״כָּל הַמְמַעֵט כְּבוֹד שָׁמַיִם וּמַרְבֶּה כְּבוֹד עַצְמוֹ, כְּבוֹד שָׁמַיִם בִּמְקוֹמוֹ וּכְבוֹדוֹ מִתְמַעֵט״ (במדבר רבה ד). ״כִּי הָעֹלוֹת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲלֶינָה לְמַעְלָה תִּתְמַעֵטְנָה״ (חובות הלבבות, הייחוד ט). ״הָיִיתִי כּוֹבֵשׁ אֶת הַחַבּוּרָה עַל מִצְחוֹ בְּסַכִּין וּמְהַדְּקָהּ יָפֶה יָפֶה כְּדֵי שֶׁתִּתְמַעֵט״ (מגדלי מו״ס, קיג). ״מַתְחִיל לְהִצְטַמְצֵם וּלְהִתְמַעֵט עוֹד יוֹתֵר״ (ביאליק, אריה ו). 2 ^, הוּצָא מִן הַכְּלָל, לֹא הוּבָא בְּחֶשְׁבּוֹן: ״אַף נָעוּץ נִתְמַעֵט מִן הַמַּשְׁמָע הַזֶּה, שֶׁמְּחֻסָּר תְּלִישָׁה וּקְבוּרָה״ (רש״י סנהדרין מז:). — [לְהִתְמַעֵט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִמְעִיט פ״י 1. הִקְטִין, הִפְחִית, גָּרַם שֶׁיְּהֵא פָּחוּת מִשֶּׁהָיָה: ״וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה... וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם״ (ויקרא כו כב). הַמֶּמְשָׁלָה הִמְעִיטָה אֶת מִסְפַּר מְחֻסְּרֵי־הָעֲבוֹדָה עַל־יְדֵי הַרְחָבַת הָעֲבוֹדוֹת הַצִּבּוּרִיּוֹת. 2. עָשָׂה דְּבַר־מָה בְּמִדָּה לֹא מְרֻבָּה: ״וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה, וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר״ (שמות טז יח). ״הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל״ (שמות ל טו). ״לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים... אַל־תַּמְעִיטִי!״ (מלכים ב ד ג). ״בְּטוּב עַיִן כַּבֵּד ה׳ וְאַל תַּמְעִיט תְּרוּמַת יָדֶךָ״ (בן־סירא לה ז). ״אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם״ (ברכות יז.). 3 [בהשאלה] הִשְׁפִּיל, דִּכָּא: ״אַל־בְּאַפְּךָ, פֶּן־תַּמְעִטֵנִי״ (ירמיה י כד). — [לְהַמְעִיט אֶת־, מַמְעִיט, יַמְעִיט]

~ הָפ׳ הֻמְעַט ^, נַעֲשָׂה פָּחוּת אוֹ קָטָן מִשֶּׁהָיָה: ״צָרֵיהֶם יֻמְעֲטוּ וְיֶחְסָרוּ״ (פיוטים, סידור 647). ״וַיֵּלְכוּ אֶל מַחֲנֵיהֶם, כִּי הֻמְעַט הֶהָמוֹנָם״ (יוסיפון, שעט). — [מֻמְעָט, יֻמְעַט]

– לְמַעֵט * [במדרשי ההלכה, ראה לעיל מִעֵט 2] לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל.

– מִעֵט אֶת הַדְּמוּת * [שאול מן יבמות סג:, ושם על דמותו של האלוהים] הִפְחִית אֶת הָעֵרֶךְ: ״אֵין זוֹ הַשְׁפָּעָה שֶׁמְּמַעֶטֶת אֶת הַדְּמוּת, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁמּוֹסֶפֶת כֹּחַ״ (ביאליק, שירתנו).

– מִעֵט אֶת נַפְשׁוֹ *, נָהַג צְנִיעוּת וַעֲנָוָה: ״מַעֵט נַפְשְׁךָ מִכָּל גְּדֻלּוֹת עוֹלָם״ (בן־סירא ג יח).

– נִתְמַעֲטָה דְּמוּתוֹ ° [ראה לעיל ״מִעֵט אֶת הַדְּמוּת״] פָּחַת עֶרְכּוֹ, נִפְגַּם, הוּרַע כֹּחוֹ: ״כְּלוּם בִּשְׁבִיל זֶה תִּתְמַעֵט דְּמוּת הַיֹּפִי וְהַשְּׁלֵמוּת שֶׁל הָאִידֵיאָה?״ (ביאליק, הלכה).

– נִתְמַעֲטָה יָדוֹ * יָרַד מִנְּכָסָיו, נִתְרוֹשֵׁשׁ: ״נִתְמַעֲטָה יָדוֹ וּמְכָרָהּ (אֶת פָּרָתוֹ) לוֹ לְגוֹי אֶחָד״ (פסיקתא רבתי נו:).

– דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ * (סנהדרין צח.), דּוֹר פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ, זְמַן שֶׁמִּסְפַּר הָאִישִׁים הַגְּדוֹלִים בּוֹ פּוֹחֵת וְיוֹרֵד.

מְעַט [מן מעט] 1, תה״פ בְּכַמּוּת קְטַנָּה, לֹא הַרְבֵּה, בְּמִסְפָּר מְצֻמְצָם, בְּמִדָּה זְעוּמָה: ״מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד, אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל״ (קהלת ה יא). ״אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה״ (אבות א טו). 2, תו״ז לֹא רַב, מְצֻמְצָם בְּכַמּוּת אוֹ בְּמִסְפָּר: ״וּרְאִיתֶם... אֶת הָעָם... הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה, הַמְעַט הוּא אִם־רָב״ (במדבר יג יח). ״מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ, וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ״ (במדבר לה ח). ״יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים״ (קהלת ה א). [ולפני השם:] ״הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם״ (בראשית כד מג). ״וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר?״ (שמואל א יז כח). — [מְעַטָּה, מְעַטִּים, מְעַטּוֹת]

– הַמְעַט, הַמְעַט כִּי־, הַמְעַט מִן־, הַמְעַט לְ־, כְּלוּם לֹא דַי שֶׁ־? הַאֵין זֶה מַסְפִּיק שֶׁ־?: ״הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי, וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי?״ (בראשית ל טו). ״הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ... כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר?״ (במדבר טז יג). ״הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים, כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי?״ (ישעיה ז יג). ״הַמְעַט־לָנוּ אֶת־עֲוֹן פְּעוֹר... וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי ה׳?״ (יהושע כב יז–יח).

– מְעַט־קָט [על־פי יחזקאל טז מז, ראה להלן כִּמְעַט־קָט] קְצָת, כָּלְשֶׁהוּ: ״עוֹדוֹ מִתְקַיֵּם מְעַט־קָט״ (טשרניחובסקי, שירים 152).

– כִּמְעַט, 1. עוֹד מַשֶּׁהוּ וְ־, לֹא חָסֵר הַרְבֵּה לְ־, קָרוֹב לְ־: ״לוּלֵי ה׳ עֶזְרָתָה לִּי – כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי״ (תהלים צד יז). ״כִּמְעַט הָיִיתִי בְכָל־רָע״ (משלי ה יד). [ולפני שם:] הִשְׁלַמְתִּי כִּמְעַט אֶת כָּל הַתָּכְנִית. הוּא גָּבוֹהַּ כִּמְעַט כָּמוֹנִי. בָּאֲסֵפָה הִשְׁתַּתְּפוּ כִּמְעַט הַכֹּל. 2. מַשֶּׁהוּ, כָּלְשֶׁהוּ: ״לוּלֵי ה׳ צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט – כִּסְדֹם הָיִינוּ״ (ישעיה א ט). ״חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עִיל; הֻפ׳עַל

יַעֲבָר־זָעַם״ (ישעיה כו כ). 4. עַל נְקַלָּה, מִיָּד: ״לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי... כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ, וְעַל־צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי״ (תהלים פא יד–טו).

– כִּמְעַט־כִּמְעַט °, קָרוֹב מְאֹד אֶל־, רַק עוֹד קְצָת: ״כִּמְעַט־כִּמְעַט הֵם בְּגַאֲלָה״ (הזז, יעיש ד 130).

– כִּמְעַט קָט, עוֹד מְעַט, קָרוֹב כְּלְשֶׁהוּ: ״כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִיתִי מֵהֶן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ״ (יחזקאל טז מז). ״וְכִמְעַט קָט אֲנִי שׁוֹתֶה בְּכוֹסֵךְ״ (הנגיד, דיואן 242). ״אֶאֱסֹף אֲגַפַּיִךְ וְחִכָּה כִּמְעַט קָט״ (עגנון, כלה שעד).

– כִּמְעַט שֶׁ־, קָרוֹב מְאֹד לְ־, עוֹד מְשֶׁהוּ וְ־, לֹא חָסֵר הַרְבֵּה שֶׁ־: ״כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם, עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי״ (שיר השירים ג ד). ״וְהָרוּחוֹת שְׁנִיּוֹת לַמָּטָר – כִּמְעַט שֶׁמּוֹעִילוֹת כַּמָּטָר עַצְמוֹ״ (רש״י תענית ג:). רָדַפְתִּי אַחֲרָיו וְכִמְעַט שֶׁהִשַּׂגְתִּיו.

– כִּמְעַט שֶׁלֹּא ^, עוֹד מְעַט וְ־, לֹא חָסֵר הַרְבֵּה שֶׁ־: ״שֶׁנִּזְדַּמֵּן בְּנָהּ לִשְׁחִיטָה וְכִמְעַט שֶׁלֹּא נִשְׁחַט״ (רש״י בראשית כג ב). ״וְכִמְעַט שֶׁלֹּא קָרַעְתָּ כָּל הַפִּנְקָסִים, חַיֶּיךָ, לוּ קְרַעְתָּם – פְּגַעְתָּ בְּאִישׁ חֲמָסִים!״ (הרומי, ח 164). ״עַד שֶׁהָרוֹאִים כִּמְעַט שֶׁלֹּא נִתְפַּקְּעוּ מִשְּׂחוֹק״ (מנדלי מו״ס, רסז). ״וּפַעַם אַחַת כִּמְעַט שֶׁלֹּא נָפְלָה דְּלֵקָה״ (ביאליק, מאחורי א). הַיֶּלֶד נָפַל לַבְּרֵכָה וְכִמְעַט שֶׁלֹּא טָבַע.

– מְעַט מִזְעָר, בְּמִדָּה קְטַנָּה וּמְצֻמְצֶמֶת בְּיוֹתֵר: ״וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לוֹא כַבִּיר״ (ישעיה טז יד). ״כֵּן יֵשׁ לְסַפֵּר מְעַט מִזְעָר מִכָּל אֲשֶׁר קָרָה״ (בורלא, עקביה 43).

– מְעַט מְעַט, קִמְעָא קִמְעָא, בְּהַדְרָגָה, בְּמָנוֹת קְטַנּוֹת, לֹא בְּבַת אַחַת: ״מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ״ (שמות כג ל). ״שֶׁלֹּא קָשֶׁה בְּיוֹתֵר לַהֲסִירָם מְעַט־מְעַט״ (אחד העם, רח). ״מִתּוֹךְ הֶחֳרָבוֹת – עָלוּ מְעַט־מְעַט בִּנְיָנִים טוֹבִים״ (ביאליק, החצוצרה א). ״אֶלָּא שֶׁיֵּלֵךְ מְעַט־מְעַט מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה״ (עגנון, אלו ח).

– מְעַט מִן הַמְּעַט °, מוּעָט שֶׁבְּמוּעָט, שֶׁמֶץ מְדַבָּר, מַשֶּׁהוּ: לֹא טָעַמְתִּי מִכָּל הַמַּטְעַמִּים שֶׁהוּכְנוּ אֶלָּא מְעַט מִן הַמְּעַט.

– מְעַטִּים מִן הַמְּעַטִּים °, מְעַטִּים בְּיוֹתֵר, שֶׁמִּסְפָּרָם קָטָן מְאֹד: ״רַק מְעַטִּים מִן הַמְּעַטִּים זָכוּ לְהִתְמַסֵּר לַעֲבוֹדָתָם״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 85).

– עוֹד מְעַט וְ־, בְּקָרוֹב, בְּעוֹד זְמַן קָצָר: ״מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה, עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי״ (שמות יז ד). ״עוֹד מְעַט וּבָאָה עֶת־הַקָּצִיר״ (ירמיה נא לג). הַשִּׁכּוֹר חָג וָנָע בְּלֶכְתּוֹ, עוֹד מְעַט וְנָפַל תַּחְתָּיו.

– עוֹד מְעַט מִזְעָר וְ־, בְּקָרוֹב מְאֹד, בְּעוֹד זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר: ״עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל״ (ישעיה כט יז).

– מְתֵי מְעַט, אֲנָשִׁים מוּעָטִים, אֲנָשִׁים סְפוּרִים: ״וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט״ (דברים כח סב). ״אַתֶּנוּ מְתֵי מְעַט נוֹאָשִׁים״ (ביאליק, אין זאת).

– מִקְדָּשׁ מְעַט [שאול מן יחזקאל יא טז, ועל־פי מגילה כט.] 1 תֹּאַר לְבָתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְמַלֵּא בְּמִדָּה מְצֻמְצֶמֶת אֶת תַּפְקִיד הַמִּקְדָּשׁ. 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמָקוֹם חָשׁוּב שֶׁל תּוֹרָה וְחָכְמָה: ״הַמָּכוֹן לְמַדְּעֵי הַיַּהֲדוּת בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית יְשַׁמֵּשׁ לָנוּ מִקְדַּשׁ מְעַט״ (מתוך נאום).

מְעָט* ת׳ ראה ערך מוּעָט.

מָעֹט, מָעוֹט ת׳ [מלה סתומה, אולי במקום מָרֹט; רק בכתוב:]

– חֶרֶב מֹעָטָה (יחזקאל כא כ), חֶרֶב מְרוּטָה וּמְשֻׁחֶזֶת הֵיטֵב(?). – [מְעָטָה, מְעֻטִּים, ־טוֹת]

מַעֲטֶה ז׳ [מן עטה] 1, מַעֲטֶפֶת, כְּסוּת [בייחוד בהשאלה ובמליצה]: ״מַעֲטֵה תְהִלָּה״ (ישעיה סא ג). ״הֵם נִשְׁקָפִים כְּמוֹ בְּמַעֲטֵה חֲלוֹם״ (סוקולוב, במראות 135). ״לֹא הֶעֱטָה עַל דְּבָרָיו מַעֲטֵה מְתִיקוּת וְרִצּוּי״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 26). 2 ° [בספנות] כְּלַל הַחֲבָלִים, הַתְּרָנִים, הַמִּפְרָשִׂים בִּסְפִינָה. – [מַעֲטֵה־, מַעֲטִים, ־טֵי־]

מְעֻטֶּה ^, מְעוּטֶּה ת׳ [מן עטה] עָטוּי, מְעֻטָּף: ״וְחַיִּים בֶּעָפָר בֶּגֶד קְבוּרִים וּבְתַכְרִיכֵי כְּסִילוּתָם מְעֻטִּים״ (משה אבן־עזרא, א 115). – [מְעֻטָּה, מְעֻטִּים, ־טּוֹת]

מַעֲטִיר ת׳ [מן עטר, הֶעֱטִיר] מַכְתִּיר, נוֹשֵׂא עֲטֶרֶת, כִּנּוּי לְעִיר־בִּירָה, לְעִיר רֹאשָׁה: ״צֹר הַמַּעֲטִירָה״ (ישעיה כג ח). יְרוּשָׁלַיִם הַמַּעֲטִירָה. – [מַעֲטִירָה, ־רִים, ־רוֹת]

מַעֲטִישׁ° ת׳ [מן עטש] גּוֹרֵם לְעֲטִישׁוֹת: אֲבָקָה מַעֲטִישָׁה. גַּזִּים מַעֲטִישִׁים. – [מַעֲטִישָׁה, מַעֲטִישִׁים, ־שׁוֹת]

מַעֲטָן* ז׳ [מן עטן] גּוּמָה אוֹ גֻּמָּה שֶׁשָּׂמִים בָּהּ צִבּוּרֵי זֵיתִים כְּדֵי שֶׁיִּתְחַמְּמוּ, יִבְשִׁילוּ וְיַפְרִישׁוּ אֶת שַׁמְנָם: ״הַנּוֹטֵל זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן״ (מעשרות ד ג). [ובמליצה:] ״כָּל דְּבָרָיו כְּמִיץ הַיּוֹצֵא מִן הַמַּעֲטָן״ (יל״ג, שירה ש). – [מַעֲטַן־, מַעֲטָנִים, מַעֲטָנֵי־]

מַעֲטָף*, מַעוּטָף ת׳ [מן א. עטף, עָטַף] 1, מְכֻסֶּה וְעָטוּף הֵיטֵב: ״זָקֵן אֶחָד לָבוּשׁ לְבָנִים וּמְעֻטָּף לְבָנִים״ (ויקרא רבה כא). ״מְעֻלֶּפֶת בְּכֵלֶיהָ כְּכַלָּה, מְעֻטֶּפֶת בְּעֶדְיָהּ כְּעַלְמָה״ (אבן־חסדאי, על־פי שירמן א 175). ״כָּל שִׁבְעַת הַצְּעִיפִים, שֶׁבָּהֶם מְעֻטֶּפֶת הַהֲוָיָה״ (פיכמן, רכט). 2 ° [בכריכת־ספרים] תָּפוּר וְנָתוּן בְּמַעֲטֶפֶת־נְיָר (וְלֹא בְּטַבְלוֹת־קַרְטוֹן): מְחִיר הַסֵּפֶר מְעֻטָּף 3 לִירוֹת, מְכֹרָךְ – 4 לִירוֹת. – [מְעֻטֶּפֶת, מְעֻטָּפִים, ־פוֹת]

מַעֲטָף° ז׳ [מן א. עטף] תַּכְרִיךְ; בַּד אוֹ חֹמֶר אַחֵר הַמְשַׁמְּשִׁים לַעֲטִיפַת כֵּלִים, מַכְשִׁיר, מְכוֹנָה וְכַדּוֹמֶה. – [מַעֲטַף־, מַעֲטָפִים, מַעֲטְפֵי־]

מַעֲטָפָה° נ׳ [מן א. עטף] 1, כִּיס שֶׁל נְיָר שֶׁשָּׂמִים בְּתוֹכוֹ מִכְתָּב הַמְיֻעָד לְמִשְׁלוֹחַ. 2, גִּלְיוֹן־נְיָר שֶׁעוֹטְפִים בּוֹ אֶת כְּרִיכַת־הַסֵּפֶר אוֹ הַמַּחְבֶּרֶת לְמַעַן לֹא יִתְלַכְלְכוּ. – [מַעֲטֶפֶת־, מַעֲטַפְתּוֹ; מַעֲטָפוֹת, מַעֲטְפוֹת־]

– מַעֲטָפָה מְאֻשְׁנֶבֶת °, מַעֲטָפָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּעֵין ״אֶשְׁנָב״ – פֶּתַח מְצֻפֶּה נְיָר שָׁקוּף שֶׁרוֹאִים בַּעֲדוֹ אֶת הַשֵּׁם וְהַכְּתֹבֶת הָרְשׁוּמִים בְּגוּף הַמִּכְתָּב כְּשֶׁהוּא נָתוּן בְּתוֹךְ הַמַּעֲטָפָה.

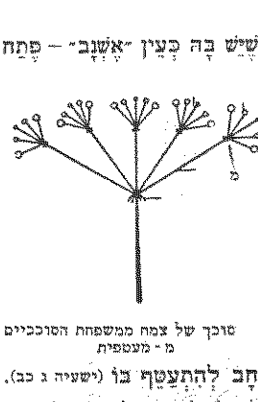

סוכך של צמח ממשפחת הסוככיים
מ - מעטפית

מַעֲטָפִית° נ׳ [מן א. עטף] [בצמחים] מַעֲטֶפֶת־מִשְׁנֶה, כְּגוֹן: מַעֲטָפִית שֶׁל סוֹכְכוֹן בַּצְּמָחִים הַסּוֹכְכִיִּים. – [מַעֲטָפִית־, מַעֲטָפִיּוֹת, ־טְפִיּוֹת־]

מַעֲטֶפֶת נ׳ [מן א. עטף] 1, בֶּגֶד רָחָב לְהִתְעַטֵּף בּוֹ (ישעיה ג כב). 2 ° [בצמחים] קְבוּצַת עָלִים יְרֻקִּים אוֹ קַשְׂקַשִּׂים וְכַדּוֹמֶה הָעוֹטְפִים אֶת הַתִּפְרַחַת. 3 ° [בהנדסה] שֶׁטַח כָּל הַפֵּאוֹת הַצִּדָּדִיּוֹת הָעוֹטְפוֹת

גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל בָּסִיס אוֹ בְּסִיסִים (פִּירָמִידָה, מִנְסָרָה, חָרוּט, גָּלִיל וְכוּ׳). – [מַעֲטֶפֶת־, מַעֲטַפְתּוֹ; מַעֲטָפוֹת, מַעַטְפוֹת־]

מְעֻטָּר*, מעוטר ת׳ [מן עטר, עִטֵּר] 1 °, מֻכְתָּר: ״הוּא מְעֻטָּר הֲדַסִּים וְהִיא כְּלִיל שׁוֹשַׁנִּים לִבְנוֹת בְּרֹאשָׁהּ״ (ביאליק, אגדת שלושה יח). ״הַמְּזֻמָּנִים מִבְּנֵי־בְּרִית הַמְעֻטָּרִים בְּנִימוּסִים״ (קבק, במשעול 368). ״לֵב אָמוּן עַל עֹנִי, וּמְעֻטָּר אוֹר־אֱלֹהִים נִסְתָּר״ (פיכמן, קמח). הַזָּקֵן הִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא עָטוּף בְּטַלִּית וּמְעֻטָּר בִּתְפִלִּין. 2 °, מְקֻשָּׁט, מְהֻדָּר: ״חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת״ (עבודה זרה א ד). ״מְעֻטָּר כְּחָתָן וּכְכַלָּה בְּקִשּׁוּרֶיהָ״ (פרקי דרבי אליעזר לב). ״שֻׁלְחָנָם כַּעֲדִי חָתָן לְכַלָּה מְעֻטָּרִים מְפֹאָרִים״ (יהודה הלוי, ג 306). הַסֵּפֶר יָצָא בְּהִדּוּר, כֻּלּוֹ מְעֻטָּר צִיּוּרִים נָאִים. – [מְעֻטֶּרֶת, מְעֻטָּרִים, ־רוֹת]

מְעֻטְרָן°, מעוטרן ת׳ [מן עִטְרָן] מָרוּחַ בְּעִטְרָן: ״מַגָּפַיִם חֲדָשִׁים מְעֻטְרָנִים, נוֹתְנֵי־רֵיחַ״ (שניאור, סיפורים קס). ״בָּאִים ״יְשׁוּבָאִים״ שֶׁמַּגְּפֵיהֶם מְעֻטְרָנִים״ (טברסקי, מחושך 156). – [מְעֻטְרֶנֶת, מְעֻטְרָנִים, מְעֻטְרָנוֹת]

א· **מְעִי** ז׳ מֵעַיִם ז״ז [אכדית: amūtu; ארמית: מְעָא, מְעִין, מְעַיָּן; ערבית: מִעְי, מִעָא] 1, צִנּוֹר־הָעִכּוּל הַיּוֹצֵא מִן הַקֵּבָה וּמִתְפַּתֵּל בְּתוֹךְ חֲלַל־הַבֶּטֶן וּמִסְתַּיֵּם בְּפִי־הַטַּבַּעַת, וְכֵן כִּנּוּי לְמַעֲרֶכֶת־הָעִכּוּל כֻּלָּהּ, קְרָבַיִם: ״בִּטְנְךָ תַאֲכֵל וּמֵעֶיךָ תְמַלֵּא״ (יחזקאל ג ג). ״וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת״ (יונה ב א). ״עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו״ (ברכות ח ז). ״פַּעַם אַחַת חָשׁ רַבִּי בְּמֵעָיו״ (עבודה זרה מ:). 3 [בהשאלה] קֶרֶב, תָּוֶךְ: ״וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי״ (תהלים מ ט). ״מְעֵי אֲבַטִּיחַ״ (עדיות ג ז). ״שַׁ״ס וּפוֹסְקִים בְּמֵעָיו״ (ביאליק, המתמיד). [ובהשאלה פיוטית גם על מופשט:] ״חֲבוּשִׁים בִּמְעֵי הָעֲלָטָה״ (ביאליק, אלמנות). – [מְעִי־, מְעִיו; מֵעַיִם, מְעֵי־, מֵעָיו]

– **מְעִי גַּס** °, הַמְּעִי הַמַּתְחִיל בִּמְעִי הָאָטוּם [ראה להלן] וּמִסְתַּיֵּם בְּפִי־הַטַּבַּעַת. בִּמְעִי הַגַּס נִצְבָּרִים הַחֳמָרִים שֶׁלֹּא נִסְפְּגוּ בִּמְעִי הַדַּק וְנִפְלָטִים הַחוּצָה.

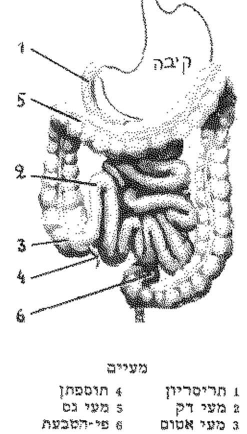

מעיים

1 תריסריון 4 תוספתן
2 מעי דק 5 מעי גס
3 מעי אטום 6 פי־הטבעת

– **מְעִי דַּק** °, הַמְּעִי הַמַּתְחִיל בַּתְּרֵיסַרְיוֹן וְנִגְמָר בִּכְנִיסָה לִמְעִי הָאָטוּם. בִּמְעִי הַדַּק מַמְשִׁיךְ הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל וּלְהִתְחַלֵּק לַמַּרְכִּיבִים הַנִּסְפָּגִים מִתּוֹכוֹ.

– **מְעִי אָטוּם** °, חֵלֶק מִן הַמְּעִי הַגַּס שֶׁלְּתוֹכוֹ נִכְנָסִים הַמְּעִי הַדַּק וְהַתּוֹ־סֶפְתָּן. הַמְּעִי הָאָטוּם, הַתּוֹסֶפְתָּן וְהַמְּעִי הַדַּק שֶׁבִּסְבִיבָתוֹ נוֹטִים לְדַלָּקוֹת.

– **מְעֵי־מִטָּה*** (תוספתא כלים בבא מציעא ט ב) הַחֵלֶק הַפְּנִימִי שֶׁל מִטָּה.

– **בְּנֵי־מֵעַיִם*** (סנהדרין ז ב), כִּנּוּי לַמֵּעַיִם הַדַּקִּים, וְכֵן גַּם לְאֵבְרֵי־הַגּוּף הַפְּנִימִיִּים בִּכְלָל: ״בְּאֵלּוּ בְּנֵי־מֵעַיִם אָמְרוּ: בְּקֻרְקְבָן, בַּלֵּב וּבַכָּבֵד״ (חולין נו:).

– **הִלּוּךְ־מֵעַיִם*** (בראשית רבה כ), שִׁלְשׁוּל, עֲשִׂיַּת צְרָכִים.

– **חוֹלֵה־מֵעַיִם***, מִי שֶׁסּוֹבֵל מֵהַפְרָעוֹת בְּעִכּוּל הַמָּזוֹן: ״שְׁלֹשָׁה מֵתִין כְּשֶׁהֵן מְסַפְּרִין וְאֵלּוּ הֵן: חוֹלֵי־מֵעַיִן וְחַיָּה וְהַדְרוֹקָן״ (עירובין מא:).

– **חֳלִי־מֵעַיִם***, מַחֲלַת־מֵעַיִם, קִלְקוּל רְצִינִי בְּמַעֲרֶכֶת הָעִכּוּל: ״כָּל חֹלִי – וְלֹא חֳלִי־מֵעַיִם״ (שבת יא.).

– **צֶאֱצָאֵי מֵעָיו**, זַרְעוֹ, יְלָדָיו: ״וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ, וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו״ (ישעיה מח יט).

– **הָמוּ מֵעָיו לְ־, עַל־**, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו אוֹ רִגְשׁוֹת אַהֲבָתוֹ לְ־: ״הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם... עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ, רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ״ (ירמיה לא כ). ״דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר, וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו״ (שיר השירים ה ד).

– **טָנַן מֵעָיו*** [בהשאלה] הִרְגִּיזוֹ וְצִעֲרוֹ מְאֹד: ״אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִיהוּדָה: אַתְּ טִנַּנְתָּ מֵעָיו שֶׁל אָבִיךָ וְאָמַרְתָּ לוֹ: ׳חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ׳״ (מדרש אגדת בראשית ס).

– **יָצָא מִמֵּעָיו**, הָיָה מִזַּרְעוֹ, נוֹלַד מִן־: ״וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ״ (שמואל ב ז יב).

– **פָּסַק מֵעָיו*** [בהשאלה] הִרְגִּיזוֹ וְצִעֲרוֹ מְאֹד: ״אַתָּה פָּסַקְתָּ מֵעָיו שֶׁל אָבִיךָ״ (מדרש אגדת בראשית ס).

– **שָׂשׂוּ בְּנֵי־מֵעָיו*** [בהשאלה] שָׂמַח מְאֹד, הָיָה מְאֻשָּׁר: ״שִׂישׂוּ בְּנֵי מֵעַי, שִׂישׂוּ!״ (בבא מציעא פג:). ״וְאֵיךְ לֹא יָשִׂישׂוּ בְּנֵי־מֵעָיו?״ (ביאליק, המתמיד).

ב· **מְעִי** ז׳ [צורת־משנה של עִי] עִי, גַּל, תֵּל־שְׁמָמָה: ״הִנֵּה דַמֶּשֶׂק מוּסָר מֵעִיר, וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה״ (ישעיה יז א). ״הָיוּ בָּתִּים רַבִּים בָּעִיר לִמְעֵי־מַפָּלָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסב). – [מְעִי־, מְעִיו]

מְעִידָה° נ׳ [מן מעד, מָעַד] הַחְלָקַת הָרֶגֶל, כֶּשֶׁל, נְפִילָה: ״׳מוֹט׳ – מְעִידַת רֶגֶל״ (רש״י תהלים נה כג). ״וְהַמְּעִידָה – הַשְׁמָטַת דָּבָר מִדָּבָר וְהֶפְרֵדוֹ מִמֶּנּוּ״ (השרשים לג׳נאח, מעד). – [מְעִידַת־, מְעִידוֹת]

מְעִיטָה° נ׳ [מן מעט, מָעַט] הִתְמַעֲטוּת, הֱיוֹת מְעַט: ״מְעִיטַת־הָאוֹר הָאִטִּית עוֹד הֵיטִיבָה עִמּוֹ בָּרֶגַע הַזֶּה״ (שמיר, עירום 87). מְעִיטַת אֶמְצָעָיו שֶׁל הֶעָנִי. – [מְעִיטַת־]

מָעִיד° ת׳ [מן מעד] הֶעָלוּל לִמְעֹד: הֲלִיכָה מְעִידָה עַל פְּנֵי הַקֶּרַח. – [מְעִידָה, מְעִידִים, ־דוֹת]

מעיו״ט ר״ת מֶעֶרֶב יוֹם־טוֹב.

מָעִיךְ° ת׳ [מן מעך] הַנִּתָּן לִמְעִיכָה. – [מְעִיכָה, מְעִיכִים, ־כוֹת]

מְעִיכָה° נ׳ [מן מעך, מָעַךְ] עִסּוּי, לְחִיצָה, קִמּוּט: ״וְלִפְעָמִים יְקַבֵּל תּוֹעֶלֶת בַּחֲפִיפָה וְהַמְּעִיכָה הַחֲזָקָה״ (קאגון, א ג). ״לְהָבִיא אָדָם לִידֵי שְׂחוֹק אֵינָהּ יְכוֹלָה מְעִיכָה בִּידֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא דַוְקָא מְעִיכָה בִּידֵי אֲחֵרִים״ (מגדלי מר״ס, שמג). מְעִיכַת גִּלָּיוֹן־הַנְּיָר בַּיָּדַיִם. מְעִיכַת הַסְּפוֹג. – [מְעִיכַת־, מְעִיכוֹת]

מְעִיל ז׳ [אולי מן מעל; קרוב אל עלה, מַעְלָה] 1 °, בֶּגֶד עֶלְיוֹן שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הַבְּגָדִים הָאֲחֵרִים, וְהוּא מַגִּיעַ בְּקֵרוּב עַד לְמַטָּה מִן הַמָּתְנַיִם: חֲלִיפַת־גְּבָרִים שְׁנֵי חֲלָקִים בָּהּ: מְעִיל וּמִכְנָסַיִם. 2 °, בֶּגֶד אָרֹךְ, עַל־פִּי־רֹב עַד לְמַטָּה מִן הַבִּרְכַּיִם, שֶׁלּוֹבְשִׁים בְּיָמִים קָרִים אוֹ קְרִירִים בַּהֲלִיכָה בָּרְחוֹב, כְּגוֹן: מְעִיל־

קיץ (קל), מעיל־חורף (עם בטנה עבה או פרוה), מעיל־גשם (אטים בפני המים). 3 [בימי־קדם] בגד עליון רחב: "ויתפשט יהונתן את־המעיל אשר עליו ויתנהו לדוד" (שמואל א יח ד). "ואלה הבגדים אשר יעשו (לאהרן הכהן): חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ" (שמות כח ד). "מעיל מכפר על לשון־הרע" (זבחים פח:). 4 ^, כנוי למעטפה לספר־תורה: "בת־ישראל שעושה מעיל או מטפחת לכבוד התורה" (מחזור איטליה, מי שברך). "והשקיעה שתי שפתיה האדמות בתוך המעיל הלבן של ספר־התורה" (עגנון, אלו קמג). 5 [במליצה ובהשאלה] כסוי, מעטה: "מעיל צדקה יעטני" (ישעיה סא י). "גם את מעטה עליו מעיל הדר" (גבירול, שמש כחתן). "ומעיל תשבץ עטה כל עץ" (משה אבן־עזרא, כתנות פסים). "ונוצץ בזהב מעיל־קשקשיו" (ביאליק, מתי מדבר). — [מעיל־, מעילים, מעילי־]

מעילה* נ׳ [מן מעל, מעל] 1 °, פשיעה בעסקי ממון או רכוש, העלמת כספים ושמוש בהם שלא ברשות הבעלים: גזבר המוסד נחשד במעילה באלפי לירות. 2 *, מעל, הפרת אמון שנתן: "ומעלה בו מעל'... הרי מעילה על דבר ערוה ולא על דבר ממון" (ספרי נשא ג:). 3 *, שמושו של הדיוט בשוגג בחפץ של הקדש והנאה ממנו: "האמנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה, כדי שלא יבואו לידי מעילה" (כלים יז ט). 4 *, קרבן שהיו מביאים בימי־קדם על חטא של מעילה: "אינו מביא את מעילתו עד שתתודע לו" (כריתות ה ב). 5 *, שמה של מסכת במשנה בתוספתא ובתלמוד בבלי בסדר קדשים, העוסקת בהלכות מעילה בקדשים. — [מעילת־, מעילות]

— **אשם־מעילות*** (זבחים ה ה), קרבן שהיו מביאים על חטא של מעילה.

מעילון ° ז׳ [מן מעיל] מעיל קטן, מעיל קצר מן הרגיל: "לבשה במנוחה את מעילונה" (יהודה שטינברג, קלד). "עטודים במעילון המשבץ, בחלצה הלבנה" (יזהר, צקלג 426). — [מעילון־, מעילונים, מעילוני־]

מעים ז״ז ראה א. מעי.

א. **מעין** ז׳ [מן ב. עין; ארמית: מעינא; ערבית: עין] 1, מקור, עין, מים נובעים מן הארץ; המעין הוא מקום התגלותם של המים שמתחת־לאדמה, הפורצים ועולים בשל גורמים קרקעיים שונים (שכבות אטומות וכדומה); בארץ־ישראל מצויים מעינות־תהום השופעים מים רבים, וכן מעינות המים החמים שבעמק הירדן: "מעין ובור מקוה־מים" (ויקרא יא לו). "ויבוש מקורו ויחרב מעינו" (הושע יג טו). "מעין גנים באר מים חיים" (שיר השירים ד טו). "הנהרות והמעינות המושכין הרי הן של כל אדם" (תוספתא בבא קמא ו טו). 2 °, כל נוזל הנובע מן האדמה: מעינות נפט. 3 [בהשאלה] מקור, מוצא: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיה יב ג). "ומעין־תנחומותי עוד לא דלל" (ביאליק, הולכת את). "ונשתלחה מארה בשונאי ישראל ופסקו מעינות הפרנסה" (עגנון, אלו תכב). "כל שפה חיה שואבת ממעינות העבר" (סוקולוב, במראות 533). 4 * [בהשאלה ובלשון נקיה] איבר־המין: "וכבש הקדוש־ברוך־הוא מעינו (של נח), והוליד לחמש־מאות שנה" (בראשית רבה כו). — [מעין־, מעינים, מעיני־; גם מעינות, מעינות־]

— **מעין המתגבר*** 1 *, מעין ששפיעת מימיו גדלה והולכת והם נובעים בכח; משל למי שידיעותיו עמקות והוא מוסיף חכמה על חכמתו: "רבי אלעזר בן־ערך — מעין המתגבר" (אבות ב ח). 2 °, משל למי שמוסיף ליצר ולחדש בלי לאות: "כשרונו היה כמעין המתגבר" (ברקוביץ, הראשונים כד). 3 ° [על דרך ההלצה] משל למי שמרבה דברים לאין קץ: "ופיך כמעין המתגבר — איך לא יצחק כל השומע?" (שמעוני, הגיבור 69). "דבריו כאש, ולשונו כמעין המתגבר" (ברקוביץ, תר׳ טוביה צו). "מורה־הדרך שלנו בקי מפלג ופיו כמעין המתגבר" (שרת, באסיה 326).

— **כמעין הנובע*** 1 *, משל לנושא רחב ועמק שאין לו סוף, שאי־אפשר לדלות אותו ולמצותו עד תמו: "אין לך מקצוע בתורה גדול מהן (מדיני ממונות), שהן כמעין הנובע" (בבא בתרא י ח). 2 °, כנוי הלצי למי שמרבה ביותר בשיחה ובדבור: פלונית כשהיא פותחת את פיה הריהי כמעין הנובע.

— **מעיני (מעינות °) ישועה**, 1, כנוי מליצי לשפע של אשר וישועה: "ושאבתם־מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיה יב ג). 2 °, מעינות של מים מינרליים ששותים מהם או שמתרחצים בהם לשם רפואה: "מדי קיץ שלחוה הרופאים למעינות־הישועה" (עגנון, כפות ה).

— **מעינות־נפט** °, זרמי שמן־אדמה הפורצים במקומות מסימים על־פני האדמה כמעינות.

— **מעין נרפש** (משלי כה כו), מעין שמימיו נתמלאו טיט ועפר.

— **מעין־תהום** (בראשית ח ב), מעין רב־שפיעה, המושך מים עמקים.

— **הוא שתה ממעינו** ° [בהשאלה] הוא למד ממנו תורה, קנה ממנו חכמה.

ב. **מעין** ז׳ **מעינים** ז״ר [מן א. עין; ראה גם עין] שימת־עין, מחשבה ורגש: "כל מעיני בך" (תהלים פז ז). "וכל היום מעיני בה" (ביאליק, יש פושט). "כל מעיניה ורגשותיה נתונים לקיסרית" (ברש, א 175). "רק במודות היו כל מעיניהן" (בן־ציון, רט). "כאשר היו כל מעיני במיכל" (אבן־זהב, דויד ריט). — [מעינים, מעיני־]

א. **מעין** ^, **מעוין** ז׳ [מערבית: מעין] "רומבוס", מרבע שכל צלעותיו שוות זו לזו: מעין שכל זויותיו שוות — הוא רבוע. — [מעין־, מעינים, מעיני־]

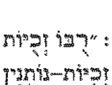

מעוינים

ב. **מעין***, **מעוין** ת׳ [מן עין, עין] 1 *, שקול, מאזן: "רבו זכיות ומעוטו עברות — נפרעין ממנו... רבו עברות ומעוטו זכיות — נותנין לו שכר מצות קלות... היה מעין... הזכיות מכריעות" (ירושלמי סנהדרין כז ג). "ושני הכפות של המאזנים נמצאים מעינות" (פסיקתא רבתי קפו). "החוש למציאות והחוש לנגינה, לחד המציאות, מעינים להפליא ביצירתו" (פיכמן, רלד). 2 ^, נראה לעין, מוחש על־ידי העין: "דע כי זאת החכמה (האופטיקה) מעינת בקו ובשטח ובגוף מצד שהם מעינים" (פלקירא, המבקש עח). — [מעינת, מעינים, מעינות]

מֵעֵין* מ״י [מִן + א. עַיִן] דּוֹמֶה מְעַט לְ־, בְּדוֹמֶה לְ־, כְּעֵין: ״מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה מֵעֵין הַטּוֹבָה, וְעַל הַטּוֹבָה מֵעֵין הָרָעָה״ (ברכות ס ג). ״לְמְלֹאת לוֹ שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים אָמַר הַסַּבָּא מֵעֵין זֶה״ (ביאליק, ומגדלי זקן). ״מֵעֵין טַעַם שֶׁל שַׁבָּת יֵשׁ בִּדְגִים אֵלּוּ״ (עגנון, אלו מז). ״יְדִידוּתוֹ... אֵלַי נִתְגַּלְגְּלָה מְעַט מְעַט בְּמֵעֵין רֵעוּת״ (וויסלבסקי, תר״מרד 113).

— **בְּרָכָה מֵעֵין־שֶׁבַע** ^, 1 °, כִּנּוּי לִבְרָכַת ״מָגֵן אָבוֹת״, שֶׁהִיא קִצּוּר שֶׁל שֶׁבַע הַבְּרָכוֹת שֶׁבִּתְפִלַּת־הָעֲמִידָה לְלֵיל שַׁבָּת וְנֶאֱמֶרֶת לְאַחַר תְּפִלָּה זוֹ. 2 ° [בהשאלה] בְּרָכָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת.

— **מֵעֵין־הַמְּאֹרָע** ° רֶמֶז לְמַה שֶּׁקָּרָה, קִרְבָה לְתֹכֶן שֶׁל דְּבַר־מָה: ״כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף, כְּגוֹן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַמְּאֹרָע״ (ירושלמי ברכות ז ה). ״וְהַבַּדְחָן הִתְחִיל אוֹמֵר חֲרוּזִים מֵעֵין הַמְּאֹרָע״ (עגנון, כלה שפז). הַהַפְטָרָה שֶׁקּוֹרְאִים בִּנְבִיאִים בִּימֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד יֵשׁ בָּהּ מֵעֵין הַמְּאֹרָע שֶׁבְּפָרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ בַּתּוֹרָה.

מְעַיֵּן°, מעיין ז׳ [מן עין, עִיֵּן] 1 °, עוֹסֵק בְּעִיּוּן בְּנוֹשֵׂא מַדָּעִי, חוֹקֵר: ״וְכָל אֵלֶּה נוֹדָעִים לַמְעַיְּנִים עַל־פִּי הַקְּדָמוֹת רַבּוֹת צוֹדְקוֹת״ (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ו). ״וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בִּמְעַיְּנֵי דּוֹרִי וְחַכְמֵי אַרְצִי״ (אברבנאל, שמים חדשים ג). 2 °, מִי שֶׁנּוֹתֵן עֵינוֹ בְּסֵפֶר מִפַּעַם לְפַעַם, קוֹרֵא בְּרִפְרוּף: מִלּוֹן אוֹ אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה הֵם סְפָרִים לַמְעַיֵּן. — [מְעַיֵּן־, מְעַיֶּנֶת, מְעַיְּנִים, ־נֵי־, ־נוֹת]

מְעִינָה° נ׳ [מארמית: מְעִינָא, תענית יג; מן מְעָא, מְעַיָּא מעיים] קִלְקוּל בְּמֵעַיִם, הַפְרָעָה בְּדַרְכֵי־הָעִכּוּל (Colic). — [מְעִינַת־]

מְעַיֵּף°, מעייף ת׳ [מן עָיֵף; ראה גם עיף, עָיַף] עָיֵף מְאֹד, מְיֻגָּע: ״מְשִׁיחִי הַמְעַיֵּף, אַל תָּלוּן וְאַל תִּזְעַף!״ (ולפובסקי, שירים 305). — [מְעַיֶּפֶת, מְעַיְּפִים, ־פוֹת]

מֵעִיק° ת׳ [מן עוק, הֵעִיק] לוֹחֵץ, מַכְבִּיד: הַרְגָּשָׁה מְעִיקָה הִשְׂתָּרְרָה בָּאוּלָם. — [מְעִיקָה, מְעִיקִים, ־קוֹת]

מעיקרא, ראה מֵעִקָּרָא.

מְעֻיָּר°, מעויר ת׳ [מן עִיר; עִיּוּר] שֶׁנַּעֲשָׂה עִירוֹנִי, שֶׁהָיָה לְבֶן־עִיר: הַכַּפְרִיִּים הַמְעֻיָּרִים שִׁנּוּ אֶת כָּל אֹרַח־חַיֵּיהֶם. תַּרְבּוּת מְעֻיֶּרֶת. — [מְעֻיֶּרֶת, מְעֻיָּרִים, ־רוֹת]

מָעִית° נ׳ [מן מָעָה] מַטְבֵּעַ קָטָן, פְּרוּטָה: ״גְּבֶרֶת... מָעִית קְטַנָּה לִיהוּדִי פָּשׁוּט״ (שנהר, ב 342). — [מָעִית־, מָעִיּוֹת]

מעך [קרוב אל מוך; ארמית: מְעַךְ; ערבית: מַעַכַּ]

~ פָּע׳ **מָעַךְ*** פ״י [במקרא ובתלמוד רק בבינוני: מָעוּךְ, ראה ערך מָעוּךְ] לָחַץ, עִסָּה, קָמַט: מָעַכְתִּי אֶת גִּלְיוֹן־הַנְּיָר בְּאֶצְבְּעוֹתַי. — [לִמְעֹךְ אֶת־, מוֹעֵךְ, יִמְעַךְ]

~ נִפ׳ **נִמְעַךְ** ^, נִלְחַץ וְנִקְמַט, נִשְׁחַק: ״רֵטָה טְרִיָּה נִמְעָכִים״ (גנזי שכטר, ג 130). ״מִי שֶׁנִּמְעֲכוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ אוֹ אַחַת מֵהֶן״ (רמב״ם, ביאת המקדש ז ח). הַנְּיָר נִמְעַךְ. הַפֵּרוֹת נִמְעֲכוּ. — [לְהִמָּעֵךְ, נִמְעָךְ, יִמָּעֵךְ]

~ פִּע׳ **מִעֵךְ*** פ״י 1. לָחַץ וְעִסָּה, כָּבַשׁ: ״שׁוֹרִין אוֹתָהּ (אֶת הַפְּתִילָה) בְּשֶׁמֶן וּמְמַעֲכִין אוֹתָהּ בַּיָּד״ (תוספתא יום טוב ג כא). ״גּוּשׁ שֶׁל חַרְדָּל... מְמַעֵךְ בַּיָּד״ (ירושלמי שבת יז ג). ״הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת... וְלִשְׁבֹּר וּלְמַעֵךְ אֶת הָאָדָם וְאֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַכֵּלִים״ (בבא קמא טז.). ״אֲנִי מְמַעַכְךָ כָּזֶה – וְאַתָּה מוּמָת!״ (ביאליק, אריה ג). ״אוּלַי הַר נְמַעֵךְ וְנִמְתַּח נְתִיבֵנוּ יָשָׁר?״ (שלו, קולות 184). הַמְבַשֶּׁלֶת רִסְּקָה וּמִעֲכָה אֶת הַפֵּרוֹת לִדְיְסָה. 2. מִזְמֵז, מִשְׁמֵשׁ: ״מִפְּנֵי שֶׁמִּעֵךְ לָהּ בֵּין דַּדֶּיהָ פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה?״ (גיטין פא.). ״הַכַּנָּר בּוֹדֵק אֶת כִּנּוֹרוֹ, מְמַעֵךְ לוֹ בֵּין הַנִּימִים בְּאֶצְבְּעוֹתָיו״ (מנדלי מו״ס, סח). ״הֵם מִצְטַעֲרִים וּמְמַעֲכִים בְּעֵינֵיהֶם וְאוֹמְרִים מִתּוֹךְ הַדְּמָעוֹת״ (הזז, יעיש ד 29). 3 [על הקול] הִשְׁפִּיל, הִנְמִיךְ: ״וְאִם אִי־אֶפְשָׁר לַמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא, יְמַעֵךְ הַקּוֹרֵא קוֹלוֹ וְיִקְרָא״ (ברכות מה.). ״כָּבַשׁ ר׳ זוּנְדֶּלֶה עֵינָיו בַּקְּעָרָה... וּמִעֵךְ אֶת קוֹלוֹ״ (הזז, צל 20). — [לְמַעֵךְ, מְמַעֵךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֹעַךְ**, נִלְחַץ, עֻסָּה, שֶׁמִּעֲכוּ וּמִשְׁמְשׁוּ בּוֹ: ״שָׁמָּה מֹעֲכוּ שְׁדֵיהֶן וְשָׁם עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן״ (יחזקאל כג ג). ״בְּתַר אֲפַר, מֹעָךְ, יְרַקּוֹ כֵּהָה״ (פיכמן, קנח). ״פִּקְפֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ וְזָקָן אֶחָד מְמֹעָךְ וְשָׁחוּק״ (הזז, היושבת 44). — [מְמֹעָךְ, יְמֹעַךְ]

~ הת׳ **נִתְמַעֵךְ***, נִלְחַץ, נִדְחַס וְנִכְבַּשׁ בְּלַחַץ: ״מֵעוֹלָם לֹא נִתְמַעֵךְ אָדָם בָּעֲזָרָה (מֵרֹב צְפִיפוּת)״ (פסחים סד:). ״הָרִמּוֹנִים מִשֶּׁיִּמַּסּוּ... מִשֶּׁיִּתְמַעֵךְ הָאֹכֶל תַּחַת יָדָיו״ (ירושלמי מעשרות מח ד). ״נִתְמַעֵךְ הַמֹּחַ שֶׁבְּתוֹךְ הַחוּט (חוּט־הַשִּׁדְרָה) וְנִתְנַדְנֵד״ (רמב״ם, שחיטה ט א). ״חוֹשַׁשְׁנִי שֶׁלֹּא אֶתְמַעֵךְ בֵּין הַנִּדְבָּכִין״ (ביאליק, אגרות ג יב). ״הַצִּיגָרְטָה שֶׁבֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו שֶׁל הַסּוֹכֵן נִתְמַעֲכָה״ (עגנון, אורח 20). ״יִתְמַעֲכוּ מֵעָיו וּבְנֵי־מֵעָיו״ (סדן, ממחוז שיז). — [לְהִתְמַעֵךְ, מִתְמַעֵךְ, יִתְ־]

מֵעָךְ*, מיעך ז׳ [מן מעך] מָקוֹם מָעוּךְ בִּכְלִי, דֹּפֶן שֶׁנִּתְמַעֵךְ: ״וְהַמֵּעָךְ שֶׁבֶּחָבִית״ (תוספתא כלים בבא קמא ז ד). ״בְּלֹא סִימָן שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, לְלֹא רֶבֶב וּמֵעָךְ״ (קלצקין, כתבים 316). הַפֶּחָח תִּקֵּן אֶת הַמֵּעָךְ שֶׁבְּקֻמְקוּם־הָאֲלוּמִינְיוּם. — [מֵעַךְ־, מֵעָכִים, מֵעֲכֵי־]

מְעֻכָּב°, מעוכב ת׳ [מן עכב, עִכֵּב] 1 ^, שֶׁעִכְּבוּהוּ, מָנוּעַ, עָצוּר: ״עַד אָן אֶשְׁכַּב בְּגָלוּת מְעֻכָּב?״ (גבירול, ו 58). ״יוֹסֵף יוֹסֵף, הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שְׁכִינָה מְעֻכֶּבֶת לְךָ, יִשְׂרָאֵל מְעֻכָּבִין לְךָ!״ (תוספתא סוטה ד ז). ״גֵּר מְעֻכָּב לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא קִנּוֹ״ (כריתות ח:). ״וּבִשְׁבִיל תַּקָּנָה זוֹ הוּא מְעֻכָּב מִלִּכְנֹס בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת״ (רש״י כתובות ב.). ״דָּמִינוּ לָאֳנִיָּה בְּלֶב־יָם מְעֻכָּבָה״ (יגיי, שפז). ״תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מְעֻכָּבִים לְךָ!״ (ביאליק, אגרות ג קסב). ״נִכְנְסוּ מְשָׁרְתֵי הָרַכֶּבֶת וְהוֹדִיעוּ שֶׁמְּעֻכֶּבֶת הִיא הָרַכֶּבֶת מִלָּלֶכֶת עַד שֶׁיְּתַקְּנוּ אֶת הַמְּסִלָּה״ (עגנון, האש רלא). 2 ° [בהשאלה, במובן הרוחני] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲצוֹרִים, מְפַגֵּר, חַלָּשׁ: תַּלְמִידִים מְעֻכָּבִים בְּהִתְפַּתְּחוּתָם. — [מְעֻכֶּבֶת, מְעֻכָּבִים, ־בוֹת]

מְעֻכָּז°, מעוכז ת׳ [מן עכוז] בַּעַל־עֲכּוּז, שֶׁאֲחוֹרָיו בּוֹלְטִים: ״יָפָה כְּמוֹ מִילְיוֹן יוֹתֵר מִבְּנוֹתֵיהֶן הַמְעֻכָּזוֹת״ (טביב, כערער 78). — [מְעֻכֶּזֶת, מְעֻכָּזִים, ־זוֹת]

מְעֻכָּל*, מעוכל ת׳ [מן עכל, עִכֵּל] 1 °. שֶׁנִּתְפּוֹרֵר וְהֻפְרַד עַל־יְדֵי אֵיבְרֵי הָעִכּוּל לְחָמְרֵי־יְסוֹד: מָזוֹן מְעֻכָּל בַּקֵּבָה וּבַמֵּעַיִם. 2*. שָׂרוּף, מְאֻכָּל: ״וּפָנָה גֶּחָלִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְחוֹתֶה מִן הַמְעֻכָּלוֹת״ (יומא ד ג). — [מְעֻכֶּלֶת, מְעֻכָּלִים, ־לוֹת]

מְעֻכָּר°, מעוכר ת׳ [מן עכר, עִכֵּר] שֶׁעִכְּרוּ וְדָלְחוּ אוֹתוֹ: מַיִם מְעֻכָּרִים. [ובהשאלה:] ״בְּרוּחַ עֲכוּרָה וּמְעֻכֶּרֶת נִתְלַבֵּשׁ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 16). — [מְעֻכֶּרֶת, מְעֻכָּרִים, ־רוֹת]

מַעֲכֹרֶת˙, מעכורת נ׳ [מן עכר] עֲכִירָה, דְּלִיחָה [ובהשאלה] חֵטְא וָפֶשַׁע: ״הַתְּשׁוּבָה עֲרֵבָה מִקָּרְבָּן וּקְטֹרֶת, הַשְּׁטָר קוֹרַעַת וּפוֹרַעַת מַעֲכֹרֶת״ (אתה הרואה, סליחות לעשרת ימי תשובה). — [מַעֲכֹרֶת־]

מעכ״ת ר״ת מַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ.

מעל [ארמית: מְעַל; ערבית: מַעַ׳לַ]

~ פָּע׳ **מָעַל** פ״ע 1. בָּגַד בָּאֵמוּן שֶׁנִּתַּן לוֹ (בְּעִסְקֵי־מָמוֹן אוֹ בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים): ״נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳, וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ״ (ויקרא ה כא). ״אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל״ (במדבר ה יב). ״וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם״ (יהושע ז א). ״לִמְעֹל בֵּאלֹהֵינוּ, לְהֹשִׁיב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת״ (נחמיה יג כז). הַקֻּפַּאי שֶׁמָּעַל נִתְבַּע לְדִין 2*. נֶהֱנָה בְּשׁוֹגֵג מִן הַקֳּדָשִׁים: ״נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה׳״ (ויקרא ה טו). ״וְהַנֶּהֱנָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ — מָעַל״ (בבא מציעא ד ז). — [לִמְעֹל בְּ־, מוֹעֵל, יִמְעַל]

~ הִפ׳ **הִמְעִיל** ˙ פ״י גָּרַם לְמִישֶׁהוּ שֶׁיִּמְעַל, הֵסִית לִמְעֹל: ״צוּר מִכְשׁוֹל סַתְּתוּ בוֹ לְכָבְשׁוֹ מִלְּהַמְעִילְכֶם״ (פיוטים, סידור 787). — (לְהַמְעִיל, מַ־, יַ־]

— מָעַל בִּשְׁלִיחוּתוֹ˙. מָעַל בְּתַפְקִידוֹ°, לֹא מִלֵּא בְּזָדוֹן אֶת הַתַּפְקִיד שֶׁהֻטַּל עָלָיו.

א׳ **מַעַל** ז׳ [מן מעל; ערבית: מַעַ׳אלַה] מְעִילָה, בְּגִידָה בָּאֵמוּן, אוֹנָאַת כְּסָפִים: ״נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳״ (ויקרא ה כא). ״סְלַח־נָא מְרָדֵינוּ וְהַעֲבֵר חַטָּאוֹת וּמְעָלִים״ (סידור רס״ג, רצט). ״שְׂנוּאָה לְאָדוֹן וַאֲנָשִׁים גַּאֲוָה, וּמִשְּׁנֵיהֶם מַעַל עֹשֶׁק״ (בן-סירא י ז). ״וְאֵין עוֹמֵד בְּאַסְפַּמְיָא לְנֶגְדָּם לְהַמְרוֹתָם וְאֵין מוֹעֵל מְעָלִים״ (הנגיד, דיואן 17). פְּלוֹנִי נִמְצָא אָשֵׁם בְּמַעַל. — [מַעַל־, מַעֲלוֹ; מְעָלִים, מַעֲלֵי־]

— אִישׁ־מַעַל°, 1. בּוֹגֵד בָּאֵמוּן. 2. מִי שֶׁנֶּהֱנֶה מִן הַקֹּדֶשׁ הָאָסוּר בַּהֲנָאָה.

— נִשְׁאַר מַעַל, הָיָה לַשָּׁוְא, הָיָה לְלֹא תוֹעֶלֶת: ״וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל, וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל״ (איוב כא לד) ״אַךְ תִּקְוָתוֹ נִשְׁאֲרָה מָעַל״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו קח).

— יָדוֹ הָיְתָה בַּמַּעַל, הוּא הָיָה אָשֵׁם בְּמַעֲשֵׂה הָרַע שֶׁנַּעֲשָׂה, הוּא הָיָה שֻׁתָּף לַפֶּשַׁע: ״וְיַד הַשָּׂרִים וְהַסְּגָנִים הָיְתָה בַּמַּעַל הַזֶּה רִאשׁוֹנָה״ (עזרא ט ב).

ב׳ **מַעַל** ז׳ [מן עלה; וראה גם מַעְלָה] מָקוֹם גָּבוֹהַּ, רוּם [רווח רק בצירוף:]

— מִמַּעַל, מֵעַל, בַּמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ שֶׁמֵּעַל לְ־ — ראה ערך מִמַּעַל.

מֹעַל, מועל ז׳ [מן עלה] הֲרָמָה, נְשִׂיאָה: ״הַכֹּהֵן נָשָׂא יָדוֹ בְּמֹעַל־בְּרָכָה״ (אריכא, סנחריב 127). — [מֹעַל־, מָעֳלוֹ]

— בְּמֹעַל־יָדָיו (כַּפָּיו), בַּהֲרָמַת יָדַיִם לְמַעְלָה: ״וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם אָמֵן אָמֵן בְּמֹעַל יְדֵיהֶם, וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַה׳״ (נחמיה ח ו). ״עוֹמֵד עַל־גַּבֵּי הָאוֹטוֹ שֶׁלּוֹ — בְּמֹעַל־יָד״ (שופמן, ד 7). ״וְהָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּמֹעַל הַכַּפַּיִם שֶׁבָּא לְבָרֵךְ בִּרְכַּת־הַכֹּהֲנִים״ (שלונסקי, שירים ב 385). ״הַכֹּל עָמְדוּ בְּמֹעַל כַּפַּיִם וְנִשְׁמְעוּ אֲמוּנִים לַקֵּיסָר וְלַדְּכָס״ (סדן, באלכסון 49). ״יַנַּאי הִשְׁתִּיק אֶת לִבְלָרוֹ בְּמֹעַל־יָד״ (שמיר, מלך 444).

מְעֻלָּג°, מעולג ת׳ [מן עלג; עִלֵּג] עִלֵּג, מְגֻמְגָּם: ״בְּמִלּוּלוֹ הַמְעֻלָּג שֶׁהוֹפֵךְ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ לְמִלְמוּל חֲטָמָנִי״ (ליסיצקי, תולדות 131). — [מְעֻלֶּגֶת, מְעֻלָּגִים, ־גוֹת]

א׳ **מַעֲלֶה** ז׳ [מן עלה] 1. עֲלִיָּה, מְקוֹם הָעוֹלֶה וּמִתְרוֹמֵם (הֵפֶךְ מִן ׳מוֹרָד׳): ״וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן״ (יהושע י י). ״הֵמָּה עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר״ (שמואל א ט יא). ״וְדָוִד עֹלֶה בְמַעֲלֵה (הַר) הַזֵּיתִים״ (שמואל ב טו ל). ״כְּמַעֲלֶה־חוֹל בְּרַגְלֵי זָקֵן, כֵּן אֵשֶׁת־לָשׁוֹן לְאִישׁ עָנָו״ (בן-סירא ב כה כג). ״עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת״ (עירובין נו:). ״יָשׁוּבוּ בְּמַעֲלֵה הַגִּבְעָה״ (ביאליק, גמדי ליל). 2. בִּימָה, דוּכָן, מָקוֹם מוּרָם לַעֲמֹד עָלָיו: ״וַיָּקָם עַל־מַעֲלֵה הַלְוִיִּם״ (נחמיה ט ד). — [מַעֲלֵה־, מַעֲלֵהוּ, מַעֲלוֹת, מַעֲלוֹת־]

ב׳ **מַעֲלֶה** ז׳ [מן עלה, הֶעֱלָה] מֵרִים, מֵבִיא לְמַעְלָה [רווח בצירופים:]

— מַעֲלֵה־גֵרָה, 1. (ויקרא יא ד) הַחוֹזֵר וְלוֹעֵס אֶת הַמָּזוֹן אֲשֶׁר בָּלַע. [ראה להלן ״מַעֲלֵי־גֵרָה״]. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁחוֹזֵר עַל דְּבָרָיו פְּעָמִים רַבּוֹת, הַמְסַפֵּר דְּבָרִים נְדוֹשִׁים.

— מַעֲלֵי־גֵרָה°, בַּת־סִדְרָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מַפְרִיסֵי־פַּרְסָה זוּגֵי־אֶצְבָּעוֹת, הַמַּעֲלִים אֶת הַמָּזוֹן שֶׁנִּבְלַע מִן הַקֵּבָה שׁוּב לַפֶּה וְחוֹזְרִים וְלוֹעֲסִים וּבוֹלְעִים אוֹתוֹ (Ruminantia). עִם מַעֲלֵי־הַגֵּרָה נִמְנִים הַצֹּאן, הַבָּקָר וְהַגָּמָל. מַעֲלֵי־גֵרָה הַמַּפְרִיסִים פַּרְסָה כְּשֵׁרִים לַאֲכִילָה, לְפִי הַתּוֹרָה (ויקרא יא ב—ח; דברים יד ד—ח).

— מַעֲלֵה־עָשָׁן* שֵׁם עֵשֶׂב שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בַּמִּקְדָּשׁ לְהַעֲלוֹת עֲשַׁן הַקְּטֹרֶת: ״שֶׁל בֵּית אַבְטִינָס הָיוּ בְקִיאִין בְּמַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת וּבְמַעֲלֵה־עָשָׁן וְלֹא רָצוּ לְלַמֵּד״ (ירושלמי יומא מא א).

מַעֲלָה נ׳ [מן עלה] 1. מַדְרֵגָה, דַּרְגָּה, שָׁלָב: ״וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי״ (שמות כ כג). ״שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה״ (מלכים א י יט). ״וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרָדָה״ (ישעיה לח ח). ״בָּאוּ וְעָמְדוּ עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם״ (תמיד ז ג). 2. עֲלִיָּה, קוֹמָה עֶלְיוֹנָה: ״הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו״ (עמוס ט ו). 3˙ [בהשאלה] מַעֲמָד, מָקוֹם רָם וְגָבוֹהַּ: ״בְּמַעֲלוֹת קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים״ (אל מלא רחמים). ״גָּדְלָה מַעֲלָתְךָ בְּעֵינֵי לְרֹב זְרִיזוּתְךָ עַל הַדְּרִישָׁה״ (מורה נבוכים פתיחה). ״וּכְפֶשַׂע בֵּינָם וּבֵין מַעֲלַת הַגְּאוֹנִים״ (ביאליק, המתמיד). 4* [בהשאלה] יִתְרוֹן, חֲשִׁיבוּת, עֵרֶךְ: ״זוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לַגֵּרִים״ (קידושין עז). ״הֵתִיקַד מַעֲלַת נֶפֶשׁ, וְאַיֵּה מְשָׁרֶת אֶת מְתֵי נֶפֶשׁ יְקָרָה?״ (הנגיד, דיואן 157). ״מִן הֶעָבִים... מַעֲלוֹת רוּחֲךָ זַכּוֹת.

טְהוֹרוֹת״ (ביאליק, נושנות). 5 °, יְחִידַת הַמְּדִידָה שֶׁל קְשָׁתוֹת וְזָוִיּוֹת הַשָּׁוָה לְאֶחָד מִשְּׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים (1/360) בַּמַּעְגָּל. נוֹהֲגִים לְצַיֵּן מַעֲלָה בְּעִגּוּל קָטָן מִיָּמִין לַמִּסְפָּר: זָוִית בַּת 45° (אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת). הַזָּוִית הַיְשָׁרָה הִיא בַּת 90° (תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת). 6 °, כָּל אֶחָד מִקַּוֵּי הַחֲלֻקָּה בְּטַבְלַת־הַמִּסְפָּרִים שֶׁל מַכְשִׁירִים מַדָּעִיִּים שׁוֹנִים (מַדְחֹם וְכַדּוֹמֶה): הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל אָדָם בָּרִיא הִיא בְּקֵרוּב שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע מַעֲלוֹת צֶלְזְיוּס. הַחֹם יָרַד בְּ־3°. — [מַעֲלַת־, מַעֲלוֹת]

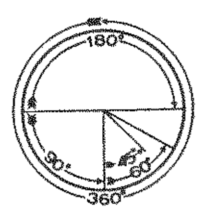

מעגל וחלוקתו למעלות

— מַעֲלַת־ °, מַעֲלָתוֹ °, מַעֲלַת־גְּדֻלָּתוֹ °, מַעֲלַת־כְּבוֹדוֹ °, פְּנִיּוֹת שֶׁל כָּבוֹד אֶל אָדָם חָשׁוּב וְנִכְבָּד [הרבה בספרות ימי־הביניים, בייחוד בספרות שאלות־ותשובות]

— מַעֲלַת כְּבוֹד־תּוֹרָתוֹ °, פְּנִיַּת כָּבוֹד אֶל רַב וְגָדוֹל בַּתּוֹרָה.

— הוֹד־מַעֲלָתוֹ °, כְּבוֹד מַעֲלָתוֹ °, תֹּאַר־כָּבוֹד לְאָדָם הַתּוֹפֵס מִשְׂרָה מֶמְשַׁלְתִּית עֶלְיוֹנָה, כְּגוֹן: שַׂר, מוֹשֵׁל.

— אָדָם הַמַּעֲלָה [על־פי הכנה זו בדברי הימים א יז יז], כִּנּוּי לְאָדָם נַעֲלֶה וְחָשׁוּב.

— יְסוֹד־הַמַּעֲלָה, 1, כִּנּוּי לְעוֹלֵי יְהוּדָה בִּימֵי שִׁיבַת־צִיּוֹן (עזרא ז ט) [ומכאן:] 2, שֵׁם אַחַת הַמּוֹשָׁבוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן.

— מַעֲלוֹת אָחָז (ישעיה לח ח), שְׁעוֹן־שֶׁמֶשׁ קָדוּם שֶׁהָיָה בִּתְקוּפַת אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְהָיָה עָשׂוּי מַדְרֵגוֹת־מַדְרֵגוֹת.

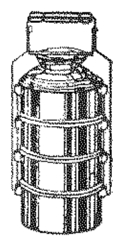
סיר־המעלות

— מַעֲלוֹת רוּחוֹ, מַחְשָׁבוֹת הָעוֹלוֹת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם: ״וּמַעֲלוֹת רוּחֲכֶם אֲנִי יְדַעְתִּיהָ״ (יחזקאל יא ה).

—סִיר־הַמַּעֲלוֹת ° [בחיקוי־צלילים אל ״שיר המעלות״] כִּנּוּי לְמַעֲרֶכֶת שֶׁל סִירִים אֲחָדִים נְתוּנִים זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה וַאֲחוּזִים בִּידִית מְשֻׁתֶּפֶת. כָּל אֶחָד מִן הַסִּירִים יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּלִי־קִבּוּל לְתַבְשִׁיל מְיֻחָד.

— שִׁיר־הַמַּעֲלוֹת, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה־עָשָׂר הַמִּזְמוֹרִים הַקְּצָרִים בִּתְהִלִּים מִפֶּרֶק ק״כ וְעַד פֶּרֶק קל״ד, שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּים שָׁרִים עַל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה הַמַּעֲלוֹת שֶׁיָּרְדוּ מֵעֶזְרַת־יִשְׂרָאֵל עַד עֶזְרַת־נָשִׁים. [לדעת אחרים:] שִׁיר מִשִּׁירֵי־הָעֲלִיָּה שֶׁל עוֹלֵי בָּבֶל בִּתְקוּפַת שִׁיבַת־צִיּוֹן.

מַעְלָה תה״פ [מן ב. מַעַל] [על־פי־רב בצירופים: וָמַעְלָה, לְמַעְלָה, מִלְמַעְלָה— ראה להלן ערכי־משנה] 1, לַכִּוּוּן הָעֶלְיוֹן, לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ, אֶל עָל (הֶפֶךְ מִן ״מַטָּה״) [גם בהשאלה]: ״הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה״ (דברים כח מג). ״הַנִּלְקָח בִּסְעָרָה מַעְלָה, וּבִגְדוּדֵי אֵשׁ מָרוֹם״ (בן־סירא מח ט). ״כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (ראש השנה ג ח). ״הַתְּנוּפָה כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (ביאליק, מתי מדבר). 2 *, כִּנּוּי לַשָּׁמַיִם, אוֹ לֵאלֹהִים שֶׁבַּשָּׁמַיִם: ״עַיִן שֶׁל מַעְלָה... אֹזֶן שֶׁל מַעְלָה״ (מכילתא משפטים צא:) ״הַמֵּגֵס דַּעְתּוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (ברכות יט.). ״אֵין בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה נִכְנָסִין לַדִּין אֶלָּא אִם כֵּן קִדְּשׁוּ בֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּה אֶת הַחֹדֶשׁ״ (ראש השנה ח:). ״מֵחֲמַת אֵשׁ שֶׁל מַעְלָה נִשְׂרְפוּ גַּלְגַּלָּיו שֶׁל מַטָּה״ (תנחומא בשלח כג). ״כֶּתֶר יִתְּנוּ לְךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, מַלְאָכִים הֲמוֹנֵי מַעְלָה עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מַטָּה״ (קדושת מוסף לשבת).

— מַעְלָה מָּעְלָה, הָלוֹךְ וְעָלֹה, עוֹד וָעוֹד, אֶל עָל [גם בהשאלה]: ״הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה״ (דברים כח מג).

— לְמַעְלָה, 1, לַכִּוּוּן הָעֶלְיוֹן, לַמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ, אֶל עָל (הֵפֶךְ מִן ״לְמַטָּה״): ״וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה, וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה״ (מלכים ב יט ל). ״הַעֲמֵק שְׁאָלָה אוֹ הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה״ (ישעיה ז יא). ״מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה״ (יחזקאל א כז). ״מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא לְמָעְלָה, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ?״ (קהלת ג כא). ״וְהַזָּה מִמֶּנּוּ אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה״ (יומא ה ג). ״מַה לְּמַעְלָה, מַה לְּמַטָּה, מַה לְּפָנִים וּמַה לְּאָחוֹר״ (חגיגה ב א). ״הָרִים גַּבּוֹת עֵינָיו הָעֲבֻתּוֹת לְמַעְלָה״ (ביאליק, יונה). 2 °, לְעֵיל קֹדֶם לָכֵן: עַיֵּן לְמַעְלָה. הָעֵרֶךְ ״מַעְיָן״ הֻגְדַּר לְמַעְלָה בְּסֵפֶר זֶה.

— לְמַעְלָה מִן־, 1, גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִן, מֵעַל לְ־: ״וַיְנַתְּצוּ לְפָנָיו אֵת מִזְבְּחוֹת הַבְּעָלִים, וְהַחַמָּנִים אֲשֶׁר־לְמַעְלָה מֵעֲלֵיהֶם גִּדֵּעַ״ (דברי הימים ב לד ד). ״שְׁתֵּי גְזוּזְטְרָאוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ״ (עירובין ח ח). ״שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ״ (תמיד ז ב). 2 °, יוֹתֵר מִן־, עוֹלֶה עַל־: ״יֵשׁ דְּבָרִים, אֲדוֹנִי הַיָּקָר, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי״ (עגנון, אורח 364). ״רָמָתוֹ הָעִתּוֹנָאִית לְמַעְלָה מִכָּל שֶׁבַח״ (שרת, באסיה 149). מִפְעָל זֶה הוּא לְמַעְלָה מִכֹּחוֹתָיו. הַצְלָחָתוֹ הִיא לְמַעְלָה מִן הַמְשֹׁעָר. הָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה מִבִּינָתוֹ (מִיכָלְתּוֹ).

— מִלְמַעְלָה, מִן הַצַּד הָעֶלְיוֹן, מִן הָרֹאשׁ: ״וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה (אֶת הַתֵּבָה) מִלְמַעְלָה״ (בראשית ו טז). ״אֵבְרֵי הַתָּמִיד... שֶׁל רָאשֵׁי־חֳדָשִׁים נִתָּנִין עַל כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַעְלָה״ (שקלים ח ח). ״בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹצְצִים כּוֹכָבִים מִלְמַעְלָה״ (ביאליק, המתמיד).

— מִן... וָמַעְלָה, מִן... וּלְמַעְלָה, הָחֵל בְּ־ וְיוֹתֵר מִזֶּה (בִּזְמַן אוֹ בְּמָקוֹם): ״מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת ה׳״ (שמות ל יד). ״וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים, מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה״ (שופטים א לו). ״וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק״ (שמואל א ל כה). ״וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה״ (חגי ב טו). ״וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה״ (ראש השנה ד ד). ״הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה — מֻתָּר, הֵימֶנּוּ וּלְמַעְלָה — אָסוּר״ (נדרים ט ז).

— לְמַעְלָה רֹאשׁ, בְּדַרְגָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, הַרְבֵּה בְּיוֹתֵר: ״כִּי עֲוֹנֹתֵינוּ רָבוּ לְמַעְלָה רֹּאשׁ״ (עזרא ט ו). ״הוּא מָצָא כִּי הַדִּמְיוֹנוֹת רָבוּ לְמַעְלָה רֹאשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צ). ״וּבָטְלָה הַפַּרְנָסָה וְרַבּוּ הַיִּסּוּרִים וְהַצָּרוֹת עָבְרוּ לְמַעְלָה רֹאשׁ״ (עגנון, אלו עג). ״נְיָרוֹת עוֹלִים לְמַעְלָה רֹאשׁ״ (ברקוביץ, תר״ מנחם מד).

— מַעְלָה־מַטָּה °, פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, בְּעֵרֶךְ, בְּקֵרוּב: ״שֶׁהַחֲלוֹם הָיָה בִּשְׁנַת תכ״ד מַעְלָה־מַטָּה״ (חיד״א, מורה באצבע ז ריב). הַדָּבָר יַעֲלֶה לְךָ מַעְלָה־מַטָּה מֵאָה לִירוֹת.

— מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה [על־פי הכתוב: ״שָׁאוּל... מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל־הָעָם״, שמואל א ט ב; ושם כפשוטו] כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל שִׁעוּר־קוֹמָה (גַּם בַּמּוּבָן הָרוּחָנִי): פְּלוֹנִי הוּא אָמָּן מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה.

– יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה* (תענית ה.), כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם הָרוּחָנִית, שֶׁלָּעוֹלָם הַבָּא, – הַמַּקְבִּילָה, לְפִי הָאַגָּדָה, אֶל "יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה", הַמְּצִיאוּתִית, בִּירַת יִשְׂרָאֵל.

מַעֲלָה*, מַעֲלָה נ׳ [מן עלה, עָלָה] 1. מִבְחָר, מֻבְחָר, מְצֻיָּן, מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר: "זוֹ הִיא מַעֲלָה שֶׁבַּבְּרָכוֹת" (ברכות יא:). "מַעֲלָה שֶׁבַּבָּתִּים" (נדרים נו.). "בַּמַּעֲלָה שֶׁבִּנְכָסָיו... אֵצֶל מְעֻלִּים שֶׁבַּמִּשְׁפָּחָה" (בבא קמא טז:). "שִׁיר הַשִּׁירִים – הַמְשֻׁבָּח שֶׁבַּשִּׁירִים, הַמְעֻלֶּה שֶׁבַּשִּׁירִים" (שיר השירים רבה א, שיר). "הַבִּנְיָן הַמְעֻלֶּה וְהַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה" (אברבנאל, מלכים א ט). "אֵין לוֹ מָקוֹם מְעֻלֶּה מִזֶּה" (עגנון, אורח 17). "בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא חֵלֶק חָבִיב, מְעֻלֶּה וּמְשֻׁבָּח" (הזז, היושבת 340). סְחוֹרָה מְעֻלָּה. 2°. הַצִּיּוּן הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר לְתַלְמִיד מִצְטַיֵּן בְּלִמּוּדָיו: הַסְּטוּדֶנְט גָּמַר חֹק־לִמּוּדָיו בְּצִיּוּן "מְעֻלֶּה". – [מְעֻלָּה, מְעֻלִּים, מְעֻלּוֹת]

– שׁוֹכֵן מְעֻלִּים^, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לֵאלֹהִים הַשּׁוֹכֵן בַּשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים: "אָנָּא, שׁוֹכֵן מְעֻלִּים" (זה אל זה שואלים, שחרית ליום־כיפור).

מְעֻלָּז°, מְעוּלָּז ת׳ [מן עלז] שֶׁנִּכֶּרֶת בּוֹ עַלִּיזוּת, שָׂמֵחַ: "מָה אַתֶּם שְׁרוּיִים בַּחֲשֵׁכָה? שָׁאֲלָה בְּקוֹל מְעֻלָּז" (ברש, א 329). – [מְעֻלֶּזֶת, מְעֻלָּזִים, ־זוֹת]

מַעֲלְיָא* ת׳ [ארמית] מְעֻלֶּה, מֻבְחָר, טוֹב.

– לִשָּׁנָא מַעֲלְיָא* (ברכות יא:), לָשׁוֹן מְעֻלָּה, לָשׁוֹן נְקִיָּה, נִסּוּחַ בְּמִלִּים לֹא־גַּסּוֹת, אֶיפֶמִיזְם.

– מִלֵּי מַעַלְיָתָא* (ברכות ח.), מִלִּים מְעֻלּוֹת, דְּבָרִים נָאִים וּמְשֻׁבָּחִים: "הִשְׁתַּדַּלְתִּי... בַּהֲכָנַת כָּל הַנֵּי מִלֵּי מַעַלְיָתָא לְפֶסַח" (מנדלי מו"ס, תנז). "אַמְתַּחְתְּךָ מְלֵאָה וּגְדוּשָׁה... מֵהַנֵּי מִלֵּי מַעַלְיָתָא" (ביאליק, אגרות ה גג).

מַעֲלִית° נ׳ [מן עלה] מְכוֹנַת־הַעֲלָאָה (Elevator), קְרוֹנִית מְיֻחֶדֶת הַמְּתֻקֶּנֶת בְּמִכְרוֹת וּבְבִנְיָנִים בְּנֵי קוֹמוֹת מְרֻבּוֹת וּמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַעֲלוֹת אֲנָשִׁים אוֹ מַשָּׂאוֹת וּלְהוֹרִידָם מִקּוֹמָה לְקוֹמָה. הַמַּעֲלִית מֻפְעֶלֶת עַל־פִּי־רֹב עַל־יְדֵי מָנוֹעַ חַשְׁמַלִּי. – [מַעֲלִית־, מַעֲלִיּוֹת]

מַעֲלָל ז׳ [מן א. עלל] מַעֲשֶׂה, פְּעֻלָּה: "הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי" (ישעיה א טז). "הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם" (ירמיה ז ג). "אֶזְכּוֹר מַעַלְלֵי־יָהּ" (תהלים עז יב). "גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֶּר־נָעַר" (משלי כ יא). "בְּבֵן חָכָם שְׁלֹשָׁה מַעֲלָלִים" (הנגיד, בן־משלי 50). "כִּי הוּא (הָאֵל) מְהֻלָּל כָּל מְהֻלָּל וּמִבְחַר כָּל מַעֲלָל" (בן־המלך, 11). "אֶפֶס מַמָּשׁ, מַעֲלַל גְּבוּרָה וּמִלְחָמָה" (סוקולוב, במראות 408). "אֱלֹהַי, הֲמְּמוּנֵי מְאֹד תּוֹעֲפוֹת מַעֲלָלֶיךָ" (חומסקי, אזוב 80). – [מַעֲלַל־, מַעֲלָלִים, מַעַלְלֵי־]

– פְּרִי מַעֲלָלִים, הַגְּמוּל לְמַעֲשִׂים, שָׂכָר אוֹ עֹנֶשׁ הַמַּגִּיעִים לָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו: "וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו, כִּפְרִי מַעֲלָלָיו" (ירמיה יז י).

– רַע מַעֲלָלִים, רָשָׁע, עוֹשֵׂה־רָע: "וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל... וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים" (שמואל א כה ג).

מְעֻלָּם*, מְעוּלָּם ת׳ [מן עלם, עֻלַּם] מֻסְתָּר, חָבוּי, בִּלְתִּי־גָלוּי: "דְּבָרִים שֶׁהָיוּ מְעֻלָּמִים וּמֻסְתָּרִים מִן הַבְּרִיּוֹת הוֹצִיא ר׳ עֲקִיבָא לָאוֹרָה" (אבות דרבי נתן, נוסחא ב יב). "מְעֻלָּמִין הֵם הַדְּבָרִים שֶׁרָאִינוּ וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מַה רָאִינוּ" (מדרש תהלים מו). "הָיוּ מִתְבַּיְּשִׁים וְנוֹתְנִים דַּעְתָּם לִהְיוֹת מְעֻלָּמִים מִנֶּגֶד עֵינָיו" (קבק, במשעול 433). "גּוּשׁ־סֶלַע שֶׁנֶּחְצַב בְּמַחְצָבָה מְעֻלֶּמֶת בֵּין הָרִים רְחוֹקִים" (שנהר, ב 397). – [מְעֻלֶּמֶת, מְעֻלָּמִים, ־מוֹת]

מַעַלְמִים° ז״ר [מן עלם] מִשְׁקָפַיִם מְיֻחָדִים שֶׁמַּרְכִּיבִים לְעוֹפוֹת מֵעַל לְעֵינֵיהֶם כְּדֵי לְמָנְעָם מִנִּקּוּר הֲדָדִי. – [מַעַלְמֵי־]

מַעְלָן* תה״פ [צורה רווחת בתלמוד ובמדרשים ליד הצורה מַעְלָה] מַעְלָה, מָרוֹם: "הַבָּרָק הַזֶּה תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָן הוּא" (במדבר רבה טו).

– לְמַעְלָן*, לְמַעְלָה, הֶפֶךְ מִן "לְמַטָּן": "עָשָׂה שְׁתַּיִם לְמַעְלָן וּשְׁתַּיִם לְמַטָּן" (קנים ג ו). "בֵּין שֶׁהָאִילָן לְמַעְלָן וְהַבּוֹר לְמַטָּן" (ירושלמי שביעית לג ב). "מִיָּד זוֹקֵף ר׳ נָתָן־נָטַע גַּבּוֹת־עֵינָיו לְמַעְלָן" (הזז, צל 156). "יָמִין וּשְׂמֹאל, לְמַעְלָן וּלְמַטָּן" (שלונסקי, תר׳ קולא 220).

– מִלְמַעְלָן*, מִן הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן, מִלְמַעְלָה, הֶהָפֵךְ "מִלְּמַטָּן": "וּכְמִין מְטַטֶּלֶת הָיְתָה עָלָיו מִלְמַעְלָן" (תמיד ה ד). "שֶׁהַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים מִלְמַעְלָן, וְהַלְוִיִּם – מִלְּמַטָּן" (מידות א ה).

מַעַל״ע ר״ת מֵעֵת־לְעֵת.

מְעֻלָּף, מְעוּלָּף ת׳ [מן ב. עלף, עֻלַּף] מְכֻסֶּה, מְעֻטָּף [ובהשאלה] מְקֻשָּׁט, מְעֻטָּר: "עֶשֶׁת שֵׁן, מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים" (שיר השירים ה יד). "רָמֵי רָמִי, הַשִּׁטָּה... הַמְעֻלֶּפֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים" (בראשית רבה נד). "מְשֻׁקֶּדֶת, מְעֻלֶּפֶת לַשָּׁמַיִם" (הנגיד, דיואן 280). "יוֹנַת רְחוֹקִים... נֶחְפָּה בְּכֶסֶף וְסַפִּירִים מְעֻלֶּפֶת" (יהודה הלוי, ו 406). "צְמִידִים יְקָרִים, מְעֻלְּפֵי אַבְנֵי יַהֲלֹם" (סוקולוב, במראות 139). "יָרֵחַ מְשׁוֹכָךְ וּמְעֻלָּף אוֹר־רְמִיָּה זוֹרֵעַ" (ביאליק, הצור). "מְעֻלָּפִים צְלָלִים נִשְׁקָפִים אֱלֵי סְפָרֶיךָ" (פרישמן, כתבים 12). "אוֹר ה׳ הַמְעֻלָּף בַּעֲרָפֶלִים" (הרב קוק, אורות סח). "הָרִים מְעֻלָּפִים בְּהוּמָה רוֹטֶטֶת יְזוּעָה" (בן־אמיתי, אספי 126). – [מְעֻלֶּפֶת, מְעֻלָּפִים, ־פוֹת]

מֵעִם מ״י [מִן + עִם] מֵאֵת, מֵאֵצֶל, מִלִּפְנֵי: "לֵךְ מֵעִמָּנוּ" (בראשית כו טז). "וְרוּחַ ה׳ סָרָה מֵעִם שָׁאוּל" (שמואל א טז יד) – רְאֵה עִם.

מַעֲמָד ז׳ [מן א. עמד] 1. מָקוֹם שֶׁעוֹמְדִים עָלָיו: "מַעֲמָדָם (שֶׁל הַלְוִיִּם) לְיַד־בְּנֵי אַהֲרֹן" (דברי הימים א כג כח). 2. מַצָּב, עֶמְדָּה, תְּנָאִים שֶׁבָּהֶם אָדָם דָּבָר: "וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ, וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ" (ישעיה כב יט). "עַל כָּל מַעֲמַד־מַיִם יְקָרִים, וְכַשִּׁרְיָן יִלְבַּשׁ מִקְוֶה" (בן־סירא מג כד). "לֹא יָדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ מַעֲמָדִי" (מגילת ההודיות ב 22). "וַתְּסַפֵּר־לוֹ בַּת־שׁוּעַ בְּהִתְגַּלּוּת לִבָּהּ אֶת רֹעַ מַעֲמָדָהּ" (יל"ג, שירה קלו). "כּוֹנֵן לְעַצְמוֹ בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו אֵלֶּה מַעֲמָד יָפֶה בֵּין הַבְּרִיּוֹת" (ברקוביץ, סיפורים רכג). "הוּא שֶׁהִלְוָה לִי מָמוֹן לְכָךְ וְעָשָׂה לִי מַעֲמָד" (בורלא, כיסופים 12). 3°. עֵסֶק, מָקוֹם לַעֲסֹק בּוֹ: "עַכְשָׁו הִיא לָהּ מַעֲמָד בַּשּׁוּק וּמוֹכֶרֶת מִינֵי סִדְקִית" (עגנון, אלו שכו). 4° [בסוציולוגיה] חוּג רָחָב שֶׁל אֲנָשִׁים הַנְּתוּנִים בִּתְנָאִים סוֹצְיָאלִיִּים וְכַלְכָּלִיִּים דּוֹמִים, בַּעֲלֵי יַחַס שָׁוֶה אֶל תַּהֲלִיכֵי הַיִּצּוּר וְהָעֲבוֹדָה בַּמְּדִינָה, שֶׁכְּתוֹצָאָה מִכָּךְ נִתְפַּתְּחָה בָּהֶם הַכָּרָה שֶׁל שֻׁתָּפוּת בְּאִינְטֶרֶסִים וּבְגוֹרָל וּבְהִתְנַגְּדוּת לְחוּגִים הַנְּתוּנִים בִּתְנָאִים סוֹצְיָאלִיִּים מְנֻגָּדִים לָהֶם: מַעֲמַד הַבּוּרְגָּנוּת כְּנֶגֶד מַעֲמַד הַפּוֹעֲלִים. מִלְחֶמֶת־מַעֲמָדוֹת.

5 ° [בימי בית ראשון ושני] כנוי לכל אחת מעשרים וארבע החבורות של כהנים ולוים וישראלים שהיו בעשרים וארבע ערים בארץ־ישראל, כנגד עשרים וארבעה משמרות הכהנים שבבית־המקדש; ראשי כל מעמד היו עולים בתורם לירושלים ועומדים ליד משמר הכהנים התורני בשעת הקרבת תמיד של שחר ושל בין הערבים, ביצגם את כל ישראל למקומותיהם (תענית ד ב): ״אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, ואנשי מעמד מתכנסין לבית־הכנסת ויושבין ארבע תעניות״ (תענית כז:). [וראה עוד להלן מעמדות °] 6 ° [בהלוית המת] חניה קצרה של המלוים לשם השמעת דבר הספד, לאמירת ״קדיש״ וכדומה: ״אין עושין מעמד ומושב פחות מעשרה״ (תוספתא מגילה ד יד). 7 °, כן, בסיס: מעמד לצלחות, מעמד לעציץ. 8 °, תמונה בתוך מערכה במחזה: מעמד ראשון, מעמד שני. 9 °, כנוי להקצבה כספית שנתית שהיו ״החסידים״ נוהגים לשלם ל״רבי״ או ל״צדיק״ להחזקת ביתו. – [מעמד־, מעמדות, מעמדות־]

– **המעמד הבינוני °**, שכבת האכלוסיה הנמצאת לפי מצבה הכלכלי בין הפרולטריון (מעמד־הפועלים) ובין הבורגנים בעלי־ההון: חנונים, בעלי בתי־מלאכה קטנים, וכן בעלי מקצועות ״חפשיים״ (מורים, רופאים, אמנים ועוד), פקידים ועוד – שיכים למעמד הבינוני.

– **המעמד השלישי °**, כנוי בתקופה שלפני המהפכה הצרפתית הגדולה (1789) לשכבת האזרחים (להבדילם ממעמד האצילים ומאנשי הכהנה).

– **המעמד הרביעי °**, כנוי למעמד הפועלים, וביחוד לפרולטריון התעשיתי.

– **מעמד הר־סיני °** (רמב״ם, יסודי התורה ח א), טקס עמידתם של בני־ישראל לרגלי הר־סיני בשעת מתן־תורה.

– **מעמד גדול °**, **מעמד היסטורי °**, כנוס או טקס חד־פעמי שנערכו בו פעלות חשובות ביותר או נתקבלו בו החלטות גורליות לכלל: טקס הכרזת מדינת־ישראל על־ידי נבחרי העם היה מעמד היסטורי.

– **במעמד פלוני °**, בנוכחותו של פלוני, בפניו ולעיניו: ״(דרש בשלומו של) אחי במעמד כל החבורה״ (ברכות ס:). ״המוכר שדה חברו במעמד חברו לא עשה כלום״ (תוספתא בבא בתרא ט ב). טקס גלוי המצבה נערך במעמד בני המשפחה, קרובים וידידים.

– **באותו מעמד °**, בו במקום: ״שלא אכל הפרות באותו מעמד״ (תוספות ברכות מד.). ״מחמת הקטטה נתפרדה החבילה, ובאותו מעמד הסכימה הכלה לנשא לאיש אחר״ (בשם הלבוש, סדרי טהרה).

– **אנשי־מעמד °**, כנוי לראשי המעמדות שהיו עולים לבית־המקדש בירושלים – ראה מעמד 5.

– **מעמדות °**, כנוי לסדר למוד לכל יום מימות השבוע, הכולל קטעים ממקרא, ממשנה ומתלמוד, וכן תפלות שונות שהתקין ר׳ אליהו הזקן (אמצע המאה י״א) כתחליף למעמדות בזמן שבית־המקדש היה קים (ראה מעמד 5): ״תהלים עם מעמדות, אמירות ופרפראות״ (ביאליק, יום הששי א).

– **מלחמת־מעמדות °**, פרשת ההתנגשיות והמאבקים שבין מעמדות שונים, ביחוד בין מעמד־הפועלים ובין מעמד הרכושנים, המתנהלת בדרך של שביתות או השבתות ופעמים אף בפעלות קיצוניות יותר שתכליתן הפיכת המשטר ותפיסת השלטון במדינה.

– **עיר של מעמד °**, העיר שבה דר ראש המעמד, העיר הראשית באזור (ראה מעמד 5): ״כל העירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד״ (ביכורים ג ב).

– **החזיק מעמד °**, עצר כח, שמר על קיומו, לא רפו ידיו, [רווח במגילות הגנוזות במשמעות שונה במקצת:] ״וכל איש מנגע באלה, לבלתי החזיק מעמד בתוך העדה״ (מגילת הסרכים II 4–5). ״להכשיל [יד] ולהתם כח לבלתי החזק מעמד״ (מגילת ההודיות ה 30). ״ואיכה נחזיק מעמד לפניו, והוא לוכד חכמינו כערמם״ (הרומי, יג 239). הגדוד נצטוה להחזיק מעמד עד בוא התגברת. פלוני זקן ותשוש, אבל עודנו מחזיק מעמד [ראה גם ערך מעמד]

מַעֲמָד, מועמד תר״ז [מן א. עמד, העמד] 1, ז׳ מעמד, מקום עמידה: ״טבעתי ביון מצולה ואין מעמד״ (תהלים סט ג). ״ולא אמצא מעמד לי, ואף זוית לא אמצא וארגע״ (כהן, שירים יט). ״כל הנופל בו טובע לאין מעמד״ (ברקוביץ, סיפורים רלג). 2, ת׳ מוקם, מצב, שהעמידוהו: ״והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם״ (מלכים א כב לה). 3 °, ראה מעמד °. – [מעמדת, מעמדים, ־דות]

מֻעֲמָד °, מועמד ז׳ [מן א. עמד, העמד] מי שהעמידוהו להבחר, אדם שהצע או שהציע את עצמו לתפקיד מסים והוא ממתין לבחירתו או למנויו: המפלגות פרסמו את רשימת מעמדיהן בבחירות לכנסת. פלוני מעמד למשרת המנהל הכללי של המשרד. – [מעמד־, מעמדים, מעמדי־; מעמדת, מעמדות, מעמדות־]

מְעֻמָּד °, מעומד ת׳ [מן א. עמד, עמד] 1 °, כשהוא עומד: ״שבועה – מעמד, תלמיד־חכם – מישב״ (שבועות לח:). ״צריך לקבל עליו מלכות שמים מעמד״ (ירושלמי ברכות ד א). (יש קוראים כאן: מעומד!). ״שלמד כ״ה שנה תורה מעמד ושנה כל הש״ס״ (עגנון, אלו מה). 2 ° [במלאכת־הדפוס] מסדר ומחלק לעמודים: העתון המעמד הכנס אל מכונת־הדפוס. – [מעמדת, ־מדים, מעמדות]

– **במעמד °** תה״פ במצב של עמידה, בזקיפות: ״הריצו את רכבם... במעמד, מבלי אחוז בהגה״ (זכאי, קצרות 38). ״במעמד תחובה היתה (בתרמיל) חוברת ממשלתית״ (שמיר, עירום 32).

מְעַמֵּד ° ז׳ [מן א. עמד, עמד] פועל־דפוס המצרף את שורות הסדר לעמודים, שעסוקו עמוד. – [מעמד־, מעמדים, ־די־]

מֻעֲמָדוּת °, מועמדות נ׳ [מן מעמד] מצבו של המעמד, היות מוכן להבחר או להתמנות לתפקיד מסים: מעמדותו של האיש לבחירות אשרה. הפקיד הציג את מעמדותו למשרה החדשה. – [מעמדות־]

מַעֲמָדִי° ת׳ [מן מַעֲמָד 4] שֶׁל מַעֲמָד חֶבְרָתִי מְסֻיָּם, הַשַּׁיָּךְ לְמַעֲמָד: הָאִינְטֶרֶסִים הַמַּעֲמָדִיִּים שֶׁל הַפּוֹעֲלִים. הַכָּרָה מַעֲמָדִית. [מַעֲמָדִית, מַעֲמָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

מַעֲמָדִיּוּת° נ׳ [מן מַעֲמָדִי] הִתְנַהֲגוּת לְפִי קַו מַעֲמָדִי מְסֻיָּם, אִידֵיאוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַמַּעֲמָד וְעִנְיָנָיו: הַמִּפְעָל מִתְנַהֵל עַל טָהֳרַת הַמַּעֲמָדִיּוּת. מַעֲמָדִיּוּת מֻבְהֶקֶת שֶׁל הַמִּפְלָגָה. — [מַעֲמָדִיּוּת־]

מַעֲמוּדִית˙ נ׳ [מערבית: מַעְמוּדִיָּה; עַמַּאד טבילה] טְבִילַת הַנִּכְנָסִים לְנַצְרוּת: "הַמִּשְׁתַּעְמְדִים הַנִּכְנָסִים בְּתוֹרַת הַמַּעֲמוּדִית הַטְּבוּלִים בַּיַּרְדֵּן" (כוזרי ג סה). — [מַעֲמוּדִית־]

מַעֲמִיד* ז׳ [מן א. עמד, הֶעֱמִיד] מַעֲמָד, בָּסִיס, כַּן, מִשְׁעָן לִדְבָרִים אֲחֵרִים, חֵלֶק בְּמַכְשִׁיר שֶׁהַחֲלָקִים הָאֲחֵרִים נִשְׁעָנִים אוֹ נְתוּלִים עָלָיו: "כְּקוֹלָב — אַחַר מַעֲמִידָיו" (ירושלמי שבת ח ב). "סַנְדָּל שֶׁל עֵץ... מַעֲמִידִין שֶׁל עֵץ" (ירושלמי יבמות יב ג—ד). — [מַעֲמִיד־, ־דִים, ־דֵי־]

מְעַמֵּל° ז׳ [מן עמל, עִמֵּל] מַדְרִיךְ לְהִתְעַמְּלוּת, מוֹרֶה לְסְפּוֹרְט. — [מְעַמֵּל־, מְעַמֶּלֶת, מְעַמְּלִים, ־לֵי־, מְעַמְּלוֹת]

מְעֻמָּל°, מעומל ת׳ [מן עמל] 1. שֶׁנִּכָּר בּוֹ עָמָל, מְיֻגָּע מֵעֲבוֹדָה קָשָׁה: "בַּחוּרִים וּבַחוּרוֹת בְּפָנִים מְעֻמָּלִים מֵעֲבוֹדַת הַיּוֹם" (ברקוביץ, סיפורים תקיב). 2. מְפֻתָּח עַל־יְדֵי הִתְעַמְּלוּת: "לְאַנְגְלִיָּה מְנַעֲנַעַת־הָאֵבָרִים, מְעֻמֶּלֶת־הַשְּׁרִירִים" (סוקולוב, במראות 257). — [מְעֻמֶּלֶת, מְעֻמָּלִים, ־לוֹת]

מְעֻמְלָן°, מעומלן ת׳ [מן עֲמִילָן; ראה גם עמלן, עִמְלֵן] שֶׁנִּתַּן בּוֹ עֲמִילָן, שֶׁנִּטְבַּל בְּתַמְסִית־עֲמִילָן: "רָצִיתִי גַּם בְּצַוָּארוֹן נֻקְשֶׁה וּמְעֻמְלָן" (סדן, ממחוז רמא). שִׂמְלָה מְעֻמְלֶנֶת. — [מְעֻמְלֶנֶת, מְעֻמְלָנִים, ־נוֹת]

מְעֻמָּם°, מעומם ת׳ [מן עמם, עִמֵּם] מֻכְהֶה, מְעֻמְעָם: אוֹר מְעֻמָּם. פָּנָסִים מְעֻמָּמִים בַּמְּכוֹנִיּוֹת. — [מְעֻמֶּמֶת, מְעֻמָּמִים, ־מוֹת]

— **בִּמְעֻמָּם°** תה״פ בְּצוּרָה עֲמוּמָה, בִּמְטֻשְׁטָשׁ: "מִן הַגִּבְעָה, מָקוֹם שָׁם הָאֶפִיל בִּמְעֻמָּם כְּפַר גּוֹרְיוֹנִי" (ש׳ אבן-שושן, תר׳ עתודתו 177).

מַעֲמָס˙ ז׳ [מן עמס; צורת־משנה של מַעֲמָסָה] 1˙. מַשָּׂא, נֵטֶל, מַעֲמָסָה: "וְתַם לָרִיק בְּכָל מַשָּׂא וּמַעֲמָס" (האי גאון, ירא האל). "מְחוּצִים לְחוּצִים סוֹבְלֵי מַעֲמָס" (גבירול, שביה עניה). "וְשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַיִם... לָעַמִּים אֶבֶן מַעֲמָס" (נאגארה, 239). "בִּמְלֹא מַעֲמָס שִׁרְיוֹנוֹ עָלָיו הִתְנַשֵּׁם" (שמיר, מלך 240). 2°. מִטְעָן, כֹּשֶׁר־הַקִּבּוּל בַּעֲמִיסָה: מַעֲמַס הַסְּפִינָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים טוֹנָה. — [מַעֲמַס־]

מְעֻמָּס*, מעומס ת׳ [מן עמס, עִמֵּס] טָעוּן מַשָּׂא, עָמוּס הַרְבֵּה: [גם בהשאלה]: "וְנוֹתְנִין עָלָיו מַשָּׂא וְהוּא מְעֻמָּס מִן בָּנִים וּבָנוֹת" (תנחומא פקודי ג). "אִילָנֵי־הַסֶּרֶק מְעֻמָּסִים מְטֻרָפִים" (שלונסקי, שירים א 250). "רוּחַ יְצִירָתוֹ... מְעֻמָּסָה הִיא אַבְנֵי־מִשְׁקָלוֹת" (קריב, עולם וחילו). "וּכְרֵסוֹ הַגְּדוֹלָה מְעֻמֶּסֶת עַל הָרֶגֶל הַשְּׁנִיָּה" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 110) [בהשאלה:]. "אַךְ שְׂפַת־עֵינַיִם נָקֵט, שָׂפָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻמֶּסֶת" (שנהר, ב 383). — [מְעֻמֶּסֶת, מְעֻמָּסִים, ־סוֹת]

מַעֲמָסָה נ׳ [מן עמס] נֵטֶל רַב, מַשָּׂא כָּבֵד וּמֵעִיק: "אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים, כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ" (זכריה יב ג). — [מַעֲמֶסֶת־, מַעֲמָסוֹת, מַעַמְסוֹת־]

— **הָיָה לְמַעֲמָסָה עָלָיו°**, הֵעִיק עָלָיו, הִכְבִּיד עָלָיו, הָיָה עָלָיו לְטֹרַח: הָעֲבוֹדָה הַנּוֹסֶפֶת הַרְבֵּה הָיְתָה לְמַעֲמָסָה עַל הַפָּקִיד.

מְעֻמְעָם*, מעומעם ת׳ [מן עמעם, עִמְעֵם] עָמוּם, מְעֻרְפָּל, בִּלְתִּי־בָּהִיר, לֹא־בָּרוּר: אוֹר מְעֻמְעָם. זְכוּכִית מְעֻמְעֶמֶת. [ובהשאלה:] "שֶׁלֹּא יֵרָאֶה דִּין זֶה יוֹצֵא מְעֻמְעָם" (ירושלמי סנהדרין כג א). — [מְעֻמְעֶמֶת, מְעֻמְעָמִים, ־מוֹת]

— **בִּמְעֻמְעָם°** תה״פ בְּצוּרָה מְעֻמְעֶמֶת, בִּמְעֻרְפָּל: "אֵין הוּא נוֹהֵג לִפְסֹעַ פְּסִיעָה קַלָּה בְּלִי נְטִילַת רְשׁוּת, אִם בִּמְפֹרָשׁ אִם בִּמְעֻמְעָם" (ויסלבסקי, יחידים 94).

מְעֻמָּץ°, מעומץ ת׳ [מן עמץ, עִמֵּץ] מֻסְגָּר: "עֵינֵי מְעֻמָּצוֹת מִפְּנֵי שֶׁטֶף הָאוֹר" (ביאליק, ספיח טו). — [מְעֻמֶּצֶת, מְעֻמָּצִים, ־צוֹת]

מַעֲמָק ז׳ [מן עמק] 1. מָקוֹם עָמֹק, עֹמֶק, מְצוּלָה: "הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי־יָם דֶּרֶךְ לַעֲבֹר גְּאוּלִים" (ישעיה נא י). "טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד, בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי־מַיִם וְשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָתְנִי" (תהלים סט ג). "כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לְמַעֲמַקֵּי־מְצוּלָה שָׁמַעְתִּי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל מִגַּלֵּי הַיָּם" (אבות דרבי נתן ג ט). אֵשׁ לוֹהֶטֶת בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה. [ובהשאלה:] "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה׳" (תהלים קל א). "שַׁוְעָה אֵלֶיךָ נַפְשִׁי מִמַּעֲמַקֵּי חַיַּי" (ביאליק, מגילת ו). [וראה עוד להלן] 2° [בהשאלה] הִתְעַמְּקוּת, חֲדִירָה לְעֹמֶק הַדְּבָרִים וּלְשָׁרְשֵׁיהֶם: לִמּוּד מִתּוֹךְ עִיּוּן וּמַעֲמָק. מַעֲמַק הַמֶּחְקָר הַמַּדָּעִי. — [מַעֲמַק־, מַעֲמַקִּים, מַעֲמַקֵּי־]

— **מִמַּעֲמַקֵּי־הַלֵּב*** [על־פי יומא פז: וְשָׁם שֵׁם תפילת וידוי] מֵעֹמֶק הַלֵּב, מִתּוֹךְ כַּוָּנָה פְּנִימִית נֶאֱמָנָה: הֲרֵינִי מוֹדֶה לְךָ מִמַּעֲמַקֵּי־לִבִּי עַל מַתְּנָתְךָ.

מְעֻמָּק°, מעומק ת׳ [מן עמק] הַחוֹדֵר לָעֹמֶק, מַעֲמִיק: "(הַשּׁוּחָה) כְּלָה שְׁלֹשָׁה־אַרְבָּעָה טְפָחִים מְעֻמָּקִים" (יזהר, צקלג 232). [ובהשאלה:] "וְהִנֵּה קָמָה לְרֶגַע הַסְּעָרָה לְדְמָמָה מְעֻמֶּקֶת" (סברסקי, לפידים 67). "הָרְאִיָּה הַמְעֻמֶּקֶת, רְאִיַּת הַלֵּב, הָעֲצַבִּים וְהַכְּאֵב שֶׁבַּשִּׁירִים" (פיכמן, שער). "אוֹר הַקֹּדֶשׁ הַיּוֹתֵר מְעֻמָּק שֶׁבָּעוֹלָם" (הרב קוק, אורות כא). — [מְעֻמֶּקֶת, מְעֻמָּקִים, ־קוֹת]

א. **מַעַן°** ז׳ [מן מָעוֹן; ערבית: עֻנְוָאן] כְּתֹבֶת, שֵׁם הָאִישׁ־וּמְקוֹם מוֹשָׁבוֹ הַנִּרְשָׁמִים עַל־גַּבֵּי מַעֲטָפָה שֶׁל מִכְתָּב אוֹ שֶׁל דְּבַר־דֹּאַר אַחֵר. — [מַעַן־, מַעֲנוֹ... מַעַנְכֶם; מַעֲנִים, מַעַנֵי־]

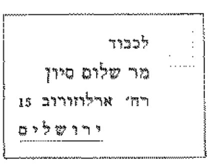

מען על-גבי מכתב

ב. **(מַעַן) לְמַעַן** מ״ח ומ״י בַּעֲבוּר בִּשְׁבִיל, כְּדֵי שֶׁ־ — רְאֵה לְמַעַן.

ג. **מַעַן˙** ז׳ [צורה מקוצרת של מַעֲנֶה] מַעֲנֶה, תְּשׁוּבָה: "אֶשְׁאֲלָה בַּעֲדָם מַעַן" (קליר, אלים, תפילת טל). — [מַעַן־]

א. **מען** [מן א. מַעַן, מָעוֹן; ראה גם ערכים מוֹעַן, נִמְעָן]

~ פָּעַל **מָעַן°** פ״י שָׁלַח דְּבַר־דֹּאַר [ראה ערך מוֹעֵן]. — [לִמְעֹן, מוֹעֵן, יִמְעַן]

~ נִפְעַל **נִמְעַן°**, נִשְׁלַח אֵלָיו דְּבַר־דֹּאַר [ראה ערך נִמְעָן]. — [לְהִמָּעֵן, נִמְעָן, יִמָּעֵן]

~ פִּעֵל **מִעֵן°** פ״י רָשַׁם אֶת הַמַּעַן: מִעַנְתִּי אֶת הַמִּכְתָּב וּבִיַּלְתִּי אוֹתוֹ כָּרָאוּי. — [לְמַעֵן, מְ־, יְ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ˙ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

~ פִּעֵ׳ מִעֵן °, נִרְשַׁם עָלָיו הַמַּעַן: מִכְתָּב מְבֻיָּל וּמְמֻעָן. — [מְמַעֵן, יְמַעֵן]

~ הִפ׳ הִמְעִין ^ פ״י שִׁכֵּן, הוֹשִׁיב בְּמָעוֹן: "וּמִי גָהוּץ שִׁירוּת שְׁכָנוֹ לְהַמְעִינָה" (יאתה תהילה, שחרית יום כיפור). — [לְהַמְעִין, מַ־, יַ־]

מַעֲגָב° ז׳ [מן עגב; עֲגִיבָה] הֶתְקֵן בְּצַוָּרוֹן, כְּעֵין עֲנִיבָה, לִתְפִיסַת הַמִּטְעָן לְשֵׁם הֲנָפָתוֹ אוֹ הוֹרָדָתוֹ (Sling). — [מַעֲגַב־, ־בִים, ־גְבֵי־]

מְעֻגָּב°, מעוגב ת׳ [מן עֲנִיבָה; ראה גם עגב] 1. עָנוּד בַּעֲנִיבָה: "מְגֻלַּח, מְעֻנָּב וְאֵין רְבָב עַל בְּגָדוֹ" (ג׳ שחם, תמיד 168). 2. קָשׁוּר, מְשֻׁנָּץ: "וְהִשְׂגִּיחַ לָרִאשׁוֹנָה בְּצִקְלוֹן הַמְעֻנָּב" (שנהר, ב 80). "וּמִשְׁקְפָיו הָיוּ מְסֻלְּקִים וּמְעֻנָּבִים בִּפְתִיל שָׁחוֹר" (יזהר, קיץ 49). [ובהשאלה:] "הַדְּבָרִים יָצְאוּ מִפִּיו מְקֻשָּׁרִים וּמְעֻנָּבִים כְּכַפְתּוֹר בְּלוּלָאָה" (קבק, בצל 130). — [מְעֻנֶּבֶת, מְעֻנָּבִים, ־בוֹת]

מְעֻנָּג, מעונג ת׳ [מן ענג, עִנֵּג] עָנֹג, מְעֻדָּן, מְפֻנָּק: "הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן" (ירמיה ו ב). "זָכוֹר דַּת מְקֻדָּשׁ, מְעֻנָּג מְכֻבָּד" (ינאי, שסט). "כְּבוּדָּה כְּבַת מֶלֶךְ עֲדִינָה מְעֻנָּגָה" (גבירול, א 60). "יִפְתַּח לָכֶם חַיִּים טוֹבִים וְתִהְיוּ מְפֻנָּקִים וּמְעֻנָּגִים בְּטוֹב" (הזז, יעיש ד 209). "כְּחָלוּת חַמָּה, קְדוּמָה, מְעֻנָּגָה" (פיכמן, קסה). — [מְעֻנֶּגֶת, מְעֻנָּגִים, ־גוֹת]

מְעֻנָּד°, מעונד ת׳ [מן ענד] מְעֻטָּר, מְקֻשָּׁט: "פָּנֶיהָ הַמְּעֻנָּדִים תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרִים" (גנסין, א 9). צַוָּארָהּ מְעֻנָּד בְּשַׁרְשֶׁרֶת־פְּנִינִים. — [מְעֻנֶּדֶת, מְעֻנָּדִים, ־דוֹת]

מַעֲנֶה ז׳ [מן א׳ ענה] 1. תְּשׁוּבָה, דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹנֶה לַפּוֹנֶה אֵלָיו בִּשְׁאֵלָה אוֹ בְּטַעֲנָה: "מַעֲנֶה־רַּךְ יָשִׁיב חֵמָה" (משלי טו א). "שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב" (משלי טו כג). "אֵין מַעֲנֶה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים" (איוב לב ה). "יֵשׁ מַחֲרִישׁ מֵאֵין מַעֲנֶה, וְיֵשׁ מַחֲרִישׁ כִּי רָאָה עֵת" (בן־סירא כ ה). "תֵּן לְכָל שׁוֹאֵל כִּלְבּוֹ, וְאִם אֵין עֲנֵהוּ מַעֲנֶה־רַךְ" (הנגיד, דיואן 40). 2^. עִנְיָן, מַשְׁמָעוּת: "וְאַתָּה מַעֲנֶה לַדָּת וְעִנְיָן לְכָל נוֹצָר" (הנגיד, דיואן 167). — [מַעֲנֵה־, מַעֲנֵהוּ; מַעֲנִים, מַעֲנֵי־ גם מַעֲנוֹת]

— מַעֲנֵה־לָשׁוֹן, 1. תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה: "לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב, וּמֵה׳ מַעֲנֵה לָשׁוֹן" (משלי טז א). "כִּי בְאֹמֶר נוֹדַעַת חָכְמָה, וּתְבוּנָה בְּמַעֲנֵה לָשׁוֹן" (בן־סירא ד כה). 2^. שֵׁם סֵפֶר עֲמָמִי, הַכּוֹלֵל תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת בִּלְשׁוֹן יִידִישׁ הַנֶּאֱמָרוֹת עַל קִבְרֵי אָבוֹת וְצַדִּיקִים בְּעִקָּר עַל־יְדֵי נָשִׁים; סִגְנוֹנוֹ עֲמָמִי, נוֹטֶה לַאֲרִיכוּת: "נְשֵׁי תְּחִנּוֹת וּמַעֲנֵה־לָשׁוֹן" (ביאליק, שבעה). 3°. כִּנּוּי לְדִבּוּר חָרִיף וְשׁוֹטֵף: "לוֹ ׳מַעֲנֵה־לָשׁוֹן׳ וְ׳כֹחַ־דִּבּוּר׳ לְהַפְלִיא" (בורלא, עקביה 148). "מִין מַעֲנֵה־לָשׁוֹן יֵשׁ לָהּ, הַשֵּׁם יְרַחֵם!" (ברטוב, כנפים 33).

— בְּלִי טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת°, בְּלִי דִּין־וּדְבָרִים, לְלֹא כָּל עִרְעוּר: "בְּלִי טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת צִוּוּ לְהַטְעִין אֶת הַכֵּלִים"! (ביאליק, החצוצרה ד).

מַעֲנָה נ׳ [קרוב לערבית: מַעְנָאה; המקור לא הוברר; וראה גם מַעֲנִית] 1. מַלְבֵּן שֶׁהַחוֹרֵשׁ וְהַזּוֹרֵעַ מְסַמֵּן בְּחֶלְקַת־שָׂדֶה עַל־יְדֵי פְּתִיחַת תְּלָמִים מִשְּׁנֵי צְדָדֶיהָ; לְאַחַר שֶׁהוּא מֵפִיץ אֶת זְרָעָיו עַל־פְּנֵי הַמַּעֲנָה, הוּא מְצַנִּיעָם עַל־יְדֵי הַחֲרִישָׁה. רֹחַב הַמַּעֲנָה הָרְגִילָה הוּא כְּרֹחַב הִתְפַּזְּרוּת הַזְּרָעִים בִּתְנוּפַת יַד הַזּוֹרֵעַ (כְּדֵי חֲמִשָּׁה מֶטְרִים) וְאָרְכָּהּ כְּאֹרֶךְ מַסְלוּל הַחֲרִישָׁה: "כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה" (שמואל א יד, ד). "חָרַשׁ חֲצִי מַעֲנָה...חָרַשׁ מְלֹא מַעֲנָה" (אהלות יז ב). "וְכַמָּה מְלֹא מַעֲנָה? מֵאָה אַמָּה" (תמורה יג.). 2*. שָׂדֶה חָלָק וְיָשָׁר שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲרֹשׁ וְלִפְתֹּחַ בּוֹ תְּלָמִים יְשָׁרִים (בְּנִגּוּד אֶל שְׂדֵה־טְרָשִׁים, שֶׁחוֹרְשִׁים בּוֹ קְטָעִים קְטַנִּים וּמְעֻקָּלִים, בְּהֶתְאֵם לְמַצַּב הַסְּלָעִים): "וְהָיוּ חוֹרְשִׁין עַל גַּבֵּי הַמַּעֲנָה, וְהוּא הָיָה חוֹרֵשׁ בִּטְרָשִׁין" (פרקי דר׳ אליעזר א). — [מַעֲנַת־, מַעֲנוֹת, ־נוֹת־]

מְעֻנֶּה, מעונה ת׳ [מן ב׳ ענה, עִנָּה] 1. סוֹבֵל יִסּוּרִים, שֶׁעִנּוּ אוֹתוֹ: "נָגוּעַ, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה" (ישעיה נג ד). "מִפְּנֵי־מָה גֵּרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מְעֻנִּין וְיִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן?" (יבמות מח:). "בְּחוּנָה בְּכוּר יָוָן, מְעֻנָּה בְּעֹל מָדָי" (יהודה הלוי, י 633). "וְאַנְשֵׁי דָאֲגָה יְזַמֵּרוּ, וּמְעֻנֵּי־כֶבֶל לְקוּחֵי־לַמָּוֶת אִם יִשְׁתּוּ יַיִן יִשְׂחָקוּ" (יוסיפון, יז). "בְּנֵי־אָדָם צְעִירִים מְעֻנֵּי־סְפֵקוֹת וַאֲכוּלֵי־פַחַד" (ויסלבסקי, תרי׳ מרד 172). 2*. שָׁרוּי בְּתַעֲנִית, צָם: "לִכָּנֵס בָּהּ (בַּשַּׁבָּת) כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה, שֶׁלֹּא אָכַל וְשָׁתָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ" (עירובין מא.). — [מְעֻנָּה, מְעֻנִּים, ־נּוֹת]

מְעֻנְיָן°, מעוניין ת׳ [מן ענין, עִנְיֵן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִנְיָן, מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב: סֵפֶר מְעֻנְיָן. שִׂיחָה מְעֻנְיֶנֶת. פָּנִים מְעֻנְיָנִים. — [מְעֻנְיֶנֶת, מְעֻנְיָנִים, מְעֻנְיָנוֹת]

מְעֻנְיָן°, מעוניין ת׳ [מן ענין, עִנְיֵן] שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִנְיָן בְּמַשֶּׁהוּ אוֹ בְּמִישֶׁהוּ, נִמְשָׁךְ אֶל־, נוֹגֵעַ בַּדָּבָר: הִנְנִי מְעֻנְיָן מְאֹד לְשׂוֹחֵחַ אִתּוֹ. "הוּא (בּוֹרְלָא) מְעֻנְיָן לְהַרְאוֹתָם בִּנְדִיבוּתָם הַמְּצֻנַּעַת, בַּאֲצִילוּת יְגוֹנָם" (פיכמן, רפז). הַבָּחוּר מְעֻנְיָן בַּבַּחוּרָה שֶׁהִכִּיר. הוֹדָעָה לַמְּעֻנְיָנִים. — [מְעֻנְיֶנֶת, מְעֻנְיָנִים, ־נוֹת]

— לְכָל הַמְעֻנְיָן°, כּוֹתֶרֶת רוֹוַחַת בְּרֹאשׁ מִכְתַּב־הַמְלָצָה אוֹ מִכְתַּב־בַּקָּשָׁה (בְּיִחוּד בְּעִסְקֵי־עֲבוֹדָה) הַנִּתָּן לְאָדָם כְּדֵי שֶׁיַּצִּיגוֹ בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים שֶׁהוּא פּוֹנֶה אֲלֵיהֶם.

מַעֲנִית נ׳ [ראה מַעֲנָה] 1. מַעֲנָה, מַלְבֵּן שֶׁהַזּוֹרֵעַ מְסַמֵּן לִזְרִיעָה עַל־יְדֵי פְּתִיחַת תְּלָמִים מִשְּׁנֵי צְדָדָיו. 2 [לדעה אחרת] הַתֶּלֶם הַנִּפְתָּח עַל־יְדֵי הַמַּחֲרֵשָׁה: "עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים, הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם" (תהלים קכט ג). — [מַעֲנִית־, מַעֲנִיּוֹת, ־נִיּוֹת־]

מְעֻנָּן*, מעונן ת׳ [מן עָנָן; ראה גם א׳ ענן, עִנֵּן] 1*. מְכֻסֶּה עֲנָנִים: "הַיּוֹם אָפֵל, שֶׁמָּא יוֹם הַמְעֻנָּן הוּא?" (יומא לה:). שָׁמַיִם מְעֻנָּנִים. מֶזֶג־אֲוִיר מְעֻנָּן (כָּל הַשָּׁמַיִם אוֹ לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה רְבָעִים מֵהֶם מְכֻסִּים עֲנָנִים). מֶזֶג־אֲוִיר מְעֻנָּן חֶלְקִית (עֲנָנִים נְמוּכִים הַמְכַסִּים עַד שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַשָּׁמַיִם). 2° [בהשאלה] קוֹדֵר, נוּגֶה: "אַהֲבַת תֹּם מְמֻשֶּׁכֶת, בִּלְתִּי־נִפְגֶּמֶת, בִּלְתִּי־מְעֻנֶּנֶת" (פיכמן, רעב). — [מְעֻנֶּנֶת, מְעֻנָּנִים, ־נוֹת]

מְעֻנָּף°, מעונף ת׳ [מן עָנָף; וראה ענף] מְסֹעָף, מְפֻצָּל לַעֲנָפִים שׁוֹנִים: "צִמְחֵי סְפוֹגִים מְעֻנָּפִים וְרַבֵּי־פִיפִיּוֹת" (טברסקי, אקוסטה א 34). "אֵיזוֹ רֶשֶׁת מְעֻנֶּפֶת שֶׁל בָּתֵּי־אַלְפָּן!" (שטיינמן, צרור 25). "צִמְצוּמוֹ שֶׁל חִזָּיוֹן מְעֻנָּף" (קריב, עיונים 164). — [מְעֻנֶּפֶת, מְעֻנָּפִים, ־פוֹת]

מַעֲנָק° ז׳ [מן ענק] 1. מַתָּנָה: "לֹא רַב... הַמַּשָּׂא בְּכַפִּי, מַעֲנָק אִמִּי לִי, צֵידָה לַדָּרֶךְ" (ביאליק, פרידה). 2. סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁמַּעֲנִיקִים לְמִישֶׁהוּ כְּאוֹת־הוֹקָרָה עַל שֵׁרוּת מְסֻיָּם אוֹ לְשֵׁם עִדּוּד וְעֶזְרָה לִפְעֻלָּה שֶׁתֵּעָשֶׂה בֶּעָתִיד: הַפּוֹעֲלִים קִבְּלוּ מַעֲנַק כַּסְפִּי לִכְבוֹד

החגים. מענק־למודים לתלמיד. מענק־מחקר לחוקר. 3. סכום חד־פעמי המשתלם למבטח בחברת־בטוח במקום קצבה שנתית. — [מענק־, מענקים, מענקי־]

מַעֲנָק^, מוענק ת׳ 1° [מן ענק, הָעֳנַק] נתון כמענק: הכסף המענק הוצא לצרכי החג. 2^ [מן ב. ענק] מושם כענק, מעטר: ״זמנו לתשבי בכרמל ולילובש ארגמן מענקות״ (גנזי שכטר, ג 85). — [מענקה, מענקים, ־קות]

מַעֲנָקָה° נ׳ [מן ב. ענק; ערבית: מִעְנַקָה] אחד ממיני התכשיטים, כעין ענק אצל נשי עדות־המזרח, וביחוד בין התימניות: ״נתתי את המענקה של אשתי במשכון״ (חזז, היושבת 329). — [מענקת־, מענקות, מענקות־]

מַעֲסָה*, מעיסה נ׳ [צורת־משנה מן עסה] 1*. דיסת־קמח שנעשתה על־ידי יציקת מים רותחים לתוך קמח (להבדיל מן ״חליטה״ — קמח שנתן לתוך מים רותחים) (חלה א ו). 2°. עסה, חמר בצקי: ״זו אדמת מזרע אשר גשם קל אחד יטפיחנה למעסה צמגמגת״ (יזהר, שיירה 27). — [מעסת־, מעסות]

מְעֻסֶּה^, מעוסה ת׳ [מן עסה, עסה] לחוץ, סחוט: ״ואשבה משומם, נגוע ומעסה״ (משה אבן־עזרא, א 30). ״הרי הם נעשים רכים ומעסים כשעוה״ (ביאליק, אריה ח). ״הכרים והכסתות היו מעסים ומעוכים״ (שופמן, א 89). — [מעסה, מעסים, ־סות]

מַעֲסִיק° ת״ז [מן עסק, העסיק] מעביד, מי שעובדים אצלו שכירים: המעסיק חיב לשלם מס־בטוח לזכות עובדיו. — [מעסיקה, מעסיקים, ־קי־, ־קות]

מָעֳסָק°, מועסק ת׳ [מן עסק, הָעֳסַק] עובד, מי שנתנה לו עבודה: הפקיד המעסק קבל את עבודתו באמצעות שרות־התעסוקה. — [מעסקת, מעסקים, מעסקות]

מעפורת, ראה מעפרת.

מַעְפִּיל° ז׳ [מן עפל, העפיל] 1. מי שעושה מעשה נועז, פורץ דרכו קדימה על אף המכשולים: ״זה היה חוג צפוף ומלכד של מתחילים מעפילים״ (ברקוביץ, הראשונים מב). 2. בימי השלטון הבריטי בארץ־ישראל נקרא כן כל יהודי שפרץ ועלה מן הגולה לארץ באפן בלתי־לגלי על אף ההסגר הבריטי: אנשי־המחתרת היו מעלים את המעפילים לחוף המולדת בחשכת הלילה. פרשת ספינת־המעפילים ״יציאת אירופה״ זעזעה את העולם. — [מעפיל־, מעפילה, ־לת־, מעפילים, מעפילי־, ־לות]

מְעֻפְעָף°, מעופעף ת׳ [מן עפעף; ראה גם עפעף] ממצמץ, שעפעפיו נעים במהירות: ״הבט לפנים בעין מעפעפה מפחד ותוחלת״ (טמקין, שירים ריא). — [מעפעפה, מעפעפים, ־פות]

מַעְפָּל° ז׳ [מן עפל] מעשה נועז, פעלה שיש בה גבורה ועז: ״במקום לתבע מעפל נועז — רק דם מיבב״ (שמעוני, שירים ג ט). ״שאין כמוה למעפל ואין בלתה לשגב״ (ש׳ שלום, שירים תקמב). ״גבורת המעפל ולהט הרצון״ (קריב, עיונים 315). — [מעפל־, מעפלים, ־פלי־]

מְעֻפָּר^, מעופר ת׳ [מן עפר, עֻפַּר] מכסה עפר: ״בדודה ושדודה... רמוסה ביד צר ובעפר מעפרה״ (מקוה ישראל, סליחות ה׳ עשרת ימי־תשובה). ״טורים... בעפר אבקת רכל מעפרים״ (יהודה הלוי, ג 104). ״עלה עקביה לכפר, מעפר בעפר כבא מדרך רחוקה״ (בורלא, עקביה 132). ״התחילה מנשקת את הטלית. את שוליה המעפרות״ (קבק, במשעול 89). — [מעפרת, ־פרים, ־רות]

מַעֲפֹרֶת*, מעפורת נ׳ [ערבית: מִעְפַר כיסה; אולי קרוב אל עפר] חלוק עליון, כעין מעיל רחב, שלובשים על הבגדים לשמר עליהם מאבק או מכל לכלוך אחר: ״(׳כסותך אשר תכסה־בה׳) פרט למעפרת, שלא יכסה בה ראשו ורבו״ (ספרי כי תצא קיז). ״מעפרת של ספרין״ (שבת ט:). ״לבושה מעפרת־תירים קלה״ (ברקוביץ, סיפורים קצט). מעפרת של רופאים. — [מעפרת־, מעפרתו; מעפורות גם מעפראות או מעפריות]

מְעֻפָּשׂ^, מעופש ת׳ [מן עפש, עפש] מבאיש, רקוב, שהעלה עבש: ״שיסיר את העלים המעפשות ויקצץ השאר״ (רמב״ם, שביתת עשור א ג). ״הרצפה נמצאה שם מזהמת והאויר מעפש״ (ביאליק, איש הסיפון). ״איך אפשר לחיות בעירה מעפשה״? (אבן־זהב, בסוד ט). — [מעפשת, מעפשים, ־פשות]

מַע״ץ° ר״ת מחלקת עבודות צבוריות.

א. **מְעֻצָּב°, מעוצב** ת׳ [מן ב. עצב, עֻצַּב] עשוי בצורה מסימת, מתקן, מעבד: דמות נאה מעצבת ביצירת הסופר. אפיו של התלמיד מעצב על־ידי המחנך. ״דרך כור היסורים הוא נצרף ונתך ומעצב אל אשר חדש ממנו״ (שמיר, עירום 237). — [מעצבת, מעצבים, ־בות]

ב. **מְעֻצָּב^, מעוצב** ת׳ [מן א. עצב] שרוי בעצב, דאוג: ״ותלך אשת הגלב לביתה דואגת... מעצבת וכואבת בחילה״ (יעקב בן אלעזר, על־פי שירמן ב 234). — [מעצבת, מעצבים, ־בות]

מַעֲצָב^ ז׳ [מן א. עצב] עצב, יגון: ״תשמחי ביום תשכחי חרדת מעצבך״ (משה אבן־עזרא, קודש שיב). ״רחמו אנוש ונכאה וחמלו על מעצבו״ (אברהם אבן־עזרא, א 54). ״מיד שוכחות את המעצבים, חושפות זרועותיהן ויושבות במטבח״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו קנז). — [מעצב־, מעצבים, מעצבי־]

מַעֲצֵבָה נ׳ [מן א. עצב] עצב, יגון, צער: ״למעצבה תשכבון״ (ישעיה נ יא). ״ואם בא ברב מכאוב ומעצבה״ (הנגיד, בן־משלי 26). ״לאב יצעק במעצבה״ (אברהם אבן־עזרא, א 32). — [מעצבת־]

— שכב (רבץ°) למעצבה [מליצה רווחת, שאולה מן ישעיה נ יא, ראה לעיל] היה מטל בעצב ובשעמום, התענה בשכבו: ״יומם כצל הוא נהלך ובלילה למעצבה ישכב ממכאובים רבים״ (מאפו, שנב). ״הבודד לו בצלע המדבר רובץ למעצבה״ (ביאליק, פרידה). ״כששכבו באותה כלה למעצבה, מענים וכואבים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קפט). ״והיה עומד מסתכל בשבויים הרובצים למעצבה״ (שנהר, ב 538).

מְעַצְבֵּן° ת׳ [מן עצבן, עִצְבֵּן] [בלשון־הדיבור] מגרה ומרגיז את העצבים, גורם לעצבנות: עבודה קשה ומעצבנת. — [מעצבנת, מעצבנים, ־בנות]

מְעַצְבֵּן, מעוצבן ת׳ [מן עצבן, עִצְבֵּן] [בלשון־הדיבור] שֶׁעַצְבָּיו מְגֹרִים וּמְרֻגָּזִים, סוֹבֵל מֵעַצְבָּנוּת: אַל תַּרְגִּיזֵהוּ, גַּם בְּלָאו הָכִי הוּא מְעֻצְבָּן בְּיוֹתֵר. פְּלוֹנִי מְעֻצְבָּן מְאֹד בְּשֶׁל כִּשְׁלוֹנוֹ בַּעֲבוֹדָה. — [מְעֻצְבֶּנֶת, מְעֻצְבָּנִים, ־נוֹת]

מַעֲצֶבֶת° נ׳ [צורת־משנה של מַעֲצֵבָה] מַעֲצֵבָה, עֹצֶב, צַעַר: ״כִּי אֵין דָּמִי, כִּי גְדֹלָה מַעֲצֶבֶת״ (גבירול, א 92). — [מַעֲצֶבֶת־]

מַעֲצָד ז׳ [לוח־גזר: עצד קצר; ערבית: מִעְצַ׳ד גרזן, עַצַ׳ד גזר] 1. כְּלִי שֶׁל נַגָּרִים, כְּעֵין מַפְסֶלֶת אוֹ מַקְצוּעָה, לְהַקְצָעַת קְרָשִׁים וּלְהַחְלָקָתָם: ״מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד״ (ירמיה י ג). ״הַמַּעֲצָד וְהָאִזְמֵל וְהַמַּפְסֶלֶת וְהַמַּקְדֵּחַ שֶׁנִּפְגְּמוּ״ (כלים יג ד). ״נַעַר חָשׂוּף־זְרוֹעוֹת מוֹלִיךְ וּמֵבִיא עַל־גַּבֵּי קֶרֶשׁ אֶת מַעֲצָדוֹ״ (ביאליק, לממשלת). 2°. מַכְשִׁיר־נַגָּרִים בְּתַבְנִית לַהַב־סַכִּין אָחוּז בִּשְׁתֵּי יָדִיּוֹת וּמְשַׁמֵּשׁ לְהַקְצָעַת גִּזְרֵי עֵצִים אוֹ לְבִקּוּעָם. — [מַעֲצַד־, מַעֲצָדִים, מַעֲצְדֵי־]

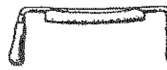
מעצד (2)

מַעֲצָה° ז׳ [מן עֵץ, ב. עֵצָה] חֶלְקֵי הָעֵץ הַקְּבוּעִים בְּמַכְשִׁיר שֶׁעִקָּרוֹ מַתֶּכֶת: מַעֲצֵה שֶׁל רוֹבֶה, שֶׁל מַקְלֵעַ וְכַדּוֹמֶה. — [מַעֲצֵה־]

מְעֻצֶּה°, מעוצה ת׳ [מן עֵץ; וראה ב. עצה] מֵכִיל עֵצָה, קָשֶׁה כָּעֵץ: ״מִן הַנִּבְעוֹלִים הַמְּסֹעָפִים נוֹתָרִים רַק חֶלְקֵיהֶם הַמְעֻצִּים הַתַּחְתּוֹנִים״ (״טבע״, תש״ך 163). פְּרִי מְעֻצֶּה. — [מְעֻצָּה, ־צִּים, ־צּוֹת]

מַעְצוֹר ז׳ [מן א. עצר] 1. עִכּוּב, מְנִיעָה, דָּבָר הָעוֹצֵר וּמוֹנֵעַ: ״אֵין לַה׳ מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט״ (שמואל א יד ו). ״תַּחְתָּיו רְצוֹנוֹ יַצְלִיחַ, וְאֵין מַעְצוֹר לִתְשׁוּעָתוֹ״ (בן־סירא לט כה). 2° [בכלים, במכשירים, בכלי־נשק] הַפְרָעָה מֻכָּנִית אוֹ תְּקָלָה קַלָּה בַּמַּנְגָּנוֹן הַמְשַׁבֶּשֶׁת אֶת פְּעֻלָּתוֹ (Stoppage): הָרוֹבֶה לֹא יָרָה בְּשֶׁל מַעְצוֹר. מַעְצוֹר בְּמָנוֹעַ־הַמְּכוֹנִית. 3° [בפסיכולוגיה] עַכָּבָה, דַּחַף תַּת־הַכָּרָתִי הַמּוֹנֵעַ וְעוֹצֵר תְּגוּבָה טִבְעִית (Inhibition). 4°. רִסּוּן, בְּלִימַת הִתְפָּרְצוּת: פְּלוֹנִי אֵין לוֹ כָּל מַעְצוֹרִים מוּסָרִיִּים אוֹ מַצְפּוּנִיִּים. — [מַעְצוֹר־, מַעְצוֹרִים, מַעְצוֹרֵי־]

מַעֲצִיב° ת׳ [מן א. עצב, הֶעֱצִיב] מְצַעֵר, גּוֹרֵם לְעֶצֶב: נִתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת מַעֲצִיבוֹת מִן הַגּוֹלָה. הִתְנַהֲגוּת מַעֲצִיבָה שֶׁל הַפִּרְחָח. — [מַעֲצִיבָה, מַעֲצִיבִים, ־בוֹת]

א. **מְעֻצָּם°, מעוצם** ת׳ [מן ב. עצם] סָגוּר: ״יוֹמָם הֵם מְחֻרְשִׁים כְּעֵין מְעֻצֶּמֶת״ (שלונסקי, שירים ב 112). ״עִגּוּלֵי־אַרְגָּמָן דְּלוּחִים מְלֻהָטִים בִּשְׁמוּרוֹת הַמְעֻצָּמוֹת״ (יזהר, צקלג 154). ״וּמַבָּטָהּ לִרְסִיסִים מְעֻצָּמִים הִשְׁקִיף אֶל הַכְּבִישׁ״ (שמיר, עירום 18). — [מְעֻצֶּמֶת, מְעֻצָּמִים, מְעֻצָּמוֹת]

ב. **מְעֻצָּם°, מעוצם** ת׳ [מן עֶצֶם] [בפילוסופיה] יֵשׁוּתִי, מְצִיאוּתִי, עֲשׂוּי חֹמֶר, מְגֻשָּׁם (Hypostatic): ״כִּתְנַאי צוּרָנִי שֶׁל הַחֲשִׁיבָה, אַךְ לֹא כִּתְנַאי חָמְרִי וּמְעֻצָּם שֶׁל הַמְּצִיאוּת״ (ברגמן־רוטנשטרייך, תר׳ קאנט 315). — [מְעֻצֶּמֶת, מְעֻצָּמִים, מְעֻצָּמוֹת]

מַעֲצֵם° ז׳ [מן א. עָצוּם; ראה א. עצם] מַגְבֵּר, הֶתְקֵן בְּמַכְשִׁירִים הַמַּגְבִּיר אֶת פְּעֻלָּתָם (Intensifier). — [מַעֲצֵם־, מַעֲצְמִים, מַעֲצְמֵי־]

מַעֲצָמָה° נ׳ [מן א. עָצוּם; ראה א. עצם] מְדִינָה עַצְמָאִית גְּדוֹלָה: אַרְצוֹת־הַבְּרִית, בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת, אַנְגְּלִיָּה וְצָרְפַת — הֵן הַמַּעֲצָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיָמֵינוּ. — [מַעֲצֶמֶת־, מַעֲצָמוֹת, מַעֲצְמוֹת־]

— **הַמַּעֲצָמָה הַשְּׁבִיעִית**°. כִּנּוּי מְקֻבָּל לָעִתּוֹנוּת, עַל שׁוּם הַשְׁפָּעָתָהּ הָרַבָּה בְּהַכְוָנַת דַּעַת־הַקָּהָל בָּעוֹלָם בְּעִנְיָנִים מְדִינִיִּים [״השביעית״ — על שום שבימים שניתן הכינוי הזה לראשונה לעיתונות, בתקופה שלפני־מלחמת העולם הראשונה, נחשבו למעצמות הגדולות באירופה שש מדינות: אוסטריה, איטליה, אנגליה, גרמניה, צרפת ורוסיה]

מַעֲצָר ז׳ [מן א. עצר; ראה גם מַעְצוֹר] 1°. מַאֲסָר זְמַנִּי שֶׁל אָדָם הֶחָשׁוּד שֶׁעָבַר עֲבֵרָה: הוּצְאָה נֶגְדּוֹ פְּקֻדַּת־מַעֲצָר. מַעֲצָרוֹ הָאֳרַךְ בִּפְקֻדַּת הַשּׁוֹפֵט לְמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת. 2. מַעְצוֹר, מְנִיעָה, עִכּוּב: ״אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ״ (משלי כה כח). — [מַעֲצַר־, מַעֲצָרִים, מַעֲצְרֵי־]

— **מַעֲצַר־בַּיִת**°. הֲטָלַת חוֹבָה עַל אָדָם, בִּפְקֻדַּת הַמִּשְׁטָרָה אוֹ לְפִי צַו שֶׁל בֵּית־הַמִּשְׁפָּט וְכַדּוֹמֶה, לְהִשָּׁאֵר בְּבֵיתוֹ בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בְּכָל שְׁעוֹת הַיְמָמָה אוֹ בְּמֶשֶׁךְ שָׁעוֹת מְסֻיָּמוֹת.

— **מַעֲצָר פָּתוּחַ**°. מַתַּן חֹפֶשׁ־תְּנוּעָה לְאָדָם חָשׁוּד אַגַּב חִיּוּבוֹ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחֲנַת־מִשְׁטָרָה לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת (לְהַבְדִּיל מִן ״מַעֲצָר סָגוּר״ — מַעֲצָר מַמָּשׁ, אוֹ ״מַעֲצַר־בַּיִת״).

מַעֲצָר° ז׳ [מן א. עצר] בֶּלֶם, מַכְשִׁיר הָעוֹצֵר אֶת פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל מָנוֹעַ אוֹ פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל מִתְקָן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה: ״נִזְכַּר שֶׁהַקַּטָּר יֵשׁ לוֹ שִׁסְתּוֹם, מִין מַעֲצַר הָעוֹצֵר אוֹתוֹ בְּלֶכְתּוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה רז). מַעֲצַר־יָד וּמַעֲצַר־רֶגֶל בְּאוֹפַנַּיִם. מַעֲצָר קְפִיצִי. מַעֲצַר־דֶּלֶת. [מַעֲצַר־, מַעֲצָרִים, מַעֲצְרֵי־]

א. **מְעֻצָּר°, מעוצר** ת׳ [מן א. עצר, עָצַר] 1. עָצוּר, מְאֻפָּק: בְּכִי מְעֻצָּר. אֲנָחָה מְעֻצֶּרֶת. 2 [בפסיכולוגיה] מְרֻסָּן, מְעֻכָּב בְּכֹחַ תַּת־הַכָּרָתִי (Inhibited): תְּגוּבָה מְעֻצֶּרֶת. רְגָשׁוֹת מְעֻצָּרִים. — [מְעֻצֶּרֶת, מְעֻצָּרִים, ־רוֹת]

ב. **מְעֻצָּר°, מעוצר** ת׳ [מן ב. עצר, עִצֵּר] סָחוּט: זֵיתִים מְעֻצָּרִים. — [מְעֻצֶּרֶת, מְעֻצָּרִים, ־רוֹת]

מַעֲצֶרֶת° נ׳ [מן ב. עצר; ארמית: מַעְצַרְתָּא, עבודה זרה ע.] 1. בֵּית עֲצִירַת־זֵיתִים. 2. מַכְבֵּשׁ לִסְחִיטַת זֵיתִים, שֻׁמְשְׁמִין, עֲנָבִים וְכַדּוֹמֶה. — [מַעֲצֶרֶת־, מַעֲצָרוֹת, מַעַצְרוֹת־]

מְעֻקָּב°, מעוקב ת׳ [על־פי הערבית: מֻכַּעַּב; ובקרבת־צליל אל קֻבִּיָּה; וראה ד. עקב] 1° [בהנדסה] בַּעַל נֶפַח, בַּעַל שְׁלֹשָׁה מְמַדִּים (אֹרֶךְ, רֹחַב וְגֹבַהּ): ״גֹּלֶם אֲשֶׁר אָרְכּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר וְעָמְקוֹ עֶשֶׂר אוֹ גָבְהוֹ, וְהַצּוּרָה הַזֹּאת קוֹרִין לָהּ מְעֻקָּב״ (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת ד א). כָּל הַגּוּפִים — מְעֻקָּבִים הֵם. 2° [במאתימאטיקה] הַחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל מִסְפָּר, מִסְפָּר שֶׁנִּכְפַּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּעַצְמוֹ: הַמִּסְפָּר 27 הוּא מְעֻקָּב שֶׁל הַמִּסְפָּר 3 [3.3.3=27] $(a+b)^3$ הוּא בִּטּוּי אַלְגֶּבְרִי מְעֻקָּב. — [מְעֻקֶּבֶת, מְעֻקָּבִים, ־בוֹת]

— **מֶטֶר מְעֻקָּב**° (בקיצור: מ״ק או ממ״ע), יְחִידַת־נֶפַח בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית: נִפְחָהּ שֶׁל קֻבִּיָּה שֶׁכָּל אֶחָד מִמִּקְצוֹעוֹתֶיהָ אָרְכּוֹ מֶטֶר. הַמֶּטֶר הַמְעֻקָּב כּוֹלֵל מִילְיוֹן סֶנְטִימֶטְרִים מְעֻקָּבִים.

— **מִשְׁוָאָה מְעֻקֶּבֶת**°. מִשְׁוָאָה מִמַּעֲלָה שְׁלִישִׁית. מִשְׁוָאָה שֶׁצּוּרָתָהּ הַכְּלָלִית הִיא $ax^3+bx^2+cx+d=0$.

— שֹׁרֶשׁ מְעֻקָּב °, שֹׁרֶשׁ בַּעַל מַעֲרִיךְ 3, יְסוֹדוֹ שֶׁל מִסְפָּר שֶׁהֻעֲלָה בַּחֲזָקָה הַשְּׁלִישִׁית: הַשֹּׁרֶשׁ הַמְעֻקָּב שֶׁל 8 הוּא 2 [$\sqrt[3]{8}=2$] כֵּיוָן שֶׁ 2·2·2=8.

מַעֲקָב° ז' [מן א. עקב] תּוֹצָאוֹת הָעֲקִיבָה, מַעֲשֵׂה הַהִתְחַקּוּת אַחֲרֵי שְׁלַבֵּי הִתְקַדְּמוּתוֹ שֶׁל תַּהֲלִיךְ מְסֻיָּם: מַעֲקַב הִתְפַּתְּחוּתוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק מִגִּיל שָׁנָה וְעַד חָמֵשׁ שָׁנִים. מַעֲקַב הֶשֵּׂגֵי הַמְּדִינָה. — [מַעֲקַב־, מַעֲקָבִים, מַעֲקְבֵי־]

מַעֲקֶבֶת°, מעקובת נ' [מן א. עקב] [במוסיקה] סֶקְוֶנְצָה (Sequence), חֲזָרָה עַל פִּסְקָה מוּסִיקָלִית בְּדַרְגָּה גְּבוֹהָה אוֹ נְמוּכָה. — [מַעֲקֶבֶת־, מַעֲקַבְתּוֹ; מַעֲקוֹבוֹת]

מְעֻקָּד°, מעוקד ת' [מן עקד] עָקוּד, קָשׁוּר בְּרַגְלָיו: עֲגָלִים מְעֻקָּדִים. — [מְעֻקֶּדֶת, מְעֻקָּדִים, ־דוֹת]

— בִּמְעֻקָּד° תה"פ בְּקֶשֶׁר־רַגְלַיִם, בִּהְיוֹתוֹ כָּבוּל: "סוּסִים צְנוּמִים דִּלְּגוּ בִּמְעֻקָּד בִּמְבוֹאֵי הַכְּפָר" (שנהר, א 193).

מַעֲקֶה ז' [אולי קרוב אל עוק; ערבית: (עקו) עַקָא עיכב] גָּדֵר אוֹ קִיר לֹא־גָבוֹהַּ מִסָּבִיב לְגַג שָׁטוּחַ, לִגְזוּזְטְרָה, לְמַדְרֵגוֹת וְכַדּוֹמֶה, הֶעָשׂוּיִים לִמְנֹעַ אֶת נְפִילָתוֹ שֶׁל אָדָם לְמַטָּה וְכֵן לִהְיוֹת מִשְׁעָן לוֹ: "כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ" (דברים כב ח). — [מַעֲקֵה־, מַעֲקִים, ־קֵי־, גם מַעֲקוֹת]

מעקה למדרגות

מַעֲקוֹל° ז' [מן א. עקל] מָקוֹם מְעֻקָּל, פִּתּוּל: "כְּנֵס חִצִּים לְמַעְלָה וְחִצִּים שֶׁקַּע בְּמַעֲקוֹלָם (שֶׁל מֵי הַיָּם)" (פיוטים, סידור 729). "הֵם פּוֹנִים אֶל מַעֲקוֹל בִּלְתִּי־נִכָּר כִּמְעַט מִכָּאן, מִתְעַלְּמִים מִן הָעַיִן" (ש' אבן-שושן, תר' ימים 98). מַעֲקוֹלֵי הַיַּרְדֵּן בְּדַרְכּוֹ לְיָם הַמֶּלַח. מַעֲקוֹלֵי הַכְּבִישׁ בְּמַעֲלֵה־הָהָר. — [מַעֲקוֹל־, מַעֲקוֹלִים, ־לֵי־]

מַעֲקוֹן° ז' [מן מַעֲקֶה] מַעֲקֶה קָטָן, מַעֲקֶה נָמוּךְ. — [מַעֲקוֹן־, מַעֲקוֹנִים, ־נֵי־]

מַעֲקוֹף° ז' [מן עקף] אִי־תְּנוּעָה בָּרְחוֹב, שֶׁטַח קָטָן כְּעֵין קֶטַע שֶׁל מִדְרָכָה בְּאֶמְצַע הַכְּבִישׁ, וּבְיִחוּד בְּהִצְטַלְּבוּת־דְּרָכִים, שֶׁכְּלֵי־הָרֶכֶב חַיָּבִים לַעֲקֹף אוֹתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ חֲנִיַּת־בֵּינַיִם לַהוֹלְכִים בָּרֶגֶל בַּחֲצוֹתָם אֶת הָרְחוֹב. — [מַעֲקוֹף־, מַעֲקוֹפִים, מַעֲקוֹפֵי־]

מַעֲקִית° נ' [מן מַעֲקֶה] מַעֲקוֹן, מַעֲקֶה קָטָן: "נִתְפָּרֵקַד עַל מַעֲקִיתוֹ שֶׁל גֶּשֶׁר הַקַּבַּרְנִיט" (שלונסקי, תר' בבל 273). — [מַעֲקִית־, מַעֲקִיּוֹת]

א. **מְעֻקָּל, מעוקל** ת' [מן א. עקל, עֻקַּל] 1°, עָקֹם, מְעֻקָּם: "שֶׁהָיָה בְיָדוֹ מַקֵּל מְעֻקָּל וּנְתָנוֹ לָאֻמָּן לְתַקְּנוֹ" (ספרי דברים שח). "דֶּרֶךְ מְעֻקָּל אִשִּׁים מְסַקֵּל" (יהודה הלוי, ס 525). "דֶּרֶךְ מְעֻקֶּלֶת שְׂמֹאל וְיָמִין לֹא מָטוּר" (גנזי שכטר, ג 120). "בַּעַל חֹטֶם מְעֻקָּל כְּשׁוֹפָר" (ברקוביץ, תר' חיי שצד). "מִן הָעִיר הָעַתִּיקָה, מִסִּמְטָאוֹתֶיהָ הַמְעֻקָּלוֹת וְהַמְקֻמָּרוֹת וְהַחֲשֵׁכוֹת" (קורץ, כורך 62). 2 [בהשאלה] מְעֻוָּת, מְסֻלָּף, שֶׁאֵינוֹ יָשָׁר: "כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק, עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל" (חבקוק א ד). "פֹּעַל יָדָיו מְעֻוָּת, וַאֲמָרָיו מְעֻקָּלִים" (הנגיד, דיואן 55). — [מְעֻקָּלָה או מְעֻקֶּלֶת, מְעֻקָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְעֻקָּל°, מעוקל** ת' [מן ב. עקל, עִקֵּל] מֻחְרָם, שֶׁשָּׂמוּ עָלָיו עִקּוּל, מוּצָא מֵרְשׁוּת הַפְּרָט בְּתֹקֶף צַו בֵּית־מִשְׁפָּט אוֹ מִשְׂרַד הוֹצָאָה־לַפֹּעַל (לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹ שֶׁל הַפְּרָט וְכַדּוֹמֶה): "רְשִׁימַת הָרְכוּשׁ הַמְעֻקָּל" (שלונסקי, תר' קרקע א 56). — [מְעֻקֶּלֶת, מְעֻקָּלִים, מְעֻקָּלוֹת]

מַעֲקָל° ז' ראה מַעֲקוֹל.

מַעֲקָם° ז' [מן עקם] הִתְעַקְּמוּת, עִוּוּת: "וְאוֹגֵר בִּצְנִעָה מַעֲקַמֵּי תְּנוּעוֹתָיו וְנִיעָיו" (עוגן, שירים 473). — [מַעֲקַם־, מַעֲקָמִים, מַעֲקַמֵּי־]

מְעֻקָּם*, מעוקם ת' [מן עקם, עִקֵּם] שֶׁנַּעֲשָׂה עָקֹם, מְפֻתָּל: "אִם הָיָה גַּיְא מְעֻקָּם, מַקְדִּיר וְעוֹלֶה, מַקְדִּיר וְיוֹרֵד" (עירובין נח:). "מָה הַנָּחָשׁ מְעֻקָּם, אַף מַלְכוּת מִצְרַיִם מְעֻקֶּמֶת דְּרָכֶיהָ" (שמות רבה ט). קַוִּים מְעֻקָּמִים. אַף מְעֻקָּם (לְהַבָּעַת בּוּז). "יָבוֹא הַלַּיְלָה לְהוֹצִיא מַסְקָנוֹת חֲלוּדוֹת וּמְעֻקָּמוֹת מִתּוֹךְ חַיֵּינוּ הַיְשָׁנִים" (עמיחי, שירים 17). — [מְעֻקֶּמֶת, מְעֻקָּמִים, ־מוֹת]

מְעֻקָּף°, מעוקף ת' [מן עקף] שֶׁעוֹקְפִים אוֹתוֹ, שֶׁהוֹלְכִים סְבִיבוֹ וְאֵין עוֹבְרִים בּוֹ: בִּצָּה מְעֻקֶּפֶת. (ובהשאלה:) "אִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הִשְׁפִּיעוּ, בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה אוֹ מְעֻקֶּפֶת" (קלוזנר, הספרות ב 6). — [מְעֻקֶּפֶת, מְעֻקָּפִים, ־פוֹת]

מַעֲקָף° ז' [מן עקף] דֶּרֶךְ עוֹקֶפֶת, מַעֲבָר צְדָדִי הָעוֹקֵף אוֹ הַמְשַׁמֵּשׁ מַעֲבַר־חִלּוּפִין לַעֲקִיפַת מָקוֹם מְסֻיָּם: מִשֶּׁנִּסְגַּר הַכְּבִישׁ לִתְנוּעָה בְּשֶׁל תִּקּוּנִים הִתְנַהֲלָה תְּנוּעַת כְּלֵי־הָרֶכֶב בַּמַּעֲקָף. "הֶחֱלוּ מִתְקָרְבִים בְּיֶתֶר־מְהִירוּת עַל־פְּנֵי מַעֲקַף־הַמַּדְרֵגוֹת הַסָּמוּי מִן הָעַיִן" (גולדברג, תר' מלחמה ב 40). — [מַעֲקַף־, מַעֲקָפִים, מַעֲקְפֵי־]

מְעֻקָּץ°, מעוקץ ת' [מן א. עקץ] 1. עָקוּץ הַרְבֵּה: כָּל גּוּפוֹ הָיָה עָקוּץ וּמְעֻקָּץ עַל־יְדֵי הַיַּתּוּשִׁים. 2. בַּעַל־עֹקֶץ: חֲנִית מְעֻקֶּצֶת. מְחוֹשִׁים מְעֻקָּצִים שֶׁל חֲרָקִים. — [מְעֻקֶּצֶת, מְעֻקָּצִים, מְעֻקָּצוֹת]

מַעֲקֵר° ת' [מן ב. עקר, עִקֵּר] הַמַּשְׁמִיד כָּלִיל אֶת הַחַיְדַּקִּים, מְחַטֵּא בְּאֹפֶן יְסוֹדִי: הַקַּרְבּוֹל וְהַכֹּהַל הֵם חֳמָרִים מַעֲקְרִים. — [מַעֲקֶרֶת, מַעֲקְרִים, ־רוֹת]

א. **מְעֻקָּר°, מעוקר** ת' [מן א. עקר] שֶׁנֶּעֶקְרוּ פַּרְסוֹתָיו (שֶׁל סוּס) אוֹ גַּלְגַּלָּיו (שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב): "לָךְ הַכֹּל, כָּל סוּס וּמֶרְכָּבָה מְעֻקָּרָה" (הנגיד, דיואן 268). — [מְעֻקָּרָה, מְעֻקָּרִים, ־רוֹת]

ב. **מְעֻקָּר°, מעוקר** ת' [מן ב. עקר, עִקֵּר] 1. מְסֹרָס, שֶׁנִּמְעֲכוּ אֲשָׁכָיו: פַּר מְעֻקָּר. 2. מְחֻטָּא בְּאֹפֶן יְסוֹדִי, שֶׁהֻשְׁמְדוּ כָּל חַיְדַּקָּיו, סְטֶרִילִי: נוֹזֵל מְעֻקָּר. חָלָב מְעֻקָּר. — [מְעֻקֶּרֶת, מְעֻקָּרִים, מְעֻקָּרוֹת]

מַעֲקֵר° ז' [מן ב. עקר] סְטֶרִילִיזָטוֹר, מִתְקָן שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְשֵׁם עִקּוּר (סְטֶרִילִיזַצְיָה) שֶׁל מַכְשִׁירִים רְפוּאִיִּים וְחִתּוּלִים. — [מַעֲקֵר־, מַעֲקְרִים, מַעֲקְרֵי־]

מֵעִקָּרָא*, מעיקרא תה"פ [ארמית: מן העיקר] מֵרֹאשׁ, מִיסוֹד הַדָּבָר, מִלְּכַתְּחִלָּה: הָיְתָה זֹאת טָעוּת מֵעִקָּרָא.

– מְעַקְּרָא דְּדִינָא פִּרְכָא* (חולין קיד.), מִיסוֹד הַהֲלָכָה – הַקֻּשְׁיָה, כְּלוֹמַר: הַדָּבָר מְפֻרָךְ מִיסוֹדוֹ, הַדָּבָר לֹא הָיָה נָכוֹן מִלְּכַתְּחִלָּה.

– מֵעִקָּרָא מַאי סָבַר וּלְבַסּוֹף מַאי סָבַר?* [על־פי כתובות נב: ועוד], מִתְּחִלָּה מָה חָשַׁב, וּבַסּוֹף מָה חָשַׁב? קְרִיאַת־תְּמִיהָה מְקֻבֶּלֶת עַל מִי שֶׁשִּׁנָּה אֶת דַּעְתּוֹ בְּלֹא שֶׁנָּתַן טַעַם לַדָּבָר [בלשון הדיבור רווחת קריאה זו במחציתה הראשונה].

– מֵעִקָּרָא מַאי סָבַר?*, כְּלוּם לֹא יָדַע מֵרֹאשׁ כִּי הַתּוֹצָאָה תִּהְיֶה אַחֶרֶת?

מַעֲקֵרָה° נ׳ [מן ב׳ עקר] חֲדַר־עִקּוּר, חֶדֶר וּבוֹ מַכְשִׁירִים וְאַבְזָרִים לְעִקּוּר גּוֹזָלִים מֵחַיְדַּקֵּיהֶם. – [מַעֲקֶרֶת־, מַעֲקֵרוֹת, מַעֲקְרוֹת־]

מַעֲקָשׁ ז׳ [מן עקש; רווח ביחוד הריבוי: מַעֲקַשִּׁים] 1. מָקוֹם לֹא יָשָׁר, פִּתּוּל, דֶּרֶךְ עֲקַלְקַלּוֹת: ״אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר״ (ישעיה מב טז). ״נִזְדַּעְזְעָה הַמְּזַחֶלֶת הָרִאשׁוֹנָה בְּמַעֲקַשׁ הַדֶּרֶךְ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 279). ״תַּמּוּ הָרִים, תַּמּוּ מְצָרִים, תַּמּוּ מַעֲקַשִּׁים, תַּמּוּ כָּל הַנַּפְתּוּלִים״ (יזהר, מישור 103). 2° [בהשאלה] עִנְיָן קָשֶׁה וּמְסֻבָּךְ: ״הוּקַל כָּל קָשֶׁה וְהִתְיַשֵּׁר כָּל מַעֲקָשׁ״ (כוזרי ה יד). ״מִנְהֲגֵי הָאָרֶץ וְכָל הַמַּעֲקַשִּׁים הָרַבִּים אֲשֶׁר בְּעִנְיָן זֶה״ (אחד העם, שיג). עוֹלָם שֶׁקֶט לַמֵּתִים, וְעוֹלָם מָלֵא מַעֲקַשִּׁים לַחַיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסז). ״עַל כֹּל מַעֲקַשֵּׁי כָּל סֵדֶר וְעוֹלָם״ (רטוש, ממש 95). – [מַעֲקַשׁ־, מַעֲקַשִּׁים, מַעֲקַשֵּׁי־]

מְעֻקָּשׁ°, מעוקש ת׳ [מן עקש] 1. מְעֻקָּם: ״לֹא הָיָה בִּיכָלְתּוֹ (שֶׁל הַכֶּלֶב) לַהֲלֹךְ אֶלָּא בְּפִשּׂוּק רַגְלָיו הַמְעֻקָּשׁוֹת״ (שלונסקי, תר׳ טיל 151). 2. עִקֵּשׁ, עַקְשָׁן וְנִפְתָּל: ״בְּצַעֲדָם בִּצְפוּפָם – כַּוָּנָה מְעֻקֶּשֶׁת״ (שמיר, במו 132). פְּלוֹנִי אֵינוֹ אֶלָּא עִקֵּשׁ מְעֻקָּשׁ. – [מְעֻקֶּשֶׁת, מְעֻקָּשִׁים, מְעֻקָּשׁוֹת]

מַעֲקַשִׁי° ת׳ [מן מַעֲקָשׁ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲקַשִּׁים, מְפֻתָּל: ״הַחֵל בִּירִידָה הַמַּעֲקַשִׁית וְהַמְטֻלְטֶלֶת״ (שמיר, הוא הלך 265). – [מַעֲקַשִׁית, ־שִׁיִּים, מַעֲקַשִׁיּוֹת]

מַעַר ז׳ [מן א׳ ערה] 1. מַעֲרֻמִּים, גּוּף עָרֹם: ״וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ, וְהַרְאֵיתִי גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ״ (נחום ג ה). ״וְגִלּוּי מַעֲרָם״ (הנגיד, דיואן 191). 2. מַחֲשׂוֹף, מָקוֹם פָּתוּחַ: ״בְּתוֹךְ מַעַר הַיַּעַר״ (טשרניחובסקי, סיפורים 84). ״מַעַר שֶׁל חֻרְשָׁה״ (שניאור, פנדרי א 78). ״אָנָה אָשׁוּבָה, אַחַי וְצֹאנִים, וְעַיִּים סְבִיבוֹתַי וּמַעַר?״ (שלונסקי, שירים ב 360). ״וּמַעַר לַגָּן, וְהָאֵלִים מוֹלִךְ בּוֹ״ (ש׳ שלום, שירים תב). – [מַעַר־, מַעֲרוֹ]

א׳ **מְעֹרָב***, **מעורב** ת׳ [מן ג׳ ערב, עֵרֵב] 1*. מְעֹרְבָּב, מוּשָׂם יַחַד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּעֲרֹבֶת: ״כְּשֶׁקְּרָבֵי־דָגִים מְעֹרָבִין בָּהֶן״ (עירובין כז:). ״׳וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר׳–בִּזְמַן שֶׁהֵם מְעֹרָבִים״ (ספרא אחרי פא ד). ״וְנִשְׁאַר הַרְבֵּה קֶמַח מְעֹרָב עִם הַסֻּבִּין״ (הרא״ש, תרומות יא ד). ״כִּי הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים בָּרָעִים מְעֹרָבִים״ (אברהם אבן־עזרא, ב 47). לֶחֶם מְעֹרָב מִמִּינֵי קֶמַח שׁוֹנִים. מָנָה שֶׁל יְרָקוֹת מְעֹרָבִים. 2° [בהשאלה] מְסֻבָּךְ, נָתוּן בְּתוֹךְ־: פְּלוֹנִי מְעֹרָב בְּעֵסֶק הֶחָשׁוּד.

3*, שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ עֵרוּב, שֶׁהֻתַּר לְטַלְטֵל בּוֹ בְּשַׁבָּת: ״חָצֵר הַמְעֹרֶבֶת״ (שבת טז ג). – [מְעֹרֶבֶת, מְעֹרָבִים, ־בוֹת]

– בִּמְעֹרָב° תה״פ בְּתַעֲרֹבֶת, כְּשֶׁהַדְּבָרִים מְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה: ״כָּאן נִתַּן כָּל זֶה בִּמְעֹרָב״ (פיכמן, שנה).

– מְעֹרָב בְּדַעַת עִם הַבְּרִיּוֹת* [על־פי כתובות יז.: ״לעולם תהא דעתו של אדם מ ע ו ר ב ת עם הבריות״] מַכִּיר יָפֶה אֶת טַעְמָם וּרְצוֹנָם שֶׁל הָאֲחֵרִים וּמִסְתַּגֵּל אֲלֵיהֶם וְנַעֲשֶׂה מְקֻבָּל עֲלֵיהֶם: ״סַנְדְּרָל הָיָה מְעֹרָב בְּדַעַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְלוֹ כָּל הַצְּדָדִים שָׁוִים״ (מנדלי מו״ס, עא). ״וְיוֹתֵר שֶׁאֲהֵבוּהוּ עַל דַּעְתּוֹ הַמְעֹרֶבֶת עִמָּם... עוֹד הֻחְזַק אֶצְלָם... לְאָדָם יָשָׁר וְכָשֵׁר״ (ביאליק, אריה ו).

– מְעֹרָב בְּדַעַת°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁדַּעְתּוֹ נִטְרְפָה וְנִתְבַּלְבְּלָה עָלָיו: ״הַמְעֹרָב בְּדַעַת״ (יל״ג, פרוזה קכו).

– מְעֹרַב־דָּם°, צֶאֱצָא שֶׁל הוֹרִים בְּנֵי גְּזָעִים שׁוֹנִים: הַמּוּלָט הוּא מְעֹרַב־דָּם (לָבָן וְכוּשִׁי).

– מְעֹרָב עִם הַבְּרִיּוֹת° [על־פי כתובות יז.] אִישׁ־רֵעִים, אִישׁ־חֶבְרָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִשְׁרֵי־יְדִידוּת עִם רַבִּים.

– בֵּית־סֵפֶר מְעֹרָב°, בֵּית־סֵפֶר שֶׁלּוֹמְדִים בּוֹ בְּיַחַד בָּנִים וּבָנוֹת.

– יִשּׁוּב מְעֹרָב°, אֻכְלוּסִיָּה מְעֹרֶבֶת°, יִשּׁוּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּנֵי עַמִּים וּבְנֵי דָּתוֹת שׁוֹנִים.

– לָשׁוֹן מְעֹרֶבֶת°, לָשׁוֹן הַמֻּרְכֶּבֶת מִיסוֹדוֹת שֶׁל לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת, זַ׳רְגּוֹן.

– מִסְפָּר מְעֹרָב°, מִסְפָּר הַכּוֹלֵל שְׁלֵמִים וְשֶׁבֶר פָּשׁוּט, כְּגוֹן הַמִּסְפָּר 3¼.

– מֶשֶׁק מְעֹרָב°, מֶשֶׁק שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ עֲנָפִים חַקְלָאִיִּים שׁוֹנִים (פְּלָחָה, מַטָּעִים, רֶפֶת, לוּל, גַּן־יָרָק, מִכְוֶרֶת וְכו׳), לְהַבְדִּיל מִמֶּשֶׁק מוֹנוֹקוּלְטוּרִי הַמְבֻסָּס עַל עָנָף אֶחָד בִּלְבָד.

– רְגָשׁוֹת מְעֹרָבִים°, רֶגֶשׁ שֶׁל שִׂמְחָה וְצַעַר כְּאֶחָד, הַסְכָּמָה וְהִסּוּס גַּם יַחַד: הַהוֹדָעָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה נִתְקַבְּלָה עַל־יְדֵי הָאֶזְרָחִים בִּרְגָשׁוֹת מְעֹרָבִים.

ב׳ **מְעֹרָב***, **מעורב** ת׳ [מן עֶרֶב; וראה גם א׳ ערב] [רווח בצירוף:

– מְעֹרַב־שֶׁמֶשׁ* ז׳ (פרה ג ז) [בהלכות טומאה וטהרה] הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ שֶׁטָּבַל וּכְבָר שָׁקְעָה עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ וְהֶעֱרִיב הַיּוֹם, וַהֲרֵיהוּ טָהוֹר לְגַמְרֵי (לְהַבְדִּיל מִן ״טְבוּל־יוֹם״, שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְתִּין לְטָהֳרוֹ עַד הָעֶרֶב). – [מְעֹרְבֵי־שֶׁמֶשׁ]

א׳ **מַעֲרָב** ז׳ [מן א׳ ערב] צַד הָאֹפֶק שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נִרְאֵית בּוֹ בִּשְׁקִיעָתָהּ בָּעֶרֶב: אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם הֵן: מִזְרָח, מַעֲרָב, צָפוֹן, דָּרוֹם. ״מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ, וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ״ (ישעיה מג ה). ״מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מַעֲרָבָה״ (דברי הימים א כו ל). ״מִפְּנֵי־מָה חַמָּה יוֹצֵאת בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקַעַת בַּמַּעֲרָב?״ (סנהדרין צא:). – [מַעֲרַב־, מַעֲרָבָה = לַמַּעֲרָב]

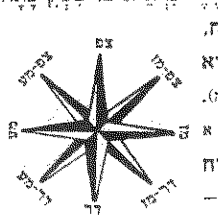

רוחות־השמים: מע - מערב

– אַרְצוֹת־הַמַּעֲרָב°, כִּנּוּי לְאַרְצוֹת מַעֲרַב־אֵירוֹפָּה, אֲמֵרִיקָה הַצְּפוֹנִית, אוֹסְטְרַלְיָה וְעוֹד.

– מַעַצְמוֹת־הַמַּעֲרָב°, כִּנּוּי לִמְדִינוֹת מַעֲרַב־אֵירוֹפָּה, כְּגוֹן אַנְגְּלִיָּה, צָרְפַת, אִיטַלְיָה, וְכֵן לְאַרְצוֹת־הַבְּרִית שֶׁל אֲמֶרִיקָה, לְקָנָדָה, לְאוֹסְטְרַלְיָה וְעוֹד (לְהַבְדִּיל מִבְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת שֶׁהִיא "מַעֲצֶמֶת־הַמִּזְרָח").

– תַּרְבּוּת־הַמַּעֲרָב°, כִּנּוּי לְתַרְבּוּת הָרוֹמִית־גֶּרְמָנִית, לְתוֹלְדוֹתֶיהָ וְלִסְפִיחֶיהָ.

– כִּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב (תהלים קג יב), מָשָׁל מְקֻבָּל לִשְׁנֵי דְבָרִים קְטַבִּיִּים, מְנֻגָּדִים וּרְחוֹקִים בְּיוֹתֵר זֶה מִזֶּה.

ב. מַעֲרָב ז׳ [מן ה. ערב] סְחוֹרָה, בְּיִחוּד סְחוֹרָה הַמָּעֳבֶרֶת מֵאֶרֶץ לְאֶרֶץ (יְצוּא אוֹ יְבוּא): "יָוָן תֻּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה רֹכְלָיִךְ, בְּנֶפֶשׁ אָדָם וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ" (יחזקאל כז יג). "בְּרֹב הוֹנַיִךְ וּמַעֲרָבַיִךְ הֶעֱשַׁרְתְּ מַלְכֵי־אָרֶץ" (יחזקאל כז לג). "יוֹצִיא וְיַעֲרֹךְ לִפְנֵי הָאָצִיל אֶת כָּל מַעֲרָבוֹ אֶחָד אֶחָד" (יל״ג, פרוזה ז). "וַאֲנָשִׁים מֵאַנְשֵׁי בּוּצ׳ץ אֲשֶׁר שָׁבוּ מִמַּעֲרָבָם מִבְּרוֹד" (עגנון, אלו קיג). – [מַעֲרַב־]

מערב [מן א. מַעֲרָב]

~ הת׳ הִתְמַעֲרֵב° 1. פָּנָה לְמַעֲרָב, נָטָה אַחַר מְדִינִיּוּתָן שֶׁל אַרְצוֹת־הַמַּעֲרָב. 2. קִבֵּל אֶת דַּרְכֵי הַתַּרְבּוּת הַמַּעֲרָבִית: "תֻּרְכִּיָּה הָאַסְיָתִית עֲתִידָה... לְהִתְמַעֲרֵב" (רופין, פרקי חיי ב 225). – [לְהִתְמַעֲרֵב, מִת־, יִת־]

מַעַרְבָא* ז׳ [ארמית: מערב] הַמַּעֲרָב; כִּנּוּי בְּפִי חַכְמֵי בָּבֶל לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מִמַּעֲרָב לְבָבֶל (ברכות ב:).

מְעֻרְבָּב*, מעורבב ת׳ [מן ערבב, עִרְבֵּב] 1*. מְעֹרָב: "לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין מְעֻרְבָּבִין, אֶלָּא יוֹשְׁבִין כָּל אֻמָּנוּת וְאֻמָּנוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ" (ירושלמי סוכה נה ב). "שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֻרְבָּבִין שֵׁבֶט בְּשֵׁבֶט אֶלָּא כֻּלָּן יוֹשְׁבִים כְּתִקְנָן" (רמב״ם, שמיטה ויובל י ח). סְחוֹרוֹת מְעֻרְבָּבוֹת. 2. מְבֻלְבָּל, עָרוּךְ בְּלִי סֵדֶר: "מַה מְּעֻרְבָּב הַשְּׂחוֹק שֶׁאֻמּוֹת־הָעוֹלָם שׂוֹחֲקִים בְּבָתֵּי־קִרְקְסִיאוֹת וּבְבָתֵּי־תֵּיאַטְרִיאוֹת שֶׁלָּהֶם" (קהלת רבה ב, לשחוק אמרתי). "תְּחוּמֵי הָעֲבוֹדוֹת, כְּפִי שֶׁאֲנִי מְשַׁעֵר הַיּוֹם, מְעֻרְבָּבִים" (קדרי, כורך 64). תָּכְנִית מְבֻלְבֶּלֶת וּמְעֻרְבֶּבֶת. – [מְעֻרְבֶּבֶת, מְעֻרְבָּבִים, מְעֻרְבָּבוֹת]

– בִּמְעֻרְבָּב° תה״פ בְּצוּרָה מְעֻרְבֶּבֶת: "אֵין הַדְּבָרִים בָּאִים בִּמְטֻשְׁטָשׁ, בִּמְעֻרְבָּב, אֶלָּא דָּבָר דָּבָר בִּתְחוּמוֹ" (ויסלבסקי, יחידים 93).

מְעֹרָבוּת°, מעורבות נ׳ [מן א. מְעֹרָב] הֱיוֹת מְעֹרָב: "זִקָּתוֹ לִמְעֹרָבוּת עִם הַחֶבְרָה" (גיר, השעיפים 116). מְעֹרָבוּת בֵּין הַבְּרִיּוֹת. – [מְעֹרָבוּת־]

מַעֲרָבִי* ת׳ [מן א. מַעֲרָב] 1*. שֶׁל מַעֲרָב, הַפּוֹנֶה לְצַד מַעֲרָב, הַנִּמְצָא בְּצַד מַעֲרָב: "שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן" (זבחים ה א). "כָּל זְמַן שֶׁשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק קַיָּם, הָיָה נֵר מַעֲרָבִי תָּדִיר" (תוספתא סוטה יג ז). הַחֲזִית הַמַּעֲרָבִית. 2*. הַבָּא מִמַּעֲרָב: "זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁבָּאָה מַעֲרָפוֹ שֶׁל עוֹלָם" (בבא בתרא כה:). 3˝. בֶּן הַמַּעֲרָב, יוֹצֵא אֶרֶץ מֵאַרְצוֹת הַמַּעֲרָב: "וְנִתְחַבַּרְתִּי לְמִזְרָחִיִּים וּלְמַעֲרָבִיִּים" (חריזי, איגרת לשון הזהב). 4°. כִּנּוּי לִיהוּדֵי מוֹשְׁבֵי צְפוֹן־אַפְרִיקָה – אַלְגִּ׳יר, תּוּנִיס, מָרוֹקוֹ ("מַגְרְבִּי"). – [מַעֲרָבִית, מַעֲרָבִיִּים, ־בִּיּוֹת]

– דְּרוֹמִית־מַעֲרָבִית°, מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית* (זבחים ה ג), הַכִּוּוּן שֶׁבֵּין דָּרוֹם וּבֵין מַעֲרָב – רְאֵה דר–מע בְּצִיּוּר "רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם" בָּעֵרֶךְ א. מַעֲרָב.

– צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית* (זבחים ה ג), הַכִּוּוּן שֶׁבֵּין צָפוֹן וּבֵין מַעֲרָב – רְאֵה בַּצִּיּוּר הַנ״ל צפ–מע.

– הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי*, שְׂרִידֵי הַחוֹמָה הַמַּעֲרָבִית שֶׁהִקִּיפָה אֶת חֲצַר בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם וְלֹא נֶחֶרְבָה בִּזְמַן חֻרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי: "לְעוֹלָם אֵין הַשְּׁכִינָה זָזָה מִכֹּתֶל מַעֲרָבִי" (שמות רבה ב). הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי נִגְאַל מִידֵי זָרִים עִם שִׁחְרוּר יְרוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה בִּשְׁנַת תשכ״ז.

הכותל המערבי

– חֲצִי־הַכַּדּוּר הַמַּעֲרָבִי°, מַחֲצִית כַּדּוּר־הָאָרֶץ הַכּוֹלֶלֶת בְּעִקָּר אֶת אֲמֶרִיקָה.

– הַגּוּשׁ הַמַּעֲרָבִי°, כִּנּוּי בְּיָמֵינוּ לְאַרְצוֹת־הַבְּרִית שֶׁל אֲמֶרִיקָה וְלִמְדִינוֹת אֵירוֹפָּה הַמַּעֲרָבִית וּבְרֹאשָׁן אַנְגְּלִיָּה וְצָרְפַת, בַּעֲלוֹת מִשְׁטָר דֵּמוֹקְרָטִי (לְהַבְדִּיל מִן "הַגּוּשׁ הַמִּזְרָחִי", הַקּוֹמוּנִיסְטִי).

מַעֲרָבִיּוּת˝ נ׳ [מן מַעֲרָבִי] 1°. אֹרַח־הַחַיִּים וְדַרְכֵי־הַתַּרְבּוּת שֶׁל אַרְצוֹת הַמַּעֲרָב; שֵׁם נִרְדָּף לְ"אֵירוֹפִּיּוּת". 2˝. הֱיוֹת מַעֲרָבִי: "רוּחַ יָם הוּא לַח מְאֹד לְלַחוּת מְקוֹרוֹ גַּם לְמַעֲרָבִיּוּתוֹ" (אברבנאל, וארא). – [מַעֲרָבִיּוּת־]

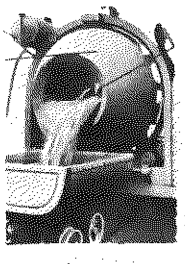
מערבל

מַעֲרָבִית˝ נ׳ [מן עֶרֶב] כִּנּוּי לְפִיּוּטִים לִתְפִלַּת מַעֲרִיב בְּלֵילֵי חַגִּים.

מְעַרְבֵּל° ז׳ [מן ערבל, עִרְבֵּל] מְכוֹנָה הַמְּכִינָה כַּמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל בֶּטוֹן בְּדֶרֶךְ מְכָנִית: בְּתוֹךְ מִסְתּוֹבֵב גָּדוֹל מַכְנִיסִים חוֹל, מֶלֶט, חָצָץ וָמַיִם, הַמִּתְעַרְבְּבִים לְבֶטוֹן. – [מְעַרְבֵּל־, מְעַרְבְּלִים, ־בְּלֵי־]

מְעַרְבָּל° ז׳ [מן ערבל; קיצור מן מְעַרְבֹּלֶת] מְעַרְבֹּלֶת, עַרְבּוּבְיָה, תִּסְבֹּכֶת: "וּלְרַגְלֶיהָ אֵינָהּ רוֹאָה אַךְ מְעַרְבְּלֵי־זְוָעָה, תְּהוֹם" (טשרניחובסקי, אגדה). "עוֹד תֹּאבְדוּ בִּמְעַרְבָּל שֶׁל אַחֲרִית וִיסוֹד" (ש׳ שלום, שירים מב). "אֶל מְעַרְבַּל־נַפְשׁוֹ אָזְנוֹ הִטָּה" (אבינועם, שירים קפד). – [מְעַרְבַּל־, מְעַרְבָּלִים, ־בְּלֵי־]

מְעֻרְבָּל°, מעורבל ת׳ [מן ערבל, עִרְבֵּל] 1. מְעֹרָב, מְעֻרְבָּב: בֶּטוֹן מְעֻרְבָּל בִּמְעַרְבֵּל. 2 (בהשאלה) בָּלוּל, מְבֻלְבָּל: "שׁוּב לֹא הָיְתָה, כְּאָז, עִיר מְעֻרְבֶּלֶת" (פיכמן, קסג). "הַצִּיּוּרִים טְרוּפֵי־הַפַּרְצוּפִים וּמְעֻרְבְּלֵי־הַגְּוָנִים" (סדן, באלכסון 73). – [מְעֻרְבֶּלֶת, מְעֻרְבָּלִים, ־לוֹת]

מְעַרְבֹּלֶת°, מערבולת נ׳ [מן ערבל] 1. מַצָּב הַנּוֹצָר בְּנוֹזֵל אוֹ בְּגַז עַל־יְדֵי תְּנוּעָה מְהִירָה שֶׁל גּוּף בְּתוֹכוֹ. 2. שִׁבֹּלֶת־מַיִם, מָקוֹם בְּנָהָר אוֹ בַּיָּם שֶׁהַמַּיִם מִסְתּוֹבְבִים שָׁם בְּכֹחַ וְגוֹרְפִים אֶת כָּל הַנִּמְצָא בָּהֶם: "בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לִכְנִיסָתוֹ לְנְיוּ־יוֹרְק כְּאִלּוּ נָפַל לְתוֹךְ מְעַרְבֹּלֶת" (ברקוביץ, הראשונים קכב). 3 (בהשאלה) תִּסְבֹּכֶת, עַרְבּוּבְיָה, הִסְתַּבְּכוּת שֶׁל מְאֹרָעוֹת

וּמַעֲשִׂים: ״תִּרְתַּח הַמְּעַרְבֹּלֶת שֶׁל אֲפֵלָה וָאוֹר״ (שמעוני, פואמות ב רטו). ״כְּפֶגֶר סוֹחֲבִים אוֹתוֹ בִּמְעַרְבֹּלֶת הָאָבָק״ (כהן, קפג). ״פּוּט וְלוּב וּשְׁבָא – מְעַרְבֹּלֶת גְּזָעִים״ (רוזן, שירים קמב): ״מִפֶּטֶרְבּוּרְג, מִמְּקוֹר מְעַרְבֹּלֶת הַחַיִּים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 150). הַמְּעַרְבֹּלֶת הַמְּדִינִית בָּעוֹלָם. – [מְעַרְבֹּלֶת־, מְעַרְבָּלְתּוֹ; מְעַרְבּוֹלוֹת, מְעַרְבּוֹלוֹת־]

מְעֻרְגָּל°, מעורגל ת׳ [מן ערגל, עֻרְגַּל] מְעֻבָּד בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת לְמַתֶּכֶת עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּלִילִים מְסְתּוֹבְבִים: בַּרְזֶל מְעֻרְגָּל. צִנּוֹרוֹת מְעֻרְגָּלִים. – [מְעֻרְגֶּלֶת, מְעֻרְגָּלִים, ־לוֹת]

– אֲבָנִים מְעֻרְגָּלוֹת°, חַלּוּקֵי־נַחַל אֲבָנִים שֶׁנִּתְעַרְגְּלוּ וְנִתְעַגְּלוּ עַל־יְדֵי הַמַּיִם בְּאָפִיקֵי־הַנְּחָלִים.

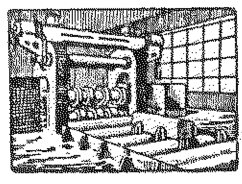
מערגולת

גלילי מערגולת

מְעַרְגֹּלֶת°, מערגולת נ׳ [מן ערגל] מְכוֹנַת־עִרְגּוּל, מְכוֹנָה בְּבֵית־יְצִיקָה לְמַתֶּכֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְרִקּוּעַ וּלְעִצּוּב צוּרָה מְסֻיֶּמֶת לְמְטִילֵי מַתֶּכֶת שׁוֹנִים עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּלִילִים נָעִים: מְעַרְגֹּלֶת לְצִנּוֹרוֹת. מְעַרְגֹּלֶת לְפַסֵּי־בַּרְזֶל. – [מְעַרְגֹּלֶת, מְעַרְגָּלְתּוֹ; מְעַרְגּוֹלוֹת]

מַעֲרֶה ז׳ [מן א. ערה; ראה גם מַעַר] מַחְשׂוֹף, מָקוֹם גָּלוּי: ״וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה־גָבַע״ (שופטים כ לג). ״הִטְפִּיף רַגְלָיו עַל גַּב הָרֶכֶס, בֵּין מַעֲרֵי־סְלָעִים מַלְבִּינִים״ (יזהר, צקלג 32). ״צוֹפִים מִכָּל עֵבֶר אֶל מַעֲרֵה הַיַּעַר הַמֻּשְׁלָג רְחַב־הַיָּדַיִם״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 130). – [מַעֲרֵה־, מַעֲרִים, ־רֵי־]

מְעָרָה נ׳ [מן ערה או מן ג. עור; ארמית: מְעַרְתָּא; ערבית: מַעַ׳אַרַה] חָלָל עָמֹק בְּסֶלַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּתַח כְּלַפֵּי חוּץ, מְחִלָּה שֶׁנּוֹצְרָה בְּאַדְמַת גִּיר בְּעִקָּר בִּפְעֻלַּת הַמַּיִם הַתַּת־קַרְקָעִיִּים. הַמְּעָרוֹת שִׁמְּשׁוּ מְקוֹם מִקְלָט וּמְגוּרִים לָאָדָם הַקַּדְמוֹן, וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מִתְגּוֹרְרִים בָּהֶן אַף בְּיָמֵינוּ: ״וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא (לוט) וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו״ (בראשית יט ל). ״וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים וּבַצְּרִחִים וּבַבֹּרוֹת״ (שמואל א יג ו). ״בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת״ (בבא בתרא ד ז). מְעָרַת עֲדֻלָּם. מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. מְעָרַת הַתְּאוֹמִים. – [מְעָרַת־, מְעָרוֹת, מְעָרוֹת־]

– מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה (בראשית כג ט). הַמְּעָרָה בְּחֶבְרוֹן שֶׁנִּקְבְּרוּ בָהּ, לְפִי הַתּוֹרָה, אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאִמּוֹתֵינוּ שָׂרָה, רִבְקָה וְלֵאָה. לְפִי הָאַגָּדָה, נִקְבְּרוּ בָהּ גַּם אָדָם וְחַוָּה.

– מְעָרַת פָּרִיצִים, 1. מְעָרָה שֶׁל שׁוֹדְדִים אוֹ שֶׁל חַיּוֹת־טֶרֶף: ״הַמְעָרַת פָּרִצִים הָיָה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו״ (ירמיה ז יא). 2° [בהשאלה] מְקוֹם־מִפְגָּשׁ שֶׁל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן.

– מֵי־מְעָרָה* (ירושלמי ברכות ז ד), מֵי־גְּשָׁמִים שֶׁנִּקְווּ בִּמְעָרוֹת, מַיִם עוֹמְדִים (לְהַבְדִּיל מִן מֵי־מַעְיָן).

– שׁוֹכְנֵי־הַמְּעָרוֹת°, 1. בְּנֵי־הָאָדָם הַקַּדְמוֹנִים שֶׁגָּרוּ בְּתוֹךְ מְעָרוֹת. 2 [בהשאלה] אֲנָשִׁים הַדָּרִים בְּמִשְׁכְּנוֹת־עֹנִי, בִּתְנָאֵי־דִיּוּר יְרוּדִים.

מְעֹרֶה*, מעורה ת׳ [מן ב. ערה, עֹרָה] 1*, מְחֻבָּר וּמְהֻדָּק, מְצֻמָּד: ״אֹכֶל שֶׁנִּפְרַס וּמְעֹרֶה מִקְצָת״ (טבול יום ג א). ״יְחוּר שֶׁל תְּאֵנָה שֶׁנִּפְשַׁח וּמְעֹרֶה בַּקְּלִפָּה״ (עוקצים ג ח). ״הַכְּרוּבִים שֶׁהָיוּ מְעֹרִים זֶה בָּזֶה... כְּאִישׁ הַמְּעֹרֶה בְּלִוְיָה שֶׁלּוֹ״ (יומא נד—נד:). ״שְׁנֵיהֶם מְעֹרִים וּמְזוּגִים זֶה בָּזֶה מִבְּרֵאשִׁית״ (ביאליק, חבלי לשון). ״לְהַרְתִּיעַ וּלְשָׁרֵשׁ אֶת הַמְּעֹרֶה בְּלִבָּהּ״ (בן־ציון, קפג). 2° [בהשאלה] מְשֹׁרָשׁ, קָשׁוּר וּמְשֻׁלָּב: פְּלוֹנִי מְעֹרֶה בְּחַיֵּי הַתַּרְבּוּת שֶׁל הַצִּבּוּר. הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ עֲדַיִן אֵינוֹ מְעֹרֶה בָּאָרֶץ. – [מְעֹרָה, מְעֹרִים, ־רוֹת]

מערוך על דף־עריכה

מַעֲרוֹךְ* ז׳ [מן ערך] גְּלִיל־עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ לְגִלְגּוּל הַבָּצֵק וּלְרִקּוּעוֹ (כלים טו ב). – [מַעֲרוֹךְ־, מַעֲרוֹכִים, ־כֵי־]

מערומים, ראה מַעֲרֻמִּים.

מַעֲרוּפְיָא^, מַעֲרוּפְיָה^ נ׳ [מערבית: מַעֲרוּף ידוע, מוכר] צִבּוּר הַלָּקוֹחוֹת שֶׁל בֵּית־עֵסֶק, מִי שֶׁבָּאִים אִתּוֹ בִּקְבִיעוּת בְּעִסְקֵי מִקָּח־וּמִמְכָּר, ״קְלִיֶנְטוּרָה״: ״שֶׁלֹּא יָבוֹא לְאַבֵּד הַמַּעֲרוּפְיָא שֶׁלּוֹ״ (מהר״ם מרוטנברג, תשב״ץ קסו). ״דִּינֵי חֲזָקָה וּמַעֲרוּפְיָא שֶׁעוֹד לֹא נִסְתַּבֵּר עִנְיָנָם בֵּין הַפּוֹסְקִים הָאַחֲרוֹנִים״ (יל״ג, פרוזה תלו). ״קְהַל־הַקּוֹנִים וְהַמַּעֲרוּפְיוֹת – בַּעֲלֵי־הָאֲחֻזּוֹת״ (סוקולוב, אישים 66). – [מַעֲרוּפְיַת־, מַעֲרוּפְיוֹת]

מְעֻרְטָל°, מעורטל ת׳ [מן ערטל] עָרֹם, חָשׂוּף, מְגֻלֶּה: ״רוּחוֹ שֶׁל אָדָם, הַמְעֻרְטֶלֶת מִקְּלִפָּתָהּ הַדִּבּוּרִית״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). ״כֹּה לֹא דוֹמֶה לְכֶרֶךְ זֶה מְעֻרְטָל וּמְהֻמֶּה״ (פיכמן, קסא). ״רָאָה אֶת עַצְמוֹ פִּתְאֹם פְּרוּק־עֲדָיו וּמְעֻרְטַל־עֲרָכָיו״ (ויסלבסקי, יחידים 235). גּוּף מְעֻרְטָל מִשְׁתַּזֵּף בַּשֶּׁמֶשׁ. – [מְעֻרְטֶלֶת, ־טָלִים, מְעֻרְטָלוֹת]

מַעֲרִיב^ ז׳ [מן א. ערב, הֶעֱרִיב] (בספרות הפוסקים) תְּפִלַּת הָעֶרֶב, עַרְבִית: מַעֲרִיב לֵיל־שַׁבָּת. מַעֲרִיב לֵיל־פֶּסַח.

– בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב°, ראה ערך מִנְחָה.

מַעֲרִיךְ^ ז׳ [מן ערך, הֶעֱרִיךְ] 1^, שַׁמַּאי, מֻמְחֶה הַקּוֹבֵעַ אֶת עֶרְכּוֹ שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם: מַעֲרִיךְ שֶׁל קַרְקָעוֹת. מַעֲרִיךְ שֶׁל בִּנְיָנִים. 2°, מִסְפָּר הַמְצַיֵּן כַּמָּה פְּעָמִים יֵשׁ לְהַעֲלוֹת בְּחֶזְקָה מִסְפָּר מְסֻיָּם: בְּחֶזְקָה 3^2 (= 9) הַמִּסְפָּר 2 הוּא הַמַּעֲרִיךְ. – [מַעֲרִיךְ־, מַעֲרִיכִים, ־כֵי־]

מַעֲרִיץ ז׳ [מן ערץ, הֶעֱרִיץ] 1°, מְכַבֵּד בְּיוֹתֵר, חָסִיד נִלְהָב (שֶׁל־): רַבִּים הֵם מַעֲרִיצֶיהָ שֶׁל הַשַּׂחְקָנִית הַדְּגוּלָה. מַעֲרִיצָיו שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר עָרְכוּ לוֹ קַבָּלַת־פָּנִים נִלְהֶבֶת. 2 [במקרא] מַפִּיל מוֹרָא, מְעוֹרֵר יִרְאַת־הַכָּבוֹד: ״וְהוּא (ה׳) מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִצְכֶם״ (ישעיה ח יג). – [מַעֲרִיץ־, מַעֲרִיצִים, ־צֵי־; מַעֲרִיצָה, ־צַת־, מַעֲרִיצוֹת]

מַעֲרָךְ ז׳ [מן ערך] [במקרא רק בצירוף ״מַעַרְכֵי־לֵב״, ראה להלן] 1°, דְּבָרִים שֶׁנֶּעֶרְכוּ יַחְדָּו בְּסֵדֶר מְסֻיָּם, תַּכְנִית, קוֹנְסֶפְּקְט: מַעֲרָךְ שֶׁל שִׁעוּר. מַעֲרָךְ שֶׁל הַרְצָאָה. 2° [בצבא] צוּרַת הַהִתְפָּרְסוּת שֶׁל גּוּף צְבָאִי, עַל בִּצּוּרָיו וְעַל אַפְסְנָיָתוֹ,

בשטח מסים: ״על המפה סמנו... קו המערך הקדמי של האויב ורכוז צבאותיו״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 65). מערך חדש של הצבא לקראת ההתקפה העתידה לבוא. מערך קרבי. מערך הגנתי. 3 ° [בהשאלה מן 2] הערכות, התארגנות של גוף צבורי או של גופים צבוריים אחדים (מפלגות, אגדות) לשם השגת מטרה משתפת או לשם הגנה על ענינים משתפים: מערך משתף של שתי מפלגות לקראת הבחירות. – [מערך־, מערכים, מערכי־]

– מערך חדש ° [בכלכלה, במדיניות, באמנות] סדר חדש או תכנית חדשה לפתרון בעיה מסימת: מערך חדש בספרות. המערך החדש בכלכלה.

– מערכי־לב, מחשבות הלב, רעיונות: ״לאדם מערכי־לב ומה׳ מענה לשון״ (משלי טז א). ״לדעת מעשי מתנגדיהם ומערכי־לב הקונים״ (אחד העם, פו). ״גלה לפניו את מערכי־לבו, את כל חלומותיו וספקותיו״ (ברקוביץ, הראשונים רצ). ״ונהו אחריה איש כסגנונו וכמערכי־לבו״ (שזר, כוכבי 109). ״לא יכלתי שאת עוד את מערכי לבי״ (אבן־זהב, דויד 3).

– מערכי־לשון °, דרכי ההבעה בלשון: ״מערכי לשון עבר״ (ספר דקדוק). ״היאך זה במערכי־לשונם?״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 176).

– מערכי־מלחמה * (תוספתא סוטה ז יח), הערכות לקרב.

מערך °, מוערך ת׳ [מן ערך, הערך] שהעריכו אותו, ששמו אותו, שנקבע ערכו בקרוב: הבית המערך במאה אלף לירות נרכש על־ידי העיריה. – [מערכת, מערכים, ־כות]

מערכה נ׳ [מן ערך] 1, דברים ערוכים בסדר מסים, קבוצה של עצמים שונים שלכל אחד מהם מקומו הקבוע: ״את־המנרה הטהרה את־נרתיה נרת המערכה״ (שמות לט לז). ״ומערכת לחם על־השלחן הטהור״ (דברי הימים ב יג יא). ״בכל יום היו שם ארבע מערכות (של עצים)״ (יומא ד ו). מערכה של כלים. מערכת־העצבים בגוף. מערכת־קרור. מערכת־נווט. 2, מחנה־צבא ערוך למלחמה: ״ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה״ (שמואל א יז כא). ״מערכת ישראל״ (שמואל א יז ח). 3, חזית־המלחמה, שדה־הקרב: ״אנכי הבא מן־המערכה, ואני מן־המערכה נסתי״ (שמואל א ד טז). 4, מלחמה, קרב, התנגשות מזינת בין צבאות: ״אנשי מלחמה עדרי מערכה״ (דברי הימים א יב לט). בנגב התחוללה מערכה כבדה. 5 °, סדרת קרבות הנערכת לשם השגת יעד אסטרטגי מסים ומגדר: המערכה על הגליל נסתימה בנצחונו השלם של צבא־ההגנה־לישראל. 6 °, פרק שלם, פרשה במחזה דרמתי: מחזה בשלש מערכות. בסוף כל מערכה יורד המסך. סרט־קולנוע בשבע מערכות. 7 ° [בתורת המיון (סיסטימאטיקה)]: היחידה הכוללת ביותר בממלכת החי או הצומח (החלקה בשלמותה היא: ממלכה – מערכה – מחלקה – סדרה – משפחה – סוג – מין): מערכת בעלי־החליות. 8 ^ [בספרות האסטרולוגיה בימי־הבינים] כנוי לסדר הכוכבים והמזלות בשמים, שלפי דעת הקדמונים היתה השפעתם רבה על גורל בני־אדם: ״ומהם מי שמיחס אותו אל רוחניות כוכב מן הכוכבים... מערכת מזל״ (כוזרי א צז). ״אם יש במערכת הכוכבים... רעה״ (אברהם אבן־עזרא לשמות י ג). ״מופתים שהם כנגד הטבע וכנגד מערכת הכוכבים וממשלתם״ (מלמד התלמידים, שמות). ״מנצח ומשודד מערכות השמים״ (רמב״ן לבראשית יז א). ״שמצינו שהשם יתברך הוא שודד המערכות בעבור הצדיקים, אם כן למה המית השם יתברך זו הצדקת ולא שדד המערכות בעבורה?״ (אבוהב, נהר פישון, במדבר). – [מערכת־, מערכתו; מערכות, מערכות־]

– מערכת־השמש ° [באסטרונומיה] כנוי לשמש ולכלל הגופים הקטנים יותר המקיפים אותה, וכן למרחב שעוברים בו המסלולים של גופים אלה.

– מערכת כוכבי־הלכת °, 1, מונח אחר למערכת־השמש. 2 [במובן מצומצם] כלל כוכבי־הלכת.

– מערכת שביל־החלב °, ראה גלקסיה.

– מערכת־שעורים ° [במוסד־לימודים] לוח מפרט של השעורים למקצועותיהם ולשעותיהם במשך כל ימות השבוע.

– מערכת־קואורדינטות ° [בהנדסה] ראה ערך קואורדינטה.

– מערכה מחזורית של היסודות °, לוח של היסודות הכימיים שבטבע לפי מספרם האטומי העולה, כלומר, לפי מספר המטענים החיוביים שבגרעינם, וכן לפי משקלם האטומי העולה (״מחזורית״ – על־שום שבמערכה חוזרים ונשנים ברוחים מסימים יסודות בעלי תכונות דומות). המערכה המקבלת בימינו נוסדה על־ידי הכימאי הרוסי מנדליב בשנת 1869 ונקראת על שמו.

– עדר במערכה [שאול מן דברי הימים א יב לט (ראה למעלה 4) ושם המשמעות: עסק בפעולות קרב] טרח ועסק הרבה במפעל.

– שדד את המערכות ^ [בהשאלה מספרות ימי־הבינים, ושם המשמעות: ניצח והרס את השפעתן של מערכות הכוכבים, ראה למעלה 8] שנה את הסדרים הקבועים, בטל את הישן והקים לשם הכנסת החדש: הממשלה שדדה את מערכות הכלכלה במדינה.

– שדוד מערכות ^ [על־פי הנ״ל] שנוי הסדרים הישנים והקבועים והחלפתם בחדשים: השר התחיל בשדוד מערכות הכלכלה במדינה.

מערכון ° ז׳ [מן מערכה 6] מחזה קצר במערכה אחת. – [מערכון־, מערכונים, ־ני־]

מערכת נ׳ [מן ערך; צורת־משנה של מערכה] 1 °, חבר סופרים העורכים עתון או קבץ ספרותי או יצירה ספרותית מסימת: חבר מערכת העתון. ישיבת־המערכת. 2 °, המשרד שהעורכים עובדים בו: המערכת פתוחה בכל יום. האורח בקר במערכת־העתון. 3, מערכה, סדרה שלמה, קבוצת דברים: ״לחם המערכת״ (דברי הימים א ט לב). מערכת גלגלים ומנופים במכונה. מערכת־כלים. מערכת־קלפים. מערכת־החקים. – [מערכת־, מערכות, מערכות־]

– סל־המערכת °, סל שהעורכים זורקים לתוכו פסלת של כל חמר משרדי או ספרותי שאינו טעון גניזה: החמר הקלוקל נשלח ישר אל סל־המערכת.

– שֻׁלְחַן־הַמַּעֲרֶכֶת, 1. הַשֻּׁלְחָן בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁעָלָיו נֶעֱרָךְ לֶחֶם הַפָּנִים (דברי הימים ב כט יח). 2°. הַשֻּׁלְחָן שֶׁאֵלָיו מְסֻבִּים הָעוֹרְכִים.

מַעֲרֹכֶת°, מערוכת נ׳ [מן ערך] 1. מִבְנֵהוּ הַטִּבְעִי שֶׁל גּוּף מִבְּחִינַת בְּרִיאוּתוֹ, תְּכוּנוֹתָיו, אָפְיוֹ וְעוֹד: "לִרְאוֹת אֶת הַמַּעֲרֹכֶת הַגּוּפָנִית שֶׁלָּהּ" (שטיינמן, סודות א 58). 2. קוֹנְסְטִיטוּצְיָה, אֹסֶף חֻקֵּי־הַיְסוֹד הַקּוֹבְעִים אֶת מִבְנֶהָ וּמִשְׁטָרָהּ שֶׁל חֶבְרָה אוֹ שֶׁל מְדִינָה. – [מַעֲרֹכֶת־, מַעֲרָכְתּוֹ, מַעֲרוֹכוֹת]

מַעֲרָכְתִּי°, מערוכתי ת׳ [מן מַעֲרֹכֶת] שֶׁל מַעֲרֹכֶת, קוֹנְסְטִיטוּצְיוֹנָלִי: שִׁנּוּיִים מַעֲרָכְתִּיִּים בַּמְּדִינָה. – [מַעֲרָכְתִּית, מַעֲרָכְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מְעֹרָם°, מעורם ת׳ [מן א׳ ערם] מְגֻבָּב לַעֲרֵמָה: "רוֹבֵיהֶם מְעֹרָמִים בְּמִלְכְּסָן" (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 75). "הַגִּבְעָה הַמְעֹרֶמֶת מֵעֵבֶר לַגַּיְא" (יזהר, צקלג 130). הַתְּבוּאָה שֶׁנִּקְצְרָה מְעֹרֶמֶת לַעֲרֵמוֹת־עֲרֵמוֹת. – [מְעֹרֶמֶת, מְעֹרָמִים, ־מוֹת]

מַעֲרֹם, מערום ז׳ [מן עָרֹם, עֵרֹם; וראה גם ג. ערם] 1. מְקוֹם עֵירֹם, מָקוֹם חָשׂוּף בַּגּוּף: "וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ" (דברי הימים ב כח טו). "תְּהוֹם וָלֵב חָקַר, וּבְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם יִתְבּוֹנָן" (בן־סירא מב כו). "בְּשֶׂכֶר לִמּוּד וּכְסוּת לְמַעֲרֻמֵּיהֶם" (ביאליק, יונה). "אֶנְקַת הַמַּעֲרֹם" (שלונסקי, שירים ב 386). 2° [בהשאלה] חֶסְרוֹן, לִקּוּי, פְּגָם: "הוּא גִּלָּה מַעֲרֻמָּיו לִפְנֵי אִישׁ לֹא רָאוּי לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים אֵלֶּה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סז). מַעֲרֻמֵּי עוֹלָם סְבִיבְכֶם" (ביאליק, קראו). "לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶם עַל כָּל מַעֲרֻמֵּיהֶם הָרַעְיוֹנִיִּים" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 38). – [מַעֲרֻמֵּי־, מַעֲרֻמָּיו]

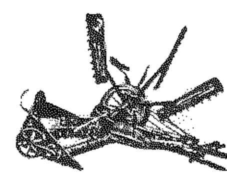
מערמת

מַעֲרֶמֶת° נ׳ [מן א׳ ערם] מְכוֹנָה הַקּוֹצֶרֶת אֶת הַתְּבוּאָה וּמַנִּיחָה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה עֲרֵמוֹת־עֲרֵמוֹת שֶׁל הַתְּבוּאָה הַקְּצוּרָה, שֶׁאֵינָן קְשׁוּרוֹת לַאֲלֻמּוֹת. – [מַעֲרֶמֶת־, מַעֲרָמוֹת, מַעַרְמוֹת־]

מַעַרְסֶלֶת°, מערסולת נ׳ [מן עַרְסֵל] נִדְנוּד, הִתְנַדְנְדוּת: "פְּסִיעָתוֹ הָיְתָה... בְּמַעַרְסֶלֶת קַלָּה, כְּדֶרֶךְ הַמַּלָּחִים" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 310). – [מַעַרְסֶלֶת־]

מְעַרְעֵר* ז׳ [מן ערער, עִרְעֵר] קוֹבֵל וּמִתְלוֹנֵן, מִי שֶׁמַּגִּישׁ עִרְעוּר וּתְבִיעָה נֶגֶד פְּסַק־דִּין: "לְפִיכָךְ לֹא חָשַׁשׁ זֶה הַמְעַרְעֵר לִמְחוֹת" (רש״י בבא בתרא לז). הַמְעַרְעֵר הִגִּישׁ אֶת עִרְעוּרוֹ לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט הָעֶלְיוֹן. – [מְעַרְעֶרֶת, מְעַרְעֲרִים, ־רוֹת]

– יָצְאוּ עָלָיו מְעַרְעֲרִים* (רמב״ם, מכירה יט ב). טָעֲנוּ נֶגְדּוֹ, תָּקְפוּ אוֹתוֹ בִּטְעָנוֹת וּבִתְבִיעוֹת.

מְעֹרְעָר°, מעורער ת׳ [מן ערער, עֹרְעַר] מְמוֹטָט, הָרוּס: מַצַּב חָמְרִי מְעֹרְעָר. בְּרִיאוּתוֹ מְעֹרְעֶרֶת כָּלִיל. מוּסָר מְעֹרְעָר. – [מְעֹרְעֶרֶת, מְעֹרְעָרִים, ־רוֹת]

מַעֲרָף* ז׳ [מן ב׳ ערף] טִפַּת־גֶּשֶׁם, נֵטֶף־מַיִם: "מַרְפֵּא־כֹל מַעֲרַף עָנָן טָל" (בן־סירא מג כו). – [מַעֲרַף־, מַעֲרָפִים, מַעַרְפֵּי־]

מְעֹרְפָּל°, מעורפל ת׳ [מן עֲרָפֶל; ראה גם ערפל, עִרְפֵּל] 1. מְכֻסֶּה עֲרָפֶל: "סַהַר מְעֹרְפָּל וְחִוֵּר" (בת־מרים, שירים 14). בֹּקֶר מְעֹרְפָּל. שָׁמַיִם מְעֹרְפָּלִים. 2 [בהשאלה] מְטֻשְׁטָשׁ, בִּלְתִּי־בָּהִיר, שֶׁאֵינוֹ שָׁקוּף: תְּשׁוּבָה מְעֹרְפֶּלֶת. דְּבָרִים מְעֹרְפָּלִים. סִגְנוֹן מְעֹרְפָּל. – [מְעֹרְפֶּלֶת, מְעֹרְפָּלִים, ־פָּלוֹת]

מַעֲרֶפֶת° נ׳ [מן א׳ ערף] שֵׁם עִבְרִי לְגִילְיוֹטִינָה, גַּרְדּוֹם שֶׁעָרְפוּ בּוֹ אֶת רָאשֵׁי הַנִּדּוֹנִים לְמָוֶת: "מַעֲרֶפֶת לָנוּ מְלֹא כָל־הָאָרֶץ, מִצְּלַב־הַקֶּרֶס עַד חֶרְמֵשׁ־הַסַּהַר" (למדן, במעלה ס). "לוּאִי ט״ז עַל גַּרְדּוֹם הַמַּעֲרֶפֶת" (פרלמן, תר׳ הרץ 21). "כָּל אֳנִיָּה נִדְמֵית כְּמַעֲרֶפֶת הַמַּפְלִיגָה אֶל חוֹף בָּדוּי" (שלונסקי, שירים ב 15). – [מַעֲרֶפֶת־, מַעֲרָפוֹת, מַעַרְפוֹת־]

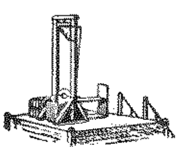
מערפת

מַעֲרָצָה נ׳ [מן ערץ; המשמעות משוערת לפי הכתוב] גַּרְזֶן גָּדוֹל לַחֲטִיבַת עֵצִים: "מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה" (ישעיה י לג). – [מַעֲרֶצֶת־, מַעֲרָצוֹת, מַעַרְצוֹת־]

מְעֹרָק°, מעורק ת׳ [מן עוֹרֵק] שֶׁבּוֹלְטִים בּוֹ הָעוֹרְקִים: "עָלִים מְשׂוֹרָיִים, מְעֹרָקִים" (רגלסון, חקוקות 156). – [מְעֹרֶקֶת, מְעֹרָקִים, מְעֹרָקוֹת]

מַעַשׂ* ז׳ [צורת־משנה של מַעֲשֶׂה] מַעֲשֶׂה, פְּעֻלָּה, עֲשִׂיַּת דָּבָר: "זֵכֶר תְּחִלַּת כָּל מַעַשׂ" (קליר, זכר תחילת, מוסף א׳ ראש־השנה). "עֲנֵה טוֹבִים בְּמַעַשׂ... עֲנֵה יְרוּדִים מִמַּעַשׂ" (סידור רס״ג, רמה). "כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה קְטַנִּים עוֹמְדִים בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים, וְדַלֵּי־מַעַשׂ בִּמְקוֹם אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה" (עגנון, אורח 14). "לַהוֹלְכִים אֶל עוֹלַם הַמַּעַשׂ" (אלתרמן, עיר 178). "מַסָּה וָמַעַשׂ" (קליינמן, תר׳ ספרו של וייצמן). אֲנָשִׁים גְּדוֹלֵי־מַעַשׂ. – [מַעַשׂ־, מַעֲשׂוֹ; מַעֲשִׂים, מַעֲשֵׂי־]

– עֲנִי מִמַּעַשׂ* [על־פי פתיחתה של תפילת החזן לפני מוסף לימים נוראים] כִּנּוּי לְאָדָם דַּל־מַעֲשִׂים, חַלָּשׁ וּרְפֵה־אוֹנִים.

מע״ש ר״ת 1. מֶעֶרֶב שַׁבָּת. 2. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

מְעֻשָּׂב°, מעושב ת׳ [מן עשב, עִשֵּׂב] 1. (שָׂדֶה) שֶׁנִּתְלְשׁוּ מִמֶּנּוּ עִשְׂבֵי־הַבָּר. 2. מְכֻסֶּה עֵשֶׂב, שֶׁעָלוּ בּוֹ עֲשָׂבִים: "הַגִּבְעָה הַמְעֻשֶּׂבֶת" (יזהר, צקלג 128). – [מְעֻשֶּׂבֶת, מְעֻשָּׂבִים, ־בוֹת]

מַעֲשָׂב° ז׳ [מן עֵשֶׂב] מְקוֹם עֵשֶׂב, מִדְשָׁאָה: "אַתְּ כֹּה רֵיחָנִיָּה... כִּי לְכָךְ אַתְּ נוֹצַרְתְּ – לְעַדְנָה בְּמַעֲשַׂבִּים מְטֻלָּלִים" (טשרניחובסקי, שירים 495). – [מַעֲשַׂב־, מַעֲשַׂבִּים, ־בֵּי־]

מַעֲשָׂבָה° נ׳ [מן עֵשֶׂב] אֹסֶף עֲשָׂבִים וּצְמָחִים שׁוֹנִים, הֶרְבַּרְיוֹן. – [מַעֲשֶׂבֶת־, מַעֲשָׂבוֹת, מַעַשְׂבוֹת־]

מַעֲשֶׂה ז׳ [מן א. עשה] 1. פְּעֻלָּה, מְלָאכָה, עֲבוֹדָה, עֵסֶק, עֲשִׂיַּת דָּבָר: "תְּנוּ־לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ, וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ" (משלי לא לא). "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם... אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שמות יח כ). "מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ, ה׳, כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ!" (תהלים קד כד). "שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה" (יחזקאל מו א). "כִּי יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי" (ישעיה כט טז). "לֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה" (אבות א י). "וְאִישׁ בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל" (שמואל א כה ב).

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי־תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

2 [כנסמך: מַעֲשֵׂה־ או בכנויים] אֹפֶן עֲשִׂיָּה, תַּבְנִית, צוּרַת־: "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר" (שמות כד י). "מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם... כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן" (יחזקאל א טז). 3 *, מְאֹרָע, מִקְרֶה, עֻבְדָּה: "כְּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה" (יבמות טו ב). "מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאת לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא" (נידה ח ג). "מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִלּוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ" (תוספתא ברכות ד יד). "בִּי הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, פַּעַם אַחַת..." (בראשית רבה יא). מַעֲשֵׂה בְגָדִי. — [מַעֲשֵׂה־, מַעֲשִׂים, מַעֲשֵׂי־]

— לְמַעֲשֶׂה ° תה"פ [קיצור הביטוי: הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה *, ראה להלן] בְּאֹפֶן מַעֲשִׂי, בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בַּמְּצִיאוּת (הֵהֶפֶךְ "לַהֲלָכָה"): "וִיבַחֲנֵם בִּכְבַד־רֹאשׁ לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה" (אחד העם, ג). דְּבָרֶיךָ טוֹבִים וּנְכוֹחִים, אוּלָם מָה הַצָּעָתְךָ לְמַעֲשֶׂה?

— מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה *, מִקְרֶה שֶׁקָּרָה, דָּבָר שֶׁאֵרַע בַּמְּצִיאוּת: "מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה... מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד..." (חגיגה כב:).

— מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה * (כתובות ז.), פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בְּהַרְצָאַת מִקְרֶה שֶׁקָּרָה: "שׁוֹאֲלִים אַתֶּם — מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה" (ביאליק, החצוצרה א). "לֹא כָּךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה" (עגנון, כפות שמג).

— מַעֲשֶׂה לִסְתֹּר * [על־פי ביצה כד., ועוד הרבה בתלמוד, ובכולם בתמיהה: "מעשה לסתור?!"] דָּבָר וּמִקְרֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לִסְתֹּר וּלְבַטֵּל אֶת הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ קֹדֶם.

— מַעֲשֵׂה־ 1, [לפני דומם] עָשׂוּי כְּ־, בְּתַבְנִית־: "מִכְבַּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת" (שמות כז ד). "כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים" (דברי הימים ב ג י). "וְכֹתָרֹת... מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם" (מלכים א ז יט). מַעֲשֵׂה סְרִיגָה. 2 ° [לפני חי] כְּמִנְהַג־: "וְהִתְפַּרְקַדְתִּי אֲנִי מַעֲשֵׂה בַּעַל־הַבַּיִת עַל הַמִּטָּה" (ברקוביץ, הראשונים קיב). "מַהֲלָכוֹת חִישׁ חִישׁ מַעֲשֵׂה גַּנָּבִים" (גולדברג, תר' מלחמה ג 313).

— מַעֲשֵׂה אוֹנָן ° [על שם אונן בן־יהודה ש"שחת (זרעו) ארצה", בראשית לח ט] אוֹנָנוּת, הוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה.

— מַעֲשֵׂה־בָבָא °, ראה ערך בָּבָא.

— מַעֲשֵׂה בֵית־דִּין *, פְּסַק־דִּין, עִנְיָן שֶׁנִּדּוֹן בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט וְנִסְתַּיֵּם בְּמַתַּן פְּסַק־דִּין: "הַטּוֹעֵן אַחַר מַעֲשֵׂה בֵית־דִּין לֹא אָמַר כְּלוּם" (בבא מציעא יז.—יז:). [ובשינוי קל:] "אֵין אַחַר מַעֲשֵׂה בֵית־דִּין כְּלוּם" (מימרה רווחת).

— מַעֲשֵׂה־בְרֵאשִׁית * (חגיגה ב א). 1 *, מַעֲשֵׂה־הַיְצִירָה, בְּרִיאַת־הָעוֹלָם. 2 ° [בהשאלה] מִפְעָל כַּבִּיר, רִאשׁוֹנִי.

— מַעֲשֵׂה־גַבְלוּת ° [על־פי שמות כח כב, ושם: "שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת, מַעֲשֵׂה עֲבֹת"] מְלֶאכֶת־שְׁזִירָה, קְלִיעָה: "הֵחֵל מִפְּסַלְתָּהּ שֶׁל זְכוּכִית וְעַד מַעֲשֵׂה גַבְלוּת וְגָבִישׁ בִּכְלָלָם" (טשרניחובסקי, שירים 417). "וְעַל הָאֲפֻדָּה הָרְחָבָה הָיָה הַפְּתִיל הַמְתֻקָּן, חֶבֶל מַעֲשֵׂה־גַבְלוּת" (ברגר, א 458).

— מַעֲשֵׂה־זִמְרִי * [על־יסוד המסופר על זמרי בן־סלוא שזנה אחר המדיינית, במדבר כה ו, יד; ועל־פי מימרת חז"ל: "מעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפינחס", סוטה כב:] זְנוּת וְנִאוּף: "כְּמִקְרֵה אוֹתוֹ חָסִיד שֶׁתָּקַף עָלָיו יִצְרוֹ וְהָלַךְ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה־זִמְרִי" (יל"ג, פרוזה רגב).

— מַעֲשֵׂה־חִדּוּדִים * (סנהדרין סז:), כִּנּוּי לְאַהֲבְהָבִים גּוּפָנִיִּים, הִתְמַזְמְזוּת.

— מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב, מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת, עֲבוֹדַת־אָמָּן: "כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם" (שמות כו א).

— מַעֲשֵׂה־יָדַיִם, מְלֶאכֶת־אָדָם, כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹסֵק בּוֹ: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ" (דברים ב ז).

— מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָמָּן (שיר השירים ז ב), מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת, עֲבוֹדַת מֻמְחֶה.

— מַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִתְפָּאֵר (ישעיה ס כא), מְלָאכָה נָאָה הָרְאוּיָה לִתְהִלָּה.

— מַעֲשֵׂה־יַלְדוּת ° (ביאליק, שם שירו) [ראה להלן "מעשה נערות"] הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, דְּבַר־שְׁטוּת.

— מַעֲשֶׂה לְהַכְעִיס °, דָּבָר שֶׁמִּישֶׁהוּ עוֹשֶׂה כְּדֵי לְהַרְגִּיז אַחֵר, גַּם אִם אֵין בּוֹ כָּל תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ.

— מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה *. 1 *, כִּנּוּי לְרָזֵי הַמַּלְאָכִים וּלְחָכְמַת הַנִּסְתָּר וְהָאֱלֹהוּת [על־יסוד חזון האופנים ומרכבת אלוהים שראה יחזקאל במראה הנבואה (פרקים א, י)]: "קוּם דְּרֹשׁ לָנוּ בְּמַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה" (שבת פ:). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר מֻרְכָּב וּמְסֻבָּךְ: "צוּרָתָהּ (שֶׁל הַלָּשׁוֹן), מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה שֶׁלָּהּ" (ביאליק, חבלי לשון). "וַאֲנִי עוֹמֵד וּמַסְבִּיר לָהּ סִבַּת כָּל הַסִּבּוֹת, מְלַמְּדָהּ פֶּרֶק בְּמַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה" (ברקוביץ, תר' טוביה קכ). "הַחַיִּים הֵם מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה שֶׁל אֶפְשָׁרֻיּוֹת וּסְתִירוֹת" ("הפועל הצעיר", 1954).

— מַעֲשֵׂה־נִסִּים * (תענית כד:), דְּבַר־פֶּלֶא, דָּבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע: "שָׂמַח מְאֹד עַל בֶּן־זוּגוֹ שֶׁהִזְמִין לוֹ הַמָּקוֹם לְלַוּוֹתוֹ בְּדַרְכּוֹ, מַעֲשֵׂה־נִסִּים רָאָה בָּזֶה" (מנדלי מו"ס, סז).

— מַעֲשֵׂה־נַעֲרוּת *, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ: "שֶׁהָיָה (יוֹסֵף) עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת — מְמַשְׁמֵשׁ בְּעֵינָיו, מְתַלֶּה בַּעֲקֵבוֹ, מְתַקֵּן בִּשְׂעָרוֹ" (בראשית רבה פד). "שֶׁלֹּא יִרְאֶה יְהוּדִים עוֹשִׂים מַעֲשֵׂי נַעֲרוּת" (עגנון, אלו לט). "גֶּבֶר שֶׁנּוֹהֵג מַעֲשֵׂה־נַעֲרוּת, אָדָם שֶׁשּׁוֹכֵחַ שֶׁהוּא בַּעַל לְאִשָּׁה" (בורלא, עקביה 232).

— מַעֲשֵׂה־סְדוֹם ° [על יסוד המסופר בבראשית יט ד—יא], מִשְׁכַּב זָכוּר, הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיזְם.

— מַעֲשֵׂה־קְדֵרָה * (ברכות ו ה), תַּבְשִׁיל, מָזוֹן מְבֻשָּׁל בְּסִיר.

— מַעֲשֵׂה־קוֹף ^, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ חִקּוּי אוֹ הֶרְגֵּל גְּרֵידָא, בְּלֹא מַחֲשָׁבָה עַצְמָאִית: "וְעוֹשִׂים מַעֲשֵׂה־קוֹף בְּעָלְמָא" (חתם סופר, יורה דעה רמח).

— מַעֲשֵׂה־קֻנְדֵּס °, תַּעֲלוּלִים, שׁוֹבָבוּת.

— מַעֲשֶׂה רָב ° [על־פי שבת כא., בבא בתרא קל:, ועוד הרבה בתלמוד, אך שם: מַעֲשֶׂה רָב — מעשהו של רב וחכם, הוראתו של רב לעשות כך וכך] פְּעֻלָּה חֲשׁוּבָה, מִפְעָל גָּדוֹל.

— מַעֲשֵׂה־שָׂטָן ^, הִתְעָרְבוּתוֹ שֶׁל הַשָּׂטָן, מִכְשׁוֹל בִּלְתִּי צָפוּי, רֹעַ הַמַּזָּל: "וְרָאָה (אַהֲרֹן) שֶׁהִצְלִיחַ מַעֲשֵׂה־שָׂטָן" (רש"י שמות לב ה). "וּמַעֲשֵׂה־שָׂטָן, תָּמִיד אֲנִי נוֹפֶלֶת בִּידֵי בְּרִיּוֹת כְּמוֹתָם" (מנדלי מו"ס, שכז). "מַעֲשֵׂה־שָׂטָן... לִבּוֹ הִגִּיד לוֹ" (ביאליק, יום הששי ב). "וְאוּלָם מַעֲשֵׂה־שָׂטָן, הַבְּרָרָה נִזְרְקָה מִפִּי שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנִי"

(ברקוביץ, תר׳ טוביה יז). ״וַאֲנִי – מַעֲשֵׂה־שָׂטָן, הָיִיתִי עוֹד מֵרֵאשִׁית יַלְדוּתִי נִתְפָּס מְאֹד לְסַכָּנָה״ (שוּר, כוכבי 45). ״נִתְגַּלְגֵּל לְפֶתַע מַעֲשֵׂה־שָׂטָן, עִנְיָן בִּישׁ״ (בורלא, עקביה 54).

– **מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם*** (סוכה מד.), דְּבָרִים רְגִילִים בְּיוֹתֵר, עִנְיָנִים הָעֲלוּלִים לִקְרוֹת בְּכָל עֵת.

– **אִישׁ־מַעֲשֶׂה***, 1°, אָדָם מַעֲשִׂי, מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְבַצֵּעַ דְּבָרִים בְּצוּרָה טוֹבָה. 2°, אָדָם פָּעִיל. 3*, מִי שֶׁמְּדַקְדֵּק בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, מִצְטַיֵּן בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים: ״מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן־דּוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי־מַעֲשֶׂה״ (סוטה ט טו).

– **בִּשְׁעַת־מַעֲשֶׂה**^, בְּעוֹד פְּלוֹנִי עוֹסֵק בַּדָּבָר: ״עַד כָּאן לֹא הִבְטִיחוֹ... אֲבָל בִּשְׁעַת־מַעֲשֶׂה אָמַר לוֹ: ׳הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית׳ – הִבְטִיחוֹ״ (רש״י שמות לג יט). ״וּבִשְׁעַת־מַעֲשֶׂה הוּא מְרַמֵּז בְּיָדוֹ״ (ביאליק, אריה א). הַמִּשְׁטָרָה תָּפְסָה אֶת הַגַּנָּב בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.

– **הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה***, 1*, הוֹרָאָה כֵּיצַד לִנְהֹג אוֹ כֵּיצַד לְקַיֵּם דָּבָר מְסֻיָּם: ״שָׁאַל וְאָמְרוּ לוֹ הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה – יֵלֵךְ וְיַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה״ (בבא בתרא קל:). 2°, תָּכְנִית מַעֲשִׂית, הַצָּעָה בְּרוּרָה וּמַעֲשִׂית, שֶׁהִיא בַּת־בִּצּוּעַ.

– **לְאַחַר מַעֲשֶׂה***, בְּדִיעֲבַד, לְאַחַר שֶׁהַדָּבָר כְּבָר נַעֲשָׂה וְנִסְתַּיֵּם: ״וְאֵין מְשִׁיבִין לְאַחַר מַעֲשֶׂה״ (ראש השנה כט:). אֶחֱרַתָּ, יְדִידִי, הִגַּעְתָּ לְאַחַר מַעֲשֶׂה!

– **מַה מַּעֲשֶׂיךָ?** בַּמֶּה אַתָּה עוֹסֵק?: ״מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם? וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה: רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ״ (בראשית מז ג).

– **שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה** (יחזקאל מו א), שֵׁשֶׁת יְמוֹת־הַחֹל בַּשָּׁבוּעַ שֶׁאָדָם עוֹבֵד בָּהֶם (לְהַבְדִּיל מִיּוֹם הַשַּׁבָּת, יוֹם הַמְּנוּחָה).

– **סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה**^ [שאול מן ״לכה דודי״ לאלקבץ, ועל־פי כוזרי ג עג: ״תחילת המחשבה – סוף המעשה״] אֵין דָּבָר נַעֲשֶׂה אֶלָּא אִם כֵּן קָדְמָה לוֹ מַחֲשָׁבָה וְכַוָּנָה מֵרֹאשׁ.

– **מַעֲשֵׂי־אָבוֹת סִימָן לְבָנִים**^ [על־פי בראשית רבה מח: ״אמר לו הקדוש־ברוך־הוא (לאברהם): שב, אתה סימן לבניך״], הַבָּנִים מַמְשִׁיכִים בְּדֶרֶךְ־כְּלָל אֶת מָסֹרֶת הוֹרֵיהֶם, כְּגוֹרַל הָאָבוֹת כֵּן גּוֹרַל הַבָּנִים: ״מַעֲשֵׂה־אָבוֹת סִימָן לְבָנִים, וְתוֹכוֹ אֶחָד: הַמַּכּוֹת וְהַפְּגָעִים״ (מנדלי מו״ס, שפט).

– **מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ** (בראשית כ ט), מַעֲשִׂים רָעִים בְּיוֹתֵר, מַעֲשִׂים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם הֲפָרַת חֹק וְנִימוּס.

– **מַעֲשֵׂה פְּלוֹנִי בְּיָדוֹ*** [על־פי ברכות ז., ושם: ״כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם״], הוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי פְּלוֹנִי, הוּא מְחַקֶּה אוֹתוֹ.

– **מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ*** (עדיות ה ז), הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אָדָם קוֹבַעַת אֶת יַחַס הַבְּרִיּוֹת אֵלָיו.

– **רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה*** (סנהדרין פב., ועוד), דִּבּוּר רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁשָּׁכַח דְּבַר־מָה, וּבְדֶרֶךְ מִקְרֶה, בִּרְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם, עָלָה הַדָּבָר בְּזִכְרוֹנוֹ מִתּוֹךְ סְמִיכוּת־הָעִנְיָן.

– **צֵרֵף מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה*** [על־פי קידושין מ.: ״מחשבה שעושה פרי הקדוש־ברוך־הוא מצרפה למעשה״] בִּצַּע אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ: ״צֵרַפְתִּי מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה וְכָתַבְתִּי מִכְתָּב אַחַר מִכְתָּב״ (עגנון, אורח 361).

מְעַשֶּׂה* ז׳ [מן א. עשה, עִשָּׂה] מְעוֹרֵר וּמֵבִיא אֲחֵרִים לִידֵי פְּעֻלָּה, מַפְעִיל: ״גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה״ (בבא בתרא ט.). ״לִתֵּן שָׂכָר לִמְעַשֶּׂה כְּעוֹשֶׂה״ (שמות רבה לה). ״הַתּוֹבֵעַ וְהַנִּתְבָּע הַתְּמִידִי, הָעוֹשֶׂה וּמְעַשֶּׂה תָּדִיר״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). עַסְקָן פְּלוֹנִי הָיָה עוֹשֶׂה וּמְעַשֶּׂה כְּאֶחָד. – [מְעַשָּׂה, מְעַשִּׂים, מְעַשּׂוֹת]

מְעֻשֶּׂה*, מְעוּשֶׂה ת׳ [מן א. עשה, עֻשָּׂה] מְלָאכוּתִי, שֶׁנַּעֲשָׂה לֹא בְּאֹפֶן טִבְעִי, כָּפוּי, אָנוּס: ״הַלָּלוּ נִרְאוּ לָנוּ מְעֻשּׂוֹת בְּיוֹתֵר, אֲנוּסוֹת עַל־פִּי הַדִּבּוּר״ (ברקוביץ, הראשונים כב). ״לָמָּה לוֹ לִלְעֹג עָלָיו לַעַג מְעֻשֶּׂה זֶה?״ (ברנר, ג 188). ״הֵשִׁיבָה לוֹ בְּבַת־צְחוֹק מְעֻשָּׂה, שׁוֹבָבִית״ (הזז, צל 199). חִיּוּךְ מְעֻשֶּׂה עַל פָּנָיו שֶׁל הַמְּחַנֵּךְ. – [מְעֻשָּׂה, מְעֻשִּׂים, מְעֻשּׂוֹת]

– **גֵּט מְעֻשֶּׂה*** (גיטין ט ח), גֵּט שֶׁנִּתַּן בְּאֹנֶס וּבִכְפִיָּה, וְלֹא מִתּוֹךְ רָצוֹן וְהַסְכָּמָה.

– **מְעֻשּׂוֹת**° תה״פ בְּצוּרָה מְעֻשָּׂה, בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי: ״כָּךְ? – הוּא מִתַּמֵּהַּ מְעֻשּׂוֹת״ (ליפסון, מדור 368).

מַעֲשִׂי^ ת׳ [מן מַעֲשֶׂה] 1^ מַמָּשִׁי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּעֻלָּה וּמַעֲשֶׂה (הֶפֶךְ מִן ״עִיּוּנִי״): ״וְהַפִּילוֹסוֹף... יְקַבֵּל בָּהֶם הַמַּעֲלוֹת הַמִּדּוֹתִיּוֹת וְהַמַּדָּעִיּוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת, וְלֹא חָסֵר מְאוּמָה מִן הַשְּׁלֵמוּת״ (כוזרי א א). ״לְהַרְאוֹת בְּמוֹפְתִים בְּרוּרִים, עִיּוּנִיִּים אוֹ מַעֲשִׂיִּים״ (אחד העם, יב). עֲבוֹדָה מַעֲשִׂית שֶׁל הַסְּטוּדֶנְטִים בַּמַּעְבָּדָה. גִּישָׁה מַעֲשִׂית. 2°, הַנִּתָּן לְהֵעָשׂוֹת, בַּר־בִּצּוּעַ: תָּכְנִיתְךָ נָאָה, אֲבָל אֵינָהּ מַעֲשִׂית. הַצָּעָה מַעֲשִׂית. – [מַעֲשִׂית, מַעֲשִׂיִּים, ־שִׂיּוֹת]

– **אָדָם מַעֲשִׂי**°, אִישׁ־מַעֲשֶׂה, אִישׁ־בִּצּוּעַ, אָדָם הַיּוֹדֵעַ לְבַצֵּעַ דְּבָרִים.

– **קַבָּלָה מַעֲשִׂית**^, שִׁיטָה בַּקַּבָּלָה, שֶׁעִקָּרָהּ הַעֲבָרַת יְסוֹדוֹת הַמִּסְתּוֹרִין שֶׁבַּקַּבָּלָה הָעִיּוּנִית לְחַיֵּי יוֹם־יוֹם, כְּגוֹן: גֵּרוּשׁ שֶׁל ״דִּבּוּק״, יְצִירַת ״גֹּלֶם״, הַשְׁבָּעוֹת וּמוֹפְתִים.

– **מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת**^, מִצְוֹת שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה לַעֲשׂוֹתָן וּלְקַיְּמָן: ״שֶׁקִּבַּלְנוּ אֲנַחְנוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה מַעֲשִׂיּוֹת מֵאֲדוֹן הַנְּבִיאִים עָלָיו הַשָּׁלוֹם... כִּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וַעֲשִׂיַּת צִיצִית וְהַנָּחַת תְּפִלִּין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מֵהַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת״ (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ו).

מַעֲשִׂיָּה^ נ׳ [מן מַעֲשֶׂה] 1°, סִפּוּר קָטָן, אַגָּדָה [וכייהוד] סִפּוּר נִפְלָאוֹת לִילָדִים קְטַנִּים. 2^, מַעֲשֶׂה, סִפּוּר: ״וַהֲרֵי אָנוּ כּוֹתְבִין מַעֲשִׂיּוֹת דֶּרֶךְ־מָשָׁל מִמָּה שֶׁאֵרַע לַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים״ (עקנין, ספר מוסר א ז). – [מַעֲשִׂיַּת־, מַעֲשִׂיּוֹת]

– **מַעֲשִׂיּוֹת־בָּבָא**°, ראה ערך בָּבָא.

מַעֲשִׂיּוּת° נ׳ [מן מַעֲשִׂי] 1, מַמָּשִׁיּוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר מַעֲשִׂי, רֵיאָלִיּוּת: הַכֹּל הוֹדוּ בְּמַעֲשִׂיּוּת הַהַצָּעָה. מַעֲשִׂיּוּתָהּ שֶׁל הַתָּכְנִית מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. 2, כֹּשֶׁר בִּצּוּעַ, יְכֹלֶת לְבַצֵּעַ דְּבָרִים, נְכוֹנוּת לְמַעֲשִׂים: הִשְׁתָּאִינוּ לְרֹב מַעֲשִׂיּוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ. – [מַעֲשִׂיּוּת־]

מְעַשֵּׁן° ז׳ [מן עשן, עִשֵּׁן] 1*, מַעֲלֶה עָשָׁן: תַּנּוּר מְעַשֵּׁן. אוּד מְעַשֵּׁן. 2, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנּוֹהֵג לְעַשֵּׁן סִיגָרִיּוֹת אוֹ סִיגָרִים: ״בְּשׂוֹרָה לִמְעַשְּׁנִים: הִתְחַלְנוּ לִיַצֵּר מִין מֻבְחָר שֶׁל סִיגָרִיּוֹת!״ (מודעה מסחרית). – [מְעַשֶּׁנֶת, מְעַשְּׁנִים, ־נוֹת]

מְעֻשָּׁן*, מעושן ת׳ [מן עשן, עִשֵּׁן] 1. מְעֻבָּד וּמְתֻקָּן עַל־יְדֵי עָשָׁן, שֶׁהָעֳבַר בְּעָשָׁן כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לוֹ טַעַם אוֹ רֵיחַ מְיֻחָד: ״אֵין מְבִיאִין לֹא (יַיִן) מָתוֹק, וְלֹא מְעֻשָּׁן, וְלֹא מְבֻשָּׁל״ (מנחות ח ו). ״הַנּוֹדֵר מִן הַמְּבֻשָּׁל, מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר מִן הַמְעֻשָּׁן... בְּמִטְגָּן?״ (ירושלמי נדרים לט ג). דָּג מְעֻשָּׁן. בָּשָׂר מְעֻשָּׁן. 2. הָלוּם עָשָׁן, פָּגוּעַ עַל־יְדֵי עָשָׁן: ״אֲחוּזַת־הַדָּם וְהַמְעֻשֶּׁנֶת וְהַמִּצְטַנֶּנֶת״ (חולין ג ה). 3°. סָפוּג עָשָׁן: ״אַתְּ (קִרְיַת נָמָל) מְיֻלֶּלֶת, מְעֻשֶּׁנָה מֵאֲרֻבּוֹת״ (שלונסקי, שירים ב 20). ״יָצָאנוּ מִן הַחֶדֶר שֶׁלֹּא לִנְשֹׁם אֲוִירוֹ הַמְעֻשָּׁן״ (קדרי, כורך 123). ״מְעָרָה מְעֻשֶּׁנֶת שֶׁל אֲנָשִׁים קַדְמוֹנִים״ (עמיחי, שירים 228). — [מְעֻשֶּׁנֶת, מְעֻשָּׁנִים, ־נוֹת]

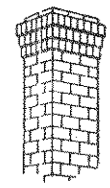
מעשנה

מַעֲשֵׁנָה° נ׳ [מן עָשָׁן; ראה גם עשן] אֲרֻבָּה שֶׁהֶעָשָׁן יוֹצֵא בַּעֲדָהּ מִן הַתַּנּוּר הַחוּצָה: ״עָשָׁן לֹא הָיָה מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה מֵהַמַּעֲשֵׁנָה״ (סוקולוב, במראות 63). ״וּמִן הַמַּעֲשֵׁנָה פּוֹרֵץ עָשָׁן״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה פא). [מַעֲשֶׁנֶת*, מַעֲשֵׁנוֹת, מַעֲשְׁנוֹת־]

מַעֲשַׁקָּה נ׳ [מן עשק] [רווח בייחוד הריבוי: מַעֲשַׁקּוֹת] עֹשֶׁק, גָּזֵל, חָמָס: ״מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת״ (ישעיה לג טו). ״חֲסַר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת״ (משלי כח טז). ״עַל חֲמַס הַשַּׁדְ־רִים וּמַעֲשַׁקּוֹת הָאֲמַרְכָּלִים״ (יל״ג, פרוזה רנט). ״קְחוּ לָכֶם מוּסָר, כָּל רוֹדְפֵי בֶּצַע־מַעֲשַׁקּוֹת״ (עגנון, כלה שצט). ״מֵעֵבֶר לִמְרוֹרֵי־מַעֲשַׁקּוֹת נָבוֹא אַחֲוַת־הַמִּתְוַדְּעִים״ (ברוידס, השחר 73). — [מַעֲשַׁקּוֹת־]

מַעֲשֵׂר ז׳ [מן עשר] 1. הַחֵלֶק הָעֲשִׂירִי, עֲשִׂירִית, 1/10, 10%: ״מַעְשַׂר הַחֹמֶר הַבַּת... מַעְשַׂר הַבַּת מִן־הַכֹּר״ (יחזקאל מה יא—יד). ״וְלוּ יְקַלֵּט הַמִּקְלָט אַךְ אֶת הַחֵלֶק הָעֲשִׂירִי מִן הָעָם — קֹדֶשׁ יִהְיֶה ׳הַמַּעֲשֵׂר׳ הַזֶּה לְכָל הָעָם״ (אחד העם, שם). ״וּפָסַק לָהּ נְדוּנְיָא מַעֲשֵׂר מִן הַנְּדוּנְיָא שֶׁל בִּתּוֹ״ (עגנון, כלה קנז). מַעֲשֵׂר מִן 60 ל״י הוּא 6 ל״י. 2 [במקרא ובתלמוד] הַחֵלֶק הָעֲשִׂירִי מִתְּבוּאַת־הָאֲדָמָה וּמִן הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן שֶׁכָּל עוֹבֵד־אֲדָמָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָיָה חַיָּב לְהַפְרִישׁ כְּמַתָּנָה לִבְנֵי שֵׁבֶט לֵוִי: ״וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַה׳... וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן... יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַה׳״ (ויקרא כז ל—לב). ״כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה׳ תְּרוּמָה, נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה״ (במדבר יח כד). ״בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ הָאֵר פָּנִים, וּבְשָׂשׂוֹן הַקְדֵּשׁ מַעֲשֵׂר״ (בן־סירא לה ח). — [מַעְשַׂר־, מַעַשְׂרוֹ... מַעְשְׂרֵכֶם; מַעַשְׂרוֹת גם מַעְשְׂרוֹת, מַעְשְׂרוֹת־]

— **מַעֲשֵׂר־הַמַּעֲשֵׂר** (נחמיה י לט). **מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר** (במדבר יח כו), **תְּרוּמַת־מַעֲשֵׂר*** (תרומות ד ה), הַחֵלֶק מִן הַתְּבוּאָה שֶׁהִפְרִישׁוּ הַלְוִיִּם לַכֹּהֲנִים—עֲשִׂירִית מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁקִּבְּלוּ מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל (1%).

— **מַעְשַׂר־בְּהֵמָה*** [בכורות ט א; על יסוד ויקרא כז לב], מַעֲשֵׂר שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לָתֵת מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן.

— **מַעְשַׂר־עָנִי***, חֵלֶק מִן הַתְּבוּאָה (כְּדֵי עֲשִׂירִית!) שֶׁנִּצְטַוּוּ אִכָּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ פַּעֲמַיִם בְּכָל מַחֲזוֹר שֶׁל שֶׁבַע שָׁנִים (נוֹסָף עַל הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּתַּן לַלְוִיִּם!) — בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לִשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה (דברים כו יב; מעשר שני ה ו).

— **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן*** (תרומות ג ו), 1. הַמַּעֲשֵׂר מִן הַתְּבוּאָה שֶׁהָיוּ אִכָּרֵי יִשְׂרָאֵל מַפְרִישִׁים לַלְוִיִּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, הוּא ״הַמַּעֲשֵׂר״ סְתָם. 2. שְׁמָהּ שֶׁל מַסֶּכֶת ״מַעַשְׂרוֹת״ בַּתּוֹסֶפְתָּא; ראה להלן מַעַשְׂרוֹת.

— **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי*** (מעשר שני א א), 1. הַמַּעֲשֵׂר מִן הַתְּבוּאָה שֶׁהָיוּ אִכָּרֵי יִשְׂרָאֵל מַפְרִישִׁים לְאַחַר שֶׁהִפְרִישׁוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְהָיוּ מְבִיאִים אוֹתוֹ לִירוּשָׁלַיִם לֶאֱכֹלוֹ שָׁם, אוֹ שֶׁהָיוּ פּוֹדִים אוֹתוֹ בְּכֶסֶף שֶׁהוֹצִיאוּהוּ שָׁם עַל כָּל אֲשֶׁר אִוְּתָה נַפְשָׁם. טֶקֶס הַמַּעֲשֵׂר הַשֵּׁנִי הָיָה נוֹהֵג בַּשָּׁנִים א׳, ב׳, ד׳ וְה׳ לַשְּׁמִטָּה. 2. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבְתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי בְּסֵדֶר זְרָעִים, הָעוֹסֶקֶת בְּעִקָּר בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

— **שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר*** (דברים כו יב), כִּנּוּי לַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וְלַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית אַחֲרֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁבָּהֶן נִצְטַוּוּ אִכָּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ מַעְשַׂר־עָנִי.

— **מַעַשְׂרוֹת***, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבְתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי בְּסֵדֶר זְרָעִים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי תְּרוּמוֹת וּבְמַעַשְׂרוֹת בִּכְלָלָם (לִפְנֵי הַמַּסֶּכֶת ״מַעֲשֵׂר שֵׁנִי״, הָעוֹסֶקֶת בְּיִחוּד בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי).

מעש״ר ר״ת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן.

א. **מְעֻשָּׂר*, מעושר** ת׳ [מן עשר, עִשֵּׂר] שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר: ״מְנַיִן (אֶת הַצֹּאן) רְבוּצִים אוֹ עוֹמְדִים — הֲרֵי אֵלּוּ מְעֻשָּׂרִים״ (בכורות ט ז). ״לֹא יְשַׁמֵּשׁ חָבֵר בְּמִשְׁתֶּה עַם־הָאָרֶץ... אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַכֹּל מְתֻקָּן וּמְעֻשָּׂר מִתַּחַת יָדוֹ״ (ירושלמי דמאי כב ד). תְּבוּאָה מְעֻשֶּׂרֶת. — [מְעֻשֶּׂרֶת, מְעֻשָּׂרִים, מְעֻשָּׂרוֹת]

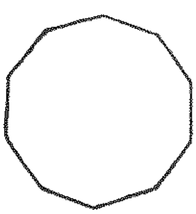
מעושר משוכלל

ב. **מְעֻשָּׂר°, מעושר** ז׳ [מן עָשָׂר] מְצֻלָּע בַּעַל עֶשֶׂר צְלָעוֹת, דֶּקָגוֹן (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א כ). — [מְעֻשַּׂר־ מְעֻשָּׂרִים, מְעֻשְּׂרֵי־]

מְעֻשָּׂרוֹן°, מעושרון ז׳ [מן ב. מְעֻשָּׂר] גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל עֶשֶׂר פֵּאוֹת, דֶּקָאֶדֶר. — [מְעֻשְׂרוֹן־, מְעֻשְׂרוֹנִים, מְעֻשְׂרוֹנֵי־]

מְעַת־לְעֵת* ז׳ [גם כמלה אחת: מֵעֶתְלְעֵת°] [ראה ערך עֵת; שאול מדברי הימים א ט כה: ״וַאֲחֵיהֶם בְּחַצְרֵיהֶם לָבוֹא לְשִׁבְעַת הַיָּמִים מֵעֵת אֶל־עֵת״] כִּנּוּי לִימָמָה, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת, יוֹם וָלַיְלָה: ״אִם אָבְדוּ (הַפֵּרוֹת), הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ מֵעֵת לְעֵת״ (גיטין ג ח). ״וְכַמָּה הִיא שְׁרִיָּתָן? בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת״ (נידה ז א). ״כָּךְ יוֹם הִתְקַשֵּׁר אֶל לֵילוֹ וּמֵעֶתְלְעֵת בָּא אַחַר מֵעֶתְלְעֵת״ (מלצר, אור 31).

מְעֻשֶּׁת°, מעושת ת׳ [מן עֶשֶׁת; וראה א. עשת] מוּצָק, מְגֻבָּשׁ [בהשאלה]: ״גּוּף אוֹרְגָנִי מְלֻכָּד וּמְעֻשָּׁת״ (סוקולוב, אישים 163). — [מְעֻשֶּׁתֶת, מְעֻשָּׁתִים, מְעֻשָּׁתוֹת]

מְעֻתָּד*, מעותד ת׳ [מן עתד, עִתֵּד] מוּכָן, מְזֻמָּן, שֶׁהֱכִינוּ אוֹתוֹ לֶעָתִיד: ״וּלְמִי הֵן (הַבָּתִּים) מְעֻתָּדִין? לְאֵלּוּ שֶׁהֵן גּוֹלִין, יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מִמִּצְרַיִם״ (במדבר רבה יח). ״וְהַמָּקוֹם הַזֶּה מְעֻתָּד לְדָבָר״ (ערוך, ערך שר). ״אִישׁ שֶׁצָּרָה בָּאָה אוֹ מְעֻתֶּדֶת לָבוֹא עָלָיו״ (טברסקי, ב 188). ״מִי שֶׁבִּבּוֹר שֶׁמְּעֻתָּדִים לוֹ חַיֵּי עוֹלָם״ (ר׳ שחם, המדרון 29). ״כְּאִלּוּ עַד עַתָּה לֹא יָדַע מַהוּ שֶׁמְּעֻתָּד לוֹ״ (שמיר, מלך 95). — [מְעֻתֶּדֶת, מְעֻתָּדִים, ־דוֹת]

מַעְתּוֹר˚ ז׳ [מן א.עתר] הַעְתָּרוּת, הַעֲנוּת לְבַקָּשָׁה: ״הוֹחִילִי עֲנִיָּה... כִּי עוֹד יֵשׁ לָךְ מַרְפֵּא וּמַעְתּוֹר״ (פיוטים, סידור 746). — [מַעְתּוֹר־, מַעְתּוֹרִים, ־רֵי־]

— **בֵּית־הַמַּעְתּוֹר**˚, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״קַרְקַר וְהֶחֱרִיב בֵּית־הַמַּעְתּוֹר״ (תהיינה עיניך, תחינה לי׳ בטבת).

מַעְתִּיק˚ ז׳ [מן א.עתק, הֶעְתִּיק] 1. חוֹזֵר וְכוֹתֵב אֶת הַנֹּסַח הָרָשׁוּם, כּוֹתֵב אֶת הַכָּתוּב שֵׁנִית עַל נְיָר אַחֵר: ״וּמֹשֶׁה כָּתַב בְּלֹא וָ״ו ׳ה׳ יִמְלֹךְ׳, וּמַעְתִּיק מִשְׁלֵי כָּתַב בְּוָ״ו ׳תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ׳״ (אברהם אבן־עזרא, בראשית הקדמה). 2. מְתַרְגֵּם מִלָּשׁוֹן לְלָשׁוֹן: ״כַּמָּה מְפָרְשִׁים וּמַעְתִּיקִים פֵּרְשׁוּ וְהֶעְתִּיקוּ סִפְרֵי הַמִּקְרָא וְכוּ׳״ (יהודה אבן־תיבון, הקדמה לחובות הלבבות). 3. כִּנּוּי בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לְחָכָם מֵחַכְמֵי הַתַּלְמוּד שֶׁקִּבֵּל וּמָסַר אֶת תּוֹרַת הָאָבוֹת לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים: ״וְכָל מִין אֲשֶׁר בְּדִבְרֵי מַעְתִּיקֵי־הַדָּת לֹא יַאֲמִין״ (אברהם אבן־עזרא, בראשית, הקדמה). — [מַעְתִּיקָה, מַעְתִּיקִים, ־קוֹת]

מָעְתָּק˚, **מועתק** ת׳ [מן א.עתק, הָעְתַּק] 1 ˚. כָּתוּב שֵׁנִית עַל נְיָר אַחֵר: הַמִּכְתָּב הַמָּעְתָּק נִשְׁלַח לְתְעוּדָתוֹ. 2 ˚. מְתֻרְגָּם: ״וְגָדֵר צָרִיךְ יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַמָּעְתָּק מִמֶּנּוּ... וְגָדֵר צָרִיךְ יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַמָּעְתָּק אֵלָיו״ (שמואל אבן-תיבון, פתיחה למורה נבוכים). שִׁירוֹ שֶׁל הֵינֶה מָעְתָּק לִשְׂפַת־עֵבֶר. 3 ˚. מוּזָז, מְרֻחָק מָעֳבָר לְמָקוֹם אַחֵר: ״׳עַתִּיקֵי מִשָּׁדַיִם׳ — מָעְתָּקִים מֵהַשַּׁד״ (השרשים לג׳נאח, עתק). גְּבוּל מָעְתָּק. —[מָעְתֶּקֶת, מָעְתָּקִים, מָעְתָּקוֹת]

מַעְתֵּק˚ ז׳ [מן א. עתק] אֲבִיזָר בִּמְכוֹנָה הֶעָשׂוּי לְהַעְתִּיק מַשֶּׁהוּ מִמְּקוֹמוֹ: מַעְתֵּק־הַסֶּרֶט בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה. — [מַעְתֵּק־, מַעְתְּקִים, מַעְתְּקֵי־]

מַעְתָּק˚ ז׳ [מן א.עתק] דָּבָר שֶׁנֶּעְתַּק בְּדִיּוּק נִמְרָץ, הֶעְתֵּק מְדֻיָּק, פַקְסִימִילֶה: מַעְתָּק שֶׁל חֲתִימָה. מַעְתָּק שֶׁל כְּתַב־יָד. — [מַעְתַּק־, מַעְתָּקִים, מַעְתְּקֵי־]

מ״פ ר״ת מְפַקֵּד פְּלֻגָּה.

מַפָּאוּת˚ נ׳ [מן מַפָּה] קַרְטוֹגְרַפְיָה, עֲרִיכַת מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת, גֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה. — [מַפָּאוּת־]

מַפַּאי˚ ז׳ [מן מַפָּה] מְשַׂרְטֵט מַפּוֹת, עוֹרֵךְ מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת, גֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה. — [מַפָּאִית, מַפָּאִים, מַפָּאֵי־, מַפָּאִיּוֹת]

מַפָּא״י˚ ר״ת מִפְלֶגֶת פּוֹעֲלֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

מְפֹאָר˚, **מפואר** ת׳ [מן א. פאר, פֹּאַר] נֶהְדָּר, יָפֶה מְאֹד: ״הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז, הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא״ (המאיר לארץ, שחרית). ״כִּתְבֵי־הָעֵת... רַבֵּי־הַתֹּכֶן וּמְפֹאֲרֵי הַיְּצִירָה״ (ויסלבסקי, במערכה 177). בִּנְיָן מְפֹאָר. תִּלְבֹּשֶׁת מְפֹאֶרֶת. מַחֲזֶה מְפֹאָר. — [מְפֹאֶרֶת, מְפֹאָרִים, ־רוֹת]

— **חָכְמָה מְפֹאָרָה בִּכְלִי מְכֹעָר** (תענית ז., ושם על התנא רבי יהושע בן־חנניה שפניו היו מכוערים) כִּנּוּי לְאָדָם הַמִּצְטַיֵּן בְּחָכְמָתוֹ, אַךְ מַעֲשָׂיו אֵינָם הֲגוּנִים.

מְפֹאָת˚, **מפואת** ת׳ [מן פֵּאָה, פֵּאוֹת] בַּעַל פֵּאוֹת, שֶׁפֵּאוֹתָיו מְגֻדָּלוֹת: ״נִפְתְּחָה הַדֶּלֶת וְנִרְאָה רֹאשׁוֹ הַמְפֹאָת שֶׁל הַזָּקֵן״ (סמרנסקי, גיסים 192). ״מֵהֶם מְפֹאָתִים וּמְזֻקָּנִים, וּמֵהֶם מְגֻלָּחִים כְּמִנְהַג הַחָפְשִׁים״ (סביב, דרך 59). — [מְפֹאֶתֶת, מְפֹאָתִים, ־תוֹת]

מִפְּאַת˚ מ״י [מן + פֵּאָה] 1. מִפְּנֵי, מִשּׁוּם, מִסִּבַּת: ״וּמִזֶּה הַדֶּרֶךְ יוּכַל הַמַּשְׂכִּיל לָדַעַת הָאֶחָד מִפְּאַת שֶׁהַכֹּל בּוֹ הוּא דָּבֵק, רַק מִפְּאַת הַטּוּב כֻּלּוֹ אֵין כֹּחַ בַּנִּבְרָא לְדַעְתּוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא יב). ״כִּי הָיָה אֶצְלָם הִתְהַוּוּת הַדָּבָר מִלֹּא־דָבָר נִמְנָע מִפְּאַת עַצְמוֹ״ (אברבנאל, מפעלי אלהים ב ב). ״וְצָרְכֵי הַכְּלָל הַנִּקְרָאִים כֵּן רַק מִפְּאַת הֱיוֹתָם צָרְכֵי אֲנָשִׁים פְּרָטִיִּים רַבִּים כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ״ (אחד העם, לה). לֹא בָּאתִי לָעֲבוֹדָה מִפְּאַת מַחֲלָתִי. 2. מִבְּחִינַת־, מִצַּד־: מִפְּאַת סִגְנוֹנוֹ רָאוּי הַחִבּוּר לְשֶׁבַח.

מְפֻבְרָק˚, **מפוברק** ת׳ [מן פברק, פֻּבְרַק] [בנוסחת־ביטול] עָשׂוּי בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי, כְּמִיֻצָּר בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת: ״דָּבָר עָשׂוּי, מְפֻבְרָק״ (שופמן, ד 120). ״עַל טָהֳרַת הַסִּלְנְג הַמְפֻבְרָק״ (ד׳ שחם, המדרון 119). ״אֵלֶּה רַק מְדֻבְּקִים אֵלֵינוּ מִבַּחוּץ, מְפֻבְרָקִים לָנוּ״ (יזהר, צקלג 721). — [מְפֻבְרֶקֶת, מְפֻבְרָקִים, ־קוֹת]

מְפֻגָּז˚, **מופגז** ת׳ [מן פגז, הֻפְגַּז] מְפֻצָּץ, שֶׁהוּטְלוּ עָלָיו פְּגָזֵי תּוֹתָחִים אוֹ מַרְגֵּמוֹת: הָעִיר הַמֻּפְגֶּזֶת עָמְדָה בִּגְבוּרָה. — [מֻפְגֶּזֶת, מֻפְגָּזִים, ־זוֹת]

מַפְגִּין˚ ז׳ [מן פגן, הִפְגִּין] מִי שֶׁיּוֹצֵא בְּהַפְגָּנָה, מִשְׁתַּתֵּף בִּפְעֻלַּת מְחָאָה: הַמַּפְגִּינִים בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר נָשְׂאוּ סִיסְמָאוֹת וּכְרָזוֹת. הַמִּשְׁטָרָה פִּזְּרָה אֶת הַמַּפְגִּינִים. — [מַפְגִּינָה, מַפְגִּינִים, ־נוֹת]

— **בְּמַפְגִּין**˚ תה״פ בְּצוּרָה הַפְגָּנָתִית: ״בְּלִי לְכַלּוֹת אֶת פַּת־הַשַּׁחֲרִית, בִּקֵּשׁ לָצֵאת בְּמַפְגִּין מֵאֵצֶל הַשֻּׁלְחָן״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 16).

א. **מַפְגִּיעַ** ת׳ [מן פגע, הִפְגִּיעַ] מְבַקֵּשׁ, מַפְצִיר: ״וַיַּרְא כִּי־אֵין אִישׁ, וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ״ (ישעיה נט טז). ״שׁוּר כִּי אָבְדוּ חֲסִידֵינוּ, מַפְגִּיעַ אֵין בַּעֲדֵנוּ״ (רבינו גרשום, זכור ברית). — [מַפְגִּיעָה, מַפְגִּיעִים, מַפְגִּיעוֹת]

— **בְּמַפְגִּיעַ** תה״פ [על־פי הכנה זו באיוב לו לב: ״וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ״] בְּאֹפֶן נִמְרָץ, בְּכָל תֹּקֶף: ״קְדֻשַּׁת הַשָּׁעָה וְרוֹמְמוּתָהּ מְצַוּוֹת עָלֵינוּ בְּמַפְגִּיעַ שֶׁלֹּא לְחַלְּלָהּ״ (ביאליק, לפתיחת). ״הַגְּזֵרוֹת דָּרְשׁוּ בְּמַפְגִּיעַ לְנַקּוֹת אֶת הָרְחוֹבוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא). ״לָכֵן אִיעָצְךָ בְּמַפְגִּיעַ, לְבַל תְּהִינָה לְהַפְרִיעַ״ (שמעוני, הביבר 244). ״וְאִם אֵין רַחֲמִים בְּלִבֵּךְ, אֲנִי דוֹרֵשׁ מִמֵּךְ בְּמַפְגִּיעַ... גְּרִיסִים תְּבַשְּׁלִי לִי״ (ברקוביץ, הראשונים מו). ״הָרוֹפֵא צִוָּה בְּמַפְגִּיעַ לִמְנֹעַ מִמֶּנָּה כָּל הִתְרַגְּשׁוּת״ (אבן־זהב, שיירלוק קמד).

ב. **מַפְגִּיעַ**˚ ז׳ [אולי מן פֹּגַע] שֵׁם שֶׁל רֶמֶשׂ קָטָן אוֹ שֶׁל חַיָּה קְטַנָּה שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד בַּמֵּימְרָה:

— **אֵימַת מַפְגִּיעַ עַל אֲרִי*** (שבת עז) מָשָׁל לְקָטָן וְחַלָּשׁ הַמִּשְׁתַּלֵּט וּמַפִּיל פַּחְדּוֹ עַל הֶחָזָק.

מְפֻגָּל*, **מפוגל** ת׳ [מן פִּגּוּל; ראה גם פגל, פִּגֵּל] 1 *. מְקֻלְקָל, פָּסוּל מִשּׁוּם שֶׁהֻבְאַשׁ: ״הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתּוֹדָה לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה לְמָחָר, הִיא וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין; לֶאֱכֹל מִן הַלֶּחֶם לְמָחָר, הַלֶּחֶם מְפֻגָּל וְהַתּוֹדָה אֵינָהּ מְפֻגֶּלֶת״ (מנחות ב ג). 2 ˚ [בהשאלה] מְזֹהָם, מְתֹעָב,

בָּזוּי, נִקְלֶה: "הוּא מְלַמֵּד זְכוּת עַל אוֹתוֹ הַזּוֹבֵחַ הַמְפֻגָּל" (יהודה שטינברג, רצו). "אוֹר־חַטָּאת בּוֹ נְחַטֵּא חַיֵּינוּ הַמְפֻגָּלִים" (ליסיצקי, במעלות 33). "מֵהַרְגָּשׁוֹתָיו הַמְפֻגָּלוֹת" (פרסקי, קול 165). "גִּהֵק גִּהוּק מְפֻגָּל" (מגד, החי 60). — [מְפֻגֶּלֶת, מְפֻגָּלִים, מְפֻגָּלוֹת]

— כֹּהַל מְפֻגָּל °, כֹּהַל שֶׁהֻשְׁחַת טַעְמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ לִשְׁתִיָּה, אֶלָּא רַק לְהַסָּקָה, לְהֲנָעַת מְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה.

מֻפְגָּן °, מופגן ת׳ [מן פגן, הֻפְגַּן] מֻדְגָּשׁ, עָשׂוּי לְרַאֲוָה: הַצַּיָּר יָצָא מֵאוּלָם־הַכִּנּוּס בְּצוּרָה מֻפְגֶּנֶת. פְּעֻלָּה מֻפְגֶּנֶת. — [מֻפְגֶּנֶת, מֻפְגָּנִים, מֻפְגָּנוֹת]

מִפְגָּן °, מיפגן ז׳ [מן פגן] מִסְדָּר שֶׁל קְבוּצָה מְאֻרְגֶּנֶת (חַיָּלִים, צוֹפִים, סְפּוֹרְטָאִים וְעוֹד) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַפְגִּין כֹּחַ, סֵדֶר, מִשְׁמַעַת וְכַדּוֹמֶה: מִפְגַּן הַצָּבָא נֶעֱרַךְ בְּכִכַּר הָעִיר. — [מִפְגַּן־, ־גָּנִים, ־גְּנֵי־]

מִפְגָּע, מיפגע ז׳ [מן פגע] 1. מַטָּרָה לִפְגִיעָה, מַשָּׂא לְהִתְקָפָה: "לָמָּה שַׂמְתַּנִי לְמִפְגָּע לָךְ, וָאֶהְיֶה עָלַי לְמַשָּׂא" (איוב ז כ). "מְשַׂחֵק לְבָרָק חֲצִי־שֶׁמֶשׁ, וּמִפְגָּע לְרוּחַ־זִלְעָפוֹת" (ביאליק, מתי מדבר). "כָּל מַה שֶּׁהִבְחִין בְּאוֹר־רְמִיָּה... הָיָה מִפְגָּע לְחִצֵּי אֵיבָתוֹ" (פיכמן, רכד). 2 °. מִכְשׁוֹל, אֶבֶן־נֶגֶף, תַּקָּלָה: "עוֹמֵד לוֹ לְמִפְגָּע עַל דַּרְכּוֹ" (ברקוביץ, סיפורים ח). "קָשֶׁה לְשַׁעֵר אֶת הַמִּפְגָּע שֶׁהֵן (הַפָּרוֹת) מְהַוּוֹת בִּכְרַךְ עָצוּם וְסוֹאֵן זֶה" (שרת, באסיה 148). 3 ° [בצבא] הַמָּקוֹם בְּמִטְוָח שֶׁאֵלָיו יוֹרִים: הַמַּטָּרוֹת מֻצָּבוֹת בְּמִטְוָח לִפְנֵי חוֹמַת־הַמִּפְגָּע. — [מִפְגַּע־, מִפְגָּעִים, מִפְגְּעֵי־]

מְפַגֵּר ° ת׳ [מן א. פגר, פִּגֵּר] נֶחְשָׁל, מְאַחֵר, שֶׁאֵינוֹ מִתְקַדֵּם כַּאֲחֵרִים: הַמְטַיְּלִים עָמְדוּ וְחִכּוּ לַמְפַגְּרִים. שָׁעוֹן מְפַגֵּר. תַּלְמִיד מְפַגֵּר בְּלִמּוּדָיו. — [מְפַגֶּרֶת, מְפַגְּרִים, ־רוֹת]

א. **מֻפְגָּר °, מופגר** ת׳ [מן א. פגר, פֻּגַּר] שֶׁחָל בּוֹ פִּגּוּר, שֶׁלֹּא נִפְרַע בִּזְמַנּוֹ: "הַשְּׁטָרוֹת הַמֻּפְגָּרִים שֶׁל הָאֲגֻדָּה נִתְמַעֲטוּ מְאֹד" (אביגרי, לוח הקואופראציה). — [מֻפְגֶּרֶת, מֻפְגָּרִים, מֻפְגָּרוֹת]

ב. **מֻפְגָּר °, מופגר** ת׳ [מן פֶּגֶר; ראה ב. פגר] 1. מֵת, הָרוּג. 2 [בהשאלה] עָיֵף וְחַלָּשׁ מְאֹד. — [מֻפְגֶּרֶת, מֻפְגָּרִים, ־רוֹת]

מִפְגָּשׁ °, מיפגש ז׳ [מן פגש] 1. הִתְכַּנְּסוּת שֶׁנִּקְבְּעָה מֵרֹאשׁ, פְּגִישָׁה שֶׁל חַבְרֵי תְנוּעָה (אִרְגּוּן, מִפְלָגָה, חוּג): מִפְגַּשׁ הֶחָלוּצִים הַמְשֻׁחְרָרִים. 2. מְקוֹם פְּגִישָׁה: מִפְגַּשׁ־דְּרָכִים. מִפְגַּשׁ פַּסֵּי־רַכֶּבֶת. [מִפְגַּשׁ־, מִפְגָּשִׁים, מִפְגְּשֵׁי־]

מֻפְגָּשׁ °, מופגש ת׳ [מן פגש, הֻפְגַּשׁ] מוּבָא לִידֵי פְּגִישָׁה: הַנְּצִיגִים הַמֻּפְגָּשִׁים פָּתְחוּ בְּשִׂיחוֹת. — [מֻפְגֶּשֶׁת, מֻפְגָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מִפְדֶּה ° ז׳ [מן פדה] כֶּסֶף־פִּדְיוֹן, כִּסּוּי בְּכֶסֶף לְהִתְחַיְּבוּת אוֹ לִשְׁטָרוֹת, פֵּרָעוֹן: מִפְדֶּה מֶמְשַׁלְתִּי לְאִגְּרוֹת־חוֹב. — [מִפְדֵּה־, מִפְדִּים, מִפְדֵּי־]

מַפְדַּ"ל ° ר"ת מִפְלָגָה דָּתִית־לְאֻמִּית.

מְפֻדָּר °, מפודר ת׳ [מן "פּוּדְרָה"; ראה גם פדר, פֻּדַּר] מְכֻסֶּה "פּוּדְרָה" אוֹ אֲבָקָה אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בָּהּ: "פָּנֶיהָ אַף הֵם צְבוּעִים וּמְפֻדָּרִים בְּטַעַם" (בר־יוסף, אם 20). "עַל גַּבָּהּ הַמְפֻדָּר עִמְּמוּ צַלָּקוֹת" (שלונסקי, תר׳ בבל 279). פָּנִים מְפֻדָּרִים לְאַחַר גִּלּוּחַ. עַלְמָה מְפֻדֶּרֶת וּמְגֻנְדֶּרֶת. — [מְפֻדֶּרֶת, מְפֻדָּרִים, ־רוֹת]

מַפָּה * נ׳ [לאטינית: mappa; אך סוברים כי המקור שמי — פוני] 1 *. מַטְפַּחַת גְּדוֹלָה שֶׁפּוֹרְשִׂים עַל הַשֻּׁלְחָן: "פּוֹרֵס מַפָּה וּמְקַדֵּשׁ" (פסחים ק:). "וַיְבָרֵךְ עַל מַפָּה נְקִיָּה" (ביאליק, אמי ז"ל). 2 °. תַּרְשִׁים שֶׁל הַצּוּרָה הַגֵּיאוֹגְרָפִית, הַפִּיסִית, הַכַּלְכָּלִית אוֹ הַמְּדִינִית שֶׁל אֶרֶץ, אֵזוֹר אוֹ חֵלֶק אַחֵר מֵהֶם, אוֹ לְהַבְלָטַת פְּרָט מְיֻחָד: מַפַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. מַפַּת אַסְיָה. מַפַּת חֲלֻקַּת־הַשְּׁבָטִים. מַפַּת הַגְּשָׁמִים. מַפַּת הָרְחוֹבוֹת בָּעִיר. מַפּוֹת צְבָאִיּוֹת. סֵפֶר הִיסְטוֹרְיָה בְּצֵרוּף מַפּוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת. 3 *. יְרִיעָה שֶׁל אָרִיג לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים, כְּגוֹן לְנִגּוּב יָדַיִם, לַעֲטִיפַת סֵפֶר־תּוֹרָה, לִדְגָלִים: "מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּמַפָּה" (ברכות ח ג). "אִם הָיָה (סֵפֶר־הַתּוֹרָה) כָּרוּךְ בְּמַפָּה" (ירושלמי ברכות ו ד). "סִימָנִין הָיוּ לְכָל נָשִׂיא וְנָשִׂיא מַפָּה" (במדבר רבה ב). — [מַפַּת־, מַפּוֹת]

— מַפָּה אַסְטְרוֹנוֹמִית °, מַפַּת־כּוֹכָבִים ° (־שָׁמַיִם), תֵּאוּר מְצֻיָּר אוֹ מְצֻלָּם שֶׁל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם אוֹ חֲלָקִים מִמֶּנּוּ וּבוֹ רְשׁוּמִים הַכּוֹכָבִים וַעֲצָמִים שְׁמֵימִיִּים אֲחֵרִים לְפִי מְקוֹמָם וְזָהֳרָם.

— מַפַּת־קִיר °, מַפָּה גֵּיאוֹגְרָפִית גְּדוֹלָה שֶׁנּוֹעֲדָה לְהִתָּלוֹת עַל הַקִּיר לְמַעַן יֵרָאוּ פְּרָטֶיהָ מֵרָחוֹק: בַּשִּׁעוּרִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּמַפּוֹת־קִיר.

— מַפַּת־שֻׁלְחָן °, יְרִיעָה שֶׁפּוֹרְשִׂים עַל הַשֻּׁלְחָן.

מפה [מן מַפָּה 2]

~ פִּעֵ׳ **מִפָּה °** פ״י שִׂרְטֵט מַפּוֹת, רָשַׁם עַל־גַּבֵּי מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת, גֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה: "הַגְּבוּלוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם (בֵּין הָאֲפָקִים) נִתַּן לְמַפּוֹתָם בְּדִיּוּק רַב" (בן־תור, ״תצלומי־אויר״, ארץ ישראל). — [לְמַפּוֹת, מְמַפֶּה, יְמַפֶּה]

~ פֻּעַ׳ **מֻפָּה °**, שֻׂרְטַט בְּמַפָּה, צֻיַּן עַל־גַּבֵּי מַפָּה: כָּל הַכְּפָרִים וְהַיִּשּׁוּבִים מֻפּוּ בְּדִיּוּק נִמְרָץ. — [מְמֻפֶּה, יְמֻפֶּה]

מֻפְהָק °, מופהק ת׳ [מן פהק] מָתוּן, מְיֻשָּׁן, עָיֵף, מְנֻמְנָם: "הִיא הִקְשִׁיבָה רֶגַע בְּפֶה פָּעוּר־מֻפְהָק" (המאירי, תנובה 174). "סְתָם נְעִימָה חַמָּה וּמֻפְהֶקֶת, שֶׁבָּהּ אֵם מְיַשֶּׁנֶת אֶת תִּינוֹקָהּ" (הלקין, משבר 101). "עוֹד אֶחָד וְעוֹד אֶחָד מַגִּיעִים, מֻפְהָקִים עַד אָזְנַיִם" (אריד, ביתו 284). — [מֻפְהֶקֶת, מֻפְהָקִים, ־קוֹת]

מפוגל, ראה מְפֻגָּל.
מפודר, ראה מְפֻדָּר.
מפוזמק, ראה מְפֻזְמָק.
מפוזר, ראה מְפֻזָּר.

מַפּוּחַ ז׳ [מן נפח] מַכְשִׁיר בַּעַל דְּפָנוֹת הָעֲשׂוּיִים לְהִתְקַפֵּל וּלְהִתְמַתֵּחַ חֲלִיפוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַפִּיחַ בּוֹ אֲוִיר בְּזֶרֶם חָזָק. הַמַּפּוּחַ מְשַׁמֵּשׁ לְלִבּוּי אֵשׁ (אֵצֶל הַנַּפָּח), לְנִפּוּחַ זְכוּכִית, וְכַדּוֹמֶה: "נָחַר מַפֻּחַ... לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף" (ירמיה ו כט). "אֵין נוֹפְחִין בְּמַפּוּחַ (בְּיוֹם־טוֹב)" (תוספתא ביצה ב טו). — [מַפּוּחַ־, מַפּוּחִים, ־חֵי־]

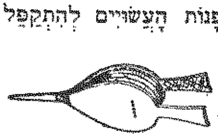

מפוח

מַפּוּחוֹן ° ז׳ [מן מפוח] אַקּוֹרְדְּיוֹן. מַפּוּחִית־יָד מְשֻׁכְלֶלֶת [פרטים נוספים — ליד הערך אַקּוֹרְדְּיוֹן]. — [מַפּוּחוֹנִים, ־חוֹנֵי־]

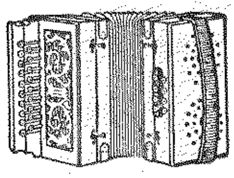

מפוחון

מַפּוּחוֹנַאי° ז׳ [מן מַפּוּחוֹן] מְנַגֵּן בְּמַפּוּחוֹן, אַקּוֹרְדְיוֹנִיסְט. – [מַפּוּחוֹנָאִית, מַפּוּחוֹנָאִים, ־אִיּוֹת]

א. **מַפּוּחִית°** נ׳ [מן מַפּוּחַ] כְּלִי־נְגִינָה שֶׁמְּנַגְּנִים בּוֹ עַל־יְדֵי הַפָּחַת רוּחַ – [ראה להלן]. – [מַפּוּחִית־, ־חִיּוֹת]

– מַפּוּחִית־יָד°, קוֹנְצֶרְטִינָה, כְּלִי־נְגִינָה בַּעַל שׁוּרוֹת מְנַעֲנְעִים כְּמוֹ בִּפְסַנְתֵּר. דָּפְנוֹתָיו עֲשׂוּיִים לְהִתְקַפֵּל וּלְהִתְמַתֵּחַ חֲלִיפוֹת, וְעַל־יְדֵי־כָךְ חֲלַל הַכְּלִי שׁוֹאֵב וּפוֹלֵט אֲוִיר הַמַּפְעִיל אֶת טַבְלִיּוֹת־הַנְּגִינָה הַשּׁוֹנוֹת. מַפּוּחִית־יָד מְשֻׁכְלֶלֶת הוּא הָאַקּוֹרְדְיוֹן.

מפוחית-יד

– מַפּוּחִית־פֶּה°, הַרְמוֹנִיקָה, כְּלִי־נְגִינָה קָטָן בַּעַל טַבְלִיּוֹת־מַתֶּכֶת דַּקּוֹת שֶׁמַּפְעִילִים אוֹתָן עַל־יְדֵי נְשִׁיפָה אוֹ שְׁאִיבָה בַּפֶּה. מַפּוּחִית־פֶּה הִיא כְּלִי־נְגִינָה עֲמָמִי, נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּיִחוּד בֵּין הַנֹּעַר.

מפוחית-פה

ב. **מַפּוּחִית°** נ׳ [מן מַפּוּחַ] [בבוטאניקה] פְּרִי יָבֵשׁ בֶּן זְרָעִים אֲחָדִים הַבָּנוּי מֵעֲלֶה־שַׁחְלָה אֶחָד וְהַנִּפְתָּח לְאֹרֶךְ תֶּפֶר הַבֶּטֶן. – [מַפּוּחִית־, מַפּוּחִיּוֹת]

מַפּוּחִיתָן° ז׳ [מן א. מַפּוּחִית] מְנַגֵּן בְּמַפּוּחִית: ״הַמַּפּוּחִיתָן פָּתַח בְּקָזָצ׳וֹק בְּסַלְסוּלֵי הַבַּסִּים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 117). – [מַפּוּחִיתַן־, מַפּוּחִיתָנִים, ־תָנֵי־]

מפוחם ר׳ מְפֻחָם. מפוטם ר׳ מְפֻטָּם. מפוטר ר׳ מְפֻטָּר.

מִפּוּי°, מִיפּוּי ז׳ [מן מַפָּה; ראה גם מפה, מִפָּה] רִשּׁוּם מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת אוֹ גֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה: מִפּוּי גֵּיאוֹלוֹגִי שֶׁל אֵזוֹר־הַנֶּגֶב. מִפּוּי מְדֻיָּק וּמְפֹרָט שֶׁל הָאָרֶץ. – [מִפּוּי־, מִפּוּיִים, ־יֵי־]

מפויח ר׳ מְפֻיָּח	מפולג ר׳ מְפֻלָּג	מפולס ר׳ מְפֻלָּס
מפויט ר׳ מְפֻיָּט	מפולד ר׳ מְפֻלָּד	מפולפל ר׳ מְפֻלְפָּל
מפויס ר׳ מְפֻיָּס	מפולח ר׳ מְפֻלָּח	מפולש ר׳ מְפֻלָּשׁ
מפוכח ר׳ מְפֻכָּח	מפולם ר׳ מְפֻלָּם	מפולת ר׳ מַפֹּלֶת

מִפּוֹן° ז׳ [מן מַפָּה] אֹסֶף שֶׁל מַפּוֹת בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם, אַטְלָס: מִפּוֹן גֵּיאוֹגְרָפִי. מִפּוֹן הִיסְטוֹרִי. מִפּוֹן גֵּיאוֹלוֹגִי. – [מִפּוֹן־, ־נִים, מִפּוֹנֵי־]

מפונה ר׳ מְפֻנֶּה	מפוצץ ר׳ מְפֻצָּץ	
מפונק ר׳ מְפֻנָּק	מפוקח ר׳ מְפֻקָּח	
מפונקס ר׳ מְפֻנְקָס	מפוקפק ר׳ מְפֻקְפָּק	מפורץ ר׳ מְפֹרָץ
מפוסטר ר׳ מְפֻסְטָר	מפוקק ר׳ מְפֻקָּק	מפורק ר׳ מְפֹרָק
מפוסל ר׳ מְפֻסָּל	מפורד ר׳ מְפֹרָד	מפורר ר׳ מְפֹרָר
מפוספס ר׳ מְפֻסְפָּס	מפורז ר׳ מְפֹרָז	מפורש ר׳ מְפֹרָשׁ
מפוסק ר׳ מְפֻסָּק	מפורזל ר׳ מְפֻרְזָל	מפושק ר׳ מְפֻשָּׂק
מפוענח ר׳ מְפֻעְנָח	מפורט ר׳ מְפֹרָט	מפותה ר׳ מְפֻתֶּה
מפוצח ר׳ מְפֻצָּח	מפורכס ר׳ מְפֻרְכָּס	מפותח ר׳ מְפֻתָּח
מפוצל ר׳ מְפֻצָּל	מפורסם ר׳ מְפֻרְסָם	מפותל ר׳ מְפֻתָּל

מְפֻזָּל°, מפוזל ת׳ [מן פזל] מְשֻׁפָּע; פּוֹנֶה בַּאֲלַכְסוֹן, בְּפִזּוּל: ״וְחַרְטֻמִּים לֹא בָּאוּ לְהַתְמִיהַּ אֶת צֶמֶד עֵינֵיהֶם הַמְּפֻזָּלוֹת״ (שלונסקי, שירים ב 132). מַבָּט מְפֻזָּל. – [מְפֻזֶּלֶת, מְפֻזָּלִים, ־לוֹת]

מְפֻזָּק°, מפוזמק ת׳ [מן פֻּזְמָק] לָבוּשׁ פֻּזְמָק, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו גֶּרֶב: ״וְרַגְלֵיהֶם הַמְּפֻזְמָקוֹת וְהַמְסֻנְדָּלוֹת כִּמְעַט שֶׁנִּגְרָרוֹת בָּאָרֶץ״ (ביאליק, ספיח י). ״נִכָּר בּוֹ, הֶעָטוּף מֶשִׁי וְסַלְסִלָּה, הַמְסֻנְדָּל וְהַמְּפֻזְמָק, שֶׁגִּנּוּנֵי שְׂרָרָה לוֹ״ (טברסקי, לפידים 74). ״(רֶגֶל) מְפֻזְמֶקֶת פֻּזְמָק כָּחֹל״ (דרויאנוב, 1136). – [מְפֻזְמֶקֶת, מְפֻזְמָקִים, ־קוֹת]

מְפֻזָּר, מפוזר ת׳ [מן פזר, פִּזֵּר] 1. נָפוֹץ לְכָל עֵבֶר, מְפֹרָד: ״יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים״ (אסתר ג ח). ״אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ: מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת וְכוּ׳ – הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ״ (בבא מציעא ב א). ״כְּמוֹ צֹאן מִבְּלִי רוֹעֶה מְפֻזֶּרֶת״ (הנגיד, דיואן 41). סְפָרִים מְפֻזָּרִים בְּכָל הַחֶדֶר. 2° [בהשאלה] בִּלְתִּי־מְרֻכָּז, שֶׁרַעְיוֹנוֹתָיו חוֹלְפִים מֵעִנְיָן לְעִנְיָן: ״גַּם אָבִי, שֶׁהָיָה מְפֻזָּר וּמְטֹרָד בַּעֲסָקָיו, הָיָה שׁוֹאֲלֵנִי״ (ברש, א 175). ״בָּא הַלָּה מְפֻזָּר בְּנַפְשׁוֹ, מֵחֲמַת פִּזּוּר מַחְשְׁבוֹתָיו״ (בורלא, עקביה 172). אָדָם מְפֻזָּר וּבִלְתִּי־מְסֻדָּר. – [מְפֻזֶּרֶת, מְפֻזָּרִים, ־רוֹת]

– בִּמְפֻזָּר°, בִּמְפֻזָּרִין° תה״פ תּוֹךְ פִּזּוּר, בְּחֹסֶר־רִכּוּז: ״וּלְעֵינֶיךָ... גַּגּוֹתֵיהֶם שֶׁל כַּמָּה בָּתִּים בִּמְפֻזָּר״ (שמיר, במו 33). [ובהשאלה] ״הַדִּיּוּן הִתְנַהֵל מֵרֵאשִׁיתוֹ בִּכְבֵדוּת וּבִמְפֻזָּר״ (שרת, באסיה 250). ״כָּל הַשְּׁאָר... הִצְלִיפוּ סוּסֵיהֶם וְדָהֲרוּ לְאָחוֹר בִּמְפֻזָּרִין״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 297).

מִפְזָר°, מיפזר ז׳ [מן פזר] 1. הִתְפַּזְּרוּת לִצְדָדִים: ״בְּמִפְזַר בְּלוֹרִיתִי בְּקַנְטֵר בָּהּ הָרוּחַ״ (שלונסקי, שירים ב 319). 2. תְּחוּם פִּזּוּרוֹ שֶׁל דָּבָר בְּשֶׁטַח אוֹ בֶּחָלָל: ״לְפָנָיו כְּמִפְזַר הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן שִׁשּׁוּ בְּגַוָּנִים סַגְרִירֵי גְּשָׁמִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 53). ״מִפְזַר הַפְּנָזִים, אַפִּי הַהִתְרַסְּקִיּוֹת... שִׁמְּשׁוּ כְּדוּחִים מִן הַחֲזִית״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 105). – [מִפְזַר־]

מַפְזֵרָה° נ׳ [מן פזר] מַכְשִׁיר לְפַזֵּר דְּבָרִים שׁוֹנִים בְּשֶׁטַח: ״מַפְזֵרוֹת מְמֻנָּעוֹת (שֶׁל רַעַל) לְמִלְחָמָה בְּנַבְרָנִים״ (׳דבר׳, 1962). – [מַפְזֵרַת־, מַפְזֵרוֹת, מַפְזְרוֹת־]

מַפָּח ז׳ [מן נפח] [במקרא רק בצירוף: מַפַּח־נֶפֶשׁ, ראה להלן] 1°. נְפִיחָה, מַשָּׁב: ״מַפָּחִים קְצָרִים שֶׁל רוּחַ־יָם״ (יזהר, צקלג 143). 2°. תֶּקֶר, קִלְקוּל בַּצְּמִיג שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב – יְצִיאַת הָאֲוִיר הַדָּחוּס מִן הַצְּמִיג עַל־יְדֵי הִתְהַוּוּת חוֹר אוֹ סֶדֶק בּוֹ (״פַּנְצֶ׳ר״): מַפָּח בְּגַלְגַּל הַמְּכוֹנִית עִכֵּב אֶת נְסִיעָתָהּ. 3° [בפסיכולוגיה] תְּחוּשַׁת מְרִירוּת, רֹגֶז אוֹ דִּכְדּוּךְ, הַנּוֹצֶרֶת בָּאָדָם כְּשֶׁהוּא נוֹכַח כִּי סֻכְּלוּ תָּכְנִיּוֹתָיו אוֹ צִפִּיּוֹתָיו (Frustration). – [מַפַּח־, מַפָּחִים, מַפְּחֵי־]

– מַפַּח־נֶפֶשׁ, יְצִיאַת־נְשָׁמָה [ובהשאלה] אַכְזָבָה קָשָׁה, יֵאוּשׁ, צַעַר שֶׁל תּוֹחֶלֶת שֶׁנִּכְזְבָה: ״וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה... וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ״ (איוב יא כ). ״כְּבָר הֻרְגַּלְנוּ לִשְׁמֹעַ מֵרָחוֹק בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת... וְסוֹפָן מַפַּח־נֶפֶשׁ״ (אחד העם, רכח). ״בְּמַפַּח־נֶפֶשׁ הָלְכָה מִשָּׁם״ (ברנר, א 254). ״וְכָל רַעְיוֹנוֹתָיו הָרוּ עָמָל וְיָלְדוּ מַפַּח־נֶפֶשׁ״ (עגנון, אלו צר).

מֻפָּח°, מופח ת׳ [מן מַפָּח 3] [בפסיכולוגיה] הַשָּׁרוּי בְּמַפָּח (Frustrated): יֶלֶד מֻפָּח בְּשֶׁל תְּנָאִים סוֹצְיָאלִיִּים יְרוּדִים. – [מֻפַּחַת, מֻפָּחִים, מֻפָּחוֹת]

מֻפְחָד°, מוּפחד ת׳ [מן פחד, הֻפְחַד] מְבֹהָל, שֶׁהִפְחִידוּהוּ: הַיֶּלֶד הַמֻּפְחָד סָבַל מִסִּיּוּטִים קָשִׁים. – [מֻפְחֶדֶת, מֻפְחָדִים, ־דוֹת]

מְפֻחָד*, מפוחד ת׳ [מן פחד, פֻּחַד] 1*, מְבֹהָל, מִתְיָרֵא: "׳וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח׳ – וְלֹא מְפֻזָּרִים וְלֹא מְפֻחָדִים" (ספרא בהר קז). "וּפְנֵיהֶם עֲצוּבִים וְעֵינֵיהֶם מְפֻחָדוֹת, כְּאִלּוּ דָּבָר לָאט עִמָּם" (ביאליק, ספיח י). "לָמָּה תַּעֲמֹד בָּהּ נִפְעָם וּמְפֻחָד כָּל כָּךְ?" (שנהר, ב 262). "וְעֵת קְהַל צִפֳּרִים מְקֻנָּם נִשְׁבָּרִים יִתְרוֹמֵם מְפֻחָד" (שלו, אלהי 137). 2^, יָרֵאוּי, שֶׁמְּפַחֲדִים מִמֶּנּוּ: "כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה יָרֵאוּי וּמְפֻחָד" (רש״י תענית ה.). – [מְפֻחֶדֶת, מְפֻחָדִים, מְפֻחָדוֹת]

מפ״ח ר״ת מוֹעֶצֶת פּוֹעֲלֵי חֵיפָה.

פינה במפחה

מַפָּחָה° נ׳ [מן נפח; נַפָּח] נַפָּחִיָּה, בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַנַּפָּח: "לְהוּבוֹ הַמּוּפָז שֶׁל הָאוּר, שֶׁזִּיווֹ מַפְצִיעַ לְתוֹךְ הָאֲפְלוּלִית הַשְּׂרוּיָה בַּחֲלַל הַמַּפָּחָה" (ליסיצקי, תולדות 217). "נִכְנַס דְּוִידוֹב לַמַּפָּחָה לִרְאוֹת הֵיאַךְ מִתְנַהֵל תִּקּוּנָן שֶׁל מַעֲרְמוֹת־הַיָּד" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 22). – [מַפַּחַת־, מַפָּחוֹת]

מְפֻחְלָץ°, מפוחלץ ת׳ [מן פֻּחְלַץ] עָשׂוּי בְּצוּרַת פֻּחְלָץ (אֲדָר): "כָּל הַצִּפֳּרִים שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְפֻחְלָצוֹת שָׁם" (ש׳ שלום, אדמה ושמי שמים). "תַּנִּינִים שְׁלֵמִים מְפֻחְלָצִים, וְעוֹרוֹת נְמֵרִים אַדִּירִים עַל רָאשֵׁיהֶם" (שרת, באסיה 157). – [מְפֻחְלֶצֶת, ־לָצִים, מְפֻחְלָצוֹת]

מְפֻחָם*, מפוחם ת׳ [מן פחם, פֻּחַם] 1*, שָׁחוֹר כַּפֶּחָם אוֹ מֻשְׁחָר בְּפֶחָם: "חָם יָצָא מְפֻחָם" (ירושלמי תעניות סד ד). "אַתְּ, שֶׁכֻּלָּךְ מְפֻחֶמֶת וּשְׁחוֹרָה מִמְּעֵי אִמֵּךְ" (שיר השירים רבה א, אל תראוני). "אֲנִי רוֹאֶה בַּחֲלוֹמִי מִינֵי בְּרִיּוֹת שְׁחוֹרוֹת, פַּרְצוּפִים מְפֻחָמִים" (ביאליק, ספיח ו). 2. שֶׁהָפַךְ לְפֶחָם עַל־יְדֵי שְׂרֵפָה אוֹ כְּוִיָּה קָשָׁה: "מִפְלָצוֹת מְפֻחָמוֹת, גֶּחָלִים וָאֵפֶר" (שמעוני, הביבר 48). 3*, מַפִּיחַ, מְכַסֶּה פִּיחַ שֶׁל פֶּחָם: "יָדֶיהָ מְפֻחָמוֹת" (שיר השירים רבה א, אל תראוני). "קְדֵרוֹת מְפֻחָמוֹת" (אסתר רבה א, בהראותו). "וְנִדְלָקוֹת עֶדְנָה מְנוֹרוֹת מְפֻחָמוֹת" (שלו, אלהי 98). 4°, שֶׁנִּפְגַּע עַל־יְדֵי זֶרֶם חַשְׁמַל וְנִתְפַּחֵם: בַּבִּנְיָן שֶׁנִּשְׂרַף נִמְצְאוּ שְׁתֵּי גּוּפוֹת מְפֻחָמוֹת. אָדָם מְפֻחָם עַל־יְדֵי מַכַּת חַשְׁמַל. – [מְפֻחֶמֶת, מְפֻחָמִים, ־מוֹת]

מֻפְחָס°, מופחס ת׳ [מן פחס] פָּחוּס וְלָחוּץ: "בִּשְׂמֹאלוֹ – ד׳ אֶצְבָּעוֹת בִּלְבַד, שֶׁהָאֶצְבַּע הַשְּׁנִיָּה, הַמֻּפְחֶסֶת, חֲסֵרָה הָיְתָה" (שלונסקי, תר׳ קולא 188). – [מֻפְחֶסֶת, מֻפְחָסִים, ־סוֹת]

מֻפְחָת°, מופחת ת׳ [מן פחת, הֻפְחַת] נִגְרָע, שֶׁהֻקְטְנָה כַּמּוּתוֹ: מִסְפָּר מֻפְחָת. מְחִירִים מֻפְחָתִים. – [מֻפְחֶתֶת, מֻפְחָתִים, ־תוֹת]

מַפְחֵת° ז׳ [מן פחת] הַתְּקֵן הַמַּפְחִית הַפְרָעוֹת מְסֻיָּמוֹת (זַעֲזוּעִים, רַעַשׁ וְכַדּוֹמֶה) בְּמַנְגְּנוֹנִים שׁוֹנִים. – [מַפְחֵת־, מַפְחֵתִים, מַפְחֵתֵי־]

– מַפְחֵת־הָרְתִיעָה°, הַתְּקֵן בִּכְלֵי־יְרִיָּה הַמַּפְחִית אֶת רְתִיעַת הַקָּנֶה בִּשְׁעַת יְרִיָּה.

מַפְטִיר* ז׳ [מן פטר, הִפְטִיר] 1*, כִּנּוּי לְמִי שֶׁעוֹלֶה אַחֲרוֹן לַתּוֹרָה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וְהָאוֹמֵר אֶת הַבְּרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת הַפֶּרֶק בַּנְּבִיאִים (ה״הַפְטָרָה״) וּלְאַחֲרָיו, וְלָרֹב הוּא גּוּפוֹ קוֹרֵא אַף אֶת הַהַפְטָרָה עַצְמָהּ: "(בְּשַׁבָּת עוֹלִים לַתּוֹרָה) שִׁבְעָה חוּץ מִן הַמַּפְטִיר" (ירושלמי מגילה עה א). 2^, כִּנּוּי מְקֻבָּל לִפְסוּקֵי הַנְּבִיאִים שֶׁקּוֹרְאִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֲרֵי קְרִיאַת פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ, הַפְטָרָה. 3° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְעִילָה בַּאֲסֵפָה חֲגִיגִית, בְּוְעִידָה וְכַדּוֹמֶה. – [מַפְטִירָה, מַפְטִירִים, ־רוֹת]

מְפֻטָּם*, מפוטם ת׳ [מן פטם, פֻּטַּם] 1, מְלֻעָט, נִזּוֹן בְּמִדָּה מֻרְבָּה לְשֵׁם הוֹסָפַת בָּשָׂר וְשֻׁמָּן בְּגוּפוֹ, שֶׁהֶאֱכִילוּהוּ לְמַעַן יַשְׁמִין: "רוֹצָה אִשָּׁה שֶׁתְּהֵא בְּבָתִּים מְצֻיָּרִין וּבְגָדִים מְצֻיָּרִין מְלַאֲכֵל עֲגָלִים מְפֻטָּמִין" (אסתר רבה א, גם ושתי). אַוָּזִים מְפֻטָּמִים. 2 [בהשאלה] מְמֻלָּא, גָּדוּשׁ, רָווּי: "זֶה הַתַּלְמוּד שֶׁמְּפֻטָּם בְּמִשְׁנָיוֹת כָּרֶקַח" (שיר השירים רבה ח, אנהגך). "הָאֲוִיר מְפֻטָּם רֵיחַ עִטְרָן, עָשָׁן מְחוֹרְקָא וְעוֹד אֵיזֶה רֵיחַ פָּגוּם" (ביאליק, ספיח ז). תַּלְמִיד פְּלוֹנִי מְפֻטָּם בִּידִיעוֹת רַבּוֹת. – [מְפֻטֶּמֶת, מְפֻטָּמִים, ־מוֹת]

מִפְטָמָה°, מיפטמה נ׳ [מן פטם] מָקוֹם שֶׁמְּפַטְּמִים שָׁם בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת לְבָשָׂר. – [מִפְטֶמֶת־, מִפְטָמוֹת, מִפְטְמוֹת־]

מֻפְטָר^, מפוטר ת׳ [מן פטר, פֻּטַּר] מוּסָר מִכְּנוֹ, מְסֻלָּק מֵעֲבוֹדָתוֹ: הַפּוֹעֲלִים הַמְפֻטָּרִים הִגִּישׁוּ עִרְעוּר. – [מְפֻטֶּרֶת, מְפֻטָּרִים, ־רוֹת]

מַפִּיּוֹן° ז׳ [מן מַפִּית] בָּסִיס לְמַפִּיּוֹת, מִתְקָן קָטָן שֶׁשָּׂמִים בּוֹ מַפִּיּוֹת. – [מַפִּיּוֹן־, מַפִּיּוֹנִים, מַפִּיּוֹנֵי־]

מְפֻיָּח*, מפויח ת׳ [מן פיח, פֻּיַּח] 1°, מְכֻסֶּה פִּיחַ, מְפֻחָם: "עֶמְדָה שָׁם עַל אֶדֶן הַחַלּוֹן עֲשָׁשִׁית קְטַנָּה וּמְפֻיַּחַת" (שופמן, א 64). "דֶּרֶךְ הַזְּכוּכִית הַמְפֻיַּחַת נוֹחַ לִרְאוֹת אֶת הַשֶּׁמֶשׁ" (פיכמן, שפר). פָּנָיו שֶׁל מַסִּיק־הַקַּטָּר מְפֻיָּחִים. 2*, צָבוּעַ: "נָתְנוּ (אֶת הַלָּגִין) בְּטַרְקְלִין, אֲפִלּוּ מְפֻיָּח, אֲפִלּוּ מְסֻיָּד – הֲרֵי זֶה אָסוּר" (תוספתא תרומות ז טז). "חָצֵר מְסֻיֶּדֶת, מְכֻיֶּרֶת, מְפֻיַּחַת" (בבא בתרא ס:). – [מְפֻיַּחַת, מְפֻיָּחִים, ־חוֹת]

מְפֻיָּט^, מפויט ת׳ [מן פִּיּוּט; ראה גם פיט, פִּיֵּט] כָּתוּב בְּצוּרַת שִׁיר: "וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר הַחַזָּן אַחַת מֵהַתְּחִנּוֹת הַמְפֻיָּטוֹת" (מלוניל, ארחות חיים כב:). הַמְשִׁיכָה לְ"כֹחַ" אֵינָהּ כָּאן מְפֻיֶּטֶת" (פיכמן, רלב). "הַצַּד הָאִידֵיאִי נִרְאֶה מְחֻכָּם, מְפֻיָּט בְּמִתְכַּוֵּן" (קרמר, משמרות 24). – [מְפֻיֶּטֶת, מְפֻיָּטִים, ־טוֹת]

מְפֻיָּךְ°, מפויך ת׳ [מן א. פּוּךְ; ראה גם פוך, פִּיֵּךְ] מְכֻסֶּה פּוּךְ, צָבוּעַ: "הִיא הָיְתָה מְפֻיֶּכֶת וּמְקֻשֶּׁטֶת" (ברש, ב 115). "וּבְקַפֶּלֶט מְפֻיָּךְ הוֹסִיפָה דְּמוּתוֹ הַלֹּא־גְּבוֹהָה שֶׁל הַזָּקֵן" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 108). עֵינַיִם מְפֻיָּכוֹת. – [מְפֻיֶּכֶת, מְפֻיָּכִים, מְפֻיָּכוֹת]

מ.פ.י־ם ר״ת מוֹעֶצֶת פּוֹעֲלֵי־יְרוּשָׁלַיִם.

מַפִּינֶת°, מפיונת נ׳ [מן מַפִּית] מַפִּית קְטַנָּה. – [מַפִּינַת־, מַפִּיּוֹנוֹת]

מְפֻיָּס*, מפויס ת׳ [מן א. פיס, פִּיֵּס] שֶׁפִּיְּסוּ אוֹתוֹ, שֶׁשָּׁב מִכַּעְסוֹ אוֹ מִיגוֹנוֹ, שֶׁנִּתְרַצָּה: "אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָם, הֲרֵינִי מְפֻיָּס שֶׁמָּחַלְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הוֹדִיעַ לְעֵינֵי כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁאֵין בְּלִבְּךָ עֲלֵיהֶם" (שמות רבה נא). "הֲרֵיהוּ מְפֻיָּס וְנִכְנָע לְבוֹרְאוֹ הַכְּנָעָה

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

גמורה״ (בורלא, עקביה 250). ״מפיס עם העולם ומלואו״ (סדן, באלכסון 23). ״הכל בו מלא ומפיס מרב צחוק״ (בר־יוסף, העומדים 46). — [מפיסת, מפיסים, ־סות]

מֶפִיסְטוֹ° ש״פ [גרמנית: Mephistopheles] 1, שמו של שד אגדי בימי־הבינים, שד״ר פאוסט מכר לו את נשמתו כדי שיעשהו צעיר, והפך בידיו למכשיר של רשע וחרבן. האגדה נתפרסמה ביחוד ביצירותיהם של הסופר האנגלי מרלו (Marlow) וב״פאוסט״ לגטה. 2, שם־דבר לרוח רעה, שטן, דמון [מכאן:]

— צחוק־מפיסטו°, כנוי לצחוק ארסי, מרשע ושטני.

א. **מֵפִיץ** ז׳ [מן פוץ, הפיץ] 1°, אדם העוסק בהפצה של דבר־מה: מפיץ ספרים. חברת מפיצי השכלה בישראל. 2, הורס: ״עלה מפיץ על־פניך, נצור מצורה״ (נחום ב ב). — [מפיץ־, מפיצה, מפיצים, מפיצי־, ־צות]

ב. **מֵפִיץ** ז׳ [מלה סתומה במקרא, משלי כה יח: ״מפיץ וחרב וחץ שנון״; סוברים כי הכוונה שם: מַפֵּץ) — ראה ערך מַפֵּץ.

מְפֻיָּף°, מפויף ת׳ [מן פיף] עשוי פיפים־פיפים, שיש בקצהו גדילים: שטיחים מפיפים. — [מפיפת, מפיפים, ־פות]

מֵפִיק° ז׳ [מן פוק, הפיק] מוציא לאור, מפרסם [וביחוד:] יצרן של סרט־קולנוע. — [מפיק־, מפיקים, מפיקי־; מפיקה, מפיקות]

— פה מפיק מרגליות* [על־פי קידושין לט:] כנוי לאדם בעל כשרון־נאום, המביע רעיונות נאים בצורה נאה.

מַפִּיק^ ז׳ [מן נפק, הפיק] 1, [המשמעות היסודית: מוציא] [בדקדוק] כנוי לנקדה הבאה באות ה׳ (הּ) בסוף מלה לסימן שיש להוציאה מכלל אם־קריאה אלמת ויש לבטאה כעצור, למשל בכנויי נסתרת: ״ספרהּ״, ״בגדהּ״; או בפעל ״גבהּ״, או בשם ״נגהּ״. המדקדקים הראשונים נהגו לקרא כן גם לאותיות י׳ ו׳ המבטאות בסופי־מלים (קו, די), וכן לאות א׳ כשהיא באה בתנועה ואינה נבלעת, כגון ״כמוצאֵת״ במקום ״כמוצאת״ (שיר השירים ח י). — [מפיקה, מפיקים, ־קות]

מֵפִיר° ז׳ [מן פור, הפיר] מבטל, שולל [רווח בצירוף:]

— מפיר־שביתה°, אדם הנכנס לעבד במקום־עבודה שהכרזה בו שביתה. — [מפירי־שביתה]

מַפִּית° נ׳ [מן מפה] מפה קטנה (של אריג או נייר) לנגב את הידים והפה בסעודה. — [מפית־, מפיות]

מְפֻכָּח°, מפוכח ת׳ [מן פכח, פכח] 1, שפג יינו, שהתנער משכרונו. 2 [בהשאלה] בעל ראיה מציאותית, מחסר־אשליות: ״אדם פכח ומפכח שכמותו״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 188). ״מה יתרון למפכח, ונפשו מחרדה?״ (עוגן, שירים 34). מבט מפכח על החיים. יש לראות את הדברים ראיה מפכחת. — [מפכחת, מפכחים, ־חות]

מְפֻכָּר°, מפוכר ת׳ [מן פכר, פכר] [על אצבעות, ידיים] משלב ולחוץ זה בזה: ״ישב כפוף, גבע, ואצבעות־ידיו מנחות מפכרות לפניו על השלחן״ (קבק, במשעול 525). ״הוא ישב כפוף כשהוא נשען בידיו המפכרות על ברכיו״ (הוא, בצל 211). — [מפכרת, מפכרים, ־רות]

מַפָּל ז׳ [מן נפל] 1, דבר הנופל, או דבר שמשליכים משום שאין צרך בו, שירים [ראה להלן]. 2, [קצור של הצירוף: ״מפל־מים״] מים נופלים ממקום גבוה לנמוך. — [מפל־, מפלים, מפלי־]

— מפל־בר, פסלת־התבואה הנופלת לאחר זריה או נפוי: ״להקטין איפה ולהגדיל שקל... ומפל בר נשביר״ (עמוס ח ה–ו).

— מפלי־בשר, כנוי לכפלי הבשר בגוף שמן: ״מפלי בשרו דבקו״ (איוב מא טו). ״רק מפלי־בשרה מרתתים בלכתה״ (בן־ציון, כז). ״אלה כפות־הידים המזיעות והקרות, מפלי־הבשר מאכלי ההרגשה״ (שופמן, א 90).

— מפל־גן°, פרי בשל או רקוב הנושר מעצי הגן: ״בת הגנן, חמדת כל החצר, אוספת מפל־גן״ (פיכמן, קג).

— מפל־מים°, אשד, זרם של מים היורדים ונופלים ממקום גבוה לנמוך: מפלי־מים קטנים בירדן. מפלי־המים הגדולים של נהר הניאגרה באמריקה.

— מפל־מתח° [בחשמלאות] הפחתת המתח החשמלי הבאה עם התגברות זרם ההתנגדות: מפל־מתח שבהפרש בין המתח הקים בתחנת־הכח ובין המתח בבנין מסים.

— מפל־עט°, כנוי לדברי־יצירה קלים ובלתי־חשובים, דברים שנכתבו כלאחר־יד: ״פרורים כאלה אך מפל־עט הם ולכן לא יכשרו״ (ביאליק, אגרות ב קפא).

— מפל־שלחן°, שירים של סעודה: ״היו זורקים לו מפעם לפעם ממפל שלחנם״ (קבק, במשעול 245).

מֻפְלָא*, מופלא תו״ז [מן א. פלא, הפלא] 1*, מצין, טוב להפליא, נפלא: ״יפה אתם אומרים, אלא שמעו דבר מפלא״ (מדרש תהלים ג). ״היו הסוחרים האלה סוחרים מפלאים בטיבם״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 237). ״ביני וביניהם נפלו כמה ענינים מפלאים, שלא יכלתי לגלותם לשום בריה״ (ביאליק, ספיח ז). ״חלקה זו יחידה, בה את נני המפלאים אטע״ (פיכמן, קנט). פלוני אדם מפלא הוא. 2*, שהוא למעלה מן ההשגה, סתום ובלתי־מובן: ״במפלא ממך אל תדרש, ובמכסה ממך אל תחקר״ (חגיגה יג., בשם בן־סירא). ״ותשקיף על מה שלא ידעת מן המפלא בעזרת הבורא״ (יהודה אבן־תיבון, הקדמה לשרשים לג׳נאח). 3^, מבדל, מיחד [כהוראת מפלה]: ״(מכות) מפלאות ומבדלות משאר מכות״ (רש״י דברים כח נט). [במשמעות זו אולי גם ״מפלא של בית־דין״ שלהלן]. — [מפלאה, מפלאים, ־אות]

— מפלא שבמפלא°, נפלא ומוזר ביותר: ״מפלא שבמפלא נראה לי כל דיוקנה״ (בורלא, כיסופים 72).

— מפלא של בית־דין* (הוריות א ד), כנוי לשופט ממחה בעניני דת־ודין, שלפניו מביאים את הענינים המסבכים ביותר.

מֻפְלָאוּת°, מופלאות נ׳ [מן מפלא] מצבו של המפלא, היות מפלא: ״הלשון שעם כל מפלאותה והצטללותה הכובשת, פעמים היא עצמה זורעת מוקשים״ (מ׳ ברסלבסקי, בהיאבקות על הדמות). מפלאותו של החוקר הגדול. — [מפלאות־]

מִפְלָאָה נ׳ [מן א. פלא] פֶּלֶא, דָּבָר נִפְלָא: ״מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים״ (איוב לז טז). ״בְּלִי מִפְלְאוֹת הַבִּנְיָה, בְּלִי מִפְעַל יַד חוֹשֵׁב״ (סוקולוב, במראות 130). ״תּוֹחֶלֶת־אֱמוּנָה וְסוֹד־הַמָּוֶת – מִפְלָאָה לְלֵב כֻּלָּם״ (טשרניחובסקי, שירים 543). ״נְשׁוּקֵי פַּאֲתֵי־יָם וְקַצְוֵי־שַׁחַק בְּמִפְלְאוֹת מִשְׁקָעָם״ (ליסיצקי, במעלות 88). – [מִפְלְאַת־, מִפְלָאוֹת, מִפְלְאוֹת־]

מְפֻלְבָּל°, מפולבל ת׳ [מן פלבל, פִּלְבֵּל] [על עיניים] מְבֻלְבָּל, תּוֹעֶה, בּוֹהֶה: ״עֵינֶיהָ מְפֻלְבָּלוֹת וְהִיא גּוֹעָה שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע״ (שופמן, ג 12). ״הִתְעוֹרֵר וּפָעַר עֵינַיִם מְפֻלְבָּלוֹת וּדְלוּחוֹת״ (יזהר, צקלג 110). – [מְפֻלְבֶּלֶת, מְפֻלְבָּלִים, ־לוֹת]

מְפֻלָּג^, מפולג ת׳ [מן פלג, פִּלֵּג] מְחֻלָּק, שֶׁאֵינוֹ מְאֻחָד, בִּלְתִּי־מְרֻכָּז: ״וַהֲמוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל, קְרוּעִים וּמְפֻלָּגִים, לְלֹא יָד אַחַת, מְסֻדֶּרֶת וּמְאֻרְגֶּנֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 4). אֲנָשִׁים מְפֻלָּגִים בְּדֵעוֹתֵיהֶם. הִסְתַּדְּרוּת מְפֻלֶּגֶת לְסִיעוֹת שׁוֹנוֹת. – [מְפֻלֶּגֶת, מְפֻלָּגִים, ־גוֹת]

– קֶשֶׁב מְפֻלָּג° [בפסיכולוגיה] כֹּשֶׁרוֹ שֶׁל אָדָם לְהַקְשִׁיב בְּבַת אַחַת לְכַמָּה עִנְיָנִים (לְהַבְדִּיל מִן ״קֶשֶׁב מְרֻכָּז״).

מֻפְלָג*, מופלג ת׳ [מן פלג, הֻפְלַג] 1*. רָחוֹק, מְרֻחָק: ״בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּסְמוּכָה, אֲבָל בְּמֻפְלֶגֶת וְכוּ׳״ (עירובין ח ג). ״בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ׳אַחַר׳ (הַמַּעֲשֶׂה) – סָמוּךְ, ׳אַחֲרֵי׳ – מֻפְלָג״ (בראשית רבה מד). 2* [בהשאלה] נַעֲלֶה, נִבְחָר, מְצֻיָּן: ״הוּא וּמֻפְלָג שֶׁבָּהֶם בָּאִין לְבֵית־דִּין״ (תוספתא חגיגה ב ט). ״וְהִנֵּה הַדַּרְשָׁנִים הַמֻּפְלָגִים לְהַמְשִׁיךְ לֵב שׁוֹמְעֵיהֶם״ (אברהם אבן־עזרא, מעדני מלך י). ״מֻפְלָג גָּדוֹל בְּחָכְמָה, מֻפְלָג מִשְּׁאָר חֲכָמִים״ (רבינו חננאל לעירובין סג.). 3^. גָּדוֹשׁ, כַּבִּיר, מְרֻבֶּה: ״מִי שֶׁהוּא זָקֵן מֻפְלָג בְּזִקְנָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם, עוֹמְדִין לְפָנָיו״ (רמב״ם, תלמוד תורה ו ט). ״אַתָּה זָקֵן מֻפְלָג... אַתָּה עָיֵף כָּל כָּךְ״ (חומסקי, אזוב 88). ״הָיוּ יְהוּדִים מֻפְלְגֵי־כִשָּׁרוֹן״ (סוקולוב, אישים 188). פְּלוֹנִי הִגִּיעַ לְזִקְנָה מֻפְלֶגֶת. בְּקִיאוּת מֻפְלֶגֶת. 4°. מֻפְרָז, מֻגְזָם: ״כְּהֻנָּה וּכְהֻנָּה תִּרְגְּמוּ בְּפֵרוּט מֻפְלָג״ (שרת, באסיה 66). ״בְּקִצּוּרוֹ הַמֻּפְלָג הָיָה חִנּוֹ״ (פיכמן, שעט). – [מֻפְלֶגֶת, מֻפְלָגִים, מֻפְלָגוֹת]

– דַּעְתּוֹ מֻפְלֶגֶת° [על-פי ״הפליג דעתו ממנה״, ירושלמי ברכות יד ד] אֵינוֹ מְרֻכָּז, הוּא מְפֻזָּר: ״עֵינַי כְּבוּשׁוֹת, כִּבְיָכוֹל, בְּחֹמֶשׁ וְתוֹהוֹת, וְדַעְתִּי מֻפְלֶגֶת עָלַי״ (ביאליק, ספיח ז).

מַפְלֵג° ז׳ [מן פלג] הַתְקֵן בְּמַעֲרֶכֶת־הַהַצָּתָה בִּכְלֵי־רֶכֶב הַמְחַלֵּק אֶת הַזֶּרֶם הַחַשְׁמַלִּי וּמַעֲבִירוֹ אֶל הַמַּצָּתִים שֶׁל הַצִּילִינְדְּרִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם (Distributor). – [מַפְלֵג־, מַפְלְגִים, מַפְלְגֵי־]

מִפְלָג* ז׳ [מן פלג] 1*. מַחְלָקָה, פְּלֻגָּה: ״בָּאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת כֹּל בְּנֵי אִישׁ, וּבְמִפְלְגֵיהֶן יִנְחֲלוּ כָּל צִבְאוֹתָם לְדוֹרוֹתָם״ (מגילת הסרכים ד 15). ״הַבּוֹרֵא אֶרֶץ וְחֻקֵּי מִפְלָגֶיהָ״ (מגילת בני-אור י 12). 2. מָדוֹר מְיֻחָד [ראה להלן: מִפְלַג־הַנֹּעַר]. – [מִפְלַג־, מִפְלָגִים, מִפְלְגֵי־]

– מִפְלַג־הַנֹּעַר°. מָדוֹר בְּמַטֵּה מְחוֹזִי שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה הַמְטַפֵּל בְּנֹעַר עֲבַרְיָן.

מִפְלַגָּה נ׳ [מן פלג] חֵלֶק, מַחְלָקָה, פְּלֻגָּה: ״לְמִפְלַגּוֹת לְבֵית־אָבוֹת״ (דברי הימים ב לה יב). ״כִּיא אֵל שָׂמָן בַּד בְּבַד עַד קֵץ אַחֲרוֹן וַיִּתֵּן אֵיבַת עוֹלָם בֵּין מִפְלַגּוֹתָם״ (מגילת הסרכים ד 17). – [מִפְלַגַּת־, מִפְלַגּוֹת]

מִפְלָגָה° נ׳ [מן פלג] קְבוּצָה גְּדוֹלָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַמְאֻרְגָּנִים עַל־יְסוֹד הַשְׁקָפָה פּוֹלִיטִית וְחֶבְרָתִית אֲחִידָה: ״אִם הָיוּ כָּל הַמִּפְלָגוֹת בָּאוֹת לֹא רַק לִידֵי הַכָּרָה בְּרוּרָה, אַךְ גַּם לִידֵי הַרְגָּשָׁה עֲמֻקָּה״ (אחד העם, ב). מִפְלָגָה סוֹצְיָאלִיסְטִית. מִפְלָגוֹת יְמָנִיּוֹת. מִפְלֶגֶת פּוֹעֲלִים. – [מִפְלֶגֶת־, מִפְלָגוֹת, מִפְלְגוֹת־]

מֻפְלָגוּת°, מופלגות נ׳ [מן מֻפְלָג] גֹּדֶל רַב, שִׁעוּרוֹ שֶׁל הַמֻּפְלָג: ״הָאָדָם הַלִּירִי נִגְלָה בְּמִשּׁוֹרֶרֶת עִבְרִית זוֹ בִּמְלֹא־מֻפְלָגוּתוֹ״ (קריב, עיונים 189). – [־גוּת־]

מִפְלַגְתִּי° ת׳ [מן מִפְלָגָה] שֶׁל מִפְלָגָה: בְּחִירַת צִירִים לְפִי מַפְתֵּחַ מִפְלַגְתִּי. כִּנּוּס מִפְלַגְתִּי. תַּעֲמוּלָה מִפְלַגְתִּית עֶרֶב הַבְּחִירוֹת. – [מִפְלַגְתִּית, מִפְלַגְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

– בִּלְתִּי־מִפְלַגְתִּי°, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ אוֹ אֵינוֹ מִזְדַּהֶה לְשׁוּם מִפְלָגָה: בְּמַעֲרֶכֶת־הַבְּחִירוֹת שֶׁל הַמִּפְלָגוֹת נָטוּשׁ הַמַּאֲבָק בְּיִחוּד עַל קוֹלוֹתֵיהֶם שֶׁל הַבִּלְתִּי־מִפְלַגְתִּיִּים. עִתּוֹן בִּלְתִּי־מִפְלַגְתִּי.

מִפְלַגְתִּיּוּת° נ׳ [מן מִפְלַגְתִּי] עֶקְרוֹנוּת שֶׁל מִפְלָגָה, נֹהַג לְפִי קַוֵּי הַמִּפְלָגָה, הִשְׁתַּיְּכוּת לְמִפְלָגָה: הַמִּפְלַגְתִּיּוּת מַטְבִּיעָה אֶת חוֹתָמָהּ עַל הַחַיִּים הַמְּדִינִיִּים שֶׁל הָעָם. רַבִּים שׁוֹלְלִים אֶת הַמִּפְלַגְתִּיּוּת שֶׁבְּחִנּוּךְ הַנֹּעַר. – [מִפְלַגְתִּיּוּת־]

מְפֻלְדָּר°, מפולד ת׳ [מן פִּלְדָה] שֶׁהוּא כְּעֵין הַפְּלָדָה, דּוֹמֶה בְּחָזְקוֹ לִפְלָדָה [ובהשאלה:] מוּצָק, עַז: ״רְבָבוֹת עַל רְבָבוֹת בָּהֶם תָּקְעָה צִפָּרְנֶיהָ הַמְפֻלֶּדֶת חַיַּת־הָאָדָם״ (קריב, עטרה 9). ״וְסַלְמָנוּ מְפֻלָּד הוּא וְגַבְהָּ״ (שלונסקי, שירים ב 209). ״כּוֹבְשִׁים בְּלִבָּם וְעִמָּם הַמְפֻלָּד״ (הלקין, מעבר 101). – [מְפֻלֶּדֶת, מְפֻלָּדִים, מְפֻלָּדוֹת]

מַפָּלָה נ׳ [מן נפל] 1. תְּבוּסָה, כִּשָּׁלוֹן, שֶׁבֶר: ״וְצַדִּיקִים בְּמַפַּלְתָּם (שֶׁל רְשָׁעִים) יִרְאוּ״ (משלי כט טז). ״כָּבוֹד וְקָלוֹן בְּיַד בּוֹטֵא, וּלְשׁוֹן אָדָם – מַפַּלְתּוֹ״ (בן-סירא ה יז). ״מַפַּלְתָּן שֶׁל שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל״ (ברכות ד:). ״לְפִי גְדֻלָּתוֹ שֶׁל נָחָשׁ הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ״ (בראשית רבה יט). צְבָא־הָאוֹיֵב נָחַל מַפָּלָה בַּחֲזִית־הַדָּרוֹם. 2. דָּבָר שֶׁהֻפַּל, הוֹמַת אוֹ נִגְדַּע: ״וַיָּסַר (שִׁמְשׁוֹן) לִרְאוֹת אֵת מַפֶּלֶת הָאַרְיֵה״ (שופטים יד ח). ״וַיִּכְרְתֻהוּ (אֶת הָאֶרֶז) זָרִים... עַל־מַפַּלְתּוֹ יִשְׁכְּנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם״ (יחזקאל לא יג). – [מַפֶּלֶת־, מַפַּלְתּוֹ; מַפָּלוֹת, מַפְּלוֹת־]

– מְעִי־מַפָּלָה (ישעיה יז א). גַּל־מַפֶּלֶת, תֵּל־חֳרָבוֹת.

– תְּחִלַּת מַפָּלָה – שֵׁנָה* (בראשית רבה יז). אִמְרַת־חֲכָמִים בִּגְנוּתָהּ שֶׁל הָעַצְלוּת וְהָרַשְׁלָנוּת.

מַפֵּלָה נ׳ [צורת־משנה של מַפָּלָה] מַפָּלָה, מַפֶּלֶת: ״כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל, קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה״ (ישעיה כה ב). – [מַפֵּלַת־, מַפֵּלוֹת, מַפְּלוֹת־]

מֻפְלֶה°, מופלה ת׳ [מן א. פלה, הֻפְלָה] נִבְדָּל (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה), שֶׁנִּקְבַּע אֵלָיו יַחַס מְיֻחָד וְשׁוֹנֶה מִן הַיַּחַס לַאֲחֵרִים: תַּלְמִיד מֻפְלֶה לְטוֹבָה. – [מֻפְלָה, מֻפְלִים, ־לוֹת]

מְפֻלָּח^, מפולח ת׳ [מן א. פלח, פִּלַּח] 1°. מְחֻלָּק לִפְלָחִים־פְּלָחִים: תַּפּוּחַ־זָהָב מְפֻלָּח. 2°. מְעֻבָּד, חָרוּשׁ: ״הַדּוּדָה חוֹזִי

עבדו באותה שעה בנירם המפלח" (שופמן, ג 8). אדמה מפלחת. 3^, מבתק, מנקב: "ומחצי לעג בשער מרורתו מפלחה" (הנגיד, דיואן 107). גופה מפלחת בכדורים. – [מפלחת, מפלחים, ־חות]

מפלח° ז׳ [מן א. פלח] פלוח, חתוך: "כאהב את מפלח חרישיו הקרקע" (שלונסקי, שירים ב 265).–[מפלח־]

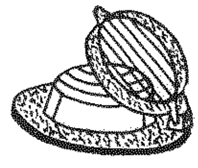
מפלח

מפלח° ז׳ [מן פלח; ראה גם א. פלח] כלי־מטבח שקבועה בו מערכת של חוטי־מתכת דקים וחדים החותכים ביצים מקלפות לפלחים־פלחים. – [מפלח־, מפלחים, ־לחי־]

מפלט ז׳ [מן פלט] מנוס, בריחה מסכנה, מחסה לנמלט, מוצא מצרה: "ארחיק נדד... אחישה מפלט לי מרוח סעה מסער" (תהלים נה ח–ט). "טובע בים צרה ויאוש, ואין מנוס ואין מפלט" (אחד העם, כא). "ונורא מסביב התהו ואפס מפלט" (ביאליק, דבר). "לא היה מפלט אחר אלא עקירה" (צמח, כתבים 129). – [מפלט־, מפלטים, ־לטי־]

מפלט° ז׳ [מן פלט] 1. [בכלי־יריה] פין קטן קבוע בחלל־גופו של כלי־יריה, שתרמיל־הכדור הנדחף לאחור עם היריה נתקל בו ומפלט החוצה (Ejector). 2. צנור שנפלטים בעדו הגזים היוצאים מן הגליל במכונת־קיטור או במנוע אחר (Exhaust). – [מפלט־, מפלטים, ־טי־]

מפלל^ ז׳ [מן פלל] תפלה, תחנה: "חנון זעק קשב וקבל ברצון מפלל" (ה׳ אלוהי ישראל, יום ה׳ עשרת ימי־תשובה). – [מפלל־]

מפלל°, מפולל ת׳ [מן פלל, פלל] שפללו לו, מצפה: "הדרישות, הצוררות לכאורה זו את זו, נתגלמו גם שתיהן למעלה מן המפלל ביצירתו של מנדלי" (קריב, עטרה 36). – [מפללת, מפללים, ־לות]

א. **מפלם*, מפולם** ת׳ [מן פילומא; יוונית: pelōma טיט, בוץ] 1*. רטב, לח, בצי: "דגים המפלמין" (ביצה כד:). "'בהו' – אלו אבנים המפלמות המשקעות בתהום, שמהן יוצאין מים" (חגיגה יב.). "ומביא חלוקי אבנים מפלמות" (זבחים נד.). "החרסית היתה כבויה... וקצת צמגמגת... מפלמת מלחות־מה" (יזהר, צקלג 225). "הבהיקו בתי־עיניו כקשקשים המפלמים" (עגנון, עד הנה קעו). 2° [בהשאלה] דשן, רטב משמן: "מיני זפק ממלאים, אלו הקבות המפלמות" (ביאליק, יום השישי ג). – [מפלמת, מפלמים, ־מות]

ב. **מפלם°, מפולם** ת׳ [מן פלומה] מכסה פלומה: "עסוקה היתה (התרנגלת)... בשחרורן של הנפשות המפלמות (מביציהן)" (שניאור, סיפורים פח). "גב מפלם" (הלקין, משבר 209). אפרוחים מפלמים. – [מפלמת, מפלמים, ־מות]

מפלס°, מיפלס ז׳ [מן פלס] שטח אפקי בגבה מסים: מפלס הכביש בין ההרים. מפלס המים בברכה. מפלס־הים (פני הים). – [מפלס־, מפלסים, מפלסי־]

מפלס° ז׳ [מן פלס; וראה פלס] 1. מכשיר לקביעת מפלס. מכשיר שבאמצעותו קובעים את השטח האפקי המדיק: מפלס־מים. מפלס של מודדי־קרקעות. 2 [בחקלאות] מכשיר הנגרר אחרי מחרשת־טרקטור ומישר את פני השטח בצורה אפקית לשם גדולי שלחין המשקים בהצפה. – [מפלס־, מפלסו, מפלסים, מפלסי־]

מפלס^, מפולס ת׳ [מן פלס, פלס] 1°. סלול, כבוש: "שביל מרדד היה מפלס בחול" (שנהר, ג 293). דרכים מפלסות במדבר. 2. מישר כבפלס, מאזן: שטח מפלס. ערוגות מפלסות. 3^. שקול. – [מפלסת, מפלסים, ־סות]

מפלסה° נ׳ פלס־מים – ראה פלס. – [מפלסת־, מפלסות, מפלסות־]

מפלסף°, מפולסף ת׳ [מן פילוסופיה] שיש בו התפלספות, מפלפל: "בוכוחים המפלספים שברומן זה" (קלוזנר, ספרות ה 248). – [מפלספת, מפלספים, ־פות]

מפלפל^, מפולפל ת׳ [מן פלפל; ראה גם פלפל, פלפל] 1^. מתבל בפלפל, חריף מאד בטעמו: "המרבה לאכל חריפות וכל טעם מפלפל וחרוך ימעט בו הזרע" (אסף הרופא, לפי ב"י). דגים מפלפלים. בשר מפלפל. 2^ [בהשאלה] חריף ומחדד ביותר, שנון בשכלו: "כאדם המפלפל ומחדד ובעל סברא" (רש"י סנהדרין מב.). מח מפלפל. 3°. מלא חריפות, שיש בו פלפול ודברי־סברה דקים ומסבכים ביותר: "לשונו העממית, יהודית גרעינית ומפלפלת" (ברקוביץ, הראשונים צג). דרשה הלכית מפלפלת. וכוח מפלפל בין הנאספים. – [מפלפלת, מפלפלים, ־לות]

– מחיר מפלפל°, מחיר מגזם, יקר רב.

– הלצה מפלפלת°, בדיחה שיש בה חריפות יתרה או אבק נבול־פה.

מפלץ^ ז׳ [צורת־משנה של מפלצת, ראה להלן] 1^. מפלצת, אליל: "סעו כאחת בהשאת מפלציו" (אותותיך, יוצר ז׳ פסח). 2°. דחליל, משהו אים ומתעב המעורר פלצות: "אותו מפלץ זוחל, כלו גחון" (בסוק, תר׳ מבחר 144). "הפקר לזדון ערבלת, למפלץ השחת" (ברוידס, שרשים 12). – [מפלץ־, מפלצים, מפלצי־]

מפלצת נ׳ [מן פלץ] 1. תבנית אליל־אימים: "מעכה אמו... אשר עשתה מפלצת לאשרה, ויכרת אסא את־מפלצתה וישרף" (מלכים א טו יג). 2°. כנוי לדבר מכער ודוחה בכעורו: "קולך ערוה, ושער־ראשך מפלצת" (יל"ג, שירה קל). "מפלצות פרצופים נאלחים" (ביאליק, אבי). "החבה הילדותית המתבזבזת על מפלצת־עץ אימה" (קריבך, הודו 127). – [מפלצת־, מפלצות, מפלצות־]

מפלצתי° ת׳ [מן מפלצת] שהוא כמפלצת, מתעב ביותר: בריה מפלצתית. – [־תית, ־תיים, ־תיות]

מפלש*, מפולש ת׳ [מן א. פלש, פלש] פתוח מכאן ומכאן, שיש בתוכו מעבר חפשי מעבר אל עבר: "מבוי שאינו מפלש" (שבת טז א). "השבילים המפלשים לבורות ולשיחים ולמערות ולגנות" (טהרות ו ו). "עושה שלשה תלמים מפלשין שמראש שדה ועד סופה (תוספתא כלאים ב א). "בשפועי צלעותיו (של הגג) נפרצו

חורים מפלשים" (ביאליק, מאחורי ב). "נכנסים בו לחדר מפלש" (עגנון, תמול 129). מנהרה מפלשת למעבר־רכבות. 2 ° [בהשאלה] פרוץ, שהוא ללא־סייג: "הגולה פזורה ומפלשת, פרוצה לכל רוח מהרסת" (שזר, כוכבי 213). — [מפלשת, מפלשים, ־שות]

מִפְלָשׂ° ז׳ [מן א. פלש] 1. "פסז'", מעבר מפלש ומקרה המקשר שני רחובות: משני צדי המפלש בערים הגדולות על־פי־רב שורות של חנויות ומחסנים. 2. דרך מפלשת, מעבר פתוח, מנהרה: "מפלש אפל נקוב בהרים מקצר עלינו פעמים דרך כמה פרסאות" (ביאליק, הלכה). "נראו כתמי העצים, והמפלש שביניהם כמנהרה" (שמיר, עירום 259). "והיכן תמצא אדם, שלא ירויח כל חללים שבביתו לעשותם מפלש לרוח כלשהי?" (סביב, דרך 97). — [מפלש־, מפלשים, ־לשי־]

— מפלש־מים ° [בטופוגראפיה] צנור המנח מתחת לקו־תחבורה (כביש או מסלת־ברזל) שבעדו נפלטים מי־גשם מצדו הגבוה של הקו אל צדו הנמוך יותר (Culvert).

מִפְלָשׂ ז׳ [מן פלש = פלס; ואולי צורת־משנה של מפרש, השווה איוב לו כט להלן] מפרש, התפרשות, השתרעות, רקע נרחב: "התדע על־מפלשי־עב?" (איוב לז טז) [ובאיוב לו כט: "אף אם־יבין מפרשי־עב"]. "רעמו הסערות ומפלשי השחקים רבים מים זרמו" (מיכ"ל, 124). "ושביב תוחלת אמת... יגיה עוד לפעמים מפלשי מחשכיו" (ביאליק, אם יש). "קטעי פנים מהבהבים מבעד למפלשי הכפור של השמשות" (שופמן, א 108). — [מפלש־, מפלשים, מפלשי־]

מַפֹּלֶת*, מפולת נ׳ [מן נפל] 1. התמוטטות, הרס: "כשם שמצילין מן הדלקה, כך מצילין מיד הגיס ומיד הנהר ומיד המפלת ומיד כל דבר שאובד" (ירושלמי שבת טו ד). "אין נכנסין לחרבה... מפני המפלת" (ברכות ג.). "שרפה, חרבן, מפלת! — מחרף הנחבל" (ביאליק, מאחורי א). 2. דבר שהתמוטט ונפל, תל־חרבה: "מבוי... ונפלה בתוכו מפלת, מפקחין עליו בשביל ישראל ששם" (ירושלמי כתובות כה ד). 3. מפלה, תבוסה: "במפלת של מחריביו חתם (ירמיהו)" (ירושלמי ברכות ח ד). — [מפלת־, מפלתו; מפולות]

— מפלת־יד*, זריעת שדה ביד ולא במכשיר או בבהמה: הזורע נושא על כתפו את משך־הזרע וחופן ומפיץ את הזרעים בשדה: "עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפלת־יד" (ירושלמי ברכות ו ג).

— מפלת־שורים* (ערכין כה.). שיטת־זריעה שהיתה נהוגה בימי־קדם [לפי רש"י בפירושו שם]: היו טוענים שקי־הזרעים על השור, נוקבים בשקים נקבים־נקבים ואגב הילוך השור היו הגרגרים נופלים ומתפזרים בשדה.

מַפְ״ם° ר״ת מפלגת־פועלים מאחדת.

מִפְנְדֶּרֶק°, מפונדרק ת׳ [בלשון־הדיבור, בייחוד בלשון־הילדים; סירוס מכוון מן מפנק בנימת זלזול; והשווה פרנק] מפנק ביותר: "חושבים שיש להם כאן ענין עם אחת המפנדרקות האלה שלהם!" (שמיר, עירום 296). — [מפנדרקת, מפנדרקים, ־קות]

מִפְנֶה⁘, מיפנה ז׳ [מן פנה] 1 ⁘, פניה: "ואז תפנה בכל מפנה" (הגניד, בן־משלי 169). 2 °, שנוי־כוון, סטיה מן הכוון הקודם לצד מסים [בייחוד בהשאלה]: חל מפנה במדיניות הממשלה. במאזן המסחרי נכר מפנה לטובה. מפנה רצוי במהלך המחלה. — [מפנה־, מפנים, מפני־]

— נקדת־מפנה °, מארע מסים המשמש התחלה ופתיחה למצב חדש, לנהג חדש וכדומה: הכרזתה של הממשלה על תכנית המתון שמשה נקדת־מפנה בכלכלתה של המדינה.

— מפנה־השמש ° [באסטרונומיה] המועד שהשמש מרחקת בו במסלולה השנתי המדמה בכדור־השמים בזוית הגדולה ביותר ($23\frac{1}{2}°$) מן המשוה השמימי (Solstitium). במועד זה היא מגיעה בצהרים למקום הגבוה או הנמוך ביותר מעל לאפק. מפנה־הקיץ חל במחצית הצפונית של כדור־הארץ ב־21 ביוני (ראשית הקיץ, זמן הימים הארכים ביותר); מפנה־החרף חל ב־22 בדצמבר (ראשית החרף, זמן הימים הקצרים ביותר). התאריכים עשויים להשתנות ביום אחד. במחצית הדרומית של כדור־הארץ הסדר הפוך.

מְפֻנֶּה°, מפונה ת׳ [מן פנה, פנה] 1, שפנו אותו, מרוקן: חדר מפנה מרהיטיו. דירה מפנה מדייריה. כפר מפנה מתושביו. 2, פליט, מי שנעקר מביתו בשעת חרום (מלחמה וכדומה): המפנים מישובי־הגבול הסעו אל המרכז. — [מפנה, מפנים, ־נות]

מֻפְנֶה*, מפנה, מופנה ת׳ [מן פנה, הפנה] 1, מוסב, שכוונו כלפי־: "שער העליון אשר מפנה צפונה" (יחזקאל ט ב). תנועת כלי־הרכב ברחובות מפנה לצד ימין. דברים אלה מפנים אליך. 2*, מפנה, שהוציאו ממנו מה שהיה בו: "במקום המפנה" (טהרות י ה). "מאחורי הבתים, במקום המפנה, נחו משטוחי שלגים" (הזז, דלתות 32). 3*, פנוי, לא־נשוי, שעדיין לא נשא אשה: "שנים מהם נשואים... ואחד מפנה" (יבמות ג ה). 4* [בדרשות בתלמוד] מלה או משפט הנראים לכאורה מיתרים ופנויים, ולפי הדרש לא באו אלא לשם מתן רמז: "שאין תלמוד לומר 'העברי', שהרי כבר נאמר 'אחיך', ומה תלמוד לומר 'העברי'? — מפנה, להקיש ולדון ממנו גזרה שוה" (מכילתא משפטים עד:). — [מפנה גם מפנית, מפנים, מפנות]

מִפְּנֵי מ״י [מן + פנים בנסמך] 1, מן־: "וינס ארם מפני ישראל" (שמואל ב יח). "אל־תיראו מפני מלך בבל" (ירמיה מב יא). "מפניך לא אסתר" (איוב יג כ). 2, בגלל, משום: "קצתי בחיי מפני בנות חת" (בראשית כז מו). "כי־מפני הרעה נאסף הצדיק" (ישעיה נז א). "לא עשיתי כן מפני יראת אלהים" (נחמיה ה טו). "ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום" (שביעית ה ט). "מפני שלשה דברים אין נכנסין לחרבה: מפני חשד, מפני המפלת ומפני המזיקין" (ברכות ג.). — [מפני־, מפני, מפניך, מפניו... מפניכם]

— מפני אשר, מפני ש־*, יען כי, משום ש־: "והר סיני עשן כלו, מפני אשר ירד עליו ה׳ באש" (שמות יט יח). "ותהי ארצכם לחרבה... מפני אשר קטרתם ואשר חטאתם לה׳" (ירמיה מד כב—כג). "רבי יהודה פוטר במים, מפני שאין בהן ממש" (ביצה ה ד). "מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה, מהיכן נבראת האורה?"

(בראשית רבה ג). "וְכִי מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹטֶה זֶה עָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, אָנוּ נְאַבֵּד אֶת אֱמוּנָתֵנוּ?" (עבודה זרה נה.).

– מִפְּנֵי־מָה*, מַדּוּעַ? עַל־שׁוּם מָה?: "מִפְּנֵי־מָה נִכְנַסְתָּ לְחָרְבָּה זוֹ?" (ברכות ג.). "מִפְּנֵי־מָה רָאשֵׁיהֶן שֶׁל בַּבְלִיִּים סְגַלְגַּלּוֹת?" (שבת לא.).

מֻפְנָם°, מוּפְנָם ת׳ [מן פָּנִים; ראה גם פנם, הִפְנִם, הַפְנָמָה] 1. פּוֹנֶה כְּלַפֵּי פְּנִים: "רְאִיָּתוֹ... מֻפְנֶמֶת, נְתוּנָה לְמַעַרְכֵי־לִבּוֹ שֶׁל אָדָם" (מיכלי, סופר על משמרתו). "הַמַּבָּט הַמֻּפְנָם, הַבּוֹהֶה לִכְאוֹרָה אֶל־שָׁמָּה" (ארד, ביתו 267). "וְהִיא הִבִּיטָה... בְּאוֹתָהּ הַבָּעָה מֻפְנֶמֶת מְאֻשֶּׁרֶת־שְׁקֵטָה, הַמְיֻחֶדֶת לְנָשִׁים הָרוֹת בִּלְבַד" (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 35). 2 [בפסיכולוגיה] אִינְטְרוֹוֶרְטִי, מְסֻגָּר, שֶׁאֵינוֹ מְגַלֶּה רִגְשׁוֹתָיו כְּלַפֵּי חוּץ (הֶפֶךְ מִן "מֻחְצָן", אֶקְסְטְרוֹוֶרְטִי): "אִישׁ מֻפְנָם יַקְשִׁיב רַק לְעַצְמוֹ" (אבידן, משהו 92). – [מֻפְנֶמֶת, מֻפְנָמִים, מֻפְנָמוֹת]

מְפֻנָּק*, מְפוּנָּק ת׳ [מן פנק, פִּנֵּק] רַךְ וְעָנֹג, מְעֻדָּן: "אִם הָיָה מְרֻכָּךְ, מְעֻדָּן, מְפֻנָּק – כָּל שֶׁכֵּן שֶׁכָּפוּל צַעֲרוֹ" (מכילתא משפטים פה). "חַי שֶׁלִּשְׁלוּ אוֹתוֹ (אֶת יְהוֹיָקִים), אֶלָּא שֶׁהָיָה מְפֻנָּק וּמֵת בִּידֵיהֶם (בִּידֵי אַנְשֵׁי נְבוּכַדְנֶצַּר)" (ויקרא רבה יט). "מֵעַי הָמוּ לְנַעֲמָה הַמְעֻנָּגָה וְהַמְפֻנָּקָה" (מאפו, כד). יְלָדִים מְפֻנָּקִים. – [מְפֻנָּקָה או מְפֻנֶּקֶת, מְפֻנָּקִים, ־קוֹת]

מְפֻנְקָס°, מְפוּנְקָס ת׳ [מן פִּנְקֵס] רָשׁוּם בְּפִנְקָס, שֶׁנִּרְשַׁם בַּמָּקוֹם הַמַּתְאִים בְּפִנְקַס־הַחֶשְׁבּוֹנוֹת: הַעֲבָרָה כַּסְפִּית מְפֻנְקֶסֶת כַּדִּין. – [מְפֻנְקֶסֶת, מְפֻנְקָסִים, ־סוֹת]

מִפְסָגָה°, מִיפְסָגָה נ׳ [מן פִּסְגָּה] [בטופוגראפיה] שֶׁטַח אָפְקִי הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי רְאִיַּת פִּסְגּוֹת הָרִים כִּיחִידָה מוֹרְפוֹלוֹגִית אַחַת. – [מִפְסֶגֶת־, מִפְסָגוֹת, מִפְסְגוֹת־]

מִפְסָד ˆ ז׳ [מן פסד] הֶפְסֵד, נֶזֶק: "תְּשׁוּעָתָם כַּיּוֹלֵדָה לָבוֹא צָרוֹת וּמִפְסָדִים" (אי פתרוס, יוצר ז׳ פסח). – [מִפְסַד־, מִפְסָדִים, מִפְסְדֵי־]

מֻפְסָד ˆ**, מוּפְסָד** ת׳ [מן פסד, הִפְסִד] 1ˆ. נִפְסָד, פָּגוּם: "אִם נֶאֱרַע מִכְשׁוֹל־מְעַט... הָיְתָה נִפְסֶדֶת הַהֲוָיָה הַהִיא וְלֹא הָיָה הַצֶּמַח הַהוּא... אֶלָּא מֻפְסָד אוֹ נֶעְדָּר" (כוזרי א צט). "לְפִי זֶה נִקְרְאוּ הַדֵּעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת חַיִּים, וְהַדֵּעוֹת הַמֻּפְסָדוֹת – מָוֶת" (מורה נבוכים א מב). 2°. שֶׁהִפְסִידוּ אוֹתוֹ: הִצְטַעַרְנוּ עַל הַכֶּסֶף הַמֻּפְסָד בְּמִפְעַל הַכּוֹשֵׁל. – [מֻפְסֶדֶת, מֻפְסָדִים, ־דוֹת]

מְפֻסְטָר°, מְפוּסְטָר ת׳ [על שם Luis Pasteur, הכימאי והביולוג הצרפתי, 1822—1895, יוצר שיטת ה"פיסטור"; ראה גם פסטר, פִּסְטֵר] (מַשְׁקֶה) מְחֻטָּא וּמְעֻקָּר בְּאֹפֶן חֶלְקִי מֵחַיְדַּקִּים עַל־יְדֵי חִמּוּם בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 60° בְּקֵרוּב בְּמֶשֶׁךְ מַחֲצִית הַשָּׁעָה, – חִמּוּם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַשְׁמִיד אֶת רֹב הַחַיְדַּקִּים הַמַּזִּיקִים וְאֵינוֹ פּוֹגֵם בְּעֶרְכּוֹ הַמְּזוֹנִי שֶׁל הַמַּשְׁקֶה: חָלָב מְפֻסְטָר. בִּירָה מְפֻסְטֶרֶת. – [מְפֻסְטֶרֶת, מְפֻסְטָרִים, ־רוֹת]

מְפַסְטֶרֶת° נ׳ [מן פסטר, פִּסְטֵר; ראה פִּסְטוּר; מְפֻסְטָר] מְכוֹנַת־פִּסְטוּר, מַכְשִׁיר לְחִמּוּם נוֹזְלִים לְשֵׁם זִקּוּקָם וְעִקּוּרָם הַחֶלְקִי מֵחַיְדַּקֵּיהֶם בְּשִׁיטַת פַּסְטֵר. – [מְפַסְטֶרֶת־, מְפַסְטְרוֹת]

מַפְסִיק ˆ ת׳ [מן פסק, הִפְסִיק*] 1°. שֶׁמַּבְדִּיל וּמַפְרִיד בֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים, מְצַיֵּן הַפְסָקָה כָּל שֶׁהִיא: הַ"סּוֹף־פָּסוּק" וְהָ"אֶתְנָח" – הֵם טְעָמִים מַפְסִיקִים. 2ˆ. כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַחֲכָמִים שֶׁקָּבְעוּ אֶת פִּסְקֵי־הַטְּעָמִים: "וַאֲנִי לְפִי דַעְתִּי אֶתְמַהּ מִזֶּה תִּמָּהוֹן גָּדוֹל, אֵיךְ טָעָה הַמַּפְסִיק" (אברהם אבן־עזרא, צחות, הרביעיים). – [מַפְסִיקָה גם מַפְסֶקֶת, מַפְסִיקִים, ־קוֹת]

– סְעוּדָה מַפְסֶקֶת* [בספרות הפוסקים; בתלמוד, תענית ל.: "סעודה המפסיק בה"] כִּנּוּי לַסְּעוּדָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹכְלִים בְּעֶרֶב יוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְעֶרֶב תִּשְׁעָה־בְּאָב לִפְנֵי הַתְחָלַת הַצּוֹם.

מְפֻסָּל°, מְפוּסָּל ת׳ [מן א׳ פסל, פִּסֵּל] חָצוּב בָּאֶבֶן, מְחֻטָּב: מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן מְפֻסֶּלֶת בַּשַּׁיִשׁ. דְּמוּת מְפֻסֶּלֶת בַּסֶּלַע. – [מְפֻסֶּלֶת, מְפֻסָּלִים, ־לוֹת]

מַפְסֶלֶת* נ׳ [מן א׳ פסל] כְּלִי שֶׁל נַגָּרִים, חָרָטִים, סַתָּתִים וְכוּ׳, הַמְשַׁמֵּשׁ לְפִסּוּל, לִבְקוֹעַ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. הַמַּפְסֶלֶת עֲשׂוּיָה קָנֶה־פְּלָדָה שֶׁקָּצֵהוּ הָאֶחָד מֻשְׁחָז וְחַד וְקָצֵהוּ הָאַחֵר מְשֻׁטָּח אוֹ נָתוּן בְּתוֹךְ יְדִית־עֵץ: "הַמַּעֲצָד וְהָאִזְמֵל וְהַמַּפְסֶלֶת וְהַמַּקְדֵּחַ" (כלים יג ד). "לֹא יַכֶּה בְּמַקֶּבֶת עַל־גַּבֵּי מַפְסֶלֶת" (תוספתא שבת יג יז). – [מַפְסֶלֶת־, מַפְסַלְתּוֹ; מַפְסָלוֹת, מַפְסְלוֹת־]

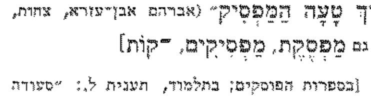

מפסלות של נגר

מִפְסָע ˆ**, מִיפְסָע** ז׳ [מן פסע] צְעִידָה, דְּרִיכָה: "'דִּלּוּג' עִנְיָן קְפִיצָה וּמִפְסָע כְּמַשְׁמָעוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ" (מנחם, מחברת, דלג). "חַס לוֹ לְמַלְצַר עַל כָּל חֲפִיזָה בְּמִפְסָעוֹ" (טביב, דרך 174). "צְאוּ, בַּחוּרִים, כִּי הָאָרֶץ לָכֶם הִיא, אֲדָמָה לְמִפְסָע אוֹהֲבֶיהָ תָּחִיל" (טבנקין, שירים 215). – [מִפְסַע־, מִפְסָעִים, מִפְסְעֵי־]

מִפְסָעָה°, מִיפְסָעָה נ׳ [מן פסע] מִדְרָכָה, מָקוֹם בְּצִדֵּי הַדֶּרֶךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲלִיכָה לְעוֹבְרֵי־רְחוֹב: "וּבַמִּפְסַעַת־הַהוֹלְכִים הַצָּרָה, הֶעֲשׂוּיָה לְרָחְבָּהּ צֶמֶד קְרָשִׁים" (יעקב שטינברג, תיח). "גַּנָּה חָצוּף עַל אַבְנֵי הַמִּפְסָעוֹת יָצוּף" (שמעוני, פואמות א כב). "עָבִים כְּבֵדִים... עָטְפוּ אֶת מִפְסְעוֹת־הָאֶבֶן וְחוֹמוֹת־הָאֶבֶן כִּירִיעוֹת אֲפֹרוֹת" (הלקין, יחיאל 164). – [מִפְסַעַת־, מִפְסָעוֹת, מִפְסְעוֹת־]

א׳ **מְפֻסְפָּס°, מְפוּסְפָּס** ת׳ [מן פְּסֵיפָס] עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־פְּסֵיפָס, עָשׂוּי מוֹזָאִיקָה, מְשֻׁבָּץ: "דָּבָר מְפֻסְפָּס, עָשׂוּי פְּסֵיפָסִים פְּסֵיפָסִים" (ביאליק, משהו על מגילת האש). רִצְפָּה מְפֻסְפֶּסֶת. – [מְפֻסְפֶּסֶת, מְפֻסְפָּסִים, ־סוֹת]

ב׳ **מְפֻסְפָּס°, מְפוּסְפָּס** ת׳ [מן פַּס] מְקֻוְקָו, עָשׂוּי פַּסִּים־פַּסִּים: "מוֹשֵׁךְ מִתּוֹכוֹ בְּיָד רוֹעֶדֶת בֶּגֶד־אֲסִירִים מְפֻסְפָּס" (ארד, ביתו 60). "כֻּתָּנְתּוֹ הַמְפֻסְפֶּסֶת בְּקַוִּים דְּהוּיִים שֶׁל שָׁחוֹר וְלָבָן" (טביב, דרך 137). "(הַמָּטָר) חוֹפֵף שְׂעַר שָׂדוֹת מְפֻסְפָּסִים" (ברתיני, שביל 117). – [מְפֻסְפֶּסֶת, מְפֻסְפָּסִים, ־סוֹת]

מְפֻסָּק°, מְפוּסָּק ת׳ [מן פסק, פִּסֵּק] 1. שֶׁהוּטְלוּ בּוֹ סִימָנֵי־פִּסּוּק: מִשְׁפָּט מְפֻסָּק. מַהֲדוּרָה שֶׁל הַתַּלְמוּד מְנֻקֶּדֶת וּמְפֻסֶּקֶת. 2. מְחֻלָּק לְפִסְקָאוֹת, מְחֻלָּק לִקְטָעִים־קְטָעִים: מַאֲמָר מְפֻסָּק

לפסקאות. 3 [במלאכת־הסידור בדפוס] מסדר ברוח מגדל בין אות לאות לשם הדגשה: כותרת מפסקת. מלת ״ש ל ו ם״ מפסקת כאן. – [מפסקת, ־סקים, ־קות]

– למפסקין° תה״פ בהפסקות, לא ברציפות: ״החל לדבר, אמנם למקטעין ולמפסקין״ (שלונסקי, תרי קרקע ב 335).

מפסק^, **מופסק** ת׳ [מן פסק, הפסק] 1°. שהפסיקו אותו, שחדל מלפעל: תנועה מפסקת. זרם־חשמל מפסק. 2^ [בסימני הטעמים] שנתן בו טעם מפסיק: ״איך יתכן מלת ׳בעד׳ להיותה במקום מפסק?״ (אברהם אבן־עזרא, צחות נג.). – [מפסקת, מפסקים, מפסקות]

מפסק° ז׳ [מן פסק] 1 [בחשמלאות] מתג חשמלי המשמש לפתיחת המעגל החשמלי ולהפסקת מעבר הזרם. יש מפסקים הפועלים אוטומטית ברגע מכון וקבוע מראש, כגון המפסק ב״שעון־שבת״.

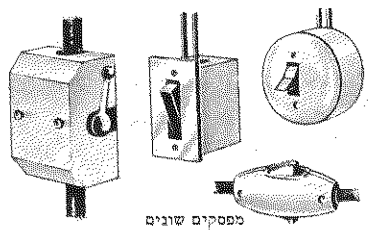
מפסקים שונים

2 [בדפוס] טבליות של עופרת שהסדרים שמים בין המלים או בין אותיות בודדות כחמר־מלוי ברוחים שביניהן. – [מפסק־, מפסקים, ־קי־]

מפסק°, **מיפסק** ז׳ [מן פסק] [במוסיקה] הפסקה קלה של ״הנשימה״ בזמרה או בנגינה, צזורה (Caesura). – [מפסק־, מפסקים, מפסקי־]

מפעל ז׳ [מן פעל] [במקרא רק בריבוי: מפעלים, מפעלות, ורק ביחס לאלוהים] 1. מעשה, פעל, עלילה: ״לכו וראו מפעלות אלהים, נורא עלילה על־בני אדם״ (תהלים סו ה). ״ה׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז״ (משלי ח כב). ״עיני אל יראו מעשיו, והו(א) יכיר כל מפעל איש״ (בן־סירא טו כ). ״אתה זוכר את כל המפעל״ (אתה זוכר, מוסף ראש־השנה). ״הזה מפעל עדת אישים?״ (הנגיד, דיואן 105). ״מפעל־אדירים כמוהו ורב״ (ביאליק, ברכת עם). 2°, מוסד, בית־מלאכה או תעשיה וכדומה: במשק הוקם מפעל לתעשית שמורי־ירקות. מפעל־החשמל. מפעל נצול ים המלח. מפעלים ממשלתיים. 3^ [בדקדוק בימי־הבינים] פעל (אברהם אבן־עזרא, צחות ג:). – [מפעל־, מפעלים, מפעלי־, גם מפעלות, מפעלות־]

מפעל^, **מופעל** ת׳ [מן פעל, הפעל] מובא לידי פעלה, מונע: מכשיר מפעל על־ידי מנוע. התכנית המפעלת נתקלה בקשיים בלתי־צפויים מראש. – [מפעלת, מפעלים, ־לות]

מפעלי^ ת׳ [מן מפעל] שיש בו מפעל, מעשי, פעיל: ״השכל המפעלי״ (מאזני צדק לאלגזאלי לח, על־פי ב״י). ״לבת־קדש בצורתה המפעלית״ (הרב קוק, חזון הגאולה קעד). – [מפעלית, ־ליים, ־ליות]

מפעם°, **מיפעם** ז׳ [מן פעם] 1 [במוסיקה] טמפו, קצב מדת־הזמן של יחידה מטרית במוסיקה. 2. פעימה, דפיקה: ״דמית כי מפעם דמיך אתה שומע באזן״ (שנהר, ג 191). ״שמעה את מפעם לבו״ (יהודה יערי, ׳דבר׳ 1932). – [מפעם־, מפעמים, מפעמי־]

מפעם°, **מפועם** ת׳ [מן פעם] שהתפעם בו, נסער, מרגש: ״הם־המה מפעמי צו אחד, אש־לבב אחת״ (רגלסון, חקיקות 309). ״והידים... מושכות וממתחות קצות המרבד בקפידה מפעמת כל כך״ (קובנר, פנים 8). ״מפעם רוח דתית״ (פרסקי, הדואר תש״ה). – [מפעמת, מפעמים, ־מות]

מפענח^, **מפוענח** ת׳ [מן פענח, פענח] שפענחו אותו, שגלו את סודו או את דרך קריאתו: ״לא תשא לשוא שם פליא משמות מפענחים״ (סידור רס״ג, שצ). מאז תגליתו של שמפוליון נמצאים בידינו כתבי־החרטמים כשהם מפענחים. כתבת עתיקה מפענחת. – [מפענחת, מפענחים, ־חות]

מפעפע° ת׳ [מן פעפע, פעפע*] רותח אגב העלאת בעבועים: ברזל מלבן מפעפע כשמשקיעים אותו במים. – [מפעפעת, מפעפעים, ־עות]

מפער°, **מיפער** ז׳ [מן פער; ראה גם פער] 1. מקום שנפער, חלל ריק, מקום שנפרץ: ״בולט בין השדות מבנה־אבנים ארך... נראים רק מפערי החלונות העליונים, הגג״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 101). ״הסביר שנית שהמפערים בין הפלגות אינם צריכים לעורר חששות״ (הוא, תר׳ עתודתו 42). 2 [בגיאוגראפיה] בקעה שעובר בה נהר החוצה רכס הררי בכוון הנצב לציר־הרכס (Cluse). – [מפער־, מפערים, מפערי־]

א. **מפץ** ז׳ [מן נפץ] פצוץ, נפץ: ״כלי מפצו בידו״ (יחזקאל ט ב). ״ותתן מוראם על עמכה, ומפץ לכל עמי הארצות להכרית במשפט כל עוברי־פיכה״ (מגילת ההודיות ד 26). ״במקום העמיק קרקר המפץ, הרחיב הגדיל החורים״ (ביאליק, בעיר). ״ההולם על תפי השומעות בשריקות במפץ ובקול״ (גורי, פרחי 36). – [מפץ־, מפצים, מפצי־]

ב. **מפץ*** ז׳ [ארמית: מפצא; אולי מן נפץ (פוץ) – דבר פרוש, שטוח] 1*. מצע גס, כעין מחצלת של קנים, לישיבה או לשכיבה: ״סדין ומפץ ומחצלת״ (אהלות ח א). 2°. שטיחון עבה ששמים ליד המטה: ״והצניח אל המפץ את כפות רגליו הדקות״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 192). – [מפץ־, מפצים, מפצי־]

מפץ ז׳ [מן נפץ] אחד ממיני דקר או כילף המשמשים לנתיצה ולפצוץ: ״מפץ־אתה לי, כלי מלחמה, ונפצתי בך גוים״ (ירמיה נא כ). – [מפץ־, מפצים, מפצי־]

מפצה^ ז׳ [מן א. פצה] פתיחה [בצירוף מפצה־פה]: ״מבטא שפתם ומפצה־פימו״ (רס״ג, הקדמה לאגרון). ״שומע שיחת הצפרים ומבין לכל מפצה־פיהן״ (ביאליק, הנשר). – [מפצה־, ־צהו; מפצים, ־צי־]

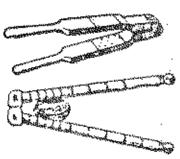
מפצחים

מפצח° ז׳ [מן ב. פצח] כלי לפצח בו אגוזים, שקדים וגרעינים קשים אחרים: מפצח־אגוזים. – [מפצח־, מפצחים, מפצחי־]

מפצח°, **מיפצח** ז׳ [מן א. פצח] פציחה, פתיחה: ״זה סוד מפצח השיר״ (שלונסקי, שירים ב 317). – [מפצח־, מפצחים, מפצחי־]

מַפְצִיץ° ז׳ [מן פצץ, הפציץ] מטוס הנושא פצצות כדי להטילן על המטרות הצבאיות של האויב: המפציצים פקדו את ארץ האויב. — [מפציץ־, מפציצים, ־צי־]

מְפֻצָּל*, מפוצל ת׳ [מן פצל, פצל] 1*. מחלק לחלקים: ״ארבעה סניפין של זהב היו שם (על שלחן־הפנים) מפצלין מראשיהן״ (מנחות יא ו). ״בקרבו עליות מפצלות פצלות לבנות״ (אברהם אבן־עזרא, א 90). הנציץ מפצל לפצלות־פצלות. 2° [בהשאלה] מחלק לסעיפים רבים, מסעף, מפזר, בלתי־מרכז: תכנית מפצלת יותר מדי. הצעה מפצלת. — [מפצלת, מפצלים, ־לות]

מִפְצָל°, מיפצל ז׳ [מן פצל] התפצלות, הסתעפות: ״מפצל השרשים בכסף אל צמרת״ (שלונסקי, אבני 113). — [מפצל־]

מַפְצֶלֶת° נ׳ [מן פצל] מקצועה בעלת להב צר שחדו מעגל; במפצלת הנגר מקציע פצלות־פצלות לשם הקצעה ראשונה וגסה של פני העץ המחספסים.—[מפצלת־, מפצלות, מפצלות־]

מְפֻצָּע*, מפוצע ת׳ [מן פצע] מלא פצעים: ״ויש שם (בלול) תרנגולין שאינן מפצעות״ (הזוהיר, שמיני מו). ״הוא רואה שגופו מצלק ומפצע״ (סדן, ממחוז גד). ״כבדו של איל כשהוא מפצע ומנתח״ (שמיר, מלך 234). — [מפצעת, מפצעים, ־עות]

מַפְצֵעַ° ז׳ [מן פצע] שם אחר למפצח — ראה ערך מפצח. — [מפצע־, מפצעים, מפצעי־]

מְפֻצָּץ°, מפוצץ ת׳ [מן פצץ] 1. מבקע, שנתפקע: צנור מפצץ מקר. כדורגל מפצץ. 2. שהפצץ, שנהרס על־ידי חמר־נפץ: גשר מפצץ. — [מפצצת, מפצצים, ־צות]

מֻפְצָץ°, מופצץ ת׳ [מן פצץ, הפצץ] שהטילו עליו פצצות: עיר מפצצת. מטרות צבאיות מפצצות. — [מפצצת, מפצצים, מפצצות]

מֻפָּק°, מופק ת׳ [מן נפק, הפק] מוצא, הגוי, מבטא: הגאים מפקים. — [מפקת, מפקים, ־קות]

— הא מפקת°, ה׳ הגויה, שיש בה מפיק (ה).

מִפְקָד, מיפקד ז׳ [מן פקד] 1. מנין, ספירה: ״ויתן יואב את־מספר מפקד־העם אל־המלך–ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש־חיל שלף חרב״ (שמואל ב כד ט). הממשלה ערכה מפקד־תושבים בארץ. מפקד המלאי. 2°. התיצבות רשמית של יחידה צבאית לפני מפקדיה, כדי לקבל פקדות חדשות או למטרה כל־שהיא: מפקד מחנה הצבא. 3. פקדה, צו: ״ויחיאל ועזזיהו ונחת ועשהאל... פקידים מיד כנניהו ושמעי אחיו במפקד יחזקיהו המלך״ (דברי הימים ב לא יג). 4*. העדר, העדרות: ״בעת מפקד אל תתאחר, פטר לביתך״ (בן־סירא לב טו). ״בלבי חם למפקד הנעורים״ (הנגיד, דיואן 80). ״המרעי אני בוכה ואם על נדד אחים ומפקד האחיות?״ (משה אבן־עזרא, א 124). — [מפקד־, מפקדים, מפקדי־]

מְפַקֵּד ז׳ [מן פקד, פקד] [בצבא] שם כולל לכל אחד מן הממנים על יחידה של חילים או על עצבה: ״מפקד צבא מלחמה״ (ישעיה יג ד). הסגן, הסרן ושאר קצינים – מפקדים הם. המפקד הנמוך ביותר הוא בעל דרגת טוראי־ראשון. מפקד־כתה. מפקד־מחלקה וכו׳. — [מפקד־, מפקדים, מפקדי־; מפקדת, מפקדות]

מֻפְקָד, מופקד ת׳ [מן פקד, הפקד] 1*. שנמסר בתורת פקדון, שנתן לאדם או למוסד כספי לשמירה: ״מעות גוי שהיו מפקדין אצל ישראל״ (ירושלמי בבא מציעא י ג). הכספים המפקדים בבנק מכניסים לבעליהם רוחים. 2. ממנה, פקיד: ״ויתיכו את־הכסף הנמצא בבית־ה׳, ויתנוהו על־יד המפקדים ועל־יד עשי המלאכה״ (דברי הימים ב לד יז). — [מפקדת, ־קדים, ־דות]

מִפְקָדָה°, מיפקדה נ׳ [מן פקד] 1. גוף צבאי מרכב מקצינים וחוגרים שבעזרתו המפקד מנהל את יחידתו; חבר המפקדים של יחידה צבאית מסימת: מפקדת־הגדוד. מטה המפקדה. מפקדת חיל־התותחנים. מפקדה עליונה. 2. המקום ששוכן בו גוף צבאי זה. — [מפקדת־, מפקדות, מפקדות־]

מְפַקְּדוּת° נ׳ [מן מפקד] תפקידו של המפקד: קורס־השתלמות למפקדות. — [־דות־]

מְפַקֵּחַ° ז׳ [מן פקח, פקח*] 1. אדם שתפקידו לפקח ולבחן טיב בצועו של מעשה מסים הנעשה על־ידי אחרים: מפקח על בתי־הספר מטעם משרד החנוך והתרבות. מפקח על חלקת המזונות. מפקח על הבנין. ועד מפקח. 2 [במשטרת ישראל] דרגת־קצנה מן הגבוהות ביותר במשטרה (Inspector): בראש המשטרה עומד המפקח הכללי (בראשי־תיבות: מפכ״ל). מפקח־משנה. — [מפקח־, מפקחים, ־חי־; מפקחת, מפקחות]

מְפֻקָּח*, מפוקח ת׳ [מן פקח, פקח] 1*. פקח מאד, חכם ונבון: ״אלו בני־אדם שהיו בבית ראשון שהיו מפקחין ועומדים במקומם ולא היו בהם דברי תורה״ (תנא דבי אליהו רבה, פרק ב, לפי דפוס ונציה). ״ובת־צחוק לו מפקחה ושנונה״ (בורלא, עקביה 149). פלוני פקח מפקח. 2°. שנמצא בפקוח, שמפקחים עליו: בתי־ספר מפקחים על־ידי משרד החנוך והתרבות. — [מפקחת, מפקחים, מפקחות]

מִפְקָחָה°, מיפקחה נ׳ [מן פקח; וראה מפקח] מוסד של מפקחים, צות אנשים העוסקים בפקוח: מפקחה עליונה על בתי־הספר. פלוני חבר במפקחה על היצור. — [מפקחת־, מפקחות, מפקחות־]

מְפַקְּחוּת° נ׳ [מן מפקח] עסוקו ומומחיותו של מפקח, תפקיד פקוח: שעורי־השתלמות למפקחות. — [מפקחות־]

מַפְקִיד* ז׳ [מן פקד, הפקיד] מי שנתן לחברו חפץ או כסף לשמירה, או מי שהכניס לבנק סכום כסף לפקדון: ״חישינן שמא עשאן המפקיד תרומה ומעשר על מקום אחר״ (בבא מציעא לח.). אספת המפקידים בבנק. — [מפקיד־, מפקידים, ־די־; מפקידה, מפקידות]

מַפְקִיעַ* ז׳ [מן פקע, הפקיע] [רק בצירוף:]

— מפקיע־שערים°. מי שמעלה מחירי מצרכים שונים מתוך רדיפה אחרי בצע ורוחים מפרזים: ״אוצרי פרות ומלוי־ברבית

ומקטיני איפה ומפקיעי־שערים״ (בבא בתרא צ:). – [מפקיעים, מפקיעי־]

מפקס°, מפוקס ת׳ [מן א׳ פקס] מקשט, מעטר: ״והפקירה את לחייה המפקסות... למבטי בני־אדם״ (יהודה שטינברג, קסא). ״האמרכלים, סוכני הצבא... נכנסו אל האולם מפקסים, מפרכסים ומבשמים״ (קבק, במשעול 365). ״נשים אמריקאיות צעירות, מפקסות ומפרכסות״ (ברקוביץ, סיפורים רפז). – [מפקסת, מפקסים, מפקסות]

מפקע°, מופקע ת׳ [מן פקע, הפקע] 1 ״, מוצא, פטור: ״ושמטת כספים כמו־כן מפקעים ממלוה ללווה״ (תוספות קידושין לח:). ״חלשה שרק בעלי הבחנה ברורה מפקעים ממנה״ (פיכמן, רכט). 2 °, מוצא על־ידי השלטונות מרשות־היחיד לרשות־הצבור: שטחי קרקע מפקעים לנטיעת גנים צבוריים. 3 °, שנתיקר מאד, שעלה במחירו למעלה מן הרגיל או מן המתר: הסחורות נמכרו במחירים מפקעים. – [מפקעת, מפקעים, ־עות]

מפקפק*, מפוקפק ת׳ [מן פקפק, פקפק] 1*, מטל בספק, רופף, לא־בטוח: ״שהיו הברכות מפקפקות בידו, והיכן נתאוששו לו? כאן״ (בראשית רבה עח). ״ואתה יודע שדין זה מפקפק הרבה ביד הפוסקים עצמן״ (עמדין, שאילת יעבץ א מא). ״כשהפליא באיכות בלתי־מפקפקת״ (פיכמן, שז). תשובה מפקפקת. 2 °, שאין בטחון בישרו או בנאמנותו: מעשים מפקפקים. התנהגות מפקפקת. – [מפקפקת, מפקפקים, מפקפקות]

מפקק°, מפוקק ת׳ [מן א׳ פקק] סתום בפקק: ״להגיש לכל חבר בקבוקון־משקה מפקק וחתום״ (שניאור, פאנדרי ג 113). חבית מפקקת. – [מפקקת, מפקקים, ־קות]

מפקר*, מופקר ת׳ [מן פקר, הפקר] 1 °, שיצא לתרבות רעה, של הפקר, פורע חק ונימוס: ״פרחי־פקידים שחצנים ומפקרים״ (ביאליק, החצוצרה ב). אדם מפקר. אשה מפקרת [ראה עוד להלן מפקרת*]. 2*, נתון במצב של הפקר, שאין לו בעלים: ״כמדבר שהוא מפקר לכל״ (נדרים נה.). ״ולא הביא אלא דבר שהוא מן המפקר״ (בראשית רבה עב). ״שדהו מפקרת ואילנותיו מפקרים והסיגים מפרצים״ (תנחומא ויקרא א). רכוש מפקר. – [מפקרת, מפקרים, ־רות]

מפקרות°, מופקרות נ׳ [מן מפקר] מצבו או התנהגותו של המפקר, פריעת חק ומוסר, מצב של שלוח כל רסן: מפקרות ועבריינות בקרב הנער העזוב. – [מפקרות־]

מפקרת*, מופקרת נ׳ [מן מפקר] כנוי לזונה, יצאנית: ״זונה – זו מפקרת״ (יבמות סא:) [רש״י שם: ״שהפקירה עצמה לכול״]. – [מפקרת־, מפקרות]

מפרג°, מפורג ת׳ [מן פרג] מתבל בפרג: ״עוגותיה המפרגות ותייה המלמנים״ (בן־אב״י, שחר 260). – [מפרגת, מפרגים, ־גות]

מפרגד°, מפורגד ת׳ [מן פרגוד] ממסך, מכסה על־ידי פרגוד: ״התנור היה מפרגד בוילון נאה״ (ברש, א 168). – [מפרגדת, מפרגדים, ־דות]

מפרד*, מיפרד ז׳ [מן פרד] הפרדות, פרידה: ״תבנית אדם ותולדותיו... ומפרד עמים, מושב משפחות ונחלת ארצות״ (מגילת בני אור י 14). ״רעים אשר אהבתם חורה כלבן ברד ימים, למחר ישחיר אותם בשיחור מפרד״ (הנגיד, בן־קהלת 142). ״ומפרדך כרקב בעצמיו״ (יהודה הלוי, ו 284). ״נסעה ונלכה ומפרדו כאש יקד בלבנו״ (משה אבן־עזרא, א 115). ״כה הרעיש המפרד באחרון רגעיו״ (ברוידס, השחר 58). ״תחנת הגבול, צמת דרכים... המפגש, המפרד״ (עמיחי, שירים 245). – [מפרד־, מפרדים, מפרדי־]

מפרד, מפורד ת׳ [מן פרד, פרד] 1, מפזר, נפוץ אל כל צד: ״ישנו עם־אחד מפזר ומפרד בין העמים״ (אסתר ג ח). 2*, מחלק לחלקיו, מפרק, בלתי־מאחד: ״לא שנו אלא (גרונרות) דרוסות, אבל מפרדות לא״ (שבת קמו.). [ובמליצה:] ״ואכן יש בגופות מפרדים לבות מקשרים״ (יהודה הלוי, ג 104). 3 ״, כנוי לפרוזה חרוזה, לדרך כתיבה לא שקולה (להבדיל מן ״מחבר״–כתיבה בשירה שקולה): ״גבורי השיר אשר היו בספרד, וכח מליצתם במחבר ומפרד״ (חריזי, תחכמוני 41). – [מפרדת, מפרדים, מפרדות]

– **למפרדין°** תה״פ בצורה מפרדת, לא ברציפות ולא ברכוז: ״טרטרו למפרדין יריות של רובים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 369).

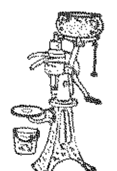
מפרדת חלב

מפרד°, מופרד ת׳ [מן פרד, הפרד] מפרש, מבדל: ילד מפרד מהוריו. – [מפרדת, ־רדים, מפרדות]

מפרדה°, מפרידה נ׳ [מן פרד] ספרטור, מכשיר המשמש להפרדת חמרים נוזלים לחלקיהם השונים, כגון: מפרדת חלב, המפרידה את החלב הרזה מן השמנת הקלה ממנו על־ידי תנועה סבובית מהירה. – [מפרדת־, מפרדות, מפרדות־]

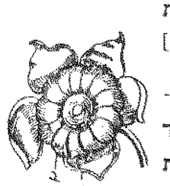
מפרדת של חלמית
א - עלה גביע; ב פרודה

מפרדת° נ׳ [מן פרד; ראה הפריד] [בתורת־הצמחים] פרי מרבה־זרעים הנוצר מעלי אחד ומתפרק עם הבשלתו לפרודות: פרות החלמית והמעוג הם מפרדות. – [־רדת־ מפרדות, מפרדות־]

מפרה°, מופרה ת׳ [מן פרה, הפרה] שהפרו אותו, שעשאוהו פורה: צמח מפרה באבקה על־ידי חרקים. אדמה מפרה. הביצים המפרות הושמו במדגרה. – [מפרה, מפרים, מפרות]

מפרוז° ז׳ [ערבית: מפרוז, מן פרז חילק] [בדיני הקרקעות לפי החוק העותומאני] כנוי לזכות בעלות מלאה על חלק מסים של קרקע או על דירה בבית משתף (להבדיל מן ״מושאע״, שהיא שתפות של בעלים אחדים בקרקע כלה): חק הבתים המשתפים במדינת־ישראל הוא לפי שיטת ״מפרוז״.

מפרז°, מופרז ת׳ [מן ב׳ פרז, הפרז] מגזם, מפלג, מגדל מכפי שהוא באמת: ״אלו עצרו החלוניים חלוניותם המפרזת, היו שומרי־החומות עולים״ (קדרי, כורך 127). ידיעות מפרזות. דבריך, במחילה, מפרזים במקצת. – [מפרזת, מפרזים, ־זות]

– בְּמִפְרָז° תה״פ בְּצוּרָה מְפֹרֶזֶת, בְּהַגְזָמָה: ״וְהָיָה טוֹרֵחַ בְּמִפְרָז עַל עִסּוּי הַסִּיגָרִיָּה שֶׁלּוֹ״ (שנהר, ג 400).

מִפְרָז°, מפורז ת׳ [מן פְּרָזוֹת; ראה גם א׳ פרז, פֵּרֵז] שֶׁנַּעֲשָׂה לִמְקוֹם פְּרָזוֹת; שֶׁהוּצְאוּ מִמֶּנּוּ כֹּחוֹת הַצָּבָא שֶׁל שְׁנֵי הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים, מִתּוֹךְ הֶסְכֵּם שֶׁאֵין רְשׁוּת לְשׁוּם צַד לְהַתְקִיפוֹ וְלִכְבְּשׁוֹ: עִיר מְפֹרֶזֶת. שֶׁטַח מְפֹרָז. – [מְפֹרֶזֶת, מְפֹרָזִים, ־זוֹת]

מְפֻרְזָל°, מפורזל ת׳ [מן פרזל, פִּרְזֵל] 1. שֶׁהֻתְקְנוּ לוֹ פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל: סוּס מְפֻרְזָל. 2. מְצֻפֶּה בַּרְזֶל, שֶׁהֻתְקְנוּ בּוֹ חֲלָקֵי הַבַּרְזֶל: ״רַק פַּרְגּוֹד בֵּינְךָ וּבֵינֵיהֶם, רַק מָגֵן מְפֻרְזָל וּמְצֻלְצָל״ (שניאור, שירים שו). ״כְּלֵי־רִכְבּוֹ הַמְפֻרְזָל״ (גרינברג, רחובות סד). ״לָרוּץ לְאֹרֶךְ הַמְּסִלּוֹת הַמְפֻרְזָלוֹת״ (גורי, שושנת 80). תֵּבָה מְפֻרְזֶלֶת. חַלּוֹנוֹת וּדְלָתוֹת מְפֻרְזָלִים. – [מְפֻרְזֶלֶת, מְפֻרְזָלִים, ־לוֹת]

מְפֹרָח°, מפורח ת׳ [מן פֶּרַח; ראה א׳ פרח] 1°. עָשׂוּי פְּרָחִים־פְּרָחִים, שֶׁמְּצֻיָּרִים עָלָיו אוֹ רְקוּמִים בּוֹ פְּרָחִים: שִׂמְלוֹת מְפֹרָחוֹת. 2°. בַּעַל פְּרָחִים, מְלַבְלֵב: ״יוֹרֵד לְגַנּוֹ וְקוֹטֵף שׁוֹשַׁנָּה מְפֹרַחַת״ (שנהר, ג 259). ״תֵּרֵד גַּם הִיא אַחֲרֵיהֶם אֶל אָבִיב מְפֹרָח״ (גרינברג, רחובות רפח). ״הוֹרִיקוּ הַשָּׂדוֹת הַמְפֹרָחִים בְּצָהֹב״ (ברתיני, שביל 117). 3° [בהשאלה] פּוֹרֵחַ, מַבְהִיק: ״כְּשֶׁהִיא נוֹשֵׂאת אֶת הַתִּינֹקֶת עַל זְרוֹעָהּ וּפָנֶיהָ מְפֹרָחוֹת וְעֵינֶיהָ נוֹצְצוֹת״ (הזז, צל 234). – [מְפֹרַחַת, מְפֹרָחִים, מְפֹרָחוֹת]

מֻפְרָח°, מופרח ת׳ [מן ב׳ פרח, הִפְרִיחַ] 1. מוּעָף בָּאֲוִיר: עֲפִיפוֹן מֻפְרָח. כַּדּוּר מֻפְרָח. 2 [בהשאלה] מוּפָץ, שֶׁעָשׂוּ לוֹ פִּרְסוּם: ״הַשְּׁמוּעָה הַמֻּפְרַחַת אֵין לָהּ כָּל יְסוֹד״ (עיתונות). – [מֻפְרַחַת, מֻפְרָחִים, ־חוֹת]

מִפְרָח°, מיפרח ז׳ [מן ב׳ פרח] מָעוֹף, פְּרִיחָה: ״רִחוּף הָעֲנָנִים אוֹ מִפְרַח הַצִּפֳּרִים״ (שטיינמן, סודות 73). ״מִפְרַח עוֹרְבִים מִגַּג אֶל גַּג״ (שלונסקי, שירים ב 319). – [מִפְרַח־]

מְפֹרָט°, מפורט ת׳ [מן א׳ פרט, פֵּרַט] נָתוּן לִפְרָטָיו, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל הַפְּרָטִים: תָּכְנִית מְפֹרֶטֶת. דְּבָרִים מְפֹרָטִים. מִכְתָּב מְפֹרָט. – [מְפֹרֶטֶת, מְפֹרָטִים, ־טוֹת]

מַפְרֵט° ז׳ [מן ב׳ פרט] טַבְלִית קְטַנָּה, עֲשׂוּיָה עֶצֶם אוֹ חֹמֶר אַחֵר, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִפְרִיטָה עַל כְּלֵי־מֵיתָרִים, כְּגוֹן: מַפְרֵט לְמַנְדּוֹלִינָה. – [מַפְרֵט־, מַפְרְטִים, מַפְרְטֵי־]

מִפְרָט°, מיפרט ז׳ [מן פְּרָט; וראה א׳ פרט] תֵּאוּר מְפֹרָט בְּיוֹתֵר שֶׁל מוּצָר, הַמְפָרֵט אֶת מִבְנֵהוּ, אֶת הַחֹמֶר שֶׁהוּא עָשׂוּי מִמֶּנּוּ, אֶת שִׁיטַת הָעִבּוּד וְכַדּוֹמֶה (Specification): יִצּוּרוֹ שֶׁל הַמַּכְשִׁיר נַעֲשָׂה לְפִי הַמִּפְרָט שֶׁנִּקְבַּע. סֵפֶר הַמִּפְרָטִים. ״מִפְרָט וְטֹפֶס־הִשְׁתַּתְּפוּת בַּמִּכְרָז אֶפְשָׁר לְקַבֵּל בְּכָל יוֹם בְּמִשְׂרָד״ (מודעה). – [מִפְרַט־, מִפְרָטִים, מִפְרְטֵי־]

מַפְרִיס ת׳ [מן פַּרְסָה; ראה ג׳ פרס, הִפְרִיס] בַּעַל פַּרְסָה בְּרַגְלוֹ: ״מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה״ (ויקרא יא ד). – [מַפְרִיסָה או מַפְרֶסֶת, מַפְרִיסִים, מַפְרִיסוֹת]

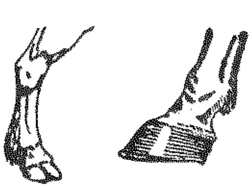

פרסות של מפריסים

– מַפְרִיסֵי־פַּרְסָה°, קְבוּצַת בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת הַיּוֹנְקִים, שֶׁקְּצוֹת־אֶצְבְּעוֹת־רַגְלֵיהֶם יֵשׁ בָּהֶם פַּרְסוֹת (Ungulata). מַפְרִיסֵי־הַפַּרְסָה מִתְחַלְּקִים לִשְׁתֵּי סְדָרוֹת: א) ״שְׁסוּעֵי־פַרְסוֹת״ – שְׁתֵּי הָאֶצְבָּעוֹת הַתִּיכוֹנוֹת שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם מְפֻתָּחוֹת יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאֶצְבָּעוֹת וְשָׁווֹת זוֹ לְזוֹ; לַסִּדְרָה זוֹ שַׁיָּכִים כָּל מַעֲלֵי־הַגֵּרָה, הַבְּהֵמוֹת וְהַחֲזִיר (Artiodactyla). ב) ״פְּרָטֵי פַרְסוֹת״ – הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית בְּרַגְלָם הִיא הַמְפֻתַּחַת בְּיוֹתֵר; לַסִּדְרָה זוֹ שַׁיָּכִים הַסּוּס, הַקַּרְנַף וַאֲחֵרִים (Perissodactyla).

מַפְרִיעַ ז׳ [מן א׳ פרע, הִפְרִיעַ] מִכְשׁוֹל, אָדָם אוֹ דָּבָר הַגּוֹרֵם לְעִכּוּב, מַטְרִיד: סַלְּקוּ כָּל הַמַּפְרִיעִים בְּבִצּוּעַ הַתָּכְנִית. יָשַׁבְתִּי לַעֲבֹד בְּאֵין מַפְרִיעַ. – [מַפְרִיעַ־, מַפְרִיעָה, מַפְרִיעִים, מַפְרִיעֵי־, מַפְרִיעוֹת]

מְפֹרָךְ°, מפורך ת׳ [מן פרך] שָׁבוּר, רָצוּץ: ״אֵיבָרָיו הַמְפֹרָכִים, רַעֲבוֹנוֹ וּצְמָאוֹנוֹ – הַכֹּל נִשְׁכַּח״ (קבק, במשעול 228). ״חֲזָרוּ יְגֵעִים וּמְפֹרָכִים כִּקְצִיצִים נְצוּחִים״ (סדן, ממחוז שיס). ״וּכְשֶׁנִּצּוֹל מִן הַמְעַרְבֹּלֶת הָיָה עָיֵף וּמְפֹרָךְ וּמִתְנַהֵל בִּכְבֵדוּת״ (שנהר, א 150). ״רֹאשׁוֹ יְצוּק־עוֹפֶרֶת, וְאֵיבָרָיו כְּבֵדִים וּמְפֹרָכִים״ (הלקין, יחיאל 132). – [מְפֹרֶכֶת, מְפֹרָכִים, ־כוֹת]

מֻפְרָךְ°, מופרך ת׳ [מן פרך, הֻפְרַךְ] 1°. מְבֻטָּל מִתּוֹךְ שֶׁהוּכְחָה הַסְּתִירָה שֶׁבּוֹ, מֻקְשֶׁה, שֶׁנִּתְעַרְעֵר יְסוֹדוֹ: ״תּוֹהִים עַל מְצִיאוּת מֻפְרָכָה מִתּוֹךְ עַצְמָהּ״ (בורלא, עקביה 236). ״אָז יַעֲשֶׂה מֻפְרָךְ מַצַּע כָּל חֹק״ (ש׳ שלום, חי 28). ״כַּמָּה תְּפֵלָה הִיא כְּפִירַתְכֶם זוֹ, מֻפְרֶכֶת הִיא מֵעִקָּרָהּ!״ (קרליבך, הודו 160). 2°. נָתוּן בְּפֶרֶךְ, מְשֻׁעְבָּד בַּעֲבוֹדָה מֻפְרֶכֶת: ״מִמְּקוֹמוֹ בְּתֹם מֻפְרָכִים צָפָה״ (יניי, עח). – [מֻפְרֶכֶת, מֻפְרָכִים, ־כוֹת]

מַפְרֵכָה°, מפריכה נ׳ [מן פרך] מֶמֶל, הָאֶבֶן הַפּוֹרֶכֶת וְכוֹתֶשֶׁת אֶת הַזֵּיתִים בְּבֵית־הַבַּד: ״הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית־הַבַּד מָכַר אֶת... הַיְּקָבִים וְאֶת הַמַּפְרֵכוֹת וְאֶת הָרֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה״ (תוספתא בבא בתרא ג ב). – [מַפְרֵכַת־, מַפְרֵכוֹת, מַפְרְכוֹת־]

מְפֻרְכָּס°, מפורכס ת׳ [מן א׳ פרכס, פִּרְכֵּס] מְקֻשָּׁט, מְגֻנְדָּר, צָבוּעַ: ״צְעִירָה סְפָרַדִּית מְפֻרְכֶּסֶת, שְׁחוֹרַת־עֵינַיִם וַעֲלִיזַת־רוּחַ״ (ביאליק, איש הסיפון). ״נָשִׁים אֲמֵרִיקָאִיּוֹת צְעִירוֹת, מְפֻקְסָסוֹת וּמְפֻרְכָּסוֹת״ (ברקוביץ, סיפורים 301). הָאֲמַרְכָּלִים... נִכְנְסוּ אֶל הָאוּלָם מְפֻקְסָסִים, מְפֻרְכָּסִים וּמְבֻשָּׂמִים״ (קבק, במשעול 365). – [מְפֻרְכֶּסֶת, מְפֻרְכָּסִים, ־סוֹת]

מְפַרְנֵס° ז׳ [מן פרנס, פִּרְנֵס°] מְכַלְכֵּל, מִי שֶׁמְּסַפֵּק אֶת הַצְּרָכִים לְפַרְנָסַת מִישֶׁהוּ: הָאָב הוּא עַל־פִּי־רֹב מְפַרְנֵס הַמִּשְׁפָּחָה. – [מְפַרְנֶסֶת, מְפַרְנְסִים, ־סוֹת]

מְפֻרְנָק°, מפורנק ת׳ [מן פרנק, ראה שם פִּרְנֵק] מְפֻנָּק, מְעֻדָּן: ״בָּאֱמֶת, אַבָּא׳... מְשַׁכָּה חֲדוּה אֲמִירָה מְפֻרְנֶקֶת״ (מגד, חדוה 308).

״לְרַבֵּד אֶת הַשְּׁמִיכוֹת וּלְשַׁטֵּחַ עֲלֵיהֶן אֶת גַּשְׁמִיּוֹתָם הַמְפֻרְנָקוֹת״ (יזהר, צקלג 420). – [מְפֻרְנֶקֶת, מְפֻרְנָקִים, מְפֻרְנָקוֹת]

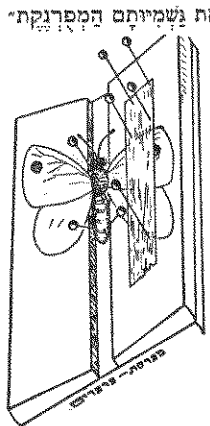

מַפְרֵסָה° נ׳ [מן פרס] לוּחַ־מְתוּחַ, מִתְקָן שֶׁמְּשַׁפְּדִים אֵלָיו בְּסִכּוֹת חֲרָקִים גְּדוֹלֵי־כְנָפַיִם, כְּגוֹן פַּרְפָּרִים, חֲגָבִים, שְׁפִירִיּוֹת וְאַרְיֵנְמָלִים. – [מַפְרֵסַת־, מַפְרֵסוֹת, מַפְרֵסוֹת־]

מְפֻרְסָם*, מפורסם ת׳ [מן פרסם, פֻּרְסַם] נוֹדָע לָרַבִּים, שֶׁרַבִּים מַכִּירִים אוֹתוֹ אוֹ שָׁמְעוּ עָלָיו: ״אִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא, לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק״ (בבא קמא קטו.). ״דְּבָרִים מְפֻרְסָמִים שֶׁאֵין מִדְחֶה לָהֶם״ (כוזרי א ו). ״הֲלֹא זֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם״ (כוזרי א ט). סוֹפֵר מְפֻרְסָם. מִימְרָה מְפֻרְסֶמֶת. – [מְפֻרְסֶמֶת, מְפֻרְסָמִים, מְפֻרְסָמוֹת]

– **מְפֻרְסָמוֹת^**, דֵּעוֹת מֻסְכָּמוֹת הַמְבֻסָּסוֹת עַל הַדֵּעָה הַמְקֻבֶּלֶת בְּעִנְיְנֵי צֶדֶק וָעָוֶל, יָפֶה וּמְגֻנֶּה וְכַדּוֹמֶה: ״אָמְנָם הַמְגֻנֶּה וְהַנָּאֶה הוּא בַּמְפֻרְסָמוֹת, לֹא בַּמֻּשְׂכָּלוֹת״ (מורה נבוכים א ב). ״שִׁמְּשׁוּ חָכְמָתָם בִּמְפֻרְסָמוֹת וְקָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת וּבָזוּ לִידִיעַת הַמֻּשְׂכָּלוֹת הַנְּעִימוֹת״ (הרומי, כח 519).

– **הַמְפֻרְסָמוֹת אֵינָן צְרִיכוֹת (אֵין צְרִיכִין) רְאָיָה^** (בספרות ימי־הביניים) דְּבָרִים מְקֻבָּלִים וּמֻסְכָּמִים עַל הַכֹּל אֵין צֹרֶךְ לְהוֹכִיחָם וּלְאַשְּׁרָם, כֵּיוָן שֶׁאֵין מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶם.

– **מִן הַמְפֻרְסָמוֹת°**, יָדוּעַ וּמְקֻבָּל הוּא: ״מִן הַמְפֻרְסָמוֹת הוּא, שֶׁחַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד רַבּוֹתָיו״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 48).

מַפְרֵעַ* [מן פרע; המשמעות היסודית: פריעת הסדר הקיים; רווחת רק הצורה:]

– **לְמַפְרֵעַ*** תה״פ 1*, לְאָחוֹר, לְעָבָר, בְּסֵדֶר מְהֻפָּךְ, עַל מַה שֶּׁהָיָה אוֹ נִמְצָא קֹדֶם לָכֵן (בְּנִגּוּד אֶל ״מִכָּאן וּלְהַבָּא״): ״הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרֵעַ (= הִקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר) לֹא יָצָא״ (מגילה ב א). ״לְמַפְרֵעוֹ הוּא (הַיַּיִן) נַעֲשָׂה חָמֵץ, אוֹ מִכָּן וּלְהַבָּא?״ (ירושלמי גיטין מה ב). ״עֵד זוֹמֵם – אַבַּיֵּי אָמַר: לְמַפְרֵעַ הוּא נִפְסָל, וְרָבָא אָמַר: מִכָּן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל״ (סנהדרין כז.). ״נַחֲזֹר נָא עַל הַדָּבָר הַזֶּה בְּעַצְמוֹ לְמַפְרֵעַ, מִסּוֹפוֹ לְרֹאשׁוֹ״ (מגדלי מו״ס, עה). הַחֹק שֶׁיָּצָא יֵשׁ לוֹ תֹּקֶף לְמַפְרֵעַ (תֹּקֶף רֶטְרוֹאַקְטִיבִי, לְאָחוֹר). 2 ° [בלשון־הדיבור ובקצת מקורות ספרותיים] מֵרֹאשׁ, לְמַה שֶּׁעָתִיד לָבוֹא: ״אַף אָנוּ לֹא נָבוֹא בִּשְׁטָר מֻקְדָּם עַל הַסִּפְרוּת, לִגְבּוֹת מִמֶּנָּה לְמַפְרֵעַ״ (ביאליק, שירתנו). ״הַהַשְׁעָרָה הַחֲרִיפָה שֶׁל הַמּוֹכְרִים מֵרָחוֹק תְּסֻכַּל גַּם בְּדִיקָה זוֹ לְמַפְרֵעַ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכב). הַדַּיָּר נִדְרַשׁ לְשַׁלֵּם שְׂכַר־דִּירָה לְמַפְרֵעַ [= מֵרֹאשׁ] בְּעַד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים.

מְפֹרָע*, מפורע ת׳ [מן נ׳ פרע, פֹּרַע] 1 [בהלכות־שחיטה] מְגֻלֶּה, נִכָּר: ״שְׁחִיטָה מְפֹרַעַת״ (חולין ל.). 2, עָרֹם: ״כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם וְרָאוּ אוֹתָהּ שֶׁהִיא מְפֹרַעַת – חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם״ (מדרש שמואל לב). – [מְפֹרַעַת, מְפֹרָעִים, ־עוֹת]

מֻפְרָע°, מופרע ת׳ [מן א׳ פרע, הֻפְרַע] 1, מֻפְסָק, מוּפָר, מְבֻטָּל: שֶׁקֶט מֻפְרָע עַל־יְדֵי רַעַשׁ הַמְּכוֹנִיּוֹת. פְּעֻלָּה מֻפְרַעַת. 2, בִּלְתִּי־יַצִּיב בְּנַפְשׁוֹ, הַסּוֹבֵל מֵהַפְרָעוֹת נַפְשִׁיּוֹת: יְלָדִים מֻפְרָעִים. אָדָם מֻפְרָע בְּשֶׁל מַחֲלַת־עֲצַבִּים. – [מֻפְרַעַת, ־רָעִים, מֻפְרָעוֹת]

מִפְרָעָה°, מיפרעה נ׳ [מן א׳ פרע] פֵּרָעוֹן חֶלְקִי, תַּשְׁלוּם שֶׁאָדָם פּוֹרֵעַ לִפְלוֹנִי עַל חֶשְׁבּוֹן הַחוֹב (לְהַבְדִּיל מִן ׳מִקְדָּמָה׳, תַּשְׁלוּם־מֵרֹאשׁ שֶׁל כֶּסֶף שֶׁעֲדַיִן אֵין חוֹבָה לְפָרְעוֹ). – [מִפְרַעַת־, מִפְרַעְתּוֹ; מִפְרָעוֹת, מִפְרְעוֹת־]

מֻפְרָעוּת°, מופרעות נ׳ [מן מֻפְרָע 2] מַצָּבוֹ שֶׁל הַמֻּפְרָע, הֱיוֹת מֻפְרָע: בְּעָיַת הַמֻּפְרָעוּת בְּקֶרֶב הַנֹּעַר. – [מֻפְרָעוּת־]

מַפְרְעִי* ת׳ [מן מַפְרֵעַ] שֶׁהוּא לְמַפְרֵעַ, שֶׁלֶּעָבָר, רֶטְרוֹאַקְטִיבִי: הֶסְכֵּם שֶׁל תּוֹסֶפֶת־הַשָּׂכָר הָיָה מַפְרְעִי לִשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים (הַיְנוּ הַתּוֹסֶפֶת חָלָה עַל שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁלִּפְנֵי כֵן). – [מַפְרְעִית, מַפְרְעִיִּים, ־עִיּוֹת]

– **מַפְרְעִית°** תה״פ רֶטְרוֹאַקְטִיבִית, בְּאֹפֶן מַפְרְעִי.

מְפֻרְעָשׁ°, מפורעש ת׳ [מן פִּרְעוֹשׁ] שֶׁשּׁוֹרְצִים בּוֹ פַּרְעוֹשִׁים לָרֹב: ״סְתָם בְּקֻתּוֹת סִרְחוֹן מְפֻרְעָשׁ״ (יזהר, צקלג 51). ״וְהֵלִינוּ בְּמִשְׁכָּנוֹת סְאוּבִים וּמְפֻרְעָשִׁים״ (סביב, דרך 168). – [מְפֻרְעֶשֶׁת, מְפֻרְעָשִׁים, ־עָשׁוֹת]

מַפְרֵף° ז׳ [מן פרף] הַתְקֵן קָטָן לְעֵזֶר לִפְרִיפַת כַּפְתּוֹרִים. – [מַפְרֵף־, מַפְרְפִים, ־רְפֵי־]

מִפְרָץ, מיפרץ ז׳ [מן א׳ פרץ] לְשׁוֹן־יָם, מָקוֹם שֶׁהַיָּם פָּרַץ וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַיַּבָּשָׁה, כְּגוֹן מִפְרַץ חֵיפָה בְּאַרְצֵנוּ וְהַמִּפְרָץ הַפַּרְסִי בִּדְרוֹם אַסְיָה. ״אֲשֶׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן״ (שופטים ה יז). – [מִפְרַץ־, מִפְרָצִים, מִפְרְצֵי־]

תבנית של מפרץ

מְפֹרָץ, מפורץ ת׳ [מן א׳ פרץ, פֹּרַץ] 1, פָּרוּץ, הָרוּס: ״וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם מְפֹרֶצֶת, וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ״ (נחמיה א ג). ״וְאִילָנוֹתָיו מֻפְקָרִים וְהַסְּיָגִים מְפֹרָצִים״ (תנחומא ויקרא א). ״וְחוֹמָה מְפֹרָצָה וְאַרְמוֹן רָם מְנֻתָּץ״ (הנגיד, דיואן 65). ״בְּלִי לְהַבִּיט זָרַק אֶת הָאֶבֶן דֶּרֶךְ הָאֶשְׁנָב הַמְפֹרָץ לְתוֹךְ הַמַּחֲנֶה״ (ברש, א 502). 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִפְרָצִים: חוֹף אַרְצֵנוּ אֵינוֹ מְפֹרָץ כִּמְעַט. – [מְפֹרֶצֶת, ־רָצִים, מְפֹרָצוֹת]

– **עָלֶה מְפֹרָץ°**, עָלֶה שֶׁשְּׂפַת־טַרְפּוֹ אֵינָהּ שְׁלֵמָה וְהִיא מְהַוָּה כְּעֵין מִפְרָצִים־מִפְרָצִים.

מִפְרָצוֹן° ז׳ [מן מִפְרָץ] מִפְרָץ קָטָן. – [מִפְרְצוֹן־, מִפְרְצוֹנִים, מִפְרְצוֹנֵי־]

מְפֻרְצָם* ת׳ (ירושלמי תעניות סד ד), ראה מְפֻרְסָם*.

מְפֻרְצָף°, מפורצף ת׳ [מן פַּרְצוּף; וראה גם פרצף] [בלשון־הדיבור בנימה של גנאי ורוגז] ״בַּעַל־פַּרְצוּף״, שֶׁפַּרְצוּפוֹ בָּזוּי: ״יָהִיר מְפֻרְצָף שֶׁכָּזֶה!״ (שמיר, הוא הלך 110). – [מְפֻרְצֶפֶת, מְפֻרְצָפִים, מְפֻרְצָפוֹת]

מִפְרָק°, מִיפְרָק ז׳ [מן ב. פֶּרֶק; וראה גם פרק] 1 * [באנטומיה] קֶשֶׁר, מְקוֹם־הַחִבּוּר שֶׁל חֶלְקֵי־אֵבָרִים נָעִים אוֹ בִּלְתִּי־נָעִים: ״מִפְרְקֵי יָדַיִם וְרַגְלַיִם״ (נזיר נב:). 2 °, מְקוֹם־הַחִבּוּר שֶׁל חֲלָקִים נָעִים אוֹ מִסְתּוֹבְבִים בִּמְכוֹנוֹת וּבְמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים (Joint); מִפְרָק כַּדּוּרִי. מִפְרָק צָמוּד. 3 ° [בצמחים] הַמָּקוֹם שֶׁהַגִּבְעוֹל אוֹ הֶעָנָף מַצְמִיחַ בּוֹ אֶת הֶעָלֶה; הַגְּבוּל שֶׁבֵּין שְׁנֵי פְּרָקִים בְּקָנֶה. – [מִפְרַק־, מִפְרָקִים, מִפְרְקֵי־]

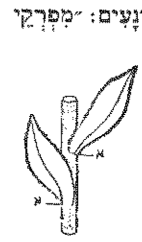

א - מפרק (3)

מִפְרֶצֶת° נ׳ [מן א. פרץ] [ברפואה] הִתְרַחֲבוּת חוֹלָנִית שֶׁל עוֹרֵק בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בַּגּוּף (מֵחֲמַת לַחַץ־דָּם מֻגְבָּר, חַבָּלָה וְעוֹד) (Aneurisma). – [מִפְרֶצֶת־]

מְפָרֵק° ז׳ [מן פרק, פֵּרֵק] מְחַסֵּל, אָדָם שֶׁנִּתְמַנָּה מִטַּעַם בֵּית־דִּין לְשֵׁם פֵּרוּק חֶבְרָה – שֻׁתָּפוּת, אֲגֻדָּה שִׁתּוּפִית וְכַדּוֹמֶה. – [מְפָרֵק־, מְפָרְקִים, מְפָרְקֵי־; מְפָרֶקֶת, מְפָרְקוֹת]

מְפֹרָק*, מְפוֹרָק ת׳ [מן פרק, פֹּרַק] 1 *, מְחֻלָּק וְנִפְרָד לִפְרָקָיו וְלַחֲלָקָיו: ״(גוּף מֵת) מְשֻׁבָּר וּמְפֹרָק״ (פסחים פא:). שָׁעוֹן מְפֹרָק. מְכוֹנָה מְפֹרֶקֶת. 2 °, מְחֻסָּל, מְבֻטָּל: עֵסֶק מְפֹרָק. חֶבְרָה מְפֹרֶקֶת. 3 *, שֶׁנִּפְרַק וְהוּסַר מִמֶּנּוּ מִטְעָנוֹ: ״רוֹבֵץ וְלֹא עוֹמֵד, תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְלֹא מְפֹרָק״ (בבא מציעא לג.). קְרוֹן־סַבָּל מְפֹרָק. 4 ° [בהשאלה מן 3] מְשֻׁחְרָר, חָפְשִׁי מִמֶּתַח, מַרְגִּישׁ הַרְגָּשַׁת־הֲקַלָּה: ״יָצָאתִי מִמֶּנּוּ לֹא מְפֹרָק, כִּי אִם מָתוּחַ עוֹד יוֹתֵר״ (שרת, באסיה 181). – [מְפֹרֶקֶת, מְפֹרָקִים, ־קוֹת]

– מִסְפָּר מְפֹרָק°, מִסְפָּר שֶׁנִּכְתַּב בְּצוּרַת מַכְפֵּלָה שֶׁל גּוֹרְמָיו: הַמִּסְפָּר 60 נִכְתָּב כְּשֶׁהוּא מְפֹרָק: 2.2.3.5.

מְפֻרְקָד°, מְפוּרְקָד ת׳ [מן פְּרַקְדָּן; ראה גם פרקד, פִּרְקֵד] שׁוֹכֵב פְּרַקְדָּן, מֻטָּל עַל גַּבּוֹ: ״הוּא הָיָה מְפֻרְקָד אוֹתָהּ שָׁעָה בְּאַחַד מִקְּרוֹנוֹת הַצָּבָא״ (שנהר, א 86). ״נִמְלַךְ הָאֲמֶרִיקָנִי כְּשֶׁהוּא מְפֻרְקָד עַל הַדַּרְגָּשׁ״ (שרת, באסיה 307). – [מְפֻרְקֶדֶת, מְפֻרְקָדִים, ־דוֹת]

מַפְרֶקֶת נ׳ [מן פרק; ראה גם ב. פֶּרֶק 3] 1, מַעֲרֶכֶת הַחֻלְיוֹת שֶׁל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה בַּצַּוָּאר: ״וַיִּפֹּל (עֵלִי) מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית... וַתִּשָּׁבֵר מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת״ (שמואל א ד יח). ״הַשּׁוֹבֵר מַפְרַקְתָּהּ שֶׁל בְּהֵמָה״ (חולין קיג). 2 ° [בצמחים] פְּרִי יָבֵשׁ, מָאֳרָךְ וּמַרְבֵּה זְרָעִים, הַמִּתְפָּרֵק עִם הַבְשָׁלָתוֹ לִפְרָקִים: כָּל פֶּרֶק מֵכִיל לָרֹב זֶרַע אֶחָד. – [מַפְרֶקֶת־, מַפְרַקְתּוֹ; מַפְרָקוֹת, מַפְרְקוֹת־]

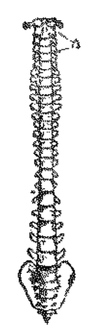

עמוד השדרה
מ - מפרקת

מפרקת (2)

מְפֹרָר°, מְפוֹרָר ת׳ [מן ב. פרר, פֹּרַר] שָׁבוּר וּמְרֻסָּק לְפֵרוּרִים: לֶחֶם מְיֻבָּשׁ וּמְפֹרָר לְמָרָק. מַצָּה מְפֹרֶרֶת. – [מְפֹרֶרֶת, מְפֹרָרִים, ־רוֹת]

מִפְרָשׂ ז׳ [מן א. פרש; על־פי הבנה זו ביחזקאל כז ז: ״שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס״] 1, יְרִיעַת־אָרִיג הַפְּרוּשָׂה בְּתָרְנֵי סִירוֹת אוֹ סְפִינוֹת הַמַּפְלִיגוֹת בַּמַּיִם: הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת דּוֹחֶפֶת אֶת הַמִּפְרָשׂ וּמְסִיעָה אֶת כְּלִי־הַשַּׁיִט. עַד אַמְצָאַת מְנוֹעַ־הַקִּיטוֹר הִפְלִיגוּ בַּיַּמִּים רַק סְפִינוֹת מִפְרָשִׂים וּמְשׁוֹטִים.

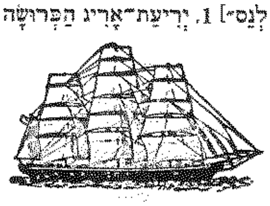
ספינת-מפרש

2 °, כִּנּוּי לֶעָלֶה הָעֶלְיוֹן בְּכוֹתֶרֶת הַפְּרָחִים שֶׁל הַצְּמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְפָּרָנִיִּים (עַל־שׁוּם דִּמְיוֹנוֹ לְמִפְרָשׂ שֶׁל סִירָה). 3, מִשְׁטָח, דָּבָר פָּרוּשׂ וְשָׁטוּחַ: ״אַף אִם־יָבִין מִפְרְשֵׂי־עָב״ (איוב לו כט). ״וּמִפְרְשֵׂי רִקְמָה עָלָיו פְּרוּשִׂים״ (חריזי, תחכמוני 39). ״מִפְרְשֵׂי־עָב יִרְעֲדוּ חֶרֶשׁ בֵּינוֹת הַתְּרָזוֹת״ (טמקין, שירים נג). 4 °, פְּרִישָׂה: ״כְּמִפְרַשׂ כַּפַּיִם לִבְרָכָה וּקְלָלָה״ (שלונסקי, שירים א 95). – [מִפְרַשׂ־, מִפְרָשִׂים, מִפְרְשֵׂי־]

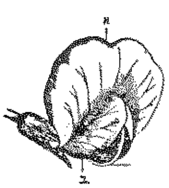

א - מפרש; ב - משוטים

– הוֹצִיא אֶת הָרוּחַ מִמִּפְרָשָׂיו° [בהשאלה] הִשְׁמִיט אֶת הַיְסוֹד שֶׁעָלָיו הִתְבַּסְּסוּ טַעֲנוֹתָיו, הִקְדִּים תְּשׁוּבָה נִצַּחַת לְבַעַל־דְּבָרוֹ עַד כִּי לֹא נִשְׁאַר לוֹ מַה לִּטְעֹן.

מִפְרָשׂ°, מִיפְרָשׂ ז׳ [מן פרש; וראה גם פָּרָשָׁה] קַו פָּרָשַׁת־הַמַּיִם, רְצוּעָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת גְּבוּל בֵּין שְׁנֵי גְּלִילוֹת־מַיִם: הַמִּפְרָשׂ הָרָאשִׁי בְּאַרְצֵנוּ מַבְדִּיל בֵּין הַמַּיִם הַיּוֹרְדִים לַיָּם הַתִּיכוֹן וּבֵין הַמַּיִם הַיּוֹרְדִים לְבִקְעַת הַיַּרְדֵּן. – [מִפְרַשׂ־, מִפְרָשִׂים, ־רְשֵׂי־]

א. **מְפָרֵשׁ*** ז׳ [מן א. פרש, פֵּרֵשׁ] פַּרְשָׁן, מְבָאֵר וּמַסְבִּיר (בְּיִחוּד דִּבְרֵי הַתַּנַ״ךְ אוֹ הַתַּלְמוּד): ״וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים כִּי כַּמָּה מְפָרְשִׁים וּמַעְתִּיקִים פֵּרְשׁוּ וְהֶעְתִּיקוּ סִפְרֵי הַמִּקְרָא וְסִדְרֵי הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד בִּלְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת״ (חובות הלבבות, הקדמה). לִמּוּד בַּמִּקְרָא עִם כָּל הַמְפָרְשִׁים. – [מְפָרֵשׁ־, מְפָרְשִׁים, ־שֵׁי־]

ב. **מַפְרִשׁ*** ז׳ [מן ב. פרש, פָּרַשׁ] מַפְרִשׁ־יַמִּים*, יוֹרֵד־יָם, סַפָּן, הַמַּפְלִיג בַּמַּיִם: ״מַפְרִשֵׁי יַמִּים וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת״ (ירושלמי מגילה עג ב). – [מַפְרִשֵׁי־יַמִּים]

מְפֹרָשׁ, מְפוֹרָשׁ ת׳ [מן א. פרש, פֹּרַשׁ] 1, מְבֹאָר, מֻסְבָּר: ״וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא״ (נחמיה ח ח). הַתַּנַ״ךְ וְהַתַּלְמוּד מְפֹרָשִׁים בִּידֵי רַשִׁ״י. 2 *, בָּרוּר, לֹא־סָתוּם, הַנָּקוּב בְּפֵרוּשׁ, לֹא בְּרֶמֶז: ״שְׁתַּיִם (מִצְווֹת) מְפֹרָשׁוֹת, וְאַחַת סְתוּמָה״ (תוספתא שבועות א ה). ״מִקְרָא מְפֹרָשׁ הוּא״ (תנחומא וירא י). הוֹדַעְתִּי לוֹ אֶת הַהַחְלָטָה בִּדְבָרִים מְפֹרָשִׁים. נִתְקַבְּלָה הוֹדָעָה מְפֹרֶשֶׁת עַל הַמְּאֹרָעוֹת. – [מְפֹרֶשֶׁת, מְפֹרָשִׁים, מְפֹרָשׁוֹת]

– בִּמְפֹרָשׁ° תה״פ בְּאֹפֶן בָּרוּר וְגָלוּי: הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ לָנוּ בִּמְפֹרָשׁ.

– שֵׁם הַמְפֹרָשׁ*, שֵׁם ה׳ הַנִּקְרָא כִּכְתָבוֹ בְּאוֹתִיּוֹת ״י׳ה׳ו׳ה׳״: ״׳כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ – בְּשֵׁם הַמְפֹרָשׁ... שְׁמִי הַמְיֻחָד לִי״ (סוטה לח.).

מֻפְרָשׁ*, מוּפְרָשׁ ת׳ [מן ב. פרש, הֻפְרַשׁ] 1 *, מֻבְדָּל, מְרֻחָק: ״בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה מֻפְרָשִׁין דַּרְכֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא

מִדַּרְכֵּי בָּשָׂר־וָדָם" (מכילתא בשלח מה:). פְּלוֹנִי מֻפְרָשׁ מִן הַחֶבְרָה. 2°, שֶׁנִּתְרַם, מֻקְצָב, נָתוּן (לְ־): הַתְּרוּמָה הַמֻּפְרֶשֶׁת לֹא הִסְפִּיקָה לְהַשְׁלָמַת הַבִּנְיָן. חֵלֶק מִן הַהַכְנָסָה מֻפְרָשׁ לַמַּחְלָקָה הַסּוֹצְיָאלִית. [מֻפְרֶשֶׁת, מֻפְרָשִׁים, מֻפְרָשׁוֹת]

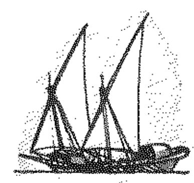
מפרשית

– מֻפְרָשַׁי, מֻפְרָשַׁי*, הֲגֵנִי מֻפְרָשׁ וּמֻרְחָק: "הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ... מֻפְרְשַׁנִי מִמְּךָ, מֻרְחֲקַנִי מִמְּךָ" (נדרים א א).

מִפְרָשִׂית° נ׳ [מִן מִפְרָשׂ] סִירַת־מִפְרָשִׂים. – [מִפְרָשִׂית־, מִפְרָשִׂיּוֹת]

מפשול

מַפְשׁוֹל°, מיפשול ז׳ [מִן פשל; וראה שם הִפְשִׁיל] אֲפֻדָּה שֶׁלּוֹבְשִׁים אוֹתָהּ עַל־יְדֵי הַפְשָׁלָתָהּ דֶּרֶךְ הָרֹאשׁ (Pullover). – [מַפְשׁוֹל־, מַפְשׁוֹלִים, מַפְשׁוֹלֵי־]

מֻפְשָׂח°, מופשח ת׳ [מִן פשח] מְבֻקָּע, מְפֻשָּׂק: "עֲרָבָה זְקֵנָה וּכְפוּפָה, שֶׁבְּסַדָּנָהּ הַמֻּפְשָׂח... הָיְתָה דּוֹמָה לְדָג גָּדוֹל וְיָבֵשׁ, שָׂסוּעַ מִגַּבּוֹ" (ביאליק, ספיח יב). "מַרְגְּמוֹת שֶׁל מְשִׂיחָה וּמַקְלוֹת מֻפְשָׂחִים" (שלונסקי, תרי קולא 46). – [מֻפְשַׂחַת, מֻפְשָׂחִים, ־חוֹת]

מֻפְשָׁט°, מופשט ת׳ [מִן פשט, הִפְשִׁט] 1 ◌ֿ, אַבְּסְטְרַקְטִי, נְטוּל גַּשְׁמִיּוּת, הַקַּיָּם בַּשֵּׂכֶל וּבָעִיּוּן (לְהַבְדִּיל מִן מוּחָשׁ, קוֹנְקְרֶטִי): "אַךְ הִכְרִיעַ הֶקֵּשׁוֹתָיו הַנּוֹטִים אֶל הַקַּדְמוּת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ הַמֻּפְשֶׁטֶת" (כוזרי א סה). "וְלֹא נִמְצָא לְעוֹלָם עֶצֶם גֶּשֶׁם מֻפְשָׁט בִּמְצִיאוּתוֹ מִבִּלְתִּי תֹּאַר" (מורה נבוכים א נא). "אַהֲבָה מֻפְשֶׁטֶת, אַפְּלָטוֹנִית" (ביאליק, אריה ד). "אֵינָהּ מְבִינָה כְּלָל בְּמֻפְשָׁטוֹת, רַק בְּמוּחָשִׁיּוֹת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכו). הַשֵּׁמוֹת "יַלְדוּת", "זִקְנָה" הֵם שֵׁמוֹת מֻפְשָׁטִים, בְּנִגּוּד אֶל "יֶלֶד" וְ"זָקֵן", שֶׁהֵן שֵׁמוֹת מוּחָשִׁים. 2°, עַרְטִילָאִי, בִּלְתִּי־מַעֲשִׂי, סְתָמִי: תָּכְנִיתְךָ מֻפְשֶׁטֶת בְּיוֹתֵר, וּלְפִיכָךְ אֵין לְקַבְּלָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא. – [מֻפְשֶׁטֶת, מֻפְשָׁטִים, מֻפְשָׁטוֹת]

מְפֻשָּׁט*, מפושט ת׳ [מִן פשט, פִּשֵּׁט; ראה גם פָּשׁוּט] 1°, עָשׂוּי שֶׁיְּהֵא פָּשׁוּט, בִּלְתִּי מֻרְכָּב: "הָעֹמֶק וְהַשֶּׂגֶב מְפֻשָּׁטִים עַל־יְדֵי יְדִיעָתָם" (קורי, כורך 56). הַתֵּאוֹרְיָה נִתְּנָה בְּהַרְצָאָה בְּצוּרָה מְפֻשֶּׁטֶת וְקַלָּה לַהֲבָנָה. 2*, מָתוּחַ, מְשֻׂרְבָּב: "אֵי־זֶהוּ מְשֻׁכָּב כְּדַרְכּוֹ? רַגְלָיו מְפֻשָּׁטוֹת וְיָדָיו עַל לִבּוֹ" (ירושלמי נזיר נז ד). – [מְפֻשֶּׁטֶת, מְפֻשָּׁטִים, ־טוֹת]

מֻפְשָׁטוּת°, מופשטות נ׳ [מִן מֻפְשָׁט] אַבְּסְטְרַקְטִיּוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמֻּפְשָׁט: "חָזַרְנוּ מִשְּׁבִי הַמֻּפְשָׁטוּת" (קריב, עיונים 148). בִּטּוּל הַמֻּפְשָׁטוּת. – [מֻפְשְׁטוּת־]

מֻפְשָׁל°, מופשל ת׳ [מִן פשל, הִפְשִׁל] מֻטָּל וְתָלוּי, מְקֻפָּל כְּלַפֵּי מַעְלָה: "הָיְתָה קֻפָּתוֹ מֻפְשֶׁלֶת לַאֲחוֹרָיו בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָשְׁטָה פָּרָה אֶת פִּיהָ וְאָכְלָה מִמֶּנָּה" (ירושלמי בבא קמא ג א). "לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת לֹא בְּמַקְלוֹ שֶׁבְּיָדוֹ... וּבְפֻנְדָּתוֹ מֻפְשֶׁלֶת לַאֲחוֹרָיו" (ברכות סב:). "וְנִמְצֵאת טַלִּיתוֹ מְקֻפֶּלֶת מֵהֵנָּה וּמֵהֵנָּה וּמֻפְשֶׁלֶת עַל כְּתֵפָיו" (רבינו חננאל, שבת קמז.). "בָּתֵּי־יָדַיִם מֻפְשָׁלִים עַד הַמַּרְפֵּק לַאֲחוֹרֵיהֶם וּזְרוֹעוֹת יְהוּדִים מִתְגַּלּוֹת" (מגדלי מו״ס, פב). – [מֻפְשֶׁלֶת, מֻפְשָׁלִים, ־לוֹת]

מִפְשָׂע* ז׳ [מִן פשע] צַעַד: "יִתְקְעוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים תְּרוּעָה שֵׁנִית קוֹל נוֹחַ וְסָמוּךְ יְדֵי מִפְשָׂע עַד קָרְבָם לְמַעֲרֶכֶת הָאוֹיֵב" (מגילת בני אור ח 7). – [מִפְשַׂע־, מִפְשָׂעִים, מִפְשְׂעֵי־]

מִפְשָׂעָה נ׳ [מִן פשע = פסע] הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַבֶּטֶן בַּמָּקוֹם שֶׁהִיא מִתְחַבֶּרֶת לַיָּרֵךְ: "וַיִּכְרֹת אֶת־מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד־הַמִּפְשָׂעָה וַיְשַׁלְּחֵם" (דברי הימים א יט ד). – [מִפְשַׂעַת־, מִפְשָׂעוֹת]

מִפְשָׂק°, מיפשק ז׳ [מִן פשק] 1, הִתְפַּשְּׂקוּת, הִשְׂתָּרְעוּת: "יוֹרֵד הַנַּחַל לַמִּישׁוֹרִין, בְּמִפְשַׂק הַגְּבָעוֹת הָהֵן" (יזהר, צקלג 32). 2 [במישחקי־ספורט] מִשְׂחָק שֶׁל קְפִיצוֹת בְּפִשּׂוּק רַגְלַיִם מֵעַל לְרָאשֵׁי אֲחֵרִים הָעוֹמְדִים כְּפוּפִים בְּמִקְצָת. – [מִפְשַׂק־, מִפְשָׂקִים, מִפְשְׂקֵי־]

ילדים משחקים במיפשק (2)

מְפֻשָּׂק°, מפושק ת׳ [מִן פשק, פִּשֵּׂק] מְפֹרָד לִצְדָדִים, שָׁלוּחַ לְכָאן וּלְכָאן: עֲמִידָה בְּרַגְלַיִם מְפֻשָּׂקוֹת. – [מְפֻשֶּׂקֶת, מְפֻשָּׂקִים, מְפֻשָּׂקוֹת]

מְפַשֵּׁר° ז׳ [מִן פשר, פִּשֵּׁר] מְתַוֵּךְ, בּוֹרֵר, מִי שֶׁבָּא לִמְצֹא דֶּרֶךְ־פְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי צְדָדִים יְרִיבִים: וַעֲדָה מְפַשֶּׁרֶת. הַמְפַשֵּׁר מָצָא פֶּתַח לִפְשָׁרָה. – [מְפַשֶּׁרֶת, מְפַשְּׁרִים, ־רוֹת]

מַפְשֵׁר° ז׳ [מִן פשר] הֶתְקֵן בְּמַקְרֵר־חַשְׁמַלִּי הַמְּזָרֵז אֶת הַפְשָׁרַת הַקֶּרַח הַמְּיֻתָּר הַמִּצְטַבֵּר בְּדָפְנוֹתָיו (Defroster): מַפְשֵׁר חֲצִי־אוֹטוֹמָטִי. מַפְשֵׁר אוֹטוֹמָטִי בַּמְּקָרְרִים הַחֲדָשִׁים. – [מַפְשֵׁר־, מַפְשְׁרִים, ־שְׁרֵי־]

מְפַתֶּה*, מפותה ז׳ [מִן א. פתה, פִּתָּה] מִי שֶׁנִּתְפַּתָּה, מִי שֶׁהִצְלִיחוּ לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו וּלְהַשִּׁיאוֹ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה שְׁלִילִי: "וַיָּבֹאוּ לִדְרֹשְׁךָ מִפִּי נְבִיאֵי־כָזָב מְפֻתֵּי־תָעוּת" (מגילת ההודיות ד 16). "נוֹשְׂאִין עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְפֻתָּה" (יבמות יא א). "מְפֻתָּה (לְיַחֲסִים מִינִיִּים) אֵין לָהּ (תַּשְׁלוּם) צַעַר" (כתובות לט:). – [מְפֻתָּה, מְפֻתִּים, מְפֻתּוֹת]

מַפְתּוּחַ°, מיפתוח ז׳ [מִן מַפְתֵּחַ; וראה גם מפתח, מִפְתָּח]* עֲרִיכַת מַפְתֵּחַ (אִינְדֶּקְס) שֶׁל עִנְיָנִים בְּסֵפֶר אוֹ בְּמוֹסָד: מַפְתּוּחַ הַנּוֹשְׂאִים וְהַשֵּׁמוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּסֵּפֶר. – [מַפְתּוּחַ־]

מַפְתֵּחַ ז׳ [מִן א. פתח] 1. מַכְשִׁיר־מַתֶּכֶת הַמְסֻבָּב אֶת מַנְגְּנוֹן־הַבְּרִיחַ שֶׁבְּתוֹךְ מַנְעוּל וְעַל־יְדֵי־כָךְ הוּא פּוֹתְחוֹ אוֹ סוֹגְרוֹ: "וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ" (שופטים ג כה). "וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ, וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ" (ישעיה כב כב). "נְתָנוֹ בְּשָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל וְנָעַל בְּפָנָיו, וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ" (תוספתא גיטין ב יא). "וּמַפְתְּחִי שָׁבוּר וְהַדֶּלֶת נְעוּלָה" (ביאליק, מאחורי). 2°, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַמַּכְשִׁירִים בְּתַבְנִיּוֹת שׁוֹנוֹת לְהַבְרָגַת בְּרָגִים, צִנּוֹרוֹת, לִפְתִיחַת מַעְגָּל חַשְׁמַלִּי וְלִסְגִירָתוֹ, לְכִוּוּן מֵיתָרִים בִּכְלֵי־נְגִינָה וְכַדּוֹמֶה [ראה עוד להלן]. 3° [בהשאלה]

מפתח למנעול

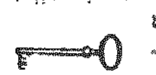
מפתח ברגים

שיטה מיוחדת שלפיה נכתב כתב־סתרים מסים: הכתב נתן לפענוח ולקריאה רק בעזרת המפתח. 4°, דרך להפעלת דבר־מה, לגלויו או לפתרונו: ״שלושה מפתחות בידו של הקדוש־ברוך־הוא, שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחית־המתים״ (תענית ב.). ״הסופר... בידו מפתח לשערי לבבות ולחדרי־נפש, מפתח לרשות היחיד ומפתח לרשות הרבים, מפתח ליום ההוה ומפתח ליום המחר״ (קריב, עטרה 251). סוף־סוף מצאתי את המפתח למקרה המוזר אשר קרה. הרי המפתח לחידה. 5°, חוברת־עזר שיש בה באורים, פתרונים, תרגומים וכו׳ לספר־למוד מסים: מפתח עברי לספר־למוד באנגלית. מפתח לספר הבעיות ההנדסיות. 6°, אינדקס, רשימה של שמות, מראי־מקומות, אישים, מושגים וכדומה, הבאה בסוף ספר עם ציון העמודים שנזכרו בהם בספר: לספר צרפו לוחות ומפתחות. 7°, דבר או מקום הפותח דרך־מעבר או סוגר אותה לפני אחרים: מצר־גיברלטר הוא המפתח לים התיכון. 8°, שיטה בחלקה, מודוס, קנה־מדה לאפן שבו נערך דבר־מה: מנוי הפקידים למוסד הצבורי נעשה לפי מפתח מפלגתי. אשור המעמדים לשכון נעשה לפי מפתח מסים: מצב חמרי, גדל המשפחה ותנאי־המגורים בדירה הישנה. 9°, שיטה של רשום תוי־נגינה [ראה להלן]. – [מפתח־, מפתחו; מפתחות, מפתחות־]

– מפתח אנגלי° [ויש קוראים לו: צרפתי או שודי] כנוי מקבל למכשיר מיחד לאחיזת ראשי לולבים, אמים, ברגים וצנורות בגדל שונה, על־ידי־כך שהרוח בין שפתותיו נתן להגדלה ולהקטנה לפי הצרך.

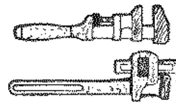
מפתחות אנגליים

– מפתח טלגרפי°, התקן לחבור ולנתוק מהירים של המעגל החשמלי במכשיר טלגרפי.

– מפתח־סול° 1 [במוסיקה] שיטה מקבלת של רשום תוי־נגינה ביחס קבוע לטון סול הנרשם על הקו השני מלמטה במערכת חמשת הקוים המקבלים בנגינה; נקרא גם ״מפתח־כנור״, על־שום שמערכת־טונים בשיטה זו מתאימה לגבה הטונים שבכנור, וכן גם לזמרת נשים וילדים. 2, כנוי לסימן עצמו הנרשם בראש טקט או בראש כל שורה של תוי־נגינה.

מפתח-סול

– מפתח־פה° [במוסיקה] 1, שיטת־רשום אחרת של תוי־נגינה – ביחס קבוע לטון פה, הנרשם על הקו הרביעי במערכת חמשת הקוים המקבלים בנגינה; נקרא גם ״מפתח־בס״, על־שום ששיטה זו מתאימה לקולו של הבס. 2, כנוי לסימן עצמו הנרשם בראש טקט או בראש כל שורה של תוי־הנגינה.

מפתח-פה

– דמי־מפתח°, כסף־ותור, תשלום מיחד שדורש בעל־עסק או דיר כפצוי על ותורו על עסק או על דירה לטובת אחר.

– עמדת־מפתח° 1 [באסטרטגיה הצבאית] משלט ראשי, מקום מסים הנמצא בידי הצבא והפותח דרך להשתלטות על מקומות נוספים בסביבה. 2 [בחיים הציבוריים] עמדה חשובה, שהמחזיק בה השפעתו מכרעת גם בשאר התחומים הקרובים לחוג פעלתו.

– מפתח־הלב^, עצם־המפתח°, כנוי לעצם המחברת את הצלעות של בית־החזה לעצם אחת.

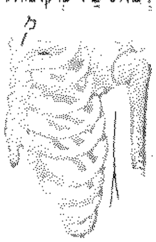
מ׳ - עצם-המפתח

מפתח [מן מפתח]

~ פע׳ מ פ ת ח ° פ״י ערך מפתח (אינדקס) של ענינים בספר או במוסד: העורך מפתח את שמות האנשים והמקומות שנזכרו בספר. – [למפתח את־, ממפתח, ימפתח]

~ פע׳ מ פ ת ח ° נערך מפתח של עניניו: הספר מפתח על־ידי חבר־עוזרים. – [ממפתח, ימפתח]

מפתח*, מיפתח

ז׳ [מן א׳ פתח] 1*, חלק פתוח בבגד וכיוצא בו: ״קושרת אשה מפתח חלוקה״ (שבת טו ב). ״החלצות היו לבנות כלן, מהן עטורות רקמה על צואר ועל מפתח החזה״ (שמיר, עירום 32). ״במפתח המעיל על חלוקו... נראו עטורי הקרב״ (ש׳ אבן־שושן, חר׳ עתודתו 165). 2, פתיחה: ״ומפתח שפתי מישרים״ (משלי ח ו). ״ואולם למטה מן האשנבים סתום המגדל ואטום מכל רוחותיו, אין מפתח״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 ב). ״מפתח שפתיו ברכה ושלום וזיו פניו נחת־רוח״ (הזז, יעיש א 144). ״מה יפה פגישתכם במפתח חלוני״ (בסוק, נחושתים יב). 3°, שעור הפתיחה: מפתח זרועות המחוגה. 4°, קטר האוביקטיב או קטר המראה במצלמות ובמשקפות. – [מפתח־, מפתחים, ־תחי־]

מפתח

ז׳ [מן א׳ פתח, פתח] 1°, גלף, עושה פתוחים באבן, במתכת וכדומה: ״מקבת של מפתחי אבנים״ (כלים כט ה). 2° [במלאכת־הצילום] מעבד את לוח־הצלום בחמר כימי מיחד למען תתגלה על הלוח תמונת הנגטיב. 3, כנוי לאיש־צבא החוזר משדה־הקרב ומתיר את כלי־נשקו: ״אל־יתהלל חגר כמפתח״ (מלכים א כ יא). – [מפתחת, ־תחים, ־תחי־, מפתחות]

– אל יתהלל חוגר כמפתח (מלכים א כ יא) [משל מקראי] אל לו לאדם להתפאר בדבר בטרם בצע אותו בהצלחה.

מפתח*, מפותח

ת׳ [מן א׳ פתח, פתח] 1*, מגלף, עשוי מעשה־פתוחים: ״ובסגור שלושה צמידים מפתחים כמעשי גדיל״ (מגילת בני אור ה 7). ״צורות באפס יד מפתחות על קיר״ (יהודה הלוי, ו 336). אבן מפתחת. 2° [בצילום] מעבד ומעתק מן הנגטיב: תמונה מפתחת. 3° [בהשאלה] רחב־ידיעות־והבנה בענינים הסובבים אותו, בעל התפתחות שכלית כללית טובה: תלמיד מפתח יפה. 4°, שהתפתח במובן הגופני או החמרי: שרירים מפתחים ומאמנים. ישוב מפתח היטב. – [מפתחת, מפתחים, ־חות]

מפתחן°

ז׳ [מן מפתח] 1, עושה מפתחות. 2, מכין מפתחות של ענינים בספר וכיוצא בזה. – [מפתחן־, מפתחנים, ־ני־]

מפתיע°

ת׳ [מן פתס, הפתיע] הגורם להפתעה, מביא לידי השתאות ותמהון בחדוש או בפתאומיות שבו: פגישה מפתעת.

דמיון מפתיע בין שני אנשים. חל מפנה מפתיע במצב. — [מפתיעה או מפתעת, מפתיעים, ־עות]

— במפתיע° תה"פ מתוך הפתעה, באפן פתאומי ובלתי־צפוי: "כצלין המיטיב במפתיע חייו לאחות" (חומסקי, אזוב 79). הצבא תקף את האויב במפתיע.

מפתל°, מיפתל ז' [מן פתל] 1 [ברפואה] סתימת המעים הנגרמת על־ידי התפתלות חלק אחד של המעים מסביב לחלק אחר (Volvulus). 2, מקום מפתל, פניה חדה בכביש: כלי־הרכב מאטים את מהירותם במפתלים. מפתלים בשבילים במדרוני הרים. 3°, עקלתון, פתול, התפתלות: "תועה־מרחפה במפתלי גבולים (ברוידס, שרשים 19). — [מפתל־, מפתלים, מפתלי־]

מפתל°, מפותל ת' [מן פתל, פתל] 1, מעקם, שאינו בקו ישר: "היתה בי דרך מישרה, היתה בי דרך מפתלת" (חומסקי, אזוב 92). "הכל נמסר לשפתים ולקוי־הפנים המפתלים" (בר־יוסף, אם 8). שבילים מפתלים בין הרים. נהר מפתל. 2, קלוע: "החלות העבתות והמפתלות נוצצו" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 130). 3 [בהשאלה] מסבך, שאינו פשוט: יחסי אב ובן, אב כמוהו ובן כמוני — מפתלים" (קדרי, כורך 94). — [מפתלת, מפתלים, ־לות]

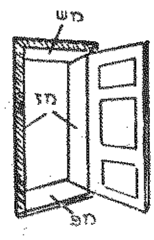

מפ — מפתן

מפתן ז' [אכדית: putu חזית, מצח; ראה גם פתין] 1, סף־הפתח, אסקפה, הקורה המקשרת את שתי המזוזות בפתח מלמטה, בהקבלה למשקוף שמלמעלה: "ופקדתי על כל־הדולג על־המפתן" (צפניה א ט). "והשתחוה (הנשיא) על־מפתן השער ויצא" (יחזקאל מו ב). 2° [בהשאלה] התחלה, ראשית, מעבר: מפתן התקופה. על מפתן חייו. — [מפתן־, מפתנים, ־תני־; גם מפתנות, מפתנות־]

מפת"ן° ר"ת מפעל תעסוקה לנער.

מפתע°, מופתע ת' [מן פתע, הפתע] משתאה או נדהם ממשהו בלתי־צפוי או פתאומי: הייתי מפתע לשמע הידיעה המוזרה. הפלגה המפתעת נסוגה בבהלה. — [מפתעת, ־תעים, מפתעות]

מפתע°, מיפתע ז' [מן פתע] דבר שיש בו משום הפתעה, מעשה מפתיע: "מיני פרפראות ומפתעות" (שלונסקי, תר' קולא 36). בעל־השמחה הכין מפתעים רבים לאורחיו. — [מפתע־, מפתעים, מפתעי־, גם מפתעות, מפתעות־]

מץ ז' ראה מוץ.

מץ ז' [קרוב אל מצה, מצץ] לוחץ, נוגש, מציק: "אפס המץ, כלה שד, תמו רמס מן־הארץ" (ישעיה טז ד). "מיד חומץ ומץ חלץ הארץ" (מיכ"ל, 81). "ימקו בצחנת בצעו יחדו מץ על דך" (ביאליק, יגסר). "ובעמדם חשופי־בד, כעיר כתם שד־מץ" (טשרניחובסקי, שירים 61). "כתם המץ־הגורל למחט את עם יהודה" (יעקב שטינברג, רצח). — [מץ־, מצים, מצי־]

מ"צ ר"ת 1, משטרה צבאית. 2, מורה־צדק. 3, משיח צדקנו.

מצא [אכדית: masu; ארמית: מצא, מטא]

~ פע' **מצא** פ"י 1, ראה וגלה משהו או מישהו שלא במתכון: "וילך ראובן... וימצא דודאים בשדה" (בראשית ל יד). "ויהיו בני־ישראל במדבר, וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת" (במדבר טו לב). "שנים אוחזין בטלית, זה אומר: אני מצאתיה! וזה אומר: אני מצאתיה!" (בבא מציעא א א). 2, חפש וגלה דבר־מה או מישהו שאבד או נחבא או נעלם: "מצא אבדה" (ויקרא ה כב). "אם־אמצא בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר, ונשאתי לכל־המקום בעבורם" (בראשית יח כו). "וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן" (בראשית לז יז). "לך מצא את־החצים" (שמואל א כ כא). "בקשתיהו ולא מצאתיהו" (שיר השירים ה ו). 3, השיג, קבל את מבקשו: "ויזרע יצחק בארץ ההוא, וימצא בשנה ההוא מאה שערים" (בראשית כו יב). "גם־צפור מצאה בית" (תהלים פד ד). "אשרי אדם מצא חכמה" (משלי ג יג). 4, פגש, נתקל בדרכו ב־: "כי־תצא אש ומצאה קצים" (שמות כב ה). "ויבא (יוסף) שכמה, וימצאהו איש והנה תעה בשדה" (בראשית לז יד—טו). 5, חשב, הסיק וקבע על־ידי שקול־דעת ועיון הגיוני, הבין, ירד לכופו של דבר: "לולא חרשתם בעגלתי, לא מצאתם חידתי" (שופטים יד יח). "החקר אלוה תמצא, אם עד־תכלית שדי תמצא?" (איוב יא ז). התלמיד מצא את הגורמים המשתפים של שני המספרים. 6°, גלה על־ידי עיון והתבוננות: החוקר מצא שיטה חדשה לפתרון הבעיה. הרופא מצא אצל החולה ממצאי קדחת. חשבתי ומצאתי כי טעיתי בחשבון. 7* [עם מקור של פועל אחר, מצא ל־] יכל, הצליח, עלתה בידו: "היה לו כמגלה רז, ולא ימצא להשחיתך" (בן־סירא יב יב). "ולא מצאו להנצל מרעה" (שם לא ט). [וראה עוד הניבים והצירופים להלן]. — [למצא את־, מצאתי, מצאה מצאנו (בסגנון חז"ל גם: מציתי, מצינו) מצאתם; מוצא, מוצאת; ימצא, תמצאנה; מצא! מצאי!]

~ נפ' **נמצא**, 1, נתגלה לאחר שאבד ונעלם: "ויחפש... וימצא הגביע באמתחת בנימן" (בראשית מד יב). "ולאתנות האבדות לך... אל־תשם את־לבך להם כי נמצאו" (שמואל א ט כ). 2, השג, נזדמן למי שבקש אותו: "ויבקש הדבר וימצא" (אסתר ב כג). הספר הנדרש נמצא בבית־המסחר לספרים עתיקים. 3, היה קים, היה במציאות: "וילקט יוסף את־כל־הכסף הנמצא בארץ־מצרים" (בראשית מז יד). "הנה נמצא בידי רבע שקל כסף" (שמואל א ט ח). 4, נזדמן במקרה, נראה על־ידי מישהו בלא כונה תחלה: "כל־האדם והבהמה אשר ימצא בשדה... וירד עליהם הברד ומתו" (שמות ט יט). "כי־ימצא חלל באדמה... לא נודע מי הכהו" (דברים כא א). "כל־הנמצא ידקר" (ישעיה יג טו). 5*, נתברר כי הוא כך־וכך, נתגלה ש־: "המוכר פרה לחברו ונמצאת מעברת" (תוספתא בבא מציעא ח כג). "אם נמצאו דבריהם (של שני העדים) מכונין — פותחין בזכות" (סנהדרין ה ד). 6* [בבינוני: נמצא, נמצאת וכו'] מסתבר, היוצא מזה הוא, התוצאה היא: "חכמים הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות... ונמצא שם שמים מתחלל" (אבות א יא). "נמצא, הכשר בשחיטה — פסול במליקה" (חולין א ד). נמצאת עשה נאפית כתקנה ונאכלת כתקנה" (תענית יט). 7, הספיק, היה די ל־: "ויאמרו בני יוסף: לא־

יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר״ (יהושע יז טז). 7, גִּלָּה אֶת עַצְמוֹ לִפְלוֹנִי, נַעֲנָה לִפְלוֹנִי: ״נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ, נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי״ (ישעיה סה א). ״וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם, כִּי תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם, וְנִמְצֵאתִי לָכֶם״ (ירמיה כט יג–יד). — [לְהִמָּצֵא, נִמְצֵאתִי; נִמְצָא, נִמְצֵאת, יִמָּצֵא, תִּמָּצֶאנָה]

~ הִפ׳ הִמְצִיא פ״י 1, הִגִּישׁ, הֵבִיא, נָתַן: ״וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם״ (ויקרא ט יב). ״הַמַּמְצִיא לוֹ מָעוֹת לֶעָנִי בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ״ (חגיגה ה.). הַמּוֹעֲמָד הִמְצִיא לְמִנְהַל־הַמּוֹסָד אֶת הַתְּעוּדוֹת הַדְּרוּשׁוֹת. 2°, גִּלָּה דָּבָר חָדָשׁ, יָצַר, בָּנָה וְהִתְקִין דָּבָר (מַכְשִׁיר, מְכוֹנָה, שִׁיטָה, תָּכְנִית וְכַדּוֹמֶה) שֶׁלֹּא הָיָה לְפָנָיו בַּמְּצִיאוּת: חַכְמֵי טְבֶרְיָה הִמְצִיאוּ אֶת מַעֲרֶכֶת הַנִּקּוּד שֶׁלָּנוּ. אֶדִּיסוֹן הִמְצִיא אֶת נוּרַת־הַחַשְׁמַל, אֶת הַפּוֹנוֹגְרָף וְעוֹד. 3 [בלשון־הדיבור] בָּדָה מִלִּבּוֹ, הוֹצִיא מִלִּבּוֹ: הַיְדִיעָה אֵינָהּ נְכוֹנָה – פְּלוֹנִי הִמְצִיא אוֹתָהּ בְּזָדוֹן. הֶעָצֵל מַמְצִיא כָּל יוֹם תֵּרוּצִים חֲדָשִׁים. 4, מָסַר, הִסְגִּיר: ״וְלֹא הִמְצִיתִךָ (הִמְצֵאתִיךָ) בְּיַד דָּוִד״ (שמואל ב ג ח). — [לְהַמְצִיא אֶת־; הִמְצֵאתִי; מַמְצִיא, ־ָה; הַמְצֵא! הַמְצִיאִי!]

~ הָפ׳ הֻמְצָא^, 1°, הֻגַּשׁ, הוּבָא, נִתַּן: הַתְּעוּדוֹת הֻמְצְאוּ לַמִּשְׂרָד. הַכְּסָפִים הַנִּדְרָשִׁים הֻמְצְאוּ בְּמוֹעֲדָם. 2^, חֻשַּׁב וְתֻכַּן לָרִאשׁוֹנָה: ״גַּם שָׁם הוֹדַעְתִּי לְתַכְלִית־מָה הֻמְצְאוּ (הַטְּעָמִים)״ (אליהו בחור, טוב טעם). מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל הֻמְצְאָה עַל־יְדֵי סְטֶפֶנְסוֹן. סְפִינַת־הָאֲוִיר הֻמְצְאָה עַל־יְדֵי דָּוִד שְׁוַרְץ. 3° [בלשון-הדיבור] נִבְדָּה, הוּצָא מִן הַלֵּב: הַיְדִיעָה אֵינָהּ נְכוֹנָה, הִיא הֻמְצְאָה עַל־יְדֵי מַפְרִיחֵי־שְׁמוּעוֹת בְּזָדוֹן. — [מֻמְצָא, ־ת]

~ הִת׳ הִתְמַצֵּא°, מָצָא אֶת יָדָיו וְרַגְלָיו, יָדַע אֶת אֲשֶׁר לְפָנָיו, לֹא תָּעָה וְלֹא נָבוֹךְ [גם בהשאלה]: פְּלוֹנִי הִתְמַצֵּא יָפֶה בִּמְקוֹמוֹ הֶחָדָשׁ. נִתְבָּרֵר כִּי הוּא מִתְמַצֵּא הֵיטֵב בִּשְׁאֵלוֹת הַכַּלְכָּלָה.– [לְהִתְמַצֵּא, מִתְמַצֵּא, ־ת]

— מָצָא לוֹ, הִסְפִּיק לוֹ, הָיָה לוֹ דַּי: ״הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם – וּמָצָא לָהֶם?״ (במדבר יא כב). ״וְהַזָּהָב הָרַב... אִלּוּ עָלָה בְּחֶלְקְכֶם לְכָל הַפָּחוֹת לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ... וּמָצָא לָכֶם!״ (ברקוביץ, תר׳ חיי צו).

— מָצָא חֵן בְּעֵינֵי־, הָיָה לְרָצוֹן לְ־, נִרְאָה לְ־: ״וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה׳״ (בראשית ו ח). ״יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי״ (שמות לג יב). הַמַּחֲזֶה מָצָא חֵן בְּעֵינֵי הָרוֹאִים.

— מָצָא אֶת לִבּוֹ לְ־, הֵעֵז לְ־, הִרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ לְ־: ״עַל־כֵּן מָצָא עַבְדְּךָ אֶת־לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־הַתְּפִלָּה הַזֹּאת״ (שמואל ב ז כז).

— מָצְאָה יָדוֹ, הִשִּׂיג, הָיָה לוֹ דֵּי הַצֹּרֶךְ, הָיָה בִּיכָלְתּוֹ: ״וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים״ (ויקרא יב ח). ״וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ״ (שופטים ט לג). ״כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ – עֲשֵׂה״ (קהלת ט י) ״לוּא מָצְאָה לִי יָדִי גַּם פַּרְנָסָה טוֹבָה״ (ברקוביץ, סיפורים סה).

— מָצְאָה אוֹתוֹ יַד פְּלוֹנִי, פְּלוֹנִי הִשִּׂיג אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ רָעָה, פְּלוֹנִי תְּפָסוֹ: ״אַל־תִּירָא, כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־שָׁאוּל אָבִי״ (שמואל א כג יז). ״תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל־אֹיְבֶיךָ״ (תהלים כא ט).

— מְצָאוֹ רַע (אָסוֹן וְכוּ׳), קָרָהוּ דָּבָר רַע, נִתְרַגְּשָׁה עָלָיו צָרָה: ״פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי״ (בראשית מד לד). ״אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בָּרָעָה אֲשֶׁר־יִמְצָא אֶת־עַמִּי?״ (אסתר ח ו). ״אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ״ (במדבר כ יד). ״וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר – וּמְצָאָנוּ עָווֹן״ (מלכים ב ז ט).

— מָצָא אוֹן בְּנַפְשׁוֹ°, ראה להלן מָצָא עֹז.

— מָצָא לוֹ מַהְלְכִים° [על־פי זכריה ג ז: ״ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה״] נַעֲשָׂה רוֹוֵחַ וּמָצוּי: ״יִמְצָא לוֹ מַהְלְכִים בֵּין כָּל אוֹהֲבֵי חֲקִירוֹת הַיַּהֲדוּת״ (אחד העם קז).

— מָצָא מְסִלּוֹת בְּלֵב פְּלוֹנִי° [על־פי תהלים פד ו: ״אשרי אדם... מסלות בלבבם״] חָדַר אֶל לֵב פְּלוֹנִי, נִתְקַבֵּל עַל דַּעְתּוֹ: ״הוּא לֹא יָדַע עוֹד אִם יִמְצָא מְסִלּוֹת לִלְבָבָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סג). הָרַעְיוֹן הֶחָדָשׁ הִתְחִיל לִמְצֹא לְאַט לְאַט מְסִלּוֹת בְּלֵב הַבְּרִיּוֹת.

— מָצָא עֹז (אוֹן) בְּנַפְשׁוֹ°, הִרְהִיב, הֵעֵז לַעֲשׂוֹת אוֹ לוֹמַר דְּבַר־מָה: ״בְּלִי מְצֹא דֵּי אוֹן בְּנַפְשׁוֹ לְהָרִים (אֶת הָעֵינַיִם) וּלְהִתְבּוֹנֵן סְבִיבוֹתָיו״ (שופמן, א פט). הָאִישׁ נִרְתַּע בָּרֶגַע הָאַחֲרוֹן וְלֹא מָצָא עֹז בְּנַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר.

— לֹא מָצָא אֶת יָדָיו, לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו, נִתְבַּלְבֵּל, הִסְתַּבֵּךְ, נָבוֹךְ וְלֹא הִתְמַצֵּא: ״וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם״ (תהלים עו ו). ״לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (יבמות עז:). ״מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת לִמְצֹא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּתוֹךְ הַשָּׁאוֹן הַזֶּה״ (אחד העם, שכט). ״אֵינוֹ מוֹצֵא בָּהֶם עוֹד אֶת יָדָיו וְאֶת רַגְלָיו״ (ביאליק, מאחורי ט). ״וּכְשֶׁבָּאתִי אֶל הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא שֶׁל הַגְּמָרָא לֹא מָצָאתִי אֶת יָדַי וְאֶת רַגְלַי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג).

— מָצָא מָקוֹם (לְ־)* רָאָה הִזְדַּמְּנוּת, בָּאָה לוֹ שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר: ״מָצָא בַּעַל־חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטָרוֹ״ (בראשית רבה צב).

— עֵת־מְצֹא [שאול מן תהלים לב ו: ״עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא״, ושם המשמעות אינה ברורה] הִזְדַּמְּנוּת, שְׁעַת־כֹּשֶׁר, מִקְרֶה מַתְאִים: ״שִׁירִים לְעֵת מְצוֹא״ (יל״ג, שירה רפה). ״מַחֲשָׁבוֹת מְסֻכְסָכוֹת אֲשֶׁר הִסְתִּירָן עַד עֵת מְצֹא״ (מאפו, מג). ״וּמַרְאֶה נַחַת זְרוֹעוֹ... בְּכָל עֵת מְצֹא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצב).

— מָצָא אוֹ מוֹצֵא?* (ברכות ח.), שְׁאֵלָה הֲלָצִית שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים לִשְׁאֹל בְּרֶמֶז אֶת מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְכַוָּנָתָם: הֲנִתְקַיֵּם בּוֹ הַכָּתוּב: ״מָ צָ א אִשָּׁה, מָצָא ט וֹ ב״ (משלי יח כב), אוֹ שֶׁמָּא הַכָּתוּב: ״וּ מ וֹ צֶ א אֲנִי מַ ר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה״ (קהלת ז כו).

— מַה מָּצִינוּ*, מַה שֶּׁמָּצָאנוּ בְּעִנְיָן אֶחָד נַטִּיל אוֹתוֹ אַף עַל הַשֵּׁנִי; פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בַּהֲבָאַת מִדָּה מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, לְפִי חֲזַ״ל: שְׁנֵי עִנְיָנִים הַשָּׁוִים בְּעִנְיָן אֶחָד, וּמָצָאנוּ פְּרָט נוֹסָף שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם בַּתּוֹרָה – נִתְלֶה אֶת הַפְּרָט הַזֶּה גַּם בַּשֵּׁנִי: ״מַה מָּצִינוּ בְּיַיִן שֶׁבָּא חוֹבָה וּבָא נְדָבָה, אַף הַשֶּׁמֶן בָּא חוֹבָה וּבָא נְדָבָה״ (מנחות יב ה).

— אַתָּה מוֹצֵא שֶׁ־*, אִם תְּעַיֵּן וְתִתְבּוֹנֵן בַּדָּבָר תּוֹכַח, כִּי...: ״אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים בָּעוֹלָם אֶלָּא בִּזְכוּת הַמִּצְווֹת שֶׁהֵם עוֹשִׂים בָּאָרֶץ״ (פסיקתא רבתי מא:).

— אִם תִּמְצָא לוֹמַר*, ראה להלן: אִם תִּמְצָא לוֹמַר.

— נִמְצֵאתָ אוֹמֵר*, מִכָּאן תַּסִּיק, הֱוֵה אוֹמֵר, מִזֶּה מוּכָח כִּי־: "נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: יוֹבֵל אַרְבָּעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה" (תוספתא ערכין ד י).

— נִמְצֵינוּ לְמֵדִים*, מִכָּאן נַסִּיק, מִזֶּה נָבִין: "רֹאשׁ חֳדָשִׁים... נִמְצֵינוּ לְמֵדִין, שֶׁנִּיסָן רֹאשׁ לֶחֳדָשִׁים, לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים" (מכילתא בא א).

— אִם תִּמְצָא לוֹמַר* [גיטין פב: ועוד הרבה בתלמוד, בפתיחה רווחת בהצעת בעיה:] אִם תּוּכַל לְיַשֵּׁב אֶת הַצַּד הָאֶחָד שֶׁל הַבְּעָיָה, מַה תּוּכַל לוֹמַר בְּיַחַס לְצִדָּהּ הָאַחֵר?

— אֵינֶנּוּ בַּנִּמְצָא°, אֵינֶנּוּ קַיָּם, אֵינֶנּוּ בִּמְצִיאוּת: סֵפֶר פְּלוֹנִי אֵינֶנּוּ בַּנִּמְצָא בַּשּׁוּק.

— בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא* [על־פי פסחים ג ג: "חָמֵץ שֶׁמֻּזְהָרִים עָלָיו בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא"] 1, אָסוּר שֶׁיֵּרָאֶה אַף שֶׁמֶץ מִמֶּנּוּ, עָלָיו לְהֵעָלֵם כָּלִיל: "יְהוּדִי בַּכְּפָר, חָלִילָה וְחָלִילָה, בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא!" (ביאליק, החצוצרה ב). 2, אֵינֶנּוּ נִמְצָא כְּלָל: הַסֵּפֶר אָזַל מִן הַשּׁוּק וְהוּא בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא.

מְצַאי° ז׳ [מן מצא] כְּלַל הַסְּחוֹרוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּעַיִן בְּמַחְסָן, בַּחֲנוּת וְכַדּוֹמֶה, אִינְוֶנְטָר: בְּדִיקַת הַמְּצַאי וּסְפִירָתוֹ. — [מְצַאי־, מְצָאוֹ]

מַצָּב ז׳ [מן יצב] 1, מַעֲמָד, עֲמִידָה: "וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ... תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים" (יהושע ד ט). "וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ, וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ" (ישעיה כב יט). "וּמִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל הוּקַם מַצָּבוֹ" (משה אבן־עזרא, א 28). 2*, תְּנָאִים וּמְסִבּוֹת שֶׁמִּישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ נִמְצָא בָּהֶם: "הָיִיתִי חָפֵץ לָדַעַת מַצָּבְךָ שָׁם אֵיךְ הוּא?" (שאלות־ותשובות ריב״ש, תמה, לפי ב״י). מַה מַּצַּב הַחוֹלֶה? מַצָּבוֹ הוּטַב. מַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל פְּלוֹנִי מְצֻיָּן. הַמַּצָּב הַמְּדִינִי וְהַמַּצָּב הַכַּלְכָּלִי בָּעוֹלָם. הַמַּצָּב הַתַּרְבּוּתִי. מַצַּב־מִלְחָמָה בֵּין הַצְּדָדִים. 3, יְחִידָה צְבָאִית קְטַנָּה הַחוֹנָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: "לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א יד א). 4° [בהתעמלות־סדר ובאימוני־ספורט] אֹפֶן יְצִיבַת הַגּוּף בִּתְנוּעָתוֹ: מַצַּב־דֹּם. מַצַּב־כְּרִיעָה. מַצַּב־שְׁכִיבָה. "הַקְּבוּצָה תַּעֲבֹר לְמַצַּב־נוֹחַ" (הודעת־פקודה). — [מַצַּב־, מַצָּבִים, מַצְּבֵי־]

— מַצַּב־הָכֵן° [על־פי יהושע ג יז: "וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים... הָכֵן"] פְּקֻדָּה מְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת לְכֹחוֹת הַמִּשְׁטָרָה אוֹ הַצָּבָא לִהְיוֹת דְּרוּכִים וּמוּכָנִים לִפְעֻלָּה בְּכָל רֶגַע – בְּשָׁעָה שֶׁל חֵרוּם, מִתּוֹךְ חֲשָׁשׁ לִמְהוּמוֹת וְכַדּוֹמֶה.

— מַצַּב־חֵרוּם°, תְּנָאִים שֶׁל יְמֵי־חֵרוּם (סַכָּנַת־מִלְחָמָה וְכַדּוֹמֶה).

— מַצַּב־רוּחַ°, 1, הַהַרְגָּשָׁה הָעַצְמִית־הַכְּלָלִית שֶׁל אָדָם, הֲלָךְ־נֶפֶשׁ: "בִּשְׁעַת־רָצוֹן זוֹ הָיָה גַּם הוּא שָׁרוּי בְּמַצַּב־רוּחַ נוֹחַ" (פיכמן, רגב). פְּלוֹנִי בָּא לַמְּסִבָּה בְּמַצַּב־רוּחַ עָלִיז. מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם. מַצַּב־רוּחַ נוּגֶה. מַצְּבֵי־רוּחַ מִתְחַלְּפִים. 2 [בלשון־הדיבור] הַרְגָּשַׁת עֶצֶב אוֹ דִּכְדּוּךְ: שׁוּב אַתָּה בְּמַצַּב־רוּחַ? פְּלוֹנִי סוֹבֵל מִמַּצְּבֵי־רוּחַ.

— מַצַּב־הָרוּחוֹת°, הַהַרְגָּשָׁה הַכְּלָלִית: "גַּם כָּאן הָיָה מַצַּב־הָרוּחוֹת חֲגִיגִי וּבָאֲוִיר נִשָּׂא דִּבּוּר סוֹעֵר" (ברקוביץ, הראשונים גב). מַצַּב־הָרוּחוֹת בַּמַּחֲנֶה הָיָה קוֹדֵר וְזוֹעֵם.

— מַצְּבֵי־צְבִירָה°, שָׁלֹשׁ הַצּוּרוֹת שֶׁבָּהֶן מוֹפִיעַ חֹמֶר בַּטֶּבַע: מוּצָק, נוֹזֵל אוֹ גַּז.

— חֵיל־מַצָּב°, חֵיל־מִשְׁמָר, יְחִידָה צְבָאִית הַחוֹנָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם וְשׁוֹמֶרֶת עָלָיו מֵהַתְקָפַת־אוֹיֵב.

— הִצִּיל אֶת הַמַּצָּב° [בלשון־הדבור] חִלֵּץ מִמַּצָּב קָשֶׁה וּמְסֻבָּךְ.

א. **מֻצָּב, מוּצָב** ת׳ [מן יצב, הֻצַּב] מוּקָם, מָעֳמָד: "סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה" (בראשית כח יב). יְחִידַת־צָבָא מֻצֶּבֶת בְּעֶמְדָּה. — [מֻצֶּבֶת, מֻצָּבִים, ־בוֹת]

ב. **מֻצָּב°, מוּצָב** ז׳ [מן יצב, הֻצַּב] מָקוֹם מֻגְדָּר בְּשֶׁטַח שֶׁהֻצַּב בּוֹ כֹּחַ צְבָאִי מְסֻיָּם לְהָגֵנָּה עַל הַמָּקוֹם אוֹ לְהַתְקָפָה מִתּוֹכוֹ: מֻצָּב קִדְמִי. מֻצַּב־תַּצְפִּית. הָאוֹיֵב פָּתַח בִּירִיּוֹת מִתּוֹךְ הַמֻּצָּבִים שֶׁלְּאֹרֶךְ הַגְּבוּל. — [מֻצַּב־, מֻצָּבִים, מֻצְּבֵי־]

מִצָּב°, מִיצָּב ז׳ [מן יצב] [במדעי־החברה ובפסיכולוגיה] סְטָטוּס, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַיָּחִיד לְגַבֵּי יֶתֶר חַבְרֵי קְבוּצָתוֹ. — [מִצַּב־, מִצָּבִים, מִצְּבֵי־]

מִצְבָּא^ ז׳ [מן צבא] הִתְקַהֲלוּת, אֲסֵפָה: "צוּרֵי אֵשׁ בְּמִצְבָּאָם מְפָאֲרִים שְׁמֶךָ" (יהודה הלוי, ז 247). — [מִצְבָּא־, מִצְבָּאוֹ, מִצְבַּאֲכֶם]

מַצֵּבָה נ׳ [מן יצב; ראה שם הִצִּיב] 1, אֶבֶן שֶׁהֻצְּבָה עַל קֶבֶר: "וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל קְבֻרָתָהּ (שֶׁל רָחֵל)" (בראשית לה כ). עַל הַמַּצֵּבָה חוֹרְתִים אוֹ רוֹשְׁמִים בִּימֵינוּ אֶת שֵׁם הַנִּפְטָר, תַּאֲרִיךְ מוֹתוֹ וּפְרָטִים אֲחֵרִים: "כִּכְתָב שֶׁעַל מַצְּבוֹת־הָאֶבֶן" (ביאליק, מתי מדבר). 2, עַמּוּד אוֹ אֶבֶן שֶׁמַּצִּיבִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם לְזִכָּרוֹן מְאֹרָע אוֹ לְסִימָן, גַּלְעֵד: "וַיִּקַּח יַעֲקֹב אָבֶן, וַיְרִימֶהָ מַצֵּבָה... עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה" (בראשית לא מה־נב). מַצֶּבֶת זִכָּרוֹן לְגִבּוֹרֵי תֵּל־חַי. מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן לְחַלְלֵי מִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר. 3, אֶבֶן גְּבוֹהָה שֶׁהָיוּ מַעֲמִידִים בִּימֵי־קֶדֶם לְנַסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וּלְהַעֲלוֹת מִנְחָה לֵאלֹהוּת: "וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן... וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה, וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ" (בראשית כח יח). "וַיִּתְּצוּ אֵת מַצְּבַת הַבָּעַל" (מלכים ב י כז). "עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת מְגֻנִּים שֶׁנִּתְגַּנָּה בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה לְשֵׁם מַעֲשֶׂיהָ... מַצֵּבָה – עַל־שֵׁם שֶׁהֵם עוֹמְדִים" (ספרא קדושים פז א). — [מַצֶּבֶת־ גם מַצְּבַת־, מַצַּבְתּוֹ; מַצֵּבוֹת, מַצְּבוֹת־, מַצְּבוֹתֵיהֶם]

מצבת-זכרון לגיבורי תל-חי

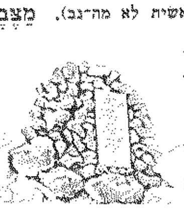
מצבת-זכרון לחללי מלחמת-השיחרור

מַצָּבָה נ׳ [מן יצב] 1, חֵיל־מַצָּב, יְחִידָה צְבָאִית הַחוֹנָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: "אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה" (שמואל א יד יב). 2°, רִשּׁוּם שֶׁל מִסְפַּר הָאֲנָשִׁים הַנִּמְצָאִים בִּיחִידָה מְסֻיֶּמֶת בִּזְמַן מְסֻיָּם. מִסְפַּר הַבְּרִיאִים, הַחוֹלִים שֶׁלֹּא בָּאוּ לְמִלּוּי הַתַּפְקִיד וְכַדּוֹמֶה: מַצָּבָה יוֹמִית. — [מַצֶּבֶת־, מַצָּבוֹת, מַצְּבוֹת־]

מֻצָּבָה°, מוּצָבָה נ׳ [מן יצב, הֻצַּב] מַעֲרֶכֶת הַמִּתְקָנִים וְהַצִּיּוּד הַדְּרוּשִׁים לַהֲקָמַת מִפְעָל (תַּעֲשִׂיָּתִי, מִסְחָרִי, צְבָאִי וְכַדּוֹמֶה). — [מֻצֶּבֶת־ מֻצַּבְתּוֹ, מֻצָּבוֹת, מֻצְּבוֹת־]

מַצָּבֶה°, מיצבה ז׳ [מן א.צבה] גִּדּוּל חוֹלָנִי בַּגּוּף, מָקוֹם בְּאֶחָד מֵאֵיבְרֵי־הַגּוּף שֶׁצָּבָה בְּשֶׁל מַחֲלָה: מַצָּבֶה מְסֻכָּן בַּמֹּחַ. – [מַצְּבֵה־, מַצָּבִים, מַצְּבֵי־]

מַצְבּוֹעַ° ז׳ [מן א. צבע] מִכְחוֹל, קָנֶה שֶׁבְּקָצֵהוּ צִיצַת־שְׂעָרוֹת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִצְבִיעָה וּלְצִיּוּר: ״בְּהַרְכָּבַת הַצְּבָעִים וּבְנֵי־הַצְּבָעִים, בְּדֶרֶךְ הוֹלֶכֶת הַמַּצְבּוֹעַ עַל פְּנֵי הַיְרִיעָה״ (סוקולוב, אישים 285). ״וּבְכִנּוֹר וָחֶרֶט וּבְעֵט וּמַצְבּוֹעַ״ (כהן, שירים יב). ״לֹא יָצַיֵּר עַל בַּד בְּחֶרֶט וּבְמַצְבּוֹעַ״ (שלונסקי, שירים ב 32). – [מַצְבּוֹעַ־, ־עִים, ־עֵי־]

מַצְבּוֹר°, מיצבור ז׳ [מן צבר] 1. מְקוֹם־צְבִירָה, מַאֲגָר. 2 [בצבא] מָקוֹם בְּשָׂדֶה שֶׁנִּצְבְּרוּ בּוֹ חָמְרֵי־אַסְפָּקָה חִיּוּנִיִּים, כְּגוֹן: תַּחְמֹשֶׁת, דֶּלֶק, מַיִם (Dump). – [מַצְבּוֹר־, מַצְבּוֹרִים, ־רֵי־]

מֻצְבָּט°, מצובט ת׳ [מן צבט] עָקוּץ, שֶׁצָּבְטוּ אוֹתוֹ [בהשאלה]: ״עֲגְמוּמִי וְדוּלֵף וּמֻצְבָּט בִּכְפוֹר״ (הלקין, משבר 276). – [מֻצְבֶּטֶת, מֻצְבָּטִים, ־טוֹת]

מַצְבְּטַיִם°, מיצבטיים ז״ז [מן צבט] 1. צְבַת שֶׁלְּחָיֶיהָ מְעֻגָּלוֹת וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לִ״צְבִיטַת״ מַסְמְרִים, תַּיִל וְכַדּוֹמֶה. 2. מַהֲדֵק, מַכְשִׁיר בַּעַל שְׁתֵּי ״שְׂפָתַיִם״ הַמִּתְהַדְּקוֹת מִסָּבִיב לְמוֹט וְכַדּוֹמֶה: מַצְבְּטַיִם בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת מְצוּיִים בְּמַעְבָּדָה כִּימִית. 3. מִשְׁקָפַיִם בְּלֹא זְרוֹעוֹת שֶׁמַּרְכִּיבִים עַל הָאַף בְּאֶמְצָעוּת מְהַדֵּק ״הַצּוֹבֵט״ אֶת גַּב הָאַף וְנֶאֱחָז בּוֹ. – [מַצְבְּטֵי־, מַצְבְּטָיו, ־בְּטֵיהֶם]

מיצבטיים

מַצְבִּיא ז׳ [מן צבא, הִצְבִּיא] שַׂר־צָבָא, מְפַקֵּד: ״שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבִּיא אֶת־עַם הָאָרֶץ״ (מלכים ב כה יט). – [מַצְבִּיא־, מַצְבִּיאִים, מַצְבִּיאֵי־]

– מַצְבִּיא עֶלְיוֹן°, רֹאשׁ הַפִּקּוּד הַצְּבָאִי, רֹאשׁ הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי שֶׁל כָּל חֵילוֹת הַמְּדִינָה.

מַצְבִּיאוּת° נ׳ [מן מַצְבִּיא] פִּקּוּד עֶלְיוֹן עַל הַצָּבָא, תַּפְקִיד שֶׁל הַמַּצְבִּיא: הַמַּצְבִּיאוּת בְּחֵיל־הַיָּם נִמְסְרָה לְאַדְמִירָל פְּלוֹנִי. – [מַצְבִּיאוּת־]

מַצְבִּיעַ° ז׳ [מן ב. צבע, הִצְבִּיעַ] מִשְׁתַּתֵּף בָּאֲסֵפָה בְּהַכְרָעָה שֶׁל שְׁאֵלָה הָעוֹמֶדֶת לְהַכְרָעָה לְפִי רֹב קוֹלוֹת: רֹב הַמַּצְבִּיעִים תָּמְכוּ בַּהַצָּעָה. הַמַּצְבִּיעִים בְּעַד רְשִׁימָה א׳ הָיוּ מְרֻבִּים. – [מַצְבִּיעָה, מַצְבִּיעִים, ־עֵי־, מַצְבִּיעוֹת]

מֻצְבָּע°, מצובע ת׳ [מן א. צבע, צִבֵּעַ] שֶׁצִּבְּעוּ אוֹתוֹ, צָבוּעַ: ״וְשִׂמְנוּ אֲדָמָה מִדְּמֵיהֶם מֻצְבַּעַת״ (הנגיד, דיואן 37). ״מֵאֲחוֹרֵי גֶּדֶר־פַּסִּיסִים מֻצְבַּעַת״ (ברש, א 126). ״כֻּלָּם מְחֻטָּבִים וּמֻצְבָּעִים וּמְצֻיָּרִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קעה). ״עַלְמָה מְפֻנֶּקֶת שֶׁאֶצְבְּעוֹתֶיהָ מֻצְבָּעוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 122). – [מֻצְבַּעַת, מֻצְבָּעִים, ־עוֹת]

מַצְבָּעָה°, מיצבעה נ׳ [מן א. צבע] בֵּית־מְלָאכָה לִצְבִיעַת בְּגָדִים: מִכְבָּסָה וּמַצְבָּעָה כִּימִית. – [מַצְבַּעַת־, מַצְבָּעוֹת, מַצְבְּעוֹת־]

מֻצְבְעָן°, מצובען ת׳ [מן צִבְעֵן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִבְעָנִים (פִּיגְמֶנְטִים): רִקְמָה מֻצְבְעֶנֶת. – [מֻצְבְעֶנֶת, מֻצְבְעָנִים, ־נוֹת]

מַצְבֵּר° ז׳ [מן צבר] 1 [במכאניקה] אֲקוּמוּלָטוֹר, מַכְשִׁיר הַצּוֹבֵר בְּתוֹכוֹ אֶנֶרְגִּיָּה כָּל־שֶׁהִיא. 2 [בחשמלאות] מַכְשִׁיר שֶׁהַצָּבַר בְּתוֹכוֹ מִטְעָן חַשְׁמַלִּי וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ מְקוֹר־חַשְׁמַל לְמָאוֹר אוֹ לְכֹחַ: כְּלֵי־הָרֶכֶב מְצֻיָּדִים בְּמַצְבְּרִים לְשֵׁם הַתְנָעָה וְלִתְאוּרָה. 3 [בהשאלה] מִטְעָן רוּחָנִי, מִכְלוֹל יְדִיעוֹת וְהַשְׁקָפוֹת: ״מַתְחִיל הוּא לִבְדֹּק וּלְחַטֵּט בְּמַצְבֵּר הַנַּפְשִׁי שֶׁלּוֹ״ (למדן, גליונות, תש״ט). – [מַצְבֵּר־, מַצְבְּרִים, מַצְבְּרֵי־]

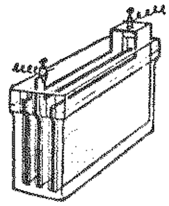

מצבר חשמלי

מִצְבָּר°, מיצבר ז׳ [מן צבר; נוסח־משנה של מִצְבּוֹר] 1. עֲרֵמָה, מַה שֶּׁנִּצְבַּר וְנֶעֱרַם: ״לַהֲסָרַת מִצְבָּרִים מְאֻחָרִים יוֹתֵר שֶׁל תְּקוּפַת הַבַּרְזֶל״ (מזר, חפירות תל־קסילה, א״י א). מִצְבַּר גְּרוּטָאוֹת. [ובהשאלה:] ״אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה בְּנִשְׁמָתוֹ מִצְבַּר כָּל הַנְּשָׁמוֹת״ (שטיינמן, גן 46). 2. מַחְסַן־עֲרַאי, מָקוֹם שֶׁנִּצְבְּרוּ שָׁם בְּאֹפֶן זְמַנִּי דְּבָרִים שׁוֹנִים עַד לְאַחְסָנָתָם הַסּוֹפִית. – [מִצְבַּר־, מִצְבָּרִים, מִצְבְּרֵי־]

מֻצְבָּר°, מצובר ת׳ [מן צבר] שֶׁנֶּעֱרַם, שֶׁנִּצְטַבֵּר: ״מִגְבָּנָה גְּדוֹלָה... בָּהּ נוֹצְצוּ גּוּשֵׁי־גְבִינָה לְבָנִים מֻצְבָּרִים״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 336). ״הַהִזְדַּמְּנוּת לְהִתְפָּרֵק קְצָת מֵהַמְּתִיחוּת הַמֻּצְבֶּרֶת שֶׁל הַמַּסָּע״ (שרת, באסיה 356). – [מֻצְבֶּרֶת, מֻצְבָּרִים, ־רוֹת]

מְצֻבָּר°, מוצבר ת׳ [מן צבר, הִצְבֵּר] מְלֻקָּט, מְעֻרָם: ״מַעֲלָה גְדוֹלָה הִיא לְסֵפֶר שֶׁאֵינוֹ חֹמֶר מְצֻבָּר סְתָם״ (פיכמן, רפט). – [מְצֻבֶּרֶת, מְצֻבָּרִים, ־רוֹת]

מֻצְבְּרָח°, מצוברח ת׳ [מן מַצַּב־רוּחַ] [בלשון־הדיבור] נָתוּן בְּמַצַּב־רוּחַ עָצוּב אוֹ נִרְגָּז אוֹ מְדֻכְדָּךְ: ״עַד שֶׁהִבִּיעוּ לוֹ דַּעְתָּם הַגְּלוּיָה כִּי הוּא סְתָם מֻצְבְּרָח״ (יזהר, שיירה 77). ״מַצְּבֵי־רוּחַ: הִנֵּה מֻצְבְּרַחַת – הִנֵּה פִּרְחָחִית״ (שמיר, הוא הלך 222). ״גַּם קְטַנּוֹת מֻצְבְּרָחוֹת לִפְעָמִים״ (איתן, ברקיע 309). ״אַתָּה מְפַחֵד מִפְּנֵי הַפְּגָזִים וְהַטַּנְקִים, וּבִשְׁבִיל כָּךְ אַתָּה מֻצְבְּרָח?״ (בר־יוסף, בני 133). – [מֻצְבְּרַחַת, מֻצְבְּרָחִים, ־חוֹת]

מַצֶּבֶת נ׳ [מן יצב; צורת־משנה של מַצֵּבָה או מַצָּבָה] 1. מַצֵּבָה: ״וַיַּצֶּב־לוֹ בְחַיָּיו אֶת־מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק־הַמֶּלֶךְ... וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל־שְׁמוֹ וַיִּקָּרֵא לָהּ יַד אַבְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יח יח). ״עַל־יַד זֹאת הַמַּצֶּבֶת דָּם נִצַּבְתִּי״ (שמעוני, פואמות ב נו). ״עַל בְּאֵבִי־יְאֹר אֵין יָד וְאֵין מַצֶּבֶת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ יבטושנקו). 2. גֶּזַע־עֵץ, הַחֵלֶק הַנִּצָּב וְהַזָּקוּף בָּעֵץ: ״כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם״ (ישעיהו ו יג). ״כָּאַלּוֹן חָסֹן כִּי יִגַּע בּוֹ רַעַם... וַעֲרִירִית תִּשָּׁאֵר בּוֹ אַךְ הַמַּצֶּבֶת״ (יל״ג, שירה סה־סו). 3°. מַצָּב, מַעֲמָד: ״בֶּנֶדֶט יְגֹרַשׁ מִבֵּית־הַחוֹלִים וְיֶהְדַּף מִמַּצַּבְתּוֹ״ (יל״ג, פרוזה סב). – [מַצֶּבֶת־, מַצַּבְתּוֹ; מַצָּבוֹת, מַצְּבוֹת־]

מַצָּג° ז׳ [מן יצג] הַעֲמָדָה, הַצָּגָה: ״חֶמְאָה הוֹבִיל בְּמַצָּג תָּם יְשִׁישִׁי״ (קליר, אבי גדור). ״בְּשִׂיחָה מְרֻבִּים הַמְּסַיְּעִים לַהֲבָנַת הַמֵּסִיחַ: רְמָזָיו... אוֹ הַטְעָמָתוֹ וַאֲפִלּוּ מַצְּגֵי־גוּפוֹ״ (יצחק אפשטין, הגיוני לשון 20). מַצַּג הַמִּסְמָכִים בְּבֵית־הַמֶּכֶס. – [מַצַּג־, מַצָּגִים, מַצְּגֵי־]

מֻצָּג°, מוצג ז׳ [מן יצג, הֻצַּג] 1. דָּבָר שֶׁהֻצַּג לְרַאֲוָה: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ מֻצָּגִים רַבִּים. 2 [בפסיכולוגיה] אִידֵיאָה, כָּל מַה שֶּׁהַתּוֹדָעָה מְצִיגָה לְפָנֵינוּ בְּשָׁעָה מְסֻיֶּמֶת וּבִתְנָאִים מְסֻיָּמִים, הַמֻּשָּׂג עַל

עֶצֶם מְסֻיָּם כְּפִי שֶׁהוּא מִצְטַיֵּר בַּתּוֹדָעָה: אוֹצַר הַמֻּצָּגִים שֶׁל הַיֶּלֶד דַּל הוּא בְּיַחַס לְמֻצָּגָיו שֶׁל הַמְּבֻגָּר. מֻצָּגִים מַמָּשִׁיִּים וּמֻצָּגִים מֻפְשָׁטִים. – [מֻצַּג־, מֻצָּגִים, מֻצְּגֵי־]

– מֻצָּג מִשְׁפָּטִי °, מִסְמָךְ, תְּעוּדָה אוֹ חֵפֶץ הַמֻּגָּשׁ עַל־יְדֵי אַחַד הַצְּדָדִים בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט כְּחֵלֶק מִמַּסֶּכֶת הוֹכָחוֹתָיו: הָאוֹלָר שֶׁנִּמְצָא בִּמְקוֹם הַפֶּשַׁע נִמְסַר לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט כְּמֻצָּג מִשְׁפָּטִי.

מְצָד ז׳ [מן צוד; וראה גם מְצָדָה, מְצוּדָה; ערבית: מַצָּאד הר גבוה] 1, מְצוּדָה, מִבְצָר: ״וַיֵּשֶׁב דָּוִיד בַּמְּצָד, עַל־כֵּן קָרְאוּ־לוֹ עִיר דָּוִיד״ (דברי הימים א יא ז). ״וְטֶרֶם נִפְקַד הַמְּצָד הֶעָזוּב״ (פיכמן, ל). 2 ° [בימינו] כִּנּוּי לְבִצּוּר קָטָן וְנָמוּךְ, עַל־פִּי־רֹב עֶמְדַּת־בֶּטוֹן מְקֹרָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת בָּסִיס לְמִקְלָעִים אוֹ לִכְלֵי־נֶשֶׁק אֲחֵרִים [ראה גם מְצָדִית] – [מְצַד־, מְצָדִים, מְצָדֵי־]

מֵצַד °, מֵיצַד ז׳ [מן צַד] 1, מִתְקָן קָטָן הַקָּבוּעַ בְּצִדּוֹ אוֹ בְּדָפְנוֹ שֶׁל מַכְשִׁיר וְהַמְשַׁמֵּשׁ לַעֲצִירַת חֵלֶק בּוֹ אוֹ לַהֲנָעָתוֹ וְכַדּוֹמֶה, כְּגוֹן מֵצַד שֶׁל הַמַּחְסָנִית בָּרוֹבֶה: עִם לְחִיצָה בַּמֵּצַד מִשְׁתַּחְרֶרֶת הַמַּחְסָנִית מִמְּקוֹמָהּ וְנָקֵל לְחַלְּצָהּ. 2, מְסִלַּת־בַּרְזֶל צְדָדִית בְּקִרְבַת הַתַּחֲנָה שֶׁתַּפְקִידָהּ לְהָקֵל עַל תִּמְרוּנֵי הַקַּטָּר וְכֵן לְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם מַעֲמָד לַקְּרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יַפְרִיעוּ אֶת מַעֲבַר הָרַכָּבוֹת. 3 [באנאטומיה] רִקְמָה נוֹסֶפֶת בְּצִדּוֹ שֶׁל אֵיבָר בַּגּוּף: מֵצַד בַּלּוּטַת־הַמָּגֵן. מֵצַד־הָאֹזֶן. – [מֵצַד־, מֵצַדּוֹ, מֵצַדִּים, מֵצַדֵּי־]

מְצַדֵּד ° ז׳ [מן צדד, צִדֵּד] [בהשאלה] הַנּוֹטֶה לְצַד־, הַתּוֹמֵךְ בְּ־: רַבּוּ הַמְצַדְּדִים בַּתָּכְנִית הַחֲדָשָׁה. מְצַדְּדֵי הַנָּשִׂיא וּמִתְנַגְּדָיו. – [מְצַדֶּדֶת, מְצַדְּדִים, ־דֵי־, ־דוֹת]

מְצֻדָּד ˆ, מצודד ת׳ [מן צדד, צֻדַּד] נָתוּן בַּצַּד, פּוֹנֶה לִצְדָדִים: ״כְּדָרְבוֹנוֹת מְצֻדָּדִים״ (ינאי, רפג). ״הֵלִיטוּ אֶת פְּנֵיהֶם בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶם וּמְצֻדָּדִים וְהוֹלְכִים נִמְלָטוּ״ (ברש, א 427). ״אֵיבְרֵיהֶם מְצֻמְצָמִים בָּהֶם וּפְנֵיהֶם מְצֻדָּדוֹת״ (הזז, דלתות 105). ״יָד שְׁנִיָּה מְצֻדֶּדֶת מְעַט בְּעִקּוּם מְסֻקָּס שֶׁל עָנָף״ (שלונסקי, שירים ב 234). – [מְצֻדֶּדֶת, מְצֻדָּדִים, מְצֻדָּדוֹת]

– בִּמְצֻדָּד ° תה״פ מִן הַצַּד, בַּעֲקִיפִין, בַּאֲלַכְסוֹן: ״צִפֳּרֵי הַיַּלְדוּת שָׁם... מַבִּיטוֹת בִּמְצֻדָּד״ (גרינברג, צפרי הילדות). ״אוֹמֶדֶת מַרְאִיתָן מִקָּרוֹב וּמֵרָחוֹק, לְמֵישָׁרִין וּבִמְצֻדָּד״ (מגד, חדוה 44).

מְצָדָה נ׳ [במקרא רק ברבוי מְצָדוֹת, ואולי היחיד שם מְצַד, ראה למעלה] 1, מָקוֹם מְבֻצָּר בְּרֹאשׁ הַר אוֹ סֶלַע, מִבְצָר: ״אֶת־הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־הַמְּצָדוֹת״ (שופטים ו ב). ״מְצָדוֹת עֵין־גֶּדִי״ (שמואל א כג כט). 2 * ש״פ שְׁמוֹ שֶׁל הַמִּבְצָר הַיְּהוּדִי בְּרֹאשׁ אַחַד הֶהָרִים דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית לְמִדְבַּר־יְהוּדָה עַל שְׂפַת יָם־הַמֶּלַח, שֶׁעָלָיו הִתְבַּצְּרוּ אַחֲרוֹנֵי גִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם וְהוּא נָפַל בִּידֵי הָרוֹמָאִים בִּשְׁנַת 73, אַחַר הִתְאַבְּדוּת מְגִנָּיו; הַר ״מְצָדָה״ – סֵמֶל לִגְבוּרָה וּלְהַקְרָבָה הָאִישִׁית שֶׁל גִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל; נִקְרָא בְּהַשְׁפָּעַת הַתַּרְגּוּם הַיְּוָנִי גַּם ״מַסָּדָה״. – [מְצַדַת־, מְצָדוֹת, מְצָדוֹת־]

מְצָדִית ° נ׳ [מן מְצָד] [כצבא] מְצוּדָה קְטַנָּה וּבוֹדֵדָה, שֶׁחֶלְקָהּ הָעִקָּרִי נִמְצָא מִתַּחַת לִפְנֵי הַקַּרְקַע, בְּנוּיָה בֶּטוֹן מְזֻיָּן, פְּלָדָה אוֹ שַׂקֵּי־חוֹל וַחֲמוּשָׁה בְּנֶשֶׁק. הַמְּצָדִית תַּפְקִידָהּ לִהְיוֹת קַן־הֲגַנָּה וְהִתְנַגְּדוּת (Pill-box). – [מְצָדִית־, מְצָדִיּוֹת]

מִצְדָּע °, מיצדע ז׳ [מן צדע] מַצָּב שֶׁל הַצְדָּעָה: ״הַלְמוּת תֹּף גִּבּוֹרִים וְגַנּוּנֵי מִצְדָּע וּקְרָב״ (ברוידס, שרשים 9). ״בִּמְרוֹמֵי הַשָּׂדֶה אָז תּוּקַם הַבָּמָה לְמִצְדָּע״ (שלו, אלהי 191). ״הַיְּחִידָה עָבְרָה בְּמִצְדָּע לִפְנֵי הַמְּפַקֵּד״ (עיתונות). – [מִצְדַּע־, מִצְדָּעוֹ; מִצְדָּעִים, מִצְדְּעֵי־]

מְצֻדָּק *, מוצדק ת׳ [מן צדק, הֻצְדַּק] 1 ˆ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֶדֶק, רָאוּי וְנָכוֹן: תְּבִיעָתְךָ מֻצְדֶּקֶת בְּהֶחְלֵט. סִבָּה מֻצְדֶּקֶת. 2 *, שֶׁאֵין לְעַרְעֵר עָלָיו, מֻחְלָט: ״עַבְדָּא דְּנַן מְצַדַּק לְעַבְדּוֹ״ (גיטין פו; גירסה ארמית של שטר מכירת עבד). – [מֻצְדֶּקֶת, מֻצְדָּקִים, ־קוֹת]

מצה [קרוב אל מצץ; ארמית: מְצָא, מוּץ; ערבית: מַצַּ]

~ פע׳ **מָצָה** פ״י 1, סָחַט, לָחַץ דָּבָר רָטֹב וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת רְטִבוֹ: ״וַיִּמֶץ טַל מִן־הַגִּזָּה״ (שופטים ו לח). ״אוֹחֵז בָּרֹאשׁ (שֶׁל הָעוֹף) וּבַגּוּף וּמוֹצֶה (אֶת הַדָּם) מִשְּׁנֵיהֶם״ (ספרא ויקרא ט א). ״עַל מִשְׁכְּבִי אֶמְצֶה דִּמְעָה עוֹד אַחַת״ (ביאליק, נטף). 2, מָצַץ, יָנַק אֶת הַנּוֹזֵל לְתוֹךְ פִּיו בְּחָזְקָה: ״וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית״ (יחזקאל כג לד). ״וְשָׁתוּ בוֹ בְּקֻבַּעַת וּמָצוּ כּוֹס מַשְׁכֶּרֶת״ (הנגיד, דיואן 42). ״וְשָׁם תֵּבֵל בִּידֵי כּוֹס יְגוֹנִים וְעָלַי הִפְקִידָהּ לִמְצוֹת שְׁמָרָיו״ (גבירול, א 18). ״וּמָצָה וְרָוָה מִכִּלְיוֹתָם לְשַׁד״ (ביאליק, ינסר). ״וּפָצַח הָעֲצָמוֹת וּמָצָה מֵהֶן מֹחָן״ (עגנון, אלו קצט). – [לִמְצוֹת אֶת־; מָצִיתִי, מוֹצֶה, יִמְצֶה; מְצֵה!]

~ נפ׳ **נִמְצָה**, נִסְחַט, הוּצָא (נוֹזֵל) עַל־יְדֵי לַחַץ: ״וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ (שֶׁל הָעוֹף)... וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ״ (ויקרא א טו). ״וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ״ (תהלים עג י). ״וְשֻׁפַּךְ דִּמְעֵי כְּדַם עוֹלוֹת נִמְצָה״ (משה אבן־עזרא, קודש קלה). ״וַיְהִי כְּאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים סְחוּטִים... אֲשֶׁר לֹא יִמָּצֶה מִמֶּנּוּ רְסִיס לְהַחֲיוֹת לֵב״ (ביאליק, אבן גם). – [לְהִמָּצוֹת, נִמְצָה, נִמְצְתָה; נִמְצֶה; יִמָּצֶה]

~ פע׳ **מִצָּה** * פ״י 1 *, סָחַט הֵיטֵב, לָחַץ בְּחָזְקָה דְּבַר־מָה רָטֹב אוֹ עָסִיסִי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת רְטִיבוּתוֹ אוֹ אֶת טַעְמוֹ: ״מִצָּה דַם הָרֹאשׁ (שֶׁל הָעוֹף הַשָּׁחוּט) וְלֹא מִצָּה דַּם הַגּוּף״ (זבחים ו ז). ״מִפְּנֵי־מָה אָמְרוּ דְּבַשׁ־דְּבוֹרִים מֻתָּר? מִפְּנֵי שֶׁמַּכְנִיסוֹת אוֹתוֹ לְגוּפָן וְאֵין מְמַצּוֹת אוֹתוֹ מִגּוּפָן״ (בכורות ז:). ״רָצָה לְמַצּוֹת אֶת כָּל דִּמְעוֹתָיו עַד הַטִּפָּה הָאַחֲרוֹנָה״ (קבק, במשעול 210). ״מְמַצָּה (הַחֶנְוָנִי) אֶת הַמִּדָּה וְקוֹלֵט מִתּוֹכָהּ אֶת הַטִּפָּה וְנוֹתְנָהּ לְתוֹךְ צְלוֹחִית״ (עגנון, כלה פא). מַיִם רוֹתְחִים מְמַצִּים אֶת עֲלֵי־הַתֵּה. 2 ˆ [בהשאלה] דָּלָה עַד תֹּם, סִכֵּם וְרִכֵּז: ״דִּבְרֵי חֲסִידוּתוֹ מִצִּיתָ״ (ינאי, כג). ״אָדָם... שֶׁיָּדַע לְמַצּוֹת עוֹלָם בְּמִינִימוּם שֶׁל אֶמְצָעִים״ (פיכמן, רכט). ״בְּעַמּוּדִים מְעַטִּים אֵלֶּה מִצָּה בְּרֶנֶר אֶת כָּל מַחֲשַׁבְתּוֹ הַתְּהוֹמִית עַל הָאָבְדָן״ (פיכמן, רז). נִתְקַיֵּם דִּיּוּן יְסוֹדִי וּמְמַצֶּה עַל הַתָּכְנִית. – [לְמַצּוֹת אֶת־, מְמַצֶּה, יְמַצֶּה]

~ פֻּע׳ **מֻצָּה** °, 1, נִסְחַט, הוּצָא עַל־יְדֵי סְחִיטָה: הַדָּם מֻצָּה. עֲלֵי הַתֵּה מֻצּוּ בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. 2 [בהשאלה] נִדְלָה, נֶחְקַר כֻּלּוֹ: הַנּוֹשֵׂא מֻצָּה כֻּלּוֹ בַּבֵּרוּר הַיְסוֹדִי שֶׁהִתְנַהֵל. – [מְמֻצֶּה, יְמֻצֶּה]

~ התפ׳ **הִתְמַצָּה** *, 1 *, נִסְחַט עַד שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ: ״שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה מִתְמַצֶּה עַל הַיְסוֹד (שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ)״ (זבחים ו ד). ״וּמְבִיאִין הַלָּקוֹחוֹת כְּלֵיהֶן (לְמוֹכֵר־הַשֶּׁמֶן) וּמוֹדֵד לְאִישׁ וְאִישׁ בְּמִדָּה לְעַצְמוֹ,

וּמִתְמַצּוֹת וְהוֹלְכוֹת לְתוֹךְ כְּלֵיהֶן כָּל הַלַּיְלָה״ (רש״י ביצה כט). ״כְּתֵפָיו שׁוֹקְעוֹת וּפָנָיו מְחֻוָּרוֹת... שְׁיָרֵי־דָמוֹ הוֹלְכִים וּמִתְמַצִּים עַד הַקֹּרֶט הָאַחֲרוֹן״ (קבק, במשעול 340). ״מִיָּד נִתְמַצָּה הַלֵּב וְהַדְּמָעוֹת הִתְחִילוּ מְקַלְּחוֹת״ (עגנון, כלה רמט). הַדָּם מִתְמַצֶּה מִן הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי מְלִיחָה וַהֲדָחָה. הַתֵּה נִתְמַצָּה. 2 ° [בהשאלה] נִדְלָה עַד תֹּם, נִסְתַּכֵּם בְּאֹפֶן יְסוֹדִי: ״כָּל הַחֹמֶר הַלְּשׁוֹנִי שֶׁבּוֹ מִכָּל הַדּוֹרוֹת, עִם כָּל אָפְנֵי שִׁמּוּשָׁיו, צְרִיכִים לְהִתְמַצּוֹת מִצּוּי גָּמוּר מִצְּדֵי־צְדָדִים״ (ביאליק, חבלי לשון). ״לֹא בְּנָקֵל יִתְמַצֶּה סֵפֶר גְּדוּשׁ־תֹּכֶן כְּ״שִׁכּוֹל וְכִשָּׁלוֹן״ (פיכמן, רכה). ״עֲדַיִן לֹא נִתְמַצְּתָה פָּרָשַׁת הִתְלַבְּטוּתִי״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 116). 3* [בהשאלה] הִתְלַקֵּק, הִתְמַצֵּץ, מָצֵץ הַרְבֵּה: ״׳עַד חֹדֶשׁ יָמִים (תֹּאכְלוּ בָּשָׂר)׳ – כְּשֶׁמִּתְמַצִּים וּמִתְמַטִּים עַל מִטּוֹתֵיהֶם״ (ספרי בהעלותך כו.). ״וּכְשֶׁהוּא לוֹעֵס אֶת אֲכִילָתוֹ הוּא מוֹצֵץ וּמְמַצְמֵץ וּמִתְמַצֶּה״ (ביאליק, איש הסיפון). 4* [התמצה ל־, עם מקור של פועל אחר] הִשְׁלִים, גָּמַר: ״עַד כָּאן הֵן מִתְמַצּוֹת לֵילֵד מִן הַיְשָׁנוֹת, מִכָּאן וְאֵילָךְ הֵן מַתְחִילוֹת לֵילֵד מִן הַחֲדָשׁוֹת״ (ירושלמי שקלים מז ב). — [לְהִתְמַצּוֹת, מִתְמַצֶּה, יִתְמַצֶּה]

– מִצָּה אֶת הַמִּדּוֹת*, דִּיֵּק בְּתַכְלִית בַּמִּדָּה, מָדַד דְּבַר־מָה בְּדִיּוּק נִמְרָץ: ״שֶׁאֵין הַמָּשׁוֹחוֹת (מוֹדְדֵי־הָאֲדָמָה) מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת (בְּעִנְיְנֵי עֵרוּבִין)״ (עירובין ד יא).

– מִצָּה אֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי* [בהשאלה] לָמַד בִּשְׁקִידָה וּבְאֹפֶן יְסוֹדִי מִפִּי פְּלוֹנִי, הִשְׁתַּדֵּל לִלְמֹד מִמֶּנּוּ הַכֹּל: ״אָמַר רַבִּי: כְּשֶׁהָלַכְתִּי... לְמַצּוֹת מִדּוֹתָיו שֶׁר ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, מָצָאתִי...״ (מנחות יח.).

– מִצָּה אֶת עֹמֶק־הַדִּין ˚, יָרַד לְעָמְקוֹ שֶׁל הַדִּין, הִקְפִּיד וְדִקְדֵּק בַּדִּין לְכָל פְּרָטָיו: ״אִם תְּמַצֶּה עֹמֶק־הַדִּין מִי יִצְדַּק לְפָנֶיךָ בַּדִּין?״ (אל אמונה, מוסף א ראש השנה). [ובשינוי המושא:] ״כְּאִלּוּ הוּא חָפֵץ לְמַצּוֹת אֶת עֹמֶק חֲמָתוֹ״ (ביאליק, אריה ז).

– נִתְמַצָּה הַחֶשְׁבּוֹן*, נִסְתַּיֵּם הַחֶשְׁבּוֹן, סֻלַּק הַחוֹב וְנִפְרַע כֻּלּוֹ: ״אָדָם נִכְשַׁל בַּעֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, מֵת שׁוֹרוֹ, אָבְדָה תַּרְנְגָלְתּוֹ... וְהַחֶשְׁבּוֹן מִתְמַצֶּה... אַחַת מִתְאָרְעָה לְאַחַת וְהַחֶשְׁבּוֹן מִתְמַצֶּה״ (ירושלמי סוטה יז א). [ובהשאלה:] ״כֵּיוָן שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁנִּתְמַצָּה הַחֶשְׁבּוֹן, הִתְחִיל שׁוֹפֵךְ תַּחֲנוּנִים״ (בראשית רבה צב). ״לֹא נָזוּז מִכָּאן עַד שֶׁיִּתְמַצֶּה הַחֶשְׁבּוֹן כֻּלּוֹ״ (שנהר, ג 145).

א· מַצָּה נ׳ [אולי מן מצץ] 1, לֶחֶם אָפוּי מִבָּצֵק שֶׁלֹּא הֶחֱמִיץ: ״שִׁבְעַת יָמִים (יְמֵי־הַפֶּסַח) מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ״ (שמות יב טו). ״וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת... סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם״ (שמות כט ב). ״שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים חָמֵץ וּמַצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה״ (פסחים י ד; הגדה של פסח). 2, רָקִיק דַּק, עוּגַת־לֶחֶם שֶׁנֶּאֶפְתָה בִּזְמַן קָצָר עַל־גַּבֵּי שֶׁטַח מְחֻמָּם הֵיטֵב: ״וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה״ (בראשית יט ג). — [מַצַּת־, מַצּוֹת, מַצּוֹת־]

– מַצָּה עֲשִׁירָה* (פסחים לו.), מַצָּה אֲפוּיָה מִבָּצֵק שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּבֵיצִים אוֹ בְּיַיִן אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בִּדְבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

– מַצָּה שְׁמוּרָה ˚ (טור אורח חיים, הלכות פסח), מַצָּה אֲפוּיָה מִקֶּמַח שֶׁל חִטִּים שֶׁהִקְפִּידוּ עַל שְׁמִירָתָן לְצָרְכֵי מַצָּה מִשְּׁעַת הַקְּצִירָה; הַחֲרֵדִים בְּיוֹתֵר מַקְפִּידִים עַל אֲכִילַת מַצָּה שְׁמוּרָה בְּפֶסַח: ״בִּקַּשְׁתִּי אֶת רַבִּי לֵיבּ מְלַמֵּד לְמַנּוֹת גַּם אוֹתִי בֵּין הַמְּנוּיִים אֶצְלוֹ עַל מַצָּה שְׁמוּרָה״ (מגדלי מו״ס, תכז). ״רֵחַיִם־שֶׁל־יָד עָמְדוּ בְּעֶזְרַת בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבָהֶם טָחֲנוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה אֶת הַחִטִּים לְמַצָּה שְׁמוּרָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמז).

– חַג הַמַּצּוֹת, כִּנּוּי לְחַג הַפֶּסַח: ״אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר... לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם״ (שמות כג טו).

ב· מַצָּה נ׳ [מן א. נצה] מְרִיבָה, קְטָטָה, תִּגְרָה: ״הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ, וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע״ (ישעיה נח ד). ״אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה״ (משלי יז יט). ״וְהַדָּבָר יָבוֹא לִידֵי הַכָּאוֹת וּמַצּוֹת בַּשְּׁעָרִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קב). — [מַצַּת־, מַצּוֹת]

ג· מַצָּה* נ׳ [מיוונית: madza; לאטינית: massa] דָּבָר בְּמַצָּב גָּלְמִי, דָּבָר בִּלְתִּי־מְעֻבָּד [מצוי בצירוף:]

– עוֹר־הַמַּצָּה* (כלים יז טו), כִּנּוּי לִקְלָף בִּלְתִּי־מְעֻבָּד, עוֹר שֶׁלֹּא נִמְלַח וְלֹא נִמְרַח בְּקֶמַח וְכוּ׳, כְּדֶרֶךְ שֶׁעִבְּדוּ עוֹרוֹת לְפָנִים.

מֻצְהָב, מוּצְהָב ת׳ [מן א. צהב, הֻצְהַב] צָבוּעַ צָהֹב, נוֹטֶה לְגוֹן צָהֹב: ״וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מֻצְהָב״ (עזרא ח כז). ״טְכוּסִים מְפֹאָרִים בְּפָז מֻצְהָב״ (גבירול, ז 13). ״מַרְאֵה הַסֻּכָּה כֻּלָּהּ כִּמְצֻהֶבֶת״ (יל״ג, שירה צה). — [מֻצְהֶבֶת, מֻצְהָבִים, ־בוֹת]

מַצְהִיר ° ת׳ [מן צהר, הִצְהִיר] 1, מַזְהִיר, מַבְרִיק, צָלוּל חַךְ: ״יוֹצְקוֹת שֶׁמֶן מַצְהִיר לְתוֹךְ גֻּמּוֹת בְּתִלֵּי סֹלֶת״ (ביאליק, ספיח ד). 2, מִי שֶׁמּוֹסֵר הַצְהָרָה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: הַמַּצְהִיר נִתְבַּע לְדִין עַל־יְדֵי הַנְהָלַת הַמֶּכֶס בְּאַשְׁמַת הַצְהָרָה כּוֹזֶבֶת. — [מַצְהִירָה, מַצְהִירִים, ־רוֹת]

מֻצְהָל °, מוּצְהָל ת׳ [מן צהל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צָהֳלָה, עַלִּיז, מִתְרוֹנֵן: ״וַיָּעָז בִּי רָצוֹן מֻצְהָל לְחַבֵּק בְּזְעִירוֹת זְרוֹעוֹתַי אֶת הַלֵּיל״ (עוגן, 15). ״הָאֲזִין הַשְּׁלֵיחַ... בְּהָגִיג מֻצְהָל שֶׁהִנְהִיר מַבָּטָיו״ (חומסקי, ויללאות 68). — [מֻצְהֶלֶת, מֻצְהָלִים, ־לוֹת]

מִצְהָל ˚, מִיצְהָל ז׳ [מן צהל] קוֹל צָהֳלָה, מִצְהָלָה: ״שָׁם יִתְּנוּ עֹז לְקוֹנִי, זֶה בְּמִצְהָל, זֶה בְּצִלְצֵל״ (נחום, לפי שירמן ב 461). ״לְמִצְהַל הַבָּנוֹת, לְמִצְעַד עֲלָמִים״ (ברוידס, שרשים 70). — [מִצְהַל־, מִצְהָלִים, מִצְהֲלֵי־]

מִצְהָלָה נ׳ [מן צהל] 1, צָהֳלָה, קוֹל צְנִיפָתוֹ שֶׁל הַסּוּס: ״מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו, מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ״ (ירמיה ח טז). 2, תְּרוּעַת עַלִּיזִים, קוֹל רַעַשׁ מִתְהוֹלְלִים, שִׂמְחָה סוֹאֶנֶת וְרוֹעֶשֶׁת: ״נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ״ (ירמיה יג כז). ״לַמֶּרְחָק נִשָּׂאת אֶת מִצְהֲלוֹת צְחוֹקֵךְ״ (ביאליק, לנתיבך). ״וְלֵב... יִקְשַׁב מִצְהֶלֶת דָּמוֹ שׁוּב כְּתִירוֹשׁ״ (פיכמן, ג). — [מִצְהֶלֶת־, מִצְהָלוֹת, מִצְהֲלוֹת־]

מֻצְהָר °, מוּצְהָר ת׳ [מן צהר, הֻצְהַר] מֻכְרָז בְּגָלוּי וּבִמְפֹרָשׁ: ״הָעָם חַיָּב הָיָה... לְהִנָּשֵׂא עַל גַּלִּים מִתְרוֹנְנִים שֶׁל הַלֵּב אֶל בֵּיתֵנוּ הַלְּאֻמִּי הַמֻּצְהָר וְהַמֻּבְטָח״ (קדרי, כורך 121). מְדִינִיּוּת מֻצְהֶרֶת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. — [מֻצְהֶרֶת, מֻצְהָרִים, ־רוֹת]

א. מִצְהָר°, מִיצְהָר ז׳ [מן צהר, צָהֳרַיִם] מֶרִידְיָאן, קַו הַצָּהֳרַיִם. 1 [בגיאוגרפיה] כָּל חֲצִי־מַעְגָּל הַמְחַבֵּר אֶת הַקְּטָבִים הַגֵּיאוֹגְרָפִיִּים שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. הַמִּצְהָר הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ גְּרִינִיץ׳ שֶׁבְּאַנְגְּלִיָּה מְשַׁמֵּשׁ (עַל־פִּי הֶסְכֵּם בֵּינְלְאֻמִּי מִשְּׁנַת 1911) כְּמִצְהַר־אֶפֶס, מִמֶּנּוּ מוֹנִים אֶת הָאֹרֶךְ הַגֵּיאוֹגְרָפִי לְמִזְרָח וּלְמַעֲרָב. 2 [באסטרונומיה] ״מִצְהַר־הַשָּׁמַיִם״ — הַמַּעְגָּל הַגָּדוֹל בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ הַקָּדְקֹד (זֵנִית) וְהַנֶּגֶד (נָדִיר) שֶׁל הַמָּקוֹם וְכֵן דֶּרֶךְ קָטְבֵי הַשָּׁמַיִם וְחוֹתֵךְ אֶת הָאֹפֶק בִּנְקֻדַּת הַדָּרוֹם וְהַצָּפוֹן שֶׁבּוֹ. הַשֶּׁמֶשׁ וְיֶתֶר גּוּפֵי הַשָּׁמַיִם מַגִּיעִים לַמִּצְהָר בִּתְנוּעָתָם הַיּוֹמִית הַמְדֻמָּה לַגֹּבַהּ הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר מֵעַל לָאֹפֶק (אוֹ הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר מִתַּחַת לָאֹפֶק) — וְאָז חָלִים הַצָּהֳרַיִם הָאַסְטְרוֹנוֹמִיִּים. — [מִצְהַר־, מִצְהָרִים, מִצְהֲרֵי־]

ב. מִצְהָר°, מִיצְהָר ז׳ [מן צהר] 1. הַצְהָרָה, הַכְרָזָה גְּלוּיָה, מָנִיפֶסְט. 2 [במכס] הוֹדָעָה שֶׁהַנּוֹסֵעַ מוֹסֵר בְּתַחֲנַת־הַמֶּכֶס עַל הַחֲפָצִים וְהַסְּחוֹרוֹת שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ: כָּל נוֹסֵעַ נִדְרָשׁ לְמַלֵּא טֹפֶס שֶׁל מִצְהָר. — [מִצְהַר־, מִצְהָרִים, מִצְהֲרֵי־]

מֶצוֹ° ת׳ [איטלקית: mezzo אמצעי, בינוני] [במוסיקה] מְמֻצָּע, לַחֲצָאִין: ״מֶצוֹ־פוֹרְטֶה״ — בְּחֹזֶק בֵּינוֹנִי; ״מֶצוֹ־פְּיָאנוֹ״ — בְּשֶׁקֶט בֵּינוֹנִי.

— **מֶצוֹ־סוֹפְּרָן°**, קוֹל בֵּינוֹנִי שֶׁל אִשָּׁה וְשֶׁל יְלָדִים — בֵּין הַסּוֹפְּרָן הַגָּבוֹהַּ וּבֵין הָאַלְט הֶעָמֹק; מַקְבִּיל לַקּוֹל בָּרִיטוֹן אֵצֶל הַגֶּבֶר.

מָצוּא* ת׳ [מן מצא, מָצָא; ראה גם מָצוּי] נִמְצָא, רָגִיל, שָׁכִיחַ: ״אַשְׁרֶיךָ, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיךָ מְצוּאִים אֶצְלְךָ״ (פסיקתא קסד. — קסד:). ״בְּתַחְבּוּלוֹת לְכָל דּוֹרֵשׁ מְצוּאוֹת״ (הנגיד, דיואן 90). ״וְכָל סִבָּה מְצוּאָה בַּמְּסֻבָּה, וְכָל חָדָשׁ כְּבָר הָיָה פְּעָמִים״ (יהודה הלוי, ג 22). ״וְנָבִישׁ וְרָאמוֹת בְּחוֹפָיו מְצוּאִים״ (משה אבן־עזרא, א 77). — [מְצוּאָה, מְצוּאִים, ־אוֹת]

מְצוּבָה* נ׳ [אולי מן יצב] 1*. פִּירָמִידָה (ירושלמי בבא מציעא ח ב; בטקסט ארמי). 2° [בצבא] קְבוּצַת רוֹבִים הַמְצֹרָפִים יַחַד בְּצוּרַת פִּירָמִידָה. — [מְצוּבַת־, מְצוּבוֹת]

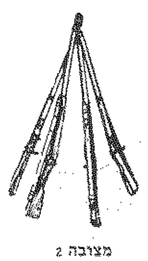
מצובה 2

מָצוֹד ז׳ [מן צוד] 1°. עֲרִיכַת צַיִד בְּהָמוֹן עַל בְּנֵי־אָדָם חֲשׁוּדִים: הַמִּשְׁטָרָה הַצְּבָאִית עָרְכָה מָצוֹד עַל הַמִּשְׁתַּמְּטִים מִגִּיּוּס. 2. מַלְכֹּדֶת, פַּח: ״וּמְצוֹדוֹ עָלַי הִקִּיף״ (איוב יט ו). ״וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה, אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ, אֲסוּרִים יָדֶיהָ״ (קהלת ז כו). ״אֲבָל כִּי מָעֲדוּ רַגְלַי וְלֹא אֶרְאֶה פַּחִים וְהִנָּם בִּמְצוֹדִים״ (גבירול, א 63). 3. צַיִד, בִּזָּה: ״חָמַד רָשָׁע מְצוֹד רָעִים״ (משלי יב יב). 4. מְצוּדָה, מִבְצָר: ״וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים״ (קהלת ט יד). — [מְצוֹד־, מְצוֹדוֹ, מְצוֹדִים, מְצוֹדֵי־]

מְצוֹדֵד ת׳ [מן צוד, צוֹדֵד; שאול מן יחזקאל יג כ: ״אֲשֶׁר אַתֵּנָה מְצֹדְדוֹת אֶת־נְפָשׁוֹת לְפֹרְחוֹת״, אבל שם המשמעות אינה ברורה] שׁוֹבֶה, לוֹקֵחַ שֶׁבִי, מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב: ״קֶסֶם מְצוֹדֵד־נֶפֶשׁ הָיָה בַּהַטָּחַת תַּמְרוּרֶיהָ שֶׁל זוֹ הַנְּשָׁמָה״ (ברנר, א 66). יֹפִי מְצוֹדֵד. — [מְצוֹדֶדֶת, מְצוֹדְדִים, מְצוֹדְדוֹת]

א. מְצוּדָה נ׳ [מן צוד] 1. מִבְצָר, בִּנְיָן חָזָק וּמְבֻצָּר שֶׁהוּקַם כְּדֵי לְהִתְבַּצֵּר בּוֹ אוֹ לְהָגֵן עַל הַסְּבִיבָה: ״וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן, הִיא עִיר דָּוִד״ (שמואל ב ה ז). מְצוּדוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־הָאֲחֻזּוֹת בִּימֵי־הַבֵּינַיִם. 2 [בהשאלה] מָגֵן, מַחְסֶה: ״ה׳ סַלְעִי וּמְצוּדָתִי וּמְפַלְטִי״ (תהלים יח ג). — [מְצוּדַת־, מְצוּדוֹת]

— **מְצוּדַת־דָּוִד°, מְצוּדַת־צִיּוֹן°**, שְׁמוֹת שֶׁל שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים עֲמָמִיִּים לִנְבִיאִים וּכְתוּבִים: ״מְצוּדַת־דָּוִד״ — בֵּאוּר תֹּכֶן הַכְּתוּבִים, ״מְצוּדַת־צִיּוֹן״ (צִיּוּן?) — בֵּאוּר הַמִּלִּים הַבּוֹדְדוֹת וְדִקְדּוּקָן. הַ״מְצוּדוֹת״ נִתְחַבְּרוּ בְּסוֹף הַמֵּאָה הַשֶּׁבַע־עֶשְׂרֵה עַל־יְדֵי ר׳ דָּוִד וּבְנוֹ ר׳ יְחִיאֵל הִלֵּל אַלְטְשׁוּלֶר.

— **בֵּיתִי – מְצוּדָתִי°** [נוסח עברי למימרה האנגלית: My home—my castle], כָּל אֶחָד חָשׁ עַצְמוֹ שָׁלֵו וּבָטוּחַ רַק בְּבֵיתוֹ שֶׁלּוֹ [נוסח אחר: ״דִּירָתִי – טִירָתִי״; ראה ערך טִירָה]

ב. מְצוּדָה, מְצוֹדָה נ׳ [מן צוד] רֶשֶׁת אוֹ מִכְמֹרֶת לָצוּד דָּגִים, מַלְכֹּדֶת לְחַיּוֹת שׁוֹנוֹת: ״וּפָרַשְׂתִּי עָלָיו רִשְׁתִּי, וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי״ (יחזקאל יז כ). ״כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה״ (קהלת ט יב). ״אֵין פּוֹרְשִׂין מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּצּוֹדוּ מִבְּעוֹד יוֹם״ (שבת א ו). [ובהשאלה:] ״אַל תִּקְרַב אֶל אִשָּׁה זָרָה, פֶּן תִּפֹּל בִּמְצוּדוֹתֶיהָ״ (בן־סירא ט ג). — [מְצוּדַת־, מְצוּדוֹת]

— **כְּדָג שֶׁנֶּאֱחָז בִּמְצוּדָה רָעָה** [על־פי קהלת ט יב], מָשָׁל לְמִי שֶׁמִּתְלַבֵּט קָשׁוֹת בְּמַשֶּׁהוּ: ״פִּרְכֵּס כְּדָג שֶׁנֶּאֱחָז בִּמְצוּדָה רָעָה״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו צב).

— **מְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים*** (אבות ג טז), חַיֵּי הָאָדָם מְלֵאִים מִכְשׁוֹלִים וּפְגָעִים.

— **מְצוּדָתוֹ פְּרוּסָה בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי*** [בהשאלה] מְקוֹם פְּלוֹנִי נָתוּן לְהַשְׁפָּעָתוֹ, שְׁלִיטָתוֹ מַגַּעַת לְשָׁם: ״דְּאַתְּ בִּנְצִיבִין, וּמְצוּדָתְךָ פְּרוּסָה בִּירוּשָׁלַיִם״ (פסחים ג:). ״מְצוּדַת מִסְחָרוֹ הָיְתָה פְּרוּשָׂה בְּכָל אַרְצוֹת תֵּבֵל״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אֲנִי כָּאן וּמְצוּדָתְךָ פְּרוּסָה בִּיהוּפִּיץ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה מו).

— **פָּרְשׂוּ לוֹ מְצוּדָה***, טָמְנוּ לוֹ פַּח: ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מְצוּדָה פָּרְשׂוּ לִי אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְהַפִּילֵנִי... מָשָׁל לִזְאֵב שֶׁצָּמֵא לְמַיִם וּפָרְשׂוּ לוֹ מְצוּדָה עַל פִּי הַמַּעְיָן״ (אסתר רבה ג, וכל עבדי).

— **פָּרַשׂ מְצוּדָתוֹ עַל־°** [על־פי הנ״ל] הִכְנִיס לִתְחוּם הַשְׁפָּעָתוֹ: ״צָרִיךְ לִפְרֹשׂ מְצוּדָתֵנוּ גַּם עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת״ (אחד העם, קמו).

מִצְוָה, מִצְווָה נ׳ [מן צוה] 1. צִוּוּי, צַו [וביחוד:] צַו עֶלְיוֹן, פְּקֻדַּת אֱלֹהִים אוֹ שַׁלִּיט, פְּקֻדָּה שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ: ״וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם״ (שמות כד יב). ״לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ, לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״ (דברים ד ב). ״נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת ה׳ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה״ (ויקרא ד ב). ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״ (יהושע כב ג). ״נְצֹר, בְּנִי, מִצְוַת אָבִיךָ״ (משלי ו כ). ״מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ?״ (אסתר ג ג). ״הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה״ (אבות ד ב). ״רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת״ (מכות ג טז). 2. מַעֲשֵׂה־צְדָקָה, מַעֲשֶׂה טוֹב: ״שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵין נִזּוֹקִין״ (קידושין לט:). — [מִצְוַת־, מִצְווֹת, מִצְוֹת־]

– מִצְוָה לְ־°, חַיָּבִים לְ־, חוֹבָה לְ־: ״מִצְוָה לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת״ (תענית כא.). ״מִצְוָה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים״ (יבמות כ.).

– מִצְוַת־עֲשֵׂה° (קידושין א ז), צִוּוּי חִיּוּבִי, צַו לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם דְּבַר־מָה, כְּגוֹן הַמִּצְוָה ״כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ״ (שמות כ יב). חֲכָמֵינוּ זַ״ל מָנוּ בְּסַךְ־הַכֹּל מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה (רמ״ח) מִצְווֹת־עֲשֵׂה (מכות כג:).

– מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה° (קידושין א ז), צִוּוּי שְׁלִילִי, לָאו, אִסּוּר, צַו לְהִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, כְּגוֹן הַמִּצְוָה ״לֹא תִרְצָח״ (שמות כ יג). חֲכָמֵינוּ זַ״ל מָנוּ בְּסַךְ־הַכֹּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ (שס״ה) מִצְווֹת לֹא־תַעֲשֶׂה (מכות כג:).

– מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה°, מִצְוָה שֶׁלְּשֵׁם קִיּוּמָהּ עָבַר אָדָם עֲבֵרָה מְסֻיֶּמֶת, וּלְפִיכָךְ הִיא פְּסוּלָה וַאֲסוּרָה: ״(לוּלָב הַגָּזוּל פָּסוּל מִשּׁוּם) מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה״ (סוכה ל.).

– מִצְוָה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ°, 1°, מִצְוָה שֶׁלְּקִיּוּמָהּ נִקְבַּע זְמַן מְסֻיָּם, מִצְוָה הַתְּלוּיָה בְּמוֹעֵד קָבוּעַ, כְּגוֹן מִצְוַת הַסֻּכָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: ״כָּל מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ — הָאֲנָשִׁים חַיָּבִין וְהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת״ (קידושין א ז). 2° [בהשאלה] חֹק שֶׁהוּצָא לְצֹרֶךְ הַשָּׁעָה, צַו הַשָּׁעָה, פְּקֻדָּה אַקְטוּאָלִית: הַדְּאָגָה לָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים הִיא מִן הַמִּצְווֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָן.

– מִצְווֹת שִׂכְלִיּוֹת° (רס״ג, אמונות ודעות ג ג), כִּנּוּי לְמִצְווֹת שֶׁהַטַּעַם הַשִּׂכְלִי לְקִיּוּמָן מוּבָן, כְּגוֹן: הַמִּצְווֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, בֵּין אָדָם לְהוֹרָיו.

– מִצְווֹת שִׁמְעִיּוֹת° (כנ״ל), מִצְווֹת שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה טַעְמָן וְנִמּוּקָן הַשִּׂכְלִי, וְהֵן בְּחֶזְקַת גְּזֵרָה מִן הַתּוֹרָה.

– מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה, דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתוֹ אוֹטוֹמָטִית, מִתּוֹךְ חִקּוּי אוֹ מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל, בְּלֹא הִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִית אוֹ בִּינָה בַּדָּבָר: ״בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי, וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי, וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״ (ישעיה כט יג). ״שְׁלוּמֵי אֱמוּנֵי עַמֵּנוּ, הָעוֹשִׂים כָּל מַעֲשֵׂיהֶם כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״ (יל״ג, פרוזה קמג). ״אַף אִם עוֹשֶׂה כֵּן מַתְחִלָּה רַק בְּאֹפֶן מְלַאכוּתִי כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״ (אחד העם, קסב). ״וְהָיָה ׳אוֹמֵר׳ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַיְּרֵאִים כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפ).

– בַּר־מִצְוָה°, 1°, כִּנּוּי לְנַעַר שֶׁמָּלְאוּ לוֹ שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהוּא נַעֲשֶׂה מֵאָז מְחֻיָּב בְּכָל הַמִּצְווֹת כִּמְבֻגָּר הָאַחְרַאי לְמַעֲשָׂיו. 2°, הַחַיָּב בְּמִצְווֹת: ״שָׁלִיחַ דְּבַר־מִצְוָה הוּא״ (בבא מציעא צו.).

– בַּת־מִצְוָה° [במקביל לנער ״בר־מצוה״] נַעֲרָה שֶׁמָּלְאוּ לָהּ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

– הִדּוּר מִצְוָה° (בבא קמא ט:). קִיּוּם מִצְוָה מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ.

– חֲבִיב מִצְוָה° [על־פי הארמית, שבת קל.] אַהֲבָה יְתֵרָה לַמִּצְוָה וּלְקִיּוּמָהּ.

– מִלְחֶמֶת־מִצְוָה°, 1°, מִלְחָמָה שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה (לְהַבְדִּיל מִן ״מִלְחֶמֶת־רְשׁוּת״): ״בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין — אֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ״ (סוטה ח ז). 2° [בהשאלה] מִלְחֶמֶת־קֹדֶשׁ, מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל עַם הָעוֹמֵד עַל נַפְשׁוֹ נֶגֶד אוֹיְבִים, מִלְחָמָה שֶׁכָּל שִׁכְבוֹת הָעָם רוֹאִים חוֹבָה קְדוֹשָׁה לְעַצְמָם לְהִשְׁתַּתֵּף בָּהּ בְּמַאֲבָקָם נֶגֶד הָאוֹיֵב.

– מֵת־מִצְוָה°, מֵת שֶׁאֵין מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ וְהוּא עָלוּל לִהְיוֹת מֻטָּל בְּבִזָּיוֹן, לְפִיכָךְ הָעוֹסֵק בִּקְבוּרָתוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת חֶסֶד־שֶׁל־אֱמֶת: ״תַּלְמוּד תּוֹרָה וּמֵת־מִצְוָה – מֵת־מִצְוָה עָדִיף״ (מגילה ג:).

– סְעוּדַת־מִצְוָה°, כִּנּוּי לִסְעוּדָה חֲגִיגִית הַנֶּעֱרֶכֶת בְּטֶקֶס דָּתִי, כְּגוֹן: סְעוּדָה בְּטֶקֶס בְּרִית־מִילָה, סְעוּדָה פִּדְיוֹן־הַבֵּן, סְעוּדָה לִכְבוֹד הַכְנָסַת סֵפֶר־תּוֹרָה.

– שֶׁבַע מִצְווֹת בְּנֵי־נֹחַ° [על־פי סנהדרין נו:] שִׁבְעַת הַצִּוּוּיִים שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְהֵם עִקְּרֵי הַתּוֹרָה הָאֱנוֹשִׁית: אִסּוּר עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אִסּוּר גִּלּוּי עֲרָיוֹת, אִסּוּר שְׁפִיכוּת־דָּמִים, אִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי, אִסּוּר בִּרְכַּת (= קִלְלַת) הַשֵּׁם, אִסּוּר גָּזֵל, דִּינִים (דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ).

– תַּרְיַ״ג מִצְווֹת° (מכות כג:), שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הַמִּצְווֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּתוֹרַת מֹשֶׁה, מֵהֶן רַמַ״ח (248) מִצְווֹת־עֲשֵׂה וְשַׁסַ״ה (365) מִצְווֹת לֹא־תַעֲשֶׂה (מכות כג:).

– הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ: גְּמֹר!° [על־פי ירושלמי ראש השנה נז ג, ושם בשינוי־נוסח: מֵכֵיוָן שֶׁהִתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִין לוֹ: מָרֵק!] הַתְחָלַת בַּעֲשִׂיַּת דָּבָר טוֹב – אַל תַּנִּיחֵהוּ בְּאֶמְצַע, אֶלָּא הֲבִיאֵהוּ לִידֵי גְּמָר.

– שְׂכַר מִצְוָה – מִצְוָה° (אבות ד ב), הַהֲנָאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם מִקִּיּוּם הַמִּצְוָה הִיא הִיא שְׂכָרוֹ וְתַגְמוּלוֹ.

– מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה° (אבות ד ב), מַעֲשֶׂה טוֹב אֶחָד שֶׁנַּעֲשָׂה מְעוֹדֵד אֶת עוֹשֵׂהוּ לְהַרְבּוֹת בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

– סֵפֶר הַמִּצְווֹת°, שֵׁם חִבּוּרוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל הָרַמְבַּ״ם, שֶׁכִּנֵּס בּוֹ אֶת כָּל תַּרְיַ״ג הַמִּצְווֹת, מְחֻלָּקוֹת לְי״ד שָׁרָשִׁים, כְּמִנְיַן הַסְּפָרִים שֶׁבְּ״מִשְׁנֵה־תּוֹרָה״ שֶׁלּוֹ.

– סֵפֶר־מִצְווֹת הַגָּדוֹל [בר״ת: סְמַ״ג] שֵׁם סִפְרוֹ שֶׁל ר׳ מֹשֶׁה בַּר׳ יַעֲקֹב מִקּוֹצִי (מִן הָרַבָּנִים הַ״פּוֹסְקִים״ בַּמֵּאָה הַי״ג), הַמְבָאֵר אֶת כָּל מִצְווֹת הַתּוֹרָה וּמְקוֹרוֹתֵיהֶן. הַסְּמַ״ג הוּא מָקוֹר חָשׁוּב לְסִפְרוּת הַהֲלָכָה. קִצּוּר ״סֵפֶר־מִצְווֹת הַגָּדוֹל״ נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי ר׳ יִצְחָק מִקּוֹרְבֵּיל וּשְׁמוֹ ״סֵפֶר מִצְווֹת קָטָן״ (ר״ת: סְמַ״ק).

– הִגִּיעַ לְמִצְווֹת° [על־יסוד אבות ה כא: ״בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה לַמִּצְווֹת״] מָלְאוּ לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה־שָׁנָה, נַעֲשָׂה בַּר־מִצְוָה.

מְצַוֶּה, מְצַוֶּוה ז׳ [מן צוה, צִוָּה] מְפַקֵּד, שַׁלִּיט הַמֻּסְמָךְ לָתֵת פְּקֻדּוֹת: ״נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים״ (ישעיה נה ד). — [מְצַוֵּה־, מְצַוָּה, מְצַוִּים, מְצַוֵּי־, מְצַוּוֹת]

מְצֻוֶּה°, מְצוּוֶה ת׳ [מן צוה, צֻוָּה] מְקַבֵּל פְּקֻדָּה, שֶׁמֻּטֶּלֶת חוֹבָה עָלָיו: ״גָּדוֹל מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה״ (קידושין לא.). — [מְצֻוָּה, מְצֻוִּים, מְצֻוּוֹת]

מְצוֹחַ°, מְצוֹוח ז׳ [מן צוח] צְוִיחָה, צְעָקָה: ״נָם הַמֶּרְחָק. הַס פֶּרֶץ וּמְצוֹחַ״ (ברוידס, שרשים 45). — [מְצוֹחַ־, מְצוֹחִים, מְצוֹחֵי־]

מצוחצח ראה מְצֻחְצָח.

מצוטט ראה מְצֻטְטָט.

מָצוּי* ת׳ [מן מצא, מָצָא; וראה גם מָצוּא] 1. מָצוּא, נִמְצָא, תָּדִיר, שְׁכִיחַ, שֶׁנָּקֵל לְהַשִּׂיגוֹ: ״שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ הַמִּין מָצוּי בַּשּׁוּק״ (ירושלמי דמאי כה ד). ״עֲשֵׂה עַד שֶׁאַתָּה מוֹצֵא וּמָצוּי לְךָ וְעוֹד בְּיָדְךָ״ (שבת קנא:). ״אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן״ (בבא מציעא מב.). ״לְשֶׁעָבַר הָיְתָה פְּרוּטָה מְצוּיָה״ (שיר השירים רבה ב, סמכוני). ״כָּל דְּבַר מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת, יוֹצֵא מִן הַמָּצוּי וְהָרָגִיל״ (ביאליק, אריה ס). ״מִכָּל מָקוֹם הָיְתָה פַּרְנָסָתוֹ מְצוּיָה בְּרֶוַח וְלֹא בְּצִמְצוּם״ (עגנון, אלו סא). 2. רָגִיל, דַּרְכּוֹ לְ־: ״בּוֹר הָרַבִּים מֵימָיו מְצוּיִין לִכְלוֹת, בּוֹר הַיָּחִיד אֵין מֵימָיו מְצוּיִין לִכְלוֹת״ (ירושלמי עירובין כ ב). ״שֶׁיְּהֵא אָדָם מָצוּי לִתֵּן לְבִתּוֹ בְּעַיִן יָפָה״ (ירושלמי כתובות לג ד). ״הַשְּׁטָר מָצוּי לְהִגָּבוֹת״ (בראשית רבה פה). — [מְצוּיָה, מְצוּיִים, מְצוּיוֹת]

— **מָצוּי רִאשׁוֹן**^ כִּנּוּי לֵאלֹהִים: ״יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן״ (רמב״ם, יסודי התורה א א).

— **הַמָּצוּי לְעֻמַּת הָרָצוּי**°, הָאֶפְשָׁרִיּוֹת לְעֻמַּת הַשְּׁאִיפוֹת, הַמְּצִיאוּת הַמֻּגְבֶּלֶת וְהַמְצֻמְצֶמֶת – לְעֻמַּת שְׁאִיפַת הָאָדָם וּרְצוֹנוֹ שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים גְּבוּלוֹת: פְּלוֹנִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין הָרָצוּי וּבֵין הַמָּצוּי.

— **רוּחַ מְצוּיָה*** (בבא קמא כז:), רוּחַ רְגִילָה, הַמְנַשֶּׁבֶת לְעִתִּים קְרוֹבוֹת, וּלְהֶפֶךְ: ״רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה״.

— **הוּא מָצוּי אֵצֶל־**°, הוּא בָּקִי וּמֻמְחֶה בְּ־: פְּנֵה לְךָ בִּשְׁאֵלָתְךָ אֶל פְּלוֹנִי, שֶׁמָּצוּי הוּא אֵצֶל חָכְמָה זוֹ.

מִצּוּי*, מִיצוּי ז׳ [מן מצה, מִצָּה] 1. סְחִיטָה, הוֹצָאַת נוֹזְלִים מִדָּבָר לַח: ״מִצּוּי דָּמָהּ״ (תוספתא זבחים ז י). מִצּוּי הֶעָסִיס מִן הָעֲנָבִים הַמְרֻסָּקִים. מִצּוּי סֶלֶק־הַסֻּכָּר לְתַעֲשִׂיַּת סֻכָּר. מִצּוּי תַּרְכִּיב שֶׁל חֹמֶר עַל־יְדֵי מֵסִיס. 2 ° [בהשאלה] יְרִידָה לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר, דְּלִיַּת הָעִנְיָן עַד תֻּמּוֹ, קְבִיעַת הַתַּמְצִית: ״כָּל הַחֹמֶר הַלְּשׁוֹנִי... עִם כָּל אָפְנֵי שִׁמּוּשָׁיו צְרִיכִים לְהִתְמַצּוֹת מִצּוּי גָּמוּר מִצִּדֵּי צְדָדִים״ (ביאליק, חבלי לשון). ״מִצּוּי־הַחֲוָיָה הַמָּלֵא בְּקַוִּים מְצֻמְצָמִים״ (פיכמן, רבח). ״ר׳ פִּינְחָס בֶּן יָאִיר... הִגְדִּיר אֶת עִנְיָנָהּ שֶׁל הַחֲסִידוּת עַל דֶּרֶךְ הַמִּצּוּי״ (שטיינמן, גן נג). הַוִּכּוּחַ הָעֵר בָּאֲסֵפָה הֵבִיא לִידֵי מִצּוּי הַבְּעָיָה מִכָּל צְדָדֶיהָ. — [מִצּוּי־, מִצּוּיִים, מִצּוּיֵי־]

— **מִצּוּי הַדִּין*** (בראשית רבה צב), גְּמַר־הַדִּין, הַקְפָּדָה עַל מִלּוּא חֻמְרַת הַדִּין: ״יֵאָסְפוּ לִירוּשָׁלַיִם כָּל הַמְּצֵרִים וְשָׁם יִפָּרְעוּ, מִצּוּי דִּינָם יִשָּׁפְטוּ מְקוֹם אֲשֶׁר הֵרֵעוּ״ (פיוטים, סידור 774).

— **מִצּוּי הַמִּדּוֹת** (ביצה ג ח), 1*. שְׁיָרֵי הַנּוֹזְלִים (כְּגוֹן שֶׁמֶן) הַמִּתְמַצִּים וּמְטַפְטְפִים מִתּוֹךְ כְּלִי־הַמִּדָּה לְאַחַר שֶׁיָּצְקוּ מִן הַכְּלִי אֶת רֹב הַנּוֹזְלִים. 2 ° [בהשאלה] דִּיּוּק רַב: ״הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם, שֶׁבְּכֻלָּם אֵין שִׁטָּה קְבוּעָה וּמֻחְלֶטֶת וְאֵין מִצּוּי הַמִּדָּה״ (ביאליק, משנה לעם).

— **מִצּוּי הַחֶשְׁבּוֹן***. גְּמַר הַחֶשְׁבּוֹן, סִלּוּק הַחֶשְׁבּוֹן, הַקְפָּדָה עַל דִּיּוּקוֹ שֶׁל הַחֶשְׁבּוֹן: ״...׳לְעֵת מְצֹא׳ – לְעֵת מִצּוּי הַיּוֹם, לְעֵת מִצּוּי הַחֶשְׁבּוֹן״ (בראשית רבה צב). ״בְּרֶגַע מִצּוּי הַחֶשְׁבּוֹן וּמְשִׁיכַת הַשּׁוּרָה הָאַחֲרוֹנָה״ (סיקולוב, אישים 275).

— **מִצּוּי הַיּוֹם***, סִיּוּם הַיּוֹם, בִּיאַת הַיּוֹם לְסוֹפוֹ: ״מַהוּ ׳לְעֵת מְצֹא׳? לְעֵת מִצּוּיוֹ שֶׁל הַיּוֹם״ (ירושלמי ברכות ז ב). ״עִם מִצּוּי הַיּוֹם בָּאתִי לָעִיר״ (עגנון, אורח 407).

— **מִצּוּי הַנֶּפֶשׁ***, כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ, יְצִיאַת־נְשָׁמָה: ״׳בְּכָל נַפְשְׁךָ׳ — אֱהָבֵהוּ עַד מִצּוּי הַנֶּפֶשׁ״ (ספרי ואתחנן עג). ״וּמְהַרְהֵר בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה עַד מִצּוּי הַנֶּפֶשׁ״ (עגנון, אלו לט). ״שֶׁהָיוּ הֵם מְעוֹרְרִים אוֹתוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ... לְמַעְלָה מִכֹּחוֹ וְטִבְעוֹ, עַד כְּדֵי טֵרוּף־הַדַּעַת וּמִצּוּי הַנֶּפֶשׁ״ (הזז, יעיש א 170).

מצויד, ראה מְצֻיָּד.	**מצויץ**, ראה מְצֻיָּץ.
מצוין, ראה מְצֻיָּן.	**מצויר**, ראה מְצֻיָּר.

מְצוּל^ ז׳ [צורה מקוצרת של מְצוּלָה] מְצוּלָה, מַיִם עֲמֻקִּים: ״יוֹם לְיַבָּשָׁה נֶהֶפְכוּ מְצוּלִים״ (יהודה הלוי, יום ליבשה). ״טְאַטֵאתָהּ בִּשְׁאוֹנְךָ טְבוּעִים בִּמְצוּל כַּנְּךָ״ (גנזי שכטר, ג 97). — [מְצוּל־, מְצוּלִים, ־לֵי־]

מצולב, ראה מְצֻלָּב.

מְצוּלָה, מְצֻלָּה נ׳ [מן צול; קרוב אל א צלל] 1. מַיִם עֲמֻקִּים, מֵי־תְהוֹם: ״תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ, יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן״ (שמות טו ה). ״וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם״ (מיכה ז יט). ״שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת״ (תהלים פח ז). ״וַעֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים״ (ברכות ט:). ״כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לְמַעֲמַקֵּי־מְצוּלָה שָׁמַעְתִּי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל מִגַּלֵּי הַיָּם״ (אבות דרבי נתן ג ט). ״בִּמְצוּלוֹת יָם״ (יל״ג, שם הפואמה). ״וִידֵיהֶם חָתְרוּ בְּבֶטֶן מְצוּלָה״ (ביאליק, מגילת ה). 2^ [בהשאלה] עֹמֶק, מַעֲמַקִּים: ״וְר׳ מֹשֶׁה בֶּן־עֶזְרָא מוֹשֶׁה הַפְּנִינִים מִמְּצוּלוֹת הָרַעְיוֹנִים״ (חריזי, תחכמוני 443). ״עוֹד רָז בּוֹלֵעַ רָז בִּמְצוּלַת דְּמָמָה דַקָּה״ (ביאליק, רזי). — [מְצוּלַת־, מְצוּלוֹת גם מְצוֹלוֹת, בפיוטים גם: מְצוּלִים, ראה ערך מְצוּל]

— **יְוֵן מְצוּלָה**, 1. מִשְׁקַע עָמֹק שֶׁל טִיט עַל קַרְקַע הַמְּצוּלָה: ״טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד״ (תהלים סט ג). 2^. שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר־קִינָתוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל ר׳ נָתָן בֶּן מֹשֶׁה הַנּוֹבֵר עַל הַזְּוָעוֹת שֶׁל מְאֹרְעוֹת ת״ח וְת״ט (גְּזֵרוֹת חְמֶלְנִיצְקִי).

מצולהב ר׳ מְצֻלְהָב	מצומד ר׳ מְצֻמָּד	
מצולם ר׳ מְצֻלָּם	מצומצם ר׳ מְצֻמְצָם	מצומת ר׳ מְצֻמָּת
מצולע ר׳ מְצֻלָּע	מצומק ר׳ מְצֻמָּק	מצונן ר׳ מְצֻנָּן
מצולק ר׳ מְצֻלָּק	מצומר ר׳ מְצֻמָּר	מצונף ר׳ מְצֻנָּף

מְצוֹסוֹפְּרָן◊ ז׳ רְאֵה עֵרֶךְ מֶצוֹ.◊

מִצּוּעַ^, מִיצוּעַ ז׳ [מן א מצע, מִצַּע] 1^. קְבִיעַת הַמְּמֻצָּע, מְצִיאַת הָאֶמְצַע שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים: ״וּבְמִצּוּעַ הַמֶּזֶג תִּהְיֶה שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ וְחֶסְרוֹנָהּ״ (כוזרי ב י). ״וְהֵכִין לְךָ אַחַר כֵּן קְשָׁרִים וּמִצּוּעִים בֵּין הָרוּחָנִיּוֹת וּבֵין הַגַּשְׁמִיּוֹת״ (חובות הלבבות עבודת ה׳ ט). 2 °. עֲשִׂיַּת פְּשָׁרָה, מְצִיאַת שְׁבִיל הָאֶמְצַע בֵּין דֵּעוֹת מִתְנַגְּדוֹת: ״שְׂמֹאלוֹ דוֹחָה וִימִינוֹ מְקָרֶבֶת, וְלֹא רַק מִפְּנֵי אַהֲבַת הַפִּשּׁוּר וְהַמִּצּוּעַ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). 3^. שִׁמּוּשׁ כְּאֶמְצָעִי, אֶמְצָעוּת, תִּוּוּךְ: ״שֶׁכָּל הַיְדִיעוֹת אֵינָן נוֹדָעוֹת כִּי אִם בְּמִצּוּעַ הַגֶּשֶׁם״ (אמונות ודעות ב). ״שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִבְּלִי מִצּוּעַ קֻלְמוֹס״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). ״אֵין הוּא צָרִיךְ לְמִצּוּעַ בֵּינוֹ וּבֵין אֱלֹהִים״ (טברסקי, אקוסטה ב 101). ״קְדֻשַּׁת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְחִירַת עֲבוֹדָה תַּמָּה אֵינָהּ כִּי אִם כְּסוּת־עֵינַיִם וּמִצּוּעַ״ (קלוזנר, הספרות א 541). 4 ° [בצבא באימוני־קליעה] שׁוּרַת

ירִיות למטרה כשהיורה משתדל להביא את נקדת־הפגיעה הממצעת למרכז המטרה: מצוע האש.–[מצוע־, מצועים, ־עי־]

מצועף, ראה מצעף. **מצועצע**, ראה מצעצע.

מצוע° ת׳ [מן א. מצע] הנמצא באמצע, בינוני – ראה ערך משקל, משקל מצוע [באתליטיקה כבדה]. – [מצועה, מצועים, ־עות]

מצוף ז׳ [מן צוף] 1. מתקן במכלי־מים המפסיק באפן אוטומטי את זרם־המים בהתמלא המכל. המצוף עשוי כדור חלול וקל הצף על־פני המים; עם התרוממות פני המים מתרומם והולך גם המצוף המחבר אל מנוף ושסתום וסותם את הברז, עד שהוא סוגרו כליל – והזרם נפסק. 2. גוף קל משעם או כיוצא בו הקשור אל חוט החכה ומחזיקו על פני המים. – [מצוף־, מצופים, מצופי־]

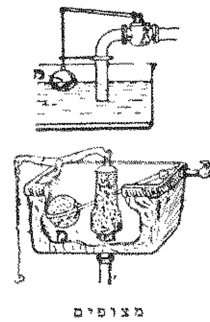

מצופים
למעלה - במיכל-מים
למטה - בבית-כסא

מצופה, ראה מצפה.

מצופית* נ׳ [מן א׳ צפה] משקפת, שפופרת לצפות בה למרחקים: "מצופית היתה לו לרבן גמליאל והיה משער בה עיניו למישור אלפים אמה והיה משער בה בים" (ר׳ חננאל לעירובין מג; על פי ירושלמי עירובין כב ד, ושם: מצופות). "עלה ספן אחד בראש התרן ואמר: צופה אני במצופית שלי" (עגנון, אלו תקלב). "עמדו מלפנים מפקד המאסף עם קצין־הסיעה והיו צופים במצופית פני הסביבה" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 163). – [מצופית־, ־פיות]

מצופית, ראה מצפית. **מצופף**, ראה מצפף.

מצוץ° ת׳ [מן מצץ, מצץ] שמצצו ממנו: לימון מצוץ. "ומלוקי־ראש ומצוצי־דם ושפוכי קרב וכליות" (כהן, חזון התשבי יב). [מצוצה, מצוצים, ־צות]

– **מצוץ מן האצבע°** [בהשאלה] בדוי, אין לו כל יסוד, לא היו דברים מעולם: ידיעה פלונית מצוצה מן האצבע.

מצוץ°, מיצוץ ז׳ [מן מצץ] מציצה, שאיפה אל תוכו: "בשנה נודדת ומצוץ סיגרה" (שלונסקי, שירים א 323). – [מצוץ־, מצוצים, ־צי־]

מצוצה° נ׳ [מן מצץ] החלק בפיו של בעל־חיים טפילי שבו הוא מוצץ את הדם מן הגוף שאליו נטפל: מצוצות של עלוקות. – [מצוצת־, ־צות]

מצוק ז׳ [מן א. צוק; ראה גם מצוקה] לחץ, מצוקה, דחק: "במצור ובמצוק אשר־יציק לך איבך" (דברים כח נג). "ראי אהבתיך, אהבתיך במצוק־לב (קשת, החיים נה). "הוא היה נתון במצוק מסחרי קשה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 134). "אספוני הדפוני מצוקים, וחצי הזמן נגדי נכונים" (גבירול, א 93). "יה עם ממעמקים יקראו מרב מצוקים" (יהודה הלוי, יה שמע). "ומי יתן קרבו חשוקי כמצוקי ודודי כנדודי ורעי כדמעי" (חריזי, תחכמוני ג 43). "משנברו עליו המצוקים... בא אל בעלת־האוב" (קרמר, משמרות 37). – [מצוק־, מצוקים, מצוקי־]

– **איש־מצוק**, אדם הנתון בצרה ובחסר: "ויתקבצו אליו כל־איש מצוק וכל־איש אשר־לו נשא וכל־איש מר־נפש" (שמואל א כב ב).

מצוק תר״ז [מן ב. צוק] 1 ז׳ עמוד, יסוד מוצק; כנוי לכל אחד מן העמודים האגדיים שהארץ עומדת עליהם: "כי לה׳ מצקי ארץ וישת עליהם תבל" (שמואל א ב ח). 2 ° ז׳ [בטופוגראפיה] מתלול זקוף, כמעט אנכי (Cliff): מצוקים בחופי ים־המלח. 3. ת׳ נצב, בולט, זקוף: "השן האחד מצוק מצפון" (שמואל א יד ה). "ויניחנה שם על שן־סלע מצוק" (ביאליק, מגילת ג). – [מצוק־, מצוקים, מצוקי־]

– **מצוקים***, כנוי מליצי לצדיקים וגדולים בחכמה שהם יסוד־עולם (בנגוד ל"אראלים" – מלאכים): "אראלים ומצוקים אחזו בארון־הקדש. נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון־הקדש" (קינתו של בר־קפרא על מות רבי, כתובות קד.).

מצוק°, מיצוק ז׳ [מן מוצק; ראה גם א. מצק, מצק] הפיכת נוזל למוצק: מצוק המים על־ידי הקפאתם. – [מצוק־]

מצוקה נ׳ [מן א. צוק; ראה גם מצוק] דחק, לחץ, צרה: "יום צרה ומצוקה, יום שאה ומשואה" (צפניה א טו). "ויצעקו אל־ה׳ בצר להם, ממצוקותיהם יצילם" (תהלים קז ו). "מרבות צרות הושעתני וממצוקות שלהבת סביב" (בן־סירא נא ז). "היך תטשני כהיום בבור מצוקות?" (יהודה הלוי, יכין ה׳). "כמו חשבה התמוטט מנטל המצוקה" (ביאליק, שירתי). "לשיח בגלוי על מצוקות־הלב אי־אפשר היה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 19). "מצוקה של מבוכה היתה בלבו של הירשל" (עגנון, כפות קכג). המבטל נמצא במצוקה חמרית. – [מצוקת־, מצוקות]

מצור ז׳ [מן א. צור] 1. כתור של עיר או מצודה מכל עבר על־ידי כחות־צבא של אויב, נתוקן משאר המקומות תוך כדי הרעשות והתקפות תכופות כדי להרעיב את אנשיהן ולהצמיאם ולהביאם לידי כניעה: "ותבא העיר במצור" (מלכים ב כד י). צה״ל פרץ את מצור האויב על ירושלים. 2 [בהשאלה] לחץ, צרה, מצוקה: "ואיש בשר־רעהו יאכלו במצור ובמצוק" (ירמיה יט ט). 3. מבצר, מקום מבצר היכול לעמד ולהתגונן במצור: "על־משמרתי אעמדה ואתיצבה על־מצור" (חבקוק ב א). "ותבן צר מצור לה" (זכריה ט ג). "ויבן ערים למצור ביהודה" (דברי הימים ב יא ה). – [מצור־, מצורו]

– **בא במצור** (מלכים ב כד י), כתר על־ידי האויב מכל צד.

– **עיר־מצור**, עיר מבצרת היכולה לעמד ימים רבים בפני סכנת מצור של האויב: "ויבן... ערי מצור חומות דלתים ובריח" (דברי הימים ב ח ה).

מצורה נ׳ [מן א. צור] מבצר, חומה בצורה: "והקימתי עליך מצרת" (ישעיה כט ג). "ויבן ערי מצורה ביהודה" (דברי הימים ב יד ה). – [מצורת־, מצורות]

מצורע, ר׳ מצרע. **מצורף**, ר׳ מצרף. **מצורר**, ר׳ מצרר.

מְצוּת נ׳ [מן א. נצה; ארמית: מַצּוּ, מַצּוּתָא] רִיב, תִּגְרָה: ״אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ״ (ישעיה מא יב). ״כּוּר בּוֹחֵן מַעֲשֵׂה לוֹטֵשׁ, כֵּן הַיַּיִן לְמַצּוּת לֵצִים״ (בן-סירא לא מג). ״לֹא גָלוּ עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּעֲלֵי־מַצּוּת לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (פסיקתא קלג:). ״אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מַצּוּת״ (ספרי כי תצא קכו). ״צְבָאוֹת אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם לֹא שִׂנְאָה וְלֹא אֵיבָה, לֹא תַחֲרוּת וְלֹא מַצּוּת״ (ינאי, קצג). ״וּבְכָל מָקוֹם אֵין פּוֹסְקִים וִכּוּחִים, מַחֲלֹקֶת וּמַצּוּת בַּבַּיִת, בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבַשּׁוּק״ (קבק, במשעול 493). — [מַצּוּת־]

מֵצַח ז׳ [ארמית: מִצְחָא] הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַפָּנִים, בֵּין הָעֵינַיִם וּבֵין שְׂעַר הָרֹאשׁ. הַמֵּצַח הוּא הַדֹּפֶן הַקִּדְמִי בַּגֻּלְגֹּלֶת: ״וְהָיָה (הַצִּיץ) עַל־מֵצַח אַהֲרֹן... וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד״ (שמות כח לח). ״יַעֲמֹד הַנַּעַר לְבֶן־פָּנִים קְמוּט־מֵצַח״ (ביאליק, המתמיד). מֵצַח גָּבוֹהַּ. מֵצַח נָמוּךְ. מֵצַח צַר. — [מֵצַח־, מְצָחִים, מִצְחֵי־]

– מֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה, כִּנּוּי־גִּדּוּף לְאִשָּׁה חַסְרַת־בּוּשָׁה וְגַסַּת־רוּחַ: ״וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ, מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם״ (ירמיה ג ג).

– מִצְחוֹ נְחוּשָׁה (= נְחֹשֶׁת), כִּנּוּי לְעִקֵּשׁ וּלְחָצוּף: ״מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה״ (ישעיה מח ד).

– הֶעֱז מֵצַח*, הֵעֵז פָּנִים, הִתְחַצֵּף: ״עִם בַּעַל אַף אַל תָּעֵז מֵצַח״ (בן-סירא ח כא).

– הַתְקָפַת־מֵצַח° [בצבא] הִסְתָּעֲרוּת עַל הָאוֹיֵב פָּנִים אֶל פָּנִים, הַתְקָפָה חֲזִיתִית: הַפְּלֻגָּה כָּבְשָׁה אֶת הַנְּקֻדָּה בְּהַתְקָפַת־מֵצַח.

– הִקְדִּיר אֶת מִצְחוֹ° [בהשאלה] הִזְעִיף אֶת פָּנָיו, הָיָה נִזְעָם: ״וְחָרְדוּ אַנְשֵׁי הַזַּעַם מִפְּנֵי מַבָּטוֹ... וְהִקְדִּירוּ מִצְחָם״ (ביאליק, מגילת ח).

– חֲזַק־מֵצַח, עַז־פָּנִים, חָצוּף: ״חִזְקֵי־מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה״ (יחזקאל ג ז).

– חָרוּת עַל מִצְחוֹ° [בהשאלה] נִכָּר הֵיטֵב בְּפָנָיו.

– עַז־מֵצַח*, חֲזַק־מֵצַח, חָצוּף: ״יוֹדוּן כָּל אַנְשֵׁי הַלְּבָבוֹת... וְלֹא כְעַזֵּי הַמְּצָחִים״ (דונש, על מנחם, סטן).

– עַזּוּת־מֵצַח*, חֻצְפָּה רַבָּה, עַקְשָׁנוּת: ״אִם רָאִיתָ כֹּהֵן בְּעַזּוּת־מֵצַח, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו״ (קדושין עו). ״וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת־מֵצַח״ (תפילת על-חטא).

– קִמֵּט אֶת מִצְחוֹ° [בהשאלה] הִרְבָּה לַחֲשֹׁב, הִתְיַגַּע וְהֶעֱמִיק לְהַרְהֵר.

מִצְחָה נ׳ [מן מֵצַח] 1°. בְּלִיטָה קִדְמִית בְּשׁוּלֵי הַכּוֹבַע מֵעַל לַמֵּצַח: ״מִתַּחַת לְכוֹבָעוֹ בַּעַל הַמִּצְחָה הַנּוֹצֶצֶת״ (שופמן, א 30). [בלשון-הדיבור ובחיי יום-יום רווח יותר השם מִצְחִיָּה] 2. כִּסּוּי־מַתֶּכֶת שֶׁהַלּוֹחֲמִים בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ מְחַבְּרִים בִּלְבוּשׁ הַשִּׁרְיוֹן אֶל הָרֶגֶל מֵעַל לַבֶּרֶךְ כְּדֵי לְהָגֵן עָלֶיהָ מִפְּגִיעַת הָאוֹיֵב: ״וּמִצְחַת נְחֹשֶׁת עַל־רַגְלָיו״ (שמואל א יז ו). ״עוֹד שִׁרְיוֹן עָלָיו, מִצְחָה עַל רַגְלַיִם״ (יל״ג, שירה סו). — [מִצְחַת־, מְצָחוֹת, מִצְחוֹת־]

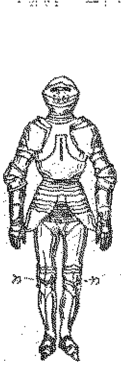
מ - מצחה (2)

מִצְחוֹן° ז׳ [מן מֵצַח] מִצְחִיָּה, חֵלֶק קִדְמִי בְּשׁוּלֵי הַכּוֹבַע מֵעַל לַמֵּצַח: ״הִתְיַצֵּב וְיָדוֹ הַמְּצַדְּעָה נוֹגַעַת בְּמִצְחוֹנוֹ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 285). ״הוּא הוֹרִיד אֶת הַמִּצְחוֹן הַגַּס וְהַמְּקֻמָּט אֶל עֵינָיו״ (ד׳ שחם יום, 59). — [מִצְחוֹן־, מִצְחוֹנִים, ־נֵי־]

מִצְחִיָּה°, מצחייה נ׳ [מן מֵצַח] [בלשון-הדיבור בחיי יום-יום] בְּלִיטָה קָשָׁה בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַכּוֹבַע, מֵעַל לַמֵּצַח, לְשֵׁם חִפּוּי לָעֵינַיִם מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ [רווחים גם השמות ״מִצְחָה״ או ״מִצְחוֹן״ – ראה ערכים אלה]. — [מִצְחִיַּת־, מִצְחִיּוֹת]

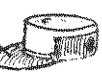
מ - מצחייה

מַצְחִין° ת׳ [מן צחן, הִצְחִין] מַדִּיף צַחֲנָה, מַבְאִישׁ, מַסְרִיחַ: חֹמֶר מַצְחִין. — [מַצְחִינָה, מַצְחִינִים, ־נוֹת]

מַצְחִיק° ת׳ [מן צחק, הִצְחִיק] מְעוֹרֵר צְחוֹק, מְבַדֵּחַ: מַרְאֶה מַצְחִיק וּמְשַׁעֲשֵׁעַ. בְּדִיחוֹת מַצְחִיקוֹת. — [מַצְחִיקָה, מַצְחִיקִים, מַצְחִיקוֹת]

מִצְחִית° נ׳ [מן מֵצַח] הָרְצוּעָה בִּרְתְמַת הַבְּהֵמָה שֶׁמִּמּוּל הַמֵּצַח. — [מִצְחִית־, מִצְחִיּוֹת]

מִצְחָף*, מיצחף ז׳ [ערבית: מֻצְחַף מחברת] כְּתַב־יָד הֶעָשׂוּי דַּפִּים־דַּפִּים בְּצוּרַת סֵפֶר (לְהַבְדִּיל מִן ״מְגִלָּה״) (הלכות פסוקות, מגילה). — [מִצְחַף־, מִצְחָפִים, מִצְחֲפֵי־]

מְצֻחְצָח*, מצוחצח ת׳ [מן צחצח, צִחְצֵחַ] מְמֹרָט וּמְנֻקֶּה, מְנֻקֶּה עַד הֱיוֹתוֹ מַבְרִיק: ״אִסְפַּקְלַרְיָא מְצֻחְצַחַת״ (ויקרא רבה א). ״וְכַיּוֹנָה מְצֻחְצָח מִכְתָּמִים״ (ינאי, שצא). ״אָחִי הִרְבִּיץ לִי מוּסָר עַל שֶׁבְּגָדַי אֵינָם מְנֻקִּים וּמְצֻחְצָחִים״ (קדרי, כורך 63). נַעֲלַיִם מְצֻחְצָחוֹת. שִׁנַּיִם מְצֻחְצָחוֹת. — [מְצֻחְצַחַת, מְצֻחְצָחִים, ־חוֹת]

מְצֻחָן°, מצוחן ת׳ [מן א. צַחֲנָה; ראה גם צחן] מַעֲלֶה צַחֲנָה, מַבְאִישׁ, מַסְרִיחַ: ״פֵּרוֹת סְבוּנַי גַּם סְבִבוּנַי... מְצֻחָן אָנֹכִי כְּעָטִין שֶׁחֻתְּכוּהוּ״ (שלונסקי, תר׳ בבל 57). אֲוִיר דָּחוּס וּמְצֻחָן. — [מְצֻחֶנֶת, מְצֻחָנִים, ־נוֹת]

מְצֻטָּט°, מצוטט ת׳ [מן צִיטָטָה; ראה גם צטט, צִטֵּט] 1. נָתוּן כְּצִיטָטָה, מוּבָא כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ מִסֵּפֶר אוֹ מִמַּאֲמָר אוֹ מִדִּבּוּר: מֵימְרָה מְצֻטֶּטֶת. 2. שֶׁצִּיטָטוֹת (מוּבָאוֹת) לְקוּחוֹת מִמֶּנּוּ: הַמִּקְרָא וְהַתַּלְמוּד מְצֻטָּטִים הַרְבֵּה בְּמִלּוֹן זֶה. — [מְצֻטֶּטֶת, מְצֻטָּטִים, ־טוֹת]

מִצְחָק ז׳ [מן צחק] מַעֲשֵׂה־צְחוֹק: ״הִשְׁחִיר לִבְנֵי יַד וָמָן, שְׁמוֹ נַעֲבַד לְכָל מִצְחָק וְלַפִּידִים״ (משה אבן-עזרא, תרשיש ה מה). ״נִזְכַּר בְּשִׂפְרָה הַשּׁוֹבֶבֶת וּבְמִצְחָקֶיהָ הַמְשַׁעַשְׁעִים״ (יהודה שטינברג, מד). — [מִצְחַק־, מִצְחָקִים, מִצְחֲקֵי־]

מְצַחְקֵק°, מצוחקק ת׳ [מן צחקק; צִחְקֵק] מָלֵא צְחוֹק, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַבָּעָה שֶׁל צְחוֹק: ״מִתְאַמֵּץ לְשַׁוּוֹת רְצִינוּת לְפַרְצוּפוֹ הַמְצַחְקֵק״ (ארד, ביתו 282). — [מְצַחְקֶקֶת, מְצַחְקְקִים, ־קוֹת]

מִצְטָרֵף ז׳ [מן ב. צרף, הִצְטָרֵף] [בספרות המחקר בימי-הביניים] כִּנּוּי לַקָּטֵגוֹרְיָה הָרְבִיעִית בְּתוֹרַת אֲרִיסְטוֹ; יַחַס שֶׁל הֲדָדִיּוּת אוֹ נִגּוּד (הִצְטָרְפוּת) לְגוּף אַחֵר (Relatio; correlation): ״כִּי מִסְּגֻלּוֹת שְׁנֵי הַמִּצְטָרְפִים — הַהִתְהַפֵּךְ בַּשִּׁוּוּי״ (מורה נבוכים א נא). — [מִצְטָרְפִים]

ללא ציון - מקרא; * בן-סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי-הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין-לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

מְצִיאָה* נ׳ [מן מצא, מָצָא] 1 °, דָּבָר שֶׁאָבַד וְנִתְגַּלָּה אַחַר־כָּךְ: ״הַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשָּׁבַע מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם״ (גיטין ה ג). ״אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ: מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת״ (בבא מציעא ב א). 2 °, גִּלּוּי דְּבַר־מָה בְּמִקְרֶה אוֹ לְאַחַר חִפּוּשׂ: שָׂמַחְתִּי עַל מְצִיאַת הַסֵּפֶר הַמְבֻקָּשׁ בַּסִּפְרִיָּה הָעִירוֹנִית. 3 °, חִשּׁוּב, קַבָּלַת תּוֹצָאָה לְאַחַר עִיּוּן אוֹ עֲרִיכַת חֶשְׁבּוֹנוֹת, פְּתִירָה: מְצִיאַת הַשֹּׁרֶשׁ הָרְבוּעִי שֶׁל הַמִּסְפָּר. מְצִיאַת פִּתְרוֹן הַחִידָה. מְצִיאַת הַמַּפְתֵּחַ לְפִעְנוּחַ הַכְּתָב הַסּוֹדִי. 4 ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְדָבָר טוֹב שֶׁנִּקְנָה בְּזוֹל אוֹ ״בַּחֲצִי חִנָּם״: ״פְּעָמִים מִזְדַּמֶּנֶת לָהּ לַשְּׁכֵנָה מְצִיאָה בַּשּׁוּק״ (עגנון, אלו קס). אָכֵן, זוֹ מְצִיאָה גְּדוֹלָה! 5 ^, מְצִיאוּת, יֵשׁוּת: ״שֶׁאֵין בַּמְּצִיאָה זוּלָתִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמַעֲשָׂיו כֻּלָּם, וְהֵם כָּל מַה שֶּׁכְּלָלָהּ אוֹתוֹ הַמְּצִיאָה בִּלְעָדָיו״ (מורה נבוכים, א לד). – [מְצִיאַת־, מְצִיאוֹת]

– **נָפַל עַל הַמְּצִיאָה*, קָפַץ עַל הַמְּצִיאָה** ° [דיבור הלצי, על־פי ״רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה וְנָפַל עָלֶיהָ״, בבא מציעא א ד; ושם כפשוטו] מִהֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּרַעְיוֹן אוֹ בְּדָבָר שֶׁנִּרְאָה לוֹ חָדָשׁ וָטוֹב, הִשְׁתַּמֵּשׁ בַּהִזְדַּמְּנוּת הַטּוֹבָה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ.

מְצִיאוּת ^ נ׳ [מן מָצוּא; ראה מצא] 1, יֵשׁוּת, מַמָּשׁוּת, רֵיאָלִיּוּת, מַצַּב הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים בָּעוֹלָם: ״לְךָ הַמְּצִיאוּת אֲשֶׁר מִצֵּל מְאוֹרוֹ נִהְיָה כָּל הֹוֶה״ (גבירול, כתר מלכות ו). ״וּמִכְּלָלָם עִנְיַן בְּדָאוֹ, וְהוּא שֶׁהָרַע בַּמְּצִיאוּת יוֹתֵר מִן הַטּוֹב... וְאִלּוּ בָּחַן הָאָדָם הַמְּצִיאוּת וְצִיְּרוֹ וְיָדַע מִעוּט חֶלְקוֹ מִמֶּנּוּ״ (מורה נבוכים ג יב). ״דִּבְרֵי דִּמְיוֹנוֹת שֶׁהַמְּצִיאוּת אֵינָהּ מַסְכִּימָה עִמָּהֶם״ (אברבנאל, שמים חדשים א). ״תְּכוּנַת־נַפְשׁוֹ הַמְיֻחֶדֶת הַחִיּוּנִית... עָמְדָה לוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל פִּגְעֵי הַמְּצִיאוּת הָעֲכוּרָה״ (ברקוביץ, הראשונים קנז). ״סְלַח לִי, כִּי אֵינִי מְתַקֵּן מְצִיאֻיּוֹת וּמִשְׁטָרִים״ (קדרי, כורך 25). הַמְּצִיאוּת הַיּוֹם־יוֹמִית. אֵין לְהִתְעַלֵּם מִן הַמְּצִיאוּת. 2, קִיּוּם, הִמָּצְאוּת, הֲוָיָה: ״נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ (שֶׁל אֱלֹהִים)״ (יגדל אלהים). ״מִכֶּסֶף הָאֱמֶת יָצַקְתָּ אוֹתוֹ... וּמִכֹּחֲךָ מְצִיאוּתוֹ״ (גבירול, כתר מלכות מח). ״אֲבָל יֵשׁ בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ עוֹד כֹּחַ אֶחָד שֶׁמְּצִיאוּתוֹ אֵינָהּ תְּמִידִית״ (אחד העם, לט). ״הֱוָיָתָם הִנֵּה הִיא בְנַפְשִׁי, וּמְצִיאוּתָם הֲלֹא בִּבְשָׂרִי וּבְעַצְמוֹתָי״ (ביאליק, ספיח א). ״שֶׁעִקַּר מְצִיאוּת הָאָדָם בָּעוֹלָם כְּדֵי שֶׁיִּקְנֶה לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים״ (עגנון, אורח 402).–[מְצִיאוּת־, מְצִיאֻיּוֹת]

– **מְחֻיַּב־הַמְּצִיאוּת** ^, 1 °, מֻכְרָח לִהְיוֹת בְּתֹקֶף תְּנָאֵי הַמְּצִיאוּת: מַעֲשֶׂה זֶה הוּא מְחֻיַּב־הַמְּצִיאוּת וְאֵין לְהִמָּנַע מִמֶּנּוּ. 2 ^, תֹּאַר לַה׳ שֶׁהוּא קַיָּם מִלְּכַתְּחִלָּה וְאֵין לְכַפֵּר בִּמְצִיאוּתוֹ: ״אָמְנָם מִי שֶׁאֵין סִבָּה לִמְצִיאוּתוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה... יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא מְחֻיַּב הַמְּצִיאוּת״ (מורה נבוכים א נז).

– **יְקַר־הַמְּצִיאוּת** °, נָדִיר, שֶׁקָּשֶׁה לִמְצֹא כָּמוֹהוּ, לְהַשִּׂיגוֹ אוֹ לִקְנוֹתוֹ: סֵפֶר פְּלוֹנִי אָזַל מִן הַשּׁוּק וַהֲרֵיהוּ יְקַר־הַמְּצִיאוּת [וראה עוד ערך יָקָר, יְקַר־הַמְּצִיאוּת]

מְצִיאוּתִי ^ ת׳ [מן מְצִיאוּת] הַקַּיָּם אוֹ הַמַּתְאִים לַמְּצִיאוּת, מַמָּשִׁי, רֵיאָלִי, (הֵפֶךְ מִן ״דִּמְיוֹנִי״, ״עַרְטִילָאִי״ וְכוּ׳): ״שְׁטַיְנְמַן... עָמַל לְהַגִּישׁ לָנוּ תַּמְצִית מֶטָפִיסִית, מַהוּת נְקִיָּה בְּיוֹתֵר, מְצִיאוּתִית וְעַל־מְצִיאוּתִית כְּאַחַת״ (פיכמן, רס). רְאִיָּה מְצִיאוּתִית שֶׁל הַחַיִּים כְּמוֹת שֶׁהֵם. – [מְצִיאוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

מְצִיאוּתִיּוּת ° נ׳ [מן מְצִיאוּתִי] רְאִיַּת דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם, גִּישָׁה מַעֲשִׂית וּמְצִיאוּתִית לַדְּבָרִים: הַמְּצִיאוּתִיּוּת הִיא קַו יְסוֹדִי בְּכָל פְּעֻלָּתוֹ. – [מְצִיאוּתִיּוּת־]

מַצִּיג ° ז׳ [מן יצג, הִצִּיג] 1, מִי שֶׁמַּצִּיגִים דְּבַר־מָה לִפְנֵי אֲחֵרִים: הַמִּתְעַמְּלִים הִתְעַמְּלוּ לְפִי תְּנוּעוֹתָיו שֶׁל הַמַּצִּיג. כִּנּוּס מַצִּיגֵי הַמֻּצָּגִים בַּתַּעֲרוּכָה. 2, בַּמַּאי, הָעוֹרֵךְ הַצָּגָה. – [מַצִּיגָה, מַצִּיגִים, מַצִּיגוֹת]

מְצֻיָּד °, מצויד ת׳ [מן ציד, צִיֵּד] 1, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ צֵידָה לַדֶּרֶךְ: הַמְטַיְּלִים יָצְאוּ לַדֶּרֶךְ מְצֻיָּדִים בְּאֹכֶל לְיוֹמַיִם. 2 [בהשאלה] שֶׁסֻּפְּקוּ לוֹ כָּל הַמַּכְשִׁירִים הַדְּרוּשִׁים: ״נִמְנָה עִם אוֹתָם הַמְעַטִּים... הַיּוֹצְאִים אֶל הָעוֹלָם מְצֻיָּדִים בַּכֹּל״ (פיכמן, רנט). בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת מְצֻיָּד בִּמְכוֹנוֹת חֲדִישׁוֹת. הַחַיָּל מְצֻיָּד בְּנֶשֶׁק וּבְתַחְמֹשֶׁת.–[מְצֻיֶּדֶת, מְצֻיָּדִים, ־דוֹת]

מְצִיָּה *, מציה נ׳ [מן מצה, מָצָה] מִצּוּי, סְחִיטָה, הוֹצָאַת נוֹזֵל מִדָּבָר: ״הָאָמוּר לְעִנְיַן הַקְטָרָה אָמוּר לְעִנְיַן מְצִיָּה; מָה הַקְטָרָה לְמַעְלָן, אַף מְצִיָּה לְמַעְלָן״ (ספרא נדבה ט א). ״הַיְצִיקוֹת... וְהַמְּצִיּוֹת וְהַמְּלִיקוֹת״ (חולין קלב:). מְצִיַּת מִיץ מִן הָעֲנָבִים. – [מְצִיַּת־, מְצִיּוֹת]

מַצִּיָּה ° נ׳ [מן א־מַצָּה] מַצָּה קְטַנָּה, רָקִיק דַּק כְּעֵין מַצָּה אוֹ בִּיסְקְוִיט לַאֲכִילָה קַלָּה. – [מַצִּיַּת־, מַצִּיּוֹת]

מַצִּיל ° ז׳ [מן נצל, הִצִּיל] מְמֻנֶּה מִטַּעַם הַשִּׁלְטוֹנוֹת עַל חוֹף הַיָּם, שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַזְהִיר אֶת הַמִּתְרַחֲצִים בַּיָּם לְבַל יַרְחִיקוּ לִשְׂחוֹת, וְעָלָיו לָחוּשׁ לְעֶזְרָה וּלְהַצִּיל אֶת הַנִּמְצָאִים בְּסַכָּנַת טְבִיעָה. – [מַצִּיל־, מַצִּילִים, ־לֵי]

מצילה ר׳ מְצִלָּה. מצילות ר׳ מְצִלּוֹת. מצילתיים ר׳ מְצִלְתַּיִם.

מְצֻיָּן *, מצוין ת׳ [מן ציין, צִיֵּן] 1 *, מְיֻחָד, נִכָּר, מֻכָּר: ״׳וּפְתִילֵךְ׳ – זוֹ סַנְהֶדְרִין, שֶׁהֵן מְצֻיָּנִין בִּפְתִיל״ (בראשית רבה פה). ״שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם (בְּמִצְרַיִם)״ (הגדה של פסח). 2 °, מְעֻלֶּה, טוֹב בְּיוֹתֵר, יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: פְּעֻלָּה מְצֻיֶּנֶת. הֶשֵּׂגִים מְצֻיָּנִים בַּלִּמּוּדִים. אָדָם נִפְלָא וּמְצֻיָּן. 3 *, מְסֻמָּן, שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ צִיּוּן: ״אֵין מְצַיְּנִין לֹא אֶת הַסֶּלַע וְלֹא אֶת הַגָּדֵר, אֶלָּא עַל אֶבֶן... מָצָא אֶבֶן אַחַת מְצֻיֶּנֶת״ (תוספתא שקלים א ד). כָּל עַמּוּד בַּסֵּפֶר מְצֻיָּן בְּמִסְפָּר. בְּכַרְטִיסֵי הַתֵּיאַטְרוֹן מְצֻיָּנִים מְקוֹמוֹת הַיְשִׁיבָה. – [מְצֻיֶּנֶת, מְצֻיָּנִים, מְצֻיָּנוֹת]

מְצִיעָא* ת׳ [ארמית] אֶמְצָעִי, תִּיכוֹנִי. – [לנקבה: מְצִיעֲתָא]

– **בָּבָא מְצִיעָא*** (=הַשַּׁעַר הָאֶמְצָעִי), שֵׁם הַמַּסֶּכֶת הַשְּׁנִיָּה בְּסֵדֶר נְזִיקִין בַּמִּשְׁנָה, בַּתַּלְמוּדִים וּבַתּוֹסֶפְתָּא – הָאֶמְצָעִית מִשָּׁלֹשׁ הַבָּבוֹת (בָּבָא קַמָּא, בָּבָא מְצִיעָא, בָּבָא בָּתְרָא).

– **כֵּלִים בָּבָא מְצִיעָא***, שֵׁם הַחֵלֶק הָאֶמְצָעִי בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים שֶׁבַּתּוֹסֶפְתָּא (הַמְחֻלֶּקֶת לְשָׁלֹשׁ בָּבוֹת).

– **מְצִיעֲתָא*** (חולין צד:), חֶלְקָהּ הָאֶמְצָעִי שֶׁל מִשְׁנָה, לְהַבְדִּיל מִן ״רֵישָׁא״ (רֹאשׁ הַמִּשְׁנָה) אוֹ ״סֵיפָא״ (סוֹף הַמִּשְׁנָה) [ובהשאלה]: ״בֵּין תִּלֵּי הַתִּלִּים שֶׁל כָּל מִינֵי כְתָבִים... יִמְצָא הַמְבַקֵּשׁ לֹא רֵישָׁא וּמְצִיעֲתָא אַחַת שֶׁל פִּילֵיטוֹנִים־מַרְגָּלִיּוֹת״ (ביאליק, המנוח לוינסקי).

מציעות^ נ׳ [מן מצע] אמצעות, תווך: "כי התורה נגיע אליה במציעות אדם, שיראו על ידו אותות ומופתים" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). — [מציעות־]

מציץ*, מצויץ ת׳ [מן ציצית; וראה ב. ציץ ציץ] 1*. בעל ציצית, שיש בו ציצית: "ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין" (שבת כה:). "טלית מצוייצת" (מנחות מג.). "רעולות ופרופות במיני מטפחות משקדות ומציצות, לבושות צבעונים ורקמות" (ביאליק, ספיח יג). 2°. שיש לו בראשו ציצית־שערות: צפור מציצת. השרוני המציץ. — [מציצת, מציצים, ־צות]

מציץ° ז׳ [מן מצץ] צמח בר רב־שנתי ממשפחת הזיפניים, בעל פלחים כחלים שכותרתם דמוית־צנור (Podonosma); עלי־הגביע שלו מכסים זיפים. המציץ גדל בעקר בסלעים. — [מציץ־, מציצים, מציצי־]

מציצה^ נ׳ [מן מצץ, מצץ] 1. יניקה, ספיגת נוזל או משהו אחר בשפתים: "שכשיפסק יחזור היין שעלה במינקת במציצתו ויפל לחבית" (רמב"ם, מאכלות אסורות יב טו). "היתה נותנת אגודלי בתוך פי למציצה" (ביאליק, ספיח ב). "יה מרה, אני משתוקק למציצת טבק" (הזז, יעיש ד 8). מציצת התינוק מחלב־אמו. 2 [בטקס המילה] המנהג למצץ את הדם מן האיבר של הרך הנמול: "שאין הדם נתק מחבורו אלא על־ידי המציצה" (רש"י שבת קלג.). "פריעה ומציצה" (יורה דעה רפו). "והרי מכבדים לו במציצה, ויש תקוה שבמהרה יכבדו לו גם בסנדקאות" (מגדלי מו"ס, שצא). — [מציצת־, ־צות]

— בעל־מציצה°, 1. מי שמוצץ את דם הנמול בטקס המילה. 2. כנוי־גנאי לילד המוצץ את אצבעו: "הייתי מוצץ את האגודל... אבא... היה סוטרני על כך וקורא לי ׳בעל־מציצה׳" (ביאליק, ספיח ב).

— כוסות־מציצה^ (ירקוני, אורח חיים), קרני־מציצה^ (קאגון ג כא) כוסות־רוח, קרני־אמן, כוסות מיחדות שיש נוהגים להצמיד אותן למקום נגוע בגופו של החולה לשם רכוז הדם באותו מקום. הכוסות נצמדות אל העור על־ידי יצירת ריקות חלקית בתוכן (עם חמום חללן בנר דולק או בכיוצא בו).

מציק ז׳ [מן א. צוק, הציק] לוחץ, נוגש, צורר: "ותפחד תמיד כל־היום מפני חמת המציק" (ישעיה נא יג). "הושע מוצק ממציקיו ואל תקוץ רוחך במשפט־ישר" (בן־סירא ד ח). "עלו המציקים ונטלו פתן ויינן ושמנן ומימיהן" (איכה רבה ה, מימינו). — [מציק־, מציקה, מציקים, מציקי־]

מציקה° נ׳ [מן מציק] לחץ, דכוי, הצקה: "משראו שכל מציקות רעות שמציקים לי אינן מזיזות אותי ממקומי" (עגנון, אלו שלו). — [מציקת־, מציקות]

מציקות° נ׳ [מן מוצק] מצבו של המוצק; ההפכות נוזל (או גז) למוצק, מעבר למצב־צבירה של מוצק: מציקות המים עם קפיאתם. — [מציקות־]

מציר*, מצויר ת׳ [מן ב. צור, ציר] 1°. מתאר, רשום בציור בעפרון, בדיות או בצבעים: תמונה מציירת. ציורים מציירים בצבעי־שמן. 2*. צבוע, מקשט בצבעים: "מטפחות ספרים, בין מציירות בין שאינן מציירות" (כלים כח ד). "סככה כהלכתה ועטרה בקרמים ובסדינין המציירין" (ביצה ל:). "מה הכלה הזאת מציירת במיני־צבעונים, כך היה המשכן מצייר במיני־צבעונין" (במדבר רבה יג). 3°. מאיר, מלוה ציורים: ספרי־ילדים מציירים. שבועון מצייר. 4^ [בהשאלה] מדמין, מדמה בשכל או בדמיון: אידיאות מציירות במחו של אדם. — [מציירת, מציירים, מציירות]

מצית° ז׳ [מן יצת, הצית] מכשיר־יד המבעיר אש על־ידי שפשוף: המצית הפשוט כולל על־פי־רב פתילה קטנה טבולה בבנזין ונדלקת על־ידי שפשוף אבן קטנה המעלה ניצוצות אש. נקרא גם מצת. — [מצית־, מציתים, ־תי־]

מצל ת׳ [מן צל; ראה גם ג. צלל, הצל] נותן צל, פורש צל: "וחרש מצל" (יחזקאל לא ג). "ללין בעמקים ובחרשים מצלים" (ביאליק, על אילת). — [מצלה, מצלים, מצלות]

מצל, מוצל ת׳ [מן נצל, הצל] 1*. שהצילו אותו, שנחלץ מצרה או מענש על חטא: "מצל אותו צדיק מאותו עון" (שבת נה:). "זמרת נשוא עון ומצל" (הנגיד, דיואן 127). 2 [בהשאלה] מוצא, נחלץ: "ותהיו כאוד מצל משרפה" (עמוס ד יא). "כי רק זיק מצל הוא, רק ניצוץ פליטה קטן" (ביאליק, אם יש). 3° [למשמעות:] הנתון בצל – ראה מוצל. — [מצלה, מצלים, ־לות]

מצלב°, מצולב ת׳ [מן צלב; ראה גם צלב] 1. שהעבר עליו צלב, שנרשם עליו צלב. 2. שנעשה בתבנית צלב, מתקן בצורת שתי־וערב: "האשנב היחיד המצלב מוטות ברזל" (שניאור, סנדרי). — [מצלבת, ־לבים, ־בות]

— במצלב° תה"פ בתבנית צלב: "אשפות החצים צמודות משני צדי הרכב במצלב" (אריכא, סנחריב 245).

מצלב°, מוצלב ת׳ [מן צלב, הצלב] מכלא, שנעשתה בו הצלבה, שהרכב וזוג לגזע אחר (בבעלי־חיים) או לזן אחר (בצמחים) לשם יצירת גזע או זן חדש. — [מצלבת, מצלבים, מצלבות]

מצלב°, מיצלב ז׳ [מן צלב] מקום־הצטלבות, מקום שמצטלבים בו שני רחובות, שתי דרכים, שתי מסלות־ברזל וכדומה: "בבואם אל המקום היעוד הזה, המצלב, אשר בו חוצה הדרך את קו הפסים" (יזהר, מישור 189). — [מצלב־, מצלבים, מצלבי־]

מצלה, מצילה נ׳ [מן ב. צלל] 1. פעמון קטן, וביחוד כל אחד מן הפעמונים הקטנים שתולים בצואר הסוס או בצוארי בהמות אחרות, כדי שיקשקשו בלכתם: "ביום ההוא יהיה על־מצלות הסוס קדש לה׳" (זכריה יד כ). "אך נשמע מרחוק... קול מצלות צמד סוסי" (ביאליק, החצוצרה א). 2° [במוסיקה] פעמון קטן (Campanella), כלי־תזמרת קטן המשמיע צלילים כעין פעמונים; וכן כנוי ליצירה מוסיקתית המחקה צלצולי פעמון. — [מצלת־, מצלות]

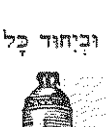
מצילה

מְצֻלְהָב*, מצולהב ת׳ [מן צלהב; צ + להב (מעין שַׁפעל); ואולי הרחבה מן צָהֹב] מַבְרִיק, נוֹצֵץ, מְשֻׁלְהָב: ״בְּכָל יוֹם הָיָה (הַמָּן) מְצֻלְהָב בְּזָהָב, וּבְשַׁבָּת יוֹתֵר״ (מכילתא בשלח מז). ״דָּלְקוּ הַשָּׂדוֹת בְּאוֹר מְלֻבָּן, מְצֻלְהָב כְּזָהָב״ (חזז, יעיש ג 200). ״נִרְתַּעַת עִיר אֲבָנִית, רוֹבֶצֶת מְצֻלְהֶבֶת״ (שלונסקי, שירים ב 174). ״חֲמַת הַקְּרָבוֹת בִּבְשָׂרָם מְצֻלְהֶבֶת״ (ש׳ שלום, שירים שנה). ״עֲמֻדָּה יְרוּשָׁלַיִם מְצֻלְהֶבֶת בַּחֹם״ (שמיר, מלך 487). – [מְצֻלְהֶבֶת, מְצֻלְהָבִים, ־בוֹת]

מִצְלוֹב° ז׳ [מן צלב] מַחְסוֹם מְטֻלְטָל עָשׂוּי תַּיִל דּוֹקְרָנִי הַכָּרוּךְ וּמָתוּחַ בֵּין צִלְבֵי־עֵץ. – [מִצְלוֹב־, מִצְלוֹבִים, מִצְלוֹבֵי־]

א. **מְצֻלּוֹל^, מיצלול** ז׳ [מן א. צלל] 1°, מַעֲשֵׂה הַצְּלִילָה לְמַעֲמַקֵּי־הַמַּיִם, אוֹ הַיְרִידָה הַמְּאֻנֶּכֶת הַפִּתְאוֹמִית בְּמָטוֹס: מִצְלוֹל הַשַּׂחְיָן. מִצְלוֹל הַטַּיָּס. מְטוֹס־מִצְלוֹל. 2^, מְצוּלָה, עֹמֶק הַיָּם: ״צְלַל בְּמִצְלוֹל כָּל פְּשָׁעֵינוּ״ (הושיענו, הושענות). ״מִי גָדַר גְּדֵרוֹת מְצֻלּוֹלִים״ (אביתור, מי יסד, על־פי שירמן א 56). – [מִצְלוֹל־, מִצְלוֹלִים, ־לֵי־]

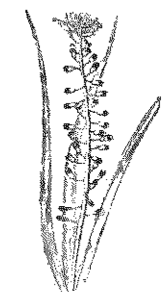
מצילות

ב. **מִצְלוֹל°, מיצלול** ז׳ [מן ב. צלל] צְלִיל מוּסִיקָלִי, טוֹן: כְּלִי־זֶמֶר רַב־מִצְלוֹל. – [מִצְלוֹל־, מִצְלוֹלִים, מִצְלוֹלֵי־]

מְצִלּוֹת°, מצילות נ׳ [מן מְצִלָּה] סוּג שֶׁל צְמָחִים בַּעֲלֵי בָּצָל מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים (Leopoldia). רֹב מִינֵי הַמְּצִלּוֹת גְּדֵלִים בָּר בָּעֲרָבוֹת אוֹ בַּמִּדְבָּרוֹת. – [מְצִלּוֹת־]

מֻצְלָח*, מוצלח ת׳ [מן א. צלח] שֶׁעָלָה יָפֶה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַצְלָחָה: ״וְיִהְיוּ נְכָסָיו וּנְכָסֵינוּ מֻצְלָחִים״ (ברכות מו.). ״יָצְאוּ יַחְדָּו בְּשָׁעָה טוֹבָה וּמֻצְלַחַת״ (ביאליק, יום השישי ג). פְּעֻלָּה מֻצְלַחַת. רַעְיוֹן מֻצְלָח. – [מֻצְלַחַת, מֻצְלָחִים, ־חוֹת]

א. **מִצְלָח°, מיצלח** ז׳ [מן ב. צלח] מַעֲשֵׂה הַצְּלִיחָה וְהַמַּעֲבָר (בִּשְׂחִיָּה אוֹ בִּכְלִי־שַׁיִט) עַל־פְּנֵי נָהָר אוֹ אֲגַם: הַשַּׂחְיָן זָכָה בַּפְּרָס הָרִאשׁוֹן בְּמִצְלַח הַכִּנֶּרֶת. – [מִצְלַח־, מִצְלָחִים, ־לְחֵי־]

ב. **מִצְלָח°, מיצלח** ז׳ [מן א. צלח] הַצְלָחָה: ״עַל מִצְלַח זִוּוּגָם וְעַל גְּבוּרַת חַרְבָּם״ (גרינברג, רחובות רגא). – [מִצְלַח־]

מַצְלַחַת* נ׳ [מן א. צלח] הַצְלָחָה: ״כִּי יֵשׁ עֵת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ (בְּיַד הָרוֹפֵא) מַצְלַחַת, כִּי גַם הוּא אֶל אֵל יַעְתִּיר״ (בן־סירא לח יג). – [מַצְלַחַת־]

פרחים מצליבים

מַצְלִיב° ת׳ [מן צְלָב; ראה צלב, הִצְלִיב] עָרוּךְ בְּצוּרַת צְלָב, שֶׁדְּמוּת צְלָב (+) לוֹ. – [מַצְלִיבָה, מַצְלִיבִים, ־בוֹת]

– מַצְלִיבִים°, שֵׁם מִשְׁפָּחָה שֶׁל צְמָחִים שֶׁפִּרְחֵיהֶם בַּעֲלֵי אַרְבָּעָה עֲלֵי־גָבִיעַ, אַרְבָּעָה עֲלֵי־כוֹתֶרֶת וְשִׁשָּׁה אַבְקָנִים וְדוֹמִים בְּמַרְאָם לִצְלָב (Cruciferae). הַחַרְדָּל, הַצְּנוֹן וְהַכְּרוּב שַׁיָּכִים לְמִשְׁפַּחַת הַמַּצְלִיבִים.

מַצְלִיחַ ת׳ [מן א. צלח, הִצְלִיחַ] עוֹשֶׂה חַיִל, רוֹאֶה בְּרָכָה בַּעֲבוֹדָתוֹ: ״וַיְהִי ה׳ אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ״ (בראשית לט ב). ״אַל־תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ״ (תהלים לז ז). עֵסֶק מַצְלִיחַ. – [מַצְלִיחָה או מַצְלַחַת, מַצְלִיחִים, ־חוֹת]

מַצְלִיף* ז׳ [מן צלף, הִצְלִיף] 1*, מַכֶּה בִּרְצוּעָה: ״וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה אֶלָּא כְּמַצְלִיף״ (יומא ה ג). ״בַּעַל־הָעֲגָלָה וּמַצְלִיפוֹ מִתְחַמְּקִים״ (שניאור, פנדרי ג 138). 2° [בבתי־נבחרים של מדינות שונות] כִּנּוּי לְנָצִיג מִפְלָגָה בְּפַרְלָמֶנְט שֶׁתַּפְקִידוֹ לְזָרֵז וּלְהַמְרִיץ אֶת חַבְרֵי מִפְלַגְתּוֹ לִהְיוֹת פְּעִילִים וּלְהַצְבִּיעַ בְּהֶתְאֵם לְעֶמְדָּה הָרִשְׁמִית שֶׁל הַמִּפְלָגָה. – [מַצְלִיף־, מַצְלִיפִים, ־פֵי־]

מַצְלֵל° ז׳ [מן ב. צלל; צְלִיל] קוֹלָן, מַזְלֵג־קוֹל, מַכְשִׁיר הַמַּשְׁמִיעַ אַגַּב הַקָּשָׁה עָלָיו טוֹן מוּסִיקָלִי מְסֻיָּם. – [מַצְלֵל־, מַצְלְלִים, מַצְלְלֵי־]

מצלל

א. **מְצֻלָּל°, מוצלל** ת׳ [מן ב. צלל] שֶׁהֻטְבְּעוּ בּוֹ צְלִילֵי מוּסִיקָה אוֹ קוֹלוֹת זִמְרָה אוֹ דִּבּוּר: סְרָטִים מְצֻלָּלִים. – [מְצֻלֶּלֶת, מְצֻלָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְצֻלָּל°, מוצלל** ת׳ [מן ג. צלל] מְצֻיָּר אוֹ רָשׁוּם בְּהַבְלָטַת הֶבְדֵּלֵי צְלָלִים וּגְוָנִים: תְּמוּנָה מְצֻלֶּלֶת. – [מְצֻלֶּלֶת, מְצֻלָּלִים, מְצֻלָּלוֹת]

מְצֻלָּם°, מצולם ת׳ [מן צלם, צִלֵּם] 1, שֶׁתְּמוּנָתוֹ נַעַשְׂתָה בְּשִׁיטַת הַצִּלּוּם (פוֹטוֹגְרַפְיָה), מָעְתָּק בְּשִׁיטַת אוֹר וָצֵל: פְּלוֹנִי מְצֻלָּם עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ. טֶקֶס מְצֻלָּם. מִצְעָד מְצֻלָּם בְּסֶרֶט־קוֹלְנוֹעַ. 2 [בהשאלה] מְתֹאָר כְּמוֹת שֶׁהוּא בַּחַיִּים לְלֹא כָּל עִבּוּד וְגִבּוּשׁ אָמָּנוּתִי: בַּסֵּפֶר נִתַּן אֹסֶף שֶׁל סִפּוּרִים וְתֵאוּרִים מְצֻלָּמִים מִן הַהֲוָי. – [מְצֻלֶּמֶת, מְצֻלָּמִים, מְצֻלָּמוֹת] *

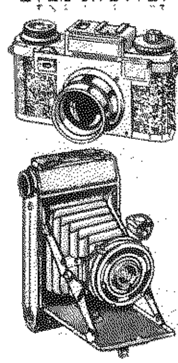
מצלמות

מַצְלֵמָה° נ׳ [מן צלם] מַכְשִׁיר לְצִלּוּם, מְכוֹנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲדָשׁוֹת וּשְׁאָר אֲבִזָרִים לַעֲרִיכַת תְּמוּנוֹת פוֹטוֹגְרָפִיּוֹת. – [מַצְלֵמַת־, מַצְלֵמוֹת, מַצְלֵמוֹת־]

מְצֻלָּע°, מצולע ז׳ [מן צֵלָע; וראה גם ב. צלע] צוּרָה הַנְדָּסִית הַמֻּגְבֶּלֶת עַל־יְדֵי צְלָעוֹת: הַמְשֻׁלָּשׁ, הַמְרֻבָּע, הַמְחֻמָּשׁ, הַמְשֻׁשֶּׁה – כֻּלָּם מְצֻלָּעִים. – [מְצֻלַּע־, מְצֻלָּעִים, מְצֻלְּעֵי־]

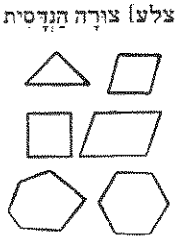
מצולעים שונים

– מְצֻלָּע מְשֻׁכְלָל°, מְצֻלָּע שֶׁכָּל צְלָעוֹתָיו וְכֵן כָּל זָוִיּוֹתָיו שָׁווֹת זוֹ לָזוֹ: הָרִבּוּעַ וְהַמְשֻׁלָּשׁ שְׁוֵה־הַצְּלָעוֹת הֵם מְצֻלָּעִים מְשֻׁכְלָלִים.

מַצְלֵף° ז׳ [מן צלף] קָנֶה גָּמִישׁ שֶׁלִּקְצֵהוּ מְחֻבֶּרֶת טַבְלִית (עַל־פִּי־רֹב שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל גֹּמִי) לְהַצְלִיף בָּהּ עַל זְבוּבִים אוֹ עַל יַתּוּשִׁים כְּדֵי לְקָטְלָם. – [מַצְלֵף־, מַצְלְפִים, מַצְלְפֵי־]

מצלף°, מוצלף ת׳ [מן צלף] מכה, חבוט, שהצליפו עליו: ״עקרי אילנות מצלפי־רוח״ (פיכמן, נג). ״נמלך זה וחלק לו הצלפות יפות ונאמנות... אמר לו המצלף״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה לח). — [מצלפת, מצלפים, ־פות]

מצלצלים° ז״ר [מן צלצל, צלצל] [בלשון־הדיבור] כנוי למטבעות־המתכת המהלכים בשוק (להבדיל משטרי־הנייר שהם ״מרשרשים״): האוצר הוציא לשוק מחזור חדש של מצלצלים. — [מצלצלי־]

מצלק°, מצולק ת׳ [מן צלקת] שיש בו צלקת, שנכרים בו עקבות פצע שהגליד: ״הוא רואה שגופו מצלק ומפצע״ (סדן, ממחוז רגד). [ובהשאלה על דומם:] ״היא (האניה) חותרת... מצלקת מסופות וזעף־קרב״ (אלתרמן, התיבה 78). ״הרים מצלקים וקפו את הדבשת״ (שלונסקי, שירים ב 18). ״כרותים ושבורים ומצלקים היו אילנות אלה״ (בר־יוסף, אם 5). — [מצלקת, מצלקים, ־קות]

א **מצלתים, מצילתיים** ז״ז [מן מצלה; אוגריתית: מצלתמ] 1 °, כלי־הקשה בתזמרת, עשוי שני טסי־מתכת שמקישים אותם זה על זה והם משמיעים קול צלצול מתכתי, הבהיר מקול התף. 2 [במקרא] כלי־נגינה או כלי־הקשה קדום שהיה עשוי נחשת: ״ובשירים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות״ (דברי הימים א יג ח).

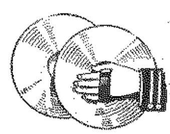
מצילתיים

״והמשררים... במצלתים נחשת להשמיע״ (שם טו יט). — [מצלתי־, מצלתיו]

ב **מצלתים°, מצילתיים** ז״ז [מן א מצלתים] צמח־בר ממשפחת המצליבים, בעל פרחים צהבים ופרות הבנויים משני דיסקוסים פחוסים הדומים למצלתים (Biscutella). — [מצלתי־]

מצמג°, מצומג ת׳ [מן צמג; ב צמיג] 1 , ספוג בצמג, עשוי גמי: ״מעיל מצמג חדש בתכלית״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 332). 2 °, דביק: ״וצלחיות מצמגות בתמרוקי התופינים״ (שרירא, עזה 51). — [מצמגת, מצמגים, ־גות]

מצמד° ז׳ [מן צמד] 1, התקן במכונות הקושר ומחבר גלגל מסתובב אחד אל משנהו. 2 [בכלי־רכב] התקן היוצר קשר בין פעלת המנוע לגלגלים (Clutch): בדריכה על דושת־המצמד נתק הקשר בין המנוע לגלגלים. — [מצמד־, מצמדו; מצמדים, מצמדי־]

מצמד, מצומד ת׳ [מן צמד, צמד] דבוק, מחבר ומהדק: ״חרב מצמדת על־מתניו בתערה״ (שמואל ב כ ח). ״הליכה ברגל על מנעלי־שלג מצמדים לנעלים״ (ליסיצקי, תולדות 251). — [מצמדת, מצמדים, ־דות]

— **במצמד°** תה״פ קרוב ביותר, בסמוך כדי מגע: ״מעבר לסוללת מסלת־הברזל, שאליה נגש כמעט במצמד טור אשוחים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 126).

מצמדת° נ׳ [מן צמד] טבעת־מתכת רחבה הנברגת מכאן ומכאן אל שני צנורות ומחברת אותם לאחד. — [מצמדת־, מצמדתו, מצמדות, מצמדות־]

א **מצמוץ°, מיצמוץ** ז׳ [מן א מצמץ, מצמץ] קריצה בעינים, עצימה מהירה של העינים ופקיחתן חליפות — מתוך גרוי של אור גדול או מרב הפתעה או לשם רמז. פעמים המצמוץ בא מתוך עצבנות בלבד. ״שמע במצמוץ־עין, ודבור לא השמיע״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 42). ״והבטתי בכם במצמוץ ועפעוף״ (אלתרמן, שירים א 185). — [מצמוץ־, מצמוצים, ־צי־]

ב **מצמוץ״, מיצמוץ** ז׳ [מן ב מצמץ, מצמץ] 1 °, מציצה, ספיגה וסחיטה בשפתים: מצמוץ ענבים. 2 ״, דבר למוצץ ולמצמץ אותו: ״וגם ירפא בדברים ימצמצם הנקראים מצמוצים״ (קאנון ג ו). — [מצמוץ־, מצמוצים, ־צי־]

מצמח°, מיצמח ז׳ [מן צמח] משהו שצמח ועלה, יבול הצמיחה: ״תלולית־של־חול... דבשתה... העלתה מצמח קלוש של בצל־הנחש״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 50). ״היו מתגנבים לתוך המצמח שעל הגדר״ (ארד, ביתו 74). [ובהשאלה:] ״מצמח של תשוקות ואימים״ (עוגן, שירים 191). — [מצמח־, מצמחים, מצמחי־]

— **מצמח־היום°** [על־פי הארמית: מצמחיה דיומא״, ויקרא רבה כד] צמיחת היום, כלומר, זריחת השמש: ״עם מצמח־היום היו שניהם משכימים וקמים״ (שנהר, א 242).

א **מצמץ** [על־פי הבנה זו בבראשית רבה ס: ״ממצמץ ומביט בה״, אבל שם ״מצמץ״ במשמעות ב מצמץ = מצץ; ראה להלן ב מצמץ]

~ פע׳ **מצמץ°** פ״י קרץ בעיניו, עצם את עיניו ופקחן חליפות ובמהירות מחמת גרוי של אור גדול, או מתוך תמהון והפתעה או לשם רמז וכדומה: ״וכשהוא ממצמץ בתוך כך בעינים שתויות״ (ביאליק, החצוצרה א). ״הפך בעל־המחבר פניו אצלו ומצמץ בו בערמומיות״ (הזז, צל 120). כשנכנס מן האפלה לאור החזק עמד ממצמץ בעיניו. — [למצמץ, ממצמץ, י־]

~ פע׳ **מצמץ°**, ראה ערך ממצמץ°.

~ הת׳ **התמצמץ°** [על העיניים] עשה תנועת מצמוץ, נעצם ונפקח חליפות: ״והיו עיניה... מתמצמצות עוד יותר, מתוך חיוך־עינים מבצבץ ועולה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 20). ״העינים הקטנות מתמצמצות מכאב״ (שניאור, סיפורים פח). ״עיניה מתמצמצות מול אפרורית־השמים״ (הלקין, משבר 63). ״ראשו צנח על הכר, עיניו נתמצמצו ונעצמו״ (סערוני, גיסים 88). — [להתמצמץ, מתמצמץ, ית־]

ב **מצמץ** [מן מצץ; ערבית: מצמצ]

~ פע׳ **מצמץ*** פ״י, מצץ, סחט וספג בשפתיו: ״האוכל (בכרם רעהו) מן התורה לא יקלף בתאנים ולא ימצמץ בענבים״ (תוספתא בבא מציעא ח ס). ״(היה אליעזר) ממצמץ (את המים) ומביט בה (ברבקה)״ (בראשית רבה ס). ״וכשהוא לועס את אכילתו הוא מוצץ וממצמץ ומתמצה ומלקק שפתיו״ (ביאליק, איש הסיפון). ״וממצמץ בשפתיו כאלו אכל מאכל־תאוה״ (פרץ, יג). ״ובשעת אכילתו הוא ממצמץ בשפתיו ואומר״ (עגנון, כלה שצב). — [למצמץ, ממצמץ, י־]

~ הת׳ **התמצמץ°**, התלקק, מצץ את שפתיו מרב הנאה של אכילת משהו טעים: ״וקול שפה מוצצת ומתמצמצת״ (ביאליק,

אלוף בצלות). ״גֶּבֶל גַּבְלוּל־אֶרֶז וְשֶׂגֶר לַפֶּה; מִשֶּׁנִּתְמַצְמֵץ בִּשְׂפָתַיִם מַבְהִיקוֹת, קָרָא״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 47). — [לְהִתְמַצְמֵץ, מִתְמַצְמֵץ, יִתְ־]

מְצֻמְצָם*, מצומצם ת׳ [מן צמצם, צֻמְצַם] 1*. מֻגְבָּל, נִמְצָא בְּדֹחַק, מַסְפִּיק בְּקֹשִׁי: ״אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִין, יַעֲשֶׂה מֵהֶן צְדָקָה, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהֵן מְרֻבִּין״ (גיטין ז׳.). ״הַפַּרְנָסָה הָיְתָה מְצֻמְצֶמֶת, הַחַיִּים דַּלִּים״ (ביאליק, החצוצרה א). 2°. מֻקְטָן בְּמִסְפָּרוֹ אוֹ בְּכַמּוּתוֹ: נִבְחֲרָה וַעֲדָה מְצֻמְצֶמֶת לְנִסּוּחַ הַהַחְלָטוֹת. בְּנִיָּה מְצֻמְצֶמֶת בִּתְקוּפַת הַמִּלְחָמָה. תָּכְנִית רְחָבָה וְתָכְנִית מְצֻמְצֶמֶת. 3*. מְדֻיָּק, שֶׁהוּא לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר: ״שֶׁהָיוּ בָּהּ (בַּמַּטְלִית) שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ מְצֻמְצָמוֹת״ (ירושלמי שבת ח א). 4°. מְכֻוָּץ, דַּל, כָּחוּשׁ: ״בָּעֲגָלָה יוֹשֶׁבֶת בְּרִיָּה... כְּפוּפָה וּמְצֻמְצֶמֶת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קסם). — [מְצֻמְצֶמֶת, מְצֻמְצָמִים, ־מוֹת]

— שֶׁבֶר מְצֻמְצָם° [בחשבון] שֶׁבֶר מְנֻסָּח בְּצוּרָתוֹ הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּשֶׁאֵין לַמּוֹנֶה וְלַמְּכַנֶּה גּוֹרְמִים מְשֻׁתָּפִים (לְהַבְדִּיל מִן ״שֶׁבֶר מֻרְחָב״): הַשֶּׁבֶר 4/8 הוּא מֻרְחָב, וְהַשֶּׁבֶר 1/2 הוּא מְצֻמְצָם.

מְצֻמְצָמוּת°, מצומצמות נ׳ [מן מְצֻמְצָם] הֱיוֹת מְצֻמְצָם, מֻגְבָּלוּת: ״הַנֻּקְשׁוּת, הַיֹּבֶשׁ... הַמְּצֻמְצָמוּת״ (סוקולוב, אישים 231). — [מְצֻמְצָמוּת־]

א· **מְצַמְצָן°, מְצַמְצָנִי°** תה״ז [מן ב· מצמץ, מִצְמֵץ] הַמַּרְבֶּה לְמַצְמֵץ בִּשְׂפָתָיו: ״קוֹף יָשִׁישׁ קֵרֵחַ... מְצַמְצָן וְרַחְרְחָן״ (ספרוני, ניסים 107). ״כָּל אוֹתָן נְשִׁיקוֹת מְצַמְצָנִיּוֹת־צִיְצָנִיּוֹת עִם מַבָּטִים פּוֹזְלִים״ (איתן, ברקיע 66). — [מְצַמְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְצַמְצָנִי° ת׳ [מן א· מצמץ, מִצְמֵץ] [על עיניים] הַמַּרְבֶּה לְמַצְמֵץ: ״הָעֵינַיִם... מִדַּי רָצָה לְדַיֵּק בִּדְבָרִים – מְצַמְצָנִיּוֹת וּסְגוּרוֹת לְמֶחֱצָה״ (סוקולוב, אישים 398). — [מְצַמְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְצֻמָּק*, מצומק ת׳ [מן צמק, צֻמַּק] 1*. שֶׁצִּמְּקוּ וְיִבְּשׁוּ אוֹתוֹ (כְּגוֹן עַל־יְדֵי בִּשּׁוּל מְרֻבֶּה): ״בֵּיצִים מְצֻמָּקוֹת שֶׁנְּשָׁתָהוּ עַל־גַּבֵּי כִּירָה״ (שבת לח.). ״הַלֶּפֶת! אוֹתָהּ הַלֶּפֶת הַמְצֻמֶּקֶת הַנּוֹדַעַת לִתְהִלָּה״ (ביאליק, יום השישי ג). 2° [בהשאלה] מְקֻמָּט, כָּחוּשׁ: ״רָזוֹן פָּנָיו שֶׁל הַמּוֹרֶה־צֶדֶק הַדַּק וְהַמְצֻמָּק״ (ביאליק, אריה ה). ״הִיא מְצֻמֶּקֶת כַּחֲרָרָה וּפָנֶיהָ בּוֹעֲרוֹת״ (עגנון, סמוך 88). — [מְצֻמֶּקֶת, מְצֻמָּקִים, מְצֻמָּקוֹת]

מְצַמְרֵר° ת׳ [מן צְמַרְמֹרֶת; ראה גם צמרר, צִמְרֵר] הַגּוֹרֵם לִצְמַרְמֹרֶת: ״לְמִשְׁתֵּה־נִצָּחוֹן מְצַמְרֵר מִתַּחַת לְסַלְעֵי־הָעוֹלָם הַסְּדוּקִים״ (אבידן, משהו 204). קֹר מְצַמְרֵר. — [מְצַמְרֶרֶת, מְצַמְרְרִים, מְצַמְרְרוֹת]

א· **מְצֻמָּת°, מצומת** ת׳ [מן ב· צמת, על־פי שבת קט.: ״קָא צָמֵית לֵיהּ בְּחַלָּא״ הוא לוחץ אותו (את הפצע) בחומץ] כָּבוּשׁ וּמְשֻׁמָּר בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: בְּשַׂר מְצֻמָּת (Pickled meat). — [מְצֻמֶּתֶת, מְצֻמָּתִים, ־תּוֹת]

ב· **מְצֻמָּת*, מצומת** ת׳ [מן ב· צמת, צֻמַּת] 1*. מְצֻמָּד, מְחֻבָּר, נִלְוֶה: ״מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וְכָל הַמְצֻמָּתִין לָהֶן״ (ויקרא רבה כח). ״מְצֻמֶּתֶת־לַקַּרְקַע תִּהְיֶה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 24). 2°. מְכֻנָּס, מְכֻוָּץ: ״חַוָּה יָשְׁבָה גְּמוּדָה וּמְצֻמֶּתֶת״ (שנהר, ב 144). ״הַמָּה חֻנְּקוּ טְרוּפִים וּמְצֻמָּתִים?״ (ש׳ שלום, שירים שנב). 3* [בהשאלה] מְכֻנָּס בְּעַצְמוֹ, צָנוּעַ, שְׁפַל־רוּחַ: ״הָרֵיקָן שֶׁבָּכֶם... אֵין צָרִיךְ לוֹמַר... עַל הַצְּנוּעִין וְהַמְצֻמָּתִין שֶׁבָּכֶם״ (שיר השירים רבה ד, כחוט השני). — [מְצֻמֶּתֶת, מְצֻמָּתִים, ־תּוֹת]

מְצֻנְזָר°, מצונזר ת׳ [מן צֶנְזוּרָה; וראה צנזר, צִנְזֵר] שֶׁעָבַר צֶנְזוּרָה, מְבֻקָּר, שֶׁהָיָה בְּבִקֹּרֶת רִשְׁמִית (מֶמְשַׁלְתִּית, צִבּוּרִית וְכו׳): הַמַּאֲמָרִים בְּעִנְיְנֵי בִּטָּחוֹן הַמְּדִינָה נִדְפְּסוּ בָּעִתּוֹן כְּשֶׁהֵם מְצֻנְזָרִים. ״קַשְׁתּוֹ לֹא תוֹרֵם לְבֶצַע ׳תָּכְנִית מְצֻנְזֶרֶת׳״ (אלתרמן, הטור ב 163). — [מְצֻנְזֶרֶת, מְצֻנְזָרִים, ־רוֹת]

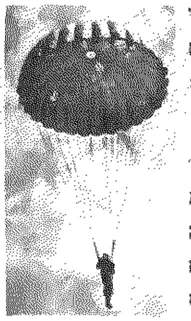

צניחה במצנח

מַצְנֵחַ° ז׳ [מן צנח] סוֹכֵךְ־נְפִילָה, ״פָּרָשׁוּט״ הַתֶּקֶן הַנִּפְרָשׂ בָּאֲוִיר כְּמִטְרִיָּה וְהוּא מַפְחִית בְּשֶׁל הִתְנַגְּדוּת־הָאֲוִיר אֶת מְהִירוּת הַנְּפִילָה שֶׁל גּוּף הַקָּשׁוּר אֵלָיו: בְּאֶמְצָעוּת מַצְנֵחַ צוֹנְחִים אֲנָשִׁים אוֹ מֻטְעָנִים מִכְּלֵי־טַיִס בְּלֹא לְהִפָּגַע. — [מַצְנֵחַ־, מַצְנְחִים, ־נְחֵי־]

מִצְנָח°, מיצנח ז׳ [מן צנח] 1. נְפִילָה מִמָּרוֹם: ״בְּלֵילוֹת מִצְנַח הַכּוֹכָבִים״ (שלונסקי, אבני 65). 2. מִבְצָע צְנִיחָה מִכְּלִי־טַיִס בְּמַצְנֵחַ אוֹ בִּלְעָדָיו: הַמִּצְנָח נִסְתַּיֵּם בְּהַצְלָחָה מְלֵאָה. — [מִצְנַח־, מִצְנָחִים, מִצְנְחֵי־]

מֻצְנָח°, מוצנח ת׳ [מן צנח, הִצְנִחַ] מוּרָד מִמָּטוֹס בְּמַצְנֵחַ: חַיָּלִים וְתַחְמֹשֶׁת מֻצְנָחִים. הַמָּזוֹן הַמֻּצְנָח לַנְּצוּרִים הִגִּיעַ. — [מֻצְנַחַת, מֻצְנָחִים, ־חוֹת]

מֶצֶנָט° ז׳ [על שמו של Macaenas, מאצילי רומא העשירים במאה הראשונה לפני מניין האומות, שתמך בסופרים הוראציוס ווירגיליוס] פַּטְרוֹן עָשִׁיר וּנְדִיב־לֵב הַתּוֹמֵךְ מִכַּסְפּוֹ בְּסוֹפְרִים וּבְאָמָּנִים כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לִיצֹר מִתּוֹךְ שַׁלְוָה אֶת יְצִירוֹתֵיהֶם. — [מֶצֶנָטִים]

מַצְנֵם° ז׳ [מן צָנִים; ראה גם צנם] מַקְלֶה, מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי לְחִמּוּם פְּרוּסוֹת־לֶחֶם וּלְיִבּוּשָׁן וְלַהֲפִיכָתָן לְצְנִימִים (Toaster). — [מַצְנֵם־, מַצְנְמִים, ־מֵי־]

מְצֻנָּן*, מצונן ת׳ [מן צנן, צֻנַּן] 1*. מְקֹרָר, שֶׁאֲחָזַתּוּ צִנָּה, שֶׁחָלָה מֵחֲמַת הִתְקָרְרוּת: ״אֲחוּזַת־הַדָּם וְהַמְעֻשֶּׁנֶת וְהַמְצֻנֶּנֶת״ (חולין ג ה). פְּלוֹנִי מְצֻנָּן וְחָשׁ בְּרֹאשׁוֹ. 2°. שֶׁפָּג חֻמּוֹ, שֶׁפָּחֲתָה הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁלּוֹ: תֵּה מְצֻנָּן. תַּבְשִׁיל מְצֻנָּן. 3° [בהשאלה] נְטוּל־הִתְלַהֲבוּת, אָדִישׁ, קָרִיר: ״מִטִּבְעוֹ הוּא מָתוּן וּמְצֻנָּן״ (ביאליק, אריה ח). ״מִתּוֹךְ דֵּעָה מְצֻנֶּנֶת וּצְלוּלָה״ (ברקוביץ, הראשונים מח). 4*. מְחֻסַּר תַּאֲוָה מִינִית, קַר מִבְּחִינָה מִינִית: ״אַחְאָב אִישׁ מְצֻנָּן הָיָה״ (סנהדרין לט:). — [מְצֻנֶּנֶת, מְצֻנָּנִים, ־נּוֹת]

מַצְנֵן° ז׳ [מן צנן] שֵׁם כּוֹלֵל לְמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַמְשַׁמְּשִׁים לְצִנּוּן אֲוִיר, אוֹ לְהַחְזָקַת מָזוֹן בְּקֹר מַתְאִים, אוֹ לְצִנּוּן מָנוֹעַ שֶׁלֹּא יִתְחַמֵּם תּוֹךְ כְּדֵי פְּעֻלָּה. — [מַצְנֵן־, מַצְנְנִים, מַצְנְנֵי־]

מֻצְנָע*, מוצנע ת׳ [מן צנע, הִצְנִיעַ] מֻסְתָּר, חָבוּי: ״מָקוֹם הַמֻּצְנָע״ (תרומות ח ח). ״בַּהֵיכָל מֻצְנָע שָׁם לִפְנַי וְלִפְנִים נִפְתַּח שַׁעַר

קָטָן שֶׁל רַחֲמִים" (ביאליק, החצוצרה ד). "הִתְלַהֲבוּתוֹ הַמְּצֻנַּעַת הָיְתָה פּוֹרֶצֶת מִזְּמַן לִזְמָן" (פיכמן, רנג). "בְּגַנֵּי נְטַעְתִּיךָ, בְּגַנֵּי הַמִּצְנָע – בְּלִבִּי" (רחל, קכז). – [מִצְנַעַת, מִצְנָעִים, ־עוֹת]

מִצְנָע°, מיצנע ז׳ [מן צנע] מִסְתָּר, מַחֲבוֹא: "בַּעֲטִיפוֹת וְקִרוּמִים... וּבְמִצְנַע אֲרִיגִים" (עוגן, שירים 183). – [מִצְנַע־]

מְצֻנָּף^, מצונף ת׳ [מן צנף] 1^, מְכֻרְבָּל, מְעֻטָּר: "וְלוּ הָיָה בְּצִיץ קֹדֶשׁ מְצֻנָּף" (גבירול, א 159). "תְּרָכִים מְצֻנְּפֵי־רֹאשׁ" (אבן־זהב, שיילוק גג). 2°, מְקֻפָּל, כָּרוּךְ, מְכֻרְבָּל: "מְצֻנָּף כְּמִין פְּקַעַת הָיָה עֶכֶן קָטָן מְנֻמְנָם בַּחַמָּה" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 228). [ובהשאלה פיוטית:] "וְעַל שְׂפָתֵךְ עֶלְיוֹנָה מְצֻנָּף, נָם, נִרְגָּע... בְּכִי תִינוֹק" (בת־מרים, שירים 79). – [מְצֻנֶּפֶת, מְצֻנָּפִים, ־פוֹת]

מִצְנֶפֶת נ׳ [מן א. צנף; ארמית: מִצְנַפְתָּא] 1, עֲטִיפָה לָרֹאשׁ, מִטְפַּחַת אֲרֻכָּה שֶׁהַקַּדְמוֹנִים צָנְפוּ וְכָרְכוּ בָּהּ אֶת רֹאשָׁם, כְּדֶרֶךְ הַהֹדִים בְּיָמֵינוּ. מִצְנֶפֶת שֶׁל בַּד הָיְתָה מִבִּגְדֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: "כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ... וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף, בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם" (ויקרא טז ד). "עֲטֶרֶת־פָּז מְעִיל וּמִצְנֶפֶת" (בן־סירא מה כ). 2° שְׁבִיס לְרֹאשׁ נָשִׁים: "לְמִיּוֹם גִּלַּח רַחֲמָה אֶת שַׂעֲרָהּ תִּצְנֹף מִצְנֶפֶת שְׁחוֹרָה לְרֹאשָׁהּ" (עגנון, כפות תא – תב). – [מִצְנֶפֶת־, מִצְנַפְתּוֹ; מִצְנָפוֹת, מִצְנְפוֹת־]

תבנית משוערת של מצנפת הכוהן הגדול

מצנפת הודית

א. **מֶצַע** [יוונית: mesos אמצעי; ארמית: מְצַע; ראה גם אֶמְצַע]

~ פִּע׳ **מִצַּע*** פִּעֵ״י 1* פ״י, שָׂם בָּאֶמְצַע, חִלֵּק בַּתָּוֶךְ, חָצָה: "מִצַּע אֶת הַתְּחוּם (שֶׁל הָעֵרוּב) – אַל יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ" (ירושלמי עירובין כא ב). "הָיוּ מְמַצְּעִים אוֹתוֹ (אֶת בִּנְיָמִין) וְהָיוּ מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ" (בראשית רבה צה). "הָיוּ מְמַצְּעִים לָהּ דֶּרֶךְ בֵּינֵיהֶם" (ביאליק, מאחורי א). 2° פ״ע עָבַר בָּאֶמְצַע, נִמְשַׁךְ בַּתָּוֶךְ: "הָיְתָה הַחַמָּה מְמַצַּעַת בְּכִפַּת הָרָקִיעַ" (הזז, צל 227). "הָרוֹפֵא מְמַצֵּעַ וְעוֹבֵר בֵּין הַמִּטּוֹת" (טברסקי, לפידים 256). 3^ פ״י חִשֵּׁב אֶת הָאֶמְצַע, קָבַע אֶת הַבֵּינוֹנִי: "שֶׁאָנוּ מְמַצְּעִים מַה שֶּׁיֵּשׁ בֵּין הַמּוּעָט לַמְּרֻבֶּה" (שולחן ערוך, חושן משפט קג ב). "צָרִיךְ לְמַצֵּעַ בֵּין שְׁנֵי הַקּוֹלוֹת" (יהודה שטינברג, צד). 4° פ״ע [בהשאלה] תִּוֵּךְ, פִּשֵּׁר: "הַחוּשׁ הַתּוֹלַדְתִּי הוּא הַמְּמַצֵּעַ בֵּין הָאָדָם וּבֵין הַטֶּבַע" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סה). – [לְמַצֵּעַ, מְמַצֵּעַ, י־]

~ פֻּע׳ **מֻצַּע***, הָיָה בָּאֶמְצַע, נִקְבַּע בַּתָּוֶךְ: "מִזְבֵּחַ מְמֻצָּע וְעוֹמֵד בָּאֶמְצַע" (יומא לג:). [רווח בייחוד הבינוני מְמֻצָּע – ראה ערך זה]

~ הִת׳ **הִתְמַצֵּעַ***, 1*, הָיָה בָּאֶמְצַע, נִמְצָא בֵּין דְּבָרִים: "שְׁלֹשָׁה אֵין מְמַצְּעִין וְלֹא מִתְמַצְּעִין, וְאֵלּוּ הֵן: הַכֶּלֶב וְהַדֶּקֶל וְהָאִשָּׁה" (פסחים קיא.). "הָיְתָה הַשְּׁכִינָה מִתְמַצַּעַת בֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן" (שיר השירים רבה א, הנך יפה). "וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ" (רש״י דברים לג ג). "הַיּוֹנְקֶר, שֶׁהִתְמַצֵּעַ בֵּינֵיהֶם, חָצַץ אַף הוּא קְצָת" (ביאליק, מעוות). "הִצְטַדֵּד וְהִתְמַצֵּעַ בֵּין הַשִּׁבֳּלִים" (יהודה שטינברג, קג). "הַחַמָּה הָלְכָה וְהִתְמַצְּעָה בָּרָקִיעַ" (קבק, בצל 349). 2°, נִתְחַלֵּק לִשְׁנַיִם, נִקְבַּע הַמְּמֻצָּע. 3^, עָסַק בְּתִוּוּךְ בֵּין שְׁנַיִם, טִפֵּל בְּפִשְׁרָה: "לְךָ שֶׁנִּתְמַצֵּעַ בֵּין רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן בְּעֵסֶק תְּבִיעָה שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם" (תשובות הגאונים, לפי ב״י). – [לְהִתְמַצֵּעַ, מִתְ־, יִתְמַצֵּעַ]

~ הִפ׳ **הִמְצִיעַ^** פ״י קָבַע אֶת הָאֶמְצַע, חִלֵּק: "וְרֹחַב וְאֹרֶךְ לֹא יַמְצִיעוּךָ" (שיר הייחוד ליום ב). – [לְהַמְצִיעַ אֶת־, מַמְצִיעַ, יַמְ־]

ב. **מֶצַע** [מן מַצָּע; ראה גם יצע, הִצִּיעַ]

~ הִת׳ **הִתְמַצֵּעַ°**, הִשְׂתָּרַע עַל מַצָּע: "גַּבְרִיאֵל מִתְמַצֵּעַ אוֹתָהּ שָׁעָה עַל מִשְׁכָּבוֹ" (טברסקי, אקוסטה א 153). "טִפַּסְתִּי עַל הַקָּרוֹן הָאֲחוֹרִי וְנִתְמַצַּעְתִּי לִי עַל שְׁלֹשָׁה שַׂקִּים" (מגד, חדוה 357). – [לְהִתְמַצֵּעַ, מִתְ־, יִתְמַצֵּעַ]

מַצָּע ז׳ [מן יצע, הִצִּיעַ] 1, דָּבָר שֶׁפּוֹרְשִׂים וּמַצִּיעִים עַל הַמִּטָּה לְנוֹחוּת הַשְּׁכִיבָה עָלֶיהָ: מִזְרָן, שְׂמִיכָה, כַּר – כֻּלָּם מַצָּעוֹת הֵם. "כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ" (ישעיה כח כ). "וּמַצָּעוֹת נָאוֹת מַצִּיעוֹת לָכֶם" (חגיגה יד:). "כְּמַצָּע עַל הַמִּטָּה" (רש״י שמות יט ב). "וְנִעֲרוּ אֶת הַמַּצָּעוֹת וְקִנְּחוּ אֶת הָאָבָק" (עגנון, כפות תטו). 2° [בהשאלה] רִפּוּד, מַרְבָד: "עַל מַצַּע יְרַקְרַק נִתְגַּלְגַּל גִּלְגּוּלִים" (ביאליק, זוהר). 3° [בהשאלה] בָּסִיס וָרֶקַע לְעִנְיָן מְסֻיָּם, מַעֲרֶכֶת שֶׁל הַנָּחוֹת־יְסוֹד וְעֶקְרוֹנוֹת בִּשְׁאֵלָה מְסֻיֶּמֶת: "בְּחַיֵּי אָדָם מְשַׁמֵּשׁ גַּם הַבִּלְתִּי־חָשׁוּב כְּמַצָּע בִּשְׁבִיל הֶחָשׁוּב" (ברקוביץ, הראשונים י). נִתְפַּרְסֵם מַצַּע הַמִּפְלָגָה לִקְרַאת הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת. שְׁתֵּי הַסִּיעוֹת קָבְעוּ מַצָּע מְשֻׁתָּף. – [מַצַּע־, מַצָּעוֹת, מַצְּעוֹת־, גם מַצָּעִים, מַצְּעֵי־]

– **קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ** [שאול מן ישעיה כח כ], הַנּוֹשֵׂא רָחָב יוֹתֵר מִדַּי וְאִי־אֶפְשָׁר לְצַמְצְמוֹ בְּמִסְגֶּרֶת הַקְּבוּעָה: "וְזֶה מִן הַנִּמְנָע, יִקְצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ" (בורלא, כיסופים 12).

– **מִי יַשִּׂימֵנִי מַצָּע תַּחְתֶּיךָ לָעוֹלָם הַבָּא*** (עבודה זרה י:), דִּבּוּר שֶׁל הַכְנָעָה וְהַעֲרָצָה לָאָדָם.

מֻצָּע*, מוצע ת׳ [מן יצע, הֻצַּע] 1*, שֶׁהִצִּיעוּ אוֹתוֹ, שֶׁשָּׂמוּ בּוֹ מַצָּעוֹת: "וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּתוֹ מֻצַּעַת" (שבת קיט:). 2°, שֶׁנִּתַּן כְּהַצָּעָה: הַתָּכְנִית הַמֻּצַּעַת נִתְקַבְּלָה בְּרֹב דֵּעוֹת. – [מֻצַּעַת, מֻצָּעִים, מֻצָּעוֹת]

מֶצַע° ז׳ [מן א. מצע; אֶמְצַע] תָּוֶךְ, שִׁמּוּשׁ כְּאֶמְצָעִי, קֶשֶׁר. – [מֶצַע־]

– **מִלּוֹת־מֶצַע°** [בתורת־הלשון] מִלִּים קְצָרוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת כְּעֵין דֶּבֶק וְחִבּוּר בְּמִבְנֵה הַמִּשְׁפָּט, כְּגוֹן: מִלּוֹת־יַחַס, מִלּוֹת־חִבּוּר.

מִצְעָד, מיצעד ז׳ [מן צעד] 1, צְעִידָה, פְּסִיעָה: "מֵה׳ מִצְעֲדֵי־גֶבֶר כּוֹנָנוּ" (תהלים לז כג). "וּכְמִדְרַךְ עֲנָקִים מִצְעָדוֹ בָּטוּחַ" (ביאליק, משירי החורף). "וּמִצְעָדֵנוּ עוֹד יָרֵעִים: אֲנַחְנוּ פֹּה" (שלונסקי, תר׳ שיר הפרטיזאנים). "מִצְעָדַיִךְ יִנְעֲמוּ לִי מֵהֶמְיַת נַחַל" (אבן־זהב, דויד סו). 2, טֶקֶס שֶׁל צְעִידָה בְּסָךְ, תַּהֲלוּכָה שֶׁל יְחִידוֹת־צָבָא, אוֹ שֶׁל אִרְגּוּנִים אֲחֵרִים, בִּרְחוֹבוֹת־עִיר בְּיוֹם חַג אוֹ זִכָּרוֹן: הַמִּצְעָד הַצְּבָאִי בְּיוֹם הָעַצְמָאוּת הָיָה רַב־רֹשֶׁם. מִצְעַד הַצּוֹפִים. – [מִצְעַד־, מִצְעָדִים, ־עֲדֵי־]

מַצָּעִית° נ׳ [מן מַצָּע] קַרְקָעִית הַפֶּרַח אוֹ הַתִּפְרַחַת שֶׁעָלֶיהָ עֲרוּכִים חֶלְקֵי הַפֶּרַח. – [מַצָּעִית־, מַצָּעִיּוֹת]

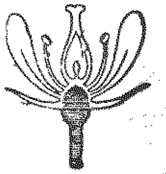
מצעית (החלק המשורטט)

מְצֻעָף°, מצועף ת׳ [מן צָעִיף; ראה גם צעף, צֹעַף] 1, מְכֻסֶּה בְּצָעִיף אוֹ בְּדוֹמֶה לוֹ, רָעוּל, מְעֻלָּף: "הֵמָּה מְצֻעֲפֵי־פָנִים" (ליסיצקי, במעלות 46). "מְקֻשֶּׁטֶת וּמְצֻעֶּפֶת בְּפֵאָה נָכְרִית" (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו

מה). 2 [בהשאלה] לוּט, מִכְסֶה: "אַדְמוּמִיתוֹ מְצֹעֶפֶת טַל כַּחְלִילִי" (שניאור, סיפורים קס). "תְּנַח עוֹלָם, זָרוּחַ וּמְצֹעָף" (פיכמן, קמס). "אֶרֶץ—חֵיק מְצֹעָף" (ולפובסקי, שירים 249). "מְצֹעָף עֲרָפֶל דַּק" (מגד, החי 200). — [מְצֹעֶפֶת, מְצֹעָפִים, ־פוֹת]

מְצֹעָף˄, מוּצעף ת' [מן צָעִיף; ראה גם צעף, הִצְעִיף] מְצֹעָף, מְכֻסֶּה [גם בהשאלה]: "כֻּלָּם צָגִים וְלֹבֶן מְצֹעָפִים" (אימצת, שחרית יום-כיפור). "הַמַּבָּט כֹּה מְצֹעָף וְהַלֵּב כֹּה כָּבֵד" (ש' שלום, שירים רסד). [מְצֹעֶפֶת, מְצֹעָפִים, ־פוֹת]

מְצֻעְצָע°, מצועצע ת' [מן צַעֲצוּעַ; ראה גם צעצע, צִעְצֵעַ] עָשׂוּי מַעֲשֵׂה צַעֲצוּעִים, מְקֻשָּׁט וּמְעֻטָּר: "כֻּלָּם מְחֻטָּבִים וּמְצֻבָּעִים וּמְצֻיָּרִים וּמְצֻעְצָעִים" (ברקוביץ, תר' טוביה קעה). "אֲרוּנוֹת נִרְחָבִים, שֶׁמַּרְאוֹת מְצֻעְצָעוֹת־שָׂפָה קְבוּעוֹת לָהֶם" (שמיר, הוא הלך 67). [ובהשאלה:] "לֹא גָּרַסְתִּי אֶת הַסִּגְנוֹן הַמְצֻעְצָע" (שופמן, ה 221). — [מְצֻעְצַעַת, מְצֻעְצָעִים, ־עוֹת]

מִצְעָר, מיצער [מן א· צער] תר"ז 1, ז' דָּבָר מוּעָט, דָּבָר קָטָן, כַּמּוּת קְטַנָּה: "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד" (איוב ח ז). "אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה, הֲלֹא מִצְעָר הִוא" (בראשית יט כ). "כִּי בְמִצְעַר אֲנָשִׁים בָּאוּ חֵיל אֲרָם" (דברי הימים ב כד כד). "פְּלֵטַת מִצְעָר שֶׁל יְמֵי־נַחַת מְעַטִּים" (ביאליק, אלמנות). "אֲגֻדַּת 'אַהֲבַת שָׁלוֹם', שֶׁרֵאשִׁיתָהּ שַׂגִּיא הָיָה וְאַחֲרִיתָהּ אַף לֹא מִצְעָר" (אבן־זהב, בסוד קס). 2 °, ת' קָטָן, מוּעָט, דַּל: "וְאִם עוֹד הוֹתִיר אֵל לִפְלֵטָה שָׂרִיד מִצְעָר" (ביאליק, אם יש). "וַזּוֹהִי עֲדַת אֲנָשִׁים מִצְעָרָה" (סוקולוב, במראות 117). "חֲבוּרַת הַיְּהוּדִים הַמִּצְעָרָה הַטִּילָה עַל בֵּית הַיְּהוּדִי הֶעָשִׁיר" (ברנר, א 114). "מִצְעָרִים הָיוּ נוֹשְׂאֵי־דִגְלָהּ וּמוּעָטִים הָאֻכְלוּסִים שֶׁהִצְבִּיאָה בְּרֵאשׁוֹנָה" (ליסיצקי, תולדות 150). "עַל אֶבֶן מִצְעָרָה וּבוֹדֵדָה בּוֹנֶה הוּא הֵיכָלוֹת" (טנאי, ארץ 136). — [מִצְעָר־]

— לְמִצְעָר תה"פ [שאול מן ישעיה סג יח: "לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם־קָדְשֶׁךָ", ושם כנראה המשמעות: לזמן קצר] לְכָל־הַפָּחוֹת, לְפָחוֹת: אִם אֵינְךָ יָכוֹל לְדַבֵּר עִם הַמְנַהֵל אִישִׁית, תֵּן לְמִצְעָר מִכְתָּב אֵלָיו.

מְצַעֵר° ת' [מן ב· צער, צִעֵר°] מַעֲצִיב, גּוֹרֵם צַעַר: נִתְקַבְּלָה יְדִיעָה מְצַעֶרֶת, תְּשׁוּבָתוֹ מְצַעֶרֶת בְּיוֹתֵר. — [מְצַעֶרֶת, מְצַעֲרִים, מְצַעֲרוֹת]

מַצְעֶרֶת° נ' [מן א· צער] שַׁסְתּוֹם בִּמְכוֹנוֹת הֶעָשׂוּי לְבַקֵּר אוֹ לְוַסֵּת אֶת הַסְפָּקַת הַדֶּלֶק. — [מַצְעֶרֶת־, מַצְעֵרוֹת, מַצְעֲרוֹת־]

מִצְפֶּה, מיצפה ז' [מן א. צפה] מִגְדַּל־צוֹפִים, מָקוֹם גָּבוֹהַּ לְשׁוֹמֵר הַצּוֹפֶה לְמֶרְחַקִּים: "עַל־מִצְפֶּה אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת" (ישעיה כא ח). "מִצְפּוֹת וְהֵם נִבְנוֹת לִצְפּוֹת מֵהֶם" (השרשים לג'נאח, נהר). — [מִצְפֵּה־, מִצְפִּים, מִצְפֵּי־, גם מִצְפּוֹת]

מצפה־כוכבים

— מִצְפֵּה־כּוֹכָבִים°, אוֹבְּסֶרְוָטוֹרְיָה, בִּנְיָן מְצֻיָּד בְּטֶלֶסְקוֹפּ וּבְמַכְשִׁירִים אֲחֵרִים לְתַצְפִּיּוֹת בִּתְנוּפוֹת הַשָּׁמַיִם.

מַצְפֶּה ז' [מן א· צפה, צָפָה] 1. צוֹפֶה, הַמַּבִּיט לְמֶרְחַקִּים מֵרֹאשׁ הַמִּגְדָּל: "הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה, אֲשֶׁר יִרְאֶה – יַגִּיד" (ישעיה כא ו). 2 °, מְחַכֶּה בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם – ראה א. צפה, צִפָּה. —[מְצַפֵּה־, מְצַפִּים, מְצַפֵּי־]

א· **מְצֻפֶּה, מצופה** ת' [מן א· צפה, צִפָּה] מְיֻחָל, מְקֻוֶּה, שֶׁצִּפּוּ לוֹ: הַמִּכְתָּב הַמְצֻפֶּה נִתְקַבֵּל סוֹף־סוֹף. —[מְצֻפָּה, מְצֻפִּים, מְצֻפּוֹת]

ב· **מְצֻפֶּה, מצופה** ת' [מן ב· צפה, צִפָּה] מְכֻסֶּה, שֶׁנָּתוּן עָלָיו רִקּוּעַ אוֹ שִׁכְבָה שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם: "אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב" (שמות כו לב). "כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל־חָרֶשׂ" (משלי כו כג). "וּפִיהֶן (שֶׁל הַשּׁוֹפָרוֹת) מְצֻפֶּה כֶּסֶף" (ראש השנה ג ד). "כְּלִי־חֶרֶס מְצֻפֶּה בַּאֲבָר" (רש"י עבודה זרה לג:). יָדִיּוֹת־הַדְּלָתוֹת מְצֻפּוֹת נִיקֶל. — [מְצֻפָּה, מְצֻפִּים, ־פּוֹת]

מַצְפּוּן ז' [מן א. צפן] 1, דָּבָר צָפוּן, מַטְמוֹן: "נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו" (עובדיה א ו). "אוֹצַר נִיחוֹחֵי נְשִׁיקוֹתֶיהָ וּמַצְפּוּן רֵיחַ חֵיקָהּ" (ביאליק, אחד). 2° [בהשאלה] רֶגֶשׁ הַמּוּסָר וְהַיֹּשֶׁר שֶׁבְּלֵב הָאָדָם, מוּסַר־כְּלָיוֹת, חוֹבַת־הַלֵּב: "וְיִרְבֶּה שְׂכָרְךָ עַל בֹּר לְבָבְךָ וּמַצְפּוּנְךָ" (כוזרי ה כח). פְּלוֹנִי אָדָם בַּעַל־מַצְפּוּן הוּא. הוּא סוֹבֵל מִיִּסּוּרֵי מַצְפּוּנוֹ. — [מַצְפּוּן־, מַצְפּוּנִים, ־נֵי־]

— בְּמַצְפּוּן˄, בְּסֵתֶר, בִּצְנִעָה: "וְתוֹדֶה עַל זֶה בְּמַצְפּוּן וּבְגָלוּי" (כוזרי ב ג).

— חֹפֶשׁ־הַמַּצְפּוּן°, הַחֵרוּת הַנְּתוּנָה לְכָל אֶזְרָח בִּמְדִינָה דֵמוֹקְרָטִית בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָה, הַכָּרָה וְהַשְׁקָפַת־עוֹלָם.

— חָכְמַת־הַמַּצְפּוּן˄, תּוֹרַת הָאֶתִיקָה וְהַמּוּסָר, חוֹבַת־הַלְּבָבוֹת (הקדמה לחובות הלבבות).

— מַצְפּוּן נָקִי (טָהוֹר)°, הַכָּרַת אָדָם כִּי הוּא חַף מִכָּל חֵטְא (וההיפך:)

— מַצְפּוּן לֹא־נָקִי (לֹא־טָהוֹר)°, הַרְגָּשַׁת אַשְׁמָה.

— בַּעַל־מַצְפּוּן°, בַּעַל־לֵב, פּוֹעֵל לְפִי עֶקְרוֹנוֹת הַיֹּשֶׁר וְהַמּוּסָר.

מַצְפּוּנִי° ת' [מן מַצְפּוּן] שֶׁל הַמַּצְפּוּן, שֶׁבְּמַצְפּוּן: שְׁאֵלָה מַצְפּוּנִית. [מַצְפּוּנִית, מַצְפּוּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מַצְפּוּנִיּוּת° נ' [מן מַצְפּוּן, מַצְפּוּנִי] נֹהַג לְפִי צִוּוּיֵי הַמַּצְפּוּן, רְגִישׁוּת וּזְהִירוּת בְּעִנְיְנֵי מוּסָר (Conscientiousness).—[־פּוּנִיּוֹת־]

מִצְפִּית*, מצופית נ' [אולי מן ב· צפה, צִפָּה] צִפּוּי לְפִמִּית שֶׁל כְּלִי־נְשִׁיפָה: "קֶרֶן עֲגָלָה... אִם הָיְתָה מִצְפִּית שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת טְמֵאָה" (כלים יא ז). — [מִצְפִּית־, מִצְפִּיּוֹת]

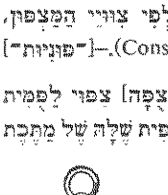
מצפן; N-צפון

מַצְפֵּן° ז' [מן צָפוֹן; וראה ב. צפן] מַכְשִׁיר שֶׁקְּבוּעָה בּוֹ מַחַט מַגְנֶטִית הַמִּתְיַשֶּׁבֶת בְּכָל מַצָּב מֵאֹזֶן אֶת הַכִּוּוּן צָפוֹן–דָּרוֹם: הַחֵץ שֶׁבַּמַּחַט פּוֹנֶה צָפוֹנָה, וּלְפִי זֶה נָקֵל לִקְבֹּעַ אֶת שְׁאָר רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם. —[מַצְפֵּן־, מַצְפְּנִים, ־נֵי־]

מִצְפָּן˄, מוצפן ת' [מן א· צפן, הִצְפִּין] מֻסְתָּר, חָבוּי, גָּנוּז: "בְּנֵי אָבוֹת שְׁלֹשָׁה עַל מִצְפָּן שְׁלֹשָׁה" (ינאי רגו). נִתְגַּלְּתָה הַסְּחוֹרָה הַמֻּצְפֶּנֶת. כִּתְבֵי־יָד מֻצְפָּנִים. — [מֻצְפֶּנֶת, מֻצְפָּנִים, ־נוֹת]

מצפף°, מצופף ת׳ [מן צפף, צפף] ערוך בצפיפות, כבוש ולחוץ זה לזה: האותיות סדרו בשורות מצפפות, דגים מצפפים בחבית. ״צעיפי המשי האפורים שהיו מצפפים על מקמר הגבעות״ (יזהר, צקלג 968). — [מצפפת, מצפפים, ־פות]

מצפרן°, מצופרן ת׳ [מן א. צפרן] בעל צפרנים ארכות: ״כפות מצפרנות״ (שגיאור, מיומנו של סופר). ״כשני צבים גדולים משלחים גפים מצפרנות פנים ואחור״ (מגד, מקרה 220). —[מצפרנת, מצפרנים, מצפרנות]

מצץ [קרוב אל מצה; ארמית: מצץ; ערבית: מץ]

~ פע׳ **מצץ** פ״י 1. ינק, שאב וספג בשפתיו ובלשונו: ״למען תינקו ושבעתם... למען תמצו והתענגתם״ (ישעיה סו יא). ״מוהלין ופורעין ומוצצין (את דם־המילה)״ (שבת יט ב). ״ואכלת (ענבים) ולא מוצץ״ (ספרי דברים רסו). ״אין לך טבעת (מלאה רעל)? מץ אותה ומות!״ (דברים רבה ב). ״כמו תולעת זוללה שם מוצצת, מוצצת״ (ביאליק, תקות). הדבורים מוצצות צוף מן הפרחים. 2* [בהשאלה] ספג וקלט, סחט ובלע: ״שהרופא נותנו (את הגמי) על־גבי המכה שהוא מוצץ את הלחה״ (תוספתא כלים בבא קמא ו יט). — [למץ או למצץ; מוצץ, מצוץ; ימצץ או ימץ... תמצינה; מצץ! או מץ!]

~ נפ׳ **נמצץ**״, נסחט ונספג, נשאב ממנו הנוזל שבו על־ידי יניקה וספיגה: ״מעסים רמוני — הנמצץ מן הרמונים״ (רש״י ברכות נז.). הנוזלים נמצצים מן האדמה על־ידי היונקות של הצמחים. צוף הפרחים נמצץ על־ידי הדבורים. — [להמצץ, נמצץ, ימצץ]

~ הת׳ **התמצץ**״, 1״. נסחט, נספג: ״שאינן מתמצצין (מי־רגלים) מנופו״ (רבינו גרשום בכורות ז.). 2°. התלקק, מצץ הרבה בשפתיו כלאחר אכילת מאכל־תאוה: החתול התלקק והתמצץ. — [להתמצץ, מת־, ית־]

— **מצץ מן האצבע°** [בהשאלה, בלשון־הדיבור] קלט מן האויר, בדה מלבו: אין כל יסוד לידיעה, בודאי מצצת אותה מן האצבע!

מצץ° ז׳ [מן מצץ; בלשון־הדיבור רווח יותר: מוצץ] התקן כעין פטמה של גמי... שמצמידים אל בקבוק ושמים את קצהו בפי תינוק למען יינק מתוכו. התינוקות אוהבים ״למצץ״ גם את המצץ בלבד בלא חלב. — [מצץ־, מצצו; מצצים, מצצי־]

א. **מצק** [מן א. מוצק]

~ פע׳ **מצק°** פ״י עשה שיהא מוצק: הטמפרטורה הנמוכה מצקה את הנוזלים. — [למצק את־, מ־, י־]

~ פע׳ **מצק°**, ~ הת׳ **התמצק°**, נעשה מוצק: הנוזלים התמצקו בטמפרטורה הנמוכה. — [ממצק, ימצק; מתמצק, יתמצק]

ב. **מצק** [צורת־משנה מן יצק; אולי בהשפעת הכתוב (מלכים ב ד ה): ״והיא מוצקת (שמן)״, אך שם הפעיל מן יצק!]

~ פע׳ **מצק*** פ״י יצק: ״בתחלה מוצקין שמן על ראשו, ואחר־כך נותנין לו שמן בין ריסי־עיניו״ (הוריות יב.). ״בשר־ודם מוצק כלים... על־ידי שהות הוא מעלה חלודה״ (בראשית רבה יב). — [למצק, מוצק, ימצק]

מצק, ראה מוצק.

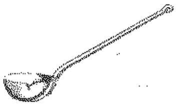
מצקת

מצקת° נ׳ [מן יצק, הציק] תרוד, כף גדולה שיוצקים ומעבירים בה תבשיל מן הסיר אל הצלחות. — [מצקת־, מצקתו; מצקות, מצקות־]

מצר, מיצר ז׳ [מן א. צר, וראה ב. צרר, הצר] 1. מקום צר [ובהשאלה] צרה, צוקה: ״מן־המצר קראתי יה״ (תהלים קיח ה). ״אפפוני חבלי־מות ומצרי שאול מצאוני״ (תהלים קטז ג). ״לא מצרי־שאול עלי יהלכו אימים״ (ביאליק, כוכב). ״כל יסורי־גיהנם וכל מצרי־שאול כאין היו בעיניו״ (ברקוביץ, תרי הוי ב). ״כאלו יצא מן המצר והרחק למרחב ודרור״ (הזז, יעיש ד 59). 2°. רצועה צרה של יבשה הנתונה בין שני ימים והמאחדת שתי יבשות: מצר־פנמה מאחד את אמריקה הצפונית והדרומית. 3°. מעבר צר בים בין שתי יבשות, כגון: מצר־גיברלטר, מצרי טירן בדרום מפרץ אילת. — [מצר־, מצרו... מצרכם; מצרים, מצרי־]

— **בין המצרים**. 1 [בהשאלה] במצוקה, במבוך, במצב ללא מוצא: ״כל־רדפיה השיגוה בין המצרים״ (איכה א ג). האיש נמצא בין המצרים. 2° [על־פי הכתוב הנ״ל באיכה א ג] כנוי לשלשת שבועות־האבל שבין י״ז בתמוז (יום שבו הבקעה ירושלים) לט׳ באב (יום חרבן בית־המקדש): ״שיש לזהר מלברך שהחינו בין המצרים״ (הלבוש, אורח חיים, הלכות תענית).

מצר*, מיצר ז׳ [ארמית: מצרא; קרוב אל מצר] 1. גבול, תחום בין אזור לאזור, בין מקום למקום וכדומה: ״(בית־כור עפר אני מוכר לך) בסימניו ובמצריו״ (בבא בתרא ז ג). ״אילן העומד על המצר״ (בבא מציעא קז.). ״שתי שדות ומצר אחד ביניהן״ (בבא בתרא נג.). ״מצר ראובן מזרח ומערב, ומצר שמעון צפון ודרום״ (בבא בתרא סב.). ״וישם שומרים בשערים וברחובות ובכל המצרים אשר ילכו״ (יוסיפון, קיד). ״והיה לכם הים הגדול — למצר וגבול״ (רש״י במדבר לד ו). — [מצר, מצרו; מצרים, מצרי־]

— **בלי מצרים**°. בלי גבול ומדה, עד לאין סוף: ״כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים״ (שבת קיח.). ״וחדות־אלהים אדירה, בלי מצרים חדוה״ (ביאליק, מגלת ז). אהבה ומסירות בלי מצרים.

— **בן־מצר**״, **בר־מצר**״ [על־פי בבא מציעא קח., ושם בארמית: בר־מצרא] 1״. שכן היושב על גבולו של חברו, שמגעת לו לפי דין התלמוד זכות־קדימה בקנית קרקע או בית שעל גבולו, אם קנה כזאת מצעת: ״בין שמכרו הוא... בין שמכרו בית־דין, יש בו דין בן־המצר״ (רמב״ם, שכנים יב ה). 2° [בהשאלה] נוגע בדבר, מי שטוען כי יש לו חזקה וזכות־קדימה על דבר־מה.

מצר [מן מצר; ארמית: מצר]

~ פע׳ **מצר*** פ״י תחם, קבע גבול, סמן מצרים: ״המוכר בית לחברו בבירה גדולה אף־על־פי שמצר לו מצרים החיצונים.

מְצָרִים הִרְחִיב לוֹ״ (בבא בתרא סא:). ״מֶצַר לוֹ מֶצֶר רִאשׁוֹן וּמֶצֶר שֵׁנִי וּמֶצֶר שְׁלִישִׁי, וּמֶצֶר רְבִיעִי לֹא מֶצַר לוֹ״ (שם סב:). — [לְמִצֹּר, מוֹצֵר, יְמַצֵּר]

~ נפ׳ **נִמְצַר** °, נִתְחַם, נִקְבַּע גְּבוּל. — [לְהִמָּצֵר, נִמְצָר, יִמָּצֵר]

~ פִּע׳ **מִצֵּר** ° פ״י מָצַר, תָּחַם, קָבַע גְּבוּל: ״שֶׁלֹּא יָדַע מוֹכֵר הֵיאַךְ יְמַצֵּר שָׂדֶה אַחַת בְּתוֹךְ שְׂדוֹתָיו״ (רשב״ם בבא בתרא סא:). — [לְמַצֵּר, מְמַצֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻצַּר** °, נִמְצַר, נִתְחַם, נִקְבַּע גְּבוּל: ״בִּגְבוּלִין הַמְּמֻצָּרִים בַּתּוֹרָה אֵין עֵבֶר־הַיַּרְדֵּן בְּתוֹכָם״ (רש״י יחזקאל מז יח). — [מְמֻצָּר, יְמֻצַּר]

מֵצַר, מיצר ת׳ [בינוני מן צרר, הֵצַר] 1. נָתוּן בְּצָרָה, סוֹבֵל מִצְטַעֵר, מְדֻכָּא: ״וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה״ (ירמיה מח מא). ״הָלַךְ וּמְצָאוֹ (רַבִּי עֲקִיבָא אֶת ר׳ יְהוֹשֻׁעַ) מֵצֵר״ (ראש השנה ב ט). ״שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּצֵרָה הִיא עַכְשָׁו, שְׂמֵחָה הִיא לְאַחַר זְמַן״ (מועד קטן ט:) ״לֹא עַל הַדַּחֲקוּת שֶׁבְּבֵיתֵנוּ אֲנִי מְצֵרָה״ (ברנר, א 316). ״אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ הָיָה מֵצֵר שֶׁהֻצְרַךְ לָלֶכֶת בָּרֶגֶל״ (עגנון, כלה רמה). ״הוּא עַצְמוֹ הָיָה מֵצֵר בַּלֵּילוֹת לְלֹא שֵׁנָה״ (שזר, כוכבי 72). 2 °, גּוֹרֵם צָרוֹת, לוֹחֵץ, מֵצִיק: ״כָּל הַמֵּצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ״ (סנהדרין קד:). — [מְצֵרָה, מְצֵרִים, ־רוֹת]

מְצָרָא*, מיצרא ז׳ [ארמית] מֶצֶר, גְּבוּל [רווח בצירוף:]

— בַּר־מְצָרָא* (בבא מציעא קח:), בַּר־מֶצֶר – ראה מֶצֶר.

מַצְרֵב ° ז׳ [מן צרב] מַכְשִׁיר רְפוּאִי לִצְרִיבָה בְּגוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה (Cauter). — [מַצְרֵב־, מַצְרְבִים, מַצְרְבֵי־]

מִצְרָב °, מיצרב ז׳ [מן צרב] צְרִיבָה, שְׂרֵפָה: ״לְמִצְרַב יְמוֹתַי, לִכְלִמַּת עֵינֵי דָךְ״ (ברוידס, שרשים 26). ״מִצְרַב גַּעְגּוּעִים יִבֵּשׁ פִּתְאֹם בִּגְרוֹנִי״ (יזהר, צקלג 553). — [מִצְרַב־]

מְצֹרָב °, מצורב ת׳ [מן צרב, צֹרַב °] צָרוּב, שָׂרוּף: ״בְּבֶגֶד הַמְּצֹרָב עֶרְיָה וּמְרוּדִים״ (חומסקי, אזוב 143). — [מְצֹרֶבֶת, מְצֹרָבִים, מְצֹרָבוֹת]

מְצֹרָד °, מצורד ת׳ [מן צרד] צָרוּד, שֶׁאֵינוֹ צָלוּל: ״וְיִנְהֹם בְּקוֹל מְצֹרָד נְהִימָה שֶׁל רְגָזָה״ (שנהר, ג 147). ״הוּא מְפַטְפֵּט בְּלָשׁוֹן מְצֹרָדָה״ (סדן, באלכסון 130). — [מְצֹרָדָה, מְצֹרָדִים, ־דוֹת]

מְצָרוּת ° נ׳ [מן מֶצֶר] [בצירוף:]

— בַּר־מְצָרוּת °, מַעֲמָדוֹ וּזְכוּתוֹ שֶׁל בַּר־מֶצֶר: ״אֵין דִּין בַּר־מְצָרוּת נוֹהֵג לֹא בְּמַשְׁכַּנְתָּא וְלֹא בְּאִשָּׁה״ (תשובות הגאונים, קנו).

מִצְרִי ת׳ 1. בֶּן אֶרֶץ מִצְרַיִם, הַבָּא מִמִּצְרַיִם: ״אִישׁ מִצְרִי״ (בראשית לט א). ״שִׁפְחָה מִצְרִית״ (בראשית טז א). 2 °, שֶׁל הַמִּצְרִים, שֶׁל בְּנֵי מִצְרַיִם: הַלָּשׁוֹן הַמִּצְרִית. תַּרְבּוּת מִצְרִית עַתִּיקָה. — [מִצְרִית או מִצְרִיָּה, מִצְרִים, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— חַלּוֹן מִצְרִי*, ראה ערך חַלּוֹן.

מִצְרָךְ °, מיצרך ז׳ [מן צרך] כָּל דָּבָר שֶׁאָדָם קוֹנֶה לְסִפּוּק צְרָכָיו וְצָרְכֵי בֵּיתוֹ: מְזוֹנוֹת, בְּגָדִים הֵם הַמִּצְרָכִים הַחָמְרִיִּים שֶׁל אָדָם; עִתּוֹן, סֵפֶר וְכַדּוֹמֶה – מִצְרָכָיו הָרוּחָנִיִּים שֶׁל אָדָם בֶּן־תַּרְבּוּת. — [מִצְרַךְ־, מִצְרָכִים, מִצְרְכֵי־]

מַצְרָן °, מיצרן ז׳ [מן מֶצֶר] שָׁכֵן, הַיּוֹשֵׁב עַל הַגְּבוּל, מִי שֶׁמֶּצֶר מַפְרִיד בֵּינוֹ וּבֵין־חֲבֵרוֹ: ״שֶׁן־סֶלַע מַפְסִיק בֵּין שָׂדֶה זוֹ לְשָׂדֶה שֶׁל מַצְרָן״ (רש״י בבא מציעא קח:). — [מַצְרַן־, מַצְרָנִים, מַצְרָנֵי־, מַצְרָנִית, ־רָנִיּוֹת]

מַצְרָנוּת °, מיצרנות נ׳ [מן מַצְרָן] זְכוּתוֹ שֶׁל הַמַּצְרָן, מַעֲמָדוֹ שֶׁל בַּר־מֶצֶר: ״שֶׁמְּעַרְעֵר כָּל אֶחָד עַל מַצְרָנוּתוֹ״ (רש״י בבא מציעא קח:). דִּינֵי מַצְרָנוּת. מִשְׁפְּטֵי מַצְרָנוּת. — [מַצְרָנוּת־, ־נֻיּוֹת]

מַצְרָנִי °, מיצרני ת׳ [מן מַצְרָן] שֶׁל שָׁכֵן, הַגּוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ: ״כִּי חָכְמַת הַטֶּבַע מַצְרָנִית לְחָכְמַת הָאֱלָהוּת וְקוֹדֶמֶת לָהּ בִּזְמַן הַלִּמּוּד״ (מורה נבוכים, פתיחה לחלק ראשון). ״נְקֻדַּת־מוֹצָאוֹ וּנְקֻדַּת־שְׁאִיפָתוֹ מַצְרָנִיּוֹת זוֹ לָזוֹ״ (שטיינמן, צרור 192). ״עַסְקָנוּת צִבּוּרִית הִיא קַרְקַע מַכְשֶׁרֶת יָפֶה לְגִדּוּלָן וְטִפּוּחָן שֶׁל כַּמָּה וְכַמָּה תַּאֲווֹת מַצְרָנִיּוֹת״ (קלצקין, כתבים 32). — [מַצְרָנִית, ־נִיִּים, מַצְרָנִיּוֹת]

— זָוִיּוֹת מַצְרָנִיּוֹת ° [בהנדסה] שְׁתֵּי זָוִיּוֹת בַּעֲלוֹת צֶלַע אַחַת מְשֻׁתֶּפֶת, וְצַלְעוֹתֵיהֶן הָאֲחֵרוֹת עַל קַו יָשָׁר אֶחָד: הַזָּוִיּוֹת D, E הֵן מַצְרָנִיּוֹת. סְכוּם שְׁתֵּי זָוִיּוֹת מַצְרָנִיּוֹת הוּא תָּמִיד 180°.

זויות מצרניות

מְצֹרָע, מצורע ת׳ [ראה צָרַעַת; צרע] 1. לָקוּי בְּצָרַעַת, מֻכֵּה צָרַעַת: ״זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ״ (ויקרא יד ב). ״וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג״ (מלכים ב ה כז). ״טִהַרְתִּי שְׁלֹשָׁה מְצֹרָעִים״ (ספרא מצורע ע ג). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי־גְנַאי לִמְנֻוָּל: ״הַפַּסְדָּם הַמּוּסָרִי שֶׁל מְצֹרָעֵי־נֶפֶשׁ הַלָּלוּ״ (קלצקין, כתבים 47). — [מְצֹרַעַת, מְצֹרָעִים, ־עוֹת]

מִצְרָעָה °, מיצרעה נ׳ [מן צָרַעַת, מְצֹרָע] בֵּית־הַחָפְשִׁית, בֵּית־חוֹלִים אוֹ מָקוֹם מְבֻדָּד אַחֵר לְטִפּוּל בִּמְצֹרָעִים (Lepro-sarium). — [מִצְרַעַת־, מִצְרָעוֹת, מִצְרְעוֹת־]

מַצְרֵף ז׳ [מן א׳ צרף] 1. כּוּר לְזִקּוּק מַתָּכוֹת וְלִצְרִיפָתָן מִסִּיגֵיהֶן: ״מַצְרֵף לַכֶּסֶף״ (משלי יז ג). 2 ° [בהשאלה] מְקוֹם־מִבְחָן, נִסּוּי: ״וְשָׁם שְׁלוֹמָם... לִהְיוֹת בְּחוּנֵי מַצְרֵף״ (מגילת בני אור יז ו). ״וְיֹצֵר אֲדָמָה – קְעָרָה לְמַכְבִּיר... וּמַצְרֵף לְבָרִים״ (הנגיד, דיואן 111). ״אֱמֹר לְיוֹם וְיֶרַח, כִּי אֲנִי בּוֹ בְּמַצְרֵף הֶעָנִי שֶׁבַע צְרָפוֹ״ (גבירול, א 16). ״רְאוֹת מִלִּים בְּמַצְרֵף־לֵב בְּחוּנִים״ (משה אבן־עזרא, א 80). ״וְאִם בְּחִינַת זֶה הָעִנְיָן וּמַצְרְפוֹ בְּכֹחַ הַמְדַמֶּה אוֹ בַּשֵּׂכֶל״ (מורה נבוכים ג טו). ״הַהֲלָכָה הַיְשָׁנָה שֶׁנִּפְסְלָה יוֹרֶדֶת אָז שׁוּב אֶל מַצְרֵף־הַלֵּב וְנִתֶּכֶת לָאַגָּדָה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [מַצְרֵף־, מַצְרְפִים, מַצְרְפֵי־]

א׳ **מִצְרָף °, מיצרף** ז׳ [מן א׳ צרף] צְרִיפָה, זִקּוּק: ״הָאַחְדוּת שֶׁהִיא בַּת־הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁעָבְרָה אֶת מִצְרַף־הַבְּחִינָה וְאֶת כּוּר־הַהִתּוּךְ״ (ר׳ בנימין, כנסת 331). ״עָבַרְתִּי מִצְרְפֵי כִּבְשָׁן וְחוֹתְמִי בָּאֵשׁ״ (ברוידס, שרשים 7). — [מִצְרַף־]

ב׳ **מִצְרָף °, מיצרף** ז׳ [מן ב׳ צרף] צֵרוּף חֲלָקִים שׁוֹנִים לִיחִידָה אַחַת, מוֹנְטָז׳: מִצְרָף שֶׁל תְּמוּנוֹת לְנוֹשֵׂא אֶחָד. מְלֶאכֶת הַמִּצְרָף בְּצִלּוּם. — [מִצְרַף־, מִצְרָפִים, מִצְרְפֵי־]

א׳ מְצָרֵף°, מְצוֹרֵף ת׳ [מן ב׳ צרף, צֵרֵף] מְחַבֵּר: "וַאֲנִי מְבָרֵר לַשּׁוֹמְעִים אֵיךְ יְתוֹסֵף לוֹ אֲלָפִים מִן הַמִּלּוֹת הַמְצָרְפוֹת מִן שְׁמַע" (דונש, תשובות על רס״ג 122). "מְצָרֵף אֶל הַמָּקוֹם הָרָמוּז אֵלָיו" (מורה נבוכים א ח). פִּתְקָה מְצֹרֶפֶת אֶל הַמִּכְתָּב. פְּלוֹנִי מְצָרֵף אֶל הַוַּעַד. הַסְּכוּם הַגָּדוֹל מְצָרֵף מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת קְטַנִּים. – [מְצָרֶפֶת, מְצָרְפִים, מְצָרְפוֹת]

– בִּמְצֹרָף° תה״פ כְּשֶׁהוּא מְחֻבָּר: הָאִשּׁוּרִים וְהַקַּבָּלוֹת נְתוּנִים בְּמִכְתָּב זֶה בִּמְצֹרָף.

ב׳ מְצֹרָף°, מְצוֹרָף ת׳ [מן א׳ צרף, צֵרֵף⁘] צָרוּף, מְזֻקָּק, מְטֹהָר מִסִּיגִים: זָהָב מְצֹרָף. כֶּסֶף מְצֹרָף. [ובהשאלה:] "חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ אֶת הָאֱמֶת לַאֲמִתָּהּ הַצְּרוּפָה וּמְצֹרָפָה" (שמעוני, הכיכר 139). "שֶׁהָיָה שֵׁם ה׳ יוֹצֵא מִפִּיהֶם מְצֹרָף וּמְזֻקָּק" (בורלא, נשים 212). – [מְצֹרֶפֶת, מְצֹרָפִים, ־פוֹת]

מִצְרֶפֶת°, מִיצרפת נ׳ [מן ב׳ צרף] לְבוּשׁ תַּחְתּוֹן (בִּמְיֻחָד שֶׁל נָשִׁים) מֻרְכָּב מֵחֻלְצָה וּמִכְנָסַיִם מְחֻבָּרִים וּמְצֹרָפִים יַחַד ("קוֹמְבִּינֶזוֹן"). – [מִצְרֶפֶת־, מִצְרַפְתָּהּ, מִצְרָפוֹת, מִצְרְפוֹת־]

מְצֹרָר, מצורר ת׳ [מן א׳ צרר, צֵרַר] 1. צָרוּר, קָשׁוּר, מְטֻלָּא: "וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים" (יהושע ט ד). 2° [בהשאלה על הפנים] מְקֻמָּט וּמְיֻבָּשׁ: "יְהוּדִים קוֹדְרִים, פָּנִים צוֹמְקִים וּמְצֹרָרִים" (ביאליק, אם יש). "פָּנָיו הַמְאֻמָּצוֹת, הַמְצֹרָרוֹת, שֶׁקְּמָטִים קְשׁוּחִים לָהֶם בְּצִדֵּי הַלְּחָיַיִם" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 49). – [מְצֹרָרָה או מְצֹרֶרֶת, מְצֹרָרִים, ־רוֹת]

מצת במכוניות

מַצָּת° ז׳ [מן יצת, ראה שם הִצִּית] 1. מַכְשִׁיר לְהַצָּתַת אֵשׁ: מַצַּת רָגִיל יֵשׁ בּוֹ כְּעֵין אֶבֶן קְטַנָּה הַמִּשְׁתַּפְשֶׁפֶת אַגַּב סִבּוּב וְיוֹצֶרֶת נִיצוֹץ־אֵשׁ הַנֶּאֱחָז בִּפְתִילָה טְבוּלָה בְּבֶנְזִין. הַמְעַשְּׁנִים מִשְׁתַּמְּשִׁים לָרֹב בְּמַצָּתִים בִּמְקוֹם גַּפְרוּרִים. 2 [בצבא] מַנְגָּנוֹן מֵכָנִי אוֹ כִּימִי וּבוֹ נוֹקֵר וּפִקָּה אוֹ מַנְגָּנוֹן חַשְׁמַלִּי הַמְשַׁמֵּשׁ לִיצִירַת רֶשֶׁף לְשֵׁם הַפְעָלַת נֶפֶץ, פְּתִיל שֶׁל מוֹקֵשׁ וְכַדּוֹמֶה. – [מַצַּת־, מַצָּתִים, מַצְּתֵי־]

מַצֶּת° ז׳ [מן יצת, ראה שם הִצִּית] [במנועי מכונות, מכוניות וכו׳] "נֵר" הַמֻּבְרָג בְּתוֹךְ מְנוֹעַ־בֶּנְזִין מֵעַל לָאַצְטְוָנָה, הַמַּדְלִיק עַל־יְדֵי נִיצוֹץ חַשְׁמַלִּי אֶת תַּעֲרֹבֶת הַבֶּנְזִין וְהָאֲוִיר שֶׁבַּמָּנוֹעַ (Plug). – [מַצֶּת־, מַצְּתִים, מַצְּתֵי־]

מֻצָּת°, מוצת ת׳ [מן יצת, הֻצַּת] מֻדְלָק, מְבֹעָר: גַּפְרוּר מֻצָּת. סִיגַרְיָה מֻצֶּתֶת. – [מֻצֶּתֶת, מֻצָּתִים, ־תּוֹת]

מַק ז׳ [מן מקק] רָקָב, רִקָּבוֹן: "שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה" (ישעיה ה כד). "קֻפָּה מְלֵאָה אַשְׁפָּה, מַק וּמֶקֶק" (מגדלי מו״ס, תכז). "מַק־בָּשָׂר, רִזּוֹן־פָּנִים" (ביאליק, המתמיד). – [מַק־, מַקּוֹ]

מ״ק ר״ת 1. מֶטֶר־קוּב (מְעֻקָּב). 2. מִלַּת־קְרִיאָה. 3*. מוֹעֵד קָטָן. 4. מַכְשִׁיר־קֶשֶׁר. 5. מַס־קְנִיָּה.

מַקָאמָה⁘ נ׳ [ערבית: מַקָאמָה מקום־אסיפה, הרצאה] כִּנּוּי לְסִפּוּרִים שׁוֹנִים הַכְּתוּבִים פְּרוֹזָה חֲרוּזָה וּמְלִיצִים פֹּה וָשָׁם בְּשִׁירִים שְׁקוּלִים. הַמַּקָאמָה נִפְתַּחַת עַל־פִּי־רֹב עַל־יְדֵי 'מַגִּיד', שֶׁהוּא שֵׁנִי שְׁמוֹ שֶׁל הַמְחַבֵּר. הַמַּקָאמוֹת הָיוּ רְגִילוֹת הַרְבֵּה בְּסִפְרוּת הָעַרְבִית בִּימֵי־הַבֵּינַיִם וּמִמֶּנָּה עָבְרוּ גַם לְסִפְרוּת הָעִבְרִית בִּתְקוּפַת סְפָרַד. 'תַּחְכְּמוֹנִי' לְאַלְחָרִיזִי, 'מַחְבְּרוֹת עִמָּנוּאֵל' לְעִמָּנוּאֵל הָרוֹמִי – הֵם מַקָאמוֹת. – [מַקָאמַת־, מַקָאמוֹת]

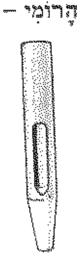
מקב חלול

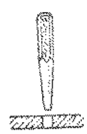
מקב

מַקָּב° ז׳ [מן נקב] אִזְמֵל בַּעַל חֹד עָגֹל הַמְשַׁמֵּשׁ לִנְקוֹב נְקָבִים בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר עַל־יְדֵי הַכָּאָה עַל רֹאשׁוֹ בְּפַטִּישׁ. – [מַקַּב־, מַקָּבִים, מַקְּבֵי־]

– מַקָּב חָלוּל°, אִזְמֵל גְּלִילִי חָלוּל לִנְקוֹב נְקָבִים בְּקַרְטוֹן, בִּנְיָר אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה.

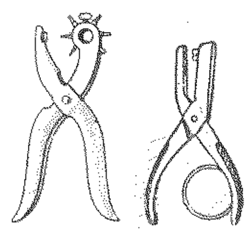
מקביים שונים

– מַקְבַּיִם° ז״ז מַכְשִׁיר מְנַקֵּב עָשׂוּי שְׁתֵּי זְרוֹעוֹת שֶׁבְּאַחַת מֵהֶן קְבוּעָה שֵׁן חַדָּה אוֹ שִׁנַּיִם אֲחָדוֹת וּבַשְּׁנִיָּה שֶׁקַע מַקְבִּיל לַבְּלִיטָה: הַמַּקְבַּיִם מְשַׁמְּשִׁים לִנְקוֹב חוֹרִים בְּכַרְטִיסִים, בְּקַרְטוֹן, בְּעוֹר וְכַדּוֹמֶה.

מָק״ב° ר״ת מִקְלָע בֵּינוֹנִי.

מְקֻבָּב⁘, מקובב ת׳ [מערבית: מֻקַבַּב עשוי ככיפה] גָּבוּב, קָעוּר: "בְּכֵלִים הַמְקֻבָּבִים" (ראב״ד, אמונה רמה א ו). עֲדָשָׁה מְקֻבֶּבֶת. – [מְקֻבֶּבֶת, מְקֻבָּבִים, ־בוֹת]

מַקַּבִּי* ת׳ [אולי מן מַקֶּבֶת, על־שום שהיכה יהודה החשמונאי באויבי ישראל כמו במקבת] כִּנּוּיָהּ הַמִּשְׁפַּחְתִּי שֶׁל מִשְׁפַּחַת כֹּהֲנִים מִבְּנֵי יְהוּדָה בֶּן מַתִּתְיָהוּ הַחַשְׁמוֹנָאִי: יְהוּדָה הַמַּקַּבִּי. סֵפֶר הַמַּקַּבִּים. [רווח גם הכתיב והחיגוי מַכַּבִּי]. – [מַקַּבִּים]

מַקְבִּיל ת׳ [מן א׳ קבל, הִקְבִּיל] 1°. פָּרַלֶּלִי, הַנִּמְצָא בְּהַקְבָּלָה, הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁכָּל נְקֻדָּה שֶׁבּוֹ מְרֻחֶקֶת מֶרְחָק שָׁוֶה מִכָּל נְקֻדָּה מַתְאִימָה בַּחֲבֵרוֹ: קַוִּים מַקְבִּילִים. שְׁטָחִים מַקְבִּילִים. בְּמַלְבֵּן הַצְּלָעוֹת הַנֹּכְחִיּוֹת שָׁווֹת וּמַקְבִּילוֹת. 2. מְכֻוָּן, הַנִּמְצָא מוּל: "מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ" (שמות כו ה). 3⁘ [במחקר] הֵפֶךְ, דָּבָר מְנֻגָּד: "מַקְבִּיל 'נִדְמֶה' – 'לֹא־נִדְמֶה', וּמַקְבִּיל 'נֶחְשָׁב' – 'לֹא־נֶחְשָׁב'" (ראב״ד, אמונה רמה א ו). 4° [בהשאלה] מַתְאִים, עוֹלֶה בַּד־בְּבַד: עֲבוֹדָה מַקְבִּילָה בִּשְׁנֵי מוֹסָדוֹת צִבּוּרִיִּים. מַחְלֶקֶת עֲלִיַּת־הַנֹּעַר מֵאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה נִגְּשָׁה לִפְעֻלּוֹת מַקְבִּילוֹת בִּקְבוּצוֹת הַנֹּעַר בָּאָרֶץ. – [מַקְבִּילָה, מַקְבִּילִים, ־לוֹת]

3 קבוצות של קווים מקבילים

מַקְבִּילָה° נ׳ [מן מַקְבִּיל] קֶטַע סִפְרוּתִי הַדּוֹמֶה בְּתָכְנוֹ אוֹ בְּצוּרָתוֹ לְקֶטַע אַחֵר, כְּגוֹן: הַמַּקְבִּילוֹת בְּסִפְרֵי נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים וּבְדִבְרֵי־הַיָּמִים שֶׁבַּמִּקְרָא. – [מַקְבִּילַת־, מַקְבִּילוֹת]

מקבילון

מַקְבִּילוֹן° ז׳ [מן מַקְבִּיל] פָּרַלֶּלֶפִּיפֵּד, גּוּף הַנְדָּסִי הַמֻּגְבָּל עַל־יְדֵי שֵׁשׁ מַקְבִּילִיּוֹת שֶׁבָּהֶן כָּל שְׁתַּיִם נֹכְחִיּוֹת חוֹפְפוֹת וּמַקְבִּילוֹת: קֻפְסַת־גַּפְרוּרִים הִיא מַקְבִּילוֹן יְשַׁר־זָוִיּוֹת. – [מַקְבִּילוֹן־, מַקְבִּילוֹנִים, ־נֵי־]

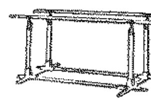

מקבילים

מַקְבִּילַיִם° ז"ר [מן מקביל] מכשיר־התעמלות עשוי שתי קורות מקבילות זו לזו. – [מקבילי־]

מקבילית

מַקְבִּילִית° נ' [מן מקביל] [בהנדסה] פרללוגרם, מרבע שצלעותיו הנכחיות שוות ומקבילות זו לזו. המלבן הוא מקבילית שזויותיה ישרות. – [מקבילית־, מקביליות]

— **מקבילית־הכחות°** [במכאניקה] כלל של צרוף הכחות: שני כחות הפועלים על גוף מסים בנקדה אחת ובכוונים שונים (P_1 ו־P_2) — פעלתם שוה לפעלת כח P, שכוונו ועצמתו מתארים על־ידי אלכסון המקבילית; צלעות המקבילית מתארות את הכוון והעצמה של הכחות P_1 ו־P_2.

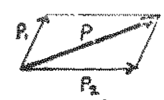

מקבילית הכוחות

א. **מְקֻבָּל*, מקובל** ת' [מן א. קבל, קבל] 1 ^, שנתקבל במסרת, נהוג, מסכם: "ומקבל בידיהם שאין אופין בימי הפסח המצה בשמן ומים כל עקר" (אוצר הגאונים, פסחים 34). "וממה שידענו מן הכתוב ומן המקבל" (אמונות ודעות ה א). סדרים המקבלים במדינה. יש להגיש בקשה בדרך המקבלת. ברכות מקבלות בפגישה של אנשים. 2 *, שנמסר לו במסרת, שקבל מאבותיו או ממוריו: "מקבל אני מרבי מיאשה, שקבל מאבא" (פאה ב ו). 3 * [מקובל על־] שמקבלים אותו ברצון, רצוי, מכר: "ויהא מקבל על הבריות" (ברכות יז.). "אין אשתי מקבלת עלי" (רש"י תענית כג:). – [מקבלת, מקבלים, ־לות]

— **מקבל!*** [בתשובה לשאלה או להצעה] הריני מסכים, מקבל אני עלי את התנאי: "אמרה לו: אשת־איש אני! אמר לה: מקבל! אמרה לו: כהנת אני! אמר לה: מקבל! אמרה לו: נדה אני! אמר לה: מקבל! ולא זז משם עד שנזקק לה" (תנחומא בובר, מקץ טו). "מקבל הדבר? – מקבל!" (שנהר, א 169).

— **מקבלני*, מקבלני***, יש בידי מסרת וקבלה: "כך מקבלני מפי שמעיה ואבטליון" (פסחים סו.).

— **מקבלות^** (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ו). אמתות ודעות מסכמות על־ידי רבים.

— **מן המקבלות ש־°**, נהוג ומקבל הוא ש־, הכל מסכימים כי־.

ב. **מְקֻבָּל^** ז' [מן ב. קבלה] עוסק בקבלה, חכם בחכמת הקבלה, בקי בחכמת הנסתר: "כונת הרב לפרש מלת 'בראשית' על ספירת החכמה כדרך המקבלים" (אברבנאל, מפעלות ה' ג ד). תנועת המקבלים בישראל. המסתורין בהשקפת המקבלים. – [מקבל־, מקבלים, מקבלי־]

מְקַבֵּל* ז' [מן א. קבל, קבל] 1 *, כלי בעל נפח, שיש לו בית־קבול: "כלי־עץ וכלי־עור... פשוטיהן טהורים ומקבליהן טמאים" (כלים ב א). 2 * הקצה הרחב של המכחול הקולט את הצבע (תוספתא כלים בבא מציעא ג ה). 3 ^, אריס, מי שמקבל שדה לעבוד בתנאי אריסות: "השוכר – במעות, והחוכר – בפרות, אבל חוכר ומקבל – שניהם בפרות, אלא שהמקבל נותן לבעל־הקרקע שליש תבואתו או רביע לפי מה שמקבל על עצמו" (ברצלוני, השטרות ס). 4 ° [במשחק־טניס] מי שהכדור נזרק אליו על־ידי הפותח במשחק. – [מקבל־, מקבלים, ־לי־]

— **מקבל־נכסים°**, ראה ערך כונס, כונס־נכסים.

מַקְבָן* ת' [ראה מקבת; בכורות מג: "מקבן – דדמי רישיה למקבא" – שדומה ראשו לפטיש] 1 *, כנוי לאדם שראשו מחדד ומשוך מלפניו ומאחוריו כעין מקבת: "מומין אלו... פוסלין באדם... הלפתן והמקבן ושראשו שקוע" (בכורות ז א). 2 °, מחדד: "פניו הכחושות גרומות, סנטרו מקבן, בולט וקשה" (קבק, במשעול 301). – [מקבנית, מקבנים, מקבניות]

מְקֻבָּע*, מקובע ת' [מן א. קבע, קבע] שקבעו בו, נתון, משבץ: "ושבעים קתדראות של זהב היו שם מקבעות אבנים טובות ומרגליות" (ירושלמי סוכה נה א). "סביבו מקבעים רבבות מזלות" (טברסקי, אקוסטה ב 122). [ובהשאלה:] "מעטר בספרים, מקבע בתוך שבחים" (עגנון, עד הנה שסו). "בת־צחוק צפה מקבעת לה תדיר בין שקעי פניה" (שנהר, ג 194). – [מקבעה או מקבעת, מקבעים, ־עות]

מִקְבָּע°, מיקבע ז' [מן א. קבע] 1. התקן או מבנה שקובעים בו או מרכיבים עליו מכונה, מכשיר, כלי־נשק וכיוצא בזה. 2 [בבניית מטוסים] מתקן־מתכת מרכב וגדול המשמש דגם שלפיו מרכיבים את החלקים הרבים והשונים המצטרפים לתבנית של חלק מסים במטוס. 3 [בצילום] קביעה ויצוב של הנגטיב שצלם (Fixation). – [מקבע־]

מְקֻבָּץ, מקובץ ת' [מן קבץ, קבץ] מחבר, מלקט ומאסף יחד: "ארץ משובבת מחרב, מקבצת מעמים רבים" (יחזקאל לח ח). "מקבצים ומעריצים ישובון אל מחוז חפצם" (משה אבן־עזרא, קודש לד). "ואני עומד בתוכה של ניו־יורק המקבצת... בלולת השפות" (ויסלבסקי, תר' בעולם 74). מאמרים מקבצים לספר אחד. שיטה מקבצת. הישוב בארץ מקבץ מגליות שונות ממזרח וממערב. – [מקבצת, מקבצים, ־צות]

— **במקבץ°** תה"פ ביחד, בצותא (ההפך: במפזר).

מִקְבָּץ°, מיקבץ ז' [מן קבץ] 1. מקום התקבצות: "השדרות נתמשכו במישור אחד עד אל מקבצי גנות וצמרות" (שמיר, עירום 171). 2 [באימוני קליעה למטרה] הקף הפגיעות במטרה ומסביב לה על־ידי סדרה של יריות שנורו בתנאים שוים: מקבץ טוב הוא אם כל הפגיעות קרובות זו לזו. – [מקבץ, מקבצים, ־בצי־]

מְקֻבָּר°, מקובר ת' [מן קבר, קבר] קבור, כלוא: "הנמקים באניות ובמכרות והמקברים בכלובים של צער" (טברסקי, אקוסטה א 182). – [מקברת, מקברים, ־רות]

מַקַבְּרִי°, מאקאברי ת' [צרפתית: macabre] מבעית, איום, מפחיד: חזות מקברית. – [מקברית, ־ריים, ־ריות]

— מְחוֹל מְקַבְּרִי °, מְחוֹל־הַמָּוֶת, מָחוֹל הַמַּבִּיעַ בִּתְנוּעוֹתָיו אֶת הַצְּעִידָה וְהִתְקָרְבוּת לִקְרַאת הַמָּוֶת וְהַחִדָּלוֹן.

— הוּמוֹר מְקַבְּרִי °, הוּמוֹר קָטְלָנִי.

א. **מַקֶּבֶת** נ׳ [מן א. נקב] פַּטִּישׁ שֶׁרֹאשׁוֹ הָאֶחָד מְחֻדָּד וְהַשֵּׁנִי רָחָב: "בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם" (ירמיה י ד). "מַקֶּבֶת שֶׁל סַתָּתִין" (כלים כט ז). — [מַקֶּבֶת־, מַקַּבְתּוֹ; מַקָּבוֹת, מַקְּבוֹת־]

ב. **מַקֶּבֶת** נ׳ [מן א. נקב] נְקִיבָה, חֲפִירָה בְּסֶלַע אוֹ בַּאֲדָמָה קָשָׁה: "הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם" (ישעיה נא א). — [מַקֶּבֶת־, מַקַּבְתּוֹ; מַקָּבוֹת, מַקְּבוֹת־]

מַקֶּבֶת°, מקובת נ׳ [מן א. נקב] פֶּרְפוֹרָטוֹר, מַכְשִׁיר הַמְנַקֵּב נְקָבִים בְּשׁוּרוֹת יְשָׁרוֹת בִּנְיָר, בְּגִלְיוֹנוֹת שֶׁל בּוּלִים, בְּסֶרֶט־קוֹלְנוֹעַ וְכַדּוֹמֶה. — [מַקֶּבֶת־, מַקַּבְתּוֹ, מַקּוֹבוֹת]

מקד [מן מוֹקֵד 2]

~ פִּע׳ **מִקֵּד** ° פ״י הֵבִיא לִנְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד (ובהשאלה) רִכֵּז: "מְבַקֵּשׁ לְהוֹסִיף וּלְמַקֵּד אֶת תְּשׂוּמַת־הַלֵּב" (איתן, ברקיע 253). הֶשֵּׂגוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל הַחוֹקֵר מִקֵּד אֶת הִתְעַנְיְנוּת הַצִּבּוּר. — [לְמַקֵּד, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְמַקֵּד** °, הוּבָא לִנְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד (ובהשאלה) הִתְרַכֵּז: הִתְעַנְיְנוּת הַצִּבּוּר הִתְמַקְּדָה בַּתַּקְרִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁאֵרְעוּ בִּגְבוּל הַמְּדִינָה. — [לְהִתְמַקֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

מקדד

מַקְדֵּד° ז׳ [מן א. קדד] מַכְשִׁיר־מַתֶּכֶת כְּעֵין מַקְדֵּחַ גְּלִילִי בַּעַל שׁוּלַיִם מְחֻדָּדִים, הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִדּוּד חוֹרִים בְּצִנּוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה אוֹ לְהַרְחָבָתָם. — [מַקְדֵּד־, מַקְדְּדִים, מַקְדְּדֵי־]

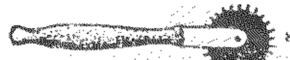
מקדה

מַקֵּדָה° נ׳ [מן א. נקד; במקרא שם־מקום, יהושע י י] גַּלְגַּל מְשֻׁנָּן קָטָן שֶׁמְּנַקְּדִים בּוֹ בָּצֵק לְמַצּוֹת אוֹ לְמַעֲשֵׂי־מַאֲפֶה אֲחֵרִים. — [מַקֵּדַת־, מַקֵּדוֹת, מַקֵּדוֹת־]

מְקֵדָה*, מקידה נ׳ [אולי מן ב. קדד] כּוֹס אוֹ קְעָרָה פְּשׁוּטָה לִשְׁתִיַּת מַיִם: "כֹּהֵן מַשְׁקֶה מַיִם הַמָּרִים בִּמְקֵדָה שֶׁל חֶרֶס" (תוספתא סוטה ג ד). — [מְקֵדַת־, מְקֵדוֹת]

מַקְדֵּחַ* ז׳ [מן ב. קדח] מַכְשִׁיר עָשׂוּי יָתֵד־מַתֶּכֶת בָּרְגִית הַנִּתְקַעַת עַל־יְדֵי תְּנוּעָה סְבִיבִית לְתוֹךְ חֹמֶר (עֵץ, מַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה) וְקוֹדַחַת בּוֹ חוֹר: "הַמַּעֲצָד וְהָאִזְמֵל וְהַמַּפְסֶלֶת וְהַמַּקְדֵּחַ" (כלים יג ד). "מְטַלְטְלִין אֶת הַמַּקֶּבֶת וְאֶת הַמַּפְסֶלֶת וְאֶת הַמַּקְדֵּחַ" (תוספתא שבת יג יז). רַבִּים טִיפּוּסֵי הַמַּקְדְּחִים לְפִי צוּרָתָם וּלְפִי תַּפְקִידֵיהֶם: מַקְדֵּחַ־עֵץ. מַקְדֵּחַ לוּלְיָנִי. מַקְדֵּחַ־מַתֶּכֶת. מַקְדֵּחַ־אֲדָמָה. מַקְדֵּחַ לִסְלָעִים. — [מַקְדֵּחַ־, ־דְּחִים, ־דְּחֵי־]

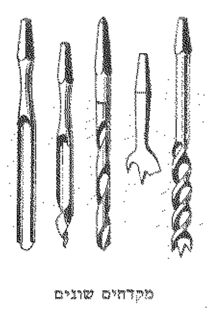
מקדחים שונים

מֻקְדָּח*, מוקדח ת׳ [מן א. קדח, הֻקְדַּח] 1 °, חָרוּךְ, מְקֻלְקָל, פָּגוּם: "הַלֶּחֶם נִמְצָא פִּתְאֹם חָרוּךְ... וְהַתַּבְשִׁיל הָיָה מֻקְדָּח וְרֵיחוֹ רַע — וְהָרִיב נִתְגַּלַּע" (בארון, פרשיות 186). 2 ∴ (קאנון ד א) חוֹלֶה בְּקַדַּחַת. — [מֻקְדַּחַת, מֻקְדָּחִים, ־חוֹת]

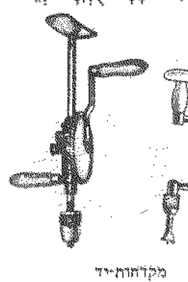
מקדחות־יד

מַקְדֵּחָה° נ׳ [מן מַקְדֵּחַ; ראה גם ב. קדח] מְכוֹנַת־קְדִיחָה, מַכְשִׁיר שֶׁקּוֹבְעִים בּוֹ מַקְדֵּחַ לִקְדִיחַת חוֹרִים בְּעֵץ אוֹ בְּמַתֶּכֶת וְכַדּוֹמֶה: מַקְדֵּחוֹת־יָד, מַקְדֵּחוֹת מְכָנִיּוֹת מוּנָעוֹת עַל־פִּי־רֹב בְּחַשְׁמַל. — [מַקְדֵּחַת־, מַקְדֵּחוֹת, מַקְדֵּחוֹת־]

מֻקְדָּם*, מוקדם ת׳ ותה״פ [מן קדם, הֻקְדַּם] 1. ת׳ שֶׁבָּא לִפְנֵי הַזְּמַן הָרָגִיל, שֶׁהִקְדִּים לָבוֹא (הֶפֶךְ־מְאֻחָר): "פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם כָּשֵׁר, וְהַמְאֻחָר פָּסוּל, שִׁטְרֵי־חוֹב הַמֻּקְדָּמִים פְּסוּלִים וְהַמְאֻחָרִין כְּשֵׁרִים" (שביעית י ה). "אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה" (פסחים ו ו). בָּאתִי לָאֲסֵפָה בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת. יֵשׁ צֹרֶךְ בְּכַמָּה הֲכָנוֹת מֻקְדָּמוֹת לַמִּפְעָל. 2 ∴ ת׳ הַקִּדְמִי, הַנִּמְצָא מִלְּפָנִים: "הַחֵלֶק הַמֻּקְדָּם מִמֶּנּוּ (מִן הַמֹּחַ) יוֹתֵר רַךְ, וְהַחֵלֶק הַמְאֻחָר יוֹתֵר קָשֶׁה" (קאנון א א). 3 ° תה״פ [בלשון הדיבור] בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת, בְּטֶרֶם הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע: בָּאתִי לָעֲבוֹדָה מֻקְדָּם. לָמָּה זֶה מִהַרְתָּ לָבוֹא? עֲדַיִן מֻקְדָּם! — [מֻקְדֶּמֶת, מֻקְדָּמִים, ־מוֹת]

— **דֵּעָה מֻקְדֶּמֶת** °, מִשְׁפָּט קָדוּם, דֵּעָה הַקְּבוּעָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם מֵרֹאשׁ לְגַבֵּי מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ, וְשֶׁיְּסוֹדָהּ בְּרֶגֶשׁ אוֹ בִּשְׁמוּעָה יוֹתֵר מִשֶּׁהִיא בְּשֵׂכֶל וּבְשִׁקּוּל הָעֻבְדּוֹת: יֵשׁ לָגֶשֶׁת לְנִתּוּחַ הַהַצָּעָה וּלְהַעֲרָכַת הַדְּבָרִים בְּלֹא דֵּעוֹת מֻקְדָּמוֹת.

— **הֲנָחָה מֻקְדֶּמֶת** °, הֲנָחָה אוֹ הַצָּעָה שֶׁמִּתּוֹכָהּ מִתְבָּרְרוֹת, אוֹ מִמֶּנָּה נוֹבְעוֹת, מַסְקָנוֹת מְסֻיָּמוֹת.

— **שְׁטַר־חוֹב מֻקְדָּם*** (שביעית י ה), שְׁטָר שֶׁנִּרְשַׁם בּוֹ תַּאֲרִיךְ קוֹדֵם לַתַּאֲרִיךְ הָאֲמִתִּי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ הַהַלְוָאָה.

— **בְּמֻקְדָּם** ° תה״פ קֹדֶם הַזְּמַן הַיָּעוּד, בְּטֶרֶם עֵת: "אַתָּה סָפַרְתָּ בְּמֻקְדָּם" (חומסקי, אזוב 72).

— **בְּמֻקְדָּם אוֹ בִמְאֻחָר** °, בְּאַחַד הַיָּמִים: יָדַעְתִּי כִּי סוֹפְךָ לַחֲזֹר אֵלַי, בְּמֻקְדָּם אוֹ בִמְאֻחָר.

מְקַדֵּם° ז׳ [מן קדם, קִדֵּם] קוֹאֶפִיצְיֶנְט. 1 (במאתמאטיקה) מִסְפָּר הַמְשַׁמֵּשׁ גּוֹרֵם לְאוֹת בְּבִטּוּיִים אַלְגֶּבְּרִיִּים, וְכֵן אוֹת הַמְסַמֶּלֶת גֹּדֶל קָבוּעַ וּמְשַׁמֶּשֶׁת גּוֹרֵם לְעֵרֶךְ נֶעְלָם אוֹ מִשְׁתַּנֶּה: בַּבִּטּוּיִים ax^3, bx, cy^4, הַגְּדָלִים a, b, c הֵם מְקַדְּמִים. 2 (בפיסיקה) מִסְפָּר הַמְשַׁמֵּשׁ כְּגוֹרֵם בְּנֻסְחָה וְהַמְבַטֵּא עַל־פִּי־רֹב תְּכוּנָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל הַגּוּפִים אוֹ הַחֳמָרִים שֶׁהִתְנַהֲגוּתָם מְתֹאֶרֶת בַּנֻּסְחָה, כְּגוֹן: מְקַדֵּם־הַהִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁל גּוּפִים, מְקַדֵּם־הַחִכּוּךְ. — [מְקַדֵּם־, מְקַדְּמִים, מְקַדְּמֵי־]

מִקְדָּם°, מיקדם ז׳ [מן קדם] (במוסיקה) קְבוּצָה שֶׁל צְלִילִים בִּלְתִּי־מֻטְעָמִים הַבָּאִים לִפְנֵי הַצְּלִיל הַמֻּטְעָם הָרִאשׁוֹן בַּתֵּבָה (בַּטַּקְט) אוֹ בַּיְּצִירָה הַמּוּסִיקָלִית (Anacrusis). — [מִקְדַּם־, מִקְדָּמִים, מִקְדְּמֵי־]

מִקְדָּמָה°, מִיקְדָּמָה נ׳ [מן קדם] מִפְרָעָה, אֲנוּס, סְכוּם כֶּסֶף הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ בְּהַקְדָּמַת הַזְּמַן עַל־חֶשְׁבּוֹן הַכֶּסֶף שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ אַחֲרֵי־כֵן: הַנַּעַר קִבֵּל מִן הַמְּזֻמָּן מִקְדָּמָה עַל־חֶשְׁבּוֹן הָרָהִיטִים שֶׁיִּבְנֶה. הַפְּקִידִים קִבְּלוּ מִקְדָּמוֹת שֶׁל שְׂכָרָם בְּעֶרֶב הֶחָג. — [מִקְדֶּמֶת־, מִקְדַּמְתּוֹ; מִקְדָּמוֹת, מִקְדְּמוֹת־]

מִקְדָּמִי°, מִיקְדָּמִי ת׳ [מן קדם] פְּרֶלִימִינָרִי, שֶׁנַּעֲשָׂה מֵרֹאשׁ, עַל־חֶשְׁבּוֹן הָעוֹמֵד לָבוֹא: הַקִּצְבָה הַקְּצוּבָה לְהוֹצָאוֹת הַמִּקְדָּמִיּוֹת לְאִרְגּוּן הַמִּפְעָל. חוֹזֶה זְמַנִּי־מִקְדָּמִי. — [מִקְדָּמִית, מִקְדָּמִיִּים, ־מִיּוֹת]

מִקַּדְמַת דְּנָה תה״פ [ארמית מקראית, עזרא ה יא — מִכָּה שקדם לזה] מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים, מֵאָז וּמֵעוֹלָם: ״בִּסְבִיבַת הַכֹּתֶל (הַמַּעֲרָבִי) יָשְׁבוּ מִקַּדְמַת דְּנָה עֲרָבִים מִמָּרוֹקוֹ״ (אבן־זהב, בסוד יא). אֵינְךָ מְחַדֵּשׁ בִּדְבָרֶיךָ וְלֹא־כְלוּם — הַדְּבָרִים יְדוּעִים מִקַּדְמַת דְּנָה.

מְקֻדָּר°, מְקוּדָּר ת׳ [מן קדר] מוּעָב, מְחֻשָּׁךְ: ״וְתִרְאֶה שַׁחַק מְקֻדָּר בְּעָבִים״ (הנגיד, דיואן 295). — [מְקֻדֶּרֶת, מְקֻדָּרִים, ־רוֹת]

מִקְדָּשׁ, מִיקְדָּשׁ ז׳ [מן קדש] 1. מָקוֹם קָדוֹשׁ שֶׁיֻּחַד לַעֲבוֹדַת אֱלֹהִים: ״וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם״ (שמות כה ח). ״וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ״ (עמוס ז ט). ״וּבָא (מוֹאָב) אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל״ (ישעיה טז יב). [ובייחוד:] 2. בֵּית ה׳ הַקָּדוֹשׁ שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם (״מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן״), וּלְאַחַר חֻרְבָּנוֹ עַל־יְדֵי מֶלֶךְ בָּבֶל חָזַר וְנִבְנָה עַל־יְדֵי שָׁבֵי־צִיּוֹן בִּימֵי זְרֻבָּבֶל (״מִקְדָּשׁ שֵׁנִי״): ״שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ, לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ״ (תהלים עד ז). ״כָּל הַלְּשָׁכוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיוּ לָהֶן מְזוּזָה״ (יומא י.). ״מִשְׁכָּן, שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת־עוֹלָם... מִקְדָּשׁ, דִּקְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת־עוֹלָם״ (מועד קטן ט.). — [מִקְדַּשׁ־, מִקְדָּשִׁים, מִקְדְּשֵׁי־, גם מִקְדָּשׁוֹת, מִקְדְּשׁוֹת־]

— מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְעִיר־הַבִּירָה: ״כִּי מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה הוּא״ (עמוס ז יג). ״מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה״ (אלקבץ, לכה דודי).

— מִקְדָּשׁ מְעַט, 1. תַּחֲלִיף־מָה לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת, וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם״ (יחזקאל יא טז). 2* [בהשאלה; על־פי מגילה כט.] תֹּאַר לְבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְמַלֵּא בְּמִדָּה מְצֻמְצֶמֶת אֶת תַּפְקִיד הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי־הַקֶּדֶם: ״וְיִחֵד מִקְדַּשׁ־מְעַט לִתְפִלָּה וְקִשֵּׁט אוֹתוֹ בְּכָל מִינֵי קִשּׁוּט״ (עגנון, אלו תז). ״לֹא הָיְתָה שׁוּם מְנִיעָה מְעַכַּבְתּוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא בְּמִקְדַּשׁ־מְעַט שֶׁלּוֹ״ (טביב, כערער 124). 3°, כִּנּוּי מְלִיצִי לִמְקוֹם־תּוֹרָה חָשׁוּב וְנִכְבָּד: ״הַמָּכוֹן לְמַדְּעֵי הַיַּהֲדוּת בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית יְשַׁמֵּשׁ לָנוּ מִקְדָּשׁ מְעַט״ (מנאום חגיגי). 4° [בהשאלה] פִּנַּת־קְדֻשָּׁה, מְקוֹם־הִתְיַחֲדוּת: ״בָּנָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בָּמָה לְעַצְמוֹ וּמִקְדַּשׁ־מְעַט בְּבָתֵּי־נַפְשׁוֹ״ (יל״ג, פרוזה קנט). ״בֵּית־הַסֵּפֶר, כְּשֵׁם שֶׁהוּא פְּרוֹזְדוֹר לַחַיִּים כֵּן הוּא צָרִיךְ לְשַׁמֵּשׁ מֵעֵין ׳מִקְדַּשׁ־מְעַט׳ לְנִשְׁמַת הַיֶּלֶד״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״לֹא הֵעַזְתִּי לְהַשְׁלִיכוֹ מִן הַמִּקְדַּשׁ־מְעַט שֶׁלּוֹ״ (ד׳ שחם, שאלה 18). ״בְּמִקְדְּשֵׁי־מְעַט שׁוֹמְרָיו חֵיל אֲרָנִים״ (אבינועם, שירים קי).

— מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן°, בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: ״מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וָעֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא שִׁמְּשׁוּ בּוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנָה־עָשָׂר כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים״ (יומא ט.).

— מִקְדָּשׁ שֵׁנִי°, בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּנוּ עוֹלֵי־בָבֶל בְּשׁוּבָם לְצִיּוֹן בִּימֵי זְרֻבָּבֶל: ״מִקְדָּשׁ שֵׁנִי שֶׁעָמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁמְּשׁוּ בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים״ (יומא ט.). ״מִקְדָּשׁ שֵׁנִי... מִפְּנֵי־מָה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בּוֹ שִׂנְאַת־חִנָּם״ (יומא ט:).

— בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ°, הֵיכַל ה׳ בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִתְפִלָּה וּלְהַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת: ״מִי שֶׁלֹּא רָאָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּבִנְיָנוֹ לֹא רָאָה בִּנְיַן מְפֹאָר מֵעוֹלָם״ (סוכה נא:). ״מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד״ (ברכות ח.).

מְקֻדָּשׁ, מְקוּדָּשׁ ת׳ [מן קדש, קִדֵּשׁ] 1. מֻכְרָז לְקָדוֹשׁ, נִקְבָּע כְּקָדוֹשׁ: ״מוֹעֲדֵי ה׳ הַמְקֻדָּשִׁים״ (עזרא ג ה). ״אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת״ (כלים א ו). ״הַר הַבַּיִת מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ״ (כלים א ח). ״מַיִם מְקֻדָּשִׁים״ (טהרות א ט). יוֹם־הַשַּׁבָּת מְקֻדָּשׁ. 2. מוּכָן, מְזֻמָּן, מְיֹעָד: ״אֲנִי צִוֵּיתִי לִמְקֻדָּשָׁי״ (ישעיה יג ג). ״לֹא־לְךָ, עֻזִּיָּהוּ, לְהַקְטִיר לַה׳, כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים לְהַקְטִיר״ (דברי הימים ב כו יח). ״אֵלּוּ הַפַּרְסִיִּים הַמְקֻדָּשִׁין וּמְזֻמָּנִין לְגֵיהִנָּם״ (ברכות ח:). — [מְקֻדֶּשֶׁת, מְקֻדָּשִׁים, ־שׁוֹת]

— מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ!° נֹסַח־הַהַכְרָזָה שֶׁל בֵּית־הַדִּין וְהָעָם עַל רֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ לְאַחַר בֵּרוּר עֵדוּתָם שֶׁל מִי שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ בְּחִדּוּשׁוֹ: ״רֹאשׁ בֵּית־דִּין אוֹמֵר: ׳מְקֻדָּשׁ׳! וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו: מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ!״ (ראש השנה ב ז).

— מְקֻדֶּשֶׁת°, אִשָּׁה שֶׁחָל עָלֶיהָ דִּין נְשׂוּאָה: ״נָתַן לָהּ כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶסֶף וְאָמַר לָהּ ׳הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי׳... הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת״ (קידושין ה:).

— הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל° [על־פי קידושין ג ב; תוספתא כתובות ז ו ועוד] נֹסַח הַקִּדּוּשִׁין שֶׁאוֹמֵר הָאָרוּס לַאֲרוּסָתוֹ בְּשִׂימוֹ אֶת טַבַּעַת־הַקִּדּוּשִׁין עַל אֶצְבָּעָהּ בִּשְׁעַת הַחֻפָּה.

מֻקְדָּשׁ°, מוּקְדָּשׁ ת׳ [מן קדש, הֻקְדַּשׁ] 1°. קָבוּעַ וּמְיֻחָד לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: כָּל כֹּחוֹ וּמִרְצוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר מֻקְדָּשׁ לְתוֹרָה וּלְמַדָּע. כֶּסֶף זֶה מֻקְדָּשׁ לְעֶזְרָה לַעֲנִיִּים. 2°. מְיֹעָד לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ, מֻגָּשׁ כְּמַתְּנַת־כָּבוֹד לְמִישֶׁהוּ: אֲסֻפָּה מֻקְדֶּשֶׁת לְזִכְרוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר. שִׁיר מֻקְדָּשׁ לְיָדִיד. 3*. נָתוּן לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְדֻשָּׁה (בְּנִגּוּד אֶל חֹל, חֻלִּין): ״רֵאשִׁית הַגֵּז נוֹהֵג... בְּחֻלִּין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין״ (חולין יא א). — [מֻקְדֶּשֶׁת, מֻקְדָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מִקְדָּשׁ ז׳ [מן קדש] חֵלֶק מֻקְדָּשׁ: ״תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת ה׳ מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ״ (במדבר יח כט). — [מִקְדַּשׁ־, מִקְדָּשׁוֹ; מִקְדָּשִׁים, מִקְדְּשֵׁי־]

מַקְהֶה°, מוּקְהֶה ת׳ [מן קהה] שֶׁנַּעֲשָׂה קֵהֶה, שֶׁחִדּוֹ נִפְגַּם: שִׁנַּיִם מֻקְהוֹת מֵאֲכִילַת פְּרִי־בֹּסֶר. סַכִּין מֻקְהֶה. — [מֻקְהָה, מֻקְהִים, מֻקְהוֹת]

מֻקְהָל°, מוּקְהָל ת׳ [מן קהל] נֶאֱסָף, נִקְהָל: ״סְבִיב הָאוֹטוֹבּוּסִים עוֹד הָיוּ מֻקְהָלִים אֶזְרָחִים רַבִּים״ (שמיר, במו 221). — [מֻקְהֶלֶת, מֻקְהָלִים, ־לוֹת]

מַקְהֵל ז׳ [מן קהל; ראה גם מַקְהֵלָה] חֲבוּרָה, קָהָל: ״בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ ה׳״ (תהלים כו יב). ״שְׁמוֹ נִזְכַּר בְּסוֹד מַקְהַל אֱמוּנוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, א 107). ״בֶּאֱמֶת קַבָּלָתָם הַתּוֹרָה הַזֹּאת כָּרָאוּי וַעֲשִׂיָּתָם אוֹתָהּ בְּהִשְׁתַּדְּלוּת גְּדוֹלָה בְּמַקְהֵלִים״ (כוזרי ג ח). ״יִתְוַדֶּה עַל קִבְרוֹ וּבְמַקְהֵל בְּנֵי אָדָם לִדְרֹשׁ כַּפָּרַת עֲוֹנוֹ״ (חובות הלבבות, שער התשובה י, תר׳ יוסף קמחי). ״יָצִיץ כְּנֶגֶד נְשׂוּאֵי בָּמָה וְדוֹכְנֵי הַמַּקְהֵלִים״ (ברוידס, שרשים 13). — [מַקְהַל־, מַקְהֲלוֹ; מַקְהֵלִים, מַקְהֲלֵי־]

מַקְהָל°, מִיקְהָל ז׳ [מן קהל] אֲסֵפָה, לַהֲקָה: ״תְּהִי קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ בְּפִי מִקְהַל בְּחִירֶיךָ״ (חריזי, תחכמוני לה 292). ״מַה שֵּׁם יִקָּרֵא לְמִקְהַל צִפֳּרִים שֶׁהִצְהִילוּ בָּכֶם וְהִרְחִישׁוּ כָּל נוֹף״ (ברגשטין, אסיף 65). ״בִּגְדוֹלוֹת לֹא תֵּלְכוּ, וְלֹא צַעַד לָכֶן בְּמִקְהָל וַעֲצֶרֶת״ (בסוק, גחושתיים 5). — [מִקְהַל־]

מַקְהֵלָה נ׳ [מן קהל; ראה גם מַקְהֵל] 1° [שאול מן 2, ראה להלן] חֲבוּרָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַשָּׁרִים יַחְדָּו בְּצוּרָה מְאֻרְגֶּנֶת: בְּנֶשֶׁף הוֹפִיעָה מַקְהֵלָה גְּדוֹלָה בְּנִצּוּחוֹ שֶׁל הַמְנַצֵּחַ־הָאוֹרֵחַ. אוֹרָטוֹרְיָה בְּהִשְׁתַּתְּפוּת תִּזְמֹרֶת וּמַקְהֵלָה. 2 [במקרא] קָהָל, אֲסֵפָה, צִבּוּר: ״בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים״ (תהלים סח כז). ״וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ״ (נשמת, שחרית לשבת). — [מַקְהֵלַת־, מַקְהֵלוֹת, מַקְהֲלוֹת־]

— **מַקְהֵלָה מְדַבֶּרֶת°**, חֲבוּרָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַקּוֹרְאִים בְּיַחַד וּבְהַטְעָמָה פִּרְקֵי שִׁירָה אוֹ דְּרָמָה.

מַקְהֵלָן° ז׳ [מן מַקְהֵלָה 1] מִשְׁתַּתֵּף בְּמַקְהֵלָה, זַמַּר־מַקְהֵלָה. — [מַקְהֵלָנִית, מַקְהֵלָנִים, מַקְהֵלָנִיּוֹת]

מַקְהֶלֶת° נ׳ [צורת־משנה של מַקְהֵלָה] מַקְהֵלָה, לַהֲקָה, צֶוֶת: ״וְהַקֶּרֶת שִׁיר־הַמֶּרֶד לָנוּ שָׁרָה בְּמַקְהֶלֶת״ (שלונסקי, שרב). ״רַק סֶלַע רָם קוֹשֵׁב מַקְהֶלֶת הַתַּנִּים״ (גורי, פרחי 77). ״הַרְחֵק וּמִסָּבִיב מַקְהֶלֶת בְּאֶלֶף זֶמֶר נִתְבָּרְכָה״ (חומסקי, אזוב 58). ״יְיַלְלוּ כֻּלָּם בְּמַקְהֶלֶת־יְלֵל״ (תלמי, לארצי 41). — [מַקְהֶלֶת־, מַקְהֵלוֹת, מַקְהֲלוֹת־]

מַקְהֵלָתִי° ת׳ [מן מַקְהֵלָה 1] מְיֻעָד לְשִׁירָה בְּמַקְהֵלָה, כּוֹרָלִי: מוּסִיקָה מַקְהֵלָתִית. יְצִירָה מַקְהֵלָתִית. — [מַקְהֵלָתִית, ־תִיִּים, ־יּוֹת]

מִקְוָאוֹת* ז״ר גם נ״ר מן א· מִקְוֶה, מִקְוָה.

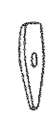
מקוב

מַקּוֹב° ז׳ [מן א· נקב] פַּטִּישׁ בַּעַל רֹאשׁ מְחֻדָּד, הַמְשַׁמֵּשׁ לִנְקוֹב חוֹרִים בְּמַתֶּכֶת או לְהַרְחָבָתָם. — [מַקּוֹב־, ־בִים, ־בֵי־]

מקובב ר׳ מְקֻבָּב. מקובל ר׳ מְקֻבָּל. מקובץ ר׳ מְקֻבָּץ.

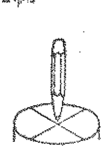
מקוד

מַקּוֹד° ז׳ [מן א· נקד] אִזְמֵל בַּעַל חֹד הַמְשַׁמֵּשׁ לְסִמּוּן שֶׁקַע קָטָן בְּמֶרְכַּז הַחוֹר שֶׁעוֹמְדִים לִקְדֹּחַ בְּמַתֶּכֶת. — [מַקּוֹד־, מַקּוֹדִים, ־דֵי־]

מִקּוּד°, מִיקּוּד ז׳ [מן מוֹקֵד 2; וראה מקד, מִקֵּד] 1, קְבִיעַת מוֹקֵד (פוֹקוּס), הַצָּבָה בִּנְקֻדַּת הַמּוֹקֵד, כִּוּוּן מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי בְּאֹפֶן שֶׁדְּמוּת הַגּוּף הַנִּשְׁקָף תֻּצַּב בִּנְקֻדַּת הַמּוֹקֵד וְתֵרָאֶה בְּרוּרָה בְּיוֹתֵר: מִקּוּד הַנּוּרָה בְּתוֹךְ פְּנַס־הַמְּכוֹנִית. מִקּוּד עֲדָשַׁת הַמַּצְלֵמָה. 2 [בהשאלה] רִכּוּז, צִמְצוּם בִּנְקֻדָּה אַחַת: ״(שִׁירָתוֹ) אֵין הִיא בָּאָה לִידֵי רִכּוּז וּמִקּוּד אֶלָּא נוֹבַעַת וּמִתְנַצְנֶצֶת בְּקַלּוּת יְתֵרָה״ (קרמר, משמרות 87). — [מִקּוּד־]

מקודש, ראה מְקֻדָּשׁ.

א· **מִקְוֶה, מִקְוָה** ז׳ [מן ב· קוה] 1, מָקוֹם שֶׁהַמַּיִם נִקְוּוּ אֵלָיו, מְקוֹם אֹסֶף־מַיִם: ״וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים״ (בראשית א י). ״אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה־מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר״ (ויקרא יא לו). ״אֲשֶׁר בְּדוֹרוֹ נִכְרָה מִקְוֶה״ (בן־סירא נ ג). 2*, בְּרֵכָה שֶׁל מַיִם לִטְבִילַת הַגּוּף כְּדֵי לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָה, לְפִי הַדִּין: ״מָה הַמִּקְוֶה מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל״ (יומא ח ט). ״אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל טְהוֹרָה וּמִקְוָאוֹתֶיהָ טְהוֹרִים״ (מקואות ח א). ״אוֹתָן תַּעֲנִיּוֹת וּמִקְוָאוֹת שֶׁלְּךָ״ (הזז, יעיש ב 208). ״וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְיָרַד לְמִקְוֶה־טָהֳרָה שֶׁבַּחֲצֵרוֹ״ (עגנון, אלו תמז). נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מְצֻוּוֹת לִטְבֹּל בְּמִקְוֶה לְאַחַר יְמֵי נִדָּתָן וּסְפִירַת שִׁבְעָה. — [מִקְוֵה־, מִקְוִים, מִקְוֵי־; גם מִקְווֹת או מִקְוָאוֹת, מִקְוָאוֹת־]

— **מִקְוָאוֹת***, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר טְהָרוֹת הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי טְבִילָה בְּמִקְוֶה וְטָהֳרַת טְמֵאִים.

ב· **מִקְוֶה** ז׳ [מן א· קוה] תִּקְוָה, תּוֹחֶלֶת: ״מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה״ (ירמיה יד ח). ״וְעַתָּה יֵשׁ־מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל־זֹאת״ (עזרא י ב). ״כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל־הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה״ (דברי הימים א כט טו). ״וָאֵדְעָה כִּי יֵשׁ מִקְוֶה לְשָׁבֵי־פֶשַׁע וְעוֹזְבֵי־חַטָּאָה״ (מגילת ההודיות ו 6). ״אַתָּה מִקְוֶה וְאֵינְךָ מִקְוֶה״ (שיר היחוד ליום ה). — [מִקְוֵה־]

מִקְוָה, מִקְוּוָה נ׳ [מן ב· קוה; נוסח־משנה של א· מִקְוֶה] מְקוֹם אֹסֶף־מַיִם, בּוֹר אוֹ תְּעָלָה לַמַּיִם: ״וּמִקְוָה עֲשִׂיתֶם בֵּין הַחֹמֹתַיִם״ (ישעיה כב יא). ״וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הָרְחוֹבוֹת וְאֶת מִקְווֹת־הַמַּיִם״ (מועד קטן א ב). ״מִקְוָה מְרֻוַּחַת נִחְצֶבֶת בְּקֶרַח״ (שמעוני, שירים ג קכד). — [מִקְוַת־, מִקְווֹת]

מִקְוֶה°, מִקְוּוֶה ת׳ [מן א· קוה, קִוָּה] נִכְסָף, מְצֻפֶּה, שֶׁמְּקַוִּים לוֹ: ״הַתְּנָאִים... הַהַבְטָחוֹת... הַמְיֻעָדִים לְהִתְקַיֵּם בִּזְמַן הַמָּשִׁיחַ הָאֲמִתִּי הַמְקֻוֶּה״ (חזוק אמונה א א, לפי ב״י). ״הֶעָתִיד הַלְּאֻמִּי הַמְקֻוֶּה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עח). — [מְקֻוָּה, מְקֻוִּים, מְקֻוּוֹת]

מקווה, ראה מִקְוָה. מקווץ, ראה מְקֻוָּץ.

מִקּוּחַ°, מִיקּוּחַ ז׳ [מן מִקֵּחַ; ראה גם מקח] עֲמִידָה עַל הַמִּקָּח, הִתְדַּיְּנוּת וּמַשָּׂא־וּמַתָּן בְּעִנְיְנֵי מְחִיר סְחוֹרָה, קְנִיָּתָהּ וּמְכִירָתָהּ (גם בהשאלה): מִקּוּחַ בֵּין מֶמְשָׁלוֹת בְּעִנְיְנֵי מֶכֶס. — [מִקּוּחַ־, מִקּוּחִים, ־חֵי־]

מקוטע ר׳ מְקֻטָּע	
מקוטף ר׳ מְקֻטָּף	מקוים ר׳ מְקֻיָּם
מקוטר ר׳ מְקֻטָּר	מקויץ ר׳ מְקֻיָּץ

מקול

מַקּוֹל° ז׳ [מן קול] גְּרָמוֹפוֹן, מַכְשִׁיר הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל־נְגִינָה אוֹ דִּבּוּר מֵעַל גַּבֵּי תַּקְלִיטִים. — [מַקּוֹל־, מַקּוֹלִים, ־לֵי־]

מקולח, ראה מְקֻלָּח.

מָקוּלָטוּרָה° נ׳ [מלאטינית: macula כתם] 1, כִּנּוּי לְגִלְיוֹנוֹת־נְיָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בִּשְׁעַת הַהַדְפָּסָה, גִּלְיוֹנוֹת פְּגוּמִים הַמְשַׁמְּשִׁים לַאֲרִיזָה, לַעֲטִיפָה וּלְצְרָכִים אֲחֵרִים. 2 [בהשאלה] סִפְרוּת זוֹלָה וּפְגוּמָה.

מָקוּלִין* ז׳ [מיוונית: makellon; לאטינית: macellum] 1*, בֵּית־מִטְבָּחַיִם, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹחֲטִים שָׁם בְּהֵמוֹת לְבָשָׂר: ״מָקוּלִין וְטַבָּחֵי יִשְׂרָאֵל״ (חולין צה·). ״לְפָרָה שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִין אוֹתָהּ לְמָקוּלִין״

(בראשית רבה פו). 2 °. אִטְלִיז, מְקוֹם מִמְכַּר־בָּשָׂר: "הָיָה בְּלִבָּהּ לָלֶכֶת בְּעַצְמָהּ לִקְנוֹת בָּשָׂר בְּמְקוֹלִין" (יהודה שטינברג, לו). "חֶלְקַת הַבָּשָׂר בְּמְקוֹלִין שֶׁל אָבִיו" (שניאור, פנדרי א 10). — [מְקוֹלִין־, ־נִים]

מקולל, ראה מְקֻלָּל. מקולף, ראה מְקֻלָּף.

מקולס, ראה מְקֻלָּס. מקולקל, ראה מְקֻלְקָל.

מָקוֹם ז׳ [מן קום; כנענית: מקם; ערבית: מַקַאם] 1. שֶׁטַח אוֹ נֶפַח מְסֻיָּם שֶׁכָּל גּוּף תּוֹפֵס אוֹ שֶׁהוּא יָכוֹל לִתְפֹּס: "הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא" (שמות ג ה). "וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים" (בראשית כד לא). "וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם" (יהושע ד יח). "וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב בִּמְקוֹמוֹ" (שמואל א ג ט). "יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ" (איוב לז א). "לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֶלָּא אָדָם מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ" (תענית כא:). שִׂים אֶת הַסְּפָרִים בִּמְקוֹמָם. 2. יִשּׁוּב, שֶׁטַח כַּפְרִי אוֹ עִירוֹנִי לְמוֹשַׁב בְּנֵי־אָדָם (כְּפָר, עִיר, אֶרֶץ): "וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ" (בראשית כו ז). "הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיה ז כ). "בִּקְשׁוּ אֶת־הַלְוִיִּם מִכָּל־מְקוֹמֹתָם לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלָםִ" (נחמיה יב כז). "לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בִּמְקוֹם רַבּוֹ" (ברכות ח.). מָקוֹם נִדָּח. 3 *. מוֹשָׁב, שֶׁטַח יְשִׁיבָה לְאָדָם אֶחָד: "בְּשִׁמְךָ יִקְרָאוּךָ וּבִמְקוֹמְךָ יוֹשִׁיבוּךָ וּמִשֶּׁלְּךָ יִתְּנוּ לָךְ" (יומא לח.–לח:). בִּמְכוֹנִית צִבּוּרִית יֵשׁ כַּחֲמִשִּׁים מְקוֹמוֹת. שָׂכַרְתִּי שְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. בְּבַקָּשָׁה לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹתֵיכֶם. סְלִיחָה, הַמָּקוֹם תָּפוּס. 4. רֶוַח, חָלָל אוֹ שֶׁטַח לְהִמָּצֵא בּוֹ אוֹ לַעֲמֹד עָלָיו: "כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה, בְּלִי מָקוֹם" (ישעיה כח ח). "וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר" (ירמיה יט יא). בְּגִלְיוֹן־הַנְּיָר נִשְׁאַר מָקוֹם לְשׁוּרוֹת אֲחָדוֹת. 5 *. מַצָּב, מַעֲמָד: "אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ" (אבות ב ד). [וראה עוד המשמעויות והצירופים להלן] — [מְקוֹם־, מְקוֹמוֹת, מְקוֹמוֹת־]

— הַמָּקוֹם *. כִּנּוּי לֵאלֹהִים: "מִפְּנֵי־מָה מְכַנִּין שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ 'מָקוֹם'? שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם" (בראשית רבה סח). "עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם" (יומא ח ט). "אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם" (ירושלמי יומא מא ב). "הַמָּקוֹם יְמַלֵּא לְךָ חֶסְרוֹנְךָ" (ברכות טז:).

— מָקוֹם גֵּיאוֹמֶטְרִי ° [בהנדסה] רִכּוּז כָּל הָאֶלֶמֶנְטִים הַגֵּיאוֹמֶטְרִיִּים (נְקֻדּוֹת, יְשָׁרִים, מַעְגָּלִים, זָוִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה) הַמְמַלְּאִים תְּכוּנָה מְסֻיֶּמֶת: הַמַּעְגָּל הוּא הַמָּקוֹם הַגֵּיאוֹמֶטְרִי שֶׁל כָּל הַנְּקֻדּוֹת בְּמִישׁוֹר הַמְּרֻחָקוֹת מֶרְחָק שָׁוֶה מִנְּקֻדָּה קְבוּעָה ("מֶרְכָּז") בְּאוֹתוֹ מִישׁוֹר.

— בִּמְקוֹם 1. מ״י תַּחַת, תְּמוּרַת: "בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם, יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי" (הושע ב א). עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל הַבָּחוּר שֶׁחָלָה. 2 ° ז׳ מְמַלֵּא־מָקוֹם, מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת מְלַאכְתּוֹ שֶׁל אַחֵר בְּהֶעְדֵּרוֹ: "שְׁלֹשָׁה נְבִיאִים וּשְׁלֹשָׁה בִּמְקוֹמוֹת" (פנקס קראקא).

— כָּל מָקוֹם שֶׁ־ *, בְּכָל מִקְרֶה שֶׁ־, בְּכָל פַּעַם שֶׁ־: "כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ" (מגילה לא.). "כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל־הַשֵּׁם, אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב" (סנהדרין פב.).

— מִכָּל־מָקוֹם *. 1. בְּכָל אֹפֶן: "קָצַר לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע, מַהוּ שֶׁיְּהֵא חַיָּב... מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי חָרַשׁ וּמִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי קָצַר" (ירושלמי ביצה ס ב). "מִכָּל־מָקוֹם דַּעְתִּי לְהִתְגַּיֵּר, אֶלָּא מוּטָב עַל־יָדֵךְ וְלֹא עַל־יְדֵי אַחֶרֶת" (רות רבה א, ותאמר רות). 2. בְּכָל זֹאת, עַל כָּל פָּנִים, אַף־עַל־פִּי־כֵן: "אַף כְּשֶׁאָמְרוּ טַלִּית קוֹנָה דִּינַר־זָהָב, מִכָּל־מָקוֹם כָּךְ הֲלָכָה" (תוספתא בבא מציעא ג יד). "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחֶלְקָה הָאָרֶץ לְמִנְיַן גֻּלְגְּלוֹתָם... מִכָּל־מָקוֹם לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ" (רש״י בראשית מח ו).

— מְקוֹם־תַּרְפָּה * [שאול מן תרומות ח ח, ועל־פי המשמע בשבועות טז; וראה ערכים תֹּרֶף, תַּרְפָּה] נְקֻדָּה חַלָּשָׁה, צַד חַלָּשׁ: צְפוֹן יְרוּשָׁלַיִם הָיָה מְקוֹם הַתַּרְפָּה שֶׁל הָעִיר. עִנְיָן זֶה הוּא מְקוֹם־הַתַּרְפָּה שֶׁלּוֹ.

— אוֹתוֹ מָקוֹם *. כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לְרֶחֶם הַנְּקֵבָה, מְקוֹם הָעֶרְוָה: "לָאִישׁ בְּאַמָּה, וְלָאִשָּׁה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם" (גיטין סט:). "אוֹתוֹ מָקוֹם גָּלוּי הוּא אֵצֶל שֶׁרֶץ" (נידה מא:). "לִתֵּן מוֹךְ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא יִתְעַבְּרוּ" (רש״י יבמות קי:).

— מַה מָּקוֹם לְ־ *, אֵיזֶה צֹרֶךְ בְּ־, לְשֵׁם־מָה: "מַה מָּקוֹם לִתְפִלָּה זוֹ?" (ברכות ד ב).

— מְמַלֵּא־מָקוֹם *, מִי שֶׁמְּמַלֵּא בְּאֹפֶן זְמַנִּי אֶת תַּפְקִידָיו שֶׁל אַחֵר בְּהֶעְדֵּרוֹ: מְמַלֵּא־מְקוֹם שֶׁל הַמְּנַהֵל [ראה גם ערך מְמַלֵּא]

— נָתַן לוֹ מָקוֹם [על־פי: "וַיִּתְּנוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל מָקוֹם לְבִנְיָמִן", שופטים כ לו] נָתַן לוֹ הִזְדַּמְּנוּת, אִפְשֵׁר לוֹ: "וְלֹא תִתֶּן־לוֹ מָקוֹם לְקַלְלֶךָ" (בן־סירא ד ד). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ נָתַן לוֹ מָקוֹם לַחֲזֹר בּוֹ מֵהַאֲשָׁמוֹתָיו.

— מִנְהַג־הַמָּקוֹם °, הַדֶּרֶךְ וְהַנֹּהַג שֶׁהַתּוֹשָׁבִים שֶׁמִּתְנַהֲגִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: הַבָּא לָגוּר בֵּין אֲנָשִׁים צָרִיךְ לִנְהֹג כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם.

— מַרְאֵה־מָקוֹם ⁺ [שאול בשינוי־משמעות מן גיטין כה:] צִיּוּן הַסֵּפֶר וְהָעַמּוּד אוֹ הַפֶּרֶק, הַפִּסְקָה, הַפָּסוּק וְכוּ׳ שֶׁמִּשָּׁם נִלְקְחָה מוּבָאָה מְסֻיֶּמֶת: מַרְאֵי־הַמְּקוֹמוֹת לַמּוּבָאוֹת מִן הַתַּנַ״ךְ, מִן הַתַּלְמוּד וּמִשְּׁאָר מְקוֹרוֹת מוּבָאִים בְּמִלּוֹן זֶה בְּסוֹגְרַיִם עֲגֻלִּים וּבְאוֹתִיּוֹת זְעִירוֹת. — [מַרְאֵי־מְקוֹמוֹת]

— עַד אֶפֶס מָקוֹם, עַד קְצֵה גְּבוּל־הַקְּלִיטָה, מָלֵא וְגָדוּשׁ: "הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת, שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ, עַד אֶפֶס מָקוֹם" (ישעיה ה ח). הָאוּלָם הָיָה מָלֵא עַד אֶפֶס מָקוֹם.

— אֵין לוֹ מָקוֹם °, אֵין צֹרֶךְ בּוֹ, הוּא מְיֻתָּר, הוּא יוֹצֵא־דֹּפֶן: סָעִיף זֶה הוּא מְיֻתָּר בְּהֶחְלֵט וְאֵין לוֹ מָקוֹם בַּחוֹזֶה. [ולהיפך:]

— יֵשׁ לוֹ מָקוֹם °, יֵשׁ צֹרֶךְ בּוֹ, הוּא מַתְאִים לַמִּסְגֶּרֶת כֻּלָּהּ: צָדַקְתָּ, יֵשׁ מָקוֹם לְהֶעָרָתְךָ כָּאן.

— אֵינֶנּוּ בִּמְקוֹמוֹ °. אֵין הוּא מַתְאִים לַכְּלָל: צַר לִי לוֹמַר לְךָ, כִּי הֶעָרָתְךָ אֵינֶנָּה בִּמְקוֹמָהּ! [ולהיפך:]

— הוּא בִּמְקוֹמוֹ °, הוּא מַתְאִים, הֲרֵי הוּא דָּבָר בְּעִתּוֹ: הַצָּעָתוֹ הִיא בִּמְקוֹמָהּ.

— אֵינוֹ מוֹצֵא לוֹ מָקוֹם ° [בלשון־הדיבור] הוּא נִרְגָּשׁ וְנָבוֹךְ בְּיוֹתֵר, הוּא מִתְלַבֵּט וְנִרְגָּז.

— דַּע אֶת מְקוֹמְךָ ⁺, הִתְנַהֵג בְּהֶתְאֵם לְמַעֲמָדְךָ וּלְמַצָּבְךָ.

— לֹא כָּאן הַמָּקוֹם לְ־ °, אֵין זֶה מַעֲמָד מַתְאִים לְ־: לֹא כָּאן הַמָּקוֹם לְהַרְצוֹת אֶת פְּרָטֵי הַדְּבָרִים.

— מְשַׁנֶּה מָקוֹם מְשַׁנֶּה מַזָּל ⁺, ראה ערך מַזָּל.

— הֵנִיחַ מָקוֹם לוֹ לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ*, הִשְׁאִיר לוֹ דָּבָר לַעֲשׂוֹתוֹ וּלְגַלּוֹת בּוֹ אֶת כֹּחוֹ וְאֶת יְכָלְתּוֹ: "מָקוֹם הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ" (חולין ז.). הַפְּרוֹפֶסוֹר הַזָּקֵן לֹא סִיֵּם אֶת חֲקִירוֹתָיו וְהֵנִיחַ לְתַלְמִידָיו מָקוֹם לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ.

— הַמָּקוֹם יְמַלֵּא לְךָ חֶסְרוֹנְךָ* (ברכות טז:), בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים לְאָדָם שֶׁקָּרָה לוֹ נֵזֶק חָמְרִי.

— הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם ⁺, נֹסַח מְקֻבָּל לְנִחוּם אֲבֵלִים.

— הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל* (שבת יב:), בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים לְחוֹלֶה.

— לֹא ־יַכִּירֶנּוּ מְקוֹמוֹ [שאול בשינוי־משמע מן תהלים קג טז ואיוב ז י], אֵין הַמָּקוֹם מַתְאִים לוֹ.

— כְּבוֹדוֹ בִּמְקוֹמוֹ מֻנָּח*, ראה ערך כָּבוֹד.

— מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ* (אבות ו ו), מִתְנַהֵג לְפִי מַצָּבוֹ וּמַעֲמָדוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹאֵף לִגְדוֹלוֹת וְלִדְבָרִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ.

— אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם* (אבות ד ג), כָּל דָּבָר יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ מְסֻיָּם וּמְקוֹמוֹ הַמְיֻחָד לוֹ.

— חָזְרָה הַקֻּשְׁיָה לִמְקוֹמָהּ ⁺ [על־פי הארמית: "הדרה קושיא לדוכתא", ראה ערך ב. הדר] הַבְּעָיָה לֹא נִפְתְּרָה, לֹא הוֹעַלְנוּ כְּלוּם.

מִקּוּם°, מִיקוּם ז' [מן מָקוֹם; ראה גם מקם, מִקֵּם] בְּחִירַת מָקוֹם וּקְבִיעָתוֹ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: מִקּוּם כְּלֵי־הַנֶּשֶׁק בָּעֶמְדָּה הַצְּבָאִית. — [מִקּוּם־]

מקומח, ראה מְקֻמָּח. **מקומט**, ראה מְקֻמָּט.

מְקוֹמִי ⁺ ת' [מן מָקוֹם] 1°. הַשַּׁיָּךְ לַמָּקוֹם, הָאָפְיָנִי לַמָּקוֹם, שֶׁהוּא כָּאן: "אֲסֵפוֹת קְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת, מְקוֹמִיּוֹת וּכְלָלִיּוֹת" (אחד העם, קלה). הַסְּנִיף הַמְּקוֹמִי שֶׁל הַמּוֹסָד לְבִטּוּחַ לְאֻמִּי (לְהַבְדִּיל מִן הַמִּשְׂרָד הָרָאשִׁי). בְּחִירוֹת מְקוֹמִיּוֹת לָעִירִיָּה. 2°. שֶׁהוּא בְּמָקוֹם מְסֻיָּם וְלֹא בְּכָל הַשֶּׁטַח: גֵּרוּי מְקוֹמִי שֶׁל הַפֶּצַע. נַרְקֹזָה מְקוֹמִית (בִּסְבִיבַת הָאֵיבָר שֶׁעוֹמְדִים לְנַתְּחוֹ, וְלֹא בְּמֶרְכַּז הָעֲצַבִּים שֶׁל כָּל הַגּוּף). 3°. בֶּן־מָקוֹם מְסֻיָּם: אֵינֶנִּי מְקוֹמִי וְאֵינֶנִּי מַכִּיר אֶת הָרְחוֹבוֹת. גִּיב מְקוֹמִי. 4 ⁺. הַקָּשׁוּר בְּמָקוֹם, הַמִּתְיַחֵס לְמָקוֹם: "תְּנוּעָה רְצוֹנִית מְקוֹמִית" (מורה נבוכים א מו). — [מְקוֹמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

מקומר, ראה מְקֻמָּר. **מקונח**, ראה מְקֻנָּח.

מְקוֹנֵן ז' [מן קִין, קוֹנֵן; במקורות רק על אשה, ראה להלן מְקוֹנֶנֶת] מַשְׁמִיעַ דִּבְרֵי קִינָה (עַל מֵת, עַל חֻרְבָּן), מַסְפִּיד: יִרְמְיָה הַמְקוֹנֵן הַגָּדוֹל עַל חֻרְבַּן־הַבַּיִת. — [מְקוֹנְנִים]

— מְקוֹנֶנֶת, אִשָּׁה שֶׁאֻמָּנוּתָהּ לְקוֹנֵן עַל מֵת, לִסְפֹּד וּלְעוֹרֵר בְּכִי וִילָלָה; בִּימֵי־הַקֶּדֶם רָוְחָה אֻמָּנוּת הַמְקוֹנְנוֹת בְּשָׂכָר: "וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה" (ירמיה ט טז). "אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל (אִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ) לֹא יִפְחֹת מִשְּׁנֵי חֲלִילִים וּמְקוֹנֶנֶת" (כתובות ד ד). — [מְקוֹנְנוֹת]

מקוסד, ראה מְקֻסָּד. **מקוער**, ראה מְקֹעָר.

מַקּוֹף* ז' [צורת־משנה של קוֹף, קוּפָּא] הַחֵלֶק בְּקַרְדֹּם, בְּגַרְזֶן אוֹ בִּכְלִי־עֲבוֹדָה אַחֵר שֶׁבּוֹ הַחוֹר שֶׁלְּתוֹכוֹ מַכְנִיסִים אֶת הַקַּת: "קַרְדֹּם שֶׁנִּטַּל עֻשְׁפּוֹ... נִשְׁבַּר מַקּוֹפוֹ" (כלים יג ג). — [מַקּוֹף־, מַקּוֹפִים, ־פֵי־]

מִקּוֹף° ז' [מן נקף, הִקִּיף] אֵזוֹר־יִשּׁוּב הַנִּמְצָא בְּפִקּוּחוֹ שֶׁל אָדָם מְמֻנֶּה הַמַּקִּיפוֹ מִפַּעַם לְפַעַם: כָּל הָעִיר נֶחְלְקָה עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה לְמִקּוֹפִים. שׁוֹטֵר־הַמִּקּוֹף. — [מִקּוֹף־, מִקּוֹפִים, ־פֵי־]

מִקּוּף°, מִיקוּף ז' [מן מָקָף] חִבּוּר בְּמַקָּף: מִקּוּף שְׁתֵּי הַמִּלִּים "בֵּית" וְ"סֵפֶר", לִיצִירַת הַמֻּנָּח "בֵּית־סֵפֶר". — [מִקּוּף־]

מקופד, ראה מְקֻפָּד. **מקופח**, ראה מְקֻפָּח.

מִקּוֹפִי° ת' [מן מִקּוֹף] הַשַּׁיָּךְ לַמִּקּוֹף, הַמְמֻנֶּה עַל מִקּוֹף מְסֻיָּם: הַשּׁוֹטֵר הַמִּקּוֹפִי גִּלָּה אֶת הַפְּרִיצָה. — [מִקּוֹפִית, מִקּוֹפִיִּים, מִקּוֹפִיּוֹת]

מקופל, ראה מְקֻפָּל.

מְקֻוָּץ°, מקווץ ת' [מן קְוֻצָּה] בַּעַל קְוֻצּוֹת שֵׂעָר, עָשִׁיר כְּעֵין צַמּוֹת: "הַמְּלִיטָה שְׁתֵּי שֵׂיוֹת שְׁחוֹרוֹת נוֹצְצוֹת כַּפֶּחָם וּמְקֻוָּצוֹת יָפֶה" (יהודה שטינברג, קמט). "שַׂעֲרָהּ הָאַדְמוֹנִי... מְקֻוָּץ וּמְסֹרָג" (הלקין, משבר 301). "פֵּאוֹת מְקֻוָּצוֹת מִסְתַּלְסְלוֹת" (טברסקי, אקוסטה ב 264). — [מְקֻוֶּצֶת, מְקֻוָּצִים, ־צוֹת]

מקוצץ, ראה מְקֻצָּץ. **מקוצר**, ראה מְקֻצָּר.

מְקֻוְקָו°, מקווקו ת' [מן קַו; ראה גם קוקו, קִוְקֵו] שֶׁמְּסֻרְטָטִים בּוֹ קַוִּים־קַוִּים: "וְעוֹרוֹ הָעַתִּיק מְחֻרָץ... וּמְקֻוְקָו כְּמוֹ קְלַף הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת" (אלתרמן, התיבה 160). "רַק קָשׁוּט מְקֻוְקָו" (יזהר, צקלג 52). גִּלָּיוֹן־נְיָר מְקֻוְקָו. — [מְקֻוְקֶוֶת, מְקֻוְקָוִים, ־וּוֹת]

מָקוֹר ז' [מן קוּר; אוגריתית: מקר] 1. מַעְיָן, מָקוֹם שֶׁנּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ מַיִם: "מְקוֹר מַיִם חַיִּים" (ירמיה ב יג). "וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ" (הושע יג טו). 2 [בהשאלה] מוֹצָא, רֵאשִׁית, הַמָּקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹבֵעַ דְּבַר־מָה: "מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל" (תהלים סח כז). הַשֵּׁם "סַפְסָל" מְקוֹרוֹ רוֹמִי. קִבַּלְתִּי אֶת הַיְדִיעָה מִמְּקוֹרוֹת נֶאֱמָנִים. 3°. גּוּף הַיְצִירָה אוֹ הַתְּעוּדָה כְּמוֹת שֶׁהִיא (לְהַבְדִּיל מִן הֶעְתֵּק אוֹ תַּרְגּוּם): "וִילְהֶלְם טֶל" נִתְרְגַּם לְעִבְרִית מִמְּקוֹרוֹ הַגֶּרְמָנִי. תְּמוּנָה פְּלוֹנִית הִיא הֶעְתֵּק וְלֹא מָקוֹר. מְקוֹרוֹת הִיסְטוֹרִיִּים לְתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל (תְּעוּדוֹת, כְּתוֹבוֹת, סְפָרִים עַתִּיקִים, רְשׁוּמִים וְכַדּוֹמֶה). מָקוֹר וְתַרְגּוּם. הַתַּנַ"ךְ, סֵפֶר בֶּן־סִירָא, מְגִלּוֹת יַם־הַמֶּלַח וְהַתַּלְמוּד הֵם הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הַקְּדוּמִים הָעִקָּרִיִּים לִלְשׁוֹנֵנוּ וּלְסִפְרוּתֵנוּ. 4 ⁺ [בדקדוק] צוּרַת הַפֹּעַל הַמּוֹרָה עַל עֶצֶם הַפְּעֻלָּה בְּלֹא צִיּוּן זְמַן, גּוּף, מִסְפָּר וָמִין (Infinitive): "הַפּוֹעֵל וְהַפָּעוּל נִלְקָחִים מֵהַמָּקוֹר אֲשֶׁר הוּא שֵׁם הַמִּקְרֶה" (הרקמה לג'נאח א). הַצּוּרוֹת "יָשׁוֹב", "קָרוֹא", "שָׁמוֹר" הֵן בְּדֶרֶךְ הַמָּקוֹר. 5 [בהשאלה] רֶחֶם הָאִשָּׁה שֶׁמִּשָּׁם נוֹבֵעַ דַּם הַוֶּסֶת: "אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה, וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ" (ויקרא כ יח). "דַּם הַנִּדָּה מִן הַמָּקוֹר" (תוספתא נידה ט י). — [מְקוֹר־, מְקוֹרוֹת, מְקוֹרוֹת־]

— מְקוֹר חַיִּים. 1. כִּנּוּי מְלִיצִי לְרֵאשִׁית הַחַיִּים וְעִקָּרָם, מְקוֹם חִיּוּת: "יִרְאַת ה' מְקוֹר חַיִּים" (משלי יד כז). "(בֵּית־הַסֵּפֶר) יִהְיֶה גַּם לִמְקוֹר חַיִּים לְאֵלֶּה שֶׁיַּגִּיעוּ עַד סוֹף לִמּוּדָיו" (אחד העם, קצב). 2 ⁺. שְׁמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל הַחִבּוּר הַפִּילוֹסוֹפִי הַגָּדוֹל לְר' שְׁלֹמֹה אִבְּן־גַּבִּירוֹל.

– מָקוֹר מֻחְלָט°, צוּרַת הַפֹּעַל הַמּוֹרָה עַל עֶצֶם הַפְּעֻלָּה, בְּלִי לְצַיֵּן זְמַן, גּוּף, מִסְפָּר וָמִין [ראה למעלה מָקוֹר 4] [להבדיל מִן:]

– מָקוֹר נָטוּי°, מָקוֹר נִסְמָךְ° [בדקדוק] שֵׁם־הַפֹּעַל, צוּרַת הַמָּקוֹר הַמִּשְׁתַּנָּה כְּשֶׁנִּלְווֹת אֵלֶיהָ אוֹתִיּוֹת בכל"ם, לְמָשָׁל: הַמָּקוֹר הַנָּטוּי מִן "כָּתוֹב" הוּא "כְּתֹב", "לִכְתֹּב", "בִּכְתֹב", "בְּכָתְבִי".

– מְקוֹר־מַחְצַבְתּוֹ°, מְקוֹם לֵדָתוֹ, מְקוֹם רֵאשִׁיתוֹ: "הַסּוֹבְרִים כִּי כְּתַב־הַיַּהֲדוּת הוּא מְקוֹר־מַחְצַבְתּוֹ שֶׁל הָא"ב הַשֵּׁמִי" (ייבין, תולדות הכתב 43). "יֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁמְּקוֹר־מַחְצַבְתָּן מִן הָרֹאשׁ" (עגנון, אלו 33).

– יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ [על־פי משלי ה יח], בְּרָכָה לְאָדָם שֶׁיִּרְוֶה נַחַת מֵחַיֵּי הַמִּשְׁפָּחָה וְיִרְאֶה בָּנִים וּבְנֵי־בָנִים.

– שִׁיבָה אֶל הַמָּקוֹר° [סיסמה מקובלת] אֵין לְהִתְרַחֵק מִמָּסֹרֶת אָבוֹת, יֵשׁ לְהִתְקָרֵב אֶל יְצִירוֹת הַקַּדְמוֹנִים וְלִשְׁאֹב מֵהֶן חָכְמָה וְהַשְׁרָאָה.

מַקּוֹר* ז׳ [מן נקר; ארמית: מַקּוֹרָא: "קוּרָא מְצֵרָאה דְּמַקּוֹרֵיהּ אריך" (בראשית רבה סד); ערבית: מִנְקָאר] 1*, חַרְטוֹם, אֵיבָר בָּעוֹף הַמְשַׁמֵּשׁ לְקַבָּלַת מָזוֹן, הַמַּקּוֹר חֲסַר־שִׁנַּיִם, מֻרְכָּב מִשְּׁתֵּי לְסָתוֹת הַמְכֻסּוֹת כִּסּוּי קַרְנִי קָשֶׁה. מַקּוֹרִים מְצוּיִים גַּם אֵצֶל זוֹחֲלִים וְיוֹנְקִים מְסֻיָּמִים. 2° (כבלי־ירייה) זִיז הַמַּנְקֵר עִם לְחִיצַת הַהֶדֶק בְּפִקַּת הַכַּדּוּר וְעַל־יְדֵי־כָךְ נִדְלָק אֲבַק־הַשְּׂרֵפָה וּמִתְהַוָּה הַיְּרִיָּה. 3*, מַכְשִׁיר לְנִקּוּר אַבְנֵי־הָרֵחַיִם וּלְחִדּוּדָן: "יַד הַמַּקּוֹר – טְפָחַיִם" (כלים כט ו). – [מַקּוֹר־, מַקּוֹרִים, ־רֵי־]

מקורים שונים

מקור־החסידה

– מַקּוֹר־הַחֲסִידָה°, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַגֵּירָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים כְּחֻלִּים לָרֹב (Erodium). נִקְרָא כָּךְ עַל־שׁוּם פֵּרוֹתָיו הַדּוֹמִים לְמַקּוֹר שֶׁל חֲסִידָה.

מקורא ר׳ מִקְרָא	מקורה ר׳ מְקֹרָה	
מקורב ר׳ מְקֹרָב	מקורזל ר׳ מְקֻרְזָל	מקורח ר׳ מְקֹרָח

מְקוֹרִי* ת׳ [מן מָקוֹר] 1, אוֹרִיגִינָלִי, אֲמִתִּי, רִאשׁוֹנִי, בִּלְתִּי־מְתֻרְגָּם, לֹא־מֻעְתָּק: "הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַמְּקוֹרִית שֶׁבַּמְּקוֹרִית" (סוקולוב, אישים 21). "הַמְבַקֵּשׁ לִהְיוֹת מְקוֹרִי תָּמִיד" (סדן, ממחוז קצג). תְּמוּנָה מְקוֹרִית שֶׁל הַצַּיָּר. רַעְיוֹן מְקוֹרִי. יְצִירָה סִפְרוּתִית מְקוֹרִית. מִבְנֶה מְקוֹרִי שֶׁל הַרְצָאָה. 2°, מְיֻחָד בְּמִינוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ מִשּׁוּם חִקּוּי לַאֲחֵרִים: פְּלוֹנִי אָדָם מְעֻנְיָן וּמְקוֹרִי הוּא. – [מְקוֹרִית, מְקוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

מְקוֹרִיּוּת° נ׳ [מן מְקוֹרִי] אוֹרִיגִינָלִיּוּת, רִאשׁוֹנִיּוּת, עַצְמִיּוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר אוֹ אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ מִשּׁוּם חִקּוּי אֲחֵרִים אוֹ תַּרְגּוּם מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְכַדּוֹמֶה: "אֶת מְקוֹרִיּוּת סִגְנוֹנוֹ גִּלָּה בְּעִקָּר בְּתַרְגּוּמֵי דְרָמָה וְדִבְרֵי פְּרוֹזָה" (פיכמן, שג). אֵין לְפַקְפֵּק בִּמְקוֹרִיּוּת הַתְּמוּנָה. הַנְּאוּם הִפְתִּיעַ בִּמְקוֹרִיּוּתוֹ. – [מְקוֹרִיּוּת־]

מַקּוֹרִית° נ׳ [מן מַקּוֹר] מַקּוֹר קָטָן: "וְהִיא (הַיּוֹנָה) נוֹקֶרֶה־נוֹקֶרֶה, בְּמַקּוֹרִית שֶׁלָּהּ קָשָׁה וַאֲפֹרָה" (בסיק, תר׳ יידיש 146). – [מַקּוֹרִית־, מַקּוֹרִיּוֹת]

מקורם ר׳ מְקֹרָם	מקורע ר׳ מְקֹרָע	מקורקף ר׳ מְקֻרְקָף
מקורן ר׳ מְקֹרָן	מקורצף ר׳ מְקֻרְצָף	מקורר ר׳ מְקֹרָר

מַקּוֹשׁ° ז׳ [ארמית: מַקּוֹשָׁא, ירושלמי ביצה סג א; מן נָקַשׁ] 1, צַלַּחַת שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁמַּקִּישִׁים עָלֶיהָ בְּמַקֵּל וְהִיא מַשְׁמִיעָה קוֹל רָם, מֵעֵין "גּוֹנְג". 2, פַּטִּישׁ־עֵץ קָטָן שֶׁמַּקִּישִׁים בּוֹ עַל לוּחִיּוֹת הַמַּקּוֹשִׁית [ראה ערך מַקּוֹשִׁית]. – [מַקּוֹשׁ־ מַקּוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

מוֹקֵשׁ°, מִיקוּשׁ ז׳ [מן מוֹקֵשׁ 2; ראה גם מקש, מִקֵּשׁ] זְרִיעַת מוֹקְשִׁים, הֲנָחַת מוֹקְשִׁים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לִפְגֹּעַ בָּאוֹיֵב: חֵיל־הַהַנְדָּסָה עָסַק בְּמִקּוּשׁ נֶגֶד רֶכֶב. – [מִקּוּשׁ־, מִקּוּשִׁים, מִקּוּשֵׁי־]

מקושה, ראה מִקְשָׁה.   מקושט, ראה מְקֻשָּׁט.

מַקּוֹשִׁית° נ׳ [מן מַקּוֹשׁ] קְסִילוֹפוֹן, כְּלִי־נְגִינָה הֶעָשׂוּי לוּחִיּוֹת־מַתֶּכֶת הַמַּשְׁמִיעוֹת צְלִילִים מוּסִיקָלִיִּים כְּשֶׁמַּקִּישִׁים עֲלֵיהֶן בְּפַטִּישִׁים קְטַנִּים (מַקּוֹשִׁים). – [מַקּוֹשִׁית־, מַקּוֹשִׁיּוֹת]

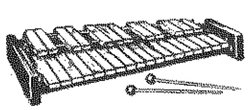
מקושית

מקושקש, ראה מְקֻשְׁקָשׁ; מִקַשְׁקֵשׁ.   מקושר, ראה מְקֻשָּׁר.

מְקוֹשֵׁשׁ ז׳ [בינוני מן קשש, קוֹשֵׁשׁ] מְלַקֵּט, מְאַסֵּף: "מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים" (במדבר טו לג). – [מְקוֹשֶׁשֶׁת, מְקוֹשְׁשִׁים, ־שׁוֹת]

מקושת, ראה מְקֻשָּׁת.

מַקָּז° ז׳ [מן נקז] אִזְמֵל חַד שֶׁל רוֹפֵא לְשֵׁם הַקָּזַת דָּם. – [מַקַּז־, מַקָּזִים, מַקָּזֵי־]

מִקְזָז°, מִקּוּז ז׳ [מן קזז] [בעסקי־כספים] מִקְצָץ, מְנַכֶּה מִן הַכֶּסֶף הָעוֹמֵד לִזְכוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: סְכוּם מִקְזָז מִן הַפִּקָּדוֹן לְפֵרָעוֹן חוֹב. – [מִקְזֶזֶת, מִקְזָזִים, ־זוֹת]

מֶקַח, מִיקַּח ז׳ [מן לקח] 1, לְקִיחָה, קַבָּלָה: "כִּי־אֵין עִם־ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד" (דברי הימים ב יט ז). 2*, קְנִיָּה, לְקִיחַת סְחוֹרָה בִּמְחִיר: "הַפָּעוֹטוֹת מִקָּחָן מִקָּח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמִטַּלְטְלִין" (גיטין ה ז). "לַחֲזֹר עַל הַחֲנֻיּוֹת בִּשְׁבִיל מִקָּחִים שׁוֹנִים" (קבק, בצל 248). 3*, סְחוֹרָה, הַדָּבָר הַקָּנוּי: "מִכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ נִקְנָה הַמִּקָּח" (ירושלמי מעשר שני נג א). "לֵךְ זְכֵה בְּמִקָּחֲךָ" (כתובות י:). "רוֹצֶה (הַמּוֹכֵר), אוֹמֵר לוֹ: תֶּן לִי מִקָּחִי" (בבא מציעא נ:). 4*, מְחִיר, שָׁוְיָהּ שֶׁל הַסְּחוֹרָה: "וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ סְכוּם מִקָּח" (ביצה כט:). "וּלְהַשְׁבִּיחַ מִקָּחָם הָיוּ קוֹרְאִים לְעַצְמָם מְשׁוֹרְרֵי בָּרוּךְ" (עגנון, כלה רפא). – [מִקַּח־, מִקָּחוֹ... מִקַּחֲכֶם; מִקָּחוֹת, מִקְּחוֹת־]

– מִקָּח־וּמִמְכָּר*, קְנִיָּה וּמְכִירָה, מַשָּׂא־וּמַתָּן מִסְחָרִי: "לְמַאי נַפְקָא מִנַּהּ? לְמִקָּח וּמִמְכָּר" (בבא מציעא עט:). "שִׁשָּׁה שְׁוָקִים שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר" (במדבר רבה ב). "כְּאִלּוּ יֵשׁ לָהּ לְהִתְפַּקְּדוּת עִמָּהֶם חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִקָּח־וּמִמְכָּר" (אחד העם, רכג). "מִתְרוֹצְצִים כָּל יְמֵיהֶם וְעוֹשִׂים מִקָּח־וּמִמְכָּר" (ברקוביץ, תר׳ מנחם ז).

– מִקַּח־טָעוּת*, קְנִיָּה שֶׁטָּעָה בָהּ אֶחָד הַצְּדָדִים (בִּמְחִיר הַסְּחוֹרָה אוֹ בְּטִיבָהּ), וּלְפִיכָךְ יֵשׁ רְשׁוּת לַצַּד הַמַּפְסִיד לַחֲזֹר בּוֹ מִן הַקְּנִיָּה: "הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ וְהֶחְמִיץ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ;

וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ מַחְמִיץ, הֲרֵי זֶה מִקַּח־טָעוּת" (בבא בתרא ו ג). "וְהַכֹּל בָּאוּ בְּטַעֲנָה שֶׁהַמִּקָּח מִקַּח־טָעוּת" (מגדלי מו"ס, קג). "וְאָמַר לְבַטֵּל בְּבַת־אַחַת כָּל אוֹתוֹ הָעֵסֶק כְּדִין מִקַּח־טָעוּת" (בורלא, עקביה 26).

– בַּעַל־הַמִּקָּח* (תוספתא בבא מציעא א יא), מוֹכֵר הַסְּחוֹרָה.

– עָמַד עַל הַמִּקָּח*, תִּגֵּר, נָשָׂא וְנָתַן עַל הַמְּחִיר, הִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַמּוֹכֵר כִּי יִמְכֹּר אֶת הַסְּחוֹרָה בִּמְחִיר מוּזָל: "וְאַל תַּעֲמֹד עַל הַמִּקָּח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לְךָ דָּמִים" (פסחים קיב:). "שֶׁאֵין דַּרְכָּם שֶׁל אֵלּוּ לְדַקְדֵּק בִּפְרוּטָה וְלַעֲמֹד עַל הַמִּקָּח הַרְבֵּה" (ביאליק, אריה ח).

– שְׁטַר־מִקָּח*, אִשּׁוּר בִּכְתָב, מֵעֵין זִכְרוֹן־דְּבָרִים, עַל קְנִיָּה וּמְכִירָה שֶׁל סְחוֹרָה: "(הַכּוֹתֵב) שִׁטְרֵי מִקָּח צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הַלּוֹקֵחַ וּמְקוֹם הַמּוֹכֵר וּמְקוֹם הַמָּעוֹת וּמְקוֹם הַשָּׂדֶה וּמְקוֹם הַזְּמָן" (גיטין ג ב).

– בְּמִקָּח הַשָּׁוֶה* (בספרות הרבנית), בִּמְחִיר הַשָּׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ, בִּמְחִיר לֹא־גָבוֹהַּ: "וְהֵנָּם שֶׁפָּסְקוּ לוֹ סְחוֹרָתָם בְּמִקָּח הַשָּׁוֶה וְלֹא הִרְבּוּ עַל הַמִּדָּה" (עגנון, אלו סה).

מקח [מן מִקָּח]

~ הת' הִתְמַקֵּחַ°, תִּגֵּר, הִדֵּיֵן, עָמַד עַל הַמִּקָּח, נִהֵל מַשָּׂא־וּמַתָּן מְמֻשָּׁךְ: "הָעַרְבִי... הִפְקִיעַ הַמְּחִיר, הִתְמַקַּחְתִּי אִתּוֹ אוֹר כְּלֹא קָרָה דָבָר" (רגלסון, חקוקות 68). "הָיִיתִי בְּבֵית־הַדְּפוּס וְעָסַקְתִּי בִּבְחִירַת הָאוֹתִיּוֹת... וְהִתְמַקַּחְתִּי בַּמְּחִיר" (קדרי, בורך 26). נְצִיגֵי הַמְּדִינוֹת הִתְמַקְּחוּ בְּעִנְיְנֵי מֶכֶס. – [לְהִתְמַקֵּחַ, מִתְ־, יִתְמַקַּח]

מַקָּחָה נ' [מן לקח; ראה גם מִקָּח] סְחוֹרָה: "וְעַמֵּי הָאָרֶץ הַמְבִיאִים אֶת הַמַּקָּחוֹת וְכָל־שֶׁבֶר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת לִמְכּוֹר" (נחמיה י לב). "הוֹצִיא מִתּוֹךְ הַסַּל הַגָּדוֹל מַקָּחוֹת שֶׁלָּקַח בָּעִיר" (ברש, ב 79). "וְיָכוֹל אָדָם לְהִשְׁתַּהוֹת עַצְמוֹ עַל הַמַּקָּחוֹת וּלְמַשְׁמֵשׁ בָּהֶן שָׁעָה יְתֵרָה" (שנהר, א 211). – [מַקַּחַת־, מַקָּחוֹת, מַקְּחוֹת־]

מקט [אולי מן הארמית לְמִקַּט (בבא מציעא סא:), שהוא מקור של קטט, בניין פְּעַל; ערבית: מַקַּט הכעיס]

~ פִּע' מִקֵּט* פ"י הִקְנִיט, הִרְגִּיז: "לֹא תִגְנֹבוּ – עַל־מְנַת לְמַקֵּט, עַל־מְנַת לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי־כֶפֶל" (תוספתא בבא קמא י לז). "וּכְשֶׁעָלְתָה אֶסְתֵּר עַל מִשְׁכָּבָהּ כְּבָר לֹא שֶׁהָתָה לְמַקֵּט אֶת נַפְשָׁהּ... אֶלָּא עָצְמָה עֵינֶיהָ וְנִרְדְּמָה" (שנהר, ב 244). – [לְמַקֵּט, מְמַקֵּט, יְ־]

מַקְ"ט° ר"ת מְפַקֵּד־קֶטַע.

מִקְטָב°, מִקוֹטָב ת' [מן א. קֹטֶב; ראה גם קטב, קָטַב] 1. מְחֻלָּק לִקְטָבִים: שָׂדֶה חַשְׁמַלִּי מִקְטָב. 2 [בהשאלה] מְנֻגָּד בְּתַכְלִית: דֵּעוֹת מִקְטָבוֹת. – [מִקְטֶבֶת, מִקְטָבִים, ־בוֹת]

מקטורן, ראה מִקְטֹרֶן.

מִקְטָן°, מוּקטן ת' [מן קטן, הִקְטִין°] שֶׁנַּעֲשָׂה קָטָן מִשֶּׁהָיָה, עָשׂוּי בְּתַבְנִית קְטַנָּה: צִיּוּר מִקְטָן. שִׂרְטוּט תַּרְשִׁים בְּקְנֵה־מִדָּה מִקְטָן. – [מִקְטֶנֶת, מִקְטָנִים, ־נוֹת]

מִקְטָע*, מקוטע ת' [מן קטע, קִטַּע] 1. מְקֻצָּץ, מְקֻצָּר, שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵם: "הָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת לְחֳדָשִׁים מְקֻטָּעִין" (ירושלמי יבמות ה ג). "לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהַקִּישׁ בְּכִנּוֹרוֹת, שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם מְקֻטָּעוֹת" (פסיקתא רבתי קמד:). 2°. עָשׂוּי קְטָעִים־קְטָעִים: "וּלְהַשְׁאִיר לִי שָׂרִיד וְזִכְרוֹנוֹת מְקֻטָּעִים מֵהָעֹנֶג הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה" (פיירברג, 55). "הַסִּפּוּר... יָצָא בְּרֻבּוֹ מְקֻטָּע" (פיכמן, שעס). "חֲטוּפֵי דְּבָרִים, שְׁאֵלוֹת מְקֻטָּעוֹת, קְרִיאוֹת, אֲנָחוֹת" (ליבטנבוים, תר' טדיאוש 18). "עֲרָפֶל מְקֻטָּע וּמָטָר מְרֻשָּׁל" (חומסקי, אזוב 129). בְּכִיָּה מְקֻטַּעַת שֶׁל תִּינוֹק. – [מְקֻטַּעַת, מְקֻטָּעִים, ־עוֹת]

– לִמְקֻטָּעִים*, לִמְקֻטָּעִין* תה"פ [על־פי בכורות כא: "יוֹלֶדֶת לִמְקֻטָּעִין", אך שם הכוונה: לחודשים מקוטעים, חסרים] בְּאֹפֶן מְקֻטָּע, לֹא בִּרְצִיפוּת: "אֶלָּא שֶׁאֲנִי הוֹגֶה בָּהֶם לִמְקֻטָּעִים, בְּסֵרוּגִים וּבְדִלּוּגִים רַבִּים" (ביאליק, ספיח ט). "וְדִבְּרָה לִמְקֻטָּעִים עַל־דְּבַר הִתְפַּתְּחוּת הָאָדָם" (ברנר, א 99). "סָחָה לָהּ לִמְקֻטָּעִין אֵיזוֹ מִלִּים" (בארון, פרשיות 551).

מִקְטָע°, מיקטע ז' [מן קטע] 1. [בהנדסה] חֵלֶק מִשֶּׁטַח הָעִגּוּל הַנָּתוּן בֵּין הַקֶּשֶׁת וּבֵין הַמֵּיתָר הַמְחַבֵּר אֶת קְצוֹתֶיהָ. 2. חֵלֶק מִנֶּפַח הַכַּדּוּר הַנָּתוּן בֵּין מִישׁוֹר וּבֵין כִּפַּת־הַכַּדּוּר. – [מִקְטַע־, מִקְטָעִים, ־טְעֵי־]

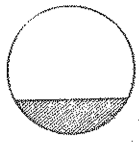
מיקטע (1)

מַקְטֵעַ° ז' [מן קטע] מַפְסֶלֶת, אִזְמֵל לִקְטֹעַ בּוֹ דְּבָרִים. – [מַקְטֵעַ־, מַקְטְעוֹ; מַקְטְעִים, מַקְטְעֵי־]

א. **מְקֻטָּף*, מקוטף** ת' [מן א. קטף, קִטֵּף] תָּלוּשׁ, נִתָּק, מְדֻלְדָּל. – [מְקֻטֶּפֶת, מְקֻטָּפִים, ־פוֹת] [רווח בייחוד בביטוי:]

– אָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת* [בהשאלה] נִפְגַּע וְנִזּוֹף, מֻבָּיָשׁ וְנִכְלָם: "יָצָא רְאוּבֵן וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת" (בראשית רבה צט). "בְּאָזְנַיִם מְקֻטָּפוֹת עָמַד לִפְנֵי הַנְּצִיב" (יל"ג, פרוזה קנז).

ב. **מְקֻטָּף*, מקוטף** ת' [מן ב. קטף, קִטֵּף] נָלוֹשׁ וּמְתֻבָּל בְּתַבְלִין, בְּבֹשֶׂם, בִּדְבַשׁ וְכַדּוֹמֶה: "כְּלָלִישׁ זֶה שֶׁעָרוּךְ בְּשֶׁמֶן וּמְקֻטָּף בִּדְבַשׁ – כָּךְ הָיְתָה בְּרִיָּתוֹ שֶׁל מָן" (ספרי במדבר פט). – [מְקֻטֶּפֶת, מְקֻטָּפִים, ־פוֹת]

מַקְטֵפָה° נ' [מן קטף] מַכְשִׁיר לִקְטִיפַת פֵּרוֹת (פְּרִי־הָדָר, תַּפּוּחִים, אֲגָסִים) מִן הָעֵץ. – [מַקְטֵפַת־, מַקְטֵפוֹת, מַקְטְפוֹת־]

– מַקְטֵפַת־תִּירָס°, מְכוֹנָה הַנִּגְרֶרֶת עַל־יְדֵי טְרַקְטוֹר וְקוֹטֶפֶת אֶת הָאֶשְׁבּוֹלִים שֶׁל קְנֵי־הַתִּירָס.

מִקְטָר, מיקטר ז' [מן א. קטר] 1. מָקוֹם לְהַעֲלָאַת קְטֹרֶת, מָקוֹם שְׂרֵפַת צְמָחִים רֵיחָנִיִּים שׁוֹנִים: "וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת" (שמות ל א). 2^. הַקְטָרָה, הַעֲלָאַת קְטֹרֶת: "נָאוָה מִקְטַר רֵיחַ" (ינאי, רפ). – [מִקְטַר־, מִקְטָרִים, מִקְטְרֵי־]

מְקֻטָּר, מקוטר ת' [מן א. קטר, קִטֵּר] 1. מְבֻשָּׂם בְּרֵיחַ קְטֹרֶת: "מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה" (שיר השירים ג ו). "מְאָדֶּמֶת בְּמֵי כַּרְכֹּם וּבִלְבוֹנָה מְקֻטֶּרֶת" (הנגיד, דיואן 41). "תִּימְרוֹת עָשָׁן בְּמֹר מְקֻטָּרִים" (יהודה הלוי, ב 104). 2°. מְאֻדֶּה, מְבֻשָּׁל בְּקִיטוֹר: "בִּקַּשְׁתִּי נֵתַח לָשׁוֹן מְקֻטֶּרֶת בְּחַרְדָּל" (יל"ג, פרוזה פג). – [מְקֻטֶּרֶת, מְקֻטָּרִים, ־רוֹת]

מַקְטֵר° ז' [מן א. קטר] כְּלִי שֶׁשָּׂמִים בּוֹ קְטֹרֶת, קְעָרָה לְהַקְטִיר בָּהּ מִינֵי בְּשָׂמִים. – [מַקְטֵר־, מַקְטְרִים, ־טְרֵי־]

מֻקְטָר, מוּקְטָר ת׳ [מן קטר, הֻקְטַר] מֻעֲלֶה לִקְטֹרֶת, מֻקְרָב לְקָרְבָּן: "וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי" (מלאכי א יא). בְּשָׂמִים מֻקְטָרִים עַל הַמִּזְבֵּחַ. — [מֻקְטֶרֶת, מֻקְטָרִים, ־רוֹת]

מְקַטְרֵג* ז׳ [מן קטרג, קִטְרֵג] קַטֵּיגוֹר, תּוֹבֵעַ, מַאֲשִׁים, מְלַמֵּד חוֹבָה עַל נֶאֱשָׁם: "נִשְׁתַּתֵּק הַסָּנֵיגוֹר וְהַמְקַטְרֵג הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ" (בראשית רבה מט). "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, סְתֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרְגֵינוּ" (תפילת אבינו מלכנו). "שֶׁשּׁוּם מְקַטְרֵג אֵינוֹ שׁוֹלֵט עָלֶיהָ" (עגנון, כלה שלו). [מְקַטְרֵג־, מְקַטְרְגִים, ־גֵי־; מְקַטְרֶגֶת, מְקַטְרְגוֹת]

מְקַטְּרָה נ׳ [מן א. קטר, קִטֵּר] בָּמָה שֶׁהִקְטִירוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת לַעֲבוֹדָה זָרָה: "וְאֵת כָּל־הַמְקַטְּרוֹת הֵסִירוּ וַיַּשְׁלִיכוּ לְנַחַל קִדְרוֹן" (דברי הימים ב ל יד). — [מְקַטֶּרֶת־, מְקַטְּרוֹת]

מִקְטֹרֶן*, מִקְטוֹרֶן ז׳ [מלאטינית: amictorium; ויש סוברים: מן ב. קטר = קשר] 1 *, אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה־עָשָׂר סוּגֵי מַלְבּוּשִׁים שֶׁלָּבְשׁוּ בִּימֵי־קֶדֶם, כְּעֵין מְעִיל עֶלְיוֹן (שבת קכ.). 2 ° [בימינו] מְעִיל־גְּבָרִים עֶלְיוֹן קָצָר הַמַּגִּיעַ בְּקֵרוּב עַד הַמָּתְנַיִם ("זָ'קֶט"); וְיֵשׁ קוֹרְאִים כֵּן לַמְּעִיל הָאָרֹךְ שֶׁגְּבָרִים נוֹהֲגִים לִלְבֹּשׁ בִּמְסִבּוֹת רִשְׁמִיּוֹת חֲגִיגִיּוֹת ("סְמוֹקִינְג"). — [מִקְטֹרֶן־, מִקְטָרְנוֹ; מִקְטָרְנִים, ־נֵי־]

מִקְטֶרֶת נ׳ [מן א. קטר] 1 ° [בימינו] כְּלִי לְעַשֵּׁן טַבָּק, עָשׂוּי בְּצוּרַת שְׁפוֹפֶרֶת חֲלוּלָה שֶׁבְּקָצֶהָ בֵּית־קִבּוּל לְטַבָּק. 2 [במקרא] מַחְתָּה שֶׁהָיוּ מַקְטִירִים עָלֶיהָ קְטֹרֶת בַּמִּקְדָּשׁ (יחזקאל ח יא). — [מִקְטֶרֶת־, ־טַרְתּוֹ; מִקְטָרוֹת, ־טְרוֹת־]

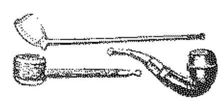

מקטרות (1)

מַק״י° ר״ת מִפְלָגָה קוֹמוּנִיסְטִית־יִשְׂרְאֵלִית.

מָקְיָאבֶלִיזְם° ז׳ [על שם המדינאי וההיסטוריון האיטלקי N. Machiavelli (1469—1527), מזכיר הרפובליקה של פלורנץ, שבחיבורו "הנסיך" המליץ על איחודה של איטליה בידי שליט אלים וכול־יכול] 1, תּוֹרָתוֹ הַמְּדִינִית שֶׁל מָקְיָאבֶלִי, שֶׁלְּפִיהָ כָּל הָאֶמְצָעִים, גַּם אַכְזָרִיִּים וּבִלְתִּי־מוּסָרִיִּים, אֶמְצָעֵי שֶׁקֶר, בְּגִידָה וּמִרְמָה, כְּשֵׁרִים לְהַגְדָּלַת כֹּחַ שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל הַשַּׁלִּיט. 2 [בהשאלה] מְדִינִיּוּת שֶׁל אַכְזָרִיּוּת, בּוֹגְדָנוּת וְעַרְמוּמִיּוּת.

מָקְיוֹן, מָקְיוֹנִי, ראה מוּקְיוֹן, מוּקְיוֹנִי.

מְקֻיָּם*, מְקוּיָם ת׳ [מן קים, קִיֵּם] 1 *, מְאֻשָּׁר, שֶׁקִּבֵּל אִשּׁוּר וְתֹקֶף: "כְּשֵׁם שֶׁבִּטְּלוּ (חֲכָמִים) אֶת דִּבְרֵי עֲקַבְיָא, אַף דְּרָכֶיךָ אֵינָן מְקֻיָּמִין" (נגעים ה ג). "בִּמְקֻיָּם (בִּשְׁטָר מְקֻיָּם) דִּבְרֵי הַכֹּל — יַחֲלֹקוּ" (בבא מציעא ז.). 2 °, שֶׁנִּתְקַיֵּם, שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם, שֶׁבָּא לִידֵי קִיּוּם וּבִצּוּעַ: נְבוּאָתוֹ שֶׁל הַנָּבִיא מְקֻיֶּמֶת. הַבְטָחוֹת מְקֻיָּמוֹת. אֱמֶת מְקֻיֶּמֶת. — [מְקֻיֶּמֶת, מְקֻיָּמִים, ־מוֹת]

מקין [מן מוּקְיוֹן]

~ הת׳ הִתְמַקְיֵן°, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־מוּקְיוֹן, הִתְנַהֵג כְּלֵיצָן: "לְמִיקִי־מָהוּ הַמִּתְמַקְיֵן וְעוֹשֶׂה הַעֲוָיוֹת מְשֻׁנּוֹת" (שטיינמן, צרור 238). "אוּלַי כְּמֹשֶׁל לֵיצָן הַמִּתְמַקְיֵן וּמִתְפָּרֵעַ" (שלונסקי, שירים ב 78). — [לְהִתְמַקְיֵן, מִתְמַקְיֵן, יִת־]

מַקִּיף* תו״ז [מן ב. נקף, הִקִּיף] 1 ° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶקֵּף, כּוֹלֵל מִכָּל צַד: הַרְצָאָה רְחָבָה וּמַקִּיפָה עַל הַמַּצָּב בָּעוֹלָם. פְּעֻלָּה מַקִּיפָה. 2 ° ז׳ מַעְגָּל, הַקַּו הַסּוֹבֵב אֶת הַמֶּרְכָּז: "וּכְמוֹ שֶׁיִּתְנוֹעֵעַ כַּדּוּר־הָאֵשׁ לְצַד נְקֻדַּת הַמֶּרְכָּז וְיִתְנוֹעֵעַ כַּדּוּר־הָאָרֶץ לְצַד הַמַּקִּיף" (מורה נבוכים א עג, הקדמה י). — [מַקִּיפָה או מַקֶּפֶת, מַקִּיפִים, מַקִּיפוֹת]

— בֵּית־סֵפֶר מַקִּיף°, בֵּית־סֵפֶר כּוֹלְלָנִי, בֵּית־סֵפֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְגַמּוֹת שׁוֹנוֹת, עִיּוּנִיּוֹת וּמִקְצוֹעִיּוֹת־מַעֲשִׂיּוֹת, בְּאֹפֶן שֶׁכָּל תַּלְמִיד יָכוֹל לִמְצֹא בּוֹ מָקוֹם לִלְמֹד בְּרָמָה וּבְמִקְצוֹעוֹת הַמַּתְאִימִים לְכִשְׁרוֹ וְלִנְטִיּוֹתָיו.

א. מְקַיֵּץ°, מְקוּיָץ ת׳ [מן קוץ] שֶׁבִּעֲרוּ קוֹצָיו: חֶלְקַת שָׂדֶה מְקֻיֶּצֶת. — [מְקֻיֶּצֶת, מְקֻיָּצִים, ־צוֹת]

ב. מְקַיֵּץ°, מְקוּיָץ ת׳ [מן קַיִץ] קֵיצִי: "אֶתֵּן עִם עֶרֶב מְקֻיָּץ" (פוגל, 194). — [מְקֻיֶּצֶת, מְקֻיָּצִים, ־צוֹת]

מְקִיקָה* נ׳ [מן מקק; מַק] רִקָּבוֹן, מַק: "וְהַיָּשָׁן וְהַמְּקִיקָה" (השרשים לג׳נאח, מלח). "תִּרְאִי כִּי מְקִיקָה תָבוֹא עַל לְשׁוֹנֵךְ בְּעַד דִּבּוּרִים שֶׁבְּאֵלֶה" (שנהר, ג 130). — [מְקִיקַת־]

מַקֵּל ז׳ [המקור לא הוברר; יש מדמים למצרית: ma-ki-ru] מַטֶּה, קְנֵה־עֵץ, בְּיִחוּד מַטֶּה שֶׁאָדָם אוֹחֲזוֹ בְּיָד לְמִשְׁעָן בַּהֲלִיכָתוֹ אוֹ לְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים: "נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם" (שמות יב יא). "וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל" (במדבר כב כז). "הֲכֶלֶב אָנֹכִי, כִּי־אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת?" (שמואל א יז מג). "וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן, וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת" (בראשית ל לז). "וַיִּתֵּן לִי מַקֵּל וַיֹּאמֶר לִי: לֵכָה" (ביאליק, הרהורי). "הַכֶּלֶב, סַבְתָּא, רָאוּי לַמַּקֵּל" — הֵשִׁיבוּ לָהּ" (הזז, דלתות 200). — [מַקֵּל־ גם מַקַּל־, מַקְלִי, מַקֶּלְךָ, מַקְלוֹ... מַקֶּלְכֶם; מַקְלוֹת, מַקְלוֹת־]

— מַקֵּל־חוֹבְלִים° [על־פי זכריה יא ז] מַקֵּל לְהַכּוֹת וּלְהַצְלִיף בּוֹ [ובהשאלה] יָד קָשָׁה, הִתְנַהֲגוּת בְּקֹשִׁי וּבְחֻמְרָה: "לֹא בְּרַחֲמִים נַהֲלֵם וְלֹא בְּדִבְרֵי חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב... כִּי אִם בְּקוֹל נוֹגֵשׂ וּבְמַקֵּל־חוֹבְלִים" (יל״ג, פרוזה צו). "וְהֵם עוֹטִים כִּמְעִיל קִנְאָה וּמַקֵּל־חוֹבְלִים בִּידֵיהֶם" (אחד העם, מב).

— מַקֵּל־יָד, 1, אַלָּה, מַקֵּל קָצָר בַּעַל רֹאשׁ מְעֻבֶּה לְהַכּוֹת בּוֹ: "בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח" (יחזקאל לט ט). 2 °, מַקֵּל קָצָר וָדַק שֶׁנּוֹהֲגִים לְהַחֲזִיקוֹ בַּיָּד בִּשְׁעַת־הֲלִיכָה.

— מַקֵּל־נֹעַם° [על־פי זכריה יא ז] מַקֵּל הַנּוֹגֵעַ בַּעֲדִינוּת וּבְרֹךְ, [ובהשאלה] נְהִיגָה בְּיָד רַכָּה, שְׁלִיטָה בְּמִדַּת־הָרַחֲמִים: "בְּמַקֵּל־נֹעַם הִיא מוֹשֶׁלֶת בְּכֻלָּם" (סביב, כערער 72). "הִנֵּה עַתָּה זֶה סִלְּקוּ מִדַּרְכָּם אֶת שְׁנֵי הַמִּכְשׁוֹלִים הָעִקָּרִיִּים... וְהַכֹּל בְּמַקֵּל־נֹעַם" (קרליבך, הורו 177).

— כְּמַקֵּל שֶׁל סוּמָא°, מָשָׁל לְמִי שֶׁהוּא מְגַשֵּׁשׁ כְּעִוֵּר: "אַתָּה טוֹעֶה, חֲבִיבִי, כְּמַקֵּל שֶׁל סוּמָא" (הזז, יעיש ג 166).

— בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ*, בִּרְכוּשׁוֹ הַדַּל, בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ: "גֵּר הַקַּל, שֶׁבָּא בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ" (שבת לא.). "הַאֵין אָנוּ הוֹלְכִים בְּמַקְלֵנוּ וּבְתַרְמִילֵנוּ לִשְׁמֹעַ תּוֹרָה מִשֶּׁלָּנוּ מִפִּיהֶם?" (ביאליק, הספר).

— בָּא עָלָיו בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ*, נִכְנַס עִמּוֹ בְּוִכּוּחַ, הִסְתָּעֵר עָלָיו בְּכָל כֹּחוֹ: "בָּא עָלָיו שַׁמַּאי בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ" (בבא בתרא קלג:).

– בְּמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן [שאול מדברי יעקב, בראשית לב י]: התחלתי בעבודתי בעירום ובחוסר־כל, בכוחי ובמרצי השגתי את כל אשר לי.

מֵקֵל*, מיקל ת׳ [מן קלל, הֵקֵל] 1. הנוטה להקל, שאינו מחמיר, שאינו מרבה בחומרות ובהקפדה: "הלכה כדברי המקל" (עירובין מו:). הלל היה מן המקלים. 2°. שיש בו כדי להקל ולהפחית את העונש המגיע: השופט התחשב במסבות המקלות של הנאשם. – [מְקִלָּה, מְקִלִּים, מְקִלּוֹת]

מַקְלֵב° ז׳ [מן קולב] מתקן שקבועים בו קולבים או אנקולים אחדים לתלות עליהם בגדים – מעילים, כובעים וכדומה. – [מַקְלֵב־, מַקְלְבִים, ־בֵי־]

מִקְלֶדֶת°, מיקלדת נ׳ [מן קָלִיד; ארמית, שבת פט: אקלידא מפתח] מערכת הקלידים (מנענעים) בפסנתר, קלויאטורה: "האצבעות לבנות מתאטות על מקלדת הפסנתר" (טברסקי, אררט 284). – [מִקְלֶדֶת־, מִקְלָדוֹת, מִקְלְדוֹת־]

מקלדת

מַקְלֶה* ז׳ [מן א. קלה] קליה, שרפה, בערה: "(סיד) מחוסר מקלה" (בבא מציעא עד.). "וירח אילם תוך מקלה־הרקיע ישכב" (אבינועם, שירים קמט). "יוקד האויר בחלל כמקלה נחלים" (טבנקין, שירים 49). – [מַקְלֵה־, מַקְלֵהוּ]

– אֵפֶר־מַקְלֶה*. אפר של שרפה, אפר ששרד מחמרי־שרפה: "ונותנין אפר־מקלה על־גבי התבה" (תענית ב א). "לוקח אפר־מקלה מתנור־החורף ושם על מצחו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסב).

מַקְלֶה° ז׳ [מן א. קלה] מצנם, מכשיר לקליית פרוסות־לחם (Toaster). – [מַקְלֵה־, מַקְלִים, מַקְלֵי־]

מַקְלוֹט* ז׳ [נוסח־משנה של מַלְקוֹט*; ואולי מן קלט] שק־עור שהיו קושרים אל מתחת לזנב הבהמה בשעת הדישה לקלט את הפרשותיה לתוכו: "הטילה גללים... צריך שיהא המקלוט בידו" (ירושלמי בבא קמא ב ד). – [מַקְלוֹט־, מַקְלוֹטִים, ־טֵי־]

מְקֻלָּח°, מקולח ת׳ [מן קלח, קֻלַּח] רחוץ בזרם מי־מקלחת, שנתקלח: פלוני מקלח ומלבש נאה לכבוד שבת. – [מְקֻלַּחַת, מְקֻלָּחִים, ־חוֹת]

מִקְלַחַת° נ׳ [מן קלח] מתקן בחדר־רחצה העשוי צנור שבקצהו העליון נתון כסוי מנקב כבמזלף באופן שהמים נתזים בקילוחים דקים על גופו של המתרחץ. – [מִקְלַחַת־, מִקְלָחוֹת, מִקְלְחוֹת־]

– חֲדַר־מִקְלַחַת°. חדר בדירה שיש בו מתקן לקלוח הגוף.

מקלחת

מִקְלָט, מיקלט ז׳ [מן קלט] 1. מקום לנוס ולהמלט שמה מסכנה: "והיו לכם (הערים) למקלט מגאל הדם" (יהושע כ ג). [ראה עוד להלן "עיר מקלט"]. 2°. מבנה מבצר המוגן מפני הדף־אויר ומפני רסיסי פצצות, ופעמים גם מפגיעה ישירה: עם השמע צפירת־האזעקה ירדו התושבים למקלטים. 3° [במליצה] מקום־מחסה, מחבוא: "ויהי חיקך מקלט ראשי" (ביאליק, הכניסיני). "שנתגלגל לכאן אחרי חצות לילה לבקש מקלט־אהבה" (עגנון, כפות תמה). – [מִקְלַט־, מִקְלָטִים, מִקְלְטֵי־]

– עִיר־מִקְלָט. 1. אחת משש הערים שהקצו בימי־קדם כערים שינוס אליהן הרוצח בשגגה, ולאחר שיעמד לדין לפני שופטי עירו ויזכה בדין, ישוב לשבת שם בחסות בני העיר עד מות הכהן הגדול ויד גואל הדם לא תהיה בו (במדבר לה ו). שש ערי־המקלט היו: קדש, שכם, חברון – בעבר הירדן המערבי, בצר, ראמות, גולן – בעבר הירדן המזרחי (יהושע כ ז–ח). 2°. כנוי למקום שנתלקטו שם אנשים ממקומות שונים: פריס הפכה לעיר־מקלט למהגרים פוליטיים.

מקלט-ראדיו

מַקְלֵט° ז׳ [מן קלט] מתקן הקולט אותות בצורה חשמלית והופכם לצורה אחרת (קול או תמונה); מכשיר הקולט שדורי תחנות־רדיו או משדרי־טלויזיה. – [מַקְלֵט־, מַקְלְטִים, מַקְלְטֵי־]

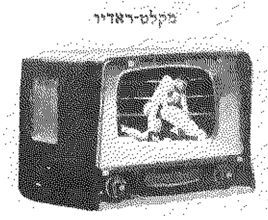
מקלט-טלויזיה

מֻקְלָט°, מוקלט ת׳ [מן קלט, הֻקְלַט] שנקבע והעתק בתקליט, ערוך בתקליט של פטפון או בסרט של רשמקול: שירתו המקלטת של הזמר השמעה מעל גבי תקליט. ברדיו שדר נאומו המקלט של ראש־הממשלה. – [מֻקְלֶטֶת, מֻקְלָטִים, ־טוֹת]

מַקְלְטֵר° ז׳ ראה קַלְטֶרֶת°.

מְקֻלְטָר°, מקולטר ת׳ [מן קלטר, קֻלְטַר] (קרקע) משדד ומעבד על־ידי קלטרת: "כשהחשיך נפלו שניהם הרוגים על רגבי האדמה המקלטרת" (שמיר, הוא הלך 41). – [מְקֻלְטֶרֶת, מְקֻלְטָרִים, מְקֻלְטָרוֹת]

מִקְלָיָה° נ׳ [מן א. קלה] מקום שקולים שם גרעיני־קפה. – [מִקְלַיַּת־, מִקְלָיוֹת]

מְקֻלָּל, מקולל ת׳ [מן קלל, קֻלַּל] ארור, שקללו אותו: "כי מברכיו יירשו ארץ, ומקלליו יכרתו" (תהלים לז כב). "מה צחיקה החלקה ומה מקללה" (ביאליק, המתמיד). "איך נתגלה אדם גדול־קומה... מתוך החיים המקללים בנכר?" (פיכמן, רכ). – [מְקֻלֶּלֶת, מְקֻלָּלִים, ־לוֹת]

מַקְלָנִי° ת׳ [מן מַקֵּל] שהוא כמו מקל, דק וארך: "קני הכלך המלבינים... ערמים ומקלניים, מיבבים ברוח" (יזהר, צקלג 802). – [מַקְלָנִית, מַקְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **מְקֻלָּס°, מקולס** ת׳ [מן ב. קלס] מהלל, משבח: "הוא לא מקלס בתעודה זו או אחרת" (סוקולוב, אישים 75). – [מְקֻלֶּסֶת, מְקֻלָּסִים, ־סוֹת]

ב. **מְקֻלָּס*, מקולס** ת׳ [קרוב ללאטינית: macellum אטליז] צלוי כלו: "איזה הוא גדי מקלס? כלו צלי, ראשו וכרעיו בקרבו; בשל הימנו כל־שהוא, שלק הימנו כל־שהוא, אין זה מקלס"

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

(תוספתא יום טוב ב טו). ״וַיִּמָּצֵא בְּקִרְבָּהּ גְּדִי מְקֻלָּס״ (ביאליק, קישוט קעב). ״כְּלוּם לֹא נִמְנָה עַל חֲזִיר מְקֻלָּס?״ (יהודה שטיינברג, עו). ״הֶקְרִיבוּ ג׳ אֲנִיצֵי־בָּר מְקֻלָּסִים, מְמֻלָּאִים פְּתִית מְתֻבָּל בְּקִרְבֵיהֶם שֶׁל חֲזִירֵי־בָר״ (שלונסקי, תר׳ קולא 48). — [מְקֻלֶּסֶת, מְקֻלָּסִים, ־סוֹת]

א׳ מְקֻלָּע°, מקולע ת׳ [מן א׳ קלע, קֻלַּע׳] זָרוּק, מֻשְׁלָךְ: ״סוֹפְךָ לִהְיוֹת נִסְחָף וּמְקֻלָּע בְּכַף־הַקֶּלַע״ (סוקולוב, במראות 216). בְּכָל אֵלֶּה לֹא תֵּרָגַע הַנֶּפֶשׁ... הַמְקֻלַּעַת לְעוֹלָמִים בְּכַף־הַקֶּלַע״ (ר׳ בנימין, משפחות 18). — [מְקֻלַּעַת, מְקֻלָּעִים, ־עוֹת]

ב׳ מְקֻלָּע°, מקולע ת׳ [מן ב׳ קלע] קָלוּעַ, שָׁזוּר: ״רַעֲמוֹתֵיהֶם... מְקֻלָּעוֹת חֲבַצָּלוֹת רַעֲנָנוֹת״ (שניאור, שירים קיט). ״שְׁנֵי כְּעָכִים רַכִּים וּמְקֻלָּעִים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תנא). — [מְקֻלַּעַת, מְקֻלָּעִים, ־עוֹת]

מַקְלֵעַ° ז׳ [מן א׳ קלע] רוֹבֶה אוֹטוֹמָטִי הַמְסֻגָּל לִירוֹת אֵשׁ רְצוּפָה וּמְהִירָה עִם כָּל לְחִיצָה עַל הַהֶדֶק (Machine-gun). הַמַּקְלֵעַ נִזּוֹן עַל־יְדֵי סֶרֶט־כַּדּוּרִים אוֹ עַל־יְדֵי מַחְסָנִית־כַּדּוּרִים. הַמַּקְלְעִים מְסֻוָּגִים לְקַלִּים, בֵּינוֹנִיִּים וּכְבֵדִים. — [מַקְלֵעַ־, מַקְלְעִים, ־לְעֵי־]

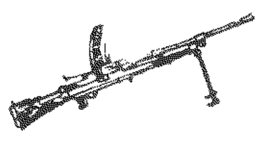

מקלע מטיפוס ״בְּרֶן״

— תַּת־מַקְלֵעַ°, מַקְלֵעַ קַל וְקָטָן שֶׁאֵינוֹ מַרְחִיק לִקְלֹעַ, יוֹרִים בּוֹ יְרִיָּה אִינְסְטִינְקְטִיבִית, גַּם אַגַּב הִסְתָּעֲרוּת, כְּגוֹן: ״סְטֶן״, ״טוֹמִי״, ״עוּזִי״.

מַקְלְעָן° ז׳ [מן מַקְלֵעַ] חַיָּל הַמַּפְעִיל מַקְלֵעַ. — [מַקְלְעַן־, מַקְלְעָנִים, ־עֲנֵי־]

א׳ מִקְלַעַת נ׳ [מן ב׳ קלע] 1°. מַעֲשֵׂה־קְלִיעָה, חוּטִים אוֹ שְׂעָרוֹת אוֹ רְצוּעוֹת וְכַדּוֹמֶה שֶׁנִּקְלְעוּ זֶה בָּזֶה כְּמַעֲשֵׂה־צַמָּה: ״מִקְלָעוֹת שֵׂעָרֵךְ תִּכְתַּרְנָה רָאשֵׁי בַּעֲבוֹתוֹת־אַהֲבָה״ (יל״ג, שירה ז). ״וְהוּא מַרְשֶׁה לוֹ לָגַעַת בְּיָדוֹ בְּמִקְלַעַת שְׂעָרוֹתֶיהָ לְרֶגַע״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כט). ״וְקָלְעָה מִקְלַעַת לְרֹאשׁ גִּבּוֹרֵנוּ״ (ביאליק, המתמיד). מִקְלַעַת־חֲבָלִים. 2. תַּבְנִית שֶׁל צוּרוֹת מְגֻלָּפוֹת הַנִּרְאוֹת כִּקְלוּעוֹת: ״מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים״ (מלכים א ו יח). 3°. מַעֲרֶכֶת שֶׁל מוֹטוֹת מְחֻבָּרִים כִּקְלִיעִים זֶה בָּזֶה לְהַעֲבָרַת מַשָּׂא: ״קְלָעָן (אֶת הַפָּר וְאֶת הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ) בְּמִקְלָעוֹת וְהוֹצִיאָן לְבֵית־הַשְּׂרֵפָה״ (יומא ו ז). — [מִקְלַעַת־, מִקְלָעוֹת, ־לְעוֹת]

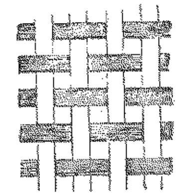

מקלעת של קנים

ב׳ מִקְלַעַת° נ׳ [מן א׳ קלע] כְּלִי־מִשְׂחָק כְּעֵין כַּף־קֶלַע לִקְלִיעַת אֲבָנִים קְטַנּוֹת. — [מִקְלַעַת־, מִקְלָעוֹת, מִקְלְעוֹת־]

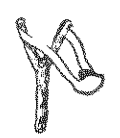

מקלעת

מְקֻלָּף°, מקולף ת׳ [מן קלף, קֻלַּף] שֶׁהוּסְרָה מִמֶּנּוּ קְלִפָּתוֹ, שֶׁקִּלְּפוּ אוֹתוֹ: תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה מְקֻלָּפִים. בֵּיצָה מְקֻלֶּפֶת. — [מְקֻלֶּפֶת, מְקֻלָּפִים, ־פוֹת]

מַקְלֵף° ז׳ [מן קלף] סַכִּין אוֹ מַכְשִׁיר מְיֻחָד לְקִלּוּף פֵּרוֹת, תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה וּשְׁאָר־יְרָקוֹת. — [מַקְלֵף־, מַקְלְפִים, מַקְלְפֵי־]

מְקֻלְקָל°, מקולקל ת׳ [מן קלקל, קֻלְקַל] מֻשְׁחָת, פָּגוּם, שֶׁהִתְקַלְקֵל [גם בהשאלה]: ״עוֹשִׂין אֶת הָאַמָּה בַּתְּחִלָּה בַּשְּׁבִיעִית וּמְתַקְּנִין אֶת הַמְקֻלְקָלוֹת בַּמּוֹעֵד״ (מועד קטן א ב). ״מַעַשְׂרוֹתָיו מְתֻקָּנִים וּפֵרוֹתָיו מְקֻלְקָלִים״ (ירושלמי דמאי ה ב). ״רְאוּ כַּמָּה מְקֻלְקָלִין מַעֲשָׂיו וְכַמָּה מְכֹעָרִין דְּרָכָיו״ (יומא פו). ״אוֹי לַדּוֹר שֶׁמְּקֻלְקָל בְּמִדָּה זוֹ״ (רות רבה א, ויהי בימי). ״יָרְשׁוּ מֵאֲבִיהֶם הַקָּטָן אֶת רִתְחָנוּתוֹ וְאֶת דְּמֵי הַמְקֻלְקָלִים״ (ביאליק, אריה ז). ״מְקֻלְקַל־הַמֹּחַ וּמְבֻלְבַּל־הַדַּעַת״ (הזז, יעיש ג 184). מָזוֹן מְקֻלְקָל. מַכְשִׁיר מְקֻלְקָל. — [מְקֻלְקֶלֶת, מְקֻלְקָלִים, ־לוֹת]

מקם [מן מָקוֹם]

~ פִּעֵל מִקֵּם ° פ״י בָּחַר אוֹ קָבַע מָקוֹם לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת — לִשְׁכּוֹן, לִבְנוֹת, לִבְצוֹר וְכַדּוֹמֶה: ״הוּא מִקֵּם אֶת הַפְּלֻגּוֹת בִּנְקֻדּוֹת־מַפְתֵּחַ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 42). — [לְמַקֵּם, מְמַקֵּם, יְ־]

~ הִתְפַּעֵל הִתְמַקֵּם °, נִבְחַר אוֹ נִקְבַּע מְקוֹמוֹ: ״פְּרָטִים רַבִּים נִמְסָרִים עַל כָּל צַעַד וָצַעַד... וְאֵיךְ הֵם ׳הִתְמַקְּמוּ׳״ (ברנר, א 75). ״נִכְנְסָה לְקָרוֹן נַעֲרָה... הִיא הִתְמַקְּמָה לְמוּלֵנוּ מַמָּשׁ״ (בן־אב״י, שחר 144). ״הַפְּלֻגּוֹת הִתְמַקְּמוּ בַּשָּׂדֶה, חָפְרוּ לָהֶן מַחְפּוֹרוֹת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 17). — [לְהִתְמַקֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

מִקְמָה° נ׳ ראה מִקְאָמָה°.

מִקְמוּק°, מיקמוק ז׳ [מן מקמק, מִקְמֵק] רִקָּבוֹן, קִלְקוּל, הִתְפּוֹרְרוּת: ״מִקְמוּק נְבֵלָה סְרוּחָה״ (יזהר, מישור 10). מִקְמוּק פֵּרוֹת הַמֻּטָּלִים יָמִים רַבִּים. מִקְמוּק סְלָעִים. — [מִקְמוּק־, מִקְמוּקִים, ־קֵי־]

מְקֻמָּח°, מקומח ת׳ [מן קֻמַּח; ראה קמח, קִמֵּחַ] מְכֻסֶּה קֶמַח, מְאֻבָּק בְּקֶמַח: ״וְהִנֵּה הֵם מְקֻמָּחִים מִכַּף־רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ״ (ביאליק, תר׳ קישוט רכד). יָדֶיהָ הַמְקֻמָּחוֹת תְּלוּיוֹת לָהּ מֵאֲחוֹרֶיהָ״ (ברש, א 497). ״וּפִסַּת־נְיָר מֻנַּחַת עַל יְסוֹדוֹ הַמְקֻמָּח שֶׁל הַלֶּחֶם״ (שניאור, פנדרי א 132). ״אֲבוֹתֵינוּ שֶׁעָמְדוּ מְקֻמָּחִים לָלוּשׁ בָּצֵק״ (גרינברג, רחובות מד). — [מְקֻמַּחַת, מְקֻמָּחִים, ־חוֹת]

מְקֻמָּט°, מקומט ת׳ [מן קמט, קֻמַּט] 1°. מְעוּךְ, עָשׂוּי קְמָטִים־קְמָטִים: ״סַדִּין הַמְקֻמָּט מְפַשְּׁטִין אֶת קְמָטָיו וְרוֹאִין אֶת נִגְעוֹ״ (תוספתא נגעים א ח). ״עַד הָאֹפֶק שָׂרוּעַ הַחוֹל הַמְקֻמָּט״ (חומסקי, אזוב 113). פְּנֵי הַזָּקֵן מְקֻמָּטִים. 2°. [בהשאלה, על־פי איוב כב טז: ״אֲשֶׁר קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת״] נִכְרָת, אָבוּד: ״בַּלַּיְל — פֹּה, וּבְמָחָר — מְקֻמָּט בַּקְּבָרִים״ (דינבג, דעה לבי). — [מְקֻמֶּטֶת, מְקֻמָּטִים, ־טוֹת]

מְקֻמָּס°, מקומס ת׳ [מן קומוס יוני] מָרוּחַ בְּקוֹמוֹס (בְּדֶבֶק־גּוֹמִי): נְיָר מְקֻמָּס. בּוּלִים מְקֻמָּסִים. — [מְקֻמֶּסֶת, מְקֻמָּסִים, ־סוֹת]

מְקֻמָּץ°, מקומץ ת׳ [מן א׳ קמץ] מְכֻוָּץ, לָחוּץ: ״חוֹתֶמֶת פִּיהָ הַמְקֻמָּץ בְּלַעַג דַּק״ (שניאור, סיפורים לה). ״אָדָם כָּחוּשׁ וּבַעַל פָּנִים קְטַנּוֹת וּמְקֻמָּצוֹת כִּלְפֵי הַסַּנְטֵר קְמָטִים־קְמָטִים״ (מגד, חדוה 158). אֶגְרוֹפִים מְקֻמָּצִים. — [מְקֻמֶּצֶת, מְקֻמָּצִים, ־צוֹת]

מַקְמֵץ° ז׳ [מן א׳ קמץ, קִמֵּץ] 1°. חוֹסֵךְ, חָס עַל הוֹנוֹ וְשׁוֹמְרוֹ מִכָּל בִּזְבּוּז. 2°. כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְקַבֵּץ זֶבֶל בַּחוּצוֹת לְשֵׁם עִבּוּד

עוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״הַמְקַמֵּץ וְהַמְצָרֵף נְחֹשֶׁת וְהַבֻּרְסִי״ (כתובות ז י). ״מַאי ׳מְקַמֵּץ׳?... זֶה הַמְקַבֵּץ צוֹאַת כְּלָבִים״ (כתובות עז.). – [מְקַמֶּצֶת, מְקַמְּצִים, ־צוֹת]

מקמק [מן מקק]

~ פִּע׳ מִקְמֵק ° פ״י הִרְקִיב, גָּרַם לְרִקָּבוֹן: הָרְטִיבוּת וְהַחֹם מְמַקְמְקִים אֶת הַפֵּרוֹת וְהַגּוּפוֹת. [ובהשאלה:] ״הִרְהוּרֵי הַנֹּחַם הַמְמַקְמְקִים אֶת נַפְשׁוֹ״ (הלקין, משבר 143). – [לְמַקְמֵק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻקְמַק ° [רווח בייחוד הבינוני] – ראה ערך מְמֻקְמָק °.

~ הת׳ הִתְמַקְמֵק °, נִרְקַב, הִתְנַוֵּן, הִתְדַּלְדֵּל: ״הַמְתִּינוּ לוֹ (לָעֶבֶד) עַד שֶׁיִּתְמַקְמֵק וְיִצְטַעֵר״ (תענית כה:). ״וְקָבוֹר תִּקָּבֵר בָּאֲדָמָה וְתֹאכַלְךָ רִמָּה וְיִתְמַקְמֵק בְּשָׂרְךָ״ (מגדלי מו״ס, קיח). ״וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתָּהּ שֶׁל ׳הַגְּבוֹרָה׳ עַד שֶׁנִּתְמַקְמְקָה לִגְמָרֵי״ (ביאליק, סעות). ״אַלְמָלֵא הִיא הֵם מִתְמַקְמְקִים מֵרָעָב וְהוּא מִתְמַקְמֵק מִצַּעַר וַחֲרָטָה״ (עגנון, כפות קלח). ״וְגוֹלֶה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְנָמוֹק וּמִתְמַקְמֵק וְהוֹלֵךְ״ (הזז, צל 100). – [לְהִתְמַקְמֵק, מִתְ־, יִתְ־]

מַקְמַקּוּת ° נ׳
[מן מקמק] רָקָב: ״רֵיחַ מָתוֹק נִשָּׂא מִשָּׁם... מְתִיקוּת רָקָב וּמַקְמַקּוּת״ (שנהר, א 112). – [מַקְמַקּוּת־]

מַקְמֶקֶת ° נ׳
[מן מקמק] רָקָב, מַשֶּׁהוּ מְמֻקְמָק: ״וּמִיָּד אַחַר־כָּךְ שׁוֹקֵעַ לְפֶתַע הָאֵת בְּמַקְמֶקֶת־עָפָר רוֹפֶסֶת״ (יזהר, צקלג 422). – [מַקְמֶקֶת־, מַקְמָקוֹת]

מְקֻמָּר °, מקומר ת׳
[מן קמר] עָשׂוּי בְּתַבְנִית־קֶשֶׁת, גַּבְנוּנִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִיטָה מְעֻגֶּלֶת (קִמְרוֹן): ״חַלּוֹנוֹתֵיהֶם הַמְקֻמָּרִים כְּחַלּוֹנוֹת שֶׁל בָּתֵּי־מִדְרָשׁוֹת״ (ברקוביץ, סיפורים תצד). ״כּוּךְ מִיָּמִין שֶׁתִּקְרָתוֹ מְקֻמָּרָה וַעֲשׂוּיָה חֲרִיצִים״ (אבן-זהב, שיילוק רגה). ״הַתִּקְרָה הַמְקֻמָּרָה״ (בר־יוסף, העומדים 219). ״הַמֵּצַח הַזֶּה הַמְקֻמָּר״ (שלו, אלהי 11). – [מְקֻמֶּרֶת, מְקֻמָּרִים, ־רוֹת]

מִקְמָר °, מיקמר ז׳
[מן קמר] 1. מְקוֹם מְקֻמָּר: ״צְעִיפֵי־הָמְשִׁי הָאֲפֹרִים שֶׁהָיוּ מְצַפְּפִים עַל מִקְמַר הַגְּבָעוֹת״ (יזהר, צקלג 968). 2 [בארכיאולוגיה] מִבְנֶה בַּעַל כִּפָּה קְמוּרָה: מִקְמַר קֶבֶר־רָחֵל. – [מִקְמַר־, מִקְמָרִים, מִקְמְרֵי־]

מִקְמֶרֶת ° נ׳
[מן קמר] שׁוּרָה שֶׁל קְשָׁתוֹת וְקִמְרוֹנוֹת הַנִּשְׁעָנִים עַל עַמּוּדִים (Arcade). – [מִקְמֶרֶת־, מִקְמָרוֹת, מִקְמְרוֹת־]

מַקְמָ״שׁ
ר״ת מַקְלֵט־מַשְׁדֵּר.

מְקַנֵּא ז׳
[מן קנא, קִנֵּא] קַנָּא, מִי שֶׁנּוֹטֶה לְקַנֵּא בַּאֲחֵרִים, חַמְדָן: ״וּמִמְקַנֵּא הַעְלֵם סוֹד״ (בן־סירא לז יא). ״וְהִנֵּה הִיא אֲדָמָה כְּנַחֲלַת, וְכִלְבַב מְקַנְּאִים מְבֻשֶּׁלֶת״ (חריזי, תחכמוני כא 210). – [מְקַנֵּאת, מְקַנְּאִים, ־אוֹת]

מְקֻנָּא ˆ, מקונא ת׳
[מן קנא] שֶׁקִּנְּאוּ בּוֹ: ״תְּשַׁלְּחֵהוּ (אֶת הָעֶבֶד) מְעֻנָּק וְלֹא מְקֻנָּא״ (ינאי קד). ״חֲבֵרְךָ הַמְקֻנָּאִים מֵאִתְּךָ״ (צווייפל, לפי קלוזנר, הספרות ו 72). ״אֵין הַזּוּלַת הַמְקֻנָּא נִתְפָּס אֶלָּא כְּגוּף שְׁלִישִׁי״ (גיר, השעיפים 12). – [מְקֻנֵּאת, מְקֻנָּאִים, ־אוֹת]

מִקְנֶה ז׳
[מן קנה] 1. שֵׁם כּוֹלֵל לְצֹאן, לְבָקָר וּלְבַהֲמוֹת־עֲבוֹדָה שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם: ״בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה – בַּסּוּסִים, בַּחֲמֹרִים, בַּגְּמַלִּים, בַּבָּקָר וּבַצֹּאן״ (שמות ט ג). 2. קְנִיָּה, קִנְיָן: ״מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ״ (בראשית מט לב). ״לֹא מִקְנֵה הַקַּרְקַע הוּא הָעִקָּר״ (אחד העם, לג). – [מִקְנֵה־, מִקְנִי, מִקְנֵהוּ, מִקְנִים, ־נֵי־]

– מִקְנֶה וְקִנְיָן, מִקָּח־וּמִמְכָּר, מַשָּׂא־וּמַתָּן מִסְחָרִי: ״וְאֶל־עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן״ (יחזקאל לח יב).

– אַנְשֵׁי מִקְנֶה, מְגַדְּלֵי צֹאן וּבָקָר: ״וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן, כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ״ (בראשית מו לב).

מִקְנָה נ׳
[מן קנה] 1. קְנִיָּה, רְכִישַׁת דָּבָר בְּכֶסֶף: ״וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן... לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה״ (בראשית כג יז–יח). ״יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ״ (בראשית יז יג). 2. מְחִיר, מֶקַח, תַּשְׁלוּם שֶׁאָדָם נוֹתֵן בְּעַד דָּבָר שֶׁקָּנָה: ״לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ, וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ״ (ויקרא כה טז). – [מִקְנַת־, מִקְנוֹת]

– סֵפֶר־הַמִּקְנָה (ירמיה לב יא), שְׁטַר־קְנִיָּה, חוֹזֶה בֵּין הַמּוֹכֵר וּבֵין הַקּוֹנֶה עַל תְּנָאֵי הַקְּנִיָּה שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם.

– כֶּסֶף־הַמִּקְנָה, הַסְּכוּם שֶׁשִּׁלֵּם הַקּוֹנֶה בְּעַד הַחֵפֶץ אוֹ הַנֶּכֶס שֶׁקָּנָה: ״יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ״ (ויקרא כה נא).

מְקֻנָּח ˆ, מקונח ת׳
[מן קנח, קִנַּח] מְנֻגָּב, מְנֻקֶּה, מְגֹרָף: ״קְעָרוֹת מְקֻנָּחוֹת״ (ספר מצוות גדול, קמא). אַף מְקֻנָּח, פֶּה מְקֻנָּח בְּמַגֶּבֶת. – [מְקֻנַּחַת, מְקֻנָּחִים, ־חוֹת]

מְקֻנָּט °, מוקנט ת׳
[מן קנט] שֶׁהִקְנִיטוּ אוֹתוֹ, מְכֻעָס, מְרֻגָּז [ראה להלן מְקֻנְטָר] – [מְקֻנֶּטֶת, מְקֻנָּטִים, מְקֻנָּטוֹת]

מְקֻנְטָר °, מקונטר ת׳
[מן קנטר] מְכֻעָס, מְרֻגָּז: ״אִם נִמְצָא מִישֶׁהוּ מְקֻנָּט וּמְקֻנְטָר אֵין זֶה אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יוֹדֶה עַל הָאֱמֶת״ (אביגרי, יד הלשון). – [מְקֻנְטֶרֶת, מְקֻנְטָרִים, מְקֻנְטָרוֹת]

חייל מקוסד

מְקֻסָּד °, מקוסד ת׳
[מן קַסְדָּה] חָבוּשׁ קַסְדָּה: הַחַיָּלִים יָצְאוּ לִקְרָב חֲמוּשִׁים וּמְקֻסָּדִים. [מְקֻסֶּדֶת, מְקֻסָּדִים, ־דוֹת]

מַקְסִים ° ת׳
[מן קסם, הִקְסִים] נִפְלָא, מוֹשֵׁךְ כְּבְחַבְלֵי־קֶסֶם, שׁוֹבֵה־לֵב: עֵינַיִם יָפוֹת וּמַקְסִימוֹת. פְּלוֹנִי אָדָם מַקְסִים. תְּמוּנָה מַקְסִימָה. – [מַקְסִימָה, מַקְסִימִים, ־מוֹת]

מַקְסִימוּם °, מַכְּסִימוּם ❖ ז׳
[מלטינית: maximus הגדול ביותר] מֵרַב, הַכַּמּוּת הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, הַמִּסְפָּר הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר (הֵפֶךְ מִן ׳מִינִימוּם׳ – הַמִּסְפָּר הַקָּטָן בְּיוֹתֵר): פְּלוֹנִי תָּרַם אֶת הַמַּקְסִימוּם. הַחֹם הִגִּיעַ לְמַקְסִימוּם שֶׁל 45°.

– מַ קְ סִ י מָ לִ י ❖ ת׳ מְרַבִּי, הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, הַמַּרְבֶּה בְּיוֹתֵר: הַחֹם הַמַּקְסִימָלִי הִגִּיעַ הַשָּׁנָה לְ־35°. תְּרוּמָה מַקְסִימָלִית. עָלֶיהָ מַקְסִימָלִית לָאָרֶץ. יֵשׁ לַעֲשׂוֹת מַאֲמָץ מַקְסִימָלִי.

– מַ קְ סִ י מָ לִ י זְ ם ❖ ז׳ מְרַבִּיּוּת, נְטִיָּה לִתְפֹּס אֶת הַמַּרְבֶּה, קִיצוֹנִיּוּת, חֹסֶר פְּשָׁרוֹת וְוִתּוּרִים.

– מַ קְ סִ י מָ לִ י סְ ט ❖ ז׳ הַנּוֹטֶה לְמַקְסִימָלִיזְם, תּוֹפֵס מַרְבֶּה, קִיצוֹנִי בְּדֵעוֹתָיו, שֶׁהוּא לְלֹא פְּשָׁרוֹת.

מִקְסָם, מִיקְסָם ז׳ [מן קסם] מַעֲשֵׂה־כְּשָׁפִים, דְּבַר־קֶסֶם: ״הֲלוֹא מַחֲזֵה־שָׁוְא חֲזִיתֶם וּמִקְסַם כָּזָב אֲמַרְתֶּם״ (יחזקאל יג ז). ״הַאֻמְנָם כָּל זֶה, דּוֹדִי, הָיָה מִקְסַם־שָׁוְא וַחֲלוֹם?״ (ביאליק, מכתב קטן). ״וּמִקְסַם אוֹר וְנִגּוּנוֹת־גִּיל עֲלֵיהֶם מְסוּכִים״ (טשרניחובסקי, שירים 192). ״וְשָׁם מֵת כָּל חָזוֹן, תַּם כָּל מִקְסָם״ (פיכמן, כג). ״לַחְמוֹד מִקְסַם־שָׁוְא וּלְנַחֵשׁ״ (יעקב שטינברג, מ). ״וְהוֹוָה רְתוּקָה מַרְעִידָה כְּבְמִקְסָם״ (עוגן, שירים 17). — [מִקְסַם־, מִקְסָמִים, מִקְסְמֵי־]

מְקֻסָּם°, מוּקְסָם ת׳ [מן קסם, הֻקְסַם] מְכֻשָּׁף, אָחוּז כְּבַחֲבְלֵי־קֶסֶם, נָתוּן כֻּלּוֹ לְקִסְמוֹ שֶׁל דָּבָר: ״הוּא הָיָה מֻקְסָם מִכָּל פָּסוּק בַּתַּנַ״ךְ״ (פיכמן, שג). הַצּוֹפִים הָיוּ מֻקְסָמִים מִן הַמִּשְׂחָק הַנֶּהְדָּר שֶׁל הַשַּׂחְקָנִים. — [מֻקְסֶמֶת, מֻקְסָמִים, ־מוֹת]

מְקֻסָּם°, מְקוּסָם ת׳ [מן קסם] מְקֻסָּם, מְכֻשָּׁף: ״לֹא הֵמִישׁ מִן הָאוֹלָר אֶת עֵינָיו הַמְקֻסָּמוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע 211). — [מְקֻסֶּמֶת, מְקֻסָּמִים, ־מוֹת]

א. **מְקֻעְקָע°, מְקוּעְקָע** ת׳ [מן קִעֲקַע; וראה א. קעקע, קַעֲקַע] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּתֹבֶת־קַעֲקַע: ״בּוּשְׁמַן... מְקֻעְקַע־עוֹר, מְקֻרְזַל־שֵׂעָר״ (שלונסקי, שירים א 71). — [מְקֻעְקַעַת, מְקֻעְקָעִים, ־עוֹת]

ב. **מְקֻעְקָע°, מְקוּעְקָע** ת׳ [מן ב. קעקע, קִעֲקַע] הָרוּס, חָרֵב: בִּנְיָן מְקֻעְקָע עַד הַיְסוֹד. — [מְקֻעְקַעַת, מְקֻעְקָעִים, ־עוֹת]

מְקֹעָר°, מְקוֹעָר ת׳ [מן קְעָרָה] שְׁקַעֲרוּרִי, קָעוּר, בַּעַל שֶׁקַע כְּעֵין קְעָרָה: ״מְקֹעָר גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ״ (אלבו, העיקרים 205). זְכוּכִית מְקֹעֶרֶת בְּמִשְׁקָפַיִם. עֲדָשׁוֹת מְקֹעָרוֹת. — [מְקֹעֶרֶת, מְקֹעָרִים, ־רוֹת]

מַקָּף°, מַקֵּף° ז׳ [מן ב. נקף] [בדקדוק] קַו מְחַבֵּר, קַו קָצָר (־) הַבָּא בֵּין שְׁתֵּי מִלִּים לְחַבְּרָן יַחַד כְּאִלּוּ הֵן מִלָּה אַחַת מֻרְכֶּבֶת, לְמָשָׁל: בֵּית־סֵפֶר, אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. ״כָּךְ דֶּרֶךְ כָּל תֵּבָה שֶׁנְּקֻדָּתָהּ מְלָאפוּם כְּשֶׁהִיא סְמוּכָה בְּמַקָּף מִשְׁתַּנָּה הַנִּקּוּד לַחֲטַף־קָמֶץ״ (רש״י שמות יט כד). — [מַקַּף־, מַקָּפוֹ, מַקָּפִים, מַקְּפֵי־; מַקֵּף־, מַקְּפוֹ, מַקְּפִים, מַקְּפֵי־]

מֻקָּף°, מוּקָּף ת׳ [מן נקף, הֻקַּף] 1°, מְכֻתָּר, שֶׁסְּבָבוּהוּ מִכָּל צַד: ״כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן״ (תוספתא מגילה א א). גְּדוּד הָאוֹיֵב הַמֻּקָּף מִכָּל עֵבֶר נִכְנַע. גִּנָּה מֻקֶּפֶת גָּדֵר. מְדִינָה מֻקֶּפֶת אוֹיְבִים. 2°, עוֹמֵד בְּעִגּוּל, מַקִּיף: ״לִשְׁכַּת הַגָּזִית כְּמִין בָּסִילְקֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה... וְזָקֵן יוֹשֵׁב בְּמַעֲרָבָהּ וְהַכֹּהֲנִים מֻקָּפִים וְעוֹמְדִין״ (יומא כה.). ״הָרַב יוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ וְהַתַּלְמִידִים מֻקָּפִים לְפָנָיו כַּעֲטָרָה״ (רמב״ם, תלמוד תורה ד ב). 3°, סָמוּךְ וְקָרוֹב מְאֹד לְמִישֶׁהוּ: ״וְאֵינָן נִטָּלִין (הַחַלָּה וְהַתְּרוּמָה)... אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף (מִן הַסָּמוּךְ וְהַקָּרוֹב, כְּלוֹמַר מִגּוּפוֹ אוֹ מִן הַמְחֻבָּר בּוֹ)״ (חלה א ט). 4° [בדקדוק] מְחֻבָּר בְּמַקָּף: ״בְּלֹא שׁוֹפָר יִהְיֶה וּמֻקָּף לִפְנֵי טִרְחָא מְצוּיָה״ (דקדוקי הטעמים, כו). מִלַּת ״בֵּית״ מֻקֶּפֶת אֶל מִלַּת ״סֵפֶר״ בְּשֵׁם ״בֵּית־סֵפֶר״ 5°, שֶׁנִּתַּן בְּהַקָּפָה: פָּרַעְתִּי אֶת דְּמֵי הַסְּחוֹרָה הַמֻּקֶּפֶת. — [מֻקֶּפֶת, מֻקָּפִים, ־פוֹת]

מֻקְפָּא°, מוּקְפָּא ת׳ [מן קפא, הֻקְפָּא] 1°, שֶׁהִקְפִּיאוּ אוֹתוֹ, מְקֹרָר עַד שֶׁקָּפָא: ״יִתְעָרֵב הַחֹמֶץ וְהַשֶּׁמֶן לִהְיוֹת מֻקְפָּא כְּתַמְרוּק (דונולו, ספר המרקחות ד). רֹטֶב־דָּגִים מֻקְפָּא. מַיִם מֻקְפָּאִים בַּקֹּר. 2° [בהשאלה] מֻחְזָק לְלֹא תְּנוּעָה, מְעֻקָּל זְמַנִּית לְלֹא כָּל רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: כֶּסֶף מֻקְפָּא בַּבַּנְקִים לְפִי צַו מֶמְשַׁלְתִּי. כַּסְפֵּי הָאוֹיֵב מֻקְפָּאִים בְּאוֹצַר־הַמְּדִינָה. — [מֻקְפֵּאת, מֻקְפָּאִים, ־אוֹת]

מִקְפָּא°, מִיקְפָּא ז׳ [מן קפא] 1. מָזוֹן מוּצָק אוֹ נוֹזְלִי הַמֵּכִיל גֶ׳לָטִינָה אוֹ חֹמֶר אַחֵר הַנִּקְרָשׁ לְאַחַר בִּשּׁוּל וְצִנּוּן. 2. קִפָּאוֹן, צִנָּה גְּדוֹלָה: ״לַהַט אֵשׁ־גַּעַר וּמִקְפָּא כְּפוֹר־זִקְנָה״ (ליסיצקי, במעלות 57). — [מִקְפָּא־, מִקְפָּאִים, ־פְּאֵי־]

א. **מְקֻפָּד°, מְקוּפָּד** ת׳ [מן קפד, קִפֵּד] כָּרוּת, מְקֻצָּר, מְנֻתָּק: חֶבֶל מְקֻפָּד. [ובהשאלה:] ״וְחוּט־אִשִּׁיּוּתוֹ הַמְקֻפָּד מִמָּאֵן לָשׁוּב אֶל פְּעֻלַּת מִשְׁזָרוֹ״ (הלקין, משבר 127). פְּתִיל חַיָּיו הַמְקֻפָּד. — [מְקֻפֶּדֶת, מְקֻפָּדִים, ־דוֹת]

ב. **מְקֻפָּד°, מְקוּפָּד** ת׳ [מן קִפּוּד] מְכֻוָּץ, מְצֻנָּף: ״הָאֲנָשִׁים יָשְׁבוּ שְׁחוּחִים־מְקֻפָּדִים, מִשְׁתַּדְּלִים שֶׁלֹּא לָזוּעַ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 124). ״לֵב זֶה, שֶׁמִּטִּבְעוֹ מְקֻפָּד אֶצְלָם סְמוּר־דַּרְבָּנוֹת״ (קובנר, פנים 19). — [מְקֻפֶּדֶת, מְקֻפָּדִים, ־דוֹת]

מֻקְפָּד°, מוּקְפָּד ת׳ [מן קפד, הֻקְפַּד] עָשׂוּי בְּהַקְפָּדָה וּבְדִיּוּק נִמְרָץ: תִּלְבֹּשֶׁת מֻקְפֶּדֶת. חֲקִירָה מֻקְפֶּדֶת וּמְדֻקְדֶּקֶת. — [מֻקְפֶּדֶת, מֻקְפָּדִים, מֻקְפָּדוֹת]

מִקְפָּה*, מִיקְפָּה נ׳ [מן קפה] תַּבְשִׁיל מְעֻבֶּה וְסָמִיךְ, מֵעֵין דַּיְסָה: ״(הַנּוֹדֵר) מִן הַגְּרִיסִים, אָסוּר מִן הַמִּקְפָּה״ (נדרים ו י). ״לְהָנִיחַ בְּתַרְמִילֵי אֶת הַתַּרְנְגֹלֶת הַצְּלוּיָה...וְאֶת הַמִּקְפָּה וְצִיקֵי־הַקְּדֵרָה״ (מגדלי מו״ס, קכז). ״מִקְפָּה שֶׁל רֹטֶב־דָּגִים״ (ביאליק, ספיח יב). — [מִקְפַּת־, מִקְפּוֹת]

מקפה

מַקְפֵּה° נ׳ [מן קפה, קִפָּה] כַּף גְּדוֹלָה וּשְׁטוּחָה עֲשׂוּיָה נְקָבִים כִּכְבָרָה, מְשַׁמֶּשֶׁת לַהֲסָרַת הַקֶּצֶף (הַזֻּהֲמָה) מֵעַל פְּנֵי הַתַּבְשִׁיל. — [מַקְפַּת־, מַקְפּוֹת]

מְקֻפָּח*, מְקוּפָּח ת׳ [מן קפח, קִפַּח] 1°, עָשׁוּק, מְנֻצָּל, שֶׁקִּפְּחוּהוּ וּמָנְעוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ: ״שְׂכַר אוֹתוֹ שֶׁטָּעוּ בוֹ אֵינוֹ מְקֻפָּח לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (תשובות הגאונים, לפי ב״י). הַפּוֹעֵל הַמְקֻפָּח בִּשְׂכָרוֹ הִגִּישׁ תְּבִיעָה נֶגֶד מַעֲבִידוֹ. 2°, מְעֻוָּת, נִפְגָּע: ״אֲקַפַּח אֶת בָּנַי שֶׁזּוֹ הֲלָכָה מְקֻפַּחַת, שֶׁשָּׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ וְטָעָה״ (אהלות טז א). ״לֹא נִמְצֵאת מִדַּת־הַדִּין מְקֻפַּחַת״ (ירושלמי סוטה יח ד). ״בְּשֶׁל חֹסֶר הַמַּיִם נִשְׁאֲרוּ כָּל הַתָּכְנִיּוֹת מֵעַל... וְהֶהְפְּכוּ לַהֲלָכָה מְקֻפַּחַת״ (שנהר, ג 99). — [מְקֻפַּחַת, מְקֻפָּחִים, ־חוֹת]

מַקְפִּיד° ז׳ [מן קפד, הִקְפִּיד°] קַפְּדָן, מַחְמִיר, הַמְדַקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, שֶׁאֵינוֹ מְוַתֵּר גַּם עַל דָּבָר קַל־עֵרֶךְ: שׁוֹפֵט פְּלוֹנִי הוּא מִן הַמַּקְפִּידִים. — [מַקְפִּידָה, מַקְפִּידִים, ־דוֹת]

מִקְפִּית° נ׳ [מן קפא, קפה; ראה מִקְפָּא] גֶ׳לָטִינָה, חֹמֶר דָּבִיק הֶעָשׂוּי עֲצָמוֹת וְגִידִים שֶׁרְתָחוּ זְמַן מְמֻשָּׁךְ. — [מִקְפִּית־, ־פִּיּוֹת]

מְקֻפָּל*, מְקוּפָּל ת׳ [מן קפל, קִפֵּל] 1. שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ קֶפֶל, שֶׁהוּרַם חֶלְקוֹ וְהוּנַח עַל חֶלְקוֹ הַשֵּׁנִי: ״לֹא יֵצֵא בִּכְסוּת הַמְקֻפֶּלֶת

ומנחת על כתפו לרשות הרבים" (תוספתא שבת א ט). "שתי פרוכות היו שם, אחת פרוסה ואחת מקפלת" (תוספתא שקלים ג טו). "מסר לידי הרב אגרת מקפלת, קמוטה ומלכלכת" (ביאליק, יום השישי ב). וילון מקפל. 2. מכוץ, מהדק: "כיצד הולד שרוי במעי אמו? מקפל ומנח כפנקס" (ויקרא רבה יד). "החתול שוכב מקפל למרגלותי ומתחמם" (ביאליק, ספיח, נספח). – [מקפלת, מקפלים, ־לות]

מקפל°, מיקפל ז׳ [מן קפל] מצב של קפול וכפיפה: אחד מתרגילי ההתעמלות על מכשירים (על מקבילים או על מתח): המתעמל נתלה על המכשיר תוך קפול גופו וישורו לאחר מכן. – [מקפל־, מקפלים, מקפלי־]

מקפלה° נ׳ [מן קפל] מכונת־קפול, מכשיר המקפל באפן אוטומטי גליונות־ניר – לשנים או ארבעה או יותר קפולים. – [מקפלת־, מקפלות, מקפלות־]

מקפלט°, מקופלט ת׳ [מן קפלט] חבוש בקפלט (בפאה נכרית): "כאן אנשים מקפלטים ולא מקפלטים" (טברסקי, ארדט 27). – [מקפלטת, מקפלטים, ־טות]

מקפלל°, מקופלל ת׳ [מן קפל; קפל] שיש בו קפלים, עשוי קפלים־קפלים: "שולי שמלתה המקפללת והארכה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 96). – [מקפללת, מקפללים, ־לות]

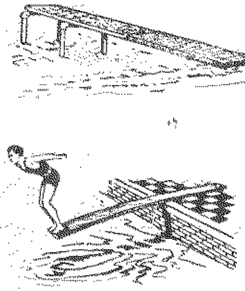
מקפצות

מקפצה° נ׳ [מן א.קפץ] 1. קרש קפיצה, לוח המנח על הארץ בשפוע מסים ומשמש למתעמלים להגביר תנופת קפיצתם לגבה או למרחק. 2. לוח־גמיש תלוי כעין גשר קטן מעל לברכת שחיה, שהשחינים קופצים ממנו לברכה. – [מקפצת־, מקפצות, מקפצות־]

– מקפצת־קפיצים°, מקפצה שקבועה בתוכה מערכת קפיצים והמשמשת לקפיצות מעל למכשירים גבוהים, כגון מעל ל"סוס" או לשלחן־קפיצות.

מקץ° ז׳ [מן קצץ] סכין גדול לקצוץ, כעין קופיץ. – [מקץ־, מקצו, מקצים, מקצי־]

מקצב°, מיקצב ז׳ [מן קצב] 1 ׳. משקל בשירה או במוסיקה, ריתמוס: "כאשר נראה מאשר לומדים מקצבי השיר ומדקדקים במשקלם" (כוזרי ה טו). "מענין השיר והמקצב וצפוני הדקדוק" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). מקצב של יתדות ותנועות בשירת ימי־הבינים. מקצב של שלשה רבעים בשיר. 2°. דבר שהקציבו אותו, שעור, מדה: מקצב המזונות לכל נפש בימי־חרום. – [מקצב־, מקצבים, מקצבי־]

מקצב°, מוקצב ת׳ [מן קצב, הקצב ׳] נתון ומחלק במדה, מיעד בשעור מסים: המוסד הוציא את כל הכסף המקצב לו מאוצר־המדינה. חלק מן התקציב מקצב לעבודות צבוריות. רשימת מצרכים מקצבים לתושבים. – [מקצבת, מקצבים, מקצבות]

מקצב°, מקוצב ת׳ [מן קצב, ראה גם קצב] ערוך בקצב, ריתמי: "החל פיו לפלוט שורות אחרי שורות... והן כאלו צמודות אחת לרעותה, מקצבות ומזדמרות" (שזר, כוכבי 72). שירה מקצבת וחרוזה. – [מקצבת, מקצבים, ־בות]

מקצבי°, מיקצבי ת׳ [מן מקצב] ריתמי, שיש בו מקצב קבוע: תנועות מקצביות. – [מקצבית, מקצביים, ־ביות]

א. **מקצה*, מוקצה** תה״פ [מן קצה, הקצה] 1. ת׳ מיעד, מיחד, מבדל: "איזה הוא מקצה? המקצה לעבודה זרה" (תמורה ו א). "אם היה מקום מקצה בפני עצמו, הרי הוא של מוכר" (תוספתא בבא מציעא ט ו). אגף בבנין מקצה למשרדים. חלקת־אדמה מקצה לגנה. 2. נבחר, נבדל: "במקצים שבהם–בגדולים שבהם" (ספרי בהעלותך פה). 3. מפרש, מרחק, מסלק, מוצא מכלל־שמוש: "מקצה מחמת אסור" (שבת מד.). 4. ז׳ כנוי למקום שיחד לתפקיד מסים, כגון רחבה שמאחורי הבית, – לשמר בו פרות, עצים וכיוצא בהם: "דיר או סהר או מקצה או חצר" (עירובין ב. ג). "עצים שבמקצה" (ביצה ל.). 5. ז׳ דבר שהקצה למטרה מיחדת: "לוקחין מהן (מעובדי־כוכבים) בהמה לקרבן ואינו חושש... משום מקצה (לעבודה זרה) ומשום נעבד" (תוספתא עבודה זרה ב א). – [מקצה, מקצים, ־צות]

– מקצה מחמת אסור* (שבת מד.), דבר שההלכה אוסרת את השמוש בו בשבת או ביום־טוב.

– מקצה מחמת חסרון־כיס* (שבת קנז.), דבר שאין משתמשים בו בשל הנזק שהוא עלול לגרם.

– מקצה מחמת מאוס*. 1* (שבת קנז.), דבר שאין משתמשים בו עוד מכיון שנעשה מאוס, כגון עביט ישן של שופכין. 2° [בהשאלה] כנוי־גנאי: "וירד לטמיון לתוך המרתף ככלי נשבר ומזהם, שהוא מקצה מחמת מאוס" (הגדולי מו״ס, תס). "אם לא תסתלק מזה, מקצה מחמת מאוס, בני־מעיך נשפכים!" (ביאליק, אריה ו). "גם דמיונותיו... היו לו סוף סוף לזרא ולמקצה מחמת מאוס" (ברנר, א 378).

ב. **מקצה*** ז׳ [מן קצה, ראה קצה] מקום שקוצים (חותכים) שם תאנים ליבשן או לעשות מהן דבלה: "תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה, אבל קוצה אותן בחרבה" (שביעית ח ו). "אוכלין אחת אחת מן התאנה, אבל לא מן הסל ולא מן הקפה ולא מן המקצה" (מעשרות ג ב). – [מקצה־, מקצים, מקצי־]

מקצה° נ׳ [מן קצה] [בנגרות] מקצועה צרה המשמשת להקצעת קרקעיתו של חריץ. – [מקצת־, מקצות]

מקצה° נ׳ [בהשאלה מבראשית מז ב: "ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים", אך שם המשמע: מן קצה!] [בצבא] קבוצה קטנה של חילים שהקצתה להם משימה ארעית: מקצה שמירה. – [מקצה־, מקצים, מקצי־]

א. **מקצוע** ז׳ [מן קצע] 1. פנה, זוית: "כן עשה לשניהם, לשני המקצעת" (שמות לו כט). "ויעבירני אל־ארבעת מקצועי החצר, והנה חצר במקצע החצר, חצר במקצע החצר" (יחזקאל מו כא).

"המחתה נתונה במקצוע, בין הכבש למזבח" (תמיד א ד). "אל עבר הקיר, במקצוע האפל" (ביאליק, המתמיד). "במקצוע בין התבה לחלון, במזרחו של בית־המדרש" (עגנון, אלו כט). 2 ° [בגופים הנדסיים] צלע, הקו הישר הנוצר במקום־הפגישה של שתי פאות: בקביה שנים־עשר מקצועות. — [מקצוע־, מקצועות, מקצועות־ גם מקצועים, מקצועי־]

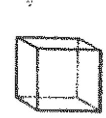
קוביה ומקצועותיה

ב· **מקצוע*** ז' [הרחבה מן א· מקצוע 1; לדעת אחרים: מן א· מקצה בשינוי כתיב] 1 °, פרק, פרשה, ענף, ענין או נושא אחד מדבר מקיף וכולל: "הרוצה שיחכים יעסק בדיני־ממונות, שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן" (בבא בתרא י ח). "אלו שמונה מקצועי־תורה, גופי־הלכות" (תוספתא חגיגה א ט). "מקצוע ספרותי זה גדול הוא בכמות ובאיכות" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). תכנית־הלמודים בבית־הספר מחלקת למקצועות שונים: תנ"ך, לשון, חשבון, התעמלות וכו'. פלוני מומחה במקצוע הרדיו. 2 °, משלח־יד, אמנות שאדם התמחה בה או שהוא עוסק בה לפרנסתו: נגרות, חיטות, רפואה, הוראה, פקידות — מקצועות הם. פלוני הוא בעל־מקצוע מעלה. מה מקצועך? — [מקצוע־, מקצועות, מקצועות־, גם מקצועים, ־עי־]

— **מקצוע חפשי** °, מקצועו של עובד עבודה רוחנית (סופר, רופא, עורך־דין, שחקן ועוד) שאינו נשכר לעבודה קבועה חדשית או שנתית, אלא מקבל שכר מכל לקוח שלו או מכל הזמנה.

— **בעל־מקצוע** °, מומחה בעבודה מסימת.

מקצוע* ז' [מן קצע] 1, סכין מיחד לחתוך קציעות (עגולי־דבלים) (שבת קכג:). 2, מקום ליבוש תאנים: "אבא היה נוטל עשר גרוגרות שבמקצוע על תשעים שבכלכלה" (מנחות נד:). — [מקצוע־, מקצועות]

מקצועה נ' [מן קצע] כלי־נגרים המשמש להקצעת עצים ולהחלקתם: "חרש עצים נטה קו, יתארהו בשרד, יעשהו במקצעות" (ישעיה מד יג). הנגר משתמש במקצועות מטיפוסים שונים; גם הגלף משתמש במקצועות שונות להקצעת מתכות ולהחלקתן. — [מקצועת־, מקצועות]

מקצועה

מקצועי ° ת' [מן ב· מקצוע] 1, של מקצוע, השיך למקצוע מסים, המקנה הכשרה למקצוע מיחד: אגדה מקצועית. בית־ספר מקצועי. הדרכה מקצועית. 2, שיש בידו מקצוע מיחד: בבנין עובדים פועלים מקצועיים (בנאים, טיחים, נגרים ועוד) ופועלים פשוטים. — [מקצועית, מקצועיים, ־עיות]

מקצועיות ° נ' [מן מקצועי] 1, שיכות למקצוע מסים, ממחיות במקצוע: הלמודים העקריים בבית־ספר למסחר טבועים בחותם המקצועיות. על מקצועיותו של פלוני אין לחלק. 2, עסוק בדבר כבמקצוע־של־קבע: "קם גם סופר־ילדים מחונן... אך המקצועיות היא שהנה לפעמים בעוכריו" (פיכמן, שפג). — [מקצועיות־]

מקצוען ° ז' [מן ב· מקצוע] "פרופסיונל", ספורטאי או אמן העוסק במקצועו על־מנת להתפרנס ממנו (להבדיל מן "חובבן"): "כל זקתם אליה היא זקת מקצוענים למקצוע" (קלצקין, כתבים 146). שחקן־כדורגל מקצוען. תיאטרון של שחקנים מקצוענים. ציר־מקצוען. — [מקצוענית, מקצוענים, ־ניות]

מקצוענות ° נ' [מן מקצוען] פרופסיונליזם, עסוק קבוע במקצוע על־מנת להתפרנס ממנו: מקצוענות לעמת חובבנות. [מקצוענות־]

מקציף ° ת' [מן ב· קצף, הקציף] מעלה קצף: ים סוער ומקציף. גלים לבנים מקציפים. — [מקציפה, מקציפים, מקציפות]

מקצע [מן ב· מקצוע 2]

~ הת' **התמקצע** °, התמחה, נעשה בעל־מקצוע. — [להתמקצע, מת־, יתמקצע]

מקצעה נ' [נוסח־משנה של א· מקצוע; ואולי בינוני של קצע, קצע] מקצוע, פנה: "ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים" (שמות כו כג). — [מקצעת־, ־עות]

מקצעה ° נ' [מן קצע] מכונה המשמשת להקצעת מתכות, בעקר בצורת לוחות. — [מקצעת־, מקצעות, מקצעות־]

מקצף ° ז' [מן ב· קצף] כלי־מטבח עשוי ידית שמחבר אליה קפיץ לולייני, משמש לטרף חלבון של ביצים עד שיהפך לקצף. — [מקצף־, מקצפו; מקצפים, ־פי־]

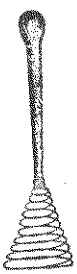
מקצף

א· **מקצף** °, **מוקצף** ת' [מן א· קצף, הקצף] מכעס, מובא לידי קצפת ורגז. — [מקצפת, מקצפים, ־פות]

ב· **מקצף** °, **מוקצף** ת' [מן ב· קצף, הקצף] שהפך לבועות של קצף: חלבון־ביצה מקצף. — [מקצפת, מקצפים, ־פות]

מקצף, מיקצף ז' [מן ב· קצף] קצף: "מלאתי המיתה העצורה (של התהום), מקצף שני־סלעיה החדות" (ש' שלום, שירים רסו). — [מקצף־]

מקצפת ° נ' [מן ב· קצף] 1, שכבה של סכר בלול בקצפת של חלבון־ביצה שמורחים על־פני עוגה. 2, עוגה קטנה העשויה קמח, קצפת של חלבון־ביצה וסכר. — [מקצפת־, מקצפות, מקצפות־]

מקצץ, מקוצץ ת' [מן קצץ, קצץ] 1, מקטע, שקצצו אותו: "בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים" (שופטים א ז), נטיעות מקצצות. 2 ° [כהשאלה] מקטן, מפחת: המוסד קבל השנה תקציב מקצץ. משכרת מקצצת לפועלים בשעת־חרום. תכנית־למודים מקצצת. — [מקצצת, מקצצים, ־צות]

מקצץ ° ז' [מן קצץ] 1, אזמל שחדו משחז מצדו האחד והוא מיעד לקצוץ קצותיהם של שבבים: מקצץ־נגרים לעצים. מקצץ נפחים למתכת. 2 [בדפוס] מכשיר לקצוץ קוי־עופרת לפי המדות הדרושות לסדור. — [מקצץ־, מקצצים, ־צי־]

מַקְצֵצָה° נ׳ [מן קצץ] מְכוֹנָה חַקְלָאִית הַמְקַצֶּצֶת אֶת הַקַּשׁ אוֹ אֶת הֶחָצִיר וְכַדּוֹמֶה לַחֲלָקִים קְטַנִּים. – [מַקְצֵצַת־, מַקְצֵצוֹת, מַקְצְצוֹת־]

מְקֻצָּר°, מקוצר ת׳ [מן ב. קצר, קָצַר] מְקֻטָּן בְּאָרְכּוֹ, עָשׂוּי קָצָר מִשֶּׁהָיָה: עֵץ מְקֻצָּר. סִפּוּר מְעֻבָּד וּמְקֻצָּר לִקְטַנִּים. תָּכְנִית מְקֻצֶּרֶת. – [מְקֻצֶּרֶת, מְקֻצָּרִים, מְקֻצָּרוֹת]

מַקְצֵרָה° נ׳ [מן א. קצר] מְכוֹנָה חַקְלָאִית הַקּוֹצֶרֶת חָצִיר אוֹ עֲשָׂבִים יְרֻקִּים וּמַנִּיחָה אֶת הַצְּמָחִים הַקְּצוּרִים כְּשֶׁהֵם מְפֻזָּרִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה. – [מַקְצֵרַת־, מַקְצֵרוֹת, מַקְצְרוֹת־]

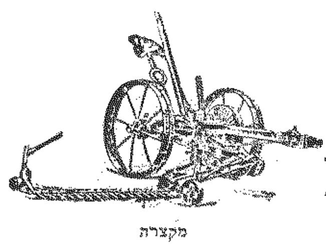
מקצרה

מִקְצָת נ׳ ותה״פ [מן + קְצָת] 1. נ׳ [בסמיכות ובכינויים] חֵלֶק, מְעַט (לְהַבְדִּיל מִן ״הַכֹּל״, ״כֻּלּוֹ״): ״וַיִּתֵּן ה׳ בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים״ (דניאל א ב). ״וּמִקְצָת רָאשֵׁי הָאָבוֹת נָתְנוּ לַמְּלָאכָה״ (נחמיה ז ע). ״מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה וְנָתַן לוֹ מִקְצָת דָּמִים״ (בבא מציעא ה ג). ״מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ״ (בבא בתרא י ה). ״מִקְצָת מְלָאכָה עָשָׂה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר״ (כריתות ד ב). ״נָטַל מִקְצָת פֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר״ (תוספתא פאה ב א). ״מִקְצָת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם אוֹמְרִים בְּפָנָיו, וְכֻלּוֹ־שֶׁלֹּא בְּפָנָיו״ (עירובין יח:). ״מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִין״ (אבות ה ח). ״מִקְצָתָן מַפְרִישִׁין וּמִקְצָתָן אֵין מַפְרִישִׁין״ (תוספתא דמאי ה ו). [ובנפרד:] ״טְמֵאָה מִקְצָת וּטְהוֹרָה מִקְצָת״ (ספרא שמיני נו ב). 2. מִקְצֵה־, בְּסוֹף־, עִם תֹּם־: ״וּמִקְצָת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מַרְאֵיהֶם טוֹב״ (דניאל א טו). 3. תה״פ מְעַט, כָּל־שֶׁהוּא: ״נוֹשֵׂא־שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, לְפִי שֶׁנֶּהֱנֶה מִקְצָת וּמֵהַנֶּה מִקְצָת, נִשְׁבָּע מִקְצָת וּמְשַׁלֵּם מִקְצָת״ (ירושלמי שבועות לח ב). – [מִקְצָת־, מִקְצָתוֹ... מִקְצַתְכֶם, מִקְצָתָם]

– **בְּמִקְצָת°**, בְּמַשֶּׁהוּ, בְּאֹפֶן חֶלְקִי: ״אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּכְפֹּר בְּמִקְצָת וְיוֹדֶה בְּמִקְצָת״ (בבא קמא קז.). ״מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה: מוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע? חֲזָקָה אֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל־חוֹבוֹ״ (בבא קמא קז.). סִלְחוּ־נָא לִי עַל שֶׁאֵחַרְתִּי בְּמִקְצָת.

– **לֹא מִמֶּנָּה וְלֹא מִקְצָתָהּ°** [על־פי הארמית: לָא מִנַּהּ וְלָא מִקְצָתַהּ*, סוטה ה:] אַף חֵלֶק מִן הַדָּבָר אֵינוֹ נָכוֹן, אֵין כָּל יְסוֹד לַדָּבָר, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם [וראה עוד ערך מִן]

– **מִקְצָת מִן הַמִּקְצָת°**, **מִקְצָת דְּמִקְצָת°**, מְעַט מִן הַמְּעַט, דָּבָר מוּעָט בְּיוֹתֵר: ״וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לְהַשִּׂיג אֲפִלּוּ מִקְצָת מִן הַמִּקְצָת״ (עגנון, אלו תלב). ״רָאִיתָ וְשָׁמַעְתָּ מִקְצָת דְּמִקְצָת וְלֹא בָּאתָ עַד תַּכְלִיתִי״ (הזז, יעיש ד 166).

מקק [ארמית: מְקַק, אִתְמַקְמַק; קרוב אל מגג, מוג?]

~ נפ׳ **נָמַק**, נָמוֹג, נָבַל, נִרְקַב: ״וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן, וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם״ (זכריה יד יב). ״וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם״ (ויקרא כו לט). ״הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו – נִבְזְזוּ, נָמַקּוּ, נִגְנְבוּ, אָבְדוּ״ (ביכורים א ח). ״נִמּוֹק הַוָּלָד עַד שֶׁלֹּא יָצָא״ (נידה ג ד). ״נִמּוֹקָה הָרֵאָה וְאֵין חוּט־הַשִּׁדְרָה קַיָּם״ (תוספתא חולין ג א). [ובהשאלה:] ״עוֹד הֵם נְמַקִּים בִּיגוֹנָם״ (ביאליק, בעיר). ״הוּא נִמּוֹק בַּחֲשַׁאי מִתּוֹךְ הָעֹנִי וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵין לוֹ מִחְיָה״ (הזז, צל 35). ״אַךְ לְאַחַר שָׁעָה קַלָּה נִמּוֹקָה בָּהּ שַׁלְוַת־רוּחָהּ״ (שנהר, ג 134). – [לְהִמַּק, נָמַק גם נִמּוֹק; נָמֵק גם נִמּוֹק, נְמַקָּה; יִמַּק, תִּמַּקְנָה]

~ הִפ׳ **הֵמַק** פ״י הָרַס, קִלְקֵל, הִרְקִיב: ״וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה... הָמֵק בְּשָׂרוֹ״ (זכריה יד יב). ״מְקַבֶּלֶת הִיא עַל־כָּרְחָהּ, חוּץ מִמַּכֵּה־שְׁחִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְמִקַּתּוּ״ (כתובות ז.). ״לֹא תְכַנֵּס (מְיַלֶּדֶת נָכְרִית) יָדָהּ לִפְנִים שֶׁלֹּא תָמֵק אֶת הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ״ (ירושלמי עבודה זרה מ ג). ״הֵמַקּוּ עֵינֶיהָ צְפִיּוֹת אֵין שַׁחַר לָהֶן״ (ביאליק, אלמנות). – [לְהָמֵק אֶת־, הֵמַקּוֹתִי גם הֲמִקּוֹתִי... הֲמִקֹּתֶם; מֵמַק, מְמִקָּה; יָמֵק]

~ הֻפ׳ **הוּמַק°**, נֶהֱרַס, כָּלָה: ״וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן וְהוּמַק סוּדוֹ״ (סנהדרין צב:). – [מוּמָק, יוּמַק]

~ הת׳ **הִתְמַקֵּק°**, נָמַק, נָמַס, נִרְקַב: ״שֶׁמִּתְמַרְטְטִין וּמִתְמָרְקִין וּמִתְמַקְּקִין וְנַעֲשִׂים סְמַרְטוּטִין״ (מנדלי מו״ס, רס). ״נִתְמַקֵּק הָעֵץ בַּמָּקוֹם הַהוּא כְּקֶמַח״ (ברדיצבסקי, סיפורים רמו). ״וַהֲרֵי בְּנוֹתֵינוּ מִתְמַקְּקוֹת מִדְּמָעוֹת וּשְׂעַר־רֹאשָׁן מַלְבִּין״ (עגנון, כלה רסד). ״הַכֵּלִים הַיְשָׁנִים נִשְׁבְּרוּ, קוֹרוֹת־הָעֵץ נִתְמַקְּקוּ״ (י׳ זרחי, החוף הנכסף 161). – [לְהִתְמַקֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּע׳ **מִקְמֵק°**, ~ הִת׳ **הִתְמַקְמֵק°**, ראה ערך מקמק.

מֶקֶק° ז׳ [מן מקק] 1*. רִקָּבוֹבִית, חֹמֶר שֶׁנָּמַק וְכֻרְסַם עַל־יְדֵי תּוֹלָעִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: ״מֶקֶק סְפָרִים וּמֶקֶק מִטְפְּחוֹתֵיהֶם״ (שבת ט ו). ״הוֹצִיאוּ הַצְּרוֹר בַּחֲשַׁאי מִכִּיסוֹ וְהִנִּיחוּ שָׁם בִּמְקוֹמוֹ מַק וָמֶקֶק וּנְיָר מָחוּק״ (מנדלי מו״ס, קסה). ״יָדְעָה לְהַפְלוֹת בֵּין עִקָּר וּבֵין טָפֵל, בֵּין מֶקֶק סְפָרִים וּבֵין דְּבַר־יְצִירָה״ (ביאליק, על חכמת). 2°. רִקָּבוֹן בְּאֶחָד מֵאֵבְרֵי הַגּוּף, גַּנְגְּרֶנָה [ראה ערך גַּנְגְּרֶנָה]. – [מֶקֶק־, מִקְקוֹ]

א. **מָקָק°** ז׳ – ראה תִּיקָן°.

ב. **מָקָק°** ז׳ [על־פי השם המדעי Macaca] סוּג שֶׁל קוֹפִים מִמִּשְׁפַּחַת הַגּוּנוֹנִיִּים הַמְּצוּיִים בְּיוֹתֵר בְּאַסְיָה. הַמָּקָקִים מִסְתַּגְּלִים בְּנָקֵל לַשֶּׁבִי, וּלְפִיכָךְ הֵם שְׁכִיחִים בְּגַנֵּי־הַחַיּוֹת. – [מָקָקִים]

מקק (1/15)

מַקֵּר°, מיקר ת׳ [מן קרר, הֵקֵר] הַגּוֹרֵם קְרִירוּת, מְצַנֵּן: ״נוֹתְנִין (בַּשַּׁבָּת) כְּלֵי מֵקֵר וּכְלֵי־מַתָּכוֹת עַל־גַּבֵּי כְּרֵסוֹ שֶׁל מֵת״ (תוספתא שבת יז יח). – [מֵקֵר־, מְקָרִים, מְקָרֵי־]

מקר [מן מָקוֹר]

~ הת׳ **הִתְמַקֵּר°**, הִשְׁתַּדֵּל לְהֵרָאוֹת מְקוֹרִי, עָשָׂה עַצְמוֹ אוֹרִיגִינָלִי: ״מִי הוּא, מִתְמַקֵּר אוֹ סְתָם מִתְלַהְלֵהַּ?״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 384). – [לְהִתְמַקֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

מִקְרָא ז׳ [מן א. קרא] 1. קְרִיאָה, הַזְמָנָה, הַכְרָזָה, הוֹדָעָה לְהִתְאַסֵּף: ״עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף... וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה״ (במדבר י ב). ״וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם״ (שמות יב טז). ״יְהֵי מִקְרָאֲךְ לַקֶּבֶר בָּרוּךְ״ (ירושלמי ברכות ד ד). 2. קְרִיאָה בְּסֵפֶר, וּבְיִחוּד בְּסֵפֶר־הַתּוֹרָה אוֹ בַּתַּנַ״ךְ כֻּלּוֹ: ״וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ

בַּמִּקְרָא" (נחמיה ח ח). "חוּץ מִמִּקְרָא מְגִלָּה" (מגילה ו:). "מִקְרָא סוֹפְרִים וְעִטּוּר סוֹפְרִים" (נדרים לז:). 3*, כִּנּוּי כְּלָלִי לְסִפְרֵי תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים – לְחֵלֶק מֵהֶם אוֹ לְכֻלָּם: "מְלַמֵּד הוּא אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו מִקְרָא" (נדרים ד ג). "כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּמִּקְרָא וּבַמִּשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ־אֶרֶץ – לֹא בִּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא (קידושין א י). "בֵּית־סֵפֶר – לַמִּקְרָא וּבֵית־תַּלְמוּד – לַמִּשְׁנָה" (ירושלמי כתובות לה ג). סִפּוּרֵי־הַמִּקְרָא. מָבוֹא לַמִּקְרָא. 4*, כָּתוּב אֶחָד מִכִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ, פָּסוּק אֶחָד מִן הַתַּנַ"ךְ: "אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי־פְשׁוּטוֹ" (שבת סג.). "בִּימֵי יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל נִתְקַיֵּם מִקְרָא זֶה" (תענית ה.). "זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִקְרָיוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה בְּמָשָׁל" (ירושלמי כתובות כח ג). 5°, קְרִיאָה, עִיּוּן בְּסֵפֶר: סִפְרֵי מִקְרָא לִילָדִים. מִקְרָא־עֹנֶג. 6°, קְרִיאָה מְטֻעֶמֶת, קַרְיָנוּת: תָּכְנִית הַנֶּשֶׁף כָּלְלָה זִמְרָה, נְגִינָה וּמִקְרָא. – [מִקְרָא־, מִקְרָאוֹ... מִקְרַאֲכֶם; מִקְרָאִים. מִקְרָאֵי־; גם מִקְרָאוֹת, ־רָאוֹת־, גם מִקְרָיוֹת*]

– מִקְרָא־קֹדֶשׁ, הַכְרָזָה חֲגִיגִית עַל בּוֹא הֶחָג: "וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם" (שמות יב טז).

– מִקְרָא מָלֵא הוּא* (ירושלמי ברכות ה א), הֲרֵי זֶה כָּתוּב מְפֹרָשׁ, הַדָּבָר נֶאֱמַר בִּמְפֹרָשׁ בְּפָסוּק מִן הַתַּנַ"ךְ: "אֵין הָעוֹלָה בָּאָה אֶלָּא עַל הִרְהוּר הַלֵּב; ר' לֵוִי אָמַר: מִקְרָא מָלֵא הוּא: 'וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם'" (ילקוט, צו תעט).

– מִקְרָאוֹת גְּדוֹלוֹת°, כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַתַּנַ"ךְ שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּתַבְנִית גְּדוֹלָה בְּצֵרוּף הַתַּרְגּוּמִים לַאֲרָמִית וּפֵרוּשִׁים רַבִּים (רַשִׁ"י, רַדַ"ק, אִבְּן־עֶזְרָא, רַלְבַּ"ג, סְפוֹרְנוֹ וְעוֹד).

– בְּנֵי־מִקְרָא° (בספרות הקראים), כִּנּוּי לְכַת הַקָּרָאִים שֶׁהֶאֱמִינוּ רַק בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב.

– בַּעַל־מִקְרָא*, אָדָם הַבָּקִי הֵיטֵב בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: "מָה הַגֶּפֶן הַזּוֹ יֵשׁ בָּהּ עֲנָבִים, יֵשׁ בָּהּ צִמּוּקִים – כָּךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶם בַּעֲלֵי־מִקְרָא, בַּעֲלֵי־מִשְׁנָה, בַּעֲלֵי־תַלְמוּד, בַּעֲלֵי־אַגָּדָה" (ויקרא רבה לו).

– יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא*, שִׁיטָה מְקֻבֶּלֶת בְּמִדְרַשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל: הַקְּרִיאָה לְפִי הַנִּקּוּד הַמְקֻבָּל הִיא הָעִקָּרִית, וּלְפִיהָ נָבִין אֶת הַכָּתוּב (בְּנִגּוּד לַשִּׁיטָה הָאַחֶרֶת – "יֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת" – הַקְּרִיאָה לְפִי הַכְּתִיב הַנִּמְסָר לָנוּ בְּלֹא נִקּוּד הִיא הָעִקָּרִית); דֻּגְמָה: בְּהִלְכוֹת אֲכִילַת הַפֶּסַח בְּמָקוֹם אֶחָד אוֹ בַּחֲבוּרָה אַחַת נֶחְלְקוּ חֲכָמִים וְסָמְכוּ אֶת דִּבְרֵיהֶם עַל הַכָּתוּב "בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל" (שמות יב מו): אֶחָד סוֹבֵר, כִּי יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא – וְנִקְרָא אֵפוֹא לְפִי הַנִּקּוּד שֶׁבְּיָדֵינוּ "יֵאָכֵל" (הַפֶּסַח); וְאַחֵר סוֹבֵר, כִּי יֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת וְהַקְּרִיאָה הָרְגִילָה בְּלֹא נִקּוּד הִיא "יֹאכַל" (הָאוֹכֵל) (פסחים פו:).

– אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְשׁוּטוֹ* (שבת סג.), 1*, יֵשׁ לְהָבִין אֶת דִּבְרֵי הַתַּנַ"ךְ כִּכְתָבָם, לְלֹא דְּרָשׁוֹת וְהַשְׁאָלוֹת. 2° [בהרחבת המשמעות] אֵין לְהַכְנִיס כַּוָּנוֹת וּרְמָזִים בַּדְּבָרִים שֶׁנִּשְׁמְעוּ, אֶלָּא יֵשׁ לַהֲבִינָם כִּפְשׁוּטָם [ומכאן:]

– מִקְרָא כִּפְשׁוּטוֹ°, מִקְרָא בְּלֹא דְּרָשׁוֹת, לְפִי מַשְׁמָעוּתָן הַפְּשׁוּטָה וְהַסְּבִירָה שֶׁל הַמִּלִּים: "אוֹהֵב אֲנִי מִקְרָא כִּפְשׁוּטוֹ בְּלֹא פֵּרוּשִׁים" (עגנון, כפות שכז). "מִקְרָא כִּפְשׁוּטוֹ" (טור־סיני, ספרי פירושיו לתנ"ך).

– שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם* [על־פי ברכות ח.: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום"] 1°, כִּנּוּי לְמִנְהָג מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל לִקְרֹא בְּעַרְבֵי־שַׁבָּתוֹת אוֹ בְּשַׁבָּתוֹת בַּבֹּקֶר אֶת פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ בְּלִוְיַת תַּרְגּוּמָהּ הָאֲרָמִי, תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס, בְּסֵדֶר זֶה: כָּל פָּסוּק נִקְרָא פַּעֲמַיִם בַּתּוֹרָה כִּלְשׁוֹנוֹ וּפַעַם בְּתַרְגּוּמוֹ הָאֲרָמִי: "כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא בַּשַּׁבָּתוֹת... אֶת הַחֻמָּשׁ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם" (ביאליק, הספר העברי). "וְהָיָה שׁוֹנֶה בְּפָרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם" (טביב, דרך 62). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לִקְרִיאָה מְדֻקְדֶּקֶת וּמְכֻוֶּנֶת בְּיוֹתֵר: הַדְּבָרִים חֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר, יֵשׁ לְקָרְאָם שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם!

מִקְרָא, מקורא תו"ז [מן א. קרא, קָרָא] 1*, קָרוּא, מְזֻמָּן, אוֹרֵחַ: "וְכִי יֵשׁ חָתָן עוֹשֶׂה סְעוּדָה לַמִּקְרָאִים וְלֹא יֵשֵׁב עִמָּהֶם?" (במדבר רבה יג). "אָז לְשֵׁם שֶׁנָּאוּי (לְעֵשָׂו) הָיְתָה מִקְרָאָה לֵאָה" (ינאי, מ). 2, מְכֻנֶּה, נִקְרָא בְּשֵׁם: "שְׁמַע אֵלַי, יַעֲקֹב, וְיִשְׂרָאֵל מְקֹרָאִי" (ישעיה מח יב). 3°, הַנִּקְרָא בְּאוֹתוֹ הַשֵּׁם: "תִּהְיֶה כְּדָנִיֵּאל מִקְרָאֲךָ" (אלעזר הבבלי, אל דניאל, דיואן קט). – [מִקְרָא־, מִקְרָאִים, מִקְרָאֵי־; מִקְרֵאת, מִקְרָאוֹת]

מֻקְרָא°, מוקרא ת' [מן א. קרא, הֻקְרָא] 1, שֶׁהִקְרִיאוּ אוֹתוֹ, שֶׁהֵבִיאוּ אוֹתוֹ לִידֵי קְרִיאָה: תַּלְמִיד מֻקְרָא עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה. 2, שֶׁקְּרָאוּהוּ בְּקוֹל וּבְהַטְעָמָה, מְדֻקְלָם: הַשִּׁיר הַמֻּקְרָא עַל־יְדֵי הַקַּרְיָן נִתְקַבֵּל בִּתְשׁוּאוֹת. – [מֻקְרֵאת, מֻקְרָאִים, ־אוֹת]

מִקְרָאָה°, מיקראה נ' [מן מִקְרָא] כְּרֶסְטוֹמַתְיָה, אַנְתּוֹלוֹגְיָה, סֵפֶר־קְרִיאָה־וְלִמּוּד. – [מִקְרָאַת־, מִקְרָאוֹת, מִקְרְאוֹת־]

מִקְרָאִי° ת' [מן מִקְרָא] הַלָּקוּחַ מִן הַמִּקְרָא, שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: פַּרְשָׁנוּת מִקְרָאִית, סִגְנוֹן מִקְרָאִי. נִיב מִקְרָאִי. –[מִקְרָאִית, מִקְרָאִיִּים, מִקְרָאִיּוֹת]

מְקֹרָב*, מקורב ת' [מן קרב, קֹרַב] 1°, מְיֻדָּד, שֶׁקֵּרְבוּ אוֹתוֹ, רָצוּי: פְּלוֹנִי מְקֹרָב לַמַּלְכוּת. "מִי יֵלֵךְ וְיַגִּיד לוֹ (לָרַבִּי)? בּוֹרְרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבַּמְקֹרָבִים וְכוֹפִין אוֹתוֹ" (פרץ, יא). 2*, שֶׁהוּא קָרוֹב, מְסֻפָּח: "לְרַחֵק הַמְקֹרָבִין בִּזְרוֹעַ" (עדיות ח ז). – [מְקֹרֶבֶת, מְקֹרָבִים, ־בוֹת]

מֻקְרָב*, מוקרב ת' [מן קרב, הֻקְרַב] מוּבָא לְקָרְבָּן: "הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיַעֲקֹב אָבִינוּ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי וְקָרְבָּנוֹת מֻקְרָבִים וְכֹהֲנִים מְשָׁרְתִים" (ספרי במדבר קיט). "דְּלָלוּ מִמִּכְלְאוֹתַי מֻקְרְבֵי־אִשֶּׁה" (סידור רס"ג, שלא). חַיִּים מֻקְרָבִים לְטוֹבַת הַמַּדָּע. –[מֻקְרֶבֶת, מֻקְרָבִים, ־בוֹת]

מִקְרָב*, מיקרב [מן קרב] הִתְקָרְבוּת: "מִפְּנֵי מִשְׁכָּנִים שֶׁיִּשְׁכְּנוּ וּמִקְרָבִים שֶׁיִּקָּרְבוּ" (בראשית רבה צז, מהד' אלבק). – [מִקְרַב־]

– צִלּוּם־מִקְרָב° [בצילום קולנועי] צִלּוּם שֶׁל שַׁחְקָן מִמֶּרְחָק קָטָן מְאֹד, בְּהַגְדָּלָה רַבָּה שֶׁל תָּוֵי הַפָּנִים, וְכֵן צִלּוּם מִקָּרוֹב שֶׁל פְּרָחִים, בַּעֲלֵי־חַיִּים.

מַקְרֶבֶת° נ' [מן קרב, הִקְרִיב] שֵׁם עִבְרִי לַטֶּלֶסְקוֹפּ, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מַקְרִיב, כִּבְיָכוֹל, אֶת גּוּפֵי הַשָּׁמַיִם כְּשֶׁצּוֹפִים בַּעֲדוֹ. רְאֵה טֶלֶסְקוֹפּ. – [מַקְרֶבֶת־, מַקְרְבוֹת]

מִקְרֶה, מִיקְרֶה ז׳ [מן א. קרה] 1. מאורע, דבר שקרה, דבר שבא בלא כוונה או בלא סבה קבועה: ״לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא היה לנו״ (שמואל א ו ט). ״ותלך... ויקר מקרה חלקת השדה לבעז״ (רות ב ג). על כל מקרה שלא יבוא. מקרה מעניין. מקרה בלתי־רגיל. 2. גורל, מזל: ״וידעתי גם־אני שמקרה אחד יקרה את־כלם״ (קהלת ב יד). ״מקרה אחד לצדיק ולרשע, לטוב ולטהור ולטמא״ (קהלת ט ב). 3 ^ [בספרות־המחקר] תכונת העצם, האיכות הנלוית אל הגוף: ״כי המקרים נמצאים והם ענינים נוספים על ענין העצם״ (מורה נבוכים א עג). ״נמצאים מחברים מחמר וצורה, והמה העצם והמקרה״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). 4 °, פרשת אדם שנמסרה לטפול מיחד (Case): פלוני הוא מקרה־סעד. בלשכה הסוציאלית דנו בתולדות המקרה. – [מקרה־, מקרהו; מקרים, מקרי־]

– **במקרה** ^, בהזדמנות, בלא כונת מכון: ״ויש בני־אדם שאמרו שהעולם נהיה במקרה מבלי בורא שהתחילו״ (חובות הלבבות, הייחוד ו). ״אריסטו יבאר שהענינים הטבעיים כלם אינם נופלים במקרה... ואם היו חלקיו לא במקרה, איך יהיה כלו במקרה?״ (מורה נבוכים ב כ). פגשתי במקרה את חברי.

– **מקרי־הזמן** °, פגעי הזמן, תלאות: ״כבר לבי מר עלי ממקרי הזמן״ (הזז, היושבת 310).

– **מקרה־לילה** [על־פי דברים כג יא, ושם בקוף דגושה: מקרה] ראית קרי, שפיכת זרע של הגבר בשנתו.

– **מקרה בלתי־טהור** ° [שאול בשינוי נוסח מן שמואל א כ כו], מאורע חשוד, מעשה המעורר חשדות וספקות בהגינותו וביושרו של עושהו.

– **שם־המקרה** ^ [בדקדוק בימי־הבינים] שם משפט או פעל בצורת המקור: ״שם שאיננו עצם הדבר רק הוא מקרה, כמו חכמה וגבורה״ (אברהם אבן־עזרא, צחות, השמות). ״הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה״ (הרקמה לג׳נאח א).

מְקֵרָה, מְקֵירָה נ׳ [מן קרר] 1. מקום קר, מקום לשאף בו רוח צוננת בימי החם הלוהט: ״והוא ישב בעלית המקרה אשר־לו לבדו״ (שופטים ג כ). ״ולא באו ביום שרב וחם־יום בבית שיש ובעלית מקרה״ (הנגיד, דיואן 12). 2 °, מקרר, ארון־קרור למצרכים. – [מקרת־, מקרות, מקרות־]

מְקָרֶה ז׳ [מן ב. קרה, קרה] תקרה, ספון הבית: ״בעצלתים ימך המקרה, ובשפלות ידים ידלף הבית״ (קהלת י יח). – [מקרה־, מקרים, ־רי־]

מְקֹרֶה*, מְקוֹרֶה ת׳ [מן ב. קרה, קרה] מכסה בתקרה: ״סכה מקרה פסולה, מבוי מקרה כשר״ (ירושלמי סוכה נא ד). ״בית שחציו מקרה וחציו אינו מקרה״ (עירובין צג.). ״ויבן אנטיוכוס מצפון העיר ירושלים מאה ושלשים מגדלים בצורים, מקרים עם גגות״ (יוסיפון, קה). צריף מקרה בפחים. – [מקרה, מקרים, מקרות]

מַקְרוֹ־ ◊ [בראש מלים בינלאומיות] – ראה מִיקְרוֹ־ ◊.

מַקְרוֹלַפְרוֹס* ז׳ [מיוונית: makros גדול + elaphros קל־רגליים] ארך וקל: ״והיתה שם אשה אחת והיה לה בן ננס והיתה קוראה אותו מקרואלפרוס... אמרו: אם בעיניך מקרולפרוס, בעינינו הוא ננס שבננסים״ (בראשית רבה סה).

מַקְרוֹסְקוֹפִּי ◊ ת׳ [מיוונית: makros גדול + skopein לראות] הנראה לעין הרגילה שאינה מצידת במכשיר, גדול (להבדיל מן ״מיקרוסקופי״). – [מקרוסקופית, מקרוסקופיים, ־פיות]

מַקְרוֹקוֹסְמוֹס ◊ ז׳ [מיוונית: makros גדול + kosmos עולם] העולם הגדול, תבל, יקום (להבדיל מן ״מיקרוקוסמוס״).

מְקֻרְזָל*, מְקוּרְזָל ת׳ [ערבית: קרזל כרך את השיער] 1*. כרוך כפקעת, מעגל: ״צרור המקרזל כזית, כאגוז, כביצה״ (תוספתא שבת יג יג). ״באבנים מקרזלות״ (שבת מג.). 2 ° [בהשאלה] מתלתל, מסלסל: ״בחור לבנוני ומקרזל״ (גנסין, א 281). ״בהשיקו את כף ידו השמאלית אל קצה שפמו המקרזל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 85). ״שערות־זהב מקרזלות ועינים כחלות״ (דינור, בעולם 245). ״הוא היה מקרזל־שער״ (ברטוב, כנפים ז). – [מקרזלת, מקרזלים, ־לות]

א. **מְקֹרָח, מוּקְרָח** ת׳ [מן א. קרח, הקרח] 1. שנשרו שערותיו, שנעשה קרח: ״כל־ראש מקרח״ (יחזקאל כט יח). ״ומטפחים בכפותם על ראשם המקרח״ (מנדלי מו״ס, רנג). זקן מקרח. אריג מקרח. 2* [בהשאלה לגבי נטיעות] שנעקרו נטיעותיו: ״אינו חיב עד שיהו ששה על ששה מקרחין בתוך שדה־תבואה״ (ירושלמי כלאים כז ב). ״אילן הרוס־קנים ומקרח־צמרת״ (למדן, במעלה ע). – [מקרחת, מקרחים, ־חות]

ב. **מְקֹרָח°, מוּקְרָח** ת׳ [מן א. קרח; וראה ב. קרח] מכסה קרח: ״בימות החרף אני כלוא בתוך ביתי והעולם הצפוי לי מבחוץ משלג ומקרח״ (ליסיצקי, תולדות 265). – [מקרחת, מקרחים, ־חות]

מְקֹרָח ^, מְקוֹרָח ת׳ [מן א. קרח] 1 ^. מקרח, שנעשה קרח, שנשרו שערותיו: ״ואתם ראוין להיות נאים ולא גדודים ומקרחים״ (רש״י דברים יד א). [ובהשאלה:] ״לא נמצא מקרחים ומדלדלים ברותנו״ (קריב, עטרה 70). 2 ° [בהשאלה] שנשרו עליו, שנעקרו נטיעותיו: ״כרי הגוי מקרחים מדשא״ (טנאי, ארץ 131). ״מרחתים האילנות הבודדים קודרים ומקרחי־צמרת״ (בארון, פרשיות 300). – [מקרחת, מקרחים, מקרחות]

מַקְרֵי* ז׳ [ארמית, מן קרי, קרא] מקריא, מלמד קריאה [רווח בצירוף:]

– **מקרי־דרדקי*** (בבא בתרא כא:) מלמד־תינוקות: ״שמע קול מקרי־דרדקי קורא עם תלמידיו״ (עגנון, כלה שי).

מִקְרִי ^ ת׳ [מן מקרה] ארעי, שבא בדרך מקרה ובלא מתכון: ״ושהחשך הוא טבע מציאות העולם התחתון כלו, והאור מקרי חוצה לו מתחדש עליו מחוץ״ (מורה נבוכים ב ל). ״שרש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). ״מניח אני לו אלה השגגות המקריות, אך לא אוכל להניח לו שגגתו היסודית״ (אחד העם, כא). הצלחה מקרית. – [מקרית, מקריים, ־ריות]

מִקְרִיּוּת° נ׳ [מן מִקְרִי] אַרְעִיּוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁבָּא בְּמִקְרֶה: "וְהִשְׁתַּוּוּת הַמִּקְרִים בְּמִקְרִיּוּת" (מורה נבוכים א עג, הקדמה י). מִקְרִיּוּת לְעֻמַּת סִבָּתִיּוּת. מִקְרִיּוּת בַּחַיִּים וּבְגוֹרָלוֹ שֶׁל אָדָם. — [מִקְרִיּוּת־]

מַקְרִיחַ° ת׳ [מן א. קרח, הִקְרִיחַ] שֶׁשַּׂעֲרוֹת־רֹאשׁוֹ הִתְחִילוּ לִנְשֹׁר, שֶׁמִּתְפַּתַּחַת אֶצְלוֹ קָרַחַת: אָדָם מַקְרִיחַ בְּגִיל־הָעֲמִידָה. — [מַקְרִיחָה, מַקְרִיחִים, ־חוֹת]

א. מַקְרִין° ת׳ [מן א. קרן, הִקְרִין] מֵפִיץ קַרְנֵי אוֹר אוֹ קְרָנִים אֲחֵרוֹת: חֹמֶר רַדְיוֹאַקְטִיבִי מַקְרִין. — [מַקְרִינָה, מַקְרִינִים, ־נוֹת]

ב. מַקְרִין ת׳ [מן ב. קרן, הִקְרִין] 1. בַּעַל־קְרָנַיִם: "מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס" (תהלים סט לב). 2°. תּוֹקֵעַ בְּקֶרֶן. — [מַקְרִינָה, מַקְרִינִים, ־נוֹת]

מַקְרֵם°, מקורם ת׳ [מן קְרוּם; ראה קרם] בַּעַל־קְרוּם: "רֵיחַ כִּכַּר־לֶחֶם חַמָּה, מְקֹרֶמֶת" (שופמן, ב 173). — [מְקֹרֶמֶת, מְקֹרָמִים, מְקֹרָמוֹת]

מֻקְרָם°, מוקרם ת׳ [מן קְרוּם; ראה גם קרם, הֻקְרַם] שֶׁהֶעֱלָה קְרוּם, שֶׁעָלְתָה עָלָיו שִׁכְבַת־חֹמֶר כְּלָשֶׁהוּ: מָרָק מֻקְרָם. חָלָב מֻקְרָם לְאַחַר הַרְתָּחָתוֹ. — [מֻקְרֶמֶת, מֻקְרָמִים, ־מוֹת]

מַקְרֵן° ז׳ [מן א. קרן] רַדְיָאטוֹר. 1. מַעֲרֶכֶת צִנּוֹרוֹת שֶׁעוֹבְרִים בָּהֶם מַיִם חַמִּים אוֹ קִיטוֹר וְחֻמָּם מֻקְרָן בַּחֲלַל הַחֲדָרִים בְּשִׁיטַת הַסָּקָה מֶרְכָּזִית. 2. מַצְנֵן, מַכְשִׁיר בָּנוּי קָנִים־קָנִים אוֹ צִנּוֹרוֹת וּבָהֶם מַיִם קָרִים אוֹ נוֹזֵל אַחֵר לְצִנּוּן הַמָּנוֹעַ בִּמְכוֹנִיּוֹת. 3. [בכלי־ירייה] מַעֲטֶה מְסַבִּיב לַקָּנֶה בִּכְלִי־יְרִיָּה אוֹטוֹמָטִי הַמְשַׁמֵּשׁ לְקֵרוּרוֹ עַל־יְדֵי הַגְדָּלַת שֶׁטַח הַמַּגָּע עִם הָאֲוִיר אוֹ עַל־יְדֵי יְצִירַת זִרְמֵי־אֲוִיר סְבִיבוֹ. 4. מַכְשִׁיר־הַקְרָנָה שֶׁל שְׁקוּפִיּוֹת אוֹ סְרָטִים — ראה מַטּוֹל. — [מַקְרֵן־, מַקְרְנִים, ־רְנֵי־]

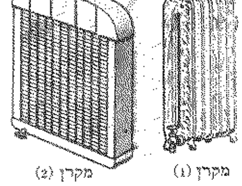

מקרן (1) מקרן (2)

א. מֻקְרָן°, מוקרן ת׳ [מן א. קרן, הֻקְרַן] 1°. מוּפָץ בְּצוּרַת קְרָנַיִם שֶׁל אוֹר אוֹ שֶׁל אֶנֶרְגְּיָה אַחֶרֶת: אוֹר מֻקְרָן. חֹם מֻקְרָן. קַרְנֵי רֶנְטְגֶן מֻקְרָנוֹת. 2. מֻעֲלֶה עַל הַבַּד: סֶרֶט מֻקְרָן בְּאוּלַם־קוֹלְנוֹעַ. — [מֻקְרֶנֶת, מֻקְרָנִים, ־נוֹת]

ב. מֻקְרָן°, מוקרן ת׳ [מן ב. קרן, הֻקְרַן] מַקְרִין, בַּעַל־קְרָנַיִם: "יָבִיאוּ אַיִל מֻקְרָן" (פיוטים, סידור 694). — [מֻקְרֶנֶת, מֻקְרָנִים, ־נוֹת]

מְקֹרָן°, מקורן ת׳ [מן א. קֶרֶן; וראה ב. קרן] עָשׂוּי כְּעֵין קֶרֶן, מֻקְשֶׁה כַּקֶּרֶן: רִקְמָה מְקֹרֶנֶת. — [מְקֹרֶנֶת, מְקֹרָנִים, ־נוֹת]

מִקְרָס°, מיקרס ז׳ [מן א. קרס] (בהתעמלות) תַּרְגִּיל שֶׁל הַעֲבָרַת הָרַגְלַיִם הַכְּפוּפוֹת וְהַצְּמוּדוֹת בֵּין הַיָּדַיִם כְּשֶׁהַלָּלוּ נִמְצָאוֹת בְּמַצַּב שֶׁל סְמִיכָה אוֹ שֶׁל תְּלִיָּה: קְפִיצַת מִקְרָס מֵעַל לְ־"סוּס" אוֹ מֵעַל לְאַרְגָּז וְכַדּוֹמֶה. — [מִקְרַס־, מִקְרָסִים, מִקְרְסֵי־]

מְקֻרְנָף°, מקורנף ת׳ [מן קַרְנַף] שֶׁדְּמוּת קַרְנַף לוֹ, שֶׁחַטְמוֹ פָּחוּס וְחָרוּם: "רַב הַמְּהוּמָה אֵצֶל הָאוֹטוֹבּוּסִים הַמְקֻרְנָפִים" (קבנר, פנים 180). — [מְקֻרְנֶפֶת, מְקֻרְנָפִים, ־פוֹת]

מְקֹרָע°, מקורע ת׳ [מן קרע, קֹרַע] 1. שָׁסוּעַ, מְשֻׁסָּף: "מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִנִּיחַ בַּיִת שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין וּבָא וּמָצָא חֲתוּלוֹת מְקֹרָעִין לְפָנֵיהֶן" (ירושלמי פאה יז ד). 2. קָרוּעַ הַרְבֵּה, מְמֻרְטָט: "אוֹ שֶׁהָיוּ (הַבְּגָדִים) מְטֻשְׁטָשִׁין אוֹ מְקֹרָעִין" (זבחים יח—יח:). "שַׁרְווּל עֲטִיפָתוֹ, הָאֲרֻכָּה עַד לְמַעְלָה מֵעִקְּבוֹתָיו הַמְיֻחָפִים, מְקֹרָע" (טברסקי, לפידים 201). "כִּתְבֵי־עֵת מְצֻיָּרִים מְקֹרָעִים" (אבישאול, תר׳ הר הקסמים. א 203). סֵפֶר קָרוּעַ וּמְקֹרָע. — [מְקֹרַעַת, מְקֹרָעִים, ־עוֹת]

מְקֻרְצָף°, מקורצף ת׳ [מן קרצף] מְגֹרָד, מְשֻׁפְשָׁף: "כָּל גּוּפוֹ עַד עֲקֵבוֹ שֶׁל הַזָּנָב מְרֻחָץ וּמְקֻרְצָף אֶצְלוֹ" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 213). רִצְפָּה מְקֻרְצֶפֶת וּמְצֻחְצַחַת. — [מְקֻרְצֶפֶת, ־צָפִים, ־פוֹת]

מִקְרֶצֶת° נ׳ [מן ב. קרץ] (טהרות א ח) חֲתִיכַת־בָּצֵק שֶׁנִּקְרְצָה (נִבְצְעָה) מִן הָעִסָּה כְּלָה לַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה חַלָּה אוֹ כִּכָּר. — [מִקְרֶצֶת־, מִקְרָצוֹת, מִקְרְצוֹת־]

מְקַרְקְעִין* ז״ר [מן קַרְקַע, ארמית: מְקַרְקְעֵי, בבא מציעא יא:] נִכְסֵי קַרְקָעוֹת; נִכְסֵי דְּלָא־נָיְדֵי, כְּגוֹן קַרְקָעוֹת, בִּנְיָנִים, מַיִם וְכָל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְכֵן כָּל חֵלֶק שֶׁל חוֹף אוֹ שֶׁל נָהָר אוֹ יָם (לְהַבְדִּיל מִן "מִטַּלְטְלִין").

— שֶׁבַח־מְקַרְקְעִין°, עֲלִיַּת עֶרְכָּם שֶׁל מְקַרְקְעִין בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים. בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל נוֹהֵג מַס שֶׁבַח־מְקַרְקְעִין בִּשְׁעַת הַעֲבָרַת מְקַרְקְעִין לִבְעָלוּת אַחֶרֶת.

מְקֻרְקָף°, מקורקף ת׳ [מן קַרְקֶפֶת] שֶׁהֻפְשַׁט עוֹר קַרְקַפְתּוֹ (גֻּלְגָּלְתּוֹ) יַחַד עִם הַשְּׂעָרוֹת (כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּהֲגוּ הָאִינְדְּיָאנִים בִּצְפוֹן אֲמֶרִיקָה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶם הַשְּׁבוּיִים): נִתְגַּלְּתָה גּוּפָה מְקֻרְקֶפֶת. — [מְקֻרְקֶפֶת, מְקֻרְקָפִים, ־פוֹת]

מְקָרֵר°, מְקָרֵר° ז׳ [מן קרר, קֵרֵר] מְקֵרָה, אָרוֹן עָשׂוּי דְּפָנוֹת כְּפוּלִים הֶעָשׂוּי לְהַחֲזִיק בְּקֹר צָרְכֵי־אֹכֶל — עַל־יְדֵי גּוּשֵׁי־קֶרַח הַמּוּשָׂמִים בּוֹ, אוֹ עַל־יְדֵי הַקֹּר הַנּוֹצָר בּוֹ עַל־יְדֵי מָנוֹעַ חַשְׁמַלִּי ("מְקָרֵר חַשְׁמַלִּי"). — [מְקָרֵר־, מְקָרְרִים, מְקָרְרֵי־; מְקָרֵר־, מְקָרְרִים, מְקָרְרֵי־]

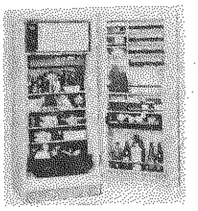

מקרר

מְקֹרָר°, מקורר ת׳ [מן קרר, קֹרַר] 1. שֶׁנַּעֲשָׂה קַר אוֹ שֶׁקָּלַט קֹר בְּמִדָּה מְרֻבָּה: מָרָק מְקֹרָר. 2. מְצֻנָּן, שֶׁחָלָה מֵחֲמַת קֹר: הַיֶּלֶד הַמְקֹרָר נָפַל לְמִשְׁכָּב. — [מְקֹרֶרֶת, מְקֹרָרִים, ־רוֹת]

— רוּחוֹ מְקֹרֶרֶת°, יֵשׁ לוֹ קֹרַת־רוּחַ, הוּא מְרֻצֶּה: "לְשָׁעָה זוֹ... הִתְאַוָּה כָּל הַיָּמִים, וְעַכְשָׁו מִשֶּׁהִגִּיעַ אֵלֶיהָ אֵין רוּחוֹ מְקֹרֶרֶת" (קבק, במשעול 309).

מֻקְרָשׁ°, מוקרש ת׳ [מן קרש, הִקְרִשׁ] מֻקְפָּא, שֶׁנַּעֲשָׂה קָרוּשׁ וְסָמִיךְ: דָּם מֻקְרָשׁ. תַּבְשִׁיל מֻקְרָשׁ בַּקֹּר. — [מֻקְרֶשֶׁת, מֻקְרָשִׁים, מֻקְרָשׁוֹת]

מִקְרָשׁ°, מיקרש ז׳ [מן קרש] מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּקְרַשׁ: מִקְרָשׁ שֶׁל דָּם בְּעוֹרְקָיו שֶׁל הַחוֹלֶה. (ובהשאלה:) "וְהַכֹּל נֶהְפַּךְ לְמִקְרָשׁ נָע הַמְחַפֶּה אֲבַק מַדְהֶה" (שרירא, עוזה 92). — [מִקְרַשׁ־, מִקְרָשִׁים, מִקְרְשֵׁי־]

מִקְרֶשֶׁת° נ׳ [מן קרש] דָּבָר קָרוּשׁ, מְעֻבֶּה: ״וְהַפּוּטִית חוֹתֶכֶת מִקְרֶשֶׁת יָם וְעֵינָהּ אַחַת נוֹצֶצֶת״ (פיכמן, קד). — [מִקְרֶשֶׁת־]

מקשׁ [מן מוֹקֵשׁ 2]

~ פִּע׳ **מִקֵּשׁ°** פ״י זָרַע מוֹקְשִׁים, הִטְמִין פְּצָצוֹת־מוֹקֵשׁ בְּמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לְעַכֵּב אֶת הָאוֹיֵב אוֹ כְּדֵי לִפְגֹּעַ בּוֹ: קְבוּצַת חַבְּלָנִים מִקְּשָׁה אֶת הַסְּבִיבָה. — [לְמַקֵּשׁ אֶת־, מְמַקֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻקַּשׁ°**, נִזְרַע מוֹקְשִׁים: שָׂדֶה מְמֻקָּשׁ. — [מְמֻקָּשׁ, יְמֻקַּשׁ]

מַקָּשׁ° ז׳ [מן א. נקשׁ] מָנוֹף קָטָן בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה אוֹ בִּמְכוֹנַת־סִדּוּר בִּדְפוּס שֶׁמַּקִּישִׁים עָלָיו בְּאֶצְבַּע לְשֵׁם הַדְפָּסַת אוֹת אוֹ לְשֵׁם יְצִיקָתָהּ. — [מַקַּשׁ־, מַקָּשִׁים, מַקְּשֵׁי־]

מִקְשָׁאָה° נ׳ רְאֵה א. מִקְשָׁה.

מִקְשָׁאָן° ז׳ [מן א. מִקְשָׁה] בַּעַל מִקְשָׁה, מְגַדֵּל יְרָקוֹת: ״צָעִיר הָיָה לְיָמִים וּכְבָר נִשְׂכַּר אֶל בֵּין הַכּוֹרְנִים אוֹ הַמִּקְשָׁאָנִים״ (שנהר, תר׳ הנואם). — [מִקְשְׁאַן־, מִקְשְׁאָנִים, ־אָנֵי־]

מִקְשָׁב°, מיקשב ז׳ [מן קשב] הַקְשָׁבָה, שְׁמִיעָה: ״וַתַּצֵּל כָּל אֹזֶן מִמִּקְשָׁבוֹ״ (סידור רס״ג, שכד). ״וְאָזְנָם לְמִקְשַׁב הַקְּרִיאָה הַמֻּפְלָאת נְטוּיָה כַּאֲפַרְכֶּסֶת״ (ברתיני, שביל 85). — [מִקְשַׁב־]

א. **מִקְשָׁה** נ׳ [מן קִשּׁוּא] שְׂדֵה קִשּׁוּאִים וַאֲבַטִּיחִים וְכַדּוֹמֶה: ״כְּסֻכָּה בְכָרֶם, כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה״ (ישעיה א ח). ״כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי־אָדָם חוֹרְשִׁים לִטַּע בַּמִּקְשָׁאוֹת וּבַמִּדְלָעוֹת״ (שביעית ב א). ״יוֹצֵא אַרְיֵה בְּעֶגְלָתוֹ לִסְבֹב... אֶת מִקְשְׁאוֹתָיו וּמִדְלְעוֹתָיו״ (ביאליק, אריה ב). — [מִקְשַׁת־, מִקְשׁוֹת, גם מִקְשָׁאוֹת, מִקְשְׁאוֹת־, גם מִקְשִׁיּוֹת]

ב. **מִקְשָׁה, מיקשה** נ׳ [מן קשה; ואולי קרוב אל נקשׁ] מוּצָר עָשׂוּי מִגּוּשׁ אֶחָד שֶׁל מַתֶּכֶת עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה בּוֹ: ״כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִגּוּשׁ מִמֶּנָּה (מִן הַמְּנוֹרָה גּוּפָהּ) יִהְיוּ, כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר״ (שמות כה לו). ״עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף, מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם״ (במדבר י ב). ״אָז יָרִיעוּ בְּנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת־מִקְשָׁה״ (בן-סירא נ כב). — [מִקְשַׁת־, מִקְשׁוֹת]

— **מִקְשָׁה אַחַת** [בהשאלה מן שמות כה לו], חֲטִיבָה אַחַת, גּוּשׁ אֶחָד: ״זְקָנוֹ וּפֵאוֹתָיו וּשְׂפָמוֹ וְרֹאשׁ אַדַּרְתּוֹ שֶׁל הָרַב נַעֲשׂוּ מִקְשָׁה אַחַת שֶׁל זְכוּכִית״ (ביאליק, יום הששי ה).

מִקְשֶׁה ז׳ [אולי מן קשה; המשמעות משוערת] תִּסְרֹקֶת, זִקּוּף שֵׂעָר וְתִלְתּוּלוֹ: ״וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה — קָרְחָה״ (ישעיה ג כד). — [מִקְשֵׁה־, מִקְשִׁים, ־שֵׁי־]

מַקְשֶׁה* ז׳ [מן קשה, הִקְשָׁה] מִי שֶׁשּׁוֹאֵל קֻשְׁיָה, הַמּוֹצֵא סְתִירָה קָשָׁה בִּדְבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ: ״ר׳ זֵירָא חָרִיף וּמַקְשֶׁה״ (הוריות יד·). הַמַּקְשֶׁה וְהַמְּתָרֵץ. — [מַקְשֵׁה, מַקְשִׁים, ־שׁוֹת]

מֻקְשֶׁה°, מוקשה ת׳ [מן קשה, הִקְשָׁה] 1. שֶׁנַּעֲשָׂה קָשֶׁה, בִּלְתִּי־גָמִישׁ: ״בֵּיצִים מֻקְשׁוֹת חַמּוֹת שֶׁטַּעְמָן יָפֶה״ (בורלא, עקביה 262). צַוָּארוֹן מֻקְשֶׁה בְּעֲמִילָן. פֶּרֶק מֻקְשֶׁה בַּגּוּף מֵחֲמַת מַחֲלָה. 2. מְפֻרָךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֹשִׁי וּסְתִירָה, מָלֵא קֻשְׁיוֹת: ״וְהַדָּבָר כֻּלּוֹ מֻקְשֶׁה — רֵאשִׁית, מֵאַיִן בָּאוּ כָּל אֵלֶּה לְתוֹךְ הַמַּרְאָה?״ (ביאליק, ספיח ב). עִנְיָן זֶה מֻקְשֶׁה בְּעֵינַי. הַנָּחָה מֻקְשֵׁית מֵעִקָּרָהּ. — [מֻקְשֵׁית, מֻקְשִׁים, ־שׁוֹת]

מִקְשׁוֹר°, מיקשור ז׳ [מן קשר] קֶשֶׁר עִנְיָנִים, צֵרוּף דְּבָרִים: ״עֲדַיִן נִשְׁאַר אָפְיָהּ הַשְּׁלִילִי הַמֻּבְהָק שֶׁל פְּעֻלָּה זוֹ, בְּיִחוּד בַּמִּקְשׁוֹר בּוֹ נַעֲשְׂתָה, קַיָּם וְעוֹמֵד בְּעֵינֵיהֶם״ (שרת, באסיה 269). מִקְשׁוֹר שֶׁל נוֹשְׂאִים. — [מִקְשׁוֹר־, מִקְשׁוֹרִים, ־רֵי־]

— **בְּמִקְשׁוֹר אֶחָד°**, יַחַד, בִּמְצֹרָף: בַּכִּנּוּס נִדּוֹנוּ בְּעָיוֹת כַּלְכָּלִיּוֹת וּבְעָיוֹת מְדִינִיּוֹת בְּמִקְשׁוֹר אֶחָד.

מִקְשָׁח°, מקושח ת׳ [מן קשח] קָשֶׁה, גַּס: ״אֶצְבָּעוֹת חֲסִינוֹת, מִקְשָׁחוֹת, תְּפִסוֹהוּ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 276). ״יָדוֹ מִקְשַׁחַת וְהוּא גַּם יִבְעַט״ (בסוק, נחושתיים לד). ״כְּשֶׁהֵרִים פָּנָיו בְּעֵת גִּלּוּחַ אֶת הַזָּקָן בְּסַנְטֵרוֹ הַמִּקְשָׁח״ (עמיחי, שירים 74). — [מִקְשַׁחַת, מִקְשָׁחִים, מִקְשָׁחוֹת]

מֻקְשָׁח°, מוקשח ת׳ [מן קשח] מֻקְשֶׁה: ״הַאֵל אֶרֶץ זֹה הַמֻּקְשָׁחָה הִטִּיתָ אֶת יְדֵי הַמַּכָּה?״ (טמקין, שירים קה). לֵב מֻקְשָׁח וְאַכְזָרִי. — [מֻקְשַׁחַת, מֻקְשָׁחִים, ־חוֹת]

מֻקְשָׁט*, מקושט ת׳ [מן א. קשט, קִשֵּׁט] מְהֻדָּר, מְפֹאָר, מְעֻטָּר בְּתַכְשִׁיטִים: ״הֱוֵי מְקֻשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיטַיִךְ״ (ספרי עקב פב). ״וְנַעֲרָה יוֹצְאָה מְקֻשֶּׁטֶת וּמְבֻסֶּמֶת וּמְפַתָּה אוֹתוֹ״ (במדבר רבה כ). ״כְּכַלָּה מְקֻשֶּׁרֶת, בַּעֲדָיִים מְקֻשֶּׁטֶת״ (ינאי, רעט). ״יְפֵהפִיָּה גְּדוֹלָה מְאֹד, וּמְלֻבֶּשֶׁת הָדָר וּמְקֻשֶּׁטֶת מְאֹד־מְאֹד״ (פרץ, יב). בַּיִת מְקֻשָּׁט לִכְבוֹד הֶחָג. — [מְקֻשֶּׁטֶת, מְקֻשָּׁטִים, ־טוֹת]

מִקְשִׁי̇ ת׳ [מן ב. מִקְשָׁה] עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־מִקְשָׁה, מְסִיבִי, אָטוּם, שֶׁאֵינוֹ נָבוּב: ״שֶׁהָאָטֹם הוּא הַדָּבָר הַמִּקְשִׁי אֲשֶׁר אֵין לוֹ חֲלָלִים״ (פירוש המשניות לרמב״ם, פרה ג ו). גָּלִיל מִקְשִׁי (לְהַבְדִּיל מִן צִנּוֹר חָלוּל). — [מִקְשִׁית, מִקְשִׁיִּים, מִקְשִׁיּוֹת]

מִקְשִׁיּוּת̇ נ׳ [מן מִקְשִׁי] 1̇, מְסִיבִיּוּת, אֲטִימוּת, חֹסֶר־נְבִיבוּת: ״קֹשִׁי וְהָרַכּוּת וְהַסְּפוֹגִיּוּת וְהַמִּקְשִׁיּוּת״ (קאנון, א א). מִקְשִׁיּוּת שֶׁל גְּלִיל־מַתֶּכֶת. 2°, נֻקְשׁוּת: ״הָרָעָה בָּאָה לִפְעָמִים לְחַנֵּךְ אֶת הָאָדָם אֶל הַמִּקְשִׁיּוּת״ (קלוזנר, הספרות א 230). — [מִקְשִׁיּוּת־]

מַקְשָׁן̇ ז׳ [מן מַקְשֶׁה] 1̇, מַעֲלֶה קֻשְׁיָה, מְעוֹרֵר שְׁאֵלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְהַשִּׂיג עַל הַנֶּאֱמָר: ״שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַשַּׁ״ס: הַמַּקְשָׁן מְהַפֵּךְ הַסְּבָרָא כָּאן כְּדֵי שֶׁיַּקְשֶׁה״ (רש״י שבת קד·). ״וְיֵשׁ לוֹמַר דְּוַדַּאי הַמַּקְשָׁן טָעָה״ (תוספות מגילה כו·). 2°, מִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּקֻשְׁיוֹת, הָאוֹהֵב לְהַקְשׁוֹת עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ: ״כְּטַרְחָן מֻפְלָג... וּכְמַקְשָׁן לְהַכְעִיס״ (שרת, באסיה 293). — [מַקְשַׁן־, מַקְשָׁנִים, מַקְשָׁנֵי־, מַקְשָׁנִית, מַקְשָׁנִיּוֹת]

— **סְתָם מַקְשָׁן עַם־הָאָרֶץ̇** (שאלות-ותשובות חוות יאיר יד), דִּבּוּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּקֻשְׁיוֹת וְהוּא מְגַלֶּה עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת בּוּרוּתוֹ.

מַקְשָׁנוּת° נ׳ [מן מַקְשָׁן] מִנְהָגוֹ שֶׁל הַמַּקְשָׁן, הַצָּגַת קֻשְׁיוֹת רַבּוֹת: ״פְּעָמִים מִתּוֹךְ מַקְשָׁנוּת וְאַפְכָּא מִסְתַּבְּרָא שֶׁלּוֹ הָיָה מֵאִיר עֵינֵי יַחְיָא״ (טביב, בערער 260). — [מַקְשָׁנוּת־]

מְקֻשְׁקָשׁ°, מקושקש ת׳ [מן א. קשקש; ראה גם א. קִשְׁקוּשׁ] [בלשון־הדיבור] חֲסַר־צוּרָה, מְבֻלְבָּל, נְטוּל־תֹּכֶן, שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא פִּטְפּוּט וַהֲבָלִים: תָּכְנִית מְקֻשְׁקֶשֶׁת. צִיּוּר מְקֻשְׁקָשׁ. דְּבָרִים מְקֻשְׁקָשִׁים. — [מְקֻשְׁקֶשֶׁת, מְקֻשְׁקָשִׁים, ־שׁוֹת]

מְקֻשְׂקָשׂ, מקושקש° ת׳ [מן קשקשים] מכסה קשקשים, בעל קשקשים: גוף הדג מקשקש. שריון מקשקש. — [מקשקשת, מקשקשים, ־שות]

מְקַשֵּׁר° ז׳ [מן קשר. קשר*] 1. מחבר, מצרף. 2. פקיד־קשר, מי שתפקידו להעביר ידיעות, הוראות והצעות וכדומה בין שני גופים או מוסדות: פלוני נתמנה מקשר בין הממשלה ובין הועדה הבינלאמית. 3. אחד המשחקים במשחק כדורגל או כדור־יד: מקשר ימני. מקשר שמאלי. — [מקשר־, מקשרת, מקשרים, מקשרי־, מקשרות]

מְקֻשָּׁר, מקושר ת׳ [מן קשר, קשר] 1*. קשור בחזקה, מחבר ומהדק, מלכד [גם בהשאלה]: "מצא... גוזלות מקשרין" (בבא מציעא ב ג). "כבלה מקשרת, בעדיים מקשטת" (ינאי, רעט). גלגלי המכונה מקשרים ברצועות. גרגרי החמר מקשרים זה לזה. אנשים מקשרים קשרי אחוה וגורל משתף. 2. [במקרא] מוצק, חזק: "הצאן המקשרות" (בראשית ל מא). — [מקשרת, מקשרים, מקשרות]

— גט מקשר*. שטר שנכתב בשיטה מיחדת לשם שמירתו מזיוף: כתבו בו שורה, קפלו את הכתוב ותפרו, ועדים חתמו עליו; כתבו שורה שניה — קפלו וכתבו, וכן כלו: "גט פשוט — עדיו מתוכו, ומקשר — עדיו מאחוריו" (בבא בתרא י א).

מַקְשֶׁרֶשׁ°, **מקשורש** ז׳ [מק + שרש; על־פי ישעיה ה כד: שרשם כמק יהיה] מחלת הרקבון בשרשי צמחים. — [מקשרשו]

מְקֻשָּׁת°, **מקושת** ת׳ [מן קשת] עשוי כקשת: "חלונותיו המקשתים, מסדרונותיו הארכים" (שמיר, במו 31). "תוי־פנים חטובים להפליא, גבות מקשתות ודקות" (ברטוב, כנפים 93). — [מקשתת, מקשתים, ־תות]

מַקֶּשֶׁת° נ׳ [מן מוקש] אנית־מלחמה שתפקידה להטיל מוקשים בים לשם סתימת תעלות, להגנת נמלים, להטרדת קוי־מסחר ולהפרעה למבצעיו הימיים של האויב (Minelayer). — [מקשת־, מקשות]

א. **מַר** ת׳ ותה״פ [מן מרר] 1 ת׳ בעל טעם חריף ועל־פי־רב בלתי־ערב לחך, שטעמו בערך כטעם פלפל חריף, לענה או זית בלתי־כבוש, הפך מן "מתוק": "ולא יכלו לשתת מים ממרה, כי מרים הם... וישלך (משה עץ) אל־המים, וימתקו המים" (שמות טו כג—כה). "שמים מר למתוק ומתוק למר" (ישעיה ה כ). "ונפש רעבה כל־מר — מתוק" (משלי כז ז). "כל ירק מר יש לו שרף" (פסחים לט). "מר מזה מתחת ידו של הקדוש־ברוך־הוא, ולא מתוק מתחת ידך" (ויקרא רבה לא). 2 [בהשאלה] רע, עצוב, מדכדך: "ודעי וראי כי רע ומר עזבך את־ה׳ אלהיך" (ירמיה ב יט). "ויזעק זעקה גדולה ומרה" (אסתר ד א). חיים מרים. 3. תה״פ במרירות, במצב של רגז וצער: "ואלך מר בחמת רוחי" (יחזקאל ג יד). "מלאכי שלום מר יבכיון" (ישעיה לג ז). "אז גם את... מר בכית לגורלי" (ביאליק, אל הצפור). 4. מרירות [ראה להלן מר־נפש 3, מר־רוח 2] — [מרה, מרים, מרות]

— מר לו, מר לו מר, הוא שרוי בצער רב: "אל, בנותי, כי־מר־לי מאד" (רות א יג). "הנה לשלום — מר־לי מר" (ישעיה לח יז).

— מר־לב°, מר־נפש, מדכדך ונדכא: "רצונו רב להיטיב ולזכות לאחרים, לכל קשה־יום ומר־לב" (בורלא, עקביה 125).

— מר־נפש, 1. מלא רגז וצער, מדכדך מצרות ואכזבות: "והיא מרת נפש... ובכה תבכה" (שמואל א א י). "תנו־שכר לאובד, ויין למרי נפש" (משלי לא ו). "בני, אל תלעג לחיי עני ואל תדאיב נפש עני ומר־נפש" (בן־סירא ד א). 2. מיאש, קשה־לב: "אל־תשמע קולך עמנו, פן־יפגעו בכם אנשים מרי נפש" (שופטים יח כה). "ומרי־נפש המה כדב שכול בשדה" (שמואל ב יז ח). "נשים מרות־נפש וקשות־רוח" (ביאליק, אלמנות). "קבצנים חצופים מחצפים, עזי־פנים ומרי־נפש" (עגנון, אלו קכד). 3. מרירות־נפש, יגון, צער: "אדדה כל־שנותי על־מר נפשי" (ישעיה לח טו). "אדברה בצר רוחי, אשיחה במר נפשי" (איוב ז יא). "באים הם לידי יאוש גמור ומחליטים במר־נפשם שמותר האדם מן הבהמה אין" (אחד העם, שמט). "הנני בוכה במר־נפש" (ברדי׳צבסקי, סיפורים ו).

— מר־רוח*, 1. מר־נפש, מי שרע לו ומר: "צועק מר־רוח בכאב נפשו" (בן־סירא ד ה). 2*. מרירות: "אל תבז לאנוש במר־רוח" (בן־סירא ז יב). "יש שהיה ד׳אספורין מטיל במר־רוחו לפני" (ברנר, א 329).

— מר־המות, כנוי למות שהוא מר ונורא: "אכן סר מר־המות" (שמואל א טו לב). "נאבקתי עם מר־המות אחרי הנתוח" (ברקוביץ, תר׳ מנחם עח). "מר־המות סר, ואנחנו קרואיו ביום מחר" (אלתרמן, א 217).

— המר והנמהר, הקשה והבא כחתף: "הכשדים, הגוי המר והנמהר" (חבקוק א ו). "באותו הערב המר והנמהר, אור ליום הפרדה" (ביאליק, אלמנות).

— הלך מר, היה שרוי בצער ומרירות: "ואלך מר בחמת רוחי" (יחזקאל ג יד).

— בכה מר, בכה הרבה, שפך דמעות רבות: "מלאכי שלום מר יבכיון" (ישעיה לג ז). "אשב ואבכה מר" (ביאליק, תאמר).

— טעות מרה°, טעות מצערת: "הוי טעות מרה! אני ליפה דעתי, והם — אל המכערה!" (ביאליק, יש פושט).

— הטפה המרה°, 1. מרירות, יגון: "אך מי הוא המטיל הטפה המרה לקרע לבנו בתוגה עצורה" (ביאליק, המתמיד). 2. כנוי הלצי למשקה חריף ומשכר, יין או שכר: "שפניה וחטמה ועיניה מצהיבים תמיד מאהבתה לטפה המרה" (ביאליק, אריה ג).

— בנפש מרה, בצער וסבל, ברגז: "וזה ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה" (איוב כא כה).

— מרה תהיה באחרונה, הסוף יהיה רע, הדבר יגמר בצרה או באסון: "הלנצח תאכל חרב? הלוא ידעתה כי מרה תהיה באחרונה!" (שמואל ב ב כו).

ב. **מַר*, מָר*** ז׳ [בארמית: מר, מרא, מארא אדון, ראה להלן; ערבית: מרו] תאר־כבוד לאיש, אדון: "אמר מר" (ברכות ב:). "כך אמר אבא מרי, הריני כפרת משכבו" (קידושין לא:). "כעין שאנו קורין עכשו מר פלוני, מרת פלונית, כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית" (רש״י ברכות טז:). "לכבוד מר פלוני" (נוסח מקובל

במכתבים). – [מַר־, מָרִי, מָרְךָ; מָרָה (=גְּבֶרֶת), מָרַת־, מָרָתִי; מָרִים, מָרֵי; מָרוֹת, מָרוֹתַי]

– מַר־בַּר־רַב־אַשִׁי* [על־פי תוארו של רב טביומי בן רב אשי, שהיה חכם בן־חכם, לפי קידושין לא:] כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם נִכְבָּד וּמְיֻחָס (עַל־פִּי־רֹב בְּנִימָה לַגְלְגָנִית בְּמִקְצָת): "יְנַסֶּה נָא מַר־בַּר־רַב־אַשִׁי זֶה לְהָנִיחַ טְלַאי – טְלַאי כָּזֶה שֶׁאֲנִי מֵנִיחַ" (מגדלי מו"ס, קמו). "אֵין לְךָ נִבְעָר... מִזֶּה, שֶׁיִּכָּנֵס מִישֶׁהוּ, אֲפִלּוּ מַר־בַּר־רַב־אַשִׁי, בְּסַנְדָּלָיו לְתוֹךְ מִקְדַּשׁ־הַיְצִירָה שֶׁל כָּל הָאֻמָּה" (ביאליק, חבלי לשון). "בְּעֵינֵי כַּוָּנוֹתָיו שֶׁל הַמּוּסָר'נִיק אֵינֶנּוּ 'מַר־בַּר־רַב־אַשִׁי' גָּדוֹל" (סוקולוב, במראות 264). "חֲלוֹם נוֹאָל שֶׁל מַר בַּר־רַב־אַשִׁי שֶׁכְּמוֹתוֹ וַדַּאי וַדַּאי שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי" (גנסין, אצל 221).

– וְכֵן לְמַר* (מגילה כז:), תְּשׁוּבַת־נִימוּס עַל בִּרְכָּה שֶׁל אָדָם, כְּלוֹמַר: יִהְיֶה גַּם אֲדוֹנִי מְבֹרָךְ בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁבֵּרַכְתַּנִי.

– אַבָּא מָרִי* (קידושין לא:), אָבִי־אֲדוֹנִי, כִּנּוּי־כָּבוֹד בְּפִי הַבֵּן לְאָבִיו.

ג. מַר* ז' [המקור לא הוברר, המשמעות לפי הפירוש המקובל] טִפָּה: "הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ" (ישעיה מ טו). – [מַר־] [ומכאן:]

– כְּמַר מִדְּלִי [בהשאלה] דָּבָר מוּעָט בְּיוֹתֵר, כְּטִפָּה מִן הַיָּם: "כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה כְּמַר מִדְּלִי הֵם" (רמב"ם, יסודי התורה ד י). "לֹא רָאִיתִי בִּגְרוֹנִי אֲפִלּוּ טִפָּה אַחַת, אֲפִלּוּ כְּמַר מִדְּלִי" (הזז, היושבת 27).

ד. מַר* ז' [ארמית: מָרָא; יוונית: marron] אֵת, מַכְשִׁיר לַחְפֹּר בּוֹ בָּאֲדָמָה: "מַר, פֶּסֶל וְקַרְדֹּם" (ברכות נז:). – [מַר־, מָרוֹ; מָרִים, מָרֵי־]

ה. מַר*, מָרָא*, מארא*, מָרֵי* ז' [ארמית] הָאָדוֹן, מַר [רווח בצירופים ובניבים:]

– מָרָא דְאַתְרָא* (=אֲדוֹן הַמָּקוֹם) (בספרות הרבנות), כִּנּוּי לְרַב הָעִיר, הָרַב הָרָאשִׁי בָּעִיר: "הַחוֹכֵר־זַרְחִי הַגְּבִיר וְהָרַב ר' תַּנְחוּם מָרָא דְאַתְרָא" (יל"ג, פרוזה קו). "הֲרֵי הִיא חוֹבַת הָרַב, כִּי לְכָךְ הוּא מָרָא דְאַתְרָא" (מגדלי מו"ס, קנא). "שֵׁנִי לוֹ לר' זוּנְדֶלֶה – מָרָא דְאַתְרָא הָרַב ר' בְּרִישְׁל" (הזז, צל 11).

– מָרֵי דְעֻבְדָּא* (=אֲדוֹן הַמַּעֲשֶׂה), 1* (שבת לז:) כִּנּוּי מְקֻבָּל בַּתַּלְמוּד לְמִי שֶׁמְּדַקְדֵּק בְּמַעֲשָׂיו 2°, בַּעַל־הַדָּבָר, מִי שֶׁקָּרָה לוֹ לוֹ עַצְמוֹ דְּבַר פְּלוֹנִי.

– מָרָא דִשְׁמַעְתָּא* (= אֲדוֹן הַשְּׁמוּעָה) (יבמות מה.), בַּעַל הַהֲלָכָה, הֶחָכָם שֶׁבִּשְׁמוֹ נֶאֱמַר דְּבַר־הֲלָכָה.

– מָרֵי חִטַּיָּא* (=בַּעַל הַחִטִּים), 1*, כִּנּוּי מְקֻבָּל בַּתַּלְמוּד לְחָכָם וּלְבָקִי בְּמִשְׁנָיוֹת: "הַכֹּל צְרִיכִין לְמָרֵי חִטַּיָּא" (ברכות סד.). 2°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁרַבִּים נִזְקָקִים לוֹ.

– מָרֵיהּ דְּאַבְרָהָם!* (שבת כב.), אֱלֹהֵי אַבְרָהָם! קְרִיאַת תְּמִיהָה וְהִשְׁתּוֹמְמוּת: הֲיִתָּכֵן? "לִהְיוֹת מוֹרֶה בְּאַחַד בָּתֵּי־הַסֵּפֶר הַמְּחוֹזִיִּים? מָרֵיהּ דְּאַבְרָהָם! (מגדלי מו"ס, רמו).

– מָרֵיהּ דְּעָלְמָא (כֻּלָּא)!°, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! קְרִיאָה שֶׁל תְּמִיהָה אוֹ בַּקָּשָׁה: "הָא! מָרֵיהּ דְּעָלְמָא כֻּלָּא!" (בן־ציון, רסא). "מַה תִּהְיֶה הָאַחֲרִית? עַד מָתַי, יָא מָרֵיהּ דְּעָלְמָא?" (הזז יעיש ד 159).

– מָר אָמַר חֲדָא וּמָר אָמַר חֲדָא* (בבא מציעא יא.), פְּלוֹנִי אָמַר כָּךְ וּפְלוֹנִי אָמַר אַחֶרֶת.

– מָר כִּי אַתְרֵיהּ וּמָר כִּי אַתְרֵיהּ* [על־פי פסחים ג.] כָּל אָדָם נוֹהֵג לְפִי הַמְקֻבָּל בִּמְקוֹמוֹ וּכְדַרְכּוֹ.

– מָר סָבַר... וּמָר סָבַר* [הרבה במשא־ומתן בגמרא] פְּלוֹנִי חוֹשֵׁב כָּךְ... וּפְלוֹנִי חוֹשֵׁב אַחֶרֶת: "מָר סָבַר יֵשׁ בְּרֵרָה, וּמָר סָבַר אֵין בְּרֵרָה" (בבא בתרא כז:).

– שְׁרֵי (שָׁרָא) לֵיהּ מָרֵיהּ*, יִמְחַל לוֹ אֱלֹהִים: "שָׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לר' הִלֵּל (שֶׁאָמַר דְּבָרִים בִּלְתִּי־נְכוֹנִים)" (סנהדרין צט.). "שְׁרֵי לִי מָרִי! אֲנִי אָשֵׁם בַּדָּבָר!" (יל"ג, פרוזה ס).

מֹר, מוֹר

ז' [אולי מן מרר; אוגריתית: שמן מר; אכדית: murru; ארמית: מוֹרָא; ערבית: מֻר] שִׂיחַ הַגָּדֵל בַּעֲרָב וּבְאַפְרִיקָה הַמִּזְרָחִית. הַשְּׂרָף שֶׁל מִינָיו הַשּׁוֹנִים מְשַׁמֵּשׁ כְּבֹשֶׂם וּכְחֹמֶר־רְפוּאָה (Commiphora myrrha). בִּימֵי־הַקֶּדֶם הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּאַרְצוֹת־הַמִּזְרָח בַּמֹּר לְהַעֲלָאַת קְטֹרֶת וּלְהַכָּנַת שַׁמְנֵי־בֹשֶׂם: "אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי" (שיר השירים ה א). "שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר" (אסתר ב יב). "מֹר וּקְצִיעָה, שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם" (ירושלמי יומא מא ד). – [מֹר־]

– מָר־דְּרוֹר, מֹר נָקִי וּמֻבְחָר: "וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ, מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת" (שמות ל כג).

מ"ר

ר"ת 1, מֶטֶר רָבוּעַ. 2, מִסְפַּר רַבִּים. 3, מַיִם רִאשׁוֹנִים.

מָרָא*,

ראה לעיל ה. מַר.

א. מרא

[המקור לא הוברר; המשמעות לפי הפירוש המקובל]

~ הִפ' הִמְרִיא פעו"י 1, פ"ע הִתְרוֹמֵם, הִתְנַשֵּׂא: "כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא" (איוב לט יח). "וְגַם כִּי יַמְרִיא, צָמֵא שֶׁמֶשׁ וְאַדִּיר בַּמָּרוֹם" (ביאליק, אכן גם). "אֶחָד הַמַּמְרִיא בְּדִמְיוֹנוֹ אֱלֵי שְׁחָקִים" (קרליבך, הודו 195). הָאֲוִירוֹן הִמְרִיא בָּאֲוִיר וְנֶעֱלַם חִישׁ מִן הָעַיִן. 2* פ"י הִפְרִיחַ, הֵעִיף: "מַפְרִיחֵי יוֹנִים – זֶה הַמַּמְרִיא אֶת הַיּוֹנִים" (תוספתא סנהדרין ה ב) [ויש סוברים כי כאן המשמעות של ב. מרא] "וְהֵם שֶׁהִמְרִיאוּךָ תָּמִיד בֵּין הַחוּפִים" (שלונסקי, שירים ב 136). – [לְהַמְרִיא, מַמְרִיא, יַ־]

ב. מרא

[קרוב אל ב. מרה; אוגריתית: מרא הלעיט; אכדית: maru שמן; ערבית: מַרִיַ היה בריא; ראה גם מְרִיא; מַרְאָה]

~ הִפ' הִמְרִיא* פ"י פִּטֵּם, הִלְעִיט: "אַל יַמְרָא אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאֶת אֲמָתוֹ וְאֶת שׂוֹכְרוֹ בַּשַּׁבָּת" (מגילת ברית דמשק יא 12). – [לְהַמְרִיא, מַמְרִיא, יַמְרִיא]

מַרְאֶה

ז' [מן ראה] 1, רְאִיָּה, הִסְתַּכְּלוּת: "כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה" (בראשית ב ט). 2, דְּמוּת, תֹּאַר: "וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד" (בראשית כד טז). "וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד" (שופטים יג ו). "וְהִנֵּה־אִישׁ, מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת" (יחזקאל מ ג). "הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ, הַשְׁמִיעִינִי אֶת־קוֹלֵךְ, כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה" (שיר השירים ב יד). "מְשֻׁבָּח בְּגוּפוֹ, מְשֻׁבָּח בְּמַרְאָיו – מִי קוֹדֵם?" (ירושלמי יומא מג ג). "כְּמַרְאִים וְהַצּוּרוֹת אֲשֶׁר לֹא נַשִּׂיגֵם

כִּי אִם בְּחוּשׁ הָרְאוּת״ (חובות הלבבות, הייחוד י). ״כִּי מַרְאֵה־תְּכֵלֶת יֵשׁ לָרָקִיעַ״ (ביאליק, אחד). 3, חִזָּיוֹן, מַחֲזֶה, חָזוֹן: ״וַיַּעַל מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי״ (יחזקאל יא כד). ״וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל־הַמַּרְאֶה וְאֵין מֵבִין״ (דניאל ח כז). ״גַּם כַּבִּיר גַּם נָאוֹר הַמַּרְאֶה הַזֶּה!״ (ביאליק, משומרים). ״עוֹד יֵשׁ מַרְאוֹת יָפִים מִסָּבִיב״ (ביאליק, משירי הקיץ). לְעֵינֵינוּ נִתְגַּלָּה מֵרֹאשׁ־הָהָר מַרְאֶה נֶהְדָּר. — [מַרְאֵה־, מַרְאֵהוּ, מַרְאִים, מַרְאֵי־; בלשון־ימינו גם: מַרְאוֹת, מַרְאוֹת־]

— כְּמַרְאֵה־, כִּדְמוּת־, דּוֹמֶה לְ־, כְּעֵין: ״וַיֹּסֶף וַיִּגַּע־בִּי כְּמַרְאֵה אָדָם״ (דניאל י יא). ״וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הָרָקִיעַ... כְּאֶבֶן סַפִּיר, כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא נִרְאָה עֲלֵיהֶם״ (יחזקאל י א).

— לְמַרְאֵה־°, בִּרְאוֹת־: ״וְלָמָּה זֶה יִדֹּם לִבֵּנוּ לְמַרְאֵה בִּכּוּרֵי הַטֶּבַע?״ (ביאליק, משירי הקיץ). נִדְהַמְנוּ לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן.

— מַרְאֵה־מָקוֹם° [שאול בשינוי־משמעות מן גיטין סה:] צִיּוּן הַסֵּפֶר וְהָעַמּוּד אוֹ הַפֶּרֶק, הַפִּסְקָה, הַפָּסוּק וְכו׳, שֶׁמִּשָּׁם נִלְקְחָה מוּבָאָה מְסֻיֶּמֶת: מַרְאֵי־הַמְּקוֹמוֹת בְּסֵפֶר זֶה נִדְפְּסוּ בְּסוֹגְרַיִם עֲגֻלִּים וּבְאוֹתִיּוֹת זְעִירוֹת. — [מַרְאֵי־מְקוֹמוֹת]

— מַרְאֵה־עֵינַיִם, הִסְתַּכְּלוּת, הִתְבּוֹנְנוּת: ״וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ״ (ישעיה יא ג). ״טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ״ (קהלת ו ט). ״טוֹב מַרְאֵה־עֵינַיִם בְּאִשָּׁה יוֹתֵר מִגּוּפוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה״ (יומא עד:).

— אִישׁ־מַרְאֶה, בַּעַל־מַרְאֶה°, בַּעַל־צוּרָה, שֶׁהוֹפָעָתוֹ יָפָה: ״וְהוּא הִכָּה אֶת־אִישׁ מִצְרִי אִישׁ מַרְאֶה״ (שמואל ב כג כא). ״הָיָה זֶה אָדָם בִּשְׁנוֹת־הָעֲמִידָה, בַּעַל־קוֹמָה וּבַעַל־מַרְאֶה״ (הזז, יעיש ד 126).

— טוֹב־מַרְאֶה, יְפֵה־מַרְאֶה, יָפֶה מְאֹד בְּחִיצוֹנִיּוּתוֹ וּבִדְמוּת פָּנָיו: ״וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד״ (בראשית כד טז). ״אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ״ (בראשית יב יא).

— זְעוּם־מַרְאֶה°, מַבִּיעַ זַעַם, מְאַיֵּם: ״וְאַדְמוּמִית זְעוּמַת־הַמַּרְאֶה שׁוֹפַעַת מֵהֶם (מִן הַשָּׁמַיִם)״ (ביאליק, מתי מדבר).

— טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ (קהלת ו ט). הַהִסְתַּכְּלוּת הַבִּלְתִּי־אֶמְצָעִית יָפָה מִן הַמַּחֲשָׁבָה הַמְּפֻשֶּׁטֶת.

א׳ **מַרְאָה** נ׳ [מן ראה] 1. מַחֲזֶה, חָזוֹן, בְּיִחוּד מַרְאֶה נְבוּאִי: ״בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ״ (במדבר יב ו). ״וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה אֶל־עֵלִי״ (שמואל א ג טו). ״נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים״ (יחזקאל א א). ״יְחֶזְקֵאל רָאָה מַרְאָה וַיַּגֵּד זְנֵי מֶרְכָּבָה״ (בן־סירא מט יא). 2°, מַרְאֶה, תּוֹפָעָה: ״וְהִנֵּה נִהְיְתָה הַמַּרְאָה הַגְּדוֹלָה״ (ביאליק, מקראי).—[מַרְאַת־, מַרְאוֹת]

— מַרְאוֹת־הַלַּיְלָה (בראשית מו ב), כִּנּוּי לַחֲלוֹמוֹת.

— חָכְמַת־הַמַּרְאוֹת׳, כִּנּוּי לְתוֹרַת־הָאוֹר, אוֹפְּטִיקָה: ״חָכְמַת־הַחֶשְׁבּוֹן... וְחָכְמַת־הַמַּרְאוֹת... וְחָכְמַת־הַכּוֹכָבִים״ (פלקירא, המבקש עג).

— מַרְאוֹת נְגָעִים* (נגעים א א), הַגְּוָנִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבְּנִגְעֵי צָרַעַת, שֶׁהַכֹּהֵן חַיָּב לְהַבְחִין בֵּינֵיהֶם.

ב׳ **מַרְאָה** נ׳ [מן ראה, הֶרְאָה] רְאִי, אַסְפַּקְלַרְיָה, זְכוּכִית מְלֻטֶּשֶׁת מְצֻפָּה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד שִׁכְבַת מַתֶּכֶת כַּסְפִּית אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּאֹפֶן שֶׁהִיא מַחֲזִירָה אֶת קַרְנֵי הָאוֹר וּמְשַׁקֶּפֶת כָּל דְּמוּת הָעוֹמֶדֶת מוּלָהּ. הַמַּרְאוֹת בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ עֲשׂוּיוֹת מַתֶּכֶת מְלֻטֶּשֶׁת וּמְצֻחְצַחַת הֵיטֵב: ״וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת, בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״ (שמות לח ח). ״כִּסּוּי טַנִּי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַרְאָה״ (כלים יד ו). ״אֵין רוֹאִין בְּמַרְאָה בְּשַׁבָּת; וְאִם הָיְתָה קְבוּעָה בַּכֹּתֶל, הֲרֵי זֶה מֻתָּר״ (תוספתא שבת יג טז). ״בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּיָדָן מַרְאוֹת שֶׁרוֹאוֹת בָּהֶן כְּשֶׁהֵן מִתְקַשְּׁטוֹת״ (רש״י שמות לח ח). ״מוּל הַמַּרְאָה עוֹמֶדֶת כָּל הַיּוֹם הַנַּעֲרָה״ (ביאליק, תרזה). [מַרְאַת־, מַרְאוֹת, מַרְאוֹת־, גם מַרְאָיוֹת׳]

מְרָאָה, מוּראה נ׳ [מן ב־מרא; ערבית: מַרִי] זֶפֶק, חֵלֶק הַוֵּשֶׁט הַמֻּרְחָב בְּצוּרַת כִּיס הַמְשַׁמֵּשׁ מַחְסָן לַמָּזוֹן בְּטֶרֶם יַעֲבֹר לַקֵּבָה. מְרָאַת הָעוֹפוֹת מְצֻיֶּדֶת בְּבַלּוּטוֹת הַמַּפְרִישׁוֹת מִיץ הַמְּרַכֵּךְ אֶת הַמָּזוֹן. עוֹפוֹת בַּעֲלֵי־מְרָאָה הֵם: תַּרְנְגוֹלוֹת, יוֹנִים, תֻּכִּים וַאֲחֵרִים: ״וְאִם מִן־הָעוֹף... וְהֵסִיר אֶת־מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ״ (ויקרא א יד–טז). ״וְהֵסִיר אֶת הַמֻּרְאָה וְאֶת הַנּוֹצָה״ (זבחים ו ה). —[מְרָאַת־, מְרָאוֹת]

מֻרְאֶה°, מוראה ת׳ [מן ראה, הָרְאָה] שֶׁמַּרְאִים אוֹתוֹ: עָשָׂה כַּמֻּרְאֶה בַּצִּיּוּר שֶׁלְּפָנֶיךָ. — [מֻרְאָה, מֻרְאִים, ־אוֹת]

מְרַאְיֵן°, מראיין ז׳ [מן ראין, רִאְיֵן] אָדָם שֶׁעוֹרֵךְ רֵאָיוֹן לְמִישֶׁהוּ לְשֵׁם קַבָּלַת חַוַּת־דַּעְתּוֹ בִּשְׁאֵלוֹת שׁוֹנוֹת, מְדִינִיּוֹת אוֹ חֶבְרָתִיּוֹת וְכו׳, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנְיָן לַצִּבּוּר: הָעִתּוֹנַאי־הַמְרַאְיֵן פִּרְסֵם בָּעִתּוֹן אֶת שִׂיחָתוֹ עִם הַמְּדִינַאי־הָאוֹרֵחַ. —[מְרַאְיֵן־, מְרַאְיְנִים, מְרַאְיְנֵי־]

מְרֻאְיָן°, מרואיין ת׳ [מן ראין, רֻאְיַן] מִי שֶׁעָרְכוּ רֵאָיוֹן עִמּוֹ, מִי שֶׁבָּאוּ אֵלָיו לְשִׂיחָה כְּדֵי לִשְׁמֹעַ מִפִּיו אֶת דַּעְתּוֹ בִּשְׁאֵלוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנְיָן לַצִּבּוּר: בָּעִתּוֹן נִתְפַּרְסְמָה שִׂיחַת הָעִתּוֹנַאי עִם הַמְּדִינַאי הַמְרֻאְיָן. — [מְרֻאְיֶנֶת, מְרֻאְיָנִים, ־נוֹת]

מַרְאִית* נ׳ [מן ראה; צורת־משנה של מַרְאֶה] [בתלמוד רק בצירוף: מַרְאִית־עַיִן, ראה להלן] מַרְאֶה, חָזוּת: ״וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה״ (רש״י ויקרא כו טז). ״וְהִתְחַבֵּר מֵהֶם גּוּף עוֹמֵד מִתְאַחֵד בְּמַרְאִיתוֹ״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״וְהַגְּוָנוֹת כְּכוֹבְעֵי הַשֵּׁשׁ מַרְאִיתָם״ (ביאליק, משירי החורף). ״אִישׁ מֵאֶחָיו שׁוֹנֶה בַּתּוֹךְ וּבַמַּרְאִית״ (שמעוני, פואמות ב רלו). ״מֶה הָיְתָה מַרְאִיתוֹ שֶׁל בָּרוּךְ־מֵאִיר?״ (עגנון, כפות רלה). — [מַרְאִית־, ־אִיּוֹת]

— מַרְאִית־עַיִן*, מַרְאֵה־עֵינַיִם, מַה שֶּׁעֵין הַבְּרִיּוֹת רוֹאָה: ״הָיְתָה כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין, מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת מִפְּנֵי מַרְאִית־הָעַיִן״ (שביעית ג ד). ״בְּנוֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם: אָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, אֵינוֹ מוֹלִיךְ בָּנָיו עִמּוֹ מִפְּנֵי מַרְאִית־הָעַיִן״ (ויקרא רבה כו). ״מִתְיָרֵא הוּא מִפְּנֵי מַרְאִית־עַיִן, שֶׁאִם יַרְגִּישׁ בּוֹ חַס וְשָׁלוֹם מִישֶׁהוּ... נוֹחַ לוֹ שֶׁיִּקָּבֵר חַיִּים״ (מגדלי מו״ס, רעט). ״וּבְהַרְגִּישׁוֹ כִּי אֵין חֲשַׁשׁ מַרְאִית־עַיִן שֶׁל פָּקִיד, פָּנָה שׁוּב אֵלַי״ (ביאליק, איש הסיפון).

— לְמַרְאִית־עַיִן°, 1. כְּלַפֵּי חוּץ (כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה כָּךְ בְּעֵינֵי זָרִים): ״קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם דַּת מֻחַמַּד, אִם כִּי אַךְ לְמַרְאִית־עַיִן״ (אחד העם, שסד). ״רְשִׁימוֹת־סְפָרִים שֶׁהוּשְׂמוּ עַל הַשֻּׁלְחָן לְמַרְאִית־עַיִן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סד). ״הִתְמַדְתִּי הָיְתָה תָּמִיד חִיצוֹנִית לְמַרְאִית־עַיִן בִּלְבָד״ (ברנר, א 33). 2, לִכְאוֹרָה, מִתּוֹךְ רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה וְקַלָּה:

"מַשְׁמָע שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹטֶה כָּל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁנִּדְמָה לְמַרְאִית־עַיִן" (מגדלי מו״ס, צח). "עֲבוֹדָה קְטַנָּה וְדַלָּה לְמַרְאִית־עַיִן, אֲבָל גְּדוֹלָה וַעֲשִׁירָה בְּתוֹצְאוֹתֶיהָ לֶעָתִיד לָבוֹא" (אחד העם, רפד).

מֵרֹאשׁ תה״פ [מִן + א. רֹאשׁ] מִלְּכַתְּחִלָּה, בְּטֶרֶם נַעֲשָׂה הַדָּבָר שֶׁמְּדֻבָּר בּוֹ: "הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם" (ישעיה מ כא). הִנְנִי מוֹדֶה לְךָ מֵרֹאשׁ עַל דַּאֲגָתְךָ לִי. שִׁלַּמְתִּי שְׂכַר־דִּירָה לְבַעַל־הַבַּיִת בְּעַד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵרֹאשׁ. "בְּתוֹדָה מֵרֹאשׁ" (סיום מקובל במכתב־בקשה).

מְרַאֲשׁוֹת נ״ר [מִן א. רֹאשׁ; בהקבלה אל מַרְגְּלוֹת] הַמָּקוֹם בַּמִּטָּה שֶׁעָלָיו מֻנָּח הַשּׁוֹכֵב אֶת רֹאשׁוֹ (לְהַבְדִּיל מִן "מַרְגְּלוֹת" – מְקוֹם הָרַגְלַיִם): "וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו" (שמואל א יט יג). "וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם מְרַאֲשֹׁתֵי [מִמְּרַאֲשֹׁתֵי?] שָׁאוּל" (שמואל א כו יב). "תֵּבָה שֶׁהִיא מְלֵאָה סְפָרִים נוֹתְנָהּ מְרַאֲשׁוֹתֵי הַמִּטָּה, וְאֵינוֹ נוֹתְנָהּ מַרְגְּלוֹת הַמִּטָּה" (ירושלמי ברכות ו ד). "לֹא יַנִּיחַ אָדָם תְּפִלָּיו תַּחַת מַרְגְּלוֹתָיו... אֲבָל מַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו" (ברכות כג:). "שְׁכִינָה לְמַעְלָה מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה" (שבת יב:). "שַׁאֲלוּ אֶת הַכַּר הַסָּפוּחַ מְרַאֲשׁוֹתֶיהָ" (ביאליק, אלמנות). "לִמְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל גּוֹסֵס" (פרץ, א). – [מְרַאֲשׁוֹת־, גם מְרַאֲשׁוֹתֵי־, מְרַאֲשׁוֹתָיו, מְרַאֲשׁוֹתֵיכֶם]

מֵרַב°, מֵירַב ז׳ [מִן א. רַב, וראה א. רבב; על־פי מֵיטַב־; נוהג בעיקר כנסמך] [במקרא שם פרטי – בת שאול, שמואל א יד מט]. מַרְבִּית, מַקְסִימוּם, הַחֵלֶק הָרַב בְּיוֹתֵר: "לִמְשֹׁךְ אֶת מֵרַב הַהֲנָאָה" (אריך, תר׳ הנפילה 25). "לְמֵרַב צַעֲרוֹ רָאָהוּ קָרֵב אֶל יַרְכְּתֵי הַגּוֹשׁ" (ג׳ שחם, שיכון 232). "סַנְחֵרִיב פָּקַד לִשְׁלֹחַ לַהֲגַנָּתָם אֶת מֵיטַב הַקַּלָּעִים וּמֵרַב הַקַּשָּׁתִים" (אריכא, סנחריב 351). "הוֹבֵל... אֶת הַשְּׁבוּיִ... לִמְדוֹר הַסִּיּוּר, וּבְמֵרַב הַמְּהִירוּת!" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 154). – [מֵרַב־, מֵרַבּוֹ]

א. **מְרֻבָּב, מרובב** ת׳ [מִן רְבָבָה; וראה גם א. רבב, רִבֵּב] גָּדוֹל פִּי רְבָבָה, שֶׁמִּסְפָּרוֹ מַגִּיעַ לִרְבָבוֹת: "צֹאנֵנוּ מַאֲלִיפוֹת, מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ" (תהלים קמד יג). "מָה אֲהַבְתִּי... לִכְדֵּי עִם אֶנְקָתֵךְ הַמְרֻבֶּבֶת אֶת אֶנְקַת צְמָאִי: מַיִם!" (שלונסקי, שירים א 174). בְּרָכוֹת מְרֻבָּבוֹת. – [מְרֻבֶּבֶת, מְרֻבָּבִים, ־בוֹת]

ב. **מְרֻבָּב°, מרובב** ת׳ [מִן רְבָב; ראה גם ד. רבב, רִבֵּב] מְכֻתָּם, מְלֻכְלָךְ, שֶׁיֵּשׁ רְבָב עָלָיו: "(מֹחַ) לֹא מְפֻצָּל, דַּק, מְרֻבָּב וּמְכֻתָּם בְּגוֹנוֹנִים וְצִבְעוֹנִים" (סוקולוב, אישים 135). "נִתַּז עַל־גַּבֵּי זְקָנִים מְאֻבָּקִים, עַל רָאשֵׁי קְפוּטוֹת מְרֻבָּבוֹת" (שניאור, סיפורים ח). "(הִיא) מְרַגֶּשֶׁת בְּמִשְׁקְפֵי הַמְרֻבָּבִים וּמְנַגֶּבֶת אוֹתָם בְּמִטְפַּחְתָּהּ" (פיכמן, צו). "בִּגְדֵי מְכוֹנָאִים מְפֻיָּחִים וּמְרֻבְּבֵי שְׁמָנִים" (שמיר, הוא הלך 162). – [מְרֻבֶּבֶת, מְרֻבָּבִים, ־בוֹת]

מַרְבַד ז׳ [מִן א. רבד; קרוב אל רִפֵּד] מַצָּע, שָׁטִיחַ: "מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי" (משלי ז טז). "עַל מַרְבַד גַּן, צִיץ תְּמוֹל, יְרַקְרַק בָּהִיר" (ביאליק, ינסר). חֶדֶר מְקֻשָּׁט בִּשְׁטִיחִים וּבְמַרְבַדִּים יְקָרִים. – [מַרְבַד־, מַרְבַדּוֹ; מַרְבַדִּים, מַרְבַדֵּי־]

א. **מְרֻבָּד°, מרובד** ת׳ [מִן מַרְבַד; ראה גם א. רבד] מְרֻפָּד, שֶׁשְּׁטוּחִים עָלָיו מַרְבַדִּים: "יָרַד בִּזְהִירוּת בַּמַּדְרֵגוֹת הַמְרֻבָּדוֹת" (ברש, א 163). "הַקִּירוֹת כֻּלָּם מְרֻבָּדִים תְּעוּדוֹת מְאֻחָווֹת אַף הֵן בְּעֵץ־הַסַּמּוּקִית" (הלקין, משבר 105). [ובהשאלה:] "אֲדָמָה מְרֻבֶּדֶת מַרְבַד שֶׁל יֶרֶק" (שלונסקי, תר׳ טיל 188). – [מְרֻבֶּדֶת, מְרֻבָּדִים, מְרֻבָּדוֹת]

ב. **מְרֻבָּד°, מרובד** ת׳ [מִן רֹבֶד] הַמְחֻלָּק לִרְבָדִים־רְבָדִים: "אֵין בְּרֵרָה אֶלָּא לְהִכָּנֵס... לְתוֹךְ עוֹלָמוֹ הַמְרֻבָּד וְהַמְגֻוָּן" (קרמר, משמרות 38). הַחֶבְרָה מְרֻבֶּדֶת רְבָדִים סוֹצְיָאלִיִּים שׁוֹנִים. – [מְרֻבֶּדֶת, מְרֻבָּדִים, ־דוֹת]

מִרְבָּד°, מירבד ז׳ [מִן רֹבֶד] שִׁכְבָה, מַעֲרֶכֶת דְּבָרִים עֲרוּכִים בְּרֹבֶד: "הַגְּרָמְנִים מַרְבִּיצִים בְּבִנְיָן פָּנָו אַחַר פָּנָו, מְפוֹרְרִים אֶת מִרְבַּד הַלְּבֵנִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 101). – [מִרְבַּד־, מִרְבָּדִים, מִרְבְּדֵי־]

מַרְבֶּה תה״פ [מִן רבה, הַרְבֵּה] הַרְבֵּה, לָרֹב: "אָז חֻלַּק עַד־שָׁלָל מַרְבֶּה" (ישעיה לג כג).

– לְמַרְבֶּה, הַרְבֵּה, מְאֹד: "פָּצַר בָּהּ לְמַרְבֶּה עַד כִּי נֶעֶנְתָה לִדְבָרוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצח).

– לְמַרְבֵּה־ [שאול מן הכתוב הסתום בישעיה ט ו: "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ"] לְרֹב־, לְגֹדֶל־: "וּלְמַרְבֵּה הַמְּבוּכָה – מִצַּד אֶחָד... וּמִצַּד שֵׁנִי..." (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 250). לְמַרְבֵּה הַצַּעַר הִגִּיעַתְנִי יְדִיעָה רָעָה.

– מַרְבֵּה־רַגְלַיִם° ז׳ בַּעַל־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת פְּרוּקֵי־הָרַגְלַיִם (Myriapoda), גּוּפוֹ מֻרְכָּב מִטַּבָּעוֹת שָׁווֹת־צוּרָה מְרֻבּוֹת, שֶׁכֻּלָּן כִּמְעַט בַּעֲלוֹת רַגְלַיִם. מַרְבֵּי־הָרַגְלַיִם שׁוֹכְנִים בִּמְקוֹמוֹת לַחִים מִתַּחַת לַאֲבָנִים אוֹ קְרָשִׁים אוֹ בְּתוֹךְ עָלִים שֶׁנָּשְׁרוּ.

מרבה־רגליים (2/3)

מְרֻבֶּה*, מרובה ת׳ [מִן א. רבה, רָבָה] רַב בְּמִסְפָּרוֹ, גָּדוֹל בְּכַמּוּתוֹ, שֶׁהוּא הַרְבֵּה (הֵהֵפֶךְ – מוּעָט): "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִים מְרֻבִּים וּנְכָסִים מוּעָטִים" (חגיגה א ה). "כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת" (אבות ג ט). "הָאִישִׁיּוּת הַמֻּזְהֶרֶת מְרֻבַּת־הַגְּוָנִים וַעֲשִׁירַת־הַכִּשְׁרוֹנוֹת" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 52). בִּטּוּי אַלְגֶּבְּרִי מְרֻבֵּה־אֵיבָרִים. – [מְרֻבֵּה־, מְרֻבָּה, ־בַּת־; מְרֻבִּים, מְרֻבֵּי־, מְרֻבּוֹת]

– הַמְרֻבֶּה^ [ממשקלי השירה העברית בימי־הביניים; ערבית: וַאפִר] שִׁיר שֶׁכָּל צְלָעוֹתָיו בְּמִשְׁקַל יָתֵד וּשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת, יָתֵד וּשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת, יָתֵד וּתְנוּעָה, לְמָשָׁל:

אֱלוֹהַּ עֹז / וְאֵל קַנּוֹא / וְנוֹרָא // מְרוֹמָם אַתְּ / עֲלֵי כָל שִׁיר / וְשִׁירָה (הנגיד, דיואן 4)

– הוּא מְרֻבֶּה עַל־*, הוּא נִמְצָא בְּשִׁעוּר רַב יוֹתֵר מִן־: "אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעוֹר מְרֻבֶּה עַל הַבָּשָׂר" (מעשר שני א ג). הָאוֹרוֹת מְרֻבִּים עַל הַצְּלָלִים.

– מְרֻבֵּה־בְגָדִים* (הוריות ג ד), כִּנּוּי בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי לְכֹהֵן הַגָּדוֹל, שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹשְׁחִים אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְנִתְקַדֵּשׁ רַק בִּלְבִישַׁת שְׁמוֹנָה בְּגָדִים, אַרְבָּעָה בְּגָדִים יוֹתֵר מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט.

– תָּפַשְׂתָּ מְרֻבֶּה – לֹא תָפַשְׂתָּ* (ראש השנה ד:), אִם תִּרְדֹּף אַחֲרֵי רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת, לֹא תַשִּׂיג וְלֹא־כְלוּם; וּלְהֵפֶךְ: "תָּפַשְׂתָּ מוּעָט – תָּפַשְׂתָּ" (שם).

– הַפְּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד* [עַל־פִּי כלאים ד ז, ושם כפשוטו] הַהֶרֶס עוֹלֶה עַל הַקַּיָּם, הַשְּׁלִילָה רַבָּה מִן הַחִיּוּב.

– מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה* [עַל־פִּי בראשית רבה ה: "שֶׁהֶחֱזִיק מוּעָט אֶת הַמְרֻבֶּה", ושם על מִקְוֵה־המים] מְעַט בְּכַמּוּת אֲבָל גָּדוֹל בְּאֵיכוּת: "כָּל רְשִׁימָה שֶׁלּוֹ הִיא מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה" (ביאליק, פאסטרנאק).

מַרְבָּה נ׳ [מן א. רבה] רֹב, רִבּוּי, שֶׁפַע: "מַרְבָּה לְהָכִיל" (יחזקאל כג לב). – [מַרְבַּת־]

– לְמַרְבֶּה° תה״פ לָרֹב, בְּשֶׁפַע: "אָכֵן עוֹד יֵשׁ־חֹמֶר פֶּרֶא לְמַרְבֶּה עַל הָאָרֶץ" (כהן, שירים סז).

מאראבו (1/45)

מָרָבּוּ° ז׳ [כשם הלועזי marabou; ערבית: מַרַבַּט] עוֹף גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲסִידוֹת (Leptoptilus), גַּבּוֹ שָׁחוֹר וּגְחוֹנוֹ לָבָן, בִּגְרוֹנוֹ כְּעֵין כִּיס אָדֹם שֶׁאָרְכּוֹ עַד 50 סֶנְטִימֶטֶר. נִזּוֹן בְּדָגִים, זוֹחֲלִים וְיוֹנְקִים, אוֹכֵל גַּם נְבֵלוֹת וּגְלָלִים. הַמָּרָבּוּ הָאַפְרִיקָאִי מָצוּי הַרְבֵּה בְּגַנֵּי־הַחַיּוֹת. –[מָרָבּוּאִים]

מַרְבִּי°, מִירְבִּי ת׳ [מן מֵרַב] מַקְסִימָלִי, הָרַב אוֹ הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר: נִצּוּל מַרְבִּי שֶׁל הַשֶּׁטַח. הַנֶּאֱשָׁם נִדּוֹן, בְּשֶׁל חֻמְרַת הָעֲבֵרָה, לָעֹנֶשׁ הַמַּרְבִּי. – [מַרְבִּית, מַרְבִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

א·**מַרְבִּית** נ׳ [מן א. רבה] רֹב, הַחֵלֶק הַגָּדוֹל בְּ־: "כִּי מַרְבִּית הָעָם... לֹא הִטֶּהָרוּ" (דברי הימים ב ל יח). פְּלוֹנִי הִקְדִּישׁ אֶת מַרְבִּית זְמַנּוֹ לַתּוֹרָה וְלַמֶּחְקָר. – [מַרְבִּית־]

ב·**מַרְבִּית** נ׳ [מן א. רבה] רִבִּית, נֶשֶׁךְ, רְוָחִים שֶׁאָדָם מְקַבֵּל מִן הַלֹּוֶה מִמֶּנּוּ כֶּסֶף אוֹ מִצְרָכִים אֲחֵרִים: "אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ, וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ" (ויקרא כה לז). – [מַרְבִּית־, מַרְבִּיּוֹת]

א·**מֻרְבִּית*, מוּרְבִּית** נ׳ [ארמית: מוּרְבִּיתָא; אולי מן א. רבה] עָנָף רַךְ, עָנָף שֶׁל עֵץ צָעִיר: "יוֹרְדִין לְשָׁם (לְמוֹצָא) וּמְלַקְּטִין מִשָּׁם מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה" (סוכה ד ה). "מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל תְּאֵנָה וְשֶׁל אֱגוֹז וְשֶׁל עֵץ־שֶׁמֶן" (תמיד ב ג). "מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה לְהוֹשַׁעְנוֹת" (ביאליק, ספיח יב). – [מֻרְבִּית־, מֻרְבִּיּוֹת]

ב·**מֻרְבִּית*, מוּרְבִּית** נ׳ [אולי מן א. רבה] שׁוּרַת אֲבָנִים, נִדְבָּךְ: "לֹא יִפְתַּח אָדָם (בִּשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית) מַחְצֵב בַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ בוֹ שָׁלֹשׁ מֻרְבִּיּוֹת... שֶׁעָבְיָן עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע אֲבָנִים" (שביעית ג ה). – [מֻרְבִּית־, מֻרְבִּיּוֹת]

מֻרְבֶּכֶת, מוּרְבֶּכֶת ת׳ [מן רבך] חָלוּט בְּרוֹתְחִים: "וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת, חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן" (ויקרא ז יב). "לְבִיבוֹת מֻרְבָּכוֹת" (ברקוביץ, תר׳ מדברים פה). – [מֻרְבֶּכֶת, מֻרְבָּכִים, ־כוֹת]

מֻרְבָּךְ°, מוּרְבָּךְ ת׳ [מן רבך; רווח בספרות החדשה במקום מֻרְבֶּכֶת המקראי] בָּלוּל, מְעֹרָב: "חֹפֶן בָּצֵק מֻרְבָּךְ" (אלתרמן, התיבה 128). [ובהשאלה:] "הָאַטְלִיז הַמֻּרְבָּךְ דָּם" (שניאור, פנדרי א 121). "נִגּוּן שֶׁל תְּפִלָּה מֻרְבָּךְ בִּרְחָשִׁים שֶׁל דּוֹרוֹת" (ברחיני, שביל 86). "כְּבָר רָבְצָה לָהּ הֶחָצֵר מֻרְבֶּכֶת וּמְמֻנְמֶנֶת" (איתן, ברקיע 195). – [מֻרְבֶּכֶת, מֻרְבָּכִים, מֻרְבָּכוֹת]

מַרְבָּק* ז׳ [נוסח־משנה של מַרְבֵּק] ראה ערך מַרְבֵּק*.

מְרֻבָּע, מרובע תו״ז [מן א. רבע; ראה גם רָבוּעַ] 1 ת׳, עָשׂוּי בְּתַבְנִית רִבּוּעַ, בַּעַל אַרְבַּע צְלָעוֹת שָׁווֹת: "חֲמֵשׁ מֵאוֹת בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב" (יחזקאל מה ב). "אֵין מְרֻבָּע מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי־בְרֵאשִׁית... אֵין מְרֻבָּע בַּבְּרִיּוֹת" (ירושלמי מעשרות נב א). "מִקְדָּשׁ שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ, עֲגֻלּוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת" (כלאים ה ה). 2* ז׳ שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַצּוּרוֹת הַמֻּגְבָּלוֹת עַל־יְדֵי אַרְבַּע צְלָעוֹת: "מְרֻבָּעוֹת כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת" (עירובין ד ח). "תֵּבָה דְּמוּת... כַּדּוּר עֲגֻלָּה לֹא מְרֻבַּעַת" (יהודה הלוי, ו 335). "וְהַשֶּׁטַח אֲשֶׁר כָּל קַוָּיו יְשָׁרִים נֶחֱלָק לִמְשֻׁלָּשׁ וְלִמְרֻבָּע וּלְמַרְבֵּה־הַצְּלָעוֹת" (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א טו). הַמַּלְבֵּן, הַמַּקְבִּילִית, הַטְּרַפֵּז, הָרִבּוּעַ – כֻּלָּם מְרֻבָּעִים. – [מְרֻבַּעַת, מְרֻבָּעִים, מְרֻבָּעוֹת]

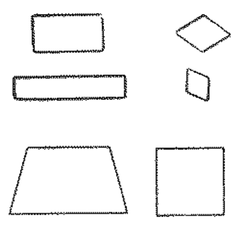
מרובעים שונים

– הַמְרֻבָּע° [בשירה העברית בימי־הביניים] שִׁיר שֶׁכָּל בַּיִת בּוֹ בֶּן אַרְבַּע צְלָעִיּוֹת, שֶׁשְּׁלוֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת עַל־פִּי רֹב חָרוּז מְשֻׁתָּף, וְהַצְּלָעִית הָרְבִיעִית מִתְחָרֶזֶת עִם הַצְּלָעִיּוֹת הָרְבִיעִיּוֹת שֶׁל כָּל יֶתֶר הַבָּתִּים [סִימָן: אאא ב, גגג ב, דדד ב וְכוּ׳]. דֻּגְמָה:
דֵּעָה לְבִי חָכְמָה / וּבִינָה וּמְזִמָּה / נְצֹר דַּרְכֵי עָרְמָה / שְׁמַע הַמּוּסָרִים
וְהִצְדַּק בַּקֹּשֶׁט / וְאַל תִּהְיֶה עִקֵּשׁ / עֲבוּר לֹא תִוָּקֵשׁ / כְּלָבוֹת הַמּוֹרִים (דונש, דעה לבי).

– אוֹתִיּוֹת מְרֻבָּעוֹת°, כְּתָב מְרֻבָּע°, הַכְּתָב הָאֲרָמִי־הָאַשּׁוּרִי שֶׁמִּמֶּנּוּ הִתְפַּתְּחוּ אוֹתִיּוֹת־הַדְּפוּס הַמְקֻבָּלוֹת בִּסְפָרֵינוּ (לְהַבְדִּיל מֵאוֹתִיּוֹת־הַכְּתִיבָה הַמְעֻגָּלוֹת אוֹ מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב הָעִבְרִי הַקַּדְמוֹן).

– גִּזְרַת הַמְרֻבָּעִים° [בדקדוק] פְּעָלִים בַּעֲלֵי אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שָׁרְשִׁיּוֹת, כְּגוֹן הַפְּעָלִים "כִּרְסֵם", "סִנְוֵר": "כִּי רֹב הַמְרֻבָּעִים וְהַמְחֻמָּשִׁים מֻרְכָּבִים בְּמִלּוֹת בְּרֶמֶז אוֹתִיּוֹת" (יוסף קמחי, ספר הגלוי).

– "מְרֻבָּעִים"°, כִּנּוּי לְשִׁירִים־מִכְתָּמִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הוּא בֶּן אַרְבַּע שׁוּרוֹת, שֶׁמֵּהֶן הַשּׁוּרוֹת א׳, ב׳ וְד׳ מִתְחָרְזוֹת יַחַד. בְּסִפְרוּת הָעוֹלָמִית נוֹדָעִים לְשֵׁם הַ"מְרֻבָּעִים" שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר הַפַּרְסִי עֹמַר כַּיָּאם ("רֻבַּעִיָּאת") הַמִּצְטַיְּנִים בְּעֹמֶק רַעְיוֹנוֹתֵיהֶם וּבְצִיּוּרִיּוּתָם הַפִּיּוּטִית.

מַרְבָּעָה* נ׳ [לפי אחת הנוסחאות בתוספתא שביעית ב ד] – ראה רְבִיעָה.

מַרְבַּעַת° נ׳ [מן ב. רבע = רבץ; עַל־פִּי הארמית: מַרְבַּעְתָּא, מַרְבְּעוּתָא] 1. מַרְבֵּץ, מְקוֹם מִשְׁכָּב שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: "מַרְבֵּץ חֲזִירֵי־יַעַר וּמַרְבַּעַת סוּסֵי־אָדָם" (ביאליק, בעיר). 2. מְקוֹם הַרְבָּעָה חִוּוּג שֶׁל בְּהֵמוֹת. – [מַרְבַּעַת־, מַרְבַּעְתּוֹ; מַרְבָּעוֹת, מַרְבְּעוֹת־]

– בֵּית־מַרְבַּעַת° [מארמית: בֵּי־מַרְבַּעְתָּא, בבא בתרא עג:] מְקוֹם־רֶבֶץ: "הַנַּחַל רָבַץ בְּתוֹךְ בֵּית־מַרְבַּעְתּוֹ" (עגנון, כפות תסג). "עֵינֶיהָ

שקעו בבית־מרבעתן״ (הזז, יעיש ד 56). ״כוכב נופל נתלש מבית־מרבעתו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 31).

מרבץ ז׳ [מן רבץ] מקום שבעלי־החיים רובצים בו, מקום משכב: ״מרבץ לחיה״ (צפניה ב טו). ״ונתתי את־רבה לנוה גמלים, ואת־בני עמון למרבץ־צאן״ (יחזקאל כה ה). ״צאן מרעיתך נפצו ושכחו מרבץ ומרעה״ (יהודה הלוי, י 654). ״שקע החול תחת מרבץ גופותם״ (ביאליק, מתי מדבר). [ובהשאלה פיוטית:] ״וכל דורשי מקום מרבץ לחכמה, בביתך ימצאו חכמה שכונה״ (הנגיד, דיואן 167). — [מרבץ־ גם מרבץ־, מרבצים, מרבצי־]

א. **מרבץ°, מירבץ** ז׳ [מן רבץ] [בגיאולוגיה] שכבה, רבד, מקום ״רבצם״ של מחצבים, של שרידים ארכיאולוגיים וכדומה: מרבץ קאולין. בנגב נתגלו מרבצי־נחשת בעמק לא רב. — [מרבץ־, מרבצים, מרבצי־]

ב. **מרבץ°, מירבץ** ז׳ [מן רבץ; ראה הרביץ 5] הרבצה, הכאה: ״מרבץ כזה ארביץ בך, שלא תדע להיכן רגליך מוליכות אותך!״ (שלונסקי, תר׳ קרקס א 63). — [מרבץ־, מרבצים, מרבצי־]

מרבץ*, מרובץ ת׳ [מן רבץ, רבץ] 1*, משקה, מוזלף: ״שהיתה מרבצת במעינות״ (ספרי וזאת הברכה קמז). ״והארץ מרבצת בדם הרוגיה מכאן ומכאן״ (פסיקתא רבתי קלא:). ״לעולם קרקעה מרבץ ומכבד״ (ביאליק, מאחורי א). 2°, משכב, מכוץ: ״בדשאים המרבצים נשארה בת־ריחו של גופו בשכבו לנוח״ (שנהר, ב 58). — [מרבצת, מרבצים, מרבצות]

מרבץ°, מורבץ ת׳ [מן רבץ, הרבץ] 1. משכב: עדר הפרות מרבץ על־ידי הרועה בשעות־הצהרים. 2. מוזלף במים, מרבץ: הרחובות מרבצים על־ידי פועלי־הנקיון. 3 [בהשאלה] מופץ, מקנה: תורה מרבצת ברבים. — [מרבצת, מרבצים, ־צות]

מרבק ז׳ [ערבית: רבק אסר; ראה גם רבקה*] מקום שכולאים שם בעלי־חיים ומפטמים אותם במשך תקופה מסימת עד ששמינו הרבה: ״ואכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק״ (עמוס ו ד). ״ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק״ (מלאכי ג כ). — [מרבק־, מרבקים, מרבקי־]

מרבק°, מרובק ת׳ [מן מרבק; וראה גם רבק] מפטם, שמן: עגלים מרבקים. ״אביו היה... מעט חסן יותר ומעט מרבק יותר״ (מגד, חדוה 77). — [מרבקת, מרבקים, ־קות]

מרג [מן מורג]

~ פע׳ **מרג°** פ״י דש תבואה במורג. — [למרג, מורג, ימרג]

~ נפ׳ **נמרג^**, נדוש במורג: הדגן נמרג. — [להמרג, נמרג, ימרג]

מרגב°, מרוגב ת׳ [מן רגב] עשוי רגבים־רגבים: ״והדשא והשביל, אדמה מרגבת״ (שלונסקי, שירים ב 253). ״דרך זו חרושה היתה, מרגבת וטובענית״ (שמיר, הוא הלך 270). — [מרגבת, מרגבים, מרגבות]

מרגוע ז׳ [מן א׳ רגע; ארמית: מרגועא] מנוחה, שלוה, שקט: ״אי־זה דרך הטוב ולכו־בה ומצאו מרגוע לנפשכם״ (ירמיה ו טז). ״שבת שבתון – מנוחת־מרגוע ולא מנוחת־ארעי״ (רש״י שמות לא טו). ״ושם כבר – למרגועי נטעתיו״ (הנגיד, דיואן 283). ״איך אחריך אמצאה מרגוע, תנע והלב עמך ינוע״ (יהודה הלוי, ג 11). ״ולמה, לב אמלל, תבקש להבל מרגוע בבכי?״ (ביאליק, הרהורי). ״ליל־מנוחה לך, בתי, ושנת־מרגועות״ (למדן, במעלה רטו). — [מרגוע־, מרגועים, מרגועי־, גם מרגועות]

— **בית־מרגוע°**, בית־הבראה, מקום לנפש ולהחלפת־כח לאנשים עיפים ממאמץ גופני או רוחני ממשך.

מרגז°, מרוגז ת׳ [מן רגז; ראה גם רגז] שבע־רגז, נתון במצב של התרגזות: ״עיני ר׳ יוסף העיפות והמרגזות התרגזות עצורה״ (ברנר, א 387). אל־נא תדבר אליו קשות, כי גם בלאו הכי הוא מרגז. — [מרגזת, מרגזים, ־זות]

מרגז°, מורגז ת׳ [מן רגז, הרגז] שהובא לידי רגז, מקנט: פלוני מרגז על־ידי חבריו. חיה מרגזת מרבצה. — [מרגזת, ־גזים, ־זות]

מרגיע° ת׳ [מן א׳ רגע, הרגיע] משקיט, גורם רגיעה: הרופא נתן לפצוע תרופה מרגיעה. דברים נוחים ומרגיעים. — [מרגיעה, מרגיעים, ־עות]

מרגל ז׳ [מן א. רגל, רגל] 1°, מי שעוקב בסתר אחרי מעשי אחרים ותכניותיהם כדי לגלות את סודותיהם ולמסרם למעונינים. [ובייחוד:] 2, מי שנשלח לאסף בסתר ידיעות על סודותיה הצבאיים של ארץ (תרשימי מתקנים, בתי־חרשת, מחנות־צבא וכדומה) ולמסרן למדינה זרה: ״מרגלים אתם! לראות את־ערות הארץ באתם!״ (בראשית מב ט). ״וישלח יהושע... שנים אנשים מרגלים חרש לאמר: לכו ראו את־הארץ״ (יהושע ב א). המרגל שנתפס נדון למות. — [מרגל־, מרגלים, מרגלי־; מרגלת, מרגלות]

מרגל^, מורגל ת׳ [מן ב. רגל, הרגל] שהרגילו אותו, שנעשה רגיל לדבר: ״צוהו ולמדוהו עד יום העשור כדי שיהא מרגל בדברי עבודה״ (סידור רס״ג, רעז). ״כל כך חדשים ושונים מן המקבל והמרגל״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״שלשונו מרגלת תמיד לומר לאו״ (שרירא, עזה 271). — [מרגלת, מרגלים, ־לות]

— **מרגל בפיו°** [על־פי הארמית: מרגלא בפמיה, ראה להלן] הוא רגיל לומר: ״ומרגל בפיו: כשהייתי ישראל ראה אלהי אותי״ (ליפסון, מדור 832). ״ואף שימי חייו, כמרגל בפיו, ׳את מספר ימיך אמלא׳, שמנין ימיך שמונים״ (סדן, ממחוז לא).

מרגל^ ז׳ [קיצור של מרגלית] מרגלית: ״רעני במלים ממלאים באבני מרגלים״ (אברהם אבן־עזרא, ב 43). — [מרגל־, מרגלים, מרגלי־]

מרגל° ז׳ ראה חור.

מרגלא* ז׳ [ארמית, מן רגל, ארגל] דבר רגיל ושגור, אמרה מקבלת [רווח בצירוף:]

— **מרגלא בפמיה***, דבור שגור ורגיל בפיו, כלומר, הוא רגיל להשמיע בהזדמנויות שונות מימרה מסימת: ״מרגלא בפמיה דאביי: לעולם יהא אדם ערום ביראה״ (ברכות יז.). ״ומרגלא בפמיה, שלא כל אדם זוכה להבין דבריו״ (ליליינבלום, חטאת 217).

"הוּא מֵקֵל לַעֲנִיִּים וּמַחְמִיר לַעֲשִׁירִים קַמְצָנִים, וּמַרְגָּלָא בְּפֻמֵּיהּ: תּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (סוקולוב, במראות 35).

מַרְגְּלוֹת נ"ר [מן א׳ רֶגֶל] 1. מְקוֹם רַגְלֵי הַשּׁוֹכֵב (בְּנִגּוּד אֶל "מְרַאֲשׁוֹת"): "וַגְּלִית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתְּ" (רות ג ד). תְּפִלִּין תּוֹלֶה אוֹתָן מְרַאֲשׁוֹת הַמִּטָּה וְאֵינוֹ תּוֹלֶה אוֹתָם מַרְגְּלוֹת הַמִּטָּה" (ירושלמי ברכות ו ד). 2. רַגְלַיִם: "וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל" (דניאל י ו). 3 [בהשאלה] הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן, הַמָּקוֹם שֶׁלְּמַטָּה: "וּסְבִיבוֹת מַרְגְּלוֹתָיו חוֹמָה נְמוּכָה" (רש"י חבקוק א י). — [מַרְגְּלוֹת־, מַרְגְּלוֹתָיו]
— לְמַרְגְּלוֹת־ °, בְּחֶלְקוֹ הַנָּמוּךְ שֶׁל־: חָנִינוּ לְמַרְגְּלוֹת הָהָר.

מַרְגָּלִית* נ׳ [ארמית: מַרְגָּלִיתָא, מַרְגָּנִיתָא; יוונית: margarites, margellion; לאטינית: margarita] 1. פְּנִינָה; אֶבֶן יְקָרָה נוֹצֶצֶת, לְבָנָה צְהַבְהַבָּה אוֹ שְׁחוֹרָה, הַמּוּפֶקֶת מִתּוֹךְ קוֹנְכִיּוֹת שֶׁל רַכִּיכוֹת־יָם שׁוֹנוֹת. בְּהִקָּלַע גּוּף זָר קָטָן, כְּגוֹן גַּרְגַּר שֶׁל חוֹל, לְתוֹךְ הַקּוֹנְכִיּוֹת הוּא מִתְעַטֵּף שִׁכְבוֹת־שִׁכְבוֹת שֶׁל חֹמֶר־צֶדֶף, וְכָךְ נוֹצֶרֶת הַמַּרְגָּלִית: "דִּינְרֵי־זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת" (אבות ו ט). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְדָבָר יָקָר בְּיוֹתֵר: "מַרְגָּלִית טוֹבָה הָיְתָה בְּיֶדְכֶם וּבִקַּשְׁתֶּם לְאַבְּדָהּ מִמֶּנִּי" (חגיגה ג.). "לֹא עֲלָמוֹת – מַרְגָּלִיּוֹת" (ביאליק, אחת). — [מַרְגָּלִית־, מַרְגָּלִיּוֹת]
— פֶּה מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת* [על־פי קידושין לט:], כִּנּוּי מְלִיצִי לְדַבְּרָן מְעֻלֶּה, מַבִּיעַ דְּבָרִים נָאִים בְּמִלִּים נָאוֹת.

חייל נושא מרגמה קלה

מְרַגֶּלֶת° נ׳ [מן מְרַגֵּל] אִשָּׁה הָעוֹסֶקֶת בְּרִגּוּל, הַמְגַלָּה בַּסֵּתֶר אֶת סוֹדוֹת הַמְּדִינָה וּמַעֲבִירָה אוֹתָם לְזָרִים. — [מְרַגֶּלֶת־, מְרַגְּלוֹת]

מַרְגֵּמָה נ׳ [מן רגם] 1 °. כְּלִי־יְרִיָּה תָּלוּל־מַסְלוּל בַּעַל קָנֶה חֲלַק־קֹדַח הַמְשַׁמֵּשׁ לִירִיַּת פָּנִים (Mortar). הַמַּרְגֵּמוֹת הַקְּטַנּוֹת (בַּעֲלוֹת קֹטֶר שֶׁל 52 מִילִימֶטֶר) הֵן נֶשֶׁק קַל וְנִשָּׂאוֹת עַל כֶּתֶף הַחַיָּל־הָרַגָּם. קָטְרֵי הַמַּרְגֵּמוֹת הֵם עַל־פִּי־רֹב: 52 מ״מ, 81 מ״מ, 120 מ״מ. 2 [במקרא] מִתְקָן לִזְרִיקַת אֲבָנִים: "כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה" (משלי כו ח). — [מַרְגֵּמַת־, מַרְגֵּמוֹת, מַרְגֵּמוֹת־]

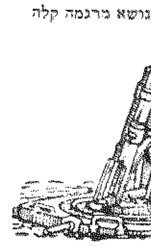
מרגמה כבדה

מַרְגָּנִית° נ׳ [מארמית: מַרְגָּנִיתָא מרגלית] צֶמַח־בַּר קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הָרַקַּפְתִּיִּים, בַּעַל פְּרָחִים כְּחֻלִּים אוֹ אֲדַמְדַּמִּים־צְהַבְהַבִּים (Anagallis). — [מַרְגָּנִית־, מַרְגָּנִיּוֹת]

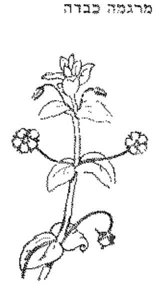
מרגנית

מַרְגֵּעַ°, **מרוגע** ת׳ [מן א׳ רגע] רָגוּעַ, שָׁקֵט, שָׁלֵו, שָׁנֵו יָפֶה: "בְּצָעִיף הַתַּרְדֵּמָה נִרְאוּ כְמַרְגָּעִים" (שמעוני, פואמות ב רצז). הָאִישׁ שָׁב מֻרְגָּע מִבֵּית־הַמַּרְגּוֹעַ. — [מֻרְגַּעַת, מֻרְגָּעִים, ־עוֹת]

מֻרְגָּע°, **מורגע** ת׳ [מן א׳ רגע, הִרְגִּיעַ] שֶׁהִרְגִּיעוּ אוֹתוֹ, מְשֻׁכָּךְ, שֶׁחָלְפָה הִתְרַגְּשׁוּתוֹ וְחָזְרָה אֵלָיו שַׁלְוַת־נַפְשׁוֹ: הַתִּינוֹק הַמֻּרְגָּע הִתְחִיל לְחַיֵּךְ. — [מֻרְגַּעַת, מֻרְגָּעִים, ־עוֹת]

מַרְגֵּעָה נ׳ [מן א׳ רגע] מַרְגּוֹעַ, מְנוּחָה: "זֹאת הַמְּנוּחָה... וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה" (ישעיה כח יב). "יוֹם מְנוּחָה הוּא לְעָיֵף וְגַם מַרְגֵּעָה לַיָּגֵעַ" (יניי, צח). "וּבִכְלוֹת זְמַן מַרְגֵּעָה וְהָיוּ בוֹחֲרִים הֶבֶל" (משה אבן־עזרא, קודש מו). "וְסֻכָּה לְצֵל וּלְמַרְגֵּעָה" (ביאליק, לבנות). "לֹא לְרֶבוֹלוּצְיוֹנֶר זָקֵן לְבַקֵּשׁ מַרְגֵּעָה" (ברנר, א 268). "הֵן־זֹאת הַמַּרְגֵּעָה מִתּוֹךְ שִׁפְעַת חַיִּים" (כהן, שירים סט). — [מַרְגֵּעַת־]

מַרְגָּרִינָה° נ׳ [צרפתית: margarine] חֶמְאָה מְלָאכוּתִית הָעֲשׂוּיָה מִשְּׁמָנִים שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים; מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל מַרְגָּרִינָה מְכִילִים גַּם תּוֹסֶפֶת חָלָב וּבֵיצִים. הַמַּרְגָּרִינָה מְכִילָה אֶת רֹב הַחֳמָרִים הַמְּזִינִים שֶׁבְּחֶמְאַת־חָלָב. — [מַרְגָּרִינַת־, ־נוֹת]

מֻרְגָּשׁ, **מורגש** תו״ז [מן רגש, הִרְגִּישׁ] 1 ° ת׳ נִכָּר בְּחוּשׁ, מוּחָשׁ: "הַמְשׁוֹרֵר אֵינוֹ שׁוֹאֵל אִם דָּבָר זֶה הוּא נִגְלֶה אוֹ נִסְתָּר... כִּי אִם זֶה, אִם הַדָּבָר הוּא חַי וּמֻרְגָּשׁ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעב). מֻרְגֶּשֶׁת בּוֹ עַצְבָּנוּת יְתֵרָה. תְּנוּעוֹת בִּלְתִּי־מֻרְגָּשׁוֹת בְּהִתְפַּתְּחוּת הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ. 2 ° ז׳ [במחקר בימי־הביניים] תְּחוּשָׁה, מַה שֶּׁנִּתְפָּס בָּרֶגֶשׁ: "וְאַל תַּאֲמִין לַמִּתְחַכְּמִים... שֶׁיַּגִּיעַ אֶל כָּל הָעִנְיָנִים הַצְּרִיכִים בָּאֱלָהוּת בְּשִׂכְלוֹ בִּלְבַד, מִבְּלִי שֶׁיִּסָּמֵךְ אֶל מֻרְגָּשׁ" (כוזרי ד ה). "הַטַּעַם וְהַמִּשּׁוּשׁ לֹא יַשִּׂיגוּ מֻרְגָּשֵׁיהֶם עַד שֶׁיְּמַשְׁמְשׁוּם" (מורה נבוכים א מז). "וְיִישַּׁב דַּעְתּוֹ עַל מַה שֶּׁיִּבְטַח עָלָיו מִן הָרְאָיוֹת וְהַמֻּרְגָּשׁוֹת" (חובות הלבבות, הבטחון ד). "לֹא כְּמֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן, כִּי אִם כְּמֻרְגָּשׁ רִאשׁוֹן בָּרוּר לוֹ, לְאָמְנָם" (ברנר, ג 244). — [מֻרְגֶּשֶׁת, מֻרְגָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מֻרְגָּשׁ°, **מרוגש** ת׳ [מן רגש] מָלֵא הִתְרַגְּשׁוּת, נִרְגָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵו בְּרוּחוֹ, שָׁרוּי בְּמַצַּב הִתְעוֹרְרוּת יְתֵרָה שֶׁל רִגְשׁוֹת שִׂמְחָה אוֹ צַעַר וְכַדּוֹמֶה: "וְאוֹתוֹ יוֹם לֹא מָצָאתָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל... שֶׁלִּבּוֹ לֹא יְהֵא נִרְתָּח וּמֻרְגָּשׁ" (סרן, ממחוז ע). "לַהֲקַת צִפֳּרִים הִתְפָּרְחָה מְרֻגֶּשֶׁת" (תומסקי, אזוב 105). — [מְרֻגֶּשֶׁת, מְרֻגָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מַרְגָּשׁ° ז׳ [מן רגש] [בסגנון־של־דיבור] הַרְגָּשָׁה עַצְמִית כְּלָלִית שֶׁל אָדָם, מַצַּב־רוּחַ: "שָׁאַלְתִּי: אֵיךְ הַמַּרְגָּשׁ? – אַתָּה רוֹאֶה אֵיךְ!" (יזהר, צקלג 228). "שָׁלוֹם, חָבֵר מוּמִישׁ־אוּלַי, אֵיךְ הַמַּרְגָּשׁ? כֵּיצַד חַיִּים?" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתידתו 30). — [מַרְגַּשׁ־]

מַרְגֵּשָׁה* נ׳ [מן רגש] רַעַשׁ, שָׁאוֹן, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה: "שְׁלוֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת: צָרוֹת, מַרְגֵּשׁוֹת, אֲפֵלָה" (איכה רבה, פתיחתא). "הֲנוּכַל לְשַׁעֵר אֶת גֹּדֶל הַמַּרְגֵּשָׁה שֶׁנִּרְגַּשְׁנוּ... הֵיאַךְ נִשְׁפָּכִים לְבַטָּלָה דָּמַיִי" (שלונסקי, תר׳ קולא 205). "שׁוּפְרוֹת הוֹוֶה, מַרְגֵּשׁוֹת־מַעֲשִׂים וְהֶכְרֵעֵי־חַיִּים" (רגלסון, חקוקות סו). — [מַרְגֵּשַׁת־, מַרְגֵּשׁוֹת]

מרד [ארמית: מְרַד; ערבית: מַרַד]

~ פָּע׳ **מָרַד** פ״ע 1 הִתְקוֹמֵם, קָם וּפֵרַק מֵעַצְמוֹ אֶת עֹל שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל" (מלכים ב כד כ). "וַיַּמְרוּ וַיִּמְרְדוּ בָּךְ וַיַּשְׁלִכוּ אֶת־תּוֹרָתְךָ אַחֲרֵי גַוָּם" (נחמיה ט כו). "הַמּוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ פּוֹחֲתִין לָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ" (כתובות ה ז). "אַל תִּהְיוּ בְּמַחְלֹקֶת וְאַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד" (בבא בתרא קכז:). "מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמָּרְדָה עָלָיו מְדִינָה" (במדבר רבה יח). "וַיִּמְרְדוּ עַל בֵּלְשַׁאצַּר הַמֶּלֶךְ" (יוסיפון, ז). "יוֹדְעִים הֵם אֶת הָאֱמֶת וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בָּהּ" (בורלא, כיסופים 263). 2* [בהשאלה על מחלה, פצע] הֵסֵב גֵּרוּי כְּאֵב, לֹא הֶעֱלָה אֲרוּכָה: "הַשְּׁחִין וְהַמַּכְוָה... הָיוּ מוֹרְדִין –

טְהוֹרִים״ (נגעים ט ב). ״עַיִן שֶׁמָּרְדָה מַרְפִּין (= מַרְפְּאִין) אוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת״ (ירושלמי עבודה זרה מ ד). –[לִמְרֹד בְּ־, עַל־; מוֹרֵד, יִמְרֹד]

~ הת׳ **הִתְמָרֵד** °, מָרַד, הִתְקוֹמֵם, קָשַׁר קֶשֶׁר נֶגֶד־, הִתְפָּרֵץ כְּנֶגֶד עַל שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: פּוֹעֲלֵי הַמִּכְרוֹת הִתְמָרְדוּ נֶגֶד הַפְּקֻדּוֹת הַחֲדָשׁוֹת. הַשְּׁבוּיִים הִתְמָרְדוּ נֶגֶד שׁוֹמְרֵיהֶם. –[לְהִתְמָרֵד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִמְרִיד** * פ״י עוֹרֵר מְרִידָה, הֵסִית לְהִתְקוֹמֵם: ״נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ עָלַי בְּמַלְכוּתוֹ״ (פסחים צד:). ״וְהִמְרִיד אוֹתָם עַל הַשִּׁלְטוֹן וְעַל כָּל הַמִּדּוֹת הַמְהֻלָּכוֹת עַל־פְּנֵי הַחַיִּים״ (הזז, צל 155). סוֹכְנָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה הַזָּרָה הִמְרִיד אֶת חוּגֵי־הַצָּבָא נֶגֶד הַמֶּמְשָׁלָה. – [לְהַמְרִיד אֶת־, מַמְרִיד, יַ־]

~ הפ׳ **הֻמְרַד** °, עוֹרַר לִמְרֹד, הוּסַת לְהִתְקוֹמֵם נֶגֶד מִישֶׁהוּ: הַצָּבָא הֻמְרַד עַל־יְדֵי קְצִינִים אֲחָדִים. – [מֻמְרָד, יֻמְרַד]

– **מוֹרְדֵי־אוֹר** [שאול מאיוב כד יג: ״הֵמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי אוֹר, לֹא־הִכִּירוּ דְרָכָיו״] כִּנּוּי לְשׂוֹנְאֵי הַשְׂכָּלָה וָדַעַת, מִי שֶׁחַי בְּבַעֲרוּת.

– **מוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ** * (כתובות ה ז), אִשָּׁה הַמְסָרֶבֶת לְמַלֵּא אֶת חוֹבוֹתֶיהָ כְּאִשָּׁה לְבַעְלָהּ.

מֶרֶד ז׳ [מן מרד] 1. הִתְקוֹמְמוּת, פְּרִיקַת־עֹל, הִתְפָּרְצוּת נֶגֶד שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־בְּמַעַל בַּה׳״ (יהושע כב כב). מֶרֶד בַּר־כּוֹכְבָא. מֶרֶד הָעֲבָדִים בִּמְשַׁעְבְּדֵיהֶם. מֶרֶד צְבָאִי. 2. מַעַל, פֶּשַׁע: ״פְּשָׁעִים – אֵלּוּ הַמְּרָדִים... מֵאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה עַל הַזְּדוֹנוֹת וְעַל הַמְּרָדִים חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה עַל הַשְּׁגָגוֹת״ (תוספתא יום הכיפורים ב א). ״פְּשָׁעִים – אֵלּוּ הַמְּרָדִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס״ (רש״י שמות לד ז). – [מֶרֶד־, מִרְדּוֹ; מְרָדִים, מִרְדֵי־]

– **אִגֶּרֶת־מֶרֶד** * (כתובות סד.), כְּתַב־אִשּׁוּר שֶׁל בֵּית־דִּין לִתְבִיעַת הַבַּעַל אוֹ הָאִשָּׁה, אִם הַצַּד הַשֵּׁנִי מְסָרֵב לִחְיוֹת עִמּוֹ (עִמָּהּ) חַיֵּי אִישׁוּת.

– **הוּא עוֹמֵד בְּמִרְדּוֹ** °, הוּא תַּקִּיף בְּהִתְנַגְּדוּתוֹ, אֵינוֹ נִכְנָע.

– **מַטְבֵּעַ שֶׁמֶּרֶד** *, מַטְבֵּעַ שֶׁנִּטְבַּע עַל־יְדֵי מַנְהִיג הַמֶּרֶד: ״מַטְבֵּעַ שֶׁמֶּרֶד, כְּגוֹן בֶּן־כּוֹזִיבָא״ (ירושלמי מעשר שני נב ד).

מַרְדֵּד *, **מַרוֹדֵד** ת׳ [מן רדד, רִדֵּד] 1 *. מְרֻקָּע, מְשֻׁטָּח עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה בְּפַטִּישׁ: ״(הַמְּנוֹרָה) הָיְתָה מְשֻׁקֶּדֶת, מְצֻדֶּדֶת וּמְרֻדֶּדֶת״ (ינאי, קפח). ״(כֶּסֶף) מְרֻקָּע – מְרֻדָּד״ (רש״י ירמיה י ט). טַס מְרֻדָּד. פַּחִים מְרֻדָּדִים. 2 *. שָׁטוּחַ, פָּרוּשׂ: ״מִקְצָתוֹ (שֶׁל הָאֹהֶל) מְרֻדָּד עַל הָאָרֶץ... מִקְצָתוֹ מְרֻדָּד עַל הָאַרְבָּה שֶׁבֵּין הַבַּיִת לָעֲלִיָּה״ (אהלות ז ב). ״הָיָה הַתֶּבֶן מְרֻדָּד״ (ירושלמי עירובין כד ג). [ובהשאלה:] ״שֶׁאֵין מִשְׁנָתָם סְדוּרָה וְשֶׁאֵינָהּ עֲמֻקָּה כָּל צָרְכָּהּ, כִּי אִם מְרֻקַּעַת וּמְרֻדֶּדֶת עַל פְּנֵי עִנְיָנִים שׁוֹנִים״ (סוקולוב, אישים 246). – [מְרֻדֶּדֶת, מְרֻדָּדִים, ־דוֹת]

– **מַיִם מְרֻדָּדִים** *, מַיִם רְדוּדִים, מַיִם שֶׁאֵינָם עֲמֻקִּים: ״מִקְוֶה שֶׁמֵּימָיו מְרֻדָּדִין״ (מקואות ז ז).

– **קוֹל מְרֻדָּד** *, קוֹל דַּק, קוֹל לֹא־חָזָק: ״וְתָקְעוּ הַכֹּהֲנִים בַּחֲצוֹצְרוֹת קוֹל מְרֻדָּד״ (מגילת בני אור ח 5). ״קוֹל נוֹחַ מְרֻדָּד סָמוּךְ״ (שם ח 14).

מַרְדֵּד °, **מִירְדָד** ז׳ [מן רדד; וראה רָדוּד] מָקוֹם שֶׁל מַיִם רְדוּדִים (בִּלְתִּי־עֲמֻקִּים): ״יוֹרְדִים בְּמִדְרוֹן הָאֲלַכְסוֹנִי אֶל מַרְדֵּד הַוָּאדִי שֶׁנֶּהְפַּךְ מַעֲבָר״ (יזהר, שיירה 44). – [מַרְדַּד־, מַרְדְּדִים, מַרְדְּדֵי־]

מַרְדֶּה * ז׳ [מן ב׳ רדה] 1 *. דַּף אָרֹךְ שֶׁהָאוֹפֶה שָׂם עָלָיו אֶת כִּכְּרוֹת־הַלֶּחֶם כְּדֵי לְהַכְנִיסָן אֶל הַתַּנּוּר וְלִרְדּוֹת אוֹתָן מִתּוֹכוֹ לְאַחַר שֶׁנֶּאֱפוּ: ״אַף הִיא לְהָבִיא מַרְדֶּה נִכְנְסָה״ (תענית כה.). 2 °. יָתוֹךְ, מַכְשִׁיר לְהוֹצִיא בּוֹ סִירִים וְכַדּוֹמֶה מִתּוֹךְ הַתַּנּוּר: ״הַמַּרְדֶּה וְהַמַּגְרֵפָה וְסַפְסַל־הֶחָלָב״ (מנדלי מו״ס, עא). ״מַשְׁאֶלֶת שְׁכֵנָה לַחֲבֶרְתָּהּ קְדֵרָה, מַרְדֶּה וְנָפָה״ (ביאליק, החצוצרה א). – [מַרְדֵּה־, מַרְדִּים, מַרְדֵּי־]

מִרְדֶּה °, **מִירְדָה** ז׳ [מן ב׳ רדה] עוֹנַת רְדִיַּת הַדְּבַשׁ מִן הַכַּוָּרוֹת, וְכֵן כַּמּוּת הַדְּבַשׁ שֶׁנִּרְדָּה בְּמֶשֶׁךְ הָעוֹנָה: הַמִּרְדֶּה עָלְתָה הַשָּׁנָה יָפֶה. – [מִרְדֵּה־, מִרְדִּים, מִרְדֵּי־]

מַרְדּוּת נ׳ [מן א׳ רדה; ארמית: מַרְדּוּתָא] [במקרא רק בצירוף ״נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת״, ראה להלן] 1 * [קיצור של ״מַכַּת מַרְדּוּת״, ראה להלן] רִדּוּי, הַכְנָעָה בְּכֹחַ, הֲטָלַת־עֹנֶשׁ: ״כָּל הַמּוֹנֵעַ בְּנוֹ מִן הַמַּרְדּוּת, סוֹף בָּא לְתַרְבּוּת רָעָה״ (שמות רבה א). ״אֵין אָדָם אוֹמֵר פְּלוֹנִי קָשֶׁה, אֶלָּא שֶׁהוּא צָרִיךְ מַרְדּוּת״ (שמות רבה מב). ״יִשְׂרָאֵל בָּאִים לִידֵי סָרְחוֹן, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם מַרְדּוּת״ (פסיקתא רבתי מא:). – [מַרְדּוּת־]

– **מַרְדּוּת־לֵב** °, **מַרְדּוּת בַּלֵּב** * [על־פי ברכות ז.: ״טוֹבָה מַרְדּוּת אַחַת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִכַּמָּה מַלְקִיּוֹת״] נְקִיפַת־לֵב, מוּסַר־כְּלָיוֹת, תּוֹכַחַת עַצְמִית: ״חַשְׁתִּי מֵעֵין דְּקִירָה שֶׁל מַרְדּוּת בַּלֵּב״ (סוקולוב, במראות 12). ״כְּאִלּוּ בָּאָה מַרְדּוּת בְּלִבּוֹ עַל חֵטְא שֶׁחָטָא״ (ביאליק, אריה ה). ״לִבְטֵי תְּהוּת וּמַרְדּוּת־הַלֵּב״ (קלצקין, כתבים 19). ״הָיָה מְקַבֵּל מַרְדּוּת־לִבּוֹ בְּהַכְנָעָה״ (עגנון, אלו קכד).

– **מַכַּת־מַרְדּוּת** *, הַלְקָאַת אָדָם בִּידֵי בֵּית־דִּין כְּעֹנֶשׁ עַל חֵטְא שֶׁחָטָא, אוֹ כְּדֵי לִשְׁבֹּר הִתְנַגְּדוּתוֹ: ״אִם אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים, תִּסְפֹּג מַכַּת מַרְדּוּת״ (נזיר ד ג).

– **רְצוּעַת־מַרְדּוּת** *, שׁוֹט מַצְלִיף וּמַכֶּה, מַטֵּה־זַעַם: ״מֵעוֹלָם רְצוּעַת־מַרְדּוּת הָיָה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל״ (במדבר רבה יט).

– **בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת** (שמואל א כ ל), בְּנָהּ שֶׁל אִשָּׁה סוֹטָה, כִּנּוּי־גִּדּוּף־וְחֵרוּף, מֵעֵין הַדִּבּוּר ״בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה״.

מַרְדִּים ° ת׳ [מן רדם, הִרְדִּים] מְיַשֵּׁן, הַגּוֹרֵם לְהֵרָדְמוּת, נַרְקוֹטִי: סַמִּים מַרְדִּימִים. – [מַרְדִּימָה, מַרְדִּימִים, ־מוֹת]

מְרֻדָּם °, **מְרוּדָם** ת׳ [מן רדם] מְיֻשָּׁן, מְנֻמְנָם, שֶׁאֵינוֹ עֵר: ״מְרֻדָּם וּמְנֻיָּם וְעַצְלוּלִי״ (מלצר, תר׳ רחובות 257). ״צְעִירוֹת יְהוּדִיּוֹת מְרֻדָּמוֹת״ (סברסקי, מחושך 65). – [מְרֻדֶּמֶת, מְרֻדָּמִים, מְרֻדָּמוֹת]

מַרְדָּן ° ת׳ [מן מרד] נוֹטֶה לִמְרֹד וּלְהִתְפָּרֵץ, מִתְמָרֵד, שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מָרוּת: נַעַר חֻצְפָּן וּמַרְדָּן. אֲנָשִׁים מַרְדָּנִים. [ובהשאלה:] ״מְמַהֶרֶת לְהַחְבִּיא קְוֻצָּה מַרְדָּנִית מִתַּחַת לְמִטְפַּחְתָּהּ״ (ביאליק, החצוצרה א). – [מַרְדָּנִית, מַרְדָּנִים, מַרְדָּנִיּוֹת]

מַרְדָנוּת° נ׳ [מן מַרְדָן] נְטִיָּה לִמְרֹד וּלְהִתְפָּרֵץ, אִי־קַבָּלַת מָרוּת: הַמַּרְדָנוּת טְבוּעָה בְּאָפְיוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד הַזֶּה. יֵשׁ לְרַסֵּן אֶת מַרְדָנוּתוֹ. — [מַרְדָנוּת־]

מַרְדָנִי° ת׳ [מן מַרְדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם מַרְדָנוּת, מִתְפָּרֵץ: מַעֲשֶׂה מַרְדָנִי. הִתְנַהֲגוּת מַרְדָנִית. — [מַרְדָנִית, מַרְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מַרְדֵּעַ ז׳ [אולי קרוב אל מַרְצֵעַ; לפי המדרש, ויקרא רבה כט ועוד: ״מַרְדֵּעַ – שֶׁמּוֹרֶה דֵּעָה לַפָּרָה״] מַלְמָד, מַקֵּל אָרֹךְ וּבְקָצֵהוּ דָּרְבָן שֶׁהָאִכָּר מְזָרֵז בּוֹ אֶת הַבְּהֵמָה הַחוֹרֶשֶׁת: ״שֶׁהָאִכָּר עוֹבֵר וְהַמַּרְדֵּעַ עַל כְּתֵפוֹ״ (אהלות טז א). — [מַרְדֵּעַ־, מַרְדְּעִים, ־דְּעֵי־, גם מַרְדְּעוֹת]

– מְלֹא־מַרְדֵּעַ*, שִׁעוּר שֶׁל אֹרֶךְ אוֹ גֹּבַהּ שֶׁהָיָה רוֹוֵחַ בֵּין הָאִכָּרִים בִּימֵי־קֶדֶם – כְּגָבְהוֹ שֶׁל מַרְדֵּעַ הַמֻּחְזָק בִּידֵי הַחוֹרֵשׁ: ״אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, קוֹצֵץ מְלֹא הַמַּרְדֵּעַ עַל־גַּבֵּי הַמַּחֲרֵשָׁה״ (בבא בתרא ב יג). ״אֶחָד אוֹמֵר: גְּבוֹהָה שְׁנֵי מַרְדְּעוֹת, וְאֶחָד אוֹמֵר: שְׁלוֹשָׁה״ (ראש השנה כד:).

מַרְדַּעַת* נ׳ [ארמית: מַרְדְּעָא, מַרְדַּעְתָּא; ערבית: בַּרְדַעַה כר, אוכף] 1. שְׁטִיחַ שֶׁשָּׂמִים מִתַּחַת לָאֻכָּף שֶׁל חֲמוֹר אוֹ מִתַּחַת לְאַרְגְּזֵי־הַמַּשָּׂא: ״מַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר״ (כלאים ט ד). 2. כַּר אוֹ תַּכְרִיךְ כָּל־שֶׁהוּא שֶׁהַסַּבָּלִים שָׂמִים עַל כִּתְפֵיהֶם מִתַּחַת לַמַּשָּׂא: ״לֹא יִתֵּן אֶת הַמַּרְדַּעַת עַל כְּתֵפָיו לְהוֹצִיא עָלָיו אֶת הַזֶּבֶל״ (תוספתא כלאים ה יח). — [מַרְדַּעַת־, מַרְדָּעוֹת, מַרְדְּעוֹת־]

מְרַדֵּף, מוֹרְדָף ת׳ [מן רדף, הֻרְדַּף] נִרְדָּף, שֶׁרוֹדְפִים אַחֲרָיו כְּדֵי לְהַשִּׂיגוֹ וּלְהָרַע לוֹ: ״רֹדֶה בָאַף גּוֹיִם מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ״ (ישעיה יד ו). ״וְהִנֵּה אַרְנֶבֶת מֻרְדֶּפֶת בַּשָּׂדֶה״ (ביאליק, תר׳ קישוט שיח). ״מַשִּׁיט עֵינָיו לְצִדְדִין כְּחַיָּה מֻרְדֶּפֶת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 116). — [מֻרְדֶּפֶת, מֻרְדָּפִים, ־פוֹת]

מִרְדָּף°, מִירְדָּף ז׳ [מן רדף] רְדִיפָה, מִבְצָע שֶׁל חִפּוּשׂ וּרְדִיפָה אַחֲרֵי נִמְלָט: ״מִרְדַּף הַזְּאֵבִים בַּיְּעָרוֹת״ (שלונסקי, תר׳ בבל 224). ״חֲצוֹצְרוֹת־מִרְדָּף יָרִיעוּ״ (בן־אמיתי, אספי 179). מִרְדַּף מִשְׁטַרְתִּי אַחֲרֵי הָאָסִיר הַבּוֹרֵחַ. [ובהשאלה פיוטית:] ״וְחַלּוֹנִי פָּתוּחַ לְתַכוֹל עֵינֵי־שָׁמַיִם, לְמִרְדַּף עָנָן וָרוּחַ״ (ולפובסקי, שירים 215). — [מִרְדַּף־, מִרְדָּפִים, מִרְדְּפֵי־]

מְרַדֵּד° ת׳ [מן רדדד, רִדֵּד] מְרֻטָּט, רוֹעֵד כָּל־שֶׁהוּ: ״שַׁרְקָתָן הַמְרַדְּדֶת שֶׁל כַּנְפֵי הַבַּרְוָזִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 323). ״תּוֹתְחֵיהֶם הַמְּצַחְצָחִים, הַמַּבְהִיקִים, הַמְרַדְּדִים עַל כַּנּוֹתֵיהֶם״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 288). — [מְרַדֶּדֶת, מְרַדְּדִים, ־דְּדוֹת]

א. **מרה** [ארמית: מְרָא; ערבית: מַרַי הסית, התגרה]

~ פָּע׳ **מָרָה** פ״ע לֹא שָׁמַע בְּקוֹל־, לֹא צִיֵּת, סֵרֵב לְמַלֵּא פְּקֻדָּה, פָּרַק עֹל: ״תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן, כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ״ (הושע יד א). ״נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ, אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ״ (איכה ג מב). ״לָמָּה יַקְשֶׁה וּמָרָה בָךְ וְנוֹלַד מִמֶּנּוּ מַפַּח־נֶפֶשׁ״ (בן־סירא ל יד) — [לִמְרוֹת בְּ־, אֶת־; מוֹרֶה, יִמְרֶה]

~ הִפ׳ **הִמְרָה** פ״ע מָרָה, מָרַד, הִרְגִּיז, צִעֵר: ״כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־ה׳ לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ״ (ישעיה ג ח). ״וַיַּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי״ (יחזקאל כ ח). ״כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר, יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן״ (תהלים עח מ). ״כִּי הִמְרוּ אֶת רוּחוֹ״ (תהלים קו לג). ״וַיַּמְרוּ וַיִּמְרְדוּ בָּךְ״ (נחמיה ט כו). ״כַּאֲשֶׁר יוֹכִיחֶנּוּ הַבּוֹרֵא וְיַכְלִימֶנּוּ עַל הַמְרוֹתוֹ אוֹתוֹ״ (חובות הלבבות, הכניעה ג). — [לְהַמְרוֹת אֶת־, בְּ־; מַמְרֶה, יַמְרֶה]

– מָרָה אֶת פִּיו, עָבַר עַל פְּקֻדָּתוֹ, סֵרֵב לְמַלֵּא צַוּוֹ: ״יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי ה׳ וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ״ (מלכים א יג כא).

– סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עִקֵּשׁ וְסַרְבָן: ״בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ״ (דברים כא יח). ״וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמוֹרֶה, סָרוּ וַיֵּלֵכוּ״ (ירמיה ה כג).

– הִמְרָה אֶת פִּיו, עָבַר עַל פְּקֻדָּתוֹ, לֹא צִיֵּת לְמִצְוָתוֹ: ״כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ... יוּמָת״ (יהושע א יח).

– הִמְרוּ זֶה אֶת זֶה*, הִתְוַכְּחוּ וְהִתְנַצְּחוּ זֶה עִם זֶה, הִתְעָרְבוּ בֵּינֵיהֶם: ״מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם שֶׁהִמְרוּ זֶה אֶת זֶה, אָמְרוּ: כָּל מִי שֶׁיֵּלֵךְ וְיַקְנִיט אֶת הִלֵּל יִטֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז״ (שבת ל:–לא.).

– לַמְרוֹת, ראה ערך לַמְרוֹת.

ב. **מרה** [צורת־משנה של ב. מרא]

~ הִפ׳ **הִמְרָה*** פ״י פִּטֵּם, הֶאֱכִיל בְּחֹזֶק־יָד עַל־יְדֵי תְּחִיבַת הַמָּזוֹן בְּפִי הַבְּהֵמָה: ״וְאֵין מַמְרִים אֶת הָעֲגָלִים, אֲבָל מַלְעִיטִין״ (שבת כד ג). — [לְהַמְרוֹת אֶת־, מַמְרֶה, יַמְרֶה]

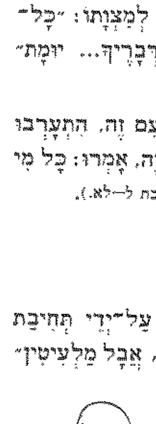

מ - מרה

א. **מָרָה*** נ׳ [מן א. מרר; צורת־משנה של מְרֵרָה; ארמית: מְרָרְתָּא; ערבית: מִרַּה] 1°. מְרֵרָה, מִיץ הַמֻּפְרָשׁ מִן הַכָּבֵד וְהוּא מְסַיֵּעַ לְעִכּוּל הַשְּׁמָנִים בַּמְּזוֹנוֹת שֶׁנֶּאֱכָלוּ. 2*. הַשַּׁלְפּוּחִית הַקְּטַנָּה שֶׁבָּהּ נִמְצֵאת הַמָּרָה, כִּיס־הַמָּרָה: ״נִקְּבָה הַקֵּבָה, נִקְּבָה הַמָּרָה״ (חולין ג א). ״וְאֵלּוּ הֵ״ב מַנְהִיגֵי הַנֶּפֶשׁ: ב׳ יָדַיִם, ב׳ רַגְלַיִם, ב׳ כְּלָיוֹת, טְחוֹל וְכָבֵד, מָרָה וְהַמָּסָס, וְקֵבָה וְקֻרְקְבָן״ (ספר יצירה ה). 3* [בהשאלה] טַעַם מַר, מְרִירוּת: ״תּוּרְמוּסִין, כֵּיוָן שֶׁשְּׁלָקָן, בָּטְלָה מָרָתָן״ (ירושלמי ברכות י א). 4*. אֶרֶס: ״שִׁעוּר הַמַּיִם הַמְגַלִּין – כְּדֵי שֶׁתֹּאבַד בָּהֶם הַמָּרָה״ (תרומות ח ה). 5°. כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַלֵּחוֹת בְּגוּף הָאָדָם הַמַּשְׁפִּיעוֹת עַל מִזְגוֹ וְאָפְיוֹ [ראה להלן: מָרָה אֲדֻמָּה, מָרָה לְבָנָה, מָרָה שְׁחוֹרָה] — [מָרַת־, מָרוֹת, מָרוֹת־]

– מָרָה אֲדֻמָּה°, כִּנּוּי לַלֵּחָה הַמִּצְטַבֶּרֶת כִּבְיָכוֹל בְּגוּף הָאָדָם מֵעֹדֶף הַדָּם, וְהִיא גּוֹרֶמֶת לְמֶזֶג לוֹהֵט, חַם וְרַתְחָן: ״כָּל אָדָם שֶׁגָּבְרָה עַל תּוֹלַדְתּוֹ מָרָה אֲדֻמָּה יִהְיֶה בַּעַל אַף, כִּי כֵן תּוֹלֶדֶת הָאֵשׁ״ (אברהם אבן־עזרא, שמות כג כה). ״מִי שֶׁמִּזְגוֹ חַם וּבַעַל מָרָה אֲדֻמָּה״ (גבירול, תיקון מדות הנפש י).

– מָרָה לְבָנָה°, 1°. כִּנּוּי לַלְּבָנָה, לִימְפָה: ״הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי מֵהַדָּם שֶׁבַּכָּבֵד הוּא מָרָה לְבָנָה – חֵלֶק דָּם שֶׁאֵינוֹ בָּשֵׁל כָּל כָּךְ, קַר וְלַח, בְּעֵרֶךְ חֲלָקִים אֲחֵרִים שֶׁל דָּם״ (צהלון, אוצר החיים ה ד). 2° [בהשאלה ובניגוד ל״מרה אדומה״] מֶזֶג קַר וְאָדִישׁ, שֶׁאֵינוֹ מִתְרַגֵּשׁ, פְלֶגְמָתִי: ״מֶזֶג סַבְלָן בַּעַל הַמָּרָה הַלְּבָנָה״ (שד״ל, על־פי קלוזנר,

הספרות ב 47). ״הַמְּלַמֵּד הֶחָדָשׁ הָיָה בְּטִבְעוֹ מִן הַמַּקְלִים... בַּעַל מָרָה לְבָנָה וּמְצֻנָּן״ (ביאליק, מאחורי ז). ״הַקּוֹל צָרוּד קְצָת, שׁוֹקֵט, שֶׁל בַּעַל מָרָה לְבָנָה״ (ברנר, א 407).

— **מָרָה שְׁחוֹרָה**^. 1^. כִּנּוּי לְלֵחָה מְזִיקָה וּשְׁחוֹרָה הָעֲלוּלָה לְהִצְטַבֵּר בַּטְּחוֹל וְהִיא גּוֹרֶמֶת לָאָדָם הַרְגָּשָׁה רָעָה: ״וּמָה שֶׁהוּא מִן הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה הוֹלֵךְ אֶל הַטְּחוֹל״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״וָאֵלֵךְ מַר בַּחֲמַת רוּחִי לַחוֹת הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה הַגּוֹבֶרֶת עָלַי וְלֹא תִתְּנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי״ (אברהם אבן־עזרא, מעדני מלך). [ומכאן:] 2^. מַצַּב־רוּחַ שֶׁל דִּכָּאוֹן, מֶלַנְכּוֹלְיָה: ״מִי שֶׁהִתְעוֹרֵר עָלָיו מָרָה שְׁחוֹרָה יְסִירֶהָ בִּשְׁמִיעַת הַנִּגּוּנִים וּמִינֵי זֶמֶר וּבְטִיּוּל הַגַּנּוֹת״ (רמב״ם, שמונה פרקים ה). ״שְׁנֵיהֶם נִפְצְעוּ, וְהַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה גָּבְרָה עַל בְּתֵי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כז). ״וְחֹלִי זֶה שֶׁל אַהֲבָה אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא לִידֵי מָרָה שְׁחוֹרָה, רַחֲמָנָא לִיצְלַן״ (עגנון, אלו ותה). 3° [בהשאלה] רְאִיַּת שְׁחוֹרוֹת, פֶּסִימִיּוּת: ״אֵין זֶה כִּי אִם תּוֹאֲנוֹת מְבַקְשִׁים אֵיזוֹ סוֹפְרִים בַּעֲלֵי מָרָה שְׁחוֹרָה״ (אחד העם, קפג). ״לְהִתְאוֹנֵן עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּבַעֲלֵי הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה״ (מנדלי מו״ס, תא). ״וּמָה הַחֲלוֹמוֹת, הָעֲלִילוֹת הַנִּשְׂגָּבוֹת – וּמָרָה שְׁחוֹרָה נִקְבְּעָה בַּלְּבָבוֹת!״ (יעקב שטינברג, כא). ״מִין מָרָה שְׁחוֹרָה מְדַכְּאַת־רוּחַ נִשֵּׂאת בָּאֲוִיר״ (שופמן, א 62).

— **אָדָם בְּלִי מָרָה**°. כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם טוֹב־לֵב בְּמִדָּה בִּלְתִּי־מְצוּיָה, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מְרִירוּת אוֹ הִתְמַרְמְרוּת, סַלְחָן וְרַחְמָן.

— **זָרַק בּוֹ מָרָה*** [בהשאלה] נָהַג עִמּוֹ בְּחֻמְרָה וּבְקַפְּדָנוּת, הֵטִיל עָלָיו אֵימָה: ״נְהַג נְשִׂיאוּתְךָ בְּרָמִים, זְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים״ (כתובות קג:). ״מִתְחַדְּדִין וְזוֹרְקִין מָרָה זֶה בָּזֶה וּמְקַנְטְרִין זֶה אֶת זֶה״ (מנדלי מו״ס, שצג).

ב· **מָרָה*** נ׳ [צורת־משנה של א· מָרָא] אֵת, כְּלִי לַחֲפִירָה: ״מָרָה – לִקְבוּרָה״ (כתובות סד·). – [מָרַת־, מָרוֹת]

ג· **מָרָה**^ נ׳ [מן ב· מַר; ארמית: מָרְתָא; תרגום ״בעלת הבית״ (מלכים א יז יז): ״מרת ביתא״, בעיקר רק כנסמך לשם: מָרַת־] גְּבֶרֶת: ״וּלְקַדֵּשׁ וְלִשָּׂא מָרַת פְּלוֹנִית הַנִּזְכֶּרֶת״ (ברצלוני, השטרות עב). ״וּמָרוֹת אֲחָדוֹת וּבְנֵיהֶן מָרַת גּוֹלְדִּין״ (גנסין, א 23). מָרַת יַרְדֵּנִי. – [מָרַת־, מָרוֹת]

מֹרָה, מָרָה, מוֹרָה נ׳ [מן מרר] מְרִירוּת, רֹעַ. – [מֹרַת־, מָרַת־]

— **מָרַת־נֶפֶשׁ**, צַעַר, יָגוֹן, צָרָה: ״לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ״ (משלי יד י).

— **מֹרַת־רוּחַ, מָרַת־רוּחַ**°, רֹגֶז, דַּאֲבוֹן־לֵב, צַעַר: ״וַתִּהְיֶיןָ (נְשֵׁי עֵשָׂו הַכְּנַעֲנִיּוֹת) מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה״ (בראשית כו לה). ״הַעַל שְׁמָמוֹת עוֹלַמְכֶם... תְּעָרוּ אֶת נַפְשְׁכֶם, כָּל מָרַת־רוּחֲכֶם?״ (ביאליק, המתמיד). ״וְרַק לְעִתִּים רְחוֹקוֹת נָפְלָה מֹרַת־רוּחַ בֵּינֵיהֶם וּבֵין הַנִּבְדָּק״ (טשרניחובסקי, סיפורים 263). הַדָּבָר הוּא לְמֹרַת־רוּחוֹ.

מֹרָה ת׳ [אולי מן מרר] מַר מְאֹד, מְדֻכָּא: ״כִּי־רָאָה ה׳ אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה מְאֹד״ (מלכים ב יד כו). – [מֹרָה, מֹרִים, מֹרוֹת]

מר״ה ר״ת 1. מִשְׂרַד רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה. 2. מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

מַרְהֵבָה° נ׳ [מן רהב] גַּנְדְּרָנוּת וְהִתְהַדְּרוּת: ״הַיִּצְאָנִיּוֹת הַלָּלוּ שֶׁאֵין לָהֶן בָּעוֹלָם אֶלָּא הַמַּרְהֵבָה וְהַמַּדְהֵבָה״ (שלונסקי, תר׳ טיל 334). – [מַרְהֵבַת־]

מְרֻהָט°, מְירוּהָט ז׳ [מן רָהִיט] מַעֲרֶכֶת רָהִיטִים: ״בַּחֲדַר שֶׁמְּרֻהָטוֹ יָשָׁן עוֹמֶדֶת מִטַּת־אַפִּרְיוֹן״ (טברסקי, אררט 171). – [מְרֻהַט־]

מְרֹהָט°, מְרוּהָט ת׳ [מן רָהִיט; ראה גם א· רהט, רָהַט] שֶׁשָּׂמוּ בּוֹ רָהִיטִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רָהִיטִים: ״חֲדָרִים מְרֹהָטִים לְהַשְׂכִּיר״ (מודעה). דִּירָה מְרֹהֶטֶת. – [מְרֹהֶטֶת, ־הָטִים, ־טוֹת]

מַרְהִיב° ת׳ [מן רהב, הִרְהִיב; על־יסוד שיר השירים ו ה: ״הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי״] נֶהְדָּר, מְעוֹרֵר הִתְפַּעֲלוּת: מֵרֹאשׁ הַמִּצְפֶּה נִתְגַּלָּה מַרְאֶה מַרְהִיב. גּוּף מַרְהִיב־עֵינַיִם. – [מַרְהִיבָה, מַרְהִיבִים, ־בוֹת]

מרובב ר׳ מְרֻבָּב	מרובך ר׳ מְרֻבָּךְ	
מרובד ר׳ מְרֻבָּד	מרובע ר׳ מְרֻבָּע	
מרובה ר׳ מְרֻבֶּה	מרובץ ר׳ מְרֻבָּץ	מרובק ר׳ מְרֻבָּק

מְרֻוָּג° ת׳ [מן מוֹרַג; וראה מרג] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיזִים וּבְלִיטוֹת לְאָרְכּוֹ אוֹ לְרָחְבּוֹ אוֹ בַּאֲלַכְסוֹן, שֶׁאֵינוֹ חָלָק: פַּח מְרֻוָּג. צִנּוֹרוֹת־גֹּמִי מְרֻוָּגִים. אָרִיג מְרֻוָּג. – [מְרֻוֶּגֶת, מְרֻוָּגִים, ־גוֹת]

א· **מֵרוּג°, מֵירוּג** ז׳ [מן מוֹרַג; וראה מרג] דִּישָׁה בְּמוֹרַג: מֵרוּג הַתְּבוּאָה בַּגֹּרֶן. – [מֵרוּג־]

ב· **מֵרוּג*, מֵירוּג** ז׳ [מן ארג, על־פי המשמעות בתוספתא פאה א ט: ״המארג (את הערוגה) חייב בתחילתו וחייב בסופו״ — שתלש חלק מן הירקות והניח חלק] תְּלִישַׁת חֵלֶק מִן הַיְּרָקוֹת לְסֵרוּגִין, לְפִי דַּרְגַּת בַּשְׁלוּתָם: ״הַמֵּרוּג חַיָּב בִּתְחִלָּתוֹ וְחַיָּב בְּסוֹפוֹ״ (ירושלמי פאה יז ג). – [מֵרוּג־]

מרוגב, ראה מְרֻגָּב.	מרוגע, ראה מְרֻגָּע.
מרוגז, ראה מְרֻגָּז.	מרוגש, ראה מְרֻגָּשׁ.

א· **מָרוּד** ת׳ [אולי מן רדה, או מן מרד; המשמעות לפי העניין] מְדֻכָּא, מְדֻכְדָּךְ: ״וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת״ (ישעיה נח ז). ״מַחֲזִיק יַד לְנִכְשָׁלִים וְלַעֲנִיִּים מְרוּדִים״ (הנגיד, דיואן 230). ״שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה וְזוֹלֵלָה וּמְרוּדָה״ (יהודה אבן־תיבון, הקדמה ל׳ספר הרקמה׳ לג׳נאח). ״וּבְאַלְמְנוּתָהּ עֲנִיָּה מְרוּדָה״ (ביאליק, אמי). – [מְרוּדָה, מְרוּדִים, ־דוֹת]

ב· **מָרוּד** ז׳ [ראה א· מָרוּד] דִּכְדּוּךְ, דַּלּוּת, דִּכָּאוֹן: ״זְכָר־עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ״ (איכה ג יט). ״זָכְרָה יְרוּשָׁלַ͏ִם יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ״ (איכה א ז). ״כָּל חַיֵּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, עָנְיָם וּמְרוּדֵיהֶם בְּבֵיתָם״ (יל״ג, פרוזה קע). ״וּלְמוּדוֹת תְּלָאָה וּמְרוּדִים״ (ביאליק, שבעה). ״וְנוֹשֵׂא אֶת עָנְיֵךְ וּמְרוּדַיִךְ בְּלִי מִפְלָט וּמָנוֹחַ מִמֵּךְ״ (אלתרמן, שירים א 162). – [מְרוּד־, מְרוּדִים, מְרוּדֵי־]

מָרוּד* ז׳ [מן מרד] מוֹרֵד: ״(מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) אֵין מְחַלְּלִין אוֹתוֹ לֹא עַל הַמַּטְבֵּעַ (שֶׁל) מָרוֹד וְלֹא עַל הַמַּטְבֵּעַ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא״ (תוספתא מעשר שני א ה). – [מָרוֹד־, מָרוֹדִים, מָרוֹדֵי־] [כך יש לנסח גם בערך מטבע: מַטְבֵּעַ מָרוֹד]

מרודד, ראה מְרֻדָּד.	מרודם, ראה מְרֻדָּם.

מַרְוָא*, מַרְוָה°, מרווה נ׳ [אולי כן רוה, הִרְוָה] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׂפְתָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים הָעֲשׂוּיִים בְּצוּף וַעֲרוּכִים בְּדוּרִים מְדֻמִּים עַל הַגִּבְעוֹל. מִינֵי מַרְוָה שׁוֹנִים מְשַׁמְּשִׁים לְנוֹי, לִרְפוּאָה, לְתַבְלִין וְעוֹד (Salvia). אֶחָד מִמִּינֵי הַמַּרְוָה נִזְכָּר גַּם בַּתַּלְמוּד (שבת קט:). – [מַרְוַת־, מַרְווֹת]

מרווה

מַרְוֶה°, מרווה ת׳ [מן רוה, הִרְוָה] שׁוֹבֵר אֶת הַצִּמָּאוֹן, מְסַפֵּק נוֹזְלִים לַגּוּף: מַשְׁקֶה טוֹב, מַרְוֶה וּמְרַעֲנֵן. — [מַרְוָה, מַרְוִים, מַרְווֹת]

מְרֻוֶּה°, מרווה ת׳ [מן רוה] שֶׁשָּׁתָה לִרְוָיָה, שָׂבֵעַ [ובהשאלה] מָלֵא, שָׁלֵם: "וְהַצְּחוֹק מִתְפָּרֵץ, צְחוֹק קַל, מְרֻוֶּה, מִתְגַּלְגֵּל" (שופמן, א 73). "זוֹ יְלָלַת גַּעְגּוּעִים לֹא־מְרֻוִּים" (שמעוני, שירים א רגה). "בְּעַם מְלֻמָּד בְּנִסָּיוֹן, מְרֻוֶּה בְּצָרוֹת" (ויסלבסקי, יחידים 132). — [מְרֻוָּה, מְרֻוִּים, מְרֻוּוֹת]

מרוהט, ראה מְרֹהָט. **מרווח**, ראה מְרֻוָּח.

מָרוּחַ° ת׳ [מן מרח, מָרַח] מָשׁוּחַ, שֶׁנִּמְרַח עַל־גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ: חֶמְאָה מְרוּחָה עַל לֶחֶם. סְדָקִים בַּקִּיר מְרוּחִים בְּטִיט. — [מְרוּחָה, מְרוּחִים, ־חוֹת]

מֵרוּחַ*, מירוח ז׳ [מן מרח, מֵרַח] 1, מְרִיחָה, מְשִׁיחָה, סִיכָה: "לֹא יְקַנֵּחַ אֶת הָאִסְפְּלָנִית, מִפְּנֵי שֶׁבָּא לִידֵי מֵרוּחַ, וְהַמְמָרֵחַ בְּשַׁבָּת חַיָּב חַטָּאת" (תוספתא שבת ה ו). מֵרוּחַ מִשְׁחָה עַל הַפֶּצַע. 2 [בתבואה] יִשּׁוּר וְהַחְלָקָה: "תְּרוּמַת־מַעֲשֵׂר... אוֹסֶרֶת מִן הַגֹּרֶן לֹא לְאַחַר מֵרוּחַ" (ירושלמי תרומות מא א). מֵרוּחַ עֲרֵמַת הַתְּבוּאָה אַחֲרֵי גְּמַר הַזְּרִיָּה. — [מֵרוּחַ־]

מְרוֹחַ ת׳ [מן מרח] [רק בסמיכות ובצירוף:]

— מְרוֹחַ־אָשֶׁךְ (ויקרא כא כ), מִי שֶׁנִּתְמַעֲכוּ אֲשָׁכָיו.

מְרֻוָּח, מרווח ת׳ [מן רוח, רִוַּח] 1, רְחַב־יָדַיִם, נִרְחָב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶוַח: "אֶבְנֶה־לִּי בֵּית מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים" (ירמיה כב יד). "וְאֵין נוֹטְלִין עֵצָה אֶלָּא בִּמְקוֹם מְרֻוָּח, שֶׁאֵין יוֹעֲצִין אֶלָּא בַּשָּׂדֶה" (קהלת רבה ז, כל זה נסיתי). "נְתָנָהּ אוֹתָן בְּבָתִּים מְרֻוָּחִין" (אסתר רבה, א, גם ושתי). חֶדֶר מְרֻוָּח, דִּירָה מְרֻוַּחַת. 2°, מְאֻוְרָר, שֶׁהֻכְנַס בּוֹ אֲוִיר צַח. — [מְרֻוַּחַת, מְרֻוָּחִים, ־חוֹת]

— בִּמְרֻוָּח* תה״פ בְּהַרְוָחָה, בְּרֵוַח: "אִם בִּמְרֻוָּחִין, דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר; אִם בִּרְצוּפִין, דִּבְרֵי הַכֹּל מֻתָּר" (ירושלמי שביעית לד א).

מִרְוָח^, מירווח ז׳ [מן רוח] 1°, רֶוַח, מָקוֹם פָּנוּי שֶׁבֵּין דָּבָר לְדָבָר: "תָּקַע רֹאשׁוֹ בְּמִרְוַח הַדֶּלֶת הַפְּתוּחָה" (שמיר, עירום 59). "(הַגֶּרְמָנִים) מַעֲמִיקִים וְהוֹלְכִים בְּמִרְוָח הַבִּלְתִּי־מוּגָן" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 97). "זוֹרְעִים בְּשׁוּרוֹת בְּמִרְוָחִים שֶׁל 50—70 סֶנְטִימֶטְרִים" (״טבע וארץ״ תשי״ט, 67). מִרְוָח שֶׁבֵּין הַבְּכָנָה וּבֵין דָּפְנוֹת הַגָּלִיל שֶׁבְּתוֹכוֹ הִיא נָעָה. 2° [בהשאלה] רֹחַק, מֶרְחָק מְסֻיָּם בְּיַחֲסִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, דִּיסְטַנְץ: "לֹא הָיָה בָּהֶן כְּדֵי לְמַעֵט אֶת הַמִּרְוָח — הַמִּרְוָח בֵּין מוֹרֶה וּבֵין תַּלְמִיד" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 149). 3^, רְוָחָה, שַׁלְוָה: "וְאוֹיֵב בָּא וּמְצָאָן וְדוֹרְשִׁין בְּמִרְוָח" (קליר, אודך ה׳, סליחות יום כיפור). — [מִרְוַח־, מִרְוָחִים, מִרְוְחֵי־]

מרוחם, ראה מְרֻחָם. **מרוחק**, ראה מְרֻחָק.

מרוחץ, ראה מְרֻחָץ. **מרוחש**, ראה מְרֻחָשׁ.

מָרוּט ת׳ [מן מרט] 1^, תָּלוּשׁ, קָטוּף: "צַמּוֹתַי קָדְקֹד מְרוּטֵי שֵׂעָר" (אביתור, ארשת שפתי). נוֹצוֹת מְרוּטוֹת שֶׁל תַּרְנְגֹלֶת. 2, מְמֹרָק, מְלֻטָּשׁ, מְצֻחְצָח: "חֶרֶב הוּחַדָּה וְגַם־מְרוּטָה" (יחזקאל כא יד). — [מְרוּטָה, מְרוּטִים, ־טוֹת]

מֵרוּט^, מירוט ז׳ [מן מרט, מֵרַט] לִטּוּשׁ, צִחְצוּחַ: "כָּל תִּקּוּן מְלָאכָה הַשְׁלָמָתָהּ, כְּמוֹ הַמֵּרוּט וְהַחִכּוּךְ וּמִינֵי הַיִּפּוּי" (פירוש המשניות לרמב״ם, שבת ז ב). מֵרוּט כְּלֵי־מַתֶּכֶת. — [מֵרוּט־]

מרוטפש ר׳ מְרֻטְפָּשׁ	מרוכז ר׳ מְרֻכָּז	
מרוטש ר׳ מְרֻטָּשׁ	מרוכך ר׳ מְרֻכָּךְ	
מרוייס ר׳ מְרֻיָּס	מרוכל ר׳ מְרֻכָּל	מרוכסן ר׳ מְרֻכְסָן
מרוכב ר׳ מְרֻכָּב	מרוכס ר׳ מְרֻכָּס	מרוכרך ר׳ מְרֻכְרָךְ

מָרוֹם ז׳ [מן רום] 1, מָקוֹם רָם, מָקוֹם גָּבוֹהַּ: "כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא" (איוב לט יח). "אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים, יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן" (ישעיה לז כד). 2, כִּנּוּי לַשָּׁמַיִם הַגְּבוֹהִים: "ה׳ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג" (ירמיה כה ל). "כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיּוֹשֵׁב וְכוֹתֵב 'אֶרֶךְ אַפַּיִם'" (סנהדרין קיא.). "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו" (סוף תפילת עמידה). 3° [בהשאלה] גֹּבַהּ, שִׂיא, פִּסְגָּה: הָאִישׁ הִגִּיעַ אֶל מְרוֹם הַצְלָחָתוֹ. 4 תה״פ לְמַעְלָה, אֶל־עָל: "וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָ קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ?" (מלכים ב יט כב). "שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ" (ישעיה מ כו). — [מְרוֹם־, מְרוֹמִים, ־מֵי־; בפיוטים גם מְרוֹמוֹת]

— מְרוֹמִים, 1, גָּבְהֵי שָׁמַיִם, הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים: "הַלְלוּ אֶת־ה׳ מִן־הַשָּׁמַיִם, הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים" (תהלים קמח א). טִיסָה בְּמָטוֹס אֶל מְרוֹמֵי הָאֲוִיר. 2, מָקוֹם גָּבוֹהַּ [ובהשאלה, כתה״פ] מָקוֹם נִכְבָּד וְחָשׁוּב: "הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן" (ישעיה לג טז).

— מְרוֹם־לֵבָב^, רוּם־לֵבָב, גַּאֲוָה: "וְאָסַף אֶת מְרוֹם לֵבָב וְקִנְאָה" (הנגיד, בן־משלי 283).

— מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ (ישעיה כד ד), כִּנּוּי לִבְנֵי הַחֶבְרָה הַגְּבוֹהָה: מַעֲמַד הַשָּׂרִים וְהָאֲצִילִים.

— הִשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלוֹ [על־פי ישעיה נח ד] קָרָא בְּקוֹל רָם, צָעַק, צָוַח.

— שָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים [על־פי איוב טז יט] עֵדִי בַּשָּׁמַיִם, הֲרֵינִי מֵעִיד עָלַי אֶת הַשָּׁמַיִם.

מרומה, ראה מְרֻמֶּה. **מרומז**, ראה מְרֻמָּז.

מְרוֹמָם ת׳ [מן רום, רוֹמֵם] 1, נִשָּׂא, עֶלְיוֹן, הַנִּמְצָא מֵעַל לְ־: "וּמְרוֹמַם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה" (נחמיה ט ה). 2 [בהשאלה] נַעֲלֶה, חֲגִיגִי: "מָצָאתִי אֶת הָעוֹרֵךְ בְּמַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם" (פיכמן, רנה). הַרְגָּשָׁה מְרוֹמֶמֶת. — [מְרוֹמָמָה או מְרוֹמֶמֶת, מְרוֹמָמִים, ־מוֹת]

מָרוֹן* ז׳ [רק בצירוף:]

— בְּנֵי־מָרוֹן* [לפי הסברה, הנכון: בְּנוּמֶרוֹן — מלאטינית: numerus גדוד] בִּגְדוּדִים, בְּסַךְ: "בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי־מָרוֹן" (ראש השנה א ב). [ויש סוברים, לפי הפירוש המקובל בתלמוד (ראש השנה יח.): מן אִמַּר, בארמית: כבש, כלומר: כבני־צאן]

מָרוֹנִיט° ת׳ [על שם Maro(n) מייסד הכת] בֶּן עֵדָה נוֹצְרִית־קָתוֹלִית, שֶׁמֶּרְכָּזָהּ בִּסְבִיבוֹת הַר הַלְּבָנוֹן. — [מָרוֹנִיטִים]

מָרוּס° ת׳ [מן מרס] מָעוּךְ, שֶׁנִּתְמָרֵךְ: "מַחֲצִית הַסִּיר אֲפוּנָה מְרוּסָה, מַחֲצִית הַסִּיר גְּרִיסֵי כֻּסֶּמֶת" (מגד, מקרה 78). — [מְרוּסָה, מְרוּסִים, ־סוֹת]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי־תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

מרוסן ר׳ מְרֻסָּן	מרוענן ר׳ מְרֻעֲנָן	מרופט ר׳ מְרֻפָּט
מרוסס ר׳ מְרֻסָּס	מרועף ר׳ מְרֻעָף	מרופק ר׳ מְרֻפָּק
מרוסק ר׳ מְרֻסָּק	מרופד ר׳ מְרֻפָּד	מרופרף ר׳ מְרֻפְרָף
מרועב ר׳ מְרֹעָב	מרופה ר׳ מְרֻפֶּה	מרופש ר׳ מְרֻפָּשׂ

מְרוֹפָף* ת׳ [מן רפף, רוֹפֵף] מְמוֹטָט, נָע וָרוֹעֵד, שֶׁאֵינוֹ יַצִּיב: ״וְהָיוּ עַמּוּדֵי בֵית־הַוַּעַד מְרוֹפָפִים״ (ירושלמי מועד קטן פא ד). ״צִוּוּ... וּפֵרַקְתִּי אֶת־הַשָּׁמַיִם הַמְרוֹפָפִים מֵעַל רֹאשִׁי״ (ביאליק, מגילת ו). — [מְרוֹפָפָה או מְרוֹפֶפֶת, מְרוֹפָפִים, ־פוֹת]

מֵרוֹץ, מֵירוֹץ ז׳ [מן רוץ] 1. רִיצָה, הֲלִיכָה מְהִירָה בְּיוֹתֵר: ״לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ״ (קהלת ט יא). [ובהשאלה:] ״הַחַיִּים הֵם מֵרוֹץ הַכֹּל כְּנֶגֶד הַכֹּל״ (קרליבך, הודו 81). ״לֹא לָסֶגֶת! קָדִימָה וְקָדִימָה בַּמֵּרוֹץ!״ (חומסקי, אזוב 91). 2°. תַּחֲרוּת סְפּוֹרְטָאִים בְּרִיצָה בָּרֶגֶל אוֹ בִּרְכִיבָה עַל סוּסִים מִתּוֹךְ כַּוָּנָה לְהַקְדִּים וּלְהַגִּיעַ לַמַּטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: תַּחֲרֻיּוֹת בְּמֵרוֹץ שֶׁל מָאתַיִם מֶטֶר. מֵרוֹץ־שְׁלִיחִים. מֵרוֹץ־מְסוּכוֹת (מִכְשׁוֹלִים). מֵרוֹץ־מָרָתוֹן [ראה ערך מָרָתוֹן] מֵרוֹצֵי־סוּסִים שְׁנָתִיִּים בְּדֶרְבִּי שֶׁבְּאַנְגְלִיָּה. 3 [בהשאלה] פְּעֻלָּה מְהִירָה בְּיוֹתֵר בִּתְחוּם מְסֻיָּם שֶׁעוֹשֶׂה מְבַקֵּשׁ לְהַשִּׂיג וְלַעֲבֹר אֶת הָאֲחֵרִים: מֵרוֹץ־הַהִזְדַּיְּנוּת שֶׁל הַמַּעֲצָמוֹת. — [מֵרוֹץ־, מֵרוֹצִים, מֵרוֹצֵי־]

— מֵרוֹץ־מִכְתָּבִים°, חֲלִיפַת מִכְתָּבִים: ״חָפֵץ אֲנִי לְקַבֵּל מִמְּךָ מִכְתָּב, לְמַעַן לֹא יֶחְדַּל מֵרוֹץ־הַמִּכְתָּבִים בֵּינֵינוּ״ (ביאליק, אגרות א פא).

— בְּמֵרוֹץ־הַיָּמִים°, בִּמְרוּצַת הַזְּמַן, בְּרְבוֹת הַיָּמִים: ״הַיְּהוּדִים שֶׁהָיוּ קֹדֶם מוֹעִילִים נַעֲשׂוּ בְּמֵרוֹץ־הַיָּמִים מְיֻתָּרִים״ (שור, אישים 254).

א. **מְרוּצָה** נ׳ [מן רוץ] 1. מֵרוֹץ, רִיצָה, הֲלִיכָה מְהִירָה בְּיוֹתֵר: ״וַיֹּאמֶר הַצֹּפֶה: אֲנִי רֹאֶה אֶת־מְרוּצַת הָרִאשׁוֹן כִּמְרֻצַת אֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק״ (שמואל ב יח כז). ״כֻּלֹּה שָׁב בִּמְרוּצָתָם כְּסוּס שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה״ (ירמיה ח ו). ״וְהָיָה עוֹלֶה אֵצֶל אָבִיו בִּמְרוּצָה״ (רות רבה א, ויהי בימי). ״וְהֵם יָשְׁבוּ עִמּוֹ כְּנֶגְדּוֹ לִרְאוֹת בִּמְרוּצַת הַסּוּסִים בָּעֲגָלוֹת״ (יוסיפון, קנה). ״וַיְדַלְּגוּ עַל חֵיל כַּסְתִּיאוּס בִּמְרוּצָה״ (יוסיפון, רלז). ״בְּתוֹךְ כְּדֵי שֶׁטֶף מְרוּצָתוֹ״ (ביאליק, מתי מדבר). 2^. מְהִירוּת, חִפָּזוֹן, שֶׁטֶף: ״קָרָא אוֹתָן (אֶת הַקְּלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה) בִּמְרוּצָה״ (רש״י מגילה לא:). ״כִּי שׁוֹטֵף הַדִּבּוּר הָעִבְרִי בִּמְרוּצָה מִפִּי הַתַּלְמִידִים״ (אחד העם, קצט). ״הַתְּפִלָּה בִּמְרוּצָה נִגְמֶרֶת״ (ביאליק, המתמיד). — [מְרוּצַת־, מְרוּצוֹת]

— בִּמְרוּצַת־הַזְּמַן° (הַיָּמִים, הַדּוֹרוֹת), בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן, בְּרְבוֹת הַיָּמִים (הַדּוֹרוֹת): בִּמְרוּצַת הַזְּמַן יִשָּׁכַח הַדָּבָר. הִתְפַּתְּחוּת אֶמְצְעֵי־הַתַּחְבּוּרָה בִּמְרוּצַת־הַדּוֹרוֹת.

ב. **מְרוּצָה** נ׳ (מְרֻצָּה) [מן רצץ] רְצִיצָה, גְּזֵלָה: ״וְעַל דַּם הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת״ (ירמיה כב יז). ״וְעֹשֶׁק וּמְרוּצָה נָא יִהְיוּ מְחוּיִים״ (משה אבן־עזרא, קודש שא). — [מְרוּצַת־, מְרוּצוֹת]

מרוצה, ר׳ מְרֻצֶּה. מרוצף, ר׳ מְרֻצָּף. מרוצץ, ר׳ מְרֻצָּץ.

מָרוּק ת׳ [מן מרק] 1. מְמֹרָט, מְלֻטָּשׁ: ״וְאֶת־כָּל־כְּלֵיהֶם עָשָׂה... נְחֹשֶׁת מָרוּק״ (דברי הימים ב ד טז). ״וְכֻלָּם מַחֲזִיקִים מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת מְרוּקָה כְּמַעֲשֵׂה מַרְאַת־פָּנִים״ (מגילת בני אור, ה 4). ״בְּגָדָיו שְׁחוּקִים אֲבָל נְקִיִּים, נַעֲלָיו טְלוּאוֹת אֲבָל מְרוּקוֹת״ (ביאליק, מצוות). 2^ [בהשאלה] מְנֻקֶּה, מְטֹהָר: ״מַחְטָ(א) אִם תִּהְיֶה מְרוּקָה״ (ינאי קמה). — [מְרוּקָה, מְרוּקִים, ־קוֹת]

מֵרוּק*, מֵירוּק ז׳ [מן מרק, מֵרֵק] 1^. צַחְצוּחַ, לִטּוּשׁ: ״שֶׁאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ הַמֵּרוּק אֶלָּא כְּשֶׁנִּשְׁלַם הַכְּלִי״ (פירוש המשניות לרמב״ם, פאה א ו). מֵרוּק הַפַּמּוֹט. מֵרוּק זְכוּכִית. 2^. טִהוּר, נִקּוּי: ״וְיֵשׁ בָּהֶן (בַּסַּמִּים) מֵרוּק (בַּבֶּטֶן)״ (תשובות הגאונים, הרכבי שצד). מֵרוּק הַגּוּף. 3^ [בהשאלה] כַּפָּרָה: ״מֵרוּק יִסּוּרִים״ (אלשיך, איוב יד יח). ״עֶשְׂרִים שָׁנָה רְצוּפוֹת בִּתְשׁוּבָה וּבְמֵרוּק הֶעָוֹן״ (ברדיצ׳בסקי סיפורים קה). ״אֵינָם חָשִׁים בְּמַפַּלְתָּם מִשּׁוּם עֹנֶשׁ וּמֵרוּק חֵטְא״ (קלצקין, כתבים 44). 4* [על־פי הארמית: מְרֵק] גְּמָר, הַשְׁלָמָה [בתלמוד לשון נקייה לעניין גמר הבעילה]: ״בִּיאַת הַמֵּרוּק״ (יבמות נה:). — [מֵרוּק־, מֵרוּקִים, ־קֵי־]

מְרֻוָּק, מרווק° ת׳ [מן ריק] שֶׁנִּתְרוֹקַן לִגְמָרֵי, רֵיק בְּתַכְלִית: ״אוֹתוֹ חָזֶה נִלְאֶה, הָרֵיק וְהַמְרֻוָּק, הַמַּתְחִיל מִצְטַמֵּק״ (גנסין, א 304). — [מְרֻוֶּקֶת, מְרֻוָּקִים, ־קוֹת]

— רֵיק מְרֻוָּק°, רֵיק מִשֶּׁבַע.

מרוקבב, ראה מְרֻקְבָּב. מרוקח, ראה מְרֻקָּח.

מְרוּקִים ז״ר [מן מרק] סִיכָה, מְשִׁיחַת הָעוֹר בְּמִינֵי שְׁמָנִים וּבְשָׂמִים טוֹבִים, מְרִיחַת תַּמְרוּקִים: ״כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן (שֶׁל הַנָּשִׁים בְּאַרְמוֹן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ)״ (אסתר ב יב). — [מְרוּקֵי־]

מרוקם, ראה מְרֻקָּם.

מְרוֹקָן^ ת׳ [מן רוקן, רוֹקֵן] שֶׁהֵרִיקוּ אוֹתוֹ, שֶׁעֲשָׂאוּהוּ רֵיק: ״וּמְבוּקָה – וּמְרוֹקֶנֶת עַל־יְדֵי בּוֹקְקִים״ (רש״י נחום ב יא). ״חַיִּים רֵיקִים וּמְרוֹקָנִים״ (ביאליק, אגרות ב ב). בַּקְבּוּק מְרוֹקָן. נוּרַת־חַשְׁמַל מְרוֹקֶנֶת מֵאֲוִיר. דָּבָר מְרוֹקָן מִתָּכְנוֹ. — [מְרוֹקֶנֶת, מְרוֹקָנִים, ־נוֹת]

מרוקע, ראה מְרֻקָּע.

מָרוֹר ז׳ [מן מרר] 1°. צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, טַעְמוֹ מַר, מְשַׁמֵּשׁ תַּבְלִין לְמַזּוֹנוֹת שׁוֹנִים, לְסָלָטִים וְכַדּוֹמֶה (Sonchus). 2*. כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָעֲשָׂבִים הַמָּרִים, יָרָק מַר בְּטַעְמוֹ: ״וְאֵלּוּ יְרָקוֹת שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח: בַּחֲזֶרֶת וּבְעֻלְשִׁין... וּבְמָרוֹר״ (פסחים ב ו). 3. שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל יָרָק מַר בְּטַעְמוֹ: ״עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ״ (שמות יב ח). ״הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מָרוֹר״ (הגדה של פסח). 4°. בִּלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר יֵשׁ קוֹרְאִים כֵּן לַחֲזֶרֶת (Cochlearia). — [מְרוֹר־, מְרוֹרִים, ־רֵי־]

מָרוּר* ת׳ [מן מרר] מַר, מָרִיר: ״יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוּרִין כְּזַיִת וּמְסוּרִין בְּיָדְךָ, וְאַל יִהְיוּ מְתוּקִין כִּדְבַשׁ וּתְלוּיִין בְּיַד בָּשָׂר־וָדָם״ (עירובין יח:). ״הָיְתָה נַפְשׁוֹ מְרוּרָה מֵחֲמַת יְהִירוּת פְּצוּעָה״ (קבק, בצל 34). ״לָמָּה לִּי חַיִּים כָּאֵלֶּה, חַיִּים מָרִים וּמְרוּרִים מִמָּוֶת?״ (הזז, יעיש א 141). ״רוֹאִים אָדָם שֶׁנַּפְשׁוֹ מְרוּרָה עָלָיו״ (טביב, בערער 106). ״פָּנִים צְנוּמוֹת, קְמוּטוֹת, מְרוּרוֹת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 73). — [מְרוּרָה, מְרוּרִים, ־רוֹת]

מֵרוּר*, מֵירוּר ז׳ [מן מרר, מֵרֵר] גְּרִימַת צַעַר וּמְרִירוּת: ״מָרִים – לְשׁוֹן מֵרוּר הוּא״ (שיר השירים רבה ב, כי הנה). ״חַטָּאָה

וְהֵבִיאָה מְרוֹר מָוֶת״ (ינאי קפא). מְרוֹר חַיֵּיהֶם שֶׁל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם. – [מְרוֹר־, מְרוֹרִים, ־רֵי־]

מְרוֹרָה נ׳ [מן מרר] 1. סַם־מָוֶת, אֶרֶס: ״לַחְמוֹ בְּמֵעָיו נֶהְפָּךְ׳ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ״ (איוב כ יד). ״עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ, אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ״ (דברים לב לב). ״אִינַק מְרוֹרָה מִשְּׁדֵי אֶפְעֶה״ (הגניד, בן־משלי נח). ״שָׁלַח לְמַלְכּוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ זֶה מִכְתָּב מָלֵא מְרוֹרוֹת״ (אחד העם, שצו). ״וְשָׁתָה אֶת כָּל דִּבְרֵי הַמְּרוֹרוֹת הָהֵם״ (ביאליק, ויהי מי). ״מַה טּוֹבִים הַחַיִּים, מַה מְּתוּקוֹת מְרוֹרוֹתֵיהֶם״ (יהודה שטינברג, גז). ״וְגָמַעְתָּ מְלֹא־שָׁרָשֶׁיךָ רֹאשׁ וּמֵי־מְרוֹרָה״ (גלעד, נהר 96). 2* [בהשאלה] מְרִירוּת, צָרָה, אָסוֹן, פֻּרְעָנוּת: ״״אוֹתוֹ הָעֵץ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן עֲנָבִים הָיוּ... הַלָּלוּ הֵבִיאוּ מְרוֹרוֹת לָעוֹלָם (אסתר רבה, אל תרא). – [מְרוֹרַת־, מְרוֹרוֹת]

– כָּתַב עָלָיו מְרוֹרוֹת, הִשְׁמִיעַ עָלָיו דִּבְרֵי־גְנַאי, דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ: ״כִּי־תִכְתֹּב עָלַי מְרֹרוֹת, וְתוֹרִישֵׁנִי עֲוֹנוֹת נְעוּרָי״ (איוב יג כו). ״אַל נָא תִכְתֹּב עָלַי מְרוֹרוֹת בַּסֵּפֶר״ (ברקוביץ, תר״ טוביה קלה).

מרושל, ראה מְרֻשָּׁל.   מרושע, ראה מְרֻשָּׁע.

מְרוֹשָׁשׁ° ת׳ [מן ריש, רוש, רוֹשֵׁשׁ] מְדֻלְדָּל, שֶׁנַּעֲשָׂה רָשׁ וּמְחֻסַּר־כֹּל: ״יְהִי בַּצַּר לָךְ, וְתֵדְעִי עַד־מָה הֱיִיתֵךְ מְרוֹשָׁשָׁה״ (פיכמן, קנד). הַפָּלִיט הַמְרוֹשָׁשׁ פָּנָה בְּבַקָּשַׁת עֶזְרָה. בֵּית־עֵסֶק מְרוֹשָׁשׁ [ראה גם מְרֻשָּׁשׁ]. – [מְרוֹשֶׁשֶׁת, מְרוֹשָׁשִׁים, ־שׁוֹת]

מרושת, ראה מְרֻשָּׁת.

מָרוּת* נ׳ [מן מָר אדון; ארמית: מָרוּתָא] אֲדְנוּת, שְׁלִיטָה, מִשְׁמַעַת: ״צִפּוֹר דְּרוֹר... לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מָרוּת״ (שבת קו:). ״כָּל ׳אֱלֹהִים׳ שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מָרוּת״ (רש״י בראשית ו ב). ״נִכֶּרֶת... הִשְׁתַּחְרְרוּת מִמָּרוּת־יֶתֶר שֶׁל תּוֹרָה נֻקְשָׁה״ (שרת, באסיה 40). הַמּוֹשֵׁל הֶחָדָשׁ הֵטִיל אֶת מָרוּתוֹ עַל הַתּוֹשָׁבִים. – [מָרוּת־]

– קִבֵּל מָרוּת* [על־פי שבת קו, ראה לעיל], סָר לְמִשְׁמַעַת, נִכְנַע וְצִיֵּת לִפְקֻדָּה: יֶלֶד צַיְּתָן וּמְקַבֵּל מָרוּת. הַסְּנִיף הַמִּתְמָרֵד נִתְבַּע לְקַבֵּל אֶת מָרוּת הַמֶּרְכָּז.

מרותח, ראה מְרֻתָּח.   מרותף, ראה מְרֻתָּף.
מרותך, ראה מְרֻתָּךְ.   מרותק, ראה מְרֻתָּק.

מַרְזֵב* ז׳ [ארמית: מַרְזְבָא; ערבית: מִרְזָאב; וראה זרב] 1°, צִנּוֹר בְּשׁוּלֵי הַגַּג שֶׁמֵּי הַגְּשָׁמִים מִתְכַּנְּסִים בּוֹ וְיוֹרְדִים מִן הַגַּג. 2*, צִנּוֹר קָטָן בִּקְצֵה הַמַּזְחִילָה לְשֵׁם הַרְחָקַת קִלּוּחַ הַמַּיִם מִן הַכֹּתֶל: ״הַמַּרְזֵב אֵין לוֹ חֲזָקָה... הַמַּזְחִילָה יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה״ (בבא בתרא נ ו). 3*, קִפּוּל בְּבֶגֶד בְּצוּרַת מַרְזֵב: ״אָסוּר לַעֲשׂוֹת מַרְזֵב בְּשַׁבָּת״ (שבת קמ). – [מַרְזֵב־, מַרְזְבִים, מַרְזְבֵי־]

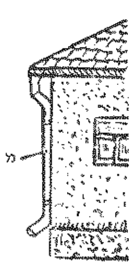

מ - מרזב

מַרְזֵחַ ז׳ [פיניקית: מרזח; ארמית: מַרְזְחָא] מִשְׁתֶּה, הִלּוּלָה: ״וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים״ (עמוס ו ז). ״בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, חָרֵב וְרָשָׁע זֶה (אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה מַרְזְחִין״ (אסתר רבה א, בימים ההם). – [מִרְזַח־, מַרְזְחִים, ־חֵי־]

– בֵּית־מַרְזֵחַ, 1°, מִסְבָּאָה, בֵּית־יַיִן, בַּיִת שֶׁמּוֹכְרִים שָׁם מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים: ״בְּבֵית־הַמַּרְזֵחַ אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים... וְהַבַּקְבּוּקִים קוֹרְאִים אַחֲרֵינוּ מָלֵא״ (יל״ג, פרוזה פט). ״עָשׂוּ מַשְׁכִּים לְבֵית־הַמַּרְזֵחַ״ (ביאליק, יעקב ועשיו). 2 [במקרא] מָקוֹם שֶׁעוֹרְכִים בּוֹ סְעוּדַת־הַבְרָאָה לָאֲבֵלִים: ״אַל־תָּבוֹא בֵּית־מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד״ (ירמיה טז ה).

מַרְזְחָן° ז׳ [מן מַרְזֵחַ] בַּעַל בֵּית־מַרְזֵחַ, מוֹזֵג, בַּעַל־מִסְבָּאָה: ״אֵצֶל ר׳ שֶׁכְנָא הַמַּרְזְחָן״ (שניאור, פנדרי א 58). ״שָׁלוֹם שָׁלוֹם, רַב מַרְזְחָן! מַה תְּבַשֵּׂר לִי טוֹב?״ (שמעוני, שירים ג רכט). – [מַרְזְחַן־, מַרְזְחָנִית, מַרְזְחָנִים, מַרְזְחָנֵי־, מַרְזְחָנִיּוֹת]

מַרְזֶפֶת° נ׳ [מארמית: מַרְזַפְתָּא, ברכות לד.] פַּטִּישׁ: ״הַלְמוּת הָעֲמֵלִים בְּמַרְזֶפֶת אוּלַם־הַמְּכוֹנוֹת״ (סוקולוב, במראות 344). – [מַרְזֶפֶת־, מַרְזְפוֹת, מַרְזְפוֹת־]

מרח [אכדית: marāḫu; ארמית: מְרַח; ערבית: מַרַחְ; קרוב אל מרק]

~ פע׳ מָרַח פ״י 1. מָשַׁח, סָךְ, כִּסָּה שֶׁטַח מְסֻיָּם בְּחֹמֶר סָמִיךְ וָרַךְ: ״יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין״ (ישעיה לח כא). מָרַחְתִּי חֶמְאָה עַל פְּרוּסַת־הַלֶּחֶם. 2° [בהשאלה בלשון־הדיבור] סָחַב וְנִפַּח עִנְיָן, פָּעַל בַּעֲצַלְתַּיִם וּבְאִטִּיּוּת. 3° [כנ״ל ובהלצה] נָתַן שֹׁחַד: פְּלוֹנִי קִבֵּל אֶת הָרִשָּׁיוֹן לְאַחַר שֶׁמָּרַח קְצָת אֶת הַפָּקִיד. – [לִמְרֹחַ אֶת־, עַל־; מוֹרֵחַ, מָרוּחַ; יִמְרַח]

~ נפ׳ נִמְרַח*, 1. נִמְשַׁח, נִמְעַךְ וְהוּשַׂם בְּשִׁכְבָה דַּקָּה עַל מַשֶּׁהוּ: הַחֶמְאָה נִמְרְחָה עַל הַלֶּחֶם. הַמִּשְׁחָה נִמְרְחָה עַל מְקוֹם הַפֶּצַע. 2°, נִמְעַךְ, נִכְתַּשׁ: ״שֶׁנִּמְרְחוּ אֲשָׁכָיו״ (בכורות מד:). – [לְהִמָּרַח, נִמְרָח, יִמָּרַח]

~ פע׳ מֵרַח* פ״י 1, מֵרֵס וּמָשַׁח, טָח: ״תַּנּוּר שֶׁל סַדָּקִין... מֵרְחוֹ בְּטִיט מִלְמַעְלָה״ (תוספתא כלים בבא קמא ד י). ״הַמְמָרֵחַ רְטִיָּה בְּשַׁבָּת״ (שבת עה:). ״לֹא יִתֵּן עָלֶיהָ (עַל חָבִית נְקוּבָה) שַׁעֲוָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמָרֵחַ״ (שבת כב ג). ״זוֹקֵף בְּלוֹרִיתִי וּמְמָרֵחַ שְׂעָרוֹתַי בְּשֶׁמֶן־הַמּוֹר וְאַפַּרְסְמוֹן״ (מגדלי מו״ס, שמח). ״נִזְדַּמַּנְתִּי עִמּוֹ בַּחֲצֵרוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד וּמְמָרֵחַ צִירֵי קְרוֹנוֹ״ (צמח, כתבים 16). 2. הֶחֱלִיק וְיִשֵּׁר אֶת עֲרֵמַת הַתְּבוּאָה אַחֲרֵי גְּמַר הַדִּישָׁה וְהַזְּרִיָּה: ״לֹא נָתַן (פֵּאָה) מִן הַגָּדִישׁ, נוֹתֵן מִן הַכְּרִי עַד שֶׁלֹּא מֵרַח. וְאִם מֵרַח – מְעַשֵּׂר וְנוֹתֵן לוֹ״ (תוספתא פאה א ה). – [לְמָרֵחַ אֶת־, מְמָרֵחַ, יְמָרֵחַ]

~ פע׳ מֹרַח*, 1°, נִמְשַׁח, נִמְרַח: ״כְּשֶׁתִּפֹּל פִּתָּהּ אֶצְלִי, פָּנֶיהָ הַמְמֹרָחִים בְּחֶמְאָה – לְמַטָּה״ (מגדלי מו״ס, צר). ״הָרִצְפָּה מְמֹרַחַת בְּחֹמֶר צָהֹב״ (ברנר, א 16). הַסְּדָקִים בַּקִּיר מֹרְחוּ בְּטִיט. 2*, הֻחְלַק, יֻשַּׁר: ״מָצָא תְּבוּאָה מְמֹרַחַת, עֲשׂוּיָה כְּרִי״ (תוספתא מעשרות ב יז). – [מְמֹרָח, יְמֹרַח]

~ התפ׳ נִתְמָרֵחַ*, 1, נִמְרַח, נִמְשַׁח: ״בַּמָּה מַקִּיפִים? בְּסִיד... בְּזֶפֶת וּבְשַׁעֲוָה, בְּטִיט... וּבְכָל דָּבָר הַמִּתְמָרֵחַ״ (כלים י ב). ״אִי אַתְּ רַשָּׁאִית לְנַשֵּׁק לַכְּלַבְלַב עַד אִם יְכַלֶּה לְלַקֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ אֶת כָּל הַנֹּפֶת שֶׁנִּתְמָרַח בָּהּ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 153). ״מְמָרְחִים בְּחַשַּׁאי אֶת הַדְּלָתוֹת וְהַכְּתָלִים שֶׁל הַבָּתִּים בְּכָל מִינֵי דְּבָרִים הַמִּתְמָרְחִים״ (סברסקי, אקוסטה א 24). 2. הֻחְלַק וְיֻשַּׁר: ״עַד שֶׁלֹּא נִתְמָרַח הַכְּרִי לֹא נִתְחַיֵּב כְּרְיוֹ תְּרוּמָה״ (ירושלמי פאה טו א). – [לְהִתְמָרֵחַ, מִתְמָרֵחַ, יִתְמָרַח]

~ הפ׳ **הָמְרַח** ⁺, נִמְרַח: ״מֹר אֶסְפּוּ... בּוֹ הָמְרְחוּ כֹּל״ (יהודה הלוי, ה 233). — [מָמְרַח, יָמְרַח]

מֶרַח° ז׳ [מן מרח] מִשְׁחָה, דָּבָר הַמְיֻעָד לִמְרִיחָה עַל מַשֶּׁהוּ, רְטִיָּה שֶׁמּוֹרְחִים עַל מַכָּה אוֹ עַל פֶּצַע (אסף הרופא, 103). — [מֶרַח־, מִרְחוֹ; מְרָחִים, מִרְחֵי־]

מֶרְחָב ז׳ [מן רחב] 1. מָקוֹם מְרֻוָּח, שֶׁטַח רְחַב־יָדַיִם: ״הַכַּשְׂדִּים, הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר, הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־אֶרֶץ״ (חבקוק א ו). ״שְׂדוֹת בָּר, נַחֲלַת אָבוֹת וּמֶרְחָב וּדְרוֹר״ (ביאליק, אגרת קטנה). 2 [בהשאלה] רְוָחָה, חֹפֶשׁ, יְשׁוּעָה: ״וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי״ (שמואל ב כב כ). ״וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד־אוֹיֵב, הֶעֱמַדְתָּ בַמֶּרְחָב רַגְלָי״ (תהלים לא ט). 3°, חָלָל, אֵין־סוֹף: מֶרְחַב־תֵּבֵל. אִי־שָׁם בַּמֶּרְחָב. ״בְּפַס רְקִיעַ תְּכֵלֶת וּבְמֶרְחָבָיו״ (ביאליק, הבריכה). 4 [בצבא] שֵׁם כּוֹלֵל לְאֵזוֹר־פְּעֻלָּה נִרְחָב וּמְסֻיָּם: מֶרְחַב־הַצָּפוֹן שֶׁל הַפְּעֻלּוֹת הַצְּבָאִיּוֹת בָּאָרֶץ. מֶרְחַב־הַדָּרוֹם. — [מֶרְחַב־, מֶרְחָבִים, מֶרְחֲבֵי־]

— **מֶרְחַב־מִחְיָה**°, שֶׁטַח־אֲדָמָה מַסְפִּיק לְכַלְכָּלַת הַתּוֹשָׁבִים: מְדִינָה פְּלוֹנִית יָצְאָה לְמִלְחֶמֶת־כִּבּוּשׁ בְּתוֹאֲנָה שֶׁעָלֶיהָ לְהַגְדִּיל אֶת מֶרְחַב־הַמִּחְיָה שֶׁלָּהּ.

— **מֶרְחַבְיָה**, רְאֵה עֵרֶךְ זֶה.

— **הַנְדָּסַת־הַמֶּרְחָב**°, סְטֶרֵיאוֹמֶטְרִיָּה, חֵלֶק הַהַנְדָּסָה הָעוֹסֵק בְּגוּפִים בַּעֲלֵי שְׁלוֹשָׁה מְמַדִּים (אֹרֶךְ, רֹחַב, גֹּבַהּ) (לְהַבְדִּיל מִן ״הַנְדָּסַת־הַמִּישׁוֹר״ — פְּלָנִימֶטְרִיָּה).

— **הוֹצִיאוֹ לַמֶּרְחָב**, גְּאָלוֹ, שִׁחְרְרוֹ: ״וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב, יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי״ (תהלים יח כ).

— **יָצָא לַמֶּרְחָב**° [על־פי תהלים יח כ] נֶחֱלַץ מִן הַמֵּצַר, בָּאָה גְּאֻלָּתוֹ וּרְוָחָתוֹ.

מֻרְחָב°, **מוּרְחָב** ת׳ [מן רחב, הֻרְחַב⁺] שֶׁנַּעֲשָׂה רָחָב יוֹתֵר, מֻגְדָּל, הֵפֶךְ מִן ״מְצֻמְצָם״: תָּכְנִית מֻרְחֶבֶת. עִיר מֻרְחֶבֶת (עַל־יְדֵי צֵרוּף הַשְּׁכוּנוֹת וְהַפַּרְבָּרִים סְבִיבוֹתֶיהָ). — [מֻרְחֶבֶת, מֻרְחָבִים, מֻרְחָבוֹת]

— **שֶׁבֶר מֻרְחָב**°, שֶׁבֶר שֶׁמּוֹנֵהוּ וּמְכַנֵּהוּ הֻגְדְּלוּ בְּגוֹרֵם מְסֻיָּם, לְמָשָׁל: $\frac{4}{6}$ הוּא שֶׁבֶר מֻרְחָב פִּי שְׁנַיִם לְעֻמַּת הַשֶּׁבֶר הַמְצֻמְצָם $\frac{2}{3}$.

מַרְחֵב° ז׳ [מן רחב] מַכְשִׁיר הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַרְחָבַת פֶּתַח אוֹ צִנּוֹר. — [מַרְחֵב־, מַרְחֵבִים, מַרְחֲבֵי־]

מֶרְחָבִי° ת׳ [מן מֶרְחָב] הַשַּׁיָּךְ לַמֶּרְחָב, הָעוֹסֵק בַּמֶּרְחָב: פִּקּוּד מֶרְחָבִי. מוֹשָׁל מֶרְחָבִי. הַנְדָּסָה מֶרְחָבִית. — [מֶרְחָבִית, מֶרְחָבִיִּים, ־בִיּוֹת]

מֶרְחַבְיָה° נ׳ [שאול מן תהלים קיח ה: ״מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ, עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ״; לפי נוסח אחר: בַּמֶּרְחַבְיָהּ!] מָקוֹם רְחַב־יָדַיִם, מִישׁוֹר נִרְחָב וּפָתוּחַ לְכָל צַד: ״וְעַרְבוֹתֵיכֶם מֶרְחַבְיָה מוֹרִיקָה״ (טשרניחובסקי, שירים 318). ״לָשֵׂאת אֶת אֲוִירָהּ שֶׁל מֶרְחַבְיַת הָעוֹלָם״ (קבק, בצל 368). ״פִּרְפֵּר בַּחֲלַל־הַמֶּרְחַבְיָה הַנּוּגָה״ (ליסיצקי, במעלות 16). — [מֶרְחַבְיַת־]

מְרֻחָם⁺, **מְרוּחָם** ת׳ [מן רחם, רֻחַם] שֶׁרִחֲמוּ עָלָיו, שֶׁחָסוּ עָלָיו: ״חַנּוּנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, הֵמָּה חֲנוּנִים, וּמְרֻחָמֶיךָ הֵמָּה מְרֻחָמִים״ (היה עם פיפיות, מוסף ראש השנה). ״הוֹי, נְעוּרֵי הַמְיֻתָּמִים־הַמְרֻחָמִים!״ (פיכמן, קפד). ״שֶׁלֹּא מִדַּעַת מִתְנַשֵּׂא הַמְרַחֵם עַל הַמְרֻחָם״ (קלצקין, כתבים 49). ״וְלֹא מְרֻחָמָה וְלֹא מְנֻשָּׁקָה״ (שלו, אלהי 96). — [מְרֻחֶמֶת, מְרֻחָמִים, ־מוֹת]

מַרְחֵף° ז׳ [מן רחף] רְחִיפָה, מָעוֹף: ״יוֹנִי שֶׁלִּי... אִלְּמוֹת־מַרְחֵף״ (ברתיני, שביל 26). ״לְמַרְחַף כְּנָפַיִךְ יַחְוִירוּ חֲווֹר״ (ברוידס, שרשים 78). — [מַרְחַף־]

מַרְחֵפָה° נ׳ [מן רחף] כִּנּוּי לְטִיפּוּס חָדָשׁ שֶׁל מְכוֹנִית הַמְצֻיֶּדֶת בִּכְרִיּוֹת־אֲוִיר מְיֻחָדוֹת שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָן הִיא מִתְרוֹמֶמֶת מֵעַל לַקַּרְקַע וּמִתְקַדֶּמֶת לְלֹא כָּל חִכּוּךְ בַּקַּרְקַע וְנִרְאֵית כִּמְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה. — [מַרְחֶפֶת־, מַרְחֵפוֹת, מַרְחֲפוֹת־]

מֶרְחָץ* זו״נ [מן רחץ] מָקוֹם לְהִתְרַחֵץ בּוֹ, מָקוֹם שֶׁאָדָם רוֹחֵץ בּוֹ אֶת גּוּפוֹ: ״הֲרֵי מֶרְחָץ פְּתוּחָה, הִכָּנֵס וּרְחֹץ״ (מעילה ה ד). ״מֶרְחָץ שֶׁהִיא נִסֶּקֶת... מֶרְחָץ שֶׁאֵינָהּ נִסֶּקֶת״ (ירושלמי ברכות יד ב). ״תִּקְּנוּתֶם... מֶרְחֲצָאוֹת — לְעַדֵּן בָּהֶם עַצְמְכֶם״ (עבודה זרה ב:). מֶרְחֲצָאוֹת קָרִים, מֶרְחֲצָאוֹת חַמִּים. — [מֶרְחַץ־, מֶרְחֲצָאוֹת גם מֶרְחֲצִיּוֹת; בקצת נוסחאות: מַרְחֵץ, מַרְחֲצוֹ]

— **מֶרְחַץ־דָּמִים**°, כִּנּוּי לְטֶבַח גָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בִּבְנֵי־אָדָם: ״הִתְפָּרְצֻיּוֹת־זַעַם... וְהֵן מְטַבִּיעוֹת גְּלִילוֹת שְׁלֵמִים בְּמֶרְחַץ־דָּמִים״ (קרליבך, הודו 164). הַכּוֹבְשִׁים הַפְּרָאִים עָרְכוּ מֶרְחַץ־דָּמִים בְּתוֹשְׁבֵי הָעִיר.

— **בֵּית־מֶרְחָץ*** (סנהדרין ב ה), בַּיִת צִבּוּרִי מְצֻיָּד בְּכָל הַמִּתְקָנִים וְהָאֲבִיזָרִים לִרְחִיצָה לַאֲנָשִׁים. — [בָּתֵּי־מֶרְחָץ, גם בָּתֵּי־מֶרְחֲצָאוֹת, גם בָּתֵּי־מֶרְחֲצִיּוֹת]

— **אֲנִי מוֹלִיךְ לוֹ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית־הַמֶּרְחָץ**⁺, כְּלוֹמַר, אֲנִי מוּכָן לִהְיוֹת מְשָׁרְתוֹ, דִּבּוּר שֶׁל הַכְנָעָה וְהַעֲרָצָה (רבינו חננאל לבבא מציעא מא, תרגום המימרה הארמית שם: ״מוֹבִלְנָא מָאנֵיהּ בַּתְרֵיהּ לְבֵי־מַסּוּתָא״).

מֻרְחָץ*, **מוּרְחָץ** ת׳ [מן רחץ, רֻחַץ] רָחוּץ, מִי שֶׁרָחַץ אֶת פָּנָיו אוֹ אֶת כָּל גּוּפוֹ [גם בהשאלה]: ״שֶׁהָיוּ כֻּלָּן מֻרְחָצִין מִן הָעֲווֹנוֹת״ (שיר השירים רבה ד, כמגדל). ״בַּעַל צוּרָה אַחַת כָּל יָמָיו, מֻרְחָץ לְמִשְׁעִי״ (סוקולוב, במראות 220). ״כָּל הָעוֹלָם כְּאִלּוּ חָדָשׁ בְּעֵינֶיךָ, מֻרְחָץ, מְזֻקָּק וּמְטֹהָר״ (הזז, יעיש ד 38). — [מֻרְחֶצֶת, מֻרְחָצִים, מֻרְחָצוֹת]

מֶרְחָק ז׳ [מן רחק] 1. מָקוֹם רָחוֹק: ״מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ״ (משלי לא יד). ״נֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמֶּרְחָק״ (ירמיה ד טז). ״הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים״ (ירמיה ח יט). ״וַיִּגְלוּ מֶרְחַקִּים בְּהִירִים, רַחֲבֵי־יָדַיִם״ (ביאליק, פעמי). 2°, רֹחַק, אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ: הַמֶּרְחָק מִירוּשָׁלַיִם לְתֵל־אָבִיב הוּא כְּשִׁבְעִים קִילוֹמֶטֶר. מֶרְחָק בֵּין שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת בְּשִׂרְטוּט. 3⁺, מֵמַד: ״אֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹמֶק וְהֵם מֶרְחַקֵּי כָּל בַּעַל גֶּשֶׁם״ (אברהם אבן־עזרא, ספר העצמים). 4° [בהשאלה] נִגּוּד, הֶבְדֵּל בְּדֵעוֹת: רַב הַמֶּרְחָק בֵּין הַשְׁקָפוֹתָיו שֶׁל הַמַּאֲמִין לְהַשְׁקָפוֹתָיו שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ־מַאֲמִין. — [מֶרְחַק־, מֶרְחָקִים, מֶרְחַקֵּי־, גם מַרְחַקִּים, ־קֵּי־]

– מֶרְחָק זָוִיתִי° [באסטרונומיה] מֶרְחָק בֵּין שְׁנֵי עֲצָמִים הַמֻּבָּטָא בִּיחִידוֹת־זָוִית (מַעֲלוֹת, דַּקּוֹת, שְׁנִיּוֹת)

– מֶרְחַקֵּי־אֵל°, מֶרְחַקֵּי־עַד°, מֶרְחַקֵּי־מֶרְחַקִּים°, מֶרְחַקִּים גְּדוֹלִים מְאֹד, אֵי־שָׁם אֵינְסוֹפִי: "לִקְצוֹת מֶרְחַקֵּי־עַד, אֶל אַפְסֵי־דְמָמָה" (ביאליק, הרהורי). "רוּחִי שָׁאֲפָה מֶרְחַקֵּי־אֵל" (כהן, שירים עה). "שׁוֹפַעַת שְׂפַת מֵאַפְסֵי מֶרְחַקֵּי־מֶרְחַקִּים" (טשרניחובסקי, שירים 483).

מֶרְחָק*, מרוחק ת׳ [מן רחק, רָחַק] 1°, נִמְצָא הַרְחֵק, הָיָה רָחוֹק: "אֲרוֹן ה׳ שֶׁלֹּא הָיָה מְרֻחָק אֶלָּא שְׁנֵים־עָשָׂר מִיל" (ברכות סג:). 2°, שֶׁהִרְחִיקוּ אוֹתוֹ, מְסֻלָּק, מְגֹרָשׁ: "שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא... אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקֻרָבִין בִּזְרוֹעַ וּלְקָרֵב הַמְרֻחָקִין בִּזְרוֹעַ" (עדיות ח ז). 3° [בהשאלה] רָחוֹק מִן הַדַּעַת, קָשֶׁה לַהֲבָנָה: "זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמְרֻחָקָה" (פיוטים, סידור 692). "רֹב נְבוּאוֹת הַנְּבִיאִים בִּמְשָׁלִים... וּכְשֶׁיּוּבְנוּ כְּמַשְׁמָעָם... יְחַדְּשׁוּ עִנְיָנִים מְרֻחָקִים" (מורה נבוכים ב מז). [מְרֻחֶקֶת, מְרֻחָקִים, ־קוֹת]

– מְרֻחַקְנִי*, מְרֻחָקְנִי*, מְרֻחָק אֲנִי: "הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מֻדְּרַנִי מִמְּךָ, מֻפְרְשַׁנִי מִמְּךָ, מְרֻחַקְנִי מִמְּךָ" (נדרים א א).

– בִּמְרֻחָק° תה״פ בְּרִחוּק־מָקוֹם, לֹא בְּקֵרוּב־מָקוֹם: "בְּשִׂיחוֹת הַשִּׁעוּרִים הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת בִּמְרֻחָק" (שנהר, ב 192).

מְרֻחָק°, מורחק ת׳ [מן רחק, הִרְחִיק] מְסֻלָּק, מְגֹרָשׁ, מוּסָר: שׁוֹבָב מֻרְחָק מִן הַכִּתָּה. פּוֹשֵׁעַ מֻרְחָק מֵחֶבְרַת בְּנֵי־אָדָם. — [מֻרְחֶקֶת, מֻרְחָקִים, ־קוֹת]

מֶרְחַקְיָה° נ׳ [מֶרְחָק + יָהּ, בתבנית: מֶרְחַבְיָה] מֶרְחָק גָּדוֹל בְּיוֹתֵר: "וּצְחוֹקֵנוּ... יִרְעַע עַד אַפְסֵי מֶרְחַקְיָה" (שלונסקי, שירים א 43). "וְקֶשֶׁב רַב כָּזֶה בְּמֶרְחַקְיָה" (רבינוב, אמיתי קא). — [מֶרְחַקְיַת־]

מִרְחָשׁ°, מירחש ז׳ [מן ב׳ רחש] רְחִישָׁה, שְׁרִיצָה: "שִׁפְעַת חֲמַסְנִים רָחֲשׁוּ בֵּין כָּתְלֵי בֵּיתוֹ כְּמִרְחַשׁ כִּנִּים בְּצֶמֶר" (שלונסקי, תר׳ קולא 196). "הָיִיתִי תּוֹהֶה... עַל מִרְחַשׁ תּוֹלְעֵי־הָאָדָם מִסָּבִיב" (עוגן, שירים 246). — [מִרְחַשׁ־]

מֻרְחָשׁ°, מורחש ת׳ [מן רחש] שֶׁנִּשְׁמַע בּוֹ כְּעֵין רַחַשׁ, שֶׁבּוֹ רְחִישָׁה וּתְנוּעָה: "שׁוּב הַחֹרֶשׁ... טוֹבֵל, כְּתָמִיד, בִּדְמָמָה הַמֻּרְחֶשֶׁת" (חומסקי, אזוב 71). — [מֻרְחֶשֶׁת, מֻרְחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מַרְחֵשָׁה° נ׳ [מן ב׳ רחש] מְקוֹם רְחִישָׁה וּתְנוּעָה רַבָּה, מְעַרְבֹּלֶת שֶׁל תְּנוּעָה וָרַעַשׁ: "וְרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ יוֹשֵׁב בְּעַצּוּמָהּ שֶׁל אוֹתָהּ מַרְחֵשָׁה גּוּרְפָנִית (שֶׁל קוֹטְפִים וְאוֹרְזִים)" (קובנר, פנים 75). "הֵבִיט גְּרִיגוֹרִי... אֶל הַמַּרְחֵשָׁה הָאֲפֹרָה שֶׁרָחֲשׁוּ הָאוֹסְטְרִים בְּנוֹסָם מִן הַחֲפִירוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 299). — [מַרְחֵשַׁת־, מַרְחֵשׁוֹת, מַרְחֲשׁוֹת־]

מַרְחֶשְׁוָן*, מרחשוון ז׳ [מאכדית: warḫu šamanu הירח השמיני החל בניסן] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי מִנִּיסָן, אוֹ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי מִתִּשְׁרֵי. נִקְרָא בְּקִצּוּר "חֶשְׁוָן" [בשל הסברה המוטעית כי הברת "מַר" היא תוספת לגוף השם], פְּעָמִים חָסֵר (בֶּן 29 יוֹם), וּפְעָמִים מָלֵא (בֶּן 30 יוֹם). מַזָּלוֹ עַקְרָב. מַרְחֶשְׁוָן מַקְבִּיל בְּקֵרוּב לִתְקוּפַת הֶחֳדָשִׁים אוֹקְטוֹבֶּר־נוֹבֶמְבֶּר. בַּמִּקְרָא נִקְרָא

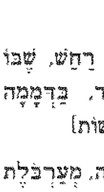

מזל מרחשון

"יֶרַח בּוּל" (מלכים א ו לח). "אוֹתוֹ הַיּוֹם י״ז בְּמַרְחֶשְׁוָן הָיָה" (ראש השנה יא:). "שְׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים בַּשָּׁנָה: נִיסָן, אִיָּר... תִּשְׁרֵי, מַרְחֶשְׁוָן, כִּסְלֵו וְכוּ׳" (ספר יצירה ה ב). "חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן יָפֶה וָטוֹב, וְהוּא בְּמִינֵי מַעֲדַנִּים דָּשֵׁן וְרָטֹב" (חריזי, תחכמוני ה 67).

מַרְחֶשֶׁת נ׳ [ראה ב׳ רחש] מַחֲבַת לְטִגּוּן, אִלְפָּס (ויקרא ב ז). "מַרְחֶשֶׁת עֲמֻקָּה וּמַעֲשֶׂיהָ רוֹחֲשִׁים, וּמַחֲבַת צָפָה וּמַעֲשֶׂיהָ קָשִׁים" (מנחות ה ח). — [מַרְחֶשֶׁת־, מַרְחַשְׁתּוֹ; מַרְחָשׁוֹת, מַרְחֲשׁוֹת־]

מרחשת

– מִנְחַת־מַרְחֶשֶׁת [בהשאלה מן הכתוב "וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ" ויקרא ב ז, ושם: קרבן־קמח אפוי במרחשת] הַקְּדֻשָּׁה מְלִיצִית מְצֹרֶפֶת לְמַתָּנָה: מִנְחָה (מַתָּנָה) הַבָּאָה לְהַבִּיעַ רַחֲשֵׁי הַלֵּב וְרִגְשׁוֹתָיו.

מרט [אכדית: marāṭu שפשף; ארמית: מְרַט; ערבית: מַרַטַ]

~ פָּע׳ **מָרַט** פ״י 1, תָּלַשׁ (שְׂעָרוֹת), קָרַע וְקָטַף: "וָאֶמְרְטָה מִשְּׂעַר רֹאשִׁי וּזְקָנִי" (עזרא ט ג). "גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים" (ישעיה נ ו). "הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַכָּנָף וְהַקּוֹטְמוֹ וְהַמּוֹרְטוֹ" (שבת עד:). "אִם תַּחְמֹד יָפְיָן בְּלִבְּךָ בְּסוֹף תְּהִי מוֹרֵט זְקָנְךָ" (יהודה הלוי, ה 197). "עָמַד וּמָרַט בִּלְחִי הַנַּעַר הַפּוֹחֵז" (ברקוביץ, תר׳ חיי שבו). הָאִשָּׁה מָרְטָה אֶת נוֹצוֹת הָעוֹף. 2, לָטַשׁ, צִחְצַח, הִשְׁחִיז: "וַיִּתֵּן אֹתָהּ (אֶת הַחֶרֶב) לְמָרְטָה" (יחזקאל כא טז). — [לִמְרֹט אֶת־; מוֹרֵט, מָרוּט; יִמְרֹט]

– מָרַט אֶת עֲצַבָּיו° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] הִרְגִּיז אוֹתוֹ מְאֹד, גָּרַם לוֹ מַתַּח נַפְשִׁי וְרֹגֶז רַב.

~ נִפ׳ **נִמְרַט**, נִתְלַשׁ, נִקְטַף, נִקְרַח: "וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ" (ויקרא יג מ). "נִמְרְטוּ כְּנָפֶיהָ" (חולין ג ד). "חֶרְדַּת רַעַשׁ... הִלְבִּינָה אֶת רֹאשׁ כָּל עַלְמָה מֵרֹב יָמִים לֹא נִמְרְטָה" (הנגיד, דיואן 270). "וּמְעִיר לְאַחֲרוֹנָה שֶׁשּׂוֹנֶה אֲנִי לְהִמָּרֵט לֶחִי" (ברנר, א 17). נוֹצוֹת הָעוֹף נִמְרְטוּ כֻּלָּן. — [לְהִמָּרֵט, נִמְרָט, יִמָּרֵט]

~ פִּע׳ **מֵרֵט*** פ״י מָרַט וְתָלַשׁ בְּחָזְקָה: "נָזִיר שֶׁמֵּרֵט אוֹ שֶׁסִּפְסֵף אוֹ שֶׁתָּלַשׁ בְּזוּג כָּל שֶׁהוּא" (תוספתא נזירות ד ג). "בָּא אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בּוֹכֶה וּמְמָרֵט זְקָנוֹ וְתוֹלֵשׁ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ" (איכה רבה, פתיחה). "אָבִיו לוֹחֵץ אֶת יָדָיו וְהַשָּׂטָן מְמָרֵט אֶת שַׂעֲרוֹתָיו בְּזַעַם גָּדוֹל" (פיארברג, 93). 2°, צִחְצַח, לִטֵּשׁ: "וַעֲדַיִן הִיא מְמָרֶטֶת אֶת הַמְּנוֹרוֹת" (בן־ציון, יג). — [לְמָרֵט אֶת־, מְמָרֵט, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֹרַט**, 1°, נִקְרַח, נָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "נָזִיר מְמֹרָט... צָרִיךְ הַעֲבָרַת תַּעַר" (יומא סא:). "בַּעֲלֵי זָקָן פָּרוּעַ וּבַעֲלֵי זָקָן מְמֹרָט" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צא). פַּרְוָה מְמֹרֶטֶת. שַׁרְווּלִים מְמֹרָטִים. 2, צֻחְצַח, נֻלְטַשׁ, הֻשְׁחַז: "וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים... אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם... נְחֹשֶׁת מְמֹרָט" (מלכים א ז מה). "הִיא הוּחַדָּה חֶרֶב וְהִיא מֹרָטָה" (יחזקאל כא טז). "הָדְפוּ חַרְבוֹת אַנְשֵׁי אֹמֶר אֲשֶׁר מֹרָטוּ" (משה אבן־עזרא, א 116). — [מְמֹרָט, יְמֹרַט]

~ הִת׳ **הִתְמָרֵט**°, 1°, נִקְרַח, נִתְלְשׁוּ שַׂעֲרוֹתָיו וְנָשְׁרוּ: "וּכְשֶׁהוּא (הָעוֹף) יוֹצֵא כְּנָפָיו מִתְמָרְטוֹת" (שמות רבה ב). "אֲפִלּוּ נוֹצָה אַחַת אֵינָהּ מִתְמָרֶטֶת עַל־יְדֵיהֶם" (עגנון, כלה שכד). הַפַּרְוָה שֶׁבָּאַדֶּרֶת נִתְמָרְטָה כֻּלָּהּ מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. 2°, הִצְטַחְצֵחַ, לֻטַּשׁ

[בהשאלה]: ״הַרְבֵּה נִיבִים קַדְמוֹנִים, שִׁמּוּשֵׁי־לָשׁוֹן וְצֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִתְחַדְּשׁוּ תַּחַת יָדָיו. נִתְמָרְטוּ עַד שֶׁחָזַר לָהֶם בָּרְקָם הָרִאשׁוֹן״ (קרמר, משמרות 287). — [לְהִתְמָרֵט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִמְרִיט** ° פ״י גָּרַם לִמְרִיטָה: ״הִטִּילוּ מוּם בְּגוּפָהּ וְעִוְּתוּ פָּנֶיהָ וְגִמְגְּמוּ צִיּוּרָהּ וְהִמְרִיטוּ צַמַּרְתָּהּ״ (טביב, דרך 15). — [לְהַמְרִיט, מַמְרִיט, יַ־]

מֶרֶט ^ ז׳ [מן מרט] 1 ^, נְקֻבּוּבִית בָּעוֹר שֶׁנִּמְרְטָה מִמֶּנּוּ שַׂעֲרָה: ״דֶּרֶךְ מְקוֹם בָּשָׂר לִהְיוֹת בּוֹ מְרָטִים וּקְלִפּוֹת־קְלִפּוֹת״ (רש״י ביצה טו). 2 ^ [ארמית: מַרְטָא, שבת מט] צֶמֶר אוֹ שֵׂעָר שֶׁנִּמְרָטָה. 3 °, מְרִיטָה, תְּלִישָׁה: ״עִם שַׁלֶּכֶת נוֹשְׁרָה מִן הָעֵץ הַנּוֹדֵעַ בְּמֶרֶט רוּחוֹת״ (עוגן, שירים 433). — [מֶרֶט־]

— **מֶרֶט־עֲצַבִּים** °, מְרִיטַת עֲצַבִּים, הִתְרַגְּזוּת יְתֵרָה: ״לְאַחַר הַמֶּתַח הֶעָצוּם, מֶרֶט־הָעֲצַבִּים וְעָקַת־הַנֶּפֶשׁ״ (שרת, באסיה 261).

מְרֻטָּב °, **מוּרְטָב** ת׳ [מן רטב, הֻרְטַב] שֶׁנַּעֲשָׂה רָטֹב, שֶׁסָּפַג רְטִיבוּת: קִירוֹת מְרֻטָּבִים בַּגֶּשֶׁם. רַגְלַיִם מְרֻטָּבוֹת. — [מְרֻטֶּבֶת, מְרֻטָּבִים, ־בוֹת]

מַרְטֵב ° ז׳ [מן רטב] כְּלִי קָטָן וּבוֹ חֹמֶר סְפוֹגִי שֶׁסָּפַג מַיִם, אוֹ גָּלִיל מִסְתּוֹבֵב בְּקַעֲרִית־מַיִם, מְשַׁמְּשִׁים לְהַרְטָבַת בּוּלִים לְשֵׁם הַדְבָּקָתָם. — [מַרְטֵב־, מַרְטְבִים, מַרְטְבֵי־]

מרטט [מן מרט]

~ פִּע׳ **מִרְטֵט** ° פ״י שָׁחַק, בִּלָּה: הָאִישׁ מִרְטֵט אֶת בִּגְדוֹ מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. — [לְמַרְטֵט אֶת־, מְמַרְטֵט, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻרְטַט** °, נִשְׁחַק, נִקְרַע, בָּלָה, הָיָה לִסְמַרְטוּט: הַבֶּגֶד הַיָּשָׁן מֻרְטַט בִּמְרוּצַת הַזְּמַן. מִכְנָסַיִם מְמֻרְטָטִים. — [מְמֻרְטָט, יְמֻרְטַט]

~ הת׳ **נִתְמַרְטֵט** *, 1 *, נִמְרַט הַרְבֵּה, נַעֲשָׂה סְמַרְטוּט: ״גּוּפוֹ כָּלֶה וּכְנָפָיו מִתְמַרְטְטִין״ (בראשית רבה יט, הוצ׳ תיאודור). ״וְעָמַד לוֹ כַּחֲסִידָה חוֹלָה וּזְקֵנָה שֶׁנִּתְמַרְטְטוּ כְּנָפֶיהָ״ (הזז, היושבת 43). ״קַפּוֹטָתוֹ הַחֲדָשָׁה... נִתְמַרְטְטָה וְאַף הוּא עַצְמוֹ נִתְמַרְטֵט כְּבְיָכוֹל״ (מנדלי מו״ס, רמב). ״סְפָרִים יְשָׁנִים שֶׁנִּתְמַרְטְטוּ״ (בן־ציון, ד). ״נָתַן דַּעְתּוֹ עַל אוֹתָהּ שְׂמִיכָה שֶׁנִּתְמַרְטְטָה״ (עגנון, תמול 142). 2 ° [בהשאלה] נִדַּלְדֵּל: ״לֵב שֶׁנִּתְמַרְטֵט וְנֶפֶשׁ שֶׁנִּתְבּוֹקְקָה״ (ליסיצקי, תולדות 75). עֲצַבָּיו שֶׁל הָאִישׁ נִתְמַרְטְטוּ מֵרֹב מַאֲמָץ. —[לְהִתְמַרְטֵט, מִתְ־, יִתְ־]

מַרְטֵט ° ז׳ [מן רטט] הֶתְקֵן בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַגּוֹרֵם לְזִעֲזוּעַ מָהִיר (Vibrator); מַרְטֵט בִּמְכוֹנַת־כְּבִיסָה חַשְׁמַלִּית לְשֵׁם טִלְטוּל הַכְּבָסִים וְשִׁכְשׁוּכָם. — [מַרְטֵט־, מַרְטְטִים, מַרְטְטֵי־]

מַרְטִיט ° ת׳ [מן רטט, הִרְטִיט] גּוֹרֵם לְרֶטֶט, נוֹגֵעַ עַד הַלֵּב, מְזַעְזֵעַ: פְּגִישָׁה מַרְטִיטָה בֵּין הַבֵּן הָאוֹבֵד וּבֵין הוֹרָיו — [מַרְטִיטָה, מַרְטִיטִים, ־טוֹת]

מַרְטִירוֹלוֹגְיָה ◇ נ׳ [מיוונית: martyros עֵד + logos דבר] אֹסֶף סִפּוּרֵי־עֵדֻיּוֹת עַל אֲנָשִׁים שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, פָּרָשַׁת הָעִנּוּיִים וְהַסֵּבֶל שֶׁל קָרְבְּנוֹתֵיהֶן שֶׁל רְדִיפוֹת דָּתִיּוֹת: הַמַּרְטִירוֹלוֹגְיָה הָאֲרֻכָּה שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה.

מַרְטִירִיּוּת ◇ נ׳ [ראה לעיל: מַרְטִירוֹלוֹגְיָה] סֵבֶל וְעִנּוּיִים עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם, גְּבוּרָתוֹ הָרוּחָנִית שֶׁל מִי שֶׁמַּקְרִיב עַצְמוֹ: ״הָיָה זֶה הַגִּלּוּי הַצָּרוּף בְּיוֹתֵר שֶׁהָיָה לָאֲרִי כָּבוּל זֶה, וְלֹא מִפְּנֵי תַּאֲוַת הַמַּרְטִירִיּוּת״ (שזר, כוכבי 242). — [מַרְטִירִיּוּת־]

מְרֻטְפָּשׁ °, **מוּרְטְפָשׁ** ת׳ [מן רטפש, רֻטְפַּשׁ] שָׁמֵן: ״טֶבַח אֶחָד בָּרִיא וּמְרֻטְפָּשׁ, כְּפַר נֹגַהּ לְמַרְאֶה״ (ביאליק, שור אבוס א). ״אוֹתָן הָעֵינַיִם הַקְּטַנּוֹת, הַדְּלוּחוֹת וְהָרָעוֹת, אוֹתוֹ הָעֹרֶף הַמְרֻטְפָּשׁ״ (שופמן, א 311). ״תַּרְנְגוֹלוֹ הָאַדְמוֹנִי וְהַמְרֻטְפָּשׁ״ (שלונסקי, חר׳ קרקע ב 25). — [מְרֻטְפֶּשֶׁת, מְרֻטְפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מְרֻטָּשׁ °, **מוּרְטָשׁ** ת׳ [מן א. רטש, רֻטַּשׁ] מְשֻׁסָּע, קָרוּעַ לִגְזָרִים: בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב הִתְגּוֹלְלוּ גְּוִיּוֹת מְרֻטָּשׁוֹת. גֻּלְגֹּלֶת מְרֻטֶּשֶׁת. — [מְרֻטֶּשֶׁת, מְרֻטָּשִׁים, ־שׁוֹת]

א· **מְרִי** ז׳ [מן א. מרה] הִתְנַגְּדוּת, הִתְמָרְדוּת, הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַמְרוֹת אֶת פִּי הַמִּצְוָה, אִי־צִיּוּת: ״אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה״ (דברים לא כז). ״וְלֹא שָׁמֵעוּ, כִּי בֵּית מְרִי הֵם״ (יחזקאל יב ב). ״נָשִׁים לְעֵזֶר נִבְרָאוּ, אַךְ יֵשׁ בְּמִקְצָתָן מְרִי״ (הנגיד, בן־משלי 253). ״אַחַר־כָּךְ סִפֵּר (יְשַׁעְיָהוּ) מִרְיָנוּ וְאָמַר: הֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ״ (מורה נבוכים ב כט). ״וְכֹחִי מָה, וּמָה אֱמוּנָתִי וּמִרְיִי?״ (ביאליק, ויהי). — [בהפסק: מֶרִי, מְרִי־, מִרְיִי, מֶרְיְךָ, מִרְיוֹ... מֶרְיְכֶם, מִרְיָם]

— **בֵּית מְרִי** (יחזקאל ב ה), **בְּנֵי־מֶרִי** (במדבר יז כה), אֲנָשִׁים מַרְדָּנִים וּמַמְרִים.

— **תְּנוּעַת־מְרִי** (מֶרִי) °, תְּנוּעָה עֲמָמִית שֶׁל הִתְנַגְּדוּת פַּסִּיבִית אוֹ אַקְטִיבִית לַמִּמְשָׁל הַשַּׁלִּיט: תְּנוּעַת הַמְּרִי הָעִבְרִי בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ב· **מְרִי** ז׳ [קרוב אל א. מַר; רק בנסמך] מְרִירוּת, רֹגֶז: ״גַּם־הַיּוֹם מְרִי שִׂיחִי, יָדִי כָּבְדָה עַל־אַנְחָתִי״ (איוב כג ב). ״מְזֻדְקָנוֹת וַאֲרוּרוֹת יוֹמָן בִּמְרִי־נֶפֶשׁ״ (בן־ציון, פ). ״נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתְּלָה יוֹם יוֹם אֶת מְרִי־גּוֹרָלָהּ״ (ביאליק, אלמנות). ״אִמֵּץ אֶת עַצְמוֹ לִשְׁפֹּךְ אֶת מְרִי־לִבּוֹ לְפָנֶיהָ״ (בורלא, אשתו 43). — [מְרִי־]

מְרִיא [מן ב. מרא; אוגריתית: מרא] 1, אֶחָד מִמִּינֵי הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא״ (שמואל ב ו יג). יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא הַתְּאוֹ. 2 [לדעת אחרים] בְּקַר מְפֻטָּם: ״שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים״ (ישעיה א יא). 3 *, כִּנּוּי לְשֵׁד: ״בָּרָא בָּרָא שִׁשָּׁה: אָדָם וְחַוָּה וָרֶמֶשׂ וּבְהֵמָה וְחַיָּה וּמְרִיאִים״ (בראשית רבה יא). — [מְרִיא־, מְרִיאִים, מְרִיאֵי־]

מֵרִיב ז׳ [מן ריב, הֵרִיב] יָרִיב, שׂוֹנֵא, מִתְנַגֵּד: ״ה׳ יֵחַתּוּ מְרִיבָו״ (שמואל א ב י). — [מְרִיבָה, מְרִיבִים, ־בֵי־, מְרִיבוֹת]

מְרִיבָה נ׳ [מן ריב] רִיב, קְטָטָה, מַחֲלֹקֶת: ״אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ״ (בראשית יג ח). ״אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה״ (ספרי כי תצא קכו). ״מְרִיבוֹת אַחֲרוֹנוֹת מְשַׁכְּחוֹת אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת״ (עגנון, כפות שי). — [מְרִיבַת־, מְרִיבוֹת]

— **אַדְמַת־מְרִיבָה** °, חֶבֶל־אֶרֶץ שֶׁבְּנֵי־אָדָם, אוֹ מוֹסָדוֹת אוֹ מְדִינוֹת, מִדַּיְּנִים בֵּינֵיהֶם בְּשֶׁל הַבַּעֲלוּת עָלָיו.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזוות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳־זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— אַנְשֵׁי־מְרִיבָה* (פסיקתא רבתי צ.), בַּעֲלֵי־מְרִיבָה* (במדבר רבה ג), אַנְשֵׁי־רִיב, שׂוֹנְאֵי־שָׁלוֹם.

— מֵי־מְרִיבָה [על־פי במדבר כ יג, ושם שם מקום שׁ רָ ב וּ בו בני־ישראל בדרשם מים] מַעְיָן אוֹ בְּאֵר־מַיִם אוֹ נַחַל שֶׁבְּנֵי־אָדָם רָבִים בֵּינֵיהֶם בִּתְבִיעַת הַבַּעֲלוּת עָלָיו.

— עָשׂוּ מְרִיבָה*, הִתְחִילוּ לָרִיב, נָפְלָה קְטָטָה בֵּינֵיהֶם: ״שֶׁמָּא עַל בַּעַל וְאִשְׁתּוֹ שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה״ (כלה רבתי ג).

מְרִידָה* נ׳ [מן מרד, מָרַד] הִתְקוֹמְמוּת, הִתְמָרְדוּת, פְּעֻלָּה אַקְטִיבִית נֶגֶד שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״׳אֵת נִפְשָׁע׳ – זֶה קֹרַח שֶׁחָלַק כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וּמָרַד... וְאֵין נִפְשָׁע אֶלָּא מְרִידָה״ (במדבר רבה יח). ״וְהָלַכְנוּ לִגְמֹלוֹ עַל מְרִידוֹת חֲדָשׁוֹת אַחֲרֵי רַבּוֹת יְשָׁנוֹת״ (הנגיד, דיואן 74). מְרִידַת הָעֲבָדִים נֶגֶד מְשַׁעְבְּדֵיהֶם.–[מְרִידַת־, מְרִידוֹת]

מֶרִידְיָאן° [לאטינית: meridianus של צהריים] קַו־הַצָּהֳרַיִם – ראה מִצְהָר [שם הסבר מפורט]

מָרְיָה ד׳* [ארמית], ראה ערך ה׳ מָר, מָרָא.

מְרָיָה^ נ׳ [מן א. מרה] מְרִי, הִתְנַגְּדוּת, עָוֺן: ״אִם עֲוֺנֵינוּ עָנוּ בָנוּ וּמְרָיָה״ (סידור רס״ג, שיא). — [מְרָיַת־]

מִרְיוֹן^ ז׳ [מן א. מרה] 1^, מְרִי, הִתְנַגְּדוּת: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוּ אוֹתוֹ הַחֹק וְהַמִּרְיוֹן שֶׁעָשׂוּ בוֹ״ (ר״א הקראי, גן־עדן, לפי ב״י). 2°, אִי־צִיּוּת מִמְשָׁךְ וְשִׁיטָתִי: הַחַיָּל נִתְבַּע לְדִין בְּשֶׁל מִרְיוֹנוֹ. – [מִרְיוֹן־]

מַרְיוֹנֶטָה° נ׳ [צרפתית: marionnette, מן Maria מרים] בֻּבָּה בְּתֵיאַטְרוֹן־בֻּבּוֹת – רְאֵה בֻּבָּה. – [מַרְיוֹנֶטוֹת]

מְרִיחָה^ נ׳ [מן מרח, מָרַח] 1^, מְשִׁיחָה, מְעִיכָה בְּלַחַץ שֶׁל חֹמֶר רַךְ עַל־פְּנֵי גּוּף כָּלְשֶׁהוּ: ״סִיכָה, מְשִׁיחָה, טִיחָה, מְרִיחָה, שִׁיעָה – עִנְיָן אֶחָד הוּא״ (הערוך, מרח). מְרִיחַת חֶמְאָה עַל פְּרוּסַת־לֶחֶם. שׁוֹקוֹלָדָה רַכָּה לִמְרִיחָה. גְּבִינָה לִמְרִיחָה. מְרִיחַת מִשְׁחָה עַל פֶּצַע. 2° [בהשאלה ובהלצה] נְתִינַת־שֹׁחַד: ״זֶה בִּשְׁבִיל מַזְכִּיר הַלִּשְׁכָּה... אַף הוּא טָעוּן מְרִיחָה״ (אשמן, האדמה הזאת). — [מְרִיחַת־, מְרִיחוֹת]

מְרִיטָה* נ׳ [מן מרט, מָרַט] 1*, נְשִׁירַת הַשֵּׂעָר, הִתְקָרְחוּת: ״עֲדַיִן יֵשׁ בִּמְרִיטַת הָרֹאשׁ מַמָּשׁ סָפֵק לְטַמֵּא סָפֵק לְטַהֵר״ (תנחומא מצורע ד). 2°, תְּלִישָׁה, הוֹצָאַת נוֹצוֹת אוֹ שֵׂעָר וְכַדּוֹמֶה בִּמְשִׁיכָה חֲזָקָה: ״שֶׁאָנוּ מִתְפַּרְנְסִים בְּדֹחַק וּבְצִמְצוּם וּבְצַעַר מִמְּרִיטַת נוֹצוֹת״ (עגנון, כלה ח). — [מְרִיטַת־, מְרִיטוֹת]

— מְרִיטַת־לְחָיַיִם° [שאול מן ישעיה נ ו: ״גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים, וּלְחָיַי – לְמֹרְטִים״] סְטִירַת־לֶחִי: ״הִתְחִיל בִּגְעָרוֹת וְגָמַר בִּמְרִיטוֹת־לְחָיַיִם״ (יהודה שטינברג, קפד).

— מְרִיטַת־עֲצַבִּים°, מְתִיחַת־עֲצַבִּים, עַצְבָּנוּת יְתֵרָה.

מֵרִים ז׳ [מן רום, הֵרִים] 1, מַגְבִּיהַּ, מַעֲלֶה: ״וְאַתָּה ה׳ מָגֵן בַּעֲדִי, כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי״ (תהלים ג ד). 2° [במשקל־השירה] דַּקְטִיל, קֶצֶב בֶּן שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת, שֶׁמֵּהֶן הָרִאשׁוֹנָה מֻטְעֶמֶת (בַּשִּׁירָה הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי – ״אֲרֻכָּה״), וּשְׁתַּיִם הָאַחֲרוֹנוֹת בִּלְתִּי־מֻטְעָמוֹת (בַּשִּׁירָה הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי – ״קְצָרוֹת״), לְמָשָׁל:

שֶׁמֶשׁ עֲרָ / בַּיָּם כְּבִ / נָטָה מְ / תַּחַת מַחְ / בּוֹאָם... (טשרניחובסקי).

[מְרִימָה, מְרִימִים, ־מוֹת]

מַרְיָן°, מריין ז׳ [מן א. מרה, מָרָה] בַּעַל־מְרִי, מַרְדָן, שֶׁאֵינוֹ צַיְתָן, סַרְבָן: יֶלֶד מַרְיָן. – [מַרְיָנִית, מַרְיָנִים, מַרְיָנִיּוֹת]

מַרְיָנוּת°, מריינות נ׳ [מן מַרְיָן] מְרִי, הִתְנַגְּדוּת, סַרְבָנוּת: ״לְפִי שֶׁאָסַר עָלָיו שֶׁקֹּדֶם כָּל מַרְיָנוּת כְּלַפֵּי הַקְּלָגְסִים״ (סביב, כערער 206). ״וְכָל־כֻּלָּהּ גַּם עַכְשָׁו קָשְׁיוּת וְעִקְּשׁוּת וּמַרְיָנוּת כְּשֶׁל מִי שֶׁלְּשׁוֹנוֹ מֻרְגֶּלֶת תָּמִיד לוֹמַר לָאו״ (שדירא, עוזו 171). — [מַרְיָנוּת־]

מְרִיס* ז׳ ראה מוּרְיָס*.

מְרִיס°, מרייס ת׳ [מן א. רִיס] מְצֻיָּד בְּרִיס: מְחוּשֵׁי הַזָּכָר מְרִיסִים. נָשִׁים מְגֻנְדָּרוֹת בַּעֲלוֹת עֵינַיִם מְרִיסוֹת בְּרִיסִים מְלָאכוּתִיִּים. – [מְרִיסֶת, מְרִיסִים, ־סוֹת]

מְרִיסָה^ נ׳ [מן א. מרס, מָרַס] 1^, בְּחִישָׁה, עִרְבּוּב אַגַּב מְעִיכָה וּכְתִיתָה: ״אֲבָל לֹא יְעָרְבֵנּוּ כְּדֶרֶךְ מְרִיסָה, שֶׁמֵּרִיץ הַתַּרְוָד סְבִיבוֹת כָּל הַכְּלִי״ (רבינו חננאל שבת קנו:). מְרִיסַת הַדָּם שֶׁלֹּא יִקְרַשׁ. 2°, מְעִיכָה בְּנוֹזְלִים: ״וְנִשְׁמַע רַק קוֹל לְגִימַת הַתֵּה הַחַם וּמְרִיסַת הָרְקִיקִים... הַנְּמַסִּים בַּפֶּה כְּסֻכָּר״ (מגד, מקרה 125). — [מְרִיסַת־, ־סוֹת]

מְרִיעַ* ז׳ [ארמית, מן מְרַע חלה] 1*, חוֹלֶה (נדרים מט:). 2°, פַּצְיֶנְט, מִי שֶׁנִּמְצָא בְּטִפּוּלוֹ שֶׁל רוֹפֵא. – [מְרִיעַ־, מְרִיעִים, ־עֵי־]

מריע, ראה מֵרֵעַ.

מריעות, ראה מֵרֵעוּת.

מֵרִיץ* ז׳ [מן רוץ, הֵרִיץ] 1*, מֵבִיא לִידֵי רִיצָה: ״הָיוּ דוֹחֲקִים אוֹתָם וּמְרִיצִים אוֹתָם עַל־כָּרְחָם״ (פסיקתא רבתי קלה:). 2° [בספורט] נוֹתֵן הַפְּקֻדָּה וְהָאוֹת לְהַתְחָלַת הַמֵּרוֹץ (Starter). – [מְרִיצָה, מְרִיצִים, מְרִיצוֹת]

מריצה לבניין

א. **מְרִיצָה*** נ׳ [מן רוץ, הֵרִיץ; על־פי ירושלמי שקלים נא א: ״מְרִיצָה – שֶׁמְּרִיצָה אֶת הָאֶבֶן לְבֵית־הַקְּבָרוֹת״] עֶגְלַת־יָד בַּעֲלַת אוֹפַן אֶחָד שֶׁדּוֹחֲפִים אוֹתָהּ בִּשְׁתֵּי יָדוֹת הַמְּחֻבָּרוֹת אֵלֶיהָ; מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַעֲבָרַת מַשָּׂא מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, בְּיִחוּד בִּמְלֶאכֶת הַבִּנְיָן – לְהַסָּעַת אֲבָנִים, מֶלֶט וְכַדּוֹמֶה. – [מְרִיצַת־, מְרִיצוֹת]

ב. **מְרִיצָה*** נ׳ ראה מְרַצָּה*.

א. **מְרִיצוּת°** נ׳ [מן א. מֶרֶץ] נִמְרָצוּת, אִינְטֶנְסִיבִיּוּת, חֹזֶק, תֹּקֶף: ״מִמֵּילָא מְאַבֶּדֶת הַהַרְגָּשָׁה אֶת עֻזּוּזָהּ וְהַשִּׁיר מְאַבֵּד אֶת מְרִיצוּתוֹ״ (קלוזנר, יוצרים, ג 161). ״זֶהוּ הַצִּיּוּר הַיּוֹתֵר נִפְלָא בְּקִצּוּרוֹ וּבִמְרִיצוּתוֹ״ (הוא, הרעיון 205). — [מְרִיצוּת־]

ב. **מְרִיצוּת^** נ׳ [מן רוץ; מְרוּצָה] מְרוּצָה, הֲלִיכָה מְהִירָה: ״פְּעָמִים הִיא (הַשֶּׁמֶשׁ) הוֹלֶכֶת בְּמְתִינוּת פָּחוֹת מִמַּהֲלָכָהּ הַשָּׁוֶה... וּפְעָמִים הִיא הוֹלֶכֶת בִּמְרִיצוּת יוֹתֵר מִמַּהֲלָכָהּ הַשָּׁוֶה״ (אברהם בר־חייא הנשיא, העיבור א ו). — [מְרִיצוּת־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

מְרִיצָן° ז' [מן א. מְרִיצָה] פּוֹעֵל הַמַּסִּיעַ מְרִיצוֹת טְעוּנוֹת חֳמָרִים: בְּבִנְיָן עָבְדוּ בַּנָּאִים, טַיָּחִים, מְרִיצָנִים. — [מְרִיצַן־, מְרִיצָנִים, מְרִיצָנֵי־]

מְרִיקָה* נ' [מן מרק, מָרַק] 1 °. נִקּוּי, שִׁפְשׁוּף, צִחְצוּחַ: "וּמְרִיקָה וּשְׁטִיפָה בִּכְלִי־נְחֹשֶׁת" (זבחים יא ד). "קָדָשִׁים קַלִּים אֵין טְעוּנִין מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה, אֲבָל טְעוּנִין הֲדָחָה" (תוספתא זבחים י יא). מְרִיקַת הַסִּירִים אַחֲרֵי הַבִּשּׁוּל. מְרִיקַת הַכּוֹס וּשְׁטִיפָתָהּ. 2 ° [בהשאלה] כַּפָּרָה: מְרִיקַת עֲווֹנוֹת. — [מְרִיקַת־, מְרִיקוֹת]

מָרִיר* תו"ז [מן מרר] 1 °, ת' מַר בְּמִקְצָת: מַאֲכָל מָרִיר. "הַמַּתִּיק אֶת סַמְמָנָיו הַמְּרִירִים בִּשְׁבִיל הַקָּהָל" (ברקוביץ, הראשונים רמח). [ובהשאלה:] "קְשֵׁי־יוֹם וּמְרִירֵי־חַיִּים" (אנכי, שמים 67). 2 * ז' [ביחוד בריבוי נסמך מְרִירֵי־, בהשפעת איוב ג ה: יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם", ראה כִּמְרִיר] יִסּוּרִים, מְצוּקָה, סֵבֶל: "וְשַׁוְעָתִי שָׁמַעְתָּ בִּמְרִירֵי נַפְשִׁי" (מגילת ההודיות, ה 12). "מְצָאוּהוּ בְּיוֹם קֶרֶץ מְרִירָיו" (גבירול, א 19). "צַלְמֵי אֲשֶׁר כָּל מְרִירֵי־הַלַּיְלָה וּמְצוּקוֹת־הַיָּמִים נֶחְקְקוּ בוֹ" (שטיינמן, המתבלים בלילות). "וּמְרִירֵי־זַעַם אַדִּירִים עוֹלִים בּוֹ וְיוֹרְדִים בִּרְתֹחַ שִׁגָּעוֹן" (כהן, שירים ע). "מִפִּי ר' דָּוִד שָׁמַעְתִּי מִקְצָת שֶׁבְּמִקְצָת מֵאֹרַח־חַיָּיו וּמִמְּרִירֵי־יִסּוּרָיו" (בורלא, כיסופים 39). "קָטְעוּ לוֹ מְרִירֵי־הִרְהוּרָיו קוֹלוֹ הַמְתַקְתֵּק שֶׁל הַמְּלַצֵּר וּנְקִישַׁת הַתַּחְתִּית" (טביב, דרך 176). — [מְרִירָה, מְרִירִים, ־רוֹת; מְרִירִים, מְרִירֵי־]

— **מְרִירֵי־יוֹם*** [על־פי איוב ג ה, ראה לעיל] קְשֵׁה־יוֹם, מַר־נֶפֶשׁ: "אַל תְּהַתֵּל וְאַל תְּקַלֵּס בִּמְרִירֵי־יוֹם" (בן־סירא יא ד).

מְרִירוּת נ' [מן מָרוּר, מָרִיר] 1 ^, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהוּא מַר: "וּמְרִירוּת הַמַּיִם יְסִירֵהוּ עֵץ הַלַּעֲנָה" (יוסיפון, שכח). "אָכֵן יֵשׁ בּוֹ מִן הַמְּרִירוּת שֶׁבַּחֲרִיפוּת וּמִן הַחֲרִיפוּת שֶׁבַּמְּרִירוּת" (ביאליק, אלוף בצלות ו). "הַמַּר בִּמְרִירוּתוֹ, הֶעָז בְּעַזּוּתוֹ" (סדן, ממחוז קעט). 2 [בהשאלה] הִתְמַרְמְרוּת, עָגְמַת־נֶפֶשׁ: "בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם וּבִמְרִירוּת תֵּאָנַח לְעֵינֵיהֶם" (יחזקאל כא יא). "אֲנִי רוֹאָה שֶׁדַּעְתֵּךְ עֲלֵיהֶם טוֹבָה מִדַּעְתִּי – חִכֵּךְ הָרַב בִּמְרִירוּת" (אבן־זהב, שיילוק עא). 3 *, סֵבֶל, צַעַר: "אוֹתוֹ הָעֵץ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן עֲנָבִים הָיוּ... הַלָּלוּ הֵבִיאוּ מְרִירוּת לָעוֹלָם" (ויקרא רבה יב). "וְהוּא מַתְחִיל מִטַּעְמוֹ מְרִירוּת הַגָּלוּת וּמְעַכֵּר רוּחוֹ וְחַיָּיו" (מגדלי מו"ס, תסב). "וְכָל אֲשֶׁר תִּגְדַּל מְרִירוּת הֶעָבָר, כֵּן יִגְדַּל מֶתֶק הֶעָתִיד לְעֻמָּתוֹ" (אחד העם, פא). "אַלְמוֹן, מְרִירוּת, שְׁכוֹל" (ביאליק, ביום סתיו). — [מְרִירוּת־]

— **מְרִירוּת־לֵב** ^, רֹגֶז, עָגְמָה: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יָאִיץ לְבַקֵּשׁ יִמְצָא מְרִירוּת־לֵב בְּמָתְקוֹ" (הנגיד, בן־קהלת 83). "דְּאָגָה לְיוֹם מָחָר, שִׁפְלוּת־הָרוּחַ וּמְרִירוּת־הַלֵּב" (אחד העם, ריז). "וְזֶה הֶעָנִי מִתְנַהֵג בִּשְׁתִיקָה אוֹ נֶאֱנָח מִמְּרִירוּת־לֵב" (עגנון, אלו קכב). "צָעַר יָעִישׁ עַצְמוֹ וְאָמַר בִּמְרִירוּת־לִבּוֹ" (הזז, יעיש ג 229).

מְרִירִי תו"ז [מן מרר] 1 ת', מַר מְאֹד: "וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי" (דברים לב כד). "הָאִירוֹנְיָה הַכִּי מְרִירִית, שֶׁבָּהּ הִתְבַּטְּאָה נֶפֶשׁ יְהוּדֵי־הַגָּלוּת" (סוקולוב, במראות 424). "אַךְ מַה הָיָה הַסּוֹף? הַסּוֹף מַה מְרִירִי" (שמעוני, הביבר 237). 2 ^ ז' [על־פי הבנה אחרת בכתוב בדברים לב כד: "וְקֶטֶב מְרִירִי"] רוּחַ רָעָה, שֵׁד: "שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי" (רש"י דברים לב כד). "וְאֵיבָה כְּמוֹ נָחָשׁ וְקֶטֶב כִּמְרִירִים" (הנגיד, דיואן 63). — [מְרִירִית, מְרִירִיִּים; מְרִירִים, ־רִיּוֹת]

מְרִישׁ* ז' [ארמית: מְרִישָׁא] קוֹרָה, לוּחַ־עֵץ צַר וְאָרֹךְ לְבִנְיָן (לְגַג, לְפִגּוּמִים וְכַדּוֹמֶה): "הַגּוֹזֵל אֶת הַמְּרִישׁ וּבְנָאוֹ בַּבִּירָה... יְקַעְקַע אֶת הַבִּירָה וְיִטֹּל אֶת הַמְּרִישׁ" (תוספתא בבא קמא י ה). "אַף הֵם מְרִישִׁים מְשֻׁנִּים וְעָבִים יְשָׁנִים נוֹשָׁנִים" (ביאליק, אריה ט). "בְּטוּרֵי קַרְפִּיפָיו אֲרֻבֵּי־הַמְּרִישׁ" (אלתרמן, הטור ב 419). — [מְרִישׁ־, מְרִישִׁים, מְרִישֵׁי־, גם מְרִישׁוֹת]

מרית

מָרִית° נ' [מן ד. מָר] כַּף שְׁטוּחָה וּגְמִישָׁה, שֶׁהַנַּגָּרִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְהַחֲלִיק אֶת הָעֵץ בְּמֶרֶק. — [מְרִית־, מָרִיּוֹת]

מֹרֶךְ, מוֹרֶךְ ז' [מן רכך] רִפְיוֹן, רַכְרוּכִיּוּת, חֻלְשָׁה, הֵפֶךְ מִן 'אֹמֶץ': "וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם... וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף" (ויקרא כו לו). "הַמֹּרֶךְ מִדָּה הֲפֻכִית אֶל הַגְּבוּרָה" (מודינא, צמח צדיק כז). "וּבְלִי מֹרֶךְ הָאֳנִיָּה רָצָה אֹרַח" (ביאליק, קטינא). — [מֹרֶךְ־]

— **מֹרֶךְ־לֵב** ^ [שאול מן ויקרא כו לו, ראה לעיל] רַכּוּת־לֵב, פַּחְדָנוּת, מוּגוּת־לֵב: "בְּיוֹם רָעָה תְּהִי מַכִּיר בְּפָנִים גְּבוּרַת אִישׁ וּמֹרֶךְ הַלְּבָבוֹת" (הנגיד, בן־משלי 52). "אֵין לָנוּ לָסֶגֶת אָחוֹר בְּמֹרֶךְ־לֵב מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה" (אחד העם, קסט). "הַמְכַסִּים אֶת מֹרֶךְ־לִבָּם בְּמַסְוֶה שֶׁל סַפְקָנוּת" (ברנר, א 34). "גָּבַר עַל מֹרֶךְ־לִבּוֹ וּפַחְדָנוּתוֹ הַמְטֻשְׁטֶשֶׁת" (שופמן, א 30).

מרך [מן מֹרֶךְ]

~ הפ' **הֵמֵרִיךְ** ^ פ"י [בצירוף: המריך את הלב] רִכֵּךְ, הֵבִיא מֹרֶךְ: "בַּעַל קוֹמָה שֶׁיִּשְׁמְעוּ וִיקַבְּלוּ דְּבָרָיו לְהַמְרִיךְ אֶת הַלֵּב" (רש"י תענית טז). "אֵין מֹרֶךְ בְּלִבְּךָ? – וְכִי מַה יֵּשׁ כָּאן לְהַמְרִיךְ אֶת הַלֵּב?" (שלונסקי, תר' הדון א 290). — [לְהַמְרִיךְ אֶת־, מַמְרִיךְ, יַמְרִיךְ]

~ הפ' **הִמְרַךְ** ^. 1. רֻכַּךְ, נַעֲשָׂה רַךְ: "הֻמְרַךְ הַמֹּחַ וְנִשְׁפַּךְ כְּמַיִם אוֹ כְּדוֹנַג שֶׁנָּמֵס" (רמב"ם שחיטה ט ב). 2 [הומרך לבו] הֻכְנַס בּוֹ מֹרֶךְ, נִבְהַל: "דּוֹרְשָׁהּ (אֶת הַתּוֹרָה) לִבּוֹ לֹא יֻמְרַךְ" (בן־אשר, דקדוקי הטעמים ב). — [מֻמְרָךְ, יֻמְרַךְ]

~ הת' **נִתְמָרֵךְ** *, נִמְעַךְ וְנִתְמַזְמֵז, נִתְרַכֵּךְ: "נִתְמָרֵךְ (חוּט־הַשִּׁדְרָה) – פָּסוּל" (חולין מה:). "לְבַסּוֹף הִתְבַּיְּשׁוּ, הִתְחִילוּ מִתְמָרְכִים וּמִתְפַּיְּסִים עַד שֶׁלְּבַסּוֹף נִפְטְרוּ הֵימֶנּוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְשָׁלוֹם" (קבק, במשעול 158). "רוֹאֶה אֲנִי... שֶׁלִּבְּךָ נִתְמָרֵךְ עָלֶיךָ קִמְעָא" (שלונסקי, תר' הדון ד 263). — [לְהִתְמָרֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

מֶרְכָּא ^, ראה מֶרְכָּה.

מֶרְכָּב ז' [מן רכב] 1 °. שֵׁם כּוֹלֵל לְאַבְזְרֵי הָרְכִיבָה שֶׁל הָרוֹכֵב עַל בְּהֵמָה – הָאֻכָּף, הַמַּרְדַּעַת שֶׁמִּתַּחַת לָאֻכָּף, הָאַרְכּוֹף, הָרְצוּעוֹת לָרַגְלַיִם וְכַדּוֹמֶה. 2 °. שֶׁלֶד בִּכְלִי־רֶכֶב אוֹ בִּכְלִי־טַיִס הַמְשַׁמֵּשׁ בָּסִיס לְמוֹשַׁב הָאֲנָשִׁים אוֹ לַמָּנוֹעַ: מֶרְכַּב־הַמְּכוֹנִית, מֶרְכַּב־הַמָּטוֹס. 3. מוֹשַׁב הָרוֹכֵב: "רְפִידָתוֹ (שֶׁל הָאַפִּרְיוֹן) זָהָב, מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן" (שיר השירים ג י). 4. שֵׁם כּוֹלֵל לִכְלֵי־הָרֶכֶב,

כְּלַל הַמֶּרְכָּבוֹת: "אַרְבָּעִים אֶלֶף אֻרְוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ" (מלכים א ה ו). – [מֶרְכַּב־, מֶרְכָּבִים, מֶרְכְּבֵי־]

– טָמֵא מִשּׁוּם מֶרְכָּב° (כלים כג ב) כִּנּוּי לְכָל אֵבֶר בְּרַתְמָה שֶׁהָרוֹכֵב הַטָּמֵא נוֹגֵעַ בּוֹ תּוֹךְ כְּדֵי רְכִיבָה, פְּרָט לָאֻכָּף עַצְמוֹ, שֶׁהָרוֹכֵב יוֹשֵׁב עָלָיו מַמָּשׁ וְהוּא "טָמֵא מוֹשָׁב" (כלים טז ג).

מְרֻכָּב°, מרוכב ת׳ [מן רכב, רֻכַּב] מְחֻבָּר חִבּוּר אַמִּיץ, מְעֹרָב בְּאֹפֶן כִּימִי, נָתוּן בְּתִרְכֹּבֶת: שְׁנֵי אֲטוֹמֵי מֵימָן הַמְּרֻכָּבִים בַּאֲטוֹם חַמְצָן מְהַוִּים מַיִם. – [מְרֻכֶּבֶת, מְרֻכָּבִים, ־בוֹת]

מֻרְכָּב*, מורכב ת׳ [מן רכב, הֻרְכַּב] 1*, שֶׁהִרְכִּיבוּ אוֹתוֹ, שֶׁהוֹשִׁיבוּהוּ בִּרְכִיבָה: "זְכוּרַנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק וּמֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אַבָּא" (סנהדרין נב:). מִשְׁקָפַיִם מֻרְכָּבִים עַל אַפּוֹ. 2*, מְחֻבָּר (מֵחֲלָקִים שׁוֹנִים), מְצֹרָף (מִפְּרָטִים): "תְּנוּעַת קָמֵץ גָּדוֹל מֻרְכֶּבֶת מֵחוֹלָם וּמִפַּתָּח" (אברהם אבן־עזרא, צחות ב). "כָּל נִמְצָא גַּשְׁמִי הוּא מֻרְכָּב מֵחֹמֶר וְצוּרָה" (רות חן ח). הַשֵּׁם "מִגְדַּלּוֹר" מֻרְכָּב מִן "מִגְדָּל" וּמִן "אוֹר". מְכוֹנָה מֻרְכֶּבֶת מִמְּנוֹפִים וְגַלְגַּלִּים וּרְצוּעוֹת. הַכְּנֶסֶת מֻרְכֶּבֶת מִנְּצִיגִים שֶׁל רֹב הַמִּפְלָגוֹת בַּמְּדִינָה. 3* [בצמחים] מֻרְבֶּה עַל־יְדֵי הַרְכָּבָה: "וְאֶת הֶחָרוּב שֶׁאֵינוֹ מֻרְכָּב" (בבא בתרא ד ח). תַּפּוּחַ־זָהָב מֻרְכָּב עַל כַּנָּה שֶׁל חֻשְׁחָשׁ. אֶתְרוֹג בִּלְתִּי־מֻרְכָּב. 4°, מְסֻבָּךְ, שֶׁקָּשֶׁה לְהַתִּירוֹ: הַבְּעָיָה מֻרְכֶּבֶת בְּיוֹתֵר. שְׁאֵלָה חֶשְׁבּוֹנִית מֻרְכֶּבֶת. פְּעֻלּוֹת מֻרְכָּבוֹת. – [מֻרְכֶּבֶת, מֻרְכָּבִים, ־בוֹת]

– גִּזְרַת־הַמֻּרְכָּבִים° [בדקדוק] שָׁרָשֵׁי פְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם סִימָנֵי־הֶכֵּר שֶׁל שְׁתֵּי גְּזָרוֹת, לְמָשָׁל הַשֹּׁרֶשׁ "אפה" שֶׁהוּא נִמְנֶה עִם גִּזְרַת נָחֵי פ״א וְגַם עִם גִּזְרַת נָחֵי ל״ה (ל״י).

צמח מן המורכבים (חמנית)

– מִסְפָּר מֻרְכָּב°, ראה ערך מִסְפָּר.

– מִשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים°, מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה שֶׁל צְמָחִים שֶׁפִּרְחֵיהֶם עֲרוּכִים בְּקַרְקָפוֹת (Compositae). בְּכָל קַרְקֶפֶת פְּרָחִים רַבִּים הַיּוֹשְׁבִים עַל מַצָּעִית מְשֻׁתֶּפֶת: הַדַּרְדַּר, הַחַמָּנִית וְהַחַרְצִית שַׁיָּכִים לְמִשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים.

– מִשְׁפָּט מֻרְכָּב°, ראה ערך מִשְׁפָּט.

מַרְכֵּב° ז׳ [מן רכב; ראה גם הִרְכִּיב 5; הַרְכָּבָה 3] סַכִּין־הַרְכָּבָה שֶׁל גַּנָּנִים. – [מַרְכֵּב־, מַרְכְּבִים, ־כְּבֵי־]

מִרְכָּב°, מירכב ז׳ [מן רכב] רְכִיבָה: "כָּכָה בָּאתִי אַחֲרֵי מִרְכַּב שָׁעָה קְטַנָּה לְבֵית־הַמָּלוֹן" (יל״ג, פרוזה קנז). – [מִרְכַּב־, מִרְכָּבִים, מִרְכְּבֵי־]

מֶרְכָּבָה נ׳ [מן רכב] 1, עֲגָלָה הַנִּרְתֶּמֶת לְסוּסִים וּמְשַׁמֶּשֶׁת לִנְסִיעוֹת וּלְטִיּוּלִים: "וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה" (בראשית מו כט). "וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ" (בראשית מא מג). 2, רֶכֶב־מִלְחָמָה, רֶכֶב־בַּרְזֶל: "מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם" (שמות טו ד). "וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו (שֶׁל הָאוֹיֵב)" (ירמיה ד יג). 3*, כִּנּוּי לֶחָזוֹן הַמֻּפְלָא שֶׁל הָאוֹפַנִּים שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל בְּמַרְאוֹת הַנְּבוּאָה (יחזקאל א י): "אֵין מַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה" (מגילה ד י). "אֵין

מרכבה

דּוֹרְשִׁין... בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ" (חגיגה ב א). "הַרְבֵּה דָּרְשׁוּ בַּמֶּרְכָּבָה, וְלֹא רָאוּ אוֹתָהּ מִימֵיהֶם" (תוספתא מגילה ד כח). – [מִרְכֶּבֶת־, מֶרְכַּבְתּוֹ; מֶרְכָּבוֹת, מַרְכְּבוֹת־]

– מֶרְכֶּבֶת־תּוֹתָח° [בצבא] כְּלִי־רֶכֶב נִגְרָר שֶׁעָלָיו מֻרְכָּב תּוֹתָח וּמִמֶּנּוּ הוּא פּוֹעֵל.

– מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה°, 1*, כִּנּוּי לְרָזֵי הַבְּרִיאָה וּלְחָכְמַת הַנִּסְתָּר וְהָאֱלֹהוּת [על־יסוד חזון האופנים ומרכבת אלהים שראה יחזקאל הנביא במראות הנבואה (פרקים א, י)]: "קוּם דְּרֹשׁ לָנוּ בְּמַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה" (שבת פ:). 2° [בהשאלה] עִנְיָן מֻרְכָּב וּמְסֻבָּךְ – [ראה ערך מַעֲשֶׂה, מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה]

מֻרְכָּבוּת°, מורכבות נ׳ [מן מֻרְכָּב] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר מֻרְכָּב, הֱיוֹת מֻרְכָּב: "חָכָם וְחוֹקֵר וְסוֹפֵר מֻרְכָּב, וּמֻרְכָּבוּתוֹ – תִּפְאַרְתּוֹ" (סוקולוב, אישים 126). "אֵין לְךָ צִיּוֹנִי שֶׁיַּכְחִישׁ בַּמֻּרְכָּבוּת שֶׁל יְהוּדֵי הַמַּעֲרָב" (סדן, תר׳ בין זרע 191). מֻרְכָּבוּתָהּ שֶׁל הָאִישִׁיּוּת. קָשֶׁה הָיָה לַעֲמֹד עַל פְּרָטֵי הַתָּכְנִית בְּשֶׁל מֻרְכָּבוּתָהּ הַיְתֵרָה. –[מֻרְכָּבוּת־]

מַרְכֶּבֶת^ נ׳ [צורת־משנה של מֶרְכָּבָה] מֶרְכָּבָה: "כְּכַלָּה... יוֹשֶׁבֶת בְּמַרְכֶּבֶת, מְכֻרְבֶּלֶת וּמְרֻכֶּלֶת" (ינאי, רעט). – [מַרְכֶּבֶת־, מַרְכָּבוֹת, מַרְכְּבוֹת־]

מַרְכָּה°, מַרְכָא°, מירכה נ׳ [צמצום מן מַאֲרִכָה° (דקדוקי הטעמים 17), על־שום ה א ר כ ת הקול] [בטעמי־המקרא] שְׁמוֹ שֶׁל טַעַם מְחַבֵּר ("מְשָׁרֵת") סִימָנוֹ: אֽ מִתַּחַת לָאוֹת; הַמַּרְכָא בָּאָה עַל־פִּי־רֹב לִפְנֵי הַ"טִּפְּחָא". – [מַרְכַת־, מַרְכוֹת או מַרְכָאוֹת]

– מַרְכָאוֹת°. מַרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת°, זוּג שֶׁל קַוִּים לִפְנֵי מִלָּה אוֹ מַאֲמָר וְזוּג שֵׁנִי לְאַחֲרֵיהֶם ("–"), לְהוֹרוֹת כִּי הַמִּלָּה אוֹ הַמַּאֲמָר הֵם דִּבּוּר יָשָׁר שֶׁל מִישֶׁהוּ אוֹ מוּבָאָה (צִיטָט) מִמָּקוֹם אַחֵר: כָּל הַמּוּבָאוֹת מִן הַסִּפְרוּת שֶׁבַּמִּלּוֹן זֶה נְתוּנוֹת בְּמַרְכָאוֹת. כֵּן נוֹהֲגִים לְהַקִּיף בְּמַרְכָאוֹת מִלָּה אוֹ צֵרוּף־מִלִּים שֶׁאֵין לַהֲבִינָם כִּפְשׁוּטָם אֶלָּא בְּהוֹרָאָה הֲפוּכָה, כְּגוֹן הַדִּבּוּר "חָכָם גָּדוֹל" הַמּוּסָב עַל שׁוֹטֶה מֻפְלָג.

מִרְכּוּז°, מירכוז ז׳ [מן מֻרְכָּז; ראה גם מרכז, מִרְכֵּז] 1, הַתְוָיַת הַמֶּרְכָּז, סִמּוּן הַנְּקֻדָּה הַמֶּרְכָּזִית: מִרְכּוּז הָעִגּוּל. 2, צֶנְטְרָלִיזַצְיָה, קְבִיעַת מֶרְכָּז לְעִנְיָנִים שׁוֹנִים, רִכּוּז תַּפְקִידִים אוֹ סַמְכֻיּוֹת בִּיחִידָה מֶרְכָּזִית. –[מִרְכּוּז־]

– אַל־מִרְכּוּז°, דֶּצֶנְטְרָלִיזַצְיָה, פִּזּוּר אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי שֶׁל הַסַּמְכֻיּוֹת לִמְקוֹמוֹת אוֹ לְגוֹרְמִים שׁוֹנִים: שִׁיטַת אַל־מִרְכּוּז בַּשִּׁלְטוֹן.

– מַקְדֵּחַ־מִרְכּוּז°, מַקְדֵּחַ־נַגָּרִים הַמְסַמֵּן בְּעַצְמוֹ אֶת נְקֻדַּת הַמֶּרְכָּז שֶׁבָּהּ יֵשׁ לְהַתְחִיל בִּקְדִיחָה.

מִרְכּוּזִי°, מירכוזי ת׳ [מן מִרְכּוּז] הַבָּנוּי בְּשִׁיטַת מִרְכּוּז, הַדּוֹגֵל בְּמִרְכּוּז, צֶנְטְרָלִיסְטִי: שִׁלְטוֹן מִרְכּוּזִי בַּמְּדִינָה. מְגַמָּה מִרְכּוּזִית בַּחִנּוּךְ. – [מִרְכּוּזִית, מִרְכּוּזִיִּים, מִרְכּוּזִיּוֹת]

מַרְכּוֹל* ז׳ [נוסח־משנה של אֲמַרְכָּל] אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַפְּקִידִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (ירושלמי שקלים נט א). – [מַרְכּוֹל־, מַרְכּוֹלִים, מַרְכּוֹלֵי־]

מרכוף* [המקור והמשמעות לא הובררו בוודאות] **1** *, כן או משענת כעין גשר למיתרים בכנור או בכלי־נגינה אחרים: "המרכוף של זמר" (כלים טו ז). "הדק (הכנר) היטב בית־הצביטה, על מרכוף תמך זקנו" (ליכטנברים, תר' טדיאוש 444). **2** *, תבנית סוס־עץ של ליצנים (כלים טו ו). – [מרכוף־, מרכופים, מרכופי־]

מרכזˆ ז' [מערבית: מרכז] **1** ˆ [בהנדסה] נקדה אמצעית בצורות סימטריות: מרכז־המעגל (הנקדה במישור המעגל הרחוקה מרחק שוה מכל הנקדות שבהקף). מרכז־הכדור (הנקדה הרחוקה מרחק שוה מכל הנקדות שעל פני הכדור). מרכזהמצלע המשכלל. **2** ˆ, אמצע, חלק תיכון: "והרקיע סובב על מרכז־הארץ" (אברהם בר־חייא הנשיא, העיבור א ו). "הנקדה המדמה באמצע כדור־הארץ, הנקראת מרכז העולם" (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים ב). פלוני גר במרכז העיר. מגדל־המים במרכז הישוב. **3** ° [בהשאלה] דבר עקרי שסביבו כרוכים ענינים אחרים, יסוד, עקר: שאלה זו עמדה במרכז ההתענינות של הצבור. **4** °, מקום שמרכזים בו דברים מסימים: מרכז מסחרי. מרכזי התעשיה במדינה. מרכז התחבורה. המרכז החקלאי. **5** °, המוסד הראשי של מפלגה, של חברה, של אגדה וכדומה, המנהל והמכון את פעלת כל הסניפים: מרכז המפלגה. מרכז הסתדרות־המורים. נשלחו הוראות מן המרכז לועדים המקומיים. **6** ° [במשטר דימוקראטי] מפלגה המשמשת כאמצעית בין מפלגות קיצוניות, בין מפלגות הימין והשמאל: מפלגת המרכז. **7** ° [במשחקי־תחרות, כגון טניס, כדורגל, שחמט ועוד] החלק התיכוני במגרש או בלוח־המשחק. – [מרכז־, מרכזים, מרכזי־]

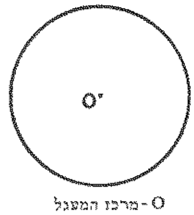

O - מרכז המעגל

– **מרכז־הכבד** °, ראה ערך כבד, מרכז־הכבד.

– **מרכז רוחני** °, תמצית התפיסה הציונית המיחדת שנסחה על־ידי הסופר אחד־העם: לפיה יכולה ארץ־ישראל לשמש מקלט בטוח לא לכל פזורי עם־ישראל, אלא ביחוד ליהדות ולרוח הלאמית; ממרכז זה תצא ההשפעה להחיאת הרוח הלאמית בכל תפוצות־הגולה. השקפה זו היתה מנגדת לציונות המדינית של הרצל.

מרכז ° ז' [מן רכז, רכז] מי שעוסק ברכוז ענינים שונים, אחראי לענפים שונים: מרכז העבודה במוסד. מרכז הפעלה התרבותית בסביבה. נקרא גם רכז. – [מרכזת, מרכזים, מרכזי־, מרכזות]

מרכז°, מרוכז ת' [מן רכז, רכז] **1**, מקבץ ומכנס לנקדה אחת: קרני האור מרכזות בעדשה. הישוב מרכז ברבו בערים. בתי־מסחר מרכזים ברחוב מיחד. הפעלה התרבותית מרכזת בידי הועד. **2**, היוצא ממרכז אחד: שלטון מרכז. הספקה מרכזת של ספרי־למוד לבתי־הספר. **3**, מכון לתכלית אחת, שאינו מפזר: "אותו בחור רציני, מרכז" (פיכמן, רס). קשב מרכז. פלוני מרכז בעבודתו. מחשבות מרכזות. **4**, רוה, תמציתי, המכיל חמרים עקריים מסוג מסים: מספוא מרכז לבהמות. מיצים מרכזים. – [מרכזת, מרכזים, ־זות]

מרכז [מן מרכז]

~ פע' **מרכז** ° פ"י **1**, סמן את המרכז: במדגש או במקוד ממרכזים את נקדות־הקריחה. **2**, הנהיג מרכוז, קבע שהענינים ירכזו במרכז אחד: המרצה דרש למרכז את הפקוח על היצור. – [למרכז, ממרכז, י־]

~ פע' **מרכז** °, נקבעה כפיפותו ותלותו במרכז: כל הפעלות בערי־השדה מרכזו לפי החלטת ההנהלה. – [ממרכז, ימרכז]

מרכזי ° ת' [מן מרכז] **1**, של המרכז, הנמצא במרכז, תיכוני: נקדה מרכזית בעגול. מקום מרכזי בעיר. אירופה המרכזית. הספקה מרכזית בבתים (חמום על־ידי תנור אחד שממנו מסתעפים צנורות נושאי חם לחדרים או לדירות שונות). **2** [בהשאלה] עקרי, ראשי, המרכז את כל הענינים: "בלי לשון לאמית, בלי רעיון עליון ומרכזי... נתבצרו להם אנשי־המדע שלנו לפנים מחומותיהן האטומות של לשונות נכריות" (ביאליק, לכינוס שירת ספרד). הועד המרכזי של המפלגה. שלטון מרכזי. הבעיה המרכזית בסדר־היום. רעיון מרכזי ביצירה. נושא מרכזי בהוראה. – [מרכזית, מרכזיים, ־זיות]

מעגלים מרכזיים

– **מעגלים מרכזיים** ° [בהנדסה] מעגלים אחדים בעלי מרכז אחד משתף לכלם, מעגלים קונצנטריים.

מרכזיה ° נ' [מן מרכז] מוסד מרכזי או מעבדה מרכזית שמרכזים בהם חמר או מכשירי־עבודה למוסדות או ליחידים שבסביבה: מרכזיה פדגוגית למורים. מרכזיה למלאכה לתלמידי בתי־הספר שבאזור. – [מרכזית־, מרכזיות]

מרכזיות ° נ' [מן מרכזי] המצאות במרכז, היות מרכזי: "אל נא נזלזל בכח החלשה, במרכזיותם של רפי־האפי בחיי החברה" (קדרי, כורך 137). מרכזיותה של עיר־הבירה במדינה. – [מרכזיות־]

מרכזן ° ז' [מן מרכז; ראה מרכזת] עובד במרכזת־טלפונים. – [מרכזן־, מרכזנית, מרכזנים, ־זני־, מרכזניות]

מרכזת ° נ' [מן מרכז] צמת של קוי טלפונים עם התקן מרכזי לחבורם זה לזה לפי צרכי המנויים (Telephone exchange): שר־הדאר חנך מרכזת חדשה למנויים באזור הצפון. מרכזת בינעירונית. מרכזת אוטומטית. – [מרכזת־, מרכזות, מרכזות־]

מרכיב ° ז' [מן רכב, הרכיב] "קומפוננט", פריט, אחד החלקים שממנו מרכב השלם: במקבילית־הכחות הכח השקול מרכב משני מרכיבים. יסודות כימיים משמשים כמרכיבים בתרכבת. – [מרכיב־, מרכיבים, ־בי־]

מרכך*, מרוכך ת' [מן רכך, רכך; במקרא רק בעבר] שנעשה רך משהיה, שנתרכך: טיט מרכך. [ובהשאלה:] "אבל אם היה (אותו אדם) מרכך, מעדן ומפנק" (מכילתא משפטים פה.). כעס מרכך. – [מרככת, מרככים, ־כות]

מַרְכָּל*, מַרְכֹּל* ז׳ ראה אֲמַרְכָּל, מַרְכּוֹל.

מְרֻכָּל°, מרוכל [מן רכל, על־פי ״אַבְקַת רוֹכֵל״, שיר השירים ג ו] מְבֻשָּׂם, מְכֻסֶּה בְּאַבְקַת רוֹכֵל: ״כְּכַלָּה מְקֻשֶּׁרֶת בַּעֲדָיִים מְקֻשֶּׁטֶת, יוֹשֶׁבֶת בְּמֶרְכָּבָה, מְכֻרְבֶּלֶת וּמְרֻכֶּלֶת״ (ינאי, ריעט). — [מְרֻכֶּלֶת, מְרֻכָּלִים, ־לוֹת]

מַרְכָּלָה° נ׳ ראה אֲמַרְכָּלוּת.

מַרְכֹּלֶת, מרכולת נ׳ [מן רכל] מִסְחָר, סְחוֹרָה: ״בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ״ (יחזקאל כז כד) [נוסח אחר: בְּמַרְכָּלְתֵּךְ] ״וְהוּא לֹא יָדַע כְּלָל מֵטִיב כָּל קִנְיָן וּמַרְכֹּלֶת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צח). ״מַכְרִיזִים בְּפִמְבִּי... כְּרוֹכֵל עַל מַרְכֹּלֶת״ (ביאליק, בעיר). ״וַיִּסְעוּ לְכַרְךְ וּמִשָּׁם יָבִיאוּ מַרְכָּלְתָּם״ (עגנון, אלו סח). — [מַרְכֹּלֶת־, מַרְכָּלְתּוֹ]

מֻרְכָּן*, מורכן ת׳ [מן רכן, הֻרְכַּן] מֻטֶּה כְּלַפֵּי מַטָּה: ״וְזִקִּיפִים שֶׁרֹאשָׁם מֻרְכָּן בְּאֵבֶל הֶחָצֵר״ (קרליבך, הודו 233). ״כְּשֶׁרֹאשׁוֹ מֻרְכָּן לוֹ הַרְכָּנָה שֶׁל נִמְנוּם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 54). קוֹמָה מֻרְכֶּנֶת. — [מֻרְכֶּנֶת, מֻרְכָּנִים, ־נוֹת]

מִרְכָּן°, מירכן ז׳ [מן רכן] כְּפִיפָה קַלָּה לְמַטָּה, מַצָּבוֹ שֶׁל הָרוֹכֵן: ״זֶהוּ סוֹד מִרְכַּן צַמֶּרֶת״ (שלונסקי, שירים ב 321). ״וּבְמִרְכַּן צַמָּרוֹת לַבְלֵב וְהָנֵץ״ (טנא, שירים 33). ״וְחוֹזְרִים אֶל פַּאֲתֵי מַעֲרָב. מְקוֹם מִרְכַּן הַגְּבָעוֹת״ (יזהר, צקלג 818). — [מִרְכַּן־]

מֻרְכָּס°, מרוכס ת׳ [מן א. רכס, רֻכַּס] 1. מְכֻפְתָּר, סָגוּר בִּכְפְתּוֹרִים: ״בַּעַל צוּרָה אַחַת כָּל יָמָיו, מְרֻחָץ לְמִשְׁעִי, מֻרְכָּס עַד צַוָּארוֹנוֹ״ (סוקולוב, במראות 220). נַעֲלֵי־הַבַּיִת מִצֶּמֶר אָדֹם שֶׁהָיוּ מְנֻעָלוֹת וּמֻרְכָּסוֹת יָפֶה עַל רַגְלָיו הָעֲירֻמּוֹת״ (שמיר, הגבול 115). מְעִיל מֻרְכָּס. 2 [בהשאלה] מְסֻגָּר, שֶׁאֵינוֹ מְגַלֶּה אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו: ״זֶה הָיָה פְּרוּסִי כִּגְלִיד־כְּפוֹר, מֻרְכָּס עַל כָּל כַּפְתּוֹרָיו״ (סוקולוב, אישים 150). ״יָשְׁבָה דוּמָם וְרָאֲתָה לְפָנֶיהָ אָדָם מֻרְכָּס, מְהֻדָּק, עָצוּר״ (שמיר, הוא הלך 119). — [מֻרְכֶּסֶת, מֻרְכָּסִים, מֻרְכָּסוֹת]

מַרְכֵּס° ז׳ [מן רכס] מִתְקַן־עֵזֶר לִרְכוּס כַּפְתּוֹרִים. — [מַרְכֵּס־, מַרְכְּסִים, מַרְכְּסֵי־]

מַרְכְּסִיזְם◊, מַרְכְּסִיסְט◊ ז׳ ראה מַרְקְסִיזְם◊, מַרְקְסִיסְט◊.

מֻרְכְּסָן°, מרוכסן ת׳ [מן רוֹכְסָן] מְצֻיָּד בְּרוֹכְסָן, הַנִּסְגָּר בְּאֶמְצָעוּת רוֹכְסָן: ״חֲלִיפָה קַלָּה עִם שִׁמְלָנִית מֻרְכְּסֶנֶת״ (מגד, חדוה 44). — [מֻרְכְּסֶנֶת, מֻרְכְּסָנִים, ־נוֹת]

מְרֻכְרָךְ°, מרוכרך ת׳ [מן רכרך, רֻכְרַךְ] שֶׁנִּתְרַכֵּךְ בְּמִקְצָת, שֶׁהוּא רַךְ אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה רַךְ מִשֶּׁהָיָה: ״אִישׁ בִּשְׁנוֹת־הָעֲמִידָה, מְלֵא־גוּף, מְרֻכְרַךְ־בָּשָׂר וּרְחַב־פַּרְצוּף״ (ביאליק, איש הסיפון). ״יְצִירָה סִפְרוּתִית מְנֻפַּחַת וּמְפֻרֶזֶת אוֹ רַגְשָׁנִית־מְרֻכְרֶכֶת״ (קלוזנר, הספרות ג 170). ״קַוֵּי־פָּנֶיהָ הַמְרֻכְרָכִים הִבִּיעוּ לֵאוּת״ (שטיינמן, זוגות 125). — [מְרֻכְרֶכֶת, מְרֻכְרָכִים, ־כוֹת]

מִרְמָה, מירמה נ׳ [מן ב. רמה; ראה שם רִמָּה] רַמָּאוּת, הוֹנָאָה: ״נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה״ (תהלים לד יד). ״בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה, וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ״ (בראשית כז לה). — [מִרְמַת־, מִרְמוֹת]

– אַבְנֵי־מִרְמָה, מִשְׁקָלוֹת מְזֻיָּפִים, פְּגוּמִים וַחֲסֵרִים, הָעֲשׂוּיִים לְרַמּוֹת אֶת הַקּוֹנֶה וּלְקַפְּחוֹ: ״הַאֶזְכֶּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע, וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה?״ (מיכה ו יא).

– אִישׁ־מִרְמָה, רַמַּאי וְנוֹכֵל, בֶּן־בְּלִיַּעַל: ״מֵאִישׁ־מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי״ (תהלים מג א).

– לְשׁוֹן־מִרְמָה (תהלים נב ו), פִּי־מִרְמָה (שם קט ב), שִׂפְתֵי־מִרְמָה (שם יז א), כִּנּוּיִים לְדוֹבֵר דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְרַמָּאוּת, דִּבְרֵי כָּזָב: ״מַרְבּוֹת צָרוֹת הוֹשַׁעְתָּנִי... מִשִּׂפְתֵי־זִמָּה וְטִפְלֵי־שֶׁקֶר וְחִצֵּי לְשׁוֹן־מִרְמָה״ (בן־סירא נא ז–ט).

– מֹאזְנֵי־מִרְמָה, מֹאזְנַיִם שֶׁאֵינָם שְׁקוּלִים וְהֵם מְכֻוָּנִים בְּאֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לְרַמּוֹת בָּהֶם אֶת הַקּוֹנֶה בְּמִשְׁקָל: ״כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה, לַעֲשֹׁק אָהֵב״ (הושע יב ח).

מֻרְמֶה*, מורמה ת׳ [מן ב. רמה, רֻמָּה] שֶׁרִמּוּהוּ, שֶׁהִתְעוּהוּ בְּשֶׁקֶר, שֶׁנָּפַל בְּפַח שֶׁל רַמָּאִים: הַקּוֹנֶה הַמֻּרְמֶה לֹא הִרְגִּישׁ בְּטִיב הַסְּחוֹרָה שֶׁנִּמְכְּרָה לוֹ. — [מֻרְמָה, מֻרְמִים, מֻרְמוֹת]

– דִּין מֻרְמֶה*, דִּין מֻטְעֶה, דִּין שֶׁנִּתְבָּרֵר בּוֹ לַשּׁוֹפְטִים כִּי תְּבִיעָתוֹ שֶׁל הַתּוֹבֵעַ כּוֹזֶבֶת הִיא: ״מִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁיּוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מֻרְמֶה, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְהָעֵדִים מְעִידִין, אֶחְתְּכֶנּוּ וִיהֵא קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּאר עֵדִים?״ (שבועות ל;–לא.). ״כָּאן בְּדִין מֻרְמֶה, כָּאן בְּדִין שֶׁאֵינוֹ מֻרְמֶה״ (סנהדרין לב:).

מַרְמוֹטָה* נ׳ [אולי מלאטינית: mus (muris) עכבר + mons (montis) הר] סוּג יוֹנְקִים לֹא־גְדוֹלִים מִסִּדְרַת הַמְכַרְסְמִים, הַשּׁוֹכְנִים בַּחֲבוּרוֹת בֶּהָרִים גְּבוֹהִים, בְּתוֹךְ מְאוּרוֹת בָּאֲדָמָה שֶׁחָפְרוּ לְעַצְמָם (Arctomys Marmota). עִם בּוֹא הַחֹרֶף מִתְכַּנְּסוֹת הַמַּרְמוֹטוֹת לִמְאוּרוֹתֵיהֶן וְשׁוֹקְעוֹת בְּתַרְדֵּמַת חֹרֶף עֲמֻקָּה, הַנִּמְשֶׁכֶת עַד הָאָבִיב הַבָּא. הַמַּרְמוֹטָה נִזְכֶּרֶת גַּם בַּמִּדְרָשִׁים [ראה להלן]. — [מַרְמוֹטַת־, מַרְמוֹטוֹת]

מרמוטה (1/18)

– שְׁנַת־מַרְמוֹטָה°, תַּרְדֵּמַת־מַרְמוֹטָה*, כִּנּוּי לְשֵׁנָה עֲמֻקָּה וּמְמֻשֶּׁכֶת בְּיוֹתֵר: ״שָׁלֹשׁ תַּרְדֵּמוֹת הֵן: תַּרְדֵּמַת שֵׁנָה וְתַרְדֵּמַת נְבוּאָה וְתַרְדֵּמַת מַרְמוּטָה״ (בראשית רבה יז). ״שָׁעוֹת אֲחָדוֹת עָבְרוּ עָלַי בְּמַעֲמַד שְׁנַת־מַרְמוּטָה זֹאת שֶׁהִיא יוֹתֵר מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּמִיתָה״ (יל״ג, פרוזה ז). ״הָיָה רַבִּי לֵיבּ מֻטָּל עַל מִטָּתוֹ וְיָשֵׁן תַּרְדֵּמַת־מַרְמוּטָה״ (מנדלי מו״ס, תיא).

מֻרְמָז°, מרומז ת׳ [מן רמז, רֻמַּז] שֶׁנֶּאֱמַר בְּרֶמֶז, שֶׁנִּזְכַּר שֶׁלֹּא בִּמְפֹרָשׁ: ״בְּסוֹד עֹנֶג זֶה הַמֻּרְמָז בְּמֶתֶק בְּכוֹרֶיהָ״ (פיכמן, קעא). ״מִן הַמֻּרְמָז אֵלַי אֵין אֹמֶר וְשָׂפָה״ (ש׳ שלום, חי 118). ״הַמַּרְאֶה וְהַקּוֹל נְמוֹגִים, וְרַק הֵד וָרֶק אוֹת בְּמֻרְמָז״ (חומסקי, אזוב 85). תְּשׁוּבָה מֻרְמֶזֶת. — [מֻרְמֶזֶת, מֻרְמָזִים, ־זוֹת]

מִרְמָז°, מירמז ז׳ [מן רמז] רְמִיזָה: ״וּפוֹרְחוֹת הַמִּלִּים בְּקִסְמָן מוּל מִרְמַז כּוֹכָבִים בַּמָּרוֹם״ (ברתיני, שביל 85). — [מִרְמַז־]

מַרְמֶלָדָה* נ׳ [צרפתית: marmelade] רִבָּה, מִמְרָח עָשׂוּי מֵעִסִּיס פֵּרוֹת, מִסֻּכָּר וּמְחֻמָּרִים נוֹתְנֵי־טַעַם אֲחֵרִים. — [מַרְמֶלָדוֹת]

מִרְמָס, מִירְמָס ז׳ [מן רמס] רמיסה ברגלים, דריסה: ״פרץ גדרו והיה למרמס״ (ישעיה ה ה). ״עתה תהיה למרמס כטיט חוצות״ (מיכה ז י). ״והיה למשלח שור ולמרמס שה״ (ישעיה ז כה). ״אתה זוקף כפופי מרמס״ (משה אבן-עזרא, קודש קלג). — [מִרְמַס־, מִרְמָסוֹ]

— **הָיָה לְמִרְמָס** [על־פי הנ״ל] נעשה עזוב והפקר, היה משפל.

מרמר [מן מרר]

~ פע׳ **מִרְמֵר** ° פ״י 1, גרם מרירות, הרגיז: ״גם הם מרמרוני כהגן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 344). הילד המפנק מרמר את חיי אמו. 2, הביע התמרמרות, טען כנגד: ״קרא יוסל מסקנה זו ומרמר בהעויה בדוחה...״ (סוקולוב, במראות 813). — [לְמַרְמֵר, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **מֻרְמַר** ^, נגרמה לו מרירות, הומר לו: ״יסוגו אויבי ישמו ימורמרו״ (גנזי שכטר, ג 198). [וראה עוד ערך מְמֻרְמָר]. — [מְמֻרְמָר, יְמֻרְמַר]

~ הת׳ **הִתְמַרְמֵר**, 1, התרגז, נמלא מרירות וקצף: ״ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו״ (דניאל יא יא). ״כיון שהיה אביקה רואה אותה (את הבליסטרה) באה להם אל החומה, מיד היה מתמרמר ובעט אותה ברגלו ומחזירה עליהם״ (פסיקתא רבתי קלט:–קמ.). ״לחנם מתמרמרים אחדים מאתנו על הברון הירש ועוזריו״ (אחד העם, לח). ״ויש אשר שממה גם רוח הנער בעמלה הקלוקל וכמו התמרמרה״ (ביאליק, המתמיד). 2 ^, נעשה מר: ״נפל ירקון בענבים ונתמרמרו״ (רב האי גאון, תשובות הגאונים, הרכבי מז). — [לְהִתְמַרְמֵר, מִתְמַרְמֵר, יִתְ־]

— **לִבּוֹ הִתְמַרְמֵר עָלָיו***, היה שרוי בצער, היה מר־נפש: ״בזמן שאדם אוכל משלו, לבו מתישב עליו; משל אחרים — לבו מתמרמר עליו״ (תנא דבי אליהו, 136).

מַרְמָר° ז׳ [ארמית: מַרְמְרָא, סוכה נא:; יוונית: marmaros; ערבית: מַרְמַר] שיש: ״עיר־מקדש שכלה אבני שיש ומרמר״ (מלצר, אור 14).

מָרָן* [ארמית] מורנו, רבנו; כנוי־כבוד לרב ולגדול בתורה: ״ולדעת מרן המחבר באבן העזר״ (עגנון, אלו קיג).

— **מָרָנָן וְרַבָּנָן** ^, מורינו ורבותינו: ״סברי מרנן ורבנן ורבותי״ (נוסח לפני ״הקידוש״ על היין).

מַרְנָ״ט° ר״ת מטול־רקטות נגד טנקים.

מַרָנִים◇ ז״ר [ספרדית: marranos חזיר טמא; ואולי סירוס מן מָרַן אֲתָא (אדוננו בא) — קריאה שהאנוסים חויבו להשמיעה מפעם לפעם] כנוי ליהודי ספרד ופורטוגל בימי גזרות־השמד, במאות הארבע־עשרה והחמש־עשרה, כשנאנסו על־ידי האינקויזיציה להתנצר. רבים מן המרנים התנצרו רק למראית־עין, ובסתר נשארו נאמנים ליהדות ולחקיה. הם הנקראים ״אנוסים״.

מַרְנִין ^ ת׳ [מן רנן, הרנין] 1 °, משמח, מהנה מאד, מעורר חדוה וגיל: הבשורה המרנינה של הקמת מדינת־ישראל נפוצה חיש בכל התפוצות. יפי מרנין־לב. 2 ^, גורם שירנן: ״ופוקח עורים, ומרנין אלמים״ (סידור רס״ג, נד). 3 ^ [בשירת ספרד] משקל־שירה שמבנהו יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות בכל צלע, למשל: אֲדוֹן עוֹלָם / אֲשֶׁר מָלַךְ // בְּטֶרֶם כָּל / יְצִיר נִבְרָא. — [מַרְנִינָה, מַרְנִינִים, ־נוֹת]

מָרָנָן* [ארמית] מורינו — ראה מָרָן.

א׳ **מרס** [ארמית: מְרַס; ערבית: מַרַס]

~ פע׳ **מֵרֵס** * פ״י 1 *, ערבב ובחש, נער: ״שיהא אחד ממרס בדמו (של קרבן־פסח) עד שיזרק דם התמיד״ (פסחים ה ג). ״מגלגלות בצק על־גבי השבלה, ממרסות ביצים בקערה״ (ביאליק, ספיח ד). ״ממרס אותו (את החלמון) בקמח של סכר״ (ברקוביץ, סיפורים ו). הרוקח מרס אבקות־רפואה שונות. 2, סחט, מצה: ״ענבים הללו, אם אי את ממרסן ביד, אי את מוציא מהן כלום״ (ויקרא רבה יב). — [לְמָרֵס אֶת־, מְמָרֵס, יְ־]

~ פע׳ **מֹרַס** ^, 1 ^, נתערבב ונבחש: ״זה המאכל ממרס הוא״ (ר׳ חננאל שבת קמ:). אבקות ממרסות. 2 °, נמעך, נסחט: ענבים שמרסו. — [מְמֹרָס, יְמֹרַס]

~ נפ׳ **נִמְרַס** ^, ערבב ונבחש: ״במים שנמרס בהם סיד״ (קאגון ד ז). ״נטפי זעה... התחילו נמרסים בזהמת פרצופו״ (שמיר, מלך 373). — [לְהִמָּרֵס, נִמְרָס, יִמָּרֵס]

~ הת׳ **נִתְמָרֵס** °, נמרס, נתערבב: ״לחלוחית בלתי־נעימה, כעין כיח, נתמרסה בפי״ (מגד, חדוה 19). ״קנטרין קנטרין לאין ספר של ענבים שמתמרסים בקרביהן״ (טביב, בערער 271). — [לְהִתְמָרֵס, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ **מרס** [מן מֻרְסָה]

~ הת׳ **נִתְמָרֵס** °, תפח ונתמלא מגלה, היה למרסה: ״והנה כף־יד שנתמרסה״ (יזהר, בפאתי 118). האצבע הפצועה נתמרסה. — [לְהִתְמָרֵס, מִתְ־, יִתְ־]

מַרְס◇ ז׳ [מלאטינית: Mars אל המלחמה במיתולוגיה הרומית] 1, שמו הלועזי של כוכב־הלכת מאדים — ראה מאדים. 2, שם החדש השלישי בשנה לפי לוח־השנים של אמות העולם, מקביל בערך לחדשים אדר־ניסן [נקרא גם מֶרְץ בביטויו הגרמני]

מֻרְסָה*, מֻרְסָא*, מוּרְסָה נ׳ [אולי מן רסס] אסף של מגלה בתוך חלל הנוצר על־ידי נמק של רקמה בגוף (Abscess): ״המפיס מרסא בשבת — אם לקלפה או לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושין, חיב; אם להוציא ממנה לחה, פטור״ (תוספתא עדיות א ח). ״רגליך בדם ומרסה של פצעים״ (שמעוני, שירים ג פו). — [מֻרְסַת־, מֻרְסוֹת]

מַרְסְיָה◇ נ׳ [על־פי הלועזית] צמח־בר חד־שנתי ממשפחת המצליבים, בעל פרחים סגלים או ורדים. גדל באזורי חוף־הים באדמות הקלות (Maresia). — [מַרְסְיוֹת]

מַרְסִילְיָה◇ נ׳ [על־פי הלועזית] שרך־בצות רב־שנתי בעל קנה־שרש זוחל ועלים בעלי פטוטרת ארכה וארבעה עלעלים. המינים נמצאים בבסיס הפטוטרות (Marsilia). — [־לְיוֹת]

מַרְסֶלְיֶזָה◇ נ׳ [צרפתית: Marseillaise של העיר מַרְסֵי] כנוי לשיר מהפכני שנתחבר על־ידי הצרפתי רוז׳ה דה־ליל (Rouget De-Lisle) בשנת 1792, לאחר המהפכה הצרפתית הגדולה; נקרא

כָּךְ עַל שׁוּם שֶׁהוּשַׁר לָרִאשׁוֹנָה בְּמִצְעַד הַצָּבָא הַמַּהְפְּכָנִי מִמַּרְסֵיל לְפָּרִיז. בִּרְבוֹת הַיָּמִים הָפַךְ לְהִמְנוֹנָהּ הַלְּאֻמִּי שֶׁל צָרְפַת. כֵּן הָפַךְ לְאַחַד הַהִמְנוֹנִים שֶׁל הַתְּנוּעוֹת הַסּוֹצְיָאלִיסְטִיּוֹת בְּאֵירוֹפָּה.

מֻרְסָן*, מוּרסן ז׳ [אולי מן א. מרס] סֻבִּין גַּסִּים, הַקְּלִפָּה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הַחִטִּים הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעִקָּר לְפִטּוּם עוֹפוֹת: ״אֵין שׁוֹרִין (בְּפֶסַח) אֶת הַמֻּרְסָן לְתַרְנְגוֹלִים, אֲבָל חוֹלְטִין״ (פסחים ב ז). ״הַמּוֹלִיךְ חִטִּים לְטָחֳן וְלֹא לְתָתָן וַעֲשָׂאָן מֻרְסָן וְסֻבִּין״ (תוספתא בבא קמא י ט). — [מֻרְסַן־]

מְרֻסָּן°, מרוסן ת׳ [מן רסן, רִסֵּן] 1°. שֶׁשָּׂמוּ עָלָיו רֶסֶן: ״רְסָנִי שֶׁהָיוּ מְרֻסָּנִים בּוֹ שִׁלְּחוּהוּ מִפָּנַי, כִּי אֵינָם יְרֵאִים מֵעַתָּה מִמֶּנִּי״ (רש״י איוב ל יא). סוּס מְרֻסָּן. 2°. מְעֻכָּב, עָצוּר, שֶׁמָּנְעוּ אוֹתוֹ מִלְּהִתְפָּרֵץ אוֹ מִלַּעֲבֹר אֶת גְּבוּל הַמֻּתָּר: ״הַלִּירִיּוּם שֶׁלּוֹ הָיָה תָּמִיד מְרֻסָּן וּמְכֻלָּם״ (פיכמן, רצה). ״צָעִיר בִּלְתִּי מְרֻסָּן״ (שמיר, הגבול 226). הִתְפָּרְצֻיּוֹתָיו שֶׁל חוֹלֵה־הַנֶּפֶשׁ נַעֲשׂוּ מְרֻסָּנוֹת יוֹתֵר. כַּעַס מְרֻסָּן. — [מְרֻסֶּנֶת, מְרֻסָּנִים, ־נוֹת]

מַרְסֵס° ז׳ [מן רָסִיס; ראה גם רסס, רִסֵּס] שֵׁם כּוֹלֵל לְמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַמְשַׁמְּשִׁים לְזִלּוּף רְסִיסֵי נוֹזְלִים עַל צְמָחִים, לְזִלּוּף מֵי־בֹּשֶׂם עַל שֵׂעָר וּבְגָדִים, לִצְבִיעָה עַל־יְדֵי הַתָּזַת רְסִיסֵי צֶבַע, לְהַתָּזַת נוֹזְלִים אַרְסִיִּים לְשֵׁם הַשְׁמָדַת חֲרָקִים בַּבַּיִת, מַזִּיקִים בַּחַקְלָאוּת וּבַגַּנָּנוּת וְכַדּוֹמֶה. — [מַרְסֵס־, מַרְסְסוֹ; מַרְסְסִים, מַרְסְסֵי־]

מרססים

א. **מְרֻסָּס*, מרוסס** ת׳ [מן רסס, רִסֵּס] 1°. שֶׁרִסְּסוּ אוֹתוֹ, שֶׁזִּלְּפוּ עָלָיו נוֹזְלִים בְּצוּרַת רְסִיסִים (טִפּוֹת זְעִירוֹת): עֵצִים מְרֻסָּסִים. שְׂעָרוֹת מְרֻסָּסוֹת בְּמֵי־בֹשֶׂם. 2°. מְעוּךְ אוֹ שָׁבוּר לִרְסִיסִים, מְנֻתָּץ: ״וְאִם הָיָה (הַקָּנֶה) עָבֶה אוֹ מְרֻסָּס כְּדֵי לְבַשֵּׁל בּוֹ בֵּיצָה קַלָּה שֶׁבַּבֵּיצִים״ (שבת ח ה). ״שֶׁיְּהֵא מְרֻסָּס לִבְקִיעוֹת דַּקּוֹת״ (רש״י עמוס ו יא). — [מְרֻסֶּסֶת, מְרֻסָּסִים, מְרֻסָּסוֹת]

ב. **מְרֻסָּס°, מרוסס** ת׳ [מן רוּסִי, רוּסְיָה] בַּעַל תַּרְבּוּת רוּסִית, שֶׁסִּגֵּל לוֹ אָרְחוֹת־חַיִּים רוּסִיִּים: ״יְהוּדִי מְרֻסָּס, בַּעַל צוּרָה״ (סוקולוב, אישים 243). ״מֵעִיר־מוֹלַדְתּוֹ הַפְּרוֹבִינְצְיָאלִית, הַמְרֻסֶּסֶת״ (ברקוביץ, סיפורים תגר). — [מְרֻסֶּסֶת, מְרֻסָּסִים, ־סוֹת]

מַרְסֵק° ז׳ [מן רסק] כְּלִי־מִטְבָּח, כְּעֵין מַסְחֵט, לְרַסֵּק בּוֹ עַל־יְדֵי לַחַץ יְרָקוֹת, פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה. — [מַרְסֵק־, מַרְסְקוֹ; מַרְסְקִים, מַרְסְקֵי־]

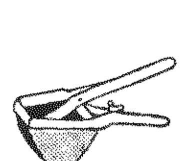

מרסק

מְרֻסָּק*, מרוסק ת׳ [מן רסק, רִסֵּק] 1. כָּתוּשׁ, מְפֹרָר: פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת מְרֻסָּקִים. ״קַרְקְבָנִים וּכְבֵדִים מְרֻסָּקִים שֶׁל הָאַוָּזִים הַשְּׁחוּטִים״ (ביאליק, החצוצרה א). 2°. רָצוּץ, שָׁבוּר: ״מִבֵּין הַחוֹרִים וְהַסְּדָקִים עוֹד תֵּרָגֵשׁ כְּעֵין פִּרְפּוּר שֶׁל אֵבָרִים מְרֻסָּקִים״ (ביאליק, בעיר). ״הַקּוֹל... עַר וּמְתֹאָם, אוֹ פָּגוּם וּמְרֻסָּק״ (פיכמן, ריח). ״אֵשׁ הַלַּפִּידִים הִשְׁתַּקְּפָה בְּמֵי הַנָּהָר... בְּהַרְעִיד רוּחַ קַלָּה פְּנֵי אַדְוַת־ הַמַּיִם, בִּמְרֻסָּק וּבִרְצוּצִים״ (אריכא, סנחריב 251). — [מְרֻסֶּקֶת, ־סָּקִים, מְרֻסָּקוֹת]

מֵרֵעַ ז׳ [קרוב אל א. רֵעַ] רֵעַ, חָבֵר, יָדִיד: ״וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ״ (שופטים יד כ). ״וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ״ (שופטים יד יא). — [מֵרֵעַ־, מֵרֵעֵהוּ; מֵרֵעִים, מֵרֵעֵי־]

א. **מֵרַע, מירע** ת׳ [מן א. רעע, הֵרַע] 1. רַע, רָשָׁע: ״כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע״ (ישעיה ט טז). ״זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים״ (ישעיה א ד). ״שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים, וְעִם־רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב״ (תהלים כו ה). 2. רֹעַ, רֶשַׁע: ״וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם לְמֵרָע״ (דניאל יא כז). — [מְרֵעָה, מְרֵעִים, ־עוֹת]

ב. **מֵרַע°, מירע** ז׳ [מן רַע; בהקבלה אל מֵיטָב] הַחֵלֶק הָרַע בְּיוֹתֵר, הַגָּרוּעַ שֶׁבַּ־: ״מִכֹּל אַרְעוֹנוֹת שֶׁלֹּא שְׁעָרְנוּם אַף בְּמֵרַע סִיּוּטֵינוּ״ (בן־אב״י, שחר 375). — [מֵרַע־]

מְרַע* ז׳ [ארמית] חוֹלֶה, כּוֹאֵב. — [מַרְעִין] [רווח בצירוף:]

— **שְׁכִיב מְרַע*** (=שָׁכוּב חוֹלֶה), חוֹלֶה אָנוּשׁ, חוֹלֶה מְסֻכָּן: ״שְׁכִיב־מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים״ (בבא בתרא טו). צַוָּאַת שְׁכִיב־מְרַע.

— **מַרְעִין בִּישִׁין**^, ראה ערך מַרְעִין.

מְרֹעָב°, מרועב ת׳ [מן רעב] [בלשון־הדיבור] רָעֵב מְאֹד, שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁל רָעָב גָּמוּר: הַנַּעַר רָעֵב וּמְרֹעָב. — [מְרֹעֶבֶת, מְרֹעָבִים, ־בוֹת]

מֻרְעָב°, מורעב ת׳ [מן רעב, הִרְעִיב^] שֶׁהִרְעִיבוּ אוֹתוֹ, שֶׁמָּנְעוּ מִמֶּנּוּ אֲכִילָה לָשֹׂבַע: ״וְהַכִּבְשָׂה, מֻרְעֶבֶת וּמְדֻלְדֶּלֶת, מִיּוֹם לְיוֹם מְמַעֶטֶת חֲלָבָהּ״ (פיכמן, קנה). — [מֻרְעֶבֶת, מֻרְעָבִים, ־בוֹת]

מֻרְעָד°, מורעד ת׳ [מן רעד, הִרְעִיד] מְזֻעְזָע, שֶׁהֱבִיאוּהוּ לִידֵי רְעִידָה: מֵיתָר מֻרְעָד. יָד מֻרְעֶדֶת. — [מֻרְעֶדֶת, מֻרְעָדִים, מֻרְעָדוֹת]

מִרְעֶה ז׳ [מן א. רעה] שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂבִים שׁוֹנִים וּבְהֵמוֹת יְכוֹלוֹת לִרְעוֹת שָׁם: ״וַיֵּלְכוּ... לְבַקֵּשׁ מִרְעֶה לְצֹאנָם, וַיִּמְצְאוּ מִרְעֶה שָׁמֵן וָטוֹב״ (דברי הימים א ד לט–מ). ״מְנַהֵל צֹאן עֲלֵי מִרְעֶה מְנוּחוֹת״ (גבירול, ו 19). ״מִרְעֶה כָרִים וָאָחוּ״ (ביאליק, איגרת). הָאָחוּ, הָאֶפֶר, הַדֹּבֶר וְכוּ׳ – מְקוֹמוֹת מִרְעֶה הֵם. צִמְחֵי־מִרְעֶה. עִשְׂבֵי־מִרְעֶה. — [מִרְעֵה־, מִרְעֵהוּ; מִרְעִים, ־עֵי־]

— **מִרְעֶה זָרוּעַ°**, שָׂדֶה שֶׁזָּרְעוּ בּוֹ עֵשֶׂב אוֹ תַּעֲרֹבֶת שֶׁל עֲשָׂבִים שׁוֹנִים לְמִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת (לְהַבְדִּיל מִן ״מִרְעֶה טִבְעִי״).

מרע״ה ר״ת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם.

מַרְעוֹם° ז׳ [מן רעם] מַנְגָּנוֹן בְּמַכְשִׁיר־נֶפֶץ (פָּגָז, פְּצָצָה, מוֹקֵשׁ, רִמּוֹן וְכוּ׳) שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַפְעִיל אֶת מִטְעַן הַחֹמֶר הַמְרַסֵּק בַּמּוֹעֵד הַדָּרוּשׁ וּבַתְּנָאִים הָרְצוּיִים (Fuse). — [מַרְעוֹם־, מַרְעוֹמִים, ־מֵי־]

מֵרֵעוּת*, מריעות נ׳ [מן מֵרֵעַ] יְדִידוּת, חֲבֵרוּת: ״וּלְשִׂמְחַת מֵרֵעוּת מֻתָּר לִכָּנֵס לְאַלְתַּר״ (מועד קטן כב). ״כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר... לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים...וּבִסְעוּדַת מֵרֵעוּת״ (רמב״ם, סנהדרין כה ד). ״לַעֲשׂוֹת מִשְׁתֶּה־מֵרֵעוּת״ (שלונסקי, תר׳ קולא 38). — [מֵרֵעוּת־]

מַרְעִין* ז״ר [ארמית: מְרַע, מַרְעָא מחלה] [רווח הרבה בצירוף:]

– **מַרְעִין בִּישִׁין**^ [שאול מתפילת ״יקום פורקן״ שאומרים בשבת ושם בארמית: ״וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּיזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין״ (וייחלצו וייִנצלו מכל צרה ומכל מחלות רעות)] צָרוֹת וּפְגָעִים, צָרוֹת צְרוּרוֹת: ״סְגֻלָּה וּשְׁמִירָה מִפְּנֵי הַמַּזִּיקִים, מִמַּחֲלַת הַיָּם וּשְׁאָר מַרְעִין בִּישִׁין״ (ביאליק, אגרות ג צא). ״הַלְוַאי יִשְׁלַח לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם כָּל עָקָא וְכָל מַרְעִין בִּישִׁין!״ (ברקוביץ, מנחם קו). ״תְּרוּפָה מְבֻהֶקֶת לְכָל מַרְעִין בִּישִׁין שֶׁבָּעוֹלָם״ (המאירי, תנובה 52). ״הֵיאַךְ נִפְתַּל וְנֶאֱבַק בְּמַרְעִין בִּישִׁין״ (בורלא, עקביה 138).

מַרְעִית נ׳ [מן א. רעה; ראה גם מִרְעֶה] 1, עֵדֶר הָרוֹעֶה בַּשָּׂדֶה: ״וְכָל־מַרְעִיתָם נְפוֹצָה״ (ירמיה י כא). ״שָׁמַעְתִּי קוֹל גְּדִי פּוֹעֶה מִן הַמַּרְעִית״ (עגנון, אלו ונאה). 2, רְעִיָּה, אֲכִילַת עֵשֶׂב בְּמִרְעֶה: ״כְּמַרְעִיתָם – וַיִּשְׂבָּעוּ״ (הושע יג ו). [ובהשאלה:] ״מַאֲכַל־אֲרִי פִּרְאֵי־מִדְבָּר, כֵּן מַרְעִית־עָשִׁיר – דַּלִּים״ (בן־סירא יג כב). ״מִרְיָם וְיוֹכֶבֶד... הָיוּ רוֹעוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל... וְהֵיכָן הָיְתָה מַרְעִיתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם? עַל יַם־סוּף״ (שיר השירים רבה ד, שני שדיך). – [מַרְעִית־, מַרְעִיּוֹת]

– **צֹאן־מַרְעִיתוֹ** (תהלים עד א), **עַם־מַרְעִיתוֹ** (תהלים צה ז). 1, תֹּאַר מְלִיצִי רוֹוֵחַ לְעַם יִשְׂרָאֵל בְּיַחַס לֵאלֹהִים מְנַהֲלָם וּמַדְרִיכָם. 2° [בהשאלה, ולעיתים בנעימה אירונית] כִּנּוּי לְעֵדָה אוֹ לִקְהַל אֲנָשִׁים הַסָּרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ הַמֻּחְלֶטֶת שֶׁל מִישֶׁהוּ (בְּיִחוּד בִּתְחוּם הַדָּת): ״רְגִילִים אָנוּ לִרְאוֹת אֶת רַבָּנֵינוּ... יְעוֹרְרוּ בְּלֵב צֹאן־מַרְעִיתָם קִנְאָה וְשִׂנְאָה דָּתִית״ (אחד העם, מב). צֹאן־מַרְעִיתוֹ שֶׁל הַכֹּמֶר בִּכְפָרוֹ.

מֻרְעָל°, מוּרְעָל ת׳ [מן א. רעל, הֻרְעַל] 1, מָלֵא רַעַל, אַרְסִי: מָזוֹן מֻרְעָל. 2, שֶׁסָּפַג לְתוֹכוֹ רַעַל, שֶׁנִּפְגַּע עַל־יְדֵי רַעַל: פְּלוֹנִי נִמְצָא בְּחַדְרוֹ מֻרְעָל. 3 [בהשאלה] סָפוּג וְחָדוּר דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת וּמַזִּיקוֹת: אֲנָשִׁים מֻרְעָלִים בְּשִׂנְאָה גִּזְעִית. – [מֻרְעֶלֶת, מֻרְעָלִים, ־לוֹת]

מַרְעֵלָה° נ׳ [מן רַעַל] צִנְצֶנֶת הַמְּכִילָה חֹמֶר־רַעַל (חֻמְצָה צִיאָנִית וְכַדּוֹמֶה) שֶׁאֵדָיו מְמִיתִים אֶת הַחֲרָקִים שֶׁשָּׂמִים בְּתוֹכָהּ: מַרְעֵלוֹת שֶׁל אַסְפָנֵי חֲרָקִים. – [מַרְעֵלַת־, מַרְעֵלוֹת, מַרְעֲלוֹת־]

מֻרְעָנָן^, מוּרְעָנָן ת׳ [מן רענן, רֻעְנַן] שֶׁנַּעֲשָׂה רַעֲנָן, שֶׁשָּׁבוּ אֵלָיו כֹּחוֹתָיו: ״מֻצָּע וּמֻרְעָנָן״ (ינאי, קיט). הָעוֹבֵד חָזַר מֻרְעָנָן מִבֵּית־הַמַּרְגּוֹעַ. – [מֻרְעֲנֶנֶת, מֻרְעֲנָנִים, מֻרְעֲנָנוֹת]

מֻרְעָף°, מוּרְעָף ת׳ [מן א. רָעַף; וראה ב. רעף, רֻעַף] 1, מְכֻסֶּה רְעָפִים: ״בֵּיתֵנוּ הַמֻּרְעָף... לָבָן וָרָם מֵעַל תִּלּוֹ הָאִיר״ (פיכמן, קנו). ״גַּגּוֹתֵיהֶם שְׁטוּחִים וּמֻרְעָפִים״ (טברסקי, אקוסטה א 146). ״מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַדֶּרֶךְ הָיוּ בָּתִּים קְטַנִּים, מֻרְעָפִים״ (מגד, מקרה 82). 2, עָרוּךְ בְּצוּרַת רְעָפִים שֶׁל גַּג הַמֻּנָּחִים זֶה עַל־גַּב זֶה: קַשְׂקַשִּׂים מֻרְעָפִים. עָלִים מֻרְעָפִים. – מֻרְעֶפֶת, מֻרְעָפִים, ־פוֹת]

מַרְפֵּא ז׳ [מן א. רפא] רְפוּאָה, תְּרוּפָה, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְרַפֵּא מַחֲלָה מְסֻיֶּמֶת: ״כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם, וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא״ (משלי ד כב). ״חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא, וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה״ (משלי יד ל). אֲוִיר צַח וְשֶׁמֶשׁ הֵם מַרְפֵּא לַגּוּף. צִמְחֵי־מַרְפֵּא. [ובהשאלה:] ״עַד עֲלוֹת חֲמַת־ה׳ בְּעַמּוֹ עַד־לְאֵין מַרְפֵּא״ (דברי הימים ב לו טז). – [מַרְפֵּא־, מַרְפְּאוֹ]

– **מַרְפֵּא!*** דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר לְפָנִים לַמִּתְעַטֵּשׁ (ברכות נג.).

– **מַרְפֵּא־לָשׁוֹן**, דְּבָרִים טוֹבִים וְנוֹחִים, דִּבְרֵי־חִבָּה: ״מַרְפֵּא לָשׁוֹן – עֵץ חַיִּים״ (משלי טו ד).

מִרְפָּאָה°, מִירְפָּאָה נ׳ [מן א. רפא] ״קְלִינִיקָה״, מָקוֹם שֶׁחוֹלִים בָּאִים לְשָׁם לִשְׁאֹל בְּרוֹפְאִים לְרִפּוּי מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת: מִרְפָּאָה אֲזוֹרִית. מִרְפְּאַת־שִׁנַּיִם. – [מִרְפְּאַת־, מִרְפָּאוֹת, מִרְפְּאוֹת־]

מִרְפָּד°, מִירְפָּד ז׳ [מן רפד] מַצָּע, שָׁטִיחַ, דָּבָר שֶׁרֻפַּד: ״מִרְפַּד שְׁטִיחִים לָרֶגֶל״ (למדן, במעלה צט). ״וַאֲנִי מֻטָּל... עֲלֵי מִרְפַּד שַׁלֶּכֶת וּתְוּגָה״ (אבינועם, שירים קטו). ״רָאִיתִי אֶת הָעֲגִילִים הָאֵלֶּה לְבַדָּם נָחִים עַל מִרְפַּד־הַקְּטִיפָה שֶׁבְּתֵבַת־הַתַּכְשִׁיטִים״ (בארון, פרשיות 126). ״מַצָּעֵי תַחְתַּי מִרְפַּד קוֹץ וְדַרְדַּר״ (ליסיצקי, במעלות 108). ״מִרְפַּד עֲשָׂבִים רַעֲנַנִּים״ (יזהר, מישור 128). ״וּרְוָאָה מֶרְחֲבֵי חוֹל יוֹקֵד, שֶׁלְּפְנֵי שָׁעָה קַלָּה הָיוּ מִרְפַּד שְׁחַמְמֵי־זָהָב לְרַגְלֶיהָ״ (שריירא, עזה 6). – [מִרְפַּד־, מִרְפָּדִים, מִרְפְּדֵי־]

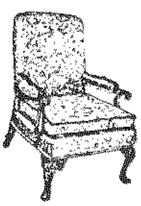

כורסה מרופדת

מְרֻפָּד°, מְרוּפָּד ת׳ [מן רפד, רֻפַּד] מְתֻקָּן בִּקְפִיצִים אוֹ בְּמַצָּע רַךְ וּמְצֻפֶּה בְּאַרִיג־רִפּוּד, מֻצָּע: כִּסְאוֹת מְרֻפָּדִים. סַפָּה מְרֻפֶּדֶת. – [מְרֻפֶּדֶת, מְרֻפָּדִים, ־דוֹת]

מִרְפָּדָה°, מִרְפָּדִיָּה° נ׳ [מן רפד] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הָרַפָּד, מָקוֹם שֶׁמְּתַקְּנִים בּוֹ מִזְרָנִים וּשְׁאָר כְּלֵי־מַצָּע, רִפּוּד לְכִסְאוֹת, לְכֻרְסוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [מִרְפֶּדֶת־, מִרְפָּדוֹת, מִרְפְּדוֹת־; מִרְפְּדִיַּת־, ־דִיּוֹת]

מַרְפֵּה (ירמיה ח טו), רְאֵה מַרְפֵּא.

מֻרְפֶּה*, מוּרְפֶּה ת׳ [מן א. רפה, רֻפָּה] 1°, שֶׁנַּעֲשָׂה רָפֶה, שֶׁנֶּחֱלַשׁ: ״נִסָּרוּ, כִּנּוֹרוֹת, מֵיתְרֵיכֶם הַמֻּרְפִּים״ (ביאליק, למנצח). ״רַגְלָיו מְפַקְפְּקוֹת וְגוּפוֹ מֻרְפֶּה״ (שנהר, א 193). ״הַלָּךְ־נֶפֶשׁ שֶׁל אָדָם מֻרְפֶּה וּמְיֹאָשׁ״ (קבק, בצל 248). שְׁרִירִים מֻרְפִּים. בֹּרֶג מֻרְפֶּה. 2* [בהשאלה] מֻרְשָׁל, מֻזְנָח: ״וְכָל מִצְוָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עָלֶיהָ... עֲדַיִן הִיא מֻרְפָּה בְּיָדָם״ (שבת קל.). – [מֻרְפָּה, מֻרְפִּים, ־פּוֹת]

מֻרְפָּט*, מוּרְפָּט ת׳ [מן רפט, רֻפַּט] מְדֻלְדָּל, בָּלֶה, מָעוּךְ וְקָרוּעַ: ״וְלֹא תֵצֵא אִשָּׁה (בַּשַּׁבָּת) בְּמִנְעָל מֻרְפָּט״ (שבת קמא:). ״וְהוּא גוֹרֵר... אֵיזוֹ דֶּלֶת מֻרְפֶּטֶת״ (ביאליק, מאחורי ב). ״מַפָּה מֻרְפֶּטֶת, מְשֻׁמֶּשֶׁת עַד גְּמִירָא״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 33). – [מֻרְפֶּטֶת, מֻרְפָּטִים, ־טוֹת]

מִרְפָּס*, מִירְפָּס ז׳ [כתיב־משנה של מִרְפָּשׂ] מִרְמָס, דְּרִיסָה: ״שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִיֵּינָם שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כִּי הֵם מִרְפַּס רַגְלָם״ (פרקי דר׳ אליעזר מז). – [מִרְפַּס־, ־פָּסִים, מִרְפְּסֵי־]

מַרְפֵּס° ז׳ [מִן רפס, ועל־פי מנחות לז.: ״קדקוד... מקום שמוחו של תינוק רוֹפֵס״] רֶוַח קְרוּמִי רַךְ שֶׁבֵּין עַצְמוֹת גֻּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל תִּינוֹק בְּטֶרֶם הִתְקַשְּׁרוּ הָעֲצָמוֹת זוֹ לְזוֹ (Fontanelle). – [מַרְפֵּס־, מַרְפְּסִים, מַרְפְּסֵי־]

מִרְפֶּסֶת* נ׳ [מִן רפס] 1. יָצִיעַ כְּעֵין גְּזוּזְטְרָה לִפְנֵי בַּיִת: ״בֵּית־שַׁעַר, אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת – הֲרֵי אֵלּוּ כְּחָצֵר״ (מעשרות ג ו). 2° [בימינו] גְּזוּזְטְרָה מְרֻוַּחַת בְּקוֹמַת הַקַּרְקַע. – [מִרְפֶּסֶת־, מִרְפַּסְתּוֹ; מִרְפָּסוֹת, מִרְפְּסוֹת־]

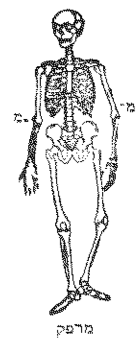

מרפק

מַרְפֵּק* ז׳ [מִן רפק; ארמית: מַרְפְּקָא; ערבית: מִרְפַק] בְּלִיטַת עֶצֶם־הַקָּנֶה שֶׁל הַיָּד בַּפֶּרֶק שֶׁבֵּין הַקָּנֶה וּבֵין הַזְּרוֹעַ: ״מְמַלֵּא חָבִית מַיִם וּמַכְנִיסָהּ (אֶת יָדוֹ) עַד מַרְפְּקוֹ״ (ערכין ה א). ״וְהָיוּ אוֹחֲזִין אוֹתוֹ בְּמַרְפְּקוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל״ (בראשית רבה מד). – [מַרְפֵּק־, מַרְפְּקִים, מַרְפְּקֵי־]

– בַּעַל־מַרְפְּקִים° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּדְחָק בְּכֹחַ (״בְּמַרְפְּקָיו״) כְּדֵי לְהַשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשׁוֹ [ולהיפך]: ״שׂוֹנֵא מַרְפְּקִים הָיָה הָאִישׁ אֲצִיל־הָרוּחַ וַאֲנִין־הַדַּעַת״ (שזר, אישים 96).

מרפק [מִן מַרְפֵּק]

~ פִּע׳ **מִרְפֵּק** ° פ״י דָּחַף בְּמַרְפֵּק: ״אֵינוֹ מְמַרְפֵּק אֶת עַצְמוֹ לַעֲלוֹת בְּדַרְגָּה״ (שטיינמן, האדם הפשוט). ״זֶה לְךָ הוּא מִתְכַּוֵּן׳, מִרְפֵּק גְּבַהּ־הַקּוֹמָה אֶת רֵעוֹ״ (ד׳ שחם, המדרון 215). ״צַר לְהִדָּחֵק עַתָּה אֶל שְׁאוֹנָהּ שֶׁל מַקְלַחַת... אֶל הָאֵיבוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁל מְמַרְפְּקִים זֶה אֶת זֶה״ (ארד, ביתר 27). – [לְמַרְפֵּק, מְ־, יְ־]

מְרֻפָּק°, מרופק ת׳ [מִן מַרְפֵּק; ראה גם רפק] 1. נִשְׁעָן עַל מַרְפְּקוֹ אוֹ עַל מַרְפְּקָיו: ״וְלַשֻּׁלְחָן מְרֻפָּקִים אֶל נֹכַח דַּף הָאַשְׁקוֹקִים״ (שלונסקי, תר׳פושקין 114). ״דוּדוּ, מְרֻפָּק עַל הַחַלּוֹן, הוֹלִיךְ עֵינָיו עַל פְּנֵי הָרְחוֹב״ (קובנר, פנים 105). 2. מִתְרַפֵּק, מְחַבֵּק: ״הַנַּעֲרָה הַמְרֻפֶּקֶת עַל חָזוֹ״ (מגד, החי 65). – [מְרֻפֶּקֶת, מְרֻפָּקִים, מְרֻפָּקוֹת]

מַרְפְּקָן° ז׳ [מִן מַרְפֵּק] בַּעַל־מַרְפְּקִים, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנּוֹהֵג לְהִדָּחֵק וּלְהִדָּחֵף וּלְהַשִּׂיג בְּכֹחַ וּבְתֹקֶף אֶת מְבֻקָּשׁוֹ: ״נְבִזּוּת שֶׁהוּא כָּזֶה מַרְפְּקָן חָזָק וּמְחֻצָּף״ (יזהר, צקלג 1099). אֵין חֶלְקוֹ עִם הַמַּרְפְּקָנִים. – [מַרְפְּקָנִית, מַרְפְּקָנִים, ־נִיּוֹת]

מַרְפְּקָנוּת° נ׳ [מִן מַרְפְּקָן] תּוֹקְפָנוּת, שִׁמּוּשׁ בְּכֹחוֹ וּבְמַרְפְּקָיו לְהַשָּׂגַת מְבֻקָּשׁוֹ: הַמַּרְפְּקָנוּת לֹא תָּמִיד שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ. – [־נוּת־]

מְרֻפְרָף° ת׳ [מִן רפרף, רִפְרֵף*] 1°, שִׁטְחִי, בִּלְתִּי־מַעֲמִיק, הַנִּמְצָא עַל־פְּנֵי הַשֶּׁטַח: קְרִיאָה מְרֻפְרֶפֶת. סְקִירָה מְרֻפְרֶפֶת עַל הַמַּצָּב. 2*, מְנֻעְנָע, מְפֻרְכָּס – ראה ערך רפרף. – [מְרֻפְרֶפֶת, מְרֻפְרָפִים, ־פוֹת]

מְרַפְרֵף*, מרופרף ת׳ [מִן רפרף, רִפְרֵף] [במדרש רק בצירוף ״קרבן מרופרף״ – ראה להלן] שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ רִפְרוּף, קַלִּיל, בִּלְתִּי־יַצִּיב: ״שְׁטוּת מְטֻשְׁטֶשֶׁת, מְרֻפְרֶפֶת, מְקֻשֶּׁטֶת, אֲבָל סוֹף־סוֹף שְׁטוּת״ (סוקולוב, אישים 261). ״הַהֹוֶה כֻּלּוֹ מְרֻפְרָף וּמִשְׁתַּנֶּה חֲלִיפוֹת״ (שנהר, ג 123). ״תּוֹפֵס מִין לָשׁוֹן מְרֻפְרֶפֶת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 116). מַבָּט מְרֻפְרָף. – [מְרֻפְרֶפֶת, מְרֻפְרָפִים, ־פוֹת]

– קָרְבַּן מְרֻפְרָף* (בראשית רבה כ), כִּנּוּי לְצִפּוֹר שֶׁהֻקְרְבָה לְקָרְבָּן עַל הַמִּזְבֵּחַ.

מִרְפָּשׂ, מירפש ז׳ [מִן רפש = רפס] מִרְמָס, דְּרִיסָה: ״וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם... הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן, וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה, וּמִרְפַּשׂ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה״ (יחזקאל לד יח–יט). ״טוֹבְעִים בַּבֹּץ, בְּמִרְפַּשׂ גַּלְלֵי אָדָם וּבְהֵמָה״ (ברקוביץ, סיפורים תיג). ״וְנִכְנָסִים מִיָּד אֶל מִרְפַּשׂ־קוֹצִים עַד מָתְנַיִם״ (יזהר, צקלג 284). – [מִרְפַּשׂ־, מִרְפָּשִׂים, ־פְּשֵׂי־]

מְרֻפָּשׁ°, מרופש ת׳ [מִן רֶפֶשׁ; וראה רפש, רָפַשׁ] מְזֹהָם, מְכֻסֶּה רֶפֶשׁ וָטִיט: ״יוֹם מְעֻנָּן וַאֲדָמָה מְרֻפֶּשֶׁת״ (יהודה שטינברג, פט). מַיִם מְרֻפָּשִׁים. – [מְרֻפֶּשֶׁת, מְרֻפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מרץ [המשמעות המקורית אולי כבאכדית: marāṣu חש או עורר כאב; ארמית: מְרַע; ערבית: מַרִצַ׳ חלה, ובהשאלה – על סבלו של מי שאינו עושה משהו]

~ הִפ׳ **הִמְרִיץ** פ״י 1. הִכְרִיחַ, לָחַץ, הֵנִיעַ: ״מַה־יַּמְרִיצְךָ כִּי תַעֲנֶה?״ (איוב טז ג). הַמְנַהֵל הִמְרִיץ אֶת הָעוֹבְדִים לְהַגְדִּיל אֶת תּוֹצַרְתָּם. חֻמְרַת הַמַּצָּב הִמְרִיצַתְנִי לִפְעֹל מִיָּד. 2° [בהשאלה] הִגְדִּיל, הִפְרִיז: ״זֶה יַעֲרִיץ וְזֶה יַמְרִיץ, לְךָ זֶמֶר וְשִׁיר יַבִּיעַ״ (גבירול, שנאנים שאננים). ״גַּם הוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ, הִפְלִיא נְבָלוֹת וְהִמְרִיץ״ (חריזי, תחכמוני ג 45). – [לְהַמְרִיץ אֶת־, מַמְרִיץ, יַמְרִיץ]

~ הָפ׳ **הֻמְרַץ°**, זֹרַז, שֶׁהִמְרִיצוּ אוֹתוֹ: הָעוֹבְדִים הֻמְרְצוּ לְהַגְדִּיל אֶת תּוֹצַרְתָּם. מַחֲשַׁבְתּוֹ הֻמְרְצָה. זֶרֶם דָּם מֻמְרָץ בַּגּוּף. – [מֻמְרָץ, יֻמְרַץ]

~ נִפ׳ **נִמְרַץ**, הָיָה עַז וְחָרִיף: ״מַה־נִּמְרְצוּ אִמְרֵי־יֹשֶׁר״ (איוב ו כה). ״וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת״ (מלכים א ב ח). ״קַלּוּ פְּעָלֵימוֹ וְאִם נִמְרָצוּ״ (משה אבן־עזרא, א 10). ״לְשׁוֹנוֹ בִּמְלִיצוֹת־עֲרֵב נִמְרָץ״ (חריזי, תחכמוני הקדמה 11). ״שִׂיחוֹת אֲרֻכּוֹת וְוִכּוּחִים נִמְרָצִים הֵגִיזוּ שָׁעָה אַחַר שָׁעָה״ (עגנון, כפות שם). [וראה עוד ערך נִמְרָץ]. – [לְהִמָּרֵץ, נִמְרָץ, יִמָּרֵץ]

א. **מֶרֶץ*** ז׳ [מִן מרץ; ראה שם הִמְרִיץ, וראה נִמְרָץ] 1°, אֶנֶרְגִּיָּה, כֹּחַ נַפְשִׁי, פְּעִילוּת וְעֵרָנוּת, כֹּחַ הַתְמָדָה בְּבִצּוּעַ דָּבָר אוֹ בַּחֲתִירָה לְהַשָּׂגַת מַטָּרָה: הַחוֹקֵר הִמְשִׁיךְ בְּמֶרֶץ בַּחֲקִירוֹתָיו. פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל מֶרֶץ רַב. עָלֵינוּ לְהַתְחִיל בַּהֲכָנוֹת בְּמֶרֶץ. 2° עֹז, תֹּקֶף: ״וְכָשְׁרְךָ וְצִדְקָתְךָ אוֹדִיעַ בְּמֶרֶץ לַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ״ (רמב״ם, מכתב לר״י אבן עקנין). ״שִׂמְחָה עֲלֵי שִׂמְחָה וְשִׁירֵי מֶרֶץ״ (יהודה הלוי, ב 65). ״אַף הֵמָּה בְּמֶרֶץ מַעֲרִיצִים בְּתוֹדָה״ (משה אבן־עזרא, קודש כח). – [מֶרֶץ־, מִרְצוֹ]

– בַּעַל־מֶרֶץ°, רַב־פְּעָלִים, פַּעַלְתָּן וּמַתְמִיד בַּעֲבוֹדָתוֹ.

– מֶרֶץ!° קְרִיאַת־זֵרוּז לִמְפַגֵּר בִּמְלַאכְתּוֹ.

– חֶבְלֵי־מֶרֶץ*, כְּאֵבִים חֲזָקִים (כִּנּוּי לְצִירֵי־יוֹלֵדָה): ״בַּהֲרָיָתוֹ הֵחִישׁוּ כָּל מִשְׁבָּרִים וְחֶבְלֵי מֶרֶץ בְּמוֹלַדְיהֶם״ (מגילת ההודיות ג 10–11).

ב. **מֶרֶץ*** ז׳ [צורה פיוטית של מֵרוֹץ או מְרוּצָה] רִיצָה, מְהִירוּת: ״מַיִם אַד לְהַעֲלוֹת בְּמֶרֶץ״ (קליר, תפילת גשם, יפתח ארץ). ״גַּלְגַּל שֵׁנִי בְּאֵין יוֹצֵאת וָפֶרֶץ... וּמַקִּיף הַגַּלְגַּל בַּעֲשָׂרָה יָמִים בְּמֶרֶץ״ (גבירול, כתר מלכות לב). ״סוֹבֵב סוֹבֵב בְּמֶרֶץ בְּלִי לֵאוּת וִיגִיעָה״ (באגארה, 567). – [מֶרֶץ־, מִרְצוֹ]

מֶרֶץ◇ ז׳ ראה מֶרֶס◇.

מַרְצֶה° ז׳ [מן ב׳ רצה, הִרְצָה*] 1, קוֹרֵא הַרְצָאָה לִפְנֵי חוּג שׁוֹמְעִים: הַמַּרְצֶה סִפֵּר עַל הַחֲקִירוֹת בִּשְׂדֵה הָאָטוֹם. 2, מוֹרֶה בְּבֵית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ, דּוֹצֶנְט: מַרְצֶה לְהִיסְטוֹרְיָה בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. מַרְצֶה בְּכִימְיָה. — [מַרְצֵה־, מַרְצִים, ־צֵי־; מַרְצָה, מַרְצוֹת]

מֻרְצֶה^, **מרוצה** ת׳ [מן א׳ רצה, רָצָה] 1, שְׂבַע־רָצוֹן, שָׂמֵחַ: ״כְּבָר נִתְרַצֵּיתִי לְבָנַי... כְּבָר אֲנִי מֻרְצֶה עֲלֵיהֶם״ (מכילתא בשלח כס:). ״אָמְנָם לֹא בְּכֹל מֻרְצֶה הַלֵּב בָּזֶה״ (קדרי, כורך ז). הִנְנִי מֻרְצֶה בְּהֶחְלֵט. 2, מְקֻבָּל בְּרָצוֹן, רָצוּי, אָהוּב: ״וּשְׁפַל בֶּרֶךְ וּמֻרְצֶה לָעָם״ (תענית טז.). — [מֻרְצָה, מֻרְצִים, מֻרְצוֹת]

מֻרְצֶה°, **מורצה** ת׳ [מן ב׳ רצה, הֻרְצָה] מְסֻפָּר, אָמוּר, נִמְסָר בְּהַרְצָאָה: טְעָנוֹת מֻרְצוֹת עַל־יְדֵי בַּעֲלֵי־הַדִּין. הַדְּבָרִים הַמֻּרְצִים עַל־יְדֵי הַמַּרְצֶה נִשְׁמְעוּ בְּעִנְיָן רַב. — [מֻרְצָה או מֻרְצֵית, מֻרְצִים, מֻרְצוֹת]

מִרְצָה*, **מריצה** נ׳ [מן רצץ] מַכְשִׁיר לְנִפּוּץ אֲבָנִים, לְרִצּוּץ עֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: ״הַסַּל וְהַמַּגְרֵפָה וְהַמִּרְצָה הַמְיֻחָדִין לַקְּבָרוֹת״ (שקלים ח ב). [עיין גם מְרִיצָה] — [מִרְצַת־, ־צוֹת]

מַרְצוּף* ז׳ [יוונית: marsipos; לאטינית: marsupium שק, ארנק] שַׂק גָּדוֹל, אוֹ אֲרִיזָה כָּל־שֶׁהִיא לִסְחוֹרוֹת: ״הַשַּׂקִּין וְהַמַּרְצוּפִים שֶׁנִּפְחֲתוּ״ (כלים כ א). ״סַלִּים שֶׁל נְצָרִים וּמַרְצוּפִין צָפוּ עַל פְּנֵי הַמַּיִם״ (יל״ג, פרוזה פא). ״מִגְדָּלִים שֶׁל מַרְצוּפִים מְלֵאִים מוֹץ״ (ברש, ב 25). ״אֵין טוֹמְנִין מַרְצֵעַ בְּמַרְצוּף״ (קלוזנר, הספרות ד 538). — [מַרְצוּף־, מַרְצוּפִים, ־פֵי־]

מֻרְצוּת°, **מרוצות** נ׳ [מן מֻרְצֶה] הֱיוֹת מֻרְצֶה, שְׂבִיעַת־רָצוֹן: ״הַמֻּרְצוּת הַזֹּאת, בְּחִינַת שִׂישׂוּ בְּנֵי מֵעַי״ (סדן). — [מֻרְצוּת־]

מְרַצֵּחַ ז׳ [מן רצח, רִצַּח] רוֹצֵחַ: ״הַרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי?״ (מלכים ב ו לב). ״צֶדֶק יָלִין בָּהּ — וְעַתָּה מְרַצְּחִים״ (ישעיה א כא). — [מְרַצַּחַת, מְרַצְּחִים, מְרַצְּחֵי־, מְרַצְּחוֹת]

מִרְצָח°, **מירצח** ז׳ [מן רצח] מְקוֹם־רֶצַח, מִטְבָּח: ״אַבָּא כְּבָר אֵינֶנּוּ, אִמָּא... לְקָחָהּ אֶל הַמִּרְצָח״ (מלצר, חר׳ גהרות 311). — [מִרְצַח־]

מַרְצִ׳יאָלֶה◇ תה״פ [איטלקית: marcialla; צרפתית: marchez ללכת] [במוסיקה] בְּקֶצֶב שֶׁל שִׁיר־לֶכֶת.

מַרְצָנוּת° נ׳ [מן מֶרֶץ] שֶׁפַע שֶׁל מֶרֶץ, אֶנֶרְגִּיּוּת, עֵרָנוּת רַבָּה: ״זוֹרֶמֶת אֶל לִבְּךָ חִיּוּנִיּוּת זוֹ שֶׁבּוֹ, מַרְצָנוּת זוֹ, פְּעַלְתָּנוּת זוֹ״ (מגד, חדוה 84). — [מַרְצָנוּת־]

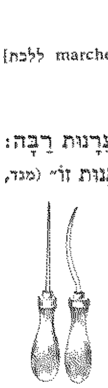
מרצעים

מַרְצֵעַ ז׳ [מן רצע] מַכְשִׁיר עָשׂוּי יָדִית וּבָהּ תְּקוּעָה יָתֵד מְחֻדֶּדֶת, יְשָׁרָה אוֹ מְעֻקֶּמֶת, לְנִקִּיבַת נְקָבִים: ״וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ (שֶׁל הָעֶבֶד) בַּמַּרְצֵעַ״ (שמות כא ו). מַרְצֵעַ שֶׁל סַנְדְּלָר לְנִקִּיבַת עוֹר הַסֻּלְיָה. — [מַרְצֵעַ־, מַרְצְעִים, ־עֵי־]

— טָמַן אֶת הַמַּרְצֵעַ בַּשַּׂק (בַּמַּרְצוּף)°, דִּבּוּר־מָשָׁל עַל מִי שֶׁנִּסָּה לְהַעֲלִים דָּבָר בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָהּ נִתֶּנֶת לְהַעֲלָמָה: ״אֵין טוֹמְנִין מַרְצֵעַ בְּמַרְצוּף״ (קלוזנר, הספרות ד 538).

— יָצָא הַמַּרְצֵעַ מִן הַשַּׂק°, אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר; דִּבּוּר־מָשָׁל עַמָּמִי עַל דָּבָר שֶׁנִּסּוּ לְהַעֲלִימוֹ — וְהָאֱמֶת צָפָה וְנוֹדְעָה בָּרַבִּים.

מַרְצֵף° ז׳ [מן א׳ רצף, רִצֵּף*] אֻמָּן מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת רִצְפָּה שֶׁל מַרְצָפוֹת. נִקְרָא גַּם רַצָּף. — [מַרְצֵף־, מַרְצְפִים, ־פֵי־]

מְרֻצָּף°, **מרוצף** ת׳ [מן א׳ רצף, רֻצַּף] 1, מְכֻסֶּה מַרְצָפוֹת, שֶׁהֻתְקְנָה בּוֹ רִצְפָּה שֶׁל אֶבֶן אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר: ״חֶדֶר אֶחָד גָּדוֹל... וְקַרְקָעִיתוֹ לֹא־מְרֻצֶּפֶת״ (ילין, א 259). ״וּבְדָהֵי הַחוֹמוֹת בְּעִירָם הַמְרֻצֶּפֶת״ (ש׳ שלום, שירים מה). שְׁבִילִים מְרֻצָּפִים בְּחָצָץ. — [מְרֻצֶּפֶת, מְרֻצָּפִים, ־פוֹת]

מִרְצָף°, **מירצף** ז׳ [מן א׳ רצף] רִצּוּף, מָקוֹם שֶׁרֻצַּף: ״מִמִּרְצַף אֶבֶן וָמֶלֶט יִנָּעֵר אֲבַק לִבְנוֹ הַחַם״ (רוקח, שחר 25). — [מִרְצַף־]

מַרְצֶפֶת נ׳ [מן רצף] 1^, לוּחַ־אֶבֶן אוֹ טַבְלַת־מֶלֶט לְרִצּוּף: ״רִצַּפְתִּי עַרְשִׂי מַרְצָפוֹת״ (רש״י בראשית מא מג). רִצְפָּה שֶׁל מַרְצָפוֹת־מוֹזָאִיקָה. 2, רִצְפָּה, שֶׁטַח מְרֻצָּף: ״וְאֶת־הַיָּם הוֹרִד... וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים״ (מלכים ב טז יז). — [מַרְצֶפֶת־, מַרְצָפוֹת, מַרְצְפוֹת־]

מְרֻצָּץ°, **מרוצץ** ת׳ [מן רצץ, רֻצַּץ^] שָׁבוּר, מְשֻׁבָּר, מְרֻסָּק [גם בהשאלה]: ״וְאִם נִשְׁעַן עָלַי קָנֶה מְרֻצָּץ אֲשֶׁר מֵעַל שְׂפַת נְהַר קְצָבוֹ״ (יהודה הלוי, ג 131). הִנְנִי רָצוּץ וּמְרֻצָּץ מֵרֹב עֲבוֹדָה. — [מְרֻצֶּצֶת, מְרֻצָּצִים, ־צוֹת]

מרק [אכדית: marāqu שחק; ארמית: מְרַק; ערבית: מַרַק גירד הצמר מן העור; אולי קרוב אל ברק, מרח]

~ פָּעַל **מָרַק** פ״י 1, הִבְרִיק, צִחְצֵחַ שִׁפְשֵׁף, נִקָּה: ״אִסְרוּ הַסּוּסִים... מִרְקוּ הָרְמָחִים!״ (ירמיה מו ד). ״כְּלֵי נְחֹשֶׁת... נִכְנָס וּמוֹרְקוֹ וְשׁוֹטְפוֹ״ (זבחים יא ו). ״רְחָצָה, חָפְפָה, שָׁטְפָה, מָרְקָה״ (ביאליק, לכבוד שבת). ״גַּם מָרְקוּ אֶת הַחֲלוּדָה״ (שמעוני, פואמות ב לו). ״מוֹרְקִים כְּלֵי־אָכְלֵנוּ בְּחוֹל וּבְזֶרֶם״ (שלו, אלהי 168). 2* [בהשאלה] טִהֵר מֵחֵטְא, כִּפֵּר: ״יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁלֹּא אֶחֱטָא, וּמַה שֶּׁחָטָאתִי מְרֹק בְּרַחֲמֶיךָ״ (יומא פז:). — [לִמְרֹק אֶת־; מוֹרֵק, מָרוּק; יִמְרֹק]

~ נִפְעַל **נִמְרַק***, 1^, נִלְטַשׁ, צֻחְצַח: הַחֶרֶב נִמְרְקָה יָפֶה. [ובמליצה:] ״תַּבְּעְנָה שְׂפָתַי בְּשִׁיר הַנִּמְרָק״ (גנזי שכטר, ג 60). 2*, שֻׁפְשַׁף, נֻקָּה: ״בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמָּרֵק מִכָּל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁהָיָה בְּמֵעָיו״ (אבות דר׳ נתן א א). הַכֵּלִים נִמְרְקוּ. 3^ [בהשאלה] כֻּפַּר, נִמְחַל: ״וּבְשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עֲדַיִן לֹא נִמְרַק יָפֶה אוֹתוֹ עָוֹן״ (נפש החכמה, לפי ב״י). — [לְהִמָּרֵק, נִמְרָק, יִמָּרֵק]

~ פִּעֵל **מֵרֵק*** פ״י 1, לִטֵּשׁ, שִׁפְשֵׁף, שָׁף וְהֶחֱלִיק: ״וְרָאָה שָׁם אֶבֶן אַחַת וְשִׁבְּבָהּ וְסִתְּתָהּ וּמֵרְקָהּ״ (קהלת רבה א, דברי קהלת). 2, נִקָּה, טִהֵר: ״לְמָרֵק אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁבְּמֵעָיו — לְשׂוּמוֹ כְּמַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת״ (יומא ד:). ״מָרַט אֶת נוֹצוֹתָיו וּקְרָעוֹ וּמֵרְקוֹ וְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי־מֵעָיו״ (עגנון, אלו קצט). 3 [בהשאלה] כִּפֵּר, הֵסִיר חֵטְא, הֶעֱבִיר: ״יִסּוּרִין

מְמָרְקִין כָּל עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם״ (ברכות ה.). ״שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה וָמֵת – מִיתָה מְמָרֶקֶת״ (שבועות יג.). 4. שִׁכְלֵל, הִשְׁלִים, הֵבִיא לִידֵי סִיּוּם וּגְמָר: ״הֱגִיפָהּ (אֶת הַדֶּלֶת) וְלֹא מֵרְקָהּ״ (אהלות יג ג). ״כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים שֶׁהִכְנִיסָן... וְלֹא מֵרְקָן״ (מקואות י א). ״מִכֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל בְּמִצְוָה, אוֹמְרִים לוֹ: מָרֵק!״ (ירושלמי ראש השנה נז ג). – [לְמָרֵק אֶת־; מְמָרֵק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ מֹרַק, 1. שֻׁפְשַׁף וְנֻקָּה: ״וְאִם בִּכְלִי־נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם״ (ויקרא ו כא). כֵּלִים מְמֹרָקִים וּמְצֻחְצָחִים. 2 ° [בהשאלה] כֻּפַּר, הֻעֲבַר חֶטְאוֹ: ״הַאִם מֹרַק וַעֲוֹנוֹ נִמְחַל?״ (הומסקי, אזוב 111). עֲוֹנוֹתָיו מֹרְקוּ עַל־יְדֵי יִסּוּרָיו. – [מְמֹרָק, יְמֹרַק]

~ הִת׳ נִתְמָרֵק ^, 1 ^, מֹרַק, נֻקָּה: ״נִתְמָרְקָה אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעַיִם״ (רש״י יומא ד:). ״עַד שֶׁלֹּא נִתְמָרֵק מִן הַסַּם – אֵיבָרָיו לְאִים, כֵּיוָן שֶׁנִּתְמָרֵק הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם״ (עגנון, כפות עט). 2 ^ [בהשאלה] נִתְכַּפֵּר, נִמְחַל: ״בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קְצָת חֲטָאִים אֲשֶׁר לֹא נִתְמָרְקוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה״ (ר״י מפיסא, מנחת קנאות 92, לפי ב״י). 3 °, שָׂם עָלָיו תַּמְרוּקִים: ״הִתְגַּלַּח, הִתְמָרֵק בִּבְשָׂמִים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 257). – [לְהִתְמָרֵק, מִתְ־, יִתְ־]

– מֵרַק חוֹבוֹ*, פָּרַע אֶת כָּל חוֹבוֹ, בִּטֵּל וּמָחָה אֶת חוֹבוֹ: ״(מִי שֶׁגֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ) מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שָׁעָה שֶׁהוּא מְמָרְקָהּ (אֶת כְּתֻבָּתָהּ)״ (ירושלמי כתובות ל ג).

– מֵרַק כֹּחוֹ °, אִמֵּץ אֶת כֹּחוֹ, הִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ: ״עַל כֵּן מֵרַק שְׁאֵרִית כֹּחוֹ לְהִלָּחֵם עִם הַצָּרְפָתִים בְּחָזְקָה״ (מ״א גינצבורג, הצרפתים ברוסיה 30). ״וּמֵרַק כָּל כֹּחוֹ לַעֲמֹד בְּחָזְקָה וְרָאָה עַצְמוֹ מִתְמוֹטֵט וְנוֹפֵל״ (עגנון, אלו קפד).

מָרָק ז׳ [ערבית: מַרַק] נוֹזְלִים שֶׁהִתְבַּשֵּׁל בָּהֶם מָזוֹן כָּל־שֶׁהוּא: ״הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרָק שָׂם בַּפָּרוּר... קַח אֶת־הַבָּשָׂר... וְאֶת־הַמָּרָק שְׁפוֹךְ״ (שופטים ו יט–כ). מְרַק־בָּשָׂר. מְרַק־יְרָקוֹת, מְרַק־פֵּרוֹת.–[מְרַק־, מְרָקִים, מִרְקֵי־, מְרָקָיו, מִרְקֵיהֶם]

– מְרַק־זָהָב °, ראה ערך זָהָב, מְרַק־זָהָב.

מַרְק° ז׳ [Mark; ממקור טבטוני] יְחִידַת־מַטְבֵּעַ בְּגֶרְמַנְיָה, שָׁוְיָהּ הָרָגִיל (בִּשְׁנַת 1967) פָּחוֹת מִמַּחֲצִית הַדּוֹלָר הָאֲמֶרִיקָנִי.–[מַרְקִים]

מֶרֶק° ז׳ [מן מרק] 1. טִיט דָּבִיק מְיֻחָד לְהַדְבָּקַת הַשִּׁמְשׁוֹת לְמִסְגְּרוֹת הַחַלּוֹנוֹת, לִסְתִימַת הַחוֹרִים וְהַסְּדָקִים שֶׁבָּעֵץ וְכַדּוֹמֶה. 2. חֹמֶר לְמֵרוּק וּלְשִׁפְשׁוּף: ״הֲרֵי זֶה מֶרֶק לִכְלֵי־נְחֹשֶׁת״ (מגד, חדוה 66). – [מֶרֶק־, מִרְקוֹ; מְרָקִים, מִרְקֵי־]

מָרְקָב°, מורקב ת׳ [מן רקב, הִרְקִב] שֶׁחָל בּוֹ רִקָּבוֹן, שֶׁהִתְחִיל לְהִתְפָּרֵק לִיסוֹדוֹתָיו: פֵּרוֹת מָרְקָבִים. גּוּפָה מָרְקֶבֶת. – [מָרְקֶבֶת, מָרְקָבִים, ־בוֹת]

מְרֻקְבָּב°, מרוקבב ת׳ [מן רִקְבּוּבִית] שֶׁנֶּהְפַּךְ לְרִקְבּוּבִית, שֶׁהָיָה לְהוּמוּס: שְׂרִידִים מְרֻקְבָּבִים שֶׁל יְרָקוֹת וּמְזוֹנוֹת. – [מְרֻקְבֶּבֶת, מְרֻקְבָּבִים, ־בוֹת]

מְרֻקָּד^, מירקד ת׳ [מן רקד] מַעֲשֵׂה הָרִקּוּד, יְצִיאָה בְּמָחוֹל: ״מְקוֹם מְרַקֵּד שְׂעִירִים וּמַזִּיקִים״ (רש״י יחזקאל כו כא). ״פֶּתַע זִנְּקָה וַתֵּיבֵב בִּמְרַקַּד־סְחַרְחֹרֶת״ (ש׳ שלום, שירים שצד). ״מְרַקַּד הַגַּלְגַּלִּים״ (ברוידס, שרשים 17). מִרְקְדֵי הַנֹּעַר בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר בְּלֵיל חַג־הָעַצְמָאוּת. – [מְרַקַּד־, מִרְקָדִים, ־קְדֵי־]

מַרְקָה* נ׳ [מן מרק] מֶרֶק, טִיט דָּבִיק לְתִקּוּן סִדְקֵי כֵּלִים (מקואות ט ב). – [מַרְקַת־, מַרְקוֹת, מַרְקוֹת־]

מֶרְקוּלִיס* ז׳ נֹסַח תַּלְמוּדִי לִשְׁמוֹ שֶׁל הָאֱלִיל הָרוֹמִי Mercurius, אֵל הַמַּדָּע וְהַמִּסְחָר, בְּנוֹ שֶׁל יוּפִּיטֶר, זֵהֶה לָאֵל הַיְּוָנִי ״הֶרְמֶס״. פֻּלְחַן מֶרְקוּלִיס נֶעֱרַךְ בְּטֶקֶס שֶׁל זְרִיקַת אֲבָנִים אֶל מוּל הַפֶּסֶל: ״הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמֶרְקוּלִיס – זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ (סנהדרין ז ו). [מכאן:]

– זָרַק אֶבֶן לְמֶרְקוּלִיס°, נִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה טוֹב (לְיַדּוֹת אֶבֶן בָּאֱלִיל) וְנִמְצָא חוֹטֵא, שֶׁבְּמַעֲשֵׂה הַזְּרִיקָה הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד לָאֱלִיל: ״כָּל הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּזוֹרֵק אֶבֶן לְמֶרְקוּלִיס״ (חולין קלג.).

מַרְקוּלִית° ז׳ [על־פי הלועזית] צֶמַח דּוּ־בֵיתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַחַלַבְלוּבִיִּים (Mercurialis). פְּרָחָיו הַזְּכָרִיִּים הָעֲשִׁירִים בְּאַבְקָה מוֹפִיעִים בְּרֵאשִׁית הַחֹרֶף וּמְשַׁמְּשִׁים מְקוֹר אַבְקָה לַדְּבוֹרִים בְּעוֹנָה זוֹ שֶׁהִיא הָעֲנִיָּה בִּפְרָחִים. – [מַרְקוּלִיּוֹת]

מַרְקוֹעַ* ז׳ [ארמית: מן רְקַע; וראה רקע; ערבית: רֻקְעָה] 1* [על־פי איכה רבה א, רבתי בגוים, חד כותאי, בטקסט ארמי] טְלַאי. 2*, רָקִיק (ירושלמי תענית סט א). 3 ° [בהשאלה] מִשְׁטָח, רָקִיעַ: ״גְּנוּהוֹת יְרֵחִיִּים, חֲלָמוֹנִיִּים, שֶׁהִתְלַכְּדוּ לְמַרְקוֹעַ אֶחָד״ (יזהר, צקלג 508). – [מַרְקוֹעַ־, מַרְקוֹעִים, ־עֵי־]

– נִתְקַלֵּף מַרְקוֹעוֹ°, טְלָאוֹ נִתְלַשׁ וְנָפַל, כְּלוֹמַר: נִגְלוּ מַעֲרֻמָּיו, נִתְגַּלְּתָה אַפְסוּתוֹ [על־פי ירושלמי סנהדרין כב ב, ושם בארמית: אִתְקְלִף מַרְקוֹעֵךְ°]

מֶרְקוּר^ ז׳ [לאטינית: Mercurius; וראה לעיל מֶרְקוּלִיס] שְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי שֶׁל כּוֹכַב־הַלֶּכֶת כּוֹכַב־חַמָּה אוֹ כּוֹכָב – ראה ערך כּוֹכָב.

מֶרְקָח ז׳ [מן רקח; ראה גם מֶרְקָחָה, מִרְקַחַת] תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מִינֵי בְּשָׂמִים אוֹ מִינֵי תַּמְרוּקִים: ״כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים״ (שיר השירים ה יג). – [מֶרְקַח־, מֶרְקָחִים, ־קְחֵי־]

– בֵּית־מֶרְקָחִים°, פַּרְמָקוֹמֶרְיָה, חֲנוּת לְמִמְכַּר מִינֵי בְּשָׂמִים: ״מִי שֶׁנִּכְנַס לְבֵית־הַמֶּרְקָחִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא לָקַח וְלֹא נָתַן כְּלוּם, מִכָּל־מָקוֹם רֵיחַ טוֹב לָקַח וְהוֹצִיא עִמּוֹ״ (פרקי דר׳ אליעזר כה).

מִרְקָח°, מירקח ז׳ [מן רקח] רְקִיחָה, עֵרוּב, בְּלִילָה: ״יָרִיק מִרְקַח סַמָּיו, יִכְרַע אֶל מַרְבַדִּים״ (ברוידס, שרשים 36). ״(״פְּנִיּוֹנֶס״) יָפִים לְמִרְקַח הַחֲרֹסֶת״ (שלו, אלהי 128). – [מִרְקַח־]

מְרֻקָּח, מרוקח ת׳ [מן רקח, רָקַח] עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־רוֹקֵחַ, מְתֻקָּן בִּבְשָׂמִים: ״בְּשָׂמִים וּזְנִים מְרֻקָּחִים״ (דברי הימים ב טז יד). ״נֹפֶת וְצוּף בְּפִיךְ מְמֻלָּחִים, מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, לֹא מְרֻקָּחִים״ (אברהם אבן־עזרא, א 49). – [מְרֻקַּחַת, מְרֻקָּחִים, ־חוֹת]

מָרְקָח°, מורקח ת׳ [מן רקח, הִרְקִח] מְרֻתָּח, תּוֹסֵס, רוֹעֵשׁ: ״כָּל הַבַּיִת מָרְקָח כְּמֶרְקָחָה״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו 63).– [מָרְקַחַת, מָרְקָחִים, ־חוֹת]

מֶרְקָחָה נ׳ [מן רקח] 1. תַּעֲרֹבֶת שֶׁל סַמָּנִים שׁוֹנִים מְרֻקָּחִים: ״הָתֵם הַבָּשָׂר וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה״ (יחזקאל כד י). ״יַרְתִּיחַ כַּסִּיר מְצוּלָה, יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה״ (איוב מא כג). 2 ° [בהשאלה] עִרְבּוּב, בִּלְבּוּל, ״דַּיְסָה״: ״הִרְקַחְנוּ פֹּה כִּמְדֻמֶּה לוֹ... מֶרְקָחָה הֲגוּנָה״ (ברקוביץ, סיפורים רמו). — [מֶרְקַחַת־, ־קָחְתּוֹ; מֶרְקָחוֹת, מֶרְקְחוֹת־]

— **הָיָה כַּמֶּרְקָחָה** ° [שאול מן איוב מא כג, ראה לעיל] רָתַח וְהִתְרַגֵּשׁ: ״אוֹתוֹ יוֹם הָיְתָה הָעִיר כַּמֶּרְקָחָה: מִי הַגַּנָּב?״ (טשרניחובסקי, סיפורים 90). ״כָּל הָעִתּוֹנוּת הַיְּהוּדִית וְגַם הָרוּסִית הָיְתָה כַּמֶּרְקָחָה, הַקָּהָל הִתְרַגֵּשׁ״ (ברקוביץ, הראשונים קפה).

מִרְקַחַת, מירקחת נ׳ [מן רקח; ראה גם מֶרְקָח, מֶרְקָחָה] 1. תַּעֲרֹבֶת שֶׁל סַמְמָנִים שׁוֹנִים לִבְשָׂמִים, לְסִיכָה אוֹ לִרְפוּאָה: ״וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ, רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ״ (שמות ל כה). ״רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת לַבְּשָׂמִים״ (דברי הימים א ט ל). ״אֵל מֵאֶרֶץ מוֹצִיא תְּרוּפוֹת בָּהֶם רוֹפֵא יָנִיחַ מַכְאוֹב וְכֵן רוֹקֵחַ עוֹשֶׂה מִרְקַחַת״ (בן־סירא, לח ד–ז). ״וַעֲשֵׂה מִמַּאֲכָלֶיךָ כְּמוֹ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בְּמִרְקַחַת שֶׁל רְפוּאָה, שֶׁאֵין אַתָּה אוֹכֵל אוֹתָם לְתַאֲבָה לְתוֹעַלְתֶּךָ״ (ספר הרפואה לרמב״ם א). 2 *. רִבָּה, פֵּרוֹת מְטֻגָּנִים בְּמִינֵי מְתִיקָה: ״מִרְקַחַת שֶׁל חֲבוּשִׁים אוֹ אֶתְרוֹגִים... אוֹ שְׁאָר מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁמְּרַקְּחִין אוֹתָם בִּדְבַשׁ״ (הלבוש, אורח חיים ברכות רד יא). ״מִכָּל מַעֲדַנֵּי מְלָכִים, כְּגוֹן קַרְקְבָנִים, מַעֲשֵׂה־מִרְקַחַת וְכַדּוֹמֶה״ (ביאליק, מאחורי ו). ״נִכְנְסָה הָרַבָּנִית וְהֵבִיאָה מִרְקַחַת שֶׁל אֶתְרוֹג וּשְׁתֵּי כּוֹסוֹת־תֵּה״ (עגנון, אורח 427). — [מִרְקַחַת־, מִרְקַחְתּוֹ; מִרְקָחוֹת, מִרְקְחוֹת־]

— **בֵּית־מִרְקַחַת** °. בַּיִת מִמְכַּר תְּרוּפוֹת שׁוֹנוֹת, מוּכָנוֹת אוֹ מִתְקָנוֹת מֵחֳמָרִים שׁוֹנִים, לְפִי מַתְכֹּנֵי רוֹפְאִים. — [בָּתֵּי־מִרְקַחַת]

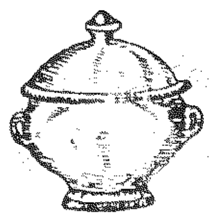
מרקית

מַרְקִיז ° ז׳ [צרפתית: marquis] תֹּאַר־אֲצִילוּת גָּבוֹהַּ בְּכַמָּה מְדִינוֹת אֵירוֹפָּה. [מַרְקִיזָה, מַרְקִיזִים, ־זוֹת]

מַרְקִית ° נ׳ [מן מָרָק] מָגֵס, קְעָרָה גְּדוֹלָה וַעֲמֻקָּה שֶׁמַּגִּישִׁים בָּהּ מָרָק לַשֻּׁלְחָן. — [מַרְקִית־, מַרְקִיּוֹת]

מְרֻקָּם °, מרוקם ת׳ [מן רקם, רֻקַּם] 1 *. עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־רוֹקֵם, קָלוּעַ אוֹ אָרוּג בְּחוּטֵי רִקְמָה: ״עָשָׂה לוֹ צֶלֶם מְרֻקָּם עַל בְּגָדָיו וְעַל לִבּוֹ, וְכָל מִי שֶׁהָיָה מִשְׁתַּחֲוֶה לְהָמָן הָיָה מִשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה״ (אסתר רבה ג, אחר הדברים). ״לֹא תִרְצַח מְרֻקָּם בְּצֶלֶם דְּמוּתִי״ (סידור רס״ג, שפו). ״הֵבִיא לִי יְהוֹנָתָן אֲפֻדָּה מְרֻקֶּמֶת״ (אבן־זהב, דויד קסט). [ובהשאלה:] ״כָּל נִים מִנִּימֵי נִשְׁמָתוֹ הָיָה אָרוּג וּמְרֻקָּם עִם הַיַּהֲדוּת הַלְּאֻמִּית״ (סוקולוב, אישים 220). 2 *. נוֹצָר, מִתְרַחֵשׁ: ״בֵּיצַת־הַשֶּׁרֶץ הַמְרֻקֶּמֶת״ (חולין ס ו). ״נִחוּשׁ וְצִפִּיָּה לַמְרֻקָּם בְּחֵיק הֶעָתִיד״ (קרמר, משמרות 11). — [מְרֻקֶּמֶת, מְרֻקָּמִים, ־מוֹת]

מִרְקָם °, מירקם ז׳ [מן רקם] 1. מַעֲשֵׂה־רִקְמָה: ״כָּל שָׂרוֹךְ, כָּל סֶרֶט, כָּל מִרְקָם חָבִיב״ (ש׳ שלום, שירים רמג). ״קִפְלֵי כָּרִית, גְּדִילֵי מִרְקָם״ (ברוידס, השחר 60). 2. טֶקְסְטוּרָה, מִבְנֶה הָרִקְמָה, אֹפֶן הֶעֶרְכוּתָם שֶׁל הַחֲלָקִים בְּחֹמֶר מֻרְכָּב: ״קְלִפָּתוֹ... עוֹטֶפֶת אֶת הָעֵצָה... וְהִיא בַּעֲלַת קַשְׁיוּת בִּיגוֹנִית מַבְהִיקָה וּבַעֲלַת מִרְקָם עָדִין וְאָחִיד״ (טבע וארץ, תש״ך 13). 3 [בהשאלה] מַסֶּכֶת, מִשְׁזָר: ״מִרְקָמִים שֶׁל חַיִּים״ (טביב, כערער 69). ״הַחִפָּזוֹן הוּא בְּעוֹכְרָיו שֶׁל הַמִּרְקָם הַסִּפּוּרִי מִבְּחִינָתוֹ הַפְּסִיכוֹלוֹגִית״ (ג׳ כצנלסון, גשר של נייר). ״מִרְקַם הַיְחָסִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. — [מִרְקַם־]

מִרְקֶמֶת ° נ׳ [מן רקם] מַסֶּכֶת, מִשְׁזָר: ״מַאֲרָג־גַּעְגּוּעִים וּמִרְקֶמֶת חֲלוֹם״ (עוגן, שירים 248). — [מִרְקֶמֶת־]

מֶרְקַנְטִילִיזְם ° ז׳ [מלאטינית: merx (mercis) סחורה] מִשְׁטָר כַּלְכָּלִי־מִסְחָרִי שֶׁשָּׁלַט בְּאֵירוֹפָּה בַּמֵּאוֹת 16–18 וְהָיָה מְבֻסָּס עַל הָעִקָּרוֹן כִּי הַכֶּסֶף הוּא הַיְסוֹד לְעָשְׁרָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה; רִכּוּזוֹ שֶׁל הַהוֹן בִּתְחוּמֵי הַמְּדִינָה יִתָּכֵן רַק עַל־יְדֵי קְבִיעַת מַאֲזָן חִיּוּבִי בְּסַחַר־הַחוּץ. לְפִי שִׁיטָה זוֹ נֶאֱסַר יְצוּא שֶׁל חָמְרֵי־גֶּלֶם וּמְכוֹנוֹת, וּמִצַּד שֵׁנִי הֻטְּלוּ מִכְסֵי־מָגֵן כְּבֵדִים עַל סְחוֹרוֹת־יְבוּא מִחוּץ־לָאָרֶץ. בַּמֵּאָה הַ־19 הֻחְלְפָה שִׁיטָה זוֹ בְּשִׁיטַת הַמִּסְחָר הַחָפְשִׁי.

מַרְקְסִיזְם °, מַרְכְּסִיזְם ° ז׳ תּוֹרָתָם שֶׁל קַרְל מַרְקְס וּפְרִידְרִיךְ אֶנְגֶּלְס (אֶמְצַע הַמֵּאָה הַ־19). הַמַּרְקְסִיזְם בָּנוּי עַל הַשְׁקָפַת־הָעוֹלָם שֶׁל הַמָּטֶרְיָאלִיזְם הַהִיסְטוֹרִי הָרוֹאָה אֶת הִתְפַּתְּחוּת הַחֶבְרָה, הַתַּרְבּוּת, הַמַּדָּע, הָאָמָּנוּת וְכָל קִנְיְנֵי הָרוּחַ כְּתוֹצָאָה שֶׁל הִתְפַּתְּחוּת כֹּחוֹת־הַיִּצּוּר בַּחֶבְרָה. עִקָּרוֹ שֶׁל הַמַּרְקְסִיזְם בְּנִתּוּחוֹ שֶׁל הִתְפַּתְּחוּת הַכַּלְכָּלִית בְּמִשְׁטָר הַקַּפִּיטָלִיסְטִי הַגּוֹרֶמֶת לְהַחְרָפַת הַנִּגּוּדִים הַמַּעֲמָדִיִּים שֶׁיִּסְתַּיְּמוּ עִם בּוֹא הַמַּהְפֵּכָה הַסּוֹצְיָאלִית.

— **מַרְקְסִיסְט** ° ° ז׳ חָסִיד תּוֹרַת הַמַּרְקְסִיזְם, נֶאֱמָן לְהַשְׁקָפַת הָעוֹלָם שֶׁל הַמָּטֶרְיָאלִיזְם הַהִיסְטוֹרִי לְפִי נִסּוּחָם וְהַנְחוֹתֵיהֶם שֶׁל מַרְקְס וְאֶנְגֶּלְס.

— **מַרְקְסִיסְטִי** ° ° ת׳ שֶׁהוּא לְפִי עֶקְרוֹנוֹת הַמַּרְקְסִיסְם, הַמַּתְאִים לַמַּרְקְסִיזְם: נִתּוּחַ מַרְקְסִיסְטִי שֶׁל הַחֶבְרָה. הַשְׁקָפַת־עוֹלָם מַרְקְסִיסְטִית.

א. **מִרְקָע °, מירקע** ז׳ [מן רקע] 1. רֶקַע, מִשְׁטָח: ״מוּל מִרְקַע כְּחוֹל הַשָּׁמַיִם״ (שנהוד, תה׳ יהואש, במארג ח). 2. לוּחַ לָבָן אוֹ בַּד לָבָן הַמְשַׁמֵּשׁ רֶקַע לַתְּמוּנוֹת הַמֻּקְרָנוֹת מִן הַמָּטוֹל (Screen): מִרְקַע לִתְמוּנוֹת שֶׁל סִרְטֵי קוֹלְנוֹעַ אוֹ שֶׁל שְׁקוּפִיּוֹת. — [מִרְקַע־]

ב. **מִרְקָע °, מירקע** ז׳ [מן רקע] רְקִיעָה: ״וְהֵמָּה רוֹקְדִים, הָרָאשִׁים בַּשָּׁמַיִם וּמְלוֹא תֵּבֵל־יָהּ הַמִּרְקָע לְרַגְלַיִם״ (ש׳ שלום, חי 46). ״קוֹל מִרְקַע פַּרְסוֹתָיו״ (יזהר, מישור 48). — [מִרְקַע־]

מֻרְקָע, מורקע ת׳ [מן רקע, רֻקַּע] 1. מְשֻׁטָּח, עָשׂוּי רְקוּעִים: ״כֶּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא״ (ירמיה י ט). ״רְקִיעַ סַפִּירָה מֻרְקָע״ (יהודה הלוי, ג 265). פַּחִים מֻרְקָעִים. 2 ° [בהשאלה] שִׁטְחִי, קַל־עֵרֶךְ: ״שֶׁאֵין מִשְׁנָתָם סְדוּרָה וְשֶׁאֵינָהּ עֲמֻקָּה כָּל צָרְכָּהּ, כִּי אִם מֻרְקַעַת־מְרֻדֶּדֶת עַל פְּנֵי עִנְיָנִים שׁוֹנִים״ (סוקולוב, אישים 245). ״זֹאת הִיא בְּהֶכְרֵחַ דִּילֶטַנְטִיּוּת שִׁטְחִית־מֻרְקַעַת״ (הוא, אישים 150). — [מֻרְקַעַת, מֻרְקָעִים, ־עוֹת]

מַרְקֵקָה ° נ׳ [מן רקק] עָבִיט קָטָן לִירֹק לְתוֹכוֹ. — [מַרְקֵקַת־, מַרְקֵקוֹת, מַרְקְקוֹת־]

מרר [אכדית: marāru; ארמית: מְרַר; ערבית: מַרַּ, מַרַר]

~ פָּעַ׳ **מָרַר** פ״ע הָיָה מַר: ״יֵמַר שֵׁכָר לְשֹׁתָיו״ (ישעיה כד ט). ״הַרְפֵּה־לָהּ, כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ״ (מלכים ב ד כז). — [לָמֹר; מַר, מָרָה; מַר, מָרָה, מָרִים; יֵמַר]

~ פִּעֵ׳ **מֵרֵר** פ״י גָּרַם מְרִירוּת, צַעַר, הִרְגִּיז: ״וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ, וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים״ (בראשית מט כג). ״אַבְרָהָם מְמָרֵר עַצְמוֹ וּמְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּיִסּוּרִים״ (שיר השירים רבה א, צרור המור). — [לְמָרֵר אֶת־, מְמָרֵר, יְמָרֵר]

~ הִתְ׳ **הִתְמָרֵר**°, 1°, סָבַל מְאֹד, הָיָה לוֹ רַע וָמַר: ״שֶׁנִּתְמָרְרוּ (בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל) בַּגָּלוּת״ (במדבר רבה יג). ״כָּל יְמֵיהֶם נָמַקּוּ בְּעֹנִים, וְחַיֵּיהֶם נִתְמָרְרוּ בִּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת וְאַכְזָרִיּוֹת״ (ביאליק, על חכמת). ״נִתְמָרֵר לִבּוֹ שֶׁל מְשֻׁלָּם בְּקִרְבּוֹ״ (שנהר, ב 270). 2°, בָּכָה בְּכִי מַר, הֵמַר: ״בְּנִי, עַל הַמֵּת הַזֵּב דִּמְעָה, הִתְמָרֵר וּנְהֵה קִינָה״ (בן־סירא לח טז). 3°, נַעֲשָׂה מַר, נִגְרְמָה תְּחוּשַׁת מְרִירוּת: ״רֵיחַ רָטֹב וְחָרִיף מִתְמָרֵר בְּתוֹךְ גַּלְגַּלֵּי־הָעֵינַיִם וּמִתְכּוֹחֵחַ בְּתוֹךְ הַגָּרוֹן״ (ליסיצקי, תולדות 182). — [לְהִתְמָרֵר, מִתְמָרֵר, יִתְ־]

~ 1 הִפְ׳ **הֵמַר** פ״י 1, גָּרַם מְרִירוּת, הֵבִיא סֵבֶל וְעִנּוּיִים: ״קְרֶאןָ לִי מָרָא, כִּי הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד״ (רות א כ). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּצֵר וּמֵמַר לִי דּוֹדִי״ (שבת פח:). 2 [אולי גם בקרבת משמעות אל הערבית: הֵמַר שפך (דמעות)] בָּכָה מָרָה, בָּכָה וְסָפַד: ״וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד, וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר״ (זכריה יב י). ״הָמֵר, בְּנִי, וְהָתֵם מִסְפֵּד, וְשִׁית אֶבְלוֹ כְּיוֹצֵא בוֹ״ (בן־סירא לח יח). ״הִיא תִּבְכֶּה וְתָמֵר עַל גּוֹרָלָהּ וְהוּא מַטִּיל אֵימָה עָלֶיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעג). — [לְהָמֵר; הֵמַרְתִּי... הֲמַרְתֶּם; מֵמֵר, יָמֵר]

~ 2 הִפְ׳ **הִמְרִיר**° פ״י 1, הָפַךְ לְמַר, הוֹסִיף טַעַם מַר: ״חִכּוֹ לְהַמְתִּיק וְלֹא לְהַמְרִיר״ (ינאי,). הַפִּלְפֵּל הִמְרִיר אֶת הַמָּרָק. 2, הֵמַר, גָּרַם מְרִירוּת: ״הַיִּסּוּרִין שֶׁהֵם מַמְרִירִין חַיָּיו״ (דוראן, אוהב משפט, איוב יג כו). ״וְיַד הַחַיִּים נָחֲתָה בוֹ וְהִמְרִירָה אֶת נַפְשׁוֹ״ (קרמר, משמרות 152). — [לְהַמְרִיר אֶת־, מַמְרִיר, יַ־]

~ 3 הִפְ׳ **הוּמַר**°, נַעֲשָׂה מַר: ״שְׂשׂוֹן נַפְשִׁי נִגְמַר וְצוּפִי בְּרוֹשׁ הוּמַר״ (משה אבן־עזרא, קודש סה). — [מוּמָר, יוּמַר]

~ 2 הָפְ׳ **הָמְרַר**°, נַעֲשָׂה מַר, הוּטְלָה בוֹ מְרִירוּת: ״הָמְרַר בְּיַד נוֹגְשִׂים אָצִים וַיִּשְׂטְמוּהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים״ (ינאי, סא). — [מְמֹרָר, יְמֹרַר]

~ נִפְ׳ **נִמְרַר**°, נַעֲשָׂה מַר, הָיָה לוֹ מַר: ״שֶׁנִּמְרְרוּ תְּחִלָּה בְּפֶה רַךְ, וּלְבַסּוֹף בְּעֹל קָשֶׁה״ (פיוטים, סידור 719). [לְהִמָּרֵר, נִמְרָר, יִמָּרֵר]

~ הִתְ׳ **הִתְמָרֵר*** נַעֲשָׂה מַר, קִבֵּל מְרִירוּת: ״הַמֹּר הַזֶּה, כָּל מִי שֶׁלִּקְּטוֹ יָדָיו מִתְמָרְרוֹת״ (שיר השירים רבה יג, צרור המור). — [לְהִתְמָרֵר, מִתְ־, יִתְ־]

— **מָרָה לוֹ נַפְשׁוֹ**, סָבַל צַעַר וְיָגוֹן: ״הַרְפֵּה־לָהּ, כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ״ (מלכים ב ד כז).

— **מֵרֵר בַּבֶּכִי**, בָּכָה בְּכִי מַר, הִרְבָּה לִבְכּוֹת: ״שְׁעוּ מִנִּי, אֲמָרֵר בַּבֶּכִי, אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי״ (ישעיה כב ד).

— **מֵרֵר אֶת חַיָּיו**, יָרַד לְחַיָּיו, הֵצִיק לוֹ קָשׁוֹת: ״וַיְמָרְרוּ (הַמִּצְרִים) אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה״ (שמות א יד). ״לֹא רָצוּ לְמָרֵר חַיֵּיהֶם בִּדְאָגוֹת לֶעָתִיד לָבוֹא״ (אחד העם, קצא).

מֶרֶר° ז׳ [מן מרר] מְרִירוּת: ״וְכָל צְבָא הַמָּרוֹם בּוֹכִים בְּמֶרֶר״ (אסתר רבה ג, אם על המלך). ״תְּמוּר גִּילָהּ בְּמֶרֶר תְּקוֹנְנוּ״ (ינאי, רצז). ״גַּלְמוּדָה... עַל בַּעְלָהּ בְּמֶרֶר בִּבְכִי קוֹלָהּ״ (יהודה הלוי, ד 157). ״וְאָנוּ בְּמֶרֶר, מִלֵּב מְנֻהָם״ (אביגועס, שירים כד). — [מֶרֶר־, מִרְרוֹ]

מֹרָה, ראה מְרוֹרָה.

מְרֵרָה, מרירה נ׳ [מן מרר] 1, כִּיס־הַמָּרָה הַמֵּכִיל אֶת הַמִּיץ הַמַּר וּמְסַיֵּעַ לְעִכּוּל הַשְּׁמָנִים בַּמְּזוֹנוֹת שֶׁנֶּאֶכְלוּ: ״יְפַלַּח כִּלְיוֹתַי וְלֹא יַחְמֹל, יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ מְרֵרָתִי״ (איוב טז יג). ״מָרָה הִיא לַחְלוּחִית מָרָה הַיּוֹצְאָה מִן הַמְּרֵרָה שֶׁבַּכָּבֵד וּמִתְגַּבֶּרֶת בָּאָדָם״ (רש״י סוטה ה.). 2° [בהשאלה] מְרִירוּת, סֵבֶל, דִּכָּאוֹן: ״כָּל דִּמְעוֹת עַמְּךָ, לִבּוֹ, נַפְשׁוֹ וּמְרֵרָתוֹ״ (ביאליק, אם יש). — [מְרֵרַת־]

— **נִשְׁפְּכָה (לָאָרֶץ) מְרֵרָתוֹ** [שאול מן איוב טז יג, ראה לעיל] סָבַל סֵבֶל רַב, שָׂבַע רֹגֶז וְיָגוֹן: ״אַתָּה מִתְקַצֵּף וְרוֹתֵחַ וּמְרֵרָתְךָ נִשְׁפֶּכֶת לָאָרֶץ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קיח). ״לֵב חוֹלֶה הַמָּלֵא תַּחֲנוּנִים וּמְרֵרָה נִשְׁפֶּכֶת״ (ביאליק, המתמיד).

מְרֹרִי° ת׳ [מן מרר; במקרא שֵׁם פרטי, בראשית מו יא] 1°, הַבָּא מִן הַמְּרֵרָה: ״הַשֶּׁתֶן הַמְּרֹרִי״ (פלקירא, צרי הגוף ג ה). 2°, מַר בְּיוֹתֵר: ״עֵז וּמְרֹרִי כְּאַבְנֵי הַבִּקְעָה״ (גלעד, גהר 22). — [מְרֹרִית, מְרֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

מְרֹרִית° נ׳ [מן מרר] סוּג שֶׁל צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִיִּים מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Picris), פְּרָחָיו הַלְּשׁוֹנִיִּים צְהֻבִּים. — [מְרֹרִית, מְרֹרִיּוֹת]

מַרְשׁ* ז׳ [מצרפתית: marchez לכת] 1, הֲלִיכָה בַּסָּךְ, מִצְעָד: ״לְמֶמְשֶׁלֶת הַמַּרְשׁ״ (ביאליק). מַרְשׁ שֶׁל חַיָּלִים. 2 [במוסיקה] שִׁיר־לֶכֶת, מַנְגִּינָה מַתְאֶמֶת לְקֶצֶב שֶׁל הֲלִיכָה: מַרְשׁ צְבָאִי. מַרְשׁ־אֵבֶל. מַרְשׁ־נִצָּחוֹן. 3, פְּקֻדָּה לָלֶכֶת אוֹ לְהִסְתַּלֵּק, כַּלֵּךְ־לְךָ! הִסְתַּלֵּק!: ״אִם כֵּן לֵךְ לִישׁוֹן! מַרְשׁ! כְּבָר בָּאָה הָעֵת!״ (ביאליק, אריה יב). — [מַרְשִׁים]

מַרְשֶׁה° ז׳ [מן רשה, הִרְשָׁה] מִי שֶׁנָּתַן יִפּוּי־כֹּחַ לְמִישֶׁהוּ לְהוֹפִיעַ בִּשְׁמוֹ: הָעוֹרֵךְ־דִּין טָעַן בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט בְּשֵׁם הַמַּרְשֶׁה שֶׁלּוֹ. — [מַרְשֵׁה־, מַרְשִׁים, ־שֵׁי־, מַרְשָׁה, מַרְשַׁת־, מַרְשׁוֹת]

מֻרְשֶׁה°, מורשה ז׳ [מן רשה, הֻרְשָׁה] מְיֻפֵּה־כֹּחַ, מִי שֶׁקִּבֵּל הַרְשָׁאָה לְהוֹפִיעַ אוֹ לִפְעֹל בְּשֵׁם אֲחֵרִים בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״יוֹנִים עֵינַיִךְ, הֵם הַנְּבִיאִים הַמֻּרְשִׁים״ (גנזי שכטר, ג 72). ״מִי שֶׁהִרְשָׁה לְאֶחָד וְרָצָה לְבַטֵּל הַשְּׁלִיחוּת וּלְהַרְשׁוֹת לְאַחֵר, הֲרֵי זֶה מְבַטֵּל וְאֵין לַמֻּרְשֶׁה לִכְתֹּב הַרְשָׁאָה״ (רמב״ם, שלוחין ג ח). ״מֻרְשֵׁי הַחֶבְרָה הֵם, כַּמּוּבָן, הַמַּנְהִיגִים הַנִּבְחָרִים״ (אחד העם, שיד). ״גַּבַּאי הָיָה לִשְׁכֵנִים, כְּעֵין מֻרְשֶׁה שֶׁנִּתְמַנָּה עֲלֵיהֶם מֵעַצְמוֹ״ (בורלא, עקביה 228). אֲסֵפַת מֻרְשִׁים שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת. — [מֻרְשֵׁה־, מֻרְשָׁה, מֻרְשַׁת־, מֻרְשִׁים, מֻרְשֵׁי־, מֻרְשׁוֹת]

— **בֵּית־מֻרְשִׁים**°, בֵּית־נִבְחָרִים, פַּרְלָמֶנְט, כְּנֶסֶת – מוֹסָד נִבְחָר שֶׁל מֻרְשֵׁי־הָעָם בִּמְדִינָה דֶּמוֹקְרָטִית הַמֻּסְמָכִים לְחוֹקֵק חֻקִּים לַמְּדִינָה.

מֻרְשׁוֹן°, מורשון ז׳ [מן מֻרְשֶׁה] פַּרְלָמֶנְט, כְּנֶסֶת, בֵּית־מֻרְשִׁים. [מֻרְשׁוֹן־, מֻרְשׁוֹנִים, ־נֵי־]

מַרְשׁוּנִי°, מוּרְשׁוּנִי ת׳ [מן מַרְשׁוּן] פַּרְלָמֶנְטָרִי, שֶׁל מַרְשׁוּן: סִיעוֹת מַרְשׁוּנִיּוֹת. — [מַרְשׁוּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְרֻשָּׁל*, מְרוּשָּׁל ת׳ [מן רשל, רֻשַּׁל] 1 °, בִּלְתִּי־מְסֻדָּר, מֻזְנָח: תַּלְמִיד מְרֻשָּׁל. אָדָם מְרֻשָּׁל בִּמְלַאכְתּוֹ. תִּלְבֹּשֶׁת מְרֻשֶּׁלֶת. 2 °, מְרֻפֶּה, שֶׁנַּעֲשָׂה כִּלְאַחַר־יָד, וּבְרִפְיוֹן: "הָיְתָה הֲלִיכָתוֹ בָּרְחוֹב מְעַט מְרֻשֶּׁלֶת" (בורלא, עקביה 125). [ובהשאלה:] "(מִלִּים רַבּוֹת) תּוֹכָן נֶאֱכַל... וְרַק קְלִפּוֹתֵיהֶן... מְשַׁמְּשׁוֹת אוֹתָנוּ שִׁמּוּשׁ רֶפְלֶקְטִיבִי וּמְרֻשָּׁל בִּגְבוּלוֹת מְצֻמְצָמִים" (ביאליק, גילוי וכיסוי). "עֲרָפֶל מְקֻטָּע וּמָטָר מְרֻשָּׁל" (חומסקי, אזוב 129). 3 *, נִגְרָר, נִסְרָח, מְדֻלְדָּל: "הָיוּ (בִּגְדֵי הַכֹּהֵן) מְרֻשָּׁלִין וּמְסֻלָּקִין אוֹ שֶׁהָיוּ מְשֻׁחָקִין וְעָבַד עֲבוֹדָתוֹ" (תוספתא מנחות א ח). — [מְרֻשֶּׁלֶת, מְרֻשָּׁלִים, ־לוֹת]

מַרְשָׁל◇ ז׳ [צרפתית: maréchal; מגרמנית עתיקה: marahscalh שַׁמַּשׁ־סוּסִים] תֹּאַר מְקֻבָּל לְדַרְגָּה הַפִּקּוּדִית הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בְּצִבְאוֹתֵיהֶן שֶׁל רֹב מְדִינוֹת אֵירוֹפָּה, מַצְבִּיא עֶלְיוֹן. — [מַרְשָׁלִים]

מִרְשָׁם°, מִירְשָׁם ז׳ [מן רשם] 1, מִתְוֶה, סְקִיצָה, תֵּאוּר כּוֹלֵל וְסִכְּמָתִי שֶׁל דְּבַר־מָה: מִרְשָׁם שֶׁל תָּכְנִית־הַבִּנְיָן. 2, לוּחַ־רְשִׁימוֹת, מַעֲשֵׂה הָרִשּׁוּם שֶׁל פְּרָטִים מְסֻיָּמִים: מִרְשַׁם הַתּוֹשָׁבִים. מִרְשָׁם יוֹמִי שֶׁל הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה. מִרְשַׁם הַתְּנוּדוֹת בְּמַכְשִׁיר. 3, מַתְכֹּן, רֶצֶפְט: מִרְשַׁם תְּרוּפוֹת. — [מִרְשַׁם־, מִרְשָׁמִים, מִרְשְׁמֵי־]

מִרְשָׁמָה°, מִירְשָׁמָה נ׳ [מן רשם] מִשְׂרָד לְרִשּׁוּם, מְקוֹם־הָרְשָׁמָה לִדְבַר־מָה. — [מִרְשֶׁמֶת־, מִרְשָׁמוֹת, מִרְשְׁמוֹת־]

מְרֻשָּׁע*, מְרוּשָּׁע ת׳ [מן רשע, רֻשַּׁע] רַע בְּתַכְלִית, הַנּוֹבֵעַ מִתּוֹךְ רִשְׁעוּת וָרֹעַ: "לֹא לַשָּׁוְא יָגִיעוּ בְּצִנָּה הַמְרֻשַּׁעַת" (חומסקי, אזוב 117). יַחַס גַּס וּמְרֻשָּׁע. — [מְרֻשַּׁעַת, מְרֻשָּׁעִים, ־עוֹת]

– רָשָׁע מְרֻשָּׁע*, רָשָׁע שֶׁאֵין גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ, רָשָׁע גָּמוּר: "וְיָכוֹל כָּל אָדָם לְהִקָּרֵא רָשָׁע וּמְרֻשָּׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם" (יסודי התשובה, לפי ב״י).

מֻרְשָׁע*, מוּרְשָׁע ת׳ [מן רשע, הֻרְשַׁע] שֶׁיָּצָא חַיָּב בַּדִּין, שֶׁנִּמְצָא אָשֵׁם: הָאָסִיר הַמֻּרְשָׁע הוּבַל לְבֵית־הַכֶּלֶא. — [מֻרְשַׁעַת, מֻרְשָׁעִים, ־עוֹת]

מִרְשַׁעַת נ׳ [מן רשע] אִשָּׁה רָעָה, רְשָׁעָה: "עֲתַלְיָהוּ הַמִּרְשַׁעַת, בָּנֶיהָ פָרְצוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים" (דברי הימים ב כד ז). — [מִרְשָׁעוֹת]

מְרֻשָּׁף°, מְרוּשָּׁף ת׳ [מן רֻשַּׁף; ראה גם רשף] נוֹצֵץ, מֵפִיץ רְשָׁפִים: "כּוֹכָבִים בָּרָקִיעַ, וַאֲנִי עִמָּהֶם כּוֹכָב מְרֻשָּׁף" (ש׳ שלום, שירים שסא). "מַבִּיט הָעֶרֶב בְּעַיִן שֶׁל זָהָב עַל הָעוֹלָם... וּמְרֻשָּׁפִים שְׁחָקָיו" (טברסקי, אקוסטה א 130). — [מְרֻשֶּׁפֶת, מְרֻשָּׁפִים, ־פוֹת]

מְרֻשָּׁשׁ°, מְרוּשָּׁשׁ ת׳ [מן רשש, רֻשַּׁשׁ; ראה גם ריש] מְרוֹשָׁשׁ, מְדֻלְדָּל, שֶׁיָּרַד מִנְּכָסָיו: פְּלוֹנִי רָשׁ־מְרֻשָּׁשׁ. בֵּית־עֵסֶק מְרֻשָּׁשׁ. — [מְרֻשֶּׁשֶׁת, מְרֻשָּׁשִׁים, ־שׁוֹת]

מְרֻשָּׁת°, מְרוּשָּׁת ת׳ [מן רשת, רֻשַּׁת] 1, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: סְבָכָה מְרֻשֶּׁתֶת. 2, מְכֻסֶּה רֶשֶׁת, שֶׁנִּתַּן עָלָיו סְרִיג: חַלּוֹנוֹת מְרֻשָּׁתִים בְּבֵית־הַסֹּהַר. — [מְרֻשֶּׁתֶת, מְרֻשָּׁתִים, ־תּוֹת]

– מְרֻשְׁתֵי־כָנָף°, שֵׁם כּוֹלֵל לִסְדָרוֹת אֲחָדוֹת שֶׁל חֲרָקִים שֶׁלְּכַנְפֵיהֶם צוּרַת רֶשֶׁת (Neuroptera): הָאֲרִינִמְלִים וְהַשְּׁפִירִיּוֹת נִמְנִים עִם מְרֻשְׁתֵי־הַכָּנָף.

מָרַת* נ׳ רְאֵה ג. מָרָה*.

מָרַת־רוּחַ נ׳ רְאֵה מֹרָה.

מָרָתוֹן° ש״פ [שֵׁם כְּפָר וּמִישׁוֹר בַּחוֹפוֹ הַמִּזְרָחִי שֶׁל גָּלִיל אַטִּיקָה בְּיָוָן הָעַתִּיקָה, שֶׁבּוֹ הִתְנַהֵל בִּשְׁנַת 490 לִפְנֵי הַסְּפִירָה הַנּוֹצְרִית קְרָב בֵּין הַיְּוָנִים וּבֵין הַפַּרְסִים, שֶׁהִסְתַּיֵּם בְּנִצְחוֹן הַיְּוָנִים; אֶת בְּשׂוֹרַת הַנִּצָּחוֹן הֵבִיא הַחַיָּל פִידִיפִּידֶס שֶׁרָץ כָּל הַדֶּרֶךְ מִמָּרָאתוֹן לְאַתּוּנָה (42 קִילוֹמֶטֶר ו־195 מֶטֶר) וְכָרַע־נָפַל בְּהַגִּיעוֹ לָעִיר; וּמִכָּאן:]

– מֵרוֹץ־מָרָתוֹן° [בַּסְּפּוֹרְט בָּאַתְלֵטִיקָה הַקַּלָּה] כִּנּוּי לְתַחֲרוּת־רִיצָה בַּדֶּרֶךְ הָאֲרֻכָּה בְּיוֹתֵר (42 קִילוֹמֶטֶר ו־195 מֶטֶר).

מֻרְתָּח*, מוּרְתָּח ת׳ [מן רתח, הֻרְתַּח] 1 °, שֶׁהִרְתִּיחוּ אוֹתוֹ, שֶׁחִמְּמוּהוּ עַד שֶׁרָתַח: מַיִם מֻרְתָּחִים. חָלָב מֻרְתָּח. 2 * [בהשאלה] נִרְגָּשׁ בְּיוֹתֵר, נִסְעָר: "אָתִיתִי לְחַנְּנָךְ בְּלֵב קָרוּעַ וּמֻרְתָּח" (יוצר ליום ב ראש השנה). "כַּמָּה קָרוּעַ וּמֻרְתָּח לִבִּי, וְאֵשׁ בּוֹעֶרֶת קִרְבִּי" (ברקוביץ, תר׳ מעשה קכד). "כָּל הָעוֹלָם עוֹמֵד יָחִיל וּמֻרְתָּח לְפָנֶיךָ" (ש׳ שלום, חי 108). "מֻרְתַּח־אֵיבָה וּקְצַר־אַפַּיִם פִּיתוֹן צָפָה בַּחֲדָרַיִר" (שלונסקי, תר׳ פושקין 165). הָעִיר הָיְתָה כֻּלָּהּ מֻרְתַּחַת וּמְסֹעֶרֶת. — [מֻרְתַּחַת, מֻרְתָּחִים, מֻרְתָּחוֹת]

מְרֻתָּח*, מְרוּתָּח ת׳ [מן רתח, רֻתַּח] 1 *, שֶׁחִמְּמוּ אוֹתוֹ הַרְבֵּה בְּתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִים: "הָאִלְפָּס וְהַקְּדֵרָה שֶׁהֶעֱבִירָן (מִן הָאוּר) מְרֻתָּחִין" (שבת ג ה). "מְעֶיהָ שֶׁל אִשָּׁה מְרֻתָּחִין, וְהַוָּלָד נָתוּן בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ" (ויקרא רבה יד). "דָּמוֹ בְּחֻמּוֹ אֶל קְדֵרוֹת מְרֻתָּחוֹת" (הנגיד, דיואן 50). בָּשָׂר מְרֻתָּח. 2 ° [בהשאלה] נִסְעָר וְנִרְגָּשׁ בְּיוֹתֵר: "אֲחוּזֵי עֲוִית וּמְרֻתְּחֵי־קֶצֶף" (ביאליק, ראיתיכם). "וַאֲנִי מְעַי מְרֻתָּחִים וּלְבָבִי נִתְחַמֵּץ בְּקִרְבִּי" (שנהר, ג 218). "וּכְמוֹ בֵּין עַמּוּדֵי־תְלִיָּה נַפְשִׁי הַמְסֹעָרָה, הַמְרֻתָּחָה, נִקְלַעַת" (שמעוני, הכיבר 261—262). "כְּסוּסִים מְרֻתָּחִים, אַדִּירֵי־קְרָב" (טמקין, שירים ריט). — [מְרֻתַּחַת, מְרֻתָּחִים, מְרֻתָּח]

מַרְתֵּחַ°, מִירְתֵּחַ ז׳ [מן רתח] 1, רְתִיחָה חֲזָקָה: "כְּמַרְתֵּחַ־מַיִם בְּיוֹרָה מְכֻסָּה" (שלונסקי, תר׳ טיל 223). "זֶה מִשְׁטַח הָאוֹרָה מֵאֲלִיף אֶת קְסָמָיו בְּמַרְתֵּחַ עֲשָׁנִים וּנְגֹהוֹת וּבְרָקִים" (עוגן, שירים 295). 2 [ברוקחות] תַּמְצִית שֶׁמִּצְּתָה עַל־יְדֵי רְתִיחָה (Decoct). — [מַרְתַּח־]

מַרְתֵּחַ° ז׳ [מן רתח; ארמית: מַרְתְּחָא — תרגום ירושלמי של 'מרחשת' (ויקרא ב ז)] דּוּד־מַיִם הַמְתֻקָּן בְּדִירוֹת שֶׁמֵּימָיו מֻרְתָּחִים עַל־יְדֵי חַשְׁמַל וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְאַסְפָּקַת מַיִם חַמִּים לְצָרְכֵי הַדַּיָּרִים (רְחִיצָה, שְׁטִיפַת־כֵּלִים וְכַדּוֹמֶה) (Boiler). — [מַרְתַּח־, מַרְתְּחִים, מַרְתְּחֵי־]

מַרְתִּיָּה* נ׳ [מערבית: מַרְתִּ'יַה הספד, קינה] כִּנּוּי בְּשִׁירַת־סְפָרַד לְשִׁיר־קִינָה עַל נִפְטָר, וְכֵן לְקִינוֹת לְתִשְׁעָה בְּאָב (הנגיד, דיואן 58). — [מַרְתִּיּוֹת]

מְרֻתָּךְ°, מְרוּתָּךְ ת׳ [מן רתך, רֻתַּךְ] מְחֻבָּר בְּשִׁיטַת רִתּוּךְ, מְחֻבָּר עַל־יְדֵי חִמּוּם בְּאֵשׁ חֲזָקָה עַד כְּדֵי הַתָּכַת הַמַּתֶּכֶת: צִנּוֹרוֹת מְרֻתָּכִים. חֶלְקֵי־מַתֶּכֶת מְרֻתָּכִים בְּשַׁלְהֶבֶת שֶׁל אֲצֶטִילֶן. — [מְרֻתֶּכֶת, מְרֻתָּכִים, ־כוֹת]

מַרְתֵּכָה° נ׳ [מן רתך] מְכוֹנַת־רִתּוּךְ חַשְׁמַלִּית. — [מַרְתֵּכַת־, מַרְתֵּכוֹת, מַרְתְּכוֹת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; °ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

מַרְתֵּם°, מירתם ז' [מן רתם] מַעֲרֶכֶת כְּלֵי־הָרְתֵמָה: "לְיַד מַרְתֵּם־הַסּוּסִים שֶׁל הַתּוֹתָח הַקִּיצוֹן" (שלונסקי, תר' הדון א 366). — [מַרְתֵּם־]

מֻרְתָּע°, מורתע ת' [מן רתע, הֻרְתַּע] מוּזָז לְאָחוֹר, מוּסָּט: יָד מֻרְתַּעַת מִבֶּהָלָה. — [מֻרְתַּעַת, מֻרְתָּעִים, ־עוֹת]

מַרְתֵּף* ז' [ארמית: מַרְתְּפָא; ראה גם רתף] 1*. מַחְסָן תַּת־קַרְקָעִי לַאֲצִירַת חָמְרֵי־מָזוֹן (יַיִן, שֶׁמֶן וְכוּ) בְּשֶׁל הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה הַנְּמוּכָה הַיַּחֲסִית הַקַּיֶּמֶת בְּתוֹכוֹ: "וְלָמָּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּמַּרְתֵּף? מָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ" (פסחים א א). "לְאָדָם שֶׁהִכְנִיס יֵינוֹ בְּמַרְתֵּף" (שמות רבה כ). 2°. חֶדֶר אוֹ דִּירַת־מְגוּרִים מִתַּחַת לִפְנֵי הַקַּרְקַע: "וְעַלֶּטֶת הַמַּרְתֵּף וּשְׁרִיקַת הַשַּׂעַר" (ביאליק, זוהר). — [מַרְתֵּף־, מַרְתְּפִים, מַרְתְּפֵי־]

מֻרְתָּף°, מרותף ת' [מן רתף, רֻתַּף] סָגוּר בְּמַרְתֵּף, כָּלוּא: "הָיִיתִי נַעֲרָה לְמוּדַת אֲפֵלָה, בַּת־מַרְתֵּף, כְּלִי מֻרְתֶּפֶת, סְגוּרָה וּבוֹדֶדֶת" (צייטלין, האש 362). "מִכְּסוּפֵי כָּל הַיְצוּרִים אֶל אֱלֹהִים אַדִּירִים הַמֻּרְתָּפִים תּוֹכָם" (רגלסון, חקוקות 166). — [מֻרְתֶּפֶת, מֻרְתָּפִים, מֻרְתָּפוֹת]

מַרְתְּפוֹן° ז' [מן מַרְתֵּף] מַרְתֵּף קָטָן. — [מַרְתְּפוֹן־, מַרְתְּפוֹנִים, מַרְתְּפוֹנֵי־]

מַרְתְּפִּי° ת' [מן מַרְתֵּף] שֶׁל מַרְתֵּף, הַנִּמְצָא בְּמַרְתֵּף: דִּירָה מַרְתְּפִּית טְחוּבָה. — [מַרְתְּפִּית, ־פִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

מְרַתֵּק° ת' [מן א. רתק, רִתֵּק¹] 1. מְחַבֵּר, מְקַשֵּׁר. 2 [בהשאלה] מוֹתֵחַ וּמוֹשֵׁךְ בְּיוֹתֵר אֶת לֵב הַקּוֹרֵא אוֹ הַשּׁוֹמֵעַ אוֹ הָרוֹאֶה וְקוֹשְׁרוֹ אֵלָיו: סִפּוּר מְעַנְיֵן וּמְרַתֵּק, תְּמוּנָה מְרַתֶּקֶת. — [מְרַתֶּקֶת, ־תְּקִים, ־קוֹת]

מְרֻתָּק°, מרותק ת' [מן רתק, רֻתַּק] 1. כָּבוּל, אָסוּר: הָאֲסִירִים הוּבְלוּ כְּשֶׁהֵם מְרֻתָּקִים זֶה אֶל זֶה בִּכְבָלִים. 2° [בהשאלה] קָשׁוּר וְדָבוּק, כָּרוּךְ: "הִכַּרְתִּי בּוֹ אֶת הָאָדָם, שֶׁאֵינוֹ מְרֻתָּק לְהֶגְיוֹן הַקָּטָן" (פיכמן, שבט). פְּלוֹנִי מְרֻתָּק לִמְקוֹם־עֲבוֹדָתוֹ בְּתֹקֶף צַו הַמֶּמְשָׁלָה. הַחוֹלֶה מְרֻתָּק אֶל מִטָּתוֹ יָמִים רַבִּים. כֹּחוֹת־צָבָא גְּדוֹלִים מְרֻתָּקִים לַמָּקוֹם. — [מְרֻתֶּקֶת, מְרֻתָּקִים, ־קוֹת]

מ"ש ר"ת 1. מִלַּת־שְׁאֵלָה. 2. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. 3. מַאי שְׁנָא? (מַה שּׁוֹנֶה? מַה הַהֶבְדֵּל?). 4. מַה שֶּׁאָמַר, מַה שֶּׁכָּתַב.

מַשָּׂא ז' [מן נשא] 1. נֵטֶל, מִטְעָן, דָּבָר שֶׁנּוֹשְׂאִים: "וְאַל־תִּשְׂאוּ מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (ירמיה יז כא). "כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ" (שמות כג ה). [ובהשאלה על החכמה] "וְצַוְּארֵיכֶם בְּעֻלָּהּ הָבִיאוּ, וּמַשָּׂאָהּ תִּשָּׂא נַפְשְׁכֶם" (בן־סירא נא ג). 2. נְשִׂיאָה, הַחְזָקַת דְּבָרִים שׁוֹנִים וְהַעֲבָרָתָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ" (במדבר ד יט). "מִטַּמְּאִין... בְּמַגָּע... וְאֵינָם מִטַּמְּאִין בְּמַשָּׂא" (כלים א א). 3. כֹּבֶד, טֹרַח, סֵבֶל, מַעֲמָסָה: "אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם" (דברים א יב). "וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ?" (שמואל ב יט לו). "שָׁחָה נַפְשִׁי לֶעָפָר תַּחַת מַשָּׂא אַהֲבַתְכֶם" (ביאליק, שחה). 4 [בהשאלה] חָזוֹן, דִּבְרֵי נְבוּאָה שֶׁהַנָּבִיא נוֹשֵׂא עַל מִישֶׁהוּ: "מַשָּׂא בָּבֶל, אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ" (ישעיה יג א). "מַשָּׂא דְבַר־ה' עַל־יִשְׂרָאֵל" (זכריה יב א). "וַיֶּחֱזוּ לָךְ (נְבִיאֵי־הַשֶּׁקֶר) מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים" (איכה ב יד). — [מַשָּׂא־, מַשָּׂאִי, מַשָּׂאֲךָ... מַשַּׂאֲכֶם; מַשָּׂאוֹת, מַשְׂאוֹת־]

— **לְאֵין מַשָּׂא**, (הַרְבֵּה, כָּבֵד) עַד שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְשָׂאתוֹ: "וַיָּבֹא יְהוֹשָׁפָט וְעַמּוֹ לָבֹז אֶת־שְׁלָלָם וַיִּמְצְאוּ בָהֶם לָרֹב... וַיְנַצְּלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא" (דברי הימים ב כ כה).

— **מַשָּׂא לַעֲיֵפָה** (ישעיה מו א), מַשָּׂא כָּבֵד וּמְיַגֵּעַ בְּיוֹתֵר, נֵטֶל רַב.

— **מַשָּׂא־וּמַתָּן***. 1*. עֵסֶק, מִקָּח־וּמִמְכָּר, מִסְחָר: "בְּשָׁעָה שֶׁהַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין אַף מַשָּׂא־וּמַתָּן מִתְבָּרֵךְ" (דברים רבה ז). "הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה... וְלֹא מַשָּׂא־וּמַתָּן" (ברכות יז.). "אִשְׁתּוֹ, אֵשֶׁת־חַיִל, עוֹסֶקֶת בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן שֶׁל מִסְחָר" (עגנון, אלו שפא). 2°. שִׂיחַ־וָשִׂיג, דִּין־וּדְבָרִים, דִּיּוּן בֵּין צְדָדִים לְשֵׁם בֵּרוּר הַתְּנָאִים לְהֶסְכֵּם וְכַדּוֹמֶה: "וְרַק מִתּוֹךְ הַשְׁקָפָתוֹ זוֹ יֵשׁ מָקוֹם, וְאוּלַי גַּם אֵיזֶה עֵרֶךְ, לְכָל הַמַּשָּׂא־וְהַמַּתָּן" (ביאליק, חבלי לשון). "אָרְחָם וְרִבְעָם, מַשָּׂאָם וּמַתָּנָם, שִׂיחָם וְשִׂיגָם" (ברקוביץ, הראשונים יח). מַשָּׂא־וּמַתָּן מְדִינִי עַל בְּרִית כַּלְכָּלִית. הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן עִם נְצִיגֵי הַמְּדִינָה מִתְקַדֵּם בְּהַצְלָחָה. 3*. עִסּוּק, הִתְעַסְּקוּת, הִתְנַהֲגוּת: "וִיהֵא מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת" (יומא פו.).

— **מַשָּׂא־נֶפֶשׁ**. 1. דָּבָר אָהוּב וְיָקָר: "בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם... אֶת־מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת־מַשָּׂא נַפְשָׁם, בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם" (יחזקאל כד כה). 2°. אִידֵיאָל, שְׁאִיפָה, דָּבָר אוֹ מַטָּרָה שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא אֲלֵיהֶם אֶת נַפְשׁוֹ: "עַל כָּל מַשָּׂא־נֶפֶשׁ חָזוֹן נָשָׂאתָ" (יל"ג, שירה א). "נְבִיאִים, מַשָּׂא־נֶפֶשׁ, אִידֵיאָלִים" (ברנר, יא 85). "שְׁלֵמוּת־גּוֹרָל כָּזוֹ יְכוֹלָה לִהְיוֹת מַשָּׂא־נֶפֶשׁ לְכֻלָּנוּ" (ברש, ג 22). "מַשָּׂא־נַפְשֵׁנוּ לְכוֹנֵן לָנוּ הַפַּעַם קִיּוּם לְדוֹרוֹת אֲרֻכִּים" (שטיינמן, פרודות). [ראה גם מַשָּׂאָה, מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ]

— **מַגָּע־וּמַשָּׂא°** [שאול מן הביטויים הרווחים בתלמוד בהלכות טומאה: "מִטַּמְּאִין... בְּמַגָּע... וְאֵינָם מִטַּמְּאִין בְּמַשָּׂא", כלים א א ועוד] יַחַס, שַׁיָּכוּת, שִׂיחַ־וָשִׂיג, מַשָּׂא־וּמַתָּן, קֶשֶׁר: אֵין לִי כָּל מַגָּע־וּמַשָּׂא עִם פְּלוֹנִי. נִפְסַק הַמַּגָּע־וּמַשָּׂא בֵּין הַצְּדָדִים.

— **הָיָה עָלָיו לְמַשָּׂא**, הִכְבִּיד עָלָיו, גָּרַם לוֹ טֹרַח: "אִם עָבַרְתָּ אִתִּי — וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא" (שמואל ב טו לג). "נוֹסַף עוֹד אֶחָד עַל עֲנִיֵּי הָאָרֶץ הַהִיא, וַהֲרֵי הוּא לְמַשָּׂא עַל עַם הָאָרֶץ" (אחד העם, לה).

מַשָּׂא, מַשֹּׂא פָּנִים, ראה מַשּׂוֹא.

מֻשָּׂא°, מושא ז' [מן נשא, הֻשָּׂא] [בתחביר] אוֹבְּיֶקְט, שֵׁם־עֶצֶם שֶׁהַפְּעֻלָּה הַמֻּבַּעַת בַּנָּשׂוּא שֶׁבַּמִּשְׁפָּט עוֹבֶרֶת עָלָיו בְּמֵישָׁרִים עַל־יְדֵי יַחַס־הַפָּעוּל ("מֻשָּׂא יָשָׁר"), אוֹ מִתְקַשֶּׁרֶת אִתּוֹ בְּיַחַס אַחֵר ("מֻשָּׂא עָקִיף"): בַּמִּשְׁפָּט "אָהַב אֶת הַמְּלָאכָה", הַשֵּׁם "מְלָאכָה" הוּא מֻשָּׂא יָשִׁיר; בַּמִּשְׁפָּט "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ" — "כֶּבֶשׂ" הוּא מֻשָּׂא עָקִיף. — [מֻשָּׂא־, מֻשָּׂאִים, מֻשְּׂאֵי־]

מש"א ר"ת מַה שֶּׁאָמַר.

מש"א ר"ת מַה שֶּׁאִי־אֶפְשָׁר.

מַשָּׁא ז' [מן ב. נשא; ראה גם מַשֶּׁה] תְּבִיעַת חוֹב: "מַשָּׁא אִישׁ־בְּאָחִיו אַתֶּם נֹשִׁים" (נחמיה ה ז). — [מַשָּׁא־]

מַשְׁאָב ז׳ [מן שאב; רווח בייחוד הריבוי: מַשְׁאַבִּים] 1, מָקוֹם שֶׁהָרוֹעִים שׁוֹאֲבִים לְתוֹכוֹ מַיִם לְהַשְׁקוֹת אֶת עֶדְרֵיהֶם: ״מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים״ (שופטים ה יא). 2 ° [בהשאלה] מְקוֹם־שְׁאִיבָה, מָקוֹר, עֲתוּדָה, כְּלַל הָאֶמְצָעִים הָעוֹמְדִים לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁל אִרְגּוּן אוֹ שֶׁל מְדִינָה (אוֹצְרוֹת־טֶבַע, חָמְרֵי־גֶלֶם, כְּסָפִים, הֶשֵּׂגֵי רוּחַ וּמַדָּע וְכוּ׳) (Resource): הָאֱנוֹשׁוּת מְחַפֶּשֶׂת דְּרָכִים לְנִצּוּל מָלֵא שֶׁל מַשְׁאַבֵּי הַמָּזוֹן שֶׁבָּעוֹלָם. הַמַּאֲמָר דָּן בְּמַשְׁאַבֵּי הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית וּבִמְנִיעֶיהָ. מַשְׁאַבִּים אִינְטֶלֶקְטוּאָלִיִּים שֶׁל הָעָם. — [מַשְׁאַב־, מַשְׁאַבִּים, מַשְׁאַבֵּי־]

מַשְׁאָב °, מִישְׁאָב ת׳ [מן שאב] 1, חֹמֶר שֶׁנִּשְׁאַב וְהוּצָא: הָרוֹפֵא בָּחַן אֶת מִשְׁאַב הַדָּם שֶׁל הַחוֹלֶה. 2, שְׁאִיבָה: ״שָׁם מֵי־גּוֹזֵחַ כָּל מִשְׁאָב, רְצוֹנְךָ שְׁתֵה אוֹ זְרֹק״ (שניאור, לילדי ישראל קמט). ״זוֹ רֵאשִׁית יְנִיקָה וּמִשְׁאָב״ (ברוידס, שרשים 51). — [מִשְׁאַב־, מִשְׁאָבִים, מִשְׁאֲבֵי־]

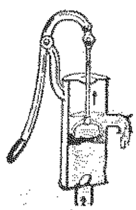
תבנית של משאבה

מַשְׁאֵבָה ° נ׳ [מן שאב] מְכוֹנָה לִשְׁאִיבַת נוֹזְלִים, גַּרְגְּרִים וְעוֹד, לְהוֹצָאַת גַּזִּים אוֹ לְהַכְנָסָתָם אוֹ לְהַעֲבָרָתָם לְמָקוֹם אַחֵר. רַבִּים טִיפּוּסֵי הַמַּשְׁאֵבוֹת וְשׁוֹנוֹת תַּבְנִיּוֹתֵיהֶן: מַשְׁאֵבַת־בְּכִיָּה. מַשְׁאֵבַת־יְנִיקָה. מַשְׁאֵבוֹת־אֲוִיר לְנִפּוּחַ צְמִיגִים בְּגַלְגַּלֵּי כְּלֵי־רֶכֶב. — [מַשְׁאֵבַת־, מַשְׁאֵבוֹת, מַשְׁאֵבוֹת־]

מַשְׁאָג °, מִשְׁוֹאָג ת׳ [מן שאג] שֶׁנִּשְׁמָעוֹת בּוֹ שְׁאָגוֹת, רוֹעֵשׁ וְסוֹאֵן: ״הָעִיר הַצּוֹמַחַת, שֶׁכַּיּוֹם הִיא מַשְׁאֶגֶת רִבְבוֹת־קוֹלוֹת, מְתוֹפֶפֶת צְעָדִים אִטִּיִּים וְחוֹפְזָנִיִּים״ (טברסקי, ארדס 230). — [מַשְׁאֶגֶת, מַשְׁאָגִים, מַשְׁאָגוֹת]

מַשָּׁאָה נ׳ [מן ב.נשא; ראה גם מַשָּׁא, מַשָּׁה] חוֹב, מַה שֶּׁהַנּוֹשֶׁה (הַמַּלְוֶה) תּוֹבֵעַ מֵאֵת הַלֹּוֶה: ״כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה״ (דברים כד י). — [מַשַּׁאת־, מַשָּׁאוֹת, מַשְּׁאוֹת־]

מַשָּׂאָה נ׳ [מן נשא; ראה גם מַשְׂאֵת] 1, הֲרָמָה, נְשִׂיאָה: ״תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ, מַשְׂאַת כַּפַּי — מִנְחַת־עָרֶב״ (תהלים קמא ב). 2, כִּנּוּי לְעָשָׁן עוֹלֶה, עַמּוּד־עָשָׁן הַמִּתְנַשֵּׂא לְמַעְלָה: ״בֹּעֵר אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה״ (ישעיה ל כז). — [מַשְׂאַת־, מַשָּׂאוֹת, מַשְּׂאוֹת־]

— מַשְׂאַת־יָד ^, הֲרָמַת־יָד, יָד רָמָה: ״גְּאוּלִים עָבְרוּ בְּמַשְׂאַת־יָד״ (פסח אמונים, ערבית לז׳ פסח).

— מַשְׂאַת־לֵב °, מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ, שְׁאִיפָה עַזָּה: ״מַשְׂאוֹת לֵב־אֵם בַּהֲמוֹן רַחֲמָיו״ (ביאליק, פרידה). ״הֲלֹא זֹאת מַשְׂאַת־לֵב הַדּוֹרוֹת״ (טנאי, ארץ 6). ״מַשְׂאַת־לֵב לוֹ הָיְתָה״ (מאירוביץ, הטללים 69).

— מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ °, מַשָּׂא־נֶפֶשׁ, אִידֵיאָל, דָּבָר שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא אֵלָיו אֶת נַפְשׁוֹ: ״אֱלִישֶׁבַע בִּתִּי חֶמְדַּת־לְבָבִי, וְאִשְׁתִּי מַשְׂאַת־נַפְשִׁי, שָׁלוֹם לָכֶן״ (מאפו, שנז). ״מַשְׂאַת־נַפְשִׁי״ (מאנה). ״מְקוֹר חַיִּים, מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ וֶאֱמוּנָה״ (ביאליק, מכתב). ״גַּעְגּוּעָיו, שְׁאִיפָתוֹ, מַשְׂאַת־נַפְשׁוֹ וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ מְקֻדָּשִׁים אַךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, לְהַשִּׂיגוֹ, לְרָכְשׁוֹ וְלִרְאוֹתוֹ בְּחָזוֹן״ (ברדיצ׳בסקי, מאז ריום קמג). ״הָיָה טָרוּד כָּל יְמוֹת הַקַּיִץ בְּיִסּוּד אֲגֻדָּה סִפְרוּתִית בָּעִיר, אֲשֶׁר הָיְתָה מַשְׂאַת־נַפְשׁוֹ מֵאָז״ (גנסין, א 88).

״עַמְמִיּוּת פְּשׁוּטָה וַעֲנָוָה תָּמִיד הָיְתָה מַשְׂאַת־נַפְשִׁי הַנִּלְהָבָה״ (שמעוני, ביבר 74).

מַשְׁאוֹב ° ז׳ [מן שאב] דְּלִי אוֹ פַּךְ לִשְׁאִיבָה מִתּוֹךְ בּוֹר אוֹ מִתּוֹךְ בְּאֵר. — [מַשְׁאוֹב־, מַשְׁאוֹבִים, מַשְׁאוֹבֵי־]

מַשָּׂאוֹי * ז׳ [צורת־משנה של מַשּׂוֹי, מַשּׂוֹא, מַשָּׂא; מן נשא] מַשָּׂא, דָּבָר שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא: ״שֶׁנֶּאֱמַר ׳תַּחַת מַשָּׂאוֹ׳ — מַשָּׂאוֹי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בּוֹ״ (בבא מציעא ב ו). ״הֵבִיא שְׁלֹשָׁה מַשּׂוֹאִין כְּאַחַת״ (ירושלמי דמאי כב ג). ״הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹי עַל כְּתֵפוֹ״ (בבא מציעא קה:). ״הֵבִיא כַּמָּה מַשּׂוֹאֵי גְמַלִּים״ (מגד, החי 85) — [מַשָּׂאוֹי־, מַשּׂוֹאִים, מַשּׂוֹאֵי־]

מַשָּׁאוֹן ז׳ [מן א.נשא, נשה] 1, נְשִׁיָּה, שִׁכְחָה: ״תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן, תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל״ (משלי כו כו). ״וּשְׁמוֹ אֲשֶׁר כֻּסָּה כַּיּוֹם בְּמַשָּׁאוֹן־יוֹפִיעַ כַּבָּרָק״ (ביאליק, המתמיד). 2 ^, שְׁאִיָּה, שְׁמָמָה, מִדְבָּר: ״חֵלֶק יְשִׁימוֹן לִי וְשַׁמּוֹת וּמַשָּׁאוֹן וְצִמָּאוֹן וְצִיָּה״ (הגגיד, דיואן 156). — [מַשְּׁאוֹן־]

מַשָּׁאִיִּים ^ ת״ר [מערבית: מַשִּׁי הלך] ״הַהוֹלְכִים״ (Peripatetics), כִּנּוּי לְאַנְשֵׁי הָאַסְכּוֹלָה הַפִּילוֹסוֹפִית שֶׁל אֲרִיסְטוֹ, עַל שׁוּם שֶׁאֲרִיסְטוֹ הָיָה מַרְבִּיץ תּוֹרָתוֹ בְּהִתְהַלְּכוֹ: ״חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים הַקְדָּמוֹת... כְּבָר עָשָׂה אֲרִיסְטוֹ וּמִי שֶׁאַחֲרָיו מִן הַמַּשָּׁאִיִּים מוֹפֵת עַל כָּל אַחַת מֵהֶם״ (מורה נבוכים ב, פתיחה).

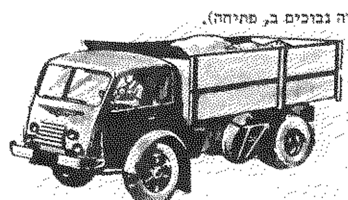
משאית

מַשָּׂאִית ° נ׳ [מן מַשָּׂא] מְכוֹנִית־מַשָּׂא, כְּלִי־רֶכֶב לְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת. [מַשָּׂאִית־, מַשָּׂאִיּוֹת]

משא״כ ר״ת מַה שֶּׁאֵין כֵּן.

מַשְׁאָל ^, מִישְׁאָל ז׳ [מן שאל; במקרא מצוי כשם־מקום, יהושע יט כו; וראה מִשְׁאָלָה] 1 °, הַצָּגַת שְׁאֵלָה אוֹ שׁוּרַת שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם בִּפְנֵי חוּג רָחָב שֶׁל אֲנָשִׁים, כְּדֵי לִשְׁמֹעַ אֶת דַּעְתָּם אוֹ לְהַחְלִיט לְפִי רֹב הַתְּשׁוּבוֹת שֶׁתִּתְקַבֵּלְנָה: מִשְׁאָל בֵּין חֲבֵרִים בְּעִנְיַן הִצְטָרְפוּתָם לָאִרְגּוּן. 2 ^, מִשְׁאָלָה, שְׁאֵלָה, בַּקָּשָׁה: ״וְאִם יַעֲלֶה חֲבֵרְךָ מַעְלָה, אַל תְּקַנֵּא בוֹ בְּכָל דָּבָר וּמִשְׁאָל״ (רב האי גאון, ירא האל). ״רָצִיתִי מְהַלְּלֶךָ וּמַה־תֹּאמַר בְּמִשְׁאָלְךָ נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ״ (משה אבן־עזרא, קודש רפט). ״וְלֹא מְקַיְּמִים דָּבָר וְלֹא מְמַלְּאִים מִשְׁאָל״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״וּבוֹ יִמְצָא כָּל שׁוֹאֵל מִשְׁאָלוֹ״ (חריזי, תחכמוני, הקדמה 13). ״מִי דַּעַת קְדוֹשִׁים יִמְצָא וְיָפֵק מִשְׁאָלָם?״ (באגארה, 283). — [מִשְׁאַל־, מִשְׁאָלִים, מִשְׁאֲלֵי־]

— מִשְׁאַל־עָם °, 1, רֶפֶרֶנְדּוּם, נֹהַג בְּמִשְׁטָר דֶּמוֹקְרָטִי שֶׁהַמֶּמְשָׁלָה פּוֹנָה בְּמִקְרִים מְסֻיָּמִים אֶל הָעָם שֶׁיְּחַוֶּה אֶת דַּעְתּוֹ אוֹ יַכְרִיעַ בְּעִנְיָנִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה, כְּגוֹן: בְּדָבָר חֻקָּה חֲדָשָׁה, שִׁנּוּי מִשְׁטָר וְכַדּוֹמֶה. 2, פְּלֶבִּיסְצִיט, פְּנִיָּה לְתוֹשָׁבִים שֶׁל אֵזוֹר־סְפָר מְסֻיָּם שֶׁיַּצְבִּיעוּ לְאֵיזוֹ מְדִינָה הֵם רוֹצִים לְהִסָּפַח.

מַשְׁאָל *, מוּשְׁאָל ת׳ [מן שאל, הִשְׁאִיל] 2 *, נָתוּן בְּהַשְׁאָלָה לְמִישֶׁהוּ: ״הֲרֵי הִיא מֻשְׁאֶלֶת לְךָ הַיּוֹם שֶׁתִּשְׁמְרֶנָּה לִי לְמָחָר״ (תוספתא בבא מציעא ח כב). כְּלִי מֻשְׁאָל לַשָּׁכֵן. סֵפֶר מֻשְׁאָל. 2 ^, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הוֹרָאָה אַחֶרֶת וְשׁוֹנָה מִן הַהוֹרָאָה הַמְּקוֹרִית וְהַיְסוֹדִית, שֶׁמּוּבָנוֹ שָׁאוּל מִמֻּשָּׂג יְסוֹדִי אַחֵר, מֶטָפוֹרִי: ״וּמֵהֶם (שֵׁמוֹת) מֻשְׁאָלִים

ויקחום גם כן כפי הענין הראשון אשר השאלו ממנו״ (מורה נבוכים, פתיחה). בבטוי ״בלבב ימים״–מלת ״בלבב״ משאלת מגוף החי– בהוראת ״באמצע״, ״בתוך״. — [משאלת, משאלים, ־לות]

משאלה, מישאלה נ׳ [מן שאל; ראה גם משאל] בקשה, חפץ, רצון, מה שלבו של אדם שואל ורוצה: ״ימלא ה׳ כל־משאלותיך״ (תהלים כ ו). ״מה שהם מקוים ממלאות תאותם והשלמת משאלותם״ (חובות הלבבות, הבחינה, פתיחה). ״כדי למלאות משאלות כל האכרים והאמנים הנזקקים לצדקה וחסד״ (אחד העם, יז). — [משאלת־, משאלתו; משאלות, משאלות־]

— **משאלת־לב**, רצון, שאיפה: ״והתענג על־ה׳, ויתן־לך משאלת לבך״ (תהלים לז ד). ״אין זה מצעד־כלולות כמשאלת־לבנו, לבב־הכבש״ (אלתרמן, הטור א 343). ״אין כל רצון תקיף אלא משאלת־לב״ (קלצקין, כתבים 329).

משאלת° נ׳ [צורת־משנה מן משאלה] משאלה, בקשה: ״למענה תקים מלאת משאלת – את סכת דויד הנופלת״ (יהודה הלוי, ט 413). ״השמחה נמחתה עד אין־זכר משאלת?״ (חומסקי, אזוב 78). — [משאלת־, משאלות, משאלות־]

משאנן°, **משואנן** ת׳ [מן שאנן] נמצא בשאננות, שלו, רוגע: ״משכן לא לנצח יסע... משאנן״ (ינאי, קיט). הצבור המשאנן מרב רוחה נתעורר לבסוף. — [משאננת, משאננים, ־נות]

משאף° ז׳ [מן א. שאף] מכשיר־רופאים השואף גז (אויר, חמצן) ומכניסו לתוך הריאה. — [משאף־, משאפו, משאפים, משאפי־]

משאר°, **מישאר** ז׳ [מן שאר] [מצוי במונח:]

— **הר־משאר**° [בגיאוגרפיה] הר מבודד שנשאר לפני חוית של מתלול־רבדה הודות לכשר עמידותו בפני סחיפה (Outlier).

משאר°, **מושאר** ת׳ [מן שאר, השאר] נותר, שהשאירו אותו: מנה משארת. בעית התלמידים המשארים לשנה שניה בכתתם.— [משארת, משארים, ־רות]

משארת נ׳ [מן שאור, בחילופי ש–ש] עריבה, כלי שלשים בו בצק ומשהים אותו עד שיחמיץ: ״וישא העם את־בצקו טרם יחמץ, משארתם צררת בשמלתם על־שכמם״ (שמות יב לד). ״אימתי משארות מצויות אצל תנור? הוי אומר: בשעה שהתנור חם״ (פסחים נג:). ״בסל אין פת לחם, שאור – במשארת״ (ביאליק, שירתי). [משארת־, משארתו; משארות, משארות־]

א. **משאת** נ׳ [מן נשא; בנטיות: משאת, משאתת; ראה גם משא, משאה] מתנה, מנה: ״ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות״ (בראשית מג לד). ״ויתן־לו רב־טבחים ארחה ומשאת וישלחהו״ (ירמיה מ ה). ״ויצא אוריה מבית המלך ותצא אחריו משאת המלך״ (שמואל ב יא ח). ״ושם אדרוש את־תרומתיכם ואת־ראשית משאותיכם בכל־קדשיכם״ (יחזקאל כ מ). ״מאת אל יחכם רופא ומאת מלך ישא משאות״ (בן־סירא לח ב). ״וביָדה הצנומה משאת־הקדש: שני נרות־הברכה״ (ביאליק, אמי). — [משאת־, משאתו; משאות, משאות־]

ב. **משאת** נ׳ [מן נשא; ראה גם משואה] עמוד־עשן הנשא ועולה, תימרת־עשן העולה משרפה או ממדורה: ״והמשאת החלה לעלות מן־העיר – עמוד עשן״ (שופטים כ מ). ״העזו בני בנימן... ועל־בית הכרם שאו משאת״ (ירמיה ו א). ״וכפרפר חיש אצרב במשאת־אש המתאבכת״ (טשרניחובסקי, שירים פט). — [משאת־, משאות, משאות־]

משב° ז׳ [מן נשב] נשיבה: ״שוטחים אותם למשב־אויר״ (סדן, ממחוז קמח). ״ברחובות לחים, בין משבי־הרוח״ (סנאי, ארץ 28). ״ולא הרעיד קרעי דגלים בצהלה משב־סופות״ (גורי, פרחי 26). משב רוח קרירה לעת־ערב. — [משב־, משבים, משבי־]

משבב°, **משובב** ת׳ [מן שבב, שבב] שהקצעו ממנו שבבים־שבבים: ״והמקלות משבבים לשבבים ושבורים״ (רגלסון, חקיקות 302). קרש משבב. — [משבבת, משבבים, ־בות]

משבח*, **משובח** ת׳ [מן א. שבח, שבח] מעלה, מבחר: ״כל המרבה בבדיקות, הרי זה משבח״ (סנהדרין ה ב). ״שיר השירים–המשבח שבשירים, המעלה שבשירים״ (שיר השירים רבה א). ״וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח״ (הגדה של פסח). ״דאני משפחה לצורה משבחה״ (יהודה הלוי, ד 132). ״אם בערבי שבתות סתם כל הזריז משבח״ (ביאליק, יום הששי א). סחורה משבחת. אדמה משבחת. — [משבחת, משבחים, ־חות]

משבח°, **מישבח** ז׳ [מן א. שבח] השבחה, הטבה: ״מתפללים אליך הגוים החיים... על משמן חזיריהם, על משבח סוסיהם״ (גרינברג, רחובות רנא). — [משבח־]

משבל°, **משובל** ת׳ [מן א. שבלת; וראה גם שבל] 1. בעל שבלת, שראשו דמוי־שבלת: צמחי־דגן משבלים. 2. מלא שבלים: ״ולעיני כל בקעה משבלת רעפה בך שלוה״ (פיכמן, ז). — [משבלת, משבלים, ־לות]

משבס°, **משובס** ת׳ [מן שביס] מכסה בשביס: ״מוציאה אחר־כך את ראשה המשבס מחלון המטבח״ (שניאור, סיפורים יז). [משבסת, משבסים, ־סות]

משובע

משבע°, **משובע** ז׳ [מן שבע; וראה ב. שבע] מצלע בעל שבע צלעות (אברהם בר־חייא הנשיא, המשיחה והתשבורת א).—[משבע־, משבעים, משבעי־]

משבע*, **מושבע** ת׳ [מן א. שבע, השבע] 1*. שהשביעו אותו, שהטל עליו להשבע שבועת אמונים כי ידבר אמת או יתנהג לפי החקה: ״משבע ועומד מהר סיני הוא״ (שבועות כב:). ״משבע מפי אחרים״ (שבועות לא.). חילים משבעים להיות נאמנים למולדת. צירי־הכנסת משבעים. 2° [בהשאלה] תקיף, מחלט, קיצוני (כמי שנשבע לא לסטות מן הדבר): פלוני הוא שונא משבע של משקאות חריפים. — [משבעת, משבעים, ־עות]

— **בית־דין של משבעים**° [בחוקת המשפט במדינות שונות] חבר־דיינים שהרכב מאזרחי־המדינה שאינם משפטנים דוקא, שהשבעו לשפט ולקבע את פסק־דינו של הנאשם לחובה או לזכות לפי מיטב מצפונם ושקול־דעתם ולהביא מסקנתם אל בית־המשפט שיקבע את גזר־הדין.

מִשְׂבָּע°, משובע ת׳ [מן שבע, שֹׂבַע] שָׂבֵעַ בְּיוֹתֵר, שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּי וְהוֹתֵר: ״נִשְׁתַּנּוּ הָעִתִּים שֶׁהָיִינוּ מְשֻׂבָּעִים בִּזְמַן״ (עגנון, עד הנה קצג). הִנְנִי שָׂבֵעַ וּמְשֻׂבָּע. — [מְשֻׂבַּעַת, מְשֻׂבָּעִים, ־עוֹת]

מְשֻׁבָּץ, משובץ ת׳ [מן א׳ שבץ, שֻׁבַּץ] 1°, עָשׂוּי מִשְׁבְּצוֹת־מִשְׁבְּצוֹת, מְשֻׂרְטָט בְּצוּרַת מִשְׁבְּצוֹת: ״בְּשִׂרְיוֹנִים מְשֻׁבָּצִים כְּבָלִים וּמְגִנִּים אֲדֻמִּים כַּגּוּרִילִים״ (הנגיד, דיואן 18). נְיַר־חֶשְׁבּוֹן מְשֻׁבָּץ. לוּחַ־שַׁחְמָט מְשֻׁבָּץ. 2. נָתוּן בְּתוֹךְ־, מְמֻלָּא: ״מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם״ (שמות כח כ). ״מַצָּע מְשֻׁבָּץ בְּאַרְגָּמָן״ (הנגיד, דיואן 280). טַבַּעַת מְשֻׁבֶּצֶת אֲבָנִים יְקָרוֹת. 3° [בהשאלה] מְשֻׁלָּב: ״וְאָקוּם וְאֶתְחַבֵּר תְּפִלָּה נִמְרֶצֶת בְּתוֹכָחוֹת מוּסָר מְשֻׁבֶּצֶת״ (הרומי, כו 482). ״אַף־עַל־פִּי־כֵן מְשֻׁבָּצִים חַיֵּינוּ בְּחַיֵּי הַצִּבּוּר״ (קדרי, כורך 13). — [מְשֻׁבֶּצֶת, מְשֻׁבָּצִים, ־צוֹת]

מִשְׁבֶּץ°, מישבץ ז׳ [מן א׳ שבץ] לוּחַ־הַשִּׁבּוּצִים, רְשִׁימַת הָעוֹבְדִים לְפִי הַמִּשְׂרוֹת שֶׁבַּתֶּקֶן בְּמִשְׂרָד, בְּמוֹסָד וְכַדּוֹמֶה: מִשְׁבֶּץ הָעוֹבְדִים בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. מִשְׁבֶּץ הַפְּקִידִים. — [מִשְׁבַּץ־, מִשְׁבָּצִים, מִשְׁבְּצֵי־]

מִשְׁבֶּצֶת נ׳ [מן א׳ שבץ] 1°, רִבּוּעַ, תָּא רִבּוּעִי: נְיַר־מִשְׁבְּצוֹת לְחֶשְׁבּוֹן. בְּלוּחַ־הַשַּׁחְמָט שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע מִשְׁבְּצוֹת, מִשְׁבְּצוֹת לְבָנוֹת וּשְׁחוֹרוֹת לְסֵרוּגִין. 2. מִסְגֶּרֶת, גֻּמָּה לְשַׁבֵּץ בָּהּ אֶבֶן טוֹבָה: ״שְׁתֵּי הָאֲבָנִים... מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם״ (שמות כח יא). [ובהשאלה:] ״עוֹד (כּוֹכָב) שֶׁלְּךָ קָבוּעַ אֵיתָן, וּבְמִשְׁבַּצְתּוֹ יִזְרַח שָׁמָּה״ (ביאליק, יָם הדממה). 3. מִקְלַעַת, אֲרִיגָה, מַעֲשֵׂה־תַשְׁבֵּץ: ״מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ״ (תהלים מה יד). — [מִשְׁבֶּצֶת־, מִשְׁבַּצְתּוֹ; מִשְׁבְּצוֹת, מִשְׁבְּצוֹת־]

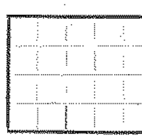

משבצות

מַשְׁבֵּץ^ ז׳ [מן א׳ שבץ] 1^, בֶּגֶד מְשֻׁבָּץ, בֶּגֶד עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־תַשְׁבֵּץ: ״כְּחָתָן יוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה כְּלוּלַת מַשְׁבֵּץ״ (פיוטים, סידור 772). 2°, תָּא קָטָן, מִשְׁבֶּצֶת: ״(הַשּׁוֹחֵט) הֵרִים אֶת הַמִּכְסֶה (שֶׁל הַנַּרְתִּיק) וְהוֹצִיא מִתּוֹךְ מַשְׁבֵּץ הַקְּטִיפָה הַשְּׁחוֹרָה אֶת הַחַלָּף״ (ברש, ב 339). — [מַשְׁבֵּץ־, מַשְׁבְּצִים, מַשְׁבְּצֵי־]

מַשְׁבֵּר ז׳ [מן א׳ שבר] 1° [בהשאלה מן 3 להלן, כמשמעות היוונית: krisis פסיקה, חיתוך, הכרעה] שִׁנּוּי חָרִיף, מִפְנֶה חַד, מַעֲבָר מַכְרִיעַ מִמַּצָּב לְמַצָּב שׁוֹנֶה מִמֶּנּוּ, קְרִיסִיס: לְאַחַר הַמַּשְׁבֵּר הִתְחִיל הַחוֹלֶה לָשׁוּב לְאֵיתָנוֹ. הַמַּשְׁבֵּר הַמְּדִינִי גָּרַם לְהִתְפַּטְּרוּת הַמֶּמְשָׁלָה. בְּחַיֵּי הָאָדָם יֵשׁ מַשְׁבְּרִים לְטוֹבָה וּלְרָעָה. 2°, יְרִידָה, שֵׁפֶל: הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי גָּרַם אַבְטָלָה נִרְחֶבֶת. 3 [במקרא] פִּי הָרֶחֶם בָּאִשָּׁה שֶׁהַיִּלּוֹד פּוֹרֵץ וְיוֹצֵא בּוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם: ״כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֵדָה״ (ישעיה לז ג). 4* [בתלמוד] כִּסֵּא שֶׁהָיוּ מוֹשִׁיבִים עָלָיו אֶת הַיּוֹלֶדֶת בִּשְׁעַת הַלֵּדָה: ״יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר, מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד״ (ערכין א ד). — [מַשְׁבֵּר־ גם מִשְׁבַּר־, מַשְׁבְּרִים, ־רֵי־]

— **בָּא עַד מַשְׁבֵּר** [על־פי ישעיה לז ג, לעיל] הִגִּיעַ לִנְקֻדָּה מַכְרַעַת וְגוֹרָלִית, נִמְצָא בְּמַצָּב הֲרֵה סַכָּנָה.

מִשְׁבָּר, מישבר ז׳ [מן א׳ שבר] גַּל גָּדוֹל הַמִּתְגַּלְגֵּל בְּנָהָר אוֹ בַּיָּם וְנִשְׁבָּר, נַחְשׁוֹל: ״כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ״ (תהלים מב ח). ״מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם״ (תהלים צג ד). ״וּמִשְׁבָּר גָּדוֹל וְשָׁחוֹר הִתְנַשֵּׂא״ (ביאליק, מגילת ה). — [מִשְׁבַּר־, מִשְׁבָּרִים, ־בְּרֵי־]

— **אֲפָפוּהוּ מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת**, תֵּאוּר מְלִיצִי־פִּיּוּטִי לְמִי שֶׁנִּמְצָא בְּצָרָה וּבְסַכָּנָה גְּדוֹלָה: ״אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת, נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי״ (שמואל ב׳ כב ה).

מְשֻׁבָּר*, משובר ת׳ [מן א׳ שבר, שֻׁבַּר] נִפְגָּע, נִזּוֹק, שָׁבוּר: ״אַף הוּא מְשֻׁבָּר וּמְלֻקֶּה״ (רות רבה, ו׳פתחתא). ״בְּיוֹם נוֹחַ וְעֵת הַשְׁקֵט רוּחַ — אֳנִיָּתוֹ מְשֻׁבֶּרֶת״ (הנגיד, דיואן 149). ״הָיוּ כְתֵפָיו כְּבֵדוֹת עָלָיו וְרֹאשׁוֹ סְחַרְחַר וְשׁוֹקָיו מְשֻׁבָּרוֹת״ (שנהר, ג 261). — [מְשֻׁבֶּרֶת, מְשֻׁבָּרִים, ־רוֹת]

מְשֻׁבָּשׁ*, משובש ת׳ [מן שבש, שֻׁבַּשׁ] 1^, מֻטְעֶה, מְסֻלָּף, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁגִיאוֹת וְשִׁבּוּשִׁים: ״יֵשׁ סְפָרִים מְשֻׁבָּשִׁים וְכָתוּב בָּהֶן... וְגִרְסַת שׁוֹטִים הִיא זוֹ״ (רש״י כתובות פ.). ״וּפֵרוּשׁ מְשֻׁבָּשׁ הוּא מֵאָדָם חָרִיף וּמְפַלְפֵּל״ (רש״י חולין פא.). לָשׁוֹן מְשֻׁבֶּשֶׁת. חִבּוּר מְשֻׁבָּשׁ. כְּתִיב מְשֻׁבָּשׁ. 2*, מְבֻלְבָּל, מְקֻלְקָל: ״אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁהַמְּדִינָה מְשֻׁבֶּשֶׁת בְּגַיָּסוֹת״ (יבמות טז ז). הַדֶּרֶךְ מְשֻׁבֶּשֶׁת וּמְסֻכָּנָה לַעֲבֹר בָּהּ. — [מְשֻׁבֶּשֶׁת, מְשֻׁבָּשִׁים, ־שׁוֹת]

— **דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת**^, הוּא מְבֻלְבָּל וְנָבוֹךְ, אֵינוֹ רָגוּעַ: ״מָצָא דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת וְלִבּוֹ טָרוּד, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ״ (רמב״ם, תפילה ד טו). ״אַף אֲנִי תָּמֵהַּ עַל כָּךְ, דַּעְתִּי מְשֻׁבֶּשֶׁת וְנַפְשִׁי מְהֻמְהֶמֶת״ (מגד, חדווה 10).

מִשְׁבָּת ז׳ [מן שבת] הֶרֶס, שֶׁבֶר, צָרָה: ״רָאוּהָ צָרִים, שָׂחֲקוּ עַל־מִשְׁבַּתֶּהָ״ (איכה א ז). ״חוֹזְרִים לִכְפָרֵיהֶם וְשׂוֹחֲקִים עַל מִשְׁבַּתֵּי הַיְּהוּדִים הַנִּשְׁאָרִים״ (ביאליק, החצוצרה ב). ״תַּעֲנוּג עָצוּם הָיָה לוֹ לִרְאוֹת אֶת מִשְׁבַּתִּי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמב). ״אֶלָּא שֶׁהַכֹּל שׂוֹחֲקִים עַל מִשְׁבַּתָּיו וְחַיָּיו אֵינָם חַיִּים״ (ברנר, א 131). — [מִשְׁבַּת־, מִשְׁבַּתּוֹ; מִשְׁבַּתִּים, מִשְׁבַּתֵּי־]

מֻשְׁבָּת^, **מושבת** ת׳ [מן שבת, הֻשְׁבַּת] 1^, מוּסָר, מְבֻטָּל, מֻפְרָע: שִׂמְחָה מֻשְׁבֶּתֶת. 2°, מְבֻטָּל, מְסֻלָּק מֵעֲבוֹדָתוֹ: הַפּוֹעֲלִים הַמֻּשְׁבָּתִים עָרְכוּ הַפְגָּנַת־מְחָאָה. — [מֻשְׁבֶּתֶת, מֻשְׁבָּתִים, ־תוֹת]

מֻשָּׂג^, **מושג** ת״ז [מן נשג, הֻשַּׂג] 1^, ז׳ דָּבָר מוּחָשׁ אוֹ מֻפְשָׁט הַנִּתְפָּס בַּתּוֹדָעָה, אִידֵיאָה, מַה שֶּׁהָאָדָם מַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ: ״וּמִמַּעֲלוֹת הַשֵּׂכֶל, שֶׁבּוֹ יַשִּׂיג הָאָדָם כָּל מֻשָּׂגָיו הַמּוּחָשִׁים וְהַמֻּשְׂכָּלִים״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״וְתַחַת תּוֹעֶלֶת יָבִיאוּ כָּכָה רַק מְבוּכָה וּבִלְבּוּל־מֻשָּׂגִים״ (אחד העם, קח). ״מְצַיֵּן בְּדִיּוּק גָּמוּר אֶת הַמֻּשָּׂג שֶׁהוּא רוֹצֶה בּוֹ״ (ביאליק, אריה ה). ״פֶּגַע הַמִּלְחָמָה וְכָל הַצָּרוֹת שֶׁבָּאוּ אַחֲרֶיהָ שִׁנּוּ כַּמָּה עֲרָכִים וּמֻשָּׂגִים״ (עגנון, אורח 388). אוֹצַר הַמֻּשָּׂגִים שֶׁל הַמְּבֻגָּר גָּדוֹל מֵאוֹצַר מֻשָּׂגָיו שֶׁל הַיֶּלֶד. הַמּוֹרֶה הִקְנָה לְתַלְמִידָיו מֻשָּׂגִים יְסוֹדִיִּים רִאשׁוֹנִים בְּחֶשְׁבּוֹן. 2° [בלשון־הדיבור] יְדִיעָה, הֲבָנָה: אֵין לוֹ כָּל מֻשָּׂג בְּעִנְיָן הַזֶּה. אֶתֵּן לְךָ מֻשַּׂג־מָה מִן הַדָּבָר. יֵשׁ לוֹ רַק מֻשָּׂג כְּלָלִי עַל הָעִנְיָן הַנִּדּוֹן. 3° ת׳ נִתְפָּס, שֶׁהִשִּׂיגוּ וְקִבְּלוּ אוֹתוֹ: ״זוֹ הַיֵּשׁוּת הַבִּלְתִּי־מֻשֶּׂגֶת מְאֹד... מֻנַּחַת לְפָנֵינוּ״ (ד׳ שחם, המדרון 55). רַבִּים הַמִּצְרָכִים הַמֻּשָּׂגִים בַּשּׁוּק. הַלִּמּוּדִים מֻשָּׂגִים בְּקֹשִׁי עַל־יְדֵי הַתַּלְמִיד הַמְּפַגֵּר. — [מֻשַּׂג־, מֻשָּׂגִים, מֻשְּׂגֵי־; מֻשֶּׂגֶת, מֻשָּׂגִים, ־גוֹת]

מַשָּׂג° ז׳ [מן נשג] הֶשֵּׂג, תְּפִיסָה: ״מוּל אוֹתוֹ גֹּבַהּ שֶׁהוּא מָרוֹם וְטָמִיר מִמַּשַּׂג שִׂכְלֵנוּ וְחוּשֵׁינוּ״ (קריב, עטרה 259). — [מַשַּׂג־]

— משג־יד °, השגת־יד, אפשרות, יכלת: ״לשלם לבעל־דבריו חלף ביצה מגלגלת אחת הון עצום, מרבה ממשג־ידו״ (ביאליק, משפט הביצה). ״צרכיו רבים הם ממשג־ידה״ (ליסיצקי, אנשי 95).

משגב ז׳ [מן שגב] 1. מבצר, מעוז: ״מצדות סלעים משגבו״ (ישעיה לג טז). 2 [בהשאלה] מחסה, מגן, מפלט: ״מגני וקרן ישעי, משגבי ומנוסי״ (שמואל ב כב ג). ״אדון עזנו, צור משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו״ (המאיר לארץ, תפילת שחרית). — [משגב־, משגבו, משגבים, ־גבי־]

— **משגב לדך** [על־פי תהלים ט י: ״ויהי ה׳ משגב לדך, משגב לעתות בצרה״] שם מקבל בכמה מקהלות־ישראל למוסד צבורי למען מעוטי־יכלת – בית־חולים, בית־יתומים, מושב־זקנים וכדומה.

משגה, מישגה ז׳ [מן א. שגה] שגיאה, טעות, דבר בלתי־נכון שנעשה מחסר־ידיעה: ״ואת־הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם – אולי משגה הוא״ (בראשית מג יב). עשית משגה, ידידי. — [משגה־, משגים, ־גי־]

משגה* נ׳ [מן א. שגה] משגה, שגיאה: ״ולשון אחרת לעם לא בינות להלבט במשגתם״ (מגילת ההודיות ב 19). ״בני יעקב תעו בם ויענשו לפני משגותם״ (מגילת ברית דמשק ג 4־5). — [משגת־, משגות]

משגור ° ז׳ [מן שגר] [במכס] 1. משלוח של סחורות־יצוא לחוץ־לארץ. 2. הסחורה שנשלחה לחוץ־לארץ (Consignment). — [משגור־]

משגי °, מושגי ת׳ [מן משג] של משג, שיש בו משג מסים, אידיאי: ״לא יתכן ליצר שטענו משגי כמו חלוציות ממלכתית״ (רוטנשטרייך, ״דבר״). ״האינסופי אינו נתן להכרה משגית״ (גיר, השעיפים 30). — [משגית, משגיים, ־גיות]

משגיח ז׳ [מן שגח, השגיח] 1. מסתכל, מתבונן: ״משגיח מן־החלונות, מציץ מן־החרכים״ (שיר השירים ב ט). ״איש משגיח על שלחן זר אין חייו למנות חיים״ (בן־סירא מ לד). 2 °. מפקח, שומר הסדר: משגיח על עבודת הפועלים, משגיח מטעם הרבנות על הכשרות. — [משגיח־, משגיחים, ־חי־; משגיחה, משגיחות]

משגל ⁺, מישגל ז׳ [מן שגל] הזדווגות מינית, תשמיש־המטה: ״משגל הוא משכב התשמיש״ (דונולו, חכמוני, פרוש יצירה ה). ״כאשר מצאו המשגל יהיה ממנו הולד״ (כוזרי ג כג). תאות המשגל. — [משגל־, משגלים, משגלי־]

משגם °, משוגם ת׳ [מן שגם, שגם] עשוי שגמים־שגמים, מציד בשגם: גלגל משגם על ציר המכונה. — [משגמת, משגמים, משגמות]

משגע, משוגע ת׳ [מן שגע, שגע] חולה־נפש, שדעתו נטרפה, לקוי בשגעון: ״חסר משגעים אני, כי־הבאתם את־זה להשתגע עלי?״ (שמואל א כא טז). ״אויל הנביא, משגע איש הרוח״ (הושע ט ז). — [משגעת, משגעים, ־עות]

— **משגע לדבר אחד** °. 1. מונומן, מי שטרוף־דעתו הוא בתחום מסים. 2. כנוי (חיובי!) למי שמתמסר כלו לדבר אחד מסים ומפקיר למענו את כל היקר לו: ״מסירות־נפש של משגע לדבר אחד״ (קלצקין, כתבים 330). הרבה ממה שהשג במחקר ובמדע בא מידי המשגעים לדבר אחד.

— **הוא משגע לדבר** ° [דיבור־הלצי] הוא עוסק בדבר בכל לבו ומקדיש לו את כל זמנו ומרצו, הוא רואה בדבר את חזות הכל.

— **בית־משגעים** °, בית חולי־נפש, מוסד המטפל בחולים בנפשם הזקוקים להשגחה רפואית.

— **חיים משגעים** ° [בלשון־הדיבור], חיים נפלאים, חיי תענוגות והוללות.

משגע ° ת׳ [מן שגע, שגע ⁺] [בלשון־הדיבור] נפלא, מעורר התפעלות יתרה, טוב עד לשגעון: ״היתה זאת תמונה משגעת״. ״חויה משגעת״. — [משגעת, משגעים, ־עות]

משגר ° ז׳ [מן שגר, שגר] בסיס־שלוח, מבנה מיחד עשוי לשגר ממנו דברים למרחקים: משגר־טילים. —[משגר־, ־גרים, ־רי־]

משגר ⁺, משוגר ת׳ [מן שגר, שגר] שלוח, ששגרו אותו: ״ואחרי־כן הגיעה האגרת... וכמעט היתה משגרת אל אזן סגרת ומסגרת״ (יהודה הלוי, א 67). טיל משגר מכן־השלוח. — [משגרת, משגרים, משגרות]

משדד °, משודד ת׳ [מן שדד, שדד] שהעברה עליו משדדה, ששדדו רגביו: ״ירק שמש זרעי זהב על ניריך הרחבים המשדדים״ (סמקין, שירים רכ). אדמה חרושה ומשדדת. — [משדדת, משדדים, ־דות]

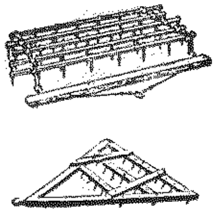
משדדות

משדדה ° נ׳ [מן שדד] מכשיר חקלאי העשוי מסגרת ובה שני־ברזל לפרור רגבי האדמה אחרי החרישה, לישור פני השדה, לכסוי הזרעים שנזרעו על פני השדה החרוש וכדומה. —[משדדת־, ־דות, משדדות־]

משדר ° ז׳ [מן שדר; ראה גם שדר] תחנת־רדיו, מכשיר המשדר למרחקים ידיעות, מנגינות או תמונות באמצעות גלי־רדיו (Transmitter): משדר־רדיו, משדר־טלויזיה. — [משדר־, משדרים, משדרי־]

משדר °, משודר ת׳ [מן שדר, שדר] שלוח ומופץ למרחקים באמצעות הרדיו: ידיעות משדרות, הידיעות המשדרות ב״קול־ישראל״ מגיעות למרחקים. — [משדרת, משדרים, ־רות]

משדר °, מישדר ז׳ [מן שדר; ראה גם שדור, משדר] תכנית משדרת ברדיו או בטלויזיה: ״האזינו למשדרנו בשעה 9 הערב״ (הודעה בראדיו). משדרים לבתי־הספר. — [משדר־, משדרים, משדרי־]

א. **משה** [ערבית: משא, משי הוציא, העביר, מחה]

~ פע׳ **משה** פ״י העלה והוציא מן המים: ״מן־המים משיתהו״ (שמות ב י). ״ודלה פניני מעמקיה ומשה״ (גבירול, א 43). ״כפנינים

מקרקע־ימים משה אמשנה" (ביאליק, פרידה). "פרשי רשתך, פרשי ומשי!" (חומסקי, אזוב 112). הדיג משה את הרשת מן הנהר. — [למשות את־; מושה, משוי; ימשה; משה!]

~ נפ׳ **נִמְשָׁה** ^, הֻעלה והוצא מן המים: "זכור אבות שלשה וממים נמשה" (אשורר, סידור תימני, לפי ב"י). משה נמשה מן היאור על־ידי בת פרעה. הספוג נמשה מקרקע־הים. — [להמשות, נמשה, ימשה]

~ הפ׳ **הִמְשָׁה** פ"י משה, הוציא מן המים: "יקחני ימשני ממים רבים" (שמואל ב כב יז). "קראתיכם להמשני, ידידי" (גבירול, ה 29). "ולבי מחשה, אקוה לממשה" (יהודה הלוי, א 29). "ממימי שביה המשני ואותי תוציא חפשי" (נאגארה, 206). — [להמשות, ממשה, י־]

ב׳ **מָשָׁה** [קרוב אל משש]

~ פע׳ **מִשָּׁה** ^ פ"י עסה, עשה מסז: "בתחלה ימשה העור עד שיתאדם" (פלקירא, צרי הגוף ג א). — [למשות, ממשה, ימשה]

מַשֶּׁה ז׳ [מן ב. נשה; השה] [רווח רק בצירוף:]

— משה־יד, חוב, תביעת המלוה מן הלוה: "שמוט כל־בעל משה ידו אשר ישה ברעהו" (דברים טו ב). — [משה־, משהו; משים, משי־]

מש"ה ר"ת משום הכי (משום כך).

מַשֶּׁהוּ* [מה + ש + הוא] ז׳ 1. קצת, שמץ, מעט מן המעט, כמות מינימלית, דבר מועט: "אדם טועה משהו" (פסחים יא:). "ותמתין משהו ותנשא" (יבמות מב.). "נתן משהו שמן על־גבי כזית מנחה" (מנחות נט:). "ורחבה ששה טפחים ושני משהויין" (עירובין פז. "בצרופי משהויים של התקדמות" (קלצקין, כתבים 239). "לא משהו ולא שני משהויים" (שנהר, ג 444). 2. דבר־מה, איזה דבר: "משהו בעלמא" (נידה סו.). הוא לחש באזני משהו. — [משהויים]

מִשְׁהָם ^, **משוהם** ת׳ [מן שהם] מקשט בשהם [גם בהשאלה]: "תעדה עדי זהב... שהיא משהמת כלה מישפה" (גבירול, א 61). "ומדבריו משהמים בעת יגוב" (גבירול, א 113). "התמוגג בה ראי היאור המשהם" (ליסיצקי, במעלות 198). "צלמים משהמים ומישפים" (טברסקי, אקוסטה ב 110). — [משהמת, משהמים, ־מות]

משה"ש ר"ת משפט השלום.

מַשּׂוֹא, מַשֹּׂא ז׳ [מן נשא] משא, נטל: "למה, מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משואו?" (ירושלמי ברכות ה ד). — [משוא־, משואו, משואים, משואי־]

— משוא־פנים, ותרנות וסלחנות, הפליה לטובה, הדור פני איש: "כי־אין עם־ה׳ אלהינו עולה ומשא פנים ומקח־שחד" (דברי הימים ב יט ז). "ויחמל המלך על־מפיבשת בן־יהונתן... וכי משוא־פנים יש בדבר?" (יבמות עט.). "אוי לי, שמא משוא־פנים יש בדבר?" (רות רבה ג). "ולא הגיעה עוד על כן השעה לבקר בפרטות ובלי משוא־פנים" (אחד העם, קטז). "בקרתו הישרה שאינה יודעת משוא־פנים" (ברקוביץ, הראשונים רצ).

מַשּׂוּאָה* נ׳ [מן נשא] ב. משאת, מדורת־אש שלהבתה או עשנה נראים למרחוק: "ומאין היו משיאין משואות (להודיע את מולד־ החדש)? מהר המשחה לסרטבא" (ראש השנה ב ד). המשואות נדלקות לשם אתות. הצבא השיא משואות בראשי־ההרים. — [משואת־, משואות]

מְשׁוֹאָה נ׳ [מן א. נשא] שממון, חרבן, הרס: "הפלתם למשואות. איך היו לשמה כרגע" (תהלים עג יח—יט). "הרימה פעמיך למשאות נצח" (תהלים עד ג). "קינת סתר היא... עלי משואות חיי ריק ותפל" (ביאליק, רזי). — [משואת־, משואות]

— הפיל למשואות [על־יסוד תהלים עג יח, ראה לעיל] החריב, הרס, הכשיל: "רפיון היסוד החמרי — הסבה הראשית שהפילה למשואות כל מפעל נכבד בספרותנו" (אחד העם, קז). "גאות אדם תפילהו למשואות" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיב).

— נפל למשואות ^ [על־פי הנ"ל] חרב, נהרס: "צורר ומשטין יפלו למשואות" (יהודה הלוי, 4176). "נפל למשואות ותשכו הרואות בשובו אל אדמה" (אברהם אבן־עזרא, אשרי האיש). "ישוב ויפל למשואות בהודע לכל העם כי החשבון לא עלה יפה" (אחד העם, יב).

מְשׁוֹאָה נ׳ [צורת־משנה של שואה; וראה שאה] צרה, אסון, הרס, שממון: "יום צרה ומצוקה, יום שאה ומשואה" (צפניה א טו). "ובשמו תעלז תבל וטרם היותו דמתה אל עיר משואות" (משה אבן־עזרא, א 26). "לבוא ביהודה ולשומה למשואת־נצח" (יל"ג, שירה קיב). "ומשואת פתאום באה על קריינדל" (עגנון, אלו פ). "ונטש קנך המלא עמל, סחי ומשואה" (טמקין, שירים רד). — [משואת־]

מִשְׁוָאָה°, מישוואה נ׳ [מן שוה] [במאתימאטיקה] שויון של שני בטויים אלגבריים שיש בו נעלם אחד או נעלמים אחדים והמתקיים רק בהנתן ערכים מספריים מסימים לנעלמים אלו. התרת משואה פרושה — מציאת ערכיהם המספריים המתאימים של הנעלמים: הנסחה $3x+4=5x-6$ היא משואה בנעלם אחד (x). משואה בשני נעלמים. משואות רבועיות. — [משואת־, משואות, משואות־]

משובב, ראה משבב. **מְשׁוֹבֵב**, פע׳ בינוני מן שוב, שובב.

מְשׁוּבָה נ׳ [מן ב. שוב; וראה גם שובב] 1 °. שובבות, הוללות, מעשה צחוק וקנדסות: "הם מפזזים ונוצצים במשובה צוהלת" (ביאליק, צפרירים). משובת ילדים. 2 [במקרא] סטיה מדרך הישר, התנהגות רעה: "מדוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת?" (ירמיה ח ה). "משובת פתים תהרגם" (משלי א לב). "ואיש אשר אלה לו מתי ימצא עת תשובה לרחץ חלאת משובה?" (גבירול, כתר מלכות פה). — [משובת־, משובות, משובות־]

משובח ר׳ משבח	משובע ר׳ משבע; משבע	משובר ר׳ משבר
משובל ר׳ משבל	משובץ ר׳ משבץ	משובש ר׳ משבש

מְשׁוּגָה נ׳ [מן שוג = שגה, שגג] שגגה, טעות, שגיאה: "ואף־אמנם שגיתי, אתי תלין משוגתי" (איוב יט ד). "רשאים אנו אמנם להראות את משוגתנו וגם להביע את צערנו" (אחד העם, רפב). "לכל אדם היה יכול להראות את משוגתו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סט). הוכחתי לו את משוגתו על פניו. — [משוגת־, משוגות]

משוגם ר׳ מְשֻׁגָּם	משוגר ר׳ מְשֻׁגָּר	משודר ר׳ מְשֻׁדָּר
משוגע ר׳ מְשֻׁגָּע	משודד ר׳ מְשֻׁדָּד	

מַשְׁוֶה°, משווה ז׳ [מן שוה, הִשְׁוָה] 1 [בגיאוגרפיה] אֶקְוָטוֹר, קַו מְדֻמֶּה הַחוֹתֵךְ אֶת פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ בְּמִישׁוֹר הַנִּצָּב לְצִיר הָאָרֶץ. לְקַו וְלַמִּישׁוֹר מֶרְחָק שָׁוֶה מִשְּׁנֵי הַקְּטָבִים. קַו־הָרֹחַב שֶׁל 0° הוּא הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר עַל פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ. 2 [באסטרונומיה] מַשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם – קַו הַחוֹתֵךְ אֶת כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם הַמְדֻמֶּה בְּמִישׁוֹר הַנִּצָּב לְצִיר הַשָּׁמַיִם. מִישׁוֹר מַשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם הוּא הֶטֵּלָה (פְּרוֹיֶקְצְיָה) שֶׁל מִישׁוֹר מַשְׁוֵה־הָאָרֶץ עַל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם.

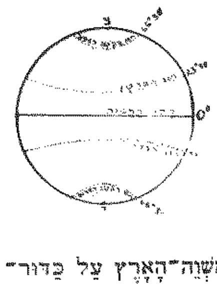

מֻשְׁוֶה*, מושווה ת׳ [מן שוה, הֻשְׁוָה] שֶׁהוּבָא לִידֵי שִׁוְיוֹן וְדִמּוּי: "אַחֵינוּ מֻשְׁוֵי־הַזְּכֻיּוֹת" (סוקולוב, אישים 368). סְכוּמִים מֻשְׁוִים. תְּכוּנוֹת מֻשְׁווֹת. – [מֻשְׁוָה, מֻשְׁוִים, מֻשְׁווֹת]

משוזר, ראה מְשֻׁזָּר.

מָשׁוּחַ ת׳ [מן א.משח, מָשַׁח] 1. שֶׁנִּמְשַׁח בְּמִשְׁחָה, שֶׁסָּכוּ אוֹתוֹ בְּדָבָר שָׁמֵן כָּל־שֶׁהוּא: "וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן" (שמות כט ב). "בָּאוּ בַּחוּרִים קְצוּצֵי־פֵאָה וּמְשׁוּחֵי־שָׂפָם" (עגנון, כפות שמח). 2. שֶׁהוּצַק עָלָיו שֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ לְאוֹת קְדֻשָּׁה אוֹ לְצִיּוּן מִנּוּיוֹ לְתַפְקִיד נִכְבָּד: "הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים" (במדבר ג ג). "מַלְכֵי בֵּית־דָּוִד מְשׁוּחִין, מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מְשׁוּחִין" (הוריות יא:). – [מְשׁוּחָה, מְשׁוּחִים, ־חוֹת]

– מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה*. כִּנּוּי לַכֹּהֵן שֶׁנִּמְשַׁח וְנִתְמַנָּה לָצֵאת לַמִּלְחָמָה בְּרֹאשׁ הָעָם: "מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר אֶל הָעָם – בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר" (סוטה ח א).

מָשׁוֹחַ* ז׳ [מן ב.משח; ארמית: מְשׁוֹחָאָה] מוֹדֵד קַרְקָעוֹת: "מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם... אֲפִלּוּ חָמֵשׁ– עֶשְׂרֵה אַמּוֹת–יִכָּנֵס, שֶׁאֵין הַמְּשׁוֹחוֹת מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת מִפְּנֵי הַטּוֹעִין" (עירובין ד יא). – [מְשׁוֹחַ־, מְשׁוֹחוֹת, מְשׁוֹחוֹת־]

משוחד ר׳ מְשֻׁחָד	משוחף ר׳ מְשֻׁחָף	
משוחם ר׳ מְשֻׁחָם	משוחץ ר׳ מְשֻׁחָץ	
משוחן ר׳ מְשֻׁחָן	משוחק ר׳ מְשֻׁחָק; מְשֻׁחָק	משוחרר ר׳ מְשֻׁחְרָר

מָשׁוֹט ז׳ [מן שוט] מוֹט־עֵץ מֻרְחָב וּמְשֻׁטָּח בְּקָצֵהוּ הַמְשַׁמֵּשׁ לְשַׁיִט: בִּימֵי־קֶדֶם הֵנִיעוּ סְפִינוֹת עַל־יְדֵי מְשׁוֹטִים וּמִפְרָשִׂים. – [מְשׁוֹט־, מְשׁוֹטִים, מְשׁוֹטֵי־]

משוט

– תּוֹפְשֵׂי־מָשׁוֹט, מַלָּח, סַפָּן: "וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט, מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם" (יחזקאל כז כט).

– סִירַת־מְשׁוֹטִים°. סִירָה הַמּוּנַעַת עַל־יְדֵי מְשׁוֹטִים (לְהַבְדִּיל מִן "סִירַת־מִפְרָשׂ" אוֹ מִן "סִירַת־מָנוֹעַ").

סירת-משוטים

מִשּׁוֹט ז׳ מָשׁוֹט: "אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ" (יחזקאל כז ו). – [מִשּׁוֹט־, מִשּׁוֹטִים, ־טֵי־]

מְשׁוֹטַאי° ז׳ [מן מָשׁוֹט] תּוֹפֵשׂ הַמְּשׁוֹטִים בְּסִירָה: "בִּרְמִזוֹ לַמְּשׁוֹטַאי לְהִתְקָרֵב אֶל שְׂפַת הַתְּעָלָה" (אבן-זהב, שיילוק נו). – [מְשׁוֹטַאי־, מְשׁוֹטָאִית, מְשׁוֹטָאִים, מְשׁוֹטָאֵי־, מְשׁוֹטָאִיּוֹת]

משוטח, ראה מְשֻׁטָּח.

מְשׁוֹטֵט° ז׳ [מן שוט, שׁוֹטֵט] מְטַיֵּל, נוֹדֵד, מִי שֶׁמִּתְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "מִי יִתְּנֵנִי מְשׁוֹטֵט בִּמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר נִגְלוּ אֱלֹהִים לְחוֹזַיִךְ וְצִירָיִךְ" (יהודה הלוי, א 55). אֲגֻדַּת הַמְּשׁוֹטְטִים בִּשְׁבִילֵי הָאָרֶץ. – [מְשׁוֹטֶטֶת, מְשׁוֹטְטִים, מְשׁוֹטְטוֹת]

מְשׁוֹטִית° נ׳ [מן שוט] סִירַת־מְשׁוֹטִים. – [מְשׁוֹטִית, ־טִיּוֹת]

– תְּלַת־מְשׁוֹטִית°. סְפִינָה קְטַנָּה הַמּוּנַעַת עַל־יְדֵי שְׁלֹשָׁה מְשׁוֹטִים: "הַצּוֹרִי הַמְּפַקֵּד עֲלֵיהֶם נִצַּב בְּרֹאשׁ שְׁתֵּי תְּלַת־מְשׁוֹטִיּוֹת" (אריכא, סופר 106).

מְשׁוּי*, מישוי ז׳ [מן ב. משה, מִשָּׁה] עִסּוּי, מִסּוּי, שִׁפְשׁוּף שְׁרִירֵי הַגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי (פלקירא, צרי הגוף ג ח). – [מְשׁוּי־, מְשׁוּיִים, ־יֵי־]

מָשׁוּי* ת׳ [מן א. משה, מָשָׁה] מוּצָא מִן הַמַּיִם: "זְכוֹר מָשׁוּי בְּתֵבַת גֹּמֶא מִן הַמַּיִם" (קליר, זכור אב, תפילת גשם). "וְעָנוּ וְאָמְרוּ לְמָשׁוּי מִמַּיִם" (גנזי שכטר ג 57). – [מְשׁוּיָה, מְשׁוּיִים, ־יוֹת]

מַשּׂוֹי* ז׳ [מן נשא; צורת-משנה של מַשּׂאוֹי, מַשּׂוֹא, מַשָּׂא] מַשָּׂא, דָּבָר שֶׁנּוֹשְׂאִים בַּיָּד אוֹ עַל הַכָּתֵף: "הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ קֶבַע... כָּל שֶׁתְּפִלָּתוֹ דּוֹמָה עָלָיו כְּמַשּׂוֹי" (ברכות כט:). "נָטַל בַּעַל־הַבַּיִת שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעִמּוֹ מַשּׂוֹי שְׁלֹשָׁה חֲמוֹרִים" (שבת קכז:). – [מַשּׂוֹי־, מַשּׂוֹאוֹת]

משויה, ראה מַשְׁוָאָה.

מַשְׁוִית°, משווית נ׳ [מן שוה; ראה שם הִשְׁוָה] [בנגרות] מַקְצוּעָה אֲרֻכָּה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַקְצָעַת שְׁטָחִים גְּדוֹלִים וַאֲרֻכִּים וּלְהַחְלָקָתָם. – [מַשְׁוִית־, מַשְׁוִיּוֹת, מַשְׁוִיּוֹת־]

משווית

מָשׁוּךְ* ת׳ [מן משך, מָשַׁךְ] 1 *. שֶׁמּוֹשְׁכִים אוֹתוֹ, נִסְחָב: "דְּעוּ הוֹלְכִים כִּי מְשׁוּכִים אַתֶּם מִבְּלִי עֲבוֹתִים" (משה אבן-עזרא, קודש סג). 2 °. נִמְשָׁךְ, מִשְׂתָּרֵעַ, פָּרוּשׂ: "בְּחוּל הַדְּרָכִים הַמְּשׁוּכוֹת מִן הַכְּפָרִים לֶעָרִים" (ביאליק, החצוצרה ב). נָהָר מָשׁוּךְ מֵרַגְלֵי הָהָר וְעַד הַיָּם. 3 *. מֻרְחָק, מוּזָז מְעַט: "הָיוּ (הַשּׁוּרוֹת) מְשׁוּכוֹת מִן הַגָּדֵר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים" (תוספתא כלאים ב ו). "שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן מָשׁוּךְ מִן הַכֹּתֶל" (יומא לג:). 4 ° [בבנקאות] מוּסָב, מֻעֳבָר: הַמַּמְחָאָה מְשׁוּכָה עַל בַּנְק פְּלוֹנִי. 5 * [בהשאלה] נָתוּן, מָתוּחַ: "אֶסְתֵּר יְרַקְרֹקֶת הָיְתָה וְחוּט שֶׁל חֶסֶד מָשׁוּךְ עָלֶיהָ" (מגילה יג.). "וְצַלֶּקֶת מְעֻבָּה וּמַכְחִילָה מְשׁוּכָה לוֹ בַּאֲלַכְסוֹן עַל כָּל פַּרְצוּפוֹ" (צמח, כתבים 36). 6 *. כִּנּוּי לְמִי שֶׁמָּשַׁךְ בְּעוֹר עָרְלָתוֹ כְּדֵי לְהַעֲלִים אֶת מִילָתוֹ (יבמות עב.). 7 ° [משוך אל־, אחרי־] נִמְשָׁךְ אֶל־, נִגְרָר, קָשׁוּר לְ־: "וְאַהֲבַת אֲנָשִׁים אֵלָיו מְשׁוּכָה" (יהודה הלוי, ג 185). "מִיַּלְדוּתָהּ לֹא הָיְתָה בְּלוּמָה מְשׁוּכָה אַחַר אָבִיהָ" (עגנון, כפות צו). "וְלִבּוֹ מָשׁוּךְ מִגַּעְגּוּעִים אַחַר בֵּית אַבָּא" (בורלא, כיסופים 11). – [מְשׁוּכָה, מְשׁוּכִים, ־כוֹת]

— יָדָיו מְשׁוּכוֹת מִן־*, הוּא הִסְתַּלֵּק מִן־, הוּא מְוַתֵּר עַל־: "וְאִם שֶׁלְּךָ הוּא הַפֶּסַח הַזֶּה, יָדֵינוּ מְשׁוּכוֹת מִשֶּׁלָּנוּ וְנִמְנֵינוּ עַל שֶׁלְּךָ" (פסחים ט י). "מִכָּאן וְאֵילָךְ יָדַי מְשׁוּכוֹת מִמְּךָ" (עגנון, אורח 9).

מְשׁוּךְ°, **מִישׁוּךְ** ז׳ [מן משך] 1. מְתוּחַ, מְשִׁיכָה לָאֹרֶךְ: מְשׁוּךְ תַּיִל. 2. גְּרִירָה שֶׁיֵּהָא מִמְשָׁךְ, דְּחוּי, סַחֶבֶת: "בְּמִשְׁפָּט כְּגוֹן זֶה נוֹהֲגִים עִנּוּי־דִּין, דְּחִיָּה וּמִשּׁוּךְ בְּמֵזִיד, וְיֵשׁ שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ שָׁנִים עַל שָׁנִים" (בריש, א 68).

משוכבד, ראה מְשֻׁכְבָּד.

מְשׂוּכָה נ׳ [צורת־משנה של א. מְסוּכָה, מְשֻׂכָּה] 1. גָּדֵר שֶׁל צְמָחִים קוֹצָנִיִּים וּסְבוּכִים: "דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק, וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה" (משלי טו יט). "מְשׂוּכוֹת וּגְדֵרוֹת מִכָּל צַד" (ביאליק, מאחורי ר). 2 ° [בתחרויות־ספורט] מִכְשׁוֹל שֶׁשָּׂמִים בְּמַסְלוּל־הָרִיצָה כְּדֵי שֶׁהָרָץ יֶאֱלַץ לְדַלֵּג מֵעָלָיו בְּמְרוּצָתוֹ: מֵרוֹץ־מְשׂוּכוֹת. — [מְשׂוּכַת־, ־כוֹת]

משוכח ר׳ מְשֻׁכָּח	משוכלל ר׳ מְשֻׁכְלָל	
משוכך ר׳ מְשֻׁכָּךְ	משוכן ר׳ מְשֻׁכָּן	משוכפל ר׳ מְשֻׁכְפָּל
משוכל ר׳ מְשֻׁכָּל	משוכנע ר׳ מְשֻׁכְנָע	משוכר ר׳ מְשֻׁכָּר

מָשׁוּל* ת׳ [מן ב׳ משל, מָשַׁל] דּוֹמֶה, שֶׁנִּתָּן לְהַמְשִׁילוֹ וּלְדַמּוֹתוֹ אֶל דָּבָר אַחֵר: "אֻמָּה זוֹ מְשׁוּלָה לֶעָפָר וּמְשׁוּלָה לַכּוֹכָבִים" (מגילה טז.). "מָשׁוּל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר" (ונתנה תוקף, מוסף לימים נוראים). "הֲלֹא אַתָּה הַיּוֹצֵר וַאֲנַחְנוּ הַחֹמֶר מְשׁוּלִים" (סידור רס״ג, רצט). "דִּבְרֵי תוֹרָה מְשׁוּלִים לָאֵשׁ" (ביאליק, אלף־בית). — [מְשׁוּלָה, מְשׁוּלִים, ־לוֹת]

מִשּׁוּל^, **מִישׁוּל** ז׳ [מן ב׳ משל; וראה מָשָׁל] דִּמּוּי: "ה׳ אֶחָד וְאֵין לוֹ שֵׁנִי אוֹ דִּמּוּי וּמִשּׁוּל וְשִׁתּוּף וְחִבּוּר" (ילינק ה, 184). — [מִשּׁוּל־, מִשּׁוּלִים, ־לֵי־]

משולב ר׳ מְשֻׁלָּב	משולחף ר׳ מְשֻׁלְחָף	
משולבק ר׳ מְשֻׁלְבָּק	משולט ר׳ מְשֻׁלָּט	
משולהב ר׳ מְשֻׁלְהָב	משולל ר׳ מְשֻׁלָּל	משולק ר׳ מְשֻׁלָּק
משולח ר׳ מְשֻׁלָּח	משולם ר׳ מְשֻׁלָּם	משולש ר׳ מְשֻׁלָּשׁ
משולחות ר׳ מְשֻׁלָּחוֹת	משולפח ר׳ מְשֻׁלְפָּח	משולשל ר׳ מְשֻׁלְשָׁל

מִשּׁוּם*, **מִשּׁוּם** מ״י [מארמית: שׁוּם שֵׁם] 1. מֵעִנְיַן־, בְּחֶזְקַת־ מִבְחִינַת־: "אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם" (כלאים ט ב). "הֲרֵי אֵלּוּ בְּאַזְהָרָה וְאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כָּרֵת" (פסחים ג א). "יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל" (גיטין ה ח). 2. בְּשֶׁל־, מֵחֲמַת־, מִסִּבַּת־: "אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית, וְלֹא מִשּׁוּם מַעַשְׂרוֹת" (כלאים א ט). "לוֹקֶה מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל גִּיד וְלוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל גִּיד וְכוּ׳" (ביצה יב.). 3. מִשֵּׁם, מִשְּׁמוֹ שֶׁל־, בְּשֵׁם: "רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ" (סוטה ט יב). [ראה גם ערך ב׳ שׁוּם]

— מִשּׁוּם שֶׁ־*, לְפִי שֶׁ־, מִפְּנֵי שֶׁ־: "מֵאֵיזֶה טַעַם אֵינוֹ מֵבִיא? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר..." (בכורים א ט). "מִשּׁוּם שֶׁקְּדָמוֹ אַחֵר" (בכורות ב א).

משומד, ראה מְשֻׁמָּד. **משומדות**, ראה מְשֻׁמָּדוֹת.

מְשׁוֹמֵם ת׳ [מן שמם, שׁוֹמֵם] 1. נִדְהָם, מַחֲרִישׁ, דּוֹמֵם: "וַאֲנִי יֹשֵׁב מְשׁוֹמֵם" (עזרא ט ד). "אֲנִי שֶׁכַבְתִּי מְשׁוֹמֵם עַל הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר נֶגֶד עֵינַי" (יל״ג, פרוזה ה). 2 °. מְשַׁעֲמֵם: "נִלְאָה... לָשֵׂאת אֶת הַשְּׁתִיקָה הַמְשׁוֹמֶמֶת" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 347). 3. מַפְחִיד, מַבְעִית, נוֹרָא: "וְנָתְנוּ הַשִּׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם" (דניאל יא לא). — [מְשׁוֹמֶמֶת, מְשׁוֹמְמִים, מְשׁוֹמְמוֹת]

משומן ר׳ מְשֻׁמָּן	משומש ר׳ מְשֻׁמָּשׁ	משונה ר׳ מְשֻׁנֶּה
משומר ר׳ מְשֻׁמָּר	משומת ר׳ מְשֻׁמָּת	משונות, ר׳ מְשֻׁנּוֹת

מְשׁוֹנִי°, **מַשְׁוָנִי** ת׳ [מן שוה, מַשְׁוֶה] 1. אֶקְוָטוֹרְיָאלִי, שֶׁל הַקַּו־הַמַּשְׁוֶה, הַסָּמוּךְ לַקַּו־הַמַּשְׁוֶה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: חֹם מַשְׁוָנִי. אֲרָצוֹת מַשְׁוָנִיּוֹת. 2. הַמְּבֻסָּס עַל הַשְׁוָאָה, הָעוֹסֵק בִּקְבִיעַת הַצְּדָדִים הַשָּׁוִים וְהַיְּחָסִים הַמַּקְבִּילִים שֶׁבֵּין תּוֹפָעוֹת שׁוֹנוֹת: שִׁיטָה מַשְׁוָנִית בְּחֵקֶר הַסִּפְרוּת. בַּלְשָׁנוּת מַשְׁוָנִית (עוֹסֶקֶת בְּגִלּוּי הַשִּׁוְיוֹן וְהַיַּחַס שֶׁבֵּין שָׁרָשֵׁי הַמִּלִּים וְצוּרוֹתֵיהֶן וְכֵן בֵּין תּוֹפָעוֹת לְשׁוֹנִיּוֹת אֲחֵרוֹת בִּלְשׁוֹנוֹת קְרוֹבוֹת). — [מַשְׁוָנִית, מַשְׁוָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

משונן ר׳ מְשֻׁנָּן	משונת ר׳ מְשֻׁנָּת	משועבז ר׳ מְשֻׁעְבָּז
משונס ר׳ מְשֻׁנָּס	משוסה ר׳ מְשֻׁסֶּה	משועמד ר׳ מְשֻׁעְמָד
משונץ ר׳ מְשֻׁנָּץ	משוסע ר׳ מְשֻׁסָּע	משועמם ר׳ מְשֻׁעֲמָם
משונק ר׳ מְשֻׁנָּק	משוסף ר׳ מְשֻׁסָּף	משוער ר׳ מְשֹׁעָר
משונשן ר׳ מְשֻׁנְשָׁן	משועבד ר׳ מְשֻׁעְבָּד	משועשע ר׳ מְשֻׁעְשָׁע

מָשׁוֹף° ז׳ [מן ב׳ שוף] שׁוֹפִין גַּס, שׁוֹפִין לְקִרְצוּף. שׁוֹפִין שֶׁפָּנָיו מְקֻמָּרִים וּמְלֵאִים שִׁנַּיִם גַּסּוֹת לִגְרֹד וּלְקַרְצֵף בָּהֶן פְּנֵי עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת רַכָּה. [מְשׁוֹף־, מְשׁוֹפִים, ־פֵי־]

משוף

משופד, ראה מְשֻׁפָּד. **משופה**, ראה מְשֻׁפֶּה.

מְשׁוֹפָה° נ׳ [מן ב׳ שוף] מִקְלַעַת שֶׁל חוּטֵי־מַתֶּכֶת, עֲשׂוּיָה כְּעֵין סְפוֹג, לְשִׁפְשׁוּף כְּלֵי־הַמִּטְבָּח וּלְצִחְצוּחָם. — [מְשׁוֹפַת־, מְשׁוֹפוֹת]

מְשׁוֹפֵט ז׳ [צורת־משנה מן שׁוֹפֵט] שׁוֹפֵט, דַּיָּן: "לִמְשֹׁפְטִי אֶתְחַנָּן" (איוב ט טו). — [מְשׁוֹפְטִים, מְשׁוֹפְטֵי־]

משופך ר׳ מְשֻׁפָּךְ		
משופם ר׳ מְשֻׁפָּם	משופץ ר׳ מְשֻׁפָּץ	משפש ר׳ מְשֻׁפָּשׁ
משופע ר׳ מְשֻׁפָּע	משופר ר׳ מְשֻׁפָּר	משופשף ר׳ מְשֻׁפְשָׁף

מִשּׁוּק°, **מִישׁוּק** ז׳ [מן משק, מֶשֶׁק] [במלאכת־הבניין] חִבּוּר שְׁנֵי דְּבָרִים (קוֹרוֹת, עַמּוּדִים) זֶה לָזֶה וְהִדּוּקָם. — [מִשּׁוּק־, ־קִים, ־קֵי־]

משוקד ר׳ מְשֻׁקָּד	משוקם ר׳ מְשֻׁקָּם	
משוקדד ר׳ מְשֻׁקְדָּד	משוקע ר׳ מְשֻׁקָּע	משוקץ ר׳ מְשֻׁקָּץ
משוקל ר׳ מְשֻׁקָּל	משוקף ר׳ מְשֻׁקָּף	משוקר ר׳ מְשֻׁקָּר

מַשּׂוֹר ז׳ [מן נסר; כתיב אחר: מַסּוֹר] מַסּוֹר, מַכְשִׁיר לִנְסִירָה, מְגֵרָה: "אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ?" (ישעיה י טו). — [מַשּׂוֹר־, מַשּׂוֹרִים, מַשּׂוֹרֵי־]

משורבב ר׳ מְשֻׁרְבָּב. **משורבט** ר׳ מְשֻׁרְבָּט. **משורג** ר׳ מְשֹׂרָג.

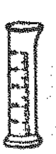
משורה

מְשׂוּרָה נ׳ [המקור לא הוברר] 1. כְּלִי לִמְדֹּד בּוֹ כַּמֻּיּוֹת שֶׁל נוֹזְלִים: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה, בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה" (ויקרא יט לה). 2 ° [בעקבות הלאטינית: mensura] צִנְצֶנֶת גְּלִילִית שֶׁמְּסֻמָּנוֹת עָלֶיהָ שְׁנָתוֹת (קַוֵּי־חֲלֻקָּה) הַמְצַיְּנוֹת מִילִימֶטְרִים וְסֶנְטִימֶטְרִים מְעֻקָּבִים וְכוּ׳ לְשֵׁם מְדִידָה מְדֻיֶּקֶת שֶׁל נוֹזְלִים בַּמַּעְבָּדָה. — [מְשׂוּרַת־, מְשׂוּרוֹת]

— מַיִם בִּמְשׂוּרָה, מִדַּת־מַיִם מְצֻמְצֶמֶת: "וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִשְׁתֶּה" (יחזקאל ד יא). "פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה" (אבות ו ד).

מְשׂוּרָה° נ׳ [מן שורה] (בדפוס) מכשיר כעין מסגרת מארכת שסדר־יד עורך בו את האותיות הבודדות ומצרפן לשורות־שורות בארך הדרוש. — [משורת־, משורות]

משורה

משורוול, ראה משרוול. **משורטט**, ראה משרטט.

משורט, ראה משרט. **משוריין**, ראה משריין.

מְשׂוּרַיִם°, מישוריים ז״ז [ראה משורת] זוג משורות: "נלחצה רגלי בין המשורים ובין המרדעת" (ביאליק, תר׳ קישוט צ). "האבנט המחבר את רצועות המשורים" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 9). — [משורי־]

משורית, ראה מסורית. **משורך**, ראה משרך.

מְשׁוֹרֵר ז׳ [מן שיר, שורר] 1 ^, פיטן, כותב דברי שירה: "וכבר נהגו המשוררים לומר... כמו שאמר המשורר 'והצדק בקש'" (הרקמה לג׳נאח ד). "כי כל המשוררים הבאים אחריו רצו ללמד משיריו" (חריזי, תחכמוני יח 185). "בי התעורר, ובכל עזות חצפתו, חוש המשורר" (ביאליק, רזי). 2. זמר, מזמר: "והמשוררים בכלי השיר" (דברי הימים ב כג יג). 3°. כנוי לעוזר לחזן בשירתו. זמר במקהלה של חזן: "ואם ירצה (החזן) לקבל קהל משוררים שקורין זינגרלי־ך" (עגנון, כלה רג). —[משורר־, משוררת, משוררים, משוררי־, משוררות]

מְשׁוֹרְרוּת° נ׳ [מן משורר 3] תפקידו של המשורר: "מה מועיל לך, הוא אומר, במשוררות? מוטב שתהיה חזן בפני עצמך!" (ברקוביץ, תר׳ יוסילי פב). — [משוררות־]

משורש, ראה משרש. **משורשר**, ראה משרשר.

מְשׂוֹרֶת°, משוורת נ׳ [על־פי הארמית: משורתא, סנהדרין סד:, מארמית: שור, שור קפץ] טבעת בארכוב האכף שהרוכב שם בתוכה את רגלו בשעת רכיבה: "ויאמר (דון קישוט) לקפץ מעל הסוס, וימהר אליו סנשו לתמך במשורת" (ביאליק, תר׳ קישוט רכח). "הוציא (קוטוזוב) את רגל שמאלו מן המשורת... וירד אל זרועותיהם של הקוזקים והשלי־שים שסמכוהו" (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 161). — [משורת, משורתו; משורות, משורות־; גם זוגי: משורים]

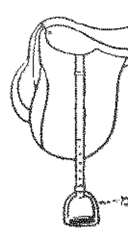

מ - משוורת

מִשּׁוּשׁ^, מישוש ז׳ [מן משש, מִשֵּׁשׁ] משמוש, נגיעה בידים בדבר־מה כדי לחוש אותו: "ראה שדומה לחרות של דקל... בין במראה בין במשוש" (והזהיר, שמיני). "וכבר נחלפו מראיו ומשושיו" (כוזרי ד ג). משוש העור בלכתו. משוש דפקו של החולה. — [משוש־, משושים, ־שי־]

— **חוש־המשוש^**, הכשר לחוש דברים שונים ולהבחין בהם בנגיעה בהם בידים או באיברי־גוף אחרים: חוש־המשוש מפתח ביחוד בקצות אצבעות־הידים. חוש־המשוש הוא אחד מחמשת החושים העקריים של האדם (ראיה, שמיעה, טעם, ריח, משוש): "הרגשותינו הגשמיות כראות וכשמע וכטעם וכריח וכמשוש" (חובות הלבבות, היחוד י).

מְשׁוּשׁ° ז׳ [מן משש] איבר של משוש או גם של טעם אצל חרקים שונים; רווח יותר השם "מחוש" — ראה ערך זה. — [משוש־, משושים, משושי־]

מָשׂוֹשׂ ז׳ [מן שיש] שמחה, ששון: "ומשוש חתן על־כלה ישיש עליך אלהיך" (ישעיה סב ה). "יפה נוף משוש כל־הארץ" (תהלים מח ג). "שבת משוש לבנו, נהפך לאבל מחולנו" (איכה ה טו). "אני הגבר ראה שבר ומשושו גלה" (אברהם אבן־עזרא, א 33). "אם תנתן להם העזרה הדרושה יצליחו... והיו למשוש־לב" (אחד העם, רלו). "הרגעי־נא, משוש־גילי" (עגנון, כפות ג). — [משוש־]

משושה, ראה משְׁשָׁה.

מְשׁוֹשָׁה° נ׳ [מן משש; על־פי אנטנה (לאטינית: antenna) — איבר־המישוש של חרקים] אנטנה, מוליך בצורת תיל המחבר אל המשדר או אל המקלט והוא מקרין או קולט את האנרגיה של גלים אלקטרומגנטיים (גלי־רדיו). — [משושת־, משושות]

מִשּׁוּשִׁי^, מישושי ת׳ [מן משוש] של משוש: "החוש המשושי מבדיל בין זה לזה" (קאנון, א ב). "רק עבי קיומו ידוע כמתוך זכרון משושי, חסר־משקל" (יזהר, מישור 195). — [משושית, ־שיים, משושיות]

משותף, ראה משתף. **משותק**, ראה משתק.

מְשׁוֹף°, מישוף ז׳ [מן שוף] שיוף, מקום שיוף: "משוף פניו וצואריו נכבש בין לבנת חלצתו למטה ובין לבנת מצחו הגבוה" (שנהר, ב 68). "כתמים של לבן ומשוף וצל" (אריה, ביתו 320). — [משוף־]

מָשְׁזָר, מושזר ת׳ [מן שזר, השזר] קלוע, פתול חוט בחוט: "שש משזר" (שמות כו א). "ותולעת שני משזר" (שמות לט כד). "פשטתי אדר כתנת משזרת" (שני שריך, לשבת חוה״מ פסח) "על ראשם שבים של משי כחל משזר" (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו מג). — [משזרת, ־זרים, משזרות]

מְשֻׁזָּר*, משוזר ת׳ [מן שזר, שזר] משזר, קלוע: "וחוגרים באבנט בד שש משזר תכלת" (מגילת בני־אור, ז 9). [ובהשאלה:] "עמהם היו היהודים מארגים ומשזרים" (סוקולוב, במראות 201). — [משזרת, משזרים, ־רות]

מִשְׁזָר°, מישזר ז׳ [מן שזר] מערכת דברים שזורים וקלועים זה בזה: "פשטה מעליה את שמלתה העשויה משזר גבעולים רכים" (יהודה שטינברג, רעח). "ואנך עתידי יגוד כמשזר פתילי ילדים" (יעקב שטינברג, עא). "עטרת קני־הקש שלהם אדוקה במשזר חוטים כחלים" (סדן, ממחוז מו). "המעקות עשויים מעשה משזר" (אבן־זהב, שיילוק ס). [ובהשאלה:] "חוטים הם במשזר העתיד" (שנהר, ב 394). "מעמיק־מסתרג להופיעו רקמות במשזר־זמן אחר" (רגלסון, חקיקות 81). משזר אור וצל בתמונת הצייר. — [משזר־]

מִשְׁזָרָה°, מישזרה נ׳ [מן שזר] בית־מלאכה לשזירה. — [משזרת־, משזרות, משזרות־]

א׳ מָשַׁח [אוגריתית: משח; אכדית: mašāʼu; ארמית: מְשַׁח; ערבית: מַסַּח]

~ פָּע׳ **מָשַׁח** פ״י 1. שָׂם שִׁכְבַת שֶׁמֶן אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ עַל דְּבַר־מָה, סָךְ, מָרַח: ״קוּמוּ, הַשָּׂרִים, מִשְׁחוּ מָגֵן״ (ישעיה כא ה). ״וְסָפוּן בָּאָרֶז וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׁשַׁר״ (ירמיה כב יד). ״כֵּיצַד מוֹשְׁחָן? מוֹשֵׁחַ פְּנֵי כָּל הָרָקִיק״ (תוספתא מנחות ח ח). ״וְלֵיל קָדְקֳדוֹ יִמְשַׁח כְּמוֹ טַל״ (גבירול, א 20). ״טָח עַל חָטְמָהּ וּמָשׁוּחַ שִׁמָּה הַמְפֹרָשׁ״ (ביאליק, קטינא). ״מָשַׁח נֵטַע אֶת הָאוֹפַנִּים וְרָתַם אֶת הַסּוּסִים״ (עגנון, כלה קצו). 2. יָצַק שֶׁמֶן־הַקֹּדֶשׁ עַל כֵּלִים אוֹ עַל אָדָם כְּדֵי לְקַדְּשָׁם אוֹ לְחַנְּכָם לְתַפְקִיד חָשׁוּב: ״וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן, וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ״ (ויקרא ח יב). ״וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ״ (שמואל ב ב ד). ״וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ (אֶת הַמִּשְׁכָּן) וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ״ (במדבר ז א). ״וַיִּמְשַׁח נְגִידִים עַל עָם״ (בן־סירא מו כד). ״כֵּיצַד מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים?״ (הוריות יב). — [לִמְשֹׁחַ אֶת־; מוֹשֵׁחַ, מָשׁוּחַ; יִמְשַׁח]

~ נִפ׳ **נִמְשַׁח** 1 ˆ. נִמְרַח, הוּסַךְ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״שֵׁם טוֹב כְּשֶׁמֶן טוֹב — וּבוֹ תִמָּשֵׁחַ״ (גירונדי, על־פי שירמן ב 9). הַפֶּצַע נִמְשַׁח בְּמִשְׁחָה. הַחַלָּה נִמְשְׁחָה בְּחֶלְמוֹן־בֵּיצָה. 2. הוּצַק עָלָיו שֶׁמֶן־הַקֹּדֶשׁ לְאוֹת קְדֻשָּׁה אוֹ מִנּוּי לְמִשְׂרָה חֲשׁוּבָה: ״וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־נִמְשַׁח דָּוִיד לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל״ (דברי הימים א יד ח). ״שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה... וּבוֹ נִמְשַׁח מִשְׁכָּן וְכֵלָיו״ (הוריות יא:). — [לְהִמָּשֵׁחַ, נִמְשַׁח, יִמָּשַׁח]

~ הָפ׳ **הָמְשַׁח** ˆ. נִמְשַׁח: ״מִנְחָתָם תָּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן״ (ינאי, קכו). ״בְּנֶגֶד מְרוֹרֵי הַזְּמַן הָמְשָׁחוּ״ (יהודה הלוי, ה 233). — [מָמְשָׁח, יָמְשַׁח]

~ פֻּע׳ **מֻשַּׁח** °. נִמְשַׁח: ״עָמְדוּ כְּבָר, אוֹפַנִּים לֹא־מֻשָּׁחוּ״ (שלונסקי, שירים א 207). — [מְמֻשָּׁח, יְמֻשַּׁח]

ב׳ מָשַׁח [קרוב אל מתח; אכדית: mašāhu; ארמית: מְשַׁח; ערבית: מַסַּח]

~ פָּע׳ **מָשַׁח** ** פ״י מָדַד: ״מֵעִקַּר הַגָּדֵר מוֹשְׁחִין, מְקוֹם שֶׁהֶחוּט כָּלֶה — אָסוּר, וְהַשְּׁאָר — מֻתָּר״ (ירושלמי כלאים ל ב). — [לִמְשֹׁחַ אֶת־; מוֹשֵׁחַ, מָשׁוּחַ; יִמְשַׁח]

~ נִפ׳ **נִמְשַׁח** °. נִמְדַּד. — [לְהִמָּשֵׁחַ, נִמְשָׁח, יִמָּשַׁח]

~ הִפ׳ **הִמְשִׁיחַ** ** פ״י קָבַע אֶת הַמִּדּוֹת, עָרַךְ תַּרְשִׁים לְפִי הַמְּדִידָה: ״רָאָה (מֹשֶׁה) אוֹתָהּ (אֶת הַמְּנוֹרָה) עִם שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים וְשָׁכַח, וְרָאָה שֵׁנִית מִיכָאֵל עוֹמֵד וּמַמְשִׁיחַ בָּהּ״ (ילקוט במדבר תשיט). — [לְהַמְשִׁיחַ, מַ־, יַ־]

מֶשַׁח° ז׳ [מן א־משח] מִשְׁחָה, צִפּוּי כְּלִי בְּצֶבַע שָׁקוּף מְיֻחָד לִמְשִׁיחָה: ״הַכְּלִי שֶׁמִּמֶּנּוּ נִלְקַח הַחֶרֶס הָיָה מְצֻפֶּה מִבַּחוּץ מֶשַׁח לְבַנְבַּן״ (ייבין, תולדות הכתב 90). ״הַסְּפָלִים מְשׁוּחִים בְּדֶרֶךְ כְּלָל מֶשַׁח בָּהִיר״ (מזר, חפירות תל־קסילה, א״י א). — [מֶשַׁח־, מְשָׁחִים, מִשְׁחֵי־]

מְשֻׁחָד°, מְשׁוּחָד ת׳ [מן שחד, שֻׁחַד] 1. שֶׁקִּבֵּל שֹׁחַד, שֶׁלָּקַח כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶּסֶף מִידֵי אָדָם עַל־מְנָת לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט לְטוֹבָתוֹ: שׁוֹפֵט מְשֻׁחָד. עֵדִים מְשֻׁחָדִים. 2 [בהשאלה] נוֹשֵׂא פָּנִים לְמִישֶׁהוּ, בַּעַל דֵּעָה מֻקְדֶּמֶת לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: ״רְאוּיָה יָדִי שֶׁתְּסַפְּרָהּ, כִּי אֵינָהּ מְשֻׁחֶדֶת״ (קדרי, כורך 7). יֵשׁ לוֹ דֵּעָה מְשֻׁחֶדֶת בָּעִנְיָן. — [מְשֻׁחֶדֶת, מְשֻׁחָדִים, ־דוֹת]

א׳ מִשְׁחָה נ׳ [מן א־משח] 1 °. חֹמֶר סָמִיךְ וָרַךְ שֶׁמּוֹשְׁחִים אוֹתוֹ עַל דְּבַר־מָה, מִמְרָח: מִשְׁחַת־שִׁנַּיִם. מִשְׁחַת־נַעֲלַיִם. מִשְׁחוֹת־ רְפוּאָה שׁוֹנוֹת לִפְצָעִים. 2. סִיכָה, מְשִׁיחָה: ״וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ״ (שמות כט ז). ״לֹא כְמִשְׁחַת אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁלְּאַחַר שֶׁמַּלְבִּישׁ הָיָה מוֹשְׁחָם״ (ספרא צו מלואים, מא ב). — [מִשְׁחַת־, מִשְׁחוֹת, מִשְׁחוֹת־]

— **הַר־הַמִּשְׁחָה*** [ראה להלן מַשְׁחִית, הַר הַמַּשְׁחִית] כִּנּוּי לְהַר הַזֵּיתִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, אוּלַי עַל־שׁוּם שֶׁמֶן־הַמִּשְׁחָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים מִן הַזֵּיתִים שֶׁגָּדְלוּ בּוֹ בְּשֶׁפַע: ״שֶׁהַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר הַמִּשְׁחָה״ (מידות ב ד).

ב׳ מִשְׁחָה נ׳ [מן ב־משח] מָנָה, חֵלֶק: ״זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי ה׳״ (ויקרא ז לה). — [מִשְׁחַת־, מְשָׁחוֹת, מִשְׁחוֹת־]

מָשְׁחָה, מוֹשְׁחָה נ׳ [מן ב־משח] ב־מִשְׁחָה, מָנָה, חֵלֶק: ״לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם״ (במדבר יח ח). — [מָשְׁחַת־]

מִשְׂחָה°, מִישְׂחָה נ׳ [מן שחה] תַּחֲרוּת בִּשְׂחִיָּה: ״הַמִּתְחָרִים הִתְכּוֹנְנוּ אֲחוּזֵי הִתְרַגְּשׁוּת לַמִּשְׂחָה הָרִאשׁוֹן״ (״דבר״ תשי״ט). מִשְׂחָה אַרְצִי בִּשְׂחִיַּת־חָזֶה לְמֵאָה מֶטֶר. — [מִשְׂחֵה־, מִשְׂחִים, מִשְׂחֵי־]

משחולת, ראה מִשְׁחֹלֶת.

מִשְׁחָז°, מוּשְׁחָז ת׳ [מן שחז, הֻשְׁחַז] מְחֻדָּד, מְלֻטָּשׁ, חַד: סַכִּין מֻשְׁחָז. מִסְפָּרַיִם מֻשְׁחָזִים. — [מֻשְׁחֶזֶת, מֻשְׁחָזִים, ־זוֹת]

מַשְׁחֵז° ז׳ [מן שחז; ראה שם הִשְׁחִיז] קָנֶה־מַתֶּכֶת אוֹ טַבְלָה קְטַנָּה שֶׁעָלֶיהָ מֻדְבָּק נְיַר־שָׁמִיר (״נְיַר־זְכוּכִית״) לְהַשְׁחָזָה וּלְלִטּוּשׁ קַל שֶׁל סַכִּינִים לַעֲבוֹדָה בַּמִּטְבָּח. — [מַשְׁחֵז־, מַשְׁחֵזִים, ־זֵי־]

מִשְׁחָז°, מִישְׁחָז ז׳ [מן שחז] מְלֶאכֶת הַהַשְׁחָזָה, לִטּוּשׁ וְצִחְצוּחַ: ״בְּחוּץ מִשְׁחַז חֶרֶב, בְּבֵית מָדוֹן״ (ש׳ שלום, שירים). — [מִשְׁחַז־]

מַשְׁחֵזָה° נ׳ [מן שחז, ראה שם הִשְׁחִיז] מְכוֹנַת־הַשְׁחָזָה שֶׁל כְּלֵי־מַתֶּכֶת: מַשְׁחֵזַת־יָד. מַשְׁחֵזָה חַשְׁמַלִּית. — [מַשְׁחֵזַת־, מַשְׁחֵזוֹת, מַשְׁחֵזוֹת־]

משחזת

מִשְׁחָזָה° נ׳ [מן שחז, ראה שם הִשְׁחִיז] בֵּית־מְלָאכָה מְצֻיָּד בְּמַשְׁחֵזוֹת לְהַשְׁחָזַת כֵּלִים שׁוֹנִים. — [מִשְׁחֶזֶת־, מִשְׁחָזוֹת, מִשְׁחֲזוֹת־]

מַשְׁחֶזֶת* נ׳ [מן שחז, ראה שם הִשְׁחִיז] 1. מְלַטֶּשֶׁת, מַכְשִׁיר לְלַטֵּשׁ וּלְהַשְׁחִיז בּוֹ כֵּלִים שׁוֹנִים: ״מַשְׁחֶזֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית־קִבּוּל שֶׁמֶן״ (כלים יז יז). 2 °. מַכְשִׁיר לְחִדּוּד עֶפְרוֹנוֹת. — [מַשְׁחֶזֶת־, מַשְׁחֵזוֹת, מַשְׁחֲזוֹת־]

מִשְׁחָטָה°, מִישְׁחָטָה נ׳ [מן שחט] בֵּית־מִטְבָּחַיִם, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹחֲטִים שָׁם בְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת לְבָשָׂר. — [מִשְׁחֶטֶת־, מִשְׁחָטוֹת, מִשְׁחֲטוֹת־]

מַשְׁחִית ז׳ [מן שחת, הִשְׁחִית] 1. מַזִּיק, מְחַבֵּל: ״וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף״ (שמות יב כג). ״זֶרַע מְרֵעִים, בָּנִים מַשְׁחִיתִים״ (ישעיה א ד). ״וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים, חָרָשֵׁי מַשְׁחִית״ (יחזקאל כא לו). 2. חֵיל־מַחַץ, חֲלוּצֵי־הַצָּבָא הַפּוֹתְחִים בְּהִסְתָּעֲרוּת: ״וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים״ (שמואל א יג יז). 3 °. כִּנּוּי לְמַלְאַךְ רַע, לְשָׂטָן וּמַזִּיק: ״מִשֶּׁנִּתְּנָה

רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע" (מכילתא בא יא). 4. פח, מלכדת: "רשעים... הציבו משחית, אנשים ילכדו" (ירמיה ה כו). — [משחית־, ־תה, משחיתים, ־תות]

— אנית־משחית°, ראה משחתת°.

— בעל־משחית, מזיק ומחבל: "גם מתרפה במלאכתו, אח הוא לבעל משחית" (משלי יח ט).

— הר המשחית, 1. כנוי־חרוף בפי ירמיהו הנביא לבבל שהשמידה ארצות רבות: "הנני אליך, הר המשחית... המשחית את־כל־הארץ" (ירמיה נא כה). 2. כנוי־גנאי להר־הזיתים ("הר המשחה", ראה לעיל א.משחה) על שום הבמות לאלילים שנבנו בו: "ואת־הבמות אשר על־פני ירושלם אשר מימין להר־המשחית... טמא המלך" (מלכים ב כג יג).

— למשחית תה"פ להשחתה ולהשמדה: "זקן בחור ובתולה... תהרגו למשחית" (יחזקאל ט ו). "היו־לו יועצים... למשחית לו" (דברי הימים ב כב ד).

— הודו נהפך עליו למשחית, פניו נתכערו מרב צער ורגז: "ולא נשאר־בי כח, והודי נהפך עלי למשחית" (דניאל י ח).

משחל°, מושחל ת' [מן א.שחל, השחל] מכנס לתוך חריר, מעבר דרך חור: חוט משחל בקוף המחט. — [משחלת, ־חלים, משחלות]

משחל°, מישחל ז' [מן א.שחל; ראה שם השחיל] השחלה, העברה דרך נקב: משחל חוט בקוף המחט. — [משחל־]

— משחל־כידון° [בצבא] חלק החגור שבו משחל נדן־הכידון.

משחל* [ארמית, מקור של שחל, שחל; רווח בפתגם:]

— כמשחל בינתא (ביניתא) מחלבא* [ארמית] כמשיכת שערה מחלב, משל לדבר קל ונוח ביותר: "(מיתת) נשיקה דמיא כמשחל בינתא מחלבא" (ברכות ח.). "ומהם שעמד להתעשר על־ידם כמשחל ביניתא מחלבא ממש" (קבק, בצל 284).

משחלת°, מישחולת נ' [מן א.שחל; ראה שם השחיל] מכשיר לנקוי קדח־הקנה של רובים ומקלעים: חבל שבקצהו האחד לולאות ובקצהו השני גליל־מתכת למשקלת. —[משחלת־, משחלתו; משחולות, משחולות־]

משחם°, משוחם ת' [מן שחם] שנעשה שחם וכהה: "מצק־פנים שזוף וערף משחם" (ברוידס, שרשים 9). — [משחמת, משחמים, משחמות]

משחן°, משוחן ת' [מן שחן; וראה גם שחון] [מזג־אויר] מחמם מאד, חם הרבה מן הממצע: ימים משחנים. — [משחנת, משחנים, משחנות]

משחף°, משוחף ת' [מן שחף, שחף; וראה גם שחפת] שחוף, נגוע במחלת השחפת, חולה־שחפת: "מקום מרפא בשביל משחפים" (קלוזנר, הספרות ג 257). "מנת החלב בשביל ילדתה המשחפת" (בארון, פרשיות 263). — [משחפת, משחפים, ־פות]

משחץ°, משוחץ ת' [מן שחץ; ראה גם שחוץ] שחצני, יהיר: "תקט לשון בוטה, משחצת להתגרות" (קובנר, פנים 152).

"מחזות הטרוף הצופים בחיוך משחץ ובוזה" (עוגן, שירים 465). — [משחצת, משחצים, משחצות]

משחק*, משוחק ת' [מן שחק, שחק] משפשף, בלה מרב שמוש ושחיקה: "היו (בגדי הכהן) מרשלין, מסלקין, משחקים" (זבחים יח). "האולר היה ישן־נושן, משחק מרב השחזה" (שלונסקי, תר' קרקע ב 211). פצירה משחקת. — [משחקת, משחקים, ־קות]

משחק°, מישחק ז' [מן שחק] 1°. דבר שנשחק ונשתפשף מרב שמוש: "ומשחקי בגדים בלויים וממרטים ירבו כנים" (רש"י ברכות נא:). 2°. חמר שנשחק לאבקה (ל"שחק"): משחק של גיר. משחק־אבנים. — [משחק־, משחקים, משחקי־]

משחק, מישחק ז' [מן שחק] 1°. שעשוע, התעסקות בדבר משעשע ומהנה (תחרות, ספורט וכדומה) לבלוי זמן ולהתענג בחברה או ביחידות: משחקי ילדים. למוד אגב משחק בגן־הילדים ובכתות הנמוכות בבית־הספר. משחק־כדורגל. משחק־טניס. משחק־שחמט. משחקי־קלפים. משחק־לוטו. המשחקים האולימפיים. 2°. כלי או מכשיר שמשחקים בו: חנות לצעצועים ולמשחקים. מערכת משחקים לגני־ילדים. 3°. אפן ההצגה של שחקן־התיאטרון, בצוע תפקידו של השחקן: משחקה של השחקנית היה טבעי ומשכנע. 4. צחוק: "והוא במלכים יתקלס, ורזנים משחק לו" (חבקוק א י). הדבר הוא כמשחק בעיניו. — [משחק־, משחקים, משחקי־]

— משחק־מלים°. קלמבור, שמוש בהוראותיה השונות של מלה אחת (או של מלים אחדות הדומות בצלצולן), או שמוש במלים דומות באותיותיהן ושונות בסדרן — לשם מליצה או הפתעה או בדיחה וחדוד. משחק־מלים רווח במקרא הוא "לשון נופל על לשון": "ויקו למשפט והנה משפח, לצדקה — והנה צעקה" (ישעיה ה ז). "פחד ופחת ופח" (ישעיה כד יז). משחקי־המלים ("צמודים") היו מקבלים מאד בשירת ימי־הבינים, וכן הם מקבלים במכתמים ובדברי־חדוד גם בימינו.

— משחק הוגן° [על־פי האנגלית: fair play] תחרות או התמודדות בין אנשים או בין גופים צבוריים או מדיניים מתוך שמירה על החקים המקבלים, ללא אונאה ותרמית משום צד.

משחק°, משוחק ת' [מן שחק, שחק] [באמנות התיאטרון או הקולנוע] ששחקו אותו, שבצע על־ידי שחקנים: מחזה מבים ומשחק היטב. — [משחקת, משחקים, ־קות]

משחק° ז' [מן שחק, שחק] שחקן, מציג במחזה: משחקי פורים. [משחקת, משחקים, ־קות]

משחקי°, מישחקי ת' [מן משחק] של משחק [במשמעויות השונות]: "יש תבל משחקית סוערה ומפרזת" (אלתרמן, עיר 321). החיים החברותיים־משחקיים של הילדים. השחקן התעלה בדמות שגלם לשיא בקריירה המשחקית שלו. — [משחקית, משחקיים, משחקיות]

משחר ז' [אולי מן א.שחר] עלית השחר [ובהשאלה] תור הילדות והנעורים: "מרחם משחר לך טל ילדתך" (תהלים קי ג). "ונגדך כתנת צעדי ממשחר" (גבירול, ו 56). — [משחר־]

מִשְׁחָר*, מושחר ת׳ [מן א. שחר, הִשְׁחִר] 1. שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁחוֹר, צָבוּעַ בְּצֶבַע שָׁחוֹר: "שְׁנֵי סְפָלִים... שֶׁהָיוּ מֻשְׁחָרִין מִפְּנֵי הַיַּיִן" (תוספתא סוכה ג יד). חֵלֶק מֻשְׁחָר בַּצִּיּוּר. 2 [בהשאלה] קוֹדֵר, זוֹעֵף, כּוֹעֵס: "שֶׁהָיוּ מֻשְׁחָרִין פְּנֵיהֶן (שֶׁל הָעֲנִיִּים) מִפְּנֵי בַּצֹּרֶת" (מועד קטן כז.). "פֹּה הִכָּה פִּתְאֹם מַחֲזֶה־יְקוֹד... בְּפָנִים הַמֻּשְׁחָרִים" (שניאור, שירים רמז). — [מֻשְׁחֶרֶת, מֻשְׁחָרִים, ־רוֹת]

מְשֻׁחְרָר*, משוחרר ת׳ [מן שחרר, שִׁחְרֵר] 1*. שֶׁהוּצָא לַחָפְשִׁי, שֶׁקָּרָא לוֹ דְּרוֹר, שֶׁיָּצָא מִשִּׁעְבּוּדוֹ: "הוּא וּבְנוֹ וְעַבְדּוֹ הַמְשֻׁחְרָר" (ראש השנה א ז). "אֵין מַשְׁקִין לֹא אֶת הַגִּיֹּרֶת וְלֹא אֶת שִׁפְחָה הַמְשֻׁחְרֶרֶת" (עדיות ה ו). אֲסִירִים מְשֻׁחְרָרִים. 2 °, שֶׁנִּפְטַר מִתַּפְקִיד שֶׁל חוֹבָה שֶׁהָיָה מֻטָּל עָלָיו: חַיָּלִים מְשֻׁחְרָרִים. פְּלוּגִי מְשֻׁחְרָר מִגִּיּוּס. סְחוֹרָה מְשֻׁחְרֶרֶת מִמֶּכֶס.—[מְשֻׁחְרֶרֶת, מְשֻׁחְרָרִים, מְשֻׁחְרָרוֹת]

א. **מִשְׁחָת, מושחת** ת׳ [מן שחת, הָשְׁחַת] 1. שֶׁהִשְׁחִיתוּ אוֹתוֹ, פָּגוּם: "מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת" (משלי כה כו). "וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַה׳" (מלאכי א יד). כְּלִי מָשְׁחָת. 2 *, מְקֻלְקָל (בְּיִחוּד מִבְּחִינָה מוּסָרִית): "שֶׁקֶר מָשְׁחָת" (אמונות ודעות א). "מִשְׁתַּמְּטִים מִמֶּנָּה הֵם מִן מָשְׁחֲתֵי־הַמִּדּוֹת" (קלצקין, כתבים 30). יֶלֶד מָשְׁחָת.–[מָשְׁחֶתֶת, מָשְׁחָתִים, ־תוֹת; גם מָשְׁחַת וְכוּ׳]

ב. **מָשְׁחָת, מושחת** ז׳ [מן שחת, הָשְׁחַת] פְּגָם, מוּם: "וּמָעוּךְ וְכָתוּת... לֹא תַקְרִיבוּ לַה׳... כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם, מוּם בָּם" (ויקרא כב כד—כה). "מְקוֹר מָשְׁחָתָם זֶה הוּא חֶסְרוֹן־הַדַּעַת" (יל״ג, פרוזה צה). — [מָשְׁחַת־, מָשְׁחָתוֹ]

מַשְׁחֵת ז׳ [מן שחת] כְּלִי־מַשְׁחִית, כְּלִי־חַבָּלָה, מַכְשִׁיר לַהֲרִיסָה וּלְנִפּוּץ: "וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ" (יחזקאל ט א). — [כְּלִי־מַשְׁחֵתוֹ, כְּלֵי־מַשְׁחֵת]

מַשְׁחֶתֶת° נ׳ [מן שחת, הִשְׁחִית] אֳנִיַּת־מַשְׁחִית (Destroyer), אֳנִיַּת־מִלְחָמָה מְהִירָה וּבַעֲלַת עָצְמַת־אֵשׁ גְּדוֹלָה, מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַשְׁמָדַת צוֹלְלוֹת, לְהַתְקָפָה עַל יְחִידוֹת־צִי גְּדוֹלוֹת וְעַל שַׁיָּרוֹת־אוֹיֵב וּלְתַפְקִידֵי לִוּוּי לְנוֹשְׂאוֹת־מְטוֹסִים וּלְשַׁיָּרוֹת־סוֹחַר. — [מַשְׁחֶתֶת־, מַשְׁחָתוֹת, מַשְׁחָתוֹת־]

מַשָּׁט° ז׳ [מן שוט; ראה גם שַׁיִט] מִפְגַּן יַמִּי, שַׁיִט שֶׁל אֳנִיּוֹת, סְפִינוֹת, צוֹלְלוֹת וְכַדּוֹמֶה: "עִם תֹּם הַמִּצְעָד, הַמַּטָּס וְהַמַּשָּׁט" (מתוך פקודת היום של הרמטכ״ל). — [מַשַּׁט־]

מִשְׁטוֹחַ ז׳ [מן שטח; ראה גם מִשְׁטָח] 1. מִשְׁטָח, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹטְחִים עָלָיו דְּבַר־מָה: "מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ" (יחזקאל מז י). 2 °, חֹמֶר פָּרוּשׂ, דְּבָרִים שֶׁנִּשְׁטְחוּ: "צִמְחוּ הָאֲפָרִים וְנִשְׁטְפוּ בְּשַׁלַּל פְּרָחִים... מִשְׁטוֹחִים־מִשְׁטוֹחִים שֶׁל נוֹרִית־הַזָּהָב" (הזז, צל 152). "מְטַלִּים מִשְׁטוֹחֵי אֲבַטִּיחַ וּדְלַעַת" (ש׳ שלום, שירים שצד). — [מִשְׁטוֹחַ־, מִשְׁטוֹחִים, ־חֵי־]

מִשְׁטוֹר°, מישטור ז׳ [מן מִשְׁטָר; ראה גם משטר, מִשְׁטֵר] קְבִיעַת מִשְׁטָר מְסֻיָּם: "טוֹרַח... עַל תִּקּוּנוֹ, עַל סִדּוּרוֹ וּמִשְׁטוֹרוֹ" (שטיינמן, לפנים מן השורה). — [מִשְׁטוֹר־]

מִשְׁטָח, מישטח ז׳ [מן שטח; ראה גם מִשְׁטוֹחַ] 1. מָקוֹם לִשְׁטֹחַ עָלָיו דְּבַר־מָה: "וּנְתַתִּיךְ לִצְחִיחַ סֶלַע, מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה" (יחזקאל כו יד). "אֵיךְ לֹא תַבִּיטוּ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ מְעוֹן הַקֹּדֶשׁ לְמִשְׁטַח דָּמִים?" (יוסיפון, ש). 2 °, מָקוֹם שָׁטוּחַ, שֶׁטַח, כִּכָּר: "כָּל הָאָרֶץ מִשְׁטַח אוֹר וְלָבָן כֻּלָּהּ" (ביאליק, משירי החורף). "וְלֹא עוֹד מִשְׁטַח־גַּן רָצוּף רָאִינוּ מִסְּבִיבֵנוּ" (שרת, באסיה 127). "הֵם לֹא נִמְצְאוּ כְּלָל בְּמִשְׁטָח שֶׁבּוֹ אֶפְשָׁרֵי הַדָּבָר" (קרליבך, הורד 220). 3 °, רְפִידָה, דְּבָרִים שֶׁנִּשְׁטְחוּ: "בְּאָרְוָה עַל מִשְׁטַח חָצִיר וָתֶבֶן... עוֹמֵד... סוּס אַדְמוֹנִי" (ביאליק, אריה א). "בֵּין מִשְׁטְחֵי־שְׁלָגִים שׁוֹמְמִים וְיִלְלַת־רוּחַ" (הזז, צל 160). 4 ° [בהנדסה] פְּנֵי שֶׁל גּוּף כָּלְשֶׁהוּ: מִשְׁטַח הַקֻּבִּיָּה. 5 *, שֶׁטַח, מִישׁוֹר לֹא כַּדּוּרִי: "הַסְּכָלוֹת בִּידִיעַת הָאָרֶץ... שֶׁהִיא מִשְׁטָח" (כוזרי ד יג). — [מִשְׁטַח־, מִשְׁטָחִים, ־טְחֵי־]

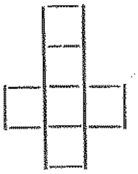
משטח קוביה

— **מִשְׁטַח־גָּרוֹן°** [ברפואה] לֵחָה הַמּוּצֵאת מִגָּרוֹן הַחוֹלֶה וְנִשְׁטַחַת עַל־גַּבֵּי זְכוּכִית מִיקְרוֹסְקוֹפִּית כְּדֵי לִבְדֹּק אֶת הַרְכָּבָהּ בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ וּלְאַבְחֵן מְצִיאוּתָם שֶׁל גּוֹרְמֵי־מַחֲלָה מְסֻיָּמִים.

— **מִשְׁטַח־דָּם°** [ברפואה] טִפַּת־דָּם שֶׁשּׁוֹטְחִים עַל־גַּבֵּי זְכוּכִית מִיקְרוֹסְקוֹפִּית כְּדֵי לִבְדֹּק אֶת הַדָּם בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ וּלְאַבְחֵן לְפִיו מַחֲלוֹת דָּם שׁוֹנוֹת.

מְשֻׁטָּח°, משוטח ת׳ [מן שטח, שֻׁטַּח] 1 °, מְיֻשָּׁר, עָשׂוּי שֶׁיְּהֵא שָׁטוּחַ: "יֵשׁ אֲשֶׁר נִפְגֹּשׁ מָקוֹם מְשֻׁטָּח וּמְרֻקָּע" (סוקולוב, במראות 324). חֶלְקַת אֲדָמָה מְשֻׁטַּחַת. 2 °, מְרֻקָּע, מְרֻדָּד: בַּרְזֶל מְשֻׁטָּח. 3 *, שָׁטוּחַ, פָּרוּשׂ: "דָּאַג וְדָרַשׁ פְּדוּת לִי וַיֶּשַׁע מִן צוֹרֵךְ בִּידֵיִם אֱמוּנָה מְשֻׁטָּחוֹת" (הנגיד, דיואן 51). 4 °, פָּחוּס, שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד: "הַפּוּנְדְּקִית הַמְדַשְׁדֶּשֶׁת בַּעֲקֵבַיִם מְשֻׁטָּחִים" (טברסקי, מחושך 104). אַף מְשֻׁטָּח. מָקוֹר מְשֻׁטָּח. — [מְשֻׁטַּחַת, מְשֻׁטָּחִים, ־חוֹת]

מַשְׁטֵחַ*, משטיח ז׳ [מן שטח; צורת־משנה של מִשְׁטָח, מִשְׁטוֹחַ] 1. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹטְחִים בּוֹ פֵּרוֹת לְיִבּוּשׁ: "הַנּוֹתֵן (עֲנָבִים) מִן הַסַּלִּים וּמִן הַמַּשְׁטֵחַ שֶׁל אֲדָמָה... וּמִן הַמַּשְׁטֵחַ שֶׁל עָלִים" (טהרות י ד). 2. רֹבֶד, שִׁכְבָה: "שֶׁיָּרַד לָהֶם (הַשְּׂלָו) מַשְׁטִיחִין מַשְׁטִיחִין" (יומא עה:). — [מַשְׁטֵחַ־, מַשְׁטֵחִים, ־טְחֵי־]

מִשְׁטָחָה°, מישטחה נ׳ [מן שטח] כִּסּוּי, מַפָּה, שָׁטִיחַ: "עוֹר שָׁלוּק שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מִשְׁטָחוֹת לְשֻׁלְחָן וּלְמִטָּה" (רש״י שבת קמא:).— [מִשְׁטַחַת־, מִשְׁטָחוֹת, ־טְחוֹת־]

מַשְׂטִין° ז׳ [מן שטן, הִשְׂטִין] מְקַטְרֵג, שׂוֹנֵא, שָׂטָן: "כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ" (תפילת אבינו מלכנו). "וְסָרָה אַחֲרֵי זֹאת כָּל תְּבִיעָה וְהָיְתָה בָהּ לְמַשְׂטִינַי שְׁתִיקָה" (הנגיד, דיואן 194). —[מַשְׂטִינָהּ, מַשְׂטִינִים, ־נֵי־]

מַשְׂטֵמָה נ׳ [מן שטם] שִׂנְאָה עַזָּה, אֵיבָה: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה" (הושע ט ז). "בָּהּ (בָּאֱמֶת) יִתְכַּפְּרוּ כָּל הָאַשְׁמוֹת, יָסוּרוּ מִן הַלֵּב הַמַּשְׂטֵמוֹת" (חריזי, תחכמוני יט 200). "אֲכוּלֵי מַשְׂטֵמָה וּמְזֵי קִנְאָה" (ביאליק, ראיתיכם). — [מַשְׂטֵמַת־, ־מוֹת, ־מוֹת־]

מִשְׁטָף°, מישטף ז׳ [מן שטף] 1. קְעָרַת־מִטְבָּח לִשְׁטִיפַת כֵּלִים. 2. שֶׁטֶף, שְׁטִיפָה, זְרִימָה: "גְּרוּפֵי מִשְׁטַף גָּפְרִית וְתַרְעֵלָה"

ברוידס, שרשים 12). "ונפשי... חנוקה במשטף של קצפים וכלמה" (עוגן, שירים 378). — [משטף־, משטפים, משטפי־]

משטף° ז׳ [מן שטף] מתקן לשטיפת־מים בבית־השמוש. — [משטף־, משטפים, ־פי־]

משטר, מישטר ז׳ [ראה שוטר; שטר] 1, חקה, הנהגה: "הידעת חקות שמים, אם תשים משטרו בארץ" (איוב לח לג). 2°, סדרי השלטון, המבנה המדיני או הכלכלי של החברה: משטר מלוכני. משטר דמוקרטי. משטר קפיטליסטי. משטר רודני. 3°, סדר של קבע, נהג קבוע, ארח־חיים: "חקר אותי חקור היטב על משטר השפות בארץ" (שרת, באסיה 121). הממשלה הנהיגה משטר של יצנע. במוסד פלוני יש סדר ומשטר למופת. 4*, ענש, בצוע פסק־דין: "ומשטר ששוטרין אותו ביסורין" (רש״י ישעיה לב יז). — [משטר־, משטרים, משטרי־]

משטר [מן משטר]

~ פע׳ **משטר** ° פ״י קבע סדר ומשטר: "מארע המות משטר לכאורה מחדש את המערכה" (שטיינמן, זוגות ב 184). "חילי הסתלקו מלקחת, אני משטרתי אותם, הייתי אכזרי וקשוח" (ש׳ אבן-שושן, תרי ימים 114). — [למשטר, ממשטר, ־]

~ פע׳ **משטר** °, נערך בסדר ובמשטר: צבא ממשמע וממשטר למופת. — [ממשטר, ימשטר]

משטרה°, מישטרה נ׳ [מן שוטר; ראה גם שטר] 1, משרד ממשלתי הממנה על הבטחון הפנימי במדינה ועל התנהגות האזרחים לפי חקי המדינה: משטרה עירונית. משטרה כפרית. מפקח־המשטרה. שר־המשטרה. 2, תחנת שוטרים, משרד השוטרים, מקום־רכוז לשוטרים באזור מסים: "עליך להתיצב במשטרה יום יום" (פקודה). [ראה עוד להלן] — [משטרת־, משטרות, משטרות־]

— **משטרה חשאית°**, בולשת, מחלקה במשטרה העוסקת בגלוי פושעים מדיניים ופליליים. אנשי המשטרה החשאית פועלים בחשאי, כשהם לבושים על־פי־רב אזרחית, למען יקל להם לעקב אחרי חשודים.

— **משטרה צבאית°**, חילים שנתמנו לשוטרים לשם שמירה על הסדר והנהג המקבל בין החילים במחנות, בחזית או במקומות חפשתם, וכן לשמירה על הסדר במקומות אזרחיים הנתונים לשלטון צבאי.

— **משטרת־התנועה°**, מחלקה במשטרה המפקחת על תנועת כלי־הרכב בכבישים ובדרכים, על מתן רשיונות לנהיגה, על עברות בנהיגה, על חקירת תאונות־דרכים וכדומה.

— **כלב־משטרה°**, כלב שאלף לגלות עקבות פושעים לפי חוש־הריח.

משטרתי° ת׳ [מן משטרה] 1, של משטרה, של שוטרים: כח משטרתי גדול רכז באזור ההפגנה לשם שמירת הסדר. צו משטרתי. 2, המבסס על שלטון שרירותי ובלתי־מגבל של המשטרה, הכובל פעילות צבורית חפשית: מדינה משטרתית. — [משטרתית, משטרתיים, ־תיות]

משי ז׳ [המקור לא הוברר; יש סוברים: מסינית: סין או שי שם התולעת; וכן באנגלית: silk — מיוונית: serikos מסין] שם כולל למיני האריגים שמכינים מן החוטים הדקים והעדינים של הפקעות שטווים זחלי טואי־המשי (״תולעת־המשי״): "ומלבושך שש ומשי" (יחזקאל טז יג). "משי ורקמה הם כסות גופך" (יהודה הלוי, ב 19). "אמי בשמלת־שבתה ובמטפחת־משיה" (ביאליק, החצוצרה א). חוטי־משי. בגדי־משי. גרבי־משי. — [משי־, משיי, משיך, משיך, משיו... משיכם, משים]

— **משי־מלאכותי°**, אריג מתקן מחוטים העשויים מחמר התאית (צלולוזה) של צמחים שונים, והוא דומה במראהו ובטיבו למשי טבעי. בימינו מצויים מינים שונים של משי מלאכותי המיצרים מחמר סינתטי מיחד.

— **אברך־משי°**, כנוי עממי לאיש צעיר מעדן ומפנק בכל הליכותיו, ביחוד לאיש צעיר בשנים הראשונות לאחר נשואיו. [ראה עוד ערך אברך]

— **טואי־המשי°**, פרפר לבן־צהבהב, שמגדלים אותו לשם הפקת המשי (Bombyx mori). הזחל של טואי־המשי טווה לעצמו פקעת העשויה חוט משי ארך מאד ומתגלגל בתוכה לגלם; מן הגלם מתבקע הפרפר הבוגר. — [טואי־המשי]

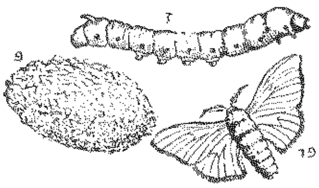

טוואי-המשי: ז - זחל; פ - פקעת; פר- פרפר

— **בכפפות־של־משי°**, משל ליחס עדין ווַתרני: אינו ראוי שתטפל בו בכפפות־של־משי.

— **תולעת־משי°**, שם מטעה מקבל לזחל של טואי־המשי [ראה לעיל]

— **הלביש אותו שש ומשי°** [בהשאלה על־פי יחזקאל טז יג] נתן לו מכל טוב, לא מנע ממנו מאומה.

משיג* ז׳ [מן נשג, השיג] 1°, המתקדם ומגיע אל פלוני. 2*, תאר, תכונה, מקרה: "ולא ישיגוהו משיגי הגוף" (רמב״ם, י״ג עיקרים ג). 3°, תופס בשכלו, מבין: הדבר לא הובן מקצר המשיג. 4*, מערער, סותר, מתנגד: רבו המשיגים על דעתו של החוקר. — [משיגה או משגת, משיגי־, משיגים, ־גות]

משיד°, משויד ת׳ [מן שד] [מצוי בצירוף:]

— **שד משיד°**, כנוי למזיק גדול: "כבר נכר בו מתחלת בריתו ששד משיד הוא זה" (טביב, כעשב 23).

משיח תו״ז [מן א. משח, משח 2] 1, ז׳ כנוי למלך או לכהן שנמשח בשמן־הקדש: "הכהן המשיח" (ויקרא ד ג). "ויתן־עז למלכו וירם קרן משיחו" (שמואל א ב י). "אלו שני המשיחים: אחד משוח־מלחמה, ואחד משוח למלך על ישראל" (פסיקתא רבתי ל). 2°, כנוי לגואל המקוה של ישראל שיבוא באחרית הימים לאחר הופעת מבשרו אליהו הנביא: "אם ראית ספסלין מלאין בבליים מנחים בארץ־ישראל... אם ראית סוס

פַּרְסִי קָשׁוּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל — צְפֵה לְרַגְלָיו שֶׁל מָשִׁיחַ״ (איכה רבה א, ממרום). 3, ת׳ מָשׁוּחַ, מָרוּחַ: ״מָגֵן שָׁאוּל בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשָּׁמֶן״ (שמואל ב א כא). — [מְשִׁיחַ־, מְשִׁיחִים, ־חֵי־]

— מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד *, כִּנּוּי לַגּוֹאֵל הַמְקֻוֶּה שֶׁיָּבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה לְיִשְׂרָאֵל בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ״מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד שֶׁעָתִיד לְהִגָּלוֹת בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ״ (סוכה נב.) [להבדיל מן:]

— מָשִׁיחַ בֶּן־יוֹסֵף * (שם), הַגּוֹאֵל שֶׁיָּבוֹא, לְפִי הָאַגָּדָה, לִפְנֵי הַמָּשִׁיחַ הָאֲמִתִּי (״מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד״), וּבְנַסּוֹתוֹ לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל יֵהָרֵג.

— הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ (ויקרא ד ג), הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל.

— מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ * (ויקרא רבה יד), כִּנּוּי לַגּוֹאֵל הַמְקֻוֶּה, לְמָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד.

— מְשִׁיחַ־שֶׁקֶר ^, כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִכְרִיז עַל עַצְמוֹ כְּבַעַל מָשִׁיחַ, נִסָּה לִפְעֹל לְמַעַן גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל מִגָּלוּתוֹ וְסוֹפוֹ שֶׁנִּתְבַּדָּה וְנִכְשַׁל: שְׁלֹמֹה מוֹלְכוֹ, שַׁבְּתַי־צְבִי וַאֲחֵרִים — מְשִׁיחֵי־שֶׁקֶר הָיוּ.

— מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ ^, מִתְּאָרֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: ״וְנִזְכֶּה לִרְאוֹת אֶת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן״ (עגנון, כלה קיח).

— חִכָּה לוֹ כִּלְמָשִׁיחַ °, כְּלוֹמַר, חִכָּה לוֹ בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם [ראה להלן: כְּחַכֵּי מָשִׁיחַ]

— כְּחַכֵּי מָשִׁיחַ ° [על־פי: ״וּכְחַכֵּי אִישׁ״, הושע ו ט] כְּמִי שֶׁמְּחַכֶּה לְבוֹא הַמָּשִׁיחַ, כְּלוֹמַר: מִתּוֹךְ צִפִּיָּה, בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם: ״וּכְחַכֵּי מָשִׁיחַ הֵם יוֹשְׁבִים וּמְחַכִּים״ (ביאליק, המתמיד).

— חֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ * (סנהדרין צח:), חֶבְלֵי־מָשִׁיחַ ^, הַצָּרוֹת וְהַיִּסּוּרִים שֶׁיָּבוֹאוּ, לְפִי הָאֱמוּנָה, עַל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי בּוֹא הַמָּשִׁיחַ.

— יְמוֹת־הַמָּשִׁיחַ * 1 * אַחֲרִית הַיָּמִים, יְמֵי הַגְּאֻלָּה לְיִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי הַמָּשִׁיחַ: ״כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא ׳עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ׳״ (ברכות לד:). 2 °, כִּנּוּי לְיָמִים שֶׁהִתְרַחֲשׁוּ בָּהֶם מְאֹרָעוֹת מֻפְלָאִים, הַצְלָחוֹת בִּלְתִּי־צְפוּיוֹת.

— אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי! [מימרה שאולה מן תהלים קה טו], אַל נָא תִּפְגְּעוּ בָּאָדָם הַיָּקָר לִי אוֹ בַּדְּבָרִים הַיְקָרִים לִי!

— דִּבֵּר עַל ה׳ וְעַל מְשִׁיחוֹ ° [מימרה שאולה מן תהלים ב ב, ושם: ״נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו״] דִּבֵּר בִּגְנוּת הַכֹּל, אִישׁ לֹא יָצָא נָקִי מֵהַתְקָפוֹתָיו.

מְשִׁיחָא * ת׳ [ארמית] הַמָּשִׁיחַ, הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

— הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא * (= הֲלָכָה לַמָּשִׁיחַ) 1 *, הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ נְהוּגָה בִּזְמַן הַזֶּה וְיִהְיֶה לָהּ תֹּקֶף מַעֲשִׂי רַק לֶעָתִיד לָבוֹא בְּבוֹא הַמָּשִׁיחַ — לִכְשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: ״שְׁחִיטַת קָדָשִׁים לֹא לִתְנֵי — הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא״ (סנהדרין נא:). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁעִנְיָנוֹ לֶעָתִיד הָרָחוֹק וְעַתָּה עֲדַיִן אֵינוֹ בַּר־בִּצּוּעַ: ״אֵין לָנוּ עֵסֶק בְּנִסְתָּרוֹת וּבְהִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא״ (מנדלי מו״ס, תלג). ״יְצִיאַת הַמַּהֲדוּרָה הַחֲדָשָׁה לָאוֹר הִיא לְפִי שָׁעָה הִלְכְתָא לִמְשִׁיחָא״ (ביאליק, אגרות ה עה).

א· **מְשִׁיחָה** * נ׳ [מן א·משח, מָשַׁח] סִיכָה, מְרִיחַת נוֹזֵל סָמִיךְ עַל דְּבַר־מָה: ״כָּל כְּלִי וּכְלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ טָעוּן מְשִׁיחָה״ (ספרא צו, מא ב). ״מֶלֶךְ בַּתְּחִלָּה טָעוּן מְשִׁיחָה... כֹּהֵן גָּדוֹל... טָעוּן מְשִׁיחָה״ (ירושלמי הוריות מז ג). ״מְשִׁיחַת אַהֲרֹן כֵּיצַד? כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מְפַשֵּׁט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וּמַרְחִיצוֹ וְסָכוֹ בֵּין עֵינָיו״ (במדבר רבה יב). — [מְשִׁיחַת־, מְשִׁיחוֹת]

ב· **מְשִׁיחָה** * נ׳ [מן ב·משח, מָשַׁח] 1 *, פְּתִיל, חֶבֶל דַּק הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְדִידָה, לַאֲרִיזָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (לְהַבְדִּיל מִן ״חוּט״ שֶׁהוּא דַּק יוֹתֵר): ״אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֶלָּא בְּמִינוֹ... אֲפִלּוּ בִּמְשִׁיחָה״ (סוכה ג ח). ״אֵיזֶה הוּא תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת? כָּל שֶׁחוּט אוֹ מְשִׁיחָה אוֹ דָּבָר אַחֵר כָּרוּךְ עָלָיו מִבַּחוּץ״ (תוספתא בבא מציעא א יד). 2 ^, מְדִידָה, וּבְיִחוּד מְדִידַת שְׁטָחִים: ״חִבּוּר הַמְּשִׁיחָה וְהַתִּשְׁבֹּרֶת״ (שם חיבורו של אברהם בר־חייא הנשיא). — [מְשִׁיחַת־, מְשִׁיחוֹת]

מְשִׁיחוּת * נ׳ [מן מָשִׁיחַ] 1 *, מַעֲמָדוֹ שֶׁל מִי שֶׁנִּמְשַׁח לְכֹהֵן אוֹ לְמֶלֶךְ: ״כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁחָטָא וְאַחַר־כָּךְ עָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ״ (הוריות ג א). 2 ^, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַמָּשִׁיחַ, הֱיוֹת מָשִׁיחַ: ״שְׁמוֹ לְוַדַּאי אֶת מְשִׁיחוּת זֶה וְעַל בִּיאַת מְשִׁיחַ הָאֱמֶת סָפְקוּ״ (פרנסיס, צבי מודח 109). — [־חוּת־]

מְשִׁיחִי ^ ת׳ [מן מָשִׁיחַ] 1 °, שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁל הַגּוֹאֵל הַמְקֻוֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ״הָרַעְיוֹן הַמְּשִׁיחִי בְּיִשְׂרָאֵל״ (שם ספרו של קלוזנר). כִּסּוּפִים מְשִׁיחִיִּים שֶׁל נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל בִּימֵי גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. תְּנוּעָה מְשִׁיחִית. 2 ^, כִּנּוּי לְנוֹצְרִי, עַל שׁוּם אֱמוּנָתוֹ כִּי הַמָּשִׁיחַ כְּבָר בָּא וְהִתְגַּלָּם בִּדְמוּתוֹ שֶׁל יֵשׁוּ. — [מְשִׁיחִית, מְשִׁיחִיִּים, ־חִיּוֹת]

— יְהוּדִים־מְשִׁיחִיִּים °, כִּנּוּי בְּיָמֵינוּ לְכַת שֶׁל יְהוּדִים שֶׁהִכְרִיזוּ עַל עַצְמָם כִּיהוּדִים בִּלְאֻמִּיּוּתָם וּבְנֶאֱמָנוּתָם לִמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל וּכְנוֹצְרִים בְּדָתָם.

מְשִׁיחִיּוּת ° נ׳ [מן מְשִׁיחִי] הָאֱמוּנָה הַמְּשִׁיחִית, הַכִּסּוּפִים לְבוֹא הַמָּשִׁיחַ: הַמְּשִׁיחִיּוּת נָפְחָה רוּחַ חַיִּים בַּיְּהוּדִים בְּחֶשְׁכַת הַגָּלוּת — [מְשִׁיחִיּוּת־]

מְשִׁיט ° תר״ז [מן שוט, הֵשִׁיט] 1, אָדָם הַמַּפְעִיל כְּלִי־שַׁיִט. 2, דַּרְגָּה צְבָאִית לְקָצִין בְּחֵיל־הַיָּם שֶׁל צְבָא־הַהֲגָנָּה לְיִשְׂרָאֵל, מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת ״סֶגֶן״ בְּחֵיל־הַיַּבָּשָׁה. — [מְשִׁיטִים, מְשִׁיטֵי־]

מְשִׁיט ^, **מְשִׁיטָא** ^ ז׳ [המקור לא הוברר] קוּרְסִיב, כְּתִיבָה דַּקָּה; [בספרי שאלות־ותשובות] כִּנּוּי לַכְּתָב הָעִבְרִי הַדַּק הַנָּהוּג בִּכְתִיבָתֵנוּ עַד הַיּוֹם, שֶׁהִתְפַּתֵּחַ מִכְּתַב־הַקּוּרְסִיב הָרַבָּנִי, כְּתַב רַשִׁ״י, וְשֶׁאַף הוּא אֵינוֹ אֶלָּא הִתְפַּתְּחוּת מִן הַכְּתָב הַמְרֻבָּע הַנָּהוּג עַד יָמֵינוּ בִּדְפוּס.

מְשִׁיִּי ° ת׳ [מן מֶשִׁי] דַּק וְעָדִין כְּמֶשִׁי: ״שְׂעָרָהּ הַמְּשִׁיִּי מְבֻדָּר״ (שניאור, שירים רפח). ״הָאֲוִיר קַל, מְשִׁיִּי״ (איתן, ברקיע 302). ״קַרְנֶיהָ (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ) שִׁוּוּ גֹּוֶן אַרְגְּמָנִי לְגַלֵּי הַחוֹל הַמְּשִׁיִּי״ (מגד, מקרה 258). — [מְשִׁיִּית, מְשִׁיִּיִּים, מְשִׁיִּיּוֹת]

מְשִׁיכָה * נ׳ [מן משך, מָשַׁךְ] 1 *, גְּרִירָה, סְחִיבָה: ״הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט... מְלֹא מְשִׁיכַת הַמַּחַט״ (ירושלמי בבא קמא ז ג). ״מְשִׁיכַת אֶבֶן־הַמַּגְנִיטֶס אֶת הַבַּרְזֶל״ (אלבו, העיקרים 142). ״מָשַׁךְ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מְשִׁיכוֹת״ (עגנון, כפות קסו). כֹּחַ־הַמְּשִׁיכָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. 2 * [בהלכות מיקח־וממכר] הַחֲזָקָה בְּדָבָר הַנִּקְנֶה לְאוֹת שֶׁהַקּוֹנֶה קִבֵּל תֹּקֶף חֻקִּי: ״כָּל הַמִּטַּלְטְלִים נִקְנִין בִּמְשִׁיכָה״ (שביעית י ט).

3 *, שאיפה לקרוב או להתקרבות אל מישהו או משהו: "אין 'ויקח' אלא משיכת הדברים הרכים, שנמשכו כל גדולי ישראל והסנהדראות אחריו" (במדבר רבה יח). משיכה מינית. 4 ° [בעסקי בנקים] הוצאת כסף מפקדון שהפקד בבנק. 5 ° [בסגנון-הלצי] סחיבה, גנבה: "באו ליד אחד האכרים במשיכה" (ביאליק, החצוצרה א). 6 *, זרימה: "שממעט משיכת הנהר... לדלות מן משיכת הנהר" (רש"י גיטין ס:). – [משיכת־, משיכות]

– משיכת־יתר ° [בבנקאות] מתן המחאה בנקאית על סכום שהוא גדול מן הפקדון הנמצא בבנק לזכות החותם (Overdraft).

– משיכת־כתף °, הנעת הכתף כלפי מעלה, על־פי־רב כהבעה של סרוב או כמי שאינו יודע לענות על שאלה: "משיכת־כתף, פשיטת־יד ועקימת־פה" (ביאליק, מעורת לא יוכל).

– משיכת־קלמוס °, רשימה קצרה, רשום של מלים אחדות: "אין אני זקוק כלל לא לכתב־אמנה ולא לפתקה ולא למשיכת קלמוס" (ברקוביץ, תר' מנחם יז).

– קנה במשיכה *, 1 * [על־פי קידושין א ד] קנה דבר־מה על־ידי החזקה בו, שהיא הסימן למתן תקף חקי לקנין. 2 ° [בהשאלה, בסגנון הלצי] רכש לו דבר־מה בדרך לא כשרה, סחב, גנב: "גנב נתן עינו בכיס וקנה אותו במשיכה!" (מגדלי מו"ס, ר... "נתנו עיניהם באדמוני שלו ויאמרו 'לקנותו במשיכה'" (ביאליק, אריה ג).

משיכות ° ג' [מן משוך] היות נמשך אחרי־: "איכה לא יכלתי, למצער, לדחות פעם את משיכותה אליך?" (ברגר, א 437). משיכות הירח אל כדור־הארץ. – [משיכות־]

משים °, משוים ת' [מן א. שום] מתבל בשום: "מרבי טעמים. מתוקים־חמצמצים, מלוחים־מרירים, משימים־מפלפלים וביוצא בהם" (קלצקין, כתבים 183). "נקניק משים" (פרסקי, קול המועד 15). – [משימת, משימים, ־מות]

משים ת' [מן שים, השים] [רווח בצירוף:]

– מבלי־משים [שאול מאיוב ד כ: "מבלי משים לנצח יאבדו", אך המשמעות שם אינה ברורה] בלי שים־לב, בהסח־הדעת, בלי כונה: דרכתי מבלי משים על רגלו של חברי.

משימה * ג' [מן שים] 1 °, מטלה, תפקיד או פעלה ששמו על מישהו לבצעם: "במשימה זו של רב־מטעם כרוכות היו כמה וכמה מצוות" (ויסלבסקי, תר' במערכה 96). "משימה זו שהטלה עליו סים מבצעה כהלכה" (טביב, דרך 168). משימה צבאית. 2 *, מנוי, הפקדה: "כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך" (יבמות מה:). – [משימת־, משימות]

משין ° ז' [מן משי] צמח־בר ממשפחת הדגניים (Imperata). גלומותיו מכסות שערות ארכות הדומות למשי, לפיכך נראית תפרחתו כמכסיפה. המשין גדל בארץ בעקר בשפלת החוף. – [משין־, משינים, ־ני־]

משיף °, משויף ת' [מן ב. שוף, שיף] משפשף, מלטש: "בית־לבנים קטן, מסיד ומשיף מבחוץ, לבן, מבהיק" (שופמן, ד 10). ענף מהקצע ומשיף. – [משיפת, משיפים, ־פות]

משיפה *, משיפא * ג' [מן שוף] 1 *, משחה שמורחים וממשמשין אותה על איבר או על מקום חולה: "המוציא... לבן של ביצה כדי ליתן במשיפא" (שבת עז.). 2 °, משחה לשפשוף כלים שונים ולנקוים. – [משיפת־, משיפות]

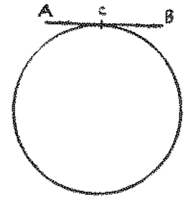

משיק

משיק ° ז' [מן א. נשק, השיק] [בהנדסה] קו ישר הנוגע בנקדה אחת בלבד בקו עקם נתון. בציור הקטע AB הוא משיק למעגל בנקדה C. – [משיק־, משיקים, ־קי־]

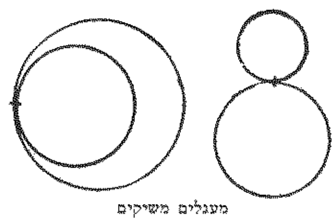

מעגלים משיקים

– מעגלים משיקים °, מעגלים הנוגעים זה בזה בנקדה אחת בלבד.

משיש °, משויש ת' [מן שיש] שהוא כעין השיש: "אגס קטן ומשבח... אדמדם או מצהב־משיש" (שלונסקי, תר' קולא 218). – [משישת, משישים, ־שות]

משישה * ג' [מן משש, משש] 1, משוש, משמוש, גיעה ביד: "שיהיה מראה הנגע עמק מעור הבשר, לא עמק במשישתו, אלא במראית העין" (רמב"ם, טומאת צרעת א ו). "מעריכות במשישה את האריג" (בורלא, אשתו 202). 2 °, עסוי, שפשוף שרירי הגוף לשם רפוי, מסו. – [משישת־, ־שות]

משית °, משוית ת' [מן שית] שעלה בו שית, שצמחו בו קוצים ועשבים רעים: "ומלאה עוד תוהיב בשדך הקצור ומשית" (למדן, במעלה צד). "והגבעולים שבעברי השביל המשית נמתחים פתאם כמיתרים" (רבינוב, אמיתי קמא). – [משיתת, משיתים, ־תות]

משך [אוגריתית: משכ; ארמית: משך; ערבית: מסכ תפס]

~ פע' **משך** פעו"י 1 פ"י גרר, סחב, העביר דבר ממקום למקום: "וימשכו את־ירמיהו בחבלים ויעלו אתו מן־הבור" (ירמיה לח יג). "משכני אחריך נרוצה" (שיר השירים א ד). "לא יקשר גמלים זה בזה וימשך" (שבת ה ג). "מושכין את המים מאילן לאילן" (ירושלמי שביעית לד ג). "נהרות המושכין מים מן האגמים" (מועד קטן ד.). "לפרה שהיו מושכין אותה למקולין" (בראשית רבה פו). הקטר מושך אחריו את קרונות הרכבת. 2 * פ"י [בהלכות־התלמוד] קנה דבר־מה במשיכה, אחז ותפס בדבר קנוי כאות וכאשור שכבר קנה אותו: "היה עומד ולוקח... מתר להחזיר, מפני שלא משך" (דמאי ג ב). "המוכר פרות לחברו, משך ולא מדד—קנה" (בבא בתרא ה ז). 3 ° פ"י [בבנקאות] הוציא כסף מן הבנק מפקדונו: "כמה ברצונך למשך?" 4 ° פ"ע ארך, נמשך: "שני ימים משכה נסיעתו" (הזז, צל 138). – [למשך את־; מושך, משוך; ימשך, משך!]

~ נפ' **נמשך**, 1 *, נגרר, נסחב: "לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת" (בראשית רבה פו). "שהיה בלעם נמשך אחריו כסומא" (תנחומא לק יא). 2, ארך, היה לו המשך, עדין לא נסתים: "וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו" (ישעיה יג כב). "לא תמשך עוד" (יחזקאל יב כה). "כל מעשיו רקוב ירקבו, ופעל

יָדָיו יִמָּשֵׁךְ אַחֲרָיו" (בן־סירא יד כב). "אֵין מוֹשְׁחִים אֶת הַמְּלָכִים אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן, כְּדֵי שֶׁתִּמָּשֵׁךְ מַלְכוּתָם" (הוריות יב.). "לֹא נִתְּקָה עוֹד הַשַּׁלְשֶׁלֶת, עוֹד נִמְשֶׁכֶת הַשַּׁלְשֶׁלֶת" (למדן, מסדה). הַדְפָּסַת הַסֵּפֶר נִמְשְׁכָה שָׁנָה תְּמִימָה. הָרוֹמָן נִמְשָׁךְ בָּעִתּוֹן בְּהֶמְשֵׁכִים. 3°, הוּצָא עַל־סְמַךְ הַמְחָאָה: סְכוּם־כֶּסֶף גָּדוֹל נִמְשַׁךְ מִן הַבַּנְק. — [לְהִמָּשֵׁךְ, נִמְשָׁךְ, יִמָּשֵׁךְ]

~ פִּע׳ מִשֵּׁךְ, ראה ערך מְמַשֵּׁךְ.

~ הִפ׳ הִמְשִׁיךְ * פ״י 1 ^, הוֹסִיף לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, הֶאֱרִיךְ, לֹא פָּסַק: "וְאִם נַמְשִׁיךְ דַּרְכֵי הַהִגָּיוֹן לְקַיֵּם הַדֵּעוֹת בָּם" (כוזרי ה יד). יֵשׁ לְהַמְשִׁיךְ בְּמַאֲמָץ וְאֵין לְהִתְיָאֵשׁ. 2*, מָשַׁךְ, סָחַב: "הַנְּהִיגָה (אֶת הַבְּהֵמָה), הַמְשִׁיכָה, קָרָא לָהּ וּבָאַת אַחֲרָיו" (ירושלמי כלאים ח ב). "הַכֹּל כָּאן מַמְשִׁיךְ וּמַמְשִׁיךְ אֶת הַלֵּב, מְדַבֵּר וּמְדַבֵּר לַנְּשָׁמָה" (מנדלי מו״ס, קא). 3, הִזְרִים, הֶעֱבִיר מַיִם בִּתְעָלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: "אָסוּר לְהַשְׁקוֹת, מַהוּ לְהַמְשִׁיךְ?" (ירושלי שביעית לד ב). "בְּרֵכָה שֶׁנִּתְמַלְּאַת מִן הַקִּילוֹן וְהִמְשִׁיךְ הַמַּעְיָן לְתוֹכָהּ" (ירושלמי מועד קטן פ ב). — [לְהַמְשִׁיךְ אֶת־, מַמְשִׁיךְ, יַ־, הַמְשֵׁךְ! הַמְשִׁיכִי!]

~ הָפ׳ הָמְשַׁךְ ^, 1, נִמְשַׁךְ, נִגְרַר אַחֲרֵי־: "הָמְשְׁכוּ אַחֲרֶיךָ בַּמִּדְבָּר כִּבְהֵמָה" (קליר, אמירים, יוצר ב׳ פסח). 2* [הומשך מן־] נִסְתַּלֵּק מִן־, הֻרְחַק מִן־: "נִמְצָא אִם הֶחֱלִיפוּ (אֶת קָרְבַּן הַפֶּסַח), הֲרֵי זֶה הָמְשְׁכוּ כָּל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה מִשֶּׁלָּהֶן וְנִמְנוּ עַל אוֹתוֹ שֶׁבֵּרְרוּ" (רש״י פסחים צח:). — [מֻמְשָׁךְ, יֻמְשַׁךְ]

~ הִת׳ הִתְמַשֵּׁךְ °, 1, נִמְשַׁךְ, נִתְאָרֵךְ: "פַּסֵּי אוֹר הַבּוֹקֵעַ בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וּמִתְמַשֵּׁךְ וְהוֹלֵךְ" (מנדלי מו״ס, רעט). "נִתְמַשְּׁכוּ הַכְּבוּדִים בָּאֲרִיגִים וּבְחוּטִים" (סדן, ממחוז צט). "נִרְאֶה הָיָה שֶׁהַדָּבָר מִתְמַשֵּׁךְ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ לִכְאוֹרָה כְּדֵי לַעֲבֹר כִּבְרַת־אֶרֶץ קְטַנָּה" (יזהר, שיירה 46). "מִכְּפָרֵי אֶל הַחוֹף שְׁבִיל סְתָרִים מִתְמַשֵּׁךְ" (טבנקין, שירים 212). 2, נִמְתַּח, נִפְרַשׂ: "וּמִשֶּׁפַע יְדִידוּת וְשִׂיחוֹת בְּנֵי־הַחֲבוּרָה נִתְמַשֵּׁךְ עָלַי נַחַל עֲדָנִים שֶׁל הִרְהוּרִים נְעִימִים" (מנדלי מו״ס, תכד). "אֲפִלּוּ סוּס זֶה... גַּם עָלָיו מִתְמַשֵּׁךְ מִשֶּׁפַע שַׁבָּת" (ליסיצקי, תולדות 66). — [לְהִתְמַשֵּׁךְ, מִתְ־, יִתְ־]

— מָשַׁךְ אַפּוֹ, כָּעַס זְמַן רַב: "הַלְעוֹלָם תֶּאֱנַף־בָּנוּ, תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר?" (תהלים פה ו).

— מָשַׁךְ חֶסֶד לִפְלוֹנִי, מָשַׁךְ אוֹתוֹ חֶסֶד, נָהַג עִם פְּלוֹנִי בְּטוֹבָה וּבְאַהֲבָה: "מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ, וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב" (תהלים לו יא). "וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ, עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד" (ירמיה לא ב).

— מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת (עִם) פְּלוֹנִי, הִתְחַבֵּר אֶל פְּלוֹנִי: "מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים" (הושע ז ה).

— מָשַׁךְ אֶת יָדוֹ (יָדָיו) (מִן־)*, הִסְתַּלֵּק מִן־, וִתֵּר עַל הֶמְשֵׁךְ עֲבוֹדָתוֹ בִּדְבַר־מָה: "כֵּיוָן שֶׁטָּעַמְתִּי, מָשַׁכְתִּי יָדַי מֵהֶן" (עירובין נג:). "לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וְזִמֵּן הָאוֹרְחִין וְנָפַל הַשֶּׁרֶץ לְתוֹךְ הַתַּמְחוּי, שֶׁאִלּוּ מָשַׁךְ הַמֶּלֶךְ אֶת יָדוֹ הָיוּ הַכֹּל מוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶם, פָּשַׁט הַמֶּלֶךְ אֶת יָדוֹ—וּפָשְׁטוּ הַכֹּל אֶת יְדֵיהֶם" (שיר השירים רבה ה באתי). "אֲבָל אַלְתֶּר אַף הוּא אֵינוֹ שׁוֹטֶה וּמוֹשֵׁךְ אֶת יָדוֹ מֵהֶם" (מנדלי מו״ס, קא). "הַמְלַמְּדִים מָשְׁכוּ אֶת יְדֵיהֶם מִמֶּנּוּ לַחֲלוּטִין" (ביאליק, מאחורי ח).

— מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב*, לָקַח אֶת הַלֵּב, עוֹרֵר יַחַס שֶׁל רָצוֹן וְחִבָּה: "דְּבָרִים שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כָּאַגָּדָה" (שבת פז.). "בִּדְבָרִים רַכִּים מָשַׁךְ לִבָּם" (במדבר רבה יח).

— מָשַׁךְ מַיִם*, הִזְרִים מַיִם, הֶעֱבִיר מַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "מוֹשְׁכִים אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן" (מועד קטן א ג). "יַמִּים וּנְחָלִים שֶׁמּוֹשְׁכִים בִּימוֹת־הַחַמָּה וּבִימוֹת־הַגְּשָׁמִים" (ספרא שמיני מט ב—ג). הַיַּרְדֵּן מוֹשֵׁךְ אֶת מֵימָיו מִיָּם כִּנֶּרֶת לְיָם הַמֶּלַח.

— מָשַׁךְ בְּעֵט° [שאול משופטים ה יד: "ומזבולון מושכים בשבט סופר"] עָסַק בִּכְתִיבָה, כָּתַב דִּבְרֵי סִפְרוּת: "אֲנָשִׁים עִבְרִים, מוֹשְׁכִים בְּעֵט אוֹ מוֹרִים מִבְהָקִים" (כרש, ג 29). [וראה עוד להלן: "משך בשבט סופר"]

— מָשַׁךְ בְּעֹל, 1, הֶחֱזִיק וְנָשָׂא אֶת הָעֹל שֶׁעַל צַוָּארוֹ: "עֶגְלַת בָּקָר... אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל" (דברים כא ג). 2° [בהשאלה] טָרַח וְטִפֵּל בְּדָבָר, נָשָׂא אֶת כָּל עֹמֶס הָעֲבוֹדָה: "וַאֲנִי מוֹשֵׁךְ בְּעֻלּוֹ כְּפִי כֹּחִי וְאֵינִי מְסָרֵב" (בן־ציון, כב). פְּלוֹנִי מוֹשֵׁךְ בְּעֹל הָעֲבוֹדָה הַצִּבּוּרִית הַקָּשָׁה. עוֹדֶנּוּ מוֹשֵׁךְ בְּעֹל תּוֹרָה וְלִמּוּדִים.

— מָשַׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל (יהושע ו ה), תָּקַע תְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר.

— מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת, דָּרַךְ אֶת מֵיתַר הַקֶּשֶׁת לְשֵׁם יְרִיַּת חֵץ: "וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן" (מלכים א כב לד).

— מָשַׁךְ בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר [שאול בשינוי הוראה מן שופטים ה יד; ראה לעיל "משך בעט"], נִסָּה אֶת כֹּחוֹ בִּכְתִיבָה סִפְרוּתִית, עָסַק בְּסִפְרוּת.

— כֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ ^, 1 ^, מַגְנֶטִיּוּת, הַסְּגֻלָּה לִמְשֹׁךְ עֲצָמִים: "בְּפֹעַל כֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ כְּמוֹ בַּמַּגְנֶטִיס אֲשֶׁר בּוֹ יִמָּשֵׁךְ הַבַּרְזֶל" (קאנון, א א). 2° [בהשאלה] מֶרְכַּז־הִתְעַנְיְנוּת: "הַצּוֹפֶה... נַעֲשָׂה מִיָּד כֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ, וְכִמְעַט שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ סוֹפֵר... שֶׁלֹּא הָיָה אוֹרֵחַ קָבוּעַ בְּאַכְסַנְיָה זוֹ" (פיכמן, רגח).

— חוּט שֶׁל... נִמְשָׁךְ עָלָיו° [על־פי: "חוט של חסד משוך עליה" מגילה יג.] "הִנֵּה הַלַּיְלָה שִׁירָה עִמּוֹ, חוּט שֶׁל פִּיּוּט נִמְשָׁךְ עָלָיו" (מנדלי מו״ס, רעז). "וְהַבְּהֵמִיּוּת שֶׁבָּהֶם (בִּפְנֵיהֶ) הִסְתַּתְּרָה רֶגַע אֶחָד תַּחַת חוּט שֶׁל גְּבִירוּת שֶׁנִּמְשַׁךְ עֲלֵיהֶם" (ביאליק, אריה י).

— נִמְשַׁךְ לִבּוֹ אַחֲרֵי־°, נִתְעוֹרְרוּ בּוֹ רִגְשֵׁי־אַהֲבָה אֶל־, אוֹ גַּעְגּוּעִים עַל־: "וּבְהַכִּירִי אוֹתָהּ אַחֲרֵי־כֵן לְדַעַת מִקָּרוֹב בְּבֵית אָחִיהָ, נִמְשַׁךְ לִבִּי אַחֲרֶיהָ כַּמַּיִם" (ביאליק, איש הסיפון).

א. מֶשֶׁךְ * ז׳ [מן משך] 1 ^, מְשִׁיכָה: "לִמְשֹׁךְ מֶשֶׁךְ הַיֵּשׁ מִן הָאַיִן" (גבירול, כתר מלכות כב). "נְהָרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מֶשֶׁךְ לְהַלְאָה מִמְּקוֹם מְקוֹר נִבְעָתָן" (רש״י ביצה לט.). 2*, מֵמַד, אֹרֶךְ אוֹ רֹחַב אוֹ גֹּבַהּ: "מֶשֶׁךְ מָבוֹי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת... מֶשֶׁךְ סֻכָּה בְּאַרְבַּע אַמּוֹת" (עירובין ג.). "עוֹשֶׂה פַּס גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה בְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת" (עירובין יו.). 3 ^, הֶמְשֵׁךְ, אֹרֶךְ (בִּזְמַן): "מֶשֶׁךְ זְמַן הַזְּרִיעָה" (רש״י בבא מציעא קו.). — [מֶשֶׁךְ־, מִשְׁכּוֹ]

— בְּמֶשֶׁךְ ^ בְּהֶמְשֵׁךְ, בִּתְקוּפָה שֶׁל־: "בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי הַזֶּרַע" (רש״י בבא מציעא קו.). הַמִּשְׁטָרָה הוֹצִיאָה צַו לְפַנּוֹת אֶת הַדִּירָה בְּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים. גָּמַרְתִּי אֶת הָעֲבוֹדָה בְּמֶשֶׁךְ שְׁעָתַיִם.

— בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן°, בִּרְבוֹת הַיָּמִים, בִּמְרוּצַת הַיָּמִים: בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יִתְרַגֵּל הָאִישׁ לְמַצָּבוֹ הֶחָדָשׁ. בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יִשָּׁכַח הַדָּבָר.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– מֶשֶׁךְ־הַדִּירוֹת °, הָעוֹנָה שֶׁמִּסְתַּיֶּמֶת בָּהּ חוֹזֶה־הַשְּׂכִירוּת הַשְּׁנָתִי שֶׁל הַדִּירוֹת וְהַדַּיָּרִים מְחַדְּשִׁים אֶת הַחוֹזֶה הַקּוֹדֵם אוֹ עוֹקְרִים לְדִירוֹת אֲחֵרוֹת.

– אוֹתִיּוֹת־הַמֶּשֶׁךְ ^ [בדקדוק] כִּנּוּי לָאוֹתִיּוֹת אוי״ הַמַּאֲרִיכוֹת אֶת הַתְּנוּעוֹת: ״וּמִפְּנֵי מָה נִקְרְאוּ ׳אוֹתִיּוֹת מֶשֶׁךְ׳? מִפְּנֵי שֶׁיִּהְיוּ מוֹסָפִים עַל עִקְּרֵי הַמִּלִּים וְלֹא יִהְיוּ מִשָּׁרְשֵׁיהֶם כִּי אִם מֵחֲמַת הַמֶּשֶׁךְ אֲשֶׁר יִקָּרֶה בַּתְּנוּעוֹת בִּלְבַד״ (אברהם אבן־עזרא, דקדוק תיוב׳ 21).

ב. מֶשֶׁךְ ז׳ [אכדית: mašku עור; ארמית: מַשְׁכָּא עור, שק] [בצירוף:]

– מֶשֶׁךְ הַזָּרַע, שַׂק מֵעֵין סַנָּר שֶׁהַזּוֹרֵעַ חוֹגְרוֹ עַל מָתְנָיו וְשָׂם בּוֹ אֶת הַזְּרָעִים לִזְרִיעָה: ״הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע״ (תהלים קכו ו).

מש״כ ר״ת 1, מִכָּל־שֶׁכֵּן. 2, מַה שֶּׁאֵין כֵּן. 3, מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן.

מַשָּׁךְ ° ז׳ [מן משך] נַגָּד, גּוֹרֵר, הַמּוֹשֵׁךְ דּוֹבְרָה אוֹ סִירָה בְּחֶבֶל לְהַעֲבִירָהּ בַּנָּהָר מֵחוֹף אֶל חוֹף. – [מַשַּׁךְ־, מַשָּׁכִים, מַשְּׁכֵי־]

מִשְׁכָּב, מישכב ז׳ [מן שכב] 1, מָקוֹם לִשְׁכַּב עָלָיו, כְּגוֹן מִטָּה, סַפָּה, עֶרֶשׂ: ״שְׁכַב עַל־מִשְׁכָּבְךָ״ (שמואל ב יג ה). ״כִּי יְיֵלִילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם״ (הושע ז יד). ״עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי״ (שיר השירים ג א). ״הַמִּשְׁכָּבוֹת וְהַמּוֹשָׁבוֹת״ (טהרות ז ה). 2, שְׁכִיבָה: ״וְהוּא שֹׁכֵב אֶת מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם״ (שמואל ב ד ה). 3 *, הִזְדַּוְּגוּת: ״וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה״ (ויקרא יח ב). ״וַיָּבֹאוּ אֵלֶיהָ בְנֵי־בָבֶל לְמִשְׁכַּב דֹּדִים״ (יחזקאל כג יז). ״שְׁנֵי מִשְׁכָּבוֹת בָּאִשָּׁה״ (סנהדרין נד.). 4 *, כִּנּוּי לְקֶבֶר שֶׁהַמֵּת שׁוֹכֵב בּוֹ: ״הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ״ (קידושין לא:). – [מִשְׁכַּב־, מִשְׁכָּבִים, מִשְׁכְּבֵי־, גם מִשְׁכָּבוֹת, מִשְׁכְּבוֹת]

– מִשְׁכַּב־זָכוּר * (ברכות מג:), הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוּת.

– חֲדַר־הַמִּשְׁכָּב (שמות ז כח), חֲדַר־הַשֵּׁנָה, חֲדַר־הַמִּטּוֹת.

– הָפַךְ מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בְּחָלְיוֹ [על־פי תהלים מא ד], טִפֵּל וְהִתְעַסֵּק בִּפְלוֹנִי שֶׁחָלָה.

– נָפַל לְמִשְׁכָּב, חָלָה, הָיָה אָנוּס לִשְׁכַּב מֵחֲמַת מַחֲלָה אוֹ פְּצִיעָה: ״וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ... וְנָפַל לְמִשְׁכָּב״ (שמות כא יח).

– יָנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבוֹ ^ [תפילת ״אל מלא רחמים״, על־פי ישעיה נז ב], סִיּוּמָהּ שֶׁל תְּפִלַּת־אַזְכָּרָה לַמֵּת.

מִשְׁכֶּבֶת נ׳ [מן שכב, הִשְׁכִּיב] 1, מַטָּל, שֶׁהִשְׁכִּיבוּהוּ: ״וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת, מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ״ (מלכים ב ד לב). 2 ^, מֻנָּח: ״סֻנָּאר שֶׁל קוֹרוֹת – הַמֻּשְׁכָּבוֹת לָאָרֶץ, שֶׁל בִּנְיָן״ (רש״י ביצה לא:). – [מֻשְׁכֶּבֶת, מֻשְׁכָּבִים, ־בוֹת]

מְשֻׁכְבָּד °, משוכבד ת׳ [מן שכבד, שִׁכְבֵּד] מְגֻשָּׁם וּמְסֻרְבָּל, כְּבַד־תְּנוּעָה: ״בֶּן־אָדָם שֶׁהוּא מְסֻרְבָּל וּמְשֻׁכְבָּד, נוֹשֵׂא כְּרֵסוֹ כְּמִין חֲטוֹטֶרֶת לְפָנָיו״ (שטיינמן, מותר האדם). ״אַרְבַּעְתָּם טָרְחוּ בָּאוֹרְלוֹגִין הַמְּשֻׁכְבָּד״ (סדן, תרי גלילי 282). – [מְשֻׁכְבֶּדֶת, מְשֻׁכְבָּדִים, ־דוֹת]

מְשֻׁכָּה, מְשֻׂכָּה, נ׳ ראה מְשׂוּכָה.

מַשְׁכּוֹכִי ° ת׳ [בהשאלה מן מַשְׁכּוֹכִית *, ראה להלן] הַמּוֹשֵׁךְ אַחֲרָיו, הַגּוֹרֵר אֲחֵרִים אַחֲרָיו: ״נִכָּר שֶׁנַּעֲשָׂה (הַסּוּס) סְנִיף לְ׳סוּס מַשְׁכּוֹכִי׳ שֶׁיְּהֵא מוֹשֵׁךְ עַל־יָדוֹ בַּקָּרוֹן״ (בגדלי מו״ס, קי). ״בָּאוֹת אֶצְלִי בְּהַשְׁכָּמַת הַבֹּקֶר אַרְבַּע זְקֵנוֹת, הַמַּשְׁכּוֹכִית שֶׁלָּהֶן הִיא הַזְּקֵנָה אוּלְיָאנָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 144). ״מִסְתַּמֶּנֶת צְלָלִית רְבוּעָה, וְאֵלֶיהָ חוֹתֵר בַּרְזִלֵּי הַמַּשְׁכּוֹכִי״ (יזהר, צקלג 282). – [מַשְׁכּוֹכִית, מַשְׁכּוֹכִיִּים, מַשְׁכּוֹכִיּוֹת]

מַשְׁכּוֹכִית * נ׳ [מן משך; ארמית: מַשְׁכּוֹכִיתָא] כִּנּוּי לְתַיִשׁ אוֹ לְאַיִל הַהוֹלְכִים בְּרֹאשׁ הָעֵדֶר וּמוֹשְׁכִים אוֹתוֹ אַחֲרֵיהֶם: ״הַמּוֹכֵר עֵדֶר לַחֲבֵרוֹ, כֵּיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ מַשְׁכּוֹכִית – קָנָה (אֶת כָּל הָעֵדֶר)״ (בבא קמא נב.). – [מַשְׁכּוֹכִית־, מַשְׁכּוֹכִיּוֹת]

מִשְׂכּוֹל °, מישכול ז׳ [מן מַשְׂכִּיל; ראה גם משכל] עֲשִׂיָּה לְמַשְׂכִּיל, אִינְטֶלֶקְטוּאָלִיזַצְיָה. – [מִשְׂכּוּל־]

מַשְׁכּוֹן * ז׳ [אכדית: šakanu השכין, שם; ארמית: מַשְׁכּוֹנָא, מַשְׁכַּנְתָּא] עֲבוֹט, עֵרָבוֹן, חֵפֶץ שֶׁהַלֹּוֶה מַפְקִיד בִּידֵי הַמַּלְוֶה לְבִטָּחוֹן שֶׁיִּפְרַע אֶת חוֹבוֹ: ״הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן וְאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן, יִשָּׁבַע וְיִטֹּל מְעוֹתָיו״ (בבא מציעא פא:). ״וּמִי שֶׁהִלְוָה מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ וְנָטַל מִמֶּנּוּ בַּיִת בְּמַשְׁכּוֹן״ (הלכות פסוקות, מימונות). – [מַשְׁכּוֹן־, מַשְׁכּוֹנוֹת, גם מַשְׁכּוֹנִים, מַשְׁכּוֹנֵי־]

– בֵּית־מַשְׁכּוֹנוֹת °, מַעֲבָטָה, לוֹמְבַּרְד, מוֹסָד הַנּוֹתֵן הַלְוָאוֹת תְּמוּרַת מַשְׁכּוֹנוֹת.

מִשְׁכּוּן °, מישכון ז׳ [מן משכן, מִשְׁכֵּן] נְתִינַת דְּבַר־מָה בְּתוֹרַת מַשְׁכּוֹן, מְסִירָה בַּעֲבוֹט: מִשְׁכּוּן הַתַּכְשִׁיטִים. מִשְׁכּוּן הַדִּירָה לְפֵרָעוֹן הַחוֹבוֹת. – [מִשְׁכּוּן־]

מַשְׁכּוֹנָה ^ נ׳ [מן מַשְׁכּוֹן; בהקבלה לארמית: מַשְׁכַּנְתָּא] מַשְׁכּוֹן שֶׁל נְכָסִים דְּלָא נָיְדֵי: קַרְקָעוֹת, בָּתִּים וְכַדּוֹמֶה הַנִּתָּנִים כַּעֲרֻבּוֹת לְפֵרָעוֹן הַחוֹב: ״יֵלֵךְ פְּלוֹנִי זֶה וְיִזְכֶּה וְיַחֲזִיק וְיִקְנֶה בְּמַשְׁכּוֹנָה זוֹ... וְלֶאֱכֹל פֵּרוֹת מַשְׁכּוֹנָה זוֹ״ (ברצלוני, השטרות מב). – [מַשְׁכּוֹנַת־, מַשְׁכּוֹנוֹת]

מִשְׁכָּח °, מישכח ז׳ [מן שכח] הַשְׁכָּחוּת, הֱיוֹת נִשְׁכָּח: ״רַבִּים נִשְׁכְּחוּ, רַבִּים יִשָּׁכְחוּ. כְּמִשְׁכַּח רִאשׁוֹנִים כֵּן מִשְׁכַּח אַחֲרוֹנִים״ (אבינרי, יד 185). ״לֹא רִפּוּט־עֶרוּצַיִךְ הַגָּא בְּמִקְשָׁה וּמִשְׁכַּח־הַלְּחוּת״ (שלונסקי, שירים ב 263). – [מִשְׁכַּח־]

מִשְׁכָּח ^, משוכח ת׳ [מן א. שכח, שִׁכַּח] נִשְׁכָּח: ״יִזָּכֵר... וּשְׁאָר מִיתוֹת קְרוֹבֵי אִישׁ לְיָמִים מְשֻׁכָּחוֹת״ (הנגיד, דיואן 53). ״נַחֲלָתְךָ זֶה כַּמָּה שָׁנִים מְשֻׁכָּחָה״ (משה אבן־עזרא, קודש עז). – [מְשֻׁכַּחַת, מְשֻׁכָּחִים, מְשֻׁכָּחוֹת]

מַשְׂכִּיל ת׳ [מן א. שכל, הִשְׂכִּיל] 1 °, בַּעַל־הַשְׂכָּלָה, נָאוֹר, אִינְטֶלִיגֶנְטִי, מִי שֶׁקָּנָה יְדִיעוֹת: פְּלוֹנִי אָדָם מַשְׂכִּיל הוּא. 2, בַּעַל שֵׂכֶל, נָבוֹן, חָכָם: ״אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל״ (משלי י ה). ״מֵה׳ אִשָּׁה מַשְׂכָּלֶת״ (משלי יט יד). 3, מַצְלִיחַ, רוֹאֶה בְּרָכָה: ״וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל״ (שמואל א יח טו). 4 ^, כִּנּוּי וְתֹאַר לְאָדָם חָכָם וּמְלֻמָּד: ״הַדַּיָּן הַמַּשְׂכִּיל הַמֻּפְלָא, הֶחָכָם וְכוּ׳״ (רווח בספרות הרבנית). 5, תֹּאַר שֶׁבָּא בְּרֹאשׁ מִזְמוֹרִים שׁוֹנִים מִמִּזְמוֹרֵי תְהִלִּים לְצַיֵּן תֹּכֶן מְיֻחָד שֶׁבָּהֶם, וּבְעִקָּר לְהַרְצָאַת מְאֹרָעוֹת מִימֵי־קֶדֶם: ״לְדָוִד מַשְׂכִּיל״ (תהלים לב א). ״לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל״ (שם מד

א). 6 °, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מֶנְדֶּלְסוֹן (בֶּן־מְנַחֵם) וּלְתַלְמִידָיו בְּאַשְׁכְּנַז וּבְמִזְרַח־אֵירוֹפָּה בַּמֵּאָה הַי״ח וּבַמֵּאָה הַי״ט, שֶׁעָסְקוּ בַּהֲפָצַת הַהַשְׂכָּלָה הָאֵירוֹפִּית בְּיִשְׂרָאֵל וּבְבִטּוּל הַמְּחִצּוֹת שֶׁבֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. – [מַשְׂכִּילָה גם מַשְׂכֶּלֶת, מַשְׂכִּילִים, ־לוֹת]

מַשְׂכִּילוּת° נ׳ [מן מַשְׂכִּיל 6] מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל, הַשְׁקָפַת־עוֹלָמוֹ וְאֹרַח־חַיָּיו שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל: ״מַשְׂכִּילִים אֵלּוּ, הַחַיִּים הַחֲדָשִׁים שֶׁבַּאֲמֶרִיקָה שִׁנּוּ מַטְבֵּעַ מַשְׂכִּילוּתָם״ (ליסיצקי, תולדות 113). ״זֶה שֶׁמַּשְׂכִּילוּתוֹ נִטְמְעָה כִּבְיָכוֹל בְּאָמְנוּתוֹ״ (קריב, עשרת 34). ״וּבַיָּמִים הָהֵם עִנְיַן הַמִּתְנַגְּדוּת וְהַמַּשְׂכִּילוּת בִּתְחוּמִים יוֹנְקִים״ (סדן, ממחוז ט). – [מַשְׂכִּילוּת־]

מַשְׂכִּילִי° ת׳ [מן מַשְׂכִּיל 6] שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל, הָאָפְיָנִי לְטִבְעוֹ אוֹ לְסִגְנוֹנוֹ שֶׁל מַשְׂכִּיל, שֶׁהוּא בְּרוּחַ הַהַשְׂכָּלָה: ״הֵם הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבְּעֵטוּ גַּם בַּמָּסוֹרוֹת הַמְיֻשָּׁנוֹת שֶׁל סִפְרוּתֵנוּ הַמַּשְׂכִּילִית״ (ביאליק, שירתנו). ״הַצְּעִירִים שֶׁבָּהֶם... רוֹאִים מִלּוּי תְּעוּדָתָם הַמַּשְׂכִּילִית בִּתְעוּדַת־הַסִּיּוּם״ (ליסיצקי, תולדות 114). ״רֹב תֵּאוּרָיו בְּנָלִיִּים, מְלִיצִיִּים־מַשְׂכִּילִיִּים״ (קרמר, משמרות 20). הַשְׁקָפוֹת מַשְׂכִּילִיּוֹת. – [מַשְׂכִּילִית, מַשְׂכִּילִיִּים, ־לִיּוֹת]

מַשְׁכִּים ז׳ [מן שכם, הִשְׁכִּים] הַמַּקְדִּים לָקוּם בַּבֹּקֶר: ״הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר, שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ״ (ישעיה ה יא). פְּלוֹנִי הוּא מִן הַזְּרִיזִים וְהַמַּשְׁכִּימִים. – [מַשְׁכִּימָה, מַשְׁכִּימִים, ־מוֹת]

– לְמַשְׁכִּים* תה״פ בַּבֹּקֶר, בְּהַשְׁכָּמָה: ״וְלַמַּשְׁכִּים הָיָה הַמְּמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן!״ (ביכורים ג ב).

מַשְׁכָּיִם°, **משכיים** ז״ז [מן נשך] צְבָת מְיֻחֶדֶת לְחִתּוּךְ תַּיִלִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה. – [מַשְׁכְּיֵ־]

מַשְׂכִּיר° ז׳ [מן שכר, הִשְׂכִּיר*] מִי שֶׁמּוֹסֵר לִרְשׁוּת אַחֵר חֵפֶץ, בְּהֵמָה, דִּירָה, מְכוֹנָה וְכַדּוֹמֶה לִזְמַן מְסֻיָּם וּבְשָׂכָר קָצוּב: נֶחְתַּם חוֹזֶה־שְׂכִירוּת בֵּין הַשּׂוֹכֵר וְהַמַּשְׂכִּיר. – [מַשְׂכִּירָה, מַשְׂכִּירִים, מַשְׂכִּירוֹת]

מַשְׂכִּית נ׳ [אולי מן שכה = סכה – ראה] 1, צִיּוּר, תְּמוּנָה מְצֻיֶּרֶת עַל מַשֶּׁהוּ: ״וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ״ (ויקרא כו א). 2, קִשּׁוּט, תַּכְשִׁיט: ״תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף״ (משלי כה יא). – [מַשְׂכִּית־, ־כִּיּוֹת]

– מַשְׂכִּיּוֹת־לֵבָב (תהלים עג ז), כִּנּוּי מְלִיצִי לְדִמְיוֹנוֹת הַלֵּב וּלְמַחְשְׁבוֹתָיו.

– חֲדַר־מַשְׂכִּית [שאול מן יחזקאל ח יב: ״אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״, ושם, כנראה, חדר שקירותיו מצויירים] כִּנּוּי לַחֲדַר־עֲבוֹדָה בְּדִירַת מְגוּרִים, קַבִּינֶט: ״וְהִגַּעְתִּי עַד חֲדַר־מַשְׂכִּיתוֹ שֶׁל הָאָדוֹן הַגָּדוֹל״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קכ). ״וְהַד״ר יָצָא מֵחֲדַר־מַשְׂכִּיתוֹ לַפְּרוֹזְדוֹר״ (בן־ציון, קפח).

– בֵּית־מַשְׂכִּית°, בַּיִת יָפֶה וּמְפֹאָר: ״לֹא יָד לָכֶם... וְלֹא נַחֲלָה בְּבָתֵּי מַשְׂכִּית״ (ביאליק, יהי חלקי).

מִשְׁכָּךְ°, **משוכך** ת׳ [מן שכך, שֻׁכַּךְ] נִרְגָּע, מְיֻשָּׁב וְשָׁקֵט: ״חָזַר דָּוִידוֹב לְעַיֵּן בְּאוֹתוֹ עִנְיָן וְדַעְתּוֹ מְשֻׁכֶּכֶת עָלָיו מִכְּפִי שֶׁהָיְתָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 170). – [מְשֻׁכֶּכֶת, מְשֻׁכָּכִים, ־כוֹת]

מַשְׂכֵּל [מן מַשְׂכִּיל]

~ הת׳ **הִתְמַשְׂכֵּל**°, 1, הִתְרָאָה כְּמַשְׂכִּיל, הֶעֱמִיד פְּנֵי מַשְׂכִּיל: ״דַּרְשָׁנוּתוֹ הַמִּתְמַשְׂכֶּלֶת שֶׁל הַסָּנֵיגוֹר הַזֶּה״ (סוקולוב, במראות 423). ״הַמּוֹרֶה הֶחָדָשׁ, שֶׁזֶּה לֹא כְּבָר עָזַב אֶת סַפְסַל־הַיְשִׁיבָה, הָיָה אוֹהֵב לְהִתְמַשְׂכֵּל בִּפְנֵי תַּלְמִידָיו״ (ברנר, א 373). 2, נַעֲשָׂה מַשְׂכִּיל, קָנָה הַשְׂכָּלָה: ״בְּבַחוּר־יְשִׁיבָה שֶׁנִּתְמַשְׂכֵּל זֶה נִתְעוֹרְרָה לְאַחַר זְמַן אוֹתָהּ אַהֲבָה אִידֵאָלִית לְאִשָּׁה״ (קלוזנר, הספרות ד 240). ״מִכָּל הַמַּהְפֵּכוֹת הַנּוֹרָאוֹת הָטְבַּעוּ אָז בְּמֹחִי: הִתְחַסַּדְתִּי, הִתְמַשְׂכַּלְתִּי, הִתְנַגַּדְתִּי״ (ביאליק, אגרות א יא). ״סִפּוּרָיו הָרִאשׁוֹנִים הַמְּתָאֲרִים מִלְחֶמֶת דּוֹר מִתְמַשְׂכֵּל״ (ויסלבסקי, יחידים 22). ״דּוֹמֶה הוּא לְבָחוּר מִתְמַשְׂכֵּל מִמְּאָה שְׁעָרִים״ (עגנון, תמול 223).– [לְהִתְמַשְׂכֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

מִשְׂכָּל°, **משוכל** ת׳ [מן א. שׂכל, שִׂכֵּל°] מְשֻׁלָּב בַּאֲלַכְסוֹן: ״יוֹשֶׁבֶת בְּאוֹתָהּ יְשִׁיבָה שֶׁלָּהּ בְּיָדַיִם מְשֻׂכָּלוֹת עַל חָזֶהָ שֶׁלָּהּ״ (סביב, כערער 318). ״וְהִיא נִצֶּבֶת לְלֹא נוֹעַ כְּפֶסֶל־אֶבֶן וְיָדֶיהָ מְשֻׂכָּלוֹת״ (אבן־זהב, דויד פה). – [מְשֻׂכֶּלֶת, מְשֻׂכָּלִים, ־לוֹת]

מֻשְׂכָּל°, **מושכל** תר״ז [מן א. שׂכל, הִשְׂכִּיל] 1 °, עָרוּךְ בְּשֵׂכֶל, עָשִׁיר בְּהִגָּיוֹן: ״שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל לְהוֹצִיא... עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה חֲרוּצָה, מֻשְׂכֶּלֶת וּמְסֻדֶּרֶת, אֶת כָּל הַתּוֹעֶלֶת הָאֶפְשָׁרִית מִנְּכָסָיו״ (ביאליק, צעירות). 2 °, הַמֻּשָּׂג בַּשֵּׂכֶל (לְהַבְדִּיל מִן ״מוּחָשׁ״–הַמֻּשָּׂג בַּחוּשִׁים, אוֹ מִן ״מְדֻמֶּה״ – הַמֻּשָּׂג בַּדִּמְיוֹן): ״בֵּאוּר הַמִּדּוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת הַמֻּשְׂכָּלוֹת וְהַכְּתוּבוֹת״ (חובות הלבבות, היחוד י). ״וְהַסְּפָרִים כְּבָר חִבְּרוּ הַיָּדוּעַ אֶל הַמֻּשְׂכָּל וְאֶל הַמּוּחָשׁ״ (אמונות ודעות א ד). ״לְמִי שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בֵּין הַמֻּשְׂכָּל וְהַמְדֻמֶּה״ (מורה נבוכים א מט). ״הוּא הֵחֵל לַחְדֹּר מֵאֲחוֹרֵי קִלְעֵי הַדַּעַת וְתַעֲלוּלֵי הַמֻּשְׂכָּלוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כא). ״לֹא בְּמֻשְׂכְּלוֹתָיו, אֶלָּא בְּרִגְשׁוֹ הַחַם״ (סדן, ממחוז רכד).–[מֻשְׂכַּל־, מֻשְׂכָּלוֹת, מֻשְׂכְּלוֹת־ גם מֻשְׂכָּלִים, מֻשְׂכְּלֵי־]

– מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן ׳, 1, אַקְסְיוֹמָה, אֲמִתָּה, הַנָּחָה מֻסְכֶּמֶת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה רְאָיָה וְהוֹכָחָה: ״מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן הוּא בְּלֹא סָפֵק, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמָּצְאוּ לוֹ כָּל הַשְּׁלֵמֻיּוֹת״ (מורה נבוכים ג יט). ״וְהַמֻּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כִּידִיעָתֵנוּ שֶׁהַכֹּל יוֹתֵר גָּדוֹל מִן הַחֵלֶק״ (מלות ההגיון ח). ״הַכֹּל יָדְעוּ בִּפְשִׁיטוּת, כְּמֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן, שֶׁיֵּשׁ בְּסֻלַּם הַבְּרִיאָה מַדְרֵגוֹת״ (אחד העם, קג). 2, כִּנּוּי לֵאלֹהִים: ״שֶׁיָּשִׂים הָאָדָם כָּל מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמֻשְׂכָּל הָרִאשׁוֹן״ (מורה נבוכים ג נא).

– מֻשְׂכָּל שֵׁנִי ׳, הַכָּרָה שֶׁהִתְאַמְּתָה עַל־יְדֵי מוֹפֵת הֶגְיוֹנִי אוֹ עַל־יְדֵי נִסּוּי: ״הַמֻּשְׂכָּלוֹת כֻּלָּן, הָרִאשׁוֹנוֹת וְהַשְּׁנִיּוֹת, הֵן אֲמִתִּיּוֹת, רוֹצֶה לוֹמַר הַמֻּשְׂכָּלוֹת הַשְּׁנִיּוֹת כִּתְבוּנִיּוֹת הַתִּשְׁבֹּרֶת וְהַחֶשְׁבּוֹנוֹת הַתְּכוּנִיּוֹת שֶׁזֶּה כֻּלּוֹ מֻשְׂכָּל אֲמִתִּי״ (מלות ההגיון ח). ״לֹא שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶּׁהוּא לֶחָכָם מֻשְׂכָּל שֵׁנִי–מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן לַנָּבִיא״ (מלחמות השם, הקדמה).

מִשְׂכָּל°, **מישכל** ז׳ [מן שֵׂכֶל; ראה גם א. שׂכל] אִינְטֶלִיגֶנְצְיָה, תְּבוּנָה, מַעֲרֶכֶת הַכְּשָׁרִים הַשִּׂכְלִיִּים שֶׁל הָאָדָם: מִבְחֲנֵי־מִשְׂכָּל לְתַלְמִידֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר. – [מִשְׂכַּל־]

– מְנַת־מִשְׂכָּל° [במבחני־מישכל בפסיכולוגיה] רָמָתוֹ הַשִּׂכְלִית שֶׁל נִבְחָן הַנִּקְבַּעַת בְּיַחַס (בָּאֲחוּזִים) שֶׁבֵּין גִּילוֹ הַשִּׂכְלִי (לְפִי מִבְחָן סְטַנְדַּרְדִּי) וּבֵין גִּילוֹ הַכְּרוֹנוֹלוֹגִי. דֻּגְמָה: פְּלוֹנִי שֶׁגִּילוֹ הַשִּׂכְלִי 12 וְהוּא בֶּן 12, מְנַת־הַמִּשְׂכָּל שֶׁלּוֹ הִיא 100 (מֵאָה אָחוּז); פְּלוֹנִי

שֶׁגִּילוֹ הַשִּׂכְלִי הוּא שֶׁל בֶּן 12, אַךְ מָלְאוּ לוֹ 14 שָׁנָה, מְנַת־הַמִּשְׂכָּל שֶׁלּוֹ בְּקֵרוּב 85 (‎$=0{,}85=12{:}14$‎). [בראשי־תיבות: מ״מ; באנגלית: I Q (Intelligence Quotient)]

מְשַׁכֵּלָה נ׳ [מן שכל, שִׁכֵּל] אִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת וְלָדוֹת־נְפָלִים: ״לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ״ (שמות כג כו). — [מְשַׁכְּלוֹת־]

מִשְׂכָּלִי*, מוּשְׂכָּלִי ת׳ [מן מִשְׂכָּל] שֶׁל מִשְׂכָּל, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מֻשְׂכָּל, הֶגְיוֹנִי: ״כָּל אֵלֶּה הִבְלִיטוּ עוֹד יוֹתֵר אֶת הַשִּׁעְבּוּד הָרַע הַבִּלְתִּי־מִשְׂכָּלִי״ (ברנר, א 135). ״כָּל הַמְקֻבָּל וְהַנִּשְׁנֶה לָנוּ זֶה דּוֹר־דּוֹר כִּבָּה בָּנוּ אֶת הַנֵּר הַפְּנִימִי הַמִּשְׂכָּלִי וְהַחִיּוּנִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים נה). ״הִצְלִיחַ לְהַסִּיק מִכָּאן בִּבְהִירוּת מִשְׂכָּלִית... הוֹכָחָה נוֹסֶפֶת״ (שטיינמן, זוגות ב 46). — [מִשְׂכָּלִית, מִשְׂכָּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

מְשֻׁכְלָל*, מְשׁוּכְלָל ת׳ [מן שכלל, שֻׁכְלַל] 1*. מֻשְׁלָם, עָשׂוּי וּמְתֻקָּן בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם וְלִקּוּי: ״(בִּנְיָן) בָּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבוֹא״ (ספרי וזאת הברכה קמה:). יְצִירָה מְשֻׁכְלֶלֶת. 2 ° [בהנדסה] שֶׁכָּל צְלָעוֹתָיו וְכָל זָוִיּוֹתָיו שָׁווֹת: מְשֻׁשֶּׁה מְשֻׁכְלָל. מְשֻׁלָּשׁ שְׁוֵה־צְלָעוֹת הוּא מְשֻׁלָּשׁ מְשֻׁכְלָל. — [מְשֻׁכְלֶלֶת, מְשֻׁכְלָלִים, ־לוֹת]

מְשַׁכֶּלֶת נ׳ [מן שכל, שִׁכֵּל] 1. כִּלָּיוֹן, אָבְדַן־חַיִּים: ״לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת״ (מלכים ב ב כא). 2. ראה מְשַׁכֵּלָה. — [מְשַׁכְּלוֹת]

מַשְׁכִּם°, מוּשְׁכָּם ת׳ [מן שכם, ראה שם הִשְׁכִּים; וראה הַשְׁכֵּם] מֻקְדָּם מְאֹד, שֶׁהוּא בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם: ״שֶׁהִרְגִּישׁ כַּנִּרְאֶה אֵיזוֹ זָרוּת בַּהֲלִיכָתִי הַמֻּשְׁכֶּמֶת״ (ביאליק, בוקר חיי). ״עוֹדֶנִּי לָכוּד אוֹתָהּ עֶדְנָה מֻשְׁכֶּמֶת״ (פיכמן, קז). ״בְּבִקּוּרוֹ הַמֻּשְׁכָּם הַפִּרְיעַ, כַּנִּכָּר, אֶת הַזּוּג הַצָּעִיר״ (שופמן, א 228). — [מֻשְׁכֶּמֶת, מֻשְׁכָּמִים, ־מוֹת]

מִשְׁכָּן, מִישְׁכָּן ז׳ [מן שכן] 1. מָקוֹם לִשְׁכֹּן בּוֹ, מָעוֹן, בֵּית־מְגוּרִים אֲרָעִי אוֹ קָבוּעַ: ״מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל״ (במדבר כד ה). ״חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ, חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ״ (ישעיה כב טז). ״וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים״ (ישעיה לב יח). ״הִנְנִי־שָׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב וּמִשְׁכְּנֹתָיו אֲרַחֵם״ (ירמיה ל יח). ״מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים״ (שיר השירים א ח). 2. כִּנּוּי לְאֹהֶל־מוֹעֵד שֶׁהֵקִימוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם: ״וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת״ (שמות כו א). נִקְרָא גַם ״מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד״ (שמות לט לב); ״מִשְׁכַּן הָעֵדֻת״ (שמות לח כא); ״מִשְׁכַּן ה׳״ (ויקרא יז ד); ״מִשְׁכַּן בֵּית־הָאֱלֹהִים״ (דברי הימים א ו לג). 3 ° [בהשאלה] בֵּית־קִבּוּל, מָקוֹם שֶׁמַּשֶּׁהוּ נִמְצָא בּוֹ: ״וְהַמֹּחַ מִשְׁכַּן הַכֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״הַלֵּב הוּא מִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי״ (אגרות רמב״ם). 4 °. בִּנְיָן לְמַטָּרָה מְיֻחֶדֶת – אָמָּנוּתִית, צִבּוּרִית, מַמְלַכְתִּית וְכַדּוֹמֶה: מִשְׁכָּן לְאָמָּנוּת. מִשְׁכַּן־הַכְּנֶסֶת בִּירוּשָׁלַיִם [ראה ערך כְּנֶסֶת]. — [מִשְׁכַּן־, מִשְׁכָּנִים, ־כְּנֵי־, גם מִשְׁכָּנוֹת, ־כְּנוֹת־]

משכן [מן מַשְׁכּוֹן; ראה גם מַשְׁכַּנְתָּה]

~ פִּע׳ **מִשְׁכֵּן** * פ״י 1. נָתַן בַּעֲבוֹט, נָתַן כְּמַשְׁכּוֹן, הִפְקִיד חֵפֶץ בִּידֵי הַמַּלְוֶה לְשֵׁם בִּטָּחוֹן כִּי יִפָּרַע אֶת חוֹבוֹ: ״מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ״ (מעשר שני א א). ״מִשְׁכֵּן לוֹ בַּיִת וּמִשְׁכֵּן לוֹ שָׂדֶה״ (תוספתא בבא מציעא ד ז). ״הִנֵּה הָעֲנִיִּים הַמְמַשְׁכְּנִים כְּלֵי־בֵיתָם כְּדֵי לְהִשְׁתַּתֵּף בְּאֵיזוֹ אֲגֻדָּה״ (אחד העם, כו). 2 [משכן את פלוני] לָקַח מַשְׁכּוֹן מִפְּלוֹנִי הַלֹּוֶה: ״אַלְמָנָה... אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ״ (בבא מציעא ט יג). ״שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין שֶׁבָּא לְמַשְׁכְּנוֹ הֲרֵי זֶה נִכְנָס לְבֵיתוֹ וּמְמַשְׁכְּנוֹ, וְלֹא יְמַשְׁכְּנוּ דְּבָרִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל־נֶפֶשׁ״ (בבא מציעא קיג:). — [לְמַשְׁכֵּן אֶת־, מְמַשְׁכֵּן, יְמַשְׁכֵּן]

~ פֻּע׳ **מֻשְׁכַּן** *, נִתַּן כְּמַשְׁכּוֹן, הֻפְקַד בִּידֵי הַמַּלְוֶה לְשֵׁם בִּטָּחוֹן כִּי הַחוֹב יִפָּרַע: ״הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת בָּעִיר״ (שביעית י ז). ״הָיוּ מְמֻשְׁכָּנִין לִכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ אוֹ לְבַעַל־חוֹבוֹ״ (ירושלמי פאה כא א). דִּירָה מְמֻשְׁכֶּנֶת לְבַנְק אַפּוֹתֵיקָאִי. — [מְמֻשְׁכָּן, יְמֻשְׁכַּן]

~ הת׳ **נִתְמַשְׁכֵּן** *. נִלְקַח בְּתוֹרַת מַשְׁכּוֹן: ״אִם יֶחֶטְאוּ יְהֵא בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ מִתְמַשְׁכֵּן עֲלֵיהֶם״ (שמות רבה לא). ״חֲרוּזֵי הַפְּנִינִים וַעֲגִיל־שֶׁל־זָהָב לֹא נִרְאוּ עוֹד בְּצַוָּארָהּ... וְהֵם מִתְמַשְׁכְּנִים לְמַלְוֶה בְּרִבִּית״ (מגדלי מו״ס, שצה). [ובהשאלה:] ״עֲדַיִן לִבָּהּ בִּרְשׁוּתָהּ וְלֹא נִתְמַשְׁכֵּן לְאַחֵר״ (עגנון, כפות צ). — [לְהִתְמַשְׁכֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

מְשֻׁכָּן°, מְשׁוּכָּן ת׳ [מן שכן, שֻׁכַּן°] מְיֻשָּׁב בְּדִירָה, שֶׁנִּתַּן לוֹ מְקוֹם־מְגוּרִים: פְּלִיטִים מְשֻׁכָּנִים בְּדִירוֹת חֲדָשׁוֹת. חַבְרֵי הָאִרְגּוּן מְשֻׁכָּנִים זְמַנִּית בִּצְרִיפִים. — [מְשֻׁכֶּנֶת, מְשֻׁכָּנִים, ־נוֹת]

מְשַׁכְנֵעַ° ת׳ [מן שכנע, שִׁכְנֵעַ] מֵבִיא לִכְלַל הַכָּרָה בְּרוּרָה, מוֹכִיחַ מַשֶּׁהוּ לְלֹא כָל סָפֵק: נִמּוּקִים מְשַׁכְנְעִים. אֶמְצָעֵי מְשַׁכְנֵעַ. — [מְשַׁכְנַעַת, מְשַׁכְנְעִים, ־עוֹת]

מְשֻׁכְנָע°, מְשׁוּכְנָע ת׳ [מן שכנע, שֻׁכְנַע] נוֹכָח, בָּטוּחַ בְּדָבָר לְלֹא כָל סָפֵק, מִי שֶׁבָּא לִכְלַל הַכָּרָה מֻחְלֶטֶת: הֲרֵינִי מְשֻׁכְנָע כִּי הָאִישׁ חַף מִפֶּשַׁע. אֵין אֲנִי מְשֻׁכְנָע כָּל־עִקָּר מִנִּמּוּקָיו שֶׁל פְּלוֹנִי. — [מְשֻׁכְנַעַת, מְשֻׁכְנָעִים, ־עוֹת]

מַשְׁכַּנְתָּה° נ׳ [ארמית: מַשְׁכַּנְתָּא, בבא מציעא סז.] 1. מַשְׁכּוֹנָה, מַשְׁכּוֹן שֶׁל נִכְסֵי דְלָא־נָיְדֵי עַל הַלְוָאָה כַּסְפִּית גְּדוֹלָה, אַפּוֹתֵיקָה, כְּגוֹן: מַשְׁכַּנְתָּא שֶׁל בַּיִת, שֶׁל קַרְקָעוֹת. 2. הַלְוָאָה שֶׁאָדָם מְקַבֵּל מִמּוֹסָד כַּסְפִּי אוֹ מֵאָדָם פְּרָטִי בְּעַרְבוּת בֵּיתוֹ אוֹ קַרְקְעוֹתָיו: הַמִּשְׁתַּכֵּן קִבֵּל מַשְׁכַּנְתָּה עַל דִּירָתוֹ. בַּנְק לְמַשְׁכַּנְתָּאוֹת. — [מַשְׁכַּנְתַּת־, מַשְׁכַּנְתָּאוֹת או מַשְׁכַּנְתּוֹת]

מְשֻׁכְפָּל°, מְשׁוּכְפָּל ת׳ [מן שכפל, שֻׁכְפַּל] מֻעְתָּק עַל־יְדֵי מְכוֹנַת־שִׁכְפּוּל, מֻדְפָּס בְּהֶעְתֵּקִים רַבִּים בִּמְכוֹנָה מְיֻחֶדֶת לְכָךְ: חוֹזֵר מְשֻׁכְפָּל בִּמְכוֹנַת ״סְטֶנְסִיל״. — [מְשֻׁכְפֶּלֶת, מְשֻׁכְפָּלִים, מְשֻׁכְפָּלוֹת]

מְשַׁכֵּר* ת׳ [מן שכר, שִׁכֵּר] גּוֹרֵם לְשִׁכָּרוֹן, חָרִיף: ״יַיִן שֶׁל אַחַר הַמָּזוֹן מְשַׁכֵּר, שֶׁבְּתוֹךְ הַמָּזוֹן – אֵינוֹ מְשַׁכֵּר״ (ירושלמי פסחים לז ד). מַשְׁקָאוֹת מְשַׁכְּרִים. סַמִּים מְשַׁכְּרִים. — [מְשַׁכֶּרֶת, ־כְּרִים, ־רוֹת]

מְשֻׁכָּר*, מְשׁוּכָּר ת׳ [מן שכר, שֻׁכַּר] שֶׁשָּׁתָה לְשָׁכְרָה, שֶׁנַּעֲשָׂה שִׁכּוֹר: ״שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּצְוָה מְשֻׁכָּרִין״ (ירושלמי פסחים לא ד). ״וְנַפְשׁוֹ מִתְמַלֵּאת מֵהֶם... הוּא עוֹמֵד כִּמְשֻׁכָּר״ (קבק, במשעול 348). פְּלוֹנִי מְשֻׁכָּר כַּהֲלָכָה. שִׁכּוֹר מְשֻׁכָּר. — [מְשֻׁכֶּרֶת, מְשֻׁכָּרִים, ־רוֹת]

מֻשְׂכָּר*, מוּשְׂכָּר ת׳ [מן שכר, הֻשְׂכַּר] נָתוּן בְּשָׂכָר, מָסוּר לְשִׁמּוּשׁ לְמִישֶׁהוּ לִזְמַן מְסֻיָּם בִּמְחִיר קָצוּב: ״וְיֵשׁ לוֹ מֶרְחָץ וּבֵית־

הַבַּד מַשְׂכִּירִים בָּעִיר״ (נדרים ה ג). דִּירָה מֻשְׂכֶּרֶת. מְכוֹנִית מֻשְׂכֶּרֶת. — [מֻשְׂכֶּרֶת, מֻשְׂכָּרִים, ־רוֹת]

מַשְׂכֹּרֶת, משכורת נ׳ [מן שכר] שָׂכָר, שְׂכַר שָׂכִיר, תַּשְׁלוּם קָצוּב שֶׁאָדָם מְקַבֵּל בְּעַד עֲבוֹדָתוֹ: ״הַגִּידָה לִּי מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ?״ (בראשית כט טו). מַשְׂכֹּרֶת חָדְשִׁית. מַשְׂכֻּרְתּוֹ הַשְּׁנָתִית. — [מַשְׂכֹּרֶת־, מַשְׂכֻּרְתּוֹ; מַשְׂכּוֹרוֹת, מַשְׂכְּרוֹת־]

– תְּהִי מַשְׂכֻּרְתּוֹ שְׁלֵמָה, דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה לְאָדָם – שֶׁיְּקַבֵּל שְׂכַר בַּעֲמָלוֹ וְיִרְאֶה בְּרָכָה בְּמַעֲשָׂיו [על־פי הכתוב:] ״וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״ (רות ב יב).

א. משל [גם פיניקית]

~ פָּע׳ **מָשַׁל** פ״ע 1. שָׁלַט, הָיָה לְשַׂר וּמְצַוֶּה עַל מִישֶׁהוּ: ״וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ״ (בראשית ג טז). ״הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ?״ (בראשית לז ח). ״וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים, וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ״ (דברים טו ו). ״וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמַּמְלָכוֹת״ (מלכים א ה א). [ובהשאלה:] ״יַד־חָרוּצִים תִּמְשׁוֹל״ (משלי יב כד). ״אֵלּוּ הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם״ (בבא בתרא עח:). ״וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים (אֶת הַמְּאוֹרוֹת) בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה״ (בראשית א יז-יח). ״וּלְעִתּוֹת בַּחֹרֶף, בִּמְשֹׁל קֹר וָסַעַר״ (ביאליק, המתמיד). ״הָיוּ יִסּוּרִים מוֹשְׁלִים בְּגוּפוֹ״ (הזז, יעיש ד 223). 2 [לפני שם־הפועל] הָיְתָה לוֹ סַמְכוּת לְ־: ״לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ״ (שמות כא ח). — [לִמְשֹׁל בְּ־, מוֹשֵׁל, יִמְשֹׁל]

~ הִפ׳ **הִמְשִׁיל** פ״י הִשְׁלִיט, נָתַן לְמִישֶׁהוּ סַמְכוּת שֶׁל מוֹשֵׁל: ״תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ, כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו״ (תהלים ח ז). ״וַיִּתֶּן־לוֹ מִצְוֹתָיו, וַיַּמְשִׁילֵהוּ בְּחֹק וּמִשְׁפָּט״ (בן־סירא מה ל). הַמְּפַקֵּד הִמְשִׁיל אֶחָד מִקְּצִינָיו עַל הָאֵזוֹר הַכָּבוּשׁ. — [לְהַמְשִׁיל אֶת־ בְּ־, עַל־; מַמְשִׁיל, יַ־]

~ הָפ׳ **הָמְשַׁל** ◇, נַעֲשָׂה מוֹשֵׁל: ״הָמְשְׁלוּ בָנוּ אַרְבַּע צוֹרְרוֹת״ (סידור רס״ג, שמב). הַקָּצִין הָמְשַׁל עַל אֵזוֹר הַכִּבּוּשׁ. — [מָמְשָׁל, יָמְשַׁל]

~ הת׳ **הִתְמַשֵּׁל** °, לָקַח בְּיָדוֹ שִׁלְטוֹן, הִשְׁתַּלֵּט: ״וּבְכֹחַ הַזֶּה לְהִתְמַשֵּׁל עַל כָּל אֵירוֹפָּה כֻּלָּהּ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 320). — [לְהִתְמַשֵּׁל, מִתְ־, יִתְ־]

– מָשַׁל בְּכִפָּה ° [על־פי מגילה יא. ושם ״מלך בכיפה״] הָיָה בְּיָדָיו שִׁלְטוֹן מָלֵא וּמַקִּיף [גם בהשאלה]: ״שֶׁהֵם הַמּוֹשְׁלִים בְּכִפָּה בְּכָל הַכְּפָרִים מִסָּבִיב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רח). ״הֲרֵי קְהִלָּה קְדוֹשָׁה בְּכָאן, רַבָּנִים וּגְבָאִים מוֹשְׁלִים בְּכִפָּה״ (שניאור, סיפורים א). ״שֶׁבְּאוֹתָם הַיָּמִים הַתּוֹרָה בִּלְבַד הָיְתָה מוֹשֶׁלֶת בְּכִפָּה וְכָל הָעָם הָיוּ מְשַׁמְּרִים אוֹתָהּ״ (עגנון, כלה קמ). ״הָאָלֶף־בֵּית הָאֲרָמִית אֲשֶׁר מָשְׁלָה בְּכִפָּה בְּכָל קִדְמַת אַסְיָה״ (ייבין, הכתב העברי 79).

– מָשַׁל בְּרוּחוֹ, הִבְלִיג עַל יִצְרוֹ, לֹא הִתְפָּרֵץ: ״טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר, וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ – מִלֹּכֵד עִיר״ (משלי טז לב). ״סִפְּרָה אֶת הַדָּבָר לְפָנַי, הַיְּחִידִי בְּאַנְשֵׁי הַבַּיִת הַיּוֹדֵעַ לִמְשֹׁל בְּרוּחוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים שמז).

ב. משל [אכדית: mašālu; ארמית: מְתַל; ערבית: מַתַ׳לַ]

~ פָּע׳ **מָשַׁל** פ״י דִּבֵּר בִּמְשָׁלִים, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי מָשָׁל וְחִידָה: ״חוּד חִידָה וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל בֵּית־יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל יז ב). ״חַכְמֵי־שִׂיחַ בְּסִפְרָתָם וּמוֹשְׁלִים בְּמִשְׁמְרוֹתָם״ (בן־סירא מד ו). ״מִשֶּׁמֵּת ר׳ מֵאִיר בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים״ (סוטה ט טו). ״אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?״ (ראש השנה יז:). — [לִמְשֹׁל; מוֹשֵׁל, מָשׁוּל; יִמְשֹׁל]

~ נִפ׳ **נִמְשַׁל**, נִדְמָה, הָיָה דּוֹמֶה לְ־: ״גַּם אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ, אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ״ (ישעיה יד י). ״וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר״ (תהלים כח א). ״לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִבְרֵי־תוֹרָה כָּאֵשׁ?... לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִבְרֵי־תוֹרָה לַמַּיִם?״ (תענית ז.). ״נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה כַּמֶּלַח, וְהַמִּשְׁנָה כַּפִּלְפְּלִין, וְהַשַּׁ״ס כַּבְּשָׂמִים״ (מסכת סופרים טו ח). מָשָׁל וְנִמְשָׁל. — [לְהִמָּשֵׁל, אֶל, עִם, כְּ־; נִמְשָׁל, יִמָּשֵׁל]

~ פִּע׳ **מִשֵּׁל** פ״י דִּבֵּר בִּמְשָׁלִים, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי מָשָׁל: ״מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים הוּא״ (יחזקאל כא ה). [לְמַשֵּׁל, מְמַשֵּׁל, יְ־]

~ הת׳ **הִתְמַשֵּׁל**, הִדַּמָּה, הָיָה דּוֹמֶה לְ־: ״וָאֶתְמַשֵּׁל כֶּעָפָר וָאֵפֶר״ (איוב ל יט). ״וּבְנַפְשִׁי הֵחִלּוֹתִי, כִּי אֶל סוֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ הִתְמַשַּׁלְתִּי״ (יהודה הלוי, א 72). ״וְכָל מִי אֲשֶׁר יַחְפֹּץ לְהִתְמַשֵּׁל וּלְהִדַּמּוֹת בַּאֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס״ (יוסיפון, שלז). ״חִידָה עוֹלָמִית אֶהְיֶה לָרַבִּים וְאֶתְמַשֵּׁל לְמַטְרוֹנִיתָא בְּמָשָׁל הַקַּדְמוֹנִי״ (מגדלי מו״ס, שי). — [לְהִתְמַשֵּׁל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִמְשִׁיל** פ״י דִּמָּה, קָבַע דִּמְיוֹן בֵּין דָּבָר לְדָבָר: ״לְמִי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ, וְתַמְשִׁלוּנִי וְנִדְמֶה״ (ישעיה מו ה). ״וְיָבוֹא לְהַגְשִׁים הַבּוֹרֵא וּלְהַמְשִׁילֵהוּ בְּצוּרָה וּבִדְמוּת״ (חובות הלבבות, הייחוד א). ״הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת, הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת״ (שיר הכבוד לשבת). — [לְהַמְשִׁיל אֶת־, מַמְשִׁיל, יַ־]

~ הָפ׳ **הָמְשַׁל** °, דֻּמָּה, נִקְבַּע כְּמָשָׁל: כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל הָמְשְׁלָה לְיוֹנָה. — [מָמְשָׁל, יָמְשַׁל]

מָשָׁל ז׳ [ראה ב. משל; ארמית: מַתְלָא; ערבית: מַתַ׳ל] 1. סִפּוּר אַלֵּגוֹרִי קָצָר, סִפּוּר דִּמְיוֹנִי אוֹ שִׁיר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּסַר־הַשְׂכֵּל, מַעֲשֶׂה בָּדוּי הֶעָשׂוּי לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לַאֲחֵרִים: ״חוּד חִידָה וּמְשֹׁל מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל יז ב). ״אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא אֶלָּא מָשָׁל הָיָה״ (בבא בתרא טו.). ״אִם אֱמֶת – לָמָּה מָשָׁל? וְאִם מָשָׁל – לָמָּה אֱמֶת? אֶלָּא בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה״ (סנהדרין צב:). ״אַל יְהִי הַמָּשָׁל הַזֶּה קַל בְּעֵינֶיךָ, שֶׁעַל־יְדֵי הַמָּשָׁל הַזֶּה אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד בְּדִבְרֵי־תוֹרָה״ (שיר השירים רבה, פתיחתא). מְשַׁל יוֹתָם: ״הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ״ (שופטים ט ז–טו). מִשְׁלֵי אֵיזוֹפּוֹס הַיְּוָנִי. ״מִשְׁלֵי יְהוּדָה״ (יל״ג). מְשַׁל הָאֲרִי שֶׁנִּתְקְעָה עֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ. מִשְׁלֵי שׁוּעָלִים. 2. דִּבּוּר־חָכְמָה קָצָר, פִּתְגָּם, מֵימְרָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעִנְיָנִים וּלְמַצָּבִים שׁוֹנִים: ״מַה־לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל... אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה״ (יחזקאל יח ב). ״מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה... לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר, לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה״ (משלי א א–ב). ״לֵב חָכָם יָבִין מִשְׁלֵי־חֲכָמִים״ (בן־סירא ג כז). ״חוֹקְרֵי מִזְמוֹר עַל חֹק, נוֹשְׂאֵי מָשָׁל בִּכְתָב״ (בן־סירא מד ז). ״וְאִם אֵינוֹ מֵבִין, אֲנִי מְטַעֲמוֹ לוֹ בְּמָשָׁל״ (עגנון, אורח 109). 3. דִּבּוּר מְלִיצִי קָצוּב וְשָׁקוּל, חֲזוֹן פִּיּוּטִי: ״וַיִּשָּׂא (בִלְעָם) מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר״ (במדבר כג ז). ״וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ״ (איוב כז א). 4 ° תה״פ כְּאִלּוּ, כִּבְיָכוֹל: הָאִישׁ שָׁמַע חֶרְפָּתוֹ וְלֹא הֵשִׁיב – מָשָׁל אִלֵּם הָיָה. — [מְשַׁל־, מְשָׁלִים, מִשְׁלֵי־, גם מְשָׁלוֹת, מִשְׁלוֹת־]

– מְשַׁל־הֶדְיוֹט *, מָשָׁל עֲמָמִי, פִּתְגָּם אוֹ מֵימְרָה הַמְּהַלְּכִים בָּעָם: ״מְשַׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר: נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק – הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ״ (במדבר רבה יט).

– מָשָׁל לְ־°, הַדָּבָר דּוֹמֶה לְ־, עִנְיָן זֶה יֵשׁ לִנְהֹג בּוֹ כְּמוֹ בְּסִפּוּר עַל־: "מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, מִי חוֹזֵר עַל מִי? בַּעַל אֲבֵדָה מְחַזֵּר עַל אֲבֵדָתוֹ" (קידושין ב:). "מָשָׁל לְמֶלֶךְ..." (הרבה בתלמוד).

– מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי, מָשָׁל עַתִּיק, מָשָׁל הַמְּהַלֵּךְ מִדּוֹר לְדוֹר: "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי: מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע" (שמואל א כד יג).

– מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?° פְּתִיחָה רוֹוַחַת בְּאַגָּדוֹת חֲזַ"ל בַּהֲבָאַת סִפּוּר־מָשָׁל לְהַסְבָּרַת דְּבַר־מָה: "מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ מְחַלֵּק נְכָסָיו לְבָנָיו וְכוּ'" (קידושין סא:).

– מָשָׁל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר° [שאול מתפילת "ונתנה תוקף", ושם: "אָדָם מָשׁוּל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר־"] דִּבּוּר הִלָּצִי עַל מֵימְרָה אוֹ עַל דְּבַר־מָשָׁל שֶׁאֵינָם בִּמְקוֹמָם וְאֵינָם מַתְאִימִים לָעִנְיָן.

– לְמָשָׁל°, כְּגוֹן, לְדֻגְמָה: דָּגָן הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לִתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁגַּרְגְּרֵיהֶן מְשַׁמְּשִׁים מְזוֹן אָדָם, לְמָשָׁל: חִטָּה, שְׂעוֹרָה, תִּירָס.

– דֶּרֶךְ־מָשָׁל^, לְשֵׁם דֻּגְמָה, לְשֵׁם הַדְגָּמַת דָּבָר אוֹ כְּלָל: "שֶׁחוּשׁ הָרְאוּת דֶּרֶךְ־מָשָׁל אָמְנָם יַשִּׂיג הַמַּרְאִים הַמֻּפְשָׁטִים" (רלב"ג, מלחמות ה' א ו). "וְלֹא אָמַר... כִּי אִם דֶּרֶךְ מָשָׁל בִּלְבַד" (ביאליק, מעשה ילדות).

– הָיָה לְמָשָׁל, הָיָה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה, הָיָה לָבוּז, לָעֲגוּ לוֹ: "וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים" (מלכים א ט ז). "וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק, וָאֱהִי לָהֶם לְמָשָׁל" (תהלים סט יב). "וּמֵבִיא לְכָל אוֹתָם הַסִּכְסוּכִים שֶׁהָיוּ כְּבָר בְּצֶדֶק לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה" (אחד העם, קפג). "וְהֵן לִפְנֵי הַנִּשּׂוּאִין הֲלֹא לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה הָיִינוּ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא).

– נָתַן אוֹתוֹ לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה, שָׂם אוֹתוֹ מָשָׁל, גָּרַם שֶׁהַכֹּל יַזְכִּירוּ אֶת פְּלוֹנִי כְּדֻגְמָה לְמַשֶּׁהוּ שְׁלִילִי וְנִלְעָג: "וְאֶתְּנֶנּוּ לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים" (דברי הימים ב ז כ). "תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם, מְנוֹד־רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים" (תהלים מד טו).

– מִשְׁלֵי־אֵפֶר [שאול מן איוב יג יב: "זִכְרֹנֵיכֶם מִשְׁלֵי אֵפֶר, לְגַבֵּי־חֹמֶר גַּבֵּיכֶם", אבל שם ההוראה סתומה] כִּנּוּי לִמְשָׁלִים שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם: "כָּל אֵלֶּה דִּבְרֵי־הֶבֶל וּמִשְׁלֵי־אֵפֶר" (הזז, יעיש ד 102).

– מִשְׁלוֹת־שׁוּעָלִים°, סִפּוּרִים אַלֵּגוֹרִיִּים עַל בַּעֲלֵי־חַיִּים וּבְיִחוּד עַל הַשּׁוּעָל הֶעָרוּם וּמְאֹרְעוֹתָיו, הַמַּכִּילִים מוּסַר־הַשֵּׂכֶל עַל הַנְהָגַת בְּנֵי־אָדָם: "שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מִשְׁלוֹת־שׁוּעָלִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר" (סנהדרין לח:).

– מָשָׁל בְּלִי שֵׂכֶל כְּגוּף בְּלִי רֶגֶל^ (אברהם אבן־עזרא למשלי כו ז), מֵימְרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מָשָׁל שֶׁאֵינוֹ סָבִיר.

– אֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל!°, קְרִיאָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הַמָּשָׁל שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵם אֶת הָעִנְיָן וְאֵינוֹ בִּמְקוֹמוֹ.

א. **מֹשֶׁל, מוֹשֶׁל** ז' [מן א. משל] מֶמְשָׁלָה, שִׁלְטוֹן: "וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם" (זכריה ט י). "וְלֹא כְמָשְׁלוֹ אֲשֶׁר מָשָׁל, כִּי תִנָּתֵשׁ מַלְכוּתוֹ" (דניאל יא ד). – [מָשְׁל־, מָשְׁלוֹ]

ב. **מֹשֶׁל, מוֹשֶׁל** ז' [ראה ב. משל מָשָׁל] דִּמְיוֹן, מָשָׁל: "אֵין־עַל־עָפָר מָשְׁלוֹ" (איוב מא כה). – [מָשְׁל־, מָשְׁלוֹ]

– אֵין מָשְׁלוֹ [על־פי איוב מא כה, לעיל] אֵין דּוֹמֶה לוֹ.

מִשְׁלָב, מִשּׁוּלָב ת' [מן שלב, שִׁלֵּב] מְחֻבָּר, מְצֹרָף יַחְדָּו, צָמוּד וּמְלֻכָּד: "מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ" (שמות כו יז). "יְדִידוֹת יְדִידוּת בָּהּ מְשֻׁלָּבוֹת" (יהודה הלוי, ב 119). קוֹרוֹת מְשֻׁלָּבוֹת זוֹ בָּזוֹ. פְּעֻלָּה מְשֻׁלֶּבֶת שֶׁל כֹּחוֹת הַיַּבָּשָׁה וְהָאֲוִיר. דִּבְרֵי בְּדִיחָה וּפִתְגָּמִים מְשֻׁלָּבִים בַּהַרְצָאָה. – [מְשֻׁלֶּבֶת, מְשֻׁלָּבִים, ־בוֹת]

מַשְׁלֵב° ז' [מן שלב] (במכונאות) מַנְגָּנוֹן לְשִׁלּוּב תְּנוּעָה סִבּוּבִית וּלְהַעֲבָרָתָהּ מִמָּקוֹם אֶחָד לְמָקוֹם שֵׁנִי (Drive): מַשְׁלֵב בִּכְלֵי־הָרֶכֶב. – [מַשְׁלֵב־, מַשְׁלְבִים, מַשְׁלְבֵי־]

מִשְׁלָב°, מִשְׁלָב ז' [מן שלב] (במוסיקה) רֶגִיסְטֶר, מַעֲרֶכֶת צְלִילִים בְּקוֹלוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ בִּצְלִילָיו שֶׁל עוּגָב הַדּוֹמִים בַּגֹּוֶן שֶׁלָּהֶם. – [מִשְׁלַב־]

מְשֻׁלְבָּק°, מְשׁוּלְבָּק ת' [ראה שלבק, שִׁלְבֵּק] עָשׂוּי בּוּעוֹת־בּוּעוֹת: "נִתְיַבֵּב כְּדוּר... וְנִתְקַע לְתוֹךְ כִּבְרַת הַקֶּרַח הַמְשֻׁלְבֶּקֶת" (שלונסקי, תר' הדון ג 149). שְׂפָתַיִם מְשֻׁלְבָּקוֹת מִקֹּר. – [מְשֻׁלְבֶּקֶת, מְשֻׁלְבָּקִים, ־קוֹת]

מִשְׁלֶבֶת°, מִשְׁלֶבֶת נ' [מן שלב; ראה גם שִׁלּוּב] מוֹנוֹגְרַמָּה, צִיּוּר אוֹ שִׁלּוּב שֶׁל אוֹתִיּוֹת אֲחָדוֹת כְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת שֶׁל שֵׁם וְכַדּוֹמֶה. – [מִשְׁלֶבֶת־, מִשְׁלַבְתּוֹ; מִשְׁלָבוֹת, מִשְׁלְבוֹת־]

מישלבת

מֻשְׁלָג°, מוּשְׁלָג ת' [מן שלג, הִשְׁלִיג; וראה שֻׁלַּג] מְכֻסֶּה שֶׁלֶג, שֶׁיָּרַד עָלָיו שֶׁלֶג: "וְהִפְנוּ לַעֲבֹר הַכִּכָּר וְעָבְרוּ בִּשְׂדֵרַת צַפְצָפוֹת מֻשְׁלָגוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 415). "בִּנְוֹף הַצָּפוֹן שָׂדוֹת מֻשְׁלָגִים" (רחל, יז). "וְהָעוֹלָם הַצָּפוּי לִי מִבַּחוּץ מֻשְׁלָג וּמְקֻרָּח וּמְשׁוֹמֵם" (ליסיצקי, תולדות 265). – [מֻשְׁלֶגֶת, מֻשְׁלָגִים, ־גוֹת]

מִשְׁלָה* נ' ראה מָשָׁל, מִשְׁלוֹת שׁוּעָלִים.

מְשֻׁלְהָב°, מְשׁוּלְהָב ת' [מן שלהב, שִׁלְהֵב] 1°. אָחוּז־לֶהָבוֹת, נִשְׂרָף בְּשַׁלְהֶבֶת: "לְפִי שֶׁהָיוּ (בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל) מְשֻׁלְהָבִין מֵחַמָּה שֶׁל מַעְלָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַנְנֵי־הַכָּבוֹד: הַזִּילוּ טַל־חַיִּים עַל בָּנַי" (מכילתא, בחודש ט). 2° (בהשאלה) נִלְהָב, מָלֵא הִתְרַגְּשׁוּת, נִרְגָּשׁ: "כִּכְבִישָׁה מַחְלֶטֶת שֶׁל יֵצֶר הַהַרְגָּשָׁה, וַאֲפִלּוּ הָרוֹמֵמָה וְהַמְשֻׁלְהֶבֶת בְּיוֹתֵר" (ביאליק, משנה לעם). הַקָּהָל הַמְשֻׁלְהָב מִדְּבָרָיו הַמַּלְהִיבִים שֶׁל הַנּוֹאֵם פָּרַץ בִּתְשׁוּאוֹת סוֹעֲרוֹת. – [מְשֻׁלְהֶבֶת, מְשֻׁלְהָבִים, ־בוֹת]

מִשְׁלוֹחַ ז' [מן שלח] 1. שְׁלִיחָה, הַעֲבָרַת דְּבַר־מָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (אסתר ט יט). 2°. טְרַנְסְפּוֹרְט, סְחוֹרָה הַנִּשְׁלַחַת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "כָּל מִכְתָּבֶיךָ וּמִשְׁלוֹחֶיךָ קִבַּלְתִּי" (אגרות יל"ג). מִשְׁלוֹחַ סֻכָּר. מִשְׁלוֹחֵי הַנֶּשֶׁק הִגִּיעוּ לִתְעוּדָתָם. – [מִשְׁלוֹחַ־, מִשְׁלוֹחִים, ־חֵי־]

– מִשְׁלוֹחַ־יָד [על־פי ישעיה יא יד, ושם המשמעות – פגיעה ותפיסה ביד] הִתְעַסְּקוּת, מִקְצוֹעַ שֶׁאָדָם עוֹסֵק בּוֹ [רווח יותר הנוסח: מִשְׁלַח־יָד – ראה ערך מִשְׁלָח]

– מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת [על־פי אסתר ט יט], שְׁלִיחַת מַתָּנוֹת, וּבְיִחוּד הֲבָאַת דִּבְרֵי־מַאֲפֶה וּמִינֵי־מְתִיקָה מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ, כַּנָּהוּג בְּחַג הַפּוּרִים.

– חֵיל־מִשְׁלוֹחַ °, יְחִידָה שֶׁל צָבָא שֶׁנִּשְׁלְחָה לְמָקוֹם מְסֻיָּם לְתַפְקִידֵי לְחִימָה אוֹ שְׁמִירָה וְכַדּוֹמֶה.

מְשׁוּלּוֹשׁ ° ז׳ [מן שָׁלֹשׁ, ובעיקבות הכתוב: ״וַיְהִי כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים״, בראשית לח כד] שְׁלִישִׁיָּה, קְבוּצָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה: ״שֶׁיִּבָּחֵר לוֹ לִשְׁנֵי בְּנֵי־הַבֶּרֶד סוּס בָּרֹד שְׁלִישִׁי – לְמִשְׁלוֹשׁ!״ (מלצר, אור 52). – [מִשְׁלוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

מִשְׁלָח ז׳ [מן שלח] 1. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹלְחִים לְשָׁם, מְקוֹם הַשְּׁלִיחוּת: ״וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס שֶׂה״ (ישעיה ז כה). 2. שְׁלִיחָה, מִשְׁלוֹחַ: ״לְעֵת מִשְׁלַח הַבָּקָר עִם שַׁחַר״ (שלונסקי, תר׳ הדוין א 138). [וראה עוד להלן מִשְׁלַח־יָד] – [מִשְׁלַח־, מִשְׁלָחִים, ־לְחֵי־]

– מִשְׁלַח־יָד, 1. עֵסֶק, דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹסֵק בּוֹ: ״יְבָרֶכְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ״ (דברים טו י). 2 °. מִקְצוֹעַ, הִתְעַסְּקוּת קְבוּעָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל אָדָם לְצָרְכֵי מִחְיָתוֹ: ״הָיִיתִי מַמָּשׁ מִתְבַּיֵּשׁ בִּפְנֵי עַצְמִי בְּמִשְׁלַח־יָדִי״ (בן־ציון, xxix). הַשְּׁאֵלוֹן כּוֹלֵל סְעִיפִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: גִּיל, מִשְׁלַח־יָד, כְּתֹבֶת.

א. **מְשֻׁלָּח, מְשׁוּלָּח** ת׳ [מן שלח, שִׁלַּח] עָזוּב, מֻזְנָח, מֻפְקָר: ״נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר״ (ישעיה כז י). ״וְנַעַר מְשֻׁלָּח מֵבִישׁ אִמּוֹ״ (משלי כט טו). ״הַבֵּן הַבְּכוֹר שֶׁל אֲחוֹתָהּ, נַעַר מְשֻׁלָּח וּפֶרֶא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסד). – [מְשֻׁלַּחַת, מְשֻׁלָּחִים, ־חוֹת]

– מְשֻׁלַּחַת* נ׳ אִשָּׁה גְּרוּשָׁה: ״בַּת מְשֻׁלַּחַת מַה הִיא לְכֹהֵן?״ (נידה סט:).

ב. **מְשֻׁלָּח**״ ז׳ [מן שלח, שִׁלַּח] שָׁלִיחַ, שַׁדָּ״ר, מִי שֶׁנִּשְׁלַח עַל־יְדֵי מוֹסָד צִבּוּרִי לְאַרְצוֹת־חוּץ לֶאֱסֹף תְּרוּמוֹת לְהַחְזָקַת הַמּוֹסָד: ״הֵחֵלּוּ לָבוֹא מְשֻׁלָּחִים וְגוֹבִים״ (שזר, כוכבי 55). מְשֻׁלָּחִים מִטַּעַם הַיְשִׁיבוֹת בִּקְהִלּוֹת שׁוֹנוֹת. – [מְשֻׁלַּח־, מְשֻׁלָּחִים, ־לְחֵי־]

מְשֻׁלָּחוּת °, **מְשׁוּלָּחוּת** נ׳ [מן ב. מְשֻׁלָּח] תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַמְשֻׁלָּח, שְׁלִיחוּת לֶאֱסֹף תְּרוּמוֹת: ״מְלֶאכֶת הַמְשֻׁלָּחוּת שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ אֶת ׳הַיְּהוּדִים הָאֲדֻמִּים׳״ (סוקולוב, אישים 336). – [מְשֻׁלָּחוּת־]

מִשְׁלַחַת נ׳ [מן שלח] 1 °. מַלְאָכוּת, דֶּלֶגַצְיָה, חֶבֶר אֲנָשִׁים שֶׁנִּשְׁלְחוּ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: אֶל הַטֶּקֶס הַמַּמְלַכְתִּי בָּאוּ מִשְׁלָחוֹת מִכָּל אֲזוֹרֵי הָאָרֶץ. מִשְׁלַחַת־יִשְׂרָאֵל לַעֲצֶרֶת הָאֻמּוֹת־הַמְאֻחָדוֹת. 2. שְׁלִיחָה, שְׁלִיחוּת: ״יְשַׁלַּח־בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ... מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים״ (תהלים עח מט). ״שָׁעַת מִשְׁלַחַת־זְאֵבִים הָיְתָה, וְלֹא עָמַד בֵּית־דִּין״ (ירושלמי שביעית לה ב). ״שֶׁהָיָה אָבִיו שׁוֹלְחוֹ לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, וְהָיָה זָרִיז בְּמִשְׁלַחְתּוֹ״ (במדבר רבה יד). 3. פְּטוֹר, שִׁחְרוּר: ״וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה״ (קהלת ח ח). – [מִשְׁלַחַת־, ־לַחְתּוֹ; מִשְׁלָחוֹת, מִשְׁלְחוֹת־]

– מִשְׁלַחַת־עֳנָשִׁים °, כֹּחַ צְבָאִי אוֹ מִשְׁטַרְתִּי שֶׁנִּשְׁלַח לְמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לַעֲנֹשׁ עֲבַרְיָנִים.

מִשְׁלָט °, **מִישְׁלָט** ז׳ [מן א. שלט] מָקוֹם הַחוֹלֵשׁ עַל הַסְּבִיבָה מִבְּחִינָה אִסְטְרָטֶגִית – גִּבְעָה, צוּק־סֶלַע וְכַדּוֹמֶה: ״מִשְׁלָטִים... יָזְקְפוּ רֹאשָׁם לְעָל מִצַּלְלֵי־רָמָה״ (ולפובסקי, שירים 282). ״יַעְתִּיקוּ אַף הֵם שְׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה חַיָּלִים... וַיַּצִּיבוּ מִשְׁלָט מוּל מִשְׁלָט״ (יזהר, צקלג 168). – [מִשְׁלַט־, מִשְׁלָטִים, מִשְׁלְטֵי־]

– יִשּׁוּב־מִשְׁלָט °, יִשּׁוּב אֶזְרָחִי־כַּפְרִי הַשּׁוֹלֵט מִבְּחִינָה טַקְטִית־צְבָאִית עַל סְבִיבָתוֹ.

מֻשְׁלָט °, **מוּשְׁלָט** ת׳ [מן א. שלט, הִשְׁלִט] מְמֻנֶּה לִשְׁלֹט, מֻפְקָד עַל־: פְּלוֹנִי מֻשְׁלָט עַל הָאֵזוֹר. סֵדֶר מֻשְׁלָט בַּמְּדִינָה. – [מֻשְׁלֶטֶת, מֻשְׁלָטִים, ־טוֹת]

מְשֻׁלָּט °, **מְשׁוּלָּט** ת׳ [מן א. שִׁלֵּט וראה ב. שלט, שִׁלֵּט] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלָטִים, שֶׁנִּתְלוּ בּוֹ שְׁלָטִים וּכְתוֹבוֹת: הַכְּבִישִׁים בָּאָרֶץ מְשֻׁלָּטִים לְנוֹחוּת הַנּוֹסְעִים. – [מְשֻׁלֶּטֶת, מְשֻׁלָּטִים, ־טוֹת]

מִשְׁלֵי ז״ר [מן מָשָׁל] שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר הַמְּשָׁלִים וְהַמְּלִיצוֹת בְּסִפְרֵי ״כְּתוּבִים״ שֶׁבַּמִּקְרָא הַמְיֻחָס לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. נִקְרָא כֵּן עַל שׁוּם פְּתִיחָתוֹ ״מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד״.

מְשָׁלִי״ ת׳ [מן מָשָׁל] אַלֶּגוֹרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַמָּשָׁל, שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל: ״שֶׁיִּהְיֶה הַמְּשָׁלִי וְהָרֶמֶז מַדְרִיךְ הָאָדָם לָמָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה״ (אברבנאל, תרומה). ״פִּתְגָּמִים וְדִבּוּרִים מְשָׁלִיִּים עַתִּיקִים״ (טביוב, אוצר המשלים, הקדמה). צוּרָה מְשָׁלִית. – [מְשָׁלִית, מְשָׁלִיִּים, ־לִיּוֹת]

מַשְׁלִים״ ת׳ [מן א. שלם, הִשְׁלִים] 1 °. גּוֹמֵר, מְסַיֵּם, הָאַחֲרוֹן בְּסִדְרָה שֶׁל דְּבָרִים, פְּרָט הָעוֹשֶׂה אֶת הַדָּבָר לְשָׁלֵם: הוֹפִיעַ הַכֶּרֶךְ הָאַחֲרוֹן הַמַּשְׁלִים אֶת הַמִּפְעָל. 2 ״ (רמב״ם, תפילה יב יז). כְּגוֹן לָעוֹלֶה הָאַחֲרוֹן לַתּוֹרָה, לִפְנֵי הַ״מַּפְטִיר״. – [מַשְׁלִימָה, ־מִים, מַשְׁלִימוֹת]

– זָוִיּוֹת מַשְׁלִימוֹת ° [בהנדסה] שְׁתֵּי זָוִיּוֹת הַיּוֹצְרוֹת יַחַד זָוִית יְשָׁרָה אַחַת (זָוִית בַּת 90°).

– צְבָעִים מַשְׁלִימִים ° [בפיסיקה] שְׁנֵי צְבָעִים שֶׁבְּהִתְמַזְּגָם יַחַד הֵם יוֹצְרִים צֶבַע לָבָן.

– רְוָחִים מַשְׁלִימִים ° [במוסיקה] שְׁנֵי רְוָחִים (אִינְטֶרְוָלִים) שֶׁבְּהִצְטָרְפָם יַחַד הֵם יוֹצְרִים אוֹקְטָבָה.

מַשְׁלִית* נ׳ [מן שלה] אַנְקוֹל קָשׁוּר אֶל חֶבֶל, שֶׁמְּשַׁלְשְׁלִים אוֹתוֹ לְתוֹךְ בּוֹר אוֹ בְּאֵר לִשְׁלוֹת וּלְהַעֲלוֹת מִשָּׁם דְּלִי שֶׁנָּפַל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הַמַּשְׁלִית לַעֲלוֹת בָּהּ דְּלִי אוֹ קִיתוֹן״ (תוספתא שבת יד ג). – [מַשְׁלִית־, מַשְׁלִיּוֹת]

מֻשְׁלָךְ, מוּשְׁלָךְ ת׳ [מן שלך, הֻשְׁלַךְ] זָרוּק, מוּטָל: ״וַיִּרְאוּ אֶת־הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ״ (מלכים א יג כה). ״דִּמְעֵי יַעֲרֹף כְּעָבִים עַל עַם הָאֱלֹהִים מֻשְׁלָכִים לְבַד כַּעֲשָׂבִים״ (יהודה הלוי, ט 571). נְיָרוֹת מֻשְׁלָכִים. – [מֻשְׁלֶכֶת, מֻשְׁלָכִים, ־כוֹת]

מְשֻׁלָּל״, **מְשׁוּלָּל** ת׳ [מן ב. שלל, שֻׁלַּל] חָסֵר, נָטוּל, נֶעְדָּר, שֶׁאֵין בּוֹ: ״מְשֻׁלָּל מִכָּל הַצּוּרוֹת״ (מלחמות השם א ט). פְּלוֹנִי מְשֻׁלַּל־אֶמְצָעִים לְמִחְיָה. מְשֻׁלַּל־אֶפְשָׁרוּת. דְּבָרִים מְשֻׁלְּלֵי הִגָּיוֹן. – [מְשֻׁלֶּלֶת, מְשֻׁלָּלִים, ־לוֹת]

א. **מְשֻׁלָּם**״, **מְשׁוּלָּם** ת׳ [מן ב. שלם, שֻׁלַּם] 1 ״. מְסֻלָּק, נִפְרָע: ״וַהֲרֵי הוּא כִּמְשֻׁלָּם כָּל תַּגְמוּלָיו וְיָצָא נָקִי״ (רש״י ישעיה מב יט). חֶשְׁבּוֹן מְשֻׁלָּם. שָׂכָר מְשֻׁלָּם מֵרֹאשׁ. – [מְשֻׁלֶּמֶת, מְשֻׁלָּמִים, ־מוֹת]

ב. **מְשֻׁלָּם, מְשׁוּלָּם** ת׳ [מן א. שלם] שָׁלֵם, נֶאֱמָן: ״מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי, וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח, מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד ה׳״ (ישעיה מב יט). – [מְשֻׁלֶּמֶת, מְשֻׁלָּמִים, ־מוֹת]

ללא ציון – מקרא; * תלמוד ומדרשים; ״ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; ז״ר – זכר ריבוי; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר

מְשֻׁלָּם*, מושלם ת׳ [מן א. שלם, הָשְׁלַם] שָׁלֵם, שֶׁאֵינוֹ חָסֵר כְּלוּם: "וַאֲפִלּוּ אַתְּ מְשֻׁלָּם בְּכָל הַמִּדּוֹת – אִם אֵין בְּךָ עֲנָוָה, אַתָּה חָסֵר" (כלה רבתי ג). "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שָׁלוֹם? שֶׁהָיָה מְשֻׁלָּם בְּמַעֲשָׂיו" (ילקוט, מלכים רג). "בִּנְיָן מְשֻׁכְלָל, מְשֻׁלָּם כֻּלּוֹ בְּצִבְיוֹנוֹ, בְּנִקְיוֹנוֹ" (פיכמן, רעג). תָּכְנִית מְעֻבֶּדֶת וּמְשֻׁלֶּמֶת. חָכָם וְחוֹקֵר מְשֻׁלָּם. – [מְשֻׁלֶּמֶת, מְשֻׁלָּמִים, ־מוֹת]

מְשַׁלֵּם* תה״פ [מן + שָׁלֵם] בִּשְׁלֵמוּת: "וְאִם אָמַר לוֹ: טֹל דִּינָר זֶה בִּשְׂכָרְךָ וְהַעֲבִירֵנִי, נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מְשַׁלֵּם" (בבא קמא קטז.). – [ראה עוד ערך שָׁלֵם]

מִשְׁלָם* ז׳ [מן א. שלם; והשווה ארמית: "בְּמִשְׁלַם שַׁנְיָא אַלֵּין" בבא מציעא סז:] גְּמַר, סִיּוּם, הַשְׁלָמָה: "וְעוֹמְדִים בַּמִּלְחָמָה עַד מִשְׁלַם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים" (אלדד הדני, לפי ב״י). – [מִשְׁלַם־]

מְשֻׁלְמִי°, מושלמי ת׳ ראה ערך מֻסְלְמִי.

מִשְׁלָף°, מישלף ז׳ [מן שלף] שְׁלִיפָה, הוֹצָאָה: "מִשְׁלַף הַחֶרֶב וּמִצְנָחָה עַד צַוָּארִי" (שלונסקי, שירים ב 406). – [מִשְׁלַף־]

מְשֻׁלְפָּח°, משולפח ת׳ [מן שַׁלְפּוּחִית] מְנֻפָּח כְּעֵין שַׁלְפּוּחִית, תָּפוּחַ: "יָצְאָה מִתּוֹךְ הַדִּילִיז׳נְס דְּמוּת מְעֻגֶּלֶת... מִשֶּׁרָאִיתִי בְּרִיָּה מְשֻׁלְפַּחַת זוֹ... נִפְנֵיתִי לְקֶרֶן זָוִית" (סדן, כאלכסון 127). "נֶאֱחַז בְּקוֹצִים וְדָקַר אֶת יָדוֹ הַמְשֻׁלְפַּחַת בְּלָאו הָכִי" (קדרי, כורך 162). – [מְשֻׁלְפַּחַת, מְשֻׁלְפָּחִים, ־חוֹת]

מְשֻׁלָּק°, משולק ת׳ [מן שלק] 1. חָלוּט, מְבֻשָּׁל: "אֶגֶס מְשֻׁלָּק" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 100). 2 [בהשאלה] מְקֻמָּט, מְצֻמָּק: "הוּא וּפָנָיו הַמְשֻׁלָּקִים עַד לְגַבּוֹת הָעֵינַיִם" (שנהר, ב 259). "מִבַּעַד לְפַרְצוּפוֹ הַמְצֻלָּק וְהַמְשֻׁלָּק" (בר־יוסף, העומדים 307). – [מְשֻׁלֶּקֶת, מְשֻׁלָּקִים, מְשֻׁלָּקוֹת]

א. **מְשֻׁלָּשׁ^, משולש** ז׳ [מן שָׁלֹשׁ] 1^ [בהנדסה] צוּרָה הַנְדָּסִית מִישׁוֹרִית הַמֻּגְבֶּלֶת עַל־יְדֵי שָׁלֹשׁ צְלָעוֹת: מְשֻׁלָּשׁ שְׁוֵה־צְלָעוֹת. מְשֻׁלָּשׁ שְׁוֵה־שׁוֹקַיִם. מְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית. "וְהַשֶּׁטַח... נֶחְלָק לִמְשֻׁלָּשׁ וְלִמְרֻבָּע וְלִמְרֻבֵּה־הַצְּלָעוֹת" (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א טו). "יָדוּעַ כִּי צַלְעֵי הַמְשֻׁלָּשׁ הַשָּׁוֶה בְּתוֹךְ הָעִגּוּל כִּמְרֻבַּע עַמּוּד" (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא יא).

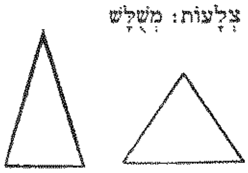
משולשים שונים

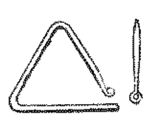
משולש (2)

2 ° [במוסיקה] כְּלִי־נְקִישָׁה בַּתִּזְמֹרֶת עָשׂוּי קְנֵה־מַתֶּכֶת בְּתַבְנִית מְשֻׁלָּשׁ שֶׁמַּקִּישִׁים עָלָיו בִּקְנֵה־מַתֶּכֶת קָטָן וְהוּא מַשְׁמִיעַ צְלִיל גָּבוֹהַּ וְצָלוּל. 3 ° [באסטרונומיה] שְׁמָהּ שֶׁל קְבוּצַת כּוֹכָבִים בִּשְׁמֵי־הַצָּפוֹן הַנִּרְאֵית בְּיִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֵי הַחֹרֶף בִּמְרוֹמֵי הַשָּׁמַיִם (Triangulum). [מְשֻׁלַּשׁ־, מְשֻׁלָּשִׁים, מְשֻׁלְּשֵׁי־]

ב. **מְשֻׁלָּשׁ, משולש** ת׳ [מן שָׁלֹשׁ; ראה גם שלש, שִׁלֵּשׁ] 1. כָּפוּל שְׁלֹשָׁה: "וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת קְצֻרוֹת... כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה" (יחזקאל מב ה–ו). "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק" (קהלת ד יב). "וְאֵשׁ גְּדוֹלָה, מְדוּרָה מְשֻׁלֶּשֶׁת, בֹּעֲרָה בוֹ" (ביאליק, מגילת ח). 2 °, שֶׁהוּא שֶׁל שְׁלֹשָׁה, שֶׁמְּקַשֵּׁר שְׁלֹשָׁה בְּיַחַד: בְּרִית מְשֻׁלֶּשֶׁת (בֵּין שָׁלֹשׁ מְדִינוֹת). חוֹזֶה מְשֻׁלָּשׁ. 3. בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים: "עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ" (בראשית טו ט). 4 °, בֶּן שָׁלֹשׁ פִּנּוֹת: כּוֹבַע מְשֻׁלָּשׁ. 5*, נֶאֱמַר פַּעַם שְׁלִישִׁית: "דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים" (מגילה לא.). – [מְשֻׁלֶּשֶׁת, מְשֻׁלָּשִׁים, מְשֻׁלָּשׁוֹת]

– **אֶצְבַּע מְשֻׁלֶּשֶׁת** °, שִׁלּוּב שֶׁל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת בְּאֹפֶן שֶׁהַבֹּהֶן נָתוּן בֵּין הָאֶצְבַּע לָאַמָּה, וְיֵשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם הַבָּעַת זִלְזוּל: "וּלְכָל הַבַּחוּרִים – אֶצְבַּע מְשֻׁלֶּשֶׁת" (שלונסקי, לא איכפת).

– **עֵרֶךְ מְשֻׁלָּשׁ** ° [במאתימאטיקה] שִׁיטָה חֶשְׁבּוֹנִית שֶׁל מְצִיאַת גֹּדֶל (x) הַקָּשׁוּר בְּיַחַס פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִי אֶל שְׁלֹשָׁה גְּדָלִים נְתוּנִים (a, b, c) הַיְנוּ: x:a=b:c; וּמִכָּאן: x=ab:c.

– **פְּעָלִים מְשֻׁלָּשִׁים** ° [בדקדוק] פְּעָלִים שֶׁשָּׁרְשֵׁיהֶם בְּנֵי שְׁלוֹשָׁה עִצּוּרִים (כתב, סגר, הלך). רֹב הַפְּעָלִים בְּעִבְרִית מְשֻׁלָּשִׁים הֵם.

מִשְׁלָשׁ^, מישלש ז׳ [צורת־משנה מן א. מְשֻׁלָּשׁ] 1^, מְשֻׁלָּשׁ: "וְהַמְּשֻׁלָּשׁ הוּא שֶׁטַח אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה צְדָדִים וְשָׁלֹשׁ זָוִיּוֹת" (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א טז). 2 °, דָּבָר כָּפוּל שְׁלֹשָׁה, מַשֶּׁהוּ גָּדוֹל פִּי שְׁלֹשָׁה: "יְהִי רָצוֹן שֶׁתַּחֲזִיר לִי מַה שֶּׁנָּטַלְתָּ מִמֶּנִּי מִשְׁנֶה־מִשְׁלָשׁ!" (הזז, היושבת 75). "וַאֲנִי מָחָר אֲמַלֵּא מִשְׁנֶה־מִשְׁלָשׁ" (שם 306). – [מִשְׁלַשׁ־, מִשְׁלָשִׁים, מִשְׁלְשֵׁי־]

מְשֻׁלָּשׁ*, מושלש ת׳ [מן שלש, הָשְׁלַשׁ*] מֻפְקָד, נָתוּן לִשְׁמִירָה בִּידֵי אָדָם שְׁלִישִׁי (אָדָם נֵיטְרָלִי): "נִדְנֵי מְשֻׁלָּשׁ, נְכוֹנָה אֲנִי" (ביאליק, בין נהר). כֶּסֶף מְשֻׁלָּשׁ בִּידֵי הָרַב. – [מְשֻׁלֶּשֶׁת, מְשֻׁלָּשִׁים, מְשֻׁלָּשׁוֹת]

מְשַׁלְשֵׁל^ תר״ז [מן שלשל, שִׁלְשֵׁל^] 1 °, מוֹרִיד, מַעֲבִיר לְמַטָּה. 2^, גּוֹרֵם שִׁלְשׁוּל, מְסַיֵּעַ לְהִלּוּךְ־מֵעַיִם: "בַּבֹּקֶר תִּשְׁתֶּה תִּירוֹשׁ... הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים תֹּאכַל, גַּם הַמְשַׁלְשְׁלִים" (אברהם אבן־עזרא, א 182). "בְּבֵית־הַמִּרְקַחַת שֶׁלּוֹ יֵשׁ כַּמָּה מִינֵי מְשַׁלְשְׁלִים" (טשרניחובסקי, סיפורים 93). תְּרוּפָה מְשַׁלְשֶׁלֶת. – [מְשַׁלְשֶׁלֶת, ־מְשַׁלְשְׁלִים, מְשַׁלְשְׁלוֹת]

מְשֻׁלְשָׁל*, משולשל ת׳ [מן שלשל, שֻׁלְשַׁל] 1*, מוּרָד, מוּשָׂם בְּתוֹךְ־: "כַּוֶּרֶת פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ וּמְשֻׁלְשֶׁלֶת לַאֲוִיר הַתַּנּוּר" (כלים א א). מִכְתָּב מְשֻׁלְשָׁל לְתֵבַת־הַמִּכְתָּבִים. 2*, עָשׂוּי כְּשַׁלְשֶׁלֶת, מְשֻׁרְשָׁר, מְפֻתָּל: "שֶׁהָיָה זַרְעוֹ דוֹמֶה לְחֶבֶל שֶׁהָיָה מְשֻׁלְשָׁל זֶה בָּזֶה" (במדבר רבה ט). 3 °, חוֹלֶה בְּשִׁלְשׁוּל. – [מְשֻׁלְשֶׁלֶת, מְשֻׁלְשָׁלִים, ־לוֹת]

מַשְׂמְאִיל, מַשְׂמָאל ת׳ [מן שְׂמֹאל; ראה גם שמאל, הִשְׂמְאִיל] 1, עוֹבֵד בְּיַד שְׂמֹאל: "נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת" (דברי הימים א יב ב). 2*, הַפּוֹנֶה שְׂמֹאלָה, הַנִּמְצָא בִּשְׂמֹאל: "אֵלּוּ מַיְמִינִים וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים" (שיר השירים רבה א, לסוסתי). 3 ° [במדיניות] נוֹטֶה לְמִפְלְגוֹת הַשְּׂמֹאל, תּוֹמֵךְ בְּמִפְלָגוֹת הַמַּהְפְּכָנִיּוֹת מִבְּחִינָה מְדִינִית: "לֹא אַתָּה וְאַף גַּם לֹא הַמַּשְׂמְאִילִים לָכֵת מִמְּךָ" (זכאי, קצרות 95). פְּלוֹנִי מַשְׂמְאִיל בְּהַשְׁקָפוֹתָיו הַפּוֹלִיטִיּוֹת. – [מַשְׂמְאִילָה, ־לִים, ־לוֹת; מַשְׂמָאלָה, ־לִים, ־לוֹת]

מְשֻׁמָּד*, מְשׁוּמָּד תו״ז [מן ב· שמד, שֻׁמַּד] מוּמָר, יְהוּדִי שֶׁהֵמִיר אֶת דָּתוֹ: ״הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁחֹט: אֲפִלּוּ כּוּתִי, אֲפִלּוּ עָרֵל וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד״ (תוספתא חולין א א), ״יָצְאוּ הַמְשֻׁמָּדִים שֶׁאֵינָן מְקַבְּלֵי בְּרִית, שֶׁהֲרֵי הֵפֵרוּ בְּרִית״ (ספרא ויקרא ד ג). — [מְשֻׁמֶּדֶת, מְשֻׁמָּדִים, מְשֻׁמָּדוֹת]

מְשֻׁמָּדוּת*, מְשׁוּמָּדוּת נ׳ [מן מְשֻׁמָּד] מוּמָרוּת, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַמְשֻׁמָּד: ״בּוֹ (בַּפֶּסַח) מְשֻׁמָּדוּת פּוֹסֶלֶת, וְאֵין מְשֻׁמָּדוּת פּוֹסֶלֶת בִּתְרוּמָה״ (פסחים צו·, לפי דפוסים ישנים, ובנוסחותינו: הֲמָרַת דָּת), ״מְשֻׁמָּדוּת פּוֹסֶלֶת בְּפֶסַח וְאֵין מְשֻׁמָּדוּת פּוֹסֶלֶת בִּתְרוּמָה״ (ילקוט, שמות ריא). — [מְשֻׁמָּדוּת־]

מְשַׁמָּה נ׳ [מן שמם] שְׁמָמָה, שִׁמָּמוֹן: ״וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה״ (יחזקאל ו יד). — [מְשַׁמּוֹת]

מַשְׁמוֹט* ז׳ [מארמית: מַשְׁמוֹטָא, עבודה זרה טו:; מן שָׁמַט שמט] גַּנָּב, כַּיָּס: ״רוֹאֶה אַתָּה פָּעוֹט זֶה הַנִּסְרָךְ אַחֲרֶיךָ? מַשְׁמוֹט הוּא וּמִתְכַּוֵּן לְמִטְפַּחַת שֶׁבְּכִיסְךָ!״ (דרויאנוב, 7). — [מַשְׁמוֹטָה, מַשְׁמוֹטִים, ־טוֹת]

מִשְׁמוּעַ°, מִישְׁמוּעַ ז׳ [מן מִשְׁמַעַת; ראה גם משמע, מִשְׁמָע] הַטָּלַת מִשְׁמַעַת, חִיּוּב לְקַבֵּל עֹל וּלְצַיֵּת: הַמְפַקֵּד נָקַט אֶמְצָעִים לְמִשְׁמוּעַ הַחַיָּלִים־הַטִּירוֹנִים. — [מִשְׁמוּעַ־]

מִשְׁמוּשׁ*, מִישְׁמוּשׁ ז׳ [מן משמש, מִשְׁמֵשׁ] מִשּׁוּשׁ, גִּשּׁוּשׁ, מַגָּע וּמִעוּךְ בַּיָּדַיִם: ״׳בְּנִקְיוֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׳... מִשְׁמוּשׁ יָדַיִם הָיָה״ (בראשית רבה נב). ״אוֹתָם (הַיּוֹנִים) הַנִּרְאִים שְׁמֵנִים לְמַרְאֵה עֵינָיו נִמְצָאִים כְּחוּשִׁים בְּמִשְׁמוּשָׁן״ (רש״י ביצה י:). ״וְכֵיוָן שֶׁבָּדַקְתִּי אֶת אֵיבְרֵי גוּפִי בְּמִשְׁמוּשׁ הַיָּד, רָאִיתִי שֶׁאֵין הַדָּבָר חֲלוֹם״ (מנדלי מו״ס, תיג). ״נָתַן גִּדְעוֹן דַּעְתּוֹ עַל כַּךְ, וְאַגַּב מִשְׁמוּשׁ בַּגּוּף נָחָה יָדוֹ עַל גַּבְשׁוּשִׁית רַכְרוּכִית שֶׁל חָזֶה״ (טביב, דרך 181). [ובהשאלה:] ״הָלַךְ דַּרְכּוֹ בְּבִטְחָה וּבְלֹא מִשְׁמוּשִׁים״ (סדן, ממחוז רכח). — [מִשְׁמוּשׁ־]

— **שְׁטַר־מִשְׁמוּשׁ°** (בספרות הפוסקים), כִּנּוּי לִרְשִׁימָה שֶׁל חֲפָצִים הַנִּמְצָאִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, רְשִׁימָה מְאֻשֶּׁרֶת שֶׁל הָאִינְוֶנְטָר.

מְשַׂמֵּחַ ת׳ [מן שמח, שִׂמַּח] גּוֹרֵם שִׂמְחָה, מֵבִיא לִידֵי שִׂמְחָה: ״פִּקּוּדֵי ה׳ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב״ (תהלים יט ט). נִתְקַבְּלָה יְדִיעָה מְשַׂמַּחַת מִן הַחֲזִית. פְּעֻלָּה מְשַׂמַּחַת. — [מְשַׂמַּחַת, מְשַׂמְּחִים, ־חוֹת]

מַשְׁמֵט° ז׳ [מן שמט] (במכונאות) הַתֶּקֶן הַשּׁוֹמֵט וּמַפְרִיד בֵּין חֲלָקִים שׁוֹנִים בִּמְכוֹנָה בְּאֶמְצָעוּת מָנוֹף אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ. — [מַשְׁמֵט־, מַשְׁמְטִים, ־טֵי־]

מֻשְׁמָט°, מוּשְׁמָט ת׳ [מן שמט, הֻשְׁמַט] מְחֻסָּר, מוּצָא, שֶׁוִּתְּרוּ עָלָיו: פֶּרֶק מֻשְׁמָט מִתּוֹךְ סֵפֶר. הֻגַּשׁ עִרְעוּר עַל הַסָּעִיף הַמֻּשְׁמָט מִן הַתָּכְנִית. — [מֻשְׁמֶטֶת, מֻשְׁמָטִים, ־טוֹת]

מַשְׁמִים ת׳ [מן שמם, הִשְׁמִים] מְשׁוֹמֵם, תּוֹהֶה, דּוֹמֵם, מְשַׁעֲמֵם: ״וָאֵשֵׁב שָׁם... מַשְׁמִים בְּתוֹכָם״ (יחזקאל ג טו). ״וַאֲנִי נִצַּבְתִּי בִּמְקוֹמִי מַשְׁמִים וּנְכֵה־רוּחַ״ (ביאליק, תר׳ טל כד). ״וְהוּא מִתְהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶם מַשְׁמִים״ (ברנר, א 23). ״סוֹנְיָה שֶׁיָּשְׁבָה מַשְׁמִימָה וְעַקֶּשֶׁת אֵצֶל הַמֵּחַם״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 275). — [מַשְׁמִימָה, מַשְׁמִימִים, מַשְׁמִימוֹת]

מַשְׁמִיץ° ת׳ [מן שמץ, הִשְׁמִיץ; ראה גם שִׁמְצָה] מַעֲטֶה חֶרְפָּה, מֵבִישׁ: דְּבָרִים מַשְׁמִיצִים. הַתְקָפָה מַשְׁמֶצֶת. — [מַשְׁמֶצֶת, ־מִיצִים, מַשְׁמִיצוֹת]

מִשְׁמָן ז׳ [מן א· שמן] 1. מְקוֹם פּוֹרֶה: ״הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ״ (בראשית כז לט). ״בְּשַׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יָבוֹא״ (דניאל יא כד). 2. שֻׁמָּן: ״וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה״ (ישעיה יז ד). ״נֶחְשְׂפוּ עַל מִשְׁמַן עָרְפּוֹ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת אֲדַמְדַּמּוֹת״ (ביאליק, אריה א). 3. אָדָם בָּרִיא וְחָזָק: ״וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם, וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ״ (תהלים עח לא). — [מִשְׁמַן־, מִשְׁמַנִּים, מִשְׁמַנֵּי־]

מַשְׁמָן ז׳ [מן א· שמן; רווח בעיקר הריבוי: מַשְׁמַנִּים] מַאֲכָל שָׁמֵן, מַטְעַמִּים: ״לְכוּ אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים״ (נחמיה ח י). ״רְדִידֵי מִדְבְּשֵׁי מְמֻתָּקִים, שְׁתֵי מַעֲדַנֵּי מַשְׁמַנִּים״ (יהודה הלוי, ס 412). ״מֵבִיא מִשָּׁם אֶת כָּל הַמַּעֲדַנִּים וְהַמַּשְׁמַנִּים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה כז). ״שֶׁהָיְתָה מְבִיאָה לוֹ מֵחֶלְבּוֹ וּמִמַּשְׁמַנָּיו שֶׁל בֵּית־הַמָּזוֹן״ (ברנר, א 268). ״לֵךְ הוֹצֵא הַמַּשְׁמָן, בְּטַנְגּוּ רְעֵבָה״ (שניאור, לילדי ישראל לח). — [מַשְׁמַנֵּי־]

א· **מְשֻׁמָּן˙, מְשׁוּמָּן** ת׳ [מן א· שמן, שֻׁמַּן] 1°. מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן, שֶׁשֶּׁמֶן בּוֹ אוֹ עָלָיו שֶׁמֶן: מְכוֹנָה מְשֻׁמֶּנֶת. רוֹבֶה מְשֻׁמָּן. 2˙. מְדֻשָּׁן, שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁמֵן: ״טוֹבָה וּרְחָבָה וּשְׁמֵנָה, בְּפֵרוֹתֶיהָ מְשֻׁמָּנָה״ (ינאי, מד). — [מְשֻׁמֶּנֶת, מְשֻׁמָּנִים, ־נוֹת]

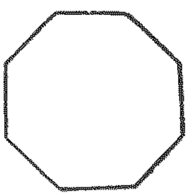
משומן משוכלל

ב· **מְשֻׁמָּן˙, מְשׁוּמָּן** ז׳ [מן שְׁמוֹנָה] אוֹקְטָגוֹן, מְצֻלָּע בֶּן שְׁמוֹנָה צְלָעוֹת (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א 20). [נקרא גם מְתֻמָּן] — [מְשֻׁמַּן־, מְשֻׁמָּנִים, מְשֻׁמְּנֵי־]

מִשְׁמָע ז׳ [מן שמע] 1. שְׁמִיעָה, שֵׁמַע: ״וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ״ (ישעיה יא ג). ״וּלְהִתְיַצֵּב בְּמִשְׁמַע מִשְׁפָּטִים וּבִמְלוֹא בוֹ״ (מגילת הסרכים ז 11). ״לֹא הוּבַן לִי מִשְׁמַע־אֹזֶן אֶלָּא מַרְאֵה־עַיִן בִּלְבַד״ (סדן, ממחוז שיח). ״נִתְבַּהֲלוּ אֲנָשִׁים לְמִשְׁמַע־אָזְנָם״ (בורלא, עקביה 207). לְמִשְׁמַע הַדְּבָרִים קָמָה סְעָרָה בֵּין הַנֶּאֱסָפִים. 2*. צִיּוּת, הַקְשָׁבָה, מִשְׁמַעַת: ״(׳וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳) — אֵין לְךָ מִשְׁמָע גָּדוֹל מִזֶּה״ (ספרי וזאת הברכה קג). — [מִשְׁמַע־, מִשְׁמָעִים, מִשְׁמְעֵי־]

— **מִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא** [רמב״ם, אגרת תימן ז ב; מימרה מיוסדת על מדרש השמות הפרטיים הללו שנזכרו בבראשית כה יד] 1. טוֹב לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּשְׁמַע, יִדֹּם וְיִשָּׂא (יִסְבֹּל). 2 [לפי דרוש עממי־הלצי אחר] לִשְׁמֹעַ וְלִדֹּם — מַשָּׂא כָּבֵד הוּא!

מַשְׁמָע* ז׳ [מן שמע; ועל־פי הארמית: מַשְׁמַע משמיע] הוֹרָאָה, מוּבָן, מַשְׁמָעוּת, הַכַּוָּנָה הַפְּשׁוּטָה שֶׁבַּמִּלָּה כְּפִי שֶׁאָנוּ שׁוֹמְעִים אוֹתָהּ: ״צָרִיךְ הָיָה הַדָּבָר לְאָמְרוֹ, שֶׁאִלְמָלֵא כֵן — יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁאֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא יִנְחָלוּ״ (קידושין ג ד). ״כָּל מַשְׁמַע צֹאן — אֶחָד״ (בכורות ט א). ״מִמַּשְׁמַע לָאו אַתְּ שׁוֹמֵעַ הֵן (כֵּן)״ (ירושלמי עירובין כא ב). ״׳שֶׁרֶץ׳ בְּכָל מָקוֹם מַשְׁמָעוֹ דָּבָר נָמוּךְ שֶׁרוֹחֵשׁ וָנָד עַל הָאָרֶץ״ (רש״י ויקרא יא י). ״מִי יַגִּיד מַשְׁמָעָם וּמִי יָבוֹא עַד חֵקֶר תְּבוּנָתָם?״ (ביאליק, ספיח א). ״קָשֶׁה הָיָה לְהַכְרִיעַ בָּהּ מַה מַּשְׁמָעָהּ: מַשְׁמַע הִשְׁתּוֹמְמוּת, מַשְׁמַע הִצְטַדְּקוּת?״ (ביאליק, מאורות). — [מַשְׁמַע־, מַשְׁמָעוֹ; מַשְׁמָעִים, מַשְׁמְעֵי־, גם מַשְׁמָעוּת]

– מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר*, מִתּוֹךְ הַכַּוָּנָה הַפְּשׁוּטָה הַמִּשְׁתַּמַּעַת מִן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ: "מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּחוּץ תַּעֲמֹד' אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ'הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נוֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא'? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהָאִישׁ'? – לְרַבּוֹת שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין" (בבא מציעא קיג.). "מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר אֱכוֹל אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ (סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת), שׁוֹמֵעַ אֲנִי: אַל תֹּאכַל אֶת שֶׁאֵין לוֹ" (חולין סו:).

– בְּמַשְׁמָע*, בְּתוֹךְ כַּוָּנַת מִלָּה זוֹ, בִּכְלַל זֶה: "בְּכָל אָדָם הַכָּתוּב מְדַבֵּר – אֶחָד גְּדוֹלִים וְאֶחָד קְטַנִּים בְּמַשְׁמָע" (ספרי נשא א:). "יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבִּכְלַל אֵלֶּה הָעֲתִידִים לִתֵּן אֶת הַדִּין... גַּם אֲנִי בְּמַשְׁמָע, וְעָלַי הוּא רֶמֶז בִּדְבָרָיו" (מגדלי מו"ס, רגו).

– מַשְׁמָע שֶׁ־°, מִסְתַּבֵּר כִּי, הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁ־: "שֶׁאִם הִיא דּוֹאֶגֶת, מַשְׁמָע שֶׁאַחֲרָיוּתָהּ שֶׁל לְסוּנְקָה עָלֶיהָ וְלֹא עָלַי" (עגנון, כלה קעה).

– כְּמַשְׁמָעוֹ*, כְּהוֹרָאָתוֹ הַפְּשׁוּטָה, כְּפִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּעַ מִמֶּנּוּ: "'הַיָּרֵא וְרַךְ־הַלֵּבָב' – כְּמַשְׁמָעוֹ: שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה" (סוטה ח ה). "טִיט הַיּוֹצְרִים – כְּמַשְׁמָעוֹ" (מקואות ט ב). "שֶׁאָדָם גָּדוֹל נִזְדַּמֵּן לְכָאן, גָּדוֹל כְּמַשְׁמָעוֹ, הַיְנוּ גָּדוֹל בַּעֲשִׁירוּת" (עגנון, כלה רל).

– פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ*, 1. הוֹרָאָתוֹ הַיְסוֹדִית וְהַפְּשׁוּטָה הִיא כְּפִי שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ, לְלֹא כָּל פִּלְפּוּלֵי דְּרוּשׁ אוֹ הַשְׁאָלָה: "'עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם' – פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, אֲבָל מִדְרַשׁ־אַגָּדָה..." (רש"י בראשית ח ז). 2 °, בְּתַכְלִית־הַפַּשְׁטוּת, לְלֹא כָּל כַּוָּנָה צְדָדִית נִסְתֶּרֶת: עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּצְטַוֵּיתָ, פְּשׁוּטָם כְּמַשְׁמָעָם!

– מַשְׁמָע מוֹצִיא מִיַּד מַשְׁמָע* (יומא מב:), פְּעָמִים מַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל כָּתוּב אֶחָד סוֹתֶרֶת אֶת מַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל כָּתוּב אַחֵר.

– לֹא סָבוּר לוֹ וְלֹא מַשְׁמָע לוֹ ° [בעיקבות עירובין קב:, ושם בארמית: "לָא שְׁמִיעַ לִי, כְּלוֹמַר, לָא סְבִירָא לִי"], אֵינוֹ מֵבִין כְּלוּם, הוּא נָבוֹךְ וּמְבֻלְבָּל: "וְלֹא סָבוּר לוֹ וְלֹא מַשְׁמָע לוֹ, וּכְנָתוּן בְּתוֹךְ עָנָן וַעֲרָפֶל" (הזז, יעיש א 78).

מַשְׁמַע* פ"י [ארמית: בינוני אַפְעֵל מן שְׁמַע] מַשְׁמִיעַ: "מַשְׁמַע הָכִי וּמַשְׁמַע הָכִי" (סוטה לא.).

– מַאי מַשְׁמַע* (ברכות ה., ועוד הרבה בתלמוד), מַה מַּשְׁמִיעַ? מַהוּ הַדָּבָר הַמְלַמְּדֵנוּ שֶׁאָמְנָם כָּךְ הַהֲלָכָה, אוֹ זֹאת הִיא הַכַּוָּנָה?

– מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי... לִשָּׁנָא דְ... הִיא?*, מַה מְּלַמְּדֵנוּ (מִנַּיִן לָנוּ) כִּי מִלָּה זוֹ פֵּרוּשָׁהּ אָמְנָם כָּךְ?: "מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'מָן' לִשָּׁנָא דִּמְזוֹנֵי הוּא?" (סוכה לט:). [ועוד הרבה בדומה לכך בתלמוד]

– מַאי קָא מַשְׁמַע לַן?* [שבת נא., ועוד הרבה בתלמוד] מַה הוּא מַשְׁמִיעֵנוּ? מַה זֶּה בָּא לְחַדֵּשׁ לָנוּ?

– קָא מַשְׁמַע לַן* (ברכות ב. ועוד הרבה בתלמוד), הוּא מַשְׁמִיעֵנוּ, הוּא מְלַמְּדֵנוּ, מִכָּאן שֶׁ... [בראשי־תיבות: קמ"ל]

– תַּרְתֵּי מַשְׁמַע*, שְׁתֵּי מַשְׁמָעֻיּוֹת לַדָּבָר: "'אֲשֶׁר כְּלִתַנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְדָמִים' – 'דָּמִים' תַּרְתֵּי מַשְׁמַע" (דם נידה ודם שפיכות־דמים)" (מגילה ע ידו). [וראה עוד ערך תַּרְתֵּי]

מִשְׁמַע [מן מִשְׁמַעַת]

~ פִּעֵ' מִשְׁמֵעַ ° פ"י הִשְׁלִיט מִשְׁמַעַת, קָבַע מִשְׁטָר שֶׁל צִיּוּת וּמָרוּת: "רוּחַ־שִׁלְטוֹן־הָעוֹלָם הָרוֹמִית הִשְׁתַּלְּטָה עָלָיו מַהֵר וּמִשְׁמְעָה אוֹתוֹ עַל־יְדֵי דּוּגְמָה וּפִלְחָן" (פרלמן, תר' רעיונות ט). הַמְּפַקֵּד הֶחָדָשׁ מִשְׁמֵעַ אֶת גְּדוּדוֹ לְמוֹפֵת. – [לְמַשְׁמֵעַ אֶת־, מְמַשְׁמֵעַ, יְמַשְׁמַע]

~ פֻּעַ' מֻשְׁמַע °, קִבֵּל מָרוּת, הָשְׁלְטָה בּוֹ מִשְׁמַעַת: הַכִּתָּה מֻשְׁמְעָה כָּרָאוּי עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה. – [מְמֻשְׁמָע, יְמֻשְׁמַע]

מַשְׁמָעוּת* נ' [מן מַשְׁמָע; בתלמוד על־פי־רוב בטקסט ארמי] הוֹרָאָה, מוּבָן, כַּוָּנַת מִלָּה אוֹ מֻשָּׂג: "מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁים אִיכָּא בֵּינַיְהוּ" (סנהדרין עו:). "'בּוֹךְ בּוֹךְ' אֵין לוֹ מַשְׁמָעוּת, אֶלָּא כָּךְ הוּא הַלַּחַשׁ" (רש"י שבת סז.). "'כְּשָׂכִיר יוֹמוֹ' שֶׁמַּשְׁמָעוּתוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִים יוֹמוֹ כְּשָׂכִיר" (מלמד התלמידים, בהר). הַמִּלּוֹן מֵבִיא אֶת מַשְׁמָעֻיּוֹתֶיהָ הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל כָּל מִלָּה. לְמִלַּת "אָב" מַשְׁמָעוּת כְּפוּלָה – הַזָּכָר בַּהוֹרִים וְהַחֹדֶשׁ אָב. דְּבָרִים רַבֵּי־מַשְׁמָעוּת בְּפִי רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה. פְּלוֹנִי הוּא אָמָּן בִּמְלֹא מַשְׁמָעוּת־הַמִּלָּה. – [מַשְׁמָעוּת־, מַשְׁמָעוּתוֹ; מַשְׁמָעֻיּוֹת]

– חֲסַר־מַשְׁמָעוּת °, אֵין לוֹ כָּל מוּבָן מַהוּתִי, אֵין לוֹ כָּל כַּוָּנָה מֻגְדֶּרֶת, שֶׁנִּתְרוֹקֵן מִתָּכְנוֹ.

מַשְׁמָעוּתִי° ת' [מן מַשְׁמָעוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַשְׁמָעוּת, בַּעַל הוֹרָאָה מְסֻיֶּמֶת: הַתֹּכֶן הַמַּשְׁמָעוּתִי שֶׁל הַדָּבָר. הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּצוּרָה חַד־מַשְׁמָעוּתִית. – [מַשְׁמָעוּתִית, מַשְׁמָעוּתִיִּים, מַשְׁמָעוּתִיּוֹת]

מַשְׁמָעִי° ת' [מן מַשְׁמָע] בַּעַל מַשְׁמָעוּת, בַּעַל מוּבָן: חַד־מַשְׁמָעִי (בַּעַל מַשְׁמָעוּת אַחַת, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּעַ לִשְׁנֵי פָּנִים). דּוּ־מַשְׁמָעִי (בַּעַל שְׁתֵּי מַשְׁמָעֻיּוֹת). רַב־מַשְׁמָעִי. – [מַשְׁמָעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

מִשְׁמַעַת נ' [מן שמע] 1. שְׁמִיעָה בְּקוֹלוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ, הַקְשָׁבָה: "וּמִי בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן... וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתֶּךָ" (שמואל א כב יד). 2 °, דִּיסְצִיפְּלִינָה, קַבָּלַת מָרוּת, חוֹבַת הַצִּיּוּת לְסֵדֶר וְלִנְהָג הַקְּבוּעִים: מִשְׁמַעַת צְבָאִית. מִשְׁמַעַת מִפְלַגְתִּית. מִשְׁמַעַת בְּבֵית־הַסֵּפֶר. "עַל־יְדֵי בְּעִיטָה בְּכִלְלֵי כְּתִיבָה, בְּמִשְׁמַעַת דִּקְדּוּקִית וְחֻקִּית" (פיכמן, שגו). 3. גְּדוּד אַנְשֵׁי־צָבָא הַסָּרִים לִפְקֻדָּתוֹ הַיְשִׁירָה שֶׁל מִישֶׁהוּ: "וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ" (שמואל ב כג כג). [מִשְׁמַעַת־, מִשְׁמַעְתּוֹ]

– מִשְׁמַעַת־בַּרְזֶל °, מִשְׁטָר שֶׁל צִיּוּת קַפְּדָנִי וְחָמוּר בְּיוֹתֵר.

– מִשְׁמַעַת עִוֶּרֶת °, מִשְׁמַעַת מֻחְלֶטֶת, לְלֹא הִרְהוּר וּלְלֹא עִרְעוּר.

מִשְׁמַעְתִּי° ת' [מן מִשְׁמַעַת] 1. שֶׁל מִשְׁמַעַת, דִּיסְצִיפְּלִינָרִי: עֲבֵרָה מִשְׁמַעְתִּית. 2. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לִמְנֹעַ הֲפָרַת מִשְׁמַעַת אוֹ לְהַעֲמִיד אֶת מְפִירָהּ לְדִין: תַּקָּנָה מִשְׁמַעְתִּית. בֵּית־דִּין מִשְׁמַעְתִּי. – [מִשְׁמַעְתִּית, מִשְׁמַעְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מֻשְׁמָץ°, מוּשְׁמָץ ת' [מן שמץ, הֻשְׁמַץ] שֶׁהִשְׁמִיצוּ אוֹתוֹ, שֶׁטָּפְלוּ עָלָיו בְּזָדוֹן הַאֲשָׁמוֹת קָשׁוֹת: פְּלוֹנִי מֻשְׁמָץ עַל־יְדֵי מִתְנַגְּדָיו. הַמַּנְהִיג טָעַן כִּי הוּא הָאָדָם הַמֻּשְׁמָץ בְּיוֹתֵר בַּמְּדִינָה. – [מֻשְׁמֶצֶת, מֻשְׁמָצִים, ־צוֹת]

מַשְׁמָר ז' (קהלת יב יא), רְאֵה מַסְמֵר.

א. **מְשַׁמֵּר** ת׳ [מן א. שמר, שִׁמֵּר] [על־פי הבנה קרובה לכך בכתוב: ״מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא״ (יונה ב ט)] שַׁמְרָן, הַשּׁוֹמֵר עַל הַקַּיָּם וּמִתְנַגֵּד לְחִדּוּשִׁים וּלְשִׁנּוּיִים, קוֹנְסֶרְבָטִיבִי: פְּלוֹנִי מְשַׁמֵּר בְּהַשְׁקָפוֹתָיו הַמְּדִינִיּוֹת. — [מְשַׁמֶּרֶת, מְשַׁמְּרִים, ־רוֹת]

ב. **מְשַׁמֵּר*** ז׳ [מן ב. שמר, שִׁמֵּר] 1. הַיּוֹצֵק שְׁמָרִים לְתוֹךְ מְסַנֶּנֶת: ״מָה הַמְרַקֵּד — קֶמַח לְמַטָּן וְסֹלֶת לְמַעְלָן, אַף הַמְשַׁמֵּר — יַיִן לְמַטָּן וּשְׁמָרִים לְמַעְלָן״ (ירושלמי שבת יז ג). 2. הַמְּכַן שְׁמוּרִים. — [מְשַׁמֶּרֶת, מְשַׁמְּרִים, ־מְּרוֹת]

מְשֻׁמָּר*, מְשׁוּמָּר ת׳ [מן א. שמר, שֻׁמַּר] 1°. שָׁמוּר לִזְמַן רַב, נָתוּן בִּכְלִי סָגוּר הֶרְמֵטִית וְשָׁרוּי בְּתַבְלִינִים כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד יָמִים רַבִּים: פֵּרוֹת מְשֻׁמָּרִים. חָלָב מְשֻׁמָּר בְּקֻפְסָאוֹת. בָּשָׂר מְשֻׁמָּר. 2*. נִשְׁמָר, קַיָּם: ״וְאִם אֵין אַתְּ מַאֲמִינֵנִי, הֲרֵי שָׂדֶה (פְּלוֹנִית) מְשֻׁמֶּרֶת לְפָנַיִךְ״ (ירושלמי פסחים לד). ״הָאֱגוֹז הַזֶּה, כָּל זְמַן שֶׁעֵצוֹ דָּבוּק לְפִרְיוֹ הוּא מְשֻׁמָּר״ (פסיקתא רבתי, מב). ״הֲנַחְתִּי כְּעֻגָּב עֲבָרָה וְאִנַּחְתִּי מְשֻׁמָּרָה״ (כלפון, 124). ״וְכֹחַ עוֹלָמִים בּוֹ חָסוּם וּמְשֻׁמָּר״ (ביאליק, משירי החורף). 3* [ראה להלן: יֵין הַמְשֻׁמָּר*] שֶׁשּׁוֹמְרִים עָלָיו, הַנָּתוּן בִּשְׁמִירָה: ״יֵין־שׁ הַמְשֻׁמָּר בְּמַרְתְּפוֹ קָבוּר בָּאֲדָמָה זֶה יָמִים וְשָׁנִים״ (ביאליק, יום השישי ג). ״שְׁנֵי מִינֵי יַיִן אֵלֶּה הָיוּ גְּנוּזִים וּמְשֻׁמָּרִים בַּמַּרְתֵּף״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תכז). — [מְשֻׁמֶּרֶת, מְשֻׁמָּרִים, ־רוֹת]

— **יֵין הַמְשֻׁמָּר*** [על־פי ברכות לד:, ושם ״יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית״] כִּנּוּי לַיַּיִן הַטּוֹב הַגָּנוּז וְשָׁמוּר, לְפִי הָאַגָּדָה, לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא.

מִשְׁמָר, מִישְׁמָר ז׳ [מן א. שמר] 1. קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁהֶעֱמִדוּ לִשְׁמֹר מָקוֹם אוֹ דָּבָר מְסֻיָּם: ״וַנַּעֲמִיד מִשְׁמָר עֲלֵיהֶם יוֹמָם וָלַיְלָה״ (נחמיה ד ג). בַּמָּקוֹם הֻפְקַד מִשְׁמַר־שׁוֹטְרִים. מִשְׁמָר נַיָּד שֶׁל הַצָּבָא. מִשְׁמַר־כָּבוֹד. 2. שְׁמִירָה, פִּקּוּחַ: ״וְהָיוּ־לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר וְהַיּוֹם — מְלָאכָה״ (נחמיה ד טז). מִשְׁמַר־הַבְּרִיאוּת. 3. בֵּית־כֶּלֶא, מְקוֹם שְׁמִירָה עַל אֲסִירִים: ״וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים״ (בראשית מ ג). 4*. מַחְלָקָה שֶׁל כֹּהֲנִים שֶׁעָבְדָה בְּתוֹרָהּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״הִתְקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת, עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מַעֲמָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל כֹּהֲנִים וְשֶׁל לְוִיִּים וְשֶׁל יִשְׂרְאֵלִים״ (תענית ד ב). — [מִשְׁמַר־, מִשְׁמָרוֹת, מִשְׁמְרוֹת־]

— **מִשְׁמָר אֶזְרָחִי** °, **מִשְׁמַר־הָעָם** °. כִּנּוּיִים מְקֻבָּלִים לִיחִידוֹת מְאֻרְגָּנוֹת שֶׁל אֶזְרָחִים שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם בִּימֵי־חֵרוּם תַּפְקִידֵי שְׁמִירָה וַהֲגַנָּה עַל הַיִּשּׁוּב וְעַל הָרְכוּשׁ שֶׁבָּעֹרֶף כְּעֵזֶר וְסִיּוּעַ לַצָּבָא הַסָּדִיר.

— **מִשְׁמַר־הַגְּבוּל** °. חַיִל מִשְׁטַרְתִּי שֶׁתַּפְקִידוֹ לִשְׁמֹר וּלְהָגֵן עַל גְּבוּלוֹת הַמְּדִינָה מִמַּבְרִיחִים, מִמִּסְתַּנְּנִים וּמְחַבְּלָנִים.

— **מִשְׁמַר־כָּבוֹד** °. יְחִידַת אֲנָשִׁים (חַיָּלִים, צוֹפִים) הַשּׁוֹמְרִים עַל מָקוֹם חָשׁוּב מְסֻיָּם אוֹ עַל אָדָם נִכְבָּד בְּדַרְכּוֹ, אוֹ נִצָּבִים עֲמִידַת־דֹּם לְיַד גְּוִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל שֶׁנִּפְטַר — לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד אַחֲרוֹן.

— **בֵּית־מִשְׁמָר** (בראשית מב יט). כֶּלֶא, בֵּית־סֹהַר.

— **חִלּוּפֵי־מִשְׁמָרוֹת** °. 1. סִיּוּם עֲבוֹדָתָהּ שֶׁל יְחִידַת־שְׁמִירָה אַחַת וּכְנִיסָתָהּ שֶׁל יְחִידָה אַחֶרֶת בִּמְקוֹמָהּ. 2 [בהשאלה] כְּנִיסַת אֲנָשִׁים חֲדָשִׁים לְמִלּוּי תַּפְקִיד מְסֻיָּם, חִלּוּפֵי־גַבְרֵי.

— **עָמַד עַל הַמִּשְׁמָר** [שאול מן חבקוק ב א: ״עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה״] 1. נִצַּב כְּשׁוֹמֵר וּכְצוֹפֶה בְּעֶמְדָּה: הַחַיָּל נִפְגַּע בְּעָמְדוֹ עַל הַמִּשְׁמָר. 2 [בהשאלה] הִשְׁגִּיחַ הֵיטֵב, שָׂם לֵב, הָיָה עֵר וְקָשׁוּב: הַוַּעַד עָמַד עַל מִשְׁמַר הָאִינְטֶרֶסִים שֶׁל הַחֲבֵרִים. יֵשׁ לַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמָר וְלֹא לְהַזְנִיחַ אֶת הָעִנְיָן.

— **שָׂם עָלָיו מִשְׁמָר**, עָצַר אוֹתוֹ, מָנַע מִמֶּנּוּ חֹפֶשׁ־תְּנוּעָה: ״הֲיָם־אָנִי אִם־תַּנִּין, כִּי־תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר?״ (איוב ז יב).

— **נָצַר (שָׁמַר) אוֹתוֹ מִכָּל מִשְׁמָר**, שָׁמַר אוֹתוֹ הֵיטֵב: ״מִכָּל־מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ״ (משלי ד כג).

מִשְׁמָרָה* נ׳ [מן א. שמר] אַשְׁמוּרָה, שְׁלִישׁ הַלַּיְלָה: ״מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה — חֲמוֹר נוֹעֵר, שְׁנִיָּה — כְּלָבִים צוֹעֲקִים, שְׁלִישִׁית — תִּינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ וְאִשָּׁה מְסַפֶּרֶת עִם בַּעְלָהּ״ (ברכות ג.). ״לֹא בְּמִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה וְלֹא בְּמִשְׁמָרָה אַחֲרוֹנָה, אֶלָּא בְּבֵינוֹנִית״ (מסכת כלה א). ״וּבְעֵת רָצוֹן, בֵּין מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה וּמִשְׁמָרָה שְׁנִיָּה בַּלַּיְלָה, נִתְנַמְנַמְתִּי תְּנוּמַת־צַדִּיקִים״ (מנדלי מו״ס, שכג). — [מִשְׁמֶרֶת־, מִשְׁמַרְתּוֹ; מִשְׁמָרוֹת, מִשְׁמְרוֹת־]

מִשְׁמָרוּת° נ׳ [מן א. מְשַׁמֵּר] שַׁמְרָנוּת, קוֹנְסֶרְבָטִיבִיּוּת, שְׁמִירָה עַל הַיָּשָׁן וְעַל הַקַּיָּם, הִתְנַגְּדוּת לְחִדּוּשִׁים. — [מִשְׁמְרוּת־]

מְשַׁמֶּרֶת* נ׳ [מן שְׁמָרִים] 1. מְסַנֶּנֶת מְיֻחֶדֶת לְסִנּוּן הַיַּיִן מִשְּׁמָרָיו: ״מְשַׁמֶּרֶת — שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים״ (אבות ה טו). 2°. מְסַנֶּנֶת עֲמֻקָּה שֶׁמַּעֲבִירִים דַּרְכָּהּ מְחִית שֶׁל יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת. — [מְשַׁמֶּרֶת־, מְשַׁמַּרְתּוֹ; מְשַׁמְּרוֹת]

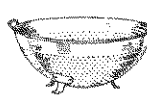

משמרת (2)

מִשְׁמֶרֶת נ׳ [מן א. שמר] 1. עֶמְדַּת הַשּׁוֹמֵר, מְקוֹם הַמְצַפֶּה: ״וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת״ (ישעיה כא ח). ״עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה״ (חבקוק ב א). 2°. מֶשֶׁךְ זְמַן קָצוּב שֶׁקְּבוּצַת אֲנָשִׁים (בַּצָּבָא, בַּעֲבוֹדָה, בְּלִמּוּדִים וְכַדּוֹמֶה) עֲסוּקָה בּוֹ: הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת הִתְנַהֲלָה בְּשָׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת. לִמּוּד בְּבֵית־הַסֵּפֶר בְּמִשְׁמֶרֶת שְׁנִיָּה (בִּשְׁעוֹת אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם). 3°. קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁתַּפְקִידָהּ לִשְׁמֹר עַל מַשֶּׁהוּ אוֹ לְבַצֵּעַ מַשֶּׁהוּ: מִשְׁמֶרֶת שֶׁל כּוֹרִים. הֻצְּבוּ מִשְׁמְרוֹת־שׁוֹבְתִים בְּשַׁעַר־הַמִּפְעָל. 4. שְׁמִירָה, הַחְזָקַת דָּבָר בְּאֹפֶן שֶׁיִּשָּׁמֵר זְמַן מְסֻיָּם: ״מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ (מִן הַמָּן, תַּנִּיחוּ) לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם״ (שמות טז לב). ״אַשְׁרֵי עַיִן שֶׁצָּפְנָה קַו־אוֹר לְמִשְׁמֶרֶת״ (ביאליק, משומרים). 5. מִלּוּי־תַּפְקִיד: ״וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת״ (במדבר א נג). ״וזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל־מוֹעֵד״ (במדבר ד לא). 6. פְּקֻדָּה שֶׁיֵּשׁ לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם אוֹתָהּ, צַו: ״שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי, וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֺתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי״ (בראשית כו ה). 7*. סְיָג, אִסּוּר נוֹסָף שֶׁבָּא כְּדֵי לְהִשָּׁמֵר מֵעֲבֵרָה: ״׳וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי׳ — עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי״ (מועד קטן ה.). — [מִשְׁמֶרֶת־, מִשְׁמַרְתּוֹ; מִשְׁמָרוֹת, מִשְׁמְרוֹת־]

– המשמרת הצעירה °, כנוי לדור הצעיר העתיד לבוא במקום המבגרים בתחום מסים: המשמרת הצעירה במפלגה.

– הוא משמרת עם פלוני, פלוני שומר עליו מכל פגע: "שבה אתי, אל־תירא... כי־משמרת אתה עמדי" (שמואל א כב כג).

– בית־משמרת (שמואל ב כ ג), מקום מעצר.

– הניח למשמרת, שמר לעתיד לבוא, שם כדי שישמר להבא: "ואת כל־העדף הניחו לכם למשמרת עד־הבקר" (שמות טז כג).

משמש [מן משש]

~ פע' משמש * פ"ע 1 *, משש, נגע באצבעותיו בדבר־מה: "ותם (שור תם) – כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח" (בבא קמא ב ד). "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה" (בבא קמא קיח:). "וספרים שהיו הרבה ידים ממשמשות בהם" (אחד העם, תיש). 2 ° [בהשאלה] בדק, בחן: "על דעתו של רבי ישראל־שלמה הלך, כדי למשמש את השדוך" (עגנון, כלה קנט). "כשממשמשים בדבריו מרגישים שיש לו מעות" (עגנון, כפות קלב). – [למשמש ב־; ממשמש, י־]

~ פעל' משמש *, שמשמשו בו, שנגעו בו ביד לחושו או לבחנו: "כל שלא משמש" (כתובות יב.). הבגד החדש משמש על־ידי האורחים. – [ממשמש, ימשמש]

~ התפ' התמשמש °, 1, נתן למשמש אותו: "הכל הכל נתמשש ונתמשמש, נחן בצורה" (שמיר, במו 67). 2, משמש זה את זה: "אתן, החלושות! להתמשמש אפשר גם בחצר, סרגה מזה!" (שלונסקי, תרי קרקע א 69). – [להתמשמש, מת־, ית־]

– ממשמש ובא *, הולך וקרב, מתקרב: "ראה עדים שממשמשין ובאין" (שבועות ח ד). "התחיל החשך ממשמש ובא" (בראשית רבה יא). "שקיעת החמה ממשמשת ובאה" (מגדלי מו"ס, קב). "החרף הרי ממשמש ובא" (ביאליק, החצוצרה א).

– משמש במעשיו *, בדק את מעשיו, עשה את חשבון נפשו: "נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשו שנברא... ימשמש במעשיו" (עירובין יג:).

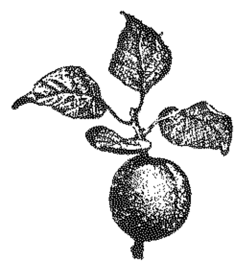

משמש

משמש ^ ז' (כאנון ג ו) [ערבית: משמש] פרי־עץ ממשפחת הורדניים מן הסוג "פרונוס" (Prunus armeniaca), הכולל גם את הדבדבן, השקד והשזיף; בעל ציפה צהב־הבה, מתוקה־חמוצה. הפרי נאכל חי, מיבש או מבשל; כן מתקינים ממנו רבות וכדומה. – [משמשים, משמשי־]

משמש * ז' [מן שמש, שמש] 1 *, אבזר, כלי שמוש לדבר־מה, מכשיר־עזר: "מרחץ וכל משמשיה אני מוכר לך" (תוספתא בבא בתרא ג ג). 2 °, משרת, עוזר, שמש: "אמר לו: ומשמשך היכן? אמר לו: אלו היה משמשי עמי, לא הייתי נזקק לסיס שכמותך" (עגנון, כלה פח). המפקד ומשמשו. 3 *, ראה שמש, שמש. – [משמשת, משמשים, ־שות]

משמש *, משומש ת' [מן שמש, שמש] 1 °, שהשתמשו בו זמן מסים, לא חדש, בלוי, מנצל: ספרי־למוד משמשים. בגדים משמשים. כלי משמש. 2 *, ששמשו אותו, מפנק ומעדן: "כל ימים שאדם משמש בנערותו, אם מזקין ובא לו חלי, אין בו כח לקבל החלי" (ערוך, רוח, בשם מדרש ילמדנו). – [משמשת, משמשים, ־שות]

משמש °, מישמש ז' [מגרמנית ואנגלית: Misch-masch] [בלשון־הדיבור] ערבוביה, אנדרולמוסיה, אי־סדרים, תהו ובהו: "במשמש שכזה איני מוצא ידי ורגלי".

משמשן * ז' [מן משמש, משמש] מי שנוהג למשמש ולחטט בכל דבר, שידו בכל: "שהיה (לבן) מכיר שהיא (רחל) משמשנית" (בראשית רבה עד). "ידים משמשניות הן" (חזקוני, ויקרא טז ד). "העזים, שדעתן קלה ורגליהן קלות, משמשניות הן ויצאניות" (מגדלי מו"ס, ר). "ידים משמשניות, עסקניות" (טברסקי, אקוסטה ב 81). "סיעת נשים זקנות ומשמשניות" (שמיר, מלך 283). – [משמשנית, ־שנים, ־ניות]

משמשנות ° נ' [מן משמשן] נטיה למשש ולחטט בכל דבר. – [משמשנות־]

משמת *, משומת ת' [מארמית: שמתא חרם; ראה גם שמת, שמת] מחרם, מנדה, שהטילו עליו חרם (מועד קטן יז.): "ארור, שבור ומשמת" (שמיר, מלך 376). – [משמתת, משמתים, ־תות]

משנא ז' [מן שנא] אויב ושונא, צר: "קומה ה' ויפצו איביך, וינסו משנאיך מפניך" (במדבר י לה). "אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם" (דברים לב מא). – [משנא־, משנאים, משנאי־]

משנה ז' [מן א. שנה; שנים] 1 [בעיקר כסומך] כפל, כפלים, דבר שנתן או נעשה פעם נוספת: "וכסף משנה קחו בידכם" (בראשית מג יב). "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה" (שמות טז כב). "ויסף ה' את־כל־אשר לאיוב למשנה" (איוב מב י). "ויפל בבית אור משנה" (ביאליק, אמי). 2, השני למישהו, הבא אחריו: "ויהי שם־בנו הבכור יואל, ושם משנהו אביה" (שמואל א ח ב). "ואתה תמלך על־ישראל, ואנכי אהיה־לך למשנה" (שמואל א כג יז). "משנה המלך" (דברי הימים ב כח ז). 3, שמו של רבע מרבעי ירושלים בימי־קדם: "קול צעקה משער הדגים, ויללה מן־המשנה, ושבר גדול מהגבעות" (צפניה א י). – [משנה־, משנהו; משנים, ־ני־]

– משנה־ (לפני שם), כפלים, כפול שנים: "ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם" (ירמיה טז יח). "משנה חרבה חרבת" (ביאליק, על ספ). "בתור מורים מצוים על משנה־זהירות" (ויטלבסקי, תר' במערכה 156). משנה־חשיבות לדבר. נגשנו לפעלה במשנה־מרץ.

– משנה למלך, ראש־השרים, השר הקרוב ביותר למלך: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש" (אסתר י ג).

– משנה תורה, 1, העתק ספר התורה: "וכתב לו את־משנה התורה הזאת על־ספר" (דברים יז יח). 2 *, כנוי לספר "דברים" הכולל חזרה ותמצית של רב חקי התורה שבארבעת החמשים (מגילה לא:). 3 ^, שם חבורו הגדול של הרמב"ם הכולל את עקרי התורה שבעל־פה פסקי־הדינים והדינים שבתלמוד ובמדרשי־ההלכה נערכו בו לפי סדר ענינו והגיוני. נקרא גם "היד החזקה" על־שום י"ד (14) הספרים שבחבור.

— מִשְׁנֶה־מְשֻׁלָּשׁ°, פִּי שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה, כְּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתַּחֲזִיר לִי מַה שֶּׁנָּטַלְתָּ מִמֶּנִּי מִשְׁנֶה־מְשֻׁלָּשׁ" (הזז, היושבת 75).

— אַלּוּף־מִשְׁנֶה°, דַּרְגַּת־קְצִינוּת גְּבוֹהָה בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה לְיִשְׂרָאֵל לְמַטָּה מִדַּרְגַּת אַלּוּף, מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת 'קוֹלוֹנֶל' בַּצָּבָא הָאַנְגְּלִי.

— וַעֲדַת־מִשְׁנֶה°, וַעֲדָה מְצֻמְצֶמֶת שֶׁמְּנָתָהּ עַל־יְדֵי וַעַד רָחָב יוֹתֵר לְשֵׁם טִפּוּל בְּעִנְיָן מְסֻיָּם.

— כּוֹתֶרֶת־מִשְׁנֶה°, כּוֹתֶרֶת נוֹסֶפֶת הַבָּאָה בְּעִתּוֹנִים וְכוּ' מִתַּחַת לַכּוֹתֶרֶת הָרָאשִׁית בְּאוֹתִיּוֹת קְטַנּוֹת יוֹתֵר, וְהִיא מַבְלִיטָה פְּרָטִים נוֹסָפִים בַּיְדִיעָה.

— לֶחֶם מִשְׁנֶה [שאול מן שמות טז כב, ושם: מנה כפולה של מָן] כִּנּוּי לִשְׁתֵּי חַלּוֹת־הַלֶּחֶם שֶׁשָּׂמִים לְ"קִדּוּשׁ" בְּלֵיל־שַׁבָּת.

— נִצַּב־מִשְׁנֶה°, דַּרְגַּת־פִּקּוּד גְּבוֹהָה בְּמִשְׁטֶרֶת־יִשְׂרָאֵל, לְמַטָּה מִדַּרְגַּת נִצָּב.

— סְגַן־מִשְׁנֶה, דַּרְגַּת־קְצִינוּת רִאשׁוֹנָה בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל, לְמַטָּה מִדַּרְגַּת סֶגֶן, מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת לֵיטֶנַנְט־מִשְׁנֶה שֶׁבַּצָּבָא הַבְּרִיטִי.

— עוֹרֵךְ־מִשְׁנֶה°, סְגַן־הָעוֹרֵךְ בְּעִתּוֹן, בִּכְתַב־עֵת וְכַדּוֹמֶה.

— קַבְּלַן־מִשְׁנֶה°, מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו מִידֵי הַקַּבְּלָן הָרָאשִׁי לְבַצֵּעַ בְּקַבְּלָנוּת חֵלֶק מְסֻיָּם בָּעֲבוֹדָה: הַקַּבְּלָן מָסַר אֶת עֲבוֹדוֹת־הַנַּגָּרוּת וְכֵן אֶת עֲבוֹדוֹת הַצְּבִיעָה וְהַסִּיּוּד בַּבִּנְיָן לְקַבְּלָנֵי־מִשְׁנֶה.

מִשְׁנָה* נ' [מן א' שנה, שָׁנָה] 1*, לִמּוּד, מַה שֶּׁאָדָם שׁוֹנֶה וְלוֹמֵד: "כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ... כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ" (אבות ג ח). "מִשְׁנָתוֹ סְדוּרָה לוֹ" (תענית ח.). "כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ־אֶרֶץ, לֹא בִּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא" (קידושין מ:). "אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד־חָכָם?... כָּל שֶׁהוּא מְבַטֵּל עֲסָקָיו מִפְּנֵי מִשְׁנָתוֹ" (קהלת רבה ז, כי העושק). 2*, אֹסֶף הַהֲלָכוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה שֶׁנִּמְסְרוּ מִדּוֹר לְדוֹר וְסֻדְּרוּ עַל־יְדֵי תַּנָּאִים שׁוֹנִים, וּבְיִחוּד: הָאֹסֶף שֶׁנִּסְדַּר וְנֶעֱרַךְ עַל־יְדֵי ר' יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (הִיא הַמִּשְׁנָה הַמְּצוּיָה בְּיָדֵינוּ עַד הַיּוֹם). הַמִּשְׁנָה מְחֻלֶּקֶת לְשִׁשָּׁה "סְדָרִים", כָּל "סֵדֶר" — לְמַסֶּכְתּוֹת, כָּל מַסֶּכֶת — לִפְרָקִים, וְכָל פֶּרֶק — לְמִשְׁנָיוֹת: "מִשְׁנָה שְׁלֵמָה שָׁנָה לָנוּ רַבִּי" (ירושלמי כלאים כז א). "מִי שֶׁסִּדֵּר אֶת הַמִּשְׁנָה סְמָכָהּ לַמִּקְרָא" (ירושלמי פסחים ל ד). "שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה: זְרָעִים, מוֹעֵד, נָשִׁים, נְזִיקִין, קָדָשִׁים וּטְהָרוֹת" (אסתר רבה א, בימים ההם). "רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ חִבֵּר הַמִּשְׁנָה... קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִים וְכָל הַבֵּאוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ וְשֶׁלִּמְּדוּ בֵּית־דִּין שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְחִבֵּר מֵהַכֹּל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה... וְיָשַׁב כָּל יָמָיו הוּא וּבֵית־דִּינוֹ וְלִמְּדוּ הַמִּשְׁנָה בָּרַבִּים" (רמב"ם, הקדמה ליד החזקה). שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. מִשְׁנָה וּגְמָרָא. 3*, כִּנּוּי לְכָל פִּסְקָה אוֹ קֶטַע בְּאֹסֶף הַהֲלָכוֹת שֶׁבַּמִּשְׁנָה: "כָּל הַמִּשְׁנָיוֹת מְחֻבָּרוֹת בְּמִשְׁנָה זוֹ" (ירושלמי כתובות לא ג). אָבוֹת פֶּרֶק ג' מִשְׁנָה ח'. 4°, תּוֹרָה, שִׁיטָה, עִקְּרֵי תּוֹרָתוֹ שֶׁל הוֹגֵה־דֵּעוֹת: מִשְׁנַת פֶּסְטָלוֹצִי בַּחִנּוּךְ. מִשְׁנָתוֹ שֶׁל קַנְט בַּפִּילוֹסוֹפְיָה. — [מִשְׁנַת־, מִשְׁנָיוֹת, מִשְׁנוֹת־]

— מִשְׁנָה אַחֲרוֹנָה* (נדרים צא.), כִּנּוּי לַהֲלָכוֹת שֶׁהוֹרוּ הַתַּנָּאִים הָאַחֲרוֹנִים, מִדּוֹרוֹ שֶׁל ר' יְהוּדָה הַנָּשִׂיא וָאֵילָךְ.

— מִשְׁנָה הַחִיצוֹנָה* (במדבר רבה יח), בָּרַיְתָא, הֲלָכוֹת שֶׁלֹּא הִכְנִיסָן ר' יְהוּדָה הַנָּשִׂיא בְּסֵדֶר הַמִּשְׁנָיוֹת.

— מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה* (נדרים צא.), כִּנּוּי לַהֲלָכוֹת שֶׁהוֹרוּ הַתַּנָּאִים הָרִאשׁוֹנִים, בְּקֵרוּב מִתְּקוּפַת הִלֵּל וְשַׁמַּאי וְתַלְמִידֵיהֶם.

— מִשְׁנָתוֹ סְדוּרָה* [שאול מן תענית ח., ראה לעיל], לִמּוּדָיו וִידִיעוֹתָיו מְסֻדָּרִים וּמְאֻרְגָּנִים.

— תְּקֵפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ*, כָּבֵד עָלָיו לִמּוּדוֹ, הִתְקַשָּׁה בַּהֲבָנַת הַנִּלְמָד: "הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ... מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ... יָכוֹל אֲפִלּוּ תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ?" (אבות ג ח). "תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, יוֹצֵא לוֹ לְגַנּוֹ וְקוֹטֵף לוֹ פְּרִי" (עגנון, אלו ואלו קעה).

מְשַׁנֶּה* ז' [מן א' שנה, הִשְׁנָה] מוֹרֶה, מְלַמֵּד מִשְׁנָה לְתַלְמִידִים: "אִם רָאִיתָ עֲיָרוֹת שֶׁנִּתְלְשׁוּ מִמְּקוֹמָן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, דַּע שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בִּשְׂכַר סוֹפְרִים וּמְשַׁנִּים" (ירושלמי חגיגה עו ג). "אֵלּוּ סוֹפְרִים וּמְשַׁנִּים, שֶׁהֵן מְלַמְּדִים אֶת הַתִּינוֹקוֹת בֶּאֱמוּנָה" (ויקרא רבה ט). — [מְשַׁנֵּה־, מְשַׁנִּים, ־נֵּי־]

מְשֻׁנֶּה*, מְשׁוּנֶּה ת' [מן ב' שנה, שֻׁנָּה] 1*, שׁוֹנֶה וְנִבְדָּל מֵאֲחֵרִים: "עוֹרֵב יָצָא מְשֻׁנֶּה מִן הַבְּרִיּוֹת" (ירושלמי תעניות סד ד). "מַה כּוּשִׁי מְשֻׁנֶּה בְּעוֹרוֹ, כָּךְ צִפּוֹרָה מְשֻׁנָּה בְּנוֹיָהּ יוֹתֵר מִכָּל הַנָּשִׁים" (ספרי בהעלותך כז). "כָּל מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְשֻׁנִּין מֵאֻמּוֹת־הָעוֹלָם" (שיר השירים רבה, ה, חכו). "וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְקָטָן מְשֻׁנִּים" (משה אבן-עזרא, קודש כג). 2°, מוּזָר, יוֹצֵא־דֹּפֶן: אָדָם מְשֻׁנֶּה. הִתְנַהֲגוּת מְשֻׁנָּה. — [מְשֻׁנָּה, מְשֻׁנִּים, מְשֻׁנּוֹת]

— מִיתָה מְשֻׁנָּה*, מָוֶת שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, מִיתָה עַל־יְדֵי תְּאוּנָה אוֹ רֶצַח אַכְזָרִי וְכַדּוֹמֶה: "'וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה'... שֶׁמֵּתוּ מִיתָה מְשֻׁנָּה" (סוטה לה.). "וַהֲרָגוּם בְּכָל מִינֵי מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת" (איכה רבה, פתיחתא).

מְשֻׁנּוּת°, מְשׁוּנּוּת נ' [מן מְשֻׁנֶּה] הֱיוֹת מְשֻׁנֶּה, מוּזָרוּת: פְּלוֹנִי אָדָם מְשֻׁנֶּה הוּא, מְשֻׁנּוּתוֹ מַרְחִיקָה מֵעָלָיו אֶת מַכִּירָיו. — [מְשֻׁנּוּת־]

א. **מִשְׁנִי°** ת' [מן מִשְׁנֶה] הַשֵּׁנִי לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ, נִלְוֶה, שֶׁהוּא מִמַּדְרֵגָה שְׁנִיָּה: מִקְצוֹעַ רָאשִׁי וּמִקְצוֹעַ מִשְׁנִי. פְּעֻלָּה עִקָּרִית וּפְעֻלָּה מִשְׁנִית. — [מִשְׁנִית, מִשְׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— שֹׁרֶשׁ מִשְׁנִי° [בדקדוק] שֹׁרֶשׁ הַגָּזוּר מִשֵּׁם־עֶצֶם שֶׁנִּגְזַר מִפֹּעַל אַחֵר: הַפֹּעַל "תָּרַם" הוּא פֹּעַל מִשְׁנִי (נִגְזַר מִן "תְּרוּמָה", שֶׁנִּגְזְרָה מִן "רום") וְכֵן הַפֹּעַל 'הִתְחִיל' (מִן "תְּחִלָּה", שֶׁנִּגְזְרָה מִן "חלל") [יש קוראים לו גם פֹּעַל תִּנְיָנִי°]

ב. **מִשְׁנִי°** ת' [מן מִשְׁנָה] הַשַּׁיָּךְ לַמִּשְׁנָה, שֶׁל סִפְרֵי הַמִּשְׁנָיוֹת: הַסִּפְרוּת הַהִלְכָתִית הַמִּשְׁנָתִית. סִגְנוֹן מִקְרָאִי לְעֻמַּת סִגְנוֹן מִשְׁנִי. — [מִשְׁנִית, מִשְׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מִשְׁנָיוֹת* נ"ר [ריבוי מן מִשְׁנָה] רְאֵה מִשְׁנָה.

א. **מְשֻׁנָּן, מְשׁוּנָּן** ת' [מן א. שנן, שֻׁנַּן] 1°, מְלֻטָּשׁ, מְחֻדָּד: "וְעוֹבֶרֶת בֵּין אֲבָנִים מְשֻׁנָּנוֹת" (שנה"ר, ג 118). 2", שֶׁשִּׁנְּנוּ אוֹתוֹ, שֶׁנִּלְמַד כָּרָאוּי, שֶׁחָזְרוּ עָלָיו הַרְבֵּה: "אֲנִי אוֹדֶה לְאֵל תּוֹדַת גְּאוּלִים תְּהִי עַל פִּי מְשֻׁנֶּנֶת וְשׂוּמָה" (הנגיד, דיואן 265). 3° [בהשאלה] חָרִיף, שָׁנוּן: "הָאִישׁ

הַזֶּה הָיָה מְשֻׁנָּן בִּסְטִירָה וּבְחָכְמָה״ (סוקולוב, אישים 345). ״שִׂכְלִי מְבֻגָּר הָיָה וּמְשֻׁנָּן דַּי צָרְכּוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 51). — [מְשֻׁנֶּנֶת, מְשֻׁנָּנִים, ־נוֹת]

ב· **מְשֻׁנָּן°, משונן** ת׳ [מן שֵׁן] עָשׂוּי שִׁנַּיִם־שִׁנַּיִם, בַּעַל בְּלִיטוֹת כְּעֵין שִׁנַּיִם: גַּלְגַּל מְשֻׁנָּן. עָלֶה מְשֻׁנָּן. [מְשֻׁנֶּנֶת, מְשֻׁנָּנִים, מְשֻׁנָּנוֹת]

עלים משוננים

גלגלים משוננים

מִשְׁנָן°, מישנן ז׳ [מן שֵׁן] מַעֲרֶכֶת־הַשִּׁנַּיִם בַּפֶּה. — [מִשְׁנַן־, מִשְׁנָנִים, מִשְׁנְנֵי־]

מְשֻׁנָּס°, משונס ת׳ [מן שנס, שִׁנֵּס] אָזוּר, חָגוּר: ״רַכָּה עֲנֻגָּה מְשֻׁנֶּסֶת בְּמָתְנָהּ״ (יהודה הלוי, ב 341). ״לֹא הָיָה מְכֻרְבָּל וּמְשֻׁנָּס כְּאַבָּא״ (שניאור, פנדרי א 70). ״יַרְכִּית שֶׁל אֲרִיג סָמֹר הַמְשֻׁנֶּסֶת הֵיטֵב בִּרְצוּעַת חֵילִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 85). מָתְנַיִם מְשֻׁנָּסִים. — [מְשֻׁנֶּסֶת, מְשֻׁנָּסִים, ־סוֹת]

מְשֻׁנָּץ°, משונץ ת׳ [מן שֶׁנֶץ; וראה גם שנץ, שִׁנֵּץ] קָשׁוּר וּמְחֻבָּר בִּשְׁנָצִים (בִּרְצוּעוֹת): יַלְקוּט־גַּב מְשֻׁנָּץ. —[מְשֻׁנֶּצֶת, מְשֻׁנָּצִים, ־צוֹת]

מְשֻׁנָּק°, משונק ת׳ [מן שנק, שִׁנֵּק] חָנוּק, נֶחֱנָק: ״שֶׁהוּא מְנֹעָר וּמְשֻׁנָּק בְּיִסּוּרֵי חֳלָיוֹ״ (רש״י איוב לג כה). ״מִתּוֹךְ גָּרוֹן מְשֻׁנָּק פָּרְצוּ בְּקֹשִׁי מִלִּים״ (קבק, בצל 57). ״קָלְטוּ אָזְנָיו... קוֹל ׳אַ־אַה׳ מְשֻׁנָּק״ (שניאור, סיפורים רה). ״וְהֶהָמוֹן מְבֹהָל, מְשֻׁנָּק, מְבֹעָת, הִתְחִיל מִתְרוֹצֵץ וְנִמְלָט״ (ש׳ שלום, שירים שז). ״בְּרֹאשׁ מֻרְכָּן וּבְגָרוֹן מְשֻׁנָּק יָצְאוּ אֶת הַקִּבּוּץ״ (בר־יוסף, בני 36). — [מְשֻׁנֶּקֶת, מְשֻׁנָּקִים, ־קוֹת]

מַשְׁנֵק° ז׳ [מן שנק] מִתְקָן הֶעָשׂוּי לַעֲצֹר, לְעַכֵּב אוֹ לְוַסֵּת זֶרֶם שֶׁל נוֹזְלִים, גַּזִּים אוֹ חַשְׁמַל (Choke): הַמַּשְׁנֵק בַּמָּנוֹעַ עָשׂוּי בְּתַבְנִית שַׁסְתּוֹם. מַשְׁנֵק בִּכְלִי־רֶכֶב. — [מַשְׁנֵק־, מַשְׁנְקִים, מַשְׁנְקֵי־]

מְשֻׁנְשָׁן°, משונשן ת׳ [מן שֵׁן] 1. עָשׂוּי שִׁנַּיִם דַּקּוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּלִיטוֹת כְּעֵין שִׁנַּיִם דַּקּוֹת. 2. הָגוּי עַל־יְדֵי הַתָּזָה יְתֵרָה בַּשִּׁנַּיִם: יֵשׁ הוֹגִים אֶת הַהֲגָיִים זסצ״ש בְּצוּרָה מְשֻׁנְשֶׁנֶת. —[מְשֻׁנְשֶׁנֶת, מְשֻׁנְשָׁנִים, ־וֹת]

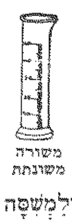
משורה משוננת

מְשֻׁנָּת°, משונת ת׳ [מן שֶׁנֶת; ראה גם שנת, שִׁנֵּת] מְחֻלָּק לִשְׁנָתוֹת: הַמְּשׂוּרָה מְשֻׁנֶּתֶת לְסֶנְטִימֶטְרִים וּלְמִילִימֶטְרִים.— [מְשֻׁנֶּתֶת, מְשֻׁנָּתִים, מְשֻׁנָּתוֹת]

מְשִׁסָּה, משיסה נ׳ [מן שסס] בַּז, שָׁלָל: ״וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה לְכָל־אֹיְבֵיהֶם״ (מלכים ב כא יד). ״וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁסָיִךְ״ (אלקבץ, לכה דודי). — [מְשִׁסַּת־, מְשִׁסּוֹת]

— **נָתַן אוֹתוֹ לִמְשִׁסָּה**, הִפְקִיר אוֹתוֹ וּמְסָרוֹ לִידֵי בּוֹזְזִים וְשׁוֹדְדִים: ״מִי־נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים?״ (ישעיה מב כד). [ובהשאלה:] ״יֵשׁ לְהַקְפִּיד וְלֹא לָתֵת אֶת לְשׁוֹנֵנוּ לְבָרוּת לִמְשִׁסַּת הַלַּעַז״ (אבינרי, יד 129).

א· **מְשֻׁסֶּה°, משוסה** ת׳ [מן שסה, שִׁסָּה] 1°, בָּזוּז, שָׁדוּד: ״יָעֲצוּ לְבַטֵּל טְבִילוֹת עַם בָּזוּז וּמְשֻׁסֶּה״ (אודך, יוצר שבת ב חנוכה). ״מַּךְ עַמְּךָ מִכָּל־עַם בָּזוּי וּמְשֻׁסֶּה״ (גאגארה, 447). ״וְלִבִּי צָמֵא לִרְאוֹתָם לְרָעֲתָם, לִרְאוֹתָם יוֹם אֶחָד מְשֻׁסִּים וּמְדֻחִים כָּמוֹנוּ!״ (אבן־זהב, שיילוק מ). 2°, מוּסָת, מְגֻרֶה, שֶׁשִּׁסּוּ וְהֵסִיתוּ אוֹתוֹ: הַכֶּלֶב הַמְשֻׁסֶּה הִתְנַפֵּל עַל הַזָּר. — [מְשֻׁסָּה, מְשֻׁסִּים, מְשֻׁסּוֹת]

מְשֻׁסָּע*, משוסע ת׳ [מן שסע, שִׁסַּע] 1*, שֶׁפַּרְסוֹתָיו שְׁסוּעוֹת וּמְחֻלָּקוֹת: ״וַהֲלֹא חֲזִיר מַפְרִיס וּמְשֻׁסָּע״ (ספרא שמיני גא א). 2°, קָרוּעַ לִגְזָרִים, טָרוּף: ״יִהְיוּ מְשֻׁסָּעִים כְּשֶׁסַע הַגְּדִי״ (מבחר השירה באיטליה, שירמן רמח). ״לְבַסּוֹף פֻּרְשׁוּ לִמְדִינָתָם... הַשְּׁסוּעָה וְהַמְשֻׁסַּעַת״ (קרליבך, הודו 241). ״קְרוּעַ־לֵב כְּעַנְנִים הַמְשֻׁסָּעִים״ (אבן־זהב, דויד כד). גְּדִי מְשֻׁסָּע עַל־יְדֵי הַחַיָּה הַטּוֹרֶפֶת. 3°, מְפֹרָע, מְפֻסָּק בְּאֶמְצַע: נְאוּם מְשֻׁסָּע מִפַּעַם לְפַעַם עַל־יְדֵי קְרִיאוֹת־בֵּינַיִם. — [מְשֻׁסַּעַת, מְשֻׁסָּעִים, ־עוֹת]

מְשֻׁסָּף°, משוסף ת׳ [מן שסף, שִׁסֵּף°] מְשֻׁסָּע, קָרוּעַ וְטָרוּף: ״חֲבֵרִי, אַל תְּהִי סוֹבֵר עָלַי כָּל הַמְשֻׁסָּפִים בְּתוֹךְ צִיּוֹן וְאֵין קוֹבֵר״ (אביתור, על־פי שירמן א 65). גְּוִיָּה מְשֻׁסֶּפֶת בַּחֶרֶב. — [מְשֻׁסֶּפֶת, מְשֻׁסָּפִים, ־פוֹת]

מְשַׁעְבֵּד* ז׳ [מן שעבד, שִׁעְבֵּד] הַמַּחֲזִיק אֲחֵרִים בִּתְנָאִים שֶׁל עַבְדוּת, הַמֵּטִיל מָרוּת מֻחְלֶטֶת עַל מִישֶׁהוּ: ״׳יָדֹעַ׳ — שֶׁאֲנִי מְשַׁעְבְּדָן, ׳תֵּדַע׳ — שֶׁאֲנִי גּוֹאֲלָן״ (בראשית רבה מד). הָאִכָּרִים הָאֲרִיסִים הִתְמָרְדוּ נֶגֶד מְשַׁעְבְּדֵיהֶם. — [מְשַׁעְבֶּדֶת, מְשַׁעְבְּדִים, מְשַׁעְבְּדוֹת]

מְשֻׁעְבָּד*, משועבד ת׳ [מן שעבד, שֻׁעְבַּד] 1*, נִכְנָע, כָּפוּף, נָתוּן בִּתְנָאִים שֶׁל עֶבֶד: ״שֶׁיְּהֵא הַכֹּל מְשֻׁעְבָּד לַהֲלָכָה״ (ירושלמי חגיגה עט ב). ״בְּמִצְרַיִם הָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹנִים שָׁנָה״ (שמות רבה טז). ״מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם״ (הגדה של פסח). הָאֲרִיסִים הָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לְבַעֲלֵי הָאֲחֻזּוֹת הַגְּדוֹלוֹת. עַמִּים מְשֻׁעְבָּדִים. 2°, מְמֻשְׁכָּן, נָתוּן בִּרְשׁוּת הַמַּלְוֶה בְּתוֹרַת מַשְׁכּוֹן: דִּירָה מְשֻׁעְבֶּדֶת לַבַּנְק לְמַשְׁכַּנְתָּאוֹת. — [מְשֻׁעְבֶּדֶת, מְשֻׁעְבָּדִים, ־דוֹת]

— **נְכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים*** רְכוּשׁ שֶׁהָיָה לַלֹּוֶה בְּיוֹם קַבָּלַת הַהַלְוָאָה וּמְכָרוֹ אוֹ נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ שִׁעְבֵּד אוֹתוֹ לְבַעַל־חוֹב אַחֵר לִפְנֵי יוֹם הַפֵּרָעוֹן, לְהַבְדִּיל מִן ״נְכָסִים בְּנֵי־חֹרִין״ הַנִּמְצָאִים בִּידֵי הַלֹּוֶה: ״אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי־חֹרִין״ (גיטין ה ב).

— **מִשְׁפָּט מְשֻׁעְבָּד°** [בתחביר] מִשְׁפָּט טָפֵל בְּמִשְׁפָּט מֻרְכָּב.

מְשֻׁעְבָּז*, משועבז ז׳ [על־פי הארמית: שַׁעְבְּזִין אשכים] מְאֻשְׁכָּן, בַּעַל אֲשָׁכִים גְּדוֹלִים מִן הָרָגִיל (בכורות ז ה, לפי נוסח הערוך). — [מְשֻׁעְבָּזִים]

מִשְׁעוֹל ז׳ [המקור לא הוברר; וראה גם שַׁעַל; שֹׁעַל] 1. שְׁבִיל, דֶּרֶךְ צָרָה לְמַעֲבָר: ״וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ ה׳ בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים, גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה״ (במדבר כב כד). ״וְצָעֲדָה נֶחְפָּזֶת מִמִּשְׁעוֹל הַגִּנָּה״ (ביאליק, המתמיד). ״בְּמִשְׁעוֹל הַצַּר״ (רומאן של קבק). 2° [בטופוגראפיה] שְׁבִיל אַרְעִי שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי צְעִידָה מְרֻבָּה שֶׁל אֲנָשִׁים, עֲדָרִים עוֹבְרִים וְכַדּוֹמֶה. — [מִשְׁעוֹל־, מִשְׁעוֹלִים, ־לֵי־]

מִשְׁעָט°, מישעט ז׳ [מן שעט; שְׁעָטָה] שְׁעָטָה, דְּהָרָה: ״לוּלֵא מִשְׁעַט הָרוּחַ מוּל הַבַּיִת הָיָה נִשְׁמָע בְּכִיָּם שֶׁל תִּינוֹקוֹת״ (שלונסקי, אבני 28). ״מִשְׁעַט בַּחוּרִים, מִצְעַד טְרוּדֵי־יוֹמָם״ (עוגן, שירים 322). — [מִשְׁעַט־]

משעי [אולי קרוב אל שעע; אכדית: mesu רחץ; ערבית: משע קנח, נקה] [רווח רק בצורה:]

— **למשעי** תה״פ באפן נקי: ״ובמים לא־רחצת למשעי״ (יחזקאל טז ד). ״רצפת־החמר המטאטאה למשעי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 58). פלוני מגלח למשעי.

משעמדˆ, **משועמד** ת׳ [מן שעמד, שעמד] משמד, טבול לשם קבלת הנצרות, מומר: ״ישו וחבריו הם המשעמדים הנכנסים בתורת המעמודית הטבולים בירדן״ (כוזרי ג סה). — [משעמדת; משעמדים, ־דות]

משעמם° ת׳ [מן שעמם, שעמם] מטיל שעמום, משרה רוח של חסר־ענין: ספר משעמם. שיחה בטלה ומשעממת. — [משעממת, משעממים, ־מות]

משעמם°, **משועמם** ת׳ [מן שעמם, שעמם] 1 °, שרוי בשעמום, נמצא במצב־רוח של חסר־ענין: ״נפשו עגומה וגופו משעמם״ (הזז, יעיש ד 92). ״פה בכור־העני תצרף נפשי המשעממה״ (טמקין, שירים קכח). ישבנו משעממים בהצגה הקלוקלת. 2 °, נתון במרה שחורה, מלנכולי, סובל מדכאון: ״שפחה זו שוטה היא, נכפית היא, משעממת היא״ (בבא מציעא פ.). — [משעממת, משעממים, ־מות]

משען, **מישען** ז׳ [מן שען] סעד, תמיכה: ״ויהי ה׳ משען לי״ (שמואל ב כב יט). ״כל משען־לחם וכל משען־מים״ (ישעיה ג א). ״בעת מוטו ימצא משען״ (בן־סירא ג כט). ״ברוך אתה ה׳ משען ומבטח לצדיקים״ (תפילת י״ח). ״תבקש משען — ואין״ (ביאליק, בעיר). ״הבטיח לאביה תקומה... ומשען כסף די־צרכו״ (יהודה שטינברג, כ). ״הוא לא רצה לקבל מהם משען־כסף״ (סוקולוב, אישים 409). — [משען־, משענים, ־עני־]

משען ז׳, **משענה** נ׳ [צורת־משנה של משען] משען, סעד, דבר שנתן להשען עליו: ״ה׳ צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה, כל משען־לחם וכל משען־מים״ (ישעיה ג א). — [משען־ גם משען־, משענים, משעני־; משענת־, משענות]

משענת נ׳ [צורת־משנה של משענה] 1, מקל להשען עליו, מטה: ״והתהלך בחוץ על־משענתו״ (שמות כא יט). ״וישלח... את־קצה המשענת אשר בידו״ (שופטים ו כא). 2 °, חלק ברהיטים העשוי להשען עליו: משענת לכסא. משענת לידים בכרסה וכדומה. — [משענת־, משענתו; משענות, משענות־, משענותיהם]

— משענת קנה רצוץ, כנוי מליצי לדבר או לאדם שאין לסמך עליו, שעזרתו אינה יעילה: ״הנה בטחת על־משענת הקנה הרצוץ הזה... אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה״ (ישעיה לו ו).

משער* ז׳ [מן ב׳ שער] 1*, ממנה או מפקח על שער המחירים של הסחורות בשוק (בראשית רבה צח). 2ˆ, סובר, חושב: איני בטוח בדבר, הנני רק משער כי כן הוא — [ראה ערך שער]. — [משערת, משערים, ־רות]

משערˆ, **משוער** ת׳ [מן שער, שער] 1 °, מאמד, מחשב בערך, מערך: לפי המשער תסתים התכנית בעוד שעה. דברים משערים. מחיר משער. הכנסה משערת. 2ˆ, שנקבע שעורו, מכון ומדיק: ״וסבוב הגלגלים... והכוכבים והמזלות על הנהגה משערת ומשקל מכון״ (חובות הלבבות, היחוד ו). ״כי מעשי התורה כהויות הטבעיות כלם משערות מאת הבורא״ (כוזרי ג נג). — [משערת, משערים, ־רות]

— במשער° תה״פ בצורה משערת, בהשערה: ״מה שהעליתי משאר יצירותיו במשער ובסתום נתברר לי בספר זה בברור שלם״ (פיכמן, רצא).

משערˆ, **מישער** ז׳ [מן שער] 1, שעור, מדה קצובה: ״די ארבעים סאה משער מקוה־מים״ (קליר, תפילת גשם, תכנם). ״ויזמו להגביהו (את המגדל) לאין משער״ (אמרו לאלהים, יוצר ז׳ פסח). ״חל סורג היה גבהו עשרת במשער״ (פיוטים, סידור 639). 2, השערה, דברים שאדם משער, הערכה: ״אבל ישערו בו קצת משער״ (מורה נבוכים, א עג, הקדמה י). — [משער־, משערים, משערי־]

א **משערת**° נ׳ [מן שער] 1, מברשת. 2 [במכונאות] ידית שקבועה בה ציצת שערות המשמשת לנקוי. — [משערת־, משערות, משערות־]

ב **משערת**° נ׳ [מן שער] צמח־בר חד־שנתי קטן ממשפחת הדגניים (Lamarkia), שבלתו מצטינת במלענים ארכים ודקים, ומכאן שמו. — [משערת־, משערות, משערות־]

משעשע° ת׳ [מן א. שעשע, שעשע] מהנה, גורם הנאה ושעשוע, מענין: משחק מאלף ומשעשע כאחד. שיחה משעשעת. מחזה משעשע. — [משעשעת, משעשעים, ־שעות]

משעשע°, **משועשע** ת׳ [מן א. שעשע, שעשע] 1ˆ, שמשתעשעים בו, המשמש לשעשועים: ״כי למאד פשע, והציק בן משעשע״ (פיוטים, סידור 663). ״חלקת־חייך רפודה ומשעשעת״ (חומסקי, אזוב 66). 2ˆ, נהנה, שגורם לו שעשוע: ״בשמו דגולים ובו משעשעים״ (גנזי שכטר, ג 99). ״הכל היה משעשע רוח, שמש, ים״ (מגד, החי 193). הקהל היה משעשע מן המחזמר השמח. — [משעשעת, משעשעים, ־עות]

משפד°, **משופד** ת׳ [מן שפוד; ראה גם שפד] 1, עשוי בתבנית־שפוד, מארך ודק: קנה משפד. 2, שנתלה על שפוד לצליה: ״צלי כבש משפד מגרה את הנחירים״ (שנהר, ג 174). — [משפדת, משפדים, ־דות]

משפה*, **משופה** ת׳ [מן א. שפה, שפה] 1*, מהקצע, מחלק, משפשף עד היותו חלק: ״(נסרים) משפין לכלים״ (ירושלמי סוכה נב ג). ״גדר של קנים וכלונסאות משפים מזה וגדר של נצרים קלועים מזה״ (ביאליק, ספיח יג). 2 ° [על־פי הבנה זו באיוב לג כא: ״ושפו עצמותיו״] כחוש, בולט: ״גלד עצמות דקות, דלות ומשפות״ (סוקולוב, אישים 382). ״לסתותיה משפות ופיה רחב״ (שנהר, א 232). ״נער דקיק, משפה־לחיים״ (ארד, כיתו 34). — [משפה, משפים, משפות]

משפח ז׳ [מן שפח] מספחת, נגע [ובהשאלה] עוות־דין, עול: ״ויקו למשפט — והנה משפח״ (ישעיה ה ז). — [משפח־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ˆ ספרות ימי־הביניים; °ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר

מִשְׁפָּחָה נ׳ [אוגריתית: שפח] 1. בית־אב, שם כולל להורים ולבניהם ולנכדיהם וכו׳ ובהקף רחב יותר—גם לקרוביהם: "אל־בית־אבי תלך ואל־משפחתי" (בראשית כד לח). "אלה בני שם למשפחתם" (בראשית י לא). "ושבתם איש אל־אחזתו, ואיש אל־משפחתו תשבו" (ויקרא כה י). "אין לך משפחה שיש בה מוכס, שאין כלה מוכסין" (ספרא קדושים צא ג). האב הוא ראש־המשפחה. חגיגה מצמצמת בחוג המשפחה. פלוני ממשפחת רבנים ושוחטים. 2 [במקרא גם בהרחבה] עם, גוי, לאם: "שפך חמתך על־הגוים... ועל משפחות אשר בשמך לא קראו" (ירמיה י כה). 3 ° [בתורת המיון של החי או הצומח] קבוצה של בעלי־חיים או צמחים שלכלם סימני קרבה זה לזה והמהוים חלק של קבוצה גדולה יותר: החלקה בשלמותה מן הכללי אל הפרטי היא: ממלכה — מערכת — מחלקה — סדרה — משפחה — סוג — מין. הכלב והשועל שיכים למשפחת הכלבים; החמנית היא ממשפחת המרכבים. 4 ° [בהשאלה] מקור, קבוצה של ערכים ממוצא אחד או שיש ביניהם קרבה: "כי הב׳ לשונות והארמית ממשפחה אחת היו" (אברהם אבן־עזרא, בראשית ל לז). משפחת הלשונות השמיות. ילקוט מלים למשפחותיהן. — [משפחת־, משפחתו; משפחות, משפחות־]

— **בן־משפחה** °, השיך לאותה המשפחה, קרוב, שאר־בשר: "כראות בני־משפחתו הבאים לברכו" (ביאליק, המתמיד).

— **בעל־משפחה** °, אדם נשוי, וביחוד מי שיש לו גם ילד או ילדים.

— **זבח־משפחה** (שמואל א כ כט), סעודה חגיגית בחוג בני־המשפחה.

— **שם־משפחה** °, שם משתף לכל בני־המשפחה, נוסף על השם הפרטי המיחד לכל אחד ואחד מהם: בתעודה רשמית רשומים השם הפרטי ושם המשפחה, למשל: "יצחק חרמוני" (הראשון השם פרטי, ואחריו שם־המשפחה). — [שם־משפחתו]

מִשְׁפַּחְתִּי ° ת׳ [מן משפחה] 1. של המשפחה, של חוג בני־המשפחה: סעודה משפחתית. 2. אינטימי, לבבי, פמיליארי, פשוט וטבעי כיחס שבין בני־משפחה: שיחה משפחתית. במסבה שרתה אוירה משפחתית חמימה. — [משפחתית, ־תיים, משפחתיות]

מִשְׁפַּחְתִּיּוּת ° נ׳ [מן משפחתי] אינטימיות, פמיליאריות, קרבת לבבות, טבעיות ופשטות נוחה כזו שבין בני משפחה אחת: משפחתיות ביחסים עם בני־אדם. אוירה של משפחתיות שרויה בקבוצה פלונית. — [משפחתיות־]

מִשְׁפָּט ז׳ [מן שפט] 1. דין, ענין הנדון על־ידי שופט או על־ידי שופטים: "לא־תעשו עול במשפט" (ויקרא יט טו). "ולא ימות הרצח עד־עמדו לפני העדה למשפט" (במדבר לה יב). "שפטים ושטרים תתן לך בכל־שעריך... ושפטו את־העם משפט־צדק" (דברים טז יח). "משפט דור־המבול שנים עשר חדש" (עדיות ב י). בבית־הדין התחיל להתברר משפטו של המרגל. 2. פסק־דין, מסקנת השופט: "וישמעו כל־ישראל את־המשפט אשר שפט המלך" (מלכים א ג כח). "משפט־מות לאיש הזה" (ירמיה כו יא). 3. דין צדק, שפיטת אדם לפי חקי הצדק והישר, ללא עוות ועול: "ויקו למשפט — והנה משפח" (ישעיה ה ז). "ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת" (ישעיה כח יז). 4. רשות חקית, זכות מגדרת על־ידי החק: "לו משפט הבכרה" (דברים כא יז). 5. חק, צווי, מצוה, ביחוד בדברים שבין אדם לחברו: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא א). "חק ומשפט" (שמות טו כה). 6. מנהג, דרך, התנהגות: "כה־עשה דוד וכה משפטו כל־הימים אשר ישב בשדה פלשתים" (שמואל א כז יא). "מה־יהיה משפט־הנער ומעשהו?" (שופטים יג יב). 7 ° [בתחביר] מאמר, קבוצת מלים המביעה רעיון מסים: המשפט הפשוט כולל רק נושא ונשוא (או גם משא אחד או לוי אחד). משפט־שאלה. משפט־חווי. משפט־קריאה. [משפט־, משפטים, משפטי־]

— **משפט כולל** ° [בתחביר] משפט שיש בו חלקים חוזרים — שני נושאים (או יותר) או שני נשואים (או יותר), או שני משאים מאותו סוג (או יותר) וכדומה: המשפט "העם רעב ועיף וצמא" (שמואל ב יז כט) הוא משפט כולל (בו שלשה נשואים).

— **משפט מחבר** ° [בתחביר] משפט המביע רעיון מקיף הבנוי מחבורם של כמה משפטים עצמאיים, למשל: "והארץ היתה תהו ובהו, וחשך על־פני תהום, ורוח אלהים מרחפת על־פני המים" (בראשית א ב).

— **משפט מרכב** ° [בתחביר] משפט שיש בו משפט עקרי ומשפט טפל (אחד או יותר) הבא להשלים ולהסביר את המשפט העקרי, למשל: "ולא תסור מכל־הדברים, אשר אנכי מצוה אתכם היום, ימין ושמאול" (דברים כח יד) [המשפט "אשר אנכי מצוה אתכם היום" הוא טפל למשפט העקרי "ולא תסור מכל־הדברים ימין ושמאול"]

— **משפט צבאי** °, שפיטת חיל־עבריין או עבריין בעניני בטחון על־ידי בית־משפט המרכב מאנשי־צבא.

— **משפט קדום** °, דעה שיש בלב אדם על משהו או על מישהו לא מתוך חקירה ובירור העבדות, אלא על־יסוד רשם או דעה משכבר הימים: "ומי שירצה לקראו בשום לב, בלי משפט קדום ובלי חמה קנאית, הוא ימצא מעצמו את היחס שבין המחשבות השונות" (אחד העם, ז). "יערך] הברור בלי משפט קדום" (אלתרמן, הטור א 272).

— **משפט צבורי** °, דיון פמבי בנושא מסים הערוך בצורת משפט (שופטים, קטיגור, סניגור, עדים וכו׳).

— **משפט־ראוה** °, משפט (ביחוד של עבריין מדיני) הנערך ברב פמביות לשם הסוה כלפי חוץ.

— **משפטים** °, תורת־השפוט: פקולטה למשפטים באוני־ברסיטה. דוקטור למשפטים.

— **משפט־שלום** °, בית־דין לעסקי־ממונות.

— **משרד־המשפטים** °, משרד ממשלתי שתחום פעלתו מקיף את נסוח החקיקה במדינה, יעוץ משפטי, פרקליטות, הסדרי־קרקעות, רשום חברות ופטנטים ועוד.

— **שר־המשפטים** °, שר, חבר בממשלה העומד בראש משרד־המשפטים.

– בית־משפט*, 1°, בית־דין, מוסד ממשלתי לשפט נתבעים לפי הדין החלוני (להבדיל מן בית־דין דתי). 2°, שופט או חבר שופטים היושבים בדין: "בית־המשפט!" (הכרזת שמש בית־הדין עם כניסת השופטים לאות לקהל לקום לכבודם). 3*, מקום בצוע פסק־הדין: "פשרו הוא בית המשפט אשר יתן אל את משפטו בתוך עמים רבים" (מגילת פשר חבקוק י 3–4). "ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית־המשפט" (ילינק ג, 155).

– בעל משפטו, בעל־דינו, מי שבא להשפט עמו: "מי־בעל משפטי יגש אלי" (ישעיה נ ח).

– הטה משפט, עות את הדין, שפט לא בצדק: "לא־תטה משפט, לא תכיר פנים ולא־תקח שחד" (דברים טז יט).

– חכמת המשפט°, תורת־השפוט, מדע־המשפטים.

– עשה משפטו, רב את ריבו, נפרע ממתנגדיו: "עשה משפט יתום ואלמנה" (דברים י יח). "עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי" (מיכה ז ט).

– לבקר משפט [שאול מן ירמיה כא יב], מוטב לא להחפז בברור משפט או דיון בענין חשוב ולא לסימו בו ביום, אלא רצוי לדחותו למחרת או למועד מאחר יותר, לאחר מנוחה ואפשרות של עיון נוסף בדבר.

– דבר משפטים את פלוני, התוכח עם פלוני, הטיף לו מוסר, תבעו לדין: "צדיק אתה ה׳ כי אריב אליך, אך משפטים אדבר אותך" (ירמיה יב א).

משפטי^ ת׳ [מן משפט] השיך למשפט, שהוא מענין המשפטים: "הצורות ההנדסיות והמספריות והמשפטיות" (כוזרי ה יב). תביעה משפטית. חקירה משפטית. פעלה משפטית. – [משפטית, משפטיים, ־טיות]

– יועץ משפטי°, עורך־דין המכהן כיועץ למשרד או למוסד צבורי או מסחרי בכל הענינים המשפטיים שלהם.

– היועץ המשפטי°, אדם מסמך למשפטים הממנה על־ידי הממשלה ליעץ לה ולהנהלות משרדיה בעניני משפט, לפקח על התביעה הכללית מטעם המדינה, להדריך את מעשי החקיקה ועוד.

משפטן° ז׳ [מן משפט] יוריסט, מסמך למדע־המשפטים, ממחה לעניני חק ומשפט: כנוס המשפטנים בארץ. – [משפטן־, ־טנית, משפטנים, ־טני־, משפטניות]

משפטנות° נ׳ [מן משפטן] מדע־המשפטים, תורת החק והמשפט. – [משפטנות־]

משפיל ז׳ [מן שפל, השפיל] 1, מוריד, מנמיך: "משפיל אף־מרומם" (שמואל א ב ז). 2° [במשקל השירה] אנפסט, קצב בן שלש תנועות, שמהן שתי הראשונות אינן מטעמות (בשירה העתיקה של יון ורומי – קצרות), והשלישית מטעמת (בשירה העתיקה של יון ורומי – ארכה), למשל:

לא ראשון / לא אחרון / קרבני / אך אדע (יעקב כהן)

[משפילה או משפלת, משפילים, משפילות]

משפיע* ת׳ [מן א.שפע, השפיע] 1°. גורם להשפעה, אוצל מרוחו או ממחשבתו על מישהו: אישיות גדולה ומשפיעה. 2*, נותן בשפע, מוסר בכמות מרבה: "המשפיעין במדה גסה" (דמאי ב ד). משפיע רב טובה. – [משפיעה או משפעת, משפיעים, ־עות]

משפך* ז׳ [מן שפך] אפרכסת, כלי עשוי שפופרת שפיה האחד צר ופיה השני רחב; המשפך משמש ליציקת נוזל מכלי אל כלי, וביחוד לתוך כלי בעל פה צר: "משפך – שמכניס בזו ומוציא בזו" (אבות ה טו). "סיב... כדי לתן על פי משפך לסנן בו את היין" (תוספתא שבת ח י). – [משפך־, משפכים, ־כי־]

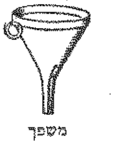
משפך

משפך*, **משופך** ת׳ [מן שפך, שפך] 1*, שנשפכה בו ערמת עפר ונעשה משפע: "אל שפך הדשן... שיהא מקומו משפך" (יומא סח:). 2° [בהשאלה] נטוי, שרוע: "ורעהו משפך לו בכסא ורגליו באדן החלון מזה" (יזהר, מישור 85). – [משפכת, משפכים, ־כות]

משפך^, **מישפך** ז׳ [מן שפך] שפך, מקום־שפיכה: משפך הנוזלים. – [משפך־]

– משפך הנחל^, המקום שהנחל שופך מימיו לים: "ואשד הנחלים' – משפך הנחל" (השרשים לג׳נאח, אשד).

משפל^, **מושפל** ת׳ [מן שפל, השפל*] 1°, מורד, מנמך, מפנה למטה: עינים משפלות. 2^ [בהשאלה] מכנע, מביש, מבזה: "ועיר האלהים משפלת עד שאול תחתיה" (אזכרה, סליחות יום ב׳). "והם שחים ומשפלים עד מאד" (איה קנאתך, סליחה ליום ה׳). "בקבוץ נרדף ומשפל, המתנול על־ידי הרודף ועל־ידי עצמו" (פיכמן, רסג). – [משפלת, משפלים, ־לות]

משפל°, **מישפל** ז׳ [מן שפל] מקום שהקרקע משתפלת בו, שפולי־הר וכדומה: "במדבר חיים הצמחים... בואדים, במשפלים וכיוצא באלה" (זהרי, טבע תשי"ט 281). – [משפל־, משפלים, משפלי־]

משפלת* נ׳ [המקור לא הוברר] סל להוצאת זבל וכיוצא בו: "מוכרין ומוציאין זבלים... ובלבד שלא יפרק את המשפלות" (ירושלמי שביעית ג א). "שאין בעל־הבית משניח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן" (שיר השירים רבה ז, שכרך). [וככינוי של גנאי:] "לך־לך מזה, משפלת מלאה זבל" (ביאליק, תר״קישוט קז). – [משפלת־, משפלתו, משפלות, משפלות־]

משפם°, **משופם** ת׳ [מן שפם] בעל שפם, מי שמגדל שפם: "וחזר ובא עם ברנש משפם שפם־שפמתים" (יזהר, קיץ 76). "שמנמן ומזקן, מגלח ומשפם" (קרליבך, הודו 249). "היא התבודדה בחברת בחור משפם" (סערוני, ניסים 275). – [משפמת, משפמים, ־מות]

א. **משפע***, **משופע** ת׳ [מן א. שפע, שפע] 1*, נתן בשפע: "וסרחים על־ערשתם' – אלו קטיות (יריעות) משפעות שהיה לכל אחד ואחד, כמה דאת אמר: 'וסרח העדף'" (ויקרא רבה ה). "לפי שאדם המשפע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו" (רש"י בבא קרא נח:). "וכיון שממעטי־התפלה כיסם היה משפע יותר, היתה נתינתם

נְתִינָה" (סדן, ממחוז מה). "וְכַלָּה מְשֻׁפַּעַת בְּנוֹת טוֹבוֹת" (ברטוב, כנפים 42). 2 °, חוֹלֶה בְּמַחֲלַת שַׁפַּעַת. – [מְשֻׁפַּעַת, מְשֻׁפָּעִים, ־עוֹת]

ב· **מְשֻׁפָּע*, משופע** ת׳ [מן ב·שפע, שֻׁפַּע] אֲלַכְסוֹנִי, נוֹטֶה בְּשִׁפּוּעַ, שֶׁאֵינוֹ נִצָּב וְאֵינוֹ אֻפְקִי: "בְּכֹתֶל מְשֻׁפָּע" (שבת ה·). "כְּשֶׁאַתָּה בּוֹנֶה כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, לֹא תַּעֲשֵׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת... אֶלָּא חָלָק יְהֵא וּמְשֻׁפָּע" (רש״י שמות כ כג). גַּג־רְעָפִים מְשֻׁפָּע. קַרְנֵי־הַשֶּׁמֶשׁ מְשֻׁפָּעוֹת בִּתְקוּפַת הַחֹרֶף. מוֹרַד־הַר מְשֻׁפָּע. – [מְשֻׁפַּעַת, מְשֻׁפָּעִים, מְשֻׁפָּעוֹת]

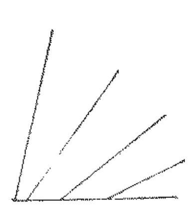
קווים משופעים

– מִישׁוֹר מְשֻׁפָּע °, ראה ערך מִישׁוֹר.

מֻשְׁפָּע*, מושפע ת׳ [מן א שפע, הֻשְׁפַּע] מְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה, נִפְעָל: "וְנִשְׁאַר הוּא לְפִי זֶה כִּנְקֵבָה שֶׁהוּא מֻשְׁפָּע וְאֵינוֹ מַשְׁפִּיעַ" (אלבו, העיקרים 207). "הֵם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, לֹא מַשְׁפִּיעִים וְלֹא מֻשְׁפָּעִים" (ביאליק, האמנות). צִבּוּר מֻשְׁפָּע מִדְּבָרָיו שֶׁל הַנּוֹאֵם. צַיָּר מֻשְׁפָּע מִן הַזְּרָמִים הַמּוֹדֶרְנִיִּים בָּאָמָּנוּת. – [מֻשְׁפַּעַת, מֻשְׁפָּעִים, ־עוֹת]

מְשֻׁפָּץ °, משופץ ת׳ [מן שפץ, שֻׁפַּץ] מְתֻקָּן בַּכֹּל, מְשֻׁכְלָל: בִּנְיָן מְשֻׁפָּץ. רָהִיטִים מְשֻׁפָּצִים. – [מְשֻׁפֶּצֶת, מְשֻׁפָּצִים, ־צוֹת]

מְשֻׁפָּר ⁺, משופר ת׳ [מן שפר, שֻׁפַּר] 1 ⁺, מְיֻפֶּה, עָשׂוּי יָפֶה מִשֶּׁהָיָה: "מִשּׁוֹר פַּר, בְּחֵן וָחֶסֶד מְשֻׁפָּר" (ינאי, נח). "יוֹצֵא מִיַּד מִן הַבַּיִת בְּיָד רָמָה, מְשֻׁפָּר וּמְחֻדָּשׁ לַמֶּחֱצָה" (ביאליק, החצוצרה ג). "הָיָה מַקְרִיב לָהֶם מִן הַמְשֻׁפָּר בִּמְשֻׁפָּר" (שמיר, מלך 266). 2 °, מְתֻקָּן, עָשׂוּי בְּצוּרָה טוֹבָה יוֹתֵר מִשֶּׁהָיָה קֹדֶם: כְּתִיב מְשֻׁפָּר שֶׁל הַתַּלְמִיד. תָּכְנִית מְתֻקֶּנֶת וּמְשֻׁפֶּרֶת. יְחָסִים מְשֻׁפָּרִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. – [מְשֻׁפֶּרֶת, מְשֻׁפָּרִים, ־רוֹת]

מַשְׁפֶּרֶת ° נ׳ [מן שפר, שִׁפֵּר] מַקְצוּעָה שֶׁהַקְצָעָתָהּ קַלָּה וַעֲדִינָה וְהִיא מַחֲלִיקָה אֶת פְּנֵי הַלּוּחַ. – [מַשְׁפֶּרֶת־, מַשְׁפַּרְתּוֹ, מַשְׁפֵּרוֹת, מַשְׁפְּרוֹת־]

מְשֻׁפָּשׁ*, משופש ת׳ [צורת־משנה של מְשֻׁבָּשׁ]: "לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְדֶרֶךְ מְשֻׁפָּשׁ" (זבחים פב:). "וְקָפַץ וְדִלֵּג בֵּין מִשְׁעוֹלֵי מִשְׁעוֹלִים עֲקֻמִּים וּסְתוּמִים... מְשֻׁפָּשִׁים וּמְרֻפָּשִׁים" (עגנון, תמול 283). – [מְשֻׁפֶּשֶׁת, מְשֻׁפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מְשֻׁפְשָׁף ⁺, משופשף ת׳ [מן שפשף, שֻׁפְשַׁף] 1 ⁺, מְמֹרָק וּמְמֹרָט, מְצֻחְצָח: "חַף – טָהוֹר וּמְשֻׁפְשָׁף" (רש״י איוב לג ט). רִצְפָּה מְשֻׁפְשֶׁפֶת בְּמִבְרֶשֶׁת וּבְמַיִם. 2 ° [בלשון־הדיבור] שֶׁעֻבַּד עֲבוֹדָה קָשָׁה, שֶׁעֻבַּד בְּפֶרֶךְ: "חָזַרְנוּ מִן הָאִמּוּנִים מְשֻׁפְשָׁפִים כַּהֲלָכָה!" – [מְשֻׁפְשֶׁפֶת, מְשֻׁפְשָׁפִים, ־פוֹת]

מִשְׁפְּתַיִם ז״ז [מן שפת; וראה גם שְׁפַתַּיִם] 1, אֲבָנִים אוֹ כִּירַיִם שֶׁשּׁוֹפְתִים עֲלֵיהֶם אֶת הַסִּירִים לְבִשּׁוּל: "יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם, רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם" (בראשית מט יד). "לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם, לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים?" (שופטים ה טז). 2 [לדעה אחרת] מְקוֹם גִּדְרוֹת צֹאן [על־יסוד הכתוב הנ״ל] – [מִשְׁפְּתֵי־]

מֶשֶׁק ז׳ [שאול מן בראשית טו ב: "וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי", ראה להלן] 1 °, רְכוּשׁ הַשַּׁיָּךְ לְמוֹסָד, לְחֶבְרָה, לְמִשְׂרָד וְכַדּוֹמֶה: פְּלוֹנִי הוּא מְנַהֵל הַמֶּשֶׁק שֶׁל הַמִּפְעָל. מֶשֶׁק־בַּיִת. הָרַכָּבוֹת, הַמִּכְרוֹת, בָּתֵּי־הַחֲרֹשֶׁת וְהַנְּמֵלִים הֵם יְסוֹדוֹת חֲשׁוּבִים בְּמֶשֶׁק־הַמְּדִינָה. 2 °, חַוָּה חַקְלָאִית, שָׂדוֹת, מַטָּעִים, צִיּוּד, מְכוֹנוֹת, מוּסַכִּים, לוּלִים, רְפָתִים, מַחְלָבוֹת וְכוּ׳ הַדְּרוּשִׁים לַיִּשּׁוּב כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא אֶת עַצְמוֹ וְיִתֵּן קִיּוּם לָעוֹבְדִים בּוֹ: מֶשֶׁק כַּפְרִי. מִשְׁקֵי עֵמֶק־יִזְרְעֶאל. הָאִכָּר עוֹבֵד בְּמִשְׁקוֹ. תְּנוּבַת הַמֶּשֶׁק. מֶשֶׁק־פּוֹעֲלוֹת. – [מֶשֶׁק־, מִשְׁקוֹ; מְשָׁקִים, מִשְׁקֵי־]

– מֶשֶׁק־בַּיִת °, עִסּוּק בַּעֲבוֹדוֹת־הַבַּיִת – נִקּוּי, בִּשּׁוּל, כְּבִיסָה וְכַדּוֹמֶה: "שִׁכְלוּל מַעֲרֶכֶת הַשֻּׁלְחָן וּמֶשֶׁק־הַבַּיִת" (ביאליק, אריה יא). אִשָּׁה עוֹבֶדֶת בְּמֶשֶׁק־בַּיִת. נִהוּל מֶשֶׁק־הַבַּיִת.

– מֶשֶׁק מְעֹרָב °, מֶשֶׁק שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ כָּל הָעֲנָפִים הַחַקְלָאִיִּים אוֹ רֻבָּם, כְּגוֹן: פְּלָחָה, מַטָּעִים, רֶפֶת, לוּל, גַּן־יָרָק, מִכְוֶרֶת וְכוּ׳ (לְהַבְדִּיל מִמֶּשֶׁק "מוֹנוֹקוּלְטוּרִי" – הַמְבֻסָּס עַל עָנָף עִקָּרִי אֶחָד).

– מֶשֶׁק־עֵזֶר °, מֶשֶׁק קָטָן הַכּוֹלֵל עַל־פִּי־רֹב גִּנַּת־יְרָקוֹת, לוּל לְעוֹפוֹת וְכַדּוֹמֶה, שֶׁמִּי שֶׁעוֹבֵד בַּעֲבוֹדוֹת־חוּץ מְסַדֵּר לוֹ עַל־יַד בֵּיתוֹ וּמְעַבֵּד אוֹתוֹ בִּשְׁעוֹת הַפְּנַאי, בְּעֶזְרַת בְּנֵי־מִשְׁפַּחְתּוֹ – לְעֵזֶר לְמִחְיָתוֹ.

– בֶּן־מֶשֶׁק־הַבַּיִת, מְנַהֵל־הַמֶּשֶׁק, מְטַפֵּל בַּהֲלִיכוֹת־הַבַּיִת: "וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר" (בראשית טו ב).

א· **מַשָּׁק** ז׳ [מן שקק] שִׁקְשׁוּק, רַעַשׁ: "כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ" (ישעיה לג ד). "תִּשְׁמַע אָזְנִי עַל רָאשֵׁי מַשַּׁק כְּנָפַיִם צַחְרְחָרוֹת" (ביאליק, בשורה). "וְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים מִתְכַּנְּשִׁים לְבֵית־הַוַּעַד וּמַשַּׁק הֶהָמוֹן רָב" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יד). "וְהָיָה מַשַּׁק שׁוּלֵיהֶם שֶׁל הַבְּגָדִים נִשְׁמָע בִּשְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת" (עגנון, כלה קמה). מַשַּׁק גַּלְגַּלֵּי־הָרַכֶּבֶת. – [מַשַּׁק־]

ב· **מַשָּׁק °** ז׳ [מן א·נשק; ראה גם הִשִּׁיק] [במלאכת־הבניין] מְקוֹם־חִבּוּרָם שֶׁל שְׁנֵי עֲצָמִים זֶה לָזֶה – קוֹרָה אֶל קוֹרָה, אֶבֶן אֶל אֶבֶן וְכַדּוֹמֶה. – [מַשַּׁק־, מַשָּׁקִים, מַשְּׁקֵי־]

ג· **מַשַּׁ״ק °** ז׳ ר״ת מְפַקֵּד שֶׁאֵינוֹ קָצִין, חַיָּל מִדַּרְגַּת טוּרַאי רִאשׁוֹן וְעַד דַּרְגַּת רַב־סַמָּל רִאשׁוֹן. – [מַשַּׁ״ק־, מַשַּׁ״קִים, מַשַּׁ״קֵי־]

מְשָׁק*, ראה מוּשָׁק.

משק [מן ב· מַשָּׁק]

~ פִּע׳ מִשֵּׁק ° פ״י [במלאכת־הבנין] חִבֵּר וְהִדֵּק הֵיטֵב עֲצָמִים שׁוֹנִים זֶה לָזֶה – קוֹרָה אֶל קוֹרָה, אֶבֶן אֶל אֶבֶן וְכַדּוֹמֶה. – [לְמַשֵּׁק אֶת־, מְמַשֵּׁק, יְמַשֵּׁק]

מְשֻׁקָּד, משוקד ת׳ [מן שֻׁקַּד] 1, עָשׂוּי בְּתַבְנִית פֶּרַח הַשָּׁקֵד: "וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים, מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ" (שמות כה לד). 2 °, הַדּוֹמֶה לְגַרְעִין הַשָּׁקֵד, סְגַלְגַּל־מָאֳרָךְ: "נִצְנְצָה אַף הִיא אֵלָיו בְּעֵינֶיהָ הַמְשֻׁקָּדוֹת" (ברקוביץ, סיפורים תצד). "וְזִינֶט מוֹרַחַת עָלָיו עֵינֶיהָ הַמְשֻׁקָּדוֹת" (שנהר, ג 231). "עֵינָיו גְּדוֹלוֹת וּמְשֻׁקָּדוֹת וּשְׂפָתָיו נְבוּעוֹת" (שמיר, מלך 282). – [מְשֻׁקֶּדֶת, מְשֻׁקָּדִים, מְשֻׁקָּדוֹת]

מְשֻׁקְדָּד ⁺, משוקדד ת׳ [מן שֻׁקְדַּד] מְקֻשָּׁט בִּשְׁקֵדִים: "(הַמְּנוֹרָה) הָיְתָה מְשֻׁקְדֶּדֶת, מְצֻדֶּדֶת, וּמְרֻדֶּדֶת" (ינאי, קפח). – [מְשֻׁקְדֶּדֶת, מְשֻׁקְדָּדִים, ־דוֹת]

מַשְׁקֶה ז׳ [מן שקה; ראה שם הַשְׁקָה] 1 *, נוזל לשתיה: "שבעה משקין טמאים, ושאר כל המשקין טהורין" (תרומות יא ב). מים, חלב, גזוז, יין, מיצי פרות – הם משקאות. 2 *, כנוי לנוזל חריף ומשכר: "חבית משקין מפיו תתן ריח" (ביאליק, יעקב ועשוי). "הבו לנו משקה" (פזמון). חנות לממכר יינות ומשקאות. 3, מוזג, אדם הממנה על הגשת משקאות לשתיה: "משקה מלך־מצרים והאפה" (בראשית מ א). 4, מקום רווי מים, אדמה משקה: "וירא את־כל־ככר הירדן כי כלה משקה" (בראשית יג י). – [משקה־, משקים, ־קי־; להוראות 1, 2 גם משקאות, משקות־]

– **משקאות חריפים** °, יין, יי״ש, בירה ועוד המכילים אחוז נכר של כהל ויש בהם כדי לשכר את שותיהם.

– **שר־המשקים** (בראשית מ ב), 1, רב־המלצרים, משקה ראשי בארמון המלך. 2 ° [בהשאלה] מנצח על טקס, מנחה במשתה־חברים וכדומה.

מַשְׁקֶה °, מוּשְׁקֶה ת׳ [מן שקה, הִשְׁקָה] שהשקו אותו. שרוו את צמאונו: שדה משקה על־ידי הגשם. גנה משקה בידי גנן. – [משקה או משקית, משקים, ־קות]

מִשְׁקוֹל ז׳ [צורת־משנה של מִשְׁקָל] משקל: "ומאכלך אשר תאכלנו במשקול – עשרים שקל ליום" (יחזקאל ד י).

משקולת, ראה מִשְׁקֹלֶת.

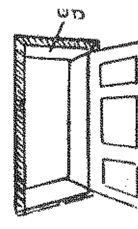

מש - משקוף

מַשְׁקוֹף ז׳ [מן ב. שקף; ראה גם שְׁקוֹף, אַסְקֻפָּה; אכדית: askuppatu מפתן; ערבית: סַקְף התקין גג] הקורה או האבן העליונה שמעל לפתח או מעל לחלון הנשענת על שתי המזוזות, בהקבלה אל המפתן המחבר את המזוזות מלמטה: "ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־המשקוף" (שמות יב ז). "מחוץ על משקופי חלוני הישיבה" (ביאליק, המתמיד). – [משקוף־, משקופים, משקופי־]

מַשְׁקֵט ° ז׳ [מן שקט] התקן הממעם ומשקיט את הרעש שיוצרת מכונה בעבודתה: משקט למזגן־אויר. משקט לפעלת־המנוע. – [משקט־, משקטים, משקטי־]

מִשְׁקָט °, מִישְׁקָט ז׳ [מן שקט] משקע, חמר השוקע מתוך נוזל ונשאר בתחתית כלי: משקט השמרים ביין. משקט פחם במנוע. – [משקט־]

מִשְׁקִי ° ת׳ [מן מֶשֶׁק] של המשק, השיך לעניני המשק: הנהלה משקית. בעיות משקיות. אחריות משקית. עבודה משקית. מצבה המשקי של המדינה איתן. – [משקית, משקיים, ־קיות]

מִשְׁקִיּוּת ° נ׳ [מן מִשְׁקִי] שמירה על סדרי המשק ועקרונותיו, נהול יעיל של משק: המנהל נהל את המוסד במשקיות למופת. המפעל סבל מחסר משקיות. – [משקיות־]

מַשְׁקִיף * ז׳ [מן א. שקף, הִשְׁקִיף] 1 *, מביט, מתבונן: "המשקיף בעד חלונה, ועל פתחיה יצותת" (בן־סירא יד כג). 2 °, מסתכל מן הצד – אדם המבקר בכנוס, בישיבה, בועדת־בחירות וכדומה ואינו משתתף בהם בפעלותיהם, אלא מקשיב לדברים או למתרחש כדי למסר דין־וחשבון לשולחיו: משקיף בועדת־הקלפי. משקיפים בעצרת־האמות. 3 °, משגיח, מפקח: משקיפים מטעם ארגון האמות־המאחדות בגבולות־המדינה. 4 °, עתונאי הכותב לעתים מזמנות סקירות והשקפות על המצב ועל המארעות: משקיף מדיני. משקיף כלכלי. – [משקיפה או משקפת, משקיפים, משקיפות]

מִשְׁקָל, מִישְׁקָל ז׳ [מן א. שקל] 1, שעור הכבד של גוף – כשהוא מבטא ביחידות מקבלות: משקל הגופים נקבע באמצעות מאזנים. "ויהי משקל הזהב... שש מאות ששים ושש ככר זהב" (מלכים א י יד). "אין מוכרין פרות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין" (שביעית ח ג). מה משקלך? משקלי ששים וחמשה קילוגרם.

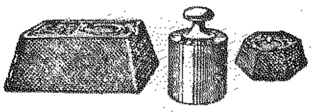
תבניות של משקלות בימינו

2, שקילה, קביעת שעור כבדו של דבר: "לא־תעשו עול במשפט, במדה, במשקל ובמשורה" (ויקרא יט לה). "והשיבו לחמכם במשקל" (ויקרא כו כו). "מאזני משקל" (יחזקאל ה א). "ומקנח (החנוני) מאזנים על כל משקל ומשקל" (בבא בתרא ה י). 3 *, אבן לשקילה, גוש המשמש יחידת־שקילה: "החנוני מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת" (בבא בתרא ה י). "לא יעשה משקלותיו של בעץ ושל אבר" (תוספתא בבא בתרא ה ט). הגרם, הקילוגרם, האוקיה, הליטרה – הם משקלות. 4 ° [בלשון־הדיבור] מאזנים, מכשיר לשקילה. 5 ^ [במלאכת־השירה] מקצב השיר, ריתמוס: המשקלים בשירה העברית בימי־הבינים נוסדו על חלקת ההברות ליתדות ולתנועות: "כאשר נראה מאשר לומדים מקצבי השיר ומדקדקים במשקלם" (כוזרי ה טז). "ויש מי שהוסיף על זה המשקל באחרונה יתד ותנועה" (אברהם אבן־עזרא, צחות ו–ז). משקלי השירה החדשה מיסדים על צרוף תנועות מטעמות ובלתי־מטעמות (בשירה העתיקה של יון ורומי – תנועות ארכות וקצרות): משקל עולה, יורד, מרים, משפיל וכדומה. 6 ^ [בדקדוק] מבנה דקדוקי אחיד של קבוצות־מלים: "חונה ועונה ועושה ופודה ורועה – משקל אחד להם" (דונש, חונך). "כי משקל השמות משתנים" (אברהם אבן־עזרא, שפת יתר 24). השמות "מחרשה", "מזמרה", "משטמה" – הם במשקל "מפעלה"; התארים "אדם", "כתם", "צהב" – הם במשקל "פעל"; משקל הסגוליים (אבן, שמש, גשם וכו׳). 7 ° [בהשאלה] ערך, חשיבות, סמכות והשפעה: "אישיות מאד בולטת, בעלת רמה אינטלקטואלית גבוהה ומשקל אישי רב" (שרת, באסיה 123). לדבריו של פלוני יש משקל עצום. – [משקל־, משקלים, משקלי־; גם משקלות, משקלות־]

– **משקל אטומי** °, כבדו היחסי של אטום אחד של יסוד כימי מסים לעמת משקל אטום של מימן: משקלו האטומי של החמצן הוא 16 (היינו: הוא כבד פי 16 מאטום אחד של מימן).

– **המשקל החזק** ^ [בלשון המדקדקים בימי־הבינים] כנוי לבנין פעל, הבנין הכבד.

– **משקל־נוצה** ° [באתלטיקה כבדה] כנוי למשקל־גופו של ספורטאי שאינו עולה על 48 קילוגרם.

– מִשְׁקַל־זְבוּב ° [באתליטיקה כבדה] כִּנּוּי לְמִשְׁקַל גּוּפוֹ שֶׁל סְפּוֹרְטַאי עַד 51 קִילוֹגְרָם.

– מִשְׁקַל־תַּרְנְגוֹל ° [כנ״ל] עַד 54 ק״ג.

– מִשְׁקַל־נוֹצָה ° [כנ״ל] עַד 57 ק״ג.

– מִשְׁקָל קַל ° [כנ״ל] עַד 60 ק״ג.

– מִשְׁקַל תַּת־מְצוּעַ ° [כנ״ל] עַד 63.5 ק״ג.

– מִשְׁקָל מְצוּעַ ° [כנ״ל] עַד 67 ק״ג.

– מִשְׁקַל תַּת־בֵּינוֹנִי ° [כנ״ל] עַד 71 ק״ג.

– מִשְׁקָל בֵּינוֹנִי ° [כנ״ל] עַד 75 ק״ג.

– מִשְׁקַל תַּת־כָּבֵד ° [כנ״ל] עַד 81 ק״ג.

– מִשְׁקָל כָּבֵד ° [כנ״ל] מֵעַל לְ־81 ק״ג.

– מִשְׁקַל־מַיִם °, פֶּלֶס, פֶּלֶס־מַיִם, מַכְשִׁיר לִקְבִיעַת מַצָּבוֹ הַמְּאֻזָּן שֶׁל קֶטַע מִישׁוֹרִי.

– מִשְׁקָל סְגֻלִּי °, מִשְׁקָלוֹ הַיַּחֲסִי שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם לְעֻמַּת מִשְׁקַל הַמַּיִם בְּאוֹתוֹ נֶפַח: מִשְׁקָלוֹ הַסְּגֻלִּי שֶׁל הָעֵץ הוּא 0.7, וּלְפִיכָךְ הוּא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. מִשְׁקָלוֹ הַסְּגֻלִּי שֶׁל הַבַּרְזֶל הוּא 7.8. הַמִּשְׁקָל הַסְּגֻלִּי שֶׁל הַזָּהָב הוּא 19.3.

– בַּעַל־מִשְׁקָל °, 1. כָּבֵד, שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִשְׁקָל הָגוּן. 2 [בהשאלה] רַב־חֲשִׁיבוּת, בַּעַל־הַשְׁפָּעָה: דְּבָרִים בַּעֲלֵי־מִשְׁקָל.

– שִׁוְיוֹן־מִשְׁקָל °, שִׁוּוּי־מִשְׁקָל °, 1. הִתְאַזְּנוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל גּוּף הַנִּמְצָא בְּלֹא תְּנוּעָה כְּשֶׁפּוֹעֲלִים עָלָיו כֹּחוֹת שָׁוִים בְּכִוּוּנִים מְנֻגָּדִים הַמְּבַטְּלִים זֶה אֶת זֶה: שִׁוּוּי־מִשְׁקָל יַצִּיב (מַצָּב שֶׁל גּוּף כְּשֶׁדְּרוּשָׁה הַפְרָעָה נִכֶּרֶת כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ מִמַּצָּבוֹ זֶה); שִׁוּוּי־מִשְׁקָל בִּלְתִּי־יַצִּיב (מַצָּב שֶׁל גּוּף שֶׁכָּל הַפְרָעָה קַלָּה מְשַׁנָּה אֶת מַצָּבוֹ); שִׁוּוּי־מִשְׁקָל אָדִישׁ (מַצָּב שֶׁהַגּוּף נִשְׁאָר בּוֹ בְּשִׁוְיוֹן־מִשְׁקָל גַּם אִם הוּא מְשַׁנֶּה אֶת מַצָּבוֹ). 2 [בהשאלה] יִשּׁוּב־הַדַּעַת, מַצָּב שֶׁל מְנוּחָה וְיַצִּיבוּת נַפְשִׁית: פְּלוֹנִי אִבֵּד לוֹ שִׁוּוּי־מִשְׁקָלוֹ. הַמַּעֲשֶׂה הַמַּחְפִּיר הוֹצִיא אֶת הָרוֹאִים מִשִּׁוְיוֹן־מִשְׁקָלָם וְהֵם הֵגִיבוּ בַּחֲרִיפוּת. 3. אִזּוּן יַחֲסֵי־הַכֹּחוֹת בֵּין אֲרָצוֹת, מִפְלָגוֹת וְכַדּוֹמֶה: הַמְּדִינִיּוּת שׁוֹאֶפֶת לְשִׁוְיוֹן־מִשְׁקָל פּוֹלִיטִי.

– תְּשׁוּבַת־הַמִּשְׁקָל ^ (דוראן, מגילת ספר), תְּשׁוּבָה וַחֲרָטָה שֶׁהַצַּעַר שֶׁבָּהּ שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַהֲנָאָה שֶׁהֵסֵב לוֹ לָאָדָם הַחֵטְא שֶׁחָטָא.

– עָלָה בְּמִשְׁקָלוֹ °, נַעֲשָׂה כָּבֵד מִשֶּׁהָיָה: הַחוֹלֶה הִבְרִיא יָפֶה וְעָלָה בְּמִשְׁקָלוֹ.

– אֵין מִשְׁקָל לוֹ, 1. הוּא גָּדוֹל וְרַב כָּל כָּךְ, עַד כִּי אִי־אֶפְשָׁר לְשָׁקְלוֹ: "לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֹשֶׁת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה" (מלכים ב כה טז). 2 °, אֵין לוֹ עֵרֶךְ: לִדְבָרָיו שֶׁל הַנַּעַר אֵין כָּל מִשְׁקָל.

מִשְׁקֹל*, משוקל ת׳ [מן א. שקל, שָׁקַל] 1 °, שָׁקוּל, מְעֻיָּן, מְאֻזָּן בְּמִשְׁקָלוֹ: "אָדָם הָיָה מִשְׁקָל – חֶצְיוֹ מַיִם וְחֶצְיוֹ דָּם, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא זוֹכֶה לֹא הַמַּיִם רַבִּין עַל הַדָּם וְלֹא הַדָּם רַבִּין עַל הַמַּיִם" (ויקרא רבה טו). "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם... בְּחָכְמָה, שֶׁעֲשָׂאוֹ מִשְׁקָל וּמְכֻוָּן בְּב׳ יְסוֹדוֹתָיו" (תניא, מאה ברכות ג). [ובהשאלה:] "שֶׁבְּכַמָּה טְעָמִים מִשְׁקָלִים יֵשׁ בּוֹ, יֵשׁ לוֹמַר כָּךְ וְיֵשׁ לוֹמַר כָּךְ" (רב האי גאון, תשובות הגאונים רמח). 2 ^, כָּתוּב בְּמִשְׁקָל מְסֻיָּם: "אֲמַרְתִּי צְרַפְתִּיהָ וְזִקַּקְתִּיהָ וְנִטְהָרָה, בְּמֹאזְנַיִם מִשְׁקֶלֶת וּבְשֶׁרֶד מְתֹאָרָה" (רב האי גאון, יה״מ III, שורה פג). דִּבְרֵי שִׁירָה מִשְׁקָלִים וְלֹא מְחֹרָזִים. פְּרוֹזָה מִשְׁקֶלֶת. 3 ^, קָבוּעַ, מְיֻשָּׁב: "כְּכָרוֹז אֲשֶׁר בָּא אֶל שָׁעוֹת מְזֻמָּנוֹת וְעִתִּים מִשְׁקָלִים" (הנגיד, דיואן 54). "רַק חֶצְיוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַפָּסוּק הָיָה מִשְׁקָל וּמְחֻשָּׁב" (שטיינמן, זוגות ב 48). – [מִשְׁקֶלֶת, מִשְׁקָלִים, מִשְׁקָלוֹת]

מִשְׁקָלִי° ת׳ [מן מִשְׁקָל 6] [בדקדוק] שֶׁל הַמִּשְׁקָל, שֶׁאֵינוֹ שָׁרְשִׁי: "אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ הֵן ׳מגד׳, וְהַנּוּ״ן מִשְׁקָלִית" (ביאליק, גבירול ב 66). – [מִשְׁקָלִית, מִשְׁקָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

מִשְׁקֹלֶת, משקולת נ׳ [מן א. שקל; ראה גם מִשְׁקָל] 1 °, נֶטֶל בַּעַל מִשְׁקָל מְסֻיָּם, חֲתִיכַת מַתֶּכֶת שֶׁתּוֹלִים בִּקְצֵה חוּט אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַכְבִּיד עָלָיו: מִשְׁקֹלֶת הַמְּטֻטֶּלֶת. 2. אֲנָךְ, חֲתִיכַת עוֹפֶרֶת הַקְּשׁוּרָה אֶל חוּט שֶׁל בַּנָּאִים לִבְחֹן עַל־פִּיו אֶת זְקִיפוּתוֹ וְיָשְׁרוֹ שֶׁל קִיר־הַבִּנְיָן: "וְנָטִיתִי עַל־יְרוּשָׁלִַם אֵת קַו שֹׁמְרוֹן וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב" (מלכים ב כא יג). "חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת שְׁנֵים עָשָׂר (טְפָחִים)" (כלים כט ג). 3 *, מִשְׁקָל, אֶבֶן־שְׁקִילָה, גּוּשׁ־מַתֶּכֶת הַמְּשַׁמֵּשׁ לִשְׁקִילָה: "מִשְׁקָלוֹת שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּחֲזִירָן וְשׁוֹקֵל בָּהֶן, טְהוֹרִין" (תוספתא כלים בבא מציעא ב טז). "מָשָׁל לְשֻׁלְחָנִי שֶׁהָיָה מְשַׁקֵּר בְּמִשְׁקָלוֹת" (תנחומא בלק יב). 4 ° [בספורט] גּוּשׁ־בַּרְזֶל דְּמוּי־בֵּיצָה הַמְּשַׁמֵּשׁ לְאִמּוּנֵי זְרִיקָה לְמֶרְחָק: הַמִּשְׁקֹלֶת הָרְגִילָה מִשְׁקָלָהּ כְּ־500 גְּרָם. 5 ^, מִשְׁקָל בְּשִׁירָה אוֹ בְּדִקְדּוּק: "הַמְּתַקְּנֵי חָרוּז אֲשֶׁר שִׁירֵיהֶם מָלְאָה הָאָרֶץ וְלֹא נִמְצָא לְאֶחָד מֵהֶם שִׁיר בְּמִשְׁקֹלֶת הָעֶרֶב" (תשובות תלמידי מנחם 27). "הַמְּלַמֵּד לְעַצְמוֹ הוּא מִמִּשְׁקֹלֶת לָשׁוֹן קַל, לְפִיכָךְ צִוּוּי לְשׁוֹן רַבִּים שֶׁלּוֹ נָקוּד בְּחִירִיק, כְּמוֹ ׳אִמְרוּ׳, ׳שִׁמְעוּ׳; אֲבָל הַמְלַמֵּד לַאֲחֵרִים הוּא מִמִּשְׁקֹלֶת לָשׁוֹן כָּבֵד" (רש״י ישעיה א יז). – [מִשְׁקֹלֶת־, מִשְׁקָלְתּוֹ; מִשְׁקוֹלוֹת, מִשְׁקוֹלוֹת־; גם מִשְׁקָלוֹת, מִשְׁקְלוֹת־]

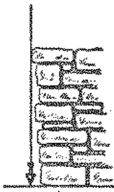
משקולת (2)

מִשְׁקֶלֶת נ׳ [צורת־מִשְׁנֶה של מִשְׁקֹלֶת] "וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו וּצְדָקָה לְמִשְׁקָלֶת" (ישעיה כח יז). [ראה מִשְׁקֹלֶת 2] – [מִשְׁקֶלֶת־, מִשְׁקָלוֹת, מִשְׁקְלוֹת־]

מְשֻׁקָּם°, משוקם ת׳ [מן שקם, שִׁקֵּם] מוּקָם מֵחָדָשׁ, מֻחְזָר לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם: כְּפָרִים מְשֻׁקָּמִים לְאַחַר הֲרִיסוֹתֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה. חַיָּלִים מְשֻׁחְרָרִים מְשֻׁקָּמִים. – [מְשֻׁקֶּמֶת, מְשֻׁקָּמִים, ־מוֹת]

מִשְׁקָע, מישקע ז׳ [מן שקע] [במקרא רק בצירוף: מִשְׁקַע־מַיִם, ראה להלן] 1 °, חֳמָרִים הַשּׁוֹקְעִים וּמִצְטַבְּרִים עַל קַרְקָעִית בְּשֶׁל הֶהְפְרֵשִׁים בַּמִּשְׁקָל הַסְּגֻלִּי אוֹ עַל־יְדֵי פְּעֻלָּה כִּימִית: "סְפָלוֹנִים שֶׁבְּקַרְקָעִיתָם מִשְׁקָעִים שֶׁל קָפֶה" (סביב, דרך 171). מִשְׁקַע שֶׁל חוֹל וָטִיט בְּקַרְקַע נְהָרוֹת וְיַמִּים. מִשְׁקַע הַחֶלְבּוֹן בַּשֶּׁתֶן. מִשְׁקַע שֶׁל גְּבִישֵׁי־מֶלַח בְּמֵי־יָם שֶׁנִּתְאַדּוּ. 2 °, שֶׁקַע, מָקוֹם מִשְׁקָע, גֻּמָּה: "בְּלִי מִשְׁקָע וּבְלִיטָה" (ביאליק, אריה ב). "בַּעַל פָּנִים גַּסִּים וְרָזִים שֶׁבְּמִצְחָם... וּבְמִשְׁקַע־לְחָיֵיהֶם הָיוּ דוֹמִים כִּמְעַט לַחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה" (ברנר, א 83). "בֵּין בִּתְרֵי־סְלָעִים וּמִשְׁקְעֵי גֵאָיוֹת" (בורלא, עקביה 18). מִשְׁקַע בַּקִּיר. 3 [בהשאלה] שְׁאֵרִית שֶׁל זֵכֶר אוֹ שֶׁל רֶגֶשׁ שֶׁקָּשֶׁה לְשָׁכְחוֹ: הַהִתְנַגְּשׁוּת עִם חֲבֵרָיו הִשְׁאִירָה בְּלִבּוֹ מִשְׁקָע מַר. [מִשְׁקַע־, מִשְׁקָעִים, ־קְעֵי־]

– משקעים °, משקעי־אויר °, מים הנפרשים מן האויר, והם שוקעים ויורדים על האדמה בצורת טל, גשם, ברד ושלג.

– משקע־מים, מים שהחול והחמרי־זהמה שהיו בתוכם שקעו למטה והם נשארו צלולים: ״ומשקע מים תשתו, ואת הנותרים ברגליכם תרפשון״ (יחזקאל לד יח).

– סלעי־משקע °, כנוי לאבני גיר ודולומיט שנוצרו על־ידי שקיעת גרגרי חול ואבק על קרקע הימים.

משקע *, משוקע ת׳ [מן שקע, שקע] 1 *, נתון בתוך־, מושם ושקוע: ״כמה הלכות נאמרו למשה בסיני, וכלהון משקעות במשנה״ (ירושלמי פאה יז א). ״כפא שרגליו משקעות בטיט״ (ירושלמי שבת ו א). ״אבנים המפלמות המשקעות בתהום״ (חגיגה יב.). ״שהיתה התבה משקעת במים אחת־עשרה אמה״ (בראשית רבה לג). ״הנוסעים... משקעים בכרסאותיהם כגושי עופרת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אחד הגדולים ממני מעשיהם משקעים בתולדות הארץ״ (קדרי, כורך 9). 2 ° [בהשאלה] שקוע, מרכז ונתון כלו בענין מסים: ״כל עת שהייתי משקע בהרהורים הייתי מוצץ את האגודל״ (ביאליק, ספיח ב). ״שקוע ומשקע ברחשי־לב״ (שלונסקי, תר׳ קרקס ב 171). החוקר משקע כלו במחקרו ובנסוייו. 3 °, שקערורי, שיש בו שקע, מקער (ההפך: מקמר, גבנני). — [משקעת, משקעים, ־עות]

משקע ˄, מושקע ת׳ [מן שקע, השקע] 1 °, מכנס לתוך־, מושם ב־: הון משקע בעסק. מאמצים רבים משקעים במפעל. 2 ˄, משקע, שקוע: ״(היה אברהם) משקע באור־כשדים בין עובדי־כוכבים״ (רמב״ם, עכו״ם א ג). — [משקעת, משקעים, ־עות]

משקף °, מישקף ז׳ [מן א. שקף] 1, מקום להשקיף בעדו, מצפה: ״ושער הוא משקף אל גוף הגשבחות״ (ש׳ שלום, שירים רכה). 2, מונוקל, זכוכית מלטשת להבטה בה בעין אחת. — [משקף־, משקפים, משקפי־]

משקף °, משוקף [מן א. שקף, שקף] נראה, חזוי: ״חיי העם היהודי כשהם משקפים בשפוטרת זו״ (סוקולוב, במראות 201). ״ראיה חרישית היא שהמציאות משקפת בה מצחצחת משהו, מעדנת משהו״ (פיכמן, רסט). ״בזיו עיניהם זהר־יה משקף״ (ליסיצקי, מידות 251). — [משקפת, משקפים, ־פות]

משקפים ° ז״ז [מן א. שקף] זוג זכוכיות מלטשות מקמרות או מקערות, שמרכיבים על העינים לפי הוראת הרופא, לתקון לקויי־הראיה או להגברת כח־הראיה. — [משקפי־, משקפיו, משקפיהם]

משקפים

– משקפי־הזקנה °, צמח־בר ממשפחת המצליבים בעל עלים מכסיפים, פרחים צהבים ופרות רקועים בעלי מחצה שקופה, הדומה אחרי פזור הזרעים לזכוכית של משקפים (Fibigia clypeata).

– משקפי־מגן °, משקפים בעלי זכוכיות אטומות מיחדות, שמרכיבים על האף לשם מגן לעינים מפגיעה כלשהי, כגון: משקפי־מגן של אופנוענים וטיסים – מפני רוח או אבק וגופים קטנים שבאויר, משקפי־מגן של רתכים וכדומה.

– משקפי־שמש °, משקפים בעלי זכוכיות כהות שמרכיבים על הפנים להגן על העינים מפגיעתן של קרני־השמש.

– הסתכל במשקפים ורדים ° [בהשאלה] היה אופטימי, דן לכף זכות, ראה את הצד הטוב והחיובי שבדברים [ולהיפך:]

– הסתכל במשקפים כהים (שחורים) °, היה פסימי, דן לכף חובה, ראה רק את הצד השלילי שבדברים.

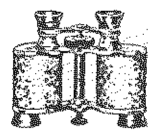

משקפת-שדה

משקפת ° נ׳ [מן א. שקף] מכשיר אופטי העשוי בדרך כלל צנור ועדשות, שבעדו צופים בעצמים מרחקים הנראים באמצעותו קרובים ועל־ידי־כך גדולים יותר: משקפת־תיאטרון, משקפת־שדה, משקפת אסטרונומית (טלסקופ). — [משקפת־, משקפתו; משקפות, משקפות־]

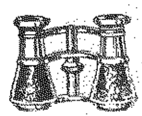

משקפת-תיאטרון

משקץ *, משוקץ ת׳ [מן שקץ, שקץ] מתעב, מאוס, מגעל: ״שאין לך משקץ ומתעב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערם״ (יבמות סג:). ״בריה זו... משקצת ואדמה כלה כסרטן קלוי״ (ביאליק, ספיח ו). ״היה נהפך למשהו מגעל לגמרי ולמקור של להג משקץ״ (שזר, כוכבי 89). שרצים משקצים. שקץ משקץ. — [משקצת, משקצים, ־צות]

משקר °, משוקר ת׳ [מן שקר] 1, מרמה, שנעשה לו דבר שקר: ״ושוב אין המשתתפים במלאכתו (של השקור) זקוקים להיות עצמם משקרים״ (קלצקין, כתבים 22). 2, חדור שקרים, בנוי על שקר: ״מרבים האכלוסים של המשקרים בתכונתם, משקרי־נפש שלא מדעת״ (שם 100). — [משקרת, משקרים, ־רות]

– שקר משקר °, שקר וכזב, שקר גדול: ״שקר משקר חסר־טעם״ (שמיר, הוא הלך 299).

משר *, מישר ז׳ [אולי מן ישר; ארמית: מישרא; ערבית: משארה שדה-זרע] ערוגה ישרה ומארכת זרועה זרעים שונים: ״הרוצה לעשות שדהו משר משר״ (כלאים ב ו). ״עמד ובנה בתים הרבה ופלטירין הרבה ומשרין הרבה שאין להן סוף״ (תנא דבי אליהו רבה פב). — [משר־, משרים, משרי־]

משר ° ז׳ [מן נשר] נשירה: ״מצנח היום על ארן החלון, משר עלים, משב בשלי״ (שלונסקי, שירים ב 368). — [משר־]

משרבב ˄, משורבב ת׳ [מן שרבב, שרבב] 1 ˄, שלוח, משוך, פרוש: ״צעיף על ראשה (של הכלה) משרבב על עיניה״ (רש״י כתובות יז:). ״עד שבאתי אל התאנה הגדולה ומשרבבת־הענפים״ (פיכמן, קסט). ״צואר ממשך ונשא... ושפתים משרבבות בחיוך״ (רגלסון, חקיקות 147). ״השפה העליונה היתה משרבבת קמעא״ (ש׳ אבן-שושן, חר׳ עתודתו 61). 2 °, מכנס בטעות: קטע זר משרבב במאמר. — [משרבבת, משרבבים, משרבבות]

מְשֻׁרְבָּט°, משורבט ת׳ [מן שִׁרְבֵּיט, שִׁרְבּוּט; ראה גם שרבט] 1, בּוֹלֵט כְּשַׁרְבִיט, מְסֻמָּר, מְזֻקָּף: ״מַרְאֵה הַנַּעֲרָה הָיָה מַפְחִיד, שַׂעֲרוֹתֶיהָ עָמְדוּ מְשֻׁרְבָּטוֹת כְּגוּשׁ שֶׁל קָנִים, פָּנֶיהָ מְכֻסִּיפוֹת״ (קבק, במשעול 338). ״שְׂפָתַיִם שֶׁלָּהּ שֶׁהָיוּ אָז כִּמְשֻׁרְבָּטוֹת״ (שרירא, עזה גזז). 2, מְקֻשְׁקָשׁ, עָשׂוּי שִׁרְבּוּטִים־שִׁרְבּוּטִים: ״גִּלְיוֹנוֹת הַנְּיָר הַמְשֻׁרְבָּטִים שֶׁבִּידֵיהֶם״ (שמיר, הגבול 162). כְּתָב מְשֻׁרְבָּט שֶׁל תִּינוֹקוֹת. — [מְשֻׁרְבֶּטֶת, מְשֻׁרְבָּטִים, ־טוֹת]

מְשֹׂרָג°, משורג ת׳ [מן שׂרג, שֹׂרַג] מְסֹעָף, סָבוּךְ וּמְפֻתָּל: ״כְּאוֹתָם שָׁרָשִׁים זְקֵנִים וַעֲבִים... מְשֹׂרָגִים וּמְלֵאֵי חֲטָטִים״ (הלקין, יחיאל 71). ״בִּיצִירוֹת אֵלֶּה טְבוּעָה יַד הָאָמָּן הַמְשֹׂרֶגֶת״ (פיכמן, רסא). — [מְשֹׂרֶגֶת, מְשֹׂרָגִים, ־גוֹת]

מִשְׂרָד°, מישרד ז׳ [מן שָׂרָד] 1, לִשְׁכָּה, בֵּית־פְּקִידוּת, מָקוֹם בְּמוֹסָד מִסְחָרִי אוֹ צִבּוּרִי וְכַדּוֹמֶה שֶׁעוֹבְדִים בּוֹ פְּקִידִים: מִשְׂרַד בֵּית־הַסֵּפֶר. מִשְׂרְדֵי הָעִירִיָּה. 2, מַזְכִּירוּת, מִנְהָלָה, חֶבֶר הָאֲנָשִׁים הַמְנַהֲלִים וּמְכַוְּנִים גּוּף צִבּוּרִי אוֹ מְדִינִי מְסֻיָּם: מִשְׂרַד הַבְּרִית הָעִבְרִית הָעוֹלָמִית. 3, מִינִיסְטֶרְיוֹן, מַחְלָקָה מֶמְשַׁלְתִּית שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד שַׂר: מִשְׂרַד־הַחוּץ. מִשְׂרַד־הַפְּנִים. מִשְׂרַד־הַבְּרִיאוּת. מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. — [מִשְׂרַד־, מִשְׂרָדִים, מִשְׂרְדֵי־]

מִשְׂרָדוּת°, מישרדות נ׳ [מן מִשְׂרָד] פְּקִידוּת, תּוֹרַת הָעֲבוֹדָה בְּמִשְׂרָד מִסְחָרִי אוֹ צִבּוּרִי: מִשְׂרָדוּת וּבַנְקָאוּת. — [מִשְׂרְדוּת־]

מִשְׂרָדִי°, מישרדי ת׳ [מן מִשְׂרָד] שֶׁל מִשְׂרָד, הַשַּׁיָּךְ לִפְעֻלּוֹת הַמִּשְׂרָד: פְּעֻלּוֹת מִשְׂרָדִיּוֹת. כְּתִיבָה בִּמְכוֹנָה וְנִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת–עֲבוֹדוֹת מִשְׂרָדִיּוֹת הֵן וַעֲדָה בֵּין־מִשְׂרָדִית.–[מִשְׂרָדִית מִשְׂרָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

מִשְׂרְדָן°, מישרדן ז׳ [מן מִשְׂרָד] בְּיוּרוֹקְרָט, פָּקִיד הָרוֹאֶה לְפָנָיו רַק אֶת הַחֻקָּה הַכְּתוּבָה הַנֻּקְשָׁה וְנוֹהֵג אַךְ וְרַק לְפִי הַסֵּדֶר הַמִּשְׂרָדִי הָרִשְׁמִי. — [מִשְׂרְדַן־, מִשְׂרְדָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

מִשְׂרְדָנוּת°, מישרדנות נ׳ [מן מִשְׂרְדָן] בְּיוּרוֹקְרַטְיָה, שְׁרִירוּת פְּקִידוּתִית מֻפְרֶזֶת, מִשְׁטָר שֶׁל פְּקִידוּת רִשְׁמִית נֻקְשָׁה הָרוֹאָה לְפָנֶיהָ רַק אֶת הַחֻקָּה הַכְּתוּבָה וְנוֹהֶגֶת אַךְ וְרַק לְפִי הַסֵּדֶר הַמִּשְׂרָדִי הָרִשְׁמִי: ״לֹא צֵל שֶׁל מִשְׂרְדָנוּת! לֹא צֵל־צִלָּהּ שֶׁל רִשְׁמִיּוּת!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 188). — [מִשְׂרְדָנוּת־]

מִשְׂרְדָנִי°, מישרדני ת׳ [מן מִשְׂרְדָן] בְּיוּרוֹקְרָטִי, שֶׁיַּחֲסוֹ הוּא יַחַס פְּקִידוּתִי־רִשְׁמִי, יָבֵשׁ וְנֻקְשֶׁה, בְּלֹא נִימָה אֲדִיבָה־חֲבֵרוּתִית: ״זֶהוּ יַחַס מִשְׂרְדָנִי לְאָדָם! ס–לִי–חָה! אֲנִי לֹא אֶשְׁתֹּק בְּעִנְיָן זֶה!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 261). — [מִשְׂרְדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מִשְׂרָה, מישרה נ׳ [מן שׂרה] 1°, כְּהֻנָּה, תַּפְקִיד שֶׁאָדָם מְמַלֵּא תְּמוּרַת שָׂכָר: פְּלוֹנִי קִבֵּל אֶת מִשְׂרַת הַמַּזְכִּיר בַּמּוֹסָד. נִתְפַּנְּתָה מִשְׂרָה שֶׁל כַּתְבָנִית בְּמַעֲרֶכֶת הָעִתּוֹן. מִשְׂרָה מֶמְשַׁלְתִּית. 2, שִׁלְטוֹן, שְׂרָרָה: ״וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ״ (ישעיה ט ה). ״לְבָבְךָ שַׂר וְאַתָּה עָל, וְלָכֵן בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ מִשְׂרָה מְעֻלָּה״ (הנגיד, דיואן 213). — [מִשְׂרַת־, מִשְׂרוֹת, מִשְׂרוֹת־]

מִשְׁרָה, מישרה נ׳ [מן א.שרה] נוֹזֵל שֶׁנִּשְׁרוּ בּוֹ עֲשָׂבִים אוֹ פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה״ (במדבר ו ג). ״לְהַעֲלוֹת פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמִּשְׁרָה״ (בבא מציעא ו א). ״צְלוֹחִית אֲדַמְדֶּמֶת שֶׁל מִשְׁרַת דְּבַדְּבָנִיּוֹת״ (ביאליק, מאחורי ח). ״מַאֲכִילָהּ אוֹתִי ׳חֲצִיר תּוֹלָעִים׳ וּמַשְׁקַתְנִי מִשְׁרַת חִינִין אָדָם״ (בן־ציון, כד). ״וְאֶחָד מְתַבֵּל בְּמִשְׁרַת פֵּרוֹת״ (עגנון, כפות קכה). מִשְׁרַת שְׂעוֹרִים לְיִצּוּר בִּירָה. — [מִשְׁרַת־, מִשְׁרוֹת]

מְשֻׁרְוָל°, משורוול ת׳ [מן שִׁרְוֵל; ראה גם שרול] 1, שֶׁנָּתוּן עָלָיו שַׁרְוּל: ״בִּשְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו הַמְשֻׁרְוָלוֹת שַׁרְוּלֵי־אָפְנָה מְקֻפָּלִים״ (שניאור, סיפורים קצד). ״וְרַק זְרוֹעוֹ הָאַחַת מְשֻׁרְוֶלֶת״ (טברסקי, אררט 227). 2 (בֶּגֶד) בַּעַל שַׁרְוּלִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שַׁרְוּלִים: אֲפֻדָּה מְשֻׁרְוֶלֶת. — [מְשֻׁרְוֶלֶת, מְשֻׁרְוָלִים, מְשֻׁרְוָלוֹת]

מַשְׁרוֹקִית° נ׳ [מן שרק; ארמית: מַשְׁרוֹקִיתָא, דניאל ג ה, ושם אחד מכלי־הנגינה, כעין חליל] מַכְשִׁיר קָטָן הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל שְׁרִיקָה עַל־יְדֵי נְשִׁיפָה בּוֹ: ״הוֹצִיא מֵחֵיקוֹ אֶת מַשְׁרוֹקִיתוֹ וּבְכָל כֹּחַ שְׂפָתָיו הִתְחִיל לִשְׁרֹק בָּהּ״ (ביאליק, אריה ז). מַשְׁרוֹקִית שֶׁל שׁוֹטֵר. מַשְׁרוֹקִית שֶׁל צוֹפִים. — [מַשְׁרוֹקִית־, מַשְׁרוֹקִיּוֹת]

משרוקית

משרז״ל ר״ת מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

מַשְׂרֵט° ז׳ [מן שׂרט] מַכְשִׁיר חַד שֶׁהָרוֹפְאִים שׂוֹרְטִים בּוֹ שְׂרֶטֶת קַלָּה בַּבָּשָׂר, כְּגוֹן: מַשְׂרֵט לְשֵׁם הַרְכָּבַת נִסּוּב שֶׁל אֲבַעְבּוּעוֹת. — [מַשְׂרֵט־, מַשְׂרְטִים, מַשְׂרְטֵי־]

מְשֹׂרָט°, משורט ת׳ [מן שׂרט, שֹׂרַט] שֶׁנִּשְׂרַט, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׂרָטוֹת וַחֲרִיצִים: ״מֻכִּים וּפְצוּעִים וּמְשֹׂרָטִים״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לט). ״עָלִים צְהֻבִּים וְנוֹבְלִים הִתְגּוֹלְלוּ בְּגַנִּים מִתְרוֹקְנִים סְבִיבוֹת גְּזָעִים מְשֹׂרָטִים״ (שופמן, א 62). ״הַפָּנִים הַמְשֹׂרָטִים — אוֹת הַצְטַיְּנוּת לְסְטוּדֶנְט״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 216). — [מְשֹׂרֶטֶת, מְשֹׂרָטִים, ־טוֹת]

מַשְׂרְטֵט° ז׳ [מן שׂרטט, שִׂרְטֵט] מֻמְחֶה לְשִׂרְטוּט מַפּוֹת, תָּכְנִיּוֹת וְתַרְשִׁימִים לְבִנְיָנִים וְכַדּוֹמֶה: אֲגֻדַּת הַמְהַנְדְּסִים וְהַמְשַׂרְטְטִים. [נִכְתָּב גַּם מְסַרְטֵט]. — [מְשַׂרְטֶטֶת, מְשַׂרְטְטִים, ־טְטוֹת]

מְשֻׂרְטָט°, משורטט ת׳ [מן שׂרטט, שֻׂרְטַט] 1, עָשׂוּי קַוִּים וְשִׂרְטוּטִים, רָשׁוּם: תָּכְנִית מְשֻׂרְטֶטֶת. תַּרְשִׁימִים מְשֻׂרְטָטִים. 2, מֻדְגָּשׁ בִּמְתִיחַת קַו מִתַּחְתָּיו, מֻטְעָם: בַּמִּשְׁפָּט ״הֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת״ הַמִּלִּים ״כָּל הָאָדָם״ מְשֻׂרְטָטוֹת. [נכתב גם מְסֻרְטָט]. — [מְשֻׂרְטֶטֶת, ־טָטִים, ־טָטוֹת]

—שַׂק מְשֻׂרְטָט°, ראה ערך מְסֻרְטָט.

מְשֻׁרְיָן°, משוריין ת׳ [מן שִׁרְיוֹן; ראה גם שרין, שֻׁרְיַן] 1, מְכֻסֶּה וְנָתוּן בְּשִׁרְיוֹן, מוּגָן: אִישׁ־צָבָא מְשֻׁרְיָן. מְכוֹנִית מְשֻׁרְיֶנֶת בְּלוּחוֹת־פְּלָדָה. הַטַּנְקִים מְשֻׁרְיָנִים כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ בִּפְנֵי פְּגָזִים. 2 [בהשאלה] מֻבְטָח, שָׁמוּר לְעֵת מְצֹא: ״הַפְרָשַׁת חֵלֶק מְשֻׁרְיָן מֵאוֹצְרוֹת הַמִּסְפּוֹא לְעוֹנַת עֲבוֹדוֹת־הָאָבִיב בַּשָּׂדֶה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 152). מִצְרָכִים חִיּוּנִיִּים מְשֻׁרְיָנִים לִימֵי־חֵרוּם. מְלַאי שֶׁל תְּרוּפוֹת מְשֻׁרְיָן לְבָתֵּי־חוֹלִים. — [מְשֻׁרְיֶנֶת, מְשֻׁרְיָנִים, ־נוֹת]

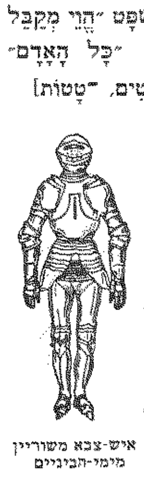
איש-צבא משוריין
מימי-הביניים

מַשְׂרִית° נ׳ [מן א. שׂרה] כְּלִי־חֶרֶשׂ שֶׁשּׁוֹרִים בּוֹ בָּשָׂר לִפְנֵי שֶׁמּוֹלְחִים אוֹתוֹ, לְפִי דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר. — [מַשְׂרִית־, מַשְׂרִיּוֹת]

מְשֹׂרָךְ°, מְשׂוֹרָךְ ת׳ [מן שְׂרוֹךְ] קָשׁוּר בִּשְׂרוֹךְ: ״כַּפּוֹת־הָרַגְלַיִם שְׁטוּחוֹת וּמַרְחִיבוֹת אֶת הַנְּעָלַיִם שֶׁלְּעוֹלָם אֵינָן מְשֹׂרָכוֹת כַּהֹגֶן״ (ברש, א 306). ״נְעָלָיו הַכְּבֵדוֹת הַבִּלְתִּי־מְשֹׂרָכוֹת שֶׁלֹּא צִחְצְחוּ מֵעוֹלָם״ (שפיר, תר׳ ההררים 44). — [מְשֹׂרֶכֶת, מְשֹׂרָכִים, ־רָכוֹת]

מִשְׂרָךְ°, מִישְׂרָךְ ז׳ [מן שׂרך] הִשְׂתָּרְכוּת, סְחִיבָה, גְּרִירָה: ״אוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁמַע בַּחֶדֶר הַסָּמוּךְ קוֹל מִשְׂרַךְ סַנְדָּלִים״ (שנהר, ג 297). — [מִשְׂרַךְ־]

מַשְׂרָן° ז׳ [מן ב. שׂרה, הַשְׂרָה] [בחשמלאות] אִינְדּוּקְטוֹר, מַכְשִׁיר הַמְעוֹרֵר בְּמוֹלִיךְ זֶרֶם־חַשְׁמַלִּי בַּעַל עָצְמָה רַבָּה עַל־יְדֵי הַשְׂרָאָה — בְּהַשְׁפָּעַת הַשִּׁנּוּי בַּשָּׂדֶה הַמַּגְנֵטִי שֶׁהוּא נָתוּן בּוֹ. — [מַשְׂרַן־, ־רָנִים, מַשְׂרָנֵי־]

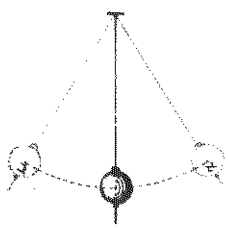
הקשת א-ב — משרעת

מִשְׂרַעַת° נ׳ [מן שׂרע, שָׂרוּעַ] [בפיסיקה] אַמְפְּלִיטוּדָה, הִשְׂתָּרְעוּת הַתְּנוּדָה, הַסְּטִיָּה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר לְכָאן וּלְכָאן מִנְּקֻדַּת שִׁוְיוֹן־הַמִּשְׁקָל (נְקֻדַּת־הַמְּנוּחָה). בַּצִּיּוּר — מִשְׂרַעַת שֶׁל מְטֻטֶּלֶת. — [מִשְׂרַעַת־, מִשְׂרָעוֹת, מִשְׂרְעוֹת־]

מִשְׂרָף ז׳ [צורת־משנה של מְסָרֵף, לפי ההבנה בכתוב: ״וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ״, עמוס ו י] כִּנּוּי לַאֲחִי הָאֵם, לְדוֹד מִצַּד הָאֵם [בספרות הקראים, וגם בפי יהודי המזרח]. — [מִשְׂרֶפֶת, מִשְׂרָפִים, ־פוֹת]

מִשְׂרֶפֶת נ׳ [מן א. שׂרף] 1, שְׂרֵפָה, בְּעֵרָה: ״וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ־לָךְ״ (ירמיה לד ה). 2, מָקוֹם שֶׁשּׂוֹרְפִים בּוֹ דְּבַר־מָה: ״וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד, קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ״ (ישעיה לג יב). מִשְׂרְפוֹת פֶּחָמִים. מִשְׂרְפוֹת־הַזְּוָעָה שֶׁל הַנָּאצִים בְּמַחֲנוֹת־הָרִכּוּז בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה. — [מִשְׂרֶפֶת־, מִשְׂרָפוֹת, מִשְׂרְפוֹת־]

— מִשְׂרֶפֶת־יַיִן°, מִפְעָל לְבִשּׁוּלָם וּלְיִצּוּרָם שֶׁל יֵינוֹת חֲרִיפִים (יֵין־שָׂרוּף): ״טַחֲנוֹת שֶׁל מַיִם וּמִשְׂרְפוֹת שֶׁל יַיִן״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם צו). ״לוֹ בֵּית מִשְׂרְפוֹת־יַיִן וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים״ (עגנון, כפות לה).

— מִשְׂרְפוֹת־מַיִם [שאול מן יהושע יא ח, ושם כנראה שֵׁם מקום] מָקוֹם שֶׁמְּאַיְּדִים שָׁם מֵי־יָם לְשֵׁם קַבָּלַת הַמֶּלַח, בְּרֵכוֹת־מֶלַח.

מִשְׂרָץ°, מִישְׂרָץ ז׳ [מן שרץ] קַן־שְׁרִיצָה, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹרְצִים בּוֹ שְׁרָצִים לָרֹב: הַבִּצָּה הִיא מִשְׂרָץ לִצְפַרְדְּעִים, לִשְׁרָצִים, לְיַתּוּשִׁים וּלְבַעֲלֵי־חַיִּים אֲחֵרִים. ״וּגְרוֹנָן מִשְׁרַץ עַקְרַבִּים״ (ביאליק, אלמנות). [ובהשאלה:] ״מִשְׁרָץ לִכְנוּפְיוֹת חַבְּלָנִים וּמְרַצְּחִים״ (שרת, באסיה 244). ״וְאֵינָם אֶלָּא מִשְׁרַץ כְּנוּפְיוֹת וּמַאֲגַר אוֹיְבִים״ (יזהר, צקלג 191). — [מִשְׁרַץ־, מִשְׁרָצִים, ־רְצֵי־]

מְשֹׁרָשׁ°, מְשׁוֹרָשׁ ת׳ [מן שֹׁרֶשׁ, הִשְׁרִישׁ] 1°, שֶׁהִכָּה שֹׁרֶשׁ, שֶׁשָּׁלַח שָׁרָשִׁים: שָׁתִיל מְשֹׁרָשׁ. עֵץ מְשֹׁרָשׁ יָפֶה בַּקַּרְקַע. 2 [בהשאלה] מְעֹרֶה, מְבֻסָּס, קָשׁוּר קֶשֶׁר אַמִּיץ: ״כְּדֵי שֶׁנִּהְיֶה מְשֹׁרָשִׁים בִּידִיעַת הָעִקָּרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית תִּהְיֶה חֲקוּקָה בְּלִבְבֵנוּ״ (מעשה טוביה, פתיחה א). פְּלוֹנִי מְשֹׁרָשׁ יָפֶה בַּמּוֹלֶדֶת. דֵּעוֹת מְשֹׁרָשׁוֹת. טָעוּת מְשֹׁרֶשֶׁת בְּלֵב הַבְּרִיּוֹת. 3 [בדקדוק] קָבוּעַ בְּשֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה: ״וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ ׳צַמָּתֵךְ׳ לְשׁוֹן צְמִת, שֶׁתְּהֵא הַתָּיו מְשֹׁרֶשֶׁת בַּתֵּבָה״ (רש״י שיר השירים ד א). — [מְשֹׁרֶשֶׁת, מְשֹׁרָשִׁים, מְשֹׁרָשׁוֹת]

מְשָׁרָשׁ°, מְשׁוּרָשׁ ת׳ [מן שֵׁרֵשׁ, שֹׁרֶשׁ] 1, עָקוּר מִשָּׁרְשׁוֹ: אִילָן מְשֹׁרָשׁ בַּסְּעָרָה. שְׁתִילִים מְשֹׁרָשִׁים. 2 [בהשאלה] עָקוּר, מוּצָא, מְסֻלָּק: שְׁגִיאוֹת מְשֹׁרָשׁוֹת עַל־יְדֵי אֻמָּנִים. — [מְשֹׁרֶשֶׁת, מְשֹׁרָשִׁים, מְשֹׁרָשׁוֹת]

מִשְׁרָשׁ, מִישְׁרָשׁ ז׳ [מן שֹׁרֶשׁ] מַעֲרֶכֶת הַשָּׁרָשִׁים, יְסוֹד וְעִקָּר: ״וְכָל אִישׁ עוֹשֶׂה סֵפֶר וְלֹא יָבִין בָּאֵלֶּה הַמִּשְׁרָשִׁים וְהַגְּבוּלוֹת וְהַחֻקִּים אֲשֶׁר כְּתַבְנוּ... הוּא מִן הַמְּחוֹקְקִים חִקְקֵי אָוֶן״ (דונש על מנחם). — [מִשְׁרַשׁ־, מִשְׁרָשִׁים, מִשְׁרְשֵׁי־]

מְשֹׁרָשׁוּת°, מְשׁוֹרָשׁוּת נ׳ [מן מְשֹׁרָשׁ] הֱיוֹת מְשֹׁרָשׁ, הִשְׁתָּרְשׁוּת, הֱיוֹת מְעֹרֶה: מְשֹׁרָשׁוּתוֹ שֶׁל הָעוֹלֶה בַּמּוֹלֶדֶת. קָשֶׁה לַעֲקֹר שְׁגִיאוֹת שֶׁמְּשֹׁרָשׁוּתָן מְמֻשֶּׁכֶת. — [מְשֹׁרָשׁוּת־]

מְשֻׁרְשָׁר°, מְשׁוּרְשָׁר ת׳ [מן שַׁרְשֶׁרֶת; ראה גם שרשר] עָשׂוּי בְּתַבְנִית שַׁרְשֶׁרֶת, דְּמוּי־שַׁרְשֶׁרֶת: חֶבֶל מְשֻׁרְשָׁר. כְּבָלִים מְשֻׁרְשָׁרִים. — [מְשֻׁרְשֶׁרֶת, מְשֻׁרְשָׁרִים, ־רוֹת]

מַשְׂרֵת נ׳ [ארמית: מַסְרִיתָא—תרגום של מַחֲבַת; המקור לא הוברר] מַחֲבַת לְטִגּוּן אוֹ לַאֲפִיָּה: ״וַתְּבַשֵּׁל אֶת־הַלְּבִבוֹת, וַתִּקַּח אֶת־הַמַּשְׂרֵת וַתִּצֹק לְפָנָיו״ (שמואל ב יג ח—ט). ״הַסֻּפְגָּנִין וְהַדֻּבְשָׁנִין... וְחַלַּת הַמַּשְׂרֵת״ (חלה א ד). —[מַשְׂרֵת־, מַשְׂרֵתוֹת, מַשְׂרְתוֹת־]

משרת

מְשָׁרֵת ז׳ [מן שרת, שֵׁרֵת] 1, שַׁמָּשׁ, עוֹבֵד אֵצֶל מִישֶׁהוּ לְשַׁמְּשׁוֹ וְלַעֲשׂוֹת לוֹ אֶת מְלַאכְתּוֹ: ״נַעֲרוֹ מְשָׁרְתוֹ״ (שמואל ב יג יז). ״מְשָׁרְתֵי קֹדֶשׁ מְשָׁרְתֶיהָ (שֶׁל הַחָכְמָה)״ (בן־סירא ד יד). ״לַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה״ (יחזקאל מה ד). ״מְשָׁרֵת ר׳ מֵאִיר הָיִיתִי״ (ירושלמי נדרים מא ב). פְּלוֹנִי הֶעָשִׁיר מְשָׁרְתִים רַבִּים לוֹ. 2 [בדקדוק] כִּנּוּי לְאוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ הַנּוֹסֶפֶת עַל הַשֹּׁרֶשׁ בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן הָאוֹת מ׳ בְּ״מִכְתָּב״, ת׳ בְּ״תַלְמוּד״. ״כִּי עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה מֵהֶם (מִן הָאוֹתִיּוֹת) שָׁרְשִׁיּוֹת... וְכִי עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה מֵהֶם יֵשׁ שֶׁתִּהְיֶינָה מְשָׁרְתוֹת, רְצוֹנִי לוֹמַר, שֶׁיִּוָּסְפוּ עַל שָׁרְשֵׁי הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים״ (הרקמה לג׳נאח, מד). 3 [בסימני־הטעמים במקרא] כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַטְּעָמִים הַמְּחַבְּרִים (הוריות הקורא 27): הַ״מֻּנָּח״ וְהַ״מֵּרְכָא״ הֵם מְשָׁרְתִים. — [מְשָׁרֵת־, מְשָׁרְתִים, מְשָׁרְתֵי־]

— מְשָׁרְתֵי־עֶלְיוֹן, כִּנּוּי לְמַלְאָכִים, מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת: ״מַלְאֲכֵי־רַחֲמִים מְשָׁרְתֵי־עֶלְיוֹן״ (תפילת נעילה).

מְשָׁרְתִי° ת׳ [מן מְשָׁרֵת] שֶׁל מְשָׁרֵת, שֶׁהִתְנַהֲגוּתוֹ אוֹ הַבָּעָתוֹ כְּשֶׁל מְשָׁרֵת: ״עַוָּיוֹת פָּנָיו הַמְזֻעְזָעִים וּתְנוּעוֹתָיו הַמְשָׁרְתִיּוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״הִתְרַפְּסוּתָם הַמְשָׁרְתִית לִפְנֵי בַּעֲלֵיהֶם נוֹתְנֵי לַחְמָם״ (ברקוביץ, הראשונים קכה). ״אִישׁ בַּעַל תְּנוּעוֹת מְשָׁרְתִיּוֹת וְעֵינַיִם לִגְלְגַנִּיּוֹת״ (סטרסקי, לפידים 135). — [מְשָׁרְתִית, מְשָׁרְתִיִּים, ־תִיּוֹת]

מְשָׁרֶתֶת° נ׳ [מן מְשָׁרֵת] שַׁמָּשִׁית, אִשָּׁה הָעוֹבֶדֶת אֵצֶל מִישֶׁהוּ בַּעֲבוֹדוֹת־הַבַּיִת – נִקּוּי, כְּבִיסָה, בִּשּׁוּל וְכַדּוֹמֶה. – [מְשָׁרֶתֶת־, מְשָׁרְתוֹת]

משש [אכדית: mašāšu מחה, מרח; ארמית: מְשַׁשׁ; ערבית: مَسّ]

~ פִּע׳ **מִשֵּׁשׁ** פ״י מִשְׁמֵשׁ, גִּשֵּׁשׁ, הֶעֱבִיר אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו עַל־פְּנֵי דְּבַר־מָה כְּדֵי לַעֲמֹד עַל טִיבוֹ: ״וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ״ (בראשית כז כב). – [לְמַשֵּׁשׁ, מִשַּׁשְׁתִּי או מִשַּׁשְׁתִּי; מוֹשֵׁשׁ, מוֹשֶׁשֶׁת; יָמֹשׁ; יְמֻשֵּׁנִי; מֹשׁ!]

~ פִּע׳ **מִשֵּׁשׁ** פ״י מִשְׁמֵשׁ, גִּשֵּׁשׁ: ״וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא״ (בראשית לא לד). ״וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה״ (דברים כח כט). ״וְהַכֵּלִים תְּמַשֵּׁשׁ, וְהַחֹמֶץ תְּרוֹשֵׁשׁ״ (גבירול, אזהרות, בצל שדי). ״וּבְיָדְךָ תְּמַשֵּׁשׁ עַל הַגְּדֵרוֹת״ (ביאליק, העיר). ״פִּתְאֹם מִשֵּׁשׁ בְּחֵיקוֹ – הַכֶּסֶף אֵינֶנּוּ״ (עגנון, אלו קמו). – [לְמַשֵּׁשׁ אֶת־, בְּ־, מְמַשֵּׁשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻשַּׁשׁ** ⁺, שֶׁמִּשְׁשׁוּ אוֹתוֹ, שֶׁנִּתַּן לְמִשּׁוּשׁ [רווח בייחוד הבינוני, ראה ערך מְמֻשָּׁשׁ]. – [מְמֻשָּׁשׁ, יְמֻשַּׁשׁ]

~ הִת׳ **הִתְמַשֵּׁשׁ** ⁺, מִשֵּׁשׁ זֶה אֶת זֶה, נָגַע זֶה בָּזֶה: ״וַאֲנִי שַׂמְתִּי מְגַמַּת פָּנַי לָדַעַת... וּמָה בֵּין הַנִּמְזָגִים וְהַמִּתְמַשְּׁשִׁים, וּבֵין הַנִּגָּשִׁים וְהַנִּפְגָּשִׁים״ (הרומי, יח 312). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֵמֵשׁ, הֵמִישׁ** פ״י נָתַן לְמַשֵּׁשׁ, קֵרֵב עַד כְּדֵי נְגִיעָה וּמִשּׁוּשׁ: ״הַנִּיחָה אוֹתִי וַהֲמִשֵׁנִי אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם״ (שופטים טז כו). – [לְהָמֵשׁ, הֲמִשּׁוֹתִי, מֵמֵשׁ, יָמֵשׁ; גם לְהָמִישׁ, יָמִישׁ]

– מִשֵּׁשׁ אֶת הַדֹּפֶק שֶׁל־ ° [בהשאלה] תָּהָה עַל קַנְקַנּוֹ שֶׁל־, עָמַד עַל טִיבוֹ שֶׁל־.

– וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ. 1. הַחֹשֶׁךְ יִגְדַּל עַד שֶׁיְּהֵא אֶפְשָׁר לְמַשְּׁשׁוֹ כִּבְיָכוֹל: ״וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ־מִצְרָיִם, וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ״ (שמות י כא). [מכאן:] 2 ° בִּטּוּי מְלִיצִי לְתֵאוּרוֹ שֶׁל חֹשֶׁךְ גָּמוּר.

מְשָׁשׁ° ז׳ [מן משש; ראה: מְשָׁשָׁא] מַמָּשׁ, מַמָּשׁוּת, מְצִיאוּת: אֵין בְּדִבְרֵי הִתְפָּאֲרוּתוֹ כָּל מְשָׁשׁ. – [מְשָׁשׁ־]

מְשָׁשָׁא* ז׳ [ארמית] מַמָּשׁ, מַמָּשׁוּת [רווח במימרה:]

– לֵית בַּהּ מְשָׁשָׁא*, אֵין בָּהּ מַמָּשׁוּת, אֵין לָהּ כָּל עֵרֶךְ: ״עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים לֵית בַּהּ מְשָׁשָׁא״ (עבודה זרה נה.).

משושים

מְשֻׁשֶּׁה⁺, מְשׁוּשֶׁה ז׳ [מן שִׁשָּׁה] מְצֻלָּע בַּעַל שֵׁשׁ צְלָעוֹת (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א א). – [מְשֻׁשֵּׁה־, מְשֻׁשִּׁים, מְשֻׁשֵּׁי־]

מַשָּׁשָׁן° ז׳ [מן משש, מִשֵּׁשׁ] זִיז דַּק וּמָאֳרָךְ לְיַד פִּיּוֹתֵיהֶם שֶׁל חֲרָקִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים אֲחֵרִים, הַמְשַׁמֵּשׁ לָהֶם כְּאֵיבַר־מִשּׁוּשׁ אוֹ לִתְפִיסָה. – [מַשָּׁשַׁן־, מַשָּׁשָׁנִים, מַשָּׁשְׁנֵי־]

מַשָּׁשָׁנִי° ת׳ [מן משש, מִשֵּׁשׁ] שֶׁמַּרְבֶּה לְמַשֵּׁשׁ וְלִבְדֹּק: ״לֹא פַּעַם אַחַת בִּלְבַד נִתְקַל בְּמַבָּטָהּ הַמַּשָּׁשָׁנִי, הַסַּקְרָנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 30). ״עֵינַיִם מַשָּׁשָׁנִיּוֹת כָּאֵלֶּה״ (ארד, ביתר 54). – [מַשָּׁשָׁנִית, מַשָּׁשָׁנִיִּים, מַשָּׁשָׁנִיּוֹת]

מִשְׁתֶּה ז׳ [מן א. שתה] 1. סְעוּדָה חֲגִיגִית, מְסִבָּה שֶׁמַּגִּישִׁים בָּהּ מַשְׁקָאוֹת וְתִקְרֹבֶת לָאוֹרְחִים: ״וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק״ (בראשית כא ח). ״שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים, מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב״ (אסתר ח יז). 2. מַשְׁקֶה, דְּבָרִים שֶׁאָדָם שׁוֹתֶה: ״אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם״ (דניאל א י). ״וּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וָשֶׁמֶן לַצִּדֹנִים וְלַצֹּרִים״ (עזרא ג ז). 3*. שְׁתִיָּה: ״רַבִּים שָׁתוּ, רַבִּים יִשְׁתּוּ, כְּמִשְׁתֶּה רִאשׁוֹנִים כָּךְ מִשְׁתֶּה אַחֲרוֹנִים״ (כתובות ח:). – [מִשְׁתֵּה־, מִשְׁתִּים, ־תֵּי־; מִשְׁתָּאוֹת, גם מִשְׁתָּיוֹת]

– בֵּית־מִשְׁתֶּה, בֵּית־מִשְׁתָּאוֹת* (נידה טז:, בשם בן־סירא), בֵּית־מִשְׁתָּיוֹת*, בַּיִת שֶׁנֶּעֶרְכֶת בּוֹ סְעוּדָה חֲגִיגִית, בֵּית־שִׂמְחָה: ״טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה״ (קהלת ז ב). ״מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין בָּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית־הַמִּשְׁתָּיוֹת״ (ירושלמי סוטה כד ב).

מַשְׁתּוֹקָא* ז׳ [ארמית] שְׁתִיקָה [רווח במימרה:]

– מִלָּה בְּסֶלַע, מַשְׁתּוֹקָא בִּתְרֵין* (מגילה יח.) (= דִּבּוּר בְּסֶלַע, שְׁתִיקָה – בִּשְׁנַיִם) אִם הַדִּבּוּר שָׁוֶה סֶלַע (מַטְבֵּעַ), הַשְּׁתִיקָה שָׁוָה שְׁנֵי סְלָעִים, כְּלוֹמַר: יָפָה הַשְּׁתִיקָה מִן הַדִּבּוּר.

מַשְׁתִּית* נ׳ [מן ב. שתת] 1*. יְסוֹד, בָּסִיס, שָׁרְשׁוֹ שֶׁל דָּבָר וּמְקוֹרוֹ: ״יַעֲקֹב שֶׁהוּא מַשְׁתִּיתוֹ וִיסוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (בראשית רבה עה) ״אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמּוֹת חָפַר דָּוִד לַעֲמֹד עַל מַשְׁתִּיתָהּ שֶׁל אֶרֶץ״ (מדרש שמואל כו). ״הַמּוּסָר הוּא יְסוֹדָהּ וּמַשְׁתִּיתָהּ שֶׁל הַדָּת״ (ויסלבסקי, יחידים 282). ״בָּעֲיָרָה הָיְתָה מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל הַגַּיִס״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 25). 2 ° [במלאכת־הריקמה] אָרִיג גַּס הַמְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד לִמְלֶאכֶת הָרִקְמָה, הַבַּד שֶׁמְּשַׁלְּבִים בּוֹ אֶת חוּטֵי־הָרִקְמָה. 3 ° [בחקלאות] שִׁכְבַת הַקַּרְקַע שֶׁתַּחַת הַשִּׁכְבָה הַנֶּעֱבֶדֶת וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת בֵּית־גִּדּוּל לַצְּמָחִים. – [מַשְׁתִּית־, מַשְׁתִּיּוֹת]

מִשְׁתַּכֵּן° ז׳ [מן שכן, הִשְׁתַּכֵּן] מִי שֶׁנִּכְנַס לָגוּר בְּשִׁכּוּן אוֹ בְּבַיִת מְשֻׁתָּף: אֲסֵפַת הַמִּשְׁתַּכְּנִים. – [מִשְׁתַּכְּנִים, מִשְׁתַּכְּנֵי־; מִשְׁתַּכֶּנֶת, מִשְׁתַּכְּנוֹת]

מִשְׁתָּל°, מישתל ז׳ [מן שתל] 1. שָׂדֶה שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ צְמָחִים רַב־שְׁנָתִיִּים: ״הַמִּזְרָע וְהַמִּשְׁתָּל הַיְּהוּדִי כֻּלּוֹ שָׂרוּף״ (מלצר, תר׳ בהרות 295). 2. שְׁתִילָה: ״טַעַם מַר לוֹ בְּפִיו מִן הָאָבָק מִמִּשְׁתַּל־בַּיִת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 139). – [מִשְׁתַּל־, מִשְׁתָּלִים, מִשְׁתְּלֵי־]

מִשְׁתָּלָה°, מישתלה נ׳ [מן שתל; שָׁתִיל] מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִים בּוֹ צְמָחִים צְעִירִים וּמְטַפְּלִים בָּהֶם עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְאֶפְשָׁר יִהְיֶה לְהַעֲבִירָם וּלְשָׁתְלָם בִּמְקוֹם מַטָּעָם הַקָּבוּעַ: מִשְׁתָּלוֹת שֶׁל עֲצֵי־סְרָק, שֶׁל עֲצֵי־פְּרִי, שֶׁל גְּפָנִים. מִשְׁתָּלָה לִירָקוֹת. – [מִשְׁתֶּלֶת־, מִשְׁתָּלוֹת, מִשְׁתְּלוֹת־] [בלשון יום־יום רווחת הצורה: מַשְׁתֵּלָה]

מִשְׁתְּלָן°, מישתלן ז׳ [מן מִשְׁתָּלָה] גַּנָּן, עוֹבֵד בְּמִשְׁתָּלָה, מֻמְחֶה לְמִשְׁתָּלוֹת. – [מִשְׁתְּלַן־, מִשְׁתְּלָנִים, מִשְׁתְּלָנֵי־; מִשְׁתְּלָנִית, מִשְׁתְּלָנִיּוֹת]

מִשְׁתַּמֵּט° ז׳ [מן שמט, הִשְׁתַּמֵּט] מִי שֶׁמִּתְחַמֵּק וּמִשְׁתַּדֵּל לְהִפָּטֵר מִמִּלּוּי חוֹבָה מְסֻיֶּמֶת: הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה חִפּוּשִׂים נִרְחָבִים לְגִלּוּי הַמִּשְׁתַּמְּטִים מִן הַצָּבָא. – [מִשְׁתַּמֶּטֶת, מִשְׁתַּמְּטִים, ־טוֹת]

משתן° ז׳ [מן שתן; ראה גם שתן] סיר מיחד שלתוכו משתין החולה בהיותו כרוך למטתו. — [משתן־, משתנים, משתני־]

משתנה°, מישתנה נ׳ [מן שתן; ראה גם שתן] מקום בבית־שמוש מתקן להשתנה. — [משתנת־, משתנות, משתנות־]

משתנה° ת׳ [מן ב׳ שנה, השתנה*] הנתן לשנויים, שאינו קבוע: גדל משתנה במשואה אלגברית. כוכב משתנה (שעצמת זהרו אינה קבועה). — [משתנה, משתנים, משתנות]

משתף*, משותף ת׳ [מן שתף, שתף] השיך לשתפים אחדים: "ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משתף בנו?" (ירושלמי תעניות סח ד). "ונמצאת החצר שבין שני הבתים משתפת לכל בני הבתים" (רמב״ם, שכנים ב א). עסק משתף. פעלה משתפת. תכונות משתפות. — [משתפת, משתפים, משתפות]

— בית משתף°, בית שגרים בו שכנים אחדים שכל אחד מהם קנה לו בו את דירתו.

— גורם משתף° [בחשבון] כופל אחד הכלול במספרים אחדים: למספרים 8, 12, 20 גורם משתף 4.

— כפולה משתפת° [בחשבון] מספר המתחלק בכמה מספרים נתונים: המספר 30 הוא כפולה משתפת של 2, 3 ו־5.

— מכנה משתף°, 1 [בשברים] מספר המשמש כפולה משתפת לכל אחד מן המכנים של השברים שיש לחברם או לחסרם, ולפיכך אפשר לקבלו כמכנה לכלם על־ידי הרחבה מתאימה של כל שבר ושבר; למשל: המספר 20 הוא מכנה משתף לשברים $\frac{3}{4}$ ו־$\frac{3}{5}$ ($\frac{15}{20}=\frac{3}{4}$; $\frac{12}{20}=\frac{3}{5}$). 2 [בהשאלה] בסיס אחיד, צד שוה: המכנה המשתף לכל המתוכחים — התנגדות לתכנית המצער.

— שם משתף^ [בדקדוק] 1°, שם המשמש גם בלשון זכר וגם בלשון נקבה, כגון השמות: "אש", "רוח". 2^, מלה הכוללת משמעיות אחדות, הומונים: "'כנף' — שם משתף... הנחתו הראשונה לכנפי בעל־החיים הפורח... ואחרי־כן השאל לכנפות הבגדים וזויותיהם... ואחרי־כן השאל לקצוות המישב מן הארץ ופאותיה הרחוקות ממקומותינו" (מורה נבוכים א מג). "שם משתף — כמלת 'עין' בלשוננו שהיא משתפת לעין שהוא כלי הראות, ולעין המים, ולמראה הגופות" (שמואל אבן־תיבון, פירוש המלות הזרות). "בידעי כי לבנה שם משתף לירח ואל עפרה לבנה" (הרומי, יז 297).

משתק*, משותק ת׳ [מן שתק, שתק] 1*, חולה שאיבר אחד שלו או איברים אחדים או כל גופו אבדו את כשר פעלתם: "היה חולה או משתק (בלשונו), אמרו לו: היכן מעשר שני שלך? הראן באצבעו: כך וכך הן" (תוספתא מעשר שני ה ח). "שתי רגליה המשתקות נתונות במכשירי־ברזל" (קדרי, כורך 13). פלוני משתק בחצי גופו. 2^, שנשתתק, ששתקו אותו: "אדם משתק מלדבר" (רש״י יחזקאל ג טו). "ולבסוף הייתם משתקים ומנצחים לפניך" (רש״י איוב מב ז). 3 [בהשאלה] שאינו פועל, דומם, מחסל: עסקים משתקים. תחבורה משתקת ביום השלג הגדול. סוללת־תותחים משתקת. — [משתקת, משתקים, ־קות]

משתק° ז׳ [מן שתק] מכשיר המחבר אל לע כלי־יריה ותפקידו להחליש ולעמעם את קול היריה. נקרא גם "עמעם". — [משתק־, משתקים, משתקי־]

משתת° ז׳ [מן ב׳ שתת; וראה גם משתית 3] מחרשה המעמיקה לחרש את המשתית מבלי להפך את השכבה העליונה של האדמה. — [משתת־, משתתו; משתתים, ־תי־]

משתת°, מושתת ת׳ [מן ב׳ שתת, השתת*] מיסד, מבסס: "שלטונו של נפוליאון היה משתת על מעלותיו הטובות ועל גאונות" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 296). משפטי ההנדסה משתתים על אמתות־יסוד. תורת־ישראל משתתת על אמונת־היחוד. — [משתתת, משתתים, ־תות]

משתתף* ז׳ [מן שתף, השתתף] מי שלוקח חלק במשהו, הנותן ידו לדבר־מה: "והמשתתף לו והמקבל ממנו... פטור מן הבכורה" (בכורות א א). מסבת המשתתפים במפעל. משתתפי הכנוס הזמנו למסבה. — [משתתפת, משתתפים, ־תפי־, ־תפות]

מת תו״ז [מן מות, מת] נפטר, חלל, מי שיצאה נשמתו וחדל לחיות: "במבחר קברינו קבר את־מתך" (בראשית כג ו). "לא המתים יהללו־יה ולא כל־ירדי דומה" (תהלים קטו יז). "אל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו" (אבות ד יח). צפור מתה. קבורת מתים. — [מת־, מתה, מתים, מתי־, מתות]

— מת־מצוה* (מגילה כט:), מת שאין לו קרובים שיתעסקו בקבורתו והוא עלול להיות מטל בבזיון, ולפיכך גדולה המצוה לטפל בקבורתו.

— מתי־יחזקאל* (בראשית רבה יד), כנוי לעצמות היבשות שראה יחזקאל הנביא בחזונו, העצמות שקרמו בשר וגידים וקמו לתחיה (יחזקאל לז).

— מתי־מדבר* (תענית ל:), כנוי ליוצאי מצרים, בני דור המרגלים, שמתו בנדודיהם במדבר.

— בשר מת°, מקום בגוף החי שנתנון ואבד כל תחושה [וראה להלן "אין בשר המת מרגיש באזמל"]

— גלגלת־המת°, שם פרפר גדול — ראה ערך גלגלת, גלגלת־המת°.

— הון מת°, כנוי להון שהשקע בעסק או שהנח בלא שיכניס כל רוחים.

— לשון מתה°, לשון שהיתה מדברת בימים קדומים, ובימינו שרדה רק בדברי ספרות, בכתובות וכדומה: הלשונות המצרית־העתיקה, הבבלית, הכנענית, היונית־העתיקה — לשונות מתות הן בימינו. במשך דורות רבים של גלותנו נחשבה גם העברית על־ידי רבים כלשון מתה — עד שחזרה להיות לשון מדברת במדינת־ישראל בימינו.

— נקדה מתה°, 1. המצב במנגנון כשכל חלקיו נמצאים בשויון־משקל מחלט. 2 [בהשאלה] מצב ללא תנועה, חסר־פעילות: המשא־והמתן המיגע זז סוף־סוף מן הנקדה המתה.

— עונה מתה°, תקופה של שפל וחסר־פעילות בעסק, במסחר, בעבודה וכיוצא בזה.

– שטח מת ° [במילון הצבאי] שטח־אדמה שאי־אפשר לפגע בו באש חזיתית: קפלי קרקע, בורות, מדרונות תלולים וכדומה יוצרים שטחים מתים.

– תחית־המתים*, התעוררות המתים, לפי האמונה, לחיי עולם באחרית הימים, עם בוא המשיח: "ורוח הקדש מביאה לידי תחית המתים, ותחית המתים באה על־ידי אליהו זכור לטוב, אמן!" (סוטה ט טו).

– אין בשר המת מרגיש באזמל*, 1 *, אין המת מרגיש בסכינו של הרופא המנתח אותו (שבת יג:). [לדעה אחרת הקריאה הנכונה שם היא: "בשר המת", כלומר, מקום של בשר מת בגוף החי!]. 2 ° [בהשאלה] תאור לאדם נטול־רגש או חסר־אפי שאינו מגיב על פגיעה בכבודו או על קפוחו.

– במתים חפשי [על־פי תהלים פח ו], המות פודה את האדם מכל פגעיו ועסוקיו.

– עני חשוב כמת* [על־פי נדרים סד:], חיי העני אינם קרואים חיים.

מ"ת ר"ת 1. מלת־תנאי. 2. מתן תורה. 3. משנה־תורה.

מתא* נ' [ארמית] מקום, עיר [רווח בביטויים ובצירופים:]

– דמתא °, של העיר, העירוני: "ליזר הירש, שואב־מים דמתא" (מנדלי מו"ס, רצד). "שלא יכלו להתעלם מפני כבודו של 'המשכיל דמתא'" (אחד העם, ג). [בייחוד רווח הצירוף:]

– הרב דמתא °, רב־העיר: "יצא בן־אברהם... עם מכתב מהרב דמתא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים פז).

– במתא – שמאי, בלא מתא – תותבאי* (שבת קמה:) [פתגם] בעירי – שמי (קובע את מעמדי), מחוץ לעירי – לבושי.

– למתא ירקא – ירקא שקול* (מנחות פה.), למקום שיש בו הרבה ירק הבא ירק שלך למכירה, כי כל הקונים מתכנסים לשם [פתגם במשמעות מנוגדת לפתגם: "תבן אתה מכניס לעפרים!"]

מתאבד ° ז' [מן אבד, התאבד*] מי שמאבד עצמו לדעת, השם קץ לחייו: בימי הגזרות הקשות רבו המתאבדים. – [מתאבדת, מתאבדים, ־דות]

מתאבן ° ת' [מן תאבון] דבר המעורר ומגביר את התאבון לאכילה, כגון מאכל חריף. – [מתאבנים]

מתאגרף ° ז' [מן אגרף, התאגרף] בוקסר, ספורטאי העוסק באגרוף. – [מתאגרפים, ־רפי־]

מתאונן ת' [מן אנן, התאונן] בא בטענות ובקבלנות: "ויהי העם כמתאננים רע באזני ה'" (במדבר יא א). מתאונן בבית־המשפט. – [מתאוננת, מתאוננים, ־ננות]

מתאים ת' [מן תאם, התאים] 1 °, הולם, ראוי, מכון: תשובה מתאימה לשאלה. ננקטו אמצעים מתאימים למעשים. צבע הכובע מתאים מאד לחליפה. אדם מתאים לתפקיד. 2, שוה לאחר כתאום, מקביל: "שניך כעדר הרחלים... שכלם מתאימות" (שיר השירים ו ו). "היו שם שתי דרכים מתאימות" (ירושלמי ברכות ו ב). "וכן שתי קורות המתאימות" (עירובין יד.). – [מתאימה או מתאמת, מתאימים, ־מות]

– מתאימות*, כנוי לשנים השוחנות אצל בעלי־החיים [על־שום שהן רחבות וכפולות ונראות כתאומות]: "אין בודקין מן המתאימות ולפנים, אף לא את המתאימות" (בכורות ו ד).

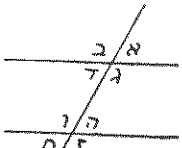

– זויות מתאימות ° [בהנדסה] שתי זויות הנמצאות בצדו האחד של קו החותך שני קוים ובמצב דומה (שתיהן מעל לקוים הנחתכים או תחתיהם). בציור הזויות א ה, או הזויות ג ז הן מתאימות, וכן הזויות ב ו, ד ח. הזויות המתאימות הנוצרות על־ידי חתוך קוים מקבילים חופפות זו לזו.

– ספר־המתאימות °, קונקורדנציה, ספר הכולל את אוצר המלים שביצירה ספרותית מסימת ואת מראי־מקומותיהן: ספר־המתאימות לתנ"ך. ספר־המתאימות למשנה.

מתאם °, מתואם ת' [מן תאם, תאם] 1, סימטרי, נמצא במצב של סימטריה ותאום, מקביל בכל חלקיו: רב האיברים הכפולים בגוף החי מתאמים זה לזה. צורות הנדסיות מתאמות. [ובהשאלה:] "'כתם היום' מפליא בהרכב צבעיו המתאמים" (פיכמן, רכו). 2, מקביל, משלב, משלים זה את זה: פעלה מתאמת של חילות היבשה, האויר והים לשם כבוש הנמל. – [מתאמת, מתאמים, ־מות]

מתאם*, מותאם ת' [מן תאם, התאם] 1 *, עשוי בהתאם לדבר־מה, נתון באפן שיתאים למשהו: "דודי לי ואני לו מתאמת" (אונך הטה, סליחות ה' עשרת ימי תשובה). "חשכה וגם אורה יחדו מתאמים" (פיוטים, סידור 729). חלקים מתאמים למכונה. חמר הלמוד מתאם לכל גיל וגיל. 2 *, נתון בין שנים, נמצא בתוך: "שהוא (אברהם) מתאם בין שכינה למלאך" (שיר השירים רבה א, צרור המור). – [מתאמת, מתאמים, ־מות]

מתאם ° ז' [מן תאם] התקן המשמש להתאמת חלקים שונים זה לזה במנגנון מסים. – [מתאם־, מתאמו, מתאמים, מתאמי־]

מתאם °, מיתאם ז' [מן תאם] סימטריה, התאמת חלקי דבר או צורה זה לזה: מתאם בשני צדי הפנים והגוף של האדם והחי. מתאם בצורות הנדסיות משכללות. 2, קורלציה, יחס בין שני גורמים כששנוי באחד מהם מביא לידי שנוי מקביל בשני: מתאם בין מקצועות־למוד שונים. קים מתאם מסים בין הכשרון ובין ההצלחה. – [מתאם־, מתאמים, מתאמי־]

מתאמן ° ז' [מן אמן, התאמן] מי שעוסק באמונים, "פרקטיקנט": מתאמן אצל עורך־דין. – [מתאמנת, מתאמנים, מתאמנות]

מתאר, מתואר ת' [מן תאר, תאר] [במקרא, יהושע יט יג: "ויצא רמון המתאר הנעה", הנוסח סתום] שתארו אותו, מציר: "עמד (אדם) על רגליו והיה מתאר בדמות אלהים" (פרקי דרבי אליעזר יא). "אבל התאר יהיה גם כן תאר למתאר" (מורה נבוכים א נח). דמיות אישים מתארות בספר. מארע מתאר באמנות רבה. – [מתארת, מתארים, ־רות]

מתאר °, מיתאר ז' [מן תאר] קונטור, קו המקיף ומתאר צורה של עצם, של נוף וכדומה: "מעל למתארי הרי־אפרים הרחוקים"

(ברש, ב 262). "שרטוטים ראשונים ונכלמים של מתארי עירם קוי־ההרים" (יזהר, צקלג 594). נֶעֱרַךְ מִתְאָר חָדָשׁ שֶׁל הָעִיר. — [מִתְאַר־, מִתְאָרִים, מִתְאֲרֵי־]

מִתְבּוֹדֵד* ת׳ [מן בדד, הִתְבּוֹדֵד] מתיחד, פורש מן החברה, שוכן לבדד: "מה הצפור מתבודד מגג לגג" (איכה רבתי, פתיחתא יח). אדם מתבודד. — [מִתְבּוֹדֶדֶת, מִתְבּוֹדְדִים, ־דוֹת]

מִתְבּוֹלֵל° ז׳ [מן בלל, הִתְבּוֹלֵל] אסימילטור, מי שנטמע ומתערב בעם או בתרבות אחרת אגב טשטוש עצמיותו: "איני יכול לשמע את השם 'מתבולל' בלי צער־נפש" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כג). המתיונים בימי הבית השני היו מתבוללים. — [מִתְבּוֹלֶלֶת, מִתְבּוֹלְלִים, ־לוֹת]

מִתְבּוֹנֵן° ז׳ [מן א׳ בין, הִתְבּוֹנֵן] מסתכל, משקיף. — [מִתְבּוֹנֶנֶת, מִתְבּוֹנְנִים, ־נוֹת]

מְתֻבָּל*, מתובל ת׳ [מן תבל, תִּבֵּל] 1. מתקן בתבלינים: "יוצאין במצה המתבלת, בין שתבלה באלפס בין שתבלה בקדרה" (תוספתא פסחים א לג). מאכל מתבל ומפלפל. 2 ° [בהשאלה] משלב, מערב, מגון: "שיחה נאה מתבלת במשלי הדיוטות" (ביאליק, אריה ה). "ופתח בשיחה מתבלה וממתקה במלי־בדיחה" (בורלא, עקביה 146). — [מְתֻבֶּלֶת, מְתֻבָּלִים, ־לוֹת]

מַתְבֵּן ז׳ [מן תֶּבֶן] 1. ערמת־תבן: "כהדוש מתבן במו מדמנה" (ישעיה כה י). "מתבן שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים" (עירובין ז ה). 2°. מחסן לתבן, בית־תבן: "בימות החרף היו ישנים במתבן" ('ספר האגדה' ב מו). — [מַתְבֵּן־, מַתְבְּנִים, מַתְבְּנֵי־]

מְתֻבְרָג°, מתוברג ת׳ [מן תַּבְרֹגֶת] שיש בו תברגת, שחרצו בו חריצים ברגיים (סליליים): "צרורות של מפתחות חלודים ומנעולים וצנורות מתברגים ואמים למיניהם" (ברטוב, כנפים 172). — [מְתֻבְרֶגֶת, מְתֻבְרָגִים, ־גוֹת]

א· **מֶתֶג** ז׳ [ארמית: מִתְגָּא] יתד־מתכת המחברת לרסן ששמים אותה בפי הבהמה להטותה לצדדין: "שוט לסוס, מתג לחמור" (משלי כו ג). "ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך" (מלכים ב יט כח). — [מֶתֶג־, מִתְגּוֹ; מְתָגִים, מִתְגֵי־]

ב· **מֶתֶג⁺** ז׳ [בהרחבת המשמעות של א·מֶתֶג] 1⁺. אחד מסימני־הקריאה בנקוד המסורתי במקרא: קו קטן זקוף הנרשם מתחת לאות להורות על הטעמה חלקית באחת ההברות במלה, נוספת על הטעמתה העקרית (מלרע או מלעיל); נקרא גם "מאריך" או "געיה". המתג בא בהברה פתוחה אם היא השניה לפני הברת הטעם, או שהיא לפני שוא נע, למשל: הָאָדָם, כָּתְבוּ. 2°. קו קטן מקבל בנקוד בימינו לציון הנגינה במלה: במלון זה מסמנים כל הערכים שנגינתם מלעיל במתג מתחת להברה המטעמת. ראה, למשל, את המתג בערך "מתג" גופו. — [מֶתֶג־, מִתְגּוֹ; מְתָגִים, מִתְגֵי־]

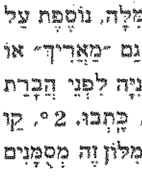

חידקים; למעלה — מתגים

ג· **מֶתֶג°** ז׳ [מן ב·מתג קו קטן] כנוי לסוג של חידקים בצורת קוים (Bacillus). רבם של המתגים הם גורמי מחלות, כגון: מתגי שחפת, מתגי צרעת. — [מֶתֶג־, מְתָגִים, מִתְגֵי־]

ד· **מֶתֶג°** ז׳ [מן א·מֶתֶג] [בחשמל] מפסק, התקן לחבורו ולהפסקתו של מעגל זרם־החשמל (Switch): מתג־אור, מתג־מגע [ראה הציורים ליד הערך מַפְסֵק]. — [מֶתֶג־, מִתְגּוֹ; מְתָגִים, מִתְגֵי־]

א· **מתג** [מן א· מֶתֶג]

~ פִּעֵ׳ מִתֵּג * פ״י 1*. שם מתג בפי בהמה להטותה, הטה בהמה לצדדין בעזרת מתג: "הסוס הזה את ממתגו והוא בולם" (פסיקתא כד). "חשוב הוא בשרו כבשר חמור, לכן מתגוהו כמתג לחמור" (ינאי, פג). "מתג את סוסו ופתח סגור מעילו" (שנהר, א 344). 2° [בהשאלה] רסן, בלם: "עליהם למתג את יצרם ולצמצם את רצונם" (ביאליק, אגרות ג קנז). — [לְמַתֵּג אֶת־, מְמַתֵּג, יְ־]

~ פֻּעַ׳ מֻתַּג °. הושם מתג בפיו: "סוסיו השנים שאף היו יוצאים וכבר ממתגים" (יזהר, מישור 44). "חש עצמו סיח צעיר וחצוף בין פרדות זקנות ממתגות" (איתן, ברקיע 43). — [מְמֻתֶּגֶת, מְמֻתָּגִים, ־גוֹת]

ב· **מתג** [מן ב· מֶתֶג]

~ פָּע׳ מָתַג ° פ״י שם מתג מתחת לאות. — [לִמְתֹּג אֶת־; מוֹתֵג, מָתוּג; יִמְתֹּג]

~ נִפ׳ נִמְתַּג °. הושם מתג מתחתיו: במלת "שָׁמְרוּ" במקרא נמתגה הברת "שָׁ". — [לְהִמָּתֵג, נִמְתָּג, יִמָּתֵג]

ג· **מתג** [מן ד· מֶתֶג]

~ פִּע׳ מִתֵּג ° פ״י הפעיל מתג חשמלי. — [לְמַתֵּג, מְמַתֵּג, יְ־]

מִתְגּוֹשֵׁשׁ* ז׳ [מן גשש, הִתְגּוֹשֵׁשׁ] עוסק בספורט ההתגוששות וההאבקות: "לשני אתליטין שהיו עומדים ומתגוששים לפני המלך" (בראשית רבה כב). — [מִתְגּוֹשְׁשִׁים, ־שְׁשֵׁי־]

מְתַגִּי° ת׳ [מן ג· מֶתֶג] שצורת מתג לו: חידקים מתגיים. — [מְתַגִּית, מְתַגִּיִּים, ־גִּיּוֹת]

מִתְגַּיֵּס°, מתגייס ז׳ [מן גיס, הִתְגַּיֵּס] מתנדב או נקרא לעבודת הצבא או לתפקיד צבורי אחר: המתגיסים יצאו אל מחנות־האמונים. — [מִתְגַּיֶּסֶת, מִתְגַּיְּסִים, ־סוֹת]

מַתֶּגֶת° נ׳ [מן ג· מֶתֶג] מחלה הנגרמת על־ידי מתגים מזיקים (Bacillosis).

מְתֹהָם°, מתוהם ת׳ [מן תְּהוֹם] נוקב עד התהום, עמק ביותר: "וכי מה הן יצירות כגון הסעודה האחרונה לליאונרדו... אם לא הגשמות מתהמות לצמאון האמן יוצרן לאהבה רבה" (הלקין, משבר 187). — [מְתֹהֶמֶת, מְתֹהָמִים, ־מוֹת]

מִתְוָאלִי° ז׳ [ערבית: מִתְוָאלִי] בן עדה ערבית המרכזת בצפון ארץ־ישראל ובדרום סוריה. המתואלים שיכים לכת השיעים באיסלם והם אדוקים מאד באמונתם. — [מִתְוָאלִים]

מתואם, ר׳ מְתֹאָם. מתואר, ר׳ מְתֹאָר. מתובל, ר׳ מְתֻבָּל.

א· **מָתוּג°** ת׳ [מן ב·מתג, מָתַג] שיש מתג מתחתיו: "וכשתבוא אות נקודה בפתח לפני אות מתוגה תהיה אות המתוגה דגושה" (אליהו בחור, טוב טעם ז). הברה מתוגה. — [מְתוּגָה, מְתוּגִים, ־גוֹת]

ב· **מְתוּג°** ת׳ [מן א· מֶתֶג; ראה גם א· מתג] [במוסיקה] מרסן, עצור, בהאטה (Sostenuto). — [מְתוּגָה, מְתוּגִים, ־גוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ת״ז - תואר וזכר;

– הליכי־מתוג° [במוסיקה] בתנועה בינונית ועצורה (Andante sostenuto).

א. מתוג°, מיתוג ז׳ [מן א׳ מתג, מתג] רסון, בלימה: ״תרבות החברה של זמננו מבוזבזת הרבה מכוחותיה... על נימוסים יתרים של מתוגים ורסונים מיגעים״ (קלצקין, כתבים 217). – [מתוג־, מתוגים, מתוגי־]

ב. מתוג°, מיתוג ז׳ [מן ג׳ מתג, מתג] הפעלת מתג חשמלי. – [מתוג־, מתוגים, מתוגי־]

מתודה°, מיתודה נ׳ [מיוונית: methodos שיטה, מן meta אחרי + hodos דרך] שיטה, דרך מסימת לבצוע איזה דבר או לחקירה בנושא וכיוצא בזה: מתודה אנליטית במחקר. מתודה חדשה להוראת הקריאה. – [מתודת־, מתודות]

– מתודי° ת׳ שיטתי, בנוי לפי מתודה מסימת, הכולל דרכים מסימות וקבועות לבצוע דבר־מה: הוראות מתודיות למורים. גישה מתודית עקיבה. פעלה מתודית לבעור הבערות.

– מתודיות° נ׳ שיטתיות.

– מתודיסט° ז׳ 1. מי שפועל בעקיבות לפי שיטה מסימת. 2. כנוי לחבר של כתה דתית־נוצרית הקרובה ברוחה לכנסיה האנגליקנית ועקר מטרתה הטפה למוסר הנצרות הצרופה.

– מתודיקה° נ׳ מערכת הכללים של דרכי הוראה למקצוע מסים או לבצוע דבר־מה: מתודיקה של חשבון. מתודיקה של מחקר מדעי. מתודיקה של מכונאות. – [מתודיקת־, ־קות]

– מתודיקן°, מומחה למתודיקה של הוראת מקצוע מסים.

מתודולוגיה°, מיתודולוגיה נ׳ [מיוונית: methodos שיטה + logos עיון] תורת השיטות המדעיות לחקירה בענפי מדע שונים: מתודולוגיה של ההיסטוריה. – [מתודולוגיות]

– מתודולוגי° ת׳ של מתודולוגיה, השיך לתורת השיטות המדעיות במחקר: גישה מתודולוגית לנושא. עיונים מתודולוגיים.

מתוה°, מיתווה נ׳ [מן תוה] מרשם, סקיצה, תכנית רשומה בקוים כוללים. – [מתות־, מתוות]

מתוה°, מותווה ת׳ [מן תוה, התוה] רשום, מצין, מסמן: קו מתוה. תכנית מתוה בקוים כלליים. – [מתוה, מתוים, ־וות]

מתווג, ראה מתוג. מתווז, ראה מתוז. מתוומר, ראה מתומר.

מתוח* ת׳ [מן מתח, מתח] 1. משוך בחזקה, רקוע, פרוש: ״הנוגע ביתר ובקשת, אף־על־פי שהיא מתוחה – טהור״ (כלים כא ג). ״נסר שהוא מתוח מגג לגג״ (ירושלמי שבת ה א). ״רואין אותן כאלו חוט מתוח עליהן״ (עירובין נח:). ״וכי לא אהלי־שחק מתוחים״ (יהודה הלוי, א 13). מיתרי הכנור מתוחים. 2 ° [בהשאלה] מאמץ, דרוך, שרוי בהרגשה של כוננות: ״הקצינים והמלחים התרוצצו אנה ואנה מחרישים ומתוחים״ (ברקוביץ, הראשונים שלא). הקהל המתוח צפה בקצר־רוח להודעה. אוירה מתוחה. מצב מתוח בימי־חרום. – [מתוחה, מתוחים, ־חות]

– מדת־הדין מתוחה כנגדו°, הוא צפוי לענש, הוא עומד לתת את הדין: ״אותה מדת־הדין שהיתה מתוחה כנגד ישראל הפכה הקדוש־ברוך־הוא ומתחה כנגד המצרים״ (בראשית רבה לה).

– חוט של... מתוח על פניו° [על־פי ״חוט של חסד משוך עליה״, מגילה יג.] הבעה של... נכרת בפניו: ״חוט של רצינות מתוח על פניו״ (עגנון, כפות ש).

– יחסים מתוחים°, מצב של רגז, מצב העלול להביא להתפרצות: יחסים מתוחים בין המדינות בשל סכסוכי־גבול.

– עצביו מתוחים°, הוא נרגז ונרגש (מצפיה, מקצר־רוח, מחרדה וכיוצא בזה).

מתוח*, מיתוח ז׳ [מן מתח, מתח] 1. מתיחה, רקוע, פרישה, משיכה חזקה של דבר־מה לצדדים מנגדים: ״מחט... אם התקינה למתוח (שפת היריעה) – טמאה״ (כלים יג ה). ״סרוג שתי וערב מתוח או שתי או ערב״ (ירושלמי מועד קטן א ח). ״עכשו הגיעו זרועותיהם לקץ מתוחן״ (שמיר, מלך 103). מתוח חוטי הטלפון. מתוח מיתרי הפסנתר. 2 °. העלאת המתיחות, הבאה לידי התרגשות: מתוח הצופים בסרט הבלשי. מתוח סבלנות הקהל. – [מתוח־, מתוחים, ־חי־]

מתוחבל ר׳ מתחבל		
מתוחח ר׳ מתחח	מתוחפש ר׳ מתחפש	מתויג ר׳ מתיג
מתוחם ר׳ מתחם	מתוחר ר׳ מתחר	מתויל ר׳ מתיל

מתוך°, מתווך ז׳ [מן תוך, תוך*] 1. איש־בינים, בורר, מי שמחפש דרך־פשרה בין מתנגדים: מתוך בין נצים. ועדה מתוכת בין היריבים. 2. סרסור, סוכן לעסק מסים: מתוך לדירות. מתוך בקנית מגרשים. – [מתוכת, מתוכים, ־כות]

מתוך מ״י [מן + תוך בנסמך] 1. מן־, מקרב־: ״וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים״ (אסתר ט כח). ״לא זזה ידה מתוך ידי״ (כתובות ב ט). 2*. במצב של־: ״אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבד־ראש״ (ברכות ה א). – [מתוכו, מתוכה]

מתוכן ר׳ מתכן		
מתוכנן ר׳ מתכנן	מתולם ר׳ מתלם	מתומן ר׳ מתמן
מתוכנת ר׳ מתכנת	מתולע ר׳ מתלע	מתומר ר׳ מתמר
מתולה ר׳ מתלה	מתולתל ר׳ מתלתל	מתומרק ר׳ מתמרק
מתולל ר׳ מתלל	מתום ר׳ מתם	מתומרר ר׳ מתמרר

מתון* ת׳ [מן מתן; ראה שם מתן] 1*. בלתי־מהיר, בלתי־פזיז, נוהג מתוך ישוב־הדעת ולא בחפזון: ״הוו מתונים בדין״ (אבות א א). ״אין לך בכל העממין מתון יותר מן האמורי״ (תוספתא שבת ז כה). 2 °. שאינו קיצוני, שאינו נתפס לדעות קיצוניות: ״שנויי נסחאות ותקונים... כפי שהעלה המדע המתון בימינו״ (ביאליק, הספר העברי ד). מנהיג פלוני הוא מן המתונים במפלגתו. 3*. אטי: ״בתחלה הוא מנטף טפין מתונות, ועכשיו טורד טפה אחר טפה״ (תוספתא מכשירין א ח). – [מתונה, מתונים, ־נות]

– מתון־מתון ארבע מאה זוזי שויא* (ברכות כ.), מתון מתון – שוה ארבע מאות זוז, כלומר, גדול ערכה של המתינות [ומכאן:]

– מְתוּן־מָתוּן°, לֹא בְּחִפָּזוֹן, לְאַט־לְאַט: "אָמַר לוֹ רַבִּי יוּדִיל נַתָּנְזוֹן: מְתוּן־מָתוּן!" (עגנון, כלה שצ). "מָתוּן־מָתוּן הָיָה עוֹלֶה בְּמַעֲלֵה הַר־הַזֵּיתִים" (בורלא, כיסופים 200).

– מְתוּנוֹת° תה"פ בְּאֹפֶן מָתוּן, לֹא בְּחִפָּזוֹן: "אָמַר מְתוּנוֹת בְּקוֹל מְבַשֵּׂר שׁוֹאָה" (שרת, באסיה 246). "מֶנְדֶל לִיפְשִׁיץ הָיָה מְהַלֵּךְ מְתוּנוֹת" (שזר, כוכבי 29). "גּוֹמְאִים מְתוּנוֹת וּמְקַשְׁיבִים" (יזהר, צקלג 750).

מִתּוּן°, מִיתּוּן ז׳ [מן מתן, מִתֵּן] 1 °. הֲבָאָה לִידֵי מְתִינוּת, צִנּוּן הַהִתְלַהֲבוּת אוֹ הַקִּיצוֹנִיּוּת: מִתּוּן סַעֲרַת־הַוִּכּוּחִים. מִתּוּן בַּיְּחָסִים הַמְתוּחִים שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת. 2 °. הָאָטָה, הַפְחָתַת מְהִירוּת־הַהִתְקַדְּמוּת: מִתּוּן כַּלְכָּלִי לְשֵׁם רִסּוּן הָעֲלִיָּה שֶׁל רָמַת־הַחַיִּים וְיִצּוּב מֶשֶׁק הַמְּדִינָה. 3 ˙˙. שְׁהוּת, מְתִינוּת: "יֵשׁ לָהֶם עֲסָקִים רַבִּים וּבָאִים לָדִין וְאֵין לִי מִתּוּן לְעַיֵּן בְּדִינָם" (רש"י מלכים א ג ט). "הַמִּתּוּן שֶׁאַחֲרִיתוֹ הַשָּׂגָה טוֹבָה טוֹב מִן הַמְּהִירוּת שֶׁאַחֲרִיתוֹ חֶסְרוֹן" (מבחר הפנינים לגבירול, המהירות). – [מִתּוּן־]

מתוסבך ר׳ מְתֻסְבָּךְ. **מתועב** ר׳ מְתֹעָב. **מתועל** ר׳ מְתֹעָל.

מְתוֹפֵף° ז׳ [מן תפף, תופף] מַכֶּה בַּתֹּף, נוֹתֵן קֶצֶב לַתִּזְמֹרֶת אוֹ לַהוֹלְכִים בְּמִצְעָד עַל־יְדֵי דְּפִיקָה בַּתֹּף הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל עָמוּם: בְּרֹאשׁ הַמִּצְעָד צָעֲדָה קְבוּצַת מְתוֹפְפִים. – [מְתוֹפֶפֶת, מְתוֹפְפִים, מְתוֹפְפוֹת]

מתופר, ראה מְתֻפָּר.

מָתוֹק תו"ז [מן מתק] 1, ת׳ בַּעַל טַעַם כְּטַעַם הַסֻּכָּר אוֹ הַדְּבַשׁ (בְּנִגּוּד אֶל "מַר", אוֹ "חָמוּץ"): "מַה־מָּתוֹק מִדְּבַשׁ?" (שופטים יד יח). "נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת, וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה – כָּל־מַר מָתוֹק" (משלי כז ז). "שָׂמִים מַר לְמָתוֹק, וּמָתוֹק לְמָר" (ישעיה ה כ). "הַחַיָּב בַּשְּׁקֵדִים הַמָּרִים פָּטוּר בַּמְּתוּקִים, הַחַיָּב בַּמְּתוּקִים פָּטוּר בַּמָּרִים" (חולין א ה). "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין כְּזַיִת וּמְסוּרִין בְּיָדְךָ, וְאַל יִהְיוּ מְתוּקִין כִּדְבַשׁ וּתְלוּיִין בְּיַד בָּשָׂר־וָדָם" (עירובין יח:). 2 [בהשאלה] נָעִים, עָרֵב: "מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד" (קהלת ה יא). "וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת יא ז). "תְּנוּמָתִי וַחֲלוֹמִי הַמָּתוֹק הִפְסִיקוּ" (ביאליק, צפרירים). "וְשׁוּב טָעַמְתִּי טַעַם הַבְּדִידוּת הַמְּתוּקָה שֶׁהָיִיתִי מְחַבֵּב כָּל יָמַי" (עגנון, אורח 259). 3, ז׳ מֹתֶק, מְתִיקוּת, עֲסִיסִיּוּת: "וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק" (יחזקאל ג ג). "מִשֶּׁיִּבַּשׁ הַמָּתוֹק" (שביעית ג א). – [מְתוּקָה, מְתוּקִים, מְתוּקוֹת]

– יֵין מָתוֹק°, יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אָחוּז נִכָּר שֶׁל סֻכָּר (לְהַבְדִּיל מִן "יַיִן חָמוּץ").

– שֵׁנָה מְתוּקָה!° [שאול מן "מתוקה שנת העובד", קהלת ה יא] בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לָאָדָם לִפְנֵי שָׁכְבוֹ לִישֹׁן.

– מֵעַז יָצָא מָתוֹק [בהשאלה ובשינוי־משמעות מחידתו של שמשון, שופטים יד יד], מִן הָרָעָה צָמְחָה טוֹבָה.

מִתּוּק˙˙, מִיתּוּק ז׳ [מן מתק, מִתֵּק] נְתִינַת טַעַם מָתוֹק לְדָבָר, הוֹסָפַת מְתִיקוּת: "קָלַט שְׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה צִמּוּקִים מִן הַחַלָּה לְמַתֵּק אֶת הַמַּשְׁקֶה, וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה בָּהֶם כְּדֵי מִתּוּק, הוֹשִׁיט אֶת יָדוֹ... וּמִתֵּק אֶת שְׁתִיָּתוֹ בִּשְׁתֵּי לְבִיבוֹת" (עגנון, סמוך 63). מִתּוּק הַתֵּה. מִתּוּק הַדַּיְסָה. – [מִתּוּק־]

– מְתוּק־הַדִּין°, הֲקַלַּת הַדִּין – ראה הַמְתָּקָה, הַמְתָּקַת־דִּין.

– מְתוּק־שְׂפָתַיִם° [על־פי "מֶתֶק שפתים", ראה להלן מֶתֶק] הֲנָאָה יְתֵרָה: "גָּמַע אֶת הַמָּרָק בִּמְתוּק־שְׂפָתַיִם וּבְקוֹל רָם" (ברקוביץ, סיפורים רנא).

מתוקן ר׳ מְתֻקָּן

מתורבש ר׳ מְתֻרְבָּשׁ	**מתורגם** ר׳ מְתֻרְגָּם	**מתורן** ר׳ מְתֻרָן
מתורבת ר׳ מְתֻרְבָּת	**מתורגמן** ר׳ מְתֻרְגְּמָן	**מתורץ** ר׳ מְתֻרָץ
מתורגל ר׳ מְתֻרְגָּל	**מתורמל** ר׳ מְתֻרְמָל	**מתושע** ר׳ מְתֻשָּׁע

מַתָּז° ז׳ [מן נתז; ראה שם נִתֵּז, הִתִּיז] קְבוּצַת רְסִיסִים הַנִּתָּזִים מִדָּבָר־מָה: "צְרוֹרֵי־צְרוֹרוֹת, מַתַּז לוּחוֹת־הָאֶבֶן הַמְנֻפָּצִים" (ביאליק, משנה לעם). "הַזְּקִיפִים לְבַדָּם עָקְבוּ אַחֲרֵי מַתְּזֵי הָאוֹר הַתְּרִגִּים הַמְאֻיָּמִים בִּמְקוֹם הִתְחוֹלְלוּתָם שֶׁל הַקְּרָבוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 45). מַתַּז הָאֶבֶן שֶׁפָּגַע בָּהּ פָּגַז. – [מַתַּז־, מַתָּזִים, מַתְּזֵי־]

מַתָּז°, מוּתָּז ת׳ [מן נתז, הֻתַּז°] 1, נִזְרָק: בֵּין מֻתָּז לִצְדָדִים בַּעֲבֹר בּוֹ כְּלִי־רֶכֶב. 2, קָצוּץ, כָּרוּת: רֹאשׁ מֻתָּז עַל הַגַּרְדּוֹם. עָנָף מֻתָּז. 3, מֻדְגָּשׁ, מֻטְעָם: הֶגֶה מֻתָּז. – [מֻתֶּזֶת, מֻתָּזִים, ־זּוֹת]

מְתֻזְגָּג°, מתוזגג ת׳ [מן תַּזְגִּיג] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּזְגִּיג, הַמְצֻפֶּה בְּשִׁכְבָה כְּעֵין הַזְּכוּכִית: "עַל הַכִּירָה בְּאַגָּן מְתֻזְגָּג רָתְחוּ מַיִם" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 87). לוּחוֹת־חֶרֶס מְתֻזְגָּגִים. – [מְתֻזְגֶּגֶת, מְתֻזְגָּגִים, ־גּוֹת]

מְתֻזָּז°, מתוזז ת׳ [מן תְּזָזִית] מְטֹרָף, מְבֻלְבָּל: "מִי־שֶׁהוּא אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ מְסִלּוֹת אֶל לְבָבָהּ הַמְתֻזָּז" (גנסין, א 303). – [מְתֻזֶּזֶת, מְתֻזָּזִים, מְתֻזָּזוֹת]

מְתֻזְמָר°, מתוזמר ת׳ [מן תִּזְמֹרֶת; ראה גם תזמר] מְעֻבָּד לְתִזְמֹרֶת, מֻתְאָם לִנְגִינָה בְּתִזְמֹרֶת: "עַל צַעַר לֹא מִמְחָז אוֹ מְתֻזְמָר" (אלתרמן, פונדק 68). מַנְגִּינָה מְתֻזְמֶרֶת. – [מְתֻזְמֶרֶת, מְתֻזְמָרִים, ־מָרוֹת]

מתח [ארמית: מְתַח; ערבית: מַתַּאח ארוך; קרוב אל ב. משח]

~ פָּע׳ **מָ תַ ח** פ"י 1, פָּרַשׂ וּמָשַׁךְ דָּבָר־מָה לִצְדָדִים שׁוֹנִים בְּכֹחַ, רָקַע: "הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת" (ישעיה מ כב). "הַמּוֹתֵחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן" (כלאים ו ט). "מוֹתֵחַ הַחוּט עַל־גַּבֵּי גְּפָנִים" (תוספתא כלאים ג ד). "הֵבִיאוּ לוֹ מִטָּה אֲרֻכָּה, הִתְחִיל פּוֹשֵׁט עַצְמוֹ וּמוֹתֵחַ אֵיבָרָיו" (שיר השירים רבה א, הנך יפה דודי). הַכּוֹבֶסֶת מָתְחָה חֶבֶל בֵּין שְׁנֵי עַמּוּדִים. הַצַּיָּר מָתַח בַּד עַל מִסְגֶּרֶת. 2 ° [בהשאלה בלשון־הדיבור] גֵּרָה אֶת הַסַּקְרָנוּת, עוֹרֵר יְצָרִים אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה [קיצור של: "מָתַח אֶת הָעֲצַבִּים"]: סִפּוּר מְעַנְיֵן וּמוֹתֵחַ. מְתַחְתִּי אוֹתוֹ עַל־יְדֵי רְמָזֵי דְבָרִים 3 ° [כנ"ל ובדרך־הלצה] שִׁטָּה, עָרַךְ "מְתִיחָה" [ראה להלן מְתִיחָה 2]: "מְתָחֻנוּ אוֹתוֹ כַּהֹגֶן!" – [לִמְתֹּחַ אֶת־, מוֹתֵחַ, מָתוּחַ; יִמְתַּח]

~ נִפ׳ **נִ מְ תַּ ח** *, 1 *, נִמְשַׁט וְנִפְרַשׂ, רֻקַּע, נִמְשַׁךְ לְכָל צַד: "יִגָּלֵד הָרָקִיעַ, יִמָּתַח הָרָקִיעַ" (ירושלמי ברכות ג ג). "נִמְתְּחָה הַקֶּשֶׁת וְחָזְרָה" (ירושלמי הוריות מז ד). "נִמְתְּחוּ אֵיבָרָיו (שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן)" (סנהדרין לח:). מֵיתְרֵי הַכִּנּוֹר נִמְתְּחוּ. הַבַּד נִמְתַּח עַל הַמִּסְגֶּרֶת. 2 °, הִשְׂתָּרֵעַ, נִמְשַׁךְ: "רְחוֹבוֹת הַנִּמְתָּחִים וְנִפְתָּלִים לְאֵין־סוֹף" (שרת, באסיה 76). – [לְהִמָּתַח, נִמְתָּח, יִמָּתַח]

~ פִּע׳ מִתֵּחַ • פ״י מָתַח בְּחָזְקָה, מָשַׁךְ דָּבָר־מָה בְּכָל כֹּחַ לְכָל צַד, רִקַּע: ״וְשָׂפָה שֶׁל סָדִין צָרִיךְ לְמַתֵּחַ״ (מקוָאות י ד). ״הַפְּרָדוֹת מְמַתְּחוֹת רַגְלֵיהֶן הָאֲחוֹרִיּוֹת״ (שמיר, עירום 282). הָאִישׁ קָם מִשְּׁנָתוֹ וְהִתְחִיל מְמַתֵּחַ אֶת אֵיבָרָיו. – [לְמַתֵּחַ אֶת־, מְמַתֵּחַ, יְמַתֵּחַ]

~ פֻּע׳ מֻתַּח °, נִמְתַּח, נִמְשַׁךְ [רווח בייחוד הבינוני: מְמֻתָּח – ראה ערך מְמֻתָּח]

~ הת׳ הִתְמַתַּח •, 1 •, הִתְפַּשֵּׁט וְהִתְרַקֵּעַ, נִמְתַּח בְּכָל חֹזֶק: ״בַּחֲצִי הַשֵּׁם נִבְרְאוּ, וְהָיוּ הוֹלְכִין וּמִתְמַתְּחִין עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָמִים״ (תנחומא, חיי שרה ג). ״בְּעוֹד שֶׁיְּרִיעַת עִנְנוֹן... נְתוּנָה לְהִתְמַתֵּחַ לְאֵין־שִׁעוּר״ (פיכמן, רצו). הַקָּפִיץ הִתְמַתַּח עַד קְצֵה יְכָלְתּוֹ. הַחֶבֶל הִתְמַתַּח עַד שֶׁפָּקַע. 2 ⁺, פָּשַׁט וּמָתַח אֶת עַצְמוֹ: ״וַיִּתְמַתַּח וַיִּתְפַּתֵּל (חוֹלֵה־הַקַּדַּחַת)״ (אסף הרופא, לפי ב״י). ״הִתְחִיל בֶּן־אָדָם זֶה מְקַלֵּל, כְּשֶׁהוּא מִתְמַתֵּחַ וּמְחַלֵּץ עַצְמוֹתָיו״ (מגדלי מו״ס, קט). ״עֲלֵה וְהִתְמַתַּח פֹּה בְּכָל בְּרִיָּתְךָ!״ (ביאליק, אריה ח). הַחַיָּלִים הִתְמַתְּחוּ בְּמִסְדָּר וְעָמְדוּ עֲמִידַת דֹּם בְּהִתְקָרֵב הַמְּפַקֵּד. – [לְהִתְמַתֵּחַ, מִתְמַתֵּחַ, יִתְמַתַּח]

~ הִפ׳ הִמְתִּיחַ • פ״י מָתַח, פֵּרֵשׂ בְּחָזְקָה: שֶׁמַּמְתִּיחַ בָּהּ (בְּשַׁלְשֶׁלֶת) אֶת אָהֳלָיו״ (תוספתא כלים בבא מציעא ב ג). ״חֲרָשָׁיו חוֹרְשִׁים וּמַעֲנִית הִמְתִּיחוּ״ (פיוטים, סידור 606). ״הִמְתִּיחַ שְׁרִירָיו עַד לִידֵי הִתְפַּקְּעוּת״ (בר־יוסף, אס 79). [ובהשאלה:] ״מַמְתִּיחִים שׁוּב אוֹתוֹ חוּט שֶׁל חֵן וָחֶסֶד לִפְנֵי הַמָּקוֹם״ (עגנון, אלו תה). – [לְהַמְתִּיחַ אֶת־, מַמְתִּיחַ, יַ־]

– מָתַח אוֹתוֹ עַל הָעַמּוּד * [על־פי ראש־השנה כב: ראה להלן: נִמְתַּח עַל הָעַמּוּד], 1 *, קָשַׁר אוֹתוֹ אֶל עַמּוּד לְהַלְקוֹתוֹ. 2 ° [בהשאלה] הִלְקָה אוֹתוֹ, הִסְפִּיגוֹ מַכּוֹת: ״וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר לְאָזְנֵי אָבִיו שֶׁל הַרְשְׁלֵי מָתַח אֶת בֶּן־יַקִּיר זֶה עַל הָעַמּוּד״ (מגדלי מו״ס, קנב). [ובשינוי־מושא:] ״הִתִּיר אֶת הָרְצוּעָה מֵעַל מִכְנָסָיו וּבִקֵּשׁ לִמְתֹּחַ אֶת נֹחַ עַל הַסַּפְסָל״ (ביאליק, מאחורי ה).

– מָתַח אֶת הַדִּין ° [על־פי ירושלמי מועד קטן פג ג; ראה לעיל מָתוּחַ] הֶחְמִיר בְּדִינוֹ: ״וַיִּמְתְּחוּ עַל אֲחֵיהֶם מִדַּת־הַדִּין הַקָּשָׁה״ (אחד העם, מג).

– מָתַח בִּקֹּרֶת עַל־ °, הֶעֱרִיךְ הַעֲרָכָה שְׁלִילִית אֶת־, בִּקֵּר בִּשְׁלִילָה אֶת־: חֲבֵר־הַכְּנֶסֶת מִן הָאוֹפּוֹזִיצְיָה מָתַח בִּקֹּרֶת עַל הוֹדָעַת הַמֶּמְשָׁלָה. הַמְּבַקֵּר מָתַח בִּקֹּרֶת קָשָׁה עַל הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ.

– מָתַח אֶת עֲצַבָּיו °, גֵּרָה וְהִרְגִּיז אוֹתוֹ.

– מָתַח קַו °, 1, שִׂרְטֵט קַו מִתַּחַת לְמִלָּה לְהַדְגִּישָׁהּ. 2, רָשַׁם קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימָה לְאוֹת שֶׁהָרְשִׁימָה נִסְתַּיְּמָה וְאֵין לְהוֹסִיף עָלֶיהָ עוֹד: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ מָתַח קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימַת הַמִּתְוַכְּחִים שֶׁבִּקְּשׁוּ אֶת רְשׁוּת־הַדִּבּוּר.

– נִמְתְּחָה מִדַּת־הַדִּין ° [על־פי בראשית רבה לה, ראה לעיל מָתוּחַ] יָצְאָה הַגְּזֵרָה הַקָּשָׁה: ״בְּכָל הַגָּלִיל נִמְתְּחָה פִּתְאֹם מִדַּת־הַדִּין, תְּכֵפוּ גְּזֵרוֹת וְרַבּוּ גֵּרוּשִׁים״ (ביאליק, החצוצרה ב).

– נִמְתְּחוּ עֲצַבָּיו °, עֲצַבָּיו גֹּרוּ, הָיָה שָׁרוּי בְּמַצָּב שֶׁל מְתִיחוּת וְהִתְרַגְּשׁוּת.

– נִמְתְּחָה עָלָיו בִּקֹּרֶת °, נֶאֶמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי הַעֲרָכָה שְׁלִילִיִּים: בָּעִתּוֹן נִמְתְּחָה בִּקֹּרֶת קָשָׁה עַל הַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ.

– נִמְתַּח עַל הָעַמּוּד *, נִקְשַׁר אֶל עַמּוּד לְשֵׁם מַלְקוּת: ״מָאתַיִם זוּז נְתוּנִין לְךָ בְּמַתָּנָה, וְהַשּׂוֹכֵרְךָ (לְעֵדוּת־שֶׁקֶר) יִמָּתַח עַל הָעַמּוּד״ (ראש השנה כב:).

– נִמְתַּח קַו °, נִרְשַׁם קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימָה שֶׁל שְׁמוֹת נוֹאֲמִים וְכַדּוֹמֶה, לְאוֹת שֶׁהָרְשִׁימָה נִסְגְּרָה.

א. מֶתַח ⁺ ז׳ [מן מתח] 1 °, שִׁעוּר הַלַּחַץ אוֹ הַהִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁל חֹמֶר: מֶתַח הַחוּט. מֶתַח הַקָּפִיץ. 2 ⁺, רֶקַע, הִשְׂתָּרְעוּת: ״וְעָמְקוֹ (שֶׁל הַיָּם) בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְמֶתַח סוֹף״ (קליר, סידור 653). 3 ° [בחשמלאות] הֶפְרֵשׁ הַפּוֹטֶנְצְיָאלִים שֶׁבֵּין שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת כָּלְשֶׁהֵן בְּמַעְגָּל חַשְׁמַלִּי – הַגּוֹרֵם הַמֵּנִיעַ אֶת הַחַשְׁמַל לִזְרֹם: כְּכָל שֶׁיִּגְדַּל הַמֶּתַח (אוֹ הֶבְדֵּל הַמְּתָחִים) כֵּן יֶחֱזַק זֶרֶם הַחַשְׁמַל. מֶתַח גָּבוֹהַּ. מֶתַח נָמוּךְ. 4 ° [בהשאלה] דְּרִיכוּת, מַצָּב שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת וְכוֹנְנוּת: הַנּוֹאֵם הֶעֱלָה אֶת הַשּׁוֹמְעִים לְמֶתַח גָּבוֹהַּ. מֶתַח נַפְשִׁי רַב. –[מֶתַח־, מִתְחוֹ]

– מֶתַח־דִּין ⁺, מְתִיחַת־דִּין, נֹהַג לְפִי מִדַּת־הַדִּין: ״מֶתַח דִּינְךָ אִם בְּצִיּוּרִים תְּמַצֶּה, מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא״ (מדבר בצדקה, יוצר ב׳ ראש־השנה).

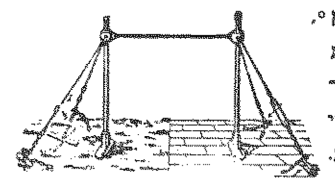

–סִפּוּר־מֶתַח °, סֶרֶט־מֶתַח °, עֲלִילָה הָרְצוּפָה הַרְפַּתְקָאוֹת נוֹעֲזוֹת הַמְּבִיאוֹת אֶת הַקּוֹרְאִים אוֹ אֶת הַצּוֹפִים לִידֵי מְתִיחוּת־עֲצַבִּים וְהִתְרַגְּשׁוּת.

ב. מֶתַח

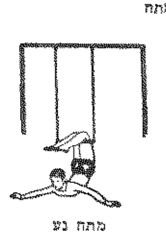

מתח נע

ב. מֶתַח ° ז׳ [מן מתח] מַכְשִׁיר־הִתְעַמְּלוּת עָשׂוּי מוֹט הַנָּתוּן בְּמַאֲזָן עַל שְׁנֵי עַמּוּדִים, שֶׁהַסְּפּוֹרְטַאי מִתְעַמֵּל עָלָיו כְּשֶׁהוּא נִתְלֶה בּוֹ בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו וּמִתְמַתֵּחַ בְּכָל גּוּפוֹ. – [מֶתַח־, מִתְחוֹ; מְתָחִים, מִתְחֵי־]

– מֶתַח נָע °, טְרַפֶּז, מַכְשִׁיר־הִתְעַמְּלוּת עָשׂוּי מוֹט תָּלוּי עַל־גַּבֵּי שְׁנֵי חֲבָלִים.

מִתְחַבֵּל ⁺, מתוחבל ת׳ [מן תַּחְבּוּלָה; ראה גם תחבל, תִּחְבֵּל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּחְבּוּלוֹת, עַרְמוּמִי: ״וְהַמִּתְחַבֵּל הוּא הַגּוֹנֵב דַּעַת חֲבֵרוֹ... וְזֶהוּ וְכוֹחַ מִתְחַבֵּל״ (לסיף, איגרת התשובה 49). ״ב׳ הָיָה עָרוּם וּמִתְחַבֵּל... וְכֹה נָעִים בַּהֲלִיכוֹתָיו״ (בן־אב״י, שחר 193). ״הַדְּבָרִים הַפְּשׁוּטִים, הַלֹּא־מְחֻכָּמִים, הַלֹּא־מִתְחַבְּלִים״ (יזהר, צקלג 559). הִתְנַהֲגוּת עַרְמוּמִית וּמִתְחַבֶּלֶת. – [מִתְחַבֶּלֶת, מִתְחַבְּלִים, ־לוֹת]

מְתֻחָח °, מתוחח ת׳ [מן תחח, תִּחֵחַ] (קַרְקַע) מְפוֹרָר, עָשׂוּי שֶׁהוּא רַךְ וְנוֹחַ לִזְרִיעָה: אֲדָמָה מְתֻחַחַת עַל־יְדֵי מַתְחֵחָה. – [מְתֻחַחַת, מְתֻחָחִים, מְתֻחָחוֹת]

מַתְחֵחָה נ׳ [מן תחח] מְכוֹנָה חַקְלָאִית מֵעֵין מַחֲרֵשָׁה, מֻפְעֶלֶת עַל־יְדֵי מָנוֹעַ הַמְּסוֹבֵב גַּלְגַּלִּים בַּעֲלֵי שִׁנַּיִם אֲרֻכּוֹת הַמְּתַחְחוֹת וּמְפוֹרְרוֹת אֶת הַקַּרְקַע. – [מַתְחֵחַת־, מַתְחֵחוֹת, מַתְחֵחוֹת־]

מִתְחוֹן °, מיתחון ז׳ [מן מתח] 1, מְתִיחָה, פִּשּׁוּט: ״הַגַּנָּד עָמַד בְּמִתְחוֹן קוֹמָתוֹ וְיָדָיו עַל יְרֵכָיו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 40). ״כְּפוּף כְּנִרְאֶה לְחֹק שֶׁל מִתְחוֹן וְרִפְיוֹן, שֶׁל גֵּאוּת וָשֵׁפֶל״ (ויסלבסקי, יחידים 106). מִתְחוֹן־הָאֵיבָרִים. 2 [בהשאלה] מְתִיחוּת, הִתְרַגְּשׁוּת נַפְשִׁית: ״הַחֲסִידִים פָּעֲלוּ בְּשִׂמְחָתָם מַה שֶּׁלֹּא הִצְלִיחָה נֶפֶשׁ הַצַּדִּיק

במתחונה הקיצוני" (בובר, אור הגנוז 18). "לאחר המארעות נתפוגג עזוזם ומתחון־נפשם" (שנהר, ג 244). "סרט שערכו התרבותי אינו בא על חשבון מתחונו הדרמתי" ("דבר", 1934). — [מתחון־]

מתחיל* ז' [מן תחל, התחיל] 1*. הפותח בדבר: "המתחיל במצוה אומרים לו גמר" (על־פי ירושלמי פסחים לז ד). 2°. מי שניגש לעשות או ללמד דבר־מה ללא כל ידיעה קודמת: קורס למתחילים וקורס למתקדמים. — [מתחילה או מתחלת, מתחילים, מתחילות]

מתחכם* ת' [מן חכם, התחכם] 1°. מתלוצץ, משמיע דברי לצנות. 2°. מעמיד פני חכם, חושב את עצמו לחכם: "וכבר שבח חכם מן המתחכמים כתיבת הסופר" (פירוש רמב"ם לאבות א יז). 3*. זומם, רוקם מזמה, מתחבל תחבולה: "או להם לרשעים, שהם מתחכמים בעצות רעות על ישראל" (פסיקתא עח:). — [מתחכמת, מתחכמים, ־מות]

מ — מתחל בתפרחת של לוף
צ — צינור המתחל

מתחל° ז' [מארמית: מתחלא דדקלא (כתובות עז:) — העלה העוטף את פרי התמר בראשית צמיחתו] [בבוטאניקה] חפה גדול, ירק, צבעוני או קרומי, העוטף את התפרחת. — [מתחל־, מתחלים, מתחלי־]

מתחלה° ת' [מן א. חלה, התחלה] עושה את עצמו חולה, מעמיד פני חולה. — [מתחלה, מתחלים, ־לות]

מתחם°, מתוחם ת' [מן תחום; ראה גם תחם] מגבל, מסיג: "כמעט כל טפח הוא מסמן ומתחם" (סוקולוב, במראות 85). "עליה להיות מרסנת ומתחמת בתחום הפעלה" (ברש, ג 108). "בבית־העלמין הקטן, המתחם כמין פסיקה של דממה מאחרי המושבה" (שנהר, ג 118). — [מתחמת, מתחמים, ־מות]

מתחם°, מיתחם ז' [מן תחום; תחם] 1. שטח־אדמה מגבל, מקום שנתחם והקצה למטרה מסימת: סיירנו במתחם שבו עמדה העיר הכנענית הקדומה. "בבחירות נזדקרו... מתחמי הערכותם (של הגרמנים)" (ש' אבן־שושן, תרי עתודות 65). "שמשריגים, מסתבר, לא נבראו מעקרם לשמש בקרב־מצח על מתחם מוגן" (יזהר, צקלג 943). 2 [במוסיקה] מערכת הקולות במגבול־הקול (בדיאפזון) של זמר האפיניים והנוחים לו ביותר (Tessitura): כל אדם שר במתחמו המיעד. — [מתחם־, מתחמים, מתחמי־]

מתחמקן° ת' [מן חמק, התחמק (מתחמק)] שתמטן, מי שמשתדל להתחמק ולהפטר מדבר־מה, מעל, מחובה: "כל אותן הצרות מקצועיות שלך, של מתחמקן מנסה" (יזהר, צקלג 463). — [מתחמקנית, מתחמקנים, ־ניות]

מתחסד° ת' [מן א. חסד, התחסד] מתחפש לחסיד, עושה את עצמו כחסיד וכצדיק תמיד, צבוע, מזיף: "על חמתם של מתחסד ושל חנף" (אלתרמן, הטור א 284). — [מתחסדת, מתחסדים, מתחסדות]

מתחפש°, מתוחפש ת' [מן תחפשת] לבוש תחפשת, שהסתיר זהותו בתחפשת: כל אורחי נשף־המסכות באו מתחפשים. — [מתחפשת, מתחפשים, ־שות]

מתחר°, מתוחר ת' [מן תחרים] עשוי מעשה תחרים, מסלסל: "ומטפחת ראשו — משי מתחר מלילות־זהב" (שנהר, ג 76). "מפיות מתחרות, שמלות משבצות" (מגד, חדוה 348). — [מתחרת, מתחרים, ־רות]

מתחרה° ז' [מן חרה, התחרה] משתתף בתחרות, מגלה את יכלתו מתוך מאמץ ונסיון לעלות על אחרים בדבר מסים: המתחרים בכדורגל הגיעו אל המגרש. מתחרי המרוץ. מתחרים בשחמט. — [מתחרה, מתחרים, ־רות]

מתי מ"ש [אכדית: mati; ארמית: אימת; ערבית: מתי; ראה גם אימת] באיזה זמן? אימתי? באיזו שעה? באיזו תקופה?: "מתי אעשה גם־אנכי לביתי?" (בראשית ל ל). "צמאה נפשי לאלהים, לאל חי, מתי אבוא ואראה פני אלהים?" (תהלים מב ג). "מתי, מתי יגיע זה היום אקוהו?" (ביאליק, תקות עני). מתי קרה הדבר?

— **למתי,** לאיזה זמן?: "למתי אעתיר לך?" (שמות ח ה). למתי אזמין לך את הכרטיס?

— **ממתי?*** מאיזה זמן? מאימתי: "ממתי קורין את שמע" (ברכות א א לפי הערוך). ממתי תתחיל העבודה?

— **עד מתי?** עד איזה זמן? עד אנה?: "עד־מתי מאנת לענות מפני?" (שמות י ג). "עד־מתי אתם פסחים על־שתי הסעפים?" (מלכים א יח כא). "עד־מתי, עצל, תשכב?" (משלי ו ט). "עד מתי אתה מסלסל בשערך?" (מגילה יח.).

— **מתי שהוא°** [בלשון־הדיבור] בזמן מן הזמנים: איני זוכר אם קבלתי מתי־שהוא מכתב ממנו. עוד נפגש מתי־שהוא.

מתי, סמיכות מן מתים.

מתיבה^ נ' [על־פי הארמית: מתיבתא, ראה להלן] ישיבה, בית־מדרש ללמוד תורה והלכה: "ובין־לקיש מקרא רב בטרם יהי חכם ודורש במתיבה" (הנגיד, דיואן 227). — [מתיבת־, מתיבות]

מתיבתא* נ' [ארמית, מן יתב ישב] ישיבה, בית־מדרש ללמוד דברי הלכה (יבמות קה:). — [מתיבתאות]

— **ריש־מתיבתא°,** ראש־ישיבה [בראשי־תיבות: ר"מ]

מתיג°, מתויג ת' [מן תג; ראה גם תיג, תייג] שיש עליו תג או תגים: "וצריך להזהר בתקון של אותיות... ואלו הן האותיות המתיגות שבארבע פרשיות אלו" (רמב"ם, תפילין ב ח). כתב מתיג. — [מתיגת, מתיגים, ־גות]

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה

האותיות ע, ש, ז מתויגות

מתיהד ת' [מן יהודי; ראה גם יהד, התיהד] 1°. גר־צדק, זר שקבל עליו את מצות היהדות. 2 [בינוני מן התיהד] עושה את עצמו כיהודי: "ורבים מעמי הארץ מתיהדים" (אסתר ח יז). — [מתיהדת, מתיהדים, ־דות]

מתיון° ז' [מן יון; ראה גם יון, התיון] מתבולל בין היונים, דבק בתרבות היונים: בימי החשמונאים רבו המתיונים בקרב היהודים. — [מתיונת, מתיונים, ־נות]

מְתִיחַ° ת׳ [מן מתח, מָתַח] אֶלַסְטִי, גָּמִישׁ, הַנִּתָּן לְהִתְמַתֵּחַ וּלְהִתְכַּוֵּץ: הַגּוּמִי הוּא מָתִיחַ. תַּחְבֹּשֶׁת מְתִיחָה עַל שְׁרִירֵי הָרֶגֶל. — [מְתִיחָה, מְתִיחִים, מְתִיחוֹת]

מְתִיחָה° נ׳ [מן מתח, מָתַח] 1. מְתוּחַ, רְקוּעַ, פְּרִישַׂת דָּבָר לִצְדָדִים: ״שֶׁלֹּא יְהֵא מָתוּחַ (הַחוּט) יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁהַמְּתִיחָה מְעַכַּבְתּוֹ מֵהִתְחַבֵּר יָפֶה עִם הָאֶרֶג״ (רש״י שבת עה:). ״הִבְדַּלְתָּ בֵּין מַיִם לַמַּיִם בִּמְתִיחַת רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם״ (שיר היחוד ליום ו). ״מִי אָמַר וַתְּהִי אִמְרָתוֹ יוֹם מְתִיחַת שְׁחָקָיו״ (אביתור, מי יסד, על־פי שירמן א 56). מְתִיחַת נִימֵי הַכִּנּוֹר. מְתִיחַת חֶבֶל. מְתִיחַת וִילָאוֹת. מְתִיחַת בַּד עַל מִסְגֶּרֶת. 2° [מן מָתַח 2; קיצור של: מְתִיחַת־עֲצַבִּים] גְּרִימָה לִמְתִיחוּת, שְׁטוּי בְּמִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי הוֹדָעָה מַפְתִּיעָה הָעֲשׂוּיָה לַהֲבִיאוֹ לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת: הַהוֹדָעָה הַטֶּלֶפוֹנִית נִתְגַּלְּתָה לְבַסּוֹף כִּמְתִיחָה שֶׁל לֵיצָנִים. ״מְתִיחוֹת שֶׁמְּמַתְּחִים אֶת פְּלוֹנִי עַד שֶׁתָּקוּט עָלָיו נַפְשׁוֹ״ (יזהר, צקלג 301). — [מְתִיחַת־, מְתִיחוֹת]

— **מְתִיחַת־בִּקֹּרֶת°**, מַתַּן הַעֲרָכָה קַפְּדָנִית וּשְׁלִילִית: מְתִיחַת־בִּקֹּרֶת עַל הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ שֶׁהוֹפִיעַ.

— **מְתִיחַת־קַו°**, 1. הַעֲבָרַת קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימָה (כְּגוֹן רְשִׁימַת נוֹאֲמִים בַּאֲסֵפָה) לְצִיּוּן כִּי הָרְשִׁימָה נִסְגְּרָה. 2 [בהשאלה] סִיּוּם, הֲבָאָה לִידֵי חִסּוּל מֻחְלָט שֶׁל מַצַּב־עִנְיָנִים שֶׁהָיָה: מְתִיחַת־קַו עַל יַחֲסֵי־הָאֵיבָה שֶׁשָּׂרְרוּ בֵּין הַיְרִיבִים.

מְתִיחוּת° נ׳ [מן מָתוּחַ] 1. גְּמִישׁוּת לָאֹרֶךְ, כֹּשֶׁר לְהִמָּתֵחַ, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל חֹמֶר אוֹ מַכְשִׁיר הַנִּתָּן לְהִתְמַתֵּחַ: מְתִיחוּת הַגּוּמִי. מְתִיחוּת הַקְּפִיצִים. 2 [בהשאלה] הִתְעוֹרְרוּת, דְּרִיכוּת שֶׁל הַקֶּשֶׁב וְהָעֲצַבִּים, כּוֹנְנוּת: הַקָּהָל עָקַב בִּמְתִיחוּת אַחֲרֵי הִתְפַּתְּחוּת הַמַּחֲזֶה. 3. הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, תְּסִיסָה שֶׁלִּפְנֵי הִתְפָּרְצוּת, מַצַּב־חֵרוּם: בָּעִיר הֻרְגְּשָׁה מְתִיחוּת שֶׁל עֶרֶב־מִלְחָמָה. הַמְּתִיחוּת פָּגָה מִשֶּׁנִּתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת מַרְגִּיעוֹת. — [מְתִיחוּת־]

— **מְתִיחוּת־עֲצַבִּים°**, עַצְבָּנוּת, הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה.

מְתֻיָּל°, מְתוּיָל ת׳ [מן תַּיֵּל] 1. מֻרְקָע וְעָשׂוּי לְתַיִל, מָשׁוּךְ וּמָתוּחַ לְחוּט: פְּלָדָה מְתֻיֶּלֶת. 2. מְלֻפָּף וְכָרוּךְ בְּתַיִל: קָנֶה מְתֻיָּל בָּאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט. 3. גָּדוּר בְּתַיִל: חוֹמָה גְּבוֹהָה וּמְתֻיֶּלֶת הִקִּיפָה אֶת חֲצַר בֵּית־הַסֹּהַר. — [מְתֻיֶּלֶת, מְתֻיָּלִים, ־לוֹת]

מְתַיְלֵד° ת׳ [מן ילד, הִתְיַלֵּד] 1. עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂי יַלְדוּת, נוֹהֵג כְּיֶלֶד, מִשְׁתַּטֶּה. 2. עוֹשֶׂה אוֹ מַרְאֶה עַצְמוֹ צָעִיר: זָקֵן מְתַיְלֵד. — [־לֶדֶת, מְתַיְלְדִים, ־דוֹת]

מֶתִיל° ז׳ [methyl; מיוונית: methy יין + hyle עץ] כֹּהַל־עֵץ; קְבוּצָה כִּימִית שֶׁנֻּסְחָתָהּ הַיְסוֹדִית (CH_3OH) [ראה להלן:]

— **כֹּהַל מֶתִילִי°**, נוֹזֵל אַרְסִי, צָלוּל, רֵיחָנִי, הַמְיֻצָּר עַל־יְדֵי זִקּוּק יָבֵשׁ שֶׁל עֵץ; מְשַׁמֵּשׁ בַּהֲכָנַת סַמֵּי־רְפוּאָה, בְּתַעֲשִׂיַּת צְבָעִים וְעוֹד. שְׁתִיָּתוֹ בִּשְׁגָגָה גּוֹרֶמֶת לְעִוָּרוֹן.

מְתִים ז״ר [אוגריתית: מת אדם, בעל; אכדית mutu בעל; מצרית: mt אדם] אֲנָשִׁים, בְּנֵי־אָדָם: ״כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף״ (דברים ג ו). ״יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת, וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר״ (דברים לג ו). ״מַיִם נִשְׁקָפָה עִיר וּמְתִים, שְׁאוֹן קִרְיָה״ (מאפו, כז). ״הַרְחֵק הַרְחֵק מֵעִיר וּמִמְּתִים״ (ביאליק, ביום קיץ). — [מְתֵי־, מְתָיו] [רווח הרבה בנסמך בצירופים:]

— **מְתֵי־מִסְפָּר, מְתֵי־מְעַט**, אֲנָשִׁים מְעַטִּים, בְּנֵי־אָדָם לֹא רַבִּים: ״וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם״ (דברים ד כז). ״וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט״ (דברים כו ה). ״וְרָאִיתָ בִּתְנוּעָה זוֹ רַק הִתְעוֹרְרוּת מְתֵי־מִסְפָּר, רֻבָּם מִדַּלַּת־הָעָם״ (אחד העם, מה). ״רַק מְתֵי־מִסְפָּר מִיּוֹשְׁבֵי הָעִיר בָּאִים לִפְרָקִים לְבֵיתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיב). ״אִתָּנוּ מְתֵי מְעַט נוֹאָשִׁים״ (ביאליק, אין זאת). ״נִשְׁאַרְנוּ בּוֹדְדִים וּמְתֵי־מְעָט״ (פיכמן, ה).

— **מְתֵי־סוֹדוֹ**, אַנְשֵׁי־סוֹדוֹ, בְּנֵי־בְרִיתוֹ: ״תִּעֲבוּנִי כָּל־מְתֵי סוֹדִי״ (איוב יט יט). ״בַּעֲדַת מְתֵי־סוֹדָם הַקְּרוֹבִים אֲלֵיהֶם הִתְמַלְּטוּ לִפְעָמִים מִפִּיהֶם מִלִּים״ (יל״ג, פרווה קיד). ״נָטָה הַנָּגִיד וּמְתֵי־סוֹדוֹ לְצַד הַתַּרְכִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קה). ״וְאַחֲרֵי גְּמַר הָאֲסֵפָה קָרָא לִפְנֵי מְתֵי־סוֹדוֹ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לְשֵׁם זֶה״ (ברנר, א 327).

— **מְתֵי־שָׁוְא**, אַנְשֵׁי כָּזָב וָרֶשַׁע: ״לֹא־יָשַׁבְתִּי עִם מְתֵי שָׁוְא״ (תהלים כו ד). ״לֹא יַדְרִיכוּהָ מְתֵי־שָׁוְא, וְאַנְשֵׁי־זָדוֹן לֹא יִרְאוּהָ״ (בן־סירא טו ז).

מתימטיקה, ראה מָתֶמָטִיקָה.

מְתִינָה° נ׳ [מן מָתוּן] מְתִינוּת: ״בָּא לוֹ עֵשָׂו בִּמְתִינָה, אָמַר... יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגֵהוּ״ (בראשית רבה סז). ״עָמַד וְנִתְעַטֵּף בְּאַדַּרְתּוֹ בִּמְתִינָה״ (שנהר, א 315) [רווח יותר: מְתִינוּת] — [מְתִינַת־]

מְתִינוּת* נ׳ [מן מָתוּן] 1°. יִשּׁוּב־הַדַּעַת, חֹסֶר בְּהִילוּת וּפִזּוּזוּת: אַל נָא תְּחַפֵּז, נָדוּן בַּדָּבָר בִּמְתִינוּת. 2*. אִטִּיּוּת, חֹסֶר־מְהִירוּת: ״עַד שֶׁלֹּא חָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיוּ הַמַּזָּלוֹת מְהַלְּכִין דֶּרֶךְ קְצָרָה וּבִמְהִירוּת, מִשֶּׁחָטָא סִבְּבָן דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה וּבִמְתִינוּת״ (בראשית רבה י). 3°. חֹסֶר קִיצוֹנִיּוּת, נְטִיָּה לְהִתְפַּשְּׁרוּת וּלְדֶרֶךְ־בֵּינַיִם: ״לְפִיכָךְ הוּא צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת, כְּכָל דִּבְרֵי חָכְמָה, בִּמְתִינוּת וּבְהַשְׂכֵּל״ (מגדלי מו״ס, קפט). ״וְעָשׂוּ הַכֹּל בְּהַשְׂכֵּל וָדַעַת וּבִזְהִירוּת וּמְתִינוּת הָרְאוּיָה״ (אחד העם, מז). ״עָשְׂתָה מַה שֶּׁעָשְׂתָה בְּנַחַת וּבִמְתִינוּת, בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וּבִמְתִינוּת־לָשׁוֹן״ (בורלא, עקביה 257). מְתִינוּת עֶמְדָּתוֹ שֶׁל הַשָּׂר סִיְּעָה לְחִסּוּל הַמַּשְׁבֵּר. — [מְתִינוּת־]

מְתִיקָה* נ׳ [מן מָתוֹק] 1. דָּבָר מָתוֹק, מַמְתָּק: ״בָּאתָה לָהֶם מְתִיקָה בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן — מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַמְּתִיקָה״ (תוספתא ברכות ה יא). 2. מְתִיקוּת, טַעַם הַמָּתוֹק: ״כְּשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ אֶת מֵי הַמָּרָה לִמְתִיקָה״ (ירושלמי ברכות ט א). — [מְתִיקַת־, ־קוֹת]

— **מִינֵי־מְתִיקָה***, מַאֲכָלוֹת מְתוּקִים, מַמְתַּקִּים: ״הַדְּבַשׁ וְכָל מִינֵי מְתִיקָה מְאִירִין מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם״ (יומא פג:). סֻכָּרִיּוֹת, שׁוֹקוֹלָדָה וְכַדּוֹמֶה הֵם מִינֵי־מְתִיקָה בְּיָמֵינוּ.

מְתִיקוּת° נ׳ [מן מָתוֹק] 1. מֹתֶק, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר מָתוֹק: ״הִתְיַחֵד זֶה הַצֶּמַח... בִּמְתִיקוּת מִבִּלְתִּי הַמְּרִירוּת״ (מורה נבוכים ב יט). ״וּכְמוֹ הִשְׁתַּנּוּת הַבֹּסֶר מֵהַחֲמִיצוּת אֶל הַמְּתִיקוּת״ (דוראן, מגן אבות א). ״אֵיזֶה מַיִם, אֵיזוֹ עֲרֵבוּת יֵשׁ בָּהֶם, אֵיזוֹ מְתִיקוּת וְאֵיזֶה נֹעַם״! (הזז, יעיש ד 75). ״הַמָּתוֹק עוֹמֵד בִּמְתִיקוּתוֹ״ (סדן, ממחוז קעט). מְתִיקוּת הַדְּבַשׁ. 2 [בהשאלה] נְעִימוּת, עֲרֵבוּת: ״וִיהִי גְּמוּלוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַשִּׂמְחָה בִּמְתִיקוּת עֲבוֹדַת ה׳״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). ״וּכְשֶׁפּוֹתְחִים בִּדְבָרִים מְבִיאִים לִידֵי מְתִיקוּת הַנֶּפֶשׁ״ (עגנון, אלו קע). מְתִיקוּת קוֹלָהּ שֶׁל הַזַּמֶּרֶת. — [מְתִיקוּת־]

מַתִּיר^, הִפ׳ בינוני מן נתר.

מִתְיַשֵּׁב°, מתיישב ז׳ [מן ישב, הִתְיַשֵּׁב*] מִי שֶׁעָלָה עַל הַקַּרְקַע לָשֶׁבֶת עָלָיו יְשִׁיבַת־קֶבַע, תּוֹשָׁב קָבוּעַ בְּמֶשֶׁק חַקְלָאִי: מִתְיַשְּׁבֵי עֵמֶק יִזְרְעֶאל. כִּנּוּס הַמִּתְיַשְּׁבִים בַּגָּלִיל. —[מִתְיַשֶּׁבֶת, מִתְיַשְּׁבִים, ־בֵי־, ־בוֹת]

מֻתָּךְ°, מותך ת׳ [מן נתך, הֻתַּךְ] 1. יָצוּק, שֶׁהוּבָא לְמַצָּב שֶׁל נֹזֶל: בַּרְזֶל מֻתָּךְ (בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל °1535 צֶלְסְיוּס בְּקֵרוּב). חֳמָרִים שׁוֹנִים מֻתָּכִים בַּלַּבָּה שֶׁבְּמַעֲמַקֵּי הַר־הַגַּעַשׁ. 2. נִתָּךְ, נִשְׁפָּךְ: ״וְהִנֵּה אוֹר־זֹהַר מַבְהִיק מְאֹד, מֻתָּךְ לְהַפְלִיא בִּמְלֹא חֲלַל בֵּית־הַכְּנֶסֶת״ (בורלא, נשים 160). — [מֻתֶּכֶת, מֻתָּכִים, ־כוֹת]

מַתָּךְ* ז׳ [מן נתך] הַתָּכָה, שְׁפִיכָה: ״בִּנְפוֹל קַו עַל מִשְׁפָּט וְגוֹרָל־אַף עַל נֶעֱזָבִים וּמַתַּךְ־חֵמָה עַל נֶעֱלָמִים״ (מגילת ההודיות, ג 27—28). ״וּמַתָּךְ וּמֻתָּךְ, וְרוֹגֶשֶׁת כָּל שִׁפְעַת הַמָּרוֹם אֶל אַרְצִי״ (שלונסקי, אבני 17). מַתָּךְ שֶׁל בָּרָד. — [מַתַּךְ־, מַתָּכִים, מַתְּכֵי־]

מַתְכּוֹן° ז׳ [מן תֹּכֶן; ראה גם תכן] רֶצֶפְּט, רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל חֳמָרִים לְשֵׁם הַרְכָּבַת דְּבַר־מָה: מַתְכּוֹן שֶׁל רוֹפֵא לְבֵית־מִרְקַחַת לַהֲכָנַת רְפוּאָה לַחוֹלֶה. מַתְכּוֹנִים לְמַאֲכָלִים שׁוֹנִים. — [מַתְכּוֹן־, מַתְכּוֹנִים, מַתְכּוֹנֵי־]

מִתְכַּוֵּן*, מתכוון ת׳ [בינוני מן ב. כון, הִתְכַּוֵּן*]

— בְּמִתְכַּוֵּן° תה״פ בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה, לֹא בְּמִקְרֶה: ״וְהַהוֹלְכִים אַחֲרֶיהָ עֲלוּלִים לַעֲצֹם עֵינֵיהֶם, בְּמִתְכַּוֵּן אוֹ שֶׁלֹּא־בְּמִתְכַּוֵּן, לְבִלְתִּי רְאוֹת אֶת הַמִּכְשׁוֹלִים״ (אחד העם, רכט). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁהִזְכַּרְתִּי אֶת שְׁמוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, סִימָן יָפֶה הוּא״ (עגנון, כלה קצז).

מִתְכַּוְנֵן°, מתכוונן ג׳ [מן כונן, הִתְכַּוְנֵן] שֶׁאֶפְשָׁר לְכַוְנוֹ וּלְהַתְאִימוֹ לְמַצָּבִים שׁוֹנִים: קְנֵה־תּוֹתָח מִתְכַּוְנֵן בְּטַנְק.—[מִתְכַּוְנֶנֶת, מִתְכַּוְנְנִים, ־נְנוֹת]

מתכונת, ראה מַתְכֹּנֶת.

מְתֻכָּן, מתוכן ת׳ [מן תכן, תֻּכַּן] 1. סָפוּר, שָׁקוּל, עָרוּךְ כַּהֲלָכָה: ״הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן״ (מלכים ב יב יב). ״שְׁבִיל מְתֻכָּן וְלֹא מְעֻקָּב״ (יגיי קנה). 2°. מְתֻכְנָן, עָרוּךְ לְפִי תָּכְנִית: ״עַרְמוּמִיּוּת טִבְעִית, מְתֻכֶּנֶת בִּתְכוּנָתָם (שֶׁל בְּנֵי־אָדָם)״ (קלצקין, כתבים 262). ״שִׂיחָה דִּיפְּלוֹמָטִית וּמְתֻכֶּנֶת יָפֶה יָפֶה״ (בר־יוסף, אם 91). ״צוּרָתוֹ שֶׁל בֵּית הָעַלְמִין הָיְתָה בִּלְתִּי־מְתֻכֶּנֶת״ (אבי שאול, תר׳ הר 309). — [מְתֻכֶּנֶת, מְתֻכָּנִים, ־נוֹת]

מִתְכַּלֶּה° ת׳ [מן כלה, הִתְכַּלָּה*] שֶׁהוּא כָּלֶה וְאוֹזֵל אַגַּב הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ: חֶלְקֵי־חִלּוּף מִתְכַּלִּים. — [מִתְכַּלָּה, מִתְכַּלִּים, ־לוֹת]

מְתֻכְנָן°, מתוכנן ת׳ [מן תכנן, תֻּכְנַן] עָרוּךְ וּמְסֻדָּר לְפִי תָּכְנִית מְסֻיֶּמֶת: הִתְיַשְּׁבוּת מְתֻכְנֶנֶת עַל־יְדֵי מֻמְחִים. פְּעֻלָּה מְתֻכְנֶנֶת לִפְרָטֶיהָ. — [מְתֻכְנֶנֶת, מְתֻכְנָנִים, ־נוֹת]

מְתֻכְנָת°, מתוכנת ת׳ [מן תָּכְנִית] עָרוּךְ לְפִי תָּכְנִית קְבוּעָה הַמְחֻלֶּקֶת לִיחִידוֹת מֻגְדָּרוֹת: הוֹרָאָה מְתֻכְנֶתֶת [ראה עוד ערך תִּכְנוּת] — [מְתֻכְנֶתֶת, מְתֻכְנָתִים, ־תוֹת]

מַתְכֹּנֶת, מתכונת נ׳ [מן תכן] 1. שִׁעוּר, מִדָּה, כַּמּוּת: ״וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים... לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ״ (שמות ה ח). ״וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם״ (שמות ל לז). ״וַעֲשִׂירִת הַחֹמֶר הָאֵיפָה אֶל־הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ״ (יחזקאל מה יא). 2°. תַּבְנִית, מִסְגֶּרֶת: הַכֶּרֶךְ הֶחָדָשׁ עָרוּךְ בְּמַתְכֹּנֶת הַכְּרָכִים הַקּוֹדְמִים. 3° [במאתימאטיקה] פְּרוֹפּוֹרְצְיָה, שִׁוְיוֹן בֵּין שְׁנֵי יְחָסִים. — [מַתְכֹּנֶת־, מַתְכֻּנְתּוֹ, מַתְכּוֹנוֹת, מַתְכּוֹנוֹת־]

— בְּמַתְכֻּנְתּוֹ, כְּמַתְכֻּנְתּוֹ°. בְּשִׁעוּר אוֹ בְּמִדָּה הַמְיֻחָדִים לוֹ, בְּדוֹמֶה לוֹ, כִּדְגֻמָתוֹ: ״וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ (שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה) לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ״ (שמות ל לב). ״לְמִי הַיַּיִן חַיִּים? לֶאֱנוֹשׁ, אִם יִשְׁתֶּנּוּ בְּמַתְכֻּנְתּוֹ״ (בן־סירא לא מה). ״וּבַעֲשׂוֹתֵנוּ כְּמַתְכֻּנְתָּם אֶפְשָׁר לָבֹר בְּנָקֵל אֶת הָאֹכֶל מִתּוֹךְ הַפְּסֹלֶת״ (אחד העם, רפח). מְשׁוֹרְרֵי יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד כָּתְבוּ שִׁירִים כְּמַתְכֹּנֶת שִׁירֵי הָעֲרָבִים בְּדוֹרָם.

— הֶעֱמִידוֹ עַל מַתְכֻּנְתּוֹ, עָשָׂה אוֹתוֹ כַּנִּדְרָשׁ וְכָרָצוּי: ״וַיַּעֲמִידוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים עַל־מַתְכֻּנְתּוֹ וַיְאַמְּצֻהוּ״ (דברי־הימים ב כד יג). ״וְכָל דָּבָר שֶׁהַדַּעַת לֹא תַכְחִישֶׁנּוּ, כִּפְשׁוּטוֹ וּמִשְׁפָּטוֹ נְפָרְשֶׁנּוּ, וְנַעֲמִידֶנּוּ עַל מַתְכֻּנְתּוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, הקדמה א׳ לפירוש התורה).

מַתְכֻּנְתִּי°, מתכונתי ת׳ [מן מַתְכֹּנֶת] [במאתימאטיקה] פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִי, הַנִּמְצָא בִּפְרוֹפּוֹרְצְיָה, שֶׁהוּא גָּדֵל אוֹ קָטֵן בְּמַתְכֻּנְתּוֹ שֶׁל הַנָּתוּן הַשֵּׁנִי. — [מַתְכֻּנְתִּית, מַתְכֻּנְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מַתְכֻּנְתִּיּוּת° נ׳ [מן מַתְכֻּנְתִּי] [במאתימאטיקה] פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִיּוּת, תְּכוּנָתָם שֶׁל גְּדָלִים מַתְכֻּנְתִּיִּים. — [־תִּיּוּת־]

מַתֶּכֶת* נ׳ [מן נתך; ראה שם הִתִּיךְ] שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצָה גְּדוֹלָה שֶׁל חֳמָרִים כִּימִיִּים הַמְּצוּיִים בַּטֶּבַע בְּצוּרָה נִפְרֶדֶת אוֹ בְּתַעֲרֹבֶת עִם חֳמָרִים אֲחֵרִים וְהַמִּצְטַיְּנִים בְּבָרָק מְיֻחָד, בְּכֹשֶׁר רְקִיעוּת וְהִתְחַשְּׁלוּת לְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת. הַמַּתָּכוֹת נִתָּכוֹת בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה מְסֻיֶּמֶת, מְשַׁמְּשׁוֹת מוֹלִיכִים טוֹבִים לְחֹם וּלְחַשְׁמַל: הַבַּרְזֶל, הַנְּחֹשֶׁת, הַבְּדִיל וְכוּ׳ הֵם מַתָּכוֹת. ״קַרְדֻּמּוֹת שֶׁל מַתָּכוֹת״ (שביעית ה ד). ״כְּשֵׁם שֶׁשִּׁפּוּד שֶׁל עֵץ אֵינוֹ נִשְׂרָף, כָּךְ שִׁפּוּד שֶׁל מַתֶּכֶת אֵינוֹ מְרַתֵּחַ״ (תוספתא פסחים ה ח). ״מִינֵי מַתָּכוֹת הַקָּשִׁים כְּגוֹן נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל״ (רמב״ם, שבת יח ה). — [מַתֶּכֶת־, מַתַּכְתּוֹ; מַתָּכוֹת, מַתְּכוֹת־]

— מַתָּכוֹת אֲצִילוֹת (יְקָרוֹת)°, כִּנּוּי לַמַּתָּכוֹת הַיְקָרוֹת שֶׁאֵינָן מִתְרַכְּבוֹת עִם הַחַמְצָן (אֵינָן מַחְלִידוֹת) כְּשֶׁהֵן מִתְחַמְּמוֹת בָּאֲוִיר הַלַּח, כְּגוֹן: זָהָב, כֶּסֶף, פְּלָטִינָה.

— מַתָּכוֹת כְּבֵדוֹת°, כִּנּוּי לַמַּתָּכוֹת בַּרְזֶל, נְחֹשֶׁת, כֶּסֶף וְעוֹד, שֶׁמִּשְׁקָלָן הַסְּגֻלִּי הוּא גָּדוֹל יַחֲסִית [לעומת:]

— מַתָּכוֹת קַלּוֹת°, מַתָּכוֹת שֶׁמִּשְׁקָלָן הַסְּגֻלִּי קָטָן יַחֲסִית, כְּגוֹן אֲלוּמִינְיוּם, מַגְנְיוֹן.

— אַל־מַתֶּכֶת°, כִּנּוּי לִיסוֹד כִּימִי שֶׁאֵין לוֹ סְגֻלּוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת, כְּגוֹן: חַמְצָן, פַּחְמָן, גָּפְרִית.

מַתַּכְתִּי° ת׳ [מן מַתֶּכֶת] שֶׁהוּא שֶׁל מַתֶּכֶת, הַדּוֹמֶה לְמַתֶּכֶת: ״חַזָּנוּ... מִתְכּוֹנֵן בְּקוֹלוֹ הַמֻּפְלָא, הַמַּתַּכְתִּי, שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ בְּכָל הָעוֹלָם״ (שופמן, ב 336). ״נְטָפִים מְצַלְצְלִים, מַתַּכְתִּיִּים, מְפַעֲמוֹן גְּרוֹנוֹ״ (גלעד, מראות, המון הבקר). בָּרָק מַתַּכְתִּי. יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי. — [מַתַּכְתִּית, מַתַּכְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מַתְּלָאָה נ׳ [= מַה תְּלָאָה] תְּלָאָה, צָרָה, שֹׁד וָשֶׁבֶר: ״הִנֵּה מַתְּלָאָה״! (מלאכי א יג). ״יְמֵי תִּקְוָה וְיֵאוּשׁ, יְמֵי מַתְּלָאָה וּבְעָתָה״ (ברגר, א 244). ״אֵיכָה אֵדַע כָּל הַמַּתְּלָאָה הַזֹּאת?״ (שטיינמן, צרור 102).

מַתְלֶה° ז׳ [מן תלה] 1. לוּלָאָה בְּשׁוּלֵי בֶּגֶד הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִתְלִיַּת הַבֶּגֶד עַל מַסְמֵר אוֹ עַל קוֹלָב: מַתְלֵה בַּמְּעִיל. מַתְלֵהוּ נִקְרַע. 2. הֶתְקֵן לִתְלוֹת עָלָיו מַשֶּׁהוּ: מַתְלֵה־פְּצָצוֹת בָּאֲוִירוֹן. — [מַתְלֵה־, מַתְלִים, מַתְלֵי־]

מֻתְלֶה⁺, **מותלה** ת׳ [מן תלה, תֻּלָּה] מוּרָם, נִשָּׂא: ״שְׁמוֹת עַם רָאשָׁם לֹא מֻתְלֶה״ (יניי, תב). ״יָדָיו מֻתְלוֹת לִצְדָדִים״ (יזהר, צקלג 986). — [מֻתְלָה, מֻתְלִים, מֻתְלוֹת]

מַתְלוּל° ז׳ [מן תָּלוּל] [בטופוגראפיה] מִדְרוֹן תָּלוּל בַּנּוֹף בְּגֹבַהּ שֶׁל כַּמָּה עֲשָׂרוֹת מְטָרִים (Escarpment): מַתְלוּלִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן. — [מַתְלוּל־, מַתְלוּלִים, ־לֵי־]

מִתְלוֹנֵן° ז׳ [מן לנן; ב. לון, הִתְלוֹנֵן] מִתְאוֹנֵן, בָּא בִּטְעָנוֹת וּבִתְלֻנּוֹת: ״הֲבוּז לַמִּתְלוֹנְנִים!״ (ביאליק, ברכת עם). — [מִתְלוֹנֶנֶת, ־נְנִים, ־נְנוֹת]

מִתְלָל°, **מיתלל** ז׳ [מן תָּלוּל] 1. מִדְרוֹן תָּלוּל. 2 [בצבא] מִדְרוֹן תָּלוּל בְּיוֹתֵר, כְּעֵין צוּק מְאֻנָּךְ, חָצוּב אוֹ חָפוּר מִסָּבִיב לִמְצוּדָה לְצָרְכֵי הֲגַנָּה מִפְּנֵי הַתְקָפָה. — [מִתְלַל־, מִתְלָלִים, מִתְלְלֵי־]

מְתֻלָּל°, **מתולל** ת׳ [מן א. תלל, תֻּלַּל] 1. מוּרָם, מֻגְבָּה, שֶׁנֶּעֱרַם לְתֵל: ״וְקֹפֵץ וְדִלֵּג בֵּין מִשְׁעוֹלֵי־מִשְׁעוֹלִים... עֲקֻלִּים וּמְעֻקָּלִים... תְּלוּלִים וּמְתֻלָּלִים״ (עגנון, תמול 283). ״סוֹלְלָה שֶׁל אֲדָמָה מְתֻלֶּלֶת״ (קובנר, פנים 239). ״עַל גְּדוֹת הַיַּרְדֵּן הַמְּתֻלָּל״ (בן־אמיתי, אספי 18). 2 [בחקלאות] שֶׁנֶּעֶרְמוּ עָלָיו עָפָר, שֶׁכֻּסָּה בְּתֵל־עָפָר: יְחוּרִים רַכִּים מְתֻלָּלִים לְהֲגַנָּה מִפְּנֵי הַקָּרָה. — [מְתֻלֶּלֶת, מְתֻלָּלִים, ־לוֹת]

מְתֻלָּם°, **מתולם** ת׳ [מן תֻּלַּם; וראה תלם, תִּלֵּם] 1. עָשׂוּי תְּלָמִים־תְּלָמִים: ״נִיר... מְתֻלָּם תַּלְמֵי־דוּגְרָה״ (ליסיצקי, במעלות 104). ״הָעַיִן גּוֹמַעַת אֶת דְּמֵי הַמֶּרְחָב הַמְּתֻלָּם״ (ברתיני, השביל 109). חֶלְקַת שָׂדֶה מְתֻלֶּמֶת. 2 [בהשאלה] דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לִתְלָמִים, עָשׂוּי גַּלִּים, מְסֻלָּל, מְקֻמָּט: ״וְעוֹבֵר תַּיִשׁ סָב וּזְקָנוֹ הַמְּתֻלָּם עוֹד יוֹרֵד פַּלְגֵי־מַיִם״ (אלתרמן, התיבה 13). ״מִדְבָּר... מְחַסְפֵּס כְּלְשֶׁהוּ... מְתֻלָּם פַּסִּים יְרֻקִּים־כֵּהִים בְּשׁוּלָיו״ (קובנר, פנים 8). ״פְּנֵי אָבִיהָ הַשְּׁזוּפִים וּמְתֻלָּמִים מֵעֲמַל שָׁנִים״ (סביב, כצרעה 41). — [מְתֻלֶּמֶת, מְתֻלָּמִים, מְתֻלָּמוֹת]

מַתְלֵם° ז׳ [מן תִּלֵּם] מַכְשִׁיר חַקְלָאִי כְּעֵין מַחֲרֵשָׁה, נִגְרָר עַל־יְדֵי בְּהֵמָה אוֹ טְרַקְטוֹר, מְשַׁמֵּשׁ לִפְתִיחַת תְּלָמִים בַּשָּׂדֶה. — [מַתְלֵם־, מַתְלְמִים, מַתְלְמֵי־]

מִתְלַמֵּד⁺ ז׳ [מן למד, הִתְלַמֵּד*] אַבְטוֹדִידַקְט, לוֹמֵד מֵעַצְמוֹ, אָדָם הַלּוֹמֵד מִתּוֹךְ סִפְרֵי־עֵזֶר בְּלֹא עֶזְרַת מוֹרֶה: סֵפֶר־לִמּוּד לְבָתֵּי־סֵפֶר וּלְמִתְלַמְּדִים. — [מִתְלַמֶּדֶת, מִתְלַמְּדִים, ־דוֹת]

א. **מְתֻלָּע**⁺, **מתולע** ת׳ [מן תֻּלַּע; ראה גם א. תלע, תִּלַּע] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹלָעִים, מְכֻרְסָם עַל־יְדֵי תּוֹלָעִים: ״הַמּוֹכֵר... תְּאֵנִים מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר מְתֻלָּעוֹת לְמֵאָה״ (בבא בתרא ו ב). ״וְאוּלָם עֵת גּוֹעֵךְ מְתֻלָּע וְכָלֵךְ אֲכוּלָה מְשָׁרָצִים וְטַפִּילִים״ (שמעוני, הגיבור 44). פְּרִי מְתֻלָּע. יְרָקוֹת מְתֻלָּעִים. — [מְתֻלַּעַת, מְתֻלָּעִים, ־עוֹת]

ב. **מְתֻלָּע**, **מתולע** ת׳ [מן תוֹלָע, תּוֹלַעַת שָׁנִי; ראה גם ב. תלע, תִּלַּע] אָדֹם כַּתּוֹלָע: ״מָגֵן גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם, אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים״ (נחום ב ד). ״עֲוֹנִי מְתֻלָּע בְּאֹדֶם צִבְעוֹן״ (סידור רס״ג, שכב). ״וַעֲדַת רְמָּים בְּדָמִים מְתֻלַּעַת״ (הנגיד, דיואן 37). ״תֵּבָה דְּמוּת קֻבָּה מְתֻלַּעַת״ (יהודה הלוי, ו 335). ״בִּסְפִינָה הַמְּתֻלָּע וּבְנֵס תַּרְנָהּ הַכַּרְתִּיָּה״ (ביאליק, תר׳ טל קיס). — [מְתֻלָּעָה, מְתֻלָּעִים, ־עוֹת]

מְתַלְּעָה נ׳ [צורת־משנה מן מַלְתָּעָה] מַלְתָּעָה, שֵׁן טוֹחֶנֶת בְּפִי חַיּוֹת־טֶרֶף: ״שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְּעוֹת לָבִיא לוֹ״ (יואל א ו). ״לֹא חוֹנַנְתִּי בִּמְתַלְּעוֹת וּבְצִפָּרְנַיִם״ (ביאליק, על ספ). — [מְתַלְּעַת־, מְתַלְּעוֹת]

מִתְלָעָה° **מיתלעה** נ׳ [מן א. תלע; ראה שם הִתְלִיעַ] מָקוֹם שֶׁשּׁוֹרִים בְּמַיִם גַּרְגְּרֵי שְׂעוֹרָה (״לֶתֶת״) עַד שֶׁיַּתְלִיעוּ (יוֹצִיאוּ שָׁרְשׁוֹנִים דַּקִּים) לְשֵׁם עִבּוּדָם בְּתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת, וּבְיִחוּד בְּתַעֲשִׂיַּת בִּירָה (שֵׁכָר). — [מִתְלַעַת־, מִתְלָעוֹת, ־לְעוֹת־]

מְתֻלְתָּל°, **מתולתל** ת׳ [מן א. תִּלְתֵּל; ראה תלתל, תִּלְתֵּל] עָשׂוּי תַּלְתַּלִּים, עָרוּךְ בְּצוּרַת גַּלִּים: שְׂעָרוֹת מְתֻלְתָּלוֹת. וִילוֹן מְתֻלְתָּל. — [מְתֻלְתֶּלֶת, מְתֻלְתָּלִים, ־לוֹת]

א. **מְתֹם**, **מתום** ז׳ [מן תמם; תָּמִים] מָקוֹם שָׁלֵם בַּגּוּף, מָקוֹם בָּרִיא שֶׁאֵין בּוֹ פֶּצַע אוֹ מוּם: ״מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם, פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה״ (ישעיה א ו). — [מְתֹם־, מְתָמוֹ]

— אֵין בּוֹ מְתֹם [על־פי הנ״ל], אֵין בּוֹ אַף אֵיבָר אֶחָד בָּרִיא וְשָׁלֵם, כֻּלּוֹ מֻכֶּה וּפָצוּעַ, הוּא חוֹלֶה וְחָלוּשׁ.

ב. **מְתֹם** ז״ר [צורת־משנה של מְתִים] מְתִים, אֲנָשִׁים: ״וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה״ (שופטים כ מח).

מַתְמָהּ°, **מותמה** ת׳ [מן תמה, הִתְמַהּ] מַפְלִיא, הַמְעוֹרֵר תְּמִיהָה: ״הַבְּרִיּוֹת תּוֹפְסִים אֶת הַפָּשׁוּט וְאֶת הַמַּמָּשׁ, וְלֹא אֶת הָרַעְיוֹנוֹת הַמַּתְמִיהִים וְהַמּוּזָרִים״ (וילסבסקי, תר׳ במערכה 57). — [מַתְמַהַת, מַתְמָהִים, ־הוֹת]

מִתְמַחֶה° ז׳ [מן ד. מחה, הִתְמַחָה] סְטַז׳ֶ׳ר, מִי שֶׁסִּיֵּם חֹק לִמּוּדָיו בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם וְהוּא מַשְׁלִים אֶת הַשְׂכָּלָתוֹ הַתֵּאוֹרֶטִית בְּקִנְיַת נִסָּיוֹן מַעֲשִׂי בַּמִּקְצוֹעַ, בְּהֶתְאֵם לִדְרִישַׁת הַחֹק: מִתְמַחֶה אֵצֶל עוֹרֵךְ־דִּין. — [מִתְמַחָה, מִתְמַחִים, מִתְמַחוֹת]

מָתֶמָטִיקָה°, **מאתימאטיקה** נ׳ [מיוונית: mathematike מלומד; mathema לימוד, מדע] מַעֲרֶכֶת הַמַּדָּעִים הָעוֹסְקִים בְּמִסְפָּרִים, בִּגְדָלִים וּבְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת בַּמֶּרְחָב (אֲרִיתְמֶטִיקָה, אַלְגֶּבְּרָה, הַנְדָּסָה, טְרִיגוֹנוֹמֶטְרִיָּה וְכוּ׳): מָתֶמָטִיקָה שִׁמּוּשִׁית. מָתֶמָטִיקָה עִיּוּנִית (טְהוֹרָה). מָתֶמָטִיקָה גְּבוֹהָה.

— **מָתֶמָטִיקַאי**° ז׳ מֻמְחֶה בְּמָתֶמָטִיקָה, מֻסְמָךְ לְמָתֶמָטִיקָה: גָּאוּס הָיָה מִגְּדוֹלֵי הַמָּתֶמָטִיקָאִים בְּדוֹרוֹ.

– מתמטי ◊ ת׳ השייך למתמטיקה: המכון המתמטי. בעיה מתמטית. חברה מתמטית.

– דיוק מתמטי °, דיוק גמור, דייקנות מחלטת: המשימה בוצעה בדיוק מתמטי.

מתמיד ^ תו״ז [מן א. תמד, התמיד ^] 1 °, שקדן, העוסק בחריצות ובלי הפסק בלמודיו או בעבודתו: תלמיד חרוץ ומתמיד. 2 °, כנוי לתלמיד־ישיבה העושה ימים כלילות בלמוד התורה: ״גם מתמיד גם עלוי, שני שלבים עליונים בסלם־התורה הרם, הגבוה״ (ביאליק, המתמיד). ״שלשה בחורים יש לי יש, אחד עלוי ואחד מתמיד״ (עגנון, כלה ריד). 3 ^ תמידי, שאינו פוסק: פעלה מתמדת. עליה מתמדת של החם. – [מתמיד־, ־דים; מתמידה או מתמדת, מתמידות]

– ועדה מתמדת °, ועדה הנבחרת בועידות ובכנוסים לשם ברור הענינים העקריים העומדים על סדר־היום ולנסוח ההחלטות שתציענה למליאה להצבעה סופית.

מתמיה * ת׳ [מן תמה, התמיה] 1, תמה, משתומם, מתפלא: ״והיו אמות־העולם רואין אותן ומתמיהין עליהם״ (בראשית רבה צח). ״זקפו את חטמיהם ברבם והסתכלו מתמיהים״ (יהודה שטינברג, קז). 2 *, מפליא, מוזר, מעורר תמהון: ״עקיבא, לעולם אתה מתמיה, שאתה מצחק ואנו בוכים״ (ספרי עקב פא). ״והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין (מנחות מ). ״מן המתמיהים אתה בעיני״ (טביב, כעשב 214). ״אין למדים מן המתמיהים״ (אביגרי, יד 137). דברים מוזרים ומתמיהים. – [מתמיהה, מתמיהים, ־הות]

מתמך °, **מיתמך** ז׳ [מן תמך] תומכה, סמוכה, מבנה כעין עמוד לתמך ולחזק בו קיר נוטה וכדומה: מערכת מתמכים לבית הישן. – [מתמך־, מתמכים, מתמכי־]

מתמם ^, **מיתמם** ת׳ [מן תמם, התמם] 1 °, עושה עצמו תם, מעמיד פני צדיק תמים: ״ערום מתמם שמזמות בלבו״ (ברלא, גשים 77). 2 ^, נוהג בתם וישר: ״התם ומתמם עם תמימים״ (וכל מאמינים; ינאי, שלח). – [מתממת, מתממים, ־מות]

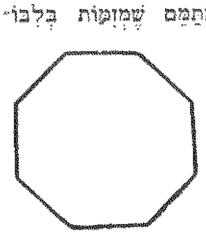

מתומן משוכלל

מתמן °, **מתומן** ז׳ [מארמית: תמני שמונה] מצלע בעל שמונה צלעות – ראה ב. משמן. – [מתמן־, ־מנים, מתמני־]

מתמר °, **מתומר** ת׳ [מן תמר, תמיר; ראה גם תמר] זקוף וישר: ״תהא קומתו מתמרת ביותר״ (טברסקי, אקוסטה ב 67). ״מתמר הגוף, הצואר שחום״ (ש׳ שלום, שירים קיג). ״שוב אפשר היה לראות גופה המתמר״ (בר־יוסף, אם 66). – [מתמרת, מתמרים, ־רות]

מתמרק °, **מתומרק** ת׳ [מן תמרוק] עשוי בתמרוקים, שנתנו עליו תמרוקים שונים: ״תסרקתו המתמרקה חלקה״ (ליטיצקי, תולדות 165). – [מתמרקת, מתמרקים, מתמרקות]

מתמרר °, **מתומרר** ת׳ [מן ב. תמרור] שהצבו בו תמרורים להכונת התנועה: הכבישים בערים הגדולות רבם מתמררים. – [מתמררת, מתמררים, ־רות]

מתן, מותן ז׳ [אכדית: maťnu ניד; ארמית: מתניא; ערבית: מתן מותן] הצד הימני והשמאלי בגוף האדם – בין צלעות החזה ובין עצם הירך: כל צד בדפן האחורי של אזור־הבטן בגוף: ״מתניכם חגרים, נעליכם ברגליכם״ (שמות יב יא). ״ועשה להם מכנסי בד... ממתנים ועד־ירכים יהיו״ (שמות כח מב). ״ועליו חגור חרב מצמדת על־מתניו בתערה״ (שמואל ב כ ח). ״חזק מתנים, אמץ כח מאד״ (נחום ב ב) ״רצץ מתניו שעודנו נער... ובקע מתניו כשהוא קטן״ (בן־סירא ל יב–יג). ״יד ימין על המתן שים!״ (פקודה בהתעמלות). – [מתן־, מתנו; מתנים, מתני־]

– זרזיר־מתנים, (משלי ל לא) – ראה ערך ב. זרזיר.

– מי־מתנים (יחזקאל מז ד), מים המגיעים עד מתניו של העומד בתוכם.

– שברון־מתנים, 1 °, כאבים באזור המתנים מרב מאמץ: ״לעת ערב אל הסף הזה שוב תשוב בשברון מתניה וברגליה הבצקות״ (ביאליק, אלמנות). 2 [בהשאלה] רפיון־כח, חלשה: ״בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם״ (יחזקאל כא יא).

– כחו במתניו [בהשאלה] הוא גבור וחזק, כחו רב לעשות הרבה: ״הנה־נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו״ [איוב מ טז].

– אזר מתניו [בהשאלה] התמלא אמץ, התחזק והתגבר: ״ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם... אל־תחת מפניהם״ (ירמיה א יז).

– חגר בעז מתניו [במליצה] התחזק, נמלא כח ומרץ: ״חגרה בעוז מתניה, ותאמץ זרועתיה״ (משלי לא יז).

– חגר מתניו כנגד פלוני *, השתדל והתאמץ למען פלוני: ״כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתניו כנגדה?... וזקנך לא היו לו בנים, וחגר מתניו כנגד שרה!״ (בראשית רבה עא).

– שנס מתניו [בהשאלה] הזדרז והתחזק, התחיל בדבר במרץ: ״וישנס (אליהו) מתניו וירץ לפני אחאב עד־באכה יזרעאלה״ (מלכים א יח מו).

– מלאו מתניו חלחלה (ישעיה כא ג), נדהם והתחלחל.

– שם מועקה במתניו (תהלים סו יא), הביא עליו צרה ושבר, הצר את צעדיו.

– קטנו עבה ממתניו של פלוני [על־פי מלכים א יב י], הוא עולה בכחו וביכלתו פי כמה על פלוני.

מתן [ארמית: מתן; ראה גם מתון, מתינות, מתון]

~ פע׳ **מתן** ° פ״י 1, האט, גרם שתפחת המהירות: ״מתן הליכתו ושאל בקול של חשיבות״ (ד׳ שחם, יום 123). ״פתח אשבן והיה כממתן בשורתו״ (שמיר, מלך 10). הממשלה מתנה את עליתה המפרזת של רמת־החיים על־ידי הגבלות כלכליות שונות. 2, הביא לידי מתינות, רסן את ההתלהבות או הקיצוניות: ״נסה

אֶפְרַיִם לְמַתָּנָה וְהָיָה אוֹמֵר לָהּ: תְּעַזְּבִי אוֹתוֹ״ (טביב, דרך 160). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִצְלִיחַ לְמַתֵּן אֶת הַנֶּאֱסָפִים שֶׁהִתְרַגְּשׁוּ בְּיוֹתֵר. — [לְמַתֵּן אֶת־, מְמַתֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻתַּן °, נַעֲשָׂה בִּמְתִינוּת, הוּאַט, הֻקְטְנָה מְהִירוּתוֹ: ״אִם נִבְטָאֵנוּ כָּרָאוּי וּבִמְהִירוּת מְמֻתֶּנֶת״ (י׳ אפשטיין, הגיוני לשון). הֲלִיכָה מְמֻתֶּנֶת. [וראה ערך מְמֻתָּן] — [מֻמְתָּן, יְמֻתַּן]

~ הת׳ הִתְמַתֵּן ^, 1 °, נַעֲשָׂה מָתוּן, פָּחֲתָה קִיצוֹנִיּוּתוֹ: ״אִיעָצְךָ לְהַבָּא... שֶׁתִּתְמַתֵּן קְצָת בִּסְעָרָתְךָ וְתֵרֵד יוֹתֵר אֶל הָאֲדָמָה הַפְּשׁוּטָה״ (בן־אב״י, שחר 319). ״כְּכָל שֶׁנִּתְמַתֵּן דָּוִידוֹב, כֵּן נִתְרַגֵּשׁ אוֹסְטִין״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 163). הַדֵּעוֹת נִתְמַתְּנוּ לְאַחַר בֵּרוּר הַנּוֹשֵׂא. 2 ^, הִשְׁתַּהָה, הִתְמַהְמַהּ: ״כֻּלָּם יָשׁוּו בִּנְתִינָה בְּלִי עוֹד לְהִתְמַהְמֵהַּ״ (קליר, סידור 647). ״הַזְּמַן מִתְמַתֵּן וְאֵינוֹ זָז״ (עגנון, תמול 141). — [לְהִתְמַתֵּן, מִתְמַתֵּן, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִמְתִּין * פ״ע 1, חִכָּה: ״הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ״ (ברכות לב:). ״הַמְתֵּן עַד שֶׁאָבוֹא אֶצְלְךָ״ (שבת קכז:). ״זוֹ שֶׁבְּרָה לְאַחַר שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁהִמְתִּינָה לִי?״ (ויקרא רבה כא). 2, שָׁהָה, הִתְמַהְמַהּ: ״אֵין הַשִּׂמְחָה מַמְתֶּנֶת לָאָדָם״ (תנחומא שמיני ב). 3, הָיָה מָתוּן, לֹא הָיָה בָּהוּל: ״שֶׁכָּל הַמַּמְתִּין בַּדִּין מְיֻשָּׁב בַּדִּין״ (אבות דרבי נתן א ד). — [לְהַמְתִּין לְ־, מַמְתִּין, יַ־, הַמְתֵּן!]

מַתָּן ז׳ [מן נתן] 1, נְתִינָה: ״תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים״ (במדבר יח יא). ״מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא״ (אבות ב טז). מַתַּן צְדָקָה לָעֲנִיִּים. 2, מַתָּנָה, וְכֵן הַמַּתָּנוֹת אוֹ הַכֶּסֶף שֶׁנּוֹתֵן הֶחָתָן לְהוֹרֵי הַכַּלָּה אוֹ לְאָחִיהָ: ״הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן״ (בראשית לד יב). ״מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה אָף״ (משלי כא יד). ״אַל תִּמְנַע מַתָּן מִמִּסְכֵּנֶךָ״ (בן־סירא ד ד). ״לֹא בְּמֹהַר וְלֹא בְּמַתָּן, כִּי בְּאַהֲבָה בָּךְ אֶתְחַתָּן״ (ביאליק, בין נהר). — [מַתַּן־, מַתָּנִים, מַתְּנֵי־]

— מַתָּן בַּסֵּתֶר [על־פי משלי כא יד: מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה־אָף] 1, נְתִינַת כֶּסֶף לִצְדָקָה בַּחֲשַׁאי בְּלֹא פִּרְסוּם שֵׁם הַתּוֹרֵם. 2 ° [בהשאלה] נְתִינַת שֹׁחַד: ״הִנֵּה עוֹד הִרְבּוּ לָתֵת מַתָּן בַּסֵּתֶר לִמְשָׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ״ (עגנון, אלו סב).

— מַתַּן־תּוֹרָה * (ברכות נח.), מַעֲמַד הַר סִינַי, שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל.

— זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ * (קידוש לשבועות), כִּנּוּי לְחַג הַשָּׁבוּעוֹת, הַמּוּחָג בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן, הַיּוֹם שֶׁבּוֹ נִתְּנָה, לְפִי הַמָּסֹרֶת, הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי.

— אִישׁ־מַתָּן, כִּנּוּי לְאָדָם נְדִיב־לֵב: ״רַבִּים יְחַלּוּ פְנֵי־נָדִיב, וְכָל־הָרֵעַ לְאִישׁ מַתָּן״ (משלי יט ו).

— מַשָּׂא־וּמַתָּן *, ראה ערך מַשָּׂא.

מֶתֶן ° ז׳ [מן מתן] נְגִינָה, טַעַם בַּהֲבָרָה מְסֻיֶּמֶת בְּמִלָּה. — [מֶתֶן־, מְתָנִים, מִתְנֵי־]

מִתְנַגֵּד ^ תו״ז [מן א.נגד, הִתְנַגֵּד] 1 ^, שֶׁהוּא בְּנִגּוּד אֶל־, שֶׁהוּא הַהֵפֶךְ שֶׁל אַחֵר: ״כָּל שְׁנֵי מִשְׁפָּטִים... שֶׁהָאֶחָד מְחַיֵּב וְהָאֶחָד שׁוֹלֵל, הִנֵּה נִקְרָא אֵלּוּ שְׁנֵי מִשְׁפָּטִים מִתְנַגְּדִים״ (מלות ההגיון ד). 2 °, שֶׁאֵינוֹ מַסְכִּים לְדֵעָה מְסֻיֶּמֶת אוֹ לִתְנוּעָה וְכַדּוֹמֶה: הַתּוֹמְכִים בַּהַצָּעָה רַבּוּ מִן הַמִּתְנַגְּדִים. פְּלוֹנִי הוּא מִמִּתְנַגְּדֵי הַתָּכְנִית. 3 °, כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל לִיהוּדִים הַשּׁוֹלְלִים אֶת תְּנוּעַת הַחֲסִידוּת מִיסוֹדוֹ שֶׁל הַ״בַּעַל־שֵׁם־טוֹב״ וְאֶת שִׁיטוֹתֵיהֶם שֶׁל הַ״חֲסִידִים״ בְּמִנְהָגִים וּבְאָרְחוֹת־הַחַיִּים: ״שֶׁרֹב הַדַּרְשָׁנִים לִיטָאִים הֵם וְכָל לִיטָאִי בְּחֶזְקַת מִתְנַגֵּד הוּא״ (עגנון, אורח 133). ״חֲסִידִים״ וּ״מִתְנַגְּדִים״. — [מִתְנַגֶּדֶת, מִתְנַגְּדִים, מִתְנַגְּדוֹת]

מִתְנַגְּדוּת ° נ׳ [מן מִתְנַגֵּד 3] תְּנוּעַת הַ״מִּתְנַגְּדִים״ בְּיִשְׂרָאֵל: ״כֵּן מְרַחֵף עוֹלָמוֹ הַיְּהוּדִי בֵּין חֲסִידוּת וּמִתְנַגְּדוּת״ (קריב, עטרה 43). הַמִּתְנַגְּדוּת הַלִּיטָאִית לְעֻמַּת הַחֲסִידוּת הַפּוֹלָנִית. — [מִתְנַגְּדוּת־]

מִתְנַגְּדִי ° ת׳ [מן מִתְנַגֵּד 3] שֶׁל מִתְנַגֵּד, שֶׁל תְּנוּעַת הַמִּתְנַגְּדִים: ״לֹא נִמְצָא אֶצְלוֹ אֶת לִיטָא הַמִּתְנַגְּדִית שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה תּוֹרָה וְיִרְאַת־שָׁמַיִם״ (קריב, עטרה 42). ״פִּכְּחוּתוֹ ׳הַמִּתְנַגְּדִית׳... הִתְסִיסָה אוֹתוֹ״ (זכאי, קצרות 397). — [מִתְנַגְּדִית, מִתְנַגְּדִיִּים, ־דִיּוֹת]

מַתְנֵד ° ז׳ [מן תְּנוּדָה] [באלקטרוניקה] הַתֶּקֶן הַגּוֹרֵם לִתְנוּדוֹת מְהִירוֹת בְּגַלֵּי־הָרַדְיוֹ (Oscillator). — [מַתְנֵד־, מַתְנְדִים, מַתְנְדֵי־]

מִתְנַדֵּב ז׳ [מן נדב, הִתְנַדֵּב] 1, מִי שֶׁעוֹשֶׂה דְּבַר־מָה מֵרְצוֹנוֹ הַטּוֹב, נֶחֱלָץ לְטוֹבַת מַשֶּׁהוּ: ״לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם״ (שופטים ה ט). ״וַיְבָרְכוּ הָעָם לְכֹל הָאֲנָשִׁים הַמִּתְנַדְּבִים לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלָיִם״ (נחמיה יא ב). עִם פְּרֹץ הַמִּלְחָמָה גָּבַר זֶרֶם הַמִּתְנַדְּבִים לָאָרֶץ. 2 °, מִי שֶׁהִתְגַּיֵּס מֵרְצוֹנוֹ לַעֲבוֹדַת הַצָּבָא, אַף אִם הוּא פָּטוּר מִכָּךְ לְפִי הַחֹק: פְּלוֹנִי הָיָה מִן הַמִּתְנַדְּבִים בְּמִלְחֶמֶת הַשִּׁחְרוּר. — [מִתְנַדֶּבֶת, מִתְנַדְּבִים, ־בֵי־, ־בוֹת]

מַתָּנָה נ׳ [מן נתן; ראה גם מַתָּן] 1, מִנְחָה, תְּשׁוּרָה, דָּבָר שֶׁאָדָם נוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ לְלֹא תַּשְׁלוּם לְאוֹת חִבָּה אוֹ הוֹקָרָה אוֹ לְזֵכֶר מְאֹרָע וְכַדּוֹמֶה: ״וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים... נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת״ (בראשית כה ו). ״וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיֹנִים״ (אסתר ט כב) ״בְּנִי בְעָשְׁרְךָ הִתְהַלֵּךְ בַּעֲנָוָה—וְתֶאֱהַב מִנּוֹתֵן מַתָּנוֹת״ (בן־סירא ג טז). ״שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל... אֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה וְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהָעוֹלָם הַבָּא״ (ברכות ה.). ״הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ״ (שבת י:). 2 [בדיני קרבנות] קָרְבָּן שֶׁהָיָה אָדָם נוֹדֵר לִכְבוֹד הַחַגִּים בְּתוֹרַת הִתְנַדְּבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ חוֹבָה: ״לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם״ (שמות כח לח). ״מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת ה׳״ (במדבר יח כט). 3 *, זְרִיקַת דָּם עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: ״שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים... דָּמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת״ (זבחים ה ג). — [מַתְּנַת־, מַתָּנוֹת, מַתְּנוֹת־]

— מַתְּנַת־יָד, 1, מַתָּנָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן לְפִי הֶשֵּׂג־יָדוֹ: ״וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי ה׳ רֵיקָם, אִישׁ כְּמַתְּנַת־יָדוֹ״ (דברים טז טז—יז). ״תְּנוּ אַף אַתֶּם אִישׁ כְּפִי רְצוֹנוֹ וּכְפִי מַתְּנַת יָדוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה כה). 2 ° [בלשון־בדיחה] ״מָנָה״, סְטִירָה בַּיָּד: ״לֹא אֲלֵיכֶם, הַגְּבָרִים, מַתְּנַת־יָד זוֹ שֶׁקִּבֵּל סַנְדְּרִיל אֶתְמוֹל בַּבֹּקֶר מִיַּד זוּגָתוֹ״ (מגדלי מו״ס, סו).

— מַתְּנוֹת־דְּרָשָׁה ^, כִּנּוּי לַמַּתָּנוֹת שֶׁהֶחָתָן מְקַבֵּל מִקְּרוֹבָיו וּמִידִידָיו (עַל־שׁוּם הַנֹּהַג שֶׁהָיָה רוֹוֵחַ בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחָתָן הָיָה דּוֹרֵשׁ דְּרָשָׁה תּוֹרָנִית בְּטֶקֶס הַחֲתֻנָּה): ״וְתְרֵיסַר כַּפּוֹת קְטַנּוֹת מְזֻהָבוֹת – מַתְּנַת־דְּרָשָׁה לִזְקֵנֵנוּ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ״ (מגדלי מו״ס, רסג). ״יְרֻשַּׁת אָבוֹת וּמַתְּנוֹת־דְּרָשָׁה״ (ביאליק, אלמנות). ״לְזוּג מַתְּנוֹת־דְּרָשָׁה בִּיקָר, הַמְחֻתָּנִים, נָא תְּנוּ״ (רוזן, שירים קו).

– מַתְּנוֹת־כְּהֻנָּה*, הַתְּרוּמוֹת שֶׁנָּתְנוּ יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֲנִים מִן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ: "עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתְּנוֹת־כְּהֻנָּה נִתְּנוּ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו" (תוספתא חלה ב ז).

– מַתְּנוֹת־לְוִיָּה* (ירושלמי יבמות יב א), הַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁנָּתְנוּ יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּים.

– מַתְּנוֹת־עֲנִיִּים*, מַעְשַׂר־עָנִי; הַשְּׁיָרִים שֶׁהַקּוֹצֵר, הַבּוֹצֵר וְהַקּוֹטֵף הָיוּ מַשְׁאִירִים לָעֲנִיִּים: "אַרְבַּע מַתְּנוֹת־עֲנִיִּים שֶׁבַּכֶּרֶם: הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה; וְשָׁלֹשׁ שֶׁבַּתְּבוּאָה: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה; שְׁתַּיִם שֶׁבָּאִילָן: הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה" (חולין קלא.).

– שׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה (משלי טו כז), מֵימְרָה בְּשֶׁבַח אִי־הַלְּהִיטוּת אַחַר קַבָּלַת מַתָּנוֹת.

– עֲבוֹדַת־מַתָּנָה, עֲבוֹדַת הִתְנַדְּבוּת, דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס: "עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם" (במדבר יח ז).

מֻתְנֶה°, מותנה ת׳ [מן תנה, הִתְנָה] 1°, קָבוּעַ כִּתְנַאי, שֶׁקִּיּוּמוֹ תָּלוּי בִּתְנַאי מְסֻיָּם: הַסְכָּמָתוֹ מֻתְנֵית בִּשְׁנֵי תְּנָאִים. פְּרָט זֶה מֻתְנֶה וּמֻסְכָּם מֵרֹאשׁ. 2*, שֶׁהִתְנוּ אוֹתוֹ: "שֶׁאִם הִתְנוּ בֵּינֵיהֶן... שְׁוָרִים כְּמֻתְנִים הֵן" (ירושלמי כתובות לד א). – [מֻתְנָה או מֻתְנֵית, מֻתְנִים, ־נוֹת]

– רֶפְלֶקְס מֻתְנֶה° [מונח פיסיולוגי שנקבע על־ידי החוקר הרוסי פאבלוב] תְּגוּבָה מְסֻיֶּמֶת בְּגוּף הַחַי הַמּוֹפִיעָה מִדֵּי פַּעַם עִם הַפְעָלַת גֵּרוּיִים חִיצוֹנִיִּים קְבוּעִים, כְּגוֹן: הַפְרָשַׁת הָרֹק בְּפִי הָרָעֵב לְמַרְאֵה אֹכֶל.

מַתְנָה* נ׳ [ארמית: מִיתְנָא; אכדית: maiнu מיתר (הקשת)] חֶבֶל, חוּט שֶׁכַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם תְּלוּיוֹת בּוֹ אֶל קְצֵה הַקָּנֶה (בבא בתרא פט.). – [מַתְנַת־, מַתְנוֹת]

מִתְנֶה° ז׳ [מן תנה; תְּנַאי] מִכְלוֹל הַתְּנָאִים וְהָעֻבְדּוֹת שֶׁפֹּרְטוּ בְּהֶסְכֵּם מִסְחָרִי, בְּחוֹזֶה־בִּטּוּחַ וְכַדּוֹמֶה (Term). – [מִתְנֵה־, מִתְנִים, מִתְנֵי־]

מתני׳ קיצור מן מַתְנִיתִין* [ראה להלן]

מִתְנִיָּה°, מותניה נ׳ [מן מֹתֶן] בֶּגֶד עֶלְיוֹן קַל הַמַּגִּיעַ עַד הַמָּתְנַיִם אוֹ קְצָת לְמַטָּה מֵהֶם ("ז׳ָקֶט"). – [מִתְנִיַּת־, מִתְנִיּוֹת]

מָתְנַיִם ז״ז חֲלָצַיִם – רְאֵה מֹתֶן. – [מָתְנֵי־, מָתְנָיו]

מַתְנִיתָא* נ׳ [ארמית] מִשְׁנָה; כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לַבָּרַיְתוֹת, לְקֹבְצֵי הַהֲלָכוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים שֶׁנִּסְדְּרוּ בִּתְקוּפוֹת שׁוֹנוֹת וְעַל־יְדֵי סַדְּרָנִים שׁוֹנִים וְשֶׁלֹּא הֻכְנְסוּ אֶל אֹסֶף הַמִּשְׁנָה שֶׁלָּנוּ: "מַתְנִיתָא דְרַבִּי חִיָּא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא" (תענית כא.).

מַתְנִיתִין* נ׳ [ארמית] מִשְׁנָתֵנוּ; כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לַמִּשְׁנָה שֶׁלָּנוּ שֶׁסִּדֵּר רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא [בדפוסי התלמוד מצויינת כל משנה בקיצור מתני׳]

מִתְנָן°, מיתנן ז׳ [ערבית? ואולי מן מַתָּנָה] שִׂיחַ־בַּר דּוּ־בֵיתִי בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים קְטַנִּים וְעָלִים מְרֻעָפִים קְטַנִּים, יְרֻקִּים וּכֵהִים (Thymelaea). הַמִּתְנָן נָפוֹץ בְּעִקָּר בִּשְׁפֵלַת הַחוֹף וּבָאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. – [מִתְנַן־, מִתְנָנִים, מִתְנְנֵי־]

מַתְנֵעַ° ז׳ [מן תְּנוּעָה; ראה גם תנע, הִתְנִיעַ] מַנְגְּנוֹן בִּכְלִי־רֶכֶב הַמַּפְעִיל אֶת הַמָּנוֹעַ (Starter). – [מַתְנֵעַ־, מַתְנְעִים, מַתְנְעֵי־]

מַתֶּנֶת° נ׳ [מן מָתְנַיִם] מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת כְּאֵבִים בְּשְׁרִירֵי הַמָּתְנַיִם (Lumbago).

מִתְסַבֵּךְ°, מתוסבך ת׳ [מן תַּסְבִּיךְ] בַּעַל תַּסְבִּיךְ אוֹ תַּסְבִּיכִים, סוֹבֵל מִסִּבּוּכִים נַפְשִׁיִּים שׁוֹנִים: אָדָם חוֹלָנִי וּמִתְסַבֵּךְ. – [מִתְסַבֶּכֶת, מִתְסַבְּכִים, מִתְסַבְּכוֹת]

מְתֹעָב°, מתועב ת׳ [מן תעב, תִּעֵב] מְשֻׁקָּץ, מָאוּס וּמְגֻנֶּה, מַחְפִּיר: "נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו הַמְּתֹעָבִים... עַל בְּנֵי עַמֵּנוּ לְהָמִיר כְּבוֹדָם" (שבט יהודה, קמח). הִתְנַהֲגוּת מְתֹעֶבֶת. מַעֲשִׂים מְתֹעָבִים. – [מְתֹעֶבֶת, מְתֹעָבִים, ־בוֹת]

מַתְעֶה ת׳ [מן תעה, הִתְעָה] מוֹלִיךְ שׁוֹלָל, מַדִּיחַ, מֵבִיא לִידֵי תְּעִיָּה וּסְטִיָּה מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר: "עַמִּי, מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים" (ישעיה ג יב). פְּעֻלָּה מַתְעָה. הוֹדָעָה מַתְעָה. – [מַתְעָה, מַתְעִים, ־עוֹת]

מְתֻעָל°, מתועל ת׳ [מן א. תְּעָלָה; ראה גם תעל, תִּעֵל] שֶׁנֶּחְפְּרוּ בּוֹ תְּעָלוֹת: שָׂדֶה מְתֻעָל לְהַשְׁקָאָה. רְחוֹבוֹת מְתֻעָלִים לְשֵׁם הַתְקָנַת מַעֲרֶכֶת בִּיּוּב. – [מְתֻעֶלֶת, מְתֻעָלִים, ־לוֹת]

מַתְעֵל° ז׳ [מן א. תְּעָלָה] כְּלִי כְּעֵין מַחֲרֵשָׁה, הַנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי בְּהֵמוֹת אוֹ טְרַקְטוֹר, מְשַׁמֵּשׁ לִפְתִיחַת תְּעָלוֹת לְהַשְׁקָיָה. – [מַתְעֵל־, מַתְעֲלִים, ־עֲלֵי־]

מִתְעַמֵּל° ז׳ [מן עמל, הִתְעַמֵּל] הָעוֹסֵק בְּהִתְעַמְּלוּת, סְפּוֹרְטַאי: הַמִּתְעַמְּלִים הִפְגִּינוּ הֶשֵּׂגִים נָאִים. – [מִתְעַמֶּלֶת, מִתְעַמְּלִים, מִתְעַמְּלוֹת]

מְתַעְתֵּעַ ת׳ [מן תעתע, תִּעְתַּע] רַמַּאי, נוֹכֵל, מַתְעֶה: "אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ" (בראשית כז יב). – [מְתַעְתַּעַת, מְתַעְתְּעִים, מְתַעְתְּעוֹת]

מִתְפַּלֵּל° ז׳ [מן פלל, הִתְפַּלֵּל] מִי שֶׁעוֹמֵד בִּתְפִלָּה, מִשְׁתַּתֵּף קָבוּעַ בִּתְפִלּוֹת: צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים. אֲסֵפָה כְּלָלִית שֶׁל מִתְפַּלְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת הַגָּדוֹל. – [מִתְפַּלֶּלֶת, מִתְפַּלְּלִים, ־לְּלֵי־, ־לְּלוֹת]

מִתְפַּלְסֵף° ז׳ [מן פִילוֹסוֹפְיָה; ראה גם פלסף, הִתְפַּלְסֵף] 1. עוֹסֵק בְּפִילוֹסוֹפְיָה. 2. מִתְחַכֵּם, כִּנּוּי שֶׁל זִלְזוּל־מָה לְמִי שֶׁנּוֹטֶה לְהִתְפַּלְפֵּל הַרְבֵּה, לְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלוֹת "שֶׁמָּא" וְ"אִלּוּ" וְ"אוּלַי". – [מִתְפַּלְסֶפֶת, מִתְפַּלְסְפִים, ־פוֹת]

מִתְפָּס°, מיתפס ז׳ [מן תפס] הַחֵלֶק בִּכְלִי־נֶשֶׁק אוֹ בְּמַכְשִׁיר הַמְיֻעָד לִתְפִיסָה וְלִלְפִיתָה בַּיָּד (Grip). – [מִתְפַּס־, מִתְפָּסִים, מִתְפְּסֵי־]

מַתְפֵּר° ז׳ [מן תפר] מְכוֹנַת־תְּפִירָה. – [מַתְפֵּר־, מַתְפְּרִים, מַתְפְּרֵי־]

מְתֻפָּר°, מתופר ת׳ [מן תפר, תִּפֵּר] מְחֻבָּר עַל־יְדֵי תְּפִירָה, תָּפוּר מִסָּבִיב: "מִכְנָסָיו הָרְטֻבִּים עַד הָאֵזוֹר הַגָּבוֹהַּ וְהַמְתֻפָּר" (שלונסקי, תר׳ קריקע א 206); "תִּלְבָּשְׁתָּהּ הַשְּׁחוֹרָה הָיְתָה מְתֻפֶּרֶת פַּסִּים לְבָנִים" (אבי־שאול, תר׳ הר הקסמים א 306). "וּטְלָאִים לָהֶם מְתֻפָּרִים בְּחוּטִים צִבְעוֹנִיִּים" (יזהר, מישור 11). – [מְתֻפֶּרֶת, מְתֻפָּרִים, ־רוֹת]

מִתְפָּרָה° מיתפרה נ׳ [מן תפר] בֵּית־מְלָאכָה שֶׁל חַיָּט, חֲדַר־תְּפִירָה. — [מִתְפֶּרֶת־, מִתְפָּרוֹת, מִתְפְּרוֹת־]

מַתְפֶּרֶת°, מתפורת נ׳ [מן תפר] סֶרֶט־הַצְטַיְּנוּת הַנִּתְפָּר אֶל מַדֵּי חַיָּל, עִטּוּר: ״שְׁמוּאֵל זָכָה בִּגְלַל הִתְכַּשְּׁרוּתוֹ בִּנְגִינָה לְמַתְפֶּרֶת״ (ביאליק, החצוצרה ב). — [מַתְפֶּרֶת־, מַתְפַּרְתּוֹ, מַתְפּוֹרוֹת]

מתק [אוגריתית: מתק; אכדית: matqu מותק; ארמית: מְתַק; ערבית: תַּמַטַּק מיצמץ בשפתיו, טעם]

~ פָּעַ׳ **מָתַק** פ״ע נַעֲשָׂה מָתוֹק, נָתַן לוֹ טַעַם נָעִים וְעָרֵב לַחֵךְ: ״וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם... וַיַּשְׁלֵךְ (עֵץ) אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם״ (שמות טו כג—כה). ״חַיֵּי יַיִן וְשֵׁכָר יִמְתָּקוּ״ (בן־סירא מ כא). ״לוּלְבֵי וְרָדִים... עַד שֶׁיִּמְתְּקוּ״ (עוקצים ג ד). ״יֶעֱרַב לָכֶם, יִבְשַׂם לָכֶם, יִמְתַּק לָכֶם״ (בראשית רבה פה). — [לִמְתֹּק, מָתוֹק, יִמְתַּק גם יִמְתֹּק]

~ נִפְ׳ **נִמְתַּק**°, 1. נַעֲשָׂה מָתוֹק: ״הַחִטִּים צְרִיכִים לְהִטָּחֵן וְהַחַרְדָּל וְהַתֻּרְמוּסִין צְרִיכִין לְהִמָּתֵק״ (אסתר רבה א, ויהי בימי). ״חֲלָקָה כְּמוֹ שֶׁמֶן וְנִמְתֶּקֶת כְּנֹפֶת״ (הנגיד, דיואן 63). ״בָּטְלוּ כָּל הַיְגִיעוֹת וְהַטְּרָחוֹת וְנִמְתְּקוּ כָּל הַמְּרוֹרוֹת״ (הזז, יעיש ג 108). 2 * [בהשאלה] נַעֲשָׂה עָרֵב וְנָעִים: ״וַאֲנַחְנוּ עַתָּה יוֹשְׁבִים בְּצֵל הַשַּׁלְוָה הַנִּמְתֶּקֶת״ (חריזי, תחכמוני כח 248). ״וּמִיָּד נִתְכַּפֵּר פְּנִמּוֹ וְנִמְתַּק חֲרוֹן אַפּוֹ״ (עגנון, אלו סז). ״אֶלָּא שֶׁהָאָרֶץ לֹא נִמְתְּקָה לוֹ אָז וְחָזַר לִמְקוֹמוֹ״ (שנהר, ב 242). — [לְהִמָּתֵק, נִמְתָּק, יִמָּתֵק]

~ פִּעֵ׳ **מִתֵּק*** פ״י 1. הוֹסִיף מְתִיקוּת לְדָבָר: ״אֵין מְמַתְּקִין אֶת הַחַרְדָּל בְּגַחֶלֶת״ (תוספתא יום טוב ג טו). ״וְקָלַט שְׁנַיִם שְׁלוֹשָׁה צִמּוּקִים מִן הַחַלָּה לְמַתֵּק אֶת הַמַּשְׁקֶה״ (עגנון, סמוך 63). מְמַתְּקִים אֶת הַתֵּה בְּסֻכָּר. 2. הוֹסִיף טַעַם: ״מֶלַח מְמַתֶּקֶת אֶת הַבָּשָׂר״ (ברכות ה). 3 [בהשאלה] תִּקֵּן, הֵיטִיב, שִׁפֵּר: ״תְּמַר תַּמְרוּרִים, בְּתַמְרוּרֶיהָ הִיא עוֹמֶדֶת, וּבִקַּשְׁנוּ לְמַתְּקָהּ״ (ירושלמי מגילה עד א). — [לְמַתֵּק אֶת־, מְמַתֵּק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **מֻתַּק** °, נַעֲשָׂה מָתוֹק מִשֶּׁהָיָה, נוֹסַף לוֹ טַעַם שֶׁל מְתִיקוּת: מֵי־הַסּוֹדָה מֻתְּקוּ בְּעָסִיס. לִפְתָּן מְמֻתָּק. — [מְמֻתָּק, יְמֻתַּק]

~ הִתְ׳ **הִתְמַתֵּק**°, 1°. נַעֲשָׂה מָתוֹק יוֹתֵר מִשֶּׁהָיָה, פָּחַת בּוֹ הַטַּעַם הַמָּלוּחַ אוֹ הַמַּר: ״מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס לֹא מַיִם מְלוּחִין הֵן? אָמַר לוֹ מִתְמַתְּקִין הֵן בֶּעָבִים״ (קהלת רבה, א כל הנחלים). ״עַל אֲכִילַת מָרוֹר שֶׁמִּתְמַתֵּק מְעַט בַּחֲרֹסֶת״ (מנדלי מו״ס, תלא). 2 ° [בהשאלה בלשון־הדיבור] נָהַג מְתִיקוּת יְתֵרָה, הִתְנַהֵג בַּחֲבִיבוּת מֻפְרֶזֶת, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים מְתַקְתַּקִּים: ״מִיָּד הוּא מִתְעַנֵּג וּמִתְמַתֵּק״ (שופמן, א 251). מַה לְּךָ שֶׁאַתָּה מִתְחַסֵּד וּמִתְמַתֵּק כָּל כָּךְ? 3 ° [בהשאלה] נַעֲשָׂה נָעִים, רָצוּי, קַל וָנוֹחַ: ״שֶׁכָּל יִסּוּרֵי הָעוֹלָם מִתְמַתְּקִים וּמִצְטַלְּלִים בּוֹ״ (בן־ציון, קמא). ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמַתְּקָה לוֹ הַדֶּרֶךְ וְנִשְׁכְּחוּ הֵימֶנּוּ כָּל הַרְפַּתְקָאוֹתָיו״ (עגנון, כלה שלד). ״חֻמּוֹ שֶׁל יוֹם נִתְמַתֵּק קִמְעָה״ (שנהר, ב 165). — [לְהִתְמַתֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִמְתִּיק**, 1 * פ״י שָׂם דְּבַר־מְתִיקָה בְּתוֹךְ מַשֶּׁהוּ וְשִׁוָּה לוֹ טַעַם מָתוֹק: ״הֲלֹא בְעֵץ הִמְתִּיקוּ מָיִם״ (בן־סירא לח ה). ״הֵיאַךְ מַמְתִּיקִין אֶת הַחַרְדָּל וּמַמְתִּיקִין אֶת הַתֻּרְמוּסִין?״ (קהלת רבה א, ונתתי את לבי). ״הֵם רַק מַמְתִּיקִים לִי אֶת הַמְּרִירוּת״ (הזז, היושבת 241). הִמְתַּקְתִּי אֶת כּוֹס הַתֵּה בְּסֻכָּר. 2 פ״ע נַעֲשָׂה מָתוֹק [גם בהשאלה] ״אִם־תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה, יַכְחִידֶנָּה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ״ (איוב כ יב). ״שֵׁם יֹאשִׁיָּהוּ כִּקְטֹרֶת־סַמִּים... כִּדְבַשׁ יַמְתִּיק זִכְרוֹ״ (בן־סירא מט א—ב). ״לוּלְבֵי וְרָדִין וְהֶחָרוּבִין עַד שֶׁלֹּא יַמְתִּיקוּ כִּגְרוֹגֶרֶת״ (רמב״ם, שבת יח ו). 3 * פ״י [בהשאלה] הִנְעִים, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא נָעִים וְרָצוּי: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה חָזַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהִמְתִּיק לָהֶם אֶת הַדִּבּוּר״ (שיר השירים רבה ה, חכו). ״אוֹמֵר אֲנִי לָהּ דְּבָרִים כְּדֵי לְהַמְתִּיק לָהּ אֶת מְלַאכְתָּהּ״ (עגנון, אורח 73). ״בְּחַנְתִּי אוֹתָם בְּמִקְרָא וְהִמְתַּקְתִּי לָנוּ אֶת הַזְּמַן בִּשְׁאֵלוֹת״ (שם, 437). — [לְהַמְתִּיק אֶת־, מַמְתִּיק, יַמְתִּיק־]

~ הֻפְ׳ **הֻמְתַּק** °, הוּשַׂם בּוֹ דְּבַר־מְתִיקָה, נַעֲשָׂה מָתוֹק: הַתֵּה הֻמְתַּק בִּשְׁתֵּי כַּפִּיּוֹת סֻכָּר. מֵי לִימוֹן מֻמְתָּקִים. — [מֻמְתָּק, יֻמְתַּק]

— **מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ** (משלי ט יז). מָשָׁל בְּהוֹרָאָה: דָּבָר שֶׁהֻשַּׂג בְּאִסּוּר יֵשׁ שֶׁהוּא נָעִים יוֹתֵר מִדָּבָר שֶׁהֻשַּׂג בְּהֶתֵּר.

— **יִמְתְּקוּ לוֹ רִגְבֵי עֲפָרוֹ** ° [שאול מן איוב כא לב—לג: ״וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל... מָתְקוּ־לוֹ רִגְבֵי נָחַל״] דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד אַגַּב הַזְכָּרַת שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמֵּת.

— **הִמְתִּיק אֶת הַדִּין** (הָעֹנֶשׁ°) [אולי על־פי הרווח בספר ׳הזוהר׳ בארמית: ׳לבסמא דינא׳, ׳איתבסמו דינין׳, ושם על הספירה ׳דין׳], הֵקֵל בָּעֹנֶשׁ, הִפְחִית אֶת הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ עַל־פִּי הַדִּין: ״וַדַּאי אֶהְיֶה אָנֹכִי הַמִּשְׁתַּדֵּל לְהַמְתִּיק אֶת הַדִּינִים״ (סוקולוב, במראות 135). ״נוֹסֵעַ בְּחִפָּזוֹן לְעִיר־הַמָּחוֹז... לְהַמְתִּיק שָׁם אֶת הַדִּינִים״ (ביאליק, החצוצרה ב). הַנָּשִׂיא הִמְתִּיק אֶת עָנְשׁוֹ שֶׁל הַנִּדּוֹן.

— **הִמְתִּיק סוֹד** (רָז°, שִׂיחָה°), 1. בִּלָּה בְּחֶבְרַת מִישֶׁהוּ בְּשִׂיחָה נְעִימָה: ״וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי, אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי, אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד״ (תהלים נה יד—טו). ״נַמְתִּיק יַחְדָּו בִּדְמִי־צָהֳרַיִם הָרָז״ (ביאליק, ביום קיץ). ״זָכַרְתִּי הֵיטֵב אֶת כָּל שִׂיחוֹתָיו שֶׁהָיָה מַמְתִּיק אִתִּי בְּמֶשֶׁךְ שְׁנוֹת קִרְבוּתֵנוּ״ (ברקוביץ, הראשונים קכז). 2°, הִתְיָעֵץ בַּחֲשַׁאי, טִכֵּס עֵצָה: ״צְרִיכִים אָנוּ... לְהַמְתִּיק סוֹד וּלְהִתְיָעֵץ״ (ברנר, א 353). אַנְשֵׁי־הַמַּחְתֶּרֶת הִמְתִּיקוּ סוֹד.

— **הִמְתִּיק דִּינוֹ°**, הוּקַל עָנְשׁוֹ, הֻפְחַת שִׁעוּר הָעֹנֶשׁ שֶׁהִגִּיעַ לוֹ לְפִי פְּסַק־הַדִּין: בִּפְקֻדַּת הַנָּשִׂיא הֻמְתַּק דִּינוֹ שֶׁל הַנִּדּוֹן וְהֻפְחַת מִמַּאֲסַר שָׁנָה לְמַאֲסַר חֹדֶשׁ אֶחָד בִּלְבַד.

מֶתֶק ז׳ [מן מתק] מְתִיקוּת, מֹתֶק; (ובהשאלה:) נְעִימוּת, נֹעַם: ״לְבָבִי יָגֵעַ מִמֶּתֶק תְּרוּעַת־זְמִירֶיהָ״ (ביאליק, פרידה). ״וּמֶתֶק קוֹלָהּ כְּרִנַּת כּוֹכְבֵי־בֹקֶר״ (עגנון, אלו שם). ״וּלְמֶתֶק הַקֶּצֶב הָרַךְ נִרְגַּע מִתְפַּיֵּס, מוּתָר״ (גולדברג, מוקדם 13). — [מֶתֶק־, מִתְקוֹ]

— **מֶתֶק־שְׂפָתַיִם**, נֹעַם־הַדִּבּוּר, דְּבָרִים טוֹבִים וּנְעִימִים: ״וּמֶתֶק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח״ (משלי טז כא). ״בְּלָשׁוֹן חֲלָקָה וּבְמֶתֶק־שְׂפָתַיִם״ (ברקוביץ, הראשונים סא). ״זֶה בְּמֶתֶק־שְׂפָתַיִם וּמְלִיצָה יָפָה, וְזֶה בְּטַעַם דִּבְרֵי־חֲכָמִים״ (הזז, צל 95).

מֹתֶק, מותק ז׳ [צורת־משנה של מֶתֶק] 1 °. מְתִיקוּת, טַעַם הַמָּתוֹק: מֹתֶק הַסֻּכָּר. מֹתֶק הַדְּבַשׁ. 2. נֹעַם, טוּב־טַעַם, עֲסִיסִיּוּת עֲרֵבָה:

"החדלתי את־מתקי ואת־תנובתי הטובה?" (שופטים ט יא). 3 ° [בלשון-הדיבור] כנוי־חבה: "מתק שלי!" "איזה מתק!" — [מתק־, מתקו]

מֶתֶק° ז' [מן א. נתק; ראה שם התיק] [בחשמלאות] מכשיר המפסיק באפן אוטומטי את זרם־החשמל. — [מתק־, מתקים, ־קי־]

מִתְקַדֵּם° תו"ז [מן קדם, התקדם°] 1, מי שמצוי בשלב גבוה יותר מן המתחיל: שעורים אינטנסיביים למתקדמים. 2 [בהשאלה] פרוגרסיבי, שאינו שמרן, הרואה בעין יפה את הקדמה ואת החדש: אדם מתקדם בדעותיו. השקפת־עולם מתקדמת. — [מתקדמת, מתקדמים, ־מות]

מִתְקוֹמֵם ז' [מן קום, התקומם] מורד, מי שקם נגד מישהו, פורק על: "הצילני מאיבי, אלהי, ממתקוממי תשגבני" (תהלים נט ב). המתקוממים הקימו מתרסים ברחובות. — [מתקוממת, מתקוממים, מתקוממות]

מַתְקִיף* ז' [מן תקף, התקיף] 1 °, אלם, מתנפל ומשתער על מישהו: המתקיפים נסוגו לאחר קרב עז. 2°, טוען בתקף, משתער בדברי בקרת והאשמה: ראש־הממשלה השיב בנאומו למתקיפיו מימין ומשמאל. 3*, מי שמקשה על הלכה בכח ההגיון והסברה וטורח לסתר אותה [ראה ערך תקף, התקיף]. — [מתקיפה, מתקיפים, ־פות]

מְתִיקִית° נ' [מן מתק] שם עברי לנוזל גליצרין (Glycerine או Clycerol): כהל סמיך, צלול, מתוק ונטול־צבע, אחד המרכיבים החשובים בשמן בעלי־חיים. המתיקית משמשת ברפואה כמרגיע ומרכך את העור המגרה, כן היא מרכיב חשוב בחמרי־נפץ, בדיות של דפוס ועוד. — [מתיקית־, ־קיות]

מְתַקֵּן* ז' [מן תקן, תקן] 1, עושה תקונים, מחזיר לתקנו דבר שנתקלקל: "והמקלקל על־מנת לתקן שעורו במתקן" (שבת יג ב). מתקן־נעלים. מתקן־שעונים. 2 [בהשאלה] רפורמטור, מכניס שנויים בעקרי דת או בשיטה מתוך כונת שפור וחדוש: מתקני עולם. לותר היה ממתקני הכנסיה הנוצרית. — [מתקנת, מתקנים, מתקני־, ־נות]

מְתֻקָּן*, מתוקן ת' [מן תקן, תקן] 1 °, שהכנסו בו תקונים לאחר שנתקלקל: נעלים מתקנות. שעון מתקן. מהדורה מתקנת של הספר. 2*, עשוי כראוי, טוב, משפר: "אין קורין מצות אלא למי שהיה מתקן בתחלה ונתעות" (חגיגה א ז). "חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתקן" (פסחים ט.). "מכניסין את המתקנת לבית של מקלקלת, ואין מכניסין את המקלקלת לביתה של מתקנת" (בראשית רבה יד). "אמת ויציב ונכון... ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה" (תפלת שחרית, אמת ויציב). 3*, ערוך, מוכן, מזמן: "והכל מתקן לסעודה" (אבות ג טז). "ואני משכים ומוצא כל אלו מתקנים לפני" (ברכות נח.). 4* [על פירות ותבואות] שהפרשו ממנו תרומות ומעשרות כדין: "אינו משלם תרומה, אלא חלין מתקנים" (תרומות ו א). "והטבל והמתקן שנתערבו" (תוספתא דמאי ד ח). — [מתקנת, מתקנים, ־נות]

— כַּמְּתֻקָּנִים שֶׁבָּהֶם*, כנוי לאמות־העולם המתקדמות: "כמתקנים שבהן לא עשיתם, כמקלקלין שבהם עשיתם" (סנהדרין לט:).

— "חֶדֶר מְתֻקָּן", כנוי בדור שעבר לטיפוס חדש של "חדר־תורה" ביחוד בקהלות ישראל ברוסיה ובפולין, אשר נקבעו בו סדרים חנוכיים ומתקדמים יותר מב"חדר" המסרתי, וכן הכנסו בו, נוסף על למודי־היהדות המקבלים (קריאה, תפלה, חמש וגמרא), גם הוראת הלשון העברית ודקדוקה וקצת השכלה כללית.

מְתֻקָּן*, מותקן ת' [מן תקן, התקן] ערוך, מתאם, מוכן, בנוי באפן מתאים: "רבונו־של־עולם, תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה, ושכר עיני אחת מתקנת לי לעתיד לבוא" (ירושלמי סוטה יז ב). חלק מתקן במכונה. — [מתקנת, מתקנים, מתקנות]

מִתְקָן°, מיתקן ז' [מן תקן] מכשיר או מערכת של כלים או חלקים שהתקנו להפעלת משהו: מתקן לשדור בגלים קצרים. מתקן חשמלי לחמום מים. — [מתקן־, מתקנים, מתקני־]

מְתֻקְנָן°, מתוקנן ת' [מן תקנן, תקנן] עשוי לפי התקן, סטנדרדי, שהוא בהתאם לתקן או לתקנון: מערכת שאלות מתקננות. תבנית מתקננת. — [מתקננת, מתקננים, ־נות]

מִתְקָפָה°, מיתקפה נ' [מן תקף] אופנסיבה, מלחמת־התקפה, צורת־מלחמה שרב פעלותיה מכונות להחזיק ביזמה ולכפות על האויב כניעה. — [מתקפת־, מתקפות, מתקפות־]

מִתְקָפִי°, מיתקפי ת' [מן מתקפה] השיך למתקפה, שיש לו אפי של מתקפה, אופנסיבי: מערך מתקפי. — [מתקפית, מתקפיים, ־פיות]

מִתְקַפֵּל* ת' [מן קפל, התקפל] הנתן לקפול, שאפשר לקפלו: "מהו זכוכית לבנה? שהיתה מתקפלת" (ירושלמי סוכה נה ד). תריסים מתקפלים. מטה מתקפלת. וילון מתקפל. — [מתקפלת, מתקפלים, ־לות]

א. **מְתֻקָּר^, מתוקר** ת' [מן תקרה] שיש בו תקרה, מקרה: "היך ישכן בהיכל מתקר?" (גבירול, ה 64). — [מתקרת, מתקרים, ־רות]

ב. **מְתֻקָּר°, מתוקר** ת' [מן תקר] שנעשה בו תקר (נקר "פנצ'ר"): גלגל מתקר. — [מתקרת, מתקרים, ־רות]

מְתַקְתַּק° ת' [מן מתוק] מתוק במקצת: "כל אותה ה'שחינה' המתקתקת" (ברש, ג 65). "להתפרקד, ללעס עשב מתקתק" (ה' רזי, הרפתקה). [ובהשאלה, בלשון-חיבה] "תינוקת מתקתקת, צעצוע מלא־חן" (שלונסקי, תרי קולא 163). — [מתקתקת או מתקתקת, מתקתקים, ־קות]

מֻתָּר*, מותר ת' [מן ב. נתר, התר] 1, שאינו קשור, שפתחו את אסוריו: "ארבע ארבע (פרות) קשורות ולא מתרות" (עירובין ב א). "המפקיד מעות אצל השלחני, אם צרורין לא ישתמש בהן... מתרין – ישתמש בהן" (בבא מציעא ג יא). כלב מתר. אסיר מתר מכבליו. 2, כשר, שאינו באסור, שאפשר להשתמש בו או

לְהָנוֹת מִמֶּנּוּ עַל־פִּי הַדִּין: "כָּל הַסְּפִיחִין מֻתָּרִין חוּץ מִסְּפִיחֵי כְּרוּב" (שביעית ט א). "הַטֶּבֶל — גִּדּוּלָיו מֻתָּרִין בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה" (תרומות ט ו). "שֶׁלֹּא נֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא נַתִּיר אֶת הָאָסוּר" (ירושלמי ברכות ז ד). הַנְּסִיעָה מֻתֶּרֶת רַק בְּצַד יָמִין שֶׁל הַכְּבִישׁ. 3. שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְדָבָר עַל־פִּי הַדִּין, שֶׁהִתִּירוּ וְהִרְשׁוּ לוֹ דָּבָר, שֶׁרַשַּׁאי לְדָבָר: "הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם וְאָמַר: כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ אֲלַקְּטֶנּוּ — מֻתָּר" (כלאים ה ו). "הַנּוֹדֵר מִן הָעֲנָבִים מֻתָּר בְּיַיִן" (נדרים ו ז). 4. יֵשׁ רְשׁוּת, הַדָּבָר אֶפְשָׁרִי, בְּנִגּוּד אֶל "אָסוּר": "נוֹלַד לוֹ (לַבְּכוֹר) מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ — מֻתָּר לְקַיְּמוֹ כָּל שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ" (בכורות ד ב). "מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא חָלוּק אֶחָד מֻתָּר לְכַבְּסוֹ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד" (תענית כט:). מֻתָּר לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. — [מֻתֶּרֶת, מֻתָּרִים, מֻתָּרוֹת]

מַתֵּר° ז׳ [מן ב. נתר] הֶתְקֵן לְהַתָּרַת הַחִבּוּר שֶׁבֵּין חֲלָקִים שׁוֹנוֹת בִּמְכוֹנוֹת — [מַתֵּר־, מַתְּרִים, מַתְּרֵי־]

— **מַתֵּר־הַגֵּרָר°** [בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה] הֶתְקֵן הַמַּתִּיר אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין הָ'עֲגָלָה' וּבֵין מַנְעַנְעֵי הָאוֹתִיּוֹת.

אדם מתורבש

מְתֻרְבָּשׁ°, מתורבש ת׳ [מן תַּרְבּוּשׁ] חָבוּשׁ תַּרְבּוּשׁ: "רֹאשׁ מְתֻרְבָּשׁ תַּרְבּוּשׁ מְסֻלְסָל" (קרליבך, הודו 14). תַּרְכִּי מְתֻרְבָּשׁ. — [מְתֻרְבָּשִׁים]

מְתֻרְבָּת°, מתורבת ת׳ [מן תַּרְבּוּת; ראה גם תרבת, תִּרְבֵּת] 1. שֶׁרָכַשׁ תַּרְבּוּת, שֶׁנַּעֲשָׂה בֶּן־תַּרְבּוּת: "הָרֶגֶשׁ הַמְתֻרְבָּת אֵינוֹ אֶלָּא פְּרִי מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל שֵׂכֶל... בָּאִינְסְטִינְקְט" (קלוזנר, יוצרים ג 207). "לֹא הָרֵי הֹדּוּ הַמְתֻרְבֶּתֶת מֵאָז וּמִקֶּדֶם כַּהֲרֵי אַפְרִיקָה הַנֶּחְשֶׁלֶת" (קרליבך, הודו 52). אָדָם מְתֻרְבָּת. 2. שֶׁהֻכְנְסוּ בּוֹ מְחִדּוּשֵׁי הַתַּרְבּוּת וְהַמְצָאוֹתֶיהָ: עִיר מְתֻרְבֶּתֶת. — [מְתֻרְבֶּתֶת, מְתֻרְבָּתִים, ־בָּתוֹת]

מְתֻרְגָּל*, מתורגל ת׳ [מן תִּרְגֵּל; ראה גם תרגל, תִּרְגֵּל] מְאֻמָּן, שֶׁקָּנָה עַל־יְדֵי תַּרְגִּילִים: "מְתֻרְגָּלֵי תְּנוּעָה שָׁמְרוּ כָּל הָעֵת עַל הַקַּו הָאֶחָד, הַחוֹמָה הָאַחַת" (שמיר, מלך 242). "הֵסִיט אֶת עַצְמוֹ בִּכְבֵדוּת מְתֻרְגֶּלֶת" (ד׳ שחם, יום 154). חַיָּלִים מְתֻרְגָּלִים. — [מְתֻרְגֶּלֶת, מְתֻרְגָּלִים, ־לוֹת]

מְתַרְגֵּם* ז׳ [מן תרגם, תִּרְגֵּם] 1°. מַעְתִּיק מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: סוֹפֵר וּמְתַרְגֵּם. בְּיָאלִיק הוּא מְתַרְגְּמוֹ שֶׁל דּוֹן־קִישׁוֹט לְעִבְרִית. אִרְגּוּן הַמְתַרְגְּמִים. 2*. חָכָם הַמַּשְׁמִיעַ אֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא בַּאֲרָמִית אוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת: "אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא" (ברכות מה.). — [מְתַרְגֶּמֶת, מְתַרְגְּמִים, ־מוֹת]

מְתֻרְגָּם, מתורגם ת׳ [מן תרגם, תֻּרְגַּם] מֻעְתָּק מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: "וּכְתָב הַנִּשְׁתְּוָן כְּתִיב אֲרָמִית וּמְתֻרְגָּם אֲרָמִית" (עזרא ד ז). "וְהַקָּרוֹב אֵלַי, כִּי הוּא (אִיּוֹב) סֵפֶר מְתֻרְגָּם" (אברהם אבן־עזרא, איוב ב יא). סֵפֶר הַתַּנַ"ךְ מְתֻרְגָּם לְרֹב לְשׁוֹנוֹת הָעוֹלָם. יְצִירוֹת רַבּוֹת שֶׁל שֶׁקְסְפִּיר מְתֻרְגָּמוֹת לְעִבְרִית. מַאֲמָרִים מְתֻרְגָּמִים. סִפְרוּת מְתֻרְגֶּמֶת. — [מְתֻרְגֶּמֶת, מְתֻרְגָּמִים, ־מוֹת]

מְתֻרְגְּמָן*, מתורגמן ז׳ [מן תרגם] 1°. מֵלִיץ, מַעְתִּיק מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן, מֻמְחֶה לְתַרְגּוּם מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: מְתֻרְגְּמָן בְּמוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי. מְתֻרְגְּמָנִים לַעֲרָבִית בַּכְּנֶסֶת. מְתֻרְגְּמָן לְעֵדֻיּוֹת בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט. 2*. חָכָם שֶׁתִּרְגֵּם לַאֲרָמִית אוֹ לִיוָנִית אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרְאוּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ אֶת הַדְּבָרִים גַּם פְּשׁוּטֵי־הָעָם שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ עִבְרִית: "וְאָמַר לוֹ לַמְתֻרְגְּמָן: הַפְסֵק, אַל תְּתַרְגֵּם אֶלָּא אַחֲרוֹן" (מגילה כה:). — [מְתֻרְגְּמַן־, ־מָנִית, ־מָנִים, מְתֻרְגְּמָנֵי־, ־נִיּוֹת]

מַתְרִים° ז׳ [מן תרם, הִתְרִים] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּאִסּוּף תְּרוּמוֹת אוֹ הִתְחַיְּבֻיּוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים לְטוֹבַת מִפְעָל מְסֻיָּם: אֲסֵפַת הַמַּתְרִימִים לְלִיגָה לַמִּלְחָמָה בְּסַרְטָן. — [מַתְרִימָה או מַתְרֶמֶת, מַתְרִימִים, מַתְרִימֵי־, ־מוֹת]

מֻתְרָם°, מותרם ת׳ [מן תרם, הִתְרִם] שֶׁנִּתַּן בִּתְרוּמָה, נָדַב: הַכֶּסֶף הַמֻּתְרָם הָעֳבַר לִתְעוּדָתוֹ. — [מֻתְרֶמֶת, מֻתְרָמִים, ־מוֹת]

מְתֻרְמָל°, מתורמל ת׳ [מן תַּרְמִיל] 1. נוֹשֵׂא תַּרְמִיל, שֶׁקָּשׁוּר אֵלָיו אוֹ תָּלוּי עָלָיו תַּרְמִיל: "כָּתֵף אַחַת עֲיֵפָה וְאַחַת מְתֻרְמֶלֶת" (שניאור, פנדרי ג 133). 2. [בצמחים] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׂקִּיק מֹאֳרָךְ כְּעֵין תַּרְמִיל: צְמָחִים מְתֻרְמָלִים. הַפּוֹל וְהָאֲפוּנָה מְתֻרְמָלִים הֵם. 3. נָתוּן בְּתַרְמִיל עָטוּף: "פֶּגַע כַּדּוּר... חֲרָדָה שֶׁל עוֹפֶרֶת מְלֻבֶּנֶת, מְתֻרְמֶלֶת בְּנִיקֶל" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 268). — [מְתֻרְמֶלֶת, ־מָלִים, ־לוֹת]

מְתֹרָן°, מתורן ת׳ [מן תֹּרֶן] בַּעַל תֹּרֶן: אֳנִיָּה מְתֹרֶנֶת. — [מְתֹרֶנֶת, מְתֹרָנִים, מְתֹרָנוֹת]

מִתְרָס°, מיתרס ז׳ [מן ב. תְּרִיס מגן] בָּרִיקָדָה; מַחְסוֹם בִּרְחוֹב, בִּכְבִישׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ, הַנֶּעֱרָךְ מִכָּל הַבָּא בַּיָּד — קְרָשִׁים, חָבִיּוֹת, שַׂקֵּי־חוֹל, אֲבָנִים וְכַדּוֹמֶה — כְּדֵי לַעֲצֹר אֶת הַתְּנוּעָה אוֹ לִתְפֹּס מַחֲסֶה מֵאֲחוֹרֵיהֶם לְנִהוּל פְּעֻלּוֹת־אֵיבָה: הַמּוֹרְדִים הֵקִימוּ מִתְרָסִים בִּרְחוֹבוֹת־הָעִיר. — [מִתְרַס־, מִתְרָסִים, ־רְסֵי־]

מְתֻרָס°, מותרס ת׳ [מן א. תְּרִיס] מוּגָף, סָגוּר בִּתְרִיסִים: "הִיא עֲזוּבָה, כֻּלָּהּ חַלּוֹן, וְהַחַלּוֹנָה הַיָּחִיד מְתֻרָס קְרָשִׁים" (שניאור, סיפורים פו). "הַמָּקוֹם... נִמְצָא מוּגָן פִּתְאֹם בְּפָנֶיהָ וּמְתֻרָס" (בארון, פרשיות 145). — [מְתֻרֶסֶת, מְתֻרָסִים, ־סוֹת]

מְתֹרָץ^, מתורץ ת׳ [מן תרץ, תֵּרֵץ] מְסֻבָּר, מְבֹאָר, נִפְתָּר, שֶׁסֻּלַּק הַקֹּשִׁי שֶׁהָיָה בּוֹ: "לֹא מְתֹרָץ יֵשׁ חַיָּב עַל מַעֲשֵׂה שׁוֹרוֹ" (רש״י בבא קמא לה.). קֻשְׁיָה מְתֹרֶצֶת. הָעִנְיָן אֵינוֹ מְתֹרָץ כַּהֲלָכָה וְהַקֻּשְׁיָה בְּעֵינָהּ עוֹמֶדֶת. — [מְתֹרֶצֶת, מְתֹרָצִים, ־צוֹת]

מֶתֶשׁ*, מיתש ז׳ [מן תשש] הֲפוּגָה, הִתְרוֹפְפוּת: "'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי'... בָּא מֶתֶשׁ מַעֲשֶׂה" (בראשית רבה, ט מהד׳ תיאודור אלבק). — [מֶתֶשׁ־]

מַתָּ"שׁ° ר״ת 1. מַחְלֶקֶת תַּשְׁלוּמִים. 2. מִנְהַל תַּשְׁלוּמִים. 3. מַחְלֶקֶת תְּנָאֵי שֵׁרוּת.

מתושע משוכלל

א. **מְתֻשָּׁע°, מתושע** ז׳ [מן תֵּשַׁע] מְצֻלָּע בַּעַל תֵּשַׁע צְלָעוֹת. — [מְתֻשַּׁע־, מְתֻשָּׁעִים, מְתֻשְּׁעֵי־]

ב. מְתֻשָּׁע*, מְתוּשָׁע ת' [מִן תֵּשַׁע] כָּפוּל תִּשְׁעָה, גָּדוֹל פִּי תִּשְׁעָה: "שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵחֶשְׁבּוֹן מְתֻשָּׁעִים" (ירושלמי שביעית לג ב). מִסְפָּר מְתֻשָּׁע. — [מְתֻשַּׁעַת, מְתֻשָּׁעִים, ־עוֹת]

מַתָּת נ' [מִן נתן] מַתָּן, מַתָּנָה, תְּשׁוּרָה: "וְאֶתְּנָה לְּךָ מַתָּת" (מלכים א יג ז). "מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ" (יחזקאל מו ה). "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן — אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר" (משלי כה יד). "הִתְבְּוָה אֶל מַתַּת אַלְמָנָה?" (ביאליק, אמי ז"ל). "הוּא כְּבָר בִּקֵּשׁ לְקַנֵּס עַצְמוֹ בְּמַתָּת הֲגוּנָה לְטוֹבַת בֵּית־הַתְּפִלָּה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קז). — [מַתַּת־, מַתָּתוֹ; הריבוי לפי מַתָּנָה — מַתָּנוֹת, מַתְּנוֹת־]

— **מַתַּת־אֱלֹהִים, מַתַּת־יָהּ**°, בִּרְכַּת אֱלֹהִים, בְּרָכָה מִן הַשָּׁמַיִם, חֶסֶד עֶלְיוֹן: "וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ — מַתַּת אֱלֹהִים הִיא" (קהלת ג יג). "וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ — זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא" (קהלת ה יח). כִּשְׁרוֹנוֹ הָרַב שֶׁל הָאָמָּן הוּא מַתַּת־אֱלֹהִים. "וַהֲרֵי רַק מַתַּת־יָהּ נִפְלָאָה בְּמִינָהּ וְכִשְׁרוֹן גְּאוֹנִי שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ" (סוקולוב, אישים 321).

נ [כתב: ן ; רש"י: נ ; עברית-כנענית: 𐤍] 1. הָאוֹת הָאַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי. שְׁמָהּ "נוּן". בְּסוֹפֵי־מִלִּים צוּרָתָהּ ן וְנִקְרֵאת "נוּן פְּשׁוּטָה" אוֹ "נוּן סוֹפִית", לְהַבְדִּיל מִן "נוּן כְּפוּפָה" שֶׁבְּרָאשֵׁי מִלִּים אוֹ בְּאֶמְצָעָן (נ). 2. סִימַן הַמִּסְפָּר חֲמִשִּׁים (50): נ"ב (52) פְּרָקִים בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ. 3. ן – סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁבַע מֵאוֹת (700), לְמָשָׁל: ן'כ"ה – 725.

– נ' הֲפוּכָה° או מְנֻזֶּרֶת*. אֶחָד מִסִּימָנֵי הַמָּסוֹרָה בַּמִּקְרָא (׆) שֶׁבָּא לְצֹרֶךְ הֶפְסֵק אוֹ לְהַבְדָּלַת קֶטַע מֵאֲחֵרִים וְכו' – עיין ערך מְנֻזָּר.

נ' קיצור: 1. נְקֵבָה. 2. נֹסַח.

ן', קִצּוּר מְקֻבָּל בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם שֶׁל מִלַּת "בֶּן" אוֹ "אִבְּן": רַב שְׁמוּאֵל ן' חָפְנִי גָּאוֹן. רַבִּי שְׁלֹמֹה ן' גַּבִּירוֹל.

א. **נָא** [סורית: נָא] מִלַּת־קְרִיאָה לְבַקָּשָׁה אוֹ לְזֵרוּז הַבָּאָה עַל־פִּי־רֹב אַחֲרֵי פֹּעַל, בְּמִשְׁפַּט־שְׁלִילָה – בֵּין מִלַּת־שְׁלִילָה וּבֵין פֹּעַל אוֹ לִפְנֵי מִלַּת־הַשְּׁלִילָה: 1. אָנָּא, בְּבַקָּשָׁה: "הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה" (בראשית כד יד). "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי, מִיַּד עֵשָׂו" (בראשית לב יא). "סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה" (במדבר יד יט). "אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ" (בראשית יט ז). "אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (בראשית יג ח). "אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ" (שמואל ב יג כה). [ובראש משפט-בקשה:] "אֵל, נָא רְפָא נָא לָהּ" (במדבר יב יג). "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ" (תפלת אבינו מלכנו). "וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ... לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר־וָדָם" (ברכת המזון). "נָא, גִּבּוֹר, דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם" (תפילת אנא בכוח). 2. הָבָה: "נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר" (שמות ג יח). "אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה" (בראשית יט כ). 3 [להטעמה] אֵפוֹא, הִנֵּה, זֶה: "הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי, לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי" (בראשית כז ב). "אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ" (בראשית יח ג). "אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם?" (תהלים קטו ב). "נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ" (תהלים קטז יד). 4° [בסגנון משרדי – לפני שם-פועל, בפניית-בקשה רשמית] אָנָּא, בְּבַקָּשָׁה: "נָא לָתֵת לַמּוֹכִ"ז אֶת הַמִּכְתָּב". "נָא לְדַיֵּק".

ב. **נָא** ת' [ערבית: נַיְא] 1. צָלוּי לְמֶחֱצָה, מְבֻשָּׁל לְמֶחֱצָה: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ (מִבְּשַׂר־הַפֶּסַח) נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם, כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ" (שמות יב ט). "הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה־עָשָׂר (בְּנִיסָן) כָּשֵׁר לְאָכְלוֹ נָא, שָׁלוּק וּמְבֻשָּׁל" (תוספתא פסחים ג ז). "אֵין 'נָא' אֶלָּא חַי" (מכילתא בא, ו). 2*. אָפוּי לְמֶחֱצָה: "וּצְאִין בְּמַצָּה נָא וּבְמַצָּה הָעֲשׂוּיָה בָּאִלְפָס" (מנחות עח). – [נָאָה, נָאִים, נָאוֹת]

נ"א ר"ת 1. נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים. 2. נֹסַח אַחֵר (נֻסְחָא אַחֲרִינָא). 3. נֹסַח אַשְׁכְּנַז. 4. [בגימטריא] 51.

נֹאד ז' [אכדית: nādu; ארמית: נוֹדָא; ראה גם ב. נוֹד] 1. שַׂק שֶׁל עוֹר, עָשׂוּי עַל הָרֹב מֵעוֹר שָׁלֵם שֶׁל כֶּבֶשׂ אוֹ גְּדִי, שֶׁהָיוּ מַחֲזִיקִים בּוֹ בִּימֵי־קֶדֶם מַיִם, יַיִן, חָלָב, אוֹ שֶׁמֶן. גַּם בְּיָמֵינוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים הַבֶּדְוִים וְתוֹשָׁבִים אֲחֵרִים בְּאַרְצוֹת הַמִּזְרָח בְּנֹאדוֹת: "וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים" (יהושע ט ד). "וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ" (שופטים ד יט). [ולִיבֵּש:] "וּבְכָל יוֹם וָיוֹם נוֹטֵל נֹאד שֶׁל קֶמַח עַל כְּתֵפוֹ וּמְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר" (יומא לה). 2° [בבוטאניקה – בצמחים הירודים (פטריות וכדומה)] הַחֵלֶק שֶׁהַנֶּבֶג נִמְצָא בּוֹ (Ascus). 3° [בלשון-המונית, קיצור של "נֹאד נָפוּחַ" 2, ראה להלן] נְפִיחָה. 4° [כנ"ל] כִּנּוּי־גְּנַאי לְרֵיק, לְשׁוֹטֶה, לְתָם: אֵינוֹ אֶלָּא נֹאד גָּדוֹל! – [נֹאד־, נֹאדוֹת, נֹאדוֹת־]

– **נֹאד דְּמָעוֹת** [שאול מן תהלים נו ט: "שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ", ולפי מסורת־אגדה שכל הדמעות שהיהודים שופכים על החורבן ועל צרות הגלות נאגרות בתוך נאד, וכשיתמלא הנאד דמעות תבוא הגאולה] [בהשאלה פיוטית] בֵּית־קִבּוּל לִדְמָעוֹת: "הֲנֹאד דְּמָעוֹת אִם נִמְלָא, לֹא נִכְבָּה הַשַּׁלְהֶבֶת" (יל"ג, שירה שט). "נֹאד דְּמָעוֹת, בַּת שִׁירִי, נֹאד דְּמָעוֹת חֲדָשׁוֹת" (ביאליק, הרהורי). "מִין כְּלִי־מִדָּה לְצַעַר הוּא זֶה שֶׁנִּקְרָא בְּפִי הַמְשׁוֹרְרִים נֹאד דְּמָעוֹת" (בארון, פרשיות 31).

– **נֹאד נָפוּחַ**, 1*. נֹאד שֶׁנֻּפַּח בּוֹ אֲוִיר: "מָשָׁל לְעֶשֶׂר נוֹדוֹת (נֹאדוֹת) נְפוּחוֹת מֻנָּחוֹת בִּטְרַקְלִין" (בראשית רבה ה). "וְיָפֶה עֵמֶק כַּמְּעָרָה... וּבִשְׂפָתוֹת כְּנֹאד עַל נֹאד נְפוּחִים" (הגגיד, דיואן 263). 2° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם רֵיק וְנָבוּב: "אִם בְּעִנְיָן זֶה שׁוֹתְקִים אַתֶּם – אֵינְכֶם אֶלָּא נֹאדוֹת נְפוּחִים!" (מגד, חדוה 193). "נֹאד נָפוּחַ שֶׁכְּמוֹתְךָ, חֲתִיכַת מָאוּס אֲרֻכַּת־חֹטֶם!" (שמיר, עירום 86).

נָאדִיד° ז' [מן נֹאד, על-שום השלחופיות של הצמח] צֶמַח הַגָּדֵל בְּתוֹךְ מַיִם, בַּעַל עָלִים גְּזוּרִים לַאֲנוּת הַנּוֹשְׂאוֹת שַׁלְחוּפִיּוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת מַלְכּוֹדוֹת לְבַעֲלֵי־חַיִּים זְעִירִים (Utricularia). [נָאדִיד־, נָאדִידִים, ־דֵי־]

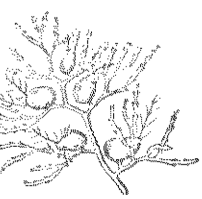

נאדיד

נֹאדִית° נ' [מן נֹאד] נֹאד קָטָן, שַׁלְפּוּחִית קְטַנָּה, גֻּמָּה בְּגוּף הַחַי מְמֻלָּאָה אֲוִיר: נֹאדִיּוֹת בָּאֲנוּת שֶׁבָּרֵאוֹת. – [נֹאדִית־, נֹאדִיּוֹת]

נֶאְדָּר ת' [מן אדר, נֶאְדַּר] נֶהְדָּר, נִשְׂגָּב, מָלֵא הוֹד וְהָדָר: "מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ" (שמות טו יא). "רְאֵה קֶשֶׁת וּבָרֵךְ עוֹשֶׂיהָ, כִּי מְאֹד נֶאְדָּרָה בְּכָבוֹד" (בן-סירא מג יג). "בֵּין צְלָלֵי שׁוֹשָׁן וּפֶרַח נֶהְדָּר, מַה נֶּאְדָּר יַיִן כּוֹסְךָ בִּימֵי אֲדָר" (חריזי, תחכמוני ה 72). "מַה־נָּאוָה זָהֳרוֹ עַל הֶהָרִים וּמַה־נֶּאְדָּר בְּהוֹפִיעוֹ עַל פְּנֵי חִדֶּקֶל" (מאפו, מ). "מַה נֶּאְדָּר, מַה נִּשְׂגָּב הַמַּחֲזֶה הַזֶּה!" (ביאליק, משוררים). – [נֶאְדָּרָה, נֶאְדָּרִים, ־רוֹת]

– **נֶאְדָּרִי** [צורה עתיקה של נֶאְדָּר] נֶאְדָּר: "יְמִינְךָ, ה', נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ" (שמות טו ו). "יְזַנֵּק אֲרִי נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ" (ביאליק, מתי). "וְעָלְפָה אֶל חֵיק הַפָּרָשׁ הַנֶּאְדָּרִי רֹאשָׁהּ יִפֹּל" (בן־ציון, קנה). "אָמְנָם הוֹפִיעַ כִּדְבָרַי בְּאוֹר מַזְהִיר וְנֶאְדָּרִי" (שמעוני, הביבר 254).

נאה [במקרא: נאוה; קרוב אל יאה, ב· נוה; ראה גם נוי]

~ פע' **נָאָה** * פ"ע היה יפה, התאים, הלם: "לא נאתה תהלה בפי רשע" (בן־סירא טו ט). "אנאה לפניו במצוות" (נזיר ב:). "כאשר ינאה למעלת מלכה" (אביגועם, שירים לז). — [לנאות; נאה, נאתה; נאה, נאה; ינאה]

~ פע' **נאה** * פ"י יפה, קשט, הדר: "לנאותה (את הסכה על־ידי פריסת סדין עליה) — כשרה" (סוכה י.). "ואסור לטבח לפרש חלב הכסלים על הבשר כדי לנאותו" (רמב"ם, מאכלות אסורות ז יט). "שלל התכשיטים המנאים את הסכה" (ברש, ב 316). "מתקנים ומנאים אותו בלבושי־מלכות" (סברסקי, אקוסטה ב 12). — [לנאות את־, מנאה, ינאה]

~ פע' **נֹאָה** °, יפה — ראה ערך מנאה °.

~ הת' **התנאה** *, התיפה, התקשט, התהדר: "זה אלי ואנוהו" — התנאה לפניו במצוות; עשה לפניו סכה נאה ולולב נאה" (שבת קלג:). "הוי שש בחלקך והתנאה במעוטך" (דרך ארץ זוטא ג). "המלך מסתפר בכל יום... ומתקן עצמו ומתנאה במלבושין נאים ומפארים" (רמב"ם, מלכים ב ה). "שחובת יהודי היא ונהג־כבוד בבני־אדם ולהתנאות לפני הבריות" (מגדלי מו"ס, סה). "מייד העלתה לו המראה והתחילה מתנאית לתוכה" (הזז, יעיש ב 85). "קמטיה של טוני נתפשטו ופניה נתנאו" (עגנון, כפות תנט). — [להתנאות, מתנאה, ית־]

~ הפ' **הנאה** ⁂ פ"י יפה, שפר, פאר: "יפה והנאה את דבריך" (רש"י כתובות פא:). "מדות ושעורי הרמוניה... להנאות ולהיטיב בהם את האדם" (ביאליק, הלכה ואגדה). "גנא ישבה על ידו תשושה, רכה ונוחה, והנאתה עצמה" (הזז, יעיש ב 244). — [להנאות את־, מנאה, ינאה]

נָאֶה * ת' ותה"פ [מן נאה] 1. ת' יפה, נחמד: "בנות ישראל נאות הן" (נדרים ט י). "מה נאה אילן זה, ומה נאה ניר זה!" (אבות ג ז). "שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים" (ברכות נז:). "הדור נאה זיו העולם" (ידיד נפש). "כי לו נאה, כי לו יאה" (הגדה של פסח). 2 תה"פ ראוי והגון: "לא כל בשת נאה לשמר" (בן־סירא מא כא). "לזה נאה לקרותו שור, ולזה נאה לקרותו סוס" (פסיקתא, לד.). 3 תה"פ באפן יפה, היטב: "יש נאה דורש ואין נאה מקים" (חגיגה יד.). — [נאה, נאים, נאות]

— מזג־אויר נאה °, יום שהשמים בהירים, כמעט ללא עננים.

נָאָה נ' [רווח רק בריבוי נסמך: נאות־; קרוב אל א. נוה; ערבית: נוי גדר (למקום מרעה)] מקום בנוף טבעי, פנה כפרית [ראה להלן] — [נאת־, נאות, נאות־]

— נאות־דשא, מקומות מכסים ירק ועשב למרעה לצאן: "בנאות דשא ירביצני, על־מי מנחות ינהלני" (תהלים כג ב).

— נאות־מדבר .1, מקומות מרעה במדבר: "אל־תיראו בהמות שדי, כי דשאו נאות מדבר" (יואל ב כב). 2 °. פנות ירק ומים במדבר.

— נאות־רועים, ישובי רועים בסביבות שיש בהן מרעה לצאן: "ואבלו נאות הרעים ויבש ראש הכרמל" (עמוס א ב).

נֶאֱהָב ת' [מן אהב, נאהב] אהוב, חביב, שאוהבים אותו: "שאול ויהונתן הנאהבים והנעימם" (שמואל ב א כג). — [נאהבת, נאהבים, נאהבות]

— זוג נאהבים °, כנוי לבחור ולבחורה האוהבים זה את זה.

נֵאוֹ־ ◇ [בראש מלים בינלאומיות] — ראה ניאו־ ◇

נאוה [קרוב אל נאה]

~ פע' **נָאוָה, נַאֲוָה** פ"ע היה נאה, יפה, היה רצוי: "מה־נאוו על־ההרים רגלי מבשר" (ישעיה נב ז). "עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה־קדש" (תהלים צג ה). "נאוו לחייך בתרים" (שיר השירים א י). — [מצוי רק בעבר: נאוה, נאוו, ובבינוני: נאוה; ראה להלן]

נָאוֶה ת' [מן נאוה] יפה, נאה: "לא־נאוה לכסיל תענוג" (משלי יט י). "שחורה אני ונאוה" (שיר השירים א ה). "יפה את רעיתי כתרצה, נאוה כירושלים" (שיר השירים ו ד). "ללב קטן לא נאוה עשר, ולאיש רע־עין לא נאוה חרוץ" (בן־סירא יד ג). "אדבר עם השמים הנאוים" (ביאליק, בשורה). — [נאוה, נאוים, נאוות]

נְאוּם, נְאֻם ז' [מן נאם] 1. דבר, דבור חגיגי, מאמר חשוב: "בי נשבעתי, נאם־ה'... כי ברך אברכך" (בראשית כב טז—יז). "נאם דוד בן־ישי ונאם הגבר הקם על" (שמואל ב כג א). "כי אתך אני להצלך, נאם־ה'" (ירמיה א ח). 2 °. דרשה, דברים או הרצאה חגיגיים לפני קהל שומעים: בכנוס נשמעו נאומי־ברכה רבים. נאום־הפתיחה של הנשיא. נאום־פרידה. 3 °. נסח מקבל בסיומם של פסקי־דינים רבניים, שטרות, חוזים וכו' בצד חתימת שמות הצדדים או העדים: "נאום פלוני... ונאום פלוני..." [נאום־, נאומים, נאומי־]

— נאום־הכתר °. 1. [במשטר מלוכני] נאומו של המלך או נציגו בפתיחת אספת נבחרי־העם (פרלמנט), ובו מתוים קוי־היסוד למדיניות הממשלה בתקופה הקרובה. 2 [בהשאלה] נאום־פתיחה חגיגי של מנהל מוסד צבורי שתכנו קוי־יסוד לפעלות בעתיד.

נִאוּף, ניאוף ז' [מן נאף, נאף] זנות, מעשה נואף, יחסי־מין אסורים: "נאפיך ומצהלותיך, זמת זנותך" (ירמיה יג כז). "ואל תרבה שיחה עם האשה, שסופך לבוא לידי נאוף" (נדרים כ.). — [נאוף־, נאופים, נאופי־]

נִאוּץ*, ניאוץ ז' [מן נאץ, נאץ] חרוף וגדוף, בזוי: "שאתה שומע נאוצו וגדופו של אותו רשע ושותק" (גיטין נז:). "תנחומיכם הללו שאתם מנחמים אותי, נאוצים הם לפני" (פסיקתא רבתי קלה:). [נאוץ־, נאוצים, נאוצי־]

נָאוּץ ⁂ ת' [מן נאץ, נאץ] בזוי, רשע: "וכי אבלך יבכה כל נאוצים" (הנגיד, דיואן 254). — [נאוצה, נאוצים, ־צות]

נָאוֹר ת' [מן אור, נאור] 1 °. משכיל, בעל־השכלה, בן־תרבות, (להבדיל מן "חשך"): "מי שנתחנך ברוח אחת האמות הנאורות שבאירופה" (אחד העם, לז). "ושאלה אותי: ומה דעתו של אדוני הנאור על זה?" (עגנון, אורח 343). מלחמת החשכים נגד הנאורים והמשכילים. 2 [במקרא] כנוי לאלהים מקור־האור: "נאור אתה אדיר מהררי־טרף" (תהלים עו ה). 3 °. שטוף־אור, מזהיר: "גם כביר גם נאור המראה" (ביאליק, משוטטים). —[נאורה, נאורים, ־רות]

נָאוֹת, נפעל מן א· אות – ראה ערך א· אות.

נָאוֹת° ת׳ [נפעל בינוני מן א·אות] מתאים, ראוי והגון, שהוא בהסכמה ובהתאמה אל־: "תכונות שתעשה בהן תדיר (הנפש) הטובות והפעלות הנאותות" (ח׳ פרקים לרמב"ם ג). "והלא היה נאות יותר שיתן האדם שקל שלם" (מלמד התלמידים, כי תשא). "שישלם על־ידו הקבוץ המדיני באפן נאות" (אלבו, העיקרים 80). "שיוכלו למצא עבודה נאותה למורים ממחים שכמותם" (אחד העם, רב). "אותם השיחות ודברי הנבלה... אלא שלבשו צורה נאותה וראויה לפי שנותיו" (ביאליק, אריה ה). – [נאותה, נאותים, ־תות]

נְאוֹת־מִדְבָּר נ״ר ראה נָוָה.

נָאזָר ת׳ [מן אזר, נאזר] חגור, אזור [בעיקר בהשאלה]: "מכין הרים בכחו, נאזר בגבורה" (תהלים סה ז). "וכן יפרץ קולו נאזר בגבורה" (ביאליק, המתמיד). – [נאזרת, נאזרים, ־רות]

נָאט״וֹ° ר״ת [אנגלית: NATO = North Atlantic Treaty Onganization] הברית הצפון־אטלנטית של מדינות הגוש המערבי שהוקמה לאחר סיום מלחמת־העולם השניה.

נָאִיבִי° ת׳ [מצרפתית: naïf] תמים, תם, שחסרה לו חכמת־החיים, שאינו פקח וממלח: אדם נאיבי. התנהגות נאיבית. – [נאיבית, נאיביים, ־ביות]

– **נָאִיבִיּוּת°** נ׳ תמימות, חסר־ערמומיות, העדר חכמת־החיים.

נְאִימָה° נ׳ [מן נאם, נאם] השמעת נאום, רתוריקה: "ויעריצו בנאימות ויקדישו בתעצומות" (ינאי, שיז). "ואין מגיד ואין נואם נאימה" (הנגיד, דיואן 264). "מה שלא ינאמו בנאימה, אלא יבליעו בנעימה – זוהי נקדה אחרת" (ר׳ בנימין, כנסת 138). – [נאימת־, נאימות]

נָא״ר° ר״ת נכנס אחרון יוצא ראשון [כלל בפיטורין במוסד]

נָאֱלָח ת׳ [מן אלח, נאלח] 1°, מזהם, מלכלך: פצע נאלח. 2, בזוי, משחת: "נתעב ונאלח איש־שתה כמים עולה" (איוב טו טז). "דור נאלח, עיניו מאד רמו" (משה אבן־עזרא, א 89). "מפלצות פרצופים נאלחים" (ביאליק, אבי). – [נאלחה, נאלחים, ־חות]

נֶאֱלָחוּת° נ׳ [מן נאלח] לכלוך, היות נאלח. – [־חות־]

נֶאֱלָם° ת׳ [מן ב·אלם, נאלם] שנשתתק, שאינו משמיע עוד את קולו: "צללים שחורים, צללים נאלמים" (ביאליק, על סף). "יצורים נכאי־רוח ונאלמי־שפה" (כהן, שירים נב). – [נאלמת, נאלמים, ־מות]

נֶאֱלָץ° ת׳ [מן אלץ, נאלץ°] אנוס, מכרח: לצערי, הנני נאלץ לנקט אמצעי בלתי־נעים זה. – [נאלצת, נאלצים, ־צות]

נאם [ערבית: נַאַמַ לחש, שאג; וראה ב. נום]

~ פָּע׳ **נָאַם** פ״י דבר, השמיע נאום, דבר בפני קהל שומעים: "הלקחים לשונם וינאמו נאם" (ירמיה כג לא). "נאמתי לו: כמותך ירבו בישראל, עושים רצון המקום!" (ספרי נשא ז). "וזה וזה נאמו: לא אוסיף עוד עבר לו" (אברהם אבן־עזרא, מי כמוך אל). בכנוס נאמו נציגי הישובים. ראש־הממשלה נאם בכנסת. – [לנאם, נואם, ינאם]

~ נִפ׳ **נִנְאַם°**, נאמר, הגד: "ביחוד אחרי שנאמרו ונגאמו כל נאומי השבח" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 135). – [להנאם, ננאם, ינאם]

נְאָם, ראה נְאוּם.

נְאֻם°, נוּאם ז׳ [מן נאם] דבור, נאום: "שמעו הרים את נאמו, כי ריב לה׳ עם עמו" (ינאי, שו). – [נאם־, נאמו]

א·**נֶאֱמָן** תו״ז [מן אמן, נאמן] 1, ת׳ ראוי לאמון, מהימן, אמתי: "כצנת־שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו" (משלי כה יג). "ואעידה לי עדים נאמנים" (ישעיה ח ב). "עיני בנאמני־ארץ לשבת עמדי" (תהלים קא ו). "על עצמו אינו נאמן (בהפרשת מעשרות), כיצד יהא נאמן על של אחרים?" (דמאי ב ב). "נאמן עלי הדין" (עבודה זרה טז). "האם הזקנה, האוהבת, הנאמנה" (ביאליק, אם ישו). רעיה נאמנה. ידיעות נאמנות. ברכות נאמנות. 2°, מרשה, מיפה־כח: "נאמן בית־דין" (תשובות בר ששת קצז). "נאמני הצבור שמשימין עליהן לגבות המס" (תשובות הגאונים). השתפים השלישו את הכסף בידי נאמן. 3°, אדם או מוסד שנמסר לו רכוש מסים לאחריותו לשם פקוח ונהול: ועדת־נאמנים לקרן. חבר־הנאמנים של האוניברסיטה. – [נאמן־, נאמנה גם נאמנת, נאמנים, נאמני־, נאמנות, נאמנות־]

– **נֶאֱמַן־רוּחַ,** ישר־רוח, ישר־לב: "הולך־רכיל מגלה־סוד, ונאמן־רוח מכסה דבר" (משלי יא יג). "ישב בעיר ההיא גביר מפלג ונאמן־רוח" (עגנון, אלו שנו).

– **מָקוֹם נֶאֱמָן,** מקום איתן ומבסס: "ותקעתיו יתד במקום נאמן" (ישעיה כב כג).

– **בְּרָכָה נֶאֱמָנָה°,** ברכה אמתית, היוצאת מעמק־הלב: "שא ברכה נאמנה על כל שלמדנו ממך" (ביאליק, לאחד). "ברכות נאמנות לנשואיכם" (נוסח־ברכה רווח).

– **מַכּוֹת נֶאֱמָנוֹת,** חליים נאמנים, פצעים נאמנים°, מכות נמרצות, פצעים חמורים: "והפלא ה׳ את־מכתך... מכות גדלת ונאמנות וחלים רעים ונאמנים" (דברים כח נט). "האין פצעיהם נאמנים?" (ביאליק, בעיר).

– **נֶאֱמָנָה** תה״פ באפן ברור ונאמן, בצורה מחלטת: "אפרים לשמה תהיה... בשבטי ישראל הודעתי נאמנה" (הושע ה ט). "וכתבת קצרה מראשותיו... תעיד עליו נאמנה" (ביאליק, אבי).

נֶאֱמָנוּת* נ׳ [מן נאמן] 1°, אמון, ישר, מהימנות: "כל המתהלכים באלה... ברית אל נאמנות להם לחיותם אלף דור" (מגילת ברית דמשק ז 4—6). "ויש נוכל כבנעים ויש עושה בנאמנות" (הנגיד, בן־משלי 32). "את כל זה ראיתי... להודיעך בנאמנות כאשר עלי לעשות כחובה" (יוסיפון, נח). בנאמנותו של עסקן פלוני אין להטיל כל ספק. 2° [בעסקי הלוואות] הודעת אמון מלא של המלוה בלוה: "יורש שבא להפרע מן הלוה בשטר שיש בו נאמנות ללוה, כל זמן שיאמר (הלוה) ׳פרעתי׳, הרי הלוה נשבע" (רמב"ם, מלוה ולוה יז ז). 3°, משטר מדיני של מסירת האחריות והפקוח על רכוש או על חבל־ארץ לידי מוסד או

לידי מדינה: הנאמנות על ארצות נחשלות נמסרה לידי מעצמות גדולות. מועצת־הנאמנות של ארגון האמות המאחדות. — [נאמנות־, נאמניות]

— בנאמנות°, באמת, האמינה לי: "כדאי, בנאמנות! כדאי לשמע כיצד נואמים" (בן־ציון, עב). "יהודה חי, בנאמנות אומר אני!" (בורלא, כיסופים 197).

נאף [מצרית: nk; ארמית: נאף; ערבית: נח'ב]

~ פעל' **נאף** פ"ע זנה, בא ביחסי־מין אסורים: "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב!" (שמות כ יג). "ואיש אשר ינאף את־אשת איש, אשר ינאף את־אשת רעהו, מות־יומת הנאף והנאפת" (ויקרא כ י). "נואף בעיניו נקרא נואף" (ויקרא רבה כג). "אין המנאפים נואפים עד שתכנס בהם רוח שטות" (תנחומא נשא ה). — [לנאף, נואף, ינאף]

~ פעל' **נאף** פ"ע נאף, זנה: "על־כן תזנינה בנותיכם וכלותיכם תנאפנה" (הושע ד יג). "שלשה מינים שנאה נפשי... דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף" (בן־סירא כה ג–ב). — [לנאף, מנאף, י־]

~ הפ' **הנאיף*** פ"י הזנה, סיע לדבר זנות: "לא תנאף — לא תנאיף" (שבועות מז:). — [להנאיף, מ־, י־]

נאפד* ת' [מן אפד, נאפד] חגור, לבוש (כייחוד בהשאלה): "נאפד נקמה" (קליר, אתה הוא, שחרית א' ראש השנה). "מעטף (השמש) בעצני־דם ונאפד אש־להבה" (ביאליק, בעיר). "הטור אשר צעד לחוף, נאפד־בטחה" (פיכמן, קסד). "שבלי־בר, ראשיהן פז נאפדים" (ליפיצקי, מידות 212). "התיצב על המשמר נאפד אכזריות" (שזר, אישים 161). — [נאפד־, נאפדת, נאפדים, נאפדי־, נאפדות]

נאפה° נ' [מן נאף] מעשה־נאוף, זמה, פורנוגרפיה: "סרט הדי לא יציג נאפה כזאת! לעולם לא!" (קרליבך, הדרו 153). — [נאפת־]

נאפן° ז' [מן נאף, נאף] נואף, זונה: "תאותנות של נאפנים" (שטיינמן, זוגות 57). — [נאפן־, נאפנית, נאפנים, ־ניות]

נאפוף ז' [מן נאף] נאוף, זנות, יחסי־מין אסורים: "ותסר זנוניה מפניה, ונאפופיה מבין שדיה" (הושע ב ד). "הכשל בנאפוף, בזרת גפוף" (אשא דעי, מוסף א ראש השנה). "ובכנפיהם ילדי נאפופים" (ביאליק, חלפה). "נשי הנאפופים שבבית־מרחצו" (סדן, ממחוז רבא). — [נאפוף־, נאפופים, ־פי־]

נאפופי° ת' [מן נאפוף] עוגב, שיש בו משום נאוף: "והיה מרעיש עולמות בנעיותיו הנאפופיות" (סביב, דרך 64). — [נאפופית, ־פיים, נאפופיות]

נאץ [אכדית: na'āsu מאס, בזה; ארמית: נאוצא ניאוץ]

~ פעל' **נאץ** פעל' 1 פ"י בזה, מאס, חלל: "לא־אבו לעצתי, נאצו כל־תוכחתי" (משלי א ל). "אויל ינאץ מוסר אביו" (משלי טו ה). 2 פ"ע כעס, קצף ורגז: "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנתיו" (דברים לב יט). — [לנאץ את־, נואץ, ינאץ]

~ פעל' **נאץ** חרף, גדף, בזה, תעב: "עזבו את־ה', נאצו את־קדוש ישראל" (ישעיה א ד). "עד־מתי אלהים יחרף צר, ינאץ אויב שמך לנצח" (תהלים עד י). "וחרף וגדף ונאץ" (ירושלמי תעניות סד א). "הרי שגזל סאה של חטין, טחנה, לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ" (בבא קמא צד.). "ועד לנאץ שם אלהיהם" (ביאליק, ויהי מי). — [לנאץ, מנאץ, ינאץ]

~ פעל' **נאץ°**, בזה, נתן לחרפה ולגדופים, השמץ: "כל־היום שמי מנאץ (= מנאץ?)" (ישעיה נב ה). [וראה עוד ערך מנאץ] — [מנאץ, ינאץ]

~ התפ' **התנאץ***, התבזה, היה לחרפה: "עשה בשביל שמך הגדול והקדוש שמתחרף ומתנאץ בעולם" (מדרש תהלים עד). — [להתנאץ, מתנאץ, יתנאץ]

נאץ* ז' [מן נאץ] חרפה, בוז: "תנקה נאץ נבולנו, תמחה מוקש מעשינו" (ינאי, שכד). — [נאץ־]

נאצה, נאצה, נאצה נ' [מן נאץ, נאץ, נאץ] חרוף, גדוף, חרפה: "יום־צרה ותוכחה ונאצה היום הזה" (ישעיה לז ג). "עשו להם עגל מסכה... ויעשו נאצות גדלות" (נחמיה ט יח). "שמעתי את־כל־נאצותיך" (יחזקאל לה יב). "מפני מה אני יהודי? שאלות כאלה... היו נחשבות לא רק כנאצה, כי אם גם כשטות שאין למעלה הימנה" (אחד העם, קב). — [נאצת־, נאצות, נאצות־; נאצת־, נאצות, נאצות־; נאצות, נאצות־]

נאצל* ת' [מן אצל, נאצל] 1 °, מעדן, נעלה, שיש בו אצילות: דברים נאים ונאצלים. תכונות נאצלות. 2 ^, משפע, המקבל השפעה והשראה מכח מסים: "ומכח המזלות ההם נאצל כח כל בוראי מטה" (גבירול, כתר מלכות מג). "השכל הנקנה הנאצל" (מורה נבוכים א עב). — [נאצלת, נאצלים, ־לות]

נאק [אכדית: nâqu צעק; ארמית: נאק; קרוב אל נהק; בהיפוך אותיות: אנק]

~ פעל' **נאק** פ"ע אנק, אנח, הוציא קול־אנחה מעצמת כאב: "ונאק נאקות חלל" (יחזקאל ל כד). "מעיר מתים ינאקו ונפש־חללים תשוע" (איוב כד יב). "אצרח ואנאק נאקות־חלל" (באגארה, 266). "הפצועים נואקים והגוססים מחרחרים" (שנהר, ב 556). "בחיקך, מיסר ואמל, הישיש הזקן נואק" (גלעד, נהר 109). (ובהשאלה:) "במטתה הפרוקה הנואקת תחתיה" (ביאליק, יונה). — [לנאק, נואק, ינאק]

~ פעל' **נאק°** פ"ע נאק, נאנח, צעק: "והיה כל אספסוף האלמונים מצוח בצוחה... ומנאק וקורא" (שלונסקי, תר' טיל 247). — [לנאק, מ־, י־]

~ התפ' **התנאק°**, פרץ בנאקה: "כשהתנאק אויר העולם בבבה הכואבת ההיא, הידועה" (יזהר, צקלג 914). — [להתנאק, מתנאק, ית־]

נאק* ז' [מן נאק] נאקה, אנחה, אנקה: "נאק נושאי לך עינים, לענותם הט אזנים" (קליר, אלים, תפלת טל). "והוא פרום נאק שנחנק" (אבינועם, שירים ריג). "נאק־פרא לא הגוי מתלהט באלם האריר" (טבנקין, שירים 47). — [נאק־, נאקו; נאקים, נאקי־]

נאקה נ' [מן נאק] אנחה המתפרצת מלבו של כואב או פצוע, או מפי הסובל קשות: "שמעתי את־נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם" (שמות ו ה). "וישמע אלהים את נאקתם — נאקת החללים" (שמות רבה א). "וכי תחיל בעת אנאק

נְאָקָה" (הגניד, דיואן 193). "וְהַבַּיִת יִמָּלֵא יְלָלָה, בְּכִי וְנַאֲקַת־פֶּרֶא" (ביאליק, בעיר). "יוֹם חֲרָדָה וּצְעָקָה, יוֹם שׁוֹאָה וּנְאָקָה" (עגנון, כלה רד). — [נַאֲקַת־, נְאָקוֹת, נַאֲקוֹת־]

נָאקָה* נ׳ [ערבית: נַאקַה] נְקֵבַת הַגָּמָל: "יוֹצֵא הַגָּמָל בְּאַפְסָר, וְנָאקָה בַּחֲטָם" (שבת ה א) [נכתב גם נָקָה] — [נָאקַת־, נָאקוֹת, נָאקוֹת־]

נאר [אכדית: naru הרג; ערבית: נַאוַר חרף וגדף]

~ פע׳ **נֵאֵר** פ״י חִלֵּל, בִּזָּה: "נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ, חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ" (תהלים פט מ). "זָנַח ה׳ מִזְבְּחוֹ, נִאֵר מִקְדָּשׁוֹ" (איכה ב ז). "עֲזָרוֹת וְאֵילָמוֹת עַד אָנָה תְּנֹאַר?" (סידור רס״ג, שלא). — [לְנָאֵר אֶת־, מְנָאֵר, יְ־]

~ הפ׳ **הִנְאִיר** ^ פ״י הָרַס, הִשְׁחִית: "כּוֹלְלִים לְהַנְאִירִי יְהִירִים שֶׁאֲלוּנִי עֵת כָּרְתוּ יַעֲרִי" (גנזי שכטר, ג 93). — [לְהַנְאִיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻנְאַר** ^, הָשְׁחַת: "יְפֵה־נוֹף הָכְאַר וְהָבְעַר וְהֻנְאַר, מִזְבֵּחַ עֲרְעַר" (ינאי, קכח). — [מֻנְאָר, יֻנְאַר]

נֵאָר ת׳ [מן ארר, נַאַר] מְקֻלָּל: "בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים" (מלאכי ג ט). "כָּל פְּרוּטָה הֵבִיאָה נֵאָרָה בִּמְאֵרָה" (ביאליק, שירתי). "מִתְבּוֹסְסִים בְּגָלוּת הַמָּרָה וְהַנֵּאָרָה הַזּוֹ" (הזז, יעיש ד 214). — [נֵאָרָה, נֵאָרִים, נֵאָרוֹת]

נֶאֱשָׁם° ז׳ [מן אשם, נֶאֱשַׁם] נִתְבָּע, מִי שֶׁנִּתְבַּע לְדִין בְּאַשְׁמַת עֲבֵרָה: הַתּוֹבֵעַ קָרָא אֶת כְּתַב־הָאִשּׁוּם בְּאָזְנֵי הַנֶּאֱשָׁם. — [נֶאֱשֶׁמֶת, נֶאֱשָׁמִים, נֶאֱשָׁמוֹת]

– סַפְסַל־הַנֶּאֱשָׁמִים °, מוֹשָׁבוֹ הַמְיֻחָד שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם בְּאוּלָם בֵּית־הַדִּין בִּשְׁעַת בֵּרוּר מִשְׁפָּטוֹ [מכאן:]

– הוֹשִׁיבוּהוּ עַל סַפְסַל־הַנֶּאֱשָׁמִים °, תְּבָעוּהוּ אוֹתוֹ לְדִין, הִטִּילוּ עָלָיו אַשְׁמָה.

נ״ב ר״ת 1. נִכְתַּב בַּצַּד. 2 [בגימטריא] 52: נ״ב שָׁבוּעוֹת בַּשָּׁנָה.

נבא [ראה נָבִיא; אכדית: nabu לקרוא; ארמית: נְבָא; ערבית: תַּנַאבַּא, התנבא; נַבַּא׳ בשורה, חדשה]

~ נפ׳ **נִבָּא**, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְבוּאָה, הִטִּיף דִּבְרֵי חָזוֹן, חָזָה: "ה׳ שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה" (ירמיה כו יב). "לָכֵן הִנָּבֵא עֲלֵיהֶם, הִנָּבֵא, בֶּן־אָדָם!" (יחזקאל יא ד). "וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי, וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־רַעַשׁ" (יחזקאל לז ז). — [לְהִנָּבֵא; נִבָּא, נִבֵּאת; יִנָּבֵא]

~ התפ׳ **הִתְנַבֵּא**, 1. הִגִּיד עֲתִידוֹת, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְבִיאוּת לֶעָתִיד: "וַאֲנִי שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע" (מלכים א כב ח). "כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ" (ברכות לד:). 2. הִתְנַהֵג כְּנָבִיא, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי חָזוֹן כְּנָבִיא: "וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ" (במדבר יא כה). "לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא" (ירמיה כט כו). 3 ^, נֶאֱמַר כִּנְבוּאָה, נִשָּׂא: "וּבִימֵי אַחָז נִתְנַבְּאָה נְבוּאָה זוֹ" (רש״י מיכה א יד). — [לְהִתְנַבֵּא, מִתְנַבֵּא, יִתְ־]

~ פע׳ **נִבֵּא** ^ פ״י 1 ^, עָשָׂה לְנָבִיא, הִשְׁפִּיעַ עַל פְּלוֹנִי שֶׁיְּהֵא נָבִיא: "מִיסוֹדֵי הַדָּת לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא אֶת בְּנֵי־הָאָדָם" (רמב״ם, יסודי התורה ז א). "הוּא עַצְמוֹ הַמַּשְׁפִּיעַ נְבוּאָתוֹ בַּנְּבִיאִים וְהוּא מְנַבֵּא אוֹתָם עַל־יְדֵי אֶמְצָעִי וּמִבְּלִי אֶמְצָעִי" (אברבנאל, מפעלות ה׳ י ח). 2 ^, נִבָּא, הִתְנַבֵּא, חָזָה לֶעָתִיד: "הָיָה הַנָּבִיא מְנַבֵּא נֶחָמוֹת" (רש״י ישעיה לג ז, לפי כ״י מארסן). "וְדוֹמֶה שֶׁחֶשְׁבּוֹן זֶה הָיָה מְנַבֵּא לוֹ לְאַלְתֵּר רֶוַח טוֹב לֶעָתִיד" (מנדלי מו״ס, קא). אֵין לְנַבֵּא מֵרֹאשׁ מַה יֵּלֶד יוֹם. — [לְנַבֵּא, מְנַבֵּא, יְנַבֵּא]

~ פֻּע׳ **נֻבָּא** °, נֶאֱמַר כִּנְבוּאָה, נֻחַשׁ מֵרֹאשׁ: "וַאֲבָרֵךְ אֶת הָרָעָה, נֻבְּאָה לִי" (פיכמן, קכג). — [מְנֻבָּא, יְנֻבָּא]

– נִבָּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נִּבָּא ^ [רש״י בראשית מה יח, על־פי סוטה יב:, ושם: "מִתְנַבְּאָה וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה מִּתְנַבְּאָה"] הוּא הִשְׁמִיעַ לְתֻמּוֹ דְּבָרִים שֶׁבְּדֶרֶךְ־מִקְרֶה נִתְקַיְּמוּ בִּמְלוֹאָם.

– נִבָּא לוֹ לִבּוֹ °, הִרְגִּישׁ מֵרֹאשׁ, הָיְתָה לוֹ הַרְגָּשָׁה כִּי כָּךְ וְכָךְ יִקְרֶה: "אַחַת יְנֻבָּא לִי לִבִּי... כִּי פָּקֹד יִפְקְדֵנִי הֶחָזוֹן" (ביאליק, אחד). לִבּוֹ נִבָּא לוֹ רָעוֹת.

– אֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן אֶחָד°, ראה ערך נָבִיא.

א׳ **נבב** [במקרא רק בבינוני פעול של פָּעַל: נָבוּב; אכדית: embūbu אבוב; ערבית: אֻנְבּוּב]

~ פע׳ **נִבֵּב** ° פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא נָבוּב, קָדַח חָלָל: "הוּא נִשְׁתְּהָה לְיַד בּוּל־עֵץ שֶׁנִּבְּבוּהוּ וַעֲשָׂאוּהוּ כַּוֶּרֶת" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 29). — [לְנַבֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **נֻבַּב** °, נַעֲשָׂה נָבוּב: קוֹרַת־עֵץ מְנֻבֶּבֶת. — [מְנֻבָּב, יְנֻבַּב]

ב׳ **נבב** [מן נוב]

~ הפ׳ **הִנְבִּיב** ^ פ״י הֵנִיב, הִפְרָה: "עֲדָיִים לְהַנְבִּיב... לְרַוּוֹת עַם חָבִיב" (קליר, אפיק, תפילת גשם). — [לְהַנְבִּיב, מַ־, יַ־]

~ פע׳ **נָבַב** ° פ״ע פָּרַח, נָב: "וְכָל הַהֲדָרִים... הָיוּ נוֹבְבִים אָז בְּרִיאוּת וְיָרֹק כֵּהֶה" (יזהר, קיץ 14). — [לִנְבֹּב, נוֹבֵב, יִנְבֹּב]

נֶבֶג° ז׳ [מארמית: נִבְגָּא צמח, נצר] [בבוטאניקה] תָּא בִּצְמָחִים מַחְסְרֵי־פְּרָחִים הַנִּתָּק מִן הַצֶּמַח וְהֶעָשׂוּי לִנְבֹּט וּלְהִתְפַּתֵּחַ לְצֶמַח חָדָשׁ. הַנְּבָגִים הֵם גַּרְגְּרִים זְעִירִים הַדּוֹמִים לְאָבָק וְהֵם נִמְצָאִים בְּתוֹךְ מִנְבָּגִים. הָאַצּוֹת, הַפִּטְרִיּוֹת, הַטְּחָבִים, הַשְּׁרָכִים וְעוֹד מִתְרַבִּים עַל־יְדֵי נְבָגִים. — [נֶבֶג־, נִבְגּוֹ; נְבָגִים, נִבְגֵי־]

נִבְגִּי° ת׳ [מן נֶבֶג] שֶׁיֵּשׁ לוֹ נֶבֶג, הַמִּתְרַבֶּה עַל־יְדֵי נְבָגִים: הַפִּטְרִיּוֹת הֵן צְמָחִים נִבְגִּיִּים. — [נִבְגִּית, נִבְגִּיִּים, ־גִּיּוֹת]

נִבְדָּל תה״פ [מן בדל, נִבְדַּל] 1. ת׳ שׁוֹנֶה, מְפֹרָשׁ, שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה אוֹ אֵינוֹ מִשְׁתַּתֵּף: "וְכָל־הַנִּבְדָּל מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת אֶל־תּוֹרַת הָאֱלֹהִים" (נחמיה י כט). פְּלוֹנִי נִבְדָּל מֵחֲבֵרָיו בִּתְכוּנוֹתָיו. פְּעֻלָּה נִבְדֶּלֶת. שְׁנֵי מוֹסָדוֹת נִבְדָּלִים. 2 ^ ת׳ [בפילוסופיה של ימי־הביניים] נֶאֱצָל, נִפְרָד מִן הַחֹמֶר, רוּחָנִי, מֻפְשָׁט: "הַשֵּׂכֶל שְׁנֵי מִינִים, רִאשׁוֹן שֵׂכֶל נִפְרָד נִבְדָּל מִן הַחֹמֶר כְּהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְהַמַּלְאָכִים, וְשֵׂכֶל בַּחֹמֶר" (שמואל אבן־תיבון, פירוש המלים הזרות). "כִּי אֵלּוּ הָעִנְיָנִים הַנִּבְדָּלִים, רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁאֵינָם גְּשָׁמִים... לֹא יְצֻיַּר בָּהֶם רִבּוּי כְּלָל" (מורה נבוכים א עד, דרך שביעי). 3 ° ז׳ [במשחק כדורגל] עֲבֵרָה שֶׁבִּצְעָהּ עַל־יְדֵי שַׂחְקָן כְּשֶׁנִּבְדַּל מֵחֲבֵרָיו וְהִסְתַּנֵּן אֶל מֵאֲחוֹרֵי הַהֲגַנָּה שֶׁל הַיְרִיבִים כְּדֵי לִכְבֹּשׁ שַׁעַר בְּלֹא שֶׁהִשְׁתַּתֵּף בְּמַהֲלָכֵי הַהַתְקָפָה (Off-side). — [נִבְדֶּלֶת, נִבְדָּלִים, נִבְדָּלוֹת]

נִבְדָּלוּת° נ׳ [מן נִבְדָּל] הֱיוֹת נִבְדָּל, חֹסֶר־תֵּאוּם: "עִקַּר טַעְמָהּ וּמַשְׁמָעָהּ (שֶׁל הֲוָיָתֵנוּ) הִיא יְחִידוּתָהּ, נִבְדָּלוּתָהּ, סְגֻלִּיּוּתָהּ" (ניר, השעיפים 9). נִבְדָּלוּת עַם מֵעָם. — [נִבְדָּלוּת־]

א. **נבה** [צורת־משנה של לבה]

~ פִּעֵ׳ **נִבָּה** * פ״י לִבָּה, הִלְהִיב: "נִבָּה וְנִבַּתּוּ הָרוּחַ" (תוספתא בבא קמא ו כב). — [לְנַבּוֹת, מְנַבֶּה, יְנַבֶּה]

ב. **נבה** [בשינוי כתיב במקומות אחדים במקרא במקום **נבא**: "וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ ה׳ "וְהִתְנַבִּיתָ עִמָּם" (שמואל א י ו), "וַיְכַל מֵהִתְנַבּוֹת" (שמואל א י יג)] מַדּוּעַ נִבֵּיתָ בְשֵׁם־ה׳?" (ירמיה כו ט)] — ראה ערך **נבא**.

נִבְהָל ת׳ [מן בהל, נִבְהַל] 1, נִפְחָד, חָרֵד, שֶׁנִּכְנַס מוֹרָא בְּלִבּוֹ: *"הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ, הָיִיתִי נִבְהָל" (תהלים ל ח). "וָאָלִין וַאֲנִי נִבְהָל, כְּאִלּוּ שְׁנַת עֵינַי עָלַי עֵינַי אֲסוּרָה" (גבירול, א 124). הַיֶּלֶד הַנִּבְהָל פָּרַץ בִּבְכִי. 2, בָּהוּל, נֶחְפָּז, אָץ: "נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן" (משלי כח כב). "הֶחָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה... וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב" (אבות ה ז). — [נִבְהֶלֶת, נִבְהָלִים, נִבְהָלוֹת]

נִבּוֹא° ז׳ ראה נִבּוּי־.

נְבוּאָה נ׳ [מן נבא; נָבִיא] 1, דִּבְרֵי הַנָּבִיא, חָזוֹן, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי חָזוֹן לֶעָתִיד הַקָּרוֹב אוֹ לְאַחֲרִית הַיָּמִים: "נְבוּאַת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי" (דברי הימים ב ט כט). "כָּל הַנְּבוּאוֹת הָרָעוֹת וְהַקָּשׁוֹת שֶׁנִּתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ בָּאוּ עָלֵינוּ" (שיר השירים רבה ג, כמעט שעברתי). 2, הַגָּדַת עֲתִידוֹת: "וָאַכִּירָה וְהִנֵּה לֹא אֱלֹהִים שְׁלָחוֹ, כִּי הַנְּבוּאָה דִּבֶּר עָלַי, וְטוֹבִיָּה וְסַנְבַלַּט שְׂכָרוֹ" (נחמיה ו יב). "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתָהּ שֶׁל רִבְקָה" (סוטה יג.). "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ נִטְּלָה נְבוּאָה מִן הַנְּבִיאִים וְנִתְּנָה לְשׁוֹטִים וְלְתִינוֹקוֹת" (בבא בתרא יב:). — [נְבוּאַת־, נְבוּאוֹת]

— **נְבוּאָה קְטַנָּה***, מַשֶּׁהוּ מִן הַנְּבוּאָה: "הִשְׁכִּים וְנָפַל לוֹ פָּסוּק לְתוֹךְ פִּיו – הֲרֵי זוֹ נְבוּאָה קְטַנָּה" (ברכות נה:). "בְּמַחְשָׁבָה זוֹ צְפוּנָה מֵעֵין נְבוּאָה קְטַנָּה, שֶׁהֶגֶּנִי עוֹמֵד בְּחַיֵּי הַסִּפְרוּתִיִּים עַל מִפְתַּן תְּקוּפָה חֲדָשָׁה" (אחד העם, קכח).

— **נְבוּאַת־הַלֵּב°**, אִינְטוּאִיצְיָה, הַרְגָּשָׁה עֲמוּמָה שֶׁדְּבַר־מָה עָתִיד לְהִתְרַחֵשׁ: "כְּמוֹ עַל־פִּי נְבוּאַת־לֵב אַחַת הָפְנוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד אֶת רֹאשָׁם" (ביאליק, החצוצרה ג). "דַּרְכּוֹ הַפַּטָלִיסְטִית, מֵעֵין נְבוּאַת־הַלֵּב, כִּוּוּן הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה" (ברקוביץ, הראשונים שיח).

— **כָּלָה נְבוּאָתְךָ וָצֵא!°** תְּשׁוּבַת דְּחִיָּה וְלִגְלוּג לְמִי שֶׁמַּטִּיף הַרְבֵּה אוֹ דּוֹרֵשׁ דְּרָשׁוֹת אֲרֻכּוֹת [כן ענה בדרך־ביטול המלך חזקיה לישעיה הנביא, לפי ברכות י.].

— **נִזְרְקָה נְבוּאָה מִפִּיו°** [על־פי שבת ג. ועוד: "נזרקה מפי חבורה ואמרו"] הוּא הִשְׁמִיעַ לְתֻמּוֹ דְּבַר־נְבוּאָה שֶׁאָמְנָם נִתְקַיֵּם, הוּא נִחֵשׁ נְכוֹנָה בְּדֶרֶךְ־מִקְרֶה.

נְבוּאִי° ת׳ [מן נְבוּאָה] שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַנְּבוּאָה, הַשַּׁיָּךְ לַנְּבוּאָה: "רוֹמְזִים אֵלָיו בְּרַמִּיזָה הַנְּבוּאִית וּבִרְאִיָּה הָרוּחָנִית" (כוזרי ד ג). "הַתַּרְדֵּמָה הַנְּבוּאִית" (מורה נבוכים א יח). הַסִּפְרוּת הַנְּבוּאִית בְּיִשְׂרָאֵל. חָזוֹן נְבוּאִי. הִתְלַהֲבוּת נְבוּאִית. רַעְיוֹנוֹת נְבוּאִיִּים. — [נְבוּאִית, נְבוּאִיִּים, ־אִיּוֹת]

נָבוּב ת׳ [מן א.נבב] 1, חָלוּל, שֶׁתּוֹכוֹ רֵיק: "וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב" (ירמיה נב כא). הַשּׁוֹפָרֶת וְהַצִּנּוֹר – נְבוּבִים הֵם. 2 [בהשאלה] רֵיק מִדַּעַת, נָעוּר מִשֵּׂכֶל: "וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב" (איוב יא יב). "נְבוּבֵי לֵב" (צויפל, שלום על ישראל). "אֵלֶּה הָיוּ פַּחְדָנִים...נְבוּבֵי־לֵב" (ברנר, ג 97). "סְרֵי־הַטַּעַם וּנְבוּבֵי־הָרוּחַ" (שור, אישים 203). 3 ° [בהשאלה] רֵיק מִתֹּכֶן: "הַמְּלִיצָה הַמֵּמִית, מְלִיצָה נְבוּבָה וּשְׁדוּפָה, לְלֹא כָּל רוּחַ־חַיִּים בְּקִרְבָּהּ" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "וְתַחְתָּם הִנְחַלְתֶּם לִי שְׁבָחִים נְבוּבִים שֶׁל עֲדַת סַקְרָנִים" (שמעוני, הביבר 54). — [נְבוּבָה, נְבוּבִים, ־בוֹת]

— **נְבוּבֵי־קַרְנַיִם°**, מִשְׁפַּחַת בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁקַּרְנֵיהֶם דְּמוּיוֹת נַרְתִּיקִים קַרְנִיִּים נְבוּבִים שֶׁבְּסִיסָם חָבוּשׁ עַל־גַּבֵּי קַרְנַיִם גַּרְמִיּוֹת הַיּוֹצְאוֹת מֵעַצְמוֹת הַמֵּצַח. לְמִשְׁפַּחַת נְבוּבֵי־הַקַּרְנַיִם שַׁיָּכִים הָרְאֵם, הַדִּישׁוֹן, הַיַּחְמוּר, הַצְּבִי, הַיָּעֵל וְעוֹד.

נִבּוּב°, נִיבּוּב ז׳ [מן א.נבב, נִבֵּב] עֲשִׂיַּת חָלָל: נִבּוּבוֹ שֶׁל פְּנִים הֶחָלִיל. — [נִבּוּב־]

נְבוּבִי° ת׳, **נְבוּבִיִּים°** ת״ר [מן נָבוּב] מַעֲרֶכֶת שֶׁל יְצוּרִים יַמִּיִּים הַחַיִּים בִּיחִידוּת אוֹ בַּחֲבוּרוֹתֵיהֶם, וְעִקָּרָם כְּעֵין שַׂק פָּתוּחַ לְצַד אֶחָד, עָטוּר בַּחֲנִינִים רַבִּים וּדְבִיקִים (Coelenterata). לְמִשְׁפַּחַת הַנְּבוּבִיִּים שַׁיָּכִים הָאַלְמֻגִּים, שׁוֹשַׁנַּת־הַמַּיִם וְעוֹד.

נְבוּבִית° נ׳ [מן נָבוּב] מְקוֹם נָבוּב, חָלָל: "שְׁנֵי יָמִים וּשְׁנֵי לֵילוֹת הִתְחַבֵּא בִּנְבוּבִיתוֹ שֶׁל עֵץ אֶחָד מִפְּנֵי הַגֶּשֶׁם" (ד׳ שחם, המדרון 273). — [נְבוּבִית־, ־בִיּוֹת]

נְבוּחַ*, נִיבּוּחַ ז׳ [מן נבח, נִבַּח] 1 °, נְבִיחָה, הַשְׁמָעַת נְבִיחוֹת: "קוֹל נְקִישׁ שֶׁל אוֹפַנִּים בְּעִמְעוּם וּבִרְצִיפוּת וְקוֹל נִבּוּחַ שֶׁל כְּלָבִים" (שלונסקי, תר׳ הרזון א 114). 2 *, הַשְׁמָעַת רַעַשׁ וּצְעָקָה: "אִבְחַת חֶרֶב — כְּמוֹ נִבּוּחַ חֶרֶב, צַעֲקַת חֶרֶב" (רש״י איוב לח כח). "מֶחֱבוֹאֵי הַפֶּה — נִבּוּחֵי הַפֶּה" (רש״י מנחות סג.). — [נִבּוּחַ־, נִבּוּחִים, נִבּוּחֵי־]

נָבוּט° ת׳ [מן א. נבט, נָבַט] (צֶמַח) שֶׁכְּבָר נָבַט, שֶׁהוֹצִיא שֹׁרֶשׁ וְרֵאשִׁית הַגִּבְעוֹל: זְרָעִים נְבוּטִים. — [נְבוּטָה, ־טִים, ־טוֹת]

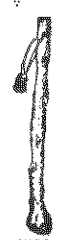

נבוט

נִבּוּט°, נִיבּוּט ז׳ [מן ב.נבט] נְבִיטָה, רֵאשִׁית הַצְּמִיחָה: "וְזָכִיתִי לִרְאוֹת רַק רֵאשִׁית הַנִּבּוּט" (גרינברג, רחובות כד). — [נִבּוּט־]

נַבּוּט° ז׳ [ערבית: נַבּוּת] כְּגוּר לְאַלָּה כְּבֵדָה שֶׁל רוֹעִים עֲשׂוּיָה עַל־פִּי־רֹב מֵעָנָף שֶׁל עֵץ. — [נַבּוּטִים]

נִבּוּי*, נִיבּוּי ז׳ [מן ב.נבה=נבא] 1 *, נְבוּאָה: "תַּגּוּת לִבּוֹנֵי דִּבְרָךְ, תּוֹכֶן נִבּוּי דְּבָרָךְ" (ינאי, רצ). 2 °, נִחוּשׁ, רְאִיַּת הֶעָתִיד: "הֵן בִּרְאִיַּת הַהֹוֶה... וְהֵן בְּנִבּוּי עֲתִידוֹת לִכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל" (ויסלבסקי, יחידים 16). "הָעִיּוּנִים שֶׁלְּמַעְלָה מוֹצִיאִים כָּל אֶפְשָׁרוּת שֶׁל נִבּוּי עַל כַּף" (הוא, במזל מאדים 14). "נִבּוּי־לֵב וְזֵכֶר הֵם עִקַּר תָּכְנָהּ (שֶׁל הַשִּׁירָה הַחֲדָשָׁה)" (פרלמן, תר׳ רעיונות לב). — [נִבּוּי־, נִבּוּיִים, נִבּוּיֵי־]

נָבוֹךְ ת׳ [מן בוך, נָבוֹךְ] 1 *, שָׁרוּי בִּמְבוּכָה, אוֹבֵד עֵצוֹת, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה לַעֲשׂוֹת: "כִּי אִיּוֹב לִהְיוֹתוֹ נָבוֹךְ וּמְבֻלְבָּל בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית" (רלב״ג, איוב ג ה). "יֵצֵא נִכְנָע וּמַחֲרִישׁ וְנָבוֹךְ כִּמְכֻּה־יָרֵחַ" (ביאליק, אבי). "נְבוֹכֵי־זְוָעָה, פְּרוּעֵי־רַעֲמָה הִתְרוֹצְצוּ" (כהן, שירים ע). 2, תּוֹעֶה, אֵינוֹ מוֹצֵא מוֹצָא מִן הַמָּבוֹךְ: "נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ, סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר" (שמות יד ג). "אָנוּעַ כְּכֶלֶב בְּאֶרֶץ נְבוֹכָה" (ביאליק,

אגרת). ״וְלָזֶה נִקְרָא הַמַּאֲמָר הַזֶּה מוֹרֵה הַנְּבוּכִים״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״מוֹרֵה נְבוֹכֵי הַזְּמַן״ לְנַחְמָן קְרוֹכְמַל.–[נְבוֹכָה, נְבוֹכִים, נְבוֹכוֹת; גם נְבוּכָה, נְבוּכִים, ־כוֹת]

— **מוֹרֵה נְבוּכִים***, ראה ערך א. מוֹרֶה.

— **כּוֹכָבִים נְבוֹכִים***, כִּנּוּי לְכוֹכְבֵי־הֶלֶכֶת: ״לַכּוֹכָבִים הַנְּבוֹכִים הַנִּקְרָאִים כּוֹכְבֵי־לֶכֶת״ (שמואל אבן־תבון, יקוו המים ג).

נְבוּכָה* נ׳ [מן נָבוֹךְ] תְּעִיָּה, נְדִידָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם [רווח בספרות ימי־הביניים בצירוף:]

— **כּוֹכְבֵי־נְבוּכָה***, כּוֹכְבֵי־לֶכֶת: ״כּוֹכְבֵי הַנְּבוּכָה נִקְרְאוּ ה׳ כּוֹכְבֵי לֶכֶת״ (ספר הגדרים, לפי קלצקין).

נִבּוּל*, נִיבּוּל ז׳ [מן ב. נבל, נִבֵּל] 1. נִוּוּל, כִּעוּר, זִהוּם: ״אִשָּׁה לֹא תְסוּד מִפְּנֵי שֶׁנִּבּוּל הוּא לָהּ״ (ירושלמי עבודה זרה לט ב). 2 [בלשון־גנאי] כִּנּוּי לְפָלְחַן עֲבוֹדָה זָרָה: ״יוֹם נִבּוּל שֶׁל גִּילוּס הָיָה, וְהָלְכוּ הַכֹּל לִרְאוֹת״ (בראשית רבה פז). — [נִבּוּל־]

— **נִבּוּל־פֶּה***, דִּבְרֵי־נְבָלָה, גַּסּוּת, לָשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה: ״׳וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר׳ – עֶרְוַת דִּבּוּר... זֶה נִבּוּל־הַפֶּה״ (ויקרא רבה כד). ״וּמַה הוּא אֵפוֹא נִבּוּל־פֶּה זֶה בִּלְשׁוֹנֵנוּ הַלְּאֻמִּית״ (אחד העם, רע). ״מְדַבֵּר נִבּוּל־פֶּה עִם הַשְּׁפָחוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קד). ״כֻּלּוֹ נִבּוּל־פֶּה חָרִיף וּמְפֻלְפָּל שֶׁלֹּא נִתַּן לְפִרְסוּם״ (ברקוביץ, הראשונים קמד).

נָבוּל° ת׳ [מן א. נבל, נָבֵל] בָּלֶה, רָקוּב: ״רֵיחָהּ הָאָפֵץ שֶׁל הַשַּׁלֶּכֶת הַנְּבוּלָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 211). — [נְבוּלָה, נְבוּלִים, ־לוֹת]

נָבוֹן ת׳ [מן א. בין, נָבוֹן] 1. בַּעַל־בִּינָה, חָכָם, פִּקֵּחַ, מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר: ״אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ״ (בראשית מא לט). ״עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה״ (דברים ד ו). ״לֵב חָכָם וְנָבוֹן״ (מלכים א ג יב). ״עִם נָבוֹן יְהִי חֶשְׁבּוֹנְךָ, וְכָל סוֹדְךָ בֵּינוֹתָם״ (בן־סירא ט כא) 2°. שֶׁנַּעֲשָׂה בְּשֵׂכֶל, הַמֵּעִיד עַל הֲבָנָה: פְּעֻלָּה נְבוֹנָה. הָיָה זֶה צַעַד נָבוֹן. הִתְנַהֲגוּת נְבוֹנָה וּנְכוֹנָה. — [נְבוֹן־, ־נָה, נְבוֹנִים, ־נֵי־, נְבוֹנוֹת]

— **נְבוֹן־דָּבָר**, יוֹדֵעַ לְכַלְכֵּל דְּבָרִים בְּשֵׂכֶל וּבְהִגָּיוֹן, מַכְשִׁיר לְאַרְגֵּן דְּבַר־מָה כַּהֲלָכָה: ״הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי... יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר״ (שמואל א טז יח). ״עֲבוֹדָה כְּלָלִית שֶׁבְּרֹאשָׁהּ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וּנְבוֹנֵי־דָבָר״ (אחד העם, כח).

— **דַּעַת לְנָבוֹן נָקָל** (משלי יד ו) [מליצה רווחת] כָּל בַּר־דַּעַת יָבִין זֹאת עַל־נְקַלָּה.

נְבוֹנוּת° נ׳ [מן נָבוֹן] חָכְמָה, בִּינָה, יְדִיעַת דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר: ״הַרְגָּשַׁת הַמִּדָּה הַנְּכוֹנָה, הַנְּבוֹנוּת״ (מסה, 137). נְבוֹנוּת הָאָדָם הַמַּעֲשִׂי. הַמְּדִינַאי הִצְטַיֵּן בִּנְבוֹנוּת פּוֹלִיטִית. — [נְבוֹנוּת־]

נָבֹז, נפעל מן בזז.

נֶבֶז° ת׳ [מן נִבְזֶה] [בסגנון דיבורי, כינוי־גנאי] נִבְזֶה, מְנֻוָּל: ״וּלְשֵׁם־מָה תָּקְעוּ אוֹתְךָ שָׁם!... נֶבֶז!״ (קובנר, פנים 208). ״לִפְעָמִים הַנֶּבֶז מַכְנִיס יָד קְצָת יוֹתֵר מִדַּי – וְאַתָּה גָּמוּר!״ (שמיר, הוא הלך 307). ״שַׁיְתָּנִק, בֶּן־כַּלְבָּה, טִנֹּפֶת, נֶבֶז מְנֻבָּז!״ (יזהר, צקלג 479).

נבז [מן נִבְזֶה, בלשון־הדיבור; וראה גם נֶבֶז]

~ פִּע׳ **נִבֵּז**° פ״ע הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְבָזוּת וְנִבּוּל־פֶּה: ״כַּמּוּבָן, יַעֲקוֹבְּסוֹן מְנַבֵּז בְּדִיחוֹת עַד הַנֹּטֶף רִיר־מַעֲדַנּוֹת וְמָתִי״ (יזהר, צקלג 393). — [לְנַבֵּז, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **נֻבַּז**°, ראה ערך מְנֻבָּז°.

~ הת׳ **הִתְנַבֵּז**°, הִתְנַהֵג כְּנִבְזֶה, הִתְנַוֵּל. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

נִבְזֶה ת׳ [מן בזה, נִבְזָה] בָּזוּי, שְׁפַל־עֵרֶךְ: ״נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים״ (ישעיה נג ג). ״לַעֲקֹר אֶת גַּרְגַּרְתּוֹ הַנִּבְזָה״ (ביאליק, אריה ג). ״וְלֹא יָדַעְתִּי שְׂאֵת נִבְזוּת כָּזוֹ״ (הזז, היושבת 112). אָדָם נִבְזֶה. — [נִבְזָה או נִבְזֵית, נִבְזִים, ־זוֹת]

נְבָזוּת° נ׳ [מן נִבְזֶה] [בלשון־הדיבור] מַעֲשֶׂה בָּזוּי וּמַחְפִּיר: זוֹ הָיְתָה נְבָזוּת לִנְהֹג כָּךְ. אֵיזוֹ נְבָזוּת! — [נְבָזוּת־, נְבָזֻיּוֹת]

נִבְזִי° ת׳ [מן נִבְזֶה] [בלשון־הדיבור] בָּזוּי, מָאוּס: מַעֲשֶׂה נִבְזִי. — [נִבְזִית, נִבְזִים, ־זִיּוֹת]

נבח [אכדית: nabāḫu; ארמית: נְבַח; ערבית: נַבַּחַ]

~ פָּע׳ **נָבַח** פ״ע 1. הִשְׁמִיעַ קוֹל נְבִיחָה: ״כֻּלָּם כְּלָבִים אִלְּמִים, לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ״ (ישעיה נו י). ״נָבַח בִּי כֶּלֶב״ (תוספתא שבת ז יג). ״הַכְּלָבִים, אֶחָד נוֹבֵחַ וְכֻלָּם מִתְקַבְּצִים וְנוֹבְחִים עַל־חִנָּם״ (שמות רבה לא). 2* [בהשאלה, בזלזול] חֵרֵף, גִּדֵּף, הִרְבָּה לְהַג: ״וְהוּא נוֹבֵחַ בְּשִׁירָתוֹ בֵּין בְּנֵי־עַמּוֹ״ (חריזי, תחכמוני מו 353). — [לִנְבֹּחַ בְּ־, עַל־; נוֹבֵחַ, יִנְבַּח]

~ פִּע׳ **נִבֵּחַ*** פ״ע 1. נָבַח: ״מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשֵׁךְ (הַכֶּלֶב) וּמְנַבֵּחַ וּמַפֶּלֶת אִשָּׁה מִיִּרְאָתוֹ״ (רש״י בבא קמא עט:). ״רָצִים וְרוֹקְדִים כְּנֶגֶד הַשְּׁוָרִים וּמְנַבְּחִים בְּכַעַס גָּדוֹל״ (בן־ציון, סז). ״פִּגְשׁוּם מְשָׁרְתֵי הָאָדוֹן בִּכְלָבִים מְנַבְּחִים״ (שניאור, סיפורים רנד). 2 [בהשאלה] צָרַח, חֵרֵף וְגִדֵּף: ״לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ מִצָּר הַמְנַבֵּחַ״ (מעוז צור). — [לְנַבֵּחַ, מְנַבֵּחַ, יְנַבֵּחַ]

~ הת׳ **הִתְנַבֵּחַ**°, 1. פָּרַץ בְּקוֹל נְבִיחוֹת, נָבַח: ״עֵרֶב־רַב שֶׁל כְּלָבִים... וְהֵם מִתְנַבְּחִים״ (טברסקי, אקוסטה א 21). ״הַכַּלְבָּה מִתְנַבַּחַת מִפַּעַם לְפַעַם לְתוֹךְ הֶחָלָל״ (אריכא, אמהות). 2 [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ צְעָקוֹת, הִצְרִיחַ: ״קוֹלוֹ שֶׁל הַסַּמָּל הַמִּתְנַבֵּחַ עָלָה בְּאָזְנַי״ (ארד, ביתו 248). ״סֶרְזַ׳נְט אֶחָד זְעוּם־פָּנִים הִסְמִיק כֻּלּוֹ וְצָעַק לְעֶבְרוֹ מִתְנַבֵּחַ״ (בר־יוסף, העומדים 245). — [לְהִתְנַבֵּחַ, מִתְ־, יִתְנַבֵּחַ]

נֶבַח* ז׳ [מן נבח] נְבִיחָה, נְבָחָה: ״אֵלֶּה בְּקַרְנֵי נְגָחִים וְאֵלֶּה בְּקוֹל צְוָחִים״ (סליחות יום ז׳, הגנר). ״צִפְצוּף לָעוֹפוֹת וְנֶבַח לַכְּלָבִים״ (רש״י יואל א כ). ״כִּי הוּא מַכִּיר בֵּין נֶבַח הַכֶּלֶב וְנַהַק הַחֲמוֹר״ (זבארה, השעשועים, על־פי שירמן ב 54). — [נֶבַח־, נְבָחִים, נִבְחֵי־]

נְבָחָה° נ׳ [מן נבח] נְבִיחָה, קוֹל צַעֲקַת כֶּלֶב: ״נִבְחַת כְּלָבִים, נַהֲקַת חֲמוֹרִים, נַחֲרַת חֲזִירִים״ (ביאליק, תר׳ קישוט קנה). ״כָּאן הִבְחִין כְּעֵין נְבָחָה רְחוֹקָה מִתְקָרֶבֶת״ (שניאור, סיפורים רסא). ״וּבְאָזְנָיו יִשָּׁמַע נִבְחַת כְּלָבָיו״ (עגנון, אלו רד). [ובהשאלה:] ״נִבְחַת הַמִּקְלֵעַ, פִּיפִיּוֹת הַלֶּהָבָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 200). — [נִבְחַת־, נְבָחוֹת, נִבְחוֹת־]

נַבְחָן° ז׳ [מן נבח, נָבַח; וראה סנהדרין סג:: ״׳נַבְחָן׳... כֶּלֶב״] כִּנּוּי לְכֶלֶב הַמַּרְבֶּה לִנְבֹּחַ: ״וְקוֹלָם נֶחְפָּזִים וּבָאִים עוֹד שִׁבְעָה

נִבְחָנִים וּמִתְקוֹטְטִים וְנִצִּים עַל עֶצֶם אַחַת״ (מגדלי מו״ס, ר). ״רָאָה נִבְחָן שֶׁלְּפִי־שָׁעָה אֵין לוֹ לְצַפּוֹת לְחַסְדֵי הַפַּטְרוֹנִים״ (יהודה שטינברג, רלז). — [נִבְחַן־, נִבְחָנִים, ־חָנֵי־]

נִבְחָן° ז׳ [מן בחן, נִבְחַן] מִי שֶׁנִּגָּשׁ לְהִבָּחֵן בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: נִקְבְּעוּ הַמּוֹעֲדִים לַנִּבְחָנִים. הַנִּבְחָנִים בָּאוּ לִמְקוֹם הַבְּחִינוֹת בַּשָּׁעָה הַיְעוּדָה. — [נִבְחֶנֶת, נִבְחָנִים, נִבְחֲנֵי־, נִבְחָנוֹת, נִבְחֲנוֹת־]

נִבְחָר ת׳ [מן בחר, נִבְחַר] 1. הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, מְעֻלֶּה: ״כֶּסֶף נִבְחָר״ (משלי י כ). כְּתָבִים נִבְחָרִים שֶׁל הַסּוֹפֵר. קְבוּצָה נִבְחֶרֶת לְכַדּוּרֶגֶל. 2°. צִיר שֶׁבְּחָרוּ בּוֹ לְמוֹסָד: אֲסֵפַת־הַנִּבְחָרִים. נִבְחֲרֵי הַמִּפְלָגָה.— [נִבְחֶרֶת, נִבְחָרִים, נִבְחֲרֵי־, נִבְחָרוֹת, נִבְחֲרוֹת־]

— **נִבְחֶרֶת°** [בספורט] קְבוּצָה מֻרְכֶּבֶת מִטּוֹבֵי הַסְּפּוֹרְטָאִים: תַּחֲרוּת־כַּדּוּרֶגֶל בֵּין נִבְחֶרֶת יִשְׂרָאֵל לְנִבְחֶרֶת הוֹלַנְד.

— **בֵּית־הַנִּבְחָרִים°**, פַּרְלָמֶנְט, מוֹסָד עֶלְיוֹן בַּמְּדִינָה שֶׁיּוֹשְׁבִים בּוֹ נִבְחֲרֵי־הָעָם הַדָּנִים וְקוֹבְעִים אֶת חֻקֵּי הַמְּדִינָה. בֵּית־הַנִּבְחָרִים בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל נִקְרָא ״כְּנֶסֶת״.

נֶבֶט° ז׳ [מן א·נבט] צֶמַח בְּרֵאשִׁית צְמִיחָתוֹ, גַּרְעִין אוֹ זֶרַע שֶׁהוֹצִיא שָׁרְשׁוֹן אוֹ גַּם גִּבְעוֹל וְעָלִים: נִבְטֵי אֲפוּנָה שֶׁנִּשְׁרְתָה בַּמַּיִם.— [נֶבֶט־, נְבָטִים, נִבְטֵי־]

א·**נבט** [ארמית: נְבַט; ערבית: נַבַּתַ]

~ פָּע׳ **נָ בַ ט** ° פ״ע הִתְחִיל לִצְמֹחַ (זֶרַע), הִכָּה שֹׁרֶשׁ וְנִבְקַע מִקְּלִפָּתוֹ: הַזְּרָעִים נָבְטוּ אַחֲרֵי זְמַן קָצָר. — [לִנְבֹּט, נוֹבֵט, יִנְבֹּט]

~ הִפ׳ **הִ נְ בִּ י ט** ° פ״י שָׂם זֶרַע בָּאֲדָמָה אוֹ בִּסְבִיבָה לַחָה כְּדֵי שֶׁיַּכֶּה שָׁרְשׁוֹנִים וְשֶׁיַּתְחִיל אֶת צְמִיחָתוֹ: הַגַּנָּן הִנְבִּיט אֶת הַזְּרָעִים בְּמִנְבָּטָה. הַתַּלְמִידִים הִנְבִּיטוּ זַרְעֵי חִטָּה בְּצֶמֶר־גֶּפֶן לַח. — [לְהַנְבִּיט, מַנְבִּיט, יַנְבִּיט]

~ הָפ׳ **הֻ נְ בַּ ט** °, הוּשַׂם (זֶרַע) בָּאֲדָמָה אוֹ בִּסְבִיבָה לַחָה כְּדֵי שֶׁיַּתְחִיל אֶת צְמִיחָתוֹ: הַחִטָּה הֻנְבְּטָה בָּאֲדָמָה. — [מֻנְבָּט, יֻנְבַּט]

ב·**נבט** [אכדית: nabatu זהר]

~ הִפ׳ **הִ בִּ י ט** פ״ע 1. הִסְתַּכֵּל, הִתְבּוֹנֵן, שָׂם עֵינָיו לִרְאוֹת דְּבַר־מָה: ״הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים״ (בראשית טו ה). ״כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים״ (שמות ג ו). ״לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם״ (חבקוק ב טו). ״וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה״ (שמות לג ח). ״שֶׁלֹּא הִבִּיט בְּצוּרַת מַטְבֵּעַ מִיָּמָיו״ (ירושלמי עבודה זרה מב ג). ״שֶׁיַּבִּיט בְּךָ בְּפָנִים מְאִירוֹת״ (במדבר רבה יא). — [לְהַבִּיט אֶל־, לְ־, עַל־, אַחֲרֵי־, בְּ־; מַבִּיט, יַבִּיט; הַבֵּט! הַבֶּט־נָא! הַבִּיטָה!]

~ נִפ׳ **נִ בַּ ט**, 1. הִסְתַּכֵּל, הִפְנָה מַבָּטוֹ: ״וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ״ (ישעיה ה ל). ״שְׁלֹשָׁה נִבְּטוּ וְלֹא רָאוּ״ (סנהדרין קא:). ״וְאַלְמוֹן וְיָתוֹם בַּאֲשֶׁר עֵינָהּ נִבָּטָה״ (ביאליק, שירתי). ״עַיִן זְכוּכִית... נִבֶּטֶת בִּי דֹּם״ (ש׳ שלום, שירים מא). 2°. נִרְאָה, נִשְׁקַף: ״עֲדֵי בֵּית־לֶחֶם הָעִיר מֵרָחוֹק נִבָּטָה״ (יל״ג, שירה קכב). ״כִּשְׁלִיחֵי מַלְאֲכֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים הָיוּ בְּוַדַּאי בְּעֵינֵי נִבָּטִים״ (מאירוביץ, הטללים 54).—[לְהִנָּבֵט, נִבָּט, יִנָּבֵט]

— **הִבִּיטָה עֵינוֹ בִּפְלוֹנִי**, רָאָה נְקָמָה בִּפְלוֹנִי: ״וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי, בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי״ (תהלים צב יב).

— **הִבִּיט עָלָיו מִלְמַעְלָה לְמַטָּה°**, רָאָה אוֹתוֹ כִּנְחוּת־דַּרְגָּה, לֹא הֶחֱשִׁיבוֹ בְּיוֹתֵר: ״כָּל שְׁאָר הַהִסְתַּדְּרֻיּוֹת רָאוּ בַּצִּיּוֹנוּת תְּנוּעָה יְהוּדִית שֶׁל מִזְרַח־אֵירוֹפָּה בְּעִקָּר וְהִבִּיטוּ עָלֶיהָ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 248).

נָבִיא ז׳ [ראה נבא; ארמית: נְבִיָּא; ערבית: נַבִּי] 1. חוֹזֶה, מִי שֶׁמַּשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְבוּאָה וְחָזוֹן, מוּסָר וְתוֹכֵחָה בְּשֵׁם אֱלֹהִים, מַגִּיד עֲתִידוֹת: ״וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה״ (דברים לד י). ״וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל... כִּי־נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה׳״ (שמואל א ג כ). ״אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא״ (מלכים א יח לו). ״אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא״ (ירמיה כה ב). ״נְבִיאֵי הַבַּעַל... וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה״ (מלכים א יח יט). ״עַד אֲשֶׁר קָם נָבִיא כָּאֵשׁ וּדְבָרָיו כְּתַנּוּר בּוֹעֵר״ (בן־סירא מח א). ״הַנִּיחוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, אִם אֵינָן נְבִיאִין, בְּנֵי־נְבִיאִין הֵן״ (ירושלמי שבת יז א). ״שֶׁגְּזֵרַת נָבִיא חוֹזֶרֶת״ (יומא עג:). 2. דּוֹבֵר, נוֹאֵם: ״וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ״ (שמות ז א). 3*. שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל אֶחָד מִן הַסְּפָרִים יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל וּתְרֵי־עָשָׂר [ראה עוד להלן: נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים, נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים]: ״מְדַלְּגִין בַּנָּבִיא וְאֵין מְדַלְּגִין בַּתּוֹרָה, וְאֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא, וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר מְדַלְּגִין״ (תוספתא מגילה ד יח). — [נְבִיא־, נְבִיאָה, נְבִיאַת־, נְבִיאִים, נְבִיאֵי־, נְבִיאוֹת]

— **נְבִיא־שֶׁקֶר*** (ברכות כד:), כִּנּוּי לְנָבִיא שֶׁבָּדָה דְּבָרִים מִלִּבּוֹ וְעוֹדֵד אֶת הָעָם לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ שֶׁנִּרְאֲתָה בְּעֵינֵי נְבִיאֵי־הָאֱמֶת רָעָה וּמַכְשִׁילָה: ״כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי, לֹא שְׁלַחְתִּים״ (ירמיה כט ט).

— **נְבִיאִים*** [ראה עוד לעיל נָבִיא 3] הַחֵלֶק הָאֶמְצָעִי בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ (״תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים״) הַכּוֹלֵל אֶת הַסְּפָרִים יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל וּמְלָכִים (״נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים״), וְאֶת הַסְּפָרִים יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה יְחֶזְקֵאל וּתְרֵי־עָשָׂר (״נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים״): ״תּוֹרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, נְבִיאִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וּכְתוּבִים בִּפְנֵי עַצְמָן״ (בבא בתרא יג:).

— **בְּנֵי־הַנְּבִיאִים**, חֲבוּרוֹת שֶׁל צְעִירִים שֶׁנִּתְחַנְּכוּ עַל־יְדֵי נְבִיאִים וְהֵפִיצוּ אֶת דִּבְרֵי מוֹרֵיהֶם בָּעָם: ״וַיִּרְאֻהוּ (אֶת אֱלִישָׁע) בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ... וַיָּבֹאוּ לִקְרָאתוֹ״ (מלכים ב ב טו).

— **הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים?** (שמואל א י יב), מָשָׁל מִקְרָאִי עַל מִי שֶׁהִתְחִיל לְפֶתַע לַעֲסֹק בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה בּוֹ אוֹ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ.

— **לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי** [כן ענה עמוס הנביא לאמציה, כוהן בית־אל—עמוס ז יד], דִּבּוּר שֶׁל צְנִיעוּת וַעֲנָוָה בְּפִי אָדָם הַמַּשְׁמִיעַ דְּבַר הַשְׁעָרָה וּנְבוּאָה לֶעָתִיד, אוֹ כְּשֶׁהוּא מְסָרֵב לַעֲשׂוֹת כֵּן.

— **חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא*** (בבא בתרא יב.), 1*. דִּבּוּר בְּשֶׁבַח הֶחָכָם. 2° [בהשאלה] הַיְּדִיעָה הַנִּקְנֵית בְּלִמּוּד וְעִיּוּן חֲשׁוּבָה מִנְּבוּאַת־הַלֵּב.

— **אֵין נָבִיא בְּעִירוֹ^**, אָדָם הַיּוֹצֵר אִידֵאָה אוֹ תּוֹרָה חֲדָשָׁה אֵינוֹ זוֹכֶה עַל־פִּי־רֹב לְהַצְלָחָה וּלְהַעֲרָכָה בֵּין בְּנֵי סְבִיבָתוֹ, שֶׁלִּבָּם גַּס בּוֹ, לֹא כֵּן הַיַּחַס אֵלָיו בַּמֶּרְחַקִּים [זבח פסח לאברבנאל נד ב; דוידזון 489; בברית החדשה, מתי יג 57: ״אין נביא בבלי־כבוד זולתי בארץ מולדתו ובתוך ביתו״]

— **אֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן אֶחָד*** [שאול מן סנהדרין פט.], לְכָל אָדָם סִגְנוֹן מִשֶּׁלּוֹ וְדֶרֶךְ־הַבָּעָה מְיֻחֶדֶת לוֹ.

— **מִי נָבִיא וְיֵדַע°** [על־פי הושע יד י: ״מי חכם ויבן אלה, נבון וידעם?״] כְּלוּם אֶפְשָׁר לָדַעַת וּלְנַחֵשׁ אֶת הַדָּבָר מֵרֹאשׁ?: ״אָמְנָם אוֹתוֹ הַשֵּׁם עַצְמוֹ! מִי נָבִיא וְיֵדַע!״ (ברקוביץ, סיפורים שעא).

נְבִיאָה נ׳ [מִן נָבִיא] 1. אִשָּׁה הַמַּשְׁמִיעָה דִּבְרֵי נְבוּאָה וּמַדְרִיכָה אֶת הָעָם: ״וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה... הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא״ (שופטים ד ד). ״חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה״ (מלכים ב כב יד). 2. אֵשֶׁת הַנָּבִיא (ישעיה ח ג). — [נְבִיאַת־, נְבִיאוֹת]

נְבִיאוּת* נ׳ [מִן נָבִיא] דִּבְרֵי נְבוּאָה וְחָזוֹן, מַשָּׂא הַנָּבִיא: ״וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא... הָגוּן לִנְבִיאוּת״ (סוטה יב.). ״מִפְּנֵי מָה זָכָה עוֹבַדְיָה לִנְבִיאוּת? מִפְּנֵי שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בַּמְּעָרָה״ (סנהדרין לט:). — [נְבִיאוּת־]

— אֵין אֵלּוּ אֶלָּא דִּבְרֵי נְבִיאוּת* [שאול מן בבא בתרא יב.] אֵין לִדְבָרִים אֵלּוּ כָּל הוֹכָחָה שֶׁל טַעַם, אֵלּוּ דִּבְרֵי הַשְׁעָרָה בִּלְבָד.

נְבִיאִי⁺ ת׳ [מִן נָבִיא] שֶׁל נָבִיא, שֶׁהוּא כִּתְכוּנָתוֹ וְאָפְיוֹ שֶׁל נָבִיא: ״הַנֶּפֶשׁ הַצּוֹמַחַת וְהַחַיָּה וְהַמְדַבֶּרֶת וְהַפִּילוֹסוֹפִית וְהַנְּבִיאִית״ (לטיף, רב פעלים לה). ״הַשֵּׂכֶל הַטָּהוֹר הוּא נְבִיאִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים צט). ״נִזְכְּרוּ קוֹרְאָיו שֶׁל שְׁנֵיאוֹר בְּחָזוֹנוֹ הַנִּפְלָא, הַנְּבִיאִי כִּמְעַט״ (ברקוביץ, הראשונים שיא). — [נְבִיאִית, נְבִיאִיִּים, ־אִיּוֹת]

נְבִיבוּת° נ׳ [מִן נָבוּב] 1. רֵיקוּת פְּנִימִית, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חָלוּל: נְבִיבוּת הַשְּׁפוֹפֶרֶת. נְבִיבוּת הַצִּנּוֹרוֹת. 2 [בהשאלה] רֵיקָנוּת, חֹסֶר־יְדִיעָה, בּוּרוּת: ״הַנְּבִיבוּת הַשּׁוֹטָה... וְהַבַּטְלָנִית״ (סוקולוב, אישים 315). ״נְבִיבוּת רוּחָנִית שֶׁאָנוּ סוֹלְדִים מִמֶּנָּה״ (מייזליש, אידיאה ואופי). טְעָנוֹת נֶגֶד נְבִיבוּתָם וְדַלּוּתָם שֶׁל בְּנֵי־הַנֹּעַר. — [נְבִיבוּת־]

נְבִיָּה* נ׳ [לפי נוסח המשנה שבגמרא, עבודה זרה מח:; נוסחים אחרים: נְמִיָּה, עבודה זרה ג ח; נְוִיָּה, מעילה ג ח] כְּלַל הֶעָלִים, עַלְוָה: ״מִפְּנֵי שֶׁהַנְּבִיָּה נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן״ (עבודה זרה מח:). ״אִילָנוֹת כַּשְּׁלִיגִים נְבִיָּתָם עַל הַקַּרְקַע״ (סברסקי, אקוסטה ב 284). — [נְבִיַּת־]

נְבִיחָה⁺ נ׳ [מִן נבח, נָבַח] קוֹל צַעֲקַת־הַכֶּלֶב: ״׳אִבְחַת חֶרֶב׳ — הַשְׁמָעַת קוֹל הֹרְגֵי חֶרֶב, לְשׁוֹן נְבִיחָה״ (רש״י יחזקאל כא כ). ״צַעֲקַת הַכְּלָבִים תִּקָּרֵא נְבִיחָה״ (רד״ק, השרשים, נבח). ״הַכֶּלֶב הֵבִּיט בִּי מִתּוֹךְ חֲשַׁד, וְאַחַר נָבַח נְבִיחוֹת־רָצוֹן״ (עגנון, כפות מ). — [נְבִיחַת־, נְבִיחוֹת]

נְבִיטָה° נ׳ [מִן א׳ נבט, נָבַט] רֵאשִׁית הִתְפַּתְּחוּת הָעֻבָּר בְּזֶרַע הַצֶּמַח כְּשֶׁהוּא בִּתְנָאִים מַתְאִימִים שֶׁל רְטִיבוּת וָחֹם: נְבִיטַת הַחִטָּה. — [נְבִיטַת־, נְבִיטוֹת]

— כֹּחַ־הַנְּבִיטָה°, כָּשְׁרוֹ שֶׁל זֶרַע לִשְׁמֹר עַל סְגֻלָּתוֹ לִנְבֹּט אִם הוּא נִשְׁמָר בִּתְנָאִים נְאוֹתִים: כֹּחַ נְבִיטָתוֹ שֶׁל הָאֲבַטִּיחַ הוּא עַד שֵׁשׁ שָׁנִים וְיוֹתֵר. כֹּחַ נְבִיטַת הַחִטָּה — עַד שָׁלוֹשׁ שָׁנִים.

נְבִיכוּת⁺ נ׳ [מִן נָבוֹךְ] מְבוּכָה, בִּלְבּוּל: ״וְעַל מִשְׁכָּבָהּ שְׁנָתָהּ לֹא עָרְבָה מֵרֹב נְבִיכוּת הַמַּחְשָׁבָה״ (מתתיה, על־פי שירמן ב 651). — [נְבִיכוּת־]

נְבִילָה° נ׳ [מִן א׳ נבל, נָבַל] כְּמִישָׁה, בְּלִיָּה, הִצְטַמְּקוּת: נְבִילַת הֶעָלִים שֶׁנָּשְׁרוּ. נְבִילַת הַצֶּמַח מֵחֹסֶר מַיִם אוֹ אֲוִיר. — [נְבִילַת־, נְבִילוֹת]

נבילה, ראה נְבֵלָה.

נְבִיעָה⁺ נ׳ [מִן א׳ נבע, נָבַע] שְׁפִיעָה, יְצִיאָה מִן הַמָּקוֹר: ״נְהָרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מֶשֶׁךְ לְהַלְאָה מִמְּקוֹם מְקוֹר נְבִיעָתָן״ (רש״י ביצה לט.). ״נְבִיעַת מַיִם״ (רבנו חננאל חגיגה כב.). [ובהשאלה:] ״הַחִדּוּשׁ אֶפְשָׁר אֵינוֹ תּוֹסֶפֶת חִיצוֹנִית, אֶלָּא נְבִיעָה פְּנִימִית״ (קריב, עיונים 22). — [נְבִיעַת־, נְבִיעוֹת]

נְבִירָה° נ׳ [מִן נבר, נָבַר] חִטּוּט: ״חִטְּטוּ־נָבְרוּ בְּנַפְשׁוֹ נְבִירוֹת־נְבִירוֹת״ (גנסין, ג 201). — [נְבִירַת־, נְבִירוֹת]

נֶבֶךְ ז׳ [אולי קרוב אל א׳ נבע; ארמית: נִבְגָּא; ערבית: נַבַּג׳] 1. עֹמֶק, מַעֲמָק, מָקוֹר: ״הֲבָאתָ עַד־נִבְכֵי־יָם, וּבְחֵקֶר תְּהוֹם הִתְהַלָּכְתָּ?״ (איוב לח טז). [ובהשאלה:] הַחוֹקֵר הֶעֱלָה דְּבָרִים חֲשׁוּבִים מִנִּבְכֵי הֶעָבָר. ״שֶׁאָהַב כָּל כָּךְ אֶת הַחַיִּים וְיָרַד עַד נִבְכֵי תְּהוֹם הַחַיִּים״ (ברנר, ג 62). ״מִנִּבְכֵי־דְמָמָה וּמֵיִם צַלְמָוֶת״ (ביאליק, רזי). ״הוּא זוֹקֵף אֶת רֹאשׁוֹ בְּנִבְכֵי־הַלַּיִל וּמְאוּמָה אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לה). ״רֹשֶׁם אֶחָד עוֹלֶה מִנִּבְכֵי־הַזִּכְרוֹנוֹת״ (סוקולוב, במראות 406). ״בְּנִבְכֵי־לַיְלָה הַלְאָה, הַלְאָה, עַל פְּנֵי פַלְגֵי־מַיִם״ (כהן, שירים מב). ״אֶל נִבְכֵי הַדּוֹרוֹת הוּא מַשְׁלִיךְ לַפִּידִים״ (ש׳ שלום, שירים פ). 2 ° [באסטרונומיה] שֵׁם עִבְרִי לְ״נָדִיר״ — נְקֻדָּה בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם הַנִּמְצֵאת בְּדִיּוּק מִתַּחַת לְרַגְלֵי הַצּוֹפֶה — ראה ב׳ נָדִיר. — [נֵבֶךְ־, נְבָכִים, נִבְכֵי־]

א׳ **נבל** [קרוב אל בלה, בלל, נפל; ארמית: נְבַל; ערבית: נַבַּלַ]

~ פע׳ **נָבֵל** פ״ע 1. בָּלָה, כָּמַשׁ, יָבְשׁוּ חֲלָקָיו הָרַעֲנַנִּים: ״כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן״ (ישעיה לד ד). ״יָבֵשׁ חָצִיר, נָבֵל צִיץ״ (ישעיה מ ז). ״יֶרַח בּוּל, שֶׁבּוֹ הֶעָלֶה נוֹבֵל״ (ירושלמי ראש השנה נו ד). 2 [בהשאלה] תַּשׁ כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ, הִתְנַוֵּן: ״לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה, נָבֹל תִּבֹּל... כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר״ (שמות יח יז–יח). ״בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ״ (שמואל ב כב מו). ״הַאִם עוֹד לֹא נָבְלוּ הַפְּרָחִים שֶׁתָּלִיתִי כַּאֲשֶׁר נָבַלְתִּי אָנֹכִי?״ (ביאליק, אל הצפור). 3. נֶחֱרַב, נֶהֱרַס, הִתְמוֹטֵט: ״אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ, אֻמְלְלָה נָבְלָה תֵּבֵל״ (ישעיה כד ד). ״וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם, וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל״ (ישעיה לד ד). ״וְנוֹצְצִים חֲלוֹמוֹת וְנוֹבְלִים״ (ביאליק, כוכבים). — [לִנְבֹּל, נוֹבֵל, יִבֹּל]

~ פִּע׳ **נִבֵּל*** פ״י הִשִּׁיר, הִפִּיל פֵּרוֹתָיו אוֹ עָלָיו: ״אִילָן שֶׁהוּא מְנַבֵּל פֵּרוֹתָיו סוֹקְרִין אוֹתוֹ בְּסִקְרָה״ (ירושלמי שביעית לה ב). — [לְנַבֵּל אֶת־, מְנַבֵּל, יְ־]

— נָבוֹל תִּבֹּל! [על־פי דברי יתרו למשה, שמות יח יח] קְרִיאַת־אַזְהָרָה לְאָדָם לְבַל יִתְיַגֵּעַ לְמַעְלָה מִן הַמִּדָּה וְלֹא יְבַזְבֵּז יוֹתֵר מִדַּי אֶת כֹּחוֹתָיו.

ב׳ **נבל** [הרחבת המשמעות מן א׳ נבל]

~ פע׳ **נָבַל** פ״ע נָהַג בְּבוּז וּבְגַסּוּת: ״אִם־נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא״ (משלי ל לב). — [לִנְבֹּל, נָבָל, יִנְבֹּל]

~ פִּע׳ **נִבֵּל** פ״י 1. נִוֵּל, בִּזָּה: ״אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ, אַל־תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ״ (ירמיה יד כא). ״וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ״ (נחום ג ו). 2*. לִכְלֵךְ, זִהֵם: ״אָדָם עוֹשֶׂה מְלָאכָה... מְנַבֵּל עַצְמוֹ בַּטִּיט״ (שיר השירים רבה ה, ח כו). ״כָּל הַמְנַבֵּל עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה סוֹפוֹ לְהִתְנַשֵּׂא״ (ברכות סג:). — [לְנַבֵּל אֶת־, מְנַבֵּל, יְנַבֵּל]

~ פֻּע׳ **נֻבַּל**⁺, נֻוַּל, בֻּזָּה: ״וַתְּנֻבַּל וַתְּכֹאַר בְּעֶבְרָתָהּ (הַסּוֹטָה)״ (ינאי, קפב). ״עוֹד יָבֹא כָּל בֹּקֶר בְּטֶרֶם יְנֻבַּל הֲדַר יוֹמִי״ (פיכמן, טו). — [מְנֻבָּל, יְנֻבַּל]

~ הת׳ **הִתְנַבֵּל*** 1. הִתְבַּזָּה, הִתְנַוֵּל, הֵמִיט חֶרְפָּה עַל עַצְמוֹ: ״אַל תִּתֵּן לְזוֹנָה נַפְשֶׁךָ... לְהִתְנַבֵּל בְּמַרְאֵה עֵינֶיךָ״ (בן־סירא, ט ז–ח). ״מִי גָרַם לְךָ לְהִתְנַבֵּל בְּדִבְרֵי תוֹרָה?״ (ירושלמי יבמות יג א). ״וְהִיא

מנבלת את פיה ומתנבלת ומתבזית והולכת" (הזז, יעיש ג 176). 2. התכער: "שיתנבל ויצטער כדי שלא יהא יצר הרע קופץ עליו" (במדבר רבה י). – [להתנבל, מת־, ית־]

– נבל פיו*, דבר דברי נבלה, השמיע גסיות, דבר בלשון שאינה נקיה: "כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם" (שבת לג.). "הכל יודעין כלה למה נכנסה לחפה, אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו, אפלו נחתם לו גזר־דינו של שבעים שנה לטובה, נהפך עליו לרעה" (כתובות ח:).

ג.נבל [מן נבלה]

~ פע' נ ב ל * פ"י שחט בהמה שלא כדין ועשאה נבלה האסורה באכילה: "הנותן בהמה לטבח ונבלה" (בבא קמא צט:). – [לנבל את־, מנבל, י־]

~ הת' נ ת נ ב ל *, 1*, נהפך לנבלה (בעל־חיים) על־ידי שחיטה שלא כדין: "השוחט ונתנבלה בידו" (בבא קמא ז ה). 2 °, נעשה לנבלה, התפגר: "לפני מטלת נבלה! ועל מה ולמה היא נתנבלה?" (מנדלי מו"ס, שנו). – [להתנבל, מתנבל, ית־]

נבל 1, ת' [ראה ב.נבל]

1. מנול, שפל, בן־בליעל, פורע חק ומוסר: "הוי על־הנביאים הנבלים, אשר הלכים אחר רוחם" (יחזקאל יג ג). "הכמות נבל ימות אבנר?" (שמואל ב ג לג). "ילד כסיל לתוגה לו, ולא־ישמח אבי נבל" (משלי יז כא). "כדבר אחת הנבלות תדברי" (איוב ב י). 2 ^ [על־יסוד הקבלה שבכתוב להלן וכן על־יסוד הסיפור על "נבל הכרמלי" שהיה כילי, שמואל א כה] כילי, קמצן, רע־עין: "לא יקרא עוד לנבל נדיב, ולכילי לא יאמר שוע" (ישעיה לב ה). "ולא אעבור ברגלי על כילי, ולא אלחם בפת נבל" (הנגיד, בן־משלי 17). "אם בן־נבל קפץ מני ידו" (חריזי, תחכמוני ב 302). "כי הנבל הוא חס על כל פרוטה ופרוטה" (מלמד התלמידים, נצבים). – [נבלה, נבלים, ־לות]

א.נבל ז' [לא נתברר מקורו]

1. נאד, שק־עור או כלי־חרס לנוזלים: "כל־נבל ימלא יין" (ירמיה יג יב). "איכה נחשבו לנבלי חרש, מעשה ידי יוצר?" (איכה ד ב). – [נבל, נבלים, נבלי־]

– נבלי־שמים, כנוי מליצי לעננים טעוני המים: "מי־יספר שחקים בחכמה, ונבלי שמים מי ישכיב?" (איוב לח לז).

ב.נבל, נבל ז' [אולי על־שום הדמיון בצורה אל א.נבל]

1. כלי־נגינה קדמון, בעל מיתרים לפריטה באצבעות: "הפרטים על־פי הנבל" (עמוס ו ה). "שאו־זמרה ותנו תף, כנור נעים עם־נבל" (תהלים פא ג). "בשירות נבל וכלי־מנים" (בן־סירא לט כב). הנבל הקדמון היה כנראה בתבנית מסגרת משלשת או סגלגלת שהיו עליה מתוחים עשרה מיתרים ("נבל עשור", תהלים לג ב) או שנים־עשר מיתרים [לפי פלאויוס, עתיקות ז יב ג; יוונית: nabla]. 2 °, כלי־פריטה עצמאי בתזמרת הסימפונית בימינו (Arpa; harp). 3 ° [באסטרונומיה] שם קבוצת־כוכבים של שמי הצפון הנראית בערבי־הקיץ ברום השמים (Lyra). בקבוצת נבל נמצא הכוכב וגה, הכוכב המזהיר ביותר במחצית הצפונית של כדור־השמים. – [נבל־, נבלו; נבלים, נבלי־]

נבל (1) נבל (2)

נבלאי° ז' [מן ב.נבל 2]

מנגן בנבל. – [נבלאים, נבלאית, ־איות]

נבלה נ' [מן נבל]

1. נולות, תועבה, מעשה־נבל: "כי־עשתה נבלה בישראל" (דברים כב כא). "אל־תעשה את־הנבלה הזאת" (שמואל ב יג יב). 2 ^ [על־פי נבל 3] כילות, קמצנות: "ובית־אב לנדבת־יד ומקור לנבלה" (הנגיד, בן־משלי 49). 3. [נקבה של נבל] אשה רעה. – [נבלת־, נבלות, נבלות־]

נבלה, נבילה נ' [מן א.נבל; ארמית: נבילתא]

1. פגר, גוית בעל־חיים שמת: "הנגע בנבלתה (של בהמה) יטמא עד־הערב" (ויקרא יא לט). "נבלה וטרפה לא יאכל" (ויקרא כב ח). 2. גוית אדם שהומת או נהרג: "ויורידו את־נבלתו מן־העץ" (יהושע ח כט). "וישא הנביא את־נבלת איש־האלהים (שטרפו האריה)" (מלכים א יג כט). 3*, כנוי לבהמה שנשחטה שלא־כדין והיא אסורה באכילה כנבלה: "כל שנפסלה בשחיטתה – נבלה" (חולין ב ד). "מעשה בטבח אחד בצפורין שהיה מאכיל את ישראל נבלות וטרפות" (ירושלמי עבודה זרה מא ג). "חדד סכינך ושחט יפה, שלא תאכילני נבלה" (רש"י בראשית מא א). 4 °, כנוי־גנאי לבהמה עצלה או תשושה: "עושו, חושו, נבלות! היא, היא, מגפה תהי בכן!" (ביאליק, יום הששי ו). –[נבלת־, נבלתו, נבלות, נבלות־; גם נבלת־, נבלתו, נבלות, נבלות־]

– פשט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות* [על־פי פסחים קיג. ושם בארמית ובשינוי נוסח] כלומר, עשה כל עבודה, ואפלו הקשה והבזויה ביותר, ובלבד שלא תזדקק לתמיכתם של אחרים.

– נבלה סרוחה °, כנוי־גנאי המוני למשהו או למישהו מאוס ומתעב: "למה נתת לי נבלה סרוחה זו, במחילה מכבודך?" (ברקוביץ, תר' ימים מב).

נבלות נ' [מן נבל; נבלה]

1. נולות, חרפה, בשת: "ועתה אגלה את־נבלתה לעיני מאהביה" (הושע ב יב). 2 ^, כילות: "בני אדם בנבלות או נדבה" (הנגיד, בן־משלי 49). – [נבלות־, נבליות]

–נבלות־פה*, נבול־פה, לשון שאינה נקיה, דברי־גסות: "בעון נבלות־פה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות" (שבת לג.). "חדלו לכם מנבלות־פה, פן תאכלו בכל פה" (ינאי, שג).

א.נבע [אכדית: nambaʼu מעיין מפעפע; ארמית: נבע; ערבית: נבע]

~ פע' נ ב ע פ"ע 1, קלח, פרץ וזרם: "נחל נבע" (משלי יח ד). "כמעין הנובע" (בבא בתרא י"ח). "כי אמנם גדול כח הבטחון, כשהוא נובע ממקור פנימי" (אחד העם, מ). "בי נבע מקור אורה" (ביאליק, זריחי). "צנור־כסף נפתח ונובע האור" (כהן, שירים לב). "והיה לבו נובע עצב כמעין" (הזז, יעיש א 50). 2 ° [בהשאלה] הסק, הסתבר באפן הגיוני: מהנחותיו של המרצה נבעו מסקנות אחדות. – [לנבע; נובע, נובעת; יבע]

~ הפ' ה ב י ע פ"י 1*, הוציא, הזרים: "כי מקוה זדון חטא, ומקורה יביע זמה" (בן־סירא י יג). 2*, הוציא מפיו, דבר, בטא, אמר: "אפתחה במשל פי, אביעה חידות מני־קדם" (תהלים עח ב).

״תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה, כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ״ (תהלים קיט קעא). הִנְנִי מַבִּיעַ לְךָ בָּזֶה אֶת מֵיטַב בִּרְכוֹתַי. הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ הִתְקַשָּׁה בִּזְמַן הָרִאשׁוֹן לְהַבִּיעַ מַחְשְׁבוֹתָיו בְּעִבְרִית. 2°, נָתַן בִּטּוּי, הִטְעִים, הִבְלִיט: הָאָמָּן הִבִּיעַ בְּצִיּוּר אִידֵיאָה מְקוֹרִית. הַמּוּסִיקָה מַבִּיעָה רְגָשׁוֹת וַחֲוָיוֹת. הַסּוֹפֵר הִבִּיעַ בְּצוּרָה סִפְרוּתִית נָאָה אֶת כִּסּוּפֵי הַדּוֹר. — [לְהַבִּיעַ אֶת־, מַבִּיעַ, מַבִּיעָה או מַבַּעַת, יַבִּיעַ]

~ 2 הִפ׳ הִנְבִּיעַ^ פ״י, גָּרַם שֶׁיְּהֵא נוֹבֵעַ, הִזְרִים, פִּכָּה: ״בְּאֵר פִּיךָ מַיִם חַיִּים תַּנְבִּיעַ לַעֲדָרַי״ (גנזי שכטר ג 71). ״לְהַנְבִּיעַ בְּלֹא יוֹדְעִים גַּם אֶת מַבּוּעַ הָאֻמָּה״ (גיר, השעיפים 113). [ובהשאלה:] ״יַנְבִּיעוּ חִיּוּכָם עַל פֶּלֶא נְתוּרָיו״ (שלונסקי, שירים ב 402). — [לְהַנְבִּיעַ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻבַּע °, 1. בֻּטָּא, הוּצָא (דִּבּוּר) מִן הַפֶּה, נֶאֱמַר: ״נִתְכַּוֵּץ לִבָּהּ שֶׁל אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפַחַד לֹא־יֻבַּע וּבְיִרְאָה אֵין־אֹמֶר״ (ויסלבסקי, תר״ מרד 2). הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְעִתִּים עֲמֻקָּה וּרְחָבָה יוֹתֵר מִן הַמִּלִּים הַמֻּבָּעוֹת בַּפֶּה. 2. נִתַּן לוֹ בִּטּוּי, הֻטְעַם, הֻבְלַט: רְגָשׁוֹת עַזִּים הֻבְּעוּ בִּנְגִינָתוֹ שֶׁל הַכַּנָּר. בִּיצִירָתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר הֻבְּעָה מְחָאָה חֲרִיפָה נֶגֶד הַמִּשְׁטָר. — [מֻבָּע, יֻבַּע]

– כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ*, מְשַׁל־חֲכָמִים עַל דָּבָר אוֹ עַל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִדּוּשִׁים רַבִּים: ״הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת... שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ״ (בבא בתרא י ח). חָכָם פְּלוֹנִי הוּא כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ בְּחִדּוּשָׁיו.
– עֵט נוֹבֵעַ°, עֵט הַמֵּכִיל בְּבֵית־קִבּוּלוֹ כַּמּוּת מְסֻיֶּמֶת שֶׁל דְּיוֹ, בְּאֹפֶן שֶׁאֵין צֹרֶךְ לִטְבֹּל אֶת צִפָּרְנוֹ מִפַּעַם לְפַעַם בִּדְיוֹ בִּשְׁעַת כְּתִיבָה.

ב׳ **נבע** [קרוב אל א׳ בעה; א. בעבע]

~ הִפ׳ הִבִּיעַ פ״י הֶעֱלָה אֲבַעְבּוּעוֹת, בִּעְבֵּעַ: ״זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ״ (קהלת י א). — [לְהַבִּיעַ, מַ־, יַ־]

נֶבַע° ז׳ [מן א׳ נבע] מָקוֹר, מַיִם נוֹבְעִים: ״יוֹדֵעַ הוּא... אֶת הַנְּבָעִים הַקּוֹלְחִים בְּרַחֲמֵי הָאֲדָמָה״ (ש׳ שלום, שירים קפז). — [נֶבַע־, נְבָעִים, נִבְעֵי־]

נב״ע ר״ת נִשְׁמָתוֹ בְּגַן־עֵדֶן.

נִבְעוֹן^ ז׳ [מן א׳ נבע] נֶבַע, מָקוֹר, מַעְיַן־מַיִם: ״פְּנֵי אֶפְלוּ כִּי שְׁטָפוּנִי מֵי נִבְעוֹן״ (סידור רס״ג, שכב). ״וּמַיִם מְפַכִּים תִּפְתַּח וְתַמְשִׁיךְ לְנִבְעוֹן״ (שם, רצה). — [נִבְעוֹן־, נִבְעוֹנִים, ־נֵי־]

נִבְעָר ת׳ [מן ג׳ בער, נִבְעַר] 1°, חֲסַר־דֵּעָה, בּוּר: ״הִנְנוּ עוֹד גַּם עַתָּה נִבְעָרִים מִדַּעַת בְּכָל הַשְּׁאֵלוֹת הַנּוֹגְעוֹת לַיִּשּׁוּב״ (אחד העם, כז). ״לְעֵת־עַתָּה עֲדַיִן אֲנִי לֹא־כְלוּם, נַעַר קָטָן וְנִבְעָר״ (ברנר, א 28). 2. שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂכֶל, נְטוּל־הִגָּיוֹן: ״אַךְ אֱוִילִים שָׂרֵי צֹעַן... עֵצָה נִבְעָרָה״ (ישעיה יט יא). ״אֲבָל מַדּוּעַ הוּא נוֹסֵעַ? — שְׁאֵלָה נִבְעָרָה״ (סוקולוב, במראות 137). — [נִבְעָרָה, נִבְעָרִים, נִבְעָרוֹת]

נִבְעָרוּת° נ׳ [מן נִבְעָר] הֱיוֹת נִבְעָר, בּוּרוּת, בַּעֲרוּת: נִבְעָרוּת הֶהָמוֹנִים הִיא קַרְקַע פּוֹרָה לֶאֱמוּנוֹת תְּפֵלוֹת. — [נִבְעָרוּת־]

נָבַק, נִפ׳ מן בקק.

נָבָק° ת׳ [מן בקק, נָבַק] רֵיק, נָעוּר: ״הַסִּיּוּט הַלָּזֶה שֶׁל הַדָּם הַמֻּרְעָל, שֶׁל הַלֵּב הָעִקֵּשׁ, הַנָּבָק״ (שמעוני, שירים ב רנז). — [נְבָקָה, נְבָקִים, נְבָקוֹת]

נָבַר ת׳ [מן ברר, נָבַר] בַּר־לֵבָב, תָּם, נָקִי, תַּם, טָהוֹר: ״עִם־נָבָר תִּתָּבָר, וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל״ (שמואל ב כב כז). ״תָּמִים לֵבָב וּבַר מִכָּל נְבַר־לֵב״ (גבירול, א 195). ״נִקְרָא נִקְרֵיתִי בְּקִרְיַת יְעָרִים עִם חֲבֵרִים נְבָרִים מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים״ (חריזי, תחכמוני א 19). ״לְאִישׁ קָדוֹשׁ וְנָבָר, הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ תָּמִים הוּא״ (נאגארה, 403). ״הִתְנַפֵּל עַל חֲבֵרוֹ אִישׁ תָּם וְנָבָר״ (שמעוני, הביבר 131). — [נְבַר־, נְבָרָה, נְבָרַת־, נְבָרִים, נִבְרֵי־, נְבָרוֹת]

נבר [ארמית: נְבַר; ערבית: נַבַּר]

~ פָּע׳ נָבַר * פ״ע 1*, חָפַר וְנִקֵּר בְּדָבָר־מָה בְּחָטְמוֹ אוֹ בְּמַקּוֹרוֹ: ״חֲזִיר שֶׁהָיָה נוֹבֵר בָּאַשְׁפָּה״ (בבא קמא יז:). ״וְכַת שֶׁל חֲזִירִים נוֹבְרִים בָּאַשְׁפָּה״ (עגנון, כלה קג). ״אָכֵן חֲזִיר־הַבָּר בְּשָׁרְשֵׁי יִנְבֹּר״ (שמעוני, הביבר 69). 2° [בהשאלה] חִטֵּט: ״בְּגַנְזֵי הַבַּעַל נוֹבֵר בִּסְפָרִים וּבְמַהֲדוּרוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכט). ״נָבַר בְּגִנְזֵי דִּמְיוֹנוֹ וְהֶעֱלָה זִכְרוֹ שֶׁל אֶשֶׁל מְפֻצָּל״ (שנהר, ג 56). ״גְּבוֹהָה גְבוֹהָה הִתְנַבֵּאתִי, אַךְ מַטָּה נָבַר הַסָּפֵק״ (שלו, אלהי 199). — [לִנְבֹּר, נוֹבֵר, יִנְבֹּר]

נִבְרָא^ ת׳ [מן א׳ ברא, נִבְרָא] יְצוּר חַי, כִּנּוּי לְכָל הַיְצוּרִים הַבְּרוּאִים בָּעוֹלָם. — [נִבְרָאִים, נִבְרְאֵי־]

– הַנִּבְרָא בְּצֶלֶם °, כִּנּוּי לָאָדָם, שֶׁעָלָיו אָמַר אֱלֹהִים: ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א כו).

נֶבְרוֹזָה°, **נֶוְרוֹזָה**° נ׳ [מיוונית: neuron, עָצָב] עַצֶּבֶת, עַצְּבָנוּת חוֹלָנִית. הַפְרָעָה רְצִינִית בְּמַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים שֶׁאֵינָהּ כְּרוּכָה בְּשִׁנּוּיִים אֲנָטוֹמִיִּים בּוֹלְטִים בְּרִקְמַת הָעֲצַבִּים גּוּפָם, וּמִשּׁוּם כָּךְ אֵינָהּ נִתֶּנֶת לְרִפּוּי מֶדִיצִינִי רָגִיל. מְקוֹרָהּ שֶׁל הַנֶּבְרוֹזָה בְּתַסְבִּיכִים נַפְשִׁיִּים חֲמוּרִים הַנּוֹבְעִים מִסִּכְסוּכִים מִשְׁפַּחְתִּיִּים, חֶבְרָתִיִּים אוֹ מִינִיִּים קָשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [נֶבְרוֹזוֹת]

– נֶבְרוֹטִי° ת׳ הַסּוֹבֵל מִנֶּבְרוֹזָה, עַצְבָּנִי עַד כְּדֵי חוֹלָנִיּוּת.

נֶבְרוֹלוֹגְיָה°, **נֶוְרוֹלוֹגְיָה**° נ׳ [מיוונית: neuron עָצָב + logos לימוד] עָנָף בְּמַדָּעֵי הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת הָעֲצַבִּים בְּמִבְנֵיהֶם וּבְמַחֲלוֹתֵיהֶם.

– נֶבְרוֹלוֹג°, מֻמְחֶה לְמַחֲלוֹת־עֲצַבִּים.

נֶבְרוֹן°, **נֶוְרוֹן**° ז׳ [יוונית: neuron] תָּא שֶׁל עָצָב עַל כָּל סִיבָיו וְהִסְתַּעֲפֻיּוֹתָיו, הַמְשַׁמֵּשׁ כִּיחִידָה בְּמַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים: בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם מִילְיוֹנֵי נֶבְרוֹנִים. — [נֶבְרוֹנִים]

נֶבְרִיטִיס°, **נֶוְרִיטִיס**° ז׳ [מיוונית: neuron, עָצָב] דַּלֶּקֶת שֶׁל עָצָב אוֹ עֲצַבִּים (Neuritis).

נִבְרֶכֶת° נ׳ [אולי מן בְּרֵכָה] בְּרֵכָה קְטַנָּה, מִקְוֵה־מַיִם לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים: ״נִבְרֶכֶת הַכּוֹבְסִין״ (בבא בתרא ב א). ״נִבְרֶכֶת שֶׁל מַיִם זַכִּים סוּגָה בְּשׁוֹשַׁנִּים וַחֲבַצָּלוֹת״ (בן־ציון, קמא). — [נִבְרֶכֶת־, נִבְרָכוֹת, נִבְרְכוֹת־]

נֶבְרַלְגְּיָה°, **נֶוְרַלְגְּיָה**° נ׳ [מיוונית: neuron עָצָב + algos כאב] מַחֲלַת־עֲצַבִּים הַמִּתְבַּטֵּאת בְּהֶתְקֵפִים חֲרִיפִים בִּמְקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים בַּגּוּף, בְּעִקָּר בַּקָּדְקֹד אוֹ בַּפָּנִים, לְאֹרֶךְ עָצָב מְסֻיָּם.

– גַּ בְ רְ לְ גִ י °, שֶׁהוּא בִּתְחוּם הַגַּבְרָלְגְּיָה: מֻחוֹשִׁים גַּבְרָלְגִּיִּים. מֻמְחֶה לְמַחֲלוֹת גַּבְרָלְגִּיּוֹת.

גַּבְרָן° ז׳ [מן גבר, גֶּבֶר] סוּג שֶׁל עַכְבְּרֵי־שָׂדֶה הַחַיִּים בִּמְחִלּוֹת שֶׁהֵם חוֹפְרִים בָּאֲדָמָה (Microtus). הַגַּבְרָן נִבְדָּל מֵעַכְבָּרִים רְגִילִים בְּחֹטֶם־טוּמוֹ הַקָּצָר, בְּאָזְנָיו הַקְּטַנּוֹת וּבִזְנָבוֹ הַקָּצָר. נִזּוֹן בְּזַרְעֵי הַתְּבוּאוֹת. רְבִיָּתָם שֶׁל הַגַּבְרָנִים מְהִירָה מְאֹד. הֵם עֲלוּלִים לִגְרֹם נְזָקִים חֲמוּרִים לַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי. – [גַּבְרַן־, גַּבְרָנִים, ־רְנֵי־]

גברן (1/4)

גַּבְרַסְתֶּנְיָה°, **נוֹרַסְתֶּנְיָה**° נ׳ [מיוונית: neuron עָצָב + asthenia חוּלְשָׁה] הַפְרָעָה בְּמַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים הַנִּכֶּרֶת בְּדִכּוּי הַחִיּוּנִיּוּת. הַמַּחֲלָה נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי בִּזְבּוּז מֻפְרָז וּמִמֻשָּׁךְ שֶׁל אֶנֶרְגְּיָה וּמִתְבַּטֵּאת בַּעֲיֵפוּת רַבָּה, בְּהֶעְדֵּר אֶנֶרְגְּיָה, בְּאִבּוּד הַזִּכָּרוֹן, בְּלִקּוּי בְּתֵאָבוֹן, בִּנְדוּדֵי שֵׁנָה וּבִנְטִיָּה לְהִתְרַגְּזוּת יְתֵרָה.

– גַּ בְ רַ סְ תֶּ נִ י ° ת׳ חוֹלֶה בְּגַבְרַסְתֶּנְיָה, עַצְבָּנִי עַד כְּדֵי רַגְזָנוּת וְרַגְשָׁנוּת יְתֵרָה.

נִבְרֶשֶׁת* נ׳ [ארמית: נַבְרַשְׁתָּא; ערבית: נִבְּרַאשׁ] מְנוֹרָה גְּדוֹלָה הַנִּתְלֵית בַּתִּקְרָה אוֹ עַל הַקִּיר: ״הִילְנִי אִמּוֹ (שֶׁל מוּנְבָּז) עָשְׂתָה נִבְרֶשֶׁת שֶׁל זָהָב עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל״ (יומא ג י). ״כִּי הֶעֱלוּ כָּל־הַנֵּרוֹת שֶׁל הַנִּבְרֶשֶׁת הָעַתִּיקָה״ (כהן, שירים קטז). בְּיָמֵינוּ מְקֻבָּלוֹת נִבְרָשׁוֹת שֶׁל חַשְׁמַל בַּעֲלוֹת מְנוֹרוֹת אֲחָדוֹת. – [נִבְרֶשֶׁת־, ־רַשְׁתּוֹ; נִבְרָשׁוֹת, ־רְשׁוֹת־]

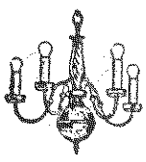
נברשת-חשמל

א. **נגב** [במקרא רק בשם נֶגֶב; ארמית: נְגַב]

~ פָּע׳ **נָ גַ ב** * פ״ע הִתְיַבֵּשׁ, הִתְנַדְּפָה לַחוּתוֹ: ״כְּדֵי־יַיִן... כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֵּם וְיָגוּף וְיִנְגַּב״ (עבודה זרה ה ג). ״הַמְמַלֵּא (מַיִם) בְּקִילוֹן... אִם נָגְבוּ מִיָּד – טְהוֹרִים, וְאִם לֹא נָגְבוּ, אֲפִלּוּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם – טְמֵאִים״ (מכשירין ד ט). – [לִנְגֹּב; נוֹגֵב, נָגוּב; יִנְגֹּב גם יִנְגַּב]

~ פִּע׳ **נִ גֵּ ב** * פ״י יִבֵּשׁ, קִנַּח דָּבָר לַח בְּדָבָר יָבֵשׁ, סִלֵּק אֶת לַחוּתוֹ: ״אָדָם מְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בִּימוֹת־הַגְּשָׁמִים, כַּמָּה יְגִיעוֹת הוּא יָגֵעַ עַד שֶׁלֹּא יְנַגְּבֶהָ... וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹצִיא מְעַט רוּחַ וּמְנַגֵּב אֶת הָאָרֶץ״ (ויקרא רבה כח). ״בַּמֶּה מְנַגְּבִים וּבַמֶּה אֵין מְנַגְּבִים פָּנִים שֶׁרָטְבוּ?״ (טשרניחובסקי, שירים 233). ״חִיֵּךְ פַּלְטִיאֵל וְנִגֵּב אֶת פִּיו״ (עגנון, כלה כ). – [לְנַגֵּב אֶת־, מְנַגֵּב, יְנַגֵּב]

~ פֻּע׳ **נֻ גַּ ב** * 1°, יֻבַּשׁ, קֻנַּח וְחֻסְּלָה לַחוּתוֹ: יָדַיִם מְנֻגָּבוֹת. רִצְפָּה מְנֻגֶּבֶת. 2* [בהשאלה] חָסֵר, נִגְרַע מִמֶּנּוּ: ״בַּיִת שֶׁמְּנֻגָּב מִכָּל טוֹבָה״ (תמורה טז.). ״אַכְסַנְיָה זוֹ שֶׁהָיְתָה מְנֻגֶּבֶת מִדִּבְרֵי תּוֹרָה״ (עגנון, אלו תקא) [וראה עוד ערך מְנֻגָּב]. – [מְנֻגָּב, יְנֻגַּב]

~ הִת׳ **הִ תְ נַ גֵּ ב** *, 1*, הִתְיַבֵּשׁ, הִתְנַדְּפָה לַחוּתוֹ: ״שֶׁהָיוּ גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בַּלֵּילוֹת, בְּשַׁחֲרִית זָרְחָה חַמָּה וְנָשְׁבָה הָרוּחַ וְנִתְנַגְּבָה הָאָרֶץ וְהַפּוֹעֲלִים יוֹצְאִים לִמְלַאכְתָּם״ (ספרא בחוקותי קי ד). ״עוֹלָה הָיְתָה לְשָׁם לִשְׁטֹחַ פּוּלִין וְשֻׁמְשְׁמִין בַּחַמָּה כְּדֵי שֶׁיִּתְנַגְּבוּ״ (ביאליק, מאחורי א). ״הַחַמָּה יָצְאָה מִנַּרְתִּיקָהּ... הָאָרֶץ נִתְנַגְּבָה״ (קבק, במשעול 459). 2°, הִסְתַּפֵּג, קִנַּח וְיִבֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ בְּדָבָר־מָה: הָרוֹחֵץ הִתְנַגֵּב בְּמַגֶּבֶת. – [לְהִתְנַגֵּב, מִתְנַגֵּב, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִ נְ גִּ י ב** * פ״י נִגֵּב, יִבֵּשׁ: ״מַתִּיר (אֶת הַבֶּגֶד) וּמַגְּבִיהַּ וּמַטְבִּיל״ (חגיגה כא.). – [לְהַנְגִּיב, מַ־, יַ־]

ב. **נגב** [מן נֶגֶב]

~ הִפ׳ **הִ נְ גִּ י ב** * פ״ע הִדְרִים, פָּנָה לְצַד דָּרוֹם: ״וְהִגְגִּיב לִמְפִיבֹשֶׁת״ (עירובין נג:). – [לְהַנְגִּיב, מַנְגִּיב, יַ־]

נֶגֶב ז׳ [על־שום ״אֶרֶץ הַנֶּגֶב״, שופטים א טו, שהיא בדרומה של ארץ־ישראל] צַד דָּרוֹם, תֵּימָן: ״צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה״ (בראשית יג יד). ״הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע״ (שמואל א יד ה). – [נֶגֶב־]

– הַנֶּגֶב, שְׁמוֹ שֶׁל חֶבֶל־הָאָרֶץ הַמִּשְׂתָּרֵעַ בִּדְרוֹם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

– נֶגְבָּה, לְצַד נֶגֶב, דָּרוֹמָה: ״וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״ (בראשית יב ט). ״צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה״ (בראשית יג יד).

נֶגֶד מ״י [ראה א. נגד] 1, מוּל, לְעֻמַּת, נֹכַח, לִפְנֵי־, לְעֵינֵי־: ״וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר״ (שמות יט ב). ״תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם״ (דברים לא יא). ״וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה... נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א ח כב). ״הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל נִכְרָת״ (יואל א טז). ״קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי״ (רות ד ד). ״חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד״ (ישעיה מט טז). 2, לְעֻמַּת־, בְּהַשְׁוָאָה לְ־: ״כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ״ (ישעיה מ יז). 3°, בְּנִגּוּד אֶל־: הַנּוֹאֵם יָצָא בִּנְאוּם חָרִיף נֶגֶד הַחֹק הֶחָדָשׁ. תַּחֲרוּת בְּכַדּוּרֶגֶל ״מַכַּבִּי״ נֶגֶד ״הַפּוֹעֵל״. אַלּוּף־הַשַּׁחְמָט עָרַךְ מִשְׂחָק סִימוּלְטָנִי נֶגֶד שְׁלֹשִׁים מְשַׂחֲקִים. 4° [בקיצור, בלי שם] בִּשְׁלִילָה, בְּדֵעָה הֲפוּכָה וּמִתְנַגֶּדֶת: בַּהַצְבָּעָה הָיוּ שְׁלֹשָׁה בְּעַד הַהַצָּעָה, וְאַרְבָּעָה – נֶגֶד. – [נֶגֶד־, נֶגְדּוֹ, נֶגְדְּכֶם, נֶגְדָּם]

– נֶגֶד־°, מִלָּה הַנִּסְמֶכֶת אֶל שֵׁמוֹת שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: אַנְטִי־, הָעוֹמֵד בִּפְנֵי־: מְסִכָּה נֶגֶד־גַּזִּית. רִמּוֹן נֶגֶד־טַנְקִי. תּוֹתָח נֶגֶד־מְטוֹסִי. תְּרוּפָה נֶגֶד־מָלַרְיָת.

– כְּנֶגֶד, 1, מוּל, נֹכַח: ״אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ״ (בראשית ב יח). ״לֹא יִפְתַּח אָדָם לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן״ (בבא בתרא ג ז). ״יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְנִסְתַּפֵּג וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה״ (תמיד א א). ״יְכַוֵּן לִבּוֹ כְּנֶגֶד אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (ברכות ל.). 2*, לְעֻמַּת, בְּהַקְבָּלָה לְ־: ״וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ״ (אבות ב א). ״תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם״ (ברכות כו:). 3*, כִּלְפֵּי־, בְּיַחַס אֶל־: ״כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה״ (ירושלמי פסחים לז ד; הגדה של פסח). ״כְּנֶגֶד מִי אָמַר שְׁלֹמֹה מִקְרָא זֶה? לֹא אֲמָרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד דָּוִד אָבִיו״ (ברכות י.). 4*, בְּנִגּוּד אֶל־: ״אֶחָד דָּן כְּנֶגֶד שְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם דָּנִין כְּנֶגֶד אֶחָד״ (תוספתא סנהדרין ז ו). – [כְּנֶגְדּוֹ]

– לְנֶגֶד, 1, לְעֻמַּת, בְּהַשְׁוָאָה אֶל־: ״אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳״ (משלי כא ל). 2, מוּל, נֹכַח: ״וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ״ (יהושע ה יג). ״אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו״ (תהלים לו ב).

– מִנֶּגֶד, מִן הַצַּד, בְּרִחוּק: ״וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד... כִּי אָמְרָה: אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד״ (בראשית כא טז). ״כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ, וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא״ (דברים לב נב). ״וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לְגִבְעָה״ (שופטים כ לד).

– מכנגד, מן הצד שממול: "מחט או טבעת... נמצאו במגופת החבית, מצדיה – טמאים, מכנגד פיה – טהורים" (כלים ט א). "לא יאמר לו: הריני מיסד עמו מכנגד חצרי ולמעלה" (תוספתא בבא מציעא יא ד). "כלי הנחשת הנוצצים בטהרתם מכנגד מעל גבי השדה" (ביאליק, החצוצרה א).

– התקפת־נגד °, הסתערות הבאה כתשובה על הסתערותו של האויב.

– מהפכת־נגד °, מהפכה שפרצה מצד המתנגדים למחוללי המהפכה, מהפכה לשם החזרת המצב לקדמותו.

– משקל־נגד °, משקל שתולים מעברו השני של מנוף או של התקן אחר כיוצא בו לאזן את משקל הגוף התלוי או המורם.

– חייו תלואים לו מנגד, הוא שרוי בסכנה, סכנה מרחפת על ראשו: "והיו חייך תלאים לך מנגד, ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך" (דברים כח סו).

– השליך את נפשו מנגד, סכן את חייו, חרף את נפשו: "וישלך את־נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין" (שופטים ט יז).

– נגדה נא ל־, לעיני־, בנוכחותם של: "נדרי לה' אשלם נגדה־נא לכל עמו" (תהלים קטז יח). "נגדה־נא לכל העדה על פניך אוכיחה" (ביאליק, תר' טל עו). "להראות כגבור וכאיש־חיל נגדה־נא לכל הנפגשים" (ברנר, א 114). "ובחפצו להוכיח בעליל נגדה־נא לשרים ולסגנים" (שמעוני, הביכר 133).

– עזר כנגדו [על־יסוד "אעשה לו עזר כנגדו", בראשית ב יח], 1. כנוי לאשה, בת־זוגו של אדם [וראה עוד ערך עזר]. 2 °, בן־זוג ועוזר בעבודה.

א· נגד [מן נגד]

~ פע' נגד ° פעו"י היה נגד, סתר, היה בסתירה ל־: "מאז בגרתי עשיתי רצונותיה, אפלו שנגדו את השקפתי" (קדרי, כירך 36). דבריו של המרצה נגדו את העמדה הרשמית. הפקרות ומשמעת נוגדות זו לזו. — [לנגד, נוגד, ינגד]

~ פע' נגד ÷ פ"ע נגד, היה בנגוד ל־: "תנועה אחרת נוטה ומנגדת לזאת" (אברהם בר־חייא הנשיא, אשפירא א). "כאשר ירצה הפחמי שיתלהב (האש), מיד ישליך עליו מים, והטעם הוא מפני שבטבע יתחזק האש בהרגש המנגד" (שבט יהודה, קנד). "שהצבור ינגד לענין הנצחיות ויסתר אותו" (אברבנאל, מפעלות ה' ט ט). — [לנגד, מ־, י־]

~ פע' נגד ° [רווח בייחוד הבינוני] — ראה ערך מנגד.

~ הת' התנגד °, 1. חלק על־, היה בדעה הפוכה, לא הסכים: המתוכח השני התנגד לדעת קודמו. ההצעה נתקבלה פה אחד וללא כל מתנגדים. 2. התקומם, נאבק: החשוד התנגד בכח למאסרו. 3. נעשה ל"מתנגד" [ראה ערך זה]: "מכל המהפכות הנוראות הטבעו אז במחי: התחסדתי, התמשכלתי, התנגדתי" (ביאליק, אגרות א יא). — [להתנגד, מת־, ית־]

~ הפ' הגיד פ"י [המשמעות היסודית: הציג נגד] 1. ספר, גלה, אמר דבר־מה שלא היה ידוע, הודיע: "הגידה־נא לי, איפה הם רעים?" (בראשית לז טז). "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" (דברים לב ז). "ואם־תגידי את־דברנו זה, והיינו נקים משבעתך" (יהושע ב כ). "הגידה־נא לי, מה־אמר לכם שמואל?" (שמואל א י טו). "וחדשות אני מגיד" (ישעיה מב ט). "ולבבי לא הגיד לך אף את החצי" (ביאליק, ציל צליל). 2. באר, הסביר משהו סתום: "ואמר (את החלום) אל־החרטמים, ואין מגיד לי" (בראשית מא כד). "עמי בעצו ישאל, ומקלו יגיד לו" (הושע ד יב). 3 ^, קרא דברי ההגדה (של פסח): "מיכל מגיד בנעימה 'יבנה ביתו בקרוב'" (עגנון, כלה קצה). — [להגיד ל־, את־, מגיד, י־; הגד! הגידה! הגידי!]

~ הפ' הגד, ספר, נאמר דבר חדש, הודע: "ויגד ללבן ביום השלישי, כי ברח יעקב" (בראשית לא כב). "הגד הגד לי כל אשר־עשית את־חמותך" (רות ב יא). — [מגד, יגד]

– אל תגידו בגת [על־פי שמואל ב א כ], אל תגלו את הדבר ברבים, אל תספרו לזרים.

– מגיד ש־ *, הכתוב מלמדנו ש־: "וראיתם אותו – מגיד שכל המקים מצות ציצית כאלו מקבל פני שכינה" (ירושלמי ברכות ג א).

– כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד * [בהשאלה מן סנהדרין מד:, ושם בעניין עדות: אין העד רשאי לחזור בו מעדותו הקודמת] ראוי לו לאדם לעמד בדבורו.

ב· נגד [ארמית: נגד משך, רקע; הלקה]

~ פע' נגד * פ"י 1 *, הלקה, הכה: "מסרו (הקדוש־ברוך־הוא את נבוכדנאצר) למלאך השטן והתחיל מנגדו" (שמות רבה כ). "זכה (האדם – אשתו היא) כנגדו, לא זכה – מנגדתו" (יבמות סג.). 2 °, רקע, חשל: "יהודי אמיץ ומוצק שנגד וחשל בכל הפטישים" (סוקולוב, במראות 52). "וחשלו עוד ונגדו... גאון מגן־דרורך" (טשרניחובסקי, שירים 507). "מפוחים רוגזים... וקרנסים קודרים על ידם ינגדו" (שניאור, שירים רעד). "ואתה נוצרת נגד ברזל" (ש' שלום, שירים קכח). "ראוי להזדרז ולנגד את הברזל בלבונו" (סדן, ממחוז פה). — [לנגד את־, מנגד, י־]

~ פע' נגד °, חשל, רקע: "עקיצת גצים מתנתזים מן הברזל המנגד" (ליסיצקי, תולדות 125). "תחת קרנסך... ינגד מחדש כל רפה־רצון" (שניאור, שיר מזמור לאמריקה). — [מנגד, ינגד]

– טוביה חטא וזיגוד מינגד? * [משל ארמי על־יסוד המעשה בשני בני־אדם, טוביה וזיגוד, פסחים קיג:], טוביה חטא וזיגוד לוקה? כלומר: כלום מן הישר כי האחד יחטא ואחר חף־מפשע יענש במקומו?

– נגד הברזל בעודנו חם °, נגיד פרזלא כד רתיח ° [נוסח עברי ונוסח ארמי למימרה שאולה מלועזית] היה זריז ואל תחמיץ את שעת־הכשר.

א· נגד ° ז' [מן ב· נגד; ארמית: נגדא, בבא מציעא קז:] משך, סוחב ספינה או סירה בחבל להעבירה ממקום אל מקום במים עומדים או בנהר מגדה אל גדה. — [נגד־, נגדים, נגדי־]

ב· נגד ° ז' [מן ב· נגד] [בצבא־ההגנה־לישראל] שם כולל למפקד שאינו קצין – מדרגת סמל ועד דרגת רב־סמל ראשון ועד בכלל. — [נגד־, נגדים, נגדי־]

נֶגְדָּה* נ׳ [מן נֶגֶד] כִּנּוּי לְאִשָּׁה, עַל־שׁוּם שֶׁהִיא "עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ": "(הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה וְאוֹמֵר: הֲרֵי אַתְּ) 'עֶזְרָתִי' — מַהוּ? 'נֶגְדָּתִי' — מַהוּ?" (קידושין ו.) "אָכֵן הַגְּדִילָה הַיּוֹם נֶגְדָּתִי עֲשׁוֹת" (ביאליק, שור אבוס ד). — [נֶגְדַּת־, נֶגְדָּתוֹ]

נֶגְדָּה^ נ׳ [מן ב.נגד] שֵׁם אַחֵר לְטַעַם רְבִיעַ: "הַתְּשִׁיעִי נִקְרָא רְבִיעַ וְגַם נִקְרָא נֶגְדָּה, וְהוּא נְקֻדָּה אַחַת לְמַעְלָה נְקוּדָה" (הוריות הקורא, הטעמים 72).

נֶגְדִּי^ ת׳ [מן נֶגֶד] 1^, הַנִּמְצָא מִנֶּגֶד, נִכְחִי, שֶׁהוּא מִמּוּל: "וּשְׁתֵּי זָוִיּוֹתָיו הַנֶּגְדִּיּוֹת שָׁווֹת זוֹ לָזוֹ" (הישראלי, יסודי עולם א ד יח). 2^, מְנֻגָּד, מִתְנַגֵּד, הָפוּךְ: "כִּי הַכֹּחוֹת הֵם נֶגְדִּיִּים מֵהַפְּעֻלּוֹת אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם" (רלב״ג, מלחמות ה׳ א ט). פְּעֻלָּה נֶגְדִּית. הַתְקָפָה נֶגְדִּית. תְּבִיעָה נֶגְדִּית. — [נֶגְדִּית, נֶגְדִּיִּים, ־דִּיּוֹת]

נֶגְדִּיּוּת^ נ׳ [מן נֶגְדִּי] מַצָּב שֶׁל נִגּוּד, הֱיוֹת מְנֻגָּד, סְתִירָה: "נֶגְדִּיּוּת הָאֵשׁ לַמַּיִם" (ר״א הקראי, ע״ח ו). נֶגְדִּיּוּת הַכֹּחוֹת. — [נֶגְדִּיּוּת־]

א. נגה [אוגריתית: נגה; אכדית: nagû לשמוח; ארמית: נְגַהּ (דניאל ו כ) אור]

~ פע׳ **נָגַהּ** פ״ע זָרַח, הֵפִיץ אוֹר: "הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ... אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם" (ישעיה ט א). "גַּם אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ, וְלֹא־יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ" (איוב יח ה). "וְזֹהַר גָּדוֹל נָגַהּ בְּעֵינֵי הָעֶלֶם" (ביאליק, מגילת ו). "רַק דִּמְעָתֵךְ נוֹגַהַת וְרוֹתְחָה" (מאירוביץ, הסללים 94). — [לִנְגֹּהַּ, נָגְהָה; נוֹגֵהַּ, נוֹגַהַת; יִגַּהּ... יִגְּהוּ]

~ הפ׳ **הִגִּיהַּ** פ״י הֵאִיר, נָתַן אוֹר: "חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְיָרֵחַ לֹא־יַגִּיהַּ אוֹרוֹ" (ישעיה יג י). "שִׂימִי לְדָתֵךְ יוֹם תְּפַתַּח בּוֹ קִשְׁרָהּ וְתַגִּיהַּ אֲפֵלָיהָ" (הנגיד, דיואן 148). "זֶה כּוֹכַב הַזָּהָב, זֶה עַמּוּד הָאֵשׁ... מַגִּיהִים אֶת לֵילִי" (ביאליק, אגרת). "הִגִּיהוּ נִיצוֹצֵי־אוֹר שֶׁל מְרִים תַּלְמִידָתוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפא). — [לְהַגִּיהַּ אֶת־, מַגִּיהַּ, יַגִּיהַּ]

~ הָפ׳ **הֻגַּהּ** ^. הוּאַר, הוּצַף זֹהַר: "הֶלֶת שַׁחַק וּכְסִילָיו לֹא הֻגְהָהוּ (הֻגְּהוּ)" (סידור רס״ג, שיט). "יוֹרֶדֶת פֹּז, מֻגַּהַת לַהַט־אֹשֶׁר, נִגֶּרֶת הַשִּׁירָה לָהּ" (כהן, שירים סח). — [מֻגָּה, יֻגַּהּ]

~ הת׳ **הִתְנַגַּהּ** *, הוּצַף נֹגַהּ, הוּאַר: "כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק מִתְנוֹגֵהַּ (מִתְנַגֵּהַּ) מֵחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" (תנחומא, פינחס יד). "וּשְׁלוּלִיּוֹת... וּבְנֹגַהּ שֶׁמֶשׁ... מִתְנַגְּהוֹת" (ליסיצקי, מידות 248). — [לְהִתְנַגֵּהַּ, מִתְ־, יִתְנַגַּהּ]

ב. נגה [אולי קרוב לערבית: נַקַּח להגיה ספר; תַּנְקִיח הגהה]

~ הפ׳ **הִגִּיהַּ** * פ״י בָּדַק וְתִקֵּן שִׁבּוּשִׁים בְּסֵפֶר, בִּכְתַב־יָד, בְּסֵדֶר חָדָשׁ, בִּדְפוּס וְכַדּוֹמֶה: "וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה... וּמַגִּיהִין אוֹתוֹ בְּבֵית־דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים" (תוספתא סנהדרין ד ז). "מַגִּיהֵי סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם" (כתובות קו.). "וְהָיָה מַגִּיהַּ אֶת מִכְתָּבָיו שֶׁל הֶחָתָן" (עגנון, כלה שפה). "הוּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: סֵפֶר שֶׁהִגִּיהוֹ אֶפְרַיִם־יוֹסֵף מֻגָּה הוּא" (עגנון, האש רלו). — [לְהַגִּיהַּ אֶת־, מַגִּיהַּ, יַגִּיהַּ, הַגַּהּ! הַגִּיהוּ!]

~ הָפ׳ **הֻגַּהּ** *, נִבְדַּק וְתֻקַּן מִשִּׁבּוּשָׁיו: "וּכְשֶׁאַתָּה מְלַמֵּד אֶת בִּנְךָ, לַמְּדֵהוּ בְּסֵפֶר מֻגָּה" (פסחים קיב.). גִּלְיוֹנוֹת הַסֵּפֶר הֻגְּהוּ כָּרָאוּי. — [מֻגָּה, יֻגַּהּ]

נֹגַהּ, נוֹגַהּ ז׳ [מן א.נגה] 1, אוֹר, זִיו, זֹהַר: "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ, וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ" (ישעיה ס ג). "וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם" (יואל ב י). "מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ" (אל אדון, שחרית לשבת). "מֵגִיל וּמְנֹגַהּ אֶקְרָנָה, אֶנְהָרָה" (ביאליק, זוהר). "וְרוּם עַל גְּבוֹהִים וְכוֹכְבֵי נְגֹהִים" (משה אבן־עזרא, א 60). 2* (שבת קנו.) שְׁמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל כּוֹכַב־הֶלֶכֶת "וֶנוּס" (Venus), הַשֵּׁנִי בְּמֶרְחַקּוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ. נֹגַהּ הוּא הַמַּזְהִיר בְּיוֹתֵר בֵּין הַכּוֹכָבִים. יֵשׁ אֲשֶׁר יֵרָאֶה בָּעַיִן בִּלְתִּי מְצֻיֶּדֶת לְאוֹר הַיּוֹם. הוּא נִרְאֶה בִּשְׁעַת הַדִּמְדּוּמִים, כְּשֶׁהַשָּׁמַיִם עוֹדָם בְּהִירִים, כְּכוֹכַב־הָעֶרֶב ("כּוֹכַב נֶשֶׁף") אוֹ כְּכוֹכַב־הַבֹּקֶר ("כּוֹכַב־הַשַּׁחַר", "אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר"). — [נֹגַהּ־, נָגְהוֹ; נְגָהִים, נָגְהֵי־, גם נְגֹהִים, ־הֵי; ויש סוברים, כי הריבוי הוא נְגֹהוֹת — ראה להלן נְגֹהָה]

— **יָצָא כַּנֹּגַהּ צִדְקוֹ** [על־פי ישעיה סב א], צִדְקָתוֹ הֻבְרְרָה וְהֻכְּרָה עַל־יְדֵי הַכֹּל.

נְגֹהָה, נְגוֹהָה נ׳ [מן א.נגה; צורת־משנה של נֹגַהּ] נֹגַהּ, אוֹר, זֹהַר: "נְקַוֶּה... לִנְגֹהוֹת — בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ" (ישעיה נט ט). "הַכֹּפֶר הִזְהִיר פִּתְאֹם בְּאַלְפֵי נְגֹהוֹת" (ביאליק, זוהר). "שָׁם שַׁחַר יַגִּיהַּ וּצְלָלִים יָנוּסוּ מִנְּגֹהוֹת פְּרָיִם" (טשרניחובסקי, שירים 57). — [נְגֹהַת־, נְגֹהוֹת]

נגה״פ ר״ת נֵס גָּדוֹל הָיָה פֹּה [סיסמה לחנוכה, רווחת בארץ־ישראל]

נגה״ש ר״ת נֵס גָּדוֹל הָיָה שָׁם [סיסמה לחנוכה, רווחת בארצות הגולה]

נָגוּב* ת׳ [מן א.נגב, נִגֵּב] מְיֻבָּשׁ, שֶׁנִּסְפְּגָה אוֹ שֶׁהִתְנַדְּפָה לַחוּתוֹ: "זֵיתִים נְגוּבִין" (טבול יום ג ו). "יָד נְגוּבָה" (חגיגה כד:). פָּנִים נְגוּבִים בְּמַגֶּבֶת. — [נְגוּבָה, נְגוּבִים, ־בוֹת]

נִגּוּב*, נִיגּוּב ז׳ [מן א.נגב, נִגֵּב] יִבּוּשׁ, סְפִיגַת הָרְטִיבוּת אוֹ הִתְנַדְּפוּתָהּ: "כָּל הָאוֹכֵל פַּת בְּלֹא נִגּוּב יָדַיִם כְּאִלּוּ אוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא" (סוטה ד:). נִגּוּב יָדַיִם לְאַחַר נְטִילָתָן. נִגּוּב הַפָּנִים מִן הַזֵּעָה. — [נִגּוּב־, נִגּוּבִים, נִגּוּבֵי־]

נִגּוּד^, נִיגּוּד ז׳ [מן א.נגד, נִגֵּד] 1^, הִתְנַגְּדוּת, סְתִירָה, הֵפֶךְ: "הַנִּגּוּד לִתְשׁוּבַת בַּעַל רִיבֵנוּ" (אברבנאל, מפעלות ה׳ ט ט). נִגּוּד בְּדֵעוֹת. רַב הַנִּגּוּד בֵּין הַשְׁקָפוֹת הָאָדוּק בֶּאֱמוּנָתוֹ וּבֵין הַשְׁקָפוֹת הַחָפְשִׁי. נִגּוּדִים מַעֲמָדִיִּים. נִגּוּדֵי־אִינְטֶרֶסִים. 2^ [באסטרונומיה] אֶחָד הַמַּצָּבִים הַהֲדָדִיִּים שֶׁל כּוֹכְבֵי־הֶלֶכֶת בְּיַחַס לַשֶּׁמֶשׁ בְּמַבָּט מִן הָאָרֶץ, לְפִיו נִמְצָא כּוֹכַב־הֶלֶכֶת בְּמֶרְחָק שֶׁל 180° מִן הַשֶּׁמֶשׁ, כְּלוֹמַר: הַשֶּׁמֶשׁ מִכָּאן, הַכּוֹכָב מִכָּאן — וְהָאָרֶץ בֵּינֵיהֶם: "הָרוֹצֶה לָדַעַת לִקּוּת הַלְּבָנָה יִהְיֶה מְעַיֵּן בְּעֵת הַנִּגּוּד, וְהִיא עֵת הֱיוֹת הַלְּבָנָה לְנֹכַח הַחַמָּה" (אברהם בר־חייא, חשבון מהלך הכוכבים יג, לפי ב״י). — [נִגּוּד־, נִגּוּדִים, נִגּוּדֵי־]

— **בְּנִגּוּד לְ־** °, תּוֹךְ הִתְנַגְּדוּת לְ־, בְּעֶמְדָּה הֲפוּכָה מִזּוֹ שֶׁהֻשְׁמְעָה: הַהַחְלָטָה נִתְקַבְּלָה בְּנִגּוּד לְדַעְתּוֹ.

נָגוֹד* ז׳ [מן ב.נגד; ארמית: נָגוֹדָא] מַדְרִיךְ, מַנְחֶה: "לֹא הַמִּשְׁנָה נָגוֹד, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה נָגוֹד" (ספרא אחרי מות פה ד). — [נְגוֹד־, נְגוֹדוֹת]

נִגּוּדִי°, נִיגּוּדִי ת׳ [מן נִגּוּד] מְנֻגָּד, הָפוּךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִגּוּד: הַשָּׁחוֹר וְהַלָּבָן צְבָעִים נִגּוּדִיִּים הֵם. דֵּעוֹת נִגּוּדִיּוֹת. — [נִגּוּדִית, נִגּוּדִיִּים, נִגּוּדִיּוֹת]

נִגּוּדִיּוּת°, נִיגּוּדִיּוּת נ׳ [מן נִגּוּדִי] מַצָּבָם שֶׁל דְּבָרִים נִגּוּדִיִּים, הֱיוֹת מְנֻגָּד וְשׁוֹנֶה בְּתַכְלִית (בְּמַרְאֶה, בְּדֵעָה וְכַדּוֹמֶה): פְּעָמִים הַנִּגּוּדִיּוּת הִיא הַמּוֹשֶׁכֶת וּמְקָרֶבֶת בְּנֵי־אָדָם זֶה לָזֶה. — [נִגּוּדִיּוּת־]

נגוה° ת׳ [מן נגה, נֹגַה] מואר, מוצף זהר: ״כהתהלך איש בנאות־שדה נגוהות־שמש״ (בורלא, נשים 75). ״ימים זהובי־בקרים, זהורי־צהרים, נגוהי־ערבים״ (א׳ זכאי, אל חופו 38). [ובהשאלה:] ״מתהלכים הזקנים נגוהי־זכרונות על ימים משכבר״ (שלו, קולות 79). — [נגוהה, נגוהים, נגוהות]

נגוהה, ראה נגהה.

נגוח° ת׳ [מן נגח, נגח] שנגחו אותו, נפגע על־ידי נגיחה: ״דרוסה, בעוטה, נגוחה, נשוכה״ (שמעון בר־יצחק, סליחות עשרת ימי תשובה). ילד נגוח על־ידי תיש. — [נגוחה, נגוחים, ־חות]

נגוח°, ניגוח ז׳ [מן נגח, נגח] נגיחה, הכאה [ובייחוד בהשאלה] פגיעה: ״שמוש בכהנות לשם נגוח״ (רוטנשטרייך, התבוננות). נגוח היריב. — [נגוח־]

נגון*, ניגון ז׳ [מן נגן, נגן] 1°. השמעת צלילים בכלי מיחד: נגון בכנור, נגון בפסנתר. 2°. לחן, נעימה, מלודיה, צרוף הרמוני של צלילים שונים לתכן מסים: ״גלגולו של נגון״ (פרץ, 110). ״מה נוגה זה נגון הגמרא״ (ביאליק, המתמיד). נגוני חסידים. נגון מזרחי. נגוני חזנים. 3*. שיר, זמר: ״בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים: בנצוח, בנגון, במשכיל, במזמור, בשיר, באשרי, בתהלה, בתפלה, בהודאה, בהללויה״ (פסחים קיז׳ ועוד). 4*. נגינה, הטעמה של טעמי־המקרא: ״הקורא מקרא בעונגו ובנגונו״ (שיר השירים רבה ד, נפת). ״נגון תביר נמשך לפניו״ (רש״י שמות כט ל). — [נגון־, נגונים, ־ני־]

— חכמת־הנגון°, מלאכת־הנגון° (חריזי, מוסרי הפילוסופים א יא), תורת־המוסיקה.

נגוני°, ניגוני ת׳ [מן נגון] של נגון, מוסיקלי: ״והשעורים הנגוניים״ (כוזרי ה יב). ״מקשיב רק פנימה אל התוך הנגוני״ (שלונסקי, שירים ב 186). — [נגונית, נגוניים, נגוניות]

נגוניות°, ניגוניות נ׳ [מן נגוני] מוסיקליות, קיום קצב וריתמוס נגוני: ״הנגוניות פסקה מזמן לשמש מודד לטיבו של השיר״ (׳למרחב׳ 1966). — [נגוניות־]

נגוס° ת׳ [מן נגס, נגס] נשוך וחתוך בשנים: פת־לחם נגוסה. — [נגוסה, נגוסים, ־סות]

נגוס° ז׳ [חבשית: נגוש נגשת מלך המלכים] כנויו של המלך והמושל העליון בחבש (אתיופיה) שבאפריקה.

נגוע ת׳ [מן ב. נגע] 1. שיש בו נגע, מכה, מענה: ״ואהי נגוע כל־היום״ (תהלים עג יד). ״ואל תוחר תרופה מנפש נגועה״ (יהודה הלוי, ס 563). 2° [בהשאלה] שדבק בו משהו שלילי: ״למה אהי כל יום נגוע יד סכלות?״ (יהודה הלוי, ג 167). ״עיר כבדה... נגועת רעש, קן רוכלים״ (פיכמן, קסג). פלוני נגוע בשחפת. המונים נגועים בשנאה גזעית. — [נגועה, נגועים, ־עות]

נגוע°, ניגוע ז׳ [מן ב. נגע, נגע] 1. כסוי דבר־מה בחמרים כימיים שהמגע בהם כרוך בסכנת בריאות או חיים: נגוע על־ידי גזים מרעילים. 2. הדבקה, גרימת מחלה מדבקת. — [נגוע־, נגועים, נגועי־]

נגוף° ת׳ [מן נגף, נגף] מכה, מענה: ״נסעו חצי ליל נגופים ונכשלים״ (הנגיד, דיואן 53). ״אנוש נכאב אשר נפשו נגופה״ (גבירול, א 3). ״ולרפא לבבות נגופות״ (יהודה הלוי, ג 285). ״שוכב לו הגוף הנגוף על מצע של תבן״ (עגנון, אלו מא). — [נגופה, נגופים, ־פות]

נגוף°, ניגוף ז׳ [מן נגף, נגף] פגיעה, פציעה, חבלה: ״שמעו דבר שומרכם מנגוף רגלים״ (ינאי, שב). ״ופגר נגופנו הצוחן״ (ש׳ שלום, חי 25). ״זה שביל המגור לחבוט ונגוף״ (ברוידס, שרשים 67). — [נגוף־, נגופים, ־פי־]

נגוש° ת׳ [מן נגש, נגש] לחוץ, מרדף: ״יהיו דחוקין ונגושין זה על זה״ (רש״י ישעיה ג ה). ״גופה מלקה ונפשה נגושה״ (ליסיצקי, תולדות 43). — [נגושה, נגושים, נגושות]

נגוש°, ניגוש ז׳ [מן נגש] נגישה, לחץ: ״משטר אימתו ונגושו״ (רש״י איוב ט לג). — [נגוש־, נגושים, ־שי־]

נגזל* ת׳ [מן גזל, נגזל] מי שגזלו ממנו דבר־מה, שתקפהו שודד: ״השכיר והנגזל והנחבל״ (שבועות ז א). — [נגזלת, נגזלים, נגזלות]

— קוזק הנגזל°, כנוי־הלצה עממי לתקיף וחזק הבא להתאונן על פגיעה שפגעו בו [קוזאקים — תושבי ערבות הדון והדנייפר בדרום רוסיה, שהיו חיים על חרבם והיו לשם־דבר בגבורתם ובאכזריותם]

נגזר° ת׳ [מן גזר, נגזר] [בדקדוק] שהוא תולדה של־, נוצר מן־: ״והשמות הדומים ושאינם דומים והנגזרים ושאינם נגזרים״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ד). הפעל ״תרם״ נגזר מן השם ״תרומה״. שמות נגזרים משרש אחד (למשל: מכתב, כתבת, כתיב, מכתבה — מן ״כתב״). — [נגזרת, נגזרים, ־רות]

נגח [אוגריתית: נגח; ארמית: נגח; קרוב אל גיח]

~ פע׳ **נגח** פ״י 1°. הדף ופגע בקרנים: ״וכי־יגח שור את־איש״ (שמות כא כח). ״שור שנגח את הפרה״ (בבא קמא ה א). 2° [בהשאלה] פגע, חדר: ״וקרן אור נגחה את הלב השומם ותפרצהו״ (ביאליק, שירתנו). — [לנגח, גם לגח; נוגח, נגוח; יגח]

~ פע׳ **נגח** פ״י 1. נגח, פגע והכה: ״בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו״ (יחזקאל לד כא). ״בך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו״ (תהלים מד ו). ״זכרים המנגחין זה את זה״ (חלין נא.). 2* [ובהשאלה] טען בחזקה, רב: ״בנים שמנגחים בתורה״ (ברכות נו:). ״מה שור מנגח בקרניו, אף אלו מנגחים בתפלתם״ (תנחומא בלק ג). 3°. הלם (באיל־ברזל), בעט ופרץ: ״ואז באו גדודי הרומיים... וינגחו את חומת עיר ירושלים פתאם באיל־הברזל המשחית״ (יוסיפון, שסד). 4° [בהשאלה] תקף, קנטר, פגע קשות: הנואם נגח בדבריו את יריביו. — [לנגח את־, מנגח, ינגח]

~ פע׳ **נגח***, 1*. הכה בנגיחה, נפגע במכת קרנים: ״אפלו זה מנגח וזה מועד לנגיחה״ (תוספתא בבא קמא ג ו). אדם מנגח על־ידי שור. 2° [בהשאלה] הכה, הובס: ״אותם המנגחים הם הרבבות שהרג יהושע״ (רש״י דברים לג יז). — [מנגח, ינגח]

~ התפ׳ **התנגח**, 1. נלחם, נאבק עם משהו: ״ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב״ (דניאל יא מ). ״שור וארי מתנגחין זה עם זה״ (תנחומא ויגש ד). 2° [בהשאלה] התנצח, התפלמס באפן חריף: ״היה מתנגח עמו בהלכות צנורה״ (סוקולוב, במראות 289). ״מתנגחים הם

בבית־הכנסת ונשפטים זה עם זה בשביל 'מפטיר' (ברקוביץ, הראשונים צו). "ובלכתם לשוח לשאף רוח צח מתנגחים בדרך בפסוקי תנ"ך" (עגנון, כלה תלב). 3 ^, התנגש, נתקל: "אם המלחים ירפו את ידיהם אז יניחוה (את הספינה) מבלתי הנהגה, ותתנגח באחד מהצורים... הלא תשבר הספינה" (יוסיפון, שסה). — [להתנגח, מתנגח, יתנגח]

~ הפ' **הגיח** * פ"י עורר שיגח, גרה ושסה לנגח: "שור האצטדין אינו חיב מיתה, שנאמר 'כי יגח' ולא שיגיחוהו" (בבא קמא ד ד). — [להגיח את־, מגיח, ־־]

נַגָּח ת' [מן נגח, נגח] מועד לנגיחה, שדרכו לנגח: "שור נגח" (שמות כא בט). "מבצבץ הוא לי אותו מוט נגח מתוך הדירה" (ביאליק, מאחורי א). — [נגחת, נגחים, נגחות]

נַגְחָן * ז' [מן נגח, נגח] נגח, שדרכו לנגח: "נגחנית היא (הפרה), נשכנית היא, בעטנית היא" (תוספתא בבא בתרא ד ו). "(השור) הנגחן רודף אחריו ורוח יוצאת מנחיריו" (סברסקי, אקוסטה א 200). — [נגחנית, נגחנים, ־ניות]

נַגְחָנוּת ° נ' [מן נגחן] הנטיה לנגח, יצר הנגיחה: נגחנות מסכנת של השור המגרה. — [נגחנות־]

נֶגָטִיב ◊ ז' [בלאטינית: negativus שלילי] תשליל, צלום ראשון על־גבי לוח רגיש לאור, כשהתמונה המתקבלת בו היא שלילית, היינו: המקומות הבהירים בטבע מופיעים בו כהים, ולהפך; להבדיל מן ה"פוזיטיב" שהוא העתק שני שהעתק מן הנגטיב, ושעליו מופיעים הצבעים הכהים והבהירים כמות שהם במקור. — [נגטיבים]

— **נֶגָטִיבִי** ◊ ת' שלילי, בלתי־חיובי: תשובה נגטיבית. פעלה נגטיבית.

נְגִיבָה ^ נ' [מן א. נגב, נגב] נגוב, סלוק הלחות: "לא לשם נגיבה, אלא לנקותו מן האפר" (רש"י עבודה זרה צה.). נגיבת הפנים. נגיבת הזעה. — [נגיבת־, ־בות]

נָגִיד ז' [מן א. נגד; השווה נגוד] 1. מושל, שליט, ראש: "והוא ימלך תחתי ואתו צויתי להיות נגיד על־ישראל ועל־יהודה" (מלכים א א לה). "נגיד ומצוה לאמים" (ישעיה נה ד). "וימשח נגידים על עם" (בן־סירא מו כד). 2. מנהל, ממנה: "שריה בן־חלקיה... נגד בית האלהים" (נחמיה יא יא). "ויחזק את־המצורות, ויתן בהם נגידים" (דברי הימים ב יא יא). נגיד בנק־ישראל. 3 ^. כנוי בימי־הבינים לנשיא היהודים בגולה, ביחוד בגולת מצרים, ספרד ותרכיה: "עד בוא הנגיד הגדול רבי שמואל הלוי" (חריזי, תחכמוני ג 43). 4 *. אדם חשוב, נכבד: "סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך" (ירושלמי ברכות יא ב, בשם בן־סירא). "גדל־רוח ונגיד עם" (ביאליק, ראיתיכם). 4 °. כנוי עממי לאדם עשיר, "גביר": "ובבואו לוילנא... קבלוהו בני המשפחה כמו נגיד, כי "נגיד" היה בעת ההיא" (יל"ג, פרוזה רסח). "רכושו של רוטשילד... ושאר הנגידים המפרסמים" (מגדלי מו"ס, נח). "ושני צמידים זהב טהור, כיד הנגידים" (עגנון, כלה שמח). — [נגידים, ־די־; נגידה, נגידות]

— **הַנָּגִיד** ^, כנויו של המשורר והמדינאי ר' שמואל אבן־נגדילה, שחי בספרד במאה הי"א ונתמנה על־ידי המלך לנגיד על היהודים: "כי אין כשירי שלמה חזקים, ולא משירי הנגיד עמקים" (חריזי, תחכמוני ב 41).

— **נְגִידִים**, דברים חשובים ונכבדים: "שמעו כי־נגידים אדבר, ומפתח שפתי מישרים" (משלי ח ו). "אנשי לבב שמעו לי, והאזינו נגידי שכלי" (חריזי, תחכמוני מג 329). [ומכאן:]

— **דִּבֵּר נְגִידִים**, אמר בקול מצוה: "הביאי קיסמין להדלקה!— דברה נגידים הקשישה" (שלונסקי, תר' הדון א 170). "כה נגידים דבר השר" (שמעוני, הביבר 195).

נְגִיד * ת' [מארמית: נגד, איתנגיד נחלש] בהמה כחושה וחלשה: "יכול, גנב שור שוה מנה, ישלם תחתיו נגידין?" (בבא קמא סז:). — [נגיד־, נגידים, ־די־]

נְגִידָה ° נ' [מן נגיד] אשת הנגיד: "הדליקה הנגידה את המנורה" (עגנון, כלה קטז). — [נגידות]

נְגִידוּת ^ נ' [מן נגיד] 1 ^. שררה, מעמדו של נגיד: "מעון הנגידות ומשכן הידידות" (יהודה הלוי, ב 65). "ועיניו החומות מביעות רחבות של תורה ונגידות" (אגנון, שמים 68). "על המקח לא עמד וכלו אומר נגידות" (שניאור, סנדרי א 43). "ואולם מיצי פקדה בנגידות" (שטיינמן, זוגות ב 213). 2 °. עשר, עשירות: נגידותו של פלוני היתה לשיחת הרבים. — [נגידות־]

נְגִידִי ° ת' [מן נגיד] של נגיד, שהוא אפיני לנגיד: "התחיל להתעסק בידים הנגידיות שלו בחליפת התה" (שניאור, סיפורים קפו). "תנועותיה נגידיות, שופעות" (אריד, ביתו 126). — [נגידית, נגידיים, ־דיות]

נְגִיחָה * נ' [מן נגח, נגח] דחיפה ופגיעה בקרן: "אין נגיחה אלא בקרן" (בבא קמא ב:). "ולבנות חומות... נגד מקום הנגיחה באיל־הברזל" (יוסיפון, שסד). שור מועד לנגיחה. — [נגיחת־, נגיחות]

נְגִינָה נ' [מן נגן, נגן] 1. השמעת צלילים מוסיקליים בכלים מיעדים לכך: "ונגינותי ננגן כל־ימי חיינו" (ישעיה לח כ). "למנצח בנגינות מזמור לדוד" (תהלים ד א). "נגינות־שיר לפני מזבח" (בן־סירא מז יג). נגינה בכנור, בפסנתר. תכנית הקונצרט כללה נגינה ושירה. 2 °. מוסיקה, האמנות המביעה רגשות, רחשים ומצבי־רוח וכדומה על־ידי צרופי צלילים קצובים המהוים הרמוניה מסימת: נגינה קלסית. נגינה מזרחית. תולדות הנגינה בישראל. 3 ^ [בדקדוק] טעם, הדגשה של הברה מסימת במלה: "וכאלה הרבה נגינתם מלרע" (מחברת מנחם, אמן). במלת "ספר" הנגינה היא בהברה "ס". 4 °. אפן השמעתו של כל טעם מטעמי המקרא: "הנגינות קרויין טעמים" (רש"י מגילה ג.). נגינות הטעמים. נגינה מסלסלת של ה"פזר". — [נגינת־, נגינות, נגינות־]

— **כְּלֵי־נְגִינָה** °, מכשיר עשוי לנגן עליו: הכנור, הפסנתר, החליל — כלי־נגינה הם.

— **הוּא נְגִינַת פְּלוֹנִי**, הוא נושא לצחוק ולעג בפי פלוני: "הייתי שחק לכל־עמי, נגינתם כל־היום" (איכה ג יד).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

נְגִינִי° ת׳ [מן נְגִינָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּעֵין נְגִינָה, מְתַנְגֵּן: "וּפִרְקֵי הַשָּׁנָה בְּמֶלוֹדִיּוֹת נְגִינִיּוֹת נוּגוֹת וַעֲרֵבוֹת כְּאֶחָד" (ברנר, ג 190). "הָיָה מְחַקֶּה אֶת דְּבוֹרָה הַנְּגִינִי בַּעֲקִימַת־פָּנִים" (ברש, א 29). "דִּבֵּר קוֹל צְלִילִי־צָרוּד, נְגִינִי" (שופמן, א 125). — [נְגִינִית, נְגִינִיִּים, ־נִיּוֹת]

נְגִינִיּוּת° נ׳ [מן נְגִינִי] מוּסִיקָלִיּוּת, הִתְנַגְּנוּת: "אוֹתָם הַשִּׁירִים לָקְחוּ לֵב בִּנְגִינִיּוּתָם הָרַבָּה" (רחל, רג). "הַלָּשׁוֹן הָאוּקְרָאִינִית מַזְכִּירָה בְּרַכּוּתָהּ וּבִנְגִינִיּוּתָהּ הָעֲרֵבָה אֶת הַיְּוָנִית הָעַתִּיקָה" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 243). נְגִינִיּוּת מִזְרָחִית. — [נְגִינִיּוּת־]

נְגִינָתִי° ת׳ [מן נְגִינָה] נְגִינִי, הַשַּׁיָּךְ לִנְגִינָה, מוּסִיקָלִי: "שִׁירַת הַתַּנַ"ךְ וּלְשׁוֹנָהּ הַנְּגִינָתִית" (פיכמן, שלט). תָּכְנִית אָמָּנוּתִית־נְגִינָתִית עֲשִׁירָה. — [נְגִינָתִית, נְגִינָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

נְגִיסָה° נ׳ [מן נגס, נָגַס] נְשִׁיכָה וְחִתּוּךְ בַּשִּׁנַּיִם: "לִנְגֹּס מִן הַמַּאֲפֶה הַלָּבָן וְהַטְּעִים נְגִיסוֹת־נְגִיסוֹת" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 124). — [נְגִיסַת־, נְגִיסוֹת]

נְגִיעַ* ז׳ [מן ב. נגע] נֶגַע, מַכָּה: "וְכוֹל נְגִיעֵיהֶם וּמוֹעֲדֵי צָרוֹתָם בְּמֶמְשֶׁלֶת מַשְׂטֵמָתוֹ" (מגלת הסרכים ג 23). — [נְגִיעַ־, נְגִיעִים, נְגִיעֵי־]

נְגִיעָה* נ׳ [מן א. נגע, נָגַע] 1*. מַגָּע, מִשּׁוּשׁ, קֵרוּב יָד אוֹ חֵלֶק אַחֵר שֶׁל הַגּוּף אֶל דְּבַר־מָה, אוֹ קֵרוּב עֶצֶם אֶל עֶצֶם אַחֵר – לְלֹא כָּל רֶוַח אוֹ חֲצִיצָה בֵּינֵיהֶם: "נְגִיעָה מְבִיאָה לִידֵי חִמּוּם" (כלה רבתי ב). "שֶׁהֲרֵי לֹא נָגְעָה (הַטֻּמְאָה) בִּבְשָׂרוֹ, שֶׁנְּגִיעַת פָּנִים אֵינָהּ נְגִיעָה" (רמב"ם, טומאת מת א ג). "חִיּוּךְ לְבָבִי... נְגִיעָה בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה" (קרליבך, הודו 152). יֵשׁ לְהִזָּהֵר מִנְּגִיעָה בָּאֵשׁ. נְגִיעַת חוּט־חַשְׁמַל בַּצִּנּוֹר. 2*. יַחַס, קִרְבָה, קֶשֶׁר, מַגָּע־וּמַשָּׂא: "לְקַבֵּל אֵיזֶה שֶׁהוּא צַד אוֹ נְגִיעָה" (שאלות־ותשובות, פרח מטה אהרן מד). "לְאוּתוֹ הַיְּהוּדִי... לֹא הָיְתָה שׁוּם נְגִיעָה בְּסִפּוּר זֶה" (ברקוביץ, הראשונים קפז). "הַסַּיָּד הַזֶּה שׁוּם נְגִיעָה לֹא הָיְתָה לוֹ עִם עֲרָבִים" (בורלא, עקביה 260). אֵין לִי שׁוּם נְגִיעָה בַּדָּבָר. — [נְגִיעַת־, נְגִיעוֹת]

נְגִיעוּת° נ׳ [מן נָגוּעַ] הִתְקָפוּת (שֶׁל צְמָחִים אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים) בְּנֶגַע מְסֻיָּם: אֲחוּז הַנְּגִיעוּת שֶׁל הַפְּרִי גָּדַל. סַכָּנַת הַנְּגִיעוּת בְּחִידְקֵי שַׁחֶפֶת. — [נְגִיעוּת־]

נְגִיף° ז׳ [מן נגף; נֶגֶף] וִירוּס (Virus), גּוּפִיף חַי זָעִיר, הַנִּרְאֶה רַק בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ אֶלֶקְטְרוֹנִי, הַגּוֹרֵם לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת בְּצוֹמֵחַ אוֹ בְּחַי. הַנְּגִיף מִתְרַבֶּה רַק בַּתָּא הַחַי וְגוֹרֵם לַהֲרִיסָתוֹ אוֹ לְשִׁנּוּי בִּפְעִילוּתוֹ. נְגִיפִים גּוֹרְמִים בַּחַי לְמַחֲלוֹת שַׁפַּעַת, כַּלֶּבֶת, שִׁתּוּק־יְלָדִים, אֲבַעְבּוּעוֹת וְעוֹד. נְגִיפִים מוּמָתִים, אוֹ נְגִיפִים חַיִּים שֶׁאַרְסִיּוּתָם הָחְלְשָׁה, מְשַׁמְּשִׁים לְחִסּוּן בִּפְנֵי מַחֲלוֹת הַנִּגְרָמוֹת עַל־יְדֵיהֶם: נְגִיף אֲבַעְבּוּעוֹת־הַבָּקָר מְשַׁמֵּשׁ לְחִסּוּן נֶגֶד אֲבַעְבּוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת. — [נְגִיף־, נְגִיפִים, נְגִיפֵי־]

נְגִיפָה* נ׳ [מן נגף, נָגַף] 1. דְּחִיפָה, הַכָּאָה: "עַל נְגִיחָה וְעַל נְגִיפָה וְעַל נְשִׁיכָה וְעַל רְבִיצָה וְעַל בְּעִיטָה מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְתָם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק" (תוספתא בבא קמא א ט). "זוֹ הִיא נְגִיפָה, זוֹ הִיא נְגִיחָה" (בבא קמא ב:). "הֲיָמוּת אֱנוֹשׁ מֵת אוֹ הִתְנַגֵּף נְגִיפָה?" (גבירול, א 123). "אֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה" (רש"י שמות כא לה). 2°. תְּבוּסָה: נְגִיפַת צְבָא הָאוֹיֵב הָיְתָה שְׁלֵמָה. — [נְגִיפַת־, נְגִיפוֹת]

נְגִיפִי° ת׳ [מן נְגִיף] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְגִיפִים, הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי נְגִיף: הַשַּׁפַּעַת הִיא מַחֲלָה נְגִיפִית. — [נְגִיפִית, נְגִיפִיִּים, ־פִיּוֹת]

נְגִירָה° נ׳ [מן א. נגר; ראה שם נִגַּר] נְזִילָה, זְרִימָה: נְגִירַת מַיִם בַּמּוֹרָד. [ובהשאלה:] "אִם הָיְתָה זוֹ כְּבָר נְתוּנָה לִנְגִירָה, אַל נָא נַקְפִּיא אוֹתָהּ שׁוּב" (ויסלבסקי, יחידים 10). [ובהשאלה:] "עֶפְרוֹנָהּ שֶׁל הַגְּבֶרֶת אֲרִיאֵלָה הָיָה זָרִיז הַרְבֵּה מִנְּגִירַת מִלָּיו שֶׁל אַפַּרְסְמוֹן" (מגד, חדוה 146). — [נְגִירַת־]

נָגִישׁ° ת׳ [מן נגש] בַּעַל גִּישָׁה נוֹחָה, שֶׁאֶפְשָׁר לָגֶשֶׁת אֵלָיו: הָעֶמְדָּה הַמְבֻצֶּרֶת הָיְתָה נְגִישָׁה מִצַּד אֶחָד בִּלְבָד. — [נְגִישָׁה, נְגִישִׁים, נְגִישׁוֹת]

נְגִישָׁה* נ׳ [מן נגש] גִּישָׁה, הִתְקָרְבוּת: "נֶאֱמַר כָּאן נְגִישָׁה, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'וַיִּגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל'" (ירושלמי סוטה כב ב). "גַּם מֵאֹפֶן נְגִישָׁתוֹ זוֹ אֵלַי... הֵבַנְתִּי, שֶׁכָּאן אֵין מָה 'לַעֲשׂוֹת כָּל הָעֲוָיוֹת'" (ברנר, א 152). — [נְגִישַׁת־, נְגִישׁוֹת]

נְגִשָׂה* נ׳ [מן נגשׂ, נָגַשׂ] לַחַץ, לְחִיצָה, גְּרִימַת צָרוֹת וּקְשָׁיִים: "לִפְדּוֹת בּוֹ עַצְמוֹ מִן הַנְּגִשָׂה וּמִן הָאֹנֶס" (שאלות ותשובות הרי"ף ק). "אַכְזָרִיּוּת, נְגִשָׂה וְאַלִּימוּת מִתְגַּבְּרוֹת אֶצְלְכֶם" (מגדלי מו"ס, שלד). נְגִשַׂת הַמַּלְוֶה בַּלֹּוֶה שֶׁיִּפָּרַע מִיָּד אֶת חוֹבוֹ. — [נְגִשַׂת־, נְגִשׂוֹת]

נְגִישׁוּת° נ׳ [מן נָגִישׁ] הֱיוֹת נָגִישׁ, אֶפְשָׁרוּת שֶׁל גִּישָׁה: נְגִישׁוּת מֻגְבֶּלֶת לָעֶמְדָּה הַבְּצוּרָה. — [נְגִישׁוּת־]

נָגֹל, נפ׳ מן גלל. ׳

נִגְלֶה תו"ז [מן א. גלה, נִגְלָה] 1*. גָּלוּי וְנִרְאֶה, מוּחָשׁ (לְהַבְדִּיל מִן "נִסְתָּר" אוֹ "מְסֻוֶּה"): "דִּבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם, וְזֶה מְבֹאָר נִגְלֶה" (מורה נבוכים א כט). הַשְׁקָפוֹת נִגְלוֹת. 2*. דָּבָר גָּלוּי, הַמַּרְאֶה הַחִיצוֹן הַגָּלוּי וְנִרְאֶה לָעַיִן: "שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוּא בַּעַל שְׁנֵי פָּנִים... שֶׁיֵּשׁ לוֹ נִגְלֶה וְנִסְתָּר, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִגְלֵהוּ טוֹב כַּכֶּסֶף, וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תּוֹכוֹ טוֹב מִנִּגְלֵהוּ" (מורה נבוכים, פתיחה). — [נִגְלֵית, נִגְלִים, ־לוֹת]

– תּוֹרַת הַנִּגְלֶה* כִּנּוּי לַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְלַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה (לְהַבְדִּיל מִן הַקַּבָּלָה שֶׁהִיא "תּוֹרַת הַנִּסְתָּר").

– נִגְלוֹת, דְּבָרִים גְּלוּיִים וִידוּעִים לַכֹּל: "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" (דברים כט כח). "הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ" (שמונה עשרה ליום־כיפור). "מוּבָן שֶׁרַק עַל הַנִּגְלוֹת הָיִיתִי מִתְוַדָּה" (טשרניחובסקי, סיפורים 106).

נגמ"ש° ר"ת (רֶכֶב) נוֹשֵׂא־גַּיָּסוֹת מְשֻׁרְיָן.

נגן [אכדית: nigutu נגינה; ארמית: נַגֵּן]

~ פָּע׳ נָגַן [מצוי רק הבינוני — ראה נוֹגֵן]

~ פִּע׳ נִגֵּן פ"י 1. הִשְׁמִיעַ צְלִילִים בִּכְלִי־נְגִינָה: "אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר" (שמואל א טז טז). "קְחִי כִנּוֹר... הֵיטִיבִי נַגֵּן, הַרְבִּי־שִׁיר!" (ישעיה כג טז). "אֲחִיָּה יִבְנֶה מִזְבֵּחַ, חֲנַנְיָה יְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר" (ברכות סג:). הַתִּזְמֹרֶת נִגְּנָה אֶת "הַתִּקְוָה". 2*. קָרָא קֶטַע מִן הַמִּקְרָא בְּנִגּוּן הַטְּעָמִים: "לְנַגֵּן הַמִּקְרָאוֹת כְּהִלְכָתָן" (הרא"ש, נדרים לז.). — [לְנַגֵּן אֶת־, בְּ־, מְנַגֵּן, יְנַגֵּן]

~ פֻּע׳ נֻגַּן *. 1°. הֻשְׁמְעוּ צְלִילֵי נְגִינָתוֹ: בַּקּוֹנְצֶרְט נֻגְּנוּ יְצִירוֹתָיו שֶׁל מֶנְדֶּלְסוֹן. 2° [בדקדוק] הֻטְעַם, נִקְבְּעָה בּוֹ הַנְּגִינָה: הַבְרָה מְנֻגֶּנֶת. מִלַּת "סֵפֶר" מְנֻגֶּנֶת מִלְּעֵיל. 3*. נִתַּן עָלָיו טַעַם מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא: "אֲפוֹ... מְנֻגָּן בִּרְבִיעַ שֶׁהוּא מִנִּגּוּנֵי הַמְּלָכִים" (רשב"ם, שמות טז כג). — [מְנֻגָּן, יְנֻגַּן]

~ הת' הִתְנַגֵּן ^, הָשְׁמַע בְּנִגּוּן, הִתְרוֹנֵן, הִזְדַּמֵּר: "לִבּוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין שָׂמַח כָּל כָּךְ עַד שֶׁנִּפְתְּחוּ שְׂפָתָיו וְזֶמֶר 'מֶלֶךְ עֶלְיוֹן' יוֹצֵא מִגְּרוֹנוֹ וּמִתְנַגֵּן מֵאֵלָיו בִּנְעִימָה דַּקָּה" (מנדלי מו"ס, סה). "שָׁמַע (הֶחָסִיד) קוֹל עַצְמוֹ מִתְנַגֵּן וְאוֹמֵר: לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (עגנון, אלו תכד). "וּמְרַחֲפִים הַגּוּנִים בָּאֲוִיר, מִתְנַגְּנִים מֵאֲלֵיהֶם" (שופמן, א 120). "לֹא פְּסוּקֵי 'שִׁיר הַשִּׁירִים' בְּקִרְבִּי יִתְנַגְּנוּ" (למדן, במעלה סד). "וְהִיא מְרַחֶפֶת בַּחֲלָלָהּ, מִתְפַּעֶמֶת וּמִתְנַגֶּנֶת בְּצִלְצְלֵי־גִיל" (ליסיצקי, תולדות 62). "הָיוּ פַּעֲמוֹנִים מִתְנַגְּנִים בְּקוֹל הָדָר" (טשרניחובסקי, תמולים 13). — [לְהִתְנַגֵּן, מִתְנַגֵּן, יִתְ־]

~ הפ' הִנְגִּין ° פ"י 1. עוֹרֵר לְנַגֵּן, הֵבִיא לִידֵי נְגִינָה: "הֶעֱלֵהוּ לְרֹאשׁ, בִּשְׁלַל קוֹלוֹת הַיְקוּם הִנְגִּינוֹ בְּאָזְנֵי הַכֹּל" (למדן, במעלה יז). "חוֹכֶה לַיָּד תַּנְגִּין קְרָבָיו" (אביגדעם, שירים קצה). "כְּמוֹ הָרוּחַ בִּסְבַךְ הַמַּנְגִּין הֶעָלִים" (מירסקי, ברוח נושבת). הַמְנַצֵּחַ הִנְגִּין אֶת חַבְרֵי הַתִּזְמֹרֶת. 2. הִלְחִין, חִבֵּר אוֹ הִתְאִים מַנְגִּינָה לְמִלִּים שֶׁל שִׁיר: הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר הִנְגִּין אֶת שִׁירוֹ שֶׁל בְּיָאלִיק. — [לְהַנְגִּין, מַנְגִּין, יַ־]

~ הפ' הֻנְגַּן °. הֻלְחַן, הֻתְאֲמָה לוֹ מַנְגִּינָה: הַשִּׁיר הֻנְגַּן עַל־יְדֵי הַמַּלְחִין. — [מֻנְגָּן, יֻנְגַּן]

— יוֹדֵעַ־נַגֵּן [שאול מן שמואל א טז טז, ושם בשינוי נוסח], מֻמְחֶה בִּנְגִינָה, מֵבִין בְּעִנְיְנֵי מוּסִיקָה: חַזָּן יוֹדֵעַ־נַגֵּן.

נַגָּן° ז' [מן נגן, נִגֵּן] מֻמְחֶה בִּנְגִינָה, מְנַגֵּן מִקְצוֹעִי: נַגָּנֵי הַתִּזְמֹרֶת. הַנַּגָּן הָרָאשִׁי בַּתִּזְמֹרֶת יְנַגֵּן סוֹלוֹ. — [נַגַּן־, נַגֶּנֶת, נַגָּנִים, נַגָּנֵי־, נַגָּנוֹת]

נֶגֶן° ז' [מן נגן] נִגּוּן, נְגִינָה: "וְנַעֲרָה בְּנֶגֶן שׁוֹאֶלֶת: מַה מֻּגָּב?" (אלתרמן, עיר 193). "נֶגֶן עָמוּם וְהוֹמֶה עַל הָעֲצָבִים" (יזהר, צקלג 327). — [נֶגֶן־]

— אֲרִיךְ־נֶגֶן °, כִּנּוּי לְתַקְלִיט־פַּטֶּפוֹן הֶעָשׂוּי לְהַשְׁמִיעַ פִּרְקֵי מוּסִיקָה בְּמֶשֶׁךְ זְמַן אָרֹךְ פִּי כַּמָּה מִשִּׁעוּר הַזְּמַן שֶׁבְּתַקְלִיט פָּשׁוּט.

נגס [ארמית: נְגַס; אולי קרוב אל ב. נכשׁ, נשׁך, ולערבית: נַגַ'דַ' נשׁך]

~ פע' נָגַס * פ"י נָשַׁךְ וְחָתַךְ בְּשִׁנָּיו: "טָהוֹר שֶׁנָּגַס מִן הָאֹכֶל" (טבול יום ג ו). "לְסַלֵּק בְּנֵי־אָדָם הַנּוֹגְסִים מִלַּחְמֵנוּ" (קריליבך, הודו 55). [לִנְגֹּס, נוֹגֵס, יִנְגֹּס גם יִגֹּס; נְגֹס!]

~ פע' נִגֵּס °, נָגַס, נָשַׁךְ וְחָתַךְ: "מִתְאַוָּה עַתִּיקָה פְּרִי הַמֶּגֶד נִגֵּס" (ש' שלום, שירים תקנב). — [לְנַגֵּס, מְ־, יְ־]

~ פע' נֻגַּס °, נֻשַּׁךְ וְנֻתַּךְ: פְּרוּסַת הַלֶּחֶם נֻגְּסָה. — [מְנֻגָּס, יְנֻגַּס]

נֶגֶס° ז' [מן נגס] נְשִׁיכָה, חֲתִיכַת מָזוֹן שֶׁנּוֹגְסִים בַּשִּׁנַּיִם: "לִנְגֹּס מִמֶּנָּה נֶגֶס כְּלִשְׁהוּ" (שלונסקי, תרי קולא 98). — [נֶגֶס־, נִגְסוֹ, נְגָסִים, נִגְסֵי־]

א. נגע [ארמית: נְגַע]

~ פע' נָגַע פ"ע 1. קֵרֵב יָדוֹ אוֹ חֵלֶק אַחֵר בְּגוּפוֹ אֶל מַשֶּׁהוּ, אוֹ הָיָה עֶצֶם קָרוֹב בְּיוֹתֵר אֶל עֶצֶם אַחֵר – לְלֹא כָּל חֲצִיצָה אוֹ רֶוַח בֵּינֵיהֶם: "לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ" (בראשית ג ג). "כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ" (ויקרא ו כ). "וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשַּׁרְבִיט" (אסתר ה ב). "הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ" (ישעיה ו ז). "אַל תְּהֵא כְּמַשְׁקוֹף הָעֶלְיוֹן, שֶׁאֵין יַד בְּנֵי־אָדָם יְכוֹלָה לִגַּע בָּהּ" (אבות דרבי נתן כו ו). "וְהָיָה יוֹדֵעַ (יוֹסֵף) שֶׁעָתִיד לִתֵּן הַדִּין אִלּוּ נָגַע בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר" (במדבר רבה יד). "וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ" (הושע ד ב). חוּט־הַחַשְׁמַל נָגַע בַּצִּנּוֹר. 2. קָרַב, בָּא, הִגִּיעַ: "וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה" (יונה ג ו). "וַיִּגַּע הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי" (עזרא ג א). 3 [נגע ב־] פָּגַע, שָׁלַח יָד לְהָרַע: "הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת!" (בראשית כו יא). "וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת בָּךְ" (שמואל ב יד י). 4* [נגע ב־] עָסַק בְּ־: "עַד שֶׁלֹּא בָא מַעֲשֶׂה אֵצֶל בֵּית־הִלֵּל, הָיוּ בֵּית־שַׁמַּאי נוֹגְעִין בּוֹ" (ירושלמי קידושין נח ד). — [לִנְגֹּעַ או לָגַעַת או לִגַּע בְּ־, אֶל־, עַד־, עַל־; נוֹגֵעַ, נוֹגַעַת; יִגַּע; גַּע! גְּעִי!]

~ הפ' הִגִּיעַ פעו"י 1, פ"ע בָּא עַד־, קָרַב אֶל דָּבָר לְלֹא חֲצִיצָה בֵּינֵיהֶם: "וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה" (בראשית כח יב). "שָׁטַף וְעָבַר, עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ" (ישעיה ח ח). 2. פ"ע בָּא, קָרַב: "עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ" (שיר השירים ב יב). "וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ" (אסתר ו יד). "וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר" (אסתר ב טו). "הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא" (ברכות ב א). "וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה בָּאָה רוּחַ צְפוֹנִית" (ברכות ג:). "כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל ר' עֲקִיבָא אֱמֹר לוֹ..." (נדה נב:). הִגַּעְנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ בְּשָׁלוֹם. 3* פ"י הֵבִיא, גָּרַם שֶׁיָּבוֹא: "שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה" (ברכות נד. במשנה). "כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ... יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים" (פסחים י ו). 4. פ"י גָּרַם שֶׁיִּגַּע: "וּבְיָדוֹ רִצְפָּה... וַיַּגַּע עַל־פִּי" (ישעיה ו ו–ז). "עָשִׁיר דּוֹבֵר – הַכֹּל נִסְכָּתוּ, וְאֶת שִׂכְלוֹ עַד עָב יַגִּיעוּ" (בן-סירא יג כג). 5*, פ"ע הִסְפִּיק: "אָמַר לוֹ: תֵּן לִי מַיִם שֶׁאֶטֹּל יָדַי; אָמַר לוֹ: לִשְׁתּוֹת אֵין מַגִּיעִין, לִטֹּל יָדֶיךָ מַגִּיעִין?" (עירובין כא:). 6* פ"ע [הגיע אליו] קָרָה לוֹ, נַעֲשָׂה עִמּוֹ: "יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים" (קהלת ח יד). "וּמָה־רָאוּ עַל־כָּכָה, וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם" (אסתר ט כו). "תְּנוּ דַעְתְּכֶם שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לָכֶם כְּשֵׁם שֶׁהִגִּיעַ לִבְנֵי אַהֲרֹן" (במדבר רבה ה). 7^ פ"ע [הגיע לו] הָיָה רָאוּי לְ־, הָיָה צָרִיךְ לְהִנָּתֵן לוֹ: "שֶׁכְּבָר פָּרַע לוֹ כָּל הַמַּגִּיעַ אֵלָיו" (תשובות הגאונים, הרכבי רלה). "יְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹן: לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַגּוֹי מִן דָּמָיו" (רש"י ויקרא כה ב). לְאַחַר שֶׁפָּרַע הַלֹּוֶה חֵלֶק מִן הַחוֹב, הִגִּיעַ מִמֶּנּוּ לַמַּלְוֶה עוֹד אֶלֶף לִירוֹת. יַגִּיעַ לוֹ עֹנֶשׁ קָשֶׁה עַל מַעֲשֵׂהוּ. 8* [הגיעו] נִשְׁאַר בִּרְשׁוּתוֹ, לֹא יָכֹל לַחֲזֹר בּוֹ: "(הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ) חָבִית זוֹ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אֲפִלּוּ חֹמֶץ – הִגִּיעוֹ" (תוספתא בבא בתרא ו ז). — [לְהַגִּיעַ אֶל־, לְ־, עַד־, אֵצֶל־, בְּ־; מַגִּיעַ, מַגַּעַת; יַגִּיעַ; הַגַּע! הַגִּיעִי!]

~ הפ' הֻגַּע *, הוּבָא בְּמַגָּע, נִגְרַם לוֹ שֶׁיִּגַּע: "נִתְגָּעֲלוּ (בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים) – אֵין מְכַבְּסִין לֹא בְנֶתֶר וְלֹא בְאָהָל... הֻגְּעוּ בְּמַיִם – מְכַבְּסִין אוֹתָן בְּנֶתֶר וְאָהָל, הֻגְּעוּ לְנֶתֶר וְאָהָל – אַף בְּמַיִם אֵין מְכַבְּסִים" (זבחים פח–פח:). [ובפיוט:] "לְמֻגָּעִים עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת הָאִישׁ בּוֹ פְּדִיָּה" (סידור רס"ג, שג). — [מֻגָּע, יֻגַּע]

— נוֹגֵעַ בַּדָּבָר *, יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת וְעִנְיָן בַּדָּבָר, הוּא צַד מְעֻנְיָן בַּדָּבָר: "(שֶׁנִּרְאָה) כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ" (סנהדרין לד:). עֵדוּתְךָ אֵינָהּ מִתְקַבֶּלֶת עַל דַּעְתֵּנוּ כֵּיוָן שֶׁהִנְּךָ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר.

— בְּנוֹגֵעַ לְ־ ° [בלשון-הדיבור] בְּיַחַס לְ־, בַּאֲשֶׁר לְ־, בְּעִנְיַן־: קְרָאנוּ בִּתְשׂוּמֶת־לֵב אֶת מִכְתָּבְךָ, וּבְנוֹגֵעַ לַבַּקָּשָׁה שֶׁהִזְכַּרְתָּ בּוֹ, יוּבָא עִנְיָנְךָ לְדִיּוּן בְּקָרוֹב. דִּיּוּן בְּנוֹגֵעַ לַהַצָּעָה הַחֲדָשָׁה.

— נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ ^, נוֹגֵעַ נְגִיעָה קַלָּה בְּיוֹתֵר: "אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחוֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ" (רש"י דברים לב יא). "הַמְתוֹפֵף נוֹגֵעַ וְלֹא נוֹגֵעַ בִּקְלַף הַתֹּף" (קריליבך, הודו 204).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

— נגע אלהים בלבו, היה ירא־אלהים, נעשה ירא־שמים: "וילכו עמו החיל אשר־נגע אלהים בלבם" (שמואל א י כו).

— נגע עד לבו [על־פי הכתוב: "זאת רעתך כי מר, כי נגע עד־לבך", ירמיה ד יח, ושם כפשוטו] עשה עליו רשם עמק, עורר בו רגשי השתתפות והזדהות: המחזה המזעזע אשר ראה נגע עד לבו. דברים נוגעים עד הלב.

— אל געת°, אסור למשש בידים: "אל געת במצגי התערוכה" (כתובת רשמית).

— הגיעה ידו די־, היה לו במדה מספקת ל־, היה ביכלתו ל־: "ואם־לא תגיע ידו די שה והביא... שתי תרים" (ויקרא ה ז).

— הגיע לפרקו*, באה עתו, הגיע זמנו: "בנות ישראל שהגיעו לפרקן" (שבת סד:). "אף היא בגרה והגיעה לפרקה" (ברקוביץ, תר' טוביה מד). [ובשנוי הנושא:] "זכורני כשהגיע פרקי להכין דרשה" (שור, כוכבי 15).

— הגע (ב)עצמך*, שים את עצמך במצב הנדון, כלומר, שער נא בעצמך, צא וחשב: "הגע עצמך, שחל יום־טוב הראשון להיות בשבת" (ירושלמי חגיגה עו ב). "הגע בעצמך, כלום ראוים בני עיר זו שיהיו קרויים אדם?" (מגדלי מו"ס, קלה). "הגע בעצמך, כמה ימים ושנים חלמנו..." (אחד העם, רצג). "והגיעו בעצמכם: אותה הזהמה הביאה לו רוחה" (ביאליק, איש הסיפון). "הגיעו בעצמכם, אחי מרבים והאדמה מעטה" (שופמן, א 80). — [הגיעי (ב)עצמך, הגיעו (ב)עצמכם]

— עד היכן הדברים מגיעים°, עד כדי־כך התפתח הדבר: אין הצבור יודע כלל, עד היכן הדברים מגיעים!

— עד מקום (כמה) שידו מגעת* [בהשאלה מן בבא מציעא ז ושם כפשוטו: "שנים אדוקין בטלית זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת"] ככל שהוא יכול, עד קצה גבול אפשרותו: "לגרם לו הנאה עד כמה שידו מגעת" (ברקוביץ, הראשונים רגג).

— לא הגיע לקרסליו° [על־יסוד האגדה על משה שנטל קרדום של עשר אמות וקפץ עשר אמות ולא הגיע אלא לקרסוליו של עוג מלך הבשן!.. על־פי ברכות ו כד: ועוד] נפל ממנו הרבה (בערכו, ביכלתו וכדומה): "אינו מגיע לקרסלי" (ביאליק, אריה יא). "ומי כמוני יודע, שפלוני לא הגיע לקרסליו" (ברנר, א 56). "לא יגיעו עד קרסליו של טוביה בהלכות חלב וחמאה" (ברקוביץ, תר' טוביה לז). [וראה עוד ערך קרסל]

— אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו* (אבות ב ד), אל לך להוציא משפט על התנהגותו של מישהו בטרם נסית להעמיד עצמך במצבו (ויש מבארים: בטרם באת אל מקומו ממש ובטרם ראית את התנאים שהוא נתון בהם).

ב. נגע [ראה להלן נגע; הרחבת המשמעות מן נגע ב־; ארמית: אתנגע]

~ נפ׳ נגע, נגף, הכה, הובס: "וינגעו יהושע וכל־ישראל לפניהם" (יהושע ח טו). — [להנגע, נגע, ינגע]

~ פע׳ נגע פ״י 1, הכה, גרם נגעים, נגף: "וינגע ה׳ את־פרעה נגעים גדלים" (בראשית יב יז). 2°, הדביק במחלה או בנגע: החולה במחלה מדבקת עלול לנגע כל אדם הבא אתו במגע קרוב. — [לנגע את־, מנגע, ינגע]

~ פע׳ נגע, 1, הכה בנגעים: "ועם־אדם לא ינגעו" (תהלים עג ה). "בית המנגע" (ידים ג א). "יבלע וינגע כל איש חלקם (של הכהנים) חומד" (ינאי, קיג). "לכן ינגע בעור הבשר מיד" (סידור רס"ג, ריב). "וינגע במיני נגעים" (יהודה הלוי, ז 34). "עוצר גל רגשי הגואה לבל בקצפם ינגע" (ש' שלום, חי 811). 2°, הדבק במחלה: העכבר נגע בחידקי טיפוס. — [מנגע, ינגע]

~ הת׳ התנגע*, לקה בנגעים: "ומצרע שנתנגע נגעים הרבה" (כריתות ב ג). "להתנגע כניחוי בצרעת נעמן" (ינאי, קמ). "ופרעה המושל היה מתנגע ומתכאב במכאובות ובנגעים" (יוסיפון, שכח). — [להתנגע, מתנגע, יתנגע]

נגע ז׳ [ראה ב־נגע] 1, מכה, מחלה, חבלה בגוף: "וינגע ה׳ את־פרעה נגעים גדלים" (בראשית יב יז). "והיה בעור־בשרו לנגע צרעת... וראה הכהן את־הנגע בעור־הבשר ושער בנגע הפך לבן, ומראה הנגע עמק מעור בשרו — נגע צרעת הוא" (ויקרא יג ב—ג). "כל־נגע, כל־מחלה... אשר ידעון איש נגע לבבו" (מלכים א ח לז—לח). "טוב מסכן וחי בעצמו מעשיר ונגע בבשרו" (בן־סירא ל טז). "אין הנגעים באים אלא על לשון הרע... אף על גסות־הרוח נגעין באין" (תוספתא נגעים ו ז). 2 [בהשאלה] פגע, צרה, פרענות: "נאף אשה... נגע וקלון ימצא" (משלי ו לב—לג). "ואין רגע בלי נגע" (יהודה הלוי, ס 543). "איש איש עם נגעי־לבו ישוב הביתה" (ביאליק, בעיר). "והוא היה יושב ומספר לו על נגעי־לבבו כל הלילה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים סו). — [נגע־, נגעים, נגעי־]

— נגעים*, שם מסכת בסדר טהרות העוסקת בדיני נגע הצרעת באדם או בבגדים או בבתים.

— כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו* [מימרה שאולה מן נגעים ב ה, ושם ההוראה כפשוטה] דרכם של בני־אדם לראות חסרונות ולקויים אצל אחרים ולהתעלם מחסרונותיהם שלהם.

— כנגע־צרעת [על־פי ויקרא יג ב] משל לדבר שלילי שקשה להפטר ממנו, כספחת: "ראיתם לזה שנטפל לי כנגע־צרעת, רחמנא לצלן" (עגנון, כלה קכב). "תגיד, תגיד... דבקת בי כנגע־צרעת!" (הזז, יעיש ד 8). "מדה אחת של בני־אדם, שדבקה בהם, לדעתו של עקביה, כנגע־צרעת" (בורלא, עקביה 59).

נגעה* נ׳ [צורת־משנה של נגע] נגע [ובהשאלה] גנות: "דבר כאן (שר המשקים) בנגעת יוסף שלשה דברים" (במדבר רבה יד). — [נגעת־, נגעות, נגעות־]

נגף [קרוב אל א. נקף; ארמית: נגף; ראה גם נגף]

~ פע׳ נגף פ״י 1, הדף והכה, פגע: "וכי־ינצו אנשים ונגפו אשה הרה" (שמות כא כב). "על־כפים ישאונך, פן תגף באבן רגלך" (תהלים צא יב). "אז תלך לבטח דרכך, ורגלך לא תגוף" (משלי ג כג). 2, הנחיל תבוסה, הכריע: "וכתותי מפניו צריו, ומשנאיו אגוף" (תהלים פט כד). 3, הביא מחלה או מגפה: "ויגף ה׳ את־העם, על אשר עשו את־העגל" (שמות לב לה). — [לנגף גם לגף; נוגף, יגף]

~ נפ׳ נגף, הכה, נחל תבוסה: "ויהמם וינגפו לפני ישראל" (שמואל א ז י). "יתן ה׳ את־איביך הקמים עליך נגפים לפניך" (דברים כח ז). — [להנגף לפני־; נגף, ינגף]

~ פִּעֵ׳ **נִגֵּף** * פ״י נָגַף, הִכָּה: ״וְלֹא כְּאַסְקֻפָּה הָאֶמְצָעִית שֶׁמְּנַגֶּפֶת הָרַגְלַיִם״ (אבות דר׳ נתן כו ו). ״מְבוּכָה לְמִצְרַיִם עָשְׂתָה, נִגְּפָתַם וְעָלֵימוֹ לֹא חָסְתָה״ (ינאי, רפב). ״מְרַדְּפַי וּמְנַדְּפַי וּמְנַגְּפַי בּוֹזֵי יְקָרַי״ (יהודה הלוי, ח 333). ״כָּל עוֹבֵר וָשָׁב מְנַגֵּף רַגְלָיו בָּהֶם״ (עגנון, סמוך 156). — [לְנַגֵּף, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **נֻגַּף** ^, 1. הֻכָּה בְּמַגֵּפָה: ״חֲצוֹת לַיְלָה נֻגַּף בָּם כָּל בְּכוֹר״ (קליר, בעשר מכות, לב׳ לפסח). 2. הֻכָּה, הוּבַס: ״בְּקוֹל יְנַעֵר אִם גּוֹר וְהִיא מִבְּלִי מַגַּע מְנֻגֶּפֶת״ (הנגיד, דיואן 134). — [מְנֻגָּף, יְנֻגַּף]

~ הִת׳ **הִתְנַגֵּף**, הֻכָּה, נִפְגַּע, נִזּוֹק: ״בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף״ (ירמיה יג טז). ״וּמְעֻיָּפוּת... מִתְנַגְּפִים צַעֲדֵיהֶם לִפְעָמִים בְּאֶבֶן״ (יזהר, צקלג 744). ״תּוֹךְ־כָּךְ נִתְנַגֵּף רֹאשׁוֹ בְּמִין זְרוֹעַ שְׁלוּחָה״ (קובנר, פנים 59). — [לְהִתְנַגֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

נֶגֶף ז׳ [מן נגף] 1. מַגֵּפָה, מַחֲלָה קָשָׁה הַמַּפִּילָה חֲלָלִים רַבִּים: ״וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (שמות יב יג). ״עַל חֵטְא שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עָלָיו נֶגֶף״ (ינאי, שכב). 2. מִכְשׁוֹל, תַּקָּלָה: ״בְּדֶרֶךְ מוֹקְשֹׁת אַל תֵּלֵךְ, וְאַל תִּתָּקֵל בְּנֶגֶף פְּעָמִים״ (בן־סירא לב כ). [רווח יותר הצירוף: אֶבֶן־נֶגֶף] — [נֶגֶף־, נִגְפּוֹ; נְגָפִים, נִגְפֵּי־]

— **אֶבֶן־נֶגֶף**, 1 °. אֶבֶן הַמַּכְשִׁילָה אֶת הַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ. 2 [בהשאלה] מִכְשׁוֹל, תַּקָּלָה, שָׂטָן: ״וְהָיָה... לְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ״ (ישעיה ח יד). הֲקָמַת הַמִּפְעָל הָיְתָה זְרוּעָה אַבְנֵי־נֶגֶף רַבּוֹת.

נָגָר, נִיגָר ת׳ [מן א. נגר, נִגַּר] נוֹזֵל, נִשְׁפָּךְ: ״וְכַמַּיִם הַנִּגָּרִים אָרְצָה״ (שמואל ב יד יד). שֶׁמֶן נָגָר. דְּבַשׁ נָגָר. מִשְׁחָה נְגָרָה. — [נְגָרָה, נְגָרִים, נְגָרוֹת]

א. **נגר** [קרוב אל א. גרר; ארמית: נְגַר]

~ נִפְ׳ **נִגַּר** פ״ע נִשְׁפַּךְ, נָזַל, זָרַם כְּלַפֵּי מַטָּה: ״וְכַמַּיִם הַנִּגָּרִים אַרְצָה אֲשֶׁר לֹא יֵאָסֵפוּ״ (שמואל ב יד יד). ״עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה״ (איכה ג מט). ״וַיִּנָּגֵר כַּמַּיִם לִבִּי״ (מגילת ההודיות, ח 32). ״וְהַמַּעְיָן נִגָּר וַיְהִי לְנַחַל שׁוֹטֵף״ (אסתר רבה ד, ויגד לו). ״וְאִם קָלַט מִן הַמַּשְׁקִין הַנִּגָּרִין מִן הָאֲוִיר״ (רמב״ם, טומאת אוכלין ז א). ״כְּהִנָּגֵר מַעְיָן חָתוּם אֶל לֵב נָהָר״ (ביאליק, יהי חלקי). ״דִּמְעוֹתַי נִגָּרוֹת בְּלִי הֲפוּגוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 68). [ובהשאלה:] ״וְשׁוּב נִגְּרוּ חַיַּי שְׁלֵוִים וַאֲשֶׁר לְלֹא חֲרָדוֹת וְעִצְּבוֹנוֹת״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 102). — [לְהִנָּגֵר, נִגָּר, יִנָּגֵר]

~ הִפְ׳ **הִגִּיר** פ״י 1. שָׁפַךְ, זָרַק, הִפִּיל: ״וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ״ (מיכה א ו). ״בְּהַגֵּר דְּמֵי שָׂרִים״ (הנגיד, דיואן 136). ״וְהִגִּיר לְפִי חֶרֶב דָּמוֹ עַל שִׁטְחִי״ (גרינברג, רחובות יא). 2. הִזִּיל, הֶעֱבִיר מַשְׁקֶה, יָצַק: ״כִּי כוֹס בְּיַד־ה׳ וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה״ (תהלים עה ט). ״הָיָה מַגִּיר אֶת הַנּוֹזְלִים (מִן הַחָבִיוֹנָה) לְתוֹךְ מִכְסֵיהֶן שֶׁל הַמֵּימִיּוֹת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 207). [ובהשאלה:] ״הַשֶּׁמֶשׁ מְנַסֶּרֶת, מַגִּירָה אוֹרָהּ עַל אֲדָמָה רָוָה״ (תלמי, לארצי 60). ״עַד יַגִּיר אֶל לִבֵּנוּ הַזֶּה אֶת לִבּוֹ הַפָּרוּעַ״ (גורי, פרחי 93). — [לְהַגִּיר אֶת־, מַגִּיר, יַ־]

~ הָפְ׳ **הֻגַּר**, שֻׁפַּךְ, הֻזְרַם, הֻפַּל: ״כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד״ (מיכה א ד). ״הוֹלֶכֶת כַּמַּיִם הַמֻּגָּרִים מִבְּלִי הֶפְסֵק״ (בן־ציון, כב). [ובהשאלה:] ״יֻגַּר יְפִי חַיֵּיכֶם אֶל חֲלַל הָעוֹלָם״ (ביאליק, יהי חלקי). ״כִּי גַם אֲנִי אֻגַּר מָחָר לַחֶרֶב״ (ש׳ שלום, שירים ס). — [מֻגָּר, יֻגַּר]

— **הִגִּיר עַל־יְדֵי חֶרֶב**, הָרַג בְּמִלְחָמָה, הִכְרִיעַ וְהֵמִית: ״וְהַגִּרֵם עַל־יְדֵי־חֶרֶב וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת״ (ירמיה יח כא).

ב. **נגר** [מן נַגָּר]

~ פִּעֵ׳ **נִגֵּר** ^ פ״י עָסַק בִּמְלֶאכֶת הַנַּגָּרוּת, עָבַד בַּחֲרֹשֶׁת־עֵץ: ״יִתְפֹּר וִינַגֵּר וְיֶאֱרֹג וְיִבְנֶה״ (מורה נבוכים א נג). ״נִגַּרְנוּ, תָּפַרְנוּ וְסִנְדַּלְרְנוּ״ (שניאור, דור דור ואנשיו 13). ״שֶׁמְּנַגֵּר הָיָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת שֶׁבַּמּוֹשָׁבָה״ (שנהר, ב 244). ״לְשַׁיֵּף וּלְהַקְצִיעַ, לְכַרֵּךְ וּלְנַגֵּר״ (שלונסקי, תר׳ קולא 52). — [לְנַגֵּר, מְנַגֵּר, יְ־]

נַגָּר * ז׳ [ארמית: נַגָּרָא; ערבית: נַגַּ׳אר; ראה גם ב. מְגֵרָה, ב. גרר] 1. חָרַשׁ־עֵץ, אֻמָּן בַּעֲבוֹדוֹת־עֵץ: ״נַגָּר שֶׁקָּבַע מַסְמֵר בְּשָׂדֶה, בְּתֵבָה וּמִגְדָּל״ (תוספתא בבא קמא י ח). נַגַּר־בִּנְיָן, נַגַּר־רָהִיטִים. 2 [בהשאלה, ועל־שם שהנגר נחשב לפנים לאומן החשוב ביותר בין האומנים] זָרִיז, נְבוֹן־דָּבָר: ״מָה נַגָּרִין הֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יוֹדְעִין לְרַצּוֹת אֶת בּוֹרְאָם״ (ויקרא רבה ה). ״וְלֵית נַגָּר וְלָא בַּר־נַגָּר דְּיִפָרְקִינַהּ״ (וְאֵין נַגָּר וְלֹא בֶּן־נַגָּר שֶׁיְּתָרֵץ אֶת הַקֻּשְׁיָה) (עבודה זרה נ:). ״תְּמֵהַנִי אִם יֵשׁ בָּעוֹלָם נַגָּר וּבַר־נַגָּר שֶׁיֵּדַע לְפָרֵשׁ אֶת הַבַּיִת הַמּוּזָר הַזֶּה (בְּשִׁירֵי גְּבִירוֹל)״ (ביאליק, אגרות ג קמו). — [נַגַּר־, נַגָּרִים, נַגָּרֵי־]

א. **נֶגֶר** * ז׳ [מן א. גרר] בְּרִיחַ, מוֹט סוֹגֵר אוֹ יָתֵד לִנְעִילַת דֶּלֶת: ״נֶגֶר הַנִּגְרָר נוֹעֲלִים בּוֹ בַּמִּקְדָּשׁ״ (עירובין י יא). ״הִקִּישׁ עַל הַדֶּלֶת, עַל הַנֶּגֶר, עַל הַמַּנְעוּל״ (זבים ד ג). ״הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת מָכַר אֶת הַדֶּלֶת וְאֶת הַנֶּגֶר וְאֶת הַמַּנְעוּל״ (תוספתא בבא בתרא ג א). ״יְתֵדֹת״ כְּמִין נִגְרֵי נְחֹשֶׁת עֲשׂוּיִין לִירִיעוֹת הָאֹהֶל״ (רש״י שמות כז יט). [ובהשאלה:] ״יְרִיחוֹ נִגְרָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: אִם נִכְבְּשָׁה יְרִיחוֹ, מִיָּד כָּל הָאָרֶץ נִכְבֶּשֶׁת״ (במדבר רבה טו). — [נֶגֶר־, נְגָרִים, נִגְרֵי־]

ב. **נֶגֶר** * ז׳ [אולי מן א. נגר] 1 *. תְּעָלָה לְהַשְׁקָיָה אוֹ לִשְׁתִיָּה לִבְהֵמוֹת אוֹ לְחַיּוֹת הַכְּלוּאוֹת בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״שׁוֹחֲטִין (חַיּוֹת) מִן הַנְּגָרִין, אֲבָל לֹא מִן הַמְּצוּדוֹת וְלֹא מִן הַמִּכְמוֹרוֹת״ (תוספתא יום טוב ג א). 2 °. זְרִימָה: ״אֵלֶּה הַמְנַקְּזִים אֶת נֶגֶר מֵימֵי מַעֲרַב הַר חֶבְרוֹן״ (יזהר, צקלג 32). 3 ° [בהידרולוגיה] כַּמּוּת מֵי־הַגְּשָׁמִים הַנִּקְוִים חוֹדְרִים בַּעֲמָקִים וּמִתְחַלְחֲלִים בָּאֲדָמָה. — [נֶגֶר־, נְגָרִים, נִגְרֵי־]

נַגָּרוּת * נ׳ [מן נַגָּר] חֲרֹשֶׁת־עֵץ, מְלֶאכֶת הַנַּגָּר: ״לְנַגָּר שֶׁהָיוּ לוֹ כְּלֵי־נַגָּרוּת״ (ירושלמי ראש השנה נז ב). עֲבוֹדוֹת נַגָּרוּת. פַּטִּישׁ, מַסּוֹר, מַפְסֶלֶת — כְּלֵי נַגָּרוּת הֵם. — [נַגָּרוּת־]

נַגָּרִיָּה ° נ׳ [מן נַגָּר] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַנַּגָּר. — [נַגָּרִיַּת־, ־רִיּוֹת]

— **נַגָּרִיָּה מְכָנִית** °, בֵּית־חֲרֹשֶׁת מְצֻיָּד בִּמְכוֹנוֹת הַמְּבַצְּעוֹת פְּעֻלּוֹת־נַגָּרוּת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: נְסִירַת עֵצִים, הַקְצָעַת לוּחוֹת וְכַדּוֹמֶה.

נִגְרָר * ת׳ [מן א. גרר, נִגְרַר] נִמְשָׁךְ, שֶׁגּוֹרְרִים אוֹתוֹ: ״נֶגֶר הַנִּגְרָר נוֹעֲלִים בּוֹ בַּמִּקְדָּשׁ״ (עירובין י יא). — [נִגְרֶרֶת, נִגְרָרִים, ־רוֹת]

— **נִגְרֶרֶת** °, כִּנּוּי לִכְלִי־רֶכֶב הַמְּחֻבָּר בְּמוֹט אוֹ בְּכֶבֶל אֶל כְּלִי־רֶכֶב אַחֵר הַגּוֹרֵר אוֹתוֹ.

נִגְרָשׁ ת׳ [מן גרש, נִגְרַשׁ] 1. סוֹעֵר, מַעֲלֶה קֶצֶף אוֹ טִיט: ״וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ״ (ישעיה נז כ). 2 °. נִסְעָר וְנִרְגָּשׁ בְּיוֹתֵר: ״וְהוּא נִפְעָם וְנִגְרָשׁ כֻּלּוֹ״ (ביאליק, שבעה). ״בַּעֲלַת מֶזֶג נִרְגָּשׁ וְנִגְרָשׁ הָיְתָה וּדְבוֹרָה שׁוֹפַעַת לְעֻנְּנוּת שׁוֹנוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 161). — [נִגְרֶשֶׁת, נִגְרָשִׁים, נִגְרָשׁוֹת]

נגשׁ [אוגריתית: נגת׳; אכדית: nagāšu]

~ פָּעַל **נָגַשׁ** פ״ע [מקור, עתיד וצווי] ~ נִפְ׳ **נִגַּשׁ** [עבר ובינוני] הִתְקָרֵב, בָּא עַד־: ״מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם״ (שמות כד יד). ״וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו״ (בראשית כז כב). ״וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו: גְּשׁוּ־נָא אֵלַי, וַיִּגָּשׁוּ״ (בראשית מה ד). ״וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־ה׳ יִתְקַדָּשׁוּ״ (שמות יט כב). ״וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם״ (דברים כ ב). ״גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ״ (שמואל ב א טו). ״הַאוֹסִיף לָגֶשֶׁת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי?״ (שופטים כ כג). ״מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי?״ (ירמיה ל כא). יֵשׁ לָגֶשֶׁת לְמַעֲשִׂים. נִגַּשְׁנוּ לַעֲבוֹדָה בְּמֶרֶץ. — [לָגֶשֶׁת אֶל־, לְ־, גם לִגֹּשׁ; נִגַּשׁ; נִגָּשׁ, נִגֶּשֶׁת, נִגָּשִׁים; אֶגַּשׁ, יִגַּשׁ; גַּשׁ! גם גֶּשׁ־! גְּשָׁה! גְּשִׁי! גְּשׁוּ! גֵּשְׁנָה!]

~ הִפְ׳ **הִגִּישׁ** פ״י הִקְרִיב, הֵבִיא אֶל־: ״הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי... וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל״ (בראשית כז כה). ״מַגִּשִׁים מִנְחָה״ (מלכים א ה א). ״הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר?״ (עמוס ה כה). ״יַגִּישׁ רְאָיָה אֲלֵיהֶם... יַגִּישׁ דְּבָרָיו אֲלֵיהֶם״ (בבא קמא מו:). הִגַּשְׁתִּי אֶת הַבַּקָּשָׁה. — [לְהַגִּישׁ אֶת־, מַגִּישׁ, ־ַ־, הַגֵּשׁ! הַגִּישִׁי!]

~ הֻפְ׳ **הֻגַּשׁ**, הֻקְרַב, הוּבָא: ״וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ״ (שמואל ב ג לד). ״וְכֵן הֻגַּשְׁתִּי בְּיַחַד כָּל אַנְשֵׁי סוֹדִי״ (מגילת ההודיות יד 18). ״מְסַךְ עֵנַי מְסַכֵּךְ וּמֻגָּשׁ בִּכְלֵי־חֶרֶשׂ״ (ביאליק, פרידה). ״וְאָז — בְּהֻגַּשׁ הַמִּטָּה אֶל שִׁכְמֵנוּ״ (ש׳ שלום, שירים רנח). הֻגַּשׁ דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן עַל הַנַּעֲשֶׂה. הַבַּקָּשָׁה הֻגְּשָׁה בְּשַׁעְתָּהּ. — [מֻגָּשׁ, יֻגַּשׁ]

~ הִתְ׳ **הִתְנַגֵּשׁ**, 1 °, נִתְקַל, הִתְנַגֵּף בְּדָבָר־מָה: הַמְּכוֹנִית הִתְנַגְּשָׁה בְּעַמּוּד־הַטֶּלֶפוֹן. שְׁתֵּי הָרַכָּבוֹת הִתְנַגְּשׁוּ. 2 ° [בהשאלה] הִתְנַצֵּחַ, הִתְפַּלְמֵס קָשֶׁה: צִירֵי הָאוֹפּוֹזִיצְיָה הִתְנַגְּשׁוּ בְּתוֹמְכֵי הַמֶּמְשָׁלָה. 3, הִתְקָרֵב: ״הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ, הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו, פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם״ (ישעיה מה כ). — [לְהִתְנַגֵּשׁ בְּ־, מִתְנַגֵּשׁ, יִתְ־]

- נִגַּשׁ בִּפְלוֹנִי, נִדְחַק אֵלָיו, בָּא מִיָּד אַחֲרָיו: ״הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם ה׳, וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר״ (עמוס ט יג).

— גֶּשׁ־הָלְאָה (בראשית יט ט), סוּר מִזֶּה, הִסְתַּלֵּק!

— מֻקְטָר מֻגָּשׁ [מליצה שאולה מן מלאכי א יא: ״וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי״] נִתָּן בְּהוֹקָרָה וּבְהַעֲרָכָה: ״שַׁי זֶה מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִכְבוֹד פְּלוֹנִי״.

נגשׂ [אולי קרוב לערבית: נַגַ׳שַׁ רדף אחרי ציד, גירה]

~ פָּעַל **נָגַשׂ** פ״י 1 לָחַץ, דָּחַק: ״שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ... לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ״ (דברים טו ב). 2 הֵאִיץ בְּכֹחַ, זֵרֵז בְּיָד קָשָׁה: ״הַנֹּגְשִׂים בָּעָם״ (שמות ה ו). ״שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ״ (ישעיה ט ג). — [לִנְגֹּשׂ, נוֹגֵשׂ, יִגֹּשׂ גם יִנְגֹּשׂ]

~ נִפְ׳ **נִגַּשׂ**, נִלְחַץ, הִתְעַנָּה: ״כִּי צַר־לוֹ, כִּי נִגַּשׂ הָעָם״ (שמואל א יג ו). ״נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו״ (ישעיה נג ז). ״וְאֵיךְ יוּכַל יְצִיר חֹמֶר נִגָּשׂ תַּעֲנֶה לְפָנֶיךָ דֵּי לַעֲרֹךְ״ (יהודה הלוי, ס 547). — [לְהִנָּגֵשׂ, נִגָּשׂ, יִנָּגֵשׂ]

א. **נֵד** ז׳ [ערבית: נַדּ תל־עפר] תֵּל, קִיר: ״נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים״ (שמות טו ח). ״שָׁם בָּדָד הוּא נִצָּב כַּנֵּד״ (ביאליק, הציר). — [נֵד־, נֵדִים, נֵדֵי־]

ב. **נֵד** ° ז׳ [מן נוד] נִדְנוּד, זַעֲזוּעַ: ״וַיָּנָד הַנַּהַר הַשָּׁחוֹר הֵנָּה וְהֵנָּה נֵד אֶחָד״ (ביאליק, מגילת ה). — [נֵד־, נֵדִים, נֵדֵי־]

נָד ת׳ [מן נוד, נָד] נָע, מִתְנוֹעֵעַ. — [נָדָה, נָדִים, נָדוֹת]

— נָע וָנָד, נוֹדֵד וּמִטַּלְטֵל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ, שֶׁאֵין לוֹ מְנוּחָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: ״נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ״ (בראשית ד יב). ״בְּאֵין גָּדֵר יְבֹעַר כָּרֶם, וּבְאֵין אִשָּׁה — נָע וָנָד״ (בן־סירא, לו כז).

נֹד, ראה נוֹד.

נ״ד ר״ת נִרְאִית דַּעַת.

נדב [אוגריתית: נדב; ארמית: נְדַב; ערבית: נַדַבַ היה נדיב, אציל]

~ פָּעַל **נָדַב** פ״י [במקרא רק בצירוף עם לֵב או רוּחַ, ראה להלן] נָתַן תְּרוּמָה בִּנְדִיבוּת־לֵב, תָּרַם מִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִית: ״נוֹדֵב וּמְקַיֵּם״ (נדרים י.). ״וְאִם כִּי לֹא הִרְבָּה בִּכְלָל לִנְדֹּב״ (שמעוני, הביבר 186). הָאִישׁ נָדַב לְטוֹבַת הַיְתוֹמִים. הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה נָדַב ח״י שְׁקָלִים לְבֵית־הַכְּנֶסֶת. — [לִנְדֹּב, נוֹדֵב, יִדֹּב, נְדֹב!]

~ נִפְ׳ **נִדַּב** °, 1, נִתַּן בְּתוֹרַת נְדָבָה, שֶׁנָּדְבוּ אוֹתוֹ: ״כָּל שֶׁנִּדָּר וְנִדָּב קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד״ (תוספתא זבחים יג יב). 2, נָדַב, נָתַן בִּנְדִיבוּת לֵב: ״וּלְהָבִי(א) אֶת כֹּל הַנִּדָּבִים לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי אֵל״ (מגילת הסרכים א 7). [ואולי יש לקרא שם, וכן שם 11, הַנֹּדְבִים?] — [לְהִנָּדֵב, נִדָּב, יִנָּדֵב]

~ פִּעֵ׳ **נִדֵּב** ° פ״י נָתַן מִתּוֹךְ נְדִיבוּת־לִבּוֹ, נָתַן בְּתוֹרַת נְדָבָה: פְּלוֹנִי מְנַדֵּב בְּעַיִן טוֹבָה. הָאִשָּׁה נִדְּבָה מִכַּסְפָּהּ לָעֲנִיִּים. — [לְנַדֵּב, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְנַדֵּב**, 1, פ״ע הִתְעוֹרֵר לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת מֵרָצוֹן בְּלֹא בַּקָּשַׁת גְּמוּל וְשָׂכָר: ״לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם״ (שופטים ה ט). ״וַיִּשְׂמְחוּ הָעָם עַל־הִתְנַדְּבָם, כִּי בְּלֵב שָׁלֵם הִתְנַדְּבוּ לַה׳״ (דברי הימים א כט ט). ״וְאִם הַיְּהוּדִים כְּהַיּוֹם הַזֶּה מִתְנַדְּבִים לָמוּת עַל אַרְצָם... וְלָמָּה זֶה לֹא תִתְנַדְּבוּ גַּם אַתֶּם?״ (יוסיפון, שמא). הַצָּעִיר הִתְנַדֵּב לַצָּבָא. דְּרוּשִׁים מִתְנַדְּבִים לִתְרֹם מִדָּמָם. 2, פ״י נָתַן בְּתוֹרַת נְדָבָה, תָּרַם שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל שָׂכָר: ״וּלְכֹל מִתְנַדֵּב נְדָבָה לַה׳״ (עזרא ג ה). ״אֵין הָרְשָׁעִים מִתְנַדְּבִים״ (תוספתא נדרים א א). ״שֶׁלֹּא יִתְנַדֵּב אָדָם גָּזֵל לַמִּקְדָּשׁ״ (ספרא צו, מא ד). ״יִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוֹרָה אוֹ נֵר לְבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (ערכין ו:). — [לְהִתְנַדֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

— נְדָבוֹ לִבּוֹ, נְדָבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ, לִבּוֹ נְשָׂאוֹ וְעוֹרֵר אוֹתוֹ לְמַעֲשֶׂה טוֹב: ״מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי״ (שמות כה ב). ״וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת ה׳ לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד״ (שמות לה כא). ״וְגַם פִּינְחָס... אֲשֶׁר נְדָבוֹ לִבּוֹ וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל״ (בן־סירא מה מא—מג). ״לְעֶזְרַת הָעָם!... בַּמִּי? אַל תִּבְדֹּקוּ — כֹּל לִבּוֹ יִדְּבֶנּוּ!״ (ביאליק, למתנדבים).

נְדָבָה נ׳ [מן נדב] 1, תְּרוּמָה שֶׁאָדָם נוֹתֵן מִתּוֹךְ רָצוֹן טוֹב וְשֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל שָׂכָר: ״כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֹתָם... הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַה׳״ (שמות לה כט). ״...עִם־הַנְּדָבָה לְבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָיִם״ (עזרא א ד). 2 °, מַתְּנַת־כֶּסֶף שֶׁאָדָם נוֹתֵן לֶעָנִי: פּוֹשֵׁט יָד וּמְקַבֵּץ נְדָבוֹת. 3, קָרְבָּן שֶׁהָיָה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל נוֹדֵב וּמֵבִיא לֹא מִתּוֹךְ חוֹבָה אוֹ לְכַפָּרַת חֵטְא, אֶלָּא מֵרְצוֹנוֹ הַטּוֹב: ״וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ״ (ויקרא ז טז). ״לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַה׳ לְעֹלָה״ (ויקרא כב יח). 4 *, נְדִיבוּת, אֲדִיבוּת: ״אֵין אַתָּה מַשְׁאִיל לִי דָּבָר זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּשְׁאִילִין, אֶלָּא כְּפִי טוּבַת־לִבְּךָ וְנִדְבוֹתֶיךָ, שֶׁאֵינְךָ מַקְפִּיד עַל

הַזְּמַן אִם אָרַךְ״ (רמב״ם, שאלה ופקדון א ח). ״אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת כְּמוֹ הַנְּדָבָה וְכָל חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ בָהּ״ (חריזי, תחכמוני מב 322). 5*, הִתְנַדְּבוּת: ״וְכוֹל הַנַּעֲשֶׂה בּוֹ יֵרָצֶה בִּנְדָבָה״ (מגילת הסרכים ט 24). ״כֻּלָּם יִהְיוּ אַנְשֵׁי נִדְבַת מִלְחָמָה״ (מגילת בני אור ז 5). — [נִדְבַת־, נְדָבוֹת, נִדְבוֹת־]

— נִדְבַת־יָד, תְּרוּמָה מִתּוֹךְ רָצוֹן חָפְשִׁי: ״מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן, כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ (דברים טז י).

— נִדְבַת־לֵב °, אֲדִיבוּת, יַחַס שֶׁל נְדִיבוּת לַזּוּלַת: הַכֹּל הֶעֱלוּ עַל נֵס אֶת נִדְבַת־לִבּוֹ שֶׁל הָאִישׁ.

— נִדְבוֹת־פֶּה, כִּנּוּי מְלִיצִי לְדִבְרֵי תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים: ״נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא ה׳״ (תהלים קיט קח).

— מִנְחַת־נְדָבָה* (מנחות א א), מִנְחָה שֶׁהָיָה אָדָם מַקְרִיב מִתּוֹךְ הִתְנַדְּבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ חוֹבָה אוֹ לְכַפָּרַת חֵטְא.

— תַּעֲנִית־נְדָבָה ᐩ, צוֹם שֶׁאָדָם מְקַבֵּל עָלָיו מֵרְצוֹנוֹ וְלֹא מִשּׁוּם שֶׁהוּא חַיָּב בּוֹ לְפִי הַדִּין: ״שֶׁבְּשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁהֵם יְמֵי דִּין, אִם לֹא נִתְעַנָּה תַּעֲנִית־נְדָבָה, לֹא הָיָה אוֹכֵל שׁוּם תַּבְשִׁיל״ (עגנון, האש סס).

— גֶּשֶׁם־נְדָבוֹת, גֶּשֶׁם־בְּרָכָה, גֶּשֶׁם הַבָּא בְּשֶׁפַע וּבְמוֹעֲדוֹ: ״גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים״ (תהלים סח י).

— אָהַב אוֹתוֹ (בִּ)נְדָבָה, אָהַב אוֹתוֹ בְּכָל לֵב: ״אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם, אֹהֲבֵם נְדָבָה, כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ״ (הושע יד ה). ״וְאַהֲבָה בִּנְדָבָה וּבְכוֹל לֵב״ (מגילת ההודיות טו 10).

נִדְבָּךְ, נִידְבָּךְ

נִדְבָּךְ, נִידְבָּךְ ז׳ [במקרא, עזרא ו ד, בארמית: נִדְבָּךְ; אכדית: nadbaku; ערבית: מִדְמָאכּ; ראה גם מִדְבָּךְ] שׁוּרָה שֶׁל אֲבָנִים אוֹ שֶׁל לְבֵנִים אוֹ שֶׁל קוֹרוֹת־עֵץ בְּבִנְיָן: ״וְנִדְבָּךְ שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת״ (מידות ג ז). הַקִּירוֹת נִבְנִים נִדְבָּךְ עַל־גַּבֵּי נִדְבָּךְ. — [נִדְבַּךְ־, נִדְבָּכִים, נִדְבְּכֵי־, גם נִדְבָּכוֹת, נִדְבְּכוֹת־]

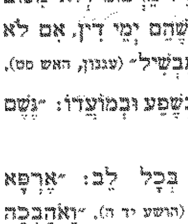

נדבכי-אבנים

נַדְבָן

נַדְבָן ᐩ ז׳ [מן נדב, נָדַב] מִי שֶׁתּוֹרֵם וְנוֹדֵב בְּעַיִן יָפָה לִנְצְרָכִים אוֹ לְמוֹסָדוֹת, פִילַנְתְּרוֹפּ. — [נַדְבַן־, נַדְבָנִים, ־נֵי־, נַדְבָנִית, ־נִיּוֹת]

נַדְבָנוּת

נַדְבָנוּת° נ׳ [מן נַדְבָן] מִדָּתוֹ וּמִנְהָגוֹ שֶׁל הַנַּדְבָן, פִילַנְתְּרוֹפְּיָה, נְכוֹנוּת לִתְרֹם בְּעַיִן יָפָה לַנִּצְרָכִים. — [נַדְבָנוּת־]

נַדְבָנִי

נַדְבָנִי° ת׳ [מן נַדְבָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נַדְבָנוּת, פִילַנְתְּרוֹפִּי: פְּעֻלָּתוֹ הַנַּדְבָנִית שֶׁל הַבָּרוֹן רוֹטְשִׁילְד לְיִשּׁוּב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [נַדְבָנִית, ־נִיִּים, ־יּוֹת]

נִדְגָּל

נִדְגָּל תו״ז [מן א׳ דגל, נִדְגַּל; על־פי הבנה זו כשיר השירים ו ד: ״אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת״] 1 ᐩ, מְקֻשָּׁט, מְפֹאָר: ״מַלְכָּךְ רְאִי נִדְגָּל״ (יהודה הלוי, ז 168). 2 ᐩ, חַיִל עָרוּךְ עַל דְּגָלוֹ: ״אֲיֻמָּה בִּגְבוּרֶיהָ כַּנִּדְגָּלוֹת שֶׁל מְלָכִים״ (רש״י שיר השירים ו י). ״כִּי יָבוֹא צַו הַמֶּלֶךְ — וַיֵּצְאוּ בְּרֹאשׁ נִדְגָּלוֹתָיו, וּמִלְחֲמוֹתָיו נִלְחָמוּ״ (ביאליק, תר׳ טל סט). — [נִדְגֶּלֶת־, נִדְגָּלוֹת, נִדְגְּלוֹת־]

נדד

נדד [קרוב אל נוד; ארמית: נְדַד; ערבית: נַדּ ברח]

~ פָּע׳ נָדַד פ״ע 1. עָבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הִתְהַלֵּךְ וְהִתְשׁוֹטֵט הַרְבֵּה בְּלֹא שֶׁמָּצָא מְקוֹם מְנוּחָה: ״יִמְאָסֵם אֱלֹהַי... וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם״ (הושע ט יז). ״כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן־קִנָּהּ, כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ״ (משלי כז ח). ״נֹדֵד הוּא לַלֶּחֶם אַיֵּה?״ (איוב טו כג). ״מִי הָיָה הַשָּׁב... שֶׁנָּדַד עִם צְלוֹחִית שֶׁל פְּלֵיטוֹן בֵּין זָרִים״ (ביאליק, על סף). 2, נָס, נִמְלַט: ״כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ, מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה״ (ישעיה כא טו). ״כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ יַחַד״ (ישעיה כב ג). 3, נִרְתַּע, הִתְרַחֵק: ״וְהָיָה כָל־רֹאַיִךְ יִדּוֹד מִמֵּךְ״ (נחום ג ז). ״רֹאַי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי״ (תהלים לא יב). 4*, הִתְנוֹעֵעַ, הִתְנַדְנֵד: ״הִכָּהוּ עַל עֵינוֹ וְכִהֲתָהּ, עַל שִׁנּוֹ — וְנָדְדָה״ (קידושין כד:). 5, פ״י הֵנִיעַ, הֵזִיז: ״וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף״ (ישעיה י יד). ״וְאֵין נוֹדֵד שַׂעַר וְעַפְעַף״ (ביאליק, מתי). ״וְאֵין בְּכֹחוֹ לִנְדֹּד עַפְעַף וְלִפְצוֹת פֶּה״ (הזז, צל 47). — [לִנְדֹּד מִן־, מִפְּנֵי־, אֶת־; נוֹדֵד, נָדוּד; יִדֹּד גם יָדֹד]

~ פִּע׳ נִדֵּד * פ״י [ראה להלן: נִדֵּד שֵׁנָה*] הִרְחִיק, הֶעֱבִיר, טִלְטֵל: ״זְקֵנִים שֶׁאֵינָם מְנַדְּדִים עַצְמָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (עגנון, אלו קפח). ״הַאִם אֲנִי אֲשֶׁר נִדַּדְתִּי אוֹתוֹ מִבֵּיתוֹ?״ (הזז, יעי״ש א 277). ״וּמָחָר תָּבוֹא רוּחַ מְצוּיָה וְתִשָּׂאֶה אוֹתָם (אֶת הַחוֹלוֹת) וּתְנַדְּדֵם לְכָל עֵבֶר״ (שנהר, ג 191). — [לְנַדֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ נֻדַּד ᐩ, הֻרְחַק, הָבְרַח: ״נֻדַּד וַיָּעַף שָׁלֹשׁ פְּעָמִים״ (פיוטים, סידור 567). ״מַה זֶּה שֶׁהַשֵּׁנָה מְנֻדֶּדֶת מִמְּךָ?״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 279). [ובהשאלה:] ״וְלִבּוֹ קוֹבֵל וּמְנֻדָּד עַל רִחוּק הַשְּׁכִינָה״ (עגנון, כלה לח). [מְנֻדָּד, יְנֻדַּד]

~ הִת׳ הִתְנַדֵּד *, 1. הִתְנוֹדֵד, הִתְנוֹעֵעַ, לֹא הָיָה יַצִּיב: ״וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְהֵא (הָאִצְטַבָּה) מִתְנַדֶּדֶת״ (תנחומא בובר, מצורע יח; ילקוט מצורע תקעא). 2 °, נָדַד, סֻלַּק: ״שָׁעָה אֲרֻכָּה נִתְנַדְּדָה שְׁנָתוֹ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 48). — [לְהִתְנַדֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ 1 הִפ׳ הֵנֵד פ״י הִרְחִיק, טִלְטֵל: ״יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ, וּמִתֵּבֵל יְנִדֻהוּ״ (איוב יח יח). — [לְהָנֵד, מֵנֵד, יָנֵד]

~ 2 הִפ׳ הֵדִיד ° פ״י הִרְחִיק, סִלֵּק: ״וְיֵשׁ שֶׁמַּשִּׁיק הַכִּרְכָּר... מְדִידַת שְׁנַת הַשַּׁאֲנַנִּים״ (ביאליק, ישני עפר). ״אַךְ אֶת שְׁנָתִי הֵדִיד לֹא רַעַשׁ לֵיל הַסְּתָו״ (שמעוני, שירים ב קלה). — [לְהָדִיד אֶת־; מֵדִיד, מְדִידָה; יָדִיד]

~ הָפ׳ הֻדַּד, הֻרְחַק, סֻלַּק: ״כַּחֲלוֹם יָעוּף וְלֹא יִמְצָאֻהוּ, וְיֻדַּד כְּחֶזְיוֹן לָיְלָה״ (איוב כ ח). ״יָעוּף חֲלוֹמִי וְיֻדַּד חֶזְיוֹנִי״ (באנארה, 121). — [מֻדָּד, יֻדַּד]

— נָדְדָה שְׁנָתוֹ (מֵעֵינָיו), שְׁנָתוֹ הִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ, לֹא יָכֹל לְהֵרָדֵם: ״בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ו א). ״וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי״ (בראשית לא מ).

— נִדֵּד שֵׁנָה*, גָּרַם שֶׁהַשֵּׁנָה תִּנָּדֵד מִמֶּנּוּ, מָנַע שֵׁנָה: ״תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׂבִּיעָן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַבָּא״ (בבא בתרא י.). ״וְהָיוּ יְגֵעִים וּמְנַדְּדִים שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וְהוֹגִין בַּתּוֹרָה עַד עַמּוּד־הַשַּׁחַר״ (במדבר רבה טו). ״הוּא לֹא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה וְנִדֵּד שֵׁנָה גַּם מֵחֲבֵרָיו״ (טשרניחובסקי, סיפורים 177). ״וְהָיָה מַרְבֶּה בִּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּמְנַדֵּד שֵׁנָה״ (הזז, היושבת 75). ״אֲבָל אֵינְךָ צָרִיךְ לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינֶיךָ בִּגְלָלִי״ (ברש, ב 274).

— תַּעֲרוּכָה נוֹדֶדֶת °, תַּעֲרוּכָה שֶׁמַּעֲבִירִים אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אוֹ מֵעִיר לְעִיר לְמַעַן יִרְאוּהָ רַבִּים.

נֹדֵד, ראה נָדוֹד.

נֶדֶד˚ ז׳ [מן נדד] [רווח בצירוף עם שֵׁנָה ראה נדד, נָדְדָה שְׁנָתוֹ] הִסְתַּלְּקוּת, הִתְרַחֲקוּת: ״עוֹרַרְתָּהּ נִצְחָךְ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת מֶלֶךְ בַּלַּיְלָה״ (ינאי, צג). ״וּבִגְבוּרַת נֶפֶשׁ נִפְתַּל עִם נֶדֶד הַשֵּׁנָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע 331). — [נֶדֶד־]

נְדָדִים, ראה נְדוּדִים.

נדה [אכדית: nadu השליך; ארמית: נְדָא; קרוב אל נדד]

~ פִּע׳ **נִדָּה** פ״י 1, הִרְחִיק, סִלֵּק, דָּחָה: ״אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם״ (ישעיה סו ה). 2 *, הֶחֱרִים, הֵטִיל חֵרֶם, הוֹצִיא אֶת פְּלוֹנִי מִבּוֹא בַּקָּהָל אוֹ מֵהֲנָאָה מִמֶּשֶּׁהוּ: ״בֵּית־דִּין מְנַדִּין עַל כְּבוֹד הָרַב״ (ברכות יט.). ״הַשּׁוֹמֵעַ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפִּי חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְנַדּוֹתוֹ״ (נדרים ז:). ״לֹא עָלִיתִי לְכָאן אֶלָּא לְנַדּוֹתְךָ מִנְּכָסַי, עַכְשָׁיו הֲרֵי כָּל נְכָסַי נְתוּנִים לְךָ מַתָּנָה״ (בראשית רבה מב). — [לְנַדּוֹת, מְנַדֶּה, יְנַדֶּה]

~ פֻּע׳ **נֻדָּה** *, הָחֳרַם, הֻטַּל עָלָיו נִדּוּי וָחֵרֶם, נֶאֱסַר עָלָיו לָבוֹא בַּקָּהָל: ״מְנֻדֶּה שֶׁמֵּת בֵּית־דִּין סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ״ (מועד קטן טו.). ״הוֹי, אִם נֻדֵּיתִי לֵאלֹהַי, מַדּוּעַ קַדְמוֹנֵי חֲלוֹמוֹת?״ (פיכמן, קכו). [וראה עוד ערך מְנֻדֶּה] — [מְנֻדֶּה, יְנֻדֶּה]

~ הת׳ **נִתְנַדָּה** *, 1, הִתְרַחֵק: ״יֵשׁ אוֹהֵב... בְּטוֹבָתְךָ הוּא כָמוֹךָ, וּבְרָעָתְךָ יִתְנַדֶּה מִמְּךָ״ (בן־סירא ו ט–י). 2, נֻדָּה, הָחֳרַם, הֻטַּל עָלָיו חֵרֶם וְנִדּוּי: ״חַס וְשָׁלוֹם שֶׁעֲקַבְיָא נִתְנַדָּה... שֶׁכָּל הַמִּתְנַדֶּה וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, בֵּית־דִּין סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ״ (עדיות ה ו). ״אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁהֶחֱרִמוּ וְהִשְׁמִתוּ וְנִתְנַדּוּ״ (קלוזנר, ספרות ו 47). — [לְהִתְנַדּוֹת, מִתְנַדֶּה, יִתְ־]

נִדָּה, נִידָּה נ׳ [מן נדד או גדה] 1, מַצַּב הָאִשָּׁה בִּימֵי וֶסְתָּהּ, טֻמְאַת הָאִשָּׁה בִּימֵי הַזִּיבָה הַחָדְשִׁית: ״אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ״ (ויקרא יח יט). 2, כִּנּוּי לָאִשָּׁה גּוּפָהּ בִּזְמַן וֶסְתָּהּ: ״וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב״ (יחזקאל יח ו). ״הַנִּדּוֹת וְהַיּוֹלְדוֹת טוֹבְלוֹת כְּדַרְכָּן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים״ (תוספתא יום־הכיפורים ה ה). 3 [בהשאלה] זֻהֲמָה, תּוֹעֵבָה, מָאוּס: ״כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ, וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה״ (יחזקאל ז יט). ״חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַםִ, עַל־כֵּן לְנִידָה הָיָתָה״ (איכה א ח). 4 *, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי בְּסֵדֶר טְהָרוֹת הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי טֻמְאוֹת הָאִשָּׁה. — [נִדַּת־, נִדּוֹת]

— מֵי־נִדָּה, מֵי־חַטָּאת, כִּנּוּי לְמֵי אֵפֶר הַפָּרָה הָאֲדֻמָּה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ לְפָנִים לְהַזָּאָה עַל טְמֵאִים כְּדֵי לְטַהֲרָם: ״מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו – טָמֵא יִהְיֶה״ (במדבר יט יג).

נֵדֶה ז׳ [אולי קרוב אל ב. נֵדֶן; ערבית: נַדַּי מתנה; אכדית: nudunnu נדוניה] 1, אֶתְנַן, מַתְּנַת מְאַהֵב: ״לְכָל־זֹנוֹת יִתְּנוּ נֵדֶה, וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־נְדָנַיִךְ לְכָל־מְאַהֲבַיִךְ״ (יחזקאל טז לג). 2 °, נְדוּנְיָה: ״אֲבוֹתָיו נָתְנוּ לוֹ נֵדֶה רַב״ (יהודה שטינברג, סג). ״וַיִּקָּחֶנָּה בְּלִי נֵדֶה וַחֲפָצִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לא). — [נְדֵה־, נְדָיָה]

נָדוּד * ת׳ [מן נדד, נָדַד] 1 *, מִתְנוֹעֵעַ, שֶׁאֵינוֹ־יַצִּיב: ״שָׁנוּ נְדוּדָה וְהַפִּילָהּ״ (קידושין כו:). ״וְאֶרֶץ בְּשַׁעְטָתָם נְדוּדָה וּמוּנַעַת״ (הנגיד, דיואן 37). 2 ˚, מְרֻחָק, שֶׁנַּעֲשָׂה נוֹדֵד: ״בְּיַד בָּבֶל בְּדוּדָה, בְּיַד פָּרַס נְדוּדָה״ (פיוטים, סידור 743). ״נְדִיבִים נְצִיבִים נְדוּדֵי־תֵבֵל״ (גבירול, ו 38). 3 ° [בצירוף עם שֵׁנָה] מְסֻלָּק, מְטֻלְטָל: ״שְׁנָתוֹ הָיְתָה נְדוּדָה שָׁעוֹת רַבּוֹת עָלָיו״ (בורלא, עקביה 111). 4 ° [בהשאלה] סַר, מְפֻזָּר: ״רוּחוֹ נְדוּדָה וְיָדָיו עוֹשׂוֹת בַּמְּלָאכָה בְּרַשְׁלָנוּת״ (בורלא, עקביה 51). — [נְדוּדָה, נְדוּדִים, ־דוֹת]

— נְדוּד־שֵׁנָה ˚, נְדוּד־נוּם ˚, נְטוּל־שֵׁנָה, מִתְקַשֶּׁה לְהֵרָדֵם: ״וְהַסַּהַר נְדוּד שֵׁנָה כְּחוֹשֵׁק״ (משה אבן־עזרא, א 70). ״גַּם שָׁם הָיָה נְדוּד־שֵׁנָה״ (סוקולוב, במראות 116). ״אֵשֵׁב נְדוּד־נוּם בְּטוּב נוּמָה לְעַרְלֵי־לֵב״ (הנגיד, דיואן 104).

נְדוּד°, נִידוּד ז׳ [מן נדד, נָדַד] הַרְחָקָה, סִלּוּק: ״הֲרֵי שֶׁכְּבָר שָׁכַח צַעַר נְדוּד־שֵׁנָה וְהָיָה יָשֵׁן בַּלַּיְלָה״ (עגנון, כפות רלו). — [נְדוּד־]

נְדוֹד*, נְדֹד* ז׳ [במקרא רק כשם־הפועל: ״הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד, אָלִין בַּמִּדְבָּר״, תהלים נה ח] נְדִידָה לְמֶרְחָק, הֲלִיכָה וְהִתְרַחֲקוּת: ״לַכֹּל זְמַן וּלְכָל נְדֹד קָצֶה וְשָׂפָה״ (הנגיד, דיואן 171). ״לֵיל הַנְּדֹד הֶאֱרַךְ וְהִתְאַחֵר, כִּי הַיְדִידִים נוֹסְעִים מָחָר״ (יהודה הלוי, ו 379). ״כַּמָּה נְדוֹד וָחֹשֶׁךְ עוֹד לִי מָנָה אֵלִי״ (ביאליק, כוכב). ״לְאַחַר שְׁנוֹת נְדוֹד לְאֵין קֵץ״ (שמעוני, הביבר 246). — [נְדוֹד־, נְדוֹדוֹ]

נְדוּדִים ז״ר [מן נדד] 1 ˚, נְדִידָה, הִטַּלְטְלוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״שִׁנַּסְתִּי מָתְנַי בְּאֵזוֹר הַנְּסִיעָה... וּבָחַרְתִּי נְדוּדִים״ (חריזי, תחכמוני ג 38). ״רַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ נְדוּדַי״ (נאגארה, 38). ״וְגַם יְמֵי עָנְיִי וּנְדוּדֵי גָלוּתִי״ (ביאליק, משוט). נְדוּדֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה. נְדוּדֵי הָעַמִּים בִּימֵי־קֶדֶם. 2, נְדִידַת־שֵׁנָה, חֹסֶר־שֵׁנָה, אִי־יְכֹלֶת לְהֵרָדֵם וְלִישֹׁן בְּשַׁלְוָה: ״אִם־שָׁכַבְתִּי... וְשָׂבַעְתִּי נְדֻדִים עֲדֵי־נָשֶׁף״ (איוב ז ד). — [נְדוּדֵי־]

— נְדוּדֵי שֵׁנָה * [על־פי איוב ז ד לעיל] חֹסֶר־שֵׁנָה, אִי־יְכֹלֶת לְהֵרָדֵם: ״מַכְאוֹב וּנְדֻדֵי שֵׁנָה (נוסח אחר: וּנְדֹד יְשֵׁנָה) וְצַעַר״ (בן־סירא לא לא). פְּלוֹנִי סוֹבֵל מִנְּדוּדֵי־שֵׁנָה.

נָדוּחַ˚ ת׳ [מן נדח, נָדַח] מֻרְחָק, מְגֹרָשׁ, תּוֹעֶה: ״נְפָשׁוֹת נְדוּחִים״ (ינאי, שצ). ״מְאֹד נִסְמַר בְּפַרְוָדָךְ בְּשָׂרִי וְתָעִיתִי כְּשֶׂה אוֹבֵד נְדוּחָה״ (גבירול, ה 14). — [נְדוּחָה, נְדוּחִים, ־חוֹת]

נִדּוּחַ˚, נִידּוּחַ ז׳ [מן נדח] גֵּרוּשׁ, הֲדָחָה: ״שֶׁכֵּן לְשׁוֹן נִדּוּחַ נוֹפֵל בָּאֲפֵלָה״ (רש״י ישעיה ח כב). ״שֶׁלֹּא יְכַלֵּם בְּאֶרֶץ נִדּוּחָם״ (מבלגנצי, פירוש יחזקאל כט כא). — [נִדּוּחַ־]

נִדּוּי*, נִידּוּי ז׳ [מן נדה, נִדָּה] 1, חֵרֶם, אִסּוּר עַל אָדָם לָבוֹא בַּקָּהָל לְמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת כְּעֹנֶשׁ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר: ״אִלְמָלֵא חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ נִדּוּי״ (תענית ג ח). ״כָּל הַמֵּבִיא אֶת הָרַבִּים לִידֵי חִלּוּל־הַשֵּׁם צָרִיךְ נִדּוּי״ (ירושלמי תענית סז). ״אִם שׁוֹמֵעַ – מוּטָב, וְאִם לָאו – יְהֵא בְּנִדּוּי״ (ברכות סג.). ״וְאֵין נִדּוּי פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְאֵין נְזִיפָה פְּחוֹתָה מִשִּׁבְעַת יָמִים״ (מועד קטן טז.). 2, בִּדּוּד, הַרְחָקָה: ״כָּל הַיָּמִים שֶׁהִיא דָוָה תְּהֵא בְּנִדּוּי״ (במדבר רבה י). — [נִדּוּי־, נִדּוּיִים, נִדּוּיֵי־]

נָדוֹן ת׳ [מן א. דון, נָדוֹן] מִתְוַכֵּחַ, מִתְדַּיֵּן: ״וַיְהִי כָל־הָעָם נָדוֹן... לֵאמֹר: הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ... וְעַתָּה לָמָּה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים?״ (שמואל ב יט י). — [נְדוֹנָה, נְדוֹנִים, ־נוֹת]

נִדּוֹן*, נִידּוֹן ת׳ [מן דין, נִדּוֹן] 1 °, שֶׁדָּנִים עָלָיו, הַמְדֻבָּר, הַמְשַׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לְדִיּוּן: ״וְכָל־שֶׁכֵּן בַּנִּדּוֹן שֶׁלָּנוּ״ (ביאליק, חבלי).

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פַּעֵל; הִפ׳עִיל; הֻפ׳עַל

2* [בהלכה] הדבר שדנים ולמדים אותו מתוך דבר אחר: "מצרים מעשה חדש... והנדון שלפנינו מעשה חדש" (ידים ד ג). "אין הנדון דומה לראיה" (פסחים טו.; וראה להלן). 3*, נשפט, עומד לדין: "ואדם נדון בראש השנה" (ראש השנה טז.). הנדון בקש רחמים משופטיו. — [נדונה או נדונית, נדונים, נדונות]

— **אין הנדון דומה לראיה*** (פסחים טו.), אין כל דמיון בין הדבר הלמד ובין הדבר שאתה למד ממנו, ולפיכך אין מסקנתך נכונה! הוכחתך מפרכת מעקרה!

— **בנדון דידן**° (=בנדון שלנו, שלפנינו), בענין שאנו עוסקים ודנים בו עתה: "והצרכו אם כן כמנהג היהודים להרבות שיחה בנדון דידן" (מגדלי מו"ס, שצג).

— **דיו לבא מן הדין להיות כנדון*** (בבא קמא כה:), ענין שנלמד והסק מענין אחר די אם לא יעלה בחמרתו על אותו ענין.

נדוניה*, נדניה* נ׳ [ארמית: נדוניא; אכדית: nudunnu; במקרא: נדן, נדנים] 1*, מהר, מתן, סכום־כסף או רכוש וכיוצא בזה שההורים נותנים לבתם כמתנה לנשואיה [בתלמוד בטקסט ארמי:] "הוה סליק לשוקא למזבן נדוניא לברתיה" [היה עולה לשוק לקנות (צורכי) נדוניה לבתו] (תענית כד.). "ראובן השיא את בתו ונתן לה בנדוניתה מה שנתן" (נטרונאי גאון, תשובות הגאונים). 2° [בימינו] כסף או רכוש שהורי הכלה נותנים לחתן: "וכאלו בין כל הבחורים יש קנוניה: מיד ובמזמן ואל כפם הנדוניה" (ביאליק, למי אבן). "בזבזן זה שבזבז נדוניה עד שלא השתכר פרוטה" (עגנון, כפות שם). — [נדונית־, נדוניות]

נדור* ת׳ [מן א. נדר, נדר] 1*, מתנזר, מרחק מדבר־מה על־ידי נדר: "היה נדור מן הככר" (תוספתא דמאי ב כג). 2^, שנקבע כנדר: "בנדבה אזבחה־לך, אשלם לך נדר נדור" (גאגארה, 210). — [נדורה, נדורים, ־רות]

נדוש° ת׳ [מן א. דוש, נדוש] 1, שדשו אותו: תבואה נדושה. 2 [בהשאלה] שגרתי, בנלי, שעסקו וטפלו בו הרבה מאד ושוב אין בו כל חדוש: "רגש מיחד של הנער החושש מפני דרכים נדושות" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 281). הרי זה ענין ישן ונדוש. מליצות נדושות. — [נדושה, נדושים, נדושות]

נדות*, נידות נ׳ [מן נדה] מצבה של אשה בנדתה, טמאת הוסת: "בימי נדותך מה הוא אצלך?" (שבת יג:). "בטהרת מקרה נרדם ונדות אשה דוה" (גבירול, ו 53). — [נדות־]

נדח [קרוב אל דחה, דחח, א. דוח; ערבית: נדח׳ דחף (ספינה לחוף)]

~ פע׳ **נדח** פ״י הניף והכה, דחף ופגע: "לא־תשחית את־עצה לנדח עליו גרזן" (דברים כ יט). — [לנדח את־; נודח, נודחת; ידח]

~ נפ׳ **נדח**, 1, נדחף מתוך תנופה: "ואשר־יבא... לחטב עצים, ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ" (דברים יט ה). 2, תעה, אבד דרכו: "לא־תראה את־שור אחיך או את־שיו נדחים והתעלמת מהם" (דברים כב א). 3, הטרד, גרש, הגלה: "כל־שארית יהודה אשר־שבו מכל־הגוים אשר נדחו־שם" (ירמיה מג ה). "מיום שנדח מקן ביתו" (בריקוי ץ, הראשונים ט). 4, הרחק, נמנע: "האם אין עזרתי בי, ותשיה נדחה ממני" (איוב ו יג). 5 [בהשאלה] הוסט מן הדרך הטובה, נתעה להאמין בשקר: "ופן־תשא עיניך השמימה וראית את־השמש ואת־הירח... ונדחת והשתחוית להם" (דברים ד יט). — [להנדח; נדח, נדחת; ינדח]

~ הפ׳ **הדיח** פ״י 1, דחף וגרש, הגלה, הרחיק: "והדחתי אתכם ואבדתם" (ירמיה כז י). "ירבעם... ויתן לאפרים מכשול להדיחם מאדמתם" (בן־סירא מז כג). 2, הפיל, מגר, סלק, פטר: "אך משאתו יעצו להדיח" (תהלים סב ה). "הלא הדחתם את כהני־ה׳, את־בני אהרן והלוים, ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות" (דברי הימים ב יג ט). המנהל הדיח את האשם ממשרתו. 3, התעה, הוליך שולל: "יצאו אנשים בני־בליעל מקרבך וידיחו את־ישבי עירם לאמר: נלכה ונעבדה אלהים אחרים" (דברים יג יד). מסית ומדיח. — [להדיח את־, מדיח, ידיח]

~ הפ׳ **הדח**, 1, נטרד, גרש: "כצבי מדח" (ישעיה יג יד). "כאבי על בני אבי אשר ספו ומודעי אשר הדחו" (משה אבן־עזרא, א 65). "ובשובה רצוצה ככלבה מדחה" (ביאליק, שירתי). 2°, סלק מעבודתו או מתפקידו, פטר, הרחק: הפקיד שהאשם במעילה הדח ממשרתו. הממשלה הדחה על־ידי הצבעת אי־אמון של בית־הנבחרים. 3*, התעה בשקר, הלך אחרי מסית ומדיח: "ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט ועד שידח רבה" (סנהדרין י ד). — [מדח, ידח]

~ פע׳ **נדח**, נדחף, הטרד: "מעוף צוקה ואפלה מנדח" (ישעיה ח כב). [וראה עוד ערך מנדח] — [מנדחת, מנדחים, ־חות]

נדח, נידח ת׳ [מן נדח, נדח] 1, מגרש, מגלה, מסלק: "ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל" (ישעיה יא יב). "אם־יהיה נדחכם בקצה השמים — משם אקבצם" (נחמיה א ט). "איזו ארץ תכשר להיות מקלט בטוח לנדחי־ישראל?" (אחד העם, מד). 2, תועה, אובד: "את־האבדת אבקש ואת־הנדחת אשיב" (יחזקאל לד טז). "ובטרם מנעלי הנדח אמצאה" (ביאליק, זוהר). 3°, מרחק ביותר, מבודד: "כוכב נדח אחד זרח מאפלה" (ביאליק, כוכב). "ומה יש להם לישב באותו מקום נדח?" (הזז, יעיש ד 33). כפר קטן ונדח. — [נדחה או נדחת, נדחים, נדחי־, נדחות, נדחות־]

— **עיר הנדחת*** (סנהדרין יד, על־יסוד דברים יג יד), עיר שהסיתו והדיחו את תושביה לעבד עבודה זרה.

נדחה^ ת׳ [מן דחה, נדחה] 1^, כנוי ליום־זכרון או ליום־צום שדחו והעתיקו אותו לתאריך מאחר יותר. 2°, שלא נתקבל, שהושב ריקם: בקשה נדחית. — [נדחה או נדחית, נדחים, נדחות]

נדחקן° ז׳ [מן דחק, נדחק, נדחק] [בסגנון־דיבורי] מי שנדחק, מי שדוחק את הקץ: "אני מחכה לה תמיד. ולא רוצה לפל עליה. לא להיות נדחקן" (יזהר, צקלג 968). — [נדחקנית, נדחקנים, ־קניות]

נדיב ת׳ [מן נדב] 1, נדבן, הנותן ברצון מהונו לנצרכים: "רבים יחלו פני נדיב" (משלי יט ו). 2, אציל, נכבד: "מאשפת ירים אביון להושיב עם־נדיבים" (שמואל א ב ח). "אל־תבטחו בנדיבים" (תהלים קמו ג). — [נדיב־, נדיבה, ־בת־, נדיבים, נדיבי־, נדיבות]

– נְדִיב־לֵב, בַּעַל לֵב טוֹב, הַמּוּכָן לָתֵת מֵהוֹנוֹ בְּלֵב שָׁלֵם: ״כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת ה׳״ (שמות לה ה).

– הַנָּדִיב הַיָּדוּעַ° כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַבָּרוֹן אֶדְמוֹנְד רוֹטְשִׁילְד (נִפְטַר בִּשְׁנַת תרצ״ד), שֶׁהִרְבָּה לִתְרֹם מֵהוֹנוֹ בִּתְקוּפַת חִבַּת־צִיּוֹן לְיִסּוּד מוֹשָׁבוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּלְבִסּוּסָן.

– רוּחַ נְדִיבָה, רוּחַ־חֶסֶד, יַחַס שֶׁל רָצוֹן: ״וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי״ (תהלים נא יד). ״לֹא נִשְׁבָּה בָּכֶם רוּחַ אַחַת נְדִיבָה״ (ביאליק, המתמיד).

– נְדִיבוֹת, דְּבָרִים נְדִיבִים וְטוֹבִים: ״וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ, וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם״ (ישעיה לב ח). ״נְדִיב־לֵב אַתָּה, וּנְדִיבוֹת תְּדַבֵּר״ (יל״ג, פרוזה פו).

נְדִיבָה נ׳ [מן נָדִיב] 1. נְדִיבוּת, טוֹבָה: ״תִּרְדֹּף כָּרוּחַ נְדִבָתִי, וּכְעָב עָבְרָה יְשֻׁעָתִי״ (איוב ל טו). ״בַּעֲבוּר אַהֲבָתֵךְ וּנְדִיבָתֵךְ חָשַׁבְתִּי כָּל מַאֲכָל כְּמָן״ (זבארה, על־פי שירמן ב 47). 2.° [לפי הפירושים הקדמונים לפסוק הנ״ל] כִּנּוּי לַנֶּפֶשׁ: ״וַיִּטְרִיחוּ נְדִיבָתָם וְגוּפָם״ (הנגיד, בן־משלי 246). – [נְדִיבַת־]

נְדִיבוּת° נ׳ [מן נָדִיב] רֹחַב־לֵב, מִדָּתוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל נָדִיב, יַחַס שֶׁל חֶסֶד וְנִכּוֹנוּת לַעֲזֹר לַזּוּלַת: ״זְמַן דַּק וְתָרוּם בִּנְדִיבוּת״ (הנגיד, דיואן 143). ״וְהַנְּדִיבוּת לֹא יִהְיֶה כִּי אִם בִּפְתִיחַת הַיָּד, כְּמוֹ שֶׁהַקַּמְּצָנוּת תִּהְיֶה בְּקְפִיצָתוֹ״ (תיקון מידות הנפש לה). ״וְתִהְיֶה נְדִיבוּתוֹ מִתְמֶדֶת וְחַסְדּוֹ נִמְשָׁךְ״ (חובות הלבבות, הבטחון ב). ״לֹא נָכוֹן לְהַגְבִּיר הַנְּבָלָה עַל הַנְּדִיבוּת הַנְּעִימָה״ (חריזי, תחכמוני מב 327). – [נְדִיבוּת־, נְדִיבוּתוֹ]

נְדִידָה° נ׳ [מן נדד, נָדַד] הֲלִיכָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, נְדוּדִים: ״וְאִם יִשְׁמַע בְּקוֹל בּוֹכֶה נְדוּדָיו וּמִתְּשָׁאַת זְמַן נִבְרֵאת נְדִידָה״ (הנגיד, דיואן 154). נְדִידַת־הַפְּלִיטִים. נְדִידַת־הַצִּפֳּרִים. נְדִידַת־הָעַמִּים. – [נְדִידַת־, נְדִידוֹת]

– נְדִידַת־שֵׁנָה°, נְדוּדֵי־שֵׁנָה, חֹסֶר־שֵׁנָה, אִי־יְכֹלֶת לְהֵרָדֵם בַּלַּיְלָה.

נַדְיָן*, נַדְיָין ז׳ [אולי לפי הארמית: נְדָא נזה, הזה, על שום שהמים ניתזין למרחוק, כך רש״י שם] בְּרֵכָה לְכִבּוּסַת בְּגָדִים וּלְבָנִים (בבא בתרא יט.). – [נַדְיַן־, נַדְיָנִים, ־נֵי־]

נָדִיף° ת׳ [מן נדף, נָדַף] נוֹחַ לְהִתְנַדֵּף, שֶׁהוּא מִתְאַדֶּה עַל־נְקַלָּה בִּהְיוֹתוֹ מְגֻלֶּה לָאֲוִיר: הַכֹּהַל הוּא חֹמֶר נָדִיף. – [נְדִיפָה, נְדִיפִים, נְדִיפוֹת]

נְדִיפָה° נ׳ [מן נדף, נָדַף] 1. הִתְנַדְּפוּת, הִתְאַדּוּת: נְדִיפַת הַנּוֹזְלִים. 2. [בהשאלה] רֵיחַ: ״נְדִיפַת בָּצִיר, נִיחוֹחַ חָרִישׁ הַסְּתָו״ (יזהר, צקלג 64). – [נְדִיפַת־]

נְדִיפוּת° נ׳ [מן נדף] הַכֹּשֶׁר לְהִתְנַדֵּף וּלְהִתְאַדּוֹת: ״הַבֶּנְזִין כָּבֵד בְּמִקְצָת... הַנְּדִיפוּת אֵינָהּ מַסְפִּיקָה, יֵשׁ לְחַמֵּם בַּיָּד״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 39). נְדִיפוּת הַבֹּשֶׂם. – [נְדִיפוּת־]

א. **נָדִיר**° ת׳ [מערבית: נַאדִר] שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, הַבָּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת: הַשֶּׁלֶג הוּא תּוֹפָעָה נְדִירָה בְּאַרְצֵנוּ. מְאֹרָע נָדִיר. הַתָּדִיר וְהַנָּדִיר. – [נְדִירָה, נְדִירִים, ־רוֹת]

ב. **נָדִיר**° ז׳ [מערבית: נַדִיר אַסְמַת מול הזגית] נֶבֶךְ (2), נְקֻדָּה בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם הַנִּמְצֵאת בְּדִיּוּק מִתַּחַת לְרַגְלֵי הַצּוֹפֶה. הַנְּקֻדָּה הַנֶּגְדִּית הִיא הַזֵּנִית. – [נְדִיר־]

נְדִירָה° נ׳ [מן א. נדר, נָדַר] קַבָּלַת נֶדֶר, הוֹדָעַת אָדָם כִּי הוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ נֶדֶר מְסֻיָּם אוֹ מַדִּיר עַצְמוֹ מִמַּשֶּׁהוּ: ״נְדִירָתִי הַנָּאָה לִנְדִירָתִי מַאֲכַל כֵּלִים שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל״ (ברצלוני, אזהרות, לפי ב״י). – [נְדִירַת־]

נְדִירוּת° נ׳ [מן א. נָדִיר] חֹסֶר תְּדִירוּת, הֱיוֹת דָּבָר נָדִיר לְעִתִּים רְחוֹקוֹת: ״חִזָּיוֹן לֹא מָצוּי, הַמַּפְלִיא אוֹתָנוּ בִּנְדִירוּתוֹ״ (זכאי, קצרות 406). נְדִירוּת הַשֶּׁלֶג בְּאַרְצֵנוּ. – [נְדִירוּת־]

נְדִישׁוּת° נ׳ [מן נָדוֹשׁ] בְּנָלִיּוּת, הֱיוֹת נָדוֹשׁ: ״בַּחֲזָרָה הַזֹּאת עַל הַמֵּימְרָה הַתְּפֵלָה יֵשׁ נְדִישׁוּת״ (שטיינמן, זוגות א 112). – [נְדִישׁוּת־]

נִדְכָּא ת׳ [מן דכא, נִדְכָּא] מְדֻכְדָּךְ, רָצוּץ, עָלוּב: ״לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים״ (ישעיה נז טו). ״רַבִּים נִדְכָּאִים יָשְׁבוּ עַל כִּסֵּא״ (בן־סירא יא ה). ״הִנֵּה הִפְלָה אוֹתוֹ הַשַּׁמָּשׁ לְטוֹבָה מִכָּל הַנִּדְכָּאִים, וְהָיָה מְכַבְּדוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה״ (עגנון, אלו צ). ״נִדְכָּאִים וְחֵלְכָּאִים״ (תר׳ לדוסטויבסקי) – [נִדְכֵּאת, נִדְכָּאִים, ־אוֹת]

נִדְכֶּה ת׳ [מן דכה, נִדְכָּה] רָצוּץ, מֻכֶּה, נִשְׁבָּר: ״לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה״ (תהלים נא יט). – [נִדְכֵּית, נִדְכִּים, נִדְכּוֹת]

נָדָל* ז׳ [ארמית: נַדְלָא] רֶמֶשׂ טוֹרֵף, מְהִיר־תְּנוּעָה, בַּעַל רַגְלַיִם פְּרוּקוֹת מְרֻבּוֹת (Scolopendra). הוּא שׁוֹכֵן בִּמְקוֹמוֹת לַחִים: מִתַּחַת לַאֲבָנִים, בֵּין קוֹרוֹת־עֵצִים

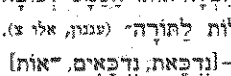

נדל (1/3)

וְכַדּוֹמֶה. הַזּוּג הָרִאשׁוֹן שֶׁל גַּפֵּי הַנָּדָל מְצֻיָּד בְּבַלּוּטוֹת־אֶרֶס: הַנָּדָל נוֹשֵׁךְ בָּהֶן אֶת טַרְפּוֹ (שִׁלְשׁוּלִים, חֲרָקִים, עַכָּבִישִׁים) וּמְשַׁתְּקוֹ. נְשִׁיכַת הַנָּדָל עֲלוּלָה לִפְצֹעַ גַּם אֶת הָאָדָם, אַךְ אֵינָהּ מְסַכֶּנֶת אֶת חַיָּיו. ״מַרְבֵּה רַגְלַיִם – זֶה נָדָל״ (חולין סז:). – [נְדַל־, נְדָלִים, נַדְלֵי־]

נִדַּם, נפעל עבר מן א. דמם.

נִדְמָה* ת׳ [מן א. דמה, נִדְמָה] 1.° נִרְאֶה שֶׁ־, יֵשׁ יְסוֹד־מָה לְשַׁעֵר שֶׁ־: נִדְמֶה לִי, שֶׁרְאִיתִיךָ אֶתְמוֹל בָּרְחוֹב. נִדְמֶה, שֶׁהַצֶּדֶק אִתּוֹ. 2.* כִּנּוּי לְוָלָד שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה לְהוֹרָיו כִּי אִם לְמִין אַחֵר, כְּגוֹן עֵז שֶׁיָּלְדָה מִתַּיִשׁ וְהַוָּלָד דּוֹמֶה לְכֶבֶשׂ: ״׳שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב׳ – פְּרָט לְכִלְאַיִם, ׳אוֹ עֵז׳ – פְּרָט לְנִדְמֶה״ (חולין לח:). – [נִדְמָה, נִדְמִים, ־מוֹת]

א. **נָדָן** ז׳ [ארמית: נִדְנָא, נִדְנָה (דניאל ז טו); פרסית: nidhana כלי־קיבול] 1. תַּעַר־הַחֶרֶב, נַרְתִּיק־הַחֶרֶב: ״וַיָּשֶׁב חַרְבּוֹ אֶל־נְדָנָהּ״ (דברי הימים א כא כז). 2.* [בהשאלה] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַגּוּף, מְקוֹם מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה: דּוֹר הַמַּבּוּל... ״אֵינִי מַחֲזִיר לָהֶם רוּחָם לִנְדָנָהּ״ (תוספתא סנהדרין יג ו). 3.° [בצמחים] הַבָּסִיס הַמֻּרְחָב שֶׁל הֶעָלֶה הֶעָשׂוּי עַל־פִּי־רֹב כְּעֵין צִנּוֹר הָעוֹטֵף אֶת הַגִּבְעוֹל, כְּגוֹן: הַנָּדָן בַּצְּמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים. – [נְדַן־, נְדָנִים, נִדְנֵי־]

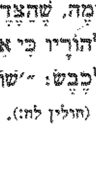

נ—נדן 3

ב. **גָּדָן** ז׳ [ראה גְּדָה; אכדית: nudunnu מתנת הבעל לארוסתו; ארמית: נְדוּנְיָא] 1 ⁺, נְדוּנְיָה, מֹהַר שֶׁהַהוֹרִים נוֹתְנִים לַבַּת אוֹ לַבֵּן לִנְשׂוּאֵיהֶם: ״בְּתוּלָה שֶׁהֵבִיאָה מָמוֹן וּנְדָנִים״ (הדסי, האשכול שטז). ״נְדָנַי מְשֻׁלָּשׁ, נְכוֹנָה אֲנִי, וְלָמָּה אַחֲרוּ פַּעֲמֵי חֲתָנִי?״ (ביאליק, בין נהר). ״טוֹחֵן גָּדוֹל כָּזֶה עוֹשֶׂה שִׁדּוּכִים נִכְבָּדִים וְנוֹתֵן נָדָן כַּהֹגֶן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ק). 2, אֶתְנַן, מַתְּנַת מְאַהֵב: ״וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־נְדָנַיִךְ לְכָל־מְאַהֲבַיִךְ״ (יחזקאל טז לג). — [נְדַן־, נְדָנִים, נְדָנֵי־, נְדָנֶיהָ]

נדנד [מן נוד, נדד]

~ פִּע׳ **נִדְנֵד** * פעו״י 1 ° פ״י הֵנִיעַ, הֵנִיד וְטִלְטֵל לְכָאן וּלְכָאן: ״שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַצְמוֹ לְגֶדֶר הַסְּפִינָה וְאֵינוֹ זָז וְאֵינוֹ מְנַדְנֵד בִּזְקָנוֹ״ (עגנון, אורח 43). הָרוּחַ מְנַדְנֶדֶת אֶת עַנְפֵי הָעֵצִים. הַיְלָדִים נִדְנְדוּ זֶה אֶת זֶה בַּנַּדְנֵדָה. 2 * [בהשאלה] גָּרַם, הֵבִיא: ״נִדְנַדְתֶּם עֲלֵיכֶם קְצִירִין שֶׁל מַלְכוּת, קְצִירִין שֶׁל יִסּוּרִים״ (ויקרא רבה יח). 3 * פ״ע הִתְנַדְנֵד, הִטַּלְטֵל: ״לֹא נִדְנְדָה עֲרִיסָה תְּחִלָּה אֶלָּא בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ״ (בראשית רבה נג). 4 ° [בסגנון דיבורי, בהשפעת היידיש ׳נוּדְנִיק׳] הִטְרִיד וְהִטְרִיחַ הַרְבֵּה, הֵצִיק: ״וְקָפַץ פִּיו וְחָדַל מִתּוֹךְ רֹגֶז לֹא־בָלוּם לְנַדְנֵד עַל הַנְּפָשׁוֹת״ (יזהר, צקלג 366). חֲבִיבִי, אַל תְּנַדְנֵד יוֹתֵר מִדַּי!

~ פֻּע׳ **נֻדְנַד** °, טֻלְטַל, הוּנַע לְכָאן וּלְכָאן: ״מְנֻדְנָד עַל־יְדֵי טִלְטוּלָהּ הַקַּל שֶׁל הָעֲגָלָה״ (קבק, בחלל). הַתִּינוֹק נֻדְנַד בַּעֲרִיסָתוֹ. [מְנֻדְנָד, יְנֻדְנַד]

~ הת׳ **הִתְנַדְנֵד** *, 1 *, הִתְנוֹעֵעַ, הִטַּלְטֵל: ״מִיָּד נִתְנַדְנֵד הָאָרוֹן וּנְטָלוֹ מֹשֶׁה״ (שמות רבה כ). ״כַּדּוּר שֶׁנִּתְנַדְנֵד לְגָלוּתוֹ, אֵיזֶה זֶה? זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ״ (שיר השירים רבה ו, מי זאת). ״וּמִתְחַמֵּם גּוּפוֹ הַרְבֵּה וּמִתְנַדְנֵד לִבּוֹ נִדְנוּד גָּדוֹל״ (תיקון מדות הנפש ד א). ״שְׁנֵי גְזָמִים מִתְנַדְנְדִים וּמַזְהִירִים״ (ביאליק, אריה י). ״הָיְתָה מִתְנַדְנֶדֶת וְהוֹלֶכֶת כְּמִין אַוָּזָה״ (הזז, יעיש ד 39). הַסִּירָה מִתְנַדְנֶדֶת עַל גַּלֵּי הַמַּיִם. הַשֵּׁן הַחוֹלָה הִתְנַדְנְדָה בְּפִיו. 2 °, עָלָה וְיָרַד בַּנַּדְנֵדָה: הַיְלָדִים הִתְנַדְנְדוּ עַל פְּנֵי קֶרֶשׁ. 3 ° [בהשאלה] נִקְלַע, נִטַּלְטֵל, נִתְקַף: ״צַדִּיק שֶׁלֹּא נִתְנַדְנֵד נִדְנוּדֵי עֲבֵרָה״ (קלצקין, כתבים 64). — [לְהִתְנַדְנֵד, מִתְנַדְנֵד, יִתְנַדְנֵד]

נַדְנֵדָה ° נ׳ [מן נדנד] מִתְקַן־שַׁעֲשׁוּעִים עָשׂוּי לְהִתְנַדְנֵד עָלָיו — עָלֹה וְיָרוֹד: קֶרֶשׁ נָתוּן בְּאֶמְצָעוֹ עַל מִשְׁעָן, אוֹ קֶרֶשׁ תָּלוּי בְּמֹאזֶן עַל חֲבָלִים: ״מִתְקַן שָׁם מֵעֵץ לַחֲבֵרוֹ נַדְנֵדָה שֶׁהָיוּ מִתְנַעְנְעִים עָלֶיהָ כָּל יַלְדֵי הַכְּפָר״ (ביאליק, החצוצרה א). — [נַדְנֵדַת־, נַדְנֵדוֹת, נַדְנֵדוֹת־]

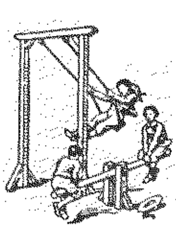
נדנדות

נַדְנְדָן ° ז׳ [מן נדנד, נִדְנֵד 4; על־פי היידיש: נוּדְנִיק] [בלשון־הדיבור] טַרְחָן, טַרְדָן, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְהַטְרִיד אֲחֵרִים בִּשְׁאֵלוֹת־יֶתֶר אוֹ בְּבַקָּשׁוֹת־סְרָק: ״נַדְנְדָן שֶׁכְּמוֹתוֹ — אִי־אֶפְשָׁר לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ!״ — [נַדְנְדַן־, נַדְנְדָנִית, נַדְנְדָנִים, נַדְנְדָנִיּוֹת]

נִדְנוּד *, **נִידְנוּד** ז׳ [מן נדנד, נִדְנֵד] 1, טִלְטוּל, הִתְנוֹעֲעוּת: ״הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד — נִדְנוּד אַחַר נִדְנוּד, טִלְטוּל אַחַר טִלְטוּל״ (בראשית רבה לט). ״פַּעַם בְּנִדְנוּד הָאֶצְבַּע וּדְחִיפָה בַּצַּד וּבַכָּתֵף״ (מגדלי מו״ס, קסג). ״הִיא מַבְלִיעָה לוֹ בְּנִדְנוּד־עַיִן רֶמֶז שֶׁל חִבָּה״ (הזז, היושבת 128). נִדְנוּד הַתִּינוֹק בַּעֲרִיסָתוֹ. 2 * [בהשאלה, כנסמך או לפני ״של״] שֶׁמֶץ, מַשֶּׁהוּ, אֲבַק־, צֵל־: ״הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת... וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם נִדְנוּד־עֲבֵרָה... אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן־בְּרָכָה לְעוֹלָם״ (פסחים נ:). ״כָּל נִדְנוּד שֶׁל דִּבּוּר הוּא כִּסּוּי מַשֶּׁהוּ עַל קַרְטוֹב שֶׁל בְּלִימָה״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). ״מִכָּל מָקוֹם נִדְנוּד שֶׁל חֲשָׁשׁ הָיָה״ (עגנון, אלו ט). ״וְנֵעֵר עַצְמוֹ... הַהִרְהוּרִים שֶׁהָיוּ לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִפְּנֵי נִדְנוּד־עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם״ (הזז, יעיש ג 91). ״כְּעִנְיָן הַנַּעֲלֶה מִנִּדְנוּד שֶׁל סָפֵק״ (סדן, ממחוז רט). אֵין בִּדְבָרָיו אַף נִדְנוּד שֶׁל אֱמֶת. 3 ° [בלשון־הדיבור, מן נדנד, נִדְנֵד 4] הַטְרָחָה יְתֵרָה, טַרְדָנוּת שֶׁהִיא לְמַעֲמָסָה: ״הַפְסֵק אֶת נִדְנוּדֶיךָ!״ — [נִדְנוּד־, נִדְנוּדִים, ־דֵי־]

נַדְנוֹד ° ז׳ [מן נדנד] [במכונות] קָנֶה קָטָן, כְּעֵין טַלְטַל, נָתוּן עַל־גַּבֵּי צִיר בְּאֹפֶן שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִתְנוֹדֵד אוֹ לְהִסְתּוֹבֵב אֵילָךְ וָאֵילָךְ: נַדְנוֹד בְּשַׁסְתּוֹם. — [נַדְנוֹד־, נַדְנוֹדִים, נַדְנוֹדֵי־]

נְדָנִי ° ת׳ [מן א. נָדָן 3] עָשׂוּי כְּמִין א. נָדָן: עָלִים נְדָנִיִּים. — [נְדָנִית, נְדָנִיִּים, נְדָנִיּוֹת]

נְדָנְיָה, ראה נְדוּנְיָה.

נדף [אולי קרוב אל הדף]

~ פָּע׳ **נָדַף** פעו״י 1, הָדַף, דָּחַף, הֵפִיץ: ״כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ״ (תהלים א ד). ״אַל יֶהְדְּפֵנוּ לֹא־אִישׁ״ (איוב לב יג). 2 *, הִתְפַּשֵּׁט (הָרֵיחַ): ״מִי שֶׁאָכַל שׁוּם וְרֵיחוֹ נוֹדֵף, יַחֲזֹר וְיֹאכַל שׁוּם אַחֵר כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רֵיחוֹ נוֹדֵף?״ (ברכות נא.). ״עֲצֵי יְרוּשָׁלַיִם... בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ מַסִּיקִין מֵהֶן רֵיחָן נוֹדֵף בְּכָל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (שבת סג.). ״לִצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן, מְגֻלָּה — רֵיחָהּ נוֹדֵף, מְכֻסָּה — אֵין רֵיחָהּ נוֹדֵף״ (עבודה זרה לה:). ״וּמִקַּרְחִי נוֹדֵף רֵיחַ דַּק שֶׁל אָבִיב״ (ביאליק, משירי החורף). ״וְהָיָה רֵיחַ הָעֲדָשִׁים הַקְּלוּיוֹת נוֹדֵף מִסּוֹף הַבַּיִת וְעַד סוֹפוֹ״ (עגנון, כלה קכט). [ובהשאלה:] ״עַל־יְדֵי מִינֵי נְטִיעוֹת שֶׁרֵיחַ ׳עֵסֶק׳ נוֹדֵף מֵהֶם״ (אחד העם, רכז). — [לִנְדֹּף; נוֹדֵף; יִדֹּף גם יִנְדֹּף]

~ נִפ׳ **נִדַּף**, נִדְחַף, פֻּזַּר, נֹזְרָה: ״כְּהִנְדֹּף (=כְּהִנָּדֵף) עָשָׁן תִּנְדֹּף, כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ״ (תהלים סח ג). ״הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בַּכְּרִי וְהַמּוֹץ נִדָּף מֵאֵלָיו״ (רש״י בבא בתרא כד:). ״חֲבָל... עַל חֹם הֶבֶל פִּיךְ שֶׁיִּנָּדֵף בַּקְּלָלָה״ (ביאליק, שירתי). ״בְּטַח, עוֹד יֵשׁ־יוֹם וְנִדַּף עַצְבֵּךְ כַּחֲלוֹם״ (כהן, שירים ה) [וראה עוד להלן ערך נָדִיף]. — [לְהִנָּדֵף, נִדָּף, יִנָּדֵף]

~ פִּע׳ **נִדֵּף** °, הֶעֱלָה רֵיחַ, הֵפִיץ רֵיחַ: ״שָׁכַבְתִּי בְּמִטָּה הַמְּרֻוַּחַת וְהַמְנַדֶּפֶת רֵיחַ שֶׁל כְּבָסִים חֲדָשִׁים״ (ברש, א 206). — [לְנַדֵּף, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְנַדֵּף** ⁺, 1 ⁺, נִשָּׂא בְּאֵדִים, הִתְאַיֵּד, הִתְפַּשֵּׁט וְכָלָה, פָּג רֵיחוֹ: ״כַּאֲשֶׁר יִתְנַדֵּף הֶעָשָׁן״ (רש״י תהלים סח ג). הַבְּשָׂמִים שֶׁהָיוּ בִּצְנְצֶנֶת הַפְּתוּחָה הִתְנַדְּפוּ. הַבֶּנְזִין מִתְנַדֵּף מַהֵר. 2 ° [בהשאלה] כָּלָה, גָּז, לֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּלוּם: ״אִם הַתַּרְבּוּת הִיא זוֹ שֶׁנִּשְׁאֶרֶת בַּזִּכָּרוֹן אוֹ בַּדָּם לְאַחַר כָּל מַה שֶּׁנִּשְׁכָּח וּמִתְנַדֵּף מִתּוֹכָם״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״חֲלוֹמוֹ עַל הוֹצָאַת עִתּוֹן אִידִי בְּוִילְנָה הִתְנַדֵּף״ (ברקוביץ, הראשונים לט). 3 ° [בלשון־הדיבור] הִסְתַּלֵּק פִּתְאֹם, ״חָלַף עִם הָרוּחַ״, הָלַךְ וְנֶעְלַם: ״הִתְנַדֵּף מִכָּאן!״ — [לְהִתְנַדֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִדִּיף** ° פ״י הֵפִיץ רֵיחַ, גָּרַם שֶׁיֵּצֵא נוֹדֵף: ״וְחָזַר וְהִדִּיף נִיחוֹחַ קַשׁ לֵילִי וְרֵיחַ עָפָר״ (יזהר, שיירה 44). ״וְנִיחוֹחוֹת לְרָאשֵׁי מַדִּיפִים עֲצֵי־אִזְדָּרֶכֶת״ (גלבוע, בבוקר 103). ״עֲבַרְתַּנִי שִׂמְלָה בְּרִשְׁרוּשׁ וְהִדִּיפָה טְלָלִים נָגְרִים״ (שלו, קולות 161). — [לְהַדִּיף, מַדִּיף, יַדִּיף]

נִדָּף, נִידָּף ת׳ [מן נדף, נָדַף] נֶהְדָּף, מֻפָּל: ״הֶעָלֶה נִדָּף תַּעֲרוֹץ?״ (איוב יג כה). — [נִדֶּפֶת, נִדָּפִים, ־פוֹת]

— קוֹל עָלֶה נִדָּף, מָשָׁל לְקוֹל רַעַשׁ קַל בְּיוֹתֵר: ״וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם... וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף״ (ויקרא כו לו). ״רוֹעֶדֶת כְּעָלֶה נִדָּף״ (ביאליק, אלמנות).

נֶדֶף ° ז׳ [מן נדף, נָדַף 5] רֵיחַ הַנּוֹדֵף מִדְּבַר־מָה: ״מְמַלֵּאת אֶת חֲלַל הַנְּשִׁימָה בְּנֶדֶף שִׂמְלָתָהּ״ (אריד, ביתר 270). ״אוֹהֵב אֲנִי אֶת נִדְפָּם שֶׁל הַמַּיִם הָעוֹמְדִים״ (אריד, תר׳ גפילה 29). — [נֶדֶף־, נִדְפּוֹ]

א. **נדר** [אוגריתית: נדר; ארמית: נְדַר; ערבית: נַדַ׳רַ; קרוב אל נזר]

~ פָּע׳ **נָדַר** פ״י 1. הִתְחַיֵּב בִּשְׁבוּעָה לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ אוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ אִם יִקְרֶה לוֹ כָּזֶה וְכָזֶה: ״וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה׳ וַיֹּאמַר: אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי — וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם״ (במדבר כא ב). ״וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַה׳״ (שופטים יא ל). ״טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם״ (קהלת ה ד). 2 °. הִבְטִיחַ תְּרוּמָה, נָדַב: ״מִי שֶׁבֵּרַךְ... הוּא יְבָרֵךְ אֶת... בַּעֲבוּר שֶׁנָּדַר... לְבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (ברכה לעולה לתורה). 3 * [נדר מן־] קִבֵּל עַל עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה לֶאֱסֹר עַל עַצְמוֹ הֲנָאָה מִדְּבַר־מָה אוֹ לְהִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״הַנּוֹדֵר מִן הַפַּת וּמִן הַתְּבוּאָה — אָסוּר בָּהֶם״ (חלה א ב). ״נָדְרָה מִלְּהָנִיק אֶת בְּנָהּ״ (תוספתא כתובות ה ה). — [לִנְדֹּר; נוֹדֵר, נָדוּר; יִדֹּר גם יִדַּר; נְדֹר! גם דֹּר!]

~ נִפ׳ **נִדַּר** *. יֻעַד לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁבוּעָה: ״הַכֹּל מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין, נוֹדְרִים וְנִדָּרִים״ (ערכין א א). ״כָּל שֶׁנִּדָּר וְנִדָּב קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד״ (תוספתא זבחים יג יב). — [לְהִנָּדֵר, נִדָּר, יִנָּדֵר]

~ הִפ׳ **הִדִּיר** * פ״י חִיֵּב אֶת מִישֶׁהוּ בְּנֶדֶר (בִּשְׁבוּעָה) שֶׁיַּעֲשֶׂה דְּבַר־מָה אוֹ, לְהֵפֶךְ, יִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״הַמַּדִּיר אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ״ (דמאי ד ב). ״הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין... שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ״ (כתובות ז ג—ד). — [לְהַדִּיר אֶת־, מַדִּיר, יַדִּיר]

~ הֻפ׳ **הֻדַּר** *. 1. חֻיַּב, הֻטַּל בְּתוֹרַת נֶדֶר: ״נֶדֶר שֶׁהֻדַּר בָּרַבִּים אֵין לוֹ הֲפָרָה״ (גיטין לו). 2. הֻטַּל עָלָיו נֶדֶר: ״הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ״ (נדרים ד א) [ראה עוד ערך מֻדָּר] — [מֻדָּר, יֻדַּר]

— נָדַר הֲנָאָה מִן־ *, אָסַר עַל עַצְמוֹ לֵהָנוֹת מִן־, נִמְנַע מִכָּל מַגָּע עִם־: ״כָּל שֶׁאֵינוֹ לֹא בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ, דֹּר הֲנָאָה מִמֶּנּוּ״ (קידושין מא).

— הִדִּיר אֶת פְּלוֹנִי מִן־ *, אָסַר עַל פְּלוֹנִי בְּנֶדֶר לֵהָנוֹת מִדְּבַר־מָה: ״לֹא בָּאתִי אֶלָּא לְהַדִּיר אֱלִיעֶזֶר בְּנִי מִנְּכָסַי, עַכְשָׁיו כָּל נְכָסַי יִהְיוּ נְתוּנִין לֶאֱלִיעֶזֶר בְּנִי״ (אבות דר׳ נתן ו ג).

— מֻדָּר מִפְּלוֹנִי הֲנָאָה (מַאֲכָל וְכַדּוֹמֶה) *. מִי שֶׁאָסַר עַל עַצְמוֹ בְּנֶדֶר לֵהָנוֹת מִדְּבַר־מָה שֶׁל פְּלוֹנִי, לֶאֱכֹל מִפִּתּוֹ וְכַדּוֹמֶה: ״אֵין בֵּין הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לַמֻּדָּר הֵימֶנּוּ מַאֲכָל אֶלָּא דְּרִיסַת הָרֶגֶל״ (נדרים ד א).

ב. **נדר** [מן א. נָדִיר]

~ הִפ׳ **הִנְדִּיר** ° פ״ע נַעֲשָׂה נָדִיר, הוֹפִיעַ לְעִתִּים רְחוֹקוֹת בְּיוֹתֵר: ״וְגַם הִיא (מִלַּת ״בְּאָסִיאַקְעס״) הָיְתָה בְּעֵגָה הָעִבְרִית, וְאִם לֹא אֶטְעֶה, נֶעֶלְמָה אוֹ הִנְדִּירָה״ (סדן, לשון ספר וסופר). בַּשָּׁנָה הָאַחֲרוֹנָה הִנְדִּירוּ הַמִּכְתָּבִים מִמֶּנּוּ. — [לְהַנְדִּיר, מַנְדִּיר, יַנְדִּיר]

נֵדֶר, נֶדֶר ז׳ [ראה א. נדר] 1. הַבְטָחָה חֲגִיגִית (בִּשְׁבוּעָה) שֶׁאָדָם מַבְטִיחַ אוֹ הִתְחַיְּבוּת חֲמוּרָה שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב: ״וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר: אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי... וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹהִים, וְהָאֶבֶן הַזֹּאת... יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים״ (בראשית כח כ). ״אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר... לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה״ (במדבר ל ג). ״הָאוֹמֵר: אַשְׁכִּים וְאֶשְׁנֶה פֶּרֶק זֶה, אֶשְׁנֶה מַסֶּכְתָּא זוֹ — נֶדֶר גָּדוֹל נָדַר לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״ (נדרים ח.). ״לְעוֹלָם אַל תְּהֵי רָגִיל בִּנְדָרִים, שֶׁסּוֹפְךָ לִמְעֹל בִּשְׁבוּעוֹת״ (נדרים כ.). 2. קָרְבָּן שֶׁאָדָם מִתְחַיֵּב לְהָבִיא: ״וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ״ (ויקרא ז טז). ״וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם״ (ויקרא כג לח). ״נְדָרַי לַה׳ אֲשַׁלֵּם״ (תהלים קטז יח). — [נֵדֶר־ גם נֶדֶר־, נִדְרוֹ; נְדָרִים, נִדְרֵי־]

— נְדָרִים *, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נָשִׁים, הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת נְדָרִים וְהַתָּרָתָם.

— הֲפָרַת נְדָרִים * (יבמות קס.), בִּטּוּל נֶדֶר שֶׁל אִשָּׁה עַל־יְדֵי אָבִיהָ אוֹ עַל־יְדֵי בַּעְלָהּ (על־פי במדבר ל).

— הֶתֵּר־נְדָרִים * (חגיגה א ח), פְּתִיחַת־נֶדֶר * (ירושלמי נדרים מא א), בִּטּוּל נֶדֶר עַל־יְדֵי חָכָם לְאַחַר שֶׁנּוֹכַח בִּשְׁאֵלוֹתָיו שֶׁהַנּוֹדֵר נָדַר בְּטָעוּת.

— בַּר־נִדְרוֹ. 1. כִּנּוּי חִבָּה לְבֵן יַקִּיר, עַל־שׁוּם שֶׁהוֹרָיו הִרְבּוּ לִנְדֹּר נְדָרִים לִשְׁלוֹמוֹ: ״וּמַה־בַּר־בִּטְנִי וּמֶה בַּר־נְדָרָי?״ (משלי לא ב). 2 °. שֶׁחָלָה עָלָיו חוֹבַת נֶדֶר: ״וְאֶעְגֹּב אֶת תַּלְתַּלַּי, בַּר־נְדָרַי, מְשֻׁלְחַן אֱלֹהִים״ (ביאליק, מגילת ו).

— כָּל נִדְרֵי ^, שֵׁם הַתְּפִלָּה הַחֲגִיגִית הַנֶּאֱמֶרֶת בְּלֵיל יוֹם־הַכִּפּוּרִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּנִגּוּן מְיֻחָד קֹדֶם תְּפִלַּת מַעֲרִיב; תָּכְנָהּ: בַּקָּשָׁה עַל בִּטּוּל הַנְּדָרִים שֶׁנּוֹדֵר בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְאָנוּ עֲלוּלִים לֹא לְקַיְּמָם מֵחֲמַת שִׁכְחָה אוֹ שְׁגָגָה. תְּפִלַּת ״כָּל נִדְרֵי״ כְּתוּבָה אֲרָמִית (בַּסִּדּוּר שֶׁל רַב עַמְרָם גָּאוֹן בְּנֹסַח עִבְרִי: ״כָּל נְדָרִים וָאֱסוּרִים וּשְׁבוּעוֹת״ וְכוּ׳).

— בְּלִי נֶדֶר ^, דִּבּוּר־הִסְתַּיְּגוּת רָגִיל בְּפִי אָדָם חָרֵד בִּשְׁעַת הַבְטָחָתוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יוּכַל לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ: ״אֶלָּא שֶׁכְּבָר מְנוּיָה וּגְמוּרָה אִצְלֵנוּ לַעֲבֹר מִזֶּה בְּמַיִם מָחָר, בְּלִי נֶדֶר״ (מגדלי מו״ס, פ). ״גַּם נַעֲלַיִם אֶקְנֶה לוֹ, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם וּבְלִי נֶדֶר״ (ביאליק, יונה). ״נָכוֹן אֲנִי, בְּלִי נֶדֶר, לְמַלֵּא רְצוֹנְךָ, כְּאִלּוּ הָיָה רְצוֹנִי״ (בורלא, כיסופים 157).

נַדָּר *, נַדְרָן * ז׳ [מן נדר] מִי שֶׁאָץ לִנְדֹּר נְדָרִים, נוֹדֵר נְדָרִים בְּלֹא לַחְשֹׁב הַרְבֵּה: ״אִי אֶפְשִׁי אִשָּׁה נַדָּרִית״ (ירושלמי כתובות לא ב). ״אִשָּׁה נַדְרָנִית״ (כתובות עא.). — [נַדָּרִית, נַדָּרִים, נַדָּרִיּוֹת; נַדְרָנִית, נַדְרָנִים, ־נִיּוֹת]

נדרס* ת׳ [בבטוי "אסקופה נדרסת"] — ראה אסקפה.

נדרש° ת׳ [מן דרש, נדרש] מבקש: קבלתי את הספר הנדרש. — [נדרשת, נדרשים, ־שות]

— **פקיד נדרש°** [בפקידות הממשלתית והציבורית] פקיד שעבודתו דורשת ממנו תנועה בדרכים ובקורים במקומות שונים, לפיכך הוא זכאי להשתתפות המוסד בתחזוקת כלי־רכב שברשותו.

א.**נהה°, נוה** ז׳ [מן א.נהה] נהיה, כסופים: "ומפלט אין מנה־הלב בלתי אם הלוך לקראתו" (ש׳ אבן־שושן, בימי עלות יב). — [נהה־]

ב.**נהה, נוה** ז׳ אולי מן ב. נהה: המשמעות הרווחת—לפי המפרשים הקדמונים] נהי, בכי, יללה: "לא־מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא־נה בהם" (יחזקאל ז יא). "וכמו דוה עמק ירדן ויגרש... מבתי משוש לשאת רק נהי" (יל"ג, שירה קל). "רק קנים, רק הגה ונהה" (ביאליק, אל הצפור). "כרגע התאושש: אל מרך ואל נה!" (שמעוני, הביבר 88). "מספד האפלה, קול זעקה ונהה" (תלמי, לארצי 77). — [נהה־, נהו]

א.**נהג** [ארמית: נהג; ערבית: נהג׳ התווה דרך]

~ פע׳ **נהג** פעו״י 1. נהל, הוליך: "וינהג את־הצאן אחר המדבר" (שמות ג א). "אנהגך אביאך אל־בית אמי" (שיר השירים ח ב). 2. הסיע כלי־רכב: "ועזא ואחיו נהגים בעגלה" (דברי הימים א יג ז). רבים נוהגים בימינו במכוניות. 3*. היה רגיל לעשות, היה מנהגו, דרכו היתה ל־: "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי־פסחים עד חצות – עושין, מקום שנהגו שלא לעשות – אין עושין" (פסחים ד א). "צא וראה מה הצבור נוהג — ונהגו!" (ירושלמי פאה כג). "לא היו בניו נוהגין כשורה" (בבא בתרא ח ה). 4*. היה רגיל ומקבל: "כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין א ט). "שבועת בטוי נוהגת באנשים ובנשים" (שבועות ג י). 5* [נהג ב־] התיחס אל־: "הלומד מחברו... אפלו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד" (אבות ו ג). — [לנהג את־, ב־, עם־; נוהג, נהוג; ינהג, נהגו!]

~ פע׳ **נהג, נהג** פ״י 1. הוליך, הוביל: "ותנהג את־בנתי כשביות חרב" (בראשית לא כו). "ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת" (שמות יד כה). "וינהגם כעדר במדבר" (תהלים עח נב). "ובשנאת שאול לקרב נהגה" (ביאליק, אין זאת). "נטל נטע את המושכות בידו ונהג את סוסיו בשתיקה" (עגנון, כלה לו). 2° [ניהג עם־] התיחס אל־: "יוציא ויתן כתבה, מפני שלא נהג עמה כדת משה וישראל" (תוספתא כתובות ז ו). — [לנהג את־, עם־; מנהג, ינהג]

~ הת׳ **התנהג** 1*. היה רגיל, הלך בדרך־, היו מנהגיו: "עד מתי יהא העולם מתנהג באפלה?" (בראשית רבה ב). "היא מעוה גם לצוות עלי במבטה שאתנהג כשורה" (בן־ציון, יא). הילד התנהג יפה בחברת הגדולים. 2 [התנהג עם־] התהלך עם־, התיחס אל־: "והתנהגו זה את זה בגמילות־חסדים" (ספרי האזינו קלח:). "ותתנהג עם בניך במדת הרחמים" (ברכות ז.). — [להתנהג עם־, את־; מתנהג, ית־]

~ הפ׳ **הנהיג*** פ״י 1. קבע כמנהג, קבע שיש לנהג באפן מסים: "הנהיגו שיהו בודקין עדי נשים בדרישה ובחקירה" (תוספתא יבמות יד י). המנהל הנהיג סדרים חדשים במשרדו. הממשלה הנהיגה מתון בכלכלת המדינה. 2. הוליך, זרז ללכת: "ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום־טוב" (ביצה ד ה). "ומנהיג את הסוס אל הבאר" (ביאליק, אריה א). 3. נהל, הורה את הדרך ללכת בה: "כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא" (סנהדרין צב.). [וראה עוד ערך מנהיג] — [להנהיג את־, מנהיג, ינהיג]

~ הפ׳ **הנהג**°, 1° נהל, שהוליכו או כונו אותו: "האניה מנהגת על־ידי רב־החובל" (מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א פט). "מבקש הוא כי העולם ינהג על־ידי בוראיו" (קדרי, כורך 99). קבוצה מנהגת על־ידי מנהיג. 2°, נקבע כמנהג, נקבע שיש לנהג כך: במשרד הנהגו סדרים קבועים. הנהג משטר של צנע [ראה עוד ערך מנהג] — [מנהג, ינהג]

— **נהג בפלוני*, נהג עם פלוני***, התיחס אל פלוני, התהלך עם פלוני: "שלא ינהגו בה מנהג הפקר" (יבמות קיב:). "שמתחלה לא נהגו עמו אחוה" (תנחומא בובר מקץ י). המורה נהג עם תלמידיו בחבה.

— **נהג אסור** (או **התר**) **ב־***, היה מקבל אצלו כדבר אסור (או מתר): "מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו אסור, אתה תנהג בו התר?" (חולין ו:).

— **נהג בזיון ב־***, בזה, התיחס בבוז ובגנאי אל־: "רצה לנהג בזיון בעצמו – אין שומעין לו" (תוספתא סנהדרין ד א).

— **נהג כבוד ב־***, חלק כבוד ל־, כבד את־: "הלומד מחברו פרק אחד... אפלו אות אחת – צריך לנהג בו כבוד" (אבות ו ג).

— **נהג סלסול בעצמו*** [על־פי קידושין עח:], דקדק והקפיד על מראהו והליכותיו, התהדר, התגנדר: "גם בלבשו התנכר הדוד ניסל מאחיו והיה נוהג סלסול בעצמו" (ברקוביץ, תר׳ הי״ מז).

— **נהג עמו במסמוניות°**, לא היה גלוי־לב עמו: "תמיד אתה נוהג עמי במסמוניות" (שלונסקי, תר׳ הדרן ד 306).

— **נהג קלות ראש ב־***, התיחס בלי תשומת־לב יתרה אל־, חשב את־ לקל־ערך: "שלא ינהגו קלות ראש בנדרים" (נדרים ב ה).

— **עולם כמנהגו נוהג*** [על־פי עבודה זרה נד:], כך דרך העולם, כך הוא טבע הדברים.

— **כנוהג שבעולם***, ראה ערך נהג.

— **הנהיג את עצמו***, הרגיל את עצמו לנהג מנהג של־: "לעולם ינהיג אדם את עצמו (לפנות לצרכיו) שחרית וערבית" (ברכות סב.).

ב.**נהג** [קרוב אל א.הגה, נהק; אכדית: nagāgu; ערבית: נהג׳ נשם בכבדות]

~ פע׳ **נהג** פ״ע הגה, נאק, המה: "ואמהתיה מנהגות כקול יונים" (נחום ב ח). — [לנהג, מנהג, י־]

נהג°, נהג° ז׳ [מן א.נהג] מי שנוהג ברכב ממנע: "שקד, נהג, על יד ההגה!" (ביאליק, המכונית). נהג מכונית־משא. נהגי מוניות. — [נהג־, נהגים, נהגי־; נהגת, נהגות]

נהג*, נוהג ז׳ [מן א.נהג] דרך התנהגות, מערכת מנהגים מקבלים, שגרה: נהג קבוע במשרד. — [נהג־, נהגו]

– בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם*, לְפִי דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, לְפִי הָאֹפֶן הַנָּהוּג וְהַמְקֻבָּל בֵּין הַבְּרִיּוֹת: ״בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, בְּנֵי־אָדָם מוֹלִיכִין פְּרַקְמַטְיָא לְמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם״ (שמות רבה ס). ״בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם מַמְצִיא אֵיזֶה אֶמְצָעִי חָדָשׁ... הוּא יוֹשֵׁב תְּחִלָּה יָמִים וְשָׁנִים בְּחַדְרוֹ וְעוֹשֶׂה נִסְיוֹנוֹת שׁוֹנִים״ (אחד העם, לח). ״בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, פַּרְנָסִים וּמַנְהִיגִים – הַכֹּל מְבַקְּשִׁים קִרְבָתָם״ (עגנון, כלה קנח). [ויש מנסחים בכל מקום: נוֹהַג]

נֶהְדָּר° ת׳ [מן א. הדר, נֶהְדַּר] יָפֶה מְאֹד, מָלֵא הוֹד וְהָדָר, נֶאְדָּר: ״מַה נֶּהְדָּר הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּצֵאתוֹ מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים!״ (עבודה, מוסף יום כיפור). ״נֶהְדָּר בַּמָּרוֹם נִצָּב (הָעֶלֶם) בִּכְלִיל עֲלוּמָיו וְתַלְתַּלָּיו״ (ביאליק, מגילת ז). תְּמוּנָה נֶהְדֶּרֶת. מַחֲזֶה נֶהְדָּר. – [נֶהְדֶּרֶת, נֶהְדָּרִים, ־רוֹת]

– נֶהְדָּר!° [מלת־קריאה רווחת, בייחוד בלשון־הדיבור] נִפְלָא! מְצֻיָּן!

א.**נהה** [ארמית: נְהָא, אִתְנְהֵי נמשך]

~ פָּע׳ **נָהָה**° פ״ע נִמְשַׁךְ, הִשְׁתּוֹקֵק, נִכְסַף: ״אֵין בָּהֶם נוֹהֶה אַחֲרֵי, מְגַעְגֵּעַ וְנוֹתֵן לֵב אֵלַי״ (רש״י יחזקאל ז יא). ״כִּי אַתֶּם חֵלֶק ה׳ וְחֶבְלוֹ הַנּוֹהִים אַחֲרָיו״ (רמב״ם, אגרת לר׳ יהונתן). ״כִּי לֹא אַחֲרֵי רֹב הַמְבָרְכִים לִבִּי נוֹהֶה״ (יל״ג, אגרות ב רז). ״יִשָּׂאוּ עַיִן נוֹהָה אַחֲרֵי מְעוֹף הָאַחֲרוֹנָה בְּשִׁירוֹת הַחֲסִידוֹת״ (ביאליק, הקיץ). ״לִבּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב... נָהָה אַחֲרֵי הַצְּעִירָה שֶׁבְּשָׁלֹשׁ הַבָּנוֹת״ (ברנר, א 14). ״בַּחוּרָה נָאָה הִיא, יָעֵל, לְפִיכָךְ אַתָּה נוֹהֶה אַחֲרֶיהָ״ (עגנון, כפות שנה). – [לִנְהוֹת אַחֲרֵי־, נוֹהֶה, יִנְהֶה]

~ נִפ׳ **נִנְהָה**, נִמְשַׁךְ אֶל־, נִכְסַף אֶל־: ״וַיִּנָּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי ה׳״ (שמואל א ז ב). ״מִי יוֹדְעָיו – אַחֲרָיו נִנְהִים״ (יהודה הלוי, ז 40). ״הוּא נִנְהֶה אַחַר פּוֹדֶה וּמַצִּיל״ (קלוזנר, הרעיון 12). ״לֹא נִנְהֵיתִי אֵלָיו וְכָמַהְתִּי״ (מארוביץ, הסללים 23). – [לְהִנָּהוֹת אַחֲרֵי־, נִנְהֶה, יִנָּהֶה]

ב.**נהה** [ארמית: נְהָא זעק; ראה גם נְהִי, ב.נְהַר]

~ פָּע׳ **נָהָה** פ״ע קוֹנֵן, נָשָׂא נְהִי, בָּכָה: ״בֶּן־אָדָם נְהֵה עַל־הֲמוֹן מִצְרַיִם״ (יחזקאל לב יח). ״וְנָהָה נְהִי נִהְיָה, אָמַר: שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ״ (מיכה ב ד). ״בְּנִי, עַל הַמֵּת הָזֵב דִּמְעָה, הִתְמַרְמֵר וּנְהֵה קִינָה״ (בן־סירא לח טז). ״הֵן מַכּוֹת עַל לִבְבֵיהֶן כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים הַנּוֹהוֹת וְהַמְקוֹנְנוֹת״ (רד״ק, נחום ב ח). ״אַךְ עָלֶיךָ, אָדָם, יִנְהוּ שָׁמַיִם״ (אד״ם הכהן, התפלה). – [לִנְהוֹת עַל־, נוֹהֶה, יִנְהֶה]

נֵהוּג*, **נִיהוּג** ז׳ [מן א. נהג, נִהֵג] 1*. הוֹלָכָה, הוֹבָלָה, הַנְהָגָה: ״״וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים״ – אֵין ׳נָחָם׳ זֶה אֶלָּא נִהוּג״ (מכילתא בשלח פתיחתא כג:). ״לְלַמֵּד מוּסָר וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ וְדַרְכֵי נִהוּג הָעוֹלָם״ (תשובות הגאונים, הרכבי שצז). נִהוּג פְּלֻגַּת־צָבָא בַּחֲזִית. 2. מְלֶאכֶת הַנֶּהָג, נְהִיגָה, הַפְעָלַת כְּלִי־רֶכֶב וְהַסָּעָתוֹ: תּוֹרַת־הַנִּהוּג. – [נִהוּג־, נִהוּגִים, ־גֵי־]

נָהוּג ת׳ [מן א. נהג, נָהַג] 1°. מְקֻבָּל, רָגִיל, קָבוּעַ כְּמִנְהָג: דָּבָר זֶה נָהוּג אֶצְלֵנוּ. תָּכְנִית־לִמּוּדִים נְהוּגָה בְּרֹב בָּתֵּי־הַסֵּפֶר. 2. שֶׁנּוֹהֲגִים אוֹתוֹ, מוּבָל: ״לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם, וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים״ (ישעיה ס יא). ״וַעֲגָלוֹת הַנְּהוּגוֹת יַחְפְּשׂוּ עַל הָאֲדָמָה״ (יהודה הלוי, ס 475). פְּלֻגָּה נְהוּגָה בַּשֶּׁבִי. 3*. מִתְנַהֵג, שֶׁתַּפְקִידוֹ הוּא־: ״וּכְשֶׁעָמַד הַמֶּלֶךְ מִמִּשְׁכַּב הַצָּהֳרַיִם, אָמַר לִשְׁנֵי סָרִיסָיו הַנְּהוּגִים לְהַשְׁקוֹתוֹ: הַשְׁקוּנִי!״ (פרקי דר׳ אליעזר ג). – [נְהוּגָה, נְהוּגִים, ־גוֹת]

– כַּנָּהוּג°, כְּפִי שֶׁמְּקֻבָּל: ״וַיֹּאמְרוּ קַדִּישׁ דְּרַבָּנָן אַחַר הַלִּמּוּד כַּנָּהוּג וְכַמִּנְהָג״ (עגנון, אורח 406).

נִהוּל°, **נִיהוּל** ז׳ [מן נהל, נִהֵל] 1°. תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַמְנַהֵל, עֲמִידָה בְּרֹאשׁ מוֹסָד וְאִרְגּוּן פְּעֻלָּתוֹ: נִהוּל בֵּית־סֵפֶר. פְּלוֹנִי עוֹבֵד בְּנִהוּל בֵּית־חֲרֹשֶׁת. 2°. כִּוּוּן וְהַדְרָכָה שֶׁל פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת: נִהוּל־עֲסָקִים. נִהוּל־אֵשׁ עַל־יְדֵי מְפַקֵּד יְחִידַת־קְרָב. 3°. הַנְהָגָה: ״הַיּוֹצֵר מְנַהֵל וּמַנְהִיג לְכָל הָעוֹלָם... וְהַכֹּל צְרִיכִין לוֹ וּמוֹשְׁכִין נִהוּלוֹ וְנִהוּגוֹ״ (סוף פירוש יצירה לברצלוני). – [נִהוּל־]

– נִהוּל־חֶשְׁבּוֹנוֹת°, נִהוּל־פִּנְקָסִים°, ראה הַנְהָלָה – הַנְהָלַת־חֶשְׁבּוֹנוֹת°, הַנְהָלַת־פִּנְקָסִים°.

נִהוּלִי°, **נִיהוּלִי** ת׳ [מן נִהוּל] שֶׁהוּא בִּתְחוּם הַנִּהוּל, אִרְגּוּנִי, הַדְרָכָתִי: בֵּית־סֵפֶר לְנִהוּל מַקְנֶה הַשְׂכָּלָה נִהוּלִית לִמְנַהֲלֵי מִפְעָלִים. יֶדַע נִהוּלִי. – [נִהוּלִית, נִהוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

נִהוּם°, **נִיהוּם** ז׳ [מן נהם, נִהֵם] נְהִימָה: ״בִּגְרוֹנוֹ (שֶׁל הַפָּר) רָחַב וְגָאָה קוֹל נִהוּם, הַמְפַעְפֵּעַ לִפְרֹץ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 197). – [נִהוּם־, נִהוּמִים, ־מֵי־]

נָהוֹר° ת׳ [מן ב. נהר, נָהַר] מוּאָר, זוֹהֵר: ״בִּשְׁמֵי־מָרוֹם קוֹרְצִים כּוֹכָבִים וְרוֹמְזִים בְּדִמָמָה לְתַעֲלוּמָה נְהוֹרָה״ (קבק, במשעול 271). [נְהוֹרָה, נְהוֹרִים, נְהוֹרוֹת]

נְהוֹר, **נְהוֹרָא** ז׳ (דניאל ב כב) [ארמית; ראה א. נְהָרָה] אוֹר [רווח בצירופים:]

– סַגִּי־נְהוֹר* (=רַב־הָאוֹר), כִּנּוּי לְעִוֵּר, סוּמָא, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה (הַכִּנּוּי הַמְּקוֹרִי ״סַגִּי נְהוֹר״ נִתַּן כַּנִּרְאֶה לְעִוֵּר בְּעַיִן אַחַת – שֶׁלְּעֻמַּת הָעִוֵּר הַגָּמוּר הֲרֵיהוּ ״רַב־אוֹר״): ״בְּשׁוּק סַמְיָא צָוְחִין לַעֲוִירָא ׳סַגִּי נְהוֹר׳״ (בראשית רבה ל) [בְּשׁוּק שֶׁל סוּמִים קוֹרְאִים לְעִוֵּר (בְּעַיִן אַחַת) סַגִּי נְהוֹר] [מכאן:]

– בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר°, בְּהוֹרָאָה מְהֻפֶּכֶת (כְּמִי שֶׁאוֹמֵר עַל הָעִוֵּר שֶׁהוּא רַב־אוֹר...) שִׁמּוּשׁ בְּמִלָּה שֶׁהָאוֹמֵר אוֹתָהּ מִתְכַּוֵּן לְמַשְׁמָעָהּ הַהָפוּךְ, לְמָשָׁל: ״פְּלוֹנִי חָכָם גָּדוֹל הוּא״ בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר (כְּלוֹמַר, הוּא טִפֵּשׁ גָּמוּר).

– נְהוֹרָא מְעַלְיָא*, אוֹר מְעֻלֶּה, זֹהַר גָּדוֹל: ״וּבִרְיוּת גּוּפָא (וּבְרִיאוּת־הַגּוּף) וּנְהוֹרָא מְעַלְיָא״ (יקום פורקן לשבת). ״נְהוֹרָא מְעַלְיָא זוֹ בּוֹקַעַת מִתּוֹךְ חַלּוֹנֵי הַסִּפְרוּת״ (סוקולוב, אישים 133).

נְהִי ז׳ [מן ב. נהה] מִסְפֵּד, קִינָה, בְּכִי: ״עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי, וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה״ (ירמיה ט ט). ״קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע, נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים, רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ״ (ירמיה לא יד). – [נְהִי־, בהפסק: נֶהִי; נִהְיוֹ]

– נְהִי נִהְיָה, מִסְפֵּד גָּדוֹל וָמַר: ״וְנָהָה נְהִי נִהְיָה, אָמַר: שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ״ (מיכה ב ד). ״יִשְׂאוּ נְהִי נִהְיָה וּמָרָה יִצְעֲקוּ כִּי כַּיְתוֹמִים אַחֲרָיו נִשְׁאָרוּ״ (גבירול, א 59).

נְהִיגָה° נ׳ [מן א. נהג, נָהַג] 1°. הַסָּעַת כְּלִי־רֶכֶב: נְהִיגַת־מְכוֹנִיּוֹת. רִשְׁיוֹן־נְהִיגָה. 2°. הוֹלָכָה, הוֹבָלָה, הַדְרָכָה: נְהִיגַת הָעֵדֶר בַּשָּׂדֶה. נְהִיגַת הַצָּבָא בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב. – [נְהִיגַת־, ־גוֹת]

א.**נְהִיָּה**°, **נהייה** נ׳ [מן א. נהה, נָהָה] הִשְׁתּוֹקְקוּת, כִּסּוּפִים, הִמָּשְׁכוּת אֶל־: ״אִי־הָאֵמוּן אֲשֶׁר כָּל אֻמּוֹת דְּרוֹם־אַסְיָה רוֹחֲשׁוֹת

כְּלַפֵּי הַסִּינִים, וְלֹא רַק עֵקֶב נְהִיַּת רַבִּים מֵהֶם אַחֲרֵי פֶּקִין״ (שרת, באסיה 92). — [נְהִיַּת־]

ב׳ **נְהִיָּה**⁺, **נְהִיָּיה** נ׳ [מן ב׳ נהה, נָהָה] בְּכִיָּה, יְלָלָה, מִסְפֵּד: ״וְאָרִיד בְּשִׂיחִי וְאֶהֱמֶה בִּנְהִיָּה״ (אשא נהי, קינה לט׳ באב). — [נְהִיַּת־, נְהִיּוֹת]

נְהִיָּה נ׳ [צורת־משנה של נְהִי] נְהִי, בְּכִי, יְלָלָה: ״וְנָהָה נְהִי נִהְיָה, אָמַר: שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ״ (מיכה ב ד). ״נִהְיֵיתִי לִנְהִיָּתָם וְנֶחֱלֵיתִי בַּעֲבוּרָם״ (יהודה הלוי, ד 136). — [נְהִיַּת־, נְהִיּוֹת, נְהִיּוֹת־]

נְהִילָה⁺ נ׳ [מן נהל] נְהוּל: ״נְהִילַת הָעֵדָה כִּנְהִילַת הַמֶּלֶךְ לִמְדִינוֹת וְלַאֲרָצוֹת״ (נסי הקראי, לפי ב״י). — [נְהִילַת־]

נְהִימָה* נ׳ [מן נהם, נָהַם] 1* נַהַם, הֶמְיָה, קוֹל הָמוֹן: ״הַנְּהִימָה שֶׁנְּהַמְתֶּם לְפָנַי בְּהַר־סִינַי וַאֲמַרְתֶּם: כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע״ (פסיקתא רבתי קז). ״מִסְפֵּד מַר אֶעֱשֶׂה וְאֶקּוֹנֵן בִּנְהִימָה״ (החריזי ממני, קינות לט׳ באב). ״נְהִימָה לָאֲרִי״ (רש״י משלי כח טו). 2°, קוֹל עָמוּם: ״חַלְחוּל נִשְׁמָע, חַלְחוּל וּנְהִימַת חֲשָׁאִים״ (ביאליק, החצוצרה ד). — [נְהִימַת־, נְהִימוֹת]

נְהִיקָה⁺ נ׳ [מן נהק, נָהַק; ארמית: נְהִיקָא] נְעִירָה, קוֹל צַעֲקַת הַחֲמוֹר: ״בְּפֶרֶא נוֹהֵג לְשׁוֹן נְהִיקָה, וּבְשׁוֹר — גְּעִיָּה, וְהַכֹּל לְשׁוֹן צְעָקָה״ (דוראן, אוהב משפט לאיוב ו ה). — [נְהִיקַת־, נְהִיקוֹת]

נְהִיר* ת׳ [ראה ב׳ נהר] 1*, בָּרוּר, מְחֻוָּר: ״נְהִירִין לִי שְׁבִילֵי דִּשְׁמַיָּא כִּשְׁבִילֵי דִּנְהַרְדְּעָא״ (ברכות נח:). ״הוֹרַי שֶׁנָּהִיר הָיָה לָהֶם דְּבַר אַהֲבָתִי״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 127). ״חָכָם זֶה שֶׁהַכֹּל נָהִיר לוֹ וְהַכֹּל עוֹלֶה בְּיָדוֹ״ (בורלא, עקביה 157). 2°, בָּהִיר, שְׁטוּף־אוֹר: ״אֶחָד מִימוֹת הַחַמָּה הַיָּפִים הָיָה, יוֹם צַח וְנָהִיר״ (מגדלי מו״ס, שע). ״עַל גַּל שָׁרָשָׁיו יָעִיר, מְלַבְלֵב וְנָהִיר״ ביאליק, ינסר). — [נְהִירָה, נְהִירִים, נְהִירוֹת]

א׳ **נְהִירָה**° נ׳ [מן א׳ נהר, נָהַר] הִמָּשְׁכוּת, זְרִימָה (בהשאלה): ״לֹא הָיְתָה שְׁהִיָּתוֹ שֶׁל הָאָמָּן מַעֲשֶׂה לִסְתֹּר אֶת הַנְּהִירָה לְחַיִּים חֲדָשִׁים״ (קריב, עטרה 38). נְהִירַת הֲמוֹנִים אֶל הָאִצְטַדְיוֹן לִרְאוֹת בַּתַּחֲרוּת. — [נְהִירַת־, נְהִירוֹת]

ב׳ **נְהִירָה**⁺ נ׳ [מן ב׳ נהר, נָהַר] קְרִינָה, זְרִיחָה: ״קְרִינַת פָּנָיו (שֶׁל אֱלֹהִים) וְעֹצֶם נְהִירָתוֹ״ (ברכיה הנקדן, הוצ׳ גולנץ). — [נְהִירַת־]

נְהִירוּת° נ׳ [מן נָהִיר] בְּהִירוּת, בְּרִירוּת, יְדִיעָה בְּבֵרוּר: ״וְכִי נְהִירוּת יְתֵרָה נְהִירִין לוֹ הַמַּסּוֹת?״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 90). הַשְּׁאֵלָה נִתְבָּרְרָה וְנִתְלַבְּנָה עַד כְּדֵי נְהִירוּת מֻחְלֶטֶת. — [נְהִירוּת־]

נהל [ערבית: נַהַל, הֵבִיא צֹאן אֶל מַיִם]

~ פִּעֵ׳ **נֵהֵל**⁺ פ״י נָהַג, הִדְרִיךְ: ״כִּימֵי עוֹלָם מִנְחָתָם יוֹבִילוּ וִינַהֵלוּ״ (פיוטים, סידור 660). ״הָיָה סַבָּא שֶׁנִּי נוֹהֵל שְׁוָרִים אַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה הַגָּדוֹל״ (סטרגיחובסקי, סיפורים 94). ״כִּי עֵת יָדְכֶם בְּמַחֲרֵשָׁה הָיְתָה נוֹהֶלֶת״ (ש׳ שלום, שירים רצד). — [לִנְהֹל, נוֹהֵל, יִנְהַל]

~ פִּעֵ׳ **נִהֵל** פ״י 1, נָהַג, הוֹלִיךְ, נָחָה: ״עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי״ (תהלים כג ב). ״וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל״ (דברי הימים ב כח טו). 2°, עָמַד בְּרֹאשׁ מוֹסָד אוֹ עִנְיָן, אִרְגֵּן וְכִוֵּן אֶת כָּל הַפְּעֻלּוֹת: פְּלוֹנִי מְנַהֵל אֶת מִשְׂרַד־הַבְּרִיאוּת. הַסּוֹחֵר נִהֵל אֶת עֲסָקָיו בְּהַצְלָחָה [וראה גם ערך מְנַהֵל] — [לְנַהֵל, אֶת־ מְנַהֵל, יְנַהֵל]

~ פֻּעַ׳ **נֻהַל**°, הֻנְהַג, נִמְצָא בְּנִהוּלוֹ שֶׁל־: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת נֻהַל עַל־יְדֵי חֶבֶר מְנַהֲלִים. הָעִנְיָנִים נֻהֲלוּ בִּרְוָחִיּוּת טוֹבָה. — [מְנֻהָל, יְנֻהַל]

~ הִתְ׳ **הִתְנַהֵל**, 1°, הִסְתַּדֵּר, הָיָה מֻנְהָג וּמְנֻהָל: הַפְּעֻלּוֹת הִתְנַהֲלוּ בְּקֶצֶב מָהִיר. 2, הִתְהַלֵּךְ, הִתְקַדֵּם בְּדַרְכּוֹ: ״וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי״ (בראשית לג יד). ״בְּהִתְנַהֲלִי כָּל הַדֶּרֶךְ לְאִטִּי״ (ביאליק, פרידה). — [לְהִתְנַהֵל, מִתְנַהֵל, יִתְנַהֵל]

— נִהֵל אֶת פְּלוֹנִי בְּלֶחֶם וְכַדּוֹמֶה, סִפֵּק לוֹ אֶת צָרְכֵי מִחְיָתוֹ, כִּלְכֵּל: ״וַיְנַהֲלֵם (יוֹסֵף) בַּלֶּחֶם... בַּשָּׁנָה הַהִוא״ (בראשית מז יז). ״אֵל־חֶסֶד אֱלֹהִים — וַיִּטְרְפֵם לָחֶם... דֵּי נַהֵל יַלְדֵיהֶם בְּפַת חֲרֵבָה״ (ביאליק, יונה).

— נִהֵל חֶשְׁבּוֹנוֹת°, נִהֵל פִּנְקָסִים°, עָסַק בְּרִשּׁוּם חֶשְׁבּוֹנוֹת הַהַכְנָסוֹת וְהַהוֹצָאוֹת בְּעֵסֶק מִסְחָרִי אוֹ בְּכָל מוֹסָד אַחֵר הַפּוֹעֵל עַל יְסוֹד תַּקְצִיב מְסֻיָּם.

נֹהַל°, **נוֹהַל** ז׳ [מן נהל] פְּרוֹצֵדוּרָה, אֹפֶן נִהוּלָם שֶׁל עִנְיָנִים, תַּהֲלִיךְ בִּצּוּעָהּ שֶׁל פְּעֻלָּה חוֹזֶרֶת שֶׁמַּהוּתָהּ וְסִדְרָהּ קְבוּעִים מֵרֹאשׁ: נֹהַל מִשְׂרָדִי. וִכּוּחַ עַל עִנְיְנֵי נֹהַל בֵּין הַסָּנֵיגוֹר וְהַקָּטֵיגוֹר בַּמִּשְׁפָּט. — [נֹהַל־, נְהָלוֹ]

נָהָל° ז׳ [מן נהל, נִהֵל] 1, מְנַהֵל, מִי שֶׁעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִפְעָל. 2 [בתרגילי־סדר בצבא] רֹאשׁ־קְבוּצָה, מִי שֶׁעוֹמֵד בַּשּׁוּרָה הַקִּדְמִית בְּאַגַּף הַקְּבוּצָה וְתַפְקִידוֹ לְכַוֵּן אֶת תְּנוּעַת הַקְּבוּצָה (יֵשׁ קוֹרְאִים לוֹ ״סַמָּן יְמָנִי״). — [נָהַל־, נְהָלִים, נָהֲלֵי־]

נַהֲלָא ת׳ [נפעל מן הלא, ראה ערך הָלְאָה] נִדָּח, מְרֻחָק [בהשאלה] נִדְכָּא, מְדֻכְדָּךְ: ״אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה... וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם״ (מיכה ד ו–ז). ״כִּי שָׁב בְּנֵךְ אֶל לְבָבֵךְ נִכְלָם וְנַהֲלָא״ (אביגדם, שירים רב). ״עַל הֲלָאוֹת חִנָּם כִּתְפֵי גִּבּוֹרִים נַהֲלָאוֹת״ (שניאור, שירים שכד). — [נַהֲלָאָה, נַהֲלָאִים, ־אוֹת]

נַהֲלוֹל ז׳ [המשמעות משוערת מתוך הכתוב] אֶחָד מִמִּינֵי הַקּוֹצִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים״ (ישעיה ז יט). ״לָנוּחַ תַּחַת הַנַּעֲצוּצִים וְהַנַּהֲלוֹלִים שֶׁעָלוּ בָּהֶן לְמִרְמַס שׁוֹר וָסוּס״ (ביאליק, אריה ב). — [נַהֲלוֹל־, נַהֲלוֹלִים, ־לֵי־]

נָהֳלִי°, **נוֹהֳלִי** ת׳ [מן נֹהַל] הַשַּׁיָּךְ לְעִנְיְנֵי נֹהַל, פְּרוֹצֵדוּרָלִי, שֶׁל צוּרַת נִהוּל הַדְּבָרִים: בַּיְשִׁיבָה הִתְפַּתֵּחַ וִכּוּחַ נָהֳלִי מְמֻשָּׁךְ. — [נָהֳלִית, נָהֳלִיִּים, נָהֳלִיּוֹת]

נהם [ארמית: נְהַם; ערבית: נַהַםַ; קרוב אל המה, המם, הום]

~ פָּעַ׳ **נָהַם** פ״ע 1, הָמָה, רָעַשׁ, הִשְׁמִיעַ קוֹל הֶמְיָה: ״וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם״ (ישעיה ה ל). ״אֲרִי־נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק״ (משלי כח טו). 2, רָטַן, הִשְׁמִיעַ קוֹל עָמוּם לְאוֹת רֹגֶז אוֹ חֲרָטָה אוֹ צַעַר: ״וְנָהַמְתָּ בְאַחֲרִיתֶךָ בִּכְלוֹת בְּשָׂרְךָ וּשְׁאֵרֶךָ״ (משלי ה יא). — [לִנְהֹם, נוֹהֵם, יִנְהֹם]

~ פִּעֵ׳ **נִהֵם**⁺, הָמָה, הָגָה בְּקוֹל עָמוּם: ״שָׁמַעְתִּי בַּת־קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת...״ (ברכות ג.). ״עַד שֶׁהָיָה קוֹרֵא וּמְנַהֵם וְהוֹלֵךְ, נִשְׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל יְחִיאֵ״ (הזז, יעיש ד 6). — [לְנַהֵם, מְנַהֵם, יְ־]

~ הִפ' הִנְהִים° 1. פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל־נְהָמָה: ״אֶזְכּוֹר זֹאת וְאֶנְהִים: מִי אֵל גָּדוֹל כֵּאלֹהִים?״ (פיוטים, סידור 740). ״גְּשׁוּ לְהַרְשִׁם! — הִנְהִים (הַחוֹבֵשׁ)״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 304). ״פֶּחוּק רָם הִנְהִים עַצְמוֹ מִפִּי לַחֲלַל הַחֶדֶר״ (מגד, חדוה 236). 2 ° פ״י גָּרַם שֶׁיִּנְהֹם: ״מוּכָן, עָנָה לוֹ הַלָּה וְהִנְהִים גַּם אֶת מְנוֹעוֹ״ (יזהר, שיירה 132). — [לְהַנְהִים מַ־, ־ַ]

~ הִת' הִתְנַהֵם °. הִשְׁמִיעַ קוֹל־נְהִימָה: ״אוֹהוֹ... נִתְנַהֵם הָאָדוֹן שָׁרוֹן״ (טביב, כעשב 116). ״בַּדּוּמִיָּה הַפִּיּוּסִית שֶׁל שְׁעַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נִתְנַהֵם הַמִּקְלָע נַהֲמַת אֵימִים וּמִלְחָמוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 217). — [לְהִתְנַהֵם, מִתְנַהֵם, יִתְ־]

— אֵין אֲרִי נוֹהֵם מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל תֶּבֶן אֶלָּא מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל בָּשָׂר* (ברכות לב.), [משל חכמים] אֵין אָדָם בָּא לִידֵי הוֹלֵלוּת אֶלָּא מֵרֹב טוֹבָה וָשֶׁפַע.

— נָהַם בְּאַחֲרִיתוֹ [על־פי משלי ה יא], הִתְחָרֵט וְהִצְטַעֵר בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר.

נַהַם ז׳ [מן נהם] הֶמְיָה, שְׁאָגָה: ״נַהַם כַּכְּפִיר זַעַף מֶלֶךְ״ (משלי יט יב). ״קוֹל נַהַם הַמִּשְׁבָּר חֲעָפוֹ״ (ביאליק, הצור). ״בַּחֲרִיקַת צִירִים וּבְנַהַם מְנוֹעִים״ (תלמי, לארצי 113). — [נַהַם־]

נַהֲמָא* ז׳ [ארמית] לֶחֶם [רווח בצירוף:]

— נַהֲמָא בְּנַהֲמָא*, לֶחֶם בְּלֶחֶם; מָשָׁל עַל מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵי דְּבָרִים זֵהִים שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי מוֹסִיף וְלֹא־כְלוּם עַל הָרִאשׁוֹן [על־פי המימרה: ״הָנֵי בַּבְלָאֵי טַפְשָׁאֵי דְּאָכְלֵי נַהֲמָא בְּנַהֲמָא״ (ביצה טז.) — אוֹתָם בַּבְלִים טִפְּשִׁים הָאוֹכְלִים לֶחֶם בְּלֶחֶם]

— נַהֲמָא דְכִסּוּפָא* [בעיקבות ברכות נח:] לֶחֶם־בּוּשָׁה, לֶחֶם עֹנִי, כִּנּוּי לַלֶּחֶם שֶׁנִּתָּן לֶעָנִי כִּנְדָבָה: ״מְקַבְּלִים נְדָבוֹת וְאוֹכְלִים נַהֲמָא דְכִסּוּפָא בְּסֵתֶר״ (מנדלי מו״ס, קטו). ״אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... יִהְיוּ לוֹ לְעֵזֶר לָתֵת לוֹ בְּכָבוֹד כָּרָאוּי לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה כְּנַהֲמָא דְכִסּוּפָא״ (עגנון, אלו פ).

נְהָמָה נ׳ [מן נהם] הֶמְיָה, קוֹל רַעַשׁ עָמוּם וְחָזָק: ״וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם״ (ישעיה ה ל). ״וּבְנַהֲמַת הַמִּדְבָּר הַזּוֹעֵף יִתְחָרֶה״ (ביאליק, מתי). נַהֲמַת הָאַרְיֵה. מֵרָחוֹק הִגִּיעַ הַדֵּן שֶׁל נַהֲמוֹת הַתּוֹתָחִים. — [נַהֲמַת־, נְהָמוֹת, נַהֲמוֹת־]

— נַהֲמַת־לֵב, נַהֲמַת־נֶפֶשׁ°, קוֹל זְעָקָה הַפּוֹרֶצֶת מִן הַלֵּב הַסּוֹבֵל: ״שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי״ (תהלים לח ט). ״נַהֲמַת־נֶפֶשׁ גּוֹוַעַת בְּחֶבְלֵי אַהֲבָה לֹא־בָאָה״ (ביאליק, מגילת ה). ״אֲרֶשֶׁת הִיא לְנַהֲמַת־נַפְשׁוֹ פְּנִימָה״ (ליסיצקי, מידות 42).

נֶהֱנֶה* ת׳ [מן הנה, נֶהֱנָה*] מִי שֶׁמְּקַבֵּל הֲנָאָה מִדְּבַר־מָה: ״זֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר״ (בבא קמא כ.). — [נֶהֱנֵית, נֶהֱנִים, נֶהֱנוֹת]

— בִּרְכוֹת הַנֶּהֱנִין* [על־פי ברכות לה. ועוד], בְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים עַל מִינֵי מַאֲכָל, מַשְׁקָאוֹת, בְּשָׂמִים וּשְׁאָר דְּבָרִים הַמְּהַנִּים אֶת חוּשׁ הַטַּעַם אוֹ הָרֵיחַ.

נֶהֱנְתָן* ז׳ [מן נֶהֱנָה] [על־פי סדר אליהו רבה טו, לפי דפוס ויניציה] בַּעַל־הֲנָאוֹת, רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת: ״סוֹף סוֹף אֵין לִיהוּדִי כָּמוֹנִי לִנְהֹג כְּנֶהֱנְתָן מֻפְלָג״ (שמעוני, שירים ג 23). ״יָדַע יָפֶה טַעְמָם שֶׁל חַיִּים נָאִים, מְרֻוָּחִים; נֶהֱנְתָן הָיָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת״ (ויסלבסקי, יחידים 95). — [נֶהֱנְתָנִית, נֶהֱנְתָנִים, ־נִיּוֹת]

נֶהֱנְתָנוּת° נ׳ [מן נֶהֱנְתָן] שִׂמְחַת הַחַיִּים הַטּוֹבִים, שְׁאִיפָה לֵהָנוֹת מִמַּנְעַמֵּי הַחַיִּים: ״וְהָיָה דּוֹגֵל... בְּתוֹרַת־חַיִּים מְטֻשְׁטֶשֶׁת שֶׁל נֶהֱנְתָנוּת קְטַנָּה, שֶׁאֵין עִמָּהּ לֹא הִתְעַלּוּת נְשָׁמָה וְלֹא גַּדְלוּת שֶׁל חֵטְא״ (שנהר, א 209). — [נֶהֱנְתָנוּת־]

נֶהֱנְתָנִי° ת׳ [מן נֶהֱנְתָן] שֶׁל נֶהֱנְתָן, הַמַּבִּיעַ נֶהֱנְתָנוּת: ״מִתְגָּרֵד וּפוֹהֵק בְּמִין תַּאֲוָה פִּרְאִית וְנֶהֱנְתָנִית״ (שמיר, במו 194). ״מְלַחְלַחַת לְלֹא הֶרֶף אֶת שְׂפָתָהּ הַתַּחְתּוֹנָה בִּתְנוּעַת־לָשׁוֹן נֶהֱנְתָנִית״ (איתן, ברקיע 86). — [נֶהֱנְתָנִית, נֶהֱנְתָנִיִּים, נֶהֱנְתָנִיּוֹת]

נַהֲפוֹךְ, מקור נפעל מן הפך [רווח בצירוף:]

— נַהֲפוֹךְ הוּא תה״פ לְהֶפֶךְ, אַדְּרַבָּה: ״בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלוֹט בָּהֶם, וְנַהֲפוֹךְ הוּא — אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם״ (אסתר ט א). ״הִיא לֹא תָפְסָה אֶת כָּל הָאֵימָה הַכְּפוּלָה שֶׁבִּדְבָרָיו, וְנַהֲפוֹךְ הוּא: הָיוּ בָּהּ כְּעֵין רַחֲשֵׁי תִמָּהוֹן״ (ברנר, א 417).

נהק [אוגריתית: נהקת; ארמית: נְהַק; ערבית: נַהַק; קרוב אל נאק, אנק]

~ פָּע' נָהַק פ״ע 1. הִשְׁמִיעַ (חֲמוֹר) קוֹל צְעָקָה: ״הֲיִנְהַק־פֶּרֶא עֲלֵי־דֶשֶׁא, אִם יִגְעֶה שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ?״ (איוב ו ה). ״חֲמוֹר נוֹהֵק״ (ירושלמי יומא מה ג) [ראה להלן]. 2 °. נֶאֱנַח, נָאַק: ״אַךְ עַתָּה מֵעָצְמַת כְּאֵב נָהֲקָה״ (ביאליק, אין זאת). — [לִנְהֹק, נוֹהֵק, יִנְהַק]

— אֵין חֲמוֹר נוֹהֵק אֶלָּא מִתּוֹךְ כְּפִיפָה שֶׁל חָרוּבִים* (ירושלמי יומא מה ג), [משל־חכמים] אֵין אָדָם בָּא לִידֵי הוֹלֵלוּת אֶלָּא מֵרֹב טוֹבָה וָשֶׁפַע [וראה גם למעלה נהם, אין אֲרִי נוֹהֵם וְכוּ׳]

נַהַק* ז׳, **נְהָקָה*** נ׳ [מן נהק] נַהַק, צַעֲקַת הַחֲמוֹר: ״בְּפֶרֶא נוֹהֵג לְשׁוֹן נַהַק (רש״י איוב ו ה). ״כִּי הוּא מַכִּיר בֵּין נְבַח הַכֶּלֶב וְנַהַק הַחֲמוֹר״ (זבארה, שעשועים, לפי שירמן ב 54). ״בְּנַהַק וּפְעִי, בְּרִשְׁרוּשׁ וְתִמֹּרֶת יָגִיחוּ פְחָדִים״ (שלונסקי, שירים ב 216). ״נַהַק־שֶׁבֶר אֶחָד עוֹד יִנְהַק וְחָסֵל!״ (ש׳ שלום, שירים שיז). ״אֲשֶׁר לֹא אֶשְׁמַע נְהָקָתוֹ וְלֹא אַאֲזִין נַאֲקָתוֹ״ (זבארה, שעשועים יא). ״וְזָכַרְתָּ אֶת נְהָקָתוֹ הַפְּרוּעָה, אֶת דְּמוּ הַשּׁוֹתֵת״ (ברנר, א 161). — [נַהַק־, נְהָקַת־, נְהָקוֹת, נַהֲקוֹת־]

א. נהר [מן נָהָר; ערבית: נַהַר זרם]

~ פָּע' נָהַר, נִמְשַׁךְ וְהָלַךְ, זָרַם וְהִתְקַדֵּם: ״וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם״ (ישעיה ב ב). ״הַמְעַט לִי עֲוֹן נֹעַר... וּשְׁגִיאוֹת לֵב נִבְעַר אֲשֶׁר אַחֲרָיו נָהַרְתִּי?״ (יהודה הלוי, ס 545). ״אֶל נַהֲרֵי טוּבוֹ נָהֲרוּ חֲכָמִים״ (אברהם אבן־עזרא, א 57). ״הַנּוֹהֲרִים לְתֻמָּם וּכְמִשְׁפָּטָם אֶל וָיו אֲדֹנָי״ (ביאליק, יגסר). הֲמוֹנִים נָהֲרוּ אֶל הָאִצְטַדְיוֹן לִרְאוֹת בַּתַּחֲרוּת הַגְּדוֹלָה. — [לִנְהֹר אֶל־, נוֹהֵר, יִנְהַר]

~ הִפ' הִנְהִיר° פ״י גָּרַם שֶׁיִּנְהַר, הִזְרִים, הֵבִיא הֲמוֹנִים: מַחְלֶקֶת־הַתַּיָּרוּת עוֹשָׂה מַאֲמַצִּים לְהַנְהִיר לָאָרֶץ אוֹרְחִים וְתַיָּרִים מִכָּל הָעוֹלָם. — [לְהַנְהִיר אֶת־, מַנְהִיר, יַנְהִיר]

~ הָפ' הָנְהַר°. הוּבָא לִידֵי נְהִירָה, הֻזְרַם: אַלְפֵי תַּיָּרִים הָנְהֲרוּ לָאָרֶץ עַל־יְדֵי פִּרְסֹמֶת עֲנֵפָה. — [מָנְהָר, יָנְהַר]

ב. נהר [קרוב אל נור, נר; וראה א. נְהָרָה אור; ארמית: נְהַר]

~ פָּע' נָהַר פ״ע זָרַח, הֵאִיר, נִמְלָא אוֹר: ״אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ״ (ישעיה ס ה). ״הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ, וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ״ (תהלים לד ו).

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע'ל; נִפ'על; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִת'פעל; הִפ'עיל; הָפ'על

"וְעֵינַי לָרִאשׁוֹנָה כַּיֶּלֶד נָהֲרוּ" (ביאליק, ינסר). — [לִנְהֹר, נָהֲרָה, נוֹהֵר, יִנְהַר]

~ הפ׳ **הִנְהִיר** * פ״י 1*, הֵאִיר, הִכְנִיס אוֹר וָזֹהַר: "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ ר׳ נְהוֹרַאי — שֶׁמַּנְהִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה" (שבת קמז:). "וַהֲוָיָתוֹ מְזֻדֶּכֶּכֶת כִּבְיָכוֹל וְהוּא מַנְהִיר עֵינֵי תַּלְמִידוֹ" (שנהר, א 16). "לְהַנְהִיר אֶת חַיֵּינוּ, לְהַנְעִים לָנוּ אֶת קִיּוּמֵנוּ" (שטיינמן, צרור 19). 2°, הִבְהִיר, הִסְבִּיר, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא מְחֻוָּר: "דְּבָרִים שֶׁנְּהִירִים לִי וְאֵינָם נְהִירִים לְךָ, אֲנִי מַנְהִירָם לְךָ" (טביב, כערער 244). "עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י מַנְהִיר אֶת פְּסוּקָיו" (ליסיצקי, מידות 251). — [לְהַנְהִיר אֶת־, מַנְהִיר, יַ־]

~ הפ׳ **הֻנְהַר** ^, 1 ^, הוּאַר, הוּצַף אוֹר: "מַרְאֵיהֶן כְּרָקִיעַ מֻנְהָר" (אודך, יוצר ב׳ פסח). 2°, הֻבְהַר, הֻסְבַּר. — [מֻנְהָר, יֻנְהַר]

~ הת׳ **הִתְנַהֵר** °, 1, הוּאַר, נִתְמַלֵּא אוֹר: "אַף הַחֲשֵׁכָה הִתְנַהֲרָה מִתַּחַת לְאַשְׁמוּרוֹת עֵינֶיהָ" (שטיינמן, זוגות ב 101). "וּקְלַסְתֵּר פְּנֵיהֶם הַמְּפֻחָמִים... יִתְנַהֲרוּ" (ליסיצקי, מידות 178). "מִכֵּן זָרְתוֹ הָעֲצִי מִתְנַהֵר פַּרְצוּפוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד" (ברתיני, שביל 123). 2, נַעֲשָׂה נָהִיר, נִתְבָּרֵר: "עַד מְהֵרָה נִתְנַהֲרוּ לוֹ... שְׁבִילֵיהֶם שֶׁל שְׂדוֹת הַמִּרְעֶה" (שלונסקי, תר׳ טיל 274). — [לְהִתְנַהֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּע׳ **נִהֵר** ^, הִנְהִיר, הִזְרִיחַ, הֵאִיר: "נִהַרְתָּה לָעוֹלָם אוֹר" (יניי, קיא). — [לְנַהֵר, מְ־, יְ־]

נָהָר ^, **נוֹהַר** ז׳ [מן ב׳ נהר] לֹבֶן, זֹהַר, זִיו: "עַיִן בְּנֹהַר בְּסוֹף פָּקַח" (גבזר, שבטר ג 36). "כֹּה נֶעֱלַמְתִּי מִמַּחְזוֹת הַנֹּהַר" (ש׳ שלום, שירים קצר). — [נֹהַר־, נָהֳרוֹ]

נָהָר ז׳ [אוגריתית: נהר; אכדית: naru; ארמית: נְהַר, נַהֲרָא; ערבית: נַהְר] 1, נַחַל מַיִם גָּדוֹל וְנִרְחָב הַנִּמְשָׁךְ אֶל הַיָּם: "וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן... וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל... וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת" (בראשית ב י—יד). "עַל־נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ" (תהלים קלז א). "בָּרָא הָרִים — בָּרָא גְּבָעוֹת, בָּרָא יַמִּים — בָּרָא נְהָרוֹת" (חגיגה טו.). "וְעֵינָיו נִצְמְדוּ לִמְצוּלַת הַנָּהָר" (ביאליק, מגילת ו). נְהַר הַיַּרְדֵּן. נְהַר הַוּוֹלְגָה. נְהַר הַתֶּמְזָה. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְדָבָר הַנִּמְצָא בְּשֶׁפַע: "הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם, וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם" (ישעיה סו יב). "נַהֲרֵי נַחֲלֵי דְּבַשׁ וְחֶמְאָה" (איוב כ יז). [וראה עוד להלן] — [נְהַר־, נְהָרוֹ... נְהַרְכֶם; נְהָרוֹת, נַהֲרוֹת־, גם נְהָרִים, נַהֲרֵי־]

— **הַנָּהָר** (יהושע כד ב), כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לִנְהַר פְּרָת.

— **נְהַר אֵיתָן**, נָהָר גָּדוֹל, שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים בְּרַעַשׁ: "אַתָּה בָקַעְתָּ מַעְיָן וָנָחַל, אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ נַהֲרוֹת־אֵיתָן" (תהלים עד טו).

— **נְהַר־דִּי־נוּר** (=נְהַר שֶׁל אֵשׁ) [על־פי דניאל ז י] כִּנּוּי לִשְׁבִיל־הֶחָלָב [ראה חָלָב, שְׁבִיל־הֶחָלָב]

— **אֲרַם־נַהֲרַיִם** (בראשית כד י), כִּנּוּי לָאָרֶץ הַנִּמְצֵאת בֵּין שְׁנֵי הַנְּהָרוֹת פְּרָת וְחִדֶּקֶל; בְּיָמֵינוּ: מְדִינַת עִירַאק.

— **נַהֲרֵי נַחֲלֵי**־, תֵּאוּר מְלִיצִי לִזְרָמִים גְּדוֹלִים שֶׁל־, שֶׁטֶף רַב שֶׁל־: "נַהֲרֵי נַחֲלֵי דְּבַשׁ וְחֶמְאָה" (איוב כ יז). "וְטָבְלוּ בְּנַהֲרֵי נַחֲלֵי אֲפַרְסְמוֹן" (סנגוז, אלו תיס). "נַהֲרֵי־נַחֲלֵי הַשֵּׁכָר שֶׁשּׁוֹתִים שָׁם בְּכָל יוֹם" (ברקוביץ, הראשונים רד). "נַהֲרֵי נַחֲלֵי זֵעָה נִגָּרִים עַל פָּנָיו וְעַל כָּל גּוּפוֹ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 76).

נַהֲרָא * ז׳ [ארמית] נָהָר [רווח במימרה:]

— **נַהֲרָא נַהֲרָא וּפַשְׁטֵיהּ** * (חולין יח:), נָהָר נָהָר חֶרְמוֹ; כְּלוֹמַר: לְכָל מָקוֹם מִנְהָגָיו וְאֹרַח־חַיָּיו הַמְיֻחָדִים לוֹ, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם.

א·**נְהָרָה** נ׳ [ראה ב׳ נהר] אוֹר, זֹהַר: "וְאַל־תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה" (איוב ג ד). "וְהַחֶרֶב עֲלֵי רֹאשָׁם כְּלַפִּיד, בְּנָפְלוֹ כָּהֲתָה בוֹ הַנְּהָרָה" (הנגיד, דיואן 8). "וְעַד לֹא תּוֹפַע נְהָרָה, הֱקִיצוֹתִי בְּאַשְׁמוּרָה" (משה אבן־עזרא, קודש קד). "גַּם זָרַת הַנַּעַר הַחֲשֵׁכָה, הַצְּרָה... בְּאֵשׁ אֲדַמְדֶּמֶת רוֹעֶדֶת בִּנְהָרָה" (ביאליק, המתמיד). — [נְהָרַת־, ־רָתוֹ]

שיבולת־הפירות של הנהרונית

ב·**נְהָרָה** ° נ׳ [מן נָהָר] נָהָר קָטָן: "דַּיָּג שָׁב עוֹמֵד עַל מְצוּלַת הַנְּהָרָה וּמוֹשֶׁה מִשָּׁם רֶשֶׁת דַּקָּה" (ביאליק, זוהר). — [נְהָרַת־]

נַהֲרוֹנִית ° נ׳ [מן נָהָר] צֶמַח־מַיִם שֶׁכָּל חֲלָקָיו שְׁרוּיִים בְּתוֹךְ הַמַּיִם. לַנַּהֲרוֹנִית עָלִים גְּדוֹלִים וּמְאֻרָכִים וּפְרָחִים קְטַנִּים עֲרוּכִים בְּשִׁבֳּלִים (Potamogeton). — [נַהֲרוֹנִיּוֹת]

נוֹ * מ״ק [שאולה מלשונות אירופיות] אֵפוֹא, הָבָה, וּבְכֵן [רווח הרבה בלשון־הדיבור ובספרות של יוצאי־אירופה]: "אֵינְךָ רוֹצֶה לָצֵאת? נוֹ, טוֹב!" (ברנר, א 123). "נוֹ... אֱמֹר אַתָּה... רֹאשׁ נִמְרָא... אֱמֹר אַתָּה" (בן־ציון, רמב). "נוֹ, וּמָה עוֹד?" (ברש, א 279).

נוא [אכדית: nu׳u לסובב; ערבית: נָאא סרב]

~ הפ׳ **הֵנִיא** פ״י 1, מָנַע, עִכֵּב: "וְלָמָּה תְנִיאוּן אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ?" (במדבר לב ז). "וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ (אֶת בִּתּוֹ מִלְּקַיֵּם אֶת נִדְרָהּ)" (במדבר ל ו). "וּלְהַנִּצֵּל... מִשְּׁנֵי הַמִּכְשׁוֹלִים... אֲשֶׁר הֱנִיאוּנִי מִכְּתֹב תּוֹלְדוֹת הָאַגָּדָה" (אחד העם, חלז). "הוּא נִסָּה גַּם לַהֲנִיאֵנִי מִנְּסִיעָתִי" (ברנר, א 24). 2, בִּטֵּל, הִכְשִׁיל, עָשָׂה לְאַיִן: "ה׳ הֵפִיר עֲצַת־גּוֹיִם, הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים" (תהלים לג י). "וַיְּצַאנוּ לְהַדִּיחוֹ (אֶת הָאוֹיֵב) — וַיָּצָא אֱלֹהִים וֶהֱנִיאוֹ בַּעֲבוּרִי" (הנגיד, דיואן 33). "מַה לְּךָ, זְמַן, תְּרִיבֵנִי־וְעַל חִנָּם תְּנִיאֵנִי, תְּשַׁבֵּר לִבִּי" (יהודה הלוי, ט 480). — [לְהָנִיא אֶת־; הֲנִיאוֹתִי, מֵנִיא, יָנִיא]

~ הפ׳ **הוּנָא** ^, בֻּטַּל, נִמְנַע: "בֵּינִי וּבֵינָיו אַחֲוָה וּבְרִית אֲשֶׁר לֹא יֻשְׁבְּתוּ נֶצַח וְלֹא יוּנָאוּ" (יהודה הלוי, ג 385). — [מוּנָא, יוּנָא]

נואית

נוֹאִי ^ ז׳ [צורת־משנה של נוֹי] נוֹי, יֹפִי: "וַיֵּצֵא הֲדַר נוֹאִי הִלּוּלֶיהָ" (יניי, שיא). — [נוֹאִי־]

נוֹאִית ° נ׳ [על־פי השם הלועזי] בֶּן־שִׂיחַ קוֹצָנִי קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּלְקִיִּים. פְּרָחָיו קְטַנִּים וּפֵרוֹתָיו וְרֻדִּים בַּעֲלֵי־כְנָפַיִם (Noea). — [נוֹאִית־, נוֹאִיּוֹת]

נוֹאֵל * ת׳ [מן א׳ יאל, נוֹאַל] אֱוִילִי, טִפְּשִׁי: "יֵשׁ חָכָם לָרַבִּים נֶחְכָּם וּלְנַפְשׁוֹ הוּא נוֹאָל" (בן־סירא, לז כח). "וּלְכָל הָעֵדֶר הַנּוֹאָל אוֹכִיחַ

למה מכשר עוד השועל!" (שמעוני, הגיבור 89). "ידענו יפה כמה נואלה היא הבדלה זו בין בני־אדם" (ויסלבסקי, תר' מרד 191). מעשה נואל. — [נואלה או נואלת, נואלים, ־לות]

נואולוגיה° נ' [מיוונית: noos מחשבה + logos לימוד] המדע של החשיבה וההכרה.

— **נואולוגי°**, הכרוך בחשיבה, הכרתי: "השקפה נואולוגית... שיטה החוקרת את מהלך הרעיונות והמחשבות לפי הגיונם הפנימי־האימננטי" (ויסלבסקי, יחידים 200).

נואם° ז' [מן נאם, נאם] דברן, מי שמשמיע נאום: כל הנואמים הביעו את מחאתם על הגזרה. פלוני נואם בחסד עליון. — [נואמת, נואמים, נואמי־, נואמות]

נואף ז' [מן נאף, נאף] בא ביחסים מיניים האסורים לפי הדת או לפי המוסר החברתי: "מות־יומת הנאף והנאפת" (ויקרא כ י). "שלא תאמר שכל מי שהוא נואף בגופו נקרא נואף, אלא נואף בעיניו נקרא נואף" (ויקרא רבה כג). — [נואפת, נואפים, ־פות]

נואש ת' [מן יאש, נואש] מיאש, נטול־תקוה: "אנו תועים נואשים וקטני אמנה" (ביאליק, לאחד). "ברנר לא הכשר לראות אלא את החלשים, הנואשים, נטולי־הכנפים ונטולי־הכח" (פיכמן, רב). קריאה נואשת לעזרה. — [נואשת, נואשים, ־שות]

— **אמר נואש** [שאול מן ירמיה ב כה, וכן שם יח ב; אך שם קריאת־תגר וקינטור, כאומר: אל לך לקוות לשינויו], התיאש, אבדה תקותו.

— **נואשות°** תה"פ מתוך יאוש, בחסר כל תקוה: הטובע צעק נואשות לעזרה.

נוב [ארמית: נובא פרי; ערבית: ניב להכות שורש; נבא התרומם, הניב (הקרקע)]

~ פע' **נב** פע"י 1. צמח, שגשג [גם בהשאלה]: "עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב טו). "פרות ארץ־ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פרות הארצות" (רש"י דברים לב יג). "ורטבו מכם וינובו" (ביאליק, עם שמש). "ארץ כל רגב מוריק בה, ונב כל עץ־שדה" (פיכמן, כז). "בליל — פה נב רעיוני" (ולפובסקי, שירים 139). 2. הוציא מפיו, הביע: "פי־צדיק ינוב חכמה" (משלי י לא). — [לנוב; נב, נבה; נב, נבה; ינוב]

~ פע' **נובב** פ"י 1*. הפריח, הפרה: "ועם עצי עולם לא ישתה מי קדש, בל ינובב פריו עם רקיע שחקים" (מגילת ההודיות ח12—13). "העמק המעניית ונובבת, כי לא תכחש האדמה!" (שלונסקי, שירים א 84). "הוא אב עתידות, מנובב השדות" (שלו, אלהי 30). "נתך המטר רענן ועזיז ומנובב" (תלמי, לארצי 47). 2 [בהשאלה] הבריא, רענן, דשן: "ותירוש ינובב בתלות" (זכריה ט יז). "ושכינת הבית ירדה עליהם לנובב את לבבם ולהאיר את חויתם" (שנהר, א 294). 3^. הביע, מלל: "מי ישיח שגב סלסולך, מי ינובב נוי נצחך?" (מי יתנה, יוצר יום כיפור). "אתה חסין, והכל חסן עזך ינובב" (בקשת ר' בחיי, בסוף חובות הלבבות). "בשיר חדש לך אנובב" (נאגארה, 8). 4°. דובב, הביא לידי דבור: "שנתעורר ברחמים וינובב את המסבים והתחילו כלם מדברים" (מנדלי מו"ס, רנה). — [לנובב את־, מנובב, י־]

~ הת' **התנובב** ^. פרח, פרה: "(האדמה) מתנובבת בטל" (קליר, אאגרה, תפלת טל). "לא כל מה שעלה ומתנובב בחן יובא הגרנה" (פיכמן, א). "לפרדס, מקדש מעט ליורקות המתנובבת" (ש' שלום, שירים שצא). — [להתנובב, מת־, ית־]

~ הפ' **הניב*** פ"י 1°. הביא תנובה, נשא יבול: אדמה דשנה מניבה יבול מברך. 2°. פ"י גרם שינוב, הפרה: "את אביבי בך אשכינה ואברכך ואניבך" (ביאליק, קומי). 3*. דובב, הביא לידי הבעה: "אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה, יהא מבטח שנשמעת תפלתו" (ויקרא רבה טז). — [להניב את־, מניב, יניב]

נובחני° ת' [מן נבח, נבח — נובח] הדומה לנביחה של כלב: "נו, מה לך? — היה שואל בקול בס נובחני" (שלונסקי, תר' קרקע א 166). — [נובחנית, נובחניים, ־ניות]

נובל ת' [מן א. נבל, נבל] כמוש, יבש, קמל: "וציץ נבל צבי תפארתו" (ישעיה כח א). עלים נובלים שנשרו מן העץ בסתו. — [נובלת, נובלים, נובלות]

נובלה°, נובילה [איטלקית: novella] ספור קצר ומרכז המרצה עלילה רבת־מתיחות. — [נובלות]

— **נובליסט°** ז' מחבר נובלות, סופר הכותב בעקר ספורים קצרים.

נובלת נ' [מן נבל, נבל] 1. פרי־בסר שנשר מן העץ: "כנבל עלה מגפן, וכנבלת מתאנה" (ישעיה לד ד). 2*. עלים נובלים: "הנובלות הנמכרות עם התמרה" (תוספתא דמאי א א). "וכסו בנובלות" (אתה כוננת, עבודה ליום־כיפור). "נובלות אצה ואזובי־ים מוטלים סחופי חול" (פיכמן, קטו). [ובהשאלה:] "הנני ואדשן את אדמתכם בנובלות־רוחי" (טמקין, שירים קצב). 3*. תחליף, סורוגט, דבר שאינו מקור והוא נופל ממנו בטיבו: "שלוש נובלות הן: נובלת מיתה — שנה, נובלת נבואה — חלום, נובלת העולם הבא — שבת" (בראשית רבה מד). "עם שאין לו חיים גמורים אלא נובלות־חיים, אי־אפשר שתהא לו גם שירה ואמנות גמורה, אלא נובלותיהן" (ביאליק, שירתנו). "זהו, יודעים אתם, נובלות־אור, אור מת וצונן" (הזז, צל 43). — [נובלת־, נובלתו; נובלות, נובלות־]

נובמבר° ז' [מלאטינית: novem תשע, החודש התשיעי בשנה אצל הרומים הקדמונים, ששנתם התחילה במארס] שם החדש האחד־עשר בשנה לפי מנין האמות, החל מינואר; בן 30 יום; מקביל בערך לתקופת החדשים מרחשון — כסלו.

נובע ת' [מן א. נבע, נבע] 1. מקלח, מפכה: "נחל נבע" (משלי יח ד). מעין נובע. 2° [בהשאלה] מפק, יוצא כמסקנה: הצעה זו נובעת מדברי המרצה. — [נובעת, נובעים, ־עות]

עטים נובעים

— **עט נובע°**, עט שיש בו בית־קבול לדיו ואין צרך לטבלו מפעם לפעם בדיו בשעת כתיבה.

נוברני° ת' [מן נבר, נבר — נובר] חטטני, שדרכו לנבר ולחטט: "איר העיף מבט נוברני בתעלה" (קובנר, פנים 187). — [נוברנית, נוברניים, ־ניות]

נוֹגֵד° ת׳ [מן א.נגד, נָגַד] שֶׁהוּא בְּנִגּוּד לְמַשֶּׁהוּ, סוֹתֵר, הָפוּךְ: בְּשִׂיחָה הִבִּיעוּ הַשְׁקָפוֹת נוֹגְדוֹת זוֹ לָזוֹ. דְּבָרִים נוֹגְדִים אֶת הָעֶמְדָּה הָרִשְׁמִית. [נוֹגֶדֶת, נוֹגְדִים, נוֹגְדוֹת]

נוֹגְדָן° ז׳ [מן נוֹגֵד] (בכימיה וברפואה) חֶלְבּוֹן הַנִּשְׁפָּךְ אֶל הַגְּלוֹבּוּלִינִים שֶׁבְּנַסְיוֹב־הַדָּם וְהַנּוֹצָר בְּגוּף הַחַי כִּתְגוּבָה לְגֵרוּי עַל־יְדֵי חֶלְבּוֹן זָר אוֹ עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים אוֹ עַל־יְדֵי נְגִיפִים (Anti-body). הַנּוֹגְדָן מִתְקַשֵּׁר לְאַנְטִיגֶן וּמְבַטֵּל אֶת פְּעִילוּתוֹ. הַנּוֹגְדָנִים נוֹצָרִים בְּמַעֲרֶכֶת הַלְּבָנָה (הַלִּימְפָה) וּמֻעֲבָרִים דַּרְכָּהּ לַדָּם. — [נוֹגְדַן־, נוֹגְדָנִים, נוֹגְדָנֵי־]

נוּגֶה ת׳ [מן יגה, נוּגָה] עָצוּב, עָגוּם: ״כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים, בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת״ (איכה א ד). ״מַה נּוּגֶה זֶה נִגּוּן הַגְּמָרָא!״ (ביאליק, המתמיד). ״אִמִּי שְׁתִקָה וּשְׂחוֹק נוּגֶה שִׁעֲשַׁע עַל שְׂפָתֶיהָ הַקּוֹדְחוֹת״ (עגנון, כפות ז). — [נוּגָה, נוּגִים, נוּגוֹת]

— **נוּגוֹת**° תה״פ בְּעֶצֶב, בְּהַבָּעַת יָגוֹן וְעַצְבוּת: ״הוֹמִים גַּלְמוּדִים וּמְצַלְצְלִים נוּגוֹת פַּעֲמוֹנִים בְּרָאשֵׁי מִגְדָּלִים עַתִּיקִים״ (שניאור, שירים קסד). ״עִתִּים הָיְתָה יָדִי נוּגוֹת דּוֹפֶקֶת עַל אֶבֶן־הַמִּכְסֶה שֶׁל הַקְּבָרוֹת״ (ש׳ שלום, שירים תיז). ״כּוֹכָב רִאשׁוֹן... יָרְעִיף נוּגוֹת עָלַי יְקוֹם אוֹרוֹ רָחוֹק״ (תלמי, לארצי 87).

נוֹגַהּ, ראה נֹגַהּ.

נוֹגֵן ז׳ [מן נגן] מְנַגֵּן, נַגָּן: ״קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת״ (תהלים סח כו). ״אֲנִי הַשָּׁר וְהַשִּׁיר לִי לְעֶבֶד, אֲנִי כִנּוֹר לְכָל שָׁרִים וְנוֹגְנִים״ (גבירול, א 183). ״עוֹבֵד עֲבוֹדַת מַחְצְצֵר בְּלַהֲקַת הַנּוֹגְנִים שֶׁל הַצָּבָא״ (ביאליק, החצוצרה ב). ״וְקִנְאַת נוֹגְנִים תַּרְבֶּה שָׁאוֹן״ (שניאור, שירים רעא). — [נוֹגֶנֶת, נוֹגְנִים, ־נוֹת]

נוֹגֵעַ ת׳ [מן א.נגע, נָגַע; ראה שם המשמעות היסודית] — [נוֹגַעַת, נוֹגְעִים, נוֹגְעוֹת]

— **נוֹגֵעַ בַּדָּבָר**° [בלשון־הדיבור] הַמְעֻנְיָן בַּדָּבָר, שֶׁהוּא צַד בַּדָּבָר: לֹא נוּכַל לְקַבֵּל אֶת עֵדוּתְךָ, כֵּיוָן שֶׁהִנְּךָ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר.

— **בְּנוֹגֵעַ לְ־**°, בַּאֲשֶׁר לְ־, בְּיַחַס אֶל־: קִבַּלְנוּ אֶת תָּכְנִיתְךָ בִּכְלָלוּתָהּ, וּבְנוֹגֵעַ לִפְרָטֶיהָ — עוֹד נָשׁוּב וְנְעַיֵּן.

נוֹגֵשׂ ז׳ [מן נגשׂ, נָגַשׂ] דּוֹחֵק וּמְזָרֵז בְּכֹחַ, מְפַקֵּחַ עַל הָעוֹבְדִים וּמְאַלְּצָם לְהָאִיץ אֶת מְלַאכְתָּם: ״וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר: כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם!״ (שמות ה יג). — [נוֹגֶשֶׂת, נוֹגְשִׂים, נוֹגְשֵׂי־, נוֹגְשׂוֹת]

נוד [קרוב אל נדד; ארמית: נוד, נָד; ערבית: (נוד) נָאדַ]

~ פָּע׳ **נָ ד** פ״ע 1, נָדַד, נָע, נִטַּלְטֵל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ״ (בראשית ד יב). ״כַּצִּפּוֹר לָנוּד, כַּדְּרוֹר לָעוּף״ (משלי כו ב). 2, הִתְנוֹעֵעַ, זָז לְכָאן וּלְכָאן: ״כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם״ (מלכים א יד טו). ״וַיָּנָד הַנָּהָר הַשָּׁחוֹר בִּמְלֹא גוּשׁ מֵימָיו הֵנָּה וָהֵנָּה״ (ביאליק, מגילת ה). 3, הֵנִיעַ בְּרֹאשׁוֹ לְאוֹת הִשְׁתַּתְּפוּת בְּצַעַר אֲחֵרִים: ״וַיָּנֻדוּ לוֹ וַיְנַחֲמוּ אֹתוֹ עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־הֵבִיא ה׳ עָלָיו״ (איוב מב יא). ״אַל־תָּנֻד־לִי, אַל תְּרַחֲמֵנִי!״ (ביאליק, דמעה). ״נוּדוּ לָאָדָם, נוּדוּ לַמְבָרֵךְ וְלַמְקַלֵּל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טז). — [לָנוּד, לָ־; נָד, נָדָה; נָד נָדָה; יָנוּד]

~ פִּע׳ **נ וֹ ד ֵ ד**, נֶעֱלַם: ״שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם״ (נחום ג יז). — [מְנוֹדֵד, יְנוֹדֵד]

~ הת׳ **הִ תְ נ וֹ ד ֵ ד**, 1, הִתְנוֹעֵעַ, זָע, נִטְּלָה יַצִּיבוּתוֹ: ״נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר וְהִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה״ (ישעיה כד כ). ״בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְנוֹדְדִין מִמַּסָּע לְמַסָּע״ (שיר השירים רבה, מי זאת). ״שֶׁכֵּן תַּנִּים גּוֹלֶה וּמִתְנוֹדֵד כְּצִפֹּרֶת״ (הנגיד, דיואן 150). ״וּפִתְאֹם יִתְנוֹדֵד הָאַבִּיר וְנִזְעָף״ (ביאליק, מתי). ״עַד שֶׁהוּא מִתְנוֹדֵד וּמְהַלֵּךְ״ (הזז, היושבת 50). 2, הִזְדַּעֲזֵעַ מִצַּעַר, חָרַד: ״שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד: יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר״ (ירמיה לא יז). ״וַיַּכְשִׁילֻהוּ עָלֵימוֹ לְשׁוֹנָם, יִתְנֹדְדוּ כָּל־רֹאֵה בָם״ (תהלים סד ט). ״עַכְשָׁו הִיא קוֹבֶלֶת וּמִתְנוֹדֶדֶת עַל כָּל דִּבּוּר מֵעֶקֶם״ (עגנון, כלה רעז). — [לְהִתְנוֹדֵד, מִתְנוֹדֵד, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֵ נ ִ י ד** פ״י 1, הֵנִיעַ לְכָאן וּלְכָאן: ״כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיָנִיד בְּרֹאשׁוֹ״ (ירמיה יח טז). ״וּלְכָל בְּרַק נוּר מִנַּצְנֵץ יָנִיד עַפְעַף״ (ביאליק, הבריכה). ״הוּא הָיָה מֵנִיד רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ אֲשֶׁר לִבּוֹ עָלָיו דָּוָי״ (בורלא, עקביה 40). 2, טִלְטֵל, הִרְחִיק: ״וְלֹא אֹסִיף לְהָנִיד רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מִן־הָאֲדָמָה״ (מלכים ב כא ח). — [לְהָנִיד אֶת־, מֵנִיד, יָנִיד]

~ הֻפ׳ **ה וּ נ ַ ד**, 1, הֻרְחַק, סֻלַּק: ״כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלָּהֶם״ (שמואל ב כג ו). 2°, טֻלְטַל, הוּנַע לְכָאן וּלְכָאן: ״וַאֲרוֹן הַסְּפָרִים הָיָה כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ, מוּנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (מגדלי מו״ס, תס). ״הַמּוּנָד וְהַמְטֻלְטָל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ״ (סוקולוב, במראות 498). — [מוּנָד, יוּנַד]

— **נָע־וָנָד** (בראשית ד יב), נָוָד, נוֹדֵד, מִי שֶׁאֵין לוֹ מְקוֹם־קֶבַע לְהִשְׁתַּקֵּעַ בּוֹ, אוֹרֵחַ־פּוֹרֵחַ.

— **הֵנִיד בְּרֹאשׁוֹ** [על־פי ירמיה יח טז לעיל] הֵנִיעַ בְּרֹאשׁוֹ לְהַבָּעַת צַעַר אוֹ הִשְׁתּוֹמְמוּת.

א. **נוֹד** ז׳ [מן נוד, נָד] נְדוּדִים, טִלְטוּל, פְּרִידַת אָדָם מִמְּקוֹם־מוֹשָׁבוֹ הַקָּבוּעַ: ״נֹדִי סָפַרְתָּה אָתָּה״ (תהלים נו ט). ״לְכָל זְמַן וּלְכָל נְדוֹד קֵצֶה וְשָׂפָה, אַךְ אֵין לְנוֹדִי קֵץ וְקָצָה״ (הנגיד, דיואן 171). ״אִם נָע וָנָד אֵלֵךְ לִמְצֹא רְוָחָה עֶרֶב וְאֶשְׁכַּח כָּל נוֹדִי וְנוֹעִי״ (יהודה הלוי, ח 385). — [נוֹד־, נוֹדוֹ]

— **אֶרֶץ־נוֹד** [על־פי בראשית ד טז: ״וישב (קין) בארץ־נוד״, ושם שֵׁם מקום] כִּנּוּי לִמְקוֹם־גּוֹלָה: ״הַיּוֹם בְּנֵכֶם יוֹצֵא אֶל אֶרֶץ נוֹד רַבָּה״ (ביאליק, סוס). [ובשינוי קל:] ״וְשִׁבַּעְתִּי זֹאת עַל אַדְמַת נוֹד קָחָה לַעֲרָבָה כִּי לֹא אֲשַׁקֵּר בִּבְרִיתֵנוּ״ (יל״ג, שירה עד).

ב. **נוֹד*** ז׳ [כתיב אחר של נֹאד] נֹאד, שַׂק־עוֹר לְנוֹזְלִים: ״גּוּדוֹת הַגּוֹיִים גְּרוּרִין — מֻתָּרִין״ (תוספתא עבודה זרה ד י). ״מָשָׁל לְעֶשֶׂר נוֹדוֹת נְפוּחוֹת מֻנָּחוֹת בִּטְרַקְלִין״ (בראשית רבה ה). — [נוֹד־, נוֹדוֹת, נוֹדוֹת־]

— **נוֹד נָפוּחַ*** 1*, נֹאד מָלֵא אֲוִיר (בראשית רבה ה, ראה לעיל). 2° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם רֵיק וְנָבוּב וְהוּא מִתְיַהֵר ״וּמִתְנַפֵּחַ.״

נַוָּד°, **נוֹוָד** ז׳ [מן נוד, נָד] נָע־וָנָד, נוֹדֵד וְעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: שִׁבְטֵי הַבֶּדְוִים נַוָּדִים הֵם. סְפּוֹרְטָאִים־נַוָּדִים הָעוֹבְרִים בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת. — [נַוַּד־, נַוֶּדֶת, נַוָּדִים, נַוְּדֵי־, נַוָּדוֹת]

נוֹדֵד ז׳ [מן נדד, נָדַד] נָע־וָנָד, נַוָּד, מְשׁוֹטֵט, פָּלִיט: ״סַתְּרִי נִדָּחִים, נֹדֵד אַל־תְּגַלִּי״ (ישעיה טז ג). ״הֲלַכּוֹשֵׁל וְלַנּוֹפֵל תְּקוּמָה, וְלַנּוֹדֵד וְלָאוֹבֵד תְּנוּמָה?״ (הנגיד, דיואן 261). אַגָּדַת הַנּוֹדֵד הַנִּצְחִי. — [נוֹדֶדֶת, נוֹדְדִים, ־דוֹת]

— צִפֳּרִים נוֹדְדוֹת°, צִפֳּרִים שֶׁאֵינָן יַצִּיבוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהֵן עוֹבְרוֹת בְּעוֹנוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל הַשָּׁנָה מֵאֵזוֹר אַקְלִימִי אֶחָד לְמִשְׁנֵהוּ.

— הַיְּהוּדִי הַנּוֹדֵד°, ראה ערך יְהוּדִי [שני ערכי־משנה אחרונים]

נוֹדְדוּת° נ׳ [מן נוֹדֵד] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל הַנּוֹדֵד, הֱיוֹת נָע וָנָד: חַיֵּי נוֹדְדוּת. 2. שׁוֹטְטוּת, הִתְשׁוֹטְטוּת לְלֹא מַטָּרָה מְכֻוֶּנֶת: ״שֶׁנֶּאֱסַר מִטַּעַם הַקָּצִין מִשּׁוּם נוֹדְדוּת שֶׁאֵינָהּ מֻתֶּרֶת... בִּתְחוּמֵי הָעֲיָרָה״ (חלקין, משבר 172). — [נוֹדְדוּת־]

נַוָּדוּת°, נוודות נ׳ [מן נַוָּד] תְּכוּנוֹת הַנַּוָּד, נוֹדְדוּת: ״וְכִי לֹא אֱמֶת הִיא, כִּי עֶצֶם הַתְּשׁוּקָה לְחֹפֶשׁ הַפְּרָט עוֹלָה לְעִתִּים קְרוֹבוֹת עִם יְסוֹד הַנַּוָּדוּת?״ (שלונסקי, תר׳ מסעי הצפרים). הַנַּוָּדוּת טְבוּעָה בְּאָפְיָם שֶׁל הַבֶּדְוִים. — [נַוָּדוּת־]

נוּדִיזְם° ז׳ [מלאטינית: nudus עירום] תְּנוּעָה שֶׁל גְּבָרִים וְנָשִׁים הַדּוֹגֶלֶת בְּעֵירוֹם הַגּוּף, הִתְעַרְטְלוּת מִכָּל לְבוּשׁ.

— נוּדִיסְט°, חָסִיד תְּנוּעַת הַנּוּדִיזְם – הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה.

נוּדְנִיק° ז׳ [בלשון־ההמון, שאול מיידיש] — ראה נַדְנְדָן°.

נוֹדָע ת׳ [מן ידע, נוֹדַע] 1. יָדוּעַ, מְפֻרְסָם: ״נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ״ (משלי לא כג). סוֹפֵר נוֹדָע. ״מוֹרֵה נְבוּכִים״ הוּא חִבּוּרוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל הָרַמְבַּ״ם. 2. [נודע ל־] נִכָּר, קַיָּם: ״חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ (לָאָדָם)״ (אבות ג יד). לִפְעֻלָּה זוֹ נוֹדַעַת חֲשִׁיבוּת יְתֵרָה. — [נוֹדַעַת, נוֹדָעִים, ־עוֹת]

— נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים [שאול מן משלי לא כג, ראה לעיל] מְפֻרְסָם מְאֹד: ״כֹּהֵן פְּאֵר בַּעֲדָתוֹ רַב אֶחָד גָּדוֹל וְנוֹדָע בַּשְּׁעָרִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמז). ״זֶה סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים וְאֵינוֹ נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים״ (הזז, צל 14).

א. **נוה** [ערבית: נָוַי נע, נדד במדבר למקום־מרעה]

~ פָּע׳ נָוָה פ״ע דָּר, שָׁכַן: ״גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה״ (חבקוק ב ה). ״לֹא יִנְוֶה אֲפִלּוּ בְּנָוֵה שֶׁלּוֹ״ (סוטה מז:). [ובהשאלה] ״עַד אָן... יִפְעַל פְּתַיּוּת בָּךְ וְלוֹ תִנְוִי״ (יהודה הלוי, ג 167). ״מֵאֶרֶץ הָאָבִיב בָּהּ יִנְוֶה עוֹלָמִים״ (ביאליק, אל הצפור). ״הַמַּצְבִּיא, הֶחָלוּץ, הַמְפַקֵּד וְהָרֵעַ... כָּךְ תִּנְוֶה בְּזִכְרֵנוּ״ (אלתרמן, הטור א 313—314). — [לִנְווֹת, יִנְוֶה]

~ הִפְ׳ הִנְוָה* פ״י שִׁכֵּן: ״אָמַרְתִּי לִמְלוֹנֵי מִדְבָּר וּמִקְלְטֵי בּוֹרְחִים: הַנְווּנִי בְּלֵילוֹת מִקְרֵי קְרָחִים״ (גנזי שכטר, ג 192). — [לְהַנְווֹת, מַנְוֶה, יַנְוֶה]

ב. **נוה** [קרוב אל נאה; ערבית: נָוֻהַ הצטיין, בלט]

~ פָּע׳ נָוָה* פ״ע הָיָה נָאֶה, יָפֶה: ״כִּי מִכָּל עֲלָמוֹת נָוִית, יָפִית״ (פיוט יעלת חן). — [לִנְווֹת, נָוֶה, יִנְוֶה]

~ הִפְ׳ הִנְוָה פ״י פֵּאֵר, יִפָּה, שִׁבַּח וְהִלֵּל: ״זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ״ (שמות טו ב). ״וְהִנְוֵיתָ יְדִידְךָ וְכִבַּדְתּוֹ״ (הנגיד, דיואן 120). ״וַעֲצוֹת הַכְּסִיל תַּנְוִי״ (יהודה הלוי, ג 167). ״לְפָאֵר מְקוֹם הָרַבִּי וּלְהַנְווֹתוֹ״ (יל״ג, פרוזה כה). ״זוּלַת הָעֵינַיִם שֶׁהִנְווּ אֶת פָּנֶיהָ״ (קבק, בצל 142). — [לְהַנְווֹת, מַנְוֶה, יַנְוֶה]

~ פִּע׳ נִוָּה* פ״י יִפָּה, פֵּאֵר: ״וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לְנַוּוֹת אֶת בּוֹרְאוֹ?״ (ירושלמי פאה טו ב). ״מִדַּת שֶׁבַח שִׁוִּיתִיו, בְּמִצְוֹתָיו נִוִּיתִיו״ (פיוטים, סידור 721). ״וְכָךְ חָיִיתִי וְלֹא בִקַּשְׁתִּי לְנַוּוֹת אֶת חַיַּי״ (שנהר, א 335). — [לְנַוּוֹת, מְנַוֶּה, יְ־]

~ הִתְ׳ נִתְנַוָּה°, הִתְנָאָה, הִתְיַפָּה, הִתְקַשֵּׁט, הִתְהַדֵּר: ״עָשִׁיר יַעֲנֶה הוּא יִתְנַוֶּה״ (בן־סירא, יג ד). ״אַבְשָׁלוֹם נִתְנַוָּה בִּשְׂעָרוֹ״ (סוטה א ח, בירושלמי טז ב). — [לְהִתְנַוּוֹת, מִתְנַוֶּה, יִתְנַוֶּה]

א. **נָוֶה, נווה** ז׳ [ראה א. נוה; קרוב אל נָאָה] 1. מְקוֹם מִרְעֶה וּמְנוּחָה לַצֹּאן בַּמִּדְבָּר: ״אֲנִי לְקַחְתִּיו מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן״ (שמואל ב ז ח). ״נְוֵה רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן״ (ירמיה לג יב). 2. [בהשאלה] מְקוֹם מִשְׁכָּן, מָעוֹן: ״נָוֶה שַׁאֲנָן״ (ישעיה לג כ). ״וְהֶשִׁבַנִי וְהִרְאַנִי אֹתוֹ וְאֶת־נָוֵהוּ״ (שמואל ב טו כה). ״מְאֵרַת ה׳ בְּבֵית רָשָׁע, וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ״ (משלי ג לג). ״מוֹצִיאִין מִנָּוֶה הָרָע לְנָוֶה הַיָּפֶה״ (כתובות יג י). ״הָלַךְ וּבָכֹה עֲלֵי חָרְבַּת נְוֵה־אוֹהֲבִים״ (יהודה הלוי, ג 281). ״וּנְוֵה הוֹרַי הַדַּל קַן מִבְטָחִי״ (ביאליק, אחר). 3° [בנסמך נְוֵה־] שֵׁם מְקֻבָּל בִּשְׁמוֹת מֶרְכָּבִים שֶׁל יִשּׁוּבִים אוֹ שְׁכוּנוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן: נְוֵה־אִילָן, נְוֵה־יַעֲקֹב. — [נְוֵה־, נָוִי, נָוְךָ, נָוֵהוּ, נָוֵנוּ, נְוֵכֶם, נְוֵהֶם; נָווֹת, נְווֹת־]

— נְוֵה־קַיִץ°, קִיטָנָה, דִּירָה לְבַלּוֹת בָּהּ אֶת עוֹנַת הַקַּיִץ וְהַחֹם בְּחֵיק הַטֶּבַע: ״וְאַחַר הַשַּׁבָּת עָזַבְנוּ אֶת עִירֵנוּ וַנִּסַּע לִנְוֵה־קַיִץ״ (עגנון, כפות ג).

— נְוֵה־הַקֹּדֶשׁ, כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: ״נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ, נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ״ (שמות טו יג).

— נְוֵה צֶדֶק (ירמיה נ ז), כִּנּוּי לֵאלֹהִים.

ב. **נָוֶה, נווה** ת׳ [מן ב. נוה; צורת־משנה: נָאוֶה] יָפֶה, נָאֶה: ״הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן״ (ירמיה ו ב). ״הָאוֹמֵר...: אֱהֵא נָוֶה״ (נזיר א א). — [נָוָה, נָוִים, נָווֹת]

— נְוַת־בַּיִת [על־פי הבנה זו בתהלים סח יג: ״וּנְוַת־בַּיִת תְּחַלֵּק שָׁלָל״] כִּנּוּי מְלִיצִי לְאִשָּׁה, לְבַעֲלַת־בַּיִת, לְרַעְיָה: ״נְוַת־בַּיִת יְשָׁנָה אַל תְּמִירָה בַּאֲחֶרֶת״ (הנגיד, בן־משלי 92). ״לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּגֵי קְטוּרָה נְוַת־בֵּיתוֹ״ (מאפו, פה). ״וּבֵין הַתַּנּוּר לַכִּירַיִם יוֹשֶׁבֶת נְוַת־בֵּיתוֹ הַצְּנוּעָה״ (עגנון, אלו קלג).

נָוָה, נווה נ׳ [צורת־משנה של א. נָוֶה] מָעוֹן, מִשְׁכָּן: ״נְוַת צִדְקֶךָ״ (איוב ח ו). ״נְוֹת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן״ (צפניה ב ו). — [נְוַת־, נָווֹת, נְווֹת־]

נִוּוּט°, ניווט ז׳ [מן ב. נוט, נִוֵּט] 1. מְלֶאכֶת הַנַּוָּט, הַגּוּי, נְהִיגַת סְפִינָה אוֹ מָטוֹס בְּכִוּוּנִים שׁוֹנִים. 2. מַעֲרֶכֶת הַפְּעֻלּוֹת הַמְּבֻצָּעוֹת לְשֵׁם וִדּוּא תְּנוּעָה לְלֹא סְטִיָּה בְּמַסְלוּל מְסֻיָּם בָּאֲוִיר אוֹ בַּיָּם. — [נִוּוּט־]

נִוּוּל*, ניוול ז׳ [מן נול, נִוֵּל] כִּעוּר, חֶרְפָּה, גְּנַאי: ״לֹא תָסוּד (הָאִשָּׁה בַּמּוֹעֵד), מִפְּנֵי שֶׁנִּוּוּל הוּא לָהּ״ (מועד קטן א ז). ״גָּדוֹל שֵׂעָר נִוּוּל הוּא לָאָדָם״ (במדבר רבה י). ״לֹא מוּטָב שֶׁיִּרְאֶה אוֹתִי בִּכְבוֹדִי וְלֹא בְּנִוּוּלִי?״ (קהלת רבה טו, בכל עת). ״שֶׁלֹּא לִרְאוֹת אֶת הַבַּיִת בְּנִוּוּלוֹ״ (ביאליק, החצוצרה ד). ״כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַמָּשָׁל: מַרְבֶּה יָמִים – מַרְבֶּה נִוּוּל״ (הזז, יעיש 66). —[נִוּוּל־]

נִוּוּן°, ניוון ז׳ [מן נון, נִוֵּן] הַחֻלְשׁוּת, הִתְרוֹפְפוּת, הִתְנַוְּנוּת, הַפְסָקַת מִלּוּי הַתַּפְקִיד הַיְסוֹדִי: ״הִיא תַּמְצִית שֶׁל נִוּוּל וְנִוּוּן, בְּלִי שֶׁמֶץ כָּל־שֶׁהוּ שֶׁל לַחְלוּחִית נֶפֶשׁ״ (קריב, עטרה 42). אֵיבָר חוֹלֶה בְּשַׁחֶפֶת עַד כְּדֵי נִוּוּן. נִוּוּן רוּחָנִי שֶׁל אֲנָשִׁים שְׁקוּעִים בְּבַעֲרוּת. נִוּוּן הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַדַּלּוּת וְהָרָעָב הַמַּתְמִיד. – [נִוּוּן־]

נוזל תו"ז [מן נזל, נזל; במקרא רק בריבוי: נוזלים, ראה להלן] 1 ° ז׳ חומר הנמצא במצב־צבירה בין מוצק לגז, הוא נגר ומשתפך ומקבל את צורת הכלי שהוא נמצא בו בלא שישנה את נפחו: המים, הנפט, השמן, הכהל, המשקאות למיניהם – נוזלים הם. נוזל עכור. נוזלי־חטוי. 2 ° ת׳ נגר, משתפך: שמן נוזל. דבש נוזל. [נוזל־, נוזלים, נוזלי־; נוזלת, נוזלים, ־לות]

– **נוזלים**, כנוי מליצי למים: "נערמו מים, נצבו כמו־נד נוזלים" (שמות טו ח).

נוזלי° ת׳ [מן נוזל] שהוא במצב נוזל, שהוא מן הנוזלים: חומר נוזלי. – [נוזלית, נוזליים, נוזליות]

נוזפני° ת׳ [מן נזף, נזף–נוזף] שנשמעת בו נזיפה: "וקולו שנתרכך ונתעדן קודם לכן נעשה נוזפני" (ליסיצקי, תולדות 173). "דודוב היה מכלימו במנוד־ראש נוזפני" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 111). – [נוזפנית, נוזפניים, נוזפניות]

נוח [אוגריתית: נח; אכדית: nâḫu; ארמית: נוח; ערבית: (נוח׳) נאח׳ כרע ברך (גמל)]

~ פע׳ **נח** פ"ע 1, שקט, מצא מנוחה, נפש, לא עבד: "וביום השביעי תשבת, למען ינוח שורך וחמרך" (שמות כג יב). "נחה שקטה כל־הארץ" (ישעיה יד ז). "שכבתי ואשקוט, ישנתי אז ינוח לי" (איוב ג יג). "נח הים מזעפו" (יומא לח.). "וישתטחו על שפת הנהר לנוח" (ביאליק, מגילת ה). העובד נח בערב מעבודתו. 2, שהה, חנה, נשאר במקומו ללא תנועה [גם בהשאלה]: "ותנח התבה... על הרי אררט" (בראשית ח ד). "ובא (הזבוב והדבורה) ונחו כלם בנחלי הבתות" (ישעיה ז יט). "אל־תבהל ברוחך לכעוס, כי כעס בחיק כסילים ינוח" (קהלת ז ט). "ואל רשעים ינוח רגזו" (בן־סירא ה ט). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לנוח, נחתי; נח, נחה; נח, נחה; ינוח; נוח! נוחי!]

~ נפ׳ **ננוח***, נרגע, הונח לו, חזר לאיתנו: "בטוח אני, שננוח בנו של רבן גמליאל מחליו" (ירושלמי ברכות ט ד). "ואפלו בלילה, בשעה שבני־אדם ננוחים, נטרד לבו" (עגנון, אלו שי). "סימן טוב לה, שכבר ננוחה מן הדין" (הזז, יעיש ב 33). "לאחר שקיימתי כל שליחיות אלו של עצמי, ננוח בי לבי" (סביב, דרך 52). – [להנוח, ינוח]

~ 1 הפ׳ **הניח** פ"י 1, הביא מנוחה, הרגיע, הביא שלוה: "וינח ה׳ להם מסביב... ולא־עמד איש בפניהם" (יהושע כא מב). "ביום הניח ה׳ לך מעצבך ומרגזך" (ישעיה יד ג). "המניח לעמו ביום שבת קדשו" (מגן אבות, לליל שבת). 2 *, בטא כשוא נח: "ולא יניח הנגד" (רמב"ם, קריאת שמע ב ט). 3, שם, השכין: "ויוציאני ברוח ה׳, ויניחני בתוך הבקעה" (יחזקאל לז א). "הביאני אל־ארץ ישראל, ויניחני אל־הר גבה מאד" (יחזקאל מ ב). – [להניח את־, מניח, מניחה; יניח... תנחנה; הנח! הניחי!]

~ 2 הפ׳ **הניח** פ"י 1, שם: "ולקח הכהן הטנא מידך, והניחו לפני מזבח ה׳ אלהיך" (דברים כו ד). "וצונו להניח תפלין" (ברכה). "הניח בעל־הבית ידו על כתפו" (עגנון, כלה כח). 2, הרפה, עזב: "ועתה הניחה לי ויחר־אפי בהם ואכלם" (שמות לב י). "הניחו לו, איש אל־ינע עצמתיו" (מלכים ב כג יח). "הו, הנח למרה שחורה!" (ביאליק, משירי החורף). "טוב לו לאדם שמניח את טרדות־השעה ועומד ומתפלל" (עגנון, אורח 257). 3, נתן יכלת, הרשה, התיר: "לא־הניח אדם לעשקם" (תהלים קה יד). "מי שאינו מניח את העניים ללקט, או שהוא מניח את אחד ואת ואחד לא" (פאה ה ו). "וצפצוף צפורו לא ינח לו לישן" (ביאליק, המתמיד). 4, השאיר, עזב אחריו: "והניחוך עירם ועריה" (יחזקאל טז לט). "ושנאתי אני את־כל־עמלי... שאניחנו לאדם שיהיה אחרי" (קהלת ב יח). "ופריך תשרש, והניחתך כעץ יבש" (בן־סירא ו ג). "היא מתה והניחה עלי בית מלא יתומים" (עגנון, כלה צב). "איזה קרוב רחוק, שלא הניח קדיש" (סדן, ממחוז רכט). 5 °, קבע מנחים, נתן שם מדיק למשג או לפעלה מסימת: ועד־הלשון הניח מנחים רבים לכלים ולמכשירים וכן למשגים במקצועות השונים. 6 °, קבע הנחה, קבל סברה מסימת כיסוד לדברים: החוקר הניח כמה הנחות־יסוד. נניח כי דבריך נכונים. – [להניח את־, ל־; מניח; יניח; הנח! הניחי!]

~ 1 הפ׳ **הונח**, נתנה לו מנוחה, הרגע, השקט: "יגענו ולא הונח לנו" (איכה ה ה). – [מונח, יונח]

~ 2 הפ׳ **הנח**, 1, הושם: "והוכן והניחה (=והנחה) שם על־מכנתה" (זכריה ה יא). "יהא מנח עד שיבא אליהו" (בבא מציעא ג ד). "כפת־תכלת קטנה הכפויה ומנחת על העצים ממש" (ביאליק, הבריכה). "שהיה הזקן יושב וראשו מנח בין זרועותיו" (עגנון, כלה ריב). הספר הנח במקומו. 2 °, נקבעה הנחה: הנחו מצבים שאינם סבירים. 3 °, נקבע כמנח, נתן כשם מדיק המביע משג מסים: מנחים רבים הנחו על־ידי האקדמיה ללשון העברית. – [מנח, ינח]

– **נחה עליו רוח**, שרתה עליו רוח, התעוררה בו רוח (של נבואה, של שירה וכו׳): "ותנח עליהם הרוח... ויתנבאו במחנה" (במדבר יא כו). "ונחה עליו רוח ה׳, רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה" (ישעיה יא ב).

– **נחה דעתו***, היה מרצה, נרגע, בא על ספוקו: "תנוח דעתך" (יומא סו:). "נחה דעתי קצת ולא נחה כל צרכה" (עגנון, אלו רצח). "נראה כי נחה דעתם עליהם" (בורלא, כיסופים 18).

– **ינוח בשלום על משכבו** [על־פי ישעיה נז ב], דבור של כבוד לזכר המת: "וינוח בשלום על משכבו ונאמר אמן" (אל מלא רחמים).

– **ינוחו (לו) ברכות על ראשו*** (ברכות לג.) [השווה: "וברכה נחה על ראש ישראל" (בן־סירא מד ל)] דבור של ברכה על אדם שאמר או עשה דבר טוב ונאה, מעין הבטוי: "תבוא עליו ברכה".

– **הניח דעתו***, הרגיע אותו, רצה ופיס אותו: "תנוח דעתך, שהנחת את דעתי" (יומא סו:). [ומכאן:]

– **מניח את הדעת °**, משביע רצון, מספק במדה מסימת: נתקבלה תשובה המניחה את הדעת.

– **הנח לי!** [על־פי הושע ד יז], **הניחה לי!** (שמות לב י), הרף ממני! עזבני לנפשי! אל תפריעני!

– **הניח (ירשה, כסף וכדומה)***, השאיר רכוש אחר מותו: "הניח להם אביהם מעות של רבית" (בבא קמא צד:).

— נניח°, נקבל כהנחה, נקבע כיסוד את הסברה: אם נניח כי שני הקוים יפגשו אי־שם, נגיע לידי מסקנה ששוב אינם מקבילים! נניח לרגע, כי דבריך נכונים.

— הניח מעותיו על קרן הצבי*, בטוי ציורי על מי ששכן את כספו, השקיע כספו בעסק שהפסדו ודאי: "חנן אומר: אבד את מעותיו... אמר רבי יוחנן בן־זכאי: יפה אמר חנן, הניח מעותיו על קרן הצבי" (כתובות יג ב). "קפחת מעשיך והנחת מעותיך על קרן הצבי!" (ברקוביץ, תר' טוביה מט).

— טוב אשר תאחז בזה, וגם־מזה אל־תנח את־ידך (קהלת ז יח), קח מזה וגם מזה, כלומר, נסה את שני הצדדים גם יחד, אל תהיה קיצוני בהחלטותיך!

— הניח חיים לכל ישראל* [מצוי בספרות הרבנית, בדומה לדיבור: "שבק חיים לכל חי"] מת, נפטר.

— הניח ידו מן־ [על־פי קהלת ז יח: "וגם מזה אל תנח את־ידך"] נמנע, משך ידו מן־, חדל לעסק ב־: "וגם מדברים מן החי, כמו ביצים ומעשי־חלב, לא יניח ידו" (ביאליק, אריה ב). "והחסידים בטלו עצמם והניחו ידיהם מן המחלקת" (עגנון, אלו קשר).

— הניח לו צפרים בחיקו° [מימרה שאולה מיידיש] השלה את עצמו, ראה סכויים טובים לעצמו: "עוזבת מקור פרנסה והכנסה כדי להניח לה צפרים בחיקה ולחשב לה על השם יודע מי!" (ברנר, א 412).

— כמנח בקפסה*, ראה א. מנח.

— כבודו במקומו מנח* [דיבור של התנצלות, על־פי בכורות לו, ושם: "כבוד זקן יהא מונח במקומו"] אין כל כונה לגרע מכבודו או מערכו של פלוני.

— יהא מנח עד שיבוא אליהו* [בבא מציעא א ח, ועוד הרבה במשנה ובתלמוד] כלומר, ישאר בחזקת ספק לתקופה בלתי־מגבלת, עד שיתברר הדבר באחרית הימים.

— מנח בקרן זוית* [שאול מן קידושין סו, ושם במשמעות חיובית: "תורה... הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד"] אין דורש לו ואין שם לב לו.

— תנח*, תינח, התנח* [ארמית, אולי מן תהא נח או בנין אתפעל מן נוח] נוח, ניחא, מילא: "התנח ברשות היחיד מקרה, ברשות הרבים מי חיב?" (שבת ה). "תנח אחרים שעושים על מנת לקבל פרס, אבל אני כבר התיאשתי מחלקי בגן־העדן" (יהודה שטינברג, גב). "תינח, חיי העם בכלל, אבל חיי בפרט מה הם?" (מנדלי מו"ס, רנט).

נוח* ת' [מן נוח, נח] [במקרא מקור מן נוח: "ונוח מאיביהם והרוג בשנאיהם", אסתר ט טז] 1*. קל, לא־קשה, נקל: "דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי־זהב וכלי־פז, ונוחין לאבדן ככלי־זכוכית" (חגיגה טו). "מפני־מה האיש נוח להתפתות, ואין האשה נוחה להתפתות?" (בראשית רבה יז). "בנהג שבעולם משוי שקשה לאחד נוח לשנים" (ויקרא רבה א). הקוצים נוחים להדלק. 2*. טוב, מתאים, נעים: "השני נוח לי, והראשון קשה הימנו" (כתובות יג ו). פעלה נוחה. דרך נוחה לנסיעה. תלבשת נוחה לטיול. דירה נוחה מאד. 3*. רצוי, אדיב: "הוי קל לראש ונוח לתשחרת" (אבות ג יב). "שני תלמידי־חכמים הנוחין זה לזה בהלכה, הקדוש־ברוך־הוא מקשיב להן" (שבת סג). "נוחים הם זה, מזה ונוחים הם מכל העולם כלו" (מנדלי מו"ס, סו) [וראה עוד הצירופים להלן] — [נוחה, נוחים, נוחות]

— נוח לו° [בלשון־הדיבור] נעים לו, הוא מרצה במצבו: "נוח לי לשבת כאן".

— נוח לו ש־*, מוטב לו ש־, כדאי לו יותר ש־: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן־האש, ואל ילבין פני חברו ברבים" (ברכות מג:).

— נוח לכעס*, מהיר־חמה, כועס מהר: "נוח לכעס וקשה לרצות — רשע" (אבות ה יא).

— נוח לרצות*, מהיר להתפיס, שאינו שומר כעסו לארך ימים, אינו נוטר: "קשה לכעס ונוח לרצות — חסיד" (אבות ה יא).

— עמד נוח!° פקדה צבאית בתרגילי־סדר, פקדה לעבר ממצב "דם" למצב חפשי יותר, אך בלא לזוז מן המקום.

— קול נוח*, קול בלתי־חזק: "יתקעו להם הכהנים תרועה שנית קול נוח וסמוך" (מגילת בני אור ח 7).

— רוחו (דעתו°) נוחה מפלוני*, פלוני הוא לרצון לו, הוא מרצה ממנו: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו" (אבות ג י). "רוח שנינו היתה נוחה זה מזה וחזקנו ברית־שלומנו על גביעי שכר" (מנדלי מו"ס, תב). דעתי היתה נוחה מן המעשה.

נוח ז' [מן נוח, נח] מנוחה, שלוה: "קומה ה' אלהים לנוחך" (דברי הימים ב ו מא). "משרבו בעלי־הגאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם" (סוטה מז:). "להמציא נוח לנפשי האנושה מקצר רוח ומעבודה קשה" (חריזי, תחכמוני ו 75). — [נוח, נוחים, נוחי־]

— נוח־נפש*, נפטר, דבור של כבוד על מת: "אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי־נפש" (ירושלמי עירובין כא ג). "ולהזמין את הקרובים נוחי־הנפש לשמח בשמחת החיים" (קריב, עטרה 237).

— נוחו עדן*, נוח־עדן°, בגן־עדן מנוחתו, דבור של כבוד על מת: "רב יהודה גאון אבי אבינו נוחם עדן" (תשובות הגאונים, הרכבי שפא). "אמי נוחה עדן אף היא היתה אומרת לי בקטנותי שיר" (מנדלי מו"ס, קמ). "כמו שהזכירו רבותינו הראשונים נוחי־עדן" (עגנון, האש ו).

— אותיות־הנוח*, כנוי לאותיות אהו"י, שהן נחות אחרי תנועה ואינן נבטאות: "ואותיות הנוח בלשון־הקדש ד', והם יהו"א" (אברהם אבן־עזרא, תר' ספר הניקוד לחיוג').

נוחה* נ' [מן נוח, נח] נוח, מנוחה: "טוב למות מחיי־שוא ונוחת עולם — מכאב נאמן" (בן־סירא ל יט). "נצנים נהל בנוחת טל" (ינאי, שסג). — [נוחת־, נוחות]

— נוחתו עדן°, מנוחתו עדן, עליו השלום: "אמי, נוחתה עדן, מתה עלי בדמי ימיה" (ש' שלום, שירים תפח).

נוחות° נ׳ [מן נוח] 1. מצב נוח ורצוי, נעימות, קלות, רווחה: הנהלת הרכבות פתחה קפות נוספות לנוחות הנוסעים. אור מלא ובהיר לנוחות הקריאה. 2. תנאי טוב, דבר הגורם לאדם שיהא נוח לו ויחוש בטוב: "ללא ספסל לישיבה וללא נוחות כל שהיא" (ויסלבסקי, תר״ בעולם 113). "רק נוחות ונעם יסובבוה כו׳" (בארון, פרשיות 23). "אבל את נוחותם הם אוהבים יותר" (שמעוני, הכיכר 260). "צרכי נוחות, שאינם הכרח ראשון" (ייבין, תולדות הכתב ג). 3. כנוי לחדרי־השרות (חדר־אמבטיה או מקלחת ובית־השמוש) המתקנים בדירה לנוחותם של דייריה: דירה עם כל הנוחיות. – [נוחות־, נוחיות]

נוחיות° נ׳ [מן נוח] הרגשתו של אדם כי נוח לו, תחושה של המצאות בתנאים נוחים: פלוני הסתדר בדירתו בנוחיות רבה. נוחיות החיים בכפר. – [נוחיות־]

נוחל, נפ׳ מן יחל. **נוחם**, ראה נחם.

נוט*, נווט ז׳ [מיוונית: nautes ספן] תופס ההגה בספינה (בראשית רבה יב) או במטוס. – [נוט־, נוטיב, נוטי־]

א. **נוט** [קרוב אל נוד, מוט]

~ פע׳ **נט** פ״ע מט, התמוטט, התנודד: "ירגזו עמים... תנוט הארץ" (תהלים צט א). "מדי זכרי מה שהיה ידיד לבי ואנוטה" (הנגיד, דיואן 270). "וסלעכם ינוט תחתיכם" (ביאליק, קראו). "הארץ תנוט תחתי, אני הולך כמובל לנרדום" (בן־ציון, ט). "מאום לא ינוט בשמירה זו שלו" (מאירוביץ, הטללים 85). – [לנוט, נט, ינוט]

ב. **נוט** [מן נוט]

~ פע׳ **נוט** ° פ״י תפס את ההגה, נהג בספינה או במטוס, הטה כלי־שיט או אוירון לכוונים שונים. – [לנוט, מנוט, ינוט]

~ הת׳ **התנוט** °, הונע על־ידי נוט: "הספינה נתנוטה בידי ימאים צעירים. – [להתנוט, מתנוט, יתנוט]

נוטה* ת׳ [מן נטה, נטה] 1. כפוף, פונה הצדה או כלפי מטה: "אילן שהוא נוטה לשדה חברו" (בבא בתרא ב יג). 2. קרוב ל־, מוכן במעט ל־: "דברים שהם נוטין לצד מינות" (ויקרא רבה כח). אני נוטה לקבל את הצעתו. 2. ראה עוד ערך נטה, נטה. – [נוטה, נוטים, נוטות]

– **נוטה למות** °, קרוב למות, חולה מסכן, גוסס.

– **דעתו נוטה***, הוא קרוב לדעה, הוא סבור: "כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו" (בבא בתרא קסה:).

– **בית־דין נוטה***, חבר שופטים שאינו שקול במספרו (מספר חבריו אינו זוגי), ולפיכך יתכן בו רב ומעוט: "עשה לך בית־דין נוטה" (סנהדרין ג:).

נוטות°, נווטות נ׳ [מן נוט] מקצוע הנוט, מלאכת הנהיגה באניות או במטוסים. – [נוטות־]

נוטציה° נ׳ [לאטינית: nutatio ניענוע] [באסטרונומיה] נענוע, תנודה מחזורית של כדור־הארץ תוך תנועת הנקיפה שלו (ראה ערך נקיפה). – [נוטציות]

נוטר ז׳ [מן נטר, נטר] 1. שומר, אדם שנתמנה לתפקידי־שמירה מסימים: "כרם היה לשלמה... נתן את־הכרם לנטרים" (שיר השירים ח יא). "שמני נטרה את־הכרמים" (שיר השירים א ו). העיריה גיסה נוטרים כתגברת לשוטרים. נוטרים ("גפירים") בישובים העברים בארץ־ישראל בימי המנדט הבריטי. 2. שומר את כעסו על מישהו במשך זמן רב: "נקם ה׳ לצריו, ונוטר הוא לאיביו" (נחום א ב). – [נוטר־, נוטרים, נוטרי־; נוטרת או נוטרה, נוטרות]

נוטרות° נ׳ [מן נוטר 1] עבודתו של הנוטר, תפקידי שמירה: פלוני התגיס לנוטרות. – [נוטרות־]

נוטריה° נ׳ [כשם הלועזי: nutria] בעל־חיים שוכן־מים מסוג המכרסמים (Myocastor coypu), דומה בארח־חייו לבונה. זנב הנוטריה מכסה קשקשים. אצבעות רגליה האחוריות מחברות בקרומי־שחיה. הנוטריה נפוצה הרבה בנהרות ובאגמים באמריקה. הובאה לארץ מארגנטינה לגדול מסחרי – בשל פרותה הנחשבת יקרה. – [נוטריות]

נוטריה (1/15)

נוטריון* ז׳ [מלאטינית: notarius סופר, מזכיר] 1*. סופר־הקהל (סוטה לה:). 2°. ממנה על־ידי השלטון כמסמך לאשר ולקים העתקים של תעודות רשמיות, חתימות וכיוצא בזה. – [נוטריונים]

– **נוטריוני** ° ת׳ של נוטריון, מאשר על־ידי נוטריון: משרד נוטריוני. אשור נוטריוני על החוזה. פעלה נוטריונית.

נוטריקון* ז׳ [מלאטינית: notarium כתיבה מהירה] כתיבה בקצור, כתיבה בראשי־תבות לשם קצור, צרוף ראשי־תבות למלים לשם הקלת הזכירה: "מנין ללשון נוטריקון מן התורה? שנאמר: 'כי אב המון גוים נתתיך' – אב נתתיך לאמות, בחור נתתיך באמות... חביב... מלך... ותיק... נאמן נתתיך לאמות" (שבת קה.). דצ״ך עד״ש באח״ב – הם נוטריקון לעשר מכות מצרים (דם, צפרדע וגו׳). – [נוטריקין או נוטריקאות]

נוי* ז׳ [מן נאה, נאוה] יפי, חן: "ראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה!" (תענית ד ח). "הנוי והכח והחכמה והעשר" (תוספתא סנהדרין יא ח). "זקן הרי נוי באיש ומום באשה" (ירושלמי כתובות לא ד). "ארץ־ישראל שהיא גבהו ונויו של עולם" (רש״י יחזקאל לו ב). "אין כל אלה דברים הצריכים לגופם, כי אם לנוי ולתפארת" (ביאליק, אריה יא). פרחי־נוי. ענף־הנוי בקבוצים (טפול בעצים, בפרחים, במדשאות). [ובריבוי:] "היריעות והוילונות וכל יתר נויי הסכה" (ילין, א 104). – [נוי־, נויו גם נואו, נויכם גם נואכם; נויים, נויי־]

– **עצי־נוי** °, עצי־סרק, אילנות שמגדלים לשם נוי ויפי (להבדיל מן "עצי־פרי").

נוכח ת׳ [מן יכח, נוכח] מכיר באמתותו של דבר לאחר ראיות והוכחות, משכנע, בא לידי הכרה: "שם ישר נוכח עמו" (איוב כג ז). עתה הנני נוכח בצדקת דבריו. – [נוכחת, נוכחים, נוכחות]

נוכח° ת׳ [בינוני מן נכח, נכח °] 1. נמצא באותו מעמד, מצוי, משתתף: כל הנוכחים באספה השתתפו בהצבעה. 2 [בדקדוק] גוף שני, הגוף שאליו פונים: "כתב" בנוכח – "כתבת", בנוכחת – "כתבת", בנוכחים – "כתבתם", בנוכחות – "כתבתן". – [נוכחת, נוכחים, נוכחות]

נוכח, ראה נכח.

נוֹכְחוּת° נ׳ [מן נוֹכֵחַ] הֱיוֹת נוֹכֵחַ, הִמָּצְאוּת בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד: הַכִּנּוּס נִפְתַּח בְּנוֹכְחוּת צִירִים מִכָּל עָרֵי הַמְּדִינָה. ״נוֹכְחוּתְךָ בָּאֲסֵפָה הֶכְרֵחִית״ (נוסח־הזמנה לאסיפה). [ראה גם נָכְחוּת] – [נוֹכְחוּת־]

נוֹכְחִי° ת׳ [מן נוֹכֵחַ] עַכְשָׁוִי, הַשַּׁיָּךְ לַזְּמַן זֶה: ״הֲיוּכַל הַיִּשּׁוּב בְּצוּרָתוֹ הַנּוֹכְחִית לְהִתְחַשֵּׁב עַל מַעֲשִׂים כָּאֵלֶּה?״ (אחד העם, יד). הַמַּצָּב הַנּוֹכְחִי. בְּעָיוֹת־הַשָּׁעָה הַנּוֹכְחִיּוֹת. [ראה גם נָכְחִי] – [נוֹכְחִית, נוֹכְחִיִּים, נוֹכְחִיּוֹת]

נוֹכֵל ז׳ [מן נכל] רַמַּאי, אִישׁ־מִרְמָה, בֶּן־בְּלִיַּעַל: ״וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַה׳״ (מלאכי א יד). נוֹכֵל חַיְפָן. – [נוֹכֶלֶת, נוֹכְלִים, ־לוֹת]

נוֹכְלוּת° נ׳ [מן נוֹכֵל] רַמָּאוּת, הוֹנָאָה, הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַנּוֹכֵל. – [נוֹכְלוּת־]

נוּל [צורת־משנה של ב. נבל]

~ פע׳ **נִוֵּל*** פ״י נִבֵּל, כִּעֵר, הִשְׁחִית אֶת הַיֹּפִי: ״בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל נָאוֹת הֵן, אֶלָּא שֶׁהָעֲנִיּוּת מְנַוַּלְתָּן״ (נדרים ס י). ״עָנִי שֶׁאֵין הָעֲנִיּוּת מְנַוַּלְתּוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים ס). ״לָמָּה נִוַּלְתַּנִי וְשִׁקַּצְתַּנִי בִּזְמַן שֶׁאֲנִי עוֹד בְּרֵאשִׁיתִי?״ (הזז, יעיש א 135). – [לְנַוֵּל אֶת־, מְנַוֵּל, יְ־]

~ פע׳ **נֻוַּל***, כֹּעַר, הָשְׁחַת יָפְיוֹ: יָפְיָהּ נֻוַּל עַל־יְדֵי הַעֲוָיוֹתֶיהָ. [רווח בייחוד הבינוני: מְנֻוָּל, ראה ערך זה במקומו] – [מְנֻוָּל, יְנֻוַּל]

~ הת׳ **הִתְנַוֵּל***, הִתְכַּעֵר, נִפְגַּם יָפְיוֹ: ״זוֹ מִתְקַשֶּׁטֶת וְזוֹ מִתְנַוֶּלֶת״ (ספרי כי תצא קיג.). ״וְאֵינוֹ דּוֹמֶה אָדָם שֶׁיָּצָא כָּעוּר מִמְּעֵי אִמּוֹ לְאָדָם שֶׁיָּצָא נָאֶה וְנִתְנַוֵּל״ (מדרש זוטא, שיר השירים, מהד׳ בובר יג). ״הֵם מִתְנַוְּלִים מִתּוֹךְ שִׁכְרוּת״ (יהודה שטינברג, רצו). ״הָעִיר נִתְנַוְּלָה בְּעֵינָיו: אֲנָשֶׁיהָ עַמֵּי־אֲרָצוֹת״ (בן־ציון, נד). ״לֹא לִכְבוֹד עַצְמוֹ שָׁנָה אֶלָּא לִכְבוֹד הָאֲדוֹנִים, שֶׁלֹּא לְהִתְנַוֵּל עֲלֵיהֶם בְּבַלּוֹאוֹתָיו״ (עגנון, כפות קלו). – [לְהִתְנַוֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

נוֹל° ז׳ [ארמית: נַוְלָא*, נַוְלָא*, בבא בתרא יג: ועוד; ערבית: נַוְל] מְכוֹנַת־אֲרִיגָה: נוֹל־יָד. נוֹל מְכָנִי. – [נוֹל־, נוֹלִים, נוֹלֵי־]

נוֹלָד ת׳ [מן ילד, נוֹלַד] 1. הַיּוֹצֵא מִבֶּטֶן אִמּוֹ לַאֲוִיר־הָעוֹלָם: ״שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם״ (בראשית מח ה). ״הַנּוֹדֵר מִן הַיִּלּוֹדִים מֻתָּר בַּנּוֹלָדִים״ (נדרים ג ט). הָרַךְ הַנּוֹלָד. 2*. מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, עֲתִידוֹת: ״אֵיזֶהוּ חָכָם? הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד״ (תמיד לב.). – [נוֹלֶדֶת, נוֹלָדִים, ־דוֹת]

– **רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד*** (אבות ב ט), מֵבִין מֵרֹאשׁ אֶת הַתּוֹצָאוֹת, רוֹאֶה בְּשִׂכְלוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לְהִתְרַחֵשׁ.

נַוְלוּת° נ׳ [מן נול; צורת־משנה של נַבְלוּת] 1. נִוּוּל, כִּעוּר: ״הַחַיָּה הָרָעָה שֶׁבָּאָדָם בְּכָל נַוְלוּתָהּ״ (אחד העם, שצח). ״וְהוּא עוֹמֵד בְּגַסּוּתוֹ וּבְנַוְלוּתוֹ״ (ביאליק, אריה ב). ״הַיֹּפִי שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַנַּוְלוּת שֶׁאֵין מָקוֹם פָּנוּי מִמֶּנָּה״ (פיכמן, רע). 2. נַבְלוּת, מַעֲשֵׂה נְבָלָה, אֹפֶן הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַמְנֻוָּל, מַעֲשֶׂה מְתֹעָב: ״לְדַבֵּר בִּפְנֵי אִמְּךָ דִּבְרֵי נַוְלוּת כָּאֵלּוּ!״ (הזז, היושבת 116). – [נַוְלוּת־]

א. **נוּם** [ארמית: נוּם; ערבית: (נוֹם) נַאמַ]

~ פע׳ **נָם** פ״ע יָשֵׁן שֵׁנָה קַלָּה, נִמְנֵם: ״הֹזִים שֹׁכְבִים, אֹהֲבֵי לָנוּם״ (ישעיה נו י). ״וַיֵּשׁ נִרְדָּם עֲדֵי נֶשֶׁף בְּלִי לֵב, וְאַחֵר נָם וְרַעְיוֹנָיו מְעִירָיו״ (הנגיד, דיואן 204). [ובהשאלה:] ״וְרוּחַ חֲרִישִׁית תָּנִיעַ בְּלָט אֶת הַקָּמָה הַנָּמָה״ (ביאליק, אגרת). – [לָנוּם; נָם, נָמָה; נָם, נָמָה; יָנוּם! נוּם!]

– **לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן** [על־פי ״הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל״, תהלים קכא ד] הוּא אֵינוֹ נָח וְאֵינוֹ שֹׁקֵט, הוּא פּוֹעֵל בְּמֶרֶץ וּבְעֵרָנוּת.

ב. **נוּם** [מן נאם]

~ פע׳ **נָם*** פ״י אָמַר, דִּבֵּר, הִגִּיד: ״נוּמֵינוּ לִשְׁלִיחַ: אַף אָנוּ מְקַבְּלִין וְכוּ׳״ (גיטין ו ז). ״נַמְתִּי לוֹ: בְּנִי, מָה רָאִיתָ לְשַׁחֵת שֵׂעָר זֶה נָאֶה? נָם לִי: רוֹעֶה הָיִיתִי בְּעִירִי וְכוּ׳״ (תוספתא נזירות ד ז). ״כְּנַמְתְּ לְעוֹדְדִי בְּחֶזְיוֹן סוֹדִי״ (יהודה הלוי, ו 273). – [לָנוּם, נַמְתִּי גם נוּמִיתִי; נָם, נָמָה; נָם, נָמָה; יָנוּם]

נוּם° ז׳ [מן א. נום] נוּמָה, שֵׁנָה: ״אֵשֵׁב נְדוֹד־נוּם בְּטוּב נוּמָה לְעַרְלֵי־לֵב״ (הנגיד, דיואן 104). ״אִם תְּגוֹלֵל נוּמִי בְּלֵיל חֶשְׁקִי״ (יהודה הלוי, ב 19). ״לִשְׁמֹר נוּמְךָ הַחֲשָׁאִי״ (פוגל, שירים 74). – [נוּם־, נוּמוֹ]

נוֹמָד° ז׳ [מיוונית: nomas (-ados) גדידה, שוטטות] נַוָּד, כְּנוּי לְבֶן שֵׁבֶט נוֹדֵד, הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אַגַּב חִפּוּשׂ מִרְעֶה לְמִקְנֵהוּ: הַבֶּדְוִים חַיִּים חַיֵּי נוֹמָדִים. – [נוֹמָדִים]

נוּמָה נ׳ [מן א. נום] תְּנוּמָה, שֵׁנָה, נִמְנוּם: ״כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ, וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה״ (משלי כג כא). ״אֲנִי מוֹאֵס שְׁנַת עֵינַי וְקֵץ לְעֵד בְּנוּמָתִי״ (הנגיד, דיואן 241). ״חֶמְדָּה מְתוּקָה וְנוּמָה נוֹפֶלֶת עָלַי״ (ביאליק, צפרירים). ״וְדַיּוֹ בְּנוּמָה קַלָּה שֶׁבִּישִׁיבָה אוֹ אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה״ (שנהר, ב 477). – [נוּמַת־; נוּמוֹת]

נְוּמָה°, נוּמָה נ׳ [לאטינית: neuma; מיוונית: pneuma נשימה] [במוסיקה] מַעֲרֶכֶת שֶׁל תָּוֵי־נְגִינָה מְיֻחָדִים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בַּמּוּסִיקָה הַכְּנֵסִיָּתִית בְּעֵרֶךְ בַּמֵּאוֹת 6–11. – [נוּמוֹת]

נוֹמֵי* נ׳ [יוונית: nome] מַכָּה מְמָאֶרֶת [לפי רש״י: בָּשָׂר מֵת] ״עָרְלַתְכֶם – כְּנוֹמֵי הִיא תְּלוּיָה בַּגּוּף״ (בראשית רבה מו). ״מִי שֶׁעָלָה לוֹ נוֹמֵי [כנוסח שלפנינו: גִּימָא] בְּרַגְלוֹ יְקַטְעֶנָּה וְיִחְיֶה, אוֹ יַנִּיחֶנָּה וְיִצְטַעֵר?״ (עבודה זרה י:). ״וְלַמָּחֳרָת וְהִנֵּה כִּיב מִתְבַּעְבֵּעַ... וּלְעֵת־עֶרֶב תַּעֲלֶה נוֹמֵי בִּבְשָׂרָהּ״ (שנהר, א 110). – [נוֹמֵי־]

נוֹמִינָטִיב° ז׳ [מלאטינית: nomen שֵׁם] [בדקדוק] יַחֲסַת־הַנּוֹשֵׂא (״יַחַס הַיָּשָׁר״), שֵׁם־עֶצֶם כְּשֶׁהוּא בְּנִפְרָד, בְּלֹא נְטִיָּה.

נוֹמִינָלִי° ת׳ [מלאטינית: nomen שֵׁם] מִי שֶׁרַק הַשֵּׁם נִקְרָא עָלָיו מִבְּלִי שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַתַּפְקִיד הַכָּלוּל בַּשֵּׁם: פְּלוֹנִי הוּא רַק מְנַהֵל נוֹמִינָלִי שֶׁל הַמּוֹסָד – לְמַעֲשֶׂה הוּא מִתְנַהֵל עַל־יְדֵי אֲחֵרִים. – [נוֹמִינָלִית, נוֹמִינָלִיִּים, נוֹמִינָלִיּוֹת]

– **מְחִיר נוֹמִינָלִי°**, הַמְּחִיר הַמָּלֵא הָרָשׁוּם עַל הַסְּחוֹרָה אוֹ עַל הַמְּנָיָה אוֹ עַל אִגֶּרֶת־חוֹב כָּלְשֶׁהִי, אַף אִם אֵינוֹ רוֹוֵחַ בַּשּׁוּק.

– **שְׂכַר נוֹמִינָלִי°**, שָׂכָר נָקוּב, הַשָּׂכָר שֶׁמְּקַבֵּל הָעוֹבֵד בִּיחִידוֹת־כֶּסֶף (לְהַבְדִּיל מִן ׳שָׂכָר רֵיאָלִי׳).

– **נוֹמִינָלִיזְם°** ז׳ שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית בִּימֵי־הַבֵּינַיִם, שֶׁקָּבְעָה כִּי הַמֻּשָּׂגִים וְהָאִידֵיאוֹת הַכְּלָלִיִּים אֵינָם אֶלָּא שֵׁמוֹת אוֹ מִלִּים

בלבד, למשל: המשג "עץ" כשם כולל אינו ריאלי אלא אם כן קשור הוא בעץ מסים. נגודה של שיטה זו היתה בימי־הבינים שיטת ה"ריאליזם", שקבעה כי המשגים הכוללים אף הם ריאליים.

נומיסמטיקה◊ נ׳ [מיוונית: nomisma(-atos) מטבע] המדע העוסק בזהוים ובמיונם של מטבעות ומדליות עתיקים.

– **נומיסמט**◊ ז׳ חוקר העוסק באסף מטבעות עתיקים ובחקירתם.

– **נומיסמטי**◊ ת׳ של מטבעות, של נומיסמטיקה: מחקר נומיסמטי עשיר.

נומרוס◊ ז׳ [לאטינית: numerus] מספר [רווח בצירוף הלאטיני:]

– **נומרוס קלאוזוס**◊ [numerus clausus] מספר סגור, מכסה קבועה מספר מגבל לקבלת חברים לארגון, לאגדה וכדומה: ברוסיה הצארית היה קים נומרוס קלאוזוס בקבלת יהודים בבתי־ספר, למשרות ממשלתיות וכדומה. "בני תמול־שלשום חושבים באולתם להמית בצמא רוחני, על־ידי נומרוס קלאוזוס, אמה זקנה" (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). "הגרף טולסטוי הציע לצאר בטול ה'נומרוס קלאוזוס' הנהוג כלפי היהודים" (דינור, בימי 106).

נומרטור◊ ז׳ [מלאטינית: numerus מספר] 1. ממספר, מכשיר או מתקן המונה באפן אוטומטי מספר מסים של עצמים, כגון: נומרטור במכונת־דפוס המונה את מספר הגליונות שנדפסו. 2. מכשיר המדפיס מספרים סודרים על כרטיסים, תלושים, שוברים וכדומה. – [נומרטורים]

נומראטור

– **נומרציה**◊ נ׳ מספור, ציון המספרים לפי סדרם: נומרציה של תיקים. נומרציה של עמודים בספר.

נון* נ׳ שם האות (נ, ן) הארבע־עשרה באלף־בית העברי [אולי על־שום צורתה צורת דג באלף־בית העברי־הכנעני הקדמון (נון בארמית: דג)] – [נונין]

– **נון כפופה*** (שבת קד.), האות נון בצורתה בראש המלה או באמצעה, למשל: הנונין במלת "נאמנות".

– **נון פשוטה*** (שבת קד.), **נון סופית°**, האות נון בצורתה בסוף המלה, למשל: במלת "שלחן".

א. **נון** בפועל ינון – ראה נין.

ב. **נון** [צורת־משנה של נונה]

~ פע׳ **נונן°** פ״י דלדל, התש, החליש, הוציא מכלל שמוש: הבטלה מאנס מנונת את האדם. אי־שמוש ממשך באיבר מסים סופו לנונן אותו. – [לנונן, את מ־, י־]

~ פע׳ **נונן°**, דלדל, הותש – [רווח יותר הבינוני, ראה מנונן]

~ הת׳ **התנונן***, נדלדל, נחלש, נעשה מנונן, פג כשרו החיוני: "ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת; לסוף היא מתה" (סוטה ג ה). הקהלה היהודית הקטנה... נתנונה בפרישותה, יבשה כדליה נדחת מעץ חי" (ברקוביץ, הראשונים שכז). "באפס־רעים תתנונן המחשבה" (עגנון, כפות שיג). פלוני התנונן מבטלה ומשעמום. – [להתנונן, מת־, ית־]

נון־◊ מלת־שלילה [מלאטינית: non לא] **לא, אל־** [תחילית רווחת במונחים ובמושגים בינלאומיים שונים, כגון:]

– **נון־קואופרישן**◊ [non-cooperation] [במדיניות] אל־שתוף, נתוק המגע הרשמי עם מישהו (סיסמה של אופוזיציה חריפה לשלטון עוין).

– **נון־קונפורמיזם**◊ 1. אי־הסתגלות לדעות הרשמיות המקבלות, מרידה במסכמות, שחיה נגד הזרם. 2 [בנצרות] התנגדות למרותה של הכנסיה האנגליקנית.

– **נון־טרופו**◊ [איטלקית: non troppo] [במוסיקה] לא ביותר.

נונה◊ [ארמית: נוני]

~ הת׳ **התנונה*** פ״ע התנונן, נדלדל, הלך וכחש: "והיה מתנונה והולך" (בבא קמא צא.). "ואוצרו הלאמי דל וריק, ורוחנו העצמי מתנונה והולך" (אחד העם, שמב). "גופי פוחת, מתנונה" (ביאליק, תקוה). "הוא התרופף, התבטל, התנונה" (ברנר, א 30). – [להתנונות, מתנונה, ית־]

נונה◊ נ׳ [מלאטינית: nonus תשיעי] 1 [במוסיקה] הצליל התשיעי בסלם הדיאטוני. 2. הרוח שבין הטון הראשון לטון התשיעי. – [נונות]

נונט◊ ז׳ [איטלקית: nonetto] תשעית, קומפוזיציה לתשעה כלי־נגינה. – [נונטים]

נונציוס◊ ז׳ [לאטינית: nuntius שליח] כנוי לשליח קבוע של האפיפיור כבא־כחו בבית־דין או כציר במדינה.

נוס [אוגריתית: נס; אכדית: nasu רעד; ערבית: (נוץ) נאצ]

~ פע׳ **נס** פ״ע 1. ברח, נמלט: "ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה" (בראשית לט יב). "קומה ה׳ ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך" (במדבר י לה). "ואני מן־המערכה נסתי היום" (שמואל א ד טז). "כאשר ינוס איש מפני הארי" (עמוס ה יט). 2 [בהשאלה], נסוג, סר: "ששון ושמחה ישיגו, ונסו יגון ואנחה" (ישעיה לה י). "הים ראה וינס" (תהלים קיד ג). "עד שיפוח היום ונסו הצללים" (שיר השירים ב יז). "ונסה המנוחה מקרבו עד עולם" (ביאליק, מגילת ח). – [לנוס מן־, מפני־, לפני־; נס, נסה; נס, נסה; ינוס, וינס]

~ הפ׳ **הניס** פ״י 1. הבריח, גרם לבריחה: "איכה ירדף אחד אלף, ושנים יניסו רבבה" (דברים לב ל). הצבא הניס את המסתננים מעבר לגבול. 2. הציל, מלט, הרחיק מן האויב והמזיק: "הירא את־דבר ה׳... הניס את־עבדיו ואת־מקנהו אל־הבתים" (שמות ט כ). "וגדעון בנו חבט חטים בגת להניס מפני מדין" (שופטים ו יא). – [להניס את־, מניס, י־]

~ הפ׳ **הונס°**, הברח, אלץ לנוס ולהמלט: האויב הונס בבהלה על־ידי המפציצים. – [מונס, יונס]

– **נס לחו** [בהשאלה] יבש לשדו, פסקה רעננותו וחיותו: "ומשה בן־מאה ועשרים שנה במתו, לא־כהתה עינו ולא־נס לחה" (דברים לד ז). "ונס לחך בלילה, כי כבר נס מבכי לחי" (הנגיד, דיואן 244). "כי עוד לא נס לחה ועוד כח בה לעמוד על נפשה" (אחד העם, ריצד). "מת רוחם, נס לחם" (ביאליק, למי).

– **נס רוחו**°, רפתה רוחו, נבהל: "זה אחרית עם בנוס רוחם" (הנגיד, דיואן 107).

– הֵנִיס אֶת עֵינָיו °, הִפְנָה אֶת מַבָּטוֹ: "וְהֵנִיס אֶת עֵינָיו הַצִּדָּה, אֶל פֶּתַח אָהֳלוֹ" (ביאליק, ויהי).

נוֹסַד נפ׳ מן יסד.

נוסח, ראה נֹסַח. **נוסחה**, ראה נֻסְחָה.

נוֹסְטַלְגְּיָה° נ׳ [מיוונית: nostos שיבה הביתה + algos כאב] גַּעְגּוּעִים עַזִּים וְכִסּוּפִים עַל הַבַּיִת אוֹ עַל הַמּוֹלֶדֶת, הִתְרַפְּקוּת עַל זֵכֶר הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ.

– **נוֹסְטַלְגִּי°**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נוֹסְטַלְגְּיָה, מָלֵא כִּסּוּפִים: זִכְרוֹנוֹת נוֹסְטַלְגִּיִּים מִימֵי הַיַּלְדוּת.

נוֹסֵעַ° ז׳ [מן נסע, נָסַע] מִי שֶׁעוֹבֵר בִּכְלִי־רֶכֶב מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: הַנּוֹסְעִים הִגִּיעוּ בְּשָׁלוֹם לִמְחוֹז־חֶפְצָם. נוֹסְעֵי הָרַכֶּבֶת. נוֹסְעֵי הַמָּטוֹס. – [נוֹסֵעַ, נוֹסַעַת, נוֹסְעִים, נוֹסְעֵי־, נוֹסְעוֹת]

– **מְכוֹנִית־נוֹסְעִים°**, **קְרוֹן־נוֹסְעִים°**, מְכוֹנִית אוֹ קְרוֹן־רַכֶּבֶת הַמְיֻעָדִים וּמְתֻקָּנִים לִנְסִיעַת בְּנֵי־אָדָם (לְהַבְדִּיל מִן "מְכוֹנִית־מַשָּׂא" אוֹ "קְרוֹן־מַשָּׂא").

נוֹסָף ת׳ [מן יסף, נוֹסַף; במקרא רק בריבוי: נוֹסָפוֹת, ראה להלן] הַבָּא לְהוֹסִיף, שֶׁהוּא תּוֹסֶפֶת לַקּוֹדְמִים: חָבֵר נוֹסָף לַוַּעֲדָה. הֻטַּל עָלָיו תַּפְקִיד נוֹסָף. – [נוֹסֶפֶת, נוֹסָפִים, נוֹסָפוֹת]

– **נוֹסָף עַל°**, מִלְּבַד־, כְּתוֹסֶפֶת לְ־: הַפּוֹעֵל קִבֵּל נוֹסָף עַל מַשְׂכֻּרְתּוֹ הַחָדְשִׁית גַּם מַעֲנָק לֶחָג.

– **נוֹסָפוֹת** נ״ר דְּבָרִים נוֹסָפִים, נִסְפָּחוֹת: "אָשִׁית עַל דִּימוֹן נוֹסָפוֹת" (ישעיה טו ט). לַסֵּפֶר נִסְפְּחוּ נוֹסָפוֹת וְהַשְׁלָמוֹת.

נוֹסַר, נפ׳ מן יסר.

א. **נוע** [ארמית: נַעְנַע; ערבית: (נוע) נָאעַ הניע ענפי האילן]

~ פָּע׳ **נָע** פ״ע 1, זָע, הִתְנוֹדֵד, רָעַד: "וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים" (ישעיה ו ד). "כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ" (ישעיה ז ב). 2, נִמְצָא בִּתְנוּעָה, נָדַד: "נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ" (בראשית ד יב). "וְנָעוּ מַיִם עַד־יָם... וְלֹא יִמְצָאוּ" (עמוס ח יב). "וְלֹא נָע וְלֹא זָע וְלֹא חָרַד הָעָם" (ביאליק, אכן). – [לָנוּעַ, נַעְתִּי; נָע, נָעָה; נָע, נָעָה; יָנוּעַ... תְּנוּעֶנָה]

~ נפ׳ **נָנוֹעַ**, 1, נִטַּלְטֵל, הוּבָא לִידֵי תְּנוּעָה: "כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ" (עמוס ט ט). "כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים, אִם־יִנּוֹעוּ – וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל" (נחום ג יב). 2°, הִתְנוֹעֵעַ: "וּמְלֹא תַּעֲצוּמוֹת הַנֹּעַר יִנּוֹעַ" (ביאליק, המתמיד). "רַק נְנוֹעִים כֹּה וָכֹה" (קובנר, פנים א 105). – [לְהִנּוֹעַ, נָנוֹעַ, יִנּוֹעַ]

~ הִפ׳ **הֵנִיעַ** פ״י 1, טִלְטֵל, הֵנִיד, הֵזִיז: "וַיִּחַר־אַף ה׳ בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה" (במדבר לב יג) "אִישׁ אַל־יָנַע עַצְמֹתָיו" (מלכים ב כג יח). "וְרוּחַ חֲרִישִׁית תָּנִיעַ בַּלָּט אֶת הַקָּמָה הַנִּמָּה" (ביאליק, בשדה). 2°, הִפְעִיל, הִתְנִיעַ, הֵבִיא לִידֵי תְּנוּעָה: הַנֶּהָג הֵנִיעַ אֶת הַמָּנוֹעַ בַּמְּכוֹנִית. 3° [בהשאלה] גָּרַם לִפְעֻלָּה, זֵרֵז, הִמְרִיץ: "שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָהֵם הֵנִיעוּ אֶת לְבָבוֹ לָצֵאת מִן הָאָרֶץ הַהִיא" (אברבנאל, ויצא). "אֵיזוֹ סִבָּה קְרוֹבָה בְּמִקְרֶה הֱנִיעַתְהוּ לְבַקֵּשׁ רְעָתוֹ" (דוראן, מגילת ספר עב). "הַסִּבּוֹת הַפְּרָטִיּוֹת אֲשֶׁר הֵנִיעוּ אוֹתָם לְבַקֵּשׁ לָהֶם מָנוֹס בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵיהֶם" (אחד העם, יח). מַה הֵנִיעֲךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר? 4° [בדקדוק] הָגָה אוֹת בִּתְנוּעָה: "וְנִדְגְּשָׁה (הָאוֹת י׳) בַּעֲבוּר זֶה וְהֵנִיעוּ מַה שֶּׁלְּפָנֶיהָ בְּשֶׁבֶר (בְּחִירִיק)" (הרקמה לג׳נאח, קס). 5° [בדקדוק] הָגָה בִּשְׁוָא נָע: בַּשֵּׁם "יַעֲקֹב" יֵשׁ לְהָנִיעַ אֶת הָעַ׳. – [לְהָנִיעַ אֶת־, מֵנִיעַ, יָנִיעַ, הָנַע! הָנִיעִי!]

~ הָפ׳ **הוּנַע** °, 1°, הוּנַד, טֻלְטַל: "וְאֶרֶץ בְּשַׁעַטְתָּם נְדוּדָה וּמוּנַעַת" (הגגיד, דיואן לג). עֵצִים מוּנָעִים בָּרוּחַ. 2°, הֻפְעַל, הוּבָא לִידֵי תְּנוּעָה: הַמְאַוְרֵר מוּנָע בְּזֶרֶם חַשְׁמַלִּי. קְטַר־הָרַכֶּבֶת מוּנָע עַל־יְדֵי קִיטוֹר. [ובהשאלה:] הַחֲגִירָה הוּנְעָה בְּעִקָּרָהּ עַל־יְדֵי הָרְדִיפוֹת וְהַלַּחַץ הַכַּלְכָּלִי. 3° [בדקדוק] בֻּטָּא בִּתְנוּעָה, נֶהְגָּה כְּעִצּוּר: "וְאִם תֹּאמַר לָמָּה הוּנַע רֵי״ו 'צַלְמָוֶת' וְהוּנַח רֵי״ו 'קַדְרוּת'?" (דונש על מנחם, בצלם). 4°, בֻּטָּא בִּשְׁוָא נָע: בַּשֵּׁם "יַעֲקֹב" הָעַ׳ מוּנַעַת. הָאוֹת "ת" מוּנַעַת בְּמִלַּת "כּוֹתְבִים". – [מוּנָע, יוּנַע]

~ 1 הת׳ **הִתְנוֹעֵעַ** °, 1°, הִתְנוֹדֵד, זָז לְכָאן וּלְכָאן: "מִתְנוֹעֵעַ, מִתְרוֹצֵץ, מִתְרוֹצֵץ מִתְנוֹדֵד" (ביאליק, המתמיד). "וְאוּלָם רַק נוֹעַ נִתְנוֹעֵעַ, כָּרָגִיל, וְלָמוֹד לֹא נִלְמַד" (ברנר, א 18). הַמְּטֻטֶּלֶת בַּשָּׁעוֹן מִתְנוֹעֶעֶת אֵילָךְ וְאֵילָךְ. הָעֵצִים הִתְנוֹעֲעוּ בָּרוּחַ. 2°, בָּא לִידֵי תְּנוּעָה, עָבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "מַה שֶּׁאֵינוֹ מִתְנוֹעֵעַ תְּנוּעָה רְצוֹנִית מְקוֹמִית – אֵינוֹ חַי" (מורה נבוכים א מו). 3° [בדקדוק] הוּנַע, בֻּטָּא בִּתְנוּעָה: "וְאִם עַ״ן הַפֹּעַל אֶחָד מֵאוֹתִיּוֹת הַגָּרוֹן אוֹ רֵי״שׁ, אָז יִהְיֶה מִתְנוֹעֵעַ בְּקָמֶץ גָּדוֹל" (אברהם אבן־עזרא, צחות, בניין פועל הדגוש). – [לְהִתְנוֹעֵעַ, מִתְנוֹעֵעַ, יִתְנוֹעֵעַ]

~ 2 הת׳ **הִתְנַיֵּעַ** °, נִתַּן לַהֲנִיעוֹ לְכָאן וּלְכָאן: תּוֹתָח מִתְנַיֵּעַ. – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְנַיֵּעַ]

– **נָע וָנָד** (בראשית ד יב), נוֹדֵד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, שֶׁאֵין לוֹ מְקוֹם־קֶבַע לְהִשְׁתַּקֵּעַ בּוֹ.

– **נָע לִבּוֹ**, חָרַד, פָּחַד: "וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ" (ישעיה ז ב).

– **שְׁוָא נָע** ° [בדקדוק] כִּנּוּי לִשְׁוָא הַנִּמְצָא בְּרֹאשׁ הַבְּרָה בְּמִלָּה (לְהַבְדִּיל מִן "שְׁוָא נָח" הַנִּמְצָא בְּסוֹף הַבְּרָה): בְּמִלַּת "כַּסְפְּךָ" הַשְּׁוָא הָרִאשׁוֹן הוּא נָח, וְהַשֵּׁנִי – נָע.

– **הֵנִיעַ יָדוֹ**, פֵּרַשׂ בְּיָדוֹ, הֵנִיד אֶת יָדוֹ לַצְּדָדִין מִתּוֹךְ הַרְגָּשַׁת חֶמְלָה אוֹ מִתּוֹךְ לַעַג: "כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק, יָנִיעַ יָדוֹ" (צפניה ב טו).

– **הֵנִיעַ רֹאשׁוֹ**, נִעְנַע בְּרֹאשׁוֹ מִצַּד אֶל צַד אוֹ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה מִתּוֹךְ הַבָּעַת לַעַג אוֹ חֶמְלָה, שְׁלִילָה אוֹ הַסְכָּמָה: "בָּזָה לְךָ... אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלָםִ" (ישעיה לז כב). "רֹאשׁ יָנִיעַ וְהֵנִיף יָד" (בן־סירא יב כג). הָאִישׁ הֵנִיעַ רֹאשׁוֹ כְּאוֹמֵר: הֵן.

– **הֵנִיעַ אֶת לִבּוֹ** °, עוֹרֵר אוֹתוֹ, הִמְרִיץ אוֹתוֹ: "שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָהֵם הֵנִיעוּ אֶת לְבָבוֹ לָצֵאת מִן הָאָרֶץ הַהִיא" (אברבנאל, ויצא).

ב. **נוע** [מן א. נִיעַ]

~ פָּע׳ **נָע** ° פ״י הוֹצִיא נִיעוֹ, פָּלַט לֵחָה מִגְּרוֹנוֹ: "וְהִזִּיק אוֹ שָׁרַק (רָקַק) אוֹ נָע וְהִזִּיק בְּכֹחוֹ וְנִיעוֹ" (רמב״ם, חובל ומזיק ו י). – [לָנוּעַ, נָע, יָנוּעַ]

נֹועַ^ ז׳ [מן מקור של נוע, נָע] תְּנוּעָה, תְּנוּדָה: ״עֲרֹב וְאֶשְׁכַּח כָּל נוֹדִי וְנוֹעִי״ (יהודה הלוי, ח 385). ״כִּי כָּל נוֹעַ הוּא שִׁנּוּי״ (אברהם אבן־עזרא, ספר השם א). הַחַיָּלִים עָמְדוּ בְּלִי־נוֹעַ בִּשְׁעַת הַמִּפְקָד. – [נוֹעַ־]

נו״ע ר״ת נוּחוֹ עֵדֶן. **נוֹעֵד**, נִפ׳ מן יעד. **נוֹעַז**, נפ מן יעז.

נוֹעָז ת׳ [מן יעז, נועז] 1°, הַמִּצְרִיךְ עֹז רַב: מַעֲשֶׂה נוֹעָז וְגָדוֹל. נִסָּיוֹן נוֹעָז. שֹׁד נוֹעָז. 2°, אַמִּיץ־לֵב, מַרְהִיב־עֹז: אָדָם נוֹעָז. 3 [במקרא] עַז־רוּחַ, עַז־פָּנִים, חָצוּף: ״אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה״ (ישעיה לג יט). – [נוֹעֶזֶת, נוֹעָזִים, ־זוֹת]

נוֹעָזוּת° נ׳ [מן נוֹעָז] הָעֵזָּה, עֹז־נֶפֶשׁ, הַרְהָבַת־עֹז: ״קְרָאָה הָאוֹרַחַת לְפֶתַע בְּנוֹעָזוּת חֲנֻפָּנִית״ (שטייגמן, זוגות 151). ״בְּמִקְרִים כָּאֵלֶּה זוֹכֶה זֶה שֶׁאֵינוֹ יָרֵא מִקְּרָב־מַגָּע, זֶה שֶׁנּוֹעָזוּתוֹ רַבָּה יוֹתֵר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 75). נוֹעָזוּת הַמִּבְצָע. – [נוֹעָזוּת־]

נועם, ראה נֹעַם.

נוֹעָץ, נפ׳ מן יעץ. נוער, ראה נֹעַר.

א. **נוף** [ראה א. נָפָה]

~ פע׳ **נוֹפֵף** פ״י הֵנִיעַ, נָשָׂא וְהֵנִיעַ מִצַּד אֶל צַד: ״יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בַּת־צִיּוֹן״ (ישעיה י לב). ״מְעוֹפֵף שְׂרָפִים, מְנוֹפֵף כְּרוּבִים״ (ינאי שלה). ״וְאִם רוּחַ מְנוֹפֶפֶת הֲדַסִּים״ (יהודה הלוי, ג 9). ״וַיִּזְעֲקוּ אֲלֵיהֶן בְּקוֹל גָּדוֹל וַיְנוֹפְפוּ יָדַיִם״ (ביאליק, מגילת ה). הַנּוֹסֵעַ נוֹפֵף בְּמִמְחַטְתּוֹ אֶל מַכִּירָיו בִּשְׁעַת פְּרִידָה. – [לְנוֹפֵף אֶת־, מְנוֹפֵף, יְ־]

~ התפ׳ **הִתְנוֹפֵף***, 1*, הִתְרוֹמֵם, הִתְנוֹסֵס וְהִתְנוֹעֵעַ: ״רַגְּנִי, הַשִּׁטָּה, הִתְנוֹפְפִי בְּרֹב הֲדָרֵךְ״ (עבודה זרה כד:). ״לְשַׁבּוֹת בְּהִתְנוֹפֵף וְהִתְרוֹמֵם לְבַב שָׂרִים״ (הנגיד, דיואן 298). ״וְנֵס הַחֲנֻפָּה... עַל רָאשֵׁי זִבְחֵיכֶם יִתְנוֹפֵף״ (ביאליק, ידעתי). ״וְהָיְתָה יוֹצֵאת מִתְנוֹפֶפֶת בְּכִרְסָהּ לְפָנֶיהָ״ (הזז, יעיש ב 173). – [לְהִתְנוֹפֵף, מִתְנוֹפֵף, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֵנִיף** פ״י 1, הוֹלִיךְ וְהֵבִיא, הִגְבִּיהַּ: ״חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ״ (שמות כ כב). ״וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי ה׳״ (שמות כט כד). ״וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר״ (ישעיה יא טו). ״רֹאשׁ יָנִיעַ וְהֵנִיף יָד״ (בן־סירא, יב כב). [ובהשאלה:] ״אוֹדְךָ כִּי הֲנִיפוֹתָ רוּחַ קָדְשְׁךָ עַל עַבְדְּךָ״ (מגילות ההודיות יז 25). 2°, תָּלָה כְּדֵי שֶׁיִּתְנוֹסֵס: הַתּוֹשָׁבִים הֵנִיפוּ דְּגָלִים בְּיוֹם הֶחָג. 3*, נָשָׂא וְהֵנִיעַ לְכָאן וּלְכָאן: ״הָלָה מֵנִיף בְּסוּדָרִין, וְכָל הָעָם עוֹנִין אָמֵן״ (תוספתא סוכה ד ו). ״בִּתִּי, הֲנִיפִי עָלַי בְּמְנִיפָה״ (בבא מציעא פו.). ״הֵנִיף אֶת הַשּׁוֹט וְהִתְחִיל מַכֶּה וְהוֹלֵךְ״ (עגנון, כלה רנח). 4, טִלְטֵל מִצַּד אֶל צַד, כָּבַר, נָפָה: ״לַהֲנָפָה (=לְהָנִיף) גּוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא״ (ישעיה ל כח). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לְהָנִיף אֶת־; מֵנִיף, מְנִיפָה; יָנִיף; הָנֵף! הָנִיפִי!]

~ הפ׳ **הוּנַף**, 1, הוּרַם, הֻגְבַּהּ: ״וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם״ (שמות כט כז). ״קֹדֶשׁ פִּרְיוֹ וְעָלָיו, לָאֵל הוּנְפוּ וְהוּרְמוּ״ (יהודה הלוי, ט 529). ״לֹא הוּנַף הַמַּגָּל עֲלֵיהֶם״ (ביאליק, משירי הקיץ). חַרְבּוֹ הוּנְפָה בָּאֲוִיר. 2, נִתְלָה וְהִתְנוֹסֵס: דִּגְלֵי־הַלְּאֹם הוּנְפוּ בְּפִתְחֵי הַבָּתִּים בְּיוֹם הֶחָג. – [מוּנָף, יוּנַף]

– **הֵנִיף יָדוֹ עָלָיו**, פָּגַע בּוֹ לְרָעָה: ״אִם־הֲנִפוֹתִי עַל־יָתוֹם יָדִי... כְּתֵפִי מִשִּׁכְמָה תִפּוֹל״ (איוב לא כא–כב). ״וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶיךָ״ (ברכות כט.).

ב. **נוף** [ערבית: נַםَّ לְהָזוֹת; ראה גם נֹפֶת]

~ פע׳ **נָף** פ״י הִזָּה, זִלֵּף, פִּזֵּר: ״נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר אֲהָלִים וְקִנָּמוֹן״ (משלי ז יז). – [לָנוּף אֶת־; נַפְתִּי, נָף, נָפָה; נָף, נָפָה; יָנוּף]

~ פע׳ **נוֹפֵף** ^ פ״י זִלֵּף, הִזָּה, הִתִּיז: ״טַל נוֹפֵף עֲלֵי אֶרֶץ בְּרוּכָה״ (קליר, תפילת טל, טל תן). ״כִּי מֶרְקָחַי גַּן עַל אֲדָמָה נוֹפְפוּ״ (משה אבן־עזרא, א 13). – [לְנוֹפֵף, מְנוֹפֵף, יְנוֹפֵף]

~ הפ׳ **הֵנִיף** פ״י זִלֵּף, הִזָּה: ״גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים״ (תהלים סח י). ״בְּרֶשֶׁף יָנִיף שַׁלְגּוֹ״ (בן־סירא מג כ). – [לְהָנִיף, מֵנִיף, יָנִיף]

א. **נוֹף** ז׳ [אולי מן א. נוף (הרים); ערבית: (نوف) נָאפַ היה גבוה] סְבִיבָה, פָּנוֹרָמָה, מַרְאֵה־טֶבַע הַמִּשְׂתָּרֵעַ לְעֵין הַמַּשְׁקִיפָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ אוֹ מִמֶּרְחָק: ״יְפֵה נוֹף, מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ״ (תהלים מח ג). ״נוֹף מוֹלַדְתִּי מְלוֹן רֵאשִׁיתִי״ (ביאליק, אחד). מֵרֹאשׁ הַמִּגְדָּל נִגְלָה לְעֵינֵינוּ נוֹף הֲרָרִי פִּרְאִי. נוֹף מַרְהִיב־עַיִן. צִיּוּרֵי־נוֹף. [ובהשאלה:] ״הָיְתָה חֲרִיפַת־צְבָעִים, נוֹף הָאָרֶץ וְנוֹף הָאָדָם״ (פיכמן, רסד). ״נוֹפוֹ הַנַּפְשִׁי שֶׁל קַפְקָא הוּא מִן הַמּוֹדֶרְנִיִּים וְהַמְּסֻבָּכִים בְּיוֹתֵר״ (קורצווייל, ביאליק־טשרניחובסקי). – [נוֹף־, נוֹפִים, נוֹפֵי־]

ב. **נוֹף*** ז׳ [ארמית: נוֹפָא] צַמֶּרֶת, קִבּוּץ הָעֲנָפִים בָּעֵץ, חֶלְקוֹ שֶׁל הָאִילָן מִן הָעֲנָפִים הַתַּחְתּוֹנִים וּמַעְלָה: ״אִילָן שֶׁעוֹמֵד בִּפְנִים וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לַחוּץ״ (תוספתא מעשר שני ב יב). ״מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי קוֹצֵץ אֶת הַנּוֹפִים, כָּל עָנָף וְעָנָף וּמִתְיַגֵּעַ, וְהַפִּקֵּחַ מְגַלֶּה אֶת הַשָּׁרָשִׁים וְקוֹצֵץ״ (במדבר רבה כ). ״זִקְנֵי־יַעַר רַחֲבֵי־נוֹף״ (ביאליק, הבריכה). ״וְעַל אוֹתוֹ הַגַּג הַטָּה נוֹפוֹ״ (שמעוני, הביבר 813). – [נוֹף־, נוֹפִים, ־פֵי־]

נופך, ראה נֹפֶךְ.

נוֹפֵל ז׳ [מן נפל, נָפַל] 1 [קיצור מן ״נוֹפְלִים בַּחֶרֶב״, יחזקאל לב כג, ועוד הרבה במקרא] הָרוּג, מֵת בַּקְּרָב: ״וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים בַּיּוֹם הַהוּא... שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף״ (יהושע ח כה). הוּקְמָה אַנְדַּרְטָה לְזֵכֶר הַנּוֹפְלִים בְּמִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר. 2, חָלוּשׁ, דַּל, נִכְשָׁל: ״סוֹמֵךְ ה׳ לְכָל־הַנֹּפְלִים״ (תהלים קמה יד). 3 [ראה עוד ערך נפל, נָפַל] – [נוֹפֶלֶת, נוֹפְלִים, ־לוֹת]

– **נָפַל בַּנּוֹפְלִים** [על־פי ירמיה ו טו ועוד] נָפַל וְהֻכְרַע, לֹא הָיְתָה לוֹ תְּקוּמָה.

נוֹפֵף, פע׳ מן נוף.

נוּפָר° ז׳ [כשם המדעי] צֶמַח־מַיִם רַב־שְׁנָתִי, בַּעַל עָלִים גְּדוֹלִים וּפְרָחִים צְהֻבִּים וּגְדוֹלִים הָעוֹלִים וְצָפִים עַל פְּנֵי הַמַּיִם (Nuphar). מִינֵי הַנּוּפָר נְפוֹצִים בְּאַרְצֵנוּ בַּחוּלָה וּבְמִקְוֵי־מַיִם אֲחֵרִים. – [נוּפָרִים]

נופש, ראה נֹפֶשׁ.

נוֹפֵשׁ° ז׳ [מן נפש, נָפַשׁ] נָח לְשֵׁם הַבְרָאָה לְאַחַר מַאֲמָץ גּוּפָנִי אוֹ רוּחָנִי: מְסִבָּה שֶׁל הַנּוֹפְשִׁים בְּבֵית־הַהַבְרָאָה. – [נוֹפֶשֶׁת, נוֹפְשִׁים, נוֹפְשׁוֹת]

נופת, ראה נֹפֶת.

נוֹצָה נ׳ [אכדית: nasu; ארמית: נוֹצִיצָא] 1. צמיחה קרנית בעור העוף, מורכבת מקנה ודגל. הקנה חלול בחלקו התחתון, הדגל עשוי סעיפים ובני־סעיפים שעירים רבים ומהווה את השטח הרחב של הנוצה: ״ויהי נשר־אחד גדול, גדול כנפים ורב נוצה״ (יחזקאל יז ז). ״נמרטו כנפיה... אם נטלה הנוצה, פסולה (חולין נו ב). 2°. הסיבים הדקיקים המהווים את ״הדגל״ של הנוצה והמשמשים למילוי כרים וכסתות וכדומה. 3°. שער: ״צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים״ (מנחות לט:). 4°. קלמוס, עט – על־שום שבדורות שעברו כתבו בנוצת־אוז מחודדת כבעט בימינו. כן כותבים גם היום בנוצת־אוז ספרי־תורה, תפלין ומזוזות. 5°. שם־דבר למשהו קל ביותר: ״ורשעי כנוצה יקל״ (באשמורת, סליחות ליום ב׳ בתשובה). ״והמון זבובי רקמה קלילים כנוצות״ (ביאליק, זוהר). – [נוֹצַת־, נוֹצוֹת, נוֹצוֹת־]

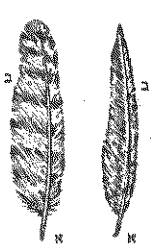

נוצות
א - קנה; ב - דגל

– התקשט בנוצות זרות°. התפאר בדבר שאינו שלו, ״התעטף באצטלה דרבנן״: ״חק שמתי לנפשי לבלתי התקשט בנוצות זרות״ (ריב״ל, תעודה בישראל, הקדמה).

– משקל־נוצה° [באתלטיקה כבדה] כנוי למשקל גופו של ספורטאי עד 57 קילוגרם.

נוֹצִי° ת׳ [מן נוצה] 1. דמוי־נוצה, דומה בצורתו לנוצה: עלים נוציים. 2. דק וקל כנוצה, גמיש וכסיף כנוצה: ״תנועותיו יותר נוציות, שריריו יותר גמישים״ (סוקולוב, במראות 56). קפיצים נוציים בשעון. – [נוֹצִית, נוֹצִיִּים, ־צִיּוֹת]

נוֹצִיּוּת° נ׳ [מן נוצי] קלות או גמישות כנוצה: נוציות הקפיצים במנגנון השעון. – [נוֹצִיּוּת־]

נוֹצִית° נ׳ [מן נוצה] כנוי למשחק הדומה לטניס־שלחן (פינג־פונג): כל צד חובט ברחת קלה ומעיף אל עבר חברו כעין כפתור־של־שעם שתקועות בו נוצות (Badminton).

ילדים משחקים בנוצית

נוֹצָן° ז׳ [מן נוצה] מטאטא קטן עשוי נוצות אחודות צרורות יחד. הנוצן משמש לנקוי שלחן מפרורים, להסרת אבק וכדומה. – [נוֹצַן־, נוֹצָנִים, נוֹצָנֵי־]

נוֹצֵץ ת׳ [מן א. נצץ, נָצַץ] מבריק, מזהיר: ״ונוצצים כעין נחשת קלל״ (יחזקאל א ז). ״אור נוצץ בחלון״ (ביאליק, המתמיד). רסיסי־טל נוצצים. כוכבים נוצצים בשמי הלילה. – [נוֹצֶצֶת, נוֹצְצִים, ־צוֹת]

– החוג הנוצץ°. כנוי למעמד העשירים הגדולים החיים חיי פאר ומותרות.

נוֹצָק, נפ׳ מן יצק. **נוֹצַר**, נפ׳ מן יצר.

נוֹצֵר ז׳ [מן א. נצר, נָצַר] נוטר, שומר: ״ממגדל נוצרים עד־עיר מבצר״ (מלכים ב יז ט). ״וכסכה עשה נצר״ (איוב כז יח). – [נוֹצֶרֶת, נוֹצְרִים, ־רוֹת]

נוֹצְרִי*, נָצְרִי* ת׳ [על שם העיר נָצְרַת, שבה חי ישו, לפי המסורת] 1°. כנוי למאמין בדת ישו: ״באחד בשבת מאי טעמא לא (מתענין)? אמר ר׳ יוחנן: מפני הנוצרים״ (תענית כז: כך בדפוסים קדומים; בספרינו שונה הנוסח מטעמי צנזורה) ״כי הנוצרים אינם מתפארים... אבל כאנשים ההם שהלכו אחר ישו״ (כוזרי ד כב). הקתולים והפרוטסטנטים – נוצרים הם. 2. של המאמינים בדת ישו, של הנצרות: מנהגים נוצריים. תהלוכות נוצריות. – [נוֹצְרִיָּה, נוֹצְרִים, נוֹצְרִיּוֹת; נוֹצְרִית, נוֹצְרִיִּים, נוֹצְרִיּוֹת]

נוֹק [צורת־משנה של ינק]

~ הפ׳ **הֵנִיקָה** פ״י היניקה, נתנה למוץ מחלב שדיה: ״ותקח האשה הילד ותניקהו״ (שמות ב ט). ״יותר ממה שהעגל רוצה לינק, פרה רוצה להניק״ (פסחים קיב.). – [לְהָנִיק אֶת־, מֵנִיקָה, תָּנִיק]

נוֹקָאוּט° ז׳ [אנגלית: knockout] [באיגרוף] מגור, מכת־אגרוף נמרצת ומכרעת, שתוך עשר שניות לאחריה שוב אין היריב יכול להתאושש ולהמשיך בתחרות.

נוֹקֵב* ת׳ [מן א. נקב, נָקַב] [על־פי המימרה התלמודית: ״מקרא זה נוקב ויורד עד תהום״, סנהדרין צז:] חודר, מעמיק ומגיע עד היסוד, חריף ומכאיב: נתפתח ויכוח קשה ונוקב. דברים נוקבים. – [נוֹקֶבֶת, נוֹקְבִים, נוֹקְבוֹת]

נוֹקְבָנִי° ת׳ [מן נוקב] נוקב וחודר: מחו הנוקבני והמעמיק של הוגה־הדעות הגדול. ״נפנה אל שמעון ונעץ בו שתי (עיניים) נוקבניות שלו״ (שמיר, מלך 153). – [נוֹקְבָנִית, נוֹקְבָנִיִּים, נוֹקְבָנִיּוֹת]

א. **נוֹקֵד** ז׳ [אוגריתית: נקד; אכדית: naqidu; ערבית: נַקַד מין של כבש; נַקָּאד רועה] מגדל צאן: ״דברי עמוס אשר־היה בנקדים מתקוע״ (עמוס א א). ״להביא את הצועד ולהוציא את דמי הנוקד״ (מכילתא משפטים, מסכתא דנזיקין צג). ארגון הנוקדים בארץ. – [נוֹקֶדֶת, נוֹקְדִים, ־דוֹת]

ב. **נוֹקֵד°** ז׳ [מן א. נקד; נְקֻדָּה] מי שעושה נקבים־נקבים במצות, מנקב: ״המקשטות והמרדדות, הנוקדים והאופים ובודקי המערוכים״ (מגדלי מר״ס, רצא). – [נוֹקֶדֶת, נוֹקְדִים, ־דוֹת]

נוֹקְדוּת° נ׳ [מן א. נוקד] גדול־צאן: פלוני התמחה בנוקדות. – [נוֹקְדוּת־]

נוֹקְדָן* ז׳ [מן א. נקד; ויש גורסים: נוֹקְרָן, מן נקר; ראה גם נַקְדָן] פדנט, דיקן קיצוני, מדקדק עד פרטי הפרטים: ״אין מדקדקין בקטן, בין שאמר ׳נברך׳ בין שאמר ׳ברכו׳, אין תופסין אותו על כך, והנוקדנין תופשין אותו על כך״ (תוספתא ברכות ה יט). ״צייקנים ונוקדנים אוהבים לצוד סתירות״ (שטיינמן, צרור 203). ״הנהו דיקן ונוקדן בזכרונותיו״ (הוא, במעגל 163). – [נוֹקְדָנִית, נוֹקְדָנִים, ־נִיּוֹת]

נוֹקְדָנוּת° נ׳ [מן נוקדן] פדנטיות, דיקנות מפרזת עד פרטי הפרטים: ״במחשבתו השיטתית היה דיקן עד לידי נוקדנות״ (ברש, תר׳ מסה ומעש). – [נוֹקְדָנוּת־]

נוֹקְדָנִי° ת׳ [מן נוקדן] פדנטי, דיקני ודקדקני ביותר: גישה נוקדנית לחיים. – [נוֹקְדָנִית, נוֹקְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

נוֹקְטוּרְן° ז׳ [מלאטינית: nocturnus של הלילה] 1. [בציור] תמונה המתארת מראות־לילה. 2. [במוסיקה] מנגינה לירית, שקטה־

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. – פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

חוֹלֶמֶת, בְּלֹא מִלִּים, מַתְאֶמֶת בְּעִקָּר לִנְגִינַת פְּסַנְתֵּר: נוֹקְטוּרְנִים שֶׁל שׁוֹפֶּן. – [נוֹקְטוּרְנִים]

נוּקְלֵיאוֹנִים° ז״ר [מלאטינית: nucleus גרעין] שֵׁם כּוֹלֵל לַפְּרוֹטוֹנִים וְלַנֵּיטְרוֹנִים, שֶׁהֵם חֶלְקִיקֵי־הַיְסוֹד שֶׁל גַּרְעִין הָאָטוֹם.

נוֹקְמָנִי° ת׳ [מן נקם, נָקָם – נוֹקֵם] הַשּׁוֹאֵף לִנְקֹם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם נְקָמָה: ״מְעִיבִים בְּמִין עֲכִירוּת נוֹקְמָנִית אֶת הַתְּכֵלֶת״ (יזהר, צקלג 174). ״שִׂנְאָה שְׁפָלָה, נוֹקְמָנִית, קַטְנוּנִית״ (שחם, המדרון 153). הִתְנַהֲגוּת נוֹקְמָנִית. – [נוֹקְמָנִית, נוֹקְמָנִיִּים, נוֹקְמָנִיּוֹת]

נוּקְנִיקָא* ז׳ ראה ערך נַקְנִיק.

נוקף, ראה נָקַף.

נוֹקְפָנִי° ת׳ [מן נקף, נָקַף–נוֹקֵף] הַגּוֹרֵם לִנְקִיפוֹת, מְפַעֵם: ״וּמְצַפָּה בַּחֲרָדַת לֵב נוֹקְפָנִית״ (אריכא, סיפוריו 173). – [נוֹקְפָנִית, נוֹקְפָנִיִּים, נוֹקְפָנִיּוֹת]

נוֹקֵר° ז׳ [מן נקר, נָקַר] [בכלי־יריה] חַד הַמַּקּוֹר, זִיז הַמִּשְׁתַּחְרֵר עִם לְחִיצַת הַהֶדֶק וּמְנַקֵּר בְּפִקָּה שֶׁבְּתַרְמִיל־הַכַּדּוּר וְעַל־יְדֵי־כָךְ נִדְלָק אֲבַק־הַשְּׂרֵפָה וּמִתְהַוָּה הַיְרִיָּה. – [נוֹקֵר־, נוֹקְרִים, נוֹקְרֵי־]

נוּקְרָן* ז׳ ראה ערך נוּקְדָן.

נוּקְרָנוּת° נ׳ ראה ערך נַקְרָנוּת.

נוקשה, ראה נָקְשֶׁה. נוקשות, ראה נָקְשׁוּת.

נוּר* ז׳ [במקרא רק בארמית, דניאל ז י, ראה להלן; אכדית: nūru; ערבית: (נוּר) נַאר האיר] אֵשׁ, אוֹר: ״וּמְנוּרָה (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ) תְּכַוֶּה עַיִן״ (בן־סירא מג ה).

– נְהַר דִּי־נוּר (דניאל ז י), נָהָר שֶׁל אֵשׁ – ראה נָהָר.

– זִקוּקִין דִּי־נוּר* (חולין קלז.), ראה ב׳ זִקּוּק*.

נוֹרָא ת׳ [מן ירא, נוֹרָא] 1. אָיֹם, מַפִּיל אֵימָה וָפַחַד: ״וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם״ (דברים א יט). ״הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא״ (דברים י יז). ״אָיֹם וְנוֹרָא הוּא״ (חבקוק א ז). ״מַעֲשֶׂה נוֹרָא בְּנַעַר״ (ביאליק, הנער). מַרְאֶה נוֹרָא. 2 תה״פ [בלשון־הדיבור, בייחוד בפי הילדים, וגם בחיוב] בְּמִדָּה מְרֻבָּה בְּיוֹתֵר, הַרְבֵּה מְאֹד: ״הִצְטַעַרְתִּי נוֹרָא עַל הָאֲבֵדָה״. ״הִנְנִי שָׂמֵחַ נוֹרָא!״ ״אֲנִי אוֹהֵב אוֹתוֹ נוֹ–רָא!״ – [נוֹרָאָה, נוֹרָאִים, ־אוֹת]

– נוֹרָא הוֹד, מְעוֹרֵר יִרְאַת הַכָּבוֹד: ״עַל־אֱלוֹהַּ נוֹרָא הוֹד״ (איוב לז כב). ״נוֹרָא הוֹד כִּפְנֵי מַלְאַךְ־הַקְּרָב״ (ביאליק, מתי האחרונים).

– אָיֹם וְנוֹרָא! [שאול מן חבקוק א ז] קְרִיאַת־תִּמָּהוֹן וּבֶהָלָה, בִּטּוּי לְהִזְדַּעְזְעוּת נַפְשִׁית.

– נוֹרָאוֹת. 1. דְּבָרִים נוֹרָאִים, מַעֲשִׂים מַפְלִיאִים וּמַבְהִילִים: ״אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה״ (דברים י כא). ״וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ, וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה״ (תהלים קמה ו). 2 ° תה״פ [בסגנון דיבורי] בְּיוֹתֵר, מְאֹד־מְאֹד: ״אֲנִי אוֹהֶבֶת אוֹתְךָ נוֹרָאוֹת״ (גולדברג, תר״ מלחמה ד 287).

– יָמִים נוֹרָאִים˚, כִּנּוּי לִימֵי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֵם יְמֵי־הַדִּין לְכָל אָדָם, וְלִימֵי־הַתְּשׁוּבָה שֶׁבֵּינֵיהֶם (א׳–י׳ בְּתִשְׁרֵי).

נוֹרָאִי° ת׳ [בסגנון דיבורי, בייחוד בפי ״הצברים״] נוֹרָא, אָיֹם: ״הוּא מִצְטַהֵל: הַטַּנְק הַנּוֹרָאִי!״ (יזהר, צקלג 906). ״הִיא פָּשׁוּט נוֹרָאִית!״ – [נוֹרָאִית, ־אִיִּים, נוֹרָאִיּוֹת]

נוֹרָה, נפ׳ מן א׳ ירה.

נורה

נוּרָה° נ׳ [מן נור] אַגָּס־זְכוּכִית שֶׁתּוֹכוֹ רֵיקָן מֵאֲוִיר וּבוֹ קְבוּעִים תַּיִלִים מְיֻחָדִים הַמִּתְלַהֲטִים בְּזֶרֶם־הַחַשְׁמַל וּמְפִיצִים אוֹר בָּהִיר. – [נוּרַת־, ־רוֹת]

– נוּרַת־רַדְיוֹ°, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְכָל אַחַת מִן הַשְּׁפוֹפָרוֹת הַתֶּרְמוֹיוֹנִיּוֹת שֶׁבְּמַכְשִׁירֵי־הָרַדְיוֹ.

נֻרְוָזָה°, נֻרְוֶטִי° וכו׳ רְאֵה נֶב־.

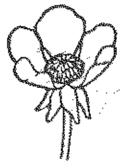
נורית

נוּרִית° נ׳ [ארמית: נוּרִיתָא*, חולין נט. לפי הערוך] שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחִים בַּעֲלֵי פְּרָחִים אֲדֻמִּים אוֹ צְהֻבִּים (Ranunculus). מִינֵי הַנּוּרִית מְצוּיִים הַרְבֵּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [נוּרִית־, נוּרִיּוֹת]

נֻרְלְגְיָה° נ׳ ראה נֶבְרַלְגְּיָה.

נוֹרְמָה° נ׳ [לאטינית: norma סרגל או מזווית] תֶּקֶן, שִׁעוּר מְסֻיָּם, מִדָּה קְבוּעָה וּקְצוּבָה, מַצָּב טִפּוּסִי, סְטַנְדַּרְד קָבוּעַ. – [נוֹרְמוֹת]

נוֹרְמָלִי° ת׳ [מן נוֹרְמָה] 1. תַּקִּין, שֶׁהוּא כְּתִקְנוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא דֹּפֶן, רָגִיל: ״יֵשׁ בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ עוֹד כֹּחַ אֶחָד, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ אֵינָהּ תְּמִידִית, נוֹרְמָלִית״ (אחד העם, לט). ״בֵּין אַבָּא... וּבֵין הַשּׁוֹטְרִים... נִקְבְּעוּ יַחֲסִים נוֹרְמָלִיִּים״ (ביאליק, התוצרה א). ״זֹאת הַצְּדָקָה... הִיא קֹדֶם־כֹּל אָדָם נוֹרְמָלִי״ (פיכמן, רפ). גֹּבַהּ נוֹרְמָלִי. טֶמְפֶּרָטוּרָה נוֹרְמָלִית. תְּנָאֵי־חַיִּים נוֹרְמָלִיִּים. 2. בָּרִיא בְּרוּחוֹ אוֹ שֶׁאֵין בּוֹ מוּם בְּגוּפוֹ: נוֹלַד תִּינוֹק נוֹרְמָלִי בְּהֶחְלֵט. – [נוֹרְמָלִית, נוֹרְמָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

– נוֹרְמָלִיּוּת° נ׳ תַּקִּינוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר תַּקִּין: ״כַּמָּה מַכְאִיב לְמִסְפַּר כָּל גִּלּוּי שֶׁל הֶעְדֵּר־נוֹרְמָלִיּוּת״ (פיכמן, רפ). אִי־נוֹרְמָלִיּוּת בְּרוּחוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה.

נוֹרֵשׁ, נפ׳ מן ב׳ ירשׁ.

נוּשׁ [צורת־משנה של א. אנשׁ; אכדית: našû רעד; מצוי במקרא רק פעם אחת: וָאָנוּשָׁה]

~ פָּע׳ נָשׁ פ״ע הָיָה אָנוּשׁ, נֶחֱלַשׁ: ״חֶרְפָּה שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה״ (תהלים סט כא). – [לָנוּשׁ, נָשׁ, יָנוּשׁ]

א.**נוֹשֵׂא˚** ז׳ [מן נשא, נָשָׂא] 1˚. הָעִנְיָן הַמְדֻבָּר, הַדָּבָר אוֹ הָאִישׁ הַנִּדּוֹן: ״אָמְנָם נוֹשֵׂא הָעִיּוּן הַזֶּה הִנֵּה מְבֹאָר״ (ראב״ד, אמונה רמה א א). הַמְשׁוֹרֵר־הָאוֹרֵחַ שִׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לְשִׂיחַת הָרַבִּים. הַמְאֹרָע הָפַךְ לְנוֹשֵׂא־הִתְעַנְיְנוּת. 2°. רַעְיוֹן מֶרְכָּזִי, עִנְיָן אוֹ בְּעָיָה לַעֲבוֹד וּלְפַתֵּחַ: נוֹשֵׂא לְדִיּוּן. נוֹשְׂאִים לְחִבּוּרִים. הַרְצָאָה עַל הַנּוֹשֵׂא: הַחַיִּים הַכַּלְכָּלִיִּים בַּמְּדִינָה. 3˚ [בדקדוק] הַדָּבָר הָרָאשִׁי שֶׁעָלָיו מְדֻבָּר, לְהַבְדִּיל מִן ״נָשׂוּא״, שֶׁהוּא הַדָּבָר הָאָמוּר עַל הַנּוֹשֵׂא, לְמָשָׁל: בְּמִשְׁפָּט ״הָאִכָּר חוֹרֵשׁ״, ״הָאִכָּר״ – הוּא הַנּוֹשֵׂא, ״חוֹרֵשׁ״ – הוּא הַנָּשׂוּא. ״וְאֵין סָפֵק כִּי בְּהִשְׁתַּנּוּת הַמִּלּוֹת יִשְׁתַּנּוּ הָעִנְיָנִים, כִּי הֵם הַנּוֹשְׂאִים וְהֵמָּה הַנְּשׂוּאִים״ (הקדמת יהודה אבן־תיבון ל״ריקמה״ לג׳נאח). – [נוֹשֵׂא־, נוֹשְׂאוֹ; נוֹשְׂאִים, נוֹשְׂאֵי־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ˚ ספרות ימי־הביניים; °ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר — זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– שְׁנֵי הֲפָכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד °, דָּבָר וְהִפּוּכוֹ, שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים: "אֵין חֶסְרוֹן אֶצְלֵנוּ קְהַל הַמְיַחֲדִים בָּאֶחָד בִּהְיוֹתוֹ בִּלְתִּי מְקַבֵּץ בֵּין שְׁנֵי הַהֲפָכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד" (מורה נבוכים א עה). "וְהִנֵּה בְּנוֹשֵׂא אֶחָד שְׁנֵי הֲפָכִים בָּאִים: רֶגֶשׁ עַצְבוּת וְרֶגֶשׁ נְעִים" (מגדלי מו"ס, שפ).

ב. **נוֹשֵׂא** ז' [בינוני פועל מן נשא, נָשָׂא] מֵרִים, מַחֲזִיק [רווח בצירופים:]

– **נוֹשֵׂא־דֶּגֶל** ° [בהשאלה] מַנְהִיג, דַּבָּר: "כָּל שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בְּדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ חַי בָּהּ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהֵחָשֵׁב בֵּין נוֹשְׂאֵי דֶּגֶל הַלְּאֻמִּיּוּת" (אחד העם, קס).

– **נוֹשֵׂא־כֵלִים**, 1. מְשָׁרֵת לִמְפַקֵּד, מִי שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת כְּלֵי־הַמִּלְחָמָה שֶׁל הַמְמֻנֶּה עָלָיו: "וַיַּעַל יוֹנָתָן... וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו" (שמואל א יד יג). 2 ° [בהשאלה] עוֹזְרוֹ אוֹ תַּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל, יַד־יְמִינוֹ: "בְּלַחְמִי גַּם אֲנִי אֶת מִלְחַמְתָּם, וָאֱהִי נוֹשֵׂא־כְלֵיהֶם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יג). "גַּם נוֹשְׂאֵי־הַכֵּלִים וְהַחֲסִידִים אֵינָם מְרִימִים קוֹלָם" (ברש, ג 22). 3 °, פֵּרוּשׁ לְחִבּוּר חָשׁוּב: פְּלוֹנִי בָּקִי בַּתַּלְמוּד וּבְנוֹשְׂאֵי־כֵלָיו (רש"י, תוספות, מהרש"א וכו').

– **נוֹשֵׂא־מִכְתָּבִים** °, דַּוָּר, פְּקִיד־דֹּאַר הַמְחַלֵּק אֶת הַמִּכְתָּבִים לַבָּתִּים לְפִי הַכְּתוֹבוֹת.

– **נוֹשֵׂא־נָחָשׁ** ° [באסטרונומיה] שְׁמָהּ שֶׁל קְבוּצַת כּוֹכָבִים שֶׁל אֵזוֹר הַמַּשְׁוֶה הַנִּרְאֵית בַּקַּיִץ בִּשְׁמֵי־הָעֶרֶב (Ophiuchus).

– **נוֹשֵׂא־סַבָּל**, כַּתָּף, מִי שֶׁעוֹמֵס וּמַעֲבִיר מִטְעָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל" (מלכים א ה כט). "שׁוֹאֲבֵי־מַיִם, נוֹשְׂאֵי־סַבָּל" (מאפו, שפא). "וְנוֹשְׂאֵי־הַסַּבָּל יָצְאוּ בְּיָד רָמָה וַיָּבִיאוּ עַל שִׁכְמֵיהֶם אֶת הַשֻּׁלְחָנוֹת הָאֲרֻכִּים" (עגנון, אלו קטז).

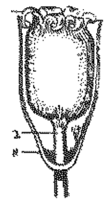

א - גביע
ב - נושא-הפרי

– **נוֹשֵׂא־פְּרִי** ° [באנאטומיה של הצמחים] הַנֹּצֶב שֶׁבֵּין קַרְקָעִית הַגָּבִיעַ וּבֵין בְּסִיס הַהֶלְקֵט אוֹ הַתַּרְמִיל.

– **נוֹשֵׂא שָׂכָר** * (בבא מציעא ז ח), שׁוֹמֵר־שָׂכָר, מִי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לִשְׁמֹר חֵפֶץ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּשָׂכָר קָצוּב.

– **נוֹשֵׂאת־מְטוֹסִים** °, אֳנִיַּת־מִלְחָמָה וּבָהּ מִתְקָנִים וּרְצִיפִים לְאַחְסָנַת מְטוֹסִים וּלְהַטָּסָתָם.

נוֹשְׂאִי ° ת' [מן א. נוֹשֵׂא] 1. סוּבְּיֶקְטִיבִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַחַס אִישִׁי־עַצְמִי: גִּישָׁה נוֹשְׂאִית לַדִּיּוּן. 2 [בתחביר] שֶׁהוּא מַבִּיעַ אֶת הַנּוֹשֵׂא, שֶׁכָּלוּל בּוֹ הַנּוֹשֵׂא הַתַּחְבִּירִי [ראה להלן]. — [נוֹשְׂאִית, נוֹשְׂאִיִּים, ־אִיּוֹת]

– **מִשְׁפָּט נוֹשְׂאִי** °, מִשְׁפָּט טָפֵל הַמְשַׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לַמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי, לְמָשָׁל: "מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יֹאכַל בְּשַׁבָּת" (עבודה זרה ג.). (הַמִּשְׁפָּט "מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת" הוּא נוֹשְׂאִי לְגַבֵּי הַמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי "יֹאכַל בְּשַׁבָּת")

נוֹשְׂאִיּוּת ° נ' [מן א. נוֹשְׂאִי] סוּבְּיֶקְטִיבִיּוּת, יַחַס אִישִׁי לְדָבָר, רְאִיַּת דְּבָרִים מִתּוֹךְ אַסְפַּקְלַרְיָה שֶׁל עַצְמוֹ: "כְּשֶׁעוֹלֶה לָאָדָם בְּרֹב הִתְאַמְּצוּת לְהַגִּיעַ... לִידֵי... הִתְפַּשְּׁטוּת הַנּוֹשְׂאִיּוּת, שֶׁל בִּטּוּל עַצְמוֹ" (קלצקין, כתבים 70). "הָאֱמֶת הַמְזֻקָּקָה, הַמְשֻׁחְרֶרֶת מִכָּל נוֹשְׂאִיּוּת" (ויסלבסקי, יחידים 255). — [נוֹשְׂאִיּוֹת־]

נוֹשָׁב, נפ' מן ישב.

נוֹשָׁב ת' [מן ישב, נוֹשַׁב] מְיֻשָּׁב, מְאֻכְלָס: "וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת" (שמות טז לה). — [נוֹשֶׁבֶת, נוֹשָׁבִים, ־בוֹת]

נוֹשֶׁה ז' [מן א. נשה, נָשָׁה] תּוֹבֵעַ, מַלְוֶה הַדּוֹרֵשׁ מִן הַלֹּוֶה לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ: "וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים" (מלכים ב ד א). "רְדָפוּהוּ אֲרָיוֹת וְסִבּוּהוּ כְּנוֹשֶׁה וְאָמְרוּ: עֶזְרָם סָר" (יהודה הלוי, ט 542). "לָבוֹא עֲבוֹט אֶל בֵּית הַנּוֹשֶׁה" (ביאליק, אלמנות). — [נוֹשֵׁה־, נוֹשִׁים, נוֹשֵׁי־; נוֹשָׁה, נוֹשׁוֹת]

נוֹשָׁן ת' [מן ב. ישן, נוֹשַׁן] 1. יָשָׁן מְאֹד, שֶׁנִּתְיַשֵּׁן: "וּבִפְזְמוֹנֵינוּ הַנּוֹשָׁנִים עוֹד נָבֹא נַגִּיד אֶת עַרְשֵׂימוֹ" (ביאליק, ילדות). בֶּגֶד נוֹשָׁן. בְּדִיחָה נוֹשָׁנָה. 2. מִמֻּשָּׁךְ, שֶׁהוּא מִזְּמַן רַב: "צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת" (ויקרא יג יא). — [נוֹשֶׁנֶת גם נוֹשָׁנָה, נוֹשָׁנִים, ־נוֹת]

– **יָשָׁן נוֹשָׁן**, יָשָׁן מְאֹד, יָשָׁן בְּיוֹתֵר: "וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן" (ויקרא כו י). "הִתְנַשֵּׂא לְפָנִים מִבְּצָר יָשָׁן נוֹשָׁן" (ביאליק, על כף).

– **נוֹשָׁנוֹת** °, דְּבָרִים שֶׁנִּתְיַשְּׁנוּ: "נוֹשָׁנוֹת" (ביאליק, שם השיר). "וַאֲנִי מַתְחִיל לִצְעֹק אֶת נוֹשְׁנוֹתַי" (ברנר, א 255). אָדָם שַׁמְּרָן מַחֲזִיק בְּנוֹשָׁנוֹת.

נוֹשַׁע, נפ' מן ישע.

נוֹתָב ° ת' [מן נתב, נָתַב] מַתְוֶה אֶת הַנָּתִיב, מַרְאֶה אֶת הַכִּוּוּן: כַּדּוּרִים נוֹתְבִים הַמַּכִּילִים זַרְחָן וּמְאִירִים בִּמְעוּפָם. — [נוֹתֶבֶת, נוֹתְבִים, ־בוֹת]

– **טִיל נוֹתָב** °, טִיל הַמֵּכִיל תַּרְכֹּבֶת כִּימִית וְהוּא מֵאִיר בִּשְׁעַת הַמָּעוֹף וּמַתְוֶה מַסְלוּל־תְּעוּפָה נִרְאֶה לָעַיִן; מְשַׁמֵּשׁ גַּם לְאוֹתוֹת אוֹ לַהֲצָתַת חֳמָרִים מִתְלַקְּחִים.

נוֹתָר ת' [מן יתר, נוֹתַר] נִשְׁאָר, עוֹדֵף, שֶׁהִשְׁאִירוּ אוֹתוֹ לְאַחַר זְמַן: "וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ" (שמות יב י). "הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַםִ" (ישעיה ד ג). "לֹא יְהֵא לוֹ בְּבֵיתוֹ יָתֵר וְנוֹתָר" (תוספתא שבת ז ו). — [נוֹתֶרֶת, נוֹתָרִים, ־רוֹת]

נוֹתַר, נפ' מן יתר.

נוֹד, ראה ב. זוד.

נזה [אכדית: nizu; ארמית: נְדָא, אַדִּי]

~ פע' **נָזָה** פ"ע נִתַּז, נִזְרַק, נָטַף: "וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד" (ויקרא ו כ). "וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי" (ישעיה סג ג). "פֹּה שִׂימוּ לָרֶגֶל וְיֵז לַהַב קַצְפָּהּ" (ביאליק, מנצח). "וְהוּא רוֹכֵב עַל סוּס אַדִּיר, וְהַסּוּס דּוֹהֵר וּמִפִּיו יֵז קֶצֶף" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ו). — [לִנְזוֹת; נוֹזֶה, יִזֶּה, בקיצור: יֵז]

~ הפ' **הִזָּה** פ"י 1. הִתִּיז, זָרַק, הִטִּיף: "הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת" (במדבר ח ז). "שֶׁטָּבַל אַחַת וְהִזָּה שְׁתַּיִם אוֹ שֶׁטָּבַל שְׁתַּיִם וְהִזָּה אַחַת — הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת" (תוספתא זבחים א ט). "נִטְמָא הַמַּזֶּה בְּמַיִם וְחָזַר הַמַּזֶּה וְטִמֵּא אֶת הַמַּיִם" (תוספתא פרה יא ג). "וּבַאֲשֶׁר נִמְצָאָה אוֹר נֻזָּה, נִזְרְקָה" (ביאליק, צפרירים). "כָּל בַּיִץ וּסְחִי עָלַי יַזֶּה" (שמעוני, הביבר 30). "לְעוֹרְרוֹ וּלְהַזּוֹת עָלָיו טִפַּת יֵין שָׂרוּף" (עגנון, אלו קי). 2 [בהשאלה מליצית] הִקְפִּיץ, הִרְתִּיעַ: "כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים" (ישעיה נב טו). — [לְהַזּוֹת אֶת־, עַל־; מַזֶּה; יַזֶּה, וַיַּז]

~ הפ׳ הֻזָּה *, הֻתַּז, הֻטַּף: "לא יזה לא על הכוש ולא על הפקה, ואם הזה – מוזה" (פרה יב ח). מי־הבשם הזו על ראשו ועל בגדיו. – [מֻזֶּה, יֻזֶּה]

– מזה בן־מזה * (ירושלמי ברכות ז ד), זורק (את מי־החטאת) בן־זורק, כנוי לכהן בן־כהן, כלומר, כהן מיחס.

נְזוֹז, בפ׳ מן זוז.

נְזוֹל °, נִיזוֹל ז׳ [מן נוזל; ראה גם נזל, נזל] הפיכה לנוזל, העברה למצב־צבירה נוזלי: נזול המתכת בטמפרטורה גבוהה.–[נזול־]

נְזוֹן, בפ׳ מן זון.

נָזוּף * ת׳ [מן נזף, נזף] 1 *. מי שקבל נזיפה, שגערו בו: "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף" (אבות ו ב). תלמיד נזוף. חיל נזוף. 2 ÷. עלוב, נפגע: "שאתם אבלים נזופים בבכי תמרורים ואנחה" (קטעי בן־מאיר, לפי ב״י). "כי עונה הוא זה, כי נזופה היא משמים" (בורלא, עקביה 14). מקשטת את ככלה, אוכלת מעדנים, ואני נזוף ואבל כאלמן" (עגנון, כלה קצג). "למה לי אשאר תחת ידה חרופה ונזופה?" (הזז, יעיש ב 169). – [נזופה, נזופים, ־פות]

נְזוּף °, נִיזוּף ת׳ [מן נזף] מתן נזיפות, גנוי: "כבר היו דבורים ראשונים מתכעכעים ובאים בחברות בודדות של נזוף" (יזהר, שיירה 9). נזוף בחיל על הפרת המשמעת.–[נזוף־, נזופים, ־פי־]

נְזוֹק, בפ׳ מן נזק.

נָזוּר ÷ ת׳ [מן נזר] נושא נזר, מעטר, מכתר: "ובצאתך לישע בעז אזור, וצאן ידך בעדי נזור" (שבטי יה, יוצר ז׳ פסח). "תמוכים נזורים בהוד טוב עדיים" (פיוטים, סידור 650). – [נזורה, נזורים, ־רות]

נָזוֹר ÷ ת׳ [מן א׳ זור, נזור] 1. סוטה מן הקו הישר או מן המסלול הרגיל: "אם יהיה הכוכב הרץ נזור או ישר" (אברהם אבן־עזרא, כלי נחושת כד). 2. הפוך: "ואקום ואחבר זאת המליצה ההדורה, והיא ישרה ונזורה" (הרומי, יא 260). 3. נפוץ, מפזר: "אשר היו בעריהם נזורים והם היום בתלאובות המרים" (הנגיד, דיואן 84). – [נזורה, נזורים, ־רות]

נְזוּר ÷, נִיזוּר ז׳ [מן נזור] סטיה מן הקו הישר: "ישתנה (הכוכב) במהור ואחור ועמידה ונזור" (מדרש החכמה, לפי קלצקין). – [נזור־]

נְזוֹרָה °, נְזֹרָה ° נ׳ [מן נזיר] מעמד הנזירים, כלל הנזירים: "שליחי כל הנזורה והכמורה" (טברסקי, אררט 106). – [נזורת־]

נְזוֹרוּת ÷ נ׳ [מן נזור] סטיה מן הקו הישר: "למה היה לירח רבוי הנטיות והנזורות" (רלב״ג, מלחמות השם, לפי קלצקין). – [נזורות־]

נֶזֶז ° ז׳ [מערבית] כנוי לשכבת קרקע אטומה, שאין המים מחלחלים בה, ולפיכך היא מזיקה לצמחים מעמיקי־שרש.

נזז [אולי קרוב אל זוז, נזה; ארמית: נזז; ערבית: נזא, נזّ קפץ, געש; רווח בצירוף:]

– נזז לבו עליו *, זחה דעתו, נתגאה: "לבן־מלכים שנזו לבו עליו" (ויקרא רבה ז, לפי הערוך, וכן בתשובות הגאונים). "כן, כן? – מלועג שמעון ולבו חזר ונזז עליו" (שנהר, ג 466).

נזח, ראה זחח.

נָזִיד ז׳ [אולי מן ב׳ זוד] תבשיל של ירקות: "ויזד יעקב נזיד" (בראשית כה כט). "והרביעי נאכל בנזיד הקדש" (טהרות ב ד). – [נזיד־, נזידים, ־די־]

– נזיד־עדשים [על־יסוד הסיפור בנזיד העדשים שקיבל עשיו בעד בכורתו, בראשית כה כט–לד] כנוי לדבר קל־ערך שנתן תמורת דבר יקר: "לא אמכר בכורתי בנזיד־עדשים" (ביאליק, על סף). "לקחת ממנו חרותו בעד נזיד־עדשים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כד). "היה אנוס למכר בנזיד־עדשים את מיטב כתיבותיו" (ברקוביץ, הראשונים קצה).

נְזִיָּה ÷ נ׳ [מארמית: נזיי, מועד קטן יב:] גרעין: "נזיה שנמצאת במרה" (רמב״ם, שחיטה ו ז). "באותיות קטנות־קטנטנות כמו נזיות של שמשמין" (שנהר, ג 470). – [נזית־, נזיות, נזיות־]

נָזִיחַ * ז׳ מכנויו של הנזיר: "האומר... אהא נזיר, נזיק, נזיח... הרי זה נזיר" (נזיר א א).

נָזִיל ° ת׳ [מן נזל, נזל] שהוא מסגל לנזל: משחה נזילה. [ובהשאלה:] "הגבולות שבין היצורים נזילים ושוטפים" (קרליבך, הודו 107). "זה הפחד הנזיל, הרכיך" (יזהר, צקלג 1058). – [נזילה, נזילים, נזילות]

– הון נזיל °, 1 [במסחר] הון זמין, הון שנתן להפך אותו לכסף מזמן בזמן קצר. 2 [בבנקאות] סכום קצוב מכספי הפקדונות שהבנק חיב לפי החק לשמרו בקפתו במזמנים ולא להוציאו להלואות, כדי שיוכל להענות לפניותיהם של המפקידים.

נְזִילָה ÷ נ׳ [מן נזל, נזל] זיבה, זרימה: "כנזילת הנחלים" (שער השמים א ה). "כאלו נצטנן ולקה בנזילה" (ביאליק, שירתנו). נזילת דם מן הפצע. נזילת לחה מן האף. נזילת מים מן החבית הסדוקה. – [נזילת־, נזילות]

נְזִילוּת ° נ׳ [מן נזיל] 1. סגלת הנוזל: נזילות השמן. דרגות בנזילות. 2 [במסחר] זמינות, אפשרות להפך הון לכסף מזמן. 3 [בבנקאות] המצאות חלק מסים מכספי הפקדונות במזמנים בקפת הבנק, ללא רשות להוציאו להלואות, כדי שיוכל הבנק להענות בכל עת לפניותיהם של המפקידים.–[נזילות־]

נְזִיפָה * נ׳ [מן נזף, נזף] גערה, תוכחה מתוך כעס: "גער בו והוציאו בנזיפה" (שבת לא.). "אין נדוי פחות משלשים יום, ואין נזיפה פחות משבעה ימים" (מועד קטן טז:). נזיפת מורה בתלמידו. הנאשם קבל נזיפה חמורה מבית־הדין. – [נזיפת־, נזיפות]

נָזִיק * ז׳ מכנויו של הנזיר: "במקום שקוראין לנזיר נזיק" (ירושלמי נדרים לז א) [ראה גם לעיל נזיח]

נְזִיקִים *, נְזִיקִין * ז״ר [מן נזק] שם כולל לחבלות ולפגיעות השונות הנגרמות לאדם ולרכושו על־ידי אדם אחר או על־ידי רכושו: "ארבעה אבות נזיקין" (בבא קמא א א). – [נזיקי־]

– אבות־נזיקין *, נזקים עקריים שמהם מסתעפים נזקים אחרים ("תולדות"): "ארבעה אבות נזיקין: השור והבור והמבעה וההבער" (בבא קמא א א).

– סדר נזיקין * (שבת לא.), שם הסדר הרביעי בששת סדרי המשנה, הכולל את המסכות העוסקות ברבן בעניני נזיקים – בתי־דין, דיני ממונות ודיני נפשות, וכן גם בדיני עבודה־זרה, בדברי־מוסר ועוד. בסדר נזיקין כלולות המסכתות: בבא קמא,

בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין, מכות, שבועות, עדיות, עבודה זרה, אבות, הוריות.

— דיני־נזיקין°, חקת המדינה לגבי נזקים שבין אדם לחברו בקרב אזרחי־המדינה.

נזיר ז׳ [מן נזר] 1, מי שפרש מחיי החברה, ארחותיה ותענוגיה והקדיש את עצמו לאלהים: ״איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה׳, מיין ושכר יזיר... תער לא־יעבר על־ראשו״ (במדבר ו ב—ה). ״ומורה לא־יעלה על־ראשו, כי־נזיר אלהים יהיה״ (שופטים יג ה). ״נזיר ה׳ בנבואה, שמואל שופט ומכהן״ (בן־סירא מו כג). ״מה בין נזיר־עולם לנזיר־שמשון?״ (נזיר א ב). ״והוא נזיר וקדוש אלהים״ (ביאליק, מגילת ו). האסיים בימי בית־שני חיו חיי נזירים. מסדרים של נזירים־נוצרים במקומות שונים. 2°, פרוש מחיי משפחה, מי שנדר לא לשאת אשה. 3, מבחר, נכבד, נושא נזר: ״תהיין (הברכות) לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו״ (בראשית מט כו). 4*, שם מסכת במשנה ובתלמוד בסדר נשים, העוסקת בדיני נזיר והנזירות. 5 [בהשאלה] כנוי לגפן שלא נזמרה במועד ושריגיה האריכו: ״את ספיח קצירך לא תקצור (בשנת השמטה) ואת־ענבי נזירך לא תבצר״ (ויקרא כה ה). — [נזיר־, נזירים, נזירי־]

— בית־נזירים°, מנזר, בית שחיים בו נזירים, וביחוד נזירים נוצרים.

— לך־לך, אומרים לנזיר, סחור־סחור, לכרם לא תקרב!° [מימרה על־פי שבת יג., ושם בארמית] כלומר, כיון שקבלת עליך תפקיד קשה, היה עקיב ואל תסטה מדרכך.

א. **נזירה*** נ׳ [נקבה של נזיר] 1*, אשה שקבלה עליה את חובות הנזירות: ״אם יבוא בני מן המלחמה בשלום, אהא נזירה שבע שנים״ (נזיר ג ו). 2° [בין הנוצרים] אשה שהקדישה את חייה להיות במנזר. — [נזירת־, נזירות]

ב. **נזירה*** נ׳ [מן נזר, נזר] נזירות, היות נזיר: ״ואין נזירה אלא הפרשה״ (ספרא אמור צו א). — [נזירת־, נזירות]

ג. **נזירה**° נ׳ [מן נזור 1] נזורות, סטיה מן הקו הישר: ״השער הששי במהלך הנזירה״ (אברהם בר־חייא הנשיא, צורת הארץ כו). — [נזירת־, נזירות]

נזירות* נ׳ [מן נזיר] 1*, פרישות והנזרות מחיי החברה, התקדשות לאלהים: ״סתם (נדר של) נזירות — שלשים יום״ (נזיר א ג). ״שניהן נוהגין נזירות על פיו״ (ירושלמי נזיר נז א). ״אין נזירות בכל מקום אלא פרישה״ (ילקוט אמור, תרלב). ״ונכספתי ללכת בדרכי הנזירים, ואסרתי על נפשי כל מחמד־עין וכל אשר יצא מגפן היין, וקבלתי עלי הנזירות בתאוה שלמה״ (חריזי, תחכמוני כז 240). 2°, התבודדות, התרחקות מחברה, מחיי־משפחה וכדומה: פלוני חי חיי נזירות. 3*, שם מסכת בתוספתא בסדר נשים, מקבילה למסכת נזיר שבמשנה (ראה לעיל נזיר 4). — [נזירות־]

נזל [ארמית: נזל; ערבית: נזל ירד]

~ פע׳ **נזל** פ״ע 1, זב, נגר, זרם כלפי מטה: ״יזל־מים מדליו״ (במדבר כד ז). ״ועפעפינו יזלו־מים״ (ירמיה ט יז). ״מים הנוזלין מאליהן ומן הים ומן הנהר״ (תוספתא מקואות ד ב). [ובהשאלה:] ״יערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי״ (דברים לב ב). ״נזל רפכה חרש לחש שפתים״ (ביאליק, אבי). 2° [בלשון־הדיבור] דלף, טפטף: כלי סדוק ונוזל, חבית נוזלת. — [לנזל, נוזל, יזל]

~ נפ׳ **נזל**°, נגר: ״וסוף דבר, מימיו עלי ארץ נטופים ונזלים״ (הנגיד, דיואן 54). — [להנזל, נזל, ינזל]

~ פע׳ **נזל*** פ״י 1°, טפטף, הזיב: ״לסוף שאתה מנזל ומשקה אחרים״ (ספרי האזינו קלב.). 2°, הפך לנוזל, העביר חמר ממצב־צבירה של מוצק או של גז לנוזל: הפיסיקאים הצליחו לנזל גזים שונים. 3°, הדביק בנזלת, גרם לאחר שיחלה בנזלת: בהתעטשך הזהר לבל תנזל את חברך. — [לנזל, מנזל, ינזל]

~ פע׳ **נזל**°, 1, חלה בנזלת, תפח הקרום הרירי שבאפו והפריש ממנו ריר מחמת הצטננות: פלוני מנזל מאד. 2, נהפך לנוזל: המתכת נזלה בטמפרטורה הגבוהה. — [מנזל, ינזל]

~ הת׳ **נתנזל**°, 1, נעשה נוזל, הפך לנוזל: המתכת נתנזלה. 2, חלה בנזלת: נתנזלתי קשה ונפלתי למשכב. — [להתנזל, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הזיל** פ״י 1, טפטף, הזיב, גרם שיזל: ״מים מצור הזיל למו, ויבקע־צור ויזבו מים״ (ישעיה מח כא). ״אמר הקדוש־ברוך הוא לענני־כבוד: הזילו טל־חיים על בני״ (מכילתא יתרו, בחודש ט, עא:). ״שלש דמעות הזיל עשו הרשע״ (תנחומא קדושים טו). 2° [בהשאלה] הזרים, השפיע: ״מזיל עליהם כסף לרב״ (הזז, יעיש א 65). ״ולצרכי הנפגעים בקישוב הזיל מכיסו נדבה הראויה להתכבד״ (ברקוביץ, תר׳ מדברים ק). — [להזיל את־, מזיל, יזיל]

~ הפ׳ **הזל**°, הובא לידי נזילה, הטף: דמעות רבות הזלו למראה החרבן. — [מזל, יזל]

נזל* ז׳ [מן נזל] 1, נזילה, זיבה: ״צדק האמור במקרא מוסב על הנזל ועל הרעיפה״ (רש״י ישעיה מה ח). ״כבר סתמו גם חלוני מכפור ונזל ומשלג״ (כהן, שירים לו). ״צחוק, לא־כלום, רק נזל־דם״ (יזהר, צקלג 1027). 2, נטף, טפה, רסיס: ״להטיף נזלי טל״ (קליר, תפילת טל, תחת אילת). ״כן מנזלי שחקים עץ יבש יפריח״ (ש׳ לויזון, המליצה מדברת ח). — [נזל־, נזלים, נזלי־]

נזלת° נ׳ [מן נזל] תפיחת הקרום הרירי שבאף והפרשת ריר רב ממנו מחמת הצטננות. — [נזלת־, נזלתו, נזלות, נזלות־]

נזלתי° ת׳ [מן נזלת] הקשור או המלוה בנזלת: דלקת נזלתית. — [נזלתית, ־תיים, ־תיות]

נזם ז׳ [אולי קרוב אל ב. זמם; ראה גם ב. זמם] תכשיט בצורת טבעת־מתכת שהנשים בימי־הקדם היו נושאות בנחירי האף או בקצה בדל־האזן (נשי המזרח — גם בימינו): ״ואשם הנזם על־אפה, והצמידים על־ידיה״ (בראשית כד מז). ״הנזמים אשר באזניהם״ (בראשית לה ד). ״תפארת העכסים... הטבעות ונזמי האף״ (ישעיה ג יח—כא). — [נזם, נזמה; נזמים, נזמי־]

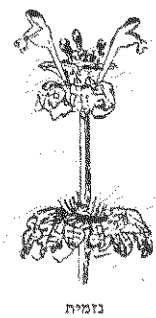

— נזם זהב באף חזיר, משל על מי שמתהדר בחיצוניותו והוא ריק נעור מכל דעת: "נזם זהב באף חזיר — אשה יפה וסרת טעם" (משלי יא כב).

נזמית° נ׳ [מן נזם] צמח־בר ממשפחת השפתניים, בעל פרחים מצבע ארגמן או לבן (Lamium). הנזמית היא מן הפרחים המקדימים לפרח בחרף. — [נזמית־, נזמיות]

נזמית

נזעם ת׳ [מן זעם, נזעם] כועס, רוגז, מלא־רגז: "ופנים נזעמים לשון סתר" (משלי כה כג). "בנות אדם נזעמות מחתולות־טרף" (ביאליק, אלמנות). "מחלצות תעדה דרכך הנזעמת" (חומסקי, אזוב 97). — [נזעמת, נזעמים, נזעמות]

נזעף° ת׳ [מן זעף, נזעף] נזעם, סר וזעף: "עד מתי תסתכל בו נזעף?" (חומסקי, אזוב 62). פלוני נזעף וממרמר. — [נזעפת, נזעפים, נזעפות]

נזף [ארמית: נזף, זוף; אולי קרוב אל זעף]

~ פע׳ **נזף** * פ״ע גער, השמיע דברי נזיפה וגערה בפלוני: "משל למלך שנזף בעבדו ועמד לו תמה" (בראשית רבה יב). המורה נזף בתלמיד על אחוריו. — [לנזף ב־; נוזף, נזוף; ינזף]

~ נפ׳ **נזף** °, קבל נזיפה, שמע גערה: "תנזף אמו של ממציאו" (יוזהר, שירה 99). השובב נזף על־ידי מורהו. — [להנזף, נזף, ינזף]

~ הפ׳ **הזיף** *, **הנזיף** * פ״י השמיע תוכחה ונזיפה: "בקר לפנים ואחר תזיף" (בן־סירא, יא ח). "והוא מנזיף בהם ומקללם" (מדרש זוטא, שיר השירים יז, מהד׳ בובר). — [להזיף את־, מזיף, יזיף; להנזיף, מ־, י־]

~ פע׳ **נזף** °, נזף, קבל נזיפה, שנגערו בו: "בפעם הראשונה נזף במלים כה חריפות" (ליכטנבוים, תר׳ סדיאוש 289). "כיראה פן אחר תאחר לאחד המקומות — ונזפה" (שלו, קולות 30). [וראה עוד ערך מנזף] — [מנזף, ינזף]

נזפנות° נ׳ [מן נזף] נעימה של נזיפה, של גערה: "רוחו של יחיא מתקצרת עליו, ואומר לה בנזפנות..." (סביב, כערער 83). — [נזפנות־]

נזפני° [מן נזף] שיש בו נזיפה, של גערה: "נתן בו שקדי קול נזפני" (סביב, כערער 101). — [נזפנית, נזפניים, ־ניות]

נזק [ארמית: נזק; ראה גם נזק]

~ נפ׳ **נזק** *, **נזוק** * פ״ע נחבל, נגרם לו הפסד בגופו או ברכושו: "הנזקין שמין להם בעדית" (גיטין ה א). "אחר כל אכילתך אכל מלח, ואחר כל שתיתך שתה מים, ואי אתה נזוק" (ברכות מ.). "ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תנזק צפרנו של אחד מהם (מישראל)" (דברים רבה ז). צנור־המים נזק קשה על־ידי חבלנים. — [להנזק; נזק, נזקת, גם נזוק, נזוקית; ינזק]

~ הפ׳ **הזיק** * פ״י גרם נזק, חבל, פגע והביא הפסד: "שדרכן (של השור ושאר בהמות) לילך ולהזיק" (בבא קמא א א). "ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם" (אבות ה ה). "אין השמש מועילה אותם ולא מזקת אותם" (חובות הלבבות, היחוד י). "חובלנית היא ודרכה להזיק" (ביאליק, מאחורי א). "להזיקם הזקות קטנים" (סדן, ממחוז סה). — [להזיק את־, ל־, מזיק, י־]

~ הפ׳ **הזק** *, נזק, נגרם לו נזק והפסד, נפגע בגופו או ברכושו: "השופך מים ברשות הרבים, והזק בהן אחר — חיב בנזקו" (בבא קמא ג ב). "חזק ונתחזק, המחוזק לא יזק!" (קריאה מקבלת בסיום ספר מספרי התנ״ך). — [מזק, יזק]

~ הת׳ **נתנזק** *, נזק, נגרם לו הפסד: "ובחטא לא נתנזק" (או ביום, יוצר ליום־כיפור). "עשה הקדוש־ברוך־הוא שרפה גדולה בעיר ונתנזקו כמה וכמה אנשים" (מגדלי מר״ם, תמה). "העפלתי לעלות אל עגלה נוסעת, נפלתי ונתנזקתי" (שניאור, פנדרי א 37). — [להת־, מת־, ית־]

— שלוחי מצוה אינן נזוקין * (פסחים ח:). מימרת חכמים: העוסקים בדבר־מצוה מבטח להם שלא יאנה להם כל רע.

— מזיק *, ראה ערך זה במקומו.

נזק *, נזוק ת׳ [מן נזק, נזק] נחבל, נפגע, מי שהזיקוהו: "הנזקין שמין להן בעדית" (גיטין ה א). הנזק הגיש תביעה משפטית נגד המזיק. — [נזקת, נזקים, ־קות]

נזק ז׳ [ראה נזק; ארמית: נזקא] הפסד, חסרון, גרעון: "כי אין הצר שוה בנזק המלך" (אסתר ז ד). "ראשון חיב בנזקי שני, בין בנזקי גופו בין בנזקי ממונו" (בבא קמא לא.). הנברנים גרמו נזקים לשדות. נזקי בצרת. פצויים לנזקי־מלחמה. — [נזק־, נזקו; נזקים, נזקי־, גם נזיקים, נזיקין, נזיקי־; ראה עוד ערך נזיקים]

— דמי־נזק °, פצויים שאדם חיב לשלם עקב הפרת חוזה או גרימת נזק לחברו.

— חיב בנזקו * (בבא קמא ג ד), הוא צריך לשלם לו פצויים לפי ערכו של הדבר שנתקלקל באשמתו.

— נזק, צער, רפוי, שבת ובשת * (בבא קמא ח א), חמשת סעיפי־הפצויים שחיב בהם מי שחבל בחברו.

נזקק° ת׳ [מן ב׳ זקק, נזקק] נצרך, מי שצריך לדבר־מה או לעזרת אחרים: העיריה חלקה קמח לנזקקים. — [נזקקת, נזקקים, ־קות]

נזר ז׳ [מן נזר] 1. תכשיט של זהב כעין עטרה על ראשו של מלך או של כהן גדול: "ונתת את־נזר הקדש על־המצנפת (של הכהן הגדול)" (שמות כט ו). "ואקח הנזר אשר על־ראשו (של שאול המלך)" (שמואל ב א י). 2. ° [בהשאלה] כנוי לדבר היקר ביותר: "עטרת היהדות הוא ונזרה ותפארתה" (גבירול, א 41). 3. כנוי לקוצת שערותיו הארכות של הנזיר: "כי נזר אלהיו על־ראשו... וטמא ראש נזרו, וגלח ראשו ביום טהרתו" (במדבר ו ז—ט). "ונתן על־כפי הנזיר אחר התגלחו את־נזרו" (במדבר ו יט). "ואחלל במו ידי ראש נזרי" (ביאליק, אחד). 3. נזירות, קדשתו של אדם כנזיר: "כל ימי נזרו קדש הוא לה׳" (במדבר ו ח). 4. ° [באנאטומיה של הצמח] מלל קרומי או עשבוני הנמצא בראש זרעון או פרי והדומה לכתר. — [נזר־, נזרו; נזרים, נזרי־]

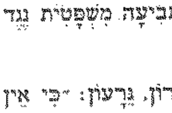

ציור מסורתי של נזר־הקודש

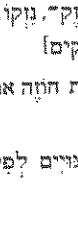

זרעון בעל־נזר
א - נזר

נזר [קרוב אל נדר; אכדית: nazaru לקלל; ארמית: נְזַר; ערבית: נַדַ׳ר]

~ פע׳ **נָזַר** * פ״ע התחייב להיות נזיר, פרש ונבדל מן החברה: ״בזמן שנזר בחיי אביו״ (תוספתא נזירות ג יח). ״אם בשאינו מתכוון לזור, אף־על־גב שהוציא נזירות מפיו, לא יהא נזיר״ (ירושלמי נזיר נא א). ״כמוך ירבו נוזרי נזירות בישראל״ (נדרים ט). — [לזור, נוזר, יזור או יזר]

~ נפ׳ **נִזַּר**, 1 [ניזור מן־] פרש, התבדל, הרחיק עצמו מן־: ״דבר אל־אהרן ואל־בניו וינזרו מקדשי בני־ישראל״ (ויקרא כב ב). ״רצונך שאשמע לך? הנזר מתורתו של משה״ (ספרי בלק מז:). ״הנזרי מאחרי תבל ואל תתעכבי״ (גבירול, א 14). ״פרושו היה להנזר מן העקר, מחמדת קיומו״ (ברקוביץ, הראשונים קסא). פלוני החליט להנזר מן העשון. 2 [ניזור ל־] התמכר, התמסר ל־: ״המה באו בעל־פעור וינזרו לבשת״ (הושע ט י). — [להנזר, נזר, ינזר, הנזר!]

~ פע׳ **נִזֵּר** ° פ״י הרחיק, הפריש: ״מנזרים עצמם ממנו ונרתעים״ (קלצקין, כתבים 36). — [לנזר, מ־, י־]

~ פע׳ **נֻזַּר** ˚, הבדל, הרחק: ״ואחור לא נזר״ (סידור רס״ג, רפב). ״מנזר מן השאר, מסלק מן הכל״ (יזהר, צקלג 588). [וראה עוד ערך מנזר] — [מנזר, ינזר]

~ הת׳ **הִתְנַזֵּר** ˚, 1 °, התרחק, התבדל, פרש מן־: החוקר התנזר מכל חיי החברה ושקע בעבודתו. המעשן הותיק התקשה להתנזר מן העשון. 2 ˚, התנהג כנזיר, קבל על עצמו אורח־חיים של נזיר. — [להתנזר, מתנזר, יתנזר]

~ 1 הפ׳ **הִזִּיר**, 1, פ״י הפריש, הרחיק, הבדיל: ״והזרתם את־בני־ישראל מטמאתם״ (ויקרא טו לא). ״יזיר עצמו מן היין״ (סוטה ב·). ״סגרה בעדו ותזירו באלמנותה מכל חמדה״ (בן־ציון, קסז). ״ויזר נפשי מכל חמדה״ (ביאליק, מגילת ו). ״חיים חיקין היה מזיר את עצמו לחלוטין מאכילה ושתיה״ (ברקוביץ, תר״ כתריאלים עג). 2 * פ״י עשה לנזיר: ״ואלו לא נזרת, הייתי מזירך״ (ירושלמי נזיר נג א). 3, פ״ע נזר, פרש, התרחק: ״מיין ושכר יזיר״ (במדבר ו ג). — [להזיר, מזיר, יזיר]

~ 2 הפ׳ **הִנְזִיר** ˚ פ״י הזיר, הבדיל: ״(ענבי נזירך) שהנזרת והפרשת בני־אדם מהם״ (רש״י ויקרא כה ה). — [להנזיר את־, מנזיר, י־]

– **נזר עצמו מן־** *, התרחק מן־: ״הוא נזר עצמו מן היין... זוכה לסוד החכמה״ (במדבר רבה יא).

נָח ˚ תה״ז [מן נוח, נח] 1 °, נמצא במנוחה, שאינו בתנועה: אדם נח לאחר עמל היום. 2 ˚ (בדקדוק) אות שאינה בתנועה בסוף ההברה, ראה להלן. — [נחה, נחים, נחות]

– **נח נראה** ˚ (כוזרי ב פ) (בדקדוק) אות מנקדת בשוא בסוף ההברה (או בלא שוא בסוף המלה) ושקריאתה נשמעת, כגון: ההגה ל׳ במלת ״מלכי״ או במלת ״אל״, ההגה י׳ במלת ״די״ [להבדיל מן:]

– **נח נסתר (נעלם)** ˚, אחת מאותיות אהו״י שאינן בתנועה ואין תחתיהן שוא ואינן נבטאות בקריאה, למשל הא׳ במלת ״קרא״, הי׳ במלת ״לי״.

– **שוא נח** ˚, שוא הבא בסוף ההברה והוא נמשך אל התנועה שלפניו, למשל השוא הראשון במלת ״כספך״ (השני הוא שוא נע!)

– **נחים** ˚ (בדקדוק) גזרת שרשים שאחת מאותיותיהם היא מאותיות אהו״י: נחי פ״א (אמר), נחי פ״י (ינק), נחי ע״י (קום, שיר), נחי ל״א (קרא), נחי ל״ה או ל״י (בנה).

נָח, פע׳ עבר או בינוני מן נוח.

נ״ח 1 ר״ת, נשאר חיב. 2 ר״ת, נס חנכה. 3 [בגימטריא] 58.

נֶחְבָּא ת׳ [מן חבא, נחבא] מסתתר, מצנע. — [נחבאת, נחבאים גם נחבאים, נחבאות]

– **נחבא אל הכלים** [על־יסוד סיפור־המעשה בשאול שנחבא בין הכלים כשבחרו בו למלך, שמואל א י כב], כנוי לאדם צנוע, ביישן וענותן, בורח מן הכבוד.

נחה [ערבית: (נחו) נַחָא סור לכיוון מסוים]

~ פע׳ **נָחָה** פ״י נהג, נהל, הדריך: ״אנכי בדרך נחני ה׳ בית אחי אדני״ (בראשית כד כז). ״נחית כצאן עמך, ביד־משה ואהרן״ (תהלים עז כא). ״ונחם באמונתו״ (משה אבן־עזרא, א 124). ״עתה באתי! אנכי בדרך נחוני עסקי למקומך״ (מגדלי מו״ס, חס). ״ובדרך מחשכים לאור אל נחך״ (ביאליק, המתמיד). — [לנחות את־; נוחה, נחוי; ינחה, תנחינה]

~ הפ׳ **הִנְחָה** פ״י 1, נחה, נהג, הוביל, הדריך: ״מן־ארם ינחני בלק״ (במדבר כג ז). ״וינחם אל־מחוז חפצם״ (תהלים קז ל). ״להוציא את המוסד מחוגו הצר ולהנחותו בדרכים חדשות״ (אחד העם, קמט). ״מי יקח אותי בידו וינחני למקום שאני שואף אליו?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טו). 2 °, שמש כמנחה, נהל וכון שיחה או מופע אמנותי. היושב־ראש הנחה את משתתפי הסימפוזיון [ראה גם ערך מנחה] — [להנחות את־, מנחה, י־]

~ הפ׳ **הֻנְחָה** ˚, הנהג, הדרך: ״על מי מנוחות מנחות״ (יהודה הלוי, י 621). האנשים הנחו על־ידי המדריך. הויכוח הפמבי הנחה על־ידי היושב־ראש. — [מנחה, י־]

– **הנחהו בעצתו** (תהלים עג כד), הדריך אותו בעצה, יעץ לו עצה טובה.

– **קליע (טיל) מנחה** °, ראה ערך מנחה.

נַחָה * נ׳ [מן נוח, נח] מנוחה, מרגוע: ״כיון שנחו ידי קוניהן מהן נתן להם נחה״ (בראשית רבה י). — [נחת־, נחות] [נוסח אחר: ניחה]

נָחוּי ˚ ת׳ [מן נחה, נחה] מובל, מנהג: ״בדרך לא־סלולה היא נחויה״ (משה אבן־עזרא, א 40). ״על פי ה׳ נחוים לתת להם נחלת גוים״ (יהודה הלוי, ח 327). — [נחויה, נחויים, נחויות]

נִחוּל ˚, **ניחול** ז׳ [מן א. נחל, נחל] מתן נחלה, הורשה, חלקת נחלה: ״׳וכל בת ירשת נחלה׳ — אחר נחול הארץ״ (אברהם אבן־עזרא, במדבר לו ח). — [נחול־]

נָחוּל ˚ ת׳ [מן א. נחל, נחל] נתון לנחלה, נורש: ״ארץ זרים ואדמת נכרים נחולה לזרע עם נכרים״ (ינאי, קמד). ״ויזמו כי אנחנו נחלתם — והם היו בידינו נחולים״ (הנגיד, דיואן 22). — [נחולה, נחולים, ־לות]

נחום, ניחום ז׳ [מן נחם, נחם] [במקרא רק בריבוי: נחומים, ראה להלן] אמירת דברי נחמה, הרגעה והשקטה [בייחוד לאבל]: "גם נחום אבלים מאיש תם הודעתה" (ינאי, מח). "קרבו אל פתחי ואשמיעכם נחום" (סידור רס״ג, רצח). "שנחום אבלים גמילות־חסד עם המתים ועם החיים" (רמב״ם, אבל יד ז).—[נחום־, נחומים, ־מי־]

— **נחומים** ז״ר 1. תנחומים, דברים הנאמרים לאבל כדי להרגיעו ולנחמו: "ואשלם נחמים לו ולאבליו" (ישעיה נז יח). "אומר לה: עמדי וקבלי כוס תנחומים... אמרה לו... נחומים של הבל הם" (פסיקתא רבתי, נחמו קלח:). "מרגוע בבכי, נחומים באבל" (ביאליק, הרהורי). 2. רחמים: "נהפך עלי לבי, יחד נכמרו נחומי" (הושע יא ח).

— **דברים נחומים**, דברים טובים ורכים, דברי חבה ועדוד: "ויען ה׳ את־המלאך הדבר בי דברים טובים, דברים נחמים" (זכריה א יג).

— **נכמרו נחומיו** (הושע יא ח), נתעוררו רחמיו, נתעורר בו רגש חמלה.

— **ילדי־נחומיו** °, ילדיו היקרים לו: "אשתי, ילדי נחומי, מה־יעלוז לקראתי!" (ביאליק, תקוות).

נחום ° ת׳ [מן נחם] מנחם, מוצא נחמה: "חזיתי שולי מחרך ונפשי בקרך נחומה" (ש׳ שלום, שירים שסח). — [נחומה, נחומים, ־מות]

נחוץ ת׳ [מן נחץ] 1. דחוף, שאינו סובל דחוי: "כי־היה דבר־המלך נחוץ" (שמואל א כא ט). "שהיה הדבר נחוץ ואין שהות להמתין" (רש״י יומא עג:). "מרי פי ושיחי אשלח לאחי... בשירה נחוצה" (משה אבן־עזרא, א 16). "עבדנה במרוצה, כי המלאכה נחוצה" (עגנון, כלה ריד). "הזמן קצר והדרך נחוצה! אין זמן לרב הפטפוטים" (הזז, יעיש ד 234). 2 °. דרוש, נצרך, שיש בו צרך רב: "והנחוץ ממה שיעין עליו היחיד הוא חלק הכל שיתגנו ולא יתעלם ממנו" (כוזרי ג יט). "הלמוד הזה נחוץ הוא לנו בתכלית הנחיצות" (סוקולוב, במראות 577). "ובעלת־הבית מצאה לנחוץ למשך בכתפיה" (גנסין, א 10). "חדוש טוב הוא קדם כל זה שהוא נחוץ ומועיל" (אביגרי, יד 172). נחוץ להתחיל בפעלות מיד. — [נחוצה, נחוצים, נחוצות]

נחור ^ ת׳ [מן ב׳ נחר, נחר] דקור במכשיר חד: "וגבורים מחללים נחורים ומשלכים פגרים כנבלים" (הנגיד, דיואן 22). חזיר נחור. — [נחורה, נחורים, ־רות]

נחוש ת׳ [מן נחשת; ראה גם נחושה] חזק וקשה כנחשת: "אם־כח אבנים כחי, אם־בשרי נחוש?" (איוב ו יב). "הטרם יקרעו לבבך הנחוש?" (ביאליק, המתמיד). "אתה שומע בדממה הזאת האמיצה והנחושה עוד משהו" (אלתרמן, התיבה 137). "שבר בקשתי את השקט הנחוש" (מאירוביץ, הטללים 32). — [נחושה, נחושים, ־שות]

— **החלטה נחושה** °, החלטה נמרצת, שאין לשנותה.

נחוש*, ניחוש ז׳ [מן א׳ נחש, נחש] 1 *. מציאת דבר נעלם או הגדת עתידות בפעלת קסם, כשוף: "והלא הנחוש והענון בכלל היו!" (ירושלמי סנהדרין כז ג). "נסיתי בנחוש שלי, שעל ידך באה לי ברכה" (רש״י בראשית ל כז). "לשעות אל חכמת הכוכבים והנחוש והעיון והקסום וכל מיני הכשוף" (חובות הלבבות, הייחוד ד). נחושים בקלפים. נחושים וכשופים. 2 °. מציאת דבר (חידה, מספר וכדומה) בדרך מקרה או השערה, ולא בדרך חשוב מדיק: חידות של נחוש מספרים.— [נחוש־, נחושים, נחושי־]

נחושה נ׳ [צורת־משנה של נחשת] נחשת: "דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע" (ישעיה מה ב). "כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה" (מיכה ד יג). "על ארץ ברזל תחת שמי נחושה" (ביאליק, מגילת ד). — [נחושת־]

— **מצחו נחושה**, הוא עקש וחצוף: "מדעתי כי קשה אתה, וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה" (ישעיה מח ד).

— **מצח נחושה** [על־פי הנ״ל] עזות־מצח, חצפה, גסות־רוח.

נחושי °, **ניחושי** ת׳ [מן נחוש] שהוא לפי נחוש: פתרתי את השאלה בדרך נחושית ולא חשבונית. — [נחושית, ־שיים, ־שיות]

נחושתי, ראה נחשתי.

א. **נחות** ° ת׳ [מן נחת, נחת] ירוד, הנמצא במדרגה פחותה: בעלי־חיים נחותים. בני־אדם דלים ונחותים. — [נחותה, נחותים, נחותות]

— **נחות־דרגה** ° [שאול מן הארמית, יבמות סג., ושם כפועל: "נחית דרגא" — רד מדרגה] הנמצא בדרגה נמוכה, נופל בערכו מאחרים: "הרי לא היה מרום ממנה, ואם תמצא לומר, נחות־דרגא ממנה" (ברנר, א 425). "יהודי שרב פרנסתו על הכפר, והוא מנחותי־דרגא" (ויסלבסקי, תר״ ילדותי 81). "הכל נחות־דרגה לגביו, הכל נוצר רק למענו" (קרליבך, הודו 42). "חוש הבעלות לא רק בבני אדם... ואפלו בבעלי־חיים נחותי־דרגה" (ייבין, הכתב העברי 1).

ב. **נחות** ^ נ׳ [מן נוח, נח] מצבו של הדבר הנח [ובייחוד בדקדוק: סגלתה של האות הנחה: נחות האות א׳ במלת "צואר".—[נחות־]

נחותה* נ׳ [אולי קרוב לערבית: נחאתה חתיכת־עץ] תחתית, טס או כיוצא בו לשים עליו כלים (טבול יום ד ב). — [נחותת־, ־תות]

נחח [מן ניחוח]

~ פע׳ **נוחח** ^, **נחח** ^ פ״י נתן ריח ניחוח, הפיץ ריח נעים: "ודים ינוחח כשי עדיך" (מורה חטאים, יוצר יום־כיפור). "ענדני שלוש כתרים, השמיע למנחחת תורים" (אפיק, יוצר ב׳ פסח). "אם יש צבע לריח? מה זה מנחת לך?" (יזהר, מישור 136) פרחי בשם מנוחחים. — [לנוחח, מנוחח, ינוחח]

~ הפ׳ **הניח** ° פ״ע נתן ריח ניחוח, הפיץ נעם וערבות: "מאוצ הניחו ריחות השדה?" (שלונסקי, שירים ב 140).—[להניח, מניח, ־ח]

נחיה ^, **נחייה** נ׳ [מן נחה, נחה] הולכה, הדרכה, נהוג, נהול: "אשר נחיתך ישרה" (ינאי, שד). "נחית בנים" (פיוטים, סידור 735). "בנחית עמוד אש" (אחד קדוש, שחרית א׳ ראש השנה).—[נחית־, נחיות]

נְחִיל* ז׳ [ערבית: נַחְל דבורים] **1***. עֲדַת דְּבוֹרִים, לַהֲקַת דְּבוֹרִים הַנִּפְרֶדֶת מִן הַכַּוֶּרֶת־הַמּוֹלֶדֶת וְיוֹצֵאת לְחַפֵּשׂ לָהּ מָקוֹם חָדָשׁ. בַּנְּחִיל מַלְכָּה וּפוֹעֲלוֹת הַיּוֹצְאוֹת עַל־פִּי־רֹב צְפוּפוֹת, מַקִּיפוֹת אֶת הַמַּלְכָּה וְתָלוֹת לָרֹב עַל עֲנַף־עֵץ: ״נְחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים, אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ״ (בבא קמא י ב). **2***. עֵדָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״נְחִיל שֶׁל דָּגִים״ (ירושלמי שבת יד ב). **3**° [בהשאלה] שֶׁפַע, מְעַרְבֹּלֶת, מִשְׁרָץ: ״רוּחוֹ סוֹעֶרֶת וּמְסֹעֶרֶת, וְלִבּוֹ נְחִיל־מְזִמּוֹת״ (ביאליק, אגדת שלושה 2). — [נְחִיל־, נְחִילִים, ־לֵי־]

נחיל דבורים

נְחִילָה° נ׳ [מן א. נחל, נָחַל] זְכִיָּה, קַבָּלָה: נְחִילַת יְרֻשָּׁה. נְחִילַת נִצָּחוֹן. נְחִילַת אַכְזָבָה. נְחִילַת מַפָּלָה. — [נְחִילַת־]

נְחִילוֹת נ״ר [אולי קרוב אל חָלִיל או אל ב. מָחוֹל] שֵׁם אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״לַמְנַצֵּחַ אֶל־הַנְּחִילוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד״ (תהלים ה א).

נְחִילִית° נ׳ [מן נְחִיל] נְחִיל קָטָן שֶׁל דְּבוֹרִים הַמֵּכִיל מֵאוֹת אֲחָדוֹת שֶׁל דְּבוֹרִים עִם מַלְכָּה. — [נְחִילִית־, נְחִילִיּוֹת]

נְחִיצָה* נ׳ [מן נָחוּץ] **1***. לְחִיצָה, הַדְגָּשָׁה: ״לְפִי שֶׁהָיָה מְחָרְפָם וּמְגַדְּפָם בִּנְחִיצָה לְכָךְ מֵת מִיתָה גְרוּפָה״ (במדבר רבה י). נְחִיצָה עַל הַהֲבָרָה הַמֻּטְעֶמֶת בַּמִּלָּה. **2***. דְּחִיפוּת, מְהִירוּת, חִפָּזוֹן: ״בָּא אֵלַי בִּמְרוּצָה וּנְחִיצָה״ (רשב״ם, שיר השירים ב ח). ״חִישׁ הַעֲלֵהוּ לִי כְּפֶר בִּנְחִיצָה״ (גאגארה, 535). ״הוּא הִרְגִּישׁ נְחִיצַת הַהַבְדָּלָה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים צ). ״הַגֶּשֶׁם נִתְרַגֵּשׁ לָבוֹא בִּנְחִיצָה יְתֵרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 142). — [נְחִיצַת־, נְחִיצוֹת]

נְחִיצוּת° נ׳ [מן נָחוּץ] דְּחִיפוּת, צֹרֶךְ רַב שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל דִּחוּי: ״לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי הַחְלָטָה זוֹ בַּהֲבִיאָהּ אוֹתָנוּ לִידֵי הַכָּרַת נְחִיצוּתָהּ״ (אחד העם, מד). ״אֵין שׁוּם נְחִיצוּת לַעֲשׂוֹת מִן הַחֹמֶר הָעֲמָמִי סִגְנוֹן סִפְרוּתִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קצא). ״אֲבָל... בֶּאֱמֶת... אֵין לִי נְחִיצוּת בָּהֶם״ (בורלא, עקביה 145). — [נְחִיצוּת־]

נָחִיר ז׳ [מן נחר, נָחַר] **1**. הַנֶּקֶב בָּאַף הַמְשַׁמֵּשׁ לִשְׁאִיפַת הָאֲוִיר וְלִנְשִׁיפָתוֹ: ״מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ... מִנְּחִירָיו יֵצֵא עָשָׁן״ (איוב מא יא–יב). ״וְעֵינַיִם – כַּמַּעְיָנִים, וְנָחִיר – כְּמוֹ כִבְשָׁן״ (הנגיד, דיואן 263). ״וְאִם הָיְתָה הָעֲרִיפָה הַהִיא בַּנָּחִיר הַיְמָנִי, יַקִּיז בַּיָּד הַיְמָנִית״ (אלדבי שביאל א ד א). ״וַיָּרַח בִּנְחִירוֹ הַיְמָנִי(ת)״ (ביאליק, אריה י). ״הַנּוּן הַנָּחָה מוֹצָאָהּ מֵהַנְּחִירַיִם״ (הרקמה לג׳נאח ב). **2**°. נֶקֶב אוֹ פִּי־צִנּוֹר בִּמְכוֹנָה לִכְנִיסַת גַּז אוֹ נוֹזֵל. — [נְחִיר־, נְחִירִים, נְחִירַיִם, ־רֵי־]

א. **נְחִירָה*** נ׳ [מן א. נחר, נָחַר] נְשִׁיפָה וְחַרְחוּר חָזָק דֶּרֶךְ הָאַף אוֹ דֶּרֶךְ הַפֶּה: נְחִירַת הַיָּשֵׁן. נְחִירוֹתָיו הִפְרִיעוּ אֶת הַדְּמָמָה. — [נְחִירַת־, נְחִירוֹת]

ב. **נְחִירָה*** נ׳ [מן ב. נחר, נָחַר] בִּתּוּק, הֲמָתַת בַּעַל־חַיִּים עַל־יְדֵי דְּקִירָה: ״דַּם־נְחִירָה וְדַם־הָעִקּוּר וְדַם־הַקָּזָה שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ״ (תוספתא כריתות ב יח). ״אֵין שְׁחִיטָה לָעוֹף מִן הַתּוֹרָה, וּנְחִירָתוֹ זוֹ הִיא שְׁחִיטָתוֹ״ (חולין פו.). נְחִירַת הַחֲזִיר בְּשַׁפּוּד. — [נְחִירַת־, נְחִירוֹת]

— **בְּשַׂר־נְחִירָה***. בְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁהוּמְתָה עַל־יְדֵי דְּקִירָה בְּמַכְשִׁיר חַד: ״מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ נֶאֱסַר לָהֶן בְּשַׂר־נְחִירָה״ (חולין יז.).

נְחִירִי° ת׳ [מן נָחִיר] הַיּוֹצֵא דֶּרֶךְ הַנְּחִירַיִם, אַפִּי: ״דִּבֵּר בְּקוֹלוֹ הַמְּכֹעָר, הַנְּחִירִי״ (שופמן, ב 115). — [נְחִירִית, נְחִירִיִּים, ־רִיּוֹת]

נְחִירַיִם ז״ז ראה **נָחִיר**.

נְחִישָׁה° נ׳ [מן א. נחש, נָחַשׁ] נִחוּשׁ: ״שֶׁאָנוּ נוֹחֲשִׁין נְחִישׁוֹת״ (תשובות הגאונים, אור זרוע, הלכות ראש השנה). ״מְהַלֵּךְ לוֹ יִצְחָק וְנוֹחֵשׁ נְחִישׁוֹת לְשֵׁם סוֹנְיָה, פְּעָמִים עוֹשׂוֹת לְטוֹבָתוֹ וּפְעָמִים שֶׁלֹּא לְטוֹבָתוֹ״ (עגנון, תמול 160). — [נְחִישַׁת־, נְחִישׁוֹת]

נחית, ראה **נַחַת**.

נְחִיתָה° נ׳ [מן נחת, נָחַת] **1**. יְרִידָה. **2**. הַשָּׁלָב הָרִאשׁוֹן בִּירִידַת מָטוֹס מִן הָאֲוִיר וּנְגִיעָתוֹ בַּיַּבָּשָׁה אוֹ בַּמַּיִם. **3**. יְרִידַת צָבָא מֵאֳנִיּוֹת־מִלְחָמָה אֶל הַחוֹף לִמְטָרוֹת כִּבּוּשׁ. **4** [ברדיו] הַחְלָשָׁה, יְרִידָה בְּעָצְמַת הַצְּלִיל. **5** [בספורט] קְפִיצַת־מַטָּה, סִיּוּמָהּ שֶׁל הַקְּפִיצָה מֵעַל לְאֶחָד מִמַּכְשִׁירֵי־הַקְּפִיצָה (חֲמוֹר, אַרְגָּז וְכַדּוֹמֶה). — [נְחִיתַת־, נְחִיתוֹת]

— **נְחִיתַת־אֹנֶס**°. יְרִידַת־מָטוֹס הַמְּבֻצַּעַת שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ שֶׁל הַטַּיָּס, בְּטֶרֶם הִגִּיעַ לִיעַדוֹ, מִפְּאַת תַּקָּלָה, כְּגוֹן קִלְקוּל בַּמָּנוֹעַ אוֹ מֵחֲמַת מֶזֶג־אֲוִיר רַע.

נְחִיתוּת° נ׳ [מן א. נָחוּת] שִׁפְלוּת, פְּחִיתוּת בַּדַּרְגָּה, מַצָּבוֹ שֶׁל הַיָּרוּד וְהַנָּחוּת: ״כָּל עַם... תּוֹפֵס מָקוֹם מְסֻיָּם בְּעֵרֶךְ בְּסֻלַּם הָעַמִּים, הַגָּדוֹל כְּגַדְלוּתוֹ, וְהַנָּחוּת – כִּנְחִיתוּתוֹ״ (קריב, עטרה 268). פְּלוֹנִי סוֹבֵל מֵרֶגֶשׁ־נְחִיתוּת בַּחֶבְרָה. נְחִיתוּתוֹ שֶׁל הַבּוּר מִן הַמַּשְׂכִּיל. — [נְחִיתוּת־]

— **תַּסְבִּיךְ־הַנְּחִיתוּת**° [בפסיכולוגיה] הַרְגָּשָׁתוֹ אוֹ אֱמוּנָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא נָחוּת מֵאֲחֵרִים (Inferiority complex). תַּסְבִּיךְ־הַנְּחִיתוּת לוֹבֵשׁ לִפְרָקִים צוּרוֹת־הִסְתַּגְּלוּת סוֹטוֹת, כְּגוֹן: יְהִירוּת, הִתְרַבְרְבוּת, יֵצֶר־שִׁלְטוֹן, תַּאֲוַת־הֲרִיסָה.

א. **נחל** [אוגריתית: נחל, נחלת; ערבית: נַחַל נתן מתנה]

•~ פע׳ **נָחַל** פ״י **1**. יָרַשׁ, קִבֵּל לִרְשׁוּתוֹ קִנְיָן אוֹ אֲחֻזָּה: ״בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ״ (דברים יט יד). ״לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ״ (שופטים יא ב). ״וּמַאֲרִיכִין לוֹ אֶת יָמָיו וְנוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ״ (קידושין א י). ״שֶׁהֵם הֵם הַבָּנִים וְהֵם נוֹחֲלִים אֶת הָעוֹלָם״ (הזז, היושבת 203). **2** [בהשאלה] זָכָה, נָפַל בְּחֶלְקוֹ: ״כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ״ (משלי ג לה). ״הֲתֵדַע מֵאַיִן נָחַלְתִּי אֶת שִׁירַי?״ (ביאליק, שירתי). [ועל דבר שלילי:] ״אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ״ (ירמיה טז יט). ״עוֹכֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל־רוּחַ״ (משלי יא כט). ״בְּמוֹת אָדָם יִנְחַל רִמָּה״ (בן־סירא י יא). — [לִנְחֹל אֶת־; נוֹחֵל, נָחוּל; יִנְחַל]

~ נפ׳ **נִנְחַל**°. הֻשַּׂג, נִתַּן: ״וְשׁוּב הָיְתָה הַיָּזְמָה עוֹבֶרֶת מִיָּד לְיָד, וַחֲלִיפוֹת נִנְחֲלוּ נִצְחוֹנוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 100). — [הִנָּחֵל, נִנְחָל, יִנָּחֵל]

~ פע׳ **נִחֵל** פ״י הוֹרִישׁ, נָתַן לַאֲחֻזָּה: ״וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, אֲשֶׁר נִחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן״ (יהושע יד א). ״נִחֵל בָּנָיו בְּרָכָה״ (ינאי, צא). ״שֶׁלֹּא נִחַלְתִּיךָ בְּיוֹם הַבִּכּוּרִים״ (סידור רס״ג, רב). ״בְּשֵׁם אָבוֹת תְּהִלָּה נִחֲלוּ וַיְנַחֲלוּךָ

אֶת אֲשֶׁר נָחַלְךָ" (יהודה הלוי, ג 34). "אֶדּוֹם עַד בֹּא חֲלִיפָתִי, עַד נַחֲלָתִי לִי תְּנַחֵל" (גאגארה, 269). – [לִנְחֹל אֶת־, מִנְחָל, יִ־]

~ הת' הִתְנַחֵל, 1. קִבֵּל לְנַחֲלָה, קִבֵּל אֶת חֶלְקוֹ, הִתְיַשֵּׁב עַל הַנַּחֲלָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ: "לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ" (במדבר לב יח). "אֱסֹף כָּל־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב, וְיִתְנַחֲלוּ כִּימֵי־קֶדֶם" (בן־סירא לו י). "יְסוֹד אֲגֻדּוֹת לְהִתְנַחֵל בָּאָרֶץ בְּדֶרֶךְ נוֹחָה וְקַלָּה" (אחד העם, לא). הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים הִתְנַחֲלוּ בַּגָּלִיל. 2 °, עָבַר בִּירֻשָּׁה, נִתַּן כְּנַחֲלָה: "הַחֵלֶק הַנִּצְחִי... עוֹבֵר וּמִתְנַחֵל... מִדּוֹר לְדוֹר וּמֵאָבוֹת לְבָנִים" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). "וְאֵיזֶה רֶגֶשׁ מֵאִתָּנוּ יִמָּלֵט, וְהוֹלֵךְ וּמִתְנַחֵל מִלֵּב לְלֵב" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יז). – [לְהִתְנַחֵל, מִתְנַחֵל, יִתְ־]

~ הפ' הִנְחִיל פ"י נָחַל, הוֹרִישׁ, נָתַן לְנַחֲלָה: "הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ" (דברים ג כח). "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ (הָאָב) אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ" (דברים כא טז). "לְהַנְחִילָם מִיָּם וְעַד יָם" (בן־סירא מד כח). "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק ש"י עוֹלָמוֹת" (עוקצים ג יב). "זְכוֹר סוֹד רְשָׁמָתָיו מִקֶּדֶם לְהַנְחִילְכֶם דָּתַי" (יהודה הלוי, ח 294). "הָאֱמוּנוֹת וְהַדֵּעוֹת שֶׁהִנְחִילוּנִי אֲבוֹתַי" (אחד העם, רצב). "הָאָרֶץ הִנְחִילָה אוֹתָנוּ סֵפֶר קָטָן אֶחָד" (ביאליק, הספר). מוֹרֵי הָאֻלְפָּנִים הִנְחִילוּ אֶת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית לְאַלְפֵי עוֹלִים. – [לְהַנְחִיל אֶת־, מַנְחִיל, יַ־]

~ הפ' הָנְחַל, נִתַּן לוֹ, קִבֵּל: "הָנְחַלְתִּי לִי יַרְחֵי־שָׁוְא, וְלֵילוֹת עָמָל מִנּוּ־לִי" (איוב ז ג). "יוֹם נִשְׁמַע בְּחֵלֶק עַמִּי אֲשֶׁר הָנְחַל שַׁאֲגַת אַרְיֵה" (גבירול, ו 71). "זָכוֹר מִצְוַת שַׁבַּת הָנְחֲלַת בְּסִינַי" (יהודה הלוי, ח 294). לָאוֹיֵב הָנְחֲלָה תְּבוּסָה גְמוּרָה. – [מֻנְחָל, יֻנְחַל]

– נָחַל אַכְזָבָה °, נִגְרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, נִתְבַּדּוּ תִּקְווֹתָיו.

– נָחַל מַפָּלָה (תְּבוּסָה) °, נֻצַּח, נִכְשַׁל, הוּבַס: הָאוֹיֵב נָחַל מַפָּלָה נִצַּחַת.

– נָחַל נִצָּחוֹן °, נִצַּח, זָכָה בְּהַצְלָחָה יְתֵרָה: צְבָאֵנוּ נָחַל נִצָּחוֹן בַּנֶּגֶב. הַשַּׂחְקָן נָחַל נִצָּחוֹן רַב בְּהוֹפָעָתוֹ בַּמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ.

– הִנְחִיל מַפָּלָה (תְּבוּסָה) °, גָּרַם כִּשָּׁלוֹן לִפְלוֹנִי, נִצַּח.

– הִנְחִיל נִצָּחוֹן °, גָּרַם לְנִצָּחוֹן: הַסּוּג הֶחָדָשׁ שֶׁל הַנֶּשֶׁק שֶׁהֻפְעַל בַּחֲזִית הִנְחִיל נִצָּחוֹן לַצָּבָא.

ב. נחל [מִן נְחִיל]

~ פע' נִחֵל ° פ"י זֵרֵז אֶת הַדְּבוֹרִים לַעֲשׂוֹת נְחִיל, גִּדֵּל מַלְכָּה וְצֵרֵף אֵלֶיהָ דְּבוֹרִים כְּדֵי שֶׁיִּתְחַבְּרוּ יַחַד לִנְחִיל. – [לְנַחֵל, מְ־, יְ־]

נַחַל
ז' [אכדית: naḫlu; אוגריתית: נחל; ארמית: נַחְלָא] עָרוּץ אוֹ גַּיְא הַמּוֹשְׁכִים מַיִם כָּל הַשָּׁנָה אוֹ רַק בִּימוֹת־הַגְּשָׁמִים: "וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל, כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ" (מלכים א יז ז). "כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם" (קהלת א ז). 2. סֵמֶל לְשֶׁפַע וּלְרִבּוּי: "הֲיִרְצֶה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן" (מיכה ו ז). "נַהֲרֵי נַחֲלֵי דְּבַשׁ וְחֶמְאָה" (איוב כ יז). [ראה גם ערך נָהָר] – [נַחַל־, נְחָלִים, נַחֲלֵי־]

– נַחַל אֵיתָן, 1 (דברים כא ד). נַחַל שֶׁגְּדוֹתָיו זְקוּפוֹת וַאֲפִיקוֹ זָרוּעַ אֲבָנִים וּסְלָעִים. 2 (עמוס ה כד), נַחַל שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה.

– נַחַל אַכְזָב ° [על־פי ירמיה טו יח] נַחַל שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים רַק בִּימוֹת־הַגְּשָׁמִים: רֹב הַנְּחָלִים בְּאַרְצֵנוּ הֵם נַחֲלֵי־אַכְזָב.

– נַחַל שׁוֹטֵף, נַחַל שֶׁמֵּימָיו זוֹרְמִים בְּזֶרֶם חָזָק: "וְרוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף, עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה" (ישעיה ל כח). "שִׂיחָתוֹ שׁוֹנָה שִׁבְעָתַיִם וְרוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף" (ביאליק, ומגדלי).

– נַחַל־עֲדָנִים [על־פי תהלים לו ט: "וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם"] כִּנּוּי מְלִיצִי לְנַחַל שֶׁמֵּימָיו צְלוּלִים וְרוֹגְעִים: "הַשִּׁיר 'מִקְרָא־צִיּוֹן'... שֶׁבּוֹ מִתְרַחֶצֶת נִשְׁמָתֵנוּ כְּמוֹ בְּנַחַל־עֲדָנִים" (קלוזנר, יוצרים ג 30). "וּכְנַחַל־עֲדָנִים יִשְׁטְפוּ הַחַיִּים" (ביאליק, המתמיד).

נַח"ל °
ר"ת נֹעַר חֲלוּצִי לוֹחֵם: יְחִידוֹת שֶׁל מְגֻיָּסִים לִצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל הַמְקַבְּלִים בְּמִסְגֶּרֶת הַשֵּׁרוּת הַצְּבָאִי הַכְשָׁרָה וְחִנּוּךְ לְהִתְיַשְּׁבוּת חַקְלָאִית־בִּטְחוֹנִית נוֹסָף עַל הַכְשָׁרָתָם הַצְּבָאִית.

נַחְלַאי °
ז' [מן נַח"ל] מְגֻיָּס בַּחֲטִיבַת נַח"ל (נֹעַר חֲלוּצִי לוֹחֵם) בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל: כֶּנֶס נַחְלָאִים. – [נַחְלָאִית, נַחְלָאִים, נַחְלָאִיּוֹת]

נַחֲלָה
נ' [מן א. נחל] 1. אֲחֻזָּה, קִנְיָן, בְּיִחוּד קִנְיַן־אֲדָמָה: "לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת, לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ" (במדבר כו נג–נד). "נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם" (במדבר טז יד). 2 יְרֻשָּׁה, חֵלֶק: "הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ?" (בראשית לא יד). "יֵשׁ בְּכוֹר לְנַחֲלָה" (בכורות ח א). – [נַחֲלַת־, נְחָלוֹת, נַחֲלוֹת־, גם נַחֲלָאוֹת]

– נַחֲלַת־אָבוֹת, אֲחֻזַּת־קַרְקַע שֶׁעָבְרָה בִּירֻשָּׁה מֵאָב לִבְנוֹ: "לֹא־אֶתֵּן לְךָ אֶת־נַחֲלַת אֲבֹתָי" (מלכים א כא ד). "שְׂדוֹת בָּר, נַחֲלַת אָבוֹת... הֲיֵשׁ־עוֹד בָּאָרֶץ מְבֹרָךְ כָּמוֹךְ?" (ביאליק, איגרת).

– הָיָה לְנַחֲלַת פְּלוֹנִי [על־פי יהושע יד ט: "לְךָ תִהְיֶה לְנַחֲלָה", ושם נחלה ממש] (בהשאלה) הִשְׁרִישׁ אֵצֶל פְּלוֹנִי, חָדַר לְתוֹדַעְתּוֹ: הַהַכָּרָה הַצִּיּוֹנִית הָיְתָה לְנַחֲלַת רֻבּוֹ שֶׁל הָעָם. הָאֱמוּנָה בְּאֵל אֶחָד הִיא נַחֲלַת חֵלֶק גָּדוֹל שֶׁל הָאֱנוֹשׁוּת.

– בָּא אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה [על־פי דברים יב ט] בָּא הַקֵּץ לִנְדוּדָיו וּלְטִלְטוּלָיו, הָיְתָה לוֹ הַרְוָחָה, הוּנַח לוֹ.

נַחְלָה
ז' [צורת־משנה של נַחַל] נַחַל, זֶרֶם־מַיִם: "אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ, נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ" (תהלים קכד ד).

נַחְלָה
ת' [מן א. חלה, נֶחֱלָה] חוֹלָה, אָנוּשׁ: "אָנוּשׁ לְשִׁבְרֵךְ, נַחְלָה מַכָּתֵךְ" (ירמיה ל יב). "אֶת־הַנַּחְלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם" (יחזקאל לד ד). "מִי אָנֹכִי וּמֶה חַיַּי?... עָפָר נִקְלֶה, וְהָיָה וְנַחְלָה" (יהודה הלוי, א 37). – [נַחְלָה גם נַחֲלָה, נַחְלִים, ־לוֹת]

– יוֹם נַחְלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ (ישעיה יז יא), כִּנּוּי לְיוֹם שֶׁל צָרָה וּפֻרְעָנוּת.

נַחֲלִיאֵלִי °
ז' [מן נַחַל] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר הַבָּאוֹת לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּחֹרֶף. הַנַּחֲלִיאֵלִים נִזּוֹנִים בַּחֲרָקִים, מַקּוֹרָם דַּק וְיָשָׁר, רַגְלֵיהֶם גְּבוֹהוֹת, זְנָבָם צַר וְאָרֹךְ. הֵם מֵיטִיבִים לָרוּץ וְלָעוּף. בְּלֶכְתָּם הֵם מְנִיעִים אֶת זְנָבָם. הַמִּין הַנָּפוֹץ בְּיוֹתֵר אֶצְלֵנוּ הוּא הַנַּחֲלִיאֵלִי הַלָּבָן (Motacilla alba) הַחוֹרֵף בְּכָל רַחֲבֵי הָאָרֶץ; גַּבּוֹ אָפֹר, מִצְחוֹ וְתַחְתִּית גּוּפוֹ לְבָנִים, עָרְפּוֹ וְחָזֵהוּ

נחליאלי (1/6)

שְׁחוֹרִים. הַנַּחְלִיאֵלִי חוֹנֶה עַל־פִּי־רֹב אֵצֶל הַנְּחָלִים וּשְׁלוּלִיּוֹת הַמַּיִם — וּמִכָּאן שְׁמוֹ. — [נַחְלִיאֵלִים]

נחם [אֲרָמִית: נְחַם; עַרְבִית: נַחַםַ נאנח מכאב]

~ נפ׳ **נִחַם** 1. הִתְחָרֵט, חָזַר בּוֹ מִדַּעְתּוֹ: "וַיִּנָּחֶם ה׳ כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ" (בראשית ו ו). "אֵין אִישׁ נִחָם עַל־רָעָתוֹ לֵאמֹר: מֶה עָשִׂיתִי?" (ירמיה ח ו). 2. קִבֵּל תַּנְחוּמִים, נִרְגַּע מִצַּעֲרוֹ וּמִיגוֹנוֹ: "וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ, וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ" (בראשית כד סז). "רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ, מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ" (ירמיה לא יד). 3. הִתְנַקֵּם, שִׁכֵּךְ אֶת כַּעְסוֹ עַל־יְדֵי נְקָמָה: "הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי" (ישעיה א כד). — [לְהִנָּחֵם עַל־, מִן־; נִחַמְתִּי, נִחָם, יִנָּחֵם, הִנָּחֵם!]

~ פִּע׳ **נִחֵם, נַחֵם** פ״י הִרְגִּיעַ, שִׁדֵּל בִּדְבָרִים טוֹבִים, אָמַר דִּבְרֵי תַנְחוּמִים לְאָבֵל: "אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי" (ישעיה כב ד). "וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם" (ירמיה לא יב). "נִכְנְסוּ תַלְמִידָיו לְנַחֲמוֹ, וְלֹא קִבֵּל" (תוספתא חולין ב כד). "אַחֵינוּ, בַּעַל־נֶחָמוֹת יְנַחֵם אֶתְכֶם, בָּרוּךְ מְנַחֵם אֲבֵלִים!" (כתובות ח:). "לֹא נִבְרָא יַיִן אֶלָּא לְנַחֵם אֲבֵלִים" (עירובין סה.). "עֲקִיבָא, נִחַמְתָּנוּ, עֲקִיבָא, נִחַמְתָּנוּ!" (מכות כד:). — [לְנַחֵם אֶת־, מְנַחֵם, יְנַחֵם, נַחֵם!]

~ פֻּע׳ **נֻחַם**, מָצָא נֶחָמָה, קִבֵּל תַּנְחוּמִים, נִרְגַּע מֵאֶבְלוֹ וּמִיגוֹנוֹ: "עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה" (ישעיה נד יא). "כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ" (ישעיה סו יג). "מְנֻחָם הוּא בִּשְׁבִיל כָּבוֹד שֶׁעֲשִׂיתֶם" (מועד קטן כא:). "שִׁמְעוּ זֹאת אֲבוֹתַי וְיִנָּחֲמוּ" (ביאליק, יונה). — [מְנֻחָם, יְנֻחַם]

~ הת׳ **הִתְנַחֵם, הִנַּחֵם**, 1. קִבֵּל תַּנְחוּמִים, נִרְגַּע מִצַּעֲרוֹ וּמֵאֶבְלוֹ: "וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו... לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם" (בראשית לז לה). "עֲקִיבָא, נִחַמְתָּנוּ, תִּתְנַחֵם בְּרַגְלֵי מְבַשֵּׂר!" (איכה רבה ה, על הר ציון). 2. הִתְחָרֵט, שָׁב מִמַּחְשַׁבְתּוֹ: "לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם" (במדבר כג יט). "הוֹאִיל וּבָזִיתָ דְּבָרַי וְלֹא הִתְנַחַמְתָּ עַל מַעֲשֶׂיךָ הָרָעִים" (עגנון, כלה רד). 3. שָׁאַף לִנְקָמָה, נִחֵם אֶת עַצְמוֹ עַל־יְדֵי נְקָמָה בְּשׂוֹנְאוֹ: "הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ" (בראשית כז מב). "וַהֲנִיחוֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי" (יחזקאל ה יג). — [לְהִתְנַחֵם, מִתְנַחֵם, יִתְ־, הִתְנַחֵם!]

— **שַׁבַּת־נַחֲמוּ**^, כִּנּוּי לַשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאַחֲרֵי תִּשְׁעָה בְּאָב, עַל־שׁוּם שֶׁקּוֹרְאִים בָּהּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֶת הַהַפְטָרָה הַפּוֹתַחַת בַּמִּלִּים "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", יְשַׁעְיָה פֶּרֶק מ׳.

— **הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם**^, בְּרָכָה לְנִחוּם אֲבֵלִים.

— **מִן הַשָּׁמַיִם תְּנֻחָמוּ**^ [הַשְׁוֵה עבודה זרה יח.: "מן השמים ירחמו"] נֹסַח מְקֻבָּל לְנִחוּם אֲבֵלִים בְּפִי יְהוּדֵי הַמִּזְרָח.

נֹחַם, נוחם ז׳ [מן נחם] 1. חֲרָטָה, חֲזָרָה מִמַּחְשָׁבָה קוֹדֶמֶת: "נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי" (הושע יג יד). "שׁוּב פְּקָדוֹ אוֹתוֹ הֵלֶךְ־הָאֵימִים וְתִמְהוֹן־הַמַּעֲשֶׂה וְנֹחַם־הַלֵּבָב" (שנהר, ב 278). 2^. נֶחָמָה, תַּנְחוּמִים: "אֶזְכֹּר בְּשׂוֹרָה אֲשֶׁר הִיא לִי לְנֹחַם בְּבוֹא צָרָה" (הנגיד, דיואן 3). "יָדַע לִמְצֹא לוֹ נֹחַם וְגַם תִּקְוָה" (אחד העם, כא). "הָהּ, מַהֵר בּוֹא, הַנֹּחַם!" (יעקב שטינברג, עב). — [נֹחַם־, נָחְמוֹ]

נֶחְמָד ת׳ [מן חמד, נֶחְמַד] נָאֶה, יָפֶה, חָמוּד: "כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל" (בראשית ב ט). "אוֹצָר נֶחְמָד" (משלי כא כ). "שָׁלוֹם רַב שׁוּבֵךְ, צִפּוֹרָה נֶחְמֶדֶת" (ביאליק, אל הצפור). יֶלֶד נֶחְמָד. תִּלְבֹּשֶׁת נֶחְמָדָה. — [נֶחְמָדָה או נֶחְמֶדֶת, בלשון־חיבה גם: נֶחְמֹדֶת, נֶחְמָדִים, ־דוֹת]

נֶחְמָדוֹן° ת׳ [מן נֶחְמָד] [בסגנון־דיבורי, להבעת חיבה] חָמוּד, חָבִיב: "אֵיפֹה מוֹצְאִים לוֹ יַלְדֹּנֶת נֶחְמְדֹנֶת שֶׁתִּשָּׁכֵר לוֹ לְלֵילוֹת?" (יזהר, צקלג 546). — [נֶחְמְדֹנֶת, נֶחְמְדוֹנִים, ־נוֹת]

נֶחְמָדוּת° נ׳ [מן נֶחְמָד] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנֶּחְמָד, יֹפִי, חֵן: "רַק לְאוֹר הַיּוֹם הָיִיתָ יָכוֹל לִרְאוֹת כָּל נֶחְמָדוּתוֹ מְפֹרֶשֶׁת" (יזהר, צקלג 113). נֶחְמָדוּת הַתִּינוֹק. — [נֶחְמָדוּת־]

נֶחָמָה נ׳ [מן א׳ נחם, נִחֵם] 1. עִדּוּד, הֲפָגַת הַצַּעַר אוֹ הָאֵבֶל עַל־יְדֵי דִּבְרֵי־נִחוּמִים: "זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי, כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי" (תהלים קיט ג). "שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ חוֹתְמִין אֶת דִּבְרֵיהֶן בְּדִבְרֵי־שֶׁבַח וּבְדִבְרֵי־נֶחָמוֹת ...בְּנֶחָמוֹת יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ עוֹסְקִין" (ירושלמי ברכות ח ד). "וַתֵּט אֵלֶיהָ קֶרֶן חֶסֶד וְנֶחָמָה" (ביאליק, מגילת ג). 2*. גְּאֻלָּה, בְּשׂוֹרַת יְשׁוּעָה מִצָּרָה: "וְכָל הַמְצַעֵר עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּנֶחָמַת־צִבּוּר" (תענית יא.). יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. — [נֶחָמַת־, נֶחָמוֹת, נֶחָמוֹת־]

— **נֶחָמָה פּוּרְתָּא**°, נֶחָמָה כָּלְשֶׁהִי, עִדּוּד־מָה: "תְּהֵא זֹאת נֶחָמָה פּוּרְתָּא לְעֵת עַתָּה, שֶׁאֵין שׁוּם אָדָם מְבֻטָּל בְּעֵינֶינוּ" (שטיינמן, צרור 216). "נֶחָמָה פּוּרְתָּא, הִנֵּה בְּלִבּוֹ שְׁתֵּי מִלִּים חֲבִיבוֹת" (שמיר, עירום 286).

— **בַּעַל־נֶחָמוֹת**°, כִּנּוּי לֶאֱלֹהִים שֶׁרַק הוּא יָכוֹל לְנַחֵם נֶחָמָה שֶׁל מַמָּשׁ: "אַחֵינוּ, בַּעַל־נֶחָמוֹת יְנַחֵם אֶתְכֶם" (כתובות ח:).

— **אֶרְאֶה בַּנֶּחָמָה אִם לֹא־**° (שְׁ־°), לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, כֹּה אֶזְכֶּה לִשְׁמֹעַ אֶת הַבְּשׂוֹרָה עַל גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁנָּכוֹן הוּא שֶׁ־: "אֶרְאֶה בַּנֶּחָמָה אִם לֹא הָרַגְתִּי עֵד זוֹמֵם" (תוספתא סנהדרין ו ו). "אֶרְאֶה בַּנֶּחָמָה, שֶׁאֲנִי רוֹאֶה!" (מגדלי מו״ס, קנח).

— **חֲצִי נֶחָמָה**^, נֶחָמָה פּוּרְתָּא, עִדּוּד כָּלְשֶׁהוּ, הֲקַלַּת הַצָּרָה: "בְּרָעַת הַשּׂוֹנֵא יִמְצָא אִישׁ חֲצִי נֶחָמָה" (יוסיפון, שב). "רָאוּי לָנוּ לְבַקֵּשׁ בְּרָעוֹתֵינוּ תָּמִיד אֶת הַתּוֹעֶלֶת הַלִּמּוּדִית הַצְּפוּנָה בָּהֶן, וְהָיְתָה לָנוּ זֹאת חֲצִי נֶחָמָה" (אחד העם, ע).

— **צָרַת רַבִּים חֲצִי נֶחָמָה**^ (מראות המוסר מה א), נָקֵל לוֹ לָאָדָם לַעֲמֹד בְּצָרָה כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ כִּי אֵינוֹ הַסּוֹבֵל הַיָּחִיד וְעוֹד רַבִּים נְתוּנִים בְּאוֹתָהּ צָרָה (לְפִי נֹסַח אַחֵר: "צָרַת רַבִּים נֶחָמַת טִפְּשִׁים").

— **עַד שֶׁתָּבוֹא הַנֶּחָמָה תֵּצֵא הַנְּשָׁמָה**° [שאול מיידיש] אִמְרָה עַל תִּקְוָה שֶׁהִיא קְלוּשָׁה בְּיוֹתֵר, תְּשׁוּבָה פֶּסִּימִית לְמִי שֶׁמַּבְטִיחַ יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת: "גְּאֻלָּה אַחַת תִּהְיֶה לַסִּפְרוּת — בִּגְאֻלַּת הָעָם, אֲבָל עַד שֶׁתָּבֹא הַנֶּחָמָה תֵּצֵא הַנְּשָׁמָה" (ביאליק, אגרות א רצ).

נֶחָמְתָא° נ״ר [ארמית, ריבוי מן נֶחָמְתָא נחמה] נֶחָמוֹת: "תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא" (קדיש).

— **שֶׁבַע דְּנֶחָמְתָא**^, כִּנּוּי לְשֶׁבַע הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁבֵּין תִּשְׁעָה־בְּאָב לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁמַּפְטִירִים בָּהֶן בִּנְבוּאוֹת־נֶחָמָה שֶׁל יְשַׁעְיָהוּ מִפֶּרֶק מ׳ וָאֵילָךְ.

נִחַן, נפ׳ מן חנן.

נַחְנוּ מ״ג [צורת־משנה של אֲנַחְנוּ; אכדית: nnĕhū; ארמית: נַחְנָא; ערבית: נַחְנֻ] אֲנַחְנוּ, אָנוּ: ״כֻּלָּנוּ בְּנֵי־אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ״ (בראשית מב יב). ״נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ, אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ״ (איכה ג מב). ״גַּם נַחְנוּ יְשֵׁנִים״ (ביאליק, המתמיד).

נֶחְפָּז° ת׳ [מן חפז, נֶחְפַּז] 1 ^, מָהִיר, חָפוּז: ״נֶחְפָּזִים יֵצְאוּ מֵאַדְמָתְךָ״ (משה אבן־עזרא, קודש קצז). ״וּצְעָדָה נֶחְפֶּזֶת מִמִּשְׁעוֹל הַגִּנָּה״ (ביאליק, המתמיד). 2 °, נִמְהָר, פָּזִיז, בִּלְתִּי־מָתוּן, בִּלְתִּי־מְיֻשָּׁב: עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה נֶחְפָּז. תְּגוּבָה נֶחְפֶּזֶת. — [נֶחְפֶּזֶת, נֶחְפָּזִים, ־זוֹת]

נַחַץ ^ ז׳ [מן נחץ] 1 °, הַטְעָמָה, הַדְגָּשָׁה: נַחַץ עַל הַהֲבָרָה הַמֻּגֶּגֶת. 2 ^, לַחַץ, מְהִירוּת, חִפָּזוֹן, דְּחִיפוּת: ״וְכָתַב צוֹרְרֵי אֵלָיו בְּנַחַץ״ (הנגיד, דיואן 6). ״וְהַנִּפְעָל ׳נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׳... עִנְיַן הַכֹּל נַחַץ וּמְהִירוּת עִם פַּחַד״ (השרשים לג׳נאח, חפז). ״לָזֶה לֹא הָיוּ יוֹצְאִים מִבָּתֵּיהֶם כִּי אִם לְנַחַץ גָּדוֹל״ (שבט יהודה, עח). ״הַהַכְרָחָה וְהָאֹנֶס שֶׁהַנּוֹגֵשׂ עוֹשֶׂה לָעוֹבְדִים לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָבָר בְּנַחַץ גָּדוֹל״ (אברבנאל, זבח פסח). — [נַחַץ־, נַחְצוֹ]

נחץ [קרוב אל לחץ; ערבית: נַחַצַ׳]

~ פָּע׳ **נָחַץ** ^ פעו״י [במקרא מצוי רק הבינוני פעול: נָחוּץ, ראה ערך זה] 1 ^ פ״ע עָשָׂה בִּדְחִיפוּת, מִהֵר: ״נָחַץ וְהִנִּיחַ דַּם הַפָּר וְנָטַל דַּם הַשָּׂעִיר״ (יוסי בן־יוסי, סידור רס״ג, רעט). ״נָחַץ יִנְחַץ לְקַדֵּשׁ שְׁלֹשָׁה״ (גבירול, ו 43). 2 פ״י לָחַץ, דָּחַק, הֵאִיץ: ״שֶׁלֹּא יָכֹל לְאַחֵר מְלֶאכֶת מִפְּנֵי שֶׁנָּחַץ אוֹתוֹ הַבּוֹרֵא בָּזֶה״ (השרשים לג׳נאח, יד). — [לִנְחֹץ; נוֹחֵץ, נָחוּץ; יִנְחַץ]

~ נִפ׳ **נִנְחַץ** ^, נִלְחַץ, נִדְחַק לְמַהֵר: ״גַּשׁ (כֹּהֵן) וְקִדֵּשׁ וְלַדְּבִיר נִנְחַץ״ (אשוחח נפלאותיך, עבודה יום כפור). — [לְהִנָּחֵץ, נִנְחָץ, יִנָּחֵץ]

~ פִּע׳ **נִחֵץ** ^ פ״י 1, הֵאִיץ, זֵרֵז, דָּחַק: ״לְנַחֵץ קֵץ יִשְׁעֲכֶם״ (אהובך, יוצר לשבת חול המועד פסח). 2 ^, הִדְגִּישׁ, חִזֵּק: ״כְּשֶׁיָּרַד רִבּוֹן הָעוֹלָמִים לְמִצְרַיִם לְנַחֵץ הָאֱמוּנָה שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה בְּכַוָּנָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ״ (כוזרי ג עג). ״וּלְנַחֵץ הַדָּבָר יוֹתֵר נִכְפַּל עִם ׳פֶּתַע׳ – ׳בְּפֶתַע פִּתְאֹם׳״ (רד״ק, השרשים, פתע). 3 ° [בדקדוק] הִטְעִים, שָׂם נְגִינָה עַל הֲבָרָה מְסֻיֶּמֶת בְּמִלָּה: בְּמִלַּת ״מַחְבֶּרֶת״ אָנוּ מְנַחֲצִים אֶת הֲבָרַת ״בֶּ״. — [לְנַחֵץ אֶת־, מְנַחֵץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **נֻחַץ** °, 1, הוּאַץ, זֹרַז שֶׁיַּעֲשֶׂה מַהֵר: אֶמְצָעִים מְנֻחָצִים. 2 [בדקדוק] הֻטְעַם, הֻדְגַּשׁ בִּנְגִינָה: הֲבָרַת ״תֶ״ מְנֻחֶצֶת בְּמִלַּת ״כּוֹתֶרֶת״. — [מְנֻחָץ, יְנֻחַץ]

~ הִפ׳ **הִנְחִיץ** ^ פ״י הִדְגִּישׁ, הִטְעִים. — [לְהַנְחִיץ, מַ־, יַ־]

נֶחְצָץ° ת׳ [על־פי סירוס מכוון בלשון־הילדים: נֶחְמָד – נֶחְמָץ – נֶחְצָץ; במשמעות הפוכה] לֹא־נֶחְמָד, בָּזוּי, מְכֹעָר: ״הַחֲצָאִית שֶׁל אוֹרָה נֶחְצֶצֶת!״ (יזהר, צקלג 378). ״נֶחְצָץ אֶחָד!״ — [נֶחְצֶצֶת, נֶחְצָצִים, ־צוֹת]

א. **נחר** [אכדית: naḫaru; ארמית: נְחַר; ערבית: נַחַ׳רַ; אולי מן נְחִירַיִם]

~ פָּע׳ **נָחַר** * פ״ע הִשְׁמִיעַ שְׁאִיפָה וּנְשִׁיפָה קוֹלָנִיּוֹת (דֶּרֶךְ נְחִירֵי הָאַף), חִרְחֵר: ״כָּל זְמַן שֶׁנּוֹחֶרֶת״ (נידה סד., אך המשמעות שם אינה ברורה למדי). ״רַבִּי אַבָּא נְחַר לֵיהּ״ (תמיד כז:, בטקסט ארמי). ״אָדָם שֶׁרוֹצֶה לִכָּנֵס שָׁם הָיָה נוֹחֵר״ (רש״י תמיד כז:). ״וַיִּנְחַר הַגָּמָל וַיְּיֵלֵל בַּדְּמָמָה״ (טשרניחובסקי, שירים 26). פְּלוֹנִי נוֹחֵר בִּשְׁנָתוֹ. — [לִנְחֹר, נוֹחֵר, יִנְחַר]

~ פִּע׳ **נִחֵר** * פ״ע 1 °, נָחַר, חִרְחֵר: ״מוֹטִיל מְנַחֵר מִתּוֹךְ שְׁנָתוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לב). ״כָּל הַמַּחֲנֶה שָׁרוּעַ. אֲחָדִים כְּבָר מְנַחֲרִים״ (צקלג 770). ״כְּהֶמְיַת פַּעֲמוֹנִים עִם יִלְלַת־חֲתוּלִים וְסוּסִים מְנַחֲרִים״ (שניאור, שירים רלג). 2 *, הֵטִיחַ, הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל חַרְחוּר: ״׳סַנְחֵרִיב׳... שֶׁסָּח וְנִחֵר דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (סנהדרין צד.). — [לְנַחֵר, מְ־, יְ־]

ב. **נחר** [ארמית: נְחַר; ערבית: נַחַרַ; קרוב אל א. חרר]

~ פָּע׳ **נָחַר** * פ״י הֵמִית בִּדְקִירָה בַּגָּרוֹן בְּסַכִּין אוֹ בְּשַׁפּוּד חַד: ״אוֹ נְחָרוֹ אוֹ מוֹלְקוֹ״ (תוספתא חולין ו ו). ״לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹחֲרִין וְאוֹכְלִין בַּמִּדְבָּר״ (ויקרא רבה כב). ״אֶת הַחֲזִיר יִנְחֲרוּ פַּעַם בַּחֹדֶשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רל). — [לִנְחֹר אֶת־; נוֹחֵר, נָחוּר; יִנְחַר]

~ נִפ׳ **נִנְחַר** °, הוּמַת בִּדְקִירָה בִּגְרוֹנוֹ: ״וְאַד עָלָה כְּמוֹ מִפָּרָה שָׁעָה שֶׁהִיא נִנְחֶרֶת״ (א׳ פרסמן, תר׳ במארג קכג). הַבְּהֵמָה נִנְחֲרָה עַל־יְדֵי הַקַּצָּב. — [לְהִנָּחֵר, נִנְחָר, יִנָּחֵר]

~ פִּע׳ **נִחֵר** * פ״י נָחַר, דָּקַר (חולין יז.). — [לְנַחֵר, מְ־, יְ־]

נָחַר, נֵחַר נפ׳ מן ב. חרר.

נַחַר [מן א. נחר] קוֹל שְׁאִיפָה וּנְשִׁיפָה חֲזָקָה (דֶּרֶךְ נְחִירֵי־הָאַף): ״הוֹד נַחְרוֹ (שֶׁל הַסּוּס) אֵימָה״ (איוב לט כ). ״חֲזִירִים לְבָנִים וּשְׁחוֹרִים מִתְגּוֹלְלִים בְּחוֹרֵי־עָפָר וּמוֹצִיאִים קוֹל נַחַר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמב). ״אַךְ נַחַר הָאֵם הַחוֹלָה מְבַלְבֵּל״ (בן־ציון, קפא). ״מִפַּעַם לְפַעַם הָיָה עוֹמֵד, נָח וְנוֹשֵׁם בְּנַחַר״ (קבק, בצל 19). ״וּתְגוּבָתָהּ הַתְּכוּפָה שֶׁל הַמְּכוֹנִית – נַחַר קַל בְּתוֹכָהּ״ (הלקין, משבר 261). ״קוֹל שֶׁל צַעַק, נֶשֶׁם־נַחַר״ (מלצר, אור 77). — [נַחַר־, נְחָרִים, נַחֲרֵי־]

נָחָר, נִיחָר ת׳ [מן ב. חרר, נִחַר] יָבֵשׁ מְאֹד (גָּרוֹן): ״וּבְגָרוֹן נִחָר שִׁירָה קִבְּצָנִית עֲלֵיהֶם תְּשׁוֹרְרוּ״ (ביאליק, בעיר). ״גְּרוֹנָהּ הַנִּחָר מִבֶּכִי לֹא יָכֹל עוֹד לִצְעֹק״ (ברנר, א 336). — [נִחֶרֶת, נִחָרִים, ־רוֹת]

נַחֲרָה נ׳ [מן א. נחר] נַחַר, נְחִירָה, קוֹל חַרְחוּר הַגָּרוֹן: ״מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו״ (ירמיה ח יז). ״נַחֲרָה קַלָּה נִשְׁמְעָה מִגְּרוֹנוֹ״ (סוקולוב, במראות 43). ״נַחֲרָה עֲיֵפָה לַיְשֵׁנִים״ (שמעוני, שירים א קצ). — [נַחֲרַת־, נְחָרוֹת, נַחֲרוֹת־]

נַחֲרוּר° ז׳ [מן א. נחר; וראה נחרר] נַחֲרָה קַלָּה: ״לֹא הִשְׁבַּתָּה הַדְּמָמָה אֶלָּא... בְּנַחֲרוּרֶיהָ שֶׁל אֲחוֹתָהּ הַשּׁוֹכֶבֶת לְצִדָּהּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 209). — [נַחֲרוּר־, נַחֲרוּרִים, ־רֵי־]

נַחְרָן° ז׳ [מן א. נחר, נַחַר] [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לִנְחֹר בִּשְׁנָתוֹ. — [נַחְרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

נַחְרָנִי° ת׳ [מן נַחְרָן] שֶׁנִּשְׁמָע בּוֹ קוֹל נְחִירָה: ״חָזְרָה אֵלָיו בֵּינְתַיִם נְשִׁימָתוֹ הַנַּחְרָנִית״ (סדן, באלכסון 43). ״וְשֵׁנָה נַחְרָנִית־חַיָּתִית בְּעוֹפֶרֶת כַּפֶּיהָ לוֹחֶצֶת״ (ברחיגי, שביל 181). — [נַחְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

נֶחֱרָץ ת׳ [מן א. חרץ, נֶחֱרַץ] חָתוּךְ, גָּמוּר, מֻחְלָט סוֹפִית: דִּין נֶחֱרָץ. דְּבָרִים נֶחֱרָצִים. — [נֶחֱרֶצֶת, נֶחֱרָצִים, ־צוֹת]

— **כָּלָה וְנֶחֱרָצָה**, 1. כִּלָּיוֹן גָּמוּר, אֲבַדּוֹן מֻחְלָט (ישעיה י כג). 2 ° [בהשאלה] מָנוּי וְגָמוּר, גְּזֵרָה שֶׁאֵין לְבַטְּלָהּ.

— **נֶחֱרָצוֹת**° תה״פ בְּהֶחְלֵט, לְלֹא כָּל פִּקְפּוּק: ״מַבְטִיחִים אוֹתְךָ נֶאֱמָנָה כִּי יָעִידוּ נֶחֱרָצוֹת וּבִשְׁבוּעָה כָּל מַה שֶּׁתָּשִׂים בְּפִיהֶם״ (שרת, אסיה 146).

נחרר [מן א· נחר]

~ פע׳ **נִחְרֵר** ° פ״ע 1. חרחר, השמיע בקול הדומה לנחירה: ״מרקד על רגל אחת ומנחרר שמות הגנרלים הצרפתים״ (פרלמן, תר׳ אידיאות 26). ״אמרת חמש דקות? — נחרר הלה״ (יזהר, צקלג 877). 2. נחר, השמיע נחירות תוך כדי שנה: ״בלילה נתעוררתי פתאם, טולסטונוב היה מנחרר קצובות״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 31). — [לנחרר, מ־, י־]

נַחֶרֶת ° נ׳ [מן א· נחר] מחלת הנחירה, קול נחר מפרז שיוצא מתוך פיו וגרונו ואפו של הישן: ״בנשיפת חולה־נחרת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 42). — [נחרת־]

א· נחש [קרוב אל לחש; ערבית: נחש חש אסון קרוב]

~ פע׳ **נִחֵשׁ** פע״י 1. קסם, גלה סודות ונסתרות על־ידי השבעות ולהטי־כשוף אחרים: ״הלוא זה (הגביע) אשר ישתה אדני בו, והוא נחש ינחש בו״ (בראשית מד ה). ״ויקסמו קסמים וינחשו״ (מלכים ב יז יז). ״אלו המנחשים בחלדה, בעופות ובדגים״ (סנהדרין סו.). ״וקוסם לא נחש לי״ (ביאליק, לא הראני). 2 °. שער, פתר חידה או בעיה כל שהיא בדרך של אמדן והשערה בלא חשוב מדיק: ״אמנם קשה לנחש אחורנית ולהוציא משפט״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 18). התלמיד נחש את התשובה. נחשתי את פתרון החידה. — [לנחש, מנחש, ינחש]

~ פע׳ **נָחַשׁ** ° פ״י נחש, קסם: ״שאנו נוחשין נחישות״ (תשובות הגאונים, אור זרוע, ראש השנה). ״מהלך לו יצחק ונוחש נחישות לשם סוניה״ (עגנון, תמול 160). — [לנחש, נוחש, ינחש]

ב· נחש [מן נחש]

~ הת׳ **הִתְנַחֵשׁ** °, התפתל כנחש: ״גופה נתנחש לצדו״ (קובנר, פנים 343). ״מבחין הוא לראשונה במשהו ענג וזה שבה, המתנחש אפלו מתוך סודר־הארגמן״ (הלקין, משבר 152). ״זו מתקשטת וזו מתנחשת כנחש״ (סברסקי, אררט 146). — [להתנחש, מת־, ית־]

נַחַשׁ ז׳ [מן א· נחש] 1. קסם, לחש, השבעה: ״כי לא־נחש ביעקב ולא־קסם בישראל״ (במדבר כג כג). 2. נחוש, סימן שאדם קובע כדי לנחש מה שעתיד להתרחש או כדי להחליט לפיו את דרכו אשר ילך בה: ״וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ לברך את־ישראל, ולא־הלך כפעם־בפעם לקראת נחשים״ (במדבר כד א). ״כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם (לפני פגישתו עם רבקה) וכיונתן בן־שאול (בצאתו עם נערו לקראת הפלשתים)— אינו נחש״ (חולין צה:). — [נחש־, נחשו; נחשים, נחשי־]

– **לַחַשׁ־נַחַשׁ** °, מלות השבעה וקסם: ״לחש־נחש, כוס־של־ברכה, הדוכיפת ככה שחה״ (ביאליק, בין־נהר, נוסח ראשון).

נָחָשׁ ז׳ [ערבית: חנש] 1. בעל־חיים ממחלקת הזוחלים (Ophidia), גוו ארך וגלילי, עיניו חסרות עפעפים ואין לו כל סימן לפתחי אזנים. רב הנחשים שוכני אדמה, זריזים בתנועותם. בשעת התנועה הם נשענים על המגנים הרחבים הערוכים בשורה אחת לארך צד הבטן. לשון הנחש ארכה ושסועה בקצה לשני פתילים; משמשת למשוש ולקליטת ריחות. מבנהו

נחש

המיחד של שלד הראש מכשיר את הנחש לבליעת טרף גדול בשלמותו. יש נחשים הממיתים את טרפם בארס שהם מפרישים. נחשי ארץ־ישראל רבם בלתי־ארסיים: ״ילחכו עפר כנחש״ (מיכה ז יז). ״ופרץ גדר ישכנו נחש״ (קהלת י ח). ״ואפלו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק (תפלתו)״ (ברכות ה א). 2 *. כנוי לאדם ערום ונוכל, מסית ומדיח [על־יסוד בראשית ג א: ״והנחש היה ערום מכל חית השדה״] ״היו ישראל במצרים והיה פרעה הנחש מתחכם עליהם״ (שמות רבה כ). נחש שכמותו! 3 *. דבר דמוי־נחש: ״לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו״ (עירובין כט:). 4 *. כנוי לאחת ממחלות העינים בימי־קדם: ״דק, תבלול, חלזון, נחש״ (בכורות ו ב). 5 ° [באסטרונומיה] קבוצת כוכבים של אזור המשוה הנראית בקיץ בשמי הערב (Serpens). — [נחש־, נחשים, נחשי־]

– **נחש ברח, נחש עקלתון** (ישעיה כז א), כנויים ללויתן האגדי, שצורתו צורת נחש.

– **נחש שרף** (במדבר כא ו), נחש ארסי המזיק או ממית בנשיכתו.

– **נחש־המים** ° [באסטרונומיה] קבוצת־כוכבים נרחבת מאד של אזור המשוה הנראית בחרף ובאביב בשמי הערב (Hydra).

– **נחש־הנחשת** (במדבר כא ט), תבנית הנחש שיצק משה מנחשת ותלה על נס, למען יביטו אליו כל נשוכי הנחשים וירפאו.

– **נחש הקדמוני*** (סנהדרין כט.), 1 *. כנוי לנחש שהכשיל את אדם וחוה בגן־עדן. 2 ° [בקבלה] כנוי לכח־הטמאה הראשוני.

– **נושא־נחש** °, ראה ערך נושא, נושא־נחש.

– **שביל־הנחש** °, כנוי לשביל מתפתל פתולים רבים: שביל־הנחש ממרגלות הר מצדה עד לפסגתו.

– **משרש נחש יצא צפע** (ישעיה יד כט), כלומר, מרשעים יצא רשע.

– **טוב שבנחשים רצץ את מחו*** (מכילתא בשלח כז.), כלומר, לעולם אל תתן אמונך ברשע מועד.

– **אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת*** (יבמות קיב:), כלומר, שומר נפשו ירחק משתפות עם רשע [במקור הכוונה לאשה רעה]

– **פורץ גדר ישכנו נחש** [מימרה שאולה מקהלת י ח] דבור של איום כלפי מי שמתכון לכפר ולמרד בפקדה, בגזרה, וביחוד במצוה דתית (במלת ״נחש״ רמז לראשי־תבות: נדוי, חרם, שמתא).

– **ערום כנחש** [על־יסוד בראשית ג א] תאר לאדם ערמומי, חכם להרע.

נַחָשׁ* ז׳ [מן א·נחש, נחש] מנחש, עוסק בנחוש: ״ההולך לאצטדינין ולכרקוס וראה שם את הנחשים ואת החברין״ (עבודה זרה יח:). — [נחש־, נחשים, נחשי־, נחשית, ־שיות]

נח״ש ר״ת נדוי, חרם, שמתא.

נַחְשׁוֹל* ז׳ [ארמית: נחשולא; סורית: מחשולא] 1 *. גל סוער גדול, משבר: ״ועלי קהלת רשעים תתרגש ויהמו כנחשולי ימים״ (מגילת ההודיות ב 12). ״עמד עליו נחשול שבים לטבעו״ (גיטין נו:). 2 ° [בהשאלה] תנועה גדולה, זרם עצום: ״פרץ... נחשול אורים אל

חדרי" (ביאליק, עם פתיחה). "נחשול של שביתות ששטף ועבר את כל מרכזי התעשיה בארץ" (ברקוביץ, הראשונים נא). נחשולי הפליטים בימי המלחמה. — [נחשול־, נחשולים, נחשולי־]

א. **נַחְשׁוֹן**° ז׳ [מן נחש] עוף־מים בעל ראש צר וצואר דק וארך המסגל להתפתל כנחש (Anhinga rufa). כל ארבע אצבעות רגליו מחברות על־ידי קרום־שחיה. הנחשון הוא שחין וטבלן מצין; רודף אחרי טרפו, הדגים, גם בעמק המים; חורף בחולה. — [נחשון־, נחשונים, נחשוני־]

א. נחשון (1/20)

ב. **נַחְשׁוֹן** תו״ז [על־שם נחשון בן־עמינדב, נשיא שבט יהודה (במדבר א ז), שקפץ וירד ראשון לתוך ים־סוף ביציאת מצרים, לפי סוטה לז.] כנוי לאדם נועז הנחלץ ראשון למקום סכנה או לפעלה חשובה וקשה ביותר: "אם יעמדו לנו 'נחשונים' בדעת... רק אז נוכל לקוות כי נעשה ונצליח" (אחד העם, מ). "אך הוא נבחר, נחשון בין ראשונים" (גורי, חותם 100). — [נחשונים]

נַחְשׁוֹנוּת° נ׳ [מן ב. נחשון] ראשוניות, העפלה, חלוציות, העזה לצאת בין הראשונים לקראת פעלות קשות ומסכנות. — [נחשונות־]

א. **נַחְשׁוֹנִי**° ת׳ [מן ב. נחשון] חלוצי, ראשוני, נועז, שיש בו העזה והקרבה: פעלה נחשונית. התנהגות נחשונית. — [נחשונית, ־ניים, נחשוניות]

ב. **נַחְשׁוֹנִי**° ת׳ [מן נחש] מפתל מתלתל: "נשים שתלתליהן מסלסלים, נחשוניים" (טברסקי, אררט 35). שביל נחשוני בהרים. — [נחשונית, נחשוניים, ־ניות]

נַחְשִׁי° ת׳ [מן נחש] דומה לנחש, מתפתל כנחש: "היא היתה נחשית. היא היתה אלילית" (כיגד, החי 136). — [נחשית, ־שיים, נחשיות]

נַחְשִׁיר* ז׳ [מפרסית; ארמית: נחשירכן צייד] ציד: "וביום נפול בו כתיים קרב ונחשיר חזק לפני אל... בו יתקרבו לנחשיר גדול עדת אלים וקהלת אנשים" (מגילת בני אור א 9—11). — [נחשיר־]

נחשל [מן נחשול]

~ פע׳ נִחְשֵׁל° פ״י הקים נחשולים, הכה גלים גדולים: "ראה היאך הרוח... מנחשלת בדשא הגבנוני" (שלונסקי, תר׳ הרון ב 129). הסערה נחשלה את הים. — [לנחשל את־, מנחשל, י־]

~ הת׳ הִתְנַחְשֵׁל°, קם נחשול, השתער כנחשול: הים התנחשל בסערה [ובהשאלה:] "אף תוכחות־חמה מתנחשלות בחזיזי להבים" (סוקולוב, במראות 299). "מתנחשל גל הרחמים בלב ניוטה כזעקה אלמת" (הלקין, משבר 349). "וכך הם משלחים יחדו זמירות מתנחשלות" (רבינוב, אמיתי כג). "מתנחשל טור הנער, שלוש מחלקות כבר בעשב טובלות" (שלג, קולות 93). — [להתנחשל, מת־, יתנחשל]

נֶחֱשָׁל ת׳ [מן א. חשל, נחשל] מפגר, שאינו מגיע לדרגת התקדמותם של אחרים: "ויזנב בך (עמלק) כל־הנחשלים אחריך" (דברים כה יח). "אל־נא יעצרונו פגרי הנחשלים" (ביאליק, מתי האחרונים). [ובהשאלה:] תלמידים נחשלים בלמודיהם. עמים נחשלים בהתפתחותם. — [נחשלת, נחשלים, ־לות]

— פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים° [בדקדוק] כנוי לפעלים שלא מגזרת השלמים, פעלים שאחת מאותיות שרשם נופלת או נחה בנטיות: הפעלים מגזרת חסרי פ״נ, חסרי פ״י, נחי פ״א, נחי ע״ו ועוד – פעלים נחשלים הם.

נֶחֱשָׁלוּת° נ׳ [מן נחשל] פגור, חסר יכלת להגיע למצב של התפתחות או התקדמות תקינה: "עני מרוד, זהמה מחרידה, נחשלות משועת" (שרת, באסיה 150). בעית הנחשלות של תלמידים בלמודיהם. נחשלות השבטים הפרימיטיביים. — [נחשלות־]

נַחְשָׁן° ז׳ [מן א. נחש, נחש] מי שמנחש, מגיד־עתידות: נחשן בקלפים. נחשנית במראות. — [נחשנית, נחשנים, ־ניות]

נַחְשָׁנוּת° נ׳ [מן נחשן] נחוש עתידות, עסוקו של הנחשן. — [־נות־]

נְחֹשֶׁת, נְחוֹשֶׁת נ׳ [אל־עמארנה: nuḫustum; כנענית: נחשת; ארמית: נחש, נחשא; ערבית: נחאס] 1. מתכת אדמדמה או צהבה, רכה, נוחה לרקוע, מצטינת במוליכות טובה של חם וחשמל, שמושיה רבים ביותר אחרי הברזל לתעשית כלים, תילים, מטבעות ועוד הרבה. כן רבים שמושיה בהתקנת מסגים שונים, כגון ברונזה (מסג של נחשת ובדיל), פליז (מסג של נחשת ואבץ). (Cuprum), סימן כימי Cu, משקל אטומי 63.57). הנחשת נזכרה הרבה במקרא ובספרות המאחרת: "לטש כל־חרש נחשת וברזל" (בראשית ד כב). "זהב וכסף ונחשת" (שמות כה ג). "צורף נחשת זה מתיך נחשת" (תוספתא כתובות ז יא). 2. כבל־מתכת לאסר בו אדם: "גדר בעדי ולא אצא, הכביד נחשתי" (איכה ג ז). [ראה להלן נחשתים]. 3. תחתית של כלי או של תנור: "והעמידה (את הקדרה) על גחליה... וחרה נחשתה" (יחזקאל כד יא). "מחט או טבעת שנמצאו בנחשתו של תנור" (כלים ט א). 4 [בהשאלה] ערות האשה: "יען השפך נחשתך ותגלה ערותך" (יחזקאל טז לו). 5*. הצד הפנימי של הקלף הדבק לבשר: "וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השער ועל הקלף במקום נחשתו" (ירושלמי מגילה עא ד). — [נחשת־, נחשתו גם נחשתו]

— מַטְבְּעוֹת־נְחֹשֶׁת°, מטבעות קטנים בערכם (לעמת מטבעות־כסף או מטבעות־זהב).

— נְחֹשֶׁת קָלָל, 1 (במקרא) נחשת ממרטת יפה: "ונצצים כעין נחשת קלל" (יחזקאל א ז). 2°, בימינו יש מיחדים שם זה לברונזה (מסג של נחשת ובדיל) או לפליז (מסג של נחשת ואבץ): "כפתורי מעיליהם נוצצים כעין נחשת קלל" (סוקולוב, במראות 92). "כלים עשוים נחשת קלל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כו). "מנורת נחשת קלל" (עגנון, אלו רכ).

— תְּקוּפַת־הַנְּחֹשֶׁת°, ("התקופה הכלקולית") [בארכיאולוגיה] התקופה הקדומה בתולדות האנושות, בה התחיל האדם להשתמש בתעשית כלים מנחשת; תקופת־הנחשת חלה בקרוב באלף הרביעי לפני מנין האמות בין תקופת־האבן לתקופת־הברונזה.

נחשתי°, נחושתי ת׳ [מן נחשת] 1, של נחשת, שיש בו נחשת: "רק גוף אחד הררי ויפי מדברי... סלעי ונחשתי ולוהט" (גרינברג, רחובות קצא). 2, שהוא כעין הנחשת, אדמדם־מתכתי: "זה הפרצוף הנקשה הנחשתי" (בארון, פרשיות 259). "האם תחוש את האור הזהב הנחשתי שהוא מעלה בכף?" (ארד, תר׳ הנפילה 12). 3 [בכימיה] תרכבת של נחשת: תחמצת נחשתית (Cu_2O). – [נחשתית, ־תיים, נחשתיות]

נחשתים, נחושתיים ז״ז [מן נחשת, שכן את הכבלים התקינו על־פי־רוב מנחושת] כבלי־מתכת, שלשלאות לאסר בהן פושעים: "ויאסרוהו (את שמשון) בנחשתים" (שופטים טז כא). "ידיך לא אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו" (שמואל ב ג לד). – [נחשתי־, נחשתיו]

סמל השירות הרפואי בצבא־הגנה־לישראל

נחשתן, נחושתן ז׳ [מן נחשת] כנוי לנחש הנחשת שעשה משה במדבר – לרפואה לכל נשוכי הנחשים: "וכתת נחש־הנחשת אשר־עשה משה, כי עד־הימים ההמה היו בני־ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן" (מלכים ב יח ד). ציור של נחשתן (נחש מתפתל על מוט) משמש עד היום כסמל למקצוע הרפואה. – [נחשתן־, נחשתנים, ־תני־]

נחשתני° ת׳ [מן נחשת] [בכימיה] שיש בו קצת נחשת, שהנחשת משמשת יסוד בתרכבתו: תחמצת נחשתנית (CuO). מלח נחשתני. – [נחשתנית, ־ניים, ־ניות]

נחת [אוגריתית: נחת; ארמית: נחת; קרוב אל נוח, נחה]

~ פע׳ **נחת** פ״ע 1, ירד, נח: "ותנחת עלי ידך" (תהלים לח ג). "מי־יחת עלינו ומי יבוא במעונותינו?" (ירמיה כא יג). "וכי נחרק שן ואגרוף־זעם נקפץ – על קדקד־מי ינחת?" (ביאליק, דבר). 2°, ירד מאנית־מלחמה או ממטוס: "לאחר טיסה של שעה וחצי נחתנו בבירת בורמה" (שרת, באסיה 14). הצבא נחת בחוף האויב והתבצר בו. – [לנחת; נוחת, נחות; ינחת גם יחת]

~ 1 נפ׳ **נחת**, נתקע, ננעץ, חדר: "חציך נחתו בי" (תהלים לח ג). "וכל הברה והברה מתשובתה של מרים נחתה בו עמק" (ברנר, א 397). – [להנחת, נחת, ינחת]

~ 2 נפ׳ **ננחת**°, נעשה נחות, חש עצמו ירוד: "היו אלה סבכים שאשה ננחתת בהם לגבי הגבר" (טביב, כערער 25). "שננחת באותה מרירות שננחת בה כל מי שיורד מנכסיו" (טביב, דרך 178). – [להנחת, ננחת, ינחת]

~ פע׳ **נחת** פ״י 1, הוריד, ישר: "תלמיה רוה, נחת גדודה" (תהלים סה יא). 2° [בראדיו] החליש, הוריד את עצמת הצליל. – [לנחת את־, מנחת, ינחת]

~ הפ׳ **הנחית** פ״י 1, הוריד, הכריע, הפיל: "שמה הנחת ה׳ גבוריך" (יואל ד יא). 2°, הוריד לקרקע מאניה או ממטוס: המפקד הנחית את חיל־הכבוש בחוף האויב. 3°, הוריד מלמעלה על הקרקע: הטיס הנחית את מטוסו בנמל־האויר. – [להנחית, הנחתי, מנחית, י־]

~ הפ׳ **הנחת**°, 1, הורד מאניה על היבשה: חיל־הכבוש הנחת בחוף האויב. 2, הורד מלמעלה לקרקע: האוירון הנחת נחיתת־אנס בשל קלקול במנוע. 3, [בהשאלה] נפל, התחולל: "גדל האסון שהנחת על ראשינו" (מגד, מקרה 75). – [מנחת, ינחת]

– הנחית עליו מהלמה°, הוריד עליו מכה חזקה, פגע בו קשות.

– הנחתה עליו מהלמה°, ירדה עליו מכה גדולה.

נחת° ז׳ [מן נחת] [בצבא, ביחוד בחיל־הים] מי שנחת מאניה על הקרקע: חיל הנחתים התחיל להתחפר בחוף האויב. – [נחת־, נחתים, נחתי־]

א. **נחת** ת׳ [מן נחת] חונה, שוכן, דר: "השמר... כי־שם ארם נחתים" (מלכים ב ו ט). "מכל קצוי הארץ, מקום שם יהודים נחתים" (טשרניחובסקי, סיפורים 82). "אשר בה אנו נחתים או אשר אליה נבוא לגור" (ברנר, ג 247). "מן המעברה הובאנו במישרים ליושביה, וכאן אנו נחתים" (שנהר, ב 262). – [נחתה, נחתים, ־תות]

נחת

ב. **נחת°** ז׳ [מן נחת] [במוסיקה] במול, סימן מקבל להנמכת התו הבא אחריו בחצי־טון (ההפך: "נסק"). – [נחת־, נחתים, נחתי־]

– נחתים° ז״ז במול כפול, נחת ליד נחת, סימן להנמכת התו בשני חצאי־טונים (ההפך: "נסקים").

א. **נחת** נ׳ [מן נוח] 1, שלוה, שקט, מתינות: "בשובה ונחת תושעון, בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם" (ישעיה ל טו). "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט יז). "ויהא משאו־ומתנו בנחת עם הבריות" (יומא פו.). "ישב לו כדרכו ומספר בנחת" (ביאליק, יונה). 2, קרת־רוח, הנאה, תענוג: "ירגז ושחק ואין נחת" (משלי כט ט). "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח" (קהלת ד ו). "מצאתי נחת, ועתה אכל מטובתי" (בן־סירא, יא כג). "כל העולם כלו בנחת, וחנינא בצער" (יומא נג:). "מעוטי־נחת ורבי־יגיעה" (ביאליק, והיה כי). "הרבה נחת אין לנו בעולם הזה" (עגנון, אורח 113). נחת־בנים. הנני שבע־נחת. 3*, ניחה, מנוחה: "(נח) לשם נחת התבה נקרא, דכתיב 'ותנח התבה'" (בראשית רבה כה). – [נחת־, נחתו]

– נחת־רוח*, הנאה מרבה, קרת־רוח, ענג: "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת־רוח ליוצרו" (ברכות יז.). "נחת־רוח עשיתי לבעלי" (כתובות צה.). "למצא נחת־רוח במעשיו ולבקש שכר יגיעתו בהכרת התועלת" (אחד העם, קפח). "וסוסתי אוכלת קש בנחת־רוח ובחשק גדול" (מנדלי מו״ס, שיג). "יהיה טוב ושלום ונחת־רוח לכל העולם" (בורלא, עקביה 89).

ב. **נחת** נ׳ [מן נחת או נוח, ובקרבת משמעות אל הנחה] 1*, הנחה, שימת דבר־מה על־: "כלי־עץ העשוי לנחת [כגון, שולחן להניח עליו דברים] אין מקבל טמאה" (מנחות צו:). – [נחת־]

– נחת־שלחן, דברים המנחים על השלחן, מערכת הדברים שעל השלחן: "ונחת שלחנך מלא דשן" (איוב לו טז).

ג. **נחת** ז׳ [מן נחת] ירידה, הטיה כלפי מטה: "והשמיע ה׳ את־הוד קולו, ונחת זרועו יראה" (ישעיה ל ל). – [נחת־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; התפ׳על; הפ׳עיל; הֻפ׳על

— הֶרְאָהוּ נַחַת־זְרוֹעוֹ [על־פי ישעיה ל ל, לעיל] הִכָּהוּ מַכּוֹת נִמְרָצוֹת: ״גַּם לַ׳הַיְוָנִים׳ אֲדוֹנֵי הָעִיר הֶרְאוּ אֶת נַחַת־זְרוֹעָם, כַּאֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ לְהַפְרִיעַ אוֹתָם בְּבִנְיַן בֵּיתָם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעז).

נַחְתּוֹם* ז׳ [אכדית: nuḫatimmu; ארמית: נַחְתּוֹמָא] אוֹפֶה, בַּעַל מַאֲפִיָּה לְלֶחֶם וּלְעוּגוֹת: ״הוֹלֵךְ אָדָם אֵצֶל נַחְתּוֹם הָרָגִיל אֶצְלוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי כִּכָּר אַחַת אוֹ גְלוּסְקָא אַחַת״ (תוספתא יום טוב ג ז). — [נַחְתּוֹם־, נַחְתּוֹמִים, ־מֵי־]

— אֵין נַחְתּוֹם מֵעִיד עַל עִסָּתוֹ° [פתגם שאול מן המימרה השלימה המובאת להלן] אֵין אָדָם יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ עֵד אוֹ מְחַוֵּה־דֵּעָה עַל טִיב סְחוֹרָתוֹ אוֹ מַעֲשֵׂהוּ שֶׁלּוֹ.

— עֲלוּבָה הִיא הָעִסָּה, שֶׁנַּחְתּוֹמָהּ מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁהִיא רָעָה* (בראשית רבה לד), כְּלוֹמַר: אוֹי לוֹ לְדָבָר שֶׁיּוֹצְרוֹ גּוּפוֹ מְגַנֶּה אוֹתוֹ.

נַחְתּוֹמָר* ז׳ [מן נַחְתּוֹם; ארמית] 1*. מַאֲפִיָּה, בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הָאוֹפֶה (ירושלמי בבא בתרא יג ב). 2°. נַחְתּוֹם, אוֹפֶה. — [נַחְתּוֹמָרִים]

נְחָתִים, ריבוי של א.נַחַת.

נַחְתָּן° ת׳ [מן א.נַחַת] הַנּוֹהֵג בְּנַחַת, שֶׁהוּא נוֹחַ וּמָתוּן. — [נַחְתָּנִית, נַחְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

נַחְתָּנוּת° נ׳ [מן נַחְתָּן] נַחַת, שַׁלְוַת־נֶפֶשׁ: ״הֶעֱמִיד פְּנֵי נַחְתָּנוּת לִיבֶּרָלִית״ (איתן, ברקיע ס). דְּבָרָיו נֶאֶמְרוּ בְּנַחְתָּנוּת וּלְלֹא כָּל הִתְרַגְּשׁוּת. — [נַחְתָּנוּת־]

נַחֶתֶת° נ׳ [מן נחת] אֳסְדַּת־נְחִיתָה, סִירָה לְהוֹרָדַת גְּיָסוֹת וְצִיּוּד בְּחוֹף לְלֹא־נָמָל. — [נַחֶתֶת־, נַחָתוֹת, נַחֲתוֹת־]

נ״ט ר״ת 1. נוֹתֵן טַעַם. 2. נֶגֶד־טַנְקִי.

נטה [אכדית: nitu נטייה; ארמית: נְטָא; ערבית: (נטו) נַטָא]

~ פָּע׳ **נָטָה** פעו״י 1. פ״ע פָּנָה, סָר: ״דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ, לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאל״ (במדבר כ יז). ״וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה״ (במדבר כב כג). ״בִּנְטוֹת הַשֶּׁמֶשׁ מַעְרָבָה״ (ביאליק, בעיר). 2. [נטה אחרי־] רָצָה בְּ־, הִסְכִּים לְ־: ״וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים״ (שמות כג ב). ״כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה, וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה״ (מלכים א ב כח). 3. [נטה מן־, מעם־] סָר, עָזַב אֶת־: ״אַל תִּשְׁכַּח וְאַל תֵּט מֵאִמְרֵי פִי״ (משלי ד ה). ״רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי, מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי״ (תהלים קיט קנז). ״וַיִּתְאַנַּף ה׳ בִּשְׁלֹמֹה כִּי נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א יא ט). 4*. הָיָה כָּפוּף: ״אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ״ (בבא בתרא ב יג). 5° [נטה ל־, כפועל עזר] הָיָה נָכוֹן, הִסְכִּים: אֲנִי נוֹטֶה לְקַבֵּל אֶת הַצָּעָתְךָ. 6 פ״י פָּשַׁט, הוֹשִׁיט, הִפְנָה: ״וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם״ (שמות י יג). 7 פ״י פָּרַשׂ, מָתַח: ״הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָוִד״ (שמואל ב ו יז). 8° [בדקדוק] שִׁנָּה אֶת צוּרַת הַפֹּעַל אוֹ הַשֵּׁם לְפִי הַגּוּף, הַמִּסְפָּר, הַזְּמַן, הַבִּנְיָן, הַכִּנּוּיִים וְכו׳. [וראה עוד הצירופים להלן] — [נָטָה, לִנְטוֹת אֶת־, מִן־, מֵעִם־, אֶל־, לְ־, אַחֲרֵי־; נוֹטֶה, נָטוּי; יִטֶּה ובקיצור: יֵט, וַיֵּט; נְטֵה! נְטִי!]

~ נִפ׳ **נִטָּה** 1. נִמְתַּח, נִפְרַשׂ, הִשְׂתָּרַע: ״וְקָו יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלָיִם״ (זכריה א טז). ״כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי־יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב״ (ירמיה ו ד). אֹהָלִ־ים הַסִּיָּרִים נִטָּה תּוֹךְ עֶשֶׂר דַּקּוֹת. 2°. הוּבָא לְכִוּוּן מְסֻיָּם: מְטוֹסִים נִטִּים לְכָל עֵבֶר עַל־יְדֵי הַגֶּה. 3° [בדקדוק] נִתְּנָה לוֹ צוּרָה מְיֻחֶדֶת לְפִי הַכִּנּוּיִים, הַזְּמַן, הַגּוּף, הַמִּסְפָּר וְכַדּוֹמֶה: לְפִי דֻּגְמַת ״סָבַב״ יִנָּטוּ גַּם ״גָּלַל״, ״חָגַג״. הַשֵּׁמוֹת נִטִּים לְפִי הַמִּין, הַמִּסְפָּר וְהַגּוּף. — [לְהִנָּטוֹת, נִטֶּה, יִנָּטֶה]

~ הִפ׳ **הִטָּה** פעו״י 1 פ״י. הִפְנָה, הֵזִיז לְצַד אַחֵר: ״הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה״ (בראשית כד יד). ״וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ״ (במדבר כב כג). הַמֶּמְשָׁלָה הִטְּתָה אֶת יוּבָלוֹ שֶׁל הַנָּהָר. 2. עִקֵּם, סִלֵּף, עִוֵּת: ״לְהַטּוֹת אָרְחוֹת מִשְׁפָּט״ (משלי יז כג). 3°. [בדקדוק] שִׁנָּה אֶת צוּרוֹת הַשֵּׁמוֹת אוֹ הַפְּעָלִים, לְפִי הַמִּין, הַמִּסְפָּר, הַזְּמַן, הַבִּנְיָן וְכַדּוֹמֶה. 4* פ״ע יָשַׁב בַּהֲסִבָּה, נָטָה הַצִּדָּה: ״אֲנִי שֶׁהָיִיתִי זָקוּף הִטֵּיתִי, אַתָּה שֶׁהָיִיתָ מֻטֶּה נִזְקַפְתָּ״ (תוספתא ברכות א ו). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַטּוֹת אֶת־, מַטֶּה, יַטֶּה, הַטֵּה! הַטִּי!]

~ הָפ׳ **הֻטָּה** [במקרא: מֻטֶּה, מֻטָּה, ראה ערכים אלה במקומם] 1*. הָפְנָה, הוּזַז הַצִּדָּה: ״הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל״ (סנהדרין ו ד). ״חָבִיּוֹת שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת עַל שׁוּלֵיהֶן אוֹ מֻטּוֹת עַל צִדֵּיהֶן בָּאֲוִיר״ (אהלות טו ג). הַגָּמָל הֻטָּה מִן הַכְּבִישׁ לַשְּׁבִיל הַצְּדָדִי. 2*. הָיָה נָטוּי, לֹא הָיָה זָקוּף: ״לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מֻטֶּה״ (מכות ג יג). ״תִּרְזָה יָפָה וַעֲבֻתָּה עַל הַיְאוֹר עוֹמֶדֶת מֻטָּה״ (ביאליק תרזה). ״שְׁתֵּי יָדֶיהָ מֻנָּחוֹת עַל בִּרְכֶּיהָ וְרֹאשָׁהּ מֻטֶּה עַל יָדֶיהָ״ (עגנון, כלה רסב). 3° [בדקדוק] שֻׁנְּתָה צוּרַת פֹּעַל אוֹ שֵׁם לְפִי גוּף, מִסְפָּר, מִין, זְמַן וְכו׳. — [מֻטֶּה, יֻטֶּה]

~ הִת׳ **הִתְנַטָּה°** [בדקדוק] נִטָּה, נִתְּנָה לוֹ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַפְּעָלִים מִתְנַטִּים לְפִי זְמַן, גּוּף, מִין, מִסְפָּר, בִּנְיָן וְגִזְרָה. — [לְהִתְנַטּוֹת, מִתְנַטֶּה, יִתְנַטֶּה]

— נָטָה אֶת הַדִּין*, עִוֵּת אֶת הַדִּין, שָׁפַט לֹא־בְּצֶדֶק: ״שֶׁמָּא תֹּאמַר: הֲרֵינִי נוֹטֵל מָמוֹן וְאֵינִי נוֹטֶה אֶת הַדִּין?״ (מכילתא משפטים ב, ק).

— נָטָה אֵלָיו חֶסֶד, נָהַג עִמּוֹ בְּרָצוֹן וּבְחִבָּה: ״וַיְהִי ה׳ אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד״ (בראשית לט כא). ״הַבַּת נָטְתָה אֵלַי חֶסֶד״ (ברדיצ׳בסקי סיפורים יב).

— נָטָה הַיּוֹם, הַיּוֹם הִתְחִיל לַעֲרֹב, הִתְקָרֵב הָעֶרֶב: ״סְעָד־נָא לְבָבְךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־נְטוֹת הַיּוֹם״ (שופטים יט ח). הַיּוֹם נָטָה לַעֲרֹב.

— נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם־, סָר מִן־, לֹא שָׁמַר אֱמוּנִים: ״וַיִּתְאַנַּף ה׳ בִּשְׁלֹמֹה כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם ה׳״ (מלכים א יא ט).

— נָטָה לָלוּן, סָר בְּדַרְכּוֹ לְבֵית־מָלוֹן לְלִינַת־לַיְלָה: ״לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן?״ (ירמיה יד ח).

— נָטָה לָמוּת, הָיָה קָרוֹב לָמוּת, גָּסַס: ״מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֵּה!״ (שבת לב.).

— נָטָה קָו, מָתַח קַו, שִׂרְטֵט תָּכְנִית לְהַתְקָנַת כְּלִי אוֹ לְבִנְיָן: ״חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו, יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד״ (ישעיה מד יג).

— נָטָה שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל, הָיָה מוּכָן לְכָל סֵבֶל וַעֲבוֹדָה קָשָׁה: ״וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל, וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד״ (בראשית מט טו).

— נָטְתָה דַּעְתּוֹ*, הָיָה סָבוּר, נִדְמָה לוֹ: ״כָּךְ דַּעַת תַּלְמִידְכֶם נוֹטָה״ (בבא בתרא קסח:).

– נָטְתָה דַּעְתּוֹ לְ־, הִסְכִּים לְ־, הָיָה סָבוּר כִּי כָּךְ וְכָךְ הוּא הַנָּכוֹן: "וְאֵין דַּעְתִּי נוֹטָה לִדְבָרִים אֵלּוּ" (רמב"ם, מכירה כב יז).

– בֵּית־דִּין נוֹטֶה*, ראה ערך נוֹטֶה*.

– הִטָּה אָזְנוֹ אֶל־, הִקְשִׁיב וְשָׁמַע הֵיטֵב לְדִבְרֵי־: "בְּנִי, לִדְבָרַי הַקְשִׁיבָה, לַאֲמָרַי הַט אָזְנֶךָ" (משלי ד כ). "אַט אָזְנַי אֶל לַחַשׁ הָעֵצִים" (ביאליק, בשדה). "הֲכֵיצַד? הַטּוּ אֹזֶן וְתִשְׁמָעוּ!" (ברקוביץ, תר' חיי קכא).

– הִטָּה לְכַף זְכוּת (אוֹ חוֹבָה)*, הִפְעִיל אֶת הַשְׁפָּעָתוֹ לִזְכוּתוֹ (אוֹ לְחוֹבָתוֹ) שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם: "אֵלּוּ מַטִּין לְכַף זְכוּת וְאֵלּוּ מַטִּין לְכַף חוֹבָה" (ירושלמי סנהדרין יח א).

– הִטָּה אֶת לִבּוֹ, פִּתָּה אוֹתוֹ וְהִשְׁפִּיעַ עָלָיו כִּי יִפְנֶה לְדֶרֶךְ מְסֻיֶּמֶת: "וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ" (מלכים א יא ג).

– הִטָּה מִשְׁפָּט (דִּין), עִוֵּת אֶת הַדִּין, שָׁפַט לֹא בְּיֹשֶׁר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט!" (דברים טז יט); "וְכָל דַּיָּן שֶׁלּוֹקֵחַ שֹׁחַד וּמַטֶּה אֶת הַדִּין אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת" (פאה ח ט).

– אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת [מימרה שאולה מן שמות כג ב, אך שם המשמעות אחרת] יֵשׁ לְקַבֵּל אֶת דַּעַת הָרֹב.

– הִטָּה שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל (לִסְבֹּל)° [בשינוי־בניין מן "נטה שכמו לסבול"] הָיָה מוּכָן לְכָל מַאֲמָץ וַעֲבוֹדָה קָשָׁה: "שֶׁכָּל יָמַי לֹא מַשְׁתִּי מֵאָהֳלָהּ שֶׁל תּוֹרָה וְהִטֵּיתִי שִׁכְמִי לִסְבֹּל עֻלָּהּ שֶׁל תּוֹרָה" (עגנון, אלו שט). "עוֹד שְׁנֵי 'זְמַנִּים', רַק שְׁנַיִם, אַטֶּה שִׁכְמִי לִסְבֹּל" (ביאליק, חקות).

– הִטָּה שֶׁכֶם עִם־°, נָתַן יָד לְ־, הִשְׁתַּתֵּף בְּכָל לֵב בְּ־: "רָצָה לְהַטּוֹת שֶׁכֶם עִם הָעֲמֵלִים עַל תִּקּוּנֵי הָאֻמָּה" (שזר, כוכבי 153).

נֶטוֹ*, נֵיטוֹ ז' [איטלקית: netto נקי] [במסחר] 1, מִשְׁקַל הַסְּחוֹרָה עַצְמָהּ בְּלֹא הָאֲרִיזָה (הַ"טָּרָה"): מֵאָה גְּרַם נֶטוֹ. (עַיֵּן בְּרוּטוֹ, טָרָה). 2, מְחִיר הַסְּחוֹרָה לְאַחַר הַהֲנָחָה אוֹ לְאַחַר נִכּוּי הַהוֹצָאוֹת הָעֲמָלָה וְכַדּוֹמֶה: מְחִיר הַסֵּפֶר בְּרוּטוֹ 12 לִירוֹת, קִבַּלְתִּי הֲנָחָה שֶׁל 10% (לִירָה וְעֶשְׂרִים אֲגוֹרוֹת) – שִׁלַּמְתִּי נֶטוֹ 10 לִירוֹת וּשְׁמוֹנִים אֲגוֹרוֹת. 3, סְכוּם הַשָּׂכָר שֶׁעוֹבֵד מְקַבֵּל לְאַחַר נִכּוּי הַמִּסִּים הַשּׁוֹנִים הַחָלִים עַל הַמַּשְׂכֹּרֶת: פְּלוֹנִי מַשְׂכֻּרְתּוֹ הַחָדְשִׁית בְּרוּטוֹ 800 ל"י – וְהוּא קִבֵּל נֶטוֹ 640 ל"י.

נָטוּי ת' [מן נטה, נָטָה] 1, שָׁלוּחַ, מוּשָׁט, מָתוּחַ, פָּרוּשׂ: "וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (ישעיה ה כה). "רָקִיעַ... נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה" (יחזקאל א כב). "אֹהֶל שֶׁהָיָה נָטוּי עַל גַּבֵּי אַרְבָּעָה שַׁפּוּדִין" (תוספתא אהלות ח כ). "גֶּשֶׁר קָטָן נָטוּי עַל־פְּנֵי אַמַּת הַמַּיִם" (ביאליק, ספיח י). 2, נוֹטֶה לִנְפֹּל, מָט, כָּפוּף כְּלַפֵּי מַטָּה: "כְּקִיר נָטוּי, גָּדֵר הַדְּחוּיָה" (תהלים סב ד). 3° [בדקדוק] נָתוּן בְּצוּרָה דִּקְדּוּקִית מְסֻיֶּמֶת: שֵׁמוֹת נְטוּיִים בְּכִנּוּיֵי יָחִיד וְרַבִּים. 4° [בהתעמלות] מֻטֶּה, כָּפוּף, בִּלְתִּי זָקוּף: גֵּו נָטוּי לְפָנִים. – [נְטוּיָה, נְטוּיִים, נְטוּיוֹת]

– נְטוּי־גָּרוֹן, זָקוּף וְיָהִיר, מַגְבִּיהַּ אֶת רֹאשׁוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה מִתּוֹךְ גַּאֲוָה אוֹ גַּנְדְּרָנוּת: "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" (ישעיה ג טז). "הָלַךְ שׁוֹלָל אַחַר תָּכְנִיּוֹתֵיהֶם שֶׁל שַׁדְּרָ"ם נְטוּיֵי־גָרוֹן וְאַבִּירֵי־לָשׁוֹן" (שנהר, ב 86).

– נְטוּי־רֹאשׁ°, כְּפוּף־רֹאשׁ: "נְטוּיֵי־רֹאשׁ הָלַכְנוּ אַחַר מִטָּתוֹ כַּאֲבֵלִים" (עגנון, אורח 241).

– נָטוּי לָמוּת*, נוֹטֶה לָמוּת, גּוֹסֵס: "וַאֲפִלּוּ שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ (אֶת הַחוֹלֶה) נָטוּי לָמוּת אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ צַו לְבֵיתְךָ, שֶׁלֹּא יַחֲלֹשׁ דַּעְתּוֹ" (קהלת רבה ה, כי ברוב).

– בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה, בְּיָד רָמָה, בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה: "וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים" (שמות ו ו).

– אָזְנוֹ נְטוּיָה°, הוּא קָשׁוּב וָעֵר: "וּבְעוֹד אָזְנוֹ נְטוּיָה אֶל רִנַּת כּוֹכָבִים" (ביאליק, אבי).

– וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה, עוֹדֶנּוּ מוּכָן לְהַמְשִׁיךְ בְּמַעֲשָׂיו, עֲדַיִן לֹא סִיֵּם אֶת תַּפְקִידוֹ: "בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (ישעיה ה כה; ט יא ועוד). הַחוֹקֵר רַב־הַפְּעָלִים לֹא אָמַר דַּי וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה לַעֲשׂוֹת כְּהֻנָּה וּכְהֻנָּה!

– מָקוֹר נָטוּי° [בדקדוק] מָקוֹר נִסְמָךְ, צוּרַת הַמָּקוֹר הַיְכוֹלָה לָבוֹא בִּנְטִיָּה אוֹ עִם אוֹתִיּוֹת בכל"ם (לְהַבְדִּיל מִן "מָקוֹר מֻחְלָט" שֶׁאֵינוֹ בָּא בִּנְטִיּוֹת): הַצּוּרוֹת "שְׁמֹר", "כְּתֹב" – הֵן מָקוֹר נָטוּי.

נָטוּל* ת' [מן נטל, נָטַל] חָסֵר, מְחֻסָּר, שֶׁאֵין לוֹ [על־פי־רוב בנסמך נְטוּל־]: "לֹא הִכְשִׁר... לִרְאוֹת אֶלָּא אֶת הַחַלָּשִׁים הַנּוֹאָשִׁים, נְטוּלֵי־הַכְּנָפַיִם וּנְטוּלֵי־הַכֹּחַ" (פיכמן, רב). "כְּבַד־לֵב וּנְטוּל־שֵׁנָה" (למדן, במעלה רלא). "הַמְּהַגְּרִים הָיוּ חַסְרֵי־יֶשַׁע וּנְטוּלֵי־לָשׁוֹן" (ויסלבסקי, תר' מרד 189). "הַגֶּבֶר נְטוּל־אֹשֶׁר אוֹ הָאִשָּׁה נְטוּלַת־סִפּוּק" (קרליבך, הודו 139). הַמַּיִם הַנְּקִיִּים נְטוּלֵי־צֶבַע הֵם. הָאִישׁ נִמְצָא מֻטָּל עַל הָאָרֶץ נְטוּל־הַכָּרָה. – [נְטוּל־, נְטוּלָה, ־לַת־, נְטוּלִים, ־לֵי־, נְטוּלוֹת]

– כָּל יָתֵר כִּנְטוּל דָּמֵי* [על־פי חולין נח:, ושם המשמעות אחרת], כָּל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ, הַפְרָזָה עַל־פִּי־רֹב פּוֹגֶמֶת.

– נְטוֹל טוֹבָתְךָ וּמַשְׁלֶכֶת עַל הַקּוֹצִים* (רש"י שבת סג:) [נוסח עברי של המימרה הארמית: "שקילא טיבותך ושדיא אחיזרי", כתובות נג: ועוד] אֵין כָּל צֹרֶךְ בְּטוֹבָתְךָ אוֹ בְּעֶזְרָתְךָ.

נָטוּעַ ת' [מן נטע, נָטַע] 1, שָׁתוּל, שֶׁהוּשַׂם בָּאֲדָמָה כְּדֵי שֶׁיִּגְדַּל: "עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ" (קהלת ג ב). "גֶּפֶן שֶׁהִיא נְטוּעָה בֶּחָצֵר" (מעשרות ג ט). 2, תָּקוּעַ, נָעוּץ: "וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב יא). "מְבַקֵּשׁ אֲנִי לָקוּם וְאֵינִי יָכוֹל, כְּאִלּוּ נָטוּעַ אֲנִי לִמְקוֹמִי בְּמַסְמְרוֹת" (מנדלי מו"ס, פא). "נָטוּעַ כְּמַסְמֵר הוּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ" (ביאליק, ספיח א). – [נְטוּעָה, נְטוּעִים, ־עוֹת]

נָטוּף*, נִיטוּף ז' [מן נטף, נָטַף] טִפְטוּף, נְזִילָה טִפּוֹת־טִפּוֹת: "וְכִי מֵחֲמַת הַנִּטּוּף הִיא יְכוֹלָה לְהַשְׁקוֹת?" (ירושלמי מועד קטן פ ב). "שֶׁמָּא יִרְחֲמוּ שָׁמַיִם וְיֵהָפְכוּ נְטוּפִים לְמָטָר" (שמיר, מלך 410). "בְּנִדְנוּד־גּוּף וְנִטּוּף־יֶזַע וְנִשּׁוּק־שָׂפָה מִכְּאֵב" (ליסיצקי, תולדות 125). – [נִטּוּף־, נִטּוּפִים, נִטּוּפֵי־]

נָטוּף* ת' [מן נטף, נָטַף] יוֹרֵד בְּטִפּוֹת, מְטַפְטֵף: "מִימָיו עֲלֵי אֶרֶץ נְטוּפִים וְנֹזְלִים" (הנגיד, דיואן 54). [ובהשאלה:] "וְנִכְבָּדוֹת אֲשֶׁר מִפִּיו נְטוּפוֹת" (יהודה הלוי, א 46). "כָּל דִּמְעָה מֵעֵינֶיהָ – פְּנִינָה נְטוּפָה" (מלצר, תר' נהרות 104). – [נְטוּפָה, נְטוּפִים, ־פוֹת]

נטור* ז' [ארמית, מן נטר] נוטר, שומר. — [נטור־, נטורים, נטורי־]

— **נטורי קרתא***, 1 *, שומרי העיר, כנוי לפרנסי העיר, ראשי־העיר ומנהליה (ירושלמי חגיגה עו ג). 2 °, שומר, שוטר: "כסלון... בשני נטורי־קרתא היא נשמרת" (מגדלי מו"ס, עח). "במספר המסים של שוטרים ונטורי־קרתא לא היה כל חסר" (ברנר, א 147). 3 °, כנוי לראשי הקהל בקצת קהלות־ישראל: "מתפללים המאחרים לצאת — כלי־הקדש, נטורי־קרתא, הרב, הדין, שני השוחטים" (ברנר, א 50). 4 °, כנוי לכת קטנה של קנאים קיצוניים מבין החרדים בעדת האשכנזים בירושלים, המתימרים להיות שומרי מסרת הקדשה של העיר והמתנגדים לציונות ולמדינת־ישראל.

נטור*, ניטור ז' [מן נטר] נטירה: "ונקום ונטור איש לאחיו" (מגילת ברית דמשק ח 5). [ואולי יש לקרא שם: ונקום ונטור]. — [נטור־]

נטורליזם◊ ז' [מלאטינית: naturalis טבעי] 1, שיטה פילוסופית הרואה את הממשות האמתית בטבע ובכל עולם הדברים החמריים שבו; כל תופעות הרוח והחברה אינן אלא תולדה של הטבע שחקיו קובעים את הכל. 2, זרם באמנות ובספרות השואף לתאור מדיק של המציאות על כל פרטיה השכיחים האפיניים; האמן נוטה לאוביקטיביות, כובש את רגשותיו ואינו מגלה את נטיותיו.

— **נטורליסט**◊ ז' הדוגל בשיטת הנטורליזם (בפילוסופיה, באמנות, בספרות): אמיל זולה היה מגדולי הנטורליסטים בספרות הצרפתית.

— **נטורליסטי**◊ ת' שיש בו מן הנטורליזם: פילוסופיה נטורליסטית. תאור נטורליסטי של החיים.

— **נטורליות**◊ נ' טבעיות.

נטוש* ז' [מן נטש] פליט, מהגר, מי שנטש את מקום מגוריו ויצא למרחקים: "שבוי — זה שיצא שלא לדעת... נטוש — זה שיצא לדעת" (ירושלמי כתובות כט א). "אלו הן נכסי נטושין — כל שלא שמע בהן שמת ויורד לנחלה" (תוספתא כתובות ח ג). [וראה עוד ערך נכס, נכסי נטושין] — [נטוש־, נטושים, נטושי־]

נטוש ת' [מן נטש, נטש] 1 ^, עזוב, שנטשו אותו: רכוש נטוש של פליטי המלחמה. [ובהשאלה:] "עזבתי נטושה, כאשה מגרשה" (פיוטים, סידור 742). "אסורים בכבלה ואם הם נטושים" (משה אבן־עזרא, א 58). 2, נפוץ, מתפשט, מתחולל: "כי מפני חרבות נדדו, מפני חרב נטושה" (ישעיה כא טו). קרבות עזים נטושים בחזית־המלחמה. 3 ^, מפזר: "הנה כצאן אדם נטושים במישור ארץ" (הנגיד, דיואן 97). — [נטושה, נטושים, ־שות]

נטוש°, ניטוש ז' [מן נטש, נטש] עזיבה, זניחה: "נטוש התרבות העברית" (לחובר, 'מאזנים' תרצ"ב) — [נטוש־]

נט"י ר"ת נטילת־ידים.

נטיה*, נטייה נ' [מן נטה, נטה] 1 *, פניה, סטיה: "אהל... אינו מציל עד שיהא נטוי כנטית האהל" (אהלות ז ב). "הנטיה שנוטה הירח, לצפון השמש או לדרומה" (רמב"ם, קידוש החודש טז ח). "ומהם הנטיה אל תאוות הגופות המגנות" (חובות הלבבות, הייחוד י). נטיה מן הדרך הישרה. 2 *, פריסה, מתיחה: "מנטית שמים וארץ לא היה לכם ללמד" (בראשית רבה עו). 3 °, יחס נפשי למשהו, התענינות בתחום מסים עד כדי רצון לעסק בו או להשתלם בו: פלוני יש לו נטיה למוסיקה. "וללמד דברים אשר כל נטיה טבעית אין לו בהם" (מ"א גינצבורג, דביר, הנעורים). "גם אותם היחידים, המכשרים עוד להרגיש בלבם לפעמים נטיה לעבודת העם, לא יוכלו על־הרב להתרומם על פרטיותם" (אחד העם, יג). "כל אחד מן היחידים ההם עשה את שלו לפי צביונו ונטית־נפשו" (ביאליק, הלכה ואגדה). 4 °, מגמה, טנדנציה: נטיות ריאליסטיות בספרות. נטיה בתיאטרון להעדיף מחזה מקורי על מתרגם. 5 ^ [בדקדוק] שנוים קבועים של צורות השמות או הפעלים לפי המספר, הכנויים, הזמן, הבנין וכדומה: נטית השמות. נטיות הפעלים. 6 ° [באסטרונומיה] מרחק זויתי של גוף שמימי מן הקו־המשוה השמימי בכוון הקטב הצפוני (נטיה חיובית), או בכוון הקטב הדרומי (נטיה שלילית). — [נטית־, נטיות]

— **נטית־הפעלים** ^, שנויי הפעל לפי הזמן, המין, הגוף המספר, הבנין והכנויים.

— **נטית־השמות** ^, השנויים בשמות למיניהם לפי הכנויים, הגוף והמספר.

— **ימי־הנטיה** °, כנוי לימי־הזקנה הבאים אחרי ימי־העמידה של האדם.

נטיון ^ ז' [מן נטה] 1 ^, נטיה: "נטיון רעות נכלו" (פיוטים, סידור 635). 2 °, נטיה נפשית למשהו, כשר: "(בקש להגיע) למעלת פקיד... משום נטיון, שכבר נעשה איש ונתן דעתו על עתידו" (עגנון, תמול 121). — [נטיון־]

נטיל ת' [מן נטל] עמוס, טעון [רווח רק בצירוף:]

— **נטילי־כסף**, כנוי לעשירים העמוסים הון וכסף: "נדמה כל־עם כנען, נכרתו כל־נטילי כסף" (צפניה א יא). "זה אמנם יקרה לנטילי־הכסף, כי מפני הרעה העשיר יאסף" (יל"ג, שירה קמח).

נטילה* נ' [מן נטל, נטל] לקיחה, קבלה: "לא סדור קנים ולא נטילתן דוחה את השבת" (מנחות יא ו). נטילה ונתינה. — [וראה עוד הצירופים להלן]. — [נטילת־, נטילות]

— **נטילת־ידים***, 1 *, רחיצת הידים: "אין נטילת־ידים אלא סמוך לסעודה" (תוספתא ברכות ו ב). "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת־ידים" (ברכות ס:). [ומכאן "נטילה" סתם:] "הוא רוחץ את פניו ואת ידיו נטילה של שחרית" (ביאליק, אריה א). 2 ° [בהשאלה ובדרך־היתול] לקיחת־שחד: "פקיד פלוני חשוד על נטילת־ידים" (מיימון, למען ציון 45).

— **נטילת־לולב*** (מגילה ב ה), ברכות על הנפת הלולב ושאר שלשת המינים (אתרוג, ערבה, הדסים) בימי חג־הסכות.

— **נטילת־נשמה*** (זבחים לד י), המתה, גרימת מות.

– נטילת־נשק ° [בתרגילי־סדר המושים] החזקת הנשק לפני הגוף במצב אלכסוני – לפי הפקודה: "לבדיקה טל (נ)שק!"

– נטילת־צפרנים * (ירושלמי מועד קטן פב א), קצוץ צפרני־האצבעות.

– נטילת־רשות * (ירושלמי ברכות ה ג), בקשת רשות והתר לעשות דבר־מה; רע הדבר שנעשה בלא נטילת־רשות.

– נטילת־שער * (מסכת שמחות ז), גזירת שער, תספרת.

נטיע ז' [מן נטע] נטע, שתיל, צמח נטוע: "בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם" (תהלים קמד יב). "ראו את הנטיעים אשר נטעתי בעמי" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסא). נטיעים רכים. – [נטיע־, נטיעים, ־עי־; ויש סוברים, כי "נטיעים" הוא רבוי מן נטע]

נטיעה* נ' [מן נטע, נטע] 1, שתילה, קביעת צמחים רכים באדמה כדי שיגדלו: "נטיעת קשואין" (סנהדרין סח.). נטיעת אילנות בט"ו בשבט. 2, נטע, צמח שנטעוהו, שתיל: "משקין את הנטיעות עד ראש השנה" (תוספתא שביעית א ה). "יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך" (תענית ה:–ו.). – [נטיעת־, נטיעות]

– קצץ בנטיעות * כפר בעקרי האמונה: "ארבעה נכנסו בפרדס... אחר (אלישע בן־אבויה) קצץ בנטיעות" (חגיגה יד:)]

– עלובה הנטיעה שמי שנטעה מעיד עליה שהיא רעה * (בראשית רבה לד), כלומר, אוי לו לדבר שעושהו מגנה אותו [ועיין עסה, "עלובה עסה" וכו']

א. **נטיף** ° ז' [מן נטף] אבן־טפין, קנה־הגיר התלוי בתקרותיהן של מערות שונות ("סטלקטיט") או המזדקר בצורת קונוס מן הקרקע ("סטלגמיט"). הנטיפים נתהוו על־ידי מי־הגשמים שחדרו דרך סדקי הסלעים, המסו את הגיר שנתקלו בו בדרכם והשקיעו אותו בצורות שונות. – [נטיף־, נטיפים, נטיפי־]

נטיפים

ב. **נטיף** ° ז' [מן נטף] כל אחת מחתיכות הבצק ששמים בנוזלים רותחים כדי שיתבשלו בהם. – [נטיף־, נטיפים, ־פי־]

נטיפה נ' [אולי מן נטף] 1, אחד מן העדיים בימי המקרא, כנראה חלק מנזמי־האזן, שהיה עשוי בתבנית טפה (שופטים ח כו; ישעיה ג יט). 2 °, צלוחית קטנה למי־בשם: "וכדברה שלפה מחיקה לעיניו נטיפת־זהב קטנה אשר לבשמים (בן־ציון, קסא). 3 °, נטוף, טפטוף: נטיפת מי־הגשמים מן הגג. – [נטיפת־, ־פות]

נטירה* נ' [מן נטר, נטר] 1 °, שמירה, עסוקו של הנוטר: "כיצד חולפים החדשים הללו של עונת הנטירה" (יזהר, קיץ 13). נטירת הכרמים. 2 *, שמירת איבה בלב (להבדיל מן "נקימה", שהיא תשלום גמול לעושה הרעה): "איני משאילך כדרך שלא השאלתני – זו היא נקימה... איני כמותך שלא השאלתני – זו היא נטירה" (יומא כג.). "הקפידה התורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל" (רמב"ם, דעות ז). "איני צריך לומר לך, כי הנקימה והנטירה אינן ממדותי" (ביאליק, אגרות ב שה). – [נטירת־, נטירות]

נטישה נ' [מן נטש, נטש] 1 *, עזיבה, הפקרה: "ולמה זה בך אחזיק ותטש אהבי מבלי פשע נטישה?" (גבירול, א 122). "יסורי מצפון על הנטישה שהוא נטשנו" (קדרי, כורך 120). נטישת הרכוש על־ידי בעליו שברח בשעת־חרום. 2, ענף ארך ומסעף הנטוי כלפי מטה והוא נטוש על פני האדמה: "ואת הנטישות הסיר התז" (ישעיה יח ה). – [נטישת־, נטישות, ־שות־, גם נטישים, ־שי־]

נטישות ° נ' [מן נטוש] הפקר, מצבו של הדבר הנטוש: "אנשים יוצאים מתוך מקום שיש להם... להגדיל את נטישות ישובם" (סוקולוב, במראות 270). "פעימות־חיים מתחלפות בנטישות שהנה־זה התחילה" (יזהר, מישור 152). אין להשאיר את האדמה בנטישותה. – [נטישות־]

נטל [אכדית: natalu להרים; ארמית: נטל]

~ פע' **נטל** פ"י 1, שם על־, הניח, שם כחובה על־: "שלש אנכי נוטל עליך, בחר־לך אחת־מהם" (שמואל ב כד יב). "ישב בדד וידם, כי נטל עליו" (איכה ג כח). 2 *, לקח, קבל: "טל לך מה שהבאת" (חולין ד ד). "נטל מקצת פאה וזרק על השאר" (תוספתא פאה ב א). "עתה ידעתי: פה – הכל ראשית וקצה, כל דכפין יאתה, יטל" (רחל, צז). [וראה עוד השימושים והצירופים להלן] – [לטל את־, על־; נוטל, נטול; יטל; טל! טלי!]

~ נפ' **נטל** *, 1, נלקח, נשא: "כל הכלים נטלין בשבת" (שבת יז א). "חבילי קש... אם נטלין באחת יד, מטלטלין אותן" (תוספתא שבת יד י). 2, הוסר, סלק: "נטלה הכבד ולא נשתיר הימנה כלום" (חולין ג א). "מחט שנטל חרירה או עקצה" (כלים יג ה). "ונטל כל חמו ונשאר זהרו" (ביאליק, משירי החורף). "נפגמה ההרמוניה הפנימית של עולמו ונטל טעם־שמחה מחייו" (ברקוביץ, הראשונים רלו). "אותם הימים נטלה הידעות מבני־אדם, וכל אדם גוזל וחומס ואוכל" (עגנון, אורח 124). "ותדעי כי נטל הדבר מאביך" (אלתרמן, א 209). – [להנטל; נטל, ינטל]

~ פע' **נטל** פ"י הרים, נשא: "וינטלם וינשאם כל־ימי עולם" (ישעיה סג ט). "ותלמודו מנטלו לעלא ולעלא" (מנדלי מו"ס, קסח). "המחנה האחד נושא את איזיק, השני מנטל את אלקה באויר" (ברקוביץ, תר' קומדיות קה). – [לנטל את־, מנטל, י־]

~ פע' **נטל** *, 1, נלקח: "ונטל כבוד מבית־חיינו" (מוסף לשבת וראש חודש). "נטלו זבחים ועולות" (פיוטים, סידור 733). "והוא מבית מלונו גרש זה רבות בשנים ונטל מבית־חייו" (יל"ג, פרוזה קסח). 2, הורם, נשא: "בענן גדול נטל ונהרו עיניו" (ינאי, שסא). – [וראה עוד ערך מנטל*] – [מנטל, ינטל]

~ התפ' **התנטל** *, התנשא, התרומם: "דודי יתנטל בשיח תפלת טל" (קליר, ארשה, תפילת־טל). "מתבהלים משאתו, מתנטלים מאימתו" (פיוטים, סידור 737). – [להתנטל, מת־, ית־]

~ הפ' **הטיל** ° פ"י 1, שם: הממשלה הטילה מסים כבדים על התושבים. המפקד הטיל תפקיד חשוב על פלגתו. תפקידך מטיל עליך אחריות רבה. 2, הפיל, זרק – ראה טול, הטיל. – [להטיל את־, על־; מטיל, יטיל, הטל!]

~ הפ׳ הֻטַּל *. 1. הוּשַׂם, הֻפַּל: "כָּל זְמַן שֶׁמֻּטָּל עָלָיו לְקָבְרוֹ כְּמֻטָּל לְפָנָיו דָּמֵי" (ברכות יח). "וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו" (אבות ד יח). "וּמָצָא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מֻטָּלִין בְּרָעָב" (סנהדרין צח:). "בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים אֶת הַמִּצְווֹת אַתֶּם מְקֻדָּשִׁים וְאֵימַתְכֶם מֻטֶּלֶת עַל עוֹבְדֵי־הַכּוֹכָבִים" (במדבר רבה יז). מִסִּים רַבִּים הֻטְּלוּ עַל הַתּוֹשָׁבִים. אַחֲרָיוּת רַבָּה הֻטְּלָה עַל הַמְּפַקֵּד. 2 °, גּוֹרַק — ראה טוּל, הוּטַל. — [מֻטָּל, יֻטַּל]

– נָטַל יָדָיו *, רָחַץ אֶת יָדָיו: "לֹא טָעַם כְּלוּם עַד שֶׁהֵבִיא לוֹ מַיִם וְנָטַל יָדָיו" (עירובין כא:). "כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו" (סוטה לט). [יש סוברים, כי "נטל ידיו" נגזר מן "נטלה"—עיין נַטְלָה]

– נָטַל אֶת נַפְשׁוֹ *, הֵמִית אוֹתוֹ: "'בְּכָל נַפְשְׁךָ'—אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ" (תוספתא ברכות ז ז).

– נָטַל עֵינָיו *, נָשָׂא אֶת עֵינָיו, הִסְתַּכֵּל מִסָּבִיב: "נָטַל (יִרְמְיָה) עֵינָיו וְרָאָה עָשָׁן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ עוֹלֶה" (פסיקתא רבתי כו, קלא:). "נָטַלְתִּי עֵינַי וְרָאִיתִי חֲבוּרָה עוֹמֶדֶת" (עגנון, אורח 8).

– נָטַל עֵצָה מִן־ *, שָׁאַל בַּעֲצַת־, הִתְיָעֵץ עִם־: "בְּנֵי אַהֲרֹן לֹא נָטְלוּ עֵצָה מֵאַהֲרֹן" (ספרא אחרי מות א).

– נָטַל צִפָּרְנָיו *, קִצֵּץ וְכָרַת אֶת צִפָּרְנָיו: "אָסוּר לִטֹּל צִפָּרְנַיִם בַּמּוֹעֵד" (מועד קטן יז:).

– נָטַל רַגְלָיו °, נָטַל עַצְמוֹ °, נָשָׂא רַגְלָיו, קָם וְהָלַךְ: "טֹל רַגְלֶיךָ וְלֵךְ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ" (עגנון, כלה רסח). "נָטַל אוֹתוֹ אָדָם רַגְלָיו וְנִתְקָרֵב אֶצְלוֹ" (הזז, היושבת 145). "לְסוֹף אַרְבָּעָה יָמִים נָטַל עַצְמוֹ וְהָלַךְ אֵצֶל מָרֵי סָעִיד" (שם, 196).

– נָטַל רְשׁוּת מִן־ *, קִבֵּל רְשׁוּת מִן־, הַרְשָׁאָה עַל־יְדֵי־: "אֵין דָּנִין לְחוֹב וְלִזְכוּת... אֶלָּא אִם כֵּן נָטְלוּ רְשׁוּת מִבֵּית־דִּין" (תוספתא תרומות א׳ יא).

– נָטַל אֶת שֶׁלּוֹ מִתַּחַת יְדֵי פְּלוֹנִי *, קִבֵּל מִפְּלוֹנִי כִּגְמוּלוֹ, פְּלוֹנִי נִפְרַע מִמֶּנּוּ: "כָּל מִי שֶׁהוּא בָּא לְהִזְדַּוֵּג לְיִשְׂרָאֵל (לְהָרַע לָהֶם), סוֹף שֶׁהוּא נוֹטֵל אֶת שֶׁלּוֹ מִתַּחַת יְדֵיהֶם" (בראשית רבה מא).

– טֹל לְךָ מַה שֶּׁהֵבֵאתָ * (חולין ד ד), כְּלוֹמַר: אֵין כָּל עֵרֶךְ לִרְאָיוֹתֶיךָ, לְחִנָּם טִרְחָתְךָ!

– טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ — טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ! * (בבא בתרא טו:), תְּשׁוּבַת־קַנְתּוֹר שֶׁל אָדָם לַחֲבֵרוֹ הַמּוֹכִיחוֹ עַל חֵטְא אוֹ עַל מוּם שֶׁבּוֹ, כְּאוֹמֵר לוֹ: אַל לְךָ לְהוֹכִיחֵנִי, שֶׁהֲרֵי חֶטְאֲךָ גָּדוֹל מִשֶּׁלִּי: אַתָּה אוֹמֵר לִי לְסַלֵּק אֶת הַקֵּיסָם שֶׁבֵּין שִׁנַּי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלֶיךָ לְסַלֵּק קוֹרָה שְׁלֵמָה מִבֵּין עֵינֶיךָ!

– לֹא כָּל הָרוֹצֶה לִטֹּל אֶת הַשֵּׁם יִטֹּל * (ברכות ב ח), כְּלוֹמַר, לֹא כָּל אָדָם רַשַּׁאי לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ גָּבוֹהַּ וְנַעֲלֶה עַל אֲחֵרִים.

– נָטַל עָקְצוֹ * [בהשאלה מן סוכה ג ו, ושם: עוקץ של אתרוג], פָּגָה חֲרִיפוּתוֹ, סֻלַּק עֻקְצוֹ: "בַּמַּאֲמָר הַקַּדְמוֹנִי הַזֶּה כְּבָר הִשְׁתַּמְּשׁוּ רַבִּים... עַד שֶׁנִּטַּל עָקְצוֹ מֵרֹב שִׁמּוּשׁ" (אחד העם, שצא). "נִטַּל עָקְצוֹ וּפָגָה חֲרִיפוּתוֹ, סַעֲרַת הָרוּחַ לֹא פְּקָדַתְהוּ" (ביאליק, ומגדלי).

– הֵטִיל אֵיבָה (קִנְאָה, תַּחֲרוּת, מְרִיבָה) בֵּין פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי *, עוֹרֵר שִׂנְאָה (קִנְאָה, תַּחֲרוּת וְכוּ׳) בֵּינֵיהֶם: "סִפְרֵי מִינִין שֶׁמַּטִּילִין אֵיבָה וְקִנְאָה וְתַחֲרוּת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם" (תוספתא שבת יג (יד) ה). "הַמַּטִּילִים מְרִיבָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ" (ספרי במדבר סט).

– הֵטִיל אֵימָה *, הִפְחִיד, נָהַג בְּחֻמְרָה יְתֵרָה: "לְעוֹלָם אַל יַטִּיל אָדָם אֵימָה יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (גיטין ו:).

– הֵטִיל שָׁלוֹם (חִבָּה) בֵּין־ *, הִשְׁכִּין שָׁלוֹם, הִשְׁלִים: "לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (במדבר רבה יא). "זוֹ הַתַּאֲוָה שֶׁמַּטִּילָה חִבָּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (קהלת רבה, גם מגבוה).

– הֵטִיל גּוֹרָל °, הֵטִילָה בֵּיצָה °, הֵטִיל כִּידוֹן °, הֵטִיל מַיִם ° וְכוּ׳ — ראה טוּל, הֵטִיל.

נֵטֶל ז׳ [מן נטל] 1. מַשָּׂא, כֹּבֶד: "כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל" (משלי כז ג). "שׁוֹקְלִים בְּשִׂכְלָם אֶת נֵטֶל הַקּוֹרָה הַגְּדוֹלָה" (אחד העם, יח). 2 ° [בהשאלה] עֹמֶס, מַעֲמָסָה, סֵבֶל: "כְּמוֹ חִשְׁבָּה הִתְמוֹטֵט מִנֵּטֶל הַמְּצוּקָה" (ביאליק, שירתי). הוּא כּוֹרֵעַ תַּחַת נֵטֶל הָעֲבוֹדָה. — [נֵטֶל־, נִטְלוֹ]

– נֵטֶל־הַהוֹכָחָה ° [בענייני־משפט] הַחוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עַל אֶחָד הַצְּדָדִים בְּמִשְׁפָּט לְהוֹכִיחַ עִנְיָן מְסֻיָּם.

– נֵטֶל נֶגְדִּי °, מַשָּׂא בְּצוּרַת מִשְׁקֹלֶת שֶׁמַּעֲמִידִים לְקָצֵהוּ שֶׁל מָנוֹף כְּדֵי לְאַזֵּן אוֹתוֹ.

נַטְלָה * נ׳ [ארמית, חולין קז:: נַטְלָא *; יוונית: antlion דלי; ראה גם אַנְטָל] כְּלִי שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ זְכוּכִית כְּעֵין כַּד קָטָן לִצְקַת בּוֹ מַיִם לִנְטִילַת־יָדַיִם: "מַשְׁהֶה אֶת הַיָּדַיִם תַּחַת הַנַּטְלָה" (ברש, א 412). "הָבִיאִי הֵנָּה מַיִם בְּנַטְלָה" (ברקוביץ, תר׳ קומדיות כג). — [נַטְלַת־, נַטְלוֹת, נַטְלוֹת־]

נטלה

נטע [כך גם בערבית־דרומית עתיקה]

~ פע׳ נָטַע פ״י 1. שָׁתַל, הֶעֱבִיר צֶמַח מִמְּקוֹם גִּדּוּלוֹ הַזְּמַנִּי לְמָקוֹם קָבוּעַ: "וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל" (ויקרא יט כג). "וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם" (עמוס ט יד). "עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי" (קהלת ב ה). "עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ" (קהלת ג ב). 2 [בהשאלה או בקרבת־צורה אל נטה] יָסַד, הֵכִין, קָבַע: "לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ" (ישעיה נא טז). "וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ" (ברכת התורה). "וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ בֵּין יַמִּים לְהַר צְבִי־קֹדֶשׁ" (דניאל יא מה). "הַנּוֹטֵעַ אֹהָלִין בַּשַּׁבָּת חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה" (ירושלמי שבת יז ג). [ובהשאלה:] "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִטַּע בֵּינֵיכֶם אַחֲוָה וְאַהֲבָה, שָׁלוֹם וְרֵעוּת" (ירושלמי ברכות ג ג). "בֵּין הַתַּלְמִידִים הָאֵלֶּה וּבֵין מוֹרֵיהֶם לְפָנִים שֶׁנָּטְעוּ בָהֶם אֶת הָרוּחַ הָעִבְרִי" (אחד העם, קצד). — [לָטַעַת גם לִנְטֹעַ גם לִטַּע *; נוֹטֵעַ, נָטוּעַ; יִטַּע; טַע! טְעִי! גם נְטַע! נִטְעוּ!]

~ נפ׳ נִטַּע, נִשְׁתַּל, נִקְבַּע בָּאֲדָמָה לְמַעַן יִגָּדֵל: "אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ" (ישעיה מ כד). "קַרְפָּף... נִזְרַע רֻבּוֹ — הֲרֵי הוּא כְּגִנָּה וְאָסוּר, נִטַּע רֻבּוֹ — הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמֻתָּר" (בבא בתרא כד:). יְעָרוֹת גְּדוֹלִים נִטְּעוּ בְּמַדְרוֹנֵי הֶהָרִים. — [לְהִנָּטַע; נִטָּע, נִטַּעַת; יִנָּטַע]

~ פע׳ נֻטַּע ^, נִטַּע, נִשְׁתַּל: "יֹשֶׁר עֵץ וְדָגָן כִּי נֻטְּעוּ בַגָּן" (פיוטים, סידור 681). [ובהשאלה:] "עָלֵינוּ לָדַעַת מַה זֶּה גָּדֵל בֶּאֱמֶת אֶצְלֵנוּ וּמַה זֶּה רַק נֻטַּע בְּתוֹכֵנוּ אַחַר־כָּךְ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפד).

~ פִּע׳ **נִטֵּעַ** ° פ״י נָטַע, שָׁתַל: ״מֵרֹאשׁ כְּבוֹד לְבָנוֹן, לְבָנוֹן לְנַטְּעוֹ כְּקֶדֶם״ (ינאי, שצו). — [לְנַטֵּעַ, מְ־, יְנַטֵּעַ]

~ הִפ׳ **הִטִּיעַ** °, נָטַע, נִשְׁתַּל: ״וְתִזְרַח בְּזֹהַר... וְתַטַּע בַּטִּיר״ (ינאי, רט). — [מַטִּעַ, יַטִּעַ]

נֶטַע ז׳ [מן נטע] 1. שָׁתִיל, צֶמַח הָרָאוּי לְהוֹצָאָה מִן הַמִּשְׁתָּלָה וְלִנְטִיעָתוֹ בִּמְקוֹם גִּדּוּלוֹ הַקָּבוּעַ: ״עַל־כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים״ (ישעיה יז י). ״כִּי כֶרֶם ה׳ צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נְטַע שַׁעֲשׁוּעָיו״ (ישעיה ה ז). ״בִּרְכַּת אָב תְּיַסֵּד שֹׁרֶשׁ וְקִלְלַת אֵם תִּנְתֹּשׁ נָטַע״ (בן־סירא ג ט). ״נִתְלוּ בְּנִצְרֵי גַן וּנְטָעָיו״ (ביאליק, משירי החורף). 2. נְטִיעָה, שְׁתִילָה: ״בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי״ (ישעיה יז יא). — [נֶטַע־ גם נְטַע־, נְטָעִים, נִטְעֵי־; לדעת אחרים: הריבוי גם נְטִיעִים]

— **נֶטַע זָר** ° [בהשאלה על־פי ״זְמוֹרַת זָר״, ישעיה יז י] דָּבָר שֶׁזָּרוּתוֹ בּוֹלֶטֶת.

— **נֶטַע רְבָעִי** * (מעשר שני ה ה), כִּנּוּי לְעֵץ־פְּרִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לְהִנָּטְעוֹ; אֶת פֵּרוֹתָיו בַּשָּׁנָה זוֹ הָיוּ צְרִיכִים לְהָבִיא לִירוּשָׁלַיִם בַּיָּמִים שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם וּלְאָכְלָם שָׁם, וְאִם אִי־אֶפְשָׁר הָיָה לַהֲבִיאָם הָיוּ חַיָּבִים לִפְדוֹתָם וְאֶת כֶּסֶף־הַפִּדְיוֹן לְהוֹצִיא בִּירוּשָׁלַיִם עַל מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה.

— **בֵּית־נֶטַע** *, שָׂדֶה מַתְאִים לִנְטִיעוֹת שֶׁל שְׁתִילִים שׁוֹנִים: ״כַּמָּה בֵּית־זֶרַע יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה בֵּית־נֶטַע יֵשׁ בָּהּ?״ (קהלת רבה, טוב מלא).

נַטָּע ° ז׳ [מן נטע] 1. הָעוֹסֵק בִּנְטִיעוֹת. 2. בַּעַל מַטָּעִים. — [נַטַּע־, נַטָּעִים, נַטָּעֵי־; נַטַּעַת, נַטָּעוֹת]

א. **נִטְעָן** * ת׳ [מן א. טען, נִטְעַן] 1 *. שֶׁעָמְסוּ עָלָיו, עָמוּס: ״עָשׂוּ לוֹ (לַמִּשְׁכָּן) עֲגָלוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִטְעָן בָּהֶם״ (שיר השירים רבה ו, יפה את) חֲמוֹר נִטְעָן. סְפִינָה נִטְעֶנֶת. 2 ° [בכלי־יריה] שֶׁהֻכְנַס כַּדּוּר לְבֵית־הַבְּלִיעָה שֶׁלּוֹ: אֶקְדָּח הַנִּטְעָן מֵאֵלָיו. — [נִטְעֶנֶת, נִטְעָנִים, ־נוֹת]

ב. **נִטְעָן** * ז׳ [מן ב. טען, נִטְעַן] נִתְבָּע, מִי שֶׁהָאֲשָׁם בְּאַשְׁמָה מְסֻיֶּמֶת וְנִתְבַּע לָדִין עָלֶיהָ: ״הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה״ (יבמות ב ח). ״טוֹעֵן וְנִטְעָן״ (רמב״ם, טוען ונטען). ״נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל הַנִּטְעָן וְהוּא הוֹדָה עַל מַעֲשֵׂה־הַגְּנֵבָה״ (ליפסון, מדור 392). — [נִטְעֶנֶת, נִטְעָנִים, ־נוֹת]

נטף [ארמית: נְטַף; ערבית: נַטַף; ראה גם טפטף, טִפָּה]

~ פָּע׳ **נָטַף** פעו״י 1. פ״י טִפְטֵף, הוֹרִיד טִפּוֹת־טִפּוֹת: ״גַּם שָׁמַיִם נָטָפוּ, גַּם עָבִים נָטְפוּ מָיִם״ (שופטים ה ד). ״וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב״ (יואל ד יח). 2 פ״ע יָרַד טִפּוֹת טִפּוֹת: ״שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף״ (כריתות ו׳). ״דְּיוֹ שֶׁנָּטְפָה עַל גַּבֵּי הַכְּתָב״ (מסכת ספר תורה ה ז). ״וְדִמְעָתָהּ עַל דַּף גְּמָרְתִי נָטָפָה״ (ביאליק, לבדי). — [לִנְטֹף, נוֹטֵף; יִטֹּף... תִּטֹּפְנָה]

~ נִפ׳ **נָטוֹף** *, נִתְמַלֵּא עַל־יְדֵי טִפְטוּף וּזְזִילָה מִמַּשְׁכִים, נִמְלָא טִפּוֹת: ״בְּרֵכָה שֶׁנְּטוֹפָה מִשָּׂדֶה בֵּית־הַשְּׁלָחִין״ (תוספתא מועד קטן א א). — [לְהִטּוֹף, נְטוֹפָה, יִטּוֹף]

~ פִּע׳ **נִטֵּף** * פ״י הוֹרִיד טִפּוֹת טִפּוֹת: ״הִתְחִילוּ גְשָׁמִים מְנַטְּפִין״ (תענית ג ח). ״הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים כְּשֶׁהֵן מְנַטְּפִין״ (מכשירין ה יא). ״בַּתְּחִלָּה הוּא מְנַטֵּף טִפִּין דַּקּוֹת וְעַכְשָׁו הוּא מְנַטֵּף טִפִּין עָבוֹת״ (תוספתא מכשירין א ח). ״מְנַטֵּף עַל גַּבֵּי חֲתִיכָה שֶׁל סֻכָּר שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ טִפּוֹת״ (הזז, צל 61). — [לְנַטֵּף, מְנַטֵּף, יְ־]

~ הִפ׳ **הִטִּיף** פ״י 1. הִזִּיל, טִפְטֵף: ״וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס״ (עמוס ט יג). ״לֹא יַטִּיף אָדָם שֶׁמֶן לֹא לְתוֹךְ נֵר חָדָשׁ וְלֹא לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה״ (תוספתא דמאי ה י). ״מַטִּיפָה נִטְפֵי תַנְחוּמִים עַל פִּצְעֵי לְבָבָהּ״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים כב). 2 [בהשאלה] הִבִּיעַ, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים, דָּרַשׁ: ״לֹא תִנָּבֵא עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֹא תַטִּיף עַל־בֵּית יִשְׂחָק״ (עמוס ז טז). ״כִּי שׁוֹקֵל רוּחַ וּמַטִּיף כָּזָב הִטִּיף לָהֶם״ (מגילת ברית דמשק ח יג). ״וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבָּם וּלְהַטִּיף״ (ביאליק, ראיתיכם). ״כְּשֶׁהוּא בָּא לְהַטִּיף לָהּ לָקַחַ״ (יהודה שטינברג, קיט). ״וְלֹה הַטִּיפָה לוֹ דִּבְרֵיהָ״ (שניאור, שירים רסב). מַטִּיף בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. — [לְהַטִּיף, מַטִּיף, יַ־, הַטֵּף!]

— **חֹטֶם נוֹטֵף** * (בכורות מג:), חֹטֶם אָרֹךְ מְאֹד וְכָפוּף כְּלַפֵּי מַטָּה.

— **נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתָיו** (על־פי שיר השירים ד יא), הוּא מַשְׁמִיעַ דְּבָרִים מְתוּקִים וַחֲלָקִים.

— **נוֹטְפִים** * (מקואות ה ה), כִּנּוּי לְמֵי־גְשָׁמִים אוֹ לְמֵי־שְׁלָגִים שֶׁהֵם מְטַפְטְפִים טִפּוֹת טִפּוֹת, לְהַבְדִּיל מִן ״זוֹחֲלִין״, שֶׁהֵם מֵי מַעְיָנוֹת.

נֶטֶף ז׳ [מן נטף] טִפָּה, רְסִיס נוֹזְלִים: ״כִּי יְגָרַע נִטְפֵי־מָיִם״ (איוב לו כז). ״יָם הוּא וְלֹא מָרוּ נְטָפָיו״ (הנגיד, דיואן 141). ״בִּי נָבַע מְקוֹר אוֹרָה — וַיִּיבַשׁ נְטָפִים נְטָפִים״ (ביאליק, זריתי). נִטְפֵי־דְיוֹ. נִטְפֵי־שֶׁמֶן. — [נֶטֶף־, נִטְפּוֹ; נְטָפִים, נִטְפֵי־]

נָטָף ז׳ [אולי מן נטף] אֶחָד מִמִּינֵי הַשְּׂרָף שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּימֵי־הַקֶּדֶם לְהַתְקָנַת שֶׁמֶן־הַמִּשְׁחָה: ״קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה״ (שמות ל לד). סוֹבְרִים, כִּי הוּא הַמֹּהַל Storax הַנּוֹטֵף מִגִּזְעוֹ וּמֵעֲנָפָיו שֶׁל עֵץ הַלִּבְנֶה (Styrax officinalis). — [נְטַף־, נְטָפוֹ]

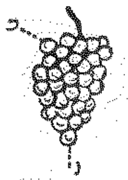

כ-כתף; נ-נטף

נֶטֶף * ז׳ [מן נטף; על־שום הדימוי לטיפה] כִּנּוּי לִקְבוּצַת הַגַּרְגְּרִים הַתַּחְתּוֹנִים הַנִּמְצָאִים בִּקְצֵהוּ הַצַּר שֶׁל הָאֶשְׁכּוֹל, לְהַבְדִּיל מִן ״כָּתֵף״ — הַגַּרְגְּרִים הָעֶלְיוֹנִים הַנִּמְצָאִים בְּרֹאשׁ הָאֶשְׁכּוֹל: ״אֵיזוֹהִי עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָּתֵף וְלֹא נֶטֶף״ (פאה ז ד). — [נֶטֶף־, נִטְפּוֹ; נְטָפִים, נִטְפֵי־]

נַטְפָן ° ז׳ [מן נטף, נָטַף] כִּנּוּי־זִלְזוּל — תִּינוֹק שֶׁרִיר נוֹזֵל מֵאַפּוֹ: ״אֵיזוֹ פִּרְחָחִית־נַטְפָנִית מוֹלִיכָה אֶתְכֶם בַּחֶבֶל״ (ברטוב, כנפים 293). — [נַטְפָנִית, נַטְפָנִים, ־נִיּוֹת]

נֹטֶפֶת°, **ניטופת** נ׳ [מן נטף] נוֹזֵל דָּבִיק הַנּוֹטֵף מִפְּרִי בָּשֵׁל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״כְּכָל שֶׁנִּתְדַּבְּקוּ אֶצְבְּעוֹתֶיהָ יוֹתֵר מִן הַנֹּטֶפֶת הַמְּתוּקָה הַמְטֻנֶּפֶת — יוֹתֵר קָצָה בַּגֶּפֶן הָאֲרוּרָה הַזֹּאת״ (שמיר, הוא הלך 109). — [נֹטֶפֶת־]

נטר [קרוב אל נצר; ארמית: נְטַר; ערבית: נַטַר]

~ פָּע׳ **נָטַר** פ״י 1. שָׁמַר: ״שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים, כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי״ (שיר השירים א ו). ״מָקוֹם שֶׁהָיוּ נוֹטְרִים עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם״ (ספרי דברים נז). 2. שָׁמַר בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה לִפְלוֹנִי, הִמְתִּין לְהִזְדַּמְּנוּת לְהִנָּקֵם בְּשׂוֹנְאוֹ: ״לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ״ (ויקרא יט יח). ״נֹקֵם ה׳ לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו״ (נחום א ב). ״הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח?״ (ירמיה ג ה). ״נוֹקֵם אַתָּה וְנוֹטֵר

לַאֲחֵרִים״ (ספרא קדושים ב ד). ״כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה״ (רמב״ם, דעות א ח). ״אֲבָל עֶבְרָתוֹ שְׁמוּרָה בְּלִבּוֹ וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר הוּא מֵאֵין כָּמוֹהוּ״ (אחד העם, כט). — [לִנְטֹר, נוֹטֵר, נוֹטֵר; יִטֹּר גם יִנְטֹר]

~ נפ׳ נִטַּר ״, נִשְׁמַר: ״תְּהִי בָרוּךְ, תְּהִי נִטָּר, וְיִהְיוּ שְׁנוֹתֶיךָ יְמֵי עַיִשׁ וְכִימָה״ (כלפון, 75). — [לְהִנָּטֵר, נִטָּר, יִנָּטֵר]

— נַטְרֵיהּ רַחֲמָנָא וּפַרְקֵיהּ ״ [ארמית] [=שְׁמָרֵהוּ אֵל וְהִצִּילֵהוּ] דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד וְהַעֲרָצָה לְחָכָם וְגָדוֹל: ״כַּאֲשֶׁר שָׁאַל מִמֶּנִּי הֶחָכָם הַנִּזְכָּר, נַטְרֵיהּ רַחֲמָנָא וּפַטְרֵיהּ״ (הקדמת יהודה אבן־תיבון לשער הבחינה בחובות הלבבות).

נִטְרוֹגְלִיצֶרִין◊, ראה נִיטְרוֹגְלִיצֶרִין.

נִטְרוּל°, נִיטְרוּל ז׳ [מן נֵיטְרָלִי; ראה גם נטרל, נִטְרֵל] 1. עֲשִׂיָּה לְנֵיטְרָלִי, שִׁתּוּק, בִּטּוּל נְטִיָּה אוֹ הַשְׁפָּעָה מְסֻיֶּמֶת: נִטְרוּל הָרַעַל. נִטְרוּל הַחֻמְצָה. 2. פֵּרוּז: נִטְרוּל הָאֵזוֹר וְהוֹצָאָתוֹ אֶל מִחוּץ לִפְעֻלָּתָם שֶׁל הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים. — [נִטְרוּל־]

נֶטְרוֹן◊, ראה נֶיטְרוֹן.

נִטְרוֹצֶלּוּלוֹזָה◊, ראה נִיטְרוֹצֶלּוּלוֹזָה.

נִטְרוּק°, נִיטְרוּק ז׳ [מן נוֹטָרִיקוֹן; ראה גם נטרק, נִטְרֵק] כְּתִיבָה בְּקִצּוּרִים אוֹ בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת, צִיּוּן מִלִּים בְּנוֹטָרִיקוֹן — ראה נוֹטָרִיקוֹן. — [נִטְרוּק־]

נֵטְרָלִי◊, נֵטְרָלִיּוּת◊, ראה נֵיטְרָלִי, נֵיטְרָלִיּוּת.

נטרל [מן נֵיטְרָלִי]

~ פִּעֵ׳ נִטְרֵל ° פ״י עָשָׂה לְנֵיטְרָלִי, הָפַךְ לְאָדִישׁ וּלְבִלְתִּי־פָּעִיל: נִטְרַלְנוּ אֶת הָרַעַל. חֹמֶר כִּימִי נִטְרֵל אֶת הַחֻמְצָה. — [לְנַטְרֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ נֻטְרַל °, נַעֲשָׂה נֵיטְרָלִי, הָאֲדִישׁ: חֻמְצָה מְנֻטְרֶלֶת. — [מְנֻטְרָל, יְנֻטְרַל]

נַטְרָן° ז׳ [מן נטר, נָטַר] מִי שֶׁנּוֹטֵר תָּמִיד, שׁוֹמֵר עֶבְרָתוֹ לְאֹרֶךְ יָמִים: אָדָם רַע וְנַטְרָן. — [נַטְרָנִית, נַטְרָנִים, ־נִיּוֹת]

נַטְרָנוּת° נ׳ [מן נַטְרָן] נְטִירָה, שְׁמִירַת שִׂנְאָה לְמִישֶׁהוּ לְאֹרֶךְ יָמִים. — [־נוּת־]

נַטְרָנִי° ת׳ [מן נַטְרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִירָה, שֶׁשּׁוֹמֵר עֶבְרָתוֹ בְּלִבּוֹ: ״גַּם הוּא נֻקְשֶׁה וְנַטְרָנִי לְמַדַּי״ (שרת, באסיה 274). הִתְנַהֲגוּת נַטְרָנִית כְּלַפֵּי עוֹשֵׂה הָרָעָה. — [נַטְרָנִית, נַטְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

נטרק [מן נוֹטָרִיקוֹן]

~ פִּעֵ׳ נִטְרֵק ° פ״י כָּתַב בִּכְתָב שֶׁל נוֹטָרִיקוֹן, כָּתַב בְּקִצּוּרֵי־מִלִּים אוֹ בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת. — [לְנַטְרֵק, מְנַטְרֵק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ נֻטְרַק °, נִכְתַּב כְּנוֹטָרִיקוֹן: ״אַשְׁרָה בְּלֹא לְהַגְבִּיהַּ רֵישָׁהּ מִן הַנְּיָר הַמְנֻטְרָק״ (יזהר, שיירה 217). הַמִּלִּים שֶׁנֻּטְרְקוּ פֻּעְנְחוּ עַל־נְקַלָּה. — [מְנֻטְרָק, יְנֻטְרַק]

נטש [ארמית: נְטַשׁ]

~ פָּעַ׳ נָטַשׁ 1. פ״י עָזַב, זָנַח, הִנִּיחַ בְּלֹא הַשְׁגָּחָה אוֹ טִפּוּל: ״לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר?״ (שמואל א יז כח). ״וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה (אֶת־הָאֲדָמָה) וּנְטַשְׁתָּהּ״ (שמות כג יא). ״אַל־תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי״ (תהלים כז ט). ״עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי, נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי״ (ירמיה יב ז). ״אַל־תִּטֹּשׁ אוֹהֵב יָשָׁן״ (בן־סירא ט י). ״אִם אָמוּשׁ מִמְּקוֹמִי, מִקְצוֹעִי אֶטֹּשָׁה״ (ביאליק, המתמיד). 2. נָתַן, הִנִּיחַ: ״וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי וְלִבְנֹתָי״ (בראשית לא כח). 3 פ״ע הִתְפַּשֵּׁט, הִשְׂתָּרַע: ״וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה״ (במדבר יא לא). ״וַיַּעַרְכוּ פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ הַמִּלְחָמָה״ (שמואל א ד ב). — [לִנְטֹשׁ; נוֹטֵשׁ, נָטוּשׁ; יִטֹּשׁ; נְטֹשׁ!]

~ נפ׳ נִטַּשׁ, 1. הִתְפַּשֵּׁט, הִשְׂתָּרַע עַל פְּנֵי־: ״וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים״ (שמואל ב ה יח). ״נִטְּשׁוּ צְלָלִים, דֹּם צִפֳּרִים״ (טשרניחובסקי, שירים 34). הַקְּרָבוֹת נִטְּשׁוּ בְּכָל עֹז. 2. הָשְׁלַךְ וְנֶעֱזַב: ״נִטְּשָׁה עַל־אַדְמָתָהּ, אֵין מְקִימָהּ״ (עמוס ה ב). — [לְהִנָּטֵשׁ, נִטָּשׁ, יִנָּטֵשׁ]

~ פִּעֵ׳ נִטֵּשׁ ״ פ״י עָזַב, הִשְׁאִיר: ״דֹּם כְּמוֹ הָאֻמָּנוּתִי וְאֻנְטַשׁ״ (פיוטים, סידור 638). ״עַל מִי זֶה יְנֻטְּשׁוּ צֹאן־הַקֳּדָשִׁים בַּבַּיִת?״ (טשרניחובסקי, שירים 359). — [לְנַטֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ נֻטַּשׁ, נֶעֱזַב, הֻפְקַר: ״כִּי־אַרְמוֹן נֻטָּשׁ, הֲמוֹן עִיר עֻזָּב״ (ישעיה לב יד). ״וְכִכְלִי־יוֹצֵר יְנֻטְּשׁוּ נְשׁוּיִים בְּאֶרֶץ נְשִׁיּוֹת״ (יהודה הלוי, ס 535). ״בַּדֵּיהֶם נֻטְּשׁוּ, שָׁרָשֵׁיהֶם נֶחְשְׂפוּ״ (יל״ג, שירה נח). ״גַּנֵּי נֻטָּשׁ, רְצוּץ גִּבְעוֹלִים״ (ביאליק, עבים). — [מְנֻטָּשׁ, יְנֻטַּשׁ]

~ הת׳ הִתְנַטֵּשׁ *, נֶעֱזַב, הֻשְׁלַךְ, הֻפְקַר: ״כָּל הַתְּרָנִין... מִשְׁתַּבְּרִין וְכָל הַחֲבָלִין מִתְנַטְּשִׁין וְכָל הַסְּפִינוֹת מִשְׁתַּבְּרִין״ (מדרש הגדול, סוף וישלח). — [לְהִתְנַטֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

נֶטֶשׁ° ז׳ [מן נטש] עֲזוּבָה, דְּבָרִים אוֹ מָקוֹם שֶׁנִּטְּשׁוּ וְנֶעֶזְבוּ: ״וְנֶטֶשׁ גְּחָלִים בְּפֶתַח מְעָרוֹת״ (גורי, חותם 12). ״הִשְׂתָּרְעָה... בָּתַּת־נֶטֶשׁ פְּרוּעַת אֲבָנִים״ (יזהר, שיירה 17). — [נֶטֶשׁ־]

נִי ז׳ [קיצור מן נְהִי] נְהִי, בְּכִי, מִסְפֵּד: ״וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם קִינָה וְקוֹנְנוּ עָלָיִךְ״ (יחזקאל כז לב). ״כִּי הַזְּמָן יָמִיר בְּאֵיד גִּילָךְ וְשִׂמְחָתֵךְ בְּנִי״ (חריזי, תחכמוני לג 277). ״וְהַכַּבְשָׂה פּוֹעָה בִּבְכִי וָנִי״ (שמעוני, ביבר 93). — [נִי־, נִיוֹ... נִיהֶם]

נ״י ר״ת 1. נֵרוֹ יָאִיר (דִּבּוּר־שֶׁל־בְּרָכָה). 2. נְטִילַת־יָדַיִם. 3. נְיוּ־יוֹרְק.

נִיא* ז׳ [המקור לא הוברר; המשמעות משוערת] רֵיחַ, אֵד: ״מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר... מִשּׁוּם שֶׁנִּיאוֹ רָע״ (ירושלמי בבא בתרא יג ג). — [נִיא־, נִיאוֹ]

נֵיאוֹ־◊ [מיוונית: neos חדש] תְּחִלִּית בְּשֵׁמוֹת וּבְמֻנָּחִים שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: חָדָשׁ, מְחֻדָּשׁ, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ צוּרָה חֲדָשָׁה אוֹ תֹּכֶן וְצִבְיוֹן חָדָשׁ, כְּגוֹן: נֵיאוֹפְּלָטוֹנִיזְם, נֵיאוֹרוֹמַנְטִיּוּת, נֵיאוֹקְלָסִיצִיזְם וְכַדּוֹמֶה. [וראה עוד הערכים להלן]

נִיאוֹב* ז׳ [נוסח אחר: נִיאָב, ירושלמי נזיר נא ג;; המקור לא הוברר; המשמעות לפי העניין; יש סוברים: שיבוש במקום שָׁאוֹב, כך הנוסח בירושלמי נדרים לו ד] דְּלִי, נֹאד: ״וְהָלַכְתִּי לְמַלֹּא אֶת הַנִּיאוֹב מִן הַמַּעְיָן״ (במדבר רבה י). — [נִיאוֹב־, נִיאוֹבִים, נִיאוֹבֵי־]

ניאולוגיזם° ז׳ [מיוונית: neos חדש + logos מלה] 1. מלה מחודשת שנתקבלה בלשון: בלשוננו החדשה רבים הניאולוגיזמים, כגון: ׳משלט׳, ׳צנחן׳, ׳מונית׳. 2. מלה עתיקה שנתנה לה הוראה חדשה, כגון: התארים הצבאיים בלשוננו: ׳סגן׳, ׳סרן׳, ׳אלוף׳. [ניאולוגיזמים]

ניאוליתי° ת׳ [מיוונית: neos חדש + lithos אבן] של תקופת האבן המאחרת בתולדות־האדם: בתקופה הניאוליתית שכלל האדם את כלי־האבן, עבר לראשית עבודת־האדמה ולאלוף בעלי־חיים. — [ניאוליתית, ניאוליתיים, ־תיות]

ניאון° ז׳ [מיוונית: neos חדש] שמו של אחד הגזים הנדירים, שמפיקים מתוך אויר נוזל. הניאון הוא גז נטול צבע וריח, משתמשים בו בעקר בתעשית נורות־חשמל מיחדות המאירות באור בהיר מאד (״נורות ניאון״). [Neon, סימן כימי Ne, משקל אטומי 20]

ניאנדרטלי° ת׳ מן העמק ניאנדרטל שבאזור הריין בגרמניה שבו נמצאו בשנת 1856 שרידי שלד של אדם קדמון [מכאן:]

— **האדם הניאנדרטלי**° [באנטרופולוגיה] אחד מטיפוסי האדם הקדמון שחי בתקופת־האבן הקדומה.

ניאר, ראה ניר.

ניב; ראה נוב.

א. **ניב** ז׳ [מן נוב, נב; שאול מן הצירוף המקראי ״ניב שפתים״, ראה להלן] 1 *. בטוי, דבור: ״אשר הניב אסף ואת סודו חשף״ (דונש, לדורש החכמות). ״שמע שירו, ראה ארך לשונו, און ניבו״ (הנגיד, דיואן 160). ״בי אדוני, הטה אזנך לניבי״ (חריזי, תחכמוני ד 49). ״אין ניב נבזה, אין שיח טפל״ (סוקולוב, אישים 274). ״וניב אין אשר לא התעללו בו״ (ביאליק, חלפה). ״ונמהר בלשונו ואץ בניבו״ (הזז, היושבת 103). 2°. צרוף־מלים, מבטא לשוני מרכב ממלים אחדות, בטוי מקבל שמשמעו שונה לפרקים מן המשמע של כל מלה המרכיבה אותו: לשוננו עשירה בניבים מקראיים ותלמודיים שונים. מלון זה מביא ומבאר ניבים רבים בלשוננו. 3°. דיאלקט, בת־לשון, צורת הלשון המדברת הנהוגה בפי תושבי אזור מסים או מעמד מסים בארץ: ללשון הערבית ניבים שונים. — [ניב־, ניבים, ניבי־]

— **ניב שפתים**, 1. דבור־פה, אמרה [על־פי הבנה בהוראה זו בישעיה נז יט: ״בורא ניב שפתים״]: ״ובקשת ולא תמצא לו ניב שפתים״ (ביאליק, בעיר). ״ומי יברא לבן־אדם ניב שפתים להביע אחד מני רבבות רגשותיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכב). ״תלמדו על־פה לדעת חרוזי־מדויו כשיר, בהם את ניב שפתכם להעשיר?״ (מאירוביץ, הטללים 45). 2 *. כנוי לשפה העליונה של בעל־חיים: ״(הטיל בעגל מום) בניב שפתים״ (גיטין נו.). ״ושמא בעוף לא שיך ניב שפתים?״ (תוספות זבחים עז).

ב. **ניב** * ז׳ [ארמית: ניבא*, בבא קמא כג:; ערבית: נאב, ניב] כל אחת מארבע השנים הארכות והבולטות שבצדי הפה אצל הכלב, החתול וחיות־הטרף: ״שני הכלב שהן ניבים גדולים יוצאין מפיו ולחוץ״ (רבינו חננאל, בבא קמא כג:). ניבי החיה נתקעו בגוף טרפה. — [ניב־, ניבים, ניבי־]

א. **ניבה** * נ׳ [מן א. ניב] ניב, דבור: ״שאל משאלך בניבה בעת תשא קולך״ (גבירול, ו 68). ״בניבות ערבות מלהבות חצובות״ (חריזי, תחכמוני א 19). — [ניבת־, ניבות]

ב. **ניבה**° נ׳ [מן נוב, נב] תנובה, הצמחת פרי: גיל הניבה של העצים. — [ניבת־, ניבות]

ניבו° ז׳ [צרפתית: niveau] רמה תרבותית, גבה, רום: הויכוח באספה עמד על ניבו רם. השכלת הצבור נמצאת בניבו משביע־רצון.

ניבון° ז׳ [מן א. ניב] אסף־ניבים, לקסיקון לצרופי־לשון. — [ניבון־, ניבונים, ניבוני־]

ניבי° ת׳ [מן א. ניב] שיש בו ניב מיחד, דיאלקטי: שנויים ניביים. מחקר ניבי. — [ניבית, ניביים, ־ביות]

ניבליר° ז׳ [מצרפתית: niveler לאזן] [בגיאודסיה] מכשיר לקביעת גבהן של נקדות שונות בשטח. — [ניבלירים]

ניבלציה° נ׳ [מצרפתית: niveler לאזן] האחדה, הבאה לידי רמה אחידה: ״ניבלציה של התנאים הסוציאליים... אין ספק שניבלציה זו... מביאה בהכרח לידי שטוח המחשבה״ (ברש, ג 121). — [־ציות]

ניברוזה°, **ניברולוגיה**° וכו׳, ראה נברוזה, נברולוגיה.

ניד ז׳ [מן נוד, נד] נדנוד, ניע, זיז: ״וניד שפתי יחשך״ (איוב טז ה). ״רובץ תחתיו — לא ניד ולא רוח״ (ביאליק, מתי). ״כזוכר ימים שעברו, כניד בבואות בנהר״ (שלונסקי, אבני 68). ״אף היא כבשה את נשימתה וקלטה כל ניד וניד שלו״ (עגנון, כפות רסד). ״כאן הוא בכל רגע, בכל ניד־עין וניע־שפה שבי״ (הלקין, משבר 81). החיל עמד דום ללא ניד. [ובהשאלה:] ״ואין אמת צל ואין ניד חיים״ (ביאליק, מגילת ד). — [ניד־]

נייד°, **נייד** ת׳ [מן נוד] שאינו קבוע במקום אחד, נודד ממקום למקום, ההפך מן ״נייח״: משטרה ניידת. כחות ניידים של הצבא. ספריה ניידת. תחנת־רדיו ניידת. — [ניידת, ניידים, ניידות]

ניד*, **נייד** ת׳ [מארמית, בינוני מן נוד] נודד, מטלטל. — [ניידי]

— **נכסי דניידי***, נכסים נודדים, כלומר, מטלטלין, חפצים שנתנים לטלטול ולהעברה ממקום למקום [להבדיל מן:]

— **נכסי דלא־ניידי***, נכסים שאינם נודדים, מקרקעין, כגון: מגרשים ובתים.

א. **נידה** * נ׳ [מן נוד, נד; ראה גם ניד] ניד, תנועה, נוד: ״ומה ימית כאב נידת ידידים?״ (הנגיד, דיואן 217). ״בך אשמח ביום אנע ואנוד ולך אודה בכל ניעה ונידה״ (יהודה הלוי, א 21). ״כאן התחילו ימי הניעה והנידה הידועים לך״ (בן־ציון, אוגא). — [נידת־, נידות]

ב. **נידה** נ׳ (איכה א ח), ראה ערך נדה.

נידון, ראה נדון. **נידוש**, ראה נדוש.

ניידות°, **ניידות** נ׳ [מן נייד] נדידה, התשוטטות ממקום למקום, חסר קביעות במקום אחד. — [ניידות־]

ניידת°, **ניידת** נ׳ [מן נייד] משמר נודד של משטרה או צבא. ״פטרול״. — [ניידת־, ניידות, ניידות־]

נִיהִילִיזְם° ז׳ [מלאטינית: nihil אפס, לא־כלום] 1. שלילה גמורה ומוחלטת של הכל, ספקנות קיצונית ומפרזת בכל הקיים. 2. תנועה מדינית וחברתית קיצונית השוללת מעקרו את המשטר החברתי וארגונו והטוענת כי לשם קדום האנושות יש להרס את כל המוסדות הקיימים של השלטון החברתי. כן כונתה בשנות הששים למאה שעברה, ביחוד ברוסיה, שיטה מהפכנית שתבעה את הריסת המשטר החברתי הקים והקמת משטר חדש על יסוד של שויון ברכוש ובאדמה.

— **נִיהִילִיסְט**° ז׳ מהפכן התומך בשיטת הניהיליזם, אדם השולל את הערכים הקימים והמקדשים (במדינה, בחברה, במשפחה, בדת, באמנות וכו׳).

נִיוּאַנְסָה° נ׳ [צרפתית: nuance] בן־גון, מעבר קל ביותר בין צבע לצבע, בין קול לקול, בין רעיון לרעיון וכדומה: ״העניין הוא פשוט, רק ניואנסה של טעם״ (אלתרמן, הטור א 105). — [ניואנסות]

נִיּוּחַ° ז׳ [מן ניח, ניח] הבאה לידי מנוחה, הפסקת התנועה (Immobilisation): ניוח מטוס־בוכנה. — [ניוח־]

נִיּוּם° ז׳ [מן א.נום; על־פי הארמית: ניומא, ניומתא תנומה] מנמנם, נוטה לנמנום, מישן: ״אה, ניום שכמותך... חולם חלומות מתוקים לאור היום״ (שנהר, ב 344). — [ניומת, ניומים, ניומות]

נִיּוּעַ° ז׳ [מן א.נוע] הנעה ודחיפה קדימה: ניוע מטוס־בוכנה על־ידי הפרופלר. ניוע מטוס־סילון על־ידי סילוני הגזים. — [ניוע־]

נִיזָאם° ז׳ [הודית] כנוי לשליט במחוז היידרבד בהדו, קצור תארו המלא: ״ניזאם־אל־מלך״ – מושל המדינה.

ניזון, ראה נזון. ניזוק, ראה נזוק.

נִיחַ*, **נייח** ז׳ [מן נוח; ארמית: ניחא] מנוחה: ״למען ינוח שורך וחמורך״ – הוסיף לו הכתוב ניח אחר – להיות תולש מן הקרקע ואוכל״ (מכילתא משפטים כ) [ראה גם ניחה]. — [ניח־]

נַיָּח°, **נייח** ת׳ [מן נוח, נח] הנמצא במנוחה, שאינו נע, יציב, הפך מן ״נייד״: סרן נייח במכונה. — [נייחת, נייחים, נייחות]

ניח [מן נוח; ראה ניח]

~ פע׳ **נִיֵּחַ**° פ״י הביא לידי מנוחה, הפסיק את התנועה והדחיפה קדימה: הטיס ניח את מטוסו על־ידי סילוני הגזים. — [לניח, מ־, ינייח]

~ פע׳ **נֻיַּח**°, הובא לידי מנוחה, הפסקה תנועתו קדימה: המטוס ניח. — [מניח, יניח]

נִיחָא* ת׳ [ארמית; מן נוח] נוח, טוב, שפיר: ״ניחא לה שתראה כבעלת בשר״ (שבת נג:). ״היא בעצב תלד בנים, ואם לה ניחא, לו על אחת כמה וכמה!״ (מגדלי מו״ס, קמה). ״לא ניחא לו מה שמתערבים בחנוך בניו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רב). ״שמא בבריונות ניחא לכם?״ (סביב, דרך 21).

— **ניחא ב־...***, דבר זה נוח ב־...: ״ניחא בשדה האילן, (אבל) בשדה הלבן (למה?)״ (ירושלמי מועד קטן ס ג).

— **הא ניחא***, **הניחא*** [נוסח רווח בתלמוד] זו נוחה, זה נכון, דברים אלה נכונים אם...: ״הניחא למאן דאמר... אלא למאן דאמר...״ (שבת טו: ועוד הרבה).

— **בהפקרא ניחא ליה*** [גיטין יג: ושם על העבד] בהפקרות נוח לו, הוא נהנה בשעה שאין שום חק המרסן אותו, ״הוא אוהב לדוג במים עכורים״.

נִיחָה*, **נְיָחָה***, **נייחה** נ׳ [מן נוח; ראה גם ניח] מנוחה, נחת, נפש: ״כיון שנחו ידי קוניהם – נתן להם ניחה״ (בראשית רבה י). ״ניחה לאבות – ניחה לבנים״ (בראשית רבה ל). — [ניחת־; ניחת־]

נִיחוֹחַ ז׳ [הרחבה מן נוח; וכן ארמית] 1. נחת־רוח, נעם [על־פי־רוב בצירוף אל ריח] ״ויעל עלת במזבח וירח ה׳ את־ריח הניחח״ (בראשית ח כ—כא). ״ולא אריח בריח ניחחכם״ (ויקרא כו לא). ״מבין שיחים שושן חוחים אור ניחוחים תאיר לי״ (משה אבן־עזרא, מבין שיחים). ״אוצר ניחוחי נשיקותיה ומצפון ריח חיקה״ (ביאליק, אחר). 2 [בהשאלה] כנוי לקטרת, קרבן המעלה ריח ניחוח: ״ומנחה וניחחין״ (דניאל ב מו, ושם בארמית). ״משובותינו רבו מלמנות, ניחוחים אין וקרבנות״ (אדון דין, סליחות ערב ראש השנה). — [ניחוח־, ניחוחים, ניחוחי־]

נִיחוֹחִי° ת׳ [מן ניחוח] מבשם, ארומתי, נותן ריח ניחוח: ״ריחו הניחוחי״ (ביאליק, על הארגבת). ״ליל הירח הניחוחי״ (פרלמן, תר׳ היינה כד). ״ביצוע סהור ניחוחי תישני את״ (שלו, אלהי 91). ״כזאת לי היית: בשלה, ניחוחית״ (ברוידס, השחר 55). ״את תעלי בכל יפיך קדושה וניחוחית״ (גורי, פרחי 12). — [ניחוחית, ניחוחיים, ־חיות]

נִיחוֹחִיּוּת° נ׳ [מן ניחוחי] תחושתו של משהו ניחוחי, ארומתיות: ״כלום אין אנו מרגישים בהן את הניחוחיות של הגליל?״ (סוקולוב, במראות 509). — [ניחוחיות־]

נִיחוּת° נ׳ [מן נוח; ארמית: ניחותא*, ראה להלן] נחת, נעם, שלוה: ״כלם שותים תה או קהוה ומשיחים בניחות״ (קבק, בצל 121). ״ולעיניו היה גן חדש, איזו ניחות ענגה״ (הלקין, יחיאל 173). ״ואמר בניחות, כדרכו השקט״ (מלצר, תר׳ נהרות 154). — [ניחות־]

נִיחוּתָא* נ׳ [ארמית, מן נוח] נוחות, נחת, שקט, מנוחה [רווח ביחוד בתה״פ:]

— **בניחותא*** תה״פ בנחת, בלא־רעש או בלא־התרגשות: ״דאתיא מטרא בניחותא״ (בבא בתרא כה:). ״צריך למימרינהו בניחותא״ (שבת לד.) ״השתדלו לנחמני ולספר באותו המארע בניחותא ובזהירות יתרה״ (מגדלי מו״ס, שפד). ״ותכף הוא מוסיף בניחותא״ (ביאליק, אריה ה). ״ואבא ארך־רוח הוא ומדבר הכל בניחותא״ (בן־ציון, יז).

נִיטֶל° ז׳ [מלאטינית: Dies Natalis יום הולדת] כנוי לליל־המולד של ישו, לפי מסרת הנוצרים: ״ובלילי ניטל שתלמידי־חכמים בטלים מן התורה״ (עגנון, האש ט).

נִיטְרוֹגְלִיצֶרִין° ז׳ [מיוונית: nitron מלחת + glykeros מתוק] נוזל שמני כבד המוכן על־ידי עבוד גליצרין (מתקית) בחמצה חנקנית. חמר זה מתפוצץ בכח אדיר כשמחממים אותו במהירות או כשהולמים עליו. ולכן משתמשים בו להכנת

חָמְרֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים; בְּכַמֻּיּוֹת זְעִירוֹת הוּא מְשַׁמֵּשׁ גַּם כִּתְרוּפָה הַמַּרְחִיבָה אֶת הָעוֹרְקִים הַכְּלִילִיִּים שֶׁבַּלֵּב.

נֵיטְרוֹן° ז׳ [neutron; מלאטינית: neuter לא זה ולא זה] חֶלְקִיק יְסוֹדִי בְּהֶרְכֵּבוֹ שֶׁל גַּרְעִין הָאָטוֹם. הַנֵּיטְרוֹן חָסֵר כָּל מִטְעָן חַשְׁמַלִּי, לְהַבְדִּיל מִן הַ״פְּרוֹטוֹן״ הַטָּעוּן מִטְעָן חַשְׁמַלִּי חִיּוּבִי. — [נֵיטְרוֹנִים]

נִיטְרוֹצֶלּוּלוֹזָה° נ׳ [מיוונית: nitron מלחת + צֶלּוּלוֹזָה] [בכימיה] תִּרְכֹּבֶת שֶׁל חֻמְצָה חַנְקָנִית עִם צֶלּוּלוֹזָה (תָּאִית) שֶׁל צֶמֶר־גֶּפֶן אוֹ שֶׁל סִיבֵי־עֵץ, מְשַׁמֶּשֶׁת בְּיִצּוּר אֲבַק־שְׂרֵפָה (פִּירוֹקְסִילִין), וְכֵן בְּתַעֲשִׂיַּת צֶלּוּלוֹאִיד וְלַכּוֹת.

נִיטְרָט° ז׳ [מיוונית: nitron מלחת] חַנְקָה, מֶלַח שֶׁל חֻמְצָה חַנְקָנִית: נִיטְרַט־הַכֶּסֶף ($AgNO_3$). נִיטְרַט־אַשְׁלְגָן (KNO_3). — [נִיטְרָטִים]

נִיטְרִיפִיקַצְיָה° נ׳ [מיוונית: nitron מלחת + לאטינית: facere לעשות] תַּהֲלִיךְ חִמְצוּנוֹ שֶׁל אַמּוֹנְיָאק עַד הֶהָפְכוֹ לְתַחְמֹצֶת־הַחַנְקָן. הַנִּיטְרִיפִיקַצְיָה נַעֲשֵׂית בְּתוֹךְ הַקַּרְקַע בְּהַשְׁפָּעָתָן שֶׁל בַּקְטֶרְיוֹת מְיֻחָדוֹת וְלָהּ עֵרֶךְ רַב בַּחַקְלָאוּת, כֵּיוָן שֶׁהִיא הוֹפֶכֶת אֶת תִּרְכֹּבוֹת הַחַנְקָן לְחָמְרֵי־מָזוֹן הַנִּסְפָּגִים עַל נְקַלָּה עַל־יְדֵי הַצְּמָחִים. — [נִיטְרִיפִיקַצְיוֹת]

נֵיטְרָלִי° ת׳ [מלאטינית: neuter לא זה ולא זה] 1. שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּיֵּךְ לְשׁוּם צַד (בְּסִכְסוּךְ, בְּוִכּוּחַ, בְּמִלְחָמָה וְכַדּוֹמֶה): עֶמְדָּה נֵיטְרָלִית. מְדִינָה נֵיטְרָלִית בְּמִלְחָמָה שֶׁבֵּין הַמִּזְרָח וּבֵין הַמַּעֲרָב. 2 [בכימיה] אָדִישׁ, סְתָמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵר הַפְעָלָה בְּסִיסִית אוֹ חֻמְצָה: תְּמִסָּה נֵיטְרָלִית. 3 [באלקטרוניקה] שֶׁאֵינוֹ חִיּוּבִי וְאֵינוֹ שְׁלִילִי. — [נֵיטְרָלִית, נֵיטְרָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

— נֵיטְרָלִיּוּת° נ׳ עֲמִידָה מִן הַצַּד, אִי־הִשְׁתַּיְּכוּת אוֹ אִי־הִתְעָרְבוּת בְּשׁוּם צַד (בְּסִכְסוּךְ, בְּוִכּוּחַ, בְּמִלְחָמָה וְכַדּוֹמֶה): מְדִינַת שְׁוֵיץ שָׁמְרָה עַל נֵיטְרָלִיּוּתָהּ בְּמִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה. נֵיטְרָלִיּוּת לְגַבֵּי הַמַּחֲלֹקֶת.

נייד ר׳ נָיִד, נַיָּד. **נייח** ר׳ נַיָּח. **נייחה** ר׳ נְיָחָה. **נייר** ר׳ נְיָר.

נִיל° ז׳ שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, בַּעַל פְּרָחִים אֲדֻמִּים אוֹ צְהֻבִּים (Indigofera). מִמִּינִים יְדוּעִים שֶׁל הַנִּיל מְכִינִים אֶת הַצֶּבַע הַכָּחֹל־כֵּהֶה הַנִּקְרָא ״אִינְדִּיגוֹ״ — [נִילִים]

נַיְלוֹן°, **נִילוֹן**° ז׳ [אנגלית: Nylon; שם תעשייתי] חֹמֶר סִינְתֶטִי גָּמִישׁ וְחָזָק הַמְיֻצָּר עַל־יְדֵי פּוֹלִימֶרִיזַצְיָה (שִׁנּוּי מִסְפַּר הָאֲטוֹמִים בְּתוֹךְ כָּל מוֹלֶקוּלָה) שֶׁל הַחֹמֶר מִקְּבוּצַת NH_2 אוֹ NH; מְיֻצָּרִים מִמֶּנּוּ חוּטִים, יְרִיעוֹת וְכַדּוֹמֶה. מוּצְרֵי הַנַּיְלוֹן מְשַׁמְּשִׁים בְּיָמֵינוּ תַּחֲלִיף לְמוּצְרֵי מֶשִׁי, גּוּמִי וְכַדּוֹמֶה.

נִיל״י° ר״ת 1. נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר (שמואל א טו כט). 2. שְׁמָהּ שֶׁל אֲגֻדַּת־סְתָרִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁחֲבֵרֶיהָ נִהֲלוּ פְּעֻלּוֹת רִגּוּל לְטוֹבַת אַנְגְלִיָּה וּבְנוֹת־בְּרִיתָהּ מִתּוֹךְ תִּקְוָה לְסַיֵּעַ בְּכָךְ לִגְאֻלַּת הָאָרֶץ מֵעֹל הַתֻּרְכִּים.

א. **נִים**° ת׳ [ארמית; ראה א. נום] יָשֵׁן, נָם, מְנֻמְנָם [רווח במימרה הארמית:]

— נִים וְלָא נִים — תִּיר וְלָא תִּיר° (יבמות נד.), יָשֵׁן וְלֹא יָשֵׁן — עֵר וְלֹא עֵר, כְּלוֹמַר: הוּא יָשֵׁן לְמֶחֱצָה, הוּא מִתְנַמְנֵם [מכאן רווח בעברית:]

— נִים־וְלֹא־נִים°, מְנֻמְנָם בְּמִקְצָת, בְּמַצָּב שֶׁבֵּין תְּנוּמָה לְעֵרוּת: ״הָיִיתִי שׁוֹכֵב עוֹד עַל יְצוּעִי הָרַךְ בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת — נִים וְלֹא נִים״ (בן־ציון, קצט). ״נִים־וְלֹא־נִים אַט יְיַבֵּב״ (ביאליק, מתי). ״אֲנִי שְׁרוּיָה בְּנִים־וְלֹא־נִים וּמְהַרְהֶרֶת בְּלִבִּי״ (סדן, באלכסון 50). ״בַּחֲלוֹם אוֹ בְּמַצַּב נִים־וְלֹא־נִים״ (שופמן, יא 176). ״כְּאֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב נִים־וְלֹא־נִים וְרוֹאֶה מַרְאוֹת שֶׁבָּעֲרָפֶל״ (בורלא, עקביה 394). ״שׁוֹכֵב הוּא קְצָת נִים־וְלֹא־נִים בַּמִּטָּה״ (מאירוביץ, הסללים 77).

ב. **נִים**° ז׳ [מן נִימָא*, ראה להלן] נִימָה, שַׂעֲרָה, סִיב [על־פי־רוב בהשאלה:] ״כָּל נִים מִנִּימֵי נַפְשׁוֹ הָיָה סָפוּג אֹשֶׁר״ (סוקולוב, במראות 42). ״יֶשְׁנָם הַרְבֵּה רְבָבוֹת בְּעַמֵּנוּ שֶׁלִּבָּם מַתְחִיל דּוֹפֵק בְּחָזְקָה כְּשֶׁאָנוּ נוֹגְעִים בְּנִימִים הַלְּאֻמִּיִּים הָרוּחָנִיִּים״ (אחד העם, שפא). ״בְּכָל צִנּוֹר, בְּכָל עוֹרֵק וָנִים״ (שמעוני, ביבר 69). ״וְנִימֵי הַקֶּשֶׁר תְּלוּיִים לָהּ עַל לִבָּהּ כִּדְמוּת כַּנְפֵי יוֹנָה״ (עגנון, אלו קלו). — [נִים־, נִימִים, נִימֵי־]

א. **נִימָה***, **נִימָא*** נ׳ [מיוונית: nema חוט] 1*. חוּט: ״שֶׁלֹּא יוֹצִיא נִימִים מִן הַטַּלִּית וְיַעֲשֶׂה״ (ספרי דברים רלד). ״יוֹדַעַת אֲנִי שֶׁנִּפְסֶקֶת נִימָה (בַּאֲרִיגָה) וְקָשַׁרְתִּיהָ בְּפִי״ (תוספתא כלים בבא בתרא א ג). 2*. שַׂעֲרָה: ״הַמּוֹצִיא שְׁתֵּי נִימִין מִזְּנַב הַסּוּס״ (שבת צ:). ״הַרְבֵּה נִימִין בָּרָאתִי בָּאָדָם וְכָל נִימָא וְנִימָא בָּרָאתִי לָהּ גּוּמָא בִּפְנֵי עַצְמָהּ״ (בבא טז.). 3*. מֵיתָר שֶׁל כְּלִי־נְגִינָה: ״שֶׁבַע נִימִין בַּכִּנּוֹר״ (תוספתא ערכין ב ז). ״נִימַת כִּנּוֹר שֶׁנִּפְסְקָה״ (עירובין קב:). בַּכִּנּוֹר שֶׁל יָמֵינוּ אַרְבַּע נִימִים. [ובהשאלה:] ״כִּי הִנֵּה פָּקְעָה עוֹד נִימָה אַחַת מִנִּימֵי לִבִּי!״ (מנדלי מו״ס, שכו). ״וְכָל הַנִּימִין יָדוֹ דּוֹבְבָה״ (ביאליק, אחרי). ״רָעֲדוּ נִימֵי לִבּוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה וְהָיָה כְּמוֹ הוֹלֵךְ הָעוֹלָם מִתְמַלֵּא קוֹל רִנָּה״ (בורלא, עקביה 102). 4° [בהרחבה מן 3] צְלִיל, נְעִימָה, הֵד: בִּדְבָרָיו שֶׁל הַמַּרְצֶה נִשְׁמְעָה נִימָה שֶׁל פֶּסִימִיּוּת. נִימָה שֶׁל סַלְחָנוּת וּפִיּוּסָנוּת רָעֲדָה בְּקוֹלָהּ. — [נִימַת־, נִימִים, נִימִין, נִימֵי־, גם נִימוֹת, נִימוֹת־]

— כִּמְלֹא נִימָא*, כִּמְלֹא שַׂעֲרָה, כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, מָשָׁל לְדָבָר דַּק וְקַל בְּיוֹתֵר: ״וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא״ (שבת ל.). ״וְאֵין בֵּין טִפָּה לְטִפָּה אֶלָּא כִּמְלֹא נִימָא״ (תענית ט:). ״אֵינָהּ נִפְגֶּמֶת עַל־יְדֵי־כָךְ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָה״ (ביאליק, ספיח א). ״וְאֵינִי כְּדַאי לֵיהָנוֹת מֵעוֹלָמְךָ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא״ (עגנון, כלח סז).

— נִימָא־שֶׁל־מַיִם* (עבודה זרה יב:), כִּנּוּי לְתוֹלַעַת קְטַנָּה אוֹ לַעֲלוּקָה שֶׁבַּמַּיִם.

— בְּכָל נִימֵי נַפְשׁוֹ° [בהשאלה] בְּכָל מְאֹדוֹ וּבְכָל יֵשׁוּתוֹ: הִתְנַגַּדְתִּי בְּכָל נִימֵי נַפְשִׁי לַהַצָּעָה הַנִּפְסֶדֶת.

— מַסּוֹר־נִימָה°, מַסּוֹר קָטָן בַּעַל לַהַב דַּק לְשֵׁם נְסִירַת חֳמָרִים רַכִּים וַעֲדִינִים.

ב. **נִימָה**° נ׳ [מן א. נום, נָם] תְּנוּמָה, נִמְנוּם: ״מִתְנַמְנְמִים נִימָה חֲטוּפָה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 76). נִימָה נְעִימָה. — [נִימַת־, נִימוֹת]

נימול, ראה נָמוֹל.

נִימוּס* ז׳ [מיוונית: nomos מנהג, חוק] 1. מִנְהָג, סֵדֶר קָבוּעַ: ״וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ — שֶׁלֹּא תֵלְכוּ בְּנִימוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בַּדְּבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם״ (ספרא אחרי מות פו א). ״עֲשׂוּ לָהּ כְּנִימוּס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי״ (גיטין ו ה). ״מָרְדֳּכַי מֻכְתָּר בְּנִימוּסוֹ הָיָה״ (מגילה יב:). ״הַנִּימוּסִים הַשִּׂכְלִיִּים אֲשֶׁר חִבְּרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים״ (כוזרי א א). 2°. דֶּרֶךְ־אֶרֶץ,

מִנְהָג מְקֻבָּל עַל־יְדֵי הַבְּרִיּוֹת, נֹהַג תַּרְבּוּתִי: "וּמְצֻטְּעָר שֶׁאֵין לוֹ בְּקִיאוּת בְּנִימוּסֵי הָעוֹלָם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה יֹּאמַר לָהּ" (עגנון, כלה עא). פְּלוֹנִי בַּעַל נִימוּסִים הוּא. הוֹשָׁטַת יָד לְשָׁלוֹם, אֲמִירַת "תּוֹדָה" — מִנִּימוּסֵי הַחֶבְרָה הֵן. מִדּוֹת וְנִימוּסִים. — [נִימוּס־, נִימוּסִים, נִימוּסִין, נִימוּסֵי־ גם נִימוּסוֹת]

— בַּעַל־נִימוּס°, מְנֻמָּס, נוֹהֵג בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ.

— מֻכְתָּר בְּנִימוּסִים* [שאול מן מגילה יב:, ראה לעיל], בַּעַל הֲלִיכוֹת נָאוֹת, מִצְטַיֵּן בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ הַנָּאָה.

— בִּקּוּר־נִימוּסִין°, בִּקּוּר שֶׁאֵין לוֹ מַטָּרָה מַעֲשִׂית מְסֻיֶּמֶת, אֶלָּא הוּא בָּא רַק לְשֵׁם הַבָּעַת כָּבוֹד אוֹ יְדִידוּת: נְשִׂיא־הַמְּדִינָה עָרַךְ בִּקּוּר־נִימוּסִין בִּמְדִינָה הַיְּדִידוּתִית.

נִימוּסִי^ ת׳ [מן נימוס] הַנּוֹהֵג בְּנִימוּס, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ־אֶרֶץ וְנֹהַג מְקֻבָּל: דִּבּוּר נִימוּסִי. הִתְנַהֲגוּת נִימוּסִית. — [נִימוּסִית. נִימוּסִיִּים, נִימוּסִיּוֹת]

— הַדָּת הַנִּימוּסִית^ (אלבו, העיקרים א ז), כִּנּוּי בְּסִפְרוּת־הַמֶּחְקָר לְאֹסֶף הַחֻקִּים וְהַמִּנְהָגִים שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי מְחוֹקְקִים וְהוֹגֵי־דֵעוֹת, לְהַבְדִּיל מִן "הַדָּת הָאֱלֹהִית" הַמְבֻסֶּסֶת עַל הַתּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם.

נִימוּסִיּוּת° נ׳ [מן נימוסי] הִתְנַהֲגוּת בְּנִימוּס, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, הֲלִיכוֹת־נֹעַם מְקֻבָּלוֹת בַּחֶבְרָה: "הִכְפִּיל הַיּוֹנְקֶר אֶת בַּקָּשָׁתוֹ בְּנִימוּסִיּוּת כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת" (ביאליק, מעוות). "אָכֵן דְּבוֹרָה וְהַנִּימוּסִיּוּת הַמַּטִּילָה אֶת עַצְמָהּ לְמַשָּׂא" (שטיינמן, זוגות א 46). פְּנִיָּה מִתּוֹךְ נִימוּסִיּוּת רַבָּה. חִנּוּךְ לְנִימוּסִיּוּת. — [נִימוּסִיּוּת־]

נִימוּק, ראה נִמּוּק.   נִימוּר, ראה נִמּוּר.

נִימִי° ת׳ [מן ב. נים או ב. נִימָה] 1. דַּק כְּנִימָה, דַּקִּיק בְּיוֹתֵר, קַפִּילָרִי: צִנּוֹרוֹת נִימִיִּים. 2. שֶׁבְּאֶמְצָעוּת נִימִים, עַל־יְדֵי נִימָה: סְפִיגָה נִימִית שֶׁל נוֹזְלִים. — [נִימִית, נִימִיִּים, נִימִיּוֹת]

נִימִיּוּת° נ׳ [מן נימי] (בטבע) קַפִּילָרִיּוּת, נַקְבּוּבִיּוּת, תּוֹפָעָה שֶׁל עֲלִיַּת הַנּוֹזְלִים בְּצִנּוֹרוֹת דַּקִּים בְּיוֹתֵר, בְּחֳמָרִים נַקְבּוּבִיִּים וְכַדּוֹמֶה: סְפִיגַת הַנּוֹזְלִים מִן הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי שָׁרְשֵׁי הַצְּמָחִים נַעֲשֵׂית לְפִי חֹק הַנִּימִיּוּת. — [נִימִיּוּת־]

נַיְמָן°, ניימן ז׳ [מן נום; ארמית: נָיֵם] נַמְנְמָן, אוֹהֵב תְּנוּמָה: "קוּמָה, נַיְמָן, אַל תְּאַחֵר!" (לנסקי, בוסתנאי תרע״ב). — [נַיְמָנִית, נַיְמָנִים, ־יוֹת]

נַיְמָנוּת°, ניימנות נ׳ [מן נַיְמָן] נַמְנְמָנוּת, נְטִיָּה לִתְנוּמָה, חֹסֶר־עֵרָנוּת. — [נַיְמָנוּת־]

נַיְמָנִי°, ניימני ת׳ [מן נַיְמָן] מְנֻמְנָם, הַנּוֹטֶה לְשֵׁנָה: מַבָּט נַיְמָנִי. תְּנוּעוֹת נַיְמָנִיּוֹת. — [נַיְמָנִית, נַיְמָנִיִּים, נַיְמָנִיּוֹת]

נִימְפָה° נ׳ [מיוונית: nymphe; ראה גם להלן נִימְפֵי] (במיתולוגיה היוונית) שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל אַחַת מִן הָאֱלִילוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַמַּיִם, הָעֵצִים, הֶהָרִים וְעוֹד: הַנִּימְפוֹת מְתֹאָרוֹת כֻּלָּן בִּדְמוּת נְעָרוֹת־כַּלּוֹת יְפֵהפִיּוֹת. — [נִימְפוֹת]

נִימְפוֹמַנְיָה° נ׳ [מיוונית: nymphe כלה + mania שיגעון] תְּשׁוּקָה מִינִית עַזָּה וְחוֹלָנִית אֵצֶל נָשִׁים.

— נִימְפוֹמָן° ז׳ בַּעַל תְּשׁוּקָה מִינִית עַזָּה וְחוֹלָנִית לְנָשִׁים.

— נִימְפוֹמָנִית° נ׳ אִשָּׁה בַּעֲלַת תְּשׁוּקָה מִינִית עַזָּה וְחוֹלָנִית לִגְבָרִים.

נִימְפֵי* נ׳ [גם נִינְפֵי, ראש השנה כו:; מיוונית: nymphe] כַּלָּה, אֲרוּסָה: "לְשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לַכַּלָּה נִמְפֵי" (שמות רבה כו). (בהשאלה) יְפֵהפִיָּה: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִימְפֵי יְשֵׁנָה הִיא, תַּאֲוָה לָעֵינַיִם" (מגדלי מו״ס, רלב). — [נִימְפִין]

נימפיאה

נִימְפֵיאָה° נ׳ (כשם המדעי־הבינלאומי) צֶמַח־מַיִם רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַנּוּפָרִיִּים, בַּעַל קְנֵה־שֹׁרֶשׁ הַנָּתוּן בַּקַּרְקַע וְעָלִים גְּדוֹלִים הַצָּפִים עַל־פְּנֵי הַמַּיִם (Nymphaea). הַנִּימְפֵיאָה הָיְתָה קְדוֹשָׁה לַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים וְנִקְרְאָה בְּפִיהֶם בְּשֵׁם "לוֹטוּס". יֵשׁ סוֹבְרִים, כִּי הוּא הַ"שּׁוֹשָׁן". — [־אוֹת]

נִין [מצוי פעם במקרא בצורה:]

~ נפ׳ עתיד **יִנּוֹן** [המשמעות משוערת בלבד] יַתְמִיד, יִתְקַיֵּם: "יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ" (תהלים עב יז). [ראה גם ערך יִנּוֹן]

נִין ז׳ [המקור לא הוברר; ראה גם נין] 1. [במקרא רק בצירוף עם נֶכֶד] צֶאֱצָא, אֶחָד מִזַּרְעוֹ שֶׁל אָדָם בַּדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרָיו: "אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי" (בראשית כא כג). "וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד" (ישעיה יד כב). "לֹא יַכְרִית לִבְחִירָיו נִין וָנֶכֶד" (בן־סירא מז לב). 2^ [על־פי פירוש רווח זה במקרא] בֵּן: "וְנִינֵי אִם אֲשֶׁר דָּמוּ לְנִינֵי עָשׁ בְּרֵעוּתָם" (הנגיד, דיואן 218). "רַב וְצָעִיר הוֹלִידוֹ, לְנֶעְקָר וְנִינוֹ הִתְפַּקְּדוּ" (אברהם אבן־עזרא, אחד רבה אמונתך). 3° [בלשון־ימינו] בֶּן־הַנֶּכֶד, דּוֹר רְבִיעִי, רִבֵּעַ: פְּלוֹנִי הִגִּיעַ לְזִקְנָה מֻפְלֶגֶת וְזָכָה לִנְכָדִים וּלְנִינִים. — [נִין־, נִינִים, נִינֵי־]

נִינָה° נ׳ [מן נין 3] (בלשון־ימינו) בַּת־הַנֶּכֶד, רִבֵּעָה: הַיְשִׁישָׁה זָכְתָה לִרְאוֹת נִינִים וְנִינוֹת. — [נִינַת־, נִינוֹת]

נִינוּחַ, ראה נוח, נִנּוֹחַ.   נִינוֹעַ, ראה נוע, נִנּוֹעַ.

נִינְפֵי* נ׳ ראה נִימְפֵי.

נִיסָה* נ׳ [מן נוס, נָס] בְּרִיחָה, מְנוּסָה: "שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה — נִיסָה" (סוטה ח ו). "וְאוּלַי אֵין יְצִיאָתוֹ הַמְבֹהֶלֶת שֶׁל הָאָב אֶלָּא נִיסָה מִבֵּיתוֹ שֶׁחָרַב" (צמח, כתבים 232). "שֶׁהַסּוּסִים טוֹבִים בִּשְׁעַת נִיסָה" (עגנון, כלה פו). — [נִיסַת־, נִיסוֹת]

ניסוח ר׳ נִסּוּחַ	ניסוי ר׳ נִסּוּי	
ניסוט ר׳ נִסּוּט	ניסוך ר׳ נִסּוּךְ	ניסור ר׳ נִסּוּר

נִיסָן ז׳ [אכדית: nisannu] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּלּוּחַ הָעִבְרִי הַקָּדוּם: "בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן" (אסתר ג ז). הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִתִּשְׁרֵי. תָּמִיד מָלֵא (בֶּן 30 יוֹם). מַזָּלוֹ טָלֶה. נִקְרָא גַּם "חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (שמות יג ד). מַקְבִּיל בְּקֵרוּב לְחֹדֶשׁ אַפְּרִיל. בְּט״ו־כ״ב בְּנִיסָן — חַג הַפֶּסַח. "בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ (יִשְׂרָאֵל), בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִגָּאֵל" (ראש השנה יא.). "בְּאֶחָד בְּנִיסָן — רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וְלִרְגָלִים" (ראש השנה א א).

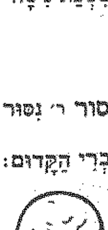

מזל ניסן

נִיסָנִית° נ׳ [על שום הפריחה בניסן] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים וּלְשׁוֹנִיִּים (Crepis). מִינָיו הַשּׁוֹנִים נְפוֹצִים מְאֹד בְּכָל חֶלְקֵי הָאָרֶץ; פּוֹרְחִים בְּדֶרֶךְ כְּלָל בָּאָבִיב. — [נִיסָנִיּוֹת]

נִיע [מן א. נוע]

~ פִּע׳ **נִיֵּעַ** ° פ״י הֵנִיעַ וְדָחַף קָדִימָה: סִילוֹנֵי־הַגָּזִים מְנַיְּעִים אֶת מְטוֹסֵי הַסִּילוֹן. — [לְנַיֵּעַ אֶת־, מְ־, יְנַיֵּעַ]

~ פֻּע׳ **נֻיַּע** °, הוּנַע, וְנִדְחַף קָדִימָה: מְטוֹס־הַסִּילוֹן נֻיַּע. — [מְנֻיָּע, יְנֻיַּע]

א. **נִיעַ*** ז׳ [אולי מן א. נוע] לֵחָה מְעֻבָּה הַנִּפְלֶטֶת מִן הָאַף אַגַּב קִנּוּחַ חָזָק: ״כִּיחוֹ וְנִיעוֹ וְרִירוֹ״ (תוספתא זבים ה ב). ״שֶׁהֵם מַרְבִּים כִּיחוֹ וְנִיעוֹ וּמְעַכְּבִים אוֹתוֹ מִלְּהִתְפַּלֵּל״ (עגנון, כלה שכח). — [נִיעַ־]

ב. **נִיעַ**° ז׳ [מן א. נוע, נָע] תְּנוּעָה, זִיז: ״לֹא קוֹל וְלֹא נִיעַ וְלֹא רַחַשׁ״ (הזז, יעיש ג 70). ״לְלֹא אֹמֶר פֶּה וּלְלֹא נִיעַ הַגּוּף״ (ויסלבסקי, תר״ ילדותי 45). ״לְפִי נִיעָיו הַקַּלִּים שֶׁהִתְנַעְנַע עִם קֶצֶב הַזִּמְרָה״ (פיכמן, קסח). ״קָפְאוּ עֵינָיו... אַחַר רָאִיתִי בָּהֶן נִיעַ־זִיעַ״ (קדרי, כורך 27). — [נִיעַ־, נִיעִים, נִיעֵי־]

נִיעָה* נ׳ [מן א. נוע, נָע] 1 *. תְּנוּעָה, הֲלִיכָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״בְּךָ אֶשְׂמַח בְּעֵת אָנוּעַ וְאָנוּד וּלְךָ אוֹדֶה בְּכָל נִיעָה וְנִידָה״ (יהודה הלוי, א 21). ״כָּאן הִתְחִילוּ יְמֵי הַנִּיעָה וְהַנִּידָה הַיְדוּעִים לְךָ״ (בן־ציון, XXXIX). 2 °. נִעְנוּעַ, תְּנוּעָה, זִיז: ״עוֹשָׂה בְּגֵוָהּ אוֹתָהּ הַנִּיעָה הַקַּלִּילָה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 121). ״כַּף וָרֶגֶל, כַּף וָרֶגֶל, כָּל נִיעָה מַפֶּלֶת פַּחַד״ (מלצר, אור 103). 3 [בספורט ובתרגילי־סדר] כָּל אַחַת מִתְּנוּעוֹת הַגּוּף שֶׁמֵּהֶן מֻרְכָּב תַּרְגִּיל מְסֻיָּם: בִּפְנִיָּה שְׁתֵּי נִיעוֹת — סִבּוּב הַגּוּף וּסְגִירַת רֶגֶל שְׂמֹאל. נִיעַת־בִּרְכַּיִם. נִיעַת־עֲקֵבַיִם. — [נִיעַת־, נִיעוֹת]

נִיעוּל, ראה נִעוּל.   **נִיעוּץ**, ראה נִעוּץ.   **נִיעוּר**, ראה נִעוּר.

נִיעוּת° נ׳ [מן נִיעָה] כֹּשֶׁר־תְּנוּעָה, יְכֹלֶת לָנוּעַ: נִיעוּתָהּ וּגְמִישׁוּתָהּ שֶׁל הַיְחִידָה הַצְּבָאִית. — [נִיעוּת־]

נִיפָה* נ׳ [מן א. נוף] הֲנָפָה, נִפְנוּף: ״יוֹם נִיפַת עֹמֶר הַתּוֹר הֶחָדָשׁ״ (סידור רס״ג, רטו). ״מְשֻׁלָּם נִפְנֵף לְעֻמָּתָהּ נִיפָה קַלָּה בִּלְבַד״ (שנהר, ב 271). — [נִיפַת־, נִיפוֹת]

נִיפּוּי ר׳ נִפּוּי	**נִיפּוּץ** ר׳ נִפּוּץ	
נִיפּוּל ר׳ נִפּוּל	**נִיצּוּחַ** ר׳ נִצּוּחַ	**נִיצּוּל** ר׳ נִצּוּל; נְצוּל

נִיצוֹץ ז׳ [מן א. נצץ] 1. זִיק, נֵץ, שְׁבִיב, חֵלֶק זָעִיר הַנִּתָּז מִגּוּף בּוֹעֵר בָּאֵשׁ: ״וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו״ (ישעיה א לא). ״הָיוּ שְׁנֵי נִיצוֹצִין שֶׁל אֵשׁ יוֹצְאִין מִתּוֹךְ שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן״ (במדבר רבה ה). ״וְהַלִּבּוּן צָרִיךְ שֶׁיְּהוּ נִיצוֹצוֹת מִתְּזִין מִמֶּנָּה״ (ירושלמי עבודה זרה מה ב). 2 *. רְסִיס, טִפָּה: ״נִיצוֹצוֹת (שֶׁל שֶׁתֶן) נִתְּזִין עַל רַגְלָיו״ (נידה יג.). ״מַתִּיז נִיצוֹצוֹת שֶׁל רֹק עַל פָּנַי״ (ביאליק, סוחר). 3 * [בקבלה] קֶרֶן־אוֹר, זִיו, חֵלֶק שֶׁל קְדֻשָּׁה הַמִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַטֻּמְאָה: ״וּלְבָרֵר כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ בֵּין הַקְּלִפּוֹת״ (תפילת ליל הושענה רבה). 4 ° [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ, קְצָת, גַּרְעִין: ״וּבְלֹא נִיצוֹץ תִּקְוָה בַּלֵּב״ (ביאליק, בעיר). יֵשׁ בְּדִבְרֵי הַמַּנְהִיג נִיצוֹץ שֶׁל נְבוּאָה. נִיצוֹץ שֶׁל אֱמֶת. — [נִיצוֹץ־, נִיצוֹצוֹת גם נִיצוֹצִים, ־צֵי־]

— יֵשׁ בּוֹ נִיצוֹץ שֶׁל פְּלוֹנִי *, יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק מִנִּשְׁמָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הוּא דּוֹמֶה לוֹ בְּמַשֶּׁהוּ אוֹ הוּא יָרַשׁ מַשֶּׁהוּ מִמֶּנּוּ: ״דַּע כִּי ר׳ שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי הָיָה בּוֹ נִיצוֹץ מֹשֶׁה״ (הקדמה לזוהר). ״אֶפְשָׁר שֶׁנִּיצוֹץ שֶׁל נוֹסֵעַ הָיָה בְּטֶבַע בִּנְיָמִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ״ (מנדלי מו״ס, נט). ״בְּשֵׁם אָבִיו סִפְּרוּ שֶׁאָמַר כִּי נִשְׁמָתוֹ הִיא נִיצוֹץ מִזּוֹ שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב״ (אגוכי, שמים 12).

— הַנִּיצוֹץ הַיְּהוּדִי ° (הַיִּשְׂרְאֵלִי) °, כִּנּוּי לְהַכָּרָתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל הַיְּהוּדִי כִּיהוּדִי: ״הַנִּיצוֹץ הַיִּשְׂרְאֵלִי בּוֹעֵר בּוֹ וּמַצְהִיר מְרִיסֵי עֵינָיו״ (מנדלי מו״ס, סג). ״הַנִּיצוֹץ הַיְּהוּדִי שֶׁבָּהֶם מִתְלַקֵּחַ״ (ליסיצקי, תולדות 128).

נִיצוּק, ראה יצק, נִצּוּק.

נִיצָּן ר׳ נִצָּן	**נִיקּוּב** ר׳ נִקּוּב	
נִיקְבָּה ר׳ נִקְבָּה	**נִיקּוּד** ר׳ נִקּוּד	**נִיקּוּז** ר׳ נִקּוּז

נִיקוֹטִין* ז׳ [על שם המדינאי הצרפתי Nicot שהכניס במאה ה־16 את הטבק לצרפת] חֹמֶר אֶרֶס־נַרְקוֹטִי, אַלְקָלִי, נְטוּל־צֶבַע, הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ עֲלֵי־הַטַּבָּק (Nicotin).

נִיקּוּי, ראה נִקּוּי.   **נִיקּוּר**, ראה נִקּוּר.

נִיקּוּף, ראה נִקּוּף.   **נִיקּוּשׁ**, ראה נִקּוּשׁ.

נִיקֶל* ז׳ [קיצור מן השם הגרמני המלא: Kupfernickel נחושת־השד] מַתֶּכֶת קָשָׁה, לְבָנָה וּמַבְרִיקָה כְּעֵין הַכֶּסֶף, אֵינָהּ מַחְלִידָה בָּאֲוִיר. שִׁמּוּשֵׁי הַנִּיקֶל רַבִּים בַּתַּעֲשִׂיָּה לְהַתְקָנַת מַטְבְּעוֹת, כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים, יָדִיּוֹת, חֶלְקֵי־מְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה. עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת נִיקֶל לְבַרְזֶל מְקַבְּלִים פְּלָדָה מְשֻׁבַּחַת. כֵּן מְצַפִּים בְּשִׁכְבַת נִיקֶל כְּלֵי־מַתֶּכֶת שׁוֹנִים. (Nickel), סִימָן כִּימִי Ni, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 58,69).

נִיקְרָה, ראה נִקְרָה.

נְיָר*, **נְייָר** ז׳ [המקור לא הוברר אל־נכון; אולי ממצרית] 1 °, חֹמֶר בְּצוּרַת גִּלָּיוֹן חָלָק הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְתִיבָה עָלָיו, לְהַדְפָּסָה, לְצִיּוּר, לַאֲרִיזָה וְכַדּוֹמֶה: הַנְּיָר מְיֻצָּר בִּימֵינוּ מִסִּיבֵי עֵץ, מִכֻּתְנָה אוֹ מִפִּשְׁתָּן אוֹ מִצְּמָחִים שׁוֹנִים אֲחֵרִים. לִפְנֵי־כֵן יִצְּרוּ אוֹתוֹ מִסְּחָבוֹת וּבְלוֹאֵי־בְגָדִים. הַנְּיָר הַקַּדְמוֹן נַעֲשָׂה, כַּנִּרְאֶה, מֵעֲלֵי הַפַּפִּירוּס (הַגֹּמֶא): ״אֵין כּוֹתְבִין (גֵּט) לֹא עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק וְלֹא עַל הַדִּיפְתְּרָא״ (גיטין ב ד). ״דְּיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ״ (אבות ד כ). ״יִקְנֶה לָהּ נְיָר אַחֵר וַאֲנִי אֶכְתֹּב לָהּ בִּכְתַב־יָדִי״ (רש״י שמות לד א). ״אִלּוּ הָיוּ מֵי הַיָּם דְּיוֹ וְהַשָּׁמַיִם נְיָרִים וַעֲצֵי־הַיַּעַר קוּלְמוֹסִים — לֹא יַסְפִּיקוּ לִכְתֹּב מַה שֶּׁאָמַרְתִּי אֲנִי עֲלֵיהֶם״ (שבט יהודה, צ). נְיַר־כְּתִיבָה. נְיַר־אֲרִיזָה. נְיָר נְטוּל־עֵץ. 2 °, כִּנּוּי לִתְעוּדָה רִשְׁמִית, תְּעוּדַת־זֶהוּת, דַּרְכּוֹן וְכַדּוֹמֶה: הָאִישׁ הִגִּישׁ לַמִּשְׁטָרָה אֶת נְיָרוֹתָיו. — [נְיַר־, נְיָרוֹ; נְיָרוֹת גם נְיָרִים, נְיָרֵי־]

— נְיַר־אֲרִיזָה °, נְיָר עָבֶה, חָזָק וְגַם הַמְשַׁמֵּשׁ לַאֲרִיזַת סְחוֹרוֹת.

— ״נְיָר אֲשֶׁר־יָצַר״, כִּנּוּי לַנְּיָר הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִנּוּחַ בְּבֵית־שִׁמּוּשׁ (עַל שׁוּם הַבְּרָכָה ״אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם״ שֶׁאוֹמְרִים עִם נְטִילַת־יָדַיִם שֶׁלְּאַחַר הַיְצִיאָה).

— נְיַר־זְכוּכִית °, ראה להלן נְיַר־שָׁמִיר °.

— נְיַר־הַעְתָּקָה°, נְיַר־עַתּוּק°, ראה להלן נְיַר־פֶּחָם°.

— נְיַר־טוּאָלֶט°, נְיָר רַךְ וּסְפוֹגִי הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִנּוּחַ בְּבֵית־הַשִּׁמּוּשׁ.

— נְיָר מִילִימֶטְרִי°, נְיָר הַמְשֻׂרְטָט מִשְׁבְּצוֹת־מִשְׁבְּצוֹת שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן מִילִימֶטֶר מְרֻבָּע [ראה ערך מִילִימֶטְרִי]

— נְיָר סוֹפֵג°, נְיָר עָבֶה מְיֻחָד הֶעָשׂוּי לִסְפֹּג וּלְנַגֵּב אֶת הַכָּתוּב בִּדְיוֹ.

— נְיַר־עֵרֶךְ°, תְּעוּדָה אוֹ אִגֶּרֶת־חוֹב אוֹ מְנָיָה וְכַדּוֹמֶה שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֵרֶךְ כַּסְפִּי מְסֻיָּם: עִסְקֵי חֲלִיפִין שֶׁל מְנָיוֹת־עֵרֶךְ בַּבּוּרְסָה.

— נְיַר־פֶּחָם°, נְיָר מְצֻפֶּה שִׁכְבַת חֹמֶר־צֶבַע הָעוֹבֵר וְנִדְבָּק לְאַחַר לַחַץ אֶל הַגִּלָּיוֹן הַמֻּנָּח מִתַּחְתָּיו: בְּגִלְיוֹנוֹת נְיַר־פֶּחָם מִשְׁתַּמְּשִׁים לְשֵׁם כְּתִיבָה בְּהֶעְתֵּקִים אֲחָדִים בַּיָּד, וּבְיִחוּד בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה.

— נְיַר־שִׁמּוּשׁ°, נְיַר־טוּאָלֶט, נְיָר דַּק וָרַךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִנּוּחַ בְּבֵית־הַכִּסֵּא.

— נְיַר־שָׁמִיר°, נְיָר שֶׁעָלָיו מֻדְבֶּקֶת אַבְקַת זְכוּכִית כְּתוּשָׁה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה; מְשַׁמֵּשׁ לְלִטּוּשׁ עֵץ, בַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה.

— סַל־נְיָרוֹת°, סַל הַנִּמְצָא עַל־פִּי־רֹב לְיַד שֻׁלְחַן־כְּתִיבָה אוֹ מִתַּחְתָּיו וּמְשַׁמֵּשׁ לִזְרֹק לְתוֹכוֹ אֶת הַנְּיָרוֹת הַמְשֻׁמָּשִׁים שֶׁאֵין עוֹד צֹרֶךְ בָּהֶם.

— גֶּשֶׁר־שֶׁל־נְיָר°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְגֶשֶׁר קַל וְרוֹפֵף, שֶׁסַּכָּנָה לַעֲבֹר עָלָיו (עַל־פִּי הָאַגָּדָה הָעֲמָמִית יוּקַם בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ גֶּשֶׁר־שֶׁל־נְיָר שֶׁעָלָיו יַעַבְרוּ כָּל הַיְּהוּדִים בְּשָׁלוֹם לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל).

— פִּסַּת־נְיָר°, 1. חֵלֶק קָטָן מִגִּלָּיוֹן־נְיָר. 2. כִּנּוּי לְדָבָר נְטוּל עֵרֶךְ וַחֲשִׁיבוּת: אֵין זֶה מִסְמָךְ, אֶלָּא פִּסַּת־נְיָר בִּלְבַד!

— עִסַּת־נְיָר°, נְיָר שֶׁנִּשְׁרָה בְּמַיִם וּבְדֶבֶק נוֹזֵל וְהָפַךְ לְכָעֵין עִסָּה (בָּצֵק) סְמִיכָה שֶׁנִּתָּן לְגַבֵּל מִמֶּנָּה תַּבְנִיּוֹת וְגוּפִים שׁוֹנִים (Papier-mâché).

— שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא אֶת הַנְּיָר חָלָק°, כְּדֵי לְמַלֵּא אֶת הַמָּקוֹם הָרֵיק וְהַפָּנוּי שֶׁבְּגִלְיוֹן הַנְּיָר; דִּבּוּר שֶׁל הִצְטַנְּעוּת שֶׁל הַכּוֹתֵב בְּשׁוּלֵי מִכְתָּב אוֹ מַאֲמָר, אוֹ לְשׁוֹן־גְּנַאי כְּלַפֵּי הַכּוֹתְבִים דְּבָרִים בְּטֵלִים וּמְיֻתָּרִים.

נִיר [אכדית: nīru עול, צמד; ארמית: נִיר; ערבית: נִירָאנ עול לצמד שוורים]

~ פע׳ **נָר** פ״י חָרַשׁ שָׂדֶה חָרִישׁ רִאשׁוֹן: ״נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל תִּזְרְעוּ אֶל־קוֹצִים״ (ירמיה ד ג). ״נָרָהּ (אֶת הַשָּׂדֶה) שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה חוֹרְשָׁהּ״ (תוספתא מנחות ט ג). — [לָנִיר אֶת־, נַרְתִּי, נָר, נָרָה; נָר, נָרָה; יָנִיר, נִיר!]

~ פע׳ **גּוֹנֵר***, **גִּינֵּר***, ראה ערך מְנוּתָּר*.

א·**נִיר** ז׳ [ראה ניר] 1. שָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ: ״נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים״ (ירמיה ד ג). ״מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה!״ (אבות ג ז). ״בַּמִּשְׁעוֹל הַנִּמְתָּח בֵּין יַעַר וָנִיר״ (ביאליק, צפורת). 2*. חֲרִישָׁה: ״וְעָמַד עָלָיו בִּשְׁעַת הַנִּיר וְאָמַר לוֹ״ (תוספתא בבא מציעא ט כד). — [נִיר־, נִירִים, נִירֵי־]

— שְׂדֵה־נִיר* (בבא קמא פא:), שָׂדֶה חָרוּשׁ.

ב·**נִיר*** ת׳ [מן ניר, נָר] חָרוּשׁ: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ... אֵין שָׁמִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד שָׂדוֹת שֶׁבְּצִדָּהּ, זוֹ נִירָה וְזוֹ אֵינָהּ נִירָה, זוֹ מְזֻבֶּלֶת וְזוֹ אֵינָהּ מְזֻבֶּלֶת״ (תוספתא בבא מציעא ט יב). — [נִירָה, נִירִים, נִירוֹת]

ג·**נִיר** ז׳ [צורת־משנה של נֵר] נֵר (בהשאלה:) זֹהַר־הַמַּלְכוּת: ״לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלִַם״ (מלכים א יא לו). — [נִיר־, נִירִים, נִירֵי־]

ד·**נִיר*** ז׳ [ארמית: נִירָא; ערבית: נִיר] [באריגה] מִסְגֶּרֶת אוֹ קָנֶה שֶׁמְּתוּחִים עֲלֵיהֶם חוּטִים וְהַמְשַׁמְּשִׁים לְהַגְבָּהַת חוּטֵי־הַשְּׁתִי וּלְהַנְמָכָתָם לְשֵׁם אֲרִיגָה (כלים כא א). — [נִיר, נִירִים, ־רֵי־]

— בֵּית־נִיר*, הָרֶוַח שֶׁבֵּין חוּטֵי־הַשְּׁתִי הַמְּתוּחִים עַל הַנִּיר: ״הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי בָּתֵּי־נִירִין, וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין״ (שבת ז ב). — [בָּתֵּי־נִירִין]

נִיר ז׳ [בכתוב: ״כִּי אַתָּה נֵירִי ה׳״, שמואל ב כב כט] — ראה נֵר.

נִירוֹזָה°, נִירוֹלוֹג° וכו׳, ראה נֶבְרוֹזָה, נֶבְרוֹלוֹג.

נִירוֹן°, ראה נֶבְרוֹן.

נִירְוָנָה° נ׳ [סאנסקריטית: nirvana דעיכה, כביה] [באמונת הבודהיזם] מַצָּב שֶׁל ״דְּעִיכַת נְשָׁמָה״ תּוֹךְ שַׁלְוָה מֻחְלֶטֶת שֶׁל הָאָדָם, הַמִּשְׁתַּחְרֵר מִכַּבְלֵי הַחֹמֶר וְהַיִּסּוּרִים וּמִשֶּׁלֶל תְּשׁוּקוֹת וּמַאֲוַיִּים; הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת. תַּכְלִית הָאָדָם הִיא לִשְׁאֹף, לְפִי תּוֹרַת בּוּדְהָא, לְמַצָּב שֶׁל נִירְוָנָה.

נְיָרִי°, נייריי ת׳ [מן נְיָר] דּוֹמֶה לִנְיָר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִסְּגֻלּוֹת הַנְּיָר אוֹ מִמַּרְאֵהוּ: עָלִים נְיָרִיִּים, בַּד נְיָרִי. — [נְיָרִית, נְיָרִיִּים, נְיָרִיּוֹת]

נְיָרִיָּה°, ניירייה נ׳ [מן נְיָר] בֵּית־מִסְחָר לִנְיָר וּלְמַכְשִׁירֵי־כְּתִיבָה. — [נְיָרִיַּת־, נְיָרִיּוֹת]

נִירִית° נ׳ [מן א·נִיר] צֶמַח חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים. נָפוֹץ כְּעֵשֶׂב רַע בַּשָּׂדוֹת (Ridolfia). תִּפְרַחוֹתָיו בּוֹלְטוֹת מִתּוֹךְ הַקָּמָה. — [נִירִיּוֹת]

נְיֹרֶת°, ניורת נ׳ [מן נְיָר] קַרְטוֹן, נְיָר עָבֶה הֶעָשׂוּי שְׁכָבוֹת מְרֻבּוֹת שֶׁל נְיָר מֻדְבָּקוֹת זוֹ לָזוֹ. — [נְיֹרֶת־, נְיָרְתּוֹ; נְיוֹרוֹת]

נַיֶּרֶת°, ניירת נ׳ [מן נְיָר] ״מַחֲלַת־הַנְּיָר״, הַפְּרָזָה מְשָׂרָדִית בִּכְתִיבָה בַּנְּיָר — מִכְתָּבִים, תִּזְכּוֹרוֹת, אִשּׁוּרִים, קַבָּלוֹת וְכוּ׳, הַמְּסַרְבֶּלֶת אֶת הָעֲבוֹדָה וּמְאַטָּה אֶת הִתְקַדְּמוּתָהּ.

נישוב ר׳ נָשׁוּב	ניתוז ר׳ נָתוּז	
נישול ר׳ נָשׁוּל	ניתוח ר׳ נָתוּחַ	ניתוק ר׳ נָתוּק
נישום ר׳ שום, נָשׁוֹם	ניתוץ ר׳ נָתוּץ	ניתור ר׳ נָתוּר

נ״כ ר״ת 1. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם. 2. נֶאֱמַר כָּאן. 3. נִמְצָא כַּשּׁוּרָה.

נ״ך ר״ת נְבִיאִים וּכְתוּבִים [ספרי המקרא בלי חמשת חומשי התורה]

נֵךְ ז׳ [אולי מן נכה] רָשָׁע, נוֹכֵל: ״נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים״ (תהלים לה טו). ״אֲסַפְסוּף נֵכוֹת״ (ביאליק, אלמנות). [יש סוברים כי היחיד: נֵכֶה]—[נֵכָה, נֵכִים, נֵכֵי־, נֵכוֹת]

נכא [צורת־משנה של נכה]

~ נפ׳ **נִכָּא**, נִדְחַף, גֹּרַשׁ, סֻלַּק: ״בְּנֵי־נָבָל גַּם בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ מִן־הָאָרֶץ״ (איוב ל ח). ״דָּכְאוּ מְאֹד וּמֵאַרְצוֹת צְבִי נִכְּאוּ״ (יהודה הלוי, ז 123). — [לְהִנָּכֵא, נִכָּא, יִנָּכֵא]

נָכָא ת׳ [מן נכא] מדכא, מכה ומדכדך: ״לב שמח ייטיב גהה ורוח נכאה תיבש־גרם״ (משלי יז כב). ״דות נפש נכאה ולבתה אמלה״ (משה אבן־עזרא, קודש ט). ״את הארץ משאת־נפשי עזבתי בלב נשבר ורוח נכאה״ (אחד העם, כג). ״ונזלו נחומיו כטל בקר על־לבבות נכאים״ (ביאליק, מגילת ח). ״ויצהיל נפשו הנכאה בין שרוף״ (עגנון, אלו קס). — [נכא־, נכאה, נכאים, נכאי־, נכאות]

נְכָאִים ז״ר [מן נכא] עצבות, דכדוך־נפש, יגון: ״לכן ייליל מואב... תהגו אך־נכאים״ (ישעיה טז ז). והמית הגיון נכאים תנשא על־נבכי השקט עדיך״ (ביאליק, המתמיד). ״אולם לפעמים בשיר תתן קולה, והקול מלא נכאים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו). ״ככה הגתה נזרה נכאים בסתר חייה״ (בורלא, נשים 118). ״בבת־אחת שנה את קולו ואת נגונו והתיפח נכאים״ (שור, כוכבי 47). — [נכאי־]

נְכֹאת נ׳ [ערבית: נכאה] אחד ממיני הבשם שנזכרו במקרא: ״נכאת וצרי ולט״ (בראשית לז כה). יש סוברים כי הוא החמר המפרש מאחד ממיני הקדד (Astragalus tragacanthus), או שהיא תערבת של אבקות מצמחים ריחניים שונים.

— בית־נכאת, כתיב מטעה במקום הנכון ״בית־נכות״ — ראה נכות.

נִכְאָב° ת׳ [מן כאב, נכאב] דואב, דוי, סובל: ״היום אני נכאב ואין לי אם ואב״ (הרומי, יג 245). ״בשסע בשדה הנכאב המות״ (סמקין, שירים רכח). ״הראשון היה גבר נדכה ונכאב״ (אלתרמן, הטור א 336). — [נכאבת, נכאבים, ־בות]

נִכְאֶה° ת׳ [מן כאה, נכאה] מדכא, כואב: ״וירדף איש־עני ואביון ונכאה לבב למותת״ (תהלים קט טז). ״האדם הנכאה, פקח עיניך וראה, מאין בואך ואנה מוצאך״ (גבירול, שוכני בתי חומר). ״ועתה הועדו יחד כל נדכה ונכאה ונלאה״ (סהולה, הקדמוני 123). — [נכאה, נכאים, נכאות]

נִכְבָּד ת׳ [מן א׳ כבד, נכבד] 1. חשוב, שחולקים לו כבוד, הראוי לכבוד: ״והוא נכבד מכל בית אביו״ (בראשית לד יט). ״מלכיהם... ונכבדיהם״ (תהלים קמט ח). שלום, נכבדי! 2. כבד, עמוס, טעון: ״מעינות נכבדי מים״ (משלי ח כד). — [נכבד־, נכבדת, נכבדים, נכבדי־, נכבדות; גם נכבדים, נכבדי־]

— אדון נכבד°, גברת נכבדה°, פניה רשמית מקבלת במכתבים לאיש או לאשה [נכתבת בקיצור א״נ, ג״נ]

— נכבדות, דברי כבוד ושבח, תהלות: ״נכבדות מדבר בך, עיר האלהים״ (תהלים פז ג).

— דבר בו נכבדות° [שאול מן הנ״ל] הציע לו הצעה נכבדה ביותר [ובייחוד] הציע שדוך טוב, חתן לבת או כלה לבן: ״אודך בישר לבב על דבר הנכבדות אשר הצעת בעד בתי״ (אגרות יל״ג א קס). ״ברצות הרב הנכבדות אשר דברו בבנו לתת לו את בת העשיר״ (סוקולוב, במראות 148). ״כי באה העת לדבר בו נכבדות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיח). ״רצונך לדבר נכבדות בציטל בתי?״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עח). ״כל נכבדות שדברו בה לא יתקימו לה״ (הזז, יעיש ג 90).

נֶכֶד ז׳ [השווה חבשית: נגד] בן־בנו או בן־בתו של אדם: ״אם תשקר לי ולניני ולנכדי״ (בראשית כא כג). אב, בן ונכד – שלשה דורות הם. — [נכד־, נכדו; נכדים, נכדי־]

— נין ונכד, כנוי מקבל לזרעו של אדם, צאצאים: ״והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד״ (ישעיה יד כב). ״לא יכרית לבחיריו נין ונכד״ (בן־סירא מז לב).

נֶכְדָּה° נ׳ [מן נכד] בת־בנו או בת־בתו של אדם: לסב נכדים ונכדות. נכדתו הקטנה. — [נכדת־, נכדות, נכדות־]

נֶכְדָּן° ז׳ [מן נכד] אחין, בן־אח או בן־אחות: לוט היה נכדנו של אברהם (לוט – בן הרן אחי אברהם!). — [נכדן־, נכדנים, נכדני־]

נֶכְדָּנִית° נ׳ [מן נכדה] אחינית, בת־אח או בת־אחות. — [נכדנית־, נכדניות]

נכה [ארמית: נכא; ערבית: נכא, נכי פצע]

~ נפ׳ נִכָּה, הכה, נפגע קשה: ״ונכה ומת״ (שמואל ב יא טו). — [להנכות, נכה, ינכה]

~ הפ׳ הִכָּה פ״י 1. הלם ופגע קשה במישהו ביד או במכשיר: ״רשע, למה תכה רעך?״ (שמות ב יג). ״וכי־יריבן אנשים והכה איש את־רעהו באבן או באגרף״ (שמות כא יח). 2. המית, הרג: ״ויך את־המצרי ויטמנהו בחול״ (שמות ב יב). ״גם את־הארי גם־הדוב הכה עבדך״ (שמואל א יז לו). 3. נגף, הביא צרה ואסון על־: ״ויך את־איוב בשחין רע״ (איוב ב ז). 4. הקיש, דפק: ״הך הכפתור וירעשו הספים״ (עמוס ט א). ״הכה בכפך ורקע ברגלך״ (יחזקאל ו יא). ״המכה בקרנס על הסדן״ (שבת יב א). [וראה עוד הצירופים להלן] [להכות, הכיתי; מכה, יכה (יך); הכה! (הך!) הכי]

~ הפ׳ הֻכָּה, 1. לקה, ספג מכות: ״ויכו שטרי בני ישראל (על־ידי נגשי פרעה)״ (שמות ה יד). ״מה המכות האלה בין ידיך? ואמר: אשר הכיתי בית מאהבי״ (זכריה יג ו). 2. הומת, נרצח: ״ואנשיהם יהיו הרגי מות, בחוריהם מכי־חרב במלחמה״ (ירמיה יח כא). 3°. נפגע על־ידי מכות: ״הכתה בברד הקמה המזהבת״ (גולדברג, מוקדם 77). — [הכיתי, מכה, יכה]

~ פע׳ נִכָּה* פ״י 1*. הפחית, גרע, החסיר, הוריד מן הסכום: ״ששמין דמי נבלתו ומנכה לו דמי נזקו״ (מכילתא משפטים יא). ״המקבל שדה... יבש המעין ונקצץ האילן – אינו מנכה לו מן חכורו״ (בבא מציעא קו ב). ״ואם עושין לו נס, מנכין לו מזכיותיו״ (שבת לב.). ״כשהיה מנכה לו מדמיו רבית יתרה״ (מגדלי מו״ס, קצו). נכיתי מן הכסף את הוצאות הדרך. 2°. ערך נכיון, עשה דיסקונטו, פרע שטר לפני התאריך הרשום בו בהפחתת הרוחים המגיעים ממנו בשל הקדמת זמן־הפרעון: הבנק נכה שלשה שטרות ברבית לפי 12%. — [לנכות את־, מנכה, י־, נכה!]

~ פֻּע׳ נֻכָּה, 1°. הפחת, נגרע, הורד מן הסכום: חובו נכה מן המשכרת. 2°. נעשה בו נכיון, נפרע בדיסקונטו, נפרע לפני יום־הפרעון: שני השטרות נכו בבנק. 3. הכה, נפגע: ״והפשתה והשערה נכתה (בברד)״ (שמות ט לא). ״שלבו שבור עליו ורוחו נכתה מכבר״ (בורלא, כיסופים 247). — [מנכה, ינכה]

~ הת׳ **הִתְנַכָּה** °, נַעֲשָׂה לוֹ נִכָּיוֹן, נִפְרַע לִפְנֵי יוֹם־הַפֵּרָעוֹן בְּנִכּוּי הָרְוָחִים בְּעַד הַזְּמַן מִיּוֹם־הַפֵּרָעוֹן וְעַד הַתַּאֲרִיךְ הָרָשׁוּם בַּשְּׁטָר: שְׁטָר זֶה לֹא יוּכַל לְהִתְנַכּוֹת עַתָּה. — [לְהִתְנַכּוֹת, מִתְנַכֶּה, יִתְנַכֶּה]

— **הִכָּה גַּלִּים**, 1. הֵקִים גַּלִּים גְּדוֹלִים: ״וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים״ (זכריה י יא). 2 [בהשאלה] עוֹרֵר רַעַשׁ וְהֵדִים רַבִּים: הַיְדִיעָה הַמַּפְתִּיעָה הִכְּתָה גַּלִּים בַּיִּשּׁוּב.

— **הִכָּה הֶחָלִיל***, הֶחָלִיל הִשְׁמִיעַ אֶת קוֹלוֹ קֶצֶב: ״הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵיהֶם״ (בכורים ג ג)

— **הִכָּה כַּף**, מָחָא כַּפַּיִם מִשִּׂמְחָה: ״וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ: יְחִי הַמֶּלֶךְ!״ (מלכים ב יא יב).

— **הִכָּה כַּף אֶל כַּף** (יחזקאל כא כב), סָפַק כַּפָּיו מִצַּעַר אוֹ מֵרֹגֶז.

— **הִכָּהוּ בַּלָּשׁוֹן**, הִלְשִׁין עָלָיו, הוֹצִיא לַעַז עָלָיו: ״לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן וְאַל־נַקְשִׁיבָה אֶל־כָּל־דְּבָרָיו״ (ירמיה יח יח).

— **הִכָּהוּ נֶפֶשׁ**, רְצָחוֹ, הָרַג אוֹתוֹ: ״וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר: לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ״ (בראשית לז כא).

— **הִכָּהוּ לִבּוֹ**, נְקָפוֹ לִבּוֹ, הִרְגִּישׁ רֶגֶשׁ שֶׁל חֲרָטָה עַל מַה שֶּׁעָשָׂה: ״וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל״ (שמואל א כד ה). ״הִכַּנִי לִבִּי וְנִבָּא לִי רָע״ (הזז, יעיש א 230).

— **הִכָּהוּ עַד חָרְמָה** °, ראה ערך חָרְמָה.

— **הִכָּה שֹׁרֶשׁ**, 1. הִשְׁרִישׁ, הֶעֱמִיק אֶת שָׁרָשָׁיו: ״וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן״ (הושע יד ו). הַשְּׁתִילִים הַחֲדָשִׁים הִכּוּ שֹׁרֶשׁ בָּאֲדָמָה. 2 ° [בהשאלה] הִתְעָרָה, הִתְבַּסֵּס: הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים הִכּוּ שֹׁרֶשׁ בַּמּוֹלֶדֶת.

— **הִכָּה בְּתַדְהֵמָה** °, הִדְהִים, זִעֲזַע מְאֹד: הָרֶצַח הַמְתֹעָב הִכָּה בְּתַדְהֵמָה אֶת הַצִּבּוּר.

— **הִכָּה בַּתֹּף** °, תּוֹפֵף, הִקִּישׁ בְּקָנֶה עַל תֹּף לְהַשְׁמִיעַ אֶת קוֹל דְּפִיקוֹתָיו בְּקֶצֶב מְסֻיָּם: ״מְפִים וְחֻפִּים! הַכּוּ בַּתֻּפִּים!״ (ביאליק, למנצח).

— **יַכֶּה יוֹסֵי אֶת יוֹסֵי*** [שאול מן סנהדרין ז ה, ושם ״יוסי״ כינוי לשם אלהים בפי העדים שנמנעו מלהזכיר את דבר הגידוף ששמעו מפי המגדף] יַכֶּה אִישׁ אֶת אָחִיו, קְרִיאַת־סִפּוּק בְּפִי אָדָם הַמְּרֻצֶּה בְּכָךְ שֶׁשּׂוֹנְאָיו מַכִּים זֶה עִם זֶה בְּמָקוֹם שֶׁיִּתְאַחֲדוּ וְיֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם נֶגְדּוֹ.

— **הֻכָּה בַּסַּנְוֵרִים** ° [על־פי בראשית יט יא] [בהשאלה] הִסְתַּנְוֵר, חָדַל לִרְאוֹת אֶת הַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁהֵם: ״אֲבָל זוֹ רָעָה חוֹלָה, הוּא אוֹמֵר, שֶׁהֻכֵּית בַּסַּנְוֵרִים״ (ברקוביץ, תר״ טוביה קכב). ״עֵינֶיהָ הֻכּוּ בַּסַּנְוֵרִים״ (ביאליק, מאחורי ב).

— **הֻכְּתָה עִיר** (יחזקאל מ א), נִלְכְּדָה עִיר, נֻצְּחוּ מְגִנֶּיהָ וְהִיא נִכְבְּשָׁה.

— **הֻכָּה בְּתַדְהֵמָה** °, נִבְהַל וְנִדְהַם מְאֹד.

— **מֻכֶּה, מֻכֵּה־**, ראה ערך מֻכֶּה.

נָכֶה ת׳ [מן נכה] [במקרא רק בצירופים ״נכה־רגלים״ ״נכה־רוח״, ראה להן] בַּעַל־מוּם, אִינְוָלִיד, מִי שֶׁנִּפְגַּע בְּאֶחָד אוֹ בַּאֲחָדִים מֵאֵיבְרֵי גוּפוֹ לְלֹא אֶפְשָׁרוּת לַחֲזֹר לְאֵיתָנוֹ: הַמִּלְחָמָה הִשְׁאִירָה אַחֲרֶיהָ נָכִים רַבִּים. חַיָּלִים נָכִים. — [נְכֵה־, נָכִים, נְכֵי־; נָכָה, נְכַת־, נָכוֹת, נְכוֹת־]

— **נְכֵה־מִלְחָמָה** °, מִי שֶׁנִּפְגַּע בַּמִּלְחָמָה וְנִשְׁאַר נָכֶה.

— **נְכֵה־רַגְלַיִם** (שמואל ב ד ד), צוֹלֵעַ, פִּסֵּחַ, מִי שֶׁלָּקָה בְּרַגְלָיו.

— **נְכֵה־רוּחַ** (ישעיה סו ב), מֻכֵּה־יָגוֹן, מְדֻכָּא, מְדֻכְדָּךְ.

נֵכֶה, רְאֵה נֵךְ.

נָכוֹחַ, נֹכַח ת׳ [ראה נֹכַח] יָשָׁר, טוֹב וְתָכוּן: ״רְאֵה דְבָרֶיךָ טוֹבִים וּנְכֹחִים״ (שמואל ב טו ג). ״כִּי נָכֹחַ בְּעֵינֵי ה׳ בְּפֶתַע פִּתְאֹם לְהַעֲשִׁיר דָּל״ (בן-סירא יא כז). ״וְהַפֵּרוּק הַזֶּה פֵּרוּק בָּרוּר וְנָכוֹן וְנָכוֹחַ הוּא״ (רב האי גאון, תורתם של ראשונים ב א). — [נְכוֹחָה, נְכוֹחִים, ־חוֹת]

נְכוֹחָה, נְכֹחָה נ׳ [מן נָכוֹחַ] יֹשֶׁר, דְּבָרִים נְכוֹנִים אֱמֶת: ״וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה״ (עמוס ג י). ״כִּי־כָשְׁלָה בָרְחוֹב אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־תוּכַל לָבוֹא״ (ישעיה נט יד). ״לֹא־תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת... חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת!״ (ישעיה ל י). ״וְאִישׁ שָׁלוֹם לְכֹל חוֹזֵי נְכוֹחוֹת״ (מגילת הודיות ב 14—15). ״דְּרֹשׁ צֶדֶק וּבַקֵּשׁ לְךָ נְכֹחָה״ (רב האי גאון, ירא האל). ״וּמַעְיַן הַנְּכוֹחָה וּמוֹצָא הָאֱמוּנָה״ (חריזי, תחכמוני יד 150). ״עַתָּה נִפְקְחוּ גַּם עֵינֵי רֹב יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לִרְאוֹת נְכוֹחָה״ (אחד העם, ל). ״אִם הִשְׁלִיט בָּהּ מִצְוַת הַנְּכוֹחָה״ (שמעוני, הביבר 180). — [נְכוֹחַת־, נְכוֹחוֹת]

נִכּוּי^, **נִיכּוּי** ז׳ [מן נכה, נִכָּה] 1 ^, חִסּוּר, הַפְחָתָה: ״אִם מִשְׁכֵּן חֲצֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בְּנִכּוּי, הֲרֵי זֶה אֲבַק־רִבִּית״ (רמב״ם, מלוה ולוה ו ז). [ובהשאלה:] ״יִתְנַחֵם... בְּנִכּוּי עֲווֹנוֹתָיו וּבַשָּׂכָר הַצָּפוּי לָעוֹלָם הַבָּא״ (כוזרי, ג יא). מְחִיר הַסְּחוֹרָה בְּנִכּוּי הַהֲנָחָה. נִכּוּי הַמִּסִּים מִן הַשָּׂכָר הַחָדְשִׁי. 2 °, חִשּׁוּב הַנִּכָּיוֹן, עֲרִיכַת דִּיסְקוֹנְטוֹ: נִכּוּי שְׁטָרוֹת בַּבַּנְקִים [ראה גם נִכָּיוֹן] — [נִכּוּי־, נִכּוּיִים, נִכּוּיֵי־]

נָכוּי* ת׳ [מן נכה] 1*, בָּזוּי, שָׁפָל, פָּחוּת: ״אַרְבָּעָה הֵן שֶׁהֵן בָּאִים מִמִּשְׁפָּחָה נְכוּיָה, וְאֵלּוּ הֵן: פִּינְחָס וְאוּרִיָּה, יְחֶזְקֵאל וְיִרְמְיָה״ (פסיקתא דרב כהנא קטו). 2 ^, מֻכֶּה, נִפְגָּע: ״עֵינֵי מְעוֹלֶלֶת בְּיוֹנַת נְכוּיָה״ (קליר שבת סורו, לט׳ באב). — [נְכוּיָה, נְכוּיִים, ־יוֹת]

נָכוֹן ת׳ [מן א.כון, נָכוֹן] 1, אֲמִתִּי, שֶׁהוּא כָּךְ בְּדִיּוּק: ״וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר״ (דברים יג טו). 2, רָאוּי, מְכֻוָּן לַדְּרִישָׁה אוֹ לַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית: פִּתְרוֹן נָכוֹן שֶׁל הַבְּעָיָה. מַעֲשֶׂה נָכוֹן. דִּבֵּר עִבְרִית נְכוֹנָה. הָאָדָם הַנָּכוֹן בַּמָּקוֹם הַנָּכוֹן. 3, מוּכָן, מְזֻמָּן: ״וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי״ (שמות יט יא). ״יְכוֹלִים הָיִינוּ לָצֵאת לְדַרְכֵּנוּ בְּלֵב נָכוֹן וּבְרוּחַ שׁוֹקֶטֶת״ (ברקוביץ, הראשונים קפה). פְּלוֹנִי נָכוֹן תָּמִיד לַעֲזֹר לַנִּצְרָךְ. ״הֱיֵה נָכוֹן!״ (סיסמת הצופים). — [נְכוֹנָה, נְכוֹנִים, ־נוֹת]

— **נְכוֹנָה**, 1 נ׳, דִּבְרֵי אֱמֶת: ״אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה״ (תהלים ה י). ״אִישׁ אֲשֶׁר אֵין נְכוֹנָה בְּרוּחוֹ״ (ביאליק, תר״ קישום ל). 2 תה״פ בְּאֹפֶן נָכוֹן, כָּרָאוּי: ״כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב״ (איוב מב ז). פָּתַרְתִּי נְכוֹנָה אֶת הַחִידָה.

— **אֶל־נָכוֹן** תה״פ בְּוַדָּאוּת, בְּבֵרוּר, בְּלִי סָפֵק: ״וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם״ (שמואל א כג כג). אֶל־נָכוֹן הֻגַּד לְךָ הַדָּבָר.

— **נָכוֹן כִּנְכוֹן הַיּוֹם** [על־פי משלי ד יח], הַדָּבָר בָּרוּר לְלֹא צֵל שֶׁל סָפֵק.

— **רוּחַ נָכוֹן**, יֹשֶׁר, אֲמִתִּיּוּת, תֹּם־לֵבָב: ״לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי״ (תהלים נא יב).

– אֱמֶת וְנָכוֹן! [עַל־פִּי דברים יג טו], הַדָּבָר אֲמִתִּי בְּהֶחְלֵט, בְּדִיּוּק כָּךְ!

– נָכוֹן לִבּוֹ (תהלים קיב ז), לִבּוֹ סָמוּךְ וּבָטוּחַ, הוּא בּוֹטֵחַ בֶּאֱמוּנָתוֹ.

נְכוֹנוּת° נ׳ [מן נָכוֹן] 1. כֵּנוּת, אֲמִתִּיּוּת: נְכוֹנוּת הַחֶשְׁבּוֹן. נְכוֹנוּת הַיְּדִיעוֹת. 2. כּוֹנְנוּת, הֱיוֹת מוּכָן וּמְזֻמָּן: "הַנְּכוֹנוּת לְצַיֵּת" (קדרי, כורך 8). נְכוֹנוּת הַתּוֹשָׁבִים לְכָל קָרְבָּן וּמַאֲמָץ. חָסְרָה לוֹ הַנְּכוֹנוּת נַפְשִׁית לְהַתְחִיל בְּמִפְעָל הֶחָדָשׁ. – [נְכוֹנוּת־]

נִכּוּר°, ניכור ז׳ [מן א.נכר, נִכֵּר] 1. גְּרִימָה לִהְיוֹת נָכְרִי הִתְרַחֲקוּת וְהִבָּדְלוּת: "יַחַס הַנִּכּוּר אֶל הַטְּמֵאִים" (י׳ אפשטין, 'הארץ' 1893). נִכּוּר הָרְגָשׁוֹת. 2 [באמנות התיאטרון] הִנָּכְרָה, הֲבָאָה לִידֵי הִתְנַכְּרוּת: אַחַת מִן הַשִּׁיטוֹת הַמַּהְפְּכָנִיּוֹת בְּתֵיאַטְרוֹן הַמּוֹדֶרְנִי שֶׁמַּטְּרָתָהּ לִמְנֹעַ עַל־יְדֵי אֶמְצָעִים טֶכְנִיִּים שׁוֹנִים אֶת הַהִזְדַּהוּת שֶׁל הַצּוֹפִים עִם עֲלִילַת הַמַּחֲזֶה וְגִבּוֹרָיו – ראה ערך הִנָּכְרָה. – [נִכּוּר־]

נִכּוּשׁ*, ניכוש ז׳ [מן א.נכש, נִכֵּשׁ] בִּעוּר הַצְּמָחִים הַמַּזִּיקִים וְהָעֲשָׂבִים הָרָעִים שֶׁבֵּין צִמְחֵי־תַרְבּוּת בְּעֶזְרַת מַכְשִׁיר ("קַרְדֹּם שֶׁל נִכּוּשׁ", כלים כט ז), לְהַבְדִּיל מִן הָ"עִשּׁוּב" שֶׁהוּא בִּעוּר הַצְּמָחִים הַמַּזִּיקִים בַּיָּדַיִם: "לַחֲרֹשׁ, לְעַדֵּר, לְנַכֵּשׁ וּלְכַסֵּחַ" (ספרא בהר קה ב). "רָאָה אוֹתָם עֲסוּקִים בְּנִכּוּשׁ בִּשְׁעַת הַנִּכּוּשׁ, בְּעִדּוּר בִּשְׁעַת הָעִדּוּר" (בראשית רבה לט). – [נִכּוּשׁ־]

(נְכוֹת) בֵּית־נְכוֹת ז׳ [אכדית: bit nakamti] 1 [במקרא] בֵּית־גְּנָזִים, בַּיִת שֶׁנִּמְצָאִים בּוֹ אוֹצְרוֹת הַמַּלְכוּת: "וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה" (מלכים ב כ יג). 2° [בימינו] מוּזֵיאוֹן, מְקוֹם אֹסֶף עַתִּיקוֹת: בֵּית־הַנְּכוֹת הַלְּאֻמִּי. – [בָּתֵּי־נְכוֹת]

נָכוּת° נ׳ [מן נָכֶה] אִינְוָלִידִיּוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַנָּכֶה, הֱיוֹת בַּעַל־מוּם: פְּלוֹנִי לֹא יָכֹל לָשׁוּב אֶל עֲבוֹדָתוֹ בְּשֶׁל נָכוּתוֹ. קֶרֶן־נָכוּת. – [נְכוּת־, נָכוּתוֹ]

נִכְזָב° ת׳ [מן נכזב, נִכְזַב] שֶׁאָבְדָה תִּקְוָתוֹ, שֶׁבָּטֵל סִכּוּיוֹ: אַהֲבָה נִכְזֶבֶת. תּוֹחֶלֶת נִכְזֶבֶת. – [נִכְזֶבֶת, נִכְזָבִים, ־בוֹת]

נִכְזָבוּת° נ׳ [מן נִכְזָב] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר שֶׁנִּכְזַב, הִתְבַּדּוּת הַתִּקְווֹת: נִכְזָבוּת אַהֲבָתוֹ. – [נִכְזָבוּת־]

נֹכַח, נוכח מ״י [ערבית: נַג׳ַח הגיע למטרתו, הצליח; קרוב אל יכח] נֶגֶד, מוּל: "וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן" (שמות מ כד). "וַיָּבֹא עַד נֹכַח־יְבוּס" (שופטים יט י). "נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם" (שמות יד ב). – [נֹכַח־, נִכְחוֹ, נִכְחָם]

– לְנֹכַח. 1. לְמוּל, לְנֶגֶד: "עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ" (משלי ד כה). 2. עַל־דְּבַר, עַל־אוֹדוֹת, בִּשְׁבִיל: "וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה׳ לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא" (בראשית כה כא). 3°. בְּשִׂים לֵב לְ־, בְּהֶתְאֵם לְ־: לְנֹכַח מְצוּקַת הַדִּיּוּר הֶחְלִיטָה הַמֶּמְשָׁלָה לְהַרְחִיב אֶת פְּעֻלּוֹת הַבִּנְיָן. יֵשׁ לְשַׁנּוֹת אֶת הַמְּדִינִיּוּת הַכַּלְכָּלִית לְנֹכַח הַהִתְפַּתְּחוּת בַּשּׁוּק הַבֵּינְלְאֻמִּי.

נכח [מן נֹכַח]

~ פָּע׳ **נָכַח** ° פ״ע הָיָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, הִשְׁתַּתֵּף בְּעַצְמוֹ: בַּמְּסִבָּה נָכְחוּ נִכְבְּדֵי הָעִיר וְרָאשֶׁיהָ. כָּל הַנּוֹכְחִים תָּמְכוּ בַּהַצָּעָה. "חָשְׁבוּ וּמָצְאוּ כִּי פֵּרוּשׁ הַדָּבָר לִנְכֹּחַ בַּתְּפִלָּה" (שרת, באסיה 254). – [לִנְכֹּחַ, נָכַחְתִּי; נוֹכֵחַ, נוֹכַחַת, נוֹכְחִים, נוֹכְחוֹת; אֶנְכַּח, יִנְכַּח]

~ התפ׳ **הִתְנַכֵּחַ** °, נָכַח, הָיָה בַּמַּעֲמָד: "מִי לֹא הִתְנַכֵּחַ בְּטֶקֶס הַחֲגִיגָה?" (בן־אב״י, שחר 394). – [לְהִתְנַכֵּחַ, מִתְ־, יִתְנַכֵּחַ]

נְכֹחַ, ראה נָכוֹחַ.

נִכְחָד ת׳ [מן כחד, נִכְחַד] 1°. נִדָּח, רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב: "עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה, בָּהֶן יֶעְשַׁן בְּמִסְתָּר נֵרְנוּ הַיָּשָׁן" (ביאליק, המתמיד). 2. חָרֵב, עָזוּב: "וַיִּשְׁכּוֹן עָרִים נִכְחָדוֹת, בָּתִּים לֹא־יֵשְׁבוּ לָמוֹ" (איוב טו כח). – [נִכְחֶדֶת, נִכְחָדִים, ־דוֹת]

נְכֹחָה, ראה נְכוֹחָה.

נָכְחוּת^, נוכחות נ׳ [מן נֹכַח] הֱיוֹת נֹכַח: "שֶׁכַּמּוּת הַתְּנוּעָה מִתְהַוָּה בְּהִתְהַוּוּת עַל נָכְחוּתָהּ" (רלב״ג, מלחמות ה׳ ו א יב). – [נָכְחוּת־]

נָכְחִי^, נוכחי ת׳ [מן נֹכַח] הַנִּמְצָא מִמּוּל, נֶגְדִּי, הַנִּמְצָא נֹכַח: "שֶׁהוּא (הַגַּלְגַּל) יְבַקֵּשׁ שְׁלֵמוּת יֶחְסַר לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָכְחִי לְכָל צַד" (כוזרי ה יד). הַזָּוִיּוֹת הַנָּכְחִיּוֹת בַּמַּקְבִּילִית חוֹפְפוֹת. – [נָכְחִית, נָכְחִיִּים, ־חִיּוֹת]

נָכְחִיּוּת^, נוכחיות נ׳ [מן נָכְחִי] הֱיוֹת נֹכַח: "נָכְחִיּוּת הַשֶּׁמֶשׁ שָׁם יֵשׁ לָהּ פָּחוֹת הֶזֵּק וְשִׁנּוּי לָאֲוִיר מִקִּרְבָתָהּ הֵנָּה" (קאנון א א). – [נָכְחִיּוּת־]

נְכִי*, נְכַאי* ז׳ [מן נכה] נִכּוּי, הַפְחָתָה: "(אִשָּׁה הָרָה שֶׁנִּגְּפָה עַל־יְדֵי נִצִּים וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, מְנַכִּים מִדְּמֵי הַוְּלָדוֹת) נְכִי חַיָּה (נִכּוּי שְׂכַר הַמְיַלֶּדֶת)... נְכִי מְזוֹנוֹת" (בבא קמא נט.). "נוֹתְנִין נְכַאי מָזוֹן" (ירושלמי בבא קמא ו ב). – [נְכִי־, נְכָיו]

נְכִיָּה^, נכייה נ׳ [מן נכה] נִכּוּי: "מְנַכֶּה לוֹ כְּמִנְהַג נְכִיַּת הַמָּקוֹם" (ראב״ד, השגות רמב״ם, מלוה ולוה ו ב). – [נְכִיַּת־]

נְכִיחָה° נ׳ [מן נכח, נָכַח] הֱיוֹת נוֹכֵחַ, נוֹכְחוּת, הִמָּצְאוּת: נְכִיחָתְךָ בַּפְּגִישָׁה רְצוּיָה. – [נְכִיחַת־]

נִכָּיוֹן°, ניכיון ז׳ [מן נכה, נִכָּה] 1. נִכּוּי, חִסּוּר, הַפְחָתָה: "אַחַר נִכָּיוֹן יְמֵי הַחֹפֶשׁ וְהַהַפְסָקוֹת... נִשְׁאֲרוּ לְעֶצֶם הַלִּמּוּדִים רַק כִּשְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים" (אחד העם, קצז). 2 [בחשבון־שטרות] פֵּרָעוֹן שְׁטָר לִפְנֵי הַתַּאֲרִיךְ הָרָשׁוּם בּוֹ בְּנִכּוּי הָרְוָחִים לְפִי רִבִּית קְבוּעָה בְּעַד הַזְּמַן שֶׁבּוֹ הֻקְדַּם הַפֵּרָעוֹן: מַחְלֶקֶת נִכְּיוֹן־שְׁטָרוֹת בַּבַּנְק. נִכְּיוֹן־שְׁטָרוֹת הוּא אַחַת מִצּוּרוֹת הָאַשְׁרַאי שֶׁבַּנְק נוֹתֵן לְסוֹחֵר נֶגֶד שְׁטָרוֹת שֶׁל לְקוֹחוֹתָיו. – [נִכְּיוֹן־, נִכְּיוֹנוֹת]

נְכִישׁ* ז׳ [מן א.נכש] מְלֶאכֶת הַנִּכּוּשׁ: "גָּמַר אֶת נְכִישׁוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם לֹא יֹאמַר הֲרֵינִי מְנַכֵּשׁ עִמְּךָ בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית" (תוספתא בבא מציעא ז ו). "עוֹד מְעַט תַּגִּיעַ עוֹנַת הַנְּכִישׁ" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 319). – [נְכִישׁ־]

נְכִיתָה^ נ׳ [מארמית: נְכִיתָא*, בבא מציעא סז:] נִכּוּי: "יְהֵא רַשַּׁאי לֵירֵד בְּמַשְׁכּוֹנָה זוֹ... בִּנְכִיתַת כָּךְ וְכָךְ בְּשָׁנָה" (השטרות לברצלוני מב). – [נְכִיתַת־]

נכל [אכדית: nakalu; ארמית: נְכִיל]

~ פִּעֵ׳ **נָכֵל** ÷ פ״ע [במקרא רק הבינוני: נוֹכֵל] נָהַג בְּרַמָּאוּת, זָמַם רָעוֹת: ״חֲבֵרְךָ אֲשֶׁר נָכַל בְּךָ, שָׂא כְּמוֹ עֶשֶׂר חֲטָאָיו, וְאִם יָשׁוּב וְיוֹסִיף לְךָ לִנְכֹּל – פְּרִי כָל חֲטָאָיו הַאֲכִילוֹ״ (הנגיד, בן משלי 162). – [לִנְכֹּל, נוֹכֵל, יִנְכֹּל]

~ פִּע **נִכֵּל** פ״ע זָמַם, חָשַׁב מַחֲשָׁבָה לְהָרַע, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת רָעוֹת: ״כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם״ (במדבר כה יח). ״אַךְ מְנַכֵּל הוּא נִכְלִים לְהִמָּלֵט מִמַּאֲסָרוֹ״ (טברסקי, אקוסטה ב 115). ״מְסַיַּעַת בְּיָדָן בְּנִכְלֵיהֶן שֶׁהֵן מְנַכְּלוֹת כְּלַפֵּי הַבַּחוּרִים הָאַלְמוֹנִים״ (הלקין, משבר 67). – [לְנַכֵּל, מְנַכֵּל, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְנַכֵּל**, זָמַם רָעוֹת, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע לְמִישֶׁהוּ: ״וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ״ (בראשית לז יח). ״הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו״ (תהלים קה כה). – [לְהִתְנַכֵּל בְּ־, אֶת־; מִתְנַכֵּל, יִתְנַכֵּל]

נֵכֶל ז׳ [מן נכל; ארמית: נִכְלָא] מַחְשֶׁבֶת־בְּלִיַּעַל, תַּחְבּוּלָה לְהָרַע, מְזִמַּת־רֶשַׁע: ״כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם״ (במדבר כה יח). ״וְהָיוּ לוֹ בְּנִכְלֵיהֶם כְּמוֹ סַנְבַלַּט וְטוֹבִיָּה״ (הנגיד, דיואן 235). ״מִרְמַת שׁוּעָלִים וְעַזּוּת כֶּלֶב וְנֵכֶל דֹּב אוֹרֵב״ (חריזי, תחכמוני מ 353). ״וּבְכָל פַּעַם יָבוֹאוּ סְפֶּקוּלַנְטִים וְיָשִׂימוּ אֶת הַמִּקְנָה לְאַל בְּנִכְלֵיהֶם הָרַבִּים״ (אחד העם, כו). ״בִּמְקוֹם הַשִּׁלְטוֹן שָׁם הַנֵּכֶל״ (שמעוני, הגיבור 133). ״נִלְחַם הַצַּדִּיק בַּשָּׂטָן וּנְכָלָיו״ (כהן, שירים קג). ״הֵן זֶה פֵּשֶׁר נְכָלֶיהָ לִגְזֹל אֶת לֵב בַּעְלָהּ״ (בורלא, נשים 186). – [נֵכֶל־, נִכְלוֹ; נְכָלִים, נִכְלֵי־]

נִכְלוּל° ז׳ [מן נֵכֶל] מַעֲשֵׂי־רַמָּאוּת קַלִּים, דִּבְרֵי אוֹנָאָה וּמִרְמָה: ״כִּסְבוּר הָיִיתִי שֶׁלֹּא מִן הַדִּין לְהַטְרִידְךָ בְּנִכְלוּלֵי־סַחַר״ (שנהר, תר׳ נפתולי). – [נִכְלוּלֵי־]

נִכְלוּלִי° ת׳ [מן נִכְלוּל] 1. נוֹכֵל, רַמַּאי: ״נִכְלוּלִית זוֹ עִקֶּשֶׁת־הַדְּרָכִים, כִּמְעַט רֶגַע נִתְּנָה עַל צַוְּארֵי רֵיחַיִם״ (שלונסקי, תר׳ קולא 107). 2. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵכֶל, עַרְמוּמִי: ״הֶעָרָה... וְאֵינָהּ חוֹלֶפֶת בְּלֹא רֶמֶז נִכְלוּלִי שֶׁתּוֹלֶה בָּהּ״ (יזהר, צקלג 132). – [נִכְלוּלִית, נִכְלוּלִיִּים, נִכְלוּלִיּוֹת]

נִכְלוּלִיּוּת° נ׳ [מן נִכְלוּלִי] עַרְמוּמִיּוּת, מַעֲשֵׂי־נִכְלוּלִים: ״וְגַחֲכָה אֵלֶיךָ בְּנִכְלוּלִיּוּת עַלִּיזָה״ (יזהר, במבחן קרבות). – [נִכְלוּלִיּוּת־]

נִכְלָם ת׳ [מן כלם, נִכְלַם] נָבוֹךְ, מְבֻיָּשׁ: ״אַל־יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם״ (תהלים עד כא). ״כִּי־הָיוּ הָאֲנָשִׁים נִכְלָמִים מְאֹד״ (שמואל ב י ה). ״וְמַדֵּי שׁוּבוֹ נִכְלָם, עָיֵף וְיָגֵעַ״ (ביאליק, אם יש). ״וְשָׁחוֹר צָמֵא וְאוֹר חִוֵּר נִכְלָם״ (גולדברג, מוקדם 58). – [נִכְלֶמֶת, נִכְלָמִים, ־מוֹת]

נִכְלָמוּת° נ׳ [מן נִכְלָם] הֱיוֹת נִכְלָם, נֶעֱלָבוּת: ״כֵּיוָן שֶׁכְּבָר עוֹמְדִים רְטֻבֵּי נִכְלָמוּת, לָמָּה לֹא לָקַחַת וְלוֹמַר כָּעֵת דָּבָר שֶׁתָּמִיד נִזְהָרִים וְלֹא אוֹמְרִים?״ (יזהר, מישור 199). – [נִכְלָמוּת־]

נַכְלָן° ת׳ [מן נכל; נֵכֶל] בַּעַל־נְכָלִים, בַּעַל־מְזִמּוֹת. – [נַכְלָנִית, נַכְלָנִים, נַכְלָנִיּוֹת]

נַכְלָנוּת° נ׳ [מן נַכְלָן] עַרְמוּמִיּוּת, הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל נוֹכֵל. – [נַכְלָנוּת־]

נִכְנָע ת׳ [מן כנע, נִכְנַע; במקרא רק כפועל] שְׁפַל־בֶּרֶךְ, מִתְרַפֵּס, מְקַבֵּל מָרוּת: ״נִכְנָע כְּעֶבֶד נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי אֲלֵיהֶם״ (ביאליק, מגילת ו). ״יָצָא נִכְנָע וּמַחֲרִישׁ וְנָבוֹךְ״ (הזא, אבי). – [נִכְנַעַת, נִכְנָעִים, ־עוֹת]

נִכְנָעוּת° נ׳ [מן נִכְנָע] כְּנִיעָה, צַיְּתָנוּת: ״וּלְקַבֵּל אֶת עֶלְבּוֹנוֹ בְּנִכְנָעוּת״ (י׳ יערי, ״דבר״ 1932). – [נִכְנָעוּת־]

נֶכֶס ז׳ [אכדית: nikasu עושר; ארמית: נִכְסָא, נִכְסִין] 1. רְכוּשׁ, קִנְיָן בַּעַל עֵרֶךְ חָמְרִי: ״בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם״ (יהושע כב ח). ״וְעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד אֶתֶּן־לָךְ״ (דברי הימים ב א יב). ״מַרְבֶּה נְכָסִים – מַרְבֶּה דְאָגָה״ (אבות ב ז). ״אֵין לָאִישׁ חֲזָקָה בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ וְלֹא לָאִשָּׁה חֲזָקָה בְּנִכְסֵי בַעְלָהּ״ (בבא בתרא ג ג). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר חָשׁוּב וִיקַר־עֵרֶךְ, כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה: ״בְּעֵינֵי הַהֹדִי אֱמֶת הִיא נֶכֶס פְּנִימִי״ (קרליבך, הודו 217). הַמַּכְשִׁיר שֶׁקָּנִיתָ נֶכֶס הוּא לַבַּיִת. [וראה עוד המשמעויות והצירופים להלן] – [נֶכֶס־, נְכָסִים, נִכְסֵי־]

– **נְכָסִים בְּנֵי־חוֹרִין*** (בבא מציעא יג:), מְקַרְקְעִים שֶׁהֵם בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם וְאֵין עֲלֵיהֶם כָּל שִׁעְבּוּד לְבַעַל־חוֹב [להבדיל מן:]

– **נְכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים*** (שם), 1*. מְקַרְקְעִין שֶׁהָיוּ לָאָדָם בִּשְׁעַת קַבָּלַת הַלְוָאָה וְהָרְשׁוּת בִּידֵי הַמַּלְוֶה לְהַפְקִיעָם לְפֵרָעוֹן הַחוֹב גַּם אִם הַלֹּוֶה מְכָרָם בֵּינְתַיִם אוֹ שֶׁנְּתָנָם בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁשִּׁעְבֵּד אוֹתָם לְבַעַל־חוֹב אַחֵר. 2 ° [בימינו] נְכָסִים שֶׁבְּעָלֵיהֶם שִׁעְבֵּד אוֹתָם כְּמַשְׁכַּנְתָּה עַל חוֹבוֹ.

– **נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת*** (קידושין א ה), מִטַּלְטְלִים, חֲפָצִים שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲבִירָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְשֶׁלְּפִי הַהֲלָכָה אֵין חָלָה עֲלֵיהֶם אַחֲרָיוּת לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹת בַּעֲלֵיהֶם [להבדיל מן:]

– **נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת*** (שם), נִכְסֵי דְּלָא נָיְדֵי, מְקַרְקְעִין שֶׁחָלָה עֲלֵיהֶם אַחֲרָיוּת לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹת בַּעֲלֵיהֶם גַּם אִם מְכָרָם הַלֹּוֶה אוֹ נְתָנָם בְּמַתָּנָה לְאַחֵר.

– **נִכְסֵי דְּנָיְדֵי**÷ [ארמית: נְכָסִים שֶׁנּוֹדְדִים] מִטַּלְטְלִים.

– **נִכְסֵי דְּלָא נָיְדֵי**÷ [ארמית: נְכָסִים שֶׁאֵינָם נוֹדְדִים] מְקַרְקְעִין, מִגְרָשִׁים, בִּנְיָנִים.

– **נִכְסֵי מְלוֹג*** (בבא קמא צ.), נְכָסִים שֶׁהָאִשָּׁה מְבִיאָה לְבַעְלָהּ עִם נִשּׂוּאֶיהָ אוֹ שֶׁהֵם בָּאִים לָהּ בִּירֻשָּׁה אוֹ בְּמַתָּנָה לְאַחַר נִשּׂוּאֶיהָ, וְהֵם נֶחְשָׁבִים כְּקִנְיָנָהּ וְהַבַּעַל רַשַּׁאי רַק לֵהָנוֹת מִפֵּרוֹתֵיהֶם [ראה עוד ערך מְלוֹג]

– **נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל*** (בבא קמא צ.), 1*. נְכָסִים שֶׁהַמְקַבֵּל אוֹתָם לִרְשׁוּתוֹ אַחֲרַאי לִמְלֹא עֶרְכָּם בִּשְׁעַת הַקַּבָּלָה (כְּבַרְזֶל שֶׁהוּא מוּצָק וְאֵינוֹ נִפְחָת) [וביחוד:] נְכָסִים שֶׁהָאִשָּׁה מְבִיאָה לְבַעְלָהּ עִם נִשּׂוּאֶיהָ עַל מְנָת שֶׁהוּא (אוֹ יוֹרְשָׁיו) יְהֵא אַחֲרַאי לְהַחֲזִיר לָהּ אֶת מְלֹא דְּמֵיהֶם אִם יְגָרְשֶׁנָּה (אוֹ יָמוּת). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ, דָּבָר קַיָּם וְקָבוּעַ, יְסוֹד וְעִקָּר: ״אִם יֵשׁ לָעָם נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל כָּל־שֶׁהֵם... כִּי עַתָּה אֵין זֹאת בִּלְתִּי אִם הַלָּשׁוֹן״ (ביאליק, על חכמת ישראל). ״הוּא נִכְסֵי־צֹאן־בַּרְזֶל שֶׁל הַיּוֹצֵר, שֶׁעַד עוֹלָם לֹא יְבַזְבְּזוּם הַנֶּהֱנִים מִפֵּרוֹתֵיהֶם עַד גְּמִירָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 65). ״הָיָה מְבַקֵּשׁ לוֹ חֲזָקָה בְּנִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל שֶׁבְּחָכְמָה״ (ברש, ג 133). הַדּוֹר הַצָּעִיר הֲרֵיהוּ מִנִּכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל שֶׁל הָאֻמָּה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

— **נִכְסֵי נְטוּשִׁים*** (בבא מציעא לח:), נְכָסִים שֶׁבַּעֲלֵיהֶם נָטְשׁוּ אוֹתָם בִּשְׁעַת חֵרוּם, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבּוּ אוֹ הֻגְלוּ [להבדיל מן:]

— **נִכְסֵי רְטוּשִׁים*** (בבא מציעא לח:), נְכָסִים שֶׁבַּעֲלֵיהֶם נָטְשׁוּ אוֹתָם מִדַּעְתָּם בְּשָׁעָה שֶׁהֻגְרוּ מִן הָאָרֶץ.

— **יָצָא נְקִי מִנְּכָסָיו*** (פסחים כב:), הִתְרוֹשֵׁשׁ, אִבֵּד אֶת כָּל הוֹנוֹ.

— **יָרַד לְנִכְסֵי פְּלוֹנִי*** (כתובות מח.), הִפְקִיעַ אֶת רְכוּשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹתָיו [ראה עוד ערך ירד]

— **יָרַד מִנְּכָסָיו***, הִתְרוֹשֵׁשׁ, נִדַּלְדֵּל: "אֲפִלּוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם" (בבא קמא ח ו). "עוֹד לֹא יָרַדְתִּי מִכָּל נְכָסַי" (ביאליק, הולכת).

א. נכס [ארמית: נְכַס; אולי קרוב אל נכש]

~ פָּע' **נָכַס*** פ"י שָׁחַט, טָבַח: "אִבֵּד חֲסִידַי וּמְשִׁיחַי נָכַס" (פיוטים, סידור 629). "צָפָה לְעָרְכֵהוּ, צָדוּ לְנָכְסֵהוּ" (פיוטים, סידור 625). — [לִנְכֹּס, נוֹכֵס, יִנְכֹּס]

ב. נכס [מן נְכָס]

~ פָּע' **נָכַס**° פ"י אָסַף, רָכַשׁ נְכָסִים: "סַךְ־הַכּוֹלֵל שֶׁל כָּל הַנְּכָסִים אֲשֶׁר נָכַסְתִּי" (שלונסקי, תר' קולא 17). "וְהוֹאִילוּ לִנְכֹּס לָהֶם קַרְקָעוֹת וּלְיַסֵּד מוֹשָׁבוֹת" (סביב, כעריצר 173). "וְכָל חַלּוֹן כָּזֶה מְצוֹדֵד אֶת עֵינָהּ שֶׁל חֶדְוָה, שֶׁחַמְדָנִית הִיא לִנְכֹּס נְכָסִים" (מגד, חדוה 40). — [לִנְכֹּס, נוֹכֵס, יִנְכֹּס]

נִכְסָף ת' [מן א. כסף, נִכְסַף] 1. מִשְׁתּוֹקֵק, מִתְאַוֶּה: "הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף" (צפניה ב א). גּוֹלֶה הַנִּכְסָף לְמוֹלַדְתּוֹ. 2. שֶׁמִּשְׁתּוֹקְקִים אֵלָיו: "וּכְשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר הַנִּכְסָף אוֹ הַמְבֻקָּשׁ בַּעַל תַּכְלִית, יִכְלֶה הַכֹּסֶף כְּשֶׁיַּשִּׂיגֵהוּ" (אלבו, עיקרים 228). רַעְיוֹן נִכְסָף. חֲלוֹם־גְּאֻלָּה נִכְסָף. — [נִכְסֶפֶת, נִכְסָפִים, ־פוֹת]

נִכְעָס° ת' [מן כעס] נִרְגָּז, שָׁרוּי בְּכַעַס: "כָּל הַקְּהִלָּה רְגוּזָה וְנִכְעֶסֶת" (סדן, ממחוז רגג). — [נִכְעֶסֶת, נִכְעָסִים, ־סוֹת]

— **נִכְעָסוֹת**° תה"פ מִתּוֹךְ כַּעַס, בְּהַבָּעָה שֶׁל רֹגֶז: "הִתְחִיל מוֹחֶה נִכְעָסוֹת אֶת גַּבִּינָיו וּמֵרִים אֶת קוֹלוֹ הַנִּחָר" (גולדברג, תר' מלחמה ג 135).

נִכְפֶּה* ז' [מן כפה, נִכְפָּה 3] חוֹלֶה בְּמַחֲלַת הַנְּפִילָה, חוֹלֶה בְּאֶפִּילֶפְּסְיָה: "נִכְפֶּה (פָּסוּל לַעֲבוֹדָה) אֲפִלּוּ אַחַת לְיָמִים" (בכורות ז ה). "לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה לֹא מִמִּשְׁפַּחַת נִכְפִּין וְלֹא מִמִּשְׁפַּחַת מְצֹרָעִים" (יבמות סד:). — [נִכְפֵּית, נִכְפִּים, ־פּוֹת]

נִכְפּוּת° נ' [מן נִכְפֶּה] מַחֲלַת הַנִּכְפֶּה, מַחֲלַת הַנְּפִילָה, אֶפִּילֶפְּסְיָה. — [נִכְפּוּת־]

נִכְפָּל° ז' [מן כפל, נִכְפַּל] [בחשבון] הַמִּסְפָּר שֶׁכּוֹפְלִים אוֹתוֹ: בְּבִטּוּי 5 × 3 הַנִּכְפָּל הוּא 3, לְהַבְדִּיל מִן הַמִּסְפָּר הַשֵּׁנִי (5) שֶׁהוּא בְּבִטּוּי זֶה "כּוֹפֵל". — [נִכְפַּל־, נִכְפָּלִים, נִכְפְּלֵי־]

נִכְפָּף* ת' [מן כפף, נִכְפַּף] 1*. נִתָּן לְהִכָּפֵף, כָּפִיף. גָּמִישׁ: "שַׁרְבִיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף" (תוספתא ערכין ג א). 2° [בהשאלה] כָּפוּף, מְשֻׁעְבָּד: "הֵם הֵם הֶהָמוֹנִים הַנִּכְפָּפִים תַּחַת עֻלּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ מִילְיוֹנֶר" (קרליבך, הודו 186). — [נִכְפֶּפֶת, נִכְפָּפִים, ־פוֹת]

א. נכר [אוגריתית: נכר נכרי; אכדית: nakāru היה זר; ארמית: נְכַר; ערבית: נַכִּר]

~ פָּע' **נִכֵּר** פ"י 1. הָפַךְ לְזָר וּלְנָכְרִי: "יַעַן אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיה יט ד). "בִּשְׁעַת צָרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְנַכְּרִים אוֹתָם וְעוֹשִׂים אוֹתָם כְּאִלּוּ אֵין מַכִּירִים אוֹתָם בָּעוֹלָם" (ספרי דברים שכב). 2. כִּפֵּר, כִּחֵשׁ, לֹא הוֹדָה בְּ־: "הֲלֹא שְׁאֶלְתֶּם עוֹבְרֵי דָרֶךְ וְאֹתֹתָם לֹא תְנַכֵּרוּ" (איוב כא כט). "אֶת הַהַשְׁפָּעָה שֶׁל לְוֶנְדָּה עַל סִפּוּרָיו שֶׁל סְמוֹלֶנְסְקִין קָשֶׁה לְנַכֵּר" (קלוזנר, הספרות ה 241). 3. [אולי במקום מִכֵּר] מָכַר, הִסְגִּיר, מָסַר לִידֵי זָר: "נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי" (שמואל א כג ז). — [לְנַכֵּר, מְנַכֵּר, יְנַכֵּר]

~ הת' **הִתְנַכֵּר**. 1. שָׂם אֶת עַצְמוֹ לְנָכְרִי, הֶעֱלִים זֶהוּתוֹ: "וַיִּתְנַכֵּר (יוֹסֵף) אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת" (בראשית מב ז). "לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה?" (מלכים א יד ו). "כִּי בְהִתְנַכֵּר אֵלֶיךָ עִמּוֹ" (בן־סירא ד יז). "יִתְנַכְּרוּ כְּאִלּוּ לֹא יְדַעְתִּים" (יהודה הלוי, ג 281). 2°. מִתְכַּחֵשׁ, מִתְחַמֵּק מִן־: "לַשָּׁוְא כָּל עֲמָלָם לְהִתְנַכֵּר לְרֶגֶשׁ־לְאֻמָּם" (אחד העם, קנא). "וְאָרוּר פּוֹשֵׁעַ וְיֶשׁ־לוֹ יָדַיִם לְהָקֵל מֵאִיד וּמִתְנַכֵּר בְּצָרָה" (ביאליק, לא תמח). פְּלוֹנִי מִתְנַכֵּר לַהַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחַ. — [לְהִתְנַכֵּר, מִתְנַכֵּר, יִתְ־]

~ נפ' **נִכַּר**, הִתְחַפֵּשׂ כְּנָכְרִי, הָיָה כְּמוֹ זָר: "בִּשְׂפָתָו יִנָּכֵר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה" (משלי כו כד). — [לְהִנָּכֵר, נִכַּר, יִנָּכֵר]

ב. נכר [הרחבה מן א. נכר — במשמעות הפוכה!]

~ הפ' **הִכִּיר** פ"י 1. נִתְבָּרְרָה לוֹ זֶהוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, יָדַע מִי הוּא אוֹ מַה הוּא: "וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם... וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ" (בראשית מב ז–ח). "וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר: הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ?" (מלכים א יח ז). "הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא, אִם לֹא? וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר: כְּתֹנֶת בְּנִי" (בראשית לז לב–לג). "אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיִּצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ" (מועד קטן יז.). "הַנִּכְנָס לָעִיר וְאֵינוֹ מַכִּיר אָדָם שָׁם" (דמאי ד ו). "אַבִּיטָה אֶרְאֶה וְלֹא אַכִּירְכֶם" (ביאליק, לפני ארון). "וַאֲנִי בְּאוֹתוֹתֶיךָ, הַמָּשִׁיחַ, הִכַּרְתִּיךָ" (פרישמן, משיח). בְּבַקָּשָׁה לְהַכִּיר. 2. אִשֵּׁר, קָבַע לוֹ זְכוּת יְתֵרָה: "כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ" (דברים כא יז). "מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַכִּירֵנִי?" (רות ב י). 3°. נוֹכַח, שֻׁכְנַע: הִכַּרְתִּי כִּי אָמְנָם צָדַק הָאִישׁ. הַכֹּל הִכִּירוּ בְּיָשְׁרוֹ. 4°. אִשֵּׁר, נָתַן תֹּקֶף, קָבַע זְכוּת־קִיּוּמוֹ: רֹב אֻמּוֹת־הָעוֹלָם הִכִּירוּ בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל. מִשְׂרַד־הַחִנּוּךְ הִכִּיר בַּמּוֹסָד הַחִנּוּכִי הֶחָדָשׁ. 5. הֵבִין, יָדַע: "וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית" (נחמיה יג כד). 6* [הכיר את־ לפלוני] גָּרַם שֶׁפְּלוֹנִי יֵדַע מִי הוּא: "אַבְרָהָם אָבִינוּ... הִכִּיר לַבְּרִיּוֹת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (אסתר רבה, איש יהודי). "אֲנִי אֲנִי שֶׁהִכַּרְתִּי אוֹתוֹ לְךָ" (הזז, היושבת 113). — [לְהַכִּיר אֶת־, בְּ־; מַכִּיר, יַכִּיר, הַכֵּר! הַכִּירִי!]

~ הפ' **הֻכַּר***. 1*. נִקְבְּעָה זֶהוּתוֹ, נִתְבָּרֵר מִי הוּא: "תְּבָעוּהוּ בְּעָלִים לְשׁוֹמֵר וְשִׁלֵּם וְהֻכַּר הַגַּנָּב" (בבא קמא קח:). "גַּם כְּצֵל תְּמוֹל לֹא יֻכְּרוּ עוֹד בַּחַיִּים" (פיכמן, רעט). פָּנִים מֻכָּרוֹת. 2°. נִתְבָּרֵר, נִגְלָה: הֻכְּרָה צִדְקָתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם. 3°. אֻשַּׁר, נִתַּן לוֹ תֹּקֶף, הֻעֲנְקָה

לוֹ הַכָּרָה: בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן מֻכָּר עַל־יְדֵי הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הֻכְּרָה עַל־יְדֵי אִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְּאֻחָדוֹת. — [מֻכָּר, יֻכַּר]

~ נפ׳ **נִכַּר**, נִרְאָה, נִתָּן לְהַבְחִין בּוֹ, הֻכַּר: "חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת" (איכה ד ח). "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בְּהִלּוּכָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק" (ספרי וזאת הברכה קמג:). — [לְהִנָּכֵר, נִכָּר, יִנָּכֵר]

~ פע׳ **נִכֵּר** פ״י הִכִּיר, הִבְחִין, נָשָׂא פָּנִים: "אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים וְלֹא נִכַּר־שׁוֹעַ לִפְנֵי־דָל" (איוב לד יט). — [לְנַכֵּר אֶת־, מְנַכֵּר, יְנַכֵּר]

~ פֻּע׳ **נֻכַּר** *, הֻכַּר, נִרְאָה: "וְהֵם מְנֻכָּרִין בֵּין הָאֻמּוֹת" (תנחומא וירא כט). — [מְנֻכָּר, יְנֻכַּר]

~ הת׳ **הִתְנַכֵּר**, הִתְבַּלֵּט, נִתַּן לְהַכִּירוֹ, הִתְגַּלָּה: "גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֶּר־נָעַר" (משלי כ יא). "וְגַם הַנַּעַר הַזֶּה הִתְנַכֵּר מִיַּלְדוּתוֹ כִּי בַּעַל שֵׂכֶל חַד וְכִשְׁרוֹנוֹת גְּדוֹלִים הוּא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכא). "לֹא הִתְנַכֵּר בְּשׁוּם דָּבָר הַיּוֹצֵא מִן הַכְּלָל" (שלונסקי, תר׳ הדון א 381). — [לְהִתְנַכֵּר, מִתְנַכֵּר, יִתְ־]

— **הִכִּיר טוֹבָה לִפְלוֹנִי** °, זָכַר וְהֶעֱרִיךְ אֶת הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי לְמַעֲנוֹ, הִרְגִּישׁ רֶגֶשׁ תּוֹדָה לִפְלוֹנִי.

— **הִכִּיר לְטוֹבָה אֶת פְּלוֹנִי**, הִתְיַחֵס אֶל פְּלוֹנִי בְּחֶסֶד וּבְרָצוֹן: "כֵּן אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה... לְטוֹבָה" (ירמיה כד ה).

— **הִכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ** *, יָדַע אֶת מַעֲמָדוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא הִפְרִיז בְּעֶרְכּוֹ הָעַצְמִי: "הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ" (אבות ו ו).

— **הִכִּיר פָּנִים (בַּמִּשְׁפָּט)**, נָשָׂא פָּנִים, הָדַר פָּנִים, הִתְיַחֵס מִתּוֹךְ מַשּׂוֹא־פָּנִים: "לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן" (דברים א יז).

— **מְקוֹמוֹ לֹא יַכִּירֶנּוּ פֹּה** [שאול מן תהלים קג טז ואיוב ז י], אֵין הַמָּקוֹם מַתְאִים לוֹ כָּאן, הוּא מְיֻתָּר כָּאן, הוּא אֵינוֹ בִּמְקוֹמוֹ.

נִכָּר*, נִיכָּר ת׳ [מן ב׳ נכר, נִכַּר] 1. נִתָּן לְהַכָּרָה, שֶׁהֻבְחַנוּ בּוֹ: "נִכָּרִים דִּבְרֵי אֱמֶת" (סוטה ט:). "בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם נִכָּר: בְּכוֹסוֹ בְּכִיסוֹ וּבְכַעֲסוֹ" (עירובין סה:). "שְׁמוֹ נִכָּר בָּעִיר" (עגנון, כפות קעג). 2. בּוֹלֵט, מוּחָשׁ, נִרְאֶה לָעַיִן: "הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר לֹא שְׁמֵיהּ (אֵין שְׁמוֹ) הֶזֵּק" (גיטין נג.). "מַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וְעֵרֶךְ בְּגָדָיו לֹא נִשְׁתַּנּוּ שִׁנּוּי נִכָּר" (ביאליק, אריה ה). הַשִּׂיחָה נִמְשְׁכָה זְמַן נִכָּר. הַסּוֹחֵר סִיֵּם אֶת הַשָּׁנָה בְּרֶוַח נִכָּר. כַּמּוּת נִכֶּרֶת. — [נִכֶּרֶת, נִכָּרִים, נִכָּרוֹת]

— **נִכַּר שֶׁ־** *, נִתָּן לְהַבְחִין וְלִרְאוֹת שֶׁ־: "מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ נִכָּר שֶׁבֶּן אַלְמָנָה אַתָּה" (קידושין לא.).

— **נִכָּרִים דִּבְרֵי אֱמֶת** * (סוטה ט:), נִתָּן לְהַכִּיר אִם הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּכֵנוּת.

נֵכָר ז׳ [מן א׳ נכר] 1. זָרוּת, דָּבָר זָר, סְבִיבָה זָרָה: "וְטִהַרְתִּים מִכָּל־נֵכָר" (נחמיה יג ל). 2 °. הִתְנַכְּרוּת, הִתְרַחֲקוּת: "וּלְמַרְאֵה כָּל־עָרְלַת לֵבָב וְאָזְנַיִם, וּלְמַרְאֵה הַנֵּכָר" (ביאליק, לא תמות). 3 °. אֶרֶץ זָרָה וּרְחוֹקָה, שֶׁאֵינָהּ הַמּוֹלֶדֶת: "לְהִתְעַנּוֹת בַּנֵּכָר, הַרְחֵק הַרְחֵק מִקִּנֵּךְ" (ביאליק, תקות). "גּוֹלָה וְנֵכָר" (יחזקאל קויפמן). 4 [במקרא ובספרות על־פי־רוב כסומך במלים מורכבות, ראה להלן:] — [נֵכַר־]

— **אַדְמַת־נֵכָר**, אֲדָמָה זָרָה, אֶרֶץ שֶׁאֵינָהּ הַמּוֹלֶדֶת: "אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר ה׳ עַל אַדְמַת נֵכָר?" (תהלים קלז ד). "וְאִמִּי חִלְּלָה אֶת־לְבָבָהּ בְּשַׁעֲלֵי שְׂעוֹרִים עַל־אַדְמַת נֵכָר" (ביאליק, מגילת ו).

— **אֵל (אֱלֹהֵי) נֵכָר**, אֵל זָר, אֱלֹהֵי הָעַמִּים הָאֲחֵרִים: "וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר" (תהלים פא י). "הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם" (בראשית לה ב).

— **בֶּן־נֵכָר**, נָכְרִי, בֶּן עַם אַחֵר, שֶׁאֵינוֹ יְהוּדִי: "כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ" (שמות יב מג).

— **הַבְלֵי נֵכָר**, אֱלִילֵי זָרִים, אֱמוּנוֹת זָרוֹת: "מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר?" (ירמיה ח יט).

נֵכֶר, נֹכֶר ז׳ [מן א׳ נכר; ערבית: נַכְּרַא] צָרָה, שֶׁבֶר, אֵיד: "הֲלֹא־אֵיד לְעַוָּל וְנֵכֶר לְפֹעֲלֵי אָוֶן" (איוב לא ג). "וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ" (עובדיה יב). — [נֵכֶר־, נִכְרוֹ; נָכְר־, נָכְרוֹ]

נֵכָרִי ° ז׳ [מן נֵכָר; נָכְרִי] נָכְרִיּוּת, זָרוּת: "כִּפְנֵי הַיָּרֵחַ בְּנֵכָר הַיּוֹם בְּעֶצֶם שִׁמְשׁוֹ" (גרינברג, רחובות רגג). "אַחֲרַי הִיא עוֹקֶבֶת הַדְּמוּת הָאוֹרֶבֶת שֶׁל נֵכֶר אָיֹם" (שלונסקי, שירים ב 22). "הֵם שָׁרוּ עַל רֵעוּת, הֵם שָׁרוּ עַל נֵכֶר" (שמעוני, שירים א שנה). "נֵכֶר לָשׁוֹן זָרָה וּנְוֵי נוֹפוֹ שֶׁל נֵכֶר" (גולדברג, מוקדם 110). "עַל שְׁמָמָה וָנֵכֶר, עַל עִיִּים וָדָם" (ולפובסקי, שירים 234). — [נֵכֶר־]

נָכְרִי, נוכרי תו״ז [מן א׳ נכר] 1. בֶּן עַם זָר, בֶּן אֶרֶץ זָרָה: "וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא" (מלכים א ח כא). 2 *. שֶׁאֵינוֹ יְהוּדִי, גּוֹי: "אֵין מוֹכְרִין לְנָכְרִי... אֵין נוֹתְנִין עוֹרוֹת לְעַבְּדָן וְלֹא כֵּלִים לְכוֹבֵס נָכְרִי" (שבת א ז—ח). "מַעֲשֶׂה בְּנָכְרִי אֶחָד אֶחָד שֶׁבָּא לִפְנֵי שַׁמַּאי" (שבת לא.). 3. זָר, אַחֵר: "יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ, נָכְרִי — וְאַל־שְׂפָתֶיךָ" (משלי כז ב). "גָּרֵי בֵיתִי וְאַמְהֹתַי לְזָר תַּחְשְׁבֻנִי, נָכְרִי הָיִיתִי בְעֵינֵיהֶם" (איוב יט טו). "וְהִנֵּה הֵם נָכְרִים לוֹ" (ביאליק, מגילת ח). — [נָכְרִיָּה, נָכְרִים, נָכְרִיּוֹת]

נָכְרִיָּה, נוכריה, נָכְרִית* תו״נ [מן נָכְרִי] 1. בַּת עַם זָר, בַּת אֶרֶץ זָרָה: "גַּם־אוֹתוֹ הֶחֱטִיאוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת" (נחמיה יג כו). 2 *. גּוֹיָה, שֶׁאֵינָהּ יְהוּדִיָּה: "בַּת־יִשְׂרָאֵל לֹא תָנִיק בְּנָהּ שֶׁל נָכְרִית, אֲבָל נָכְרִית מְנִיקָה בְּנָהּ שֶׁל בַּת־יִשְׂרָאֵל בִּרְשׁוּתָהּ" (עבודה זרה ב א). "וַאֲפִלּוּ הַנָּכְרִיּוֹת שֶׁמּוֹכְרוֹת גְּרִיסִין" (עגנון, כלה רכג). 3. זָרָה, שֶׁאֵינָהּ מִן הַמִּשְׁפָּחָה אוֹ מִן הַסְּבִיבָה הַקְּרוֹבָה: "הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ? הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ" (בראשית לא יד—טו). "מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה?" (רות ב י). 4. כִּנּוּי לְזוֹנָה: "לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה, מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה" (משלי ב טז). — [נָכְרִיּוֹת]

— **אֶרֶץ נָכְרִיָּה**, אֶרֶץ זָרָה, שֶׁאֵינָהּ הַמּוֹלֶדֶת: "גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה" (שמות ב כב).

— **גֶּפֶן נָכְרִיָּה**, מִין גָּרוּעַ שֶׁל גֶּפֶן: "וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה!" (ירמיה ב כא).

— פאה נכרית* [על־פי שבת ו ה]. קפלט, מערכת של שערות זרות ששמים על הראש לכסוי קרחת או לתוספת הדור לשערות הראש לגברים או לנשים (אצילים בדורות שעברו באירופה, שופטים בכמה ארצות בימינו). בכמה מקהלות־ישראל נוהגות נשים חרדות לחבש פאה נכרית לאחר נשואיהן.

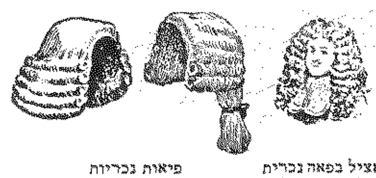

אציל בפאה נכרית (במאה ה־17)

פיאות נכריות

נכריות*, נוכריות [מן נכרי] 1 °. זרות, מצבו של מי שנמצא בסביבה זרה לו: "הנה כל זמן שהם עומדים בנכריותם הרי יש לראותם כאלו אינם" (ביאליק, הספר). "נכריות זו שמתדחקת לתוך רשותה מרגישה היא בה ביותר ביום שבת" (ליסיצקי, תולדות 194). 2 *. מעמדו של הנכרי, גיות (בנגוד אל "יהדות"): "שאינו מקבל טמאה בנכריותו" (רש"י פסחים צב.). — [נכריות־]

א. נכש [ערבית מדוברת: נכש חפר]

~ פע' **נכש*** פ"י הוציא ועקר עשבים רעים מבין צמחי־תרבות במכשיר (במכוש, במעדר וכדומה): "פועלים שהיו מנכשין בשדה ומעדרין בשדה" (תוספתא מעשר ראשון ב יג). — [לנכש, מנכש, י־]

~ פע' **נכש** °. הוצאו ממנו העשבים הרעים: גנת הירק נכשה. [מנכש, ינכש]

~ הת' **התנכש** *. נעקרו ובערו העשבים הרעים שלידו: "הקוצין הללו אינם לא מתנכשין ולא נזרעים" (בראשית רבה פה). — [להתנכש, מת־, ית־]

ב. נכש [אולי קרוב אל א. נקש, נשך]

~ הפ' **הכיש*** פ"י 1. הכה, דפק: "הכיש בה מכוש אחד" (בבא קמא נד.). "שהכישה (את הבהמה) במקל ורצתה לפניו" (בבא בתרא עה:). 2. נשך, עקץ: "הכישו נחש ומת" (תוספתא סנהדרין ח ט). — [להכיש את־, מכיש, י־]

~ הפ' **הכש** °. נשך, נעקץ: הנער שהכש על־ידי נחש הבהל לבית־החולים. — [מכש, יכש]

נכ"ש ר"ת נכיון־שטרות.

נכשל ° ת' [מן כשל, נכשל] שלא עמד בבחינה או במלוי משימתו: אחוז הנכשלים בבחינות־הבגרות ירד. — [נכשלת, נכשלים, ־לות]

נכשלות ° ג' [מן נכשל] כשלון, אי־הצלחה במלוי משימה: "קימה, צעדים, צעד כה, צעד כה, כלך נכשלות" (יזהר, צקלג 573). סבות רבות לנכשלותו של התלמיד בלמודיו. — [נכשלות־]

נכת, ראה נכות.

נכת [ארמית: נכת נשך, פצע; וערבית: נכת' דבר קרוע; קרוב אל ב. נכש, נשך]

~ פע' **נכת*** פ"י נשך, הכה: "נכיתה שנכת מסנחריב ובזה שבזז מסנחריב" (שיר השירים רבה ג ד, מצאוני). "מראה נגעי צרעת נוכתת" (ינאי קמג). — [לנכת, נוכת, ינכת]

נ"ל ר"ת 1. נראה לי. 2. נזכר לעיל.

נל"א ר"ת נחי למד אלף (גזרת המלים שהאות השלישית בשרשם היא א' נחה, כגון: מצא, קרא).

נלאה ° ת' [מן לאה, נלאה] עיף, מיגע: "כח עובד בלתי נלאה כזה" (סוקולוב, אישים 99). "פניהם משלהבים ונלאים" (גולדברג, מלחמה א 205). — [נלאה, נלאים, ־אות]

נלבב ÷ ת' [מן א. לבב, נלבב] 1 *. בעל לב, נבון, בעל־נפש: "יתן האיש הנלבב אל לבו כל זה, ויבין חלשתו ומעוט השגתו" (חובות הלבבות, הכניעה ה). "והמשכיל הנלבב ישתדל להפשיט קלפות המלות" (חובות הלבבות, הייחוד י). "בשעה שהיהודים בכלל נלבבים מתחזקים ויוצאים מתוך רב חדוה" (מגדלי מר"ם, קטו). "השליט בולסלב הנלבב מלך פולין" (סוקולוב, במראות 197). "ככה שכבו הנלבבים וספרו ספורי מעשיות" (עגנון, אלו טו). 2 °. מושך את הלב, נוגע עד הלב, טוב, חביב: "ובכן אחרי דרשי שלומכם הטוב בהכנעה ובברכה נלבבת" (שמעוני, הכיבר 176). מעשה נלבב. קבלת פנים נלבבת. — [נלבבת, נלבבים, ־בות]

— נלבבות ° תה"פ בצורה נלבבת, בחבה, באדיבות: "טפח לו לפיאר נלבבות על כתפו" (גולדברג, חר' מלחמה ב 120). "המלך הודה נלבבות ומיד הציפני בשאלות" (שרת, באסיה 346).

נלבבות ° ג' [מן נלבב] חביבות, נעימות: נלבבותו של האיש קרבה אליו את הבריות. — [נלבבות־]

נלב"ע ר"ת נפטר לבית־עולמו.

נל"ד ר"ת נראה לעניות דעתי.

נל"ה ר"ת נחי למד הא (גזרת המלים שהאות השלישית בשרשן היא ה' נחה, כגון: בנה, קנה).

נלהב ° ת' [מן להב, נלהב] 1. אחוז־התלהבות, משלהב: פלוני אדם נלהב. הוא ממעריציה הנלהבים של השחקנית. 2. נרגש ביותר, מעורר־התלהבות: הנואם השמיע דברים חריפים ונלהבים. — [נלהבת, נלהבים, ־בות]

נלהבות ° ג' [מן נלהב] התלהבות, חם רב, התרגשות עזה: "הפלא ופלא! קראה מיצי בנלהבות קדחתנית" (שטיינמן, זוגות ב 63). "מהגים בדחילו את הגדולים ואת החשובים שבדברים שאפשר להגות ולאמר בנלהבות, בהתברק עינים" (יזהר, מישור 83). — [נלהבות־]

נלוה, נלווה ת"ז [מן ב. לוה, נלוה] 1 °. הולך בלוית־, מצטרף אל־: הנשיא וכל הנלוים אליו הגיעו לעיר. 2. נספח, שנתחבר: "ובני הנכר הנלוים על־ה' לשרתו" (ישעיה נו ו). 3. בני־המשפחה התלויים במישהו: "קימו וקבלו היהודים עליהם ועל־זרעם ועל כל־הנלוים עליהם" (אסתר ט כז). — [נלוה או נלוית, נלוים, נלוות]

נלוז ת' [מן א. לוז, נלוז] 1. עקם, הסוטה מן הדרך הישרה: "כי תועבת ה' נלוז, ואת־ישרים סודו" (משלי ג לב). "נלוז ומליז הוא

את אביו שבשמים עליו" (כלאים ט ח). "לבד מגלוז לבב ונעקש דרכים" (הנגיד, דיואן 128). "צורות חייה המעותות והנלוזות" (ברנר, ג 229). "נתיבות עקלקלות בין משעולים נלוזים וסבוכים" (בורלא, עקביה 149). 2 ° [בצבא] תאר לכלי־יריה, וביחוד לתותח שירייתו אינה מדייקת בשל פגמים טכניים. — [נלוזה, נלוזים, ־זות]

נלוש, נפ' מן לוש.

נליזה^ נ' [מן נלוז] 1 ^ [באסטרונומיה] סטיה, נטיה מן המסלול: "לא תקח כלום לפי שאין כאן נליזת מעגל" (רמב"ם, קידוש החודש יז י). "נטית החמה ברקיע ונליזתה פעם לצפון ופעם לדרום" (ר"י הישראלי, יסודי עולם ב ג). 2 °, סטיה רוחנית: "מערכה של נהיה, נליזה ותשובה, וכוח עולם עם האלהות" (ויסלבסקי, יחידים 216). — [נליזת־, נליזות]

נל"ן° ר"ת נקדה לנקדה (קשר טלפוני בין שני מקומות).

נלעג ת' [מן לעג, נלעג] מעורר לעג, ראוי שיצחקו לו: פעלה נלעגת. לשון נלעגת. — [נלעגת, נלעגים, ־גות]

— נלעג לשון, מי שמדבר בלשון מגמגמת ובלתי־מובנת: "עם עמקי שפה משמוע, נלעג לשון אין בינה" (ישעיה לג יט).

נלעגות° נ' [מן נלעג] מצבו של דבר נלעג, בזיון וגנאי: "מכיר בנלעגות תנועותיו הכבדות" (שטיינמן, סודות 102). "ומבטיהם התועים משהו שבנלעגות דלה ואוילה" (יזהר, צקלג 142). "נלעגותן של הדמיות המתארות ביצירה הסטירית. — [נלעגות־]

נלע"ד ר"ת נראה לפי עניות דעתי.

נ"מ ר"ת 1. נפקא מנה. 2. נגד־מטוסים: תותח־נ"מ.

נם פעו"י 1. ישן, נמנם — ראה א· נום. 2. נאם, אמר — ראה ב· נום.

נמאס ת' [מן א. מאס, נמאס] מאוס, בזוי, שהיה לזרא: "כסף נמאס קראו להם" (ירמיה ו ל). "ומצא שם פגר אביו מגאל ונמאס" (ביאליק, בעיר). — [נמאסת, נמאסים, ־סות]

נמאר* ת' [מן מאר] ממאיר, מסכן: "ותהי לכאיב אנוש ונגע נמאר" (מגילת הודיות ה 29). — [נמארת, נמארים, ־רות]

נמבזה ת' [שינוי־צורה מן נבזה] נבזה, פחות, מאוס: "וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו" (שמואל א טו ט). "עדת הנגסים הנמבזים אשר יקטירו לאלהים" (טשרניחובסקי, שירים 122). "שמעתי או קראתי את השטנה הנמבזה" (סוקולוב, במראות 138). "חלאה, מחלות, טרדה ועבודה נמבזה" (בן־ציון, ל). — [נמבזה, נמבזים, ־זות]

נמהר ת' [מן א· מהר, נמהר] פזיז, נחפז, שאינו מתון: "ולבב נמהרים יבין לדעת" (ישעיה לב ד). "העדר סבלנות, התחלה נמהרה או המשך הפעלה בפזיזות יתרה" (אחד העם, שכד). "איש צעקן ונמהר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קא). "מה־נמהר השיר, מה איננו בעתו" (ביאליק, שירה). "אין גבול לזריזות מבטיו הנמהרים" (שמעוני, הביבר 77). אל תהא נמהר במסקנותיך. — [נמהרת, נמהרים, ־רות]

— המר והנמהר, הקשה והבא כחתף: "הכשדים הגוי המר והנמהר" (חבקוק א ו). "באותו הערב המר והנמהר, אור ליום הפרדה" (ביאליק, אלמנות).

— נמהר־לב, קצר־רוח, חסר־סבלנות: "אמרו לנמהרי־לב: חזקו, אל־תיראו" (ישעיה לה ד).

נמהרות^ נ' [מן נמהר] היות נמהר, פזיזות, בהילות: "הנמהרות והעזות" (חריזי, תח' סוד הסודות יא, לפי ב"י). נמהרותו של האיש היתה בעוכריו. נמהרות הפעלה. — [נמהרות־]

נמוג ת' [מן מוג, נמוג] 1. מתנדף: ערפל נמוג בחם השמש. 2 [בהשאלה] חרד, מבהל: "נמגים ארץ וכל־ישביה" (תהלים עה ד). "ונותן לנמוגי ברכים חזוק מעמד" (מגילת בני־אור יד 6). "ורוכבי הסוסים הלא גם הם נסים נמוגים ונמסים" (תשובות תלמידי מנחם, לגבור בתעודה). "ולבקש מלון לנפשי הנמוגה" (חריזי, איתיאל ה). "חורת ונמוגה כלה" (ביאליק, שבעה). — [נמוגה, נמוגים, נמוגות]

נמוח, נפ' מן מוח.

נמוך* ת' [מן נמך, שנגזר מן מוך, נמוך] שפל, גוץ, לא־גבוה, שקומתו קצרה: "וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים" (כלאים ד ז). "אל יעמד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל" (ברכות י:). "מה הגפן הזו נמוכה מכל האילנות" (ויקרא רבה לו). תקרה נמוכה. אזור ים המלח הוא הנמוך ביותר על פני כדור־הארץ. — [נמוכה, נמוכים, נמוכות]

— נמוך־רוח*, ענו, צנוע: "כמה גדולים נמוכי־רוח לפני הקדוש־ברוך־הוא" (סוטה ה:). "והתהלכה נוחה ועלובה, חרישית ונמוכת־רוח" (הזז, יעיש ד 209).

— נמוך־קומה°. 1. בעל קומה קצרה. 2 [בהשאלה] קטן בערכו: "יודע אני בספריות אחרות לועזיות סופרים נמוכי־קומה מש' בן־ציון" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון).

— מחיר נמוך°, מחיר שהוא למטה מן הרגיל: הסחורות נמכרו במחירים נמוכים.

— לחץ נמוך°, לחץ שהוא פחות מן הרגיל: לחץ־אויר נמוך. פלוני סובל מלחץ־דם נמוך.

— פניו נמוכות*, הוא שרוי בעצב: "אלו שפניהם זקופות — תלמודן בידן, אלו שפניהם נמוכות — אין תלמודן בידן" (קהלת רבה ט ח).

— קול נמוך*, לחישה, דבור לא בקול רם: "אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם" (סוטה לב:).

— רוח נמוכה*, ענוה, צניעות: "עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה — מתלמידיו של אברהם אבינו" (אבות ה יט). "שאין התורה מתקימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו" (דרך ארץ זוטא א).

— דבר נמוכה־נמוכה°, נהג בצניעות: "לדבר גבוהה־גבוהה אסור, אבל מצוה היא לדבר נמוכה־נמוכה" (שטיינמן, תנובה יעילה).

נמוך°, נימוך ז' [מן נמך, נמך] הנמכה, השפלה: "בין שניגו, בנמוך קול של לילה ובעינים נרחבות המבקשות להבחין תעלומות הלילה" (בן־ציון, קיג). — [נמוך־]

נָמוֹל ת' [מן מול, נמול] מִי שֶׁמָּלוּ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: "בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים" (בראשית לד כב). "וְנִקְרָא אַבְרָהָם גֵּר צֶדֶק, עַל שֵׁם אֲבִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל רִאשׁוֹן לַנְּמוֹלִים" (עגנון, אלו קפז). הָרַךְ הַנָּמוֹל. — [נְמוֹל־, נְמוֹלִים, נְמוֹלֵי־]

נָמוֹס*, נָמוֹסִי°, ראה נִימוּס, נִימוּסִי.

נָמוּק*, נִימוּק ז' [אולי במקום נעמק — החכמה שבעמקי הלב; אכדית: nimequ חכמה; ואולי מיוונית: nomikos של החוק] **1***, טַעַם סְבָרָה, סִבָּה: "ר' יוֹסֵי נִמּוּקוֹ עִמּוֹ" (גיטין סז.). **2** °, הַנְמָקָה, מַתַּן טַעַם וּרְאָיָה לְדָבָר: הַמַּרְצֶה עָבַר לְנִמּוּק הַצָּעוֹתָיו. — [נִמּוּק־, נִמּוּקִים, ־קֵי־]

— **טַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ°** [על־פי גיטין סז., ראה לעיל, וכן שם רש"י: טעמו וראיתו] יֵשׁ לוֹ הַסְבָּרָה מִשֶּׁלּוֹ לְדָבָר: "לֹא אוּכַל לָקוּם מִפְּנֵיכֶם... טַעְמִי וְנִמּוּקִי עִמִּי, שֶׁלֹּא אוּכַל לְפָרְשׁוֹ" (מנדלי מו"ס, פה). "כָּל כִּסּוּי עַל שֵׁם מְאֹרָע וְכָל שֵׁם טַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ" (ביאליק, ספיח ז).

נָמֹק, נפ' מן מקק.

נִמּוּר*, נִימּוּר ז' [מן גמר, נָמֵר] רִבּוּי כְּתָמִים אוֹ נְקֻדּוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת: "שֶׁנִּתְפַּזֵּר הַנִּמּוּר בְּרֻבּוֹ (שֶׁל הָאֶתְרוֹג)" (טור אורח חיים, תרמח י). "לְגָרֵשׁ אֶת הַשִּׁעֲמוּם עַל־יְדֵי נִמּוּר הַשָּׂדֶה" (סוקולוב, אישים 336). "נוֹתְנִים בּוֹ נִמּוּרֵי גָוֶן כְּלִשְׁחָם" (יזהר, צקלג 358). נִמּוּר עוֹרוֹ שֶׁל הַנָּמֵר. — [נִמּוּר־]

נָמוֹשׁ* ת' [מן ב. מוש או משש] **1***, הַמְמַשֵּׁשׁ וּמְחַפֵּשׂ בָּאֲחֵרוֹנָה, כִּנּוּי לְזָקֵן וּלְתָשׁוּשׁ: "מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בְּלֶקֶט? מִשֶּׁיֵּלְכוּ הַנְּמוֹשׁוֹת" (פאה ח א). **2** ° [בהשאלה] חַלָּשׁ, מְסֻגָּר: "מְקַדֵּם הַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּאֵינָלִיד, כְּנָמוֹשׁ נֶחְשָׁל" (סוקולוב, במראות 128). "כִּי לֹא נְמוֹשׁוֹת אֲנַחְנוּ וְלֹא תִינוֹקוֹת חַסְרֵי־יֶשַׁע" (גלבוע, בבוקר 139). "הַנְּמוֹשׁוֹת שֶׁבָּהֶם, כְּגוֹן אַלְמָנוֹת, יְתוֹמִים, יְדוּעֵי־חֳלִי" (סביב, דרך 14). **3** °, אַחֲרוֹן, אֶפִּיגוֹן, אֶחָד מִבָּאֵי־הַכֹּחַ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל זֶרֶם אוֹ שֶׁל אַסְכּוֹלָה, שֶׁאֵין בִּיצִירוֹתֵיהֶם מִשּׁוּם חִדּוּשׁ אוֹ כֹּחַ יְצִירָה רַב. — [נְמוֹשׁוֹת]

נֵמָטוֹדָה* נ' [כשם הלועזי: nematoda, מיוונית: nema (-atos) נימה, חוט] תּוֹלַעַת מִמַּעֲרֶכֶת תּוֹלָעִים נִימִיּוֹת, בַּעֲלוֹת גּוּף מָאֳרָךְ וּמְעֻגָּל, רְבָן טַפִּילִיּוֹת, מֵהֶן שׁוֹכְנוֹת בְּמֵעַיִם שֶׁל הָאָדָם, מֵהֶן הַתּוֹקְפוֹת שָׁרְשֵׁי צְמָחִים שׁוֹנִים וְגוֹרְמוֹת לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת. — [נֵמָטוֹדוֹת]

נָמֵי* מ"ח [ארמית] גַּם, גַּם־כֵּן: "מַה קִימָה קְרִיאַת 'שְׁמַע' וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה, אַף שְׁכִיבָה נָמֵי קְרִיאַת 'שְׁמַע' וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה" (ברכות ד:).

— **אִי נָמֵי*** [בבא מציעא צח:] אוֹ גַּם [פתיחה רווחת בתלמוד להשמעת תירוץ אחר לבעיה]

— **הָכִי נָמֵי*** [חגיגה יא: ועוד הרבה] (= אַף כָּךְ הוּא) כֵּן הוּא הַדָּבָר.

נְמִיגָה* נ' [מן נָמוֹג] הִתְנַדְּפוּת, הֲמַסּוּת: "שֶׁנֶּאֱמַר 'נָמוֹגוּ', וְאֵין נְמִיגָה אֶלָּא נְמִיסָה" (מכילתא מג). "לֹא יָדַע אוֹתוֹ בָּחוּר שֶׁעֲרָפֶל אֱלֹהֵי הַנָּמוֹג קַיָּם בִּנְמִיגָתוֹ" (קדרי, כורך 180). נְמִיגַת הָעֲרָפֶל. נְמִיגַת הַלֵּב. — [נְמִיגַת־]

נְמִיָּה* נ' [חולין נב: ועוד] חַיַּת־טֶרֶף מִמַּחְלֶקֶת הַיּוֹנְקִים (Herpestes ichneumon), לַנְּמִיָּה גּוּף גָּמִישׁ וּמָאֳרָךְ הַנִּשְׁעָן עַל רַגְלַיִם קְצָרוֹת. זְנָבָהּ אָרֹךְ וְשָׂעִיר, פַּרְוָתָהּ אֲפֹרָה, טַרְפָּהּ — עַכְבָּרִים, צִפֳּרִים, זוֹחֲלִים וְעוֹד. הִיא מְבִיאָה נֵזֶק לַלּוּלִים, אַךְ תּוֹעַלְתָּהּ רַבָּה לָאָדָם בְּהַשְׁמִידָהּ נְחָשִׁים אַרְסִיִּים, עַכְבָּרִים וַחֲלָדוֹת. — [נְמִיַּת־, נְמִיּוֹת]

נמיה (1/20)

נְמִיכָה* נ' [מן נָמוּךְ] שֵׁפֶל, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנָּמוּךְ: "וְכֵן אִם תִּהְיֶה הַבִּקְעָה שְׁפֵלָה וּנְמוּכָה, נָהוּג בִּשְׁפֵלוּתָהּ וּנְמִיכוּתָהּ הַמִּנְהָג הַזֶּה" (אברהם בר־חייא הנשיא, המשיחה ב 127). "לָאוֹר הוֹצִיאָהּ מֵאֹפֶל וּמִנְּמִיכָה" (סידור רס"ג, שג). — [נְמִיכַת־]

— **נְמִיכַת־רוּחַ***, עֲנָוָה, כְּנִיעָה: "מִתְוַדֶּה אֲנִי... בִּכְפִיפַת קוֹמָה, בִּנְמִיכַת־רוּחַ" (ר' ניסים הבבלי, וידוי ליום הכיפורים). "בִּנְמִיכַת־רוּחַ וּתְמִימוּת־לֵב" (הזז, יעיש ג 67).

נְמִיכוּת נ' [מן נָמוּךְ] **1** °, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנָּמוּךְ, הֵפֶךְ מִן גַּבְהוּת: נְמִיכוּת הַתִּקְרָה בַּמַּרְתֵּף. נְמִיכוּת הַקּוֹל. **2** ° [בהשאלה] שִׁפְלוּת, עֲנָוָה, קַטְנוּת: "דַּכְאֵי רוּחַ נְמִיכוּת מְחַפְּשֵׂי בְּיוֹם דִּין זְכוּת" (קליר, אנסיכה, מוסף א' ראש השנה). "וּמָה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיֵּדְעֵהוּ הָאִישׁ הַנִּלְבָּב כִּי הַשִּׁפְלוּת וְהַנְּמִיכוּת מְבִיאוֹת אֶת הָאָדָם לִידֵי הַכָּבוֹד" (תיקון מידות הנפש לגבירול). "יִלְמַד אָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ לֶאֱהֹב אֶת הַנְּמִיכוּת" (רש"י סוטה ה.). "אַךְ גַּם הַלָּלוּ לֹא שָׁווּ הָדָר לְגַרְמִיּוּת צַלְמָהּ וּנְמִיכוּתוֹ" (אלתרמן, עיר 77). "נְמִיכוּת קוֹמָה אֱנוֹשִׁית" (פיכמן, רכד). — [נְמִיכוּת־]

— **נְמִיכוּת־רוּחַ***, עֲנָוָה, צְנִיעוּת, כְּנִיעָה: "וְהִתְהַפְּכוּת הָעִנְיָנִים עָלָיו בַּעֲבוּר שִׁפְלוּתוֹ וּנְמִיכוּת רוּחוֹ" (חובות הלבבות, הכניעה י). "בַּעֲקִימַת פָּנִים מְשֻׁנָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵעֵין הַכְּנָעָה, נְמִיכוּת־רוּחַ, בַּקָּשַׁת רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים" (מנדלי מו"ס, תנא). "הִקְבִּילוּ הַלָּלוּ אֶת פְּנֵיהֶם בַּעֲנָוָה וּנְמִיכוּת־הָרוּחַ" (הזז, יעיש ב 47).

נְמִיסָה* נ' [מן נָמֵס] הֲמַסּוּת, נְמִיגָה: "הִתְחִילוּ לְהִמֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר 'נָמוֹגוּ', וְאֵין נְמִיגָה אֶלָּא נְמִיסָה" (מכילתא מג). נְמִיסַת הַשֶּׁלֶג בַּחֹם. נְמִיסַת הַלֵּב מִפַּחַד. — [נְמִיסַת־]

נמך [שורש משני מן מוך, נָמוּךְ]

~ הפ' **הִנְמִיךְ*** פ"י הִשְׁפִּיל, עָשָׂהוּ נָמוּךְ מִשֶּׁהָיָה: "הַגְּבוֹהַּ — מַנְמִיכוֹ, וְהַנָּמוּךְ — מַגְבִּיהוֹ" (ספרי בהעלותך כב). "מַנְמִיכִין לוֹ מָקוֹם כְּשֶׁיּוֹשֵׁב בַּדִּין" (רש"י מועד קטן טז:). "הַכֹּל לְפִי נְעִימוּת קוֹל הַכְּלִי לְהַגְבִּיהַּ וּלְהַנְמִיךְ" (רש"י עמוס ו ה). הַצָּרוֹת וְהַתְּלָאוֹת הִנְמִיכוּ קוֹמָתוֹ שֶׁל הָאִישׁ. — [לְהַנְמִיךְ אֶת־, מַנְמִיךְ, ־יִךְ־]

~ הפ' **הָנְמַךְ** °, הֻשְׁפַּל, נַעֲשָׂה נָמוּךְ מִשֶּׁהָיָה: הַתִּקְרָה בַּצְּרִיף הָנְמְכָה. קוֹלוֹ הָנְמַךְ. — [מֻנְמָךְ, יָנְמַךְ]

~ פע' **נִמֵּךְ** ° פ"י הִשְׁפִּיל, הִנְמִיךְ: "אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ בְּפֶה רַךְ וּמְנַמֵּךְ עַצְמוֹ כְּמִצְטַדֵּק לְפָנָיו" (מנדלי מו"ס, רמ). "אַף הוּא מְנַמֵּךְ קוֹלוֹ וּמְזַמְזֵם בַּחֲשַׁאי" (ביאליק, החצוצרה א). "וְהִיא הַגּוֹרֶמֶת לְהַטְרִיד אַנְשֵׁי־מַעְלָה מֵעוֹלָמָם הַגָּדוֹל וּלְנַמֵּךְ אֶת קוֹמָתָם" (קלצקין, כתבים 186). — [לְנַמֵּךְ, מְ־, יְ־]

~ פע' **נֻמַּךְ** °, הָנְמַךְ, הֻשְׁפַּל: "חֲבֵרָיו הִמְשִׁילוּהוּ לְצֶמַח זֶה שֶׁקּוֹמָתוֹ מְנֻמֶּכֶת" (סביב, דרך 169). "וְהִיא הִיא שֶׁלָּהֶם כְּלַפֵּי בְּהֶמְתֵּם הָעֲיֵפָה כְּיוֹצֵא מִפִּיהֶם מְנֻמָּךְ וּבְרַחֲמִים" (ביאליק, החצוצרה ד). — [מְנֻמָּךְ, יְנֻמַּךְ]

~ הת׳ **הִתְנַמֵּךְ** °, נַעֲשָׂה נָמוּךְ: ״הֲשַׂמְתָּ לֵב אֶל מִגְדָּלַי? הוּא נִתְנַמֵּךְ״! (ביאליק, ומגדלי זקן). ״אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף הִיא נִתְנַמְּכָה״ (עגנון, אלו רס). ״בֵּן לַיְלָה נִתְנַמְּכָה קוֹמָתָהּ״ (גלעד, גלבוע 111). ״רוֹאֶה הוּא כְּאִלּוּ נִתְנַמְּכָה וְנִתְקַטְּנָה״ (קבק, במשעול 172). [ובהשאלה:] ״אֵיךְ יְכֹלָה הַסִּפְרוּת גּוּפָהּ לְהַגִּיעַ לְשִׁעוּר קוֹמָה כְּשֶׁנּוֹשְׂאָהּ נִתְנַמֵּךְ פְּלָאִים עַל יָדָהּ?״ (קריב, עטרה 25). — [לְהִתְנַמֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

נֹמֶךְ °, **נוֹמֶךְ** ז׳ [מן נמך; נָמוּךְ] נְמִיכוּת, שֵׁפֶל: ״אַל חָשַׁשׁ, הוֹלְכֵי רֶגֶל, אַל נֹמֶךְ!״ (בסוק, נחושתיים לה). גֹּבַהּ וָנֹמֶךְ. אֵיזֶה נֹמֶךְ! — [נָמְךְ־, נָמְכּוֹ]

נְמַכְמַךְ ° ת׳ [מן נָמוּךְ] נָמוּךְ מְעַט: קוֹל נְמַכְמַךְ. — [נְמַכְמֶכֶת, נְמַכְמַכִּים, ־כּוֹת]

נָמֵל *, **נָמָל** * ז׳ [סירוס מיוונית: limen] חוֹף־יָם מְתֻקָּן וּמְצֻיָּד לַעֲגִינַת אֳנִיּוֹת — שֶׁטַח נִרְחָב שֶׁל מַיִם עֲמֻקִּים מוּגָן מִסְּעָרוֹת עַל־יְדֵי שׁוֹבְרֵי־גַלִּים וּמִתְקָנִים בַּחוֹף לִטְעִינַת סְפִינוֹת וְלִפְרִיקָתָן: ״פַּעַם אַחַת לֹא נִכְנְסוּ לַנָּמֵל עַד שֶׁחָשְׁכָה״ (עירובין ד ב). נְמַל־חֵיפָה וּנְמַל־אַשְׁדּוֹד בְּאַרְצֵנוּ. נְמַל־מַרְסֵל בְּצָרְפַת. — [נְמַל־, נְמָלִים, נְמַלֵּי־; נְמַל־, נְמָלִים, נְמַלֵּי־]

— עִיר־נָמֵל °, עִיר הַשּׁוֹכֶנֶת לְחוֹף יָם וּבָהּ מִתְקְנֵי פְּרִיקָה וּטְעִינָה לִסְפִינוֹת: חֵיפָה וְאַשְׁדּוֹד — עָרֵי־נָמֵל הֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— נְמַל־תְּעוּפָה °, מָקוֹם מְתֻקָּן לִתְעוּפַת מְטוֹסִים לְקַוֵּי־טִיסָה בֵּין־אַרְצִיִּים וְשֶׁמְּצוּיִים בּוֹ גַּם שֵׁרוּתֵי מֶכֶס, בְּרִיאוּת, דַּרְכּוֹנִים וְכַדּוֹמֶה (Airport): נְמַל־הַתְּעוּפָה בְּלוֹד.

— נָמֵל חָפְשִׁי °, נָמֵל שֶׁנִּמְצָא בּוֹ אֵזוֹר שֶׁאֵינוֹ נָתוּן לְפִקּוּחָם שֶׁל שִׁלְטוֹנוֹת־הַמֶּכֶס: הַסְּחוֹרוֹת הָעוֹבְרוֹת דַּרְכּוֹ פְּטוּרוֹת מִמֶּכֶס, אִם אֵלֶּה לֹא נוֹעֲדוּ לְהִשָּׁאֵר בַּמְּדִינָה.

נְמָלָה נ׳ [אל־עמארנה: na-am-lu; אכדית: lamattu; ערבית: נַמְלַה]

נמלה - נקבה (מוגדלת פי 3)

נמלה - זכר (מוגדל פי 2)

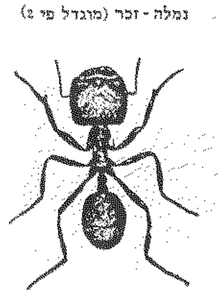

נמלה-פועלת (מוגדלת פי 4)

חֶרֶק הַחַי בַּחֲבוּרוֹת בְּקִנִּים הַמְּתֻקָּנִים לָרֹב בָּאֲדָמָה אוֹ בְּתוֹךְ עֵצִים (Formicidae). בְּכָל קֵן מִסְפָּר רַב שֶׁל פּוֹעֲלוֹת וּמִסְפָּר קָטָן מִזֶּה שֶׁל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. הַפּוֹעֲלוֹת חֲסֵרוֹת כְּנָפַיִם וְאֵינָן מְסֻגָּלוֹת לִרְבִיָּה. הַזְּכָרִים וְהַנְּקֵבוֹת בַּעֲלֵי כְּנָפַיִם. אַחֲרֵי מְעוּף־הַכְּלוּלוֹת מֵתִים הַזְּכָרִים בִּמְהֵרָה וְהַנְּקֵבוֹת מְאַבְּדוֹת אֶת כַּנְפֵיהֶן וּמְטִילוֹת בֵּיצִים. הַפּוֹעֲלוֹת עוֹסְקוֹת בְּכָל הָעֲבוֹדוֹת בַּקֵּן: הַסְפָּקַת מָזוֹן, שְׁמִירָה וְטִפּוּל בַּבֵּיצִים, בַּזְּחָלִים וּבַגְּלָמִים. הַנְּמָלָה מְשַׁמֶּשֶׁת בַּסִּפְרוּת מָשָׁל וּמוֹפֵת לַחֲרִיצוּת וְהַתְמָדָה: ״לֵךְ אֶל־נְמָלָה, עָצֵל, רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם״ (משלי ו ו). ״הַנְּמָלִים עַם לֹא־עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם״ (משלי ל כה). — [נְמָלַת־, נְמָלִים, נְמָלֵי־; גם נְמָלוֹת, נְמָלוֹת־]

— עֲבוֹדַת־נְמָלִים °, כִּנּוּי לַעֲבוֹדָה מְמֻשֶּׁכֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם טִפּוּל בִּלְתִּי־פּוֹסֵק בִּפְרָטִים קְטַנִּים וְעִם זֹאת הִיא נַעֲשֵׂית בְּלֹא לֵאוּת, בְּהַתְמָדָה וּבִשְׁקִידָה.

— בֵּיצֵי־נְמָלִים °, כִּנּוּי לְדָבָר זָעִיר וְקָטָן בְּיוֹתֵר.

— נְמָלִים לְבָנוֹת °, ראה טֶרְמִיטִים.

נְמָלוֹן ° ז׳ [מן נָמֵל] נָמֵל קָטָן. — [נְמַלוֹן־, נְמַלוֹנִים, ־נֵי־]

נְמָלִי ^ ת׳ [מן נְמָלָה] 1 ^, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַנְּמָלָה אוֹ כְּגֹדֶל נְמָלָה: ״וְאִם יִהְיֶה מַה שֶּׁיֵּרָאֶה מִמֶּנָּה דָּבָר מוּעָט יִקָּרֵא הַנְּמָלִי״ (קאנון ג ג). 2 °, הַדּוֹמֶה לַעֲבוֹדַת נְמָלִים — צֵרוּף גַּרְגִּיר לְגַרְגִּיר: ״עֲבוֹדַת רוּחַ כַּבִּירָה כָּזֹאת, נְמָלִית וַעֲנָקִית כְּאֶחָת״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [נְמָלִית, נְמָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

נִמְלָץ ° תו״ז [מן מלץ, נִמְלַץ] 1, מְלִיצִי, רֵטוֹרִי, גָּדוּשׁ מְלִיצוֹת: דְּבָרִים נִמְלָצִים. סִגְנוֹן נִמְלָץ. 2, מִי שֶׁהִמְלִיצוּ עָלָיו, מִי שֶׁנֶּאֶמְרוּ עָלָיו טוֹבוֹת: ״וַיְסַפְּרוּ הָאֲנָשִׁים כָּל הַקּוֹרוֹת אֶת הַנִּמְלָץ״ (עגנון, אלו קיג). — [נִמְלֶצֶת, נִמְלָצִים, ־צוֹת]

— נִמְלָצוֹת °, בִּדְבָרִים נִמְלָצִים: ״וַיַּעֲנֵם עַל כָּל שְׁאֵלוֹתֵיהֶם נְכוֹחוֹת וְנִמְלָצוֹת״ (ביאליק, תרי קישוט קמז).

נְמָלֶת ° נ׳ [מן נְמָלָה, כשם הלועזי: formication; מלאטינית: formica נמלה] [ברפואה] תְּחוּשָׁה כְּאִלּוּ נְמָלִים זוֹחֲלוֹת עַל גַּבֵּי הָעוֹר, תּוֹפָעָה הַשְּׁכִיחָה בְּמַחֲלוֹת עֲצַבִּים וּבְאַנֶמְיָה מַמְאֶרֶת.

נִמְנוּם ^ ז׳ [מן נמנם, נִמְנֵם] שֵׁנָה קַלָּה, תְּנוּמָה, נִים: ״לֹא רָאִינוּ שֵׁנָה בְּתַרְדֵּמָה אֶלָּא שֵׁנָה כְּעֵין נִמְנוּם״ (רבינו חננאל סוכה נג.). נִמְנוּם לְשָׁעָה קַלָּה. — [נִמְנוּם־]

נִמְנוּמִי ° ת׳ [מן נִמְנוּם] שֶׁל נִמְנוּם, כְּמִתּוֹךְ נִמְנוּם: ״תְּחוּשָׁה אַחַת נִמְסֶכֶת פִּתְאוֹם לְתוֹךְ קֵהוּת נִמְנוּמִית״ (יזהר, צקלג 642). ״דֹּק נִמְנוּמִי עָטַף אֶת מֹחוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה״ (אורן, החטא). — [נִמְנוּמִית, ־מִיִּים, נִמְנוּמִיּוֹת]

נמנם [מן א. נום]

~ פִּע׳ **נִמְנֵם** * פ״ע [בתלמוד בטקסט ארמי: ״חֲזָא דְּקָא נַמְנֵם״, פסחים קכ:] יָשֵׁן שֵׁנָה קַלָּה, הִתְחִיל לְהֵרָדֵם: ״לִשְׁכַּב נַמְנֵם וְהָגוֹת״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״מִינָה שָׁכְבָה בִּבְגָדֶיהָ וּמְנַמְנְמָה וְלֹא נִמְנְמָה״ (עגנון, כפות כט). פְּלוֹנִי רָגִיל לְנַמְנֵם מְעַט בִּשְׁעַת מְנוּחַת־הַצָּהֳרַיִם. — [לְנַמְנֵם, מְנַמְנֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ **נֻמְנַם** ^ [רווח ביחוד הבינוני] — ראה ערך מְנֻמְנָם.

~ הת׳ **הִתְנַמְנֵם** *, נִרְדַּם לְשָׁעָה קַלָּה, הָיָה יָשֵׁן שְׁנַת־אֲרָעִי: ״נִתְנַמְנְמוּ — יֹאכְלוּ (מִקָּרְבַּן־הַפֶּסַח), נִרְדְּמוּ — לֹא יֹאכְלוּ״ (פסחים י ח). ״בִּקֵּשׁ (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל) לְהִתְנַמְנֵם, פִּרְחֵי כְהֻנָּה מַכִּין לְפָנָיו בְּאֶצְבַּע צְרֵדָה״ (יומא א ז). ״כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּטַּחְתִּי עַל מִטָּתִי נָפְלָה עָלַי שֵׁנָה וְנִתְנַמְנַמְתִּי״ (עגנון, אורח 13). [ובהשאלה:] ״וְיֵשׁ אֲשֶׁר הַיֵּצֶר הָרָע הַמִּתְנַמְנֵם בִּי הִתְעוֹרֵר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו). ״מִשְׁתָּאֶה לְתִפְאֶרֶת הָעֹז הַמִּתְנַמְנֵם״ (ביאליק, מתי). — [לְהִתְנַמְנֵם, מִתְנַמְנֵם, יִתְ־]

א. **נַמְנְמָן** ° ז׳ [מן נמנם, נִמְנֵם] כִּנּוּי לְמִי שֶׁאוֹהֵב לְנַמְנֵם הַרְבֵּה, אוֹהֵב תְּנוּמוֹת: ״נַמְנְמָן גָּדוֹל לֹא הָיָה מִיָּמָיו״ (עגנון, כפות רסד).

"שאננים, נמנמנים, כרסתנים" (שלונסקי, תר' טיל 350). – [נמנמנית, נמנמנים, ־ניות]

ב׳ נמנמן° ז׳ [מן נמנם, נמנם] שם כולל למשפחת בעלי־חיים מכרסמים, שהם כעין חלית־ביניים בין סנאים לעכברים. לנמנמן אזנים ועינים גדולות, זנב ארך כעין מברשת. בארצות הקרות ישנים הנמנמנים, שנת־חרף ומכאן שמם. בארץ מצויים הסוגים "נמנמן־הסלעים" (Eliomys melanurus) ו"נמנמן־העצים" (Dryomys nitedula). [נמנמן־, נמנמנים, ־מני־]

נמנמן-הסלעים (1/4)

נמנמני° ת׳ [מן א.נמנמן] שהוא כמנמנם, חולמני: "בת צחוקן הנמנמנית, המעדנת" (שלונסקי, תר' בבל 277). "פגישה ראשונה עם אותה שכונה כבודה ונמנמנית" (ברטוב, כנפים 35). – [נמנמנית, נמנמניים, נמנמניות]

נמנמת°, נמנומת נ׳ [מן נמנום] נמנום קל, שנה קלה וקצרה: נמנמת בשעת־הצהרים. – [נמנמת־]

נמנע˙ ת׳ [מן א.מנע, נמנע] 1˙, מעכב, בלתי־אפשרי, נבצר: "כי הרצון אשר יזכרוהו לא יצייר והוא אצל קצתם נמנע" (מורה נבוכים א עה). "דברים גדולים שהם נמנעים לעמד עליהם ולדעתם כי אם מן הנבואה" (השרשים לג'נאח, רצב). "בדור פלאות כדורנו קשה להבחין עוד בין אפשר לנמנע, שהרי כמה דברים שנחשבו לנמנעים נקרו ויאתיו" (אחד העם, קכ). דבר זה נמנע ממני לעשותו. 2°, שאינו מביע את עמדתו המחלטת, שאינו משתתף בהכרעה לכאן או לכאן: ההחלטה נתקבלה בעשרים קולות נגד שנים־עשר קולות ושלשה נמנעים. – [נמנעת, נמנעים, ־עות]

– נמנע המציאות˙ [על־פי מורה נבוכים א מט, ושם: נמנע המציאה] שאינו יכול להעשות, שלא יתכן לבצעו: "התקשרות הנפש ביני ובין דודי היתה בבחינת נמנעת־המציאות" (ויסלבסקי, תר' מרד 50).

– מן הנמנע˙, מן הנמנעות°, אי־אפשר, לא־יתכן: "דבר כזה באמת היה מן הנמנעות" (אחד העם, קצ). ענין זה מן הנמנע הוא.

נמנעות° נ׳ [מן נמנע] היות נמנע, אי־אפשרות לבצע: המפקד קבע את נמנעות הפעלה בשעה זו. – [נמנעות־]

נמס° ת׳ [מן מסס, נמס] מסיס, שהתמסמס, נמוג, העובר ממצב־צבירה מוצק למצב נוזל: שלג נמס בחם. קפה נמס. – [נמסה, נמסים, נמסות]

נמס [מן נימוס]

~ פע׳ נמס ° פ"י סגל נמוסים: "והוא מתחיל לנהג זהירות בדרכיו, מנמס עצמו ומשפר הליכותיו" (ברקוביץ, תר' חיי תנב). – [לנמס, מ־, י־]

~ פע׳ נמס ° [רווח רק הבינוני מנמס] – ראה ערך מנמס.

~ התפ׳ התנמס °, התראה כמנמס: "בגמדותו ובגלמידותו עודנו מתנמס כלפי חוץ" (סברסקי, אררט 161). – [להתנמס, מת־, יתנמס]

נמס, נפ׳ מן מסס.

נמסה, ראה נמיסה.

נמען° ז׳ [מן א.מען; ראה גם מוען] האיש שאליו שלוח מכתב: על כל דבר־דאר הנשלח יש לרשם את שם הנמען. – [נמענת, נמענים, ־נות]

נמפה◊, ראה נימפה.

נמצא˙ תו"ז [מן מצא, נמצא] כל מה שקים במציאות, יש, הויה: "יסוד־היסודות ועמוד־החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא" (רמב"ם, יסודי התורה א א). "אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו" (חובות הלבבות, הקדמה). – [נמצאה, נמצאים, נמצאות]

– בנמצא˙, במציאות, שנתן למצאו: סחורה זו אינה בנמצא.

נמק [מן נמוק]

~ פע׳ נמק ° פ"י נתן טעם ונמוק, בסס, הסביר את הטעמים והמניעים לדבר: נמקתי את הצעתי. הואילה לנמק את דעתך. – [לנמק את־, מנמק, ינמק]

~ פֻּע׳ נמק °, נתן לו טעם ונמוק: הצעתו נמקה כראוי. תביעה מנמקת [ראה עוד ערך מנמק] – [מנמק, ינמק]

נמק* ז׳ [מן מקק, נמק] 1°, מות של חלק מרקמת הגוף החי (Necrosis). 2*°, מקום בגוף שנמק והרקיב מחמת פצע או מחלה: "מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים" (שבת סב:). – [נמק־, נמקים, נמקי־]

נמק, נפ׳ מן מקק.

נמר [מן נמר]

~ פע׳ נמר * פ"י 1°, גון בנקדות ובכתמים שונים: "ובמכחול מזה, מעביר ומנמר, נושם בין משיחה למשיחה" (טשרניחובסקי, שירים 217). "גצי גחליליות שנמרו את החשכה באור שלהן" (עגנון, כפות תסג). "טפות־הגשם הראשונות שנמרו את אבני הכביש" (שופמן, א 174). שלכתו מרקיבה לרגליו, מנמרת את הקרקע בטחבים קטנים" (יזהר, חיזעה 42) [ובהשאלה:] "אהב להתמיה ולנמר לעתים קרובות את סגנונו החי והעשיר" (פיכמן, שכ). 2*, התקין או שנה דבר־מה באפן שהוא נראה מגון בכתמים שונים: "המנמר את שדהו (על־ידי שלקט ממקומות שונים בו) ושיר קלחים לחים" (פאה ג ב). – [לנמר את־, מנמר, י־]

~ פֻּע׳ נמר *, גון בנקדות ובכתמים שונים: "בגד מנמר" (בבא קמא קיט). "פניה מנמרים בגמות קטנות" (ברנר, א 12). "מדרונותיה כי נמרו מראות עולם אחר" (פיכמן, קנג). [ראה עוד ערך מנמר] – [מנמר, ינמר]

~ התפ׳ התנמר °, התגון, נראה בצבעים שונים: "הרי יהודה התנמרו במרחק" (פיכמן, ריז). "השדות שהתנמרו משפעת ציצים ופרחים" (שופמן, א 176). "הרצפה נזדהמה ונתנמרה ברבבי רקיקות" (שנהר, ב 474). "להתנמר ולהתגון גונים הרבה" (קלצקין, כתבים 212). – [להתנמר, מת־, ית־]

נמר, נפ׳ מן מור.

נָמֵר ז׳ [אכדית: nimru; ארמית: נְמַר (דניאל ז ו), נִמְרָא; ערבית: נִמְר] חית־טרף אכזרית מסוג החתולים (Felis pardus). צבע פרותו צהב או לבנבן, בגבו טלאים שחורים מעגלים רבים (חברבורות). הנמרים היו נפוצים בעבר בארץ. בימינו נותרו מהם רק שרידים מעטים — בהרים, בין סלעים או בסבכי השיחים: ״היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו?״ (ירמיה יג כג). ״וקלו מנמרים סוסיו״ (חבקוק א ח). ״הוי עז כנמר״ (אבות ה כ). ״אכזרים מנמרים ומזאבי־ערב״ (ביאליק, יונה). — [נמר־, או נמר־, נמרים, נמרי־; נמרה, נמרת־, גם נמרית; נמרות, נמרות־]

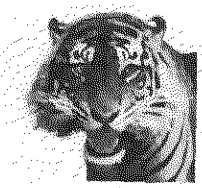

נמר (1/20)

— הררי־נמרים (שיר השירים ד ח), כנוי להרי הלבנון, על שום שלפנים רבו בהם הנמרים.

— מכר את עור הנמר°, בקש להפיק רוח מדבר שאינו ברשותו: ״אל תמכר לי את עור הנמר טרם נלכד ברשתך״ (מאפו, מר).

נְמֵרִי° ת׳ [מן נמר] של נמר, דומה לנמר: ״פשט את ידו והחליק את עורה הנמרי (של החתולה)״ (עגנון, כלה קכט). — [נמרית, נמריים, נמריות]

— גמל־נמרי°, ראה ג׳ירף°.

נִמְרְמָר° ז׳ [מ נמר] נמר קטן, גור־נמרים: ״כנמרמר קופץ אי־משם חתול״ (טברסקי, לפידים 112).—[נמרמר־, נמרמרים, נמרמרי־]

נִמְרָץ ת׳ [מן מרץ, נמרץ] עז, תקיף: ״והוא קללני קללה נמרצת״ (מלכים א ב ח). ״כיא נהפכו ציריה וחבל נמרץ על משבריה״ (מגילת ההודיות ג ז—8). ״הימים האחרונים עשו עלי רשם נמרץ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 64). — [נמרצת, נמרצים, ־צות]

— אדם נמרץ°, מי שפועל במרץ ובהחלטיות.

— דברים נמרצים°, דברים עזים ונוקבים, מלים כדרבונות.

— מכות נמרצות°, מכות חזקות מאד.

— קללה נמרצת (מלכים א ב ח), קללה חמורה.

— בקצור נמרץ°, בקצור רב, בתכלית הקצור: ״לא העתקתי מהם כל המאמר בשלמות אבל בקצור נמרץ מאד״ (ריב״ל, תעודה בישראל, הקדמה). הנבחנים נתבקשו לענות על השאלות בקצור נמרץ.

— נמרצות° תה״פ באפן נמרץ, בדברים עזים וחריפים: ״היא אינה מנסה להשפיע עלי נמרצות וישירות״ (קורי, בורך 58). דרשתי ממנו נמרצות כי יעשה את הדבר מיד.

נִמְרָצוּת° נ׳ [מן נמרץ] עזות, תקיפות, היות נמרץ: ״למרות הנמרצות שבהם, למרות הכח הנמרץ״ (ביאליק, על העבודה התרבותית). ״בנמרצות נוצחת וקודרת צעוד צעד״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שנים שונות 56). תכונתו החשובה של המנהיג הדגול — נמרצותו וכשר־ההחלטה שלו. — [נמרצות־]

נמרר [מן נמר]

~ פע׳ נִמְרֵר° פ״י עשאו מנמר, הכתים כתמים רבים: ״(אגלי הדמעה) נתכו בלי הפסק ובטפטופם על סנרה נמררוהו כגשם נדבות שוטף וחם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 286). — [לנמרר, מ־, י־]

~ פֻּע׳ נֻמְרַר°, נעשה מנמר, הכתם כתמים מרבים: בגד מזהם ומנמרר. — [מנמרר, ינמרר]

נֶמֶשׁ^ ז׳ [מערבית: נמש] (קאנון ב ב) בהרת־קיץ, כתם המופיע על הפנים או על חלקי־גוף אחרים המגלים הרבה לאור השמש: ״לבן הוא היה ועל מצחו כמו נמש״ (ש׳ שלום, חי 39). פניה היו מכסים נמשים. — [נמש־, נמשו; נמשים, נמשי־]

נמש [מן נמש]

~ פע׳ נִמֵּשׁ° פ״י 1. כסה בנמשים, גרם להופעת בהרות־קיץ על הפנים: שמש־הקיץ נמשה כל פנים. 2. הכתים: ״וכפור ראשון מנמש את צהבובית קלפתה (של הדלעת) נמשים חומים שחרחרים״ (הלקין, משבר 35). — [לנמש, את־ מנמש, ינמש]

~ פֻּע׳ נֻמַּשׁ°, כסה נמשים, הופיעו עליו בהרות־קיץ: ״רפי מעביר שרוול על חטמו המזיע המנמש״ (יזהר, צקלג 645). פנים מנמשים [ראה עוד ערך מנמש] — [מנמש, ינמש]

נִמְשָׁל^ ז׳ [מן ב. משל, נמשל] דבר או רעיון המשמש יסוד ובסיס למשל, מוסר־ההשכל הנובע מתוך משל: ״מפני שאת המשל במקום הנמשל או שאת הנמשל במקום המשל״ (מורה נבוכים, פתיחה). במשל יותם: ״הלוך הלכו העצים״ (שופטים ט) — הנמשל: אבימלך ובעלי־שכם. — [נמשל־]

— אין המשל דומה לנמשל°, תשובה למי שדבריו או הוכחותיו אינם הולמים את הענין.

נִמְתָּח° ת׳ [מן מתח, נמתח] 1. מתיח, הנתן להתפשט, עשוי להתמתח: קפיצים נמתחים. — [נמתחת, נמתחים, ־חות]

נ״נ ר״ת 1. נח נראה. 2. נח נסתר. 3. נוח־נפש.

נָנוּחַ, נפ׳ מן נוח. **נָנוּעַ**, נפ׳ מן א. נוע.

נַנָּס* תו״ז [מיוונית: nanos] 1*. גמד, קטן־קומה, גוץ: ״ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי״ (בכורות מה:). [ובהשאלה:] ״שורת הדין נותנת שננסי־הרוח חוששים לנשמתם הרכרוכית״ (קלצקין, כתבים 53). 2*. קטן, נמוך: ״עמודים ננסין״ (מידות ג ה). 3° [באסטרונומיה] כנוי לכוכב בעל קטר קטן יחסית ולפיכך גם בעל זהר מחלט נמוך. — [ננס־, ננסים, ננסי־; ננסת, ננסות]

— ננס שבננסים*, קטן ביותר, זעיר: ״בעינינו הוא ננס שבננסים״ (בראשית רבה סח).

ננס [מן ננס]

~ פע׳ נִנֵּס° פ״י גמד, הקטין: ״עתים ובני־עליה נוטים... לננס את ענקי־הרוח״ (קלצקין, כתבים 276). ״את כל מרי־שיחו שפך על תלמידי מרקס... שננסו את הענק״ (שזר, אישים 222). — [לננס, מ־, יננס]

~ הת׳ הִתְנַנֵּס°, התגמד, התקטן. — [להת־, מת־, ית־]

נַנָּסִי° ת׳ [מן ננס] כשל ננס, קטן ביותר, זעיר: מפעל ננסי. [ובהשאלה:] ״אמת ננסית שאינה ממריאה למרומים״ (שטייגמן, כשרונות). — [ננסית, ננסיים, ־סיות]

נַנָּסִיּוּת° נ׳ [מִן נַנָּסִי] קַטְנוּת, זְעִירוּת, דַּלּוּת: נַנָּסִיּוּת הָעֵסֶק. יְצִירָה חַלָּשָׁה וּמַפְתִּיעָה בְּנַנָּסִיּוּתָהּ. — [נַנָּסִיּוּת־]

נָס, פָּעַ׳ מִן נוס.

א. **נֵס** ז׳ [ארמית: נִסָּא; ראה גם א. נסס; אולי קרוב אל נשׂא] 1. דֶּגֶל הַמִּתְנוֹסֵס עַל תֹּרֶן: ״שְׂאוּ נֵס צִיּוֹנָה!״ (ירמיה ד ו). ״וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל״ (ישעיה יא יב). ״שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס״ (יחזקאל כז ז). ״הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה מָכַר אֶת הַתֹּרֶן וְאֶת הַנֵּס״ (בבא בתרא ה א). ״גַּם בִּתְקֹעַ הַשּׁוֹפָר וּבְהִנָּשֵׂא הַנֵּס״ (ביאליק, אכן חציר). 2. מוֹט גָּבוֹהַּ, כְּלוֹנָס לִתְלוֹת עָלָיו דֶּגֶל אוֹ דְּבַר־מָה אַחֵר לְאוֹת וּלְסִימָן: ״וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס״ (במדבר כא ט). 3° [בימינו] דֶּגֶל מְשֻׁלָּשׁ קָטָן הַמְּשַׁמֵּשׁ סִימַן־הֶכֵּר שֶׁל יְחִידָה צְבָאִית אוֹ סְפּוֹרְטִיבִית וְכַדּוֹמֶה. — [נֵס־, נִסּוֹ; נִסִּים, נִסֵּי־]

— **הָיָה לְנֵס**, שִׁמֵּשׁ מוֹפֵת וְאַזְהָרָה: ״וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־קֹרַח... וַיִּהְיוּ לְנֵס״ (במדבר כו י).

— **הֵרִים (הֶעֱלָה) עַל נֵס**°, פִּרְסֵם, צִיֵּן לְטוֹבָה, הִלֵּל: הַכֹּל הֶעֱלוּ עַל נֵס אֶת מְסִירוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ וְאֶת פְּעִילוּתוֹ הָרַבָּה. [וכפשוטו:] ״כָּל פְּלֵיטַת הַטּוּב... הָבָה נְלַקֵּט וְעַל־נֵס בְּיוֹם חֵילֵנוּ נָרִימָה״ (ביאליק, למתנדבים).

ב. **נֵס*** ז׳ [אולי הרחבת המשמעות של א. נֵס] מַעֲשֵׂה־פֶּלֶא, דָּבָר שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע: ״עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ״ (אבות ה ה). ״בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ״ (ברכות ט א). ״הַנֵּרוֹת הָאֵלּוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַיְשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת״ (מסכת סופרים כ ו). ״נֵס גָּדוֹל הָיָה פֹּה״ (כתובת על סביבון־חנוכה). — [נֵס־, נִסּוֹ, נִסִּים, נִסֵּי־]

— **נֵס בְּתוֹךְ נֵס***, פֶּלֶא כָּפוּל וּמְכֻפָּל: ״אֲנִי שַׂר שֶׁל־אֵשׁ אֵרֵד וַאֲקָרֵר בִּפְנִים וְאַקְדִּיחַ מִבַּחוּץ וְאֶעֱשֶׂה נֵס בְּתוֹךְ נֵס״ (פסחים קיח.). ״׳וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם...׳ נֵס בְּתוֹךְ נֵס״ (שבת צז.).

— **בַּעַל־הַנֵּס*** [על־פי נידה לא., ראה להלן], מִי שֶׁקָּרָה לוֹ נֵס: ר׳ מֵאִיר בַּעַל־הַנֵּס.

— **אֵין בַּעַל־הַנֵּס מַכִּיר בְּנִסּוֹ*** [על־פי נידה לא.], מִי שֶׁקָּרָהוּ דְּבַר־פֶּלֶא עַל־פִּי־רֹב אֵינוֹ מְסֻגָּל לְהַעֲרִיךְ אֶת גָּדְלוֹ.

— **אֵין סוֹמְכִים עַל הַנֵּס*** [על־פי פסחים סד: וקידושין לט:, ושם בארמית: ״לָא סָמְכִינַן אַנִּסָּא״] אֵין אָדָם צָרִיךְ לְוַתֵּר עַל כָּל מַאֲמָץ עַצְמִי מִתּוֹךְ תִּקְוָה שֶׁיֵּאָרַע לוֹ נֵס, כְּשֵׁם שֶׁאֵרַע לְמִישֶׁהוּ בִּמְסִבּוֹת דּוֹמוֹת וּבִזְמַן אַחֵר.

— **לֹא בְּכָל יוֹם מִתְרַחֵשׁ נֵס*** [על־פי פסחים נ:, ושם בארמית: ״לָאו בְּכָל יוֹמָא מִתְרְחִשׁ נִסָּא״] מַעֲשֵׂי נִסִּים אֵינָם קוֹרִים בְּכָל יוֹם וּלְפִיכָךְ אֵין לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם.

— **עוֹמֵד בְּנֵס*** [על־פי יומא כא., ושם בנס ממש], תָּלוּי בְּנֵס°, הוּא עוֹמֵד בְּקֹשִׁי רַב, כְּפֶשַׂע בֵּינוֹ וּבֵין הַנְּפִילָה: ״בֵּיתוֹ אֵינֶנּוּ... כְּאוֹתָם הַבָּתִּים... הָעוֹמְדִים בְּנֵס עַל רַגְלֵי תַּרְנְגֹלֶת״ (ביאליק, אריה י).

— **מְלֻמָּד בְּנִסִּים***, מִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ נִסִּים רַבִּים: ״ר׳ שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי שֶׁהוּא מְלֻמָּד בְּנִסִּים״ (מעילה יז:). ״מְלֻמָּד הוּא בְּנִסִּים כָּאֵלֶּה״ (ביאליק, אריה ז).

— **מַעֲשֵׂה נִסִּים***, 1*. דְּבַר־פֶּלֶא, מַעֲשֶׂה מֻפְלָא: ״אַל תִּתְמַהּ, מַעֲשֵׂה נִסִּים יֵשׁ בַּדָּבָר״ (בראשית רבה ד). 2°. לְמַרְבֵּה הַתִּמָּהוֹן, בְּאֹרַח פֶּלֶא: ״וּמְצָאָהּ עוֹד, מַעֲשֵׂה נִסִּים, שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת״ (ביאליק, אמי ז״ל).

— **נִסִּים וְנִפְלָאוֹת*** [על־פי מסכת סופרים כ ו, ראה לעיל], פְּלָאִים גְּדוֹלִים: ״נִסִּים וְנִפְלָאוֹת אֵין מִתְרַחֲשִׁים בַּזְּמַן הַזֶּה״ (עגנון, אורח 243). ״לָמָּה לִּי נִסִּים וְנִפְלָאוֹת וְשִׁנּוּי סִדְרֵי בְרֵאשִׁית?״ (הזז, יעיש ג 150).

— **נִסֵּי־נִסִּים**°, נִסִּים גְּדוֹלִים: ״וְהִנֵּה נִסֵּי־נִסִּים מִתְרַחֲשִׁים בְּסוֹפָתוֹ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 236).

ג. **נֵס*** ז׳ [יוונית: nesos] אִי, יַבָּשָׁה מֻקֶּפֶת מַיִם מִכָּל צַד: ״הַנֵּסִין שֶׁבַּיָּם אַתְּ רוֹאֶה אוֹתָן״ (ירושלמי שביעית לו ד). — [נֵס־, נִסִּים, נִסֵּי־]

נָסַב, נִפ׳ מִן סבב.

נֶסָב° ת׳ [מִן סבב, נֵסַב] [בעסקי שטרות] מִי שֶׁהָעֳבַר אֵלָיו שְׁטָר עַל־יְדֵי מֵסֵב (Indorsee). — [נְסַבָּה, נְסַבִּים, ־בּוֹת]

נְסִבָּה, נסיבה נ׳ [מִן סבב, נָסַב; ראה גם סִבָּה] 1. סִבָּה, גּוֹרֵם, עִלָּה: ״וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה נְסִבָּה מֵעִם הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים ה׳ אֶת־דְּבָרוֹ״ (דברי הימים ב י טו). ״וְלֹא יָדַעְתִּי כִּי הִיא הָיְתָה רֵאשִׁית הַנְּסִבָּה לְשַׁנּוֹת אֶת כָּל הַדְּבָרִים״ (יל״ג, פרוזה סח). ״וַתְּהִי כָּל זֹאת נְסִבָּה לִמְצֹא חֵן וְחֶסֶד רַב״ (שמעוני, הגיבור 133). 2 [בריבוי: נְסִבּוֹת] מַעֲרֶכֶת סִבּוֹת, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת: ״גּוֹרַל חַיִּים וּנְסִבּוֹתָם עַל כֹּל חָרְצוּ אֶת מִשְׁפָּטָם״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 54). ״הַזְּכוּת שֶׁל פּוֹשְׁעִים שֶׁלֹּא לְהֵעָנֵשׁ וּנְסִבּוֹת מְקִלּוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל כָּל סִפְרֵי הַחֻקִּים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 327). בִּנְסִבּוֹת אֵלֶּה לֹא אוּכַל לָתֵת יָדַי לְמִפְעָל. — [נְסִבַּת־, נְסִבּוֹת]

נִסְבָּל° ת׳ [מִן סבל, נִסְבַּל] שֶׁמִּתְיַחֲסִים אֵלָיו בְּסוֹבְלָנוּת, שֶׁאֵין פּוֹגְעִים בּוֹ לְרָעָה, אַךְ גַּם אֵין אוֹהֲדִים אוֹתוֹ וְאֵין עוֹזְרִים לוֹ: ״חָבִיב וּבִלְתִּי־נִסְבָּל כְּאֶחָד״ (גנסין, ג 23). גַּם בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת שֶׁלֹּא נָגְעוּ בָּאַנְטִישֵׁמִיּוּת הָיוּ הַיְּהוּדִים רַק בְּחֶזְקַת נִסְבָּלִים. — [נִסְבֶּלֶת, נִסְבָּלִים, ־לוֹת]

נִסְבָּלוּת° נ׳ [מִן נִסְבָּל] הֱיוֹת נִסְבָּל, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב שֶׁמִּתְיַחֲסִים אֵלָיו בְּסוֹבְלָנוּת: נִסְבָּלוּת הַיְּהוּדִים בְּכַמָּה מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה. — [נִסְבָּלוּת־]

נְסִבָּתִי°, נסיבתי ת׳ [מִן נְסִבָּה] הַתָּלוּי בִּנְסִבּוֹת מְסֻיָּמוֹת. — [נְסִבָּתִית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

— **עֵדוּת נְסִבָּתִית**°, עֵדוּת־עֲקִיפִין, עֵדוּת הַמְּיֻסֶּדֶת עַל נְסִבּוֹת מְסֻיָּמוֹת הַמַּגְבִּילוֹת אֶת מְהֵימְנוּתָהּ.

נסג [קרוב אל א. סוג, א. נסח; רווחים רק הִפ׳ והָפ׳; ויש שוללים שורש זה נסג ומקיימים רק את השורש א. סוג — ראה א. סוג]

~ הִפ׳ **הִסִּיג** פ״י הִרְחִיק, הֶעְתִּיק הַצִּדָּה: ״לָמָּה הִסַּגְתָּ אֶת הַחֲטִיבָה לְאָחוֹר?״ (שלונסקי, תר׳ בבל 12). [רווח בייחוד עם המושא גְּבוּל, ראה להלן] — [לְהַסִּיג, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻסַּג**^, הָרְחַק, הוּסַט: ״לִפְרֹץ בְּחוֹמַת הָאֱמוּנָה פְּרָצוֹ וּבְכָל גְּבוּלוֹת תֹּם עֲדֵי הֻסָּגוּ״ (משה אבן־עזרא, א 82). — [מֻסָּג, יֻסַּג]

– הסיג גבול רעהו, 1. העתיק והרחיק את הגבול שבין אדמתו לאדמת שכנו כדי לספח חלק משטח שכנו אל שטחו: "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים" (דברים יט יד). 2 ° [בהשאלה] קפח את פרנסת רעהו, נכנס לתוך אמנותו, דחק את רגליו: "כאורחים לא־קרואים שבאו מרחוק להסיג גבול אחרים" (ברקוביץ, תר' חיי רפח). "והן גבולו של מי אני מסיג?" (שמעוני, הביבר 119).

נסגן° ז' [מן נסוג] ריאקציונר, מי שהוא נסוג־אחור בהשקפותיו, שונא קדמה. – [נסגנית, נסגנים, ־ניות]

נסגנות° נ' [מן נסגן] ריאקציוניות, התנגדות לקדמה. – [נסגנות־]

נסגני° ת' [מן נסגן] ריאקציוני, מתנגד לקדמה: השקפות נסגניות. [נסגנית, נסגניים, ־ניות]

נסה [ארמית: נסי]

~ פִּע **נִסָּה** פ"י 1. בחן, בדק טיב, כשר, מדת־נאמנות וכדומה: "והאלהים נסה את־אברהם... ויאמר: קח־נא את־בנך... והעלהו שם לעלה" (בראשית כב א–ב). "למען אנסנו הילך בתורתי אם־לא" (שמות טז ד). "ותבא (מלכת־שבא) לנסתו (את שלמה) בחידות" (מלכים א י א). החוקר נסה נסויים בחמר החדש שגלה. 2. עשה נסיון, התחיל לעשות דבר־מה מתוך תקוה כי הדבר יעלה בידו: "הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי... ככל אשר־עשה לכם?" (דברים ד לד). "הרכה בך והענגה אשר לא־נסתה כף־רגלה הצג על־הארץ" (דברים כח נו). "ואסע לשם לבדי לנסות את מזלי בכחות עצמי" (ברקוביץ, הראשונים קלז). נסיתי להתקשר אתו טלפונית. 3. התרגל, הסכין: "לא אוכל־ללכת באלה (במדים הכבדים) כי־לא נסיתי" (שמואל א יז לט). – [לנסות, מנסה, ינסה, נסה! (נס!)]

~ פֻּע' **נֻסָּה**˄, 1˄, נבחן ונבדק: "המנסה בעשרה נסים" (הרשענא, למען תמים). "הנסה גאל ביום זה בני אב נסה" (ינאי, רסד). "כי המחילה לא תתכן לו עד שינסה בעולם הזה ממה שיוכל לסבלו" (חובות הלבבות, התשובה ח). "עליך להזהר לבל נסע באניה אחרי אשר נסית במסה" (סוקולוב, במראות 137). "לא מצאה לבה לילך אחרי... ולתן צוארה בעל שלא נסתה בו" (ליסיצקי, תולדות 266). התרופה נסתה והתוצאות היו טובות. 2 °, הרגל: לא נסיתי בכך. – [מנסה, ינסה]

~ הת' **הִתְנַסָּה***, 1*, נבחן על־ידי נסיון, עמד במבחן: "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו" (אבות ה ג). 2 ° [בהשאלה] העמד בפני קשיים, סבל, עבר על נפשו: "והם מתנסים בכל פעם ופעם בנסיונות הרבה" (עגנון, כלה שז). פלוני נתנסה הרבה בחייו. התנסיתי ביסורים. – [להתנסות, מתנסה, ית־]

נסה [צורת־משנה של נשא]

~ פָּע' **נָסָה** פ"י נשא: "נסה־עלינו אור פניך ה'" (תהלים ד ז). [לנסות; נוסה, יסה, נסה! גם נסה!]

~ נפ' **נִסֵּת***, **נִיסֵת**, – נשאת, נשאה, נלקחה לאיש: "בת ישראל שנסית לכהן וילדה ממנו בת" (ספרא אמור צז ג).

נָסוֹג ת' [מן א׳ סוג, נסוג] סר לאחור, נרתע: "המה חתים נסוגים אחור" (ירמיה מו ה). "ואת־הנסוגים מאחרי ה'" (צפניה א ו). – [נסוגה, נסוגים, נסוגות]

– **נסוג אחור**˄, [על־פי ירמיה מו ה, ראה לעיל] 1˄ [בדקדוק] העתקת הנגינה ממלרע למלעיל בשל סמיכות־נגינות של שתי מלים רצופות, למשל: "קרא לילה" במקום "קרא לילה". 2 ° [בהשאלה] נסגן, ריאקציונר, שמרן קיצוני, מתנגד לכל חידוש וקדמה.

נֻסּוּחַ°, נִיסוּחַ ז' [מן נסח, נסח] עריכת דברים בכתב או בעל־פה, מתן נסח מסים: נסוח ההצהרה. ועדה לנסוח־החלטות. – [נסוח־, נסוחים, נסוחי־]

נָסוֹט, נפ' מן סוט.

נִסּוּי*, נִיסוּי ז' [מן נסה, נסה] 1 °, אקספרימנט, עריכת נסיון לשם מטרה מדעית או שמושית, בדיקת כשרו או יעילותו של דבר־מה: נסויים בפיסיקה. נסויים פסיכולוגיים. נסוי המכשיר החדש. 2*, נסיון, בחינה: "ובנסוי נמצא (אברהם) נאמן" (בן־סירא מד כה). – [נסוי־, נסויים, נסויי־]

נִסּוּיִי°, נִיסוּיִי ת' [מן נסוי] מבסס על נסוי, אקספרימנטלי: פסיכולוגיה נסויית. – [נסויית, נסויים, נסוייות]

נִסּוּךְ*, נִיסוּךְ ת' [מן א׳ נסך, נסך] יציקה, וביחוד: יציקת מים או יין למטרה דתית (על מזבח): "ונסכיה – בשני נסוכים הכתוב מדבר, אחד נסוך המים ואחד נסוך היין" (זבחים קו:). – [נסוך־, נסוכים, ־כי־]

– **נסוך־המים***, כנוי לטקס שאיבת המים ונסיכתם בשבעת ימי חג־הסכות על־גבי המזבח בבית־המקדש: "סכה ונסוך המים – שבעה (ימים)" (סוכה ד א).

א. **נָסוּךְ**˄ ת' [מן א׳ נסך, נסך] 1˄, יצוק: "כוסות של מרקחים נסוכים לעכו"ם" (רש"י סנהדרין צב.). 2˄, מתך [ובהשאלה] מיסד, מבסס: "לך אצלתי נסוכת הדומים" (גבירול, ו 48). "עדה היתה תמול נסוכה" (יהודה הלוי, ח 367). "לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הברכה, מראש מקדם נסוכה" (אלקבץ, לכה דודי). 3 ° [בהשאלה ועל־פי ישעיה כט י: "כי־נסך עליכם ה' רוח תרדמה"] שפוך, שרוי: "מתחלה הליכתם אטית כנסוכי שנה" (ברקוביץ, תר' חיי שנט). "נסוך מהוד הרים ומשלותם על דמות אמו האהובה" (בורלא, עקביה 33). ארשת של אדישות נסוכה על פניו. – [נסוכה, נסוכים, ־כות]

ב. **נָסוּךְ** ת' [מן ב׳ נסך, נסך] ארוג, רקום: "הלוט הלוט על־כל־העמים והמסכה הנסוכה על־כל־הגוים" (ישעיה כה ז). "ונפש לא לבזיון נסוכה" (הנגיד, דיואן 222). – [נסוכה, נסוכים, ־כות]

נָסוֹם, נפ' מן סום. **נָסוֹק,** נפ' מן נסק.

נִסּוּר°, נִיסוּר ז' [מן נסר, נסר] 1. גזירה במסור: נסור עצים. 2 [בהשאלה] תנועה רעשנית: "ומקול נסורו של גלגל החמה" (מלצר, אור 8). "נסור הזמן הוסף בפיך למנגינה" (ש' שלום, חי 89). נסור קולו למרחוק. – [נסור־ נסורים, ־רי־]

נסורת, ראה נְסֹרֶת.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ˄ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תר"ז - תואר וזכר;

א. נסח [אכדית: nasāḫu עקר, הגלה; ארמית: נְסַח הרחיק; ערבית: נַשַׂחַ סילק, ביטל]

~ פָּעַ׳ **נָסַח** פ״י עקר, תלש: "בית גאים יסח ה׳" (משלי טו כה). "ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים" (תהלים נב ז). "בתולותי ובחורי נסח בנסיחה" (החריש, לט׳ כאב). "אלך ואראנו בטרם מבנה בחורותי יהי נוסח" (משה אבן־עזרא, א 57). "ראו הנני נוסחהו, את עדי השוא, מעליו!" (כהן, שירים קז). — [לנסח, נוסח, יסח]

~ נפ׳ **נִסַּח**, נעקר, נתלש: "להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה" (דברים כח סג). "לא שב העם ולא חדלו מחטאתם עד אשר נסחו מארצם" (בן־סירא מח טו). "וכי נסח מאדמתו רובצת מארת עולם עליו" (פיכמן, קטו). — [להנסח, נסח, ינסח]

~ פֻּעַ׳ **נֻסַּח** *, נסח, נעקר: "ונתעבו מרום ונסחו מתחת" (ינאי, יד). — [מנסח, ינסח]

~ הִפ׳ **הֵסִיחַ** * פ״י עקר, הרחיק, סלק: "ואשר לא ישכח אותה ולא יסיחה מלבו כל הימים" (ברקוביץ, תר׳ חיי יב) [רווח ביחוד עם המושא דעת ראה להלן] — [להסיח, מסיח, י־]

~ הֻפ׳ **הֻסַּח** °, נעקר, הרחק, סלק: "עצבות זו סרה קמעא קמעא, פגה ממנו והסחה מדעתו" (בורלא, עקביה 86). [וראה עוד להלן] [מסח, יסח]

— **הסיח דעתו מן־** *, עקר את מחשבתו מן־, לא חשב עוד על־, לא שם עוד לבו אל־: "על מצחו תמיד (יהיה הציץ), שלא יסיח דעתו ממנו" (יומא ה׳). "חיב אדם למשמש בתפליו כל זמן שהם עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפלו רגע אחד" (רמב״ם, תפילין ד יד). "נמצאים תלמידים המסיחים דעתם במזיד מלמוד" (אחד העם, קצד). "והסחתי את דעתי מכל עסק" (עגנון, כלה רגב).

— **הסיח דעתו ל־** *, הפנה מחשבתו אל־: "לא יסיח דעתו לדברים אחרים" (רמב״ם, תלמוד תורה ג ו). "ואני מסיח דעתי להסתכל בהוד אשר סביבי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה).

— **הסחה דעתו מן־** °, מחשבתו נעקרה מן־, הדבר נשכח ממנו: דעתו של התלמיד הסחה מן הלמוד.

ב. נסח [מן נֹסַח]

~ פִּעֵ׳ **נִסֵּחַ** ° פ״י ערך דברים או רעיונות בכתב או בעל־פה בצורה מגבשת, קבע נסח: נסחתי את ההחלטה. בבקשה לנסח את הצעותיך. — [לנסח את־, מנסח, ינסח, נסח!]

~ פֻּעַ׳ **נֻסַּח** °, נערך בצורה מסימת, נקבע נסחו: הצעתו נסחה בבהירות רבה. דברים מנסחים. — [מנסח, ינסח]

~ הִתְ׳ **הִתְנַסֵּחַ** °, נקבע הנסח, נערך בצורה מסימת: "אחרי וכוחים... נתקבלו היסודות כפי שנתנסחו אחרי ההגהות בישיבות הועד" (זכרונות ועד הלשון, תרע״ב). "ההבדל המהותי... נתן להתנסח בצורה חיובית ושלילית" (גיר, השעיפים 43). — [להתנסח, מת־, ית־]

נֶסַח ° ז׳ [מן ב. נסח] העתק, דברים עקריים שהוצאו והעתקו מתוך משהו כללי ומקיף (Extract): נסח רשום־מקרקעין מתוך ספרי־האחוזה. — [נסח־, נסחים, נסחי־]

נַסָּח ° ז׳ [מן ב. נסח, נִסֵּח] נסחן, ממחה בנסוח דברים: נסח בועדת חק ומשפט. — [נסח־, נסחים, נסחי־; נסחית, נסחיות]

נֹסַח°, נֻסַּח, נוסח ז׳ [מן נסחה, ראה להלן] 1. דברים ערוכים בצורה ובסדר קבוע: נסח הברכה. נסח התזכיר שנשלח לממשלה. נסח ההחלטות. 2. גרסה, טפס, צורה מסימת של טקסט: נסח המשנה בסדר המשניות לעמת נסחה בתלמוד בבלי. נסחי עשרת־הדברות בספר שמות ובספר דברים. המשורר פרסם נסח מתקן של השיר. 3. אפן מקבל, נהג, ארח: "יושבים ודורשים בנסח של בקיאים על מעשי הכרמים והיין" (אחד העם, כה). "שיר תמיד יחידי ובנסח ידוע" (ביאליק, שירתי). נגינת טעמי־המקרא בנסח יהודי תימן. — [נסח־, נסחו; נסחים, נסחי־]

— **נסח אשכנז** *, סדר מיחד הנהוג בסדור־התפלות ובמחזור לפי מנהג היהודים מעדת האשכנזים [להבדיל מן:]

— **נסח ספרד** *, סדר התפלות לפי הנהוג בין בני עדת הספרדים. נסח ספרד זהו בעקרו לנסח התפלות של ה״חסידים״.

נֻסְחָה *, נוסחה נ׳ [ערבית: נֻשְׁחַ׳ה] 1 °, רעיון או תופעה מנסחים במאמר קצר ומדיק: נסחה כלכלית. המפלגות היריבות מצאו נסחה למצע משתף. 2 °, כלל או חק מבעים בסימנים מתמטיים שונים: נסחה אלגברית, כגון: $(a+b)(a-b)=a^2-b^2$. 3 *, רשימת החמרים שמהם מרכבות רפואות או תרכובות כימיות וכדומה, מבעות על־פי־רב במערכת של סימנים מסכמים: "ואצא לרפאותם ולכתב להם פתקות ונסחאות רפואות לחליהם" (אגרת הרמב״ם לשמואל אבן־תיבון). "ואחר זה תלקט הנסחאות הכתובות בספר הרקוח" (קאנון ג א). נסחתה הכימית של החמצה הגפריתנית היא H_2SO_4. נסחת המים H_2O. 4 *, נסח, גרסה: "ונסחתו של רבנו חננאל כך היא" (רמב״ן ראש השנה לג). "ובזה נסחאות מתחלפות ומה שכתוב בספר דברי הימים למלכי ספרד כך הוא" (שבט יהודה, כג). חלופי נסחאות. — [נסחת־, נסחות, נסחות־, גם נסחאות, נסחאות־]

נַסְחָן ° ז׳ [מן ב. נסח, נִסֵּח] 1. נסח, מי שמנסח דברים: "סגנים ונסחנים" (קלצקין, כתבים 184). 2. בעל נסח מסים, המבצע דבר־מה בנסח מקבל: חזן פלוני הוא נסחן טוב. — [נסחן־, נסחנית, נסחנים, נסחניות]

נֻסְחָתִי°, נוסחתי ת׳ [מן נסחה] של נסחה, שהגדר ונסח: הגדרה נסחתית. הסיעות מצאו פתרון נסחתי לאחוד. — [נסחתית, נסחתיים, ־תיות]

נִסִּי *, ניסי ת׳ [מן ב. נס] שיש בו נס, פלאי, שהוא למעלה מדרך הטבע: "שכבר יתהוו הדברים הנסיים בזולת מקומם הטבעי" (אברבנאל, מפעלות ה׳ י א). "זאת תוכל להבטיח רק הדת על־ידי גאלה נסית" (אחד העם, קלו). "ואותה ציוניות שסומכת רק על שתדלנות מפשטת... אינה אלא נסית ואין לה מעמד קים" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פד). — [נסית, נסיים, נסיות]

נסיבה, ראה נְסִבָּה.

נָסִיג° ת׳ [מִן נָסוֹג; נְסִיגָה] שֶׁאֶפְשָׁר לְהַחֲזִירוֹ לְאָחוֹר, שֶׁנִּתָּן לְהַסִּיגוֹ: נַחֲתַת־נְסִיגָה (לְאַחַר עֲלוֹתָהּ לַחוֹף אֶפְשָׁר לְהַחֲזִירָהּ הַיָּמָּה). — [נְסִיגָה, נְסִיגִים, נְסִיגוֹת]

נְסִיגָה^ נ׳ [מִן נָסוֹג] 1°, רְתִיעָה, הֲלִיכָה לְאָחוֹר, הֵפֶךְ מִן ׳הִתְקַדְּמוּת׳: נְסִיגַת הַפְּלֻגָּה מִקַּו־הַחֲזִית. נְסִיגָה מְסֻדֶּרֶת. נְסִיגָה מְבֹהֶלֶת. 2° [בהשאלה] וִתּוּר, חֲרָטָה: נְסִיגָה מִן הַהַסְכָּמָה שֶׁנִּתְּנָה קֹדֶם לָכֵן. 3^ [במחלות] חֲזָרַת הַמַּחֲלָה לְאַחַר שֶׁרָפְתָה: ״הַנְּסִיגָה וְהִיא חֲזָרַת הַחֹלִי, וְהַנְּסִיגָה יוֹתֵר קָשָׁה מִן הַשֹּׁרֶשׁ״ (קאנון ד א). — [נְסִיגַת־, נְסִיגוֹת]

נְסִיוּב* ז׳ [ארמית: נְסִיוּבָא] הַפְרָשָׁה, נוֹזֵל הַנִּפְרָשׁ מִדָּבָר־מָה (ראה להלן) — [נְסִיוּב־; נְסִיוּבִים, ־בֵי־]

— **נְסִיוּב־הֶחָלָב*** [פסחים מב., ושם בארמית: נְסִיוּבֵי דְחַלְבָּא] חֲבַצָּה, מֵי־חָלָב, הַנּוֹזֵל הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי גִּבּוּן הֶחָלָב.

— **נְסִיוּב־הַדָּם°**, הַנּוֹזֵל הַזָּךְ הַמִּתְקַבֵּל בְּתַהֲלִיךְ הַקְּרִישָׁה שֶׁל הַדָּם לְאַחַר סִלּוּק הַקָּרִישׁ וְהַכַּדּוּרִיּוֹת הָאֲדֻמּוֹת שֶׁבְּתוֹכוֹ. נְסִיוּב־הַדָּם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁחֻסְּנוּ נֶגֶד אֶרֶס אוֹ מִפְּנֵי מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת שׁוֹנוֹת מְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר־חִסּוּן שֶׁמַּזְרִיקִים אוֹתוֹ לְתוֹךְ הַגּוּף לְשֵׁם חִסּוּנוֹ בִּפְנֵי אוֹתָן הַמַּחֲלוֹת, כְּגוֹן: נְסִיוּב נֶגֶד אֶרֶס־נְחָשִׁים אוֹ נֶגֶד טֶטָנוּס.

נִסָּיוֹן*, נִיסָיוֹן ז׳ [מִן נסה; ארמית: נִסְיוֹנָא] 1*, בְּדִיקָה, שִׁמּוּשׁ בְּדָבָר־מָה כְּדֵי לִרְאוֹת אִם הוּא כָּשֵׁר וּמַתְאִים: ״פְּעָמִים שֶׁמּוֹכְרָהּ לוֹ לְנִסָּיוֹן וְהוּא מַחֲזִירָהּ לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים״ (ירושלמי עבודה זרה לט ד). ״לוֹקְחִין בְּהֵמָה מֵהֶן לְנִסָּיוֹן וּמַחֲזִירִין לָהֶן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם״ (תוספתא עבודה זרה ב א). לָקַחְתִּי אֶת מַקְלֵט־הָרַדְיוֹ לְנִסָּיוֹן לְשָׁבוּעַ. נְסִיעַת־נִסָּיוֹן בַּמְּכוֹנִית הַחֲדָשָׁה. 2*, מַסָּה, תַּפְקִיד קָשֶׁה שֶׁהֻטַּל עַל מִישֶׁהוּ כְּדֵי לִבְחֹן אוֹתוֹ אִם יַעֲמֹד בּוֹ וִיבַצְּעֵהוּ: ״כִּי בְּהִתְנַכֵּר אֵלֵךְ עִמּוֹ וּלְפָנִים אֶבְחָרֵהוּ בְּנִסְיוֹנוֹת״ (בן־סירא ד יז). ״עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ״ (אבות ה ג). 3^, מַעֲשֵׂה הַנִּסּוּי, עֲרִיכָה מְכֻוֶּנֶת שֶׁל חֳמָרִים בִּתְנָאִים וּבְמַצָּבִים מְסֻיָּמִים בְּמַטָּרָה לְאַשֵּׁר אוֹ לִשְׁלֹל הַנָּחָה מַעֲשִׂית אוֹ מַדָּעִית מְשֹׁעֶרֶת: ״וּמִנִּסְיוֹן מְלֶאכֶת יָדָיו שֶׁנִּסָּה בְּחָכְמַת הָרְפוּאָה״ (דונולו, ספר המרקחות). נִסְיוֹנוֹת בְּפִיסִיּוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַצֶּמַח. נִסְיוֹנוֹת בְּפִיסִיקָה וּבְכִימְיָה. 4°, מֻמְחִיּוּת וִידִיעָה שֶׁקָּנָה לוֹ אָדָם בְּדָבָר מְסֻיָּם מִתּוֹךְ טִפּוּל רַב וּמְמֻשָּׁךְ בּוֹ: רוֹפֵא בַּעַל־נִסָּיוֹן. מִנִּסְיוֹנִי נוֹכַחְתִּי בַּדָּבָר. נִסְיוֹן־הַחַיִּים. — [נִסְיוֹן־, נִסְיוֹנוֹת]

— **תַּחֲנַת־נִסְיוֹנוֹת°**, מוֹסָד מַדָּעִי־מֶחְקָרִי שֶׁנֶּעֱרָכִים בּוֹ נִסּוּיִים בִּתְחוּם מְסֻיָּם כְּדֵי לְקַדֵּם אֶת הַיֶּדַע בּוֹ וּלְהָפִיק מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה: תַּחֲנַת־נִסְיוֹנוֹת חַקְלָאִית.

— **בָּא לִידֵי נִסָּיוֹן*** [על־פי סנהדרין קז. ושם ״הביא עצמו לידי נסיון״] הָעֳמַד בִּפְנֵי הַצָּעַת־פִּתּוּי אוֹ בִּפְנֵי מַצָּב נוֹעָז אוֹ מְסֻכָּן.

— **בַּעַל־נִסָּיוֹן°** [ראה להלן ״אין חכם כבעל הנסיון״] בָּקִי וּמְנֻסֶּה, שֶׁנִּתְנַסָּה הַרְבֵּה בַּדָּבָר: רוֹפֵא בַּעַל־נִסָּיוֹן.

— **עָמַד בְּנִסָּיוֹן***, נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁהָיָה בּוֹ מִשּׁוּם פִּתּוּי קָשֶׁה וְהִתְגַּבֵּר עָלָיו, לֹא נִכְשַׁל בְּמַעֲשֶׂה שְׁלִילִי שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ: ״אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ״ (שמות רבה לא).

— **עָמַד לְנִסָּיוֹן°**, עָמַד לִבְחִינָה, הִתְיַצֵּב לִפְנֵי בּוֹחֵן, נִבְחַן.

— **אֵין חָכָם כְּבַעַל־הַנִּסָּיוֹן^** [מילי דאבות יג, מעשה אפוד 25], מִי שֶׁנִּתְנַסָּה הַרְבֵּה בַּחַיִּים חָכְמָתוֹ הַמַּעֲשִׂית שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד חָכְמָתוֹ שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל וְהַמְלֻמָּד.

— **הֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי נִסָּיוֹן***, הֶעֱמִיד אוֹתוֹ בִּפְנֵי מַצָּב שֶׁיִּקְשֶׁה לוֹ לְהִתְגַּבֵּר בּוֹ עַל חֻלְשׁוֹתָיו: ״וְאַל תְּבִיאֵנִי לֹא לִידֵי חֵטְא... וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן״ (ברכות ס:).

— **הָיָה לוֹ נִסָּיוֹן מַר בְּדָבָר°**, הוּא נִתְנַסָּה קָשׁוֹת בְּדָבָר מֵעֵין זֶה, הוּא ׳נִכְוָה׳ בְּעִנְיָן דּוֹמֶה.

נִסְיוֹנִי° ת׳ [מִן נִסָּיוֹן] 1^, שֶׁל נִסָּיוֹן, מְבֻסָּס עַל נִסְיוֹנוֹת: ״כִּי אֵלּוּ הָעִנְיָנִים הֵם נִסְיוֹנִיִּים וְאֵין מִדַּרְכָּם שֶׁיַּגִּיעוּ מֵהַחוּשׁ כִּי אִם בְּקֹשִׁי גָּדוֹל״ (רלב״ג, מלחמות ה׳ ב ד). ״לֹא נִצְטָרֵךְ עוֹד לְהִשָּׁעֵן עַל אֱמוּנָה וְתִקְוָה, כִּי אִם בִּרְאָיוֹת נִסְיוֹנִיּוֹת נוּכַל לְהַגִּיד הֲיֵשׁ יְכֹלֶת לְהָקִים דְּבַר הָאוֹצָר הַכְּלָלִי אוֹ אַיִן״ (אחד העם, קיג). 2°, נִסּוּיִי, אֶקְסְפֶּרִימֶנְטָלִי: פִיסִיקָה נִסְיוֹנִית וְעִיּוּנִית. פְּסִיכוֹלוֹגְיָה נִסְיוֹנִית. טִיסָה נִסְיוֹנִית. — [נִסְיוֹנִית, נִסְיוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

נִסְיוֹנִיּוּת° נ׳ [מִן נִסְיוֹנִי] הַכָּרַת דְּבָרִים בְּאֶמְצָעוּת נִסְיוֹנוֹת, אֶקְסְפֶּרִימֶנְטָלִיזְם: ״רַעְיוֹן זֶה (שֶׁל תּוֹרַת הַהַכָּרָה שֶׁל קַנְט) שִׁחְרֵר אֶת הָאָדָם... מִן הַנִּסְיוֹנִיּוּת הַחוּשָׁנִית״ (קלוזנר, הספרות ב 15). — [נִסְיוֹנִיּוּת־]

א. נָסִיךְ ז׳ [אכדית: nasiku; מִן א. נסך יצק (שמן־משחה), והשווה: מָשִׁיחַ] 1, שַׂר גָּבוֹהַּ, שַׁלִּיט בְּחֶבֶל־אֶרֶץ מְסֻיָּם בִּמְדִינָה: ״נְסִיכֵי סִיחוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ״ (יהושע יג כא). נְסִיכִים בָּאֲזוֹרִים שׁוֹנִים בְּהֹדוּ. 2°, אֶחָד מִבְּנֵי־הַמֶּלֶךְ, אוֹ קָרוֹב אַחֵר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֶּלֶךְ: ״בְּהַכְתָּרַת־עֶרֶךְ כְּנָסִיךְ מְלֻדָּהּ״ (ביאליק, איש הסיפון). — [נְסִיךְ־, נְסִיכִים, נְסִיכֵי־; נְסִיכָה, נְסִיכוֹת]

ב. נָסִיךְ ז׳ [מִן א־נסך] נֶסֶךְ, יְצִיקַת נוֹזְלִים לְמַטָּרָה דָּתִית: ״יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם״ (דברים לב לח). — [נְסִיךְ־]

א. נְסִיכָה נ׳ [מִן א־נָסִיךְ] 1°, אֵשֶׁת שַׂר גָּבוֹהַּ, שַׁלִּיטָה. 2^, אַחַת מִבְּנוֹת הַמֶּלֶךְ אוֹ קְרוֹבָה אַחֶרֶת מִמִּשְׁפַּחַת הַמֶּלֶךְ: ״לֹא חָפַצְתִּי לָקַחַת לֹא מַלְכָּה וְלֹא נְסִיכָה״ (הרומי, יז 298). — [נְסִיכַת־, ־כוֹת]

ב. נְסִיכָה* נ׳ [מִן א־ נסך, נָסַךְ] יְצִיקָה, נֶסֶךְ נוֹזְלִים לְמַטָּרָה דָּתִית: ״כְּשֵׁם שֶׁנְּסִיכָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה כָּךְ שְׂרֵפָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה״ (תוספתא מעילה א טז). — [נְסִיכַת־, ־כוֹת]

נְסִיכוּת^ נ׳ [מִן א־ נָסִיךְ] 1°, חֶבֶל־אֶרֶץ שֶׁבְּרֹאשׁוֹ עוֹמֵד נָסִיךְ: אֶרֶץ הֹדוּ נִתְחַלְּקָה לִנְסִיכֻיּוֹת רַבּוֹת. 2^, שִׁלְטוֹן, מֶמְשָׁלָה: ״׳יִסְכָּה׳ לְשׁוֹן נְסִיכוּת, כְּמוֹ ׳שָׂרָה׳ לְשׁוֹן שְׂרָרָה״ (רש״י בראשית יא כט). — [נְסִיכוּת־, נְסִיכֻיּוֹת]

נַסָּיָן°, נַסְיָן ז׳ [מִן נסה, נִסָּה] הָעוֹסֵק בְּנִסּוּיִים, עוֹרֵךְ נִסְיוֹנוֹת כְּדֵי לִבְדֹּק דְּבַר־מָה אוֹ לַחְקֹר מַשֶּׁהוּ: נַסְיָן בְּכִימְיָה. נַסְיָן בִּפְסִיכוֹלוֹגְיָה מַעֲשִׂית. — [נַסְיָנִית, נַסְיָנִים, ־נִיּוֹת]

נסין [מִן נִסָּיוֹן]

— פִּעֵל **נִסֵּן°** פ״י עָסַק בְּנִסּוּיִים, עָבַד כְּנַסְיָן. — [לְנַסֵּן, מְנַסֵּן, יְנַסֵּן]

~ פע׳ נִסֵּין °, נֶעֱרַךְ כְּנִסּוּי: הַתָּכְנִית נֻסְּתָה וְאֻשְּׁרָה סוֹפִית. — [מְנֻסָּן, יְנֻסַּן]

נַסְיָנוּת°, נסיינות נ׳ [מן נַסְיָן] הִתְעַסְּקוּת בְּנִסּוּיִים, בְּמִקְצוֹעַ מַסִּים, אֶקְסְפֶּרִימֶנְטַצְיָה: נַסְיָנוּת וּמַמְצָאוּת. — [נַסְיָנוּת־]

נָסִיס* ז׳ [מארמית: נְסִיס; ראה ג. נסס] צַעַר, עֶצֶב: ״אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן — מוּטָב, וְאִם לָאו הֲרֵינִי הוֹלֵךְ בִּנְסִיסִי לִשְׁאוֹל״ (תמורה טז.). — [נְסִיס־]

נְסִיעָה* נ׳ [מן נסע, נָסַע] מַעֲבָר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, בְּעִקָּר לְמָקוֹם רָחוֹק (בִּימֵי־קֶדֶם: בִּרְכִיבָה, בַּעֲגָלָה אוֹ גַם בָּרֶגֶל, בְּיָמֵינוּ: בְּעִקָּר בִּמְכוֹנִית, בְּרַכֶּבֶת, בָּאֳנִיָּה, בְּמָטוֹס וְכַדּוֹמֶה): ״מַה בַּחֲנִיָּתָן עַל־פִּי הַדִּבֵּר אַף בִּנְסִיעָתָן עַל־פִּי הַדִּבֵּר״ (ירושלמי עירובין ה א). ״וְנֶעְתַּק מַחֲנִיָּה אֶל נְסִיעָה״ (הנגיד, דיואן 209). ״אֲנִי אֶסַּע וְאֵלֵךְ־לִי וְתֵדַע אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּאַחֲרִית נְסִיעָה״ (כלפון, 130). נְסִיעָה מִירוּשָׁלַיִם לְתֵל־אָבִיב. נְסִיעָה לְחוּץ־לָאָרֶץ. מִשְׂרַד לִנְסִיעוֹת. פְּלוֹנִי שָׁב מִנְּסִיעָתוֹ. — [נְסִיעַת־, נְסִיעוֹת]

— קַדַּחַת־נְסִיעָה ° [בלשון־הדיבור] הִתְרַגְּשׁוּת הַתּוֹקֶפֶת לִפְעָמִים אָדָם כְּשֶׁהוּא מִתְכּוֹנֵן לָצֵאת לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְלִזְמַן מְמֻשָּׁךְ.

נְסִיקָה° נ׳ [מן נסק, נָסַק] הַמְרָאָה, זְנִיקָה לְמַעְלָה אוֹ לְמֶרְחָק: נְסִיקַת הַמָּטוֹס. נְסִיקַת הַקָּלִיעַ מִתּוֹךְ כְּלִי־הַיְרִיָּה. — [נְסִיקַת־, נְסִיקוֹת]

נְסִירָה* נ׳ [מן נסר, נָסַר] נִסּוּר, גְּזִירָה בְּמַסּוֹר: ״כְּשֶׁשּׁוֹבֵר הָעֶצֶם אֵינוֹ מִתְפָּרֵק עִמּוֹ נְסִירָה אֶלָּא נִסְדָּק״ (רבינו חננאל פסחים פה.). נְסִירַת קְרָשִׁים. נְסִירַת מַתֶּכֶת בְּמַסּוֹר מְכָנִי. הַתְקֵן לִנְסִירַת יַהֲלוֹמִים. — [נְסִירַת־, נְסִירוֹת]

א. נסך [קרוב אל סוך; אוגריתית: נסך; ארמית: נְסַךְ; ערבית: נַסַכַ]

~ פָּעַ׳ נָסַךְ פ״י 1. יָצַק נוֹזְלִים לְמַטְּרַת פֻּלְחָן דָּתִי: ״לֹא־יִסְּכוּ לַה׳ יַיִן וְלֹא יֶעֶרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם״ (הושע ט ד). 2. הִתִּיךְ, חִמֵּם מַתֶּכֶת עַד כְּדֵי הִתָּכָתָהּ: ״הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ״ (ישעיה מ יט). 3. מָשַׁח, יָצַק שֶׁמֶן לִמְשִׁיחָה: ״וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־צִיּוֹן הַר קָדְשִׁי״ (תהלים ב ו). 4 [בהשאלה] הִשְׁרָה, אָצַל: ״כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה׳ רוּחַ תַּרְדֵּמָה״ (ישעיה כט י). ״וְנָסְכָה עֲלֵיהֶם אוֹר גָּנוּז״ (ביאליק, מתי). ״אֶזְכְּרָה נְגִינָתוֹ הָעֲרֵבָה, כִּי נָסְכָה עָלַי רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים״ (עגנון, כפות יב). ״רְאוּ כַּמָּה רַךְ הֵם נוֹסְכִים בֶּחָלִיל!״ (אלתרמן, התיבה 98). — [לִנְסֹךְ; נוֹסֵךְ, נָסוּךְ; יִסֹּךְ, נְסֹךְ!]

~ נִפְ׳ נִסַּךְ, 1*. נוּצַק: ״הַיַּיִן הָרָאוּי לְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (בבא בתרא צז.). ״כְּמַיִם הַנִּשְׁפָּכִין וְלֹא כְּמַיִם הַנִּסָּכִין״ (פסחים כב.). 2. נִמְשַׁח: ״מֵעוֹלָם נִסַּכְתִּי (לְמֶלֶךְ) מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי־אָרֶץ״ (משלי ח כג). — [לְהִנָּסֵךְ, נִסָּךְ, יִנָּסֵךְ]

~ פִּעֵ׳ נִסֵּךְ פ״י 1. נָסַךְ, יָצַק נוֹזְלִים לְמַטָּרָה דָּתִית: ״וַיְנַסֵּךְ אֹתָם (אֶת הַמַּיִם) לַה׳״ (דברי הימים א יא יח). ״בְּלֹג הָיָה מְנַסֵּךְ כָּל שְׁמוֹנָה״ (סוכה ד ט). 2*. יָצַק יַיִן לַעֲבוֹדָה־זָרָה אוֹ הִקְדִּישׁ אוֹתוֹ לַעֲבוֹדָה־זָרָה וְהָפַךְ אוֹתוֹ עַל־יְדֵי־כָךְ לְ״יֵין־נֶסֶךְ״ הָאָסוּר בַּהֲנָאָה: ״הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ בְּשׁוֹגֵג — פָּטוּר (מִלְּשַׁלֵּם לַחֲבֵרוֹ)״ (גיטין ה ד). — [לְנַסֵּךְ אֶת־, מְנַסֵּךְ, יְ־]

~ 1 הִפְ׳ הִסִּיךְ פ״י נָסַךְ, יָצַק נוֹזְלִים לְשֵׁם פֻּלְחָן: ״וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ (עַל הַמַּצֵּבָה) נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן״ (בראשית לה יד). ״וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים״ (ירמיה ז יח). ״יְרוּשָׁלַיִם, הָאֲנָחִי, וְדִמְעֵךְ צִיּוֹן הַסֵּכִי״ (יהודה הלוי, ט 546). — [לְהַסִּיךְ, מַסִּיךְ, יַ־]

~ 2 הִפְ׳ הִנְסִיךְ *, מָשַׁח בְּשֶׁמֶן־הַמִּשְׁחָה [בהשאלה] הִכְתִּיר [ראה לעיל נָסַךְ 3]: ״אַנְסִיכָה מַלְכִּי לְפָנָיו בְּהִתְהַלְּכִי״ (קליר, אנסיכה, מוסף א׳ ראש השנה). — [לְהַנְסִיךְ, מַ־, יַ־]

~ הֻפְ׳ הֻסַּךְ, נִסַּךְ, נוּצַק לְשֵׁם פֻּלְחָן: ״וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן״ (שמות כה כט). ״וְדָם עַל קַרְנוֹתָיו (שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ) יֻסַּךְ, יְנֻגַּר״ (יל״ג, שירה ט). — [מֻסָּךְ, יֻסַּךְ]

~ הִתְ׳ נִתְנַסֵּךְ *, 1. נִסַּךְ, נוּצַק: ״נִשְׁתָּה יַיִן שֶׁמִּמֶּנּוּ הָיָה מִתְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (תוספתא סוטה טו יא). 2. הָפַךְ לְ״יֵין־נֶסֶךְ״ הָאָסוּר בַּהֲנָאָה: ״(גָּזַל) יַיִן וְנִתְנַסֵּךְ״ (תוספתא בבא קמא י ג). — [לְהִתְנַסֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. נסך [קרוב אל סכך; ערבית: נַסַגַ׳ ארג]

~ פָּעַ׳ נָסַךְ פ״י אָרַג, קָלַע (ובהשאלה) רָקַם מַחֲשָׁבָה: ״לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי, וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי״ (ישעיה ל א). — [לִנְסֹךְ, נוֹסֵךְ, יִסֹּךְ]

~ הִפְ׳ הֵסִיךְ * פ״י אָרַג, מָתַח אֶת הַחוּטִים בִּשְׁעַת אֲרִיגָה: ״הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר... וְהַטּוֹוֶה וְהַמֵּסִיךְ [נוסח אחר: וְהַמֵּסֵךְ]״ (שבת ז ב). — [לְהָסִיךְ אֶת־, מֵסִיךְ, יָ־]

~ פֻּעַ׳ נֻסַּךְ *, נִרְקַם, נֶאֱרַג: ״אַחְבִּירָה דְּבָרִים עַל יְרִיעָה וְיֹאמְרוּ כֹל: אֵיךְ נֻסְּכָה כָּזֹאת בְּסֵפֶר וְאֹרְגָה?״ (הנגיד, דיואן 127). — [מְנֻסָּךְ, יְנֻסַּךְ]

נֶסֶךְ ז׳ [מן א. נסך] 1. יְצִיקַת נוֹזְלִים (יַיִן, מַיִם) לְמַטָּרָה דָּתִית (עַל מִזְבֵּחַ): ״וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ (עַל הַמַּצֵּבָה) נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן״ (בראשית לה יד). ״וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן״ (שמות כט מ). ״עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים״ (ויקרא כג לז). 2. מַסֵּכָה, תַּבְנִית יְצוּקָה מִמַּתֶּכֶת: ״פֶּן תֹּאמַר עָצְבִּי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי צִוָּם״ (ישעיה מח ה). — [נֶסֶךְ־ או נֵסֶךְ־, נִסְכּוֹ; נְסָכִים, נִסְכֵּי־]

— יֵין־נֶסֶךְ*, כִּנּוּי לַיַּיִן שֶׁעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים הָיוּ מְנַסְּכִים לֶאֱלִילֵיהֶם, וְכֵן כִּנּוּי לַיַּיִן בִּכְלִי פָּתוּחַ שֶׁגּוֹי הִתְכַּוֵּן לְנַסְּכוֹ אוֹ אֲפִלּוּ רַק נָגַע בּוֹ, וְנַעֲשָׂה עַל־יְדֵי־כָךְ אָסוּר לַיְּהוּדִי בִּשְׁתִיָּה: ״יֵין־נֶסֶךְ אָסוּר וְאוֹסֵר בְּכָל־שֶׁהוּא״ (עבודה זרה ה ח).

נִסְמָךְ* ת׳ [מן סמך, נִסְמַךְ] 1°. נִשְׁעָן, נִתְמָךְ — ראה ערך סמך. 2*. שֶׁנִּתְּנָה לוֹ סְמִיכָה לִהְיוֹת דַּיָּן אוֹ רַב וְכַדּוֹמֶה: ״גָּזְרָה הַמַּלְכוּת... שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ יֵהָרֵג וְכָל הַנִּסְמָךְ יֵהָרֵג״ (סנהדרין יד.). 3° [בדקדוק] כִּנּוּי לְשֵׁם־עֶצֶם אוֹ לְתֹאַר הַבָּאִים דְּבוּקִים אֶל הַמִּלָּה שֶׁאַחֲרֵיהֶם בְּיַחֲסַת ״שֶׁל״, לְמָשָׁל: ״בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל״ בִּמְקוֹם ״בָּנִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ [עיין סְמִיכוּת]. — [נִסְמַךְ־, נִסְמָכִים, נִסְמְכֵי־; נִסְמֶכֶת, נִסְמָכוֹת]

נִסְמָן ת׳ [מן סמן, נִסְמַן] מְסֻמָּן, מֻגְדָּר [על־פי הבנה זו בכתוב: ״וְשְׂעֹרָה נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ״ (ישעיה כח כה) (לפי ירושלמי חלה נז ב: ״נִסְמָן — זֶה הַשִּׁיפוֹן״): ״יִתְהַפֵּךְ עֲלֵיהֶם הַזְּמַן, מֵעָנָן לְעָנָן נִסְמָן״ (סהולה, הקדמוני 243). — [נִסְמֶנֶת, נִסְמָנִים, ־נוֹת]

א. נסס [מִן א. נֵס; קָרוֹב אֶל נצץ]

~ פָּעַל **נָסַס** ° פ״ע [עַל־פִּי יְשַׁעְיָה נט יט: ״רוּחַ ה׳ נֹסְסָה בוֹ״, רְאֵה לְהַלָּן פִּעֵל נוֹסֵס] הִתְנוֹפֵף, הִתְנוֹצֵץ, הִזְהִיר: ״וַהֲמוֹן זְבוּבֵי רִקְמָה קְלִילִים כְּנוֹצוֹת עַל כַּנְפֵי אוֹר נוֹסְסִים, פּוֹרְחִים״ (בִּיאַלִיק, זוֹהַר). ״פָּנִים רַק חִוְּרִים, פְּנֵי נָעֳמִי, נוֹסְסִים בְּתוֹךְ הָאֲפֵלָה בְּזִיו פֶּלֶא״ (כֹּהֵן, שִׁירִים קצא). ״וּבֶן־רֶגַע נוֹסֵס הָרְחוֹב כֻּלּוֹ דְּגָלִים וְסַרְטֵי צִבְעוֹנִים״ (גִּלְבֹּעַ, בַּבֹּקֶר 90). ״בּוֹ רוּחַ־אוֹרָחוֹת גֵּאָה נוֹסֶסֶת״ (ש׳ אִבֶּן־שׁוֹשָׁן, תר׳ שִׁירֵי שְׁנַיִם שׁוֹנוֹת 86). — [לִנְסֹס, נוֹסֵס, יִנְסֹס]

~ פִּעֵל **נוֹסֵס** פעו״י 1. הֵנִיף, עוֹרֵר: ״כִּי יָבֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ ה׳ נֹסְסָה בוֹ״ (יְשַׁעְיָה נט יט). ״רוּחוֹ נוֹסְסָה בוֹ וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ״ (אַבְרָהָם אִבֶּן־עֶזְרָא, א 139). ״גּוֹי אֶל גּוֹי יְנוֹסֵס נֵס הַקְּרָב״ (שְׁמוֹנִי, שִׁירִים ב סג). 2 °, הִתְעוֹרֵר, נִצְנֵץ: ״וְאוּלָם נוֹסְסָה בִּי רוּחַ עֵצָה״ (מאסף ג). — [לְנוֹסֵס, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְנוֹסֵס**, 1. הִתְנוֹפֵף, נִשָּׂא לְכָאן וּלְכָאן לְעֵין כֹּל: ״נֵס לְהִתְנוֹסֵס״ (תְּהִלִּים ס ו). הַדֶּגֶל הַלְּאֻמִּי הִתְנוֹסֵס מֵעַל רֹאשׁ הַמִּגְדָּל. 2. הִתְנוֹצֵץ, הִזְהִיר: ״אַבְנֵי נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ״ (זְכַרְיָה ט טז). ״וּבְשֶׁבַע עֵינַיִם כָּל בָּרְקָן הִתְנוֹסֵס״ (בִּיאַלִיק, זוֹהַר). ״הַלַּיְלָה הִתְנוֹסֵס בְּכָל כּוֹכָבָיו״ (בֶּרקוֹבִיץ, תר׳ מַעֲשֶׂה גב). ״בָּתִּים לְבָנִים מִתְנוֹסְסִים בְּתוֹךְ גַּנּוֹת עַל־פְּנֵי הַגִּבְעָה״ (בֶּרְדִיצֶ׳בְסְקִי, סִפּוּרִים ט). — [לְהִתְנוֹסֵס, מִתְנוֹסֵס, יִתְנוֹסֵס]

ב. נסס [מִן ב. נֵס]

~ פִּעֵל **נוֹסֵס** ^ פ״י עָשָׂה נִסִּים, חוֹלֵל פֶּלֶא: ״נֵס בְּתוֹךְ נֵס יְנוֹסֵס״ (אַחְשְׁבָה, יוֹצֵר שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית). — [לְנוֹסֵס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **נוֹסַס** ^, **נֻסַּס** ^, נַעֲשָׂה לוֹ נֵס: ״אֻמַּץ וְנֻסַּס בְּאֵיתָן״ (קַלִּיר, טַל, תַּחַת אַיֶּלֶת). — [מְנֻסָּס, יְנֻסַּס]

~ הִתְ׳ **הִתְנוֹסֵס** ^, הִתְרַחֵשׁ נֵס: ״וַיִּשְׂמְחוּ הַיְּהוּדִים מְאֹד בְּמָצְאָם אוֹתוֹ חַי, גַּם בְּשָׁמְעָם אֶת דִּבְרֵי הַנֵּס אֲשֶׁר הִתְנוֹסֵס בּוֹ כִּי הִצִּילוֹ ה׳״ (יוֹסִיפוֹן, רמח). — [לְהִתְנוֹסֵס, מִתְ־, יִתְ־]

ג. נסס [אֲרָמִית: נְסַס חָלַשׁ, רְאֵה נָסִיס; אַכָּדִית: nasāsu קוֹנֵן]

~ פָּעַל **נָסַס** פ״ע הִרְקִיב, הֵמַס, הֶחֱלִישׁ: ״מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס״ (יְשַׁעְיָה י יח). ״עֻגְוֵיי הָיוּ תוֹלְעֵי הַסָּפֵק הַנּוֹסְסוֹת אֶת הַיְסוֹד״ (בְּרֶנֶר, א 20). — [לִנְסֹס, נוֹסֵס, יִנְסֹס]

נסע [קָרוֹב אֶל א. נסח; אַכָּדִית: nisu לְהַעֲבִיר; אֲרָמִית: (נסע) אַסַּע; עַרְבִית: נַזַע הִרְחִיק, עָקַר]

~ פָּעַל **נָסַע** פעו״י 1 פ״ע עָבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּכְלִי־רֶכֶב (בִּימֵי־קֶדֶם: בְּרְכִיבָה אוֹ בַּעֲגָלָה אוֹ גַּם בָּרֶגֶל, בְּיָמֵינוּ: גַּם בִּמְכוֹנִית, בְּרַכֶּבֶת, בָּאֳנִיָּה, בְּמָטוֹס וְכַדּוֹמֶה): ״וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״ (בְּרֵאשִׁית יב ט). ״נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה׳ אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם״ (בְּמִדְבַּר י כט). נָסַעְנוּ בִּמְכוֹנִית לְחֵיפָה. נוֹסְעִים לְחוּץ־לָאָרֶץ. 2 [עַל עֲצָמִים לֹא־חַיִּים] הִתְקַדֵּם, זָז וְעָבַר מִמְּקוֹמוֹ: ״וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם״ (שְׁמוֹת יד יט). ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה״ (בְּמִדְבַּר י לה). 3 פ״י עָקַר, נָסַח, הוֹצִיא מִמְּקוֹמוֹ: ״וַיִּיקַץ (שִׁמְשׁוֹן) מִשְּׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת־הַיְתַד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסֶּכֶת״ (שׁוֹפְטִים טז יד). — [לִנְסֹעַ, נוֹסֵעַ, נוֹסַעַת; יִסַּע; סַע! סְעִי!]

~ נִפְ׳ **נִסַּע**, נֶעֱקַר, הוּצָא מִמְּקוֹמוֹ: ״דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי״ (יְשַׁעְיָה לח יב). — [לְהִנָּסַע, נִסָּע, יִנָּסַע]

~ הִפְ׳ **הִסִּיעַ** פ״י 1 °, הוֹבִיל, הֶעֱבִיר בִּכְלִי־רֶכֶב: הַנֶּהָג הִסִּיעַ אֶת הָאִישׁ עַד הַתַּחֲנָה הַקְּרוֹבָה. 2. גָּרַם שֶׁיִּסַּע, נָתַן הוֹרָאָה לִנְסֹעַ, נָהַג: ״וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף״ (שְׁמוֹת טו כב). ״וַיַּסַּע כַּצֹּאן עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר״ (תְּהִלִּים עח נב). 3. עָקַר, הֶעְתִּיק מִמְּקוֹמוֹ: ״וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת... לְיַסֵּד הַבָּיִת״ (מְלָכִים א ה לא). ״מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם, בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם״ (קֹהֶלֶת י ט). — [לְהַסִּיעַ אֶת־, מַסִּיעַ, יַסִּיעַ, הַסַּע! הַסִּיעִי!]

~ הָפְ׳ **הֻסַּע** ^, 1 °, הוּבַל, הָעֳבַר בִּכְלִי־רֶכֶב: הָאִישׁ הֻסַּע בִּמְכוֹנִית עַד הַתַּחֲנָה. 2 °, הֻנְהַג, נֻהַל: בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֻסְּעוּ בַּמִּדְבָּר עַל־יְדֵי מֹשֶׁה. 3 ^ [עַל עֲצָמִים לֹא־חַיִּים] הָעֳבַר, נֶעֱקַר: ״כִּי מִכְּלִי לֹא הֻסְּעוּ לִכְלִי וְלֹא הוּרָקוּ״ (מֹשֶׁה אִבֶּן־עֶזְרָא, א 67). ״שְׂעָרַי זָע מִמְּקוֹמוֹ, כְּמוֹ הֻסַּע בְּעֹז מִמַּטַּעְתּוֹ״ (פִּיכְמַן, קכו). — [מֻסָּע, יֻסַּע]

— **הִסִּיעַ אֶת דַּעְתּוֹ (לִבּוֹ) מִן־** *, הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן־, חָדַל מִלַּחְשֹׁב עַל־, לֹא שָׂם לִבּוֹ אֶל־: ״מִי שֶׁהָיָה טָהוֹר וְהִסִּיעַ אֶת לִבּוֹ מִלֶּאֱכֹל״ (טְהָרוֹת ז ח). ״בְּשֶׁהִסִּיעַ דַּעְתּוֹ״ (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת יא ג). ״הִסִּיעַ הָרַב דַּעְתּוֹ מִכָּל עִנְיָנָיו וְשָׂם כָּל מַעְיָנוֹ בְּסֻגְיָה זוֹ״ (עַגְנוֹן, אֵלּוּ קיג).

— **הִסִּיעַ מִלִּבּוֹ** *, עָקַר מִלִּבּוֹ, חָדַל מִלַּחְשֹׁב עַל הַדָּבָר: ״אֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁכְּבָר הִסִּיעַ מִלִּבּוֹ״ (עֵירוּבִין ח ה). ״בְּנֵי הַמָּקוֹם חָדְלוּ לְשׂוֹחֵחַ בְּעִנְיַן הַמַּיִם, כְּמוֹ לוּ נִדְבְּרוּ בֵּינֵיהֶם לְהַסִּיעַ אֶת הַדָּבָר מִלִּבָּם״ (שֹׁנְהַר, ג 102).

— **הִסִּיעַ עֵינָיו מִן־** °, הִסְתַּלֵּק מִלִּרְאוֹת אוֹ לְהִתְעַנְיֵן בְּ־: ״רַבִּי אֲבָל הִסִּיעַ עֵינָיו מִכָּל הַשִּׁדּוּכִים שֶׁהָיוּ מְצִיעִים לוֹ״ (עַגְנוֹן, כַּלָּה קנו).

— **הֻסַּע (מִתַּפְקִיד, מִכְּהֻנָּה וְכַדּוֹמֶה)** *, הֻדַּח, פֻּטַּר מִתַּפְקִידוֹ, הוּרַד מִמַּעֲמָדוֹ: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָדַע בֶּן־אוּלָם שֶׁהֻסַּע מִן הַכְּהֻנָּה״ (תוֹסֶפְתָּא יוֹם הַכִּפּוּרִים א ד).

נֶסַע * ז׳ [מִן נסע] נְסִיעָה: ״אַתְּ מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם יְהוּדָה תְּחִלָּה... תְּחִלָּה לִנְסָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רִאשֹׁנִים יִסָּעוּ״ (בְּמִדְבַּר רַבָּה ב). — [נֶסַע־, נְסָעִים, נִסְעֵי־]

נִסְעָר ^ ת׳ [מִן סער, נִסְעַר] נִרְגָּשׁ, מְרֻתָּח: ״יֵחַתּוּ מִמֶּנּוּ אַבִּירִים, כֻּלָּם מִפַּחְדּוֹ נִסְעָרִים״ (אֵת שֵׁם, יוֹצֵר א׳ שָׁבוּעוֹת). ״לִקְרָאתְךָ כְּמוֹ שַׁחַר אֶשָּׂא מַבָּטֵי הַנִּסְעָר״ (בַּת־מִרְיָם, שִׁירִים 99). הָרוּחוֹת בָּאֲסֵפַת הַמְּחָאָה הָיוּ נִסְעָרוֹת בְּיוֹתֵר. — [נִסְעֶרֶת, נִסְעָרִים, נִסְעָרוֹת]

נִסְעָרוּת ° נ׳ [מִן נִסְעָר] נִרְגָּשׁוּת. — [נִסְעָרוּת־]

נִסְפָּח ° ז׳ [מִן א. ספח, נִסְפַּח] 1. מוּסָף, תּוֹסֶפֶת, חֵלֶק נוֹסָף לְסֵפֶר, כְּתָב מְצֹרָף לִתְעוּדָה וְכַדּוֹמֶה: לַסֵּפֶר צֹרְפוּ לוּחוֹת וְנִסְפָּחִים. נִסְפָּחִים לַחוֹזֶה. 2 [בְּשֵׁירוּת הַדִּיפְּלוֹמָטִי] חָבֵר מְצֹרָף לַשַּׁגְרִירוּת אוֹ לַצִּירוּת כְּמֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: נִסְפָּח צְבָאִי, נִסְפָּח כַּלְכָּלִי, נִסְפָּח תַּרְבּוּתִי. — [נִסְפַּח־, נִסְפָּחִים, נִסְפְּחֵי־]

— **נִסְפָּחוֹת** °, מוּסָפִים, תּוֹסָפוֹת, דְּבָרִים שֶׁנּוֹסְפוּ לְסֵפֶר, לְמַאֲמָר וְכַדּוֹמֶה.

לְלֹא צִיּוּן - מִקְרָא; * בֶּן־סִירָא, גְּנוּזוֹת, תַּלְמוּד וּמִדְרָשִׁים; ^ סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם; ° סִפְרוּת חֲדָשָׁה; ◊ בֵּין־לְאֻמִּי. — ז׳ - זָכָר; נ׳ - נְקֵבָה; ת׳ - תֹּאַר; תה״פ - תֹּאַר וְזָכָר;

נסק [אֲרָמִית: נְסַק = סְלֵק; רְאֵה גַּם נשק]

~ פָּעַ׳ **נָסַק** פ״ע 1, עָלָה: ״אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה״ (תהלים קלט ח). 2° [בטיסה] הִמְרִיא, הִתְרוֹמֵם לְמַעְלָה: ״הִתְחַלְנוּ נוֹסְקִים מַעְלָה מַעְלָה וּמִתְעַלִּים מֵעַל לָעֲנָנִים״ (שרת, באסיה 152). ״אִישׁ טַיִּס בְּטֶרֶם יִסַּק בִּמְטוֹסוֹ לַמָּרוֹם״ (שלו, אלהי 20). ״וַיְּבַב מָטוֹס נוֹסֵק״ (יזהר, צקלג 1057). הַהֶלִיקוֹפְּטֶר נוֹסֵק בְּקַו אֲנָכִי לְמַעְלָה. – [לִנְסֹק, נוֹסֵק, יִסַּק]

~ 1 הִפְ׳ **הִסִּיק** * פ״י [במשמעות היסודית: הֶעֱלָה] 1*, הֶעֱלָה אֵשׁ, הִדְלִיק, הִבְעִיר, הִצִּית: ״תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּהוּ בְּקַשׁ וּבִגְבָבָא״ (שבת ג ב). ״עֵצִים שֶׁנָּשְׁרוּ מִן הַדֶּקֶל בְּשַׁבָּת אָסוּר לְהַסִּיקָן בְּיוֹם טוֹב״ (ביצה ד:). ״שֶׁכְּבָר מַסִּיקִים לְךָ אֶת הַגֵּיהִנֹּם!״ (הזז, היושבת 97). 2° [בהשאלה] הֶעֱלָה בְּהִגָּיוֹן, קָבַע לְאַחַר עִיּוּן וּסְבָרָה, הוֹצִיא מַסְקָנָה: ״מַסִּיק שָׁם רַב שֵׁשֶׁת שֶׁאֵין לֹוֶה וְגוֹאֵל״ (ספר מצוות גדול מ״ע פג). ״לְדַעְתָּם שֶׁל רֹב גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת שֶׁהִסִּיקוּ לְהַתִּיר״ (עגנון, אלו קיד). יֵשׁ לְהַסִּיק אֶת הַמַּסְקָנוֹת הַמַּתְאִימוֹת. – [לְהַסִּיק אֶת־, מַסִּיק, יַ־, הַסֵּק!]

~ 2 הִפְ׳ **הִנְסִיק** ° פ״י [במוסיקה] הִגְבִּיהַּ צְלִיל עַל־יְדֵי נֶסֶק (דִּיאֶז). – [לְהַנְסִיק, מַ־, יַ־]

~ 1 הָפְ׳ **הֻסַּק** *, 1*, הֹעַלְתָה בּוֹ אֵשׁ, הֻבְעַר, הֻדְלְקָה בּוֹ אֵשׁ: ״תַּנּוּר שֶׁהֻסַּק״ (כלים ה ד). 2°, הוּצָא כְּמַסְקָנָה, הֹעֲלָה מִתּוֹךְ עִיּוּן וּסְבָרָה: מִתּוֹךְ הַרְצָאָתוֹ שֶׁל שַׂר־הַחוּץ הֻסְּקוּ מַסְקָנוֹת חֲשׁוּבוֹת. – [מֻסָּק, יֻסַּק]

~ 2 הָפְ׳ **הֻנְסַק** ° [במוסיקה] הֻגְבַּהּ (צְלִיל) עַל־יְדֵי נֶסֶק (דִּיאֶז). – [מֻנְסָק, יֻנְסַק]

~ נִפְ׳ **נִסַּק** *, **נִסּוֹק** *, הֻבְעַר, הֻדְלְקָה בּוֹ אֵשׁ: ״בְּמֶרְחָץ שֶׁהִיא נִסּוֹקֶת״ (ירושלמי ברכות ח כ). ״אִם מַסִּיק מִלְּמַטָּן וְהוּא נִסּוֹק מִלְּמַעְלָן״ (כלים ה ז). ״לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה גֵּיהִנֹּם נִסּוֹקֶת לָרְשָׁעִים״ (הזז, יעיש ב 225). – [לְהִנָּסֵק, נִסַּק או נִסּוֹק, נִסּוֹקֶת; יִנָּסֵק]

נֶסֶק ° ז׳ [מן נסק] דִּיאֶז, סִימָן מְקֻבָּל בְּתָוֵי־נְגִינָה הַמַּרְאֶה כִּי יֵשׁ לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּו הַבָּא אַחֲרָיו בַּחֲצִי טוֹן. הַהֵפֶךְ: ״נַחַת״. – [נֶסֶק־, נְסָקִים, נִסְקֵי־]

נסק

– **נְסָקַיִם** ° ז״ז נֶסֶק כָּפוּל, דִּיאֶז אַחַר דִּיאֶז, הַבָּא לְהוֹרוֹת כִּי יֵשׁ לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּו בִּשְׁנֵי חֲצָאֵי טוֹנִים. הַהֵפֶךְ: ״נְחָתַיִם״.

נסר [בַּמִּקְרָא רַק בְּשֵׁם מַשּׂוֹר; אֲרָמִית: נְסַר; עַרְבִית: נַשַׁר]

~ פָּעַ׳ **נָסַר** * פ״י 1, גָּזַר בְּמַסּוֹר: ״כְּמַסָּר הַזֶּה שֶׁהוּא נוֹסֵר בָּעֵץ״ (בראשית רבה ו). ״בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרָא (הָאָדָם) – דּוּ־פַּרְצוּפִין נִבְרָא, וּנְסָרוֹ וְנַעֲשָׂה שְׁנֵי גַּבִּים, גַּב לְזָכָר וְגַב לִנְקֵבָה״ (במדבר רבה יד). ״אֵין כּוֹרְתִין עֵץ מִן הַיַּעַר לִנְסֹר מִמֶּנּוּ לוּחוֹת לָאָרוֹן״ (רמב״ם, יום טוב ז טו). 2 [בהשאלה] חָדַר וְחָתַךְ אֶת הֶחָלָל כְּמַסּוֹר הַחוֹדֵר בָּעֵץ: ״עַד שֶׁהַחַמָּה נוֹסֶרֶת בָּרָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמִשִּׁים שָׁנָה אָדָם מְהַלֵּךְ אַרְבַּעַת מִיל״ (ירושלמי ברכות ב ג). – [לִנְסֹר אֶת־, נוֹסֵר, יִנְסֹר]

~ נִפְ׳ **נִנְסַר** *, נִגְזַר בְּמַסּוֹר: ״לְהַקְטִיר לְפָנֶיךָ עַל מִזְבֵּחַ לֹא נִנְסָר״ (גנזי שכטר, ג 169) קְרָשִׁים מוּכָנִים לְהִנָּסֵר. הָעֵצִים נִנְסְרוּ לְלוּחוֹת. – [לְהִנָּסֵר, נִנְסָר, יִנָּסֵר]

~ פִּעֵ׳ **נִסֵּר** * פ״י 1°, גָּזַר בְּמַסּוֹר: ״מְבִיאִין עֵצִים וּמְנַסְּרִין״ (מועד קטן ח:). ״כְּחָרָשׁ הַמְנַסֵּר בַּאֲרָזִים״ (יומא כ:). 2*, חָדַר וְגָזַר, חָרַק כְּקוֹל נְסִירַת הַמַּסּוֹר: ״גַּלְגַּל חַמָּה שֶׁמְּנַסֵּר בָּרָקִיעַ״ (יומא כ:). ״וְגַלְגַּלֵּי הָרֵחַיִם סוֹבְבִים עַל צִירָם וְקוֹלָם מְנַסֵּר וְעוֹלֶה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רלה). ״יְנַסֵּר לוֹ כִּלְבָבוֹ קוֹל הֲמוֹן הַכְּרַךְ״ (ביאליק, ינסר). 3° [בהשאלה] חָזַר וְהִסְתּוֹבֵב, לֹא פָּסַק מִלְּהַרְעִישׁ וּלְהַטְרִיד: ״מַהִי הַיַּהֲדוּת? הַשְּׁאֵלָה מְנַסֶּרֶת תָּמִיד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יז). ״הָיְתָה מַחֲשַׁבְתּוֹ מְנַסֶּרֶת בִּכְבֵדוּת״ (שנהר, ג 81). בְּעָיוֹת חֲשׁוּבוֹת הַמְנַסְּרוֹת בָּעוֹלָם. – [לְנַסֵּר אֶת־, מְנַסֵּר, יְ־, נַסֵּר!]

~ פֻּעַ׳ **נֻסַּר** *, נִגְזַר בְּמַסּוֹר: ״אָרוֹן מְנֻסָּרִין הַמְנֻסָּרִין מֵעֶרֶב יוֹם־טוֹב״ (מועד קטן ח:). הָעֵצִים נֻסְּרוּ בַּמִּנְסָרָה לְלוּחוֹת. – [מְנֻסָּר, יְנֻסַּר]

~ הִתְ׳ **הִתְנַסֵּר** ⁺, 1°, נִגְזַר בְּמַסּוֹר: עֵצִים קָשִׁים לְהִתְנַסֵּר. 2° [בהשאלה] נִשְׁמַע בְּקוֹל חֲרִיקָה: ״צְלִילֵי נְכָאִים חֲטַמְגַיִּים שֶׁנִּתְנַסְּרוּ לְבָדָד עַל פְּנֵי חֲצַר בֵּית־הַסֹּהַר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 49). – [לְהִתְנַסֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

נֶסֶר * ז׳ [מן נסר] קֶרֶשׁ, לוּחַ שֶׁנִּגְזַר מֵעֵץ: ״שֶׁהֵבִיא נֶסֶר שֶׁרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים וּקְבָעוֹ בָּהּ (בַּחַלּוֹן)״ (תוספתא עירובין י(ז) י). ״תַּנּוּר שֶׁחֲצָצוֹ בִנְסָרִים אוֹ בִירִיעוֹת״ (כלים ח א). ״אַרְגָּז שֶׁל נְסָרִים״ (יל״ג, פרוזה מז). ״מִתַּחַת לְצִיּוּן־עֵץ דַּל, גְּבוּב נְסָרִים דַּקִּים״ (ביאליק, אבי). ״רַק חֶדֶר אֶחָד לָהּ וּמְחִצָּה שֶׁל נְסָרִים בָּאֶמְצַע״ (עגנון, אלו קלג). – [נֶסֶר־, נְסָרִים, נִסְרֵי־]

נַסָּר ° ז׳ [מן נסר, נִסֵּר] עוֹסֵק בִּנְסוּר: ״יָדוֹ בַּכֹּל, מְנַסֵּר קְרָשִׁים, נַסָּר בֶּן נַסָּרִים הוּא״ (שניאור, סיפורים קה). – [נַסַּר־, נַסָּרִים, נַסָּרֵי־]

נַסְרָנִי ° ת׳ [מן נסר, נִסֵּר] הַדּוֹמֶה לְקוֹל הַנְּסִירָה, שֶׁהוּא כִּמְנַסֵּר: ״חָזֶה הַנּוֹשֵׁם נְשִׁימוֹת אַסְתְּמָתִיּוֹת נַסְרָנִיּוֹת״ (הלקין, משבר 57). קוֹל צָרוּד וְנַסְרָנִי. – [נַסְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

נְסֹרֶת, **נְסוֹרֶת** * נ׳ [מן נסר] מַפַּל־הַנְּסִירָה, שִׁבְבֵי הָעֵץ הַזְּעִירִים וְהַדַּקִּים הַנּוֹשְׁרִים מִתַּחַת לַמַּסּוֹר בִּשְׁעַת נְסִירָה: ״טוֹמְנִין (חַמִּין) בִּכְסוּת וּבְפֵרוֹת וּבְכַנְפֵי יוֹנָה וּבִנְסֹרֶת שֶׁל חָרָשִׁים״ (שבת ד א). – [נְסֹרֶת־, נְסָרְתּוֹ]

נַסַּת *, נִפְ׳ מן סות.

נִסְתָּר תו״ז [מן א׳ סתר, נִסְתַּר] 1, נֶעְלָם, כָּמוּס, שֶׁאֵינוֹ נִגְלֶה: ״וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ״ (תהלים יט ז). ״וּבַהֲבָנַת עִנְיְנֵי הַסֵּפֶר, גְּלוּיָיו וְנִסְתָּרָיו״ (מורה נבוכים, פתיחה). מֵאֹרְיִים נִסְתָּרִים. כַּוָּנָה נִסְתֶּרֶת. ל״ו צַדִּיקִים נִסְתָּרִים. 2⁺ [בדקדוק] גּוּף שְׁלִישִׁי זָכָר, הוּא, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ נוֹכֵחַ: ״לְהוֹרוֹת עַל יָחִיד נִסְתָּר אוֹ נִמְצָא אוֹ מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ״ (רד״ק, מכלול ט). כָּתַב, יִשְׁמֹר – פְּעָלִים אֵלֶּה הֵם בְּנִסְתָּר. הַפְּעָלִים בְּמִלּוֹנֵנוּ מוּבָאִים בְּעָבָר נִסְתָּר. – [נִסְתֶּרֶת, נִסְתָּרִים, נִסְתָּרוֹת]

– **נִסְתֶּרֶת** ⁺ [בדקדוק] גּוּף שְׁלִישִׁי נְקֵבָה, הִיא: כָּתְבָה, הִיא תִּלְמַד.

– **נִסְתָּרִים** ⁺ [בדקדוק] גּוּף שְׁלִישִׁי רַבִּים, הֵם, לְמָשָׁל: כָּתְבוּ, יִלְמְדוּ.

– **נִסְתָּרוֹת**, 1 ^ [בדקדוק] גּוּף שְׁלִישִׁי רִבּוּת, הֵן, לְמָשָׁל: כָּתְבוּ, תִּלְמַדְנָה. 2, דְּבָרִים נֶעֱלָמִים מִידִיעַת אָדָם: "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט כח). "הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ" (שמונה עשרה ליום כפור).

– **חָכְמַת הַנִּסְתָּר** ^, **חָכְמָה נִסְתָּרָה** ^ [ראשי־תיבות: חֵ"ן] כִּנּוּי לַקַּבָּלָה, חָכְמַת־הַסּוֹד.

– **נָח נִסְתָּר** ^ [בדקדוק] אוֹת הַנִּכְתֶּבֶת אֲבָל אֵינָהּ נִבְטֵאת, לְמָשָׁל הָאוֹת א' בְּמִלַּת "קָרָא" – לְהַבְדִּיל מִן "נָח נִרְאֶה" [ראה ערך נָח]

נָע, פע' מן נוע.

נָע ת' [מן א. נוע, נָע] מִתְנוֹעֵעַ, שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמָקוֹם אֶחָד, דִּינָמִי, הֶפֶךְ מִן "נָח": כֹּחַ נָע. כְּלֵי־רֶכֶב נָעִים. – [נָעָה, נָעִים, ־עוֹת]

– **נָע וָנָד**, נוֹדֵד, נַוָּד, מְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּלֹא יְשִׁיבַת קֶבַע בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא: "נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ" (בראשית ד יב). הַיְּהוּדִי הָיָה בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת נָע וָנָד בַּגּוֹלָה.

– **אוֹת נָעָה** ^ [בדקדוק] אוֹת הַנֶּהֱגֵית בִּתְנוּעָה, לְהַבְדִּיל מִן "אוֹת נָחָה" שֶׁאֵינָהּ בִּתְנוּעָה.

– **שְׁוָא נָע** ^ [בדקדוק] שְׁוָא בְּרֹאשׁ הַבְרָה, שְׁוָא הַנִּמְשָׁךְ אֶל הַתְּנוּעָה שֶׁאַחֲרָיו, לְמָשָׁל הַשְּׁוָא תַּחַת הָאוֹת "בְּ" בְּמִלַּת "בְּנֵי" אוֹ הַשְּׁוָא הַשֵּׁנִי בְּמִלַּת "כַּסְפְּכֶם" (הָרִאשׁוֹן – נָח!)

נ"ע ר"ת נוחו עדן; נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן.

נֶעְדָּר ת' [מן ב. עדר, נֶעְדַּר] 1, חָסֵר, שֶׁאֵינֶנּוּ נִמְצָא: "אִישׁ לֹא נֶעְדָּר" (ישעיה מ כו). "כִּי בּוֹרֵא הָעוֹלָם יִתְעַלֶּה לֹא מִתְרַבֶּה וְלֹא נֶעְדָּר וְלֹא מִתְחַדֵּשׁ" (חובות הלבבות, הייחוד י). הַמּוֹרֶה רוֹשֵׁם יוֹם יוֹם אֶת הַנֶּעְדָּרִים מִן הַשִּׁעוּרִים. 2 ° [בצבא] חַיָּל הַנֶּחְשָׁב בֵּין הַמֵּתִים, אַף כִּי אֵין לְכָךְ עֵדוּת בְּרוּרָה: הַמְּפַקֵּד שָׁלַח דִּבְרֵי־תַנְחוּמִים לִקְרוֹבֵיהֶם שֶׁל הַנֶּעְדָּרִים. 3 °, מֵת, נִפְטָר, מִי שֶׁאֵינֶנּוּ עוֹד בַּחַיִּים: בַּכִּנּוּס הָשְׁמְעוּ דְּבָרִים לְזֵכֶר הַנֶּעְדָּרִים. 4 ^, מְחֻסָּר, נָטוּל: "נֶעְדַּר הַרְגָּשָׁה יִקָּרֵא חוֹטֵא" (פירוש הרמב"ם לאבות ה). "לְהַשְׁגִּיחַ בִּשְׁפָלִים וּבְנֶעְדְּרֵי הַיְּכֹלֶת" (אלבו, העיקרים 91) — [נֶעְדַּר־, נֶעְדֶּרֶת, נֶעְדָּרִים, נֶעְדְּרֵי־, נֶעְדָּרוֹת]

נע"ו ר"ת נָחֵי עַיִן־וָו [בדקדוק]

נַעֲוֶה, נעווה ז' [מן עוה, נַעֲוָה] מְעֻקָּם, מְסֻלָּף: "וְרוּחַ נַעֲוֶה מְשֻׁלָּה בוֹ" (מגילת ההודיות יג 15—16). "הַכֹּל נַעֲשִׂים נַעֲוֵי פָנִים וְנַעֲוֵי מֹחַ וָלֵב" (סוקולוב, במראות 445). "בַּעֲלֵי דֵעוֹת נִפְרָדוֹת וְנַעֲווֹת" (שמעוני, הביבר 48). — [נַעֲוָה, נַעֲוִים, ־ווֹת]

– **נַעֲוֵה־לֵב**, חוֹטֵא, שֶׁאֵינוֹ־יָשָׁר, רַמַּאי: "וְנַעֲוֵה־לֵב יִהְיֶה לָבוּז" (משלי יב ח). "נַעֲוֵה לֵבָב בִּשְׁנוֹ יַאֲבִיד יָפְיוֹ" (הנגיד, דיואן 227). "וְקָטוֹרָה נַעֲוַת־הַלֵּב נֶאֱחֶזֶה בְּבֵית שָׁמִיר" (מאפו, פג).

– **בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת** (שמואל א כ ל), בְּנָהּ שֶׁל אִשָּׁה חֲצוּפָה וַחֲסֵרַת־מוּסָר; כִּנּוּי חֵרוּף וְגִדּוּף.

נעו"י ר"ת נָחֵי עַיִן־וָו־יוֹד [בדקדוק]

א. **נָעוּל** ת' [מן א. נעל, נָעַל] 1, סָגוּר, חָתוּם: "גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה, גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם" (שיר השירים ד יב). 2 *, סָגוּר בְּמַפְתֵּחַ: "הֱוֵי זָהִיר בְּדַלְתֵי בֵּיתְךָ שֶׁלֹּא יִהְיוּ נְעוּלוֹת בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מֵסֵב בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה" (דרך ארץ זוטא ט). "וּמִפְתָּחִי שָׁבוּר וְהַדֶּלֶת נְעוּלָה" (ביאליק, מאחורי). — [נְעוּלָה, נְעוּלִים, ־לוֹת]

ב. **נָעוּל** ^ ת' [מן נָעַל; ראה גם ב. נעל, נָעַל] לָבוּשׁ בְּנַעַל: "וְהוֹלֵךְ נָעוּל לְבֵית־הַכְּנֶסֶת מִפְּנֵי הַכָּבוֹד בְּשַׁבָּת" (מעשה הגאונים, מנהג תשעה באב מט). "נִשְׁתַּטַּח עַל הָעֵשֶׂב כְּשֶׁרַגְלוֹ אַחַת נְעוּלָה וְרַגְלוֹ אַחַת יְחֵפָה" (עגנון, כפות רטו). [ועל היד, על יסוד המונח "נַעַל־יָד"] "בְּיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית, הַנְּעוּלָה כְּסָיָה לְבָנָה, הוּא מוֹתֵחַ אֶת הַמּוֹסֵרוֹת" (שלונסקי, תר' הדון א 314). — [נְעוּלָה, נְעוּלִים, ־לוֹת]

נָעוּץ ^ ת' [מן נעץ, נָעַץ] 1 ^, תָּחוּב, נָתוּן בְּתוֹךְ־: "וְצִפָּרְנָיו נְעוּצִין בִּבְשַׂר בְּהֵמָה" (כוזרי ד לא). "שֶׁהָיָה צַוָּארוֹ לְמַעְלָה מִן הַסַּכִּין הַנְּעוּצָה" (רמב"ם, שחיטה ב ה). "וַעֲגִיבוֹת קְשׁוּרוֹת לְצִנּוֹרוֹתֵיהֶם וּמִינֵי צִנּוֹרוֹת נְעוּצִים בָּהֶן" (עגנון, כפות שטז). מַסְמֵר נָעוּץ בַּקִּיר. נַעַץ נָעוּץ בַּלּוּחַ. [ובהשאלה:] "עֵינֵיהֶם נְעוּצוֹת בַּחוֹל הַקּוֹדֵחַ" (ביאליק, מתי). 2 ° [בהשאלה] כָּלוּל, נָתוּן בְּ־: סִבַּת הַקְּשָׁיִים בַּמַּצָּב נְעוּצָה בַּיְּחָסִים הַמְּדִינִיִּים בָּעוֹלָם. — [נְעוּצָה, נְעוּצִים, ־צוֹת]

נָעוּר ת' [מן א. נער, נָעַר] מְנֹעָר מִכָּל אֲשֶׁר בּוֹ, רֵיק: "כָּכָה יְנַעֵר הָאֱלֹהִים אֶת־כָּל־הָאִישׁ... וְכָכָה יִהְיֶה נָעוּר וָרֵק" (נחמיה ה יג). "צְדָקוֹת נְעוּר שֵׂכֶל בְּצִדְקוֹ" (הנגיד, בן־משלי 286). "וְהַלֵּב נָעוּר מִן הַנְּעָרוֹת וְרֵיק מִן הַשַּׁחֲרוּת" (יהודה הלוי, א 64). "מַה יַּעֲשֶׂה נָעוּר וָרֵיק מִכָּל חָכְמָה כָּמוֹנִי?" (חריזי, תחכמוני ב 16). "רֵיקָה נַפְשִׁי, נָעוּר וָרֵיק כִּיסִי" (יל"ג, שירה לג). "לֹא נָעוּר וָרֵיק אֵצֵא מֵעִמָּכֶם כֻּלָּהּ" (ביאליק, פרידה). — [נְעוּרָה, נְעוּרִים, ־רוֹת]

נְעוּר *, **נִיעוּר** ז' [מן א. נער, נִעֵר] הֲנָעָה וְטִלְטוּל שֶׁל דְּבַר־מָה בַּחֲזָקָה כְּדֵי לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁדָּבֵק בּוֹ: "לְמֵימְרָא דְּנִעוּר מַעֲלֵי לָהּ?" [ארמית: הנאמר כי הניעור אחד לשלשים יום מועיל לכסות?] (בבא מציעא כט:). "בְּאָדָם אֶחָד אֵין נִעוּרוֹ קוֹרְעָם" (רש"י בבא מציעא כט:). נִעוּר כְּלֵי־מִטָּה וּשְׁטִיחִים מֵאָבָק. — [נִעוּר־]

נֵעוֹר *, **נִיעוֹר** ת' [מן א. עור, נֵעוֹר] עֵר, שֶׁאֵינוֹ יָשֵׁן: "הָיָה ר' אֱלִיעֶזֶר יָשֵׁן וְר' יְהוֹשֻׁעַ נֵעוֹר, נִזְדַּעְזַע ר' יְהוֹשֻׁעַ וְנִנְעַר ר' אֱלִיעֶזֶר" (בבא בתרא עד:). — [נֵעוֹרָה, נֵעוֹרִים, ־רוֹת]

נְעוּרוֹת נ"ר [מן נַעַר, נֹעַר] יְמֵי־הַנֹּעַר, הַתְּקוּפָה שֶׁבֵּין הַיַּלְדוּת וּבֵין הַבַּחֲרוּת: "כִּי־הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל... עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְּעֻרֹתֵיהֶם" (ירמיה לב ל). "מִימֵי נְעוּרוֹתָיו בָּרוּר הָיָה לוֹ שָׁוְא וָרִיק זוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה" (שניאור, סיפורים קמג). [רווח יותר נְעוּרִים, ראה להלן]. — [נְעוּרוֹת־, נְעוּרוֹתָיו]

נְעוּרִים ז"ר [מן נַעַר, נֹעַר] יְמֵי־הַנֹּעַר, הַתְּקוּפָה שֶׁבֵּין הַיַּלְדוּת וּבֵין הַבַּחֲרוּת: "יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו" (בראשית ח כא). "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ" (ירמיה ב ב). "חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה" (ירמיה ג כה). "הֲכִי דָלְתִּי נְעוּרִים אַחֲרֵי נָעֳלַת" (גבירול, א 26). "אוֹמְרִים נְעוּרִים יֵשׁ בָּעוֹלָם – הֵיכָן נְעוּרַי?" (ביאליק, הכניסיני). "שֵׂיבָתָהּ לֹא הוֹבִישָׁה חֶמְדַּת נְעוּרֶיהָ" (ביאליק, אם יש). — [נְעוּרֵי־, נְעוּרָיו]

– **אַלּוּף־נְעוּרִים**, כִּנּוּי־חִבָּה בְּפִי הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ שֶׁנְּשָׂאָהּ לוֹ בִּימֵי צְעִירוּתָהּ: "אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה" (ירמיה ג ד).

— אֵשֶׁת־נְעוּרִים, כִּנּוּי חִבָּה בְּפִי הַבַּעַל לְאִשְׁתּוֹ שֶׁנְּשָׂאָהּ בִּצְעִירוּתָהּ: "יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ" (משלי ה יח). "דְּעָה כִּי הַזְּמַן אֵשֶׁת נְעוּרִים לְךָ מְעֻבָּרָה" (הנגיד, דיואן 182).

— בְּנֵי־הַנְּעוּרִים [על־פי הכתוב בתהלים קכז ד: "כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים", ושם הכוונה לבנים שנולדו לאדם בנעוריו, בעודנו צעיר, להבדיל מן "בן־זקונים"] נֹעַר, כִּנּוּי כּוֹלֵל לִצְעִירִים בַּגִּיל שֶׁבֵּין הַיַּלְדוּת לַבַּגְרוּת: שְׁבוּעוֹן לִבְנֵי־הַנְּעוּרִים.

— בַּעַל־נְעוּרִים, אַלּוּף נְעוּרִים, בַּעְלָהּ שֶׁל אִשָּׁה שֶׁנְּשָׂאָהּ לוֹ בִּצְעִירוּתָהּ: "אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ" (יואל א ח). "וַתּוֹרֶד רֹאשָׁהּ לָאָרֶץ וַתִּתְאַבֵּל עַל בַּעַל־נְעוּרֶיהָ מְאֹד" (עגנון, אלו קטו).

— חַטֹּאות נְעוּרִים, שְׁגִיאוֹת שֶׁשָּׁגָה הָאָדָם וְכִשְׁלוֹנוֹת שֶׁנִּכְשַׁל בִּימֵי צְעִירוּתוֹ מֵחֹסֶר־יְדִיעָה וּמִמִּעוּט נִסָּיוֹן־הַחַיִּים: "חַטֹּאות נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר" (תהלים כה ז). "חַטֹּאת נְעוּרִים, אוֹ וִדּוּי הַגָּדוֹל שֶׁל אַחַד הַסּוֹפְרִים הָעִבְרִיִּים" (ליליינבלום, א 201).

נעורת, ראה נְעֹרֶת.

נֶעֱזָב ת׳ [מן א־עזב, נֶעֱזַב] עָזוּב, מֻזְנָח, לְלֹא עוֹזֵר וְדוֹאֵג: "נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר" (ישעיה כז י). "וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם" (תהלים לז כה). — [נֶעֱזֶבֶת, נֶעֱזָבִים, ־בוֹת]

נֶעֱזָבוּת° נ׳ [מן נֶעֱזָב] הֱיוֹת עָזוּב, מֻזְנָחוּת, מַצָּב לְלֹא בַּיִת וּלְלֹא דּוֹאֵג וּמְטַפֵּל: "נֶעֱזָבוּת, נֶעֱזָבוּת גְּמוּרָה, אֲנַחְנוּ לְבַדֵּנוּ, מְפֻקָּעִים לִכְלָיָה, מְפֻקָּרִים" (יזהר, צקלג 478). בְּעָיַת הַנֶּעֱזָבוּת שֶׁל הַיְלָדִים. — [נֶעֱזָבוּת־]

א־**נְעִילָה*** נ׳ [מן א־נעל, נָעַל] 1*, סְגִירָה בְּמַפְתֵּחַ: "בִּנְעִילַת שַׁעֲרֵי הֵיכָל" (ירושלמי ברכות ז ג). "אֵין כָּאן שׁוּם עֲשִׂיַּת סִיגִים וְשׁוּם נְעִילַת דֶּלֶת" (ביאליק, הספר). 2° [בכלי־יריה] הַצְמָדַת הַמַּעֲרֶכֶת הַנָּעָה אֶל גּוּף כְּלִי־הַיְרִיָּה, כְּדֵי לְעַכֵּב אֶת תְּנוּעָתָהּ לְאָחוֹר עַד יְצִיאַת הַקָּלִיעַ מִן הַלֹּעַ. 3*, כִּנּוּי לַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְאַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, עִם "נְעִילַת שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם" (ירושלמי ברכות ד א): "בְּמִנְחָה וּבִנְעִילָה לֹא הָיָה שָׁם נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם" (תוספתא תענית ד(ג) א). 4° [בהשאלה] סִיּוּם, חֲתִימָה: נְעִילַת־הָאֲסֵפָה. נְעִילַת־הַמּוֹשָׁב. — [נְעִילַת־, נְעִילוֹת]

— נְעִילַת דֶּלֶת בִּפְנֵי פְּלוֹנִי° [על־פי סנהדרין לב:], מְנִיעַת הָאֶפְשָׁרוּת מִפְּלוֹנִי לְהַשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשׁוֹ.

ב־**נְעִילָה*** נ׳ [מן ב־נעל, נָעַל] הַכְנָסַת רֶגֶל בְּנַעַל, שִׂימַת נַעַל עַל הָרֶגֶל: "אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל" (תוספתא יום הכיפורים ה(ד) א). — [נְעִילַת־, נְעִילוֹת]

נָעִים [מן נעם, נָעַם] 1, ת׳ עָרֵב, גּוֹרֵם עֹנֶג, יָפֶה, רָצוּי: "שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם" (שמואל ב א כג). "הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים" (שיר השירים א טז). "כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָהּ (בֹּעַז אֶת רוּת) נְעִימָה וּמַעֲשֶׂיהָ נָאִים, הִתְחִיל שׁוֹאֵל עָלֶיהָ" (רות רבה, ויאמר בועז). "לָאֵל אֲשֶׁר שָׁנָה יְצוּרֵי הַנְּעִימִים טוֹב לְהוֹדוֹת" (הנגיד, בן־קהלת 62). "וַחֲלֹם חֲלוֹם נָעִים" (ביאליק, המתמיד). קוֹל נָעִים. רֵיחַ נָעִים, דְּבָרִים נְעִימִים. 2, תה״פ יָאֶה, טוֹב: "הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד" (תהלים קלג א). — [נְעִימָה, נְעִימִים, נְעִימוֹת]

— נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל [על־פי שמואל ב כג א: "מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל"], כִּנּוּי רוֹוֵחַ לְדָוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁחִבֵּר, לְפִי הַמָּסֹרֶת, אֶת סֵפֶר תְּהִלִּים: "כִּנּוֹר יְשֻׁרוּן, נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, אל האגדה). "נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל הָיָה מֶלֶךְ בְּהַר צִיּוֹן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיח). "דִּמְעוֹתַיִךְ לֵיל־לֵיל שָׁפַכְתְּ עַל תְּהִלּוֹת נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל" (רחל, שירים קלז). [ומכאן:]

— נְעִים זְמִירוֹת°, כִּנּוּי מְלִיצִי לִמְנַעִים זֶמֶר, לִמְשׁוֹרֵר אוֹ לְזַמָּר מְחוֹנָן.

— נְעִים־דְּבָרִים°, מְדַבֵּר בִּנְעִימוּת, אִישׁ־שִׂיחָה נָעִים: "מִיכָאֵל אָהוּב מִשְׁפַּחְתֵּנוּ וַחֲבִיב־הָעֲיָרָה וּנְעִים־דְּבָרִים" (שוֹר, כוכבי 110).

— נְעִים־פֶּה°, הַמְדַבֵּר טוֹבוֹת, דּוֹבֵר אֱמֶת: "וּלְשׁוֹן נְעִים־פֶּה עַל כָּל מַחֲלָה צֳרִי" (הנגיד, בן־משלי 125).

— בִּלָּה בַּנְּעִימִים° [שאול מן: "יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים", איוב לו יא, והכתיב שם: יְבַלּוּ] נֶהֱנָה וְהִתְעַנֵּג [ומכאן:]

— בַּלֵּה בַּנְּעִימִים!° בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לְנוֹסֵעַ אוֹ לְיוֹצֵא לִמְקוֹם־בִּדּוּר.

— חֲבָלִים נָפְלוּ לוֹ בַּנְּעִימִים [על־פי תהלים טז ו], הוּא חַי חַיִּים טוֹבִים, הוּא הָיָה מְרֻצֶּה בְּיוֹתֵר בְּחֶלְקוֹ.

— נְעִימֵי־הַמִּקְרָא°, כִּנּוּי בְּפִי הַמְדַקְדְּקִים בַּדּוֹר שֶׁעָבַר לְטַעֲמֵי־הַנְּגִינָה הַמְיֻחָדִים שֶׁבְּסִפְרֵי תְּהִלִּים, מִשְׁלֵי וְאִיּוֹב.

— נָעִים מְאֹד!° דִּבּוּר־שֶׁל־אֲדִיבוּת מְקֻבָּל בַּחֶבְרָה בִּשְׁעַת הִתְוַדְּעוּת לְאָדָם זָר.

נְעִימָה נ׳ [במקרא רק בריבוי: נְעִימוֹת, ראה להלן] [מן נעם, נָעַם; ערבית: נַעְ׳מַה] 1*, נֹעַם הַקּוֹל, נִגּוּן, מֶלוֹדְיָה: "וַיַּקִּיפֵהוּ פַּעֲמֹנִים וְרִמּוֹנִים הָמוֹן סָבִיב לָתֵת נְעִימָה בִּצְעָדָיו" (בן־סירא מה ט). "אֵין מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּבָה אֶלָּא אָדָם הָרָגִיל... וּפִרְקוֹ נָאֶה... וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה וְקוֹלוֹ עָרֵב" (תענית טז.). הַקּוֹרֵא בְּלֹא נְעִימָה וְהַשּׁוֹנֶה בְּלֹא זִמְרָה" (מסכת סופרים ג י). "לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת־רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדוֹשָׁה" (התברך, תפילת שחרית). "בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁשָּׁם אוֹמְרִים הַצִּבּוּר שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בִּנְעִימַת קוֹל עָרֵב" (רש״י ברכות ו.). "הוּא שׁוֹנֶה אֶת פִּרְקוֹ בִּנְעִימָה" (ביאליק, המתמיד). "וּגְמָרָא פְּתוּחָה לְפָנָיו, יוֹשֵׁב וְלוֹמֵד בִּנְעִימָה" (עגנון, כלה קג). נְעִימַת הַשִּׁיר. נְעִימָה תֵּימָנִית. נְעִימוֹת מִזְרָחִיּוֹת. 2*, טֶמְבֶּר, גּוֹן־הַקּוֹל, רִשְׁמוֹ הָאָפְיָנִי שֶׁל הַקּוֹל: "בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים שִׁנָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת בְּנֵי־אָדָם זֶה מִזֶּה, אֵלּוּ הֵן: בְּקוֹל, בִּנְעִימָה וּבְמַרְאֶה... נְעִימָה שֶׁל זֶה אֵינוֹ דּוֹמֶה לְזֶה, וְשֶׁל זֶה אֵינוֹ דּוֹמֶה לְזֶה" (אבות דר׳ נתן ד ו). 3°, הֲגִיָּה, בִּטּוּי: "וְרֹב אוֹתִיּוֹת מוֹרוֹת עַל כ״ב נְעִימוֹת" (פירוש דונש בן תמים לס׳ יצירה א). 4°, נִימָה, צְלִיל, טוֹן: בִּדְבָרָיו נִשְׁמְעָה נְעִימָה לְבָבִית. 5°, טַעַם, נְגִינָה: "וְהִיא שֶׁתִּהְיֶה הַנְּעִימָה עַל אוֹת שֵׁנִי מִן הַתֵּבָה" (הוריות הקורא, ענייני הטעמים). 6 ת׳ עֲרֵבָה, רְצוּיָה, ראה נָעִים. — [נְעִימַת־, ־מוֹת]

— נעימות, נעימות, ענג: "נעימות בימינך נצח" (תהלים טז יא). "ואינם מבינים גמול העולם הבא ונעימותיו" (חובות הלבבות, עבודה ה' ד).

— הבליע בנעימה* [שאול מן קידושין עא., ושם כפשוטו: "משרבו הפריצים היו מוסרים אותו (את שם הויה) לצנועים שבכהנה והצנועים שבכהנה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים"] הגניב בתוך דבריו, הכניס בהעלמה וכאלו דרך אגב דבר־מה מסים בתוך שאר דברים: "והאמלל הזה... מבליע את דבריו בנעימה, מגיד מראשית אחרית" (מגדלי מו"ס, שפב). "מדי הגיעם לפרשה גדולה זו... לשונם נאלמת בפיהם או שמבליעים אותה בנעימה ופורטים אותה בדברי מליצה מקבלים" (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד). הנואם הבליע בנעימה בנאומו את רגזו על התנהגות הקהל.

— הבלע (נבלע) בנעימה° [על־פי הנ"ל], הכנס כבדרך אגב: "וכל זה נעשה בצנעא והדברים נבלעו בנעימה, שלא יהא הקול נשמע" (מגדלי מו"ס, קג). "שפע הברכות המגמגמות ומבלעות בנעימה" (שניאור, סיפורים לח). "תקוניו שהיו מבלעים בנעימה נעשים צעקניים" (ליסיצקי, תולדות 140).

נעימות* נ' [מן נעים] 1. נעם, חן, יפי: "בשני ועדי זהב ובפוך תקשטנה נעימות הנקבות" (הגגיד, בן־משלי 47). "שנבחרה למלוכה מכל בנות־המלכים ובנות־השרים ליפיה ולנעימותה" (מלמד התלמידים, חיי שרה כא). "ענין הנעימות ידוע בענין היפי" (רד"ק, השרשים, נעם). נעימות הדברים. 2°. תענוג, נחת: "וכל העם שומעים והומים ומתגעשים עד טרוף־הדעת, מרב הנאה ונעימות" (מגדלי מו"ס, קסא). "וכבר חשתי בלבי מעין נעימות בשלפי הצום" (עגנון, אורח 389). — [נעימות־]

— אי־נעימות°, מצב בלתי־נעים, טרדה, מבוכה: סלח־נא על אי־הנעימות שגרמתי לך.

נעימי° ת' [מן נעימה 1] מלודי, שיש בו נעימה מסימת, מתנגן: "מוטב לומר 'נעימי' על משקל מדיני, כלכלי" (אבינרי, יד 392). שפה נעימית. דבור נעימי. — [נעימית, נעימיים, ־מיות]

נעימיות° [מן נעימי] מלודיות, התנגנות: נעימיות רבה בקולה של השחקנית. — [נעימיות־]

א. **נעיץ*** ז' [מן נעץ, נעץ] 1*. בור, חפירה באדמה רחבה מלמעלה והולכת וצרה כלפי מטה: "החופר בור, שיח ומערה, חריצין ונעיצין" (בבא קמא ה ה). 2°. חריץ, שקע: נעיץ הסרן או הגלגל במכונות שונות. — [נעיץ־, נעיצים, ־צי־]

ב. **נעיץ**° ת' [מן נעץ, נעץ] שאפשר לנעץ אותו בתוך דבר־מה או לנעץ בתוכו: מסמר נעיץ. קיר־הבטון הוא בלתי־נעיץ למסמרים. — [נעיצה, נעיצים, נעיצות]

נעיצה^ נ' [מן נעץ, נעץ] תחיבה, תקיעה: "שצריך (הסכין) נעיצה עשר פעמים בקרקע" (התרומה, איסור והיתר ע). נעיצת נעץ בקיר. נעיצת קנה. — [נעיצת־, נעיצות]

— נעיצת סכין בגב° [בהשאלה] הכשלת אדם (או צבור וכדומה) מבפנים בעוד זה נתון במאבק קשה עם אחרים: ההסתה לשביתות במפעלי התעשיה בעצם ימי־המלחמה היתה בבחינת נעיצת סכין בגבה של המדינה.

— נעיצת־עין°, התבוננות חדה: "האימה האמתית נתגלתה... עם כל נעיצת עין חדשה במציאות חיינו" (פיכמן, רא).

נעיצות° נ' [מן נעוץ] היות נעוץ, חדירה לעמק: "כלי־התפיסה העגנוניים שנעיצותם במציאות מוחשית לפעמים עד לנטורליזם" (פיכמן, רצה). "הנעיצות שלך הזאת בקרקע, הקשיבות לרטבוביתה וליבשותה" (יזהר, צקלג 468). — [נעיצות־]

א. **נעירה**^ נ' [מן א. נער, נער] נענוע, נעור, טלטול: "והכל נעירה ונפיצה" (השרשים לג'נאח, נער). נעירת מפת־השלחן. נעירת שטיחים. נעירת כפים. — [נעירת־, נעירות]

ב. **נעירה**^ נ' [מן ב. נער, נער] קול קריאתו של החמור: "והנעירה בדברי רבותינו ז"ל בחמור" (רד"ק, השרשים, נער). — [נעירות]

נעכר ת' [מן עכר, נעכר] 1. שרוי בצער, מדכדך: "החשיתי מטוב וכאבי נעכר" (תהלים לט ג). "מה אנושה מכתי ומה נעכרת" (אברהם אבן־עזרא, איך אוכל). "וכעין צער נעכר, צער עולם, תוסס שם" (ביאליק, בעיר). "חזרה רחלי להרהורי לבה הנעכר" (ברקוביץ, תר' סטמפניו מד). רוחו נעכרת. 2. נשחת, מקלקל: "בית צדיק חסן רב ובתבואת רשע נעכרת" (משלי טו ו). — [נעכרת, נעכרים, ־רות]

נעכרות° נ' [מן נעכר] מצבו של הנעכר, דכדוך, דכאון: נעכרות־רוחו לאחר כשלונו החמור. — [נעכרות־]

א. **נעל** [הרחבת־משמעות של ב. נעל]

~ פע' **נעל** פ"י 1. סגר במפתח, סגר על מסגר או על בריח: "ונעל הדלת אחריה" (שמואל ב' יג יח). "שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח" (עירובין י ט). "הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי" (בבא קמא ו א). 2° [בהשאלה] סים, גמר: היושב־ראש נעל את האספה. 3*. סגר, סתם: "כל דברי תורה צריכין זה לזה, שמה שזה נועל זה פותח" (תנחומא חוקת נב). — [לנעל את־; נועל, נעול; ינעל]

~ נפ' **ננעל***. 1. נסגר, במפתח: "דלתותיה ננעלות בלילה" (עירובין קא.). "ראה שננעלה דלת בפני תינוק, שוברה ומוציאו" (יומא פד:). "מיום שחרב בית־המקדש ננעלו שערי תפלה... שערי דמעה לא ננעלו" (ברכות לב:). 2°. נסתים, נגמר: המושב ננעל בשירת "התקוה". — [להנעל, ננעל, ינעל]

~ **הנעל***. ננעל, נסגר: "שתהא ארצך מנעלת כבריח ברזל ונחשת" (לקח טוב, דברים סו.). — [מנעל, ינעל]

— נעל (דלת) בפני פלוני*, מנע מפלוני את האפשרות למלא את חפצו: "המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה, יוציא ויתן כתבה, מפני שנועל בפניה" (כתובות ז ה). "כדי שלא תנעל דלת בפני לוין" (סנהדרין לב.).

— דלת הננעלת לא במהרה תפתח* (בבא קמא פ:), דבור פסימי על מי שנסתבך בצרה וסכוייו להחלץ ממנה מועטים.

ב. **נעל** [מן נַעַל; ארמית: נְעַל; ערבית: נַעַל פרזל סוס או גמל]

~ פָּע' **נָעַל** פ"י שָׂם נַעַל עַל הָרֶגֶל: "וָאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ" (יחזקאל טז י). "נָעַל לוֹ סַנְדָּלוֹ וְהִתִּיר לוֹ סַנְדָּלוֹ" (תוספתא קדושין א ה). "כְּשֶׁהוּא נוֹעֵל נוֹעֵל שֶׁל יָמִין וְאַחַר־כָּךְ נוֹעֵל שֶׁל שְׂמֹאל" (שבת סא.). — [לִנְעֹל אֶת־; נוֹעֵל, נָעוּל; יִנְעַל גם יִנְעֹל; נְעַל! נַעֲלִי! גם נְעֹל!]

~ הִפ' **הִנְעִיל** פ"י שָׂם נְעָלַיִם בְּרַגְלָיו אוֹ בְּרַגְלֵי אָדָם אַחֵר: "וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם" (דברי הימים ב כח טו). "בָּשָׂר־וָדָם הָעֶבֶד מַנְעִיל אֶת רַבּוֹ" (שמות רבה ה). "מִי יַנְעִיל אֶת הַנּוֹלָדִים בְּרָזוֹן? מִי יַלְבִּישֵׁם?" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רעא). "הֵחֵל לְהַנְעִיל אֶת רַגְלָיו" (שלונסקי, תר' קרקע ב 200). — [לְהַנְעִיל אֶת־, מַנְעִיל, יַנְעִיל]

~ הָפ' **הֻנְעַל** °, הוּשְׂמוּ נְעָלַיִם בְּרַגְלָיו: "לוֹבֵשׁ בֶּגֶד אוֹ צָנוּף בְּמִצְנֶפֶת אוֹ מֻנְעָל" (ראב"ד, אמונה רבה א א). "כַּף רַגְלָם... מֻנְעֶלֶת בִּרְוָחָה בְּנַעַל קְטַנָּה וְקַלָּה" (ביאליק, אריה ה). הַיֶּלֶד הֻנְעַל עַל־יְדֵי אִמּוֹ. — [מֻנְעָל, יֻנְעַל]

~ הִת' **הִתְנַעֵל** °, נָעַל נְעָלַיִם לְרַגְלָיו: "דָּמָה לְמִתְנַעֵל בְּתוֹךְ מִישׁוֹר, אֲבָל נִבְקַע בְּהַגִּיעוֹ לֶהָרִים נַעֲלוֹ" (הנגיד, בן־קהלת 68). — [לְהִתְנַעֵל, מִתְ־, יִתְ־]

נַעַל נ' [ערבית: נַעְל כסות לרגל וגם פרסת־ברזל לבהמה; ראה ב. נעל] לְבוּשׁ לַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הָרֶגֶל, בְּיִחוּד לַחֵלֶק מִכַּף הָרֶגֶל וְעַד הַקַּרְסֹל; הַנְּעָלִים עֲשׂוּיוֹת עַל־פִּי־רֹב כִּסּוּי־עוֹר עִם סֻלְיוֹת וַעֲקֵבִים, בִּימֵי־הַקֶּדֶם־כְּעֵין הַסַּנְדָּל הַפָּשׁוּט שֶׁלָּנוּ: "שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ" (שמות ג ה). "פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ" (יחזקאל כד יז). נַעֲלֵי־עֲבוֹדָה. נַעֲלֵי־סְפּוֹרְט. — [נַעַל־, נְעָלִים, נְעָלַיִם, נַעֲלֵי־, נְעָלָיו, נַעֲלֵיהֶם, גם נְעָלוֹת, נַעֲלוֹת־]

נעל קדומה (רומית) נעל-ילד

נעל-אשה נעל-גבר

— **נַעַל־יָד** °, כְּפָפָה, כְּסָיָה: "בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בָּאָה אֵשֶׁת־הַחַזָּן וְנַעֲלֵי־יָד עַל יָדֶיהָ" (יל"ג, פרוזה קסג). "הַמִּלִּים הָאֵלֶּה כָּתַב בְּנַעֲלֵי יָדָיו וְלֹא פְּשָׁטָן" (ברדיצ'בסקי, סיפורים עח). "מִדַּי חָבְשָׁה אֶת נַעֲלֵי־הַיָּד" (יעקב שטיינברג, רגז). "פָּשַׁטְתִּי אֶת נַעֲלֵי־הַיָּד וָאֶשְׁמַח בְּעֶטֶף רוּחַ קָרָה אֶת יָדַי" (עגנון, כפות י).

— **חֲלוּץ־הַנַּעַל**, 1. כִּנּוּיוֹ שֶׁל אִישׁ אֲשֶׁר קִיֵּם בְּאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים דִּין חֲלִיצָה (חָלְצָה אֶת נַעֲלוֹ) — וְנִפְטַר עַל־יְדֵי־כָךְ מִן הַחוֹבָה לְשֵׂאתָהּ לְאִשָּׁה (דברים כה ט). 2 ° [כפשוטו] יָחֵף, לְלֹא נַעַל לָרֶגֶל: "חֲלוּצֵי נַעַל יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ" (ביאליק, שבעה).

— **שְׂרוֹךְ־נַעַל**, רְצוּעָה צָרָה שֶׁקּוֹשְׁרִים בָּהּ אֶת הַנְּעָלִים בְּיָמֵינוּ, אוֹ אֶת הַסַּנְדָּלִים בִּימֵי־הַקֶּדֶם: "וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו" (ישעיה ה כז).

— **מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל**, מִן הַדָּבָר הַדַּק וְעַד הֶעָבֶה, כְּלוֹמַר מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל: "אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ" (בראשית יד כג).

— **הִשְׁלִיךְ נַעֲלוֹ עַל פְּלוֹנִי** [ביטוי ציורי], הִכְנִיעַ אֶת פְּלוֹנִי וְנָתַן אוֹתוֹ לִבְזוֹ: "מוֹאָב סִיר רַחְצִי, עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי" (תהלים ס י).

נֶעֱלָב ° ת' [מן עלב, נֶעֱלַב] מִי שֶׁפָּגְעוּ בִּכְבוֹדוֹ, מִי שֶׁסָּפַג דִּבְרֵי עֶלְבּוֹן, מֻבְיָשׁ, נִכְלָם: "הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין" (יומא כג.). הַנֶּעֱלָב לֹא עָנָה מְאוּמָה לְחוֹרְפָיו. — [נֶעֱלֶבֶת, נֶעֱלָבִים, ־בוֹת]

נֶעֱלָבוּת ° נ' [מן נֶעֱלָב] הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל מִי שֶׁנֶּעֱלַב, חֻלְשַׁת־הַדַּעַת: "הִיא מְגַמְגֶּמֶת בְּכֹבֶד־פֶּה וּבְנֶעֱלָבוּת" (שטיינמן, זוגות ב 189). — [נֶעֱלָבוּת־]

נַעֲלֶה ת' [מן עלה, נַעֲלָה] [שאול מן תהלים מז י: "לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה"] מְעֻלֶּה, מְרוֹמָם, נִשָּׂא: "שֶׁיָּמִיעוּ אֶת הַמִּכְשׁוֹלִים בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִהְיוּ נַעֲלִים מִכֹּחֵנוּ" (אחד העם, מ). "שָׂא בְּרָכָה, הַמּוֹרֶה, עַל כָּל גַּרְעִין רַעְיוֹן נַעֲלֶה" (ביאליק, לאחד). אָדָם נַעֲלֶה וְנִכְבָּד. — [נַעֲלָה, נַעֲלִים, ־לוֹת]

נַעֲלוּל ° ז' [מן נַעַל] נַעַל קְטַנָּה: "רַגְלֶיהָ בְּנַעֲלוּלֵי־לַכָּה מִתְגּוֹדְדִים פָּסְעוּ גּוֹלְמָנִית" (שלונסקי, תר' בבל 279). — [נַעֲלוּל־, נַעֲלוּלִים, ־לֵי־]

נַעֲלוּת ° נ' [מן נַעֲלֶה] רוֹמְמוּת, עֶלְיוֹנוּת: "חַיָּיו שֶׁל רוּפִּין הֵם עֵדוּת לְנַעֲלוּת הָרַעְיוֹן הַצִּיּוֹנִי" (ב' כצנלסון, מבוא ל"פרקי חיי" לרופין). "וְאֵיזוֹ חֲמִימוּת בָּהֶם, בַּיְתִיּוּת, וְהָיִיתִי אוֹמֵר: נַעֲלוּת" (בסוק, בחושתים ל). — [נַעֲלוּת־]

נְעָלוֹת ° נ"ר רִבּוּי מִן "נַעַל": "נְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת" (יהושע ט ה) [ויש סוברים כי היחיד: נְעָלָה]. — [נַעֲלוֹת־]

נֶעְלָם ת' [מן עלם, נֶעְלַם] 1. נִסְתָּר, כָּמוּס: "לֹא הָיָה דָבָר נֶעְלָם מִן הַמֶּלֶךְ" (מלכים א י ג). "אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ" (אתה יודע, תפילת יום כפור). "עַל־יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם" (פתיחה לפסוקי דזמרא ועוד). "צְנוּעֵי הָגוּת וַעֲלִילָה, חוֹלְמִים נֶעְלָמִים" (ביאליק, יהי חלקי). 2 ° [במשוואות אלגבריות] מִסְפָּר בִּלְתִּי־יָדוּעַ שֶׁעֲרָכָיו נִקְבָּעִים עַל־יְדֵי תְּנָאֵי הַמִּשְׁוָאָה; אֶת הַנֶּעְלָמִים מְסַמְּנִים עַל־פִּי־רֹב בְּאוֹתִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל הָאָלֶף־בֵּית הַלָּטִינִי (x, y, z וְכוּ'). 3. כִּנּוּי לְאָדָם הָעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּהַחְבָּא, נוֹכֵל וְרַמַּאי: "לֹא־יָשַׁבְתִּי עִם־מְתֵי־שָׁוְא וְעִם־נַעֲלָמִים לֹא אָבוֹא" (תהלים כו ד). "שְׁמַע תָּמִיד לְדִבְרֵי הַחֲכָמִים וְסוּרָה מֵאַנְשִׁים נַעֲלָמִים" (רב האי גאון, ירא האל). — [נֶעְלֶמֶת, נֶעְלָמִים, ־מוֹת, גם נַעֲלָמָה, נַעֲלָמִים, ־מוֹת]

נֶעֱלָס ° ת' [מן עלס, נֶעֱלַס] [שאול מן איוב לט יג: "כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה", אך שם נֶעֱלָסָה, בעבר] עַלִּיז, שָׂמֵחַ, מִתְרוֹנֵן מִגִּיל וַעֲלִיצוּת: "יִפְרַח חָתָן כְּשׁוֹשָׁן בְּקֶרֶב יְדִידִים נֶעֱלָסִים" (יהודה הלוי, ב 66). "וְאָחַז בּוֹ (בָּאַיִל) וְאוֹתוֹ עָשָׂה בִּמְקוֹם בְּנוֹ עוֹלָה בְּיָד נֶעֱלָסָה" (נאגארה, 528). "צַחְקָה בְּקוֹל יַלְדוּתִי וְנֶעֱלַס כָּל כָּךְ" (קבק, בצל 97). — [נֶעֱלָסָה, נֶעֱלָסִים, ־סוֹת]

נעם [אוגריתית: נעם; ארמית: נְעִימָא נעים; ערבית: נַעְמַ היה נוח, טוב]

~ פָּע' **נָעֵם** פ"ע הָיָה טוֹב וְעָרֵב, הָיָה רָצוּי מְאֹד בְּעֵינֵי־: "צַר־לִי עָלֶיךָ, אָחִי יְהוֹנָתָן, נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד" (שמואל ב א כו). "וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם" (משלי ט יז). "לִפְעָמִים תֹּאמַר לוֹ דְּבָרִים אֲשֶׁר יִנְעֲמוּ לְחִכּוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כו). חֶבְרָתְךָ נְעִימָה לִי מְאֹד. — [לִנְעֹם, נָעִים, נְעִימָה; יִנְעַם]

~ נפ׳ **נִנְעַם** ^, נַעֲשָׂה נָעִים: "וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ וְיִנָּעֵם לְךָ חֶבְלְךָ" (הנגיד, בן משלי 169). "נִנְעַמְתִּי בְּשָׁמֹר מִצְוָה" (אהוביך, יוצר שבת חול־המועד פסח). — [לְהִנָּעֵם, נִנְעָם, יִנָּעֵם]

~ הפ׳ **הִנְעִים*** פ״י 1 *, גָּרַם נְעִימוּת, הֵסֵב עֹנֶג: "אֵלּוּ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁמַּנְעִימִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה" (סנהדרין כד.). "לְקַחְתִּיו (אֶת הַמִּכְתָּב) וַיַּנְעִימוּנִי לְקָחָיו" (יהודה הלוי, ג 195). "שֶׁכָּל קְרוֹבֵינוּ מִשְׁתַּדְּלִים הָיוּ לְהַנְעִים לָנוּ אֶת יְשִׁיבָתֵנוּ" (עגנון, אורח 436). "יוֹשְׁבִים נוֹחִים זֶה לָזֶה וּמַנְעִימִים בִּדְבָרִים זֶה לָזֶה" (הזז, יעיש ב 120). הַקַּרְיָן הִנְעִים אֶת הַמְּסִבָּה בִּקְרִיאוֹתָיו הַנָּאוֹת. 2 * [הנעים קול, זמר] שָׁר בְּקוֹל עָרֵב, זִמֵּר בִּנְעִימוּת: "אָמְרוּ עָלָיו... שֶׁהָיָה מַנְעִים אֶת קוֹלוֹ בְּזֶמֶר" (ירושלמי שקלים מח ד). "אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרֹג" (שיר הכבוד). "וַאֲנִי אֲנִי הַבַּדְחָן רַבִּי יוֹאֵל אַנְעִים זְמִירוֹת עַד בִּיאַת הַגּוֹאֵל" (עגנון, כלה קמז). 3 °, חִבֵּר נְעִימָה לְמִלִּים שֶׁל שִׁיר, הִלְחִין: הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר הִנְעִים אֶת הַשִּׁיר הֶחָדָשׁ. — [לְהַנְעִים אֶת־, מַנְעִים, יַ־]

~ הפ׳ **הָנְעַם** ^, 1 ^, נִגְרְמָה לוֹ נְעִימוּת: "וְלַמּוֹכִיחִים אָמְנָם יֻנְעַם, וְאִם לַמּוּכָחִים מַשְׁמָע יֻנְעַם" (ינאי, רנא). 2 °, נַעֲשָׂה נָעִים: הַמְּסִבָּה הָנְעֲמָה עַל־יְדֵי הוֹפָעָתוֹ שֶׁל הַקַּרְיָן. — [מֻנְעָם, יֻנְעַם]

~ התפ׳ **הִתְנַעֵם** ^, נֶהֱנָה, הִתְעַנֵּג: "וְכַאֲשֶׁר כָּבְשׁוּ אֶרֶץ־כְּנַעַן וְנִכְנְסוּ בָהּ וְהִתְנַעֲמוּ בְּטוּבָהּ, בִּקְשׁוּ הַמָּזוֹן" (חובות הלבבות, הפרישות ז). "לְהִתְנַעֵם וְלִשְׂמֹחַ שִׂמְחָה גְמוּרָה" (סברסקי, אקוסטה א 201). — [לְהִתְנַעֵם, מִתְנַעֵם, יִתְנַעֵם]

— **וְלַשּׁוֹמְעִים יֻנְעַם (וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִּרְכַּת טוֹב)** [על־פי משלי כד כה, ושם "ולמוכיחים ינעם" וגו׳], סִיּוּם מְקֻבָּל בְּמוֹדָעָה תּוֹרָנִית.

נֹעַם, נוֹעַם ז׳ [מן נעם] נְעִימוּת, עֲרֵבוּת: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם" (משלי ג יז). "צוּף דְּבַשׁ אִמְרֵי־נֹעַם, מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ וּמַרְפֵּא לָעָצֶם" (משלי טז כד). "מְצָאוּ חֳלִי פִּתְאוֹם וּמִנָּעֳמוֹ הֶעְתַּק" (הנגיד, דיואן 332). "לֹא זֶה הוּא הָרֹךְ וְהַנֹּעַם" (ביאליק, משירי הקיץ). "עַל רֹחַב לִבּוֹ הַטּוֹב וְעַל נֹעַם הֲלִיכוֹתָיו" (ברקוביץ, הראשונים רמח). "בַּעַל לָשׁוֹן וְנֹעַם הַדִּבּוּר וַחֲרִיצוּת הַמְּלִיצָה" (הזז, היושבת 308). "בֹּאוּ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וְהִתְפַּלְּלוּ בְּנֹעַם הַלֵּב" (עגנון, אלו תקמה). — [נֹעַם־, נָעֳמוֹ]

— **מַקֵּל־נֹעַם** °, ראה ערך מַקֵּל.

נַעֲמָה * נ׳ [מן נעם; במקרא, בראשית ד כב, שם אחותו של תובל־קין] נֹעַם, נְעִימוּת: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים בְּנַעֲמַת קוֹלוֹ לַהֲמוֹן קְהָלוֹ" (ינאי, שסט). — [נַעֲמַת־]

נַעֲמִית * נ׳ [ארמית: נַעֲמִיתָא; ערבית: נַעַאמַה] שֵׁם עוֹף גָּדוֹל שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד: "וְהַנַּעֲמִיּוֹת הֲרֵי הֵן כְּעוֹפוֹת" (תוספתא כלאים ה ח). סְבוּרִים כִּי הַנַּעֲמִית הִיא הַיָּעֵן — ראה יָעֵן. — [נַעֲמִית־, נַעֲמִיּוֹת]

נַעֲמָן ת׳ [מן נעם] 1, נָעִים, נֶחְמָד: "עַל־כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים" (ישעיה יז י). "קְרָא וּכְתֹב כְּתָבִים נַעֲמָנִים" (הנגיד, דיואן 49). "רָטֹב וְנַעֲמָן אִבִּי" (יהודה הלוי, ז 265). "בְּרָכוֹת נַעֲמָנוֹת עַל תְּשׁוּרוֹת שֶׁלָּחַתְּ לִי" (טשרניחובסקי, שירים 344). 2 °, יֵשׁ קוֹרְאִים בְּשֵׁם זֶה לַפֶּרַח "כַּלָּנִית" — ראה כַּלָּנִית. — [נַעֲמָנָה, נַעֲמָנִים, ־נוֹת]

נַעֲנָה ת׳ [מן ב׳ ענה, נַעֲנָה] מְעֻנֶּה, סוֹבֵל, מְדֻכָּא: "נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו" (ישעיה נג ז). "הוֹי, אָח נַעֲנֶה!" (ביאליק, אם יש). "נֶפֶשׁ נַעֲנָה, מָרָה כַּלַּעֲנָה כָּמוֹנִי" (הזז, יעיש ב 20). — [נַעֲנָה, נַעֲנִים, נַעֲנוֹת]

נַעֲנָע ° נ׳ [בתלמוד, ירושלמי שבת י א: נַעְנַע *, וכן בערבית: נַעְנַע, נַעְנָאע] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים (Mentha), בַּעַל עָלִים רֵיחָנִיִּים מְאֹד הַמְּשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִין (בְּנֵי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח מְלַפְּתִים בָּהֶם אֶת פִּתָּם). מֵעֲלֵי הַנַּעֲנָע מוֹצִיאִים שֶׁמֶן אַתְרִי שֶׁמְּתַבְּלִים בּוֹ מִינֵי מְתִיקָה (גְּמִי־לְעִיסָה, סֻכָּרִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה). כֵּן מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לִרְפוּאָה. נִקְרֵאת גַּם בְּשֵׁם "מִנְתָּא" (עוקצין א ב). — [נַעֲנַת־, נַעֲנוֹת]

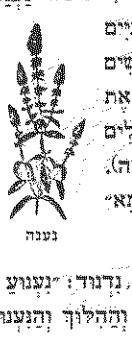

נענה

נִעְנוּעַ*, נִיעְנוּעַ ז׳ [מן נִעְנַע, נִעְנֵעַ] 1, טִלְטוּל, נִדְנוּד: "נִעְנוּעַ — מָאן דְּכַר שְׁמֵיהּ" (סוכה לז:). "וְהַמִּשּׁוּשׁ וְהַמַּעֲשֶׂה וְהַהִלּוּךְ וְהַנִּעְנוּעַ שֶׁל אֵיבָרִים... מִנִּשְׁמַת רוּחַ הַחַיִּים" (דוגולו, הכמוני א). "הֲלֹא זֶה הַזָּקֵן... וּלְעוֹלָם הוּא מַקְדִּים נִעְנוּעַ־רֹאשׁ" (ביאליק, מצוות). "חוֹשֵׁשׁ לְכָל נִעְנוּעַ וְנִעְנוּעַ שֶׁל גּוּפוֹ וּלְכָל תְּנוּעָה קַלָּה" (הזז, יעיש א 217). נִעְנוּעַ הַלּוּלָב בִּשְׁעַת נְטִילָתוֹ. גַּנְדְּרָנִית פְּלוֹנִית מְהַלֶּכֶת בְּנִעְנוּעֵי־הַיְּרֵכַיִם. 2 ° [בהתעמלות] תְּנוּעָה קְצָרָה וּקְפִיצִית הָלוֹךְ וָשׁוֹב. 3 ° [באסטרונומיה] — ראה נוּטַצְיָה. — [נִעְנוּעַ־, נִעְנוּעִים, ־עֵי־]

נענע [מן א. נוע]

~ פִּעֵ׳ **נִעְנַע*** פ״י נִדְנֵד, טִלְטֵל, הֵנִיעַ: "הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן" (סוכה ג ט). "הַקַּשׁ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּטָּה לֹא יְנַעְנְעוֹ בְּיָדוֹ, אֲבָל מְנַעְנְעוֹ בְּגוּפוֹ" (שבת כ ה). הָרוּחַ נִעְנְעָה אֶת עַנְפֵי הָעֵצִים. — [לְנַעְנֵעַ אֶת־, מְנַעְנֵעַ, יְנַעְנֵעַ]

~ פֻּעַ׳ **נֻעְנַע***, טֻלְטַל, הוּנַע: "(גּוֹזָלוֹת) הַמְקֻשָּׁרִים (בְּכַנְפֵיהֶם) וְהַמְנֻעְנָעִין" (ביצה כה.). "כְּאוֹתָם הָעֲשָׂבִים הַמְנֻעְנָעִים בְּחֵן לִפְנֵי הָרוּחַ" (פיכמן, צס). — [מְנֻעְנָע, יְנֻעְנַע]

~ התפ׳ **הִתְנַעְנַע** ^, הִתְנַדְנֵד, נִטַּלְטֵל: "נִרְאוֹת כְּמִתְנַעְנְעוֹת" (רש״י פסחים כז:). "נִתְדַּלְדֵּל וְנִתְנַעְנַע מְעַט מְעַט מִמֶּנּוּ וְנָפַל" (תוספות נידה נז:). "נִזְדַּעְזְעָה הַסְּפִינָה וְהִתְנַעְנְעָה נִעְנוּעִים־נִעְנוּעִים" (הזז, יעיש ד 233). "יִתְנַעְנַע בִּנְעִימָה עַל הַגְּמָרָא" (ליסיצקי, מידות 207). פְּלוֹנִי מִתְנַעְנֵעַ הַרְבֵּה בִּתְפִלָּתוֹ. — [לְהִתְ־, מִתְנַעְנֵעַ, יִתְנַעְנַע]

— **נִעְנַע (לוֹ בְּ)רֹאשׁוֹ***, הֵנִיעַ אֶת רֹאשׁוֹ לְאוֹת הַסְכָּמָה: "אָמַרְתִּי לוֹ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ... וְנִעְנַע לִי בְּרֹאשׁוֹ" (ברכות ז.). "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְנַעְנֵעַ רֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ" (ברכות ג.). "לֹא זֹאת אֵפוֹא מְגַמָּתִי בִּדְבָרַי שֶׁיְּנַעְנַע לִי הַקָּהָל בְּרֹאשׁוֹ וְיֹאמַר: נָאֶה אַתָּה דוֹרֵשׁ" (אחד העם, ג).

נַעֲנַע* (ירושלמי שבת י א) — ראה נַעֲנָע.

נעץ [במקרא מצוי השורש רק בשם הקוץ נַעֲצוּץ, ראה להלן; ארמית: נְעַץ]

~ פָּעַ׳ **נָעַץ** פ״י תָּחַב, תָּקַע, הִכְנִיס דָּבָר חַד אוֹ מְחֻדָּד: "נָעַץ קָנֶה בַּיָּם וְהֶעֱלָה שִׂרְטוֹן" (ספרי עקב מה). "זָרַק סַכִּין לִנְעֲצָהּ בַּכֹּתֶל" (חולין יב:). "וּכְשֶׁהָיָה נוֹעֵץ אֲגוּדָלוֹ לְתוֹךְ פִּיו הָיָה מוֹצִיא כַּמָּה מִינֵי זֶמֶר" (ירושלמי שקלים מח ד). "וְהַשֶּׁמֶשׁ נוֹעֵץ מוֹדֵד־חֹם בְּבֵית־שֶׁחְיוֹ" (עגנון, כפות תכב). "אָכֵן, אִם אֶפֹּל בְּיָדָיו, סַכִּין אֶנְעַץ

בְּלִבִּי״ (בורלא, עקביה 122). נָעַצְתִּי אֶת הַנַּעַץ בַּקִּיר. — [לִנְעֹץ אֶת־; נוֹעֵץ, נָעוּץ; יִנְעַץ]

~ נפ׳ נִנְעַץ *, נִתְקַע, נִתְחַב: ״נִנְעֶצֶת(א) כְּמַחַט, נִגְעַלְתָּה כְּתָרִים״ (שבת סז.). ״חֵץ זָהָב נִנְעַץ לְרַגְלַי״ (ביאליק, בשורה). הַמַּסְמֵר נִנְעַץ בַּקִּיר. [ובהשאלה:] זוּג עֵינַיִם נוֹצְצוֹת נִנְעֲצוּ בִּי. — [לְהִנָּעֵץ, נִנְעָץ, יִנָּעֵץ]

~ פִּע׳ נִעֵץ ° פ״י חִבֵּר בִּנְעָצִים אוֹ בְּדוֹמֶה לָהֶם: ״צָרִיךְ לְנַעֵץ אֶת הַוִּילוֹן בְּמַסְמְרִים״ (ברש, א 267). — [לְנַעֵץ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ נֻעַץ °, נִתְקַע: ״כְּמַחַט־פְּחָדִים יְנֻעַץ בִּלְבָבִי״ (למדן, במעלה קיט). — [מְנֻעָץ, יְנֻעַץ]

~ הת׳ הִתְנַעֵץ °, נִתְקַע: ״הֵם כְּמִתְנַעֲצִים זֶה בְּתוֹךְ זֶה״ (סדן, ממחוז קצג). ״מְחָטִים מְלֻבָּנוֹת בָּאֵשׁ... מִתְנַעֲצוֹת בִּבְשָׂרִי״ (ליסיצקי, תולדות 102). — [לְהִתְנַעֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִנְעִיץ ° פ״י נָעַץ עָמֹק, תָּקַע: ״לֹא הִנְעִיצָה מְחָטִים וְסִכּוֹת לְתוֹךְ הַפַּח״ (שטיינמן, דודאים 159). ״הַצִּפּוֹר מְנְעִיצָה אֶת מַקּוֹרָהּ עָמֹק יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 129). — [לְהַנְעִיץ, מַנְעִיץ, יַ־]

— נָעַץ בּוֹ עֵינָיו °, שָׂם בּוֹ מַבָּט חַד, הִסְתַּכֵּל בּוֹ בְּמַבָּט חוֹדֵר וְנוֹקֵב: ״עַרְבִיִּים הִתְגּוֹלְלוּ בַּחוֹלוֹת וְנָעֲצוּ בָּהּ עֵינַיִם, בָּהּ בָּעַלְמָה״ (ברנר, א 436). ״נוֹעֵץ עֵינַיִם לְמוּלוֹ וְשׁוֹהֶה כָּךְ שָׁעָה אֲרֻכָּה״ (בורלא, כיסופים 189).

— נָעַץ סַכִּין בַּגַּב ° [בהשאלה] הִכְשִׁיל אֶת בֶּן־בְּרִיתוֹ מִבִּפְנִים בְּעוֹד זֶה נִמְצָא בְּמַאֲבָק עִם אֲחֵרִים: הַמַּסִּיתִים לִשְׁבִיתוֹת בְּמִפְעֲלֵי־הַתַּעֲשִׂיָּה בְּעֶצֶם יְמֵי הַמִּלְחָמָה נָעֲצוּ סַכִּין בְּגַב הַמְּדִינָה.

א. נעץ

א. נַעַץ ° ז׳ [מן נעץ] מַסְמֵר דַּק וְקָצָר בַּעַל רֹאשׁ רָחָב שֶׁנּוֹעֲצִים אוֹתוֹ בְּתוֹךְ קֶרֶשׁ אוֹ קִיר לְהַצְמִיד בּוֹ נְיָר, קַרְטוֹן וְכַדּוֹמֶה. — [נַעַץ־, נְעָצוֹ, נְעָצִים, נַעֲצֵי־]

ב. נַעַץ ° ז׳ [מן נעץ] נְעִיצָה, תְּחִיבָה: ״וְנַעַץ שֵׁן בְּפַת״ (שלונסקי, עד שחר). — [נַעַץ־, נַעְצוֹ]

נַעֲצוּץ ז׳ [ראה נעץ] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי הַשִּׂיחִים הַקּוֹצָנִיִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ, תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס״ (ישעיה נה יג). ״וְקֶרֶן אֶל חַד כָּל נַעֲצוּץ תִּתְנַפֵּץ״ (ביאליק, זוהר). יֵשׁ סוֹבְרִים, כִּי הַנַּעֲצוּץ הוּא הַצֶּמַח Lycium מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים, וַאֲחֵרִים סוֹבְרִים כִּי הוּא הַנִּקְרָא עַתָּה אֶשְׁחָר (Rhamnus). — [נַעֲצוּץ־, נַעֲצוּצִים, ־צֵי־]

נֶעֱצָר ° ת׳ [מן א.עצר, נֶעֱצַר] הַיּוֹשֵׁב בְּמַעֲצָר, שֶׁנֶּאֱסַר בְּאֹפֶן זְמַנִּי לְשֵׁם חֲקִירָה: הַנֶּעֱצָרִים הִכְרִיזוּ שְׁבִיתַת־רָעָב. — [נֶעֱצֶרֶת, ־צָרִים, נֶעֱצָרוֹת]

א. נער [ארמית: נְעַר]

~ פָּע׳ נָעַר פ״י נִעְנַע, הֵנִיעַ דְּבַר־מָה, כְּדֵי לְהַרְחִיק מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: ״נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד״ (ישעיה לג טו). ״מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר נוֹעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת״ (שבת כא ב). ״יִנְעֲרוּ אֶת נִטְפֵי הַטַּל מִן הַדְּשָׁאִים״ (ביאליק, גמדי). ״נוֹעֶרֶת מְסַנֶּנֶת אֶת הַקְּלִפּוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ קומדיות קלח). ״וְנָעֲרוּ אֶת הַמַּצָּעוֹת וְקִנְּחוּ אֶת הָאָבָק״ (עגנון, כפות תטו). — [לִנְעֹר אֶת־, נוֹעֵר, יִנְעַר, נְעַר! נַעֲרִי!]

~ נפ׳ נִנְעַר, 1. הִתְנוֹעֵעַ, נִטַּלְטֵל כְּדֵי שֶׁיֻּרְחַק מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: ״לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה״ (איוב לח יג). ״אַף בְּבֶגֶד טָמֵא מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִנְעֶרֶת״ (כלים כח ג). ״פִּשְׁתָּה שֶׁלֹּא נִנְעֲרָה״ (ירושלמי שבת ד ג). 2 [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר, סִלֵּק מֵעָלָיו אֶת הַשֵּׁנָה אוֹ תְּחוּשַׁת הַחֻלְשָׁה: ״וַיִּקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר: אֵצֵא כְּפַעַם בְּפַעַם וְאִנָּעֵר״ (שופטים טז כ). ״וְהָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר יָשֵׁן... וְנִנְעַר״ (בבא בתרא עד:). ״שֶׁחֻלְּתָה וְנִנְעֲרָה מֵחָלְיָהּ״ (שמות רבה א). ״הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם נִנְעַר תְּחִלָּה מִתִּמְהוֹנוֹ״ (כגדלי מו״ס, שצז). ״וַיִּנָּעֵר וַיָּמָשׁ מִמְּקוֹמוֹ״ (ביאליק, מגילת ו). ״עַד שֶׁנִּנְעַר מֵהִרְהוּרָיו מִמַּה שֶּׁשָּׁמַע קוֹל הַבָּרָה שֶׁל עוֹפוֹת״ (הזז, צל 69). 3*, פֻּזַּר, הִתְרוֹקֵן: ״לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ שִׁנְעָר? שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִנְעֲרוּ לְשָׁם״ (שבת קנג:). ״כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּעֶרְוָה קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת״ (סנהדרין צב.). ״נָעוֹר — לְהִמָּלֵא, וּמָלֵא — לְהִנָּעֵר״ (הנגיד, בן־משלי 109). — [לְהִנָּעֵר, נִנְעַר, יִנָּעֵר]

~ פִּע׳ נִעֵר פ״י 1, נִעְנַע, טִלְטֵל, זִעְזַע: ״וַיְנַעֵר ה׳ אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם״ (שמות יד כז). ״וְעָב טַל כְּנְעֹרָה תְּנַעֵר מִן שְׂעָרָהּ עֲלֵי אֶרֶץ רְסִיסֶיהָ״ (הנגיד, דיואן 151). ״יֹאחֲזְכֶם בְּצִיצִית רָאשְׁכֶם וִינַעֶרְכֶם בְּחֹזֶק־יָד כְּנַעֵר שִׁכּוֹר הֲלוּם סָבְאוֹ״ (ביאליק, ראיתיכם). ״וְהַקַּדַּחַת מְנַעַרְתּוֹ בְּחָזְקָה עַד שֶׁהִתְחִיל רָץ״ (עגנון, אלו קו). ״הַמַּהְפֵּכָה שֶׁנִּעֲרָה כָּל הַמְּדִינָה לֹא שִׁנְּתָה כָּאן דָּבָר״ (הזז, צל 159). הָאִשָּׁה נִעֲרָה אֶת מַפַּת־הַשֻּׁלְחָן. 2*, בָּחַשׁ, עֵרֵב, הֵגִיס: ״הָיְתָה... מְנַעֶרֶת אֶת הַקְּדֵרָה״ (טהרות ב א). 3° [בהתעמלות] טִלְטֵל לְכָאן וּלְכָאן (רֶגֶל אוֹ יָד) כְּדֵי לְשַׁחְרֵר אֶת הַשְּׁרִירִים מִמְּתִיחוּתָם. — [לְנַעֵר אֶת־, מְנַעֵר, יְנַעֵר, נַעֵר! נַעֲרִי!]

~ פֻּע׳ נֻעַר *, 1°, טֻלְטַל וְהֻפַּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: מַפָּה מְנֹעֶרֶת מִפֵּרוּרִים. שְׂטִיחִים מְנֹעָרִים. 2*, נִתְרוֹקֵן, נַעֲשָׂה רֵיק: ״בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנֹעָרִין מִן הַמִּצְווֹת״ (חגיגה יד.). [ראה עוד ערך מְנֹעָר] — [מְנֹעָר, יְנֹעַר]

~ הת׳ הִתְנַעֵר, 1. נִעֵר אֶת עַצְמוֹ (מֵאָבָק וְכַדּוֹמֶה) [גם בהשאלה]: ״הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר, קוּמִי שְּׁבִי, יְרוּשָׁלִָם״ (ישעיה נב ב). ״כְּנַעֵר שְׂמָלוֹת — מִמְּרִי הִתְנַעֲרָה״ (הנגיד, דיואן 335). ״יוֹנַת רְחוֹקִים נָדְדָה יַעְרָה, כָּשְׁלָה וְלֹא יָכְלָה לְהִתְנַעֲרָה״ (יהודה הלוי, ט 527). ״שֶׁתִּתְנַעֵר מִשִּׁפְלוּתָהּ וְתַחֲזֹר לְאוֹתָם שֶׁהָיוּ רְגִילִים אֶצְלָהּ״ (רש״י ישעיה כג טו). ״אוּלַי תִּתְעוֹרֵר וְתִתְנַעֵר מִשִּׁפְלוּתָהּ״ (אחד העם, רעה). ״וּבְטֶרֶם אֶתְנַעֵר מֵחֶזְיוֹן הַבֹּקֶר״ (ביאליק, זוהר). 2° [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר, הִתְעוֹדֵד, הִתְאוֹשֵׁשׁ: ״לְחַיִּים חֲדָשִׁים יָקִיץ וְיִתְנַעֵר״ (ביאליק, יגסר). ״קוּם הִתְנַעֲרָה, עַם חֲלֵכָה״ (שלונסקי, תר׳ אינטרנאציונל). 3*, נִטַּלְטֵל, נִסְתַּלֵּק, הִתְרַחֵק: ״תִּתְנַעֵר אֻמָּה שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ בַּצָּפוֹן וְתָבוֹא אֻמָּה שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ בַּצָּפוֹן וּבַדָּרוֹם״ (זבחים קטז.). — [לְהִתְנַעֵר, מִתְנַעֵר, יִתְ־, הִתְנַעֵר!]

~ הפ׳ הִנְעִיר * פ״י עוֹרֵר, עוֹדֵד: ״עָלַץ בְּנַעֲרָה... וְהִנְעִירַתּוּ״ (עירובין נג:). ״הַשָּׁאוֹן הַשּׁוֹקֵק בְּקִרְבִּי הִנְעִירַנִי״ (שטיינמן, דודאים 82). ״כָּל אֵלֶּה הִנְעִירוּ אֶת הַלָּשׁוֹן וְהַסִּפְרוּת הָעִבְרִית״ (קלוזנר, הספרות א 289). — [לְהַנְעִיר אֶת־, מַנְעִיר, יַ־]

~ הָפ׳ הֻנְעַר °, טֻלְטַל, הֻשְׁלַךְ: ״תִּכּוֹן תֵּבֵל כִּי יֻנְעַר רָשָׁע״ (אהללה, מוסף ב׳ ראש השנה). ״מִזְבַּח עַרְעָר וְקָרְבָּן הֻנְעַר״ (ינאי, קכח). — [מֻנְעָר, יֻנְעַר]

— נער (נער) חצנו (מן־), [שאול מן נחמיה ה יג: "גם־חצני נערתי" ושם כפשוטו: נענעתי באופן סמלי את כנף בגדי] הסתלק מן־, שלל כל קשר אל מישהו או משהו: "לא אחת ושתים בקשו ממנו למנותו לגבאי... והוא נער חצנו מזה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ריט). "אני אמנם נערתי את חצני ממשרת הנציב" (ביאליק, תר' קישוט שו). "לאחר שהיה מנער את חצנו מן האטמוספירה הבורסאית" (ברנר, א 78).

— נער מן השרוול° [שאול מיידיש או מלועזית] עשה כלאחר־יד, יצר בקלות וללא הכנה מרבה: "עולה בי הרשם שאת כל הרצאותיך הנך מנער מן השרוול" (דינור, בימי 316).

ב. **נער** [קרוב אל א.נחר; אכדית: na'ru שאג; ערבית: נער נחר]

~ פע' **נער** פ"ע צעק, שאג: "נערו כגורי אריות" (ירמיה נא לח). "חמור נוער" (ברכות ג.). — [לנער, נוער, ינער]

נער ז' [אוגריתית: נער; אולי קרוב אל א.נער] 1 °, בן־אדם בגיל צעיר, בראשית התבגרותו, בין גיל הילדות לגיל הבחרות, בערך בגיל 12—15: נער "בר־מצוה". 2 [במקרא] כנוי לילד או לתינוק: "עד יגמל הנער" (שמואל א א כב). "ותראהו את־הילד והנה־נער בכה" (שמות ב ו). 3, כנוי לצעיר, רך בשנים: "לא ידעתי דבר כי נער אנכי" (ירמיה א ו). "כי נער אתה והוא איש מלחמה" (שמואל א יז לג). "ויאמר דויד: שלמה בני נער ורך" (דברי הימים א כב ד). "חנך לנער על־פי דרכו, גם כי־יזקין לא־יסור ממנה" (משלי כב ו). 4, עבד, משרת, נושא־כלים: "ויחבש את־חמרו ויקח את־שני נעריו אתו" (בראשית כב ג). 5, איש־צבא, חיל: "נערי מלך אשור" (מלכים ב יט ו). "יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו" (שמואל ב ב יד). — [נער־, נערים, נערי־]

— מנער ועד זקן (יהושע ו כא), מקטן ועד גדול.

— בנערינו ובזקנינו (שמות י ט), כלנו כאיש אחד, בלא יוצא מן הכלל.

— נער יספרם° [שאול מן ישעיה י יט, ושם: 'נער יכתבם'] הם מעטים וספורים ביותר, עד כי גם ילד יוכל לסכם את מספרם.

— והנער נער [שאול בשינוי משמעות מן שמואל א א כד], עודנו ילד ועושה מעשי ילדות.

— עם כל הנערים^ [דבור עממי שאול ממנהג העליה לתורה ביום שמחת־תורה: מבוגר אחד עולה לתורה יחד עם כל הנערים שעדיין לא הגיעו ל"בר־מצוה"] ביחד, בצותא, בחברותא.

— נער הייתי גם־זקנתי ולא־ראיתי [שאול מתהלים לז כה: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"] דבור שגור בפי אדם בא בימים, כאומר: בכל ימי חיי לא נזדמן לי לראות כך וכך.

— קרא לנער בשמו°, אמר את הדבר במפרש, ללא כל כסוי וטשטוש.

נער, נוער ז' [ראה נער] 1, עלומים, ימי הנעורים, גילו של אדם בעודנו נער: "עני אני וגוע מנער" (תהלים פח טז). תקופת־הנער. 2 °, שם כולל לצעירים ולצעירות בגיל הנערות, בני־הנעורים: אספת־נער. תנועות־נער. הנער הלומד.

— נער־זהב°, כנוי לצעירים גנדרנים וריקנים השקועים בהוללות ובבלויים ללא התענינות בדברים רציניים יותר.

— אכסנית־נער°, מלון שנועד לנפש או ללינות־לילה לקבוצות־נער ולתלמידים בטיוליהם בארץ. אכסניות־נער קימות באזורים שונים בארצנו ובארצות רבות אחרות.

— מפלג־נער°, מדור במשטרה העוסק בנער עבריין.

— שופט־נער°, שופט מיחד הדן בעברות ובפשעים של עבריינים צעירים (במדינת־ישראל למטה מגיל שמונה־עשרה).

— תנועת־נער°, שם כולל לארגונים שונים של בני־נער שנתאחדו למטרות שונות: חברתיות, צופיות, ספורטיביות וכדומה, וכן גם ארגונים המשמשים משמרת צעירה של מפלגות מדיניות.

נערה נ' [מן נער] 1 °, צעירה בגיל ראשית ההתבגרות, בערך בת 12—15: בית־ספר לנערות. 2, עלמה, בחורה: "יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה" (אסתר ב ב). "ועלי צואר נערה אחת תולים עצמם שני בחורים" (ביאליק, מנהג). 3, שפחה, משרתת: "ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על־הגמלים" (בראשית כד סא). —[נערת־, נערות, נערות־]

נערה° נ' [מן ב.נער, נער] נעירה, שאגה, קריאת־החמור: "וינער (החמור) נערה גדולה וחזקה" (ביאליק, תר' קישוט רפז). — [נערת־, נערות, נערות־]

נערור° ז' [מן נער] כנוי לנער רך, כמעט ילד: "מוחוב, תלמיד הכתה החמישית בגימנזיה, נערור צנום שפניו מכרכמות־חולניות" (שלונסקי, תר' הדון א 125). "איך אני עצמי לפנים, בהיותי נערור קטן, דרדק בית־הספר" (פרלמן, תר' הרץ 23). "הולך הולך בחלם נערור בהיר יחף" (בסוק, מאחרי הזורע). — [נערור־, ־רים, נערורי־]

נערורי° ת' [מן נערור] כשל נער צעיר ורך: "בסר־קול, נערורי" (שלו, קולות 127). — [נערורית, ־ריים, ־ריות]

נערות* נ' [מן נער] ימי הנער, תקופת הנעורים, גילו של אדם בעודנו נער: "בנערותיך לא קבצת, איך תשיג בזקנותיך?" (בן־סירא כה ג). "אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים" (כתובות לט.). "שברכו המקום וגדלו בזקנותו יותר מבנערותו" (תוספתא קידושין ה יז). — [נערות־]

— מעשה־נערות*, 1 *, התנהגות של נער, התיפות, התגנדרות: "שהיה (יוסף) עושה מעשה־נערות: ממשמש בעיניו, מתלה בעקבו, מתקן בשערו" (בראשית רבה פד). 2 ° [בלשון־הדיבור] מעשה־ילדות, מעשה־שטות.

— סימני־נערות* (קידושין ד.), תופעות ראשונות בגוף הילד או בגוף הילדה המציינות את ראשית התהליכים של התבגרותם.

— אבנים ששבנו עליהן בנערותנו עשו עמנו מלחמה בזקנותנו* (ירושלמי ביצה ס ג), מימרה על חלשתם של בני־אדם לעת זקנה.

נערותי° ת' [מן נערות] כמעשה נערות, ילדותי, לא־רציני: "רגע חגיגי זה קלקלתי בקצר־רוח נערותי" (שניאור, סיפורים כא). [נערותית, ־תיים, ־תיות]

נַעֲרִי⁺ ת׳ [מן נַעַר] 1⁺, שֶׁל גִּיל הַנַּעַר: "כִּי מַה שֶּׁיָּרוּץ הַמֵּרוֹץ הַזֶּה הוּא תַּאֲוָה נַעֲרִית, כִּי טֶבַע הַנְּעָרִים שֶׁיִּחְיוּ בְּתַאֲוָה" (כספי, קיצור ספר המידות, לפי ב״י). 2°, כְּשֶׁל נַעַר, דּוֹמֶה לְנַעַר: "פָּנֶיהָ עִם גּוֹנוֹ הַשֵּׂעָר הַנַּעֲרִי, עִם הַמֵּצַח הַמָּהִיר" (שמיר, עירום 69). — [נַעֲרִית, נַעֲרִיִּים, נַעֲרִיּוֹת]

נַעֲרָץ ת׳ [מן ערץ, נֶעֱרַץ] מְכֻבָּד בְּיוֹתֵר, מְקֻדָּשׁ: "אֵל נַעֲרָץ" (תהלים פט ח). הַנָּשִׂיא הַנַּעֲרָץ עַל־יְדֵי כָּל חוּגֵי הַיִּשּׁוּב. — [נַעֲרָצָה, נַעֲרָצִים, נַעֲרָצוֹת]

נְעֹרֶת, נְעוֹרֶת נ׳ [מן א.נער] חֶלְקֵי הַקָּנִים שֶׁל הַפִּשְׁתָּן אוֹ הַקַּנְבּוֹס הַנּוֹשְׁרִים אַגַּב הַנִּפּוּץ וְהַנִּעוּר: "כַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ" (שופטים טז ט). "טוֹמְנִין (אֶת הַחַמִּין) בִּכְסוּת... וּבִנְעֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן" (שבת ד א). "אֶפְשָׁר אֵשׁ בִּנְעֹרֶת וְאֵינָהּ מְהַבְהֶבֶת?" (סנהדרין לז.). — [נְעֹרֶת־, נְעָרְתּוֹ]

נַעֲרָתִי° ת׳ [מן נַעֲרָה] שֶׁל נַעֲרָה: "פִּיקַת בֶּרֶךְ חֲשׂוּפָה שֶׁל רֶגֶל נַעֲרָתִית צְעִירָה וּגְמִלָּה" (יזהר, שיירה 59). הַבָּעָה נַעֲרָתִית תְּמִימָה. — [נַעֲרָתִית, נַעֲרָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

נָף פ״י פָּע׳ עבר מן ב. נוף.

נפ״א ר״ת נָחֵי פֵּא־אָלֶף (בדקדוק)

נִפְגָּם° ת׳ [מן פגם, נִפְגַּם] שֶׁנִּתְגַּלָּה בּוֹ פְּגָם, מְקֻלְקָל מַשֶּׁהוּ: "אַהֲבַת תֹּם מְמֻשֶּׁכֶת, בִּלְתִּי־נִפְגֶּמֶת" (פיכמן, רעב). — [נִפְגֶּמֶת, נִפְגָּמִים, נִפְגָּמוֹת]

נִפְגָּע° תו״ז [מן פגע, נִפְגַּע] סוֹבֵל, מִי שֶׁפָּגַע בּוֹ אָסוֹן אוֹ תַּקָּלָה גּוּפָנִית בִּתְאוּנָה, בִּפְעֻלּוֹת־קְרָב וְכַדּוֹמֶה: מָגֵן־דָּוִד אָדֹם הוֹשִׁיט עֶזְרָה מְהִירָה לְנִפְגְּעֵי הַתְּאוּנָה. אֲחוּז הַנִּפְגָּעִים בִּקְרָבוֹת רַב לִמְדַי. נִפְגְּעֵי־גַּזִּים. — [נִפְגַּעַת, נִפְגָּעִים, נִפְגְּעֵי־, נִפְגָּעוֹת]

נִפְגָּעוּת° נ׳ [מן נִפְגַּע] קַבָּלַת־פְּגִיעָה, הֱיוֹת נִפְגָּע: חָלָה יְרִידָה רַבָּה בְּאַחוּזֵי הַנִּפְגָּעוּת מִן הַמַּגֵּפָה. — [נִפְגָּעוּת־]

א. **נָפָה** נ׳ [מן א. נוף; ארמית: נָפְיָא] 1*, כְּלִי בַּעַל נְקָבִים קְטַנִּים וּצְפוּפִים בְּיוֹתֵר לְנִפּוּי קֶמַח אוֹ גַּרְגְּרִים טְחוּנִים אֲחֵרִים [במקרא, רק במליצה: "לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא" (ישעיה ל כח)]: "הָעֹמֶר הָיָה מְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה" (מנחות ו ז). "נָפָה זוֹ מוֹצִיאָה קֶמַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ, סֻבִּין בִּפְנֵי עַצְמָם" (ספרי עקב פד.). — [נָפַת־, נָפוֹת, נָפוֹת־]

נפה

ב. **נָפָה** נ׳ [אולי מן נוף] פֶּלֶךְ, מָחוֹז, גָּלִיל [על־פי הבנה קרובה לזו ביהושע יא ב: "וּבְנָפוֹת דּוֹר מִיָּם"] — [נָפַת־, נָפוֹת]

נפה [מן א. נָפָה]

~ פִּע׳ **נִפָּה*** פ״י 1*, הֶעֱבִיר קֶמַח וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּנָפָה כְּדֵי לְבָרְרוֹ מִן הַפְּסֹלֶת: "הָעֹמֶר הָיָה מְנַפֵּהוּ וּבִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה" (תוספתא מנחות ח יד). הָאוֹפָה מְנַפֶּה אֶת הַקֶּמַח. 2⁺ [בהשאלה] בָּדַק וְנִקָּה, בָּחַן וְטִהֵר: "וְנִפָּהוּ (אֶת סֵפֶר מִשְׁלֵי) בְּנָפַת הָאֱמֶת" (המאירי, הקדמה למשלי). הַסּוֹפֵר נִפָּה וְלִטֵּשׁ אֶת סִגְנוֹנוֹ. — [לְנַפּוֹת, מְנַפֶּה, יְנַפֶּה]

~ פֻּע׳ **נֻפָּה***, 1, הֻעֲבַר בְּנָפָה: "סֹלֶת מְנֻפָּה" (מנחות ו ז). 2° [בהשאלה] נֻקָּה, טֹהַר: "יְהֵא כָּל סֵפֶר מְנֻפֶּה בְּשֶׁבַע נָפוֹת" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 66). סִגְנוֹן מְנֻפֶּה וּמְלֻטָּשׁ. — [מְנֻפֶּה, יְנֻפֶּה]

~ התפ׳ **הִתְנַפָּה**⁺, נַעֲשָׂה נָקִי וּמְנֻפֶּה: "דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְנַפָּה הֲוֵה מֻקְצֶה" (אור זרוע, הלכות יום טוב עה). "לְהִתְנַקּוֹת וּלְהִתְנַפּוֹת תְּחִלָּה מִן הַפְּסֹלֶת וְהַטָּפֵל" (ביאליק, לכנוסה של האגדה). קֶמַח שֶׁהִתְנַפָּה הֵיטֵב. — [לְהִתְנַפּוֹת, מִתְנַפֶּה, יִתְ־]

— **פֻּנָּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפוֹת*** (שאול מן מנחות ו ז), נִבְדַּק וּבֹרַר הֵיטֵב.

נָפוּחַ ת׳ [מן נפח, נָפַח] 1*, מְמֻלָּא אֲוִיר דָּחוּס: "שַׁלְפּוּחִית נְפוּחָה מְלֵאָה אֲוִיר" (מגדלי מו״ס, קנ). [וראה להלן "נֹאד נָפוּחַ"] 2*, תָּפוּחַ, צָבֶה: "וְעֵינָיו נְפוּחוֹת וְגוּפוֹ מְשֻׁבָּר" (תנחומא קדושים ח). "אוֹצָרְךָ הַטּוֹב פְּתַח נָא לְהַחֲיוֹת בּוֹ כָּל־נְפוּחֵי נֶשֶׁם" (גבירול, ר 55). פָּנִים נְפוּחִים. רַגְלַיִם נְפוּחוֹת. 3 [במקרא] שֶׁהֵפִיחוּ אֵשׁ מִתַּחְתָּיו [לפי הבנה זו בירמיה א יג: "סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה"] 4° [בלשון־הדיבור ובהלצה] מִתְנַפֵּחַ, גֵּרֶה, זָעֵף: מַה לְּךָ שֶׁאַתָּה נָפוּחַ כָּל כָּךְ? — [נְפוּחָה, נְפוּחִים, נְפוּחוֹת]

— **נֹאד נָפוּחַ***, 1*, נֹאד שֶׁמִּלְאוּהוּ אֲוִיר: "מָשָׁל לְעֶשֶׂר נוֹדוֹת נְפוּחוֹת מֻנָּחוֹת בְּטְרַקְלִין" (בראשית רבה ה). 2° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִישֶׁהוּ רֵיק חֲסַר־עֵרֶךְ הַמַּעֲמִיד פְּנֵי חָשׁוּב.

— **נְפוּחַ־רָעָב**°, צָבֶה מֵרָעָב, סוֹבֵל מֵחֹסֶר־מָזוֹן: "נְפוּחֵי־רָעָב מִבְּנֵי עֲנִיִּים הָיוּ שׁוֹכְבִים בַּחוּצוֹת וְנֶאֱנָחִים" (מגדלי מו״ס, שצב).

נִפּוּחַ*, נִיפּוּחַ ז׳ [מן נפח, נִפַּח] 1*, לִבּוּי, הוֹסָפַת אֲוִיר, הַפָּחָה: "אֵשׁ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה נִפּוּחַ" (בבא בתרא עט.). נִפּוּחַ הַשַּׁלְהֶבֶת בְּמַפּוּחַ. 2° [בהשאלה] הַפְרָזָה, הַגְדָּלָה יְתֵרָה: נִפּוּחַ הַשְּׁמוּעוֹת. נִפּוּחַ הַמְּחִירִים. 3⁺, נְפִיחוּת, הִתְפַּשְּׁטוּת: "מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי הַדְּרָקוֹן. נִפּוּחַ בֶּטֶן וְחֹלִי מֵעַיִם" (ערוך, הדרקון). "נִתְבַּקְּעוּ מֵחֲמַת הַנִּפּוּחַ שֶׁמֵּחֲמַת הַמַּיִם" (רש״י פסחים מ.). 4°, הַקְנָיַת נֶפַח גָּדוֹל יוֹתֵר אוֹ הַקְנָיַת צוּרָה רְצוּיָה עַל־יְדֵי הַפָּחַת אֲוִיר: נִפּוּחַ זְכוּכִית. — [נִפּוּחַ־, נִפּוּחִים, נִפּוּחֵי־]

נִפּוּט⁺, נִיפּוּט ז׳ [מן נפט, נִפֵּט] נִפּוּץ, חֲבִיטַת צֶמֶר אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן (בְּיָמֵינוּ — בְּיִחוּד כֻּתְנָה) לְשֵׁם נִקּוּיָם (רש״י שבת עג:). — [נִפּוּט־]

נֶפּוֹטִיזְם◇ ז׳ [מלאטינית: nepos (-otis) נכד] הַעֲדָפַת קְרוֹבֵי־מִשְׁפָּחָה עַל־יְדֵי מִי שֶׁהַשִּׁלְטוֹן בְּיָדוֹ, מַתַּן מִשְׂרוֹת גְּבוֹהוֹת וּזְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת אֲחֵרוֹת לִקְרוֹבִים גַּם כְּשֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְכָךְ.

— **נֶפּוֹטִיסְטִי**◇ ת׳ הַמְיֻסָּד עַל נֶפּוֹטִיזְם.

נִפּוּי⁺, נִיפּוּי ז׳ [מן נפה, נִפָּה] 1⁺, בְּרִירָה בְּאֶמְצָעוּת נָפָה: "וּמְנַפֶּה אֶת כֻּלּוֹ, דְּדָבָר קַל הוּא לִגְמֹר הַנִּפּוּי מֵאַחַר שֶׁהִתְחִיל" (רשב״ם, בבא בתרא צד.). נִפּוּי הַקֶּמַח בְּנָפָה. 2°, בֵּרוּר, נִקּוּי, זִקּוּק: "בְּסִדּוּר הַדְּבָרִים וּבְנִפּוּיָם הֶחָמוּר" (פיכמן, רעג). נִפּוּי הַלָּשׁוֹן מִיסוֹדוֹת לוֹעֲזִיִּים. — [נִפּוּי־, נִפּוּיִים, ־יֵי־]

א. **נָפוּל*, נִיפּוּל** ז׳ [ארמית: נְפוּלָא] 1, בֶּן־יוֹנָה, אֶפְרוֹחַ, גּוֹזָל (תוספתא בבא בתרא א ז). 2, כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָאַרְבֶּה: "סָלְעָם זֶה נִפּוּל" (חולין סה.). — [נִפּוּל־, נִפּוּלִים, נִפּוּלֵי־]

נִפּוּל*, נִיפּוּל ז׳ [מן נפל] 1*, נְפִילָה: "רִנָּה וּפְגִיעָה, נִפּוּל וּפִלּוּל, עֲתִירָה, עֲמִידָה" (ספרי ואתחנן עו.). 2*, נְפִילַת אֵיבָר

מְדַלְדֵּל (בִּמְהֵרָה): "הַכֹּל מוֹדִים שֶׁמִּיתָה עוֹשָׂה נְפוּל, וְאֵין שְׁחִיטָה עוֹשָׂה נְפוּל" (חולין עג.). 3^, שְׁקִיעָה, יְרִידָה כְּלַפֵּי מַטָּה: "צָבוֹי בִּטְנָהּ וְנָפוּל יְרֵכָהּ" (רש"י סוטה ז.). — [נְפוּל־]

— נְפוּל־אֵבָרִים^, מַחֲלָה קָשָׁה הַגּוֹרֶמֶת לְכָךְ שֶׁהָאֵיבָרִים מִתְמַקְמְקִים, מִדַּלְדְּלִים וְנוֹפְלִים מִגּוּף הָאָדָם: "וַיִּפְתַּח הַכָּה בִשְׁחִין וּנְפוּל אֵיבָרִים" (רש"י שופטים יא לט).

— פַּת־נְפוּלִין* לֶחֶם שֶׁהוּכַן מִסֻּבִּין אוֹ שֶׁנֶּאֶפָה אֲפִיָּה גְרוּעָה בְּאֹפֶן שֶׁהַלֶּחֶם מִתְפּוֹרֵר כֻּלּוֹ עִם רְדִיָּתוֹ מִן הַתַּנּוּר: "הַמּוֹלִיךְ... קֶמַח לְנַחְתּוֹם וַעֲשָׂאוֹ פַּת נְפוּלִין... חַיָּב לְשַׁלֵּם" (תוספתא בבא קמא י ט).

נָפוּל^ ת' [מן נפל, נָפַל] 1^, יָרוּד, פָּחוּת: "כֻּלָּם חֲסֵרִים וּנְפוּלִים וְאֵין עוֹזֵר זֶה לָזֶה" (רש"י ישעיה ג ח). "נְפוּלָה וּרְסוּקַת אֵיבָרִים" (רש"י חולין נא.). 2°, כָּחוּשׁ, מְצֻמָּק: "אֵלֶּה צְבֵי־בֶטֶן... וְאֵלֶּה נְפוּלֵי־בֶטֶן" (ביאליק, שור אבוס). "וְכֻלָּם עֲיֵפִים וּנְפוּלִים מֵרֹב עִנּוּיִים וְיִסּוּרִים" (בורלא, כיסופים 7). "וּכְמִין צְחוֹק תָּלוּי עַל שְׂפָתָיו, שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט לְתוֹךְ לְסָתוֹתָיו הַנְּפוּלוֹת" (עגנון, אורח 9). "יְדֵיהֶם רוֹעֲדוֹת מִזֹּקֶן וּלְחָיֵיהֶם נְפוּלוֹת" (קרליבך, הודו 251). — [נְפוּלָה, נְפוּלִים, ־לוֹת]

— לֵב נָפוּל°, רֶגֶשׁ שֶׁל אַכְזָבָה וְרִפְיוֹן: "הִתְבָּרֵר כִּי הַמִּגְדָּל רָחוֹק מְאֹד, נָפַל לִבֵּנוּ וְהָלַכְנוּ בְּלֵב נָפוּל" (יזהר, קיץ 80).

נָפוּס*, **נָפוּץ*** ז' [לאטינית: napus לפת] אֶחָד מִמִּינֵי הַכְּרוּב אוֹ הַלֶּפֶת (כלאים א ג). — [נְפוּס־, נְפוּסִים, ־סֵי־]

נָפוּף° ת' [מן א. נוף, נוֹפֵף] מְנֻפָּח, תָּפוּחַ: "הַמִּטָּה הַסְּדוּרָה שֶׁכָּרֶיהָ נְפוּפִים" (שלונסקי, תר' הדון ד 156). "חֻלְצַת־פַּרְפַּר אַחַת בַּעֲלַת שַׁרְווּל נָפוּף" (מגד, חדוה 54). — [נְפוּפָה, נְפוּפִים, נְפוּפוֹת]

א. **נִפּוּץ**^, **נִיפּוּץ** ז' [מן נפץ, נִפֵּץ] 1^, שְׁבִירָה, נִתּוּץ, רִצּוּץ: "אֱלִי צִיּוֹן עֲלֵי מַחַץ... וְעַל נִפּוּץ עֲלֵי סֶלַע עוֹלָלֶיהָ" (אלי ציון, קינות לט' באב). נִפּוּץ סְלָעִים לְחָצָץ. 2°, הַפְעָלַת נֶפֶץ מָהִיר וָעַז עַל־יְדֵי כַּמֻּיּוֹת מְרֻבּוֹת שֶׁל גַּזִּים הַנִּפְלָטִים בִּזְמַן קָצָר (Detonation). 3^ [בעיבוד הפשתן] נִפּוּט, רִסּוּק קְנֵי־הַפִּשְׁתָּן לְשֵׁם נִקּוּי הַסִּיבִים מִן הַנְּעֹרֶת: "וְהַנִּפּוּץ וְהַצְּבִיעָה" (רמב"ם, שבת ז א). 4^, פְּרִיקָה, הַתָּרָה: "כְּשֶׁמַּתִּיר אֲגֻדָּן (שֶׁל דּוֹבְרוֹת) וּמוֹצִיאָן אֶל הַיַּבָּשָׁה כָּל עֵץ וָעֵץ לְעַצְמוֹ הִיא קְרוּיָה נִפּוּץ" (רש"י מלכים א ה כג). — [נִפּוּץ־, נִפּוּצִים, ־צֵי־]

ב. **נִפּוּץ**^, **נִיפּוּץ** ז' [מן נָפוֹץ] הֲפָצָה, פִּזּוּר: "זֵכֶר לְנִפּוּץ עַם לְקוֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן" (פיוטים, סידור 720). "וַיָּזַר — לְשׁוֹן נִפּוּץ" (רש"י שמות לב כ). — [נִפּוּץ־, נִפּוּצִים, ־צֵי־]

נָפוֹץ° ת' [מן פוץ, נָפוֹץ] שֶׁהִתְפַּשֵּׁט בָּרַבִּים, שֶׁהִגִּיעַ לִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים: סֵפֶר נָפוֹץ. סְחוֹרָה נְפוֹצָה בְּכָל הָאָרֶץ [ראה עוד ערך פוץ] — [נְפוֹצָה, נְפוֹצִים, נְפוֹצוֹת]

נְפוּצוֹת נ"ר [מן פוץ, נָפוֹץ] פְּזוּרִים, נִדָּחִים, חֲלָקִים נְפוֹצִים וּמְפֻזָּרִים: "וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא יב). — [נְפוּצוֹת־, נְפוּצוֹתֵיהֶם]

נִפּוּק°, **נִיפּוּק** ז' [מן ב. נפק, נִפֵּק] 1, הוֹצָאָה לְשִׁמּוּשׁ הָרַבִּים, הַנְפָּקָה: נִפּוּק שֶׁל אִגְּרוֹת־חוֹב מֶמְשַׁלְתִּיּוֹת. 2 [בצבא] מְסִירַת אַסְפָּקָה מִיְּחִידָה אַסְפָּקָאִית אֶל יְחִידָה נְמוּכָה מִמֶּנָּה. — [נִפּוּק־]

נָפוּשׁ* ת' [מן נפש, נָפַשׁ] נָח, שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ: "וְאַל יִהְיוּ מִשְׁתַּעַשְׁעִין וְאַל יִהְיוּ נְפוּשִׁים" (תנחומא בובר וארא ד). "עָמַד נָפוּשׁ וְחָלוּם כְּמוֹ אַחֲרֵי שֵׁנָה" (קבק, בצל 114). [ראה גם ערך נָפַשׁ] — [נְפוּשָׁה, נְפוּשִׁים, נְפוּשׁוֹת]

נִפּוּשׁ^, **נִיפּוּשׁ** ז' [מן נֶפֶשׁ; ראה גם נפש, נִפֵּשׁ] הַכְנָסַת נֶפֶשׁ לַגּוּף, מַתַּן רוּחַ־חַיִּים. — [נִפּוּשׁ־]

נפח [אכדית: napāḫu; ארמית: נְפַח; ערבית: נַפַחַ, נַפַּחַ'; קרוב אל פוח]

~ פָּעַל **נָפַח** פעו"י 1, פ"י פָּלַט אֲוִיר מִקִּרְבּוֹ דֶּרֶךְ פִּיו, אוֹ הֵזִרִים אֲוִיר בְּאֶמְצָעוּת מַכְשִׁיר: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים" (בראשית ב ז). "חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם" (ישעיה נד טז). "וְכַכֶּסֶף מְזֻקָּק בְּכוּר נוֹפְחִים לְטַהֵר שִׁבְעָתַיִם" (מגילת ההודיות ה 16). "הַנּוֹפֵחַ בַּעֲדָשִׁים לְבָדְקָן אִם יָפוֹת הֵן" (מכשירין א ו). "אוֹ נָפְחוּ רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ" (גבירול, א 11). "וְשִׂפְתָהּ נוֹפַחַת בְּמַחַם" (ביאליק, והיה כי). [ובהשאלה:] "לַשָּׁוְא הָיָה עֲמַל הַנְּבִיאִים לָפַחַת רוּחַ־חַיִּים בָּאֱמוּנָה הַזֹּאת" (אחד העם, עט). "קוּם אַתָּה... וּפְחָה בָּזֶה זֶרַע חָנֵף" (שניאור, שירים סו). הַנַּפָּח נוֹפֵחַ בַּמַּפּוּחַ. 2, פ"ע נָשַׁב: "בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ" (יחזקאל לז ט). "מֵבִיא יַיִן וְנוֹפֵחַ לְתוֹךְ חָטְמוֹ" (ירושלמי שבת טז ג). [וראה עוד להלן]. 3^ פ"ע תָּפַח, נַעֲשָׂה נָפוּחַ: "'לֹא בָצֵקָה' — לֹא נָפְחָה כְּבָצֵק, כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי־יָחֵף שֶׁרַגְלֵיהֶם נְפוּחוֹת" (רש"י דברים ח ד). — [לָפַחַת אֶת־, בְּ־; נוֹפֵחַ, נוֹפַחַת; נָפוּחַ; יִפַּח; פַּח! גם פְּחָה!]

~ נִפְ' **נִפַּח***, 1*, הִתְנַפֵּחַ, צָבָה: "מִתִּירָא אֲנִי שֶׁלֹּא יָם אַחֲרוֹן תִּנָּפַח כְּרֵסוֹ וְתִבָּקַע" (במדבר רבה ז). 2, הֻשַּׁב, הוּעַף בִּנְשִׁיבָה: "'פִּיחַ כִּבְשָׁן' — דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגֶּחָלִים" (רש"י שמות ט ח). — [לְהִנָּפֵחַ, נִפַּח, יִנָּפַח]

~ פִּעֵ' **נִפֵּחַ** * פ"י 1*, הֵזִרִים אֲוִיר, מִלֵּא אֲוִיר: "וְהַמְנַפֵּחַ בִּכְלֵי־זְכוּכִית" (שבת עה:). "מְנַעֲנֵעַ בְּרֹאשׁוֹ וּמְנַפֵּחַ לְסָתוֹתָיו כְּבַרְבּוּר" (מנדלי מו"ס, קנ). הַנַּהָג נִפֵּחַ אֶת צְמִיגֵי מְכוֹנִיתוֹ. הַנַּעַר נִפֵּחַ אֶת הַכַּדּוּרֶגֶל. [ובהשאלה:] "וְנִפְּחוּ בוֹ לְהַשְׂכִּילוֹ" (הנגיד, בן־משלי 34). 2° [בהשאלה] הִפְרִיז, הִגְדִּיל דְּבַר־מָה יוֹתֵר מִן הַנָּכוֹן אוֹ מִן הָרָאוּי: הָעִתּוֹנַאי הַזָּרִיז נִפֵּחַ אֶת הַיְדִיעָה שֶׁקִּבֵּל. אֵין לְנַפֵּחַ אֶת הַשְּׁמוּעוֹת. — [לְנַפֵּחַ אֶת־, מְנַפֵּחַ, יְנַפֵּחַ]

~ פֻּעַ' **נֻפַּח**, 1, הוּרַם אֵלָיו אֲוִיר, נִתְמַלֵּא אֲוִיר: "תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא־נֻפָּח" (איוב כ כו). "וְלֹא נֻפַּח כְּפֶחָמִים" (הנגיד, בן־משלי 34). "אֵשׁ קְדָחוּ אוּרָיו וְלֹא נֻפָּחוּ" (משה אבן־עזרא, א 64). צְמִיגִים מְנֻפָּחִים הֵיטֵב. שַׁלְפּוּחִית מְנֻפַּחַת. 2° [בהשאלה] הֻפְרַז, הֻגְדַּל בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי: שְׁמוּעוֹת מְנֻפָּחוֹת. הַיְדִיעָה נֻפְּחָה בְּמִתְכַּוֵּן. — [מְנֻפָּח, יְנֻפַּח]

~ הִתְ' **הִתְנַפֵּחַ**^, 1°, הִתְמַלֵּא אֲוִיר: הַשַּׁלְפּוּחִית הִתְנַפְּחָה. 2^, תָּפַח, צָבָה, גָּדַל בְּנִפְחוֹ: "אֲוִיר הַגְּשָׁמִים מְלַחְלְחָן (אֶת הַפֵּרוֹת) וּמִתְנַפְּחוֹת" (רבינו חננאל בבא מציעא מ.). "כְּשֶׁמִּתְבַּשְּׁלִין הַתְּמָרִים מִתְנַפְּחִין וְנִסְדָּקִין" (ערוך, סאור). יָדוֹ הַפְּצוּעָה הִתְנַפְּחָה כֻּלָּהּ. 3° [בהשאלה] הִתְרַבְרֵב, הִתְגָּאָה: "וְלֹא הָיָה לוֹ פְּנַאי וָחֵשֶׁק לְהִתְנַפֵּחַ וְלִנְהֹג יְהִירוּת בְּעַצְמוֹ" (ברקוביץ, הראשונים מא). מַה לּוֹ לִפְלוֹנִי שֶׁהוּא מִתְנַפֵּחַ כָּל כָּךְ? — [לְהִתְנַפֵּחַ, מִתְנַפֵּחַ, יִתְנַפַּח]

~ הִפְ' **הֵפִיחַ** פ"י 1, הֵשִׁיב, נָפַח רוּחַ: "וַאֲמַרְתֶּם: הִנֵּה מַתְּלָאָה, וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ" (מלאכי א יג). "וְאִשְׁתִּי עוֹמֶדֶת תּוֹךְ כְּדֵי הֶרֶף־עַיִן

לְהַפִּיחַ אֶת הַמֵּחַם" (ברקוביץ, תר' מעשה ק). "וְהוּא יוֹשֵׁב וּמַפִּיחַ בְּכוֹסוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּצַן הַתֵּה" (עגנון, אורח 320). 2*, פָּלַט גַּזִּים מִן הַקֵּבָה דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת: "תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי... שֶׁלֹּא יָפִיחַ בָּהֶן" (שבת מט.) [ראה עוד ערך פוח] — [לְהַפִּיחַ אֶת־, מֵפִיחַ, יָפִיחַ]

~ הִפ' הֻ פַּ ח ^, 1, נֻפַּח, הֻכְנַס בְּנְשִׁיבָה: "וּמָתַי תְּחִי רוּחִי וְתֻפַּח בְּעַפְרוֹתַי?" (הנגיד, דיואן 123). 2 ° [בפסיכולוגיה] נִגְרַם לוֹ מַפָּח, נִפְגַּע בְּמַפַּח־נֶפֶשׁ (Frustrated) [ראה ערך מַפָּח]. — [מֻפָּח, יֻפַּח]

— נָפַח נַפְשׁוֹ, הוֹצִיא נִשְׁמָתוֹ: "אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה, נָפְחָה נַפְשָׁהּ" (ירמיה טו ט).

— תִּפַּח נַפְשׁוֹ*, תִּפַּח רוּחוֹ*, דִּבּוּרִים שֶׁל קְלָלָה: הַלְוַאי וְתֵצֵא נִשְׁמָתוֹ, אוֹי לְנַפְשׁוֹ: "תִּפַּח נַפְשָׁם שֶׁל מְקַבְּלֵי־שֹׁחַד" (כתובות קה:). "תִּפַּח רוּחֲךָ... הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאַתָּה גּוֹי!" (במדבר רבה כ). "תִּפַּח רוּחוֹ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ!" (מגילי מו"ס, עג). "סַנֵּיגוֹר זֶה, תִּפַּח רוּחַ אָבִיו הַגַּנָּב!" (ביאליק, מאחורי ו).

— נָפַח בְּיָדוֹ*, עָשָׂה תְּנוּעַת בִּטּוּל אוֹ זִלְזוּל: "מְנַפַּח רַב שֵׁשֶׁת בִּידֵיהּ" (בבא בתרא קלד:, ושם בארמית)

— הֵפִיחַ נֶפֶשׁ פְּלוֹנִי, גָּרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, אִכְזֵב אוֹתוֹ: "וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי" (איוב לא לט).

נֶפַח* ז' [מן נפח] 1*, תְּפוּסָה, שִׁעוּר הַמָּקוֹם שֶׁגּוּף תּוֹפֵס בֶּחָלָל: "הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלֶיהָ... תְּבוּאָה וְהֵבִיא עָלֶיהָ תֶּבֶן, חַיָּב מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפַח קָשֶׁה לְמַשּׂוֹי" (בבא מציעא ו ח). "וּכְשֶׁהוּא לַח רַב נִפְחוֹ וּכְשֶׁמִּתְיַבֵּשׁ נִצְמָק לְשִׁעוּר קָטָן" (רש"י שבת עז). 2 ° [בהנדסה] שִׁעוּר אָרְכּוֹ, רָחְבּוֹ וְגָבְהוֹ שֶׁל גּוּף מְבֻטָּא בִּיחִידוֹת מְעֻקָּבוֹת: נֶפַח הַחֶדֶר שִׁשִּׁים מֶטְרִים מְעֻקָּבִים (3×4×5). נֶפַח הַקֻּבִּיָּה שָׁוֶה לַחֶזְקָה הַמְעֻקֶּבֶת שֶׁל מִקְצוֹעָהּ. נֶפַח־הַכַּדּוּר. מִדּוֹת־נֶפַח. 3 ^, נְפִיחוּת, תְּפִיחָה: "רוּחוֹת נוֹפְחוֹת אֶת הַבֶּטֶן וְיֵרֵד הַנֶּפַח עַד הָרַגְלַיִם" (אסף הרופא, לפי ב"י). "נֶפַח שֶׁבְּרַגְלָיו עָלָה מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ" (רש"י דברי הימים ב טז יב). — [נֶפַח־, נִפְחוֹ; נְפָחִים, נִפְחֵי־]

נַפָּח* ז' [מן נפח, נֶפַח] חָרַשׁ־בַּרְזֶל, מְתַקֵּן כְּלֵי־בַרְזֶל עַל־יְדֵי נְפִיחַת אֵשׁ בְּמַתֶּכֶת וַעֲבוֹדָה כְּשֶׁהִיא בְּמַצָּב רַךְ: "נִכְנַס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל נַפָּח שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְיָצְאוּ נִיצוֹצוֹת וְהִזִּיקוּהוּ" (תוספתא בבא קמא ו כו). "הוֹצִיא הַמַּפּוּחַ נַחֲרוֹתָיו, וְהוּא הַנֹּאד שֶׁנּוֹפֵחַ בּוֹ הַנַּפָּח" (השרשים לג'נאח, נחר). — [נַפַּח־, נַפָּחִים, נַפָּחֵי־]

נַפָּחָא* ז' [ארמית] נַפָּח: "ר' יִצְחָק נַפָּחָא" (שבת כה:). — [נַפָּחִין]

נַפָּחוּת° נ' [מן נַפָּח] חֲרֹשֶׁת־בַּרְזֶל, מְלֶאכֶת הַנַּפָּח: עֲבוֹדוֹת נַפָּחוּת. סַדָּן, קֻרְנָס, מַפּוּחַ וְכַדּוֹמֶה – כְּלֵי־נַפָּחוּת הֵם. — [נַפָּחוּת־]

נַפָּחִיָּה° נ' [מן נַפָּח] מַפָּחָה, בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַנַּפָּח. — [נַפָּחִיַּת־, נַפָּחִיּוֹת]

נפט [קרוב אל נפץ, נפס]

~ פָּע' נָ פַ ט * פ"י חָבַט צֶמֶר־גֶּפֶן וְכַדּוֹמֶה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת חֻמְרֵי־הַפְּסֹלֶת: "הַדָּשׁ וְהַכּוֹתֵשׁ וְהַנּוֹפֵט – מְלָאכָה אַחַת הֵן" (תוספתא שבת ט יז). — [לִנְפֹּט, נוֹפֵט, יִנְפֹּט]

~ פִּע' נִ פֵּ ט * פ"י 1, נָפַט: "הַדָּשׁ וְהַמְנַפֵּץ וְהַמְנַפֵּט" (שבת עג:). 2 °, הִפְרִיד סִיבֵי כֻּתְנָה מִן הַזְּרָעִים וּמֵחָמְרֵי־הַפְּסֹלֶת. — [לְנַפֵּט אֶת־, מְנַפֵּט, יְ־]

~ פֻּע' נֻ פַּ ט °, נֶחְבַּט: כֻּתְנָה מְנֻפֶּטֶת. — [מְנֻפָּט, יְנֻפַּט]

נֵפְט* ז' [ארמית: נַפְטָא; יוונית: naphtha] 1*, שֶׁמֶן־הָאֲדָמָה, נֹזֶל אוֹרְגָנִי דָּלִיק הַמָּצוּי בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה וּמוּצָא מִשָּׁם עַל־יְדֵי קִדּוּחִים עֲמֻקִּים. הַנֵּפְט מְשַׁמֵּשׁ מִיָּמִים קְדוּמִים כְּחֹמֶר־דֶּלֶק חָשׁוּב: "וּמַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת וּבְנֵפְט" (תוספתא שבת ב ג). בְּאֵרוֹת־נֵפְט. 2 °, "קֶרוֹסִין", נֹזֶל דָּלִיק הַמְיֻצָּר עַל־יְדֵי זִקּוּק שֶׁמֶן־הָאֲדָמָה וְהַמְשַׁמֵּשׁ בְּיָמֵינוּ דֶּלֶק לִמְנוֹרוֹת, לְתַנּוּרִים וְלִמְנוֹעִים. — [נֵפְט־]

נַפְטַאי° ז' סוֹחֵר בְּנֵפְט, מוֹכֵר נֵפְט לַצַּרְכָנִים. — [נַפְטָאִים, נַפְטָאֵי־]

נֶפְטוּן° ז' [על שם Neptunus, אֱל־הִים במיתולוגיה הרומית] שֵׁם כּוֹכַב־לֶכֶת גָּדוֹל, הַשְּׁמִינִי בְּמֶרְחַקּוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ, נִתְגַּלָּה בִּשְׁנַת 1848 עַל־יְדֵי הַחוֹקֵר גַּלֵּי (Galle).

נַפְטָלִין°, **נַפְתָּלִין°** ז' [מן נֵפְט] חֹמֶר גְּבִישִׁי לָבָן בַּעַל רֵיחַ חָרִיף (Naphthalene), מְיֻצָּר עַל־יְדֵי זִקּוּק יָבֵשׁ שֶׁל פַּחְמֵי־אֶבֶן, מֻרְכָּב מִפַּחְמָן וּמֵימָן ($C_{10}H_8$); מְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר־חִטּוּי וּבְיִחוּד לְשֵׁם שְׁמִירַת בְּגָדִים, אֲרִיגִים, פַּרְווֹת וְכַדּוֹמֶה מִפְּגִיעַת עָשׁ.

נִפְטָר^ ז' [מן פטר, נִפְטַר] 1 ^, כִּנּוּי לְמֵת, מָנוֹחַ (בספרות הגאונים). 2 °, פָּטוּר, מְשֻׁחְרָר, מְסֻלָּק: נִפְטָר מֵחוֹבָה. נִפְטָר מֵעֵסֶק בִּישׁ. — [נִפְטֶרֶת, נִפְטָרִים, ־רוֹת]

נפ"י ר"ת נָחֵי פֵּא־יוּד [בדקדוק]

נְפִיחָה* נ' [מן נפח, נָפַח] 1*, נְשִׁיבָה: "הִבְעִיר וְכִבָּה בִּנְפִיחָה אַחַת" (ירושלמי שבת ה א). נְפִיחַת הָרוּחַ. 2 °, פְּלִיטַת גַּזִּים דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת. 3 ^, נְפִיחוּת: "הַנְּפִיחָה הִיא מוּרְסָה קָרָה עִם תְּכוּךְ" (קאנון ג ב). "דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ" (רש"י ויקרא כו טז). — [נְפִיחַת־, נְפִיחוֹת]

נְפִיחוּת° נ' [מן נָפוּחַ] תְּפִיחוּת, מָקוֹם בַּגּוּף שֶׁצָּבָה מֵחֲמַת פֶּצַע, הִצְטַבְּרוּת מֻגְלָה וְכַדּוֹמֶה: נְפִיחוּת הַשְּׁקֵדִים בַּגָּרוֹן. נְפִיחוּת הָלֶסֶת. — [נְפִיחוּת־, נְפִיחֻיּוֹת]

נְפִיל ז' נְפִילִים ז"ר [אולי מן נפל; ארמית: נְפִילָא, נִיפְלָא כוכב אוריון] כִּנּוּי לַעֲנָקִים, גִּבּוֹרִים אַגָּדִיִּים, שֶׁנּוֹלְדוּ מִזִּוּוּגֵי "בְּנֵי־הָאֱלֹהִים" עִם בְּנוֹת־הָאָדָם: "הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ... אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם, הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם" (בראשית ו ד). [ובמדרש-לשון:] "נְפִילִים – שֶׁהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם וְשֶׁנָּפְלוּ מִן הָעוֹלָם וְשֶׁמִּלְּאוּ אֶת־הָעוֹלָם נְפָלִים בִּזְנוּת שֶׁלָּהֶם" (בראשית רבה כו). — [נְפִיל־, נְפִילִים, ־לֵי־]

נְפִילָה* נ' [מן נפל, נָפַל] 1*, יְרִידָה אוֹ צְנִיחָה מְהִירָה שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן אוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן כְּלַפֵּי מַטָּה: "אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה לִנְפִילַת הַבּוֹר" (בבא קמא ה ז). נְפִילַת תַּפּוּחַ מֵרֹאשׁ הָעֵץ. נְפִילָה חָפְשִׁית שֶׁל גּוּפִים בֶּחָלָל רֵיק. 2*, מַפָּלָה, תְּבוּסָה, כְּנִיעָה: "שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה – נִיסָה" (ירושלמי סוטה כב ב). נְפִילַת הָעִיר הַנְּצוּרָה. 3 ° [במלחמה] מִיתָה, הִפָּגְעוּת פְּגִיעַת־מָוֶת: נְפִילַת הַגִּבּוֹרִים בַּקְּרָב. הוּקַם גַּלְעֵד בִּמְקוֹם נְפִילָתָהּ שֶׁל כִּתַּת הַצַּנְחָנִים. 4* [בהשאלה] יְרִידָה, שִׁפְלוּת: "יְהִי רָצוֹן... שֶׁתִּסְמְכֵנוּ מִנְּפִילָתֵנוּ"

(ירושלמי ברכות ג ד). "נַחֲמֵנוּ מֵאֶבְלֵנוּ, סְמֹךְ נְפִילָתֵנוּ" (סידור רס"ג, שנ). "תִּמֹךְ נְפִילָתִי, תָּחִישׁ גְּאֻלָּתִי" (באגארה, 185). — [נְפִילַת־, נְפִילוֹת]

— נְפִילַת־אַפַּיִם (פָּנִים)⁺, כְּרִיעָה וְהִשְׁתַּחֲוָיָה: "מִנְהָג פָּשׁוּט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין נְפִילַת־אַפַּיִם בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים" (רמב"ם, תפילה ה טו). "כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת־פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה, יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָּה וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה" (שם יד). "שֶׁאֵין נְפִילַת־אַפַּיִם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ אָרוֹן וְסֵפֶר־תּוֹרָה" (עגנון, כלה רסה).

— נְפִילַת־רוּחַ°, רִפְיוֹן־יָדַיִם, חֻלְשַׁת־דַּעַת: "בָּזֶה נִכָּר הָיָה, לְהֶפֶךְ, דִּכְדּוּךְ, נְפִילַת־רוּחַ" (שופמן, א 143).

— חֳלִי־נְפִילָה°, מַחֲלַת נִכְפֶּה, אֶפִּילֶפְּסְיָה.

נְפִילִי° ת׳ [מן נָפִיל, נְפִילִים] עֲנָקִי, גָּדוֹל מְאֹד: "רָאִינוּ פֶּסֶל בּוּדְהָא שָׁכוּב, נְפִילִי בְּמִמַּדָּיו" (שרת, באסיה 303). — [נְפִילִית, נְפִילִיִּים, נְפִילִיּוֹת]

נְפִיץ° ת׳ [מן נפץ] בַּעַל כֹּשֶׁר נֶפֶץ, בַּר־נֶפֶץ: תַּעֲרֹבֶת נְפִיצָה. [נְפִיצָה, נְפִיצִים, נְפִיצוֹת]

א. **נְפִיצָה*** נ׳ [מן נפץ, נָפַץ] 1*, נִפּוּץ, שְׁבִירָה: "הִיא שְׁבִירָה הִיא נְפִיצָה" (ירושלמי ערלה ס ד). 2° [בפיסיקה] הַתּוֹפָעָה שֶׁל הִשְׁתַּבְּרוּת שׁוֹנָה שֶׁל קַרְנֵי־אוֹר בַּעֲלוֹת אֹרֶךְ־גַּל שׁוֹנֶה בְּעָבְרָן דֶּרֶךְ מִנְסָרָה (Dispersion). — [נְפִיצַת־, נְפִיצוֹת]

ב. **נְפִיצָה°** נ׳ [מן נָפוֹץ] תְּפוּצָה, הִתְפַּשְּׁטוּת: נְפִיצַת הַסֵּפֶר הָעִבְרִי בְּכָל רַחֲבֵי הַיַּהֲדוּת. נְפִיצַת הַסְּחוֹרוֹת בַּשְּׁוָקִים. — [נְפִיצַת־, נְפִיצוֹת]

ג. **נְפִיצָה⁺** נ׳ [מן א. נפץ, נָפַץ] נִעוּר, הֲרָקָה עַל־יְדֵי טִלְטוּל: "'וַתְּעַר' — לְשׁוֹן נְפִיצָה" (רש"י בראשית כד כ). — [נְפִיצַת־]

א. **נְפִיצוּת°** נ׳ [מן נָפוֹץ] ב. נְפִיצָה, תְּפוּצָה, הֱיוֹת נָפוֹץ, הִתְפַּשְּׁטוּת וַחֲדִירָה לִמְקוֹמוֹת מְרֻבִּים: הַסֵּפֶר זָכָה לִנְפִיצוּת רַבָּה. נְפִיצוּת הַסְּחוֹרָה. — [נְפִיצוּת־]

ב. **נְפִיצוּת°** נ׳ [מן נָפִיץ] הֱיוֹת מְסֻגָּל לְהִתְפּוֹצֵץ: נְפִיצוּת הַתַּעֲרֹבֶת. — [נְפִיצוּת־]

נְפִישָׁה⁺ נ׳ [מן נפש] נֹפֶשׁ, מְנוּחָה, מַרְגּוֹעַ: "צֵא מֵעֲמִילָה לִנְפִישָׁה" (ינאי, ה). "וְאֵין מָנוֹס לְנַפְשִׁי, וְאֵין מָקוֹם תְּהִי לִי בּוֹ נְפִישָׁה" (גבירול, א 202). "זְקוּקָה הַנֶּפֶשׁ לִנְפִישָׁה, לִרְוָחִים גְּדוֹלִים שֶׁל פְּנַאי" (קלצקין, כתבים 95). "גָּמַר בְּדַעְתּוֹ לְהִשְׁתַּהוֹת בַּכְּרַךְ לִנְפִישַׁת־מָה" (סביב, דרך 174). — [נְפִישַׁת־, נְפִישׁוֹת]

נֹפֶךְ, נוֹפֶךְ ז׳ [אולי מצרית: mfk't] שְׁמָהּ שֶׁל אַחַת מִן הָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ מְשֻׁבָּצוֹת בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (שמות כח יח). סוֹבְרִים כִּי הַנֹּפֶךְ הוּא אֶבֶן תְּכֻלָּה־יְרַקָּה הַיְדוּעָה בִּשְׁמָהּ הַלּוֹעֲזִי Turquoise. — [נָפְךְ־, נָפְכּוֹ, נְפָכִים, נָפְכֵי־]

— הוֹסִיף נֹפֶךְ (מִשֶּׁלּוֹ)* [שאול מן קידושין מח: ושם כנראה הכוונה לתוספת של אבן־הנופך לשיבוץ בטבעת: "(אמר לה: הרי את מקודשת לי) בין בשכר שעשיתי ובין בשכר שאעשה עמך — אינה מקודשת, ואם הוסיף לה נופך משלו — מקודשת"] הוֹסִיף מַשֶּׁהוּ (מִשֶּׁלּוֹ), יִפָּה וְקִשֵּׁט אֶת הַדָּבָר בְּתוֹסֶפֶת כָּלְשֶׁהִי: "וְאַחַר אֵלּוּ הַפֵּרוּשִׁים עִם מַה שֶּׁאָנוּ מוֹסִיפִים נֹפֶךְ מִשֶּׁלָּנוּ בְּהַרְחָבַת הַבֵּאוּר" (דוראן, הקדמה מגן אבות). "וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מוֹסִיף נֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ וְאוֹמֵר עֲלֵיהֶם מִלְּתָא דִבְדִיחוּתָא" (מגדלי מו"ס, שם). "בִּשְׁעַת הַדְּחָק בָּא רַשִׁ"י וּמוֹסִיף נֹפֶךְ — וְהַדְּבָרִים מְאִירִים" (ביאליק, ספיח ט). "מוֹסִיף... לְפִי קֹצֶר דַּעְתָּהּ וּמִעוּט תְּפִיסָתָהּ נֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ" (הזז, צל 62). "מְעַטּוּ בְּמִקְצָת אֶת דְּמוּתָהּ וְהוֹסִיפוּ לָהּ (לְמִלַּת 'חָסִיד') נֹפֶךְ מַשְׁמָעוּת" (שטיינמן, גן 9).

נפל [אוגריתית: נפל; ארמית: נְפַל]

~ פָּעַ׳ **נָפַל** פ"ע 1, הוּטַל וְצָנַח בְּעַל־כָּרְחוֹ אוֹ בְּאֹפֶן בִּלְתִּי צָפוּי בְּכֹחַ־כָּבְדוֹ כְּלַפֵּי מַטָּה: "וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה" (בראשית יד י). "וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית" (שמואל א ד יח). "כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר" (שמות כא לג). "כַּאֲשֶׁר יִפֹּל הַטַּל עַל־הָאֲדָמָה" (שמואל ב יז יב). 2, צָנַח, יָרַד בִּקְפִיצָה: "וַתִּפֹּל (רִבְקָה) מֵעַל הַגָּמָל" (בראשית כד סד). 3, אָבַד, הֻשְׁמַד, נֶהֱרַג: "וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ" (שמות לב כח). "אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים!" (שמואל ב א יט). 4°, נִכְשַׁל, לֹא הֶחֱזִיק מַעֲמָד: הַמֶּמְשָׁלָה נָפְלָה מִשֶּׁנִּתְקַבְּלָה הַבָּעַת אִי־אֵמוּן עַל־יְדֵי רֹב חַבְרֵי הַפַּרְלָמֶנְט. 5*, נִכְבַּשׁ, נִלְכַּד: "נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל" (ישעיה כא ט). הַמִּבְצָר נָפַל לְאַחַר חֳדָשֵׁי מָצוֹר רַבִּים. 6*, חָל, קָרָה: "אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה רִבְעֵי הַיּוֹם" (עירובין נו:). 7*, הָלַם, הִתְאִים: "'שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ' — כְּסוּת שֶׁהִיא נוֹפֶלֶ(ת) לִשְׁאֵרָהּ: אִם הָיְתָה יַלְדָּה לֹא יִתֵּן לָהּ שֶׁל זְקֵנָה, זְקֵנָה — לֹא יִתֵּן לָהּ שֶׁל יַלְדָּה" (מכילתא משפטים עח:). 8⁺ [בדקדוק] חָסֵר, נִשְׁמַט, נֶעְלַם: "לְפִי שֶׁהַמֵּ"ם שֶׁבְּ'מָגֵן' נוֹפֶלֶת... כְּדִכְתִיב: וְגַנּוֹתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת" (תשובות דונש על רס"ג, 54). הַנּוּן שֶׁבַּשֹּׁרֶשׁ "נָסַע" נוֹפֶלֶת בֶּעָתִיד ("אֶסַּע" תְּמוּרַת "אֶנְסַע") [וראה עוד הניבים והצירופים להלן]. — [לִנְפֹּל גם לִפֹּל; נוֹפֵל, נָפוּל; יִפֹּל, נְפֹל! גם פֹּל! פְּלוּ!]

~ הִפְ׳ **הִפִּיל** פ"י 1, הִשְׁלִיךְ לְמַטָּה, זָרַק כְּלַפֵּי מַטָּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה ב). "נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים" (ברכות מג:). 2, הִשְׁמִיד, הִכְרִיעַ: "וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם" (ירמיה יט ז). "וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א יח כה). 3°, הִכְשִׁיל, הֵבִיס: הַצָּעַת אִי־הָאֵמוּן שֶׁנִּתְקַבְּלָה בַּפַּרְלָמֶנְט הִפִּילָה אֶת הַמֶּמְשָׁלָה. — [לְהַפִּיל אֶת־, מַפִּיל, יַ־]

~ הָפְ׳ **הֻפַּל°**, 1, הָשְׁלַךְ, הוּטַל כְּלַפֵּי מַטָּה: הַסֵּפֶר הֻפַּל מִיָּדָיו. עֵץ מֻפָּל אַרְצָה. 2, הוּבַס, סֻלַּק: הַמֶּמְשָׁלָה הֻפְּלָה בְּהַצְבָּעַת אִי־אֵמוּן. — [מֻפָּל, יֻפַּל]

~ הִתְ׳ **הִתְנַפֵּל**, 1 [התנפל על־] הִסְתָּעֵר עַל־, הִתְקִיף אֶת־: "לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים" (בראשית מג יח). הָאִישׁ הִתְנַפֵּל עַל חֲבֵרוֹ בְּחֵרוּפוֹת וּבְגִדּוּפִים. 2 [התנפל לפני־] הִשְׁתַּטֵּחַ אַרְצָה, כָּרַע: "בֹּכֶה וּמִתְנַפֵּל לִפְנֵי בֵּית הָאֱלֹהִים" (עזרא י א). — [לְהִתְנַפֵּל עַל־, מִתְנַפֵּל, יִתְ־]

— נָפַל אֶל פְּלוֹנִי, מָסַר אֶת עַצְמוֹ לִפְלוֹנִי, הִסְגִּיר אֶת עַצְמוֹ: "וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר: אֶל־הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל!" (ירמיה לז יג).

— נָפַל עַל פָּנָיו, כָּרַע וְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל הָאָרֶץ לְהִשְׁתַּחֲוָיָה: "וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיִּשְׁתָּחוּ" (שמואל ב ט ו).

– נָפַל בִּידֵי פְּלוֹנִי, הָעֳבַר לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, נִכְנַע לְפָנָיו: ״וְעַתָּה אָמוּת בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים״ (שופטים טו יח). הָעִיר נָפְלָה בִּידֵי הָאוֹיֵב.

– נָפַל בְּעֵינָיו, פָּחַת עֶרְכּוֹ בְּעֵינָיו, יָרַד כְּבוֹדוֹ: ״וַיִּרְאוּ כָּל־הַגּוֹיִם... וַיִּפְּלוּ מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם״ (נחמיה ו טז). נָפַלְתָּ בְּעֵינַי לְאַחַר הִתְנַהֲגוּתְךָ הַמְבִישָׁה.

– נָפַל מִפְּלוֹנִי, הָיָה פָּחוּת מִפְּלוֹנִי בְּעֶרְכּוֹ אוֹ בִּיכָלְתּוֹ: ״גַּם־לִי לֵבָב כְּמוֹכֶם, לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם״ (איוב יב ג). ״אַף הִיא אֵינָהּ נוֹפֶלֶת מֵאָבִיהָ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קח).

– נָפַל בְּחֶלְקוֹ, נָפַל חֶבֶל לוֹ, הוּא זָכָה וְקִבֵּל, עָלָה בְּגוֹרָלוֹ: ״חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִמִים״ (תהלים טז ו). ״אִם מַחֲשָׁבוֹת רָמוֹת נָפְלוּ בְּחֶלְקִי אוֹ דִּבְרֵי שִׁירָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טז). הַקּוֹמָה הַשְּׁנִיָּה בַּבַּיִת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.

– נָפַל בְּנַחֲלָה, עָלָה מָקוֹם בְּחֶלְקוֹ, הִגִּיעַ לִרְשׁוּתוֹ: ״זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה״ (במדבר לד ב).

– נָפַל בַּשֶּׁבִי °, נִשְׁבָּה.

– נָפַל עָלָיו הַגּוֹרָל, הֻטַּל עָלָיו לְפִי תּוֹצְאוֹת הַהַגְרָלָה: ״וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה (לְהַטִּילוֹ הַיָּמָּה)״ (יונה א ז).

– נָפַל גּוֹרָלוֹ בְּתוֹךְ־ *, נִמְנָה עִם־, נֶחְשַׁב בֵּין־: ״יְשֻׁלַּח מֵעֵדָה כְּמִי שֶׁלֹּא נָפַל גּוֹרָלוֹ בְּתוֹךְ לִמּוּדֵי אֵל״ (מגילת ברית דמשק ח 27).

– נָפַל דָּבָר, הִתְרַחֵשׁ, קָרָה מַשֶּׁהוּ: ״שְׁבִי, בִתִּי, עַד אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר״ (רות ג יח). ״דָּבָר שָׁלַח ה׳ בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל״ (ישעיה ט ז). ״נָפַל דָּבָר בֵּינֵינוּ וְאֵין יוֹדֵעַ מַה נָּפַל״ (ביאליק, דבר). ״וְלָמָּה אֵפוֹא עָגוּם כָּל כָּךְ חֲלַל־הָעוֹלָם, כְּאִלּוּ לֹא נָפַל דָּבָר?״ (ברקוביץ, הראשונים נט).

– לֹא נָפַל דָּבָר מִן־, לֹא נִגְרַע, לֹא חָסֵר כְּלוּם: ״לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב״ (מלכים א ח נו).

– נָפַל חָלָל, נֶהֱרַג, מֵת: ״וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ״ (שמואל א לא א).

– לֹא נָפַל צְרוֹר אַרְצָה [על־פי עמוס ט ט, ושם כפשוטו: ״כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ״] לֹא חָסֵר כְּלוּם, דָּבָר לֹא נֶעְדַּר: ״לֹא נָפַל צְרוֹר אַרְצָה מִכָּל מַה שֶּׁהִכְתַּבְתִּי״ (שדה, באסיה 261).

– לֹא נָפַל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה, הוּא לֹא נִפְגַּע אַף כָּלְשֶׁהוּ, לֹא אֻנָּה לוֹ כָּל רָע: ״חַי־ה׳ אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה״ (שמואל א יד מה). ״לֹא נָפַל מִשַּׂעֲרַת רֹאשְׁךָ אַרְצָה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רב).

– נָפַל לְתוֹךְ דִּבְרֵי אַחֵר °, נִכְנַס פִּתְאֹם לְדִבְרֵי אַחֵר, שִׁסְּעוֹ בִּדְבָרִים: ״וְאִם הִתְחַלְתִּי מְסַפֵּר לוֹ, נָפַל לְתוֹךְ דְּבָרַי וְהִשִּׂיאַנִי לְעִנְיָן סוֹחֵר״ (עגנון, אורח 389).

– נָפַל לִבּוֹ, נִבְהַל, הִתְיָאֵשׁ, רָפוּ יָדָיו: ״אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו״ (שמואל א יז לב).

– נָפַל לְמִשְׁכָּב, חָלָה, הָיָה אָנוּס לִשְׁכַּב בַּמִּטָּה מֵחֲמַת מַחֲלָה: ״וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ... וְנָפַל לְמִשְׁכָּב״ (שמות כא יח). ״אִם לֹא יָשׁוּב, תִּפֹּל הָאֵם לְמִשְׁכָּב מֵרֹב צַעַר״ (בורלא, עקביה 27).

– נָפַל עַל הַמְּצִיאָה * [שאול מן בבא מציעא א ד, ושם כפשוטו: ״ראה את המציאה ונפל עליה״] מִהֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָבָר אוֹ בְּרַעְיוֹן שֶׁנִּרְאָה לוֹ חָדָשׁ אוֹ מְצֻיָּן: ״מִיָּד בָּאִים בְּנֵי־אָדָם וְנוֹפְלִים עַל הַמְּצִיאוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם לב).

– נָפַל לְתוֹךְ פִּיו °, נִזְכַּר בְּהֶסַּח־הַדַּעַת, עָלָה לְפָנָיו שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: ״נָפַל פָּסוּק לְתוֹךְ פִּיו ׳וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׳״ (עגנון, אורח 170).

– נָפַל לְתוֹךְ עַצְבוּת °, נָחָה עָלָיו רוּחַ עֶצֶב: ״וְלָמָּה אֲכַסֶּה מִמֵּךְ, זוּגָתִי הַיְקָרָה? נָפַלְתִּי לְתוֹךְ עַצְבוּת״ (ברקוביץ, א רנ).

– נָפַל מַבָּטוֹ עַל־ °, רָאָה בְּאַקְרַאי: ״כְּשֶׁנָּפַל מַבָּטוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה עַל אִמּוֹ הַלְּבוּשָׁה הָדָר, רָפוּ יָדָיו מִמִּשְׂחָקוֹ״ (בורלא, עקביה 32).

– נָפַל בַּפַּח ° [בעקבות ישעיה כד יח] נִלְכַּד, נִתְפַּס, נִכְשַׁל: ״כֵּן, כֵּן, סִיבְקָא, נָפַלְתְּ בַּפַּח, אוֹי לָךְ וְאוֹי לְחַיַּיִךְ״ (ביאליק, יום הששי ו).

– נָפַל עָלָיו פַּחַד, נִבְהַל מְאֹד, נִכְנַס מוֹרָא בְּלִבּוֹ: ״וַיִּפֹּל פַּחַד־ה׳ עַל־הָעָם״ (שמואל א יא ז).

– נָפַל רוּחוֹ °, נָפַל לִבּוֹ, רָפוּ יָדָיו, הִתְיָאֵשׁ: ״אַל יִפֹּל רוּחֲכֶם, עַלִּיזִים מִתְרוֹנְנִים״ (ביאליק, ברכת עם). ״וַתִּפֹּל רוּחוֹ וַיֵּרֶךְ מְדַבֵּר הַמַּחְלֹקֶת מִיָּד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעה). ״נָפַל רוּחוֹ וּלְשׁוֹנוֹ הִתְחִילָה מִתְעַבָּה עַד שֶׁנִּסְתַּתְּמוּ דְּבָרָיו״ (עגנון, כלה מח).

– נָפְלָה דְלֵקָה * (שבת טז ד), פָּרְצָה שְׂרֵפָה.

– נָפְלָה הַבְרָה *, פָּשְׁטָה שְׁמוּעָה בַּמָּקוֹם, הַכֹּל הִתְחִילוּ מְדַבְּרִים עַל־: ״מִיָּד נָפְלָה הַבְרָה בָּעִיר: ׳בָּאת בִּתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ׳״ (ירושלמי דמאי כב א). ״הַבְרָה נָפְלָה, שֶׁיֵּשׁ סַכָּנָה גַּם לְמֹשֶׁה הַגָּדוֹל״ (סוקולוב, במראות 18). ״הַבְרָה נָפְלָה בָּעִיר, כִּי בְּכָל יוֹם מוֹצְאִים... מִינֵי חוּטִים״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל נז).

– נָפְלָה הַכְרָעָה °, הֻכְרַע הַדָּבָר, נִתְקַבְּלָה הַחְלָטָה סוֹפִית: לְאַחַר דִּיּוּנִים רַבִּים נָפְלָה הַהַכְרָעָה.

– נָפְלָה הַצָּעָה °, הַהַצָּעָה לֹא נִתְקַבְּלָה.

– נָפְלָה טָעוּת °, חָלָה שְׁגִיאָה, נִשְׁתַּרְבֵּב שִׁבּוּשׁ: ״וּבָזֶה נָפְלָה הַטָּעוּת בֵּין חַכְמֵי הַתְּכוּנָה״ (ר״א הקראי, גן עדן, לפי ב״י). ״אַךְ טָעוּת קְטַנָּה נָפְלָה שָׁם״ (ביאליק, יש מושט). בַּסֵּפֶר נָפְלוּ כַּמָּה טָעֻיּוֹת בְּפִסּוּק וּבְנִקּוּד.

– נָפְלָה לוֹ יְרֻשָּׁה * (כתובות ה ז), הוּא זָכָה בִּירֻשָּׁה.

– נָפְלָה קְטָטָה * (מַחֲלֹקֶת * וְכוּ׳), פָּרַץ סִכְסוּךְ (קְטָטָה וְכוּ׳): ״לֹא הָיוּ יָמִים עַד שֶׁנָּפְלָה קְטָטָה בֵּין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָסִיד וּבֵין אִמָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ רִיבָה״ (ברכות יח). ״מִיָּד נָפַל(ה) מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל״ (במדבר רבה כג).

– נָפְלָה עָלָיו אֵימָה, הוּא נִבְהַל מְאֹד, נִכְנַס מוֹרָא בְּלִבּוֹ: ״וְכִי נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ״ (יהושע ב ט).

– נָפְלָה עָלָיו רוּחַ־, הִתְעוֹרְרָה בּוֹ רוּחַ־, שָׁרְתָה עָלָיו רוּחַ־: ״וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ ה׳״ (יחזקאל יא ה).

— **נִפְלָה עָלָיו תַּרְדֵּמָה** (שֵׁנָה °), תְּקָפָה אוֹתוֹ שֵׁנָה חֲזָקָה: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם" (בראשית טו יב). "כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּטַּחְתִּי עַל מִטָּתִי נָפְלָה עָלַי שֵׁנָה וְנִתְנַמְנַמְתִּי" (עגנון, אורח 13).

— **נָפְלָה תְּחִנָּתוֹ לִפְנֵי־**, הִגִּיעָה בַּקָּשָׁתוֹ אֶל־: "תִּפָּל־נָא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ וְאַל־תְּשִׁבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר" (ירמיה לז כ).

— **נָפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה**, הוּא קִבְּלָם בִּירֻשָּׁה: "מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹת לוֹ שְׁבִיעִית שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה אוֹ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה" (שביעית ט ט). "הָאִשָּׁה שֶׁנָּפְלוּ לָהּ (בִּירֻשָּׁה) נְכָסִים עַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס" (כתובות ח א).

— **נָפְלוּ פָּנָיו**, 1 °. פָּנָיו נִרְזוּ וְכָחֲשׁוּ, הוּא נִרְאָה דַּל מִשֶּׁהָיָה: "וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ טָעוּתָם תָּמְהוּ וְנָפְלוּ פְּנֵיהֶם" (מגדלי מו"ס, תנח). פָּנָיו שֶׁל הָאִישׁ נָפְלוּ בִּימֵי מַחֲלָתוֹ. 2. הִתְרַגֵּז מְאֹד, הָיָה סַר וְזָעֵף: "וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו... לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ?" (בראשית ד ה—ו).

— **נוֹפֵל בּוֹ לָשׁוֹן־** *, מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּמִלַּת־ אוֹ בְּמִלּוֹת־: "וְכָל דָּבָר קָשֶׁה עַל אָדָם נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן 'קְצוּר־נֶפֶשׁ'" (רש"י במדבר כא ד).

— **נָפְלוּ דְּבָרִים בֵּינוֹ וּבֵין־** °, פָּרַץ רִיב אוֹ סִכְסוּךְ בֵּינוֹ וּבֵין־: נָפְלוּ דְּבָרִים בֵּינוֹ וּלְבֵין הֶחָכָם־בָּאשִׁי" (עגנון, אלו תכד).

— **לָשׁוֹן... נוֹפֵל עַל־** *, מִלָּה פְּלוֹנִית הוֹלֶמֶת אֶת הַמֻּשָּׂג...: "לָשׁוֹן 'בַּקְבֻּקָה' נוֹפֵל עַל גֶּפֶן" (רש"י נחום ב ג).

— **לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן** *, מִשְׂחַק־מִלִּים, צִמּוּד, שִׁמּוּשׁ רוֹוֵחַ בַּמְּלִיצָה הַמִּקְרָאִית בְּמִלִּים הַשָּׁווֹת אוֹ הַקְּרוֹבוֹת זוֹ לָזוֹ בְּמִבְטָאָן אוֹ בְּשָׁרְשָׁן וְשׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶן, כְּגוֹן: "וּ בִ תְ ק וֹ עַ תִּ קְ עוּ שׁוֹפָר" (ירמיה ו א); "כִּי הַ גִּ לְ גָּ ל גָּ ל ֹה יִ גְ לֶ ה" (עמוס ה ה). "הֲרֵי אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ (אֶת הַ נָּ חָ שׁ) שֶׁל נְ ח שֶׁ ת — לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן" (בראשית רבה לא).

— **הִפִּיל גּוֹרָל** (גּוֹרָלוֹת), שָׂם גּוֹרָל בְּקַלְפֵּי כְּדֵי לַחֲרֹץ לְפִיו דָּבָר: "יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל־לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל" (תהלים כב יט). "לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ?" (יונה א ז). "הָלַךְ וְהִפִּיל גּוֹרָלוֹת וְנָפַל הַגּוֹרָל עַל עָכָן" (סנהדרין מג:).

— **הִפִּיל גּוֹרָלוֹ בְּתוֹךְ־**, הִשְׁתַּתֵּף עִם־, עָשָׂה יָד אַחַת עִם־: "גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ, כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ" (משלי א יד).

— **לֹא הִפִּיל (דָּבָר) מִן־**, לֹא הֶחְסִיר שׁוּם דָּבָר מִן־, לֹא גָּרַע: "אַל־תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ" (אסתר ו י). "לֹא הִפִּילוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה" (שופטים ב יט).

— **הִפִּיל בְּנַחֲלָה**, חִלֵּק בְּגוֹרָל חֶבֶל־אֶרֶץ: "וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַה'" (יחזקאל מה א).

— **הִפִּיל פּוּר** (אסתר ג ז), הִפִּיל גּוֹרָל, קָבַע דְּבַר־מָה לְפִי תּוֹצְאוֹת הַגּוֹרָל.

— **הִפִּיל פָּנָיו בִּפְלוֹנִי**, רָגַז עַל פְּלוֹנִי, כָּעַס עָלָיו: "לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם, כִּי־חָסִיד אֲנִי" (ירמיה ג יב).

— **הִפִּיל חִתִּית** ° [עַל־פִּי יחזקאל כו יז (ועוד): "נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ"] הִפִּיל פַּחַד, הֵטִיל מוֹרָא: "נִדּוֹנוּ לְמִיתָה בִּתְלִיָּה, כְּדֵי לְהַפִּיל בָּזֶה חִתִּית עַל הָאֲחֵרִים" (שופמן, א 141).

— **הִפִּיל תְּחִנָּתוֹ** (תַּחֲנוּנָיו °) **לִפְנֵי פְלוֹנִי**, הִתְחַנֵּן, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת פְּלוֹנִי: "מַפִּיל־אֲנִי תְחִנָּתִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי הֲשִׁיבֵנִי בֵּית יְהוֹנָתָן לָמוּת שָׁם" (ירמיה לח כו). "הֲרֵי אֲנִי מַפִּיל תַּחֲנוּנַי לִפְנֵיכֶם: עֲשׂוּ חֶסֶד גָּדוֹל עִם הַבָּחוּר" (בורלא, עקביה 163).

— **הִפִּילָה (מְעֻבֶּרֶת)** * (אבות ה ה), יָלְדָה וָלָד מֵת אוֹ וָלָד שֶׁאֵינוֹ בֶּן־קְיוֹם.

נֵפֶל ז' [מן נפל] 1. וָלָד מֵת שֶׁהִפִּילַתּוּ אִמּוֹ אוֹ וָלָד שֶׁאֵינוֹ בֶּן־קְיוֹם: "נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל־חָזוּ שָׁמֶשׁ" (תהלים נח ט). "אוֹ כְנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה, כְּעֹלְלִים לֹא־רָאוּ אוֹר" (איוב ג טז). "מִשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְעַד שִׁשָּׁה (לְהֵרָיוֹן) יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁלֹּא יְהֵא נֵפֶל" (ברכות ס.). "בַּעֲוֹן שִׂנְאַת־חִנָּם מְרִיבָה רַבָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְאִשְׁתּוֹ מַפֶּלֶת נְפָלִים" (שבת לב:). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם, שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק מַעֲמָד, מַעֲשֶׂה שֶׁנִּכְשַׁל סָמוּךְ לְרֵאשִׁיתוֹ: "שָׂם לְגַמְרֵי לְאַל אֶת הַכִּבּוּשׁ... וְקָבַע גּוֹרָלוֹ כְּמִבְצָע־נֵפֶל" (שרת, באסיה 302). הַתְקָפַת־נֵפֶל. תָּכְנִית־נֵפֶל. שְׁבִיתַת־נֵפֶל. — [נֵפֶל־, נִפְלוֹ; נְפָלִים, נִפְלֵי־]

נִפְלָא ת' [מן א. פלא, נִפְלָא] 1. מְעוֹרֵר פְּלִיאָה וְתִמָּהוֹן, נִשְׂגָּב וְקָשֶׁה מֵהָבִין: "נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ" (תהלים קלט יד). 2 °. מְצֻיָּן, נֶהְדָּר: "מְקוֹמוֹת נִפְלָאִים מִכָּל נִפְלָא" (סוקולוב, אישים 455). פְּלוֹנִי אָדָם נִפְלָא הוּא. נוֹף נִפְלָא נִתְגַּלָּה לְעֵינֵינוּ. מַה טּוֹב וּמַה נִּפְלָא! — [נִפְלָאָה גם נִפְלֵאת, נִפְלָאִים, נִפְלָאוֹת]

— **נִפְלָאוֹת** נ"ר דְּבָרִים נִפְלָאִים, נִסִּים, מַעֲשֵׂי־פֶלֶא: "לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת" (תהלים קלו ד). הַמַּדָּעָנִים חוֹלְלוּ נִפְלָאוֹת בְּחֵקֶר הֶחָלָל. נִסִּים וְנִפְלָאוֹת. — [נִפְלְאוֹת־]

נִפְלֵאת, ראה א. פלא, נִפְלָא.

נִפְלֶה ° ת' [מן א. פלה, נִפְלָה] שׁוֹנֶה, נִבְדָּל: "כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לַיְלָה עַצְמָהּ נִפְלֵית וְשׁוֹנָה מֵאֲחֵרוֹת" (בורלא, נשים 10). "יֵשׁ גַּם דֶּרֶךְ אַחֵר בְּהִלְכוֹת הַתֵּר, וְהוּא זָר וְנִפְלֶה" (אביגרי, יד 583). — [נִפְלָה, נִפְלִים, נִפְלוֹת]

נִפְלוּת ° נ' [מן נִפְלָה] שׁוֹנוּת, זָרוּת: "עַל־פִּי נִפְלוּתָן וְסִסְגּוֹנִיּוּתָן שֶׁל מַחְלְצוֹתֶיךָ יָכוֹל כָּל אָדָם לָדוּן עַל הִתְנַהֲגוּתֶךָ" (ולפובסקי, תר"צ"כוב 50). "עַל־שׁוּם יְחוּדוֹ, עַל־שׁוּם נִפְלוּתוֹ, חֲרִיגָתוֹ מִן הַנֹּסַח" (ויסלבסקי, יחידים 129). — [נִפְלוּת־]

נַפָּלְם ◊ [אנגלית: napalm; ר"ת: Naphthenate Palmitate מלחי אלומיניום של חומצות נפתול ושמן־תמרים] תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מִלְחֵי אֲלוּמִינְיוּם וְחֻמְצוֹת שַׁמְנִיּוֹת שׁוֹנוֹת הַמְּהַוָּה דֶּלֶק סָמִיךְ לְשִׁמּוּשׁ בְּלַהֲבְיוֹרִים וּבִפְצָצוֹת מַצִּיתוֹת: פְּצָצוֹת־נַפָּלְם.

נְפֹלֶת °, נְפוֹלֶת נ' [מן נפל] שְׁיָרִים הַנּוֹפְלִים וְנוֹשְׁרִים מִדָּבָר־מָה שֶׁנִּתְפָּרֵק: "הַנְּפֹלֶת הַזֹּאת, כָּל זֹאת הַפְּסֹלֶת" (צייטלין, האש 48). נְפֹלֶת רַדְיוֹאַקְטִיבִית מִפִּצּוּץ גַּרְעִינִי. — [נְפֹלֶת־, נְפָלְתּוֹ]

נפ"מ ר"ת נְקֻדַּת פְּגִיעָה מְמֻצַּעַת (בְּטוּחַ כְּלֵי־יְרִיָּה).

נִפְנוּף ° ז' [מן נפנף, נִפְנֵף] הֲנָפָה, טִלְטוּל לְכָאן וּלְכָאן: נִפְנוּף בְּמִטְפַּחַת. נִפְנוּף בַּיָּד לְאוֹת שָׁלוֹם. נִפְנוּף הַדְּגָלִים. — [נִפְנוּף־, נִפְנוּפִים, ־פֵי־]

נפנף [מן א. נוף]

~ נפ' **נִפְנֵף** * פ"י הֵנִיף וְהֵנִיעַ לְכָל צַד: "וְהָיְתָה רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בַּלַּיְלָה וּמְנַפְנֶפֶת בּוֹ (בְּכִנּוֹר־דָּוִד)" (ירושלמי ברכות ב ד).

״וּשְׁנֵי שׁוֹמְרֵי־רֹאשׁוֹ עוֹמְדִים עָלָיו דּוֹמָם מְרַאֲשׁוֹתָיו וּמְנַפְנְפִים בִּמְנִיפוֹת לְהָשִׁיב מֵעָלָיו אֶת הַזְּבוּבִים״ (ביאליק, שלמה והדבורה). ״צְוַח הַזָּקֵן וְנִפְנֵף בְּיָדָיו״ (הזז, יעיש ד 47). הַנּוֹסֵעַ נִפְנֵף אֶת מִמְחַטְתּוֹ לְאוֹת פְּרִידָה. – [לְנַפְנֵף אֶת־, מְנַפְנֵף, יְ־]

~ הת׳ **הִתְנַפְנֵף** *, 1. הִתְנוֹפֵף, הִתְנוֹעֵעַ לְכָאן וּלְכָאן: ״טַלִּית הַמְנֻפְנֶפֶת (הַמִּתְנַפְנֶפֶת)״ (אהלות ח ה). ״יָדָיו מִתְנַפְנְפוֹת וּמִתְפַּרְפְּרוֹת בִּבְהִילוּת״ (סרן, באלכסון 103). ״אַךְ פִּתְאֹם רָקַע (הָאַרְיֵה) בְּקַרְקַע וְהִתְנַפְנֵף, זְנָבוֹ נִתְנַפְנֵף, רַעְמָתוֹ נִתְנַפְנְפָה״ (יזהר, מישור 48). דְּגָלִים מִתְנַפְנְפִים בָּרוּחַ. 2 °, הֵשִׁיב עַל עַצְמוֹ (בִּמְנִיפָה) רוּחַ צוֹנֶנֶת: הָאִשָּׁה הִתְנַפְנְפָה בִּמְנִיפָתָהּ. – [לְהִתְנַפְנֵף, מִתְ־, יִתְ־]

נפס [ארמית: נְפַס; קרוב אל נפץ, נפט]

~ פע׳ **נִפֵּס** * פ״י חָבַט צֶמֶר וְנִעֲרוֹ מִפְּסֹלֶתוֹ: ״כַּמָּה יְגִיעוֹת יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁמָּצָא חָלוּק לִלְבֹּשׁ: גָּזַז וְלִבֵּן וְנִפֵּס וְצָבַע וְטָוָה וְאָרַג, כִּבֵּס וְתָפַר״ (ירושלמי ברכות יג ג). – [לְנַפֵּס, מְ־, יְ־]

נִפְסָד * ת׳ [מן פסד, נִפְסַד] 1 °, פָּגוּם, פָּסוּל, מָשְׁחָת: ״בַּעֲלֵי דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת וְנִלְעָזוֹת״ (שמעוני, הביבר 48). תָּכְנִית נִפְסֶדֶת. הִתְנַהֲגוּת נִפְסֶדֶת. 2 *, נִזּוֹק, סוֹבֵל הֶפְסֵד: ״יֵשׁ זָרִיז וְנִשְׂכָּר וְיֵשׁ זָרִיז וְנִפְסָד, יֵשׁ שָׁפָל וְנִשְׂכָּר וְיֵשׁ שָׁפָל וְנִפְסָד״ (פסחים נ:). 3 ^, בָּטֵל, כָּלֶה, אָבֵד: ״וְהֵם הוֹוִים וְנִפְסָדִים תָּמִיד״ (רמב״ם, יסודי התורה ב ג). – [נִפְסֶדֶת, נִפְסָדִים, ־דוֹת]

נִפְסָדוּת ° נ׳ [מן נִפְסָד] הֱיוֹת נִפְסָד, חֹסֶר־עֵרֶךְ: הִתְרַעַנּוּ עַל נִפְסָדוּתָהּ שֶׁל הַתָּכְנִית וְתָבַעְנוּ אֶת תִּקּוּנָהּ. – [נִפְסָדוּת־]

נפע [צורת־משנה של נפח]

~ פע׳ **נָפַע** * פ״י נָפַח, הֵשִׁיב: ״פּוּעָה – שֶׁהָיְתָה נוֹפַעַת יַיִן בַּתִּינוֹק״ (שמות רבה א). – [לִנְפֹּעַ, נוֹפֵעַ, יִפַּע]

~ הפ׳ **הִפִּיעַ** * פ״י הֵפִיחַ, הִנְשִׁים, הִכְנִיס אֲוִיר לִנְשִׁימָה: ״׳פּוּעָה׳–שֶׁהָיְתָה מַפִּיעָה אֶת הַתִּינוֹק כְּשֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: מֵת״ (שמות רבה א). – [לְהַפִּיעַ אֶת־, מַפִּיעַ, יַ־]

נִפְעָל ^ ת׳ [מן פעל, נִפְעַל] מְקַבֵּל הַפְּעֻלָּה, פַּסִּיבִי: ״וְחָזַר הַנִּפְעָל לִהְיוֹת פּוֹעֵל״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעט). ״שֶׁהוּא מֵרֵאשִׁית וְעַד אַחֲרִית הַסִּפּוּר כֻּלּוֹ נִפְעָל וְלֹא פּוֹעֵל״ (פיכמן, רצו). – [נִפְעֶלֶת, נִפְעָלִים, ־לוֹת]

נִפְעַל ^ [בדקדוק] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַבִּנְיָן הַשֵּׁנִי מִשִּׁבְעַת הַבִּנְיָנִים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַפֹּעַל בְּעִבְרִית, הַבִּנְיָן הַפַּסִּיבִי (הַסָּבִיל) כְּנֶגֶד הַבִּנְיָן הַקַּל (הָאַקְטִיבִי): כָּתַב (פָּעַל) – נִכְתַּב (נִפְעַל).

נִפְעָלוּת ° נ׳ [מן נִפְעָל] הֱיוֹת נִפְעָל, פַּסִּיבִיּוּת, סְבִילוּת: ״כִּשְׁרוֹן שֶׁל קְלִיטָה, שֶׁל הַפְּעָלוּת אוֹ נִפְעָלוּת״ (קלצקין, כתבים 157). – [נִפְעָלוּת־]

נִפְעָם ^ ת׳ [מן פעם, נִפְעַם] נִרְגָּשׁ, שֶׁלִּבּוֹ הוֹלֵם בְּחָזְקָה מִתַּדְהֵמָה אוֹ מֵהִתְרַגְּשׁוּת: ״וְכִי אֶתְיַצֵּב לְמוּלוֹ, אֲנִי נִפְעָם בְּמַהֲלָלוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש קד). ״כָּל הַמִּלִּים שֶׁמֵּתוּ בְּדִבְרֵי פָּרְחוּ בִּשְׁתִיקָתֵנוּ הַנִּפְעֶמֶת״ (גולדברג, מוקדם 102). הַכֹּל הִקְשִׁיבוּ בְּרוּחַ נִפְעֶמֶת לַיְּדִיעוֹת הַמַּרְעִישׁוֹת. – [נִפְעֶמֶת, נִפְעָמִים, ־מוֹת]

נפץ [קרוב אל פוץ, פצץ; אכדית: napasu; ארמית: נְפַץ, נְפַע; ערבית: נַפַּצ׳ ניער, ניענע]

~ פע׳ **נָפַץ** פעו״י 1 פ״ע הִתְפַּזֵּר, הִתְפָּרֵד: ״שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ, וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל־הָאָרֶץ״ (בראשית ט יט). ״נָפַץ הָעָם מֵעָלַי״ (שמואל א יג יא). 2. שָׁבַר לִרְסִיסִים, רִסֵּק: ״וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם״ (שופטים ז יט). 3 * פ״י פִּזֵּר, הֵפִיץ: ״נִטְמְאוּ (הַבִּכּוּרִים) בָּעֲזָרָה – נוֹפֵץ וְאֵינוֹ קוֹרֵא״ (ביכורים א ח). ״נוֹפֵץ עֲפְרוּרִית מִן הָאֹכֶל״ (רבינו חננאל שבת עד.). – [לִנְפֹּץ, נוֹפֵץ, נָפוֹץ; יִנְפֹּץ]

~ פע׳ **נִפֵּץ** פ״י 1. פֵּרֵק וְהִפְרִיד בְּכֹחַ דָּבָר לַחֲלָקָיו: ״וַאֲנִי אֲשִׂימֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפַּצְתִּים שָׁם״ (מלכים א ה כג). 2. שִׁבֵּר לִרְסִיסִים, רִסֵּק, נִתֵּץ: ״וְכֵלָיו יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ״ (ירמיה מח יב). ״אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע״ (תהלים קלז ט). ״עֵת הִיא שֶׁיַּעֲלֶה אַדְרִיָּנוֹס שְׁחִיק עֲצָמוֹת וִינַפֵּץ אַבְנֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ״ (דברים רבה ג). ״וַיְנַפֵּץ לִרְסִיסִים כִּתְרוֹ״ (ביאליק, מגילת א). 3 *, נִפֵּט, חָבַט וְהִפְרִיד קְנֵי־פִּשְׁתָּן אוֹ צֶמֶר מִפְּסֹלֶתָם לְשֵׁם הַכְשָׁרָתָם לִטְוִיָּה: ״הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר, הַמְלַבְּנוֹ וְהַמְנַפְּצוֹ וְהַצּוֹבְעוֹ״ (שבת ז ב). ״אִם לָקַחַתְּ אִשָּׁה, יָא אָחִי, נַפֵּץ צַמְּרָהּ״ (הזז, יעיש ב 209). 4 *, נִעֵר, כִּסְכֵּס, חָבַט: ״כָּעֶצֶם הַזֶּה שֶׁל מֹחַ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מְנַפְּצוֹ אֵינוֹ יָפֶה לִמְאוּמָה״ (ויקרא רבה יט). ״כּוֹבֶסֶת חֲשׂוּפָה מְנַפֶּצֶת כְּבָסִים״ (ביאליק, זוהר). ״מְנַפֶּצֶת הַמַּרְבַדִּים עַל־גַּבֵּי הַגְּזוּזְטְרָה״ (הזז, היושבת 192). 5 ^ [על־פי הארמית: ״מלח ליה במלחא גללניתא ומנפץ ליה״, חולין קיג.] נִעֵר, סִלֵּק, הֵסִיר: ״מוֹלְחוֹ (אֶת הַבָּשָׂר) בְּמֶלַח עָבֶה וּמְנַפְּצוֹ״ (הלכות פסוקות, שחיטה 144). ״שֶׁהָה כְּדֵי שִׁעוּר מְלִיחָה וְנִפֵּץ הַמֶּלַח מִן הַבָּשָׂר״ (עגנון, אלו קצט). – [לְנַפֵּץ אֶת־, מְנַפֵּץ, יְנַפֵּץ]

~ פע׳ **נֻפַּץ**, 1. רֻסַּק, שֻׁבַּר לִרְסִיסִים: ״כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת״ (ישעיה כז ט). ״חִישׁ אֶל שֶׁן־סֶלַע הָאֳנִיָּה נֻפְּצָה״ (מיכ״ל, 197). ״יְנֻפְּצוּ רָאשֵׁיכֶם אֶל־אַבְנֵי הַקִּירוֹת״ (ביאליק, למנצח). ״כָּל הַהוֹד שֶׁנֻּפַּץ לִצְוּקִים״ (פיכמן, קסז). 2 ^, הוּפַץ, פֻּזַּר: ״נְזָרֵינוּ בַּמִּזְרֶה וְנֻפַּצְנוּ בָּרוּחַ״ (ינאי, רכו). ״עַל פְּנֵי פְּרָת נֻפְּצוּ חֲסִידֶיהָ״ (קליר, שבת סורו, לט׳ באב). 3 °, נֶחְבְּטוּ וְהֻפְרְדוּ קְנֵי־פִּשְׁתָּן אוֹ צֶמֶר מִפְּסֹלֶתָם לְשֵׁם הַכְשָׁרָתָם לִטְוִיָּה: הַצֶּמֶר נֻפַּץ לִטְוִיָּה. 4 °, נֶחְבַּט לְשֵׁם נִקּוּי מֵאָבָק מִמֶּנּוּ: הַמִּזְרָן נֻפַּץ. שְׁטִיחִים מְנֻפָּצִים. – [מְנֻפָּץ, יְנֻפַּץ]

~ הת׳ **הִתְנַפֵּץ** ^, 1 ^, נִשְׁבַּר, הִתְרַסֵּק: ״וְקֶרֶן אֶל חַד כָּל־נַעֲצוּץ תִּתְנַפֵּץ״ (ביאליק, זוהר). הַסְּפִינָה הִתְנַפְּצָה אֶל צוּקֵי הַיַּבָּשָׁה. 2 ° [בהשאלה] נֶהֱרַס, אָבַד: כָּל חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ הִתְנַפְּצוּ אֶל מוּל הַמְּצִיאוּת הַקָּשָׁה. – [לְהִתְנַפֵּץ, מִתְנַפֵּץ, יִתְ־]

נֶפֶץ ז׳ [מן נפץ] הִתְרַסְּקוּת, הִתְפּוֹצְצוּת: ״נֶפֶץ וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד״ (ישעיה ל ל). ״נֶפֶץ זֶרֶם לְהַשְׁחִית רַבִּים״ (מגילת ההודיות ב 27). נִשְׁמַע קוֹל נֶפֶץ אַדִּיר. – [נֶפֶץ־, נִפְצוֹ]

– **חֹמֶר־נֶפֶץ** °, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל חֳמָרִים נוֹזְלִים אוֹ מוּצָקִים הָעֲשׂוּיִים לְהִתְפָּרֵק עַל־יְדֵי נִיצוֹץ־אֵשׁ בִּזְמַן קָצָר מְאֹד וּלְהֵהָפֵךְ לְגַזִּים. הַהִתְפַּשְּׁטוּת הָעֲצוּמָה בַּנֶּפַח קוֹבַעַת אֶת הַתּוֹצָאוֹת הַמֵּכָנִיּוֹת – הִתְפּוֹצְצוּת מְלֻוָּה רַעַשׁ וָאֵשׁ וְכֹחַ הַרְסָנִי רַב. דִּינָמִיט, אֲבַק־שְׂרֵפָה – חָמְרֵי־נֶפֶץ הֵם.

א. **נַפָּץ**° ז׳ [מן נפץ] ״דֶטוֹנָטוֹר״, מתקן בפצצה (ברמון, במוקש וכדומה), על־פי־רב בתבנית שפופרת ממלאה חמר־נפץ מיחד המתלקח על־ידי מכה או חמום קל ומפוצץ על־ידי־כך את כל חמרי־הנפץ שבפצצה. — [נַפַּץ־, נַפָּצִים, נַפָּצֵי־]

ב. **נַפָּץ**° ז׳ [מן נפץ, נִפֵּץ 3; ארמית: נַפָּצָא, יבמות קיח.] אמן המנפץ פשתים, או צמר וכדומה לשם סריקתם לטויה. — [נַפֶּצֶת, נַפָּצִים, נַפָּצֵי־, נַפָּצוֹת]

נִפְצוֹץ° ז׳ [מן נִפֵּץ] נפץ קל: ״הכי ימות הגל בהתנפצו אל החוף לבעבור ישוב בנפצוציו להבלע ברבשת הנחשולים אשר גאה תגאה על גב סבא־ים?״ (שטיינמן, צרור 41). ״רוכב־אופנוע חלף על פני בנפצוצי מנועו״ (ד׳ שחם, שאלה 37). ״גם מאותו צד הגיעו נפצוציהם האפיניים של התת־מקלעים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 159). — [נִפְצוֹץ־, נִפְצוֹצִים, ־צֵי־]

א. **נפק** [ארמית; קרוב אל נפץ, א. פוק]

~ פע׳ **נְפַק*** פ״ע יָצָא [רווח במימרות הארמיות:]

— פוק חזי מאי עמא דבר* (ברכות מה.), צא וראה איך העם נוהג (ועשה כמוהו).

— פוק חזי כמה בטלני אכא בשוקא* (ברכות יז:), צא וראה כמה בטלנים יש בשוק.

— (ל)מאי נפקא מנה?*, מה היוצאת ממנה? מה ההבדל אם יהיה כך או לא־כך? (שבת יד. ועוד הרבה בתלמוד) [וגם בחיוב:]

— נפקא מנה* [=יוצאת ממנה] יש הבדל, חלוק, שני: ״נפקא מנה־למקח ולממכר״ (פסחים נג.). ״איזה נפקא מנה לכם? הוסיף הוא להצטדק״ (יל״ג, פרוזה קנה). ה״נפקא מנה״ אינה גדולה, אפשר גם שהתחלנו מיד מן הפגישה השניה״ (ביאליק, לוינסקי). ״ואין נפקא־מנה גדול בדבר — מאיזה יום (העתון) ומאיזה חדש״ (שניאור, סיפורים ו). ״הא מקור הגתית השם הפרטי גת או גת־ענבים, אין בזה נפקא מנה״ (אביגדי, יד 379).

— הא מפיק^, ראה ערך מַפִּיק.

ב. **נפק** [מן א. נפק]

~ פע׳ **נִפֵּק**° פ״י [באפסנאות בצבא] הוציא אפסניה (אספקה) או ציוד מן המחסנים לשם מסירה או לחלקה לחילים. — [לְנַפֵּק, מְנַפֵּק, ־]

~ פֻּע׳ **נֻפַּק**° [כנ״ל] הוצא ממחסני האפסנאות לשם חלקה. — [מְנֻפָּק, יְנֻפַּק]

~ 1 הִפ׳ **הִפִּיק**° פ״י הוציא. בטא: אנו מפיקים את האות ה׳ במלים כגון: גבה, ספרה [ראה עוד ערך מַפִּיק]. — [לְהַפִּיק, מַ־, יַ־]

~ 2 הִפ׳ **הִנְפִּיק**° פ״י [בבנקאות] הוציא (מוסד בנקאי מסמך) מטבע חדש או סדרת אגרות־חוב וכדומה לשמוש הצבור: הבנק הלאמי הנפיק סדרה חדשה של אגרות־מלוה. בנק ישראל הנפיק מטבע בערך נקוב של לירה שנעשה להילך חקי במדינה. — [לְהַנְפִּיק, מַנְפִּיק, יַ־]

~ 1 הָפ׳ **הֻפַּק**°, בטא, נהגה: הגיינו מפקים על־ידי כלי־הדבור. הה״א מפקת במלים ׳גֹּבַהּ׳, ׳בְּנָהּ׳. — [מֻפָּק, יֻפַּק]

~ 2 הָפ׳ **הֻנְפַּק**° [בבנקאות] הוצא והופץ על־ידי מוסד בנקאי מסמך לשמוש הצבור: סדרת אגרות־החוב שהנפקה על־ידי הבנק הלאמי נמכרה כלה. — [מֻנְפָּק, יֻנְפַּק]

נֶפֶק° ז׳ [מן ב. נפק; ראה שם נִפֵּק] [בצבא] שם כולל לחפצים שנפקו ונתנו על־ידי אפסנאות־הצבא לחיל — מדים, חגור וכדומה. — [נֶפֶק־, נְפָקוֹ]

נִפְקָא* [ארמית] יוצאת — ראה ערך א. נפק.

נִפְקָד ת׳ [מן פקד, נִפְקַד] 1°, חסר, נעדר: נרשמו כל הנפקדים מן הכנוס. ממנה על רכוש הנפקדים. 2^, נמנה במפקד: ״שמר פקודים ונפקדים ושודדים״ (קליר, סידור 651). 3^, מי שהפקד אצלו פקדון: ״(כל המפקיד) על דעת שהנפקד מוסרו לאשתו ובניו הגדולים״ (רש״י בבא מציעא לו:). — [נִפְקֶדֶת, נִפְקָדִים, ־דוֹת]

נִפְקָדוּת° נ׳ [מן נִפְקָד 1] העדרות, חסור, אי־הופעה למלוי־תפקיד: החיל נאשם בעון נפקדות מן המסדר. — [נִפְקְדוּת־]

נַפְקָה° נ׳ [על־פי הארמית: נַפְקַת־בָּרָא* יוצאת־חוץ, לפי תר׳ אונקלוס לכתוב ״הכזונה יעשה את אחותנו״, בראשית לד לא] יצאנית, זונה. — [נַפְקַת־, נַפְקוֹת]

נַפְקוּתָא(ה)* נ׳ [ארמית, מן א. נפק] 1*, הוצאה (של כסף) (נדרים ז.). 2^ [בהשאלה] נפקא־מנה, הבדל, שני: ״ה׳נפקותא׳ גדולה, שלשלת היחסין של שירתנו הלאמית... או הפיוט הלאמי״ (ביאליק, שירתנו). ״ואין נפקותה בדבר הלכה ודין״ (וסלבסקי, תר׳ ילדותי 177). — [נַפְקוּתוֹת]

נַפְקָנִית* נ׳ [מן א. נפק, נַפָּק] 1*, יוצאנית, אשה המרבה לצאת מביתה, הממעטת לשבת בית: ״(לא ברא את האשה) ולא מן הרגל, שלא תהא... נפקנית״ (ערוך, פרס, בשם ילמדנו). 2°, נַפְקָה, זונה. — [נַפְקָנִית־, נַפְקָנִיּוֹת]

נִפְרָד^ ת׳ [מן פרד, נִפְרַד] 1^, מיחד, נבדל, שונה: ״צורות נפרדות זו מזו״ (רמב״ם, יסודי התורה ב ג). פעלה נפרדת. שני מוסדות נפרדים. תכנית נפרדת. 2^, שאינו מחבר, בלתי־מרכב: ״והמדות המיחדות והמלות הנפרדות״ (כוזרי ה ב). 3^ [בדקדוק] צורת השם כשאינו נסמך אל אחר והוא קים בפני עצמו בלא סמיכות (להבדיל מן ״נסמך״ — צורתו בסמיכות) למשל: ״בית״ הוא נפרד, לעמת ״בית־״ (בית־ספר, בית־כנסת וכו׳) שהוא נסמך: ״׳בן׳ כשהוא נפרד — בציר״, וסמוך — בסגול (בן־)״ (כוזרי ב פ). 4^ [בדקדוק] צורתם של השם או של הפעל כשהם בלי כנויים, להבדיל מן ״נצמד״: ״והנפרדים כמו ׳יד׳, והנצמדים כמו ׳ידי׳ ו׳ידו׳, וכן ׳שמר׳ נפרד, ׳ושמרני בדרך הזה׳ — נצמד״ (אברהם אבן־עזרא, מאזנים ג). 5^, כנוי למספר שאינו זוגי, פרט: ״כל מספר אם זוג ואם נפרד״ (מלות ההגיון יא). — [נִפְרֶדֶת, נִפְרָדִים, ־דוֹת]

נִפְרָז° ת׳ [מן ב. פרז] מגזם, מגדל: ״ודבריו רבים ונפרזים״ (יל״ג, אגרות א ב). ״כמה ענג נפרז וגם כמה צער ופחד היה חש בדרך״ (יהודה שטינברג, כו). ״ובלי כל רגשנות נפרזה, כי אם ברחמי אחות״ (פיכמן, רעב). — [נִפְרָזָה או נִפְרֶזֶת, נִפְרָזִים, ־זוֹת]

נִפְרָץ ת׳ [מן א׳ פרץ, נִפְרַץ] נָפוֹץ, יָדוּעַ בָּרַבִּים [ראה להלן]. — [נִפְרֶצֶת־, נִפְרָצִים, ־צוֹת]

— **חָזוֹן נִפְרָץ** [על־פי שמואל א ג א], תּוֹפָעָה שְׁכִיחָה, דָּבָר מָצוּי.

נֶפֶשׁ נ׳ [אוגריתית: נפש; אכדית: napištu; כנענית: נפש; ארמית: נַפְשָׁא; ערבית: נַפְס] 1. נְשָׁמָה, רוּחַ־הַחַיִּים שֶׁבְּכָל חַי: "וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית א ל). "וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה" (בראשית לה יח). "כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא" (ויקרא יז יד). "וְקָצוּ הַגְּוִיּוֹת בַּנְּפָשִׁים" (יהודה הלוי, א 8). 2. אָדָם: "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" (ויקרא ה א). "כָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל... כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא" (סנהדרין ד ה). 3. [בכינויים: נפשו] הָאָדָם גּוּפוֹ, הוּא עַצְמוֹ: "וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ" (ישעיה מד כ). 4°. שַׂחְקָן בְּמַחֲזֶה, הַמִּשְׁתַּתֵּף בְּהַצָּגָה: רְשִׁימַת הַנְּפָשׁוֹת בְּשַׁעַר הַדְּרָמָה. 5*. מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן לְמֵת, צִיּוּן לְנִפְטָר: "מוֹתַר הַמֵּת — בּוֹנִין לוֹ נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹ" (ירושלמי שקלים מז א). "אֵין עוֹשִׂין נְפָשׁוֹת לַצַּדִּיקִים, דִּבְרֵיהֶן הֵן הֵן זִכְרוֹנָן" (שם). "נֶפֶשׁ שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ" (תוספתא עירובין ו ה). [ובהשאלה:] יָצָא לָאוֹר קֹבֶץ סִפְרוּתִי — נֶפֶשׁ לַסּוֹפֵר הַמָּנוֹחַ [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן]. — [נֶפֶשׁ־, נַפְשׁוֹ; נְפָשׁוֹת, נַפְשׁוֹת־; גם נְפָשִׁים, נַפְשֵׁי־]

— **נֶפֶשׁ חַיָּה**, 1. רוּחַ־חַיִּים, חִיּוּנִיּוּת: "וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית א ל). 2. כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְבַעַל־חַיִּים: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב ז). "הֲלֹא נֶפֶשׁ חַיָּה הִיא (הַחֲתוּלָה) הַמַּרְגִּישָׁה בַּכְּאֵב!" (ברקוביץ, תר״ח י ג).

— **נֶפֶשׁ יָפָה***, 1*. שֶׁאֵינוֹ אִסְטְנִיס, שֶׁאֵינוֹ בַּרְרָן: "הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָהּ שִׁלְיָא — נֶפֶשׁ הַיָּפָה תֹּאכְלֶנָּה" (חולין ד ז). 2°. בַּעַל תְּכוּנוֹת עֲדִינוֹת וַאֲצִילוֹת, דַּק הַטַּעַם וְהַהַרְגָּשָׁה: פְּלוֹנִי בַּעַל נֶפֶשׁ יָפָה הוּא.

נ - נפש-המאזנים
ל - לשון-המאזנים

— **נֶפֶשׁ־הַמֹּאזְנַיִם*** (בבא בתרא פט.), כִּנּוּי לְמֶרְכַּז הַמּוֹט הַנּוֹשֵׂא אֶת כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם. מִנֶּפֶשׁ־הַמֹּאזְנַיִם יוֹצֵאת "לְשׁוֹן הַמֹּאזְנַיִם".

— **נֶפֶשׁ יְתֵרָה***, נְשָׁמָה יְתֵרָה: "נֶפֶשׁ יְתֵרָה בְּשַׁבָּת לְכָל יִשְׂרָאֵל" (זוהר, במדבר רמב, רעיא מהימנא).

— **נֶפֶשׁ־הַמַּסֶּכֶת*** (כלים כא א), חוּטֵי הָעֵרֶב שֶׁבָּאֶרֶג.

— **נֶפֶשׁ רְחָבָה***, חַמְדָן, רוֹדֵף בֶּצַע, הַמִּתְאַוֶּה לַכֹּל: "עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע" (אבות ה ט).

— **נֶפֶשׁ רְעֵבָה**, אָדָם רָעֵב וַחֲסַר־לֶחֶם [להבדיל מן:]

— **נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה**, שָׂבֵעַ, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּשֶׁפַע: "נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת, וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה כָּל־מַר מָתוֹק" (משלי כז ז).

— **נֶפֶשׁ שְׁפָלָה***, עָנָו, שְׁפַל־רוּחַ: "עָנָו, שָׁפוּי, עַיִן טוֹבָה, נֶפֶשׁ שְׁפָלָה, רוּחַ נְמוּכָה" (ירושלמי סנהדרין יט ג).

— **נַפְשׁוֹ יְבֵשָׁה**, הוּא רָעֵב וַחֲסַר־כֹּל: "וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל, בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ" (במדבר יא ו).

— **נַפְשׁוֹ רֵיקָה** (ישעיה כט ח), הוּא רָעֵב וַחֲסַר־כֹּל.

— **נַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה** (ישעיה כט ח), הוּא צָמֵא בְּיוֹתֵר.

— **בְּנַפְשׁוֹ**, בְּסִכּוּן חַיָּיו, מִתּוֹךְ הַקְרָבַת חַיָּיו: "כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל־פָּח, וְלֹא יָדַע כִּי־בְנַפְשׁוֹ הוּא" (משלי ז כג). "בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר" (איכה ה ט). [וראה עוד להלן "בְּנַפְשׁוֹ הַדָּבָר"]

— **כְּנַפְשׁוֹ**, 1. כִּרְצוֹנוֹ, כְּכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ" (דברים כג כה). עֲשֵׂה כְּנַפְשְׁךָ. 2°. כְּעַצְמוֹ, כָּמוֹהוּ גּוּפוֹ: "כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם חָבִיב עָלָיו כְּנַפְשׁוֹ" (עגנון, אורח 416).

— **לְנַפְשׁוֹ**°, לְעַצְמוֹ, לְבַדּוֹ: "עִזְבֻנִי לְנַפְשִׁי, אָח חַנּוּן" (ביאליק, ביום קיץ).

— **בְּכָל־נַפְשׁוֹ**, בְּכָל הַיָּקָר לוֹ, כָּל־כֻּלּוֹ: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ" (דברים ו ה).

— **נַפְשׁוֹ וּמְאֹדוֹ** [שאול מן הנ״ל] כָּל הַיָּקָר לוֹ, כָּל כֹּחוֹ וְחַיָּיו: "כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֹדִי עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה" (ביאליק, המתמיד).

— **בְּנַפְשׁוֹ הַדָּבָר**°, הַדָּבָר חִיּוּנִי לוֹ בְּיוֹתֵר, כָּל חַיָּיו תְּלוּיִים בַּדָּבָר: אָנוּ חַיָּבִים בְּמַאֲמַצֵּי עֲלִיָּה וּקְלִיטָה, כִּי בְּנַפְשֵׁנוּ הַדָּבָר.

— **אַהֲבַת־נֶפֶשׁ**, אַהֲבָה חֲזָקָה מְאֹד: "כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ (יְהוֹנָתָן אֶת דָּוִד)" (שמואל א כ יז). הוּא אוֹהֵב אוֹתָהּ אַהֲבַת־נֶפֶשׁ.

— **אוֹיֵב בְּנֶפֶשׁ**, שׂוֹנֵא גָּדוֹל, שׂוֹנֵא שִׂנְאַת־מָוֶת: "אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי" (תהלים יז ט).

— **אַוַּת־נֶפֶשׁ**, חֵשֶׁק, רָצוֹן, תְּשׁוּקָה: "בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר" (דברים יב טו). עֲשֵׂה כְּאַוַּת נַפְשְׁךָ.

— **אֹכֶל־נֶפֶשׁ***, 1* [על־יסוד הכתוב "אך אשר יֵאָכֵל לכל־נפש הוא לבדו יֵעָשה לכם", שמות יב טז], כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לִמְזוֹנוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ לַאֲכִילָה בּוֹ בַּיּוֹם וּמֻתָּר לְהַתְקִינָם בְּיוֹם־טוֹב, אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת: "אֵין בֵּין יוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל־נֶפֶשׁ בִּלְבַד" (ביצה ה ב). "וְלֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ דְּבָרִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל־נֶפֶשׁ" (בבא מציעא קיג:). 2°. אֹכֶל מִינִימָלִי, מָזוֹן כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת הַנְּשָׁמָה: "הָלַךְ וְקָנָה לוֹ אֹכֶל־נֶפֶשׁ וְאָכַל" (שנהר, ב 255).

— **בְּזֹה־נֶפֶשׁ** (ישעיה מט ז) אָדָם בָּזוּי וְעָלוּב.

— **בַּעַל־נֶפֶשׁ** [שאול מן משלי כג ב, "ושמת שכין בלעך, אם בעל נפש אתה" ושם ההוראה, כנראה, אחרת] בַּעַל רְגָשׁוֹת, בַּעַל־לֵב: "בַּעַל־נֶפֶשׁ לֹא יִבְעֹל וְיִשְׁנֶה" (נדה סז:).

— **בָּתֵּי־הַנֶּפֶשׁ** (ישעיה ג כ), אֶחָד מִתַּכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם. יֵשׁ סוֹבְרִים, כִּי נִקְרְאוּ כֵּן צְלוֹחִיּוֹת קְטַנּוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶן בְּשָׂמִים.

— **גְּדָל־נֶפֶשׁ**°, בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה, בַּעַל שְׂאַר־רוּחַ.

— **גֹּעַל־נֶפֶשׁ**° [על־פי ויקרא כו ל: "וגעלה נפשי אתכם"], שְׁאָט־נֶפֶשׁ, רֶגֶשׁ שֶׁל בְּחִילָה וְתִעוּב.

— **דַּאֲבוֹן־נֶפֶשׁ** (דברים כח סה), כְּאֵב־לֵב, צַעַר וְיִסּוּרִים.

— **דִּינֵי נְפָשׁוֹת***, הַדִּינִים הַשַּׁיָּכִים לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט הַפְּלִילִי — דִּינִים הַגּוֹרְרִים עֹנֶשׁ מָוֶת אוֹ עֹנֶשׁ מַאֲסָר חָמוּר (לְהַבְדִּיל מִן "דִּינֵי מָמוֹנוֹת", הָעוֹסְקִים רַק בְּעִנְיָנִים כַּסְפִּיִּים וְכַדּוֹמֶה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ): "דִּינֵי מָמוֹנוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה (דַּיָּנִים)... דִּינֵי נְפָשׁוֹת — בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה" (סנהדרין א א–ד).

— הִשָּׁאֲרוּת (הַשְׁאָרַת) הַנֶּפֶשׁ^, הָאֱמוּנָה בְּהִתְמָדַת חַיֵּי הַנְּשָׁמָה לְאַחַר מוֹת הָאָדָם.

— הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ° [עַל־פִּי איוב ל טז: "עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ נַפְשִׁי"] הַבָּעַת רַחֲשֵׁי־הַלֵּב, רְגָשׁוֹת וְהִתְפַּעֲלוּת: הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר בְּדִבְרֵי שִׁירָה.

— חֵרוּף־נֶפֶשׁ° [עַל־פִּי שופטים ה יח: "חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת"] סִכּוּן הַחַיִּים, הַעֲמָדַת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה: בְּחֵרוּף־נֶפֶשׁ הִצִּיל הַנַּעַר אֶת חֲבֵרוֹ מִטְּבִיעָה.

— חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ°, סִכּוּם רַצִּינִי וְכוֹלֵל שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לִזְכֻיּוֹתָיו וּלְחוֹבוֹתָיו, בִּקֹּרֶת עַצְמִית פְּנִימִית כֵּנָה.

— חוֹלֵה־נֶפֶשׁ°, חוֹלֵה־רוּחַ, חוֹלֶה בְּמַחֲלַת עֲצַבִּים קָשָׁה הַגּוֹרֶמֶת לְטֵרוּף־הַדַּעַת.

— טְמֵא לְנֶפֶשׁ (במדבר ה ב), מִי שֶׁנָּגַע בְּמֵת.

— יְדִיד־נֶפֶשׁ^ [עַל־פִּי ירמיה יב ז] יָדִיד טוֹב וְנֶאֱמָן: "יְדִיד נֶפֶשׁ אָב הָרַחֲמָן" (אליעזר אזקרי).

— יְפֵה־נֶפֶשׁ°, אִסְטְנִיס, עָדִין וּמְפֻנָּק.

— כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ [עַל־פִּי תהלים פד ג: "נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה'"] כִּסּוּפִים עַזִּים בְּיוֹתֵר: הַנִּדָּחִים שׁוֹאֲפִים לַעֲלוֹת לַמּוֹלֶדֶת עַד כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ.

— כֹּפֶר־נֶפֶשׁ, סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁנּוֹתְנִים כִּתְמוּרָה לְנֶפֶשׁ אָדָם: "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה'" (שמות ל יב). הַחוֹטְפִים דָּרְשׁוּ כֹּפֶר־נַפְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּחְטָף.

— מְחַיֵּה נְפָשׁוֹת°, מֵשִׁיב נֶפֶשׁ, מְשׁוֹבֵב־לֵב, מְהַנֶּה וּמְעַנֵּג: מַאֲכַל מְלָכִים מְחַיֵּה נְפָשׁוֹת!

— מַחֲלַת־נֶפֶשׁ°, מַחֲלַת־רוּחַ, טֵרוּף־הַדַּעַת מִתּוֹךְ דִּכָּאוֹן קָשֶׁה.

— מַחְמַל־נֶפֶשׁ, דָּבָר אוֹ אָדָם יָקָר וְאָהוּב בְּיוֹתֵר: "מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם" (יחזקאל כד כא).

— מְסִירוּת־נֶפֶשׁ°, הַקְרָבָה עַצְמִית, נְכוֹנוּת לִמְסֹר אֶת הַחַיִּים לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: הַחַיָּל קָפַץ לְתוֹךְ הַמַּיִם וּבִמְסִירוּת־נֶפֶשׁ הִצִּיל אֶת הַטּוֹבֵעַ. פְּלוֹנִי עוֹבֵד בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ לְטוֹבַת הָעָם.

— מַפַּח־נֶפֶשׁ, אַכְזָבָה קָשָׁה, הִתְבַּדּוּת הַתִּקְוָה: "וּמָנוֹס אָבַד מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ" (איוב יא כ).

— מַר־נֶפֶשׁ, 1. נִרְגָּז בְּיוֹתֵר, סוֹבֵל מִמְּרִירוּת וָרֹגֶז, נוֹאָשׁ: "פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי נֶפֶשׁ" (שופטים יח כה). פְּלוֹנִי מַר־נֶפֶשׁ הוּא לְאַחַר הָעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ. 2. מְרִירוּת, רֹגֶז: "וּבָכוּ אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר" (יחזקאל כז לא).

— מְרִירוּת־נֶפֶשׁ°, הִתְרַגְּזוּת יְתֵרָה, הִתְמַרְמְרוּת רַבָּה.

— מֵשִׁיב נֶפֶשׁ, מְעוֹדֵד וּמְהַנֶּה, מְשַׂמֵּחַ, מְעַנֵּג: "וְהָיָה לָךְ (הַיֶּלֶד) לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ" (רות ד טו). מַשְׁקֶה מְרַעֲנֵן וּמֵשִׁיב נֶפֶשׁ.

— מַשָּׂא־נֶפֶשׁ, מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ°, שְׁאִיפָה עַזָּה, אִידֵאָל, דָּבָר שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא אֵלָיו אֶת נַפְשׁוֹ: "הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם... אֶת מַשָּׂא נַפְשָׁם, בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם" (יחזקאל כד כה). "הֵמָּעוּ אֶל־רֹאשׁוֹ מִלְטוּ אֲבוֹתֶיךָ מַשְׂאַת נַפְשְׁךָ, תּוֹרָתָם, קָדְשֵׁי־קָדָשֵׁיהֶם" (ביאליק, אם יש).

— סַכָּנַת־נְפָשׁוֹת* סַכָּנָה רְצִינִית לַחַיִּים, חֲשַׁשׁ לַחַיִּים: "הֵיכָא דְּאִכָּא סַכָּנַת נְפָשׁוֹת... אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת שָׁרֵי" (ביצה כב.). "סַכָּנַת נְפָשׁוֹת! אֵין זֶה כֶּלֶב, אֶלָּא כֶּלֶב שֶׁבִּכְלָבִים!" (ביאליק, מאחורי א).

— עָגְמַת־נֶפֶשׁ*, צַעַר, יָגוֹן, עֶצֶב: "מְקָרְעִין לְקָטָן (אֶת בְּגָדָיו בְּאֶבְלוֹ) מִפְּנֵי עָגְמַת־נֶפֶשׁ" (מועד קטן יד:).

— עוֹלַם הַנְּפָשׁוֹת^, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לָעוֹלָם הַבָּא: "יַעֲלוּ לְעוֹלַם הַנְּפָשִׁים מִבְּלִי מַעֲלוֹת" (משה אבן־עזרא, א 65).

— עַז־נֶפֶשׁ, 1°, חָצוּף, גּוֹעָז. 2. בַּעַל תֵּאָבוֹן חָזָק: "וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה" (ישעיה נו יא).

— עֲטוּף־נֶפֶשׁ° [שָׁאוּל מִן יונה ב ח: "בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי"], מְדֻכָּא, אֻמְלָל: "עֲנִיִּים וְאֶבְיוֹנִים, רֵיקֵי־בֶטֶן וַעֲטוּפֵי־נֶפֶשׁ" (ליפסון, מדור 2).

— עֲלוּב־נֶפֶשׁ*, מִסְכֵּן וָדַל, הַזָּקוּק לְרַחֲמִים: "וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ" (ברכת המפטיר; מסכת סופרים יג יב).

— פִּזּוּר־נֶפֶשׁ°, בִּלְבּוּל רַעְיוֹנוֹת, חֹסֶר־רִכּוּז, מְבוּכָה, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁרַעְיוֹנוֹתָיו מְטֹרָדִים עַל־יְדֵי עִנְיָנִים שׁוֹנִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְרַכֵּז.

— פְּזוּר־נֶפֶשׁ°, מִי שֶׁאֵינוֹ מְרֻכָּז בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, הַקּוֹפֵץ מֵעִנְיָן לְעִנְיָן.

— פַּחֵי־נֶפֶשׁ*, מַפַּח נֶפֶשׁ, אַכְזָבָה: "כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי־נֶפֶשׁ" (ראש השנה ב ו).

— פִּקּוּחַ־נֶפֶשׁ*, הַצָּלַת אָדָם מִסַּכָּנָה: "פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת" (על־פי מכילתא כי תשא קג:).

— צִפּוֹר־(צִפֹּר) נֶפֶשׁ*, 1*, כִּנּוּי לַגָּרוֹן אוֹ לְחֵלֶק הֶחָזֶה מוּל הַלֵּב, שֶׁהֵם פְּגִיעִים בְּיוֹתֵר: "עַל מָה הִכָּהוּ, אִם עַל שׁוֹקוֹ אוֹ צִפּוֹר נַפְשׁוֹ" (בבא קמא צ:). 2° [בהשאלה] הַחֵלֶק הַיָּקָר בְּיוֹתֵר, עִקָּר, "בָּבַת־הָעַיִן": "דִּבֵּר בְּרִתְחָה, נִכָּר הָיָה שֶׁהָעִנְיָן נוֹגֵעַ בְּצִפּוֹר־נַפְשׁוֹ" (שלונסקי, תר' הדון ב 108). הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ הִיא צִפּוֹר־נַפְשָׁהּ שֶׁל הַצִּיּוֹנוּת.

— קִיּוּם־נֶפֶשׁ*, הַחְזָקַת הַחַיִּים, מִצְרָךְ חִיּוּנִי הַמְקַיֵּם אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם: "דְּבָרִים שֶׁהֵן קִיּוּם נֶפֶשׁ" (ירושלמי כתובות ל ב).

— רְחַב־נֶפֶשׁ, 1. בַּעַל־תַּאֲוָה, הַמִּתְאַוֶּה לַכֹּל, חַמְדָן: "רְחַב־נֶפֶשׁ יְגָרֶה מָדוֹן" (משלי כח כה). 2°, בַּעַל הֲבָנָה רַבָּה, מַקִּיף בְּהַשְׁקָפָתוֹ.

— רֹחַב־נֶפֶשׁ°, חָכְמָה, דַּעַת, הֶקֵּף רַב בַּהֲבָנָה וּבְהַשְׁקָפַת־הָעוֹלָם.

— שְׁאָט נֶפֶשׁ (יחזקאל לו ה), בּוּז, לַעַג, תִּעוּב.

— תּוֹרַת־הַנֶּפֶשׁ°, פְּסִיכוֹלוֹגְיָה.

— אָסַף נַפְשׁוֹ, הֵבִיא עָלָיו מָוֶת: "פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ בֵּיתֶךָ" (שופטים יח כה).

— בִּקֵּשׁ אֶת נֶפֶשׁ פְּלוֹנִי, הִתְנַכֵּל לְהָמִית אֶת פְּלוֹנִי, חִפֵּשׂ דְּרָכִים לִרְצֹחַ: "וַיָּקָם אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ" (שמואל א כה כט).

— בִּקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, הִתְחַנֵּן כִּי לֹא יַהַרְגוּהוּ, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ: "וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה" (אסתר ז ח).

— דָּבְקָה נַפְשׁוֹ בְּ־, הִתְאַהֵב בְּ־: "וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב" (בראשית לד ג).

— הֶאֱרִיךְ נַפְשׁוֹ, יִחֵל, חִכָּה בְּסַבְלָנוּת: "מַה־כֹּחִי כִּי־אֲיַחֵל וּמַה־קִּצִּי כִּי־אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי?" (איוב ו יא).

– הִכָּהוּ נֶפֶשׁ, הִכָּהוּ מַכַּת־מָוֶת, רְצָחוֹ: ״וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת״ (דברים יט יא).

– הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ (ישעיה נג יב), הִקְרִיב אֶת חַיָּיו, מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ.

– הָיָה אֶת־נַפְשׁוֹ, רָצָה, הִתְכַּוֵּן [ראה להלן: יֵשׁ אֶת נַפְשׁוֹ]

– הִקְרִיב נַפְשׁוֹ עַל מִזְבַּח־ °, מָסַר אֶת כָּל חַיָּיו לְטוֹבַת־: ״כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֹדִי עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה״ (ביאליק, המתמיד).

– הָרַג נֶפֶשׁ (במדבר לא יט), הָרַג אָדָם, רָצַח.

– הֵשִׁיב נֶפֶשׁ, הֶחֱיָה, סָעַד אֶת הַלֵּב, הֶחֱזִיר לִתְחִיָּה: ״נָתְנוּ מַחֲמַדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נָפֶשׁ״ (איכה א יא).

– הִשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד, הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה: ״אֲשֶׁר־נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד״ (שופטים ט יז).

– הִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ°, סִכֵּן חַיָּיו, גָּרַם מִיתָה לְעַצְמוֹ, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ: ״הַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ״ (אבות ג ד).

– הִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשׁוֹ, הִתְנַכֵּל לַהֲמִיתוֹ, זָמַם לִרְצֹחַ: ״וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי?״ (שמואל א כח ט).

– הִתְעַטְּפָה נַפְשׁוֹ עָלָיו, הָיָה שָׁרוּי בְּדִכְדּוּךְ: ״בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־ה׳ זָכָרְתִּי״ (יונה ב ח).

– חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת, הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה, גִּלָּה אֹמֶץ לֵב בִּלְתִּי־רָגִיל מוּל סַכָּנוֹת: ״זְבוּלֻן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת״ (שופטים ה יח).

– חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּ־, רָצָה מְאֹד, הִשְׁתּוֹקֵק בְּיוֹתֵר: ״בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם״ (בראשית לד ח). ״מָה אֶעֱשֶׂה, חָשְׁקָה נַפְשִׁי בַּתּוֹרָה״ (תוספתא יבמות ח ד).

– חֵי נַפְשִׁי°, חֵי נַפְשְׁךָ (שמואל א א כו), לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: בְּחַיַּי! בְּחַיֶּיךָ!

– טָרַף נֶפֶשׁ, הָרַג וְרָצַח: ״פֶּן יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי״ (תהלים ז ג).

– טָרַף נַפְשׁוֹ, הִתְאַבֵּד, שָׁלַח יָד בְּנַפְשׁוֹ: ״טֹרֵף־נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ, הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ?״ (איוב יח ד).

– יָדַע אֶת נֶפֶשׁ פְּלוֹנִי, הִכִּיר אֶת הַרְגָּשׁוֹתָיו, הֵבִין לְלִבּוֹ: ״וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר״ (שמות כג ט). ״יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ״ (משלי יב י).

– יָצְאָה נַפְשׁוֹ, 1. מֵת, פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ: ״וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה״ (בראשית לה יח). 2 [בהשאלה] הִתְרַגֵּשׁ וְנִבְהַל מְאֹד, נִשְׁמָתוֹ פָּרְחָה כִּמְעַט מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת: ״נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ״ (שיר השירים ה ו). ״וְנַפְשָׁהּ וְנֶפֶשׁ בְּנוֹתֶיהָ יוֹצְאוֹת מִצַּעַר״ (עגנון, כלה שלב).

– יָצְאָה נַפְשׁוֹ (אֶל־)°, הִשְׁתּוֹקֵק בְּיוֹתֵר אֶל־, חָשׁ גַּעְגּוּעִים עַזִּים עַל־: ״מַה תַּגִּידִי לוּז הַגִּידִי: נַפְשִׁי יוֹצֵאת אֶל יְדִידִי!״ (ביאליק, בין נהר). ״הֵן זֶה כַּמָּה נַפְשִׁי יוֹצֵאת וְגַעְגּוּעַי הוֹמִים בִּלְבָבִי״ (בורלא, כיסופים 81).

– יָרֵא לְנַפְשׁוֹ (יהושע ט כד), פָּחַד פֶּן יָרֵעוּ לוֹ, חָשַׁשׁ לְחַיָּיו.

– כָּלְתָה נַפְשׁוֹ, נִכְסַף וְהִשְׁתּוֹקֵק בְּיוֹתֵר: ״נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה׳״ (תהלים פד ג).

– לָקַח נֶפֶשׁ־, הֵמִית, נָטַל אֶת נִשְׁמַת־: ״קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי״ (יונה ד ג). ״לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ״ (תהלים לא יד).

– מִלֵּא נַפְשׁוֹ, שָׂבַר אֶת רַעֲבוֹנוֹ: ״לֹא־יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעָב״ (משלי ו ל).

– מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ עַל־ °, הִשְׁתַּדֵּל לְקַיֵּם אֶת הַדָּבָר אַף בִּמְחִיר חַיָּיו, עָשָׂה אֶת הַדָּבָר בְּכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל לִבּוֹ: ״מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד״ (ספרי ראה צ:). ״אִלְמָלֵא רָאִיתָ עַד כַּמָּה הוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ״ (מנדלי מו״ס, רכב). הַיְּהוּדִים מָסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם.

– נִמְלַט עַל נַפְשׁוֹ, בָּרַח כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת חַיָּיו: ״הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ, אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ״ (בראשית יט יז).

– נָקְטָה נַפְשׁוֹ בְּ־, הוּא מָאַס בְּ: ״נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי״ (איוב א).

– נָקְעָה נַפְשׁוֹ מִן־, הוּא מָאַס בְּ־, הוּא נִתְרַחֵק מִן־: ״הִוָּסְרִי יְרוּשָׁלַםִ פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ״ (ירמיה ו ח).

– נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ אֶל־, שָׁאַף, קִוָּה לְדָבָר־מָה: ״וְאֵלָיו (אֶל הַשָּׂכָר) הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ״ (דברים כד טו). הַיְּהוּדִים בְּכָל הַדּוֹרוֹת נָשְׂאוּ אֶת נַפְשָׁם לַמּוֹלֶדֶת.

– נָתַן נַפְשׁוֹ עַל־ °, הִתְמַסֵּר לְדָבָר בְּכָל לִבּוֹ, עָשָׂה דְּבַר־מָה בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ: ״שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבֵּית־דִּין נוֹתְנִין נַפְשָׁן עָלָיו סוֹפוֹ לְהִתְקַיֵּם בְּיָדָם״ (ירושלמי שביעית א ו). ״מִישׁוֹרוֹ שֶׁל אַרְיֵה שֶׁכָּכָה הוּא נוֹתֵן נַפְשׁוֹ עָלָיו״ (ביאליק, אריה ח).

– עָמַד עַל נַפְשׁוֹ, הִתְגּוֹנֵן, נִלְחַם נֶגֶד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ: ״וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים... נִקְהֲלוּ וְעָמֹד עַל־נַפְשָׁם״ (אסתר ט טז). ״לַעֲמֹד... עַל נַפְשָׁן וְנֶפֶשׁ גּוּרֵיהֶן בִּפְנֵי זוֹמֵם וּמִתְנַכֵּל״ (ביאליק, אלמנות).

– סָלְדָה נַפְשׁוֹ°, גָּעֲלָה נַפְשׁוֹ: ״וְהַיְתוֹמִים הַקְּטַנִּים שׁוֹמְעִים אֶת כָּל זֹאת וְנַפְשָׁם סוֹלֶדֶת״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רצ).

– עִנָּה אֶת נַפְשׁוֹ, הִסְתַּגֵּף, צָם: ״בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם״ (ויקרא טז כט).

– קָצָה נַפְשׁוֹ בְּ־, נִמְאַס עָלָיו, הָיָה לוֹ לְזָרָא: ״וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל״ (במדבר כא ה).

– קָצְרָה נַפְשׁוֹ, לֹא יָכֹל לִסְבֹּל עוֹד: ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ״ (במדבר כא ד).

– שָׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת, קָץ בְּחַיָּיו, רָצָה לָמוּת: ״וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת״ (יונה ד ח).

– עָשָׂה נְפָשׁוֹת לְ־ ° [שאול מן בראשית יב ה: ״ואת־הנפש אשר־עשו בחרן״] מָשַׁךְ בִּתְעַמּוּלָתוֹ אֲנָשִׁים אֶל־: ״וְהָאִישׁ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגַע מֵעֲשׂוֹת נְפָשׁוֹת לַחֲזוֹן רוּחוֹ״ (ביאליק, האמנות).

– צָמְאָה נַפְשׁוֹ אֶל־, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד, נִכְסַף: ״צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי״ (תהלים מב ג). ״הַעַל כֵּן צָמְאָה נַפְשִׁי לְשַׁחַר כָּל הַיָּמִים?״ (ביאליק, מגילת ו).

– שׁוֹבֵב נֶפֶשׁ, חִזֵּק, סָעַד אֶת הַלֵּב, הֵשִׁיב הָרוּחַ: ״עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי, נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב״ (תהלים כג ב–ג).

– שָׂם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה, לֹא שָׂם לֵב לַסַּכָּנָה הַנִּשְׁקֶפֶת לְחַיָּיו: ״הִנֵּה שָׁמְעָה שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי״ (שמואל א כח כא).

– שָׁפַךְ אֶת נַפְשׁוֹ לִפְנֵי־, הִפִּיל אֶת תְּחִנָּתוֹ לִפְנֵי־: ״אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי... וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי ה׳״ (שמואל א א טו).

— שְׁעֵר בְּנַפְשׁוֹ ° [על-פי סוטה ד: ושם: "שער בעצמו"], תֵּאֵר לְעַצְמוֹ, צִיֵּר לְנֶגֶד עֵינָיו: "אֲנִי מְשַׁעֵר בְּנַפְשִׁי אֶת חֶדְוָתָם הָרַבָּה" (ביאליק, תקות).

— כָּל עוֹד נַפְשׁוֹ בּוֹ, אַךְ בְּקֹשִׁי הוּא חַי, כְּפֶשַׂע בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּוֶת: "עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי, כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ, כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי" (שמואל ב א ט).

— הָיְתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל, הוּא נִצַּל מִמָּוֶת: "כִּי מַלֵּט אֲמַלֶּטְךָ וּבַחֶרֶב לֹא תִפֹּל וְהָיְתָה לְךָ נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל" (ירמיה לט יח).

— נַפְשׁוֹ גֶחָלִים תְּלַהֵט [מליצה שאולה מאיוב מא יג, ושם מתיאורי הבהמות האגדי], הוּא מִתְרַגֵּשׁ וּמִתְלַהֵב בְּיוֹתֵר: "לֹא תוּכְלִי לְשַׁעֵר לָךְ, זוּגָתִי הַיְקָרָה, עַד כַּמָּה תִּקְצַר רוּחִי וְנַפְשִׁי גֶחָלִים תְּלַהֵט!" (ברקוביץ, א רסט).

— נַפְשׁוֹ הָיְתָה קְמוּטָה עָלָיו ° (עגנון, כפות רמד), הָיָה מְדֻכְדָּךְ.

— אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ, אִם מַסְכִּים אַתָּה, אִם רְצוֹנְךָ: "אִם יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי" (בראשית כג ח). "אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת הַמַּעְיָן" (ביאליק, אם יש).

— בָּאוּ מַיִם עַד נֶפֶשׁ, הִגִּיעוּ מַיִם עַד צַוָּאר, כְּלוֹמַר, הַצָּרָה הִגִּיעָה לְשִׂיאָהּ וְאֵין עוֹד כֹּחַ לִסְבֹּל: "הוֹשִׁיעֵנִי, אֱלֹהִים, כִּי בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ" (תהלים סט ב).

— בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת * (ברכות ו ח), בְּרָכָה שֶׁיְּהוּדִי מְבָרֵךְ לְאַחַר שְׁתִיַּת מַיִם אוֹ לְאַחַר אֲכִילַת פֵּרוֹת.

— בְּלֵב וָנֶפֶשׁ °, בְּרָצוֹן רַב, בְּכָל לֵב: הִנְנִי מוּכָן לְכָךְ בְּלֵב וָנֶפֶשׁ.

— אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר * [בבא קמא סג; ועוד הרבה במשא-ומתן בתלמוד], אִם תִּרְצֶה לוֹמַר.

— מַה נַּפְשָׁךְ *, מִמָּה נַפְשָׁךְ *, בְּכָל אֹפֶן שֶׁתִּרְצֶה, כָּךְ אוֹ אַחֶרֶת, אַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: "כָּךְ עָשׂוּ הַגִּבְעוֹנִים: אָמְרוּ: ...מַה נַּפְשָׁךְ, יַהַרְגוּ אוֹתָנוּ — יַעַבְרוּ עַל הַשְּׁבוּעָה, יְקַיְּמוּ אוֹתָנוּ — עוֹבְרִים עַל הַגְּזֵרָה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נֶעֱנָשִׁים" (במדבר רבה ח). "מָלִין אוֹתוֹ מִמָּה נַפְשָׁךְ: אִם חַי הוּא — שַׁפִּיר קָא מָהִיל (= יָפֶה הוּא מָל), וְאִם לָאו — מְחַתֵּךְ בְּבָשָׂר הוּא" (שבת קלו). "מַה נַּפְשָׁךְ, אִם חָשׁוּב אֲנִי כָּל כָּךְ בְּעֵינֵיכֶם, לָמָּה גְּרַמְתֶּם לִי בִּזָּיוֹן גָּדוֹל?" (עגנון, כלה קיד).

— תְּהֵא נַפְשׁוֹ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים [שאול מן שמואל א כה כט, ושם דיבור של ברכה לאדם חי!] בִּטּוּי שֶׁל כָּבוֹד לְזֵכֶר אָדָם שֶׁמֵּת (נוֹהֲגִים לִכְתֹּב מִלִּים אֵלּוּ עַל מַצֶּבֶת־הַמֵּת בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת: תנצב"ה).

נפש [ראה נֶפֶשׁ; קרוב אל א. נשף; אכדית: napāšu התרחב, התנשם; ערבית: תַּנַפַּשׁ התנשם]

~ פָּע׳ **נָפַשׁ** ^ פ"ע נָח, שָׁקַט: "כִּי בוֹ שָׁבַתָּ מִמְּלַאכְתְּךָ וְנָפַשְׁתָּ מִפְּעֻלָּתֶךָ" (ינאי, צח). "נָפַשׁ לְסוֹף פֹּעַל וְשָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים" (פיוטים, סידור 755). "בְּצֵל קַשְׁתוֹת הַמַּצֶּבֶת נָפַשְׁתְּ" (ש׳ שלום, חי 110). "כְּנָפֵיהֶם הַצְּמוּדוֹת נוֹפְשׁוֹת" (רחל, קפ). נוֹפְשִׁים בְּבֵית־הַבַּרְאָה. מְסִבַּת הַנּוֹפְשִׁים. — [לִנְפֹּשׁ, נוֹפֵשׁ; נָפוּשׁ; נְפֹשׁ]

~ נִפְ׳ **נִנְפַשׁ**, נָח, שָׁהָה בִּמְנוּחָה לְאַחַר עֲבוֹדָה קָשָׁה: "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר" (שמות כג יב). "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ" (שמות לא יז). "הָיוּ הַדְּרָכִים נְפָשׁוֹת לָעֵת עֶרֶב, נָחוֹת מִקֹּשִׁי יְגִיעָה עֲצוּמָה" (טשרניחובסקי, שירים 325). — [לְהִנָּפֵשׁ, נִפַּשְׁתִּי, נִנְפַשׁ, יִנָּפֵשׁ]

~ הִפְ׳ **הִנְפִּישׁ** ^ פ"י הֵנִיחַ, הִרְגִּיעַ: "אָנָּא סֹב נָא וְהַנְפִּישֵׁנִי" (אנא יוצרי, הושענות יום ב). "וְתַנְפִּישֵׁם וְתַחְפִּישֵׁם וְתֵיטִיבֵם לְאַחֲרִיתָן" (פיוטים, סידור 688). — [לְהַנְפִּישׁ, מַ־, יַ־]

~ פִּע׳ **נִפֵּשׁ** ° פ"י הִכְנִיס רוּחַ־חַיִּים, קָבַע נֶפֶשׁ חַיָּה: "הָאָדָם הַקַּדְמוֹנִי, הַפַּנְתֵּאִיסְטִי, הַמְנַפֵּשׁ כָּל דָּבָר וּמְאַלִּיהוֹ" (ביאליק, האדם). "יִתְכַּנֵּס בָּהּ (בְּקוֹנְכִיָּה), יְנַפְּשֶׁנָּה" (המאירי, המוקד קיג). — [לְנַפֵּשׁ, מְנַפֵּשׁ, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְנַפֵּשׁ** ^, 1 ^, קִבֵּל נֶפֶשׁ חַיָּה, הֻכְנְסָה בּוֹ רוּחַ־חַיִּים: "הַנֶּפֶשׁ לֹא תַעֲבֹר לְעוֹלָם מִמִּין הַמִּתְנַפֵּשׁ אֶל מִין בִּלְתִּי מִתְנַפֵּשׁ" (הלל מוירונא, תגמולי הנפש ב). 2 ^, הִתְנַשֵּׁם: "גּוּף הָאִישׁ יִתְנַפֵּשׁ נְפִישָׁה טוֹבָה" (פרקי משה ג). 3 °, נָפַשׁ, נָח יָפֶה, בִּלָּה תְּקוּפַת נֹפֶשׁ. — [לְהִתְנַפֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

נָפֵשׁ * ת׳ [מן נפש] נוֹפֵשׁ, נָח, רָגוּעַ: "אַל יְהוּ מִשְׁתַּעַשְׁעִין וְאַל יְהוּ נְפֵשִׁין בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (שמות רבה ה). [ואולי יש לקרא שם: נָפְשִׁין, ראה לעיל נפש, נָפַשׁ] — [נְפֵשָׁה, נְפֵשִׁים, ־שׁוֹת]

נֹפֶשׁ, **נוֹפֶשׁ** ז׳ [מן נפש] מְנוּחָה, מַרְגּוֹעַ: "עָלַי מַה־זֶּה תְּהִי מוֹאֵס בְּנָפְשִׁי?" (הנגיד, בן-משלי 183). "בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי שֶׁבֶת מְצֹא נֹפֶשׁ" (פיוטים, סידור 657). נֹפֶשׁ מֵעֲבוֹדָה. נֹפֶשׁ מִלִּמּוּדִים. מַחֲנֵה־נֹפֶשׁ עַל שְׂפַת־הַיָּם. — [נֹפֶשׁ־, נָפְשׁוֹ]

נַפְשִׁי ^ ת׳ [מן נֶפֶשׁ] 1, שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁל הַנְּשָׁמָה, רוּחָנִי: "כֹּחוֹתָיו הַנַּפְשִׁיִּים וְהַגּוּפָנִיִּים" (כוזרי ג ה). "וְהַחוּשִׁים הַנַּפְשִׁיִּים אֲשֶׁר הֵם הַזִּכָּרוֹן וְהַמַּחֲשָׁבָה וְהָרַעְיוֹן" (חובות הלבבות, היחוד י). "וְלֶתֶת דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן עַל הַמְּנִיעִים הַנַּפְשִׁיִּים וְעַל הָרַעְיוֹנוֹת הַחִנּוּכִיִּים" (ביאליק, לזכר בן־ציון). פְּלוֹנִי הִשְׁקִיעַ בְּמִפְעָל מַאֲמַצִּים נַפְשִׁיִּים וְגוּפָנִיִּים כַּבִּירִים. הֲכָנָה נַפְשִׁית לְמַעֲשֶׂה. 2 °, לְבָבִי, יְדִידוּתִי, רִגְשִׁי: "הָאִשָּׁה נְעִימָה וְנַפְשִׁית, הַגֶּבֶר אַף הוּא אָהוּד מְאֹד" (שרת, באסיה 109). יַחַס נַפְשִׁי לַזּוּלַת. גִּישָׁה נַפְשִׁית. — [נַפְשִׁית, נַפְשִׁיִּים, נַפְשִׁיּוֹת]

נַפְשִׁיּוּת ° נ׳ [מן נַפְשִׁי] כֹּחַ נַפְשִׁי, לְבָבִיּוּת, רִגְשִׁיּוּת: "וְכַמָּה נַפְשִׁיּוּת מַשְׁקִיעַ הָאָמָן בִּיצִירֵי כַּפָּיו אֵלֶּה" (ביאליק, פסטרנק). "בְּנִגּוּן חֲרִישִׁי זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַנַּפְשִׁיּוּת הַתֵּימָנִית" (פיכמן, רצב). "בְּכָל נַפְשִׁיּוּתָהּ הַפְּשׁוּטָה וְהַחַמָּה" (קבק, בצל 174). "מַעֲרֶכֶת מוֹרֶשֶׁת הַחֲסִידוּת... וּמֵהַנַּפְשִׁיּוּת הַמַּחֲשַׁבְתִּית שֶׁל הֲגוּת חַבַּ"ד" (שזר, אישים 123). "כְּלוּם אֵין נַפְשִׁיּוּתָהּ שְׁפוּכָה עַל פָּנֶיהָ?" (שטיינמן, מבשיקות פיה). — [נַפְשִׁיּוּת־]

נִפְשָׁע ת׳ [מן פשע, נִפְשַׁע] חוֹטֵא, אָשֵׁם: "אָח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת־עֹז" (משלי יח יט). "שֶׁפְּכוּ אֵלֶּה חֲמָתָם עָלָיו בְּשֶׁל הִתְרַשְּׁלוּתוֹ הַנִּפְשַׁעַת" (שרת, באסיה 56). — [נִפְשַׁעַת, נִפְשָׁעִים, ־עוֹת]

נִפְשָׁעוּת ° נ׳ [מן נִפְשָׁע] הֱיוֹת נִפְשָׁע, הִתְנַהֲגוּת נִפְשַׁעַת: קָשֶׁה לִסְלֹחַ לוֹ עַל נִפְשָׁעוּתוֹ. — [נִפְשָׁעוּת־]

נֹפֶת, **נוֹפֶת** ז׳ [אוגריתית: נבת; אכדית: nuptu דבורה] דְּבַשׁ נוֹזֵל הַמּוּצָא מֵחַלּוֹת־הַדְּבַשׁ: "אֱכָל־בְּנִי דְבַשׁ כִּי טוֹב וְנֹפֶת מָתוֹק עַל־חִכֶּךָ" (משלי כד יג). — [נֹפֶת־, נָפְתּוֹ]

– נֹפֶת־צוּפִים. 1. דְּבַשׁ מְעֻלֶּה וּמְשֻׁבָּח: "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים" (תהלים יט יא). "מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בָּטֵל הַשָּׁמִיר וְנֹפֶת צוּפִים" (סוטה ט יב). 2 ° [בהשאלה] שֵׁם דָּבָר לִמְתִיקוּת, נֹעַם: "מִן הַסֵּפֶר הַזֶּה שָׁתוּ בְּצָמָא נֹפֶת צוּפִים" (ברנר, א 270). "לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עַל אִמְרוֹת הָרַבָּנִים וְנֹפֶת צוּף מְלִיצוֹתֵיהֶם" (עגנון, אלו פא).

– נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתָיו [בהשאלה מן שיר השירים ד יא], הוּא מְדַבֵּר דְּבָרִים יָפִים וּנְעִימִים.

נֶפֶת ז׳ [קרוב אל ב·נָפָה, א. גּוּף] מָחוֹז, נָפָה, אֵזוֹר: "וְישְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת" (יהושע יז יא). "כְּמֶלֶךְ גְּדוּד סוֹבֵב עֲלֵי נֶפֶת" (הנגיד, דיואן 133). "גַּם אָנֹכִי הַמְצֻוֶּה בִּשְׁמוֹ פֹּה בַּנֶּפֶת" (ביאליק, תר׳ טל קב). – [נֶפֶת־, נְפָתִים, נִפְתֵי־]

נַפְתּוּל ז׳ [מן פתל, נִפְתַּל] [במקרא רק בריבוי, ראה להלן] 1 °. פִּתּוּל, הִתְעַקְּמוּת: "מִתְפַּתְּלוֹת כִּקְבוּצַת נַפְתּוּלֵי הַנְּחָשִׁים" (ביאליק, מתי). "נַפְתּוּל נָאֶה לָהֶן מִתַּחַת לַשָּׂפָם" (שניאור, סנדרי א 11). "כַּמָּה יָפֶה הַנַּפְתּוּל שֶׁלְּמַעְלָה (בַּקּוּנְכִיָּה)" (יזהר, צקלג 121). נַפְתּוּלִים בְּאָפִיקוֹ שֶׁל נָהָר שֶׁנִּגְרְמוּ עַל־יְדֵי הַזְּרִימָה. 2 ° [בהשאלה] עֲקְמִימוּת, הִתְלַבְּטוּת: "נַפְתּוּלֵי לֶב־נַעַר מִי יָדַע יָדוֹעַ?" (ביאליק, המתמיד). "לֹא עָלְתָה לַזָּקֵן הַזֶּה לְהָסִיר מִנַּפְשׁוֹ אֶת נַפְתּוּלֵי הַלֵּב" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעט). "בְּחָכְמַת־לִבּוֹ הַיְשָׁרָה וְהַטִּבְעִית, שֶׁלֹּא יָדְעָה נַפְתּוּלֵי הִתְחַכְּמוּת" (ברקוביץ, הראשונים צ). "נִקְשִׁיבָה נָא בְּכֹבֶד־רֹאשׁ לְנַפְתּוּלֵי דִּבּוּרָם שֶׁל יְלָדֵינוּ" (אבינרי, יד 180). "לָמַד אֶת כָּל נַפְתּוּלֵי הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת" (שזר, אישים 90). 3. הָאָבְקוּת, מַאֲבָק: "נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם יָכֹלְתִּי" (בראשית ל ח). – [נַפְתּוּל־, נַפְתּוּלִים, נַפְתּוּלֵי־]

נִפְתָּל ת׳ [מן פתל, נִפְתַּל] 1 °. מִתְפַּתֵּל, עֲקַלְקַל: "רְחוֹבוֹת הַנִּמְתָּחִים וְנִפְתָּלִים לְאֵין סוֹף" (שרת, באסיה 76). 2. עִקֵּשׁ, מְעֻוָּת, מְסֻלָּף: "בְּצֶדֶק כָּל־אִמְרֵי־פִי אֵין בָּהֶם נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ" (משלי ח ח). "לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה" (איוב ה יג). "כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ דְּבָרִים נִפְתָּלִים וּמְשֻׁנִּים" (ברקוביץ, תר׳ מנחם טו). 3. נֶאֱבָק, נִלְחָם – ראה פתל. – [נִפְתֶּלֶת, נִפְתָּלִים, ־לוֹת]

נִפְתָּלוּת ° נ׳ [מן נִפְתָּל] עֲקְמִימוּת: "לִרְאוֹת אֶת הַדְּבָרִים בְּמִכְלוֹלָם, בְּנִגּוּדֵיהֶם, בְּנִפְתָּלוּתָם הַכְּאוּבָה" (גורי, על הסגנון). נִפְתָּלוּת בְּכִוּוּן מַחֲשַׁבְתּוֹ. – [נִפְתָּלוּת־]

נַפְתָּלִין °, ראה נַפְטָלִין °.

נִפְתָּע ° ת׳ [מן פתע] מֻפְתָּע, מִשְׁתָּאֶה: "עָמַדְתִּי כַּמָּה רְגָעִים נִפְתָּע וְנִפְעָם" (ברש, א 168). "הָיָה נָח הַקּוֹרֵא וְנִפְתָּע... וּמַחֲרִישׁ כְּנִבְעָת" (אלתרמן, הטור א 466). – [נִפְתַּעַת, נִפְתָּעִים, ־עוֹת]

א·**נֵץ** ז׳ [ארמית: נַצָּא, בַּר־נַצְצָא] 1. עוֹף דּוֹרֵס מִמִּשְׁפַּחַת הַבַּזִּים, מָהִיר וְזָרִיז בִּרְדִיפָתוֹ אַחַר טַרְפּוֹ (Accipiter nisus). עִקַּר צֵידוֹ עוֹפוֹת קְטַנִּים. הַזָּכָר חוּם־אָפֹר בְּצִדּוֹ הָעֶלְיוֹן, בֶּחָזֶה וּבַבֶּטֶן פַּסֵּי־רֹחַב חוּמִים עַל רֶקַע לָבָן. הַנֵּץ נִזְכָּר בַּמִּקְרָא בִּרְשִׁימַת הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף, לֹא־יֵאָכְלוּ... וְאֶת־הַתַּחְמָס

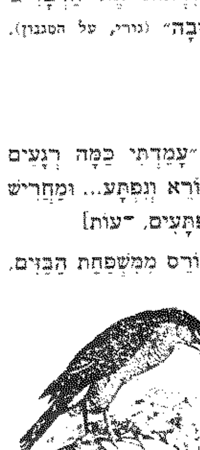

נץ (1:10)

וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ" (ויקרא יא יג–טז). "הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִים לְיוֹנָה שֶׁבּוֹרַחַת מִפְּנֵי הַנֵּץ" (מכילתא בשלח ב ב). "כְּיוֹנִים מִפְּנֵי הַנֵּץ רְדוּפוֹת" (יהודה הלוי, א 46). 2 [במדיניות ובחיים הציבוריים] "נִצִּים" – כִּנּוּי לְדוֹגְלִים בִּנְקִיטַת אֶמְצָעִים קִיצוֹנִיִּים־תַּקִּיפִים, בְּנִגּוּד לַ"יּוֹנִים" הַנּוֹטִים לִמְתִינוּת וּלְיָד רַכָּה: מַאֲבָק בַּשִּׁלְטוֹן בֵּין "הַנִּצִּים" וּבֵין "הַיּוֹנִים". – [נֵץ־, נִצִּים, נִצֵּי־]

– בֶּן־נֵץ * (גיטין לא:) כִּנּוּי לְאַחַד הַמַּלְאָכִים שֶׁתֹּאַר בִּדְמוּת נֵץ.

ב·**נֵץ** ז׳ [מן ב· נצץ] נִצָּה, הַ"כַּפְתּוֹר" בַּצֶּמַח שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְפַּתְּחִים הַפֶּרַח וְהַפְּרִי: "וְהִוא כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ" (בראשית מ י). "הַלּוּז הַזֶּה מִשֶּׁהוּא מוֹצִיא אֶת נִצּוֹ וְעַד שֶׁהוּא גּוֹמֵר אֶת פֵּרוֹתָיו עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם" (ירושלמי תעניות סח ג). – [נֵץ־, נִצּוֹ; נִצִּים, נִצֵּי־]

נץ-חלב

– נֵץ־חָלָב * ז׳ (שביעית ז א) [אולי על שום הצבע הלבן] צֶמַח בָּר בַּעַל בָּצָל מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, עֲלֵי הָעֲטִיף שֶׁל הַפֶּרַח לְבָנִים וּבְגַבָּם רְצוּעָה יְרֻקָּה (Ornithogallum). – [נִצֵּי־חָלָב]

נ״צ ר״ת 1. נְקֻדַּת־צִיּוּן. 2. נֵס־צִיּוֹנָה. 3. נֶחָמַת צִיּוֹן.

נצא [קרוב אל יצא]

~ פָּע׳ **נָצָא** פ״ע עָף, נָדַד: "תְּנוּ צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא" (ירמיה מח ט). – [לִנְצֹא, נוֹצֵא, יֵצֵא]

נצב [אוגריתית: נצב; ארמית: נְצַב; ערבית: נַצַב נטע, הציב; מצוי בנפ׳ נִצַּב, הפ׳ הִצִּיב, הפ׳ הֻצַּב, בשמות נְצִיב, נִצָּב, מַצֵּבָה ועוד; ויש שוללים קיום שורש זה ומקיימים את השורש יצב; גם במילוננו ניתנו כל הבניינים ליד הערך יצב]

א·**נִצָּב, נִיצָּב** תו״ז [ראה יצב, נִצַּב] 1. עוֹמֵד: "וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים" (בראשית יח ב). 2. נְצִיב, מְמֻנֶּה עַל מִישֶׁהוּ: "וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי שָׁאוּל" (שמואל א כב ט). "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נִצָּבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל" (מלכים א ד ז). 3 ° [בסולם־הדרגות בקצינות במשטרה] דַּרְגַּת־קְצִינוּת גְּבוֹהָה, לְמַטָּה מִדַּרְגַּת הַמְפַקֵּחַ הַכְּלָלִי [ראה עוד להלן]. 4 ° [בהנדסה] קַו יָשָׁר הַיּוֹצֵר עִם קַו אַחֵר זָוִית יְשָׁרָה (בַּת 90°). בַּצִּיּוּר הַקַּו CD נִצָּב עַל הַקַּו AB. בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית שְׁנֵי הַזְּקָפִים נִצָּבִים זֶה עַל זֶה.

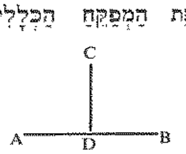

5 °. סְטָטִיסְט, מִי שֶׁמְּמַלֵּא בְּהַצָּגָה תַּפְקִיד שׁוּלִי וְקַל בְּיוֹתֵר שֶׁעִקָּרוֹ – נוֹכְחוּתוֹ עַל הַבָּמָה. 6 ° [בבוטאניקה] גִּבְעוֹל אוֹ עֹקֶץ שֶׁעָלָיו נִשָּׂא הַפֶּרַח אוֹ הַפְּרִי. – [נִצַּב־, נִצֶּבֶת, נִצָּבִים, נִצָּבוֹת]

– נִצָּב־מִשְׁנֶה ° [במשטרה] קָצִין בְּדַרְגָּה אַחַת לְמַטָּה מִן הַנִּצָּב.

– סְגַן־נִצָּב ° [במשטרה] קָצִין בִּשְׁתֵּי דְּרָגוֹת לְמַטָּה מִן הַנִּצָּב.

– זָוִית נִצָּבָה * [בהנדסה בספרות ימי־הביניים] זָוִית יְשָׁרָה, זָוִית בַּת 90°: "וְהַקַּו הַנִּקְרָא עַמּוּד הוּא הָעוֹמֵד עַל קַו אֶחָד וְעַל שְׁנֵי צְדָדָיו שְׁתֵּי זָוִיּוֹת שָׁווֹת, שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן זָוִית נִצָּבָה" (אברהם בר־חייא הנשיא, המשיחה והתשבורת 11).

ב. **נִצָּב, נִיצָּב** ז׳ [מן יצב, נִצַּב; ערבית: נִצָּאב] יָדִית שֶׁל מַכְשִׁיר חַד, קַת, בֵּית־אֲחִיזָה: "וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב" (שופטים ג כב). נִצַּב שֶׁל סַכִּין, נִצַּב הַחֶרֶב. – [נִצַּב־, נִצָּבִים, נִצְּבֵי־]

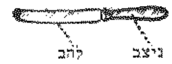

נצג [קיים רק בשם המחודש נָצִיג; הפ׳ הִצִּיג, הָפ׳ הֻצַּג – ראה יצג]

א. **נצה** [אולי קרוב אל נצא, נוֹצָה]

~ פָּעַ׳ **נָצָה** פ״ע עָף, נָדַד: "כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ" (איכה ד טו). "הָרוּחַ סוֹאֵן, נָצוּ נָעוּ עָבִים" (מיכ״ל, 145). "קִנֵּךְ מְשֻׁלָּח, גּוֹזָלַיִךְ נָעוּ נָצוּ" (ביאליק, על סף). – [לִנְצוֹת, נוֹצֶה, יִצֶּה]

ב. **נצה** [ערבית-דרומית עתיקה: נצו הרס]

~ פָּעַ׳ **נָצָה** פ״ע חָרַב: "עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב" (ירמיה ד ז). – [נָצָה, לִנְצוֹת, תִּצֶּה]

~ נִפְ׳ **נִצָּה**, חָרַב, הָיָה שְׁמָמָה: "עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ, נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר" (ירמיה ט יא). – [לְהִנָּצוֹת, נִצָּה, יִנָּצֶה]

ג. **נצה** [ארמית: נְצָא]

~ נִפְ׳ **נִצָּה** פ״ע הִתְקוֹטֵט, רָב, הִתְכַּתֵּשׁ: "כִּי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו" (דברים כה יא). "שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים" (שמות ב יג). "אַל תִּנָּץ עִם אִישׁ לָשׁוֹן וְאַל תִּתֵּן עַל אֵשׁ עֵץ" (בן־סירא ח ג). "מִתְנַגְּשׁוֹת זוֹ בְּזוֹ, מִדַּבְּקוֹת זוֹ אֶת זוֹ, נִצּוֹת זוֹ עִם זוֹ" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 205). – [לְהִנָּצוֹת, נִצָּה, נִצִּים, יִנָּצֶה]

~ הִפְ׳ **הִצָּה** פ״י עוֹרֵר רִיב, פָּתַח בִּקְטָטָה אוֹ בְּמִלְחָמָה עִם־: "דָּתָן וַאֲבִירָם... אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן" (במדבר כו ט). "לְדָוִד... בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם" (תהלים ס א–ב). "וַיָּרִיבוּ בְמַרְשִׁיעַ יָרִיבוּ וְיַצּוּ אִישׁ אֲשֶׁר חוֹשֵׁב שְׁחוֹק פִּיו כְּדִמְעָתוֹ" (הנגיד, דיואן 174). – [לְהַצּוֹת אֶת־, עַל־; מַצֶּה, יַצֶּה]

~ הִתְ׳ **הִתְנַצָּה** °, נִלְחַם, נֶאֱבַק: "רָאָה שְׁנֵי צִפֳּרִים מִתְנַצִּין זֶה עִם זֶה" (במדבר רבה יח). "מָה אֲעִידֵךְ מְאוּסָה מִלְּהֵרָצֶה, נְתוּנָה בְּיַד מֵרִיב וּמִתְנַצֶּה" (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). הָיָה בָּטוּחַ שֶׁהִצְלִיחַ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַיְלָדִים הַמִּתְנַצִּים" (קבק, במישעול 103). "נִתְנַצֵּיתֶם כְּתַרְנְגוֹלִים וְאֵטוּטִים, חִדְלוּ לָכֶם!" (שלונסקי, תר׳ הדון 403). – [לְהִתְנַצּוֹת, מִתְנַצֶּה, יִתְנַצֶּה]

ד. **נצה** [מן נוֹצָה]

~ פָּעַ׳ **נָצָה** °, הִתְכַּסָּה נוֹצוֹת, צָמְחוּ בְּגוּפוֹ נוֹצוֹת: הָאֶפְרוֹחִים נָצוּ עַד מְהֵרָה. – [מְנַצֶּה, יְנַצֶּה]

נִצָּה, נִיצָּה נ׳ [מן ב. נצץ] נֵץ, הַ״כַּפְתּוֹר״ בַּצֶּמַח שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְפַּתְּחִים הַפֶּרַח וְהַפְּרִי: "כְּתָם פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נִצָּה" (ישעיה יח ה). – [נִצַּת־, נִצּוֹת]

נִצּוֹד, נִפ׳ מן צוד.

נָצוּחַ° ת׳ [מן א. נצח, נָצַח] מְנֻצָּח, מוּבָס, מֻכְרָע: "חָזְרוּ יְגֵעִים וּמְפֹרָכִים כִּקְצִינִים נְצוּחִים מִתְבוּסַת מִלְחָמָה" (סדן, מכיתו שיט). – [נְצוּחָה, נְצוּחִים, ־חוֹת]

נִצּוּחַ*, נִיצּוּחַ ת׳ [מן א. נצח, נִצֵּחַ] נִצּוּחַ, מוּבָס, מֻכְרָע: "אַתָּה הִכְנַסְתָּ עַצְמְךָ לְזִירָה, וּמִי שֶׁהוּא מַכְנִיס עַצְמוֹ לְזִירָה אוֹ נִצּוּחַ אוֹ נוֹצֵחַ" (שמות רבה כז). "וּכְכָל הַדּוּ־קְרָבוֹת, פֹּה אֵין נִצּוּחַ וְנוֹצֵחַ" (שלונסקי, אבני 58). – [נִצּוּחָה, נִצּוּחִים, נִצּוּחוֹת]

נִצּוּחַ*, נִיצּוּחַ ז׳ [מן א. נצח, נִצַּח] 1 °, פִּקּוּד עַל מַקְהֵלָה אוֹ עַל תִּזְמֹרֶת: הַנִּצּוּחַ עַל הַקּוֹנְצֶרְט שֶׁל הַתִּזְמֹרֶת נִמְסַר לַמְנַצֵּחַ־הָאוֹרֵחַ. קוּרְס לְנִצּוּחַ עַל מַקְהֵלוֹת. 2 °, נִהוּל, הַדְרָכָה: נִצּוּחַ עַל תָּכְנִית הַמְּסִבָּה. 3 ⁘, הִתְגַּבְּרוּת עַל־, הַשָּׂגַת נִצָּחוֹן עַל־: "וַיָּשָׁב וַיָּבֹא אֶל יְרוּשָׁלַיִם בִּגְבוּרָה וּבְנִצּוּחַ" (יוסיפון, קיז). נִצּוּחַ הָאוֹיֵב בַּחֲזִית־הַקְּרָב. 4 *, כִּנּוּי לְאַחַת מְצוּרוֹת הַשִּׁירָה שֶׁמָּנוּ חֲכָמֵינוּ בְּסֵפֶר תְּהִלִּים: "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁל שֶׁבַח נֶאֱמַר סֵפֶר תְּהִלִּים: בְּנִצּוּחַ ("לַמְנַצֵּחַ"), בְּנִגּוּן, בְּמַשְׂכִּיל, בְּמִזְמוֹר, בְּשִׁיר וְכוּ׳" (פסחים קיז.). 5 ⁘ [בהשאלה] וִכּוּחַ, פֻּלְמוּס, קִפּוּחַ בִּטְעָנוֹת וּבְדִבְרֵי־רִיב: "הֲלֹוא שֶׁתֵּדְעוּ לְהָשִׁיב, כִּי לֹא לְאַהֲבַת נִצּוּחַ בָּאתִי" (שבט יהודה, כח). "אָמַר לוֹ כְּמִין לָשׁוֹן שֶׁל נִצּוּחַ" (הזז, יעיש א 188). – [נִצּוּחַ־, נִצּוּחִים, ־חֵי־]

– מְלֶאכֶת־הַנִּצּוּחַ ⁘, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת־הַמֶּחְקָר בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לְדִיאָלֶקְטִיקָה, לְאָמָּנוּת הַשִּׁמּוּשׁ בִּרְאָיוֹת הֶגְיוֹנִיּוֹת וּמַכְרִיעוֹת בְּוִכּוּחִים: "וְאָנִיחַ הַלָּשׁוֹן הָעָמֹק וְהַמִּלּוֹת הַנָּכְרִיּוֹת וְהַמּוֹפְתִים הַהוֹלְכִים עַל דֶּרֶךְ מְלֶאכֶת הַנִּצּוּחַ" (חובות הלבבות, הקדמה).

– נִצּוּחַ־דְּבָרִים °, וִכּוּחַ, הִתְפַּלְמְסוּת, הַשְׁמָעַת טְעָנוֹת: "וְהָיְתָה מְנַסָּה לִפְעָמִים לְהִכָּנֵס בְּשִׂיחָה עִם הָאֱלֹהִים, לְשֵׁם נִצּוּחַ דְּבָרִים בִּלְבַד" (ברקוביץ, א רמט). "לֹא הָיָה בְּכֹחָם שֶׁל הַלְוִיִּים לִמְנֹעַ אֶת הַבְּרִיּוֹת מִלְּהִכָּנֵס עִמּוֹ בְּוִכּוּחִים וּבְנִצּוּחֵי־דְבָרִים" (קבק, במישעול 536).

נָצוֹחַ* ז׳ [מן א. נצח, נָצַח] מְנַצֵּחַ [בהשאלה] אָדָם גָּדוֹל וְנִכְבָּד: "הַנְּצוֹחוֹת נִרְאוּ בָאָרֶץ – אֵיזֶה? זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" (שיר השירים רבה, הנצנים). – [נְצוֹחַ־, נְצוֹחוֹת]

נִצּוּחִי ⁘, נִיצּוּחִי ת׳ [מן נִצּוּחַ] 1 °, שֶׁל נִצּוּחַ, שֶׁל תַּפְקִיד הַמְנַצֵּחַ עַל מַקְהֵלָה אוֹ עַל תִּזְמֹרֶת: לַמְנַצֵּחַ־הָאוֹרֵחַ עָבָר נִצּוּחִי רַב וְעָשִׁיר. 2 ⁘, וִכּוּחִי, פֻּלְמוּסִי, דִּיאָלֶקְטִי, הַמְבֻסָּס עַל הַנִּצּוּחַ: "וְהַגְּזֵרוֹת הַמּוֹלִידוֹת תּוֹלָדוֹת הֶכְרֵחִיּוֹת מוֹפְתִיּוֹת אוֹ נִצּוּחִיּוֹת" (כוזרי ה יב). – [נִצּוּחִית, נִצּוּחִיִּים, ־חִיּוֹת]

א. **נִצּוּי*, נִיצּוּי** ז׳ [מן ג. נצה] רִיב, קְטָטָה, מַחֲלֹקֶת: "נִצּוּיֵי אָבִיו (שֶׁל הַקָּטָן) וְנִצּוּיֵי רַבּוֹ" (מגילה כו:). "וּמִתּוֹךְ מַכָּה – רְפוּאָה, וּמִתּוֹךְ נִצּוּי – רִצּוּי, וּמִתּוֹךְ שִׂנְאָה – אַהֲבָה" (ינאי, קמא). "הֲלֹא יַחְדָּו נָבוֹאָה שַׁעֲרֵי רִצּוּי בְּבֹשֶׁת הַפָּנִים וִיגִיעֵי נִצּוּי" (ברוידס, שרשים 75). – [נִצּוּי־, נִצּוּיִים, נִצּוּיֵי־]

ב. **נִצּוּי°, נִיצּוּי** ז׳ [מן נוֹצָה; ראה גם ד. נצה] צְמִיחַת הַנּוֹצוֹת בָּעוֹף: נִצּוּי הַגּוֹזָלִים. – [נִצּוּי־, נִצּוּיִם]

נִצּוּל ⁘, נִיצּוּל ז׳ [מן נצל, נִצֵּל] 1 °, הֲפָקַת תּוֹעֶלֶת מִדָּבָר־מָה: נִצּוּל הַשְּׁיָרִים שֶׁל חָמְרֵי־הַגֶּלֶם לְתַעֲשִׂיָּה. נִצּוּל הָאֲדָמָה לְגִנַּת־יֶרֶק. נִצּוּל חֹם־הַשֶּׁמֶשׁ לְחִמּוּם. 2 ° [בתורת הכלכלה המדינית] קַבָּלַת רִוְחֵי הָעֵרֶךְ הַמּוּסָף מֵעֲבוֹדַת אֲחֵרִים: נִצּוּל הַפּוֹעֲלִים בְּמִשְׁטָר קַפִּיטָלִיסְטִי. 3 °, עֹשֶׁק, קִפּוּחַ: "בְּנוֹגֵעַ לְ... אֵין כָּמוֹהָ לְנִצּוּל וּלְפְּרָזִיטִיּוּת" (ביאליק, אגרות ב שטו). 4 ⁘, הֲרָקָה, לְקִיחַת־הַכֹּל: "הִקְשַׁרְתִּי יְפִי כְּתָרִים חֶמְדַּת נִצּוּל מִצְרַיִם" (אהובין, יוצר לשבת חול-המועד פסח). – [נִצּוּל־]

– נצול־ההזדמנות °, השתמשות בשעת־הכשר.

נצול*, ניצול ז׳ [מן נצל, נצול*] נצל, מי שהצילוהו: נצולי־השואה הגיעו למולדת. – [נצולה, נצולים, ־לי־, נצולות]

נצוק*, ניצוק ז׳ [מן יצק, נצוק] קלוח, זרם של נוזלים המעברים מכלי אל כלי: ״הנצוק והקטפרס ומשקה טופח – אינן חבור לא לטמאה ולא לטהרה״ (טהרות ח ט). [ובהשאלה:] ״כשרונו לא זנק בפעם אחת ובנצוק אחד״ (סוקולוב, אישים 231). – [נצוק־, נצוקים, ־קי־]

נצור תו״ז [מן א.נצר; קרוב אל א.צור] 1 ° ת׳ שמור, נעול: אקדח נצור (שנצרתו סגורה ואינו יכול לפעל). 2. נתון במצור, מקף אויבים: ״כעיר נצורה״ (ישעיה א ח). ״והנצור ברעב ימות״ (יחזקאל ו יב). ״ורצנו אל צריח בהר להציל נצוריו״ (הנגיד, דיואן 102). 3. ז׳ מקום־סתר, מחבוא: ״הישבים בקברים ובנצורים ילינו״ (ישעיה סה ד). – [נצורה, נצורים, ־רות]

– נצור־לב, שאינו מגלה את מזמותיו לאחרים, נוכל: ״זונה ונצרת לב״ (משלי ז י). ״זהיר, ערמומי ונצור־לב, בין אנשים רעים ומחדדים״ (ברקוביץ, הראשונים רא).

– נצורות ג״ר דברים נסתרים: ״השמעתיך חדשות מעתה ונצרות ולא ידעתם״ (ישעיה מח ו). ״ובו הנצורות וההוד הגנוזים״ (פיכמן, ו). ״ברוחו צמחו תקוות ונצורות״ (בורלא, עקביה 175).

– חדשות ונצורות ° [על־פי ישעיה מח ו, ראה לעיל] דברים מפתיעים, סנסציות: ״ואשבע חדשות ונצורות ונפשי עיפה לחליפות״ (ביאליק, פרידה).

נצור °, ניצור ז׳ [מן ב.נצר, נצר] העברה אל הנצרות, הכנסה לדת הנוצרית: המיסיונרים עסקו בנצור הילדים. מאבק נגד נצור ילדי השואה שנאספו למנזרים. – [נצור־]

א.נצח [ארמית: נצח, נצח]

~ פע׳ **נצח*** 1. פ״י גבר, התגבר על מישהו והכריעו: ״אם יהיה הגבור שבגבורים למטן והחלש שבחלשין למעלה – נוצח הוא״ (שמות רבה כד). ״והיו יוצאין למלחמה ונוצחין״ (דברים רבה ה). ״שכרך במלכים אשר נצחתה״ (ינאי, כח). ״אם עשית משפט צדק מבטח אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח״ (רש״י דברים כ א). ״הייתם נוצחים ונוברים כי ה׳ היה מלככם״ (יוסיפון, שכר). ״לגבי יצחק קומר החלש נוצח את הגבור״ (עגנון, תמול 225). 2 פ״ע זהר, נצץ: ״לפני ברד ינצח ברק״ (בן־סירא לב יג). – [לנצח, נוצח, נוצחת, נצוח; ינצח]

~ נפ׳ **נצח*, נצוח***, נחל מפלה, הכרע: ״אם לנצח אם להנצח״ (ירושלמי שבת ה ב). ״הוי למנצח למי שהוא מבקש להנצח״ (פסיקתא לג.). ״ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או נצוח או נוצח״ (שמות רבה כז). [ראה גם ערך נצח]–[להנצח, נצח או נצוח, ינצח]

~ פע׳ **נצח*** פ״י 1*, נצח, גבר על האויב והכריעו: ״בשר־ודם מנצחין אותו ועצב״ (פסחים קיט.). ״מלך בשר־ודם יוצא למלחמה... לכשינצח וישוב באין אתם ושואלין צרכיכם מלפניו״ (מכילתא בשלח לח.). ״וילחמו שני הגדודים וינצחו גדודי היונים לגדודי ההדיים״ (יוסיפון, ג). 2 ^ [במשחקי־תחרות] זכה, סים בנצחון: ״שהוא (המשחק בקוביה) נסמך על דעתו שהוא ינצחנו (את חברו)״ (רש״י עירובין פב.). נבחרת הכדורגל נצחה את הקבוצה האורחת. 3. נהל, פקד, פקח: ״לנצח על־עשי המלאכה בבית האלהים״ (עזרא ג ט). ״והכהנים יריעו... לנצח מלחמה״ (מגילת בני אור ח 8—9). המנהל נצח על הטקס. 4 °. נהל מקהלה או תזמרת: המנצח הנודע נצח על התזמרת. 5 [ניצח זה את זה] התוכח, התפלמס, הדין: ״תלמידי־חכמים מנצחים זה את זה בהלכה״ (בבא מציעא נט:). ״והיו הרהורי לבי מנצחים זה עם זה״ (מגדלי מו״ס, צא). ״נכנסו לפלפל בהלכות לנצח זה את זה בסגיות חמורות״ (ברקוביץ, הראשונים רנב). 6* [בהשאלה] רומם, נשא: ״לפיכך אנחנו חיבין להודות, להלל... לנצח, לגדל למי שעשה לנו את כל הנסים האלו״ (ירושלמי פסחים לז ב; הגדה של פסח). – [לנצח את־, על־; מנצח, ינצח]

~ פע׳ **נצח °**, נחל מפלה, הכרע: ״בימי משה שנצחתי״ (פסיקתא לג.). ״למי שמנצח מבריותיו״ (מדרש תהלים ד ו). ״לפיד בוז בעיניך על כי נצחתי בקרב״ (ש׳ שלום, חי 105). נצחתי במשחק השחמט. – [מנצח, ינצח]

~ התפ׳ **התנצח** [במקרא בטקסט ארמי: ״דניאל דנה הוה מתנצח על־סרכיא״, דניאל ו ד] 1 ^, נאבק, התגבר: ״מתגברים בהם הטבעים ומתנצחים בהם המדות״ (כוזרי ג יז). ״שתעמד להתגבר ולהתנצח כנגד אלו״ (מכתב הרמב״ם לאבן עקנין). 2 ° [בהשאלה] התוכח קשות, התפלמס: ״ההרהורים טובים ורעים משמשים בי בערבוביה, מתנצחים זה עם זה״ (מגדלי מו״ס, תלא). ״רוצה אני לפנות, להתנצח, להתנגד, ואיני יכול״ (בן־ציון מח). ״היינו יושבים ומתנצחים בדברים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ל). באי־כח המפלגות התנצחו בכנסת בשאלות המדיניות. 3 *, התנהל, נערך: ״והמלחמה מתנצחת בכתיים״ (מגילת בני אור, טז 8). – [להתנצח, מתנצח, יתנצח]

ב.נצח [מן ב.נצח]

~ הפ׳ **הנציח °** פ״י הקים זכר־עולם, הציב מצבת־נצח: ״הוא המנציח לעדי־עד״ (פרסקי, קול 84). הממשלה הנציחה את את זכרו של המנהיג על־ידי הקמת ישוב על שמו. המוסד הנציח בטבלת־שיש את שמות עובדיו שנפלו במלחמת־השחרור. – [להנציח את־, מנציח, י־]

~ הפ׳ **הנצח °**, הוקם לו זכר־עולם, נקבע לנצח: ״ועם הרגע בנו הנצח: נצח נתבע ולא נשכח״ (צייטלין, האש 58). שמו של המנהיג הדגול הנצח על־ידי קריאת שמו על הישוב שהוקם. – [מנצח, ינצח]

א.נצח ז׳ [מן א.נצח] 1. זהר, הדר: ״והתפארת והנצח וההוד״ (דברי הימים א כט יא). 2 ^. נצחון: ״וישב אל רומא בנצח וגבורה״ (יוסיפון, קמו). 3 ^ [בספרות־הקבלה] כנוי לאחת מעשר הספירות (כתר, חכמה, בינה, חסד, תלמוד־תורה, גבורה, נצח, יסוד, הוד, מלכות). – [נצח־, נצחו]

– נצח ישראל, כנוי־כבוד לאלהי ישראל, הדרו וגאונו [רווח במימרה:]

— נצח ישראל לא ישקר (שמואל א טו כט), 1, אלהים לא יפר את דברו ולא ישנה את דעתו. 2 ° [בהשאלה] יש תקוה ואחרית לישראל, סוף הגאלה לבוא [ראה גם ערך נ"ל"י]

— אבד נצחו, אבדה תקותו, חלף בטחונו, נואש: "אבד נצחי ותוחלתי מה'" (איכה ג יח). "אבד נצחי מה', כל עולמי התפורר" (ביאליק, על סף).

ב. **נצח, נצח** [בהשאלה מן א. נצח] 1 * ז' ארך־ימים עד אין־סוף, קיום מתמיד, אלמות: "לזועת נצח וחרפת עד" (מגילת הסרכים ד 12—13). "ושמחת עולמים בחיי נצח" (מגילת הסרכים ד ז). "חיי רגע אגרשה וחיי נצח אדרשה" (אברהם אבן־עזרא, אוכיחה). "הנצח האים מי ידענו?" (יל"ג, שירה יג). "ויפל שנת־נצח עליהם" (ביאליק, מתי). ירושלים היא בירת־הנצח של עם־ישראל. 2 תה"פ לעולם, תמיד, תדיר: "עד אנה ה' תשכחני נצח" (תהלים יג ב). "לא תויד שכח נצח" (ביאליק, מכתב).

— לנצח, לעולם: "הינטור לעולם אם־ישמר לנצח?" (ירמיה ג ה). "למה לנצח תשכחנו, תעזבנו לארך ימים?" (איכה ה כ). "אם נסה איש לקרא לי ספר לנצח" (תעודות לכיש). "ושירת הזהר לנצח נדמה" (ביאליק, זוהר).

— עד־נצח, עד עולם, במשך כל החיים: "עד־נצח לא יראו־אור" (תהלים מט כ).

— לנצח נצחים, לנצחים *, לעולמי־עד, לעולם ועד, עד סוף כל הדורות: "מדור לדור תחרב, לנצח נצחים אין עבר בה" (ישעיה לד י). "חשקה נפשי בה... ולנצח נצחים לא אטה ממנה" (בן־סירא נא יט). "בצדקת אל תעמד לנצחים" (מגילת הסרכים יא 12).

ג. **נצח** ז' [קרוב לערבית: נצ'ח' הזה, השקה] מיץ, עסיס [ובהשאלה] דם: "וארמסם בחמתי ויז נצחם על־בגדי" (ישעיה סג ג). "והוא כצר יזה נצחי ואוני יענה" (אברהם אבן־עזרא, אני כאוני). — [נצח־, נצחו]

נצח, ניצח ת' [מן א. נצח, נצח; נצח] 1, מתמיד, ממשך: "מדוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת?" (ירמיה ח ה). 2 *, מכריע, סופי: האויב נחל מפלה נצחת. — [נצחת, נצחים, ־חות]

— תשובה (טענה) נצחת *, תשובה מכרעת ומשכנעת שקשה לערער עליה: "תשובה נצחת השיבו עורב לנח, אמר לו: רבך שונאני ואתה שנאתני!" (סנהדרין קח:). "תחת למצא תשובה שלמה ונצחת על שאלת היהדות, נוסיף רק שאלת היהודים במקום שלא נמצאה עד כה" (אחד העם, כט). "אמי דוחה את השתדלותי בטענה נצחת שהבגדים האלה יתלכלכו בדרך" (ביאליק, החצוצרה ג). "אמרתי לו: תשובה נצחת השבתם לי" (עגנון, אלו תפו).

נצחון *, ניצחון ז' [מן א. נצח] 1 *, התגברות על שונא או על יריב, הכרעת כחו (בקרב, בתחרות וכדומה): "הן באין בנצחונו של בשר־ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום" (סוטה ח א). "אין קנאה כקנאת המלכים... ואין שמחה כמו הנצחון" (שבט יהודה, מט) "מאמינים בעלי החדש שסוף נצחונם לבוא" (אחד העם, עז). נצחון צבא־הגנה־לישראל במלחמת־השחרור. נצחון המפלגה בבחירות לכנסת. השחמטאי נחל נצחון בתחרות. 2 ° [בהשאלה] זכיה, הצלחה גדולה, התגברות על מכשולים: "מקלעת לראש גבורנו משכרת נצחונו" (ביאליק, המתמיד). השחקן הצעיר זכה לנצחון בתפקידו החדש. — [נצחון־, נצחונות, נצחונות־]

— נצחון־פירוס ° [על שום קריאתו המפורסמת של פירוס מלך אפירוס שביוון העתיקה לאחר נצחונו על הרומאים: "עוד נצחון כזה ואבדנו, כי נשאר בלא צבא!"] כנוי לנצחון שעלה בקרבנות עצומים וכמוהו כמפלה.

— שער־נצחון °, מבנה שהוקם בצורת שער לציון נצחון גדול.

— תהלוכת־נצחון °, מצעד חגיגי של צבא לאחר נצחונו על האויב.

נצחות ^ נ' [מן ב. נצח] קיום לעולם, תמידות: "והסכימו על הנצחות והקדמות" (כוזרי א סב). [רווח יותר: נצחיות, ראה להלן]. — [נצחות־]

נצחי ^ ת' [מן ב. נצח] הקים לעולם, תמידי: "האלהים נצחי לא יחלף" (כוזרי ה יח). "ולא יהיה אם כן קדמון ולא נצחי" (אלבו, העיקרים 107). "ואם לא ישוב — שיהא מחרם חרם עולם בעולם הזה ובעולם הנצחי" (שבט יהודה, עו). "הצלחתו הפרטית, הזמנית או הנצחית" (אחד העם, יג). התנ"ך הוא ספר נצחי. ערכים נצחיים. חלום המניע הנצחי. — [נצחית, ־חיים, ־חיות]

— הנודד הנצחי °, ראה יהודי, היהודי הנצחי.

נצחיות ^ נ' [מן נצחי] קיום לעולם ועד, תמידות, חסר־חדלון: "ואכל וחי לעולם, ואז יהיה נצחי וידמה לאחד ממנו בידיעתו ונצחיותו" (אברבנאל בראשית ג כב). "שיהיה נכלל בשרש הזה הקדמות והנצחיות" (אלבו, העיקרים 107). "נצחיותה של השנאה שבין ישראל לעמים" (אחד העם, ו). "אותה שעה נמשכה בעיני לנצחיות ממש" (פרסקי, קול 153). — [נצחיות־]

נצחן ^ ז' [מן א. נצח, נצח; ארמית: נצחן] 1 ^, תקיף, חזק, בעל־זרוע: "שכל אנס או נצחן שיתכון לסתר תורתנו ולבטל דתנו בכלי־זין, ושבר הבורא כלי־מלחמתו ולא יצליחו" (רמב"ם, אגרת תימן ב). 2 °, וכחן, פלמוסן, מי שאוהב להתוכח ולהתנצח הרבה ולעמד על שלו: "אנשים ידועים לנרגנים ונצחנים" (אחד העם, תלט). "עקשנים הם ונצחנים הם, צרי־עין" (הזז, צל 15). —[נצחנית, נצחנים, ־ניות]

נצחנות ^ נ' [מן נצחן] 1 °, וכחנות, נטיה להתוכח ולהתנצח הרבה ללא ותור למתנגד: "ולא להוסיף בלבול לשם נצחנות בלבד" (אחד העם, שעז). "רדיפה אחרי כבוד מדמה ונצחנות אגוצנטרית" (כרש, ג 64). "הם מקימים את צום הגועי מתוך קנאות, מתוך נצחנות אין קץ" (פיכמן, שיט). 2 ^, נצחון, כח, גבורה: "ואני בא למשל בך בשם שהנצחנות שלו" (רש"י סוטה מב:). — [נצחנות־]

נצחני ° ת' [מן נצחן] שיש בו נצחנות, פלמוסי: "עם כל שכלו המבהק וחריפותו הנצחנית אינו אלא בן־אדם חלוש" (ברקוביץ, א עה). "דברי פלמוס נצחניים" (קלוזנר, הספרות ב 250). — [נצחנית, נצחניים, ־ניות]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

נָצִי°, נאצי ת׳ [קיצור מן: נַצְיוֹנָל־סוֹצְיָאלִיסְט] כִּנּוּי לְחָבֵר בְּמִפְלָגָה הַנַּצְיוֹנָל־סוֹצְיָאלִיסְטִית הַפָּשִׁיסְטִית הַגֶּרְמָנִית שֶׁדָּגְלָה בְּזַוְעָוּת, כְּרוֹדָנוּת וּבְאַנְטִישֵׁמִיּוּת פְּרוּעָה. — [נָצִים]

— **נָצִיזְם°**, פָשִׁיזְם, דַּרְכֵיהֶם וְשִׁיטוֹתֵיהֶם שֶׁל הַנָּצִים.

א. **נְצִיב** ז׳ [מן נצב] עַמּוּד, גּוּשׁ מֻצָּב: ״וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח״ (בראשית יט כו). ״הַיְּהוּדִי עָמַד דּוּמָם וַיְהִי כִּנְצִיב־אֶבֶן״ (פרישמן, כתבים 64). — [נְצִיב־, נְצִיבִים, ־בֵי־]

ב. **נְצִיב** ז׳ [צורת־משנה מן א. נִצָּב] 1. מוֹשֵׁל מְמֻנֶּה עַל מְדִינָה מִטַּעַם מֶמְשָׁלָה מֶרְכָּזִית אוֹ מֶלֶךְ וְכַדּוֹמֶה: ״וַיָּשֶׂם דָּוִד נְצִיבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק״ (שמואל ב ח ו). ״וּנְצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ״ (מלכים א ד יט). נְצִיב עֶלְיוֹן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי. 2°. מְמֻנֶּה עַל מוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי: נְצִיב שֵׁרוּת־הַמְּדִינָה [ראה להלן]. נְצִיב מַס־הַהַכְנָסָה. 3°. מִבְנֶה מוּצָק מֵאֶבֶן אוֹ מֵחֹמֶר אַחֵר הַתּוֹמֵךְ בְּגֶשֶׁר. [נְצִיב־, נְצִיבִים, ־בֵי־]

— **נְצִיב שֵׁרוּת־הַמְּדִינָה°**. כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַמְּמֻנֶּה מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה לְרֹאשׁ וּלְאַחֲרַאי לְמִנְהַל חֶבֶר עוֹבְדֵי־הַמְּדִינָה.

נְצִיבוּת נ׳ [מן נְצִיב] 1°. שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל הַנְּצִיב, מִשְׂרַת הַנְּצִיב: הַנְּצִיבוּת הָאַנְגְּלִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בֻּטְּלָה בִּשְׁנַת תש״ח עִם סִיּוּם תְּקוּפַת הַמַּנְדָּט וַהֲקָמַת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. 2°. אֶרֶץ אוֹ אֵזוֹר הַנְּתוּנִים לְשִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל נְצִיב. — [נְצִיבוּת־, נְצִיבֻיּוֹת]

— **נְצִיבוּת שֵׁרוּת־הַמְּדִינָה°**, הַיְּחִידָה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד נְצִיב שֵׁרוּת־הַמְּדִינָה וְהַמְסַיַּעַת לוֹ בְּמִלּוּי תַּפְקִידָיו.

נָצִיג° ז׳ [ראה נצג] בָּא־כֹּחַ, מֻרְשֶׁה מִטַּעַם מוֹסָד, שִׁלְטוֹן וְכַדּוֹמֶה: נְצִיג־הַמֶּמְשָׁלָה הִשְׁתַּתֵּף בָּאֲסֵפָה. נְצִיגֵי הָאִרְגּוּן. נְצִיגֵי הַמִּפְלָגוֹת בַּכְּנֶסֶת. — [נְצִיג־, נְצִיגִים, נְצִיגֵי־, נְצִיגָה, נְצִיגַת־, נְצִיגוֹת]

נְצִיגוּת° נ׳ [מן נָצִיג] יִצּוּג, בִּיאַת־כֹּחַ, הוֹפָעָה בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ: נְצִיגוּת הָעִירִיָּה בַּוַּעֲדָה. לַמִּפְלָגָה נִתְּנָה נְצִיגוּת מַתְאִימָה בַּמֶּמְשָׁלָה. [נְצִיגוּת־, נְצִיגֻיּוֹת]

נִצָּיוֹן°, נִיצָיוֹן ז׳ [מן ב. נצה] רִיב, קְטָטָה: ״צָבְתָה בִּטְנִי מִכּוֹס שְׁמִינִי בְּנִצָּיוֹן״ (ינאי, שעד). ״אַחֲרֵי נִצָּיוֹן קָשֶׁה שֶׁל פּוֹעֲלִים״ (דרויאנוב, ג רד). ״אוֹיֵב גָּלוּי, יָשָׁר, שֶׁלֹּא כִּחֵד מֵעוֹלָם אֶת נִצְיוֹנוֹ עִם הַלִּיבֶּרָלִיּוּת״ (פרלמן, תר׳ עניגים 9). — [נִצְיוֹן־, נִצְיוֹנוֹת, ־נוֹת־]

נַצְיוֹנָלִי° ת׳ [מלאטינית: natio גזע, לאום] לְאֻמִּי, שֶׁל הָאֻמָּה, הַשַּׁיָּךְ לִכְלַל הָעָם. — [נַצְיוֹנָלִית, נַצְיוֹנָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **נַצְיוֹנָלִיּוּת°** נ׳ לְאֻמִּיּוּת, הִשְׁתַּיְּכוּת לְאֻמָּה מְסֻיֶּמֶת.

— **נַצְיוֹנָלִיזְם°** ז׳ 1. לְאֻמִּיּוּת, תְּנוּעָה מְדִינִית לְשִׁחְרוּר לְאֻמִּי וּלְעַצְמָאוּת לְאֻמִּית. 2. לְאֻמָּנוּת.

— **נַצְיוֹנָלִיזַצְיָה°** נ׳ הַלְאָמָה, הַעֲבָרַת נְכָסִים מֵרְשׁוּת הַפְּרָט לִרְשׁוּת הָעָם וְהַמְּדִינָה: נַצְיוֹנָלִיזַצְיָה שֶׁל הַמִּכְרוֹת אוֹ הָרַכָּבוֹת.

— **נַצְיוֹנָלִיסְט°** ז׳ 1. בַּעַל הַכָּרָה לְאֻמִּית עֲמֻקָּה. 2. לְאֻמָּנִי.

א. **נְצִיחָה°** נ׳ [מן א. נצח, נִצַּח] נִצָּחוֹן: ״תְּחִיַּת הַמֵּתִים עֲתִידָה לִהְיוֹת בְּנִיסָן, וּנְצִיחַת גּוֹג — בְּתִשְׁרֵי״ (רב האי גאון, לפי ב״י). ״נְצִיחַת הַתַּאֲוָה קָשָׁה מִנְּצִיחַת הָאוֹיֵב״ (מודינג, צמח צדיק לב). — [נְצִיחַת־]

נְצִילוּת° נ׳ [מן נצל] [בטכניקה] יְעִילוּת, הַסְפָּקַת תּוֹעֶלֶת, שִׁעוּר הַחֹמֶר אוֹ הָאֶנֶרְגִּיָּה שֶׁהוּפְקוּ מִמֶּשֶׁהוּ לְעֻמַּת הַחֹמֶר שֶׁהֻשְׁקַע בּוֹ; הַנְּצִילוּת מִתְבַּטֵּאת עַל־פִּי־רֹב בַּאֲחוּזִים: נְצִילוּת הַדֶּלֶק בִּמְכוֹנָה כְּדֵי 12%. ״עִם הַתְקָנַת תְּעָלוֹת־הַטָּיָה וִיצִירַת מַפָּלִים גְּבוֹהִים יוֹתֵר... יֵשׁ לְהַנִּיחַ שֶׁהַנְּצִילוּת (שֶׁל כֹּחַ־הַמַּיִם) עָלְתָה״ (טבע וארץ, תשי״ט 341). — [נְצִילוּת־]

נָצִיץ° ז׳ [מן א. נצץ] מִיקָה, מַחְצָב שָׁקוּף, נָטוּל צֶבַע אוֹ בַּעַל גָּוֶן צְהַבְהַב (Mica), מֻרְכָּב מְסִילִיקָט שֶׁל חֵמָרָן. הַנָּצִיץ מִתְפַּצֵּל לְעָלִים דַּקִּים הַמְּשַׁמְּשִׁים חֹמֶר־בִּדּוּד מְצֻיָּן בְּמַכְשִׁירִים חַשְׁמַלִּיִּים (מַגְהֵצִים, כִּירַיִם וְכַדּוֹמֶה). הוּא אֶחָד מִיסוֹדוֹתָיו שֶׁל הַגְּרָנִיט וְנִמְצָא בַּחֲמָרִים סַלְעִיִּים רַבִּים. — [נְצִיץ־, נְצִיצִים, נְצִיצֵי־]

נצל [ארמית: נְצַל; ערבית: נַצַל נשר, נחלץ]

~ נפ׳ **נִ צּ ל** פ״ע נִמְלַט, נֶחֱלַץ מֵאוֹיֵב אוֹ מִצָּרָה: ״לְהִנָּצֵל מִכַּף רָע״ (חבקוק ב ט). ״אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל, גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ״ (תהלים לג טז). ״לְאֶחָד שֶׁפָּגַע בּוֹ זְאֵב — וְנִצַּל מִיָּדוֹ״ (תוספתא ברכות א יג). ״כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה נִצּוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם״ (נדרים מ.). נִצַּלְתִּי מִמָּוֶת. — [לְהִנָּצֵל, נִצַּל גם נִצּוֹל, נִצּוֹלֶת; יִנָּצֵל]

~ הפ׳ **ה צ י ל** פ״י 1. מִלֵּט, חִלֵּץ מִצָּרָה אוֹ מִידֵי אוֹיֵב: ״הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו״ (בראשית לב יב). ״לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב״ (תהלים לג יט). ״כָּל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה״ (שבת טז א). ״שֶׁהָיוּ צוֹוְחִין בְּקוֹלָם: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַצִּילֵנוּ!״ (במדבר רבה יח). ״מִי יַצִּילֵנוּ מֵרָעָב?״ (ביאליק, שיר העבודה). הַשַּׂחְיָן הִצִּיל אֶת חֲבֵרוֹ מִטְּבִיעָה. 2°. פָּטַר מֵאִסּוּר, שִׁחְרֵר מֵחוֹבָה: ״הַקָּמָה מַצֶּלֶת אֶת הָעֹמֶר (שֶׁנִּשְׁכַּח, שֶׁלֹּא יְהֵא נֶחְשָׁב כְּשִׁכְחָה)״ (פאה ו ח). 3°. הִפְרִישׁ, שָׁמַר, הִשְׁאִיר: ״הָיָה מַצִּיל (מִמַּעֲשַׂר־עָנִי לְתִתּוֹ לִקְרוֹבָיו) נוֹטֵל מֶחֱצָה וְנוֹתֵן מֶחֱצָה״ (פאה ח ו). 4°. פָּדָה, גָּאַל: הַחוֹקֵר הִצִּיל אֶת כְּתַב־הַיָּד הֶעָתִיק מֵאָבְדָן וְשִׁכְחָה. מֶרֶד הַגֵּטָאוֹת הִצִּיל אֶת כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל. — [לְהַצִּיל אֶת־, מִן־; מַצִּיל, יַ־, הַצֵּל! הַצִּילִי!]

~ הפ׳ **ה צ ל**, 1°. הִצִּילוּ אוֹתוֹ, נוֹשַׁע מִצָּרָה: ״שֶׁאִם תַּפִּילוּ (אֶת מָרְדְּכַי) לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, כְּבָר הֻצְּלוּ חֲנַנְיָה וַחֲבֵרָיו״ (אסתר רבה, ויאמר לה). יְלָדִים מֻצָּלִים מִן הַגֵּטָאוֹת. 2. הוּצָא, נֶחֱלַץ: ״כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה״ (עמוס ד יא). ״הֻצְּלוּ מֵהַשְּׂרֵפָה בִּנְיָנִים רַבִּים״ (שמעוני, הכיבר 151). — [מֻצָּל, יֻצַּל]

~ פע׳ **נִ צֵּ ל** פ״י 1. הִצִּיל, מִלֵּט, חִלֵּץ מִצָּרָה: ״הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם״ (יחזקאל יד יד). 2. הֵרִיק, לָקַח כָּל מַה שֶּׁהָיָה לָאַחֵר: ״וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם״ (שמות יב לו). 3°. עָשַׁק, קִפַּח אֶת שְׂכַר הָעוֹבֵד: בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת נִצֵּל אֶת פּוֹעֲלָיו. מִלְחֶמֶת הָעוֹבְדִים בִּמְנַצְּלֵיהֶם. 4°. הוֹצִיא מִדָּבָר־מָה אֶת מֵרַב הַדְּבָרִים שֶׁנִּתָּן לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ: הָאִכָּר נִצֵּל אֶת כָּל אַדְמָתוֹ. אַל תְּנַצֵּל יוֹתֵר מִדַּי אֶת כֹּחוֹתֶיךָ. — [לְנַצֵּל אֶת־, מְנַצֵּל, יְנַצֵּל]

~ פע׳ **נֻ צַּ ל**, 1°. נֶעֱשַׁק, קֻפַּח, לֹא נִתַּן לוֹ לֵהָנוֹת מִכָּל מַה שֶּׁמַּגִּיעַ לוֹ תְּמוּרַת עֲבוֹדָתוֹ: הַפּוֹעֲלִים נֻצְּלוּ עַל־יְדֵי בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. מִלְחֶמֶת הַמְנֻצָּלִים בִּמְנַצְּלֵיהֶם. 2°. הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ, הוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ כָּל מַה שֶּׁהָיָה לוֹ: הָאֲדָמָה נֻצְּלָה עַל־יְדֵי הָאִכָּר.

האפשריות נצלו במלואן. 3 ^, נצל, נחלץ מצרה: "אשר חלף עלי־פחים ונצל" (הנגיד, בן־משלי 8). "כשם שנצלה היא כך נצל הוא" (רמב"ם, גירושין יג). "ונצלו ונגאלו פליטי המון נושעים" (ידועי שם, יוצר ז' פסח). – [מנצל, ינצל]

~ הת' **התנצל**, 1. התפשט, פרק מעל עצמו: "ויתנצלו בני־ישראל את־עדים מהר חורב" (שמות לג ו). 2 ^ [בהשאלה] השתדל להסיר מעליו אשמה, הצטדק: "שלמה החכם עליו השלום אמר כמתנצל הפסוק הזה" (הקדמת מלמד התלמידים). "ורפו ידי אפלטון והתנצל אל הקהל, כי לא ידע ערך תבונתו" (חריזי, מוסרי הפילוסופים א ט). התלמיד התנצל על אחורו. התנצלתי לפני חברי על הפגיעה שפגעתי בו. – [להתנצל, מתנצל, יתנצל]

– **אני את־נפשי הצלתי** [על־פי יחזקאל ג כא; רווח בהוראה:] אין אני אחראי לעסק (ביש) זה: "מה אכפת לי? אני את־נפשי הצלתי ומלאתי חובתי" (אחד העם, קטז).

– **הציל דבר מפי פלוני** [על־פי תהלים קיט מג], הוציא דברים מפי פלוני בעל־כרחו, גלה את אשר רצה להעלים.

– **כמציל מן הדלקה** ^ (אברבנאל, תרומה א), משל למי שעושה דבר בחפזון ובבהילות, התופס מכל הבא ביד.

– **אוד מצל מאש** (זכריה ג ב), כנוי לשריד, לדבר מועט שנשאר לפלטה.

– **נצל את ההזדמנות** °, השתמש בשעת־הכשר, לא החמיץ את המצב הנוח.

נצל * ז' [מן נצל, או קרוב אל נזל] בשר מן המת שנמק ונמוח לכעין לחה, או נוזל שנפלט מבשר המת ונקרש: "אלו מטמאין באהל: המת, וכזית מן המת, וכזית נצל וכו'" (אהלות ב א). "עפר שנתלכלך בנצל המת ודמו" (רמב"ם, טומאת מת ג ח). – [נצל־]

נצלן ° ז' [מן נצל, נצל 3] אקספלואטטור, מי שמנצל הרבה את האחרים, המשתמש לטובתו בעבודת אחרים ומקפח את שמגיע להם במלואו: "מן הגדולים שבהם עד קטני הקטנים, חמסנים ונצלנים הם" (ויסלבסקי, תר' מרד 96). מאבק הפועלים נגד הנצלנים. [נצלנית, נצלנים, ־ניות]

נצלנות ° נ' [מן נצלן] אקספלואטציה, שיטה של נצול הזולת: "זכר נצלנותם שהיו מנצלים אותם" (טביב, כפריםר 170). משטר של נצלנות. – [נצלנות־]

נצלני ° ת' [מן נצלן] שיש בו נצול, המנצל בקביעות: עבודה נצלנית, שיטה נצלנית. – [נצלנית, נצלניים, ־ניות]

נצלת *, **ניצולת** נ' [מן נצל] 1 *, פסלת, שריד, שירים: "הלא אצלת לי ברכה מן הנצלת?" (בראשית רבה סז). "ויצל אלהים את־מקנה אביכם ויתן־לי – כזה שהוא מציל מן הנצלת" (בראשית רבה עד). "צועני הוא זה... משקץ ומתעב... מן הנצלת שבנצלת" (הזז, בקילר 18). 2 °, שירים של חמר מסים הנתונים לנצול נוסף: נצלת הנפט או הבנזין לצרכי תעשיה. 3 °, שעור יעילותה של מכונה, המקסימום שנתן לנצל אותה. – [נצלת־, נצלתו]

נצן, **ניצן** ז' [מן ב.נצץ; ראה גם ב־נץ, נצה] 1. כל אחד מקדקדי הצמיחה בגבעולי הצמחים בעלי־הזרע, אשר ממנו עתיד להתפתח ענף או פרח. הנצן הנמצא בקצה הענף נקרא "נצן קדקדי"; הנצנים הנמצאים בחיקי העלים נקראים "נצני־חיק". הנצנים של העצים הנשירים שרויים בחרף במצב של תרדמה והם מכסים בחפים: "הנצנים נראו בארץ" (שיר השירים ב יב). [מכאן בהשאלה:] 2 °, ראשית הצמיחה, התחלה, סימן ראשון של־: "נצני המות וחציר קברים אתה רואה" (ביאליק, בעיר). נצני המהלך החדש באמנות ובספרות. נצני הגאלה. – [נצן־, נצנים, נצני־]

נצנוץ ° ז' [מן נצנץ, נצנץ] 1. ברק, זהר: "נצנוץ עינו או בת־שחוקו של אחיקר" (אריכא, סנחריב 214). 2 [באסטרונומיה] תנודות מהירות ובלתי סדירות בזהר ובכוון של אור הכוכבים הנגרמות על־ידי זרמים באטמוספירה. 3 [בהשאלה] הבהקה, הופעה פתאומית, התגלות: "נצנוץ של רעיון" (ביאליק, על לימוד האגדה). "רעיונות ונצנוצים" (פרלמן, תר' הייגה). נצנוצי שירה. – [נצנוץ־, נצנוצים, נצנוצי־]

נצנץ [מן א.נצץ]

~ פע' **נצנץ** * פ"ע 1. הבריק, הזהיר: "בתחלה היא (הגאלה) באה קמעא קמעא ואחר־כך היא מנצנצת ובאה" (שיר השירים רבה, מי זאת). "וכשנצנץ השחר על ההרים" (ביאליק, מגילת ב). "ושכבו ונרדמו עד שנצנצה החמה" (עגנון, כלה שנז). אור קלוש נצנץ במרחקים. 2 [בהשאלה] הופיע פתאם, התגלה: "נצנצה בו רוח־הקדש ואמר לבניו" (בראשית רבה פד). "רוח־הבלשנות נצנצה בבנימין ופתח את פיו ואמר" (מגדלי מו"ס, סא). נצנץ רעיון במחו. – [לנצנץ, מנצנץ, י־]

~ הת' **התנצנץ** °, הבריק וכהה חליפות, הזהיר מפעם לפעם: "משקד בציצים ופרחים גדולים ואדמים ומתנצנץ" (מגדלי מו"ס, צח). שמשות־החלון התנצנצו באור השמש. – [להת־, מתנצנץ, ית־]

נצף * ז' [אולי קרוב לערבית: נצף או נצף חצי] מטבע ומשקל עתיק שנמצא בחפירות בלכיש ועליו חרותה בכתב עברי־כנעני קדום המלה "נצף" ומשקלו כ־10 גרם. כן נמצא בחפירות שומרון מטבע שעליו חרות "רבע נצף" (רבע נצף), ומשקלו 2.54 גרם. – [נצף־, נצפים, נצפי־]

נצף

נצפה * נ' [סורית: נצפא; ערבית: אצף] שם נוסף לצמח צלף (דמאי א א) – ראה צלף. – [נצפת־, נצפות]

א. **נצץ** [ראה נצנץ; ארמית: נצא; ערבית: נאצ]

~ פע' **נצץ** פ"ע הבריק, הזהיר: "ונצצים כעין נחשת קלל" (יחזקאל א ז). "אשרי עין ראתה כהן בהוד ועטרת מלא מאור נוצץ" (יהודה הלוי, ס 427). "לא כל מה שנוצץ הוא זהב" (מגדלי מו"ס, תיד). "כבר נצת שביב נור והוא נוצץ, נוצץ" (ביאליק, משירי החורף). עינים נוצצות. – [לנצץ, נוצץ, ינצץ]

~ 1 הפ' **הנץ** * פ"ע זרח, האיר: "עד שלא הנץ החמה" (ברכות ג ח). "אימתי הנץ החמה ואניח תפלין?" (עגנון, אלו רב). – [להנץ, הנצה; מנץ, מנצה; ינץ]

~ הִפ' הֵנְצִיץ ° פ"י הִבְרִיק, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא נוֹצֵץ: "לְאַחַר שֶׁשִּׁמֵּן פָּאוֹתָיו לְהַנְצִיצָן וְסִלְסֵל בָּהֶן" (טביב, כערער 263). — [לְהַנְצִיץ, מַ־, יַנְצִיץ]

~ פֹּע' נוֹצֵץ ^ פ"ע נָצַץ, הִבְרִיק: "וְאוֹר יְרוֹצֵץ כְּבָרָק יְנוֹצֵץ" (משה אבן־עזרא, לגביר דעות). "מִטֹּהַר עֵינַיִךְ יְנוֹצְצוּ" (ש' לויזון, המליצה מדברת). "עוֹד תְּנַהּ וּתְנוֹצֵץ שְׁכִינָתוֹ" (ביאליק, למתנדבים). "מִמַּרְאָה מַתֶּכֶת יְקָרָה הַמְנוֹצְצָה בָּאֲפֵלָה" (סדן, ממחוז קה). — [לְנוֹצֵץ, מְ־, יְנוֹצֵץ]

~ הִת' הִתְנוֹצֵץ ^, הִבְרִיק, הִזְהִיר, שָׁלַח נִיצוֹצוֹת שֶׁל אוֹר: "כְּעֵין קָלָל יִתְנוֹצְצוּן" (אראלים, שבת א' חול המועד פסח). "וּבְעֵינָיו מִתְנוֹצְצוֹת – הַיֵּאוּשׁ הַנּוֹרָא" (טשרניחובסקי, שירים 32). "כְּלֵי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף מִתְנוֹצְצִים בָּהּ מִתּוֹךְ אֲפְלוּלִית" (סדן, ממחוז קה). [ובהשאלה:] "וּבְמֹחוֹ הִתְנוֹצֵץ רַעְיוֹן חָדָשׁ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים צא). "אֲפִלּוּ הִתְנוֹצְצָה הָאֱמֶת בְּלִבָּם קָשֶׁה לָהֶם לְהוֹצִיאָהּ מִן הַפֶּה" (עגנון, כלה שנב). — [לְהִתְנוֹצֵץ, מִתְנוֹצֵץ, יִתְנוֹצֵץ]

ב. נצץ [ראה ב. נָץ, נִצָּה, נִצָּן]

~ פָּע' נָצַץ * פ"ע פָּרַח, הֶעֱלָה נִצָּנִים: "בְּנֵי הָאָדָם דּוֹמִים לְעִשְׂבֵּי הַשָּׂדֶה – הַלָּלוּ נוֹצְצִין וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין" (עירובין נד.). — [לִנְצֹץ, נוֹצֵץ, יִנְצֹץ או יָנֹץ]

~ הִפ' הֵנֵץ פ"ע פָּרַח, הֶעֱלָה נִצָּנִים: "נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן... הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים" (שיר השירים ז יג). "וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיָּנֵצוּ" (שביעית ד י). "וְעָפְתִּי אֶל־אֶרֶץ בָּהּ יָנֵץ הַשָּׁקֵד, הַתָּמָר" (ביאליק, אל הצפור). — [לְהָנֵץ, הֲנָצָה; מֵנֵץ, מְנִצָּה, יָנֵץ]

א. נצר [קרוב אל נטר; אכדית: nasaru; כנענית: נצר; ארמית: נְטַר; ערבית: נַטַר, נַט'ר]

~ פָּע' נָצַר פ"י 1, שָׁמַר: "נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ" (משלי כז יח). "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה" (תהלים לד יד). "נוֹצֵר רוּחַ אַפִּי הַטָּהוֹר" (ביאליק, אחד). "בִּהְיוֹתוֹ נוֹצֵר כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה כְּבָבַת עֵינוֹ מַמָּשׁ" (עגנון, אלו קו). 2 [בכלי־יריה, במוקש, בפצצה וכיוצא בזה] סָגַר, שָׂם מַחְסוֹם לִמְנִיעַת הַפְּעֻלָּה שֶׁלֹּא־בְּמִתְכַּוֵּן: הַחַיָּל מְצֻוֶּה לִנְצֹר בִּשְׁעַת מְנוּחָה אֶת רוֹבֵהוּ בַּנִּצְרָה הָעֲשׂוּיָה לְדָבָר. — [לִנְצֹר אֶת־; נוֹצֵר, נָצוּר; יִצֹּר גם יִנְצֹר, נְצֹר! נִצְרִי!]

~ נִפ' נִנְצַר ^, 1 ^, נִשְׁמַר: "אִם כְּאִישׁוֹן נִנְצֶרֶת" (יוצר לשמיני עצרת). "שׁוֹלֵי רַחֲמֶיךָ הַנִּנְצָרוֹת, עָנָף עִם שֹׁרֶשׁ אָז הָיוּ נִקְצָרוֹת" (סידור רס"ג, שלו). "אָדָם וְכָל הַיְצוּרִים, נֹחַ וְכָל הַנִּנְצָרִים" (גנזי שכטר, ג 185). 2 ° [בכלי־יריה] נִסְגַּר, נִנְעַל לְשֵׁם מְנִיעַת הַפְּעֻלָּה שֶׁלֹּא־בְּמִתְכַּוֵּן שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה, מוֹקֵשׁ אוֹ פְּצָצָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: הָרוֹבֶה נִנְצַר בַּנִּצְרָה. — [לְהִנָּצֵר, נִנְצָר, יִנָּצֵר]

~ הִפ' הֵצַּר ^, הִנְצִר ^, נִשְׁמַר: "תְּסַגְּיָנָה כִּימֵי הָעֵץ יָמֶיךָ וְתֵצַּר כְּבָבַת" (סידור רס"ג, שצ). "שׁוֹמְרֶיהָ יֻנְצְרוּ מִחַלְחָלָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה" (פיוטים, סידור 680). "חֻקְּקוּ לְמִשְׁפָּט וְלַדּוֹרוֹת הֻנְצַר" (אופד מאז, מוסף א' ראש השנה). — [מֻצָּר, יֻצַּר; מֻנְצָר, יֻנְצַר]

ב. נצר [מן נוֹצְרִי, נָצְרִי]

~ פִּע' נִצֵּר ° פ"י הִטְבִּיל לְנַצְרוּת, הִכְנִיס בְּדַת הַנּוֹצְרִים. — [לְנַצֵּר אֶת־, מְנַצֵּר, יְ־]

~ הִת' הִתְנַצֵּר ^, קִבֵּל אֶת הַדָּת הַנּוֹצְרִית, הָיָה לְנוֹצְרִי: "יִהְיֶה אָדָם חָסִיד וְלֹא יַרְגִּישׁ בְּאֵיזוֹ דָּת שֶׁיִּתְקָרֵב אִם בְּהִתְיַהֵד אוֹ בְּהִתְנַצֵּר" (כוזרי ב מט). "וְהָיוּ מַמְתִּינִים שָׁם עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַיְּהוּדִים לְהִתְנַצֵּר" (שבט יהודה, צא). — [לְהִתְנַצֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

א. נֵצֶר ז' [ארמית: נִצְרָא; ערבית: נַצִ'ר הוריק, נצץ] 1, עָנָף רַךְ הַיּוֹצֵא מִן הַשֹּׁרֶשׁ: "וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה" (ישעיה יא א). "וּבְנֵצֶר עָלָיו יִרְעוּ כּוֹל חַיְתוֹ יַעַר" (מגילת הודיות ח 8). 2 ° [בהשאלה] צֶאֱצָא, זֶרַע: "נֵצֶר אַחֲרוֹן מִגֶּזַע יְשִׁישִׁים" (עגנון, אלו רג). פְּלוֹנִי הוּא נֵצֶר מִמִּשְׁפַּחַת רַבָּנִים. 3 *, קָנֶה דַּק וְגָמִישׁ מִגִּבְעוֹלֵי צְמָחִים אוֹ מְנֻסָּר מֵעַנְפֵי צְמָחִים שׁוֹנִים הַמְשַׁמֵּשׁ לִקְלִיעָה וְלִמְלָאכוֹת־יָד שׁוֹנוֹת: "וְהָעֲנִיִּים מְבִיאִים אוֹתָם (אֶת הַבִּכּוּרִים) בְּסַלֵּי נְצָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה" (בכורים ג ח). עֲבוֹדַת קְלִיעָה בִּנְצָרִים. — [נֵצֶר־, נְצָרִים, נִצְרֵי־]

— נֵצֶר נִתְעָב, קָנֶה רָקוּב וּמָשְׁחָת שֶׁמַּשְׁלִיכִים אוֹתוֹ לָאַשְׁפָּה: "וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב" (ישעיה יד יט).

ב. נֵצֶר * ז' [קרוב אל צַרְצַר, צַרְצוּר] צְרָצַר (תוספתא חולין ג כה). — [נֵצֶר־, נְצָרִים, נִצְרֵי־]

נִצְרָה °, נִיצְרָה נ' [מן א. נצר] מִתְקַן־בִּטָּחוֹן מְיֻחָד בִּכְלִי־יְרִיָּה, בְּמוֹקֵשׁ, בִּפְצָצָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁבִּהְיוֹתוֹ סָגוּר הוּא מוֹנֵעַ אֶת הַפְעָלָתָם שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן. — [נִצְרַת־, נְצָרוֹת, נִצְרוֹת־]

נַצְרוּת ° נ' [מן נוֹצְרִי] דַּת הַנּוֹצְרִים, עִקָּרֵי הַדָּת הַנּוֹצְרִית: הַנַּצְרוּת יָנְקָה הַרְבֵּה מִן הַיַּהֲדוּת. — [נַצְרוּת־]

נָצְרִי °, נוֹצְרִי ת' רְאֵה נוֹצְרִי.

נִצְרָךְ * ת' [מן צרך, נִצְרַךְ *] 1 ^, זָקוּק לְעֶזְרָה, שָׁרוּי בְּדֹחַק: חֲלֻקַּת מָצוֹת לַנִּצְרָכִים. פְּלוֹנִי הוּא נִצְרָךְ גָּדוֹל, לֹא עָלֵינוּ. — 2 *, שֶׁהוּא צָרִיךְ מַשֶּׁהוּ — ראה צרך. — [נִצְרֶכֶת, נִצְרָכִים, ־כוֹת]

נִצְרָכוּת ° נ' [מן נִצְרָךְ] הֱיוֹת נִצְרָךְ, הִזְדַּקְּקוּת לְעֶזְרָה: "וְשֶׁלֹּא תַשְׁגִּיחוּ לְפִי שָׁעָה בְּמִדַּת הַ'נִּצְרָכוּת' וְדֹחַק הַשָּׁעָה שֶׁל הַסּוֹפֵר" (ביאליק, אגרות ה קעב). נִצְרָכוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי יְדוּעָה לַכֹּל. — [נִצְרָכוּת־]

נַצְרָנִי ^ ת' [מן נָצְרַת, ראה נוֹצְרִי] נוֹצְרִי: "מָה תֹּאמַר, דִּין נַצְרָנִי וְדִין יִשְׂרָאֵל אֵיזֶה מֵהֶם מְכֻבָּד?" (מנחם, מכתב חסדאי לכוזרים). "מְקוֹרָהּ בְּמִינוּת נַצְרָנִית מִתְפַּלְסֶפֶת" (קלוזנר, הספרות ב 189). — [נַצְרָנִית, נַצְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. נקב [אכדית: naqbu עומק, מעיין; ארמית: נְקַב; ערבית: נַקַבַ]

~ פָּע' נָקַב פ"י עָשָׂה חֹר: "וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ (שֶׁל הָאָרוֹן)" (מלכים ב יב י). "מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה... אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ" (ישעיה לו ו). "וְאֵין נוֹקְבִין מְגוּפָה שֶׁל חָבִית" (שבת כב ג). "אֵין אוֹמְרִין יִקֹּב אֶת הַכֹּתֶל אֶלָּא יָמֹד אֶת הַכֹּתֶל" (תוספתא עירובין ו יג). — [לִנְקֹב, נוֹקֵב, נָקוּב; יִקֹּב, נְקֹב!]

~ נִפ' נִקַּב *, נַעֲשָׂה בּוֹ חוֹר, נַעֲשָׂה בּוֹ נֶקֶב: "נִקַּב קְרוּם שֶׁל מֹחַ, נִקַּב הַלֵּב" (חולין ג א). — [לְהִנָּקֵב, נִקָּב, יִנָּקֵב]

~ פִּע' נִקֵּב * פ"י עָשָׂה חוֹר, דָּקַר וְעָשָׂה נֶקֶב: "סָכִין אֶת הַפַּגִּים וּמְנַקְּבִים אוֹתָם עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה" (שביעית ב ה). "מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כִּכְבָרָה" (סנהדרין צב.). הַמְבַקֵּר נִקֵּב אֶת כַּרְטִיס־הַנְּסִיעָה.

הַנְּקָבָנִיּוֹת בְּמְכוֹנוֹת־הַמַּחְשֵׁב נִקְּבוּ אֶת הַכַּרְטִיסִים. — [לְנַקֵּב אֶת־, מְנַקֵּב, יְנַקֵּב]

~ פֻּעַ׳ נֻקַּב *, נַעֲשָׂה בּוֹ חוֹר, נֶקֶב (אוֹ נְקָבִים): "וְהָיָה מְנֻקָּב כִּכְבָרָה" (מנחות סז:). לוּחַ מְנֻקָּב. כַּרְטִיסִים מְנֻקָּבִים. — [מְנֻקֶּבֶת, מְנֻקָּבִים, מְנֻקָּבוֹת]

~ הִתְ׳ נִתְנַקֵּב ^, נַעֲשׂוּ בּוֹ נְקָבִים, נִתְחוֹרֵר: "עַד שֶׁיִּתְנַקֵּב נֶקֶב יֵצֵא מִמֶּנּוּ הַזַּיִת" (פירוש רמב"ם כלים ג א). "צְרוֹר כְּסָפִים נִתְנַקֵּב וּמְעוֹתֵיהֶם נִתְפַּזְּרוּ וְיָצְאוּ" (עגנון, אלו תקמח). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— קוֹל נוֹקֵב °, קוֹל הַחוֹדֵר עָמֹק לַלֵּב: "וְעָמְדוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹלוֹ הַנּוֹקֵב" (ביאליק, המתמיד).

— דְּמָמָה נוֹקֶבֶת °, דְּמָמָה הַחוֹדֶרֶת לְמַעֲמַקֵּי־הַנֶּפֶשׁ: "עָמְדָה דְּמָמָה נוֹקֶבֶת, בַּל תִּמּוֹט, דְּמָמָה שֶׁל אֵין־דִּמְעָה וְאֵין תִּכְלָה" (אלתרמן, עיר 66).

— יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר *, יֵשׁ לִנְהֹג לְפִי חֻמְרַת הַדִּין בְּלֹא מַשּׂוֹא־פָּנִים וּבְלֹא רַחֲמִים: "יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר וְתָבִיא חַטָּאת שְׁמֵנָה!" (יבמות צב.). "יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר, נִכְתֹּב וְנַחְתֹּם!" (הזז, צל 153). "עַל־פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה גּוּפָא יִקֹּב הַפְּסָק אֶת הָהָר!" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו).

— נוֹקֵב וְיוֹרֵד (עַד תְּהוֹם) *, חוֹדֵר וּמַעֲמִיק, מַגִּיעַ עַד לְשָׁרְשֵׁי הַדְּבָרִים: "מִקְרָא זֶה נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד תְּהוֹם" (סנהדרין צז:). "הַהֶבְדֵּל הַזֶּה אֵינוֹ עִיּוּנִי בִּלְבַד, אֶלָּא נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד לְעִמְקֵי הַמַּעֲשִׂים" (אחד העם, ב). [וּבהשאלה:] "יִקֹּב הַדָּם עַד תְּהוֹמוֹת מַחְשַׁכִּים!" (ביאליק, השחיטה).

ב׳ נקב [אולי הרחבת המשמעות מן א׳ נקב; ואולי על־שום מנהג הקדמונים לציין נקבים או חריצים במקל או בעץ לזיכרון]

~ פָּעַ׳ נָקַב פ״י קָבַע, צִיֵּן, הוֹדִיעַ בִּמְפֹרָשׁ: "נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה" (בראשית ל כח). "יִקֹּב שְׂכָרוֹ וְיִתֵּן לוֹ מִלֵּב טוֹב" (בורלא, עקביה 161). "אַתָּה לֹא נָקַבְתָּ שְׂכָרְךָ מֵרֹאשׁ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה יט). — [לִנְקֹב; נוֹקֵב, נָקוּב; יִקֹּב גם יִנְקֹב, נְקֹב! (נָקְבָה!)]

~ נִפְ׳ נִקַּב, נִקְבַּע, צֻיַּן, נִקְרָא: "הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת" (במדבר א יז). "בַּאֲשֶׁר תּוּדְעִי תִּנָּקְבִי" (גבירול, א 15). "שֵׁם חָדָשׁ יִנָּקֵב לַשִּׁירָה הַזֹּאת מֵעַתָּה" (ביאליק, תר׳ טל קלג). — [לְהִנָּקֵב, נִקָּב, יִנָּקֵב]

~ הָפְ׳ הֻנְקַב ^, נִקַּב, נִקְרָא בְּשֵׁם: "זְמַן וְהֻנְקַב לָרֹאשׁ" (קליר, אץ קוצץ). — [מֻנְקָב, יֻנְקַב]

ג׳ נקב [קרוב אל קבב]

~ פָּעַ׳ נָקַב פ״י קִלֵּל, חֵרֵף: "וְנֹקֵב שֵׁם ה׳ מוֹת יוּמָת" (ויקרא כד טז). "גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ" (במדבר כג כה). "מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר" (משלי יא כו). — [לִנְקֹב, נוֹקֵב, יִקֹּב, קֹב! גם קָבָה!]

ד׳ נקב [מן נְקֵבָה]

~ פִּעֵ׳ נִקֵּב ^ פ״י [בדקדוק] קָבַע כִּלְשׁוֹן נְקֵבָה: "כָּל אֲשֶׁר אֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים זִכְּרוּהוּ וְנִקְּבוּהוּ" (ערוגת הבושם ז כח). "שְׁמוֹת כֵּלִים שֶׁצּוּרָתָם הַדִּקְדּוּקִית זָכָר וּמַשְׁמָעוּתָם הַסְּמָלִית זָכָר... וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לְשׁוֹנֵנוּ מְנַקְּבָתָם" (סדן, שפה 37). "יְפֵיפִית לִי בְּזַכֵּרְךָ וְנַקֶּבְךָ כָּל טְבוּעַ־טֶבַע וִיצוּר־גַּר" (רגלסון, חקוקות 15). — [לְנַקֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ נֻקַּב ^ [בדקדוק] נִקְבַּע כִּלְשׁוֹן נְקֵבָה: הַשֵּׁמוֹת "יָד", "רֶגֶל", "אֶרֶץ" מְנֻקָּבִים בִּלְשׁוֹנֵנוּ. — [מְנֻקֶּבֶת, מְנֻקָּבִים, ־בוֹת]

נֶקֶב ז׳ [מן א׳ נקב] חוֹר, גֻּמָּה: "מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ" (יחזקאל כח יג). "כָּל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב" (שבת קח.). נֶקֶב הַמַּחַט. נְקָבִים בְּכַרְטִיס־הַנְּסִיעָה. — [נֶקֶב־, נִקְבּוֹ, נְקָבִים, נִקְבֵי־]

— נְקָבִים *, 1. פִּתְחֵי־הַהַפְרָשָׁה שֶׁבְּגוּף־הָאָדָם לְהַשְׁתָּנָה וּלְהֲטָלַת צוֹאָה: "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים" (פסחים ס:). 2. כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה לְצָרְכֵי הַהַפְרָשָׁה שֶׁל גּוּף הָאָדָם: "הַנִּצְרָךְ לִנְקָבָיו" (שבת פב.). "הַמַּשְׁהֶה אֶת נְקָבָיו" (מכות טז:).

— נְקָבִים גְּדוֹלִים °, הַפְרָשַׁת צוֹאָה.

— נְקָבִים קְטַנִּים °, הֲטָלַת שֶׁתֶן.

— אֵין נֶקֶב הַמַּחַט צַר לִשְׁנֵי אוֹהֲבִים ^ (גבירול, מבחר הפנינים כה ד׳), מָשָׁל לְאַהֲבָה עַזָּה וְנֶאֱמָנָה.

נַקָּב ° ז׳ [מן א׳ נקב] מְנַקֵּב, מַכְשִׁיר לִנְקוּב חוֹרִים (בְּעֵץ, בְּמַתֶּכֶת). — [נַקַּב־, נַקָּבִים, נַקָּבֵי־]

נקבב [מן א׳ נקב]

~ פִּעְ׳ נִקְבֵּב ° פ״י עָשָׂה שׁוּרָה אוֹ שׁוּרוֹת שֶׁל נְקָבִים (בִּנְיָר, בְּסֶרֶט וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה). — [לְנַקְבֵּב, מְנַקְבֵּב, יְנַקְבֵּב]

~ פֻּעְ׳ נֻקְבַּב °, נַעֲשׂוּ בּוֹ (בִּנְיָר, בְּסֶרֶט וְכוּ׳) שׁוּרוֹת שֶׁל נְקָבִים: גִּלְיוֹנוֹת־הַבּוּלִים מְנֻקְבָּבִים. — [מְנֻקְבָּב, יְנֻקְבַּב]

נְקֵבָה נ׳ [מן א׳ נקב] 1. בַּת־זוּגוֹ שֶׁל הַזָּכָר בָּאָדָם וּבְבַעֲלֵי־הַחַיִּים: "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" (בראשית א כז). "שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ, זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ" (בראשית ו יט). "אִי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא זְכָרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת" (קדושין פב:). 2 *. כִּנּוּי לִכְלִי אוֹ לְמַכְשִׁיר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֶׁקַע וּבֵית־קִבּוּל: "וּשְׁנֵי הַסִּינִין יוֹצְאִין מִתּוֹךְ הַקְּרָשִׁים, שְׁנַיִם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁמַּשְׁקִיעַ הַזָּכָר בְּתוֹךְ הַנְּקֵבָה" (ברייתא דמלאכת המשכן א). 3 * [בדקדוק] שֵׁם הַשַּׁיָּךְ לְפִי צוּרָתוֹ הַדִּקְדּוּקִית אוֹ לְפִי הַתֹּאַר הַמְּתָאֵר אוֹתוֹ לִקְבוּצַת הַשֵּׁמוֹת שֶׁדִּינָם כְּדִין נְקֵבוֹת בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: "וְדֶרֶךְ לְשׁוֹן נְקֵבָה הוּא" (קידושין ב:). הַשֵּׁמוֹת "מַחְבֶּרֶת", "אֶבֶן", "תְּמוּנָה", "רֶגֶל" — לְשׁוֹן נְקֵבָה הֵם. 4 ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־זִלְזוּל לְבַחוּרָה הַמַּבְלִיטָה בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת אֶת נָשִׁיּוּתָהּ. — [נְקֵבַת־, נְקֵבוֹת, נִקְבוֹת־]

— תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ כִּנְקֵבָה * (ברכות לב.), סָר כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ.

— נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר (ירמיה לא כא), 1. הָאִשָּׁה מְחַזֶּרֶת אַחֲרֵי הַגְּבָרִים לִמְצֹא לָהּ בֶּן־זוּג. 2 ° [בשינוי־מובן ובדרך־בדיחה] הַנָּשִׁים דַּרְכָּן לְסַחְרֵר רָאשֵׁיהֶם שֶׁל גְּבָרִים.

נִקְבָּה * נ׳ [מן א׳ נקב] 1. מְחִלָּה, מִנְהָרָה, חֲפִירָה אֲרֻכָּה וּמְפֻלֶּשֶׁת מִתַּחַת לִפְנֵי הָאֲדָמָה: "וְזֶה הָיָה דְּבַר הַנִּקְבָּה" (כתובת השילוח, שורה א). [ויש קוראים שם הַנְּקָבָה ניקור, חפירה] 2. נֶקֶב, חוֹר: "שֶׁבַע נְקָבוֹת הֵן בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם: שְׁתֵּי עֵינַיִם, שְׁתֵּי אָזְנַיִם וּשְׁתֵּי נִקְבוֹת שֶׁל חֹטֶם וְהַפֶּה" (מדרש תדשא ו). — [נִקְבַּת־, נְקָבוֹת, נִקְבוֹת־]

נִקְבּוּב ° ז׳ [מן נקבב, נִקְבֵּב] עֲשִׂיַּת שׁוּרָה אוֹ שׁוּרוֹת שֶׁל נְקָבִים (בִּנְיָר, בְּסֶרֶט וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה) (Perforation). — [נִקְבּוּב־]

נקבוב° ז׳ [מן נקב] נקב קטן: נייר מלא נקבובים. — [נקבוב־, נקבובים, נקבובי־]

נקבובי° ת׳ [מן נקבוב] עשוי נקבים נקבים, שיש בו נקבים זעירים ביותר: כברה נקבובית. עור־הגוף נקבובי הוא. — [נקבובית, נקבוביים, נקבוביות]

נקבוביות° נ׳ [מן נקבובי] מציאות נקבים זעירים מרבים: נקבוביות כלי־החרס. נקבוביות עור־הגוף. — [נקבוביות־]

נקבובית° נ׳ [מן נקבוב] נקב זעיר, חור קטן ביותר: עור־הגוף מלא נקבוביות. — [נקבובית־, נקבוביות]

נקבות* נ׳ [מן נקבה] 1 ^, טבע הנקבה, תכונות האשה, נשיות: ״מה שמביאים אותו העברים בלשון זכר... מה שאין נקבותו אמתית, רוצה לומר, מה שאין לו רחם״ (הרקמה לג׳נאח, לט). ״ארכה היא (אלוה) ודקה... בלי חתימת נקבות״ (שופמן, ג 28). 2 *, איבר־המין של האשה: ״שכון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה״ (יבמות פג:). 3 *, כנוי לצד הרחב והשטוח של קרדום, קופיץ וכדומה, להבדיל מן ׳זכרות׳—הצד החד: ״לא שנו (שאסור לבקע עצים בקרדם) אלא בנקבות שלו, אבל בזכרות שלו מתר״ (ביצה לא:). ״היו עושין לקופיץ זכרות ונקבות״ (רש״י ביצה לא:). — [נקבות־]

נקבותי° ת׳ [מן נקבות] מטבע הנקבה, נשי: אפי נקבותי. — [נקבותית, ־תיים, ־תיות]

נקבי˘ ת׳ [מן נקבה] 1 ^, שהוא ממין נקבה או מטבע הנקבה: ״האיבר הזכרי, הרחם הנקבי״ (סהל בן תמים, פירוש יצירה עו). ״כמו שנמצא זכר נקבי או נקבה זכרית במדותיהם ובתכונתם״ (דוראן, מגן אבות, ח״י ד). ״שנאה אותן ואת המין הנקבי שבהן״ (טשרניחובסקי, סיפורים 49). 2 ° [בדקדוק] ששמושו בלשון נקבה: שמות זכריים ושמות נקביים. — [נקבית, נקביים, ־ביות]

— **פרח נקבי°**, פרח שיש בו עלי אחד או עליים אחדים, להבדיל מן ״פרח זכרי״ שיש בו רק אבקנים.

נקבן° ז׳ [מן א־נקב, נקב] פקיד ממחה בהפעלת מכונות־כתיבה מיחדות לנקוב נקבים בסרטי־נייר לשם ״הזנת״ מחשב אלקטרוני (למשל, בשיטת I.B.M. ״מכונות־עסק בינלאמיות״). — [נקבנית, נקבנים, נקבניות]

נקבנות° נ׳ [ראה נקבן] נקבוב סרטי־נייר במכונות מיחדות לשם ״הזנת״ מחשב אלקטרוני: קורסים לנקבנות. — [נקבנות־]

א־נקד [במקרא מצוי השורש בתואר נקד, ובשמות נקדה, נקדים; ההוראה היסודית: דקר, וכן ארמית: נקז; ערבית: נקט]

~ פע׳ **נקד** * פ״י 1 *, צין נקדה על אות: ״כבר נקדתי עליהן״ (אבות דר׳ נתן לד ד). 2 ^, צין את הנקדות של סימני־התנועות: ״ושאלתם אם אסור לנקד ספר תורה... ספר תורה שנתן למשה בסיני לא שמענו בו נקוד... לפיכך אין נוקדין ספר תורה״ (מחזור ויטרי, קכ). — [לנקד; נוקד, נקוד; ינקד]

~ נפ׳ **ננקד** *, 1 *, נתכסה נקדות וכתמים קטנים: ״החרובים משינקדו״ (מעשרות א ג). 2 ^, נרשמו הנקדות המקבלות בלשון: ״בהיות ראש המלה הבא עליה ו״ו יו״ד תנקד (הוו) נקדה אחת (חיריק): ׳ויפת תאר׳, ׳וירא מצוה׳״ (תשובות תלמידי מנחם על דונש 58). ״הוא ננקד חציו קמץ וחציו פתח״ (רש״י איוב טו יא). ״מלה שמשתבשים בקריאתה צריכה להנקד״ (ביאליק, ׳העולם׳ 1934). — [להנקד, ננקד, ינקד]

~ פע׳ **נקד** ^ פ״י 1, רשם את מערכת הנקדות המקבלות בלשון: התלמיד לומד לנקד. מלת ״דבר״ נקד בשני קמצים. 2, ציר נקדות שונות, שרטט קו עשוי נקדות־נקדות. — [לנקד את־, מנקד, ינקד]

~ פע׳ **נקד** *, 1 *, סמנו בו נקדות: ״ספר שפסקו ושנקד ראשי פסוקים שבו אל יקרא בו״ (סופרים ג ז). 2 ^, נרשמה בו מערכת הנקוד: ״ספר תורה המנקד אין קורין בו בצבור״ (אלברגילוני, הלכות ספר תורה, לפי ב״י). מלון זה מנקד כלו. מהדורת משניות מנקדות. 3 ^, שצירו בו נקדות לקשוט וכדומה: ״כלי כסף מנקדים ומצירים״ (רש״י שיר השירים א יא). — [מנקד, ינקד]

~ הת׳ **התנקד** °, נתן לו נקוד מסים: אותיות איתי״ן מתנקדות בזמן עתיד קל בדרך כלל בחיריק. — [להתנקד, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הנקיד** * (אבות דר׳ נתן נוסחא ב לז) צין נקדות. — [להנקיד, מנקיד, י־]

ב־נקד [אולי קרוב אל קדד, נקר]

~ פע׳ **נקד** * פ״י חדר ובקע, הפציע (אור): ״שנקדה לו חמה״ (גיטין נו:). ״באותה שעה כאלו נקדה החמה ונקרעו העננים״ (הזז, יעיש א 123). ״אתמול, בעוד החמה נוקדת, יצאנו לפטרול״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 352). — [לנקד, נוקד, ינקד]

ג־נקד, ראה א־נוקד.

נקד, נקוד ת׳ [מן א־נקד] מכסה נקדות, זרוע כתמים קטנים: ״כל שה נקד וטלוא״ (בראשית ל לב). ״עצי דבדבנים נקדי אדם״ (פיכמן, קלו). — [נקדה, נקדים, ־דות]

א־נקד° ז׳ [מן א־נקד] [בטכניקה] גמה זעירה שמצינים במקוד (במקדש) כמרכז החור לקדיחה במקדח. — [נקד־, נקדים, נקדי־]

ב־נקד° ז׳ [מן נקדה] כנוי לסוג של בקטריות שצורת נקדה או כדור להם והם עלולים לעורר מחלה (Coccus). — [נקד־, נקדים, נקדי־]

נקדד [מן א־נקד; ראה גם נקדה]

~ פע׳ **נקדד** ° פ״י שרטט קו או קוים מנקדים, סמן שורות ארכות של נקדות רצופות (........). — [לנקדד, מנקדד, ינקדד]

~ פע׳ **נקדד** °, שרטטו בו קוים מנקדים או שורות של נקדות רצופות. — [מנקדד, ינקדד]

נקדה, נקודה נ׳ [מן א־נקד] 1 *, סימן עגל קטן ביותר, רשמו של מגע בדבר־מה חד (בחד של עפרון, של עט, של מחט וכיוצא בזה): ״יש שהוא כותב נקדה אחת... יש שהוא מוחק נקדה אחת״ (ירושלמי שבת ו ד). נקדות של דיו. 2 [במקרא] עגול קטן, בליטה כעין כדור זעיר: ״תורי זהב נעשה לך עם נקדות

הַכָּסֶף״ (שיר השירים א יא). 3 °, סִימָן מִסִּימָנֵי־הַפִּסּוּק הַבָּא בְּסוֹף מִשְׁפָּט לְהוֹרוֹת עַל גְּמַר הַמִּשְׁפָּט (.) לִפְעָמִים נִרְשָׁם בְּסוֹף מִשְׁפָּט שָׁלֹשׁ נְקֻדּוֹת (...). 4 ^, כָּל אֶחָד מִשִּׁבְעַת סִימָנֵי־הַנִּקּוּד בִּלְשׁוֹנֵנוּ הַבָּאִים לְצַיֵּן אֶת הַתְּנוּעוֹת הַשּׁוֹנוֹת לָאוֹתִיּוֹת: ״שֶׁבַע נְקֻדּוֹת... שֵׁם הַנְּקֻדּוֹת: קָמֵצָה, פַּתְחָה, צֵרֵי, סֶגּוֹל, חֹלֶם, שֻׁרֶק, חִרֶק״ (בן־אשר, דקדוקי הטעמים 10). בְּיָמֵינוּ אָנוּ קוֹרְאִים לַנְּקֻדּוֹת: קָמַץ, פַּתָּח, צֵירֶה, סֶגּוֹל, חוֹלָם, שׁוּרוּק, חִירִיק. 5 ^ [בהנדסה] מָקוֹם שֶׁאֵין לוֹ כָּל מֵמַד, קָצֶה, גְּבוּלוֹ שֶׁל הַקֶּטַע, מְקוֹם הַחִתּוּךְ שֶׁל שְׁנֵי קַוִּים נֶחְתָּכִים: ״וְעַתָּה לֹא יִתְחַלֵּק כִּי הוּא כַּנְּקֻדָּה בִּמְלֶאכֶת חָכְמַת־הַשִּׁעוּרִים הַנִּקְרֵאת הַנְּדָסָה אֲשֶׁר לֹא תִתְחַלֵּק, כִּי הִיא בְּמַחְשָׁבָה עוֹלָה״ (הרקמה לג׳נאח א לג). הַקַּו הַיָּשָׁר הוּא הַמֶּרְחָק הַקָּצָר בְּיוֹתֵר בֵּין שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת. 6 ° [במוסיקה] סִימָן הַבָּא מִימִינוֹ שֶׁל תָּו לְהוֹרוֹת כִּי יֵשׁ לְהַאֲרִיכוֹ כְּדֵי מֶחֱצִית נוֹסֶפֶת שֶׁל אָרְכּוֹ: קֶצֶב בֶּן שְׁלֹשָׁה רְבָעִים נִתָּן לְצַיֵּן בְּתָוִים עַל־יְדֵי סִמּוּן תָּו בֶּן שְׁנֵי רְבָעִים וּנְקֻדָּה מִימִינוֹ. 7 ° [בחשבון] סִימָן לְהַבְדָּלָה בֵּין הַמִּסְפָּר הַשָּׁלֵם וּבֵין הָעֶשְׂרוֹנִי, לְמָשָׁל: 3.25 (שְׁלֹשָׁה שְׁלֵמִים וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ מֵאִיּוֹת). 8 ° [במתימאטיקה] סִימַן־כֶּפֶל (וְהֶה לְסִימָן ×), לְמָשָׁל: 15 = 3.5 9 °, סִימַן־גְּבוּל לְתוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת: נְקֻדַּת־הָרְתִיחָה שֶׁל הַמַּיִם. נְקֻדַּת־הַקִּפָּאוֹן. נְקֻדַּת־הַטַּל. נְקֻדָּה מֵתָה. 10 ° [במשחקי ספורט ותחרות] זְכִיָּה, יְחִידַת־הֶשֵּׂג: בְּמִשְׂחַק הַכַּדּוּרֶגֶל זָכְתָה הַקְּבוּצָה בְּשָׁלוֹשׁ נְקֻדּוֹת לְעֻמַּת שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת שֶׁל הַקְּבוּצָה הַיְרִיבָה. 11 ° [בחישובים בענפי־חיים שונים] מַעֲלָה, יְחִידָה: מַדַּד יֹקֶר־הַחַיִּים עָלָה בְּחָמֵשׁ נְקֻדּוֹת. 12 °, מְקוֹם־יִשּׁוּב, כְּפָר אוֹ עִיר (עַל שֵׁם שִׁיטַת הַסִּמּוּן שֶׁל הַיִּשּׁוּבִים בַּמַּפּוֹת בִּנְקֻדּוֹת): בַּנֶּגֶב הוּקְמוּ אַרְבַּע נְקֻדּוֹת חֲדָשׁוֹת. [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן] — [נְקֻדַּת־, נְקֻדּוֹת, נְקֻדּוֹת־]

— נְקֻדָּה וּפְסִיק °, אֶחָד מִסִּימָנֵי הַפִּסּוּק (;) הַבָּא לִפְעָמִים בֵּין שְׁנֵי מִשְׁפָּטִים, שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא קֶשֶׁר רוֹפֵף בִּלְבָד.

— נְקֻדָּתַיִם °, שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת זוֹ מֵעַל לְזוֹ (:) הַבָּאוֹת בְּסִימָנֵי־הַפִּסּוּק לִפְנֵי מִשְׁפָּט הַמּוּבָא בְּדִבּוּר יָשָׁר אוֹ לִפְנֵי רְשִׁימַת פֵּרוּט שֶׁל דְּבָרִים וְכַדּוֹמֶה. בְּסִפְרֵי־הַמִּקְרָא הַמְנֻקָּדִים שֶׁלָּנוּ רְשׁוּמוֹת נְקֻדָּתַיִם בְּסוֹפוֹ שֶׁל כָּל פָּסוּק.

— נְקֻדַּת־אֲחִיזָה °, 1, נְקֻדָּה שֶׁבָּהּ מְרֻכָּז עִקַּר הַכֹּחַ הַפּוֹעֵל עַל הַגּוּף. 2 [בהשאלה] מִשְׁעָן, אַסְמַכְתָּה, דָּבָר אוֹ מָקוֹם לְהֵאָחֵז בּוֹ, אֲמַתְלָה: ״תּוֹעִים וְאֵינָם מוֹצְאִים בּוֹ לְעַצְמָם שׁוּם נְקֻדַּת־אֲחִיזָה״ (ביאליק, מעורות). הַמִּתְוַכֵּחַ מָצָא לוֹ נְקֻדַּת־אֲחִיזָה בְּדִבְרֵי יְרִיבוֹ.

— נְקֻדַּת־אַרְכִימֶדֶס ° [על שום קריאתו של המתימאטיקאי היווני א ר כ י מ ד ס, במאת ה־3 לפני מניין האומות, כשגילה את חוק ה מ נ ו ף: ״תנו לי נ ק ו ד ת ־ מ ש ע ן, ואזים את כדור־הארץ!״], נְקֻדַּת־אֲחִיזָה, דָּבָר הַיָּכוֹל לְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד וּמָנוֹף לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: ״וְלֹא בֶּן הָעוֹלָם שֶׁאוֹתָהּ נְקֻדָּה... תֵּהָפֵךְ לִנְקֻדַּת־אַרְכִימֶדֶס״ (אלתרמן, הטור א 131).

— נְקֻדַּת־הַבְּעֵרָה °, ראה להלן נְקֻדַּת־הַשְּׂרֵפָה °.

— נְקֻדַּת־הַגֹּבַהּ °, 1 [בטופוגראפיה] נְקֻדָּה עַל־פְּנֵי הַשֶּׁטַח שֶׁגָּבְהָהּ רָשׁוּם בַּמַּפָּה. נְקֻדָּה זֹאת הִיא עַל־פִּי־רֹב הַנְּקֻדָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בִּסְבִיבָתָהּ. 2, שִׂיא, פִּסְגָּה: ״כְּשֶׁהִגִּיעָה שְׁמָשָׁהּ שֶׁל חִבַּת־צִיּוֹן לִנְקֻדַּת־גָּבְהָהּ״ (קלוזנר, יוצרים ג 223).

— נְקֻדַּת־הַכֹּבֶד °, 1, מֶרְכַּז־הַכֹּבֶד [ראה ערך כֹּבֶד]. 2 [בהשאלה] הַחֵלֶק הַמֶּרְכָּזִי וְהַיְסוֹדִי בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״לֹא הַכֹּל הֵבִינוּ מַה הִיא נְקֻדַּת־הַכֹּבֶד שֶׁל הַמַּהְפֵּכָה הַזֹּאת״ (אחד העם, ששו). ״נְקֻדַּת הַכֹּבֶד בְּעֶצֶם הַדָּבָר, הֲלֹא הִיא סוֹף־סוֹף, הָאֵירוֹפִּיּוּת״ (ברנר, א 96).

— נְקֻדַּת־מַבָּט (־רְאוּת) ° [בהשאלה] בָּסִיס לְהַשְׁקָפָה עַל דְּבַר־מָה: ״בַּדֶּרֶךְ הָרְצוּיָה לִשְׁנֵי הַמִּינִים, וְכָל אֶחָד מִנְּקֻדַּת־מַבָּטוֹ״ (אחד העם, גז). הַמַּרְצֶה נִתַּח אֶת הָעִנְיָנִים מִנְּקֻדַּת־מַבָּט מְדִינִית וְכַלְכָּלִית.

— נְקֻדַּת־מוֹצָא °, 1, מָקוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ מַתְחִיל דְּבַר־מָה: נְקֻדַּת־הַמּוֹצָא שֶׁל הַנַּחַל. נְקֻדַּת־הַמּוֹצָא שֶׁל הַטִּיסָה. 2 [בהשאלה] הַנָּחָה יְסוֹדִית, עִקָּרוֹן: ״שׁוֹנִים הַדְּרָכִים וְשׁוֹנוֹת נְקֻדּוֹת־הַמּוֹצָא״ (אלתרמן הטור א 114). נְקֻדַּת־הַמּוֹצָא שֶׁל הַתָּכְנִית – נִצּוּלָם הַמָּלֵא שֶׁל הָאוֹצָרוֹת הַטִּבְעִיִּים.

— נְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד °, 1 [בפיסיקה] נְקֻדַּת־הַפּוֹקוּס, מְקוֹם פְּגִישַׁת הַקְּרָנִים הָעוֹבְרוֹת וְיוֹצְאוֹת דֶּרֶךְ מִנְסָרָה אוֹ עֲדָשָׁה. 2 [בהשאלה] הַנְּקֻדָּה הַמֶּרְכָּזִית, הָעִקָּר בְּדָבָר.

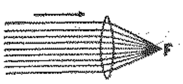

F — נקודת־המוקד

— נְקֻדַּת־מִפְנֶה ° [בהשאלה] פָּרָשַׁת־דְּרָכִים, מָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ מַתְחִיל מַשֶּׁהוּ חָדָשׁ: ״עַל כָּרְחוֹ רָאָה בְּמְאֹרַע־דְּרֵיפוּס נְקֻדַּת־מִפְנֶה חוֹתֶכֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 128).

— נְקֻדַּת־הָאָבִיב ° (נְקֻדַּת־טָלֶה °) [באסטרונומיה] נְקֻדַּת־חִתּוּךְ שֶׁל הַמִּלְקָה עִם הַמַּשְׁוֶה הַשָּׁמַיְמִי, שֶׁבָּהּ חוֹצָה הַשֶּׁמֶשׁ בִּמְסִלָּתָהּ הַמְדֻמָּה אֶת הַמַּשְׁוֶה בְּכִוּוּן לַדָּרוֹם – בִּזְמַן שִׁוְיוֹן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה בָּאָבִיב (בְּעֵרֶךְ בַּיּוֹם 21 בְּמֶרְס).

— נְקֻדַּת־הַסְּתָו °, (נְקֻדַּת־מֹאזְנַיִם °) נְקֻדַּת־חִתּוּךְ שֶׁל הַמִּלְקָה עִם הַמַּשְׁוֶה הַשָּׁמַיְמִי, שֶׁבָּהּ חוֹצָה הַשֶּׁמֶשׁ אֶת הַמַּשְׁוֶה בְּכִוּוּן לַצָּפוֹן – בִּזְמַן שִׁוְיוֹן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה בַּסְּתָו (בְּעֵרֶךְ בַּיּוֹם 23 בִּסֶפְּטֶמְבֶּר).

— נְקֻדַּת־הַשְּׂרֵפָה °, נְקֻדַּת־הַבְּעֵרָה °, נְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד [ובהשאלה] הַחֵלֶק הַמֶּרְכָּזִי וְהֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר: ״נְקֻדַּת־הַשְּׂרֵפָה שֶׁל סִפּוּר הָאַהֲבָה הַתְּמִימִים״ (פיכמן, סלעים בירושלים 17). ״בֵּית־הַכְּנֶסֶת נַעֲשָׂה לִנְקֻדַּת־הַבְּעֵרָה שֶׁל כָּל הַמִּלְחָמָה הַזֹּאת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 61).

— נְקֻדָּה לִנְקֻדָּה ° [בראשי־תיבות: נַל״ן] [בצבא] קֶשֶׁר טֶלֶפוֹנִי אוֹ אַלְחוּטִי יָשִׁיר בֵּין שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת (עֶמְדּוֹת) שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת מֶרְכֶּזֶת אוֹ לְלֹא תַּחֲנוֹת נוֹסָפוֹת בְּאוֹתָהּ רֶשֶׁת.

— נְקֻדָּה מֵתָה °, 1, [במכונאות] קְצֵה מַהֲלָכָהּ שֶׁל הַבֻּכְנָה בְּתוֹךְ הָאִצְטְוָנָה. 2 [בהשאלה] מַצָּב שֶׁל אֶפֶס־פְּעֻלָּה: סוֹף־סוֹף הוּזְזָה הַבְּעָיָה מִן הַנְּקֻדָּה הַמֵּתָה.

— מְסָבִיב לִנְקֻדָּה °, סְחוֹר סְחוֹר, הִסְתּוֹבְבוּת וְהִתְפַּתְּלוּת מִסָּבִיב לְעִנְיָן מֶרְכָּזִי אֶחָד: ״מִסָּבִיב לִנְקֻדָּה״ (שם הרומאן של ברנר).

— עַד הַנְּקֻדָּה הָאַחֲרוֹנָה ° [בהשאלה] עַד גְּמִירָא, עַד הַסּוֹף: עָלֶיךָ לְמַלֵּא אֶת הַתְּנָאִים וְהַהֶסְכֵּם עַד הַנְּקֻדָּה הָאַחֲרוֹנָה.

— הַנְּקֻדָּה הַיְּהוּדִית °, תַּמְצִית הַיַּהֲדוּת, הַהַכָּרָה הַמּוּדַעַת אוֹ הַבִּלְתִּי־מוּדַעַת שֶׁל אָדָם כִּי יְהוּדִי הוּא: ״יְהוּדִים הַרְבֵּה, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, אֲבָל הַנְּקֻדָּה, הַנְּקֻדָּה הַיְּהוּדִית... כִּמְעַט שֶׁאֵינָהּ נִמְצֵאת עַכְשָׁו״ (מגדלי מו״ס, קנד). ״מִתְחַמֶּמֶת הַנֶּפֶשׁ לְהַלֵּךְ, הַנְּקֻדָּה

הַיְהוּדִית לוֹ נִדְלֶקֶת״ (מלצר, אור 206). ״אֵין הוּא יָכוֹל יְהוּדִי לִהְיוֹת בְּלִי נְקֻדָּה יְהוּדִית״ (אלתרמן, הטור א 321).

— פָּגַע בַּנְּקֻדָּה°, פָּגַע בַּמָּקוֹם הָרָגִישׁ בְּיוֹתֵר.

— פְּלוֹנִי בָּקִי בַּנְּקֻדּוֹת הַזְּעִירוֹת° (הַשְּׁחוֹרוֹת)° [בדיבור ובדרך־הלצה] הוּא יוֹדֵעַ סֵפֶר, הוּא תַּלְמִיד־חָכָם, הוּא קָרָא וְשָׁנָה הַרְבֵּה.

נִקְדּוּד° ז׳ [מן נקדד, נִקְדֵּד] שִׂרְטוּט קַו רָצוּף כֻּלּוֹ נְקֻדּוֹת־נְקֻדּוֹת (........). — [נִקְדּוּד־, נִקְדּוּדִים, נִקְדּוּדֵי־]

נַקְדּוּד* ז׳ [מן נוֹקֵד] נוֹקֵד, מְגַדֵּל־צֹאן: ״אֵין גְּנַאי לַמֶּלֶךְ לְדַבֵּר עִם נַקְדּוּדוֹ (אֱלֹהִים עִם נֹחַ שֶׁפִּרְנֵס אֶת בַּעֲלֵי־הַחַיִּים בַּתֵּבָה)״ (ויקרא רבה א). [לדעה אחרת: הנוסח הנכון שם ״נַקְרוּר״ = בעל־הספינה]. — [נַקְדּוּד־, נַקְדּוּדִים, נַקְדּוּדֵי־]

נְקֻדִּים, ראה נְקוּדִים.

נַקְדָן* ז׳ [מן א׳ נקד, נִקֵּד] 1°, מֻמְחֶה בְּנִקּוּד, עוֹסֵק בְּנִקּוּד טֶקְסְטִים עִבְרִיִּים. 2*, כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהִנִּיחוּ אֶת הַנִּקּוּד הַמָּסָרְתִּי בְּסִפְרֵי הַתַּנַ״ךְ: ״וּבַדָּבָר הַזֶּה טָעוּ הַנַּקְדָנִים שֶׁנִּקְּדוּ ׳וְנִסְתֶּם׳״ (הכרעות רבינו תם נגד דונש, 11). 3*, דַּיְקָן, פֶּדַנְט — רְאֵה נוֹקְדָן*. — [נַקְדַן־, נַקְדָנִים, נַקְדָנֵי־]

נַקְדָנוּת° נ׳ [מן נַקְדָן] 1, עִסּוּק בְּנִקּוּד טֶקְסְטִים עִבְרִיִּים. 2, דַּיְקָנוּת, פֶּדַנְטִיּוּת [ראה גם נוֹקְדָנוּת]. — [נַקְדָנוּת־]

נְקֻדָּתַיִם° נ״ז רְאֵה עֵרֶךְ נְקֻדָּה.

נקה [אכדית: nâqu שפך, הריק; ארמית נְקִי; ערבית: נַקִיַ היה נקי; ראה גם ערך נָקִי]

~ פע׳ **נָקָה** פ״י 1*, טִהֵר, הֵסִיר לִכְלוּךְ, זִכֵּךְ: ״גָּזַל צֶמֶר וְלִבְּנוֹ, פִּשְׁתָּן — וְנִקָּהוּ״ (תוספתא בבא קמא י ב). נִקִּיתִי אֶת הַבֶּגֶד. 2 [בהשאלה] זִכָּה, לֹא חָשַׁב לְעָוֹן, פָּטַר מֵעֹנֶשׁ: ״כִּי לֹא יְנַקֶּה ה׳ אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא״ (שמות כ ז). ״וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ״ (ירמיה ל יא). — [לְנַקּוֹת אֶת־, מְנַקֶּה, יְנַקֶּה, נַקֵּה! נַקִּי!]

~ פֻּע׳ **נֻקָּה***, 1*, טֹהַר, הוּסַר מִמֶּנּוּ לִכְלוּךְ: ״בִּהְיוֹת הָאָדָם מְנֻקֶּה מִכָּל שֵׂעָר״ (ספר החינוך, קצד). הַבֶּגֶד נֻקָּה בַּמִּכְבָּסָה. 2* [בהשאלה] לֹא נֶחְשַׁב לוֹ לְחֵטְא, הָיָה נָקִי מִן־: ״בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ״ (סוטה מז:). [ראה עוד ערך מְנֻקֶּה] — [מְנֻקֶּה, ־ֶּ־]

~ נפ׳ **נִקָּה** פ״ע 1*, טֹהַר, נַעֲשָׂה נָקִי: ״וְתִרְחַץ וְתִנָּקֶה וְתוֹסֵף״ (הנגיד, בן־קהלת 51). ״וּבְדִמְכֶם חַיּוּ וְהִנָּקוּ!״ (ביאליק, השחיטה). 2 [בהשאלה] הָיָה נָקִי (מֵחֵטְא, מֵעֹנֶשׁ, מִשְּׁבוּעָה וְכַדּוֹמֶה), הָיָה חַף, זָכָה: ״וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת״ (בראשית כד ח). ״לֹא יִנָּקֶה כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ״ (משלי ו כט). ״עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה״ (משלי יט ה). ״וְאַל יַחֲזֹר אַחַר אֲמַתְלָאוֹת לְהִנָּקוֹת מִמֶּנָּה וְלִזְכּוֹת עַצְמוֹ״ (חובות הלבבות, הכניעה ז). ״הֲלֹוַאי כֹּה אִנָּקֶה מִכָּל רָע״ (ברקוביץ, תר׳ קומדיות קיג). ״וּמִי יִגַּע בָּהּ וְנִקָּה?״ (שמעוני, הכיבר 120). 3, הוּרַק, הָיָה רֵיק וְשָׁמֵם: ״וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב״ (ישעיה ג כו). — [לְהִנָּקוֹת, נִקָּה, יִנָּקֶה, הִנָּקֵה!]

~ התפ׳ **הִתְנַקָּה***, 1*, נַעֲשָׂה נָקִי, הוּסַר מִמֶּנּוּ לִכְלוּךְ: ״הַכֹּתֶל מִתְפַּחֵם וְיָדֶיהָ אֵין מִתְנַקּוֹת״ (דברים רבה א). ״לְהִתְנַקּוֹת וּלְהִתְנַפּוֹת תְּחִלָּה מִן הַפְּסֹלֶת וְהַטָּפֵל״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). 2, נִקָּה אֶת עַצְמוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְהָסִיר אַשְׁמָה מִמֶּנּוּ: ״הֵיאַךְ הָיְתָה שָׂרָה מִתְנַקֶּית?״ (פסיקתא קעו). ״יוֹדֵעַ הוּא שֶׁלֹּא יִתְנַקֶּה עוֹד וּלְחִנָּם אָמַר ד׳ פְּסוּקִים רִאשׁוֹנִים שֶׁבַּתְּהִלִּים״ (עגנון, כלה 10). לֹא עַל־נְקַלָּה תִּתְנַקֶּה אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה הָרַע שֶׁעָשִׂיתָ. — [לְהִתְנַקּוֹת, מִתְנַקֶּה, יִתְנַקֶּה]

— נִקָּה אֶת עַצְמוֹ°, הִצְטַדֵּק, הֵסִיר אַשְׁמָה מִמֶּנּוּ: הֶחָשׁוּד נִסָּה לְנַקּוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּתֵרוּצִים וּבַאֲמַתְלָאוֹת שׁוֹנִים.

נָקָה* נ׳ גְּמַלָּה (תוספתא כלים בבא בתרא ב ז) — ראה נָאקָה. — [נְקַת־, נָקוֹת, נְקוֹת־]

א׳ **נָקוּב** ת׳ [מן א׳ נקב, נָקַב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶקֶב, מְפֻלָּשׁ: ״צְרוֹר נָקוּב״ (חגי א ו). ״וְאִם הָיְתָה הֶחָבִית נְקוּבָה״ (שבת כב ג). ״עָצִיץ נָקוּב הֲרֵי זֶה כָּאָרֶץ״ (דמאי ה י). ״וְעָבַרְתָּ עַל הַכְּתָלִים הַנְּקוּבִים״ (ביאליק, בעיר). — [נְקוּבָה, נְקוּבִים, נְקוּבוֹת]

— מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב (חגי א ו), שְׂכָרוֹ יוֹצֵא בְּהֶפְסֵדוֹ, אֵינוֹ רוֹאֶה בְּרָכָה בַּעֲמָלוֹ.

ב׳ **נָקוּב** ת׳ [מן ב׳ נקב, נָקַב] נִקְרָא בְּשֵׁם מֻגְדָּר, מְפֹרָשׁ: ״הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן... נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם״ (עמוס ו א). ״נָקוּב כְּגוּוֹ שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה״ (גבירול, ז 10). ״וְדוֹדֵי הָאֻמָּה הַיּוֹם מְעַטִּים וְאִם הֵמָּה בְּשֵׁם אָמוֹן נְקוּבִים״ (משה אבן־עזרא, א 102). ״כָּל הָאֲנָשִׁים הַנְּקוּבִים לְהַלָּן מִתְבַּקְּשִׁים לִפְנוֹת לַמִּשְׂרָד״ (מודעה). — [נְקוּבָה, נְקוּבִים, נְקוּבוֹת]

— מְחִיר נָקוּב°, מְחִיר נוֹמִינָלִי, הָעֵרֶךְ הָרָשׁוּם: הַבַּנְק הַלְּאֻמִּי הִנְפִּיק מַטְבֵּעַ שֶׁהַמְּחִיר הַנָּקוּב שֶׁלּוֹ מַחֲצִית הַלִּירָה. הַמְּנָיָה נִמְכְּרָה לְמַטָּה מִמְּחִירָהּ הַנָּקוּב.

א׳ **נִקּוּב***, **נִיקוּב** ז׳ [מן א׳ נקב, נִקֵּב] עֲשִׂיַּת נֶקֶב, קְדִיחַת חוֹר: ״נִקּוּב הַקָּנֶה״ (ספר הדיספתריה, לפי ב״י). נִקּוּב נֶקֶב בַּקִּיר. כַּרְטִיסֵי־נִקּוּב. — [נִקּוּב־, נִקּוּבִים, ־בֵי־]

ב׳ **נִקּוּב**°, **נִיקוּב** [מן ד׳ נקב, נִקֵּב] קְבִיעַת שֵׁם כִּלְשׁוֹן נְקֵבָה: ״הַנִּקּוּב הַנּוֹהֵג בַּמִּלָּה ׳מַטְבֵּעַ׳ וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת עַל מִשְׁקָל זֶה״ (סדן, שפה 32). — [נִקּוּב־]

נְקוּבָה* נ׳ [מן א׳ נָקוּב] נֶקֶב, פֶּתַח [מצוי בצירוף:]

— בֵּית־נְקוּבָה*, פִּי־הַטַּבַּעַת בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: ״וְתוֹחֲבוֹ (אֶת הַשַּׁפּוּד) מִתּוֹךְ פִּיו (שֶׁל קָרְבַּן־הַפֶּסַח) עַד בֵּית־נְקוּבָתוֹ״ (פסחים ז א).

נָקוּד* ת׳ [מן א׳ נקד, נָקַד] 1*, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹ עָלָיו אוֹ תַּחְתָּיו נְקֻדּוֹת: ״לָמָּה נָקוּד עַל ׳לָנוּ וּלְבָנֵינוּ׳?״ (סנהדרין כג). פָּנִים נְקוּדִים בִּנְמָשִׁים. 2*, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנֵי־נִקּוּד: ״יֵשׁ אֲשֶׁר תִּהְיֶה הַיּוּ״ד קְמוּצָה וְיֵשׁ אֲשֶׁר תִּהְיֶה נְקוּדָה בִּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת״ (תשובות תלמידי מנחם על דונש, 50—53). ״אֵיךְ הָיָה אֶפְשָׁר קֹדֶם שֶׁנִּמְצְאוּ הַנְּקֻדּוֹת לְלַמֵּד לַנַּעַר הַקְּרִיאָה הַנְּכוֹנָה מִתּוֹךְ סֵפֶר שֶׁאֵינֶנּוּ נָקוּד?״ (אליהו בחור, הקדמה ג׳ למסורת המסורת). — [נְקוּדָה, נְקוּדִים, ־דוֹת]

נִקּוּד*, **נִיקוּד** ז׳ [מן א׳ נקד, נִקֵּד] [במקרא רק בריבוי ובצירוף: לֶחֶם נִקֻּדִים, ראה ערך נִקֻּדִים] 1°, קְבִיעַת נְקֻדּוֹת, הַטָּלַת נְקֻדּוֹת בְּדָבָר־מָה: נִקּוּד הַגִּלָּיוֹן, נִקּוּד הַטֶּקְסְט הָעִבְרִי. 2*, מַעֲרֶכֶת הַנְּקֻדּוֹת וְהַקַּוִּים שֶׁבַּמִּלִּים הָעִבְרִיּוֹת לְשֵׁם הֲקַלַּת קְרִיאָתָן:

"סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁנִּתַּן לְמֹשֶׁה בְּסִינַי לֹא שָׁמַעְנוּ בּוֹ נִקּוּד וְלֹא נִתַּן נִקּוּד בְּסִינַי" (מחזור ויטרי, קב). "שֶׁמְּלַמְּדוֹ נִקּוּד וּטְעָמִים" (רש"י נדרים לז.). "וְשָׂמוּ רֹב הִשְׁתַּדְּלוּתָם בִּידִיעַת מְקוֹמוֹת הַנִּקּוּד, וְהֵם בַּעֲלֵי הַנִּקּוּד וְהַמָּסֹרֶת" (חובות הלבבות, עבודת ה' ד). סֵפֶר זֶה נִדְפַּס בְּנִקּוּד מָלֵא. 3*, נְקֻדָּה: "הַכּוֹתֵב שְׁנֵי נִקּוּדִין וּבָא אַחֵר וְגָמְרָן וַעֲשָׂאָן שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת" (תוספתא שבת יא יג). — [נִקּוּד־, נִקּוּדִים, ־דֵי־]

— הַנִּקּוּד הַבַּבְלִי^ (הָאַשּׁוּרִי, הָעֶלְיוֹן)^, כִּנּוּי לְשִׁיטַת הַנִּקּוּד הַקָּדוּם שֶׁהֻמְצְאָה עַל־יְדֵי חַכְמֵי בָּבֶל (בַּמֵּאָה הַ־6—7 בְּעֶרֶךְ) — מַעֲרֶכֶת סִימָנִים הַנְּתוּנִים כֻּלָּם מֵעַל לָאוֹתִיּוֹת, לְמָשָׁל:

בראשית ברא אלהים את השמים

— הַנִּקּוּד הַטְּבֶרְיָנִי^ (הַתַּחְתּוֹן)^, הַנִּקּוּד שֶׁהֻמְצָא עַל־יְדֵי חַכְמֵי טְבֶרְיָה בַּמֵּאָה הַ־7—8 בְּעֶרֶךְ, הוּא הַמְקֻבָּל בִּסְפָרֵינוּ עַד הַיּוֹם: רֹב הַסִּימָנִים הֵם מִתַּחַת לָאוֹתִיּוֹת.

נקודה, ראה נְקֻדָּה.

נִקּוּדִים ז"ר [מן א. נקד; נְקֻדָּה] לֶחֶם שֶׁיָּבֵשׁ וְנַעֲשָׂה פֵּרוּרִים: "זֶה לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ...וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהָיָה נִקֻּדִים" (יהושע ט יב). "וְאִם טְמֵאִים הָיוּ אוֹתָן הַחֻלִּין יֹאכְלוּ נִקּוּדִים אוֹ קְלָיוֹת" (תרומות ה א).

נקודתיים, ראה נְקֻדָּתַיִם.

נִקּוּז°, נִיקוּז ז' [מן נקז, נִקֵּז] יִבּוּשׁ בִּצּוֹת אוֹ קַרְקָעוֹת רְטֻבּוֹת עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת שֶׁל תְּעָלוֹת אוֹ צִנּוֹרוֹת לְהַעֲבָרַת עֹדֶף הַמַּיִם. — [נִקּוּז־, נִקּוּזִים, ־זֵי־]

א. **נָקוּט°** ת' [מן א. נקט, נָקַט] לָקוּחַ, אָחוּז: הָאֶמְצָעִים הַנְּקוּטִים לְבִעוּר הַנֶּגַע הֻכְתְּרוּ בְּהַצְלָחָה. כְּלָל זֶה יְהֵא נָקוּט בְּיָדְךָ. — [נְקוּטָה, נְקוּטִים, ־טוֹת]

ב. **נָקוּט°** ת' [מן ב. נקט, נָקַט] 1, שָׂנוּא, בִּלְתִּי־אָהוּד: "יְפַת־תֹּאַר עֲלוּלָה לִהְיוֹת נְקוּטָה בִּמְהֵרָה עַל הַגֶּבֶר" (קלצקין, הדואר תש"ג). 2, רָגוּז: "מִיָּה הִסְתַּכְּלָה לְתוֹךְ הַמְּנוֹרָה נְקוּטָה מִן הַדְּבָרִים הָעוֹמְדִים לְהִסְתַּלֵּף מֵרֹאשׁ" (איתן, ברקיע 64). "הָיִיתָ קָטָן וְעָלוּב וְנָקוּט וְהוֹרֵג בְּלִי חֶמְדָּה וּלְתֵאָבוֹן" (ורד, שירים 183). — [נְקוּטָה, נְקוּטִים, ־טוֹת]

נָקוֹט [בביטוי "נָקוֹט בְּפָנָיו"] נפ' מן קוט.

נִקּוּי*, נִיקוּי ז' [מן נקה, נִקָּה] 1°, טִהוּר, הֲסָרַת הַלִּכְלוּךְ: נִקּוּי הַבֶּגֶד. נִקּוּי כְּלֵי־הָעֲבוֹדָה. 2* [בהשאלה] זִכּוּי, הֲסָרַת־אַשְׁמָה: "לֹא יִנָּקֶה זֶה עֵשָׂו הָרָשָׁע... לְהַרְבּוֹת עֹשֶׁר שֶׁאֵין לוֹ נִקּוּי עוֹלָמִים" (בראשית רבה פב). "אֵין לְךָ כַּפָּרָה וְלֹא נִקּוּי עוֹלָמִים!" (הזז, יעיש ג 31). — [נִקּוּי־, נִקּוּיִים, ־יֵי־]

— נִקּוּי יָבֵשׁ°, נִקּוּי בְּגָדִים בְּחֳמָרִים כִּימִיִּים וְלֹא עַל־יְדֵי כְּבִיסָה רְגִילָה בַּמַּיִם.

נָקוּעַ° ת' [מן נקע, נָקַע] שֶׁחָל בּוֹ נֶקַע, שֶׁחָרַג מִמְּקוֹמוֹ הַקָּבוּעַ: רֶגֶל נְקוּעָה מְנֻפֶּלֶת. — [נְקוּעָה, נְקוּעִים, ־עוֹת]

נָקוּף* ת' [מן א. נקף, נָקַף] מֻכֶּה, חָבוּט, שֶׁנִּפְגַּע: אֶצְבַּע נְקוּפָה בְּפַטִּישׁ. "וּמֵרִים מֵעַל הַקַּרְקַע פֵּרוֹת נְקוּפִים וּמַרְקִיבִים שֶׁמִּתְגּוֹלְלִים לְרַגְלֵי כָּל עֵץ" (קריב, עטרה 55). — [נְקוּפָה, נְקוּפִים, נְקוּפוֹת]

— בֵּיצָה נְקוּפָה*, בֵּיצָה שֶׁקְּלִפָּתָהּ נִסְדְּקָה קְצָת, אֲבָל לֹא נִשְׁבְּרָה כֻּלָּהּ: "אֵין לוֹקְחִין מִן הַגּוֹי בֵּיצִים נְקוּפוֹת לִקְעָרָה" (תוספתא חולין ג כד).

נִקּוּף*, נִיקוּף ז' [מן א. נקף, נִקֵּף] הַכָּאָה, חֲבָטָה: "דַּם נִקּוּף מְרַצֶּה כְּדַם עוֹלָה" (חולין ז:). נִקּוּף אֶצְבַּע בְּפַטִּישׁ. — [נִקּוּף־, נִקּוּפוֹ]

— נִקּוּף־הַלֵּב^, פְּעִימַת הַלֵּב, רֶגֶשׁ שֶׁל חֲשָׁשׁ אוֹ הִסּוּס: "וּלְמַעַן לֹא יִשָּׁאֵר לְשׁוּם אָדָם מְקוֹם סָפֵק בָּזֶה וְנִקּוּף־הַלֵּב כְּלָל, אָמַר כִּי כֵן מִכְרַע מֵהַמָּסֹרֶת" (מנחת שי, קהלת ז ו). פְּלוֹנִי עָשָׂה אֶת מַעֲשֵׂהוּ בְּלֹא חֲשָׁשׁ וּבְלֹא נִקּוּף־הַלֵּב.

— זֵיתֵי־נִקּוּף* (חלה ג ט), זֵיתִים שֶׁנִּמְסְקוּ בְּמַחְבּוֹט אוֹ בְּמַקֵּל, לְהַבְדִּיל מִן "זֵיתֵי־מָסִיק", שֶׁנִּמְסְקוּ בַּיָּד: זֵיתֵי־נִקּוּף הֵם עַל־פִּי־רֹב עוֹלְלוֹת הַזֵּיתִים, זֵיתִים קָשִׁים וּגְרוּעִים יוֹתֵר מִזֵּיתֵי־הַמָּסִיק.

נָקוּק^ ת' [מן נָקִיק] 1°, סָדוּק, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְקִיקִים. 2^, נָתוּן בְּתוֹךְ נָקִיק, מֻסְתָּר: "(הַתּוֹרָה) גְּלוּמָה, עֲלוּמָה וּנְקוּקָה" (קליר, סידור 691). פְּתָקִים נְקוּקִים בִּסְדָקִים שֶׁבֵּין אַבְנֵי הַכֹּתֶל־הַמַּעֲרָבִי. — [נְקוּקָה, נְקוּקִים, ־קוֹת]

נִקּוּר*, נִיקוּר ז' [מן נקר, נִקֵּר] 1*, עֲשִׂיַּת חוֹר, עֲקִירָה וְהוֹצָאַת הַחֹמֶר שֶׁבִּפְנִים: "זֶה (צִדְקִיָּה) מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם... וְזֶה (שִׁמְשׁוֹן) מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם" (ויקרא רבה כ). "קָשָׁה הָיְתָה עָלָיו הוֹצָאַת קוּפִּיקָה (פְּרוּטָה) יְתֵרָה מִכִּיסוֹ כְּנִקּוּר עַיִן" (יהודה שטינברג, קנד). 2*, פְּגִיעָה בַּמַּקּוֹר: "וְנִמְצְאוּ נִקּוּרִים נִקּוּרִים (שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים) בָּעִסָּה" (קידושין פ.). "וּפִיד־פִּיד כְּנִקּוּר שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין" (מגדלי מו"ס, שגא). נִקּוּר הַתַּרְנְגוֹלוֹת בָּאַשְׁפָּה. 3^ [בספרות הפוסקים] הַכְשָׁרַת הַבָּשָׂר הַשָּׁחוּט עַל־יְדֵי עֲקִירַת הַחֵלֶב וְהַגִּידִים הָאֲסוּרִים לַאֲכִילָה לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל. [ראה גם ערך מְנַקֵּר]. 4° [בהשאלה] חִטּוּט, טִפּוּל בִּפְרָטִים אוֹ בְּקַטְנוּת: "נִכַּר כָּאן שִׁעוּר הָגוּן מִן נִקּוּרֵי־הַנֶּפֶשׁ וְיִסּוּרֵי־הָרוּחַ" (סוקולוב, אישים 307). "הַחֶשְׁבּוֹן מֵבִיא לִידֵי בְּדִיקָה וַחֲקִירָה, לִידֵי נִקּוּר וְחִטּוּט" (ביאליק, לרינסקי). — [נִקּוּר־, נִקּוּרִים, נִקּוּרֵי־]

נָקוּר* ת' [מן נקר, נָקַר] 1^, עָקוּר, מוּצָא: "עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ" (רש"י במדבר כד ג). 2*, מְכֻרְסָם וּמְחֹרָץ, שֶׁנִּקְּרוּ בּוֹ בַּמַּקּוֹר: "רָאָה צִפּוֹר שֶׁנָּקַר בִּתְאֵנָה וְעַכְבָּר שֶׁנָּקַר בָּאֲבַטִּיחַ, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֶׁמָּא נְקוּרִין הָיוּ" (תוספתא תרומות ז ז). פֵּרוֹת נְקוּרִים. — [נְקוּרָה, נְקוּרִים, ־רוֹת]

נַקּוֹר* ז' [מן נקר] אֻמָּן מֻמְחֶה בְּנִקּוּר אַבְנֵי רֵיחַיִם־שֶׁל־יָד וּבְחִסְפּוּס שִׁטְחֵי הַמַּגָּע שֶׁבֵּינֵיהֶן לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחֲקוּ וְהֶחֱלִיקוּ מֵרֹב שִׁמּוּשׁ (קידושין פב.). — [נַקּוֹר־, נַקּוֹרוֹת, נַקּוֹרוֹת־]

נִקּוּשׁ°, נִיקוּשׁ ז' [מן א. נקש, נִקֵּשׁ] דְּפִיקָה: "מַה?! מָצָאתָ אֶת הַדֶּרֶךְ?! — שָׁאַל רוּדוֹלְפֶר בְּנִקּוּשׁ־שִׁנַּיִם" (ברש, א 137). "לְעִיסָה וּמִצְמוּץ, וְנִקּוּשׁ סַנְטוֹת נִשְׂאוּ עַל דָּכְיֵי הַצְּחוֹק" (שנהר, א 218). "הָלוֹכוֹ הָאִטִּי וְנִקּוּשֵׁי מַקְלוֹ הָרְגִיזוּהָ" (שטייגמן, זוגות א 45). — [נִקּוּשׁ־, נִקּוּשִׁים, ־שֵׁי־]

נקז [ארמית: נְקַז, אַקִּיז; קרוב אל א. נקד]

~ פִּעֵ' נִקֵּז° פ"י הִתְקִין מַעֲרֶכֶת תְּעָלוֹת וְצִנּוֹרוֹת לְהַעֲבָרַת עָדְפֵי מַיִם אוֹ לְיִבּוּשׁ בִּצּוֹת: הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת נִקְּזָה אֶת בִּצּוֹת עֵמֶק־יִזְרְעֶאל. — [לְנַקֵּז אֶת־, מְנַקֵּז, יְ־]

~ פִּע' נִקֵּז °, יִבֵּשׁ עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת תְּעָלוֹת וְצִנּוֹרוֹת: בִּצּוֹת מְנֻקָּזוֹת. — [מְנַקֵּז, יְנַקֵּז]

~ הִפ' הִקִּיז * פ"י [עַל־פִּי־רֹב בְּצֵרוּף: הִקִּיז דָּם] הוֹצִיא דָם מִתּוֹךְ עוֹרֵק עַל־יְדֵי שְׂרִיטָה בְּאִזְמֵל לְשֵׁם רְפוּאָה: "מַקִּיזִין דָּם לִבְהֵמָה וּלְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת" (תוספתא מועד קטן ב יא). "הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם, אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן... שֶׁיְּהֵא עֵסֶק זֶה לִי לִרְפוּאָה" (ברכות ס.). "אַרְיֵה נוֹהֵג לְהַקִּיז דָּם בְּכָל עֶרֶב רֹאשׁ־חֹדֶשׁ" (ביאליק, אריה א). — [לְהַקִּיז דָּם, מַקִּיז, יַקִּיז]

~ הֻפ' הֻקַּז ° (דָּמוֹ). הוּצָא דָמוֹ מִתּוֹךְ עוֹרֵק לְשֵׁם רְפוּאָה: "לֹא יֻקַּז הַנַּעַר קֹדֶם י"ד שָׁנָה וְלֹא הַזָּקֵן אַחַר ס' שָׁנָה" (פרקי משה יב). — [מֻקָּז, יֻקַּז]

~ הת' הִתְנַקֵּז °, הָעֳבְרוּ מֵימָיו בִּתְעָלוֹת: "עֵמֶק חֲרוֹד... כֻּלּוֹ מִתַּחַת לִפְנֵי הַיָּם וּמִתְנַקֵּז עַל־יְדֵי נַחַל חֲרוֹד לַיַּרְדֵּן" (קידר, טבע וארץ תשי"ט 97). "עַתָּה מִתְנַקְּזוֹת כָּל סְבִיבוֹתֶיהָ אֶל בּוֹרָהּ שֶׁלָּהּ" (אריה, ביתו 230). — [לְהִתְנַקֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

נֶקֶז° ז' [מן נקז] נִקּוּז, הַעֲבָרַת תְּעָלוֹת לְיִבּוּשׁ שֶׁטַח (Drain). — [נֶקֶז־, נְקָזוֹ]

נק"ח ר"ת נְקִישַׁת חֵפֶץ.

א. נקט [ארמית: נְקַט; קרוב אל לקט]

~ פָּע' נָקַט * פ"י לָקַח, תָּפַס: "נְקֹט הַאי כְּלָלָא (כְּלָל זֶה) בְּיָדְךָ: כָּל שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת" (יומא נ.). "הִלּוּכוֹ וְסִדּוּרוֹ וּמִנְהָגוֹ נָקַט" (ערוך, דווש). "וּכְלָל זֶה נְקֹט בְּיָדְךָ: דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו, עַם עַם וּמְלַמְּדָיו" (מנדלי מו"ס, שיב). "וּלְשֵׁם רְבוּתָא יְתֵרָה נָקַט דַּוְקָא אֶת שְׁמוֹת הַמְשׁוֹרְרִים הַמְפֻרְסָמִים בְּיוֹתֵר" (ביאליק, שיר לא נודע). יֵשׁ לִנְקֹט אֶמְצָעִים חֲמוּרִים לְבִעוּר הָעֲבַרְיָנוּת. — [לִנְקֹט אֶת־, נוֹקֵט, נָקוּט; יִנְקֹט, נְקֹט!]

~ נפ' נִנְקַט °, נִלְקַח, נֶאֱחַז: הָאֶמְצָעִים הַחֲמוּרִים שֶׁנִּנְקְטוּ עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה הָיוּ יְעִילִים בְּיוֹתֵר. — [לְהִנָּקֵט, נִנְקָט, יִנָּקֵט]

~ פִּע' נִקֵּט * פ"י לִקֵּט, אָסַף: "וּמְנַקֵּט לָהֶם שְׁנֵי עִגּוּלִים אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ" (שמות רבה א) [נוסח אחר: מְלַקֵּט]. — [לְנַקֵּט, מְ־, יְ־]

— נָקַט עֶמְדָּה °, קָבַע יַחַס לְגַבֵּי עִנְיָן מְסֻיָּם, חִוָּה דַעְתּוֹ בִּשְׁאֵלָה הַשְּׁנוּיָה בְּמַחֲלֹקֶת.

ב. נקט [הרחבה מן קוט, נָקוֹט, ועל יסוד הביטוי "נָקְטָה נַפְשִׁי", איוב י א, ושם כנראה במקום נָקוֹטָה, ראה ערך קוט]

~ פָּע' נָקַט פ"ע [רק בצירוף עם נֶפֶשׁ] בָּחַל, מָאַס, קָץ: "נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי" (איוב י א). "לֹא הִסְפִּיק לֶאֱכֹל סִירִיּוֹת עַד שֶׁנָּקְטָה נַפְשׁוֹ עָלָיו" (פסיקתא דרב כהנא, בשלח). "זוֹכֵר אֵימַת הַלַּיְלָה הוּא, נַפְשׁוֹ בַּחַיִּים נָקְטָה" (הנגיד, דיואן 270). — [לִנְקֹט, נוֹקֵט, נָקוּט, יִקּוֹט]

נָקִי ת' [מן נקה] [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן] 1 *, טָהוֹר, שֶׁאֵינוֹ מְלֻכְלָךְ: "תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי" (שבת קל.). "בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי יוֹצֵא בִּבְגָדִים נְקִיִּים" (בראשית רבה סה). "בֵּיתָהּ קָטָן, צַח וְנָקִי" (ביאליק, פלוני). יָדַיִם נְקִיּוֹת. 2 [בהשאלה] חַף מִפֶּשַׁע, זַכַּאי: "נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ" (יהושע ב יז). "וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ" (דברים יט י). "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג" (שמות כג ז). — [נְקִיָּה, נְקִיִּים, נְקִיּוֹת]

— נְקִי־הַדַּעַת *, עָדִין, בַּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת, מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ: "(כָּתַב) אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי, וְלֹא כָתַב עֵד – כָּשֵׁר; וְכָךְ הָיוּ נְקִיֵּי־הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂים" (גיטין ט ח). "כָּךְ הָיוּ נְקִיֵּי־הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין: לֹא הָיוּ חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן" (סנהדרין כג.). "סוֹפֵר נְקִי־הַדַּעַת... דַּרְכּוֹ לְטַפֵּל בְּעֶצֶם הָעִנְיָן וּלְבָרֵר בִּרְאָיוֹת שֶׁאֵין דַּעַת מִתְנַגְּדָיו נְכוֹנָה" (אחד העם, שי). "אֶת הַכֹּל הֵם נוֹטְלִים, וְכַמָּה נְקִיֵּי־דַעַת הֵם" (ביאליק, החצוצרה א). "וְהֵם נְקִיֵּי־דַעַת וּנְקִיִּים בְּמַלְבּוּשֵׁיהֶם" (עגנון, אלו תקכה).

— נְקִי־כַּפַּיִם, מִי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ שֹׁחַד אוֹ אֵינוֹ מְקַבֵּל טוֹבַת־הֲנָאָה מֵאֲחֵרִים בְּעַד שֵׁרוּתִים הַנַּעֲשִׂים עַל־יָדוֹ בְּתֹקֶף תַּפְקִידוֹ: "נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב" (תהלים כד ד).

— נְקִי־נִיב °, שֶׁנִּיבוֹ וְסִגְנוֹנוֹ נְקִיִּים וּמְלֻטָּשִׁים: "יֵשׁ בָּהֶם, בַּמְּעֻלִּים שֶׁבְּשִׁירִים נְקִיֵּי־נִיב אֵלֶּה כְּדֵי לְקָרֵב אוֹתָנוּ" (פיכמן, רפד).

— דָּם נָקִי, דָּמוֹ שֶׁל אָדָם חַף מִפֶּשַׁע: "וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ" (דברים יט י).

— אֻמָּנוּת נְקִיָּה *, מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ כְּרוּכָה בְּלִכְלוּךְ וְזֻהֲמָה: "לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אֻמָּנוּת נְקִיָּה וְקַלָּה" (קדושין ד יד).

— דַּעְתּוֹ נְקִיָּה *, 1 *, דַּעְתּוֹ צְלוּלָה וּבְהִירָה (ירושלמי מעשרות מט ד). 2 °, הוּא מְעֻדָּן בְּרִגְשׁוֹתָיו וּבְנִמּוּסָיו.

— הַכְנָסָה נְקִיָּה °, הַכְנָסָה לְאַחַר נִכּוּי הַהוֹצָאוֹת: "עָלְתָה וְהָלְכָה הַהַכְנָסָה הַנְּקִיָּה בְּכָל שָׁנָה" (בורלא, כיסופים 13).

— לָשׁוֹן נְקִיָּה *, 1 *, סִגְנוֹן דְּבָרִים שֶׁאֵין בּוֹ בִּטּוּיִים גַּסִּים: "לְעוֹלָם יְסַפֵּר אָדָם בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה" (פסחים ג.). 2 °, צֵרוּף מִלִּים נָאֶה וּמְנֻמָּס בְּצוּרָתוֹ הַבָּא לִרְמֹז עַל תֹּכֶן גַּס.

— מְלָאכָה נְקִיָּה °, 1 [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה קָשֶׁה אוֹ מְסֻכָּן שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֻמָּנוּת וּבִזְרִיזוּת יְתֵרָה: תְּפִיסָתָם הַמְּהִירָה שֶׁל הַשּׁוֹדְדִים עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה הָיְתָה מְלָאכָה נְקִיָּה. 2 [בדרך־לגלוג] כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה שְׁלִילִי (שֹׁד, גְּנֵבָה וְכַדּוֹמֶה) שֶׁבֻּצַּע בְּלֹא שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כָּל עֲקֵבוֹת.

— מַצְפּוּן נָקִי °, תָּם־לֵבָב, לֵב טָהוֹר, הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל אָדָם חַף מִכָּל מַחֲשֶׁבֶת פֶּשַׁע: הַנֵּךְ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר בְּמַצְפּוּן נָקִי.

— רֶוַח נָקִי °, רֶוַח שֶׁנִּשְׁאַר לְאַחַר נִכּוּי כָּל הַהוֹצָאוֹת.

— פַּת נְקִיָּה *, לֶחֶם טוֹב וּמְשֻׁבָּח: "שֶׁלֹּא תְהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִיבָר" (קידושין כב.).

— יָשַׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים * [שאול מן נידה סו. ושם: שבעת הימים הנקיים שאשה צריכה לספור לאחר טומאת זוב דמה, לפי ויקרא טו כח] 1, טִפֵּל וְעָמַל בְּדָבָר זְמַן מְמֻשָּׁךְ, טָרַח וְיָגַע הַרְבֵּה: "יוֹשֵׁב אֲנִי עַל כָּל טִפַּת דְּיוֹ שִׁבְעָה נְקִיִּים... וְהוּא חוֹזֵר וְיוֹשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים" (ביאליק, אגרות א קנב). 2 [בהלצה גסה] הֶאֱרִיךְ יְשִׁיבָתוֹ בַּעֲשִׂיַּת צְרָכָיו, הִתְקַשָּׁה בְּהִלּוּךְ מֵעָיו.

— קַב וְנָקִי *, מְעַט אֲבָל טוֹב, מְעַט בְּכַמּוּת וְרַב בְּאֵיכוּת: "מִשְׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב – קַב וְנָקִי" (בכורות כג:).

— אֵין נָקִי!, אִישׁ אֵינוֹ פָּטוּר מִן הַדָּבָר, הַכֹּל חַיָּבִים בְּלֹא יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: "וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה: אֵין נָקִי!" (מלכים א טו כב). בִּשְׁעַת חֵרוּם זוֹ – הַכֹּל חַיָּבִים לָצֵאת לַעֲבוֹדַת הַבִּצּוּרִים, אֵין נָקִי!

— **יָצָא נְקִי מִנְּכָסָיו***, הִתְרוֹשֵׁשׁ, אִבֵּד אֶת רְכוּשׁוֹ: "יָצָא פְּלוֹנִי נְקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם" (פסחים כב:). "אֶת רְכוּשִׁי הַמְּעַט כְּבָר מָכַרְתִּי לַאֲחֵרִים וְיָצָאתִי נְקִי מִנְּכָסַי" (ברקוביץ, תר' טוביה קכו).

— **וִהְיִיתֶם נְקִיִּים!** [על־פי במדבר לב כב, ושם הכתוב במלואו: "והייתם נקיים מה' ומישראל"], סִיסְמָה מְקֻבֶּלֶת בְּהוֹרָאָה: יֵשׁ לְהִשָּׁמֵר מִמַּעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַטִּיל חֲשַׁד שֶׁל חֹסֶר־יֹשֶׁר, יֵשׁ לִשְׁמֹר עַל הַשֵּׁם הַטּוֹב.

— **הֶעְתִּיק אֶל־נָקִי**°, כָּתַב דְּבַר־מָה שֵׁנִית בְּצוּרָה נָאָה וּנְקִיָּה לְאַחַר שֶׁתִּקֵּן אֶת הַסִּגְנוֹן אוֹ הַשְּׁגִיאוֹת: הַתַּלְמִידִים הֶעְתִּיקוּ אֶת חִבּוּרֵיהֶם אֶל־נָקִי.

א. **נְקִיבָה*** נ׳ [מן א.נקב, נָקַב] נִקּוּב, עֲשִׂיַּת נְקָבִים וְחוֹרִים בְּדָבָר־מָה: "שֶׁמָּא נִקֵּב אֶחָד מִן הָאֵיבָרִין שֶׁתִּטָּרֵף בִּנְקִיבָתָן" (רמב"ם, שחיטה יא ד). נְקִיבַת כַּרְטִיס־הַנְּסִיעוֹת בְּמַנְקֵב שֶׁבִּידֵי הַמְבַקֵּר. [ובהשאלה:] "חוֹדֶרֶת הִיא... מְמַצָּה אֶת הַנּוֹשֵׂא עַד תֻּמּוֹ בִּנְקִיבָה פְּסִיכוֹלוֹגִית" (פיכמן, שיא). — [נְקִיבַת־, ־בוֹת]

ב. **נְקִיבָה*** נ׳ [מן ב. נקב, נָקַב] צִיּוּן, קְבִיעָה: "שָׁנָה זוֹ מֻבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ? יוֹבֵל שְׁמָהּ" (רש"י ויקרא כה י). "וְעַל כֵּן בָּחַרְתִּי הַנְּקִיבָה הַזֹּאת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנָּקַב בּוֹ זוּלָתִי מֵאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי" (הקדמה לס׳ השרשים לג׳נאח). — [נְקִיבַת־, נְקִיבוֹת]

נְקִידָה* נ׳ [מן א.נקד, נָקַד] נִקּוּד, קְבִיעַת סִימָנֵי נִקּוּד לְצִיּוּן הַתְּנוּעוֹת: "וְגַם לָדַעַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הֵם בְּמִכְתָּב שָׁנִים וּבִנְקִידָתָם וּבְפִתְרוֹן שָׁוִים" (דונש, על מנחם, הקדמה). "וּלְפִי שֶׁהִרְגִּילוּ בִּנְקִידַת זֹאת הַכָּ"ף נָקְדוּ גַּם כֵּן הַכָּ"ף הַשָּׁרְשִׁית" (רדק, מכלול, השוא). — [נְקִידַת־, נְקִידוֹת]

נִקָּיוֹן ז׳ [מן נקה; נָקִי] [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן] טֹהַר, חֹסֶר־לִכְלוּךְ: "וְהַסֵּדֶר בְּמַעֲשִׂים וְנִקְיוֹן הַגּוּף" (מאזני צדק, 106). נִקְיוֹן הַפָּנִים. שְׁמֹר עַל נִקְיוֹן בְּגָדֶיךָ. — [נִקְיוֹן־, נִקְיוֹנוֹ]

— **נִקְיוֹן־כַּפַּיִם**, 1. תֹּם, יֹשֶׁר: "בְּתָם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת" (בראשית כ ה). 2°. הִמָּנְעוּת מִקַּבָּלַת שֹׁחַד אוֹ מְטוֹבַת־הֲנָאָה בְּדֶרֶךְ בִּלְתִּי־כְּשֵׁרָה: "נִקְיוֹן־כַּפַּיִם בְּעִסְקֵי מִסְחָר וּבְעִסְקֵי צִבּוּר" (סוקולוב, אישים 107). "אָנוּ עֲמֵלִים יוֹמָם וָלַיְלָה בְּנִקְיוֹן־כַּפַּיִם" (בורלא, עקביה 47).

— **נִקְיוֹן־שִׁנַּיִם** [בהשאלה] רָעָב, חֹסֶר מָזוֹן לִלְעִיסָה לַשִּׁנַּיִם: "וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם" (עמוס ד ו). "אֵלּוּ צְרִיכִים הָיוּ אֵלֶּה לָשֵׂאת עֵינֵיהֶם אֶל שְׂכָרָם, הָיוּ יוֹשְׁבִים כָּל יְמֵיהֶם בְּנִקְיוֹן־שִׁנַּיִם" (ברקוביץ, תר׳ יוסילי ב). "וַיֵּצֵא הוּא וְאִשְׁתּוֹ מִן הָעֵסֶק הַזֶּה בְּנִקְיוֹן־שִׁנַּיִם" (עגנון, אלו עב).

— **רָחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּיו** [בהשאלה] הִשְׁתַּדֵּל לְהָסִיר מֵעַל עַצְמוֹ כָּל אַשְׁמָה, הִכְחִישׁ כָּל חֵטְא: "אַךְ־רִיק זִכִּיתִי לְבָבִי וָאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי" (תהלים עג יג).

נְקִיּוּת* נ׳ [מן נָקִי] 1*. נִקָּיוֹן, חֹסֶר־לִכְלוּךְ: "זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי נְקִיּוּת וּנְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרָה" (עבודה זרה כ:). "מָה רְחִיצַת גּוּפוֹ בִּנְקִיּוּת, אַף כִּבּוּס בְּגָדָיו בִּנְקִיּוּת" (ספרא מצורע עז ב). "בְּכָל אֲשֶׁר יַטֶּה נְקִיּוּת יִתְמֹךְ וְלֹא יֶחֱטָא" (ינאי, רג). "הָיָה מַקְפִּיד עַל הַנְּקִיּוּת וְעַל הַטָּהֳרָה" (יל"ג, פרוזה קלב). "הָעוֹסֵק גַּם הוּא בְּעִנְיַן לֹא נוֹפֵל מִן הַזֶּבֶל בִּנְקִיּוּתוֹ" (אחד העם, רע). "קַפְּדָן גָּדוֹל הָיָה בִּנְקִיּוּת וּבִלְבוּשׁ" (ברש, א 170). נְקִיּוּת הַגּוּף. 2*. [בהשאלה] רְוָחָה, נוֹחוּת: "אָזְכֵּנוּ (אֶת הַדַּל בַּדִּין) וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת" (ספרא קדושים פט א). 3°. [בהשאלה ובלשון נקיה:] עֲשִׂיַּת צְרָכִים. — [נְקִיּוּת־]

— **נְקִיּוּת־הַדַּעַת**°, אֶסְטֶנִיסוּת, עֲדִינוּת, דַּקּוּת הַטַּעַם וְהָרֶגֶשׁ.

נָקִיט* ת׳ [מן ב. נקט] מָאוּס, בָּחוּל [רק בביטוי:]

— **נַפְשׁוֹ נְקִיטָה עָלָיו***, הוּא מוֹאֵס וּבוֹחֵל בְּ־: "אָדָם אוֹכֵל צְחָנָה... וְנַפְשׁוֹ נְקִיטָה עָלָיו מִמֶּנָּה, וְאַתֶּם... אֵין נַפְשׁוֹתֵיכֶם נְקִיטָה הֵימֶנָּה" (פסיקתא דרב כהנא יג).

א. **נְקִיטָה*** נ׳ [מן א. נקט, נָקַט] אֲחִיזָה, תְּפִיסָה: נְקִיטַת אֶמְצָעִים חֲרִיפִים. נְקִיטַת עֶמְדָּה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם. — [נְקִיטַת־]

— **נְקִיטַת־חֵפֶץ***, הַחְזָקַת דְּבַר־קְדֻשָּׁה (כְּגוֹן סֵפֶר־תּוֹרָה, צִיצִית) בְּיַד אֶגֶב שְׁבוּעָה כְּדֵי לָתֵת לָהּ תֹּקֶף וְחוֹזֶק: "הִתְקִינוּ שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אֶת הַלֹּוֶה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ" (רמב"ם, מלוה ולוה ב ב). "וְנִשְׁבָּעִים לִגְמֹל לוֹ חֶסֶד, וּמְאַשְּׁרִים אֶת דִּבְרֵיהֶם בִּתְקִיעַת־כַּף וּבִנְקִיטַת צִיצִית" (מגדלי מו"ס, קנב). "עוֹמֵד לְהִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ" (ברקוביץ, תר׳ מנחם ע). "נִשְׁבָּע אֲנִי בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁהוּא הוּא וְלֹא אַחֵר" (עגנון, אלו תטו).

ב. **נְקִיטָה**° נ׳ [מן ב. נקט, ראה גם ב. נָקוֹט] מְאִיסָה: "בְּפָנָיו הַכְּעוּסִים, הַמְיֻגָּעִים קָרְאָה הַבָּעַת שִׂנְאָה, חֶמְלָה, נְקִיטָה בְּנַפְשׁוֹ" (ולמובסקי, תר׳ צ׳כוב 41). — [נְקִיטַת־, נְקִיטוֹת]

נְקִימָה* נ׳ [מן נקם, נָקַם] לְקִיחַת נָקָם, הִתְנַקְּמוּת, שִׁלּוּם לְעוֹשֵׂה הָרָעָה כִּגְמוּלוֹ: "אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי — זוֹ הִיא נְקִימָה" (יומא כג.). "בִּנְקִימָה וּנְטִירָה, בְּשִׂנְאַת חִנָּם" (סידור רס"ג, שמה). "אֵינִי צָרִיךְ לוֹמַר לְךָ כִּי הַנְּקִימָה וְהַנְּטִירָה אֵינָן מִמִּדּוֹתַי" (ביאליק, אגרות ב שה). — [נְקִימַת־, נְקִימוֹת]

נָקִיעַ* ז׳ [על־פי נוסח־משנה במועד קטן ה: במקום בָּקִיעַ בקצת ספרים] בָּקִיעַ, שֶׁקַע, בְּרֵכָה: "אוֹ שֶׁמָּצָא שְׁלֹשָׁה כּוּכִין אוֹ כּוּךְ וְנָקִיעַ וּמְעָרָה, הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת" (רמב"ם, טומאת מת ט ה). [ובמליצה:] "לֹא שְׁלֵמוּת וְלֹא תֹּם, כִּי אִם בְּקִיעִים וּנְקִיעִים, הָרִים וַעֲמָקִים" (שור, כוכבי 176). — [נְקִיעַ־, נְקִיעִים, נְקִיעֵי־]

נְקִיעָה* נ׳ [מן נקע, נָקַע] 1*. חֲרִיגַת אֵיבָר אוֹ פֶּרֶק מִמְּקוֹמוֹ עַל־יְדֵי מַכָּה אוֹ פְּגִיעָה: נְקִיעַת רַגְלוֹ שֶׁל הָאִישׁ בְּנָפְלוֹ. 2°. [בהשאלה] סְטִיָּה, הִתְרַחֲקוּת: "נְקִיעָה זוֹ שֶׁל הַפּוֹזִיטִיבִיזְם מִן הַמֶּטָפִיסִיקָה נִתְגַּלְגְּלָה בְּטִינָה" (ויסלבסקי, יחידים 2). — [נְקִיעַת־, נְקִיעוֹת]

— **נְקִיעַת־נֶפֶשׁ**°, סְלִידָה, בְּחִילָה בְּ־, הִתְרַחֲקוּת מֻחְלֶטֶת מִדָּבָר: הַסּוֹפֵר הִבִּיעַ נְקִיעַת־נַפְשׁוֹ מִן הַמִּשְׁטָר הָרוֹדָנִי וְעִוּוּתָיו.

נָקִיף° ז׳ [מן א.נקף, נָקַף] קְטִיפַת פְּרִי בִּדְפִיקָה בְּמַקֵּל: נִגְמַר נְקִיף הֶחָרוּבִים. נְקִיף הַזֵּיתִים. — [נְקִיף־]

א. **נְקִיפָה**° נ׳ [מן א.נקף, נָקַף] דְּפִיקָה, נְקִישָׁה: נְקִיפָה בְּאֶצְבַּע. — [נְקִיפַת־, נְקִיפוֹת]

— נְקִיפַת אֶצְבַּע° [בהשאלה, על-פי חולין ז:; ראה להלן א.נקף, נָקַף] עֲשִׂיָּה קַלָּה, הִתְאַמְּצוּת מְעַטָּה: "כָּל נִדְנוּד, כָּל נְקִיפַת אֶצְבַּע מִלְּמַטָּה תִּכָּתֵב בַּסֵּפֶר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ח). "לְלֹא נְקִיפַת אֶצְבַּע קְטַנָּה לְמַעַן הַזּוּלַת" (ניר, השעיפים 49). "עָשׂוּ עֹשֶׁר בִּנְקִיפַת אֶצְבַּע בִּלְבַד" (ברקוביץ, תר' טוביה מה). פְּלוֹנִי לֹא טָפַל בַּדָּבָר אֲפִלּוּ בִּנְקִיפַת אֶצְבַּע.

— נְקִיפַת־לֵב°, נְקִיפַת־מַצְפּוּן°, פְּעִימַת לֵב, הִתְרַגְּשׁוּת מִתּוֹךְ הִסּוּס אוֹ חֲרָטָה: "כְּלוּם נִמְנְעוּ הַלָּלוּ בִּנְקִיפַת־הַלֵּב?" (קלצקין, כתבים 44). "לָהֶם אֵין שֵׂכֶל וּמוּסָר מַצְפּוּן וּנְקִיפַת־לֵב" (סנאי, ארץ 34). "מִבְּחִינָה זוֹ לֹא חָשָׁה כָּל נְקִיפוֹת מַצְפּוּן" (בר־יוסף, העומדים 72).

ב. **נְקִיפָה**° נ' [מן ב.נקף] 1 [בפיסיקה] תְּנוּעַת הַצִּיר שֶׁל גּוּף מִסְתּוֹבֵב כִּסְבִיבוֹן בְּהַשְׁפָּעַת כֹּחַ חִיצוֹנִי סְבִיב צִיר הַנֶּחְשָׁב קָבוּעַ בַּמֶּרְחָב (Precession). 2 [באסטרונומיה] הַעְתָּקָתָן שֶׁל נְקֻדּוֹת הָאָבִיב וְהַסְּתָו לְאֹרֶךְ הַמִּלְקָה, בְּשֶׁל תְּנוּעָתוֹ הַסְּבוּבִית שֶׁל צִיר כַּדּוּר־הָאָרֶץ, בְּמַחֲזוֹר שֶׁל 26000 שָׁנָה בְּקֵרוּב. — [נְקִיפַת־, נְקִיפוֹת]

נָקִיק ז' [חבשית: נקק; קרוב אל ב.נקע, נֶקַע] בְּקִיעַ, סֶדֶק, נִקְרָה, חָגוּ: "וְטָמְנֵהוּ (אֶת הָאֵזוֹר) שָׁם בִּנְקִיק הַסָּלַע" (ירמיה יג ד). "הַנִּקְבָּר בַּמַּיִם וּבָאֲפֵלָה וּבִנְקִיקֵי סְלָעִים" (תוספתא זבים ט ב). "וּמִפַּחֲדוֹ שָׂרִים יָבוֹאוּן בַּנְּקִיקִים" (אברהם אבן־עזרא, א 24). "מִתְלוֹנֵן בַּנְּקִיקִים, שֶׁכֵּן סְדָקִים אֲפֵלִים" (ביאליק, שירתי). — [נְקִיק־, נְקִיקִים, נְקִיקֵי־]

נְקִירָה* נ' [מן נקר, נָקַר] 1*, חִטּוּט, פְּגִיעָה וּלְקִיטָה בַּמַּקּוֹר: "בָּצֵק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְקִירַת תַּרְנְגוֹלִים" (טהרות ג ח). 2°, בֻּלְמוּס חוֹלָנִי בְּעוֹפוֹת לְנַקֵּר בְּגוּפָם וּבִבְשָׂרָם שֶׁל עוֹפוֹת אֲחֵרִים, לִמְרֹט אֶת נוֹצוֹתֵיהֶם וְכַדּוֹמֶה עַד כְּדֵי דְּרִיסַת קָרְבָּן הַמְּנֻקָּר. 3^, נִקּוּר [ראה ערך נִקּוּר]. — [נְקִירַת־, נְקִירוֹת]

נְקִישָׁה^ נ' [מן א.נקש, נָקַשׁ] 1, דְּפִיקָה, הַכָּאָה, חֲבָטָה: "כָּל מְקוֹם הַגָּפַת הַדֶּלֶת שֶׁהוּא חוֹפֵף וְנוֹקֵשׁ שָׁם כְּשֶׁסּוֹגְרוֹ... עַד מְקוֹם הַנְּקִישָׁה" (רש"י פסחים פה:). נְקִישָׁה עַל הַדֶּלֶת בְּאֶצְבַּע. 2, מְצִלָּה, פַּעֲמוֹן קָטָן הַמְקַשְׁקֵשׁ: "הַנְּקִישׁוֹת שֶׁתּוֹלִין לַסּוּס בֵּין עֵינָיו" (רש"י זכריה יד כ). — [נְקִישַׁת־, נְקִישׁוֹת]

— כְּלֵי־נְקִישָׁה°, כֵּלִים בַּתִּזְמֹרֶת שֶׁצְּלִילֵיהֶם מוּפָקִים עַל־יְדֵי דְּפִיקָה בָּהֶם בְּקָנִים אוֹ נְקִישַׁת חֲלָקִים זֶה בָּזֶה, כְּגוֹן תֹּף, מַקּוֹשִׁית, מְצִלְתַּיִם.

נָקֵל ת' [מן קלל, נָקַל] קַל, פָּשׁוּט, לֹא־קָשֶׁה: "נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, לֹא כִּי יָשׁוּב הַצֵּל אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת!" (מלכים ב כ י). "נָקֵל מִהְיוֹתְךָ לִי עֶבֶד... וּנְתַתִּיךָ לְאוֹר גּוֹיִם" (ישעיה מט ו). נָקֵל לְהַבְטִיחַ וְקָשֶׁה לְקַיֵּם. [ונקבה:] "הַנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ, וְאָנֹכִי אִישׁ רָשׁ וְנִקְלֶה!" (שמואל א יח כג). "וּנְקַלָּה זוֹ בְּעֵינֶיךָ מַה שֶּׁעָשִׂיתִי?" (שיר השירים רבה, מים רבים). "שָׁת לְךָ גְּדֻלָּה לֹא נְקַלָּה" (הנגיד, דיואן 104). — [נְקַלָּה, נְקַלִּים, ־לּוֹת]

— הַנָּקֵל, בְּנָקֵל°, עַל־נְקַלָּה, בִּנְקַלָּה^ תה"פ, בְּקַלּוּת, בְּאֹפֶן קַל: "וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט, וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל" (מלכים א טז לא). הִגַּעְתִּי בְּנָקֵל אֶל הַמַּטָּרָה. "וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקַלָּה, לֵאמֹר: שָׁלוֹם שָׁלוֹם, וְאֵין שָׁלוֹם!" (ירמיה ו יד). "וּבִנְקַלָּה לְגַלּוֹת מַה־בִּלְבָבְךָ" (הנגיד, בן משלי 39). "וְשֶׁהֲזָקָתוֹ (שֶׁל הַיֵּצֶר) מִסְתַּלֶּקֶת מֵעַל הָאָדָם בִּנְקַלָּה" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה).

— דַּעַת לְנָבוֹן נָקָל (נָקֵל) (משלי יד ו), הֶחָכָם יָבִין זֹאת בְּקַלּוּת, דַּי לֶחָכָם בִּרְמִז.

נִקְלֶה ת' [מן ב.קלה, נִקְלָה] בָּזוּי, נָחוּת, קַל־עֵרֶךְ: "אִישׁ רָשׁ וְנִקְלֶה" (שמואל א יח כג). "זֶרַע נִקְלֶה עוֹבֵר מִצְוָה" (בן־סירא י יט). "הָאָדוֹן נִכְבָּד וְהָעֶבֶד נִקְלֶה, הַגְּבִירָה נִכְבֶּדֶת וְהַשִּׁפְחָה נִקְלֵית" (רש"י ישעיה כד ב). "וְאַתְּ נִקְלָה בְּעֵינֶיךָ־וְגָדוֹל לָאֵל" (הנגיד, דיואן 213). "מַה נִּקְלָה וַעֲלוּבָה זֶה הַמַּרְאָה בְּעֵינֵי זָר לֹא־יָבִין!" (ביאליק, אם יש). — [נִקְלָה גם נִקְלֵית, נִקְלִים, ־לוֹת]

נְקַלָּה ת"נ ראה נָקֵל.

נִקְלוּת° נ' [מן נִקְלֶה] נְחִיתוּת־עֵרֶךְ, נְבָזוּת: "בֶּאֱמֶת קָשָׁה פְּגִיעָתוֹ שֶׁל עַקְרָב, אַךְ מַה נִּקְלוּת יֵשׁ בּוֹ?" (טביב, כערער 251). "לֹא אַשְׁמוּת בָּהֶם וְלֹא נִקְלוּת" (יזהר, מישור 108). נִקְלוּת הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַנּוֹכֵל עוֹרְרָה שְׁאָט־נֶפֶשׁ. — [נִקְלוּת־]

נַקְלִיט* ז' [יוונית: ta anaklita דברים הנשענים] כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמּוֹטוֹת הָאֲרֻכִּים שֶׁהָיוּ מְתַקְּנִים לְפָנִים מֵעַל לְמִטָּה כְּדֵי לִמְתֹּחַ עֲלֵיהֶם אֶת הַכִּלָּה: "פּוֹרֵס הוּא (סָדִין) עַל גַּבֵּי נַקְלִיטֵי הַמִּטָּה" (סוכה א ג). "וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ נַקְלִיטִין גְּבוֹהִין מִן הַמִּטָּה עֲשָׂרָה (טְפָחִים)" (סוכה י:). — [נַקְלִיט־, נַקְלִיטִים, ־טֵי־]

נקם [אוגריתית: נקם; ארמית: נְקַם; ערבית: נַקַמַ]

~ פע' נָקַם פ"י שִׁלֵּם לְעוֹשֶׂה רָעָה כִּגְמוּלוֹ, נִפְרַע, גָּמַל רָעָה: "נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים" (במדבר לא ב). "לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ" (ויקרא יט יח). "חֶרֶב נֹקֶמֶת" (ויקרא כו כה). "יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּנְקָמַנִי ה' מִמֶּךָּ" (שמואל א כד יג). "אֵינִי מִתְנַחֵם עַד שֶׁאֶנְקֹם נִקְמָתָן" (שמות רבה כ). "וְאָרוּר הָאוֹמֵר: נְקֹם!" (ביאליק, השחיטה). — [לִנְקֹם אֶת־, מִן־; נוֹקֵם, יִקֹּם גם יִנְקֹם, נְקֹם!]

~ נפ' נִקַּם, 1, עָשָׂה נְקָמוֹת בְּ־, שִׁלֵּם לְשׂוֹנְאוֹ כִּגְמוּלוֹ: "וְאִנָּקְמָה נְקַם אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים" (שופטים טז כח). "וְלִהְיוֹת הַיְּהוּדִים עֲתִידִים... לְהִנָּקֵם מֵאֹיְבֵיהֶם" (אסתר ח יג). "וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי עֲבָדַי הַנְּבִיאִים... מִיַּד אִיזָבֶל" (מלכים ב ט ז). "הִנְנִי־רָב אֶת־רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת־נִקְמָתֵךְ" (ירמיה נא לו). 2, לָקְחוּ נְקָמָה מִמֶּנּוּ, שִׁלֵּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ: "וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ... וּמֵת תַּחַת יָדוֹ — נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא כ). — [לְהִנָּקֵם בְּ־, מִ־; נִקָּם, יִנָּקֵם; הִנָּקֵם!]

~ הת' הִתְנַקֵּם, עָשָׂה נְקָמוֹת בְּ־: "וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי?" (ירמיה ה ט). — [לְהִתְנַקֵּם בְּ־, מִתְנַקֵּם, יִתְ־]

~ פע' הֻקַּם, נָקְמוּ אֶת נִקְמָתוֹ, עָשׂוּ נְקָמָה בְּמִי שֶׁהֵרַע לוֹ: "כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן" (בראשית ד כד). "אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד (הָעֶבֶד) לֹא יֻקַּם" (שמות כא כא). — [מֻקָּם, יֻקַּם]

נָקָם ז' [מן נקם, נָקַם] גְּמוּל עַל מַעֲשֶׂה רַע, תַּשְׁלוּם לְעוֹשֶׂה רַע כְּמַעֲשֵׂהוּ, עֲשִׂיַּת רָעָה תַּחַת רָעָה: "וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו" (דברים לב מג). "וְאִנָּקְמָה נְקַם אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים" (שופטים טז כח). "כִּי גַם אֵל שׂוֹנֵא רָעִים וְלָרְשָׁעִים יָשִׁיב נָקָם" (בן־סירא יב ו). "וְקַרְקַרְנוּ בְּנָקָם קִיר וְטִירָה" (דיואן, הנגיד 23). "וְכִי תִצְמַח בּוֹ חֲמַת נָקָם" (ביאליק, בעיר). — [נְקַם־]

— לָקַח נָקָם, הִתְנַקֵּם, שִׁלֵּם לְעוֹשֵׂה רַע כְּרִשְׁעָתוֹ: "נָקָם אֶקָּח" (ישעיה מז ג).

— רָאָה (חָזָה) נָקָם, הָיָה עֵד לָרָעָה שֶׁמָּצְאָה אֶת שׂוֹנְאוֹ: "יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי־חָזָה נָקָם" (תהלים נח יא).

— נָקָם וְשִׁלֵּם, גְּמוּל וְתַשְׁלוּם: "לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם" (דברים לב לה). "לֹא דִין וְלֹא רַחֲמִים, לֹא נָקָם וְשִׁלֵּם" (ביאליק, למנצח).

נְקָמָה נ׳ [מן נקם, נָקָם; ראה גם נָקָם] נָקָם, הִפָּרְעוּת מִן־, גְּמוּל עַל מַעֲשֵׂה רַע, תַּשְׁלוּם לְעוֹשֵׂה רַע כְּרִשְׁעָתוֹ: "נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים" (במדבר לא ב). "לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם" (תהלים קמט ז). "נִקְמַת דַּם יֶלֶד קָטָן עוֹד לֹא בָרָא הַשָּׂטָן" (ביאליק, השחיטה). [נִקְמַת־, נְקָמוֹת, נִקְמוֹת־]

— לָקַח נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ (ירמיה כ י), הִתְנַקֵּם בּוֹ, נִפְרַע מִמֶּנּוּ.

— רָאָה נִקְמָתוֹ מִפְּלוֹנִי (ירמיה יא כ), הָיָה עֵד לְמַפַּלְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי שֶׁהֵרַע לוֹ.

— אֵל נְקָמוֹת, כִּנּוּי לַה׳ הַמְשַׁלֵּם לָרְשָׁעִים כִּגְמוּלָם: "אֵל נְקָמוֹת ה׳, אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ" (תהלים צד א).

נַקְמָן* ז׳ [מן נקם, נָקָם] נוֹקֵם, בַּעַל נְקָמוֹת, נוֹקֵם וְנוֹטֵר: "כְּשֵׁם שֶׁנָּחָשׁ נַקְמָן כָּךְ הָיָה שִׁמְשׁוֹן" (בראשית רבה צט). "אָמְנָם, יֶשְׁנָן נָשִׁים כָּאֵלֶּה נַקְמָנִיּוֹת" (קדרי, כורך 34). — [נַקְמָנִית, נַקְמָנִים, ־נִיּוֹת]

נַקְמָנוּת° נ׳ [מן נַקְמָן] נְטִירַת אֵיבָה, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַנַּקְמָן: "נְטִיָּה לְנַקְמָנוּת, חַשְׁדָנוּת וּמְזִמּוֹת" (קרליבך, הודו 99). "הָבָא נַקְמָנוּת שֶׁל סָרִק וְהָתָם נַקְמָנוּת שֶׁעַצְמָהּ נֵזֶק כְּלַשֶׁהוּ" (סביב, דרך 156). — [נַקְמָנוּת־]

נַקְמָנִי° ת׳ [מן נַקְמָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם נְקָמָה: "כִּי זֶה דַּרְכּוֹ קַנַּאי וְנַקְמָנִי הוּא" (שלונסקי, אבני 116). "תַּאֲוָה נַקְמָנִית לָתֵת לוֹ בְּאֶבֶן־אָבִיו" (יזהר, שיירה 24). — [נַקְמָנִית, נַקְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

נַקְנִיק° ז׳ [שאול מן ירושלמי שקלים ג ב: ושם נקוניקה; כנראה מיוונית: loukanika, על שם גליל Lucania שבדרום־איטליה] גְּלִיל אָרֹךְ שֶׁל בָּשָׂר קָצוּץ מְמֻלָּא וְנָתוּן בְּתוֹךְ קְרוּם דַּק: נַקְנִיק שָׁמֵן. נַקְנִיק רָזֶה. — [נַקְנִיק־, נַקְנִיקִים, ־קֵי־]

נַקְנִיקִיָּה° נ׳ [מן נַקְנִיק] חֲנוּת לְמִמְכַּר מִינֵי נַקְנִיק.—[נַקְנִיקִיַּת־, נַקְנִיקִיּוֹת]

נַקְנִיקִית° נ׳ [מן נַקְנִיק] נַקְנִיק קָטָן, סוּג מְיֻחָד שֶׁל נַקְנִיק מְמֻלָּא בָּשָׂר רַךְ: אֶת הַנַּקְנִיקִיּוֹת חוֹלְטִים אוֹ מְטַגְּנִים בְּרוֹתְחִים לִפְנֵי הָאֹכֶל. — [נַקְנִיקִית־, נַקְנִיקִיּוֹת]

נַקְנִיקָן°, נַקְנִיקָר° ז׳ [מן נַקְנִיק] עוֹשֵׂה־נַקְנִיקִים אוֹ מוֹכֵר נַקְנִיקִים: "שְׁאֵלוּ לַנַּקְנִיקָן מַה בָּשָׂר הוּא נוֹתֵן?" (דרויאנוב, ג קמח). — [נַקְנִיקָנִים, ־קָנֵי־; נַקְנִיקָרִים, ־קָרֵי]

נקע [קרוב אל יקע; ערבית: נַקַע לבקע]

~ פָּע׳ **נָקַע** פ״ע הוּזַז וְיָצָא מִמְּקוֹמוֹ, נֶעֱקַר מִן הַמִּפְרָק: "וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ" (בראשית לב כו). הָאִישׁ נִכְשַׁל וְרַגְלוֹ נָקְעָה. — [לִנְקֹעַ, נוֹקֵעַ, יִקַּע]

~ פִּע׳ **נִקַּע°** פ״י גָּרַם לִנְקֹעַ, עָקַר פֶּרֶק מִמְּקוֹמוֹ: "תָּמִיד הוּא מְנַקֵּעַ לוֹ יָד אוֹ שׁוֹבֵר לוֹ כַּד" (שמיר, עירום 58).—[לְנַקֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִקִּיעַ°** פ״י נִקַּע: "בְּשָׁעָה שֶׁטְּשׁוּרִילִי זֶה נִסָּה הִקִּיעַ לוֹ אֶת יָדָיו" (שניאור, סנדרי ב 161). — [לְהַקִּיעַ, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִתְנַקַּע°**, נֶעֱקַר בְּכֹחַ: "וְאַךְ הִרְפָּה מִמֶּנִּי, מִיָּד נִתְנַקַּע הַהֶגֶה מִתּוֹךְ יָדַי" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 240). — [לְהִתְנַקֵּעַ, מִתְ־, יִתְ־]

— נָקְעָה נַפְשׁוֹ מִפְּלוֹנִי, רָחֲקָה נַפְשׁוֹ מִפְּלוֹנִי, בָּחַל בּוֹ, מָאַס בּוֹ: "וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲחוֹתָהּ" (יחזקאל כג יח). "וְהוּ כְּבָר נָקְעָה נַפְשִׁי מִמֶּנָּה מְאֹד" (בן־ציון, קמד). [ובלי מושא:] "כַּמָּה נָקְעָה נַפְשִׁי בְּבִקּוּרָיו הָרִאשׁוֹנִים בְּמַעַרְכוֹת הָעִתּוֹנִים" (ברקוביץ, הראשונים קכה).

א.**נֶקַע°** ז׳ [מן נקע, נָקַע] נְקִיעָה, חֲרִיגַת אֵיבָר אוֹ פֶּרֶק מִמְּקוֹמוֹ מֵחֲמַת פְּגִיעָה: הָרוֹפֵא בָּדַק אֶת הַנִּפְגָּע וּמָצָא נֶקַע בְּרַגְלוֹ. — [נֶקַע־, נִקְעוֹ; נְקָעִים, נִקְעֵי־]

ב.**נֶקַע*** ז׳ [מן נקע; סורית: נֶקְעָא; ערבית: נַקַע, מַנְקַע מקווה־מים; קרוב אל נָקִיק] נָקִיק, בְּקִיעַ בָּאֲדָמָה, בּוֹר: "גֶּפֶן שֶׁהִיא נְטוּעָה בְּגַת אוֹ בְּנֶקַע, נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ (שִׁשָּׁה טְפָחִים)" (כלאים ה ד). "נְקָעִים עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים (בבא בתרא ז א). "הָרְחוֹבוֹת מָשְׁכוּ מַחְתִּירָה לְנֶקַע וּמִנֶּקַע לְאַשְׁבָּרָן" (הזז, צל 152). — [נֶקַע־, נְקָעִים, נִקְעֵי־]

א.**נקף** [קרוב אל נגף, א.נקב; אכדית: nakapu נגח; ארמית: נְקַף; ערבית: נַקַף שבר]

~ פָּע׳ **נָקַף*** פ״י הִכָּה, נָגַף, דָּפַק: "אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיזִין עָלָיו מִלְּמַעְלָה" (חולין ז:). "הִיא נָקְפָה עַל רֶגֶל מֻרֶּמֶת וּמִצְטַדֶּקֶת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שד). — [לִנְקֹף אֶת־, נוֹקֵף, יִנְקֹף]

~ פִּע׳ **נִקֵּף** פ״י 1. הִכָּה, חָבַט, דָּפַק בַּחֲזָקָה: "וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל" (ישעיה י לד). "זֶה הַמְנַקֵּף אֶת רַגְלָיו" (סוטה כב:). "וְאֵינוֹ מֵרִים רַגְלָיו מִן הָאָרֶץ וּמִתּוֹךְ כָּךְ מְנַקֵּף אֶצְבְּעוֹתָיו בָּאֲבָנִים" (רש״י סוטה כב:). "הַקַּרְקַע תְּחוּחָה וְאֵינָהּ מְנַקֶּפֶת אֶת רַגְלֶיךָ" (עגנון, כפות רג). 2*. הִשִּׁיר פֵּרוֹת מֵעֵץ עַל־יְדֵי חֲבָטָה בְּמַקֵּל אוֹ עַל־יְדֵי נִעְנוּעַ חָזָק: "עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת" (גיטין ה ח) [ראה גם להלן נֹקֶף]. — [לְנַקֵּף אֶת־, מְנַקֵּף, יְנַקֵּף]

~ הִפ׳ **הִקִּיף*** פ״י קֵרַב וְהִסְמִיךְ דְּבָרִים זֶה לָזֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ נוֹקְפִים וְנוֹגְעִים: "שְׁתֵּי אֲבָנִים שֶׁהִקִּיפָן זוֹ לָזוֹ וַעֲשָׂאָן שֹׁקֶת" (תוספתא פרה ה י). "הַקֵּף רַגְלֶיךָ זֶה עַל גַּב זֶה! הִקִּיף רַגְלָיו זֶה עַל גַּב זֶה" (דברים רבה יא). "הִקִּיף רַבִּי יוּדִיל בֶּרֶךְ עַל בֶּרֶךְ" (עגנון, כלה שנח). — [לְהַקִּיף אֶת־, מַקִּיף, יַ־, הַקֵּף! הַקִּיפִי!]

~ הָפ׳ **הֻקַּף***, קֹרַב, הֻסְמַךְ, חֻבַּר וְדֻבַּק בְּיַחַד: "שֶׁהַתְּרוּמָה אֵינָהּ נִטֶּלֶת אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף" (תוספתא בכורים א ו). — [מֻקָּף, יֻקַּף]

~ הִת׳ **הִתְנַקֵּף°**, הִתְנַגֵּף, נֶחְבַּט: "הַסּוּס שֶׁרַגְלָיו מִתְנַקְּפוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 260). — [לְהִתְנַקֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

— לֹא נָקַף (בְּ)אֶצְבַּע* [שאול מן חולין ז:, ראה לעיל] [בהשאלה] לֹא עָשָׂה וְלֹא־כְלוּם, לֹא טָרַח אַף טִרְחָה קַלָּה בְּיוֹתֵר: "וְאֵין מֵרִים יָד וְאֵין נוֹקֵף אֶצְבַּע" (ביאליק, צפירות). "וְיֹשֵׁב לוֹ אֶחָד בְּקֶרֶן זָוִית וְאֵינוֹ נוֹקֵף בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה" (ברנר, א 64). "וּשְׂעַר רֹאשָׁן מְלֻבָּן וְאַתָּה אֵינְךָ נוֹקֵף אֶצְבַּע לְהַשִּׂיאָן" (עגנון, כלה רסב). "הוֹלֵךְ בָּטֵל כָּל הַיָּמִים, אֵינוֹ נוֹקֵף אֶצְבַּע קְטַנָּה" (ברקוביץ, הראשונים שג).

– נְקָפוֹ לִבּוֹ*, הִכָּהוּ לִבּוֹ, יִסְּרוּהוּ כִּלְיוֹתָיו, הִסֵּס, הִתְחָרֵט בְּמִקְצָת: "מִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ אוֹמֵר כֵּן" (ברכות ז:). "כָּךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתַי, וְלִבִּי נוֹקְפִי" (רש"י ראש השנה כה.). "לִבִּי נוֹקְפַנִי עַל שֶׁלֹּא נִזְהַרְתִּי בִּלְשׁוֹנִי" (מגדלי מו"ס, קכג). "הָיָה לִבִּי נוֹקֵף אוֹתִי עַל כִּי בְּעֵת צָרָה כָּזוֹ אָנוּ עֲסוּקִים בְּשִׂיחוֹת נָאוֹת" (אחד העם, נא). "הָיָה לִבָּהּ נוֹקְפָהּ וְהִרְהוּרִים רָעִים מְצַעֲרִים אוֹתָהּ" (הזז, צל 182).

ב. **נקף** [ראה גם תְּקוּפָה; אולי קרוב לערבית: וַקַף נעצר, עמד]

~ פָּע' נָקַף פ"ע סָבַב וְחָזַר, עָבַר וָשָׁב: "סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ" (ישעיה כט א). "וְיוֹבְלוֹת עַל יוֹבְלוֹת יִנְקֹפוּ" (ביאליק, מתי). "נָקְפוּ יְמֵי הַחַגִּים, חָלַף גַּם חֶשְׁוָן" (ברנר, א 397). — [לִנְקֹף, נוֹקֵף, יִנְקֹף]

~ הִפ' הִקִּיף פ"י 1. סָבַב, כִּתֵּר, עָמַד אוֹ הָלַךְ מִסָּבִיב מִכָּל צַד: "וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר... הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת" (יהושע ו ג). "עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי" (תהלים כב יז). 2*. שָׂם אוֹ עָרַךְ מַשֶּׁהוּ מִסָּבִיב לְ־: "כְּאִלּוּ הוּא מַקִּיפוֹ בְּטַבַּעַת" (עוקצין ב ב). הִקִּפְנוּ אֶת הַמִּגְרָשׁ בְּגֶדֶר־תַּיִל. 3°. כָּלַל, הֵכִיל בְּתוֹכוֹ: הַהַרְצָאָה הִקִּיפָה אֶת חַיֵּי הַתַּרְבּוּת לְכָל גִּלּוּיֵיהֶם. 4*. נָתַן סְחוֹרָה לֹא בִּמְזֻמָּנִים אֶלָּא עַל מְנָת לְשַׁלֵּם תְּמוּרָתָהּ לְאַחַר תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת: "הַחֲנוּת פְּתוּחָה וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף, וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ, וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבוֹא וְיִלְוֶה" (אבות ג טז). "וְהַחֶנְוָנִי הוּא מְנֻוָּל — אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַקִּיף" (ברקוביץ, הראשונים כה.). "שֶׁהָיָה מַקִּיף עַל סְמַךְ הַסְּחוֹרָה שֶׁהִבְטִיחוּ לְהָבִיא" (עגנון, כלה יז). [ויש סוברים, כי השורש במשמעות זאת הוא קוף, ויש איפוא לנסח: הֵקִיף, מֵקִיף] [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַקִּיף אֶת־, מַקִּיף, יַקִּיף, הַקֵּף! הַקִּיפִי!]

~ הָפ' הֻקַּף*, 1*. הוּסַב, כֻּתַּר, הָיָה מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ סְבִיבוֹ: "חֲצֵרוֹת... מֻקָּפוֹת חוֹמָה" (ערכין ט ז). "כְּפָר שַׁאֲנָן, מֻקַּף חוֹמַת יְעָרִים" (ביאליק, ראם ישאל). גְּדוּד הָאוֹיֵב הֻקַּף מִכָּל צַד. יְרוּשָׁלַיִם מֻקֶּפֶת הָרִים. 2*. הָיָה בְּהֶקֵּף, עָמַד אוֹ יָשַׁב בְּמַעְגָּל: "לִשְׁכַּת הַגָּזִית... זָקֵן יוֹשֵׁב בְּמַעֲרָבָהּ וְהַכֹּהֲנִים מֻקָּפִין וְעוֹמְדִין כְּמִין בּוּכְלְיָאר" (יומא כה.). "כֵּיצַד מְלַמְּדִים? הָרַב יוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ וְהַתַּלְמִידִים מֻקָּפִים לְפָנָיו כַּעֲטָרָה" (רמב"ם, תלמוד תורה ד ב). — [מֻקָּף, יֻקַּף]

~ נִפ' נִקַּף*, 1. הוּסַב, כֻּתַּר, הֻתְקַן דְּבַר־מָה מִסְּבִיבָיו: "הַמַּקִּיף חֲבֵרוֹ מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו... אִם עָמַד נִקָּף וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל" (בבא קמא כ.). 2. נִגַּז שְׂעַר רֹאשׁוֹ מִסָּבִיב: "אֶחָד הַמַּקִּיף (אֶת פְּאַת רֹאשׁוֹ שֶׁל אַחֵר) וְאֶחָד הַנִּקָּף" (נזיר נז:). — [לְהִנָּקֵף, נִקָּף, יִנָּקֵף]

– הִקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ (ויקרא יט כז), גָּזַז אֶת שְׂעַר רֹאשׁוֹ סָבִיב.

– הִקִּיפוּ בִּדְבָרִים*, הִטְרִידוּ בִּדְבָרִים מְרֻבִּים: "הִקַּפְתָּנוּ תְּשׁוּבוֹת חֲבִילוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ" (בבא מציעא פד:). "הִקִּיפוּנִי בִּשְׁאֵלוֹת" (ביאליק, תקוה). "הִקִּיפוּ בִּדְבָרִים מְרֻפְרָפִים וּבִבְדִיחוֹת קְלִילוֹת" (בורלא, עקביה 155).

– הִקִּיפוּ הַיָּמִים, עָבְרוּ הַיָּמִים כְּסִדְרָם, חָלְפָה הַתְּקוּפָה שֶׁל־: "וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם" (איוב א ה).

– הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת הַמָּקוֹם, הַצְּעָקָה עָבְרָה וְנִשְׁמְעָה בְּכָל הַמָּקוֹם מִסָּבִיב: "כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב" (ישעיה טו ח).

– מַקִּיף°, כּוֹלֵל, נִרְחָב: נִתְקַיְּמָה שִׂיחָה מַקִּיפָה עַל כָּל בְּעָיוֹת הַמְּדִינָה. נֶעֶרְכָה פְּעֻלָּה מַקִּיפָה לְחִסּוּל הַבַּעֲרוּת [ראה עוד ערך מַקִּיף]

נֹקֶף, נוֹקֶף ז' [מן א. נקף, נָקַף] חִבּוּט, הַכָּאָה (בְּיִחוּד לְשֵׁם הַשָּׁרַת פֵּרוֹת מֵעֵץ): "כְּנֹקֶף זַיִת" (ישעיה יז ו). — [נֹקֶף־, נָקְפּוֹ]

נֶקֶף* ז' [מן א. נקף, נָקַף] מַכָּה, חַבּוּרָה בַּגּוּף: "נַעֲשָׂה (גּוּפָן שֶׁל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל) נְקָפִים נְקָפִים" (שבת סב:). "מָקוֹם שֶׁהָיוּ חוֹגְרוֹת בּוֹ נַעֲשָׂה נְקָפִים נְקָפִים" (מאפו, שלה). "בְּקִיעִים וּפְרָצִים, קְרָעִים וּנְקָפִים" (קלצקין, כתבים 140). — [נֶקֶף־, נִקְפּוֹ; נְקָפִים, נִקְפֵי־]

– נֶקֶף־הַלֵּב* [על־פי מדרש תהלים ט ב, ושם: "אודה ה' בכל לבי ביצר הטוב וביצר הרע שלא יהיו בלבי נקפים"], נְקִיפַת־לֵב, פְּעִימַת־הָרוּחַ מִתּוֹךְ חֲשָׁשׁ, חֲרָטָה, פַּחַד אוֹ מִלְחֶמֶת־יְצָרִים.

נִקְפָּה נ' [מן א. נקף] 1. נֶקֶף, מַכָּה, חַבּוּרָה, חַבּוּרָה: "וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה" (ישעיה ג כד). 2. [מן ב. נקף; לפי תרגום השבעים] חֶבֶל גַּס שֶׁהִקִּיף אֶת הַגּוּף כַּחֲגוֹרָה. — [נִקְפַת־, נִקְפוֹת, נִקְפוֹת־]

נֶקֶק* ז' [צורת־משנה של נָקִיק] נָקִיק, סֶדֶק: "(מֵתִים) חֲבוּיֵי נֶקֶק בּוֹ יָקִיצוּ לְתֶחִי (לִתְחִיָּה)" (סידור רס"ג, שצה). — [נִקְקִים, נִקְקֵי־]

נקר [אכדית: naqāru הרס; ארמית: נְקַר; ערבית: נַקַר]

~ פָּע' נָקַר פ"י 1. דָּקַר, עָקַר אוֹ נִקֵּב בְּדָבָר חַד, הוֹצִיא דָבָר מִמְּקוֹמוֹ בִּדְקִירָה: "בְּזֹאת אֶכְרֹת לָכֶם (בְּרִית) — בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין" (שמואל א יא ב). "נִכְנַס לוֹ יַתּוּשׁ אֶחָד בְּחָטְמוֹ וְהָיָה נוֹקֵר מֹחוֹ" (בראשית רבה י). "וְכָל לֵב עָקַר, וּבַת כָּל־עַיִן נָקַר" (יהודה הלוי, ד 81). 2*. חָטַט, פָּגַע וְלִקֵּט בְּמַקּוֹר: "רָאָה צִפּוֹר נוֹקֶרֶת בִּתְאֵנָה" (ירושלמי תרומה מה ג). 3*. עָשָׂה חֲרִיצִים, חִסְפֵּס, הִתְקִין זִיזִים וּבְלִיטוֹת: "נוֹקְרִין רֵיחַיִם בַּמּוֹעֵד" (מועד קטן י.). — [לִנְקֹר אֶת־, בְּ־; נוֹקֵר, נָקוּר; יִקֹּר גם יִנְקֹר]

~ נִפ' נִקַּר*, כֻּרְסַם, שֶׁנִּקְרוּ וְעָקְרוּ מִמֶּנּוּ חֲתִיכוֹת בְּמַקּוֹר אוֹ בְּמַכְשִׁיר: "אֲבַטִּיחַ שֶׁנִּקַּר" (תוספתא תרומות ז יז). "תְּאֵנִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּקְּרוּ אָסוּר לְשַׁהוֹתָן" (ירושלמי תרומות ח ה). עֵינָיו שֶׁל שִׁמְשׁוֹן נִקְּרוּ. — [לְהִנָּקֵר, נִקָּר, יִנָּקֵר]

~ פִּע' נִקֵּר, נִקֵּר פ"י 1. דָּקַר בְּחָזְקָה, עָקַר וְהוֹצִיא דְּבַר־מָה מִמְּקוֹמוֹ בְּדָבָר חַד: "וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת־עֵינָיו" (שופטים טז כא). "כִּי מְסַלְעֵי וְצוּרֵי נִקַּרְתִּיו" (ביאליק, לא זכיתי). 2*. חִטֵּט, תָּקַע מַקּוֹר וְלִקֵּט: "כְּתַרְנְגוֹלִים שֶׁמְּנַקְּרִין בָּאַשְׁפָּה" (יומא עח:). 3°. עָקַר וְחָתַךְ מִן הַבָּשָׂר הַשָּׁחוּט אֶת הַגִּידִים וְאֶת הַחֵלֶב הָאֲסוּרִים לְפִי הַדִּין, כְּדֵי לְהַכְשִׁיר אֶת הַבָּשָׂר לַאֲכִילָה: "נוֹהֲגִין לְנַקֵּר בָּשָׂר בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ נִשְׁחַט מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב" (שולחן ערוך, יורה דעה תק ו). [ראה עוד ערך מְנַקֵּר] 4* [בהשאלה] נִקָּה, כִּבֵּד, סִלֵּק אֶת הַזֻּהֲמָה: "מְגַדְּלִין כְּלָבִים... וְחַתּוּלִין... מִפְּנֵי שֶׁעֲשׂוּיִין לְנַקֵּר אֶת הַבַּיִת" (בבא קמא פ:). — [לְנַקֵּר אֶת־, מְנַקֵּר, יְ־]

~ פֻּע' נֻקַּר, 1. נֶעֱקַר וְהוּצָא עַל־יְדֵי דְּקִירָה וְחִתּוּךְ בְּדָבָר חַד: "הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם" (ישעיה נא א). "כָּל עַיִן מִסְתַּכֶּלֶת וְנֶהֱנֵית בָּעוֹלָם הַזֶּה תְּנֻקַּר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קיב). 2°. הוּצְאוּ וְסֻלְּקוּ מִמֶּנּוּ גִּידָיו וְחֶלְבּוֹ הָאֲסוּרִים לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: "(בָּשָׂר) שֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּר מִן הַחֵלֶב וּמִן הַגִּידִין הָאֲסוּרִים" (רש"י חגיגה ה.). — [מְנֻקָּר, יְנֻקַּר]

~ הת׳ **התנקר**°, התפלפל, התנצח: ״זקנים שהיו באים להסב עם אביך ולהתנקר עמו בספרים״ (טביב, כערער 237). — [להתנקר, מת־, ית־]

— **לבי נוקרני*** (ירושלמי יבמות יא א), לבי נוקפני, הנני חושש.

— **מנקר במחו*** [שאול מן המעשה ב״יתוש שנכנס בחוטמו (של טיטוס) וניקר במוחו שבע שנים״, גיטין נו:], מטריד את מחשבתו, אינו נותן לו מנוח: ״ונתאוה לידע כמה דברים סתומים שהיו מנקרים במחו ודורשים פתרון״ (מגדלי מר״ס, רסח). ״שאלות פרטיות מנקרות עתה במחו של כל איש ישראל״ (אחד העם, שלג). רעיון נועז מנקר במחו ימים רבים.

— **העיני האנשים תנקר?** [על־פי דברי הקינטור של קורח ועדתו נגד משה, במדבר טז יד], כלום סבור אתה כי אין רואה ואין מבין את מעשיך?

נקר* ז׳ [מן נקר, נקר] 1*. נקירה, חטוט, עשית חור בדבר חד: ״מקום הנקר אכלו (הצפור או העכבר)״ (ירושלמי תרומות מ׳ א). ״לא ישו אזנם אל נקר התולעת״ (שלונסקי, שירים ב 402). נקר הצפרים במקוריהן. 2°. נקב או קרע בצמיג של כלי־רכב (״פנצ׳ר״, Puncture). 3°. אזמל בעל להב עגל וצר, עשוי לנקירת חורים בעץ או בעור וכיוצא בזה. — [נקר־, נקרים, נקרי־]

נקר (1/8)

נקר° ז׳ [מן נקר, נקר] עוף יציב בארץ הנזון בעקר בחרקים השוכנים בקלפת העצים (Dryobates syriacus). אצבעות רגליו מתאימות לטפוס על עצים: שתים מהן פונות לפנים ושתים לאחור. מקורו הארך והישר ולשונו הדקה הנשלפת מתוך הפה מסגלים אותו לנקר ולהוציא את החרקים מתוך הקלפה. נוצתו צבועה צבעים עזים: אדם, שחור ולבן. — [נקר־, נקרים, ־רי־]

א. **נקרה** נ׳ [מן נקר] שקע, נקיק בסלע, בהר וכדומה: ״לבוא בנקרות הצרים ובסעיפי הסלעים״ (ישעיה ב כא). ״אז הציץ הצרצר מנקרת הקיר״ (ביאליק, שירתי). ״בנקרת הצורים שם נמצא מערה״ (עגנון, כלה תיט). ״מול אורב דרכנו יעל, בין נקרות ובין צורים״ (גלעד, שיר הפלמ״ח). — [נקרת־, נקרות, נקרות־]

ב. **נקרה*** נ׳ [מן נקר] אבקת־אבן הנופלת בשעת נקור וחציבה בסלע: ״נקרת פסולין״ (חולין פח:). [ואולי נכון יותר הנוסח: נקרת, על משקל פסלת, נערת]. — [נקרת־]

נקרולוג° ז׳ [מיוונית: nekros מת + logos דיבור] מאמר־אזכרה על מותו של אדם. — [נקרולוגים]

נקרומנטיה° נ׳ [מיוונית: nekros מת + manteia ניחוש] בימי־קדם: דרישה אל המתים, נחוש על־ידי גופות מתים, או מעשי נחוש וכשוף על־ידי פניה אל נשמות המתים.

נקרור° ז׳ [מן נקר] נקירה קלה, פגיעה קלה במקור: ״טיס פה טיס שם, ונקרור וצפצוף״ (כהן, דבר לאדם). — [נקרור־, ־רים, נקרורי־]

נקרן^ ז׳ [מן נקר, נקר] 1°. מי שמנקר תמיד: תרנגלת נקרנית. 2^ [בהשאלה] חטטן, מי שאוהב לחטט ולנקר הרבה בדבר, פלפלן: ״נקרנין המדקדקין על דברי תהו״ (תשובות הגאונים, הרכבי שח). ״והמהדרים והנקרנין מרבים בהקדמות ובאזכרות שמות חמרים־חמרים״ (מגדלי מר״ס, שס). ״בקש לזעזע את הרוחות, התראה כעמקן וכנקרן״ (ברקוביץ, הראשונים שי). [ראה גם ערך נוקרן*] — [נקרנית, נקרנים, ־ניות]

נקרנות° נ׳ [מן נקרן] טבעו של הנקרן, חטטנות יתרה, טפול מפרז בפרטים קלי־ערך: ״מחוננים בכשרון מיחד של חטטנות ונקרנות״ (קלצקין, כתבים 296). ״מתחילים ״להתפכח״ ולהוכח שאין להתפס לנקרנות יתרה״ (אביגרי, יד 159). — [נקרנות־]

נקרני° ת׳ [מן נקרן] חטטני, המרבה לנקר: ״לא חשוב הפרוש הנקרני״ (ברש, ג 97). ״נקרנית מכל היתה המחשבה שהקרב יתחיל באחור״ (קובנר, פנים 60). — [נקרנית, נקרניים, ־ניות]

נקרת°, נקורת נ׳ [מן נקר] אבקת־אבן, אבקה הנושרת בשעת נקור וחציבה באבן — ראה לעיל ב. נקרה*. — [נקרת־]

א. **נקש** [אמרית: נקש; ערבית: נקש היכה במסמון]

~ פע׳ **נקש*** פ״י [במקרא רק בטקסט ארמי בדניאל, ראה להלן] הכה, חבט, דפק: ״מה יתחבר פרור אל סיר אשר הוא נוקש בו והוא נשבר״ (בן־סירא יג ב). ״ואין ארכבותיו נוקשות זו לזו״ (בכורות מה.). ״על המשקוף — על שם שהדלת נוקשת עליו״ (רש״י שמות כא כה). ״קול דודי דופק — נוקש בדלת״ (רש״י בראשית לז יג). ״בנקשי על דלתיך שעה נא ממעונך״ (יערב, סליחות שחרית יום כפור). ״וברגע שהפשפש האחורני... צווח שתים ונוקש אחת מאחורי הדודה היוצאת״ (ביאליק, מאחורי ג). — [לנקש על־, אל־, ב־; נוקש, יקש]

~ פע׳ **נקש**^ פ״י דפק, הכה: ״מלאים פיק מנקש לברכים״ (הנגיד, דיואן 130). ״שמנקשים בטסת שלהן ומרגישין אם יש בכתל כספים״ (רבינו חננאל בבא מציעא מב:). ״וכאלו בם נקשו מעולם בקרנס הזמן״ (ביאליק, מתי). ״מנקשים באצבעות על־גבי השלחן״ (ביאליק, התצוצרה א). ״במקור לא חדל מנקש״ (ליכטנבוים, תר׳ סדיאוש 132). — [לנקש, מנקש, י־]

~ הת׳ **התנקש**°, התדפק: ״איש פלאי בא מתנקש על הדלת״ (לטריס, ממצרים של פרנקל 10). ״בחצר ענפי אילן מזגים מתנקשים זה בזה כזכוכית מתנקשת בזכוכית״ (ליסיצקי, תולדות 112). ״מיד נתנקש מקורי כמקורו של עורב״ (שלונסקי, תר׳ קולא 141). — [להתנקש, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הקיש*** פ״י 1. דפק, הלם, חבט דבר בדבר: ״הקיש עליה בקרנס ויצאת אש״ (ירושלמי שקלים מט ב). ״הגזבר יושב והקנה בידו... והקיש בקנה״ (מנחות ח ז). ״בן־קיש — שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו״ (מגילה יב:). ״נטל (יוסף) את הגביע והקיש בו״ (בראשית רבה צא). ״הקיש נטע על הדלת ולא פתחו לו״ (עגנון, כלה נג). ״נפל והקיש פניו בקרקע״ (הזז, יעיש ד 242). 2. הכה בנימים של כלי־נגינה או בתף: ״והקיש בן־ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר״ (תמיד ז ג). ״שהיו מקישין בתף״ (מדרש תהלים צב). 3 [בהשאלה] דמה, השוה: ״אם מתקימת העדות

בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרַט הַכָּתוּב בִּשְׁלֹשָׁה? אֶלָּא לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם״ (מכות א ז). ״מַקִּישׁ נְזִירוּת לִנְדָרִים וּנְדָרִים לִנְזִירוּת״ (נדרים ג.). [ויש סוברים כי משמעות זו מן קיש, הִקִּישׁ — ראה ערך קיש] — [לְהַקִּישׁ אֶת־, מַקִּישׁ, יַקִּישׁ]

~ הפ׳ הֻקַּשׁ °, דֻּמָּה, הֻשְׁוָה: ״הֻקְּשׁוּ כָּל הַמּוֹעֲדִים כֻּלָּן זֶה לָזֶה״ (שבועות י.) [וראה גם קיש, הוּקַשׁ]. — [מֻקָּשׁ, יֻקַּשׁ]

— אַרְכֻּבּוֹתָיו זוֹ לְזוֹ נוֹקְשׁוֹת * [בהשאלה, ועל־פי בכורות מה., וכן לפי הארמית שבדניאל ה ו: ״וְאַרְכֻבָּתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן״] בִּרְכָּיו פָּקוּ, הוּא רוֹעֵד מִפַּחַד, מֵהִתְרַגְּשׁוּת, מִקֹּר וְכַדּוֹמֶה.

— שִׁנָּיו נָקְשׁוּ זוֹ בְּזוֹ ° [בהשאלה] הוּא רָעַד, אֲחָזַתּוּ צְמַרְמֹרֶת: ״וּמִצְטַמֵּק וָרַע לוֹ וְשִׁנָּיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לְזוֹ״ (הזז, צל 13). ״וְשִׁנַּי נָקְשׁוּ אֵלֶּה בְּאֵלֶּה, עַד כִּי פָּחַדְתִּי כִּי אֶחֱלֶה שֵׁנִית״ (עגנון, כפות ג).

ב. **נקשׁ** [צורת־משנה של יקשׁ; ראה גם ערך יקשׁ, נוֹקֵשׁ]

~ פָּע׳ נָקַשׁ פ״י לָכַד, יָקַשׁ, הִפִּיל בַּפַּח: ״בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע״ (תהלים ט יז). — [לִנְקֹשׁ, נוֹקֵשׁ, יִקֹּשׁ]

~ נפ׳ נִקַּשׁ, נִלְכַּד, נִתְפַּס, נִכְשַׁל: ״הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם״ (דברים יב ל). ״וַיִּתָּפֵשׂ אֲחִי רֶגֶל... וַיִּנָּקֵשׁ״ (הנגיד, בן־משלי 283). ״וְאַל תֵּלְכִי בִּשְׁרִירוּת לִבֵּךְ הָרָע וְאַל תִּנָּקְשִׁי בְּמוֹעֲצוֹתָיו״ (חובות הלבבות, תוכחה). — [לְהִנָּקֵשׁ, נִקַּשׁ, יִנָּקֵשׁ]

~ פִּע׳ נִקֵּשׁ פ״י לָכַד, תָּפַס, שָׂם מוֹקֵשׁ: ״וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי״ (תהלים לח יג). ״יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ״ (תהלים קט יא). ״מְצָאוּנִי זָרִים וּבִקְשׁוּ לְנַקֵּשׁ, כִּמְעַט תַּפִּיל רַע וּמוֹקֵשׁ״ (ינאי, רסט). ״וֶאֱנוֹשׁ אַל יְנַקֵּשׁ נַפְשׁוֹ לַחְמֹד בֵּית רֵעוֹ וְהוֹנוֹ״ (יהודה הלוי, ט 408) — [לְנַקֵּשׁ, מְנַקֵּשׁ, יְנַקֵּשׁ]

~ הת׳ הִתְנַקֵּשׁ, 1. זָמַם לִפְגֹּעַ בְּ־: ״וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי?״ (שמואל א כח ט). הַמּוֹרְדִים הִתְנַקְּשׁוּ בְּחַיֵּי הַמּוֹשֵׁל. 2 °, נוֹקַשׁ, נִלְכַּד, נִכְשַׁל: ״בִּשְׁעַת בִּרְכּוֹת־הַפְּרֵדָה הִתְנַקַּשְׁתִּי בִּלְשׁוֹנִי וְהָיְתָה בִּרְכָתִי מְטֹרֶפֶת״ (מגדלי מו״ס, רמ). — [לְהִתְנַקֵּשׁ, מִתְנַקֵּשׁ, יִתְ־]

נֶקֶשׁ ° ז׳ [מן א. נקשׁ] 1 °, נְקִישָׁה קַלָּה, דְּפִיקָה: ״וְאָזְנָיו שָׁמְעוּ אֶת נֶקֶשׁ סַנְדָּלָיו״ (אריכא, סנחריב 387). ״אֶל הַחֶדֶר הַמָּלֵא עָשָׁן וְנֶקֶשׁ כּוֹסִיּוֹת חוֹזֵר הֶעָבָר״ (גורי, מול תא הזכוכית). נֶקֶשׁ הַמַּפְסֵק הַחַשְׁמַלִּי. 2 °, נִקְשׁוּת, עִקְּשׁוּת: ״לְנַקּוֹת נֶקֶשׁ נִפְתָּל״ (ינאי, שצב). — [נֶקֶשׁ־, נִקְשׁוֹ, נְקָשִׁים נִקְשֵׁי־]

נֻקְשֶׁה ת׳ [מן קשה, נִקְשָׁה] 1. קְשֵׁה־יוֹם, מַר־נֶפֶשׁ, מֻכֵּה־גוֹרָל: ״וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב״ (ישעיה ח כא). ״וְאִם נִכְאַב לְנֻקְשֵׁה־יוֹם, כְּאִלּוּ נָתוּן חֵילוֹ לְמַכְאוֹבוֹ תְּרוּפָה״ (גבירול, א 124). 2 °, נֻקְשֶׁה, קָשֶׁה: ״הַחַרְטוֹם הַשָּׁנוּן לְעֻמַּת הַפָּנִים הַנֻּקְשִׁים״ (ביאליק, מתי). ״כֵּיצַד נִסְחָפָה לַמֶּטְרוֹפּוֹלִין זוֹ... שֶׁבַּצָּפוֹן הַנֻּקְשֶׁה, לְנְיוּ־יוֹרְק זוֹ, הַקָּשָׁה שֶׁבִּבְנֵי הַצָּפוֹן הַקָּשׁוֹת״ (הלקין, משבר 46). — [נֻקְשָׁה, נֻקְשִׁים, נֻקְשׁוֹת]

נֻקְשֶׁה *, נוּקְשֶׁה ת׳ [מן קשה] [שאול מן פסחים מג. ועוד, ושם ״נֻקְשֶׁה״ תואר לבצק שטרם נגמרה החמצתו] 1 *, קָשֶׁה, יָבֵשׁ: לֶחֶם נֻקְשֶׁה. 2 ° [בהשאלה] גַּס, קָשׁוּחַ: ״וְאַתְּ עוֹלָה אֵלַי כְּעֵת נֻקְשַׁת פָּנִים, אַרְצִי, אַרְצִי הַמְשֻׁפֶּלֶה״ (גורי, פרחי 27). אָדָם יָבֵשׁ וְנֻקְשֶׁה. קוֹל נֻקְשֶׁה. — [נֻקְשָׁה, נֻקְשִׁים, נֻקְשׁוֹת]

נֻקְשׁוּת °, נוּקְשׁוּת נ׳ [מן נֻקְשֶׁה] קַשְׁיוּת, חֹסֶר גְּמִישׁוּת וְרַכּוּת: ״הַסּוֹפֵר הַפַּיְטָנִי... הוֹצִיא אֶת הַלָּשׁוֹן... מִצִּמְצוּמָהּ וּמִנֻּקְשׁוּתָהּ״ (קלוזנר, ׳לשוננו׳ תש״ד). ״לֹא נֶגֶד, לֹא קֶרַע, לֹא שׁוּם נֻקְשׁוּת״ (יזהר, צקלג 752). — [נֻקְשׁוּת־]

נֵקְשָׁן ° ז׳ [מן נקשׁ, נֶקֶשׁ] מְנַגֵּן בִּכְלֵי־נְקִישָׁה (קְסִילוֹפוֹן, צֶלְצְלִים, שָׁלִישִׁים וְעוֹד). — [נֵקְשָׁנִית, נֵקְשָׁנִים, ־נִיּוֹת]

נֵר ז׳ [ראה נור] 1 ° [בימינו] גָּלִיל מָאֳרָךְ עָשׂוּי פָּרָפִין אוֹ חֵלֶב אוֹ שַׁעֲוָה אוֹ שֶׁמֶן אַחֵר וּבְתוֹכוֹ פְּתִילָה: הַנֵּר נִדְלָק וּמְשַׁמֵּשׁ לְמָאוֹר. נֵרוֹת־חֵלֶב. נֵרוֹת־סְטֵאָרִין. הַדְלָקַת נֵרוֹת־שַׁבָּת. 2 [בימי־קדם] כְּלִי לְמָאוֹר, וּבְיִחוּד כְּלִי שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ שֶׁמֶן וּפְתִילָה לְמָאוֹר: ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד״ (שמות כז כ). ״וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ (שֶׁל הַמְּנוֹרָה) וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ״ (שמות כה לז). ״קָרָאתִי לְאוֹר הַנֵּר וּבִקַּשְׁתִּי לְהַטּוֹתוֹ״ (תוספתא שבת א יג). ״נֵר דָּלוּק וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ״ (שבת קיט.). 3 *, כִּנּוּי מְקֻצָּר לְבִרְכַּת מְאוֹרֵי־הָאֵשׁ שֶׁמְּבָרְכִים עַל כּוֹס הַבְדָּלָה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת: ״נֵר וּבְשָׂמִים וּמָזוֹן וְהַבְדָּלָה״ (ברכות ח ה). 4 ° [באופטיקה] יְחִידַת־הֶאָרָה הַשָּׁוָה לַהֶאָרָה עַל־יְדֵי אֶנֶרְגְּיָה שֶׁל לוּמֶן אֶחָד עַל שֶׁטַח שֶׁל מֶטֶר מְרֻבָּע אֶחָד; נִקְרֵאת גַּם ״לוּקְס״. — [נֵר־, נֵרוֹת, נֵרוֹת־]

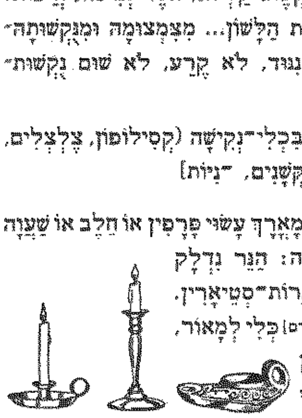
נרות דולקים בפמוטות — נר־שמן קדום

— נֵר־בְּרָכָה °, כִּנּוּי לְנֵר שֶׁל שַׁבָּת שֶׁהָאִשָּׁה מְבָרֶכֶת עָלָיו: ״וּבְיָדָהּ הַצְּנוּמָה מִשְׂאַת הַקֹּדֶשׁ: שְׁנֵי נֵרוֹת־הַבְּרָכָה״ (ביאליק, אמי).

— נֵר־חֲנֻכָּה *, נֵר שֶׁמַּדְלִיקִים בִּשְׁמוֹנַת יְמֵי חַג הַחֲנֻכָּה לְזֵכֶר נִצְחוֹן הַחַשְׁמוֹנָאִים וַחֲנֻכַּת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: ״נֵר־חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ״ (שבת כא:).

— נֵר יִשְׂרָאֵל, 1. כִּנּוּי כָּבוֹד וְהַעֲרָצָה לְמַנְהִיג אוֹ לְמֶלֶךְ: ״לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל״ (שמואל ב כא יז). 2 *, כִּנּוּי כָּבוֹד לְלַמְדָן הַמֵּאִיר עֵינֵי רַבִּים בְּתוֹרָתוֹ: ״וּכְשֶׁחָלָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי נִכְנְסוּ תַלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ... אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: נֵר יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמִינִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק!״

— נֵר־נְשָׁמָה ^ [שאול מן משלי כ כז: ״נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם״] 1. נֵר שֶׁמַּדְלִיקִים לְאַזְכָּרַת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר: ״פְּתִילָה סְמוּיַת שַׁלְהֶבֶת צָפָה עַל־פְּנֵי־שֶׁמֶן, נֵר נְשָׁמָה לַנִּפְטָר״ (ביאליק, שבעה). 2. כִּנּוּי לַנֵּר שֶׁמַּדְלִיקִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לְמֶשֶׁךְ כָּל יוֹם הַכִּפּוּרִים.

— נֵר־הַחַיִּים ^, נֵר שֶׁמַּדְלִיקִים בַּבַּיִת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לְמֶשֶׁךְ כָּל יוֹם הַכִּפּוּרִים: ״נֵר אֶחָד לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, הוּא נֵר־נְשָׁמָה, וְנֵר אֶחָד לְהַדְלָקָה בַּבַּיִת, הוּא נֵר־הַחַיִּים״ (מגדלי מו״ס, ריא).

— נֵר מִצְוָה [על־פי משלי ו כג: ״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר״], כִּנּוּי לַנֵּר שֶׁמַּדְלִיקִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב חַג: ״פָּנֶיהָ מְאִירִים כְּנֵר מִצְוָה בֵּין הָעַרְבַּיִם״ (הזז, יעיש ד 43).

— נֵר־שַׁבָּת ^, נֵר שֶׁהָאִשָּׁה מַדְלִיקָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה: ״כְּדִמְעַת אֵם חֲשָׁאִית עַל נֵר שַׁבָּת״ (ביאליק, הולכת).

— נֵר־תָּמִיד, 1. אֵשׁ שֶׁהָיְתָה דוֹלֶקֶת תָּמִיד בִּמְנוֹרַת־הַזָּהָב שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר

לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד״ (שמות כז כ). 2 ^, כִּנּוּי לַנֵּר שֶׁמַּדְלִיקִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בִּשְׁעַת־הַתְּפִלָּה. 3 °, נֵר אוֹ לַפִּיד שֶׁהִתְקִינוּ בְּאֹפֶן שֶׁיִּדְלַק יוֹמָם וָלַיְלָה לְיַד מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן שֶׁל אָדָם גָּדוֹל וְכַדּוֹמֶה.

– **נֵר לְרַגְלוֹ**, 1, מָאוֹר לָלֶכֶת לְאוֹרוֹ: ״נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ״ (תהלים קיט קה). 2 ° [בהשאלה] יְסוֹד, עִקָּרוֹן שֶׁלְּפִיו אָדָם נוֹהֵג וּמִמֶּנּוּ לֹא יָסוּר: ״רַק צֶדֶק צֶדֶק יִרְדֹּף וְהָאֱמֶת תִּהְיֶה נֵר לְרַגְלוֹ״ (אחד העם, תסג). ״וּמוֹשִׁיבִים עַד דַּכָּא אוֹתוֹ... אֲשֶׁר הָאֱמֶת נֵר לְרַגְלוֹ״ (ברנר, א 411).

– **נֵרוֹ יָאִיר** ^ [בראשי־תיבות: נ״י] דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד וּבְרָכָה לְאָדָם חַי, שֶׁמּוֹסִיפִים לְאַחַר הַזְכָּרַת שְׁמוֹ: ״הֲלֹא הוּא הֶחָתָן הַמֻּפְלָג, וְהַנַּעֲלֶה כְּמַר שְׁפַטְיָה נֵרוֹ יָאִיר״ (עגנון, כלה שפו).

– **בֵּית־הַנֵּר** * (כלים ח ג), פָּמוֹט לָשִׂים בּוֹ נֵר.

– **דָּעַךְ נֵרוֹ** [בהשאלה] 1, בָּאָה עָלָיו צָרָה: ״מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ יִדְעַךְ נֵרוֹ בֶּאֱשׁוּן חֹשֶׁךְ״ (משלי כ כ). 2 °, גָּסַס, גָּוַע: ״אַחֲרֵי הַפֶּסַח הִתְחִיל נֵרוֹ לִדְעֹךְ בֶּאֱמֶת״ (ברקוביץ, הראשונים שמו).

– **הֶעֱלָה נֵר** (שמות כז כ), הִדְלִיק נֵר.

– **חִפֵּשׂ בַּנֵּרוֹת** [בהשאלה] חִפֵּשׂ בְּהַקְפָּדָה יְתֵרָה, הִשְׁתַּדֵּל וְהִתְאַמֵּץ לִמְצֹא דְּבַר־מָה: ״בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ בַּנֵּרוֹת״ (צפניה א יב). ״שֶׁהָיוּ מְחַפְּשִׂים אוֹתוֹ בַּנֵּרוֹת אֶתְמוֹל כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה״ (מנדלי מו״ס, סב).

– **נֵר לְאֶחָד – נֵר לְמֵאָה** * (שבת קכב.), 1 *, הָאוֹר הַיּוֹצֵא מִן הַנֵּר יָכוֹל לְהָאִיר בְּאוֹתוֹ זְמַן לְאֶחָד אוֹ לָרַבִּים – בְּלֹא שֶׁיִּגָּרַע עַל־יְדֵי־כָךְ אוֹרוֹ מִמֶּנּוּ. 2 °, מָשָׁל לְמִי שֶׁמְּהַנֶּה וּמְזַכֶּה בְּתוֹרָתוֹ אֶת הָרַבִּים.

נר-לילה

– **כְּאָדָם הַמַּדְלִיק נֵר מִנֵּר** * (במדבר רבה יג), מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה טוֹבָה לַאֲחֵרִים וְהוּא אֵינוֹ מַפְסִיד כְּלוּם, זֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר.

– **נֵר־לַיְלָה** ° ז׳ צֶמַח־בָּר בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים וּצְהֻבִּים (Oenothera). גָּדֵל בְּאֶזוֹרֵי־הַחוֹף. פֵּרוֹתָיו – הֲלָקְטִים מְאֻרָכִים.

נ״ר ר״ת 1, נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים. 2, נְקֵבָה רִבּוּי.

נִרְאֶה ^ ת׳ [מן ראה, נִרְאָה] 1 ^, מוּחָשׁ עַל־יְדֵי הָרְאִיָּה: ״כָּל הַנִּרְאִים וְהַנִּשְׂכָּלִים וְהַמַּדָּעִים״ (שיר היחוד ליום ה). דְּבָרִים נִרְאִים בָּעַיִן. רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה. 2 °, מוֹצֵא חֵן, מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: דְּבָרֶיךָ נִרְאִים לִי. – [נִרְאָה, נִרְאִים, נִרְאוֹת]

– **כַּנִּרְאֶה** °, כְּפִי הַנִּרְאֶה °, לְפִי מַרְאִית־הָעַיִן, אַל־נָכוֹן, קָרוֹב לְוַדַּאי: כַּנִּרְאֶה, לֹא מָצָא אֶת הַכְּתֹבֶת הַנְּכוֹנָה.

נַרְגָּא * ז׳ [ארמית] גַּרְזֶן [מצוי בביטויים הארמיים:]

– **שְׁדָא בֵּיהּ נַרְגָּא** *, הֵטִיל עָלָיו גַּרְזֶן, כְּלוֹמַר הִתְנַגֵּד חֲרִיפוֹת לְדַעְתּוֹ: ״וְאַתְיָא רַבִּי חֲנִינָא שְׁדָא בֵּיהּ נַרְגָּא״ (ראש השנה יג.). ״שְׁדָא בֵּיהּ נַרְגָּא סוֹפֵר אֶחָד וְאָמַר״... (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קב). [ובשינוי קל:] ״הִתְיַחֵס אֶל הָעִנְיָן בְּיֹשֶׁר־לֵב וְהֵטִיל בּוֹ נַרְגָּא לְפִי תֻמּוֹ״ (ברנר, א 71).

– **מִנֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא נִיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא** * (סנהדרין לט:), עַצְמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְזֶן – לִהְיוֹת קַת לַגַּרְזֶן שֶׁיִּכְרְתוּ בּוֹ אֶת עֲצֵי הַיַּעַר; כְּלוֹמַר: הוּא בְּעַצְמוֹ מְגַדֵּל וּמְטַפֵּחַ אֶת מִי שֶׁעָתִיד לְהָבִיא כְּלָיָה עָלָיו.

נִרְגָּז ° ת׳ [מן רגז, נִרְגַּז] מְרֻגָּז, מָלֵא מְרִירוּת וָרֹגֶז: אָדָם נִרְגָּז לְאַחַר כִּשְׁלוֹנוֹ. שׁוֹר נִרְגָּז. – [נִרְגֶּזֶת, נִרְגָּזִים, נִרְגָּזוֹת]

– **נִרְגָּזוֹת** ° תה״פ בְּצוּרָה נִרְגֶּזֶת, בְּהִתְרַגְּזוּת: ״אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ אֱמוּנָה... הֵשִׁיב נִרְגָּזוֹת נַפְתָּלִי״ (קדרי, כורך 130).

נרגיל-העץ וקליפת הפרי

נִרְגָּזוּת ° נ׳ [מן נִרְגָּז] מַצָּבוֹ שֶׁל הַנִּרְגָּז, הֱיוֹת מְרֻגָּז: קָשֶׁה הָיָה לְהוֹצִיא אֶת הָאִישׁ מִנִּרְגָּזוּתוֹ. – [נִרְגָּזוּת־]

נַרְגִּיל * ז׳ [ארמית: נַרְגִּילָא, עירובין נח.; מפרסית] אֱגוֹז־הֹדוּ, קוֹקוֹס, פְּרִי שֶׁל עֵץ טְרוֹפִּי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּקָלִיִּים. קְלִפָּתוֹ קָשָׁה, צִיפָּתוֹ לְבָנָה וּמְשַׁמֶּשֶׁת לְמַאֲכָל וּלְתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת (שֶׁמֶן וְעוֹד) (Cocos nucifera). – [נַרְגִּילִים]

נַרְגִּילָה ° נ׳ [ערבית: נַארְגִּ׳ילָה, מפרסית] סוּג שֶׁל מִקְטֶרֶת הַנְּהוּגָה בְּאַרְצוֹת הַמִּזְרָח, שֶׁהַמְעַשֵּׁן סוֹפֵג בָּהּ לְתוֹכוֹ אֶת עֲשַׁן הַטַּבָּק הָעוֹבֵר בְּצִנּוֹר דֶּרֶךְ מַיִם הַנְּתוּנִים בְּצִנְצֶנֶת: ״נָטַל אֶת צִנּוֹר הַנַּרְגִּילָה וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ פִּיו״ (הזז, יעיש ג 36). – [־לַת־, נַרְגִּילוֹת]

מעשן נרגילה

נֵרְגַל ז׳ [אכדית: Nergal; כנענית נרגל] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מֵאֱלִילֵיהֶם הָרָאשִׁיִּים שֶׁל הַכּוּתִים (שֶׁהוֹשִׁיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּשׁוֹמְרוֹן): ״וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל״ (מלכים ב יז ל). לְפִי הַתַּלְמוּד (סנהדרין סג:) הָיָה זֶה בִּדְמוּת תַּרְנְגוֹל (אוּלַי לְפִי דִּמְיוֹן הַהֲגָאִים).

נִרְגָּן ת׳ [מן רגן, נִרְגַּן] רוֹטֵן וּמִתְלוֹנֵן, שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה לְעוֹלָם, מְחַרְחֵר־רִיב, אוֹהֵב רִיב וּמָדוֹן: ״דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן״ (משלי יח ח). ״קוֹל הַקּוֹרֵא יַשְׁבִּית מְדָנִים, קָטֵיגוֹר יָהֵס וְיַשְׁתִּיק נִרְגָּנִים״ (רש״י, סליחות לערב ראש השנה). ״לֹא תַקְשִׁיב קוֹל מוּסָר, תַּקְשִׁיב לְנִרְגָּנִים״ (הרומי, א 31). ״נִטְפְּלוּ אֵלֶיהָ בְּוַדַּאי בְּהַשְׁפָּעַת הַשְּׁכֵנָה הַנִּרְגֶּנֶת״ (שטיינמן, זוגות א 118). ״חָמוֹת נִרְגָּנִית וְצָרַת־עַיִן״ (קרליבך, חדו 88). ״הָאִשָּׁה הַנִּרְגָּנִית אֲשֶׁר בְּכָל שָׁעָה כְּשֵׁר הִשְׁתַּדְּלָה לְהַקְנִיטוֹ״ (באריו, פרשיות 328). – [נִרְגֶּנֶת אוֹ נִרְגָּנִית, נִרְגָּנִים, ־נוֹת]

נִרְגָּנוּת ° נ׳ [מן נִרְגָּן] רְטִינָה וְהִתְלוֹנְנוּת, חַרְחוּר רִיב, טִבְעוֹ שֶׁל הַנִּרְגָּן: ״וְהַלֵּב מָסוּר לַעֲבוֹדָה בְּלִי נִרְגָּנוּת וּבַקָּשַׁת תּוֹאֲנוֹת״ (אחד העם, רכו). ״מְעוֹדְדָתְנִי, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, לָשֵׂאת נִרְגָּנוּתוֹ בְּדוּמִיָּה״ (ברנר, א 55). ״לְשַׁדְּדָם בְּעָקְצֵי דְבָרִים וּבְחִדָּה שֶׁל נִרְגָּנוּת״ (זכאי, קצרות 127). ״עַל נִכְלָיו יִחְיֶה, עַל נִרְגָּנוּת וָמַעַל״ (שמעוני, הביבר 72). – [נִרְגָּנוּת־]

נִרְגָּשׁ° ת׳ [מן רגש, נִרְגַּשׁ] הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת, נִסְעָר, שֶׁנִּתְעוֹרְרוּ הֲמוֹן רְגָשׁוֹתָיו: הַמְשׁוֹרֵר הָיָה נִרְגָּשׁ מְאֹד מִקַּבָּלַת הַפָּנִים הַנִּלְהֶבֶת שֶׁעָרְכוּ לוֹ מַעֲרִיצָיו. דְּבָרָיו נֶאֶמְרוּ בְּקוֹל נִרְגָּשׁ. [נִרְגֶּשֶׁת, נִרְגָּשִׁים, ־שׁוֹת]

נִרְגָּשׁוּת° נ׳ [מן נִרְגָּשׁ] הֱיוֹת נִרְגָּשׁ, מַצָּבוֹ הַנַּפְשִׁי שֶׁל מִי שֶׁהוּא מָלֵא הִתְרַגְּשׁוּת: ״הֲלֹא אֵינָהּ אֶלָּא אָדָם, אוֹיָה לִי, וְאַחֲרֵי נִרְגָּשׁוּת כָּזוֹ!״ (ברקוביץ, סיפורים שסא). ״הָאֱמֶת הַמֻּחְלֶטֶת שֶׁבְּסִפּוּרָהּ שֶׁל הַנַּעֲרָה, נִרְגָּשׁוּתָהּ הַגּוֹרֶרֶת הִתְרַגְּשׁוּת״ (טברסקי, לפידים 277). ״וּלְחִנָּם כָּל הַפִּרְסוּם, הָעַצְבָּנוּת וְהַנִּרְגָּשׁוּת״ (יזהר, צקלג 923). — [נִרְגָּשׁוּת־]

נֵרְדְּ ז׳ [סאנסקריטית: nalada; פרסית: nardin] אֶחָד מִצִּמְחֵי־הַבֹּשֶׂם הָרֵיחָנִיִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ״ (שיר השירים א יב). ״כְּפָרִים עִם נְרָדִים, נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם, קָנֶה וְקִנָּמוֹן״ (שיר השירים ד יג–יד). סְבוּרִים, כִּי הוּא הַצֶּמַח Nardostachys jatamansi מִמִּשְׁפַּחַת הַוָּלֶרְיָאן. מִשָּׁרָשָׁיו וּמִגִּבְעוֹלָיו הָיוּ מְפִיקִים אֶת הַחֹמֶר הָרֵיחָנִי. מוֹלַדְתּוֹ בְּהָרֵי הַהִימָלָאיִם בְּאַסְיָה וּמִשָּׁם נָפוֹץ דֶּרֶךְ פָּרַס בְּכָל אַרְצוֹת הָעוֹלָם. — [נֵרְדְּ־, נִרְדּוֹ; נְרָדִים, נִרְדֵּי־]

— **שִׁבֹּלֶת־נֵרְדְּ*** (כריתות ו׳), קְנֵה־הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁל הַנֵּרְדְּ, מִצִּמְחֵי הַבֹּשֶׂם.

נַרְדִּינוֹן* ז׳ [מן נֵרְדְּ; יוונית: nardinon (elaion) שמן־נרדים] שֶׁמֶן מוּפָק מִן הַנֵּרְדְּ (שיר השירים רבה ד כט).

נִרְדָּף ת׳ [מן רדף, נִרְדַּף] 1. מִי שֶׁרוֹדְפִים אַחֲרָיו: ״וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף״ (קהלת ג טו). ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא תּוֹבֵעַ דָּמָם שֶׁל נִרְדָּפִין מִן הָרוֹדְפִין״ (ויקרא רבה כז). ״אוֹהֵב אֲנִי לְנִרְדָּף וְשׂוֹנֵא לְרוֹדֵף״ (פסיקתא קצג:). 2 ° [בהשאלה] דּוֹמֶה בְּהוֹרָאָתוֹ לְמִלָּה אַחֶרֶת, זֵהֶה אוֹ קָרוֹב מְאֹד בְּמַשְׁמָעוּתוֹ, סִינוֹנִים: ״וְהַשֵּׁמוֹת בְּכָל לָשׁוֹן יֵחָלְקוּ חֲלֻקָּה הֶכְרֵחִית אֶל שְׁלֹשָׁה סוּגִים: אִם נִבְדָּלִים, אִם נִרְדָּפִים וְאִם מִשְׁתַּתְּפִים... אָדָם, אִישׁ, אֱנוֹשׁ – לָזֶה הַמִּין מִן חַי; סַכִּין, מַאֲכֶלֶת – לָזֶה הַמִּין מִן הַכְּלִי, אֵלֶּה הֵם שֵׁמוֹת נִרְדָּפִים״ (מלות ההגיון יג). הַשֵּׁמוֹת ״שֶׁמֶשׁ״ וְ״חַמָּה״ הֵם שֵׁמוֹת נִרְדָּפִים. הַפְּעָלִים ״לָקַח״ וְ״נָטַל״ הֵם פְּעָלִים נִרְדָּפִים. — [נִרְדֶּפֶת, נִרְדָּפִים, נִרְדָּפוֹת]

— **נִרְדָּף עַל צַוָּאר** (על־פי איכה ה ה), נִרְדָּף עַד בְּלִי־סוֹף, מֻכֶּה וּמְעֻנֶּה, סוֹבֵל קָשׁוֹת.

נִרְדָּפוּת° נ׳ [מן נִרְדָּף] 1. הֱיוֹת נִרְדָּף, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב שֶׁרוֹדְפִים אַחֲרָיו. 2. תּוֹפָעָה שֶׁל־דִּמְיוֹן אוֹ זֶהוּת מְלֵאָה בְּהוֹרָאָה שֶׁל מִלִּים נִרְדָּפוֹת: נִרְדָּפוּת הַשֵּׁמוֹת ״שֶׁמֶשׁ״ וְ״חַמָּה״. — [נִרְדָּפוּת־]

— **שִׁגְעוֹן־הַנִּרְדָּפוּת°**, מַחֲלַת־נֶפֶשׁ שֶׁל אָדָם הֶחָדוּר פַּחַד תְּמִידִי שֶׁהַכֹּל רוֹדְפִים אוֹתוֹ וְרוֹצִים בְּמַפַּלְתּוֹ.

נַרְדְּשִׁיר* ז׳ [פרסית: nardshir; נוסח אחר: נַדְרְשִׁיר] כִּנּוּי לְמִשְׂחָקִים עַל לוּחַ־מִשְׁבְּצוֹת, כְּגוֹן: מִשְׂחַק הַשַּׁחְמָט (כתובות סא:).—[נַרְדְּשִׁירִים]

נר״ו ר״ת נַטְרֵיהּ רַחֲמָנָא וּפָרְקֵיהּ [ארמית: שְׁמָרֵהוּ אֵל וְהַצִּילֵהוּ]

נַרְוָד*, נרווד ז׳ [נוסחים אחרים: נַדְבָּךְ, נַדְוָד; המקור לא הוברר] אֲלֻנְקָה, מִטָּה לְהַעֲבָרַת חוֹלִים אוֹ לִנְשִׂיאַת הַמֵּת (אהלות ו א). — [נַרְוַד־, נַרְוָדִים, נַרְוְדֵי־]

נִרְוָנָה, ראה נִירְוָנָה.

נָרוֹק* נפ׳ מן ריק.

נִרְחָב ת׳ [מן רחב, נִרְחַב] רָחָב, שֶׁשִּׁטְחוֹ רַב: ״יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב״ (ישעיה ל כג). תָּכְנִית נִרְחֶבֶת. — [נִרְחֶבֶת, נִרְחָבִים, ־בוֹת]

— **נִרְחָבוֹת°** תה״פ בְּהַרְחָבָה: ״שׂוֹחַחְנוּ לִכְאוֹרָה נִרְחָבוֹת וַעֲמֻקּוֹת״ (שרת, באסיה 342).

נָרָטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: narrare לספר] סִפּוּרִי, אֶפִּי: הַצַּד הַנָּרָטִיבִי בַּיְצִירָה הַחֲדָשָׁה לָקוּי. אָמָּנוּת נָרָטִיבִית שֶׁל הַסּוֹפֵר. — [נָרָטִיבִית, נָרָטִיבִיִּים, ־בִיּוֹת]

נָרִי°, נארי ז׳ [ערבית] אֶבֶן הַמְּצוּיָה בְּאַדְמַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּהָרֵי הָאָרֶץ וּבַשְּׁפֵלָה; מְשַׁמֶּשֶׁת לְבִנְיָן וְכֵן לְרִצּוּף תַּנּוּרִים.

נִרְעָשׁ ת׳ [מן רעש, נִרְעַשׁ] 1. נִרְגָּשׁ בְּיוֹתֵר: ״הִנְנִי הֶעָנִי מִמַּעַשׂ נִרְעָשׁ וְנִפְחָד״ (הנני, תפילה לחזן לפני מוסף ראש־השנה). 2 חוֹלֶה בְּמַחֲלַת הָרְעִישָׁה (Tremosis): ״וּמִמָּה שֶׁיּוֹעִיל לַנִּרְעָשׁ שֶׁיִּשְׁתֶּה מַשְׁקֶה הַדְּבַשׁ״ (קאנון, ג ב). — [נִרְעֶשֶׁת, נִרְעָשִׁים, ־שׁוֹת]

נִרְעָשׁוּת° נ׳ [מן נִרְעָשׁ] הֱיוֹת נִרְעָשׁ, הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב שֶׁל תַּדְהֵמָה אוֹ הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: קָשֶׁה הָיָה לְהוֹצִיא אֶת הַמִּסְכֵּן מִנִּרְעָשׁוּתוֹ. — [נִרְעָשׁוּת־]

נִרְפֶּה ת׳ [מן רפה, נִרְפָּה] עָצֵל, אוֹהֵב בַּטָּלָה, רַשְׁלָן: ״נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים״ (שמות ה יז). — [נִרְפָּה, נִרְפִּים, ־פּוֹת]

נִרְפּוּת° נ׳ [מן נִרְפֶּה] עַצְלוּת, רַשְׁלָנוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל נִרְפֶּה: ״אֵין כָּאן עַצְלוּת וְנִרְפּוּת״ (פרסקי, ׳הדואר׳ תש״ו). — [נִרְפּוּת־]

נִרְפָּשׂ ת׳ [מן רפש, נִרְפַּשׂ] עָכוּר, דָּלוּחַ, מָלֵא רֶפֶשׁ: ״מַעְיָן נִרְפָּשׂ״ (משלי כה כו). — [נִרְפֶּשֶׂת, נִרְפָּשִׂים, ־שׂוֹת]

נִרְצָח° ז׳ [מן רצח, נִרְצַח] חָלָל, הָרוּג, מִי שֶׁרְצָחוּהוּ: גְּוִיַּת הַנִּרְצָח זֻהֲתָה עַל־יְדֵי קְרוֹבָיו. — [נִרְצַחַת, נִרְצָחִים, נִרְצָחוֹת]

נִרְצָע* ת׳ [מן רצע, נִרְצַע] שֶׁרָצְעוּ אֶת אָזְנוֹ [רווח בביטוי:]

— **עֶבֶד נִרְצָע*** [על־פי קידושין א ב] [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד לְמִישֶׁהוּ שִׁעְבּוּד מֻחְלָט [ראה ערך עֶבֶד]

נִרְצָעוּת° נ׳ [מן נִרְצָע] הֱיוֹת עֶבֶד נִרְצָע לְמִישֶׁהוּ, הִשְׁתַּעְבְּדוּת: נִרְצָעוּת הַפָּקִיד הַזָּקֵן לַמַּעֲסִיק. — [נִרְצָעוּת־]

נַרְקוֹזָה° נ׳ [מיוונית: narke היאלמות, התאבנות] מַצָּב שֶׁל חֹסֶר־הַכָּרָה וְשֶׁל חֹסֶר־תְּחוּשָׁה הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי תְּרוּפָה. הַנַּרְקוֹזָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַכְנָסַת תְּרוּפוֹת לְתוֹךְ הַוְּרִיד, אוֹ עַל־יְדֵי הַנְשָׁמָה שֶׁל נוֹזֵל מִתְאַדֶּה (כְּגוֹן אֶתֶר), אוֹ עַל־יְדֵי הַנְשָׁמָה שֶׁל גַּזִּים (כְּגוֹן תַּחְמֹצֶת־הַחַנְקָן). הַנַּרְקוֹזָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי רוֹפְאִים כְּדֵי לִמְנֹעַ תְּחוּשַׁת כְּאֵב בִּשְׁעַת נִתּוּחַ. — [נַרְקוֹזוֹת]

נַרְקוֹטִיקוּם° ז׳ [ראה נַרְקוֹזָה] סַם מַרְדִּים אוֹ תְּרוּפָה הַמְשַׁכֶּכֶת כְּאֵבִים, כְּגוֹן הַמּוֹרְפְיוּם. — [נַרְקוֹטִיקוּמִים]

— **נַרְקוֹטִי°** ת׳ גּוֹרֵם לְנַרְקוֹזָה, מַרְדִּים, מְבַטֵּל אֶת הַתְּחוּשָׁה לִזְמַן מְסֻיָּם: סַמִּים נַרְקוֹטִיִּים.

— נַרְקוֹטִיקַאי ◊ ז׳ נַרְקוֹמָן, אָדָם הַמְקַבֵּל לְעִתִּים קְרוֹבוֹת חֳמָרִים נַרְקוֹטִיִּים, כְּגוֹן אוֹפְיוּם, חֲשִׁישׁ.

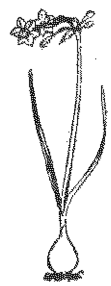
נרקיס

נַרְקוֹמַנְיָה◊ נ׳ [מיוונית: narke היאלמות, התאבנות + mania שיגעון] לְהִיטוּת חוֹלָנִית שֶׁל אָדָם אַחֲרֵי סַמִּים נַרְקוֹטִיִּים שׁוֹנִים. — [נַרְקוֹמַנְיוֹת]

— נַרְקוֹמָן ◊ ז׳ חוֹלֶה בְּנַרְקוֹמַנְיָה, נַרְקוֹטִיקַאי.

נַרְקִיס* ז׳ [יוונית: narkissos] צֶמַח־בָּר בַּעַל בָּצָל (Narcissus), פְּרָחָיו גְּדוֹלִים וּלְבָנִים, מְפִיצִים רֵיחַ חָרִיף וְנָעִים, גְּבִרִים בַּעֲטַרְתָּם הַצְּהֻבָּה הַדּוֹמָה לְסֵפֶל: ״נַרְקִיס דְּגַנּוֹנִיתָא״ (ברכות מג.). — [נַרְקִיס־, נַרְקִיסִּים, ־סֵּי־]

נַרְקִיסִיּוּת° נ׳ [שאול מן המיתוס היווני על העלם היפה Narkissos, אשר התאהב בבבואת־פניו שראה בנחל, הטיל עצמו למים כדי לחבקה — וטבע] 1, [בפסיכולוגיה] הִתְאַהֲבוּת אָדָם בְּעַצְמוֹ, מַצָּב חוֹלָנִי שֶׁל אָדָם הַנּוֹטֶה לְקַבֵּל סִפּוּק מִינִי מֵאַהֲבַת גּוּפוֹ שֶׁלּוֹ. 2 [בהוראה כללית יותר] אַהֲבָה עַצְמִית מֻפְרֶזֶת: ״וַהֲרֵיהוּ נַעֲשֶׂה מַעְיָן מִתְגַּבֵּר שֶׁל אַהֲבָה עַצְמִית וְנַרְקִיסִיּוּת״ (שטייגמן, צרור 180). — [נַרְקִיסִיּוּת־]

נַרְשָׁל° ת׳ [מן רשל] מְרֻשָּׁל, לֹא־מְטֻפָּח: ״בִּזְבּוּז שֶׁל יַד הַטֶּבַע הַנַּרְשֶׁלֶת״ (גולדברג, מוקדם 192). ״כֶּלֶב שָׂעִיר... לְשׁוֹנוֹ שְׁלוּחָה נַרְשֶׁלֶת״ (פוגל, 181). ״שִׂיחָה נַרְשֶׁלֶת, מְשֻׁבֶּשֶׁת, הַגּוּי שְׂפָתַיִם מְעֻמְעָם״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 87). — [נַרְשֶׁלֶת, נַרְשָׁלִים, ־לוֹת]

נַרְתִּיק* ז׳ [יוונית: narthex (-ekos) קופסה, סל] תִּיק, נָדָן: ״נַרְתִּיק שֶׁל תְּפִלִּין״ (סנהדרין מח:). ״אוֹצִיא חַרְבִּי מִנַּרְתִּיקָהּ״ (תנחומא ויגש ה). ״זֶהוּ נַרְתִּיקוֹ שֶׁל הַכְּלִי — עֶנְיֵי אָחִי״ (ביאליק, החצוצרה ג). נַרְתִּיק־שֶׁל־מִשְׁקָפַיִם. נַרְתִּיק־אֶקְדָּח. — [נַרְתִּיק־, נַרְתִּיקִים, ־קֵי־; גם נַרְתִּיקוֹת]

— יָצְאָה חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ* [מליצה ציורית] זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ, הִתְחִילָה לְחַמֵּם: ״לִכְשֶׁתֵּצֵא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ״ (עירובין עו:). [ובשינוי הנושא: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ וְהַיּוֹם בּוֹעֵר כַּתַּנּוּר״ (מגדלי מו״ס, ס).

נַרְתִּיקָה° נ׳ [מן נַרְתִּיק] מְבוֹא־הָרֶחֶם בְּגוּף הָאִשָּׁה. — [נַרְתִּיקַת־]

נָשׁ* ז׳ [ארמית: מן אֱנָשׁ] אָדָם, אֱנוֹשׁ — רְאֵה בַּרְנָשׁ.

נשא [אכדית: našu; אוגריתית: נשא; ארמית: נְשָׂא; ערבית: נַשַׁא התרומם]

~ פָּע׳ **נָשָׂא** פ״י 1, הֵרִים, הִגְבִּיהַּ: ״וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ״ (בראשית ז יז). ״שְׂאוּ נֵס־צִיּוֹנָה!״ (ירמיה ד ו). ״וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ״ (בראשית כט א). 2, הֶעֱבִיר, טִלְטֵל דָּבָר־מָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״נֹשֵׂא כֵלִים״ (שמואל א טז כא). הַסַּבָּל נָשָׂא אֶת הָאָרוֹן עַל גַּבּוֹ. 3, לָקַח, נָטַל, קִבֵּל: ״לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי״ (במדבר טז טו). 4, הֶחֱזִיק, הֵכִיל, עָצַר: ״וְלֹא נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו״ (בראשית יג ו). 5, סָבַל: ״גָּדוֹל עֲוֺנִי מִנְּשֹׂא״ (בראשית ד יג). ״אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא״ (ישעיה נג ד). ״הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא״ (ישעיה א יד). 6, סָלַח חֵטְא, מָחַל: ״נֹשֵׂא עָוֺן וָפָשַׁע״ (במדבר יד יח). ״שָׂאוּנִי וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר״ (איוב כא ג). ״עַל־כֵּן אֲנִי מְבַקֵּשׁ סְלִיחָתְךָ, שָׂא נָא לִי״ (סוקולוב, במראות 150). 7*, לָקַח אִשָּׁה, הִתְחַתֵּן [ראה להלן] [וראה עוד הצירופים והשימושים להלן] — [לָשֵׂאת גם לִשְׂא*; נוֹשֵׂא, נָשׂוּא; יִשָּׂא... תִּשֶּׂאנָה; שָׂא! שְׂאִי! גם נְשָׂא!]

~ נִפ׳ **נִשָּׂא**, 1, הִתְרוֹמֵם, גָּבַהּ: ״וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל־הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים״ (יחזקאל א יט). ״נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־ה׳ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת״ (ישעיה ב ב). ״גַּם בִּתְקֹעַ הַשּׁוֹפָר וּבְהִנָּשֵׂא הַנֵּס״ (ביאליק, אכן). 2 [בהשאלה] הָיָה רָם וְנִכְבָּד, הָיָה בְּמַעֲלָה גְּבוֹהָה: ״הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד״ (ישעיה נב יג). ״כִּי נִשֵּׂאת לְמַעְלָה מַלְכוּתוֹ״ (דברי הימים א יד ב). 3, נִטַּלְטֵל, הָעֳבַר עַל גַּבֵּי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה״ (ישעיה מט כב). 4* [נישאה] נִלְקְחָה לְאִישׁ, הִתְחַתְּנָה: ״יוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא״ (יבמות קיג.). [וראה עוד להלן] — [לְהִנָּשֵׂא, נִשְּׂאָה, נִשָּׂא, יִנָּשֵׂא, הִנָּשֵׂא!]

~ פִּע׳ **נִשֵּׂא**, **נִשָּׂא** פ״י 1, רוֹמֵם, הִגְבִּיהַּ, גִּדֵּל: ״וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל־הַשָּׂרִים״ (אסתר ג א). ״הָיוּ נִפְקָחוֹת גַּם עֵינֵיהֶם שֶׁל אֵלֶּה הַמְנַשְּׂאִים גְּבוּרָה אַחֶרֶת בְּתוֹכֵנוּ״ (זכאי, קצרות 179). 2, טִלְטֵל, הֶעֱבִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם״ (ישעיה סג ט). ״וְאוֹחֲזִים בִּכְנַף בִּגְדוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי וִיהוּדִי וּמְנַשְּׂאִים אוֹתָם עַל כְּתֵפָם״ (עגנון, כלה שי). — [לְנַשֵּׂא אֶת־, מְנַשֵּׂא, יְנַשֵּׂא]

~ פֻּע׳ **נֻשָּׂא**ˆ, 1, נִשָּׂא, הָעֳבַר: ״אַרְבַּע חַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת וּמְנֻשָּׂאוֹת עִם כִּסֵּא״ (כף רגל, מוסף א׳ ראש השנה). 2, רוֹמַם, גֻּדַּל: ״וַיְכֻבְּדוּ וַיְנֻשְּׂאוּ וַיְשֻׁמְּרוּ לִפְנֵי כָּל מֶלֶךְ וְגוֹי״ (יוסיפון, קעט) [ראה עוד ערך מְנֻשָּׂא] — [מְנֻשָּׂא, יְנֻשָּׂא]

~ הִתְ׳ **הִתְנַשֵּׂא**, 1, הִתְרוֹמֵם, קָם מִמְּקוֹמוֹ: ״כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא״ (במדבר כג כד). 2, הִתְעַלָּה, נַעֲשָׂה רָם וְנִשָּׂא: ״וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ״ (במדבר כד ז). ״לֹא נִתְבָּרֵךְ בְּעֹשֶׁר... וְלֹא נִתְנַשֵּׂא בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת״ (עגנון, כפות סט). 3, הִתְפָּאֵר, הִתְגַּדֵּל, הִתְהַדֵּר: ״וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל ה׳״ (במדבר טז ג). 4°, נִשָּׂא כְּלַפֵּי מַעְלָה: ״הִתְנַשֵּׂא לְפָנִים מִבְּצַר יָשָׁן נוֹשָׁן״ (ביאליק, על כף). — [לְהִתְנַשֵּׂא, מִתְנַשֵּׂא, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִשִּׂיא** פ״י 1, הֶעֱבִיר, נָשָׂא וְטִלְטֵל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״וְהִשִּׂיאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַהִיא חֲבָלִים״ (שמואל ב יז יג). 2ˆ, שָׁלַח, נָתַן: ״וְהַשִּׂיאֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם״ (מוסף לשלש רגלים). 3*, שִׁפְשֵׁף, הֶעֱבִיר דָּבָר מֵעַל לְדָבָר, חִכֵּךְ: ״אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין בְּיוֹם־טוֹב, אֲבָל מַשִּׂיאָהּ עַל גַּבֵּי חֲבֶרְתָּהּ״ (ביצה ג ז). 4*, עָרַךְ נִשּׂוּאִין, לָקַח אִשָּׁה לִבְנוֹ אוֹ נָתַן בִּתּוֹ לְאִשָּׁה: ״וְהָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ״ (נדרים ה ו). ״לְמַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם״ (ברכות לד:). ״בַּת־זְקוּנַי הִשֵּׂאתִי״ (סילמן, לבו גרננה). 5ˆ, הֶעֱלָה אֵשׁ, הִדְלִיק מַשּׂוּאָה [ראה להלן] — [לְהַשִּׂיא אֶת־, מַשִּׂיא, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻשָּׂא**°, 1, הוּרַם: ״לַאֲשֶׁר תֻּשָּׂא הָעַיִן תְּקַדְּמָהּ אֶצְבַּע מְרַמֶּזֶת״ (למדן, במעלה קט). 2, הוּבָא בִּבְרִית הַנִּשּׂוּאִין: הַבֵּן הֻשָּׂא עַל־יְדֵי הוֹרָיו. בַּת־הַזְּקוּנִים הֻשְּׂאָה בְּמַזָּל־טוֹב [וראה עוד ערך מֻשָּׂא]. — [מֻשָּׂא, יֻשָּׂא]

— לְלֹא־נְשֹׂא°, לִבְלִי־נְשֹׂא°, בְּאֹפֶן שֶׁקָּשֶׁה לְסָבְלוֹ: כְּאֵבָיו שֶׁל הַפָּצוּעַ הָיוּ לְלֹא־נְשֹׂא.

— נָשָׂא וְנָתַן*, 1, סָחַר, קָנָה וּמָכַר, עָסַק בְּמִסְחָר: ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז, וְהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם״ (פאה ח ט). 2, בָּא בִּדְבָרִים,

הַדִּין, הַתְוַכַּח: ״בִּשְׁלֹשָׁה – מַתְחִילִין, בַּחֲמִשָּׁה – נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין – בְּשִׁבְעָה״ (תוספתא סנהדרין ג א). ״וְכַמָּה וְכַמָּה שָׁעוֹת נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בְּפָרָשׁוֹת הָעֲבוֹדָה וַחֲלֻקָּתָהּ״ (צמח, כתבים 513). ״בַּעַל־בַּיִת מִיִּשְׂרָאֵל נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה״ (עגנון, אלו ריד). שְׁנֵי הַצְּדָדִים נָשְׂאוּ־וְנָתְנוּ בְּמִשְׁפָּט. נְצִיגֵי הַמְּדִינוֹת נָשְׂאוּ־וְנָתְנוּ בְּעִנְיַן הַהֶסְכֵּם הַמִּסְחָרִי.

– **נָשָׂא אִשָּׁה**, לָקַח אִשָּׁה, בָּא אִתָּהּ בְּקִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין: ״וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים״ (רות א ד). ״יוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא״ (יבמות קיג.).

– **נָשָׂא בְּחֻבּוֹ** °, הָרָה וְהָגָה, שָׁמַר בְּלִבּוֹ: ״לָרַעְיוֹן הַגָּדוֹל שֶׁהוּא נוֹשֵׂא בְּחֻבּוֹ״ (ברנר, ג 67). ״וְאַף אֲנִי נוֹשֵׂא בְּחֻבִּי הֲמוֹן רְגָשׁוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיז).

– **נָשָׂא בְּרָכָה מֵאֵת פְּלוֹנִי**, קִבֵּל בְּרָכָה מִפְּלוֹנִי, זָכָה לְבִרְכוֹת מִמֶּנּוּ: ״נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב... יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה׳״ (תהלים כד ד–ה). ״שָׂא בְּרָכָה, הַמּוֹרֶה, מִפִּינוּ״ (ביאליק, לאחד העם).

– **נָשָׂא בְּשָׂרוֹ בְּשִׁנָּיו**, נָשַׁךְ אֶת לְשׁוֹנוֹ בְּשִׁנָּיו, כְּלוֹמַר, סָבַל וְהִתְאַפֵּק: ״עַל מָה־אֶשָּׂא בְשָׂרִי בְשִׁנָּי?״ (איוב יג יד). ״וְלֹא אָרִים קוֹלִי וְלֹא אַרְעִים דְּבָרִי, רַק בְּשִׁנַּי אֶשָּׂא בְּשָׂרִי״ (מאירוביץ, הסללים 113).

– **נָשָׂא דְּבָרוֹ (אֲמָרָיו)** ° [על־פי ״וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ״ (במדבר כד ג)], הִשְׁמִיעַ דְּבָרוֹ, נָאַם: ״שָׁעָה שֶׁהוּא מֵסִיחַ דְּבָרָיו וְנוֹשֵׂא אֲמָרָיו עִם שְׁכֵנָיו״ (בורלא, עקביה 231).

– **נָשָׂא חֵן בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי**, זָכָה לְיַחַס שֶׁל חִבָּה וְרָצוֹן מִפְּלוֹנִי: ״וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ״ (אסתר ב טו).

– **נָשָׂא חֶסֶד לִפְנֵי פְּלוֹנִי**, זָכָה לְיַחַס שֶׁל חִבָּה וְרָצוֹן מִפְּלוֹנִי: ״וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו״ (אסתר ב ט).

– **נָשָׂא חֶרְפָּה עַל פְּלוֹנִי**, 1. הֵבִיא חֶרְפָּה עַל פְּלוֹנִי, בִּיֵּשׁ וּבִזָּה אוֹתוֹ: ״לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ״ (תהלים טו ג). 2. סָבַל חֶרְפָּה וּכְלִמָּה בִּגְלַל פְּלוֹנִי: ״כִּי־עָלֶיךָ נָשָׂאתִי חֶרְפָּה, כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי״ (תהלים סט ח).

– **נָשָׂא יָדוֹ**, 1. הֵרִים יָדוֹ לִשְׁבוּעָה, נִשְׁבַּע, הִבְטִיחַ חֲגִיגִית: ״וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב״ (שמות ו ח). 2. פֵּרֵשׂ יָדָיו לִתְפִלָּה אוֹ לְהוֹדָיָה: ״שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־ה׳״ (תהלים קלד ב).

– **נָשָׂא יָדוֹ בִּפְלוֹנִי**, מָרַד בִּפְלוֹנִי, פָּשַׁע בּוֹ: ״סִגַּר אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נָשְׂאוּ אֶת־יָדָם בַּאדֹנִי הַמֶּלֶךְ״ (שמואל ב יח כח).

– **נָשָׂא אֶת כַּפָּיו**, הֵרִים וּפֵרַשׂ (כֹּהֵן) אֶת יָדָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם: ״כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו״ (סוטה לט.).

– **נָשָׂא כַּפָּיו אֶל־**, הִתְחַנֵּן לִפְנֵי־: ״שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ״ (איכה ב יט).

– **נְשָׂאוֹ לִבּוֹ**, 1. הִתְעוֹרֵר לְמַעֲשֶׂה רַב, הִתְנַדֵּב: ״וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ״ (שמות לה כא). 2. הִתְגָּאָה, הִתְנַשֵּׂא: ״הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ״ (מלכים ב יד י).

– **נָשָׂא מַשָּׂא**, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי נְבוּאָה: ״וַה׳ נָשָׂא עָלָיו אֶת־הַמַּשָּׂא הַזֶּה״ (מלכים ב ט כה).

– **נָשָׂא מָשָׁל**, הִבִּיעַ דִּבְרֵי מָשָׁל וּמְלִיצָה: ״וַיִּשָּׂא (בִלְעָם) מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר״ (במדבר כג ז).

– **נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ אֶל־**, שָׁאַף וְנִכְסַף אֶל־, הִשְׁתּוֹקֵק לְ־: ״אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא״ (תהלים פו ד). ״הַמַּטָּרָה הַפְּשׁוּטָה וְהַבְּרוּרָה אֲשֶׁר אֵלֶיהָ נָשְׂאָה אֶת נַפְשָׁהּ״ (אחד העם, קטג).

– **נָשָׂא אֶת עֵינָיו**, כִּוֵּן מַבָּטוֹ לְמַעְלָה, הִסְתַּכֵּל לְמֵרָחוֹק: ״וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן״ (בראשית יג י).

– **נָשָׂא אֶת עֵינָיו אֶל פְּלוֹנִי**, 1. חָמַד אֶת פְּלוֹנִי וְחָשַׁק בּוֹ: ״וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף״ (בראשית לט ז). 2. יִחֵל אֶל פְּלוֹנִי, תָּלָה תִּקְוָתוֹ בִּפְלוֹנִי: ״אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי, הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם״ (תהלים קכג א).

– **נָשָׂא עָוֹן (חֵטְא, פֶּשַׁע)**, סָלַח, מָחַל, וִתֵּר עַל הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לַחוֹטֵא: ״שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם״ (שמות י יז). ״אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד... נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע״ (שמות לד ו–ז).

– **נָשָׂא עֲוֹנוֹ**, קִבֵּל עָנְשׁוֹ: ״אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ״ (ויקרא ה א).

– **נָשָׂא בַּעֲווֹן פְּלוֹנִי**, סָבַל וְנֶעֱנַשׁ עַל עֲווֹן פְּלוֹנִי: ״בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן״ (יחזקאל יח כ).

– **נָשָׂא בְּעֹל*** [בהשאלה] טָרַח וְטִפֵּל בְּדָבָר, קִבֵּל עָלָיו אֶת נֵטֶל הָעֲבוֹדָה: ״מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד... נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ״ (אבות ו ו). ״נָשׂוֹא עִמּוֹ בְּעֹל וְעָמוֹס אִתּוֹ בַּסֵּבֶל״ (ביאליק, אבי). פְּלוֹנִי נוֹשֵׂא בְּעֹל הַמִּפְעָל כֻּלּוֹ.

– **נָשָׂא פָּנִים**, 1. הִכִּיר לְטוֹבָה, הִטָּה אֶת הַכַּף לְטוֹבָה שֶׁלֹּא כַּדִּין: ״לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל״ (ויקרא יט טו). ״לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד״ (דברים י יז). ״שֶׁלֹּא תִכָּשֵׁל בַּאֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים וְלֹא תִשָּׂא פָּנִים גַּם לִגְדוֹלִים״ (אחד העם, תלט). 2. הִטָּה חַסְדּוֹ לִפְלוֹנִי, נַעֲנָה בְּרָצוֹן לְבַקָּשָׁתוֹ: ״הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה״ (בראשית יט כא).

– **נָשָׂא פָּנָיו אֶל פְּלוֹנִי**, הִבִּיט יָשָׁר אֶל פְּנֵי פְּלוֹנִי, הִסְתַּכֵּל בּוֹ בְּלֹא הִסּוּס אוֹ בוּשָׁה: ״לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה, וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי אֶל יוֹאָב אָחִיךָ?״ (שמואל ב ב כב). הֲתוּכַל לָשֵׂאת פָּנֶיךָ אֶל יְדִידְךָ לְאַחַר הָעֶלְבּוֹן שֶׁגָּרַמְתָּ לוֹ?

– **נָשָׂא פְּרִי**, 1. הֵנִיב יְבוּל: ״לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת פֶּרִי״ (יחזקאל יז ח). 2 °. הֵבִיא תּוֹצָאוֹת טוֹבוֹת.

– **נָשָׂא קִינָה**, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי הֶסְפֵּד וָאֵבֶל: ״אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (עמוס ה א).

– **נָשָׂא קוֹלוֹ**, הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בְּרָמָה, אָמַר (אוֹ בָּכָה וְכַדּוֹמֶה) בְּקוֹל רָם: ״וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ״ (בראשית כא טז). ״וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם״ (שופטים ט ז).

– **נָשָׂא רֹאשׁוֹ**, הִתְגָּאָה, הִתְנַשֵּׂא: ״וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לָשֵׂאת רֹאשָׁם״ (שופטים ח כח).

– **נָשָׂא אֶת רֹאשׁ אֲנָשִׁים**, סָפַר, מָנָה: ״שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם״ (במדבר א ב).

– **נָשָׂא אֶת רֹאשׁ פְּלוֹנִי** (בראשית מ יג), הֵרִים וְגִדֵּל אֶת פְּלוֹנִי.

— **נָשָׂא אֶת רֹאשׁ פְּלוֹנִי מֵעָלָיו** (בראשית מ יט), כָּרַת אֶת רֹאשׁוֹ, הֱמִיתוֹ.

— **נָשָׂא רַגְלָיו**, הֵרִים אֶת רַגְלָיו, קָם וְהָיָה מוּכָן לָלֶכֶת אוֹ לָרוּץ: "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ" (בראשית כט א). "מִיָּד הָיְתָה הַחֲבִילָה מִתְפָּרֶדֶת, נוֹשְׂאִים אֶת רַגְלֵיהֶם הַקַּלּוֹת וּבוֹרְחִים" (ויסלבסקי, חר' ילדותי 27).

— **נָשָׂא אֶת שֵׁם ה'**, בִּטֵּא אֶת שֵׁם ה' בְּפֵרוּשׁ, הִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם וְנִשְׁבַּע בּוֹ: "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא" (שמות כ ז). [מכאן:]

— **נָשָׂא דָּבָר לַשָּׁוְא** °, הִכְרִיז דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן כְּלָל לְקַיְּמוֹ: הַנּוֹאֵם תָּקַף אֶת יְרִיבוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת דְּבַר הָאַחְדוּת לַשָּׁוְא.

— **נָשָׂא תְּפִלָּה בְּעַד פְּלוֹנִי**, הִתְפַּלֵּל, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי תְפִלָּה לְטוֹבַת פְּלוֹנִי: "וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה" (מלכים ב יט ד).

— **נוֹשֵׂא־כֵּלִים**, ראה ערך נוֹשֵׂא.

— **נוֹשֵׂא רְוָחִים** °, הַמַּכְנִיס גְּמוּל כַּסְפִּי מְסֻיָּם: אִגֶּרֶת־מִלְוֶה נוֹשֵׂאת רְוָחִים.

— **נוֹשֵׂא שָׂכָר** * (בבא מציעא ז ח), שׁוֹמֵר שָׂכָר.

— **חַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ** * (שבת צד.), 1 *, טִלְטוּלוֹ שֶׁל גּוּף חַי אֵינוֹ בְּחֶזְקַת נְשִׂיאַת מַשָּׂא בְּשַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁהַחַי כְּאִלּוּ נוֹשֵׂא וּמַעֲבִיר אֶת עַצְמוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ נִשָּׂא עַל־יְדֵי אֲחֵרִים. 2 ° [בהשאלה] אֵינוֹ נוֹפֵל לְמַעֲמָסָה עַל אֲחֵרִים, מִתְקַיֵּם בְּלֹא תְמִיכָה, מַכְנִיס בְּעַצְמוֹ אֶת כָּל הַדָּרוּשׁ לְקִיּוּמוֹ: "הַיְּהוּדִי זָרִיז הוּא, חַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ" (מנדלי מו"ס, תיד). הַמִּפְעָל הֶחָדָשׁ נַעֲשָׂה לְחַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ.

— **נִשָּׂאָה (אִשָּׁה)**, נִלְקְחָה לְאִישׁ, בָּאָה בְּקֶשֶׁר־נִשּׂוּאִים: "יוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא" (יבמות קיג.). "אִם לֹא תִנָּשֵׂא לוֹ מֵאַהֲבָה, תִּנָּשֵׂא לוֹ מֵרַחֲמָנוּת" (עגנון, כפות רטב).

— **נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ**, הִשְׁלָה אֶת עַצְמוֹ, קִוָּה בְּלִבּוֹ: "וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם" (ירמיה כב כז).

— **נִשֵּׂא אֶת פְּלוֹנִי בִּדְבַר־מָה**, נָתַן לוֹ מַשְׂאֵת (מַתָּנוֹת), הֶעֱנִיק לוֹ: "וְכָל־הַנִּשְׁאָר... יְנַשְּׂאוּהוּ אַנְשֵׁי מְקֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב" (עזרא א ד).

— **הִשִּׂיא אֶת בְּנוֹ אוֹ אֶת בִּתּוֹ** * (נדרים ה ו; ברכות לד:), לָקַח לִבְנוֹ אִשָּׁה אוֹ נָתַן אֶת בִּתּוֹ לְאִישׁ [ראה לעיל הִשִּׂיא 4]

— **הִשִּׂיא לוֹ עֵצָה** *, נָתַן לוֹ עֵצָה, יְעָצוֹ: "וַהֲלֹא מַשִּׂיאִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ" (יבמות יב ו). "עֵצָה טוֹבָה הַשִּׂיאָן הַכָּתוּב" (בבא בתרא קכ.). "עֵצָה טוֹבָה אֲנִי מַשִּׂיא לְךָ שֶׁתִּדְרֹשׁ בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ הַגָּדוֹל בְּשַׁבָּת" (עגנון, אלו רטו).

— **הִשִּׂיאוֹ לְדָבָר אַחֵר** * (עבודה זרה ב ה), הִפְנָה אֶת דַּעְתּוֹ לְעִנְיָן אַחֵר, הֵסִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מֵעִנְיָן זֶה וְהֶעֱבִירוֹ לְעִנְיָן אַחֵר.

— **הִשִּׂיא מַשּׂוּאָה** *, הִבְעִיר מְדוּרָה בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְנִשָּׂא לְאוֹת וּלְסִימָן: "וּמֵאֵין הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת? מֵהַר הַמִּשְׁחָה לְסַרְטְבָא" (ראש השנה ב ד).

נִשָּׂא ת' [מן נשא, נִשָּׂא] מְרוֹמָם, גָּבוֹהַּ: "יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא" (ישעיה ו א). "אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים" (ישעיה ב יג). — [נִשֵּׂאת, נִשָּׂאִים, נִשָּׂאוֹת]

א. **נשא** [אולי קרוב אל שָׁוְא]

~ נפ' **נִשָּׁא** פ"ע נִתְפַּתָּה, הָתְעָה: "נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן, נִשְּׁאוּ שָׂרֵי נֹף" (ישעיה יט יג). "כָּל אֲשֶׁר לֹא נִשָּׁא לִבּוֹ וְלֹא נָסוֹג מֵאַחֲרֶיךָ אַל יְהִי זִכְרָם לִבְרָכָה" (בן־סירא מו יא־יב). "כָּל דִּבְרֵי צָחוֹת לְפָנָיו נוֹאֲלוּ וּמִכְתְּבֵי סֵפֶר וּבֵין נִשְּׁאוּ" (משה אבן־עזרא, א 76). —[לְהִנָּשֵׁא, נִשָּׁא, יִנָּשֵׁא]

~ הפ' **הִשִּׁיא** פ"י 1. פִּתָּה, הֵסִית (בְּיִחוּד לִשְׁלִילָה): "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה: הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל" (בראשית ג יג). "תְּפַתֶּה בְגִילָהּ וְתַשִּׁיא בְּחִילָהּ" (משה אבן־עזרא, א 58). "כִּי הַרְבֵּה נִלְחַמְתִּי בִּיצָרַי אֲשֶׁר הִשִּׁיאוּנִי לְהִשְׁתַּדֵּל לִפְנֵי וַעַד חוֹבְבֵי־צִיּוֹן" (אחד העם, רט). 2. הִשְׁלָה בַּשָּׁוְא, הִטְעָה: "אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ, כִּי לֹא־יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם" (ישעיה לו יד). "אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם... כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי" (ירמיה כט ח—ט). — [לְהַשִּׁיא אֶת־, מַשִּׁיא, יַ־]

ב. **נשא** [צורת־משנה של א. נשה]

~ פע' **נִשֵּׁא** פ"י תָּבַע חוֹב: "כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נֹשֶׁא בוֹ" (ישעיה כד ב). — [לְנַשֵּׁא, נוֹשֵׁא, יִשֵּׁא]

נשב [קרוב אל א. נשף, נשם; אכדית: našāpu; ארמית: נְשַׁב]

~ פע' **נָשַׁב** פ"ע נָשַׁף, נָפַח, עָבַר זֶרֶם אֲוִיר חָזָק: "כִּי רוּחַ ה' נָשְׁבָה בּוֹ" (ישעיה מ ז). "לְמָחָר נָשְׁבָה הָרוּחַ וְנִתְפַּזְּרוּ הֶעָבִים" (תענית כג.). — [לִנְשֹׁב בְּ־; נוֹשֵׁב, נָשׁוּב; יִשֹּׁב]

~ פע' **נִשֵּׁב** * פעו"י 1 *, נָשַׁב בַּחֲזָקָה, נָפַח הַרְבֵּה: "וְהָיְתָה רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בַּלַּיְלָה" (ירושלמי ברכות ב ד). "שֶׁרַב הַיּוֹם רוּחַ מְנַשֶּׁבֶת וּמְפִיגָה קְצָת אֶת הַחֹם" (עגנון, אורח 53). 2 ⁂, הֵנִיעַ עַל־יְדֵי נְשִׁיבָה: "הָרוּחַ מְנַשַּׁבְתָּן (אֶת הַשִּׁבֳּלִים) זוֹ בָּזוֹ" (רש"י יבמות סג.). — [לְנַשֵּׁב בְּ־; מְנַשֵּׁב, יְ־]

~ פע' **נֻשַּׁב** °, נָשְׁבָה בּוֹ רוּחַ [ראה ערך מְנֻשָּׁב] — [מְנֻשָּׁב, יְנֻשַּׁב]

~ הפ' **הִשִּׁיב** פ"י 1. הֵפִיחַ, גָּרַם שֶׁתְּהֵא רוּחַ נוֹשֶׁבֶת: "יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם" (תהלים קמז יח). "צִנַּת רוּחַ צָפוֹן יַשִּׁיב" (בן־סירא מג כג). "מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" (תפילת־עמידה). 2. הֵעִיף, הִפְרִיחַ עַל־יְדֵי נְשִׁיבַת רוּחַ: "וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם" (בראשית טו יא). "וְאַשִּׁיב עָלַיִךְ לֶהָבָה בְּאֶבְרָתִי" (ביאליק, מגילת ו). — [לְהַשִּׁיב אֶת־, מַשִּׁיב, יַ־, הַשֵּׁב!]

~ הת' **הִתְנַשֵּׁב** °, 1. הוּעַף לְכָאן וּלְכָאן בָּרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת: "שׁוּרוֹת קְצָרוֹת נוֹצְצוֹת שֶׁהִתְנַשְּׁבוּ כְּעָלִים רְטֻבִּים בָּרוּחַ" (פיכמן, שכט). "סְבִיב הַוִּילוֹן הַמִּתְנַשֵּׁב בְּאֶפֶס־יָד" (יזהר, בפאתי 125). 2. נֻשַּׁב, נָשַׁב לְכָאן וּלְכָאן: "בְּחֶדֶר נְטוּל דְּלָתוֹת וְחַלּוֹנוֹת שֶׁכָּל הָרוּחוֹת מִתְנַשְּׁבוֹת בּוֹ" (בורלא, כיסופים 213). 3. הִשִּׁיב רוּחַ עַל עַצְמוֹ לְצַנֵּן אֶת פָּנָיו: הַמַּעְפִּילִים אֶל רֹאשׁ הָהָר הִתְנַשְּׁבוּ לְאַחַר הַמַּאֲמָץ הַקָּשֶׁה. —[לְהִתְנַשֵּׁב, מִתְ־, יִתְנַשֵּׁב]

א. **נֶשֶׁב** * ז' [מן נשב] נְשִׁיבָה, הַפָּחַת־רוּחַ: "הָיוּ הַמַּלְאָכִים מְסַלְּקִין עַצְמָן... כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂרְפוּ מִנִּשְׁבּוֹ שֶׁל דִּבּוּר" (פסיקתא קנה:). "שׁוּם נֶשֶׁב קַל נוֹשֵׂא צִנָּה שֶׁל סְתָו וָלַחַ" (פיכמן, יז). "נִפְלַט נֶשֶׁב שֶׁל דִּבּוּר מִבֵּין שִׁנֶּיהָ הַהֲדוּקוֹת" (קבק, בצל 95). "הַנֶּשֶׁב הֶחָם שֶׁהִפְתִּיעַ בַּבֹּקֶר" (ברגשטין, אסיף 225). "רַק נֶשֶׁב בַּר קֵיצִי עָבַר מִן הַמִּזְרָח" (גורי, חותם 16). — [נִשְׁבּ־, נִשְׁבּוֹ]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

ב. **נֶשֶׁב*** ז׳ [ארמית: נִשְׁבָּא; ערבית: נַשַׁבּ נלכד במלכודת, נסתבך] פַּח, מַלְכֹּדֶת לְעוֹפוֹת: ״אֵין פּוֹרְסִין נִשְׁבִּים לְיוֹנִים״ (בבא קמא ז ז). – [נֶשֶׁב־, נִשְׁבּוֹ, נְשָׁבִים, נִשְׁבֵי־, גם נִשְׁבִּים]

נְשָׁבוּב° ז׳ [מן א׳ נשב] נְשִׁיבָה קַלָּה שֶׁל רוּחַ: ״נְשָׁבוּבִים עֲגֻגִּים שֶׁבְּרוּחַ־הַיָּם״ (הלקין, עלי עשב 102). – [נְשָׁבוּב־, נְשָׁבוּבִים, ־בֵי־]

נִשְׁבָּר ת׳ [מן שבר, נִשְׁבַּר] שָׁבוּר, הָרוּס: ״לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת, בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם״ (ירמיה ב יג). ״אָדָם... מָשׁוּל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר״ (ונתנה תוקף, לימים נוראים). ״גָּאוֹן לֹא־נִשְׁבָּר בְּצַוָּארַי״ (ביאליק, מגילת ו). – [נִשְׁבֶּרֶת, נִשְׁבָּרִים, ־רוֹת]

– לֵב נִשְׁבָּר, מְדֻכְדָּךְ, מְדֻכָּא: ״לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה״ (תהלים נא יט). ״הִנְנוּ מוֹדִיעִים בְּלֵב נִשְׁבָּר וּמֻכֵּה־יָגוֹן עַל הָאָסוֹן״ (מודעה)

– כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר ^, ראה ערך חֶרֶס.

– נִשְׁבַּר־לֵב, אָדָם מֻכֵּה־צָרָה, מְדֻכְדָּךְ: ״שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב״ (ישעיה סא א).

נְשֹׁבֶת*, נישובת נ׳ [מן נשב] פְּסֹלֶת שֶׁל תְּבוּאָה, מוֹץ, קְלִפַּת־הַגַּרְגְּרִים (הָעֲשׂוּיָה לָעוּף עִם נְשִׁיבַת הָרוּחַ): ״הַמּוֹכֵר... שְׂעוֹרִים מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע נְשֹׁבֶת לִסְאָה״ (בבא בתרא צד.). ״וּכְאוֹתָהּ נְשֹׁבֶת עַל פִּתְחֵי מַמְגּוּרוֹת קְלוֹנוּ״ (טשרניחובסקי, שירים 387). ״מִנְּשֹׁבֶת קַלּוֹ, מֵאֲבָנִים כְּבֵדוּ״ (שלונסקי, שירים ב 160). [ובהשאלה:] ״נוֹקְדָנִים וְחַטְטָנִים נוֹבְרִים בְּעַפְרוּרִית וּנְשֹׁבֶת שֶׁל חֲקִירָה וּמַדָּע״ (קלצקין, כתבים 203). – [נְשֹׁבֶת־, נְשָׁבְתּוֹ]

נשג [רק עברית?]

~ הִפ׳ **הִשִּׂיג** פ״י 1. הִגִּיעַ עַד־, הִדְבִּיק: ״קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם״ (בראשית מד ה). ״רְדֹף כִּי־הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל״ (שמואל א ל ח). ״מַהֲרוּ לָלֶכֶת פֶּן־יְמַהֵר וְהִשִּׂגָנוּ״ (שמואל ב טו יד). הָרָץ הִשִּׂיג אֶת מִתְחָרֵהוּ בְּמֵרוֹץ. 2°. קִבֵּל לְאַחַר מַאֲמַצִּים, מָצָא אֶת הַמְבֻקָּשׁ: ״לָבוֹא לְהַשִּׂיג מְבֻקָּשׁוֹ בְּדֶרֶךְ יוֹתֵר נוֹחָה״ (אחד העם, רד). סוֹף־סוֹף הִשַּׂגְתִּי אֶת הַסֵּפֶר, סְחוֹרָה זוֹ קָשָׁה לְהַשִּׂיגָהּ. 3*. תָּפַס בְּשִׂכְלוֹ, הֵבִין, קָלַט מֻשָּׂג: ״שְׁמַע, בְּנִי, וְלֹא תָבוּז לִי וּבְאַחֲרִית תַּשִּׂיג אֲמָרַי״ (בן־סירא לד כב). ״וְהוּא הַגַּלְגַּל הַנַּעֲלֶה עַל כָּל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר לֹא יַשִּׂיגֵהוּ רַעְיוֹן״ (גבירול, כתר מלכות מז). ״שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ גוּף וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מַשִּׂיגֵי הַגּוּף״ (רמב״ם, י״ג עיקרים). ״לֹא נַשִּׂיגֵם כִּי אִם בְּחוּשׁ הַשֵּׁמַע בִּלְבָד״ (חובות הלבבות, היחוד י). בְּמַאֲמָץ שִׂכְלִי תּוּכַל לְהַשִּׂיג אֶת הָרַעְיוֹן. 4^. [השיג על־] עִרְעֵר, מָתַח בִּקֹּרֶת, הִקְשָׁה: ״וְכֵן הִשִּׂיג עָלָיו (עַל רַמְבַּ״ם) הָרַאֲבַ״ד״ (טור חושן משפט שי ב). סִיעוֹת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה הִשִּׂיגוּ עַל הוֹדָעַת רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה. – [לְהַשִּׂיג אֶת־, עַל־; מַשִּׂיג, יַשִּׂיג, הַשֵּׂג! הַשִּׂיגִי!]

~ הָפ׳ **הֻשַּׂג** ^. 1°. נִרְדַּף וְנִתְפַּס, הִשִּׂיגוּ אוֹתוֹ: הַבּוֹרֵחַ הֻשַּׂג עַל־יְדֵי רוֹדְפָיו. 2^. נִמְצָא, נִתַּן בִּידֵי מְחַפְּשׂוֹ: ״וְהַקִּרְבָה אֶל אֱלֹהִים מֻשֶּׂגֶת בְּכָל מָקוֹם בְּלֵב הַטָּהוֹר וְהַכֹּסֶף הֶחָזָק״ (כוזרי ה כב). ״בַּגְרוּת־הַכְּתָב שֶׁהֻשְּׂגָה בִּפְרוֹזָה קְטַנָּה זוֹ... לֹא הֻשְּׂגָה בְּטִפּוּחַ הַבִּטּוּי בִּלְבָד״ (פיכמן, רסט). הַמַּטָּרָה הֻשְּׂגָה בִּשְׁלֵמוּתָהּ. 3^. נִתְפַּס בַּשֵּׂכֶל, הוּבַן: ״אָז לָמְדוּ דַּרְכֵי קְדוֹשִׁים גָּבְהוּ מִכָּל בְּנֵי תֵבֵל וְלֹא הֻשָּׂגוּ״ (משה אבן־עזרא, א 83). ״מִן הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר יֻשְּׂגוּ מִצַּד הַשֵּׂכֶל״ (חובות הלבבות, הקדמה). 4°. עֻרְעַר, שֶׁנִּמְתְּחָה עָלָיו בִּקֹּרֶת: הַנָּחָה שֶׁהֻשַּׂג עָלֶיהָ בְּמַאֲמָר. – [מֻשָּׂג, יֻשַּׂג]

– הִשִּׂיג גְּבוּל (איוב כד ב), ראה נסג, הִסִּיג גְּבוּל.

– הִשִּׂיגָה יָדוֹ, עָלָה בְּיָדוֹ, הָיָה בִּיכָלְתּוֹ: ״וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים״ (ויקרא ה יא). עֲשֵׂה כְּכָל אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדְךָ!

נִשְׂגָּב ת׳ [מן שגב, נִשְׂגַּב] 1. נַעֲלֶה, מְרוֹמָם: ״נִשְׂגָּב ה׳ כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם״ (ישעיה לג ה). ״מְלִיצָה יָפָה וְנִשְׂגָּבָה״ (שד״ל, אגרות קלה). ״מְלִיצָה לֹא יָאֲתָה לְהִתְהַדֵּר בְּרַעְיוֹנוֹת נִשְׂגָּבִים יָתֵר עַל הַמִּדָּה הַדְּרוּשָׁה לְחֵפֶץ הַמִּכְתָּב״ (מ״א גינצבורג, הקדמה ליקרית ספר). ״מַה נִּשְׂגָּב הַמַּחֲזֶה הַזֶּה!״ (ביאליק, משומרים). רַעְיוֹן נִשְׂגָּב. 2. חָזָק, אֵיתָן: ״כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה״ (ישעיה ל יג). – [נִשְׂגָּבָה, נִשְׂגָּבִים, ־בוֹת]

– נִשְׂגָּב מִבִּינָתוֹ°, לְמַעְלָה מִשִּׂכְלוֹ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ.

– נִשְׂגָּבוֹת° נ״ר דְּבָרִים גְּדוֹלִים וְנִשְׂגָּבִים, נְצוּרוֹת: ״גַּם כִּי בִגְדוֹלוֹת וּבְנִשְׂגָּבוֹת מִמֶּנִּי תִּרְאֶה כִּי אֶתְהַלָּךְ״ (ביאליק, דמעה). ״כָּל הַיּוֹם לֹא יָדַעְתִּי אֶת נַפְשִׁי וּכְחוֹלֵם נִשְׂגָּבוֹת הָיִיתִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמה). ״אִם רַק תַּעְפִּיל לְנִשְׂגָּבוֹת״ (שמעוני, ביבר 259).

נַשְׁדּוּר* ז׳ [מפרסית: נַשָׁאדֻר] אַשָּׁק, אַמּוֹנְיָק, גַּז בַּעַל רֵיחַ חָרִיף וּמַדְמִיעַ וְטַעַם חָרִיף, מֻרְכָּב מֵחַנְקָן וּמֵימָן (NH_3). הַנַּשְׁדּוּר מְשַׁמֵּשׁ לְמַטְּרוֹת קֵרוּר בְּמַקְרְרִים חַשְׁמַלִּיִּים. בִּתְמִסּוֹת נַשְׁדּוּר מִשְׁתַּמְּשִׁים לְנִקּוּי בְּגָדִים וְעוֹד. כֵּן מִשְׁתַּמְּשִׁים לִפְעָמִים בְּנַשְׁדּוּר בִּרְפוּאָה לְמִקְרֵי הִתְעַלְּפוּת. הַנַּשְׁדּוּר נִזְכָּר גַּם בַּתַּלְמוּד (גיטין סט.).

א. **נשה** [ראה גם ב. נשא; אכדית: rašû נושה; rašutu הלוואה; ארמית: רְשָׁא הלווה; ערבית: נַשַׁא]

~ פָּע׳ **נָשָׁה** פ״י תָּבַע, דָּרַשׁ לִפְרֹעַ אֶת הַחוֹב: ״בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הָעֲבוֹט הַחוּצָה״ (דברים כד יא). ״לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי״ (ירמיה טו י). ״לְאָדָם שֶׁנּוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה״ (ראש השנה יז:). ״אוֹ מִי אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נוֹשִׁים יִנְשׁוּ בוֹ״ (יוסיפון, רפב). – [לִנְשׁוֹת בְּ־; נָשִׁיתִי, נוֹשֶׁה, יִשֶּׁה גם יִנְשֶׁה]

~ הִפ׳ **הִשָּׁה** פ״י נָשָׁה, תָּבַע, דָּרַשׁ חוֹבוֹ: ״כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ״ (דברים כד י). – [לְהַשּׁוֹת בְּ־, מַשֶּׁה, יַ־]

ב. **נשה** [אכדית: mašu; ארמית: נְשָׁא; ערבית: נַשִׁי]

~ פָּע׳ **נָשָׁה** פ״י שָׁכַח: ״וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה״ (איכה ג יז). ״אֲבוֹתֵינוּ אָמְרוּ נָשִׁינוּ טוֹבָה, אָנוּ אֲפִלּוּ בְּעֵינֵינוּ לֹא רָאִינוּ״ (נדרים נ:). ״וְאַל תִּנְשִׁי פְּרִידָתֵךְ יְדִידֵךְ״ (הנגיד, דיואן 106). ״אֵיךְ אֶנְשֶׁה צָרַת תִּגְרָתוֹ?״ (גאגארה, 117). ״רֵיחַ חֵיק אֵם נָשִׁיתָם״ (ביאליק, קראו). ״עַד אֲשֶׁר זָנַח וְנָשָׁה גַּם מְעַט הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָהֵב״ (בורלא, נשים 192). – [נָשָׁה, לִנְשׁוֹת אֶת־, נוֹשֶׁה, יִשֶּׁה גם יִנְשֶׁה]

~ פִּע׳ **נִשָּׁה** פ״י הִשְׁכִּיחַ, מָחָה מִן הַזִּכָּרוֹן: ״נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי״ (בראשית מא נא). ״יְהוּדִים... הַמְנַשִּׁים אֶת עֲמָלָם בְּדַף שֶׁל גְּמָרָא בָּלָה״ (ביאליק, אם יש). – [לְנַשּׁוֹת אֶת־, מְנַשֶּׁה, יְ־]

~ הִפ׳ **הִשָּׁה** פ״י הִשְׁכִּיחַ, הֶחְסִיר, גֵּרַע: ״כִּי־הִשָּׁהּ אֱלוֹהַּ חָכְמָה וְלֹא־חָלַק לָהּ בַּבִּינָה״ (איוב לט יז). ״הָאֱלֹהִים הִשָּׁהוּ תִּפְאָרָה וְהַבּוֹנִים בְּטָרְדָתָם הִשּׁוּהוּ חֵן״ (אלתרמן, עיר 77). – [לְהַשּׁוֹת, מַשֶּׁה, יַ־]

~ נפ׳ **נִשָּׁה**, נִשְׁכַּח: "אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי" (ישעיה יד כא). "מֹשֶׁה הֲיִנָּשֶׁה מִפִּי וְרַעְיוֹנַי?" (יהודה הלוי, ג 39). "יִזָּכְרוּ לָעַד פְּעָלֶיךָ בְּפִי תֵבֵל וּבָנֶיהָ לֹא יִנָּשׁוּ" (משה אבן־עזרא, א 44). — [לְהִנָּשׁוֹת, נִנְשֶׁה או נִשֶּׁה, יִנָּשֶׁה]

~ הפ׳ **הִשָּׁה** °, הִשְׁכִּיחַ, גָּדוֹן לְשִׁכְחָה: "יְחוּד־וִירִים גַּם לַאֲשֶׁר הִשָּׁה בְּקֶרֶן־חֲשֵׁכָה" (מאירוביץ, הסללים 130). — [מַשֶּׁה, יַשֶּׁה]

ג. **נשה** [מן נָשָׁה]

~ פע׳ **נָשָׁה** * פ״ע נֶעְתַּק, נֶעֱקַר מִמְּקוֹמוֹ: "לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ גִּיד הַנָּשֶׁה? שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה" (חולין צא.). — [לִנְשׁוֹת, נוֹשֶׁה, יִשֶּׁה]

נָשֶׁה ז׳ [אכדית: ušūtu; ארמית: נַשְׁיָא; ערבית: נַשָׂא] גִּיד־הַנָּשֶׁה, חֵלֶק בְּגוּף הַחַי הָאָסוּר בַּאֲכִילָה לְפִי הַתּוֹרָה: "עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ" (בראשית לב לג). סוֹבְרִים, כִּי 'גִּיד־הַנָּשֶׁה' הוּא עֲצַב־הַשֵּׁת הַיּוֹצֵא מֵחוּט־הַשִּׁדְרָה בְּאֵזוֹר הָעֶצֶה וְיוֹרֵד מִשָּׁם אֶל הַשּׁוֹק (Nervus ischiadicus).

נָשׂוּא ת׳ [מן נשא, נָשָׂא] 1. שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, מֻעֲבָר, מֻגְבָּה, מוּרָם: "הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן, הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם" (ישעיה מו ג). "נָשׂוּא בְּמִטָּה טַלִּית פַּסִּים עַל כַּפֵּי אָבִי" (ביאליק, פרידה). "וְעֵינַי נְשׂוּאוֹת אֶל־שְׁמֵי הַתְּכֵלֶת" (ביאליק, מגילת ו). 2 °, בַּעַל־אִשָּׁה [רווחת יותר הצורה "נָשׂוּי"]. 3 ^ [בתחביר] חֵלֶק הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר עַל הַנּוֹשֵׂא: בְּמִשְׁפָּט "צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח", "צַדִּיק" הוּא הַנּוֹשֵׂא, "יִפְרָח" — הַנָּשׂוּא. "וְהַמִּשְׁפָּט גַּם כֵּן יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא" (מלות הגיון א). — [נְשׂוּא־, נְשׂוּאָה, נְשׂוּאִים, נְשׂוּאוֹת]

— **נְשׂוּא־עָוֹן** (ישעיה לג כד), מִי שֶׁנִּמְחֲלוּ לוֹ עֲוֹנוֹתָיו.

— **נְשׂוּא־פָנִים**, נִכְבָּד, חָשׁוּב: "שַׂר־חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים" (ישעיה ג ג). "אָח יֵשׁ לוֹ בְּמִצְרַיִם, נְשׂוּא־פָנִים מִשֵּׁבֶט הַלֵּוִי" (אחד העם, שמה). "אִישׁ זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמב).

— **נְשׂוּאִים** °, נִמְצָאִים בְּקִשְׁרֵי־נִשּׂוּאִין, חַיִּים חַיֵּי בַּעַל וְאִשָּׁה: זוּג נְשׂוּאִים.

נְשׂוּאָה * נ׳ [מן נָשׂוּא 2] אֵשֶׁת־אִישׁ, אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּעַל: "אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם" (סוטה ב ה). "וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ" (סדר קידושין). — [נְשׂוּאוֹת]

נְשׂוּאִי ° ת׳ [מן נָשׂוּא 3] [בתחביר] הַמַּבִּיעַ אֶת הַנָּשׂוּא, הַמְשַׁמֵּשׁ כְּנָשׂוּא [ראה להלן]. — [נְשׂוּאִית, נְשׂוּאִיִּים, ־אִיּוֹת]

— **מִשְׁפָּט נְשׂוּאִי** ° [בתחביר] מִשְׁפָּט הַמְשַׁמֵּשׁ כְּנָשׂוּא לַמִּשְׁפָּט הָעִקָּרִי, לְמָשָׁל, בַּמִּשְׁפָּט: "יוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" — "הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" הוּא מִשְׁפָּט נְשׂוּאִי.

נִשּׂוּאִים *, **נִשּׂוּאִין** *, **נִישׂוּאִין** ז״ר [מן נשא, ראה נָשָׂא אִשָּׁה] כְּלוּלוֹת, חֲתֻנָּה, הִתְקַשְּׁרוּת רִשְׁמִית בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה לְחַיֵּי מִשְׁפָּחָה (לְהַבְדִּיל מִן "אֵרוּסִים" — עֲרִיכַת הַתְּנָאִים הַמֻּקְדָּמִים לְהִתְקַשְּׁרוּת): "שִׁטְרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין" (בבא בתרא י ד). "לְעוֹלָם הִיא בִּרְשׁוּת הָאָב עַד שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּת הַבַּעַל לְנִשּׂוּאִין" (כתובות ד ה). בִּרְכוֹת לִפְלוֹנִי וְלִפְלוֹנִית לְנִשּׂוּאֵיהֶם. — [נִשּׂוּאֵי־, נִשּׂוּאָיו, נִשּׂוּאֶיהָ, נִשּׂוּאֵיהֶם]

— **בָּאוּ בִּבְרִית־הַנִּשּׂוּאִין** °, עָרְכוּ אֶת טֶקֶס חֲתֻנָּתָם.

— **נִשּׂוּאִים אֶזְרָחִיִּים** °, נִשּׂוּאִים שֶׁל זוּג לֹא בְּטֶקֶס דָּתִי, כַּנָּהוּג, אֶלָּא עַל־יְדֵי רִשּׁוּם בְּמִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי.

— **נִשּׂוּאֵי־תַּעֲרֹבֶת** °, נִשּׂוּאִים בֵּין זוּג שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם שַׁיָּךְ לְדָת אַחֶרֶת אוֹ לִלְאֹם אַחֵר: "נִלְחַם בְּכָל תֹּקֶף בִּתְנוּעַת הַטְּמִיעָה וְנִשּׂוּאֵי־הַתַּעֲרֹבֶת" (ברקוביץ, הראשונים של).

נְשׁוּב °, **נִישׁוּב** ז׳ [מן נשב, נָשַׁב] נְשִׁיבָה חֲזָקָה: "לֹא חָדֵל טֵרוּדָם שֶׁל גְּשָׁמִים וְלֹא עָמַד נִשּׁוּבָהּ שֶׁל רוּחַ" (שמיר, מלך 413). "לְלֵילוֹת אַרְכֵּי הֲלִיכָה... בְּנִשּׁוּבִים הָעֲצוּמִים כְּשֶׁהֵם מְשִׂיאִים וּמְנַשְּׁבִים זַהַב־קַיִץ" (יזהר, מישור 161). — [נִשּׁוּב־, נִשּׁוּבִים, נִשּׁוּבֵי־]

נָשׁוּב ^ ת׳ [מן נשב, נָשַׁב] שֶׁנָּשְׁבוּ וְנָפְחוּ בוֹ: "קָרוּץ אֲדָמָה וְרוּחַ בְּאַפּוֹ נָשׁוּב" (יהודה הלוי, ח 295). "וְזֶרַע יַעֲקֹב שָׁב כְּקַשׁ סָעוּר וְנָשׁוּב" (הוא, ט 543). "פָּנָיו נְשׁוּבֵי־הָרוּחַ שְׁחוּמִים" (טברסקי, לפידים 85). "הַבִּקְעָה נְשׁוּבַת־הָרוּחַ וְהַזֹּהַר" (יזהר, צקלג 34). — [נְשׁוּבָה, נְשׁוּבִים, ־בוֹת]

נשובת, ראה נְשֹׁבֶת.

נָשׂוּי * ת׳ [מן נשא, נָשָׂא] נָשׂוּא, בַּעַל־אִשָּׁה: "אֶלְעָזָר בִּנְךָ לְמִי הוּא נָשׂוּי? לֹא לְבִתּוֹ שֶׁל פּוּטִיאֵל?" (ויקרא רבה לג). "הַמַּצָּב הַמִּשְׁפַּחְתִּי: נָשׂוּי" (תשובה בשאלון). — [נְשׂוּי־, לנקבה ולריבוי — מן נָשׂוּא: נְשׂוּאָה, נְשׂוּאִים, נְשׂוּאוֹת]

נָשׁוּי ^ ת׳ [מן ב. נשה, נָשָׁה] שָׁכוּחַ, עָזוּב: "וּכְכִלֵי יוֹצֵר יֻנְּטְשׁוּ נְשׁוּיִים בְּאֶרֶץ נְשִׁיּוֹת" (יהודה הלוי, ט 535). "מֵטִיחַ רֹאשִׁי בָּאֵלֶם, נְשׁוּי רַחֲמִים וָחֶסֶד" (טמקין, שירים רכח). "אָז נְבַקֵּשׁ חֲרֵדִים בָּתֵּי־מִסְגָּד נְשׁוּיִים" (פוגל, 176). "שֶׂכֶל וּבְדִד — נוֹף נָשׁוּי בְּחֶלֶד" (תלמי, לארצי 11). "וּבְחֻזְרֵי נְשׁוּי־חֵן וְדַל־אַהֲבָה כְּאָסִיר אֶל אִשְׁתּוֹ" (עוגן, שירים 23). — [נְשׁוּיָה, נְשׁוּיִים, ־יוֹת]

נִשּׁוּי °, **נִישׁוּי** ז׳ [מן נָשִׁים, נָשִׁיּוּת] פֶמִינִיזַצְיָה, עֲלִיָּה רַבָּה בְּמִסְפַּר הַנָּשִׁים: נִשּׁוּי עֲבוֹדַת־הַהוֹרָאָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי. — [נִשּׁוּי־]

נָשׁוּךְ ת׳ [מן נשך, נָשַׁךְ] שֶׁנִּפְגַּע עַל־יְדֵי נְעִיצַת שִׁנַּיִם אוֹ עֲקִיצָה בְּגוּפוֹ: "וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי" (במדבר כא ח). "נְשׁוּכַת כֶּלֶב" (תוספתא חולין ג יט). "אֶפְעֶה וְאֶדְמֶה אֶל נָשׁוּךְ אֶפְעֶה עֲלֵי עֶרֶשׂ דְּוַי מֵהַכְאֵב צוֹרֵחַ" (משה אבן־עזרא, א 57). — [נְשׁוּךְ־, נְשׁוּכָה, נְשׁוּכַת־; נְשׁוּכִים, נְשׁוּכֵי־; נְשׁוּכוֹת]

— **כִּנְשׁוּךְ־נָחָשׁ** °, מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּרְתַּע בְּבֶהָלָה מִמְּקוֹמוֹ: "קָפְצָה מֵעַל מְקוֹמָהּ כִּנְשׁוּכַת־נָחָשׁ" (יהודה שטינברג, רסב). "מִיָּד קָפַצְתִּי מִן הָאָרֶץ כִּנְשׁוּךְ־נָחָשׁ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה עח).

נִשּׁוּךְ °, **נִישׁוּךְ** ז׳ [מן נשך, נִשֵּׁךְ] נְשִׁיכָה: "וְנִשּׁוּךְ שָׂפָה מִכְּאֵב עֲקִיצַת נִצָּנִים" (ליסיצקי, תולדות 125). — [נִשּׁוּךְ, ־כִים, ־כֵי־]

נִשּׁוּל °, **נִישׁוּל** ז׳ [מן נשל, נִשֵּׁל] גֵּרוּשׁ, הַרְחָקַת אָדָם וַעֲקִירָתוֹ מֵאַדְמָתוֹ אוֹ מִמְּקוֹם עֲבוֹדָתוֹ הַקָּבוּעַ: הַמֶּמְשָׁלָה חָקְקָה חֹק נֶגֶד נִשּׁוּל הָאִכָּרִים. — [נִשּׁוּל־]

נָשׁוּל ^ ת׳ [מן נשל, נָשַׁל] 1 °, שֶׁהֵסִירוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁנִּשְּׁלוּ אוֹתוֹ: "הֲרֵי זֶה אוֹתוֹ קַפִּיטָן עַצְמוֹ שֶׁעָמַד נְשׁוּל־מִנְעָלַיִם אֵצֶל הָרוֹכֵל" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 212). "אַהֲבָה שֶׁהִיא נְשׁוּלַת כָּל הַלְּבוּשִׁים" (שניר, עירום 205). 2 ^, מְנֻשָּׁל, מְגֹרָשׁ: "בְּפֶרֶק עָמַד מְסֹר נְשׁוּלִים" (קליר, סידור 665). — [נְשׁוּלָה, נְשׁוּלִים, ־לוֹת]

נָשׁוּם ^, נִישׁוּם ז׳ [מן נשם, נָשַׁם] פְּעֻלַּת הַנְּשִׁימָה, שְׁאִיפָה וּנְשִׁיפָה שֶׁל הָאֲוִיר: ״רֵעַ הַנָּשׁוּם״ (קאנון ג א). ״בְּנַחַת הִגְבִּיהוּ נָשׁוּם וְנָשׁוּף שֶׁחָלְפוּ בְּצַלְעָיו״ (ש׳ שלום, חי 33). נָשׁוּם מְלָאכוּתִי. — [נְשׁוּם־]

נָשׁוּם °, נִישׁוּם ז׳ [מן שום, נָשׁוּם] מִי שֶׁשָּׂמוּ אוֹתוֹ, מִי שֶׁהֶעֱרִיכוּ אֶת הַכְנָסָתוֹ: הַנָּשׁוּם נִתְחַיֵּב לְהַצְהִיר עַל הַכְנָסָתוֹ הַשְּׁנָתִית לְצֹרֶךְ חִשּׁוּב מַס־הַהַכְנָסָה. סֵפֶר הַנְּשׁוּמִים. — [נְשׁוּמָה או נְשׁוּמִית, נְשׁוּמִים, נְשׁוּמוֹת]

נָשׁוּף °, נִישׁוּף ז׳ [מן א. נשף, נָשַׁף] נְשִׁיפָה, נְשִׁימָה כְּבֵדָה: ״כְּבָר חָשׁ נְשׁוּפוֹ שֶׁל סוּס עַל זְרוֹעוֹ״ (שמיר, מלך 29). ״וּנְשׁוּפֵי הַחֹם — גּוֹשֵׁי גּוּשִׁים מְנֻגָּד״ (שלונסקי, שירים ב 174). ״בְּנַחַת הִגְבִּיהוּ נָשׁוּם וְנָשׁוּף שֶׁחָלְפוּ בְּצַלְעָיו״ (ש׳ שלום, חי 33). — [נְשׁוּף־, נְשׁוּפִים, ־פֵי־]

נשופת, ראה נְשֹׁפֶת.

נָשׁוּק *, נִישׁוּק ז׳ [מן א. נשק, נָשַׁק] פְּעֻלַּת הַמְנַשֵּׁק, מַתַּן נְשִׁיקוֹת: ״גִּפּוּף וְנָשׁוּק״ (סנהדרין נג:). ״עַל גַּלֵּי נָשׁוּק וְלָטֵף אֶל חוֹף הָעֲדָנִים לַחְתֹּר״ (רשא, עד 72). — [נְשׁוּק־, נְשׁוּקִים, ־קֵי־]

א. **נָשׁוּק ^** ת׳ [מן א. נשק, נָשַׁק] מְנֻשָּׁק, שֶׁנִּשְּׁקוּ אוֹתוֹ: ״וּבְאַהֲבָה חֲשׁוּקָה וּמִפִּיהוּ נְשׁוּקָה״ (יניי, רפ). ״וְאַשְׁרֶיךָ שֶׁבְּפִיו תִּהְיִי נְשׁוּקָה״ (גבירול, ו 17). ״וַעֲטוּף טַלִּית כָּלָה... נְשׁוּקַת שְׂפָתַיִם חֲרֵדוֹת וּסְפוּגַת רֵיחוֹת קֹדֶשׁ״ (ביאליק, אבי). ״הוּא גַּם הָיָה נְשׁוּק־הַמְּזוּזָה״ (ר׳ בנימין, משפחות 169). ״וְכָל נִצְנוּץ עֵנָב נְשׁוּק־יָרֵחַ״ (פיכמן, ח). — [נְשׁוּקָה, נְשׁוּקִים, ־קוֹת]

ב. **נָשׁוּק ^** ת׳ [מן נֶשֶׁק ראה גם ב. נשק, נָשַׁק] מְזֻיָּן, מְצֻיָּד בְּנֶשֶׁק: ״זָרִיז כַּבִּיר נָשׁוּק״ (איש חסיד, זמר למוצאי שבת). — [נְשׁוּקָה, נְשׁוּקִים, ־קוֹת]

נָשׁוּר ° ת׳ [מן נשר, נָשַׁר] שֶׁנָּשְׁרוּ מִמֶּנּוּ: ״הַפֶּה הַמְצֻמָּק נְשׁוּר־הַשִּׁנַּיִם״ (הלקין, יחיאל 212). עֵץ נְשׁוּר־עָלִים. רֹאשׁ נְשׁוּר־שְׂעָרוֹת. — [נְשׁוּרָה, נְשׁוּרִים, ־רוֹת]

נשורת, ראה נְשֹׁרֶת.

נָשׁוֹת נ״ר רִבּוּי מִן ״אִשָּׁה״ בִּסְמִיכוּת וּבְכִנּוּיִים: ״וּנְשׁוֹתֵיהֶן עִמָּהֶן״ (סוכה כו:). נְשׁוֹת־חַיִל — ראה נָשִׁים. — [נְשׁוֹת־]

נִשְׁחָת ת׳ [מן שחת, נִשְׁחַת] מְקֻלְקָל, פָּגוּם, רַע: ״וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת״ (יחזקאל ה מד). ״וְכֵן הַמִּשְׁפָּט בְּכָל קֵץ הָרֶשַׁע לְכָל הַשָּׁב מִדַּרְכּוֹ הַנִּשְׁחָתָה״ (מגילת ברית דמשק, טו ז). בֶּגֶד נִשְׁחָת. — [נִשְׁחֶתֶת, נִשְׁחָתִים, ־תוֹת]

נָשִׁי ° ת׳ [מן נָשִׁים] שֶׁל אִשָּׁה, שֶׁמִּטֶּבַע הַנָּשִׁים: ״זֵכֶר הַמְּלַוֶּנִי מִדְּמוּת נָשִׁית קְדוּמָה״ (ש׳ שלום, שירים רכו). יֹפִי נָשִׁי. חֻלְשָׁה נָשִׁית. — [נָשִׁית, נָשִׁיִּים, נָשִׁיּוֹת]

א. **נְשִׁי** ז׳ [מן א. נשה] חוֹב שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ זְמַן־פֵּרָעוֹנוֹ: ״לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵךְ״ (מלכים ב ד ז). — [נְשִׁי־, נִשְׁיוֹ... נְשָׁיִם; נְשָׁיִים, נִשְׁיֵי־]

ב. **נְשִׁי ^** ז׳ [מן ב. נשה; ראה גם נְשִׁיָּה] 1 °, שִׁכְחָה: ״כֹּה מְלֵאָה אֶרֶץ רֹךְ וּנְשִׁי״ (פיכמן, כח). ״נָגַהּ אֵימָתָם הַנִּקְרַעַת פִּתְאֹם וּבְדִמְיוֹן מוֹלִיכַתְנִי וּבְכֹחַ אֶל מָוֶת, נְשִׁי וַחֲלוֹם״ (בת־מרים, שירים 132). 2 ^ [בהשאלה] כִּנּוּי לְתֵבֵל, אֶרֶץ־הַנְּשִׁיָּה (על־פי תהלים פח יג): ״וְאָמַר בְּהִנָּטְשִׁי בְּנֶשִׁי רַבַּת ה׳ רִיבִי נַפְשִׁי״ (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). ״יַטְרִיחַ לְפַלֵּג מִפֶּלֶג גֶּשֶׁם לְמוֹגֵג פְּנֵי נֶשִׁי בְּצַחוֹת לֶשֶׁם״ (הוא, אף ברי, תפילת גשם). — [נְשִׁי־]

א. **נָשִׂיא** ז׳ [מן נשא] 1, [במקרא] רֹאשׁ, רֹאשׁ לְשֵׁבֶט אוֹ לְעֵדָה אוֹ לְעַם, שַׁלִּיט: ״אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה״ (שמות לד לא). ״כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן״ (במדבר כה יח). ״וְעַבְדִּי דָוִד נָשִׂיא בְתוֹכָם״ (יחזקאל לד כד). 2 * [בתקופת הזוגות והתנאים שבימי הבית השני] כִּנּוּי לְחָכָם שֶׁעָמַד בְּרֹאשׁ הַסַּנְהֶדְרִין: ״הָרִאשׁוֹנִים (בְּזוּגוֹת הַתַּנָּאִים שֶׁפֵּרְטוּ) הָיוּ נְשִׂיאִים וּשְׁנִיִּים לָהֶם אָבוֹת־בֵּית־דִּין״ (חגיגה ב ב). הִלֵּל הַנָּשִׂיא. רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַנָּשִׂיא. ״ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא״ (ברכות יג:). 3 ° [בימינו במדינה ריפובליקאנית] מִי שֶׁנִּבְחַר לַעֲמֹד בְּרֹאשׁ הַמְּדִינָה, פְּרֶזִידֶנְט: ד״ר חַיִּים וַיצְמַן הָיָה הַנָּשִׂיא הָרִאשׁוֹן בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. 4 °, יוֹשֵׁב־רֹאשׁ, מַנְהִיג: נְשִׂיא־הַהִסְתַּדְּרוּת. נְשִׂיא־בֵּית־הַדִּין. — [נְשִׂיא־, נְשִׂיאִים, נְשִׂיאֵי־; נְשִׂיאַת־, נְשִׂיאוֹת]

ב. **נָשִׂיא** ז׳ נְשִׂיאִים ז״ר [מן נשא, על־שום שמתנשא מן הארץ; ערבית: נַשְׁאַ] כִּנּוּי לַעֲנָנִים נוֹשְׂאֵי־גֶשֶׁם: ״לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ״ (ירמיה י יג). — [נְשִׂיאֵי־]

— נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אַיִן, מָשָׁל לְמִי שֶׁמַּבְטִיחַ רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת וּלְבַסּוֹף אֵינוֹ מְקַיֵּם כְּלוּם: ״נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן — אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר״ (משלי כה יד).

א. **נְשִׂיאָה *** נ׳ [מן נשא, נָשָׂא] 1 *, טִלְטוּל, הַעֲבָרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״אֵין נְשִׂיאָה אֶלָּא עֲמִיסָה״ (שמות רבה ד). ״נָשְׂאוּ הָרִים נְשִׂיאָתָן״ (בראשית רבה פט). נְשִׂיאַת כֵּלִים. נְשִׂיאַת יֶלֶד עַל הַכָּתֵף. 2 °, מַנְהִיגָה, שַׁלִּיטָה אוֹ אֵשֶׁת נָשִׂיא — ראה נָשִׂיא. — [נְשִׂיאַת־, ־אוֹת]

— נְשִׂיאַת אִשָּׁה ^, לְקִיחַת אִשָּׁה, בִּיאָה בְּקִשְׁרֵי נִשּׂוּאִים עִם אִשָּׁה: ״אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וִישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה״ (רמב״ם, דעות ג ב).

— נְשִׂיאַת־כַּפַּיִם *, טֶקֶס בִּרְכַּת הַכֹּהֲנִים בִּתְפִלָּה בְּצִבּוּר בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים בַּהֲרָמַת יְדֵיהֶם: ״שַׁחֲרִית וּמוּסָף, מִנְחָה וּנְעִילָה — כֻּלָּן יֵשׁ בָּהֶם נְשִׂיאַת כַּפַּיִם״ (תענית כו:).

— נְשִׂיאַת־עָוֹן *, אַחְרָיוּת לַחֵטְא, קַבָּלַת עֹנֶשׁ: ״מַגִּיד שֶׁהוּא בִּנְשִׂיאַת עָוֹן עַד שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה אִשְׁתּוֹ״ (במדבר רבה ט).

— נְשִׂיאַת־פָּנִים °, יַחַס שֶׁל כָּבוֹד וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ לְזוּלַת.

— נְשִׂיאַת־חֵן °, מְצִיאַת חֵן, הֱיוֹת רָצוּי: ״מְבָרֶכְךָ אֲנִי בְּהַצְלָחָה וּנְשִׂיאַת־חֵן״ (יהודה שטינברג, קפט).

— נְשִׂיאָה בְּעֹל °, טִפּוּל בְּמַשֶּׁהוּ כָּבֵד: נְשִׂיאָה בְּעֹל הַמִּשְׁפָּחָה הַגְּדוֹלָה. ״עֲסוּקָה שֶׁל אִשְׁתִּי בָּהֶם (בַּשְּׁכֵנִים) וְעִמָּהֶם וּנְשִׂיאָה בְּעֹל הִתְרָעֲמוּיּוֹת״ (קדרי, כורך 10).

— נְשִׂיאַת־רֹאשׁ *, סְפִירָה, מְנִיָּה: ״לָמָּה הִקְדִּים הַכָּתוּב לְקֹהָת לִנְשִׂיאַת רֹאשׁ וְאַחַר מָנָה לְגֵרְשׁוֹן?״ (במדבר רבה ו).

ב. **נְשִׂיאָה *, נְשִׂיָּא *** ז׳ [ארמית] הַנָּשִׂיא: ״דְּבֵי נְשִׂיאָה״ (חולין צח.) [של בית הנשיא]

נְשִׂיאוּת * נ׳ [מן א. נָשִׂיא] 1 *, מִשְׂרָתוֹ אוֹ תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא: ״נְהֹג נְשִׂיאוּתְךָ בְּרָמִים״ (כתובות קג:). לִנְשִׂיאוּת הָרִאשׁוֹנָה בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל נִבְחַר ד״ר חַיִּים וַיצְמַן. 2 °, הַנְהָלָה עֶלְיוֹנָה, רָאשׁוּת: נְשִׂיאוּת הַהִסְתַּדְּרוּת. 3 °, חֶבֶר אֲנָשִׁים שֶׁנִּבְחֲרוּ עַל־יְדֵי כֶּנֶס, וְעִידָה, וַעַד וְכַדּוֹמֶה לָשֶׁבֶת בָּרֹאשׁ וּלְנַהֵל אֶת הַיְּשִׁיבוֹת: נְשִׂיאוּת הַוְּעִידָה. נְשִׂיאוּת הָאֲסֵפָה. — [נְשִׂיאוּת־]

— נְשִׂיאוּת־יָד * (במדבר רבה טז), הֲרָמַת יָד לְאוֹת שְׁבוּעָה.

– נְשִׂיאוּת־כַּפַּיִם *, הֲרָמַת יְדֵיהֶם שֶׁל הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת הָעָם: "כֹּה תְבָרְכוּ בִּנְשִׂיאוּת־כַּפַּיִם" (סוטה לח.) [ראה גם נְשִׂיאָה, נְשִׂיאַת־כַּפַּיִם]

– נְשִׂיאוּת עָוֹן *, קַבָּלַת עֹנֶשׁ, הֱיוֹת אַחֲרַאי לְמַעֲשֵׂה חֵטְא: "גּוֹי אֵינוֹ בִּנְשִׂיאוּת עָוֹן" (ירושלמי תרומות מא ד).

– נְשִׂיאוּת־פָּנִים ^, הַכָּרַת־עֵרֶךְ, הַרְגָּשַׁת בִּטָּחוֹן וַחֲשִׁיבוּת עַצְמִית: "רַב חֲנִינָא בַּר־שִׁילָא שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְשִׂיאוּת־פָּנִים וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִן הַמּוֹכֵס... וְלֹא מִזּוּלָתוֹ" (רבינו חננאל שבת נח.).

– נְשִׂיאוּת־קוֹל * (במדבר רבה טז), דִּבּוּר בְּקוֹל, צְעָקָה.

– נְשִׂיאוּת־רֹאשׁ ^, כָּבוֹד: "נְשִׂיאוּת־רֹאשׁ וּגְדֻלָּה" (רש"י יומא פז:).

נְשִׁיבָה ^ נ' [מן נשב, נָשַׁב] מַשָּׁב, זְרִימַת־אֲוִיר: "'וַיַּשֵּׁב' – לְשׁוֹן נְשִׁיבָה וְהַפְרָחָה" (רש"י בראשית טו יא). "הַמָּטָר וְהַשֶּׁלֶג וּנְשִׁיבַת הָרוּחוֹת" (מורה נבוכים א עב). "נֵרוֹת־נְשָׁמָה וּנְשִׁיבַת תְּפִלַּת קַדִּישׁ... מַרְעִידָה אֶת שַׁלְהֲבוֹתֵיכֶן" (למדן, במעלה קכז). [ובהשאלה:] "הָיוּ שֶׁהִרְגִּישׁוּ כְּמוֹהוּ בְּכָל נְשִׁיבָה שֶׁל הָרֵיאַקְצְיָה" (פיכמן, ריח). – [נְשִׁיבַת־, נְשִׁיבוֹת]

נְשִׁיָּה נ' [מן ב.נשה] 1. שִׁכְחָה [במקרא רק בצירוף: אֶרֶץ־נְשִׁיָּה, ראה להלן]. 2 ^ [בהשאלה מן "ארץ נשיה"] כִּנּוּי לָאָרֶץ: "נִלְאֵיתִי נְשֹׂא נְעִיָּה עוֹלָה לִי מִנְּשִׁיָּה" (קליר, אז בהלוך, לט' באב). "צַדִּיק יְסוֹד נְשִׁיָּה, יוֹשֵׁב אָהֳלֵי תוּשִׁיָּה" (יהודה הלוי, ז 25). "וְאֵין שֵׁנִי בִּיקוּמִים כְּמוֹתוֹ אֵין בִּנְשִׁיָּה" (השנירי, על־פי שירמן ב 279). – [נְשִׁיַּת־, נְשִׁיּוֹת]

– אֶרֶץ נְשִׁיָּה, כִּנּוּי לִשְׁאוֹל, קֶבֶר: "הֲיִוָּדַע בַּחֹשֶׁךְ פִּלְאֶךָ וְצִדְקָתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה?" (תהלים פח יג). "וְכִכְלִי יוֹצֵר יְנֻטְּשׁוּ נְשׁוּיִים בְּאֶרֶץ נְשִׁיּוֹת" (יהודה הלוי, ט 535).

– הֶעֱלָה מִתְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה ° [דיבור מליצי רווח] הִצִּיל מִן הַשִּׁכְחָה, גִּלָּה דָּבָר שֶׁהָיָה נֶעְלָם אוֹ נִשְׁכַּח יָמִים רַבִּים: מֶחְקָרוֹ שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיוֹן הֶעֱלָה פָּרָשִׁיּוֹת נִכְבָּדוֹת מִתְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה.

א. **נְשִׁיּוֹן** ^, **נִישְׁיוֹן** ז' [מן א. נשה] חוֹב: "לְבַל יַעַצְרוּ בִּנְשִׁיּוֹן שְׁטָר" (קליר, אף ברי, תפלת גשם). "לִטֹּל אֶת שְׁאָר הַנִּשְׁיוֹן לְעַצְמוֹ" (רס"ג, תשובות הגאונים הרכבי, תקג). – [נִשְׁיוֹן־, נִשְׁיוֹנוֹת]

ב. **נְשִׁיּוֹן** °, **נִישְׁיוֹן** ז' [מן ב. נשה] אַמְנֶסְיָה, מַחֲלַת־הַשִּׁכְחָה. – [נִשְׁיוֹן־]

נָשִׁיּוּת °, **נַשִּׁיּוּת** ° נ' [מן נָשִׁי] טֶבַע הַנָּשִׁים, תְּכוּנַת אִשָּׁה, הוֹפָעָה וְהַבָּעָה נָשִׁית: "חֶמְדַּת הַנָּשִׁיּוּת בָּהּ? כֵּן כֵּן: מִין מְעַט הַתַּאֲוָה בָּהּ" (גרינברג, רחובות רכב). "וְתָאוֹר נָשִׁיּוּתֵךְ בּוֹ" (ש' שלום, שירים קלה). פְּלוֹנִית הִתְבַּלְּטָה בְּנָשִׁיּוּתָהּ. – [נָשִׁיּוּת־]

נְשִׁיכָה * נ' [מן נשך, נָשַׁךְ] נְעִיצַת שִׁנַּיִם: "שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל" (אבות ב י). "שֶׁנְּשִׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית" (רש"י במדבר כא ח). נְשִׁיכַת כְּלָבִים. – [נְשִׁיכַת־, נְשִׁיכוֹת]

נָשִׁיל ° ת' [מן נשל, נָשַׁל] נָשִׁיר, הֶעָלוּל לִנְשֹׁל: פְּרִי בָּשֵׁל נָשִׁיל הוּא. עוֹר הַנָּחָשׁ נָשִׁיל. – [נְשִׁילָה, נְשִׁילִים, ־לוֹת]

נְשִׁילָה * נ' [מן נשל, נָשַׁל] נְשִׁירָה, נְפִילָה (בְּיִחוּד שֶׁל פְּרִי, עוֹר, אֵיבָרִים): "'כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ' – מַה נְּשִׁילָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן נְשִׁירָה, אַף כָּאן נְשִׁירָה" (ירושלמי מכות לא ג). "נְשִׁילַת אֵיבָרִים" (בראשית רבה ס). נְשִׁילַת פְּרִי מִן הָעֵץ. נְשִׁילַת עוֹרוֹ שֶׁל הַנָּחָשׁ. – [נְשִׁילַת־, נְשִׁילוֹת]

נָשִׁים נ"ר מִן אִשָּׁה: "תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל" (שופטים ה כד). "אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטָף" (ירמיה מ ז). ראה גם נָשׁוֹת. – [נְשֵׁי־, נָשָׁיו, נְשֵׁיהֶם]

– סֵדֶר נָשִׁים * (אסתר רבה א, בימים ההם), שֵׁם הַסֵּדֶר הַשְּׁלִישִׁי בְּשִׁשָּׁה סִדְרֵי הַמִּשְׁנָה הַכּוֹלֵל אֶת הַמַּסֶּכְתּוֹת הָעוֹסְקוֹת בְּהִלְכוֹת נִשּׂוּאִים, גִּטִּים וְחַיֵּי־מִשְׁפָּחָה: יְבָמוֹת, כְּתֻבּוֹת, נְדָרִים, נָזִיר, סוֹטָה, גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין.

– אֹרַח כַּנָּשִׁים (בראשית יח יא), וֶסֶת, זִיבַת־דָּם חָדְשִׁית שֶׁל הָאִשָּׁה.

– עֶזְרַת־הַנָּשִׁים * [על־פי מדות ד ו], הַמָּדוֹר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הַמְיֻעָד לְנָשִׁים הַבָּאוֹת לְהִתְפַּלֵּל.

נְשִׁימָה * נ' [מן נשם, נָשַׁם] שְׁאִיפַת אֲוִיר וּנְשִׁיפָתוֹ, הַתַּהֲלִיךְ הַקָּבוּעַ שֶׁל חִלּוּף זֶרֶם־הָאֲוִיר בְּתוֹךְ הַגּוּף שֶׁל כָּל חַי וְכָל צוֹמֵחַ: "עַל כָּל נְשִׁימָה וּנְשִׁימָה שֶׁאָדָם נוֹשֵׁם צָרִיךְ לְקַלֵּס לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (בראשית רבה יד). כְּלֵי־הַנְּשִׁימָה בְּגוּפֵנוּ הֵם: הָרֵאָה, הַקָּנֶה, הַגָּרוֹן, הָאַף, הַפֶּה. – [נְשִׁימַת־, נְשִׁימוֹת]

– נְשִׁימָה מְלָאכוּתִית °, ראה ערך הַנְשָׁמָה.

– בִּנְשִׁימָה אַחַת *, בְּבַת־אַחַת, בְּלֹא הַפְסָקָה: "עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן וַ'עֲשֶׂרֶת' (מִלַּת 'עֲשֶׂרֶת' הַבָּאָה בְּסוֹף הָרְשִׁימָה) צָרִיךְ לְמֵימְרִינְהוּ (לְאָמְרָם) בִּנְשִׁימָה אַחַת" (מגילה טז:). "לְהַשְׁמִיעַ קוֹל זְעָקָה גְּדוֹלָה בִּנְשִׁימָה אַחַת" (מנדלי מו"ס, שפא). "טוּס וַחֲלֹף בִּטִיסָה וּבִנְשִׁימָה אַחַת" (ביאליק, משירי החורף).

– בִּנְשִׁימָה עֲצוּרָה ° (כְּבוּשָׁה °), בִּמְתִיחוּת וּבְהִתְפַּעֲמוּת רַבָּה: "מְחֻנָּק בַּחֲרָדָה וּבִנְשִׁימָה כְּבוּשָׁה כָּל נִיד" (ביאליק, הבריכה). הַכֹּל הִקְשִׁיבוּ בִּנְשִׁימָה עֲצוּרָה לַסִּפּוּר הַמְרַתֵּק.

– קֹצֶר־נְשִׁימָה °, אֶחָד מִגִּלּוּיֶיהָ שֶׁל מַחֲלַת הָאַסְתְּמָה.

– עַד נְשִׁימָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה °, עַד רֶגַע חַיָּיו הָאַחֲרוֹן, עַד שְׁעַת מוֹתוֹ: הָאֲנָשִׁים נִלְחֲמוּ בִּגְבוּרָה עַד נְשִׁימָתָם הָאַחֲרוֹנָה.

נְשִׁיפָה * נ' [מן א.נשף, נָשַׁף] 1 °, הוֹצָאַת אֲוִיר מִן הָרֵאָה, לְהַבְדִּיל מִן "שְׁאִיפָה" (שְׁאִיבָה): הַנְּשִׁימָה הִיא תַּהֲלִיךְ שֶׁל שְׁאִיפוֹת וּנְשִׁיפוֹת. 2 *, נְשִׁיבָה, הַפָּחַת רוּחַ: "וְכֻלָּם (כָּל הַמִּצְרִים) מֵתוּ בִּנְשִׁיפָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ'" (תנחומא בובר ראה ג, לפי כ"י). "כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשֹׁךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׁרֵקָה, וּלְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן כָּתַב לְשׁוֹן נְשִׁיפָה בִּשְׁנֵיהֶם" (רש"י בראשית ג טו). – [נְשִׁיפַת־, נְשִׁיפוֹת]

– כְּלִי־נְשִׁיפָה °, כְּלִי־נְגִינָה הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי הַמְנַגֵּן הַנּוֹשֵׁף בְּפִיו אֲוִיר לְתוֹךְ פִּמִּית הַכְּלִי. כְּלֵי־נְשִׁיפָה הֵם: חָלִיל, חֲצוֹצְרָה, אַבּוּב וְעוֹד. תִּזְמֹרֶת כְּלֵי־נְשִׁיפָה שֶׁל הַצָּבָא.

נָשִׁיק ^ ז' [מן נְשִׁיקָה] 1 °, נְשִׁיקָה קַלָּה: "תֵּן נָשִׁיק לְפֶצַע שֶׁלִּי" (שלונסקי, תר' בבל 219). 2 ^ [בספרות־הקבלה בריבוי: נְשִׁיקִין] נְשִׁיקָה, גִּלּוּי שֶׁל "הַזִּוּוּג הָעֶלְיוֹן". – [נְשִׁיק־, נְשִׁיקִים, נְשִׁיקִין, נְשִׁיקֵי־]

נְשִׁיקָה נ' [מן א. נשק, נָשַׁק] 1. נְגִיעָה בִּשְׂפָתַיִם לְאוֹת אַהֲבָה, חִבָּה, רֵעוּת, הוֹקָרָה, אוֹ כְּגִלּוּי שֶׁל מְשִׁיכָה רִגְשִׁית עַזָּה: "יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ" (שיר השירים א ב). "נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא" (משלי כז ו). "הַנְּשִׁיקַת פִּי אִמִּי?" (ביאליק, צפרירים). נְשִׁיקוֹת־פְּרִידָה, נְשִׁיקַת אוֹהֵב לַאֲהוּבָתוֹ. 2 * [בלשון נקיה] מַגָּע מִינִי: "הָעֲרָאָה זוֹ נְשִׁיקָה" (יבמות נה:). "נְשִׁיקַת אֵבֶר בְּאוֹתוֹ מָקוֹם" (רש"י סוטה ד.). – [נְשִׁיקַת־, נְשִׁיקוֹת]

– מיתת־נשיקה°, 1*, מות־פתאם של אדם שהגיע לזקנה מפלגת: "הגיע לגבורות (ומת) זו היא מיתת נשיקה" (מועד קטן כח.). 2°, כנוי למות טבעי שבא על אדם בלא ענויים ובלא יסורי־גסיסה.

נשיקנת°, נשיקונת נ' [מן נשיקה] נשיקה קטנה: "אתה נשק לה נשיקנת מרפרפת, מטוב־לב" (יזהר, צקלג 299). – [נשיקונות]

נשיר° תר"ז [מן נשר, נשר] 1 ת' שעליו או שערותיו נושרים: עצים נשירים. בעלי־חיים נשירים. 2, עונת נפילת העלים בעצי־שלכת. 3, עונת התחלפות השער או הנוצות אצל בעלי־חיים שונים. 4, ז' נשירה, נפילה: "כנשיר פרות מעץ בטלטלה" (שלונסקי, אבני 23). "היתה מסביב הדממה, עד נשמע נשיר טרף קטן" (מלצר, תר' גהרות 362). – [נשיר־, נשירה, נשירים, ־רות]

– עצי־פרי נשירים°, עצי הפרי המשירים עליהם בשלכת, כגון: תפוח, אגס, שקד; בנגוד לזית, לתפוח־הזהב ועוד שאינם נשירים והם ירקים תמיד.

נשירה* נ' [מן נשר, נשר] 1*, נפילה, נשילה: "מה נשילה שנאמר להלן ('כי ישל זיתך') נשירה, אף כאן נשירה" (ירושלמי מכות ב ב). "נפילת עלי האילן ונשירת הפרי" (מורה נבוכים ג לז). נשירת שער הראש. נשירת נוצות של עופות. 2° [בהשאלה] פחת (במספר תלמידים או עובדים וכדומה) ירידה במספר: נשירת תלמידים מן הכתות הגבוהות של בית־הספר. אחוז הנשירה עלה. – [נשירת־, נשירות]

נשית° נ' [מן נשה] "אישיאס", דלקת עצב השת ("גיד הנשה").

נשך [אכדית: nasāku; אוגריתית: נתכ; בהיפוך אותיות: נכש; ארמית: נכת; ערבית: נכש]

~ פע' **נשך** פ"י 1, נעץ את שניו בדבר: "ופרץ גדר ישכנו נחש" (קהלת י ח). "שנשכו כלבו של בעל־הבית" (תוספתא בבא קמא ח יג). 2*, נגס, קטע חלק ממאכל בשניו: "לא ישך אדם מן הפרוסה ויחזירנה לקערה" (תוספתא ברכות ה ט). 3, לקח נשך, תבע רבית: "נשך כל־דבר אשר ישך" (דברים כג כ). – [לנשך גם לשך; נושך, נשוך; ישך גם ישך]

~ נפ' **נשך** °, נפגע על־ידי נשיכה, ננעצו בגופו שנים: הזהר לבל תנשך על־ידי כלב שוטה. – [להנשך, נשך, ינשך]

~ פע' **נשך** פ"י נשך הרבה, נעץ את שניו או את עקצו והסב כאב רב או פצע קשה: "וינשכו (הנחשים) את־העם וימת עם רב" (במדבר כא ו). "מנשך העקרב המנול השוכן בין סדקי הבטון" (שלו, אלהי 173). – [לנשך את־, מנשך, י־]

~ פע' **נשך** *, נפגע על־ידי נשיכה: "אפלו זה מנגח וזה מועד לנגיחה, או מנשך וזה מועד לנשיכה" (תוספתא בבא קמא ג ו). המנשך על־ידי כלב צריך לקבל זריקות חסון. – [מנשך, ינשך]

~ הפ' **השיך** פ"י 1*, גרם שישך, שסה שינעץ את שניו או עקצו: "השיך בו את הנחש" (סנהדרין ט א). 2 [בהשאלה] הלוה ברבית גבוהה, לקח נשך: "לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל" (דברים כג כ). [לפי רש"י ואחרים: "לא תשיך" – לא תגרם שהמלוה ישך, אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה!] – [להשיך, משיך, ישיך]

– נושכים זה בזה* [בהשאלה] קרובים מאד ומדבקים זה בזה: "וככרים נושכים זה בזה" (טהרות א ז). "שורה של חנויות עומדות בשוק סמוכות זו לזו ונושכות זו בזו" (עגנון, כמות ס).

נשך ז' [מן נשך; אכדית: nikasu פריעת חוב] רבית, התשלום הנוסף שהמלוה גובה מן הלוה בעד ההלואה שהוא מלוה לו בכסף או באכל: "אם־כסף תלוה את־עמי... לא־תשימון עליו נשך" (שמות כב כד). "כספו לא נתן בנשך ושחד על־נקי לא לקח" (תהלים טו ה). "נשך... מפני שהוא נושך" (בבא מציעא ח א). – [נשך־, נשכו]

נשכה נ' [בחילוף־אותיות מן לשכה] לשכה: "לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים" (נחמיה ג ט). "ויפקדו ביום ההוא אנשים על־הנשכות לאוצרות לתרומות" (נחמיה יב מד). – [נשכת־, נשכות, נשכות־]

נשכח ת' [מן א. שכח, נשכח] ששכחו אותו, שנעלם מן הזכרון: "קחי כנור סבי עיר, זונה נשכחה" (ישעיה כג טז). "הנשכחים מני־רגל" (איוב כח ד). – [נשכחה או נשכחת, נשכחים, נשכחות]

– נשכחות* ג"ר דברים שנשכחו: "ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות" (תענית ב ד). [ומכאן בהשאלה:] "אמנם כן, ברוך מזכיר נשכחות, נזכרתי" (מגדלי מר"ס, קצח).

נשכחות° נ' [מן נשכח] היות נשכח, המחקות מן הזכרון: נגעה עד הלב נשכחותה של השחקנית שהיתה בנעוריה מכוכבי־הבמה. – [נשכחות־]

נשכן* ת' [מן נשך, נשך] הנוהג לנשך: "נחנית היא, נשכנית היא" (בבא מציעא ס.). "למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נשכן" (תנחומא בובר, תצא יב). – [נשכנית, ־נים, ־ניות]

נשכנות° נ' [מן נשכן] טבעו והתנהגותו של הנשכן: אמצעים לרסון־נשכנותו של הכלב. – [נשכנות־]

נשכני° ת' [מן נשכן] שדרכו לנשך או לעקץ [גם בהשאלה]: "ופצח רנתך, רנת־חג בחרגול הנשכני" (טשרניחובסקי, שירים 291). "עזה נשיקת הקיץ, נשכנית נשימת השרב" (גלעד, נהר 19). "ניטל הערמומית והנשכנית חשפה זה מכבר את המסתר בלבו" (ברטוב, כנפים 203). "קנאה נשכנית קננה בה" (בר־יוסף, העומדים 76). – [נשכנית, נשכניים, ־ניות]

נשכר* ת' [מן שכר, נשכר] 1°, מעמיד את עצמו לרשות מישהו לעבד אצלו או לשרתו בשכר: פועל נשכר. 2*, מרויח, נהנה, מקבל שכר: "אם כן מצינו חוטא נשכר!" (יבמות צב:). – [נשכרת, נשכרים, ־רות]

– זריז ונשכר* [על־פי פסחים ג:], המהיר והחרוץ בא על שכרו.

– אחרון אחרון נשכר* (בבא קמא ד א), 1*, כל נזק המאחר מחברו קודם לחברו לקבל פצויי נזקו. 2° [בשינוי משמעות] מאמר בשבח המתינות וחסר־הבהילות.

נשל [קרוב אל נשר, שלל; ארמית: (נשל) אשיל; ערבית: נשל בשר (שער, נוצה)]

~ פע' **נשל** פעו"י 1 פ"ע נפל, נשר: "ונשל הברזל מן־העץ" (דברים יט ה). "ושמן לא תסוך כי ישל זיתך" (דברים כח מ). "מיד נשלו איבריו" (ויקרא רבה כח). "אז תשל מלחי הצדקנית דמעה

אחת״ (ביאליק, אמי). ״ודמעות נושלות מעיניו ויורדות על פני זקנו״ (הזז, צל 187). ״התבלול נושל מעיניו מאליו״ (קבק, בצל 114). 2 פ״י הפיל, הסיר, חלץ: ״של־נעלך מעל רגלך״ (יהושע ה טו). ״בגשתו אליהם עליו לשל נעליו מעל רגליו״ (אחד העם, קנח). 3 פ״י גרש, הבריח: ״ונשל גוים־רבים מפניך״ (דברים ז א). — [לנשל, נושל, ישל, של! שלו!]

~ נפ׳ **נִשַּׁל** *, **נִשּׁוֹל** *, נשר, נפל: ״היה נשול ממנו איבר איבר״ (ויקרא רבה לו). ״הלך כמי שאיבריו נשולים הימנו אחד אחד״ (שנהר, א 119). — [להנשל, נשל או נשול, ינשל]

~ פע׳ **נִשֵּׁל** פ״י גרש, סלק, הרחיק: ״וינשל את־היהודים מאילות״ (מלכים ב טז ו). ״גם הוא שמע והאמין כי באים היהודים לנשלו מעל אדמתו״ (אחד העם, י). בעל־האחוזה נשל את האריסים מעל הקרקע. — [לנשל את־, מנשל, י־]

~ פֻע׳ **נֻשַּׁל** °, גרש, הרחק ממקומו: האכרים המנשלים מאדמתם התמרדו. תושבים מנשלים מדירותיהם לפי צו המשטרה. — [מנשל, ינשל]

~ הפ׳ **הִשִּׁיל** * פ״י השיר, הפיל: ״ומשילין פרות דרך ארבה״ (תוספתא יום טוב ד ג). ״עלים נובלים! מה בכך, בידוע שהעצים משילים״ (יהודה שטינברג, רכז). הנחש השיל את עורו. — [להשיל את־, משיל, ישיל]

~ הת׳ **הִתְנַשֵּׁל** °, נשל, נפל, נשר מאליו: ״סופך שעורך מתקלף ומתנשל מעליך רצועות־רצועות״ (שלונסקי, תר׳ טיל 335). ״בתקופת התפתחותו מתנשל העקרב״ (יטבע וארץ׳ תשי״ט, 20). [ובהשאלה:] ״התנשל החיוך, נשר ופניה הרצינו באדישות נקשה״ (סערוני, ניסים 161). — [להתנשל, מת־, ית־]

נֶשֶׁל ⁺ ז׳ [מן נשל] 1 °, חלוף העור אצל חרקים, נחשים וכדומה בעונה מסימת: ״כצאת תולעת מתוך נשל עורה״ (יזהר, צקלג 744). 2 ⁺, נשירת פרות מעצים קדם זמנם: ״(הושע נא) זית מנשל, חטה — מחגב״ (קליר, אדמה מארר, הושענות). ״נשל השקמה ונובלותיה״ (ביאליק, אגדת ד׳ וה׳ 2). 3 °, נשירה, נפילה: ״בשבר אצבעות, בנשל צפרנים ובמפל שנים״ (שניאור, שירים קטו). — [נשל־, נשלו]

נשם [קרוב אל נשב, א. נשף; ארמית: נשם; ערבית: נשם נשב קלות]

~ פע׳ **נָשַׁם** פ״ע שאף אויר ונשף אותו, הכניס אויר לריאה והוציאו: ״כיולדה אפעה, אשם ואשאף יחד״ (ישעיה מב יד). ״ועל כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא״ (בראשית רבה יד). בעלי־החיים והצמחים נושמים. — [לנשם, נושם, ישם גם ינשם, נשם!]

~ פע׳ **נִשֵּׁם** ⁺ פ״ע נשם בחזקה, כבדה נשימתו: ״המנשם נשימות גדולות תוך שנתו״ (אלדבי, שמואל א ה ו). ״פוסק לפרקים הליכתו ועומד ומנשם בכבדות מקצר־רוח״ (מנדלי מו״ס, סו). ״המכוניות זחלו בשארית כחן, מנשמות ומנשפות״ (שפיר, תר׳ ההרריים 23). [ובהשאלה:] ״וזרות אימה מנשמת באויר הקשה״ (יזהר, החורשה 219). — [לנשם, מנשם, ינשם]

~ הת׳ **הִתְנַשֵּׁם** ⁺, 1 °, נשם בכבדות, נשם נשימות תכופות ומהירות (לאחר מאמץ גופני רב, ריצה וכדומה): ״ולאחר הפסקה קלה, כדי להתנשם מעט, חזרתי וקראתי לפניה״ (מנדלי מו״ס, שכט). ״ובריצה מבהלת חפזו... ומתנשמים ומזיעים״ (יזהר, החורשה 80). ״מיד קם זה ועמד לפניו מלא קומתו, חור ומתנשם״ (אריכא, סנחריב 148). 2 ⁺, נשם, שאף רוח: ״אד או קיטור לא אויר ראוי להתנשם בו״ (כוזרי ה יד). ״האם היה (העבר) אוכל ושותה ומתנשם בפיו ונחיריו?״ (מורה נבוכים ב יז). — [להתנשם, מתנשם, יתנשם]

~ הפ׳ **הִנְשִׁים** ° פ״י גרם לנשימה, הכניס אויר לנשימה באפן מלאכותי: המציל נסה להנשים מפה אל פה את הטובע כשהעלהו על החוף. — [להנשים, מ־, י־]

~ הפ׳ **הֻנְשַׁם** °, נעשתה לו הנשמה מלאכותית: הנצל מטביעה הנשם על־ידי מצילו. — [מנשם, ינשם]

א. **נְשָׁם** ⁺ ז׳ [מן נשם] 1, נשמה, נפש: ״בקמים כל־נשם לא תחיה״ (קליר, סידור 674). ״ונפח בו נשם חיות בחיי טל״ (קליר, אאגרה, תפלת טל). 2, נשימה, שאיפת אויר ופליטתו: ״כהושעת יגיעי נשם״ (אביתור, הושענות). ״נשם תכוף ודחוף ומרסק... הקביל על פני ממש״ (שטיינמן, סדורות א 94). ״קול של צעק, נשם־נחר״ (מלצר, אור 77). ״ונשימתה (האם) עוצרת מדי רגע שמא אם לא פס עוד נשם בנה״ (אבינועם, שירים קלג). — [נשם־, נשמו]

— **מַד־נֶשֶׁם** °, ראה מדנשם °.

ב. **נֶשֶׁם** * ז׳ (נגעים י י) [המקור לא הוברר] מין סם שהשתמשו בו בימי־קדם להשרת שערות. — [נשם־, נשמים, נשמי־]

נְשָׁמָה נ׳ [מן נשם, נשם] 1, נפש, רוח־החיים שבכל־חי: ״חדלו לכם מן־האדם אשר נשמה באפו״ (ישעיה ב כב). ״כי־כל־עוד נשמתי בי״ (איוב כז ג). 2, נשימה, שאיפת אויר ונשיפתו: ״מנשמת רוח אפו״ (שמואל ב כב טז). 3 * [לפי השקפת חז״ל] ישות רוחנית הקימת לעולם, שוכנת במשך תקופת חיי האדם בתוך הגוף ובמותו היא עוזבת אותו ועוברת לחיי עולם בעולם־האמת: ״נשמותן של צדיקים גנוזות תחת כסא־הכבוד״ (שבת קנב:). 4, כנוי לחי, לבעל־חיים באדם או בבהמה: ״לא נותר כל־נשמה״ (יהושע יא יא). ״כל הנשמה תהלל יה״ (תהלים קנ ו). — [נשמת־, נשמות, נשמות־]

— **נְשָׁמָה יְתֵרָה** * [שאול מן ביצה טז. ושם הכוונה: נשמה נוספת: ״נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם בערב־שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו״], הרגשה חגיגית מיחדת, מצב־רוח מרומם, שאר־רוח: ״עובדי האמנות שלנו, כבעלי ׳נשמה יתרה׳, הלא בדין הוא שיהיו מצינים גם בדקות החושי״ (ביאליק, האמנות).

— **נִשְׁמַת** ⁺, שם תפלה בשחרית לשבת ויום־טוב, על שום ראשיתה ״נשמת כל חי תברך״.

— **נִשְׁמָתִי** °, כנוי חבה לאשה אהובה: ״חיתי, נשמתי, בבת־עיני, קומי־נא ועזריני״ (עגנון, כלה לד).

— **נֵר־נְשָׁמָה** ⁺, נר שמדליקים לאזכרת נשמתו של אדם שנפטר [ראה עוד ערך נר]

— **יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ** * (תענית כא.), **נִסְתַּלְּקָה נִשְׁמָתוֹ** * (ירושלמי שבת ה ב), מת, נפטר.

— **עוֹלַם־הַנְּשָׁמוֹת** ⁺, כנוי לעולם הבא: ״בקיום הנפשות אחר המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות״ (רמב״ן, ויקרא יז כט).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— פרחה נשמתו*, התעלף, אבדו חושיו (מפחד, מהתרגשות וכדומה): "אמר להם: מה אתם רואים, אני יוסף אחיכם! מיד פרחה נשמתן" (בראשית רבה מג). "ותקם האשה בעוד לילה ופרחה נשמתה ונתעלפה מרב פחדה" (שבט יהודה, נז). "אני עומד מרעיד ומרתית בכל איברי, וכמעט שלא פרחה נשמתי" (מגדלי מר״ס, קד). "התלמידים פרחה נשמתם והרבי קפץ ממקומו" (ביאליק, מאחורי ו). "וכלב גדול קפץ עליו עד שפרחה נשמתו כמעט מפחד" (עגנון, אלו קיח).

— כל עוד נשמתו בו, 1. חייו עוד מעט ויפסקו, כפשע בינו ובין המות: "כי־כל־עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי" (איוב כז ג). 2 [בהשאלה] בשארית כחותיו, במאמציו האחרונים: הרץ הגיע כל עוד נשמתו בו למטרה.

— לא נותרה בו נשמה (מלכים א יז יז), התעלף או מת מחלשה, מפחד וכדומה.

— כל זמן שהנשמה בקרבי* (ברכות ס:), כל עוד אני חי.

— יציאת נשמה* (מועד קטן כח:), גסיסה, מות.

— עלית־נשמה^, 1^ [לפי האמונה, בייחוד בין החסידים] זכותה של נשמת המת להכנס לגן־עדן ולהנות מזיו־השכינה לאחר שעברה כמה מדרגות וגלגולים. 2° [בהשאלה] התרוממות־הנפש, מצב־רוח מרומם ביותר.

— נשמתו עדן^, דבור של כבוד לזכר נפטר, מעין 'עליו השלום', 'זכרונו לברכה': "הודות לבן־אחות־אשתו המנוחה נשמתה עדן" (ברנר, א 418). "אמך נשמתה עדן צותה טרם מותה לאחותך הגדולה" (עגנון, אלו כז).

— נשמה בריאה בגוף בריא° [על־פי הלאטינית: mens sana in corpore sano] פתגם בשבח טפוח הגוף ובריאותו.

— תהי נשמתו צרורה בצרור החיים [שאול מן שמואל א כה לט, ושם ברכה לדויד שיחיה ולא יפגע על־ידי אדם: "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהיך"] דבור של כבוד וברכה לזכר אדם שנפטר [נכתב גם בראשי־תיבות אחרי שם הנפטר ועל מצבות: תנצב״ה]

א. נשף [קרוב אל נשב, נשם, נפש, א. שאף; אכדית: nasāpu; ארמית: נשף]

~ פע׳ נָשַׁף פ״י 1. נשב, נפח, הוציא רוח מקרבו: "נשף בהם ויבשו" (ישעיה מ כד). "בחטמן נשף בהם (גבריאל המלאך בחיל סנחריב)" (סנהדרין צה:). "נשמע קולה של הרכבת מתקרבת ובאה ונושמת ונושפת ושורקת" (עגנון, אורח 434). 2*. לחש, שלח ארסו: "והיה נחש נושף בה (ביונה)" (מכילתא בשלח כח:). "היא נושפת בי כנחש ושורפת את לבי" (הזז, יעיש ב 174). — [לנשף, נושף, נשוף; ישף גם ינשף]

~ פע׳ נִשֵּׁף ^ פ״י נשף, נפח, נשב: "כסופה המנשפת פתאם כהרף עין" (דונולו, פירוש ליצירה א). "עם כל כפף המטיל ינשף בנחיריו" (שלונסקי, שירים ב 242). — [לנשף, מנשף, ינשף]

~ הת׳ הִתְנַשֵּׁף°, שאף רוח ונשף, נשם בכבדות: "ביום המחרת בא אלינו חיקל מתנשף ונושף כמפוח" (סוקולוב, במראות 32). "זורר המגוע לעצמו ועטש, כחכח והתנשף בנפץ" (יזהר, במאתי 12). "התנשף בכבדות כמו אחרי מאמץ גופני עליון" (שרת, באסיה 246). — [להתנשף, מתנשף, ית־]

~ הפ׳ הִנְשִׁיף ^ 1^ פ״י נשף, נשב: "כי מאז גבולם רוחך הנשיף" (לך אדר, יוצר יום־כיפור). 2°, גרם שינשף: "השלים וגם הנשיף עמו את המפוח" (שלונסקי, שירים ב 72). 3°, הכניס בנשיפה: "ועם כך הנשיף דלק במנועו" (מגד, חדוה 210). — [להנשיף, מ־, י־]

ב. נשף [מן א. נשף]

~ הפ׳ הִנְשִׁיף ^ פ״ע האפיל, החשיך: "לך יחלק עצם ואישון ינשיף" (לך אדר, יוצר יום־כיפור). "בהנשיף ובהשחיר החשך" (רש״י משלי כ כ). "היום הפיח והנשיף" (טברסקי, אקוסטה א 143). — [להנשיף, מנשיף, י־]

א. נֶשֶׁף ז׳ [מן א. נשף, אולי במשמעות זמן נשיבת־הרוחות] 1. ערב, לילה: "משכימי בבקר... מאחרי בנשף" (ישעיה ה יא). "בנשף־בערב יום, באישון לילה ואפלה" (משלי ז ט). "והנואף הזה יושב ומשמר אימתי נשף בא, אימתי ערב בא" (ויקרא רבה כג). 2. השעות המאחרות של הלילה קדם זריחת־השמש: "קדמתי בנשף ואשועה... קדמו עיני אשמרות" (תהלים קיט קמז־קמח). "ויש נרדם עדי נשף בלי לב" (הנגיד, דיואן 204). "ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף קדם עלות השמש" (רמב״ם, קידוש החודש ג ז). 3° [שאול מן ישעיה כא ד: "נשף חשקי" ראה להלן] חגיגה, מסבה חגיגית הנערכת בערב או בשעות הלילה: "עורכים חגיגות, נשפי קריאה והצגות" (ברקוביץ, הראשונים קפג). נשף־פורים. נשף־רקודים. נשף־מסכות. — [נשף־, נשפו; נשפים, נשפי־]

— נשף־חשק [שאול מן ישעיה כא ד: "את נשף חשקי שם לי לחרדה", ושם כפשוטו: הלילה שהתכוננתי בו לתענוגות־חשק] מסבת־תענוגות, משתה־הוללות, אורגיה.

— הרי־נשף, הרי־חשך: "ובטרם יתנגפו רגליכם על־הרי נשף" (ירמיה יג טז). "עלה־נא הרי הנשף, נגלה" (ביאליק, למתנדבים).

— כוכבי־נשף, כנוי כולל לכוכבים הנראים בשמים לפני זריחת־החמה: "יחשכו כוכבי נשפו, יקו־לאור ואין" (איוב ג ט).

ב. נֶשֶׁף^ ז׳ [מן א. נשף] נשיפה, נשיבה: "נשבו רוחות נשפים בם" (משה אבן־עזרא, א 65). — [נשף־, נשפים, נשפי־]

נִשְׁפָּה ת׳ [מן א. שפה, נשפה] חלק, תלול, ללא גבנונים: "על הר־נשפה שאו־נס" (ישעיה יג ב). — [נשפה, נשפים, ־פות]

נִשְׁפִּיָּה° נ׳ [מן א. נשף 3] נשף קל, חגיגה מצמצמת, מסבה בקנה־מדה קטן: נשפיה של חברים. נשפיות ספרותיות. — [נשפית־, נשפיות]

נשפף [מן א. נשף]

~ פע׳ נִשְׁפֵּף° פ״ע נשף תכופות, הפליט קולות־נשיפה כבדים: "והיה מנשפף בחטמו פעם בפעם, סומר מן הקר" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 113). — [לנשפף, מ־, י־]

נִשְׁפֶת*, נישופת נ׳ [מן א. שוף, נשוף, על־פי אחת הנוסחאות בתלמוד במקום נשבת, ראה ערך זה] אבקה הנופלת מכל חמר כששפים אותו בשופין, הפסלת אגב פעלת הפצירה: נשפת של עופרת. — [נשפת־, נשפתו; נשופות]

נשק [קרוב אל נסק, סלק]

~ נפ׳ נִשַּׂק, עלה, התלקח, הסק: "ואש נשקה ביעקב" (תהלים עח כא). — [להנשק, נשק, ינשק]

~ הִפ׳ הִשִּׂיק פ״י הִסִּיק, הִבְעִיר: "אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם" (ישעיה מד טו). "יְבוּל הָרִים כְּחֹרֶב יַשִּׂיק, וּנְוֵה־צְמָחִים כְּלֶהָבָה" (בן־סירא מג כא). — [לְהַשִּׂיק, מַשִּׂיק, יַ־]

א. נשק [אוגריתית: נשק; אכדית: našāqu; ארמית: נְשַׁק; ערבית: נַשַׁק סידר, חיבר]

~ פָּע׳ נָשַׁק פ״י 1, נָגַע וְהִצְמִיד אֶת שְׂפָתָיו אֶל מִישֶׁהוּ אוֹ אֶל מַשֶּׁהוּ בְּהַבָּעַת אַהֲבָה אוֹ יְדִידוּת אוֹ כָּבוֹד, אוֹ מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ שֶׁל מְשִׁיכָה עַזָּה: "וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל" (בראשית כט יא). "וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ" (בראשית לג ד). "יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ" (שיר השירים א ב). "כְּשֶׁנּוֹשְׁקִין (הַמָּדִיִּים) אֵין נוֹשְׁקִין אֶלָּא עַל גַּב הַיָּד" (ברכות ח:). "עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ" (נזיר כט:). 2, נָגַע, נִדְבַּק, נִצְמַד, נִתְחַבֵּר: "חֶסֶד־וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ, צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ" (תהלים פה יא). "בַּיּוֹם שֶׁהַקַּיִץ נוֹשֵׁק אֶת הַחֹרֶף... בַּיּוֹם שֶׁשְּׁנֵי עוֹלָמוֹת נוֹשְׁקִין זֶה אֶת זֶה" (ירושלמי יבמות יד ד). קַו־הָאֹפֶק הוּא בַּמָּקוֹם שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נוֹשְׁקִים זֶה אֶת זֶה [ארמית: "היכא דנשקא ארעא ורקיעא אהדדי, בבא בתרא עד.]. — [לִנְשֹׁק אֶת־, נוֹשֵׁק, נָשׁוּק; יִשַּׁק; שַׁק! גם שְׁקָה! שְׁקִי!]

~ פִּע׳ נִשֵּׁק פ״י נָשַׁק, הִצְמִיד שְׂפָתָיו אֶל מִישֶׁהוּ אוֹ אֶל מַשֶּׁהוּ לְהַבָּעַת אַהֲבָה וְחִבָּה אוֹ מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ עַז אַחֵר: "וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֶּק־לוֹ וַיְנַשֶּׁק־לוֹ" (בראשית כט יג). — [לְנַשֵּׁק אֶת־, מְנַשֵּׁק, יְנַשֵּׁק]

~ פֻּע׳ נֻשַּׁק °, 1 ^, הָצְמְדוּ אֵלָיו שִׂפְתֵי הַמְנַשֵּׁק: "הַנְּשִׁיקָה הִיא פְּגִישַׁת שִׂפְתֵי הַמְנַשֵּׁק וְהַמְנֻשָּׁק" (השרשים לג׳נאח, נשק). "תְּנֻשַּׁי עַל בְּהוֹנוֹת וּנְנֻשַּׁק פִּתְאֹם" (גורי, פרחי אש). הַיֶּלֶד נֻשַּׁק הַרְבֵּה עַל־יְדֵי אִמּוֹ. 2 *, חֻבַּר, הָצְמַד: "אִם עָסַקְתָּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁשְּׂפָתֶיךָ מְנֻשָּׁקוֹת, סוֹף שֶׁהַכֹּל מְנַשְּׁקִין לְךָ עַל פִּיךָ" (שיר השירים רבה א, ישקני). [ראה גם ערך מְנֻשָּׁק] — [מְנֻשָּׁק, יְנֻשַּׁק]

~ הִת׳ הִתְנַשֵּׁק °, 1 ^, נָשַׁק זֶה אֶת זֶה: "לְחַבֵּק – נִתְחַבְּקָה, גְּדֻבְּקָה נִתְנַשְּׁקָה" (הנגיד, דיואן 315). הַבֵּן וְהוֹרָיו הִתְנַשְּׁקוּ לִפְנֵי הַפְּרֵדָה. זוּג נֶאֱהָבִים מִתְנַשְּׁקִים. 2 *, נִצְמַד, הִתְחַבֵּר: "אִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, סוֹף לִהְיוֹת שִׂפְתוֹתֶיךָ מִתְנַשְּׁקוֹת לֶעָתִיד לָבוֹא" (אבות דר׳ נתן, נוסח א כ יב). — [לְהִתְנַשֵּׁק, מִתְנַשֵּׁק, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִשִּׁיק סתו״י 1, פ״ע נָגַע, הָיָה דָּבוּק אֶל־: "כַּנְפֵי הַחַיּוֹת מַשִּׁיקוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ" (יחזקאל ג יג). 2 ° [בהנדסה] נָגַע קַו לְיַד מַעְגָּל אוֹ לְיַד קַו עָקֹם אַחֵר בִּנְקֻדָּה אַחַת בִּלְבַד: הַקַּו AB מַשִּׁיק לַמַּעְגָּל. 3 פ״י קֵרֵב וְהִגִּיעַ, גָּרַם שֶׁיִּדְבַּק: "מַטְבִּילִין אֶת הַמַּיִם בְּיוֹם־טוֹב וּמַשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלִי־אֶבֶן לְטַהֲרָן" (תוספתא יום טוב ב ט). "הִשִּׁיקָה נַעֲמָה רִיסֵי עֵינֶיהָ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ" (הזז, היושבת 179). 4 ° [בספנות] הוֹרִיד סְפִינָה חֲדָשָׁה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה לְתוֹךְ הַמַּיִם: בּוֹנֵי הַסְּפִינָה הִשִּׁיקוּ אוֹתָהּ בְּטֶקֶס חֲגִיגִי. — [לְהַשִּׁיק אֶת־, מַשִּׁיק, יַ־, הַשֵּׁק! הַשִּׁיקִי!]

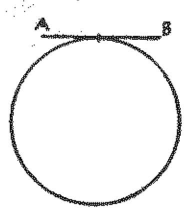

AB — קו משיק למעגל

~ הָפ׳ הֻשַּׁק ° [בספנות] הוּרַד (כְּלִי־שַׁיִט) לַמַּיִם לָרִאשׁוֹנָה, הֻכְנַס לַיָּם: הָאֳנִיָּה הַחֲדָשָׁה הֻשְּׁקָה בְּטֶקֶס חֲגִיגִי. — [מֻשָּׁק, יֻשַּׁק]

— שְׂפָתַיִם יִשָּׁק [שאול מן משלי כד כו: "שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים", ושם הכוונה כנראה: המשיב דברים נכונים הוא כנושק בשפתיו] הוּא רָאוּי לִנְשִׁיקָה, מַגִּיעָה לוֹ תְּהִלָּה: "שְׂפָתַיִם יִשָּׁק! – נֶהֱנִים הַזְּקֵנִים וּמְחַבְּקִים וּמְנַשְּׁקִים אוֹתוֹ" (הזז, יעיש א 26).

— עַל פִּיו יִשַּׁק [במליצה] יִתְנַהֵג לְפִי הוֹרָאָתוֹ הַיְּחִידָה, לֹא יָסוּר מִדְּבָרָיו: "אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי, וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי" (בראשית מא מ). "מִישׁוֹרוֹ שֶׁל אַרְיֵה... יִשַּׁק עַל פִּי שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו" (ביאליק, אריה ח).

— יִשָּׁקֵנִי! [שאול בשינוי־הוראה מן שיר השירים א ב] [דיבור של גנאי וזלזול גס] שַׁק לִי בַּאֲחוֹרַי, הַבּוּז לְךָ: "הַשְּׁטוּפִים בִּמְזִמָּה שֶׁל מִסְחָר וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ, וְדַרְכָּם לוֹמַר 'יִשָּׁקֵנִי' לַפְּרָקִים" (מגדלי מו״ס, עח).

— הִשִּׁיק אֶת פִּיו *, סָגַר אֶת פִּיו, שָׁתַק: "יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁמַּשִּׁיקִין עֲלֵיהֶן אֶת הַפֶּה" (ירושלמי עבודה זרה מא ד).

— הִשִּׁיקוּ כּוֹסוֹת °, קֵרְבוּ וְהִגִּיעוּ כּוֹס־יַיִן לְכוֹס־יַיִן לְאוֹת בְּרָכָה הֲדָדִית: "נַשִּׁיק כּוֹסוֹתֵינוּ, חֲבֵרִים!" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודותו 146).

ב. נשק [מן נֶשֶׁק]

~ פָּע׳ נָשַׁק פ״ע הִזְדַּיֵּן, חָגַר כְּלֵי־נֶשֶׁק: "עֹזְרֵי הַמִּלְחָמָה, נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת" (דברי הימים א יב א–ב). [ראה גם ערך ב. נָשׁוּק] — [לִנְשֹׁק, נוֹשֵׁק, יִשַּׁק]

נֶשֶׁק ז׳ [אוגריתית: נשק; אכדית: nisqu מבחר] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לְכֵלִים שֶׁהָאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְהַכְרִיעַ אֶת הַצַּיִד אוֹ אֶת הָאוֹיֵב, כְּלֵי־מִלְחָמָה, מַכְשִׁירֵי־קְרָב: הַחֶרֶב, הַקֶּשֶׁת, הָאֶקְדָּח, הָרוֹבֶה, הַמַּרְגֵּמָה, הַתּוֹתָח – כְּלֵי־נֶשֶׁק הֵם. "הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר וְהַנָּשֶׁק" (מלכים ב י ב). "בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה" (יחזקאל לט ט). 2 ° [בהשאלה] אֶמְצָעִי שֶׁל הִתְגּוֹנְנוּת אוֹ שֶׁל מִלְחָמָה בְּעִנְיָנִים כַּלְכָּלִיִּים, מוּסָרִיִּים וְכַדּוֹמֶה: הַפּוֹעֲלִים אָחֲזוּ בְּנֶשֶׁק הַשְּׁבִיתָה. טַעֲנָה זוֹ הִיא נִשְׁקוֹ הַטּוֹב בְּיוֹתֵר שֶׁל הַתּוֹבֵעַ. הַנּוֹאֵם הוֹצִיא בִּדְבָרָיו הַשְּׁקוּלִים אֶת הַנֶּשֶׁק מִידֵי מִתְנַגְּדָיו. — [נֶשֶׁק־, נִשְׁקוֹ]

— נֶשֶׁק אוֹטוֹמָטִי °, כְּלִי־יְרִיָּה הַנִּדְרָךְ מֵחָדָשׁ מֵעַצְמוֹ תּוֹךְ כְּדֵי יְרִיָּה, כְּגוֹן הַמִּקְלָע.

— נֶשֶׁק אִישִׁי °, חִמּוּשׁ־הַלְּחִימָה שֶׁל חַיָּל יָחִיד, וְכֵן נֶשֶׁק הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲגַנָּה עַצְמִית, כְּגוֹן: רוֹבֶה וְכִידוֹן, תַּת־מִקְלָע, אֶקְדָּח, רִמּוֹן־יָד.

— נֶשֶׁק חַם °, כִּנּוּי לִכְלֵי־נֶשֶׁק הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי חָמְרֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים וּפוֹלֵט אֵשׁ, כְּגוֹן: אֶקְדָּח, רוֹבֶה, רִמּוֹן [להבדיל מן:]

— נֶשֶׁק קַר °, כְּלִי־נֶשֶׁק הַפּוֹצֵעַ אוֹ מֵמִית עַל־יְדֵי דְּקִירָה וַחֲבָטָה, כְּגוֹן: סַכִּין, פִּגְיוֹן, אַלָּה, אֶגְרוֹפָן.

— נֶשֶׁק כָּבֵד °, כִּנּוּי לְתוֹתָח, לְמַרְגֵּמוֹת כְּבֵדוֹת, לְמִקְלָעִים כְּבֵדִים וְעוֹד [להבדיל מן:]

— נֶשֶׁק קַל °, אֶקְדָּחִים, רוֹבִים, רִמּוֹנִים, מִקְלָעִים קַלִּים וְעוֹד.

— נֶשֶׁק קוֹנְוֶנְצְיוֹנָלִי °, נֶשֶׁק שֶׁשִּׁמּוּשׁוֹ רָגִיל וּמְקֻבָּל בְּמִלְחָמוֹת בִּימֵינוּ בֵּין מְדִינוֹת לוֹחֲמוֹת, כְּגוֹן: תּוֹתָחִים, טַנְקִים, מַרְגֵּמוֹת, מְטוֹסֵי־קְרָב, וְכוּ׳ (לְהַבְדִּיל מִן "נֶשֶׁק בִּלְתִּי־קוֹנְוֶנְצְיוֹנָלִי" – נֶשֶׁק גַּרְעִינִי, אֲטוֹמִי).

— בֵּית־נֶשֶׁק °, אַרְסֶנָל, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹמְרִים שָׁם כְּלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים.

— שְׁבִיתַת־נֶשֶׁק °, הַפְסָקָה בִּפְעֻלּוֹת־הָאֵיבָה שֶׁבֵּין צְדָדִים נִלְחָמִים עַד שֶׁיִּתְכַּנְּסוּ וְיָדוּנוּ עַל הַתְּנָאִים לְשָׁלוֹם.

נַשָּׁק ° ז׳ [מן נֶשֶׁק] 1, אָמָּן לְנֶשֶׁק, מֻמְחֶה לְתִקּוּן כְּלֵי־נֶשֶׁק לְמִינֵיהֶם. 2, מְמֻנֶּה עַל מַחְסַן־הַנֶּשֶׁק בִּיחִידָה צְבָאִית. — [נַשַּׁק־, נַשָּׁקִית, נַשָּׁקִים, נַשְּׁקֵי־, נַשָּׁקִיּוֹת]

נַשָּׁקוּת° נ׳ [מִן נַשָּׁק] מְלֶאכֶת הַנַּשָּׁק, אַחְזָקָה אוֹ תִּקּוּן שֶׁל כְּלֵי־נֶשֶׁק: קוּרְס לְנַשָּׁקוּת. – [נַשָּׁקוּת־]

נשר [קרוב אל נשל, א.נתר; ארמית: נְשַׁר, ערבית: נַתַ׳ר]

~ פָּע׳ **נָשַׁר** * פ״ע 1*, נָשַׁל, נָפַל, נִתַּק מִמְּקוֹם חִבּוּרוֹ: ״אֵיזֶהוּ פֶּרֶט? – הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה״ (פאה ז ג). ״וְשֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי־עֵינָיו״ (בכורות ז ג). ״נָשְׁרוּ (הַפֵּרוֹת) וְאַחַר־כָּךְ הִפְרִישָׁן – אֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם פֵּאָה״ (תוספתא פאה ב יב). ״צִפָּרְנֶיהָ נוֹשְׁרוֹת״ (סוטה ט.). ״זַיִת אֵין עָלָיו נוֹשְׁרִין לֹא בִּימוֹת־הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת־הַגְּשָׁמִים״ (מנחות נג:). ״נָשְׁרָה (הַדִּמְעָה) עַל דַּף גְּמָרָא קְדוֹשָׁה״ (ביאליק, ואם ישאל). עָלִים נוֹשְׁרִים בַּסְּתָו. 2° [בהשאלה] נָפַל, נֶעְדַּר, פָּסַק מִלִּהְיוֹת קָשׁוּר לְמָקוֹם אוֹ לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: אָחוּז מְסֻיָּם שֶׁל תַּלְמִידִים נוֹשֵׁר מִן הַלִּמּוּדִים בַּכִּתּוֹת הַגְּבוֹהוֹת. רַבִּים הִתְנַדְּבוּ לַמִּבְצָע, אַךְ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נָשְׁרוּ אֲחָדִים. – [לִנְשֹׁר, נוֹשֵׁר, יִשֹּׁר]

~ פִּע׳ **נִשֵּׁר** * פ״י נִתֵּק מִמְּקוֹם חִבּוּרוֹ, עָקַר וְתָלַשׁ: ״כַּנָּזִיר הַזֶּה שֶׁמְּנַשְּׁרִים בִּשְׂעָרוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: לָמָּה שְׂעָרוֹ שֶׁל זֶה גָּדוֹל?״ (פסיקתא קמג). ״הַמְנַשֵּׁר פַּרְסוֹתֶיהָ (שֶׁל בְּהֵמָה) מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה״ (עבודה זרה יא:). – [לְנַשֵּׁר אֶת־, מְנַשֵּׁר, יְנַשֵּׁר]

~ הִפ׳ **הִשִּׁיר** * פ״י הִפִּיל, עָקַר וְתָלַשׁ: ״אִילָן שֶׁמַּשִּׁיר פֵּרוֹתָיו״ (שבת סז.). ״וְלָמָּה סָכִין אוֹתוֹ? שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר״ (מועד קטן ט:). – [לְהַשִּׁיר אֶת־, מַשִּׁיר, יַ־]

– **סְפָרִים נוֹשְׁרִים מֵחֵיקוֹ**°, בִּטּוּי צִיּוּרִי עַל מִי שֶׁמַּחֲזִיק אֶצְלוֹ בְּהֶסְתֵּר סְפָרִים מְסֻיָּמִים (בְּיִחוּד סְפָרִים אֲסוּרִים): ״הַרְבֵּה סִפְרֵי טוֹעִין נוֹשְׁרִין מֵחֵיקוֹ״ (חגיגה טו:).

א·**נֶשֶׁר** ז׳ [מִן נשר, עַל־שׁוּם נְשִׁירַת נוֹצוֹתָיו; אוגריתית: נשר; אכדית: našru; ארמית: נְשַׁר (דניאל ז ד), נִשְׁרָא; ערבית: נַסְר, נִסְר] 1. עוֹף דּוֹרֵס גָּדוֹל, יַצִּיב בָּאָרֶץ (Gyps fulvus). רֹאשׁוֹ וְצַוָּארוֹ הָאָרֹךְ מְכֻסִּים פְּלוּמָה לְבַנְבֶּנֶת וְנִרְאִים כְּאִלּוּ נָשְׁרוּ נוֹצוֹתֵיהֶם: ״הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר״ (מיכה א טז). שְׁאָר גּוּפוֹ עוֹטֶה נוֹצָה אֲפֹרָה־חוּמָה. מַקּוֹרוֹ כָּפוּף בְּתַבְנִית קֶרֶס, רַגְלָיו חֲזָקוֹת וַאֲרֻכּוֹת, צִפָּרְנֵי־אֶצְבְּעוֹתָיו כְּפוּפוֹת מְעַט וְאֵינָן חַדּוֹת בְּיוֹתֵר. הַנֶּשֶׁר נִזּוֹן בְּעִקָּר מִפְּגָרִים. הוּא בּוֹנֶה אֶת קִנּוֹ בִּמְרוֹמֵי הֶהָרִים בְּחַגְוֵי הַסְּלָעִים. הַנֶּשֶׁר מְשַׁמֵּשׁ בְּסִפְרוּתֵנוּ כְּסֵמֶל לִמְהִירוּת הַתְּעוּפָה, לְכֹחַ וָעֹז: ״יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים, יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ״ (ישעיה מ לא). ״קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו״ (ירמיה ד יג). ״הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר״ (אבות ה כ). ״מֶלֶךְ שֶׁבָּעוֹפוֹת – נֶשֶׁר״ (חגיגה יג:). 2 [בלשון־הדיבור ובספרות] כִּנּוּי לְעוֹף הַטּוֹרֵף הַגָּדוֹל הַנֶּחְשָׁב לְמֶלֶךְ הָעוֹפוֹת, הוּא הָעַיִט (Aquila). – [נֶשֶׁר־, נִשְׁרוֹ; נְשָׁרִים, נִשְׁרֵי־, נְשָׁרָיו]

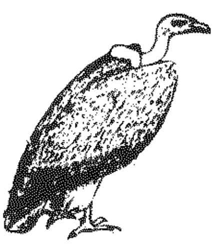

נשר (1/25)

– **נְשָׂאוֹ עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים**, הֶעֱבִירוֹ בִּמְהִירוּת וּבְבִטָּחוֹן מָלֵא: ״וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי״ (שמות יט ד).

– **הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל**÷, כִּנּוּי־כָּבוֹד לְאָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב בַּתּוֹרָה וּבְחָכְמָה: ״וּמָה שֶּׁעָלְתָה בִּידֵי ׳הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל׳ בִּשְׁעָתוֹ בְּמִקְצוֹעַ הַמַּחֲשָׁבָה הָעִבְרִית״ (ביאליק, שירתנו). הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל הָרַמְבַּ״ם.

ב·**נֶשֶׁר**° ז׳ [מִן נשר] פֵּרוֹת שֶׁנָּשְׁרוּ מִן הָעֵץ לִפְנֵי הַקָּטִיף: ״הָיוּ פּוֹתְחִין גִּנּוֹתֵיהֶם וּפַרְדֵּסוֹתֵיהֶם לָעֲנִיִּים שֶׁהָיוּ בִּשְׁנֵי־בַצָּרוֹת וְהָיוּ עֲנִיֵּי־יִשְׂרָאֵל אוֹכְלִין נְשָׁרִים בְּשַׁבָּת״ (תוספתא פסחים ב כא). ״הַחֲזִירִים מְמַהֲרִים בַּחֲרִיקָה וּשְׁרִיקָה אֶל מְקוֹם הַנֶּשֶׁר״ (ביאליק, מאחורי ו). תְּאֵנֵי־נֶשֶׁר. תַּפּוּחֵי־נֶשֶׁר. [ובהשאלה:] ״סוֹפֵד לְנֶשֶׁר יָמָיו הָאֲבוּדִים״ (ברוידס, שרשים 38). – [נֶשֶׁר־, נְשָׁרִים, נִשְׁרֵי־]

נִשְׁרוֹן° ז׳ [מִן א· נֶשֶׁר] נֶשֶׁר קָטָן, בֶּן־נֶשֶׁר. – [נִשְׁרוֹן־, נִשְׁרוֹנִים, נִשְׁרוֹנֵי־]

נִשְׁרִי° ת׳ [מִן א· נֶשֶׁר] הַדּוֹמֶה לְנֶשֶׁר: ״הִרְכִּיב עַל אַפּוֹ הַנִּשְׁרִי אֶת מִשְׁקָפָיו״ (ברקוביץ, הראשונים קנו). ״מְאֻנְפָּפוֹת בְּחָטְמָן הַנִּשְׁרִי״ (צמח, כתבים 51). – [נִשְׁרִית, נִשְׁרִיִּים, ־רִיּוֹת]

נִשְׁרָף° ת׳ [מִן א· שׂרף, נִשְׂרַף] מִי שֶׁכָּל רְכוּשׁוֹ הֻשְׁמַד בִּשְׂרֵפָה וְהוּא נִשְׁאַר בְּחֹסֶר־כֹּל: ״לְהֵיכָן יְהוּדִים נִשְׂרָפִים הוֹלְכִים?... לְהֵיכָן שֶׁכָּל עֲנִיֵּי־עַמֵּנוּ הוֹלְכִים״ (מנדלי מו״ס, תמה). ״עֲנִיִּים הֲגוּנִים, נִשְׂרָפִים, יוֹרְדִים״ (ויסלבסקי, ילדותי 17). – [נִשְׂרֶפֶת, נִשְׂרָפִים, ־פוֹת]

נְשֹׁרֶת°, נְשׁוֹרֶת נ׳ [מִן נשר] 1. חֲלָקִים שֶׁנָּשְׁרוּ, פְּסֹלֶת שֶׁל חֹמֶר הַנּוֹשֶׁרֶת בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה: ״נִתְגּוֹבְבָה (הַקַּרְקַע) תִּלִּים וְעִיֵּי־חֳרָבוֹת, נְשֹׁרֶת־חֲרָסִים״ (שמיר, הוא הלך 170). נְשֹׁרֶת שֶׁל פַּח אוֹ מַתֶּכֶת בְּבֵית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַפֶּחָח אוֹ הַמַּסְגֵּר. 2. מַפָּל, דְּבָרִים שֶׁנָּשְׁרוּ: ״נְשֹׁרֶת־עָלִים, קִרְעֵי נְיָר, גַּרְגְּרֵי־אָבָק״ (פיכמן, קפו). ״זֶה הָאָרֶן... הַפּוֹרֵשׂ נְשָׁרְתּוֹ רְבָדִים רֵיחָנִים״ (שלו, קולות 81). [ובהשאלה:] ״יִפְּלוּ בֵּינֵינוּ הָרְחוֹקִים כִּנְשֹׁרֶת־צְלָלִים״ (ש׳ שלום, שירים רי). ״כִּנְסֹרֶת קוֹרָה לוֹ נְשֹׁרֶת חַיִּים״ (ליסיצקי, מידות 24). – [נְשֹׁרֶת־, נְשָׁרְתּוֹ]

נַשֶּׁרֶת° נ׳ [מִן נשר] מַחֲלַת הַנְּשִׁירָה שֶׁל שְׂעָרוֹת. – [נַשֶּׁרֶת־]

נשת [אוגריתית: נשת; קרוב אל תשש, ב·נשה]

~ פָּע׳ **נָשַׁת** פ״ע יָבֵשׁ, חָרֵב, דָּלַל: ״מְבַקְשִׁים מַיִם וָאַיִן, לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה״ (ישעיה מא יז). – [לִנְשֹׁת, נוֹשֵׁת, יִנְשַׁת]

~ נִפ׳ **נִשַּׁת**, נֶחֱרַב, יָבֵשׁ: ״וְנִשְּׁתוּ־מַיִם מֵהַיָּם, וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ״ (ישעיה יט ה). – [לְהִנָּשֵׁת, נִשָּׁת, יִנָּשֵׁת]

– **נָשְׁתָה גְּבוּרָתוֹ**, נֶחֱלַשׁ, פַּג כֹּחוֹ: ״נָשְׁתָה גְבוּרָתָם, הָיוּ לְנָשִׁים״ (ירמיה נא ל). ״נָשְׁתָה גְּבוּרַת יְהוּדָה, אַחֲרוֹנֵי אַדִּירֵי עַם־אֱלֹהַּ נִלְחָצוּ״ (כהן, שירים קצז).

א·**נִשְׁתְּוָן, נשתוון** ז׳ [ארמית: נִשְׁתְּוָנָא (עזרא ד יח); פרסית חדשה: נִוִשְׁתַּנ לכתוב] כְּתָב, תְּעוּדָה: ״וְזֶה פַּרְשֶׁגֶן הַנִּשְׁתְּוָן אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ אַרְתַּחְשַׁסְתְּא לְעֶזְרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר״ (עזרא ז יא). – [נִשְׁתְּוַן־, נִשְׁתְּוָנִים, נִשְׁתְּוָנֵי־]

ב·**נִשְׁתְּוָן**÷**, נשתוון** ז׳ [שאול בשינוי משמעות מן א·נִשְׁתְּוָן, וכאילו מן שוה, נִשְׁתַּוָּה] הִשְׁתַּוּוּת, הֱיוֹת שָׁוֶה [בצירוף להלן:]

– **מִדַּת־הַנִּשְׁתְּוָן**÷, שִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ, אֲדִישׁוּת: ״וְהִנֵּה לֹא חַשְׁתִּי בָּזֶה כְּלָל, כִּי כְּבָר הִגַּעְתִּי תּוֹדָה לָאֵל לְמִדַּת־הַנִּשְׁתְּוָן״ (הקדמה לשאלות ותשובות, חוות יאיר).

נִשְׁתְּוָנִי°, נשתווני ת׳ [מִן ב· נִשְׁתְּוָן] אָדִישׁ, שְׁוֵה־נֶפֶשׁ: ״אֲפִלּוּ כְּשֶׁהוּא יַחַס נִשְׁתְּוָנִי – אֵין בְּכָךְ כְּלוּם״ (סוקולוב, אישים 470). ״מְחֻסַּר כָּל מְתִיחוּת, בְּחִינַת סְתָמִי וְנִשְׁתְּוָנִי״ (קלצקין, כתבים 95). – [נִשְׁתְּוָנִית, נִשְׁתְּוָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

נתב [מן נָתִיב, נְתִיבָה]

~ פָּע' **נָתַב** ° פ"י קָבַע נָתִיב אוֹ סִמֵּן דֶּרֶךְ לַעֲבֹר בָּהּ: "נְתִיבוֹת בְּמוֹלֶדֶת נָתַבְתִּי" (שלונסקי, שירים ב 359). כַּדּוּרִים נוֹתְבִים. – [לִנְתֹּב, נוֹתֵב, יִנְתֹּב]

~ פִּע' **נִתֵּב** ° פ"י כִּוֵּן, סִמֵּן אֶת הַדֶּרֶךְ, קָבַע אֶת הַנָּתִיב לְמַעֲבַר אֳנִיָּה, לִנְחִיתַת מָטוֹס בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה וְכַדּוֹמֶה: חֵיל־הַיָּם נִתֵּב אֶת צִי־הַסּוֹחֵר בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. שִׁלְטוֹנוֹת־הַנָּמָל נִתְּבוּ אֶת הָאֳנִיָּה בִּכְנִיסָתָהּ לַנָּמָל. – [לְנַתֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **נֻתַּב** °, נִקְבַּע נְתִיבוֹ וְהַדֶּרֶךְ בּוֹ: הָאֳנִיָּה נֻתְּבָה בִּכְנִיסָתָהּ לַנָּמָל. – [מְנֻתָּב, יְנֻתַּב]

נַתָּב ° ז' [מן נתב, נִתֵּב] מְמֻנֶּה עַל קְבִיעַת הַנָּתִיב לִסְפִינוֹת הַנִּכְנָסוֹת לְאֵזוֹר הַנָּמָל אוֹ לִמְטוֹסִים הַנּוֹחֲתִים בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה וּלְהַדְרָכָתָם בָּהֶם. – [נַתַּב־, נַתָּבִים, נַתָּבֵי־]

נִתְבָּע * ז' [מן תבע, נִתְבַּע] 1 *, נִטְעָן, נֶאֱשָׁם, מִי שֶׁהֻגְּשׁוּ נֶגְדּוֹ תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית: "אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הַנִּתְבָּע: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם... הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ" (שבועות ד יב). תּוֹבֵעַ וְנִתְבָּע. 2 °, נִדְרָשׁ: הִנְּךָ נִתְבָּע לְהוֹפִיעַ בַּשָּׁעָה הַקְּבוּעָה. פְּלוֹנִי נִתְבָּע וְנוֹתֵן. – [נִתְבַּעַת, נִתְבָּעִים, ־עוֹת]

נִתּוּב °, **נִיתוּב** ז' [מן נתב, נִתֵּב] קְבִיעַת הַנָּתִיב לִסְפִינוֹת בַּנָּמָל אוֹ לִמְטוֹסִים בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה. – [נִתּוּב־]

נִתּוּז °, **נִיתוּז** ז' [מן נתז, נִתֵּז] זְרִיקָה, הַתָּזָה: "נִתּוּז הַגַּצִּים הַיּוֹצְאִים מִתַּחַת פַּטִּישׁוֹ" (ליסיצקי, תולדות 217). "שְׁרִיקָה וְנִתּוּזֵי כַּדּוּרִים" (יזהר, צקלג 235). – [נִתּוּז־, נִתּוּזִים, נִתּוּזֵי־]

נָתוּז ° ת' [מן נתז] 1, מֻתָּז, כָּרוּת, חָתוּךְ: "וּמִתַּחַת לָאֹרֶן הֶחָשׂוּף הַמַּחֲזִיק עַל רָאשׁוֹ הַנָּתוּז כֻּתֶּרֶת־הַסַּדָּן" (שניאור, סיפורים רס). 2, זָרוּק, מֻזֶּה: מַיִם נְתוּזִים לַצְּדָדִים. – [נְתוּזָה, נְתוּזִים, נְתוּזוֹת]

נָתוּחַ ° ת' [מן נתח] שֶׁעָשׂוּ בּוֹ נִתּוּחַ רְפוּאִי, מְנֻתָּח: "יְבִיאוּהוּ חָנוּט וְנָתוּחַ בַּאֲרוֹן זְכוּכִית" (ברש, א 11). "שֶׁלֹּא יָכוֹל הָיָה לְהַדְבִּיק מִצְעָדֵיהֶם מֵחֲמַת רַגְלוֹ הַנְּתוּחָה" (טביב, כערער 202). – [נְתוּחָה, נְתוּחִים, ־חוֹת]

נִתּוּחַ *, **נִיתוּחַ** ז' [מן נתח, נִתַּח] 1 *, חִתּוּךְ וּכְרִיתָה לַחֲלָקִים, בִּתּוּר: "וּטְעוּנָה (הָעוֹלָה) הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ" (זבחים ה ד). 2 ^ [ברפואה] חִתּוּךְ בְּגוּף הַחַי לְשֵׁם רִפּוּי אוֹ לְשֵׁם מֶחְקָר: נִתּוּחַ הַמְּעִי הָאָטוּם שֶׁל הַחוֹלֶה. נִתּוּחַ הַשְּׁקֵדִים. נִתּוּחַ גּוּף הַצְּפַרְדֵּעַ לְאֵיבָרֶיהָ לְשֵׁם לִמּוּד וְהִסְתַּכְּלוּת. 3 ° [בהשאלה] בְּדִיקָה וַחֲקִירָה שֶׁל דְּבַר־מָה עַל־יְדֵי הַפְרָדָתוֹ לִפְרָטֵי־פְּרָטָיו: נִתּוּחַ הַמַּצָּב הַמְּדִינִי בָּעוֹלָם. נִתּוּחַ הַבְּעָיָה הַמָּתֵמָטִית. נִתּוּחַ פְּסִיכוֹאֲנָלִיטִי. נִתּוּחַ הַפְּעָלִים. נִתּוּחַ תַּחְבִּירִי שֶׁל הַמִּשְׁפָּט. – [נִתּוּחַ־, נִתּוּחִים, ־חֵי־]

– **נִתּוּחַ פְּלַסְטִי** °, נִתּוּחַ בָּאֵיבָרִים הַחִיצוֹנִיִּים, וּבְיִחוּד בַּפָּנִים כְּדֵי לְשַׁפֵּר אוֹ לְשַׁנּוֹת אֶת מַרְאֵהוּ: הַפּוֹשֵׁעַ הַמְבֻקָּשׁ עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה עָשָׂה לוֹ נִתּוּחַ פְּלַסְטִי.

– **נִתּוּחַ קֵיסָרִי** ° [על שם יוליוס קיסר, שלפי המסופר נולד על־ידי ניתוח כזה] כִּנּוּי לְנִתּוּחַ הַנַּעֲשֶׂה בְּבֶטֶן אִשָּׁה הַמְקַשָּׁה לָלֶדֶת, כְּדֵי לְהוֹצִיא אֶת הַוָּלָד חַי מִמֵּעֶיהָ.

– **חָכְמַת־הַנִּתּוּחַ** °, כִּירוּרְגִיָּה, עֲנַף בְּתוֹרַת־הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּחִתּוּךְ אֵיבָרִים חִיצוֹנִיִּים אוֹ פְּנִימִיִּים בְּגוּף הֶחָי.

נִתּוּחִי °, **נִיתוּחִי** ת' [מן נִתּוּחַ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִתּוּחַ, אֲנָלִיטִי: "לַעֲשׂוֹת אֶת הַצִּיּוּר הַנִּתּוּחִי לְמֻתָּר" (סוקולוב, במראות 121). "הַהַנְדָּסָה נִתּוּחִית" (קלצקין, כתבים 319). – [נִתּוּחִית, נִתּוּחִיִּים, ־חִיּוֹת]

נָתוּךְ ^ ת' [מן נתך, נָתַךְ] מֻתָּךְ, מוּצָק טִבְעִי שֶׁנֶּהְפַּךְ עַל־יְדֵי חֹם־רַב לְנוֹזֵל: "נְתוּכִין מֵחֹם הַהֶסֵּק" (רש"י יחזקאל ח יד). "שִׁבְעִים פָּנִים לְכָאן וְשִׁבְעִים פָּנִים לְכָאן, וְהֵם פְּתוּכִים וּנְתוּכִים זֶה בָּזֶה" (שנהר, ג 349). מַתֶּכֶת נְתוּכָה בַּחֹם. – [נְתוּכָה, נְתוּכִים, ־כוֹת]

נָתוּן תו"ז [מן נתן, נָתַן] 1 * ת' מֻנָּח, נִמְצָא, שָׁרוּי: "קוֹרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל" (תוספתא אהילות ו ה). "סַפְסָל שֶׁהוּא נָתוּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים" (ירושלמי סוכה נג א). "כִּי גַם נַפְשִׁי נְתוּנָה בַּשֶּׁבִי" (ביאליק, צפורת). "נַפְשׁוֹ הָיְתָה כְּמוֹ נְתוּנָה בְּצָבֶת" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסא). פְּלוֹנִי נָתוּן בְּמַצָּב חָמוּר־קָשֶׁה. 2 ° ת' נִמְסָר, מֻעֲבָר: "נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ" (במדבר ג ט). "כְּצִפּוֹר שֶׁהִיא נְתוּנָה בְּיַד אָדָם" (מכילתא בשלח לג). הַסֵּפֶר נָתוּן לְךָ בְּמַתָּנָה. 3 ° ז' גֹּדֶל יָדוּעַ (לְהַבְדִּיל מִן "נֶעְלָם"), עֵרֶךְ קָבוּעַ, פְּרָט מְסֻיָּם: פִּתְרוֹן בְּעָיָה הַנְדָּסִית לְפִי שְׁלֹשָׁה נְתוּנִים. אֵין לִי כָּל נְתוּנִים לְהַעֲרָכַת הַדָּבָר. נְתוּנִים סְטָטִיסְטִיִּים לְהַסָּקַת מַסְקָנוֹת. – [נְתוּנָה, נְתוּנִים, ־נוֹת; ־נִים, ־נֵי־]

נָתוּץ ^ ת' [מן נתץ, נָתַץ] מְנֻתָּץ, הָרוּס: "וְלִבְנוֹת יְסוֹדֵי דַּת אֱלֹהָיו הַנְּתוּצִים" (הנגיד, דיואן 254). "וְתִבָּנֶה מֵהֲרִיסֶיהָ בְּצוּרוֹת וְתָקִים מִנְּתוּצֶיהָ תְּלוּלוֹת" (גבירול, א 75). – [נְתוּצָה, נְתוּצִים, ־צוֹת]

נִתּוּץ ^, **נִיתוּץ** ז' [מן נתץ, נִתֵּץ] הֲרִיסָה, שְׁבִירָה: "אָז לְרָאשֵׁי דוֹרוֹת נִתּוּצוֹ נוֹדַע" (קליר, איכה את אשר, לט' באב). נִתּוּץ הַקִּיר. נִתּוּץ בַּיִת יָשָׁן. – [נִתּוּץ־]

נָתוּק ת' [מן א. נתק, נָתַק] 1 ^, מְנֻתָּק, נִפְסָק: "נְתָנַנִי אֲסִיר תִּקְוָה וְשֶׁבֶר, וּמִי יִתֵּן וְאֶהְיֶה מְנֻתָּקָיו" (גבירול, א 85). "וְעוֹד קוֹרֵיהֶם הַנְּתוּקִים נֶאֱחָזִים בְּשְׁמוּרוֹת עֵינָיו" (ביאליק, אגדת שלושה). "עַתָּה עָרוּךְ אֶל הַשִּׁיר נָתוּק מִכֹּל אֲנִי שָׁב" (ש' שלום, חי 105). 2, שֶׁנִּתְּקוּ אֲשָׁכָיו מֵחֲמַת תְּאוּנָה אוֹ מִסִּבָּה אַחֶרֶת (ויקרא כב כד). – [נְתוּקָה, ־קִים, ־קוֹת]

– **נְתוּקוֹת** ° תה"פ [במוסיקה] סְטַקָּטוֹ, מְנֻגָּן אוֹ מוּשָׁר בְּאֹפֶן מְקֻטָּע, בְּהַפְסָקוֹת קְצוּבוֹת בֵּין הַקָּשָׁה לְהַקָּשָׁה בַּמֵּיתָרִים אוֹ בֵּין נְשִׁיפָה לִנְשִׁיפָה.

נִתּוּק ^, **נִיתוּק** ז' [מן א. נתק, נִתֵּק] 1 ^, קְרִיעָה, תְּלִישָׁה, הַפְסָקָה: "וְלֹא יִזַּח' – לְשׁוֹן נִתּוּק" (רש"י שמות כח כח). נִתּוּק הַחֶבֶל לִשְׁנַיִם. נִתּוּק הַשַּׁרְשֶׁרֶת. נִתּוּק זֶרֶם הַחַשְׁמַל. נִתּוּק הַגְּדוּד מִבְּסִיסוֹ. 2 ° [בהשאלה] הַפְסָקָה, חִסּוּל: נִתּוּק הַיְחָסִים הַדִּיפְּלוֹמָטִיִּים בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת. נִתּוּק הַקְּשָׁרִים הַיְדִידוּתִיִּים. – [נִתּוּק־]

– **נִתּוּק־מַגָּע** ° [בצבא] הִשְׁתַּמְּטוּת מִקְּרָב, חֲמִיקָה מֵעֶמְדוֹת קְרָבִי.

נִתּוּר °, **נִיתוּר** ז' [מן א. נתר, נִתֵּר] קְפִיצָה, דְּלִיגָה: נִתּוּר הַתַּרְנְגֹלֶת. תַּרְגִּילֵי־נִתּוּר בְּהִתְעַמְּלוּת. נִתּוּרִים קַלִּים. נִתּוּרֵי־מִשּׁוּק. – [נִתּוּר־, נִתּוּרִים, ־רֵי־]

נָתוּשׁ ^ ת' [מן נתש, נָתַשׁ] עָקוּר, פָּרוּץ, הָרוּס: "וּמַיִם שְׁלוּחִים הָיוּ נְתוּשִׁים זֵ" (משה אבן־עזרא, א 60). – [נְתוּשָׁה, נְתוּשִׁים, ־שׁוֹת]

נתז [קרוב אל נזה, תזז]

~ נִפ' **נָתַז** *, 1, נִזְרַק, הֻשְׁלַךְ לְמֶרְחָק: "דָּרְסָה עַל הַכְּלִי וּשְׁבָרַתּוּ וְנָתַז הֵימֶנּוּ חֶרֶס" (תוספתא בבא קמא א ה). "הַנִּכְנָס לַחֲנוּתוֹ

של נער שלא ברשות ונתזה לו בקעת... הנכנס לחנותו של נפח ונתזו ניצוצות" (בבא קמא לב:). 2, הזה, נזרק נוזל טפות־טפות: "דם חטאת שנתז על הבגד" (זבחים יא א). "גחלת שנתפקעה פתאם ונתזה לרסיסים" (ביאליק, ספיח ו). הבץ נתז על ההולך ברחוב. — [להנתז, נתז, ינתז]

~ פע׳ נ ת ז * פער״י 1, פ״ע נזרק: "שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה (של הבהמה)" (בבא קמא ב א). "אף־על־פי שנפצן (את הענבים) בגת והיין מנתז על־גבי ענבים" (תוספתא עבודה זרה ז ה). "והלבון – צריך שיהו ניצוצות מנתזין ממנה" (ירושלמי עבודה זרה מה ב). "מדדי הפרות לתוך הספלים מנתזין בקול ערב ומושר, תזן, קלוחים דקים ולבנים של חלב" (ביאליק, מאחורי ו). 2, פ״י גרם שיזרק: "היתה מהלכת במקום שאי־אפשר לה אלא אם כן מנתזת (צרורות)" (בבא קמא יט.). "פה תינוק יפזז וינתז ניצוצות בשלולית" (אביגעם, שירים קנא). — [לנתז, מנתז, ינתז]

~ פע׳ נ ת ז °, 1, נזרק, הזה: בץ מנתז על־ידי כלי־הרכב. 2, כסה נתזים של נוזלים [גם בהשאלה]: "הביט בפניו המנתזים דם" (קובנר, פנים 117). "נחל... מנתז הבהובי אור" (יזהר, מישור 120). — [מנתז, ינתז]

~ הת׳ ה ת נ ת ז °, נזרק, נתז לצדדים: "עקיצת גצים מתנתזים מן הברזל המגהד" (ליסיצקי, תולדות 125). "על פני רפידת־הגוצות הלבנונית של כנפי העיט מתנתזים ניצוצים לבנים" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 52). "נשמע קלוח החלב המתנתז אל הכלי" (סברסקי, אקוסטה ב 233). — [להתנתז, מת־, ית־]

~ הפ׳ ה ת י ז * פ״י 1, הזה, זרק למרחק: "היתה (בהמה) מהלכת ברשות־הרבים ובעטה והתיזה (צרורות) והזיקה" (בבא קמא יט.). "השוחט והתיז דם על הדלעת" (חולין לו). "מדגיש בכל כחו את סוסי החרדים ומתיז ניצוצות של רק על פני" (ביאליק, סוחר). "כמי שהתיזו בו אופיום קם הירשל בבקר" (עגנון, כפות רז). המכונית התיזה בץ על עוברי־הרחוב. 2, כרת וקצץ, חתך בתנופה: "מצות הנהרגים – היו מתיזין את ראשו בסיף" (סנהדרין ז ג). 3 [בהשאלה] בטא בהדגשה יתרה, השמיע הגה בהבלטה יתרה: "צריך להתיז ׳למען תזכרו׳ (את ההגה ז׳)" (ירושלמי ברכות ד ד). — [להתיז את־, מתיז, יתיז]

~ הפ׳ ה ת ז *, 1 °, נזרק, הזה: הבץ התז על־ידי המכונית. המים התזו על הפניו. 2 *, נכרת, נקצץ בתנופה: "התזו ראשיהן" (אהלות א ו). 3 °, הדגש, בטא בהבלטה: "אריה מבטא תמיד את הרי״ש דגושה ומתזת היטב" (ביאליק, אריה ח). — [מתז, יתז]

– התז, ראה תזז.

נתז° ז׳ [מן נתז] 1, דבר־מה שנתז ונזרק: "כל נתז של בץ כנטף הצרי" (שמעוני, שירים ג קמב). "כחלקת קיר שנטוחה בנתז" (סביב, כערער 220). "נתזי גפרית וריח שכרון למלא כבר הגעש והתהו" (ברוידס, שרשים 6). "אין נתז של שלולית מרבבם" (ארד, ביתו 16). 2, רסיס: "ליד העץ המבקע נשבר גם נתז זכוכית" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 150). [ובהשאלה:] "קרני השמש אשר העלו נתזים נתזים" (אריכא, סנחריב 151). —[נתז־, נתזים, נתזי־]

נתח [ארמית: נתח; ערבית: נתח׳ עקר, טרף]

~ פע׳ נ ת ח פ״י 1, חתך וגזר דבר־מה לגזרים, בתר: "ואת־האיל תנתח לנתחיו" (שמות כט יז). 2 °, חתך בגוף החי לשם רפוי או לשם מחקר: "וזה רופא חזה מנתח על דרך הדמיון" (כוזרי ד לא). הרופא נתח את המעי האטום של החולה. התלמידים נתחו את גוף הצפרדע לאיבריה לשם למוד. 3 ° [בהשאלה] חקר ובירר דבר על־ידי הפרדתו לפרטיו, לגורמיו, לתוצאותיו וכדומה: המרצה נתח את המצב המדיני בעולם נתוח מעמיק ויסודי. נתחנו את הבעיה המתמטית. 4 ° [בדקדוק] מין מלים לנטיותיהן, לגזרותיהן, למקומן במשפט וכדומה: התלמידים נתחו את הפעלים. נתחנו את סדר המלים המשפט. 5 * [בהלכה התלמודית] תפס חפץ מידי הלווה תמורת חוב שלא נפרע: "לא ינתחנו (המלוה את הלווה) אלא בבית־דין" (בבא מציעא קיג.). — [לנתח את־, מנתח, ינתח]

~ פע׳ נ ת ח * 1 *, נכרת ונחתך לנתחים: "תני את בנך, והוא חבוי מנתח נתחים" (קליר, אם תאכלנה, לט׳ באב). "ראש מכה בראש או בפי חרב מנתחה" (הנגיד, דיואן 106). "דבקו יחד ולא נתחו" (משה אבן־עזרא, א 65). הפרה נתחה על־ידי הקצב לנתחיה. 2 °, נחתך מקום מסים בגוף על־ידי רופא לשם סלוק איבר נגוע או לשם רפויו: החולה נתח על־ידי מנתח. 3 ° [בהשאלה] נבחן ונבדק על־ידי פרוקו לפרטיו: המצב הכלכלי בארץ נתח על־ידי המרצה. הבעיה המתמטית נתחה כראוי. 4 ° [בדקדוק] נתמין ונתפרק ליסודותיו, לנטיותיו וכדומה: הפעלים נתחו על־ידי התלמידים. — [מנתח, ינתח]

~ הת׳ ה ת נ ת ח *, 1 *, נתח, נגזר ונחתך: "ויפגעו בו וינתחוהו ועודנו חי ומדי התנתחו יראו עיניו גלות ביתו" (יוסיפון, שנג). 2 °, מסר את עצמו בידי רופא שינתחנו: החולה התנתח בבית־החולים. — [להתנתח, מתנתח, יתנתח]

~ נפ׳ נ ת ח °, נתח, נחתך: אין תקנה למחלה זו אלא להנתח. — [להנתח, נתח, ינתח]

~ הפ׳ ה נ ת י ח * פ״י ערך נתחים: "די היחו, כלומר ערכו הנתחים" (רש״י גיטין סז: בפירושו על "אהדמי" בארמית). — [להנתיח, מנתיח, ינתיח]

נתח ז׳ [מן נתח] חתיכה, גזר, חלק שנחתך: "ואת־האיל תנתח לנתחיו" (שמות כט יז). בעלותו על מזבח־הוד... בקבלו נתחים מיד אחיו" (בן־סירא, נ יד–טו). "ועל כל נתח בשר פגולים" (ביאליק, אלמנות). נתחי־דג. — [נתח־, נתחו; נתחים, נתחי־]

נתח° ז׳ [מן נתח, נתח] מנתח, כירורג: "היא עובדת אצל הנתח היהודי" (ברש, א 143). — [נתח־, נתחת, נתחים, נתחי־, נתחיות]

נתחן° ז׳ [מן נתח, נתח] מי שמרבה לנתח דברים, אנליטיקן: פלוני נתחן מעמיק במדעי־החברה. —[נתחנית, נתחנים, נתחניות]

נתחנות° נ׳ [מן נתחן] נטיה לנתוח, מגמה לנתח הרבה: המרצה טען נגד הנתחנות היתרה שבבקרת־המקרא. — [נתחנות־]

נתחני° ת׳ [מן נתחן] המכשר לנתח, אנליטי: "עלה מיד על דרך תחום התחומים היבש הנתחני" (שמיר, עירום 71). כחו הנתחני של המבקר. — [נתחנית, נתחניים, נתחניות]

נָתִיב ז׳ [אוגריתית: נתב; ראה גם נתב] 1, שְׁבִיל, דֶּרֶךְ: ״טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב״ (איוב יח י). ״נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין אַיָּה״ (איוב כח ז). 2 [בהשאלה] כִּוּוּן, אֹרַח־מוּסָר: ״הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ״ (תהלים קיט לה). ״וּבִנְתִיב יִרְאָתְךָ נְחֵנִי״ (יהודה הלוי, אלהים שחרתיך). ״וְסָלְלָה נְתִיב חַיִּים עַד בֵּית־הַיְשִׁיבָה״ (ביאליק, המתמיד). 3*, מִנְהָג, נֹהַג, חֹק הַקָּבוּעַ בַּטֶּבַע: ״נָתִיב הוּא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, רַבִּים יִשְׁתּוּ – רַבִּים שָׁתוּ, כְּמִשְׁתֵּה רִאשׁוֹנִים כָּךְ מִשְׁתֵּה אַחֲרוֹנִים״ (כתובות ח:). 4°, קַו־תַּחְבּוּרָה שֶׁנִּקְבַּע לִתְנוּעָה בַּיַּבָּשָׁה, בַּיָּם אוֹ בָּאֲוִיר: נְתִיבֵי־אֲוִיר יִשְׂרָאֵל־הוֹלַנְד. נְתִיב־רַכֶּבֶת. נְתִיב־אוֹפַנַּיִם בְּצִדֵּי הַכְּבִישׁ. – [נְתִיב־, נְתִיבִים, נְתִיבֵי־]

– נְתִיב־הֶחָלָב°, ראה גָּלַקְסְיָה.

– פִּלֵּס נָתִיב, בָּקַע וְסָלַל דֶּרֶךְ, מָצָא מָקוֹם לָלֶכֶת בּוֹ [גם בהשאלה]: ״יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ״ (תהלים עח נ). הַתַּיָּרִים פִּלְּסוּ לָהֶם בְּקֹשִׁי נָתִיב בַּגּ׳וּנְגֶּל. הַחוֹקֵר פִּלֵּס לוֹ נָתִיב מְיֻחָד בְּמֶחְקָרוֹ.

נְתִיבָה [ראה נָתִיב] 1, נָתִיב, דֶּרֶךְ, אֹרַח: ״בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת״ (שופטים ה ו). ״הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה״ (ישעיה מג טז). 2 [בהשאלה] דֶּרֶךְ מוּסָרִית, כִּוּוּן: ״דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ... נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם״ (ישעיה נט ח). ״דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם״ (משלי ג יז). ״מְשׁוֹרְרֵי עוֹלָם וּמְבַקְשֵׁי נְתִיבוֹת עוֹמְדִים עַל דַּרְכֵי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טו). ״אַט אַט... תַּעַבְרוּ בִּנְתִיבוֹת חַיִּים״ (ביאליק, יהי). – [נְתִיבַת־, נְתִיבוֹת, נְתִיבוֹת־]

– נְתִיבוֹת עוֹלָם, דַּרְכֵי הַחַיִּים הַמְקֻבָּלוֹת בָּעוֹלָם: ״עִמְדוּ עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ וְשַׁאֲלוּ לִנְתִבוֹת עוֹלָם״ (ירמיה ו טז).

– בֵּית־הַנְּתִיבוֹת [שאול ממשלי ח ב: ״בְּרֹאשׁ מְרֹמִים עֲלֵי־דָרֶךְ בֵּית־נְתִיבוֹת נִצָּבָה״, ושם כנראה המשמעות: אֵם־דְּרָכִים, פָּרָשַׁת־דְּרָכִים] כִּנּוּי לְתַחֲנַת־הָרַכֶּבֶת, בִּנְיָן לְיַד מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל שֶׁהָרַכֶּבֶת חוֹנָה עַל־יָדוֹ לְהַעֲלָאַת נוֹסְעִים וְהוֹרָדָתָם [ראה בַּיִת, בֵּית־נְתִיבוֹת]

נְתִיז° ז׳ [מן נתז; נְתִיזָה] נֶתֶז, רְסִיס־מַיִם שֶׁנִּתַּז: ״נְתִיז מֵי יָם צוֹרֵב עַל שִׂפְתוֹתֵיהֶם יוֹטֵל״ (שמעוני, פואמות ב רג). – [נְתִיז־, נְתִיזִים, ־זֵי־]

נְתִיזָה° נ׳ [מן נתז] זְרִיקָה, הִנָּתְזוּת לִצְדָדִים: נְתִיזַת מַיִם. נְתִיזַת רְסִיסֵי זְכוּכִית מִן הַשִּׁמְשׁוֹת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ. – [נְתִיזַת־, ־זוֹת]

נָתִיחַ° ת׳ [מן נתח] שֶׁאֶפְשָׁר לְנַתֵּחַ אוֹתוֹ, הַנִּתָּן לְנִתּוּחַ: אֵיבָר נָתִיחַ. [נְתִיחָה, נְתִיחִים, ־חוֹת]

נְתִיחָה° נ׳ [מן נתח] עֲרִיכַת נִתּוּחַ בְּגוּף לְצָרְכֵי מֶחְקָר רְפוּאִי אוֹ לְשֵׁם עֲקִירַת אֵיבָר מִגּוּף מֵת לְשֵׁם הַשְׁתָּלָתוֹ בְּגוּף שֶׁל חוֹלֶה: נְתִיחָה שֶׁלְּאַחַר־הַמָּוֶת. – [נְתִיחַת־, ־חוֹת]

נָתִיךְ° ז׳ [מן נתך, נִתַּךְ] תַּיִל דַּק הַקָּבוּעַ בְּמִבְטַח חַשְׁמַלִּי: בְּמִקְרֶה שֶׁל קֶצֶר חַשְׁמַלִּי הוּא נִתָּךְ וְעַל־יְדֵי־כָךְ נִפְסָק זֶרֶם הַחַשְׁמַל. – [נְתִיךְ־, נְתִיכִים, ־כֵי־]

נְתִיכָה° נ׳ [מן נתך, נִתַּךְ] הֱיוֹת מֻתָּךְ, הֶהָפְכוּת מִמּוּצָק לְנוֹזֵל: נְתִיכַת הָעוֹפֶרֶת. – [נְתִיכַת־, נְתִיכוֹת]

נָתִין ז׳ [מן נתן, נָתַן; ראה גם נָתוּן] 1°, אֶזְרָח, תּוֹשָׁב קָבוּעַ בִּמְדִינָה הַכָּפוּף בִּזְכֻיּוֹתָיו וּבְחוֹבוֹתָיו לְחֻקֵּי אוֹתָהּ מְדִינָה: נָתִין יִשְׂרְאֵלִי. נָתִין אַנְגְּלִי. 2 [במקרא ובתלמוד, על יסוד המסורת כי הנתינים היו צאצאיהם של הגבעונים שנתנם יהושע לחוטבי עצים ולשואבי מים בבית ה׳, יהושע ט כז] עֶבֶד לַעֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ: ״וַיֵּשְׁבוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וּמִן־הָעָם וְהַמְשֹׁרְרִים וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַנְּתִינִים בְּעָרֵיהֶם״ (עזרא ב ע). ״נְתִינִין וּמַמְזֵרִים טְהוֹרִים הֵם לֶעָתִיד לָבוֹא״ (תוספתא קידושין ה ד). – [נְתִין־, נְתִינָה, נְתִינַת־, נְתִינִים, נְתִינֵי־, נְתִינוֹת]

נְתִינָה* נ׳ [מן נתן, נָתַן] 1*, מַתָּן, מְסִירָה, הַעֲבָרָה מִיָּד אֶל יָד: ״וְכָתַב וְנָתַן – מַה נְּתִינָה בְּתָלוּשׁ אַף כְּתִיבָה בְּתָלוּשׁ״ (תוספתא גיטין ב ד). נְתִינַת מַתָּנָה לְאָדָם. נְתִינַת כֶּסֶף לַמּוֹכֵר [וראה יתר ההוראות בערך ״נָתַן״]. 2°, אֶזְרָחוּת [ראה נָתִין 1]. 3*, בִּתּוֹ שֶׁל עֶבֶד בְּבֵית־ה׳ [ראה נָתִין 2]: ״עַל הַמַּמְזֶרֶת וְעַל הַנְּתִינָה וְעַל הַכּוּתִית״ (כתובות ג א). – [נְתִינַת־, נְתִינוֹת]

– כִּנְתִינָתוֹ*, כְּבְשָׁעָה שֶׁנִּתַּן: ״וְהָיוּ הַדְּבָרִים שְׂמֵחִים כִּנְתִינָתָן מִסִּינַי״ (ירושלמי חגיגה ב א). ״וְשֶׁלֶג חָדָשׁ, צַח וּבָהִיר, כִּנְתִינָתוֹ מִשָּׁמַיִם״ (ביאליק, משירי החורף). ״הוּא מֵשִׁיב לָהּ לְפִי תֻמּוֹ דָּבָר כִּנְתִינָתוֹ מִן הַלֵּב״ (הזז, היושבת 205).

נְתִינוּת* 1° [מן נָתִין 1] הִשְׁתַּיְּכוּתוֹ הָרִשְׁמִית שֶׁל אָדָם לִמְדִינָה מְסֻיֶּמֶת, מַצָּבוֹ הַחֻקִּי שֶׁל הַנָּתִין: נְתִינוּת יִשְׂרְאֵלִית. 2* [בתלמוד] [מן נָתִין 2] מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַנָּתִין, קֶשֶׁר מִשְׁפַּחְתִּי עִם נָתִין (2): ״כָּל שֶׁאֵין בָּהּ לֹא מִשּׁוּם מַמְזֵרוּת וְלֹא מִשּׁוּם נְתִינוּת״ (כתובות יד.). – [נְתִינוּת־]

נְתִיצָה* נ׳ [מן נתץ, נָתַץ] הֲרִיסָה, נִתּוּץ: ״טָעוּן (הַבַּיִת) נְתִיצָה״ (תוספתא נגעים ו ז). ״וְאָמְנָם חֲכָמִים בַּהֲרִיסַת נְאוֹת שָׂרִים וּבִנְתִיצַת מְעוֹנוֹת״ (הנגיד, דיואן 76). נְתִיצַת בִּנְיָן יָשָׁן. – [נְתִיצַת־, ־צוֹת]

נָתִיק° ת׳ [מן א. נתק, נִתַּק] הַנִּתָּן לְהִנָּתֵק בְּקַלּוּת: חוּט דַּק וְנָתִיק. – [נְתִיקָה, נְתִיקִים, ־קוֹת]

נְתִיקָה* נ׳ [מן א. נתק, נָתַק] נִתּוּק, קִצּוּץ, עֲקִירָה: ״מִמְּקוֹם נְתִיקָתוֹ תְּהֵא תַקָּנָתוֹ״ (פסיקתא דרב כהנא קסג.). ״פֶּגֶר נָחָשׁ שֶׁפִּצְפְּצוּ בְּשִׁנָּיו עַד כְּדֵי נְתִיקַת חוּט שִׁדְרָתוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 204). ״הַחוּט לֹא נִתַּק נְתִיקָה חֲדָשָׁה, הוּא רַק לֹא נִקְשַׁר״ (ברנר, ג 333). [ובהשאלה:] ״הִתְיַחֲדוּת וּנְתִיקָה מִכָּל הַקְּשָׁרִים״ (קלצקין, כתבים 302). – [נְתִיקַת־]

נְתִיקוּת° נ׳ [מן א. נָתוּק] הֱיוֹת מְנֻתָּק, תְּלִישׁוּת: ״אוֹתָהּ נְתִיקוּת מִן הַטֶּבַע״ (פיכמן, ״דבר״ 1932). ״עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁל נְתִיקוּת וְנֵכָר״ (שזר, ״דבר״ ת״ש). נְתִיקוּת הָאִישׁ מִמּוֹלַדְתּוֹ. – [נְתִיקוּת־]

נָתִיר° ת׳ [מן ב. נתר] הַנִּתָּן לְהַתָּרָה וּלְפִתּוּחַ: סְבַךְ נָתִיר. קְשָׁרִים נְתִירִים. – [נְתִירָה, נְתִירִים, ־רוֹת]

נְתִירָה° נ׳ [מן א. נתר, נָתַר] 1, נִתּוּר, קְפִיצָה. 2 [בהתעמלות] קְפִיצָה קַלָּה שֶׁל הַמִּתְעַמֵּל לְשֵׁם קַבָּלַת תְּנוּפָה, כְּגוֹן: נְתִירָה לִפְנֵי הַדִּלּוּג מֵעַל לַ״חֲמוֹר״. – [נְתִירַת־, נְתִירוֹת]

נְתִישָׁה∴ נ׳ [מן נתש, נָתַשׁ] עֲקִירָה, תְּלִישָׁה: ״גְּבוּלֶיהָ עָמַד מֵאֵין נְתִישָׁה״ (גבירול, א 43). ״כָּל נְתִישָׁה וּנְטִישָׁה הוּא דָּבָר הַמֻּטָּל בְּפִזּוּר עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ״ (רש״י יחזקאל יט יב). – [נְתִישַׁת־, ־שׁוֹת]

נתך [אוגריתית: נתכ שפך; אכדית: nataku שפך, זרם; ארמית: נְתַךְ, אִתִּיךְ]

~ פע׳ **נִתַּךְ** פ״ע 1, נִשְׁפַּךְ: ״וַיִּתְּכוּ כַמַּיִם שַׁאֲגֹתָי״ (איוב ג כד). 2 [בהשאלה] יָרַד (כַּעַס, קְלָלָה וְכַדּוֹמֶה) כְּזֶרֶם שׁוֹטֵף, בָּא בְּשֶׁפַע: ״וְתִתַּךְ חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה״ (דברי הימים ב לד כה). ״וַתִּתַּךְ

עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבֻעָה" (דניאל ט יא). "וַיִּתְּכוּ רְשָׁפִים רְשָׁפִים אַרְצָה" (ביאליק, מגילת א). — [העתיד: יִתַּךְ; העבר והבינוני — לפי נפעל: נִתַּךְ, נִתָּךְ]

~ נפ׳ נִתַּךְ, 1. נִשְׁפַּךְ, יָרַד בְּזֶרֶם: "נִתַּךְ־מַיִם עֲלֵיהֶם מִן־הַשָּׁמָיִם" (שמואל ב כא י). "מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב... נִתַּךְ מָטָר סוֹחֵף, חוֹדֵר לָעֲצָמוֹת" (ביאליק, איש הסיפון). 2 [בהשאלה] יָרַד כְּזֶרֶם שׁוֹטֵף, בָּא בְּשֶׁפַע: "הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיה ז כ). 3 °, נָמַס וְהָיָה לְנוֹזֵל מֵרֹב חֹם: הַמַּתֶּכֶת נִתְּכָה בְּחֹם הַלּוֹהֵט. עוֹפֶרֶת נִתֶּכֶת בִּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל °327.5 מַעֲלוֹת צֶלְסִיוּס. 4 [בהשאלה] נָמַק וְנִתְמוֹגֵג, נִתְפָּרֵד לַחֲלָקָיו: "וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ" (יחזקאל כב כא). "נִתַּךְ הַבָּשָׂר (שֶׁל הַפָּרִים הַנִּשְׂרָפִים)" (זבחים יב ו). — [לְהִנָּתֵךְ, נִתָּךְ, יִנָּתֵךְ]

~ הפ׳ הִתִּיךְ, הִנְתִּיךְ פ״י 1. יָצַק מַתֶּכֶת, חִמֵּם מַתֶּכֶת עַד שֶׁהָפְכָה לְנוֹזֵל: "הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בַבַּיִת" (מלכים ב כב ט). "לָפַחַת עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ" (יחזקאל כב כ). "צוֹרֵף נְחֹשֶׁת — זֶה מַתִּיךְ נְחֹשֶׁת" (תוספתא כתובות ז יא). לָתֵת וְלָקַחַת, לְהַנְתִּיךְ וְלָפַחַת" (הנגיד, דיוואן 197). "פַּעַם אַחַת הִתִּיךְ כַּף מְלֵאָה זָהָב וּנְתָנוֹ הַזָּהָב" (עגנון, כלה רז). 2* [בהשאלה] מִזְמֵז, מִקְמֵק, רִכֵּךְ: "הַמַּתִּיךְ אֵיבָר חַיָּב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל" (ירושלמי שבת י ב). — [לְהַתִּיךְ גם לְהַנְתִּיךְ, מַתִּיךְ, ־־]

~ הפ׳ הֻתַּךְ, 1 °, נוּצַק, חֻמַּם בְּאֵשׁ גְּדוֹלָה עַד שֶׁהָפַךְ נוֹזֵל: עוֹפֶרֶת מֻתֶּכֶת. בְּדִיל מֻתָּךְ. 2 [בהשאלה] נִתְמוֹגֵג, נִתְמַקְמֵק, כָּלָה: "כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ" (יחזקאל כב כב). — [מֻתָּךְ, יֻתַּךְ] [ראה גם מְהֻתָּךְ]

נֶתֶךְ ° ז׳ [מן נתך] מֶסֶג, מַתֶּכֶת מְיֻצֶּרֶת עַל־יְדֵי הַתָּכַת שְׁתֵּי מַתָּכוֹת שׁוֹנוֹת אוֹ יוֹתֵר: פְּלִיז הוּא נֶתֶךְ שֶׁל נְחֹשֶׁת וְאָבָץ. — [נֶתֶךְ־, נִתְכּוֹ; נְתָכִים, נִתְכֵי־]

נתן [אכדית: nadānu; אוגריתית: יתן; ארמית: נְתַן]

~ פָּע׳ נָתַן פ״י 1. מָסַר דָּבָר לְמִישֶׁהוּ, הֶעֱבִיר לִרְשׁוּת אַחֵר, הֵפֶךְ מִן "לָקַח": "וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר" (בראשית כא יד). "וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" (בראשית כח כ). 2. שָׂם, הִנִּיחַ, קָבַע: "וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ" (בראשית א יז). "וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם" (שמות מ ז). 3. שָׂם לְ־, עָשָׂה: "וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ (אֶת הַגִּבְעוֹנִים) בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לָעֵדָה" (יהושע ט כז). 4. הִרְשָׁה, הִנִּיחַ לַעֲשׂוֹת: "עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ" (בראשית כ ו). "כִּי־לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק" (שופטים א לד). "לֹא הָיִיתִי נוֹתֵן אֶתְכֶם לִדְרֹךְ עַל מִפְתַּן בֵּיתִי" (ברקוביץ, סיפורים רסח). [וראה עוד הצירופים להלן]. — [נָתַן־ גם תֵּת־; לָתֵת אֶת־, לְ־, עַל־, אֶל־; גם לִתֵּן*; נָתַתִּי, נָתַתָּ, נָתַתְּ, נָתַן, נָתְנָה, נָתַנּוּ, נְתַתֶּם־ן, נָתְנוּ; נוֹתֵן, נוֹתֶנֶת, אֶתֵּן, יִתֵּן... תִּתֵּנָּה; תֵּן! גם תְּנָה! תְּנִי! תְּנוּ! תֵּנָּה! גם תְּנֶינָה!]

~ נפ׳ נִתַּן, 1. נִמְסַר, הָעֳבַר לִרְשׁוּת מִישֶׁהוּ: "וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם" (שמות ה יח). "וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ" (בראשית ט ב). 2. הוּשַׂם: "וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ" (אסתר ו ח). "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ" (ויקרא כד כ). 3. הָשְׁמַע, פֻּרְסַם, הוּצָא: "וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה" (אסתר ח יד). נִתְּנָה פְּקֻדַּת "דֹּם!" 4 °, נַעֲשָׂה אֶפְשָׁרִי: "נִתָּן לוֹמַר בְּלֹא הַפְרָזָה, שֶׁהַדְּמֻיּוֹת שֶׁנֶּחֱרְתוּ בְּזִכְרוֹנֵנוּ... הֵן דַּוְקָא שֶׁל אֲנָשִׁים מְשֻׁנִּים" (פיכמן, רפד). "דָּבָר זֶה שֶׁנְּגַעְנוּ בּוֹ לֹא נִתַּן לְפָרְשׁוֹ עַל רֶגֶל אַחַת" (עגנון, אורח 90). הָרַעְיוֹן נִתָּן לְהִתְגַּשֵּׁם. הַצָּעוֹת אֵלּוּ אֵינָן נִתָּנוֹת לְבִצּוּעַ. — [לְהִנָּתֵן, נִתַּתִּי, נִתְּנָה, נִתָּן, נִתֶּנֶת; יִנָּתֵן]

~ פִּע׳ נִתֵּן °, נִתֵּן: "אֵיכָה הֵימַרְתֶּם וְנִתַּתֶּם לְמִשְׁסָה" (סידור רס״ג, תפג). [בטיות אחרות לא נמצאו]

~ הפ׳ יֻתַּן [רק בעתיד!] 1. יִנָּתֵן, יוּשַׂם: "יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה" (מלכים ב ה יז). "וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע" (ויקרא יא לח). 2 °, יֵעָשֶׂה אֶפְשָׁרִי: "בְּאֶמְצָעוּתָהּ שֶׁל שִׁירַת גֶּנֶסִין יֻתַּן לְהַבְלִיט אֶת מַה שֶּׁצּוֹמֵחַ כַּיּוֹם" (פיכמן, רמח).

– נָתַן אוֹתוֹ לִפְנֵי־, לְ־ °, חָשַׁב אוֹתוֹ לְ־, דִּמָּה כִּי הוּא־: "אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל" (שמואל א א טז). "אֵין לְךָ כָּל רְשׁוּת לָתֵת אוֹתִי לְאַנְטִישֵׁמִי" (טשרניחובסקי, סיפורים 138).

– נָתַן אֶת הַדִּין *, נָשָׂא אֶת עֲוֹנוֹ, הֶעֱמַד לְמִשְׁפָּט, קִבֵּל עָנְשׁוֹ: "שׁוֹטִים שֶׁקִּלְקְלוּ עֲתִידִין לִתֵּן אֶת הַדִּין" (עבודה זרה נד:). הַחַיָּל הָעֲבַרְיָן נָתַן אֶת הַדִּין לִפְנֵי מְפַקְּדוֹ.

– נָתַן דֹּפִי בְּ־, גִּנָּה, בִּזָּה, גִּדֵּף: "בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֶּן־דֹּפִי" (תהלים נ כ). "וְהַחוֹמֵס לִבְנֵי אָדָם בְּגוּפוֹתָם אוֹ בְּמָמוֹנָם אוֹ שֶׁנָּתַן דֹּפִי בָּהֶם" (חובות הלבבות, התשובה ט, תר׳ קמחי). "הָאֻמְנָם תִּתֵּן דֹּפִי בְּהַתַּלְמוּד?" (ברנר, א 25).

– נָתַן אֶצְבַּע בְּפִי פְּלוֹנִי ° [שאול מיידיש] הוֹכִיחַ לוֹ אֶת הַדָּבָר בְּמַעֲשֶׂה, הוֹשִׁיט לוֹ בְּקָנֶה, גִּלָּה לוֹ בִּמְפֹרָשׁ: "אֵין אֲנִי צָרִיךְ לִתֵּן אֶצְבַּע בְּפִיכֶם, שֶׁתָּבִינוּ מָשָׁל וְנִמְשָׁל" (סדן, ממחוז קנג).

– נָתַן דַּעְתּוֹ עַל־ °, שָׂם לִבּוֹ אֶל, יִחֵד אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ לְ־: "מַחֲזִיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וְהוֹלֵךְ לוֹ וְאֵין נוֹתֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו" (הזז, צל 170). עָלֶיךָ לָתֵת אֶת דַּעְתְּךָ עַל הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ אַתָּה נָתוּן.

– נָתַן דְּרִיסַת־רֶגֶל לִפְלוֹנִי ° [שאול מן מגילה א ה] הִרְשָׁה לִפְלוֹנִי לָבוֹא וְלָצֵאת בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי [וראה עוד ערך דְּרִיסָה, דְּרִיסַת־רֶגֶל]: לֹא נָתַתִּי לְאוֹתוֹ רָשָׁע דְּרִיסַת־רֶגֶל בְּבֵיתִי.

– נָתַן הוֹדָיָה *, הוֹדָה, הִבִּיעַ דִּבְרֵי תּוֹדָה וּבְרָכָה: "וּבִיצִיאָתִי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָיָה עַל חֶלְקִי" (ברכות ד ב).

– נָתַן לוֹ זְמַן, קָבַע אַרְכָּה, קָבַע לוֹ זְמַן מְסֻיָּם עַד בִּצּוּעַ הַדָּבָר: "וַיִּיטַב לִפְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן" (נחמיה ב ו).

– נָתַן חֵילוֹ לְ־, הוֹצִיא אֶת כֹּחוֹ וּמִרְצוֹ עַל־: "אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ" (משלי לא ג). "כִּי נָתַן אֶת כָּל חֵילוֹ וִיגִיעוֹ לְעִנְיְנֵי הַחֶבְרָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צ).

– נָתַן חִנּוֹ בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי, גָּרַם שֶׁפְּלוֹנִי יִתְיַחֵס אֵלָיו בְּרָצוֹן: "וַיִּתֵּן חִנּוֹ (שֶׁל יוֹסֵף) בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר" (בראשית לט כא).

– נָתַן חֲנִינָה לְ־, 1. חָנַן וְרִחֵם עַל־: "וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת... אֲשֶׁר לֹא־אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה" (ירמיה טז יג). 2. פָּטַר אֶת הַנִּדּוֹן מֵעֹנֶשׁ אוֹ הֵקֵל אֶת עָנְשׁוֹ: הַנָּשִׂיא נָתַן חֲנִינָה לָאֲסִירִים.

– נָתַן טַעַם *, הוֹסִיף טַעַם מְיֻחָד, תִּבֵּל: "חֲתִיכָה שֶׁל נְבֵלָה... אֵינָהּ אוֹסֶרֶת עַד שֶׁתִּתֵּן טַעַם בָּרֹטֶב" (חולין ק.).

– נָתַן יָד, 1. הִתְקַשֵּׁר, עָשָׂה הֶסְכֵּם, כָּרַת בְּרִית: "מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד" (איכה ה ו). 2 ° הִשְׁתַּתֵּף, תָּמַךְ, עָזַר: הַמֶּמְשָׁלָה נָתְנָה יָדָהּ לְמִפְעַל הַשִּׁכּוּן הָעֲמָמִי.

— נָתַן יְסוֹד לְ־ °, שִׁמֵּשׁ אֶפְשָׁרוּת וּבָסִיס לְ־: הַהוֹדָעָה הָרִשְׁמִית נוֹתֶנֶת יְסוֹד לְגֶשֶׁת לְהַגְשָׁמַת הַמִּפְעָל.

— נָתַן כָּבוֹד לְ־, כִּבֵּד אֶת־, גִּלָּה יַחַס שֶׁל כָּבוֹד לְ־: "וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד" (שמואל א ו ה).

— נָתַן בְּכֵלָיו [בעקבות "ואל כליך לא תתן", דברים כג כה], סָחַב, לָקַח בְּהַחְבָּאָה מִשֶּׁל אֲחֵרִים: "הַשְׁגִּיחִי עָלֶיהָ, שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת לִתֵּן בִּכְלֵיהֶן" (עגנון, כפות קסז).

— נָתַן לְבּוֹ, נָתַן אֶל לִבּוֹ, שָׂם לֵב, הִפְנָה אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ, הִתְבּוֹנֵן: "גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ" (קהלת ז כא). "וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ" (קהלת ז ב). "בִּתְחִלַּת עֲמִידָתִי לֹא נָתַתִּי אֶל הַזָּקֵן לֵב" (ביאליק, מעוות).

— נָתַן מָקוֹם לְ־*, אִפְשֵׁר, יָצַר אֶפְשָׁרוּת לְ־: "וְלֹא תִתֵּן לוֹ מָקוֹם לְקַלְלֶךָ" (בן־סירא ד ה). "אַל תִּתְּנוּ מָקוֹם לַצְּדוֹקִים לִרְדּוֹת" (פרה ג ג). הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ נָתְנָה מָקוֹם לַחֲשָׁדוֹת.

— נָתַן נַפְשׁוֹ עַל־*, הִתְמַסֵּר לְדָבָר בְּכָל לִבּוֹ, הָיָה מוּכָן לְכָל סֵבֶל וְקָרְבָּן לְמַעַן־: "שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבֵּית־דִּין נוֹתְנִין נַפְשָׁן עָלָיו סוֹפוֹ לְהִתְקַיֵּם בְּיָדָם" (ירושלמי שביעית לג ב). "לְפִי שֶׁנָּתְנָה נַפְשָׁהּ עַל אֲמָתָהּ" (בראשית רבה פ). "אַשְׁרֵי מִי שֶׁעוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה" (עגנון, כלה שו).

— נָתַן נְקָמוֹת לִפְלוֹנִי, נָקַם בְּאוֹיְבָיו שֶׁל פְּלוֹנִי, הֶרְאָה לִפְלוֹנִי אֶת נִקְמָתוֹ בְּאוֹיְבָיו: "הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי" (שמואל ב כב מח).

— נָתַן עֵינוֹ לְ־*, זָמַם, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: "כֵּיוָן שֶׁנָּתַן עֵינוֹ לְגָרְשָׁהּ" (גיטין יח.). "מָצִינוּ בְנָחָשׁ שֶׁנָּתַן עֵינוֹ לַהֲרֹג אֶת אָדָם" (תוספתא סוטה ד יז).

— נָתַן עֵינָיו בּוֹ*, 1. נָעַץ בּוֹ מַבָּט חַד וְחוֹדֵר: "נָתַן בּוֹ עֵינָיו וַעֲשָׂהוּ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת" (שבת לד.). 2. נָשָׂא עֵינָיו אֶל־, הִתְאַוָּה, חָמַד: "שֶׁלֹּא תְּהֵא אִשָּׁה נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בְּאַחֵר" (נדרים יא יב). "אַל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי" (תענית ד ח). "שְׁלֹשָׁה גַּנָּבִים שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּאַדְמוֹנִי שֶׁלִּי" (ביאליק, אריה ג). "אֶלָּא שֶׁהָלַךְ אַחֲרֵי עֵינָיו וְנָתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת" (עגנון, כלה עה).

— נָתַן עֵינוֹ בַּכּוֹס [שאול בשינוי הוראה מן משלי כג לא], הִתְחִיל לִשְׁתּוֹת לְשָׁכְרָה: "אָז הִתְחִיל נוֹתֵן בַּכּוֹס עֵינוֹ" (בורלא, עקביה 197). "יָמִים אֲחָדִים הָיָה נוֹתֵן עֵינוֹ בַּכּוֹס" (דיגור, בעולם 37).

— נָתַן פָּנָיו בִּפְלוֹנִי, כָּעַס וְרָגַז עַל פְּלוֹנִי, כִּלָּה חֲמָתוֹ בּוֹ: "וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם" (ויקרא יז י).

— נָתַן צֶדֶק לִפְלוֹנִי (לִדְבָרָיו) [על־פי איוב לו ג: "וּלְפֹעֲלִי אֶתֵּן־צֶדֶק"] הִצְדִּיק אֶת פְּלוֹנִי, הִסְכִּים כִּי הַצֶּדֶק אִתּוֹ.

— נָתַן בְּקוֹלוֹ עַל פְּלוֹנִי, גָּעַר בּוֹ, הֵרִים עָלָיו קוֹלוֹ מִתּוֹךְ רֹגֶז: "נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ" (ירמיה יב ח).

— נָתַן פְּקֻדָּה °, נָתַן צַו °, פָּקַד, צִוָּה.

— נָתַן קוֹל, נָשָׂא קוֹלוֹ, קָרָא בְּקוֹל רָם: "וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ" (במדבר יד א). "ה' מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ" (עמוס א ב). "קָם הַחַזָּן וְנָתַן קוֹלוֹ בִּנְעִימָה" (עגנון, אלו מז).

— נָתַן לוֹ רַחֲמִים, רִחֵם עָלָיו: "לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ" (דברים יג יח).

— נָתַן לוֹ רַחֲמִים לִפְנֵי פְּלוֹנִי, עוֹרֵר בְּלֵב מִישֶׁהוּ יַחַס שֶׁל־רַחֲמִים וְחֶמְלָה אֶל פְּלוֹנִי: "וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ" (בראשית מג יד).

— נָתַן רֵיחַ, הֵפִיץ רֵיחַ: "נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ" (שיר השירים א יב).

— נָתַן רְשׁוּת °, הִרְשָׁה, הִתִּיר.

— נָתַן אֶת שְׁאֵלָתוֹ, מִלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתוֹ: "וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ" (שמואל א א יז).

— נָתַן שְׁאֵרִית לְ־, הִשְׁאִיר, הוֹתִיר מְעַט: "כִּי־נָתַן מֶלֶךְ־בָּבֶל שְׁאֵרִית לִיהוּדָה" (ירמיה מ יא).

— נָתַן לוֹ שָׁלוֹם *, בֵּרֵךְ אוֹתוֹ בְּבִרְכַּת שָׁלוֹם: "פָּגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם" (אבות ו ט).

— נָתַן לוֹ תּוֹדָה, 1 °. הוֹדָה, הִבִּיעַ לוֹ דִּבְרֵי הוֹקָרָה. 2. הִתְוַדָּה לְפָנָיו: "בְּנִי שִׂים־נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֶן־לוֹ תוֹדָה" (יהושע ז יט). "וְעַתָּה תְּנוּ תוֹדָה לַה' אֱלֹהֵי־אֲבֹתֵיכֶם" (עזרא י יא).

— נָתַן לוֹ תְּשׁוּעָה, הוֹשִׁיעַ אוֹתוֹ מִצָּרָתוֹ: "הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים" (תהלים קמד י).

— הַדִּין נוֹתֵן*, עַל־פִּי הַדִּין אוֹ הַסְּבָרָה יוֹצֵא שֶׁ־, מִסְתַּבֵּר כִּי־: "וְהַדִּין נוֹתֵן: וּמָה אֶחָד עָשָׂר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קְדֻשָּׁה לְקָרֵב וְכוּ'" (בכורות נט:). הַדִּין נוֹתֵן כִּי עָלֶיךָ לְהַחֲזִיר לוֹ אֶת הַחֵפֶץ.

— הִיא הַנּוֹתֶנֶת*, 1 *. עִנְיָן זֶה שֶׁאַתָּה מֵבִיא לֶאֱסוֹר הוּא הַנּוֹתֵן דַּוְקָא טַעַם לְהַתֵּר (אוֹ לְהֶפֶךְ) (עירובין י.). 2 °. אַדְּרַבָּה, הַהֵפֶךְ הוּא הַנָּכוֹן.

— מִי יִתֵּן, הַלְוַאי שֶׁ־, אִלּוּ רַק: "מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה!" (ירמיה ח כג). "מִי יִתֵּן תָּבוֹא שֶׁאֱלָתִי" (איוב ו ח).

— נָשָׂא וְנָתַן*, ראה ערך נשא.

— תֵּן דַּעְתְּךָ °, שִׂים לֵב, הִתְבּוֹנֵן, הַפְנֵה אֶת מַחְשַׁבְתְּךָ: "וְתֵן דַּעְתְּךָ, יָא וַלְדִי, לִפְנֵי מִי אַתָּה מְרַקֵּד" (הזז, יעיש א 31).

— תְּנֵהוּ עִנְיָן לְ־*, יַחֵס אֶת כַּוָּנָתוֹ לְעִנְיָן אַחֵר: "אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַאֲכִילָה, תְּנֵהוּ עִנְיָן לִזְבִיחָה" (ספרא קדושים פז ב).

— הָאֱמֶת נִתְּנָה לְהֵאָמֵר °, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, אַלִּבָּא דֶּאֱמֶת.

— יֵשׁ בּוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם* [על־פי חולין ח ה, ושם כפשוטו], הוּא מוֹסִיף טַעַם וְעִנְיָן, הוּא מוֹסִיף שֶׁבַח: "כְּנֶגֶד זֶה יֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם מְיֻחָד" (מנדלי מו"ס, רנס). "הָיָה בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם אִישִׁי בְּכָל דָּבָר" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 11).

— בְּ־כִי יֻתַּן*, כִּנּוּי לְמַצָּבָם שֶׁל פֵּרוֹת שֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם רְטִיבוּת מֵאֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמַּשְׁקִין (מַיִם, יַיִן וְכוּ') וּמֵעַתָּה הֵם עֲלוּלִים לְקַבֵּל טֻמְאָה (קִצּוּרוֹ שֶׁל הַכָּתוּב "וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע", ויקרא יא לח): "הַמַּרְעִיד אֶת הָאִילָן לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ אֳכָלִין... אֵינָן בְּ־כִי יֻתַּן" (מכשירין א ב).

נתס [צורת־משנה של נתץ]

~ פע' נִתֵּס פ"י נִתֵּץ, הָרַס: "וַיָּסֹלּוּ עָלַי אָרְחוֹת אֵידָם נָתְסוּ נְתִיבָתִי" (איוב ל יב). — [לְנַתֵּס, נוֹתֵס, יְנַתֵּס]

~ נפ' נִתַּס, נִתַּץ, נֶהֱרַס: "יִמָּאֲסוּ, יִנָּתְסוּ, יִתָּרוּ" (גבירול, א 55).— [לְהִנָּתֵס, נִתַּס, יִנָּתֵס]

נתע [אולי צורת־משנה של נתץ]

~ נפ' נִתַּע פ"ע נִתַּץ, נִשְׁבַּר, נֶעֱקַר: "וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ" (איוב ד י). — [לְהִנָּתַע, נִתָּע, יִנָּתַע]

נִתְעָב ת׳ [מן תעב, נתעב] מאוס, בזוי: ״השלכת מקברך כנצר נתעב״ (ישעיה יד יט). — [נתעבת, נתעבים, ־בות]

— **נִתְעָבוֹת**° תה״פ בתעוב, בצורה מאוסה: ״ומחיך נתעבות״ (אריכא, לחם 59).

נתץ [קרוב אל נתש; חבשית: נשת; ראה גם נתס, נתע]

~ פָּע׳ **נָתַץ** פ״י הרס, שבר, החריב: ״ויתצו את־מצבת הבעל״ (מלכים ב י כז). ״ולנתץ את נתיב־רשעה״ (הנגיד, דיואן 254). — [לנתץ את־, נותץ, יתץ]

~ נפ׳ **נִתַּץ**, נהרס, נשבר, נחרב: ״וכל־עריו נתצו״ (ירמיה ד כו). ״אבניו ועציו ועפרו נתצין עמו (עם הבית המנוגע)״ (נגעים יג ג). ״ראיתי את מבצרי והנו נתץ״ (ביאליק, לפני). — [להנתץ, נתץ, ינתץ]

~ פִּע׳ **נִתֵּץ** פ״י הרס ושבר, פוצץ ורסק: ״וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את־הבמות ואת־המזבחות״ (דברי הימים ב לא א). — [לנתץ את־, מנתץ, ־]

~ פֻּע׳ **נֻתַּץ**, נהרס ושבר, פוצץ: ״נתץ מזבח הבעל״ (שופטים ו כח). — [מנתץ, ינתץ]

~ הָפ׳ **הֻתַּץ**, נתץ, נהרס: ״תנור וכירים יתץ״ (ויקרא יא לה). ״תתץ לך כל נאוה, תבוש ותחפר מאשר זממת״ (יהודה הלוי, ה 225). — [מתץ, יתץ]

~ הִפ׳ **הִנְתִּיץ**° פ״י נתץ, הרס: ״אנכי נוצרך מי ינתיצך?״ (ינאי, שיז). — [להנתיץ, מ־, ־]

א. **נתק** [ארמית: נתק, אתיק; ערבית: נתק זעזע, נער]

~ פָּע׳ **נָתַק** פ״י 1. הרחיק, סלק, העתיק: ״נוסה ונתקנוהו (את חיל בנימין) מן־העיר״ (שופטים כ לב). ״נתק פשע ועון לגופנו דבוקים״ (הנגיד, דיואן 325). ״שפינוזה נותק עצמו ממקומו״ (טברסקי, לפידים 92). 2*. תלש, עקר: ״אם על כורת חיב, על נותק לא כל שכן?״ (בכורות לג:). 3*. הפריש, הזיל: ״ענבים רכות ונותקות את יינן, זיתים קשים ואינן נותקין את שמנן״ (תוספתא תרומות ג יג). — [לנתק את־; נותק, נתוק; יתק]

~ נפ׳ **נִתַּק**, 1. נעקר, נתלש, נעתק ממקומו: ״וירדפו אחרי יהושע וינתקו מן־העיר״ (יהושע ח טז). ״נתקו כפות רגלי הכהנים (מן הירדן) אל החרבה״ (יהושע ד יח). 2. נפסק, נקרע: ״כאשר ינתק פתיל־הנערת בהריחו אש״ (שופטים טז ט). ״והחוט המשלש לא במהרה ינתק״ (קהלת ד יב). [ובהשאלה:] ״ימי עברו זמותי נתקו״ (איוב יז יא). ״והנה נתק פתאם... שאון הקריה״ (ביאליק, ינסר). ״לא ארכו הימים ומנשה־חיים ואשתו נתק פתיל מסחרם״ (עגנון, אלו ע). ״חוט השיחה נתק על־ידי הופעת הכבוד״ (שרת, באסיה 267). 3*, העתק, עבר ממצב למצב: ״תשובה מכפרת על עשה ועל לא־תעשה שנתק לעשה״ (יומא פו.). — [להנתק, נתקה, נתק, ינתק]

~ פִּע׳ **נִתֵּק** פ״י 1. קרע על־ידי משיכה חזקה, קצץ וחתך: ״וינתקם (את העבותים) מעל זרעתיו כחוט״ (שופטים טז יב). ״ננתקה את־מוסרותימו״ (תהלים ב ג). ״הלא את־שרשיה ינתק״ (יחזקאל יז ט). ״כי נאסרתי בעבותים לאין נתק וזקים ללא ישברו״ (מגילת ההודיות ה 38). 2°. העתיק, הפסיק את הקשר: הצבא נתק את מחנה האויב מבסיסו. נתקתי את המגע עמו. 3* [בהשאלה] פרק על, התמרד, התנגד: ״התחילו ישראל להיות מנתקים, אמר להם (הקדוש־ברוך־הוא): עבדי אתם!״ (ספרי שלח לה). — [לנתק את־, מנתק, ־]

~ פֻּע׳ **נֻתַּק**°, 1. נקרע לשנים, נקצץ: ״עוד לא נתקה השלשלת״ (למדן, מסדה). חוט מנתק. שרשי העץ מנתקים. 2. נעקר ממקומו, נפסק קשרו: הגדוד נתק מבסיסו ונכנע. פלוני מנתק מביתו וממולדתו. — [מנתק, ינתק]

~ הִתְ׳ **הִתְנַתֵּק**°, 1. נתק, נקרע: ״והן מתנתקות זה מזה״ (רש״י שבת קנד:). ״שלשלת... שלא נתנתקה עד היום הזה״ (קלוזנר, הספרות ג 247). ״הקשר בינינו מתנתק״ (ברש, ב 275). ״ותוך שהיה מכה והולך התנתק מעל גופו״ (שמיר, מלך 244). 2. התאמץ לנתק משהו, פרפר והתחבט: ״והיא (העז) מתנתקת לכאן ולכאן כשמושכין אותה״ (רש״י שבת נב.). — [להתנתק, מת־, ית־]

~ הִפ׳ **הִתִּיק** פ״י נתק, הרחיק, הזיז: ״ויצאו אחרינו עד התיקנו אותם מן־העיר״ (יהושע ח ו). ״והתקתו אלי טבח״ (הנגיד, דיואן 70). ״בקשי התיקתו מן הגדר״ (ביאליק, מאחורי ד). ״התקתי את עצמי בכח מעל ערש דוי״ (ויסלבסקי, הר׳ מרד 203). — [להתיק את־, מ־, ־]

~ הָפ׳ **הֻנְתַּק**, הרחק, הוזז: ״ויצאו בני בנימן לקראת העם, הנתקו מן־העיר״ (שופטים כ לא). — [מנתק, ינתק]

— **נִתֵּק אֶת קְשָׁרָיו**°, **נִתֵּק אֶת יְחָסָיו**° [בהשאלה] הפסיק את יחסי הידידות, בטל את החברית: פלוני נתק את קשריו עם החברה. המדינות נתקו את היחסים הדיפלומטיים ביניהן.

— **נִתַּק פְּתִיל חַיָּיו**° [בהשאלה] נפטר, מת.

ב. **נתק** [מן א. נתק]

~ נפ׳ **נִתַּק*** פ״ע נגע במחלת הנתק: ״מי שהיה בו נתק כגריס ונתק כל ראשו״ (נגעים י ט). — [להנתק, נתק, ינתק]

א. **נֶתֶק** ז׳ [מן א. נתק] אחד מנגעי העור בשרשי שער הראש או בזקן שנזכרו במקרא (ויקרא יג ל). — [נתק־, נתקו]

ב. **נֶתֶק**° ז׳ [מן א. נתק] התקן במערכת־הצתה חשמלית המנתק בעת הצרך את זרם החשמל. — [נתק־, נתקים, נתקי־]

נִתְקָף° ת׳ [מן תקף, נתקף] מי שהתקיפוהו, שהתנפלו עליו: הנתקף הגיש תביעה משפטית נגד תוקפו. הנואם הנתקף השיב בחריפות למתקיפיו. — [נתקפת, נתקפים, ־פות]

א. **נתר** [קרוב אל נשר; ארמית: נתר, אתר (דניאל ד יא); השוה בערבית: נתל חרג (מתוך שורה)]

~ פָּע׳ **נָתַר** פ״ע קפץ, זז ממקומו, נרתע: ״אף־לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו״ (איוב לז א). ״אך פתאם תתר (השלהבת) תתחלחל והתנודדה כשכור״ (ביאליק, שבעה). ״ולבה נתמלא עליצות ואשר, עד כי נתר כמעט מתוך חזה״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו קכה). — [לנתר, נתרה, נותר, יתר]

~ נפ׳ **נִתַּר***, נעתק, הוזז ממקומו: ״מים נתרין ממקום למקום״ (בראשית רבה צח). לבו נתר ממקומו מבהלה. — [להנתר, נתר, ינתר]

~ פִּע׳ **נִתֵּר** פ״ע 1. קפץ, דלג: ״מכל שרץ העוף... אשר־לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על־הארץ״ (ויקרא יא כא). ״ויוצאים בצלצלים קפץ ונתר״ (ביאליק, זוהר). 2° [בהתעמלות] קפץ קפיצות קלות: ״במקום נתר!״ (פקודה בהתעמלות). — [לנתר, מנתר, ־, נתר!]

~ הפ׳ **התיר** פ״י הקפיץ, הרעיד, זעזע: ״ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי עד״ (חבקוק ג ו). — [להתיר את־, מתיר, יתיר]

ב׳ נתר [הרחבת המשמעות של א׳ נתר]

~ הפ׳ **התיר** פ״י 1, פתח קשר, הסיר ממנו אסוריו: ״ה׳ מתיר אסורים״ (תהלים קמו ז). ״כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חיבין עליו״ (שבת טו א). ״אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים״ (ברכות ה:). ״ולמה יאמרו: התר חגוריו״ (גבירול, א 18). ״והספר התיר פיו וגלה לפני דברים שלא שמעתי מעולם״ (עגנון, אורח 28). 2 ° [בהשאלה] פתר, חשב וגלה את הנעלם: התרתי את המשואה האלגברית. 3* [בהשאלה] בטל את האסור, הרשה, נתן רשות לעשות את הדבר: ״רבי עקיבא מתיר וחכמים אוסרים״ (חלה ד ט). ״ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר״ (סוטה ט יד). — [להתיר את־, מתיר, יתיר]

~ הפ׳ **התר** *, 1*, נפתח הקשר, פתח: ״התרו לו רצועות מנעל״ (תוספתא יבמות יב יב). ״הקשר התר וריחם פני״ (ביאליק, בנכר). 2*, הוסרו ממנו אסוריו, שחרר מכבליו: ״בשור מתר ובור מגלה״ (בבא קמא ט:). 3 °, נפתר, חשב ונמצא הנעלם: המשואה האלגברית התרה. 4* [בהשאלה] הוסר ממנו האסור, הרשה: ״שבתחלה התר להן בשר נחירה, משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה״ (חולין יז). ״כל שעה שמתר לאכל מאכיל לבהמה לחיה ולעופות״ (פסחים ב א). ״מתר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר־עני״ (פאה ה ה). — [התר, מתר]

~ נפ׳ **נתר** *, 1, התר, נשתחרר מאסוריו: ״היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה ונתר ויוצא, נאחז בחרש זה ונתר ויוצא״ (ירושלמי תעניות סה ד). 2, נעשה מתר, הרשה: ״חצר נתרת בפס אחד״ (עירובין י׳). — [להנתר, נתר, נתרת, ינתר]

— **התיר דמו של פלוני*** (על־פי ירושלמי פאה טז א), העמיד את פלוני מחוץ לחק, הכריז כי כל מי שיהרגהו יהיה פטור מענש.

— **התיר נדר***, בטל נדר, הורה שהנדר אין לו תקף: ״ומעשה באחד שנדר... והתירו רבי ישמעאל״ (נדרים ט י).

— **התיר שבועה*** (שמות רבה ח), בטל שבועה, הורה שהשבועה אין לה תקף.

— **הפה שאסר הוא הפה שהתיר***, 1*, מי שאסר על עצמו דבר־מה מרצון מתוך מתן עדות על עצמו, ובא אחרי־כן והודיע הודעה הפוכה כדי להתיר אותו דבר לעצמו – יש להאמין לו: ״האשה שאמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה איני אשת איש – נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר״ (תוספתא כתובות ב ב). 2 °, מי שהטיל את האסור הוא גם רשאי לבטלו.

— **התר דמו** °, העמד מחוץ לחק, הכרז שכל הורגו פטור מענש: התר דמו של הבוגד שנמלט.

— **התר נדר***, בטל נדר על־פי הוראת תלמיד־חכם: ״רבי, התר הנדר!״ (ירושלמי שבת ה ב).

— **מתר*** תה״פ יש רשות, אין אסור [ראה ערך מתר]

— **התר הספק** ° (הקשיה וכו׳), סלק הספק, הברר הדבר.

— **התרה הרצועה*** [בהשאלה] אין עוד כל אסור, נחלשה ההקפדה על מניעת דבר: ״התרה הרצועה, לית דין ולית דין״ (ויקרא רבה כח). ״ואין מוחה בידם, התרה הרצועה!״ (מגדלי מו״ס, קנ). ״כטוב לב המסבים בין התרה הרצועה״ (בורלא, אשתו 113).

נתר ז׳ [אכדית: nitiru; ארמית: נתרא] 1, אחד ממלחי הנתרן שהיה ידוע בימי־קדם כחמר מנקה ומטהר: ״אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית״ (ירמיה ב כב). ״שבעה סממנין מעבירין על הכתם: רק תפל ומי גריסין... נתר ובורית״ (נידה ט ו). 2 °, סודה, פחמת הנתרן, המשמשת בימינו לנקוי כלים, לכביסה, לתרופות שונות. [נתר־, נתרו]

— **נתר מאכל** °, מימה של תחמצת־הנתרן, משמש להתקנת סבון, לזקוק נפט ועוד.

נת״ר ר״ת נעילת (הסנדל), תשמיש (המטה), רחיצת (ידים) (שלשת הדברים האסורים ביום הכפורים).

נתרן ° ז׳ [מן נתר] מתכת רכה בעלת ברק כספי הנעלם במהירות בהמצאה באויר כתוצאה מן ההתחמצנות המהירה. הנתרן מצוי הרבה בטבע בתרכובות שונות, השכיחה ביותר בהן היא מלח־הבשול, כן הוא מצוי במלח גלאובר, בסודה, במלחת־צ׳ילי. שמושיו של הנתרן מרבים ביותר בכימיה, ברפואות, בדשנים, במאכל ועוד. (Natrium, סימן כימי Na, משקל אטומי 23). — [נתרן־]

נתרן ° ז׳ [מן א׳ נתר, נתר] מי שמרבה לנתר, קפצן: תרנגלת נתרנית. — [נתרנית, נתרנים, נתרניות]

נתש [קרוב אל נתץ, נתס, ; ארמית: נתש]

~ פע׳ **נתש** פ״י עקר, תלש, סלק: ״הנה אשר־בניתי אני הרס ואת אשר־נטעתי אני נתש״ (ירמיה מה ד). ״לא תזיד יד לשלח, לנתש את הפרח״ (ביאליק, מכתב). [ובהשאלה:] ״ונתש את־ישראל מעל האדמה הטובה הזאת״ (מלכים א יד טו). — [לנתש, נותש, יתש]

~ נפ׳ **נתש**, נעקר: ״וכל העמק... לא־ינתש ולא־יהרס עוד לעולם״ (ירמיה לא לט). ״האיל נתש מחרש זה ונסבך בחרש אחר״ (ויקרא רבה כט). [ובהשאלה:] ״ונטעתים על־אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם״ (עמוס ט טו). — [להנתש, נתש, ינתש]

~ פע׳ **נתש** ^, נתש: ״ונתשו ונעשו שמה ושאיה״ (ינאי, יג). — [מנתש, ינתש]

~ הפ׳ **התיש*** פ״י עקר, אבד: ״מתישן אני מן העולם״ (בראשית רבה כג). — [להתיש, מתיש, ־״]

~ הפ׳ **התש**, נעקר, נתלש: ״ותתש (הגפן) בחמה, לארץ השלכה״ (יחזקאל יט יב). ״עץ... אשר יתן פרי... ואם יתש בכל עת ממקומו״ (גבירול, א 167). ״יום הוסר מסוכתו ותתש סכתו״ (יהודה הלוי, ד 59). — [מתש, יתש]

— **התיש את כחו***, ראה ערך תשש, התש.

ס [כתב: O; רש״י ס; עברית־כנענית: ‡] 1, הָאוֹת הַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה בְּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ ״סָמֶךְ״. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שִׁשִּׁים (60): ס׳ רִבּוֹא הָיָה מִסְפַּר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם.

ס׳ קיצור: 1, סָמֶךְ. 2, סֵפֶר. 3, סֵדֶר, סִדְרָה. 4, סִפְרָה. 5, סִימָן. 6, סָעִיף.

ס״א ר״ת 1, סְפָרִים אֲחֵרִים. 2, סִטְרָא אַחֲרָא. 3, סוֹלְלַת־אָתוֹת.

סאב [ארמית: סְאֵב, סָאֵב]

~ פעֵ׳ סָאַב ° פ״י זִהֵם, לִכְלֵךְ: ״הַקָּהָל הָאַנְגְּלִי לֹא יְסָאֵב בּוֹ אֶת יָדָיו״ (סוקולוב, במראות 445). ״לְשֵׁם מַה יֵּשׁ צֹרֶךְ לְהַחֲזִיק אֶת הָעוֹפוֹת בֶּחָצֵר, שֶׁיְּסָאֲבוּ לָהּ אֶת מְעַט הָעֵשֶׂב״ (שניאור, סיפורים עג). — [לְסָאֵב אֶת־, מְסָאֵב, יְ־]

~ פֻּעַ׳ סֹאַב *, זֻהַם, לֻכְלַךְ: ״עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹת... נֶאֱכֶלֶת בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת״ (חלה ב ב). ״מוֹצִיא מִתַּחַת הַמַּזְרֵן שֶׁלּוֹ קִרְעֵי תַּחְתּוֹנִים מְסֹאָבִים״ (ברנר, א 124). ״מַה שֶּׁסֹּאַב עַל יְדֵיהֶם שׁוּב לֹא יִטָּהֵר״ (ש׳ שלום, שירים תקב). [ראה עוד ערך מְסֹאָב] — [מְסֹאָב, יְסֹאַב]

~ הת׳ הִסְתָּאֵב *, 1 °, הִזְדַּהֵם, נִתְלַכְלֵךְ: ״שַׁרְפְּרַף אֶחָד וּשְׁנֵי כִּסְאוֹת שֶׁנִּסְתָּאֲבוּ מֵחֲמַת שִׁמּוּשׁ מְרֻבֶּה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 418). ״זוֹרְקִים כָּפִּיס שֶׁל עֵץ אוֹ סְמַרְטוּט שֶׁנִּסְתָּאֵב״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שי). יָדָיו נִסְתָּאֲבוּ בַּבֹּץ. 2 *, נִטְמָא, נַעֲשָׂה טָמֵא [בטקסט ארמי]: ״וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא מִסְתָּאַב [והנוגע במת נטמא]״ (עדיות ח ד). 3 * [בדיני־קרבנות] נִפְסַל מֵחֲמַת מוּם שֶׁנָּפַל בּוֹ: ״(הָאוֹמֵר) שׁוֹר זֶה עוֹלָה — וְנִסְתָּאֵב״ (תוספתא מנחות יג ח). 3 ° [בהשאלה] נִתְקַלְקֵל, נִתְפַּס לְשְׁחִיתוּת: ״וּמַעֲבִיר פְּקִידִים שֶׁנִּסְתָּאֲבוּ בַּחֲבֵרִים אֲחֵרִים״ (הזז, צל 164). — [לְהִסְתָּאֵב, מִסְ־, יִסְ־]

~ הפ׳ הִסְאִיב ° פ״י סֵאֵב, לִכְלֵךְ: ״הֲלֹא הֵם שֶׁהִסְאִיבוּ אוֹתָנוּ, שֶׁטִּמְּאוּ אוֹתָנוּ״ (ש׳ שלום, שירים תקא). — [לְהַסְאִיב, מַ־, יַ־]

— יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב * [שאול מן בכורות ב ט; ושם בעניין אַיִל בכור שהוצע כי ירעה לו בשדה עד שייפסל על־ידי מום שיפול בו] הַנַּח לוֹ (לְאָדָם אוֹ לְדָבָר) עַד שֶׁיִּתְנַוֵּן מֵאֵלָיו בְּרְבוֹת הַיָּמִים (מֵעֵין הַמֵּימְרָה ״הַנַּח לוֹ לְשִׁכּוֹר שֶׁמֵּאֵלָיו יִפֹּל״).

סָאֵב ° ז׳ [מן סאב] טֻמְאָה, זֻהֲמָה: ״סְאֵב לִבֵּן (= טֻמְאַת קֶרִי) פֶּן בְּרֶדֶם יִקְרֵהוּ״ (אמיץ כוח, עבודה ליום כיפור). — [סְאַב־]

סְאָבוֹן °, סיאבון ז׳ [מן סאב] זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ, טֻמְאָה: ״אַחֲרֵי נְטִילַת מַיִם בַּבֹּקֶר שֶׁשָּׁפְכוּ מִיָּד אֶת מֵי־הַסְּאָבוֹן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפה). ״כְּחֶלְאַת סְאָבוֹן עַל לָשׁוֹן חוֹלָה״ (ביאליק, הבחור). ״וְשׁוּב אֵין הוּא יוֹדֵעַ מַה עִמּוֹ — סְאָבוֹן כִּלְאַחַר הַשִּׁכָּרוֹן״ (בן־ציון, נו). — [סְאֲבוֹן־]

סָאגָה °, ראה סָגָה °.

סְאָה נ׳ [אכדית: se'u; ארמית: סָאתָא] אַחַת מִמִּדּוֹת הַיָּבֵשׁ וְהַלַּח שֶׁהָיוּ נְהוּגוֹת בִּימֵי־קֶדֶם בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁלִישׁ אֵיפָה, בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ 13.3 לִיטֶר: ״מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת״ (בראשית יח ו). ״כָּעֵת מָחָר סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשָׁקֶל״ (מלכים ב ז א). ״הָעֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ — אֵינוֹ שִׁכְחָה״ (פאה ו ו). ״מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה (מַיִם)״ (מקואות א ז). — [סְאַת־, סְאִים, סְאֵי־, סְאָיו; גם סְאוֹת; סָאתַיִם (= סְאָתַיִם) — שתי סאים]

— בֵּית־סְאָה * (שביעית א ו), שָׂדֶה שֶׁשִּׁטְחוֹ מַסְפִּיק לִזְרִיעַת סְאָה שֶׁל גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה — בְּעֵרֶךְ שֶׁטַח שֶׁל 50 אַמּוֹת מְרֻבָּעוֹת.

— בֵּית סָאתַיִם (מלכים א יח לב), מָקוֹם מַסְפִּיק לִזְרִיעַת שְׁתֵּי סְאִים תְּבוּאָה.

— גָּדַשׁ (הִגְדִּישׁ °) אֶת הַסְּאָה * [בהשאלה] הִפְרִיז עַל הַמִּדָּה, עָבַר אֶת הַגְּבוּל: ״בּוֹ בַּיּוֹם (שֶׁגָּזְרוּ בֵּית שַׁמַּאי י״ח גְּזֵרוֹת) גָּדְשׁוּ סְאָה״ (תוספתא שבת א יז). ״אַל תַּגְדִּישׁ עוֹד לַשָּׁוְא סְאַת צָרָתָם הַגְּדוּשָׁה״ (ביאליק, בעיר). [ובנפעל:] ״הַסְּאָה נִגְדְּשָׁה, חַד חָטְמוֹ שֶׁל אַלְתֵּר מִשְׁתַּרְבֵּב וּמִתְחַדֵּד יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (ביאליק, אריה ז). [להיפך:]

— מָחַק אֶת הַסְּאָה * [בהשאלה] הִקְטִין וְצִמְצֵם יוֹתֵר מִדַּי, וִתֵּר הַרְבֵּה: ״בּוֹ בַּיּוֹם מָחֲקוּ סְאָה״ (תוספתא שבת א יז).

— נִתְמַלְּאָה הַסְּאָה *, נִגְדְּשָׁה הַמִּדָּה, הִגִּיעַ עַד תֹּם אוֹ עַד קְצֵה גְּבוּל הַיְכֹלֶת: ״אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מִן הָאָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ (סְאַת חֲטָאָיו)״ (סוטה ט.). לֹא אוּכַל לִסְבֹּל עוֹד, כְּבָר נִתְמַלְּאָה הַסְּאָה!

— הַמֹּדֵד בִּסְאָה אֲשֶׁר מָדַד °, שִׁלֵּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ, נִמְדַּד בַּמִּדָּה שֶׁמָּדַד: ״וּבְגוּמָץ אֲשֶׁר חָפַר נִשְׁדַּד וּבִסְאָה אֲשֶׁר מָדַד הַמֹּדֵד״ (אמרו לאלהים, יוצר ז׳ פסח).

סָאוּב * ת׳ [מן סאב] מְלֻכְלָךְ, מְזֹהָם: ״וּפוֹצְעִין אֱגוֹזִים שֶׁל תְּרוּמָה בְּיָדַיִם סְאוּבוֹת וְלֹא חָשְׁשׁוּ לָהֶן מִשּׁוּם טֻמְאָה״ (תוספתא פרה יב ו). ״הָעָבִיט הַמָּלֵא מֵי־סַבּוֹן סְאוּבִים״ (שופמן, א 90). ״כְּעוּרָה סְאוּבָה, יָפָה אֲהוּבָה״ (תלמי, לארצי 84). ״נָעַם לִי קוֹלֵךְ, הוֹי חַיָּה סְאוּבָה״ (סגא, שירים 388). — [סְאוּבָה, סְאוּבִים, ־בוֹת]

סָאוּב °, סיאוב ז׳ [מן סאב, סָאֵב] זִהוּם, לִכְלוּךְ: ״׳וְלֹא תֹאכְלִי כָּל־טָמֵא׳, ׳וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו׳ — הַכֹּל עִנְיַן סֵאוּב״ (השרשים לגנ׳אח, טמא). ״הוֹלִיכוֹ לַמֶּרְחָץ לְהָסִיר סֵאוּבוֹ״ (סדן, ממחוז צא). ״שֶׁחֲנֻיּוֹת בָּהּ וּבָתֵּי־מְלָאכָה וְסֵאוּבֵי דָלוּת״ (שנהר, א 407). סֵאוּב הַיָּדַיִם בַּבֹּץ. — [סֵאוּב־]

סְאוֹן * ז׳ [קרוב אל שָׁאוֹן, על־פי הבנה מקובלת במשמעות זאת בכתוב: ״כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים״ (ישעיה ט ד), אך נראה כי המשמעות המקורית שם: סְאוֹן = נַעַל, כבאכדית: šenu; ארמית: סֵינָא, מְסָאנָא] שָׁאוֹן, רַעַשׁ, מְהוּמָה: ״כִּיא בִּסְאוֹן רֶשַׁע מַחֲרִשׁוֹ״

(מגילת הסרבים ג 2). "וַיִּסְבֹּל סְאוֹן שָׂרָיו וְרִגְשַׁת הֲמוֹלוֹתָיו" (הגניד, בן־משלי 24). "וּבְרַעַשׁ סְאוֹן סוֹאֵן לְעוֹדְרָם, נָא הַקְשֵׁב שְׁאוֹן קוֹלָם בְּשִׁבְרָם" (יהודה הלוי, ז 171). "הֵד סְאוֹן הַיְלָדִים עָלָה בְּיוֹתֵר" (ברנר, א 369). "קוֹלוֹ כִּסְאוֹן עָלִים, וְנִשְׁמַת אַפּוֹ – נֶטֶף" (שניאור, שירים רנו). "מַחֲנֶה גָּדוֹל כַּיָּם וּמִמֶּנּוּ אַף כִּסְאוֹן יָם רָחוֹק" (בן־ציון, קסב). "כִּי לֹא אָבִין: דְּמָמָה אוֹ סְאוֹן סוֹאֵן הוּא?" (שלונסקי, שירים א 233). "מִקָּרוֹב פִּכְּתָה הָעַיִן וְקָרָא לִי קוֹל בִּסְאוֹן" (בן־אמיתי, אספי 136). – [סְאוֹן־]

סָאוֹן° ת׳ [מן סאן, סָאַן] רוֹעֵשׁ, הוֹמֶה, חָדוּר רַעַשׁ: "קְרָבִים וּבָאִים הַיָּמִים סְאוֹנִים, הַיָּדִיד הַמְנַצְּחִים הַחוֹזְרִים מֵהַקְּרָב" (סנא, שירים 396). – [סְאוֹנָה, סְאוֹנִים, ־נוֹת]

סְאוֹר, ראה שְׂאוֹר.

סְאוֹר*, סִיאוֹר ז׳ [צורת־משנה של שְׂאוֹר] שְׂאוֹר, חָמֵץ [ובהשאלה:] נְטִיָּה לְמַעֲשִׂים שְׁלִילִיִּים, הֶרְגֵּל רַע: "גֵּר שֶׁחָזַר לִסְאוֹרוֹ" (ירושלמי עבודה זרה מא א). "שׁוּב חָזַרְתָּ לִסְאוֹרְךָ, רֵיקָן שֶׁכְּמוֹתְךָ!" (ברקוביץ, תר׳ אדם ס). [רווח יותר הנוסח "סוֹר", "חזר לסורו" – עיין סוּר]. – [סְאוֹר־]

ס.אוֹ.ס. [קרא: אֶס־אוֹ־אֶס; אנגלית: S.O.S. ר״ת Save Our Souls הצילו את נפשותינו!] שָׁלוֹשׁ אוֹתִיּוֹת מֻסְכָּמוֹת לְשִׁדּוּר טֶלֶגְרָפִי אוֹ אַלְחוּטִי שֶׁל קְרִיאוֹת לְעֶזְרָה מְהִירָה – מֵאֳנִיָּה טוֹבַעַת, מִמָּטוֹס שֶׁנִּפְגַּע וְכַדּוֹמֶה.

סא״ז ר״ת סֵדֶר אֵלִיָּהוּ זוּטָא [ראה בערך סֵדֶר]

סְאִינָה° נ׳ [מן סאן, סָאַן] רַעַשׁ, הַטָּלַת שָׁאוֹן: "הַטַּחַב וְהַסְּאִינָה הַתְּמִידִית וְהַחַדְגּוֹנִית שֶׁבַּחֶדֶר" (ברש, א 380). "סְאִינַת גַּלְגַּלִּים" (סדן, ׳דבר׳ 1930). – [סְאִינַת־]

סא״ל ר״ת סְגַן־אַלּוּף.

סאן [על־פי ההבנה המקובלת של סאן = שאן בכתוב בישעיהו להלן, אך ראה ההערה לערך סְאוֹן]

~ פָּעַ׳ **סָ אַ ן** פ״ע שָׁאַן, רָעַשׁ: "כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים" (ישעיה ט ד). "וְלִסְאֹן שׁוֹפְטֵי הֶרֶג סְאוֹנִים" (גבירול, א 100). "בְּדַרְכְּךָ סוֹאֵן לַהֲלֹךְ מֵאֵן אֲדוֹנִי לְתִתִּי" (אברהם אבן־עזרא, את תפארתי). "הָרוּחַ אַךְ סוֹאֵן, יֶהוֹם הַסַּעַר" (מיכ״ל, 112). "וַתִּסְאַן הָעֶזְרָה, שֶׁעֲרוּרִיָּה עוֹלָה" (ברנר, א 152). "לֹא יָדַעְתִּי אִם לִבִּי הוּא, אוֹ הַיְקוּם יִסְאַן סָאוֹן" (סנא, שירים 83). – [לִסְאֹן, סוֹאֵן, יִסְאַן]

~ הִפְ׳ **הִ סְ אִ י ן°** פ״י הִרְעִישׁ, הִסְעִיר: "הֲדֵי דָּמָם (שֶׁל הַמְּכַבִּים) הִסְאִינוּ לְבָבוֹ הַשָּׁשׁ אֶל קְרָב" (אביגועם, ׳דבר׳ תשי״א). – [לְהַסְאִין, מַ־, יַ־]

~ הִתְ׳ **הִ סְ תָּ אֵ ן°,** הִרְעִישׁ, הִשְׁמִיעַ קוֹל שָׁאוֹן: "הֲמֻלַּת הָרְחוֹב וְשִׁקְשׁוּק הַמַּתֶּכֶת הַמִּסְתָּאֶנֶת" (אריכא, יום ולילה 182). – [לְהִסְתָּאֵן, מִסְ־, יִסְ־]

סָאָן° ז׳ [מן סאן; ראה גם סְאוֹן] סְאוֹן, רַעַשׁ: "קָמַת זָהָב, קָמַת הַסָּאָן, קָצִיר קָצִיר מְלֹא הַטְּעָן" (ש׳ שלום, שירים רפ). "וְהַחוֹרֵשׁ נִצָּב וְנוֹפוֹ סָאָן סָאָן" (סנא, שירים 206). "בְּקָמָה שֶׁכַּךְ הַסָּאָן" (גלעד, על העין, רוח לילה). – [סְאַן־]

סָאסָא* ז׳ [מארמית: סָאסָא דְשִׁבָּלְתָּא, סוטה ה.] מַלְעָן, "זְקַן־שִׁבֹּלֶת": "וּמֶה הָיְתָה קַלּוּתוֹ (שֶׁל עֲשָׂהאֵל)? שֶׁהָיָה רָץ עַל סָאסֵי שִׁבֳּלִין וְאֵינָן מִשְׁתַּבְּרִין" (קהלת רבה, שבתי וראיתי). "הַשִּׁפּוֹן הָיָה זָקוּף וְשִׁבֳּלָיו שֶׁלְּאַחַר הַפְּרִיחָה הָיוּ כִּצְבוּת וּמַחֲזִיקוֹת אֶת רְסִיסֵי הַמַּיִם בֵּין סָאסֵיהֶן" (ברש, א 95). "הוּא מְמוֹלֵל בְּיָדוֹ סָאסָא שֶׁל שִׁבֹּלֶת" (שנהר, ג 112). – [סָאסָאִים]

סַאסְּאָה נ׳ [מלה סתומה בישעיה כז ח: "בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה"; השימוש הרווח לפי ההבנה כהכפלה מן סְאָה] סְאָה כְּפוּלָה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: "יְהִירִים אֲשֶׁר זָדוּ בְּזָדוֹן וּמְדָדוּ בְּסַאסְּאָה כְּפֹעֲלָם לָדוּן" (אמרו לאלהים, יוצר ז׳ פסח). – [סַאסְּאַת־]

סא״ר ר״ת סֵדֶר אֵלִיָּהוּ רַבָּה [ראה בערך סֵדֶר]

סָאתַיִם נ״ז שְׁתֵּי סְאִים – רְאֵה סְאָה.

סָב* תו״ז [צורה ארמית של שָׂב; ראה שֵׂיב, שֵׂיבָה] 1^, שָׂב, זָקֵן, אִישׁ־שֵׂיבָה: "וְזָכַר בְּרִית סָבוֹ" (אפיק רנן, יוצר ב׳ פסח). 2°, אֲבִי־הָאָב אוֹ אֲבִי־הָאֵם: "עַל־יַד סָבוֹ הַנֶּכֶד" (ביאליק, שילשים). "בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ נִפְטַר סָבִי הַיָּקָר" (שלונסקי, שירים א 220). 3*, כִּנּוּי לְזָקֵן וְחָכָם: "סָבֵי דְפוּמְבְּדִיתָא" (סנהדרין יז:) "סָבֵי דְבֵי אַתּוּנָא" (ברכות ח). – [סַב־, סָבִי, סָבְךָ, סָבוֹ, סָבִים, סָבֵי־, סָבָיו, סָבֵיהֶם]

סֹב*, סוּב ז׳ [רווח ביחוד הריבוי סֻבִּין; המקור אינו ברור] קְלִפּוֹת שֶׁל גַּרְגְּרִים טְחוּנִים שֶׁהִבְדִּילוּ מֵהֶם אֶת הַקֶּמַח עַל־יְדֵי נִפּוּי: "וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה... חוּץ מִקְּלִפֵּיהֶן וְגַרְעִינֵיהֶן וְעֻקְצֵיהֶן וְסֻבָּן" (שבת ז ד). "נָפָה זוֹ מוֹצִיאָה קֶמַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ, סֻבִּין בִּפְנֵי עַצְמָם" (ספרי עקב פר.). לֶחֶם־סֻבִּין. – [סֹב־, סֻבּוֹ; סֻבִּים, סֻבִּין, סֻבֵּי־]

– קַל מִסֻּבִּין*, כִּנּוּי לְדָבָר קַל וּפְחוּת־עֵרֶךְ בְּיוֹתֵר: "הַכֹּל שָׁקַלְתִּי בְּכַף מֹאזְנַיִם וְלֹא מָצָאתִי קַל מִסֻּבִּין" (בבא בתרא צח: בשם בן־סירא).

סָבָא* תו״ז [ארמית; ראה: סָב] 1*, סָב, זָקֵן: "יַעֲקֹב סָבָא" (שיר השירים רבה ו). "סָבָא סָבָא, אִבַּדְתָּ לִבְּךָ?" (בראשית רבה נו). 2°, אֲבִי־הָאָב אוֹ אֲבִי־הָאֵם [גם בהשאלה:] "וְאֶת הַחֶסֶד הַזֶּה, סָבָא יַקִּירָא, לֹא יִשְׁכְּחוּ לְךָ נְכָדֶיךָ" (ביאליק, יוצר הנוסח). "וְהוּבַל לִקְבוּרוֹת כְּמִנְהַג יִשְׂרָאֵל, סָבָא רַחִימָא!" (שלונסקי, שירים א 226). – [סָבִין]

– יִשְׂרָאֵל סָבָא*, 1*, כִּנּוּי לְיַעֲקֹב אָבִינוּ (בראשית רבה עד). 2°, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא עַם עַתִּיק־יָמִים: יִשְׂרָאֵל סָבָא זָכָה סוֹף־סוֹף לְחַדֵּשׁ אֶת חַיָּיו בִּמְדִינָתוֹ הָעַצְמָאִית.

– סָבָא רַבָּא° [על־פי יבמות כא:] אֲבִי־הַסָּב אוֹ אֲבִי־הַסָּבָה: "סָבָא רַבָּא ר׳ יְהוּדָה זִכְרוֹ לִבְרָכָה" (עגנון, האש בא).

– סָבָא בְּבֵיתָא – פַּאחָא בְּבֵיתָא* (ערכין יט.), הַסָּב בַּבַּיִת – קְלָלָה בַּבַּיִת [וראה עוד להלן סַבְתָּא]

סַבָּא° ז׳ [צורת־משנה של סָבָא, בדימוי אל אַבָּא] [בלשון־הדיבור] 1, כִּנּוּי־פְּנִיָּה בְּפִי הַנְּכָדִים לַסָּב: "מָה הֵבֵאתָ לִי, סַבָּא?" "סַבָּא שֶׁלִּי". 2, כִּנּוּי חִבָּה לְזָקֵן וְיָשִׁישׁ.

סבא [אכדית: sabu, sibu מין יין; ארמית: סְבָא; ערבית: סַבָּא יין מיובא]

~ פָּעַ׳ **סָ בָ א** פ״י שָׁתָה לְשָׁכְרָה, לָגַם הַרְבֵּה מַשְׁקָאוֹת: "אֶקְחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר" (ישעיה נו יב). "זוֹלֵל וְסֹבֵא" (דברים כא כ). "אַל

תְּהִי זוֹלֵל וְסוֹבֵא וּמְאוּמָה אֵין בַּכִּיס״ (בן־סירא יח לג). ״עָלְעוּ טִפּוֹת טִפּוֹת, סָבְאוּ פְּלָגִים פְּלָגִים״ (שמעוני, הביבר 231). [ובהשאלה:] ״נַפְשִׁי סוֹבֵאת הָאוֹר״ (ביאליק, עם פתיחת).—[לִסְבֹּא, סוֹבֵא, יִסְבָּא]

~ נפ׳ נִסְבָּא °, נִשְׁתָּה, נִלְגַּם, נִגְמָא: ״כָּל הַמַּיִם... נִסְבְּאוּ עַד לְקַרְקָעוֹ שֶׁל הֶעָבִיט״ (שניאור, פנדרי ב 53). ״הַיַּיִן נִסְבָּא״ (צייטלין, האש 113). — [לְהִסָּבֵא, נִסְבָּא, יִסָּבֵא]

סֹבֶא, סוֹבֶא ז׳ [ראה סבא] מַשְׁקֶה חָרִיף וּמְשַׁכֵּר: ״סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם״ (ישעיה א כב). ״כְּמוֹ סִיגִים וְכִסְבָאִים מְהוּלִים״ (הנגיד, דיואן 18). ״כְּנַעַר שִׁכּוֹר הֲלוּם סָבְאוֹ״ (ביאליק, ראיתיכם). ״וְרֵיחוֹת סֹבֶא זוֹל מְמַלְּאִים חֲלַל הָאוּלָם הַמַּבְלִיחַ״ (שניאור, סיפורים שלג). — [סָבְאוֹ־, סָבְאוֹ; סְבָאִים, סָבְאֵי־]

סֹבֶא, ראה סוֹבֶא.

סַבָּאִי° ת׳ [מן סַבָּא] כְּשֶׁל סַבָּא, הַדּוֹמֶה לְסַבָּא: ״וּמַבִּיט... בְּנִצְנוּץ אוֹר סַבָּאִי בְּתוֹךְ עֵינָיו״ (ברקוביץ, הראשונים קד). אַהֲבָה סַבָּאִית. — [סַבָּאִית, סַבָּאִים, סַבָּאִיּוֹת]

סַבְאָנִי° ת׳ [מן סבא, סָבָא] צָמֵא בְּיוֹתֵר: ״נִתְפַּטְּמָה בָּאָדָם תַּאֲוָה גְּדוֹלָה רְעַבְתָנִית־סַבְאָנִית״ (בן־ציון, קיז). — [סַבְאָנִית, סַבְאָנִיִּים, סַבְאָנִיּוֹת]

סבב [אוגריתית: סבב; אכדית: sibbu חגורה; ארמית: סוֹבְבָא איזור, גבול; ערבית: סַבַּ הֵסֵב, סָחַר]

~ פע׳ **סָבַב** פעו״י 1, הָלַךְ וְחָזַר, נָע מִסָּבִיב, הִקִּיף, כִּתֵּר: ״מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר״ (שיר השירים ה ז). ״וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים״ (יהושע ו ד). ״בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה, וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ לוֹ כָל־הַלַּיְלָה״ (שופטים טז ב). ״וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד״ (מלכים א ז טו). ״סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ״ (קהלת א ו). ״וַאֲנִי הָיִיתִי הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב מֵעִיר לְעִיר וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (במדבר רבה יח). ״יוֹצֵא אַרְיֵה בְּעֶגְלָתוֹ לְסֹבֵב אֶת מִדְבַּר הַקְּצָפִים״ (ביאליק, אריה ב). 2, פָּנָה, סָר: ״וַיִּסֹּב (יוֹסֵף) מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ״ (בראשית מב כד). ״הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר״ (תהלים קיד ג). 3, הִסְתּוֹבֵב, נָע מִסָּבִיב לְ־: ״הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ״ (משלי כו יד). כַּדּוּר־הָאָרֶץ סוֹבֵב עַל צִירוֹ. 4, גָּרַם, שִׁמֵּשׁ סִבָּה לְדָבָר: ״אָנֹכִי סַבֹּתִי בְּכָל־נֶפֶשׁ בֵּית אָבִיךָ״ (שמואל א כב כב). 5, יָשַׁב אֶל הַשֻּׁלְחָן לִסְעֹד: ״שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ, כִּי לֹא־נָסֹב עַד־בֹּאוֹ פֹה״ (שמואל א טז יא). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לָסֹב גם לִסְבֹּב; סָבַבְתִּי גם סַבּוֹתִי, סַב, סַבָּה; סוֹבֵב, סוֹבֶבֶת גם סַב, סַבָּה; יָסֹב גם יִסֹּב גם יִסְבֹּב; תְּסֻבֶּינָה גם תְּסֻבֶּינָה; סֹב! סֹבִּי! סֹבּוּ! סֹבְנָה! גם סֻבֶּינָה!]

~ נפ׳ **נָסַב**, 1, פָּנָה, נָטָה הַצִּדָּה: ״לֹא־יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן, אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ״ (יחזקאל א ט). ״וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים״ (במדבר לד ג–ד). 2, הָעֳבַר, נִמְסַר מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת: ״וְנָסַבּוּ בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים״ (ירמיה ו יב). 3, הִקִּיף, נֶעֱרַךְ מִסָּבִיב: ״אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת״ (בראשית יט ד). 4 °, נִתְגַּלְגֵּל, הֻפְנָה: הַשִּׂיחָה נָסַבָּה עַל מְאֹרְעוֹת הַיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים. — [לְהִסֵּב; נְסַבּוֹתִי... נָסַבָּה; נָסַב, נְסַבָּה; יִסַּב]

~ 1 פע׳ **סוֹבֵב** פעו״י 1, הָלַךְ וְחָזַר לְכָאן וּלְכָאן: ״אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר״ (שיר השירים ג ב). 2, הִקִּיף, כִּתֵּר, הָלַךְ מִסָּבִיב לְ־: ״וְעֵדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָּ״ (תהלים ז ח). הָאוֹרְחִים בַּמְּסִבָּה סוֹבְבוּ אֶת הַנָּשִׂיא. — [לְסוֹבֵב, מְסוֹבֵב, יְסוֹבֵב]

~ 2 פע׳ **סִבֵּב** פ״י 1 ^, גָּרַם, שִׁמֵּשׁ סִבָּה וְעִלָּה: ״הֲרֵינִי מְסַבֵּב לַהֲרֹג אוֹיְבִי כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה אוֹיְבִי וְאֶפָּטֵר״ (רמב״ם, רוצח ב ה). ״וִיהִי הוּא הַמְסַבֵּב לַתְּשׁוּעָה הַשְּׁלֵמָה וְלַנִּצָּחוֹן״ (חובות הלבבות, היחוד ה). ״וְכִרְאוֹתִי כִּי מוֹתָהּ סִבַּבְתִּי אֶל בֵּית הַשַּׂר עוֹד לֹא שַׁבְתִּי״ (הרומי, ג 69). ״יַד אֱלֹהִים חוֹלְלָה אֶת כָּל הַפְּלָאִים וְהִיא סִבְּבָה אֶת כָּל הַמְּסִבּוֹת״ (ביאליק, אגדת שלושה 2). ״שֶׁהַלֵּב הוּא הַמְסַבֵּב לְכָל זֶה, הוּא הַגּוֹרֵם״ (הזז, צל 101). 2, שִׁנָּה, נָתַן כִּוּוּן אַחֵר לְדָבָר: ״לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה״ (שמואל ב יד כ). 3 *, סוֹבֵב, הִקִּיף, הָלַךְ לְכָאן וּלְכָאן: ״מְחַזֵּר וּמְסַבֵּב בְּחַצְרוֹתֵיהֶם״ (במדבר רבה ג). ״וְיָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְסִבְּבָה כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה״ (חגיגה יד:). ״סִבְּבָה הַכַּלָּה אֶת הֶחָתָן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים״ (עגנון, כלה תי). — [לְסַבֵּב אֶת־, מְסַבֵּב, יְ־]

~ פע׳ **סוֹבֵב** ^, **סִבֵּב** *, 1 ^, נִגְרַם, בָּא כְּתוֹצָאָה שֶׁל דָּבָר־מָה: ״וְהִדָּבְקוּ הַסִּבּוֹת וְהַמְסוֹבָבוֹת״ (כוזרי א א) ״וְתִבָּטֵל מַהוּת הַסִּבּוֹת הָרְחוֹקוֹת מִמֶּנּוּ וְהַמְסֻבָּבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת״ (מורה נבוכים א סט). ״מַה יָּפְיָה וּמַה טוּבָהּ, הַשֵּׂכֶל מְסֻבָּב וְהִיא סִבָּה״ (הרומי, ג 68). סִבָּה מְסוֹבָב. 2 *, הֻקַּף, כֻּתַּר מִכָּל צַד: ״עוֹלָם לְקֻבָּה הוּא דּוֹמֶה וְרוּחַ צְפוֹנִית מְסֻבֶּבֶת״ (בבא בתרא כה:). 3 °, הוּנַע מִסָּבִיב לְצִירוֹ: יָדִית הַמָּנוֹף סֻבְּבָה בַּיָּד [וראה גם ערכים מְסֻבָּב, מְסוֹבָב]. 4 *, יָשַׁב בַּהֲסִבָּה – ראה ערך מֵסֵב. — [מְסֻבָּב, יְסֻבַּב]

~ 1 הת׳ **הִסְתּוֹבֵב** °, 1, הָלַךְ לְכָאן וּלְכָאן, הִתְשׁוֹטֵט: מַה לְּךָ מִסְתּוֹבֵב בָּרְחוֹבוֹת לְלֹא מַטָּרָה? 2, הִתְגַּלְגֵּל, נָע בְּסִבּוּב: גַּלְגַּלֵּי הָעֲגָלָה מִסְתּוֹבְבִים. ״בְּמַעְגָּל נְחוּגָה, נִסְתּוֹבְבָה כָּל הַיּוֹם״ (קיפניס, מחרוזת, עוגה). — [לְהִסְתּוֹבֵב, מִסְתּוֹבֵב, יִסְתּוֹבֵב]

~ 2 הת׳ **הִסְתַּבֵּב** ^, נִגְרַם, נִשְׁתַּלְשֵׁל: ״וְאוּלַי יִסְתַּבֵּב שֶׁיֵּצְאוּ מִקּוֹ יַהֲדוּתָם״ (לטיף, אגרת התשובה א 65). ״אֵיךְ הָיוּ מִסְתַּבְּבִים אֵלּוּ הַפְּלִיאוֹת מִצַּד רִבּוּי הַבְּרִיאוֹת״ (דוראן, תפארת ישראל ב). ״כָּךְ נִסְתַּבְּבוּ הַמְּאֹרָעוֹת, וּבְכֵן וַדַּאי כָּךְ רָצָה ה׳״ (קלוזנר, הרעיון 96). ״בְּסִבַּת הַמְסַבֵּב כָּל הַסִּבּוֹת נִסְתַּבְּבָה סִבָּה זוֹ״ (עגנון, אורח 402). ״לָאו דַּוְקָא לְגוּפָהּ שֶׁל אוֹתָהּ סְקִילָה, אֶלָּא לְמַה שֶּׁמִּסְתַּבֵּב הֵימֶנָּה לְאַחַר מִכֵּן״ (סביב, כעשב 164). ״וַדַּאי כְּבָר נִסְתַּבְּבוּ הֵימֶנּוּ מִקְרִים רַבִּים״ (שמיר, מלך 11). — [לְהִסְתַּבֵּב, מִסְ־, יִסְ־]

~ 1 הפ׳ **הֵסֵב** פ״י 1, הִפְנָה מִסָּבִיב לְ־, גָּרַם שֶׁיַּקִּיף וְיֵלֵךְ מִסָּבִיב: ״וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף״ (שמות יג יח). 2, הִפְנָה, הִטָּה לַצַּד: ״הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי״ (שיר השירים ו ה). ״וַיַּסֵּב אֶת־פָּנָיו אֶל־הַקִּיר״ (מלכים ב כ ב). ״וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה״ (שמואל ב כ יב). 3, הֶעֱבִיר, מָסַר: ״וַיַּסֵּב אֶת־הַמְּלוּכָה לְדָוִיד״ (דברי הימים א י יד). 4 ° [בבנקאות] הֶעֱבִיר אֶת הַבַּעֲלוּת שֶׁל שְׁטָר לְאָדָם אַחֵר עַל־יְדֵי הֲסָבָה (חֲתִימָה מֵעֵבֶר לַשְּׁטָר): הַקּוֹנֶה הֵסֵב אֶת הַשְּׁטָר לַמּוֹכֵר. 5 * פ״ע יָשַׁב בַּהֲסִבָּה, יָשַׁב אֶל שֻׁלְחָן: ״וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל״ (סנהדרין ב א). ״חָבֵר שֶׁהָיָה מֵסֵב בְּמִשְׁתֶּה״ (תוספתא דמאי ג ז). ״אַשְׁרֵיכֶם וְאַשְׁרֵי חֶלְקִי שֶׁזָּכִיתִי לְהָסֵב עִמָּכֶם״ (עגנון, אלו תסג). 6 °, גָּרַם, סִבֵּב: ״אַתֶּם בְּיִחוּד הֲסִבּוֹתֶם בָּזֶה עַל־יְדֵי הָעֶזְרָה שֶׁנְּתַתֶּם״ (אחד העם, לז).—[לְהָסֵב גם לְהָסֵב, הֲסִבּוֹתִי

הסב, הסבה; מסב, מסבה, מסבים, מסבות, גם מסבין; אסב, תסב... תסבינה, גם אסב, תסב, תסבנה; הסב! הסבי!]

~ 2 הפ׳ **הסביב** ״ פ״י הקיף, כתר: ״ועמם מסביבים אותם כחומה״ (היה עם פיפיות, מוסף א׳ ראש־השנה). ״ולא יהיו מסביבים אותי בעצותיהם כחומה״ (מגדלי מו״ס, שפב). ״עולות או עגלות השירה בעגול, מסביבות את פסגת הגבעה כחומה״ (ש׳ שלום, שירים תלו). ״הגויים מסביבים את שניהם״ (סדן, באלכסון 12). — [להסביב, מ־, יסביב]

~ הפ׳ **הוסב**, **הסב**, 1, הקף, עטר: ״שתי האבנים... מסבת משבצות זהב״ (שמות כח יא). 2 °, הפנה, הטה: עיניה הוסבו הצדה. פניו הוסבו אל הקיר. 3 ״ [הוסב אל־, על־] יחס ל־, דן ב־: ״חלץ את האבנים׳ — מוסב הלשון אל האדם שחלצן״ (רש״י ויקרא יד מג). דבריו של המרצה הוסבו על הפקדה החדשה של הממשלה. 4 ° [בבנקאות] הועבר, נמסר לרשות אחר: השטר הוסב על שם המוכר [וראה עוד ערך מוסב] — [מוסב, מוסבה, יוסב]

— מסב *, מסבין *, ראה ערך מסב.

— סבבו (סבב עמו ״) בדברים *, גלגל את השיחה עמו מענין לענין המבקש: ״התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת״ (יבמות טז). ״מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו: שלי הם ובמתנה נתתים לך״ (רמב״ם, שמיטה ויובל ט כט). ״ישב עמו בתחבולות ועצות וסבבו בדברים״ (הזז, יעיש ג 114). ״היו מסבבים אותו בדברים עד שהתחיל מונה כל מסעותיו״ (עגנון, אלו תפה).

— סבב על הפתחים *, חזר על הבתים, הלך מבית לבית: ״עני המסבב על הפתחים אין נזקקין לו לכל דבר״ (תוספתא פאה ד ח).

— הסב את לבו, הטה את לבו, הסיר את לבו מן־: ״ואתה הסבת את־לבם אחרנית״ (מלכים א יח לז).

— הסב את שם פלוני, שנה את שמו לשם אחר: ״ויסב את שמו (של אליקים) יהויקים״ (מלכים ב כג לד).

— הוסב שמו, שנה שמו לשם אחר: ״ואת־נבו ואת־בעל מעון מוסבת שם״ (במדבר לב לז). שמותיהם של רבים מתושבי ישראל הוסבו משם לועזי לשם עברי.

סבב ° ז׳ [מן סבב] 1, הסתובבות במקום מרכז: סבב של כלי־השיט בנמל. 2, סבוב מלא אחד מסביב לציר, מחזור. — [סבב־]

סבבת

סבבת ° נ׳ [מן סבב] גלגל־שנים קטן המסתובב ומסובב עמו גלגל־שנים גדול ששניו משלבות בשניו. — [סבבת־, סבבות, סבבות־]

סבדקן ° ז׳ [סב + ארמית: דקן (זקן)] בעל זקן־שיבה: ״גם עם הזקנות הספקתי להתגדף... גם עם... סבדקן זה״ (שלונסקי, חרי קרקע ב 165). — [סבדקנים]

סבה ° נ׳ [מן סב, סבא] 1, זקנה, אשה באה בימים, אשת־שיבה. 2, אם־האם או אם־האב: סבה ונכדיה. סבתי היקרה [ראה גם סבתא] — [סבת־, סבתי; סבות, סבות־]

סבה, **סיבה** נ׳ [מן סבב, סבב] 1, גרם, עלה, דבר הגורם להתהוות של דבר או להתפתחות מסימת: ״ולא־שמע המלך אל־העם, כי־היתה סבה מעם ה׳ למען הקים את־דברו״ (מלכים א יב טו). ״ואפשר שיהיה הממון סבת רעתו ואבדן נפשו״ (חובות הלבבות, פתיחה). ״השכל מסבב והיא סבה״ (הרומי, ג 68). ״קשר טבעי, קשר של סבה ומסבב״ (אחד העם, ח). ״המסבב הסבות סבב ברחמיו״ (עגנון, אורח 402). התלמיד לא בא לבית־הספר מסבת מחלה. 2 *, הסבה, העברה (ביחוד העברת נחלה משבט לשבט): ״נאמרה סבה בבן ונאמרה סבה בבעל״ (בבא בתרא קיט). [סבת־, סבות]

— הסבה הראשונה ״, סבת הסבות ״, תאר לאלהים בורא העולם ומקור כל דבר הנמצא בו: ״ההודאה בסבה הראשונה ושהוא עושה חכם״ (כוזרי ה כ). ״הבורא יתברך ויתעלה הוא סבת הסבות״ (כוזרי ד ג).

סבה °, **סובה** נ׳ [מן סבב] עגול שהתקן בצמת־דרכים לשם וסות תנועתם של כלי־רכב. — [סבת־, סבות]

סבוא ת׳ [מן סבא, סבא] שכור, ששתה לשכרה: ״וכסבאם סבואים״ (נחום א י). ״ונותרה כאניה שבורה ומשכר לא סבואה״ (מכתב חסדאי לכוזרים, פתיחה). ״כי פלגיו מתקו בעת עברה בתוכו סבואה״ (הנגיד, דיואן 97). ״וכל נפש ביין אסון סבואה״ (משה אבן־עזרא, א 43). ״אשה סבואה משפל המדרגה״ (שנהר, ג 190). [ובהשאלה:] ״בשפם שחור ובבלורית סבואת־אבק״ (יזהר, צקלג 495). — [סבואה, סבואים, ־אות]

סבוב ״ ת׳ [מן סבב, סבב] מקף, עטור: ״גנון וסבוב באהבת חסד״ (ינאי, קט). ״ואדמתו במשחיתים סבובה״ (הנגיד, דיואן 69). — [סבובה, סבובים, ־בות]

סבוב ״, **סיבוב** ז׳ [מן סבב, סבב] 1 ״, תנועה מסביב לדבר־מה, הקפה: ״ותקיפנה בחוטין הרבה סביב זה סבוב אחר סבוב״ (תוספות סוכה ח). ״ואנחנו נדע כי סבובי גלגל השמש חלק משנים עשר מסבובי הירח״ (כוזרי ה יח). סבוב מחוגי השעון. 2 °, הנעה מסביב: ״בטעינה ופריקה ובסבוב אופנים״ (מגדלי מו״ס, שלט). סבובי־גו, סבובי־ידים בהתעמלות. 3 ° [באסטרונומיה] רוטציה, תנועה שבה סובבות כל הנקדות של גוף מוצק במעגלים קונצנטריים מסביב לציר (״ציר־הסבוב״): סבוב הארץ על צירה (לעמת תנועתה במסלול מסביב לשמש שהיא ״הקפה״). 4 ״, הליכה ממקום למקום: ״יסתלק מעליו טרח הגלגול והסבוב בהבאת טרפו״ (חובות הלבבות, הבטחון ג). סבוב העניים על פתחי בעלי־הבתים. 5 ° [בתחרויות ובמשחקים] מחזור, מהלך חדש: היריב המנצח בתחרות־ההתאגרפות פתח בסבוב השני. [מכאן:] 6 ° [בהשאלה] התמודדות, פתיחת־מלחמה: המדינה המנצחת התכוננה לסבוב שני. — [סבוב־, סבובים, ־בי־]

— סבוב־ראש ״ (קאנון ג א), סחרחרת, מחוש־ראש הגורם להרגשה כאלו הכל הולך סחור־סחור: פלוני סובל מסבובי־ראש תדירים.

סבובי ״, **סיבובי** ת׳ [מן סבוב] שיש בו סבוב, מחזורי, נע בעגול: ״כלם מתנועעים תנועה סבובית שוה״ (מורה נבוכים א עב). תנועה סבובית של הארץ על צירה. — [סבובית, סבוביים, ־ביות]

– מכונה סבובית ° [בדפוס] מכונה רוטציונית, מכונת־הדפסה גדולה המדפיסה תוך תנועת־סבוב על ציר מרכזי.

– קו סבובי ^ (רלב״ג, מלחמות ה׳ ו כא), מעגל, קו המקיף את העגול.

סבוטז׳, סאבוטאז׳ ז׳ [צרפתית: sabotage, מן sabot נעל־עץ, על שום נעל־העץ ששלף אחד הפועלים בתקופת המהפכה הצרפתית והפילה לתוך המכונה, ועל־ידי־כך חיבל במכונה וגרם להפסקת העבודה] 1, חבלה מכונת במכונות וברכוש. 2, הפרעה למהלך עבודה, לדיונים וכדומה.

סבוך ^, סיבוך ז׳ [מן סבך, סבך; בירושלמי כלאים כח ב: ״סבוך שאמרו״ — הנוסח הנכון: סכוך!] 1, הבאת דבר למצב של הסתבכות ובלבול: ״ומפרשין אותו לשון סבוך, כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך״ (תשובות הגאונים, הרכבי מט). סבוך החוטים זה בזה. הכרזות הממשלה גרמה לסבוך המצב המדיני. 2, הסתבכות, התפתלות, קומפליקציה: ״מי שנסתבך סבוך מעט במרי״ (רלב״ג, מלחמות ה׳ ד ו). ״חפשו לתרגם את השם הזה על־ידי סבוך מלים״ (סוקולוב, במראות 535). נתגלו סבוכים חדשים במצב. סבוכים בהשתלשלות המחלה. – [סבוך־, ־כים, ־כי־]

סבוך ת׳ [מן סבך, סבך] מסבך, מפתל ומשלב: ״סירים (קוצים) סבכים״ (נחום א י). ״ללקט בין עמרים... לבל יהיו סבוכים״ (גבירול, א 109). ״זקנם סבוך וגבם כפוף״ (בורלא, עקביה 230). [ובהשאלה:] ״עם כל היות האדם סבוך בסבך ההכרח הכללי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לס). ״אני מתרחק מאותו פרק חיים סבוך״ (פיכמן, שסג). – [סבוכה, סבוכים, ־כות]

סבול ^ ת׳ [מן סבל, סבל] נשוא, עמוס: ״סבולי על כנפי נשרים״ (ינאי, ריב). ״נראות נושאות והם נשואות, עד כסא סבולות״ (קליר, וחיות, מוסף א׳ ראש השנה). ״וכצפירות עלי קדקד סבולות״ (גבירול, א 79). – [סבולה, סבולים, ־לות]

סבולת, ראה סבלת; סבלת.

סבון ° ז׳ [צרפתית: savon; מלאטינית: sapo] חמר מוצק או נוזל המשמש לכביסה ולנקוי של בגדים וכלים ולרחיצת גופו של אדם; עשוי תרכבת של שמנים וחמרים אלקליים, כגון: אשלג (סבון רך) או סודה (סבון קשה). הסבון נמס במים ומסיע להסרת הזהמה ברחיצה ובכביסה: סבון־כביסה. סבון־רחיצה. סבון ריחני. פתיתי־סבון. – [סבון־, סבונים, ־ני־]

– בועה־של־סבון °, 1, שלפוחית צבעונית הנוצרת על־ידי נשיבה דרך קנה חלול בתוך קצף של סבון. 2 [בהשאלה] דבר שאין בו ממש, שאינו בר־קימא: תכניותיו התנפצו והתנדפו כבועות־של־סבון.

סבון °, סיבון ז׳ [מן סבון; ראה גם סבן, סבן] 1, שפשוף גוף או כבסים בסבון: סבון הבגדים. סבון הגוף ברחיצתו. 2 [בכימיה, בתעשיה] הפיכת שמן או שמן לסבון על־ידי פרוק אלקלי. 3 [בלשון־הדיבור, ביחוד בפי הנוער] שטוי, ״מתיחה״, קנטור: ״סדרנו אותו, היה זה סבון כהלכתו!״ – [סבון־]

סבונאות ° נ׳ [מן סבון] תעשית סבון. – [־אות־]

סבונאי ° ז׳ [מן סבון] ממחה לתעשית סבון למיניו. – [סבונאית, סבונאים, ־איות]

סבוניה ° נ׳ [מן סבון] קפסה להחזיק בה סבון. – [סבונית־, סבוניות]

סבונית ° נ׳ [מן סבון] צמח־בר ממשפחת הצפרניים (Vaccaria). קרוב מאד לצמח ׳בורית׳ ובעל תכונות דומות [עיין בורית]. – [סבונית־, סבוניות]

סבור * ת׳ [מן סבר, סבר] חושב, מחזיק בדעה: ״יודע אני שהנזיר אסור ביין, אבל סבור הייתי שחכמים מתירין לו״ (נזיר ב ד). ״שמא בתך באנו לקח, או אתה סבור לשא את אחותנו?״ (בראשית רבה צג). ״סבורה הייתי שהאשכנזים הללו גלמים״ (עגנון, אורח 63). הנני סבור כי אמנם צדק האיש. כלום אינך סבור כך? – [סבורה, סבורים, ־רות]

– כסבור *, נוטה לדעה, חושב: ״כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לויה״ (קדושין ג ה). ״כסבור היה יתרו שיש חלק לגרים בארץ־ישראל״ (ספרי בהעלותך כא). ״כסבור הייתי הוא מוליך את ׳הצרורות׳״ (ביאליק, אריה ה).

– סבורני °, סבורני °, אני סבור, חושבני: סבורני כי אוכל לבצע את הדבר.

– לא סבור לו ולא משמע לו ° [בעקבות עירובין קב: ושם בארמית: ״לא סבירא ליה ולא משמע ליה״; ראה גם ערך משמע] אינו מבין כלום, הוא נבוך ומבלבל: ״ישב לו סאלם תוהה ונדהם ולא סבור לו ולא משמע לו״ (הזז, יעיש ב 27).

סבור °, סיבור ז׳ [מן סבר, סבר] אינטרפרטציה, מתן הסברה ופרוש לדבר: סבור היצירה המוסיקלית או התמונה האמנותית. – [סבור־]

– סבור־אזן ° [נוסח אחר במקום שבור־אזן, שבר את האזן] השמעת דברים לשם הסברה כלשהי, קרוב דבר להבנה: ״כל דברים שאמר הם לפי שעה רק לשם סבור־אזן בלבד״ (שביב, בערער 247). ״חשטתי במחי להעלות על שפתי איזה משפט לסבור אזן״ (מגד, חדוה 20).

סבורא * ז׳ [מארמית: סבר] 1 *, בעל סברא, מי שמבין דבר מתוך סברה והגיון מתוך למוד ובקיאות: ״הדין סבורא דלא יליף (=אותו סבורא שלא למד)״ (ירושלמי שבת ו א). 2 ^, כנוי־כבוד לחכמי ישראל בבבל אחרי תקופת האמוראים ולפני תקופת הגאונים (בערך במאה הששית למנין האמות). בימי הסבוראים נחתם התלמוד הבבלי ונמסר בצורתו ובתכנו כפי שהוא מצוי בידינו היום. עקר תפקידם של הסבוראים לאחר חתימת התלמוד היה להסביר לתלמידיהם את הסגיות שבתלמוד: ״הדור הראשון רב יוסי, הוא ראש רבנן סבוראי, היה לראש אחר רבינא״ (ראב״ד, ספר הקבלה). 3 ° [בהשאלה] פרשן, מסביר, פופולריזטור: ״שיטתו של שפינוזה זקוקה לסבוראים ופרשנים״ (קלצקין, כתבים 140). – [סבורא־, סבוראים, סבוראי־]

סבטיון * ש״פ (סנהדרין סה:) ראה סמבטיון *.

סביאה ° נ׳ [מן סבא, סבא] שתיה לשכרה, שכרות: ״אכילתם היתה גסה ושתיתם עלתה להם כסביאה״ (קבק, במשעול 406). ״וזלילה וסביאה. – [סביאת־, סביאות]

סָבִיב [ראה סבב, סָבַב] תה״פ גם מ״י סְחוֹר־סְחוֹר, מִכָּל צַד, בְּהֶקֵּף: ״וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב״ (שמות כה כד). ״שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי״ (ישעיה סא יח). ״יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ״ (תהלים קכה ב). [בספרות שאחר המקרא גם בסמיכות ובכינויים: סְבִיב־, סְבִיבוֹ]: ״הֶחָלוּל אֲשֶׁר סְבִיב שְׂפָתוֹ״ (רש״י תהלים קד ט). ״אַרְבַּע מְחִצּוֹת סְבִיב הַמַּעֲלוֹת״ (רש״י מנחות לד.). ״וְלַהֶטָה הָאֵשׁ סְבִיבָם״ (תוספות סוכה כח.). ״מָחוֹל אַכְזָרִי קוֹדֵחַ סְבִיבוֹ״ (ביאליק, מגילת א). — [סְבִיב־, סְבִיבוֹ]

— סָבִיב סָבִיב, 1. מִכָּל צַד וָעֵבֶר, בְּכָל מְלֹא הַהֶקֵּף: ״וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב״ (יחזקאל לז א—ב). 2° [בלשון־הדיבור] הַכֹּל־בַּכֹּל, בְּסַךְ־הַכֹּל: הַסְּחוֹרָה תַּעֲלֶה סָבִיב־סָבִיב מֵאָה לִירוֹת.

— מִסָּבִיב, מִכָּל צַד: ״וַה׳ הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו״ (שמואל ב ז א).

— סְבִיבִים ז״ר 1. הַמְּקוֹמוֹת הַקְּרוֹבִים הַמַּקִּיפִים עִיר אוֹ יִשּׁוּב: ״וְהָעֵד עֵדִים בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּבִסְבִיבֵי יְרוּשָׁלַיִם״ (ירמיה לב מד). 2. הָאֲנָשִׁים הַקְּרוֹבִים הַנִּמְצָאִים בִּסְבִיבָתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״נֻדוּ לוֹ כָּל־סְבִיבָיו״ (ירמיה מח יז). ״וְהָיָה מוֹאָב לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה לְכָל־סְבִיבָיו״ (ירמיה מח לט). 3° מ״י סָבִיב: ״וּמֵאָה פַּרְסָה סְבִיבָיו שְׁמָמָה״ (ביאליק, על כף).

— סְבִיבוֹת נ״ר 1. הַמְּקוֹמוֹת הַנִּמְצָאִים מִסָּבִיב לַיִּשּׁוּב: ״וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֹתָיו״ (ירמיה נ לב). 2. הָאֲנָשִׁים הַנִּמְצָאִים מִסָּבִיב: ״תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ, לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ״ (תהלים מד יד). ״עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דֶּבֶר אוֹ מַפֹּלֶת... וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת״ (תענית ג ד). ״לְהַצִּית אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּמְדוּרָה״ (ביאליק, למנצח) [ראה גם סְבִיבָה] 3 מ״י סָבִיב: ״סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע״ (מלכים ב ו יז). ״וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם״ (בראשית לה ה). ״וַיִּרְאוּ כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵינוּ״ (נחמיה ו טז). ״וְהָאֵשׁ מְתַלַּהֶטֶת סְבִיבוֹתָיו״ (ויקרא רבה טז).

סְבִיבָה נ׳ [מן סָבִיב] 1°. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמִּסָּבִיב לְמָקוֹם מְסֻיָּם בְּמֶרְחָק לֹא רַב מִמֶּנּוּ: הוֹדָעָה לְתוֹשְׁבֵי הָעִיר וְהַסְּבִיבָה. טִיּוּל בַּסְּבִיבָה. לִמּוּד הַטּוֹפּוֹגְרַפְיָה שֶׁל הַסְּבִיבָה. הַדָּבָר נִתְפַּרְסֵם בְּכָל הַסְּבִיבָה. 2°. חוּג, חֶבְרָה שֶׁאָדָם נִמְצָא בָּהּ: פְּלוֹנִי חַי בִּסְבִיבָה תַּרְבּוּתִית. הַשְׁפָּעַת הַסְּבִיבָה עַל חִנּוּכוֹ שֶׁל הַצָּעִיר. סְבִיבַת הַמִּשְׁפָּחָה. 3^. סִבּוּב, הַקָּפָה: ״וּמַהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וִידִיעַת שִׁעוּר סְבִיבָתָן בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה״ (רמב״ם, יסודי התורה ג ה). — [סְבִיבַת־, סְבִיבוֹת, ־בוֹת־]

סביבול

סְבִיבוֹל° ז׳ [מן סָבִיב, ובדימוי אל האנגלית: swivel] הֶתְקֵן בֵּין שְׁנֵי חֲלָקִים מְחֻבָּרִים עַל־יְדֵי צִיר כָּךְ שֶׁכָּל חֵלֶק יָכוֹל לְהִסְתּוֹבֵב בְּאֹפֶן עַצְמָאִי. — [סְבִיבוֹל־ סְבִיבוֹלִים, ־לֵי־]

סְבִיבוֹן° ז׳ [מן סָבִיב] צַעֲצוּעַ יָצוּק עוֹפֶרֶת אוֹ עָשׂוּי חֹמֶר אַחֵר, שֶׁהַיְלָדִים מְשַׂחֲקִים בּוֹ בַּחֲנֻכָּה. עַל הַסְּבִיבוֹן מְגֻלָּפוֹת עַל־פִּי־רֹב הָאוֹתִיּוֹת נ׳ ג׳ ה׳ פ׳ (לְפִי מִדְרַשׁ עֲמָמִי, הוֹרָאָתָן: נֵס גָּדוֹל הָיָה פֹּה). — [סְבִיבוֹן־, סְבִיבוֹנִים, סְבִיבוֹנֵי־]

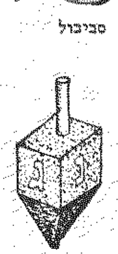

סביבון

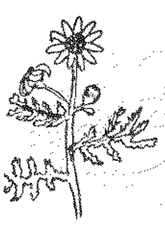

סביון

סַבְיוֹן° ז׳ [מן סָב, על־שום הציצית הלבנה] צֶמַח־בָּר נָפוֹץ מְאֹד מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים וּפֵרוֹת בַּעֲלֵי צִיצִית לְבָנָה (Senecio). — [סַבְיוֹן־, סַבְיוֹנִים, סַבְיוֹנֵי־]

סָבִיךְ° ת׳ [מן סבך, סָבַךְ] מִסְתַּבֵּךְ עַל נְקַלָּה: שֵׂעָר סָבִיךְ, תַּיִל סָבִיךְ. — [סְבִיכָה, סְבִיכִים, סְבִיכוֹת]

סְבִיכָה^ נ׳ [מן סבך, סָבַךְ] סִבּוּךְ, אֲחִיזָה בַּסְּבַךְ: ״כְּהַבְטָחַת סְבִיכַת אַיִל״ (קליר, יום מימים, מוסף יום כפור). סְבִיכַת הָעִנְיָן. — [סְבִיכַת־, סְבִיכוֹת]

סְבִיכוּת° נ׳ [מן סָבִיךְ] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַסָּבוּךְ, הֱיוֹת מְסֻבָּךְ: ״עַל כָּל עֲנִיּוּתָהּ אוֹ סְבִיכוּתָהּ, עַל כָּל עַרְפִלֶּיהָ (שֶׁל הַצּוּרָה)״ (בובר, אור 9). סְבִיכוּת הַבְּעָיָה. סְבִיכוּת הַמְּשִׂימָה שֶׁהֻטְּלָה עָלָיו. — [סְבִיכוּת־]

סָבִיל° ת׳ [מן סבל, סָבַל] 1. פַּסִּיבִי, שֶׁאֵינוֹ פָּעִיל: הִתְנַגְּדוּת סְבִילָה לַכּוֹבֵשׁ הַזָּר. הִשְׁתַּתְּפוּת סְבִילָה בַּמִּבְצָע. 2 [בדקדוק] הַמְצַיֵּן אֶת קַבָּלַת הַפְּעֻלָּה וְלֹא אֶת עֲשִׂיָּתָהּ: הַבִּנְיָנִים נִפְעַל, פֻּעַל, הֻפְעַל הֵם בִּנְיָנִים סְבִילִים. — [סְבִילָה, סְבִילִים, ־לוֹת]

סְבִילָה^ נ׳ [מן סבל, סָבַל] 1°. נְשִׂיאָה בַּסֵּבֶל: ״אָתְיָא סְבִילָה סְבִילָה״ (ראש השנה יא: לפי דקדוקי סופרים). 2°. נְהִיָּה בִּסְבִלְנוּת, הַבְלָגָה: ״הִיא מַטֶּפֶת לֹא לִסְבִילָה וּפְרִישָׁה, אֶלָּא לִמְרִידָה בַּמּוּסָר וּבַמְקֻבָּל״ (קלוזנר, הספרות ב 80). — [סְבִילַת־]

סְבִילָה°, ראה סְבִילָה°.

סְבִילוּת° נ׳ [מן סָבִיל] 1. פַּסִּיבִיּוּת, קַבָּלַת פְּעֻלָּה, הֶפֶךְ מִן ״פְּעִילוּת״: סְבִילוּת הַבִּנְיָנִים נִפְעַל, פֻּעַל וְהֻפְעַל. 2. סְבִילָה, הַכֹּחַ לִסְבֹּל וְלָשֵׂאת דָּבָר: ״הַחוֹזֵר מִמַּסַּע הַסְּבִילוּת יַשְׁאִיר אַחֲרָיו בַּשָּׂדֶה אַשְׁלָיוֹת וְזִדּוֹנוֹת וְהָיָה לְחָנִיךְ בַּר־צִיּוֹת״ (שלו, אלהי 169). ״רָצִיתִי לְהָרִים עָלָיו קוֹלִי, לְהַחֲזִיר לוֹ בְּתֹקֶף־הַנַּעֲרָה אֹמֶץ, סְבִילוּת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 136). הִגַּעְתִּי עַד קְצֵה גְּבוּל הַסְּבִילוּת. — [סְבִילוּת־]

סָבִים^, **סָבִין**^ ז״ר רְאֵה עֵרֶךְ סָב.

א· **סָבִיר**° ת׳ [מן סבר, סָבַר] מִסְתַּבֵּר, מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: דֵּעָה סְבִירָה. הַשְׁקָפָה סְבִירָה וְהֶגְיוֹנִית. מְחִיר סָבִיר שֶׁל הַמַּכְשִׁיר. — [סְבִירָה, סְבִירִים, ־רוֹת]

ב· **סְבִיר**^ ת׳ [ארמית: מן סְבַר] בַּעַל־סְבָרָה, תַּלְמִיד־חָכָם [רווח בצירוף]:

— גָּמִיר וּסְבִיר^, לַמְדָן בָּקִי וְחָרִיף: ״לְהוֹרָאָה — גָּמִיר וּסְבִיר מַשְׁמַע״ (הוריות ב:). ״רַבָּנֵי נְיוּ־יוֹרְק מְעִידִים עָלָיו שֶׁהוּא גָּמִיר וּסְבִיר״ (ליסיצקי, תולדות 103).

סְבִירוּת° נ׳ [מן א· סָבִיר] הֱיוֹת סָבִיר, הֵרָאוּת הֶגְיוֹנִי, הִתְקַבְּלוּת עַל הַדַּעַת: סְבִירוּת הַהַשְׁעָרָה. חֹק הַסְּבִירוּת. — [סְבִירוּת־]

סבך [קרוב אל שבך; מן שְׂבָכָה; ארמית: סְבַךְ; ערבית: شَبَكَ]

~ פע׳ סָבַךְ פ״י שִׁלֵּב זֶה בָּזֶה, קָלַע בְּעִרְבּוּבְיָה: ״סִירִים (=קוֹצִים) סְבֻכִים״ (נחום א י). ״וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ (אֶת הָאַיִל) וּמְעַרְבְּבוֹ

בָּאִילָנוֹת" (רש"י בראשית כב יג). "עֵצִים סוֹבְבִים אוֹתָם וְהֵם נִסְבָּכִים בָּהֶם" (טברסקי, אקוסטה א 11). — [לִסְבֹּךְ אֶת־; סוֹבֵךְ, סָבוּךְ; יִסְבֹּךְ]

~ נפ' נִסְבַּךְ *, נֶאֱחַז, נִשְׁתַּלֵּב וְנִקְלַע בְּאֹפֶן שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לְהֵחָלֵץ: "הָאַיִל נִתַּשׁ מֵחֹרֶשׁ זֶה וְנִסְבַּךְ בְּחֹרֶשׁ אַחֵר" (ויקרא רבה כט). "עֲתִידִין בָּנֶיךָ לִהְיוֹת נֶאֱחָזִין בַּעֲוֹנוֹת וְנִסְבָּכִים בְּצָרוֹת" (שם). "מִי חַיָּב בָּזֶה שֶׁחַיֶּיהָ נִתְקַלְקְלוּ וְנִסְבְּכוּ בַּחֲטָאִים?" (קבק, במשעול 394). "וּכְשֶׁהַשֶּׁלֶג יוֹרֵד הֲרֵי הוּא נִסְבָּךְ בִּזְקָנוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָסִיד" (עגנון, כלה רעז). "וּמָה הַמְּבוּכָה בָּהּ נִסְבָּכוֹת מַחְשְׁבוֹתֶיךָ?" (טברסקי, לפידים 93). — [לְהִסָּבֵךְ, נִסְבָּךְ, יִסָּבֵךְ]

~ פִּע' סִבֵּךְ * פ"י 1 ° גָּרַם לְהִסְתַּבְּכוּת, סִכְסֵךְ וּבִלְבֵּל: "וְגִבֵּב דְּבָרִים וְסִבֵּךְ מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ" (הזז, היושבת 277). עֶמְדָּתָהּ הָעַקְשָׁנִית שֶׁל הַמִּפְלָגָה סִבְּכָה אֶת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי. הָעֵדוּת הַחֲדָשָׁה בְּמִשְׁפַּט־הַשֹּׁד סִבְּכָה אֶת מַהֲלַךְ הַחֲקִירָה. 2 *, הִרְכִּיב (צֶמַח) זֶה בָּזֶה: "יַלְדָּה (גֶּפֶן צְעִירָה) שֶׁסִּבְּכָהּ בִּזְקֵנָה" (נדרים נז:). — [לְסַבֵּךְ אֶת־, מְסַבֵּךְ, יְסַבֵּךְ]

~ פֻּע' סֻבַּךְ, נֶאֱחַז וְנִשְׁתַּלֵּב, נִתְעַרְבֵּב זֶה בָּזֶה: "עַל־גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ" (איוב ח יז). "צֶמֶר הַמְּסֻבָּךְ" (בכורות כה.). שְׂעָרוֹת מְסֻבָּכוֹת. חוּטִים מְסֻבָּכִים. הָעִנְיָנִים סֻבְּכוּ עַל־יְדֵי הִתְעָרְבוּתָם שֶׁל זָרִים. [וראה עוד ערך מְסֻבָּךְ] — [מְסֻבָּךְ, יְסֻבַּךְ]

~ הת' הִסְתַּבֵּךְ *, 1 *, נֶאֱחַז, נִשְׁתַּלֵּב וְנִתְעָרֵב: "נִסְתַּבְּכוּ בְּגָדָיו בְּקוֹצִים" (ירושלמי שבת י א). "אֶחָד יֶלֶק פּוֹרֵחַ בָּא וְנִסְתַּבֵּךְ לוֹ בִּזְקָנוֹ" (מנדלי מו"ס, קנח). "דּוֹמֶה שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ זֶה בָּזֶה עַל מְנָת לַחֲנֹק וּלְהֵחָנֵק" (ביאליק, מאחורי ו). "אֵינִי יָשֵׁן, אֶלָּא רִיסַי מִסְתַּבְּכִים זֶה בָּזֶה" (עגנון, כפות רה). 2 [בהשאלה] נִסְתַּכְסֵךְ, נִתְבַּלְבֵּל, נִכְנַס בִּסְבָךְ: "עֲתִידִין בָּנֶיךָ לֶאֱחֹז בַּעֲוֹנוֹת וּלְהִסְתַּבֵּךְ בְּצָרוֹת" (ירושלמי תעניות סה ד). הָעֵד הִסְתַּבֵּךְ בִּתְשׁוּבוֹתָיו לַשּׁוֹפֵט. הַתַּלְמִיד הִסְתַּבֵּךְ בְּפִתְרוֹן הַבְּעָיָה. — [לְהִסְתַּבֵּךְ, מִסְתַּבֵּךְ, יִסְתַּבֵּךְ]

~ הפ' הָסְבַּךְ *, הִסְתַּבֵּךְ, נֶאֱחַז: "עָקַץ אֶת הָאֶשְׁכּוֹל, הָסְבַּךְ בֶּעָלִים, נָפַל (מִיָּדוֹ) לָאָרֶץ וְנִפְרַט" (פאה ז ג). [ובהשאלה:] "אִלְמָלֵא הָסְבְּכָה לִיבְּצִיכִי בְּמַעֲשֶׂה, הָיָה נִפְגַּע, חַס וְשָׁלוֹם, בְּהֶבֶל פִּיהָ" (מנדלי מו"ס, רפא). — [מֻסְבָּךְ, יֻסְבַּךְ]

סְבַךְ ז' [מן סבך] 1, עַנְפֵי עֵצִים אוֹ שִׂיחִים אֲחוּזִים וּמְשֻׁלָּבִים בְּלֹא סֵדֶר זֶה בָּזֶה: "אַיִל... נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו" (בראשית כב יג). "וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר" (ישעיה ט יז). "סִבְכֵי בְרוֹשִׁים טְעוּנֵי שֶׁלֶג" (ביאליק, משירי החורף). 2 ° [בהשאלה] עִנְיָן מְסֻבָּךְ וּמְבֻלְבָּל, דָּבָר אוֹ מַצָּב מְרֻכָּב בְּיוֹתֵר: "וְנִסְתַּבֵּךְ בְּסִבְכֵי פַּחֲזוּתָם" (רמב"ם, אגרת תימן). הָעֵד נִתְקַשָּׁה לָצֵאת מִן הַסְּבַךְ. — [סְבַךְ־, סֻבְכוֹ; סְבָכִים, סִבְכֵי־]

א. סֹבֶךְ, סוֹבֶךְ ז' [מן סבך] עֳבִי הַיַּעַר, מְאוּרַת חַיּוֹת בֵּין עֵצִים אוֹ שִׂיחִים סְבוּכִים: "עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ" (ירמיה ד ז) [ויש סוברים, כי הנפרד הוא סְבֹךְ או סֻבָּךְ]. — [סֹבֶךְ־, סֻבְּכוֹ; סְבָכִים, סִבְכֵי־]

ב. סֹבֶךְ *, סוֹבֶךְ [אולי מן סבך] הָרִקְמָה הַבְּשָׂרִית שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי עֶצֶם הַשּׁוֹק מֵעַל לְעֶצֶם־הֶעָקֵב וְעַד הָאַרְכֻּבָּה בָּאָדָם אוֹ בַּבְּהֵמָה (Sura): "הַכֹּהֲנִים מְקַדְּשִׁין בַּמִּקְדָּשׁ בַּיָּד – עַד הַפֶּרֶק, וּבָרֶגֶל – עַד הַסֹּבֶךְ" (תוספתא ידים ב א). "חָשׁ רְטִיבוּת קְרִירָה נוֹגַעַת בְּסֹבֶךְ הָרֶגֶל" (ברש, א 10). — [סֹבֶךְ־]

סַבָּךְ * ז' [מן סְבָכָה] עוֹשֶׂה סְבָכוֹת (עירובין עב: לפי נוסח הערוך). — [סַבַּךְ־, סַבָּכִים, סַבָּכֵי־]

סְבָכָה * נ' [במקרא: שְׂבָכָה; ערבית: שַׁבַּכַּה רשת, סיבוך] 1 °, שְׂבָכָה, מְחִצָּה עֲשׂוּיָה מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת – בַּדִּים מְשֻׁלָּבִים שְׁתִי וָעֵרֶב וּבֵינֵיהֶם נְקָבִים: "כָּל הָאַכְסַדְרָאוֹת וְהַסְּבָכוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַכְּתָלִים" (רמב"ם, עכו"ם ו י). סְבָכָה בְּלוּל שֶׁל עוֹפוֹת. 2 °, טַבְלָה מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת לִצְלִיַּת בָּשָׂר (רמב"ם, כלים יא כ). 3 *, אָרִיג דַּק וְעָשׂוּי מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת: "חָלוּק שֶׁל יוֹצְאַת הַחוּץ הֶעָשׂוּי כִּסְבָכָה" (כלים כח ט). "יוֹצְאָה הִיא (הָאִשָּׁה) בִּסְבָכָא הַמֻּזְהֶבֶת (עַל רֹאשָׁהּ)" (תוספתא שבת ד (ה) יא). — [סִבְכַת־, סְבָכוֹת, סִבְכוֹת־]

סִבְכִּי °, סִיבְכִּי ז' [על שום משכנו בסבכים] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר קְטַנּוֹת אוֹכְלוֹת חֲרָקִים (Sylvia). מַקּוֹר הַסִּבְכִּי קָטָן וְדַק, דָּמוּי מַרְצֵעַ. נוֹצָתוֹ אֲפֹרָה אוֹ אֲפֹרָה־חוּמָה. הַסִּבְכִּים הֵם שׁוֹכְנֵי עֵצִים וּסְבָכִים, מֵהֶם יַצִּיבִים וּמֵהֶם הָעוֹבְרִים אֶת אַרְצֵנוּ בְּחָדְשֵׁי הַחֹרֶף. — [סִבְכִּים, סִבְכֵּי־]

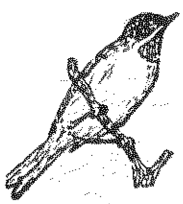

סבכי (1/4)

סַבְכָן ° ז' [מן סבך, סִבֵּךְ] מִי שֶׁמְּסַבֵּךְ דְּבָרִים, עַקְמָן, הֵפֶךְ מִן "פַּשְׁטָן". — [סַבְכָנִית, סַבְכָנִים, ־נִיּוֹת]

סבל [אכדית: zabalu; ארמית: סְבַל]

~ פָּע' סָבַל פ"י 1, נָשָׂא מַשָּׂא: "וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד" (בראשית מט טו). "יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ" (ישעיה מו ז). "הָיוּ סוֹבְלִין אוֹתָן (אֶת הַפָּרִים וְהַשְּׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים) בְּמוֹטוֹת" (זבחים יב ו). "לָקַח אוֹתוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְהָיָה סוֹבֵל אוֹתוֹ... וְיִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹבְלִים אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב" (דברים רבה יא). 2 [בהשאלה] נָשָׂא יִסּוּרִים, הִתְעַנָּה: "אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם וַאֲנַחְנוּ עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ" (איכה ה ז). "חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם" (ישעיה נג ד). "אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין בָּנוּ כֹּחַ לִסְבֹּל" (מכילתא שמות ב ב). "שֶׁנִּמְאֶסֶת עָלָיו וְהוּא סוֹבֵל" (רש"י כתובות סה:). "הֲיָדַעְתְּ יָדוֹעַ כִּי אֶסְבֹּל, הוֹי אֶסְבֹּל, מַכְאוֹבִים?" (ביאליק, אל הצפור). 3 °, הִתְיַחֵס בְּסוֹבְלָנוּת לִמְצִיאוּתוֹ אוֹ לְדֵעוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי, לֹא הִתְנַגֵּד בְּפֹעַל: לֹא רַבִּים הֵם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבְלוּ אֶת הַיְּהוּדִים שֶׁיָּשְׁבוּ בֵּינֵיהֶם [וראה עוד להלן] — [לִסְבֹּל, סוֹבֵל, יִסְבֹּל, סְבֹל!]

~ נפ' נִסְבַּל *, 1 *, נִשָּׂא, שֶׁנְּשָׂאוּ אוֹתוֹ: "לְפִי שֶׁאָמַר עַל יְרָאתָם שֶׁהִיא נִסְבֶּלֶת... אָמַר: אֲנִי הַסּוֹבֵל אֲחֵרִים" (רש"י ישעיה מו ד). 2 ° [בהשאלה] נִתְקַבֵּל בְּסוֹבְלָנוּת, לֹא הֵצִיקוּ לוֹ גַּם אִם לֹא הִבִּיטוּ עָלָיו בְּעַיִן טוֹבָה: הַיְּהוּדִים הָיוּ נִסְבָּלִים בְּכַמָּה מֵאַרְצוֹת גָּלוּתָם, אַךְ לֹא רְצוּיִים [וראה עוד ערך נִסְבָּל] — [לְהִסָּבֵל, נִסְבָּל, יִסָּבֵל]

~ פֻּע' סֻבַּל, סֻרְבַּל, הָיָה טָעוּן וְעָמוּס דְּבַר־מָה: "אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים" (תהלים קמד יד). "וַעֲצֵי הַגַּן הַמְסֻבָּלִים" (ביאליק, משירי הקיץ). — [מְסֻבָּל, יְסֻבַּל]

~ הת' הִסְתַּבֵּל, 1, הָיָה לְסֵבֶל, הָיָה לְמַשָּׂא וּלְטֹרַח: "וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב" (קהלת יב ה). 2 °, נִטְעַן, נֶעֱמַס עָלָיו: "הַזַּיִת יִסְתַּבֵּל לִבְנַת הַצֶּמֶר" (יל"ג, שירה פח). "הָעֵצִים אַף זֶה הִסְתַּבְּלוּ"

(ביאליק, משירי הקיץ). [ובמליצה] ״יום תמים הסתבל השרב על צואר העולם הענק״ (שלונסקי, שירים ב 242). — [להסתבל, מסתבל, יס־]

— **אין הדעת סובלתו***, אין הדעת נוחה ממנו, אינו מתקבל על הלב: ״ארבעה אין הדעת סובלתן, ואילו הן: דל גאה ועשיר מכחש וכו׳״ (פסחים קיג:). ״זוהי כתיבה שאין הדעת סובלתה״ (אביגדי, יד 49).

— **סבל כאבים** (יסורים ° וכו׳) [על־פי ישעיה נג ד], התענה והתיסר.

סבל ז׳ [מן סבל] כתף, נושא משא, אדם המעביר על גבו חפצים ומטענים ממקום למקום: ״שבעים אלף איש סבל ושמונים אלף איש חצב בהר״ (דברי הימים ב ב א). ״שמא תאמר: סבל – אוי לי כח אין״ (ביאליק, תאמר). הסבלים העבירו את הרהיטים לדירה החדשה. — [סבל־, סבלים, סבלי־]

— **סבלי־המטה*** (מס׳ שמחות י), נושאי מטת־המת.

— **כסת־הסבלים*** (כלים כח ט), כר או אכף שהסבלים שמים על גבם או על כתפיהם כדי להקל את לחץ המשא הכבד שהם נושאים.

— **נושא סבל** (מלכים א ה כט), כתף, מעביר משאות כבדים.

— **כשל כח הסבל** [בהשאלה] לא עצר כח, פקעה הסבלנות: ״כשל כח הסבל והעפר הרבה״ (נחמיה ד ד).

סבל ז׳ [מן סבל] 1. משא, מעמסה, נטל: ״הסירותי מסבל שכמו״ (תהלים פא ז). ״הבונים בחומה והנשאים בסבל״ (נחמיה ד יא). ״והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים״ (שמות ו ו). 2 ° [בהשאלה] משא של דאגות או צרות ויסורים, מועקה חמרית או נפשית: ״שהאל יתברך... רצה להראות לברואים סבל אברהם עליו השלום ולגמלו על סבלו״ (הרקמה לג׳נאח נח). ״לשוב אל סבלות ימיו הזעומים״ (ביאליק, אבי). סבל הפליטים בנדודיהם. רב סבלו עד לבלתי נשא. — [סבל־, סבלו; סבלות, סבלות־]

— **סבל־הירשה** ° [על־פי ספרות הקראים, ושם גם בנוסח: ״סבל היורשים״ והמשמעות: כלל המנהגים שנמסרו להם בעל־פה מדור לדור מפי חכמיהם] 1 °, מורשת אבות, ערכי־התרבות שהנחילו הדורות הקודמים לבאים אחריהם: ״והוא הנתבע עומד לפני סבל ירשה צרור לפניו כהר״ (ביאליק, הספר). ״התקוממות ומרד נגד עצמם, נגד סבל־הירשה שלא היתה מעקרה לפי רוחם״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 43). 2 °, אטביזם, הופעת תכונות של אבות רחוקים שעברו בירשה לבנים.

— **סבל־רוח** °, סבלנות, כח לעמד במשהו: ״למי יהיה סבל־רוח ללמד אותן?״ (סוקולוב, במראות 435).

סבל, סובל ז׳ [מן סבל; ראה גם סבל] מעמסה, משא כבד: ״ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך״ (ישעיה י כז). ״רבוץ רבץ תחתיו מכבד סבלו״ (ביאליק, יונה). — [סבל־, סבלו]

סבלה ° נ׳ [צורת־משנה של סבל, לפי הסברה כי ׳סבלות־׳, ׳סבלתם׳ שבמקרא הם ריבוי מן סבלה] :״שאתי – כמו סבלתי״ (רש״י ירמיה טו טו). ״אתה אשר עמסת סבלת הדור כלה״ (למדן, במעלה כז). — [סבלת־, סבלות, סבלות־]

סבלון*, סיבלון ז׳ [מן סבל; סבל] משא, עמס: ״יצא המרכב שהוא עשוי לסבלון אחר״ (ספרא ב א). [ובהשאלה:] ״מי זה אשר ישבר את על ההסתר, יחלץ מסבלון הקיום״ (ברנר, א 245). ״יום הדין לחיינו אנו, לשאיפותינו אנו, לסבלון נפשנו אנו״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעו). — [סבלון־, סבלונות]

— **סבלונות*** ז״ר [מן סבל, כמו ׳משאת׳ – מן נשא] מתנות, וביחוד מתנות שהיה החתן נוהג בימי־קדם לשלח לבית חותנו או לכלה לאחר הקדושין: ״השולח סבלונות לבית חמיו״ (בבא בתרא ט ח). ״הרבה סבלונות שגר לה במתנה״ (פיוטים, סידור 789). ״המחתנים מצד החתן היו שולחים סבלונות להכלה מטפחת טורקית״ (מגדלי מו״ס, רפז). ״ורבי יודיל פסק שנים־עשר אלף אדומים, חוץ ממתנות וסבלונות כפי מנהג קדמונים״ (עגנון, כלה רלב). — [סבלונות־]

סבלות ° נ׳ [מן סבל] עבודת הסבל, כתפות, העברת משאות ממקום למקום. — [סבלות־]

סבלן ° ת׳ [מן סבל, סבל 3] מאפק, שאינו נוח להתפרץ, שולט ברוחו, מאריך אפו: ״ענו – שפל וסבלן״ (רש״י במדבר יב ג). ״בשתקנים וסבלנים אלה מרכזת הויה פנימית״ (פיכמן, רסא). פלוני סבלן לגבי דעותיו של המתנגד [עיין גם סובלן] — [סבלנית, סבלנים, ־ניות]

סבלנות ° נ׳ [מן סבלן] התאפקות, שליטה ברוחו, ארך־אפים: ״ענותנותו – סבלנותו שסבל את זה ולא הרגו״ (רש״י גיטין נז.). סבלנות ביחסים עם הבריות. סבלנות, רבותי! [עיין גם סובלנות] [סבלנות־]

— **פקעה סבלנותו** ° [בלשון־הדיבור], לא יכל להתאפק עוד, לא עצר ברוחו: אותו טרדן הטרידני כל כך, עד שפקעה סבלנותי.

סבלני ° ת׳ [מן סבלן] של התאפקות וסבלנות, שיש בו מתכונות הסבלן: יחס סבלני לאחרים [עיין גם סובלני] — [סבלנית, סבלניים, ־ניות]

סבלת*, סיבולת נ׳ [במקרא: בפי בני אפרים הגייה משובשת של מלת ״שבלת״, שופטים יב ו] [מיוונית: symbole פגישה, כינוס; בירושלמי גם סנבול] 1 *, סעודה משתפת, שתפות באכילה: ״אפלו חמשה ועשו סבלת״ (פסחים פט:). 2 °, טוזיג, סעודה משתפת הנערכת על־ידי חבורת מטילים בחיק־הטבע, ״פיקניק״. — [סבלת־, סבלתו; סבולות]

סבלת °, סבולת נ׳ [מן סבל] כח־סבל, כשר עמידה במאמץ גוף ורוח: הצבא הוכיח סבלת רבה במסעו במדבר הלוהט. — [סבלת־, סבלתו]

סבן [מן סבון]

~ פע׳ **סבן** ° פ״י 1. מרח ושפשף בסבון: האם סבנה את ראש בנה בשעת החפיפה. סבנתי את גופי במרחץ. 2. התקין סבון, עסק בתעשית סבון [ראה ערך סבון]. 3 [בלשון־הדיבור, וביחוד בפי הנוער] ״סדר״, הוליך שולל, הכשיל: ״סבנתי אותו כהלכה!״ — [לסבן את־, מסבן, י־]

~ פע' סבן ° 1. נמרח ושפשף בסבון: הילד סבן היטב על־ידי אמו. 2 [בלשון־הדיבור כנ"ל] "סדר", גמתח, הכשל. – [מסבן, יסבן]

~ הת' הסתבן °, מרח ושפשף את עצמו בסבון: הסתבנתי יפה בחדר־המקלחת. – [להסתבן, מסתבן, יסתבן]

סבסב° ז' [מן סבב] התקן מסתובב בזנבו של מטוס לשם מתן יציבות לו (Yaw). – [סבסב־, סבסבים, סבסבי־]

סבסד [מן סובסידיה]

~ פע' סבסד ° פ"י נתן סובסידיה, העניק תמיכה כספית: הממשלה נתבעה לסבסד את יצור הלחם לתושבים בימי החרום. – [לסבסד, מ־, י־]

סבק* ז' [מלאטינית: sebaceus] נר־של־חלב: "הנר הזה כשהוא דולק, אפלו אלף אלפים... סבקין מדליקים הימנו – אור במקומו" (שמות רבה לו). – [סבק־, סבקים, סבקי־]

סבר [במקרא: שבר; ארמית: סבר (דניאל ז כה)]

~ פע' סבר * פ"ע 1. חשב, דמה, היה בדעה כי־: "מר סבר בטלה מחשבתו, ומר סבר לא בטלה מחשבתו" (שבת טו:). "והוא סבר כך, ואינו כך" (תשובות דונש על רס"ג 47). "לא יחשבו ולא יסברו שהוא מן הדת והדין" (רמב"ם, אגרות יב). יש סוברים, כי התכנית אינה מעשית. 2. הבין: "כיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה" (שיר השירים רבה א). [וראה עוד להלן] – [לסבר; סובר, סבור; יסבר]

~ הפ' הסביר * פ"י באר, ברר, הבהיר, פרש: "אם נקהה תלמודך עליך כברזל... אינו בא לידך להסבירו בפניך" (קהלת רבה י י). "בשיר שתי מלות בהסבירך תמצא שמו כתוב" (אברהם אבן־עזרא, א 100). המורה הסביר לתלמידיו את השאלה הקשה. דבריך אינם מובנים, הואל־נא להסבירם [וראה עוד להלן "הסביר פנים"]. – [להסביר את־, מסביר, י־]

~ הפ' הסבר °, באר, פרש, ברר: הפסוקים הקשים הסברו על־ידי המורה. דברים מסברים ומבארים. – [מסבר, יסבר]

~ פע' סבר ^ 1 ° פ"י [בייחוד במוסיקה] נתן הסבר משלו, פרש: האמן סבר את היצירה המוסיקלית לפי דרכו. 2 ^ פ"ע קוה, דמה: "סבר לקמלם כקנה וסוף" (תמימים, פרשת זכור). – [לסבר, מסבר, י־]

~ פע' סבר ° [במוסיקה] הסבר, פרש, נתנה לו אינטרפרטציה: דרכי הנגינה סברו על־ידי המלחין. – [מסבר, יסבר]

~ הת' הסתבר *, 1 *, התברר, התפרש: "מסתברה בבצלים אפלו פחות מכן מתר" (ירושלמי שביעית לה ד). "ולא מסתבר כלל להורות כן" (מרדכי, יבמות סד). "ממנה ובה נסתבר לו מה שנמצא כתוב בתורתו" (הזז, יעיש ב 33). "הדבר מסתבר בתכלית הפשטות" (ויסלבסקי, תר' במערכה 28). הוראתה של המלה הסתברה מתוך המשך הכתובים. 2 °, התקבל על הדעת, נראה כהגיוני: מסתבר, כי עדותו עדות אמת. – [להסתבר, מס־, יס־]

– סבור *, כסבור *, סבורני °, ראה ערך סבור.

– סברי מרנן ורבנן ורבותי ^ [ארמית, וראה תנחומא פקודי ב], בידיעתכם וברשותכם, מורי אדוני ורבותי (פתיחה מסרתית בנסח הקדוש על היין, כשאחד מברך ומוציא על־ידי־כך את האחרים מחובת קדוש).

– מר סבר... ומר סבר.. * [רווח הרבה במשא־ומתן בתלמוד], פלוני חושב כך... ופלוני דעתו אחרת: "מר סבר יש ברירה, ומר סבר אין ברירה" (בבא בתרא כז:).

– סבר וקבל * [על־פי בבא מציעא סה: ושם בארמית], הוא הבין את המצב והסכים.

– מעקרא מאי סבר? * [ארמית] מתחלה מה חשב? כלום לא ידע מראש כי התוצאה תהיה כזאת וכזאת? [דיבור שגור, שאול מן הדיבור הארמי המלא:]

– מעקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר? * [על־פי כתובות נב:] מתחלה מה חשב ובסוף מה חשב? קריאת־תמיהה מקבלת על מי ששנה את דעתו בלא נתינת טעם לכך.

– הסביר פנים *, סבר פנים ^, התיחס בחבה וברצון, האיר פניו, קבל בפנים מביעים ידידות: "שלא יהא הדין מסביר פנים כנגד אחד ומעז פנים כנגד האחד" (ירושלמי יומא מג ב). "אמר לו הקדוש־ברוך־הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים, כך אתה הסבר פנים לישראל" (ברכות סג:). "היה בעל האכסניה מסביר פנים לאורחיו" (בורלא, כיסופים 9). "וסבר לו פנים להתרצות" (וכל העם, יוצר ב' שבועות)

– פנים מסבירות *, יחס של רצון וחבה, מאור פנים: "פנים מסבירות לתלמוד" (פסיקתא דרב כהנא, בחודש השלישי). הסוחר הראה פנים מסבירות ללקוחותיו.

– סבר את האזן ° [הנוסח המקורי: שבר – ראה ערך אזן, שבר את האזן], הסביר הסבר קל ונוח באפן שהאזן תקלט היטב את הדברים: "דברה תורה כלשון בני אדם לסבר את האזן בדרך שהיא יכולה לשמע" (עמדין, מגדל עוז). "אינו מתרגם כצורתו בשום פנים, אלא מתבאר בקרוב לסבר את האזן" (ביאליק, חבלי לשון).

– אפכא מסתברא * (שבת סט:) [ארמית] ההפך מסתבר, הסברה נותנת כי ההפך הוא הנכון.

סבר* ז' [כתיב־משנה של שבר; ראה סבר] 1 *, שבר, תקוה, תוחלת: "אבד סברם ובטל סכוים" (עירובין כא:). "אבד סברו ובטל סכויו וחייו חיי כלב" (מגדלי מו"ס, רלח). 2 *, מראה, הבעה: "סבר טוב, שם טוב" (ירושלמי ברכות ז ד). "ודאי עלה סבר־חמרה על פני־" (ד' שחם, המדרון 10). "והוא פסע קדימה כבד־סבר" (אריכא, סנחריב 21). "היתה עומדת עכורת־סבר" (איתן, ברקיע 128) [וראה עוד להלן סבר־פנים] 3 ^, פשר, הסבר: "חייך, כך הוא סברו של דבר" (ילקוט, שמואל קנח). "זהו סברו של דבר" (סידור רש"י תלא). – [סבר־, סברו]

– סבר־פנים *, 1 *, הבעת פניו של אדם לטוב או לרע, יחס [ראה להלן]. 2 ° [בלשון־הדיבור] יחס של רצון [קצור של המימרה המקובלת "סבר פנים יפות"]: האיש קבל את אורחו בסבר־פנים.

– סבר פנים יפות *, יחס של חבה ורצון, אדיבות: "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" (אבות א טו).

– סֵבֶר פָּנִים רָעוֹת ⁺, יַחַס שֶׁל רֹגֶז וּשְׁלִילָה, גִּלּוּי פָּנִים זוֹעֲפוֹת: "כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּסֵבֶר פָּנִים רָעוֹת... אִבֵּד זְכוּתוֹ" (רמב"ם, מתנות עניים י ד).

– אָבַד סִבְרוֹ וּבָטֵל סִכּוּיוֹ* (יומא עב.), אָבְדָה תִּקְוָתוֹ, אֵין לוֹ לְמָה לְקַוּוֹת עוֹד.

– בּוֹשׁ מִסִּבְרוֹ ⁺, נִכְזְבָה תִּקְוָתוֹ, הָיָה לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ.

סַבָּר* ז' [מן סבר] 1*. בַּעַל־סְבָרָה, חָכָם חָרִיף בְּשִׂכְלוֹ וּבְמַחְשַׁבְתּוֹ הַהֶגְיוֹנִית: "חָכָם בַּמִּקְרָא וּבָקִי בַּמִּשְׁנָה וְוָתִיק בַּתַּלְמוּד וְסַבָּר בַּהַגָּדָה" (מסכת סופרים טו ד). "לִמַּדְתּוּנִי לִהְיוֹת מֵבִין וְסַבָּר" (סהולה, משל 7). 2° [במוסיקה] פַּרְשָׁן, מִי שֶׁנּוֹתֵן פֵּרוּשׁ מְיֻחָד לִיצִירָה מוּסִיקָלִית מְסֻיֶּמֶת עִם בִּצּוּעָהּ. – [סַבָּרִית, סַבָּרִים, סַבָּרוֹת]

סבורג

סַבְּרֶג°, סבורג ז' [סַב + בֹּרֶג] מַבְרֵג, מַכְשִׁיר לְסִבּוּב בְּרָגִים לְהַבְרָגָתָם אוֹ לְהוֹצָאָתָם מִדָּבָר־מָה. – [סַבְּרֶג־, סַבְּרְגּוֹ; סַבְּרְגִים, סַבְּרְגֵי־]

סְבָרָה*, סְבָרָא* נ' [מן סבר; ארמית: סְבָרָא] 1*. דָּבָר שֶׁנִּלְמַד בְּדֶרֶךְ הֶגְיוֹנִית, הַנָּחָה שִׂכְלִית, לְהַבְדִּיל מִן "גְּמָרָא" – דָּבָר שֶׁנִּלְמַד מִן הַכָּתוּב אוֹ שֶׁנִּמְסַר בְּקַבָּלָה: "הָנֵי מִלֵּי סְבָרָא, אֲבָל גְּמָרָא מֵרַב אֶחָד עָדִיף" (עבודה זרה יט.). "גְּמָרָא אוֹ סְבָרָא?" (בבא בתרא עז.). "סְבָרָא הִיא: אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה" (ברכות לה.). "כָּל זֶה אֵינוֹ אֶלָּא יִרְאַת שָׁוְא וִיסוֹדָהּ סְבָרָא מֻטְעֵית" (ביאליק, הספר). "עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָם בִּסְבָרָא" (עגנון, כלה קמט). 2 ⁺. הַשְׁעָרָה, הַנָּחָה: "וּבַעֲבוּר דַּעְתֵּנוּ שֶׁסְּבָרָתוֹ הִיא הָאֱמֶת יָצָאנוּ בְּעִקְּבוֹתָיו" (הרקמה לג'נאח, כז). "אָמְרָה מַזָּל דָּבָר שֶׁל סְבָרָה" (הזז, היושבת 283). הִגַּעְתִּי לְכָךְ בְּדֶרֶךְ הַסְּבָרָה בִּלְבָד. סְבָרָה מַדָּעִית. – [סְבָרַת־, סְבָרוֹת, סְבָרוֹת־]

– סְבָרָא בְּעָלְמָא°, הַשְׁעָרָה סְתָם: "דָּבָר זֶה אֵינוֹ סְבָרָא בְּעָלְמָא אֶלָּא מַעֲשֶׂה, וּבְדִידִי הֲוָה עֻבְדָּא" (מגדלי מו"ס, צד).

– סְבָרַת־הַלֵּב ⁺, סְבָרָה שְׁקוּלָה וּמְבֻסֶּסֶת: "סְבָרַת הַלֵּב הִיא הַבָּאָה לוֹ בִּנְבוּאָה" (רש"י בבא בתרא יב:).

– סְבָרַת־הַכֶּרֶס°, כִּנּוּי לְדֵעָה שֶׁאֵין לָהּ עַל מָה שֶׁתִּסְמֹךְ, הַשְׁעָרָה רֵיקָה וּבִלְתִּי מְבֻסֶּסֶת, דֵּעָה מְצֻצָה מִן הָאֶצְבַּע: "מוֹצִיא רוּחַ בִּטְנוֹ וּסְבָרוֹת־הַכֶּרֶס" (מגדלי מו"ס, שצב). "בְּפִלְפּוּלִים שֶׁל פִּלְמוּס וּסְבָרוֹת־הַכֶּרֶס" (סוקולוב, במראות 351). "וְגַם זֶה אוּלַי רַק סְבָרַת־כֶּרֶס וְלֹא שׁוּם אֱמֶת" (יזהר, צקלג 723).

– בַּעַל־סְבָרָה ⁺, 1°. בַּעַל־הִגָּיוֹן, הַיּוֹדֵעַ לְהָבִיא נִמּוּקִים שְׁקוּלִים לְבִסּוּס דֵּעוֹתָיו: "הַיּוֹעֲצִים וּבַעֲלֵי סְבָרָא הַמְעֹרָבִים עִם הַבְּרִיּוֹת" (מגדלי מו"ס, שעח). 2 ⁺. כִּנּוּי לְתַלְמִיד־חָכָם, לְלַמְדָן מֻפְלָג: "וְהָמָן (מֵת) עַל־יְדֵי בַּעַל־סְבָרָה (מָרְדְּכַי שֶׁהָיָה מֵאַנְשֵׁי הַסַּנְהֶדְרִין)" (הנגיד, דיואן 11).

– גְּמָרָא גְּמִירְנָא, סְבָרָא לָא יָדַעְנָא* [ארמית, יומא לג.], לָמַדְתִּי אֶת הַהֲלָכָה, אֶת טַעְמָהּ אֵינִי יוֹדֵעַ.

– כָּךְ הוּא סְבָרָא דְמִלְּתָא* (מדרש תהלים מג ח), זֶה טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר.

סִבְרוֹן* ז' [מן סֵבֶר] (שיר השירים רבה ד) סֵבֶר, תִּקְוָה, תּוֹחֶלֶת: "וְיִתְחַזֵּק בְּסִבְרוֹן בְּסוֹד לְשַׂגֵּב סָרִיגָיו" (ינאי, עג). – [סִבְרוֹן־]

סַבְרִי*, רְאֵה סבר. **סַבָּרִי** ⁺ ת' רְאֵה סַבָּרָתִי.

סַבְּרָן ⁺ ז' [מן סבר, סַבָּר] מַסְבִּיר, פַּרְשָׁן, פּוֹפּוּלָרִיזָטוֹר: "מִכָּאן כִּשְׁרוֹנָם שֶׁל אֵלּוּ לְשַׁמֵּשׁ... סַבְּרָנִים וּמְתַוְּכִים בְּעוֹלַם הָרוּחַ" (קלצקין כתבים 115). – [סַבְּרַן־, סַבְּרָנִים; סַבְּרָנִית, ־נִיּוֹת]

סַבְּרָקִים* ז"ר [יוונית: brakai; לאטינית: bracae מכנסיים; על־פי ירושלמי שבת טו ד; במס' כלים כט ב: סוּבְּרִיקִין] מִכְנָסַיִם צָרִים הַמַּגִּיעִים עַד הַבִּרְכַּיִם: "אֵלֶּה... עוֹדָם בְּקַפְּלֵטֵי־פוּךְ וּבְסַבְּרָקִים מְאֻרָּכִים נֹסַח הַמֵּאָה הַקּוֹדֶמֶת" (גולדברג, תר' מלחמה ב 17). – [סַבְּרָקֵי־]

סְבָרָתִי° ת' [מן סְבָרָה] שֶׁל סְבָרָה, הַבָּא מִתּוֹךְ סְבָרָה וְהַשְׁעָרָה: לְדֵעָה זוֹ אֵין לְכָךְ כָּל יְסוֹד עֻבְדָּתִי אֶלָּא סְבָרָתִי בִּלְבָד. – [סְבָרָתִית, סְבָרָתִיִּים, סְבָרָתִיּוֹת]

סָבְתָא*, סַבְתָּא° נ' [ארמית, נקבה מן סָב, סָבָא] 1*. סָבָה, אֵם־הָאֵם אוֹ אֵם־הָאָב (בבא בתרא קכה:). 2°. כִּנּוּי־פְּנִיָּה בְּפִי הַנֶּכֶד לְסָבָתוֹ: סַבְתָּא חֲבִיבָה. 3°. כִּנּוּי פְּנִיָּה לְאִשָּׁה זְקֵנָה, יְשִׁישָׁה: בְּבַקָּשָׁה, סַבְתָּא! – [בריבוי: סַבְתוֹת, בכינויים – מן סָבָה: סָבָתִי, סַבְתְּכֶם]

– סָבְתָא בְּבֵיתָא – סִימָא בְּבֵיתָא* (ערכין יט.), סָבְתָא בַּבַּיִת – אוֹצָר בַּבַּיִת [וראה גם ערך סָבָא]

סָבָתִי°, סיבתי ת' [מן סָבָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִבָּה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גּוֹרֵם מְסֻיָּם: תְּנוּעָה סִבָּתִית. – [סִבָּתִית, סִבָּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

סִבָּתִיּוּת°, סיבתיות נ' [מן סִבָּתִי] קִיּוּם סִבָּה, הָעִקָּרוֹן כִּי לְכָל דָּבָר סִבָּתוֹ, יַחַס שֶׁל סִבָּה וְתוֹצָאָה. – [סִבָּתִיּוּת־]

ס"ג ר"ת 1. סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה. 2. סִימָן גָּדוֹל. 3 [בגימטריא] 63.

סגב [כתיב־משנה של שגב]

~ פִּע' סָ ג ב ⁺ פ"י שָׂגַב, חִזֵּק: "אֱמוּנַת בְּרִית הַנִּכְרָתָה סָגַב בְּעֻזָּךְ" (בר מכיר, אחור וקדם). – [לִסְגֹּב, מְ־, יְ־]

~ פִּע' סָ גֵ ב ⁺, שָׂגַב, חָזַק: "שֹׂבַע שְׂמָחוֹת סָגְבוּ סְגוּלִים" (ינאי, שפה). – [מְסַגֵּב, יְסַגֵּב]

סֶגֶב ⁺ ז' [מן סגב; כתיב־משנה של שֶׂגֶב] תֹּקֶף, גֹּדֶל רַב: "הַסִּגּוּי וְהַסֶּגֶב לְחַי עוֹלָמִים" (האדרת והאמונה, שחרית יום כיפור). "בְּפַאֲתֵי הָרָקִיעַ... צָפוּ בְּסִגּוּי וָסֶגֶב עֲנָנִים צְחוֹרִים" (שלונסקי, תר' הדון ד 208). – [סֶגֶב־]

סגד [ארמית: סְגֵד; ערבית: סַגַ'ד, מַסְגִ'ד מסגד]

~ פִּע' סָ גַ ד פ"ע הִשְׁתַּחֲוָה (בְּיִחוּד לְשֵׁם פֻּלְחַן דָּתִי): "עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד לָמוֹ" (ישעיה מד טו). "לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד" (ישעיה מד יט). "וְסֹגֵד לְצִיץ הַגַּן וְהִשְׁתַּחֲוָה לְבוּל" (חריזי, תחכמוני ה 66). "וְהָיָה בִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ... וְהִקִּיצָה וְסָגְדָה לַשֶּׁמֶשׁ" (ביאליק, שלמה ובלקיס). "הֶאֱמַנְתִּי כִּמְקַבֵּל שֶׁהַיְּהוּדִים סוֹגְדִים לַפָּרָה" (קרליבך, הודו 47). [ובהשאלה:] "בַּהֲפֵכוֹת לֹא הֶאֱמִין, לַמַּהְפֵּכוֹת לֹא סָגַד" (ויסלבסקי, יחידים 11). – [לִסְגֹּד, סוֹגֵד, יִסְגֹּד]

סֶגֶד° ז' [מן סגד] סְגִידָה, הִשְׁתַּחֲוָיָה: "בְּקוֹמָה וְקָדְקֹד לְעָטוּר, תַּחַת סֶגֶד" (גרינברג, רחובות רלב). – [סֶגֶד־]

סגה [כתיב־משנה של שׂגה] — ראה שָׂגָה.

סָגָה°, סאגה נ׳ [נורבגית קדומה: sage סיפור] 1. אֹסֶף קָדוּם שֶׁל אֶפּוֹסִים, סִפּוּרֵי־גִּבּוֹרִים וּמָסוֹרוֹת הִיסְטוֹרִיּוֹת שֶׁל הַשְּׁבָטִים הַסְקַנְדִּינָבִיִּים (אִיסְלַנְד, נוֹרְבֶגְיָה) עַל־פִּי־רֹב מִסָּבִיב לְתוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁל מִשְׁפָּחָה אַחַת. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְרוֹמָן רְחַב־הֶקֵּף הַמְסַפֵּר תּוֹלְדוֹת מִשְׁפָּחָה אַחַת.

סאגו (עץ ופרי)

סָגוֹ°, סאגו ז׳ [מאלאית: sagu] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי הַדְּקָלִים הַגְּדֵלִים בְּאַרְצוֹת טְרוֹפִּיּוֹת; מִגִּזְעוֹ מְפִיקִים עֲמִילָן שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְמַאֲכָל (Metroxylon Sagu). — [סָגוֹאוֹת]

סְגוּב˙, סיגוב ז׳ [מן סגב, סְגֵב] שְׂגוּב, חֹזֶק, תֹּקֶף: ״נִצּוּחַ קְדֻשָּׁתוֹ מְסַפֶּרֶת... סְגוּב תְּהִלָּתוֹ מְזַמֶּרֶת״ (שני שדיך, יוצר לשבת חול המועד פסח). — [סְגוּב־]

סְגוּי˙, סיגוי ז׳ [כתיב־משנה של שְׂגוּי] רֹם, גֹּדֶל, שֶׂגֶב: ״הַסְּגוּי וְהַסֶּגֶב לְחַי עוֹלָמִים״ (האדרת והאמונה, שחרית ליום כיפור). ״בְּפַאֲתֵי הָרָקִיעַ... צָפוּ בִסְגוּי וָסֶגֶב עֲנָנִים צְחוֹרִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 298). — [סְגוּי־]

סָגוּי˙ ת׳ [מן סגה] שַׂגִּיא, נִשָּׂא, מְרוֹמָם: ״נִטְּלוּ סְגוּיִים״ (קליר, אנסיכה, מוסף א׳ ראש־השנה). — [סְגוּיָה, סְגוּיִים, ־יוֹת]

סֶגּוֹל˙, סְגוֹל˙ ז׳ [על שום הדמיון לאשכול, ארמית: סְגוֹלָא אשכול] 1. סִימָן שֶׁל שָׁלֹשׁ נְקֻדּוֹת (ֶ) בַּנִּקּוּד שֶׁלָּנוּ (הַטְּבֶרְיָנִי) לְצִיּוּן הַתְּנוּעָה e: מִלַּת ״שֶׁמֶשׁ״ מְנֻקֶּדֶת בִּשְׁנֵי סֶגּוֹלִים. 2˙. שֵׁם אֶחָד הַטְּעָמִים הַמַּפְסִיקִים, צוּרָתוֹ ∴ מֵעַל לָאוֹת (א֒).—[סֶגּוֹלִים]

א. **סָגוֹל˙** ת׳ [מן א.סגל] נִבְחָר, מְצֻיָּן, בַּעַל סְגֻלּוֹת: ״סְגוֹלֵי מִכָּל עַמֵּי הָאָרֶץ״ (ינאי, רטז). ״סְגוֹלִים פָּצוּ לְצִיר״ (סידור רס״ג, שפח). ״חֶשְׁבּוֹן סָגוֹל וְסוֹד גָּדוֹל יֵשׁ בְּכֻלָּם בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד״ (אברהם אבן־עזרא, קהלת ז יט). — [סְגוֹלָה, סְגוֹלִים, ־לוֹת]

ב. **סָגוֹל˙** ת׳ [מן סֶגּוֹל] מְנֻקָּד בְּסֶגּוֹל: ״מֵם סְגוֹלָה, מֵם סְגוֹלָה״ (ביאליק, הגדי). בְּמִלַּת ״מֶלֶךְ״ הַמ׳ וְהַל׳ סְגוֹלוֹת. — [סְגוֹלָה, ־לִים, סְגוֹלוֹת]

סִגּוּל°, סיגול ז׳ [מן א.סגל, סִגֵּל] הַכְשָׁרָה, הַתְאָמָה, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא דָּבָר מְסֻגָּל לְמַשֶּׁהוּ: ״דְּמֻיּוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל סִגּוּל וְהִסְתַּגְּלוּת״ (קלצקין, כתבים 58). סִגּוּל הָעֵינַיִם לִרְאִיָּה בָּאֲפֵלוּלִית. תַּהֲלִיךְ סִגּוּל הָאָדָם לַטֶּבַע וְלַסְּבִיבָה. סִגּוּל הַצֶּמַח לִתְנָאֵי הַקַּרְקַע וְהָאוֹר. — [סִגּוּל־]

סגול, ראה סָגֹל.

סָגוֹל° ז׳ [מן סָגֹל] צֶבַע הַסָּגֹל, צֶבַע אֲדַמְדַּם־כְּחַלְחַל (כְּצֶבַע פֶּרַח הַסָּגֹל): ״כָּאן הִתְפָּרְקוּ הָרִים אֶת סְגוֹל הַמֶּרְחַקִּים״ (שנהר, ג 74). ״יָרֵחַ רַךְ, מַשֶּׁהוּ שֶׁל סְגוֹל מָהוּל בְּלַבְנוּנִיּוּתוֹ״ (רגלסון, חקירות 38). ״הָאִי — כְּאֶגַרְטֵל בְּרֵיחַ סְגוֹל עָשֵׁן״ (ליכטנבוים, במישור 10). — [סְגוֹל־]

סגולה, ראה סְגֻלָּה.

סֶגּוֹלִי° ת׳ [מן סֶגּוֹל] 1. מְנֻקָּד בְּסֶגּוֹל. 2. כִּנּוּי לְמִשְׁקָל שֶׁל שֵׁמוֹת מִלְעֵילִיִּים הַמִּסְתַּיְּמִים בִּשְׁנֵי סֶגּוֹלִים אוֹ בְּצֵירֶה וְסֶגּוֹל אוֹ בְּחוֹלָם וְסֶגּוֹל אוֹ כַּנַּ״ל בְּפַתָּח בַּסּוֹף אוֹ בִּשְׁנֵי פַּתָּחִים (בְּמִקְרֶה שֶׁל אוֹת גְּרוֹנִית): הַשֵּׁמוֹת ״מֶלֶךְ״, ״סֵפֶר״, ״בֹּקֶר״, ״נַעַר״, שֶׁבַח, ״נֹגַהּ״ כֻּלָּם בְּמִשְׁקַל הַסֶּגּוֹלִיִּים. — [סֶגּוֹלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

סגולי, ראה סְגֻלִּי.

סָגוֹס* ז׳ [יוונית: sagos; לאטינית: sagum] מְעִיל אוֹ חָלוּק עָשׂוּי אָרִיג גַּס: ״סָגוֹס עָבֶה״ (אהלות יא ג). ״הֵם הָיוּ לְבוּשִׁים סְגוֹסִים שְׁחוֹרִים, בִּגְדֵי דַיָּגִים וְאֻמָּנִים״ (קבק, במשעול 301). ״רוֹעֶה גָּלוּם בִּסְגוֹס חוּם בָּא מִן הֶהָרִים״ (עגנון, תמול 365). — [סְגוֹס־, סְגוֹסִים, סְגוֹסֵי־]

סָגוּף* ת׳ [מן סגף] מְעֻנֶּה, שֶׁנִּסְתַּגֵּף בְּצוֹם וּבְעִנּוּיֵי הַגּוּף: ״דְּוּוּיִים וּסְגוּפִים״ (מכילתא יתרו סג). ״בִּפְנֵיהֶם הַסְּגוּפִים וְהַזּוֹעֲפִים״ (ברקוביץ, סיפורים קז). ״כְּצִפֳּרִים רְעֵבוֹת סְגוּפוֹת, הָעָפוֹת מִמֶּרְחָק״ (טמקין, שירים קצ). ״לְרַצֵּץ אֶת כֹּחוֹתֵי הַסְּגוּפִים וְהַנִּלְאִים״ (שמעוני, הביבר 56). ״הוֹי כַּמָּה קָטָן וּמְבֻטָּל וְסָגוּף נִרְאָה כָּל תַּלְמִיד מִבַּלְבֵּל־שְׁאֵלוֹת״ (סגא, שירים 242). — [סְגוּפָה, סְגוּפִים, ־פוֹת]

סִגּוּף*, סיגוף ז׳ [מן סגף, סִגֵּף] עִנּוּי, דִּכּוּי, מְנִיעַת צְרָכָיו הַחִיּוּנִיִּים שֶׁל הַגּוּף: ״שֶׁהַצַּדִּיקִים מְדַבְּרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּסִגּוּף וּבְתַעֲנִיּוֹת וּבְיִסּוּרִין״ (קהלת רבה ג). ״כָּל עֲמָלָם וְטָרְחָם שֶׁטָּרְחוּ בִּשְׁבִילָם בְּסִגּוּף הַגּוּף וּבִמְסִירוּת־נֶפֶשׁ״ (מגדלי מו״ס, עג). ״לֹא תַאֲמִינוּ, מַרְבֶּה הוּא עַתָּה בְּסִגּוּפִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קל). — [סִגּוּף־, סִגּוּפִים, ־פֵי־]

סִגּוּפִי°, סיגופי ת׳ [מן סִגּוּף] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִגּוּף וְעִנּוּי־הַגּוּף, אֶסְקֵטִי: ״אִזְמֵל חָרִיף שֶׁל מוּסָרִיּוּת קִיצוֹנִית, סִגּוּפִית לְלֹא חֶמְלָה״ (סוקולוב, אישים 16). — [סִגּוּפִית, סִגּוּפִיִּים, ־פִיּוֹת]

א. **סְגוֹר** ז׳ [מן סגר] דָּבָר שֶׁמַּשֶּׁהוּ סָגוּר בְּתוֹכוֹ, כִּסּוּי, מִסְגֶּרֶת: ״אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם״ (הושע יג ח). ״עֲדֵי פָּתַח סְגוֹרֶיהָ וְחִפֵּשׂ טְמוּנֶיהָ״ (גבירול, א 42). ״וְאוּלָם אִם פָּרְצָה לְהַבָּה מִסְּגוֹרָהּ״ (שמעוני, הביבר 49). ״תַּעֲרֹג נַפְשֵׁנוּ אֵלָיו וַתֶּחֱרַד לָצֵאת מִסְּגוֹרֶיהָ״ (כהן, שירים פא). ״וּמִי יִפְתַּח אֶת הַסְּגוֹר? מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יוּכַל לִפְתֹּחַ אֶת נַפְשָׁהּ?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ט). ״יִפְתְּחוּ אֶת סְגוֹר פִּיהֶם״ (ברקוביץ, סיפורים רל). ״וּמָתוֹק כֹּה הָאוֹר וְנָאוֶה, עַל סְגוֹר עַפְעַפֵּי יְקוּהָ״ (כאירוביץ, הטללים 20). —[סְגוֹר, סְגוֹרִים, סְגוֹרֵי־]

— **קָרַע (פָּתַח°) סְגוֹר לִבּוֹ** [שאול מן הושע יג ח, ראה לעיל, ושם כפשוטו], שָׁפַךְ אֶת נַפְשׁוֹ, הִבִּיעַ אֶת כָּל הַמֵּעִיק עַל לִבּוֹ, הִתְוַדָּה: ״בּוֹכֶה בְּתַמְרוּרִים עֲלֵי כַחְשׁוֹ, יִקְרַע סְגוֹר לִבּוֹ״ (שובה ה׳, סליחה לשבת שובה). ״וּפָתַחְתִּי לְפָנָיו סְגוֹר לְבָבִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יז). ״כֵּיצַד לִפְתֹּחַ אֶת סְגוֹר לִבּוֹ?״ (בורלא, אשתו 78). ״סְגוֹר לֵב לֹא קְרָעֲנוּ, לֹא הִגַּד הַסּוֹד״ (ש׳ שלום, שירים טו).

ב. **סְגוֹר** ז׳ [ראה להלן סָגוּר, זְהַב סָגוּר] מִין מִבְחָר שֶׁל זָהָב: ״לֹא יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מְחִירָהּ״ (איוב כח טו). — [סְגוֹר־]

ג. **סְגוֹר** ז׳ [על־פי הבנה בכתוב שלהלן; ויש מבארים שם: ״סְגֹר״ כציווי; וראה גם סגר 4; השווה גם יוונית: sagaris גרזן] שֵׁם כְּלִי־זַיִן קַדְמוֹן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא: ״הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר לִקְרַאת רֹדְפָי״ (תהלים לה ב—ג). — [סְגוֹר־, סְגוֹרִים, סְגוֹרֵי־]

סָגוּר ת׳ [מן סגר, סֻגַּר] 1. לֹא פָּתוּחַ: ״הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה, לֹא יִפָּתֵחַ״ (יחזקאל מד ב). דֶּלֶת סְגוּרָה. סֵפֶר סָגוּר. 2˙. שֶׁסָּגְרוּ עָלָיו,

כָּלוּא, יוֹשֵׁב מֵאֲחוֹרֵי מַסְגֵּר: "סְגוּרֵי שַׁלַּח מֵאֹפֶל... וַיְרוֹמֵם יוֹשְׁבֵי שֵׁפֶל" (יהודה הלוי, ח 408). פְּלוֹנִי יוֹשֵׁב סָגוּר בְּבֵיתוֹ יָמִים רַבִּים. — [סְגוּרָה, סְגוּרִים, ־רוֹת]

— **סָגוּר וּמְסֻגָּר** ° [על־פי "וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת", יהושע ו א], 1. סָגוּר וְנָעוּל הֵיטֵב: בַּיִת סָגוּר וּמְסֻגָּר בְּשִׁבְעָה בְּרִיחִים. 2. כָּלוּא, שֶׁאֵין כָּל מַגָּע בֵּינוֹ וּבֵין הַחוּץ: "שֶׁנִּתְקַפֵּל וְדָר סָגוּר וּמְסֻגָּר בְּתוֹכוֹ" (מנדלי מו"ס, רצח). "הָיָה יוֹשֵׁב סָגוּר וּמְסֻגָּר חֶדֶר לִפְנִים מֵחֶדֶר" (עגנון, אלו קצז).

— **אָדָם סָגוּר** °, מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹחַ לְגַלּוֹת אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו וְאֵינוֹ נָכוֹן לְשַׁתֵּף אֲחֵרִים בְּדַאֲגוֹתָיו וּבְשִׂמְחוֹתָיו: פְּלוֹנִי אָדָם מִתְבּוֹדֵד וְסָגוּר הוּא.

— **אֲסֵפָה (יְשִׁיבָה) סְגוּרָה** °, אֲסֵפָה (יְשִׁיבָה) שֶׁהַכְּנִיסָה אֵלֶיהָ הִיא רַק לַמְּזֻמָּנִים: נִתְקַיְּמָה יְשִׁיבָה סְגוּרָה שֶׁל בֵּית־הַדִּין.

— **זָהָב סָגוּר** [אכדית: hurasu sakru חרוץ סגור], מִין שֶׁל זָהָב נָקִי: "וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר" (מלכים א ו כ).

סַגִּי* [ארמית; עברית: שַׂגִּיא] 1. ת׳ גָּדוֹל, רַב. 2. תה"פ דַּי, מַסְפִּיק: "כָּל יִשְׂרָאֵל קַבְּצָן הוּא! וְסַגִּי... בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ!" (מנדלי מו"ס, קטו).

— **לָא סַגִּי*** לֹא דַּי, אֵין זֶה מַסְפִּיק: "לָא סַגִּי דְּלָאו הָכִי?" (בבא מציעא עו). "הֵיטֵב יָדַעְנוּ כִּי בָּזֶה בִּלְבַד לָא סַגִּי" (שור, אישים 158).

— **סַגִּי־נְהוֹר*** (= רַב הָאוֹר), כִּנּוּי (בִּלְשׁוֹן הֲפוּכָה) לְעִוֵּר, לְסוּמָא (הַכִּנּוּי הַמְּקוֹרִי "סַגִּי נְהוֹר" נִתַּן לְעִוֵּר בְּעַיִן אַחַת, שֶׁלְּעֻמַּת הָעִוֵּר הַגָּמוּר הֲרֵיהוּ "רַב אוֹר", בראשית רבה ד): "רַב שֵׁשֶׁת סַגִּי־נְהוֹר הֲוָה" (ברכות נח). "מִיָּמֶיהָ לֹא נִפְגְּשָׁה עִם סַגִּי־נְהוֹר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רפא). "קוֹלוֹ שֶׁל נְחוּמָה, מְנַגֵּן סַגִּי־נְהוֹר" (בורלא, אשתו 27). [ומכאן:]

— **בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר** °, בְּהוֹרָאָה מְהֻפֶּכֶת: שִׁמּוּשׁ בְּמִלָּה בְּאֹפֶן שֶׁהָאוֹמֵר אוֹתָהּ מִתְכַּוֵּן לְמַשְׁמָעָה הַהָפוּךְ: "וְכָל אֶחָד קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר 'חָכָם גָּדוֹל', כְּלוֹמַר, שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם אוֹ: 'יְהוּדִי כָּשֵׁר', כְּלוֹמַר, מוּמָר וּמִתְבּוֹלֵל" (מנדלי מו"ס, שצג).

סַגִּיא ^ ת׳ [כתיב־משנה של שַׂגִּיא] שַׂגִּיא, גָּדוֹל: "חֻצְפָּה סַגִּיאָה! גְּבוּלָהּ! — קָרְאוּ כָּל הַנִּצָּבִים מִסָּבִיב" (בן־ציון, רד). — [סַגִּיאָה, סַגִּיאִים, ־אוֹת]

סַגִּיאוּת ° נ׳ [מן סַגִּיא] עֹצֶם, גֹּדֶל: "וְכֵיצַד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסַגִּיאוּת הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה שֶׁל אוֹתוֹ יֵצֶר תַּקִּיף?" (קלצקין, כתבים 64). — [־אוּת־]

סַגִּיב ^ ת׳ [מן סגב, ראה גם שַׂגִּיב] שַׂגִּיב, אַדִּיר, חָזָק: "נוֹרָא הוּא, סַגִּיב הוּא" (הגדה של פסח, אדיר הוא). — [סַגִּיבָה, סַגִּיבִים, ־בוֹת]

סְגִידָה ^ נ׳ [מן סגד, סָגַד] 1 ^, כְּרִיעַת בֶּרֶךְ (לְשֵׁם פֻּלְחָן דָּתִי): "אַף יִשְׁתַּחֲווּ הִשְׁתַּחֲוָאָה יוֹתֵר מֵהַסְּגִידָה" (רד"ק, ישעיה מו ו). סְגִידָה לְפֶסֶל. 2 ° [בהשאלה] הַעֲרָצָה, כְּנִיעָה מֻחְלֶטֶת: סְגִידָה לְאִידֵאָלִים זָרִים. סְגִידַת הֶהָמוֹנִים לַמַּנְהִיג. — [סְגִידַת־, ־דוֹת]

סְגִיָּה*, ראה סוּגְיָה.

סָגִיל ° ת׳ [מן א. סגל] הַנִּתָּן לְהִסְתַּגְּלוּת, שֶׁנָּקֵל לְסַגֵּל אוֹתוֹ לִתְנָאִים מִשְׁתַּנִּים: צֶמַח סָגִיל. — [סְגִילָה, סְגִילִים, ־לוֹת]

סְגִילוּת ° נ׳ [מן סָגִיל] הֱיוֹת סָגִיל, הַכֹּשֶׁר לְהִסְתַּגֵּל לִתְנָאִים מְסֻיָּמִים: סְגִילוּת הַצֶּמַח הֶחָדָשׁ לִתְנָאֵי הָאָרֶץ. — [סְגִילוּת־]

סָגִין ° ז׳ [מן סָגוֹס*, ולפי נוסחאות אחרות: סגון, סגן] מְעִיל צְבָאִי עֶלְיוֹן, מְעִיל הַגָּזוּר בְּתַבְנִית מְיֻחֶדֶת לְאַנְשֵׁי־צָבָא: "מַאֲהִיל עַל רֹאשׁוֹ וּכְתֵפָיו בְּסָגִין בְּעָבְרוֹ מִמַּחְסָן אֶל מַחְסֶה" (אלתרמן, עיר 111). — [סְגִין־, סְגִינִים, סְגִינֵי־]

סָגִיר ° ז׳ [מן סגר] הֶתְקֵן כָּל־שֶׁהוּא לִסְגִירַת זְרוֹעוֹת שֶׁל מַכְשִׁיר כְּדֵי לִמְנֹעַ מֵהֶן תְּנוּעָה חָפְשִׁית. — [סְגִיר־, סְגִירִים, סְגִירֵי־]

סְגִירָה* נ׳ [מן סגר, סָגַר] נְעִילָה, הֵפֶךְ מִן "פְּתִיחָה": "שֶׁהֵם הָיוּ מַשְׁלִימִים לִסְגִירַת הָאֹהֶל מִצְּדָדָיו וּסְגִירַת הֶחָצֵר מִכָּל צְדָדֶיהָ" (במדבר רבה יג). סְגִירַת הַדֶּלֶת. סְגִירַת הַסֵּפֶר הַפָּתוּחַ. סְגִירַת הַחֲנֻיּוֹת. סְגִירַת הַיְשִׁיבָה. סְגִירַת רְוָחִים בְּתַרְגִּילֵי־סֵדֶר. — [סְגִירַת־, סְגִירוֹת]

סְגִירוּת ° נ׳ [מן סָגוּר] הֱיוֹת סָגוּר: הַסְּגִירוּת הַהֶרְמֵטִית שֶׁל קֻפְסוֹת־הַשִּׁמּוּרִים שׁוֹמֶרֶת עַל עֲמִידוּתָן בִּפְנֵי הַשְׁפָּעַת חִלּוּפֵי הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה. — [סְגִירוּת־]

א. סגל [מן סְגֻלָּה]

~ פע׳ **סִגֵּל** * פ"י 1 ^, הִכְשִׁיר, הִתְאִים: "סִגֵּל לִי נְבִיאִים נְבוּאוֹת פָּצִים (אוֹמְרִים)" (גנזי שכטר, ג 77). "מְשַׁפְשֵׁף עֵינָיו בְּבֵיצָה חֲדָשָׁה כְּדֵי לְסַגְּלָן לַתּוֹרָה" (עגנון, כפות רצח). הָרוֹפֵא סִגֵּל אֶת הַמִּשְׁקָפַיִם לְעֵינָיו שֶׁל הַחוֹלֶה. הָאִכָּר סִגֵּל אֶת הַצֶּמַח לַקַּרְקַע. הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת סִגְּלָה אֶת הַמָּקוֹם לְיִשּׁוּב וּלְפִתּוּחַ. 2 *, יִחֵד, אָסַף, הִשִּׂיג: "לִשְׁנֵי אַחִים שֶׁהָיוּ מְסַגְּלִים מָמוֹן אַחַר אֲבִיהֶם" (ספרי עקב פג). "הַדִּבּוּרָה הַזֹּאת כָּל מַה שֶּׁהִיא מְסַגֶּלֶת, מְסַגֶּלֶת לְבַעְלֶיהָ" (דברים רבה א). "מְסַגְּלִים מָמוֹן הַרְבֵּה וְחֵלֶק מִמֶּנּוּ הוֹלֵךְ אֶל כִּיסֵיהֶם שֶׁל אִכָּרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (קבק, במשעול 261). — [לְסַגֵּל אֶת־, מְסַגֵּל, יְסַגֵּל]

~ פע׳ **סֻגַּל** *, 1 °, הֻתְאַם, הֻכְשַׁר: הַמִּשְׁקָפַיִם סֻגְּלוּ לְעֵינָיו שֶׁל הַלָּקוֹחַ. הַחֹמֶר סֻגַּל לִתְפִיסָתוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד. אֲנִי עָיֵף וְאֵינִי מְסֻגָּל לְכָל מַאֲמָץ. 2 *, הֻשְׁתַּק, נִזְקַק: "אַף אַתֶּם מְסֻגָּלִים לִי" (מכילתא יתרו סב). [וראה עוד ערך מְסֻגָּל] — [מְסֻגָּל, יְסֻגַּל]

~ התפ׳ **הִסְתַּגֵּל** °, הִכְשִׁיר עַצְמוֹ, הִתְאִים עַצְמוֹ, קָנָה לְעַצְמוֹ אֶת הַסְּגֻלּוֹת: הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ הִסְתַּגֵּל עַד מְהֵרָה לִתְנָאֵי הָאָרֶץ. הַצֶּמַח הִסְתַּגֵּל לְחֹסֶר־הַמַּיִם בִּסְבִיבָתוֹ. — [לְהִסְתַּגֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ **נִסְגַּל** ^, נִבְחַר, נַעֲשָׂה סְגֻלָּה: "בְּשִׁירִים נִשְׁקָלִים, חֲדָשִׁים נִסְגָּלִים" (דונש לחסדאי, על־פי שירמן א 35). — [לְהִסָּגֵל, נִסְגַּל, יִסָּגֵל]

~ הפ׳ **הִסְגִּיל** ^ פ"י 1 °, גָּרַם שֶׁיִּסְתַּגֵּל, הִכְשִׁיר: הַחוֹקֵר הִסְגִּיל אֶת הַצֶּמַח הֶחָדָשׁ לִתְנָאֵי הָאָרֶץ. 2 ^, יִחֵד, קָבַע שֶׁיִּהְיֶה סְגֻלָּה: "הִסְגַּלְתָּה צֹאן מִשְּׁמוּנִים עִיר" (גנזי שכטר, ג 83). "וּבְאָמְרוֹ לָכֶם הִסְגִּילָם בְּאַחַת מִן הַדָּתוֹת אֲשֶׁר הָיוּ מִתְנַהֲגִים קֹדֶם" (ספר גן־עדן ה לקראי, לפי כ"י). — [לְהַסְגִּיל, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻסְגַּל** ^, 1 °, נַעֲשָׂה מְסֻגָּל, הֻכְשַׁר: הַצֶּמַח הֶחָדָשׁ הֻסְגַּל לִתְנָאֵי הָאֲקָלִים. 2 ^, יֻחַד, נִקְבַּע: "מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ בַּגַּלְגַּל הַמֻּסְגָּל" (פירוש קידוש החודש לרמב"ם, יב). — [מֻסְגָּל, יֻסְגַּל]

ב. סגל [מן סֶגֹּל]

~ הפ׳ **הִסְגִּיל** ° פעו"י 1, פ"ע נַעֲשָׂה סָגֹל, קִבֵּל גָּוֶן אֲדַמְדַּם־כְּחַלְחַל: "הִסְגִּילָה שַׁרְשֶׁרֶת הָרִים שְׁלוּגֵי פִּסְגּוֹת" (שמעוני, שירים ב קפב). "עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן הִסְגִּילוּ בְּצִנְצֶנֶת חֲצָבִים קְטַנִּים" (צמח,

כתבים 21). ״וְשִׁיתֵי־אַבְרָהָם מַסְגִּילִים בְּאָפִיקָם הַגְּלֻפָּת״ (יוזהר, שיירה 22). ״הָאַרְגָּמָן הִסְגִּיל וְהָלַךְ בְּשׁוּלֵי אוֹתָם שָׁמַיִם״ (גורי, שושנת 115). 2, פ״י שָׁוָה צֶבַע סָגֹל, צִיֵּר בְּצֶבַע סָגֹל: הַצַּיָּר הִסְגִּיל אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם בִּתְמוּנָתוֹ. — [לְהַסְגִּיל, מ״־, י״־]

~ הָסְגַּל °, נַעֲשָׂה צִבְעוֹ סָגֹל: פְּנֵי הַשָּׁמַיִם הָסְגְּלוּ בַּתְּמוּנָה. — [מֻסְגָּל, יֻסְגַּל]

ג. **סגל** [מן סֶגּוֹל]

~ נִסְגַּל ⁺, נָקַד בְּסֶגּוֹל: ״הָעַיִן נִסְגָּלָה״ (שכל טוב, בראשית כא ל). בְּמִלַּת ״בֶּגֶד״ נִסְגְּלוּ הַבּ׳ וְהַג׳. — [לְהִסָּגֵל, נִסְגָּל, יִסָּגֵל]

~ פִּע׳ סִגֵּל °, נִקֵּד בְּסֶגּוֹל: בְּמִלַּת ״שָׂדֶה״ יֵשׁ לְסַגֵּל אֶת הַדָּלֶ״ת. — [לְסַגֵּל, מ״־, י״־]

~ פֻּע׳ סֻגַּל, נֻסְגַּל: אוֹתִיּוֹת מְסֻגָּלוֹת. — [מְסֻגָּל, יְסֻגַּל]

א. **סֶגֶל** ⁺ ז׳ [מן סְגֻלָּה] סְגֻלָּה, אוֹצָר: ״בְּחֶרְתֵּנוּ סֶגֶל לְהַעֲמִית שֶׁפֶר נַחֲלָתְךָ עוֹלָמִית״ (אודך, יוצר ב׳ פסח). ״שְׁלַחְתִּי בִּמְלֶאכֶת סֶגֶל חֲבוּרָה״ (שולחתי, יוצר ב׳ ראש השנה). — [סֶגֶל־]

— **סֶגֶל־חֲבוּרָה** ⁺ [על־פי הפיוט ״שולחתי״ הנ״ל], קְבוּצָה נִבְחֶרֶת: ״אֲנִי בְּעַצְמִי הָיִיתִי בְּמַחֲצַת סֶגֶל־חֲבוּרָה״ (מנדלי מו״ס, תיח). ״מְקוֹמָם שֶׁל שְׁלֹשֶׁת הַסּוֹרִים, סֶגֶל־הַחֲבוּרָה, עַל־יַד שֻׁלְחָנִי נִפְקַד אַף הוּא״ (ביאליק, איש הסיפון). ״הָלְכוּ פַּרְנָסֵי פְּרָג... בִּמְלֶאכֶת סֶגֶל־חֲבוּרָה לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי הַקֵּיסָר״ (ליפסון, מדור 79).

ב. **סֶגֶל** ° ז׳ [שאול מן הצירוף ״סֶגֶל־חֲבוּרָה״, ראה לעיל א. סֶגֶל] חֶבֶר, צֶוֶת, כְּלַל הָאֲנָשִׁים הָעוֹסְקִים בְּסוּג־פְּעִילוּת מְסֻיָּם (corpus, cadre): סֶגֶל הַפִּקּוּד (חֶבֶר הַמְּפַקְּדִים בְּגוּף צְבָאִי מְסֻיָּם), הַסֶּגֶל הַדִּיפְּלוֹמָטִי (חֶבֶר הַשַּׁגְרִירִים, הַצִּירִים, הַנִּסְפָּחִים וְכַדּוֹמֶה). — [סֶגֶל־]

סגל שלש-גוני

ג. **סֶגֶל** ° ז׳ [מארמית: סִיגְלָא*, ברכות מג:] שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחֵי נוֹי (Viola) אֲשֶׁר כַּמָּה מִמִּינָיו גְּדֵלִים בַּר בְּאַרְצֵנוּ. אֶחָד מֵהֶם הוּא הַ״סֶּגֶל הַשְּׁלָשׁ־גּוֹנִי״ (Viola Tricolor), הַיָּדוּעַ גַּם בִּשְׁמוֹ הָעֲמָמִי ״אַמְנוֹן וְתָמָר״. — [סֶגֶל־, סְגָלִים, סִגְלֵי־]

סָגֹל °, סגול ת׳ [מן ג. סֶגֶל] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע פֶּרַח הַסֶּגֶל — כְּחַלְחַל־אֲדַמְדַּם: פְּרָחִים סְגֻלִּים. דְּיוֹ סְגֻלָּה. — [סְגֻלָּה, סְגֻלִּים, סְגֻלּוֹת]

סֶגֶל ° ז׳ רְאֵה ג. סֶגֶל.

סְגַלְגַּל* ת׳ [ארמית: סְגַלְגְּלָא; אולי בניין ספעל מן עגל, במקום סעגלגל; קרוב אל גלגל] עָגֹל־מָאֳרָךְ, כְּתַבְנִית בֵּיצָה, אֶלִּיפְּטִי: ״שֶׁמָּא רֹאשָׁהּ נָאֶה? אָמְרוּ לוֹ: סְגַלְגַּל״ (נדרים סו:). ״נָשְׂאָה עֵינֶיהָ הַסְּגַלְגַּלּוֹת וְהָאֲדֻמּוֹת לַמָּרוֹם״ (ביאליק, אריה ד). ״לָבוּשׁ נָאִים וּזְקָנוֹ סְגַלְגַּל צְהַבְהַב וְנָאֶה״ (עגנון, אורח 253). — [סְגַלְגַּלָּה או סְגַלְגֶּלֶת, סְגַלְגַּלִּים, סְגַלְגַּלּוֹת]

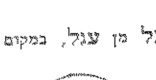

צורות סגלגלות

סְגַלְגַּלּוּת ° נ׳ [מן סְגַלְגַּל] צוּרָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַסְּגַלְגַּל: ״דָּבָר שֶׁלֹּא הוֹעִיל כְּלוּם לְהַמְעִיט סְגַלְגַּלּוּת כְּרֵסוֹ וְהִקִּפָהּ״ (יזהר, שיירה 13). ״הֶעֱבִיר מְלֹא כַּפּוֹ עַל שִׁפּוּלֵי לֶחְיָהּ וְעַל סַנְטֵרָהּ, כְּרוֹצֶה לִלְמֹד אֶת סְגַלְגַּלּוּתוֹ״ (איתן, ברקיע 280). סְגַלְגַּלּוּת הַבֵּיצָה. — [סְגַלְגַּלּוּת־]

סְגֻלָּה, סגולה נ׳ [אכדית: sugullu עדר, מקנה; ארמית: סְגֻלְתָּא רכוש] 1, דְּבַר חֶמְדָּה, קִנְיָן יָקָר, אוֹצָר נִבְחָר: ״כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים״ (קהלת ב ח). ״וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים״ (שמות יט ה). ״בְּךָ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה״ (דברים ז ו). ״כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְגֻלָּה חֲבִיבָה עָלָיו בְּיוֹתֵר״ (במדבר רבה ב). ״מִפְּנֵי שֶׁאֲנַחְנוּ הַסְּגֻלָּה מִבְּנֵי אָדָם״ (כוזרי א כז). ״וּבָחַר בָּאָדָם לִהְיוֹת תְּרוּמַת נִבְרָאָיו וּסְגֻלַּת נִמְצָאָיו״ (חובות הלבבות, הקדמת המתרגם). 2 ⁺, תְּכוּנָה, מִדָּה חִיּוּבִית הַצְּפוּנָה בְּמַשֶּׁהוּ אוֹ בְּמִישֶׁהוּ: ״הַסּוּגִים וְהַמִּינִים וְהַהֶבְדֵּלִים וְהַסְּגֻלּוֹת וְהַמִּקְרִים״ (כוזרי ה יב). ״וְנִקְרָא הַשְּׂחוֹק סְגֻלָּה לָאָדָם בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יִמָּצֵא לְכָל אִישִׁיו תָּמִיד וְלֹא יִמָּצֵא לְמִין אַחֵר זוּלַת מִין הָאָדָם״ (מלות הגיון י). 3 ⁺, אֶמְצָעִי יָעִיל: ״וּכְמוֹ־כֵן יָזְמוּ בַּעֲלֵי הַסְּגֻלּוֹת, כִּי כְּשֶׁיִּקַּח מַסְמֵר מֵעֵץ הַצָּלוּב... יוֹעִיל לוֹ״ (פירוש המשניות לרמב״ם, שבת סז.). ״וְיִנַּסֶּה סְגֻלּוֹת כָּל הַסַּמִּים הַפְּשׁוּטִים״ (אלבו, עיקרים 124). הָעֲבוֹדָה הִיא סְגֻלָּה נֶגֶד הַשִּׁעֲמוּם. רַבִּים מַאֲמִינִים בִּסְגֻלּוֹתֵיהֶם שֶׁל קְמֵעוֹת וְהַשְׁבָּעוֹת. — [סְגֻלַּת־, סְגֻלּוֹת]

— **אֶרֶץ־הַסְּגֻלָּה** °, כִּנּוּי חִבָּה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: ״אֵיךְ אָבוֹא בְּשַׁעֲרֵי אֶרֶץ הַסְּגֻלָּה?״ (ביאליק, מאחורי).

— **אִישׁ־סְגֻלָּה** °, אָדָם מְיֻחָד בְּמִינוֹ, אָדָם הַמִּצְטַיֵּן בְּמַעֲלוֹת יְקָרוֹת.

— **יְחִידֵי־סְגֻלָּה** ⁺, אֲנָשִׁים נִבְחָרִים וּמְיֻחָדִים, שֶׁאֵין רַבִּים כְּמוֹתָם: רַק יְחִידֵי־סְגֻלָּה יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה רָמָה זוֹ.

— **עַם סְגֻלָּה** (דברים ז ו), כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל.

— **סְגֻלַּת־הַסְּגֻלָּה** ⁺, הַטּוֹב וְהַנִּבְחָר בְּיוֹתֵר: ״וְאַל תַּפְקֵד סוֹדְךָ אֶלָּא אֵצֶל סְגֻלַּת הַסְּגֻלָּה מֵהֶם בִּלְבַד״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג).

— **סְגֻלָּה בְּדוּקָה** °, אֶמְצָעִי יָעִיל בְּיוֹתֵר: ״מָסַר לוֹ סְגֻלָּה בְּדוּקָה לְהַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ״ (עגנון, כלה רכב). ״רְאוּ בָּזֶה... סְגֻלָּה בְּדוּקָה וּמְנֻסָּה בִּשְׁבִיל פִּרְסוּמָהּ״ (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 88).

— **סְגֻלָּתִי** °, כִּנּוּי חִבָּה לְאִשָּׁה: ״אִכְלִי אִכְלִי, סְגֻלָּתִי!״ (מנדלי מו״ס, קסו). ״לָךְ וּלְמַעֲנֵךְ, הָעֲלוּבָה מֵאִמּוֹת... אִמִּי סְגֻלָּתִי!״ (ביאליק, פרידה).

סְגֻלָּה ° נ׳ רְאֵה ג. סֶגֶל.

סִגְלוֹן °, סיגלון ז׳ [מן סֶגֶל] שֵׁם עִבְרִי לְעֵץ־הַנּוֹי ״יַקַרַנְדָּה״ — ראה יַקַרַנְדָּה. — [סִגְלוֹן־, סִגְלוֹנִים, ־נֵי־]

סְגֻלִּי ⁺, סגולי ת׳ [מן סְגֻלָּה] 1 °, מְיֻחָד לְעַצְמוֹ, עַצְמִי, סְפֶּצִיפִי, בַּעַל סְגֻלָּה הַמְיֻחֶדֶת רַק לוֹ: חֹם סְגֻלִּי, מִשְׁקָל סְגֻלִּי (ראה להלן). 2 ⁺, נִבְחָר: ״מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת, סְגֻלִּית, נִכְבֶּדֶת״ (אברהם אבן־עזרא, ספר הנסיונות, לפי ב״י). ״מִלִּים וּבִטּוּיִים ׳סְגֻלִּיִּים׳, שֶׁהֵם מֵעַצְמוּת הַלָּשׁוֹן״ (ביאליק, חבלי לשון). — [סְגֻלִּית, סְגֻלִּיִּים, סְגֻלִּיּוֹת]

— **חֹם סְגֻלִּי** ° [בפיסיקה] כַּמּוּת הַחֹם הַדְּרוּשָׁה כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל גְּרַם אֶחָד שֶׁל חֹמֶר בְּמַעֲלָה אַחַת.

— **מִשְׁקָל סְגֻלִּי** °, מִשְׁקָלוֹ הַיַּחֲסִי שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם לְעֻמַּת מִשְׁקַל הַמַּיִם בְּאוֹתוֹ נֶפַח [ראה עוד ערך מִשְׁקָל, מִשְׁקָל סְגֻלִּי]

סְגָלִיּוּת°, סגוליות נ׳ [מן סְגָלִי] יחוד, ספציפיות, הצטינות בסגלה מיחדת: ״כאן לפנינו שד״ל בכל גדלתו וסגליותו״ (קלוזנר, הספרות ב 61). ״יחידותה, נבדלותה, סגליותה״ (ניר, השעיפים 9). המבקר עמד על הסגליות של שירתו. – [סגליות־]

סְגָלִית°, ראה ג. סֶגֶל.

סְגֻלָּתִי°, סגולתי ת׳ [מן סְגֻלָּה] המשמש סגלה, נבחר, מיטב: ״המוסר הוא החלק האנושי הסגלתי והשכלי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים צט). – [סגלתית, ־תיים, ־תיות]

סְגֻלָּתִיּוּת°, סגולתיות נ׳ [מן סגלתי] סגליות, היות סגלה, נבחרות: ״נחדל נא לסגד לסגלתיות״ (קדרי, כורך 52). ״אצילות של שאר־רוח, של סגלתיות״ (קלצקין, כתבים 131). – [סגלתיות־]

סַגַּ״מ ר״ת סגן־משנה.

סְגָן ז׳ [אכדית: saknu מושל; קרוב אל סוכן] 1 [בימי־קדם] פקיד ממשלתי גבוה: ״השרים והסגנים״ (עזרא ט ב). ״פחות וסגנים״ (ירמיה נא כג). 2* [בימי בית שני] כנוי למשנה לכהן הגדול, שהיה ממנה על הכהנים: ״חזן־הכנסת נוטל ספר־תורה ונותנו לראש־הכנסת, וראש־הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול״ (יומא ז א). ״ר׳ חנינא סגן הכהנים״ (אבות ג ב). 3° [בימינו] ממלא־מקום, שני בדרגתו למכהן בתפקיד רשמי: סגן היושב־ראש. סגן־השר. סגן־המנהל. – [סגן־, סגנו, סגנכם; סגנים, סגני־]

– סגן־אלוף°, ראה ערך אלוף.

סֶגֶן° ז׳ [מן סגן] קצין בעל הדרגה השניה בסלם הקצנה בצבא־ההגנה־לישראל, נמוך בדרגה אחת מן״ סרן״, מקביל בערך לדרגת ״ליטננט״ בצבאות עמים אחרים. סימן דרגת הסגן – שני עלי־זית על הכתף. – [סגן־, סגנים, סגני־]

– סגן־משנה° [בראשי־תיבות: סג״מ] קצין בעל הדרגה הראשונה והנמוכה בסלם הקצנה, למטה מדרגת סגן. סימן דרגתו – עלה־זית אחד על הכתף.

סִגְנוֹן*, סיגנון ז׳ [מלאטינית: signum; יוונית: signon אות, סימן] 1*, אפן הבעה בלשון, האמצעים הלשוניים שמשתמשים בהם להרצאת רעיון, הרגשה, תאור־טבע וכו׳ בעל־פה או בכתב: ״אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד״ (סנהדרין פט.). ״בכמה תמונות שונות, בכמה סגנונים שונים הבעתי כבר את הרעיון היסודי״ (אחד העם, נא). סגנון פיוטי. סגנון נמלץ. סגנון מדעי. כל סופר כותב בסגנונו שלו. ״הסגנון הוא האדם״. 2°, צורה, דרך: ״הצד השוה שבכל סגנוני־מחשבה אלו שהם משלשלים את הסופי עד לאין־הסוף״ (קלצקין, כתבים 135). 3°, תכונה עקרית של האמצעים האמנותיים האפיניים ליצירה אמנותית של אמן, של תקופה, של עם וכדומה: הסגנון היוני בבניה. סגנון מזרחי במוסיקה. סגנון ריאליסטי בציור. 4*, דגל, נס: ״נטל (שר־הצבא) סגנון של מלך וברח״ (שמות רבה מה). – [סגנון־, סגנונים, סגנוני־ גם סגנונות]

– תורת־הסגנון°, מערכת הכללים התחביריים המציינים סגנון תקין ומדיק.

סִגְנוּן°, סיגנון ז׳ [מן סגנן; ראה גם סגנן, סגנן] נסוח, עבוד ולטוש של הסגנון: המאמר טעון סגנון נוסף. ממחה לסגנון מכתבים. – [סגנון־]

סִגְנוֹנִי°, סיגנוני ת׳ [מן סגנון] של סגנון, השיך לסגנון: שגיאה סגנונית של הכותב. היסודות הסגנוניים המיחדים לסופר. – [סגנונית, סגנוניים, ־ניות]

סְגָנוּת° נ׳ [מן סגן] 1, מעמדו של הסגן. 2, מלוי־מקום: סגנות המנהל נמסרה לפלוני. סגנות היושב־ראש. – [סגנות־]

סַגְנִיָּה* נ׳ [המקור לא הוברר] סל, טנא: ״סגניות של עלין״ (כלים טז ה). ״נושא מן הגרן שחת וקש בתוך סגניה של חבלים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 140). – [סגנית־, סגניות]

סגנן [מן סגנון]

~ פע׳ סִגְנֵן° פ״י נסח, עבד את הסגנון של דבר שבכתב או בעל־פה: ״מי שמסגנן את לשונו בנסח העם עדין אינו סופר עממי״ (פיכמן, שד). הסופר סגנן את המכתב. – [לסגנן את־, מסגנן, י־]

~ פע׳ סֻגְנַן°, נסח, עבד ולטש סגנונו, נתן לו סגנון מיחד: מכתבו סגנן כראוי. יצירה מוסיקלית מסגננת. – [מסגנן, יסגנן]

סַגְנָן° ז׳ [מן סגנן, סגנן] עורך הסגנון, מנסח, נותן את הצורה הלשונית הסופית: ״תפקידם של סבוראים ופרשנים... ובכללם אף סגננים ונסחנים... להיות מפשרים ומתוכים בין האישיות והצבור״ (קלצקין, כתבים 164). – [סגנן־, סגננים, ־ני־]

א. סגסג [מן סיג]

~ פע׳ סִגְסֵג ^ פ״י ערבב סיגים בתוך מתכת יקרה, התיך מתכת טובה עם סיגים: ״כי הנה ככסף ביד הצורף, ברצותו מסגסג וברצותו מצרף״ (כי הנה כחומר, ערבית ליום כיפור). – [לסגסג, מסגסג, י־]

~ סֻגְסַג°, ערבב בסיגים: מתכת מסגסגת. – [מסגסג, יסגסג]

ב. סגסג, ראה שגשג.

סִגְסַג°, סיגסג ז׳ [מצרפתית: zigzag] זיגזג, קו שבור, קו מרסק: ״וכסגסגי הברק סבכו קמטי מצחו הגבה״ (שניאור, שירים קלא). – [סגסגים, סגסגי־]

סַגְסֹגֶת°, סגסוגת נ׳ [מן א. סגסג] מסג, נתך של מתכות שונות לצרכי יצור, כגון: סגסגת ליציקת מטבעות שונים. – [סגסגת־, סגסגתו; סגסוגות]

א. סִגְסוּג^ ז׳ [מן א. סגסג, סגסג] ערבוב מתכת יקרה בסיגים. – [סגסוג־, סגסוגים, ־גי־]

ב. סגסוג, ראה שגשוג.

סגף [קרוב אל סכף; ואולי בניין ספעל מן גגף]

~ פע׳ סִגֵּף * פ״י ענה, מנע את צרכיו ההכרחיים של הגוף, הרעיב: ״רשאי בעל־הבית לרעב ולסגף את פרתו כדי שתאכל הרבה בשעה שדשה״ (תוספתא בבא מציעא ח ד). ״לא ירעיב (הפועל) עצמו ולא יסגף עצמו מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעל־

הבית" (ירושלמי דמאי כו ב). "אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית" (תענית כב:). "ראה רבי אביגדור את גרשום מסגף גופו כל כך" (עגנון, אלו מ). פלוני סגף את עצמו בצומות. — [לסגף את־, מסגף, יסגף]

~ פע׳ סֻגַּף *, ענה: "דוויים ומסגפים" (והזהיר, שמות לו). — [מסגף, יסגף]

~ הת׳ הִסְתַּגֵּף *, התענה, מנע מעצמו דברים ההכרחיים לגופו: "אם יצא אדם לדרך ואין כסותו עמו — מסתגף" (בראשית רבה ס). "הרבה היו מסתגפים בידי שמים עד שנתקפחו עיניהם" (מגדלי מר"ס, שכה). "והוא מסתגף ונכשל וברכיו כושלות ורגלו בסד" (הזז, היושבת 142). — [להסתגף, מסתגף, יסתגף]

סֶגֶף° ז׳ [מן סגף] סגוף, עינוי גופני: "בסגף בדידות" (גרינברג, בין רמים). "למוד־הסגף הערה בכיו אדם" (טנא, שירים 46). — [סגף־]

סַגְּפָן° ז׳ [מן סגף, סגף] מתענה, מי שמונע מגופו את הדרוש לו מתוך מטרה דתית או מוסרית. — [סגפנית, סגפנים, ־ניות]

סַגְּפָנוּת° נ׳ [מן סגפן] מנהגו של הסגפן, עינוי עצמו, פרישות מן ההכרחי לגופו: סגפנותו של האיש התשה את כוחותיו. — [־נות־]

סַגְּפָנִי° ת׳ [מן סגפן] הנתון בסגפנות, מעונה, סגוף: "דמות טהורה ויבשה, ענותנית וסגפנית" (ברקוביץ, הראשונים רפז). — [סגפנית, סגפניים, ־ניות]

סגר [אוגריתית: סגר; אכדית: sekēru; ארמית: סגר; ערבית: סכר סגר בבריח; קרוב אל א. סכר]

~ פע׳ סָגַר פ״י 1, נעל, הגיף, סתם חלל, הפך מן "פתח": "ואת־הדלת סגרו" (בראשית יט י). "ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח" (ישעיה כב כב). "עפעפי אפקחה, אסגרה" (ביאלק, צפרירים). סגרתי את הספר עם גמר הקריאה. "סגור רווחים!" (פקודה בהתעמלות). 2 [סגר על־] חסם את הדרך בפני־, מנע מעבר או מוצא: "סגר עליהם המדבר" (שמות יד ג). "בני נתונים בצרה, הים סוגר" (מכילתא בשלח כט). "צברה הסערה הררים סביבם ותסגר עליהם" (ביאליק, מתי). 3, מלא, סתם: "ויסגר בשר תחתנה" (בראשית ב כא). — [לסגר את־, על־; סוגר, סגור; יסגר, סגר!]

~ נפ׳ נִסְגַּר, 1, ננעל, הוגף, הפך מן "נפתח": "ויסגרו הדלתות" (נחמיה יג יט). "זהב סגור — בשעה שנפתח כל החנויות נסגרות" (יומא מה). הספר הפתוח נסגר. 2, נכלא, נעצר במקום ללא רשות לצאת ממנו: "ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים" (במדבר יב טו). 3, סגר את עצמו, כלא את עצמו במקום: "בא הסגר בתוך ביתך" (יחזקאל ג כד). "ונסגרת פה באפלה" (ביאליק, בעיר). החוקר נסגר בחדר־עבודתו ימים ולילות. — [להסגר, נסגר, יסגר]

~ פע׳ סִגֵּר פ״י מסר, העביר לרשות אחר (כדי שיהיה סגור וכלוא אצלו): "סגר אלהים היום את־איבך בידך" (שמואל א כו ח). [לסגר את־, מסגר, י־]

~ פע׳ סֻגַּר, 1, נסגר, ננעל, נחסם כל מבוא אליו או מוצא ממנו: "סגר כל־בית מבוא" (ישעיה כד י). "ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל, אין יוצא ואין בא" (יהושע ו א). "סגרו דלתי תבונה" (הגגיד, בן־משלי 50). "ואנה הולכים וסגרו דרכים" (יהודה הלוי, ד 16). 2, נעצר, נכלא: "וסגרו על־מסגר" (ישעיה כד כב). "והעור יסגר בחשכה" (גבירול, א 103). "עבדים סגרו על בור" (משה אבן־עזרא, א 23). [וראה עוד ערך מסגר] — [מסגר, יסגר]

~ הת׳ הִסְתַּגֵּר °, 1, סגר את עצמו, נסגר, נכלא: החוקר הסתגר במעבדתו במשך שבועות רצופים. 2, התכנס בתוך עצמו, התבודד, לא גלה את מחשבותיו לאחרים: פלוני מסתגר מטבעו. — [להסתגר, מסתגר, יסתגר]

~ הפ׳ הִסְגִּיר פ״י 1, קבע הסגר, פקד לסגר ולמנע כל קשר ומגע עם החוץ: "והסגיר (הכהן) את־הבית (המנגע) שבעת ימים" (ויקרא יד לח). "ויבריחום ויסגירום בתוך אנטוכיה" (יוסיפון, שסט). פקידי־העליה הסגירו את העולים במחנה למשך 24 שעות לשם בדיקה רפואית. 2, סגר, מסר בידי אחר, העביר את מישהו לרשותו של המחפש אותו או הרודף אחריו: "ולא יסגרו את־הרצח בידו (של גואל־הדם)" (יהושע כ ה). "היסגרו בעלי קעילה אתי ואת־אנשי ביד שאול? ויאמר ה׳: יסגירו!" (שמואל א כג יב). "ויסגר לברד בעירם... וחיתם לדבר הסגיר" (תהלים עח מח—נ). המדינה השכנה הסגירה את הפושע הפלילי. הבוגד הסגיר את חבריו לאויב. — [להסגיר את־, מסגיר, יסגיר]

~ הפ׳ הֻסְגַּר *, 1, נקבע בהסגר, נצטוה להיות סגור או להיות כלוא במשך זמן מסים: "מצרע מסגר" (מגילה א ז). "בית מסגר" (תוספתא מגילה א טז). 2, נמסר בידי מחפשו או בידי רודפו: "וכל הנסוגים הסגרו לחרב" (מגילת ברית דמשק, ז 13). הפושע הסגר לידי המשטרה. — [מסגר, יסגר]

– מַאֲמָר מֻסְגָּר ° (בתחביר) משפט צדדי המובא כבדרך אגב במשפט שלם כדי להעיר על דבר־מה, למשל: המאמר שבין הקוים בקטע הבא: "אחרי צאתנו מן הכפר אל אשר יצאנו — ואני כבן חמש בעת ההיא — כהתה עלי מעט עין העולם" (ביאליק, ספיח א).

– סוֹגֵר וּמְסֻגָּר, סגור ונעול היטב: "ויריחו סגרת ומסגרת... אין יוצא ואין בא" (יהושע ו א).

– סָגוּר וּמְסֻגָּר °, סגור היטב מכל צד.

סֶגֶר * ז׳ [מן סגר] 1 *, בליטה כעין לשון במנעול של דלת, של חלון וכדומה, המשתרבבת עם סבוב המפתח ונכנסת לתוך שקע מתאים במזוזת־הפתח: "ונעל הסגר לפניה" (תנחומא חיי שרה ג). 2 °, התקן במכשיר, בכלי־יריה וכדומה, לסגירתו: סגר הנצרה. 3 °, סכר, סגירה, מחסום: "מושלי הגוים אשר פתחו סגר מעברות הדו וכל איי הים" (יוסיפון, שב). 4 *, חלק ברמח הקדמון: "ארך הרמח שבע אמות מזה הסגר והלוהב חצי אמה, ובסגר שלשה צמידים" (מגילת בני אור, ה 7). [ויש קוראים שם "הסגר" — ראה ערך ג׳ סגור] — [סגר־, סגרו, סגרים, סגרי־]

סֶגְרֶגַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: segregare לחלק, להפריד] הפרדה, הבדלה: סגרגציה של תושבים בני גזעים שונים. סגרגציה של החמרים בתוך נתך. — [סגרגציות]

סַגָּר°, ראה סִיגָּר.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

סַגְּרוֹן*, סיגרון ז׳ [יוונית: sagaris נשק] נוֹשֵׂא־כֵּלִים, עוֹזֵר לַמְפַקֵּד: ״כָּל מִי שֶׁמַּכְתִּיב עַצְמוֹ סַגְּרוֹן לַמֶּלֶךְ הוּא כּוֹפֵר בַּאֲבוֹתָיו״ (במדבר רבה ח). — [סַגְּרוֹנִים]

ב **סַגְּרוֹן°, סיגרון** ז׳ [מן סגר, על־פי סנהדרין מד:, ושם שמו של מלאך] סְגִירָה [בניב:]

— סַגְּרוֹן־פֶּה°, סְגִירַת פֶּה, שְׁתִיקָה, אֵלֶם [בניגוד אל פִּתְחוֹן־פֶּה]

סַגְּרִיָּה°, ראה סִיגַרְיָה.

סַגְרִיר ז׳ [סורית: סַגְרָא גשם; ערבית: סַגַ׳ר מילא מים] גֶּשֶׁם עַז, מָטָר סוֹחֵף [רווח בייחוד בצירוף:]

— יוֹם סַגְרִיר, יוֹם גָּשׁוּם וָקַר, יוֹם שֶׁל סוּפַת גְּשָׁמִים: ״דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר״ (משלי כז טו). ״מַעֲשֶׂה הָיָה בְּיוֹם סַגְרִיר וְלֹא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבֵית הַוַּעַד״ (בראשית רבה א). ״כְּלֵילוֹת שׁוֹמֵמִין, כְּעַצֶּבֶת יוֹם סַגְרִיר״ (ביאליק, שירה).

סַגְרִירִי° ת׳ [מן סַגְרִיר] שֶׁל סַגְרִיר, גָּשׁוּם וָקַר: ״בְּלִי שִׂים לֵב לְמֶזֶג הַסַּגְרִירִי״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 139). — [סַגְרִירִית, סַגְרִירִיִּים, סַגְרִירִיּוֹת]

סד בימי־הביניים

סַד ז׳ [ארמית: סַדָּא; ערבית: סַדּ סתם] כְּלִי־עִנּוּיִים קַדְמוֹן עָשׂוּי גִּזְרֵי־עֵץ שֶׁסָּגְרוּ בָּהֶם אֶת רַגְלֵי הָאָסִיר: ״וְתָשֵׂם בַּסַּד רַגְלַי״ (איוב יג כז). — [סַד־, סַדּוֹ; סַדִּים, סַדֵּי־]

ס״ד ר״ת 1. סוֹף דָּבָר. 2. סָלְקָא דַּעְתָּךְ. 3. סִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא. 4. סוֹצְיָאל־דֶּמוֹקְרָט. 5 [בגימטריא] 64.

סד״א ר״ת סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא [הָיִיתָ חוֹשֵׁב כִּי אֹמַר]

סדה״י ר״ת סֵדֶר־הַיּוֹם.

סְדוֹם ש״פ [שם העיר בככר־הירדן שאנשיה היו, לפי המסופר בבראשית יג יג, רעים וחטאים; ומכאן:]

— מִדַּת־סְדוֹם* (בבא בתרא יב:) הַמִּדָּה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת טוֹבָה לְמִישֶׁהוּ גַּם אִם זֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר: ״הָאוֹמֵר שֶׁלִּי — שֶׁלִּי, וְשֶׁלְּךָ — שֶׁלָּךְ... זוֹ מִדַּת סְדוֹם״ (אבות ה י). ״מֵעוֹלָם לֹא תִהְיֶה כִּי מִדַּת־סְדוֹם זוֹ לִמְנֹעַ בַּר מֵאֵת חֲבֵרַי״ (ביאליק, אגרות ד רכד).

— מִטַּת־סְדוֹם°, ראה ערך מִטָּה.

— מַעֲשֵׂה־סְדוֹם° [על־פי דרש הכתוב בבראשית יט ה], מִשְׁכַּב־זָכוּר, הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוּת.

— יַמָּהּ שֶׁל סְדוֹם* (בבא בתרא עד:). כִּנּוּי לְיָם הַמֶּלַח.

— תַּפּוּחַ־סְדוֹם°, כִּנּוּי לְזַן שֶׁל תַּפּוּחִים מָרִים אוֹ חֲמוּצִים.

סְדוֹמִי* ת׳ [מן סְדוֹם] 1. בֶּן־סְדוֹם, הַיּוֹשֵׁב בִּסְדוֹם: ״הָיָה לוֹט מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל הַסְּדוֹמִיִּים״ (בראשית רבה כו). 2. הַבָּא מִסְּדוֹם: ״מֶלַח סְדוֹמִית״ (כריתות ו.). 3. כִּנּוּי לְאָדָם רָשָׁע, סָדִיסְט: ״כְּשֶׁאָדָם רַע קוֹרִין אוֹתוֹ סְדוֹמִי״ (בראשית רבה מא). — [סְדוֹמִית, סְדוֹמִיִּים, סְדוֹמִיּוֹת]

סְדוֹמִיּוּת° נ׳ [מן סְדוֹמִי] 1. אַכְזָרִיּוּת וָרֶשַׁע. 2. מַעֲשֵׂה־סְדוֹם, מִשְׁכַּב־זָכוּר, הוֹמוֹסֶקְסוּאָלִיּוּת. — [סְדוֹמִיּוּת־]

סָדוּק* ת׳ [מן סדק, סָדַק] בָּקוּעַ, שָׁסוּעַ: ״שׁוֹר פַּרְסוֹתָיו סְדוּקוֹת״ (בבא בתרא טז:). ״מַה חִטָּה זוֹ סְדוּקָה״ (שיר השירים רבה, שררך). קֶרֶשׁ סָדוּק, עֶצֶם סְדוּקָה. — [סְדוּקָה, סְדוּקִים, ־קוֹת]

סִדּוּק*, סידוק ז׳ [מן סדק, סִדֵּק] 1°. בְּקִיעָה, שְׂסִיעָה: סִדּוּק הַקֶּרֶשׁ בְּגַרְזֶן. 2*. כִּנּוּי לְבָצֵק שֶׁנִּתְגַּלּוּ בּוֹ סְדָקִים מֵעֹדֶף שְׂאוֹר (פסחים ג ה). — [סִדּוּק־, סִדּוּקִים, סִדּוּקֵי־]

סָדוּר* ת׳ [מן סדר] עָרוּךְ בְּסֵדֶר, מְסֻדָּר: ״לַמַּעֲרָכָה הָאַחַת סְדוּרִים בְּסֶרֶךְ מַעֲמָד אִישׁ אַחַר אִישׁ״ (מגילת בני אור, ח 4). ״יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֳאִי וּקְוֻצּוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים״ (נדרים ט:). ״שֶׁתְּהֵא (הַתּוֹרָה) סְדוּרָה בְּפִיהֶם״ (עירובין נד:). ״אֲבָנִים הַסְּדוּרוֹת לְגָדֵר״ (בבא בתרא סט.). ״וְאֵיכָה לֹא תְהִי שִׁירָה סְדוּרָה בְּפִי לָאֵל?״ (הנגיד, דיואן 34). ״רוּחוֹ שֶׁל הַיִּרְשֶׁל סְדוּרָה, כְּשֶׁהוּא הוֹגֶה בִּבְלוּמָה לִבּוֹ אֵינוֹ סוֹעֵר״ (עגנון, כפות רסב). מִשְׁנָה סְדוּרָה לְתַלְמִידִים. — [סְדוּרָה, סְדוּרִים, ־רוֹת]

— שָׁנָה סְדוּרָה° [בלוח־השנה] שָׁנָה שֶׁחֳדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָם, שֶׁאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת (רמב״ם, קידוש החודש יב ב).

סִדּוּר*, סידור ז׳ [מן סדר, סִדֵּר] 1*. עֲרִיכַת דְּבָרִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: ״לֹא סִדּוּר קָנִים וְלֹא נְטִילָתָן דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת״ (מנחות יא ו). ״כְּסִדּוּרוֹ (שֶׁל לֶחֶם־הַפָּנִים) כָּךְ סִלּוּקוֹ״ (חגיגה כו:). ״הִגְהַגְנוּ סִדּוּר הָאוֹתִיּוֹת הָאֵל עַל סִדְרָן בְּכָל הַשָּׁרָשִׁים״ (השרשים לג׳נאח, ז). ״נִרְאֶה בְּסִדּוּרָם כָּל מַאֲוַי לֵב, וְנִרְאֶה בְּקִלְקוּלָם כָּל רָעָה״ (כוזרי ה כ). סִדּוּר הַכֵּלִים עַל הַשֻּׁלְחָן. סִדּוּר הַחֶדֶר. סִדּוּר הָעֲרָכִים בַּמִּלּוֹן לְפִי הָאָלֶף־בֵּית. 2°. הַתְקָנַת דָּבָר, יִשּׁוּב, אִרְגּוּן: סִדּוּר הַפְּעֻלָּה. נַעֲשׂוּ סִדּוּרִים מְיֻחָדִים לְבִצּוּעַ הַתָּכְנִית. סִדּוּר הַצַּד הַכַּסְפִּי שֶׁל הַמִּפְעָל. סִדּוּר הָאִישׁ בַּעֲבוֹדָה מַתְאִימָה לוֹ. סִדּוּר הַסִּכְסוּךְ בֵּין הַצְּדָדִים. 3^. כִּנּוּי לְסֵפֶר הַכּוֹלֵל אֶת הַתְּפִלּוֹת לְכָל הַשָּׁנָה עֲרוּכוֹת כְּסִדְרָן לִימֵי חֹל, לְשַׁבָּת וּלְמוֹעֲדִים: ״וְדַי לוֹ בְּהַבְדָּלַת תְּפִלָּה בְּסִדּוּר רַב עַמְרָם״ (רשב״ם, פסחים קו:). ״סִדּוּר רַב סַעֲדְיָה גָּאוֹן״. סִדּוּר לְפִי נֹסַח אַשְׁכְּנַז. סִדּוּרִים וַחֲמָשִׁים. 4° [במלאכת־הדפוס] אִסּוּף אוֹתִיּוֹת בּוֹדְדוֹת וַעֲרִיכָתָן בְּשׁוּרוֹת כַּסֵּדֶר הַנִּדְרָשׁ לְהַדְפָּסָה: בְּכָל דְּפוּס יֵשׁ פּוֹעֲלִים מֻמְחִים לְסִדּוּר (״סַדָּרִים״) סִדּוּר־יָד. סִדּוּר מְכוֹנָה. (״לִינוֹטַיְפּ״ ועוד). — [סִדּוּר־, סִדּוּרִים, סִדּוּרֵי־]

— סִדּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם*, סֵדֶר הָעוֹלָם וּמִנְהָגוֹ, הַנֹּהַג בַּטֶּבַע: ״שָׁנָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סִדּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהָיְתָה חַמָּה יוֹצֵאת מִמַּעֲרָב וְשׁוֹקַעַת בְּמִזְרָח״ (אבות דר׳ נתן לב).

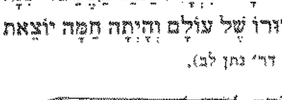
סדור־נגרים

סָדוֹר° ז׳ [מן סדר] שֻׁלְחַן־עֲבוֹדָה שֶׁל אֻמָּן: סָדוֹר שֶׁל נַגָּרִים. סָדוֹר לְהַקְצָעָה. מַלְחֶצֶת־הַסָּדוֹר. — [סְדוֹר־, סְדוֹרוֹת, סְדוֹרוֹת־]

סִדּוּרִי°, סידורי ת׳ [מן סִדּוּר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סֵדֶר מְסֻיָּם, הַבָּא כְּסִדְרוֹ. — [סִדּוּרִית, סִדּוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

— מִסְפָּר סִדּוּרִי°, מִסְפָּר סוֹדֵר, מִסְפָּר הַמְּתָאֵר אֶת סִדְרָם שֶׁל עֲצָמִים שׁוֹנִים, לְמָשָׁל: רִאשׁוֹן, שֵׁנִי, חֲמִישִׁי, הָאַחַד־עָשָׂר, הָעֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה — לְהַבְדִּיל מִן ״מִסְפָּר יְסוֹדִי״ הַמְּצַיֵּן אֶת הַכַּמּוּת (אֶחָד, שְׁנַיִם, חֲמִשָּׁה, אַחַד־עָשָׂר, עֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה).

סדורנית° תה״פ [מן סדר, על משקל אחורנית] בצורה מסדרת: ״הם הוסיפו לדהר סדורנית כקדם״ (שלונסקי, תרי הדון א 352).

סדיזם◊ ז׳ [על שם הסופר הצרפתי De-Sade (1814—1740) שתיאר גילויי התופעה בסיפוריו] 1, ספוק מיני חולני מגרימת יסורים גופניים לאחרים. 2 [בהשאלה] הנאה מיסורי אחרים, התעללות זדונית בזולת.

– **סדיסט**◊ ז׳ 1, אדם נגוע בסדיזם. 2 [בהשאלה] כנוי למי שנהנה מצרתם ומיסוריהם של אחרים, אכזר, קשוח־לב.

– **סדיסטי**◊ ת׳ שיש בו סדיזם: גלויים סדיסטיים. יחס סדיסטי.

סדין ז׳ [אכדית: saddinu בגד; ארמית: סדינא; ערבית: סדן צעיף] 1 [בימי־קדם] יריעת אריג רחבה וגדולה להתעטף בה, גלימה, חלוק: ״שלשים סדינים ושלשים חלפות בגדים״ (שופטים יד יב). ״ומתעטף (ר׳ יהודה בר אלעאי) ויושב בסדינין המצוייצין״ (שבת כה:). 2*, יריעה רחבה שהיו שוטחים על מטה או על הארץ וכדומה: ״פרסו סדין של בוץ בינו ובין העם״ (יומא ג ד). ״סדינים היו פורשין על גבי הארץ״ (ירושלמי ביצה סא ג). ״סדין של פשתן הציעה על מטתו״ (ברכות יז:). 3° [בימינו] מכלי־המצע של מטה: יריעת־בד רחבה שפורשים על המטה או על מזרן לשנה. – [סדין־, סדינים, ־ני־]

סדיק* ת׳ [מן סדק, סדק] 1°, שעלול להסדק: כוס פשוטה וסדיקה. 2*, סדוק: ״ואלו כשרות בבהמה: נקובת הגרגרת וסדיקת הגרגרת לארכה״ (תוספתא חולין ג י). [ואולי יש לקרא: וסדוקת?] – [סדיקה, סדיקים, ־קות]

סדיקה° נ׳ [מן סדק, סדק] בקיעה, עשית סדק: ״וההחתיכה תהיה בגוף הרך והסדיקה בגוף היבש״ (שמואל אבן־תיבון, אותות השמים ד). ״סדיקת כלים״ (במשמעות סמלית, בספרות הקבלה). סדיקת קרש. – [סדיקת־, סדיקות]

סדיר* ת׳ [מן סדר, סדר] ערוך בסדר, מתנהל לפי סדרים קבועים, רגולרי, שיטתי: ״שופט חכם יוסד עמו וממשלת מבין סדירה״ (בן־סירא י א). טפול סדיר בעליה. בקור סדיר של רופא בישוב־הספר. – [סדירה, סדירים, ־רות]

– **כח סדיר**°, **צבא סדיר**°, צבא מארגן במסגרת קבועה, להבדיל מן ״צבא בלתי־סדיר״ (מתנדבים, פרטיזנים וכדומה): צבא־הקבע והמשטרה הם כחותיה הסדירים של המדינה.

סדירה° נ׳ [מן סדר, סדר] קביעת סדר: ״ואסדיר את תפלותיו סדירה״ (גנזי שכטר, ג 277). – [סדירת־]

סדירות° נ׳ [מן סדיר] התנהגות בסדר מסים, שיטתיות, רגולריות: סדירות בפעלת המוסד. סדירות בקוריו של התלמיד בבית־הספר. – [סדירות־]

סדן* ז׳ [אולי מן סד; ארמית: סדנא] 1*, בול־עץ או גוש־מתכת בתבנית מסימת המשמש להקיש או לקצץ עליו דבר־מה: ״המכה בקרנס על הסדן״ (שבת יב א). סדן של נפח לרקוע ברזל. סדן של קצב לקצוץ בשר. 2*, כרת, גדם, החלק התחתון של גזע עץ הנשאר אחרי שנכרת

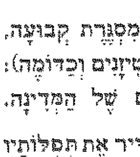

סדן של נפח

העץ: ״אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה״ (כלאים א ח). 3°, גזע עץ שנקצצו כל ענפיו הצדדיים: ״אף האילן יש לו סדן קים, פרות נאכלים – ועלים נושרים״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). 4° [בספרות האסטרונומיה בימי־הבינים] קטב של כדור שמימי: ״הסדן הצפוני והדרומי של כדור־הארץ״ (אברהם אבן־עזרא, עמוס ה ח). 5° [בכלי־יריה] גוש־מתכת נע החוסם את פתחו האחורי של הקנה. – [סדן־, סדנים, סדני־]

– **בן־סדן**°, סדן קטן בעל רגל קצרה שנתן לתקע אותה בחור העשוי לכך בסדן גדול לשמושים שונים.

– **סדנה של ארץ אחד הוא**° (עגנון, אורח 85), ראה ערך סדנא.

– **הוא נתון בין הפטיש ובין הסדן**°, כלומר, הוא נמצא בין שני כחות מתנגדים, אוי לו אם יעשה כך ואוי לו אם לא יעשה כך.

סדנא* ז׳ [ארמית] סדן, בול־עץ או מתכת [רווח במימרה:]

– **סדנא דארעא חד הוא*** (= סדן הארץ אחד הוא) 1*, גוף הקרקע אחד הוא בכל המקומות, האדמה כלה גוש אחד היא. 2° [בהשאלה] מנהגי בני־האדם דומים הם בכל מקום, אין כל חדש תחת השמש.

סדנה° נ׳ [מן סדן] 1, בית־מלאכה, בית־חרשת קטן: סדנה לנפחות. סדנה למסגרות. 2, שלחן־עבודתו של פועל בבית־חרשת. – [סדנת־, סדנאות, או סדנות, סדנות־]

סדנן° ז׳ [מן סדן] סדן קטן (בעבודות מתכת, במכניקה עדינה וכדומה). – [סדנן־, סדננים, סדנני־]

סדק [אולי בניין ספעל מן דק; ארמית: סדק]

~ פע׳ **סדק*** פ״י [בתלמוד רק בבינוני־פעול: סדוק, סדיק, ראה ערכים אלה] בקע, עשה חריץ, שסע: ״ר׳ מגדלי אינו סודק שערות, אינו מתיז ניצוצות״ (ביאליק, מגדלי). סדקתי את הקרש בגרזן. – [לסדק את־; סודק, סדוק; יסדק, סדק!]

~ נפ׳ **נסדק***, נבקע, נתהוה בו סדק: ״נסדקה חבית של מים״ (תוספתא בבא קמא י כח). הכוס נסדקה. נסדקה עצם ברגלו בנפילתו. – [להסדק, נסדק, יסדק]

~ פע׳ **סדק*** פ״י סדק, בקע: ״ומצא שם אבן אחת, יצא וסדקה וסתתה״ (שיר השירים רבה א). ״החם סדק את שפתיו. – [לסדק את־, מסדק, יסדק]

~ פֻע׳ **סדק**°, בקע, נתהוו בו סדקים רבים: ״סלעים צחיחים ומסדקים״ (שמעוני, במבחן קרבות). קרש שסדק. – [מסדק, יסדק]

~ הת׳ **נסתדק**°, נעשה בו סדק, נבקע: הכוס נסתדקה במים הרותחים. [ובהשאלה:] ״הכנוס נתנהל אמנם... כסדרו אבל דבר־מה נסתדק בקרבו״ (גרינבלט, בתיה חן 186). – [להסתדק, מסתדק, יס־]

~ הפ׳ **הסדיק**° פ״י סדק, שסע: ״המפתח ומסדיק כל הכפה״ (רס״ג, ספר יצירה ד ג). ״ובצפרני שמיר כל גבלה אסדיק״ (אביגועם, שירים קס). הרוחות, החם והמים מסדיקים סלעים. – [להסדיק, מ־, י־]

~ הֻפ׳ **הסדק**°, נסדק. – [מסדק, יסדק]

סֶדֶק* ז׳ [מן סדק] בקיע, חריץ: ״שפין את הסדקין ומעגילין אותן במעגילה״ (מועד קטן א י). ״בצק שבסדקי עריבה״ (פסחים ג ב). נתגלה סדק בחבית. סדק בכוס־זכוכית. קוי השמש חדרו בעד סדקי התריסים. הרופא מצא סדק בעצם שנפגעה מן המכה. – [סֶדֶק־, סִדְקוֹ; סְדָקִים, סִדְקֵי־]

– **חורים וסדקים*** [שאול מן פסחים ח:: ״אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין מפני הסכנה״, ושם חורים וסדקים ממש] כנוי למקומות שקשה להגיע אליהם, פנות חבויות: ״מבין החורים והסדקים עוד תרגיש כעין פרפור של אברים מרסקים״ (ביאליק, בעיר). חפשתי את הספר בכל החורים והסדקים ולא מצאתיו.

– **סדק הקול°**, החריץ הצר בגרון הנוצר על־ידי מיתרי־הקול: הסדק מתרחב ומצטרר לפי הגיי הדבור.

סַדְקִי*, סידקי ז׳ [ראה סדקית] מוכר מיני סדקית, רוכל: ״זה שהוא לוקח מן הסדקי״ (ירושלמי שקלים נא א). – [סַדְקִים]

סְדָקֵי*, סידקי נ׳ [אולי קרוב ליוונית: sitodoke] שוק של תבואה ופרות: ״והיו שם דבוקים הפרות בסדקי״ (ירושלמי נדרים מב ג).

סִדְקִית*, סידקית נ׳ [אולי מן סדק; וראה סדקי] גלנטריה, שם כולל לחפצים קטנים, וביחוד לחפצי תפירה ורקמה, כגון: מחטים, צנוריות, אצבעונים, חוטים וכדומה: ״אחד מוכר מיני סדקית״ (סוטה מ.). – [סִדְקִית־]

– **מחט־סדקית*** (עירובין נג.), מחט דקה לתפירה ולרקמה.

סדר [אכדית: sadāru; ארמית: סְדַר; ראה גם שְׂדֵרָה]

~ פע׳ **סָדַר*** פ״י **1**. ערך בסדר, שם בשיטה קבועה: ״וסדר שם את כול המערכות״ (מגילת בני אור, טו 5). ״והחזנין מקבלים מהם (מן העם את הלולבים) וסודרין אותן על גב אצטבא״ (סוכה ד ד). ״סדרתה ערכם לפניהם״ (ינאי, קה). ״הנה הם אוספים מכתביו וסודרים חבילות חבילות״ (שלו, אלהי 13). **2**. הגיש, הציע: ״בבקשה ממך, סודר אני תפלתי לפניך״ (פסיקתא קל.). – [לִסְדֹּר אֶת־; סוֹדֵר, סָדוּר; יִסְדֹּר]

~ נפ׳ **נִסְדַּר**^, נערך בסדר: ״והכין את חילם למחנות נסדרים״ (גבירול, א 17). ״שלא נסדרה בשבת״ (רש״י יומא כט:). ״ואדני־עץ חדשים נסדרים אחריהן״ (שניאור, שירים רעו). הערכים נסדרו בספר בסדר אלפביתי. – [לְהִסָּדֵר, נִסְדָּר, יִסָּדֵר]

~ פע׳ **סִדֵּר*** פ״י **1***, ערך בסדר, הניח דברים שונים – כל דבר במקומו וכסדרו: ״עד כלותו לשרת מזבח ולסדר מערכות עליון״ (בן־סירא נ יד). ״סדרו שבע המערכות מערכה אחר מערכה״ (מגילת בני אור, ה 15). ״המסדר את המערכה והמצית את האור״ (תוספתא יום הכיפור ד יז). ״מסדר הלכות לתלמידים״ (תוספתא זבחים א ה). ״לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת״ (שבת קיט:). ביאליק ורבניצקי סדרו את אגדות התלמוד והמדרשים. **2°**, התקין, ישב, ערך דבר־מה בדרך הרצויה: סדרתי את הענין. הסוכנות סדרה את העולה בעבודה מתאימה. הרב סדר קדושין לזוג הצעיר. **3°** [במלאכת־הדפוס] אסף אותיות בודדות וערכן בשורות לשם הדפסה: מסרתי לדפוס לסדר את החוברת. **4°** [בסגנון של לשון־הדיבור] עולל דבר־מה, הכשיל את מישהו, עשה דבר־מה לרעתו של פלוני: ״מסדרים אותנו, רוכבים עלינו״ (יזהר, צקלג 158). ״סדרנו אותו כהלכה״. – [לְסַדֵּר אֶת־, מְסַדֵּר, יְסַדֵּר]

~ פע׳ **סֻדַּר***, **1***, נערך בסדר מסים: ״הדגין והגבינין המסדרין על גבי עלין״ (תוספתא שבת יב (יג) טו). ״שיהיו (הדברים) מסדרים בתוך פיך״ (ספרי דברים לד). אגדות ערוכות ומסדרות לילדים. כלים מסדרים. תלבשת נקיה ומסדרת. **2°**, נעשה, בצע, נקבע לו סדור: הענין סדר על הצד הטוב ביותר. העולה סדר בעבודה מתאימה. **3°** [במלאכת־דפוס] נאספו אותיות בודדות לשורות של מלים לשם הדפסה: מלון זה סדר ונדפס בדפוס סיני. – [מְסֻדָּר, יְסֻדַּר]

~ הת׳ **הִסְתַּדֵּר**^, **1°**, העמיד את עצמו בסדר הנכון, נערך: ״ובה מסתדר הלילה והיום ופרקי השנה״ (כוזרי ב נג). החילים הסתדרו בשורות למפקד. התלמידים הסתדרו לפי הגבה. **2**^, התישב, נקבע כראוי, בצע באפן המניח את הדעת: הסכסוך בין הצדדים הסתדר בפשרה. הענינים הסתדרו על הצד הטוב ביותר. **3°**, מצא מעמד לעצמו, מצא סדור נוח: האיש הסתדר בעבודה מתאימה. הסתדרנו יפה בדירה החדשה. – [לְהִסְתַּדֵּר, מִסְתַּדֵּר, יִסְ־]

~ הפ׳ **הִסְדִּיר*** פ״י **1***, הכניס סדר, ארגן, התקין בשיטה: ״שהסדיר משה עבודת מקדש״ (ספרא צו מ ד). ״כדי להסדיר חדשים כתקונן״ (ראש השנה יח:). ״שמעון הפקולי הסדיר י״ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה״ (ברכות כח:). המנהל הסדיר את שעות־העבודה במשרדו לפי צרכי המקום. **2°**, ישב, סדר, סלק קשיים: יש להסדיר את הענינים. – [לְהַסְדִּיר אֶת־, מַסְדִּיר, יַסְדִּיר]

~ הפ׳ **הֻסְדַּר°**, הובא בו סדר, נקבע בסדר ובמשטר, ישב: תנאי העבודה במשרד הסדרו כראוי. – [מֻסְדָּר, יֻסְדַּר]

– **מספר סודר°**, מספר סדורי, מספר המתאר את סדרו של חפץ בשורה: המספרים ״ראשון״, ״חמישי״, ״עשירי״ הם מספרים סודרים, להבדיל מן ״מספר יסודי״ המראה את הכמות (אחד, חמשה, עשרה).

– **סדר בבעל־חוב*** (בבא מציעא קיג:), בדק את רכושו של הלוה כדי לקבע אם יוכל לעמד בפרעון החוב.

– **אדם מסדר°**, **1**, אדם שומר סדר, המכלכל את כל מעשיו בסדר ובמשטר. **2**, אדם שיש לו עבודה המפרנסת אותו כראוי.

סֵדֶר ז׳ [ראה סדר] **1**, מצב דברים הערוכים באפן רצוי ונוח, מערכת טובה ונכונה, הפך מן ״בלבול״, ״ערבוביה״: ״ארץ עיפתה כמו אפל, צלמות ולא־סדרים״ (איוב י כב). ״סדרן של נביאים: יהושע ושופטים, שמואל ומלכים״ (בבא בתרא יד:). ״סדר ברכת המזון כך היא – ברכה ראשונה וכו׳״ (ברכות מח:). עשיתי סדר בספרי. הערכים במלון ערוכים בסדר אלף־בית. סדר המלים במשפט. **2***, משטר, ארח, אפן עריכת דברים: ״נכנס רבן גמליאל אצלו ומסר לו סדרי נשיאות״ (כתובות קג:). ״נשתנו עליו סדרי בראשית״ (שבת נג:). סדרי בית־הדין. המנהל קבע

סְדָרִים בְּמִשְׂרָד. 3 *, מַעֲרֶכֶת חִבּוּרִים עַל נוֹשֵׂא מֶרְכָּזִי אֶחָד, וּבְיִחוּד כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מֵחֶלְקֵי הַמִּשְׁנָה: "שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה" (אסתר רבה א). "סֵדֶר זְרָעִים... סֵדֶר מוֹעֵד... סֵדֶר נָשִׁים... סֵדֶר נְזִיקִין... סֵדֶר קָדָשִׁים... סֵדֶר טְהָרוֹת" (שבת לא.). 4 *, מַעֲרֶכֶת שֶׁל דְּבָרִים אוֹ אֲנָשִׁים: "וְשִׁבְעָה סִדְרֵי פָרָשִׁים יַעֲמֹדוּ" (מגילת בני אור ו ז). 5 ^, כִּנּוּי לְטֶקֶס הַסְּעוּדָה וְהַתְּפִלּוֹת הַנֶּעֱרָכִים בְּלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח (בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל) אוֹ בִּשְׁנֵי הַלֵּילוֹת הָרִאשׁוֹנִים (בְּחוּץ־לָאָרֶץ): "וְאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיְּסַדֵּר הַסֵּדֶר" (רש"י, האורה נג). "וְהָרוֹצֶה לְקַדֵּשׁ בַּפֶּסַח וְלַעֲשׂוֹת כָּל הַסֵּדֶר בְּבֵית חֲבֵרוֹ" (תניא, ענין ההגדה מח). "בַּהֲסִבִּי לַ'סֵּדֶר' עוֹד בְּאוֹתוֹ לַיְלָה" (ביאליק, תקות). לֵיל הַ'סֵּדֶר'. אוֹרֵחַ לַ'סֵּדֶר'. 6 *, כִּנּוּי לְכָל פָּרָשָׁה אוֹ לְפֶרֶק מִן הַתּוֹרָה לְפִי הַחֲלֻקָּה שֶׁהָיְתָה נְהוּגָה בִּקְרִיאָה בְּצִבּוּר בְּיִשְׂרָאֵל בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַד לִפְנֵי כְּ־800 שָׁנָה (לְפִי מַחֲזוֹר שָׁלֵם שֶׁל קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים): הַתּוֹרָה נֶחֶלְקָה בְּסַךְ־הַכֹּל לְ־154 "סְדָרִים": "סְכוּם פְּסוּקֵי דְסֵפֶר בְּרֵאשִׁית... וּסְדָרָיו מ"ג" [מציוני המסורה בסוף ספר בראשית ובדומה לכך בסוף כל ספר]; "וּמִן הַדִּין הוּא לְתַרְגֵּם לָעָם, לְנָשִׁים וְתִינוֹקוֹת, כָּל סֵדֶר וְנָבִיא שֶׁל שַׁבָּת" (מסכת סופרים יח ד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [סֵדֶר־, סִדְרוֹ, סְדָרִים, סִדְרֵי־]

— בְּסֵדֶר °, 1. בְּמַצָּב טוֹב וּמְסֻדָּר, בִּתְנָאִים נוֹחִים, וּמְכֻוָּנִים: מָצָאתִי בְּבֵיתִי כָּל דָּבָר בְּסֵדֶר. הָעִנְיָנִים מִתְנַהֲלִים בְּסֵדֶר גָּמוּר. 2. [בלשון־הדיבור] תְּשׁוּבַת־חִיּוּב קְצָרָה רוֹוַחַת עַל פְּקֻדָּה אוֹ עַל בַּקָּשָׁה בְּהוֹרָאָה: כִּדְבָרֶיךָ! כֵּן יֵעָשֶׂה! "הָבֵא אֵלַי אֶת הַסֵּפֶר!" — "בְּסֵדֶר!"

— כְּסֵדֶר *, כְּסִדְרוֹ *, כָּרָאוּי וְכַנִּדְרָשׁ, בַּדֶּרֶךְ הַתְּקִינָה, וְהַסְּדִירָה לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁנִּקְבַּע: "שֶׁעֲשָׂאָן כְּסִדְרָן" (גיטין פו.). "תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם" (מוסף לשבת). "פְּעָמִים הִזְכִּיר אֶת הַמַּסָּעוֹת כְּסִדְרָם וּפְעָמִים סֵרוּגִין סֵרוּגִין" (עגנון, כלה שם).

— לְפִי סֵדֶר °, עַל הַסֵּדֶר *, בְּהַדְרָגָה וּבְשׁוּרָה מְכֻוֶּנֶת וּקְבוּעָה: הַמִּסְפָּרִים בְּסִדְרָה 1, 2, 3, 4, 5... קְבוּעִים לְפִי סֵדֶר עוֹלֶה. "הִסְדִּיר י"ח בְּרָכוֹת... עַל הַסֵּדֶר" (מגילה יז:).

— סֵדֶר־הַדּוֹרוֹת ^, רְשִׁימָה כְּרוֹנוֹלוֹגִית שֶׁל דּוֹרוֹת אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים (חֲכָמִים, מְלָכִים, נְשִׂיאִים וְכַדּוֹמֶה) אוֹ שֶׁל מְאֹרָעוֹת חֲשׁוּבִים.

— סֵדֶר־הַיּוֹם * [שאול מן יומא א ג: "וְקוֹרִין לְפָנָיו בְּסֵדֶר הַיּוֹם" ושם בעניין סדר העבודה בבית־המקדש] 1 °, פֵּרוּט הַסְּעִיפִים הָעוֹמְדִים לְדִיּוּן בִּישִׁיבָה, בָּאֲסֵפָה וְכַדּוֹמֶה: פְּלוֹנִי בִּקֵּשׁ רְשׁוּת לְהֶעָרָה לְסֵדֶר־הַיּוֹם. 2 °, תָּכְנִית הַפְּעֻלּוֹת בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם: "וְסֵדֶר הַיּוֹם שֶׁל ר' לִיפָּא אַל יְהֵא זֶה קַל בְּעֵינֵיכֶם" (ביאליק, יום הששי א).

— עַל סֵדֶר־הַיּוֹם °, בַּתָּכְנִית, בִּרְשִׁימַת הַסְּעִיפִים שֶׁיִּדּוֹנוּ: "הָאֲסֵפָה תִּפָּתַח בְּשָׁעָה 8 בָּעֶרֶב. עַל סֵדֶר־הַיּוֹם: דִּיּוּן עַל הַמַּצָּב". (נוסח של הודעה). "הִיא אֵינֶנָּה עַל סֵדֶר־הַיּוֹם" (אלתרמן, הטור ב 221).

— סֵדֶר־תְּפִלָּה * [שאול מן ראש השנה יז:] סִדּוּר, קֹבֶץ הַתְּפִלּוֹת לְכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה, הָעֲרוּכוֹת בְּסֵדֶר מְסֻיָּם.

— סֵדֶר אֵלִיָּהוּ רַבָּא וְסֵדֶר אֵלִיָּהוּ זוּטָא *, שְׁמָם שֶׁל שְׁנֵי חֶלְקֵי סֵפֶר־מִדְרָשׁ קַדְמוֹן שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (כתובות קו.). לְפִי הַמָּסוֹרָה נִרְשְׁמוּ בּוֹ הַדְּבָרִים שֶׁלִּמֵּד אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אֶת רַב עָנָן (אָמוֹרָא בַּמֵּאָה הַשְּׁלִישִׁית). לְיָדֵינוּ הִגִּיעַ סֵפֶר בְּשֵׁם זֶה אוֹ בְּשֵׁם "תָּנָא דְבֵי אֵלִיָּהוּ", אַךְ הוּא מִתְּקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר (כַּנִּרְאֶה מִן הַמֵּאָה הָעֲשִׂירִית).

— סֵדֶר עוֹלָם (רַבָּא) *, שֵׁם סֵפֶר קַדְמוֹן הַמְיֻחָס לַתַּנָּא ר' יוֹסֵי בֶּן־חֲלַפְתָּא; כּוֹלֵל אֶת סֵדֶר הַדּוֹרוֹת לְמִן אָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד תְּקוּפַת אַדְרִיָּנוּס קֵיסָר. נִקְרָא בְּשֵׁם "סֵדֶר עוֹלָם רַבָּא" (הַגָּדוֹל), לְהַבְדִּילוֹ מִן הַסֵּפֶר הַשֵּׁנִי שֶׁנִּכְתַּב בִּזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר וְנִקְרָא בְּשֵׁם:

— סֵדֶר עוֹלָם זוּטָא (הַקָּטָן) ^, סֵפֶר הַכּוֹלֵל חֲזָרָה עַל סֵדֶר הַדּוֹרוֹת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וּמַמְשִׁיךְ עַד הַמֵּאָה הַשְּׁמִינִית לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית.

— סִדְרֵי־בְרֵאשִׁית *, חֻקֵּי הַטֶּבַע הַקְּבוּעִים וְהַבִּלְתִּי מִשְׁתַּנִּים, מֵאָז בְּרִיאַת־הָעוֹלָם: "שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ לוֹ סִדְרֵי בְרֵאשִׁית" (שבת נג:).

— סִדְרֵי־חָכְמָה * (כתובות קג:), סִדְרֵי־מֶרְכָּבָה * (ויקרא רבה טז), דִּבְרֵי הֲלָכָה וְעִיּוּן מַעֲמִיק.

— אִי־סֵדֶר °, לֹא־סְדָרִים, עִרְבּוּבְיָה, בִּלְבּוּל: הַיְלָדִים עָשׂוּ בַּבַּיִת אִי־סֵדֶר גָּמוּר. "צַלְמָוֶת וְלֹא־סְדָרִים" (איוב י כב).

— הוּא נִקְרָא לְסֵדֶר ° [בלשון־הדיבור] הוּא נִדְרַשׁ לְהַפְסִיק אֶת פְּעֻלּוֹתָיו הַמַּזִּיקוֹת אוֹ הַבִּלְתִּי־נְכוֹנוֹת וְלִשְׁמֹר עַל הַסֵּדֶר הַמְקֻבָּל: הַמַּפְרִיעִים בִּקְרִיאוֹת־בֵּינַיִם בָּאֲסֵפָה נִקְרְאוּ עַל־יְדֵי הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ לַסֵּדֶר.

— רֹאשׁ־הַסֵּדֶר ^ [על־פי הארמית: רֵישׁ סִידְרָא *, חולין קלז:], רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה.

— תַּרְגִּילֵי־סֵדֶר °, אִמּוּנִים בַּהֲלִיכָה וּבִפְנִיּוֹת סְדוּרוֹת וּקְצוּבוֹת בִּקְבוּצָה מְאֻרְגֶּנֶת (חַיָּלִים, צוֹפִים וְכַדּוֹמֶה) בְּטוּרִים וּבְשׁוּרוֹת.

א. סַדָּר ° ז' [מן סדר, סֵדֶר 3] אֻמָּן בְּבֵית־דְּפוּס הַמְאַסֵּף וּמְסַדֵּר אוֹתִיּוֹת בּוֹדְדוֹת לְשׁוּרוֹת וּלְעַמּוּדִים לְשֵׁם הַדְפָּסָה. — [סַדַּר־, סַדָּרִים, סַדָּרֵי־]

ב. סַדָּר * ז' (יומא פה.) — ראה סָרָד *.

סְדָר ° ז' [מן סדר; ראה שם סֵדֶר 3] שׁוּרוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת שֶׁנֶּאֶסְפוּ וְנֶעֶרְכוּ עַל־יְדֵי הַסַּדָּר לְעַמּוּדִים לְשֵׁם הַדְפָּסָה. — [סְדַר־, סְדָרִים, סְדָרֵי־]

סִדְרָה ^, סידרה נ' [מן סֵדֶר; ארמית: סִדְרָא] 1 °, מַחֲזוֹר, סֶרְיָה, מַעֲרֶכֶת שֶׁל עֲצָמִים אוֹ עִנְיָנִים מִמִּין אֶחָד אוֹ הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה וְהַמִּצְטָרְפִים לַחֲטִיבָה אַחַת: הַמֶּמְשָׁלָה הוֹצִיאָה סִדְרָה חֲדָשָׁה שֶׁל בּוּלִים. סִדְרָה שֶׁל סִפְרֵי־קְרִיאָה לִילָדִים. סִדְרַת הַמִּסְפָּרִים הַטִּבְעִיִּים 1, 2, 3, 4, 5... 2 ^ [על־פי הארמית: "הֲוָה פָּסֵק סִידְרָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי" (יומא פז:)] פָּרָשָׁה, פֶּרֶק, וּבְיִחוּד: פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֵלֶק מִסִּפְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ בְּצִבּוּר בְּשַׁבָּת [בביטוי עממי גם "סֶדְרָה"]: סִדְרַת בְּרֵאשִׁית, סִדְרַת נֹחַ, סִדְרַת לֶךְ־לְךָ. "'סִדְרָה' הוֹלֶכֶת וְ'סִדְרָה' בָּאָה" (ביאליק, מאחורי ז). 3 °, קְבוּצָה שֶׁל פְּרִיטִים הַשָּׁוִים בְּתַפְקִיד וּבְשִׁמּוּשׁ וְהֵם מְסֻדָּרִים לְפִי גָדְלָם: סִדְרַת מַקְדְּחִים לְפִי קָטְרָם. סִדְרַת מַפְתְּחוֹת בְּמוּסָךְ 4 °, מַעֲרֶכֶת אִמּוּנִים לִקְבוּצַת חַיָּלִים הַיּוֹצֵאת

לְהִתְאַמֵּן בְּשׁוּרָה שֶׁל נוֹשְׂאִים בְּתְנָאֵי־שָׂדֶה: הַמַּחְלָקָה יָצְאָה לְסִדְרָה לְשָׁבוּעַ. – [סִדְרַת־, סְדָרוֹת, סִדְרוֹת־]

סַדָּרוּת° נ׳ [מן סַדָּר] מְלֶאכֶת הַסַּדָּר, אִסּוּף אוֹתִיּוֹת בּוֹדְדוֹת לְשׁוּרוֹת וּלְעַמּוּדִים לְשֵׁם הַדְפָּסָה. – [סַדָּרוּת־]

סִדְרִיָּה°, סִידְרִיָּה נ׳ [ערבית: סִדְר, סִדְרַה] שֵׁם עֲמָמִי לְשֵׁיזָף, עֵץ־בָּר קוֹצָנִי הַנָּפוֹץ כִּמְעַט בְּכָל אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ, מַעֲמִיק אֶת שָׁרָשָׁיו וְנֶעֱקָר בְּעָמָל רַב. – [סִדְרִיַּת־, סִדְרִיּוֹת]

סַדְרָן* ז׳ [מן סדר, סִדֵּר] 1°, מַשְׁגִּיחַ עַל הַסֵּדֶר, פַּקָּח, קוֹבֵעַ סְדָרִים: סַדְרָן בְּתֵיאַטְרוֹן סַדְרָנִים בְּאֲסֵפָה אוֹ בְּתַהֲלוּכָה וְכַדּוֹמֶה. 2°, אוֹהֵב סֵדֶר, מְסַדֵּר בַּחֲפָצָיו אוֹ בַּהֲלִיכוֹתָיו. 3*, מִי שֶׁלִּמּוּדוֹ מְסֻדָּר בְּפִיו, בָּקִי בְּסִדְרֵי הֲלָכוֹת – ראה סוֹדְרָן*. – [סַדְרַן־, סַדְרָנִית, סַדְרָנִים, סַדְרָנֵי־, סַדְרָנִיּוֹת]

סַדְרָנוּת° נ׳ [מן סַדְרָן] 1, תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַסַּדְרָן, פִּקּוּחַ עַל הַסֵּדֶר, קְבִיעַת סְדָרִים; הַסַּדְרָנוּת בַּוְּעִידָה נִמְסְרָה לִקְבוּצַת הַצּוֹפִים. פְּלוֹנִי עוֹבֵד בְּסַדְרָנוּת בַּתֵּאַטְרוֹן. 2, אַהֲבַת־סֵדֶר, נֹהַג שֶׁל אָדָם מְסֻדָּר. – [סַדְרָנוּת־]

סַדְרָנִי° ת׳ [מן סַדְרָן] 1, אִרְגּוּנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סֵדֶר וּמִשְׁטָר קָבוּעַ: ״סִגְנוֹן הַחַיִּים הַסַּדְרָנִיִּים שֶׁל הַחֶבְרָה״ (הרב קוק, אורות קב). 2, הַמֵּבִיא סֵדֶר, מְסַדֵּר: ״יַד אָמָן בְּרִיאָה סַדְרָנִית, יָד בּוֹנָה״ (פיכמן, רנט). – [סַדְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ס״ה ר״ת סַךְ־הַכֹּל.

סהד [ארמית: סְהַד; ערבית: שַׁהִד; במקרא שָׂהֵד, שָׂהֲדוּתָא]

~ פִּעֵ׳ **סִהֵד** * פ״י 1*, קִיֵּם דְּבַר־מָה בְּנוֹכְחוּת עֵדִים, הֶעֱמִיד עֵדִים לְאִשּׁוּר: ״הַנּוֹתֵן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְלֹא סִהֲדוֹ״ (תוספתא גיטין ח ח). 2°, הֵעִיד: ״וַאֲנִי יָכוֹל לְסַהֵד עַל כָּךְ״ (שנהר, ב 247). – [לְסַהֵד, מְסַהֵד, ־ִי־]

~ הִפְ׳ **הִסְהִיד** ^ פ״י הֵעִיד, קִיֵּם בְּעֵדוּת: ״שְׁמוֹת יְקָרְךָ יַעֲנוּ וְיָעִידוּ, בְּתֹקֶף יְקָרְךָ בְּךָ יַסְהִידוּ״ (שיר היחוד ליום ג). ״נֵס יְנוֹסֵס יִפְרְסֵם כְּאָז פִּלְאוֹ מַסְהִידִים״ (פיוטים, סידור 614). ״בְּרָאוֹתִי גַּבְרָא רַבָּא כְּמוֹהוּ מַסְהִיד עָלַי וְעַל כִּשְׁרוֹנִי״ (אחד העם, קטז). – [לְהַסְהִיד, מַסְהִיד, ־ִי־]

סָהֵד ^ ז׳ [מן סהד; במקרא: שָׂהֵד, איוב טז יט; ערבית: שָׁאהֵד] עֵד: ״לְסַגֵּר בְּיַד סְעָפִים סְהֵדַיִךְ״ (איכה אצת, קינה לט׳ באב). ״הֲווֹ עָלַי עֵדִים וְסָהֲדִים״ (שטר משנת ש״ד). – [סָהֲדִים, סָהֲדֵי־]

– סָהֲדַי בַּמְּרוֹמִים [על-פי איוב טז יט], ראה ערך שָׂהֵד.

סה״ד ר״ת 1, סֵדֶר הַדּוֹרוֹת. 2, סֵדֶר הַדִּינִים.

סָהוּר° ת׳ [מן א. סַהַר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַהַר, שֶׁנִּרְאֶה בּוֹ הַיָּרֵחַ, מוּצָף אוֹר יָרֵחַ: ״עַד שֶׁבָּא הַלַּיְלָה סָהוּר הַזֹּהַר״ (ש׳ שלום, שירים קצד). ״מִתַּחַת שְׁלָגֵי מֶרְחַקִּים סְהוּרִים״ (גרינברג, רחובות צו). ״צָפָה גֻּלְגֹּלֶת שֶׁלִּי בְּנוֹפָהּ הַסָּהוּר״ (ברוידס, שרשים 25). ״בְּיָצוּעַ סָהוּר נִיחוֹחֵי תִּישְׁנִי אַתְּ״ (שלו, אלהי 91). ״עַל הָאֶבֶן הַסְּהוּרָה הַהִיא אֵיךְ אֵשֵׁב?״ (צייטלין, האש 86). – [סְהוּרָה, סְהוּרִים, ־רוֹת]

סה״י ר״ת סֵדֶר־הַיּוֹם.

סה״כ ר״ת סַךְ־הַכֹּל.

סה״נ ר״ת סְפִירַת־הַנּוֹצְרִים.

סה״ק ר״ת סִפְרֵי־הַקֹּדֶשׁ.

א. סַהַר ז׳ [אכדית: sa'ru טבעת; siḫru סביבה, היקף; ארמית: סַהֲרָא הירח; ערבית: שַׁהְר ירח; במקרא רק בצירוף ״אַגַּן הַסַּהַר״, ראה להלן] יָרֵחַ, לְבָנָה: ״שְׁאַל סַהַר חֲצִי יָרֵחַ... שְׁאַל שֶׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ״ (הנגיד, דיואן 159). ״וְשָׁחַק הָעֵטָה קַדְרוּת וְסַהַר כְּאִלּוּ מֵת״ (גבירול, א 7). ״כֵּן יֶחְשַׁךְ סַהַר, כּוֹכְבֵי אוֹר יִקְדָּרוּ״ (יל״ג, נס). ״פְּנֵי סַהַר צָנוּעַ לְאֶשְׁנָב זוֹרֵחַ״ (ביאליק, זהר). – [סַהַר־]

– אַגַּן־הַסַּהַר [על־פי הבנה זו בשיר השירים ז ג: ״שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר״] כִּנּוּי מְלִיצִי לַיָּרֵחַ בִּמְלוֹאוֹ, עִגּוּל הַיָּרֵחַ.

חצי־סהר

– ״חֲצִי־סַהַר״°, חֲצִי־הַיָּרֵחַ, דְּמוּת הַיָּרֵחַ לִפְנֵי הָרֶבַע הָרִאשׁוֹן וְאַחֲרֵי הָרֶבַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַחֹדֶשׁ. ״חֲצִי־הַסַּהַר״ בְּתוֹסֶפֶת כּוֹכָב אוֹ כּוֹכָבִים הוּא סֵמֶל הַמְּדִינִי שֶׁל כַּמָּה מְדִינוֹת מֻסְלְמִיּוֹת (תֻּרְכִּיָּה, עִירָאק וְעוֹד).

– הַסַּהַר הָאָדֹם°, חֶבְרָה מֻסְלְמִית לְהַגָּשַׁת עֶזְרָה דְּחוּפָה לִפְצוּעִים וּלְחוֹלִים – מַקְבִּילָה לָאִרְגּוּן הַבֵּינְלְאֻמִּי לְמַטָּרוֹת אֵלֶּה ״הַצְּלָב הָאָדֹם״ וְלַחֶבְרָה הַיִּשְׂרְאֵלִית ״מָגֵן־דָּוִד אָדֹם״.

– הַסַּהַר הַפּוֹרֶה°, כִּנּוּי לָאֵזוֹר הַפּוֹרֶה בַּמִּזְרָח הַתִּיכוֹן הַמִּשְׂתָּרֵעַ בְּצוּרַת קֶשֶׁת מֵעֵמֶק הַפְּרָת וְהַחִדֶּקֶל בְּעִירָאק דֶּרֶךְ סוּרְיָה, יַרְדֵּן וְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל עַד תְּחוּמֵי מִצְרַיִם.

ב. סַהַר* ז׳ [נוסח אחר: סַחַר; אולי מן סחר עִגּוּל, או קרוב אל סֹהַר] גְּדֵרָה, מִכְלָאָה, מָקוֹם מֻקָּף גָּדֵר לְצֹאן אוֹ לְבָקָר אוֹ לְאַחְסוּן תְּבוּאוֹת: ״הַמְּדַיֵּר אֶת שָׂדֵהוּ עוֹשֶׂה סַהַר לְבֵית סָאתַיִם״ (שביעית ג ד). – [סַהַר־, סְהָרִים, סַהֲרֵי־]

סֹהַר, סוהר ז׳ [אולי קרוב אל סהר, סַהַר במשמעות היסודית: עגול, ועל שום בור־הכלא שהיה על־פי רוב עגול] כֶּלֶא, אֵסוּר [רווח בייחוד עם בֵּית־]:

– בֵּית־סֹהַר, בֵּית־כֶּלֶא, בֵּית־הָאֲסוּרִים: ״וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים״ (בראשית לט כ).

סַהֲרוֹן* ז׳ [במקרא: שַׂהֲרוֹן; ראה א. סַהַר] 1*, תַּכְשִׁיט בְּתַבְנִית יָרֵחַ אוֹ חֵלֶק־יָרֵחַ, מִן הַתַּכְשִׁיטִים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בִּימֵי־קֶדֶם: ״סְדִינִים מְצֻיָּרִין וְסַהֲרוֹנֵי זָהָב״ (ירושלמי סוטה כד ג). ״הַסַּהֲרוֹן הַמְּהֻפָּךְ שֶׁמִּתַּחַת לְצַוָּארוֹ מִתְנוֹצֵץ״ (שופמן, א 323). 2° [בימינו] כִּנּוּי לְעוּגָה עֲשׂוּיָה בְּתַבְנִית טַבַּעַת אוֹ חֲצִי־טַבַּעַת. – [סַהֲרוֹן־, סַהֲרוֹנִים, ־נֵי־]

סַהֲרוּרִי° ת׳ [מן א. סַהַר ירח] 1, מֻכֵּה־יָרֵחַ, חוֹלֶה הַקָּם וּמִתְהַלֵּךְ וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים זָרִים מִתּוֹךְ שֵׁנָה וּבְלֹא הַכָּרָה (Somnambule), מַחֲלָה הַמְיֻחֶסֶת בְּטָעוּת לְהַשְׁפָּעַת הַיָּרֵחַ: ״וְעֵינֵיהֶן עֲצוּמוֹת כְּסַהֲרוּרִיּוֹת״ (ביאליק, מגילת ה). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְחוֹלֵם בְּהָקִיץ, לְשָׁקוּעַ בַּהֲזָיוֹת. 3, כְּשֶׁל סַהֲרוּרִי, חוֹלְמָנִי, הֲזָיָתִי: ״הַהַפְלָגָה הַסַּהֲרוּרִית שֶׁל הַנַּעַר שָׁלוֹם בְּזֹהַר הַשֶּׁלֶג״ (פיכמן, רפב). – [סַהֲרוּרִית, סַהֲרוּרִים, ־רִיּוֹת]

סַהֲרוּרִיּוּת° נ׳ [מן סַהֲרוּרִי] מַחֲלַת הַסַּהֲרוּרִי: ״וְעַל כֵּן כַּאֲחוּזֵי סַהֲרוּרִיּוּת אֲנַחְנוּ״ (יעקב שטינברג, שכד). – [סַהֲרוּרִיּוּת־]

סה״ת ר״ת סֵפֶר־הַתּוֹרָה.

סַוָּאִי° ז׳ [מן סוה] הָעוֹסֵק בִּפְעֻלּוֹת הַסְוָאָה: סַוָּאִים בַּצָּבָא. – [סַוָּאִית, סַוָּאִים, סַוָּאִיּוֹת]

סוֹאִיטָה°, ראה סְוִיטָה°.

סוֹאֵן ת׳ [מן סאן, סָאַן; על־פי הבנה זו בכתוב: ״כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ״, ישעיה ט ג, וראה עוד ערך סְאוֹן] רוֹעֵשׁ, הוֹמֶה, מַשְׁמִיעַ רַעַשׁ: רְחוֹבוֹת סוֹאֲנִים שֶׁל הַכְּרַךְ הַגָּדוֹל. עִיר סוֹאֶנֶת. – [סוֹאֶנֶת, סוֹאֲנִים, ־נוֹת]

סְוָאר*, סְוָר* ז׳ [קרוב אל צבר, בחילוף צ – ס, ב – ו; נוסח אחר: צָבָר] צִבּוּר שֶׁל דְּבָרִים, מַעֲרֶכֶת עֵצִים, קוֹרוֹת, חָמְרֵי־בִּנְיָן שׁוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה הַסְּדוּרִים רְבָדִים־רְבָדִים זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה: ״סְוָאר שֶׁל קוֹרוֹת״ (אהלות ג ז). ״עוֹלֶה מִסְּוָאר לִסְוָאר, מְקַפֵּץ עַל קוֹרוֹת״ (ביאליק, מאחורי ג). ״מִלְמַעְלָה מִסְפַּר סְוָארִים מְסֻדָּרִים זֶה אַחַר זֶה״ (יהודה שטינברג, סא). סְוָאר שֶׁל קְלָפִים לְמִשְׂחָק. – [סְוָאר־, סְוָארוֹ; סְוָארִים, סְוָארֵי־]

סוב, ראה סֹב.

סו״ב ר״ת סוֹלֵל־בּוֹנֶה.

סוּבּ־° [לאטינית: sub תחת, למטה] [רווח בביטויים:]

– **סוּבּ־יוּדִיצֶה**° [לאטינית: sub judice] תַּחַת הַשּׁוֹפֵט, כְּלוֹמַר: הָעִנְיָן נִמְצָא בְּשָׁלָב שֶׁל בֵּרוּר מִשְׁפָּטִי, לְפִיכָךְ אֵין לְטַפֵּל בּוֹ בְּכָל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת – צִבּוּרִית, עִתּוֹנָאִית וְכַדּוֹמֶה.

– **סוּבּ־טְרוֹפִּי**°, ראה להלן סוּבְּטְרוֹפִּי°.

סוֹבֵא ז׳ [מן סבא, סָבָא] מַרְבֶּה בִּשְׁתִיַּת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים, שִׁכּוֹר: ״זוֹלֵל וְסֹבֵא״ (דברים כא כ). – [סוֹבֵאת, סוֹבְאִים, ־אוֹת]

סוֹבְאָנִי° ת׳ [מן סוֹבֵא] שֶׁמִּטֶּבַע הַסּוֹבֵא, גַּרְגְּרָנִי: ״קוֹל שְׁתִיָּתָם הַסּוֹבְאָנִי וְלִפְלוּף עֵינֵיהֶם הָרְעֵבְתָנִי״ (שניאור, סיפורים פד). – [סוֹבְאָנִית, סוֹבְאָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סוֹבֵב* ז׳ [מן סבב, סָבַב] 1*, חִשּׁוּק, עִגּוּל־מַתֶּכֶת הַחוֹבֵק אֶת הַגַּלְגַּל (כלים יא ג). 2*, כַּרְכּוֹב הַמִּזְבֵּחַ (זבחים ה ג). 3° [באנטומיה] כִּנּוּי לַחֻלְיָה הַשְּׁנִיָּה בְּעַמּוּד־הַשִּׁדְרָה מִתַּחַת לַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁעָלֶיהָ מִסְתּוֹבֵב הָרֹאשׁ. – [סוֹבֵב־, סוֹבְבִים, סוֹבְבֵי־]

סובה, ראה סֻבָּה.

סוּבְּטִילִי° ת׳ [צרפתית: subtil; מלאטינית: subtilis ארוג יפה] מְעֻדָּן, דַּק, רַךְ: מִשְׂחָק סוּבְּטִילִי שֶׁל הַשַּׂחְקָנִית. – [סוּבְּטִילִית, ־לִיִּים, סוּבְּטִילִיּוֹת]

– **סוּבְּטִילִיּוּת**° נ׳ עֲדִינוּת, דַּקּוּת, רֹךְ.

סוּבְּטְרוֹפִּי° ת׳ [לאטינית: sub למטה + יוונית: trope היפוך, מפנה] הַשַּׁיָּךְ לְאֵזוֹר שֶׁמִּצָּפוֹן אוֹ מִדָּרוֹם לְחוּג־הַסַּרְטָן אוֹ לְחוּג־הַגְּדִי. אַקְלִים סוּבְּטְרוֹפִּי הוּא אַקְלִים חַם הַמִּתְקָרֵב לַחֹם שֶׁל אֵזוֹר הַקַּו הַמַּשְׁוֶה. הָאַקְלִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הוּא בְּעִקָּרוֹ סוּבְּטְרוֹפִּי. צְמָחִים סוּבְּטְרוֹפִּיִּים. – [סוּבְּטְרוֹפִּית, סוּבְּטְרוֹפִּיִּים, ־פִּיּוֹת]

סובין, ראה ב. סֹב, סֻבִּין.

סוּבְּיֶקְט°, סוּבְּייקט ז׳ [לאטינית: subjectus מונח, מושם מתחת־] 1. [בדקדוק, בהיגיון] נוֹשֵׂא. 2. הָ״אֲנִי״ שֶׁל כָּל אָדָם, עוֹלָם הַחֲוָיוֹת שֶׁל אָדָם. 3 [בלשון־הדיבור] בַּר־נָשׁ, בֶּן־אָדָם: פָּגַשְׁתִּי סוּבְּיֶקְט מוּזָר. – [סוּבְּיֶקְטִים]

– **סוּבְּיֶקְטִיבִי**° ת׳ 1. הַנּוֹגֵעַ לְסוּבְּיֶקְט מְסֻיָּם. 2. הַמְבֻסָּס עַל חֲוָיוֹתָיו הָעַצְמִיּוֹת שֶׁל אָדָם, הֶפֶךְ מִן ״אוֹבְּיֶקְטִיבִי״: ״מֵבִיא עִמּוֹ קְנֵה־מִדָּה מִן הַמּוּכָן בְּלִבּוֹ הוּא בְּהֶסְכֵּם לִנְטִיּוֹתָיו הַסּוּבְּיֶקְטִיבִיּוֹת״ (אחד העם, שעא). ״אֲנִי סוּבְּיֶקְטִיבִי מְאֹד״ (ברנר, א 30). הַשְׁקָפָה סוּבְּיֶקְטִיבִית עַל הַחַיִּים. יַחַס סוּבְּיֶקְטִיבִי לַמִּתְרַחֵשׁ.

– **סוּבְּיֶקְטִיבִיּוּת**° נ׳ יַחַס הַמְבֻסָּס עַל הַרְגָּשָׁתוֹ הָעַצְמִית שֶׁל אָדָם, חֹסֶר אוֹבְּיֶקְטִיבִיּוּת, פְּנִיָּה אִישִׁית: אַל לוֹ לַשּׁוֹפֵט לְגַלּוֹת סוּבְּיֶקְטִיבִיּוּת בַּדִּין. פְּלוֹנִי גִּלָּה סוּבְּיֶקְטִיבִיּוּת יְתֵרָה בַּוִּכּוּחַ.

– **סוּבְּיֶקְטִיבִיזְם**° ז׳ 1. זֶרֶם בַּפִילוֹסוֹפְיָה הַשּׁוֹלֵל אֶת הַמְּצִיאוּת הָאוֹבְּיֶקְטִיבִית הַמַּמָּשִׁית וְהַקּוֹבֵעַ כִּי הָעוֹלָם הַחִיצוֹנִי אֵינוֹ אֶלָּא יְצִירַת הַתּוֹדָעָה שֶׁל הָאָדָם. 2. הַהַשְׁקָפָה כִּי הָאֱמֶת הִיא רַק תּוֹצָאָה שֶׁל דַּעְתּוֹ הָאִישִׁית שֶׁל הָאָדָם: מִחוּץ לְמַה שֶּׁנִּרְאֶה לָהּ לְתוֹדַעְתּוֹ שֶׁל הָאָדָם אֵין אֱמֶת אוֹבְּיֶקְטִיבִית.

סוֹבֵל° ת׳ [מן סבל, סָבַל] כּוֹאֵב, נָתוּן בְּיִסּוּרִים, מְדֻכָּא מִצָּרוֹת: פְּלוֹנִי נָכוֹן לַעֲזֹר לְכָל מְעֻנֶּה וְסוֹבֵל. – [סוֹבֶלֶת, סוֹבְלִים, ־לוֹת]

סוּבְּלִימַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: sublimare להעלות] 1 [בפסיכולוגיה] הַאֲצָלָה, עִדּוּן, רִסּוּן רְגָשׁוֹת וּמַאֲוַיִּים בִּלְתִּי־רְצוּיִים וְהַעֲבָרָתָם לְמַסְלוּלִים רְצוּיִים מִבְּחִינָה תַּרְבּוּתִית אוֹ חֶבְרָתִית. 2 [בכימיה] תַּהֲלִיךְ הַמַּעֲבָר מִמַּצָּב מוּצָק לְמַצָּב גַּזִּי מִתּוֹךְ דִּלּוּג עַל מַצַּב־הַבֵּינַיִם (נוֹזֵל). – [סוּבְּלִימַצְיוֹת]

סוֹבְלָנוּת° נ׳ [מן סוֹבֵל] טוֹלֶרַנְטִיּוּת, חֹסֶר־קַנָּאוּת, הַכָּרָה בִּזְכוּת קִיּוּמָן שֶׁל דֵּעוֹת וֶאֱמוּנוֹת זָרוֹת: סוֹבְלָנוּת דָּתִית כְּלַפֵּי הַיַּהֲדוּת בְּכַמָּה מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה. – [סוֹבְלָנוּת־]

סוֹבְלָנִי° ת׳ [מן סוֹבְלָנוּת] טוֹלֶרַנְטִי, חֲסַר־קַנָּאוּת, הַמִּתְיַחֵס בְּסוֹבְלָנוּת לְדֵעוֹת וְלֶאֱמוּנוֹת שֶׁל הַזּוּלַת: הִתְנַהֲגוּת סוֹבְלָנִית. – [סוֹבְלָנִית, סוֹבְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סוּבְּסְטַנְצְיָה° נ׳ [לאטינית: sub למטה + stans (-tis) עומד] 1. יֵשׁוּת, עֶצֶם הַחֹמֶר, מַמָּשׁוּת. 2 [בפילוסופיה] יְסוֹדָן שֶׁל כָּל הַתּוֹפָעוֹת בַּטֶּבַע.

– **סוּבְּסְטַנְטִיבִי**° ת׳ מַהוּתִי, עִקָּרִי, מַמָּשִׁי.

סוּבְּסִידְיָה° נ׳ [לאטינית: subsidium עזרה] סַעַד כַּסְפִּי, קִצְבָּה, תְּמִיכָה בְּמוֹסָד אוֹ בְּמִפְעָל בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֵה־כֶּסֶף, בַּחֲמָרִים, בְּצִיּוּד וְכַדּוֹמֶה. – [סוּבְּסִידְיוֹת]

סוּבֶּרֶנִי° ת׳ [צרפתית: souverain מושל, שליט] בִּלְתִּי־תָּלוּי בַּאֲחֵרִים, רִבּוֹנִי, בַּעַל סַמְכוּת־שִׁלְטוֹן חָפְשִׁי וְעַצְמָאִי: מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הִיא מְדִינָה סוּבֶּרֶנִית. – [סוּבֶּרֶנִית, סוּבֶּרֶנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **סוּבֶּרֶנִיּוּת**° נ׳ רִבּוֹנוּת, עַצְמָאוּת שֶׁל מְדִינָה, זְכוּת שִׁלְטוֹן עַצְמִי וּתְחִקָּה עַצְמָאִית.

א. **סוג** [ערבית: (סוג׳) סָאגַ׳ הלך ובא]

~ פָּע׳ **סָג** פ״ע סָר, שָׁב, סָטָה: ״כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ״ (תהלים נג ד). – [לָסוּג, בלשון־ימינו גם: לָסֶגֶת; סַגְתִּי, סָג, סָגָה; סָג, סָגָה, יָסוּג, תְּסֹגְנָה]

~ נפ׳ נָסוֹג, זָז לְאָחוֹר, שָׁב, נִרְתַּע: ״הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר״ (ירמיה מו ה). ״וַיִּסֹּגוּ וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם״ (תהלים עח נז). ״וְלֹא נָסוֹג מֵאַחֲרֵי אֵל״ (בן־סירא מו כ). צְבָא־הָאוֹיֵב נָסוֹג בְּבֶהָלָה. — [לְהִסּוֹג; נָסוֹג, נְסוֹגָה; יִסּוֹג, הִסּוֹג!]

~ הפ׳ הֵסִּיג פ״י הֵזִיז, הִרְחִיק: ״לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ״ (דברים יט יד). [ראה עוד ערך נסג] — [לְהַסִּיג, מַסִּיג, יַסִּיג]

~ הפ׳ הוּסַג °, הֻרְחַק, הָעֳבַר לְאָחוֹר: ״אַךְ מַה זֶּה בַּחֲרָדָה אָחוֹר הוּסַגְתְּ?״ (ליליינבלום, א 289). ״לְאַחַר יוֹם הוּסַג הַגְּדוּד מִן הַחֲזִית וְהָעֳבַר לְעֹרֶף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 21). — [מוּסָג, יוּסַג]

— נָסוֹג אָחוֹר, ראה ערך נָסוֹג.

ב׳ סוג [ארמית: סוג, סַיָּג; ערבית: סַיַּג׳ גדר]

~ פָּעַ׳ סָג * פ״י [במקרא רק כבינוני־פעול: סוג, ראה ב׳ סוג] גָּדַר, הֵקִים סְיָג: ״בְּפִרְצָה שֶׁאֵינָהּ סָגָה אֶת הֶעָפָר״ (ירושלמי שביעית לד ד). ״כָּל שֶׁהוּא סָג אֶת הַיָּם וְאֶת הַדְּרָכִים״ (ירושלמי עבודה זרה מג ג). — [לָסוּג, סַגְתִּי, סָג, סָגָה; סָג סָגָה; יָסוּג]

~ פִּע׳ סִיֵּג ^ פ״י 1 °, עָשָׂה סְיָג, הֵקִים גָּדֵר: הָאִכָּר סִיֵּג אֶת גַּנּוֹ בְּשִׂיחֵי־צָבָר. 2 ^ [בהשאלה] הוֹסִיף אִסּוּר וְחֻמְרָה לְיֶתֶר זְהִירוּת: ״מַה טַּעַם גָּזְרוּ כָּךְ וְלָמָּה סִיְּגוּ בְּכָל גְּזֵרָה וּגְזֵרָה״ (רש״י משלי כח כז). [לְסַיֵּג, מְסַיֵּג, יְסַיֵּג]

~ פֻּע׳ סֻיַּג °, נִגְדַּר מִסָּבִיב, הוּקַם סְבִיבוֹ סְיָג: ״לְשׁוּעָל שֶׁמָּצָא כֶּרֶם וְהָיָה מְסֻיָּג מִכָּל פִּנּוֹתָיו״ (קהלת רבה ה) [וראה עוד ערך מְסֻיָּג] — [מְסֻיָּג, יְסֻיַּג]

~ הת׳ הִסְתַּיֵּג °, גָּדַר אֶת עַצְמוֹ, נִמְנַע, הוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִכְּלַל מִסְגֶּרֶת מְסֻיֶּמֶת [ובהשאלה] הוֹדִיעַ כִּי אֵינוֹ מִזְדַּהֶה עִם עִנְיָן מְסֻיָּם: הָאִישׁ הִסְתַּיֵּג מִמַּעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע. נְצִיג־הַמִּפְלָגָה בַּכְּנֶסֶת הִסְתַּיֵּג מֵהַצָּעַת הַהַחְלָטָה. — [לְהִסְתַּיֵּג מִן־, מִסְתַּיֵּג, יִסְ־]

ג׳ סוג [מן ג׳ סוג]

~ פִּע׳ סִוֵּג ° פ״י חִלֵּק לְסוּגִים, עָרַךְ דְּבָרִים לְסוּגֵיהֶם: הַסּוֹחֵר סִוֵּג אֶת סְחוֹרוֹתָיו. — [לְסַוֵּג אֶת־, מְסַוֵּג, יְ־]

~ פֻּע׳ סֻוַּג °, חֻלַּק לְפִי סוּגִים: סְחוֹרָה מְסֻוֶּגֶת. — [מְסֻוָּג, יְסֻוַּג]

א׳ סוּג ת׳ [מן א׳ סוג] סָר, סוֹטֶה, מוּזָז הַצִּדָּה. — [סוּגָה, סוּגִים, סוּגוֹת]

— סוּג־לֵב, מִי שֶׁלִּבּוֹ נָסוֹג וְסָר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, עִקֵּשׁ, נַעֲוֵה־לֵב, נִפְתָּל: ״מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוּג לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב״ (משלי יד יד).

ב׳ סוּג ת׳ [בינוני־פעול מן ב׳ סוג, סָג] גָּדוּר, מְסֻיָּג, מֻקָּף. — [סוּגָה, סוּגִים, סוּגוֹת]

— סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים, 1. מֻקֶּפֶת שׁוֹשַׁנִּים, מְעֻטֶּרֶת שׁוֹשַׁנִּים: ״עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים״ (שיר השירים ז ג). 2 ° [בהשאלה] מְלֻוָּה נְעִימוּת וְנוֹחוּת, מֻכְתָּר בְּהַצְלָחוֹת: ״אַף הִיא לֹא שָׂבְעָה עֹנֶג בְּחַיֶּיהָ וְדַרְכָּהּ לֹא הָיְתָה סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שים).

— תְּהִי דַרְכְּכֶם סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים ° [שאול משיר השירים ז ג, ראה לעיל] נֹסַח־בְּרָכָה לְזוּג צָעִיר לִנְשׂוּאָיו.

ג׳ סוּג ^ ז׳ [מן ב׳ סוג; סְיָג; ואולי גם בהשפעת דמאי ה ו: ״לא יעשה מזה על זה אפילו מאותו הסוג, אפילו מאותו המין״, אבל שָׁם סוג = סל, ראה ד׳ סוג] 1 ^, חֲלֻקָּה כְּלָלִית שֶׁל דְּבָרִים הַכּוֹלֶלֶת מִינִים אֲחָדִים אוֹ רַבִּים: ״וְכַאֲשֶׁר נַעֲרֹךְ הַמִּינִים אֶל סוּגֵיהֶם הַכּוֹלְלִים אוֹתָם, יִהְיֶה מִסְפַּר הַסּוּגִים פָּחוֹת מִמִּסְפָּרָם (שֶׁל הַמִּינִים), כִּי תַּחַת כָּל סוּג מֵהַסּוּגִים מִינִים רַבִּים״ (חובות הלבבות, היחוד ז). [מכאן:] 2 ° [בתורת המיון (סיסטימאטיקה) של החי או הצומח וכדומה] חֵלֶק מִמִּשְׁפָּחָה הַכּוֹלֵל מִינִים שׁוֹנִים: הַסּוּג ״אֹרֶן״ (Pinus) כּוֹלֵל אֶת הַמִּינִים ״אֹרֶן־הַסֶּלַע״ (Pinus pinea) וְ״אֹרֶן־יְרוּשָׁלַיִם״ (Pinus halepensis). הַסּוּג ״כֶּלֶב״ (Canis) כּוֹלֵל אֶת הַמִּינִים ״כֶּלֶב־בַּיִת״ (Canis familiaris), ״זְאֵב״ (Canis lupus), ״תַּן״ (Canis aureus). 3 ° [בלשון־הדיבור] מִין, דַּרְגָּה: פּוֹעֵל מֻמְחֶה מִסּוּג אָלֶף. סוּג בֵּית. סוּגִים שׁוֹנִים שֶׁל אֲנָשִׁים. סוּג־סְחוֹרָה מְשֻׁבָּח. — [סוּג־, סוּגִים, סוּגֵי־]

ד׳ סוּג * ז׳ [אולי קרוב אל ב׳ סוג, סְיָג — שסוגר ומכיל] סַל גָּדוֹל וּבוֹ מְחִצּוֹת שֶׁל זְמוֹרוֹת: ״לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מֵאוֹתוֹ הַסּוּג, אֲפִלּוּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין״ (דמאי ה ו). ״הַקְּנוֹנִים הַגְּדוֹלִים וְהַסּוּגִין הַגְּדוֹלִים״ (כלים טז ג). — [סוּג־, סוּגִים, סוּגֵי־]

א׳ סוּגָה * נ׳ [מן ב׳ סוג] 1 *, גָּדֵר, מְשׂוּכָה: ״׳סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׳ — אֲפִלּוּ בְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן פְּרָצוֹת״ (סנהדרין לז.). 2 ^, גִּנָּה גְּדוּרָה: ״כְּשׁוֹשַׁנֵּי סוּגָה נְפוֹצוֹת בָּעֲרוּגָה״ (הנגיד, דיואן 202). — [סוּגַת־, סוּגוֹת]

ב׳ סוּגָה *, סוּגָא * נ׳ [אולי מן סְיָג] שֵׁם לְאַחַד הָעוֹפוֹת שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (חולין סב:). נִרְאֶה כִּי הוּא הָעוֹף הַנִּקְרָא עַתָּה ״גִּדְרוֹן״. — [סוּגַת־, סוּגוֹת]

סוּגִי ^ ת׳ [מן ג׳ סוג] הַשַּׁיָּךְ לְסוּג מְסֻיָּם, בְּהַקְבָּלָה אֶל ״מִינִי״ מִן ״מִין״: ״וְיִתְבָּאֵר עִנְיַן הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית הַסּוּגִית״ (כוזרי ה יב ה). חֲלֻקָּה סוּגִית שֶׁל הַמּוּצָרִים. — [סוּגִית, סוּגִיִּים, סוּגִיּוֹת]

סוּגְיָה ^, סֻגְיָה ^, סוּגְיָא ^ נ׳ [מארמית: סוּגְיָא הליכה; השווה: ״הֲלָכָה״; ואולי מן ב׳ סוג — נושא מוגדר] 1 ^, יְחִידָה הִלְכָתִית, דִּיּוּן עַל נוֹשֵׂא תַּלְמוּדִי מְסֻיָּם: ״וְעַל תַּלְמוּד וְעִנְיָנָיו וְעַל קֻשְׁיָה וְעַל סֻגְיָה״ (הנגיד, דיואן 233). ״וְהַנִּרְאֶה מִן הַסּוּגְיוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַגְּמָרָא שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּמַשָּׂא כְּמֵת״ (רמב״ן במדבר יט ט). ״וּמָרְטוֹ בְּסֻגְיוֹת הַתַּלְמוּד הַקָּשׁוֹת״ (ביאליק, המתמיד). ״הִסִּיעַ הָרַב דַּעְתּוֹ מִכָּל עִנְיָנָיו וְשָׂם כָּל מַעְיָנוֹ בְּסוּגְיָא זוֹ״ (עגנון, אלו קיג). 2 °, פֶּרֶק, פָּרָשָׁה, נוֹשֵׂא עִיּוּנִי, מַדָּעִי אוֹ מַדָּעִי: ״אַדְרַבָּה! אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא קוֹבֵעַ סוּגְיָא לְעַצְמוֹ״ (ביאליק, הספר העברי). ״כָּתַב וְלָטַר אֶת סוּגְיַת־הַסְּמִיכָה שֶׁלּוֹ״ (סוקולוב, אישים 440). ״שׁוּב הָיָה נָתוּחַ יְסוֹדֵי שֶׁל סוּגְיַת הַתְּעָלָה וּבְעָיַת הַשָּׁלוֹם״ (שרת, באסיה 65). סוּגְיוֹת בְּתוֹלְדוֹת־יִשְׂרָאֵל. — [סוּגְיַת־, סוּגְיוֹת]

— סוּגְיַת הָעוֹלָם ^ [על־פי הארמית: סוּגְיָן דְּעָלְמָא, סנהדרין ו:] דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, הַהֲלָכָה הַמְקֻבֶּלֶת: ״וְדַן זֶה הַדִּין כְּדִבְרֵי אוֹתוֹ הַגָּאוֹן שֶׁאֵין סוּגְיַת הָעוֹלָם כְּמוֹתוֹ״ (עובדיה מברטנורא, סנהדרין ג א).

סַוָּגָן °, סוּוגָן ז׳ [מן ג׳ סוג, סִוֵּג] 1, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּסִוּוּגָם שֶׁל דְּבָרִים. 2, תִּיק מִשְׂרָדִי בַּעַל קַשְׁתּוֹת־מַתֶּכֶת שֶׁמַּשְׁחִילִים בָּהֶן גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר וְשֶׁאֶפְשָׁר לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ וּלְהַחֲזִיר אֵלָיו כָּל גִּלָּיוֹן בְּנִפְרָד; נִקְרָא גַּם ״עוֹקְדָן״ (Classeur). — [סַוָּגַן־, סַוָּגָנִים, סַוָּגְנֵי־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ז - זכר זוגי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ת״ז - תואר וזכר;

סוגסטיה° נ׳ [מלאטינית: (suggestum) suggerere לשים מתחת] השאה, השפעה נפשית על מישהו, באפן שדרכי התנהגותו של המשפע מבצעים אך ורק לפי רצונו של המשפיע. ההיפנוזה היא אחת מדרכי הסוגסטיה. — [סוגסטיות]

— **סוגסטיבי**° ת׳ משפיע, משכנע, מטיל בדרכי סוגסטיה את רצונו על אחר: ההיפנוזה היא השפעה סוגסטיבית.

— **אוטוסוגסטיה**° נ׳ [יוונית: autos עצמו + סוגסטיה] השאה עצמית, דרכי השפעה שאדם משפיע על עצמו לבצע דברים מסימים או להתגבר על חלשות מסימות — על־ידי חזרות מרבות ואמונים שונים.

סוגפני° ת׳ [מן סגף] שיש בו משום סגוף ועִנּוּי: "האהבה כבר מתה למעני — היתה משנת רחל... באזני בעלה בהנאה סוגפנית" (שטיינמן, זוגות א 116). — [סוגפנית, סוגפניים, ־ניות]

סוגר ז׳ [מן סגר; אכדית: sigaru] 1. כלוב שסוגרים בתוכו חיה: "ויתנהו בסוגר בחחים" (יחזקאל יט ט). "זמן רב (החיה) בסוגר דם נאנקה" (ביאליק, אין זאת). חיות־הטרף נתונות בגן־החיות בתוך סוגרים. 2*. זמם, מחסום: "כלב יוצא בסוגר שלו" (ירושלמי שבת ז ג). — [סוגר־, סוגרו; סוגרים, סוגרי־]

סוגר° ז׳ [מן סגר, סגר] 1° [במשקל־השירה] הטור המסים בחרוז, לעמת הטור הפותח ("הדלת"). ב"בית" בן ארבעה טורים — הטורים א׳ וג׳ — דלתות, והטורים ב׳ וד׳ — סוגרים. בשירת ימי־הבינים — המחצית השניה בכל שורה חרוזה: "ויקראו 'דלת' לחצי הראשון משיטת החרוז ו'סוגר' לחצי השני, ולדלת ולסוגר יחד יקראו 'בית'" (אבן חביב, דרכי נעם י).

דלת	אדון עולם אשר מלך
סוגר	בטרם כל יציר נברא
דלת	לעת נעשה בחפצו כל
סוגר	אזי מלך שמו נקרא

2°. סימן מעגל למחצה (או מרבע למחצה [לציון הכנסת מלה או חלק של משפט כמאמר מסגר. — [סוגר־, סוגרים, סוגרי־]

— **סוגרים**° ז״ז [בסימני־הפסוק] זוג סימנים בצורת חצאי־לבנה למאמר מסגר או למלה מסגרת: () סוגרים עגלים או [] סוגרים מרבעים.

א. **סוד** [מן סיד; במקרא שיד; ערבית: (שיד) שאד סח במלט]

~ פע׳ **סד** * פ״י מרח בסיד, סיד וטיח: "סד אדם כל ביתו בסיד ומשיר בה דבר מועט זכר לירושלים" (תוספתא בבא בתרא ב יז). "ואחר־כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה" (סוטה ז ה). — [לסוד את־, סד, סדה; סד סדה; יסוד; סוד!]

~ פע׳ **סיד** * פ״י 1°, משח בסיד, צבע במי־סיד: סידנו את החדרים. 2*, טח טיח על פני אבנים או לבנים: "כירוהו וסידוהו בסיד" (תוספתא סוטה ח ו). — [לסיד את־, מסיד, י־]

~ פע׳ **סיד** *, 1°, נצבע בסיד: הבית סיד לכבוד החג. 2*, טיח, כסה בטיח: "בית... מסיד ומכיר" (תוספתא בבא בתרא ב יז). — [מסיד, יסיד]

~ הת׳ **הסתיד** °, התקשה על־ידי משקע של חמרים סידיים: עורקיו של הזקן הסתידו. — [להסתיד, מסתיד, יס־]

~ הפ׳ **הוסד** *, סיד: "בהדמות לבור מוסד שלא יאבד מימיו" (רמב״ם, אבות ב ח). — [מוסד, יוסד]

ב. **סוד** [מן סוד]

~ 1 הת׳ **הסתודד** °, התיעץ בלחישה, התלחש, דבר דברי סודות למישהו ושמע את סודותיו: "ראינוהו מסתודד עם גדולים" (ד׳ שחם, יום 50). אנשי המחתרת הסתודדו ביניהם. — [להסתודד, מסתודד, יס־]

~ 2 הת׳ **הסתיד** *, הסתודד, התלחש עם מישהו בדברי סוד: "עם פותה אל תסתיד כי לא יוכל לכסות סודך" (בן־סירא ח כב). — [להסתיד, מסתיד, יס־]

סוד * ת׳ [בינוני־פעול מן א. סוד, סד] מרוח בסיד, מסיד ומטיח. — [סודה, סודים, ־דות]

— **בור סוד שאינו מאבד טפה** * (אבות ב ח), בור מים מטיח היטב, באפן שהמים נשמרים בו בשלמותם; תאור של שבח לתלמיד חכם שאינו שוכח דבר מלמודיו.

סוד ז׳ [סורית: סודא; ערבית: (סוד) סאוד הסתודד] 1. דבר־סתר, רז, דבר שאדם מעלימו מאחרים: "הולך רכיל מגלה־סוד ונאמן־רוח מכסה דבר" (משלי יא יג). "וסוד אחר אל־תגל" (משלי כה ט). "אל תועץ עם חמיך ומקנא העלים סוד" (בן־סירא לז י). "הסוד — בין שנים, וסוד השלשה איננו סוד" (גבירול, מבחר הפנינים כט ח). "שחי ואגל לך סוד יסורי" (ביאליק, הכניסיני). "בידוע האשה סודה כלפי חוץ" (הזז, יעיש ג 210). 2. שיחה, מועצה: "לא־ישבתי בסוד־משחקים" (ירמיה טו יז). — [סוד־, סודות, סודות־ גם סודי־] [וראה עוד הצירופים להלן]

— **סודי־סודות**°, סודות גנוזים: "שמעו... שמועה עוברת בסודי־סודות כי עוקר הוא בקרוב את דירתו" (ברקוביץ, תר׳ חיי קו). "הדבר נעשה בסודי סודות" (ויסבלסקי, תר׳ ילדותי 158).

— **סוד־העבור** * (ראש השנה כ:), חכמת החשוב של הזמנים והמועדים, קביעת החדשים והשנים.

— **סוד־הצמצום**°, הכשר לצמצם דברים, היכלת להביע דברים בקצור נמרץ: "הוא עמד על סוד הצמצום — כל רשימה שלו הוא מועט המחזיק את המרבה" (ביאליק, פסטרנק).

— **סוד־שיח** ° [שאול מן הקדושה לתפלת מוסף: "נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קדש"] לחישה, שיחה חשאית: "ואשמע סוד שיח עליהם" (ביאליק, בשדה). "משורר משורר וסוד שיחו" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 133).

— **איש־סוד**°, אדם שמגלים לו את העניינים הפנימיים והסודיים לשם התיעצות, נאמן ומקרב מאד: פלוני הוא איש־סודו של הנשיא.

— **בעל־סוד** *, 1*, אדם נאמן שמספרים לו סודות מתוך אמון גמור: "אנשי שלומך יהיו רבים ובעל סודך אחד מאלף" (בן־סירא ו ו). 2°, כנוי לעוסק בקבלה ובחכמה נסתרה, המצרף צרופים ומחשב רזים.

– מְתֵי־סוֹדוֹ (איוב יט יט), אַנְשֵׁי סוֹדוֹ, הָאֲנָשִׁים הַקְּרוֹבִים וְהַנֶּאֱמָנִים לוֹ בְּיוֹתֵר.

– חָכְמַת־הַסּוֹד^, תּוֹרַת־הַסּוֹד^, כִּנּוּיִים לְחָכְמַת־הַקַּבָּלָה הַמַּעֲמִיקָה לַחֲקֹר בְּסוֹדוֹת הַבְּרִיאָה.

– פְּשָׁט, רֶמֶז, דְּרוּשׁ, סוֹד^ [כר״ת פַּרְדֵּ״ס] אַרְבַּעַת הַתְּחוּמִים שֶׁל הַקַּבָּלָה הָעִיּוּנִית.

– בָּא בְּסוֹד פְּלוֹנִי, הִשְׁתַּתֵּף בְּחֶבְרַת פְּלוֹנִי, הָיָה בְּעֵצָה אַחַת עִם פְּלוֹנִי: ״בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי, בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי״ (בראשית מט ו). ״בְּסוֹד עֲלָמוֹת לֹא בָּאתִי וְאִגְּרוֹת שְׁלוֹמִים לֹא כָּתַבְתִּי״ (עגנון, כפורת לז).

– הִמְתִּיק סוֹד, הִתְיָעֵץ בְּעִנְיָנִים נִסְתָּרִים, שׂוֹחַח שִׂיחָה אִינְטִימִית: ״אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד״ (תהלים נה טו). אַנְשֵׁי־הַמַּחְתֶּרֶת הִמְתִּיקוּ סוֹד עַל פְּעֻלּוֹתֵיהֶם לְהַבָּא.

– הֶעֱרִים סוֹד עַל פְּלוֹנִי, זָמַם וְהִתְנַכֵּל לִפְגֹּעַ לְרָעָה בִּפְלוֹנִי, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע לוֹ: ״עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ״ (תהלים פג ד).

– נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד* (עירובין סה.) [על יסוד הגימטריא של השמות ״יין״ ו״סוד״ שכל אחד מהם עולה 70] הַשִּׁכּוֹר אֵינוֹ שׁוֹמֵר אֶת לְשׁוֹנוֹ.

– גִּלּוּי סוֹדוֹת מִן הַחֶדֶר°, פִּרְסוּם דְּבָרִים וּפְרָטִים שֶׁהֻשְׁמְעוּ בַּאֲסֵפָה פְּנִימִית אוֹ בִּישִׁיבָה סְגוּרָה וְלֹא נִתְּנוּ לְפִרְסוּם.

סוֹדָה° נ׳ [לאטינית של ימי־הביניים] מֶלַח לָבָן בְּצוּרַת אֲבָקָה, מָצוּי בַּטֶּבַע, מֻרְכָּב מִפַּחְמַת הַנַּתְרָן (Na_2CO_3). הַסּוֹדָה מְצוּיָה בְּתַכְשִׁירִים שׁוֹנִים וּמְשַׁמֶּשֶׁת לִכְבִיסָה, לִשְׁתִיָּה, לַאֲפִיָּה, בְּתַעֲשִׂיַּת אֲרִיגִים, נְיָר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [סוֹדַת־]

– מֵי־סוֹדָה°, כִּנּוּי לְמַיִם שֶׁעִרְבְּבוּ בָּהֶם גַּז שֶׁל פַּחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי, גָּזוֹז.

סוֹדִי^ ת׳ [מן סוד] חֲשָׁאִי, הַנִּשְׁמָר בְּסוֹד: ״אֵין הָעִנְיָנִים הָאֵלּוּ סוֹדִיִּים לְבֵין הַמְּלָכִים״ (אברבנאל מלכים ב יח כז). מִסְמָכִים סוֹדִיִּים. ״סוֹדִי בְּהֶחְלֵט״ (כְּתֹבֶת עַל מִכְתָּב אוֹ תְּעוּדָה הַמְּכִילִים דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת סוֹד לְזָרִים). שִׂיחָה סוֹדִית. מָקוֹם סוֹדִי. – [סוֹדִית, סוֹדִיִּים, סוֹדִיּוֹת]

סוֹדִיּוּת° נ׳ [מן סודי] חֲשָׁאִיּוּת, הֱיוֹת סוֹדִי: ״מִתְכַּנְּסִים בְּמָקוֹם נִסְתָּר וְעוֹסְקִים בְּדִבְרֵי סוֹדִיּוּת״ (הזז, בקולר 62). הַתָּכְנִית נִשְׁמְרָה בְּסוֹדִיּוּת גְּמוּרָה. עָלֶיךָ לִשְׁמֹר עַל סוֹדִיּוּת הַמִּכְתָּבִים. – [סוֹדִיּוּת־]

סוֹדֵר° ת׳ [מן סדר, סֵדֶר] הַמַּרְאֶה אֶת הַסֵּדֶר, הַקּוֹבֵעַ סֵדֶר: הַמִּסְפָּרִים ״רִאשׁוֹן״, ״שְׁלִישִׁי״, ״עֲשִׂירִי״ הֵם מִסְפָּרִים סוֹדְרִים. – [סוֹדֶרֶת, סוֹדְרִים, סוֹדְרוֹת]

סוּדָר* ז׳ [מלאטינית: sudarium מטפחת לזיעה; יוונית: soudarion]
1*, מִטְפַּחַת לְעִטּוּף הַצַּוָּאר אוֹ לְכִסּוּי הָרֹאשׁ: ״הִיא פָּרְסָה לוֹ סוּדָרִין נָאִין עַל רֹאשָׁהּ״ (סוטה ח:). ״וְכוֹבַע שֶׁבְּרֹאשׁוֹ וְסוּדָר שֶׁבְּצַוָּארוֹ״ (שבת קכ.). ״יְלַבִּינוּ מֵרָחוֹק הַסּוּדָרִים הַלְּבָנִים בְּרָאשָׁם״ (ביאליק, מתי). ״כִּי הָיָה מִתְנוֹפֵף סוּדָרָהּ לְרוּחוֹת הַמִּדְבָּר״ (רחל, נח).
2°, יֵשׁ מְיַחֲדִים בְּיָמֵינוּ שֵׁם זֶה לַאֲפֻדָּה שֶׁלּוֹבְשִׁים בִּימוֹת־הַקֹּר [על שום דמיון בהיגוי לשם הלועזי ׳סְוֶדֶר׳ או ׳סְוֶטֶר׳]. – [סוּדַר־, סוּדָרוֹ; סוּדָרִים, סוּדְרֵי־]

א. **סוֹדְרָן*** ז׳ [מן סדר] מִי שֶׁלִּמּוּדוֹ סָדוּר וְשָׁגוּר בְּפִיו: ״הַסּוֹדְרָן קוֹדֵם לַפַּלְפְּלָן״ (ירושלמי הוריות מח ג). – [סוֹדְרָנִית, סוֹדְרָנִים, סוֹדְרָנִיּוֹת]

ב. **סוֹדְרָן°** ז׳ [מן סדר] תִּיק מִשְׂרָדִי מְחֻלָּק לְמָדוֹרִים הַמְסֻמָּנִים בְּאוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית אוֹ בְּמִסְפָּרִים, לְשֵׁם סִדּוּר כָּל תְּעוּדָה בִּמְקוֹמָהּ הַמַּתְאִים (Index file). – [סוֹדְרַן־, סוֹדְרָנִים, סוֹדְרָנֵי־]

סוה [מן השם המקראי מַסְוֶה מסכה]

~ הִפ׳ **הִסְוָה** ° פ״י 1, חִפָּה, שָׂם מַסְוֶה עַל דְּבַר־מָה (צָבַע אוֹתוֹ אוֹ כִּסָּה אוֹתוֹ וְכַדּוֹמֶה) כְּדֵי לְהַעֲלִימוֹ מֵעַיִן זָרִים: הַשִּׁלְטוֹנוֹת הִסְווּ אֶת גַּגּוֹת בָּתֵּי־הַחֲרֹשֶׁת בְּצִבְעֵי אֲדָמָה וְיָרֹק כְּדֵי לְהַעֲלִימָם מִמְּסַפְּצֵי הָאוֹיֵב. 2 [בהשאלה] הֶעֱלִים, הִסְתִּיר, כִּסָּה אֶת פְּעֻלּוֹתָיו הָאֲמִתִּיּוֹת: הַמְרַגֵּל הִסְוָה אֶת פְּעֻלּוֹתָיו עַל־יְדֵי הַעֲמָדַת פָּנִים שֶׁל שְׁקִידָה וּמְסִירוּת רַבָּה לַמּוֹסָד שֶׁבּוֹ עָבַד. – [לְהַסְווֹת אֶת־, מַסְוֶה, יַסְוֶה]

~ הֻפ׳ **הֻסְוָה** °, 1, כֻּסָּה, שֻׁנָּה מַרְאֵהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֻכַּר: שְׂדֵה־הַתְּעוּפָה הֻסְוָה בִּשְׂיחִים וּבְיָרָק לְמַעַן לֹא יִרְאוּהוּ מְסַפְּצֵי הָאוֹיֵב. 2, הֻסְתַּר, הָעֳלַם: פְּעֻלָּה מֻסְוֵית. הִתְנַהֲגוּת מֻסְוֵית. – [מֻסְוֶה, יֻ־]

~ הִת׳ **הִסְתַּוָּה** °, 1, הִסְוָה אֶת עַצְמוֹ, שִׁנָּה אֶת מַרְאֵהוּ לְמַעַן לֹא יֻכַּר: הַחַיָּלִים הִסְתַּוּוּ בַּעֲנָפִים וּבְעָלִים לִפְנֵי צֵאתָם לְהַתְקָפָה. 2, הֻסְוָה: ״בְּתוֹךְ חֳרָשׁוֹת אֳרָנִים רַכִּים נִסְתַּוּוּ סוֹלְלוֹת הַמּוֹרְדִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 417). ״אוּלַמּוֹת־שַׁעֲשׁוּעִים מִסְתַּוִּים כְּמִגְדְּלֵי־הָרִים נִדָּחִים״ (ד׳ שחם, המדרון 232). – [לְהִסְתַּוּוֹת, מִסְתַּוֶּה, יִסְתַּוֶּה]

סוֹהֵר° ז׳ [מן סֹהַר] שׁוֹטֵר בְּבֵית־הַסֹּהַר, שׁוֹמֵר הָאֲסִירִים. – [סוֹהֶרֶת, סוֹהֲרִים, סוֹהֲרֵי־, סוֹהֲרוֹת]

סִוּוּג°, סִיווּג ז׳ [מן ג. סוג, סִוֵּג] חֲלֻקָּה לְסוּגִים, קְבִיעַת הַסּוּג: סִוּוּג מִקְצוֹעִי שֶׁל הָעוֹבְדִים. סִוּוּג הַסְּחוֹרוֹת בַּמַּחְסָן. – [סִוּוּג־, סִוּוּגִים, סִוּוּגֵי־]

סוּר, ראה סֵרֵ; סְרָאר. **סוּת**, ראה סית.

סוּחָה נ׳ [קרוב אל סחה; סְחִי] אַשְׁפָּה, דֹּמֶן: ״וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה בְּקֶרֶב חוּצוֹת״ (ישעיה ה כה). ״וְעוֹשִׂים מִמֶּנּוּ (מִן הַשֶּׁלֶג) סוּחָה סְרוּחָה וַעֲכוּרָה כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא״ (מנדלי מו״ס, קעג). ״מְרַחֵם אֶל אַשְׁפָּה כַּסּוּחָה הַטְּלֵתָהּ״ (ביאליק, הרהורי). – [סוּחַת־, סוּחוֹת]

סוֹחֲפָנִי° ת׳ [מן סחף, סַחַף–סוֹחֵף] הַסּוֹחֵף וְגוֹרֵף בְּכֹחַ: ״וּבִזְרִיזוּת מְצֻיֶּנֶת הָיָה אָחִי, וַאֲנִי מֵאַחוֹרָיו, מְבַעֲטִים בְּתַלְתַּלּוֹת הַחוֹל הַסּוֹחֲפָנִי הַבּוֹלֵעַ לְהַשְׁקִיעֵנוּ״ (יזהר, מישור 141). – [סוֹחֲפָנִית, ־נִיִּים, סוֹחֲפָנִיּוֹת]

סוֹחֵר ז׳ [מן סחר, סַחַר] תַּגָּר, הָעוֹסֵק בְּמִסְחָר, קוֹנֶה סְחוֹרָה וּמוֹכְרָהּ בְּרֶוַח מְסֻיָּם: ״וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים״ (בראשית לז כח). ״עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ״ (יחזקאל כז כא). ״עִם סוֹחֵר אַל תִּתְגָּר״ (בן־סירא לז יג). ״סוֹחֲרֵי בְּהֵמָה״ (שקלים ז ב). ״לֹא תִּמְצָא בְּסוֹחֲרִין וּבְתַגָּרִין וְסַפָּנִין״ (כלה רבתי ט). ״שֶׁמָּא תֹּאמַר סוֹחֵר – מָעוֹת אֵין לִסְחוֹרָה״ (ביאליק, תאמר). סוֹחֵר־עֵצִים. סוֹחֵר־תְּבוּאָה. – [סוֹחֵר־, סוֹחֶרֶת, סוֹחֲרִים, סוֹחֲרֵי־, סוֹחֲרוֹת]

– סוֹחֵר־יָד [שאול מן יחזקאל כז כא: "עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ", ושם המשמעות אחרת] סוֹחֵר קָטָן, הַמַּעֲבִיר סְחוֹרָה מִיָּד לְיָד: "חֶנְוָנִי וְסוֹחֵר־יָד מְתַוֵּךְ בֵּין יַצְרָנִים וְלָקוֹחוֹת" (קלצקין, כתבים 203).

– כֶּסֶף עוֹבֵר לַסּוֹחֵר, מַטְבְּעוֹת טוֹבִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מַהֲלָכִים בַּשּׁוּק, שֶׁהַכֹּל מְקַבְּלִים אוֹתָם כִּתְמוּרָה לַסְּחוֹרָה: "אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר" (בראשית כג טז).

– חֲרֹשֶׁת אֵינָהּ מַעֲשֵׂה סוֹחֵר°, פִּתְגָּם עֲמָמִי בִּגְנוּתָהּ שֶׁל הַחֲרֹשֶׁת: סוֹחֵר הַמְכַבֵּד אֶת עַצְמוֹ אֵינוֹ נוֹהֵג לְהִתְחָרֵט עַל עֵסֶק שֶׁעָשָׂה, אַף אִם הִתְבָּרֵר לוֹ שֶׁצָּפוּי לוֹ הֶפְסֵד.

סוֹחֵרָה, סֹחֵרָה נ׳ [אכדית: siḫirtu חומה מקיפה; סורית: סְחַרְתָּא מבצר] אֶחָד מִסּוּגֵי הַמָּגִנִּים שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם הַלּוֹחֲמִים בִּימֵי־קֶדֶם: "וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה, צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ" (תהלים צא ד). [ובהשאלה:] "צִנָּה וְסוֹחֵרָה לְרֹאשׁוֹ מִלַּהַט הַשֶּׁמֶשׁ" (ברגר, א 297). — [סוֹחֵרַת־, סוֹחֵרוֹת]

סוֹחֲרִי° ת׳ [מן סוֹחֵר] תַּגָּרִי, כְּמַעֲשֵׂה סוֹחֵר, הִתְגָּרוּת וְהִתְמַקְּחוּת: "נִסְיוֹנוֹתָיו בְּעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה זִקְּקוּ מִן הַפְּסֹלֶת הַסּוֹחֲרִית בִּסְפִירוֹת־הָרוּחַ הָעֶלְיוֹנוֹת" (ברקוביץ, הראשונים רמח). — [סוֹחֲרִית, סוֹחֲרִיִּים, סוֹחֲרִיּוֹת]

סוֹחֶרֶת, סֹחֶרֶת נ׳ [אכדית: siḫru אבן טובה] 1. אֶחָד מִמִּינֵי אַבְנֵי הַשַּׁיִשׁ הַטּוֹבוֹת שֶׁהָיוּ יְדוּעוֹת בְּפָרַס בִּימֵי הַמִּקְרָא: "עַל רִצְפַת בַּהַט וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת" (אסתר א ו). 2°. אִשָּׁה עוֹסֶקֶת בְּמִסְחָר – ראה סוֹחֵר. – [סוֹחֲרוֹת]

סוט [במקרא: שׂוּט; קרוב אל סטה, שׂטה]

~ פָּע׳ **סָ ט** ˚ פ״ע סָר, סָטָה: "שֶׁקָּרָנוּ בְּךָ וְסַטְנוּ מִמְּךָ" (אמרנו נגזרנו, ד׳ עשרת ימי תשובה). — [לָסוּט, סָט, יָסוּט]

~ הִפ׳ **הֵ סִ י ט** * פ״י הֵנִיעַ, הֵזִיז: "הָרוֹצֵף בֵּית־הַפְּרָס בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲסִיטָן" (אהלות יח ח). "הֵסִיט אֶת הַקּוֹרָה הֵסֵט כָּל־שֶׁהוּא" (ביאליק, מאחורי ב). "אוֹתוֹ לֹא תְּזַעְזַע וְלֹא תָּסִיט" (שמעוני, הביבר 122). — [לְהָסִיט אֶת־, מֵסִיט, יָסִיט, הָסֵט!]

~ הָפ׳ **הוּ סַ ט** ˚, הוּזַז, הוּנַע מִמְּקוֹמוֹ: "הֻסַּטָן–מַשְׁמַע שֶׁהוּסְטוּ... וְלֹא שֶׁהֶטְמָא הֵסִיט הָאֲחֵרִים" (רש״י שבת פג.). הָאָרוֹן הוּסַט מִן הַקִּיר. "הוּסַט מֵרִכּוּז הַכֹּבֶד שֶׁל הַשִּׁלְטוֹן" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 105). — [מוּסָט, יוּסַט]

~ נִפ׳ **נָ ס וֹ ט** *, **נָ סַ ט** *, הוּסַט, הוּזַז מִמְּקוֹמוֹ: "וּבִלְבַד שֶׁיְּהוּ נְסוֹטִין מֵחֲמַת הַמְּחִצָּה" (תוספתא טהרות י ח). "אֹהֶל וְנָסַט – טָמֵא, כְּלִי וְאֵינוֹ נָסָט – טָהוֹר" (עירובין לה.). "כֻּלָּם יַחַד מְסִיטִים וְנְסוֹטִים כְּאֶחָד עַל פִּי הַתְּהוֹם" (ביאליק, ספיח ז). "חֲבֵרָיו נְסוֹטִים לַאֲחוֹרֵיהֶם" (סדן, ממחוז רלו). — [לְהִסּוֹט, נָסוֹט, נְסוֹטָה, גם נָסַט, נָסֶטֶת; יִסּוֹט]

סוֹטֶה* ת׳ [מן סטה, סָטָה] סָר, זָז מִן הַדֶּרֶךְ הַמְקֻבֶּלֶת: "הַלֵּב סוֹטֶה" (קהלת רבה, דברתי אני). תָּכְנִיתְךָ סוֹטָה מִן הַמִּסְגֶּרֶת שֶׁנִּקְבְּעָה. – [סוֹטָה, סוֹטִים, סוֹטוֹת]

– סוֹטָה*, 1. כנוי לְאֵשֶׁת־אִישׁ הַחֲשׁוּדָה בִּבְגִידָה בְּבַעְלָהּ: "שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן" (סוטה ב.). 2. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נָשִׁים הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת אִשָּׁה שֶׁסָּטְתָה וּבָגְדָה בְּבַעְלָהּ.

סוֹיָה° [מסינית: shi פולים מלוחים + ju שמן] צֶמַח־תַּרְבּוּתִי חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת. פֵּרוֹתָיו הַדּוֹמִים לְפוֹלִים קְטַנִּים עֲשִׁירִים מְאֹד בְּחָמְרֵי־מָזוֹן, וּבְיִחוּד בְּחֶלְבּוֹנִים טוֹבִים לְעִכּוּל. מוֹצָא הַסּוֹיָה מִסִּין וּמִיַּפָּן וּמִשָּׁם נָפוֹצָה בְּכָל הָעוֹלָם. מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּסּוֹיָה בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת: מְבַשְּׁלִים אוֹתָהּ, מְכִינִים מִמֶּנָּה "תַּמְצִית־סוֹיָה" – קֶמַח, "חֲלֵב־סוֹיָה" הַמְשַׁמֵּשׁ מָזוֹן לְתִינוֹקוֹת. כֵּן מַפִּיקִים מִמֶּנָּה גַּם שֶׁמֶן (Glycine soja). – [סוֹיוֹת]

סויה

סְוִיטָה°, סוּאִיטָה° נ׳ [צרפתית: suite] יְצִירָה מוּסִיקָלִית מַחֲזוֹרִית לִכְלִי־נְגִינָה סוֹלוֹ אוֹ לְתִזְמֹרֶת. הַסְּוִיטָה מֻרְכֶּבֶת עַל־פִּי־רֹב מִמַּנְגִּינוֹת־רִקּוּדִים וְלִפְעָמִים גַּם מִפִּרְקֵי־נְגִינָה וְהַצָּגָה תֵּיאַטְרוֹנִית: הַסְּוִיטָה "הַדִּבּוּק" לְיוֹאֵל אֶנְגֶל. – [סְוִיטוֹת]

סוך [אכדית: saku; ארמית: סוּךְ; קרוב אל א. נסך]

~ פָּע׳ **סָ ךְ** פ״י מָשַׁח, מֵרַח, שִׁפְשֵׁף בְּשֶׁמֶן: "וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ" (רות ג ג). "סָךְ אָדָם שֶׁמֶן עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ" (תוספתא שביעית ו ד). "הִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה" (יומא לה:). מְכוֹנוֹת סָכִים בְּשֶׁמֶן־סִיכָה מְיֻחָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּפְשְׁפוּ חֶלְקֵיהֶם הַמִּתְחַכְּכִים זֶה בָּזֶה. – [לָסוּךְ אֶת־, סַכְתִּי, סָךְ, סָכָה; סָךְ, סָכָה; יָסוּךְ]

~ נִפ׳ **נָ ס וֹ ךְ** ˚, נִמְשַׁח, שֻׁפְשַׁף בְּשֶׁמֶן: "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן נְסוֹכִין אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ" (רמב״ם, תרומות יא ו). גּוּפוֹ נָסוֹךְ בְּשֶׁמֶן רֵיחָנִי. – [לְהִסּוֹךְ, נְסוֹכוֹתִי; נָסוֹךְ, נְסוֹכָה; יִסּוֹךְ]

~ הִפ׳ **הֵ סִ י ךְ** פ״י סָךְ, מָשַׁח: "וְשָׁם מְעָרָה, וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו" (שמואל א כד ד). – [לְהָסִיךְ, מֵסִיךְ, יָסִיךְ]

~ הָפ׳ **הוּ סַ ךְ**, נִמְשַׁח, נִמְרַח: "עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ (=יוּסַךְ)" (שמות ל לב). [לדעת אחרים: "יִיסָךְ" – קל מן "יסך"]. – [מוּסָךְ, יוּסַךְ]

סוֹךְ* ז׳ **סוֹכָה*** נ׳ [במקרא: שׂוֹךְ, שׂוֹכָה; ערבית: שַׁוְכּ קוץ] עָנָף גָּדוֹל: "שֶׁיְּהֵא זֶה קוֹצֵץ אֶת סוֹכוֹ וּמַצִּיל נְחִילוֹ" (תוספתא בבא קמא י כז). "שֶׁעָלוּ בְּאִילָן וְשָׁבְרוּ אֶת הַסּוֹכָה" (שם כט). – [סוֹךְ־, סוֹכוֹ; סוֹכִים, סוֹכֵי־; סוֹכַת־, סוֹכוֹת]

סוכה, ראה סֻכָּה.

סוֹכֵךְ ז׳ [מן סכך, סָכַךְ] 1°. שִׁמְשִׁיָּה אוֹ מִטְרִיָּה, מַכְשִׁיר הַנִּפְרָשׂ וְנִמְתָּח כְּכִסּוּי מֵעַל לָרֹאשׁ לְמָגֵן מִשֶּׁמֶשׁ אוֹ מִגֶּשֶׁם. 2° [בצמחים] כנוי לְתִפְרַחַת שֶׁעֻקְצֵי פְּרָחֶיהָ יוֹצְאִים מִנְּקֻדָּה אַחַת שֶׁל הַצִּיר. 3 [בימי־קדם] כנוי לְאֶחָד מִסּוּגֵי הַמָּגִנִּים: "יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ – וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ" (נחום ב ו). – [סוֹכֵךְ־, סוֹכְכִים, סוֹכְכֵי־]

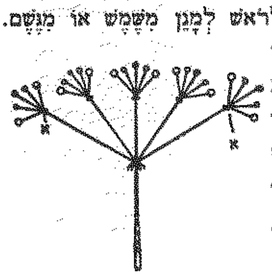

סוכך של צמח ממשפחת הסוככיים
א - סוככון

– סוֹכֵךְ־נְפִילָה°, ראה מַצְנֵחַ.

סוֹכְכוֹן° ז׳ [מן סוֹכֵךְ] [בצמחים] סוֹכֵךְ קָטָן, סוֹכֵךְ־מִשְׁנֶה בְּסוֹכֵךְ הַמֻּרְכָּב. [ראה א בציור ״סוכך״ שבעמוד הקודם] — [סוֹכְכוֹן־, סוֹכְכוֹנִים, סוֹכְכוֹנֵי־]

סוֹכְכִי° ת׳ [מן סוֹכֵךְ] **סוֹכְכִיִּים°** ת״ר מִשְׁפָּחָה שֶׁל צְמָחִים שֶׁלְּתִפְרַחְתָּם צוּרַת סוֹכֵךְ (Umbelliferae). [ראה הציור ״סוכך״ שבעמוד הקודם] לְמִשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים שַׁיָּכִים הַצְּמָחִים חַרְחֲבִינָה, גֶּזֶר, שֶׁבֶת וַאֲחֵרִים.

סוֹכֵן ז׳ [מן א. סכן, סָכַן; אכדית: sākinu מושל; ראה גם סְגָן] 1. פָּקִיד, מְמֻנֶּה, מְנַהֵל: ״הַסֹּכֵן הַזֶּה... אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת״ (ישעיה כב טו). ״וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ״ (מלכים א א ד). 2°. נָצִיג, בָּא־כֹּחַ שֶׁל חֶבְרָה מִסְחָרִית, מִי שֶׁפּוֹעֵל בִּשְׁלִיחוּת אֲחֵרִים: סוֹכֵן שֶׁל הוֹצָאַת־הַסְּפָרִים. סוֹכֵן בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. סוֹכֵן שֶׁל חֶבְרַת־בִּטּוּחַ. — [סוֹכֵן־, סוֹכֶנֶת, סוֹכְנִים, סוֹכְנֵי־, סוֹכְנוֹת]

סוֹכְנוּת° נ׳ [מן סוֹכֵן 2] נְצִיגוּת, בָּאוּת־כֹּחַ שֶׁל חֶבְרָה מִסְחָרִית אוֹ מְדִינִית וְכַדּוֹמֶה: הַסּוֹכְנוּת שֶׁל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת נִמְסְרָה לִפְלוֹנִי. סוֹכְנוּת שֶׁל חֶבְרַת־בִּטּוּחַ. סוֹכְנוּת טֶלֶגְרָפִית. סוֹכְנוּת יְדִיעוֹת. — [סוֹכְנוּת־, סוֹכְנֻיּוֹת]

— **הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית°** [בקיצור: ״הַסּוֹכְנוּת״] הַנְּצִיגוּת הָרִשְׁמִית שֶׁל יַהֲדוּת הָעוֹלָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּקְמָה עַל־פִּי הַמַּנְדָּט עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְסַר לִבְרִיטַנְיָה, לְשַׁמֵּשׁ כְּגוּף מְיָעֵץ לְיַד הַמֶּמְשָׁלָה הַבְּרִיטִית בְּכָל הַנּוֹגֵעַ לַהֲקָמַת ״הַבַּיִת הַלְּאֻמִּי הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״. עִם קוּם מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל (תש״ח) נִתְמַזְּגָה הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית בְּהַנְהָלַת הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית וְהִיא עוֹסֶקֶת בְּגִיּוּס עֶזְרַת יַהֲדוּת־הָעוֹלָם לְבִנְיַן מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל וּלְבִסּוּסָהּ, וְכֵן בִּפְעֻלּוֹת חִנּוּךְ וְהַסְבָּרָה בְּרַחֲבֵי־הַגּוֹלָה.

סוֹכְנוּתִי° ת׳ [מן סוֹכְנוּת] שֶׁל הַסּוֹכְנוּת (בְּיִחוּד: שֶׁל הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית, ראה לעיל): הַפְּעֻלָּה הַסּוֹכְנוּתִית לִקְלִיטַת הָעֲלִיָּה בָּאָרֶץ. — [סוֹכְנוּתִית־, סוֹכְנוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

סוכר, ראה סֻכָּר. **סוכרת**, ראה סֻכֶּרֶת.

א. **סוֹל*** ז׳ [ראה א. סלון] קוֹץ: ״מָה הַתָּמָר הַזֶּה עוֹשֶׂה תְּמָרִים רְטֻבִּים... וְעוֹשֶׂה סוֹלִין, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל״ (במדבר רבה ג). — [סוֹל־, סוֹלִים, סוֹלֵי־]

ב. **סוֹל°** ז׳ כִּנּוּי מְסֻכָּם בְּמוּסִיקָה לַטּוֹן הַחֲמִישִׁי בְּסֻלַּם הַטּוֹנִים הַדִּיאָטוֹנִי הַחֵל מִן ״דוֹ״. הַטּוֹן ״סוֹל״ מְסֻמָּן בְּמַעֲרֶכֶת חֲמֵשֶׁת הַקַּוִּים שֶׁבְּמוּסִיקָה בְּעִגּוּל עַל הַקַּו הַשֵּׁנִי מִלְּמַטָּה.

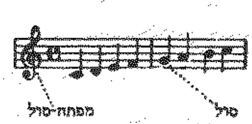

— **מַפְתֵּחַ־סוֹל°**, שִׁיטָה מְקֻבֶּלֶת שֶׁל רִשּׁוּם תָּוֵי־נְגִינָה בְּיַחַס קָבוּעַ לַטּוֹן ״סוֹל״ הַנִּרְשָׁם עַל הַקַּו הַשֵּׁנִי בְּמַעֲרֶכֶת חֲמֵשֶׁת־הַקַּוִּים הַמְקֻבָּלִים בִּנְגִינָה. סִימָנוֹ כְּעֵין ס׳־סוֹפִית שֶׁבִּכְתָב בְּרֹאשׁ הַטֶּקֶסְט אוֹ בְּרֹאשׁ כָּל שׁוּרָה.

סוֹלֵד* ת׳ [מן סלד, סָלַד] נִרְתָּע, נָסוֹג לְאָחוֹר: ״שֶׁהִיא (הַמַּקְפָּה) סוֹלֶדֶת לַאֲחוֹרֶיהָ״ (מכשירין ה ט). [ראה עוד ערך סָלַד] — [סוֹלֶדֶת, סוֹלְדִים, סוֹלְדוֹת]

— **חֹטֶם סוֹלֵד*** (ספרא אמור צה ב), כִּנּוּי לְחֹטֶם שֶׁקְּצֵהוּ מֻגְבָּה כְּלַפֵּי מַעְלָה: ״בְּפָנָיו הַשְּׁחַרְחָרִים וְאַפּוֹ הַסּוֹלֵד קִמְעָא״ (אריכא, סופר 102).

סוֹלְדָנִי° ת׳ [מן סוֹלֵד] הַמַּבִּיעַ סְלִידָה, דּוֹחֶה: ״הֵדִיחַ בְּמְנוֹד יָד סוֹלְדָנִי אֶת הַשְּׂמִיכָה הַצְּחוּנָה״ (קובנר, פנים 367). יַחַס סוֹלְדָנִי. — [סוֹלְדָנִית, סוֹלְדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סוֹלוֹ° ז׳ [מלאטינית: solus לבד, יחיד] [במוסיקה] שִׁירַת־יָחִיד אוֹ נְגִינַת־יָחִיד עִם לִוּוּי מוּסִיקָלִי אוֹ בִּלְעָדָיו: הַכַּנָּר הָרָאשִׁי בַּתִּזְמֹרֶת נִגֵּן כַּמָּה פִּרְקֵי סוֹלוֹ. סוֹלוֹ וּמַקְהֵלָה.

— **סוֹלִיסְט°** ז׳ סוֹלָן, זַמָּר אוֹ נַגָּן הַמְבַצֵּעַ יְצִירָה מוּסִיקָלִית: מַקְהֵלָה וְסוֹלִיסְטִים.

סוּלְחָה° נ׳ [ערבית] כִּנּוּי לְזֶבַח־שְׁלוֹם הַנֶּעֱרָךְ בֵּין מִשְׁפָּחוֹת שֶׁרָבוּ וְנִלְחֲמוּ זוֹ בְּזוֹ — וְהִתְפַּיְּסוּ לְבַסּוֹף.

סוֹלְחָן° ת׳ [מן סלח] 1°. הַמִּתְיַחֵס בְּמִדַּת הָרַחֲמִים אֶל זוּלָתוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַחְמִיר. 2^. הַסּוֹלֵחַ תָּמִיד, חַנּוּן [ראה סַלְּחָן]. — [סוֹלְחָנִית, סוֹלְחָנִים, ־נִיּוֹת]

סוֹלְחָנוּת° נ׳ [מן סוֹלְחָן] נְטִיָּה לִסְלֹחַ וְלֹא לְהַקְפִּיד עַל כָּל עֲבֵרָה קַלָּה, יַחַס שֶׁל וַתְּרָנוּת לְחֻלְשׁוֹת הַזּוּלַת: סוֹלְחָנוּת הָאֵם כְּלַפֵּי בְּנָהּ יַקִּירָהּ. — [סוֹלְחָנוּת־]

סוֹלְחָנִי° ת׳ [מן סוֹלְחָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סוֹלְחָנוּת, וַתְּרָנִי: יַחַס סוֹלְחָנִי שֶׁל הַהוֹרִים לְיַלְדֵיהֶם. — [סוֹלְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

סולטן, ראה שׁוּלְטָן.

סוֹלִידִי° ת׳ [מלאטינית: solidus מוצק, קשה] רְצִינִי, מְיֻשָּׁב, שָׁקוּל: אָדָם סוֹלִידִי. הַצָּעָה סוֹלִידִית. — [סוֹלִידִית, סוֹלִידִיִּים, ־דִיּוֹת]

— **סוֹלִידִיּוּת°** נ׳ רְצִינוּת, יְסוֹדִיּוּת: סוֹלִידִיּוּת בְּהַבָּעָתוֹ שֶׁל הָאִישׁ. סוֹלִידִיּוּת שֶׁל הַתָּכְנִית הַמֻּצַּעַת.

סוֹלִידָרִי° ת׳ [צרפתית: solidaire; מלאטינית: solidus מוצק, קשה] מִזְדַּהֶה עִם אַחֵר, שֻׁתָּף לְגוֹרָלוֹ, לְסִבְלוֹ אוֹ לְשִׂמְחָתוֹ: הַפּוֹעֲלִים סוֹלִידָרִיִּים זֶה לָזֶה. יַחַס סוֹלִידָרִי בֵּין בְּנֵי־אָדָם. — [סוֹלִידָרִית, סוֹלִידָרִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **סוֹלִידָרִיּוּת°** נ׳ הֲדָדִיּוּת, יַחַס שֶׁל הִזְדַּהוּת וְהַסְכָּמָה מְלֵאָה לְעֶמְדָּתוֹ שֶׁל אַחֵר, שֻׁתָּפוּת לְסֵבֶל אוֹ לְשִׂמְחָה שֶׁל הַזּוּלַת: סוֹלִידָרִיּוּת בֵּין הָעֲמֵלִים. פְּקִידֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת שָׁבְתוּ יוֹם אֶחָד לְאוֹת סוֹלִידָרִיּוּת עִם הַפּוֹעֲלִים הַשּׁוֹבְתִים. נִמְנַעְתִּי מִפְּעֻלָּה מִתּוֹךְ סוֹלִידָרִיּוּת עִם חֲבֵרַי.

סוּלְיָה*, **סֻלְיָה*** נ׳ [לאטינית: solea] תַּחְתִּית הַנַּעַל, הָעוֹר הֶעָבֶה הַמְשַׁמֵּשׁ קַרְקָעִית לַנַּעַל (על־פי כלים כו ד). סוּלְיָה וְעָקֵב. סֻלְיוֹת־עוֹר. סֻלְיוֹת־גֹּמִי. — [סוּלְיַת־, סוּלְיוֹת]

סוּלַיִם° ז״ז [מן סוּלְיָה] זוּג סוּלְיוֹת שֶׁל נַעֲלַיִם בְּלֹא עֲקֵבִים: ״נִקְרְעָה הָאַסְפַּנְתָּא (הַפַּנְתָּה), גָּלוּ סוּלַיִם וְנֶחְמְסוּ עֲקֵבֵיהֶם״ (מגדלי מו״ס, רצט). — [סוּלֵי־]

סוֹלִיסְט° ז׳ רְאֵה סוֹלָן.

סוֹלְלָה נ׳ [מן א. סלל, סָלַל] 1. תֵּל־עָפָר גָּבוֹהַּ שֶׁנֶּעֱרָם לְמַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת. בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ שׁוֹפְכִים סוֹלְלוֹת מִסָּבִיב לְחוֹמַת הָעִיר בִּשְׁעַת מָצוֹר עָלֶיהָ כְּדֵי לַעֲלוֹת בָּהּ עַל הַחוֹמָה אוֹ לִירוֹת מֵעָלֶיהָ אֶל תּוֹךְ הָעִיר: ״וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר״ (שמואל ב כ טו). ״הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ״ (ירמיה לב כד). 2°[בטופוגראפיה] הַגְבָּהָה מְלָאכוּתִית שֶׁל פְּנֵי

הקרקע לשם העברת קו של מסלת־ברזל או כביש וכדומה בתוך שקע. 3 °, מקום מבצר ומסוה המשמש עמדה לכלי־יריה כבדים בפעלות קרב: סוללת־תותחים. 4 °, קבוצת כלי־יריה כגון תותחים, מרגמות, מקלעים וכדומה המצבים יחד בשטח בפקודו של מפקד אחד. 5 ° [בחשמלאות] ״בטריה״, מערכת תאים המחברים זה לזה לשם יצירת מקור־חשמל בעל כח אלקטרו־מניע: סוללה חשמלית. – [סוללת־, סוללות]

סוללת° נ׳ [מן סוללה 5] מערכת תאים חשמליים. – [סוללת־, סוללות, סוללות־]

סולם, ראה סלם.

סולמיזציה° נ׳ [״סול״ + ״מי״] [בנגינה] שיטה של קריאת תוים בשמוש בהברות דו־רה־מי־פה־סול־לה־סי בסלם־הטונים הדיאטוני. – [סולמיזציות]

סולן° ז׳ [מן סולו] סוליסט, זמר או נגן המבצע פרק מוסיקלי סולו (כהופעת־יחיד). – [סולנית, סולנים, ־ניות]

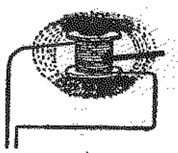

סולנואיד

סולנואיד° ז׳ [מיוונית: solen שפופרת + eidos דמות] פקעת של חוטים המלפפים על־גבי קנה־ברזל מחברים אל זרם חשמל. הסולנואיד יוצר סביבו שדה מגנטי. – [סולנואידים]

סולנום° ז׳ [לאטינית] שם סוג של צמחים חד־שנתיים או רב־שנתיים בעלי פרחים לבנים, צהבים או ורדים, שפרותיהם הם ענבות. כמה מן הירקות החשובים, כגון: עגבניה, תפוח־אדמה וחציל, שיכים לסוג ״סולנום״ (Solanum).

סולפג׳° ז׳ [איטלקית: solfeggio; מן ״סול״ + ״פה״] אסף אמונים ותרגילים מדרגים ללמוד הזמרה על־פי תוי־נגינה.–[סולפג׳ים]

סולפה° נ׳ [מלאטינית: sulfur גופרית] כנוי כללי לסמי־רפואה שונים המכילים חמר גפריתי אנטיביוטי בתרכובות שונות (״סולפאנילמידים״). – [סולפות]

סולפט° ז׳ [מלאטינית: sulfur גופרית] גפרה, מלח של חמצה גפרתית כגון: סולפט הנתרן – ״מלח גלאובר״ – (Na_2SO_4). – [סולפטים]

סולפיד° ז׳ [מלאטינית: sulfur גופרית + eidos דמות] תרכבת של גפרית עם מתכת, כגון: סולפיד הנתרן (Na_2S). – [סולפידים]

סולפיט° ז׳ [מלאטינית: sulfur גופרית] מלח של חמצה גפריתית, כגון: סולפיט הנתרן ($NaSO_3$). – [סולפיטים]

סולר° ז׳ [מלאטינית: solaris של השמש] כנוי מסחרי לדלק נוזל סמיך המכיל את החלקים הכבדים הנשארים אחרי זקוק הנפט. הסולר משמש חמר־דלק למנועי־דיזל, למבערים של הספקה מרכזית ועוד.

סולת, ראה סלת. **סולתנית**, ראה סלתנית.

סום [מן סומא, סומא עיוור; ראה גם סמא]

~ נפ׳ **נסום** *, נתעור, נסתמא: ״עיני שלא חסו על עיניך יסומו״ (תענית כא.). ״עיניה שנסומו למחצה״ (שלונסקי, תר׳ בבל 37). [להסום, נסומה; נסום, נסומת; יסום]

סום° ת׳ [מן סומא] עור: ״אדם הוא ילד סום המדדה אל תהום״ (שלונסקי, שירים ב 91). – [סומה, סומים, ־מות]

– **סומות** ° תה״פ כלא־רואה, בגשוש בלבד: ״ואצבעותיו גששו סומות אחר חרירי השרוכים״ (איתן, ברקיע 244).

סומא*, **סומא*** ז׳ [מן סמא] עור, מי שאבד לו חוש הראיה: ״אלם או סומא או חרש״ (סנהדרין ח ד). ״׳ותפקחנה עיני שניהם׳ – וכי סומים היו?״ (בראשית רבה יט). ״כהן הסומא באחת מעיניו״ (נגעים ב ג). – [סומא או סומאת, סומים, סומות]

– **כסומא בארבה***, 1 *, כעור שמצא במקרה את דרך הירידה בעד ארבה; משל למי שהגיע אל מחוז חפצו באקראי ובלא כונה תחלה: ״ודלמא כסומין בארבה?״ (בבא בתרא יב:). 2 °, משל למי שתועה בדרכו, שאינו יודע להבחין בין טוב לרע: ״לכל הפחות תקנה בשבילי... עד שאדע את הדרך, כי לעת עתה הנני כסומא בארבה״ (ביאליק, אגרות א קמו). ״אבל הם עושים את הדבר כסומא בארבה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא). ״אמנם תעינו כאן, אני אומר, כסומא בארבה״ (ברקוביץ, סיפורים רעו).

– **הוא נמשך אחריו כסומא***. הוא נגרר אחריו בעינים עצומות, כלומר הוא מחקה את מעשיו בלא שום בקרת ובחינה רצינית של מעשיו: ״בלעם שהיה נמשך אחריו (אחרי בלק) כסומא״ (במדבר רבה כ).

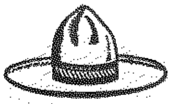

סומברירו

סומבררו° ז׳ [ספרדית: sombrero, מן sombra צל] כנוי למגבעת ספרדית רחבת־שולים. [סומבררות]

סומטי° ת׳ [מיוונית: soma (somatos) גוף] גופני, פיסיולוגי (להבדיל מן ״פסיכי״): מחלות סומטיות. – [סומטית, ־טיים, ־טיות]

– **פסיכו־סומטי**°, הקשור בגוף ובנפש כאחד, שיש זקת־גומלין בין התהליכים הגופניים והרוחניים: מחלות רבות הן פסיכוסומטיות.

סומך ז׳ [מן סמך, סמך] 1. תומך, סועד: ״סומך ה׳ לכל־הנפלים וזוקף לכל־הכפופים״ (תהלים קמה יד). 2 ° [בדקדוק] שם שאליו נסמך שם או תאר, למשל: ״בית־הספר״, ״יפה־עינים״ (השמות ״ספר״ ״עינים״ הם הסומכים, השם ״בית״ והתאר ״יפה״ – נסמכים). 3 *, טבעת של מתכת או עור המשמשת בית־קבול למוט המחרשה או לקצות היצולים בעגלה (כלים יד ד).–[סומך־, סומכים, סומכי־]

סומכה° נ׳ [מן סומך] תומכה, סמוכה, משענת למשהו, קורה לתמיכה: סומכות־פלדה לגשר שעל־פני הנהר. – [סומכת־, סומכות]

סומנמבוליזם° ז׳ [מלאטינית: somnus שינה + ambulare לטייל] סהרוריות, מחלת־השנה, הפרעה חולנית של ההכרה המתבטאת בפעלות אוטומטיות שונות חרות של אדם תוך כדי שנתו, שוטטות וכדומה.

סוּמְפּוֹנְיָה נ׳ [ארמית; יוונית: symphonia תצליל] 1. שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִכְּלֵי־הַזֶּמֶר הַקַּדְמוֹנִים, אוּלַי מֵעֵין חָלִיל: ״פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָה וְכֹל זְנֵי זְמָרָא״ (דניאל ג ה). 2°. רְאֵה סִימְפוֹנְיָה. – [סוּמְפּוֹנְיוֹת]

סוּמָק* ת׳ רְאֵה סֻמָּק*.

סָוָנָה°, סאוואנה נ׳ [ספרדית: sabana] עֲרָבָה רַחֲבַת־יָדַיִם הַנִּמְצֵאת בְּמַצַּב־בּוּר אוֹ מְעֻבֶּדֶת; כִּנּוּי לְכָל מָקוֹם שֶׁאַדְמָתוֹ יְבֵשָׁה אוֹ טוֹבְעָנִית וְאֵין בּוֹ יְעָרוֹת גְּדוֹלִים, לְמָשָׁל: הַסָּוָנוֹת שֶׁבְּמֶקְסִיקוֹ. – [סָוָנוֹת]

סוֹנֶטָה° [צרפתית: sonnet; איטלקית: sonetto שיר קטן; מלאטינית: sonus צליל] שִׁיר בֶּן אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שׁוּרוֹת עֲרוּכוֹת בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים בְּנֵי אַרְבַּע–אַרְבַּע–שָׁלֹשׁ–שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת, שֶׁבָּהֶם מִתְחָרְזוֹת הַשּׁוּרוֹת בְּסֵדֶר מְסֻיָּם. יֵשׁ קוֹרְאִים לַסּוֹנֶטָה בְּעִבְרִית ״שִׁיר־זָהָב״ (עַל שׁוּם מִנְיָן זה״ב – 14 שׁוּרוֹת). יוֹצְרֵי־הַסּוֹנֶטוֹת הַמְפֻרְסָמִים הֵם: דַּנְטֶה, פֶּטְרַרְקָה, שֶׁקְסְפִּיר. עִמָּנוּאֵל הָרוֹמִי הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהִכְנִיס לַשִּׁירָה הָעִבְרִית סוֹנֶטוֹת בַּ״מַּחְבָּרוֹת״ שֶׁלּוֹ. – [סוֹנֶטוֹת]

– כְּלִיל־סוֹנֶטוֹת°, ראה ערך כְּלִיל.

סוֹנָטָה° [איטלקית: sonata; מלאטינית: sonare (sonatus) להשמיע צליל] [במוסיקה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית לִנְגִינָה, בְּנִגּוּד אֶל ״קַנְטָטָה״ הַמְיֻעֶדֶת לְזִמְרָה. הַסּוֹנָטָה הִיא בַּת שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה פְּרָקִים מְתֻאָמִים עַל־פִּי רֹב לִכְלִי־נְגִינָה אֶחָד: פְּסַנְתֵּר, כִּנּוֹר וְכַדּוֹמֶה. – [סוֹנָטַת־, סוֹנָטוֹת]

סוֹנָטִינָה° נ׳ [איטלקית: sonatina, מן סוֹנָטָה] [במוסיקה] סוֹנָטָה קְטַנָּה, עַל־פִּי־רֹב בַּת שְׁנֵי פְּרָקִים. – [סוֹנָטִינוֹת]

סוּנִּים° ז״ר [מערבית: סֻנָּה דת, מסורת] כִּנּוּי לַמֻּסְלְמִים הַמַּאֲמִינִים נוֹסָף עַל הַקֻּרְאָן גַּם בַּמָּסֹרֶת הַמְּאֻחֶרֶת – בְּזוֹ שֶׁל אַרְבַּעַת הַכָּלִיפִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁקָּמוּ אַחֲרֵי מֻחַמַּד; לְהַבְדִּיל מִן הַכַּתָּה הָאַחֶרֶת – הַ״שִּׁיעִים״ – הַמַּאֲמִינִים רַק בַּקֻּרְאָן וּבְעַלֵי חֲתָנוֹ שֶׁל מֻחַמַּד. רֹב הָעַרְבִים – סוּנִּים; הַפַּרְסִים וְהַהֹדִים הַמֻּסְלְמִים – שִׁיעִים.

סוּס ז׳ [אוגריתית: ססו; אכדית: sisu; מצרית: ssm.t; ארמית: סוּסְיָא] 1. בֶּהֱמַת־בַּיִת מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְסְתָנִים, סִדְרַת מַפְרִיסֵי הַפַּרְסָה (Equus caballus). מוֹצָאוֹ מִסּוּסֵי־בַּר שׁוֹכְנֵי עֲרָבוֹת. צַוַּאר הַסּוּס נוֹשֵׂא רַעְמַת שְׂעָרוֹת, רַגְלָיו גְּבוֹהוֹת וַחֲזָקוֹת, בַּעֲלוֹת פַּרְסוֹת קָשׁוֹת הַמְסֻגָּלוֹת אוֹתוֹ לְרִיצָה מְהִירָה וְלַהֲלִיכָה מְמֻשֶּׁכֶת; בִּזְנָבוֹ צִיצַת שְׂעָרוֹת אֲרֻכּוֹת. בִּיּוּת הַסּוּס חָל בְּדוֹרוֹת קְדוּמִים לִפְנֵי כְּ־4000 שָׁנָה בְּאַסְיָה הַמֶּרְכָּזִית, מִשָּׁם עָבַר לְסוּרְיָה, לְמִצְרַיִם וּלְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וּמֵהֶם נָפוֹץ בְּכָל אַרְצוֹת הָעוֹלָם. הַסּוּס שִׁמֵּשׁ וּמְשַׁמֵּשׁ לָאָדָם לִרְכִיבָה, לְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת, לַעֲבוֹדוֹת חַקְלָאִיּוֹת, לְמֵרוֹצִים וְעוֹד. נִזְכָּר הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא וּבְיֶתֶר הַמְּקוֹרוֹת: ״בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה – בַּסּוּסִים, בַּחֲמֹרִים, בַּגְּמַלִּים וְגוֹ׳״ (שמות ט ג). ״וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו״ (ישעיה ב ז). ״וְסוּס וָרֶכֶב רַב מְאֹד״ (יהושע יא ד). ״סוּס שֶׁצָּנַף וַחֲמוֹר שֶׁנָּעַר״ (בבא קמא יח:). 2ˆ [במשחק־השחמט] כְּלִי בְּתַבְנִית רֹאשׁ שֶׁל סוּס שֶׁמַּהֲלָכוֹ עַל לוּחַ־הַשַּׁחְמָט הוּא בְּדִלּוּגִים לְכָל צַד: שְׁתֵּי מִשְׁבְּצוֹת בְּקַו יָשָׁר וּשְׁלִישִׁית – בַּאֲלַכְסוֹן: ״סוּסִים... בָּתִּים שְׁלֹשָׁה רֹקְדִים בִּמְצוּלָה, דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן כְּגִבּוֹרִים יְרוּצוּן״ (אברהם אבן־עזרא, א 154). – [סוּס־, סוּסִים, סוּסֵי־]

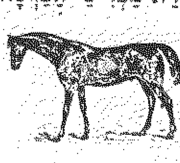

סוס-מירוץ אנגלי

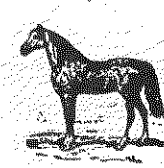

סוס ערבי

– סוּס־הַיְאוֹר°, כִּנּוּי לְבַעַל־הַחַיִּים הַגָּדוֹל ״בְּהֵמוֹת״ (Hippopotamus) – ראה ערך בְּהֵמוֹת.

– סוּס טְרוֹיָאנִי° [על־יסוד האגדה היוונית על סוס־עץ ענק שצוה א ו ד י ס ס להכין כאילו קרבן לאלים, למען יבטיחו דרך צלחה ליוונים בשובם ממלחמתם על העיר ט ר ו י ה. לאחר שנואשו היוונים מלכבוש את טרויה, העמידו פנים כנסוגים מן העיר והשאירו את הסוס, שבחללו התחבאו לוחמים יוונים אמיצים. אנשי טרויה הכניסו את הסוס ברוב שמחה העירה, אז פרצו מתוכו החיילים היוונים, הכריעו את השומרים ופתחו את שערי העיר לפני היוונים שכבשו את העיר] כִּנּוּי לִפְעֻלַּת חֲתִירָה מְסֻוָּה נֶגֶד אִרְגּוּן אוֹ שִׁלְטוֹן עוֹיֵן, מְזִמָּה נֶגֶד מִישֶׁהוּ הַמִּסְתַּיַּעַת בִּבְגִידָה פְּנִימִית מְסֻוָּה.

– זְנַב־סוּס°, כִּנּוּי לְתִסְפֹּרֶת שֶׁל נָשִׁים הַיּוֹצֶרֶת צִיצַת־שְׂעָרוֹת אֲרֻכָּה מֵאָחוֹר, בְּדוֹמֶה לִזְנָב שֶׁל סוּס.

– כֹּחַ־סוּס° [במכניקה] כִּנּוּי לִיחִידָה שִׁמּוּשִׁית מְקֻבֶּלֶת בַּתַּעֲשִׂיָּה לִמְדִידַת הַהֶסְפֵּק שֶׁל מְכוֹנוֹת וּמְנוֹעִים: הָעֲבוֹדָה הַדְּרוּשָׁה לְשֵׁם הֲרָמַת 75 קִילוֹגְרָם לְגֹבַהּ שֶׁל מֶטֶר אֶחָד וְהַמִּתְבַּצַּעַת בְּמֶשֶׁךְ שְׁנִיָּה אַחַת (בְּכֹחַ כָּזֶה בְּעֵרֶךְ יָכוֹל לַעֲבֹד סוּס חָזָק בְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר!). נִכְתָּב בְּקִצּוּר כ״ס [אנגלית: Horse Power, ובקיצור: HP]. – [כֹּחוֹת־סוּס]

– שְׁנַת־הַסּוּס* (סוכה כו:), כִּנּוּי לְשֵׁנָה קְצָרָה וְקַלָּה.

– סוּס שֶׁנִּתַּן בְּמַתָּנָה אֵין בּוֹדְקִין אֶת שִׁנָּיו° [פתגם שאול מלועזית] אֵין מְחַטְּטִים וְאֵין מְחַפְּשִׂים חֶסְרוֹנוֹת בְּדָבָר שֶׁנִּתַּן בְּמַתָּנָה.

– רָתַם אֶת הָעֲגָלָה לִפְנֵי הַסּוּסִים° [פתגם עממי] 1. הִקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר. 2. הָפַךְ אֶת הַיּוֹצְרוֹת.

סו״ס ר״ת סוֹף־סוֹף.

סוּסָה נ׳ [מן סוּס] נְקֵבַת הַסּוּס: ״לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי״ (שיר השירים א ט). ״כָּל (פֶּרֶד) שֶׁאָזְנָיו קְטַנּוֹת אִמּוֹ סוּסָה וְאָבִיו חֲמוֹר״ (ירושלמי כלאים ח ג). סוּסָה אֲצִילָה שֶׁל נִכְבְּדֵי הָעַרְבִים. – [סוּסַת־, סוּסוֹת]

סוּסוֹן° ז׳ [מן סוּס] 1. סוּס קָטָן, סְיָח. 2. כִּנּוּי־חִבָּה לְסוּס: ״הָבָה נַנְעִיל אֶת הַסּוּסוֹן בְּפַרְסוֹת־בַּרְזֶל״ (סוקולוב, במראות 182). בּוֹא וֶאֱלַטְּפְךָ, סוּסוֹנִי! – [סוּסוֹן־, סוּסוֹנִים, ־נֵי־]

סוסון-הים (1/2)

– סוּסוֹן־הַיָּם°, כִּנּוּי לִדְג־יָם קָטָן מְשֻׁנֶּה בְּצוּרָתוֹ וּבְאֹרַח חַיָּיו (Hippocampus). גּוּפוֹ עוֹטֶה לוּחִיּוֹת גַּרְמִיּוֹת, רֹאשׁוֹ דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְרֹאשׁ סוּס וּבְקָצֵהוּ חַרְטוֹם. זְנָבוֹ מִסְתַּלֵּל, חֲסַר סְנַפִּיר וּמְסֻגָּל לְהִתְכָּרֵךְ מִסָּבִיב לְצִמְחֵי הַיָּם שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בֵּינֵיהֶם. לַזָּכָר כִּיס בְּבִטְנוֹ שֶׁלְּתוֹכוֹ מְטִילוֹת הַנְּקֵבוֹת אֶת בֵּיצֵיהֶן. הַדָּגִים מִתְפַּתְּחִים בְּתוֹךְ הַכִּיס. לְאַחַר שֶׁהַכִּיס נִפְתָּח הֵם יוֹצְאִים לַמַּיִם. – [סוּסוֹנֵי־הַיָּם]

סוּסִי֯ ת׳ [מן סוּס] שֶׁל סוּס, מִתְּכוּנוֹת הַסּוּס: ״צוֹעֲדִים הֵם (הַסּוּסִים) פְּסִיעָה קְטַנָּה... בְּשׁוּבָה וָנַחַת וְהִתְבּוֹנְנוּת סוּסִית״ (מגדלי מו״ס, שעט). ״מַבְעָה אֶת שִׁנֵּיהֶם הַלְּבָנוֹת, הַסּוּסִיּוֹת״ (ביאליק, מאחורי א). — [סוּסִית, סוּסִיִּים, ״סִיּוֹת]

סוּסִיּוּת֯ נ׳ [מן סוּסִי] תְּכוּנַת הַסּוּס: ״כִּי אֵין סוּס פָּחוּת סוּסִיּוּת מֵאַחֵר, וְלֹא אֱנוֹשׁ יוֹתֵר אֱנוֹשִׁיּוּת מֵאַחֵר״ (כוזרי ה ד). — [סוּסִיּוּת״]

סוֹעָה ת׳ [ערבית: סַעַי מהר] 1, סוֹעֵר, גּוֹעֵשׁ: ״מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר״ (תהלים נה ט). 2 ״, מְמַהֵר, נִשָּׂא כְּסַעַר, עָף: ״עֲלֵי סוּסִים כְּעָב סוֹעִים וְטָשִׁים״ (הנגיד, דיואן 38). — [סוֹעָה, סוֹעִים, ״עוֹת]

סוֹעָה֯ נ׳ [לפי הבנה זו בתהלים נה ט: ״אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר״, ראה למעלה סוֹעָה] סוּפָה, סְעָרָה: ״רוּחַ רָעָה, סוּפָה וָסַעַר וְסוֹעָה״ (טשרניחובסקי, בריאת העולם ד). ״רוּחוֹת וְסוֹעוֹת״שֶׁלֶג״ (ברנר, א 84). ״עַל בִּיצָנֵץ הַמַּמְלָכִים שֶׁטְּפוּ כַּסּוֹעָה״ (אלתרמן, הטור 56). ״יֵשׁ לָזֶה קֵץ! מֵעַרְבְּלֵי״סוֹעָה מִתְבַּחְשִׁים״ (יזהר, צקלג 976). — [סוֹעַת״, סוֹעוֹת]

סוֹעֵר ת׳ [מן סער, סָעַר] 1 °, רוֹעֵשׁ, גּוֹעֵשׁ: רוּחַ סוֹעֶרֶת. יָם סוֹעֵר. [ובהשאלה:] אֲסֵפָה סוֹעֶרֶת. וִכּוּחִים סוֹעֲרִים. 2, נִרְגָּז וְנִרְגָּשׁ: ״עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה״ (ישעיה נד יא). [לדעה אחרת: ״סֹעֲרָה״ כאן — פֹּעַל עבר!]. — [סוֹעֶרֶת, סוֹעֲרִים, סוֹעֲרוֹת]

סוּף

סוּף ז׳ [מצרית: [twf]] צֶמַח הַגָּדֵל עַל גְּדוֹת נְחָלִים וּבִצּוֹת (Typha), בַּעַל עָלִים גְּדוֹלִים וּרְחָבִים דְּמוּיֵי סַרְגֵּל (״קְנֵי״סוּף״). הַתִּפְרַחַת שֶׁלּוֹ — אֶשְׁבּוֹל: ״וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר״ (שמות ב ג). — [סוּף״]

— יַם״סוּף (שמות יג יח), כִּנּוּי לְיָם הָאָדֹם, וּבְיִחוּד לִלְשׁוֹן־הַיָּם שֶׁבֵּין מִצְרַיִם לַחֲצִי״הָאִי סִינַי.

סוּף [קרוב אל א.ספה; ארמית: סוּף; ערבית: (סוף) סַאפַ מת במגפה]

~ פָּע׳ סָף פ״ע כָּלָה, אָבַד, תַּם, בָּא סוֹפוֹ: ״אֵיךְ הָיוּ לְשַׁמָּה כְרָגַע סָפוּ תַמּוּ מִן־בַּלָּהוֹת״ (תהלים עג יט). ״וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם״ (אסתר ט כח). ״הֵיכַל פְּנִימַי יְיֵלִיל כִּי סָף כְּבוֹדוֹ וְנֵרוֹ״ (משה אבן־עזרא, א 108). ״קֹר וָחֹם וּזְמַן לְקַיִץ וְחֹרֶף לֹא יָסוּפוּן״ (אברהם אבן־עזרא, א 194). ״תִּשְׁקַע נָא וְתָסוּף כָּלָה בַּמִּלְחָמָה!״ (ביאליק, כוכב). — [לָסוּף; סָף, סָפָה; סָף, סָפָה; יָסוּף]

~ הִפ׳ הֵסִיף פ״י כִּלָּה, אִבֵּד, הֵבִיא קֵץ: ״אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם ה׳״ (ירמיה ח יג). ״גְדוּדִים אֵסֵף וְצָרוֹת הֵסֵף״ (ינאי, נו). — [לְהָסִיף אֶת״, מֵסִיף, יָסִיף]

סוֹף ז׳ [מן סוּף; ארמית: סוֹפָא, סֵיפָא] 1, קֵץ, אַחֲרִית, סִיּוּם: ״בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם״ (קהלת ז ב). ״אָדָם יְסוֹדוֹ מֵעָפָר וְסוֹפוֹ לֶעָפָר״ (ונתנה תוקף, ימים נוראים). ״וְעַצְמוּתוֹ — יְסוֹדוֹ מֵעָבָר וְסוֹפוֹ לֶעָתִיד״ (אחד העם, פג). 2, קָצֶה, הַנְּקֻדָּה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל דָּבָר״מָה, הַגְּבוּל הָאַחֲרוֹן: ״וּמְצָאתֶם אֹתָם בְּסוֹף הַנַּחַל״ (דברי הימים ב כ טז). ״מַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף״ (יבמות קכא.). ״מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ״ (יומא כ:). 3 ° [כמלת־משפט] סִיּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר, הַתּוֹצָאָה שֶׁל הַדְּבָרִים: ״לְמֶלֶךְ... שֶׁאָמַר לְעַבְדּוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁיל, וְהוּא לֹא בִּשֵּׁל לוֹ מִיָּמָיו, סוֹף — מַקְדִּיחַ אֶת הַתַּבְשִׁיל״ (תוספתא ברכות ז יח). ״יִשְׂרָאֵל כָּל מִי שֶׁבָּא וּמִזְדַּוֵּג לָהֶן, סוֹף שֶׁנּוֹטֵל אֶת שֶׁלּוֹ מִתַּחַת יְדֵיהֶן״ (ויקרא רבה לו). ״וְאִם לָאו — סוֹף שֶׁמִּתְקַיֶּמֶת עַל־יְדֵי אֲחֵרִים״ (ויקרא רבה לה). [וראה עוד הצירופים להלן] — [סוֹף״, סוֹפוֹ]

— סוֹף״סוֹף°, 1 °, עַל כָּל־פָּנִים: ״סוֹף״סוֹף כָּל הָעוֹמֵד לִגְזוֹז כִּגְזוּז דָּמֵי״ (כתובות נא.). 2 °, אַחֲרֵי הַכֹּל, לְאַחַר צִפִּיָּה אוֹ שֶׁהִיְּתָה מְרֻבָּה בְּיוֹתֵר: ״סוֹף״סוֹף הֲרֵי בּוֹ עִקַּר הַמְּצִיאוּת״ (מגדלי מו״ס, רכב). ״סוֹף״סוֹף הוֹרִיד אֶת הַתֵּבָה אֶל הַמַּיִם״ (ביאליק, קטינא). סוֹף״סוֹף הִגִּיעַ הַמִּכְתָּב הַמְצֻפֶּה.

— בַּסּוֹף°, לַסּוֹף°, לְבַסּוֹף°, לְבַסּוֹף °, בָּאַחֲרוֹנָה, אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ״הַבָּחוּר בָּאָבוֹת זֶה יַעֲקֹב... וּבַסּוֹף נִתְיָרֵא״ (בראשית רבה עו). ״לְסוֹף הֻכַּר הַגַּנָּב״ (בבא קמא קטו.). ״יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שִׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְדוֹלָה שְׁמוֹנִים שָׁנָה וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה צְדוּקִי״ (ברכות כט.). ״מֵעִקָּרוֹ מָה הָיָה סָבוּר וּלְבַסּוֹף מָה הָיָה סָבוּר?״ (עגנון, כלה רמז).

— סוֹפוֹ°, בְּאַחֲרִיתוֹ, הַתּוֹצָאָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁלּוֹ: ״כָּל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה — סוֹפָהּ בְּטֵלָה״ (אבות ב ב). ״יָדַעְתְּ שֶׁסּוֹפָם יָרִיקוּ נִשְׁמוֹתֵיהֶם״ (רש״י קהלת יא ג).

— סוֹפוֹ לְ״°, סוֹפוֹ שֶׁ״°, עָתִיד הוּא לְ״, הוּא יַגִּיעַ לָאַחֲרוֹנָה לִידֵי מַצָּב שֶׁ״: ״כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר״ (אבות ד ט). ״שֶׁאֵין סוֹפָךְ שֶׁתִּרְאֵנִי עוֹד לְעוֹלָם״ (במדבר רבה י). ״שָׁעָה זוֹ סוֹפָהּ שֶׁתָּבוֹא״ (שמיר, מלך 200).

— סוֹף־כָּל־סוֹף°, אַחֲרֵי הַכֹּל, לְאַחַר שֶׁעָבַר זְמַן מְמֻשָּׁךְ: ״הֵשִׁיב הָאַפִּיפְיוֹר וְאָמַר: סוֹף כָּל סוֹף אֵין בַּנָּשִׁים דַּעַת״ (שבט יהודה, ס). ״אוּלַי אוּכַל סוֹף״כָּל״סוֹף לִגְמֹר אֶת הַחֲלוֹם הַטּוֹב?״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״סוֹף״כָּל״סוֹף בָּאוּ לְפוּמוֹרִין״ (עגנון, כלה רו).

— סוֹף־דָּבָר, 1, סִכּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר, הַמַּסְקָנָה הַיּוֹצֵאת מִכָּל הַמְדֻבָּר: ״סוֹף דָּבָר, הַכֹּל נִשְׁמָע״ (קהלת יב יג). ״יֵשׁ לָנוּ גַּם הַרְבֵּה דִּבְרֵי סִפְרוּת חֲשׁוּבִים שֶׁל יְהוּדִים בְּכַמָּה לְשׁוֹנוֹת נָכְרִיּוֹת — סוֹף דָּבָר, יֵשׁ וָיֵשׁ״ (ביאליק, הספר). 2 °, אַחֲרִית״דָּבָר, אֶפִּילוֹג, פֶּרֶק מְסַיֵּם (בְּסֵפֶר, בְּמַחֲזֶה וְכַדּוֹמֶה).

— סוֹף־פָּסוּק°, 1 °, אֶחָד מִסִּימָנֵי״הַטְּעָמִים בַּמִּקְרָא, הַמַּפְסִיק הַגָּדוֹל בְּכֻלָּם, סִימָנוֹ קַו מִתַּחַת לָאוֹת (אֽ) (בַּטֶּקְסְטִים הַמְנֻקָּדִים שֶׁל הַמִּקְרָא). 2 ° [בהשאלה] סוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר, גְּמַר הָעִנְיָן: הַמְתֵּן, עֲדַיִן לֹא הִגַּעְתִּי לְסוֹף״פָּסוּק! 3 °, קְרִיאָה לְהַפְסִיק דָּבָר, חֲסַל! דַּי!: ״הַגֵּד סוֹף״פָּסוּק וּנְקֻדָּה הַצְּבָה!״ (אלתרמן, הטור ב 172). עָשִׂיתִי הַכֹּל כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי — וְסוֹף פָּסוּק!

— סוֹף... לְ״°, בְּסִיּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר, אַחֲרִית: ״סוֹף אָדָם לָמוּת וְסוֹף בְּהֵמָה לִשְׁחִיטָה״ (ברכות יז.). ״סוֹף גַּנָּב לִתְלִיָּה״ (מימרה עממית).

— סוֹף לַדָּבָר! ° חֲסַל, דַּי לְטַפֵּל בַּדָּבָר, יֵשׁ לְהַפְסִיק!: רַב לָכֶם לְהִתְקוֹטֵט, הַשְׁלִימוּ בֵּינֵיכֶם — וְסוֹף לַדָּבָר!

— אֵין־סוֹף°, 1 °, חֲלַל־הָעוֹלָם שֶׁאֵין לוֹ גְּבוּל: ״בַּמֶּה נֶחְשַׁב יָם הָאֵין״סוֹף שֶׁל אֹפֶל הָעוֹלָמִים?״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). 2 ° [בספרות ימי־הביניים] כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁאִי״אֶפְשָׁר לָבוֹא עַד תַּכְלִיתוֹ, שֶׁאֵין לוֹ רֵאשִׁית וְאֵין לוֹ אַחֲרִית.

— לא סוף דבר... אלא אפלו...*, לאו דוקא דבר זה... אלא אפלו...; לא זה בלבד, אלא גם...: "ולא סוף דבר עד שיהלך ארבע אמות, אלא אפלו שהה כדי הלוך ארבע אמות..." (ירושלמי ברכות ח ג). "לא סוף דבר משיב רעה תחת טובה, אלא אפלו משיב רעה תחת רעה — לא תמוש רעה מביתו" (בראשית רבה לח).

— מסוף... ועד סופו*, מקצה אל קצה: "קולו של בלעם הולך מסוף העולם ועד סופו" (במדבר רבה כ). "צוחותיה הלכו מסוף המטה ועד סופה" (הזז, יעיש ד 94). "קול שמוט רעפים נשמע מסוף העיר ועד סופה" (עגנון, אורח 49). "נשמעה צעקת ראש הממנים מסוף הכפר עד סופו" (סדן, ממחוז נג).

— סוף טוב — הכל טוב*, כל דבר טוב הוא אם הוא מסתיים בטוב, גם אם תחלתו היתה רעה; סיומו של דבר קובע את הערכתנו אותו [על־פי לקח טוב בראשית קיג; ושם: "היינו דאמרי אנשי: סופך טוב — כלך טוב"]

— סופו מוכיח על תחלתו* [על־פי נדרים מח], מתוך מעשיו האחרונים של אדם יכול אתה להכיר את כונותיו בתחלה.

— סוף־שבוע° [על־פי האנגלי: weekend] כנוי לערב־שבת ושבת (אצל הנוצרים — ימי שבת וראשון) שנתן לנוח בהם או לבלות בהם בטיול ובבדורים אחרים [נכתב גם סופשבוע]

— סוף שחור° [שאול מיידיש] צרה גדולה, פרענות: "יהיה לי כבר 'סוף שחור' מן הפלונית שלי" (ברש, א 422).

— סוף הכבוד לבוא* (נדרים סב.), מימרה אופטימית — בסופו של דבר יקבל הצדיק את שכרו; אל יתיאש העושה מעשים טובים — יבוא יום והוא יקבל את גמולו.

— סוף מעשה במחשבה תחלה^ (אלקבץ, לכה דודי), הכל מחשב ומתכנן מראש.

— סוף קסטה — חרטה^ (ספר חסידים פח), אין ברכה בדברי ריבות.

— מראש ועד סוף, מראשית ועד אחרית, הכל בשלמות: "מבלי אשר לא־ימצא האדם את־המעשה אשר־עשה האלהים מראש ועד־סוף" (קהלת ג יא). "ותגדנה את הדבר לאנטיפטר מראש ועד סוף" (יוסיפון, ריב).

— מתחלה ועד סוף*, הכל, בשלמות: "כל העסוקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים" (פרה ד ד). "ידי זרבבל יסדו הבית הזה מתחלה ועד סוף" (רש"י זכריה ד ט).

סופג° ת׳ [מן ספג, ספג*] השואב וקולט לתוכו: נייר סופג לספיגת הדיו הכתובה. — [סופגת, סופגים, סופגות]

סופגן, ראה ספגן. **סופגנית**, ראה ספגנית.

סופגני° ת׳ [מן סופג] בעל כשר לספג ולקלט: "כמספר היה חסר חושים סופגניים" (פיכמן, רנדי). נפש רגשנית וסופגנית. — [סופגנית, סופגניים, ־ניות]

סופה נ׳ [אולי מן סוף] סערה, רוח עזה וסוערת מאד: "ורדף כמץ הרים לפני־רוח וכגלגל לפני סופה" (ישעיה יז יג). "ה׳ בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו" (נחום א ג). "זלעפות צפון סופה וסערה" (בן־סירא מג יז). "השתוללה ותיבב סופת זעם" (ביאליק, לפני ארון). סופת־חול. סופת־שלג. — [סופת־, ־פות]

— בסופה ובסערה° [על־פי נחום א ג] [בהשאלה] בהתלהבות וברעשנות רבה: פלוני נוהג תמיד בסופה ובסערה.

— סופתה, צורה מארכת של 'סופה': "כי רוח יזרעו וסופתה יקצרו" (הושע ח ז).

— סופות בנגב, 1. סערות־חול קשות המתחוללות באזור הנגב: "כסופות בנגב לחלף" (ישעיה כא כ). 2° [בהשאלה] כנוי בספרות למארעות הדמים והרדיפות שהתחוללו על היהודים בערים ובישובים שבדרום־רוסיה בשנות ה־80 של המאה שעברה, ושהגבירו את התעוררותה של תנועת חבת־ציון והציונות.

סופי ת׳ [מן סוף] 1°. הבא בסוף, אחרון, מסים: תחנה סופית של המכונית. בחינות סופיות. חשבון סופי. מחיר סופי. הצעה סופית. המטרה הסופית של הציונות. נתקבלה החלטה סופית. 2°. מגבל בחלל או בזמן או ביכלת, שיש לו ראשית ואחרית: החיים הם סופיים. — [סופית, סופיים, ־פיות]

— אין־סופי°, שאין לו קץ וגבול: חלל העולם הוא אין־סופי. מספר המספרים הטבעיים הוא אין־סופי [נכתב גם אינסופי, ראה ערך זה]

— סופית° תה״פ באפן סופי, לבסוף: החלטתי סופית לקבל את ההצעה.

סופיות° נ׳ [מן סופי] גבול, מצבו של דבר המגבל ומתחם, מציאות הסוף: סופיות החיים של כל חי. — [סופיות־]

סופיזם° ז׳ [מיוונית: sophisma חכמה, ערמה] כנוי להוכחה שלכאורה היא משכנעת והגיונית — ולמעשה היא מסלפת ומבססת על הנחת־שוא, הוכחה מחכמת אבל כוזבת ביסודה. — [סופיזמים]

— סופיסט^, סופיסטן^ ז׳ 1^. כנוי לכל אחד מקבוצה גדולה של פילוסופים וחכמים ביון העתיקה, שחלקו על הדעות המקבלות בשאלות הדת והמוסר ונאשמו על־ידי מתנגדיהם כי הם משתמשים בהוכחותיהם ובטענותיהם בסופיזמים: "דעות קדמוניות היו מתפארים בהם הסופיסטנין" (מורה נבוכים עג סוף). 2. כנוי לאדם המשתדל להוכיח דברים מסלפים באמצעות סופיזמים והנחות כוזבות.

— סופיסטיקה^ נ׳ שמוש בסופיזמים, מדע מסלף ומטעה, שיטת הוכחה על יסוד הנחה כוזבת.

סופיקס° ז׳ [מלאטינית: suffixus מחובר מלמטה, מוסף] [בדקדוק] סופית, סיֹמת, הברה אחת או אחדות הנוספות במלים לאחר שרשן לשם מתן גון חדש או מובן נוסף למלה, למשל: שמר־תי, ספר־ך (להבדיל מן "פרפיקס" — תחלית, הברה נוספת בתחלת המלה). — [סופיקסים]

סופית° 1. נ׳ [מן סוף] [בדקדוק] סופיקס, סיֹמת, אות או הברה הנוספת בסוף מלה לציון צורה מיחדת או לשנוי הוראה וכדומה כגון: בנ־ך, שמר־תם. — [סופית־, סופיות]

סופר ז׳ [מן א׳ ספר, ספר; ספר] 1°, כותב דברי ספרות: משורר, מספר, מחזאי, מסאי וכדומה – הם סופרים. אגדת הסופרים בישראל. ועידת הסופרים. 2 [בימי־קדם] מזכיר, לבלר, ממחה לכתיבת תעודות, שטרות, דברי־זכרונות: "איש מבין וסופר הוא" (דברי הימים א כז לב). "ויעל ספר המלך והכהן הגדול" (מלכים ב יב יא). "סנהדרין... ושני סופרי הדינין עומדין לפניהם" (סנהדרין ד ג). 3, חכם בתורה שהיה כותב ומעתיק את ספר־התורה ומלמד תורה לעם: "עזרא... והוא ספר מהיר בתורת משה" (עזרא ז ו). 4*, בקי במסורה של המקרא, חכם הסופר ומונה כל אות שבתורה: "מקרא סופרים ועטור סופרים" (נדרים לז:). 5*, מורה, מלמד קריאה וספר (תורה) לילדים: "חמש מאות בתי־סופרים היו בביתר" (איכה רבה ב). [וראה עוד הצירופים להלן] – [סופר־, סופרת, סופרים, סופרי־, סופרות]

– **סופר סת״ם**° (סופר ספרים, תפלין, מזוזות) אמן ממחה בכתיבת ספרי־תורה ושאר תשמישי־קדשה בכתב המיחד לכך: "ואתה לך והיה לסופר סת״ם" (ביאליק, סוחר).

– **סופרים***, 1, כנוי לחכמי־ישראל גדולי־התורה מימי עזרא הסופר ואנשי כנסת הגדולה ועד סוף תקופת התנאים: "מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני" (אבות ו ט). 2, שם מסכת, מן המסכות הקטנות שנוספו לתלמוד, העוסקת בדיני כתיבת ספרי־התורה, בחמרי־הכתיבה, בעבוד הקלף וכיוצא בזה.

– **בית־הסופר***, כנוי בימי־קדם לבית־ספר שלמדו בו מקרא: "חמש מאות בתי־סופרים היו בביתר" (איכה רבה ב).

– **טעות־סופר***, 1*, השמטה או שבוש שנפל בשטר או בתעודה כלשהי באשמתו של הכותב (כתובות נא.). 2°, שבוש בספר באשמת המחבר.

– **קסת־הסופר**, דיותה שהמזכיר בימי־קדם היה נושא אתו בחגורתו לטבילת הקלמוס בדיו לכתיבה: "ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הספר במתניו" (יחזקאל ט ג).

– **תער־הסופר** (ירמיה לו כג), סכין חד שהסופר היה נושא אתו לחדד בו את קצות הקלמוס לכתיבה.

– **אבק־סופרים*** (שבת יב ה), אבקה מיחדת שכותבי ספרי־התורה בימי־קדם היו מפזרים על הדיו לספג את לחותה ולייבשה.

– **דברי־סופרים***, תקנות שתקנו חכמי התורה שבעל־פה כתוספת לדברים המפרשים בתורה: "חמר בדברי סופרים מבדברי תורה" (סנהדרין יא ג).

– **דקדוקי־סופרים***, דיוקים ובאורים בדברי התורה על־ידי החכמים הראשונים: "ללמדך דקדוקי סופרים שהן תורה שלמה" (לקח טוב, ויקרא כג).

– **מקרא־סופרים*** (נדרים לז:), כללי הקריאה המדיקת של מלים שונות במקרא לפי המסורה שנמסרה מן הסופרים הראשונים בתקופת הכנסת הגדולה.

– **עטור־סופרים*** (נדרים לז:), כנוי לאותיות שונות (כגון וין) שהשמיטו הסופרים הראשונים מנסח המקרא.

– **קולן של סופרים*** (פסחים ג א), דבק מיחד שהסופרים היו מחברים בו את גליונותיהם.

– **קנאת־סופרים***, יצר התחרות שבין סופרים, אמנים וכיוצא בהם, רצונו של כל אחד לעלות על אחרים בידיעה ובהשגים: "קנאת סופרים תרבה חכמה" (בבא בתרא כא.).

– **שכר־סופרים***, 1°, תשלום שמשלם המוציא־לאור למחבר הספר לפי הסכם מיחד (אחוזים ממחיר כל עתק או בתשלום חד־פעמי). 2*, שכר ששלמו בימי־קדם למלמדי הילדים: "אם ראית עירות נתלשות ממקומן בארץ־ישראל, דע שלא החזיקו בשכר־סופרים ובשכר־משנים" (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ אבא ב).

– **תקון־סופרים***, שנויים מסימים בנושא המשפט ששנו הסופרים הראשונים בבטויים שיש בהם משום חסר נימוס כלפי כבוד ה׳: "ואברהם עודנו עמד לפני ה׳" – אמר רבי סימון: תקון סופרים הוא זה, שהשכינה היתה ממתנת לאברהם" (בראשית רבה מט). (הנסח המקורי, לפי דעה זו, היה: "וה׳ עודנו עמד לפני אברהם!")

– **מושך בשבט סופר** [שאול מן שופטים ה יד, ושם הכונה למומחה בכתיבה או לפקיד גבוה], כנוי מליצי לסופר או למי שמנסה מפעם לפעם את כחו בכתיבת דברי־ספרות.

סופרות° נ׳ [מן סופר] מקצועו של סופר סת״ם, כתיבת ספרי־תורה, תפלין ומזוזות: "מיעץ אתה לי ללמד מלאכת סופרות" (עגנון, תמול 521). "קשר עצמו למלאכתו החדשה, מלאכת הסופרות" (בורלא, כיסופים 188). – [סופרות־]

סופרי° ת׳ [מן סופר] שהוא כדרך סופרים: "שיחות פיליטוניות קלות, מתבלות בהומור נוח ומרפרף, סוחרי וסופרי כאחד" (ברקוביץ, הראשונים רמח). – [סופרית, סופריים, ־ריות]

סופר־° ת׳ [מלאטינית: super מעל] תחלית במלים בינלאמיות שונות במשמעות: על־, למעלה מן־, עליון, למשל:

– **סופרפוספטים**°, פוספטים המכילים כמות מרבית של חמצה זרחנית.

– **סופרנטורליזם**° [בפילוסופיה] האמונה כי האלהים בכחו לשנות את סדרי הטבע ולהדריכם כרצונו.

סופרז׳יזם° [מלאטינית: suffragium קול, זכות־הצבעה] תנועה מדינית של נשים (נוסדה באנגליה בראשית המאה ה־20) הדורשת שווי זכיות מדיניות לנשים, זכות־בחירה וכדומה כלאזרחים־הגברים.

– **סופרז׳יסטית**° נ׳ חברה לתנועת הסופרז׳יזם, הדורשת שווי זכיות ורשות ההשתתפות בהצבעות ובבחירות עם כל האזרחים־הגברים שבמדינה.

סופרנו° ז׳ [איטלקית: soprano הגבוה ביותר; מלאטינית: supra מלמעלה] הקול הגבוה ביותר בסלם־הקולות של האדם; הסופרנו מצוי אצל נשים וילדים.

סופשבוע° ז׳ [סוף + שבוע] כנוי לערב־שבת ושבת (אצל הנוצרים – ימי שבת ויום ראשון) שנתן לנוח בהם או לבלות

בטיולים, בבדורים וכדומה (Weekend): "יהיה אפלו נעים להזמינם להתארח לסופשבוע" (ד׳ שחם, שאלה 97).

סוּפָתִי° ת׳ [מן סופה] של סוער, שיש בו סופה: "בחרף הארך והסופתי שעבר עליו" (קלוזנר, יוצרים ג 276). — [סופתית, סופתיים, סופתיות]

סוֹצְיָאל־◇ [מלאטינית: socialis חברתי] החלק הראשון במנחים מדיניים־מפלגתיים מרכבים בהוראה: חברתי, סוציאליסטי [ראה להלן:]

— **סוציאל־דמוקרט◇** ז׳ חבר למפלגה הסוציאליסטית־דמוקרטית [בקיצור ס״.ד.]

— **סוציאל־דמוקרטיה◇** נ׳ השם המקבל בעבר לרב המפלגות הסוציאליסטיות באירופה שהתבססו על תורת מרקס. השם "סוציאל־דמוקרטיה" בטא את שאיפתן לדמוקרטיה סוציאלית ולא רק פוליטית, כפי שדרשו הדמוקרטים הבורגניים. לאחר הפלוג בתנועת הפועלים בעולם, עם עלית הקומוניזם הדוגל בשיטת הדיקטטורה, מציינים כיום בשם "סוציאל־דמוקרטיה" מפלגות סוציאליסטיות הדוגלות בחרויות של המשטר הדמוקרטי והשוללות באפן עקרוני את דרך הדיקטטורה.

סוֹצְיָאלִי◇ ת׳ [מלאטינית: socialis חברתי] 1. חברתי, השיך לחברה ולצרכי חברת האדם: האדם הוא יצור סוציאלי. בטוח סוציאלי של ההמונים. עזרה סוציאלית לנזקקים. עבודה סוציאלית בין עניים וחסרי־כל. 2. השיך למעמד מסים בחברה: מצבו הסוציאלי של פלוני (תעשין, סוחר, פקיד, פועל, מחסר־עבודה וכדומה). — [סוציאלית, ־ליים, ־ליות]

— **עבודה סוציאלית°**, עבודה מטעם מוסדות עירוניים או צבוריים שמטרתם לשפר את התנאים החמריים, הרוחניים והתרבותיים של האזרחים, כגון: עזרה חמרית לנזקקים, הדרכה מקצועית, עזרה רפואית, דאגה למחסרי־חנוך, טפול בעבריינים צעירים, דאגה לילדים מפגרים וכדומה.

— **עובד סוציאלי°**, אדם העוסק בקביעות בעבודה סוציאלית בין תושבים הנמצאים במצב חמרי קשה.

— **סוציאליות◇** נ׳ חברתיות, יחס לחברה שבה נתון אדם: פלוני לקוי בחוש הסוציאליות שלו.

— **סוציאליזציה◇** נ׳ הפקעת רכוש (אדמה, מסלות־ברזל וכדומה) מרשות הפרט לרשות החברה, העמדת מפעלים פרטיים לפקוח החברה ומוסדותיה הסוציאליסטיים.

סוֹצְיָאלִיזְם◇ ז׳ [מלאטינית: socialis חברתי] תנועה מדינית השואפת למשטר חברתי שלא יהא בו נצול, יחסלו בו הבדלי המעמדות והזכיות המיחדות של קבוצות שונות; כל הנכסים, המשק, האוצרות החמריים וכל אמצעי־הייצור יהיו לקנין משתף של החברה, וכל פרות העבודה יתחלקו חלקה צודקת בין כל האזרחים ללא הפליה גזעית, לאמית או דתית. עקרונות הסוציאליזם המדעי והמדיני נסחו לראשונה ב"מניפסט הקומוניסטי" של מרקס ואנגלס.

— **סוציאליסט◇** ז׳ 1. שואף לסוציאליזם, מאמין בעקרי הסוציאליזם ובמטרותיו. 2. חבר למפלגה הדוגלת בסוציאליזם.

— **סוציאליסטי◇** ת׳ מיסד על עקרונות הסוציאליזם: מפלגה סוציאליסטית. האינטרנציונל הסוציאליסטי. משטר סוציאליסטי.

סוֹצְיוֹגְרָמָּה◇ נ׳ [מלאטינית: socius חבר, שותף + יוונית: gramma כתיבה] תאור גרפי של מצב סוציאלי מסים: סוציוגרמות של משפחות העולים. — [סוציוגרמות־]

סוֹצְיוֹלוֹגְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: socius חבר, שותף + יוונית: logos עיון, לימוד] תורת־החברה, המדע העוסק בדרכי ההתאגדות של בני־האדם לקבוצים חברתיים ובתנאים להתפתחות החברה.

— **סוציולוג◇** ז׳ ממחה במדעי־החברה.

— **סוציולוגי◇** ת׳ חברתי, שיש בו משום סוציולוגיה: גישה סוציולוגית לאמנות. מדע סוציולוגי.

סוֹקְרָטִי° ת׳ [על שם Socrates, מחכמי יוון במאה ה״ז לפני מנין האומות] הערוך בשיטתו ובדרכו של סוקרטס [ראה להלן]. — [סוקרטית, סוקרטיים, ־טיות]

— **אירוניה סוקרטית°**, שמוש בדרך של התממות והעמדת פנים של אי־ידיעה גמורה בחמר הנדון — כדי להביא את המתנגד לכך שיעמד מעצמו על טעותו.

— **שיחה סוקרטית°**, למוד בשיטת שאלות ותשובות.

סוֹקְרָנִי° ת׳ [מן א. סקר, סקר] הסוקר ובוחן: "כשהוא מביט בי בעינים סוקרניות ובעינים חושדניות" (עגנון, עד הנה יז). — [סוקרנית, סוקרניים, ־ניות]

סור [קרוב אל א. זור]

~ פע׳ **סָר** פ״ע 1. נטה, פנה: "בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל" (דברים ב כז). "סורו מני דרך הטו מני ארח" (ישעיה ל יא) 2 [סר אל־, ל־] נכנס בדרכו, נטה ובא: "הנה־נא אדני סורו נא אל־בית עבדכם" (בראשית יט ב). "ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל־לחם" (מלכים ב ד ח). "אל בית־המדרש סור" (ביאליק, אם יש). 3. חדל, פסק, הסתלק: "לא־יסור שבט מיהודה" (בראשית מט י). "וחסדי לא־יסור ממנו" (שמואל ב ז טו). "וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו" (ישעיה יא יג). "אם־תכתוש את־האויל... לא־תסור מעליו אולתו" (משלי כז כב). [ראה עוד ערך סָר; ראה גם הצירופים להלן] — [לסור מן־, מעל־, מעם־, אל־; סרתי, סר, סרה; סר, סרה; יסור... תסרנה; סור! סורה!]

~ הפ׳ **הֵסִיר** פ״י 1. סלק, הוריד, פשט: "ויסר המלך את־טבעתו מעל ידו" (אסתר ג י). "הסירו הבגדים הצאים מעליו" (זכריה ג ד). 2. הפסיק, בטל: "וחסדי לא־יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול" (שמואל ב ז טו). "לא־אסיר תמתי ממני" (איוב כז ה). 3. הפנה, העביר: "ולא־אבה דוד להסיר אליו את־ארון ה׳" (שמואל ב ו י). — [להסיר את־, הסירותי גם הסרתי; מסיר, יסיר; הסר! הסירי!]

~ הִפ׳ **הוּסַר**, סֻלַּק, הֻרְחַק, הוּרַד: "וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים" (ויקרא ד לא). הַמַּפָּה הוּסְרָה מֵעַל הַשֻּׁלְחָן. – [מוּסָר, יוּסַר]

~ פִּע׳ **סוֹרֵר** פ״י הֵסִיר, עִוֵּת: "דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי" (איכה ג יא). "'דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה' סוֹרְרָנוּ" (ביאליק, המתמיד). – [לְסוֹרֵר, מְסוֹרֵר, ־ְ]

– **סָר כֹּחוֹ** (מִמֶּנּוּ), עֲזָבָהוּ כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ, רָפָה: "אִם־גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי" (שופטים טז יז). "אַךְ עַתָּה זָקַנְתִּי סָר כֹּחִי" (ביאליק, אל הצפור).

– **סָר לִבּוֹ מִן־**, מָאַס בְּ־, חָדַל מֵהַאֲמִין בְּ־: "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם... וּמִן־ה׳ יָסוּר לִבּוֹ" (ירמיה יז ה).

– **סָר אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ**, עָשָׂה כִּפְקֻדָּתוֹ, צִיֵּת לוֹ: "וּמִי בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן... וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתֶּךָ" (שמואל א כב יד).

– **סָר צִלּוֹ** (מֵעָלָיו), הוּא חֲסַר־מָגֵן, אָבְדָה תִּקְוָתוֹ: "אַל תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ... סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם" (במדבר יד ט). "בְּיוֹם סָר צִלֵּנוּ וְנָבֵל כְּעָלֶה" (ביאליק, המתמיד).

– **הֵסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו**, הֵפִיג אֶת שִׁכְרוֹנוֹ, הִתְפַּכַּח: "עַד מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין? הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ" (שמואל א א יד).

– **הֵסִיר אֶת פְּלוֹנִי**, פִּטֵּר אֶת פְּלוֹנִי, הֵדִיחַ אוֹתוֹ מִתַּפְקִידוֹ: "וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ" (שופטים ט כט). "וַיְסִרֶהָ (אֶת מַעֲכָה) מִגְּבִירָה" (מלכים א טו יג).

– **הֵסִיר אֶת רֹאשׁוֹ**, הִתִּיז רֹאשׁוֹ, הֲרָגוֹ בִּכְרִיתַת רֹאשׁ: "אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה אֶת־רֹאשׁוֹ" (שמואל ב טז ט).

– **הֵסִיר כַּעַס מִלִּבּוֹ** (קהלת יא י), נִרְגַּע, הִשְׁתַּדֵּל לֹא לִכְעֹס, נָח מֵרָגְזוֹ.

א. **סוּר** ת׳ [בינוני פעול מן סור, סָר] נָסוֹג, מֻרְחָק, גּוֹלֶה: "שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה" (ישעיה מט כא). "כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ" (ירמיה יז יג). – [סוּרָה, סוּרִים, ־רוֹת]

ב. **סוֹר** ז׳ [אולי מן א. סור] כָּל אֶחָד מִן הָעֲנָפִים הַיּוֹצְאִים מִתַּחַת לִמְקוֹם הַהַרְכָּבָה בַּנְּטָעִים, הֵם נִקְרָאִים בְּפִי הַגַּנָּנִים גַּם בְּשֵׁם "חֲזִירִים" [על־פי הערבית]: "וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק... וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה?" (ירמיה ב כא). – [סוּר־, סוּרִים, סוּרֵי־]

סוֹר* ז׳ [צמצום מן סְאוֹר, סְאוֹר שאור] שְׂאוֹר, חָמֵץ [ובהשאלה] תַּמְצִית, מָקוֹר, עִקָּר, תְּכוּנָה יְסוֹדִית: "אִלְמָלֵא אֲרִיכוּת־פָּנִים שֶׁהֶאֱרִיךְ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ עִם עֲקִילַס (הַגֵּר) הָיָה חוֹזֵר לְסוֹרוֹ" (בראשית רבה ע). "וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקוֹמוֹ – לְסוֹרוֹ" (בראשית רבה עד). – [סוֹר־, סוֹרוֹ]

– **סוֹרוֹ רַע***, יְסוֹדוֹ רַע, הוּא פָּגוּם מֵעִקָּרוֹ: "מִפְּנֵי מָה הִזְהִירָה תּוֹרָה בְּכַ״ו מְקוֹמוֹת... בְּגֵר? מִפְּנֵי שֶׁסּוֹרוֹ רָע" (בבא מציעא נט:). "כָּל שֶׁעֲסָקָיו עִם הַנָּשִׁים סוֹרוֹ רָע" (קידושין פב.). "כִּי הַרְבֵּה מִן הַתַּלְמִידִים סוֹרָם רַע וְהַנְהָגָתָם פְּרוּעָה" (אחד העם, קצו). "בֵּן שֶׁנִּטְרַד מִבֵּית אָבִיו עַל שֶׁהָיָה סוֹרוֹ רָע" (קבק, במשעול 492).

– **חָזַר לְסוֹרוֹ*** [בהשאלה] שָׁב לְהֶרְגֵּלָיו הָרָעִים, חָזַר לִהְיוֹת שְׁלִילִי כְּפִי שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּתוֹ: "בְּגֵר שֶׁחָזַר לְסוֹרוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר" (מכילתא משפטים צט.).

סַוָּר°, סוּור ז׳ [מן סָוָאר, סָוָר] סַבָּל הָעוֹסֵק בִּטְעִינָה וּבִפְרִיקָה שֶׁל סְחוֹרוֹת בְּגָמָל. – [סַוַּר־, סַוָּרִים, סַוָּרֵי־]

סָוָר*, ראה סָוָאר*.

סור [מן סָוָאר]

~ פִּע׳ **סִוֵּר** °, עָרַם וְעָרַךְ פְּרִיטִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן קוֹרוֹת, זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה, הִתְקִין סְוָארִים. – [לְסַוֵּר, מְ־, ־ְ]

סוֹרֵג* ז׳ [מן סרג] שְׂבָכָה, מְחִצָּה עֲשׂוּיָה מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: "לִפְנִים מִמֶּנּוּ (מֵהַר־הַבַּיִת) סוֹרֵג גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים" (מדות ב ג). אֶשְׁנָב בֵּית־הַסֹּהַר מְכֻסֶּה סוֹרֵג בַּרְזֶל עָבֶה. – [סוֹרַג־, סוֹרְגוֹ; סוֹרְגִים, סוֹרְגֵי־]

סוֹרְגוּם° ז׳ (Sorghum) – רְאֵה דּוּרָה.

סוּרְדוּט° ז׳ [מרוסית: surdiuk] מִקְטֹרֶן, מְעִיל: "חֲתָנֵי־מָשִׁי בְּסוּרְדוּטֵי חַג" (שניאור, פנדרי א 16). "'הַסּוּרְדוּט הַשָּׁחוֹר, כִּבְיָכוֹל, וְהַקָּרוּעַ שֶׁעָלָיו לֹא הָיָה מְרֻכָּס" (ברנר, א 77). – [סוּרְדוּטִים]

סוּרוֹגָט° ז׳ [מלאטינית: subrogo אני בוחר ממלא־מקום] תַּחֲלִיף, דָּבָר הַנִּתָּן בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמְּקוֹרִי, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה צְדָדִים שָׁוִים לַמָּקוֹר, אֲבָל בְּדֶרֶךְ כְּלָל הוּא נוֹפֵל מִמֶּנּוּ בְּטִיבוֹ. – [סוּרוֹגָטִים]

סַוָּרוּת°, סוּורוּת נ׳ [מן סַוָּר] עֲבוֹדַת סַבָּלוּת בְּגָמָל, טְעִינָה וּפְרִיקָה שֶׁל סְחוֹרוֹת מְסֻפָּנוֹת. – [סַוָּרוּת־]

א. **סוֹרֵחַ*** ת׳ [מן א. סרח, סָרַח] מַבְאִישׁ, נוֹתֵן רֵיחַ רָע. – [סוֹרַחַת, סוֹרְחִים, ־חוֹת]

ב. **סוֹרֵחַ** ת׳ [מן ב. סרח, סָרַח] מִשְׂתָּרֵעַ, מִתְפַּשֵּׁט: "וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגֶפֶן סֹרַחַת שִׁפְלַת קוֹמָה" (יחזקאל יז ו). "גַּבּוֹתָיו הַמְעֻבּוֹת וְהַסּוֹרְחוֹת" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 493). – [סוֹרַחַת, סוֹרְחִים, ־חוֹת]

סורחן, ראה סַרְחָן.

סוּרִי° ת׳ שֶׁמּוֹצָאוֹ מִסּוּרְיָה, הַבָּא מִסּוּרְיָה, שֶׁל תּוֹשְׁבֵי סוּרְיָה: לִירָה סוּרִית. הַסּוּרִים וְהַלְּבָנוֹנִים. – [סוּרִית, סוּרִים, ־רִיּוֹת]

סוּרֵיאָלִיזְם° ז׳ [צרפתית: surréalisme; מן sur מעל + réalisme מציאותיות] עַל־מְצִיאוּתִיּוּת, זֶרֶם מוֹדֶרְנִי־מַהְפְּכָנִי בָּאָמָּנוּת הַשּׁוֹאֵף לָתֵת בִּטּוּי בִּסְמָלִים לָעוֹלָם הַתַּת־הַכָּרָתִי (חֲלוֹמוֹת, חֲזָיוֹת) "בְּהֶעְדֵּר כָּל פִּקּוּחַ מִצַּד הַשֵּׂכֶל וּמִחוּץ לְכָל שִׁקּוּלִים מוּסָרִיִּים אוֹ אֶסְתֶּטִיִּים" (ברטון). בִּתְחוּם הַסִּפְרוּת נוֹטֶה הַסּוּרֵיאָלִיזְם לְטִשְׁטוּשׁ הַגְּבוּלוֹת שֶׁבֵּין הַשִּׁירָה וְהַפְּרוֹזָה.

– **סוּרֵיאָלִיסְטִי°** ת׳ הַדּוֹגֵל בְּזֶרֶם הַסּוּרֵיאָלִיזְם, שֶׁהוּא לְפִי עֶקְרוֹנוֹת הַסּוּרֵיאָלִיזְם.

סוּרְסִי* ת׳ [מן סוּרְיָה; יוונית: Syros סורי] סוּרִי, אֲרַמִּי. – [־סִית, סוּרְסִים, ־יּוֹת]

– **לְשׁוֹן סוּרְסִי***, **סוּרְסִית***, 1. כִּנּוּי לַנִּיב הָאֲרַמִּי שֶׁהָיָה מְדֻבָּר בְּפִי תּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת הַתַּנָּאִים: "אָמַר רַבִּי (יְהוּדָה הַנָּשִׂיא): בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹן סוּרְסִי לָמָּה? אוֹ לְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ אוֹ לְשׁוֹן יְוָנִית" (סוטה מט:). 2. כִּנּוּי לִלְשׁוֹן הָאֲרָמִית הַקְּדוּמָה שֶׁבַּמִּקְרָא:

"לא יְהֵא לָשׁוֹן סוֹרְסִי קַל בְּעֵינֶיךָ שֶׁבַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים הוּא אָמוּר" (ירושלמי סוטה כא ג).

סוֹרֵר ת׳ [מן סרר, סָרַר] סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, עִקֵּשׁ, מַרְדָן: "שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים" (ישעיה א כג). "כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל" (הושע ד טז). "אַלּוּף הַסּוֹרֶרֶת" (אליעז, תר׳ המחזה לשקספיר). [ובהשאלה:] "בַּהֲרִימָהּ אֶת זְרוֹעוֹתֶיהָ לְהָשִׁיב תַּלְתַּל סוֹרֵר לִמְקוֹמוֹ" (אריכא, סנחריב 300). — [סוֹרֶרֶת, סוֹרְרִים, ־רוֹת]

– **סוֹרֵר וּמוֹרֶה**, מַרְדָן וְעִקֵּשׁ: "בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה" (דברים כא יח). "וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמוֹרֶה, סָרוּ וַיֵּלֵכוּ" (ירמיה ה כג). "וְאַתֶּם סוֹרְרִים עוֹד וּמוֹרִים, עַם נָבָל!" (יוסיפון, שלג).

– **נָתַן כָּתֵף סוֹרֶרֶת**, הִתְעַקֵּשׁ, סֵרֵב לְצַיֵּת, הִקְשָׁה אֶת עָרְפּוֹ: "וַיְמָאֲנוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרָרֶת" (זכריה ז יא).

סוֹרְרוּת ^ נ׳ [מן סוֹרֵר] עַקְשׁוּת, מַרְדָנוּת: "וּכְפָרָה סוֹרֵרָה אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל, כִּי הוּא סִבַּת סוֹרְרוּתָהּ" (מלמד התלמידים פט). "כַּמָּה דּוֹרוֹת שֶׁל נְעוּרִים וְסוֹרְרוּת" (שמיר, הוא הלך 96). "בְּיִחוּד נִרְאֲתָה בַּעֲלִיל סוֹרְרוּת זוֹ בְּמִנְהָגוֹ" (בורלא, עקביה 272). — [סוֹרְרוּת־]

סו״ש ר״ת סוֹף־שָׁבוּעַ.

סות [רק עברית?]

~ הפ׳ **הֵסִית, הִסִּית** פ״י 1, פִּתָּה, הִשִּׁיא, דִּבֵּר עַל לֵב מִישֶׁהוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה דְּבַר־מָה רַע: "כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ... בַּסֵּתֶר לֵאמֹר: נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (דברים יג ז). "כְּאַחְאָב... אֲשֶׁר־הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ" (מלכים א כא כה). "הַנָּחָשׁ עַל־יְדֵי שֶׁהֵסִית לְחַוָּה לִשְׁתּוֹת יַיִן" (במדבר רבה י). "מְנַשֶּׁה־חַיִּים הַמְדַמֶּה שֶׁהֱסִיתוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה" (עגנון, אל קכז). 2, הִשְׁלָה בַּשָּׁוְא, שִׁדֵּל: "פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר ה׳ יַצִּילֵנוּ" (ישעיה לו יח). — [לְהָסִית אֶת־, הֵסַתִּי, הֵסִיתָה גם הֵסַתָּה; מֵסִית, מְסִיתָה, יָסִית; גם לְהַסִּית, הִסִּיתָה, מַסִּית, יַ־]

~ הפ׳ **הוּסַת** ^, פֻּתָּה, הֻשָּׁא: "בֵּין שֶׁהָיָה הַמֵּסִית הֶדְיוֹט... בֵּין שֶׁהָיָה הַמּוּסָת יָחִיד" (רמב״ם, עכו״ם ה א). הֶהָמוֹן הַמּוּסָת הִתְחִיל לְהִתְפָּרֵעַ. — [מוּסָת, יוּסַת]

~ נפ׳ **נִסַּת** *, הוּסַת, נִתְפַּתָּה: "אֶחָד יָחִיד הַנִּסָּת וְאֶחָד רַבִּים הַנִּסָּתִים" (סנהדרין סא.). "הָלַךְ שָׁם וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת שֶׁלֹּא יְהֵא נִסָּת לַחֲבֵרָיו" (רש״י במדבר יג כב). — [לְהִסֵּת, נִסֵּת, יִסַּת]

סוּת נ׳ [קרוב אל מַסְוֶה; ואולי מן כְּסוּת בהשמטת הכ׳] כְּסוּת, בֶּגֶד: "כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה (=סוּתוֹ)" (בראשית מט יא). "אָמוֹם שֶׁל עוֹשֶׂה סוּתוֹת" (כלים טז ז). "וְקוֹל אָרִים בְּתַמְרוּרִים... וְסוּת אֶקְרְעָה עֲלֵי דִּרְעָה" (אברהם אבן־עזרא, א 142). "נָזִיר נִצָּב דּוּמָם, מַשְׁחִיר בְּסוּת הָאֵבֶל" (גורי, פרחי 53). "יְהַלְּכוּן אַט בְּסוּתִים מֵעַל כְּתַף חֲלוּצִים" (הנגיד, דיואן 252). 2 ^ [בהשאלה] מַעֲטֶה, כִּסּוּי: "וְהוֹד הִלְבִּישָׁם מִסּוּת נָעֳמֶךָ" (אברהם אבן־עזרא, א 45). "וּפָשַׁטְתִּי סוּת הַמַּרְגֵּעָה וְלָבַשְׁתִּי כְּסוּת הַיְגִיעָה" (חריזי, תחכמוני ב 38). "וּבִכְסוּת אוֹר קִפָּאוֹן תִּתְעַטֵּף הַחֹרְשָׁה" (ביאליק, גמדי). "לוֹטִים בְּסוּת שֶׁל תְּכֵלֶת" (תלמי, לארצי 27). — [סוּת־, סוּתוֹת גם סוּתִים, סוּתֵי־]

סוֹתֵר * ת׳ [מן כ.סתר, סָתַר] הוֹרֵס, מִתְנַגֵּד בְּתַכְלִית, מַפְרִיךְ: "שְׁנֵי כְתוּבִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה וְסוֹתְרִין זֶה עַל־יְדֵי זֶה" (מכילתא בוא ד:). הָעֵד נִסְתַּבֵּךְ בִּדְבָרִים סוֹתְרִים. דֵּעוֹת סוֹתְרוֹת זוֹ לְזוֹ. — [סוֹתֶרֶת, סוֹתְרִים, סוֹתְרוֹת]

סָח, פע׳ מן סיח.

סחב [קרוב אל סחף; מואבית וכנענית: סחב; ערבית: סַחַבַ]

~ פע׳ **סָחַב** פ״י 1, גָּרַר, מָשַׁךְ, הֶעְתִּיק דָּבָר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּגְרִירָה: "וְהִשִּׂיאוּ... חֲבָלִים וְסָחַבְנוּ אֹתוֹ עַד־הַנַּחַל" (שמואל ב יז יג). "סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם" (ירמיה כב יט). "אֶסְחָבֵךְ אֶל אַחַת הַמְּאוּרוֹת" (ביאליק, מגילת ו). 2 ° [בלשון־הדיבור] לָקַח בִּגְנֵבָה, נָטַל בְּלֹא־רְשׁוּת: הַיֶּלֶד סָחַב מֵחֲבֵרוֹ אֶת צַעֲצוּעוֹ. — [לִסְחוֹב אֶת־; סוֹחֵב, סָחוּב; יִסְחַב]

~ נפ׳ **נִסְחַב** *, 1 ^, נִגְרַר, נִמְשַׁךְ בִּגְרִירָה: "וְנִבְלָתוֹ הַנִּסְחָבָה עֲלֵי חוּצוֹת וְהָשְׁלְכָה?" (הנגיד, דיואן 28). שׁוּלֵי שִׂמְלָתָהּ נִסְחֲבוּ עַל הָרִצְפָּה. 2 ^, נִמְשַׁךְ אַחֲרֵי־, הִשְׁתָּרֵךְ: "וְהַשְּׁוָרִין נִסְחָבִין (אַחֲרֵי הַפּוֹעֲלִים)" (רש״י בבא מציעא ל.). "נַעַר נִסְחָב בְּכָל יוֹם לַחֶדֶר, מִפְּנֵי שֶׁבְּרָצוֹן אֵינוֹ הוֹלֵךְ" (ביאליק, מאחורי ו). — [לְהִסָּחֵב, נִסְחַב, יִסָּחֵב]

~ הת׳ **הִסְתַּחֵב** °, 1, הִשְׁתָּרֵךְ, גָּרַר אֶת עַצְמוֹ: "אֱלֹהִים הוּא הַיּוֹדֵעַ כֵּיצַד נִסְתַּחַבְתִּי וּבָאתִי עַד הֲלוֹם" (שופמן, ב 24). "כָּל עוֹד נַפְשָׁהּ בָּהּ הִסְתַּחֲבָה בְּמַעֲלֵה הָרְחוֹב" (בארון, פרשיות 43). 2, נַעֲשָׂה כִּסְחָבָה, הִתְמַרְטֵט: "וְהֵם מִסְתַּחֲבִים וּמִתְלַכְלְכִים וְנִתְקָעִים בִּפְגָעֵי דְּרָכִים" (בורלא, עקביה 204). — [לְהִסְתַּחֵב, מִסְ־, יִסְ־]

~ הפ׳ **הִסְחִיב** ^ פ״י סָחַב, גָּרַר: "קָדְשְׁךָ הֶחֱרִיבוּ וְאוֹתִי הִסְחִיבוּ" (קפרון, יגורתי). "וְגַם רֵיחַ עָשָׁן הִיא מַסְחִיבָה הֵנָּה" (יוזהר, צקלג 210). "הַחוּץ הִסְחִיב אֶת הַדְּלוּת אֶל כָּל הַמֶּרְחַקִּים" (מלצר, תר׳ נהרות 116). — [לְהַסְחִיב, מַ־, יַ־]

סָחָב ° ז׳ [מן סחב] סְחִיבָה, גְּרִירָה: "גְּרִירַת נְעָלִים וְסַחַב בְּגָדִים עַל־פְּנֵי מִרְצֶפֶת" (שניאור, סיפורים קפב). לַחַשׁ־רַחַשׁ, סַחַ:ב־דַּחַף (שנהור, תר׳ במארג יד). — [סַחַב־]

סְחָבָה נ׳ [מן סחב] סְמַרְטוּט, מַטְלִית, בֶּגֶד קָרוּעַ: "בְּלוֹיֵי סְחָבוֹת" (ירמיה לח יא). "לֹא רָחַץ מַחְלָאָה בִּסְחָבוֹת חֲתֻלָּתִי" (ביאליק, הרהורי), עָנִי לָבוּשׁ סְחָבוֹת. — [סְחֶבֶת־, סְחָבוֹת, סְחָבוֹת־]

סַחְבָן ° ז׳ [מן סחב, סָחַב] [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁנּוֹהֵג לִמְשֹׁךְ דְּבָרִים בִּגְנֵבָה, גַּנְבָן. — [סַחְבָנִית, סַחְבָנִים, ־נִיּוֹת]

סַחֶבֶת ° נ׳ [מן סחב] [בלשון־הדיבור ובנעימת־גנאי] מַצָּב שֶׁבּוֹ הָעִנְיָנִים "נִסְחָבִים" זְמַן רַב, טִפּוּל מְסֻרְבָּל וּמִמֻשָּׁךְ: הָעִנְיָן לֹא הִתְקַדֵּם בְּשֶׁל סַחֶבֶת מִשְׂרָדִית. — [סַחֶבֶת־]

סחה [קרוב אל א.נסח, סוּחָה; ערבית: סַחָא טאטא; וראה סְחִי]

~ פע׳ **סָחָה** פ״י גָּרַף וְטִאטֵא, פִּנָּה, עָקַר: "וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע" (יחזקאל כו ד). "וְסָחָם מֵאֶרֶץ וַיַּשְׁבֵּת מֵאֶרֶץ זִכְרָם" (בן־סירא י יח). "סְחֵה יַלְדוּת וְשַׁחֲרוּת מִלְּבָבְךָ" (חובות הלבבות, עשרת הבתים). — [לִסְחוֹת אֶת־, מֵסְחֶה, יִ־]

סָחוּב ^ ת׳ [מן סחב, סָחַב] נִגְרָר, נִשְׁרָךְ: "וְרָאִיתִי מְכֻבָּדִים אֲסוּרִים וּמוּבָאִים סְחוּבִים בַּחֲבָלִים" (הנגיד, דיואן 21). "בָּנִים אֲהוּבִים בַּחוּצוֹת סְחוּבִים" (יהודה הלוי, אקונן). — [סְחוּבָה, סְחוּבִים, סְחוּבוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

סָחוּט° ת׳ [מן סחט, סָחַט] 1°, שֶׁמִּצּוּ אותו, שֶׁלְּחָצוּ וּמִעֲכוּ אותו להוציא ממנו את לחותו או את מיצו: ״דומה לכדור הסחוט משני הצדדין״ (אלדבי שמואל א ד א). ענבים סחוטים. לימון סחוט. כבסים סחוטים על־ידי הכובסת. 2 ° [בהשאלה] עייף מאד, מיגע עד לאפיסת־כחות: ״נבוך ונבהל, אויה, סחוט ומסחט״ (שטיינמן, פרוזדור). באתי סחוט מן העבודה. — [סחוטה, סחוטים, ־טות]

— **לימון סחוט** ° [בלשון־הדיבור] כנוי לאדם יבש ונקשה, או למי שבזבז את כל כחו ולשדו: ״מה תוכל לדרש ממנו — הריהו לימון סחוט!״

סָחוּי° ת׳ [מן סחה] מגאל, מלכלך: ״עד שהיו כבושים כלם בקרקע, סחויים בדמם, פגרים מתים״ (שמיר, מלך 455). — [סחויה, סחויים, ־יות]

סְחוּ*, **סִיחוּ** ז׳ [מן שחה; ארמית: סְחָא] שחיה, מעבר במים בתנועות ידים ורגלים: ״יכול יעברנו (את הנחל) בסחוי? תלמוד לומר: כי גאו המים מי שחו״ (יומא עז:). — [סחוי־]

סָחוּס* ז׳ [מן חסחוס] רקמת עצם רכה בגוף החי — ראה חסחוס. — [סחוס־, סחוסים, ־סי־]

סְחוּסִי° ת׳ [מן סחוס] שיש בו חסחוס: ״חטמו הסחוסי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 65). רקמה סחוסית. — [סחוסית, סחוסיים, ־סיות]

סָחוּף* ת׳ [מן סחף, סָחַף] 1*, גרור, סחוב, מדכדך ומענה: ״דחופים סחופים ומטרפין״ (יבמות מז.). ״כתריאלים דוויים וסחופים״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים פב). 2 °, שנפגע מסחף שנגרף מעליו: ״אדמה סחופת־מטרות״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 95). 3 °, גרוף, שנסחף: ״אך סחופת־טל, כיאור, קמה אפלה״ (פיכמן, ח). [ובהשאלה:] ״סחוף סערתה וקלוי אשה נצב נתניה במקומו״ (ביאליק, אגדת שלושה ג יד). ״וכסחופת־טרוף זאת לשמך תנוע״ (שמעוני, הביכר טו). ״טרופי סער וסחופי משטמה״ (פיכמן, נח). — [סחופה, סחופים, ־פות]

סחופת, ראה סְחֹפֶת.

סְחוֹר*, **סְחוֹר־סְחוֹר*** תה״פ [ארמית; מן סְחַר; ראה סחר] 1*, סביב סביב [ראה להלן]. 2 ° [בהשאלה] בעקיפין, לא במישרין: ״תשועת ישראל לא תבוא על־ידי דיפלומטיא פנימית כזו ההולכת סחור־סחור״ (אחד העם, קמד). ״טוב לקצר בשיחה על ענין זה, סחור־סחור״ (ביאליק, ומנדלי).

— **לך לך, אמרי, נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב*** (שבת יג.) [לך לך, אומרים, נזיר, סביב סביב, לכרם אל תקרב!] מימרת־חכמים בענין הזהירות מלהכשל בדבר־חטא.

סִחוּר°, **סִיחוּר** ז׳ [מן סחר, סִחֵר] התעסקות במסחר, שמוש במשהו לצרכי מסחר: סחור בשטרות. — [סחור־]

סְחוֹרָה נ׳ [מן סחר] 1*, דברים שאדם קונה ומוכר אותם, פרקמטיה: ״הלא עושה סחורה בפרתו של חברו״ (בבא מציעא ג ב). ״לו יהיו נרות סחורתי לא יאסף שמש עדי מותי״ (אברהם אבן־עזרא, א ט). בחנויות נמכרות סחורות שונות. הסוחר הביא סחורה יקרה. 2, קניה ומכירה, מקח־וממכר: ״בני דדן רכליך איים רבים סחרת ידך״ (יחזקאל כז טו). — [סחורת־, סחורות, סחורות־]

— **טובה תורה מכל סחורה** ° [על־פי דרך ארץ זוטא ג ושם: ״ושים עצמך בתורה יותר מעל סחורה״] התורה והידיעה יקרות מכל עסוק שבעולם.

סְחוֹרָנִית° תה״פ [מן סְחוֹר, על־משקל אֲחוֹרַנִּית] סחור־סחור, בסבובים, במעגל, לא בדרך הישרה: ״הדוהר על סוסו הלבן סחורנית״ (ש׳ שלום, חי 17). ״רצתי סחורנית״ (אריכא, לחם 81).

סְחוֹר־סְחוֹרִי° ת׳ [מן סְחוֹר־סְחוֹר] שאינו ישר, המהלך סחור־סחור: ״וכל אותן התחלות־עקיפין דרדקאיות וסחור־סחוריות״ (יזהר, צקלג 359). — [סחור־סחורית, ־ריים, ־ריות]

סחט [במקרא: שחט]

~ פָּעַ׳ **סָחַט** * פ״י 1*, שחט, מצה, עצר ולחץ דבר־מה לח או עסיסי כדי להוציא ממנו את תמציתו: ״וסוחטין ענבים לעשותן צמוקים״ (תוספתא שביעית ו כט). ״אין סוחטין את הפרות (בשבת) להוציא מהן משקין״ (שבת כב א). הכובסת סחטה היטב את הלבנים. 2 ° [בהשאלה] הוציא דבר־מה (כסף, ידיעות־סתר וכדומה) ממישהו בלחץ, ברמאות, באיומים וכיוצא בזה: הנוכל נאשם בכך שסחט כספים מעולים תמימים. — [לסחט את־, סוחט, יסחט]

~ פ׳ **נִסְחַט** °, נמצה, הוצא מתוכו בלחץ מיצו או לחותו: ״משקין הללו שנסחטים מאליהם״ (רש״י שבת יט.). ״זה כבר נסחט מיצם ולשדם״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 112). הלבנים נסחטו היטב בידי הכובסת. הלימון נסחט עד תם. [ובהשאלה:] ״כל המסכנים הללו... נסחטו מזעת אפם של המונים מזי־רעב״ (קרליבך, הודו 173). — [להסחט, נסחט, יסחט]

~ הת׳ **נִסְתַּחֵט** °, נעשה סחוט, נצטמק [גם בהשאלה]: ״אבל החכמה היא כל כך יבשה, מסתחטת בעל־כרחה״ (יהודה שטינברג, מב). ״הרפש מסתחט מתוכם ומגיע למעלה מן הקרסלים״ (ברש, א 368). ״הן מסתחטות עד שהן יוצאות מפיה יבשות ונטולות כל רגש״ (חורגין, בת ואמה). — [להסתחט, מס־, יסתחט]

~ הִפ׳ **הִסְחִיט** ° פ״י גרם שיסחט: ״לא היה קשה להסחיט זאת עד כדי דמעות ממש״ (שמיר, הגבול 242). סרט עצוב ומסחיט דמעות. — [להסחיט, מ־, י־]

סַחְטָן° ז׳ [מן סחט, סחט 2] מי שמשיג כסף או דברים אחרים בדרכי איום, לחץ, רמאות וכדומה: הנוכל הסחטן נתבע לדין. [סחטנית, סחטנים, ־ניות]

סַחְטָנוּת° נ׳ [מן סחטן] התעסקות בסחיטת כספים, הוצאת כספים או דברים אחרים מאנשים בדרכי איום, לחץ, רמאות וכדומה: הרמאי נתבע לדין באשמת סחטנות. — [סחטנות־]

סַחְטָנִי° ת׳ [מן סחטן] שיש בו משום סחיטה, מדרך הסחטן: התנהגות סחטנית בוזיה. — [סחטנית, ־ניים, ־ניות]

סְחִי ז׳ [מן סחה; ארמית: סְחִיתָא] אשפה, לכלוך, דברי־זהמה: ״סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים״ (איכה ג מה). ״פה בין

סְחִי וָדֹמֶן" (סוקולוב, במראות 380). "אֶת סְחִי קַרְקָעָהּ, אֶת פִּיחַ הַתִּקְרָה" (ביאליק, על סף). — [סְחִי־, סְחִיוֹ]

— **חַיֵּי סְחִי וּמָאוֹס** [על־פי איכה ג מה, ראה לעיל] חַיֵּי עֹנִי וְדַלּוּת מְנֻוֶּלֶת: "שְׁכֶם הַנָּטוּי לִסְבֹּל חַיֵּי סְחִי וּמָאוֹס" (ביאליק, אם יש).

סְחִיבָה * נ' [מן סחב, סָחַב] 1 *, גְּרִירָה, מְשִׁיכָה: "נִתְקַם מִמַּצָּבָם בְּהַשְׁלָךְ וּסְחִיבָה" (קלונימוס, אדברה, יוצר יום כיפור). סְחִיבַת נְבֵלָה. סְחִיבַת שַׂק מָלֵא עַל־פְּנֵי הַקַּרְקַע. 2 ° [בלשון־הדיבור] לְקִיחָה בִּגְנֵבָה, נְטִילָה בְּלֹא רְשׁוּת: פְּלוֹנִי נִכְשַׁל בִּסְחִיבַת סֵפֶר מִן הַסִּפְרִיָּה. — [סְחִיבַת־, סְחִיבוֹת]

סְחִיט ° ז' [מן סחט] הַחֹמֶר "הַבְּשָׂרִי" שֶׁל הַפְּרִי לְאַחַר שֶׁנִּסְחַט מִמֶּנּוּ מִיצוֹ (Pulp): הַסְּחִיט שֶׁל סֶלֶק־הַסֻּכָּר מְשַׁמֵּשׁ לְאַחַר יִבּוּשׁוֹ כְּמָזוֹן לְהַאֲבָסַת בָּקָר. — [סְחִיט־]

סְחִיטָה * נ' [מן סחט, סָחַט] 1 *, מִצּוּי, הוֹצָאַת נוֹזֵל מִדָּבָר־מָה בִּלְחִיצָה וּמְעִיכָה: "הַצַּבָּעִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ עוֹשִׂין סְחִיטָה מְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ" (ירושלמי שבת י ג). "וּבְתָפְשׂוֹ אֶת הַזֶּפֶק בְּאֶצְבְּעוֹתָיו הַטּוֹרְפוֹת תָּפַשׂ חֶנֶק עַד כְּדֵי סְחִיטַת חֲצִי הַשַּׁמְנוּנִית" (ביאליק, שור אבוס ד). סְחִיטַת עֲנָבִים. 2 ° [בהשאלה] הוֹצָאַת כְּסָפִים אוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים מִמִּישֶׁהוּ בְּלַחַץ, בְּאִיּוּמִים, בְּרַמָּאוּת וְכַדּוֹמֶה: פְּלוֹנִי נֶאֱשַׁם בִּסְחִיטַת כְּסָפִים מִן הֶעָשִׁיר. — [סְחִיטַת־, ־טוֹת]

— **סְחִיטַת־הַהֶדֶק** °, כִּנּוּי לַלְּחִיצָה הָאִטִּית וְהָרְצוּפָה שֶׁל הַהֶדֶק בִּכְלִי־יְרִיָּה לִפְנֵי הַלְּחִיצָה הַסּוֹפִית הַגּוֹרֶמֶת לִירִיָּה.

סְחִיף * ז' [מן סחף, סָחַף] 1 ° [ברפואה] חֹמֶר קָרוּשׁ הַמְשַׁמֵּשׁ מִכְשׁוֹל לְזֶרֶם הַדָּם (Embolus). 2 *, סְחִיפָה, גְּרִיפָה: "כְּמוֹ שֶׁתִּשְׁטֹף כָּל אֶחָד מִסְּחִיפֵי הַמַּיִם עֲפַר־אֶרֶץ" (רלב"ג איוב יד יט). — [סְחִיף־, סְחִיפִים, ־פֵי־]

סְחִיפָה * נ' [מן סחף, סָחַף] 1 *, גְּרִיפָה, סְחִיבַת שִׁכְבַת הֶעָפָר מֵעַל פְּנֵי שָׂדוֹת וְהָרִים עַל־יְדֵי זִרְמֵי־מַיִם. 2 ° [בהשאלה] לְהִיטוּת, בְּהִילוּת: "קוֹפֵץ מִישֶׁהוּ בִּצְרִיחָה, שֶׁמְּרִימָה אֶת כָּל הָרָאשִׁים בִּסְחִיפָה לְהָצִיץ" (יזהר, צקלג 989). — [סְחִיפַת־, סְחִיפוֹת]

סְחִיר ° ת' [מן סחר, סָחַר] עוֹבֵר לַסּוֹחֵר, שֶׁאֶפְשָׁר לִסְחֹר בּוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַהֲלָכִים בַּמִּסְחָר: שְׁטָר טוֹב וְסָחִיר. "לֹא תֵּעָשֶׂינָה הַשְׁקָעוֹת בְּהַלְוָאוֹת בִּלְתִּי־סְחִירוֹת שֶׁזְּמַן פֵּרָעוֹנָן עוֹלֶה עַל שָׁלֹשׁ שָׁנִים" (כחוקי המדינה). — [סְחִירָה, סְחִירִים, ־רוֹת]

סְחִירוּת ° נ' [מן סָחִיר] הֱיוֹת סָחִיר, רָאוּי לִסְחֹר בּוֹ: יֵשׁ לִשְׁמֹר עַל סְחִירוּתָם שֶׁל הַשְּׁטָרוֹת. — [סְחִירוּת־]

סָחִישׁ ז' [אכדית: suḫuššu תמר צעיר; ובהיפוך אותיות: שָׁחִיס, ישעיה לז ל] סְפִיחַ מִן הַסְּפִיחַ, צְמָחִים שֶׁנָּבְטוּ וְעָלוּ מִזַּרְעֵי הַצְּמָחִים שֶׁאַף הֵם לֹא נִזְרְעוּ אֶלָּא גָּדְלוּ מִזַּרְעֵי הַתְּבוּאָה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בִּשְׁעַת הַקָּצִיר: "אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ, וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית — סָחִישׁ" (מלכים ב יט כט). — [סְחִישׁ־, סְחִישִׁים, ־שֵׁי־]

סַחְלָב, **שַׁחְלָב** ^ ז' (קאנון) צֶמַח־בָּר בַּעַל פְּקַעַת וּפְרָחִים שֶׁצִּבְעָם בְּדֶרֶךְ כְּלָל סָגֹל עַד אַרְגָּמָן (Orchis). מִינִים תַּרְבּוּתִיִּים שֶׁל הַסַּחְלָב נֶחְשָׁבִים כִּפְרָחִים יְקָרִים ("אוֹרְכִידֵיאוֹת"). — [סַחְלַב־, סַחְלָבִים, סַחְלְבֵי־]

סחלב

סחף [קרוב אל סחב; אכדית: saḫapu השליך לארץ; ארמית: סְחַף; ערבית: סַחִיפָה מטר סוחף]

~ פע' **סָחַף** פ"י גָּרַף, סָחַב אַגַּב שֶׁטֶף־מַיִם: "מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם" (משלי כח ג). "הַנְּחָלִים הַיּוֹרְדִים מִן הֶהָרִים סוֹחֲפִים אִתָּם בְּדַרְכָּם אֲבָנִים, עָפָר וְכַדּוֹמֶה. — [לִסְחֹף אֶת־, סוֹחֵף, סָחוּף; יִסְחֹף]

~ נפ' **נִסְחַף**, נִמְשַׁךְ, נִגְרַר: "מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד" (ירמיה מו טו). "וְנִסְחֲפוּ אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים בְּגַלְגַּל הַסּוּפָה" (ביאליק, מתי). שִׁכְבַת הָאֲדָמָה נִסְחֲפָה בְּזֶרֶם הַמַּיִם. [ובהשאלה] "אַף אֲנִי נִסְחַפְתִּי בְּזֶרֶם הַהִתְלַהֲבוּת" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 206). — [לְהִסָּחֵף, נִסְחָף, יִסָּחֵף]

~ פע' **סִחֵף** * פ"י סָחַף בְּחָזְקָה, גָּרַף: "לְסַחֵף מְלוּכָה" (יוסי בן יוסי, אהללה, מוסף יום כיפור) "וַיַּרְא סְגוּלִים וַיְּסָעֵר וְסַח לְסַחֲפָם" (ינאי, ריג). — [לְסַחֵף, מְ־, יְ־]

~ פע' **סֻחַף** *, נִסְחַף, נִגְרַף [רווח הבינוני: מְסֻחָף, ראה ערך זה] — [מְסֻחָף, יְסֻחַף]

~ הת' **נִסְתַּחֵף** *, 1 °, נִסְחַף, נִגְרְפָה אַדְמָתוֹ בְּזֶרֶם הַמַּיִם: "וְאֵלּוּ נִסְתַּחֲפוּ נַהֲרוֹת הַדָּמִים... מִדְבָּרָה" (טשרניחובסקי, שירים 390). מוֹרְדוֹת הֶהָרִים נִסְתַּחֲפוּ [ראה עוד להלן "נסתחפה שדהו"] 2 °, [בהשאלה] נִגְרַר, נִמְשַׁךְ בְּזֶרֶם: "צָהֳלַת פְּלָגִים... שֶׁנִּשְׁתַּקְּעָה בְּתוֹךְ הַשִּׁבֹּלֶת וְסָחֲפָה וְנִסְתַּחֲפָה עִמָּהּ" (פיכמן, שט). "גּוֹאֶה וּמִסְתַּחֵף בְּכָל חַדְרֵי לִבִּי" (ש' שלום, חי 124). — [לְהִסְתַּחֵף, מִסְ־, יִסְ־]

~ הפ' **הִסְחִיף** * פ"י סָחַף, גָּרַף, הִכְרִיעַ: "פּוֹקֵד עָוֹן יַסְחִיף אַבִּירָה" (פיוטים, סידור 773). — [לְהַסְחִיף, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הָסְחַף** °, נִסְחַף, נִגְרַף כֻּלּוֹ: "פֵּרוּר בָּטֵל שֶׁגַּם הוּא כְּבָר הָסְחַף וְאָבַד" (יזהר, מישור 195). — [מֻסְחָף, יֻסְחַף]

— **מָטָר סוֹחֵף** (משלי כח ג), גֶּשֶׁם עַז הַיּוֹרֵד בְּשֶׁטֶף וְגוֹרֵם לְזִרְמֵי מַיִם גְּדוֹלִים.

— **נִסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ** *, נִגְרְפָה אַדְמַת שָׂדֵהוּ בְּזֶרֶם מַיִם סוֹחֲפִים, שָׂדֵהוּ נִתְקַלְקֵל [ודיבור־משלי מקובל במשמעות:] נִתְקַפַּח חֶלְקוֹ, אִתְרַע מַזָּלוֹ: "מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין הַלָּלוּ וְנִסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ" (כתובות ז ח). "מִסְתַּמָּא מַזָּלוֹ גָּרַם לוֹ וְנִסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ" (מנדלי מו"ס, צח). "אִם מַזָּל, אָחִי, אֵין לָאִישׁ — נִסְתַּחֲפָה שָׂדוֹ" (ביאליק, יש פושש). "חוֹשֵׁשׁ הָיִיתִי שֶׁמָּא כְּבָר עָשׂוּ מַעֲשֶׂה... וְנִסְתַּחֲפָה שָׂדִי" (ברקוביץ, תר' מעשה קלס).

סַחַף ° ז' [מן סחף] עָפָר וְחָמְרֵי קַרְקַע אֲחֵרִים שֶׁנִּגְרְפוּ וְנִסְחֲפוּ עַל־יְדֵי זִרְמֵי מַיִם מִמְּקוֹמוֹת גְּבוֹהִים וְנֶעֶרְמוּ בִּשְׁכָבוֹת דַּקּוֹת בִּמְקוֹמוֹת נְמוּכִים יוֹתֵר; אַדְמַת־סַחַף הִיא בְּדֶרֶךְ־כְּלָל אֲדָמָה פּוֹרִיָּה וּדְשֵׁנָה. — [סַחַף־, סַחְפּוֹ]

סְחֹפֶת °, **סחופת** נ' [מן סחף] הַחֹמֶר הַנִּסְחָף וְנִגְרָף עַל־יְדֵי הַמַּיִם אוֹ הָרוּחוֹת וְשׁוֹקֵעַ לְבַסּוֹף בְּצוּרַת סַחַף וּמְהַוֶּה שִׁכְבַת קַרְקַע, אוֹ נִסְחָף הַיָּמָּה: בִּגְשָׁמִים הָעַזִּים נִצְטַבְּרָה הַרְבֵּה סְחֹפֶת בַּנְּחָלִים. — [סְחֹפֶת־, סְחָפְתּוֹ]

סחק, ראה **שחק**.

סחר [אכדית: saḫāru הסתובב; ארמית: סְחַר]

~ פע' **סָחַר** פ"ע/פ"י 1, עָסַק בְּמִסְחָר, קָנָה וּמָכַר, נָשָׂא־וְנָתַן: "וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ" (בראשית לד י). "עַד אֶחְשֹׁב

כי עם אנוש יסחרו״ (גבירול, א 52). ״ראובן שנתן ממונו לשמעון בתורת עסק שיסחר בו״ (רי״ף, שאלות תשובות עא). ״ואחד סחר בשערות חזיר״ (ביאליק, מי יודע). פלוני סחר בתבואות ובפירות. 2 [בהוראה המקורית] סבב, הלך, חזר: ״כי גם־נביא גם־כהן סחרו אל־ארץ ולא ידעו״ (ירמיה יד יח). – [לסחר, סוחר, יסחר]

~ פע׳ **סחר** * פ״י סחר, עסק במסחר: ״ומסחר בכל מדינה״ (ספרא בהר קז). ״רצים ושבים ומסחרים בכל מיני מסחר״ (ווייזל, מכתב רחובות לט). – [לסחר, מ־, י־]

~ הת׳ **הסתחר** *, עסק במסחר, תגר, בא בקשרי־מסחר: ״ראובן תושב עיר אחת הלך והסתחר במדינה אחרת״ (אלשיך, שאלות ותשובות קיב). ״ולקח כסף סך גדול וחזר להסתחר״ (הזז, יעיש א 112). ״עם חסיד תתחסד, עם סוחר תסתחר״ (בורלא, כיסופים 234). ״לא הכל מולחים את ממונם ומסתירים אותו שיתקיים, ולא הכל יראים להסתחר״ (טברסקי, אקוסטה א 149). – [להסתחר, מסתחר, יס־]

– **סחרר**°, **הסתחרר**°, ראה ערך סחרר.

סחר ז׳ [מן סחר] 1, מסחר, מקח־וממכר: ״טוב סחרה מסחר־כסף״ (משלי ג יד). סחר־פנים וסחר־חוץ של המדינה. 2, סחורה, דברים שסוחרים בהם: ״יגיע מצרים וסחר־כוש״ (ישעיה מה יד). – [סחר־, סחרו]

– **סחר־מכר**°, כנוי עממי לעסקי מסחר: ״שבתם וקומם, ארחם ורבעם, סחרם ומכרם״ (מנדלי, מו״ס ג). ״לעשות סחר־מכר בחנויותיהם הפתוחות ביום הראשון״ (ברנר, א 226). ״לבסוף בחל בחיי הסחר־מכר״ (חנני, בנתיב היסורים 20).

– **סחר־חליפין**°, מסחר בין מדינות על־ידי מתן סחורה כנגד סחורה אחרת במקום תשלומים במזומנים.

סחרה, ראה סוחרה.

סחרור° ז׳ [מן סחרר, סחרר] סבוב, תנועה סבובית: ״מסמאת לגמרי, מתהפכת באלפי סחרורי־אור״ (יזהר, צקלג 265). ״היתה מחבקת לאביה ולאמה ומנשקתם ומסחררת סחרורים על רגל אחת״ (טביב, דרך 103). רקוד סוער עד כדי סחרור הראש. – [סחרור־, סחרורים, ־רי־]

סחרחר ת׳ [מן סחר; ראה גם סחור־סחור] נע, מסתובב, הולך סחור־סחור: ״לבי סחרחר עזבני כחי״ (תהלים לח יא). ראשו סחרחר. – [סחרחרת, סחרחרים, ־רות]

סחרחר [מן סחרחר]

~ פע׳ **סחרחר** °, 1 פ״י סובב, סחרר: ״החרישוני, התפים, המחולות, סחרחרוני״ (פינקרפלד, שירים 47). 2 פ״ע הסתובב: ״וגם ראשינו שלנו סחרחרו מעט״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 217). [רק עבר וצווי: סחרחר, סחרחרי!]

סחרחרה° נ׳ [מן סחרחר] שעשוע ילדים כעין גדגדה המסתובבת בעגול, ״קרוסל״. – [סחרחרת־, סחרחרות]

סחרחרני° ת׳ [מן סחרחר] מסתובב, ההולך סחור־סחור: ״עמומה היא ורצוצה (יללת הרוח בארבה) אבל חזורית וסחרחרנית״ (ביאליק, ספיח ו). ״סובב סובב הולך העולם ברקוד סחרחרני״ (ליסיצקי, תולדות 137). ״זו היתה תחושת חיים סחרחרנית״ (שטיינמן, סדרות 59). – [סחרחרנית, סחרחרניים, סחרחרניות]

סחרחרת°, **סחרחורת** נ׳ [מן סחרחר] 1, הסתובבות, תנועה במעגל: ״הורה סחרחרת״ (ריקוד עממי). ״אל סחרחרת סערות השלכת עיפי מות״ (שניאור, שירים שטז). ״והרבי רבי זושא כבר נשא תוך הסחרחרת״ (מלצר, אור 82). [ובהשאלה:] ״כל אשר מסביב הסתחרר בסחרחרת הספסרות״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 184). 2, סבוב־ראש, מחוש הגורם לחלשה בכל איברי־הגוף ולהרגשה כי הכל נע מסביב: ״היו אוחזים אותו מעין פיק־ברכים וסחרחרת־ראש״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 61). סחרחרת עזה תקפתהו. – [סחרחרת־, סחרחרתו; סחרחורות]

סחרן* ז׳ [מן סחר, סחר] סוחר, רוכל המחזר עם סחורתו ממקום למקום: ״ולא מעבר לים היא – לא תמצא (התורה) לא בסחרנים ולא בתגרים״ (עירובין נה.). ״כמה תגרנים וסחרנים בקרב בני ישראל״ (יל״ג, פרוזה רכה). ״נשים סחרניות... רצות ברעש ובהמון מעגלה לעגלה״ (פיארברג, 139). – [סחרן־, סחרנים, סחרני־; סחרנית, סחרניות]

סחרנות° נ׳ [מן סחרן] מסחר, תגרנות, מכירת סחורות: ״סחרנות היא בית־ספר לרמאות״ (קלצקין, משנת צב). – [סחרנות־]

סחרר [מן סחר]

~ פע׳ **סחרר**° פ״י סובב, גרם לסחרחרת: ״וסחרר את ראשי״ (קדרי, כורך 44). המכונית טסה במהירות מסחררת. הרוקדים המשלהבים יצאו ברקוד מסחרר. המכון מתפתח בקצב מסחרר. – [לסחרר, מסחרר, י־]

~ הת׳ **הסתחרר**°, 1, הסתובב, נע בעגול: ״וזמזום דבורת הערגה במעופה מסתחררת״ (למדן, במעלה קעו). ״אינני יודע כמה הוספנו עוד להסתחרר בין שיחי החוף״ (שור, כוכבי 25). הרוקדים הסתחררו ברקוד העליז. 2, [נסתחרר ראשו] חש כאלו הכל נע מסביבו, קבל סחרחרת: ״ישבתי על פי הארבה ונסתחרר ראשי״ (קדרי, כורך 42). – [להסתחרר, מסתחרר, יסתחרר]

ס״ט ר״ת 1, סימן טוב. 2, ספרדי טהור. 3, סנקט־ ◊ (הקדוש): ס״ט פטרבורג. ס״ט הלנה.

סט ז׳ [נוסח אחר: שט; ראה סוט; קרוב אל סטה] מעשה רע, סטיה מן הדרך הישרה: ״עשה סטים שנאתי״ (תהלים קא ג). – [סט־, סטים, סטי־]

סטבילי◊ ת׳ [מלאטינית: stabilis יציב] יציב, שאינו נתון לשנויים: מצב סטבילי במשק. – [סטבילית, ־ליים, ־ליות]

– **סטביליות** ◊ נ׳ יציבות, חסר־שנויים.

– **סטביליזציה** ◊ נ׳ יצוב.

סטגנציה◊ נ׳ [מלאטינית: stagnum מים עומדים] [בכלכלה] קפאון, עמידה, שפל ביצור או במסחר.

סְטַדְיָה° נ׳ [מיוונית: stadion לאטינית: stadium מידת אורך] אִסְטַדְיָה, מַדְרֵגָה בְּהִתְפַּתְּחוּת, שָׁלָב: סְטַדְיוֹת שׁוֹנוֹת בְּחַיֵּי הָאָדָם. הַתָּכְנִית הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ סְטַדְיוֹת. — [סְטַדְיוֹת־]

סטה [במקרא: שׂטה; ארמית: סְטָא; קרוב אל סוט]

~ פעל׳ **סָטָה** פ״ע 1 °, סָר, נָטָה, פָּנָה מִן הַדֶּרֶךְ הַמֻּסְכֶּמֶת אוֹ הַמְקֻבֶּלֶת: הַמֶּמְשָׁלָה סָטְתָה מִן הַקַּו הַמְּדִינִי הַקּוֹדֵם. אַל נָא תִּסְטֶה מִדַּרְכְּךָ זוֹ. יֵשׁ הֶכְרֵחַ לִסְטוֹת מְעַט מִן הַתָּכְנִית. 2 *, סָר מִדֶּרֶךְ הַמּוּסָר, נָאַף, זָנָה: ״אָמֵן שֶׁלֹּא סָטִיתִי אֲרוּסָה״ (ירושלמי סוטה יח ב). אִשָּׁה סוֹטָה. — [לִסְטוֹת מִן־, סוֹטֶה, יִסְטֶה]

— **סוֹטָה** *, ראה ערך סוֹטָה *.

סֶטֶה° ת׳ [מן סטה] שֶׁסָּטָה מִן הָרָמָה הָרְגִילָה, אִי־נוֹרְמָלִי: בְּעָיַת הַיְלָדִים הַסֶּטִים. הִתְנַהֲגוּת סֶטָה. — [סֶטָה, סֶטִים, סֶטוֹת]

סְטָו *, **סטיו** ז׳ [יוונית: stoa] אַכְסַדְרָה שֶׁל עַמּוּדִים, בִּנְיָן כְּעֵין גַּלֶּרְיָה שֶׁלְּאָרְכּוֹ שְׂדֵרוֹת שֶׁל עַמּוּדִים: ״הַמּוֹצִיא מֵחֲנוּתוֹ לְפַלַּטְיָא דֶּרֶךְ סְטָיו – חַיָּב״ (שבת ה:). — [סְטָו־, סְטָוִים, סְטָוֵי־]

סְטוֹאִי° ת׳ [מיוונית: stoa סטיו, על שום החכם היווני Zenon בן המאה הרביעית-השלישית לפני מניין האומות, שלימד את תלמידיו ב״סטואה הצבעונית״ באתונה] 1, הַבָּנוּי עַל הַסְּטוֹאִיּוּת (ראה להלן): פִילוֹסוֹפְיָה סְטוֹאִית. 2 [בהשאלה] תַּקִּיף וְיַצִּיב, עוֹמֵד בִּפְנֵי כָּל נִסָּיוֹן, כּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרָיו: שַׁלְוָה סְטוֹאִית. הַצִּבּוּר קִבֵּל אֶת הַהַחְלָטָה הַגּוֹרָלִית מִתּוֹךְ עֲמִדָּה סְטוֹאִית הָרְאוּיָה לִתְהִלָּה. — [סְטוֹאִית, סְטוֹאִיִּים, ־אִיּוֹת]

— **סְטוֹאִיּוּת** ° נ׳ 1, תּוֹרָתוֹ שֶׁל זֵנוֹן, כִּי הָאָדָם צָרִיךְ לְכַלְכֵּל אֶת מַעֲשָׂיו בִּתְבוּנָה, לִהְיוֹת אָדִישׁ לְגַבֵּי עֹנֶג אוֹ כְּאֵב, לֹא לְהֵרָתַע מִפְּנֵי שׁוּם כֹּחַ מַפְרִיעַ וְלֹא לְהִכָּנַע לִפְנֵי הַגּוֹרָל. 2 [בהשאלה] עֲמִידָה אֵיתָנָה בִּפְנֵי תַּהְפּוּכוֹת הַחַיִּים, כִּבּוּשׁ־הַיֵּצֶר, יַצִּיבוּת נַפְשִׁית גַּם בְּמַצָּב קָשֶׁה.

— **סְטוֹאִיקָן** ° ז׳ 1, נוֹטֶה אַחֲרֵי שִׁיטַת הַסְּטוֹאִיּוּת. 2 [בהשאלה] בַּעַל אֹפִי מוּצָק, הַנּוֹשֵׂא בְּאֹמֶץ וּבְהִתְאַפְּקוּת כָּל סֵבֶל וְכָל פֻּרְעָנוּת, שֶׁאֵינוֹ מִתְרַגֵּשׁ וְאֵינוֹ מְאַבֵּד אֶת עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו עִם תַּהְפּוּכוֹת הַגּוֹרָל.

סְטוּדְיוֹ° ז׳ [לאטינית: studium לימוד] אֻלְפָּן, חֲדַר־עֲבוֹדָה שֶׁל אָמָּן אוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹסֵק בְּאֶחָד מֵעַנְפֵי הָאָמָּנוּת: סְטוּדְיוֹ שֶׁל הַצַּיָּר אוֹ שֶׁל הַפַּסָּל. סְטוּדְיוֹ שֶׁל שֵׁרוּת־הַשִּׁדּוּר בָּרַדְיוֹ. סְטוּדְיוֹ דְּרָמָתִי לְיַד תֵּיאַטְרוֹן. — [סְטוּדְיוֹת]

סְטוּדֶנְט° ז׳ [לאטינית: studens (-entis) הלומד] תַּלְמִיד בְּבֵית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ, תַּלְמִיד בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה: אִרְגּוּן הַסְּטוּדֶנְטִים שֶׁל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית. סְטוּדֶנְטִים שֶׁל הַטֶּכְנִיּוֹן. — [סְטוּדֶנְטִית, סְטוּדֶנְטִים, ־טִיּוֹת]

— **סְטוּדֶנְטִיּוּת** ° נ׳ מַעֲמָד שֶׁל סְטוּדֶנְט, לִמּוּדִים בְּבֵית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ: ״בָּא יְהוּדִי לִיטָאִי צָעִיר זֶה, מִימֵי הִתְגּוֹרְרוֹ וְהַתְחָלַת סְטוּדֶנְטִיּוּתוֹ בְּפָּרִיס״ (סוקולוב, אישים 192). ״בְּנֵי הָעִיר הִכִּירוּ אוֹתוֹ עוֹד מִימֵי הַסְּטוּדֶנְטִיּוּת שֶׁלּוֹ״ (שור, כוכבי 107).

סָטוּף° ת׳ [מן סטף; ראה סָטִיף] מְצֻלָּק, מָלֵא גֻּמּוֹת אוֹ אֲבַעְבּוּעוֹת: ״צָנוּם הָיָה, סָטוּף קְלַסְתֵּר״ (שמיר, מלך 194). ״פָּנָיו הַסְּטוּפִים מִשֶּׁהוּ״ (יזהר, צקלג 916). ״פָּנֶיהָ הָרְחָבִים וְהַסְּטוּפִים הֵפִיקוּ עֹז וָזַעַם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 386). — [סְטוּפָה, סְטוּפִים, ־פוֹת]

סְטָז׳° ז׳ [צרפתית: stage] 1, תְּקוּפַת־אִמּוּנִים, פֶּרֶק זְמַן שֶׁהֻקְצַב לְהִתְמַחוּת וּלְרְכִישַׁת נִסָּיוֹן בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: סְטָז׳ שֶׁל פִּרְחֵי עוֹרְכֵי־דִּין. סְטָז׳ רְפוּאִי. 2, וֶתֶק, נִסָּיוֹן בַּעֲבוֹדָה.

— **סְטָז׳ֵר** ° ז׳ מִתְמַחֶה, מִתְאַמֵּן.

סְטָטוּט° ז׳ [מלאטינית: statuere לקיים] תַּקָּנוֹן, חֹק יְסוֹדִי שֶׁקִּבֵּל אֶת אִשּׁוּרוֹ עַל־יְדֵי הַמּוֹסָדוֹת הָעֶלְיוֹנִים בַּמְּדִינָה. — [סְטָטוּטִים]

סְטָטוּס° ז׳ [לאטינית: status] מַצָּב, עֶמְדָה, מַעֲמָד בְּתוֹךְ מִסְגֶּרֶת מְסֻיֶּמֶת: הַיְּחָסִים בֵּין הַמְּדִינוֹת נִכְנְסוּ לִסְטָטוּס חָדָשׁ. סְטָטוּס שֶׁל קִשְׁרֵי יְדִידוּת וּמִסְחָר. — [סְטָטוּסִים]

— **סְטָטוּס קְווֹ** ° [מלאטינית: status quo ante bellum המצב כמו שהיה לפני המלחמה], הַמַּצָּב הַקַּיָּם, הַמַּצָּב כְּמוֹ שֶׁהוּא לְלֹא שִׁנּוּי: הֻבְּעָה דְּרִישָׁה לְהַשְׁאִיר אֶת הָעִנְיָנִים סְטָטוּס קְווֹ.

— **סְטָטוּס קְווֹ אַנְטֶה** ° [על־פי הנ״ל], הַמַּצָּב כְּפִי שֶׁהָיָה קֹדֶם.

סְטָטוֹסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: statos עומד + skopein לראות] בָּרוֹמֶטֶר (מְדַכְּבֵד) רָגִישׁ בְּיוֹתֵר, הַמְצַיֵּן אֶת הַשִּׁנּוּיִים הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר בְּלַחַץ הָאֲוִיר, וְעַל־יְדֵי־כָךְ רַב שִׁמּוּשׁוֹ לְשֵׁם קְבִיעַת הַגְּבָהִים הַמְדֻיָּקִים. בְּעִקָּר מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְשֵׁם קְבִיעַת גֹּבַהּ גַּלֵּי־הַמַּיִם. — [־קוֹפִּים]

סְטָטִי° ת׳ [מיוונית: statikos גורם לעמידה] 1, נָח, קָבוּעַ, שֶׁאֵינוֹ נָע, הַהֵפֶךְ מִן ״דִּינָמִי״: מַצָּב סְטָטִי שֶׁל הַגּוּף כְּשֶׁהוּא בִּמְנוּחָה [ראה להלן סְטָטִיקָה] 2 [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה, קָפוּא, בִּלְתִּי מִתְקַדֵּם: הַשְׁקָפָה סְטָטִית. עֶמְדָּה סְטָטִית. 3, הַמִּתְיַחֵס לְעִנְיָנִים הַיַּצִּיבִים וְהַקְּבוּעִים שֶׁל דְּבַר־מָה וְלֹא לְהִתְפַּתְּחוּתוֹ: תֵּאוּר סְטָטִי שֶׁל מַצַּב הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה. — [סְטָטִית, סְטָטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **סְטָטִיּוּת** ° נ׳ חֹסֶר־תְּנוּעָה, קְבִיעוּת, חֹסֶר־דִּינָמִיּוּת: סְטָטִיּוּת בְּהַשְׁקָפוֹת. תֵּאוּר הַסְּטָטִיּוּת בַּחַיִּים.

— **סְטָטִיסְט** ° ז׳ 1, נִצָּב, כִּנּוּי לְאָדָם הַמְמַלֵּא בְּהַצָּגָה תַּפְקִיד שׁוּלִי, הַמּוֹפִיעַ עַל הַבָּמָה לְשֵׁם נוֹכְחוּת בִּלְבַד, בְּלֹא תַּפְקִיד שֶׁל דִּבּוּר: בְּמַחֲזֶה הֲמוֹנִי הִשְׁתַּתְּפוּ סְטָטִיסְטִים רַבִּים. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי־לִגְלוּג לְאָדָם הַמְמַלֵּא תַּפְקִיד קַל־עֵרֶךְ בְּיוֹתֵר.

סְטָטִיסְטִיקָה° נ׳ [מלאטינית: status מצב] 1, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּאִסּוּף שִׁיטָתִי שֶׁל מִסְפָּרִים הַנּוֹגְעִים לַעֲנָפִים וּלְמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים בְּהִתְפַּתְּחוּת הַחֶבְרָה, הַמְּדִינָה, הַמֶּשֶׁק הַלְּאֻמִּי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, עַל מְנָת לְהַסִּיק מֵהֶם מַסְקָנוֹת וְלִלְמֹד מֵהֶם אֶת חֻקֵּי הַהִתְפַּתְּחוּת וְכַדּוֹמֶה: סְטָטִיסְטִיקָה שֶׁל גִּדּוּל הַיִּשּׁוּב. סְטָטִיסְטִיקָה שֶׁל הָאֲדָמָה הַמְעֻבֶּדֶת וְהַמְיֻשֶּׁבֶת. סְטָטִיסְטִיקָה שֶׁל הַכְנָסוֹת הַמְּדִינָה. סְטָטִיסְטִיקָה רְפוּאִית. מַחְלֶקֶת הַסְּטָטִיסְטִיקָה בַּמֶּמְשָׁלָה. לְפִי הַסְּטָטִיסְטִיקָה הָרִשְׁמִית רַב הַיְּבוּא עַל הַיְּצוּא. 2, מִפְקָד, סְפִירָה, סִכּוּם מִסְפָּרִי, נְתוּנִים מִתּוֹפָעוֹת שׁוֹנוֹת מֻבָּעִים בְּמִסְפָּרִים. — [סְטָטִיסְטִיקוֹת]

— **סְטָטִיסְטִי** ° ת׳ הַמְבֻסָּס עַל הַסְּטָטִיסְטִיקָה, מִסְפָּרִי: נְתוּנִים סְטָטִיסְטִיִּים. חִשּׁוּבִים סְטָטִיסְטִיִּים שֶׁל הַיְלוּדָה וְהַתְּמוּתָה. שִׁיטוֹת סְטָטִיסְטִיּוֹת בַּמַּדָּע.

— **סְטָטִיסְטִיקַאי** °, **סְטָטִיסְטִיקָן** ° ז׳ מֻמְחֶה בְּמַדַּע הַסְּטָטִיסְטִיקָה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

סטטיקה° נ׳ [מיוונית: statikos גורם לעמידה] 1. חלק במכניקה העוסק בתנאים שבהם הגופים נחים ונמצאים במצב של שויון־משקל, להבדיל מן ״דינמיקה״ – החלק הדן בגופים בתנועתם. 2 [בהשאלה] קפאון, חסר־דינמיות.

– אלקטרו־סטטיקה°, תורת החשמל הנח, תורת מטעני־החשמל והשדות החשמליים.

סטיארין° ז׳ [מיוונית: stear שומן] שם מסחרי לחמצה ה״סטיארית״: חמר שמנוני לבן מרכב מחלב ומשמנים שונים של בעלי־חיים או של צמחים. הסטיארין משמש להתקנת נרות העולים בטיבם על נרות־השעוה.

סטיה°, סטייה נ׳ [מן סטה, סטה] 1. נטיה הצדה: סטית המחט במצפן. 2. פניה מן המסכם והמקבל: סטיה מן התכנית שהצעה. הממשלה החליטה על סטיה מסימת מן הקו שנקטה עד כה. סטיות מן הנורמליות. סטיות מיניות. –[סטית־, סטיות]

סטיו, ראה סתו.

סטיכיה° נ׳ [מיוונית: stoicheion יסוד, חומר היולי] 1. איתן־הטבע, הכח האדיר המתגלה בטבע ושאינו בתחום שלטון האדם: סערה, מבול, התפרצות וולקן–גלויי הסטיכיה הם. 2 [בהשאלה] כח בלתי־מארגן ובלתי־מכון (בחיים הצבוריים, המדיניים וכדומה). – [סטיכיות]

– סטיכי° ת׳ 1. המבצע לא בכח האדם ורצונו, אלא בכח הטבע ואיתניו: מבול מים, שטפון, התפרצות ולקן – הופעות סטיכיות הן. 2 [בהשאלה] בלתי־מארגן, שאינו מכון ואינו מדרך: הגירה סטיכית לארצות־רוחה.

סטיליזציה° נ׳ [מלאטינית: stilus קנה־כתיבה] סגנון, מתן סגנון מסים לדבר: סטיליזציה של הנאום החגיגי. – [סטיליזציות]

סטין° ז׳ [צרפתית: satin; על־שום מקום־המוצא — הנמל הסיני Tse-tun] כנוי לאריג דק וחזק, מבריק כמשי, שמרבים להשתמש בו לתפירת חלצות, שמלות וכדומה.

סטיספקציה° נ׳ [לאטינית: satisfactio] ספוק, פצוי, תגמול לנפגע או למקפח: הנזוק דרש סטיספקציה מן המזיק. החוקר מוצא סטיספקציה בעבודתו המדעית. – [סטיספקציות]

סטור° ת׳ [מן סטר, סטר] שקבל סטירה: ״בעל החטם הסטור שואג בקול, והסוטר – פניו פני תם״ (מגדלי מו״ס, קנח). – [סטורה, סטורים, ־רות]

סטינו־° [בראש מלים בינלאומיות] – ראה סטנו־°.

סטיף° ת׳ [מן סטף] בעל פנים מצלקים, שבפניו גמות וצלקות (לאחר מחלת אבעבועות וכיוצא בזה): ״שכן אשה סטיפה מושחת ממנה והיא מתרפאה״ (ירושלמי שבת יב ב). ״ראיתי ילדים סטיפים, ילדים מלכלכים ומכנמים״ (טברסקי, לפידים 309). – [סטיפה, סטיפים, ־פות]

סטיפות° נ׳ [מן סטוף; סטיף] מצבו של הסטוף, מציאות גמות וצלקות: ״מפרקה מכל חספוסיה וסטיפותה וזעפה״ (יזהר, צקלג 333). – [סטיפות־]

סטיפנדיה° נ׳ [מלאטינית: stipendium תשלום, שכר] מלוה, מענק כספי לתלמיד – לתשלום שכר־למוד או להוצאות מחיתו, לחוקר – למימון מחקריו וכדומה. – [־דיות]

סטירה° נ׳ [מן סטר, סטר] מכה, הכאה, ביחוד הכאה בכף־יד פתוחה: ״אפלו סטרו סטירה?״ (מכילתא משפטים עט). – [סטירת־, סטירות]

– סטירת־לחי°. 1. הכאה ביד על הפנים: ״ואותה עצה מלוה היה חמי בסטירת־לחי״ (עגנון, כלה רגא). 2 [בהשאלה] פגיעה מוסרית קשה: יחסו הקשה אליו היה בו משום סטירת־לחי לו.

סטירה°, סאטירה נ׳ [לאטינית: satira] יצירה ספרותית המתארת את הפגמים שבמציאות בצורה לגלגנית־עוקצנית. הסטירה שמה ללעג ולשנינה את הטפוס השלילי או את התופעות השליליות שבחיים מתוך תפיסת הנגוד בין האידיאל למציאות: ״קוצו של יוד״ היא סטירה של יל״ג. – [סטירות]

– סטירי° ת׳ שיש בו משום סטירה, לגלגני־עוקצני: יצירה סטירית. פואימה סטירית.

– סטיריקן° ז׳ כותב דברי סטירה, סופר סטירי: י״ל גורדון ומנדלי מוכר־ספרים היו מגדולי הסטיריקנים בספרותנו.

סטריאו־° [בראש מלים בינלאמיות] – ראה סטריאו־°.

סטלגמיט° ז׳ [מיוונית: stalagma טיפה] אבן־טפין תחתית, נטיף של גיר, מלח או כל מינרל אחר, שעלה מעל לקרקע מערה ונוצר על־ידי טפות שטפטפו מן התקרה. – [סטלגמיטים]

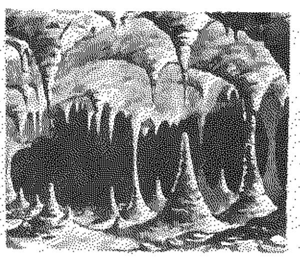

למעלה — סטלקטיטים; למטה — סטלגמיטים

סטלקטיט° ז׳ [מיוונית: stalaktos מטפטף] אבן־טפית עלית, נטיף של סיד היורד מתקרת מערה, ושנוצר על־ידי הסתננות טפות רוויות גיר דרך סדקי התקרה. – [סטלקטיטים]

סטם, ראה שטם.

סטן [במקרא: שטן; ארמית: סטן]

~ פע׳ סטן * פ״י שטן, היה לאויב, הציק והפריע: ״ולא זזו מלכי ארם להיות סוטנים לישראל עד מות אלישע״ (סדר עולם רבה ט ז). – [לסטן, סוטן, יסטן]

~ הפ׳ הסטין * פ״י השטין, שמש כשטן, קטרג, למד חובה: ״איך אתם מסטינים על הדור ההוא שהוא חמוד ונאה?״ (פסיקתא קסא). – [להסטין את־, מסטין, י־]

סטן* ז׳ ראה שטן.

סטן° ז׳ [על שם הממציא] כנוי מקבל לאחד מן הטפוסים של תת־מקלע שהיה רווח בארץ בתקופת המנדט הבריטי: רובה אבטומטי קצר־קנה היורה כדורים בודדים או בצרורות. הסטן יעיל מאד בקרבות רחוב, בירית בטוח קצר. – [סטנים]

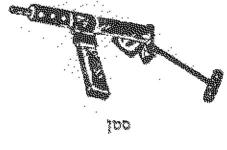

סטן

סְטַנְדַּרְד◇ ז׳ [אנגלית: standard; מלאטינית: extendere להרשיט, לפרוש] תֶּקֶן, מַתְכֹּנֶת, דֻּגְמָה קְבוּעָה וּמֻסְכֶּמֶת – בְּמִבְנֶה, בְּמִשְׁקָל, בְּכַמּוּת, בְּאֵיכוּת וְכַדּוֹמֶה – שֶׁלְּפִיהָ נַעֲשִׂים עִנְיָנִים שׁוֹנִים: חַיִּים לְפִי סְטַנְדַּרְד עֲמָמִי. סְטַנְדַּרְד מְסֻיָּם בְּבִנְיַן דִּירוֹת לְשִׁכּוּן. כֵּלִים מוּכָנִים לְפִי סְטַנְדַּרְד. – [סְטַנְדַּרְדִים]

– **סְ טַ נְ דַּ רְ טִ י**◇ ת׳ תִּקְנִי, עָשׂוּי לְפִי סְטַנְדַּרְד, שֶׁהוּא לְפִי דֻּגְמָה מְסֻיֶּמֶת וּמְקֻבֶּלֶת: בְּנִיָּה סְטַנְדַּרְטִית. מַכְשִׁירִים סְטַנְדַּרְטִיִּים.

– **סְ טַ נְ דַּ רְ טִ י זַ צְ יָ ה**◇ נ׳ קְבִיעַת סְטַנְדַּרְד מְסֻיָּם בַּהֲכָנַת דְּבָרִים שׁוֹנִים, עֲשִׂיָּה לְפִי תֶּקֶן: סְטַנְדַּרְטִיזַצְיָה בְּיִצּוּר מוּצָרִים שׁוֹנִים בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. סְטַנְדַּרְטִיזַצְיָה בְּבִנְיַן דִּירוֹת לְשִׁכּוּן.

סְטַנָּה, ראה שְׂטָנָה.

סְטֶנוֹגְרַמָּה◇ נ׳ [מיוונית: stenos צר + gramma כתב] רְשִׁימָה סְטֶנוֹגְרָפִית, הַרְצָאָה רְשׁוּמָה בִּכְתָב מְקֻצָּר מְיֻחָד: סְטֶנוֹגְרַמָּה שֶׁל נְאוּם רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה. סְטֶנוֹגְרַמָּה שֶׁל הַיְשִׁיבָה. – [סְטֶנוֹגְרַמּוֹת]

סְטֶנוֹגְרַפְיָה◇ נ׳ [מיוונית: stenos צר + graphein לכתוב] קַצְרָנוּת, שִׁיטַת כְּתִיבָה עַל־יְדֵי סִימָנִים מֻסְכָּמִים קְצָרִים, הַנּוֹתְנִים אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לִרְשֹׁם שִׂיחָה בִּמְהִירוּת וּבְדִיּוּק נִמְרָץ: סְטֶנוֹגְרַפְיָה עִבְרִית. – [סְטֶנוֹגְרַפְיוֹת]

– **סְ טֶ נ וֹ גְ רָ פִ י**◇ ת׳ 1. קַצְרָנִי, הַשַּׁיָּךְ לִסְטֶנוֹגְרַפְיָה, שֶׁל כְּתָב מְקֻצָּר: רְשִׁימָה סְטֶנוֹגְרָפִית. סִכּוּם סְטֶנוֹגְרָפִי שֶׁל יְשִׁיבַת הַכְּנֶסֶת. 2 [בהשאלה] רִשּׁוּם אוֹת בְּאוֹת, מְדֻיָּק בְּתַכְלִית: הַמַּרְצֶה מָסַר דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן סְטֶנוֹגְרָפִי שֶׁל הַוִּכּוּחִים בַּיְשִׁיבָה.

– **סְ טֶ נ וֹ גְ רָ ף**◇ ז׳ קַצְרָן, מֻמְחֶה לִכְתִיבָה בְּשִׁיטַת־הַקַּצְרָנוּת.

סְטֶנְסִיל◇ ז׳ [אנגלית: stencil; אולי מלאטינית: scintilla ניצוץ, רסיס] כִּנּוּי מִסְחָרִי לְגִלָּיוֹן דַּק שֶׁל נְיַר־שַׁעֲוָה אוֹ בַּד מְעֻבָּד בְּאֹפֶן מְיֻחָד הַמְּשַׁמֵּשׁ לְשִׁכְפּוּל עֲתָקִים בְּמִסְפָּר רַב. – [סְטֶנְסִילִים]

סְטַנְצָה◇ נ׳ [איטלקית: stanza חדר] צוּרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל "בַּיִת" בְּשִׁירָה הַמֻּרְכָּב מִשְּׁמוֹנָה טוּרִים הַמִּתְחָרְזִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: שֵׁשֶׁת הַטּוּרִים הָרִאשׁוֹנִים מִתְחָרְזִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְסֵרוּגִין (א–ב–א–ב–א–ב), שְׁנֵי הַטּוּרִים הָאַחֲרוֹנִים מִתְחָרְזִים לְחוּד (ג–ג). הָאֶפּוֹסִים הַגְּדוֹלִים שֶׁל אַרְיוֹסְטוֹ וְטַסּוֹ בְּאִיטַלְיָה נִכְתְּבוּ בִּסְטַנְצוֹת. – [סְטַנְצוֹת]

סטף [סורית: סְטַף בקע; ערבית: שַׁטַף, שַׁטַב בקע]

~ פִּעֵ׳ **סִ טֵּ ף**° פ״י בִּקֵּעַ: הַשֶּׁמֶשׁ מְסַטֶּפֶת אֶת הַפְּרִי הַבָּשֵׁל. – [לְסַטֵּף, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻ טַּ ף***, בֻּקַּע, נַעֲשׂוּ בּוֹ בְּקָעִים אוֹ גֻּמּוֹת: "כָּל בְּנוֹת־שִׁקְמָה פְּטוּרוֹת חוּץ מִן הַמְסֻטָּפוֹת" (דמאי א א). פָּנִים מְסֻטָּפִים. – [מְסֻטָּף, יְסֻטַּף]

~ נִפְ׳ **נִ סְ טַ ף**°, נִבְקַע: "עֲנָבִים נָאוֹת עֲגֻלּוֹת... וְזָן מִתְמַתֵּחַ בַּשֶּׁמֶשׁ הַקַּיִץ, עַד שֶׁהֵן נִסְטָפוֹת" (שלונסקי, תר׳ קולא 204). – [לְהִסָּטֵף, נִסְטָף, יִסָּטֵף]

סְטַקָּטוֹ◇ תה״פ [איטלקית: staccato נבדל, מנותק] [במוסיקה] נְתוּקוֹת; מְנַגֵּן בְּאֹפֶן מְקֻטָּע, בַּהֲפְסָקוֹת קְצוּבוֹת בֵּין הַקָּשָׁה לְהַקָּשָׁה בְּמֵיתָרִים אוֹ בֵּין נְשִׁיפָה לִנְשִׁיפָה; הֶפֶךְ מִן "לֶגָטוֹ".

סטר [ארמית: סְטַר; אולי קרוב אל ב. סתר]

~ פָּעַ׳ **סָ טַ ר*** פ״י הִכָּה בְּכַף־הַיָּד: "סְטָרוֹ־נוֹתֵן לוֹ מָאתַיִם זוּז" (בבא קמא ח ו). "שׁוֹמְעָנִי אֲפִלּוּ סְטָרוֹ סְטִירָה?" (מכילתא משפטים עט:). "הַשּׁוֹטֵר סָטַר לִי עַל הַלְּחִי וַאֲנִי אֶת יָדוֹ לֹא נָשַׁקְתִּי" (יל״ג, שירה מו). "וּמִתְגַּנְּבִים וְסוֹטְרִים אֶחָד עַל רֹאשׁ חָטְמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" (מגדלי מו״ס, קנח). – [לִסְטֹר, סוֹטֵר, יִסְטֹר]

~ נִפְ׳ **נִ סְ טַ ר** ^, הֻכָּה מַכַּת־יָד: "וּמְשֻׁלָּם... הָיָה נִסְטָר וּמִתְפַּצֵּעַ וּמְטֻלְטָל" (שנהר, ב 291). הַנַּעַר נִסְטַר עַל לֶחְיוֹ. הוּא רָאוּי לְהִסָּטֵר עַל מַעֲשֶׂה זֶה. – [לְהִסָּטֵר, נִסְטָר, יִסָּטֵר]

~ פִּעֵ׳ **סִ טֵּ ר*** פ״י סָטַר הַרְבֵּה, הִכָּה מַכּוֹת־יָד מְרֻבּוֹת: "וְהָיְתָה (אִמּוֹ) מְסַטַּרְתּוֹ בֵּין חֲבֵרָיו" (דברים רבה א). – [לְסַטֵּר, מְסַטֵּר, יְסַטֵּר]

~ פֻּעַ׳ **סֻ טַּ ר**°, נִסְטַר, קִבֵּל סְטִירָה אוֹ סְטִירוֹת: "נִשְׁאַרְתִּי עוֹמֵד נִדְהָם כִּמְסֻטָּר" (מגדלי מו״ס, קלד). – [מְסֻטָּר, יְסֻטַּר]

– **סָטַר לְעוֹ*** (סנהדרין נח:), **סָטַר עַל פִּיו*** (שם צב:), הִכָּהוּ בְּפָנָיו [ובהשאלה:] מְנָעָהוּ מִלִּפְצוֹת פֶּה.

סִטְרָא*, סִיטְרָא ז׳ [ארמית] צַד.

– **סִטְרָא אַחֲרָא**^ [בספרות הקבלה] הַצַּד הָאַחֵר, כִּנּוּי לְצַד הַטֻּמְאָה, סִיעָתוֹ שֶׁל הַשָּׂטָן: "גַּם אֲנִי יָרֵא מִפְּנֵי הַסִּטְרָא אַחֲרָא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). "וּלְהַבְדִּיל וּלְהַפְלִיג עִם מַזִּיקִין, רַחֲמָנָא לִצְלַן, מִסִּטְרָא אַחֲרָא" (בן־ציון, צח). "אָכֵן תָּפוּס הוּא עֲקֻבְיָה לְסִטְרָא אַחֲרָא" (בורלא, עקביה 146).

סְטְרָאוֹ◇, ראה סְטֶרֵיאוֹ־.

סְטְרָדִיבַרְיוּס◇ ז׳ כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַכִּנּוֹרוֹת הַמְשֻׁבָּחִים בִּצְלִילֵיהֶם, שֶׁעֻצְּבוּ וְיֻצְּרוּ בִּידֵי אַנְטוֹנְיוֹ סְטְרָדִיבַרְיוּס, אָמָּן נוֹדָע לְכִנּוֹרוֹת שֶׁחַי בְּאִיטַלְיָה בְּסוֹף הַמֵּאָה הַ־17 וּבְרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַ־18: כַּנָּרִים־אֳמָּנִים מְנַגְּנִים עַל־פִּי־רֹב עַל סְטְרָדִיבַרְיוּסִים. – [סְטְרָדִיבַרְיוּסִים]

סְטְרוֹבּוֹסְקוֹפּ◇ ז׳ [מיוונית: strobos מתפתל + skopein לראות] חֲיָנוֹעַ, מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי שֶׁנִּתָּן לִרְאוֹת בּוֹ תְּמוּנוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים בִּתְנוּעָה אוֹ בִּתְנוּחָה. – [סְטְרוֹבּוֹסְקוֹפִּים]

סְטְרוֹנְצְיוֹן◇ ז׳ [על שם האיזור Strontian בסקוטלנד שבו נתגלה לראשונה] יְסוֹד מַתַּכְתִּי הַדּוֹמֶה בִּתְכוּנוֹתָיו לְסִידָן. מָצוּי בְּקַרְקַע אוֹ כָּלוּל בְּמֵי מַעְיָנוֹת. בְּמִלְחָיו שֶׁל הַסְּטְרוֹנְצְיוֹן מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּזִקּוּקִים שֶׁל אֵשׁ כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לְשַׁלְהֲבוֹתָם צֶבַע אָדֹם ("אֵשׁ בֶּנְגָּלִית אֲדֻמָּה"). – [Strontium, סִימָן כִּימִי Sr, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 87.6]

סְטְרוּקְטוּרָה◇ נ׳ [לאטינית: structura] בִּנְיָן, מִבְנֶה [גם בהשאלה]: הַסְּטְרוּקְטוּרָה שֶׁל הַקַּרְקַע. סְטְרוּקְטוּרָה שֶׁל מֶשֶׁק הַמְּדִינָה. הַסְּטְרוּקְטוּרָה הַכַּלְכָּלִית שֶׁל הַיִּשּׁוּב (עוֹבְדִים חַקְלָאִיִּים, פּוֹעֲלֵי תַּעֲשִׂיָּה, פְּקִידִים וְכַדּוֹמֶה). – [סְטְרוּקְטוּרוֹת]

– **סְ טְ ר וּ קְ ט וּ רָ לִ י**◇ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְטְרוּקְטוּרָה מְסֻיֶּמֶת, מִבְנִי: מֶשֶׁק סְטְרוּקְטוּרָלִי. דִּקְדּוּק סְטְרוּקְטוּרָלִי שֶׁל הַלָּשׁוֹן.

סְטְרָטֶגִי◇, ראה אִסְטְרָטֶגִי. **סְטְרָטֶגְיָה**◇, ראה אִסְטְרָטֶגְיָה.

סְטְרָטוֹסְפֵירָה◇ נ׳ [מלאטינית: stratum שכבה + יוונית: sphaira כדור] הַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הָאֲוִיר הַנִּמְצֵאת בְּגֹבַהּ מִן 11 קִילוֹמֶטֶר וְעַד

75 קִילוֹמֶטֶר מֵעַל פְּנֵי הַיָּם. בְּתוֹךְ שִׁכְבַת הַסְּטְרָטוֹסְפֵירָה הָאֲוִיר קָלוּשׁ בְּיוֹתֵר, אֵין בָּהּ כָּל תְּנוּדוֹת וַחֲלִיפוֹת, וּלְפִיכָךְ הַטִּיסָה בְּתוֹכָהּ נוֹחָה וּמְהִירָה בְּיוֹתֵר.

סְטְרָטוֹפְּלָן* ז' [מלאטינית: stratum שכבה + planum מישור] טָפוּס מְיֻחָד שֶׁל אֲוִירוֹן מֻתְאָם לְטִיסוֹת בְּתוֹךְ גָּבְהֵי הַסְּטְרָטוֹסְפֵירָה. — [סְטְרָטוֹפְּלָנִים]

סְטְרָטֵיגוֹס* ז' [מיוונית: strategos] שַׂר־צָבָא, מְפַקֵּד (שמות רבה לז). — [סְטְרָטֵיגִין]

סְטְרָטִיגְרַפְיָה* נ' [מלאטינית: stratum שכבה + יוונית: graphein לכתוב] עֲנַף בְּמַדָּעֵי הַגֵּיאוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּתֵאוּר הַשְּׁכָבוֹת הַגֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת שֶׁבְּאֵזוֹר מְסֻיָּם.

סִטְרִי*, **סִיטְרִי** ת' [מארמית: סִטְרָא, סְטַר צד, עבר] צְדָדִי, הַפּוֹנֶה לְכִוּוּן מְסֻיָּם [רווח בצירופים:]

— חַד־סִטְרִי*, הַפּוֹנֶה לְכִוּוּן אֶחָד בִּלְבַד: רְחוֹב חַד־סִטְרִי (תְּנוּעַת כְּלֵי־רֶכֶב מֻתֶּרֶת בּוֹ רַק בְּכִוּוּן אֶחָד).

— דּוּ־סִטְרִי*, הַפּוֹנֶה לִשְׁנֵי הַצְּדָדִים: רְחוֹב דּוּ־סִטְרִי (תְּנוּעַת כְּלֵי־רֶכֶב מֻתֶּרֶת לְאֹרֶךְ הָרְחוֹב בִּשְׁנֵי הַכִּוּוּנִים הָלוֹךְ וָחֹזֶר).

סְטֶרֵיאוֹטִיפּ* ז' [מיוונית: stereos מוצק + typos חותם] לוּחַ־מַתֶּכֶת (עַל־פִּי־רֹב שֶׁל עוֹפֶרֶת) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַעְתָּקָה מְדֻיֶּקֶת שֶׁל אוֹתִיּוֹת־סְדָר שֶׁל הַדְּפוּס וְהַמְשַׁמֵּשׁ לְהַדְפָּסַת מַהֲדוּרוֹת נוֹסָפוֹת שֶׁל סְפָרִים, עִתּוֹנִים וְכַדּוֹמֶה. אֶת הַסְּטֶרֵיאוֹטִיפּ מְקַבְּלִים עַל־יְדֵי יְצִיקַת עוֹפֶרֶת חַמָּה בְּתוֹךְ דְּפוּסֵי אִמָּהוֹת (״מַטְרִיצוֹת״) שֶׁנַּעֲשׂוּ מִן הַסֵּדֶר שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת [עין גם אִמָּה] — [סְטֶרֵיאוֹטִיפִּים]

— סְטֶרֵיאוֹטִיפִּי* ת' 1. מֻדְפָּס מִסְּטֶרֵיאוֹטִיפּ: מַהֲדוּרָה סְטֶרֵיאוֹטִיפִּית שֶׁל הַסֵּפֶר. 2 [בהשאלה] הַחוֹזֵר בְּדִיּוּק עַל הַקּוֹדֵם, נָדוֹשׁ, בִּלְתִּי־מִשְׁתַּנֶּה: תְּשׁוּבָה סְטֶרֵיאוֹטִיפִּית. מְלִיצוֹת סְטֶרֵיאוֹטִיפִּיּוֹת.

— סְטֶרֵיאוֹטִיפִּיּוּת* נ' חֲזָרָה מְדֻיֶּקֶת עַל הַקּוֹדֵם, חֹסֶר שִׁנּוּי: סְטֶרֵיאוֹטִיפִּיּוּת בִּתְשׁוּבוֹתָיו.

סְטֶרֵיאוֹמֶטְרְיָה* נ' [מיוונית: stereos מוצק + metreo אני מודד] הַנְדָּסַת־הַמֶּרְחָב, עֲנַף בַּגֵּיאוֹמֶטְרְיָה הָעוֹסֵק בַּחֲקִירַת תְּכוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל גּוּפִים בַּעֲלֵי שְׁלֹשָׁה מְמַדִּים, לְהַבְדִּיל מִן ״פְּלָנִימֶטְרְיָה״ הָעוֹסֶקֶת בְּצוּרוֹת מִישׁוֹרִיּוֹת.

— סְטֶרֵיאוֹמֶטְרִי* ת' הַשַּׁיָּךְ לִסְטֶרֵיאוֹמֶטְרְיָה: בְּעָיָה סְטֶרֵיאוֹמֶטְרִית. גּוּפִים סְטֶרֵיאוֹמֶטְרִיִּים.

סְטֶרֵיאוֹסְקוֹפּ* ז' [מיוונית: stereos מוצק + skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי, שֶׁשָּׂמִים בּוֹ שְׁנֵי צִיּוּרִים מִישׁוֹרִיִּים, אֶחָד מֻתְאָם לְעַיִן יָמִין וְאֶחָד — לְעַיִן שְׂמֹאל, וּשְׁנֵיהֶם מִתְמַזְּגִים בְּעֵינֵי הַצּוֹפֶה לִדְמוּת אַחַת הַנִּרְאֵית לוֹ בּוֹלֶטֶת, כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמְּצִיאוּת. — [סְטֶרֵיאוֹסְקוֹפִּים]

סטריאוסקופ

סְטֶרֵיאוֹפוֹנְיָה* נ' [מיוונית: stereos מוצק + phone קול] קְלִיטַת קוֹלוֹת אוֹ הֲפָקָתָם כְּפִי שֶׁהֵם נִשְׁמָעִים בַּמְּצִיאוּת — בִּיצִיאָתָם מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים בַּמֶּרְחָב.

— סְטֶרֵיאוֹפוֹנִי*, הַפּוֹעֵל בְּשִׁיטַת סְטֶרֵיאוֹפוֹנְיָה: פָּטֵיפוֹן סְטֶרֵיאוֹפוֹנִי, תַּקְלִיטִים סְטֶרֵיאוֹפוֹנִיִּים.

סְטְרִיכְנִין* ז' [מיוונית: strychnos אגוז־רעל] חֹמֶר־רַעַל עַז וְחָרִיף בְּיוֹתֵר, מוּפָק מִזַּרְעֵי הָעֵץ הַטְּרוֹפִּי ״אֱגוֹז־הַהֲקָאָה״ (Strychnos nux vomica). מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּרְפוּאָה בְּכַמֻּיּוֹת זְעִירוֹת כְּחֹמֶר מְעוֹרֵר אֶת פְּעֻלַּת הָעֲצַבִּים וְהַלֵּב, כֵּן מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בַּמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי כְּחֹמֶר־רַעַל לְהַדְבָּרַת מַזִּיקִים שׁוֹנִים.

סְטֶרִילִי* ת' [מלאטינית: sterilis עקר] מְעֻקָּר, מְנֻקֶּה וּמְחֻטָּא מֵחַיְדַּקִּים, שֶׁהוּמְתוּ בּוֹ כָּל הַחַיְדַּקִּים בְּשִׁיטַת חִטּוּי: תַּחְבֹּשֶׁת סְטֶרִילִית. מַיִם סְטֶרִילִיִּים. — [סְטֶרִילִית, סְטֶרִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

— סְטֶרִילִיזַצְיָה* נ' עִקּוּר, חִטּוּי וְנִקּוּי שֶׁל דְּבַר־מָה מִן הַחַיְדַּקִּים, זִקּוּק וְטִהוּר: סְטֶרִילִיזַצְיָה שֶׁל תַּחְבֹּשֶׁת. סְטֶרִילִיזַצְיָה שֶׁל מַכְשִׁירֵי־נִתּוּחַ.

סְטְרִיפְּטִיז* ז' [אנגלית: strip-tease] חַשְׂפָנוּת, הַצָּגַת עֵירֹם שֶׁל גּוּף אִשָּׁה בְּהוֹפָעוֹת־בִּדּוּר.

סַטְרָן* ז' [מן סטר, סָטַר] מַרְבֶּה לִסְטֹר סְטִירוֹת, אוֹהֵב לְהַכּוֹת: ״אַבָּא הָיָה אָמָּן מֻפְלָא בְּמִקְצוֹעַ זֶה (שֶׁל סְטִירוֹת־לֶחִי), סַטְרָן רַבָּא״ (ביאליק, ספיח ב). — [סַטְרָנִית, סַטְרָנִים, ־נִיּוֹת]

סְטְרֶפְּטוֹמִיצִין* ז' [מיוונית: streptos שרשרת + mykes פטריה] חֹמֶר אַנְטִיבְּיוֹטִי, מִסַּמֵּי־הָרְפוּאָה הָרוֹוְחִים בְּיָמֵינוּ.

סְטְרֶפְּטוֹקוֹקוּס* ז' [streptococcus; מיוונית: streptos שרשרת + kokkos זרע] [בבאקטריולוגיה] סוּג שֶׁל בַּקְטֶרְיוֹת כַּדּוּרִיּוֹת שֶׁתָּאֵיהֶן עֲרוּכִים כְּעֵין שַׁרְשָׁרוֹת וּמְשַׁמְּשׁוֹת גּוֹרְמִים לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת — הַרְעָלוֹת־דָּם, דַּלֶּקוֹת וְעוֹד.

סְטֶתוֹסְקוֹפּ* ז' [מיוונית: stethos חזה + skopein לראות] מַסְכֶּת, אַבּוּב־רוֹפְאִים, קְנֵה־שֶׁמַע שֶׁל רוֹפֵא לִשְׁמִיעַת קוֹלוֹת הַנְּשִׁימָה אוֹ פְּעִימוֹת הַלֵּב וְאִוְשׁוֹתָיו. — [סְטֶתוֹסְקוֹפִּים]

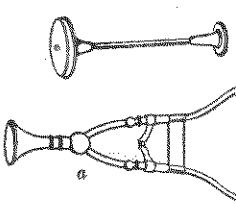

סטתוסקופים

סִי* ז' סִימָן מְקֻבָּל לַצְּלִיל הַשְּׁבִיעִי בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים הַדִּיָאטוֹנִי.

— סִי נָחַת*, סִי בֶּמוֹל, הַצְּלִיל הַשְּׁבִיעִי כְּשֶׁהוּא נָמוּךְ מִן הָרָגִיל בַּחֲצִי־טוֹן.

ס' קיצור: סִימָן.

סִיאָה* נ' צֶמַח־מַאֲכָל שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (מעשרות ג ט), בַּתּוֹסֶפְתָּא (שבת טו יב) וְעוֹד. זֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּדִיּוּק. יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הַסִּיאָה הִיא Ononis מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת; לְדַעַת אֲחֵרִים, הִיא Satureja מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׂפְתָנִיִּים. — [סִיאַת־, סִיאוֹת]

סיאור, ראה סָאוֹר.

סִיב* ז' [צורת־משנה של צִיב] כְּעֵין חוּט דַּק הַמְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד לִרְקָמוֹת יְדוּעוֹת שֶׁל צְמָחִים אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים, כְּגוֹן: סִיבֵי פִּשְׁתָּן. מִסִּיבֵי הַצְּמָחִים מְכִינִים חוּטִים, חֲבָלִים וַאֲרִיגִים: ״חֲבָלִים שֶׁל סִיב״ (ירושלמי סוכה כב ב). ״מָה תְּמָרָה זוֹ אֵין בָּהּ פְּסֹלֶת אֶלָּא תְּמָרִים לַאֲכִילָה... סִיבִים לַחֲבָלִים״ (בראשית רבה מא). הַשְּׁרִירִים בְּנוּיִים סִיבִים שֶׁל רְקָמוֹת. — [סִיב־, סִיבִים, סִיבֵי־]

סיבי° ת׳ [מן סיב] שיש בו סיבים, כעין סיב: חלקים סיביים בצמחים. רקמה סיבית. – [סיבית, סיביים, סיביות]

סיבילה° נ׳ [יוונית, לאטינית: sibylla נביאה, חוזה] שם של חוזה או כנוי לחוזות־נביאות שהופיעו במאה השמינית באסיה הקטנה ונבאו מתוך אקסטזה על פרעניות הממשמשות ובאות. לסיבילה מיחסת ספרות פיוטית עתיקה, שהלכה ונוצרה בתקופה ארכה מימי־קדם ועד ימי־הבינים. נשתמרו גם חזיונות־סיבילה בעלי תכן יהודי, מרכבים ממוטיבים אליליים שעבדו ברוח היהדות וממוטיבים יהודיים. חלק מן החזיונות נתרגמו לעברית. – [סיבילות]

סיבית° נ׳ [מן סיב] שם מסחרי ללוחות עשויים מסיבים של צמחים שונים מדבקים יחד, משמשים תחליף לקרשים או לפחים – לקירות, למחצות, לתקרות ועוד. – [סיבית־]

סיג ז׳ [אולי מן א. סוג – מה שמוסג (מורחק) מן המתכת] 1. פסלת של מתכת, חלקים של מתכת פשוטה המערבים במתכת יקרה, כגון: סיגי ברזל או בדיל בזהב או בכסף; הצורף מבדיל על־ידי התכה את המתכת היקרה מסיגיה: "ואצרף כבר סיגיך ואסירה כל־בדיליך" (ישעיה א כה). "הגו סיגים מכסף" (משלי כה ד) 2 [בהשאלה] כנוי לרשעים המצויים בחברת צדיקים וישרים: "יען היות כלכם לסגים" (יחזקאל כב יט). 3*. עפרורית המצטברת על הצמח או על שרשיו (עוקצין א ב). 4*. שירי האשכול לאחר שנאכל פריו: "האשכול הזה כל זמן שיש בו ענבים הוא נתון בידי האדם, אכל הענבים – נעשו סיגים" (מדרש תהלים קיט קיט). – [סיג־, סיגים, סיגי־]

סיג*, סייג ז׳ [מן ב. סוג, סיג; ארמית: סיגא] 1. גדר: "אילן סרק כדי לעשות סיג" (תוספתא שביעית ג יט). "אין לפניו קיר וסיג" (ביאליק, המכונית). 2 [בהשאלה] הגבלה, תוספת חמרה שהטילו חכמינו בענינים שונים לשם יתר זהירות מחטא: "מסרת – סיג לתורה" (אבות ג יג). "עשה סיג לדבריך" (גידה ג). – [סיג־, סיגים, סיגי־]

— **סיג לחכמה – שתיקה*** [אבות ג יג], השתיקה משמשת גדר ומשמר לחכמה, מפתגמי־חז״ל בשבחה של השתיקה ומעוט הדבור.

סיג, פע׳ מן ב. סוג. **סיג**, פע׳ מן ב. סוג.

סיגוי, ראה סגוי. סיגול, ראה סגול. סיגוף, ראה סגוף.

סיגית° נ׳ [מן סיג] [בתעשיית הפלדה] חמר־פסלת הנוצר אגב יציקת פלדה; תרכבת של אבן־סיד עם הסיגים אשר בעפרת־הברזל ובשאריות הפחם שנשרף בתנור: הסיגית צפה ועולה על פני הברזל המתך. – [סיגית־]

סיגנל° ז׳ [מלאטינית: signum סימן] אות, סימן מסכם (על־ידי אור, קול וכיוצא בזה) הנתן למרחק לשם מסירת ידיעה, הוראה, פקדה וכדומה: צפירה, תקיעת חצוצרה, דגלים, משואות־אש – כלם סיגנלים הם. – [סיגנלים]

— **סיגנליזציה°** נ׳ אתות, מתן סימנים למרחקים בשיטות שונות (אור, קול, דגלים, מראות וכדומה).

סיגסג, ראה סגסג.

סיגר° ז׳ [cigar; מספרדית: cigarro] רצועות של עלי־טבק מהדקות היטב ומגוללות לכעין קנה גלילי מחדד בקצהו לעשון: פלוני העשיר מעשן סיגרים מהבנה. – [סיגרים]

סיגריה°, סיגרית° נ׳ [מן cigarette, הקטנה מן cigar] שפופרת צרה של ניר דק ממלאה טבק קצוץ לעשון: רב המעשנים בארץ מעשנים סיגריות או מקטרות. – [סיגרית־, סיגריות]

— **בדל־סיגריה°, זנב־סיגריה°**, קצה הסיגריה הנשאר עם גמר העשון.

סיד* ז׳ [במקרא: שיד; ארמית: סידא; ערבית: שיד מלט; ראה א. סוד] 1°. חמר מינרלי בעל צבע לבן הנוצר על־ידי שרפת גיר. הסיד משמש במלאכת בנין בתים כתערבת בטיח, במלט, במי־סיוד. כן משמש הסיד חמר חשוב להשבחת הקרקע, לרפוי מחלות בעצים וכדומה. משמש יסוד חיוני לגדול הצמחים ולגוף החי. 2*. טיח: "ובנו את המזבח וסדוהו בסיד" (סוטה ז ה). – [סיד־, סידים, סידי־]

— **סיד חי°**, תחמצת הסידן, גיר שעבר תהליך שרפה בכבשן.

— **סיד כבוי°**, סיד חי שנתנו עליו מים, על־ידי־כך הסיד מתחמם, תופח ומתפורר לאבק. סיד כבוי משמש כתערבת בטיח, כחמר לסיוד קירות, וכן הוא נפוץ בשמושים חקלאיים שונים.

סיד*, סייד ז׳ [מן א. סוד, סיד] 1°. אמן במלאכת הסיד והסיוד: טיחים וסידים. 2*. טיח: "חוט המשקלת... של סידין ושל ציירין כל שהן" (כלים כט ג). – [סיד־, סידים, סידי־]

— **כף־סידים***, (שבת ה ה). מכשיר של הסיד או של הטיח שבו הוא מערבב את הסיד או את הטיח, שף את הקירות וכדומה.

כף-סיידים

סיד°, פע׳ מן א. סוד. **סיד°**, פע׳ מן א. סוד.

סידוק, ראה סדוק. סידור, ראה סדור.

סידות°, סיידות נ׳ [מן סיד] מקצועו של הסיד: טיחות וסידות. – [סידות־]

סידי° ת׳ [מן סיד] שיש בו סיד: חמרים סידיים. – [סידית, סידיים, סידיות]

סידן° ז׳ [מן סיד] יסוד כימי מתכתי מן המצויים ביותר בטבע: כל סלעי הגיר מרכבים מסידן. הסידן הוא בעל צבע אפר, מתרכב בקלות עם חמרים שונים ויוצר תרכבות שונות ששמושיהן רבים בחיי המעשה, כגון: תחמצת־הסידן ("סיד חי") הממלאת תפקיד חשוב בהכנת מיני מלט שונים: תערבת הסיד החי במים ("סיד כבוי") לטיוח ולסיוד; גפרת הסידן היא הגבס; סידן כלורי ששמושו רב בתעשיה כחמר מלבין לצמר, לפשתן, לניר וכדומה. הסידן הוא חמר חשוב בבנית השלד והעצמות של הגוף. (Calcium). סימן כימי Ca, משקל אטומי 40.01. – [סידן־]

סִידֶנֶת° נ׳ [מן סִידָן] מַחֲלַת־הַסִּיד (Calcinosis), מַחֲלָה הַנִּכֶּרֶת בְּשְׁקִיעַת צְבָרִים שֶׁל מִלְחֵי סִידָן בְּרְקָמוֹת הָרַכּוֹת שֶׁבַּגּוּף – בָּעוֹר, בַּשְּׁרִירִים, בְּרִקְמוֹת־חִבּוּר וְכַדּוֹמֶה.

סידקית, ראה סִדְקִית.

סִידֶרִי° ת׳ [מלאטינית: sidereus של כוכבים] הַמְּיֻחָס לַכּוֹכָבִים, שֶׁהוּא לְפִי הַכּוֹכָבִים – ראה חֹדֶשׁ, חֹדֶשׁ סִידֶרִי.

סִיּוּג° ז׳ [מן ב׳ סוג, סִיֵּג; סִיָּג] 1, גִּדּוּר, הַתְקָנַת גָּדֵר מִסָּבִיב לְדָבָר־מָה: סִיּוּג הַגִּנָּה. סִיּוּג הֶחָצֵר עַל־יְדֵי אִילָנוֹת. 2 [בהשאלה] יִחוּד, הוֹצָאָה מִן הַכְּלָל: סִיּוּג הַבְּעָיָה מִכְּלַל הַבְּעָיוֹת הָעוֹמְדוֹת לְדִיּוּן. – [סִיּוּג־, סִיּוּגִים, סִיּוּגֵי־]

סִיּוּד* ז׳ [מן סוד, סִיֵּד] 1°, צְבִיעָה בְּסִיד: סִיּוּד הַקִּירוֹת. 2*, טִיּוּחַ, מְרִיחַת טִיט: "וְסָד בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד" (בבא בתרא נג:). – [סִיּוּד־, סִיּוּדִים, ־דֵי־]

סִיּוּט° ז׳ [מארמית: סִיּוּטָא*, יומא כב:] 1°, חֲלוֹם־בַּלָּהוֹת, בִּעוּתֵי־לַיְלָה, מוּעָקָה שֶׁאָדָם מַרְגִּישׁ בִּשְׁנָתוֹ תּוֹךְ רְאִיַּת חֲלוֹמוֹת מַבְהִילִים. 2 [בהשאלה] מַחֲזֶה מַבְהִיל וּמַחֲרִיד, מַרְאֶה הַמְעוֹרֵר תִּעוּב וּסְלִידָה: הַחֻרְבָּן שֶׁנִּגְלָה לְעֵינֵינוּ עוֹרֵר בָּנוּ סִיּוּט. סִיּוּטֵי מִלְחָמָה. – [סִיּוּט־, סִיּוּטִים, ־טֵי־]

סִיּוּטִי° ת׳ [מן סִיּוּט] הַמְעוֹרֵר סִיּוּט: "לְפָנֵינוּ הָיְתָה סִיּוּטִית: עֹנִי מְשַׁוֵּעַ" (מיכלי, על ברקוביץ). מַרְאֵה הַחֻרְבָּן הָיָה סִיּוּטִי. – [סִיּוּטִית, סִיּוּטִיִּים, ־טִיּוֹת]

סִיּוּם* ז׳ [מן א׳ סים, סִיֵּם] 1°, גְּמָר: "כְּשֶׁהָיָה מַגִּיעַ לְסִיּוּם הַנְּעִימָה" (רש״י ערכין י.). "וּכְעֵין סִיּוּם שֶׁל קִינָה עַתִּיקָה מְאֹד" (ביאליק, לבדי). סִיּוּם הָעֲבוֹדָה. סִיּוּם הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין הַצְּדָדִים. סִיּוּם הַקְּרִיאָה בַּסֵּפֶר. סִיּוּם שְׁנַת הַלִּמּוּדִים. 2*, סוֹף, קָצֶה, הַמָּקוֹם הָאַחֲרוֹן: "כְּאָדָם שֶׁמְּסַיֵּם סִפְרוֹ וְחוֹתֵם אֶת שְׁמוֹ בְּסִיּוּם סִפְרוֹ" (תנחומא האזינו ה). 3°, חֲגִיגָה שֶׁעוֹרְכִים בִּגְמַר סֵפֶר־לִמּוּד, שְׁנַת־לִמּוּדִים, חֲתִימַת מִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: הַתַּלְמִידִים עָרְכוּ סִיּוּם לִנְבִיאִים רִאשׁוֹנִים. סִיּוּם מַסֶּכֶת בַּתַּלְמוּד. – [סִיּוּם־, סִיּוּמִים, סִיּוּמֵי־]

סיומת, ראה סִיֹּמֶת.

סִיוָן, סִיוָון ז׳ [אכדית: simanu] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי מִנִּיסָן, אוֹ הַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי מִתִּשְׁרֵי. תָּמִיד מָלֵא (בֶּן 30 יוֹם). מַזָּלוֹ – תְּאוֹמִים. "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי... הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן, בִּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ" (אסתר ח ט). חֹדֶשׁ סִיוָן מַקְבִּיל לִתְקוּפַת הַחֳדָשִׁים מַאי־יוּנִי.

סִיּוּעַ* ז׳ [מן סיע, סִיֵּעַ] עֵזֶר, עֶזְרָה, תְּמִיכָה: "מָה יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְסִיּוּעַ, כָּךְ שִׁמְשׁוֹן בֶּן מָנוֹחַ אֵינוֹ צָרִיךְ לְסִיּוּעַ" (בראשית רבה צח). סִיּוּעַ אֲוִירִי. נִתַּן סִיּוּעַ אַרְטִילֶרִי לְחֵיל־הָרַגְלִים. סִיּוּעַ לַחַלָּשׁ. הַסֵּפֶר הוֹפִיעַ בְּסִיּוּעַ מִשְׂרַד־הַחִנּוּךְ. הַנִּצְרָכִים קִבְּלוּ סִיּוּעַ מִמּוֹסְדוֹת־צְדָקָה. – [סִיּוּעַ־, סִיּוּעוֹ]

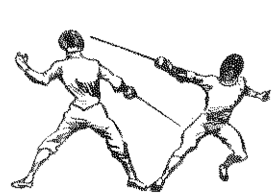
סיוף

סִיּוּף° ז׳ [מן סַיֵּף; ראה גם סיף, סַיִף] מִלְחֶמֶת־חֲרָבוֹת, הֵאָבְקוּת בְּמַכּוֹת־סַיִף: הַסִּיּוּף הוּא בְּיָמֵינוּ אֶחָד מֵעֲנָפֵי הַסְּפּוֹרְט הַשִּׁמּוּשִׁי. – [סִיּוּף־, סִיּוּפִים, ־פֵי־]

סִיּוּר° ז׳ [מן סיר, סִיֵּר] 1, בִּקּוּר בְּמָקוֹם מְסֻיָּם כְּדֵי לְהַכִּירוֹ הֵיטֵב מִקָּרוֹב, לְבָחֲנוֹ וּלְחָקְרוֹ: סִיּוּר מַדָּעֵי בַּנֶּגֶב. סִיּוּר מֻדְרָךְ בַּחֲפִירוֹת הָאַרְכֵיאוֹלוֹגִיּוֹת. 2 [בצבא] פְּעֻלָּה לְהַשָּׂגַת יְדִיעוֹת צְבָאִיּוֹת מִן הַנַּעֲשֶׂה בְּחֶזְיַת הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי תְּנוּעָה וְתַצְפִּית, שְׁבִיַּת חַיָּלִים וְכַדּוֹמֶה: פְּלֻגַּת־סִיּוּר. סִיּוּר אֲוִירִי. מְטוֹסֵי־סִיּוּר. – [סִיּוּר־, סִיּוּרִים, ־רֵי־]

סִיזִיפִי° ת׳ עֲבוֹדָה סִיזִיפִית° [על־שום המלך Sisyphos במיתולוגיה היוונית, שהוטל עליו כעונש מן האלים לגלגל ולהעלות אל ראש ההר אבן כבדה, שהיתה חוזרת ומידרדרת מיד שוב למטה...] כִּנּוּי לַעֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ, עֲבוֹדָה מְיַגַּעַת שֶׁאֵין עִמָּהּ בְּרָכָה וְתַכְלִית: "עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁל עֲבוֹדָה סִיזִיפִית צְרִיכוֹת הָיוּ לְהָבִיא לָנוּ, לְפָחוֹת, אֶת הַתּוֹעֶלֶת הַזֹּאת" (אחד העם, ריב). "וְרוֹאֶה אֶת סוֹפָם אוֹ גַם לִפְנֵי־כֵן בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתָם הַסִּיזִיפִית" (שטיינמן, במעגל 27).

סִיזָל°, ראה סִיסָל°.

סַיָּח*, סַיִח ז׳ [המקור לא הוברר] 1°, בֶּן־סוּס, סוּס צָעִיר. 2* [בתלמוד] עַיִר, בֶּן־חֲמוֹר: "הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר מָכַר אֶת הַסַּיָּח" (בבא בתרא ה ג). – [סְיַח־, סְיָחוֹ, סְיָחִים, סְיָחֵי־; סְיָחָה, סְיַחַת־, סְיָחוֹת]

– **כָּפָה סַיָּח אֶת הַמְּנוֹרָה*** (פסיקתא דרב כהנא, איכה קכב:) [ראה ההסבר בערך כפה, כָּפָה] דִּבּוּר־מָשָׁל בְּהוֹרָאָה: הַמַּעֲשֶׂה הָאַחֲרוֹן הִשְׁכִּיחַ אֶת הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן.

– **הַרְבֵּה סְיָחִים מֵתוּ וְנַעֲשׂוּ עוֹרוֹתֵיהֶן שְׁטִיחִים עַל גַּבֵּי אִמּוֹתֵיהֶן*** (במדבר רבה כ), דִּבּוּר בִּגְנוּתָם שֶׁל הַצְּעִירִים הַמְזַלְזְלִים בַּזְּקֵנִים וְרוֹאִים אוֹתָם כְּעוֹבְרִים־בְּטֵלִים.

סיח [במקרא: שִׂיחַ]

~ פָּע׳ **סָח*** פ״י דִּבֵּר, שָׂח, הִגִּיד, אָמַר: "אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח?" (שבועות ח ג). "סָח לָהּ כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ" (ברכות יח:). "וְסָח לָהֶם כָּל מַרְאֵה עֵינָיו בִּדְמָמָה" (ביאליק, מתי). – [לָסִיחַ, סַחְתִּי, סָח, סָחָה; סָח, סָחָה; יָסִיחַ]

~ הִפ׳ **הֵסִיחַ*** פעו״י סָח, דִּבֵּר, סִפֵּר: "הַנָּחָשׁ הָרִאשׁוֹן הָיָה מֵסִיחַ כִּבְנֵי־אָדָם" (דברים רבה ה). "אֵין מְסִיחִין עַל כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה" (ברכות נא.). "יוֹשְׁבִין וּמְסִיחִין זֶה עִם זֶה" (דברים רבה א). "מֵסִיחַ אֲנִי עִמָּהֶם בֵּינִי לְבֵין עַצְמִי" (עגנון, אורח 196). הָאִישׁ הֵסִיחַ לִפְנֵי יְדִידוֹ אֶת דַּאֲגוֹתָיו וְצָרוֹתָיו. – [לְהָסִיחַ אֶת־, מֵסִיחַ, מְסִיחָה; יָסִיחַ]

~ פָּע׳ **סוֹחֵחַ** פ״ע שׂוֹחֵחַ, סָח, סִפֵּר: "לְמַלֵּל לְסוֹחֵחַ לְשַׁנֵּן לְתַנּוֹת לְהַגִּיד וְלוֹמַר" (ינאי, קסא). – [לְסוֹחֵחַ, מְ־, יְסוֹחֵחַ]

– **מֵסִיחַ לְפִי תֻמּוֹ*,** מְסַפֵּר דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה, מְגַלֶּה סוֹד מִתּוֹךְ תְּמִימוּת: "נָכְרִית הָיְתָה וּמְסִיחָה לְפִי תֻמָּהּ הָיְתָה" (יבמות קכב:). "מִיָּד קָם וְאָמַר כְּמֵסִיחַ לְפִי תֻמּוֹ" (בורלא, עקביה 71).

– **אֵין מְסִיחִין בִּסְעוּדָה*,** מֵימְרָתוֹ שֶׁל ר׳ יוֹחָנָן נֶגֶד הַדִּבּוּר בִּשְׁעַת הָאֲכִילָה, תְּמוּכוֹ: "שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֵשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה" (תענית ה:).

– **הֵסִיחַ, הֵסִיחַ אֶת הַדַּעַת** – ראה א. נסח.

סִיחָה* נ׳ [מן סיח; במקרא: שִׂיחָה] שִׂיחָה, דִּבּוּר: "סִיחַת בְּנֵי־אָדָם" (ירושלמי גיטין ט יא). – [סִיחַת־, סִיחוֹת]

סִיט* ז׳ [סורית: סִיטָא] מְלֹא־הַסִּיט*, מִדַּת־אֹרֶךְ קְדוּמָה: הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין הָאֲגוּדָל לָאֶצְבַּע כְּשֶׁכַּף הַיָּד שְׁטוּחָה וְהָאֲגוּדָל וְהָאֶצְבַּע מְרֻחָקִים זוֹ מִזּוֹ: ״וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא הַסִּיט״ (שבת יג ד). — [סִיט־, סִיטִים, סִיטֵי־]

סיט [מן סִיּוּט]

~ פִּע׳ **סִיֵּט** ° פ״י גָּרַם לְסִיּוּט, הִבְהִיל, הִטִּיל פַּחַד וּבֶהָלָה: ״הַמַּבִּיטִים בַּחֲלֹמַי וּמְסַיְּטִים לִי כָּל חֲלוֹם״ (המאירי, המוקד כב). מַחֲזֶה־הָאֵימִים סִיֵּט אוֹתוֹ כָּל הַלַּיְלָה. חֶרְפַּת־הָרָעָב מְסַיֶּטֶת אֶת חַיָּיו שֶׁל אוֹתוֹ עָנִי. — [לְסַיֵּט, מְסַיֵּט, יְ־]

~ פֻּע׳ **סֻיַּט** °, הָיָה מָלֵא סִיּוּטִים, הַחֶדֶר פְּחָדִים וְאֵימוֹת: ״כִּנְמְנוּם־מַרְגּוֹעַ שֶׁבָּא סוֹף־סוֹף אַחֲרֵי שְׁנַת טְרוּפָה וּמְסֻיֶּטֶה״ (למדן, במעלה 10). לֵילוֹת קָשִׁים וּמְסֻיָּטִים עָבְרוּ עָלָיו. — [מְסֻיָּט, יְסֻיַּט]

~ הת׳ **הִסְתַּיֵּט** °, הִתְגַּלָּה כְּסִיּוּט: ״אַךְ בִּי עוֹד מִסְתַּיֵּט, וְלֹא אֵדַע מִנַּיִן, עִוֵּר עוֹמֵד בְּבוֹךְ טוֹחֵן״ (ש׳ שלום, שירים רטו). — [לְהִסְתַּיֵּט, מִסְ־, יִסְ־]

סִיטוּאַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: situs מצב] מַצָּב, מַעֲרֶכֶת הַתְּנָאִים וְהַמְּסִבּוֹת שֶׁמִּישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ נָתוּן בָּהֶם, סְבִיבָה, רֶקַע: הַסּוֹפֵר יָצַר סִיטוּאַצְיָה מְעַנְיֶנֶת לְמַחֲזֵהוּ. סִיטוּאַצְיָה נוֹחָה לְפְעֻלָּה. — [סִיטוּאַצְיוֹת]

סִיטוֹן*, סִיטוֹנַאי° ז׳ [מיוונית: sitones סוחר תבואה] סוֹחֵר בְּקַבְּלָנוּת גְּדוֹלָה, סוֹחֵר הַמַּזְמִין סְחוֹרוֹת בְּכַמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת וּמוֹכְרָן לְקִמְעוֹנָאִים: ״אֵילוּ הֵן הַמַּשְׁפִּיעִין בְּמִדָּה גַסָּה? כְּגוֹן הַסִּיטוֹנוֹת וּמוֹכְרֵי הַתְּבוּאָה״ (דמאי ב ד). [בִּימֵינוּ רווח יותר השם: סִיטוֹנַאי] הַסִּיטוֹנָאִים מְיַבְּאִים סְחוֹרוֹת מִחוּץ־לָאָרֶץ. — [סִיטוֹן־, סִיטוֹנוֹת או סִיטוֹנִים, ־נֵי־; סִיטוֹנָאִים, סִיטוֹנָאֵי־]

סִיטוֹנוּת° ז׳ [מן סִיטוֹן] מִסְחָר בִּקְנֵה־מִדָּה גָּדוֹל, קְנִיָּה וּמְכִירָה בְּכַמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת, לְהַבְדִּיל מִן ״קִמְעוֹנוּת״ — מִסְחָר זָעִיר, מְכִירָה לְצַרְכָנִים. — [סִיטוֹנוּת־]

— בְּסִיטוֹנוּת °, 1, בְּמְמַדִּים גְּדוֹלִים, בְּכַמֻּיּוֹת רַבּוֹת: הַסִּיטוֹנַאי מָכַר אֶת סְחוֹרָתוֹ לְסוֹחֲרִים קְטַנִּים בְּסִיטוֹנוּת. 2 [בהשאלה] בְּאֹפֶן כּוֹלְלָנִי, לְלֹא הַבְחָנָה: ״אֵין מִן הַצֹּרֶךְ... לִגְזֹר בְּסִיטוֹנוּת עַל אַלְפֵי הַחִדּוּשִׁים שֶׁחִדֵּשׁ״ (סוקולוב, אישים 200). פְּלוֹנִי מַצִּיעַ תָּכְנִיּוֹת בְּסִיטוֹנוּת. פְּלוֹנִי הַנּוֹכֵל שִׁקֵּר בְּסִיטוֹנוּת.

סִיטוֹנִי° ת׳ [מן סִיטוֹן] 1, שֶׁהוּא בְּכַמּוּת גְּדוֹלָה, בִּקְנֵה־מִדָּה רָחָב, לְהַבְדִּיל מִן ״קִמְעוֹנִי״: מְכִירָה סִיטוֹנִית. 2, גָּדוֹל, נִרְחָב, בְּשֶׁפַע: הָעִתּוֹן הַסֶּנְסַצְיוֹנִי הֵפִיץ בְּדוּתוֹת סִיטוֹנִיּוֹת. — [סִיטוֹנִית, ־נִיִּים, סִיטוֹנִיּוֹת]

סיטרא ר׳ סִטְרָא. סייעתא ר׳ סִיַּעְתָּא. סייפא ר׳ סֵיפָא.

סִיכָה* נ׳ [מן סוּךְ, סָךְ] מְשִׁיחָה, מְרִיחָה, הַעֲבָרַת דְּבַר־מָה שָׁמֵן עַל־פְּנֵי מַשֶּׁהוּ: ״יוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבְסִיכָה״ (תענית ל׳). סִיכַת גַּלְגַּלֵּי הַמְּכוֹנָה בְּשֶׁמֶן. סִיכַת הַגּוּף בִּבְשָׂמִים. — [סִיכַת־, סִיכוֹת]

סיכה ר׳ סִכָּה	סיכול ר׳ סִכּוּל	סיכוף ר׳ סִכּוּף
סיכוי ר׳ סִכּוּי	סיכום ר׳ סִכּוּם	סיכור ר׳ סִכּוּר
סיכוך ר׳ סִכּוּךְ	סיכון ר׳ סִכּוּן	סיכיון ר׳ סִכְּיוֹן

סִילוֹ° ז׳ [ספרדית: silo] 1, מִגְדַּל־הַחְמָצָה, מַטְמוֹרָה, מַחְסָן גָּדוֹל שֶׁכּוֹבְשִׁים וּמַחְמִיצִים בּוֹ מִסְפּוֹא יָרֹק, קְלִפּוֹת הֲדָרִים וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי לְהָכִין מְלַאי שֶׁל מָזוֹן עֲסִיסִי לִבְהֵמוֹת בְּמֶשֶׁק לִתְקוּפָה שֶׁל חֹסֶר מִסְפּוֹא יָרֹק. 2, מַמְגּוּרָה לִתְבוּאָה. 3, מִבְנֶה אָטוּם לְשִׁמּוּרִים שׁוֹנִים. — [סִילוֹאוֹת]

סִילוּאֶט° ז׳ [על שם שר הכספים הצרפתי במאה הי״ח E. de Silhouette, שהיה עוסק בציור צלליות כתחביב] צְלָלִית, תְּמוּנַת־אָדָם אוֹ דְּבַר־מָה אַחֵר עַל־יְדֵי שִׂרְטוּט קַוֵּי־הַהֶקֵּף שֶׁלָּהֶם שֶׁתּוֹכָם מְמֻלָּא צֶבַע כֵּהֶה עַל רֶקַע בָּהִיר, כְּמַרְאֵה הַצֵּל. — [סִילוּאֶטִים]

סילואט של טרומפלדור — סילואטים של חוצבים

סִילוֹגִיזְם° ז׳ [מיוונית: syllogismos] הֶקֵּשׁ, שִׁיטַת־הוֹכָחָה בְּהִגָּיוֹן שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ מַסִּיקִים מִתּוֹךְ שְׁנֵי מִשְׁפָּטִים הַנִּקְרָאִים ״הַקְדָּמוֹת״ מִשְׁפָּט שְׁלִישִׁי הַנִּקְרָא ״תּוֹלָדָה״; לְמָשָׁל, מִשְּׁנֵי הַמִּשְׁפָּטִים: ״כָּל הָאֲנָשִׁים הֵם בְּנֵי־תְמוּתָה״, ״יִצְחָק הוּא אִישׁ״, מֻסָּק הַמִּשְׁפָּט הַשְּׁלִישִׁי ״יִצְחָק הוּא בֶּן־תְּמוּתָה״. — [סִילוֹגִיזְמִים]

סילוד ר׳ סִלּוּד. סילול ר׳ סִלּוּל. סילום ר׳ סִלּוּם.

סִילוֹן* ז׳ [מיוונית: solen צינור; ערבית: סַיְל זרם] 1*, צִנּוֹר, מַרְזֵב, תְּעָלָה לְמַיִם: ״לֹא יַנִּיחַ פִּיו עַל פִּי הַסִּילוֹן וְיִשְׁתֶּה״ (תוספתא עבודה זרה ו ו). 2*, קִלּוּחַ, זֶרֶם: ״הֵבִיאוּ סִילוֹן שֶׁל צוֹנֵן לְתוֹךְ אַמָּה שֶׁל חַמִּין״ (שבת ג ד). ״וּבְהַטּוֹתוֹ אֶת בְּלוֹרִיתוֹ אֶל תַּחַת סִילוֹן הַצּוֹנְנִים״ (ביאליק, אריה א). ״הִבְקִיעַ הַסִּילוֹן שֶׁל אוֹר שֶׁמִּלֵּא אֶת כָּל הַחֶדֶר״ (סוקולוב, במראות 188). 3 ° [בהשאלה] שֶׁפַע, רֹב: ״פֶּרֶץ סִילוֹן שֶׁל דִּבּוּר נִרְגָּשׁ וְעָסִיסִי״ (שרת, באסיה 349). ״סִילוֹנוֹת סִילוֹנוֹת שֶׁל הַדִּבּוּרִים נִתָּזִים מִמְּכוֹנוֹת־הַיְרִיָּה שֶׁלָּהֶם״ (בר־יוסף, בני 91). — [סִילוֹן־, סִילוֹנוֹת גם סִילוֹנִים, סִילוֹנֵי־]

— מְטוֹס־סִילוֹן °, מָטוֹס מוֹדֶרְנִי מָהִיר בְּיוֹתֵר הַמּוּנָע עַל־יְדֵי סִילוֹנֵי אֲוִיר דָּחוּס וְחָמְרֵי־דֶלֶק הַמִּתְפָּרְצִים וְנִפְלָטִים בְּכֹחַ מִתּוֹכוֹ וּמְבִיאִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי־כָךְ לִתְנוּעָה מְהִירָה בְּיוֹתֵר לְלֹא כָּל צֹרֶךְ בְּמַדְחֵף (Jet).

סִילוֹנִית* נ׳ רְאֵה סִירוֹנִית*.

סילון, ר׳ סִלּוֹן. סילוף, ראה סִלּוּף. סילוק, ראה סִלּוּק.

סִילִיקָט° ז׳ [מלאטינית: silex] שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצַת הַמַּחְצָבִים הַנְּפוֹצִים בְּיוֹתֵר עַל־פְּנֵי כַּדּוּר הָאָרֶץ, שֶׁלְּפִי תִּרְכָּבְתָּם הֵם מְלָחִים שֶׁל חֻמְצוֹת צוֹרָן. שִׁמּוּשֵׁיהֶם שֶׁל הַסִּילִיקָטִים לְמִינֵיהֶם רַבִּים בְּיוֹתֵר — בְּתַעֲשִׂיַּת זְכוּכִית, חָמְרֵי־בִנְיָן (״לִבְנֵי־סִילִיקָט״) וְכַדּוֹמֶה. — [סִילִיקָטִים]

סים [צורת־משנה של שים]

~ פִּע׳ **סִיֵּם** * פ״י 1, גָּמַר, כִּלָּה: ״מַתְחִיל בִּגְנוּת וּמְסַיֵּם בְּשֶׁבַח״ (פסחים יד ד). ״הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֲסַיֵּם מְלַאכְתִּי״ (מנחות פה:). ״וּכְבָר הָיִינוּ יְכוֹלִים לְסַיֵּם בְּכִי־טוֹב״ (עגנון, כלה תיד). סִיַּמְתִּי אֶת קְרִיאַת הַסֵּפֶר. סִיַּמְנוּ אֶת עוֹנַת הַלִּמּוּדִים. 2, סִמֵּן, צִיֵּן: ״לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לוֹ בְּנוֹ: סַיְּמֵנִי בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה שֶׁאֲנִי בִּנְךָ״ (דברים רבה ז). — [לְסַיֵּם, מְסַיֵּם, יְסַיֵּם]

~ פִּע׳ סִ יֵּ ם *. 1 °. גָּמַר, תַּם: "סִיֵּם הַשִּׁיר וּבְלִי מִלִּים" (בסוק, הזורע 93). הַלִּמּוּדִים סִיְּמוּ בִּזְמַנָּם. הַמִּבְצָע סֻיַּם בְּהַצְלָחָה. 2 *. סִמֵּן, צִיֵּן: "מַה מַּחֲשָׁבָה בִּמְסַיְּמִים אַף הַתּוֹרֵם בִּמְסַיֵּם" (ירושלמי תרומות כט ב). [רווח ביהוד הבינוני — ראה ערך מְסַיֵּם] — [מְסַיֵּם, יְסַיֵּם]

~ הִת׳ נִ סְ תַּ יֵּ ם *. 1. נִגְמַר, נִגְעַל: "דָּבָר זֶה נִפְתַּח בִּגְדוֹלִים וְנִסְתַּיֵּם בִּקְטַנִּים" (בבא בתרא קכה:). הַחֲגִיגָה נִסְתַּיְּמָה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת. 2 [במקורות רק בטקסט ארמי] נִתְבָּרֵר, הִסְתַּמֵּן: "תִּסְתַּיֵּם דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא דַּאֲמַר חַיָּב" (בבא קמא כט:). — [לְהִסְתַּיֵּם, מִסְתַּיֵּם, יִסְ־]

~ **פָּתַח בְּכַד וְסִיֵּם בְּחָבִית** * [שאול מן בבא קמא כז, ושם תמיהה בתלמוד על המשנה (בבא קמא ג א) שפתחה את ההלכה ב כ ד שהונח ברשות הרבים וסיימה ב ח ב י ת: "המניח את ה כ ד ברשות הרבים... בעל הח ב י ת חייב"], דִּבּוּר הֲלָצִי עַל מִי שֶׁהִתְחִיל בְּעִנְיָן אֶחָד וְעָבַר בְּמַפְתִּיעַ לְעִנְיָן אַחֵר, אוֹ עַל מִי שֶׁמַּסְקָנָתוֹ אֵינָהּ נוֹבַעַת בְּמֵישָׁרִים מֵהַנָּחוֹתָיו.

~ **מִנַּאי וּמִנָּךְ תִּסְתַּיֵּם שְׁמַעְתָּא** * [על־פי פסחים פח: ועוד] [ארמית] מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ תִּתְבָּרֵר הַהֲלָכָה, כְּלוֹמַר: עַל־יְדֵי בֵּרוּר בֵּין שְׁנֵינוּ תִּתְגַּלֶּה הָאֱמֶת.

סִימְבּוֹלִי * ת׳ [מיוונית: symbolon סימן, אות] סְמָלִי, הַמְסַמֵּל דְּבַר־מָה, הַמִּתְבַּטֵּא עַל־יְדֵי רְמָזִים, בְּאֶמְצָעוּת מִלִּים, צְלִילִים אוֹ צִיּוּרִים אֶת שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְבִטּוּי: הַבִּטּוּי הַסִּימְבּוֹלִי מֻרְבֶּה בַּשִּׁירָה. [סִימְבּוֹלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **סִ י מְ בּ וֹ לִ י וּ ת** * נ׳ סְמָלִיּוּת, הַבָּעָה בְּאֶמְצָעוּת סְמָלִים.

— **סִ י מְ בּ וֹ לִ י זְ ם** * ז׳ זֶרֶם בַּסִּפְרוּת בְּסוֹף הַמֵּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה וְרֵאשִׁית הַמֵּאָה הָעֶשְׂרִים, שֶׁעִקָּרוֹ בִּטּוּי סִימְבּוֹלִי לְחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ וְלַהִתְרַחֲשׁוּת בָּעוֹלָם. לְפִי תְּפִיסַת הַסִּימְבּוֹלִיזְם, אֵין הַמְּצִיאוּת אֶלָּא בָּבוּאָה חִוֶּרֶת שֶׁל עוֹלָם בִּלְתִּי מֻשָּׂג, אֲמִתִּי וּפִלְאִי שֶׁרַק הַדֵּיוֹ הַקְּלוּשִׁים מַגִּיעִים אֶל הָעוֹלָם הָ־רֵיאָלִי־. הַסִּימְבּוֹלִיזְם כִּוֵּן לָתֵת בִּטּוּי אָמְנוּתִי־סִמְלִי לָאֲמִתִּי וְלַפִּלְאִי הַמִּתְגַּלֶּה בַּחַיִּים הַמַּמָּשִׁיִּים.

— **סִ י מְ בּ וֹ לִ י קָ ה** * נ׳ מַעֲרֶכֶת הַסְּמָלִים בְּנוֹשֵׂא אוֹ בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: סִימְבּוֹלִיקָה מָתֵמָטִית. סִימְבּוֹלִיקָה מוּסִיקָלִית.

— **סִ י מְ בּ וֹ לִ י קָ ן** * ז׳ סוֹפֵר אוֹ אָמָּן הַהוֹלֵךְ בְּשִׁיטַת הַסִּימְבּוֹלִיזְם.

סִימְבְּיוֹזָה * נ׳ [מיוונית: syn יחד + bios חיים] [בביולוגיה] חַיִּים מְשֻׁתָּפִים שֶׁל שְׁנֵי יְצוּרִים שׁוֹנִים אוֹ יוֹתֵר, בְּאֹפֶן שֶׁהֵם מְפִיקִים יַחַד תּוֹעֶלֶת מִשִּׁתּוּף זֶה; הַסִּימְבְּיוֹזָה מְצוּיָה בְּחַיֵּי הַצְּמָחִים וּבְחַיֵּי הַיְצוּרִים הַיְּרוּדִים בְּעִקָּר.

סִימָה *, סִימָא * נ׳ [ארמית: סִימָא] אוֹצָר, מַטְמוֹן: "מָה הַסִּימָה הַזֹּאת אֵינָהּ נִגְלֵית לְכָל בְּרִיָּה" (ירושלמי עבודה זרה מא ד). "וְחָפַר בָּהּ וּמָצָא סִימָא" (שיר השירים רבה ד). "וְהוֹלֶכֶת וּמִתְרַבָּה הַחֶדְוָה שֶׁבְּלִבּוֹ עַל סִימָה סְפוּנָה זוֹ" (בן־ציון, קלו). — [סִימַת־, סִימוֹת]

סִימוּי ר׳ סִמּוּי. **סִימוּכִין** ר׳ סִמּוּכִין. **סִימוּל** ר׳ סִמּוּל.

סִימוּלְטָנִי * ת׳ [מלאטינית: simul יחדיו] הַמִּתְרַחֵשׁ אוֹ נַעֲשֶׂה בְּאוֹתוֹ זְמַן, שֶׁהוּא בְּבַת־אַחַת, כְּגוֹן: מִשְׂחָק סִימוּלְטָנִי בְּשַׁחְמָט (מִשְׂחָק שֶׁל שַׂחְקָן מֻמְחֶה אֶחָד הַמְשַׂחֵק בְּבַת־אַחַת נֶגֶד שַׂחְקָנִים אֲחָדִים אוֹ רַבִּים). — [סִימוּלְטָנִית, סִימוּלְטָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **סִימוּלְטָנִיּוּת** * נ׳, הִתְרַחֲשׁוּת בְּאוֹתוֹ זְמַן.

סִימוּם ר׳ סִמּוּם	**סִימוּק** ר׳ סִמּוּק	
סִימוּן ר׳ סִמּוּן	**סִימוּר** ר׳ סִמּוּר	**סִימְטָה** ר׳ סִמְטָה

סִימֶטְרִיָּה * נ׳ [מיוונית: syn יחד + metron מידה] תֹּאַם, הַתְאָמָה מְדֻיֶּקֶת בְּמַצָּבָם שֶׁל חֲלָקִים כְּלַפֵּי הַשָּׁלֵם, סֵדֶר הַרְמוֹנִי וּמְכֻוָּן: סִימֶטְרִיָּה שֶׁל הָאֵבָרִים הַזּוּגִיִּים בְּגוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם. הַשְּׁכוּנָה נִבְנְתָה מִתּוֹךְ הַקְפָּדָה עַל הַסִּימֶטְרִיָּה בַּבְּנִיָּה. — [סִימֶטְרִיּוֹת]

— **צִיר־סִימֶטְרִיָּה** °, קַו מֶרְכָּזִי בְּצוּרָה אוֹ בְּגוּף בְּאֹפֶן שֶׁכָּל הַחֲלָקִים הַנִּמְצָאִים מִזֶּה וּמִזֶּה לוֹ מַתְאִימִים בְּדִיּוּק זֶה לָזֶה בְּמַצָּב, בְּצוּרָה וּבְגֹדֶל.

— **סִ י מֶ טְ רִ י** * ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימֶטְרִיָּה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַחַס הַרְמוֹנִי וּמֻתְאָם בֵּין הַחֲלָקִים לְגַבֵּי הַשָּׁלֵם, בַּעַל צוּרָה אֲחִידָה בְּכָל צַד מֵעֵבֶר לְקַו מֶרְכָּזִי מְסֻיָּם: הָאֵבָרִים הַזּוּגִיִּים בְּגוּפֵנוּ הֵם סִימֶטְרִיִּים. חֲלָקִים סִימֶטְרִיִּים בְּצוּרוֹת וּבְגוּפִים הַנְּדָסִיִּים מְשֻׁכְלָלִים.

סִימָן * ז׳ [יוונית: semeion; ארמית: סִימָנָא; ערבית: סִימַא; וראה גם ערך נִסְמָן] 1 *. אוֹת, צִיּוּן־הֶכֵּר, תָּו: "מָצָא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן בְּצַד דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן — חַיָּב לְהַכְרִיז" (תוספתא בבא מציעא ב ט). "שְׁלֹשָׁה סִימָנִים יֵשׁ בְּאֻמָּה זוֹ — רַחֲמָנִים, בַּיְשָׁנִין, וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים" (יבמות עט.). "ר׳ יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים" (ספרי כי תבוא קכה:). "כְּשֶׁאֵת נֶאֱנַחַת סִימָן טוֹב הוּא לָךְ" (מגדלי מר״ם, שיג). רוּחוֹת, עֲנָנִים וָקֹר הֵם מִסִּימָנֵי הַחֹרֶף. אוֹתִיּוֹת־הַכְּתָב הֵם סִימָנִים מֻסְכָּמִים. 2 °. סָעִיף, פִּסְקָה: "בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן קל״א" (עגנון, כלה רסח). פֶּרֶק פְּלוֹנִי, סִימָן פְּלוֹנִי. 3 *. כִּנּוּי לַקָּנֶה וְלַוֶּשֶׁט לְעִנְיַן שְׁחִיטָה: "עוֹף... הֶכְשֵׁרוֹ בְּסִימָן אֶחָד" (חולין כז:). [וראה עוד הצירופים להלן]. — [סִימַן־, סִימָנִים, סִימָנֵי־]

— **סִימָן מִסְחָרִי** °, סֵמֶל מְסֻיָּם (צִיּוּר, תִּשְׁלֹבֶת וְכַדּוֹמֶה) שֶׁבֵּית־עֵסֶק, בֵּית־חֲרֹשֶׁת וְכַדּוֹמֶה מַטְבִּיעַ עַל סְחוֹרוֹתָיו וְעַל מוּצָרָיו לְשֵׁם הֶכֵּר.

— **סִימָנֵי־חֶשְׁבּוֹן** °, סִימָנֵי הַחִבּוּר (+), הַחִסּוּר (−), הַכֶּפֶל (×) וְהַחִלּוּק (:).

— **בְּסִימָן טוֹב** *, [על־פי סדר רב עמרם גאון, תפילת ראש־חדש] בְּהַצְלָחָה, נֻסָּח שֶׁל בְּרָכָה לְבַעַל־שִׂמְחָה; יֵשׁ מוֹסִיפִים וְאוֹמְרִים: "בְּסִימָן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב!"

— **סִימָן יָפֶה לוֹ** *. הֲרֵי זֶה אוֹת לְטוֹבָה לוֹ, דָּבָר זֶה יֵשׁ לִזְקֹף לִזְכוּתוֹ וּלְשִׁבְחוֹ: "כָּל שֶׁלָּקָה גּוּפוֹ מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ — סִימָן יָפֶה לוֹ" (תוספתא ברכות ג ד). [ולהפך:]

— **סִימָן רַע לוֹ** *, הֲרֵי זֶה לְחוֹבָתוֹ, דָּבָר זֶה לִגְנוּתוֹ הוּא: "(כָּל שֶׁלָּקְתָה) חָכְמָתוֹ מִפְּנֵי גּוּפוֹ — סִימָן רַע לוֹ" (תוספתא ברכות ג ה).

— **סִימָנֵי־בַּגְרוּת** * (נידה מז.), **סִימָנֵי־נַעֲרוּת** * (קידושין ד.), שִׁנּוּיִים מְסֻיָּמִים הֶחָלִים בְּגוּף הַנַּעַר וְהַנַּעֲרָה בִּתְקוּפַת הַהִתְבַּגְּרוּת.

— **סִימָנֵי־הַטְּעָמִים** * [שאול בשינוי משמעות מן עירובין כא:], כִּנּוּי לַצִּיּוּנִים הַבָּאִים בַּטֶּקְסְטִים הַמְּנֻקָּדִים שֶׁל הַמִּקְרָא לְהוֹרָאַת הַטַּעַם וְהַנְּגִינָה: מֻנָּח, מַהְפָּךְ, אֶתְנָח, זָקֵף, סוֹף־פָּסוּק וְכוּ׳ — סִימָנֵי־הַטְּעָמִים הֵם.

– סימני־פסוק °, ציונים מקבלים ברב הלשונות בימינו לשם הבדלה בין מלים במשפטים, להטעמה, לחבור וכדומה, כגון: פסיק, נקדה, נקדתים וכו׳.

– סימן־קריאה °, ציון מסימני־הפסוק הבא בסוף מלה או בסוף משפט להורות על הדגשה, פניה מדגשת, צו ופקדה, התפעלות וכדומה (!), למשל: ״התלין, הא צוארו!״ (ביאליק). ״מה־טוב ומה־נעים!״ (תהלים).

– סימן־שאלה °, ציון מסימני־הפסוק הבא בסוף מלה או בסוף משפט להורות על שאלה, או על תמיהה (?), למשל: האמנם? ״מה אתה רואה, ירמיהו?״ (ירמיהו). ״השומר אחי אנכי?״ (בראשית).

– אינו רואה סימן ברכה *, אינו מצליח, אינו משיג את מטרתו: ״כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם״ (עבודה זרה יט.). ״כסף מלא קבלו וסימן ברכה לא ראתה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 166).

– העמיד בסימן־שאלה °, הביע ספק, גלה את חסר־הודאות בקיומו של הדבר.

– מעשה אבות סימן לבנים ^ [על־פי המאמר בבראשית רבה מח: ״אמר לו הקדוש־ברוך־הוא (לאברהם): שב, אתה סימן לבניך״], מה שקרה את האבות יקרה גם את הבנים, כגורל האבות כן גורל הבנים; או: הבנים ממשיכים בדרך כלל את מעשי אבותיהם.

– בת תחלה סימן יפה לבנים * [על־פי בבא בתרא קמא.], דבור של ברכה למי שנולדה לו בת בכורה.

סימנוף ° ז׳ [סימן + נוף] פרט בולט לעין בנוף העוזר להתמצא בשטח (Landmark). — [סימנופים, ־פי־]

סימנטיקה * נ׳ [מיוונית: seimantikos מציין] חלק הבלשנות העוסק בחקר פרושי המלים וגלגולי משמעויותיהן.

– סימנטי * ת׳ משמעותי, הקשור למשמעותה ולהוראתה של מלה: מחקר סימנטי של אוצר המלים בלשון.

סימניה ° נ׳ [מן סימן] סרט או רצועת ניר ששמים בתוך ספר בין הדפים לסימן לקורא היכן סים את קריאתו. — [סימנית־, סימניות]

סימנית * נ׳ [מן סימן] סימן קטן ומסכם לשם ציון דבר־מה: ״פרשה זו עשה לה הקדוש־ברוך־הוא סימניות מלמעלה ולמטה״ (שבת קטו:). סימניות שונות של בעלי־המסורה בתורה. — [סימנית־, ־ניות]

סימפוזיון * ז׳ [מיוונית: symposion משתה, סעודה] 1. כנוס של אנשים שונים לשם החלפת דעות בענין מדעי, חברתי וכיוצא בזה: סימפוזיון מטעם האוניברסיטה על בעית החנוך העברי בתפוצות. 2. מסבת־רעים לשתיה בצותה ולבלוי בשיחה מענינת ובדברי־שעשועים. — [סימפוזיונים]

סימפון, ראה סמפון.

סימפוניה * נ׳ [מיוונית: symphonia תחימה בצלילים; מן: syn יחד + phone קול] יצירה מוסיקלית גדולה מעבדת לתזמרת, מרכבת על־פי־רב מארבעה פרקים, שבהם הראשון כתוב בצורת סונטה. — [סימפונית־, סימפוניות]

– סימפוני * ת׳ מתאם לסימפוניה, מתאים לבצוע סימפוניה: תזמרת סימפונית. קנצרט סימפוני.

סימפטום * ז׳ [יוונית: symptoma מקרה, תאונה] 1. תופעה המשמשת סימן־הכר למחלה, לחלשה וכדומה: חם, מחושי־ראש, כאבים בפרקים וכדומה — הם סימפטומים של מחלת השפעת. 2. סימן־הכר לתופעה כלשהי: נתגלו הסימפטומים הראשונים של התסיסה החברתית בצבור. — [סימפטומים]

– סימפטומטי * ת׳ 1. שיש בו משום סימפטומים לדבר־מה, המשמש סימן־הכר לדבר־מה: הוכוחים בכנוס היו סימפטומטיים מאד להלך־הרוח הרווח בצבור. 2. הנוגע בסימפטומים בלבד ולא בסבות הפנימיות, העוקר רק את הגלויים החיצוניים: פעלה סימפטומטית של סמי־רפואה.

סימפטי * ת׳ [ראה סימפתיה] המופיע בהקבלה לאחר או בהשפעתו: כאב סימפטי בשנים (תחושת כאב בשנים הסמוכות לשן החולה או בשנים הנמצאות מולה). — (־תית, ־תיים, ־תיות)

– דיו סימפטטית °, דיו־סתרים, מין מיחד של דיו נטולת צבע, שאינה מתגלית לעין אלא לאחר חמום או לאחר הפעלה בחמרים כימיים מיחדים.

– מערכת־עצבים סימפטטית ° [באנטומיה] חלק ממערכת העצבים המכונים את האיברים בגוף הפועלים באופן אוטומטי, שלא בתחום רצונו החפשי של החי, כגון: העצבים המכונים את מחזור־הדם, הנשימה, העכול וכדומה.

סימפתיה * נ׳ [יוונית: sympatheia שותפות לצער; מן syn יחד + pathos רגש, סבל] הרגשת השתתפות ברגשותיו או בחויותיו של הזולת, יחס של אהדה: יש לי סימפתיה עמוקה לסבלו של פלוני. הנני מתיחס בסימפתיה לתכנית. — [סימפתיות]

– סימפתי * ת׳ מעורר סימפתיה, אהוד, נעים, נוח ורצוי: אדם סימפתי. פנים סימפתיים.

סימת, סיומת נ׳ [מן סים, סים] [בדקדוק] סופית, סופיקס, אות או הברה הנוספת אל השרש בסוף המלה: במלת ״מחברת״ האות ת׳ היא סימת, בפעל ״כתבתם״ ההברה ״תם״ היא סימת. — [סימת־, סיומות]

א. **סין** * ז׳ [קרוב אל שן] בליטה גזורה בלוח כעין שן הנתקעת בתוך שקע (גרז) שבלוח שני לשם חבורם של שני לוחות זה לזה: ״עשאן בסינין״ (כלים י ו). — [סין־, סינים, ־ני־]

ב. **סין** ** נ׳ שין, כתיב־משנה של שם האות ש (״ש שמאלית״). — [סינין]

ג. **סין** ש״פ [שם שאול מן הכתוב בישעיה מט יב: ״ואלה מארץ סינים״; יוונית: Sinai סינים] כנוי לארץ הנרחבת שבקצה המזרחי של יבשת־אסיה הנקראת גם ״כינא״.

– חומת־סין ° [על שם החומה הגדולה והארוכה המקיפה אזורים נרחבים בארץ סין] שם־דבר למשהו החוצץ ומונע כל מגע עם העולם האחר.

סִינְדִּיקָט° ז׳ [מיוונית: syndikos מגן, מליץ; מן: syn עם + dike משפט] 1. התאחדות של יצרנים או סוחרים גדולים לשם שווק משתף ומונופולי של הסחורות או לשם בצוע עסקים בקנה־מדה רחב הדורש השקעות כספיות גדולות [עיין גם טְרַסְט]. 2. כנוי לאגדה מקצועית של הפועלים בצרפת ובארצות רומניות אחרות. – [סינדיקטים]

– **סִינְדִּיקָלִיזְם**° ז׳ זרם מהפכני בתנועת הפועלים בסוף המאה שעברה, ששלל את הצרך במפלגות פוליטיות של הפועלים, התנגד למלחמה פוליטית במשטר הקפיטליסטי והכיר רק במלחמה כלכלית־מעמדית של הפועלים המאורגנים באגדותיהם המקצועיות (ב־״סינדיקטים״) ביחוד על־ידי שביתות.

– **סִינְדִּיקָלִיסְט**° ז׳ התומך בשיטת הסינדיקליזם.

סִינוֹד° ז׳ [יוונית: synodos אסיפה, פגישה] [בכנסיה הנוצרית הפראבוסלאבית] אספת גדולי הכנסיה ונציגיה לשם דיון בענינים כנסיתיים שונים; ועד כהני הדת.

– **סִינוֹדִי**° [באסטרונומיה] המיחס למצב ההדדי של השמש והארץ – ראה ערך חֹדֶשׁ, חדש סינודי.

סִינוֹלוֹגְיָה° נ׳ [יוונית: Sinai סינים + logos לימוד] מדע סין, מחקר ארח־החיים של תושבי סין, מנהגיהם, לשונם, תרבותם וכדומה.

– **סִינוֹלוֹג**° ז׳ ממחה במדעי הסינולוגיה.

סִינוֹנִים° ז׳ [יוונית: synonimos בעל אותו שם] מלה נרדפת, מלה (שם, פעל, תאר וכדומה) השונה ממלה אחרת בצורתה, באותיותיה, אך זהה או קרובה לה במשמעותה. סינונימים הם, למשל: ״שמש״ ו״חמה״; ״יפה״ ו״נאה״. – [סינונימים]

– **סִינוֹנִימִי**° ת׳ נרדף, זהה או קרוב במשמעותו: השמות ״ירח״, ״סהר״, ״לבנה״ סינונימיים הם.

– **סִינוֹנִימִיקָה**° נ׳ אוצר הסינונימים בלשון מסימת.

סִינוּס° ז׳ [לאטינית: sinus כפיפה, עיקום] [בטריגונומטריה] היחס שבין הנצב המורד מראש צלע אחת בזוית ובין המרחק מקדקד הזוית ועד ראש הנצב: סינוס הזוית X שוה ליחס AB : OA. את הסינוס מסמנים על־פי־רב בקצור: Sin (בספרות המתמטית העברית בימי־הבינים הוא נקרא ״בקע״). – [סינוסים]

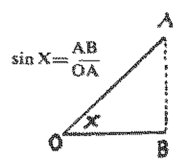

סינוס

סִינוּף, ראה סִנּוּף.

סִינוֹפְּטִי° ת׳ [מיוונית: synoptikos הסוקר הכל יחד; מן syn יחד + optikos השייך לראיה] הנותן סקירה כוללת: מפות סינופטיות (שמציגים בהן בסימנים מסכמים את תוצאות התצפיות המטאורולוגיות שנעשו בשעה מסימת במקומות שונים בעולם)– [סינופטית, סינופטיים, ־טיות]

סִינוֹפְּסִיס° ז׳ [יוונית: synopsis ראיה יחדיו, סקירה כוללת] סכום תמציתי ומרכז של מאמרים שונים, סקירה מסכמת על תכן של מאמרים ומחקרים: בסוף הקבץ המדעי נתן סינופסיס בלשון לועזית. – [סינופסיסים]

סִינוּק, ראה סִנּוּק. **סִינוּר**, ראה סִנֵּר*.

סִינָט°, **סִינָטוֹר**°, ראה סֶנָט, סֶנָטוֹר.

סִינְטַקְסִיס° ז׳ [יוונית: syntaxis חבור; מן syn יחד + tassein לסדר] תחביר, חלק תורת־הלשון העוסק בכללי סדר המלים במשפטים למיניהם בהתאם לחקי הלשון והגיה. – [סינטקסיסים]

– **סִינְטַקְטִי**° ת׳ הקשור בסינטקסיס, תחבירי: שגיאה סינטקטית, כללים סינטקטיים. – [סינטקטית, ־טיים, ־טיות]

סִינַי ש״פ 1. שמו של ההר שעליו נתנה התורה לישראל (שמות יט כ). 2 * [בהשאלה] כנוי ללמדן בקי בתורה ובהלכה (להבדיל מן ״עוקר הרים״ שהוא כנוי לחריף ביותר): ״רב יוסף – סיני, רבה – עוקר הרים״ (הוריות יד.). ״סיני ועוקר הרים, איזה מהם קודם?״ (ברכות סד.). [ומכאן:]

– **סיני ועוקר הרים***, תאר־כבוד ללמדן בקי בתורה וחריף כאחד: ״העולם אומר עליו שהוא סיני ועוקר הרים״ (יהודה שטינברג, רצז). ״וזה חסיד ועָנו ואינו סיני ועוקר הרים״ (הזז, צל 14).

– **הלכה למשה מסיני***. 1*, הלכה קדומה מאד, חק עתיק שנמסר, לפי הקבלה, למשה רבנו מפי הגבורה ולפיכך אין להרהר אחריו. 2 ° [בהשאלה] אקסיומה, חק ולא יעבר.

– **מה ענין שמטה אצל הר סיני?**° [בהשאלה, על־יסוד התמיהה שבפירוש רש״י לתורה בתחלת פרשת בהר, ויקרא כה א] מה שיכות יש לענין זה לכאן? והלא אין כל קשר בין הדברים!

סִינִי° ת׳ [מן ג. סין] בן ארץ סין, מתושבי סין: ארח־חיים סיני. הלשון הסינית. – [סינית, סיניים, סיניות]

סִינְיוֹר° ז׳ [איטלקית: signor] אדון, כנוי כבוד לועזי בפניה אל אדם (באיטליה, בספרד ועוד). –[סיניורים; סיניורינה, ־רינות]

סִינְכְּרוֹנִי° ת׳ [מיוונית: syn יחד + chronos זמן] 1. המתרחש בעת ובעונה אחת, שהוא חל באותו הזמן: לוחות סינכרוניים (לוחות כרונולוגיים המציגים מארעות ודברים שקרו בזמן אחד במקומות שונים). למוד סינכרוני של תולדות ישראל ותולדות העמים. 2 [בבלשנות] חקר כל תופעות הלשון בזמן אחד מסים כשהן קשורות זו לזו מבחינה פונטית, דקדוקית ומלונית (להבדיל מן השיטה ה׳דיאכרונית׳–חקר התופעות הלשוניות בהתפתחותן במשך הדורות). –[סינכרונית, סינכרוניים, ־ניות]

– **סִינְכְּרוֹנִיזְם**° ז׳ התרחשות של שני דברים או יותר בעת ובעונה אחת, הרצאת תהליכים או מארעות שונים המתרחשים בזמן אחד: סינכרוניזם בהרצאת הסטוריה. סינכרוניזם בצלומי התמונות וברשום הצלילים בסרט־קולנוע.

– **סִינְכְּרוֹנִיזַצְיָה**° נ׳ תאום של שתי פעלות שונות כדי שתעשינה בעת ובעונה אחת: סינכרוניזציה של הקול והתמונה בסרט־קולנוע.

סִינֶמָה° נ׳ [אנגלית: cinema, קיצור מן cinematograph; מיוונית: kinema(-atos) תנועה + graphein לכתוב] קולנוע או ראינוע, מקום שמקרינים שם סרטים, מדברים ומזמרים או אלמים. –[סינמות]

סינקדוכה° נ' [מיוונית: synekdoche] אחד מאמצעי הסגנון הספרותי: שמוש ביחיד במקום רבים ("סוס ורוכבו רמה בים" – במקום 'סוסים ורוכביהם') או בחלק במקום השלם ("ותתרה בת־ציון" – במקום 'עם ציון').

סינקופה° נ' [מיוונית: synkope קיצור] 1 [בדקדוק] השמטת הגה או אות באמצע המלה, כגון: "שלתך" במקום "שאלתך"; "מה'תה סח?" במקום "מה אתה סח?" (באנגלית: ne'er במקום never). 2 [במוסיקה] התחלת טון אחד בקצב בלתי־מטעם והמשכתו תוך כדי הטעמת הקצב שאחריו, או התחלת טון במחצית השניה של הקצב והמשכתו עד כדי גמר המחצית הראשונה של הקצב הבא – דבר המוסיף דינמיות לקצב הנגינה. – [סינקופות]

סינקרטיזם° [מיוונית: synkretismos חיבור, צירוף] צרוף רעיונות והשקפות לשלמות אחת: סינקרטיזם דתי בכמה מן האמונות העתיקות.

סינר, ראה סנר.

סינתזה° נ' [מיוונית: syn יחד + thesis הנחה] 1, אחוד יסודות נפרדים לחטיבה אחת, מזיגה וחבור של עצמים שונים לשם יצירת גוף שלם (הפך מן "אנליזה"): "הוא מצא את הסינתזה העליונה ואת המזיגה האחרונה של תמציות כל הסגונים ביחד" (ביאליק, מגדלי). 2 [בכימיה] תרכבת, חבור חמרים כימיים ליצירת חמר חדש: סינתזה של מימן וחמצן מהוה מים (H_2O). 3 [בפילוסופיה] שיטת מחקר על־ידי קביעת קשר ומזיגה בין יסודות שונים, הכללה. 4, דרך מחשבה מן הכלל אל הפרטים, דדוקציה. – [סינתזות]

– **סינתטי**° ת' 1, שיש בו סינתזה, מרכב ממזיגה של יסודות שונים: תכנית סינתטית. 2, בונה, מאחד, יוצר מזיגה ושלמות אחת: מחשבה סינתטית. הוראת הקריאה בדרך סינתטית (יצירת מלים חדשות מהברות ידועות). 3, בנוי ומרכב באפן מלאכותי: גמי סינתטי. הניילון הוא חמר סינתטי של חמרים כימיים שונים.

א. **סיס** ז' [אולי בחיקוי לקול הצפצוף סי־סי] צפור הדומה בגדלה ובמבנה גופה לסנונית. כנפי הסיס הארכות והצרות מאד וזנבו המחדד מסגלים אותו למעוף מהיר וקל. הסיס נזון בחרקים המתעופפים באויר, הוא צד אותם במקורו הקצר והרחב מאד הנפתח לרוחה. בערים הגדולות של ארצנו מצויים ביחוד סיסי־החומות (Apus apus), שצבעם חום־שחור. הם באים לארץ בסוף פברואר, דוגרים בקיץ ועוזבים את הארץ בסוף יוני. "ותור וסיס ועגור שמרו את־עת באנה" (ירמיה ח ז). – [סיס־, סיסים, סיסי־]

סיס (1/6)

ב. **סיס*** ז' [יוונית: sisoe קווצת שער; קרוב אל ציצין] ליף, גדיל, ציצת חוטים היוצאת משולי הארג (מנחות מב:). – [סיס־, סיסים, סיסי־]

סיס [מן סיס]

~ פע' **סיס**° פ"י נהג בסוס: "בימים ההם עדין סיס הייתי המסיס אחרי סוסי אחרים" (ברקוביץ, הר' מדברים קסה). "נסע בדרך בעגלה ועמו מסיס בה" (ליפסון, מדור' ב 152). – [לסיס, מ־, י־]

סיס°, סייס ז' [מן סוס] מטפל בסוסים. – [סיס־, סיסים, סיסי־]

סיסות°, סייסות נ' [מן סיס] מלאכת הסיס, טפול בסוסים. – [סיסות]

סיסל° ז' [על שם Sisal, נמל באי יוקאטאן] כנוי לסיבים המופקים מן האגבות ושמיצרים מהם חבלים הנודעים בחזקם.

סיסטמה° נ' [יוונית: systema שלם] שיטה, מערכת עצמים או כללים ערוכים בסדר קבוע ומסים. – [סיסטמות]

– **סיסטמתי**° ת' שיטתי, ערוך בסדר ובשיטה מסימת, בנוי לפי תכנית קבועה: הוראה סיסטמתית לפי הגילים. מיון סיסטמתי. פעלה סיסטמתית.

– **סיסטמתיות**° נ' שיטתיות, סדר ומשטר בחלקת דברים שונים: הסיסטמתיות – עקרון חשוב הוא בעבודת העיון והמעשה כאחד.

– **סיסטמתיקה**° נ' מיון, חלקה שיטתית של חמר מסים, קלסיפיקציה: תורת הסיסטמתיקה של הצמחים למשפחותיהם, לסוגיהם ולמיניהם. סיסטמתיקה של בעלי־החיים.

סיסמה* נ' [מיוונית: syssemon אות, סימן] 1, אות, סימן־הכר, וביחוד מלה או פסוק מסכמים הנאמרים על־ידי מי שמתקרב אל משמר וכדומה ומשמשים לו התר־כניסה או מעבר: "אלולא שעשו סיסמא ביניהן" (מדרש שמואל ט). סיסמה בעמדות־הצבא. 2, מימרה קצרה המביעה רעיון מסים, תביעה, קו־פעלה וכדומה: סיסמאות פוליטיות. סיסמת המהפכה הצרפתית הגדולה: "חפש, אחוה, שויון". – [סיסמת־, סיסמות גם סיסמאות]

סיסמוגרמה° נ' [מיוונית: seismos רעידת־אדמה + gramma כתיבה] רשום תנודות־האדמה באמצעות סיסמוגרף. – [סיסמוגרמות]

סיסמוגרף° ז' [מיוונית: seismos רעידת־אדמה + graphein לכתוב] מכשיר הרושם באפן אוטומטי את תנודות־האדמה, ארכן, המשכן, כוונן ועצמתן. – [סיסמוגרפים]

– **סיסמוגרפי**° ת' הקשור בסיסמוגרף: חקירות סיסמוגרפיות.

סיסמומטר° ז' [מיוונית: seismos רעידת־אדמה + metron מידה] מכשיר המודד את העצמה, הכוון וההמשך של רעידות־אדמה. [סיסמומטרים]

סיסמי° ת' [מיוונית: seismos רעידת־אדמה] רעשי, הקשור ברעידות־האדמה: רשימות סיסמיות. תהליכים סיסמיים. – [סיסמית, סיסמיים, סיסמיות]

סיסנית° נ' [אולי מן א. סיס] צמח־בר ממשפחת הדגניים. מיני סיסנית נפוצים בערבות בארצנו ומכסים שטחים נרחבים (Poa). – [סיסנית־, סיסניות]

סיע [ארמית: סיע; ערבית: (שיע) שאע]

~ פע' **סיע*** פ"י 1, עזר, תמך ב־: "מי שאינו מניח את העניים ללקט... או שהוא מסיע את אחד מהם, הרי זה גוזל את העניים" (פאה ה ו). "רבי, סיעוך מן השמים ונצחת" (קהלת רבה, כל הדברים). "בא לטהר מסיעין אותו" (שבת קד.). "זכות תקיעת כפו של אביו

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, כנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; °ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

הָיְתָה מְסַיַּעְתּוֹ" (ביאליק, אריה ו). "כְּאִישׁ שֶׁמְּסַיֵּעַ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעִסְקֵי בַּיִת" (עגנון, אלו קעה). "בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע אֵין מְסַיְּעִים לְמִתְחָרֶה" (קרליבך, הודו 143). 2. שִׁמֵּשׁ רְאָיָה וְסַעַד לְדָבָר: "דָּבָר זֶה לְמִדְנִי אַנְטוֹנִינוּס וּמִקְרָא מְסַיְּעוֹ" (סנהדרין צא:). [ראה עוד ערך מְסַיֵּעַ] – [לְסַיֵּעַ אֶת־, מְסַיֵּעַ, יְסַיֵּעַ]

~ הת' נִסְתַּיֵּעַ °, נֶעֱזַר, נִתְמַךְ: "מִן הַשָּׁמַיִם נִסְתַּיְּעוּ" (רמב"ם, שכירות ס י). "אֲנִי וְאַתָּה גוּף וּנְשָׁמָה אָנוּ וּמִמְּנִי וּמִמְּךָ תִּסְתַּיַּע נִסְיָעָתֵנוּ" (מגדלי מו"ס, סז). הַחוֹקֵר נִסְתַּיֵּעַ בְּתוֹצָאוֹת הַחֲקִירוֹת שֶׁקָּדְמוּ לוֹ. – [לְהִסְתַּיֵּעַ, מִסְתַּיֵּעַ, יִסְתַּיַּע]

– **לֹא נִסְתַּיַּע הַדָּבָר** ° [על־פי הארמית: "ולא הוה מסתייעא מילתא", בבא מציעא פה:] הַדָּבָר לֹא עָלָה יָפֶה בְּיָדוֹ, לֹא הָיָה לוֹ מַזָּל: "כַּמָּה פְּעָמִים בִּקֵּשׁ לֵירֵד לְשָׁם וְלֹא נִסְתַּיַּע הַדָּבָר" (הזז, צל 180). "אַךְ הַדָּבָר לֹא נִסְתַּיַּע וְכָל הָעֲבוֹדָה הָיְתָה בִּכְדִי" (שנהר, ג 102).

– **תַּנְיָא דִּמְסַיַּע** °, ראה ערך מְסַיֵּעַ.

סִיעָה* נ' [ארמית: סִיעָא, סִיעֲתָא; ערבית: شِيعَة] 1 °, חֲבוּרָה, קְבוּצָה, כְּנוּפְיָה: "סִיעָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם" (שבועות לה:). "מִיָּד הָלַךְ וְכִנֵּס סִיעָה שֶׁל תִּינוֹקוֹת מִן הֶעָרִים הַקְּרוֹבוֹת" (עגנון, כלה תכ). "כְּבָר פָּגַשְׁנוּ סִיעוֹת תּוֹעוֹת שֶׁל פְּלִיטִים" (ברקוביץ, הראשונים שכו). "לְמַעְלָה מֵעַל הָאִילָנוֹת טָסָה סִיעָה שֶׁל צִפֳּרִים" (אנכי, שמים 85). 2 ° פְּרַקְצְיָה, פֶּלֶג, קְבוּצָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַמְּהַוִּים חֵלֶק מִקְּבוּצָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר: לְאַנְשֵׁי הַסִּיעָה עֶמְדָּה אוֹ הַשְׁקָפָה מְיֻחֶדֶת הַשּׁוֹנָה בְּמִקְצָת מִזּוֹ שֶׁל הָרֹב. סִיעוֹת שׁוֹנוֹת בְּמִפְלָגָה. סִיעוֹת בְּכִנּוּסִים וְכַדּוֹמֶה. – [סִיעַת־, סִיעוֹת]

– סִיעָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי *, הָאֲנָשִׁים הַמְּקֹרָבִים אֶל פְּלוֹנִי אוֹ שֶׁהֵם בְּדֵעָה אַחַת אִתּוֹ: "חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ" (סנהדרין כו.).

סיעוף, ראה סֵעוּף.

סִיַּעְתָּא*, סייעתא נ' [ארמית, ראה סיע] עֶזְרָה, סִיּוּעַ [רווח בצירופים:]

– **סִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא***, עֶזְרַת הַשָּׁמַיִם, עֶזְרַת הָאֵל: "הָתָם סִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא הֲוָה" (כתובות סגג). "אֵין הַסּוֹחֵר צָרִיךְ לְחָכְמָה אֶלָּא לְמַזָּל, לְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא" (מגדלי מו"ס, קצ). "אַחַת הִיא אִם בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא אוֹ בְּהִתְחַבּוּלוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת" (אחד העם, רב). "הָיְתָה סִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא – עָבְרָה הַסַּכָּנָה" (סוקולוב, במראות 218).

– **סִיַּעְתָּא דְמָמוֹנָא** °, עֶזְרַת הַכֶּסֶף, אֶמְצָעוּת הַכֶּסֶף: "לֹא בִּזְכוּת אָבוֹת, לֹא בְּסִיַּעְתָּא דְמָמוֹנָא" (סוקולוב, אישים 591).

סִיעָתִי° ת' [מן סִיעָה] שֶׁל סִיעָה, שֶׁל חֲבוּרָה, שֶׁבִּמְסִגֶּרֶת קְבוּצָה שֶׁהִיא חֵלֶק מִקְּבוּצָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר: חֲלֻקָּה סִיעָתִית שֶׁל חַבְרֵי הַמִּפְלָגָה. בֵּרוּרִים סִיעָתִיִּים. – [סִיעָתִית, ־תִיִּים, סִיעָתִיּוֹת]

סִיעָתִיּוּת° נ' [מן סִיעָתִי] הִתְבַּדְּלוּת לְסִיעוֹת. [סִיעָתִיּוּת־]

סַיִף* ז' [ארמית: סַיְפָא; ערבית: سَيْف] חֶרֶב: "הָיוּ מַתִּיזִין רֹאשׁוֹ בְּסַיִף" (סנהדרין ז ג). סְפּוֹרְט בְּסַיִף. [סֵיף־, סְיָפִים, סַיְפֵי־ גם סְיָפוֹת, סִיפוֹת־]

סיף

– **הַסַּיִף וְהַסֵּפֶר יָרְדוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם*** (דברים רבה ד), [מימרה מקובלת בהוראה:] הַכֹּחַ וְהָרוּחַ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד שׁוֹלְטִים בָּעוֹלָם.

סַיָּף°, סייף ז' [מן א. סיף, סַיִף; ארמית: סַיָּפָא] מֻמְחֶה בְּמִלְחֶמֶת חֲרָבוֹת, בָּקִי בְּתוֹרַת הַסִּיּוּף [ראה הציור ליד 'סִיּוּף'] – [סַיַּף־, סַיָּפִים, סַיָּפֵי־]

א. סיף [מן סַיִף]

~ פִּעֵ' סִיֵּף ° פ"ע 1. נִלְחַם בְּסַיִף, עָסַק בִּסְפּוֹרְט הַסִּיּוּף. 2. נוֹפֵף כְּסַיִף: "מִיָּד הָיָה יוֹצֵא מִכֵּלָיו וּמְסַיֵּף בְּלֹא רַחֲמִים בְּתַרְוָד־הָעֵץ שֶׁבְּיָדוֹ" (שלונסקי, תר' טיל 488). – [לְסַיֵּף, מְסַיֵּף, יְ־]

~ הת' הִסְתַּיֵּף °, נִלְחַם עִם מִישֶׁהוּ בַּחֲרָבוֹת, נֶאֱבַק בְּסַיִף: הַסְּפּוֹרְטָאִים הִסְתַּיְּפוּ [ובהשאלה:] "שָׁם הִתְגּוֹדְדוּ נְעָרִים... וְנִסְתַּיְּפוּ בְּמוֹטוֹת־עֵץ אֲרֻכִּים" (סביב, כערער 319). – [לְהִסְתַּיֵּף, מִסְ־, יִסְ־]

ב. סיף [מן סוף; סוף]

~ פִּעֵ' סִיֵּף * פ"י אִבֵּד, הִשְׁמִיד, כִּלָּה עַד הַסּוֹף: "וּמְשַׁלַּחְתֶּם כְּכוֹכָבִים – מִי יָכוֹל לְסַיֵּף אֶת הַכּוֹכָבִים?" (בראשית רבה ק). – [לְסַיֵּף, מְסַיֵּף, יְ־]

~ פֻּעַ' סֻיַּף *, נִשְׁאַר לַסּוֹף: "הַבִּכּוּרוֹת וְהַמְסֻיָּפוֹת הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת" (ירושלמי דמאי כא ג). – [מְסֻיָּף, יְסֻיַּף]

~ הת' נִסְתַּיֵּף *, נִגְמַר, כָּלָה, תַּם, בָּא לִידֵי סוֹף: "נִסְתַּיְּפוּ הַתְּאֵנִים וְהוּא מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי עֲנָבִים" (ירושלמי דמאי כא ג). – [לְהִסְתַּיֵּף, מִסְתַּיֵּף, יִסְ־]

סִי"ף° ר"ת [מאנגלית: C.I.F.; ר"ת: Cost, Insurance, Freight] [במסחר] מְחִיר הַסְּחוֹרָה הַכּוֹלֵל אֶת הַהוֹבָלָה וְהַבִּטּוּחַ עַד לְנָמַל־הַקּוֹנֶה (בְּהוֹבָלָה יַמִּית), אוֹ עַד מַחְסַן־הַקּוֹנֶה (בְּהוֹבָלָה בִּכְלִי־רֶכֶב).

סַיָּפָא*, סייפא ז' [ארמית, מן סַיְפָא סיף] סַיָּף, לוֹחֵם בְּסַיִף [ראה להלן] – [סַיָּפִין]

– **סָפְרָא וְסַיָּפָא** °, סוֹפֵר וְסַיָּף, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִי שֶׁכֹּחוֹ רַב בְּדִבְרֵי רוּחַ וּבְדִבְרֵי חֹמֶר כְּאֶחָד [שאול מן הביטוי הארמי:]

– **אִי סָפְרָא – לָא סַיָּפָא, וְאִי סַיָּפָא – לָא סָפְרָא*** [על־פי עבודה זרה יז: ושם המשמעות: אין אדם יכול להיות תלמיד־חכם וגזלן כאחד!], אִם הוּא סוֹפֵר אֵינוֹ סַיָּף, וְאִם סַיָּף הוּא – אֵינוֹ סוֹפֵר, כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת מֻמְחֶה בְּמִדָּה שָׁוָה בְּחֹמֶר וּבְרוּחַ גַּם יַחַד.

סֵיפָא* נ' [ארמית: סוֹף] סוֹף, הַחֵלֶק הָאַחֲרוֹן בְּקֶטַע סִפְרוּתִי, וּבְיִחוּד בַּמִּשְׁנָה, לְהַבְדִּיל מִן "רֵישָׁא" (הָרֹאשׁ, הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן): "רֵישָׁא (שֶׁל הַמִּשְׁנָה) – דְּלָא כְּר' אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה, סֵיפָא – כְּר' אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה" (שבת פו.). "בְּסֵיפָא שֶׁבַּמַּאֲמָר יֵשׁ מִשּׁוּם סְתִירַת הָרֵישָׁא" (גיור, השעשים 22). הַשּׁוֹפֵט הִסְתַּמֵּךְ עַל הַסֵּיפָא בְּסָעִיף פְּלוֹנִי.

סְיָפָה* נ' סְיָפוֹת* נ"ר [מן סוף] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְפֵרוֹת הַמְאֻחָרִים וְהַגְּרוּעִים, לְהַבְדִּיל מִן "בִּכּוּרוֹת": "הַבִּכּוּרוֹת וְהַסְּיָפוֹת בְּגִנָּה – חַיָּבוֹת (בְּמַעֲשֵׂר) וּבְבִקְעָה – פְּטוּרוֹת" (תוספתא דמאי א ג). – [סְיָפוֹת־]

סיפוג, ראה סְפוֹג. **סיפוח**, ראה סְפוּחַ.

סִיפוֹן° ז' [יוונית: siphon צינור] גִּשְׁתָּה. 1. צִנּוֹר כָּפוּף בְּצוּרַת ח וּבְאֹפֶן שֶׁזְּרוֹעוֹ הָאַחַת אֲרֻכָּה מִן הָאַחֶרֶת, מְשַׁמֵּשׁ לְהַעֲבָרַת נוֹזְלִים בְּכֹחַ לַחַץ הָאֲוִיר מִכְּלִי אֶל כְּלִי נָמוּךְ מִמֶּנּוּ. 2. כִּנּוּי לְבַקְבּוּק סָגוּר הַמֵּכִיל מֵי־סוֹדָה הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ בְּכֹחַ לַחַץ הַגַּז שֶׁבְּתוֹכוֹ אַגַּב לְחִיצָה בְּמָנוֹף קָטָן שֶׁבְּרֹאשׁוֹ – [־נִים]

סיפונים

סיפון ר' סִפּוּן	סיפוק ר' סִפּוּק	סיפוריות ר' סִפּוּרִיּוּת
סיפונאי ר' סַפּוּנַאי	סיפור ר' סִפּוּר	סיפורת ר' סִפֹּרֶת
סיפוף ר' סִפּוּף	סיפורי ר' סִפּוּרִי	סיפורתן ר' סִפָּרְתָן

סַיָּפוּת°, סייפות נ' [מן סַיִף] אָמָּנוּת הַסִּיּוּף, תּוֹרַת מִלְחֶמֶת־חֲרָבוֹת. – [סַיָּפוּת־]

סִיפִילִיס* ז' [על שם Syphilus, גיבור בפואימה לאטינית במאה ה־16 שחלה במחלה זו] עַגֶּבֶת, מַחֲלַת־מִין מִדַּבֶּקֶת הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי טַפִּיל מְיֻחָד וְהַמֻּעֲבֶרֶת בְּעִקָּר עַל־יְדֵי הִזְדַּוְּגוּת עִם אָדָם נָגוּעַ בְּמַחֲלָה זוֹ. תְּחִלָּתָהּ בִּכִיב בִּמְקוֹם הַהִדַּבְּקוּת וּמִשָּׁם הִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת לָעוֹר, לַלֵּב, לִכְלֵי־הַדָּם וּלְיֶתֶר רִקְמוֹת־הַגּוּף.

סיפן

– **סִיפִילִיסִיקָן**° ז' חוֹלֶה בְּמַחֲלַת הָעַגֶּבֶת.

סֵיפָן ז' [מן סַיִף, על־שום צורת גבעול הפרח, ולפי השם הלועזי] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הָאִירוּסִיִּים (Gladiolus) בַּעַל פְּרָחִים דּוּ־שִׂפְתָנִיִּים גְּדוֹלִים. מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל סֵיפָן מְשַׁמְּשִׁים כְּפִרְחֵי־נוֹי, אֲחֵרִים גְּדֵלִים כַּעֲשָׂבִים רָעִים בִּשְׂדוֹת־תְּבוּאָה. – [סֵיפַן־, סֵיפָנִים, ־נֵי־]

סיקול, ראה סִקּוּל.

סיקוסים בלוח-עץ

סִיקוּס* ז' [מיוונית: sykon תאנה] מְקוֹם יְצִיאַת הֶעָנָף בְּגֶזַע־עֵץ, כְּעֵין "עַיִן" אוֹ יַבֶּלֶת: "תְּמָרָה זוֹ וְאֶרֶז אֵין בָּהֶם לֹא עִקּוּמִים וְלֹא סִיקוּסִים" (בראשית רבה מא). [סִיקוּס־, סִיקוּסִים, סִיקוּסֵי־]

– **אֵם־הַסִּיקוּס**°, הַחוֹר הַנִּשְׁאָר בַּלּוּחַ לְאַחַר שֶׁנָּשַׁר מִמֶּנּוּ הַסִּיקוּס [בציור – למטה]

סיקור, ר' סִקּוּר. סיקרא, ר' סִקְרָא.

סִיקָרִי*, סִיקָרִיקוֹן* ז' [לאטינית: sicarius; יוונית: sikarios] 1. שׁוֹדֵד, גַּזְלָן, חַמְסָן (מכשירין א ו). 2 [בימי בית שני, בימי מצור הרומאים על ירושלים] כִּנּוּי לְקַנָּאִים קִיצוֹנִיִּים, בִּרְיוֹנִים, שֶׁהָיוּ רוֹצְחִים נֶפֶשׁ אֶת כָּל הַמִּתְנַגְּדִים לְדֵעוֹתֵיהֶם. – [סִיקָרִים, סִיקָרִיקִין]

א. **סִיר** ז' [ערבית: זִיר] 1. קְדֵרָה, כְּלִי לְבִשּׁוּל: "בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר" (שמות טז ג). "מַה יִּתְחַבֵּר פָּרוּר אֶל סִיר... אוֹ מַה יִּתְחַבֵּר עָשִׁיר אֶל דָּל" (בן־סירא, יג ב – ג). 2. אֶחָד מִכְּלֵי־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ גּוֹרְפִים לְתוֹכוֹ אֶת הַדֶּשֶׁן מִן הַמִּזְבֵּחַ: "וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים" (שמות לח ג). – [סִיר־, סִירוֹת גם סִירִים, סִירֵי־]

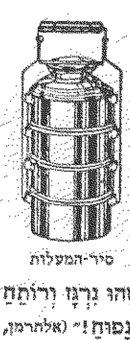
סיר-המעלות

– **סִיר־לַיְלָה**°, עָבִיט, גֶּרֶף לְשֶׁתֶן אוֹ לְצוֹאָה.

– **סִיר־הַמַּעֲלוֹת**° [בחיקוי־צלילים אל "שיר המעלות"] מַעֲרֶכֶת שֶׁל סִירִים אֲחָדִים הַמִּשְׁתַּלְּבִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וַאֲחוּזִים בְּיָדִית מְשֻׁתֶּפֶת; כָּל אֶחָד מִן הַסִּירִים יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּלִי־קִבּוּל לְתַבְשִׁיל מְיֻחָד.

– **סִיר־נָפוּחַ**, 1. סִיר רוֹתֵחַ: "סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה" (ירמיה א יג). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִישֶׁהוּ נִרְגָּז וְרוֹתֵחַ אוֹ לְנִקְלֶה וְאֶפֶס: "לֹא הוּא אָשֵׁם, הוּא – סִיר נָפוּחַ!" (אלתרמן, שלמי המלך 25).

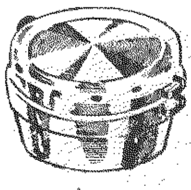
סיר-פלא

– **סִיר־פֶּלֶא**°, כִּנּוּי לְסִיר מְיֻחָד עָשׂוּי לַאֲפִיַּת עוּגוֹת עַל אֵשׁ רְגִילָה כְּבְבִשּׁוּל.

– **סִיר־רַחְצִי** (תהלים ס י), עָבִיט לְמֵי־רַחְצָה.

– **הוּא יוֹשֵׁב עַל סִיר־הַבָּשָׂר** [שאול מן שמות טז ג], הוּא אוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה וְלָשֹׂבַע, יֵשׁ לוֹ מִכָּל טוּב.

ב. **סִיר** ז' אֶחָד מִמִּינֵי הַקּוֹצִים (הושע ב ח) – רְאֵה ג' סִירָה. – [סִירִים]

סיר [קרוב אל סור, תור]

~ פִּעֵ' **סֵיֵּר**° פ"י תָּר, בִּקֵּר, הִסְתַּכֵּל וּבָחַן: הָאוֹרֵחַ סִיֵּר בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הַמְעַנְיְנִים בָּאָרֶץ. מִשְׁלַחַת מַדָּעִית סִיְּרָה בַּנֶּגֶב. הַשּׁוֹטְרִים סִיְּרוּ אֶת הַשֶּׁטַח שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ הַמִּסְתַּנְּנִים מֵעֵבֶר לַגְּבוּל. – [לְסַיֵּר, מְסַיֵּר, יְ־]

~ פֻּעַ' **סֻיַּר**°, בֻּקַּר, שֶׁתָּרוּ אוֹתוֹ: הַתַּיָּר הִתְרַשֵּׁם עֲמֻקּוֹת מִן הַמְּקוֹמוֹת הַמְסֻיָּרִים. – [מְסֻיָּר, יְסֻיַּר]

סַיָּר°, סייר ז' [מן סִיר, סַיֵּר; ארמית: סַיָּרָא* בודק, מרגל, בבא בתרא כא:] תָּר, מִסְתַּכֵּל וּבוֹדֵק, עוֹסֵק בִּפְעֻלּוֹת סִיּוּר: סַיָּרֵי הַגְּדוּד יָצְאוּ לִבְדֹּק אֶת כָּל שֶׁטַח־הַחֲזִית. – [סַיַּר־, סַיָּרִים, סַיָּרֵי־]

סִירָאוּת° נ' [מן א' סִירָה] שַׁיִט בְּסִירוֹת, הֲנָעַת סִירוֹת: עֲבוֹדוֹת סִירָאוּת בַּנָּמָל. – [סִירָאוּת־]

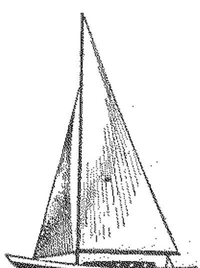
סירת-מפרש

סִירָאִי° ז' [מן א' סִירָה] בַּעַל־סִירָה אוֹ סִירוֹת, מַעֲבִיר אֲנָשִׁים בְּסִירָה. – [סִירָאִי־, סִירָאִים, סִירָאֵי־]

א. **סִירָה** נ' [על־פי הבנה זו בעמוס ד ב: "וְנִשָּׂא אֶתְכֶם... בְּסִירוֹת דּוּגָה"] 1°, כְּלִי־שַׁיִט קָטָן הַנָּע בַּמַּיִם בְּמִשּׁוֹטִים ("סִירַת־מִשּׁוֹטִים") אוֹ בְּמִפְרָשִׂים ("סִירַת מִפְרָשִׂים") אוֹ בְּמָנוֹעַ שֶׁל קִיטוֹר ("סִירַת־קִיטוֹר"): "וּמִדֵּי צֵאת הַסִּירוֹת שׁוּב הַיָּמָּה" (ביאליק, על כף). 2°, כִּנּוּי לִשְׁנֵי הֶעָלִים הַתַּחְתּוֹנִים בְּכוֹתֶרֶת שֶׁל הַפְּרָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְפָּרָנִיִּים עַל שׁוּם דִּמְיוֹנָם כְּסִירָה. – [סִירַת־, סִירוֹת]

ס
ס – סירה

– **סִירַת־דּוּגָה** [על־פי הבנה זו בעמוס ד ב], סִירָה קְטַנָּה שֶׁל דַּיָּגִים.

– **סִירַת־הַצָּלָה**°, כָּל אַחַת מִן הַסִּירוֹת הַמְחֻבָּרוֹת אֶל דָּפְנוֹת סְפִינָה אוֹ אֳנִיָּה וְהֵן מְיֻעָדוֹת לְהוֹרָדָה הַיָּמָּה לְשֵׁם הַצָּלַת הַנּוֹסְעִים בְּמִקְרֵה תְּאוּנָה לַסְּפִינָה.

ב. **סִירָה*, סִירָא*** ז' [אולי מן סִיר, סַהַר במשמעות היסודית עיגול] כִּנּוּי לָעִגּוּל הַלָּבָן שֶׁמְּסָבִיב לָאִישׁוֹן, הָעִגּוּל שֶׁבֵּין הַלָּבָן לַשָּׁחוֹר: "וְאֵיזֶהוּ תְּבַלּוּל? לָבָן הַפּוֹסֵק בְּסִירָא וְנִכְנָס בַּשָּׁחוֹר" (בכורות ו ב). "דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְצִפָּרְנָהּ בְּסִירַת עֵינוֹ הַחֲצוּפָה" (טשרניחובסקי, שירים 411). – [סִירַת־, סִירוֹת]

ג׳ **סִירָה** נ׳ [המקור לא הוברר] בֶּן־שִׂיחַ קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַוְּרָדִנִיִּים, הַצֶּמַח הַנָּפוֹץ בְּיוֹתֵר בַּבָּתוֹת בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Poterium): ״הִנְנִי שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים״ (נחום ב ח). ״כְּקוֹל הַסִּירִים (הַבּוֹעֲרִים) תַּחַת הַסִּיר״ (קהלת ז ו). ״וְצוֹרֵף סִירִים וְאָטָד״ (תוספתא סוטה ד ב). ״נִתְחַדְּקָה שִׂמְלָתָהּ בְּסִירֵי הַגָּדֵר וְנִקְרְעָה״ (עגנון, כלה שצד). ״שְׂדוֹת־בּוּר מְעֻלָּפִים סְפִיחַ וְסִירָאוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 318). – [סִירַת־, סִירִים, סִירֵי־, גם סִירוֹת גם סִירָאוֹת]

סירה קוצנית

ד׳ **סִירָה*** נ׳ [מארמית: סְרֵי באש] סָחִי, זֻהֲמָה, לִכְלוּךְ: ״מָה הַיָּם הַזֶּה כָּל סִירוֹתָיו עַל פִּיו, כָּךְ סִירוֹתֵיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים עַל פִּיהֶם״ (מדרש תהלים ב א). – [סִירַת־, סִירוֹת]

סירוב ר׳ סֵרוּב. **סירוג** ר׳ סֵרוּג. **סירוח** ר׳ סֵרוּחַ.

סִירוֹנִית* נ׳ [יוונית: Seiren; לאטינית: Sirena] בְּרִיָּה יַמִּית אַגָּדִית בִּדְמוּת בְּתוּלָה מֵחֶצְיָהּ וּלְמַטָּה וְעוֹף מֵחֶצְיָהּ וּלְמַעְלָה, הַמּוֹשֶׁכֶת אַחֲרֶיהָ בְּקוֹל וְמַרְאֶהָ הַנִּפְלָאָה נוֹסְעִים אֶל מְקוֹמוֹת נִדָּחִים וּמְסֻכָּנִים וּמְמִיתָה אוֹתָם (ספרא שמיני מט ד). נִקְרֵאת גַּם סִילוֹנִית*. בְּסִפְרוּת הָעַמִּים הָאֲחֵרִים הִיא נִקְרֵאת בְּשֵׁם ״בְּתוּלַת־מַיִם״ וּמְתֹאֶרֶת בִּדְמוּת בְּתוּלָה מֵחֶצְיָהּ וּלְמַעְלָה וְדָג מֵחֶצְיָהּ וּלְמַטָּה. – [סִירוֹנִית־, סִירוֹנִיּוֹת]

סירוס, ראה סֵרוּס.

סִירוֹפּ° ז׳ [צרפתית: sirop; syrup; כנראה מערבית: שַׁרָב משקה] שִׁירוֹב, תְּמִסָּה מְרֻכֶּזֶת וּסְמִיכָה שֶׁל מִיצִים שׁוֹנִים עִם סֻכָּר לְהַמְתָּקַת מַיִם אוֹ מֵי־סוֹדָה. – [סִירוֹפִּים]

סירוק, ראה סֵרוּק.

סַיָּרוּת°, סיירות נ׳ [מן סַיָּר] תַּפְקִידוֹ וּפְעֻלָּתוֹ שֶׁל הַסַּיָּר. בְּדִיקַת שְׁטָחִים: אֲמוּנִים בְּסַיָּרוּת. – [סַיָּרוּת־]

סירחה, ראה סִרְחָה.

סִירְיוּס° ז׳ [יוונית: seirios הצורב] Sirius, שְׁמוֹ שֶׁל הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים ״כֶּלֶב גָּדוֹל״ (Canis Major), הוּא הַכּוֹכָב הַמַּזְהִיר בְּיוֹתֵר בַּשָּׁמַיִם וְאֶחָד הַכּוֹכָבִים הַקְּרוֹבִים בְּיוֹתֵר (מֶרְחַקּוֹ כְּ־½8 שְׁנוֹת־אוֹר). נִרְאֶה בַּחֹרֶף בִּשְׁמֵי־הָעֶרֶב.

סִירִית° נ׳ [מן א׳ סִיר] סִיר קָטָן, קְדֵרָה קְטַנָּה. – [סִירִית־, ־יּוֹת]

סירכה, ראה סִרְכָה.

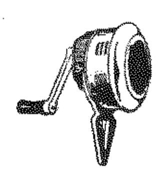
סירנת-יד

סִירֶנָה° נ׳ [מיוונית: Seiren; לאטינית: Sirena] צוֹפָר, מַכְשִׁיר הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל צְפִירָה דַּקָּה וּמְמֻשֶּׁכֶת בְּגֹבַהּ שׁוֹנֶה עַל־יְדֵי סִבּוּב מָהִיר בְּיוֹתֵר שֶׁל לוּחַ עָגֹל – לְשֵׁם אַזְעָקָה, לְמַתַּן אוֹת בְּבָתֵּי־חֲרשֶׁת וְכַדּוֹמֶה. – [סִירֶנוֹת]

סַיֶּרֶת°, סיירת נ׳ [מן סַיָּר] 1. סְפִינַת־מִלְחָמָה גְּדוֹלָה הַמְסַיֶּרֶת בַּיַּמִּים וּבוֹלֶשֶׁת אֶת הַסְּבִיבָה. 2. לַהֲקָה שֶׁל מְטוֹסֵי־סִיּוּר. קְבוּצַת אֲוִירוֹנִים הַמְסַיְּרִים אֶת הַסְּבִיבָה. – [סַיֶּרֶת־, סַיָּרוֹת, סַיְּרוֹת־]

סיתוני, ראה סִתְוָנִי. **סיתום**, ראה סִתּוּם.

סיתונית, ראה סִתְוָנִית. **סיתות**, ראה סִתּוּת.

סָךְ, פָּע׳ מן סוּךְ.

א׳ **סַךְ** ז׳ [המקור אינו ברור; אולי מן **סכך**; המשמעות משוערת לפי העניין] קָהָל רַב, הָמוֹן [ראה להלן]:

– **בַּסָּךְ**, בֶּהָמוֹן חוֹגֵג, בְּתַהֲלוּכָה עֲרוּכָה וּמְאֻרְגֶּנֶת: ״כִּי אֶעֱבֹר בַּסָּךְ, אֶדַּדֵּם עַד־בֵּית אֱלֹהִים״ (תהלים מב ה). ״לְהִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים וְלַעֲבֹר בַּסָּךְ עַד מִקְדָּשָׁם״ (יהודה הלוי, ח 336). ״הֲמִית נְבָלִים, כִּנּוֹר וְעוּגָב מֵעוֹבְרֵי בַּסָּךְ אֶל בֵּית אֱלֹהִים״ (מאפו, סב). ״בַּסָּךְ בְּקוֹל ׳הֶאָח!׳ יָצְאוּ גְדוּדִים״ (ביאליק, גדוד).

ב׳ **סַךְ*** ז׳ [המשמעות היסודית: סוף, כבסורית: סָכָא] חֶשְׁבּוֹן סוֹפִי, סִכּוּם, כַּמּוּת כּוֹלֶלֶת: ״סַךְ מַחֲנֵהוּ מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא״ (סנהדרין צה:). ״הִשָּׁבַע לִי בַּתּוֹרָה שֶׁסַּךְ זֶה נִשְׁתַּיֵּר לְךָ עָלַי וְאֶפְרַע לְךָ״ (תשובות הגאונים, לפי ב״י). ״שְׁקָלִים ת״ק בִּמְזֻמָּנִים הוּא הַסַּךְ שֶׁהִתְנֵיתִי״ (ביאליק, תקוות). הַסַּךְ הַכּוֹלֵל שֶׁל מַשְׂכֻּרְתּוֹ. נָתַתִּי לוֹ קַבָּלָה עַל סַךְ חֲמִשִּׁים לִירוֹת. – [סַךְ־, סַכִּים, סַכֵּי־]

– **סַךְ־הַכֹּל***, סִכּוּם, הַמִּסְפָּר הַכּוֹלֵל: קִבַּלְתִּי בְּסַךְ־הַכֹּל מֵאָה לִירוֹת. חָשַׁב אֶת סַךְ־הַכֹּל שֶׁל הַמִּסְפָּרִים לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן [נכתב בראשי־תיבות: ס״ה]

– **סַכֵּי־שְׁטָר***, הַסִּכּוּם הַכּוֹלֵל הָרָשׁוּם בִּשְׁטָר (בספרות שאלות־ותשובות).

סכי-עינים

סַךְ° ז׳ [מן סכך] סוֹכֵךְ, מִכְסֶה. – [סַךְ־, סַכּוֹ, סַכִּים, סַכֵּי־]

– **סַכֵּי־עֵינַיִם°**, תְּרִיסֵי־עוֹר שֶׁמְּחֻבָּרִים אֶל הָרְצוּעוֹת מִשְּׁנֵי צִדֵּי עֵינָיו שֶׁל הַסּוּס כְּדֵי לְמָנְעוֹ מִלְּהִבָּהֵל לִצְדָדִין.

– **סַךְ־שֶׁמֶשׁ°**, סוֹכֵךְ קָטָן בִּמְכוֹנִית מֵעַל לְרֹאשׁוֹ שֶׁל נֶהָג הַנִּתָּן לְהַטָּיָה לִצְדָדִין לְשֵׁם הֲגַנָּה מִקַּרְנֵי־הַשֶּׁמֶשׁ הַמַּפְרִיעִים אֶת הָרְאִיָּה.

סֹךְ, סוך ז׳ [מן סכך; ראה סֻכָּה, שֹׂךְ, שַׂךְ] 1. סְבַךְ, מָקוֹם בְּמַעֲבֵה־הַיַּעַר הַמְשַׁמֵּשׁ מִסְתּוֹר לַחַיּוֹת: ״עָזַב כַּכְּפִיר סֻכּוֹ״ (ירמיה כה לח). 2. סֻכָּה, מִשְׁכָּן: ״כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה... יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ״ (תהלים כז ה). – [סֹךְ־, סֻכּוֹ; סֻכִּים, סֻכֵּי־]

סֻכָּה, סוכה נ׳ [מן סכך] 1. מִבְנֶה־אַרְעַי עָשׂוּי קְרָשִׁים, עַנְפֵי עֵצִים, כַּפּוֹת־תְּמָרִים, עָלִים וְכַדּוֹמֶה–לְמִסְתּוֹר מִן הַשֶּׁמֶשׁ: ״כְּסֻכָּה בְכָרֶם״ (ישעיה א ח). סֻכַּת שׁוֹמֵר. 2. מִבְנֶה שֶׁיְּהוּדִי בּוֹנֶה בְּעֶרֶב חַג הַסֻּכּוֹת לְיַד בֵּיתוֹ אוֹ עַל גַּגּוֹ וּמְכַסֶּה אוֹתוֹ בְּסָכָךְ כְּדֵי לָשֶׁבֶת בּוֹ שִׁבְעָה יָמִים, כַּמְצֻוֶּה בַּתּוֹרָה: ״בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים״ (ויקרא כג מב). ״סֻכָּה הַמְדֻבְלֶלֶת וְשֶׁצִּלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ – כְּשֵׁרָה״ (סוכה ב ב). 3*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר מוֹעֵד הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת בִּנְיַן הַסֻּכָּה וּבְמִנְהֲגֵי הֶחָג. 4°. קִיּוֹסְק, תָּא אוֹ מִבְנֶה קָטָן לְמִמְכַּר עִתּוֹנִים אוֹ מֵי־סוֹדָה אוֹ מִינֵי סִדְקִית וְכַדּוֹמֶה. – [סֻכַּת־, סֻכּוֹת, סֻכּוֹת־]

– **חַג־הַסֻּכּוֹת**, חַג הָאָסִיף, הֶחָג שֶׁאָנוּ חוֹגְגִים בַּיָּמִים ט״ו–כ״א

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הפ׳עיל; הָפ׳על

בְּתִשְׁרֵי (בְּחוּץ־לָאָרֶץ גַּם כ״ב בְּתִשְׁרֵי – יוֹם שִׂמְחַת־תּוֹרָה) בִּישִׁיבָה בְּסֻכָּה, בִּתְפִלָּה, בִּנְטִילַת־לוּלָב וְעוֹד.

סכה [במקרא: שׂכה; ארמית: סְכָא]

~ פִּעֵ׳ **סָכָה** * פ״י רָאָה, הִבִּיט, צָפָה, הִסְתַּכֵּל: ״יִסְכֶּה... שֶׁהַכֹּל סוֹכִים בְּיָפְיָהּ״ (ספרי בהעלותך כז). ״נְבִיאִים שֶׁסּוֹכִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ״ (ויקרא רבה א). ״כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת לְבוּשָׁה אֲבֵלוּת הַכֹּל סוֹכִין בָּהּ״ (קבק, בצל 61). — [לִסְכּוֹת, סוֹכֶה, יִסְכֶּה]

סִכָּה°, סיכה נ׳ [ארמית: סִכָּא, סִכְּתָא קוץ; קרוב אל שַׁךְ, סַכִּין; ערבית: שַׁכֵּ דקר, קדח] 1. מַחַט וְגֻלָּה בְּרֹאשָׁהּ לְהַדּוּק בֶּגֶד, סֶרֶט וְכַדּוֹמֶה. 2. תַּיִל דַּק וְקָטָן לְחִבּוּר דַּפִּים שֶׁל נְיָר בְּמַחְבֶּרֶת, בְּקֻנְטְרֵס וְכַדּוֹמֶה. 3. סֵמֶל קָטָן מְחֻבָּר אֶל מַחַט שֶׁתּוֹקְעִים אוֹתוֹ בְּדַשׁ־הַבֶּגֶד לְאוֹת הַשְׁתַּיְּכוּת אֶל אִרְגּוּן מְסֻיָּם וְכַדּוֹמֶה: סִכָּה שֶׁל הַגְּדוּד הָעִבְרִי. סִכַּת־צוֹפִים. 4. כִּנּוּי כּוֹלֵל לְתַכְשִׁיטִים קְטַנִּים שׁוֹנִים מְצֻיָּדִים בְּכְעֵין מַחַט שֶׁהַנָּשִׁים תּוֹקְעוֹת וְעוֹנְדוֹת עַל בִּגְדֵיהֶן. — [סִכַּת־, סִכּוֹת, סִכּוֹת־]

סיכות (1)

– סִכַּת־בִּטָּחוֹן°, סִכָּה מְיֻחֶדֶת הַנִּתְקַעַת בְּבֶגֶד וְחֻדָּהּ נִסְגָּר בְּתוֹךְ מִכְסֶה מְיֻחָד בְּאֹפֶן שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ שֶׁהַסִּכָּה תִּשְׂרֹט אֶת הַגּוּף אוֹ תָּזוּחַ מִמְּקוֹמָהּ.

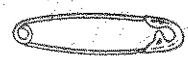
סיכת-ביטחון

– סִכַּת־רֹאשׁ°, מַכְבֵּנָה לְחִבּוּר הַשְּׂעָרוֹת אֵצֶל נָשִׁים.

– הוּא יוֹשֵׁב עַל סִכּוֹת° [בהשאלה] הוּא חֲסַר־סַבְלָנוּת בְּיוֹתֵר, רוּחוֹ קְצָרָה מְאֹד.

סָכוּי* ת׳ [מן סכה, סָכָה] שָׁקוּף, שֶׁקַּרְנֵי הָאוֹר חוֹדְרוֹת בַּעֲדוֹ בְּחֶלְקָן אוֹ בְּרֻבָּן: ״עַצְמוֹתָיו סְכוּיִין״ (נידה כד:). ״נוֹצוֹתֶיהָ מֻזְהָבוֹת וְכֻלָּהּ נַעֲשֵׂית סְכוּיָה וְזַהֲרוּרִית״ (ביאליק, ספיח ב). ״עוֹצֵם אֲנִי עֵינַי וְעַפְעַפֵּיהֶן סְכוּיוֹת וַאֲנִי סוֹכֶה מִבַּעַדָן״ (ליסיצקי, תולדות 102). ״רֹאשָׁהּ וּכְתֵפֶיהָ סְכוּיִים בְּאוֹר מְנוֹרַת־קִיר״ (ג׳ שחם, שיכון 238). — [סְכוּיָה, סְכוּיִים, ־יוֹת]

סִכּוּי*, סיכוי ז׳ [מן סכה] 1°. פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה, מַבָּט לֶעָתִיד, עָתִיד צָפוּי: אֵין כָּל סִכּוּי לַהֲקַלַּת הַמַּצָּב. יֵשׁ סִכּוּיִים טוֹבִים לְהַצְלָחַת הַמִּפְעָל. 2*. תִּקְוָה, תּוֹחֶלֶת: ״אָבַד סִבְרָן וּבָטֵל סִכּוּיָין״ (יומא עב.). — [סִכּוּי־, סִכּוּיִים, סִכּוּיֵי־]

– אָבַד סִבְרוֹ וּבָטֵל סִכּוּיוֹ* [על־פי יומא עב.], אָבְדָה תִּקְוָתוֹ, נוֹחֲלָה תִּקְוָתוֹ, נִתְאַכְזֵב.

סָכוּי, ראה שָׂכוּי.

סִכּוּךְ*, סיכוך ז׳ [מן סכך, סִכֵּךְ] 1. כִּסּוּי, חִפּוּי בִּסְכָךְ: ״מַחְצֶלֶת קָנִים גְּדוֹלָה – עֲשָׂאָהּ... לְסִכּוּךְ – מְסַכְּכִין בָּהּ״ (סוכה א יא). סִכּוּךְ הַסֻּכָּה לֶחָג. 2. כִּסּוּי, מִכְסֶה: ״הִרְחִיק אֶת הַסִּכּוּךְ מִן הַדְּפָנוֹת שְׁלֹשָׁה טְפָחִים״ (סוכה א ט). ״הַסִּכּוּךְ הַסָּכוּךְ מִכָּל צַד״ (ברש, א 136). — [סִכּוּךְ־, סִכּוּכִים, ־כֵי־]

סָכוּךְ* ת׳ [מן סכך, סָכַךְ] מְכֻסֶּה, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו סְכָךְ, מוּגָן: ״הַסְּכוּכָה בֶּעָנָן צֵל יוֹמָם״ (אורי סוכת, יוצר ב׳ סוכות). ״פָּרְצוּ וַיַּעַבְרוּ סְכוּכִים״ (גנזי שכטר, ג 130). ״בָּתֵּי חֹמֶר סְכוּכֵי תֶּבֶן מַבְהִיקִים מִבֵּין יַרְקְרַק דֶּשֶׁא״ (ביאליק, ספיח טו). ״הָאֲדָמָה עֶרֶשׂ אַדִּירָה סְכוּכַת צֵל״ (שמקין, שירים ריח). ״בָּתִּים הַמְרֻחָקִים זֶה מִזֶּה וְהַסְּכוּכִים בְּיָרָק״ (ברש, א 13). ״סֻכָּה שְׁלֵמָה עֲדַיִן וַאֲפִלּוּ סְכוּכָה בִּסְכָךְ״ (ברקוביץ, סיפורים רגו). — [סְכוּכָה, סְכוּכִים, ־כוֹת]

סְכוּכִית* נ׳ [צורת־משנה של זְכוּכִית] זְכוּכִית (שבת פא.). — [סְכוּכִית־]

סְכוֹכִית* נ׳ [מן סכך] 1°. חִפּוּי, אָהִיל: ״לְאוֹרָהּ הָרוֹגֵעַ שֶׁל עֲשָׁשִׁית הַנֵּפְט עִם סְכוֹכִית־הַנְּיָר הַחֲרוּכָה״ (ברקוביץ, הראשונים יד). ״בְּאֶמְצָעוֹ שֶׁל הַשֻּׁלְחָן זְקוּפָה מְנוֹרָה עֲגֻלַּת־הַסְּכוֹכִית״ (סברסקי, לפידים 174). 2*. מִכְסֶה: ״אֶבֶן הַסְּכוֹכִית״ (נזיר נג.). — [סְכוֹכִית־, סְכוֹכִיּוֹת]

סִכּוּל°, סיכול ז׳ [מן א.סכל, סִכֵּל] בִּטּוּל, הֲפָרָה: סִכּוּל הַמְּזִמָּה. סִכּוּל הַתָּכְנִית. — [סִכּוּל־]

סְכוֹלַסְטִיקָה° נ׳ [מיוונית: scholastikos לימודי, עיוני] 1. כִּנּוּי לַשִּׁיטָה הַפִּילוֹסוֹפִית וְהַתֵּיאוֹלוֹגִית שֶׁהָיְתָה שַׁלֶּטֶת בִּימֵי־הַבֵּינַיִם וְשֶׁשָּׁאֲפָה לְהוֹכִיחַ אֶת עִקָּרֵי הַדָּת עַל־יְדֵי רְאָיוֹת שִׂכְלִיּוֹת וּלְבַטֵּל אֶת הַנִּגּוּד בֵּין הָאֱמוּנָה וּבֵין הַפִּילוֹסוֹפְיָה. שִׁיטָה זוֹ, שֶׁהֻתְאֲמָה לְהַשְׁקָפוֹת הַכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית וּבָאָה־כֹּחָהּ, הִתְבַּסְּסָה עַל הַתּוֹרוֹת שֶׁבַּסְּפָרִים וְעַל הַדּוּגְמוֹת הַמֻּפְשָׁטוֹת, וְלֹא עַל הַחַיִּים וְעַל הַנִּסָּיוֹן. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַדָּע תָּלוּשׁ מִן הַחַיִּים וְנִסְיוֹן־הַחַיִּים, הַבָּנוּי רַק עַל עֶקְרוֹנוֹת מֻפְשָׁטִים וְעַל עִיּוּנִים עֲקָרִים, דּוֹגְמָטִיּוּת.

– סְכוֹלַסְטִי ◊ ת׳ 1. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָפְיֵי הַסְּכוֹלַסְטִיקָה. 2. נָטוּל מִן הַחַיִּים וּמִן הַמְּצִיאוּת, דּוֹגְמָטִי: גִּישָׁה סְכוֹלַסְטִית. הַשְׁקָפוֹת סְכוֹלַסְטִיּוֹת.

סִכּוּם* ז׳ [מן סכם; ההוראה היסודית: סוף, גמר; ראה גם ב־סָךְ] 1*. סַךְ־הַכֹּל, כַּמּוּת כְּלָלִית: ״סִכּוּם מִקָּח״ (ביצה כט:). ״וְאֵין אַתֶּם מַשְׁלִימִין אֶת הַסִּכּוּם שֶׁלָּכֶם״ (שמות רבה א). ״וּמִי הַקּוֹנֶה? הַמַּפְרִיז בְּסִכּוּמוֹת״ (סדן, ממחוז שיב). שִׁלַּמְתִּי לוֹ אֶת כָּל הַסִּכּוּם בִּמְזֻמָּנִים. סִכּוּם הַזָּוִיּוֹת בִּמְשֻׁלָּשׁ 180 מַעֲלוֹת. סִכּוּם הַפְּסוּקִים שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה 5845. בַּמִּפְעָל הֻשְׁקְעוּ סְכוּמִים עֲצוּמִים. 2° [בחשבון] הַתּוֹצָאָה שֶׁל פְּעֻלַּת הַחִבּוּר: בְּחִבּוּר 5 + 7 הַסִּכּוּם הוּא 12. — [סִכּוּם־, סְכוּמִים, ־מֵי־, גם סְכוּמוֹת]

סִכּוּם°, סיכום ז׳ [מן סכם, סִכֵּם] 1. חִשּׁוּב סְכוּמָם שֶׁל עֲצָמִים, עֲרִיכַת סַךְ־הַכֹּל: סִכּוּם הַהַכְנָסוֹת שֶׁל הָעֵסֶק. סִכּוּם הָרְוָחִים. 2. קְבִיעַת מַסְקָנָה, מִצּוּי הַחֵלֶק הָעִקָּרִי בַּדְּבָרִים: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ נִגַּשׁ לְסִכּוּם הַהַצָּעוֹת. הַמַּרְצֶה נָתַן בְּסוֹף סִכּוּם לְהַרְצָאָתוֹ. סִכּוּמִים וּבֵרוּרִים. — [סִכּוּם־, סִכּוּמִים, ־מֵי־]

– סִכּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר°, תַּמְצִית הַדְּבָרִים, קִצּוּרוֹ שֶׁל דָּבָר, הַמַּסְקָנָה מִכָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר.

סכו״ם° ר״ת סַכִּין כַּף וּמַזְלֵג; שְׁלֹשֶׁת מַכְשִׁירֵי־הָאֲכִילָה שֶׁהָאוֹכֵל מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בַּאֲרוּחָתוֹ.

סִכּוּן*, סיכון ז׳ [מן ב־סכן, סִכֵּן] 1*. הַעֲמָדָה בְּסַכָּנָה: ״דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִסָּרוֹן כִּיס וְסִכּוּן נְפָשׁוֹת״ (ירושלמי פאה טו ד). סִכּוּן הַחַיִּים. 2°. רִיזִיקוֹ, אִי־בִּטָּחוֹן, חֲשָׁשׁ שֶׁל הֶפְסֵד אוֹ כִּשָּׁלוֹן: ״וְלָכֵן אֶל מוּל רוּחַ אֵיתָן, לְחַיֵּי הַסִּכּוּן וְהַפֶּרֶךְ!״ (אלתרמן, הטור א 99). נִכְנַסְתִּי לָעֵסֶק זֶה מִתּוֹךְ סִכּוּן מְסֻיָּם. — [סִכּוּן־, סִכּוּנִים, סִכּוּנֵי־]

סָכוּף* ת׳ [מן סכף, סָכַף; קרוב אל סָחוּף, סָגוּף] מְדֻכָּא, מְעֻנֶּה: "אֻמָּה שֶׁל דְּוּוּיִים וּסְכוּפִים אַתֶּם" (בראשית רבה פח). "סוֹבֵל וְסוֹמֵךְ סְכוּפִים" (ינאי, קסג). "אֲנַחְנוּ הִנְנוּ אֻמָּה קְטַנָּה, דְּוּוּיָה וּסְכוּפָה" (הזז, היושבת 19). "בַּיּוֹם זָרְמוּ דָּמִים מִפְּצִיעוֹת אַדְמַת־יְהוּדָה הַסְּכוּפָה" (רגלסון, הקוקות 187). — [סְכוּפָה, סְכוּפִים, ־פוֹת]

סִכּוּף*, סיכוף ז׳ [מן סכף] סִגּוּף, עִנּוּי, דִּכָּאוֹן: "תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה סִכּוּפֵי סְכוּפִים" (איכה רבה, פתיחתא). — [סִכּוּף־, סִכּוּפִים, ־פֵי־]

סָכוּר° ת׳ [מן א. סכר סָכַר] חָסוּם, עַל־יְדֵי סֶכֶר: מֵי־שִׁטְפוֹנוֹת סְכוּרִים וּמְנֻצָּלִים לְהַשְׁקָיָה. — [סְכוּרָה, סְכוּרִים, ־רוֹת]

סִכּוּר°, סיכור ז׳ [מן א. סכר, סִכֵּר] הַתְקָנַת סֶכֶר, חֲסִימָה: סִכּוּר מֵי הַשִּׁטְפוֹנוֹת לְצֹרֶךְ הַשְׁקָיָה. — [סִכּוּר־]

סָכוּת° נ׳ [מן סכה] פְּרוֹגְנוֹזָה, סִכּוּיִים, הַעֲרָכַת הֶעָתִיד הַצָּפוּי. — [סְכוּת־]

סְכֵי־שֶׁמֶשׁ* ת׳ [= "רוֹאֶה־שֶׁמֶשׁ", בלשון סגי־נהור] כִּנּוּי לְלָקוּי בִּרְאִיָּתוֹ הָרוֹאֶה כָּל דָּבָר רְאִיָּה כְּפוּלָה וּמְטֻשְׁטֶשֶׁת (בכורות ז ג, תוספתא בכורות ה ג). — [סְכֵי־שֶׁמֶשׁ]

סְכִיָּה^, סכייה נ׳ [מן סכה, סָכָה] 1 ^. רְאִיָּה, הַבָּטָה: "וְזֹאת מִלֵּל בִּסְכִיָּתוֹ" (ינאי, רנז). "דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם מִסְּכִיָּה" (סידור רס״ג, רצו). 2. צְפִיָּה לֶעָתִיד, פְּרוֹגְנוֹזָה, קְבִיעַת הַסִּכּוּיִים: סְכִיַּת הִתְפַּתְּחוּתָהּ שֶׁל הַמַּחֲלָה. סְכִיָּה מְפֻכַּחַת שֶׁל הַמַּצָּב הַמְּדִינִי. — [סְכִיַּת־, סְכִיּוֹת]

סִכְּיוֹן^, סיכיון ז׳ [מן סכה] סִכּוּי, מַרְאֶה, מַבָּט: "סִכְיוֹנוֹ אֵין לְפָנִים" (ראשו כתם, יוצר א׳ פסח). — [סִכְיוֹן־, סִכְיוֹנוֹת]

סְכִיזוֹפְרֶנְיָה° נ׳ [מיוונית: schizein לשסע + phren מוח, שכל] שֶׁסַּעַת, מַחֲלַת־רוּחַ הַמִּתְבַּטֵּאת בְּפִצּוּל הָאִישִׁיּוּת, בְּתַעְתּוּעֵי דִּמְיוֹנוֹת, בְּדִכָּאוֹן רַב וּבְאָבְדַן הַהַבְחָנָה בֵּין מְצִיאוּת לְדִמְיוֹן.

סְכִיזְמָה° נ׳ [יוונית: schisma בקע] שֶׁסַּע, פִּלּוּג, נִגּוּד: "הַרְגָּשַׁת הַסְּכִיזְמָה בֵּין חוֹבַת הָרַבִּים וְחוֹבַת הַיָּחִיד" (ברש, ג 13). — [־מַת־]

סְכֵימָה° נ׳ [יוונית: schema צורה, תבנית] 1. שִׂרְטוּט אוֹ תַּרְשִׁים הַמְּתָאֵר אֶת הַשִּׁיטָה אוֹ אֶת הַמִּבְנֶה שֶׁל דְּבַר־מָה: סְכֵימָה שֶׁל מַכְשִׁיר. סְכֵימָה שֶׁל רֶשֶׁת־הַכְּבִישִׁים בָּעִיר. 2. תֵּאוּר שֶׁל דְּבַר־מָה בְּקַוִּים כּוֹלְלִים וְעִקָּרִיִּים: סְכֵימָה שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית. סְכֵימָה שֶׁל הַרְצָאָה. — [סְכֵימוֹת]

— **סְכֵימָתִי°** ת׳ הַנִּתָּן כִּסְכֵימָה בִּלְבַד, מְשֻׂרְטָט בְּקַוִּים כּוֹלְלִים: תָּכְנִית סְכֵימָתִית שֶׁל הַמְּכוֹנָה. הַרְצָאָה סְכֵימָתִית שֶׁל הַדְּבָרִים.

— **סְכֵימָתִיּוּת°** נ׳ כְּלָלִיּוּת, שִׂרְטוּט אוֹ תֵּאוּר דְּבַר־מָה בְּקַוִּים עִקָּרִיִּים וּכְלָלִיִּים בִּלְבַד: סְכֵימָתִיּוּת בְּהַרְצָאָתוֹ שֶׁל הַמַּרְצֶה. סְכֵימָתִיּוּת יְבֵשָׁה.

סַכִּין* זו״נ [במקרא: שַׂכִּין; ארמית: סַכִּינָא; ערבית: סִכִּין] מַאֲכֶלֶת, כְּלִי־מַטְבָּח לַחְתֹּךְ בּוֹ צָרְכֵי־אֹכֶל: לַסַּכִּין לַהַב וְנִצָּב. "אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין בְּיוֹם טוֹב אֲבָל מַשִּׁיאָהּ עַל גַּבֵּי חֲבֶרְתָּהּ" (ביצה ג ז). "סַכִּין שֶׁנִּשְׁמַט מִן הַנִּצָּב אוֹ שֶׁנִּפְגַּם" (רמב״ם, כלי המקדש א טו). סַכִּין, כַּף וּמַזְלֵג – מִמַּכְשִׁירֵי־הָאֹכֶל הֵם. — [סַכִּין־, סַכִּינִים, סַכִּינֵי־]

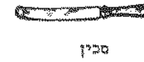

סכין

— **סַכִּין־גִּלּוּחַ°**, טַבְלַת־פְּלָדָה קְטַנָּה מְשֻׁחֶזֶת הֵיטֵב בְּשׁוּלֶיהָ, שֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָהּ בְּתוֹךְ מְגַלֵּחַ (מְכוֹנַת־גִּלּוּחַ) וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְגִלּוּחַ כְּבְתַעַר.

— **אֵין סַכִּין מִתְחַדֶּדֶת אֶלָּא בְּיַרְךְ שֶׁל חֲבֶרְתָּהּ*** (בראשית רבה סט), מָשָׁל חֲכָמֵינוּ בְּשֶׁבַח הַלִּמּוּד בַּחֲבוּרָה שֶׁבָּהּ כָּל אֶחָד עוֹזֵר וּמְסַיֵּעַ לַחֲבֵרוֹ.

— **תָּקַע סַכִּין בְּגַבּוֹ°** [בהשאלה] הִכְשִׁילוֹ מִמָּקוֹם בִּלְתִּי צָפוּי לוֹ.

— **סַכִּין מְסֻכָּן בְּיַד שׁוֹטֶה^** (מראה המוסר מג א), מֵימְרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הַשּׁוֹטֶה שֶׁאֵינוֹ זָהִיר בְּמַעֲשָׂיו וּבְהִתְנַהֲגוּתוֹ.

סַכִּינָאוּת° נ׳ [מן סַכִּינַאי] מַעֲלָלָיו שֶׁל הַסַּכִּינַאי, דְּרָכָיו שֶׁל הָאַלָּם הַשּׁוֹלֵף סַכִּין לְאַיֵּם עַל קָרְבְּנוֹתָיו: פְּלוֹנִי נִדּוֹן בְּאַשְׁמַת סַכִּינָאוּת. — [סַכִּינָאוּת־]

סַכִּינַאי° ז׳ [מן סַכִּין] שׁוֹדֵד, מִי שֶׁנּוֹהֵג לִשְׁלֹף סַכִּין כְּדֵי לְאַיֵּם עַל קָרְבָּנוֹ וּלְבַצֵּעַ מַעֲשֵׂה־שֹׁד: "בְּחֶשְׁכַת פִּנּוֹתָיו רוֹחֲשִׁים סַכִּינָאִים וְגַנָּבִים" (קרליבך, הודו 26). — [סַכִּינָאִים, סַכִּינָאֵי־]

סְכִירָה^ נ׳ [מן א. סכר, סָכַר] סְתִימָה, סְגִירָה (בְּיִחוּד מַיִם): "כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן (בְּמַיִם) דֶּרֶךְ הִלּוּכָן בְּלֹא סְכִירָה זָכָה" (לבוש, שותפות בקרקע קע ב). "הַקַּדְמוֹנִים פִּתְּחוּ תַּרְבּוּת שְׁלֵמָה שֶׁל מְלֶאכֶת דִּירוּג וּסְכִירָה" (זהבי, ארץ־ישראל 2). — [סְכִירַת־, סְכִירוֹת]

סכך [במקרא: שׂכך; קרוב אל ב. נסך; אכדית: sakaku להיסתם; ארמית: סְכַךְ; ערבית: סַכּ סתם]

~ פָּע׳ **סָכַךְ** פ״י 1. הִסְתִּיר, שָׂם מָסָךְ, כִּסָּה: "וְהָיוּ הַכְּרֻבִים... סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת" (שמות כה כ). "סַכֹּתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק" (תהלים קמ ח). "בֵּית־הַכְּנֶסֶת... הַסּוֹכֵךְ בְּקוֹמָתוֹ הַכְּפוּפָה כָּל הַבָּתִּים בִּתְכוּנָתוֹ" (ביאליק, רזי). "עָמַד בְּצָחוֹק־מְנוּחָה מִתַּחַת לְשָׂפָמָיו הֶעָבִים הַסּוֹכְכִים עַל שְׂפָתָיו" (ברנר, א 150). [ובהשאלה:] "וְהַהַכָּרָה הַזֹּאת סוֹפָהּ לְפַזֵּר אֶת הָעֲרָפֶל הַסּוֹכֵךְ עַל רִגְשׁוֹת לִבָּם" (אחד העם, קנא). "הָיְתָה סוֹכֶכֶת עַל הַיְלָדִים בְּאַהֲבַת דּוּמִיָּה" (ברקוביץ, הראשונים קמה). "בַּיָּמִים הָהֵם סָכְכָה תּוּגַת רַחֲמִים עַל מְעוֹן בֵּיתֵנוּ" (עגנון, כפות י). 2 °. שָׂם סְכָךְ, כִּסָּה בִּסְכָךְ: סָכַכְנוּ אֶת סֻכָּתֵנוּ לֶחָג [ראה גם ערך סָכוּךְ]. — [לָסֹךְ עַל־, לְ־, אֶת־; סַכּוֹתִי, סַךְ, סַכָּה, גם סָכַכְתִּי; סוֹכֵךְ, סָכוּךְ; יָסֹךְ, סֹךְ! סֹכִּי!]

~ נִפ׳ **נִסְכַּךְ^**, כֻּסָּה בִּסְכָךְ: "וְזֶה שֶׁנִּסְכַּךְ שָׁם שֶׁלֹּא לְשֵׁם סְכָךְ" (רש״י סוכה יב). — [לְהִסָּכֵךְ, נִסְכָּךְ, יִסָּכֵךְ]

~ 1 פִּע׳ **סִכֵּךְ*** פ״י שָׂם כִּמְכַסֶּה, חִפָּה: "כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה וְאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ אֵין מְסַכְּכִין בּוֹ" (סוכה א ד). — [לְסַכֵּךְ אֶת־, מְסַכֵּךְ, יְ־]

~ 2 פִּע׳ **סוֹכֵךְ*** פ״י הִסְתִּיר, כִּסָּה: "שֶׁהָיוּ עַנְנֵי כָבוֹד מַקִּיפִים אוֹתָם וּמְסוֹכְכִים עֲלֵיהֶן" (פסיקתא סוכות). "יְסוֹכְכֵהוּ בִּכְנָפוֹ" (יהודה הלוי, ג 202). "עֲלֵי הָעֵץ הָיוּ מְסוֹכְכִים עָלַי בַּלַּיְלָה" (סנאי, ארץ 28). — [לְסוֹכֵךְ, מְסוֹכֵךְ, יְסוֹכֵךְ]

~ פֻּע׳ **סֻכַּךְ***, כֻּסָּה, נִתַּן עָלָיו צִפּוּי: "סֻכָּה מִכָּל מָקוֹם כְּשֵׁרָה וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא מְסֻכֶּכֶת כְּהִלְכָתָהּ" (סוכה ה:). [ראה עוד ערך מְסֻכָּךְ] [מְסֻכָּךְ, יְסֻכַּךְ]

~ הת' **הִסְתּוֹכֵךְ** °, התכסה, חסה בצל של סכה או של כל מחסה אחר: "שנסתוככו ברוח הקדש" (תנחומא, ויקהל ח). "כחק נסוכה שבעה להסתוככה" (קליר, אכתיר, יוצר א' סוכות). "ובצל דליותיו הסתוככו וחסו" (סעדיאנה לשכטר 69). "עיניו לטושות אל המרחב לראות את האויב המסתוכך" (ברש, א 310). — [להסתוכך, מסתוכך, יס־]

~ הפ' **הֵסַךְ** פ"י שם מסך, כסה, צפה: "ויבא את־הארן אל־המשכן... ויסך על ארון העדות" (שמות מ כא). "באברתו יסך לך ותחת־כנפיו תחסה" (תהלים צא ד). "אילן שהוא מסך על הארץ" (עירובין י ח). [להסך על־, ל־, בעד־; הסכותי; מסך, יסך, הסך! הסכי!]

~ 1 הפ' **הוּסַךְ** °, כסה: "מול החלון שהוסך ברדיד שחור" (שלונסקי, תר' קרקע א 92). "וצללי ראשים ערופים משתבצים בחלונות המוסכים" (שנהר, ב 108). — [מוסך, יוסך]

~ 2 הפ' **הִסְכֵּךְ** ^, שמש כסכך, הנח על גבי הסכה: "צריך הוא לנענע קצת אותם שהסככו במחבר לאחר קציצתן" (רש"י סוכה יא.). — [מסכך, יסכך]

— הסך את רגליו, ראה סוך.

סְכָךְ* ז' [מן סכך] חמר לכסוי סכה או גג של כל מבנה אחר — ענפי עצים, מחצלות וכדומה: "סככן סכך כשר הוא" (סוכה יז:). סכך לסכה. — [סכך־, סככו; סככים, ־כי־]

סַכָּךְ° ז' [מן סכך, סכך] אמן לכסוי גגות: "מעל הגג נפל הסכך ארצה" (ביאליק, תר' טל לד). "יש יהודי פשוט אחד, סכך של גגות" (ברש, א 113). — [סכך־, סככים, ־כי־]

סְכָכָה* נ' [מן סכך; במקרא, יהושע טו סא, שם מקום] 1*. סבך ענפים הסוככים על המקום שמתחתם: "הסככות והפרעות" (נזיר ז ג). 2°. מוסך, שטח גדול מכסה תקרה נשענת על עמודים על־פי־רב בלא קירות מסביב: סככה למכוניות. סככות לסחורות בתחנת־הרכבת. — [סככת־, סככות, סככות־]

סככה (2)

א. סכל [אכדית: saklu שוטה; ארמית: סכל]

~ פע' **סָכַל** ^ פ"ע היה חסר־דעת, היה סכל ובור, לא הבין: "שאם תדע — ישבחוך, ואם תסכל — ילמדוך" (גבירול, מבחר הפנינים 2). "בין בוערים, אכן בעינם חכמו, עד סכלו כי יסכלו שכלנו" (משה אבן־עזרא, א 85). "אשר בנו לשבתם משכנות עז וסכלו כי לזולתם בנותם" (חריזי, הענק כט). "אסכל אם אמר אחכמה" (נאגארה, 346). — [לסכל, סכל, יסכל]

~ נפ' **נִסְכַּל**, גואל, נהג לא בדעת, עשה מעשה־שטות: "העבר־נא את־עון עבדך כי נסכלתי מאד" (שמואל ב כד י). "ורבים נפתו לאהבת האשה ורבים נסכלו ונשגעו למענה" (יוסיפון, יח). "מה זה שעלה בדעתו הנסכלת" (שנהר, ב 270). — [להסכל, נסכל, יסכל]

~ פע' **סִכֵּל** פ"י 1. הפך לסכלות, הכניס רוח שטות: "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל" (ישעיה מד כה). 2. בטל, הפיר: "ויאמר דוד: סכל־נא את־עצת אחיתפל, ה'" (שמואל ב טו לא). — [לסכל את־, מסכל, י־, סכל!]

~ פע' **סֻכַּל** °, בטל, הופר: עצתו של האיש סכלה. עם התערבותה המהירה של המשטרה סכלה מזמתם של השודדים. — [מסכל, יסכל]

~ הפ' **הִסְכִּיל** פ"ע נואל, עשה מעשה שטות: "עתה הסכלת עשו" (בראשית לא כח). "הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד" (שמואל א כו כא). — [להסכיל, מסכיל, יסכיל]

~ הת' **הִסְתַּכֵּל** ^, עשה עצמו לסכל, השתטה: "ויטה לבו אל דברים אחרים לרנן ולזמר ולרקד ואף להסתכל" (יוסיפון, לז). — [להסתכל, מס־, יס־]

ב. סכל [במקרא: שכל]

~ הת' **הִסְתַּכֵּל** *. 1. התבונן, הביט בעיון: "ונסתכלתי בבבואה שלי" (תוספתא נזירות ד ז). "אסור להסתכל בכהנים בשעה שהן מברכין" (ירושלמי תעניות טז ב). "יסתכלו בי בגדלות הוד" (ביאליק, הברכה). 2 [בהשאלה] שם לב, נתן דעתו: "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה" (אבות ג א). "מסתכל הייתי במעשה בראשית" (בראשית רבה ב). — [להסתכל ב־; מסתכל, יס־]

— אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו* (אבות ד כ), משל חכמים בהוראה: אל תשם לבך לחיצוניות אלא לפנימיות, לא הצורה עקר אלא התכן!

סָכָל ת' [מן א. סכל] כסיל, שוטה, חסר־שכל: "בנים סכלים המה ולא נבונים המה" (ירמיה ד כב). "שמעו נא זאת עם נבל ואין לב" (ירמיה ה כא). "דלת סכלת, תהני ריק" (ביאליק, מעשה ילדות). — [סכלה גם סכלת, סכלים, ־לות]

סֶכֶל ז' [מן א. סכל] שטות, טפשות, חסר־שכל: "נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו" (קהלת י ו). "וסכלכם הסירו ויצרכם המירו" (חריזי, תחכמוני ב 32). ומה פלפוליך! כסל ושקר, שגעון תהפוכות, סכל אין חקר!" (ליליינבלום, א 429). "אכן אין גבול, אין חקר לסכל ולשקר" (שמעוני, הכיבר 76). — [סכל־, סכלו]

סִכְלוּת נ' [מן א. סכל] שטות, טפשות, חסר־שכל: "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות" (קהלת ב יג). "ואשר ישחק בסכלות להשמיע קולו — ונענש שלשים יום" (מגילת הסרכים ז 14). "כשמחה והדאגה... והחכמה והסכלות" (חובות הלבבות, עבודת ה' ד). — [סכלות־]

סכם [ארמית: סכם מנה; ר' גם סכום, סך; המשמעות היסודית: הגיע לסוף]

~ פע' **סִכֵּם** * פ"י הביא לידי סיום, ערך סך־הכל: "במספר ארבעים... שהוא סוכם את הארבעים" (מכות ג י). "וטהר טבילותיו מניח... ותודותיו ודוייו סכמת" (מי יתנה, יוצר יום כיפור). "סוכם יומנו הרוגע, הליל בא ונוחלו" (שלונסקי, שירים ב 376). — [לסכם, סוכם, יסכם]

~ נפ' **נִסְכַּם** ^. 1. חבר, נקבע מנין סופי: "חמשים ושתים בו נסכם" (אנכי, ערבית ב' שבועות). החשבון נסכם. 2. בא לידי הסכמה: "נסכמו זקני העיר... לסמוך לאחד מן התלמידים" (ברצלוני, השטרות 131). "כן, כן... הרי שאתה נסכם עמי" (שנהר, א 499). — [להסכם, נסכם, יסכם]

~ סִכֵּם ° פ״י 1. חִבֵּר וְצֵרֵף יַחַד, עָרַךְ סַךְ־הַכֹּל שֶׁל דָּבָר־מָה: סִכַּמְנוּ אֶת הַחֶשְׁבּוֹן. סִכַּמְתִּי אֶת כָּל הַהוֹצָאוֹת. 2 [בהשאלה] מִצָּה וְהִדְגִּישׁ אֶת הָעִקָּר: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ סִכֵּם אֶת הַדֵּעוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַחֲבֵרִים. הַמַּרְצֶה סִכֵּם אֶת דְּבָרָיו. — [לְסַכֵּם אֶת־, מְסַכֵּם, יְ־]

~ פֻּעַ׳ סֻכַּם °, 1. חֻבַּר וְצֹרַף יַחַד, נֶעֱרַךְ סַךְ־הַכֹּל שֶׁל הַדְּבָרִים: הַחֶשְׁבּוֹן סֻכַּם. כָּל הַהוֹצָאוֹת סֻכְּמוּ בְּדִיּוּק. 2 [בהשאלה] מֻצָּה, הֻבְלַט וְהֻדְגַּשׁ הַחֵלֶק הַמֶּרְכָּזִי וְהָעִקָּרִי שֶׁבּוֹ: הַדֵּעוֹת הַשּׁוֹנוֹת סֻכְּמוּ עַל־יְדֵי הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. דְּבָרִים מְסֻכָּמִים. — [מְסֻכֶּמֶת, מְסֻכָּמִים, ־מוֹת]

~ הת׳ הִסְתַּכֵּם °, בָּא לִידֵי סִכּוּם וְצֵרוּף סוֹפִי, נֶעֱרַךְ בְּסַךְ־הַכֹּל: הַהוֹצָאוֹת לַבִּנְיָן נִסְתַּכְּמוּ בְּסַךְ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי לִירוֹת. הַדֵּעוֹת נִסְתַּכְּמוּ בָּאֲסֵפָה. — [לְהִסְתַּכֵּם, מִסְ־, יִסְתַּכֵּם]

~ הפ׳ הִסְכִּים * פ״ע [המשמעות היסודית: התאים את החשבון, ובהשאלה:] בָּא לִידֵי סִכּוּם וָזֶה, הָיָה בְּדֵעָה אַחַת עִם־: ״וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ״ (שבת פז.). ״הִסְכִּימָה דַּעְתָּם לְדַעַת הָעֶלְיוֹנָה״ (במדבר רבה יב). ״כְּשֶׁהַמַּנְהִיגִים עַצְמָם דַּעְתָּם מַסְכֶּמֶת לְהַגְבִּיל פְּעֻלָּתָם״ (אחד העם, קמס). ״נִעְנְעוּ לוֹ רֹאשָׁם וְהִסְכִּימוּ עִמּוֹ״ (עגנון, כלה שפח). הִסְכַּמְנוּ לִפְעֹל יַחְדָּו. — [לְהַסְכִּים לְ־, עִם־; מַסְכִּים, יַ־]

~ הפ׳ הֻסְכַּם °, נִתְקַבֵּל בְּרָצוֹן, נִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: ״הִנֵּה דָּבָר זֶה מֻסְכָּם עָלָיו מֵהַפִּילוֹסוֹפִים גַּם כֵּן״ (פירוש אבות לרמב״ם ג ו). הַדְּבָרִים שֶׁהֻצְּעוּ הֻסְכְּמוּ עַל־יְדֵי רֹב הַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּאֲסֵפָה. הֻסְכַּם לִפְעֹל לְפִי קַו אָחִיד. דֵּעוֹת מְקֻבָּלוֹת וּמֻסְכָּמוֹת. [וראה עוד ערך מֻסְכָּם] — [מֻסְכָּם, יֻסְכַּם]

סֶכֶם * ז׳ [מן סכם] 1 *, סִכּוּם, הַסַּךְ הַכּוֹלֵל, מִנְיָן: ״הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמֹר בְּסֶכֶם אֲסוּפֵי הַר מוֹר״ (פיוטים, סידור 699). 2 ° [בצבא־הגנה־לישראל] קְבוּצַת סְפָרוֹת הַנִּרְשֶׁמֶת בְּכַרְטִיסוֹ שֶׁל הַחַיָּל, וְכָל אַחַת מֵהֶן מְבַטֵּאת רָמָה מְסֻיֶּמֶת בְּאֶחָד מִתּוֹךְ אַרְבַּעַת הַנְּתוּנִים הַיְסוֹדִיִּים לְמִיּוּן כֹּחַ־הָאָדָם, וְהֵם: סוּג־בְּרִיאוּת, דֵּרוּג־פְּסִיכוֹטֶכְנִי, הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית, יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. — [סֶכֶם־, סִכְמוֹ]

סְכָמָה °, ראה סְכֵימָה.

א׳ סכן [אל־עמרנא: sakanu ana לדאוג ל־; אכדית: sakānu לשים לב אל־, לספק ל־]

~ פָּעַ׳ סָכַן פ״ע 1. הוֹעִיל, הָיָה לְתוֹעֶלֶת וּלְעֵזֶר: ״מַה־יִּסְכָּן־לָךְ, מָה אֹעִיל מֵחַטָּאתִי?״ (איוב לה ג). ״הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכּוֹן וּמִלִּים לֹא־יוֹעִיל בָּם״ (איוב טו ג). ״מָקוֹם לֹא יוֹעִיל הוֹן וְלֹא יִסְכֹּן קִנְיָן״ (חובות הלבבות, בקשה). 2 ° [בהשאלה] הִתְאִים, הָיָה מְסֻגָּל: ״הוּא לֹא יִסְכֹּן לְהוֹרָאָה בָּאָרֶץ״ (ברנר, א 334). ״עֲנָק זֶה לֹא יִסְכֹּן לְחַיֵּי הַמִּשְׁמַעַת שֶׁל הַצָּבָא״ (בר־יוסף, בני 47). הַכְּלִי הַיָּשָׁן לֹא יִסְכֹּן עוֹד לְשׁוּם דָּבָר. 3 *, שָׁלַט, מָשַׁל: ״אָמְנָם כֵּן... יֵצֶר סוֹכֵן בָּנוּ״ (אמנם, מעריב יום כיפור). ״יִצְרוֹ סוֹכֵן בּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כִּבְהֵמָה וְחַיָּה רָעָה״ (מגדלי מו״ס, קכו). ״רַק תְּשׁוּבָה אַחַת סוֹכֶנֶת בִּי — לִצְנֹחַ עַל־גַּבֵּי עֲרֵמַת שֶׁלֶג״ (ליסיצקי, תולדות 110). — [לִסְכֹּן, סוֹכֵן, יִסְכֹּן]

~ הפ׳ הִסְכִּין פ״ע הִתְרַגֵּל, הָיָה רָגִיל: ״הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה?״ (במדבר כב ל). ״כָּל הַמּוֹתָרוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים אֲשֶׁר הִסְכִּין בָּהֶם״ (אחד העם, טו). ״שֶׁמֵּעוֹלָם הִסְכַּנְתְּ... לְהַלֵּךְ עַל רֹאשׁ מְנוּחָתִי הִרְהוּרִים וַחֲלוֹמוֹת״ (ביאליק, הצור). ״יַעַן לֹא הִסְכִּין לַנֶּשֶׁק, עוֹד טִירוֹן וָרַךְ הוּא״ (שלו, אלהי 70). — [לְהַסְכִּין, מַסְכִּין, יַ־]

ב׳ סכן [ארמית: סְכַן; ראה גם סַכָּנָה]

~ פִּעֵ׳ סִכֵּן * פ״י 1 *, הֵבִיא לִידֵי סַכָּנָה, גָּרַם לְמַצָּב הֶעָלוּל לִגְרֹם אָסוֹן וְצָרָה: ״׳הֲבֵן עָרֵי מְסַכְּנוֹת׳... שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן״ (סוטה יא.). ״אֲנִי הָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ... וְסִכַּנְתִּי בְּעַצְמִי מִפְּנֵי הַלִּיסְטִין״ (ברכות יא.). הַלּוּלְיָן בַּקִּרְקָס סִכֵּן אֶת חַיָּיו. 2 °, הֶעֱמִיד בְּמַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכּוּן: הַתַּעֲשִׂיָּן הֶחְלִיט לְסַכֵּן אֶת הוֹנוֹ עַל־יְדֵי הִשְׁתַּתְּפוּתוֹ בְּמִפְעָל הֶחָדָשׁ. — [לְסַכֵּן אֶת־, מְסַכֵּן, יְ־]

~ נפ׳ נִסְכַּן, נִמְצָא בְּסַכָּנָה, הָיָה עָלוּל לְהִפָּגַע: ״בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם״ (קהלת י ט). — [לְהִסָּכֵן, נִסְכָּן, יִסָּכֵן]

~ פֻּעַ׳ סֻכַּן *, נִמְצָא בְּסַכָּנָה, הָיָה בְּמַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁל אָסוֹן לְעַצְמוֹ אוֹ לַאֲחֵרִים: ״חוֹלֶה מְסֻכָּן״ (תוספתא סוכה ב ב). פְּעֻלָּה זוֹ מַזֶּקֶת וּמְסֻכֶּנֶת בְּיוֹתֵר [וראה עוד ערך מְסֻכָּן] — [מְסֻכָּן, יְסֻכַּן]

~ הת׳ הִסְתַּכֵּן * הֶעֱמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה: ״אִם יִפֹּל וְיִסְתַּכֵּן אֶחָד מֵהֶן — חֲבֵרוֹ מַעֲמִידוֹ״ (קהלת רבה, טובים השנים). ״שֶׁעַל־יְדֵי אוֹתָן הֶעָרִים וְאוֹתָהּ עֲבוֹדָה נִסְתַּכְּנוּ מִצְרַיִם לִטְבֹּעַ בַּיָּם״ (רש״י סוטה יא.). ״שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא מִסְתַּכֵּן בְּעַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר יֵצֵא לָצוּד שֶׁמָּא יַהַרְגוּהוּ הַחַיּוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, בראשית כה לב). ״אֲנִי מִסְתַּכֵּן בְּנַפְשִׁי וְהוֹלֵךְ אֶל הַיַּעַר״ (מגדלי מו״ס, קב). ״עַל כֵּן לֹא הִסְתַּכֵּן אַרְיֵה מֵעוֹלָם לְהַפְקִיד צְרוֹרוֹתָיו בְּבֵית־אוֹצָר״ (ביאליק, אריה ב). — [לְהִסְתַּכֵּן, מִסְתַּכֵּן, יִסְ־]

סַכָּנָה * נ׳ [מן ב׳ סכן, סִכֵּן] חֲשַׁשׁ אוֹ אֶפְשָׁרוּת שֶׁל אָסוֹן, מַצָּב הֶעָלוּל לִגְרֹם צָרָה גְּדוֹלָה: ״חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה״ (סוכה כו.). ״לְעוֹלָם אַל יַעֲמֹד אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה לוֹמַר שֶׁעוֹשִׂין לוֹ נֵס״ (שבת לב.). ״שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לַוֵּשֶׁט וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה״ (תענית ה:). ״אֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג אֶלָּא בִּשְׁעַת סַכָּנָה״ (בראשית רבה צא). ״לְרוֹפֵא שֶׁהָלַךְ לְבַקֵּר שְׁנֵי חוֹלִים רָאָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁהָיָה בְּסַכָּנָה״ (תנחומא שמיני ו). ״אֵין בּוֹדְקִים בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה!״ (ביאליק, למתנדבים). פְּלוֹנִי נִצַּל מִסַּכָּנַת טְבִיעָה בַּיָּם. — [סַכָּנַת־, סַכָּנוֹת, סַכָּנוֹת־]

— סַכָּנַת־מָוֶת °, מַצָּב הֶעָלוּל לִגְרֹם מָוֶת לַנִּמְצָא בּוֹ: טִפּוּס עַל עַמּוּדֵי־חַשְׁמַל — סַכָּנַת־מָוֶת בּוֹ.

— סַכָּנַת־נְפָשׁוֹת *, 1 *, סַכָּנָה הָעֲלוּלָה לְקַפֵּחַ אֶת חַיָּיו שֶׁל אָדָם: ״אָכְלָה סַם הַמָּוֶת... אֲסוּרָה מִשּׁוּם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת״ (חולין ג ה). 2 ° [בהשאלה] סַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, חֲשַׁשׁ רְצִינִי בְּיוֹתֵר: ״סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, אֵין זֶה כֶּלֶב, אֶלָּא כֶּלֶב שֶׁבִּכְלָבִים״ (ביאליק, מאחורי א). סַכָּנַת־נְפָשׁוֹת לָצֵאת הַחוּצָה בְּקֹר אָיֹם זֶה!

סֶכְּסוֹאָלִי °, ראה סֶקְסוּאָלִי °.

סִכְסוּךְ * ז׳ [מן סכסך, סִכְסֵךְ] 1 *, רִיב, דִּין־וּדְבָרִים, מַחֲלֹקֶת: ״שֶׁהָיוּ אָז יוֹשְׁבִין שְׁלֵוִים וְשׁוֹקְטִים בְּלֹא שׁוּם סִכְסוּךְ עֲלֵיהֶם״ (מדרש לקח טוב, בראשית יג ז). פָּרַץ סִכְסוּךְ בֵּין הַשְּׁכֵנִים. סִכְסוּךְ מְדִינִי בֵּין מַמְלָכוֹת. יִשּׁוּב הַסִּכְסוּךְ בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם. סִכְסוּכֵי גְּבוּלוֹת. 2 *, עִרְבּוּב, סִבּוּךְ: ״׳תְּשַׁגְשֵׁגִי׳ — לְשׁוֹן סִכְסוּךְ, נִשְׁתַּגְשְׁגוּ זְמוֹרוֹתַיִךְ בְּמִינֵי דְּשָׁאִים״ (רש״י ישעיה יז יא). ״סִכְסוּךְ שִׂיחַ בָּאֲבָנִים, לְחִיכָה

בִּשְׁאָר דְּבָרִים" (רש"י בבא קמא ס.). "גּוֹרֶמֶת לִי הַשְׁפָּלַת עֵינַיִם, דְּפִיקַת לֵב וְסִכְסוּךְ־רוּחַ" (ברנר, א 15). "וְאִי אַתָּה נִטְרָד בְּסִכְסוּכֵי אַהֲבָה" (עגנון, כפות שפו). – [סִכְסוּךְ־, סִכְסוּכִים, סִכְסוּכֵי־]

סכסך [המקור לא הוברר]

~ פִּע' סִכְסֵךְ פ"י 1. גֵּרָה, שִׁסָּה, חִרְחֵר, עוֹרֵר רִיב וּמָדוֹן: "וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ בְּאָחִיו" (ישעיה יט ב). "מְגוּר אֶל גּוֹי שֶׁאֲנִי מְסַכְסֵךְ זֶה בָּזֶה" (רש"י ירמיה כה לב). "וְהַמְסַכְסֵךְ בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ לְהָבִיא מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם" (מדרש גיהנם, ילינק א). 2*. סִבֵּךְ, בִּלְבֵּל: "הָיָה עֵשָׂו צָד... עוֹפוֹת וּמְסַכְסְכָן, וּמַלְאָךְ בָּא וּמַתִּירָן" (בראשית רבה סז). "וְעֵרֶב רַב נְגֹהוֹת בִּנְגֹהוֹת סִכְסֵכָה" (ביאליק, זוהר). "וְרוּחוֹת קָרוֹת מְטַפְּחוֹת עַל פָּנָיו וּמְקָרְעוֹת אֶת כְּסוּתוֹ וּמְסַכְסְכוֹת אֶת צִיצִיּוֹתָיו" (עגנון, האש רצב). [ובהשאלה:] "וּמַחְשְׁבֵי סִמְטָאוֹת שֶׁסִּכְסְכוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ כָּל יְמֵיהֶם" (צמח, כתבים 214). 3*. [סכסכה אש] אָחַז וְלִהֵט, הִתְפַּתֵּל מִסָּבִיב: "מִיָּד יָרְדָה אֵשׁ וְסִכְסְכָה סַפְסָלוֹ שֶׁל רַבִּי" (חגיגה טז:). – [לְסַכְסֵךְ, מְסַכְסֵךְ, יְ־]

~ פֻּע' סֻכְסַךְ ^, גֹּרָה, שֻׁסָּה, שֶׁהוּבָא לִידֵי רִיב וּמָדוֹן: הַשְּׁכֵנִים הַמְסֻכְסָכִים לֹא הִשְׁלִימוּ בֵּינֵיהֶם יָמִים רַבִּים [וראה עוד ערך מְסֻכְסָךְ]. – [מְסֻכְסָךְ, יְסֻכְסַךְ]

~ הת' הִסְתַּכְסֵךְ ^, 1°, בָּא לִידֵי סִכְסוּךְ וּמַחֲלֹקֶת, נִכְנַס בִּמְרִיבוֹת: הַשְּׁכֵנִים הִסְתַּכְסְכוּ בֵּינֵיהֶם לְבֵין עַצְמָם. אַל נָא תִּסְתַּכְסֵךְ. 2^, הִתְעַרְבֵּב, הִסְתַּבֵּךְ: "כְּפִקְעִיּוֹת שֶׁל מַטְוֶה בִּזְמַן שֶׁמִּסְתַּכְסֵךְ" (ערוך, חמס). "בֵּין עַנְפֵי הָאִילָנוֹת מִסְתַּכְסְכִים עוֹד חוּטֵי זָהָב קְרוּעִים שֶׁל נֹגַהּ הַשְּׁקִיעָה" (ביאליק, ספיח י). הַחוּטִים הִסְתַּכְסְכוּ זֶה בָּזֶה. – [לְהִסְתַּכְסֵךְ, מִסְתַּכְסֵךְ, יִסְ־]

סַכְסְכָן° תו"ז [מן סכסך, סִכְסֵךְ] מְחַרְחֵר־רִיב, מְעוֹרֵר מַחֲלֹקֶת בֵּין אֲנָשִׁים: פְּלוֹנִי יָדוּעַ כְּסַכְסְכָן. הַסַּכְסְכָן הִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד לְהָפִיק תּוֹעֶלֶת לְעַצְמוֹ מִסִּכְסוּכֵי אֲחֵרִים. – [סַכְסְכַן־, סַכְסְכָנִית, סַכְסְכָנִים, ־נִיּוֹת]

סִכְסֶכֶת°, סכסוכת נ' [מן סכסך] סִכְסוּךְ, רִיבוֹת וּמְדָנִים: "וְלֹא לְהַטִּיל סִכְסֶכֶת בֵּין הַחֲבֵרִים" (אריכא, לחם 84). – [סִכְסֶכֶת־]

סַכְסְכָנוּת° נ' [מן סַכְסְכָן] מִדָּתוֹ אוֹ הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַסַּכְסְכָן, חִרְחוּר־רִיב, הֲבָאַת אֲנָשִׁים לִידֵי מְרִיבָה וְרֹגֶז: הַסַּכְסְכָנוּת הָרְסָה אֶת הַשָּׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת. – [סַכְסְכָנוּת־]

סַכְסְכָנִי° ת' [מן סַכְסְכָן] חַרְחֲרָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכְסְכָנוּת: פְּעֻלָּה סַכְסְכָנִית מְבִישָׁה. – [סַכְסְכָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

סַכְסָן* ת' [אולי מן סכסך] מְבֻלְבָּל, שֶׁדַּעְתּוֹ חֲלוּשָׁה עָלָיו (סנהדרין ק:). – [סַכְסָנִית, סַכְסָנִים, ־נִיּוֹת]

סכף [קרוב אל סגף, סחף; אכדית: sakapu סחף, הפיל; ארמית: סְכַף]

~ פָּע' סָכַף * פ"י סִגֵּף, הֶחֱלִישׁ, רִפָּה: "לֹא תִּסְעַד וְלֹא תִסְכֹּף" (איכה רבה, בלע ה'). "סְכָפָנוּ הָרָעָב" (שלונסקי, תר' בבל 75). – [לִסְכֹּף; סוֹכֵף, סָכוּף; יִסְכֹּף]

א. סכר [קרוב אל סגר; אכדית: sekēru סתם; ארמית: סְכַר; ערבית: סַכַּר סגר]

~ פָּע' סָכַר * פ"י סָגַר, סָתַם, הִתְקִין סֶכֶר: "הַסּוֹכֵר אַמַּת הַמַּיִם" (ביצה כה.). "סוֹכְרִין אֶת הַנְּהָרוֹת" (תענית יג.). [ובהשאלה:] "בְּשׁוּבוֹ מִן הָעִיר הָיָה סוֹכֵר אֶת פִּיהֶם בְּמַצּוֹת" (ברנר, א 140). "הָיְתָה הַשְּׁתִיקָה סוֹכֶרֶת מַאֲוַיִּים שֶׁבַּלְּבָבוֹת" (סביב, דרך 183). – [לִסְכֹּר, סוֹכֵר, יִסְכֹּר]

~ נפ' נִסְכַּר, נִסְגַּר, נִסְתַּם: "וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם" (בראשית ח ב). [ובהשאלה:] "יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי־שָׁקֶר" (תהלים סג יב). "צַדִּיקוֹ יָלִיץ כְּשַׁר וּמַסְטִין יִסָּכֵר" (אמרתך, יוצר ב' ראש השנה). "הַלְוַאי וְיִסָּכֵר גְּרוֹנֵךְ, חֲצוּפָה, וְלֹא תִצְעֲקִי עוֹד!" (בן־ציון, יב). "וְנִסְכַּר כְּבָר בַּנֶּפֶשׁ הַזֹּהַר לְעוֹלָם מִכֶּשֶׁף־אַגָּדָה" (רשא, עד 15). – [לְהִסָּכֵר, נִסְכָּר, יִסָּכֵר]

~ פִּע' סִכֵּר פ"י סִגַּר, מָסַר, הִסְגִּיר וְהֶעֱבִיר לִרְשׁוּת אֲחֵרִים: "וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה" (ישעיה יט ד). – [לְסַכֵּר אֶת־, מְסַכֵּר, יְסַכֵּר]

~ פֻּע' סֻכַּר ^, נִסְכַּר, נִסְתַּם [בהשאלה]: "נַאֲקוֹת חֲלָלִים נָאֳקוּ, סֻכְּרוּ וְלִבּוֹתָם נָמַקּוּ" (ינאי, פס). "וּפִי כָּל דּוֹבְרֵי שֶׁקֶר יְסֻכַּר" (גבירול, א 98). – [מְסֻכָּר, יְסֻכַּר]

~ הת' הִסְתַּכֵּר *, נִמְסַר, הֻסְגַּר: "עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהִסְתַּכֵּר בְּמַלְכֻיּוֹת" (ירושלמי הוריות מח ג). – [לְהִסְתַּכֵּר, מִסְתַּכֵּר, יִסְ־]

ב. סכר, ראה שכר.

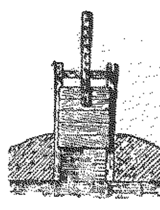
סכר-עץ

סֶכֶר* ז' [מן א. סכר; אכדית: sikkūru בריח; ארמית: סִכְרָא*, ירושלמי שבת יד א] מַחְסוֹם מֻצָּב בִּפְנֵי זֶרֶם־מַיִם, בֶּלֶם לְמֵי־נָהָר אוֹ לְמֵי־תְּעָלָה עַל־יְדֵי גַּל־עָפָר אוֹ קִיר־בֶּטוֹן אוֹ עַל־יְדֵי דֹּפֶן מֵעֵץ אוֹ מִבַּרְזֶל הַמִּתְרוֹמֵם וְיוֹרֵד לְפִי הַצֹּרֶךְ. – [סֶכֶר־, סִכְרוֹ; סְכָרִים, סִכְרֵי־]

סַכָּר* ז' [מן סכר, סֶכֶר] עוֹשֶׂה סְכָרִים, אֻמָּן לְהַתְקָנַת סְכָרִים בִּנְהָרוֹת אוֹ בִּתְעָלוֹת (כלים כג ה). – [סַכַּר־, סַכָּרִים, ־רֵי־]

סֻכָּר°, סוכר ז' [צרפתית: sucre; אנגלית: sugar; וכן ברוב הלשונות; המקור כנראה סאנסקריטי: carkara] 1. חֹמֶר גְּבִישִׁי מָתוֹק הַמֻּפָּק מִקְּנֵה־סֻכָּר אוֹ מִסֶּלֶק־הַסֻּכָּר אוֹ מִירָקוֹת וּפֵרוֹת אֲחֵרִים. הַסֻּכָּר הַמְזֻקָּק מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־מָזוֹן חָשׁוּב – לְהַמְתָּקַת תֵּה וּמַשְׁקָאוֹת וְתַבְשִׁילִים אֲחֵרִים, לְהַתְקָנַת רִבּוֹת וּמִינֵי־מְתִיקָה. 2. שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל חֳמָרִים כִּימִיִּים־אוֹרְגָנִיִּים הַמֻּרְכָּבִים מִפַּחְמִימוֹת (נֻסְחָתָם הַיְסוֹדִית $C_6H_{12}O_6$) וְהֵם נְמַסִּים בְּמַיִם וְטַעְמָם מָתוֹק. – [סֻכַּר־]

– **סֻכָּר גְּבִישִׁי°**, סֻכָּר מְזֻקָּק הַמְיֻצָּר בְּצוּרוֹת מַלְבֵּנִיּוֹת קְטַנּוֹת. [להבדיל מן:]

– **סֻכָּר דַּק°**, אַבְקַת־סֻכָּר, גַּרְגְּרִים גְּבִישִׁיִּים קְטַנִּים שֶׁל סֻכָּר.

– **סֻכַּר־חָלָב°**, אַבְקָה גְבִישִׁית לְבָנָה בַּעֲלַת טַעַם מָתוֹק בְּמִקְצָת הַמֻּפֶּקֶת מִנְּסִיוּב־הֶחָלָב וּמְשַׁמֶּשֶׁת כְּחֹמֶר לִרְפוּאָה וְכֵן כְּמָזוֹן לְתִינוֹקוֹת.

– **סֻכַּר־עֲנָבִים°**, ראה גְּלוּקוֹזָה.

– **סֶלֶק־סֻכָּר°**, ראה סֶלֶק, סֶלֶק־סֻכָּר.

– **קְנֵה־סֻכָּר°**, ראה קָנֶה, קְנֵה־סֻכָּר.

סִכְּרוּר° ז׳ [מן סכרר, סִכְּרֵר] תִּבּוּל בְּסֻכָּר, הוֹסָפַת סֻכָּר: סִכְּרוּר שְׁזִיפִים לְהַתְקָנַת רִבָּה. – [סִכְּרוּר־]

סֻכָּרִי°, סוכרי ת׳ [מן סֻכָּר] מְעֹרָב בְּסֻכָּר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סֻכָּר: עוּגָה סֻכָּרִית. – [סֻכָּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

סֻכָּרִיָּה°, סוכרייה נ׳ [מן סֻכָּר] מַמְתָּק, מַאֲכַל־מְתִיקָה עָשׂוּי מִסֻּכָּר וּמֵחֳמָרִים נוֹסָפִים נוֹתְנֵי טַעַם מָתוֹק: ״וְאִם תִּזְכִּי אָבִיאָה לָךְ גַּם סֻכָּרִיָּה״ (ביאליק, בובה). – [סֻכָּרִיַּת־, סֻכָּרִיּוֹת]

סָכָרִין° ז׳ [יוונית: sacharon סוכר] חֹמֶר גְּבִישִׁי, בַּעַל טַעַם מָתוֹק בְּיוֹתֵר (פִּי 300 וְיוֹתֵר מִן הַסֻּכָּר הָרָגִיל!) מְיֻצָּר מִן הַחֹמֶר ״טוֹלוּאוֹל״ (נוֹזֵל רֵיחָנִי פַּחְמֵימִי הַמּוּפָק אַגַּב זִקּוּק שֶׁל שִׁיְרֵי הַנֵּפְט, הַזֶּפֶת וְכַדּוֹמֶה). הַסָּכָרִין מְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר־רְפוּאָה, כֵּן הוּא מְשַׁמֵּשׁ כְּתַחֲלִיף לַסֻּכָּר לְחוֹלִים בְּמַחֲלַת־הַסֻּכֶּרֶת, שֶׁהַסֻּכָּר אָסוּר עֲלֵיהֶם.

סכרר [מן סֻכָּר]

~ פִּעֵ׳ **סִכְּרֵר** ° פ״י עִרְבֵּב בְּסֻכָּר, הוֹסִיף סֻכָּר: סִכְּרַרְנוּ תּוּת־גִּנָּה לְהַתְקָנַת רִבָּה. – [לְסַכְרֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻכְּרַר** °, עֻרְבַּב בְּסֻכָּר, הֻתְקַן בְּתִמְּסַת־סֻכָּר: פֵּרוֹת מְסֻכְרָרִים. – [מְסֻכְרָר, יְסֻכְרַר]

סֻכֶּרֶת°, סוכרת נ׳ [מן סֻכָּר] מַחֲלַת־סֻכָּר (Diabetes), מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת לְעֹדֶף רַב שֶׁל סֻכָּר בַּדָּם וְהַנִּפְרָשׁ מִמֶּנּוּ לְעִתִּים קְרוֹבוֹת בַּשֶּׁתֶן.

סכת [אכדית: sakâtu; ערבית: סַכַּתַ שתק]

~ פָּעַ׳ **סָכַת** פ״י שָׁמַע, הִקְשִׁיב: ״וְהַטֵּה אֹזֶן וְסָכֹת שִׂיחַ מְשַׁוְּעִים״ [אדני, יוצר אחרון פסח]. – [לִסְכֹּת אֶת־, סָכַתִּי, סוֹכֵת, יִסְכֹּת]

~ הִפְ׳ **הִסְכִּית** פ״ע שָׁתַק, הֶחֱרִישׁ, שָׁמַע, הִקְשִׁיב: ״הַסְכֵּת וּשְׁמַע, יִשְׂרָאֵל!״ (דברים כז ט). ״כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעִי לְקוֹלִי וְתַסְכִּיתִי גִּיבִי אָז תֹּאמְרִי״ (הרומי, ג 61). ״הַסְכֵּת וּשְׁמַע... שִׁיר זָמִיר מִתְגַּנֵּב לְאִטּוֹ״ (ביאליק, שירה). – [לְהַסְכִּית, הִסְכַּתִּי, מַסְכִּית, יַסְכִּית, הַסְכֵּת!]

~ נִפְ׳ **נִסְכַּת** °, שָׁתַק, שָׁמַע, הִקְשִׁיב: ״עָשִׁיר דּוֹבֵר – הַכֹּל נִסְכָּתוּ״ (בן־סירא יג כג). – [לְהִסָּכֵת, נִסְכָּת, יִסָּכֵת]

סֶכֶת° ז׳ [מן סכת] קֶשֶׁב, שְׁמִיעָה. – [סֶכֶת־]

סַל ז׳ [אכדית: sallu; ארמית: סַלָּא; ערבית: סַלָּה] טֶנֶא, כְּלִי קָלוּעַ מִקָּנִים עָשׂוּי לָשֵׂאת בּוֹ חֲפָצִים שׁוֹנִים: ״סַל הַמַּצּוֹת״ (ויקרא ח ב). ״מַצִּילִין (בַּשַּׁבָּת) סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת״ (שבת טז ג). ״בַּסַּל אֵין פַּת־לֶחֶם״ (ביאליק, שירתי). סַל־פֵּרוֹת. סַל־יְרָקוֹת. – [סַל־, סַלּוֹ; סַלִּים, סַלֵּי־]

– סַל־הַמְּזוֹנוֹת°, כִּנּוּי לִכְלַל הַמְּזוֹנוֹת שֶׁאָדָם אוֹ מִשְׁפָּחָה צוֹרְכִים בִּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת: סַל־הַמְּזוֹנוֹת נִתְיַקֵּר מְאֹד בִּשְׁעַת־הַחֵרוּם. סַל־הַמְּזוֹנוֹת מְשַׁמֵּשׁ מַדָּד עִקָּרִי בְּחִשּׁוּבֵי יֹקֶר־הַמִּחְיָה.

– סַל־הַמַּעֲרֶכֶת°, ראה מַעֲרֶכֶת.

– כַּדּוּר־סַל°, ראה כַּדּוּר.

– אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ* [מפתגמי חז״ל, יומא יח: ושם על מצבו של נשוי לעומת מצבו של הרווק] מִי שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּתוֹ דָּבָר מְסֻיָּם הַמָּצוּי לוֹ בְּכָל עֵת, נָקֵל לוֹ לָשֵׂאת גַּם אֶת הֶעְדֵּרוֹ הַזְּמַנִּי, לֹא כֵּן מִי שֶׁאֵין הַדָּבָר מָצוּי בְּיָדוֹ.

סֹל*, רְאֵה א. סוֹל.

ס״ל ר״ת סְבִירָא לֵיהּ (סָבוּר לוֹ).

סלא [ערבית: סַלַאַ שילם בו במקום; ראה גם ב. סלה]

~ פִּעַ׳ **סִלָּא** * פ״י 1 *, שָׁקַל, הֶעֱרִיךְ: ״אֵין לְסַלְּאוֹת הַתְּבוּנָה בְּכָל פְּנִינֵי הָדָר״ (רס״ג, ספר הגלוי קפא). כְּלִי יָקָר הוּא – לֹא תְּסַלֵּא אוֹתוֹ בְּפָז! 2 *, הִכְרִיעַ בְּמִשְׁקָלוֹ, הִגְדִּיל: ״׳בֶּן־סָלוּא׳ – בֵּן שֶׁסִּלָּא עֲוֹן מִשְׁפַּחְתּוֹ״ (במדבר רבה כא). – [לְסַלֵּא, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻלָּא**, נִשְׁקַל, נֶעֱרַךְ: ״בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז״ (איכה ד ב). [בספרות החדשה בייחוד עם ״לא״:] ״כִּתְבֵי־הַיָּד הַיְּוָנִים וְהָרוֹמָאִים אֲשֶׁר לֹא יְסֻלְּאוּ בַּפָּז״ (סוקולוב, במראות 404). ״מַעֲשֶׂה רַב הוּא, לֹא יְסֻלָּא בַּזָּהָב״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קח). ״וַיֵּצֶר לוֹ מְאֹד כִּי שָׁם תְּפִלָּיו אֲשֶׁר כָּתַב... בְּעֶצֶם יַד קָדְשׁוֹ וְלֹא יְסֻלְּאוּ בַּפָּז״ (עגנון, אלו קו). – [מְסֻלָּא, יְסֻלָּא]

~ הִפְ׳ **הִסְלִיא** * פ״י הִכְרִיעַ בְּמִשְׁקָלוֹ, הִרְבָּה: ״׳בֶּן־סָלוּא׳ – עַל שֶׁהִסְלִיא עֲוֹנוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ״ (סנהדרין פב:). – [לְהַסְלִיא, מַסְלִיא, יַסְלִיא]

סלד [המקור לא הוברר; המשמעות – לפי העניין]

~ פָּעַ׳ **סָלַד** * פ״ע 1 *, נִרְתַּע, נָסוֹג, קָפַץ לְאָחוֹר: ״אֶחָד שֶׁמֶן (חַם) וְאֶחָד מַיִם (חַמִּים) – יָד סוֹלֶדֶת בּוֹ״ (שבת מ:). ״הַמִּקְפָּה שֶׁל גְּרִיסִין וְשֶׁל פּוֹל – מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוֹלֶדֶת לְאַחֲרֶיהָ״ (מכשירין ה ט). 2 °, בָּחַל, קָץ בְּ־: ״וְכִי יִסְלֹד כֻּלּוֹ מִפְּנֵי הַמִּלִּים הָעֲקָרַבִּים״ (ביאליק, ויהי). [רווח בייחוד בצירוף עם ׳נפש׳ – ראה להלן] – [לִסְלֹד בְּ־, סוֹלֵד, יִסְלֹד]

~ פִּעֵ׳ **סִלֵּד**, 1 פ״ע קָפַץ, נִרְתַּע: ״וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא יַחְמוֹל״ (איוב ו י). ״אֲרַנֵּן בְּגִילָה וְסִלֵּד בְּחִילָה לְבָבִי״ (הנגיד, דיואן 114). ״וַיְסַלֵּד לְבָבִי וְקִרְבִּי נִצְרָבוּ״ (ביאליק, המתמיד). ״וְנִזְדַּעְזַע כָּזֶה שֶׁהוּא מְסַלֵּד בִּכְאֵבוֹ״ (הזז, יעיש א 132). 2 ° פ״י [לפי הבנה אחרת באיוב לעיל] שִׁבַּח, רוֹמֵם: ״תַּקִּיף מֵרְבָבָה מְפָאֲרִים לְסַלְּדוֹ״ (קליר, אראלי הוד, מנחה ליום כיפור). ״אֶנְקַת מְסַלְּדֶיךָ תַּעַל לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ״ (נעילה ליום כיפור). – [לְסַלֵּד, מְסַלֵּד, יְ־]

~ הִפְ׳ **הִסְלִיד** ° פ״י גָּרַם לִסְלִידָה, הִרְתִּיעַ, הִמְאִיס: ״הַנַּעֲרָה עוֹקְצָנִית זוֹ, שֶׁנִּסּוּחָהּ דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה, הִסְלִידַתְנִי לֹא בִּמְעַט״ (שטיינמן, צרור 28). ״הַמַּהְפֵּכָה הָיְתָה קְרוֹבָה לְרוּחוֹ בְּרָאשֵׁי מְגַמּוֹתֶיהָ, אֲבָל הִסְלִידַתְהוּ בְּמַעֲשֵׂי יוֹם־יוֹם״ (קריב, עיונים 373). ״הַחַיִּים... מַסְלִידִים עָלַי אֶת נַפְשִׁי״ (לוין, תר׳ עור היחמור). – [לְהַסְלִיד, מַ־, יַ־]

– חֹטֶם סוֹלֵד* (ספרא אמור צה ב), ראה ערך סוֹלֵד.

– נַפְשׁוֹ סָלְדָה (עָלָיו)*, נַפְשׁוֹ נִרְתְּעָה [ובהשאלה:] הוּא מָאַס, בָּחַל: ״אָדָם מֵרִיחַ רֵיחַ גָּפְרִית וְנַפְשׁוֹ סוֹלֶדֶת עָלָיו״ (בראשית רבה נא). ״בִּשְׁעַת נְטִילַת הַגְּמָרָא הָיְתָה נַפְשׁוֹ סוֹלֶדֶת בָּהּ״ (מנדלי מו״ס, קעו). ״הָעֲגָנוֹת הַלָּלוּ נַפְשָׁן סוֹלֶדֶת בְּתוֹכֵחָה כָּזוֹ״ (בן־ציון, יב). ״לֹא הָיְתָה נַפְשׁוֹ סוֹלֶדֶת גַּם מִדִּבְרֵי ׳הַבּוֹנָה׳״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ריא).

א. **סֶלֶד°** ז׳ [מן סלד; ראה סִלֵּד 2] שֶׁבַח, תְּהִלָּה: ״לְנִקְרָא רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן... מַבִּיעִים סֶלֶד וָרֹן״ (לבעל התיארת, יוצר לז׳ פסח). – [סֶלֶד־]

ב. **סֶלֶד**° ז׳ [בחיקוי אל salute, ראה ב. סְלוּד] הַצְדָּעָה, עֲמִידַת־כָּבוֹד: ״פֶּתַח הָאַרְמוֹן הוּא בָא, וּבְסֶלֶד הַמִּשְׁמֶרֶת הָאַרְמוֹנָה הוּא מוּבָא״ (מלצר, אור 76). – [סֶלֶד־]

סֶלָה מ״ק [המקור אינו ברור; יש סוברים: מן סלל] מִלָּה מְצוּיָה בְּרַבִּים מִמִּזְמוֹרֵי תְּהִלִּים וּבְסֵפֶר חֲבַקּוּק כְּמִלַּת־סִיּוּם לְבַיִת בְּמִזְמוֹר אוֹ לַמִּזְמוֹר כֻּלּוֹ, וְאוּלַי כְּסִימָן לִנְגִינָה; וְיֵשׁ סוֹבְרִים שֶׁמַּשְׁמָעוּת הַמִּלָּה – לָעַד, לָנֶצַח: ״אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה״ (חבקוק ג ג). ״לַה׳ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה״ (תהלים ג ט).

– **אָמֵן סֶלָה**^, כֵּן יְהִי רָצוֹן, אָמֵן וְאָמֵן: ״חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה, אָמֵן סֶלָה!״ (יהי רצון, ברכת החודש).

א. **סלה** [אכדית: salu ניער, פרק; ארמית: סְלָא, אַסְלֵי בזה; ערבית: (סלו) סַלָא זנח]

~ פָּע׳ **סָלָה** פ״י דָּחָה, זָנַח: ״סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ״ (תהלים קיט קיח). – [לִסְלוֹת, סוֹלֶה, יִסְלֶה]

~ פִּע׳ **סִלָּה** פ״י 1. סָלָה, דָּחָה, זָנַח: ״סִלָּה כָל־אַבִּירַי ה׳ בְּקִרְבִּי״ (איכה א טו). ״סָבְבוּ צָרִים סְבִיבֵךְ, סוֹרְרִים סִלּוּ נִינֵךְ״ (ינאי, שעח). 2^. הִכְרִיעַ, רָמַס, דָּרַס: ״וּבְרֵאשִׁית הַמִּלְחָמָה סִלָּה מִגִּבּוֹרָיו אַרְצָה שְׁנַיִם אֲלָפִים פְּגָרִים״ (יוסיפון, ק). – [לְסַלּוֹת, מְסַלֶּה, יְסַלֶּה]

~ פֻּע׳ **סֻלָּה**^, נִרְמַס, נִדְרַס: ״וַתְּהִי שָׁם מִלְחָמָה גְדוֹלָה... וְסֻלּוּ בַּיּוֹם הַהוּא מִגִּבּוֹרֵי רוֹמִיִּים תִּשְׁעִים אֶלֶף״ (יוסיפון קכ, לפי דפוס מנטובה). – [מְסֻלֶּה, יְסֻלֶּה]

ב. **סלה** [צורת־משנה של סלא]

~ פֻּע׳ **סֻלָּה** פ״ע 1. סֻלָּא, נִשְׁקַל, נֶעֱרַךְ: ״לֹא תְסֻלֶּה (הַחָכְמָה) בְּכֶתֶם אוֹפִיר״ (איוב כח טז). 2^. נִמְכַּר, נִתְּנָה תְּמוּרָתוֹ: ״וְעִבְרִית (אָמָה עִבְרִית) לְעַם נָכְרִי לֹא תְסֻלֶּה״ (סידור רס״ג, קעד). – [מְסֻלֶּה, יְסֻלֶּה]

סלו, ראה שְׂלָו.

א. **סִלּוּד**^, **סִילוּד** ז׳ [מן סלד, סָלַד] 1. רְתִיעָה, יִרְאָה, חֲרָדָה: ״טִהֵר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַצְמוֹ וְהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם בְּסִלּוּדִים״ (אלה אזכרה, מוסף יום כיפור). ״הָיָה עֲקִבְיָה עוֹמֵד בְּסִלּוּדִים, לִבּוֹ רוֹטֵט״ (בורלא, עקביה 164). ״כָּל שׁוּרָה שֶׁבִּיצִירָה זוֹ נִכְתְּבָה מִתּוֹךְ סִלּוּד שֶׁבִּקְדֻשָּׁה״ (פיכמן, רה). 2. שֶׁבַח, הַלֵּל: ״אֲנִי שִׂיחַ סוֹד סִלּוּדְךָ אֲסַלְסְלָה״ (אביתור, חתכן ישראל). ״וְעוֹדָם וְסִלּוּדִים בְּרֹב תְּהִלּוֹת וּרְנָנִים״ (יהודה הלוי, ז 147). – [סִלּוּד־, סִלּוּדִים, סִלּוּדֵי־]

– **סִלּוּד־נֶפֶשׁ**°, רֶטֶט פְּנִימִי, הִתְרַגְּשׁוּת: ״כַּמָּה נָשָׂא וְסָבַל... כַּמָּה סִלּוּדֵי־נֶפֶשׁ וְחֶרְדַּת קֹדֶשׁ, כַּמָּה חֶבְלֵי־מָשִׁיחַ״ (סוקולוב, אישים 99). ״מַרְאֶה חֲגִיגִי... הָיָה עוֹד מִקַּטְנוּתוֹ מְמַלֵּא אוֹתוֹ סִלּוּד־נֶפֶשׁ וְגַם חֲרָדָה״ (קבק, במשעול 111).

ב. **סִלּוּד**°, **סִילוּד** ז׳ [בקרבת־צלילים למונח הלועזי salute] סְלוּט, מַתַּן כָּבוֹד צְבָאִי עַל־יְדֵי הַצְדָּעָה אוֹ דִּגּוּל־נֶשֶׁק: ״נִקְבַּל אוֹתָם בְּהַצְדָּעָה וְסִלּוּד״ (אלתרמן, הטור ב 43) [ראה להלן סְלוּט]. – [סִלּוּד־, סִלּוּדִים, ־דֵי־]

סָלוּחַ^ ת׳ [מן סלח, סָלַח] מָחוּל, שֶׁסָּלְחוּ לוֹ: ״יִהְיֶה סָלוּחַ עָוֹן״ (רש״י ישעיה לג כד). ״וּבְעָלְבּוֹנוֹ הַגֵּא וְלֹא־סָלוּחַ בָּדָה נָקָם וַיְסַחְרְרֵהוּ״ (שלונסקי, שירים ב 71). – [סְלוּחָה, סְלוּחִים, ־חוֹת]

סְלוּט° ז׳ [מלאטינית: salutare לאחל בריאות] [בצבא] מַתַּן כָּבוֹד לְמִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי הַצְדָּעָה, מַטָּח שֶׁל יְרִיּוֹת מֵרוֹבִים אוֹ מִתּוֹתָחִים, דִּגּוּל־נֶשֶׁק, הֲנָפַת דְּגָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [סְלוּטִים]

סָלוּל ת׳ [מן א. סלל, סָלַל] כָּבוּשׁ, רָצוּף: ״לָלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה״ (ירמיה יח טו). ״הֲכָל שָׁנָה אֲנִי עוֹבֵר בְּלֶב יָם, וְיֶהְפַּךְ לְמַסְלוּלִים סְלוּלִים?״ (הנגיד, דיואן 16). ״עֲלִילוֹת לְבַקֵּשׁ, סְלוּלוֹת לְעַקֵּשׁ״ (משה אבן־עזרא, א 53). דְּרָכִים סְלוּלוֹת. – [סְלוּלָה, סְלוּלִים, ־לוֹת]

– **דַּרְכּוֹ סְלוּלָה**° [בהשאלה] הוּא מִתְקַדֵּם בְּנָקֵל וּלְלֹא מִכְשׁוֹלִים, קַיָּמִים כָּל הַתְּנָאִים הַנְּאוֹתִים לְהַשָּׂגַת מַטָּרָתוֹ.

סִלּוּל^, **סִילוּל** ז׳ [מן א. סלל] סְלִילָה, כְּבִישַׁת דֶּרֶךְ: ״סִלּוּל מְסִלָּתֵנוּ יָשָׁר לְצַעֵד״ (אדר והוד, שחרית ב׳ ראש־השנה). [ובהשאלה:] ״וְלוֹ גַם סוֹד צָפוּן בְּחִנּוּךְ בְּנוֹ וְסִלּוּל מַזָּלוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיז). – [סִלּוּל־, סִלּוּלִים, ־לֵי־]

סְלוּלָה* נ׳ [קרוב אל סַל] סַל קָטָן – ראה ב. סְלִילָה*. – [סְלוּלוֹת]

סִלּוּם°, **סִילוּם** ז׳ [מן סֻלַּם; ראה גם סלם, סִלֵּם] [במוסיקה] מוֹדוּלַצְיָה, הַעֲבָרָה מִסֻּלַּם־טוֹנִים אֶחָד לְסֻלָּם אַחֵר. – [סִלּוּם־]

א. **סִלּוֹן**, **סַלּוֹן** ז׳ [אולי מן א. סלה] בֶּן־שִׂיחַ קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמַּצְלִיבִים הַגָּדֵל לָרֹב בָּעֲרָבוֹת וּבַנֶּגֶב (Zilla). הַסִּלּוֹן נִזְכָּר בַּמִּקְרָא כְּשֵׁם־דָּבָר לְנוֹגֵשׁ וּלְמֵצִיק: ״וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל סִלּוֹן מַמְאִיר וְקוֹץ מַכְאִב מִכֹּל סְבִיבֹתָם״ (יחזקאל כח כד). ״אַל־תִּירָא כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים אַתָּה יוֹשֵׁב״ (יחזקאל ב ו). – [סִלּוֹנִים, סִלּוֹנֵי־; סַלּוֹנִים, סַלּוֹנֵי־]

ב. **סִלּוֹן*** ז׳ ראה סִילוֹן*.

סָלוֹן°, **סאלון** ז׳ [צרפתית: salon; איטלקית: salone, sala; אנגלית: saloon] 1. אוּלָם, טְרַקְלִין, חֶדֶר מְרֻוָּח בְּדִירָה לְקַבָּלַת אוֹרְחִים. 2. חֶדֶר בְּמִסְפָּרָה, אוֹ מָקוֹם לְטִפּוּל מְסֻיָּם: סָלוֹן לִגְבָרוֹת. סָלוֹן לְיֹפִי. 3. כִּנּוּי לִמְקוֹם הִתְוַעֲדוּת שֶׁל חוּג אֲנָשִׁים נִבְחָר (עַל־פִּי רֹב בְּבַיִת פְּרָטִי) לְשֵׁם בִּלּוּי בְּשִׂיחוֹת וְחִלּוּפֵי דֵעוֹת בְּעִנְיְנֵי תַּרְבּוּת, אָמָּנוּת, סִפְרוּת וְכַדּוֹמֶה: פִּרְסוּם רַב נוֹדַע לַסָּלוֹנִים הַצָּרְפָתִיִּים בַּמֵּאָה הַ־18. סָלוֹן סִפְרוּתִי. – [סָלוֹנִים]

– **סָלוֹנִי**° ת׳ שֶׁמִּתְנַהֵל בְּמִסְגֶּרֶת שֶׁל סָלוֹן, עִיּוּנִי, שֶׁאֵין לוֹ זִקָּה יְשָׁרָה לְחַיֵּי יוֹם־יוֹם: וִכּוּחִים סָלוֹנִיִּים. פְּלוֹנִי קוֹמוּנִיסְט סָלוֹנִי.

סָלוּעַ° ת׳ [מן סֶלַע] 1. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְלָעִים, טָרוּשׁ: ״וּבְמִשְׁעוֹל צַר וְסָלוּעַ קָרַבְנוּ אֶל חֹרֶשׁ סָבוּךְ״ (פיכמן, קעה). 2. קָשֶׁה כַּסֶּלַע, נֻקְשֶׁה: ״גְּבִינָתָם סְלוּעָה כַּסֶּלַע״ (עגנון, תמול 333). – [סְלוּעָה, סְלוּעִים, סְלוּעוֹת]

סִלּוּף^, **סִילוּף** ז׳ [מן סלף, סִלֵּף] 1°. עִוּוּת, סֵרוּס, זִיּוּף: הַכְּתָב הָאָשֵׁם בְּסִלּוּף הַיְּדִיעוֹת. צַר לִי לוֹמַר לְךָ כִּי בִּדְבָרֶיךָ יֵשׁ סִלּוּף גָּמוּר שֶׁל הָאֱמֶת. 2^. חֵטְא, עָוֹן: ״סְלַח־נָא סִלּוּפָם״ (סלח נא, ערב יום־כיפור). – [סִלּוּף־, סִלּוּפִים, סִלּוּפֵי־]

סָלוּף° ת׳ [מן סלף] [במוסיקה] מְזֻיָּף, שֶׁאֵינוֹ מְכֻוָּן כָּרָאוּי: מֵיתָר סָלוּף. צְלִילִים סְלוּפִים. – [סְלוּפָה, סְלוּפִים, ־פוֹת]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; מ״ק - מלת קריאה;

סִלּוּק*, סִילוּק ז׳ [מן סלק, סִלֵּק] **1***, הֲסָרָה, הַרְחָקָה: ״נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בְּלֶחֶם הַפָּנִים: כְּסִדּוּרוֹ כָּךְ סִלּוּקוֹ״ (חגיגה כו:). ״פֵּרוּק הַקֻּשְׁיוֹת וְסִלּוּק הַסְּפֵקוֹת בִּיגִיעַת הַתַּלְמוּד״ (עקבין, ספר מוסר ב יח). סִלּוּק הַמִּכְשׁוֹל מִן הַדֶּרֶךְ. סִלּוּק אָדָם מִתַּפְקִידוֹ. **2*** [בהשאלה] מִיתָה, פְּטִירָה: ״בִּשְׁעַת סִלּוּקָן שֶׁל צַדִּיקִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַרְאֶה לָהֶן מַתַּן שְׂכָרָן״ (בראשית רבה סב). **3** °, פֵּרָעוֹן, תַּשְׁלוּם חוֹב: סִלּוּק הַחֶשְׁבּוֹן. הִגִּיעַ מוֹעֵד הַסִּלּוּק [וראה עוד להלן: סִלּוּקִין] **4** ^ [בטעמי-המקרא] סִלּוּק, סוֹף־פָּסוּק. **5** ^ [בשירת-ספרד] כִּנּוּי לְפִיּוּט־סִיּוּם בִּקְרוֹבָה בַּעַל תֹּכֶן הִיסְטוֹרִי־סִפּוּרִי אוֹ הִימְנוֹנִי, עַל פִּי־רֹב בְּלֹא חֲרוּזִים. – [סִלּוּק־, סִלּוּקִים, סִלּוּקֵי־]

– **סִלּוּק־דַּעַת***, חֹסֶר־דַּעַת, אָבְדַן־עֵצוֹת: ״עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה... עַל סִלּוּק דַּעַת וְעַל סִלּוּק שְׁכִינָה״ (איכה רבה א, על אלה). ״מִתּוֹךְ טִשְׁטוּשׁ־הַחוּשִׁים וְסִלּוּק־הַדַּעַת קָרָא בְּבֶהָלָה״ (הזז, יעיש ב 21).

– **סִלּוּק־שְׁכִינָה*** (איכה רבה א, על אלה) הִתְרַחֲקוּת רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ.

– **חֶשְׁבּוֹן חֲצִי־סִלּוּק** ^, מֵימְרָה רוֹוַחַת בְּעִסְקֵי מִסְחָר: עֲרִיכַת הַחֶשְׁבּוֹן הַמְדֻיָּק הִיא שָׁלָב חָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ לְפֵרָעוֹן הַחוֹב.

– **דְּבָרִים שֶׁל סִלּוּקִים*** (שמות רבה גג), דְּבָרִים שֶׁכְּבָר סֻלְּקוּ, דְּבָרִים נִשְׁכָּחִים שֶׁאֵין כְּדַאי לַחֲזוֹר וּלְהַזְכִּירָם.

– **סִלּוּקִין** ° ז״ר שִׁיטָה שֶׁל סִדּוּר חֶשְׁבּוֹנוֹת בֵּין הַבַּנְקִים הַשּׁוֹנִים עַל־יְדֵי זִכּוּי אוֹ חִיּוּב בְּהֶתְאֵם לַחֶשְׁבּוֹנוֹת וְלֹא עַל־יְדֵי תַּשְׁלוּמִים בִּמְזֻמָּנִים (Clearing).

– **לִשְׁכַּת־סִלּוּקִין** °, מוֹסָד שֶׁנִּפְגָּשִׁים בּוֹ נְצִיגֵי בַּנְקִים כְּדֵי לְהַחֲלִיף בֵּינֵיהֶם אֶת מַמְשְׁכֵיהֶם הַהֲדָדִיִּים וּלְשַׁלֵּם אוֹ לְקַבֵּל אֶת הַיִּתְרוֹת הַמִּתְקַבְּלוֹת עַל־יְדֵי הַחִלּוּפִים (Clearing house).

סלח [אוגריתית: סלח; אכדית: salāḫu זרק מים; ארמית: סְלַח]

~ פָּע׳ **סָלַח** פ״י כִּפֵּר, מָחַל, וִתֵּר עַל הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לַחוֹטֵא: ״וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ״ (שמות לד ט). ״נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ, אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ״ (איכה ג מב). ״רַחֲמָיו רַבִּים, לְרֹב עֲוֹנוֹתַי יִסְלַח״ (בן-סירא ה ח). ״סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ״ (תפילת שמונה עשרה). ״סְלַח לָנוּ, מְחַל לָנוּ, כַּפֶּר לָנוּ״ (וידוי ליום הכפורים). ״סִלְחוּ לִי, עֲלוּבֵי עוֹלָם״ (ביאליק, העיר). – [לִסְלֹחַ לְ־; סוֹלֵחַ, סוֹלַחַת, סָלוּחַ; יִסְלַח; סְלַח! סִלְחִי!]

~ נִפְ׳ **נִסְלַח**, הִתְכַּפֵּר, נִמְחַל: ״וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא״ (במדבר טו כה). – [לְהִסָּלַח, נִסְלָח, יִסָּלַח]

~ פֻּע׳ **סֻלַּח** °, נִסְלַח, נִמְחַל: ״תֶּרַח זֶה – יְסֻלַּח לִי הַבִּטּוּי – כָּל מַעְיָנָיו בִּסְפָרִים עַתִּיקִים״ (מגד, חדוה 153). חֵטְא זֶה לֹא יְסֻלַּח לְךָ. – [מְסֻלָּח, יְסֻלַּח]

~ הִתְ׳ **נִסְתַּלַּח** °, נִתְכַּפֵּר, נִסְלַח: ״וְהַכְּמָרִים... וּמִתְוַדִּים לִפְנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּלְּחוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם״ (שלונסקי, תר׳ טיל 70). – [לְהִסְתַּלֵּחַ, מִסְתַּלֵּחַ, יִסְתַּלַּח]

– **סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ** [על־פי במדבר יד כ], תְּשׁוּבָה בְּפִי הַנַּעֲנֶה לְמִישֶׁהוּ הַמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ סְלִיחָה עַל חֶטְאוֹ אוֹ עַל טָעוּתוֹ.

סַלָּח תו״ז [מן סלח] **1**, הַמַּרְבֶּה לִסְלֹחַ, מַחֲלָן: ״כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד״ (תהלים פו ה). **2** °, סַלְחָנִי, הַמַּבִּיעַ סְלִיחָה וּמְחִילָה: ״פָּתְחָה הִיא בִּבַת צְחוֹק סַלָּח וְנִלְבָּב״ (סדן, ממחוז קלג). ״הַיּוֹם הוּא נִרְאֶה לִי סַלָּח וְנִכְנָע״ (שלונסקי, שירים ב 229). ״עַד שֶׁבָּא אִי־מִזֶּה חַכְלִיל־זָנָב חָסוּד וְסַלָּח״ (גלעד, גלבוע 89). **2** ^, כִּנּוּי לִמְשׁוֹרֵר שֶׁהִרְבָּה לְחַבֵּר פִּיּוּטֵי־סְלִיחוֹת: ר׳ מֹשֶׁה אִבְּן־עֶזְרָא הַסַּלָּח. – [סַלַּח־, סַלָּחִים, סַלָּחֵי־]

סַלְחָן ^, **סַלְחָן** ^, **סוֹלְחָן** ת׳ [מן סלח] סַלָּח, הַמַּרְבֶּה לִסְלֹחַ, נוֹשֵׂא עָוֹן: ״כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל״ (תפילת יום כפור). פְּלוֹנִי וַתְּרָן וְסַלְחָן. – [סַלְחָנִית, סַלְחָנִים, ־נִיּוֹת]

סַלְחָנוּת ° נ׳ [מן סַלְחָן] יַחַס שֶׁל סְלִיחָה וּמְחִילָה, וַתְּרָנוּת: יֵשׁ לְהִתְיַחֵס בְּסַלְחָנוּת לְחֻלְשׁוֹת הַיָּרִיב. הַהוֹרִים מַפְרִיזִים לְעִתִּים בְּסַלְחָנוּתָם לְהִתְנַהֲגוּת יַלְדֵיהֶם. – [סַלְחָנוּת־]

סַלְחָנִי ° ת׳ [מן סַלְחָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סְלִיחָה, וַתְּרָנִי: ״דּוּמִיָּה סַלְחָנִית מְפַיֶּסֶת״ (גורי, פרחי 34). ״עִם שֶׁמַּעֲמֶדֶת פָּנִים סַלְחָנִיִּים כִּבְיָכוֹל״ (סביב, דרך 121). בְּקוֹלוֹ נִשְׁמְעָה נְעִימָה סַלְחָנִית. – [־נִית, סַלְחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סָלָט °, **סָאלָאט** ז׳ [מלאטינית: sal מלח] **1**, מְזוֹן עָשׂוּי תַּעֲרֹבֶת שֶׁל יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת חַיִּים שׁוֹנִים מְתֻבָּלִים בְּחֹמֶר נוֹתֵן־טַעַם, כְּגוֹן מֶלַח, חֹמֶץ, שֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה: סָלָט־יְרָקוֹת. סָלָט־פֵּירוֹת. **2** [בהשאלה, בלשון-הדיבור] ״שְׁאָר־יְרָקוֹת״, תַּעֲרֹבֶת, עִרְבּוּבְיָה. – [סְלַט־, סָלָטִים, סָלָטֵי־]

סַלְטוֹ ^ ז׳ [איטלקית: salto קפיצה] [בספורט:] קְפִיצָה לַגֹּבַהּ.

– **סַלְטוֹ מוֹרְטָלֶה** ^ [Salto mortale] קְפִיצַת־הַמָּוֶת, כִּנּוּי לִקְפִיצָה נוֹעֶזֶת בְּיוֹתֵר שֶׁל סְפּוֹרְטַאי, תּוֹךְ כְּדֵי הִתְהַפְּכוּת בָּאֲוִיר.

סַלְטָן, ראה שֻׁלְטָאן.

סְלִידָה ^ נ׳ [מן סלד, סָלַד] **1** °, בְּחִילָה, רֶגֶשׁ שֶׁל תִּעוּב כְּלַפֵּי מַשֶּׁהוּ: סְלִידַת הַנֶּפֶשׁ לְמַרְאֶה הַזְּוָעָה. ״הַסְּלִידָה מִפְּנֵי הַכֹּחַ, אֵין מִשְׁנִים גּוֹרָל עַל־יְדֵי חֲזָקָה״ (קרליבך, הדו 183). **2** ^, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת־הָרְפוּאָה בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לִתְחוּשַׁת צָרֶבֶת בַּקֵּבָה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי עֹדֶף חֻמְצוֹת (קאנון א ג ב ח). – [סְלִידַת־, סְלִידוֹת]

סַלְיָה*, ראה סוּלְיָה. **סְלָיו**, ראה שְׂלָו.

סָלִיחַ ° ת׳ [מן סלח, סָלַח] שֶׁנִּתָּן לִסְלִיחָה, שֶׁאֶפְשָׁר לִסְלֹחַ לוֹ: הִתְנַהֲגוּת מְבִישָׁה וּבִלְתִּי־סְלִיחָה. – [סְלִיחָה, סְלִיחִים, ־חוֹת]

סְלִיחָה נ׳ [מן סלח, סָלַח] **1**, מְחִילָה, כַּפָּרָה, וִתּוּר עַל עֹנֶשׁ לַחוֹטֵא: ״אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד? כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה״ (תהלים קל ג–ד). ״לַה׳ אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת״ (דניאל ט ט). ״יוֹם הַכִּפּוּרִים דְּאִית בֵּיהּ (שֶׁיֵּשׁ בּוֹ) סְלִיחָה וּמְחִילָה״ (תענית ל:). ״וּבַת־שְׂחוֹק אַחַת, רַבַּת בִּינָה וּסְלִיחָה, לְשִׂפְתֵיכֶם״ (ביאליק, יהי). **2** ^, כִּנּוּי לְקֹבֶץ שֶׁל תְּפִלּוֹת־סְלִיחוֹת – ראה להלן סְלִיחוֹת. – [סְלִיחַת־, סְלִיחוֹת]

– **סְלִיחָה!** °, מִלַּת־נִימוּס מְקֻבֶּלֶת בְּפִי אָדָם הַמְבַקֵּשׁ כִּי חֲבֵרוֹ יִסְלַח לוֹ עַל שֶׁפָּגַע בּוֹ אוֹ עַל שֶׁהוּא מַטְרִידוֹ בִּשְׁאֵלָה אוֹ בְּבַקָּשָׁה, כְּאוֹמֵר: אָנָּא סְלַח לִי עַל כָּךְ!: ״סְלִיחָה, אֲדוֹנִי, מָה הַשָּׁעָה?״

– **עִמְּךָ הַסְּלִיחָה** [על־פי תהלים קל ד], אָנָּא סְלַח לִי!

– **סְלִיחוֹת** ^, כִּנּוּי לְפִיּוּטִים שֶׁאוֹמְרִים בִּימֵי צוֹם, בִּימֵי צָרָה וְיָגוֹן, וּבְיִחוּד בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל עַד אַחֲרֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים

עַל־שׁוּם תָּכְנָם – בַּקָּשַׁת סְלִיחָה וּמְחִילָה עַל חֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ. בַּסְּלִיחוֹת מוּבָאִים לִפְרָקִים גַּם סִפּוּרֵי גְּזֵרוֹת וּפְרָעֻנִיּוֹת. "הַכֹּל כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּסוֹף הַסְּלִיחוֹת" (רש"י תענית יד.). "מִיָּד כְּשֶׁנִּגְמְרוּ הַסְּלִיחוֹת יָצָאתִי מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת" (מנדלי מו"ס, שפג). "בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת כְּבָר הַסְּלִיחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת" (אגנון, שמים 89).

סְלִיחוּת ֿ נ׳ [מן סלח] הֱיוֹת סָלוּחַ, הֱיוֹת נִסְלָח, קַבָּלַת סְלִיחָה עַל חֵטְא: "חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת יוֹם רֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה... לִסְלִיחוּת חֵטְא וְלִמְחִילוּת עָוֹן" (סידור רס"ג, קסט). – [סְלִיחוּת־]

סְלִיל* ז׳ [מן א. סלל] 1*, גְּלִיל עֵץ אוֹ חֹמֶר אַחֵר שֶׁחוּטִים כְּרוּכִים עָלָיו, אַשְׁוָה (נגעים יא ט). 2°, בֹּרֶג, קָנֶה־מַתֶּכֶת שֶׁחֲרוּצָה בּוֹ תַּבְרֹגֶת. 3° [בחשמלאות] קָנֶה־מַתֶּכֶת שֶׁמְּלֻפָּפִים עָלָיו לִפּוּפִים רַבִּים שֶׁל תַּיִל בְּמִסְפָּר שׁוֹנֶה שֶׁל לִפּוּפִים לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים בְּמִתְקְנֵי־חַשְׁמַל (Coil): סְלִיל־הַשְׁרָאָה, סְלִיל־הִתְנַגְּדוּת, סְלִיל־תֶּרְמִי. 4°, סִלְסוּל: "בַּת־קוֹל מְזָרַת בִּסְלִיל גָּנוּחַ" (שלונסקי, אבני 94). – [סְלִיל־, סְלִילִים, ־לֵי־]

א. סְלִילָה° נ׳ [מן א. סלל, סָלַל] 1, הַתְקָנַת מְסִלָּה, כְּבִישַׁת־דֶּרֶךְ: סְלִילַת כְּבִישִׁים. סְלִילַת מְסִלָּה לָרַכָּבוֹת. 2, כְּרִיכַת חוּטִים עַל סְלִיל, לִפּוּף. – [סְלִילַת־, סְלִילוֹת]

ב. סְלִילָה* נ׳ [נוסח אחר: סְלוּלָה*] [מן סַל] סַל קָטָן (עבודה זרה ב ז). [סְלִילַת־, סְלִילוֹת]

סְלִילִי° ת׳ [מן סְלִיל 2] בָּרְגִי, לוּלְיָנִי, סְפִּירָלִי, הַמִּתְפַּתֵּל כְּעֵין סְלִיל: דֶּרֶךְ סְלִילִית בְּמַעֲלֵה־הָהָר. תַּבְרֹגֶת סְלִילִית. "בְּשׁוּרָה סְלִילִית הַמִּתְפַּתֶּלֶת מִשְּׂפַת הַדִּיסְקוּס לַמֶּרְכָּז" (ייבין, הכתב העברי 29). – [סְלִילִית, סְלִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

סְלִיפָה ֿ נ׳ [מן סלף] סִלּוּף, עִוּוּת: "לֹא תוֹעִיל... לְנִפְתָּלִים סְלִיפָה" (הנגיד, דיואן 127). – [סְלִיפַת־]

סְלִיק° ז׳ [מן סלק] [בתנועת־המחתרת] מַחֲבוֹא, מִסְתּוֹר, כִּנּוּי לְמָקוֹם שֶׁאֵלָיו מְסַלְּקִים בִּשְׁעַת־חֵרוּם בִּמְהִירוּת דְּבָרִים חֲשׁוּדִים לְמַעַן לֹא יִפְּלוּ בִּידֵי זָרִים: הַנֶּשֶׁק הֶחָבוּי הוּצָא מִתּוֹךְ הַסְּלִיק. – [סְלִיק־, סְלִיקִים, ־קֵי־]

א. סלל [אכדית: sulu בּבִּישׁ, דרך סלולה; המשמעות היסודית: הרמה, הגבהה; ראה גם סוֹלְלָה]

~ פָּע׳ **סָ ל ל** פ״י 1, כָּבַשׁ, הִתְקִין דֶּרֶךְ עַל־יְדֵי יִשּׁוּר הַקַּרְקַע וּכְבִישָׁתָהּ: "סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה, סַקְּלוּ מֵאֶבֶן" (ישעיה סב י). הַפּוֹעֲלִים סָלְלוּ כְּבִישׁ חָדָשׁ. סוֹלֵל־בּוֹנֶה. [ובהשאלה:] "וְסָלְלָה נְתִיב חַיִּים עַד בֵּית־הַיְשִׁיבָה" (ביאליק, המתמיד). 2, דָּחַס, לָחַץ: "פִּתְחוּ מַאֲבֻסֶיהָ, סָלּוּהָ כְמוֹ־עֲרֵמִים" (ירמיה נ כו). 3, רוֹמֵם, נִשָּׂא: "זַמְּרוּ שְׁמוֹ, סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת" (תהלים סח ה). – [לָסֹל גם לִסְלֹל אֶת־; סוֹלֵל, סָלוּל; יִסְלֹל, סְלֹל! גם סַלּוֹתִי, יָסֹל; סֹל! סֹלּוּ!]

~ נִפ׳ **נִ סְ ל ל** ֿ, נִכְבַּשׁ, הֻתְקַן לִכְבִישׁ: הַכְּבִישׁ נִסְלַל בִּזְמַן קָצָר. נִסְלְלָה דֶּרֶךְ מִן הַכְּפָר לָעִיר. [ובפיוט:] "וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ יָם נִסְלָל" (גנזי שכטר, ג 125). – [לְהִסָּלֵל, נִסְלָל, יִסָּלֵל]

~ הִפ׳ **הִ סְ לִ י ל** ֿ פ״י 1, סָלַל, יִשֵּׁר דֶּרֶךְ: "לְהַסְלִיל אֹרַח וּלְיַשֵּׁר עֲמֻקִּים" (אשרי העם, יוצר לשמחת תורה). "דְּרָכִים לָמוֹ הִסְלַלְתָּה" (ינאי, רכס). "לְהַסְלִיל דְּרָכֶיךָ, לְיַשֵּׁר אָרְחוֹתֶיךָ" (גנזי שכטר, ג 45). 2, נָהַג, הִדְרִיךְ: "וְתוֹעֵי דֶרֶךְ הִסְלִיל בְּאֹרַח" (צדק, יוצר לב׳ שבועות). – [לְהַסְלִיל, מַסְלִיל, יַ־]

~ הִת׳ **הִ סְ ת וֹ ל ל**, 1, רָמַס, כָּבַשׁ [ובהשאלה] לָחַץ, נָגַשׂ, הִתְעַלֵּל: "עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם" (שמות ט יז). "צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ (בְּתַלְמִיד־חָכָם) מְעַט גַּאֲוָה, שֶׁלֹּא יָהוּ קַלֵּי הָרֹאשׁ מִסְתּוֹלְלִין בּוֹ" (רש"י סוטה ה.). "עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בִּי! אַכְזָר!" (יל"ג, פרוזה סט). "כָּל כַּף הִסְתּוֹלֵל עֲקֵבֶיהָ בְּתֻשִּׁים" (בורלא, עקביה 38). 2° [על־פי תרגום יונתן לשמות ט יז, ראה לעיל] הִתְרַבְרֵב, הִתְיַהֵר: "וְאֵין טוֹבָה לְמִסְתּוֹלֵל בְּבֵיתִי" (הנגיד, דיואן 31). "בּוֹא יָבוֹא הֵלוֹם הָרוֹכֵל הַמִּסְתּוֹלֵל בְּכִזְבָיו" (סוקולוב, במראות 141). – [לְהִסְתּוֹלֵל, מִסְ־, יִסְ־]

~ פֻּע׳ **סֻ ל ל** ֿ פ״י רוֹמֵם, הֻגְבַּהּ: "גְּבוּרוֹתָיו נִמְלָל... גָּדְלוֹ נְסֻלָּל" (פיוטים, סידור 625). – [לְסֻלַּל, מְ־, יְ־]

– **סָלַל אֶת הַדֶּרֶךְ לְפָנָיו°** [בהשאלה] פָּתַח לְפָנָיו אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לִפְעֹל אוֹ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה.

ב. סלל [מן א. סלל, קרוב אל סלסל]

~ פִּע׳ **ס וֹ ל ל** פ״י חִכֵּךְ, שִׁפְשֵׁף: "נָשִׁים הַמְסוֹלְלוֹת זוֹ בָּזוֹ פְּסוּלוֹת לִכְהֻנָּה" (יבמות עו.). "וַהֲרֵי זֶה מְגַלָּה גּוּפָהּ לַקּוֹנֶה, מְרַמֵּז לוֹ וּמְסוֹלֵל דַּדֶּיהָ" (בן־ציון, קלא). – [לְסוֹלֵל, מְסוֹלֵל, יְ־]

סֻלָּם, סוּלָם ז׳ [אולי מן א. סלל הגביה; כנענית: סלמת; ארמית: סֻלְּמָא; ערבית: סֻלַּם] 1, מַכְשִׁיר עָשׂוּי שְׁתֵּי קוֹרוֹת וּבֵינֵיהֶן שְׁלַבִּים ("חֲוָקִים"). בַּסֻּלָּם מְטַפְּסִים, עוֹלִים וְיוֹרְדִים: "וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ" (בראשית כח יב). "מַה בֵּין סֻלָּם שֶׁל שׁוֹבָךְ, מַה בֵּין סֻלָּם שֶׁל עֲלִיָּה?" (ירושלמי ביצה ח ג). [ובמליצה פיוטית:] "הָאֲחוּזִי בְּסֻלָּם חָכְמָה" (אברהם אבן־עזרא, אמרו בני). "שְׁנֵי שְׁלַבִּים עֶלְיוֹנִים בְּסֻלַּם הַתּוֹרָה" (ביאליק, המתמיד). 2*, תְּפִירָה בִּתְפָרִים גַּסִּים כְּעֵין צוּרַת סֻלָּם (ירושלמי מועד קטן פג ד). 3° [בהשאלה] דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלַבִּים הַדְרָגָתִיִּים: "וּבְסֻלַּם־הָעֲרָכִין הַזֶּה לָשׁוֹן עִבְרִית מִסְפָּרָהּ 1" (אחד העם, קצד). "אֵינוֹ מַכִּיר בְּסֻלַּם־עֲדִיפוּיוֹת" (קרליבך, הודו 53). סֻלַּם־הַקַּשְׁיוּת שֶׁל חֳמָרִים. – [סֻלַּם־, סֻלָּמוֹת, סֻלְּמוֹת־, גם סֻלָּמִים, סֻלְּמֵי־, גם סֻלְמָאוֹת]

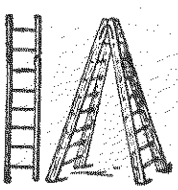
סולמות שונים

– **סֻלַּם־הַקּוֹלוֹת°** [במוסיקה] סֵדֶר מְסֻיָּם שֶׁל הַצְּלִילִים לְפִי גָּבְהָם בְּמַעֲרֶכֶת הַטּוֹנִים: דוֹ, רֶה, מִי, פָה, סוֹל, לָה, סִי. סֻלָּם דִּיאַטוֹנִי. סֻלָּם כְּרוֹמָטִי.

– **סֻלָּמָהּ שֶׁל צוֹר*** (שבת כו.), כִּנּוּי לְצוּקֵי הַסְּלָעִים הַבּוֹלְטִים בַּיָּם מִדָּרוֹם לְצוֹר.

– **סֻלָּם מִצְרִי*** (בבא בתרא ג ו), כִּנּוּי לְסֻלָּם קָטָן (להבדיל מן:)

– **סֻלָּם צוֹרִי*** (שם), כִּנּוּי לְסֻלָּם גָּדוֹל.

– סֻלַּם־קִיר° אוֹ סֻלָּם שְׁבֶדִי°, מַכְשִׁיר־הִתְעַמְּלוּת עָשׂוּי מַעֲרֶכֶת סֻלָּמוֹת הַמְחֻבָּרִים עַל־פִּי־רֹב אֶל הַקִּיר.

– פְּלוֹנִי עָלָה בְּסֻלַּם־הַהַצְלָחָה°, הוּא הִצְלִיחַ מְאֹד.

– הַשִּׁפְלוּת סֻלַּם הַכָּבוֹד^ (משלי חכמים ח), הָעֲנָוָה וְהַצְּנִיעוּת סוֹפָן לְהָבִיא גַּם כָּבוֹד.

– עוֹלָם לְסֻלָּם הוּא דּוֹמֶה – זֶה עוֹלֶה וְזֶה יוֹרֵד* [על־פי במדבר רבה כג; תנחומא מטות ו], גַּלְגַּל חוֹזֵר הוּא בָּעוֹלָם, אֵין אָדָם מֻבְטָח מֵרֹאשׁ כִּי לֹא יָחוּל שִׁנּוּי בְּמַצָּבוֹ, הַכֹּל נָתוּן לַחֲלִיפוֹת וְלִתְמוּרוֹת.

– כַּחֲמוֹר הָעוֹלֶה בְּסֻלָּם* [על־פי פרקי רבינו הקדוש, אוצר מדרשים 510] מָשָׁל לְמִי שֶׁמְּנַסֶּה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה בִּלְתִּי־אֶפְשָׁרִי: "גִּמְגֵּם בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיְהִי כַּחֲמוֹר הָעוֹלֶה בְּסֻלָּם" (ביאליק, אלוף בצלות ד).

סלם [מן סֻלָּם]

~ פִּעֵ׳ סִלֵּם° פ״י [במוסיקה] עָרַךְ סִלּוּם (מוֹדוּלַצְיָה), הֶעֱבִיר מִסֻּלַּם־טוֹנִים אֶחָד לְסֻלַּם־טוֹנִים אַחֵר. – [לְסַלֵּם אֶת־, מְסַלֵּם, יְסַלֵּם]

~ הִפְ׳ הִסְלִים° פ״י הִתְקִין שְׁלַבִּים כְּבְסֻלָּם [ובהשאלה]: "נַפְשִׁי הִסְלִימָה אֶת הַשְּׁלַבִּים אֶל זְבוּל הַסּוֹד" (שלונסקי, שירים ב 87). – [לְהַסְלִים, מַסְלִים, יַ־]

סַלְמוֹן^ ז׳ [לאטינית: salmo] דָּג מִסִּדְרַת הַטְּרִיתָנִים הַחַי בַּיַּמִּים וּבַנְּהָרוֹת הַצְּפוֹנִיִּים (Salmonidae), סִימָנוֹ הַמְיֻחָד הוּא "סְנַפִּיר־שֻׁמָּן" חֲסַר־קְרָנַיִם בֵּין סְנַפִּיר־הַגַּב לִסְנַפִּיר־הַזָּנָב. הַסַּלְמוֹנִים הֵם שַׂחְיָנִים זְרִיזִים וּמְהִירִים, טוֹרְפִים דָּגִים וְשׁוֹכְנֵי־מַיִם אֲחֵרִים. מִינִים מְסֻיָּמִים שֶׁל סַלְמוֹן מִצְטַיְּנִים בִּבְשָׂרָם הֶעָדִין וְהַטָּעִים.–[סַלְמוֹנִים]

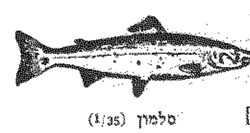
סלמון (1/35)

סָלָמִי^, סלאמי ז׳ [איטלקית: salame] כִּנּוּי רוֹוֵחַ לְמִין מְיֻחָד שֶׁל נַקְנִיק אִיטַלְקִי מְמֻלָּח מְאֹד וְעַל־פִּי־רֹב מְתֻבָּל בְּשׁוּם.

סָלָמַנְדְּרָה^ נ׳ [יוונית: salamandra] יְצוּר מִמַּחְלֶקֶת הַדּוּ־חַיִּים (Salamandra maculosa). הַסָּלָמַנְדְּרוֹת הַבּוֹגְרוֹת חַיּוֹת בִּמְקוֹמוֹת לַחִים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה, גּוּפָן מֹאֳרָךְ, בַּעַל זָנָב מְעֻגָּל הַמְשַׁמֵּשׁ מִשְׁעָן לָהֶן בִּשְׁעַת הַתְּנוּעָה, הָרַגְלַיִם קְצָרוֹת וְהַתְּנוּעוֹת אִטִּיּוֹת. צֶבַע גּוּפָן שָׁחוֹר מַבְרִיק עִם כְּתָמִים צְהֻבִּים. בְּעוֹר הַסָּלָמַנְדְּרָה בַּלּוּטוֹת הַמַּפְרִישׁוֹת מִיץ אַרְסִי צוֹרֵב הֶעָלוּל לִגְרֹם לְדַלֶּקֶת עֵינַיִם. מְזוֹנוֹת הַסָּלָמַנְדְּרָה: תּוֹלָעִים, רַכִּיכוֹת וַחֲרָקִים. לְפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים, "סָלָמַנְדְּרָה תּוֹלֶדֶת אֵשׁ הִיא, הַסָּךְ מִדָּמָהּ אֵין אוּר שׁוֹלֶטֶת בּוֹ" (חגיגה כז.). – [סָלָמַנְדְּרוֹת]

סלמנדרה (1/4)

סלן [מן סִילוֹן]

~ פִּעֵ׳ סִלֵּן° פ״י הִזְרִים, קָלַח בְּסִילוֹן: "וְהַחֲמוֹר... רוּחַ כְּרָעָיו... וְסִלֵּן אַרְצָה קִלּוּחַ דֶּשֶׁן־צוֹהֵב" (יזהר, צקלג 245). "רַק פּוֹרֵשׁ הַצִּדָּה וּמְסַלֵּן מֵימָיו" (שם 277). – [לְסַלֵּן, מְ־, יְ־]

סְלֶנְג^ ז׳ [אנגלית: slang] עָגָה, דִּבּוּר הֲמוֹנִי, מִלָּה אוֹ צֵרוּף־מִלִּים שֶׁנּוֹצְרוּ לְעֵת־מְצֹא עַל־יְדֵי חוּג מְסֻיָּם בַּחֶבְרָה (נֹעַר, חַיָּלִים, אַנְשֵׁי־מַחְתֶּרֶת וְכַדּוֹמֶה) וְקָנוּ לָהֶם מַהֲלָכִים לִפְעָמִים גַּם בְּחוּגִים עֲמָמִיִּים רְחָבִים יוֹתֵר: סְלֶנְגִים בִּלְשׁוֹן "הַצַּבָּרִים". בַּלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת הַיּוֹם־יוֹמִית רַבִּים הַסְּלֶנְגִים. קִיּוּם סְלֶנְגִים בַּלָּשׁוֹן – מִסִּימָנֵי חִיּוּנִיּוּתָהּ. – [סְלֶנְגִים]

– סְ לֶ נְ גִּ י ^ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סְלֶנְג, הֲמוֹנִי: בִּטּוּיִים סְלֶנְגִּיִּים.

סֶלֶנְיוּם^ ז׳ [מיוונית: selene ירח] יְסוֹד כִּימִי אַלְמַתַּכְתִּי, מָצוּי בַּטֶּבַע בְּמִינֵרָלִים שׁוֹנִים בְּכַמֻּיּוֹת קְטַנּוֹת. מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּסֶלֶנְיוּם בְּתַעֲשִׂיַּת זְכוּכִית כְּחֹמֶר הַמְבַטֵּל אֶת הַצְּבָעִים. הַסֶּלֶנְיוּם הוֹפֵךְ בְּקַלּוּת אֶת אֶנֶרְגִּיַּת הַקְּרִינָה לְאֶנֶרְגִּיָּה חַשְׁמַלִּית, וּמִשּׁוּם כָּךְ נִתַּן לוֹ שִׁמּוּשׁ רַב בַּהֲכָנַת הַתָּאִים הַפּוֹטוֹ־חַשְׁמַלִּיִּים (Selenium, סִימָן כִּימִי Se, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 78.96).

סִלְסוּל*, סילסול ז׳ [מן סלסל, סִלְסֵל] 1*, עֲשִׂיַּת תַּלְתַּלִּים, הַתְקָנַת תִּסְרֹקֶת גַּלִּית: "סִלְסוּל דְּשַׂעֲרָא" (נזיר ג.). סִלְסוּל תְּמִידִי. 2°, הַשְׁמָעַת צְלִילִים גְּבוֹהִים וּנְמוּכִים חֲלִיפוֹת, עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת בִּזְמִרָה: "וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב, וְהָיָה... מְסַלְסֵל סִלְסוּלִים־סִלְסוּלִים" (הזז, צל 10). סִלְסוּל הַזָּמִיר. סִלְסוּלֵי־זִמְרָה בְּנֹפֶת הַמִּזְרָח. 3^ [בהשאלה] יֹפִי, שֶׁבַח: "דּוֹדִי סִלְסוּלוֹ בְּרִבֵּי רְבָבוֹת" (גן נעול, שחרית לפסח). "הַדֶּרֶךְ הָרְחוֹקָה מִן הַזִּלְזוּל אֶל הַסִּלְסוּל" (סוקולוב, אישים 24). "יֵשׁ בְּמַשְׁמָעוֹ אַף חֲשִׁיבוּת וְסִלְסוּל" (ביאליק, אריה ה). "יָצְאוּ עוֹרְרִים... עַל הַסִּלְסוּל הַמֻּרְבֶּה שֶׁנָּהַג בְּסִגְנוֹנוֹ" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "עָבַר לְאַנְגְּלִית בְּרֹב סִלְסוּל וְדַקּוּת" (בורלא, עקביה 152). – [סִלְסוּל־, סִלְסוּלִים, ־לֵי־]

– נָהַג סִלְסוּל בְּעַצְמוֹ* (בכורות ל:) [בהשאלה] הִתְנַהֵג בַּחֲשִׁיבוּת, הִתְנַשֵּׂא.

סלסל [מן א. סלל]

~ פִּעְ׳ סִ לְ סֵ ל * פ״י 1*, תִּלְתֵּל, עָשָׂה תַּלְתַּלִּים, עָרַךְ בְּצוּרַת גַּלִּים: "עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרְךָ?" (ראש השנה כו:). "וְשָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת וְסִלְסֵל פְּאָתוֹ" (ביאליק, המתמיד). הַסַּפָּר סִלְסֵל אֶת שַׂעֲרוֹת הַנַּעֲרָה. 2°, הִשְׁמִיעַ טוֹנִים גְּבוֹהִים וּנְמוּכִים חֲלִיפוֹת, הִשְׁתַּפֵּךְ בִּצְלִילִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים: "וְלוֹמְדִים בִּנְעִימָה וּמְסַלְסְלִים קוֹלָם" (עגנון, כלה תמט). "וְסִלְסְלָה פַּעַם וּפַעֲמַיִם בְּקוֹלָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַלְסְלוֹת הֵן הַנָּשִׁים" (הזז, יעיש א 13). "סִלְסֵל בִּגְרוֹנוֹ, נִסָּה אֶת כֹּחוֹ בִּצְלִילִים דַּקִּים" (ברקוביץ, תר׳ חיי שעא). 3 [בהשאלה] כִּבֵּד, הוֹקִיר, טִפַּח: "סַלְסְלֶהָ (אֶת הַחָכְמָה) וּתְרוֹמְמֶךָּ, תְּכַבֵּדְךָ כִּי תְחַבְּקֶנָּה" (משלי ד ח). "סִלְסְלוּ אֶת הַמַּחְשָׁבָה וְהִיא תְּרוֹמֵם אֶת הַלָּשׁוֹן" (אחד העם, צז). 4^, הִלֵּל, שִׁבַּח, פֵּאֵר: "שְׂרָפִים סוֹבְבִים יְסַלְסְלוּ בְקוֹל" (אדירי איומה, יוצר א׳ ראש־השנה). – [לְסַלְסֵל, מְ־, יְסַלְסֵל]

~ פֻּעְ׳ סֻ לְ סַ ל *, 1°, נַעֲשָׂה תַּלְתַּלִּים: שְׂעָרוֹת מְסֻלְסָלוֹת. 2°, הָיוּ בּוֹ עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת: קוֹל מְסֻלְסָל. 3*, נִבְחַר, רוֹמַם: "שִׁיר הַשִּׁירִים... הַמְסֻלְסָל שֶׁבַּשִּׁירִים" (שיר השירים רבה א יא). [וראה עוד ערך מְסֻלְסָל] – [מְסֻלְסָל, יְסֻלְסַל]

~ הִתְ׳ הִ סְ תַּ לְ סֵ ל ^, 1°, הִתְפַּתֵּל בְּצוּרַת גַּלִּים: "וְעָשָׁן הָאֲרֻבּוֹת, כְּזָקֵן עַתִּיק יוֹמִין, מִסְתַּלְסֵל בֶּהָדָר" (ביאליק, משירי

החורף). שַׂעֲרוֹתֶיהָ הִסְתַּלְסְלוּ יָפֶה. 2 °, הִשָּׁמַע בְּסִלְסוּלִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים: "בִּגְרוֹנָהּ הָיְתָה מְסַלְסֶלֶת וְעוֹלָה נְגִינָה חֲשָׁאִית" (ברקוביץ, תר׳ חיי שעג). 3 ^^, הִתְנַשֵּׂא, הִתְפָּאֵר: "רַק מִתְהַלֵּל אוֹ מִתְהוֹלֵל יִסְתַּלְסְלוּ בִּקְוֻצּוֹתָם" (הרומי, יב 229). – [לְהִסְתַּלְסֵל, מִסְ־, יִסְ־]

סַלְסִלָּה נ׳ [מן סַל; אכדית: sussulu] 1, סַל קָטָן: "הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל־סַלְסִלּוֹת" (ירמיה ו ט). "נָטַל סַלְסִלָּה וּמִלֵּא אוֹתָהּ בִּכּוּרֵי תְאֵנִים יָפוֹת" (תנחומא קדושים ח). 2, [לדעת אחרים, "סלסלה" שבירמיה ו ט לעיל – צורת־משנה של זַלְזַל] זַלְזַל, עָנָף רַךְ שֶׁל גֶּפֶן. – [סַלְסִלַּת־, סַלְסִלּוֹת]

סַלְסָלָה* נ׳ [אולי מן סלסל] מִין אָרִיג דַּק וּמְסֻלְסָל: "סַלְסָלָה וּמַלְמָלָא" (גיטין נט.). "שִׂמְלַת־חֻפָּה שֶׁל מֶשִׁי זַךְ עִם סַלְסָלוֹת, מַעֲשֵׂה אָמָּן" (כהן, שירים קעו). "הַפּוֹעֲלוֹת בְּבֵית־הַמְּלָאכָה לְמַעֲשֵׂה סַלְסָלָאוֹת וּמַלְמָלָאוֹת" (עגנון, כפות שעח). – [סַלְסְלַת־, סַלְסָלוֹת גם סַלְסָלָאוֹת, סַלְסְלוֹת־]

סִלְסֶלֶת°, סלסולת נ׳ [מן סִלְסוּל] מַעֲרֶכֶת סִלְסוּלִים: "בֵּין עֲלֵי סִלְסֶלֶת שֶׁל בְּנֵי־גֹזֶר" (שניאור, סיפורים מח). "מִשְּׁנֵי צְדָעֶיהָ נִשְׁתַּלְשְׁלָה כְּמִין סִלְסֶלֶת מְבַקְבֶּקֶת" (טביב, כערער 228). – [סִלְסֶלֶת־]

א. **סֶלַע** ז׳ [ארמית: סִלְעָא; ערבית: סַלְע נקרה] 1, גּוּשׁ אַבְנֵי הֲרָרִי קָשֶׁה הַמָּצוּי הַרְבֵּה בְּשִׁכְבוֹת רְצוּפוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה אוֹ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: "כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה" (ישעיה לב ב). "סְלָעִים מַחְסֶה לַשְּׁפַנִּים" (תהלים קד יח). "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" (שיר השירים ב יד). "קַח אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז" (שופטים ו כ). "וְטָמְנֵהוּ שָׁם בִּנְקִיק הַסָּלַע" (ירמיה יג ד). אַדְמַת־סְלָעִים. 2 *, כִּנּוּי לְגוּשׁ־אֲדָמָה נֻקְשֶׁה: "אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְהַסֶּלַע עִמּוֹ" (ערלה א ג). – [סֶלַע־, סַלְעוֹ; סְלָעִים, סַלְעֵי־]

– **סֶלַע־הַמַּחְלְקֹת°** [ניב שאול משמואל א כג כח, ושם: סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת – שם מקום] נוֹשֵׂא לְחִלּוּקֵי־דֵעוֹת, עִנְיָן שֶׁרָבִים בִּגְלָלוֹ: "עֶגְלָה שֶׁזָּכְתָה לִהְיוֹת סֶלַע־מַחְלֹקֶת לִשְׁנֵי סוֹחֲרִים סוֹפָהּ לְהִשְׁתַּלֵּם פִּי שְׁנַיִם" (ביאליק, אריה ז). "בּוֹ הוּא מוֹצֵא אֶת סֶלַע־הַמַּחְלֹקֶת בֵּין כָּל הַתּוֹרוֹת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רב). בְּעָיַת הַגְּבוּל הַמְּשֻׁתָּף שִׁמְּשָׁה סֶלַע־הַמַּחְלֹקֶת בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת.

– **צְחִיחַ סֶלַע**, מְקוֹם טְרָשִׁים יָבֵשׁ שֶׁאֵין עָלָיו כָּל צוֹמֵחַ: "נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת" (יחזקאל כד ח).

– **שֵׁן־סֶלַע** (שמואל א יד ד), סֶלַע רָם וְזָקוּף, צוּק.

– **חַגְוֵי הַסֶּלַע** (שיר השירים ב יד), נְקִיקִים בֵּין סְלָעִים.

– **הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא מָיִם?** [בהשאלה, על־פי במדבר כ י], כְּלוּם יֵשׁ סִכּוּי כִּי נוּכַל לְהָפִיק מִמֶּנּוּ מַשֶּׁהוּ טוֹב וּמוֹעִיל?

ב. **סֶלַע*** זו״נ [בהרחבה מן הנ״ל] 1, שֵׁם מִשְׁקָל קָדוּם: "וְכַמָּה הוּא נוֹתֵן לוֹ? מִשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים בִּיהוּדָה, שֶׁהֵן עֶשֶׂר סְלָעִים בַּגָּלִיל" (חולין יא ב). 2, שֵׁם מַטְבֵּעַ קָדוּם – רְאֵה לְהַלָּן. – [סֶלַע־, סְלָעִים, סַלְעֵי־]

– **סֶלַע צוֹרִי*** (בבא קמא לו:), מַטְבֵּעַ שֶׁעֶרְכּוֹ אַרְבָּעָה זוּזִים (דִּינָרִים).

– **סֶלַע־מְדִינָה*** (שם), מַטְבֵּעַ שֶׁעֶרְכּוֹ כְּדֵי שְׁמִינִית מִסֶּלַע צוֹרִי, הַיְנוּ: מַחֲצִית הַזּוּז (הַדִּינָר).

– **מִלָּה – בְּסֶלַע, מַשְׁתּוֹקָא – בִּתְרֵין*** (מגילה יח.), אִם הַדִּבּוּר שָׁוֶה סֶלַע, הֲרֵי הַשְּׁתִיקָה שָׁוָה שְׁנֵי סְלָעִים, כְּלוֹמַר: יָפָה הַשְּׁתִיקָה מִן הַדִּבּוּר.

סלע [מן א. סֶלַע]

~ פִּע׳ **סִלֵּעַ°** פ״י הָפַךְ לְסֶלַע. אִבֵּן, הִקְשָׁה [גם בהשאלה]: "וְרֹךְ לְבָבוֹת נִסְלָע" (ברוידס, לעד). – [לְסַלֵּעַ אֶת־, מְסַלֵּעַ, יְסַלֵּעַ]

~ פֻּע׳ **סֻלַּע°**, הָיוּ בּוֹ סְלָעִים: אֲדָמָה מְסֻלַּעַת [ראה עוד ערך מְסֻלָּע] – [מְסֻלָּע, יְסֻלַּע]

~ התפ׳ **נִסְתַּלַּע°**, נִתְאַבֵּן, הִתְקַשָּׁה כְּסֶלַע: "אַדְמַת־תַּעֲלוּמָה.. שֶׁאַלְפֵי מוֹנִים... הִדְשִׁיאָה וְנִסְתַּלְּעָה" (למדן, במעלה קצח). "וְלַעֲמֹד לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים וּלְהִסְתַּלֵּעַ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים" (גלבוע, בבוקר 62). "חֲלִיּוֹתֶיהָ פּוֹרְצוֹת וּמִתְחַדְּדוֹת, מִתְגַּבְּנוֹת, מִסְתַּלְּעוֹת וּמִתְרַשְׁשׁוֹת" (יזהר, שיירה 22). – [לְהִסְתַּלֵּעַ, מִסְ־, יִסְתַּלֵּעַ]

סַלְעוּת° נ׳ [מן א. סֶלַע] אַבְנוּת, מְצִיאוּת שֶׁל סְלָעִים: "וְעַד עֲלוֹת שַׁחְרְךָ רָבַץ (יַלְדְּךָ) עַל אֲבָנִים, חָבוּי בְּסַלְעוּתֵךְ" (גורי, חותם 13). "בְּאֵר הַשֶּׁפַע בְּסַלְעוּת" (ש׳ שלום, חי 155). – [סַלְעוּת־]

סַלְעִי^^ ת׳ [מן א. סֶלַע] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְלָעִים, הֶעָשׂוּי מֵחֹמֶר הָאֲבָנִים, אַבְנִי: "רַק גּוּף אֶחָד הֲרָרִי... סַלְעִי וּנְחֻשְׁתִּי" (גרינברג, רחובות קצא). אֲדָמָה סַלְעִית. מִישׁוֹר סַלְעִי. – [סַלְעִית, סַלְעִיִּים, ־עִיּוֹת]

סַלְעִיּוּת° נ׳ [מן סַלְעִי] מוּצָקוּת וְקֹשִׁי כְּסֶלַע, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל דָּבָר קָשֶׁה כְּסֶלַע [גם בהשאלה]: סַלְעִיּוּת הַקַּרְקַע. סַלְעִיּוּת בְּאָפְיוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [סַלְעִיּוּת־]

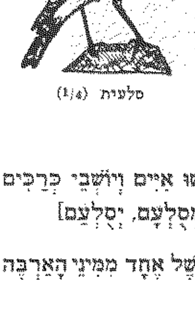
סלעית (1/4)

סַלְעִית° נ׳ [מן סֶלַע] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר הַמּוֹנֶה כַּעֲשָׂרָה מִינִים בָּאָרֶץ (Oenanthe). מַקּוֹר הַסַּלְעִית דְּמוּי מַרְצֵעַ, זְנָבָהּ קָצָר, רַגְלֶיהָ אֲרֻכּוֹת וְדַקּוֹת, בְּסִיס זְנָבָהּ לָרֹב לָבָן. הַסַּלְעִיּוֹת נִזּוֹנוֹת בַּחֲרָקִים. הֵן מְצוּיוֹת לָרֹב בָּאֲזוֹרִים הַמִּדְבָּרִיִּים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. – [סַלְעִית־, סַלְעִיּוֹת]

סלעם [ארמית: סַלְעֵם בלע, השחית]

~ פֻּע׳ **סֻלְעַם** ^^, נִבְלַע, נִשְׁחַת: "נִרְעֲשׁוּ אִיִּים וְיוֹשְׁבֵי כְרָכִים סֻלְעָמוּ" (מקול מפולת, יוצר אחרון לפסח). – [מְסֻלְעָם, יְסֻלְעַם]

סָלְעָם, סלעם ז׳ [השווה: סלעם] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי הָאַרְבֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה (ויקרא יא כב). – [סָלְעַם־]

סלף [ארמית: סַלֵּף]

~ פִּע׳ **סִלֵּף** פ״י עִוֵּת, עִקֵּם, סֵרֵס, שִׁנָּה אֶת הַדְּבָרִים וְהִרְחִיקָם מִן הָאֱמֶת: "הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים" (שמות כג ח). "אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ" (משלי יט ג). "בְּטֶרֶם תַּחְקֹר אַל תְּסַלֵּף" (בן־סירא יא ז). הַכַּתָּב סִלֵּף אֶת הַיְדִיעוֹת. אַל־נָא תְּסַלֵּף אֶת הָאֱמֶת. – [לְסַלֵּף אֶת־, מְסַלֵּף, יְסַלֵּף]

~ פֻּע׳ **סֻלַּף** ^^, עֻוַּת, עֻקַּם, סֹרַס: "עָמְדָה אֶרֶץ עֲלֵי קַו אַחֲרֵי סֻלָּפָהּ" (הנגיד, דיואן 140). "הוּא בֶּאֱמֶת פּוֹחֵד... אוּלַי תְּסֻלַּף

(דמותו), תתגמד" (קררי, כורך 185). הידיעה סלפה במתכון על־ידי הרמאי. דברים מסלפים [ראה עוד מסלף] – [מסלף, יסלף]

~ הת' הִסְתַּלֵּף °, נתעוה, נסתרס, נתעקם: "ללא תכנית מרחיקה ראות הוא עשוי להסתלף" (זכאי, קצרות 457). השמועה שנמסרה מפה לאזן נסתלפה עד מהרה. דברים שנסתלפו. – [להסתלף, מס־, יס־]

סֶלֶף ז' [מן סלף] עוות, סרוס, מרמה: "סלף בגדים" (משלי יא ג). "כלם ממתקים, מעדנים כלם, אין בם כל סלף" (ביאליק, אלוף בצלות ד). "ורק סלף החיים הוא שלא יתן לעשות מה שצריך" (ברנר, ג 249). "לא חסר דבר, לא היה סלף" (שמעוני, הביבר 143). "למדתי הבחן כל סטיה וכל סלף" (סגאי, שירים 181). "לנגן ללא סלף ומגרעת" (ליסיצקי, מידות 84). – [סלף־, סלפו]

סַלְפִּיד* ז' [נוסח אחר: סלפינוס; יוונית: salpinx] חצוצרה: "אמות העולם... כמה קרנות יש להן... וכמה סלפידים יש להם" (פסיקתא קנב.). "ואפשר לאבותיו ממחריבי בית המקדש וקול סלפידים של הלגיונות בפיו" (עגנון, אורח 241). – [סלפידים, ־די־]

סַלְפִּית° נ' [מן סלף] [במוסיקה] קול מסלף, פלסט (Falsetto), קול שהזמר משתמש בו להשמעת צלילים גבוהים שהם מעל לגבולות קולו הטבעי. – [סלפיות]

סַלְפָן° ז' [מן סלף, סלף] מי שמרבה לסלף ולסרס דברים, מעות: פלוני רמאי וסלפן. – [סלפנית, סלפנים, ־ניות]

סַלְפָנוּת° נ' [מן סלפן] נטיה לסלף ולסרס: יש לעקר את הסלפנות המתמדת של אותו נוכל. – [סלפנות־]

סַלְפָנִי° ת' [מן סלפן] שיש בו סלוף ועוות: התנהגות סלפנית. – [סלפנית, סלפניים, ־ניות]

סלק [ארמית: סלק; ערבית: תסלק טיפס ועלה; ראה גם נסק, נשק]

~ פע' סָלַק, עלה: "אם־אסק שמים, שם אתה, ואציעה שאול, הנך" (תהלים קלט ח) – [ראה ערך נסק]

~ פע' סִלֵּק * פ"י 1*, הרים, הסיר, העביר: "אין מסלקין את התריסין ביום טוב" (ביצה א ח). "מסלק את הטבלה כלה ומנערה" (תוספתא שבת טז ו). "הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין" (פסחים נח:). "סלקה בלומה את הכלים מן השלחן" (עגנון, כפות נח). "סלק קיסם ואת הקורה השאיר" (אבינרי, יד 92). 2 ^, הוציא, הרחיק: "ואינו יכול לסלקו מירשה זו" (רש"י בבא בתרא קכו:). "מסלקין אותו מן האפוטרופסות" (תשובות הגאונים, הרכבי קעח). "למה אטרח ואקח, כדי שיבוא זה ויסלק אותי?" (רמב"ם, שכנים יב י). 3* [קיצור מן "סילק מן העולם"] המית, הביא את המות: "אשר יצר אתכם בדין... וסלק אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין" (ירושלמי ברכות יג ד). "הקדוש־ברוך־הוא יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן" (שיר השירים רבה, דודי ירד). 4°, פרע, שלם: "שלם הלוקח, חזרה וסלקה חובה מיד" (עגנון, אלו עא). – [לסלק את־, מסלק, י־]

~ פֻּע' סֻלַּק *, 1*, הֻעבר, הוסר: "אפלו אין מסלק מן הארץ אלא כמלא מחט" (עירובין י ג). השירים סלקו מעל השלחן. סלקו כל המכשולים מן הדרך. 2°, שלם, נפרע: החשבון סלק במזמנים. 3°, הרחק, הוצא: המתפרע סלק מן האולם. – [מסלק, יסלק]

~ הת' הִסְתַּלֵּק *, נִסְתַּלֵּק *, 1*, התרחק, הלך לו: "נסתלק אהרן וישב לשמאל משה" (עירובין נד:). "ונסתלקו משם בבשת פנים" (בראשית רבה סא). "האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל" (ברכות כז:). "משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח־הקדש מישראל" (סנהדרין יא.). "החמה מראש האילנות נסתלקה" (ביאליק, שבת). "אלא שראה תרנגלת שמנה עומדת לצליה ונסתלק ממנו הדבור" (עגנון, כפות שכה). 2* [בהשאלה, קיצור מן "נסתלק מן העולם"] מת, נפטר: "לא היו ימים מועטים עד שנסתלק בן־זומא" (תוספתא חגיגה ב ה). נסתלק הרב הגאון. 3 ^, התפטר, ותר על השתתפות: "הילך מאתים של חובך – והסתלק" (רמב"ם, מלוה ולוה יח ט). פלוני הסתלק מן ההצעה שהצעה לו. הסתלקנו מן התכנית. – [להסתלק, מסתלק, יס־]

~ נפ' נִסְלַק ^, סלק, הוסר: המכשול נתן להסלק מן הדרך. [להסלק, נסלק, יסלק]

~ הפ' הִסְלִיק ° פ"י סלק והסתיר בתוך "סליק", החביא במקום־סתר: "ובעיה אחת נותרה – כיצד להסליק את כל הכלים" (שמיר, במו 120). – [להסליק, מסליק, י־]

– ידיו מסלקות מן־*, ראה ערך מסלק*.

סֶלֶק ^ ז' [מארמית: סלקא*, עירובין כח., ושם כנראה זהה ל"תרד"] ירק־גנה בעל שרש מעבה ובשרני (Beta vulgaris). זנים שונים של הסלק משמשים למאכל, למספוא ולתעשיה. – [סלק, סלקים, סלקי־]

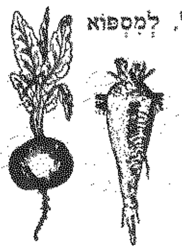
סלק-סוכר סלק-אדום

– סלק אדם °, זן של סלק בעל שרש אדם, נאכל כשהוא מבשל, בסלטים ובחמיצות, או כשהוא משמר.

– סלק־סכר °, אחד מזני הסלק, בעל שרש בשרני גדול ולבן, שמפיקים ממנו את הסכר בארצות בעלות אקלים ממזג וגם בישראל, הוא משמש גם כחמר־גלם בתעשית הכהל וכמספוא.

– סלק־בהמות °, סלק מספוא °, זני סלק המצטינים בשרשיהם הגדולים מאד ומשמשים מספוא לבהמות.

סַלְקָא* [ארמית: בינוני מן סלק; רווח בצירוף:]

– סלקא דעתך* (שבת כז: ועוד הרבה), עולה (על) דעתך, הנך סבור: "סברה, סלקה דעתך? אלא לא נתנה לו לשב בשלוה" (עגנון, כלה קלח). "שמא סלקא דעתך שגאונים ומאורות גדולים בשעתם לא עלתה על דעתם סברה זו?" (בורלא, כיסופים 217).

ב - סלקה

סַלְקָה° נ' [מן סלק] [במוסיקה] בקר, סימן בתוי־הנגינה המורה על סלוק הנסק (דיאז) או סלוק הנחת (במול) מכאן ואילך. – [סלקות]

סֶלֶקְטִיבִי°, ראה להלן סלקציה°.

סלקנית° נ׳ [מן סלק] חמיצת־סלק, מרק שנתבשל בו סלק בתוספת מלח ותבלינים אחרים. — [סלקניות]

סלקציה◊ נ׳ [מלאטינית: seligere (selectum) לבחור] בחירה, ברירה: סלקציה של המעמדים למשרה. סלקציה בגדול בעלי־חיים. — [סלקציות]

— **סלקטיבי◊** ת׳ נבחר, שנקבע על־פי בחירה: עליה סלקטיבית לארץ. כתות סלקטיביות בבית־הספר.

— **סלקטיביות◊**, עקרון־הבחירה: שיטת הסלקטיביות בקבלת תלמידים לאוניברסיטה.

סלת, סולת נ׳ [אכדית: siltu; ארמית: סולתא; ערבית: סלת שעורים נקיות] 1, קמח חטה מנפה ונקי, קמח לבן ומבחר: ״סלת יהיה קרבנו״ (ויקרא ב א). ״ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת״ (אבות ה יט). ״יינות ושמנים וסלתות״ (סוכה י.). 2° [בהשאלה] הנקי והמבחר ביותר – ראה להלן. 3°, כנוי רווח לגריסים הזעירים, הם החלקיקים הקשים יותר של גרגרי־החטה, הנשארים אחרי נפוי הקמח: דיסת־סלת. — [סלת־, סלתו; סלתות, סלתות־]

— **מסלתו ומשמנו°** [שאול מן ויקרא ב ב, ושם כפשוטו] מן הטובים והנבחרים שבו: במסבה השתתפו מסלתה ומשמנה של העיר.

— **אין סלת שאין בה פסלת°**, אין טוב בלי רע, אין דבר שהוא כליל־השלמות.

— **כמוסיף פסלת על הסלת°**, בא להוסיף ונמצא גורע: ״אבי לא ראה בלמוד זה אלא סכסוך־הדעת וכל המוסיף על עשרים וארבע כמוסיף פסלת על הסלת״ (סדן, ממחוז כז).

סלת [מן סלת]

~ פע׳ **סלת*** פ״י 1, נפה והוציא את הסלת מן הקמח, נפה היטב: ״המסלת קב או קבים לסאה״ (תרומות יא ה). 2 [בהשאלה] בחר במעלה ביותר: ״הקדוש־ברוך־הוא סלת את הנביאים מתוך התורה״ (מדרש זוטא, שיר השירים מהד׳ בובר 9). ״יתרה עליהם ירושלים, שסלת אותה לו המקום״ (עגנון, אורח 92). — [לסלת את־, סלתי, מסלת, יסלת]

~ פע׳ **סלת***, 1°, נפה, הוצאה ממנו הסלת: הקמח סלת בנפה דקה. 2*, נבחר: ״אנשים מן הברורים שבכם, מן המסלתים שבכם״ (ספרי דברים כט:). [וראה עוד ערך מסלת]. — [מסלת, יסלת]

~ נפ׳ **נסלת***, סלת [ובהשאלה] נבחר: ״ושיר השירים נסלתה מכלן (מכל ספרי־המקרא)״ (מדרש זוטא, שיר השירים מהד׳ בובר 9). [להסלת, נסלת, יסלת]

סלת* ז׳ [מן סלת; סלת, סלת] מי שמנפה קמח ומכין סלת: ״נפה של סלתים״ (כלים טו ג). — [סלתת, סלתים, סלתי־, ־תות]

סלתנית*, סלתנית* נ׳ 1*, שמו של אחד מדגי המאכל שנזכר בתלמוד (עבודה זרה לט.). 2°, יש מיחדים שם זה לדג הקטן מן הדגים הקרויים ״ספרוטים״ שנוהגים לשוקם כשהם משמרים (Clupea Sprattus). — [סלתנית־, ־ניות]

סם ז׳ [אכדית: sammu עשב, תרופה; ארמית: סמא; ערבית: סם רעל] 1, בשם, שם כולל לאבקות שונות המתקנות ממיני בשמים: ״בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים״ (שמות כח ו). 2*, נוזל כל־שהוא המשמש לצביעה, לרפואה וכדומה: ״בכל כותבין – בדיו, בסם, בסקרא״ (גיטין ב ג). סמי־רפואה. 3 [קיצור מן סם־המות, וכן בערבית] רעל, ארס: ״סם פלוני יפה לה, סם פלוני רע לה״ (נדרים מא:). — [סם־, סמים, סמי־]

— **סם־חיים***, חמר מרפא ומחזק את הגוף: ״זכה – נעשית לו סם־חיים״ (יומא עב:).

— **סם־מות*** (חולין ג ח), **סם־מיתה*** (יומא עב:) רעל, ארס, חמר הממית את הגוף.

— **סם־שכנגד°**, חמר־רפואה נגד הרעלה, ״אנטי־טוקסין״.

— **סמים משכרים°**, כנוי לחמרים נרקוטיים שונים, כגון חשיש ואופיום, המשכרים את השואף או את השותה מהם ומערפלים את הכרתו.

— **סמי־רפואה°**, תרופות, חמרים שהרופא נותן לחולה כדי לרפאו ממחלה מסימת.

ס״מ ר״ת 1, סנטימטר. 2, קיצור השם סמאל, מלאך־המות, השטן [יש מבטאים אותו: סמך־מם]: ״ידע מראש כי הס״מ נצב לשטן לו״ (יל״ג, פרוזה לד). ״עמד הס״מ ונטפל לו להגר״א״ (שניאור, סיפורים קמג).

סמא [אכדית: samu עיור; ארמית: סמא]

~ פע׳ **סמא***, **סמה*** פ״י 1*, עור, גרם לעורון: ״סמא את עין חברו... משלם נזק שלם״ (בבא קמא ב ו). 2°, סנור, גרם לטשטוש ומני בראיה: האור החזק סמא את עיני האנשים. לבן מסמא. — [לסמא גם לסמות, מסמא, י־]

~ נפ׳ **נסמא***, התעור: ״הטיט נכנס בעינו והוא נסמא״ (במדבר רבה ז). ״מי שנסמית אחת מעיניו״ (תוספתא נגעים א ז). [ובהשאלה:] ״נפשי עגמה מאד לחרשה שנסמית שוב וחזרה לאפלתה״ (ביאליק, החצוצרה ד). — [להסמא, נסמא, נסמאת גם נסמית, יסמא]

~ הת׳ **נסתמא***, נתעור, נסתלקה ראיתו: ״פקח – ונתחרש, פקח – ונסתמא״ (בבא בתרא קכח.). ״יוה, אבדתנו בעשן, יסתמאו עיניך״ (הזז, יעיש ד 29). [ובהשאלה:] ״ומשנסתמאו החלונות והבית יתמלא אימה״ (ביאליק, ספיח ו). — [להסתמא, מסתמא, יס־]

— **סמא את העינים*** [בהשאלה] אחז את העינים, הטעה, גרם למישהו שלא יראה את האמת או שיפיג את כעסו: ״עמד ושלח (לעשו) דורון כדי לסמות את עיניו״ (בראשית רבה עה). ״זה כחם של לוהטים, מסמאי עינים״ (מגדלי מו״ס, שיב). ״כסף וזהב שהיו לה לצירל סמאו את עיניו של ברוך־מאיר״ (עגנון, כפות סח). ״סמאה לו את עיניו במעט כסף שחד״ (הזז, יעיש 133).

סמאון°, סימאון ז׳ [מן סמא] עורון: ״ומישהו מעליו, סבוא אבק וסמאון וקצר־רוח צעק דבר לא ברור״ (יזהר, שיירה 121). ״סמאון עטלפים לשעת שלכת״ (רוקח, קינו 57). סמאון־עינים. — [סמאון־]

סַמָּאֵל* ז׳ ש״פ [סַם + אֵל] כִּנּוּי מְקֻבָּל בַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים וְכֵן בְּסִפְרוּת־הַקַּבָּלָה לְשָׂטָן וּלְמַלְאַךְ־הַמָּוֶת: ״אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְסַמָּאֵל: בּוֹא וְהָבֵא נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה״ (דברים רבה יא).

סַמְבּוּלִי*, ראה סִימְבּוֹלִי.

סַמְבּוּק° ז׳ [על־פי הלועזית] שִׂיחַ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַיַּעְרָתִיִּים (Sambucus). – [סַמְבּוּק־, סַמְבּוּקִים, סַמְבּוּקֵי־]

סַמְבַּטְיוֹן*, סַנְבַּטְיוֹן*, סַבַּטְיוֹן* ש״פ [על־פי הצורה היוונית: sabbateion של שבת] 1*. כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד וּבָאַגָּדָה לְנָהָר אַגָּדִי הַנִּמְצָא אֵי־שָׁם מֵעֵבֶר לְ״הָרֵי חֹשֶׁךְ״, אֲשֶׁר כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ הוּא זוֹרֵק לְמַעְלָה אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת, עַד שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַעֲבוֹר בּוֹ, וְרַק בַּשַּׁבָּת הוּא נָח (בראשית רבה יא, סנהדרין סה: ועוד). 2° [בהשאלה] מְעַרְבֹּלֶת, מְקוֹם מְהוּמָה וְעַרְבּוּבְיָה: ״אֵיכָה תֵּרֵד אֶל הַסַּמְבַּטְיוֹן וְלֹא יְגָרְפוּהָ רְתָחָיו הַדְּלוּחִים?״ (ביאליק, אלמנות).

סַמְבַּטְיוֹנִי° ת׳ [מן סַמְבַּטְיוֹן] [בהשאלה] רוֹתֵחַ, תּוֹסֵס, גּוֹעֵשׁ: ״לֹא רַק עוֹשֶׂה רֹשֶׁם כִּפְרוֹפֶסוֹר בְּעָלְמָא, אֶלָּא גַּם כְּאִישׁ סַמְבַּטְיוֹנִי לִגְמָרֵי״ (סוקולוב, אישים 320). חַיִּים תּוֹסְסִים־סַמְבַּטְיוֹנִיִּים. – [־נִית, סַמְבַּטְיוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סַמְבְּיוּז*, ראה סִימְבְּיוֹזָה*.

סְמַ״ג° ר״ת סֵפֶר מִצְווֹת גָּדוֹל (סֵפֶר עַל תרי״ג מִצְווֹת שֶׁכָּתַב ר׳ מֹשֶׁה מִקּוֹצִי בַּמֵּאָה ה־13).

סַמַּגְ״ד° ר״ת סְגַן מְפַקֵּד־גְּדוּד.

סְמָדַר ז׳ [כך גם בארמית, תרגום אונקלוס ל״נִצָּה״, ישעיה יח ה] פְּרִי בְּרֵאשִׁית הִתְפַּתְּחוּתוֹ, רֵאשִׁית הַפְּרִי הַמִּתְגַּלֶּה בַּצֶּמַח מִיָּד לְאַחַר שֶׁנָּשְׁרוּ פְּרָחָיו: ״פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר״ (שיר השירים ז יג). – [סְמָדַר־]

סמה, ראה סמא.

סאמובאר

סָמוֹבָר° ז׳ [רוסית: samovar מבשל מעצמו] מֵחַם, כְּלִי שֶׁמַּרְתִּיחִים בּוֹ מַיִם עַל־יְדֵי פֶּחָמִים שֶׁמַּכְנִיסִים לְתוֹךְ צִנּוֹר הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ בֵּית־קִבּוּלוֹ. הַסָּמוֹבָר נָפוֹץ הַרְבֵּה בְּיִחוּד בְּרוּסְיָה וּבִשְׁכֵנוֹתֶיהָ, מְשַׁמֵּשׁ לְהַרְתָּחַת מַיִם לִשְׁתִיַּת תֵּה. – [סָמוֹבָרִים]

סָמוּט° ז׳ רְאֵה סָמֶט*.

סָמוּי* ת׳ [מן סמה, סמא] 1. עִוֵּר, מֻכֶּה בְּעִוָּרוֹן: ״רַגְלוֹ קְטוּעָה וְעֵינוֹ סְמוּיָה״ (תוספתא ערכין ד ב). [ובהשאלה:] ״בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה סְמוּיוֹת עֵינֵיהֶם שֶׁל מַלְוֵי רִבִּית״ (תוספתא בבא מציעא ו יז). ״שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּבִטָּחוֹן וּבְעֵינַיִם סְמוּיוֹת וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים״ (מנדלי מו״ס, קצ). 2. נֶעְלָם, נִסְתָּר, בִּלְתִּי־נִרְאֶה: ״אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה... אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן״ (תענית ח:). ״כְּאִלּוּ אֵיזֶה עֹל סָמוּי מִן הָעַיִן נָעִים לְמַשָּׂא נָתוּן עָלָיו״ (ביאליק, לוינסקי). נִתְגַּלָּה נוֹסֵעַ סָמוּי בָּאֳנִיָּה. – [סְמוּיָה, סְמוּיִים, ־יוֹת]

סִמּוּי*, סִימּוּי ז׳ [מן סמא, סִמֵּא] עִוּוּר, עִוָּרוֹן, לִקּוּי כֹּשֶׁר־הָרְאִיָּה: ״סִמּוּי עֵינַיִם – שֶׁסִּמּוּ אֶת עֵינֵי מֶלֶךְ יְהוּדָה״ (ויקרא רבה ו). ״סִמּוּי עֵינַיִם זֶה לָמָּה?״ (יהודה שטינברג, נח). – [סִמּוּי־]

סָמוּךְ ת׳ [מן סמך, סָמַךְ] 1. נִשְׁעָן, נִתְמָךְ, עוֹמֵד עַל בָּסִיס חָזָק, אֵיתָן: ״סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם״ (תהלים קיא ח). ״סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא״ (תהלים קיב ח). 2*. קָרוֹב (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): ״לֹא יַחְפֹּר אָדָם בּוֹר סָמוּךְ לְבוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (בבא בתרא ב א). ״עַרְבֵי פְּסָחִים סָמוּךְ לַמִּנְחָה לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ״ (פסחים י א). ״וְכָל הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת לְשָׁם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִקְצָר בְּעֵסֶק גָּדוֹל״ (מנחות י ג). ״לֹא יֵצֵא הַחַיָּט בְּמַחְטוֹ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה״ (שבת א ג). ״מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הוֹכִיחָן אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה״ (רש״י דברים א ג). 3*. מֻסְמָךְ, מִי שֶׁקִּבֵּל סְמִיכוּת לְמַשֶּׁהוּ: ״וְאֵין מוֹסְרִין אוֹתוֹ (אֶת סוֹד־הָעִבּוּר) אֶלָּא לִסְמוּכִים נְבוֹנִים״ (רמב״ם, קידוש החודש יא ד). 4* [בדקדוק] נִסְמָךְ, שֵׁם הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל סְמִיכוּת לְשֵׁם אַחֵר: ״וּפְעָמִים יָבוֹא סָמוּךְ עַל סָמוּךְ, כְּמוֹ ׳חַכְמֵי יוֹעֲצֵי פַרְעֹה׳״ (רד״ק, מכלול קמד). [וראה עוד הצירופים להלן] – [סְמוּכָה, סְמוּכִים, ־כוֹת]

– **סָמוּךְ עַל שֻׁלְחַן פְּלוֹנִי***, מְקַבֵּל אֶת כַּלְכָּלָתוֹ וְסִפּוּק כָּל צְרָכָיו חִנָּם מֵאֵת פְּלוֹנִי: ״קָטָן וְאֵינוֹ סָמוּךְ עַל שֻׁלְחַן אָבִיו – זֶהוּ גָּדוֹל״ (בבא מציעא יב:). ״הָאַבְרֵכִים הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחַן חוֹתְנֵיהֶם״ (ברנר, א 51). ״אַחֲרֵי הַנִּשּׂוּאִים הָיָה בַּעֲלִי סָמוּךְ עַל שֻׁלְחַן אָבִי״ (ברש, א 7).

– **לִבּוֹ סָמוּךְ וּבָטוּחַ°, הוּא סָמוּךְ וּבָטוּחַ°** [על־פי תהלים קיב ז–ח: ״נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּה׳, סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא״], אֵין לוֹ כָּל חֲשָׁשׁ אוֹ פִּקְפּוּק, הוּא מְשֻׁכְנָע בַּדָּבָר: ״סָמוּךְ הָיָה לִבּוֹ וּבָטוּחַ כִּי אֶחָד מֵאוֹצְרוֹת־הַפֶּלֶא וַדַּאי יִפֹּל בְּחֶלְקוֹ״ (ברקוביץ, תר״ חיי לא). ״יְהֵא לִבּוֹ סָמוּךְ וּבָטוּחַ שֶׁהַצְּרוֹר יוֹשֵׁב לוֹ בִּשְׁלֵמוּת״ (בורלא, כיסופים 19). הֱיֵה סָמוּךְ וּבָטוּחַ כִּי עִנְיָנְךָ יְסֻדַּר.

– **סְמוּכִים*, סְמוּכִין***, 1*. בֵּאוּר קֶטַע אוֹ עִנְיָן עַל־פִּי קֶשֶׁר עִם הַקֶּטַע הַסָּמוּךְ לוֹ, דְּרָשָׁה הַמְיֻסֶּדֶת עַל סְמִיכַת שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת: ״סְמוּכִין מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר ׳סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם׳״ (ברכות י.). 2°. קִרְבַת עִנְיָן, סְמִיכוּת־קֶשֶׁר בֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים: ״אֵין לָנוּ לְבַקֵּשׁ סְמוּכִים בְּעִנְיָן זֶה מֵחַיֵּי עַמִּים אֲחֵרִים״ (אחד העם, קפב). ״דּוֹרְשֵׁי סְמוּכִים לְהוֹטִים לְהַמְשִׁיל... אֶת לִוְיָתַן הַצַּיָּר לְצַ׳כּוֹב הַסּוֹפֵר״ (ביאליק, פסטרנק). [וראה עוד להלן ערך סְמוּכִין]

סָמוֹךְ* ז׳ **סְמוֹכָה*** נ׳ [מן סמך, סָמַךְ] 1*. מִשְׁעֶנֶת, עַמּוּד הַתּוֹמֵךְ בְּדָבָר־מָה, מִסְעָד: ״בּוֹאוּ וְנַעֲשֶׂה לָנוּ סְמוֹכוֹת (לָרָקִיעַ) אֶחָד מִצָּפוֹן וְאֶחָד מִדָּרוֹם״ (בראשית רבה לח). ״סְמוֹכוֹת הַמִּטָּה״ (כלים טז ז). 2°. מִשְׁעֶנֶת לְעֵץ צָעִיר בִּזְמַן נְטִיעָתוֹ לְבַל יִתְכּוֹפֵף עַל־יְדֵי מַשַּׁב־הָרוּחוֹת, אוֹ לְצֶמַח מְטַפֵּס. – [סְמוֹךְ־, סְמוֹכוֹ, סְמוֹכִים, סְמוֹכֵי־; סְמוֹכַת־, סְמוֹכוֹת, ־כוֹת־]

סְמוּכִין°, סִימוּכִין ז״ר [מן סמך, סָמַךְ] רְאָיָה, אַסְמַכְתָּה, הִסְתַּמְּכוּת עִנְיָנִית (Reference), תְּעוּדָה אוֹ תְּעוּדוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן נִסְמָךְ דְּבַר־מָה: הַתּוֹבֵעַ הֵבִיא סְמוּכִין לִתְבִיעוֹתָיו. – [סְמוּכֵי־]

סְמוּל°, סִימוּל ז׳ [מן סִמֵּל; ראה גם סמל, סִמֵּל] 1. קְבִיעַת סֵמֶל, שִׁמּוּשׁ כְּסֵמֶל לְדְבַר־מָה: סִמּוּל הַמְּדִינָה עַל־יְדֵי מְנוֹרָה וְעַנְפֵי־זַיִת. ״הָיָה בָּהֶן, בִּשְׁתֵּי עָרִים אֵלּוּ (וַרְשָׁה וְאוֹדֶסָּה) בֶּאֱמֶת מִשּׁוּם סִמּוּלָן שֶׁל... שְׁנֵי פָּנִים שֶׁל הַיַּהֲדוּת״ (טיכמן, שה). סִמּוּל הָעֲצוּרִים הַשּׁוֹנִים עַל־יְדֵי אוֹתִיּוֹת. 2° [במונחי־משרד] הַסְמָלָה, קְבִיעַת שִׁיטָה לְצִיּוּנָם שֶׁל תִּיקִים בּוֹדְדִים אוֹ שֶׁל קְבוּצוֹת תִּיקִים. – [סִמּוּל־]

סָמוּם◊ ז׳ [ערבית: סַמּוּם רוּחַ־מָוֶת] כִּנּוּי לְסוּפַת־חוֹל קָשָׁה וְלוֹהֶטֶת הַמִּתְחוֹלֶלֶת לִפְרָקִים בַּיְשִׁימוֹנִים בְּאַפְרִיקָה וּבְאַסְיָה הַדְּרוֹמִית. – [סָמוּמִים]

סִמּוּם°, סִימּוּם ז׳ [מן סמם, סִמֵּם] הַרְעָלָה בְּסַם: סִמּוּם עַכְבָּרִים בָּרַעַל. – [סִמּוּם־]

סִמּוּן°, סִימּוּן ז׳ [מן סמן, סִמֵּן] צִיּוּן, קְבִיעַת סִימָן: סִמּוּן תַּמְרוּרִים בַּדֶּרֶךְ. סִמּוּן קַוִּים לִכְתִיבָה. סִמּוּן אוֹתִיּוֹת. – [סִמּוּן־, סִמּוּנִים, ־נֵי־]

סָמוּק° ת׳ [מן סמק, סָמַק] אָדֹם, חַכְלִילִי: "לְחָיַיִךְ הַסְּמוּקוֹת" (ביאליק, תר׳ אברהמ׳ל הסנדלר). "קְצַר־קוֹמָה וּסְמוּק־פָּנִים" (אריכא, סנחריב 225). "אַיֵּה הַדָּם הַסָּמוּק וְהַזַּךְ שֶׁהָיָה נוֹזֵל בְּעוֹרְקֵיהֶם?" (שלונסקי, תר׳ טיל 334). – [סְמוּקָה, סְמוּקִים, ־קוֹת]

סִמּוּק*, סִימּוּק ז׳ [מן סמק] הַאְדָּמָה, אֹדֶם: "סִמּוּק הוּא" (ירושלמי דמאי בב ב). "עוֹד דַּי אֵשׁ בְּעֵינָיו לְעוֹרֵר סִמּוּק־לְחָיַיִם אֵצֶל הַנְּעָרוֹת" (יהודה שטינברג, קצט). "פֶּלַח רִמּוֹן וְסִמּוּק מַאֲכֶלֶת" (שלונסקי, שירים ב 257). – [סִמּוּק־]

סְמוֹקִינְג◊ ז׳ [מאנגלית: smoking-jacket מעיל שלובשים לשם עישון] כִּנּוּי לְמִקְטֹרֶן כֵּהֶה בַּעַל שׁוּלַיִם אֲרֻכִּים שֶׁגְּבָרִים נוֹהֲגִים לִלְבֹּשׁ בִּמְסִבָּה רִשְׁמִית־חֲגִיגִית. – [סְמוֹקִינְגִים]

סִמּוּר+, סִימּוּר ז׳ [מן סמר, סִמֵּר] 1°, חִבּוּר בְּמַסְמְרִים: סִמּוּר פַּרְסַת־הַסּוּס. סִמּוּר סוּלְיַת־הַנַּעַל. 2+, הִתְקַשּׁוּת וְהִזְדַּקְּפוּת: "סִמּוּר שַׂעֲרוֹת הָרֹאשׁ" (בן־ציון, קפב). "וּמִשְׁתָּעֵר עָלָיו... מִתּוֹךְ סִמּוּר גְּבִינִים וְרִשּׁוּף עֵינַיִם" (ליסיצקי, תולדות 124). – [סִמּוּר־]

סָמוּר° ת׳ [מן סמר, סָמַר] זָקוּף, נֻקְשֶׁה כְּמַסְמֵר: "וַיִּתְרַגְּזוּ הָאֲנָשִׁים הַשּׁוֹמְעִים אוֹתִי וַיַּעַמְדוּ כִּסְמוּרִים תַּחְתָּם" (כהן, שירים קא). "וְהֵצִיצָה מִשָּׁם... כְּשֶׁאַנְפֶּיהָ מִתְפַּלְּצוֹת וְנוֹצוֹתֶיהָ סְמוּרוֹת" (פיכמן, קסח). "הֲלֹא הֵם פְּנֵי חֲזִיר סְמוּר־שָׂפָם" (ש׳ שלום, שירים שטר). [ובהשאלה:] "הַלַּיְלָה סְמוּר־הַקֹּר" (בן־אמיתי, אספי 65). – [סְמוּרָה, סְמוּרִים, סְמוּרוֹת]

סַמּוּר° ז׳ [מן סמר; על־שום שמסמר שערותיו כדי להפחיד טרפו] טוֹרֵף קָטָן וְאַכְזָרִי מִמַּחְלֶקֶת הַיּוֹנְקִים (Vormela peregusna). גּוּפוֹ גְּלִילִי מֹאֳרָךְ וְגָמִישׁ מְאֹד, רַגְלָיו קְצָרוֹת, צֶבַע פַּרְוָתוֹ חוּם־צָהֹב עִם כְּתָמִים שְׁחוֹרִים וּלְבָנִים. הַסַּמּוּר הוּא בַּעַל־חַיִּים לֵילִי; נִזּוֹן בְּעַכְבָּרִים, בְּצִפֳּרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. – [סַמּוּר־, סַמּוּרִים, סַמּוּרֵי־]

סמור (1/10)

סמח, ראה שׂמח.

סַמְח״ט° ר״ת סְגַן מְפַקֵּד־חֲטִיבָה.

סָמֶט◊, סָמוּט◊ ז׳ [צרפתית: samit] סוּג שֶׁל אָרִיג יָקָר עָשׂוּי מֶשִׁי מְיֻחָד וְשָׂעִיר כְּלַשֶּׁהוּ: "זָקֵן שֶׁעָבַר עָלָיו מַסְרֵק וְכוֹבַע שֶׁל סָמֶט בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ק). "הֲרֵי זֶה יוֹשֵׁב בְּיַרְמוּלְקָתוֹ הַנְּקִיָּה שֶׁל סָמֶט" (ביאליק, החצוצרה א). "יַרְמוּלְקָה שֶׁל סָמוּט פְּאֵר לְרָאשֵׁיהֶם" (עגנון, כלה תכ).

א. סִמְטָה*, סִימְטָה נ׳ [ארמית: סִימְטָא; מלאטינית: semita שביל] רְחוֹב צַר, דֶּרֶךְ צָרָה בֵּין שׁוּרוֹת בָּתִּים: "וְהוּא שֶׁצִּבּוּרִין וּמֻנָּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל בְּסִמְטָה – לֹא" (כתובות פד:). סִמְטָאוֹת בָּעִיר הָעַתִּיקָה. – [סִמְטַת־, סִמְטָאוֹת גם סִמְטְיוֹת, סִמְטוֹת, סִמְטוֹת־]

ב. סִמְטָה* נ׳ [מארמית: סִימְטָא, עבודה זרה כח.] מַכָּה מֻגְלָתִית בָּעוֹר (Furunculus). – [סִמְטַת־, סְמָטוֹת, סִמְטוֹת־]

סִמֶּטְרִיָּה, ראה סִימֶטְרִיָּה.

סַמֶּטֶת° נ׳ [מן ב׳ סִמְטָה] מַחֲלַת סְמָטוֹת, הִתְהַוּוּת סְמָטוֹת (פְּצָעִים מֻגְלָתִיִּים) בָּעוֹר (Furunculosis). – [סַמֶּטֶת־]

סַמֵּי* פ״י [ארמית; ראה סמא] בַּטֵּל, מְחֹק [רווח בצירוף:]

– סַמֵּי מִכָּאן*, בַּטֵּל מִכָּאן, הוֹצֵא מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה: "סַמֵּי מִכָּאן קְצִירָה" (פסחים נג:). "סַמֵּי מִכָּאן עֶרְכֵּי טוֹב וָרָע, יֹפִי וְכִעוּר" (ויסלבסקי, יחידים 71). "וְכָךְ יָצַר עוֹלָמוֹ מִקֶּדֶם, בְּפַשְׁטוּת, סַמֵּי מִכָּאן גְּאוֹנִיּוֹת וְגַדְלוּת, סַמֵּי מִכָּאן כָּל הִתְרַבְרְבוּת" (ר׳ בנימין, משפחות 201).

סְמִיד* ז׳ [ארמית: סְמִידָא*, מועד קטן כח.; ערבית: סַמִיד, סַמִּיד׳; יוונית: semidalis] קֶמַח סֹלֶת, קֶמַח נָקִי וּמֻבְחָר: "וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱפוֹת סְמִידָיִךְ" (ציון צפית, קינה לט׳ באב). – [סְמִיד־, ־דִים, ־דֵי־]

סַמְיוּת* נ׳ [מן סמא] סַמָּאוֹן, עִוָּרוֹן [רווח בצרופים:]

– סַמְיוּת־הַלֵּב* [בהשאלה] טִמְטוּם וְטִפְּשׁוּת: "אֲפִלּוּ חָכָם גָּדוֹל וְלוֹקֵחַ שֹׁחַד, אֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בְּלֹא סַמְיוּת־הַלֵּב" (כתובות קה.). "בְּנֵי־אָדָם מֻכֵּי סַנְוֵרִים וְסַמְיוּת־הַלֵּב" (קבק, בצל 369). "אֲנִי יוֹדֵעַ זְדוֹנְכֶם וְסַמְיוּת־לְבַבְכֶם" (הזז, בקץ הימים 44).

– סַמְיוּת־עֵינַיִם*, עִוְרוֹן־עֵינַיִם [ובהשאלה] חֹסֶר־הֲבָנָה, אִי־רְאִיַּת הַנּוֹלָד: "בֹּא וּרְאֵה סַמְיוּת עֵינֵיהֶם שֶׁל מַלְוֵי בְּרִבִּית" (בבא מציעא עא.). "בְּלִי צֵל סַמְיוּת־עֵינַיִם וְאוֹנָאַת עַצְמוֹ" (ליליינבלום, א 90). "וְאַף־עַל־פִּי־כֵן – הוֹי סַמְיוּת עֵינַיִם! – הָאוּלָם רָעֵשׁ" (ביאליק, צעירות). "אוֹי לְסַמְיוּת עֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה מַה לְּפָנָיו" (הזז, יעיש ג 21).

סָמִיךְ° ת׳ [מן סמך; ארמית: סְמִיךְ*, שבת עז.] צָפוּף, מְעֻבֶּה, לֹא־קָלוּשׁ: מָרָק סָמִיךְ. שְׂעָרוֹת סְמִיכוֹת בַּמִּבְרֶשֶׁת. – [סְמִיכָה, ־כִים, סְמִיכוֹת]

סְמִיכָה* נ׳ [מן סמך, סָמַךְ] 1°, תְּמִיכָה, סַעַד, הַשְׁעָנָה: סְמִיכַת הַשְּׁתִיל בְּסָמוֹכוֹת. סְמִיכַת הַגַּג בְּקוֹרוֹת. 2*, הִשָּׁעֲנוּת, הֲסִבָּה: "כָּל יְשִׁיבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ סְמִיכָה עֲמִידָה נוֹחָה הֵימֶנָּה" (כתובות קיא.). 3*, מַתַּן אִשּׁוּר וְסַמְכוּת לְאָדָם לְכַהֵן כְּרַב, כְּמוֹרֶה וְכַדּוֹמֶה: "אֵין סְמִיכָה בְּחוּצָה־לָאָרֶץ" (סנהדרין יד.). "לַמְרוֹת הַסְּמִיכָה שֶׁרָאֲתָה בְּיָדוֹ מִבַּחֲרוּתוֹ" (סוקולוב, במראות 42). "הוּא קִבֵּל סְמִיכָה (לְרַבָּנוּת) קֹדֶם שֶׁמָּלְאוּ שְׁנוֹתָיו" (יהודה שטינברג, רצז). "לְהִתְבּוֹדֵד בְּלִמּוּדָם עַד אֲשֶׁר יְקַבְּלוּ סְמִיכָה" (שור, כוכבי 39). סְמִיכַת הַסְּטוּדֶנְטִים בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. 4*, טֶקֶס הֲנָחַת הַיָּד עַל רֹאשׁ הַקָּרְבָּן לְשֵׁם שְׁחִיטָתוֹ: "וְתֵכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה, מַה סְּמִיכָה בִּטְהוֹרִים אַף שְׁחִיטָה בִּטְהוֹרִים" (ספרא ויקרא ו א). 5+, קִרְבָה, חִבּוּר בֵּין דְּבָרִים: "וַיִּשָּׁמֵר (סוֹפֵר שֶׁל סֵפֶר־הַתּוֹרָה) בְּכָל טַעַם

ובמנידה ובסמיכה״ (הנגיד, ריואן 212). ״היאך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן?״ (רש״י שמות ו ט). ״סמיכת האותיות המתחלפות במוצאיהן״ (הרקמה לג׳נאח ב 6). ״וישבו בסמיכה לגדיש״ (בן־ציון, קלה). 6 ° [בדקדוק] חבור שם לשם – ראה סמיכות. [סמיכת־, סמיכות]

סמיכות* נ׳ [מן סמך, סמך] 1 *, סמיכה, התר־הוראה, אשור הנתן למי שגמר את חק למודיו ב״ישיבה״ או בבית־ספר גבוה: ״וסמיכות זקנים בשלשה״ (תוספתא סנהדרין א א). פלוני קבל סמיכות לרבנות. 2 ° [בדקדוק] צורת חבור וקשור של שני שמות או יותר באפן ששם אחד נסמך ודבוק אל השם הבא אחריו בהוראות שונות, למשל: ״בני־ישראל״ (״סמיכות־הקנין״), ״בית־אבן״ (״סמיכות־החמר״), ״אמרי־נעם״ (״סמיכות־התאר״), ״כד־הקמח״ (סמיכות־הקבול) ועוד. 3 °, קרבה: סמיכות השכונות בעיר זו לזו. ״יש בו סמיכות־התכן גם לאותה אגדה קדומה״ (פיכמן, שכו). 4 °, צפיפות, עבוי: סמיכות השערות במברשת. סמיכות המרק. 5 ° [בפסיכולוגיה] אסוציאציה, קשור בין משגים שונים הקרובים זה לזה: סמיכות־רעיונות. –[סמיכות־, סמיכיות]

– בסמיכות ל־ °, קרוב ל־: ״בסמיכות לפרעות של קישינוב... נתכנס הקונגרס הציוני הששי״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 223).

– סמיכות־הפרשה °, סמיכות־הפרשיות ° [על־יסוד המימרה: ״למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג?״ ברכות י׳ ועוד] [בהשאלה] קשר ושיכות בין ענינים שונים: איזו סמיכות־פרשיות בין ענין זה ובין ענין פלוני?

סמינר°, סמינריון° ז׳ [לאטינית: seminarium מפיץ זרעים, מן semen זרע] 1, למוד מעשי בקבוצות בהדרכת מורה בבית־ספר גבה: סמינר לספרות באוניברסיטה. סמינריון לבלשנות. 2, בית־מדרש למורים או לרבנים, בית־ספר תיכון או גבוה המכשיר את תלמידיו להוראה. – [סמינרים, סמינריונים]

– **סמינריוני**° ת׳ של סמינר, שיש בו משיטת הלמודים המקבלת בסמינר: הרצאה סמינריונית.

– **סמינריסט**° ז׳ תלמיד בסמינר, תלמיד בבית־מדרש למורים או לרבנים וכדומה.

סמיקות° נ׳ [מן סמוק] אדם, אדמומית: ״שרבבה את שפתיה העבות, שסמיקותן שותה להן כמעט מראה דמי״ (לוין, תר׳ החינוך הסנטימנטלי). – [סמיקות־]

סמיר° ת׳ [מן סמר, סמר] בעל שערות קשות, זיפי: זקן סמיר. מברשת סמירה. – [סמירה, סמירים, ־רות]

סמך [קרוב אל תמך; ארמית: סמך; ערבית: סמאכ סעד]

~ פע׳ **סמך** פע״י 1, פ״י תמך, סעד, היה למשען: ״וסמך ידו על־הקיר ונשכו הנחש״ (עמוס ה יט). ״הקיצותי כי ה׳ יסמכני״ (תהלים ג ו). ״סמכני כאמרתך ואחיה״ (תהלים קיט קטז). ״סומך ה׳ לכל־הנפלים״ (תהלים קמה יד). ״ותסמוך נפשי בחזוק מתנים ואמוץ כוח״ (מגילת ההודיות ב ז). ״קורה שנשברה סומכין אותה בספסל״ (שבת כג ה). ״אמר הפקח לסומא: בוא ואני סומכך״ (שמות רבה לו). ״סמכני בל אפל, אלמנה אנכי״ (ביאליק, שירתי).

2, הניח, השעין, שם: ״וסמך ידו על ראש העלה״ (ויקרא א ד). 3 *, קרב, גרם שיהא סמוך: ״העושה סכתו כמין צריף או שסמכה לכתל״ (סוכה א יא). ״איזהו בן העולם הבא? זה הסומך גאלה לתפלה״ (ברכות ד׳). ״סמך עצמו לכתל״ (עגנון, אלו בו). ״התחילו הכל מקמטים עצמם וסומכים אנחה לדבר של צער״ (הזז, צל 218). 4 *, נתן סמיכות, הכתיר בתאר מסים: ״סומכין בחוצה־לארץ ונסמכין בארץ״ (סנהדרין יד׳). הרב סמך את תלמידו להוראה. 5 *, נתן אסמכתה, בסס (על־): ״מכן סמכו לפרוזבול שהוא מן התורה... כשהתקין הלל סמכוהו לדבר תורה״ (ירושלמי שביעית לט ג). 6 * פ״ע [סמך על־] נשען: ״יש להם על מה שיסמכו״ (אבות ג טז). ״התחיל לסמך על מקלו ולילך״ (מכילתא, בשלח גג). 7 *, בטח, היה סמוך ובטוח ב־: ״כדי הוא ר׳ יוחנן לסמך עליו״ (פסחים נא׳). ״ואל תאמן בחייך – זה הסומך על הפלטר״ (מנחות קג). ״ובדרך רפואתו סמך על רופא שמרפא אותו״ (חובות הלבבות, הייחוד ג). 8, קרב, נגש בסמוך: ״סמך מלך־בבל אל־ירושלם״ (יחזקאל כד ב). – [לסמך את־, על־, ל־; סומך, סמוך; יסמך, סמך!]

~ נפ׳ **נסמך**, 1, נשען, נתמך: ״וילפת שמשון את־שני עמודי התוך... ויסמך עליהם״ (שופטים טז כט). ״נסמך מרי אלפקעה אל דפן המצע״ (הזז, היושבת 56). 2 [בהשאלה] בטח: ״ויסמכו העם על־דברי יחזקיהו מלך־יהודה״ (דברי הימים ב לב ח). ״אשרי האיש אשר יחיש... ויסמך באל תומך עולם״ (יהודה הלוי, י 642). 2 *, מנה לתפקיד, נתנה לו סמיכות: ״כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג״ (סנהדרין יד׳). פלוני נסמך להוראה. 4 *, נמצא קרוב, היה סמוך ל־: ״למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדמה?״ (מועד קטן כח׳). 5 ° [בדקדוק] נתן בצורת הסמיכות – ראה ערך נסמך. 6 °, נתעבה, נעשה סמיך: ״עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כלה גוף אחד״ (רמב״ם, שאלות ותשובות 76). הדיסה נסמכה אחרי בשול רב. – [להסמך, נסמך, יסמך]

~ פע׳ **סמך** * פ״י תמך, סעד, עודד וחזק: ״סמכוני באשישות״ (שיר השירים ב ה). ״אמר לו הסומא: כשהייתי בדרך אתה היית מסמכני״ (תנחומא בהעלותך ה). – [לסמך, מסמך, יסמך]

~ פע׳ **סמך** *, נתמך, נשען: ״יושבין שלא מסמכין״ (כלים כ ב). – [מסמך, יסמך]

~ התפ׳ **הסתמך** *, 1 * [הסתמך ב־] נשען, נתמך: ״והיה מסתמך במקלו והולך״ (ספרי בלק מז). 2 ° [הסתמך על־] חזק את דבריו על־ידי ראיה מן־: המרצה הסתמך על הודעת הממשלה. אין לו על מי להסתמך. – [להסתמך ב־, על־; מסתמך, יס־]

~ הפ׳ **הסמיך** * פ״י 1 *, קרב, הביא לידי סמיכות של ענין לענין: ״הסמיך מכירת האשה למכירת עבד עברי״ (לקח טוב שמות עד). ״הלא ידעתם כי בשמחת־תורה, חג סיום־התורה, מסמיכים פתיחה לחתימה״ (ביאליק, ומגדלי). ״הסמיך עשיה לאמירה״ (סדן, ממחוז יב). 2 °, עבה, עשה שיהא סמיך וצפוף: ״שהחרסת זה צריך שיעשנו עב ומסמיך–זכר לטיט״ (רש״י סידור שפה). המבשלת הסמיכה את המרק בגריסים ותפוחי־אדמה. 3 °, סמך, נתן סמיכות, העניק סמכות ותאר לפלוני: ״שטר מסמיך, והוא כגון שסומכין לאחד מן התלמידים שיקרא רבי

או חכם או רב" (ברצלוני, השטרות 132). הרב הסמיך את תלמידו להוראה. האוניברסיטה הסמיכה אלפי מסמכים. – [להסמיך את־, מסמיך, יסמיך]

~ הפ׳ הִסָּמֵךְ ״, 1 ״, השען, נתמך: "וצבא המרום... אשר הסמך עליהם במשענות" (פיוטים, סידור 671). 2 ״, קרב, הובא בסמוך למישהו או למשהו: שני הדברים הסמכו זה לזה. 3 °, עבה, צפף, נעשה סמיך: התבשיל הסמך על־ידי המבשלת. 4 °, נתנה לו סמיכות, קבל תאר רשמי ממוסד אקדמי: התלמיד הסמך על־ידי האוניברסיטה. פלוני הסמך להוראה. [ראה עוד ערך מסמך] – [מסמך, יסמך]

– סָמַךְ יָדוֹ עַל פְּלוֹנִי [שאול מן דברים לד ט: "ויהושע בן־נון מלא רוח חכמה, כי־סמך משה את־ידיו עליו", ועוד במקרא, ושם כפשוטו] אשר אותו כראוי לתפקידו.

– סָמַךְ יָדוֹ עַל דָּבָר ° [על־פי הנ״ל] נתן את הסכמתו: הממשלה סמכה את ידה על תכניתו של הממחה.

– אֵין סוֹמְכִין עַל הַנֵּס ° [על־פי פסחים סד:, ושם בארמית: "לא סמכינן אניסא"], אין אדם צריך לותר על מאמץ לבצוע דבר־מה מתוך תקוה שיארע לו נס.

– סְמֹךְ עַל הַדּוֹד! ° [דיבור רווח בייחוד בפי־הנוער] הנך יכול לבטח בי (בו)! אין כל יסוד לחשש!

סֶמֶךְ* ז׳ [מן סמך] 1, משען, סעד: "ועושים אותן (גרוגרות וצמוקים) בארץ סמך לחוץ־לארץ" (תוספתא שביעית ד יט). "העם... שהצטרך לסעד וסמך דתי־רוחני כדי שלא יטמע בגוים" (קלוזנר, הרעיון 18). 2, ראיה, אסמכתה: "יש לו סמך מן המקרא" (מסכת ספר תורה א א). פלוני מצא בדברי הרמב״ם סמך לדעותיו. – [סמך־, גם סמך־]

– עַל־סֶמֶךְ־ °, עַל־סְמַךְ־ °, על־יסוד, בהסתמכות על־: "לולא הגזרה היו בודאי נולדות על־סמך זה קולוניות חדשות" (אחד העם, לא). עשיתי את הדבר על־סמך הודעתך בכתב.

– בֶּן־סֶמֶךְ °, בַּר־סֶמֶךְ °, מי שאפשר לסמך עליו, ממחה: "סוף־דבר, סרסור בר־סמך" (ביאליק, אריה ו). פרופסור פלוני הוא בן־סמך ברפואה [ראה להלן סמכא, בר־סמכא]

סָמֶךְ* נ׳ שם האות ס, החמש־עשרה באלף־בית העברי [אולי על שום צורתה צורת שלד של דג (סמכ בערבית) באלף־בית העברי־הכנעני הקדום]: "נון, סמך, עין" (נדרים נד:). – [סמכין]

– הַסָּמֶךְ־מֵם °, ראה ס״מ 2.

סַמְכָא* ז׳ [ארמית] סמך [רווח בצירוף:]

– בַּר־סַמְכָא *, בן־סמך, מי שאפשר לסמך עליו ועל דבריו: "אבין בר־סמכא הוא?" (קידושין מד.). פלוני בר־סמכא בעניני רדיו. – [בני־סמכא; בני־סמכי]

סַמְכוּת° נ׳ [מן סמך] 1, אוטוריטה, ממחיות שאפשר לסמך עליה: אין איש חולק על סמכותו של פלוני בעניני כלכלה. 2, רשות, זכות, יפוי־כח: נתנה לו סמכות לפעל כרצונו. יש לו סמכיות מלאות לכך. – [סמכות־, סמכיות]

סֵמֶל, סֶמֶל ז׳ [פיניקית: סמל] 1 °, ציור או תמונה המביעים רעיון מסים, או המתארים משהו אפיני בפעלתו של מוסד או של מפעל מסים: מנורה עטורה עלי־זית – סמל מדינת־ישראל. סמלי החטיבות השונות בצבא. סמל מסחרי של בית־מסחר או של בית־חרשת. 2 °, סימבול, מופת, משל: "לשוות לנגדם תמיד כסמל־השלמות בכל הליכות החיים אותם התלמידים שלא שמשו כל צרכם" (אחד העם, יא). "אין זו אנחה אלא מין סמל, רמז לשכינה שנסתלקה" (ביאליק, שירתנו). "מרת חנה הנראית לו באור יקרות סמל־החן וסמל־הבריאות" (פיכמן, רפ). א״ד גורדון שמש בחייו בארץ סמל לדור החלוצים והמגשימים בבנין־הארץ. האביב הוא סמל לתקופת־הנער של האדם. 3 [במקרא] צלם, דמות, פסל: "פן־תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל־סמל" (דברים ד טז). "ויסר את־אלהי הנכר ואת־הסמל מבית ה׳" (דברי הימים ב לג טו). – [סמל־, סמלו; סמלים, סמלי־]

סמל מדינת־ישראל

סמל חיל־האוויר

סָמָל* ז׳ [ערבית: סמל] בגד בלה, סחבה, סמרטוט (ירושלמי עבודה זרה מב ג). – [סמל־, סמלים, סמלי־]

סַמָּל° ז׳ [השם נקבע בראשונה כראשי־תיבות: סמ״ל – סגן מחוץ למנין, בהקבלה אל .N.C.O באנגלית: Non-Commissioned Officer; במשך הזמן הובן כשם גזור מן סמל] נגד בעל הדרגה הרביעית בסלם־הדרגות בצבא־הגנה־לישראל, גבוה בדרגה אחת מרב־טוראי, מקביל לדרגת "סרז׳נט" בצבאות אחרים. סימן דרגתו – שלשה סרטים על השרוול. – [סמל־, סמלים, סמלי־; סמלת, סמלות, סמלות־]

– סַמָּל רִאשׁוֹן °, נגד הגבוה בדרגה אחת מסמל.

– סַמָּל תּוֹרָן °, נגד זוטר או רב־טוראי כשהוא משמש בתורו כעוזרו של הקצין־התורן ביחידה.

– רַב־סַמָּל °, נגד בעל הדרגה הששית בסלם־הדרגות בצבא־הגנה־לישראל: רב־סמל ראשון או פלגתי (רס״ר), רב סמל גדודי (רס״ג).

סמל [מן א׳ סמל]

~ פִּע׳ סִמֵּל ° פ״י 1, שמש סמל, היה לאות ולמופת: "החשש ההצלה כשהיא לעצמה סמלה לו ראשית התקופה, ראשית ההבראה" (פיכמן, רח). "שקיעת השמש סמלה לעינינו שקיעת חייו הוא" (ליסיצקי, תולדות 119). א״ד גורדון סמל בחייו את דרכו של החלוץ ואיש־העבודה במולדת. 2, תאר דבר־מה בסמל: סמלה של מדינת־ישראל (מנורה עטורה עלי־זית) מסמל את אור מסרת ישראל ואת שפע תנובת־הארץ. – [לסמל את־, מסמל, י־]

~ פֻּע׳ סֻמַּל °, נתן כסמל: אור־המסרת ותנובת־הארץ מסמלים בסמלה של מדינת־ישראל. – [מסמל, יסמל]

~ הִתְפַּ׳ נִסְתַּמֵּל °, נתן כסמל, הבע באפן סמלי: "בכל מהותו נסתמלה דריכות של מחשבה ושירה" (פיכמן, שכז). "נהנה מעליתו

לגדלה שמסתמלת לו בשטרות המנחים בארגזו" (ליסיצקי, תולדות 243). – [להסתמל, מס־, יס־]

~ הפ׳ הסמיל ° פ״י 1, הפך לסמל. 2 [במשרדות] רשם סמל מסים (אות, מספר או סימן כלשהו) על תיק משרדי לשם זהויו בנקל.

~ הפ׳ הסמל °, נרשם עליו סמל מסים. – [מסמל, יסמל]

סמלון* ז׳ [אולי מלאטינית: semella, semelia יתדות־עץ] 1 °, מסגרת ששמים על צואר בהמת־עבודה (סוס, פרדה) והיא בתבנית כר־עור ממלא קש ומרפד הנסמך על חזה הבהמה ועל כתפיה; אל הסמלון קושרים את יתדות הרתמה שאליהן מחברים את העבותות והיצולים: "ויזדקף (הסוס) וישבר את סמלונו" (סוקולוב, במראות 121). "סוסה מהבילה אסירת־הסמלון שהובילה עגלת־פחמים" (ש׳ שלום, שירים תד). 2 * [בתלמוד] יתד־העל שבה מחזקים את עלה של הפרה החורשת (שבת נט:). – [סמלון־, סמלונים, סמלוני־]

סמלי° ת׳ [מן א. סמל] שיש בו סמל, סימבולי, המביע רעיון או תכן מסים: "ממשותו או אפלו צלו הסמלי והמספרי סמוכים על הרב מעין הבעלים" (ביאליק, האדם). תנועה סמלית בידים. ציור סמלי. גישה סמלית. אהבת הושע הנביא לאשה אהבה סמלית היתה, לפי המתאר בספרו. – [סמלית, סמליים, ־ליות]

סמליות° נ׳ [מן סמלי] סימבוליות, תכונתו של דבר המשמש סמל למשהו: "משהו שאינו חוזר ושהוא עם זה גם טיפוסי עד לסמליות לאמה כלה" (פיכמן, שס). "אותו גדוד (עברי) שהיה ראשון לסמליות ממלכתית" (קדרי, כורך 135). – [סמליות־]

סמם [מן סם]

~ פע׳ סמם ^ פ״י 1 °, הרעיל, המית בסם־מות: "עלול אני לזהמה ולסממה" (טביב, כעריער 256). סממנו את העכברים. [ובהשאלה:] "הוא שגרם להבלי השוא, המסממים את חיי עמנו" (קלוזנר, הספרות ג 332). 2 ^, הכניס סממנים שונים בדבר: "מטרות־עז לסממה (את האדמה)" (הרשענות, אדם ובהמה). – [לסמם את־, מסמם, י־]

~ פע׳ סמם °, 1 °, הרעל, הומת בסם־מות: העכברים סממו. 2 ^, נתן בו רעל: "החצים המסממים בארס" (קאגון ד ד). – [מסמם, יסמם]

~ הת׳ הסתמם °, הרעיל את עצמו, שתה סם־רעל. – [להסתמם, מס־, יס־]

סממית* נ׳ אחד ממיני הלטאות: "אימת סממית על העקרב" (שבת עז:) – ראה שממית.

סממן* ז׳ [הרחבה מן סם; ראה גם א. סמן] 1 *, סם, בשם, תבלין ששמים בדבר־מה להוסיף לו טעם או ריח או צבע: "יש לצירים סממנין שהן צרין צורות" (נגעים ב א). "אחד־עשר סממנין נאמרו לו למשה בסיני" (כריתות ו:). "קטרת ארן רב־סממנים" (טשרניחובסקי, שירים 268). "כבר גמרתי את שחיקת הסממנים" (עגנון, אורח 400). 2 ° [בהשאלה] תוספת, אספקט, דבר המוסיף ענין ורשם למשהו: "ה'סממנים' הפיוטיים שבהם (בשירים) תכונה אחת להם" (אחד העם, תגד). הבמאי הוסיף סממנים שונים להצגה לשם הצלחתה. – [סממן־, סממנים, סממני־]

סמן* ז׳ ראה סימן.

סמניה°, ראה סימניה.

א. **סמן*** ז׳ [מן סם; ראה גם סממן] סממן, בשם, תבלין לקטרת וכדומה: "אל ישא איש עליו סמנים לצאת ולבוא בשבת" (מגילת ברית דמשק יא 9–10). "או שחסר אחת מכל סממניה – חיב מיתה" (יומא נג.). – [סמן־, סמנים, סמני־]

ב. **סמן°** ז׳ [מן סמן, סמן] הנותן סימן, המציין דבר־מה: 1 [בתרגילי־סדר] העומד ראשון בשורה, ומשמש כסימן שלפיו מסתדרים האחרים בקו ישר. 2 [באימוני־מטווח] מי שמסמן את מקום הפגיעות במטרה. – [סמן־, סמנים, סמני־; סמנית, סמניות]

סמן [מן סימן; וראה גם׳ נסמן להלן; אולי קרוב אל אכדית: simanu עונת־השנה]

~ פע׳ סמן * פ״י צין, קבע סימן: "שלשה סימנים סמנתי לך" (קהלת רבה יב). "היא מצאה את המלה הנכונה לסמן בה את הענין" (עגנון, כפות צז). המהנדס סמן את קוי־התכנית. ועדת שביתת־הנשק סמנה את הגבולות. – [לסמן את־, מסמן, י־]

~ פע׳ סמן *, צין, נקבע כסימן: "ואם היו מסמנין, יכתבו כהן" (בבא בתרא י ז). "גם הדגל הישראלי כבר יסמן" (ברדיצ׳בסקי, עה). "סמן הגבול של שני עולמות נפרדים" (פיכמן, רצז). התכנית סמנה בראשי־פרקים. – [מסמן, יסמן]

~ נפ׳ נסמן, צין בסימן: "ושם חטה שורה ושערה נסמן" (ישעיה כח כה). "השם... שנסמן בתור המשך הקודם" (קלוזנר, הספרות ב 180). "אות אות תוך הסדור לי פתח נסמנה לעיני בחטרו" (ליסיצקי, במעלות 207). – [להסמן, נסמן, יסמן]

~ הת׳ הסתמן ^, צין, נקבע כסימן, התבלט: "כאן נסתמן ההבדל שבין המבקר המעריך ובין הפורטרטיסטן הרואה" (פיכמן, שיד). קוי הבתים הסתמנו במרחק. – [להסתמן, מס־, יסתמן]

סמנטיקה° נ׳ [מיוונית: semantikos מציין] 1, ענף בבלשנות העוסק בחקר פרושי המלים וגלגולי משמעויותיהן. 2, המשמע והמובן של מלים בודדות או של חלקי־מלים.

– סמנטי °, משמעותי, השיך לפרושה ולהוראתה של מלה או של חלק ממנה: מחקרים סמנטיים. נתוח אטימולוגי וסמנטי של מלים.

סמנכ״ל° ר״ת סגן מנהל כללי.

סמסטר° [מלאטינית: semestris מחצית־שנה, מן sex שישה + mensis חודש] מחצית שנת־למודים במוסדות להשכלה גבוהה, ־זמן־. – [סמסטרים]

סמסיולוגיה° נ׳ [מיוונית: semasia משמעות + logos לימוד] תורת־המשמעות – ראה סמנטיקה°.

סמפוזיון°, ראה סימפוזיון.

א׳ **סִמְפּוֹן*, סימפון** ז׳ [ארמית: סִמְפּוֹנָא; יוונית: siphon צינור, קנה] כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַצִּנּוֹרוֹת הַיּוֹצְאִים מִקְּנֵה־הַנְּשִׁימָה וּמִסְתָּעֲפִים לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל בְּתוֹךְ הָרֵאוֹת – בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה (חולין ג א). – [סִמְפּוֹן־, סִמְפּוֹנוֹת]

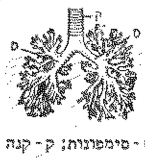
ס - סימפונות; ק - קנה

ב׳ **סִמְפּוֹן*, סימפון** ז׳ [אולי מיוונית: symphonon מסכים, מתאים] 1. שְׁטָר עַל תְּנַאי, כְּתַב־הֶסְכֵּם הַכּוֹלֵל תְּנָאִים שׁוֹנִים: "סֵדֶר סִמְפּוֹן כָּךְ הוּא"... (ירושלמי עירובין כא ב). 2. נִסְפָּח לִשְׁטָר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּנָאִים נוֹסָפִים: "מָצָא שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתָיו... אִם יֵשׁ עִמָּהֶן סִמְפּוֹנוֹת יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁבַּסִּמְפּוֹנוֹת" (כתובות נג:). – [סִמְפּוֹן־, סִמְפּוֹנוֹת]

סִמְפּוֹנוֹן°, סימפונון ז׳ [מן א׳ סִמְפּוֹן] כָּל אֶחָד מִן הַסְּעִיפִים הַדַּקִּים הַמִּסְתָּעֲפִים מִן הַסִּמְפּוֹן בְּתוֹךְ הָרֵאָה. רְאֵה הַצִּיּוּר לְיַד א׳ סִמְפּוֹן [יש קוראים לו: סִמְפּוֹנִית] – [סִמְפּוֹנוֹן־, סִמְפּוֹנוֹנִים, ־נֵי־]

סִמְפּוֹנְיָה, ראה סִימְפּוֹנְיָה.

סֶמָפוֹר°, סימאפור ז׳ [מיוונית: sema סימן + phoros נושא] תַּמְרוּר לְכִוּוּן הַתְּנוּעָה שֶׁל רַכָּבוֹת וְרֶכֶב אַחֵר עַל־יְדֵי זְרוֹעוֹת מוּנָעוֹת בְּמַצָּבִים שׁוֹנִים בְּאֹפֶן מֵכָנִי. בַּצִּיּוּר: הַסֶּמָפוֹר מִשְּׂמֹאל – סִימָנוֹ "עֲצֹר", הַסֶּמָפוֹר מִיָּמִין – "עֲבֹר!" – [סֶמָפוֹרִים]

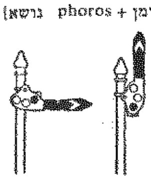
סימאפורים

סִמְפְּטוֹם ר׳ סִימְפְּטוֹם. **סִמְפַּתְיָה** ר׳ סִימְפַּתְיָה.

סמק [מארמית: סְמַק]

~ פָּעַל **סָמַק** ° פ״ע הָיָה אָדֹם: לְחָיַיִם סוֹמְקוֹת. – [לִסְמֹק, סוֹמֵק, יִסְמַק]

~ פִּעֵל **סִמֵּק** ° פ״י אִדֵּם, גָּרַם שֶׁיּוֹפִיעַ אֹדֶם: הַקֹּר הָעַז סִמֵּק אֶת לֶחָיֵי הָאֲנָשִׁים. – [לְסַמֵּק אֶת־, מְסַמֵּק, יְ־]

~ הִפְעִיל **הִסְמִיק** * פעו״י 1 * פ״ע נַעֲשָׂה אָדֹם, הֶאְדִּים: "עוּפוֹת שֶׁטְּפָלָן בְּבָצֵק וּצְלָאָן... אֲפִלּוּ הִסְמִיקָה הַטִּפְלָה" (רמב״ם, מאכלות אסורות ו יט). "הוּא לֹא יָכוֹל הָיָה לְהַסְמִיק לִשְׁאֵלָתִי" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 36). פָּנָיו הִסְמִיקוּ מִבּוּשָׁה. 2* פ״י עָשָׂה לְאָדֹם, שִׁוָּה אֹדֶם: "אַל תִּרְאֶה יַיִן כִּי יִתְאַדָּם – וַדַּאי מַסְמִיק לֵיהּ" (ויקרא רבה יב). "שֶׁהַקִּנְאָה וְהַיֵּאוּשׁ הִסְמִיקוּ אֶת פָּנֶיהָ" (עגנון, כלה פ). – [לְהַסְמִיק, מַסְמִיק, יַסְמִיק]

~ הִתְ׳ **נִסְתַּמֵּק** °, הִתְאַדֵּם, כָּסָה בְּאֹדֶם: "הִיא מִסְתַּמֶּקֶת וּמִתְבַּיֶּשֶׁת בִּפְנֵי עַצְמָהּ" (יהודה שטינברג, קעט). "מַבִּיט אֶל הַדְּבִדְבָנִיּוֹת הַלְּבָנוֹת הַמַּתְחִילוֹת לְהִסְתַּמֵּק" (שופמן, א 249). "כְּשֶׁשָּׁמְעָה אֶת הַחִלּוּפִין בַּעֲבוֹדָתָהּ נִסְתַּמְּקוּ פָּנֶיהָ הַבְּהִירִים" (צמח, כתבים 95). "פַּעַם עָבְרָה עָלָיו סְפָרַדִּיָּה אַחַת וְנִסְתַּמֵּק" (עגנון, כפות שעז). – [לְהִסְתַּמֵּק, מִסְתַּמֵּק, יִסְתַּמֵּק]

סמ״ק ר״ת 1 °. סֶנְטִימֶטֶר־קוּב (מְעֻקָּב). 2 ״. סֵפֶר מִצְוֹת קָטָן [ספר על המצוות הנהוגות בזמן הזה, נתחבר במאה ה־13 על־ידי יצחק מקורביל, מאחרוני בעלי־התוספות]

סֹמֶק°, סומק ז׳ [מן סמק] אֹדֶם, אַדְמוּמִית: "הַשָּׁמַיִם נִשְׁתַּנּוּ מִגַּוָּן לְגַוָּן, מִסֹּמֶק לְסָגֹל" (הזז, היושבת 177). "מַחֲוִירוּת הַפָּנִים וְהַסֹּמֶק נָטַל מִן הַלֶּחִי" (מלצר, אור 15). "סֹמֶק קַל פָּרַח בְּלֶחְיֵי חִזְקִיָּהוּ" (אריכא, סנחריב 273). – [סֹמֶק־, סָמְקוֹ]

סֻמָּק*, סומק ת׳ [ארמית; ראה גם סמק] אָדֹם: "הַאי יַנּוּקָא דְּסֻמָּק" (שבת קלד.). "אֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד סֻמָּק" (קורדובירה, אילימה כב). "הִנֵּה הַלַּהַט הַסֻּמָּק לְלֵבָב הַצָּעִיר" (שמעוני, שירים א קי). "אַף דַּם יִשְׂרָאֵל סֻמָּק הוּא" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 222). – [סֻמָּקָה, ־קִים, סֻמָּקוֹת]

– מַאי חֲזֵית דִּדְמָא דִּידָךְ סֻמָּק טְפֵי?* (פסחים כה:) [ארמית] מָה רָאִיתָ, שֶׁדָּם שֶׁלְּךָ אָדֹם יוֹתֵר? כְּלוֹמַר, בַּמֶּה נַעֲלֶה אַתָּה עַל אֲחֵרִים?

סֻמָּקָא*, סומקא ז׳ [ארמית] אֹדֶם [רווח במימרה:]

– אָזִיל סֻמָּקָא וְאָתֵי חִוָּרָא* (בבא מציעא נח:), חוֹלֵף הָאֹדֶם וּבָא הַחִוָּרוֹן, כְּלוֹמַר: הוּא מַאְדִּים וּמַחֲוִיר חֲלִיפוֹת.

סֻמָּקָן° ז׳ [מן סמק] מִין שֶׁל פִּטְרִיּוֹת אֲדֻמּוֹת (טשרניחובסקי, שירים 268). – [סֻמָּקָנִים סֻמָּקָנֵי־]

סמר [ארמית: סְמַר; ראה גם מַסְמֵר]

~ פָּעַל **סָמַר** פ״ע 1. הִתְקַשָּׁה, נִזְדַּקֵּף כְּמַסְמֵר: "סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי" (תהלים קיט קכ). "שְׂעָרוֹת סוֹמְרוֹת וּמְדֻבָּקוֹת" (ביאליק, אריה ז). "שַׂעֲרוֹת רֹאשִׁי סָמְרוּ, וּבִלְבִּי אֹפֶל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים מד). "כְּשֶׁנִּכְנַסְתִּי לְכָאן סָמַר עוֹרִי מִפַּחַד" (ברקוביץ, הראשונים רג). 2 ״. [בהשאלה מן תהלים קיט קכ] נִבְהַל, פָּחַד: "אַל תִּסְמַר – אָנֹכִי סוֹמְכֶךָ" (יצ״ר, כז). – [לִסְמֹר, סוֹמֵר, יִסְמַר]

~ פִּעֵל **סִמֵּר** פ״י 1. הִקְשָׁה, זָקַף כְּמַסְמֵר: "וְרוּחַ עַל־פָּנַי יַחֲלֹף, תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי" (איוב ד טו). "אֵינִי יָכוֹל לִישֹׁן, הוּא אוֹמֵר וּמְסַמֵּר שְׂפָמוֹ" (בן־ציון, קיח). "הֵם קִיְּמוּ אֶת שִׁלְטוֹנָם זֶה בְּאַכְזָרִיּוּת מְסַמֶּרֶת שֵׂעָר" (קרליבך, הודו 174). 2*. חִזֵּק בְּמַסְמְרִים: "מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֻוְיָנָא (גֻּלָּה) – טָמֵא, סִמְּרוֹ – טָמֵא" (כלים יד ב). "עוֹמְדִים וּמְסַמְּרִים בְּמַסְמְרִים אֶת סַנְדְּלֵיהֶ" (ברקוביץ, תר׳ אדם קכא). [ובהשאלה:] "אִם תָּקוּם לָלֶכֶת אֲסַמֵּר אוֹתְךָ בְּכֹחַ לִמְקוֹמְךָ" (אלתרמן, פונדק 23). "סִמֵּר רַגְלָיו הָעֲקוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע וְעָמַד עֲמִידָה שֶׁל כּוֹנְנוּת" (טביב, כערער 316). – [לְסַמֵּר, מְסַמֵּר, יְ־]

~ פֻּעַל **סֻמַּר** *, חֻבַּר וְחֻזַּק בְּמַסְמְרִים: "לֹא יֵצֵא הָאִישׁ בְּסַנְדָּל הַמְסֻמָּר (בְּשַׁבָּת)" (שבת ו ב). "הִסְתַּכֵּל בְּצִיּוּרוֹ שֶׁל מַרְקוּלוֹשׁ שֶׁסֻּמַּר אֶל הַקִּיר" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 12). [וראה עוד ערך מְסֻמָּר] – [מְסֻמָּר, יְסֻמַּר]

~ הִתְ׳ **הִסְתַּמֵּר** ״, הִזְדַּקֵּף כְּמַסְמֵר, הִתְקַשָּׁה: "וְיִסְתַּמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרָהּ" (רמב״ם, איסורי ביאה ח ב). "וְכָל שַׂעֲרָה וְשַׂעֲרָה שֶׁבּוֹ מִסְתַּמֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ" (ליסיצקי, תולדות 155). "מָה הִסְתַּמֵּר וּמָה אָיֹם, מַה הִשְׁתּוֹחַח וּמַה בָּכָה!" (שמעוני, הביבר 255). "אֲנִי אֶפְרֹשׁ הַצִּדָּה וְאֶסְתַּמֵּר בְּפַחַד" (המאירי המוקד קו). "עֵינָיו נִצְטַמְּקוּ וְנִזְרְעוּ מֶלַח, וּמִתַּמְלוּחִית שֶׁלָּהֶן נִסְתַּמְּרוּ רִיסֵיהֶן" (עגנון, אורח 94). "צִירְקִין נִרְהָם וְנִסְתַּמֵּר" (ברטוב, כנפים 82). – [לְהִסְתַּמֵּר, מִסְתַּמֵּר, יִסְ־]

~ הִפְ׳ **הִסְמִיר** ° פ״י חִבֵּר בְּמַסְמֵר אוֹ בְּדוֹמֶה לוֹ: "בְּגַרְגֶּרֶת שֶׁלָּהּ (שֶׁל הַזְּאֵבָה)... נָעוּץ הָיָה מַפְתֵּחַ כָּבֵד שֶׁהִסְמִיר אוֹתָהּ אֶל הָאֲדָמָה" (שניאור, פגרדי א 107). – [לְהַסְמִיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ הִסְמֵר °, חִבֵּר בְּמַסְמְרִים: ״פַּרְסוֹת־הַבַּרְזֶל הַחֲדָשׁוֹת שֶׁהִסְמְרוּ לָהֶם (לַטְּלָפַיִם)״ (שניאור, פנדרי ג 171). – [מַסְמֵר, יַסְמֵר]

א· סָמָר ת׳ [מן סמר] בַּעַל שְׂעָרוֹת קָשׁוֹת, דּוֹקְרָנִי: ״הַעֲלוּ־סוּס כְּיֶלֶק סָמָר״ (ירמיה נא כז). ״חָתוּל סָמָר וּמַתְרָאֶה קֵרֵחַ״ (שלונסקי, אבני 31). – [סְמָרָה, סְמָרִים, ־רוֹת]

ב· סָמָר° ז׳ [מן סמר, על־שום הגבעולים הזקופים] צֶמַח־בַּר הַגָּדֵל בְּבָתֵּי־גִדּוּל לַחִים, בַּעַל גִּבְעוֹלִים גְּלִילִיִּים מְחֻדָּדִים לָרֹב בִּקְצוֹתֵיהֶם וְתִפְרָחוֹת הַנִּשָּׂאוֹת בְּרָאשֵׁי הַגִּבְעוֹלִים (Juncus). – [סְמַר־, סְמָרִים, סְמְרֵי־]

סמ״ר ר״ת 1. סֶנְטִימֶטֶר מְרֻבָּע. 2. סַמָּל רִאשׁוֹן.

סִמְרוּר°, סימרור ז׳ [מן א. סמרר, סִמְרֵר] חִבּוּר שְׁנֵי חֶלְקֵי מַתֶּכֶת עַל־יְדֵי מַסְמְרוֹת, קְבִיעַת מַסְמְרוֹת בְּחוֹרִים שֶׁבְּלוּחוֹת־מַתֶּכֶת וְהַקָּשָׁה עַל קְצוֹת הַמַּסְמְרוֹת עַד שֶׁיִּרָקְעוּ וִיקַבְּלוּ צוּרַת רֹאשׁ מְשֻׁטָּח: סִמְרוּר לוּחוֹת־פְּלָדָה. – [סִמְרוּר־, סִמְרוּרִים, ־רֵי־]

סְמַרְטוּט* ז׳ [מן מרט בתוספת ס׳ של בניין ספעל] 1*. סְחָבָה, בֶּגֶד מְמֹרָט וּבָלוּי: ״אֶחָד לָבוּשׁ סְמַרְטוּטִין וְאֶחָד לָבוּשׁ אִצְטְלִית בַּת מֵאָה מָנֶה״ (שבועות לא.). ״בְּכָל יוֹם הוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ בַּשּׁוּק מְצֻמְצֶמֶת בִּסְמַרְטוּטֶיהָ״ (עגנון, כפות קצא). 2° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְמַשֶּׁהוּ בָּלוּי אוֹ לְמִישֶׁהוּ בָּזוּי: ״אֲנַחְנוּ מוֹכְרִים אֶת בְּנֵנוּ לְזָרִים בִּשְׁבִיל אֵיזֶה סְמַרְטוּט שֶׁל נַעֲרָה״ (הזז, יעיש ד 57). ״אֵין זֶה כְּלִי אֶלָּא סְמַרְטוּט״ [ובהרחבה, כתואר בלשון־נקבה:] ״כְּאִלּוּ שֶׁאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי עִם הַסְּמַרְטוּטוֹת... הַהִיא הַסְּמַרְטוּטָה שֶׁלְּךָ״ (הזז, היושבת 28). – [סְמַרְטוּט־, סְמַרְטוּטִים, ־טֵי־]

סְמַרְטוּטִי° ת׳ [מן סְמַרְטוּט] 1. שֶׁהוּא כִּסְמַרְטוּט, בָּלוּי וְקָרוּעַ: בֶּגֶד סְמַרְטוּטִי. 2 [בלשון־הדיבור, בהשאלה] נְטוּל־עֵרֶךְ, בָּזוּי, נִקְלֶה: אֹפִי סְמַרְטוּטִי. הִתְנַהֲגוּת סְמַרְטוּטִית. – [סְמַרְטוּטִית, סְמַרְטוּטִיִּים, סְמַרְטוּטִיּוֹת]

סְמַרְטוּטִיּוּת° נ׳ [מן סְמַרְטוּטִי] [בסגנון דיבורי] דַּלְדּוּל, אַפְסוּת, נִקְלוּת: ״עֲצָבִים נִמְרָטִים. סְמַרְטוּטִיּוּת שֶׁל עֲצַבִּים מְמֹרָטִים״ (יזהר, צקלג 1006). – [סְמַרְטוּטִיּוּת־]

סְמַרְטוּטָר° ז׳ [מן סְמַרְטוּט] מְאַסֵּף סְמַרְטוּטִים וּמוֹכְרָם לְבָתֵּי־חֲרֹשֶׁת לַעֲבוֹד לִנְיָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״הַסְּמַרְטוּטָרִים הָעוֹשִׂים מִסְחָר בְּמִכְנָסַיִם יְשָׁנִים״ (מגדלי מו״ס, עו). ״עִם אִשְׁתּוֹ שֶׁל בֶּרִיל הַסְּמַרְטוּטָר הִיא עוֹמֶדֶת״ (ברנר, א 56). – [סְמַרְטוּטָרִית, סְמַרְטוּטָרִים, ־רֵיוֹת]

סַמַרְמֹרֶת°, סמרמורת נ׳ [מן סמר; במשנה, נידה ט ח, צְמַרְמֹרֶת, והערוך מציין שם גם את הנוסח: סַמַרְמֹרֶת] רֶטֶט וּרְעָדָה (מִבֶּהָלָה, מִקֹּר וְכַדּוֹמֶה) עַד כְּדֵי הִסְתַּמְּרוּת שַׂעֲרוֹת־הַגּוּף: ״כְּעֵין סַמַרְמֹרֶת קַלָּה חוֹלֶפֶת אָז דֶּרֶךְ כָּל חוּט שִׁדְרָתִי״ (ביאליק, ספיח, נספח). ״וּפִתְאֹם קָפַץ מִתּוֹךְ סַמַרְמֹרֶת שֶׁל צִנָּה״ (ברש, א 134). ״בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה תּוֹקְפַתְנִי סַמַרְמֹרֶת״ (המאירי, המוקד כו). ״שְׂדוֹת־הָאָדָם הוּעֲמוּ, נִסְתַּמְּרוּ בְּסַמַרְמֹרֶת אֵימוֹת״ (למדן, במעלה פז). ״וּמַעֲבַר סַמַרְמֹרֶת כְּרֶמֶשׂ מֵעַל גּוּפוֹ״ (ארד, ביתו 74). – [סַמַרְמֹרֶת־, סַמַרְמוֹרוֹת]

א· סמרר [מן סמר]

~ פִּע׳ סִמְרֵר ° פ״י חִבֵּר מַתֶּכֶת לְמַתֶּכֶת בְּמַסְמֶרֶת: הַמַּסְגֵּר סִמְרֵר שְׁנֵי לוּחוֹת־פְּלָדָה זֶה לָזֶה. – [לְסַמְרֵר אֶת־, מְסַמְרֵר, יְסַמְרֵר]

~ פֻּע׳ סֻמְרַר °, חֻבַּר בְּמַסְמֶרֶת: לוּחוֹת־פְּלָדָה מְסֻמְרָרִים. – [מְסֻמְרָר, יְסֻמְרַר]

ב· סמרר [מן סמר; ראה סְמַרְמֹרֶת]

~ פִּע׳ סִמְרֵר ° פ״י 1. הִרְטִיט, זִעְזַע, הֵבִיא לִידֵי סַמַרְמֹרֶת: ״מְזַוֵּעַ, מְמַעֵךְ, מְסַמְרֵר וּמְעַרְבֵּל״ (גרינברג, רחובות שפד). ״סִמְרְרוּ שַׂעֲרוֹתַי, עַל זֹאת, וָדָמִי, שֶׁאֲגוּ מְאֹד!״ (ש׳ שלום, שירים רמ). ״שְׁאָגָה אַחַת מִשֹּׁרֶשׁ עַד קַרְקֶפֶת מְסַמְרֶרֶת שְׁכָּם״ (גלעד, גחר 29). ״רוּחַ שֶׁל צִנָּה סִמְרְרָה כָּל אֵיבָרֵנוּ... וְעָמַדְנוּ רוֹעֲדִים״ (סדן, שנות חיים). 2. סִמֵּר, זִקֵּף: ״(הֶחָתוּל) סִמְרֵר, כְּדֶרֶךְ שׁוּעָלִים, אֶת זְנָבוֹ כַּבִּיר־הַמִּדּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 263). – [לְסַמְרֵר, מְסַמְרֵר, ־רִי־]

סֵן°, ראה ב· סִין°.

סְנָאִי° ז׳ [מן סְנֶה; על־פי ״חֻלְדַּת הַסְּנָאִים״, תוספתא שביעית ה ט] סוּג שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים יוֹנְקִים מְכַרְסְמִים הַשּׁוֹכְנִים עַל אִילָנוֹת בַּיְּעָרוֹת וּמְטַפְּסִים וּמְדַלְּגִים בֵּין עַנְפֵיהֶם בִּזְרִיזוּת (Sciurus). הַסְּנָאִי נִכָּר בִּזְנָבוֹ הָאָרֹךְ וְהַשָּׂעִיר מְאֹד. אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו אֲרֻכּוֹת וּמְצֻיָּדוֹת בְּצִפָּרְנַיִם חַדּוֹת מֻתְאָמוֹת לִלְפִיתַת עֲנָפִים. רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת לְהַגָּשַׁת הַמָּזוֹן לַפֶּה. הַסְּנָאִים נִזּוֹנִים בִּזְרָעִים, בֶּאֱגוֹזִים וּבְפֵרוֹת רַכִּים, וְגַם בְּטֶרֶף חַי – אֶפְרוֹחִים וְחֲרָקִים. – [סְנָאִים, סְנָאֵי־]

סנאי (1/10)

סַנְבּוּטִין* ז״ר [נוסח אחר: סַרְבִּיטִין*, המקור לא הוברר] אֶחָד מִמִּינֵי הַקִּשּׁוּרִים עַל רָאשֵׁי הַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם: ״לֹא תֵצֵא אִשָּׁה (בְּשַׁבָּת)... לֹא בְּטוֹטֶפֶת וְלֹא בְּסַנְבּוּטִין בִּזְמַן שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין״ (שבת ו א). – [סַנְבּוּטֵי־]

סַנְבּוֹל*, סינבול ז׳ (ירושלמי פסחים לו א) – רְאֵה סַבֹּלֶת*.

סַנְבַּטְיוֹן*, ראה סַמְבַּטְיוֹן.

סַנְגְּוִינִי° ת׳ [מלאטינית: sanguis דם] בַּעַל מַחֲזוֹר־דָּם מָהִיר, עֵר, חַי, אוֹהֵב חַיִּים, בַּעַל ״מָרָה אֲדֻמָּה״: אֹפִי סַנְגְּוִינִי. – [סַנְגְּוִינִית, ־נִיִּים, סַנְגְּוִינִיּוֹת]

– סַנְגְּוִינִיּוּת° נ׳ עֵרָנוּת, חִיּוּת וְגִלּוּי מֶרֶץ רַב.

סָנֵגוֹר*, סניגור ז׳ [מיוונית: synegoros] פְּרַקְלִיט, מֵלִיץ־יֹשֶׁר, עוֹרֵךְ־דִּין הַמְלַמֵּד זְכוּת עַל אָדָם בַּדִּין: ״אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר״ (ראש השנה כו.). ״הַס, קָטֵגוֹר, וְקַח, סָנֵגוֹר, מְקוֹמוֹ״ (אמגם כן, מעריב ליל יום־כיפור). – [סָנֵגוֹר־, סָנֵגוֹרִים, ־רֵי־; סָנֵגוֹרִית, ־רִיּוֹת]

סִנְגּוּר°, סינגור ז׳ [מן סָנֵגוֹר; ראה גם סנגר, סִנְגֵּר] לִמּוּד זְכוּת, דְּבָרִים לַהֲגַנָּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בְּדִין: סִנְגּוּר עַל הַנֶּאֱשָׁם. – [סִנְגּוּר־]

סָנֵגוֹרְיָה*, סניגוריה נ׳ [מן סָנֵגוֹר] 1°. לִמּוּד זְכוּת, הֲגַנָּה עַל אָדָם הַנִּתְבָּע לַדִּין: סָנֵגוֹרְיָה לְעֻמַּת קָטֵגוֹרְיָה. 2°. הַצַּד בְּמִשְׁפָּט הָעוֹסֵק בְּלִמּוּד זְכוּת עַל נֶאֱשָׁם: עֵדֵי הַסָּנֵגוֹרְיָה. הַסָּנֵגוֹרְיָה הִגִּישָׁה אֶת הַמִּסְמָכִים לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט. – [סָנֵגוֹרְיַת־, סָנֵגוֹרִיּוֹת]

– לִמֵּד סָנֵגוֹרְיָה עַל פְּלוֹנִי* (ירושלמי תעניות סה ד), טָעַן לִזְכוּתוֹ וְלַהֲגַנָּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.

סנגר [מן סָנֵגוֹר]

~ פִּעֵל סִנֵּגֵר ^ פ״ע לִמֵּד זְכוּת עַל פְּלוֹנִי, טָעַן לְהַגָּנָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הוֹפִיעַ בְּמִשְׁפָּט כְּסָנֵגוֹר: ״וְהַשְּׁאֵלָה מִמְּךָ, יַקִּירֵנוּ, לְסַנֵּגֵר בַּעֲדֵנוּ וּלְגָמְלֵנוּ טוֹבָה״ (דברי הימים ליהודי מצרים, 187). ״וְהָרַב אָמוֹץ סִנֵּגֵר עֲלֵיהֶם״ (קדרי, כורך 167). הָעוֹרֵךְ־דִּין נִתְבַּקֵּשׁ לְסַנֵּגֵר עַל הַנֶּאֱשָׁם בְּמִשְׁפָּט. — [לְסַנֵּגֵר עַל־, מְסַנֵּגֵר, יְ־]

סֶנְדְּוִיץ׳◊ ז׳ [על שם הלורד האנגלי Sandwich במאה ה־18, שנהג לאכול כריכים במקום ארוחות מבושלות, בהיותו טרוד ביותר במשחקי הקלפים] כָּרִיךְ, שְׁתֵּי פְּרוּסוֹת לֶחֶם וְכַדּוֹמֶה הַנְּתוּנוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וּבֵינֵיהֶן מָזוֹן כָּלְשֶׁהוּ לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַלֶּחֶם. — [סֶנְדְּוִיצִ׳ים]

סַנְדִּיקוֹס*, ראה סַנְדָּק. **סִנְדִּיקָט**◊, ראה סִינְדִּיקָט.

א׳ **סַנְדָּל*** ז׳ [יוונית: sandalon] 1, נַעַל פְּתוּחָה, סוּלְיָה מְחֻבֶּרֶת אֶל כַּף־הָרֶגֶל בִּרְצוּעוֹת. בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ הַסַּנְדָּלִים כִּסּוּי הָרֶגֶל הַמְקֻבָּל בְּיוֹתֵר (שבת ו ב, ה). ״יוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל״ (תוספתא יום הכפורים ה(ד) א). בְּיָמֵינוּ נוֹעֲלִים סַנְדָּלִים בִּימוֹת־הַקַּיִץ. 2, כִּסּוּי שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ עוֹר לְרַגְלֵי בְּהֵמָה אוֹ רָהִיט: ״סַנְדָּל שֶׁל עֲרִיסָה״ (אהלות יב ד). — [סַנְדַּל־, סַנְדָּלִים, סַנְדְּלֵי־]

סנדל

— סַנְדַּל־בַּרְזֶל °, פַּרְסַת־בַּרְזֶל שֶׁמַּצְמִידִים לְטַלְפֵי הַסּוּס.

ב׳ **סַנְדָּל*** ז׳ [על־שום הפחיסות והדמיון לסוליית הסנדל] 1, סוּג שֶׁל דְּגֵי קַרְקַע־הַיָּם מִמִּשְׁפַּחַת ״דְּגֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ״ (Solea). הַסַּנְדָּל מְצֻיָּן בְּהִסְתַּגְּלוּתוֹ הַמֻּשְׁלֶמֶת לְחַיֵּי קַרְקַע הַיָּם: גּוּפוֹ מְאֹרָךְ וּמְעֻגָּל, שְׁתֵּי עֵינָיו הַקְּבוּעוֹת בַּצַּד הַיְּמָנִי שֶׁל הַגּוּף קְרוֹבוֹת מְאֹד זוֹ לָזוֹ, פֶּתַח פִּיו מֻפְנֶה בְּחֶלְקוֹ הַגָּדוֹל כְּלַפֵּי הַקַּרְקַע וְהַשִּׁנַּיִם מְצוּיוֹת רַק בְּחֵלֶק זֶה. ״סַנְדָּל — דָּג שֶׁבַּיָּם״ (תוספתא נידה ד ז). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְנֵפֶל, עֻבָּר שֶׁלֹּא נִתְפַּתֵּחַ כָּרָאוּי וְהוּא דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְסַנְדָּל (בכורות ח א) [ובהשאלה:] ״הֵם הֵם שֶׁהוֹלִידוּ לָנוּ אֶת הַסַּנְדָּל הַמְשֻׁנֶּה״ (ביאליק, על חכמה). — [סַנְדַּל־, סַנְדָּלִים, ־דְּלֵי־]

סנדל (1/12)

סנדל [מן סַנְדָּל]

~ פִּעֵל סִנְדֵּל ° פ״י הִנְעִיל סַנְדָּל (סַנְדָּל לְאָדָם אוֹ סַנְדַּל־בַּרְזֶל לִבְהֵמָה): ״בְּעָבְדוֹ בַּצָּבָא הָיָה מְסַנְדֵּל רַגְלוֹ שֶׁל סוּס״ (שלונסקי, תה״ הדון א 153). — [לְסַנְדֵּל, מְסַנְדֵּל, יְ־]

~ פֻּעַל סֻנְדַּל °, הוּשַׂם לְרַגְלוֹ סַנְדָּל: הַנַּעַר יָצָא לָרְחוֹב כְּשֶׁהוּא מְסֻנְדָּל. ״כְּרַגְלֵי סוּס שֶׁלֹּא סֻנְדְּלוּ פַּרְסוֹתָיו״ (שלונסקי, תה״ הדון ג 409). [ראה גם ערך מְסֻנְדָּל] — [מְסֻנְדָּל, יְסֻנְדַּל]

סַנְדְּלָר* ז׳ [לאטינית: sandalarius] תּוֹפֵר סַנְדָּלִים אוֹ נְעָלִים, אוֹ מְתַקֵּן נְעָלִים שֶׁנִּקְרְעוּ אוֹ נִפְגְּמוּ: ״ר׳ יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר״ (אבות ד יא). הַסַּנְדְּלָר וְהַחַיָּט בַּעֲלֵי־מְלָאכָה הֵם. — [סַנְדְּלַר־, סַנְדְּלָרִים, סַנְדְּלָרֵי־]

— כָּל הַסַּנְדְּלָרִים הוֹלְכִים יְחֵפִים ° (ביאליק, אריה ט) [מימרה עממית שאולה מיידיש] רַבִּים טוֹרְחִים וּמְתַקְּנִים דְּבָרִים בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים וְהֵם עַצְמָם חֲסֵרִים אוֹתוֹ דָּבָר.

סנדלר [מן סַנְדְּלָר]

~ פִּעֵל סִנְדְּלֵר ° פ״י עָסַק בְּסַנְדְּלָרוּת, תִּקֵּן נְעָלִים: ״גִּרַּנּוּ, תִּפַּרְנוּ וְסִנְדְּלַרְנוּ״ (שניאור, דור דור ואנשיו 13). — [לְסַנְדְּלֵר, מְ־, יְ־]

סַנְדְּלָרוּת° נ׳ [מן סַנְדְּלָר] מְלֶאכֶת הַסַּנְדְּלָר, אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל תּוֹפֵר נְעָלִים אוֹ מְתַקְּנָן: חַיָּטוּת וְסַנְדְּלָרוּת. — [סַנְדְּלָרוּת־]

סַנְדְּלָרִיָּה° נ׳ [מן סַנְדְּלָר] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַסַּנְדְּלָר לְתִקּוּן נְעָלִים אוֹ לִתְפִירַת נְעָלִים חֲדָשׁוֹת. — [סַנְדְּלָרִיַּת־, סַנְדְּלָרִיּוֹת]

סַנְדָּק^ ז׳ [אולי מיוונית: synteknos ילד הגדל עם אחר; ואולי מן syndikos מגן] 1, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִי שֶׁמַּחֲזִיק עַל בִּרְכָּיו אֶת הָרַךְ הַנּוֹלָד בִּשְׁעַת הַכְנָסָתוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ [על־פי ילקוט שמעוני תהלים תשכג, ושם הנוסח ״סַנְדִּיקוֹס״: בִּרְכַּיִם בָּהֶן אֲנִי עוֹשֶׂה סַנְדִּיקוֹס לַיְלָדִים בִּשְׁעַת מִילָה וּפְרִיעָה״] ״וְיֵשׁ לוֹ לְהָאָב לָתֵת אֶת בְּנוֹ עַל בִּרְכֵּי הַסַּנְדָּק״ (קיצור שולחן ערוך, קסג). ״בַּאֲשֶׁר עַל כֵּן הוּא מְכַבֵּד אוֹתוֹ, אֶת הָרַב שֶׁיִּהְיֶה בְּ׳סַנְדָּק׳״ (ביאליק, יום ששי ב). 2 ° [בהשאלה] שׁוֹשְׁבִין, גּוֹרֵם וּמְיַלֵּד: הַמְשׁוֹרֵר הַוָּתִיק הָיָה סַנְדָּקוֹ שֶׁל הַדּוֹר הַצָּעִיר בַּשִּׁירָה. — [סַנְדַּק־, סַנְדָּקִים, סַנְדְּקֵי־]

סנדק [מן סַנְדָּק]

~ פִּעֵל סִנְדֵּק ° פ״ע 1, שִׁמֵּשׁ סַנְדָּק בְּטֶקֶס בְּרִית־מִילָה: הָאוֹרֵחַ נִתְכַּבֵּד לְסַנְדֵּק בַּ״בְּרִית״. 2 [בהשאלה] הָיָה מְשׁוֹשְׁבִינָיו אוֹ מְגוֹרְמָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: ״נִתְפַּשׂ לְתַכְסִיס נְעוּרִים וְסִנְדֵּק אֶת הַדּוֹר הֶחָדָשׁ״ (הורוביץ, על יעקב רבינוביץ). — [לְסַנְדֵּק, מְסַנְדֵּק, יְסַנְדֵּק]

סַנְדְּקָאוּת°, **סַנְדָּקוּת**° נ׳ [מן סַנְדָּק] תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַסַּנְדָּק, הַחֲזָקַת הָרַךְ הַיִּלּוֹד עַל הַבִּרְכַּיִם בִּשְׁעַת מִילָתוֹ: פְּלוֹנִי נִתְכַּבֵּד עַל־יְדֵי אֲבִי־הַבֵּן בְּסַנְדְּקָאוּת. — [סַנְדְּקָאוּת־]

סְנֶה ז׳ [אכדית: sinu; ארמית: סַנְיָא; ערבית: סַנָא] שְׁמוֹ שֶׁל שִׂיחַ קוֹצָנִי, שֶׁלְּפִי הַמְסֻפָּר בַּתּוֹרָה נִתְגַּלָּה מִתּוֹכוֹ ה׳ לְמֹשֶׁה בְּלַבַּת אֵשׁ (שמות ג ב). יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא אֶחָד מִמִּינֵי הַפֶּטֶל (Rubus), הוּא ״הַפֶּטֶל הַקָּדוֹשׁ״ (Rubus sanctus). — [סְנֵה־, סְנֵהוּ; סְנָאִים, סְנָאֵי־ גם סְנַיִּים, סְנַיֵּי־]

— חֻלְדַּת־הַסְּנָאִים* (בבא קמא פ׳), אֶחָד מִמִּינֵי הַחֻלְדּוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד.

סנה׳ קיצור: סַנְהֶדְרִין.

סַנְהֶדְרֵי*, **סַנְהֶדְרִין*** נ׳ [מיוונית: synedrion מועצה, מושב] 1, כִּנּוּי בִּימֵי הַבַּיִת הַשֵּׁנִי לְמוֹעֶצֶת זִקְנֵי הָעָם וְכֵן לְבֵית־הַדִּין הַגָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל (סנהדרין א ו) [ראה עוד להלן] 2, שֵׁם מַסֶּכֶת בְּסֵדֶר נְזִיקִין בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינִים וּבְבָתֵּי־דִּין בְּיִשְׂרָאֵל. —[סַנְהֶדְרִין־, סַנְהֶדְרִיּוֹת או סַנְהֶדְרָאוֹת]

— סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה* (סנהדרין א ו), כִּנּוּי לְבֵית־הַדִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיָה מֻרְכָּב מִשִּׁבְעִים וְאֶחָד חֲבֵרִים.

— סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה* (סנהדרין א ו), כִּנּוּי לְבֵית־דִּין שֶׁהָיָה מֻרְכָּב מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים.

סְנוֹבּ◊ ת׳ [אנגלית: snob; האטימולוגיה מסופקת; לפי אחת הסברות קיצור הצירוף בלאטינית: Sine NOBilitate בלי אצילות] כִּנּוּי לְאָדָם הַמִּשְׁתַּדֵּל לְהִדַּמּוֹת בַּהֲלִיכוֹתָיו לִבְנֵי הַמַּעֲמָד הַנַּעֲלֶה וְהֶעָשִׁיר יוֹתֵר.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

הַמְחַקָּה גִּנּוּנֵי אֲצִילוּת וְאַסְטֶנִיסוּת מְעֻדֶּנֶת וְנוֹהֵג בְּיְהִירוּת וּבְהַרְגָּשַׁת עֶלְיוֹנוּת כְּלַפֵּי הָאֲנָשִׁים הַנְּמוּכִים מִמֶּנּוּ. — [סְנוֹבִּית, סְנוֹבִּים, סְנוֹבִּיּוֹת]

— סְנוֹבִּי ◇ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְּרָכָיו וּמֵהֲלִיכוֹתָיו שֶׁל הַסְּנוֹב: יַחַס סְנוֹבִּי שֶׁל פָּקִיד פְּלוֹנִי לְדוֹרְשָׁיו. הִתְנַהֲגוּת סְנוֹבִּית.

— סְנוֹבִּיּוּת ◇ נ׳ דַּרְכּוֹ וַהֲלִיכוֹתָיו שֶׁל הַסְּנוֹב, טַעְמוֹ וַהֲלָךְ־רוּחוֹ שֶׁל הַסְּנוֹב: גִּנּוּנֵי אֲצִילוּת וְאַסְטֶנִיסוּת מֻפְרָזוֹת, הִתְרַבְרְבוּת וִיהִירוּת נְטוּלַת כָּל־יְסוֹד, מִתּוֹךְ חִקּוּי וְהִדַּמּוּת לַגְּדוֹלִים.

סְנוּוֵר°, סינוור ז׳ [מן סנור, סִנְוֵר] סִמּוּי, עִוּוּר, פְּגִיעָה בָּרְאִיָּה: ״גַּלְגַּל הַמְּכוֹנִית הַמִּתְחַצַּחַת כְּרָאִי חָלַף בְּסִנְוּוּר הָאוֹרוֹת״ (ש׳ שלום, חי 39). ״וְאָבִיק יָצָא עִמּוֹ אֶל סִנְווּרֵי הָאוֹר בַּחוּץ״ (יזהר, צקלג 610). סִנְוּוּר הָעֵינַיִם בְּזֹהַר הַחֶרֶב. — [סִנְוּוּר־]

סְנוּן°, סינון ז׳ [מן סנן, סִנֵּן] הַעֲבָרַת נוֹזֵל דֶּרֶךְ מְסַנֶּנֶת כְּדֵי לְהַפְרִיד מִמֶּנּוּ חֳמָרִים מוּצָקִים הַמְּצוּיִים בּוֹ: ״אֶרֶס נָחָשׁ צָף וְעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְיֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּסִנּוּן״ (רש״י בבא בתרא צז:). סִנּוּן הַמַּיִם. סִנּוּן יַיִן מִן הַשְּׁמָרִים. — [סִנּוּן־, סִנּוּנִים, ־נֵי־]

סְנוּנִית* נ׳ [אכדית: sinuntu; ארמית: סְנוּנִיתָא; ערבית: סֻנוּנִיָּה] צִפּוֹר־שִׁיר הַמִּצְטַיֶּנֶת בִּמְעוּפָהּ הַקַּל וְהַמָּהִיר. כְּנָפֶיהָ אֲרֻכּוֹת, צָרוֹת וּמְחֻדָּדוֹת, זְנָבָהּ צוּרַת מַזְלֵג לוֹ. רַגְלֶיהָ קְצָרוֹת וַחֲלָשׁוֹת, עַד שֶׁאֵינָהּ מֻכְשֶׁרֶת לַהֲלֹךְ בָּהֶן, אֶלָּא לָשֶׁבֶת וּלְהֵאָחֵז הֵיטֵב בְּצִפָּרְנֵיהֶן. הַסְּנוּנִית הַמְּצוּיָה בְּיוֹתֵר בָּאָרֶץ הִיא סְנוּנִית־הָרְפָתוֹת (Hirundo transitiva). צֶבַע נוֹצָתָהּ שָׁחוֹר־כָּחֹל, נוֹצֵץ בְּצִדּוֹ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַגּוּף; מִצְחָהּ, גְּרוֹנָהּ וּבִטְנָהּ חוּמִים. סְנוּנִיּוֹת־הָרְפָתוֹת בּוֹנוֹת אֶת קִנָּן מֵחֹמֶר וְקַשׁ הַמְּלֻכָּדִים עַל־יְדֵי רֹק דָּבִיק. הַסְּנוּנִית נִזְכֶּרֶת פְּעָמִים מִסְפָּר בַּתַּלְמוּד (חולין סב.). — [סְנוּנִית־, סְנוּנִיּוֹת]

סנונית (1/7)

— סְנוּנִית רִאשׁוֹנָה°, כִּנּוּי לִמְבַשֵּׂר רִאשׁוֹן שֶׁל דְּבַר־מָה הַמְּמַשְׁמֵשׁ וּבָא (עַל שׁוּם שֶׁהַסְּנוּנִית הִיא מִן הַצִּפֳּרִים הָרִאשׁוֹנוֹת הַבָּאוֹת בָּאָבִיב לְאַרְצוֹת־אֵירוֹפָּה).

— אֵימַת סְנוּנִית עַל הַנֶּשֶׁר* (שבת עז:), מָשָׁל לְחַלָּשׁ הַמַּפִּיל אֶת פַּחְדּוֹ עַל הֶחָזָק וְהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ.

סְנוּף°, סינוף ז׳ [מן סנף, סִנֵּף] צֵרוּף, סִפּוּחַ, קְבִיעָה כִּסְנִיף: סִנּוּף הַצַּרְכָנִיּוֹת שֶׁבַּיִּשּׁוּבִים אֶל הַמֶּרְכָּז שֶׁבַּבִּירָה. — [סִנּוּף־]

סָנוּף* ז׳ [מן סְנִיף; ראה סנף, סָנַף] 1°, נִמְנֶה עִם־, שַׁיָּךְ לְ־: ״רֹב הַקּוֹאוֹפֶּרָטִיבִים סְנוּפִים לִבְרִיתוֹת־פִּקּוּחַ״ (אבינרי, לוח קואופרציה). 2*, מְחֻבָּר, מְשֻׁלָּב: ״רָאשֵׁי כְּנִיסָה שֶׁל כָּתְלֵי קְטַנָּה סְנוּפִים לְצַד כָּתְלֵי אֹרֶךְ הַגְּדוֹלָה״ (רש״י עירובין ט.). [ובהשאלה:] ״עִיר שֶׁהַשֵּׂכֶל וְכִשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה סְנוּפִים בָּהּ זֶה בָּזֶה״ (עגנון, על ג׳ שלום). — [סְנוּפָה, סְנוּפִים, סְנוּפוֹת]

סְנוּק*, סינוק ז׳ [מן סנק, סִנֵּק] 1° סְחִיפָה, לְחִיצָה: ״לָכוּד, תָּפוּס, סִנּוּק אֶחָד — וְאֵינָךְ״ (יזהר, צקלג 660). 2* דִּכְדּוּךְ, דֹּחַק: ״הָאוֹמֵר ׳גַּד גַּדִּי וְסַנּוּק לָא׳... יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי״ (שבת סז:). — [סִנּוּק־]

סְנוֹקֶרֶת* נ׳ [הרחבה מן סנק] מַכַּת־יָד אוֹ מַכַּת־אֶגְרוֹף: ״הֲרֵי אָמְרוּ לִרְכוּבָּה (בְּאַרְכּוּבָּה)—שָׁלֹשׁ, וְלִבְעִיטָה—חָמֵשׁ, וְלִסְנוֹקֶרֶת—שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה (עָלָיו לְשַׁלֵּם פִּצּוּי שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה סְלָעִים)״ (בבא קמא כז:). ״סָפֵג כָּאן סְנוֹקֶרֶת הֲגוּנָה״ (שניאור, פנדרי ג 145). — [סְנוֹקֶרֶת־, סְנוֹקָרוֹת, סְנוֹקְרוֹת־]

סְנוֹר*, ראה סְנָר.

סנור [מן סַנְוֵרִים; ארמית: סַנְוֵר]

~ פִּעֵ׳ סִנְוֵר° פ״י גָּרַם לְעִוָּרוֹן זְמַנִּי עַל־יְדֵי אוֹר חָזָק, הֵבִיא לִידֵי טִשְׁטוּשׁ־הָרְאִיָּה: פָּנָסֵי הַמְּכוֹנִית שֶׁלֹּא עִמְּמוּ כַּהֲלָכָה סִנְוְרוּ בַּלַּיְלָה אֶת כְּלֵי־הָרֶכֶב הָאֲחֵרִים. לֹבֶן מְסַנְוֵר שֶׁל הַשֶּׁלֶג [וראה עוד ערך מְסַנְוֵר] — [לְסַנְוֵר אֶת־, מְסַנְוֵר, יְסַנְוֵר]

~ פֻּעַ׳ סֻנְוַר°, הֻכָּה בְּעִוָּרוֹן זְמַנִּי, נִשְׁטַשְׁטְשָׁה לְפֶתַע רְאִיָּתוֹ: ״אַף לוּ סֻנְוַרְתִּי, רַגְלַי אוֹתִי תּוֹלִכְנָה אֶל פֶּתַח בֵּיתֵךְ״ (פינקרפלד, גדיש 30). עֵינָיו סֻנְוְרוּ מֵרֹב בָּרָק וָזֹהַר [וראה עוד ערך מְסֻנְוָר] — [מְסֻנְוָר, יְסֻנְוַר]

~ הִתְ׳ הִסְתַּנְוֵר°, סֻנְוַר, הֻכָּה בְּסַנְוֵרִים, טֻשְׁטְשָׁה לְפֶתַע רְאִיָּתוֹ [גם בהשאלה]: ״לְהַבִּיט אֶל מְלֹא צַלַּחְתָּהּ הָאֲדֻמָּה בְּלִי לְהִסְתַּנְוֵר״ (יזהר, צקלג 45). — [לְהִסְתַּנְוֵר, מִסְ־, יִסְ־]

סַנְוֵרִים, סנוורים ז״ר [אכדית: sunwuru האיר; ויש סוברים: בניין שפעל מן נור האיר, ובמשמעות הפוכה (לשון סגי־נהור)] 1°, עִוָּרוֹן, סִמּוּי פִּתְאוֹמִי: ״וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים״ (בראשית יט יא). ״בְּזָהֳרָהּ הִכְּתָה כִּמְעַט אֶת עֵינַי בַּסַּנְוֵרִים״ (ביאליק, החצוצרה ג). [ובפיוט גם ביחיד:] ״עֲדֵי כִּי מַרְאוֹת סַנְוֵר תְּפָשׂוֹ״ (גבירול, א 47). ״וְאֵיךְ יָכוֹל רְאוֹת מֻכֶּה בְּסַנְוֵר?״ (חריזי, תחכמוני כד 229). 2°, לִקּוּי הָרְאִיָּה מֵחֲמַת אוֹר חָזָק וְכַדּוֹמֶה. — [סַנְוֵרֵי־]

סַנְוֶרֶת°, סנוורת נ׳ [ארמית: סַנְוַרְתָּא, שבת סב.] תְּרִיס הַקּוֹבַע הַמִּשְׁרְיָן שֶׁאַבִּירֵי יְמֵי־הַבֵּינַיִם הָיוּ חוֹבְשִׁים עַל פְּנֵיהֶם לְמָגֵן עַל עֵינֵיהֶם מִפְּגִיעָה בִּשְׁעַת הַקְּרָב: ״וַיָּרֶם דּוֹן קִישׁוֹט אֶת הַסַּנְוֶרֶת מֵעַל פָּנָיו״ (ביאליק, תר׳ קישוט כו). ״אוּלַי בְּטֶרֶם עֵת הִגְבַּהְתִּי הַסַּנְוֶרֶת?״ (שלונסקי, אבני 58). — [סַנְוֶרֶת־, סַנְוַרְתּוֹ, סַנְוָרוֹת, סַנְוְרוֹת־]

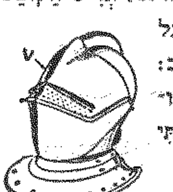

V—סנוורת

סנט [אולי בבסורית: סַנְט הניע, ובהרחבה: נד בראשו בלעג]

~ פִּעֵ׳ סִנֵּט* פ״ע לִגְלֵג, לָעַג, הִקְנִיט: ״וְהָיוּ הַכֹּל סוֹנְטִין בָּהּ״ (בראשית רבה עא). ״הָעַל... כִּי הָרוֹעִים סָנְטוּ בָךְ אַתְּ דָּוָה?״ (פיכמן, לז). ״סָנַט בָּהּ בִּצְחוֹק רַע וְחִקָּה אֶת קוֹלָהּ״ (שופמן, ב 149). ״הוּא מִתְנַפֵּל עַל בֶּן־שַׁעֲשׁוּעָיו וְסוֹנֵט בּוֹ בִּנְזִיפָה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שם). [ובהשאלה:] ״וְשִׁבֳּלִים סוֹנְטוֹת בּוֹ (בַּסָּפִיחַ) בִּשְׁרִיקָה וַחֲרִיקָה״ (טשרניחובסקי, שירים 323). — [לִסְנֹט בְּ־; סוֹנֵט, יִסְנֹט]

~ פִּעֵ׳ סִנֵּט° פ״ע סָנַט, לִגְלֵג: ״אֵיזֶה יִצְחָק־בַּר? מְסַנֵּט בּוֹ הַשּׁוֹאֵל״ (ליפסון, מדור 101). — [לְסַנֵּט, מְ־, יְ־]

סֶנְט° ז׳ [מלאטינית: centum מאה] שֵׁם מַטְבֵּעַ קָטָן בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית בְּאַמֶרִיקָה, עֶרְכּוֹ — מְאִית הַדּוֹלָר. — [סֶנְטִים]

סֶנָט°, סינט ז׳ [לאטינית: senatus, מן (senis) senex זקן] 1, [ברומא בימי־קדם] מוֹעֶצֶת הַזְּקֵנִים שֶׁל הַמְּדִינָה. 2, כִּנּוּי לְבֵית־הַמְחוֹקְקִים

העליון בארצות־הברית באמריקה, בצרפת ובמדינות אחרות. 3, מועצת הפרופסורים באוניברסיטה. – [סנטים]

– סנטור ◇ ז׳ חבר־הסנט.

סנטוריום ◇ ז׳ [מלאטינית: sanatorius נותן בריאות, מן sanare לרפא] בית־הבראה לטפול ממשך בחולים ולהשגחה קפדנית על ארח חייהם עד שובם לאיתנם: סנטוריום לחולי־שחפת. – [־מים]

סנטיגרם ◇ ז׳ [מלאטינית: centum מאה + יוונית: gramma משקל זעיר] מאית הגרם, 0,01 של גרם: בגרם אחד יש מאה סנטיגרמים [נכתב בקיצור ס״ג]. – [סנטיגרמים]

סנטיליטר ◇ ז׳ [מלאטינית: centum + יוונית: litra ליטרא] מאית הליטר, נפח של עשרה סנטימטרים מעקבים [נכתב בקיצור ס״ל]. – [סנטיליטרים]

סנטימטר ◇ ז׳ [מלאטינית: centum מאה + יוונית: metron מידה] מאית המטר, ארך של עשרה מילימטרים [נכתב בקיצור ס״מ]. – [סנטימטרים]

סנטימנט ◇ ז׳ [צרפתית: sentiment; מלאטינית: sentire להרגיש] רגש, רגישות: אנא, בלי סנטימנטים, יש לשקל בשכל קר. יש לי סנטימנט מיחד לענין זה. – [סנטימנטים]

– סנטימנטלי ◇ ת׳ רגשני, שיש לו גלויי התרגשות יתרה: אשה סנטימנטלית. במחצית השניה של המאה ה־19 התחבבה והתגברה היצירה הסנטימנטלית, ביחוד הרומן הסנטימנטלי.

– סנטימנטליזם ◇, זרם בספרות במחצית השניה של המאה השמונה־עשרה שהופיע כמחאה נגד היבש והמלל הרב של הקלסיציזם, נגד הרציונליזם והציניזם המוסרי, והתבטא בגלויי יחס סנטימנטלי־רגשני אל הנדכאים והחלשים, אל המוני העם הפשוטים והנלבבים.

– סנטימנטליות ◇ נ׳ רגשנות, התגלות רגשות, השתפכות הנפש: סנטימנטליות בפגישה. נטיה לסנטימנטליות.

סנטנציה ◇ נ׳ [לאטינית: sententia דעה, מימרה] מימרה, משפט שיש בו מוסר־השכל: ״כל משוררינו הגדולים... התנגדו לסנטנציה של ביאליק המקדם – ׳מהיות כפיר בין כפירים, אספה עם כבשים׳״ (קלוזנר, יוצרים ג 286). – [סנטנציות]

סנטקסיס ◇, ראה סינטקסיס.

סנטר * ז׳ [אולי קיצור מיוונית: semanter מסמן] מפקח ממנה על שמירת הגבולות בין שדה לשדה, שומר, משגיח: ״המוכר את העיר מכר את הסנטר״ (בבא בתרא ד ו). ״החופר והכיל והסנטר והאיקונומוס נוטלין שכרן מן האמצע״ (ירושלמי בבא מציעא ט א). – [סנטר־, סנטרים, סנטרי־]

סנטר * ז׳ [אולי מיוונית: anthereon לסת, בתוספת ס׳] העצם התחתונה בפנים, חלק הפנים שבקצה הלסת התחתונה; מקום הזקן אצל הגברים: ״וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו״ (ברכות כד:). – [סנטר־, סנטרו; סנטרים, סנטרי־, גם סנטרות]

סנטרני ° ת׳ [מן סנטר] בעל סנטר בולט: ״הגברת אשה כתפנית, סנטרנית״ (גנסין, א 9). ״איונקוב הסנטרני והכתפני החריש״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 307). – [סנטרנית, ־ניים, ־ניות]

סניגור *, **סניגוריה** *, ראה סנגור, סנגוריה.

סניטה ° נ׳ [מן סנט, סנט] לגלוג, קנטור, הכעסה: ״בדברי קנטור וסניטה״ (קלצקין, כתבים 75). ״וקולה דק... ספק מתוך סניטה, ספק מתוך שפיה קפוץ ומעגל קמעה״ (הלקין, משבר 346). – [סניטת־, ־טות]

סניטציה ◇ נ׳ [מלאטינית: sanitas בריאות] תברואה, מכלול חקי הנקיון, ההיגינה והסדרים הרצויים לשם שמירה על בריאות הצבור. – [סניטציות]

סניטר ◇ ז׳ [מלאטינית: sanitas בריאות] 1, תברואן, פקיד הממנה על השרותים הכרוכים בבריאות־הצבור. 2, עובד בבית־חולים שתפקידו לטפל בחולים, לסעדם במשכבם, לשמר על תנאיהם ההיגיניים – מקביל לתפקידה של ״האחות הרחמניה״. 3 [בצבא] חיל בשרות הרפואי שתפקידו להעביר את הפצועים בחזית וכן לדאג לתנאי שכון היגיניים לחולים. – [סניטרים]

– סניטרי ◇ ת׳ 1, של השרות הרפואי, שיש לו קשר לשמירת הבריאות או לרפוי חולים: רופא סניטרי. מחלקה סניטרית. השגחה סניטרית. 2, היגיני, של בריאות: המצב הסניטרי במחנה משביע רצון.

– סניטריות ◇, תפקידו של הסניטר, תברואנות.

סנין ° ת׳ [מן סנן] הנתן לסנון, שאפשר לסנן אותו: נוזל סנין. – [סנינה, סנינים, ־נות]

סניף * ז׳ [מן סנף] 1 °, מוסד מסחרי או צבורי המשמש את הצבור במקום מסים והמהוה חלק או שלוחה ממוסד מרכזי: הבנק פתח סניפים ברב ערי הארץ. לבית־החרשת בירושלים יש סניפים בתל־אביב ובחיפה. סניפי קפת־חולים בשכונות המרחקות של העיר. 2 *, תוספת, מוסף, נספח: ״קטן עושין אותו סניף לעשרה״ (ירושלמי ברכות יא ב). ״ולהוציאהו שנה שנה בתור ספר לעצמו, לא רק כהקדמה או כסניף להאוצר הגדול״ (אחד העם, קיג). ״הלעז לא שמש להם אלא כעין סניף ומסעד לעברית״ (ביאליק, על חכמת). ״ואף־על־פי־כן עשה את התורה סניף למעשיו״ (עגנון, אורח 255). 3 *, איבר, חליה, חלק משלם: ״ארבעה סניפים של זהב היו שם״ (מנחות יא ו). – [סניף־, ־פים, סניפי־]

סניקה ° נ׳ [מן סנק, סנק] 1, דחיפה ודחיקה. 2 העלאת מים במשאבה לברכה על־ידי לחץ (Delivery): הספקת מים בתהליך של יניקה וסניקה. מתיחת קו־סניקה. – [סניקת־, סניקות]

סנכרון°, **סינכרון** ז׳ [מן סנכרן, סנכרן] סינכרוניזציה, תאום שתי פעלות באפן שתעשינה בעת ובעונה אחת: סנכרון הקול והתמונה בסרט־קולנוע. – [סנכרון־]

סנכרן [מִן סִינְכְּרוֹנִי]

~ פִּעֵ׳ **סִנְכְּרֵן** ° פ״י תֵּאֵם שְׁתֵּי פְּעֻלּוֹת בְּאֹפֶן שֶׁתֵּעָשֶׂינָה בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת. — [לְסַנְכְּרֵן אֶת־, מְסַנְכְּרֵן, יְסַנְכְּרֵן]

סנן [אֲרָמִית: סְנַן; עַרְבִית: סַנַּ שִׁפְשֵׁף]

~ פִּעֵ׳ **סִנֵּן** * פ״י 1 *, הֶעֱבִיר נוֹזְלִים דֶּרֶךְ מְסַנֶּנֶת לְשֵׁם הַפְרָשַׁת הַפֵּרוּרִים הַמּוּצָקִים שֶׁבְּתוֹכָם: ״מְסַנְּנִין אֶת הַיַּיִן בְּסוּדָרִין״ (שבת כ ב). 2 *, נִקָּה מִן הַפְּסֹלֶת: ״אֵין מְסַנְּנִין אֶת הַחַרְדָּל בְּמִסְנֶנֶת שֶׁלָּהּ״ (רמב״ם, יום טוב ג יז). 3 ° [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ דְּבַר־מָה כְּמִי שֶׁמַּעֲבִיר אֶת הַמִּלִּים אַחַת אַחַת דֶּרֶךְ הַחֲרִיצִים שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם: ״הַכֹּל סִנְּנוּ מִלִּים עִבְרִיּוֹת שֶׁל בְּרָכָה וְתוֹדָה״ (שרת, באסיה 231). הָאִישׁ סִנֵּן בֵּין שִׁנָּיו כַּמָּה מִלִּים בִּלְתִּי־בְּרוּרוֹת. — [לְסַנֵּן אֶת־, מְסַנֵּן, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻנַּן** *, הָעֳבַר דֶּרֶךְ מְסַנֶּנֶת, נֻקָּה מִן הַפְּסֹלֶת: ״הַזָּהָב הַמְּסֻנָּן״ (במדבר רבה ד). הַמַּיִם סֻנְּנוּ יָפֶה מִן הַחוֹל שֶׁבָּהֶם [ובהשאלה:] ״וְאוֹר מְצֻחְצָח וּמְסֻנָּן הִבְהִיק מִשָּׁם״ (עגנון, אורח 432). ״עֵינֶיהָ — תְּכֵלֶת מְסֻנָּנָה בְּשֶׁפַע מְסֻנָּנוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 194). ״עַד לְיֹפִי פְּנִימִי מְסֻנָּן בְּצַעֲרָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ כּוֹאֶבֶת״ (צכ״ח, כתבים 197). — [מְסֻנָּן, יְסֻנַּן]

~ הִתְ׳ **הִסְתַּנֵּן** *, 1 *, עָבַר דֶּרֶךְ מְסַנֶּנֶת: ״כָּל זְמַן שֶׁהַפְּסֹלֶת בַּכֶּסֶף אֵינוֹ מַרְאֶה יָפְיוֹ... נִסְתַּנְּנָה הַפְּסֹלֶת מִמֶּנּוּ מִיָּד הוּא מַרְאֶה שִׁבְחוֹ״ (במדבר רבה ז). ״וְהַיַּיִן מִסְתַּנֵּן בּוֹ וְיוֹרֵד לַבּוֹר״ (רש״י חגיגה כב:). הַמַּיִם הָעֲכוּרִים הִסְתַּנְּנוּ וְנִצְטַלְּלוּ. 2 ° [בהשאלה] חָדַר וְנִכְנַס, עָבַר: ״צָהֳרַיִם וְאֶשְׁנַבִּים... שֶׁאוֹר הַיּוֹם יִסְתַּנֵּן לְתוֹךְ הַחֲדָרִים״ (אריכא, סנחריב 192). ״חַיָּבִים לְהִסְתַּנֵּן מִתַּחַת לְחָטְמוֹ שֶׁל אוֹיֵב״ (סביב, דרך 173). הַחַבְּלָנִים הִסְתַּנְּנוּ לָאָרֶץ דֶּרֶךְ מִשְׁמְרוֹת הַגְּבוּלוֹת. הִסְתַּנְּנוּ יְדִיעוֹת מוּעָטוֹת בִּלְבַד מִן הַיְשִׁיבָה הַסּוֹדִית. — [לְהִסְתַּנֵּן, מִסְתַּנֵּן, יִסְתַּנֵּן]

סַנָּן° ז׳ [מ׳ סנן] מִשֶּׁהוּ שֶׁהִסְתַּנֵּן וְעָבַר: ״וּמִן הַסְּדָקִים נָגַהּ כָּל הַזְּמַן סַנָּן חוֹל״ (יזהר, צקלג 983). — [סַנַּן־]

סֶנְסוּאָלִי° ת׳ [מלאטינית: sensualis חושני] הַמְבֻסָּס עַל הַחוּשִׁים: הַשְּׁמִיעָה, הָרְאִיָּה — תּוֹפָעוֹת סֶנְסוּאָלִיּוֹת הֵן. — [סֶנְסוּאָלִית, סֶנְסוּאָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **סֶנְסוּאָלִיזְם** ° ז׳ חוּשָׁנִיּוּת, הַהַשְׁקָפָה הַפִּילוֹסוֹפִית הַקּוֹבַעַת כִּי רַק הַדְּבָרִים הַמֻּשָּׂגִים בַּחוּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים יְסוֹד לְתוֹדָעָתֵנוּ: אֵין בַּהַכָּרָה אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּחוּשִׁים.

סַנְסִן ז׳ [אכדית: sissinnu; ארמית: סַנְסְנָא] בְּסִיסָהּ שֶׁל כַּפַּת־הַתָּמָר: ״אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו״ (שיר השירים ז ט). ״מַה תְּמָרָה זוֹ אֵין בָּהּ פְּסֹלֶת, אֶלָּא תְּמָרֶיהָ לַאֲכִילָה, וְלוּלָבִים לְהַלֵּל... סַנְסִנִּים לְכַבָּדָה״ (בראשית רבה מא). [ובהשאלה:] ״וְקוֹרֵא בִּסְפָרִים וְעוֹלֶה בְּסַנְסִנֵּי הַחָכְמָה״ (עגנון, אלו לג). — [סַנְסִן־, סַנְסִנִּים, סַנְסִנֵּי־]

סנסן [מִן שִׁין, ב׳ סִין]

~ פִּעֵ׳ **סִנְסֵן** ° פ״ע בִּטֵּא בִּשְׁרִיקָה אֶת הַהֶגֶה ש כְּס׳, הִתְקַשָּׁה בַּהֲגִיַּת הָעִצּוּרִים הַשּׁוֹרְקִים: ״הֲרֵיהוּ מְסַנְסֵן בְּשִׁנָּיו כִּמְשַׁחֵז סַכִּינִים״ (שניאור, סיפורים ג). ״כְּשֶׁהָיָה מְדַבֵּר בְּחִפָּזוֹן הָיָה מְסַנְסֵן בְּמִקְצָת, מִשּׁוּם שֶׁלְּשׁוֹנוֹ נִתְקַעַת בַּפְּגִימָה שֶׁבְּשִׁנָּיו״ (שלונסקי, תר׳ קריקע א 151). — [לְסַנְסֵן, מְ־, יְ־]

סֶנְסַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: sensus חוש, הרגשה] 1. רֹשֶׁם מְדַבֵּר־מָה (יְדִיעָה, מְאֹרָע וְכַדּוֹמֶה) הַמֵּבִיא אֶת הָרַבִּים לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: הָרוֹמָן הֶחָדָשׁ גָּרַם לְסֶנְסַצְיָה. הוֹפָעָתוֹ שֶׁל הַשַּׂחְקָן הַנּוֹדָע הָיָה בָּהּ מִשּׁוּם סֶנְסַצְיָה. 2 [בהשאלה] יְדִיעָה אוֹ חֲדָשָׁה, שֶׁמַּטְּרָתָהּ לְעוֹרֵר הִתְרַגְּשׁוּת וְהַפְתָּעָה: הָעִתּוֹנִים הַזּוֹלִים רוֹדְפִים אַחֲרֵי סֶנְסַצְיוֹת. סֶנְסַצְיוֹת רַעֲשָׁנִיּוֹת. — [־צְיוֹת]

— **סֶנְסַצְיוֹנִי** ° ת׳ הַגּוֹרֵם סֶנְסַצְיָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְעוֹרֵר הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: יְדִיעָה סֶנְסַצְיוֹנִית. חָל מִפְנֶה סֶנְסַצְיוֹנִי בְּמַהֲלַךְ הַמִּשְׁפָּט.

סַנְסְקְרִיט° ז׳ [סנסקריטית: camskrta מתוקן, מושלם] הַלָּשׁוֹן הָעַתִּיקָה וְהַקְּדוֹשָׁה שֶׁל בְּנֵי הַהִינְדּוּס שֶׁבְּהֹדּוּ הַנֶּחְשֶׁבֶת כְּאַחַת הַלְּשׁוֹנוֹת הָעַתִּיקוֹת בְּיוֹתֵר בֵּין הַלְּשׁוֹנוֹת הַהֹדּוּ־אֵירוֹפִּיּוֹת.

— **סַנְסְקְרִיטִי** ° ת׳ שֶׁל סַנְסְקְרִיט, כָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַהֹדִּית הַקְּדוּמָה: הַלָּשׁוֹן הַסַּנְסְקְרִיטִית. טֶקְסְטִים סַנְסְקְרִיטִיִּים.

סנף [אולי בניין ספעל מִן ענף — במקום סענף]

~ פִּעֵ׳ **סִנֵּף** * פ״י חִבֵּר, סִפֵּחַ, כָּלַל בְּתוֹךְ־: ״הָיָה בָּהּ מוּם אַחֵר וְסִנְּפוֹ בֵּין הַמּוּמִין, הֲרֵי זֶה מִקַּח טָעוּת״ (בבא מציעא פ.). ״אֲרַם צוֹבָא שֶׁכְּבָשׁ דָּוִד וְסִנְּפָהּ עִם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (רש״י קידושין לח:). ״סוֹנְפִים אֶת הַקְּטַנּוֹת סְנִיפִים לַגְּדוֹלוֹת״ (קלצקין, כתבים 135). — [לְסַנֵּף, סוֹנֵף, יְסַנֵּף]

~ פִּעֵ׳ **סִנֵּף** ° פ״י קָבַע כִּסְנִיף, צֵרֵף וְסִפֵּחַ אֵלָיו עֵסֶק אוֹ מוֹסָד בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה חֵלֶק וַעֲנַף מִמֶּנּוּ: הַבַּנְק הַמֶּרְכָּזִי סִנֵּף אֵלָיו אֶת הַבַּנְקִים שֶׁבְּעָרֵי־הַשָּׂדֶה. — [לְסַנֵּף, מְסַנֵּף, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻנַּף** *, חֻבַּר, סֻפַּח: ״שֶׁהָיוּ הַקּוֹרוֹת מְסֻנָּפִין זֶה עִם זֶה וְנִתְחַבְּרוּ״ (ערוך, סנף). ״וְעוֹשֶׂה בָּמָה לְעַצְמוֹ, מִנְיַן יְהוּדִים מְסֻנָּפִים לִתְפִלָּה, וְלוֹ הַמִּשְׂרָה״ (מנדלי: מו״ס, שו). הַחֲנוּת שֶׁבַּמּוֹשָׁבָה סֻנְּפָה אֶל בֵּית־הַמִּסְחָר הַמֶּרְכָּזִי שֶׁבְּתֵל־אָבִיב. סוֹכְנוּת־סְפָרִים מְסֻנֶּפֶת לַמֶּרְכָּז. — [מְסֻנָּף, יְסֻנַּף]

~ הִתְ׳ **הִסְתַּנֵּף** °, הִתְחַבֵּר, הִסְתַּפֵּחַ אֶל־: הַבַּנְק בְּעִיר־הַשָּׂדֶה הִסְתַּנֵּף אֶל הַבַּנְק שֶׁבַּבִּירָה. ״לְאֻמִּיּוּת... שֶׁנּוֹתֶנֶת מָקוֹם לְהַרְבֵּה אִידֵיאוֹלוֹגְיוֹת לְהִסְתַּנֵּף אֵלֶיהָ״ (סוקולוב, אישים 486). — [לְהִסְתַּנֵּף, מִסְ־, יִסְ־]

סְנַפִּיר ז׳ [אכדית: šappartu עור מחוספס; ארמית: סַמְפּוּרָא עוקץ, מסמר] כָּל אֶחָד מֵאֵיבְרֵי־הַתְּנוּעָה שֶׁל הַדָּגִים וְשֶׁל יְצוּרִים בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת אֲחֵרִים שׁוֹכְנֵי־מַיִם. סְנַפִּירֵי הַדָּגִים מְחֻזָּקִים בְּקָנִים קָשִׁים הָעוֹבְרִים בְּתוֹכָם וְהַנִּקְרָאִים ״קְרָנַיִם״. בַּצִּיּוּר־דָּג וּבוֹ סְנַפִּיר־הַגַּב (ג), סְנַפִּיר־הַזָּנָב (ה), סְנַפִּיר־הַשֵּׁת (ד), סְנַפִּיר־הֶחָזֶה (א), סְנַפִּירֵי־הַבֶּטֶן (ב). רַק דָּגִים בַּעֲלֵי סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה, לְפִי הַתּוֹרָה: ״כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ, וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ״ (דברים יד ט–י). — [סְנַפִּיר־, סְנַפִּירִים, ־רֵי־]

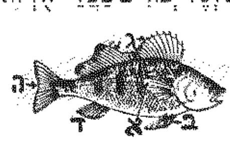

סנפירי הדג

סַנְפִּירִינוֹן° ז׳ (שמות רבה לח) שֵׁם אַחֵר לְאֶבֶן הַ״סַּפִּיר״. — [־נִים]

סנ״צ ר״ת סְגַן־נִצָּב.

סנק [אכדית: sanaqu לחץ; ראה גם שנק]

~ פע׳ **סָנַק** פ״י 1*, דָּחָה, הָדַף: "הָאֵיבָרִין וְהַפְּרָדִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב סוֹנְקִים אוֹתָם לִצְדָדֵי הַמִּזְבֵּחַ" (תמיד ב א). "כֵּיצַד סוֹנְקִין אֶת הַקְּלִפּוֹת וְכֵיצַד מְפַנִּין אוֹתָן" (עגנון, סמוך 272). "סְנָקוּהוּ אֶל הַקִּיר" (שלונסקי, תר׳ הדוון ב 133). 2°, הִקִּישׁ בְּאֶצְבָּעוֹת, נָתַן סְנוֹקֶרֶת: "סָנַק בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וְהִסְתּוֹבֵב מֵעֲשֵׂה בֶּן־חַיִל" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 127). — [לִסְנֹק אֶת־, סוֹנֵק, יִסְנֹק]

~ פע׳ **סִנֵּק*** פ״י 1, סָנַק בַּחֲזָקָה, הָדַף וְלָחַץ בְּכֹחַ: "הַמְּסַנֵּק אֶת הַטִּיט לִצְדָדִים" (מקוואות ב ו). "בִּקֵּשׁ רַחֲמִים, שֶׁאִם לֹא כֵן אֲנִי מְסַנֵּק אוֹתְךָ בֵּין דָּפְנוֹתֶיהָ שֶׁל גִּינַת זוֹ" (שלונסקי, תר׳ טיל 329). 2°, נָתַן סְנוֹקֶרֶת. — [לְסַנֵּק, מְסַנֵּק, יְ־]

~ פע׳ **סֻנַּק°**, 1, סֻלַּק, נִדְחָה, נֶהְדַּף וְהֻרְחַק. 2°, קִבֵּל סְנוֹקֶרֶת. — [מְסֻנָּק, יְסֻנַּק]

סַנְקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: sanctus מקודש, מאושר] 1, אִשּׁוּר עַל־יְדֵי מוֹסָד עֶלְיוֹן, מַתַּן תֹּקֶף עַל־יְדֵי רָשׁוּת מֻסְמֶכֶת: הַשַּׂר נָתַן אֶת הַסַּנְקְצְיָה לַצַּו הֶחָדָשׁ. 2 [בחוק] פְּעֻלַּת־עֹנֶשׁ לְצַד הַמֵּפֵר הִתְחַיְּבוּת אוֹ תְּנָאֵי הֶסְכֵּם וְכַדּוֹמֶה: מוֹעֶצֶת־הַבִּטָּחוֹן שֶׁל אִרְגּוּן־הָאֻמּוֹת־הַמְאֻחָדוֹת מֻסְמֶכֶת לְהָטִיל סַנְקְצִיּוֹת עַל מְדִינָה הַמְּפֵרָה אֶת הַחְלָטוֹתֶיהָ. — [סַנְקְצִיּוֹת]

סנקר [מן סְנוֹקֶרֶת]

~ פע׳ **סִנְקֵר°** פ״י נָתַן סְנוֹקֶרֶת, דָּחַף וְדָחַק: "וְאִם יְסַנְקְרוּ לְךָ סְנוֹקֶרֶת בִּשְׁעַת חֲקִירָה, אַף אָז תִּשְׁמֹר עַל שַׁלְוַת רוּחֲךָ?" (גרוסמן, בארץ האגדות). — [לְסַנְקֵר אֶת־, מְסַנְקֵר, יְסַנְקֵר]

סִנָּר*, סִינָר, סִנּוֹר°, סִינוֹר ז׳ [יוונית: dzonarion חגורה קטנה; ערבית: סַנַּר שריון־עור] 1* [בימי־קדם] מַלְבּוּשׁ מְיֻחָד שֶׁהָאִשָּׁה חָגְרָה לְמָתְנֶיהָ: "הָאִשָּׁה הַחוֹגֶרֶת בְּסִנָּר בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ" (שבת י ד). 2° [בימינו] כִּסּוּי קִדְמִי, חָלוּק עֶלְיוֹן שֶׁחוֹגְרִים אוֹ מְחַבְּרִים בִּכְתֵפִיּוֹת וְהוּא מְכַסֶּה אֶת הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַבֶּגֶד כְּדֵי שֶׁלֹּא לְזַהֲמוֹ בִּשְׁעַת־עֲבוֹדָה: הָאִשָּׁה עוֹסֶקֶת בַּעֲבוֹדַת־הַמִּטְבָּח עַל־פִּי־רֹב כְּשֶׁהִיא חֲגוּרָה סִנָּר. הַסַּנְדְּלָר, הַסַּפָּר וְאֻמָּנִים אֲחֵרִים חוֹגְרִים אַף הֵם סִנָּרִים בַּעֲבוֹדָתָם. — [סִנַּר־, סִנָּרִים סִנְּרֵי־]

אשה בסינר

— **הוּא כָּרוּךְ אַחַר סִנָּרָהּ שֶׁל אִמָּא°** [בהשאלה] הוּא מְפֻנָּק וְרַכְרוּכִי מְאֹד, אֵינֶנּוּ עַצְמָאִי.

סנר [מן סִנָּר]

~ פע׳ **סִנֵּר°** פ״י הִלְבִּישׁ סִנָּר: הָאֵם סִנְּרָה אֶת בִּתָּהּ לַעֲבוֹדָה בַּמִּטְבָּח. — [לְסַנֵּר, מְסַנֵּר, יְ־]

~ פע׳ **סֻנַּר°**, נִתַּן עָלָיו סִנָּר, לָבַשׁ סִנָּר: הָאוֹפֶה מְסֻנָּר. — [מְסֻנָּר, יְסֻנַּר]

~ התפ׳ **הִסְתַּנֵּר°**, לָבַשׁ סִנָּר. — [לְהִסְתַּנֵּר, מִסְ־, יִסְ־]

סִנְתֶּזָה°, ראה סִינְתֶּזָה.

סנתז [מן סִינְתֶּזָה]

~ פע׳ **סִנְתֵּז°** פ״י [בכימיה] עָרַךְ סִינְתֶּזָה, הִרְכִּיב יְסוֹדוֹת שׁוֹנִים לְתִרְכֹּבֶת אַחַת: הַכִּימַאי סִנְתֵּז חֳמָרִים שׁוֹנִים בַּמַּעְבָּדָה. סְגֻלָּתוֹ שֶׁל הַכָּבֵד לְסַנְתֵּז שֻׁמָּנִים. — [לְסַנְתֵּז, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **סֻנְתַּז°**, רֻכַּב לְתִרְכֹּבֶת אַחַת: חֳמָרִים מְסֻנְתָּזִים. — [מְסֻנְתָּז, יְסֻנְתַּז]

ס״ס ר״ת 1*, סְפֵק־סְפֵקָא. 2*, סוֹף־סוֹף. 3◊ [קרא: אֶס־אֶס; ר״ת גרמנית: Schutz Staffeln קבוצות־אבטחה] כִּנּוּיָן שֶׁל פְּלֻגּוֹת־הַסַּעַר שֶׁל הַנָּאצִים בְּגֶרְמַנְיָה, שֶׁהָיוּ אַחֲרָאִיּוֹת לְטֶבַח מִילְיוֹנֵי יְהוּדִים בִּתְקוּפַת מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה.

סָס ז׳ [אכדית: sāsu; ארמית: סָסָא; ערבית: סוּס] כִּנּוּי לַזַּחַל וְלַבּוֹגֵר שֶׁל הַפַּרְפַּר הַזָּעִיר Tineola pellionella, הַנִּקְרָא גַּם "עָשׁ־הַבְּגָדִים": "כִּי כַבֶּגֶד יֹאכְלֵם עָשׁ וְכַצֶּמֶר יֹאכְלֵם סָס" (ישעיה נא ח). — [סַס־, סָסִים, סָסֵי־]

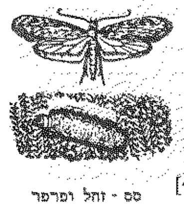
סס - זחל ופרפר

סַסְגּוֹן, סִיסְגּוֹן ז׳ [מן ססגן, סַסְגָּן] גּוֹן רַב, צְבִיעָה בְּשָׁלָל צְבָעִים: סַסְגּוֹן הַתְּמוּנָה. — [סַסְגּוֹן־]

סַסְגּוֹן° ז׳ [מן סַסְגּוֹנִי, ראה להלן] שְׁלַל־צְבָעִים, רִבּוּי־גְּוָנִים: "דּוֹמֶה הַכֹּל בְּסַסְגּוֹנָיו נִמְזָג יַחַד כְּקוֹקְטֵיל־פֶּלֶא" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ כביש הנלהבים 59). — [סַסְגּוֹן־]

סַסְגּוֹנִי° ת׳ [מארמית: סַסְגּוֹנָא חתש, על־פי המדרש: "סס (שָׂמֵחַ) בִּגְוָנִין הַרְבֵּה" (שבת כח.)] רַב־גְּוָנִים, מְרֻבֵּה צְבָעִים: "אוֹרָן שֶׁל זְגוּגִיּוֹתָיו הַסַּסְגּוֹנִיּוֹת מַפְצִיעַ" (עגנון, כפות קעז). "בִּידֵי הַנָּשִׁים מְנִיפוֹת כְּפַרְפָּרִים סַסְגּוֹנִיִּים" (טברסקי, אקוסטה ב 109). "אֲשָׁדִים נוֹפְלִים לַיָּם הַסַּסְגּוֹנִי" (בן־אמתי, אספי 201). תִּלְבֹּשֶׁת מִזְרָחִית סַסְגּוֹנִית. — [־נִית, סַסְגּוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סַסְגּוֹנִיּוּת° נ׳ [מן סַסְגּוֹנִי] רִבּוּי גְּוָנִים, שְׁלַל צְבָעִים: "אַפִּרְיוֹן נָקִי וּמַבְהִיק בְּסַסְגּוֹנִיּוּתוֹ" (קרליבך, הודו 206). "הֵחֵלּוּ עֵינָיו לְשׁוֹטֵט עַל הִתְצַבְּרוּת (שֶׁל זָהָב) הַמַּרְהִיבָה בְּסַסְגּוֹנִיּוּתָהּ" (אריכא, סנחריב 370). הַתְּמוּנָה הִרְהִיבָה כָּל עַיִן בְּסַסְגּוֹנִיּוּתָהּ. — [סַסְגּוֹנִיּוּת־]

ססגן [מן סַסְגּוֹנִי]

~ פע׳ **סִסְגֵּן°** פ״י צָבַע בִּצְבָעִים שׁוֹנִים, הִרְבָּה גְּוָנִים: "כַּמָּה קְוָקִים מְשֹׂרָךְ וּמְקוּבָּן בְּכִסְפְּתָנִים... סִסְגְּנוּ אֶת כְּנוּפְיָתוֹ שֶׁל פּוֹמִין" (שלונסקי, תר׳ הדוון ד 428). הַצַּיָּר סִסְגֵּן אֶת הַגּוּף הַמַּרְהִיב. — [לְסַסְגֵּן אֶת־, מְסַסְגֵּן, יְ־]

~ פע׳ **סֻסְגַּן°**, צֻבַּע בִּצְבָעִים מְרֻבִּים: תְּמוּנָה מְסֻסְגֶּנֶת. — [מְסֻסְגָּן, יְסֻסְגַּן]

סַסְמָגוֹר* ז׳ [לפי מדרש עממי: סָס + מָגוֹר, שהסס גורר אותו] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָאֶרֶז שֶׁהָרָקָב שׁוֹלֵט בּוֹ (יומא ט:).

סִסְמָה, ראה סִיסְמָה.

סַסְקוֹלִי° ת׳ [סס + קוֹל; על־פי סַסְגּוֹנִי] מְרֻבֵּה־קוֹלוֹת, בַּעַל צְלִילִים מְרֻבִּים וְשׁוֹנִים: "הַהֲמֻלָּה הַסַּסְקוֹלִית שֶׁהָיְתָה מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה שֶׁל גְּעִיּוֹת־צְחוֹק, תְּקִיעוֹת שֶׁל צוֹפְרֵי־מְכוֹנִיּוֹת וְהַכְרָזוֹתֵיהֶם שֶׁל מוֹכְרֵי הָעִתּוֹנִים" (שלונסקי, תר׳ הדוון ב 104). "בִּלְוָיָה הַסַּסְקוֹלִי וַעֲרוּךְ־הַצְּלִילִים שֶׁל תִּזְמֹרֶת הַיַּעַר הָאַדִּירָה" (הנ״ל, תר׳ מספרי הצפרים). — [סַסְקוֹלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

סעד [ארמית: סְעַד; ערבית: סַאעַד]

~ פע׳ **סָעַד** פ״י 1, תָּמַךְ, עָזַר: "וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי" (תהלים יח לו). "ה׳ יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי" (תהלים מא ד).

״אַתָּה אֱלֹהַּ סוֹמֵךְ הַיְצוּרִים בֶּאֱלָהוּתֶךָ וְסוֹעֵד הַבְּרוּאִים בַּאֲחְדוּתֶךָ״ (גבירול, כתר מלכות יט). 2, אָכַל [קיצור מן ״סעד את לבו״]: ״בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה״ (מלכים א יג ז). ״רְצוֹנְךָ שֶׁתִּסְעַד אֶצְלִי?״ (חולין פז.). ״רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אֵינְךָ סוֹעֵד? אָמַרְתִּי לָהּ: כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעוֹד יוֹם״ (עירובין נג:). — [לִסְעֹד אֶת־, סוֹעֵד, יִסְעַד, סְעַד! סַעֲדִי!]

~ נִפ׳ נִסְעַד ^, נִתְמַךְ, נִשְׁעַן: ״מַעֲקָה מִפֹּה וּמַעֲקָה מִפֹּה מִשְּׁנֵי עֶבְרוֹתָיו לְהִסָּעֵד בָּהֶם הָעוֹלֶה״ (אברבנאל מלכים א ו יב). ״כִּי נִסְעֲדָה רֶגֶל מְבַקְשֵׁי מְדָחוֹת״ (יהודה הלוי, ה 181). — [לְהִסָּעֵד, נִסְעַד, יִסָּעֵד]

~ פִּע׳ סִעֵד * פ״י עָזַר, סִיֵּעַ: ״אֵין מְיַלְּדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב אֲבָל מְסַעֲדִין״ (שבת יח ג). ״וְלֹא יוֹעִיל בְּקִנְיַן הוֹן תְּבוּנַת אֱנוֹשׁ אִם לֹא יְסַעֵד הָאֱלֹהִים״ (הנגיד, בן־משלי 3). ״יִצְרוֹ אֶל לְבַב רֵעִים לְסַעֵד בְּיוֹם רִפְיוֹן״ (משה אבן־עזרא, א 26). ״שֶׁיְּחַזְּקֵנִי הַמַּחֲזִיק אֶת יָדְךָ וִיסַעֲדֵנִי הַמְסַעֲדֶךָ״ (בן־המלך, 126). — [לְסַעֵד, מְסַעֵד, יְ־]

~ הִפ׳ הִסְעִיד ^ פ״י הֶאֱכִיל, הִגִּישׁ סְעוּדָה: ״וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה—כְּדֵי לְהַסְעִידָן הֵיטֵב״ (מדרש שכל טוב, בראשית יט ג). ״הִסְעִיד נוֹצְצִים עוּגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח״ (אומץ גבורותיך, הגדה של פסח). ״וְהִתְרַעַמְתִּי עַל בַּעַל־הַבַּיִת שֶׁמַּסְעִיד פּוֹעֵל עַל שֻׁלְחָנִי״ (עגנון, תמול 537). — [לְהַסְעִיד אֶת־, מַסְעִיד, יַ־]

~ הָפ׳ הָסְעַד ^, 1 ^, הָשְׁעַן, נִתְמַךְ: ״אֲשֶׁר הָסְעַד בְּהַצְלָחָה מְעוּשָׁת״ (הנגיד, בן־משלי 10). 2 °, הָאֳכַל, נִתְּנָה לוֹ סְעוּדָה. — [מָסְעָד, יָסְעַד]

— סָעַד אֶת לִבּוֹ, אָכַל, חִזֵּק אֶת לִבּוֹ עַל־יְדֵי אֹכֶל: ״וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם״ (בראשית יח ה).

סַעַד* ז׳ [מן סעד] 1 °, תְּמִיכָה, סִיּוּעַ, עֶזְרָה: ״וְעַכְשָׁו בְּדִיעֲבַד הוּא מוֹצֵא בָּהֶם סַעַד־לֵב״ (יהודה שטינברג, נח). ״הַכֹּל בְּסַעַד אֱלֹהַּ וְסַעַדְךָ״ (הזז, היושבת 27). סַעַד לְנִפְגְּעֵי הַמִּלְחָמָה. 2*, סֶמֶךְ, אַסְמַכְתָּה: ״אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנִים לֹא מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְלֹא מִפְּנֵי הַטְּלָאִים... וְכֻלָּן עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לְשָׁנָה״ (תוספתא סנהדרין ב ד). ״וְהֵבִיא הָרַב רַבִּי אֶלְחָנָן סַעַד לִדְבָרָיו״ (תוספות חגיגה כא.). — [סַעַד־]

— מִשְׂרַד־הַסַּעַד °, מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הָעוֹסֵק בְּמַתַּן עֶזְרָה חָמְרִית וְחֶבְרָתִית לַשְּׁכָבוֹת הַנֶּחְשָׁלוֹת מִבְּחִינָה סוֹצְיָאלִית בַּמְּדִינָה.

— שַׂר־הַסַּעַד °, שַׂר הָעוֹמֵד בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד־הַסַּעַד.

— מְדִינַת־סַעַד °, ראה ערך מְדִינָה, מְדִינַת־סַעַד.

סְעָדָה, ראה סְעוּדָה.

סעה, רְאֵה סוֹעָה.

סְעוּדָה*, סְעָדָה* נ׳ [מן סעד] אֲרוּחָה, אֲכִילָה קְבוּעָה: ״נָפְלָה דְלֵקָה בְּלֵילֵי־שַׁבָּת, מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת״ (שבת טז ב). ״כְּשֶׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל סְעוּדָה לַחֲכָמִים״ (מכילתא, יתרו נט.). — [סְעוּדַת־, סְעוּדוֹת, סְעוּדוֹת־]

— סְעוּדַת־אֵרוּסִין* (פסחים נ ז), אֲרוּחָה חֲגִיגִית הַנֶּעֱרֶכֶת עַל־יְדֵי הַהוֹרִים לִכְבוֹד אֵרוּסֵי הַזּוּג הַצָּעִיר.

— סְעוּדַת־הַבְרָאָה ° [על־פי מועד קטן ג ז] אֲרוּחָה שֶׁקְּרוֹבֵי הָאָבֵל וִידִידָיו מַגִּישִׁים לָאָבֵל אַחֲרֵי קְבוּרַת הַמֵּת: ״הַסְּעוּדָה הַהִיא הָיְתָה בְּעֵינַי כִּסְעוּדַת־הַבְרָאָה לְאָבֵל״ (בן־ציון, רא).

— סְעוּדַת־מְלָכִים* (ירושלמי ברכות י ד), כִּנּוּי לַאֲרוּחָה גְּדוֹלָה וַעֲשִׁירָה בְּיוֹתֵר, אֲרוּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִכָּל טוּב.

— סְעוּדָה מַפְסֶקֶת ^ [על־פי תענית ל., ושם: ״סעודה המפסיק בה״], הַסְּעוּדָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁלִּפְנֵי הַתְחָלַת הַצּוֹם: סְעוּדָה מַפְסֶקֶת בְּעֶרֶב יוֹם־הַכִּפּוּרִים.

— סְעוּדַת־מִצְוָה* [על־פי פסחים מט, ושם: ״כל סעודה שאינה של מצוה״] אֲרוּחָה חֲגִיגִית הַנֶּעֱרֶכֶת לִכְבוֹד מְאֹרָע מִשְׁפַּחְתִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִיּוּם מִצְוָה מְסֻיֶּמֶת, כְּגוֹן בְּרִית־מִילָה, פִּדְיוֹן־הַבֵּן, אֵרוּסִין, חֲתֻנָּה: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁסְּעוּדָה זוֹ סְעוּדַת־מִצְוָה, לֹא רָצָה בַּעַל־הַבַּיִת לִטֹּל גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ״ (עגנון, אלו מז). ״הִזְמִין לְךָ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סְעוּדַת־מִצְוָה אוֹ שִׂמְחָה שֶׁל עֲנִיִּים?״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה כח).

— סְעוּדַת־עֲרַאי °, אֲכִילָה קַלָּה, אֲרוּחָה קְצָרָה וַחֲטוּפָה [להבדיל מן:]

— סְעוּדַת־קֶבַע* (סוכה כו.), אֲרוּחָה שְׁלֵמָה וּבִזְמַנָּהּ.

— סְעוּדָה רְבִיעִית ^, כִּנּוּי לִסְעוּדָה הַנֶּאֱכֶלֶת בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אַחַר הַהַבְדָּלָה וּמְלֻוָּה שִׁירִים וּזְמִירוֹת, הִיא סְעוּדַת ״מְלַוֶּה־מַלְכָּה״ [עיין ערך מְלַוֶּה]

— סְעוּדַת־רְשׁוּת* [על־פי פסחים מט.] סְעוּדָה רְגִילָה, סְעוּדָה שֶׁלֹּא נֶעֶרְכָה לְשֵׁם מִצְוָה מְיֻחֶדֶת.

— קִנּוּחַ־סְעוּדָה °, כִּנּוּי לְפַרְפְּרָאוֹת, דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל בְּסוֹף סְעוּדָתוֹ, מָנָה אַחֲרוֹנָה (לְפָתָן, פְּרִי, כּוֹס־תֵּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה).

— שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת ^ 1 ^, שָׁלֹשׁ הָאֲרוּחוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת (לֵיל־שַׁבָּת, שַׁחֲרִית־שַׁבָּת וּמִנְחָה). 2 °, כֵּן נוֹהֲגִים לִקְרֹא בְּעִקָּר לַסְּעוּדָה שֶׁלִּפְנֵי סְעוּדַת ״מְלַוֶּה־מַלְכָּה״.

— אֵין מְסִיחִין בִּסְעוּדָה* (תענית ה:), הַדִּבּוּר בִּשְׁעַת הָאֲכִילָה אֵינוֹ רָצוּי [ושם הנימוק לכך: ״שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט״]

— כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה בִּשְׁעָתוֹ*, מְשַׁל־גּוּזְמָה לִסְעוּדָה עֲשִׁירָה בְּיוֹתֵר: ״אֲפִלּוּ אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם (לַפּוֹעֲלִים) כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה בִּשְׁעָתוֹ, לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן״ (בבא מציעא ז א).

סְעוּף °, סֵיעוּף ז׳ [מן סעף, סֵעֵף] 1, קִצּוּץ, כְּרִיתָה: ״הַשְּׁקוּדִים כָּל יְמוֹת הַחֹרֶף בִּכְרִיתַת עֲצֵיהֶם וּבְסֵעוּף עֲנָפֵיהֶם בְּקַרְדֹּם וּבְמַשּׂוֹר״ (ליסיצקי, תולדות 199). 2, חֲלֻקָּה לִסְעִיפִים, פִּצּוּל: סֵעוּף הַמַּאֲמָר לְפִסְקָאוֹת. סֵעוּף רֶשֶׁת מְסִלּוֹת־הַבַּרְזֶל. — [סֵעוּף־]

סָעוּר ^ ת׳ [מן סער, סָעַר] 1, מְטֻלְטָל בְּסַעַר: ״לְהַשְׁקוֹת אֲמִירִים בַּעֲנָנִים הַסְּעוּרִים״ (גבירול, ה 17). ״וְזֶרַע יַעֲקֹב שָׁב כְּקַשׁ סָעוּר וְנָשׁוּב״ (יהודה הלוי, ס 541). ״בְּסֹל מֵעַל רֹאשְׁךָ תֵּבֵל בֵּין כּוֹכָבִים סְעוּרִים אָרְחָה״ (פיכמן, כד). 2 °, נִסְעָר, נִרְגָּשׁ: ״בְּלִי קוֹל בִּתְפִלָּה סְעוּרָה־עֲצוּמָה״ (שמעוני, שירים ג קכג). ״עַכְשָׁו שֶׁאַלְתִּיאֵל סְעוּר־מֶרֶץ״ (צייטלין, האש 315). ״אֵלָיו סְעוּר־הַכְּנָפַיִם, אֵלָיו בִּסְחַרְחֹרֶת מָעוֹף״ (בת־מרים, שירים 139). — [סְעוּרָה, סְעוּרִים, ־רוֹת]

סע״ז ר״ת סֵדֶר־עוֹלָם זוּטָא [ראה ערך סֵדֶר]

סָעִיף ז׳ [ראה סעף; ערבית: סַעַף ענף־התמר] 1 ^ [בהשאלה מן 2] פִּסְקָה, חֵלֶק, קֶטַע מִפֶּרֶק: ״דִּין הַשְׁכָּמַת הַבֹּקֶר וּבוֹ תִּשְׁעָה סְעִיפִים״ (שולחן ערוך אורח חיים א א). הַחוֹזֶה כָּלַל שְׁמוֹנָה סְעִיפִים. הַנֶּאֱשָׁם נִתְבַּע לְדִין לְפִי הַסְּעִיפִים 98, 99 שֶׁל חֻקַּת־הַשִּׁפּוּט. 2, עָנָף: ״שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר, אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה״ (ישעיה יז ו). 3 [ערבית: שֶׁעְב נקיק] הִתְפַּצְּלוּת סְלָעִים, נָקִיק, נִקְרָה: ״בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים״ (ישעיה ב כא). 4 ^, מַחְשָׁבָה, הִרְהוּר — ראה שָׂעִף. — [סְעִיף־, סְעִיפִים, ־פֵי־, גם סְעִיפוֹת, ־פוֹת־]

— פָּסַח עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, ראה סָעִף.

— סְעִיף־חֲלוֹם ^ [בהשפעת ״בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה״, איוב ד יג] הִרְהוּר־לַיְלָה: ״אֲנִי בִּסְעִיף־חֲלוֹם רוּחַ נִשָּׂאוֹ״ (גבירול, א 22).

— סְעִיף קָטָן °, סְעִיף־מִשְׁנֶה, חֵלֶק מִסָּעִיף.

סְעִירָה ^ נ׳ [מן סער, סָעַר] הַשְׁמָעַת קוֹל סַעַר, הִסְתַּעֲרוּת: ״כְּקוֹל יָם וּמִשְׁבָּרָיו בְּעֵת יִסְעַר סְעִירָה״ (הגגיד, דיואן 9). ״הַחוֹלוֹת.. חָזְרוּ לָכֹף רָאשֵׁיהֶם בִּפְנֵי סְעִירוֹת גַּלָּיו״ (טביב, בערער 291). — [סְעִירַת־, סְעִירוֹת]

סְעִירוּת° נ׳ [מן סָעוּר] הֱיוֹת נִסְעָר וְנִרְגָּשׁ: ״הִנַּחְתִּיהָ בִּסְעִירוּתָהּ זוֹ, שֶׁתּוֹצִיאֶנָּה עַד תֻּמָּהּ״ (טביב, דרך 53). ״כְּלוּם לֹא הוּא הַמַּעֲשֶׂה... אֲשֶׁר הֱבִיאַנִי לְהִתְקוֹמֵם בְּמֶרְכַּב הַסְּעִירוּת נֶגֶד הַדִּין?״ (ארד, תר׳ הנפילה 54). — [סְעִירוּת־]

סעף [מן סָעִיף; ערבית: שַׁעַבּ ביקע]

~ פִּע׳ סֵ עֵ ף פ״י 1, קִצֵּץ עֲנָפִים, כָּרַת סְעִיפִים: ״מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה״ (ישעיה י לג). ״נְעָרוֹת לְבוּשׁוֹת גְּלִימוֹת... מְסָעֲפוֹת גְּפָנִים״ (יהודה שטינברג, רעב). [ובהשאלה:] ״אֵיךְ סֵעֲפָה יַד רִשְׁעָה... אֶת שַׁחֲרוּ?״ (פיכמן, קסד). 2 °, חִלֵּק לִסְעִיפִים, חִלֵּק לַחֲלָקִים וְלִפְסְקָאוֹת: ״אִי־אֶפְשָׁר לְסַמְּנוֹ בְּסִימָנִים, לְסָעֲפוֹ בִּסְעִיפִים״ (סוקולוב, אישים 361). הַמְחוֹקֵק סֵעֵף אֶת הַחֹק לִסְעִיפִים אֲחֵרִים. — [לְסָעֵף, מְסָעֵף, יְ־]

~ פֻּע׳ סֹ עַ ף °, 1, חֻלַּק לִסְעִיפִים, פֻּצַּל: רֶשֶׁת מְסֹעֶפֶת שֶׁל מְסִלּוֹת־בַּרְזֶל. הַתָּכְנִית סֹעֲפָה לִפְרָקִים רַבִּים. 2, נִקְצְצוּ עֲנָפָיו: עֵץ־מְסֹעָף. [ובהשאלה:] ״וְאַתָּה, הַיָּתוֹם, בַּד סֹעַף, לֹא־רֻחָם״ (פיכמן, קסז). ״הַכֹּל נֶעֱקַר, סֹעַף, נִתְעַרְבֵּב״ (זכאי, קצרות 257). ״וְגוּפִים סֹעֲפוּ כִּשְׁלוּחוֹת הַר וָגֶזַע״ (שלונסקי, שירים ב 266). [ראה גם ערך מְסֹעָף] — [מְסֹעָף, יְסֹעַף]

~ הת׳ הִ סְ תָּ עֵ ף ^, 1 °, יָצְאוּ מִמֶּנּוּ עֲנָפִים: הָעֵץ הֶעָבֹת הִסְתָּעֵף לַעֲנָפִים רַבִּים. 2 ^, הִתְחַלֵּק לִסְעִיפִים, הִתְפַּצֵּל לַחֲלָקִים שׁוֹנִים: ״וּמִן הַתְּנוּעָה הַהִיא יִסְתָּעֵף וְאֵלֶיהָ יִשְׁתַּלְשֵׁל כָּל מֵנִיעַ״ (מורה נבוכים ב א). ״וְרָאוּי שֶׁנְּבָאֵר עַתָּה דֶּרֶךְ יְדִיעַת הַשָּׁרָשִׁים הַמִּסְתָּעֲפִים מִן הַשְּׁלֹשָׁה עִקָּרִים הַלָּלוּ״ (אלבו, העיקרים 103). ״אַחְדוּת הַשֹּׁרֶשׁ הָרוּחָנִי, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִסְתָּעֵף הַכֹּל״ (אחד העם, קנג). הַפֶּרֶק הִסְתָּעֵף לִשְׁלֹשָׁה סְעִיפִים. — [לְהִסְתָּעֵף, מִסְ־, יִסְ־]

~ הִפ׳ הִ סְ עִ י ף ^ פ״י 1 °, הוֹצִיא עֲנָפִים: ״שִׂיחַ־טַפִּיל שֶׁהִשְׁרִישׁ וְהִסְעִיף״ (טביב, בערער 223). 2 ^, הִרְחִיב, הִרְבָּה: ״מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבָּם מִן הָרַע מַסְעִיפִים אוֹתוֹ וּמַגְדִּילִים בּוֹ״ (השרשים לג׳נאח, עבת). — [לְהַסְעִיף, מַ־, יַ־]

סֵעֵף ז׳ [מן סעף] פַּקְפְּקָן, שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ בְּדַעְתּוֹ: ״סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי״ (תהלים קיט קיג). ״עֲזֹב סֵעֲפִים אֵלֶּה אֲבוֹת כָּל עָוֶן״ (יל״ג, שירה יד). — [סֵעֵף־, סֵעֲפִים, ־פוֹת]

סְעֵף נ׳ [צורת־משנה מן שְׂעִף; ראה סעף] מַחְשָׁבָה, דֵּעָה חֲלוּקָה [ראה להלן ״פסח על שתי הסעפים״]: ״אֲבִי עֶזְרִי יְשִׁיבוּהוּ סְעִפָּיו״ (רבינו תם, אצל אברהם אבן־עזרא, א 80). ״יְבָאֵר וְיוֹדִיעַ סְעִפֵּי עֲלוּמוֹתָיו״ (אברהם אבן־עזרא, א 198). — [סְעֵף־, סְעִפּוֹ; סְעִפִּים, סְעִפֵּי־]

— פָּסַח עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, פִּקְפֵּק וְהִסֵּס, נִקְלַע בֵּין שְׁתֵּי מַחֲשָׁבוֹת וְלֹא יָדַע מַה לְּהַחְלִיט: ״עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים?״ (מלכים א יח כא).

א.**סַעַף** ^ ז׳ [מן סעף] 1 ^, מַחֲשָׁבָה: ״תָּסִיר סַעַף סִכְלוּתֵנוּ״ (ינאי, שכג). — [סַעַף־]

ב.**סַעַף°** ז׳ [מן סעף] [בחשמלאות] הִסְתָּעֲפוּת, הִתְפַּצְּלוּת לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים: תֵּבַת־סַעַף (Distribution box). כְּבֶל־סַעַף. — [סַעַף־]

סְעַפָּה נ׳ [מן סעף] סָעִיף, עָנָף: ״בִּסְעַפֹּתָיו קִנְנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם״ (יחזקאל לא ו). ״קָצוּ סְעַפּוֹתַי וְשָׁרָשַׁי״ (יהודה הלוי, ח 175). — [סְעַפַּת־, סְעַפּוֹת]

סַעֶפֶת° נ׳ [מן סעף] מַעֲרֶכֶת אֲבִיזָרִים הַמְחֻבָּרִים וּמְסֹעָפִים בִּמְכוֹנָה לְשֵׁם מִלּוּי תַּפְקִיד מְסֻיָּם: סַעֶפֶת כְּבָלֵי־הַהַצָּתָה בִּמְכוֹנִיּוֹת. — [סַעֶפֶת־]

סער [גם א.שׂער; אכדית: šaru רוח חזקה]

~ פָּע׳ סָ עַ ר פ״ע רָעַשׁ, גָּעַשׁ, רָגַז: ״הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר״ (יונה א יא). ״וְשָׁקַט הַמִּדְבָּר — וְסָעַר״ (ביאליק, מתי). [ובהשאלה:] ״יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי״ (חבקוק ג יד). ״חֲמָתוֹ כָּאֵשׁ תִּבְעַר וְכַעְסוֹ כְּלַהַב יִסְעַר״ (אברהם אבן־עזרא, חי בן מקיץ). ״וְשִׁירַת הָאִישׁ הוֹלֶכֶת וַחֲזָקָה וְסוֹעֶרֶת״ (ביאליק, מגילת ה). אֹפִי סוֹעֵר וְרוֹעֵשׁ. — [לִסְעֹר; סוֹעֵר, סָעוּר; יִסְעַר]

~ נִפ׳ נִ סְ עַ ר, נִרְגַּז וְנִרְעַשׁ: ״וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר הַזֶּה״ (מלכים ב ו יא). רוּחֵנוּ נִסְעֲרָה עַל הַמַּעֲשֶׂה. — [לְהִסָּעֵר, נִסְעָר, יִסָּעֵר]

~ פִּע׳ סֵ עֵ ר פ״י הֵפִיץ, נָשָׂא בָּרוּחַ, פִּזֵּר: ״וָאֲסָעֲרֵם עַל־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם״ (זכריה ז יד). ״הַזּוֹרֵעַ וְסֵעֲרַתּוּ הָרוּחַ לְאַחֲרָיו״ (כלאים ה ז). ״סֵעֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם אֶת הַיָּם בְּרוּחַ סְעָרָה״ (ילינק, א 79). ״רוּחַ־סוּעָה מְסָעֵר הֶחָזִיק בְּרֹאשׁוֹ וַיְשַׁבְּרוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמו). ״וּמְסָעֵר הָרוּחַ הַצְּפוֹנִי עֲרֵמוֹת עֲלֵי־הַשַּׁלֶּכֶת״ (שמעוני, שירים ב סח). ״סֵעֵר עָרְכִּין וְהִרְגִּיז יְצָרִים״ (פיכמן, שנט). ״מְאָרֵעַ מְפַעֵם וּמְסָעֵר אֶת הָרוּחוֹת״ (קלצקין, כתבים 173). — [לְסָעֵר אֶת־, מְסָעֵר, יְסָעֵר]

~ פֻּע׳ סֹ עַ ר, פֻּזַּר, נִשָּׂא וְהֻדַּף בְּכֹחַ, נִדְחָה: ״עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה״ (ישעיה נד יא). ״כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה״ (הושע יג ג). ״הַכֹּל עֻקַּר, סֹעַר וְסֻפָּה״ (פיכמן, קסא). [ובהשאלה:] ״הַנֶּפֶשׁ תְּסֹעַר כְּמוֹ אַלּוֹנֵי הַיַּעַר״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעא). ״רוּחוֹ סוֹעֶרֶת וּמְסֹעֶרֶת וְלִבּוֹ נְחִיל מְזִמּוֹת״ (ביאליק, אגרות ג׳ וד׳ 2). — [מְסֹעָר, יְסֹעַר]

~ הת׳ הִ סְ תָּ עֵ ר ^, 1, רָעַשׁ וְגָעַשׁ מְאֹד, הִתְחוֹלֵל כְּרוּחַ־סַעַר: ״הֲשִׁיבוּהוּ בְּלֵב סֹעֵר: בַּמֶּה יִשְׁתֹּק מִסְתָּעֵר? כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר״

(גיאות, תוכחה). "וְלֵב הָאָדָם מִסְתָּעֵר עָלָיו" (רד"ק, סוף פירושו ליחזקאל). "יָמָיו מִסְתָּעֲרִים בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ" (סנאי, ארץ 18). 2. [בהשאלה] הִשְׁתָּעֵר, הִתְנַפֵּל, עָלָה בִּסְעָרָה: חֵיל־הֶחָלוּץ הִסְתָּעֵר עַל הַמִּבְצָר וְכָבַשׁ אוֹתוֹ. הַחַיָּה הָרְעֵבָה הִסְתָּעֲרָה בְּזַעַם עַל טַרְפָּהּ. – [לְהִסְתָּעֵר עַל־, מִסְתָּעֵר, יִסְתָּעֵר]

~ הִפ' **הִסְעִיר** * פ"י הִרְגִּיז, גָּרַם לְסַעַר, עוֹרֵר הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: "בְּשִׁיר מָשָׁל חִידָה וּמְלִיצָה עַמִּים הִסְעַרְתָּה" (בן־סירא מז טו). "כְּשֵׁם שֶׁגַּל הַיָּם מַסְעִיר בְּרוּחַ סְעָרָה, כָּךְ לָשׁוֹן שֶׁל אָדָם מַסְעִיר בְּרוּחַ עֲבֵרָה" (א"ב דר' עקיבא, ילינק ג). "חוּסָה אֵימָתְךָ מִלְּהַסְעִיר" (פיוטים, סידור 745). "הַשְּׁמוּעוֹת הַלָּלוּ וְהִתְרַגְּשׁוּת־הָרוּחוֹת הַמּוֹסִיפָה וְהוֹלֶכֶת הִסְעִירוּ אֶת שְׁלוֹם־עֲלֵיכֶם" (ברקוביץ, הראשונים עב). "וְהָיָה מַלְהִיבָם וּמַסְעִירָם בִּדְבָרִים" (הזז, יעיש ד 202). יְדִיעוֹת מַרְעִישׁוֹת וּמַסְעִירוֹת. – [לְהַסְעִיר, מַסְעִיר, יַ־"]

~ הָפ' **הָסְעַר** °, נִשָּׂא בְּסַעַר, נִרְגַּז, טֻלְטַל וְנִדְחַף, הֻרְעַשׁ: "רְאֵה כִּי הָסְעַרְתִּי כָּאֳנִיָּה" (קינה לט' באב, איכה ישבה חבצלת). רוּחוֹ הָסְעֲרָה מִן הַיְדִיעוֹת הַקָּשׁוֹת. – [מָסְעָר, יָסְעַר]

סַעַר ז' [ראה סער] 1. רוּחַ חֲזָקָה, סוּפָה, זֶרֶם אֲוִיר הַנִּשָּׂא בִּמְהִירוּת גְּדוֹלָה וְהֶעָלוּל לִגְרֹם נְזָקִים חֲמוּרִים: "וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם, וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר" (יונה א ד). "מַעֲשֶׂה שֶׁהָיוּ בָּאִין בִּסְפִינָה וְעָמַד עֲלֵיהֶן סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם" (ירושלמי יומא מא א). 2. [בהשאלה] רַעַשׁ, מְהוּמָה, צָרָה: "וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל" (ירמיה כג יט). [ובריבוי:] "כְּמוֹ קַשׁ מִפְּנֵי רוּחַ סְעָרָיו" (גבירול, א 22). "וְכֵן יִתְמְהוּ כְּשֶׁרוֹאִים הַיָּם וְגַלָּיו וּסְעָרָיו" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). – [סַעַר־"]

– **פְּלֻגּוֹת־סַעַר** °, פְּלֻגּוֹת־צָבָא שֶׁתַּפְקִידָן לְהִסְתָּעֵר רִאשׁוֹנוֹת עַל הָאוֹיֵב, פְּלֻגּוֹת־מַחַץ.

סע"ר ר"ת סֵדֶר־עוֹלָם רַבָּה [ראה ערך סֵדֶר]

סְעָרָה נ' [מן סער; גם שְׂעָרָה] 1. סַעַר, סוּפָה, רוּחַ חֲזָקָה בְּיוֹתֵר: "סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה" (ישעיה כט ו). "הִנֵּה סַעֲרַת ה' חֵמָה יָצְאָה" (ירמיה כג יט). "וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה, וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו" (תהלים קז כה). "שֶׁמָּא רוּחַ סְעָרָה עָבְרָה לְפָנֶיךָ וְנִתְחַלֵּף לְךָ בֵּין אוֹיֵב לְאוֹהֵב?" (בבא בתרא טז.). הַסְּעָרָה שֶׁהִתְחוֹלְלָה גָּרְמָה נְזָקִים חֲמוּרִים לָעֵצִים וְלַבִּנְיָנִים. 2.° [בהשאלה] הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, פֶּרֶץ רְגָשׁוֹת: "אֲזַי מְסַעֲרַת חִשְׁקָהּ אֲשֶׁר לִבִּי מְאֹד הָרַךְ" (הרומי, ז 136). "מְבַקֶּשֶׁת וּמוֹצֵאת לְעַצְמָהּ כָּל מִינֵי מְלָאכוֹת שׁוֹנוֹת, לְהַשְׁקִיט, כְּפִי הַנִּרְאֶה, אֶת סַעֲרַת לִבָּהּ" (ברקוביץ, תר' טוביה קה). "הִתְגַּבֵּר וְהֶחֱנִיק סַעֲרָתוֹ בְּקִרְבּוֹ, לְבַל יַכִּירוּ אַנְשֵׁי־הַבַּיִת בְּצַעֲרוֹ" (בורלא, כיסופים 135). "הֵטַלְתִּי אֶת עַצְמִי בְּסַעֲרַת־נְעוּרִים אֶל תּוֹךְ זַרְמֵי־הַתְּנוּעָה" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 198). 3.° הִסְתָּעֲרוּת, הִתְנַפְּלוּת־פֶּתַע: "הִנֵּנוּ וְעָלֵינוּ – בִּסְעָרָה!" (ביאליק, מתי מדבר). הַגְּדוּד כָּבַשׁ אֶת הַמִּבְצָר בִּסְעָרָה. – [סַעֲרַת־", סְעָרוֹת, סַעֲרוֹת־"]

– **סַעֲרוֹת־תֵּימָן** [על־פי זכריה ט יד] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְרוּחַ דְּרוֹמִית חֲזָקָה מְאֹד.

– **סְעָרָה בִּצְלוֹחִית־מַיִם** ° (ברנר, א 300), מָשָׁל לִמְהוּמָה עַל לֹא־מְאוּמָה, רַעַשׁ בְּשֶׁל עִנְיָן פָּעוּט בְּיוֹתֵר.

– **שֶׁקֶט לִפְנֵי הַסְּעָרָה** °, מָשָׁל לְמַצָּב מָתוּחַ הֶעָלוּל לְהִתְגַּלְגֵּל כָּל רֶגַע לְהִתְפָּרְצוּת חֲמוּרָה.

סַעֲרָה* נ' ראה שַׂעֲרָה.

סַעַרְנוּת° נ' [מן סַעַר] רִגְשׁוּת יְתֵרָה, רוּחַ סוֹעֶרֶת: "בִּפְנִיָּה הִבְחַנְתִּי עַצְבָּנוּת יְתֵרָה, סַעַרְנוּת" (ולפובסקי, תר' צ'כוב 371). – [סַעַרְנוּת־"]

סַעַרְנִי° ת' [מן סַעַר] סוֹעֵר וְסוֹאֵן, הַבָּא בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה: "אִשָּׁה קְטַנָּה, סַעַרְנִית, פִּקְחִית וּמְעַנְיֶנֶת" (ברנר, א 237). "הָעֲשִׂיָּה הַסַּעַרְנִית וְהַקַּדַּחְתָּנִית" (ויסלבסקי, יחידים 181). "רוּחוֹ הַיּוֹצֶרֶת, הַסַּעַרְנִית וְהַמַּהְפְּכָנִית" (שטיינמן, "דבר"). – [סַעַרְנִית, סַעַרְנִיִּים, "־נִיּוֹת]

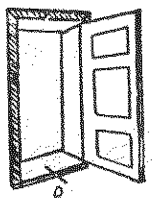
ס-סף

א. **סַף** ז' [אכדית: sippu; ארמית: סִפָּא; וראה סִפֵּף] מִפְתָּן, אַסְקֻפָּה, הָאֶדֶן הַמְקַשֵּׁר לְמַטָּה אֶת שְׁתֵּי מְזוּזוֹת־הַפֶּתַח: "וְהִנֵּה הָאִשָּׁה פִילַגְשׁוֹ נֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת וְיָדֶיהָ עַל־הַסַּף" (שופטים יט כז). "הִיא בָּאָה בְּסַף־הַבַּיִת" (מלכים א יד יז). "הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים" (עמוס ט א). "עַל סַף בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (ביאליק, על סף). [וראה עוד להלן] – [סַף־", סִפּוֹ; סִפִּים, סִפֵּי־"]

– **סַף־הַחַלּוֹן** °, אֶדֶן־הַחַלּוֹן, הַקּוֹרָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּמִסְגֶּרֶת־הַחַלּוֹן.

– **סַף־הַהַכָּרָה** ° [בפסיכולוגיה] קְצֵה תּוֹדַעְתּוֹ שֶׁל הָאָדָם, הַגְּבוּל שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ אֵין הַכָּרָתוֹ מַגַּעַת: יֵשׁ לוֹ לָאָדָם הַרְבֵּה חֲוָיוֹת, זִכְרוֹנוֹת וּמֻשָּׂגִים שֶׁהֵם נְתוּנִים מִתַּחַת לְסַף־הַכָּרָתוֹ.

– **שׁוֹמֵר־הַסַּף** (ירמיה לה ד), שׁוֹעֵר, אָדָם שֶׁתַּפְקִידוֹ לַעֲמֹד בְּפֶתַח לִשְׁמֹר עַל הַכְּנִיסָה אֵלָיו, לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי הַבָּאִים וְכַדּוֹמֶה.

– **עָמַד עַל סַף** °, עָמַד לִפְנֵי־", הָיָה קָרוֹב מְאֹד לְ־": הַחוֹקֵר עָמַד עַל סַף הַשְׁלָמַת מֶחְקָרוֹ.

– **נָעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים** (ישעיה ו ד), הִזְדַּעְזְעוּ מְזוּזוֹת הַפְּתָחִים בַּבִּנְיָן.

– **בָּא בְּסַף הַבַּיִת** (מלכים א יד יז), אַךְ זֶה נִכְנַס לַבַּיִת, אַךְ עָבַר אֶת הַמִּפְתָּן לָבוֹא פְּנִימָה.

ב. **סַף** ז' [אכדית: sappu גם sằppu; כנענית: ספ] סֵפֶל, אַגָּן לְנוֹזְלִים: "וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת" (ירמיה נב יט). "סַף־רַעַל" (זכריה יב ב). "וּלְבָבִי סַף דִּמְעָה" (ביאליק, ראיתיכם). – [סַף־", סִפּוֹ; סִפִּים, סִפֵּי־", גם סִפּוֹת]

סָף, פע' מן סוּף.

ס"פ ר"ת סוֹף־פָּסוּק.

ספא, ספי [ארמית] [רווח בספרות בבניין אתפעל: אִסְתְּפֵי בצירוף:]

– **לוּלֵא דְמִסְתְּפִינָא** °, לוּלֵא שֶׁיָּרֵאתִי [ראה ערך דְּמִסְתְּפִינָא]

ספג [מן ספוג]

~ פע' **סָפַג** * פ"י 1. בָּלַע, יָנַק, קָלַט לְתוֹכוֹ נוֹזְלִים: "סְפוֹג – שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל" (אבות ה טו). 2. נִגֵּב, יִבֵּשׁ, קִנֵּחַ: "מָלַח וְלֹא סָפַג, סָפַג וְלֹא מָלַח – כְּשֵׁרָה" (תוספתא זבחים ז י). סָפַגְתִּי אֶת הַדְּיוֹ הַכְּתוּבָה בִּנְיַר סוֹפֵג. – [לִסְפֹּג אֶת־"; סוֹפֵג, סָפוּג; יִסְפֹּג]

~ נפ' **נִסְפַּג** °, נִבְלַע, נִקְלַט: הַדָּם נִסְפַּג בַּקַּרְקַע. הָרְטִיבוּת נִסְפְּגָה בַּסְּפוֹג. – [לְהִסָּפֵג, נִסְפָּג, יִסָּפֵג]

~ פִּעֵ׳ סִפֵּג * פ״י קִנֵּחַ, יִבֵּשׁ: ״טוֹבֵל אֲפִלּוּ רָאשֵׁי גִּבְעוֹלִין וּמַזֶּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְסַפֵּג״ (פרה יב ב). ״טָבַל וְסִפֵּג וְעָטָה כְּלֵי־בַד״ (יוסי בן יוסי, סידור רס״ג רעד). ״בִּרְאוֹתָהּ אוֹתִי מְסַפֵּג בְּשַׁרְווּל יָמִין אֶת הַדְּמָעוֹת״ (בן־ציון, קי). ״וְאַף אוֹתוֹ מְקוֹם רָטֹב לֹא הוֹצִיא חָלָק, אֶלָּא סִפְּגוֹ בְּפַת וּבְלָעָהּ״ (הזז, צל 128). ״גַּע בֶּעָפָר, סַפֵּג בִּיבְשׁוּתוֹ וָעֵת הַכַּפּוֹת הַלּוֹפְתוֹת עַד אֻוֶּלֶת־דָּם״ (יזהר, צקלג 1119). — [לְסַפֵּג, מְסַפֵּג, יְסַפֵּג]

~ הת׳ הִסְתַּפֵּג *, 1 *, הִתְנַגֵּב, יִבֵּשׁ אֶת גּוּפוֹ: ״עָלָה (מִן הַטְּבִילָה) וְנִסְתַּפֵּג״ (יומא ג ד). ״וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל וַיַּעַל וַיִּסְתַּפָּג״ (יוסי בן יוסי, סידור רס״ג רע). ״כִּכְלוֹת הַמַּגִּיד לְהִסְתַּפֵּג תָּחַב אֶת אֲלוּנְטִיתוֹ בְּנַחַת וּבִדְמָמָה דַקָּה לְתוֹךְ חֵיקוֹ״ (יל״ג, פרוזה י). ״הוּא הִסְתַּפֵּג בַּאֲלוּנְטִית עָבָה וּמְסֹאֶבֶת״ (שופמן, א 37). 2 ° [בהשאלה] נִסְפַּג, נִקְלַט, חָדַר: ״אוֹרָהּ שֶׁל שִׂמְחַת־מִצְוָה שֶׁמִּסְתַּפֶּגֶת בַּלְּבָבוֹת״ (בורלא, כיסופים 163). — [לְהִסְתַּפֵּג, מִסְתַּפֵּג, יִסְתַּפֵּג]

~ הפ׳ הִסְפִּיג * פ״י 1 *, קִנֵּחַ, יִבֵּשׁ: ״כְּשֶׁרֶף הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָצֵאת עַד שֶׁמַּסְפִּיגִין אוֹתוֹ״ (בראשית רבה צד). 2 °, גָּרַם שֶׁיִּסְפֹּג, הֶחְדִּיר פְּנִימָה: ״וְהִיא מִתְאַצֶּלֶת מִמֶּנּוּ וּמַסְפִּיגָהּ בְּתוֹךְ תַּלְמִידֶיהָ אַהֲבַת תּוֹרָה״ (ליסיצקי, תולדות 90). ״עֵטוֹ הַחוֹנֵן... הַסָּפוֹג וּמַסְפִּיג לַחְלוּחִית טוֹבָה וּמְטִיבָה״ (קריב, עיונים 157). 3 ° [בסגנון דיבורי] הִרְבִּיץ: ״עַד שֶׁיִּתְלַבְּנוּ הַדְּבָרִים יַסְפִּיגוּנוּ מַכּוֹת נֶאֱמָנוֹת!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 92). ״הִסְפִּיגוּ לָכֶם כַּהֹגֶן, הָאִ?״ (יזהר, צקלג 410). — [לְהַסְפִּיג אֶת־, מַסְפִּיג, יַ־]

~ הפ׳ הֻסְפַּג °, נִקְלַט, הֻבְלַע: ״מֻסְפָּג אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בְּגוּפִי וּבְנַפְשִׁי״ (ליסיצקי, תולדות 283). — [מֻסְפָּג, יֻסְפַּג]

— סָפַג מַלְקוּת *, קִבֵּל מַכּוֹת, לָקָה: ״אִם אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים (מַלְקִיּוֹת), תִּסְפֹּג מַכַּת מַרְדּוּת״ (נזיר ד ג).

— נְיַר סוֹפֵג °, נְיָר מְיֻחָד הַקּוֹלֵט לְתוֹכוֹ רְטִיבוּת: אֶת הַכָּתוּב בִּדְיוֹ מַסְפִּיגִים בִּנְיַר סוֹפֵג.

סַפָּג * ז׳ [מן ספג, סִפֵּג] הַמְנַגֵּב בְּמַגֶּבֶת אֶת הַמִּתְרַחֵץ: ״מִטְפְּחוֹת הַסַּפָּג״ (כלאים ט ג). — [סַפַּג־, סַפָּגִים, סַפָּגֵי־]

סְפָגוֹגִי ° ת׳ [מן ספג; סְפוֹג] שֶׁהוּא כְּעֵין סְפוֹג, הַקּוֹלֵט לְתוֹכוֹ בְּקַלּוּת: ״תָּעוּ עַל פְּנֵי הַחוֹל הַסְּפָגוֹגִי״ (שמיר, במו 25). ״הָיְתָה פּוֹשָׂה כְּבָר אוֹתָהּ אַפְרוּרִית סְפָגוֹגִית וְטוֹבָה״ (יזהר, צקלג 336). — [סְפָגוֹגִית, סְפָגוֹגִיִּים, סְפָגוֹגִיּוֹת]

סְפָּגֶטִי ° ז׳ [איטלקית: spaghetti] סוּג שֶׁל אִטְרִיּוֹת עֲגֻלּוֹת עֲשׂוּיוֹת מִקֶּמַח מְיֻחָד, מְקֻבָּלוֹת מְאֹד בַּמִּטְבָּח הָאִיטַלְקִי.

סֻפְגָּן *, **סוּפְגָּן** ז׳ [מן סְפוֹג] אֶחָד מִמִּינֵי הָעוּגוֹת שֶׁאָפוּ בִּימֵי־קֶדֶם מִבָּצֵק רַךְ וְתָפוּחַ, כְּעֵין הַסְּפוֹג: ״הַסֻּפְגָּנִין וְהַדֻּבְשָׁנִין״ (חלה א ד) [ראה גם סֻפְגָּנִיָּה]. — [סֻפְגַּן־, סֻפְגָּנִים, סֻפְגְּנֵי־]

סְפָגָנִי ° ת׳ [מן ספג, סָפָג] 1, שֶׁמַּרְבֶּה לִסְפֹּג, הַסּוֹפֵג לְתוֹכוֹ: ״לְפִיכָךְ נָתַן לָהּ אֱלֹהִים אַשְׁמוּרוֹת סְפָגָנִיּוֹת״ (יהודה שטינברג, קסא). נְיָר סְפָגָנִי. 2 [בהשאלה] קוֹלֵט: נַפְשׁוֹ הַסְּפָגָנִית שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר. — [סְפָגָנִית, סְפָגָנִיִּים, סְפָגָנִיּוֹת]

סֻפְגָּנִיָּה °, **סוּפְגָנִיָּה** נ׳ [מן סֻפְגָּן] עוּגָה עֲגֻלָּה, רַכָּה וּתְפוּחָה כְּעֵין סְפוֹג, שֶׁאוֹפִים בְּיָמֵינוּ בְּיִחוּד לִימֵי־הַחֲנֻכָּה: לְבִיבוֹת וְסֻפְגָּנִיּוֹת. סֻפְגָּנִיָּה מְתוּקָה. — [סֻפְגָּנִית, סֻפְגָּנִיּוֹת]

ספד [אכדית: sapadu התאבל; ארמית: סְפַד; אוגריתית: משספדת ספדנית]

~ פָּעַ׳ סָפַד פ״ע קוֹנֵן, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי אֵבֶל וְקִינָה עַל מֵת: ״וַתָּמָת שָׂרָה... וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ״ (בראשית כג ב). ״וַתִּשְׁמַע אֵשֶׁת אוּרִיָּה כִּי־מֵת אוּרִיָּה אִישָׁהּ, וַתִּסְפֹּד עַל־בַּעְלָהּ״ (שמואל ב יא כו). ״אַל תִּסְפְּדוּנִי בָּעֲיָרוֹת״ (ירושלמי כלאים לב א). ״אַחֲרֵי מוֹתִי סִפְדוּ כָּכָה לִי: הָיָה אִישׁ וּרְאוּ אֵינֶנּוּ עוֹד״ (ביאליק, אחרי מותי). ״אַל סְפֹד אַל בְּכוֹת לְעֵת כָּזֹאת״ (שמעוני, אל ספוד). — [לִסְפֹּד עַל־, לְ־; סוֹפֵד, יִסְפֹּד]

~ נִפְ׳ נִסְפַּד, קוֹנְנוּ עָלָיו, נֶעֱרַךְ אֵבֶל וּמִסְפֵּד עַל מוֹתוֹ: ״לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ״ (ירמיה כה לג). ״׳אַל שָׁאוּל׳ — שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה״ (יבמות עח:). ״תַּעֲמֹד הַצָּרָה לְדוֹרוֹת, צָרָה לֹא נִסְפָּדָה״ (ביאליק, בעיר). ״וּבְאֶלֶף דּוֹר נִסְפַּד (אֶת הַחֻרְבָּן) — לֹא יִסָּפֵד״ (פיכמן, קסא). ״וְהַלְוָיָה נוֹסַעַת לֹא־נִסְפֶּדֶת״ (שלונסקי, שירים ב 170). — [לְהִסָּפֵד, נִסְפָּד, יִסָּפֵד]

~ הִפְ׳ הִסְפִּיד * פ״י עָרַךְ מִסְפֵּד, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי קִינָה וּמִסְפֵּד בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מֵת: ״בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת... אֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן הֶסְפֵּד שֶׁל יָחִיד״ (מגילה כח:). הָרַב הִסְפִּיד אֶת הַצַּדִּיק שֶׁנִּפְטַר. — [לְהַסְפִּיד אֶת־, מַסְפִּיד, יַ־]

~ הֻפְ׳ הֻסְפַּד °, נֶעֱרַךְ לוֹ הֶסְפֵּד, הֻשְׁמְעוּ דִּבְרֵי־שֶׁבַח לְזִכְרוֹ: הַצַּדִּיק שֶׁנִּפְטַר הֻסְפַּד עַל־יְדֵי הָרַב. — [מֻסְפָּד, יֻסְפַּד]

סֶפֶד * ז׳ [מן ספד; אכדית: sipdu] הֶסְפֵּד, קִינָה, דִּבְרֵי אַזְכָּרָה לְמֵת: ״יָרְדוּ לְסֶפֶד — הָרוֹאִין פָּנִים פְּטוּרִין״ (ירושלמי ברכות ו ב). ״וְתָשִׁירוּ בְּבֵית מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה — וְהוּא יִקְרָא בְּבֵית אֵבֶל סְפָדִים״ (הנגיד, דיואן 230). ״וְגַם כְּשֶׁהִיא שָׁרָה סֶפֶד וְקִינוֹת״ (שנהר, ב 238). — [סֶפֶד־, סִפְדּוֹ]

סַפְדָן * ז׳ [מן ספד, סָפַד] אָדָם שֶׁאֻמָּנוּתוֹ לִסְפֹּד לַמֵּתִים, הַנּוֹהֵג לְהַסְפִּיד: ״כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הַמֵּתִים, כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַסַּפְדָנִין וּמִן הָעוֹנִין אַחֲרֵיהֶן״ (ברכות סב.). ״וְקָהָל רַב הָלַךְ אַחֲרֵי מִטָּתוֹ, וְסַפְדָנִים נָשְׂאוּ דְּבָרִים עַל אֶרְאֶלִּים וּמְצוּקִים״ (שנהר, ב 333). ״עָמַד רֹאשׁ הַסַּפְדָנִים וְעָשָׂה לוֹ הֶסְפֵּד גָּדוֹל״ (עגנון, אלו קפא). — [סַפְדַן־, סַפְדָנִית, סַפְדָנִים, ־דָנֵי־, סַפְדָנִיּוֹת]

סַפְדָנוּת ° נ׳ [מן סַפְדָן] הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי הֶסְפֵּד, אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַסַּפְדָן: ״אָן סַפְדָנוּתְךָ הַמְפֻרְסֶמֶת?״ (דרויאנוב, 489). — [סַפְדָנוּת־]

א. ספה [קרוב אל סוף, יסף, אסף; ארמית: סְפֵי; ערבית: (ספו) סַפָא ביער אבק]

~ פָּעַ׳ סָפָה פעו״י 1 פ״י כִּלָּה, אִבֵּד, הִשְׁמִיד: ״הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע?״ (בראשית יח כג). 2 פ״ע כָּלָה, אָבַד: ״מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה בְהֵמוֹת וָעוֹף״ (ירמיה יב ד). — [לִסְפּוֹת, סוֹפֶה, יִסְפֶּה]

~ נִפְ׳ נִסְפָּה, כָּלָה, אָבַד: ״הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה״ (בראשית יט יז). ״אוֹ בַמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה״ (שמואל א כו י). ״כָּלָה בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָךְ וְגַם נִסְפָּה״ (גבירול, א 61). ״מִהְיוֹת כְּפִיר בֵּין כְּפִירִים אֶסָּפֶה עִם כְּבָשִׂים״ (ביאליק, על סף). ״וּבַמִּלְחָמָה יִסָּפֶה צַדִּיק עִם רָשָׁע״ (ברנר, ג 115). — [לְהִסָּפוֹת, נִסְפְּתָה, נִסְפֶּה, יִסָּפֶה]

ב. **ספה** [קרוב אל א. ספה, יסף, אסף]

~ פָּע׳ **סָפָה** פ״י הוֹסִיף, שָׂם עוֹד, יָסַף: ״סְפוּ שָׁנָה עַל־שָׁנָה, חַגִּים יִנְקֹפוּ״ (ישעיה כט א). ״לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת״ (ישעיה ל א). ״שִׁמָּמוֹן סָפוֹת עַל שִׁמְמוֹנִי״ (ביאליק, משירי הקיץ). — [לִסְפּוֹת, סוֹפֶה, יִסְפֶּה]

~ הִפְ׳ **הִסְפָּה** פ״י הוֹסִיף: ״אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת״ (דברים לב כג). ״וְהִסְפָּה חֲצָצֶיךָ בְּבַצָּרָה וְהִשְׁקָה כּוֹס לְתֵימָן״ (הנגיד, דיואן 36). ״וּבְאוֹיְבַי נָא הַסְפֵּה רָעוֹת״ (נאגארה, 539). — [לְהַסְפּוֹת אֶת־, מַסְפֶּה, יַ־]

ג. **ספה**, ראה ערך ספי.

סִפָּה נ׳ [ראה ב. סַף] סֵפֶל: ״וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת״ (מלכים א ז נ). — [סִפַּת־, סִפּוֹת]

סַפָּה נ׳ [על־פי הבנה במשמע זה בשמואל ב יז כח: ״מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר״, אך נראה כי שם המשמע ב. סַף ספל; וכן בהשפעת דמיון־הצליל אל הלועזית sofa] מִטָּה מְרֻפֶּדֶת לִישִׁיבָה, לַהֲסִבָּה וְלִשְׁכִיבָה: ״יָשֵׁן הִנְנִי עַל הַסַּפָּה אֲשֶׁר הִתְמוֹדַדְתִּי עָלֶיהָ״ (ילין, ״הגורל״ תרגום). ״יוֹשֶׁבֶת עַל סַפָּה רַכָּה״ (גנסין, א 50). — [סַפַּת־, סַפּוֹת, סַפּוֹת־]

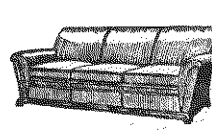

ספה

ספה״נ ר״ת סְפִירַת הַנּוֹצְרִים (מִשְׁנַת הֻלֶּדֶת יֵשׁוּ).

ספה״ע ר״ת 1. סְפִירַת־הָעֹמֶר. 2. סֵפֶר־הָעִתִּים.

סְפוֹג° ז׳ [יוונית: spongos] 1. מַעֲרֶכֶת בַּעֲלֵי־חַיִּים יְרוּדִים מְאֹד הַשּׁוֹכְנִים בַּמַּיִם, וּבְרֻבָּם הַגָּדוֹל בַּיָּם (Spongia). הֵם מְחֻבָּרִים תָּמִיד לִמְקוֹם מוֹשָׁבָם. עַל פְּנֵי גּוּפָם נְקָבִים רַבִּים וּזְעִירִים, שֶׁהַמַּיִם חוֹדְרִים בַּעֲדָם לְתוֹךְ הַגּוּף וּמְבִיאִים אִתָּם חֶלְקִיקֵי מְזוֹנוֹת וְחַמְצָן לִנְשִׁימָה. הַמַּיִם יוֹצְאִים מִן הַגּוּף דֶּרֶךְ חוֹרִים גְּדוֹלִים יוֹתֵר. הַסְּפוֹגִים חַיִּים בּוֹדְדִים אוֹ בְּמוֹשָׁבוֹת. בְּתוֹךְ גּוּפָם שֶׁלֶד הֶעָשׂוּי גִּיר אוֹ דּוּ־תַּחְמֹצֶת הַצּוֹרָן אוֹ סִיבֵי חֹמֶר אוֹרְגָנִי־סְפוֹגִין. הַשֶּׁלֶד הָרַךְ וְהַגָּמִישׁ שֶׁל הַסְּפוֹג Euspongia officinalis מְשַׁמֵּשׁ לְשִׁפְשׁוּף הַגּוּף בִּרְחִיצָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (שבת כא ג). 2. כִּנּוּי לְכָל חֹמֶר שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְגֻלּוֹת שֶׁל סְפוֹג — לָקֳלֵט נוֹזְלִים: ״סְפוֹגִים שֶׁל צֶמֶר״ (שבת קכט:). סְפוֹג שֶׁל מוֹחַ. — [סְפוֹג־, סְפוֹגִים, ־גֵי־]

ספוגים שונים

סְפוֹג° ת׳ [מן ספג, סָפַג] 1. שֶׁקָּלַט וּבָלַע, אוֹ שֶׁנִּקְלַט וְנִבְלַע: תַּחְבֹּשֶׁת סְפוּגָה דָּם. צֶמֶר־גֶּפֶן סָפוּג רְטִיבוּת. 2 [בהשאלה] מָלֵא, מֻשְׁלָם בְּ־: פְּלוֹנִי סָפוּג תּוֹרָה וְחָכְמָה. חוֹקֵר פְּלוֹנִי סָפוּג יְדִיעוֹת. [סְפוּגָה, סְפוּגִים, סְפוּגוֹת]

סְפוֹג*, סיפוג ז׳ [מן ספג, סִפֵּג] קִנּוּחַ, יִבּוּשׁ הַלֵּחוּת, נִגּוּב: ״טְבִילָה וְסִפּוּג״ (זבים א ד). ״שְׁתֵּי טְבִילוֹת וּשְׁנֵי סִפּוּגִין״ (סנהדרין סג). — [סִפּוּג־, סִפּוּגִים, ־גֵי־]

סְפוֹגִי° ת׳ [מן סְפוֹג] 1 °, בַּעַל סְגֻלּוֹת שֶׁל סְפוֹג: נַקְבּוּבִי, גָּמִישׁ, קוֹלֵט נוֹזְלִים וְכַדּוֹמֶה: נְיָר סְפוֹגִי. צֶמֶר סְפוֹגִי. 2 ° [בהשאלה] הַקּוֹלֵט מַהֵר, בַּעַל תְּפִיסָה: ״עֲבוֹדָה וּזְרִיזוּת שֶׁלֹּא הָיְתָה דֵּי סְפוֹגִית וְדֵי רַהֲטָנִית״ (סוקולוב, אישים 175). — [סְפוֹגִית, ־גִיִּים, ־גִיּוֹת]

סְפוֹגִיּוּת° נ׳ [מן סְפוֹגִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַסְּפוֹגִי: ״בִּזְכוּתָן שֶׁל רַכְרוּכִית וְרַפְרוּפִית, סְפוֹגִיּוּת וּגְמִישׁוּת״ (קלצקין, כתבים 13). ״וְאָזְנַיִם כִּלְבִיבוֹת לְגֹדֶל וְלִסְפוֹגִיּוּת״ (יזהר, צקלג 362). סְפוֹגִיּוּתוֹ שֶׁל צֶמֶר־גֶּפֶן. — [סְפוֹגִיּוּת־]

סְפוֹגָנִי* ת׳ [מן סְפוֹג] רַךְ וְתָפוּחַ כִּסְפוֹג: ״פַּת סְפוֹגָנִית מִשְׁתַּעֶרֶת בְּכַמּוּת שֶׁהִיא״ (עוקצים ב ח; נוסח אחר שם: סְפָגָנִית). — [סְפוֹגָנִית, סְפוֹגָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

סִפּוּחַ°, סיפוח ז׳ [מן א. ספח, סִפֵּחַ] צֵרוּף, חִבּוּר: סִפּוּחַ הַשְּׁכוּנָה אֶל הָעִיר. סִפּוּחַ חָבֵר חָדָשׁ לַוַּעַד. — [סִפּוּחַ־, סִפּוּחִים, סִפּוּחֵי־]

א. **סָפוּן** ת׳ [מן א. ספן, סָפַן; במקרא גם שָׂפוּן] 1. מְצֻפֶּה בְּסִפּוּן, מְקֹרֶה בְּתִקְרָה: ״וַיִּסְפֹּן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת אֲשֶׁר עַל־הָעַמּוּדִים״ (מלכים א ז ג). חֲדָרִים סְפוּנִים. 2. צָפוּן, טָמוּן, נִסְתָּר: ״כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן״ (דברים לג כא). ״חַיָּב אָדָם לִשְׁאֹף לְהִתְגַּלּוּת כָּל הַכֹּחוֹת הַסְּפוּנִים בּוֹ״ (כרגר, א 37). ״וּבַתִּיק אֲשֶׁר בּוֹ הַשְּׁטָרוֹת סְפוּנִים״ (עגנון, כלה שנא). 3 [בהשאלה] סָגוּר: ״הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים, וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב?״ (חגי א ד). ״סְפוּנָה בְּהֵיכַל תִּפְאַרְתָּהּ וְאוֹרָהּ שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר הַחַמָּה״ (ביאליק, הר׳ קישוט קנט). ״וְהָיוּ סְפוּנִים בֵּין כָּתְלֵי בֵּיתָם וְנֶהֱנוּ הֲנָאָה פּוּרְתָּא מִצֵּל קוֹרָה״ (סביב, דרך 9). ״יָשַׁבְנוּ כֻּלָּנוּ סְפוּנִים בְּבָתֵּינוּ״ (שור, כוכבי 20). — [סְפוּנָה, סְפוּנִים, ־נוֹת]

ב. **סָפוּן*** ת׳ [מן ב. ספן, סָפַן] חָשׁוּב, נִכְבָּד: ״וְהָיָה זָקוּק לִי, וְהָיִיתִי סָפוּן בְּפָנָיו״ (שמות רבה כ). — [סְפוּנָה, סְפוּנִים, ־נוֹת]

סִפּוּן, סיפון ז׳ [מן א. ספן] תִּקְרָה, צִפּוּי הַחֶדֶר מִלְמַעְלָה: ״מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן״ (מלכים א ו טו). — [סִפּוּן־, סִפּוּנִים, ־נֵי־]

— סִפּוּן־הָאֳנִיָּה°, מִכְסֵה־הָאֳנִיָּה, הַגַּג הַמְשַׁמֵּשׁ מִכְסֶה לַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַסְּפִינָה וְרָצִיף לָעוֹמְדִים עָלָיו: הַמַּפְלִיגִים בַּסְּפִינָה מְבַלִּים שָׁעוֹת רַבּוֹת עַל סִפּוּנָהּ.

סַפּוֹנַאי°, סיפונאי ז׳ [מן סִפּוּן] מַלָּח בָּאֳנִיָּה הָעוֹבֵד עַל אַחַד הַסִּפּוּנִים. — [סַפּוֹנַאי־, סַפּוֹנָאִים, סַפּוֹנָאֵי־]

סְפּוֹנְטָנִי° ת׳ [מלאטינית: spontaneus שמתוך רצון חופשי] הַנּוֹבֵעַ מִתּוֹךְ מְנִיעִים פְּנִימִיִּים וּדְחִיפָה עַצְמִית וְלֹא מִתּוֹךְ גּוֹרְמִים חִיצוֹנִיִּים: הִתְפָּרְצוּת סְפּוֹנְטָנִית שֶׁל הֶהָמוֹן. מְשִׁיכָה סְפּוֹנְטָנִית אֶל מִישֶׁהוּ. הִתְלַהֲבוּת סְפּוֹנְטָנִית. — [סְפּוֹנְטָנִית, סְפּוֹנְטָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— סְפּוֹנְטָנִיּוּת° נ׳ הִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִית וְחָפְשִׁית, לְלֹא הִתְעָרְבוּת מֵנִיעַ חִיצוֹנִי: סְפּוֹנְטָנִיּוּת בְּהִתְפָּרְצוּת הַצּוֹפִים בִּתְשׁוּאוֹת סוֹעֲרוֹת.

סְפוּנִיּוֹת*, סיפוניות נ״ר [מארמית: סִיפְוָא שָׂפָה, קצה] כִּנּוּי לְפֵרוֹת מְאֻחָרִים, פֵּרוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בִּקְצוֹת הָעֵצִים וְהִבְשִׁילוּ בִּמְאֻחָר (תוספתא שביעית ז טו) [במשנה, שביעית ט ד, הנוסח: סְתָוְנִיּוֹת]

סְפּוּף*, סִיפּוּף ז׳ [מן סוף] 1*, פֵּרוֹת מְאֻחָרִים, פֵּרוֹת שֶׁאִחֲרוּ לְהַבְשִׁיל: ״אֲפִלּוּ לֹא יְהֵא לִי לֶאֱכֹל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סִפּוּף שֶׁל חָרוּבִין, בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף״ (תנחומא ראה ח). 2^, סוֹף, כְּלָיָה: ״עֻזְּעִים יִמְסְכוּ וְיִהְיוּ לְסִפּוּף״ (פיוטים, סידור 607). — [סִפּוּף־]

א. **סְפּוּק*, סִיפּוּק** ז׳ [מן ב׳ ספק, סִפֵּק] 1°, הַמְצָאַת מִצְרָךְ, הַסְפָּקָה: סִפּוּק צְרָכָיו שֶׁל אָדָם. סִפּוּק מְזוֹנוֹת לַבָּתִּים. 2*, אַסְפָּקָה, מָזוֹן, מִצְרָךְ לָאָדָם: ״בְּנִי, אִם עַל שֻׁלְחָן גָּדוֹל יָשַׁבְתָּה, אַל תִּפְתַּח עָלָיו גְּרוֹנְךָ, אַל תֹּאמַר סִפּוּק עָלָיו״ (בן־סירא לא יח—יט). ״נֵלֵךְ לְשָׁם (לְמִצְרַיִם) מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִפּוּק הַרְבֵּה, לֶחֶם וּבָשָׂר״ (תנחומא לך לך ה). ״יָבִיאוּ הַקְּרוּאִים סִפּוּקָם בְּיָדָם״ (הזז, יעיש ב 147). 3^, הִסְתַּפְּקוּת, צֹרֶךְ גּוּפָנִי אוֹ נַפְשִׁי לָאָדָם, שְׂבִיעַת־רָצוֹן: ״הַרְבֵּה סִפּוּקִים אֲנִי מִסְתַּפֵּק בָּהֶן״ (בְּעֵצִים): אֶחָד שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה בָּהֶן, וְאֶחָד שֶׁאֲנִי מִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּן, וְאֶחָד שֶׁאֲנִי יָכוֹל לִישֹׁן בָּהֶן (אבות דרבי נתן ו). ״שֶׁזּוֹהִי גְּמַר שְׁתִיָּתָן כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָן״ (רש״י בראשית כד יט). ״שֶׁהָיָה בָּהֶם כְּדֵי סִפּוּק הַלֵּב שֶׁל כָּל שִׁדְרוֹת הָעָם״ (ביאליק, הספר). ״לֶחֶם לֶאֱכֹל לֹא נָתְנוּ לָהֶם דֵּי־סִפּוּקָם״ (עגנון, אורח 312). פְּלוֹנִי מוֹצֵא סִפּוּק רוּחָנִי בַּעֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית. סִפּוּק תַּאֲוָתוֹ. בָּאתִי עַל סִפּוּקֵי הַמָּלֵא. 4*, יְכֹלֶת, אֶפְשָׁרוּת, סִפֵּק: ״שֶׁהָיָה סִפּוּק בְּיָדִי לִמְחוֹת וְלֹא מָחִיתִי״ (בראשית רבה נה). — [סִפּוּק־, סִפּוּקִים, ־קֵי־]

ב. **סְפּוּק*, סִיפּוּק** ז׳ [מן א׳ ספק, סִפֵּק] הַכָּאָה, סְפִיקָה: ״וְלֹא מְסַפְּקִין — סִפּוּק שֶׁהוּא מְחַמְּמוֹ״ (ירושלמי ביצה סג א). סִפּוּק־כַּפַּיִם. — [סִפּוּק־, סִפּוּקִים, ־קֵי־]

ג. **סְפּוּק^, סִיפּוּק** ז׳ [מן ג׳ ספק; ראה גם סָפֵק] סָפֵק, פִּקְפּוּק: ״שֶׁלֹּא תַּחְשֹׁב שֶׁהֵם יֵאָמְרוּ בְּסִפּוּק״ (מורה נבוכים א נו). — [סִפּוּק־, סִפּוּקִים, ־קֵי־]

ד. **סְפּוּק*, סִיפּוּק** ז׳ [מן ד׳ ספק, סִפֵּק] חִבּוּר, קֶשֶׁר: ״סִפְּקָהּ (אֶת הַזְּמוֹרָה) בְּחֶבֶל אוֹ בְגֶמִי — תַּחַת הַסִּפּוּק מֻתָּר״ (כלאים ו ט). ״סִפּוּק הַגְּפָנִים וְסִפּוּק עַל־גַּבֵּי סִפּוּק״ (ערלה א ה). — [סִפּוּק־, סִפּוּקִים, ־קֵי־]

א. **סְפּוּר*, סִיפּוּר** ז׳ [מן א׳ ספר, סִפֵּר] 1*, הַרְצָאַת מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה אוֹ שֶׁהֻמְצָא: ״סִפּוּר הוּא מְסַפֵּר וְאוֹמֵר״ (בראשית רבה עח). ״חֲכָמִים נוֹעָדִים בְּכָל יוֹם מַגִּידִים כְּבוֹד אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּשִׂיחַ סִפּוּרָם״ (הנגיד, דיואן 203). סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת. 2°, סוּג הַסִּפְרוּת הָאֶפִּית שֶׁעִקָּרוֹ הַרְצָאָה אָמָּנוּתִית קְצָרָה שֶׁל מְאֹרָע אוֹ מַעֲשֶׂה: אַגָּדוֹת וְסִפּוּרִים לִילָדִים. סִפּוּרֵי־הַמִּקְרָא. סִפּוּרֵי־חֲסִידִים. סִפּוּר־עַם. — [סִפּוּר־, סִפּוּרִים, ־רֵי־]

ב. **סְפּוּר^, סִיפּוּר** ז׳ [מן ב׳ ספר, סִפֵּר] גְּזִיזַת הַשֵּׂעָר, הַתְקָנַת תִּסְפֹּרֶת: ״דִּגְלוּחַ כָּל הָרֹאשׁ לֹא מִקְרֵי סִפּוּר״ (תוספות יבמות מג.). הַסַּפָּר עוֹסֵק בְּסִפּוּר שַׂעֲרוֹתֵיהֶם שֶׁל הַלָּקוֹחוֹת. — [סִפּוּר־]

סָפוּר^ ת׳ [מן א׳ ספר, סָפַר] מָנוּי, שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר: ״מְדוּדֶיךָ מִי יָמוֹד, סְפוּרֶיךָ מִי יִסְפּוֹר״ (ינאי, שנב). ״וְהִפִּיל פּוּר, מִיּוֹם לְיוֹם סָפוּר״ (פיוטים, סידור 681). ״וְאִם הִנֵּה אֲנִי יָמַי מְעוּטִים, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנוֹתַי בָּם סְפוּרוֹת״ (גבירול, א 103). ״בָּאוּ לְזִקְנָה יָמַי וּשְׁנֵיהֶם סְפוּרִים״ (יהודה הלוי, ו 411). ״בִּרְכַּת רוּחַ שֶׁאֵין בָּהּ מִן הַמְּגוּר וּמִן הַסִּפּוּר״ (פיכמן, שי). גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר סְפוּרִים. — [סְפוּרָה, סְפוּרִים, ־רוֹת]

— סְפוּרִים°, אֲחָדִים, לֹא רַבִּים, שֶׁנָּקֵל לִסְפֹּר אוֹתָם: לָאֲסֵפָה בָּאוּ אֲנָשִׁים סְפוּרִים. נִשְׁאֲרוּ רַק יָמִים סְפוּרִים עַד יוֹם הֶחָג.

סְפּוֹרָדִי◊ ת׳ [מיוונית: sporadikos מפוזר] בִּלְתִּי־סָדִיר; הַמּוֹפִיעַ מִפַּעַם לְפַעַם, אַךְ בְּלֹא סֵדֶר קָבוּעַ: הַתְקָפוֹת סְפּוֹרָדִיּוֹת שֶׁל שָׁעוּל. הוֹפָעָה סְפּוֹרָדִית. — [סְפּוֹרָדִית, סְפּוֹרָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

סְפוֹרָה נ׳ [מן א׳ ספר] מִסְפָּר, מִנְיָן: ״כִּי יְסַפֵּר צִדְקָתֶךָ... כִּי לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת״ (תהלים עא טו). ״שֶׁעָשׂוּ אֶת הַתּוֹרָה סְפוֹרוֹת סְפוֹרוֹת״ (ירושלמי שקלים מח ג). ״הוּא שָׁקוּעַ בְּעוֹלַם הַפִּלְפּוּלִים, הַדִּינִים וְהַמִּנְהָגִים חַדְלֵי־סְפוֹרוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כז). ״לְסִבּוֹתֵיהֶם וּלְכָל הַרְכָּבוֹתֵיהֶם שֶׁלְּאֵין־סְפוֹרוֹת״ (ברנר, ג 67). — [סְפוֹרַת־, סְפוֹרוֹת]

סְפּוֹרְט◊ ז׳ [אנגלית: sport; קיצור מן disport, מלאטינית: dis לאו + portare לשאת] 1, תַּרְגִּילִים גּוּפָנִיִּים בְּעִקָּר בְּצוּרַת מִשְׂחָקִים שׁוֹנִים אוֹ תַּחֲרֻיּוֹת, שֶׁמַּטְּרָתָם פִּתּוּחַ הַגּוּף וְחִזּוּקוֹ וְכֵן הַגְבָּרַת אֹמֶץ־הַלֵּב וְהָעֵרָנוּת הַנַּפְשִׁית: תַּרְגִּילֵי־סְפּוֹרְט. מִגְרַשׁ־סְפּוֹרְט. מַכְשִׁירֵי־סְפּוֹרְט. 2, עֲשִׂיַּת מַעֲשִׂים שֶׁאֵין בָּהֶם חֲשִׁיבוּת אוֹ תּוֹעֶלֶת מִצַּד עַצְמָם וְשֶׁכָּל עִקָּרָם לֹא בָּאוּ אֶלָּא לְהַשָּׂגַת שִׂיא אוֹ כְּדֵי לַעֲבֹר אֶת הָאֲחֵרִים: פְּלוֹנִי עָשָׂה אֶת הַדְּבָרִים לְשֵׁם סְפּוֹרְט בְּעָלְמָא. — [סְפּוֹרְט־]

— סְפּוֹרְטַאי◊ ז׳ אָדָם הָעוֹסֵק בִּסְפּוֹרְט מְסֻיָּם בִּקְבִיעוּת: פְּלוֹנִי סְפּוֹרְטַאי מֻבְהָק. סְפּוֹרְטַאי מִקְצוֹעִי.

— סְפּוֹרְטִיבִי◊ ת׳ 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְפּוֹרְט: הוֹפָעָה סְפּוֹרְטִיבִית בַּחֲגִיגָה. 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרוּחַ הַסְּפּוֹרְט, רִסּוּן־הַיְּצָרִים בִּשְׁעַת כִּשָּׁלוֹן, הֲגִינוּת בְּיַחַס לֶחָלָשׁ וְכַדּוֹמֶה: הִתְנַהֲגוּת סְפּוֹרְטִיבִית.

— סְפּוֹרְטִיבִיּוּת◊ נ׳ רוּחַ שֶׁל סְפּוֹרְט, גִּישָׁה שֶׁל סְפּוֹרְטַאי.

סְפּוּרִי^, סִיפּוּרִי ת׳ [מן א׳ סִפּוּר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִפּוּר אוֹ סִפּוּרִים, נָרָטִיבִי, שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ הַרְצָאָה שֶׁל סִפּוּר: ״חֵלֶק תּוֹרִיִּי... וְחֵלֶק סִפּוּרִיִּי״ (אברבנאל, הקדמה לפירוש ס׳ הושע). ״הַצּוּרוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם — מַדָּעִיּוֹת, סִפּוּרִיּוֹת, שִׁירִיּוֹת, פּוּבְּלִיצִיסְטִיּוֹת וְכוּ׳״ (אחד העם, קלא). ״בְּכָל הַתְּקוּפָה הַהִיא צוּרָה זוֹ הִיא הַשַּׁלֶּטֶת בַּפְּרוֹזָה הַסִּפּוּרִית״ (פיכמן, שעט). הַחֵלֶק הַסִּפּוּרִי בַּנְּבִיאִים רִאשׁוֹנִים רַב מִן הַחֵלֶק הַפִּיּוּטִי בָּהֶם. סִגְנוֹן סִפּוּרִי. — [סִפּוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

סְפּוּרִיּוּת°, סִיפּוּרִיּוּת נ׳ [מן סִפּוּרִי] רוּחוֹ וְדֶרֶךְ הַרְצָאָתוֹ שֶׁל סִפּוּר־עֲלִילָה, סִגְנוֹן פָּשׁוּט, דִּינָמִיקָה; סוֹפֵר פְּלוֹנִי הִכְנִיס לְתוֹךְ יְצִירָתוֹ מִמֵּיטַב סַמְמָנֵי־הַסִּפּוּרִיּוּת. — [סִפּוּרִיּוּת־]

א. **ספח** [רק עברית? אולי קרוב אל מִשְׁפָּחָה]

~ פע׳ סָפַח פ״י חִבֵּר, צֵרֵף, שִׁתֵּף: ״סְפָחֵנִי נָא אֶל־אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת־לָחֶם״ (שמואל א ב לו). — [לִסְפֹּחַ, סוֹפֵחַ, יִסְפַּח, סְפַח! סִפְחוּ!]

~ נפ׳ נִסְפַּח, הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף: ״וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב״ (ישעיה יד א). ״וְהִנֵּה נִשְׁאָרִים מַה שֶּׁהָיוּ לִפְנֵי הִסָּפְחָם אֶל דֶּגֶל הַלְּאֻמִּיּוּת״ (אחד העם, קס). לַסֵּפֶר נִסְפְּחוּ לוּחוֹת וּמְבוֹאוֹת. [ראה גם ערך נִסְפָּח] — [לְהִסָּפַח עַל־, אֶל־, לְ־; נִסְפָּח, יִסָּפַח]

~ פִּע׳ סִפֵּחַ פ״י חִבֵּר, צֵרֵף, הוֹסִיף: ״הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר״ (חבקוק ב טו). ״מָה אַתָּה מְסַפֵּחַ בּוֹ דְּבָרִים בַּחֲמָתְךָ?״ (אסתר רבה ג). ״סִפֵּחַ בּוֹ דְּבָרִים בַּחֲמָתוֹ״ (הזז, היושבת 343). הַוַּעַד סִפֵּחַ אֵלָיו שְׁנֵי חֲבֵרִים נוֹסָפִים. הָעִירִיָּה סִפְּחָה אֵלֶיהָ אֶת הַשְּׁכוּנָה הָרְחוֹקָה. – [לְסַפֵּחַ אֶת־, מְסַפֵּחַ, יְסַפֵּחַ]

~ פֻּע׳ סֻפַּח, חֻבַּר, צֹרַף: ״בֵּין־שִׂיחִים יִנְהָקוּ, תַּחַת חָרוּל יְסֻפָּחוּ״ (איוב ל ז). שְׁנֵי חֲבֵרִים נוֹסָפִים סֻפְּחוּ לַוַּעֲדָה. הַשְּׁכוּנָה סֻפְּחָה לִתְחוּם שִׁפּוּטָהּ שֶׁל הָעִירִיָּה. – [מְסֻפָּח, יְסֻפַּח]

~ הת׳ הִסְתַּפֵּחַ, הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף: ״כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה׳״ (שמואל א כו יט). ״לְהִסְתּוֹפֵף תַּחַת כַּנְפֵי כְּבוֹדְךָ וּלְהִסְתַּפֵּחַ אֶל עֲבוֹדָתֶךָ״ (חובות הלבבות, בקשה לר׳ בחיי). ״שָׁמַעְתִּי אוֹמְרִים שֶׁהִסְתַּפַּחְתָּ עַל הַכְּהֻנָּה בְּבֵית־מִסְחָר״ (סוקולוב, במראות 148). – [לְהִסְתַּפֵּחַ, מִסְתַּפֵּחַ, יִסְתַּפֵּחַ]

ב. ספח [מן סַפַּחַת; ראה גם שׂפח; ערבית: סַחַ׳ם היה רך, חלש]

~ פִּע׳ סִפֵּחַ° פ״י הִכָּה בְּסַפַּחַת, הֶחֱלָה – ראה שִׂפַּח. – [לְסַפֵּחַ, מְ־, יְסַפֵּחַ]

~ פֻּע׳ סֻפַּח ⁺, נֻגַּע בְּסַפַּחַת, חֻלָּה: ״אִם יְסֻפְּחוּ בִּשְׂאֵת לְבָנָה עַזָּה וּכְשֶׁלֶג מְלֻבָּנָה״ (ינאי, קלג). – [מְסֻפָּח, יְסֻפַּח]

~ נפ׳ נִסְפַּח ⁺, חֻלָּה, נִפְגַּע: ״וּבָהֶם נִסְפְּחוּ וְנִשְׁתַּכְּרוּ בַּחֲמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (רש״י חבקוק ב טו). – [לְהִסָּפֵחַ, נִסְפָּח, יִסָּפַח]

~ הת׳ הִסְתַּפֵּחַ°, נִפְגַּע, לָקָה: ״שֶׁהֵם מִסְתַּתְּרִים בְּמִדְבָּרִיּוֹת בִּמְקוֹמוֹת הַקּוֹצִים וְהֶחָרוּל וּמִסְתַּפֵּחַ גּוּפָם מֵהֶם״ (השרשים לג׳נאח, ספח). – [לְהִסְתַּפֵּחַ, מִסְ־, יִסְתַּפֵּחַ]

א. סֶפַח° ז׳ [מן א. ספח] חֵלֶק הַנִּסְפָּח אֶל הָעִקָּר, תּוֹסֶפֶת, אֲבִיזָר הַנִּקְבָּע אוֹ הַמֻּרְכָּב עַל מַשֶּׁהוּ לְקִשּׁוּט, לְסִימָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: סֶפַח לְכַרְטִיס. – [סֶפַח־, סְפָחִים, סִפְחֵי־]

ב. סֶפַח* ז׳ [ראה א. סָפִיחַ] סָפִיחַ, תְּבוּאָה הָעוֹלָה וְצוֹמַחַת מֵעַצְמָהּ מִן הַגַּרְגְּרִים שֶׁנָּשְׁרוּ בִּשְׁעַת הַקָּצִיר בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה: ״סְפָחִים שֶׁבְּרָאשֵׁי גַּגּוֹת״ (תוספתא שביעית ג ו). – [סֶפַח־, סְפָחִים, סִפְחֵי־]

סַפַּחַת נ׳ [קרוב אל א. ספח; ראה גם שׂפח] 1. אֶחָד מִנִּגְעֵי הָעוֹר שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא (ויקרא יג ב). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַשֶּׁהוּ שְׁלִילִי שֶׁנִּטְפַּל אֶל מִישֶׁהוּ: ״בִּהְיוֹתָם בִּלְתִּי נוֹגְעִים מֵרוּחוֹ הַיְסוֹדִי וְאֵינָם אֶלָּא סַפַּחַת זָרָה״ (אחד העם, קסג). [וראה עוד הניבים להלן] – [סַפַּחַת־, סַפָּחוֹת, סַפְּחוֹת־]

– קָשֶׁה כְּסַפַּחַת*, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁהוּא לְטֹרַח וּלְמַשָּׂא, מַטְרִיד בְּיוֹתֵר: ״קָשִׁים גֵּרִים לְיִשְׂרָאֵל כְּסַפַּחַת״ (יבמות מז:).

– דָּבַק בּוֹ כְּסַפַּחַת°, נִטְפַּל אֵלָיו בְּעַל־כָּרְחוֹ, קָשֶׁה מְאֹד הָיָה לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ: ״הֲרֵי שֶׁבָּא לְפָנֶיךָ מִין בְּרִיָּה, אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ אֶחָד, הוּא וּמַקְלוֹ, דָּבַק בְּךָ כְּסַפַּחַת וְהִתְחִיל מֵסִיחַ עִמְּךָ בְּחִבָּה יְתֵרָה״ (ביאליק, סוחר).

סֶפְּטוּאַגִינְטָה° נ׳ [לאטינית: septuaginta שבעים] ״תַּרְגּוּם הַשִּׁבְעִים״, הַתַּרְגּוּם הַיְּוָנִי שֶׁל הַמִּקְרָא שֶׁנַּעֲשָׂה, לְפִי הַמָּסֹרֶת, בַּמֵּאָה הַשְּׁלִישִׁית לִפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת עַל־יְדֵי שִׁבְעִים (אוֹ שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם) זְקֵנִים מִיִּשְׂרָאֵל לְפִי פְּקֻדָּתוֹ שֶׁל תַּלְמַי פִילַדֶלְפוּס מֶלֶךְ מִצְרַיִם; הוּא הַתַּרְגּוּם הַקָּדוּם בְּיוֹתֵר בֵּין הַתַּרְגּוּמִים לַמִּקְרָא.

סֶפְּטִילְיוֹן° ז׳ [מלאטינית: septem שבע + מִילְיוֹן] שְׁמוֹ שֶׁל הַמִּסְפָּר הַגָּדוֹל הַשְּׁבִיעִי הֶחָל בְּמִילְיוֹן: מִילְיוֹן, בִּילְיוֹן, טְרִילְיוֹן, קְוַדְרִילְיוֹן, קְוִינְטִילְיוֹן, סֶקְסְטִילְיוֹן, סֶפְּטִילְיוֹן. סֶפְּטִילְיוֹן נִרְשָׁם בִּכְתָב עַל־יְדֵי יְחִידָה וְאַחֲרֶיהָ 24 אֲפָסִים (בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית וּבְצָרְפַת, וְכֵן בְּעוֹלַם הַמִּסְחָר), אוֹ 42 אֲפָסִים (בְּאַנְגְּלִיָּה, וְכֵן בְּחִשּׁוּבִים מַדָּעִיִּים). – [סֶפְּטִילְיוֹנִים]

סֶפְּטִימָה° נ׳ [מלאטינית: septem שבע] 1. הַטּוֹן הַשְּׁבִיעִי בְּסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת הַדִּיאַטוֹנִי. 2. הָרֶוַח בֵּין צְלִיל מְסֻיָּם לַצְּלִיל הַשְּׁבִיעִי מִמֶּנּוּ. – [סֶפְּטִימוֹת]

סֶפְּטֶמְבֶּר° ז׳ [מלאטינית: septem שבע – החודש השביעי בשנה של הרומאים הקדמונים, שהתחילה במארס] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי לְפִי לוּחַ־הַשָּׁנָה הַכְּלָלִי הֶחָל מִינוּאָר; בֶּן 30 יוֹם, מַקְבִּיל בְּעֵרֶךְ לִתְקוּפַת הֶחֳדָשִׁים אֱלוּל – תִּשְׁרֵי.

סְפִי* פ״י [ארמית] הֶאֱכִיל, הִלְעִיט [רווח במימרה:]

– סְפִי לֵיהּ כְּתוֹרָא* (כתובות ג.), הִלְעִיטֵהוּ כְּשׁוֹר, כְּלוֹמַר לִמְּדֵהוּ תּוֹרָה בְּעַל־כָּרְחוֹ.

סְפִיג° ת׳ [מן ספג, סָפַג] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְגֻלַּת סְפוֹג, הַמְסֻגָּל לִסְפֹּג, סְפוֹגִי: צֶמֶר־הַגֶּפֶן הוּא חֹמֶר סָפִיג. – [סְפִיגָה, סְפִיגִים, ־גוֹת]

סְפִיגָה° נ׳ [מן ספג, סָפַג] 1. יְנִיקָה, מְצִיצָה: סְפִיגַת נוֹזְלִים מִן הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי שָׁרְשֵׁי הַצֶּמַח וְיוֹנְקוֹתָיו. סְפִיגַת הַדְּיוֹ עַל־יְדֵי הַנְּיָר הַסּוֹפֵג. 2 [בהשאלה] קַבָּלָה, נְטִילָה: סְפִיגַת מַלְקוֹת. – [סְפִיגַת־, ־גוֹת]

סְפִיגוּת° נ׳ [מן סָפוּג] הֱיוֹת סָפוּג, כֹּשֶׁר הַסְּפִיגָה: סְפִיגוּת הָעֵץ בְּלַחוּת. סְפִיגוּת הָאֲוִיר בְּאָבָק. – [סְפִיגוּת־]

סְפִידָה° נ׳ [מן ספד, סָפַד] הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי הֶסְפֵּד עַל מֵת: סְפִידָה לַנִּפְטָר. – [סְפִידַת־, סְפִידוֹת]

סְפִּידוֹמֶטֶר° ז׳ [מאנגלית, speed מהירות + יוונית: metron מידה] מַד־מְהִירוּת, מַכְשִׁיר הַמְצַיֵּן אֶת מְהִירוּת הַנְּסִיעָה שֶׁל כְּלִי־רֶכֶב. – [סְפִּידוֹמֶטְרִים]

א. סְפִיָּה⁺, ספייה נ׳ [מן ב. ספה] הוֹסָפָה, תּוֹסֶפֶת (תשובות הגאונים, הרכבי רמח). – [סְפִיַּת־]

ב. סְפִיָּה°, ספייה נ׳ [מארמית: ג. ספה, סְפָא, סְפִי האכיל] הַאֲכָלָה, הֲזָנָה: ״לֹא יִתְעַכֵּב הַרְבֵּה, רַק כְּדֵי סְפִיַּת הַסּוּס, וְיִסַּע הָלְאָה״ (ברש, א 508). סְפִיַּת בְּהֵמוֹת לְשֵׁם הַשְׁמָנָה. – [סְפִיַּת־, סְפִיּוֹת]

א. סָפִיחַ ז׳ [אולי מן א. ספח] 1. תְּבוּאַת הַשָּׂדֶה הָעוֹלָה וְצוֹמַחַת מֵעַצְמָהּ, בְּלֹא חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, מִתּוֹךְ הַגַּרְגְּרִים שֶׁנָּשְׁרוּ בִּשְׁעַת הַקָּצִיר בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה: ״אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר״ (ויקרא כה ה). ״הַאִם הוּא סְפִיחַ תְּנוּבוֹת מִקֶּדֶם?״ (רחל, כג). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַשֶּׁהוּ לֹא־מְקוֹרִי, שֶׁיְּנִיקָתוֹ מֵאֲחֵרִים: ״תַּלְמִידִים וְנוֹשְׂאֵי־כֵלִים, סְפִיחֵי־רוּחַ בִּדְמוּת אַחֲרוֹנִים״ (קלצקין, כתבים 166). – [סְפִיחַ־, סְפִיחִים, ־חֵי־]

ב. **ספיח** ז׳ [היפוך אותיות במקום סחיף, מן סחף] סחף, אדמה הנסחפת על־ידי גשם: ״אבנים שחקו מים, תשטף־ספיחיה עפר־ארץ״ (איוב יד יט). — [ספיח־, ספיחים, ספיחי־]

— ספיח־זקן°, ספיח־שער°, כנוי לשערות שעלו בפנים בלא שטפחו אותם: ״צל של צחוק נעצר עובר בספיח־זקנו״ (ברנר, א 273). ״פנים לא־רחוצים, לא מגלחים, המצמיחים ספיח שער סומר״ (ברקוביץ, הראשונים נז). ״שערו מיבש־שמש, וספיח־זקנו חום אדמוני״ (יזהר, צקלג 125).

ספיחה° נ׳ [מן א. ספח, ספח] [בפיסיקה ובכימיה] תהליך הדבקות פרדות של חמרים מסימים שבתוך תמסה אל שטחו של חמר מוצק. — [ספיחת־, ־חות]

ספין° ז׳ [מן א. ספן] ״פנל״, צפוי של לוחות־עץ (או של חמר אחר) לחלק מקיר, ביחוד לחלק התחתון. —[ספין־, ־נים, ־ני־]

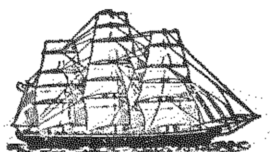
ספינת־מפרשים

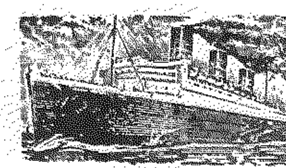
ספינת־קיטור

ספינה נ׳ [אכדית: sapinatu; ארמית: ספינא, ספינתא; ערבית: ספינה] אניה, כלי־שיט גדול בנהר או בים: ״ויונה ירד אל־ירכתי הספינה וישכב וירדם״ (יונה א ה). הספינות בימי־קדם היו ספינות משוטים ומפרשים, בימינו — ספינות־קיטור או ספינות מונעות על־ידי מנועים של שרפה פנימית. —[ספינת־, ספינות]

— ספינת־המדבר°, כנוי רווח לגמל, על שום שהוא בהמת־הרכב המתאימה ביותר לעבר בה מדברות וישימונים.

ספינת־אויר

— ספינת־אויר°, כנוי לכלי־טיס גדול הפורח באויר בכח כלי־קבול עצומים הממלאים מימן או הליום, שהם קלים הרבה מן האויר.

— ספינת־ארגו° [באסטרונומיה] Argo Navis, שמה של קבוצת־כוכבים גדולה של שמי־הדרום, המחלקת במפת־הכוכבים לארבע קבוצות־משנה: מפרש, ירכתים, קרון ומצפן.

— ספינה רוקדת*, ספינה שאינה יציבה במים, שתחתיתה צרה מאד: ״לחם הפנים... כמין ספינה רוקדת״ (מנחות צד:).

— בור־הספינה* (אהלות ח ג), מכל גדול בספינה שאוצרים בתוכו מים מתוקים לשתיה.

— אוי לה לספינה שאבד קברניטה* (בבא בתרא צא.), רע ומר גורל האניה שאין לה רב־חובל, כלומר, אוי לו לצבור או לדור שנסתלק מנהיגו הדגול!

— ברב חובלים תטבענה הספינות״ (רבינו נסים, חיבור יפה מהישועה), משל לדבר שרבים מדי מטפלים בו בבת אחת, ולפיכך אין בו ברכה.

ספינת°, ספינונת נ׳ [מן ספינה] ספינה קטנה [לעיתים בלשון־לגלוג]: ״ספינת נדחת שבכו בה הרבה ילדים״ (אלתרמן, הטור א 108). ״לא ראה נחום את הספינת עצמה״ (ארד, ביתו 59). — [ספינונות]

הספינקס בגיזה שבמצרים

ספינקס יווני

ספינקס°, ספינכס◊ ז׳ [יוונית: sphinx] 1 [במיתולוגיה היוונית] כנוי ליצור ענק בעל כנפים, גוף של אריה או של כלב, וראש וחזה של אשה. לפי האגדה ישב ספינקס על אם־הדרך בתבי שביון וחד חידות לעוברי הדרך, מי שלא ידע לפתר את החידות — הומת. 2 [באמנות המצרית העתיקה] פסל־אבן ענק בדמות אריה רובץ בעל ראש אדם. 3 [בהשאלה] כנוי לאדם־חידה, מי שקשה לעמד על זהותו או על אפיו, מישהו מסתורי. —[ספינקסים]

ספינקר° ז׳ [אנגלית: spinnaker] כנוי למפרש גדול בצורת משלש שמשתמשים בו ביחוד בסירות־מרוץ לשם הגדלת התנועה בכוון הרוח. — [ספינקרים]

ספיקא, ראה ספקא.

א. **ספיקה״** נ׳ [מן א. ספק, ספק] הכאה, דפיקה: ״ברעש הזה, במהומת השפיחות, הספיקות, הטלטול, הטרוף״ (ריבנר, שירים 124). — [ספיקת־, ־קות]

— ספיקת־כפים״ (ערוך, גהא), הכאת כף אל כף מרב צער.

ב. **ספיקה*** נ׳ [מן ג. ספק, ספק] 1*, ספק, יכלת, אפשרות: ״האיש ספיקה בידו (להניח רוחו של אביו) והאשה (הנשואה) אין ספיקה בידה״ (ירושלמי פאה טו ג). ״שהיתה ספיקה בידו לעשות״ (תנחומא בובר ויחי ה). 2*, צרך, ספוק: ״והספיקה הזה מצוי להם״ (תנחומא בובר, לך לך ח). האנשים קבלו כדי ספיקתם. 3°, כשר־ההספקה, כמות החמר שגוף מסים מספק ביחידת־זמן: הספיקה של מערכת צנורות־המים הגיעה לכדי 600 מטר־מעקב לשעה. ספיקה רבה של המעין. — [ספיקת־, ־קות]

ספיקה◊ ש״פ [לאטינית: Spica שיבולת] שמו של הכוכב הראשי במזל בתולה.

ספיקולאציה, ראה ספקולציה.

א. **ספיר** ז׳ [ארמית: סמפירינון; כנראה שאול מן סאנסקריטית: canipriya; יוונית: sapheiros] 1, אבן יקרה בעלת צבע כחל עז (Lapis lazuli), אחת מן האבנים ששבצו בחשן של הכהן הגדול (שמות כח יח). 2, בימינו אבן בעלת הגון הכחל של ה״קורונדום״, האבן הקשה ביותר לאחר היהלם, הנקראת כך גם בלועזית (Saphir). 3, תאר וכנוי לדבר יקר ונוצץ: ״אדמו עצם מפנינים, ספיר גזרתם״ (איכה ד ז). ״ויציץ כספיר ציצים״ (בן־סירא מג יט). ״מראה דמות אדם עלי ספיר בעת אראה שפתיך עלי שניך״ (יהודה הלוי, ב 89). ״כנוע ספירים ושמשות בכברה״ (ביאליק, זוהר). — [ספיר־, ספירים, ספירי־]

ב. **ספיר*** ז׳ אחד ממיני הפול שנזכר במשנה (כלאים א א), יש סוברים כי הוא הירק Vicia narbonensis. — [ספיר־, ספירים, ספירי־]

סָפִיר* תו״ז [מן א. ספר, סָפַר] 1 ° ת׳ שֶׁאֶפְשָׁר לִסְפֹּר אוֹתוֹ, הַנִּתָּן לְמִנְיָן: חֹמֶר סָפִיר. 2* ז׳ סְפִירָה: ״יִסְפְּרוּ לוֹ יְמֵי סְפִירוֹ״ (מועד קטן ז:). — [סְפִירָה, סְפִירִים, ־רוֹת; סְפִיר־, סְפִירוֹ]

סְפִירָה* נ׳ [מן א. ספר, סָפַר] 1*, מְנִיָּה, קְבִיעַת כַּמּוּתָם וּמִסְפָּרָם שֶׁל עֲצָמִים: ״לִסְפִירַת שִׁבְעָה וְלִסְפִירַת שְׁלֹשִׁים״ (ירושלמי פסחים לו ב). סְפִירַת גִּלְיוֹנוֹת. 2* [קיצור של ״ספירת־העומר״] מִנְיַן הַיָּמִים מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח וְעַד חַג הַשָּׁבוּעוֹת: ״קְצִירָה וּסְפִירָה בַּלַּיְלָה״ (ספרא, אמור יב). יְמֵי הַסְּפִירָה נוֹהֵג בָּהֶם דִּין אֲבֵלוּת. 3 °, מִנְיַן הַשָּׁנִים, לוּחַ הַחִשּׁוּב שֶׁל תַּאֲרִיכֵי הַשָּׁנִים: שְׁנַת 1967 לְפִי הַסְּפִירָה שֶׁל הָאֻמּוֹת הִיא שְׁנַת התשכ״ז לִבְרִיאַת־הָעוֹלָם. הַמֵּאָה הַשְּׁלִישִׁית לִפְנֵי הַסְּפִירָה הַכְּלָלִית [ראה עוד להלן]. 4 ^ [בקבלה, ואולי בהשפעת המונח היווני sphaira חוג, כדור] כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַמַּדְרֵגוֹת אוֹ הַמִּדּוֹת בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָאֲצִילוּת וְהַבְּרִיאָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים שֶׁהוּא הָ״אֵין־סוֹף״ [ראה עוד להלן]. 5 ° [בהשאלה מן 4] סְבִיבָה, חוּג: ״לְאַלְפֵי מְשָׁרְתֶיהָ עוֹשֵׂי רְצוֹנָהּ בִּסְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת וְתַחְתּוֹנוֹת״ (מגדלי מו״ס, רלג). ״בְּדָבָר תְּבוּנָה וּבְחָכְמַת מְדִינוֹת שֶׁהֶרְאָה בִּסְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת הִגִּיעַ לְמַטָּרָתוֹ״ (בורלא, עקביה 151). [ראה גם ערך סְפִירָה] — [סְפִירַת־, ־רוֹת]

— **סְפִירַת־דָּם** °, בְּדִיקָה מִיקְרוֹסְקוֹפִּית שֶׁל הַדָּם עַל־יְדֵי מְנִיַּת מִסְפַּר הַכַּדּוּרִיּוֹת הָאֲדֻמּוֹת וְהַכַּדּוּרִיּוֹת הַלְּבָנוֹת שֶׁבַּדָּם.

— **סְפִירַת־הַמְּלַאי** °, בִּקֹּרֶת הַסְּחוֹרוֹת הַנִּמְצָאוֹת בַּמַּחְסָן בְּתַאֲרִיךְ מְסֻיָּם וְרִשּׁוּמָן הַמְּדֻיָּק.

— **סְפִירַת־הָעֹמֶר***, 1* (ספרא אמור ק ד), מִנְיַן הַיָּמִים מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח, שֶׁהֵבִיאוּ בּוֹ אֶת הָעֹמֶר, וְעַד חַג הַבִּכּוּרִים — שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת (אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם). 2 ^, כִּנּוּי לַבְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים אַחֲרֵי תְּפִלַּת מַעֲרִיב בַּיָּמִים שֶׁבֵּין פֶּסַח לְשָׁבוּעוֹת, לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה ״וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה״ (ויקרא כג טו): ״...אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר״.

— **הַסְּפִירָה הַכְּלָלִית** °, **סְפִירַת הַנּוֹצְרִים** °, מִנְיַן הַשָּׁנִים הַמְקֻבָּל אֵצֶל אֻמּוֹת הָעוֹלָם — מִשְּׁנַת הֻלֶּדֶת יֵשׁוּ: נִקְרָא בְּקִצּוּר גַּם ׳הַסְּפִירָה׳: מֶרֶד הַחַשְׁמוֹנָאִים פָּרַץ בִּשְׁנַת 165 לִפְנֵי הַסְּפִירָה הַכְּלָלִית. חֻרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי הָיָה בִּשְׁנַת 70 לִסְפִירַת־הַנּוֹצְרִים.

— **עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת*** [בקבלה, ראה לעיל סְפִירָה 4] כִּנּוּי לְעֶשֶׂר דַּרְגוֹת־הָאֲצִילוּת הָאֱלֹהִית שֶׁנִּבְרָא בָּהֶן הָעוֹלָם, וְהֵן: כֶּתֶר, חָכְמָה, בִּינָה, חֶסֶד, גְּבוּרָה, תִּפְאֶרֶת, נֵצַח, הוֹד, יְסוֹד וּמַלְכוּת. ״עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה״ (ספר יצירה א ב). ״כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּבְרָא בָּהֶם הָעוֹלָם וּכְנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה״ (במדבר רבה ד).

— **פְּגַם בִּסְפִירָה** ^ [בהשאלה מתפילת העומר: ״שבזכות הספירה שספרתי יתוקן כל מה שפגמתי״], טָעָה בְּחֶשְׁבּוֹן, נִכְשַׁל: ״נְתַקֵּן כָּל־מַה־שֶּׁפְּגַמְנוּ בִּסְפִירָה״ (ביאליק, למנצח).

סְפִירָה* נ׳ [מיוונית: sphaira כדור] 1*, כַּדּוּר, שַׁלְפּוּחִית: ״סְפִירָה שֶׁל תִּינוֹקוֹת״ (במדבר רבה יד). 2 ° [בהשאלה] סְבִיבָה, חוּג, הֶקֵּף, תְּחוּם־הַשְׁפָּעָה: ״כָּאן נִמְצָא שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם לֹא בַּסְּפִירָה הַחִיצוֹנִית שֶׁל אֻמָּנוּת יִשְׂרָאֵל״ (ברקוביץ, הראשונים צז). ״וְאַלְמָנוֹת, עֲזוּבוֹת רַחֲפוּ בִּסְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת וּטְהוֹרוֹת״ (כהן, שירים פו). [ראה עוד סְפִירָה 5]. — [סְפִירַת־, ־רוֹת]

סְפֵירוֹאִיד ^ ז׳ [מיוונית: sphaira כדור + eidos דמות] כַּדּוּר פָּחוּס, גּוּף כַּדּוּרִי הַנּוֹצָר עַל־יְדֵי סִבּוּב אֶלִיפְּסָה מִסָּבִיב לְצִירָהּ הַקָּטָן: הָאָרֶץ יֵשׁ לָהּ צוּרַת סְפֵירוֹאִיד. — [סְפֵירוֹאִידִים]

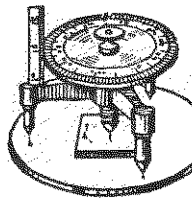
ספירומטר

סְפֵירוֹמֶטֶר ^ ז׳ [מיוונית: sphaira כדור + metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת רַדְיוּס הָעֲקַמְמִיּוּת שֶׁל זְכוּכִיּוֹת אוֹפְּטִיּוֹת, שֶׁל גּוּפִים כַּדּוּרִיִּים וְכַדּוֹמֶה. — [סְפֵירוֹמֶטְרִים]

סְפִּירוֹמֶטֶר ^ ז׳ [מלאטינית: spirare לנשום + יוונית: metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת נֶפַח הָרֵאָה עַל־יְדֵי כַּמּוּת הָאֲוִיר הַנִּפְלֶטֶת מִן הָרֵאָה תּוֹךְ כְּדֵי נְשִׁיפָה. — [סְפִּירוֹמֶטְרִים]

סְפִירוּת* נ׳ [מן א. ספר; סָפַר] 1*, כְּתִיבָה בְּסֵפֶר, רְשִׁימָה, צִיּוּן דְּבָרִים בִּכְתָב: ״מִי כְּתִיב ׳בְּסֵפֶר׳? ׳סֵפֶר׳ כְּתִיב — לִסְפִירוּת דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא דְּאָתֵי״ (עירובין טו:). 2 °, הֱיוֹת נִתָּן לִסְפִירָה. — [סְפִירוּת־]

סַפִּירוּת ^ נ׳ [מן סַפִּיר] זַכּוּת וּשְׁקִיפוּת כְּסַפִּיר: ״שֶׁאֲנִי לֹא אֶלְמַד הָרְאָיָה מִן הַסַּפִּירוּת, אֲבָל מִן הַתְּנוּעוֹת״ (מורה נבוכים ב יט). — [סַפִּירוּת־]

סְפִּירְט ^ ז׳ [מלאטינית: spiritus רוח] כֹּהַל, נוֹזֵל נְטוּל־צֶבַע, דָּלִיק מְאֹד — ראה כֹּהַל.

— **סְפִּירְט מְפֻגָּל** °, ראה כֹּהַל, כֹּהַל מְפֻגָּל.

סַפִּירִי ^ ת׳ [מן א. סַפִּיר] דּוֹמֶה לְסַפִּיר, זַךְ וְשָׁקוּף כְּסַפִּיר: ״אָמְנָם נִקְרָא הָאֵשׁ הַיְסוֹדִי בְּזֶה הַשֵּׁם לִהְיוֹתָהּ בִּלְתִּי מְאִירָה אֲבָל סַפִּירִית״ (מורה נבוכים ב ל). ״אֵיתָן כְּסֶלַע וְשָׁקוּף וְסַפִּירִי כִּבְדֹלַח״ (סוקולוב, אישים 56). — [סַפִּירִית, סַפִּירִיִּים, ־רִיּוֹת]

סַפִּירִיּוּת ^ נ׳ [מן סַפִּירִי; ראה לעיל סַפִּירוּת] גּוֹן הַסַּפִּיר, זַכּוּת וּשְׁקִיפוּת כְּאֶבֶן־הַסַּפִּיר: ״כָּל מַה שֶּׁיִּתְרַחֵק מִן הָאָרֶץ וְיִתְקָרֵב אֶל הַגַּלְגַּל יוֹסִיף בְּהִירוּת וְסַפִּירִיּוּת״ (אברבנאל, בראשית א). — [סַפִּירִיּוּת־]

סְפִּירִיטוּאָל ^ ז׳ [מלאטינית: spiritualis רוחני] כִּנּוּי לְסוּג שֶׁל שִׁירֵי־עַם שֶׁל הַכּוּשִׁים בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית, שֶׁהֵם עַל־פִּי־רֹב בַּעֲלֵי תֹּכֶן רוּחָנִי־דָּתִי וְרָוּוּי הֲלָךְ־נֶפֶשׁ מֶלַנְכּוֹלִי. — [סְפִּירִיטוּאָלִים]

סְפִּירִיטוּאָלִיזְם ^ ז׳ [מלאטינית: spiritualis רוחני] [בפילוסופיה] אַחַת מִצּוּרוֹת הָאִידֵיאָלִיזְם הַקִּיצוֹנִי, הָרוֹאֶה בָּרוּחָנִיּוּת אֶת הַמְּצִיאוּת הַמֻּחְלֶטֶת הַיְחִידָה; כָּל הַגּוּפָנִי וְהַחָמְרִי אֵינוֹ אֶלָּא תּוֹצָאָה שֶׁל הָרוּחַ. הַנִּגּוּד הַגָּמוּר לַסְּפִּירִיטוּאָלִיזְם — הַמָּטֶרְיָאלִיזְם.

— **סְפִּירִיטוּאָלִיסְט** ^ ז׳ חָסִיד שֶׁל הַשְׁקָפַת הַסְּפִּירִיטוּאָלִיזְם.

סְפִּירִיטִיזְם ^ ז׳ [מלאטינית: spiritus רוח] הָאֱמוּנָה בְּרוּחוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים מֵתִים וּבְאֶפְשָׁרוּת לָבוֹא אִתָּם בְּמַגָּע עַל־יְדֵי פְּעֻלּוֹת

ועקסים שונים (דפיקות, אלף־בית מסכם, הזזת שלחנות וכדומה) באמצעות "מדיומים" (מתווכים) שנחנו, לפי אמונה זו, בכח מיחד לתוך בין נשמות המתים ובין החיים.

– ספיריטיסט ◊ ז׳ מאמין בספיריטיזם, עוסק בנסיונות של התקשרות עם רוחות של אנשים שמתו.

– ספיריטיסטי ◊ ת׳ של המאמינים והעוסקים בספיריטיזם: הצגה ספיריטיסטית, אמונה ספיריטיסטית.

קפיץ ספירלי

ספירלי ◊ ת׳ [מיוונית: speira סליל] ברגי, חלזוני, לוליני, המתפתל כסלילי הברג: קפיץ ספירלי. – [ספירלית, ־ליים, ־ליות]

ספית * נ׳ ראה ערך שפה.

ספל ז׳ [אכדית: saplu; ארמית: ספלא; ערבית: ספל] 1 [בימי־קדם] קערה גדולה להחזיק בה נוזלים לרחיצה או לשתיה: "וימץ טל מן־הגזה מלוא הספל מים" (שופטים ו לח). "הוציאה לו ספל של זהב וטבל בו ידיו ורגליו" (מנחות פה:). 2 ° [בימינו] כלי קטן מצויד בידית, עשוי על־פי־רב חרסינה והוא נמוך מן ה"כוס" העשויה זכוכית: שתיתי ספל קפה. – [ספל־, ספלו; ספלים, ספלי־]

ספל בתחתית

– ספל אדירים, ספל נאה ומהדר: "בספל אדירים הקריבה חמאה" (שופטים ה כה).

ספלול (2)

ספלול ° ז׳ [מן ספל] 1. ספל קטן: "הלך והביא את ספלולי הקהוה" (ברש, ב 162). "ושתו ברמה את ספלולי הקפה" (יזהר, קיץ 67). 2 [בצמחים] מעטפת מעצה, מכסה קשקשים, שבתוכה נתון פרי האלון (הבלוט). – [ספלול־, ספלולים, ־לי־]

ספלון ° ז׳ [מן ספל] ספלול, ספל קטן: "שעה שחבריו מסבים על ספלון ומדורה" (טביב, דרך 169). ספלון לקפה טורקי. – [ספלון־, ספלונים, ־ני־]

א. **ספן** [קרוב אל א. צפן; אכדית: sapānu לכסות; פיניקית: מספנת גג; ארמית: ספן; קרוב אל א. צפן]

~ פע׳ **ספן** פ״י 1. כסה, צפה בלוחות מלמעלה, התקין תקרה: "ויבן את־הבית ויכלהו ויספן את־הבית גבים" (מלכים א ו ט). 2. סגר, החביא: "כי־שם חלקת מחקק ספון" (דברים לג כא). "היה רבי אפרים סופנו בביתו ולא היה מניחו לצאת" (עגנון, כלה רפט). "לפעמים היה סופן עצמו בטרקלינו הלבן" (שלונסקי, תרי הדין א 200). – [לספן את־; סופן, ספון; יספן]

~ נפ׳ **נספן** °, 1. כסה, התקנה לו תקרה: הבית נספן בלוחות פח. 2. נסגר, נחבא: "והיו נספנים בין כתלי בתיהם" (טביב, דרך 179). – [להספן, נספן, יספן]

~ הפ׳ **הספין** ° פ״י העלה ספינה על ספונו של מבדוק לבדיקה ולתקונים: העובדים הספינו את האניה. – [להספין, מספין, ־ין]

~ הפ׳ **הספן** °, הועלה על ספונו של מבדוק: האניה הספנה למשך חדש ימים לתקון. – [מספן, יספן]

ב. **ספן** [אולי הרחבה מן א. ספן]

~ פע׳ **ספן** * פ״י כבד, הוקיר, החשיב: "המורק על זה שהוא אומר: יש תורה ואיני סופנה" (ירושלמי סנהדרין כז ג). – [לספן; סופן, ספון; יספן]

ספן ^ ז׳ [מן א. ספן] סתר, תעלומה, כסוי: "אין לפענח עמק פלאותיך, אין לעמד על ספן מדותיך" (קליר, סידור 694). – [ספן־]

ספן * ז׳ [מן ספינה] 1 *, מלח, עובד בספינה, יורד ים (שביעית ח ה). 2 ° [בימינו בייחוד] עובד בכלי־שיט בקרבת החופים. – [ספן־, ספנים, ספני־]

ספנה ° נ׳ [מן ספון] החלק הפנימי בספינה מתחת לספון, המקום שמחזיקים בו את המטען (Hold). – [ספנת־, ספנות]

ספנה °, **ספונה** נ׳ [מן ספינה] אני, צי הספינות של מדינה. – [ספנת־]

ספנות ° נ׳ [מן ספן] מלחות, מלאכת־הספן, עבודה בספינות. – [ספנות־]

ספניולית ° נ׳ [מן איספניה, אספמיה – ספרד] כנוי ללשון המדברת בפי היהודים יוצאי ספרד, לשון ספרד מתבלת בעברית ובניבים אחרים.

א. **ספסוף** *, **סיפסוף** ז׳ [מן סוף; ראה סיפה, ספוניות] פרות שאחרו להבשיל, פרות אחרונים: "יפה ספסוף שאכלנו בילדותנו מפרסקין שאכלנו בזקנותנו" (ירושלמי פאה ב א). – [ספסוף־, ספסופים, ספסופי־]

ב. **ספסוף** °, **סיפסוף** ז׳ [מן ספסף, ספסף] תלישה, מריטה ועקירה: "שכך ספסופים בשער עושות השכניות" (שנהר, ב 264). – [ספסוף־, ספסופים, ־פי־]

ספסור °, **סיפסור** ז׳ [מן ספסר, ספסר] התעסקות בספסרות, נצול אי־היציבות בשוק לשם הפקעת מחירים וכדומה. – [ספסור־]

ספסל * ז׳ [מלאטינית: subsellium, מן sub למטה + sella מושב] מושב עשוי לוח מארך על גבי רגלים לישיבה לאנשים אחדים: "כל העם מסבין על הארץ והוא מסב על הספסל" (סנהדרין ב א); "חמשה שישבו על גבי ספסל" (תוספתא בבא קמא ב ט); ספסלים באולם־אספה. ספסלים לתלמידים בבית־הספר. – [ספסל־, ספסלים, ספסלי־, גם ספסלאות ^]

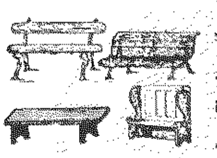
ספסלים שונים

– ספסל־המלמדות °, כנוי לעסוקו של המלמד ב"חדר" הישן [על שום שהתלמידים היו יושבים על ספסלים ארוכים מסביב לשולחן המלמד]: "מאז ספסל המלמדות ישח תחתי" (ביאליק, תקות עני).

– ישב על ספסל־הלמודים °, בקר בבית־ספר ולמד בו.

– הושב על ספסל־הנאשמים °, הובא לבית־המשפט, נתבע לדין.

סִפַּסְמָה° נ׳ [מיוונית: spasmos עווית] עֲוִית, הִתְכַּוְּצוּת בִּלְתִּי־רְצוֹנִית פִּתְאוֹמִית וַחֲזָקָה שֶׁל שְׁרִיר אוֹ שֶׁל קְבוּצַת שְׁרִירִים, מְלֻוָּה בִּכְאֵב וְהִפָּרְעוּת בְּתִפְקוּד. – [סִפַּסְמוֹת]

ספסף [מן סוף]

~ פִּעֵ׳ **סִפְסֵף*** פ״י 1. מֵרַט, תָּלַשׁ, קִצֵּץ: ״נָזִיר שֶׁגִּלַּח... אוֹ שֶׁסִּפְסֵף (אֶת שְׂעָרוֹ) כָּל־שֶׁהוּא – חַיָּב״ (נזיר ו ג). 2. חָרַךְ, הִבְהֵב, שָׂרַף: ״צֶמֶר שֶׁבְּרָאשֵׁי כְבָשִׂים... שֶׁסִּפְסְפָן בָּאוּר״ (תוספתא עוקצין ג טו). – [לְסַפְסֵף אֶת־, מְסַפְסֵף, יְ־]

סַפְסָר* ז׳ [ארמית: סַפְסִירָא; ערבית: סִמְסָאר; פרסית: סִפְסָאר]
1*. סַרְסוּר, מְתַוֵּךְ בְּמִסְחָר: ״תַּגָּר סַפְסָר״ (בבא מציעא נא.).
2°. סְפֶּקוּלַנְט, עוֹסֵק בַּעֲסָקִים מִסְחָרִיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם סְטִיָּה מִן הַמֻּתָּר עַל־פִּי הַחֹק אוֹ עַל־יְדֵי דַּעַת־הַצִּבּוּר וְשֶׁמַּטְּרָתָם רְוָחִים גְּדוֹלִים וְקַלִּים עַל־יְדֵי הַפְקָעַת מְחִירִים, נִצּוּל הַמַּחְסוֹר בִּסְחוֹרָה מְסֻיֶּמֶת בַּשּׁוּק וְכַדּוֹמֶה: הַמֶּמְשָׁלָה נִלְחֶמֶת בַּסַּפְסָרִים לְמִינֵיהֶם. סַפְסָרִים בְּמִגְרָשִׁים. סַפְסָרִים בַּ״שּׁוּק שָׁחוֹר״. – [סַפְסַר־, סַפְסָרִית, סַפְסָרִים, סַפְסְרֵי־, ־סָרִיּוֹת]

ספסר [מן סַפְסָר]

~ פִּעֵ׳ **סִפְסֵר**° פ״ע 1. תִּוֵּךְ, סִרְסֵר. 2. עָסַק בְּסַפְסָרוּת, עָסַק בְּמִסְחָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְדִיפָה בִּלְתִּי מְצֻדֶּקֶת אַחֲרֵי רְוָחִים גְּדוֹלִים וּמְהִירִים, אַגַּב נִצּוּל הַמַּצָּב, הַפְקָעַת מְחִירִים וְכַדּוֹמֶה: ״הַכֹּל מְסַפְסְרִים, הַכֹּל מִתְעַשְּׁרִים״ (ברקוביץ, הר׳ מנחם מז). – [לְסַפְסֵר, מְסַפְסֵר, יְ־]

סַפְסָרוּת° נ׳ [מן סַפְסָר] 1. תִּוּוּךְ, סַרְסָרוּת. 2. סְפֶּקוּלַצְיָה, מִסְחָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְדִיפָה אַחֲרֵי רְוָחִים גְּדוֹלִים וּמְהִירִים עַל־יְדֵי הַפְקָעַת מְחִירִים, הַעֲלָמַת סְחוֹרָה מִן הַשּׁוּק וְכַדּוֹמֶה. – [־רוּת־]

סַפְסָרִי° ת׳ [מן סַפְסָר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם סַפְסָרוּת: מְחִירִים סַפְסָרִיִּים. פְּעֻלּוֹת סַפְסָרִיּוֹת. – [סַפְסָרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

ספף [מן א. סַף]

~ הִתְ׳ **הִסְתּוֹפֵף** פ״ע 1. עָמַד עַל הַסַּף: ״בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־רֶשַׁע״ (תהלים פד יא). 2* [בהשאלה] בִּקֵּר לְעִתִּים קְרוֹבוֹת, שָׁכַן בִּקְבִיעוּת: ״וַיִּסְתּוֹפֵף בְּגַן נָעוּל בְּעָלָיו״ (יהודה הלוי, ב 82). ״לְהִסְתּוֹפֵף בְּאֶחָד מִבָּתֵּי־מִדְרָשֶׁיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכב). – [לְהִסְתּוֹפֵף, מִסְתּוֹפֵף, יִסְ־]

– הִסְתּוֹפֵף בְּצֵל־: מָצָא מַחֲסֶה בְּ־: ״שֶׁלֹּא תָּבוֹא חַיָּה רָעָה לְהִסְתּוֹפֵף בְּצֵל הַקֶּבֶר מִפְּנֵי חֹם הַשֶּׁמֶשׁ״ (רש״י עירובין נג:). ״אֱלֹהַי אַתָּה, יָאַבְתִּי לְהִסְתּוֹפֵף בְּצִלְּךָ״ (יהודה הלוי, אלהי אתה). ״וְלֹא יֵלְכוּ לְהִסְתּוֹפֵף בְּצֵל קָדוֹשׁ אַחֵר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפט). ״וְנִזְכֶּה כֻּלָּנוּ לְהִסְתּוֹפֵף בְּצֵל הַחַיִּים״ (הזז, צל 151).

סְפֶּצְיָאלִי° ת׳ [מלאטינית: specialis מיוחד] 1. מְיֻחָד, פְּרָטִי, הַמְיֻעָד לְעִנְיָן מְסֻיָּם: מַכְשִׁירִים סְפֶּצְיָאלִיִּים לְתַפְקִיד זֶה. 2. מִקְצוֹעִי, הַשַּׁיָּךְ לְמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מְלָאכָה זוֹ סְפֶּצְיָאלִית הִיא. – [סְפֶּצְיָאלִית, סְפֶּצְיָאלִיִּים, ־לִיּוֹת]

– **סְפֶּצְיָאלִיּוּת**° נ׳ מֻמְחִיּוּת, יִחוּד, מִקְצוֹעִיּוּת: דְּרוּשָׁה סְפֶּצְיָאלִיּוּת לְתִקּוּן מַקְלֵט־הָרַדְיוֹ.

– **סְפֶּצְיָאלִיסְט**° ז׳ מֻמְחֶה, מִקְצוֹעָן, בָּקִי בְּמִקְצוֹעוֹ: פְּלוֹנִי הוּא רוֹפֵא סְפֶּצְיָאלִיסְט. דָּבָר זֶה עִנְיָן הוּא לִסְפֶּצְיָאלִיסְטִים.

סְפֶּצִיפִי° ת׳ [מלאטינית: species מין, צורה] סְגֻלִּי, מְיֻחָד לְמִין מְסֻיָּם, פְּרָטִי, אָפְיָנִי: לַיּוֹד יֵשׁ רֵיחַ סְפֶּצִיפִי. מִשְׁקָל סְפֶּצִיפִי [עיין סְגֻלִּי] כָּל סוֹפֵר יֵשׁ לוֹ סִגְנוֹן סְפֶּצִיפִי. – [סְפֶּצִיפִית, סְפֶּצִיפִיִּים, ־פִיּוֹת]

– **סְפֶּצִיפִיּוּת**° נ׳ סְגֻלִּיּוּת, פְּרָטִיּוּת, יִחוּד: סְפֶּצִיפִיּוּת בְּרֵיחוֹ שֶׁל־בֹּשֶׂם. סְפֶּצִיפִיּוּת בְּסִגְנוֹנוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר.

– **סְפֶּצִיפִיקַצְיָה**° נ׳ 1. מִפְרָט, עִבּוּד וְרִשּׁוּם כָּל פְּרָטָיו שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם. 2. רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת הַכּוֹלֶלֶת אֶת הַתֵּאוּר הַמָּלֵא שֶׁל דְּבַר־מָה (מְכוֹנָה, תָּכְנִית, בִּנְיָן) וְשֶׁלְּפִיהָ אֶפְשָׁר לְהַעֲרִיךְ אֶת שָׁוְיוֹ.

א. **ספק** [ארמית: סְפַק; ערבית: סַפַק, צַפַק]

~ פָּעַ׳ **סָפַק** פ״י הִכָּה מִתּוֹךְ צַעַר, דָּפַק: ״וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו״ (במדבר כד י). ״סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ, בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי״ (ירמיה לא יח). ״אֶתְמֹךְ בְּאֶבְלִי עוֹד וְאֶשְׁתּוֹמֵם יָמִים וְכַף עַל כַּף אֱהִי סוֹפֵק״ (הנגיד, דיואן 246). ״הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בָּנוֹ בֵּינֵיהֶם״ (רש״י בראשית ד כג). ״וְהִנֵּה כָּל הַיְּהוּדִים סוֹפְקִים כַּף וְצוֹעֲקִים מָרָה״ (עגנון, אלו כג). – [לִסְפֹּק, סוֹפֵק, יִסְפֹּק]

~ פִּעֵ׳ **סִפֵּק*** פ״י הִכָּה, סָפַק: ״וְלֹא מְטַפְּחִין (בַּשַּׁבָּת) וְלֹא מְסַפְּקִין״ (ביצה ה ב). – [לְסַפֵּק, מְסַפֵּק, יְסַפֵּק]

ב. **ספק** [במקרא: שׂפק]

~ פָּעַ׳ **סָפַק** פ״ע הָיָה דַּי, הִסְפִּיק, שָׂפַק: ״וַהֲלֹא לְסוֹף אֶת הָעִקָּרִים אֵינוֹ סוֹפֵק״ (הוריות יא:). – [לִסְפֹּק, סוֹפֵק, יִסְפֹּק]

~ פִּעֵ׳ **סִפֵּק*** פ״י 1*. הִמְצִיא דֵּי הַצֹּרֶךְ, נָתַן אֶת הַדָּרוּשׁ: ״אִמּוֹתֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים מְסַפְּקוֹת לָהֶן מִחְיָה וּכְסוּת״ (מכות ב ו). ״הַבְּרֵכוֹת הַמְסַפְּקוֹת לוֹ מַיִם״ (בבא בתרא סז:). הֶחָלְבָן מְסַפֵּק חָלָב בֹּקֶר־בֹּקֶר. הַכְּפָר מְסַפֵּק אֶת צָרְכֵי הָעִיר. 2°. נָתַן סִפּוּק, הִשְׂבִּיעַ רָצוֹן: תְּשׁוּבַת הַתַּלְמִיד סִפְּקָה אֶת בּוֹחֲנָיו. אֵין דְּבָרֶיךָ מְסַפְּקִים אוֹתִי. 3*. נָתַן אֶפְשָׁרוּת, אִפְשֵׁר: ״סַפֵּק בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, פֶּן יִכְלוּ בְּיָגוֹן חַיַּי״ (יהודה הלוי, ט 505). – [לְסַפֵּק אֶת־, לְ־; מְסַפֵּק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **סֻפַּק***. 1*. נִתַּן, הֻמְצָא לְפִי הַצֹּרֶךְ: ״הַכֹּל מָצוּי וּמְסֻפָּק לָהֶם בַּמִּדְבָּר״ (ספרי דברים שיג). צָרְכֵי הָעִיר סֻפְּקוּ עַל־יְדֵי הַמְּשֻׁקִּים הַחַקְלָאִיִּים. 2°. נִתַּן לוֹ סִפּוּק, הֻשְׂבַּע רָצוֹן: עִם קַבָּלַת הַפִּצּוּיִים סֻפְּקָה תְּבִיעָתוֹ. – [מְסֻפָּק, יְסֻפַּק]

~ הִתְ׳ **הִסְתַּפֵּק***. 1*. הָיָה דַּי לוֹ, אָמַר דַּי, מָצָא אֶת סִפּוּקוֹ: ״הִסְתַּפֵּק בְּמָה שֶׁחָלַק לְךָ הַבּוֹרֵא״ (גבירול, מבחר הפנינים 19). ״כָּל אֶחָד עִם חֶסְרוֹנוֹ מִתְאַפֵּק וּבְמָה שֶׁנִּגְזַר עָלָיו מִסְתַּפֵּק״ (הרומי, טו 263). ״חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ מִסְתַּפְּקִים בְּלֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ״ (אבוהב, מנורת המאור, הקדמה נר א). ״הִיא מִסְתַּפֶּקֶת בִּמְעַט בְּמָה שֶׁמַּרְוִיחָה מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ״ (מנדלי מו״ס, שכח). ״אֲבָל בָּזֶה בִּלְבַד עוֹד לֹא נוּכַל לְהִסְתַּפֵּק״ (אחד העם, לג). 2*. הִשְׁתַּמֵּשׁ, סִפֵּק לְעַצְמוֹ, נֶהֱנָה: ״תְּבוּאָה צְבוּרָה בִּזְמַן שֶׁהִתְחִיל בָּהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת מֻתָּר לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת״ (שבת קכז.). ״וּמָה שֶׁמְּזֻדַּמֵּן לוֹ מִן הָעוֹלָם, הוּא מִסְתַּפֵּק בּוֹ לִמְזוֹנוֹתָיו וְלִסְפּוּקוֹ״ (חובות הלבבות, הכניעה י). ״נוֹטְלִים

מן השוק מזונות לבתיהם להסתפק בהם בימי הרעב" (הזז, יעיש ד 21). — [להסתפק, מסתפק, יס־]

~ הפ׳ הספיק * פ״י 1 *, המציא, נתן כפי הצורך: "אינן מספיקין מים ומזון" (סוטה ח ד). "ימכר מנעלים שברגליו ויספיק מהן צרכי סעודה" (שבת קכט.). "ואלו היה מספיק להם די ספקם" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "מי יוכל להספיק לו צרכיו?" (בורלא, עקביה 197). "הם הספיקו העצים למערכה" (טברסקי, אקוסטה ב 242). בית־החרשת מספיק תוצרת ללקוחות. 2 *, נתן יכלת, אפשר: "הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד" (אבות ד ה). 3 * פ״ע עלה בידו, היה לו די זמן ואפשרות: "לא הספיקו קדושי אל לספר נפלאות ה׳" (בן־סירא מב כד). "לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו" (שקלים ו ב). "מה נעשה שאם באנו לכתב אין אנו מספיקין" (שבת יג:). הספקתי להגיע לתחנה בעוד מועד. התלמיד הספיק יפה בלמודים. 4 ° פ״ע היה בו די: "הלואי שתספיק לך סעודתך כדי שן ומחצה" (עגנון, אורח 17). — [להספיק, מספיק, י־]

~ הספק °, ספק, נתן, המצא: כל צרכיו הספקו על־ידי המוסד. — [מספק, יספק]

— מספיק *, ראה ערך מספיק *.

ג. ספק [מן ספק]

~ פע׳ ספק ⁘ פע״י 1, הטיל ספק, פקפק: "ולמה לא תספק בטענותם ביסודות הארבעה ראשונה?" (כוזרי ה יד). "וממה שאין לספק בו הוא שראוי שיהיו לדת האלהית עקרים כוללים" (אלבו, העיקרים 38). 2, הביא לידי ספק: "וכאשר יתיאש (היצר) מספק אותך בזה, ישתדל לספק אותך בבורא יתברך" (חובות הלבבות, הייחוד ה). — [לספק, מ־, י־]

~ פע׳ ספק ⁘ פ״ע היה בספק, פקפק, לא ידע אל נכון: "והוא יבאר לך הגדולות שבספקות אשר יספקו על כל משכיל" (מורה נבוכים, פתיחה). "הדברים כמעט־כמעט ברורים, לא מספקים בשמא ואולי" (הזז, יעיש ד 157). הנני מספק אם אוכל לבצע את הדבר. דעות מספקות [ראה עוד ערך מספק] — [מספק, יספק]

~ הת׳ הסתפק ⁘, היה בספק, לא ידע בברור: "יש להסתפק אם יכול האב לקבל גט לבתו הקטנה משנשאת" (תוספות קידושין י.). "ובזה הפרוש שפרשנו יסור מלבך ספק גדול שמסתפקים בו בני־אדם" (רבינו נסים, שבת קלג.). "מפני שהוא כמסתפק באמתת חיובו בהם" (חובות הלבבות, הייחוד ד). אל־נא תסתפק בכך, הדבר ברור! — [להסתפק, מס־, יס־]

ד. ספק [קרוב אל ב. ספק — אולי היפך מן פסק]

~ פע׳ ספק * פ״י חבר, קשר: "האזוב הקצר מספקו בחוט" (פרה יב א). "בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל" (שיר השירים רבה, שיר). — [לספק את־, ב־; מספק, י־]

ספק * ז׳ [אולי מן ד. ספק = קשר, היינו: דבר קשור שאין יודעים מהו עד שיתירוהו] דבר שאינו ברור, פקפוק, חסר־ודאות: "ממון המטל בספק — חולקין" (יבמות לז:). "הסתלק מן הספק" (אבות א טז). יש לי ספקות בדבר. קשה לברר ולהתיר את כל ספקותיך. אין ספק, כי דבריו נכונים. — [ספק־, ספקו; ספקות, ספקות־]

— ספק כך ספק לא־כך *, לא ברור בדיוק אם הוא כך או כך, מצב של חסר־ודאות: "ספק חשכה ספק אין חשכה — אין מעשרין את הודאי" (שבת ב ז). "אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה" (חולין ז:). "פרעה רשע הוא וגזרתו ספק מתקימת ספק אינה מתקימת" (שמות רבה א). "והניחו על גבי השלחן ספק חי ספק מת" (עגנון, אלו נא). "ספק הוא הוא, ספק אינו הוא" (הזז, יעיש ד 176).

— אין ספק °, ברור, ודאי: "ומצד ההגיון אין ספק שהצדק אתם" (אחד העם, פה). אין ספק כי אעשה כך.

— בלי ספק ⁘, ללא פקפוק: "אין בו אמונה אם אהי עושה זאת ואני בוגד בלי ספק!" (הנגיד, דיואן 246).

— ספק־ספקא * [על־פי עבודה זרה ע. ועוד, ושם: ספק בתוך ספק, ספק כפול!] ספק של ספק, פקפוק קל ביותר, צל של ספק: "גם משום ספק־ספקא לא רציתי לעמד במקום הסכנה" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 149). "הם עלולים לרצות נפש בלי טעם ודעת, משום ספק־ספקא" (שופמן, א 308). אין לי אף ספק־ספקא בכך שהוא חף מפשע. [ובנוסח עברי:] "אין ספק־ספק שהיתה לחכמינו ז״ל שיטה מסימת בדבר" (אביגורי, יד 38).

— ספק ספקא — לקולא * [ארמית, עבודה זרה ע.], דבר שיש בו ספק בתוך ספק, ספק כפול ומכפל — יש להקל בו ולא להחמיר.

— מטל בספק °, נתון בספק °, מפקפק, אינו ודאי: עתידו של המפעל מטל בספק.

— ספק־דבר *, דבר המטל בספק, דבר שאינו ברור: "הכל לעניים, שספק לקט — לקט" (פאה ד יא).

— צל של ספק °, ספק קל ביותר: אין לי אף צל של ספק כי האיש חף מפשע.

— אין ספק מוציא מידי ודאי * [פסחים ט., ושם דיבור הלכי בעניני איסור והיתר ובדיני ממונות] [בהשאלה] דבר המטל בספק אינו יכול להכריע את הדבר הודאי, מעין הדבור: "ברי ושמא — ברי עדיף".

— נהנה מן הספק ° [במשפט] כיון שלא הוכחה אשמתו בודאות, הוא יוצא זכאי בדין.

ספק *, ספק *, סיפק ז׳ [מן ב. ספק; במקרא שפק] 1 ⁘ ספוק, צרך: "והם... נקלים להיות ספק מלאו" (גבירול, א 24). "ותקון ענינו בעולם כפי הצרך והספק" (חובות הלבבות, הבחינה ג). "לתת לו מן המזון די ספקו" (שם, חשבון הנפש ג). 2 * אפשרות, יכלת: "שספק בידו לעשות ואינו עושה" (פסחים צג.). "ואין ספק בידי לתן להם ואני מתביש לירד לשוק" (דברים רבה ד). "מפני שספק ביד מלכים לשתות ולעשות כל רצונן" (במדבר רבה י). "שהיה ספק בידי למחות ולא מחיתי" (בראשית רבה נה). "יהא ספק בידיך לשים עליך את כליך" (ברנר, א 142). "כבר היה ספק בידו לשבת" (ברקוביץ, סיפורים רמח). "ועדין לא היה ספק בידם כדי לקנות פרה" (עגנון, כלה טו). "זה היה לפי שעה כל מה שהיה ספק בידי לעשות" (סימן, צד). — [ספק־, ספקו]

א. **סֶפֶק°** ז׳ [צורת־משנה של סָפֵק] סָפֵק, חֹסֶר־וַדָּאוּת: ״נִנְעַץ בְּלִבֵּנוּ כִּידוֹן הַסֶּפֶק״ (המאירי, המוקד לז). ״וְסֶפֶק נַפְשׁוֹ שֶׁל אָסִיר בּוֹתֵר״ (טנא, שירים 352). — [סְפֶק־]

ב. **סֶפֶק°** ז׳ [מן א. ספק] הַכָּאָה, דְּפִיקָה: ״תַּדְהֵמָה וְסֶפֶק־כַּפַּיִם״ (שניאור, סיפורים רנג). — [סְפֶק־]

סַפָּק° ז׳ [מן ב. ספק, סִפֵּק] מִי שֶׁמְּסַפֵּק מִצְרָכִים שׁוֹנִים, הַמַּמְצִיא אֶת הַדָּרוּשׁ: הַכְּפָר הוּא הַסַּפָּק הָעִקָּרִי שֶׁל יְרָקוֹת, חָלָב וּבֵיצִים. סַפָּק שֶׁל סְחוֹרוֹת. — [סַפַּק־, סַפָּקִית, סַפָּקִים, סַפָּקֵי־, סַפָּקִיּוֹת]

סְפֵקָא*, ספיקא ז׳ [ארמית] סָפֵק, פִּקְפּוּק: ״מִי אִיכָּא סְפֵיקָא קַמֵּי שְׁמַיָּא?״ (ברכות ג:) [כלום יש ספק אצל אלהים?]

— סְפֵק־סְפֵקָא*, ראה סָפֵק.

א. **סְפֵקָה*, ספיקה** נ׳ [מן סָפֵק] יְכֹלֶת, אֶפְשָׁרוּת: ״כָּל מִי שֶׁסְּפֵקָה בְּיָדוֹ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְאֵינוֹ מְעַבְּרָהּ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה״ (ירושלמי חגיגה עח ד). ״וְהָיְתָה סְפֵקָה בְּיָדוֹ לִמְחוֹת — וְלֹא מִחָה״ (ירושלמי סוטה כד א). — [סְפֵקַת־, סְפֵקוֹת]

ב. **סְפֵקָה־, ספיקה** נ׳ [מן סָפֵק] סָפֵק, פִּקְפּוּק: ״רָאִיתִי לְבָאֵר בָּעִנְיָן הַזֶּה מַה שֶּׁרָאָה בּוֹ מְעַט הַסְּפֵקָה״ (חובות הלבבות, הבטחון ג). ״וְיָכוֹל שֶׁתִּהְיֶה סְפֵקָה בְּחוּשׁ הָאֲחֵרִים, אַךְ בָּזֶה אֵין סְפֵקָה״ (יוסף קמחי, ספר הגלוי, הקדמה). — [סְפֵקַת־, סְפֵקוֹת]

סְפֶּקוּלַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: speculatio בילוש, עיון, הסתכלות] 1. עִיּוּן וְהִתְבּוֹנְנוּת בְּדָבָר, שִׁקּוּל־דַּעַת הַמְבֻסָּס עַל מֶחְקָר וְהִגָּיוֹן: סְפֶּקוּלַצְיָה פִילוֹסוֹפִית. סְפֶּקוּלַצְיוֹת מְסֻלָּפוֹת בְּמֶחְקָר מְסֻיָּם. 2. סַפְסָרוּת, מִקָּח־וּמִמְכָּר שֶׁל נְכָסִים (נְיָרוֹת־עֵרֶךְ, סְחוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה), שֶׁמְּחִירֵיהֶם אֵינָם יַצִּיבִים בַּשּׁוּק, מִתּוֹךְ רְדִיפָה אַחֲרֵי רְוָחִים קַלִּים וּמְהִירִים, נִצּוּל הַבִּקּוּשׁ הַמְרֻבֶּה אַחֲרֵי סְחוֹרוֹת מְסֻיָּמוֹת וְכַדּוֹמֶה, וְכֵן הַעֲרָמָה עַל כַּמָּה דְּרָכִים חֻקִּיּוֹת וְהוֹגְנוֹת בַּמִּסְחָר לְשֵׁם צְבִירַת רְוָחִים: סְפֶּקוּלַצְיָה בְּמִגְרָשִׁים. — [־צְיוֹת]

— סְפֶּקוּלָטִיבִי° ת׳ 1. עִיּוּנִי, הִסְתַּכְּלוּתִי, הַמְבֻסָּס עַל חֲקִירָה, שִׁקּוּל־דַּעַת וּמַסְקָנוֹת הֶגְיוֹנִיּוֹת: פִילוֹסוֹפְיָה סְפֶּקוּלָטִיבִית. 2. סַפְסָרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רְדִיפָה אַחֲרֵי רְוָחִים קַלִּים וּמְהִירִים, עַל־יְדֵי נִצּוּל תְּנוּדוֹת וְאִי־יַצִּיבוּת בַּשּׁוּק אוֹ גַּם עַל־יְדֵי הַפְקָעַת מְחִירִים וּדְרָכִים בִּלְתִּי חֻקִּיּוֹת אֲחֵרוֹת: מִסְחָר סְפֶּקוּלָטִיבִי.

— סְפֶּקוּלַנְט° ז׳ סַפְסָר, אָדָם הָעוֹסֵק בִּסְפֶּקוּלַצְיָה.

סְפֵקוּת־, ספיקות נ׳ [מן סָפֵק] מַצָּב שֶׁל סָפֵק, חֹסֶר־וַדָּאוּת: ״מִינוּת בָּאָה לָעוֹלָם, גִּבּוֹרֵי אֱמוּנָה נִתְפָּסִים לְתְעִיּוֹת וּסְפֵקוּת״ (פרלמן, תרי רעיונות ט). — [סְפֵקוּת־]

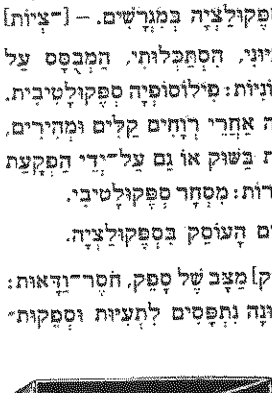
ספקטרום של אור־השמש

סְפֶּקְטְרוּם° ז׳ [לאטינית: spectrum דמות, מראה] סִדְרָה שֶׁל אָרְכֵּי־גַל וּתְדִירֻיּוֹת שֶׁל קְרִינָה אֶלֶקְטְרוֹ־מַגְנֶטִית. [סְפֶּקְטְרוּמִים]

— סְפֶּקְטְרוּם נִרְאֶה°, רְצוּעָה שֶׁל צְבָעִים כְּצִבְעֵי הַקֶּשֶׁת (אָדֹם, צָהֹב, יָרֹק, כָּחֹל, סָגֹל) הַמִּתְהַוָּה כְּשֶׁקֶּרֶן־אוֹר מִתְפַּצֶּלֶת בְּעָבְרָהּ דֶּרֶךְ מִנְסָרָה (פְּרִיסְמָה) אוֹ דֶּרֶךְ סָרִיג.

— סְפֶּקְטְרָלִי° ת׳ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֶשֶׁר לִסְפֶּקְטְרוּם.

— אֲנָלִיזָה סְפֶּקְטְרָלִית°, קְבִיעַת הַרְכָּבוֹ הַכִּימִי שֶׁל חֹמֶר עַל יְסוֹד סְפֶּקְטְרוּם הָאוֹר שֶׁהוּא פּוֹלֵט אוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵר דַּרְכּוֹ.

סְפֶּקְטְרוֹגְרָף° ז׳ [מלאטינית: spectrum דמות + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר לְצִלּוּם שֶׁל סְפֶּקְטְרוּם. — [סְפֶּקְטְרוֹגְרָפִים]

— סְפֶּקְטְרוֹגְרָמָה° נ׳ תַּצְלוּם שֶׁל סְפֶּקְטְרוּם.

סְפֶּקְטְרוֹסְקוֹפ° ז׳ [מלאטינית: spectrum דמות + יוונית: skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְטִי לִיצִירַת סְפֶּקְטְרוּם וְלִבְחִינָתוֹ. — [סְפֶּקְטְרוֹסְקוֹפִּים]

סְפֶּקְלַרְיָה*, ראה אַסְפַּקְלַרְיָה.

סַפְקָן° ז׳ [מן ג. ספק; סָפֵק] פַּקְפְּקָן, קְטַן־אֲמָנָה, לֹא־מַאֲמִין, הַנּוֹטֶה לְהַטִּיל סָפֵק: אֵין חֶלְקוֹ בֵּין הַסַּפְקָנִים. הִנְנִי סַפְקָן בְּנוֹגֵעַ לְאֶפְשָׁרוּת בִּצּוּעוֹ שֶׁל מִפְעָל זֶה. — [סַפְקָנִית, סַפְקָנִים, ־נִיּוֹת]

סַפְקָנוּת° נ׳ [מן סַפְקָן] 1. חֲשְׁשָׁנוּת, הַטָּלַת־סָפֵק, הֶעְדֵּר־אֱמוּנָה: ״הַלְאָה סַפְקָנוּת! הֲלֹא הָרַעְיוֹן לוֹקֵחַ לֵב!״ (אחד העם, שלד). הִנְנִי מִתְיַחֵס בְּסַפְקָנוּת לְהַצְלָחַת מִפְעָלוֹ. סַפְקָנוּתוֹ מְרַפָּה אֶת הַיָּדַיִם. 2. סְקֶפְּטִיצִיזְם, הַשִּׁיטָה הַפִילוֹסוֹפִית הַמַּטִּילָה סָפֵק בָּאֱמֶת מֻחְלֶטֶת וּבְכָל הַנָּחָה מַדָּעִית בְּטוּחָה. — [סַפְקָנוּת־]

סַפְקָנִי° ת׳ [מן סַפְקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק, הַסַּפְקָנִי, הַמַּבִּיעַ פִּקְפּוּק: ״וָאֶצְחַק צְחוֹק סַפְקָנִי״ (יעקב שטינברג, יז). ״נֶאֱנַח גְּדַלְיָה אֲנָחָה סַפְקָנִית״ (ברקוביץ, סיפורים טו). גִּישָׁה סַפְקָנִית לְדָבָר. — [סַפְקָנִית, סַפְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **ספר** [מן סָפַר; אוגריתית: ספר כתב; אכדית: šapāru שלח ידיעה, כתב; šipru משלוח, איגרת]

~ פָּעַל סָפַר פ״י מָנָה, חָשַׁב אֶת הַכַּמּוּת, קָבַע אֶת הַמִּסְפָּר: ״הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים, אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם?״ (בראשית טו ה). ״וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת... שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת... תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם״ (ויקרא כג טו—טז). ״לְכוּ סִפְרוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד־דָּן״ (דברי הימים א כא ב). ״סוֹפְרִים — שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה״ (קדושין ל.). — [לִסְפֹּר אֶת־, סוֹפֵר, יִסְפֹּר]

~ נִפְעַל נִסְפַּר, נִמְנָה, חֻשְׁבָה כַּמּוּתוֹ: ״הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב״ (בראשית טז י). ״כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״ (הושע ב א). ״דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן לִסְמֹךְ הַנִּסְפָּר אֶל הַמִּסְפָּר״ (רד״ק ירמיה נא נט). — [לְהִסָּפֵר, נִסְפָּר, יִסָּפֵר]

~ פִּעֵל סִפֵּר פ״י 1. הִרְצָה דְּבָרִים אֶחָד לְאֶחָד, פֵּרֵט אֶת כָּל הַדְּבָרִים, הִגִּיד תֹּכֶן שֶׁל דְּבַר־מָה: ״וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה״ (בראשית כד סו). ״וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם״ (יהושע ב כג). ״פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן״ (תהלים מח יד). ״וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת־כְּבוֹד עָשְׁרוֹ״ (אסתר ה יא). ״סִפּוּר הוּא מְסַפֵּר וְאוֹמֵר״ (בראשית רבה עח). ״זַמְּרִי סַפְּרִי, צִפּוֹרִי הַיְקָרָה״ (ביאליק, אל הצפור). ״מַה נְּסַפֵּר עוֹד וְלֹא סִפַּרְנוּ?״ (עגנון, אורח 444). 2* [סיפר, סיפר זה לזה, עם־ מן־] דִּבֵּר, שׂוֹחַח: ״אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי סִפֵּר״ (סנהדרין לח:). ״וְשָׁמַע שְׁתֵּי רוּחוֹת שֶׁמְּסַפְּרוֹת זוֹ לְזוֹ״ (ברכות יח:). ״לֹא יְסַפֵּר עִם הָאִשָּׁה

בשוק ואפלו עם אשתו״ (אבות דר׳ נתן ב). ״כל האוכל ירק, קדם ארבע שעות אסור לספר הימנו״ (ברכות מד:). 3, מנה, ספר: ״אספר כל עצמותי״ (תהלים כב יח). 4 ^ [סיפור ב־] העלה דברי ספור על־: ״וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח״ (הגדה של פסח). ״מעשה ספרו בו זקנים שבדור״ (הזז, יעיש א 56). ״אבי זקני... ספרו בו כמה וכמה מעשיות״ (סדן, ממחוז יז). 5* [סיפר עם־, בלשון נקיה] קים יחסי־מין, הזדוג: ״אינו מספר עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה, אלא בחצות הלילה״ (נדרים כ:). – [לספר את־, עם־, ב־; מספר, יספר]

~ פע׳ **ספר**, הרצה, הגד, נאמר: ״כי אשר לא־ספר להם ראו״ (ישעיה נב טו). ״לא תאמינו כי־יספר״ (חבקוק א ה). ״ורעות חשבו לא ספרו מאז ולא הגדו״ (משה אבן־עזרא א, 45). הדברים המספרים עשו רשם עז. – [מספר, יספר]

~ הת׳ **הספר** °, ספר מעצמו, נאמר שלא במתכון: ״בראשונה העלמתי כל אותו מעשה מאשתי, אבל הוא פרץ את גדרי והיה מספר מאליו״ (עגנון, כפות תמב). – [להספר, מספר, יספר]

– **ספר צעדיו**, התחקה על עקבותיו, שם לב לכל מהלך שלו: ״הלא־הוא יראה דרכי וכל־צעדי יספור״ (איוב לא ד). ״וכל צעדי תספר״ (ביאליק, אחד).

– **ספר את עצמו עם פלוני***, נמנה עם פלוני, השוה את עצמו לפלוני: ״ברוך המקום ברוך הוא שספר עצמו עם הצדיקים״ (תנא דבי אליהו רבה ו).

– **ספר בגנותו של פלוני***, דבר רעות על פלוני: ״אין אנו רשאין לספר בגנותן של אלו״ (תוספתא יום הכפורים ב ז). [ולהפך:]

– **ספר בטובתו של פלוני***, דבר טובות על פלוני, שבח והלל אותו: ״לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו״ (בבא בתרא קסד:).

– **לא יאמן (יאמן) כי יספר** ° [על־פי חבקוק א ה ושם: ״לא תאמינו כי יסופר״] קשה להאמין לדבר, הדבר אינו מסתבר.

ב. **ספר** [ארמית: ספר; ראה מספרים]

~ פע׳ **ספר*** פ״י גזז שער, כרת את השער במספרים או במכשיר אחר: ״שבת (שבוע) שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס״ (תענית ד ז). הספר ספר את שער ראשו וזקנו. – [לספר את־, מספר, י־]

~ פע׳ **ספר** °, גזוז שערותיו: האיש ספר במספרה. – [מספר, יספר]

~ הת׳ **הסתפר***, גזז את שערו בעצמו או בידי ספר: ״ואין רואין אותו (את המלך) כשהוא מסתפר״ (סנהדרין ב ה). הסתפרתי במספרה. – [להסתפר, מסתפר, יס־]

ספר ז׳ [אוגריתית: ספר; אכדית: šipru משלוח הודעה; ארמית: ספרא; ערבית: ספר] 1 [בימי־קדם] אגרת, מכתב שלוח אל מישהו כתוב על לוח של חרס, על מגלת־קלף וכדומה: ״ויכתב דוד ספר אל־יואב״ (שמואל ב יא יד). ״ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו״ (מלכים א כא ח). 2, לוח של חמר, מגלת־קלף או חמר אחר כיוצא בזה שנכתבו עליהם דברים לזכרון: ״כתב זאת זכרון בספר״ (שמות יז יד). ״הלא־הם כתבים על־ספר דברי שלמה״ (מלכים א יא מא). 3 ° [בימינו] דברים מדפסים (בדורות שעברו גם כתובים בכתב־יד) על גבי גליונות־ניר מקפלים וגזורים לדפים, מדבקים או תפורים ומכרכים יחד: ספריה להשאלת ספרים. ספר פתוח. ארון לספרים. ספר שירים. קראתי ספר מענין. הסופר כתב ספר חדש. ספר־למוד. 4 °, גליונות־ניר נקיים או משרטטים מכרכים יחד בתבנית ספר לרשימות משרדיות שונות: ספרי־חשבונות. ספר הכנסה והוצאה. 5 °, כרך, חלק של יצירה ספרותית גדולה: רומן גדול בשלשה ספרים. 6*, כנוי לכל אחד מחלקי התורה או המקרא, כתב־קדש: ״אין כותבין ספרים תפלין ומזוזות במועד״ (מועד קטן ג ד). 7 °, שם כולל ליצירה ספרותית או לקבץ של יצירות מקדשות לנושא מרכזי: ספר איוב. ספר תהלים. ספרי חשמונאים. ספר הגטאות. ספר השומר [וראה עוד להלן] – [ספר־, ספרו; ספרים, ספרי־]

– **ספר־הברית** (שמות כד ז), כנוי לספר־התורה.

– **ספר הגלוי** (ירמיה לב יד), כנוי בתקופת המקרא לשטר־קנין שמוכר־הרכוש נתן לידי הקונה (עתק אחר של השטר כשהוא חתום וסגור הפקד בידי בית־הדין, ראה להלן ״ספר החתום״).

– **ספר־הזהב** °, כנוי לספר מיחד (על־פי־רב בצורת אלבום מהדר) הנשמר במקום צבורי ובו נרשמים שמות של אישים שהצבור רוצה ביקרם: ספרי־הזהב של הקרן הקימת לישראל.

– **ספר זכרון**, 1, ספר שנרשמים בו דברים למשמרת: ״אז נדברו יראי ה׳ איש אל־רעהו ויקשב ה׳ וישמע, ויכתב ספר זכרון לפניו״ (מלאכי ג טז). 2 °, ספר המוצא לכבוד אדם חשוב ליובלו או כמזכרת לשמו לאחר פטירתו.

– **ספר־זכרונות**, 1, ספר שנרשמים בו דברים הראויים להזכר: ״ויאמר להביא את־ספר הזכרנות דברי הימים״ (אסתר ו א). 2 °, פנקס שרושמים בו למזכרת דברים, זכרונות וכו׳. 3 °, יצירה ספרותית שהסופר מגולל בה את פרשת זכרונותיו מימים עברו.

– **ספר־החיים**, כנוי לספר הנמצא, כביכול, בידי אלהים ובו הוא רושם את גורלו של כל אדם בחיים במשך השנה: ״ימחו מספר חיים ועם־צדיקים אל־יכתבו״ (תהלים סט כט). ״כתבנו בספר חיים טובים״ (אבינו מלכנו, לימים נוראים).

– **ספר החתום** (ירמיה לב יד) [בימי־המקרא] שטר־מכירה מקפל וסגור המפקד לשמירה בבית־הדין וכדומה, להבדיל מן ״הגלוי״ הנתן לידי הקונה. 2 ° [בהשאלה] כנוי לספר, לתעודה או לכל דבר־שהוא שאינם מובנים כלל: ״כל הענין הזה כספר החתום הוא לה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמא).

– **ספר־היחש**, רשימה של דברי ימי המשפחות, סדר הדורות של אדם: ״ואמצא ספר היחש העולים בראשונה״ (נחמיה ז ה).

– **ספר־יצירה***, שמו של ספר קבלה קדמון על בריאת העולם, על חכמת לשון־הקדש ועל השמוש באותיות; מיחס לאברהם אבינו. חבר, כנראה, בתקופת הבית השני.

— סֵפֶר הַיָּשָׁר, 1, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר קַדְמוֹן שֶׁנִּרְשְׁמוּ בוֹ סִפּוּרִים וְשִׁירֵי הַגְּבוּרָה שֶׁל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל: "הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר" (יהושע י יג) 2*, סֵפֶר מִדְרָשׁ עַתִּיק הַמַּרְצֶה אֶת הַמְּאֹרָעוֹת מִימוֹת אָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד יְמֵי הַשּׁוֹפְטִים. נִתְחַבֵּר, כַּנִּרְאֶה, בַּמֵּאָה הַתְּשִׁיעִית אוֹ הָעֲשִׂירִית לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת.

— סֵפֶר־כְּרִיתוּת, גֵּט, כְּתַב־גֵּרוּשִׁים שֶׁאָדָם מוֹסֵר לְאִשְׁתּוֹ לְאַחַר שֶׁהֶחְלִיט לְהִפָּרֵד מִמֶּנָּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ" (דברים כד א).

— סֵפֶר לָבָן°, כִּנּוּי לִתְעוּדָה מֶמְשַׁלְתִּית רִשְׁמִית (בַּעֲטִיפָה לְבָנָה!) הַכּוֹלֶלֶת חֻקִּים חֲשׁוּבִים אוֹ הַנְחָיוֹת חֲשׁוּבוֹת לַצִּבּוּר: בְּתוֹלְדוֹת הַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל זָכוּר "הַסֵּפֶר הַלָּבָן" שֶׁפִּרְסְמָה מֶמְשֶׁלֶת אַנְגְּלִיָּה בִּשְׁנַת 1939 וְשֶׁכָּלַל הַגְבָּלוֹת חֲמוּרוֹת עַל זְכֻיּוֹת הַיְּהוּדִים בָּאָרֶץ (אִסּוּר קְנִיַּת קַרְקָעוֹת וְעוֹד).

— סֵפֶר־מִלִּים°, מִלּוֹן: "בְּיָדֵינוּ יֵשׁ כַּיָּדוּעַ סִפְרֵי־מִלִּים אֲחָדִים, אֵלּוּ אֵינָם שְׁלֵמִים וְאֵינָם מְתֻקָּנִים" (ביאליק, חבלי לשון).

— סֵפֶר־מִקְנָה (ירמיה לב יד), שְׁטַר־קִנְיָן שֶׁל רְכוּשׁ.

— סֵפֶר־הַסְּפָרִים°, כִּנּוּי־כָּבוֹד לְכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ, סִפְרֵי הַתַּנַ"ךְ: "לֹא יָכְלָה מַחְבַּרְתּוֹ לְהִתְרוֹמֵם לְמַעֲלַת סֵפֶר־הַסְּפָרִים" (אחד העם, קעג).

— סֵפֶר־עֵזֶר°, סֵפֶר הַמְשַׁמֵּשׁ עֶזְרָה וְסִיּוּעַ לַלּוֹמֵד אוֹ לַחוֹקֵר: סִפְרֵי־לִמּוּד, מִלּוֹנִים, לֶקְסִיקוֹנִים, אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיוֹת וְכַדּוֹמֶה — סִפְרֵי־עֵזֶר הֵם.

— סֵפֶר שָׁחוֹר°, כִּנּוּי לְסֵפֶר שֶׁנִּרְשְׁמוּ בוֹ לְזִכָּרוֹן מַעֲשֵׂי־פֶּשַׁע שֶׁל אֲנָשִׁים אוֹ שֶׁל צִבּוּר: סֵפֶר שָׁחוֹר עַל זְוָעוֹת הַנָּאצִים בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה.

— סֵפֶר־תּוֹרָה, 1, חֲמֵשֶׁת חֻמְשֵׁי־הַתּוֹרָה (בְּרֵאשִׁית, שְׁמוֹת, וַיִּקְרָא, בְּמִדְבַּר, דְּבָרִים): "לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה" (דברים לא כו). 2*, כִּנּוּי לַחֲמֵשֶׁת חֻמְשֵׁי־הַתּוֹרָה הַכְּתוּבִים בִּכְתָב מְיֻחָד בִּידֵי סוֹפֵר מֻמְחֶה עַל יְרִיעוֹת־קְלָף מְגוֹלָלוֹת לִמְגִלָּה: "אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתַי שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי סִפְרֵי־תוֹרָה שֶׁנִּגְלָלִין" (סנהדרין סח). "הֵבִיא אַבָּא לְבֵיתוֹ מִן הָעֲיָרָה גַּם סֵפֶר־תּוֹרָה מְצֻנַּעַת מִתַּחַת לְפָרֹכֶת" (ביאליק, החצוצרה א). בַּאֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ שֶׁבְּבֵית־הַכְּנֶסֶת מֻנָּחִים סִפְרֵי־הַתּוֹרָה.

— סִפְרֵי־אַחֲוָה°, ראה ערך אַחֲוָה.

— סִפְרֵי אֱמֶ"ת*, רָאשֵׁי־תֵּבוֹת לְסִפְרֵי אִיּוֹב, מִשְׁלֵי, תְּהִלִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם טַעֲמֵי־מִקְרָא מְיֻחָדִים.

— סִפְרֵי־הַקֹּדֶשׁ°, כִּנּוּי לְסֵפֶר הַתַּנַ"ךְ (תּוֹרָה, נְבִיאִים, כְּתוּבִים).

— סְפָרִים חִיצוֹנִים*, 1°, אַפּוֹקְרִיפִים, סְפָרִים עַתִּיקִים שֶׁלֹּא הֻכְנְסוּ עַל־יְדֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל אֶל תּוֹךְ הָאֹסֶף (הַקָּנוֹן) שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ וְנִגְנְזוּ, כְּגוֹן סִפְרֵי הַחַשְׁמוֹנָאִים, בֶּן־סִירָא, סֵפֶר בָּרוּךְ. רֻבָּם אָבְדוּ וְהִגִּיעוּ לְיָדֵינוּ רַק בְּתַרְגּוּמֵיהֶם לִיוָנִית, לְסוּרִית וְעוֹד. 2*, כִּנּוּי לְסִפְרֵי מִינִים, סִפְרֵי אֶפִּיקוֹרְסִים: "וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא... אַף הַקּוֹרֵא בִּסְפָרִים הַחִיצוֹנִים" (סנהדרין י א). 3°, כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית (לְהַבְדִּיל מִן "סִפְרֵי־קֹדֶשׁ"): "הוּא הֶחֱמִיץ וְקוֹרֵא בִּסְפָרִים חִיצוֹנִים!" (מגדלי מו"ס, רלח). "וְהוּא בָּחוּר מְמֻלָּח, קוֹרֵא בְּעִתּוֹנִים וּבִסְפָרִים חִיצוֹנִים" (עגנון, אלו ועם).

— סִפְרֵי־יְרֵאִים*, סִפְרֵי־מוּסָר*, כִּנּוּי לִסְפָרִים שׁוֹנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בִּידֵי חֲסִידִים וְצַדִּיקִים וְתָכְנָם מוּסָר וְהַדְרָכָה בְּדַרְכֵי הָאֱמוּנָה.

— בֵּית־סֵפֶר* [ירושלמי מגילה עג ד ועוד, ושם: מקום ללימוד הספר, התורה] מָקוֹם שֶׁלּוֹמְדִים בּוֹ תַּלְמִידִים קְרִיאָה, כְּתִיבָה וּשְׁאָר מִקְצוֹעוֹת־לִמּוּד, בֵּית־אֻלְפָּן: בֵּית־סֵפֶר יְסוֹדִי, בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן, בֵּית־סֵפֶר מִקְצוֹעִי, בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ [וראה עוד ערך בַּיִת, בֵּית־סֵפֶר]. — [בֵּית־הַסֵּפֶר; בָּתֵּי־סֵפֶר]

— אֲרוֹן־סְפָרִים°, אָרוֹן עָשׂוּי מַדָּפִים לִשְׁמִירַת סְפָרִים.

— בֵּית־סְפָרִים°, סִפְרִיָּה, מָקוֹם אֹסֶף סְפָרִים בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים לְהַשְׁאָלָה לַקּוֹרְאִים: בֵּית־הַסְּפָרִים הַלְּאֻמִּי וְהָאוּנִיבֶרְסִיטָאִי שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. — [בָּתֵּי־סְפָרִים]

— יוֹדֵעַ סֵפֶר [שאול מן ישעיה כט יא] כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל הַשְׂכָּלָה, מִי שֶׁקָּרָא וְשָׁנָה בִּסְפָרִים שׁוֹנִים, מְלֻמָּד.

— עַם־הַסֵּפֶר° [על־פי הערבית בקוראן: אַהְל־אַל־כִּתָאבּ אנשי הספר] כִּנּוּי לְעַם־יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן לָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֶת סִפְרֵי־הַקֹּדֶשׁ.

— תּוֹלַעַת־סְפָרִים°, 1, עָשׁ מְיֻחָד הַמְכַרְסֵם וּמַשְׁחִית אֶת הַסְּפָרִים. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁרוֹאֶה אֶת כָּל עוֹלָמוֹ בְּעִיּוּן וּבְחִטּוּט בִּלְתִּי־פּוֹסֵק בִּסְפָרִים.

סַפָּר* ז׳ [מן ב׳ ספר, סַפֵּר] גַּלָּב, בַּעַל מִסְפָּרָה, אֻמָּן הָעוֹסֵק בְּהַתְקָנַת תִּסְפֹּרֶת, בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (שבת א ב). — [סַפַּר־, סַפָּרִית, סַפָּרִים, סַפָּרֵי־, סַפָּרִיּוֹת]

א. **סְפָר** ז׳ [מן א׳ ספר] מִנְיָן, מִפְקָד, סְפִירָה: "וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל־הָאֲנָשִׁים הַגֵּירִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַסְּפָר אֲשֶׁר סְפָרָם דָּוִיד אָבִיו" (דברי הימים ב ב טז). "חֲמוּרִים יְמֵי גְמַר מִימֵי סְפָר" (ספרא מצורע ע א). — [סְפַר־]

ב. **סְפָר*** ז׳ [אכדית: supuru חומה, גדר; ארמית: סְפָרָא חוף] גְּבוּל, תְּחוּם, רְצוּעַת־אֲדָמָה הַחוֹצֶצֶת בֵּין מְדִינוֹת: "עֲיָרוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל סְמוּכוֹת לַסְּפָר" (תוספתא שביעית ד ז). "סִפְרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל... סִפְרֵי חוּץ־לָאָרֶץ" (ירושלמי חלה נח ב). "וּמָה רָאָה (עֲמָלֵק) לֵישֵׁב לוֹ עַל הַסְּפָר עַל דֶּרֶךְ כְּנִיסָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל?" (במדבר רבה טז). "וְנוֹדַע אָהֳלוֹ בִּסְפַר סְפָרַד" (יהודה הלוי, ג 309). — [סְפַר־, סְפָרוֹ, סְפָרִים, סִפְרֵי־]

— חֵיל־הַסְּפָר°, מִשְׁטֶרֶת־הַגְּבוּלוֹת, מִשְׁמָר שֶׁל שׁוֹטְרִים וְחַיָּלִים הַמְמֻנִּים עַל שְׁמִירַת גְּבוּלוֹת־הַמְּדִינָה.

— יִשּׁוּב־סְפָר°, עִיר אוֹ כְּפָר הַשּׁוֹכְנִים בִּגְבוּל הַמְּדִינָה.

סִפְרָא* ז׳ [ארמית: הספר] שְׁמוֹ שֶׁל מִדְרַשׁ־הֲלָכָה הָעַתִּיק לְסֵפֶר "וַיִּקְרָא", מְיֻחָס לְפִי הַתַּלְמוּד לְר׳ יְהוּדָה בַּר אִלְעַאי (בכורות סא). נִקְרָא גַּם "סִפְרָא דְבֵי רַב" וְגַם "תּוֹרַת כֹּהֲנִים".

סָפְרָא ז׳ [ארמית: הסופר, עזרא ד יז; ראה סוֹפֵר] סוֹפֵר, יוֹדֵעַ סֵפֶר. [סָפְרֵי־]

— סָפְרָא וְסַיָּפָא°, ראה ערך סַיָּפָא*.

— פְּשִׁיטֵי דְסָפְרָא*, 1*, שְׂכַר הַסּוֹפֵר (כּוֹתֵב הַשְּׁטָר) (בבא מציעא טז). 2°, כִּנּוּי לִשְׂכַר־סוֹפְרִים, הוֹנוֹרָר, הַשָּׂכָר שֶׁמְּשַׁלֵּם הַמּוֹצִיא־לָאוֹר לִמְחַבֵּר סֵפֶר אוֹ לְכוֹתֵב מַאֲמָר וְכַדּוֹמֶה.

ספרגוס* ז׳ ירק־גנה – ראה אספרגוס*.

ספרד ש״פ שם ארץ במקרא (עובדיה כ), שנתיחד בספרותנו ובלשוננו ככנוי לארץ היספניה בחצי־האי הפירניאי שבמערב אירופה [על־יסוד תרגום יונתן בעובדיה: ״וגלות ירושלם אשר בספרד״ – ״וגלות ירושלם דבאספמיה״]

– נסח־ספרד°, נסח התפלות הנהוג בין היהודים הספרדים; וכן נסח תפלות שונה קצת מזה–הנהוג בין ה״חסידים״ (להבדיל מן הנסח האחר – ״נסח־אשכנז״).

ספרד [מן ספרד]

~ פע׳ **ספרד**° פ״י בולל בין הספרדים, הקנה ארח־חיים של יהודי ספרד: החיים הממשכים של המעוט האשכנזי בקרב הרב הספרדי ספרדו רבים מן האשכנזים. – [לספרד, מ־, י־]

~ התפ׳ **נספרד**° פ״ע נתערב בין הספרדים, קנה לו ארח־חיים של יהודי ספרדי: ״הרי נספרדו הוא ומשפחתו״ (קלוזנר, הספרות ב 83). אשכנזים רבים נספרדו בשבתם במשך דורות בין ספרדים. – [להספרד, מס־, יס־]

ספרדי^ תו״ז [מן ספרד] 1 ת׳, היספני, בן ארץ ספרד, השיך לספרד: הלשון הספרדית, אזרח ספרדי. 2 ז׳, יהודי המתיחס על היהודים שחיו בספרד וגרשו ממנה בגרוש הגדול בשנת ה׳ רנ״ב (1492) ומשם נפוצו במערב־אירופה, בצפון־אפריקה ועוד. הישוב היהודי בישראל מרכב מאשכנזים, ספרדים ובני עדות־מזרח. – [ספרדית, ספרדיים, ־דיות; ספרדיה, ספרדים, ספרדיות]

א. **ספרה**, נ׳ ספר [על־פי הבנה בהוראה זו בכתוב: ״שמה דמעתי בנאדך, הלא בספרתך״ תהלים נו ט].–[ספרת־, ספרות, ספרות־]

ב. **ספרה°, סיפרה** נ׳ [מן א. ספר; ערבית: ספר אפס] סימן בכתב המציין מספר: הספרות המקבלות בימינו הן 1, 2, 3, 4 וכו׳. הן נקראות על־שום מוצאן ״ספרות הדיות״ או ״ערביות״ (להבדיל מן הספרות הרומיות הקדומות: I, II, III, IV וכו׳). – [ספרת־, ספרות, ספרות־]

ספרה, ראה ספירה.

ספרון° ז׳ [מן ספר] ספר קטן, חוברת. – [ספרון־, ־נים, ־ני־]

ספרור°, סיפרור ז׳ [מן ספרר, ספרר] מספור, נומרציה, קביעת מספרים בעמודי ספר, בתלושים וכדומה. – [ספרור־, ספרורים, ־רי־]

ספרות° נ׳ [מן ספר] מלאכת־הספר, התקנת תספרת, גזיזת שער, גלוח וכדומה. – [ספרות־]

ספרות^ נ׳ [מן ספר; ארמית: ספרותא עבודת הסופר־המורה] 1 °, כלל היצירות בכתב ובדפוס (וכן היצירה העממית הנמסרת בעל־פה מדור לדור) של עם מסים, של תקופה מסימת או של האנושות כלה: הספרות העברית העתיקה, ספרות יון, הספרות האירופית, הספרות המודרנית. 2 °, כלל הפרסומים במקצוע מדעי או שמושי מסים: ספרות ההיסטוריה, ספרות צבאית, ספרות שמושית. 3 °, רשימת ספרים וחבורים הדנים במקצוע או בנושא מסים, ביבליוגרפיה: בסוף כל פרק של הספר המדעי נתנה הספרות לאותו פרק. 4 ^, מלאכתו של הסופר (במשמעותו בימי־קדם ובימי־הביניים: כותב ספרי־תורה, מזכיר, מורה), כתיבה, מזכירות: ״שהיה לו שכן סופר מהיר והיה מתפרנס משכר ספרותו״ (חובות הלבבות, הבטחון ז). – [ספרות־, ־רויות]

– ספרות יפה°, בלטריסטיקה, שם כולל ליצירות הספרו־תיות־אמנותיות למיניהן, כגון שירים, ספורים, רומנים, דרמות.

ספרותי° ת׳ [מן ספרות] 1, השיך לספרות, העוסק בספרות: ״ובלבם נתפנה מקום למשאלות ספרותיות חדשות״ (ביאליק, שירתנו). יצירה ספרותית, בקרת ספרותית, נשף ספרותי־אמנותי, חוג ספרותי. 2, המתאים לתביעות הספרות, שיש בו מיסוד הספרות: לשון ספרותית, גישה ספרותית. – [ספרותית, ספרותיים, ־תיות]

ספרותיות° נ׳ [מן ספרותי] 1, תכונתה של היצירה הספרותית: הספרותיות המעדנת מבצבצת בכל שורה של הסופר הגדול. 2, אפי של ספרות, מגמה של כתיבה ספרותית: ״בטוי פשוט... בטוי מידי... בטוי הנקי מספרותיות״ (רחל, רא). – [ספרותיות־]

ספרט◊ ז׳ [מלאטינית: separatus נפרד] תדפיס, מאמר וכדומה שהפרד והוצא מתוך קבץ מאמרים. – [ספרטים]

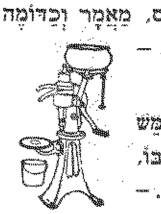
ספאראטור

– ספרטור◊ ז׳ מפרדה, מכשיר המשמש להפרדת חמר אחד מתוך אחר המערב בו, כגון: ספרטור להפרדת השמן מן החלב. – [ספרטורים]

ספרטיזם◊ ז׳ [מלאטינית: separare להפריד] בדלנות, תנועה מדינית התובעת הפרדת אזור מסים מתוך המסגרת המדינית.

– ספרטיסטי◊ ת׳ בדלני, השואף להתבדל ולהפרד מן המסגרת הכללית מבחינה מדינית או חברתית: תנועות ספרטיסטיות.

ספרטני° ת׳ 1, בן מדינת ספרטה (אשפרתא) הקדומה ביון, שתושביה הצטינו, לפי המסרת, בארח־חיים חמור וקפדני. [ומכאן בהשאלה:] 2, כנוי למי שמסתפק במועט, חי בצנע ובמשמעת, בלא מותרות ובלא פנוק: חיים ספרטניים, הרגלים ספרטניים. – [ספרטנית, ספרטניים, ־ניות]

– ספרטניות °, ארח־חיים של ספרטני.

ספרי* ז׳ [ארמית: ספרים; במקרא: ספרין (דניאל ז י); ראה ספר] שם מדרשי־ההלכה הקדומים לספר ״במדבר״ ולספר ״דברים״, מיחסים לר׳ שמעון (סנהדרין פו.).

ספריה° נ׳ [מן ספר] 1, בית־ספרים, בית אסף־ספרים להשאלה לקוראים: הספריה האוניברסיטאית והלאמית בירושלים, ספריה עירונית, ספריה לתלמידים בבית־ספר. 2, סדרה של ספרים במקצוע מסים או בנושא מסים: ספריה מקצועית, ספריה היסטורית, ספריה לילדים [ובהשאלה:] ספרית תקליטים. – [ספרית־, ספריות]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר; ש״פ - שם פרטי;

סְפֶּרְמָטוֹזוֹאוֹן° ז׳ [מיוונית: sperma זרע + zoon חי] תָּא־הַזֶּרַע שֶׁל הַזָּכָר. – [סְפֶּרְמָטוֹזוֹאוֹנִים]

סַפְרָן° ז׳ [מן א. ספר, סֵפֶר] 1. עוֹבֵד בְּסִפְרִיָּה, מְמֻנֶּה עַל הַטִּפּוּל בִּסְפָרִים, קְטָלוֹגִים, רִשּׁוּמָם, הַשְׁאָלָתָם לַקּוֹרְאִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2. בִּיבְּלִיוֹגְרָף, עוֹסֵק בְּחֵקֶר סְפָרִים יְשָׁנִים וַחֲדָשִׁים, בִּשְׁנַת הוֹצָאָתָם, דְּפוּסָם וְכַדּוֹמֶה. – [סַפְרַן־, סַפְרָנִים, ־רָנֵי־; סַפְרָנִית, ־רָנִיּוֹת]

סַפְרָנוּת° נ׳ [מן סַפְרָן] מִקְצוֹעַ הַסַּפְרָן: נִהוּל סִפְרִיָּה, הַשְׁאָלַת סְפָרִים לַקּוֹרְאִים, רִשּׁוּם סְפָרִים וְקִטְלוּגָם וְכַדּוֹמֶה. – [סַפְרָנוּת־]

ספרר [מן א. ספר]

~ פִּעֵ׳ סִ פְ רֵ ר ° פ״י מִסְפֵּר, קָבַע נוּמֶרַצְיָה לְדָבָר־מָה: הַכּוֹרֵךְ סִפְרֵר אֶת הַתַּלּוּשִׁים בְּפִנְקָסִים. – [לְסַפְרֵר, מְסַפְרֵר, ־ֵר]

~ פֻּעַ׳ סֻ פְ רַ ר °, מֻסְפָּר, נִקְבְּעָה לוֹ נוּמֶרַצְיָה: הַתַּלּוּשִׁים סֻפְרְרוּ. – [מְסֻפְרָר, יְסֻפְרַר]

סִפְרֹת°, סִיפּוֹרֶת נ׳ [מן א. סִפּוּר] פְּרוֹזָה סִפּוּרִית, עֲנַף הַסִּפּוּרִים בְּבֶּלֶטְרִיסְטִיקָה: הַסִּפֹּרֶת הָעִבְרִית הַחֲדָשָׁה. – [סִפֹּרֶת־]

סִפְרָתָן°, סִיפּוֹרְתָן ז׳ [מן סִפְרוּת] בֶּלֶטְרִיסְט, סוֹפֵר שֶׁיִּחוּדוֹ כְּתִיבַת סִפְרוּת יָפָה. – [סִפְרְתָנִים, ־תָנֵי־; סִפְרָתָנִית, סִפְרְתָנִיּוֹת]

סִפְרָתָנוּת° נ׳ [מן סִפְרוּת] הִשְׁתַּדְּלוּת לְהֵרָאוֹת סִפְרוּתִי, גִּנּוּנֵי סִפְרוּת: "שִׁירָתְךָ נֶאֱמָנָה... הַסִּפְרְתָנוּת לֹא אָכְלָה אֶת יְגִיעַ רוּחֲךָ" (ביאליק, אגרות ג רכב). – [סִפְרָתָנוּת־]

ספת [ארמית: סְפָא חתך, גזר]

~ פָּעַ׳ סָ פַ ת * פ״י חָתַךְ, בָּצַע (בְּיִחוּד דִּבְרֵי־אֹכֶל): "הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵילָךְ אִסָּר זֶה... בַּאֲבַטִּיחַ שֶׁאֶסְבֹּר לִי – סוֹפֵת וְאוֹכֵל" (מעשרות ב ו). "וְלֹא יִסְפֹּת (פִּתּוֹ) בְּמֶלַח וְיֹאכַל" (בבא מציעא פט:). – [לִסְפֹּת, סוֹפֵת, יִסְפֹּת]

סְצֵינָה° נ׳ [יוונית: skene; לאטינית: scaena אוהל, במה] 1. בִּימָה, מָקוֹם שֶׁנֶּעֶרְכֶת בּוֹ הַצָּגָה תֵּיאַטְרוֹנִית. 2. חֵלֶק מִמַּעֲרָכָה בְּמַחֲזֶה, תְּמוּנָה, מַעֲמָד, הוֹפָעָה: מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית, סְצֵינָה שְׁנִיָּה. 3 [בהשאלה] מַחֲזֶה, מְאֹרָע, מִקְרֶה: סְצֵינָה מְזַעְזַעַת שֶׁל פְּרֵדָה. – [סְצֵינַת־, סְצֵינוֹת]

סְצֵינַרְיוּם° ז׳ [מאיטלקית: scenario] 1. רְשִׁימַת הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּהַצָּגָה, סֵדֶר יְצִיאַת הַמְשַׂחֲקִים עַל הַבִּימָה וְהִתְנַהֲגוּתָם. 2. עֲלִילָה, תָּכְנָהּ שֶׁל יְצִירָה דְּרָמָתִית: סְצֵינַרְיוּם מְעַנְיֵן בְּמַחֲזֶה הֶחָדָשׁ. סְצֵינַרְיוּם לְסֶרֶט־הַקּוֹלְנוֹעַ.

סַק* ז׳ [במקרא: שַׂק; אכדית: saqqu; ארמית: סַקָּא] 1. שַׂק, אַמְתַּחַת: "סַקֵּי תְּבוּאָה" (תוספתא תרומות ג י). 2. גְּלִימָה רְחָבָה כְּעֵין חָלוּק בְּלִי שַׁרְווּלִים הַתָּפוּר מֵאֲרִיגַס, בְּדוֹמֶה לְ"עַבָיָה" שֶׁל הַבֵּדוּאִים בְּיָמֵינוּ: "הָרוֹעִים יוֹצְאִין בְּסַקִּים" (תוספתא שבת ה יג). – [סַק־, סַקִּים, סַקֵּי־]

ס״ק ר״ת 1. סְעִיף קָטָן. 2. סֶנְטִימֶטֶר־קוּב (מְעֻקָּב).

א. סַקַּאי* ז׳ [מן סַק] תּוֹפֵר שַׂקִּים, אֻמָּן לְהַתְקָנַת שַׂקִּים מֵאָרִיג גַּס (שבת יז ב). – [סַקַּאי־, סַקָּאִית, סַקָּאִים גם סַקִּיִּים, סַקָּאֵי־, ־אִיּוֹת]

– מַחַט שֶׁל סַקָּאִים* (שבת יז ב), מַחַט גְּדוֹלָה וְעָבָה שֶׁתּוֹפְרִים בָּהּ שַׂקִּים בְּחוּט־מְשִׁיחָה.

ב. סַקַּאי* ז׳ [אולי קרוב אל א. שקק] אֶחָד מִשַּׁרְצֵי־הָעוֹף שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (תענית ו.), נִרְדָּף לְ"צְלָצַל" שֶׁבַּמִּקְרָא. – [סַקָּאִים, סַקָּאֵי־]

סקב [מארמית: סְקַב; ערבית: שַׁקַּב חתך, חרת]

~ פִּעֵ׳ סִ קֵּ ב * פ״י גָּרַם לְפֶצַע אֲגַב שִׁפְשׁוּף וְחִכּוּךְ: "אֵין בְּנֵי־אָדָם שׁוֹאֲלִים אֻכָּף מִשּׁוּם שֶׁמְּסַקֵּב לוֹ לַחֲמוֹר" [על־פי בבא מציעא כז:, ושם בארמית: "לא שאולי אינשי אוכפא משום דמסקב ליה לחמרא"] "וּכְשֶׁמַּחֲזִיר (הָאֻכָּף) עַל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל הַמַּשְׁאִיל מְסַקְּבָהּ – פֵּרוּשׁ: עוֹשֶׂה בָּהּ חַבּוּרָה" (רבינו חננאל בבא מציעא כז:). – [לְסַקֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ סֻ קַּ ב *, נִגְרַם לוֹ פֶּצַע אֲגַב חִכּוּךְ: "שֶׁגַּבּוֹ (שֶׁל הַגָּמָל) כָּתוּשׁ וּמְסֻקָּב מֵחֲמַת מַשָּׂאוֹ" (רש״י בבא מציעא לח:). – [מְסֻקָּב, יְסֻקַּב]

סקד [סורית: סְקַד יִסֵּר, ציער; ערבית: סַקַד ביוש, הרזה; ראה גם שׂקד]

~ נִפְ׳ נִ סְ קַ ד * נִתְיַסֵּר, דֻּכָּא: "וְדַרְשָׁתְּ נִסְקָדִים כְּבוּי לְלַהַב יוֹקְדִים" (אתה האל, סליחות תענית-אסתר). – [לְהִסָּקֵד, נִסְקָד, יִסָּקֵד]

סְקוּד*, סיקוד ז׳ [מן סקד] יִסּוּרִים, עֹנֶשׁ: "לְהַבְעִית בְּסִקּוּד" (יום מימים, מוסף יום-כיפור). – [סִקּוּד־]

סִקּוּל*, סיקול ז׳ [מן סקל, סִקֵּל] הוֹצָאַת אֲבָנִים מִן הָאֲדָמָה וְסִלּוּקָן: סִקּוּל שֶׁטַח־הַגִּנָּה, סִקּוּל הֶחָצֵר. – [סִקּוּל־, ־לִים, סִקּוּלֵי־]

סָקוּל* ת׳ [מן סקל, סָקַל] 1. מְסֻקָּל, שֶׁסִּקְּלוּ אוֹתוֹ: "כְּאֹרַח שֶׁאֲבָנָיו בּוֹ סְקוּלוֹת" (גבירול, א 76). 2. נִסְקָל, מֻכֶּה וְנִפְגָּע עַל־יְדֵי סְקִילָה: "בְּאַבְנֵי לְשׁוֹנוֹתָם בְּנֵי אֵל חַי סְקוּלִים" (הנגיד, דיואן 12). – [סְקוּלָה, סְקוּלִים, ־לוֹת]

סְקוּלְפְּטוּרָה° נ׳ [מלאטינית: sculpere (sculptus) לגלף, לחרות] פִּסּוּל, הַתְקָנַת דְּמֻיּוֹת בּוֹלְטוֹת, תַּבְנִיּוֹת בְּנֵי־אָדָם וְכַדּוֹמֶה עַל־יְדֵי פִּסּוּל בְּאֶבֶן, גִּלּוּף בְּעֵץ, כִּיּוּר בְּחֹמֶר וְכַדּוֹמֶה.

– סְ ק וּ לְ פְּ ט וֹ ר ° ז׳ פַּסָּל, אָמָּן הַיּוֹצֵר דְּמֻיּוֹת בּוֹלְטוֹת עַל־יְדֵי פִּסּוּל בְּאֶבֶן, כִּיּוּר בְּחֹמֶר, גִּלּוּף בְּעֵץ וְכַדּוֹמֶה.

סֶקוּלָרִיזַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: saecularis של העולם, של הדור] חִלּוּן, הַפְקָעָה מִתְּחוּם שִׁלְטוֹן הַדָּת וְהַכְּנֵסִיָּה, שִׁחְרוּר מִפִּקּוּחַ הַדָּת: סֶקוּלָרִיזַצְיָה שֶׁל הַחִנּוּךְ בְּבָתֵּי־הַסֵּפֶר. – [סֶקוּלָרִיזַצְיוֹת]

סֶקוּנְדָּה° נ׳ [מלאטינית: secunda שנייה לפי הסדר] 1. שְׁנִיָּה, יְחִידַת־זְמַן הַשָּׁוָה לְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּדַקָּה. 2. שְׁנִיַּת־קֶשֶׁת, יְחִידַת־זָוִית הַשָּׁוָה לְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּדַקָּה בְּמַעֲלָה. 3 [במוסיקה] הַמַּדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה בְּסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת הַדִּיאָטוֹנִי. 4. רֶוַח שֶׁבֵּין צְלִיל מְסֻיָּם וּבֵין הַצְּלִיל הַשֵּׁנִי שֶׁלְּאַחֲרָיו. – [סֶקוּנְדּוֹת]

סֶקוּנְדַנְט° ז׳ [מלאטינית: secundans (-antis) מקדם, עוזר] שׁוֹשְׁבִין לְכָל אֶחָד מִן הַנִּלְחָמִים בְּדוּ־קְרָב: הַסֶּקוּנְדַנְט בּוֹחֵן אֶת נִשְׁקוֹ שֶׁל הַיָּרִיב, מַקְפִּיד עַל שְׁמִירַת תְּנָאֵי־הַלְּחִימָה וְכַדּוֹמֶה. – [סֶקוּנְדַנְטִים]

סֶקוּנְדָּרִי° ת׳ [מלאטינית: secundus שני] מִשְׁנִי, תִּנְיָנִי, שֵׁנִי בְּדַרְגָּה: לְדָבָר זֶה יֵשׁ עֵרֶךְ סֶקוּנְדָּרִי בִּלְבָד. – [סֶקוּנְדָּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

סְקוּס, ראה סִיקוּס.

סְקוּפּ° ז׳ [אנגלית: scoop שאיבה, הרצאה] [בלשון-העיתונאים] כִּנּוּי לִזְכִיָּה בְּפִרְסוּם יְדִיעָה מְיֻחֶדֶת מְעַנְיֶנֶת בְּטֶרֶם גִּלּוּ אוֹתָהּ אֲחֵרִים: כְּתַב־הָעִתּוֹן זָכָה בִּסְקוּפּ.

סְקוּפָּה* נ׳ [צורת־משנה של אַסְקֻפָּה] סַף, מִפְתָּן: "מַךְ לִפְנֵי כֹּל, עָשׂוּי כְּמִין סְקוּפָּה הַתַּחְתּוֹנָה" (ויקרא רבה לד). — [סְקוּפַּת־, ־פּוֹת]

סְקוֹר ־, סִיקוּר ז׳ [מן א. סקר, סִקֵּר] 1 °, עֲרִיכַת סְקִירָה, תֵּאוּר דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם: "הַמַּדָּע הוּא הַסִּקּוּר וְהַבִּקּוּר" (ברדיצ'בסקי, מאמרים צט). סִקּוּר הַמַּצָּב הַפּוֹלִיטִי בָּעוֹלָם. סִקּוּר הַמְּאֹרָע בָּעִתּוֹן. 2 ־, הַבָּטָה, הֲצָצָה, הִסְתַּכְּלוּת: "סִקּוּר — לְשׁוֹן הַבָּטָה" (רש״י שבת סב:). "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּסִקּוּר־עַיִן" (על חטא, וידוי לימים נוראים). "הֵצִיץ עָלַי בְּלַעַג וּבְסִקּוּר־עַיִן דּוֹקֵר אוֹתִי כַּחֵץ" (מנדלי מו״ס, קיח). — [סִקּוּר־, סִקּוּרִים, ־רֵי־]

סֶקְטָה* נ׳ [מלאטינית: sectus חתוך, נפרד] 1, קְבוּצָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם שֶׁנִּתְפָּרְדוּ וְנִתְפַּלְּגוּ מֵחֲבוּרָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, בְּיִחוּד מִן הָרְשׁוּת הַדָּתִית הַשַּׁלֶּטֶת, וְיָצְרוּ לָהֶם יְסוֹדוֹת־אֱמוּנָה מִשֶּׁלָּהֶם, כְּגוֹן: הַסֶּקְטָה שֶׁל הַבַּפְּטִיסְטִים בַּכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית. 2 [בהשאלה] כַּת, כִּתָּה סְגוּרָה וּמְצֻמְצֶמֶת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם שֶׁפָּרְשׁוּ מִן הַחֶבְרָה וּמִן הַדֵּעוֹת הַשּׁוֹלְטוֹת בָּהּ. — [סֶקְטוֹת]

— **סֶקְטַנְט*** ז׳ 1, אִישׁ הַנִּמְנֶה עִם כַּת דָּתִית אוֹ מִפְלַגְתִּית מְצֻמְצֶמֶת. 2 [בהשאלה] אָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר, מִסְתַּגֵּר וּמִתְבַּדֵּל בְּהַשְׁקָפוֹתָיו.

— **סֶקְטַנְטִי*** ת׳ כִּתָּתִי.

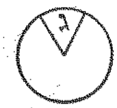
ג - סקטור

סֶקְטוֹר* ז׳ [לאטינית: sector חותך, גוזר] 1, גִּזְרָה, חֵלֶק הָעִגּוּל הַמֻּגְבָּל עַל־יְדֵי קֶשֶׁת וּשְׁנֵי רַדְיוּסִים. 2 [בהשאלה] אֵזוֹר, חֵלֶק, תְּחוּם: הַסֶּקְטוֹר הַתַּעֲשִׂיָּתִי בָּעִיר. הַסֶּקְטוֹר הַחַקְלָאִי בַּמְּדִינָה. — [סֶקְטוֹרִים]

סקי

סְקִי* ז׳ [נורווגית: ski נעל־שלג] 1, מִגְלָשׁ, כָּל אֶחָד מִזּוּג פַּסֵּי־הָעֵץ הַצָּרִים וְהָאֲרֻכִּים שֶׁמְּחַבְּרִים לְרַגְלַיִם לְשֵׁם גְּלִישָׁה וְהַחְלָקָה עַל־פְּנֵי הַשֶּׁלֶג. 2, סְפּוֹרְט־הַגְּלִישָׁה עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג. — [סְקִי]

סְקִילָה* נ׳ [מן סקל, סָקַל] רְגִימָה, הֲטָלַת אֲבָנִים עַל מִישֶׁהוּ כְּדֵי לִפְגֹּעַ בּוֹ וְלַהֲמִיתוֹ: "אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק" (סנהדרין ז א). — [סְקִילַת־, סְקִילוֹת]

— **בֵּית־הַסְּקִילָה*** (סנהדרין ו א). מָקוֹם גָּבוֹהַּ שֶׁהָיוּ סוֹקְלִים בּוֹ לְפָנִים אֶת הַנִּדּוֹן וּמְטִילִים לְאַחַר מִכֵּן אֶת גּוּפָתוֹ לְמַטָּה.

סְקִיצָה* נ׳ [איטלקית: schizzo] 1, מִתְוֶה, סִרְטוּט קַל וּמָהִיר בְּקַוִּים כּוֹלְלִים, תַּרְשִׁים הֶעָשׂוּי לֹא־בְּמְדֻיָּק: סְקִיצָה שֶׁל תָּכְנִית. סְקִיצָה שֶׁל צִיּוּר. 2, קֶטַע סִפְרוּתִי אוֹ מוּסִיקָלִי קָצָר. — [סְקִיצַת־, ־צוֹת]

א. **סְקִירָה*** נ׳ [מן א. סקר, סָקַר] 1 *, מַבָּט, הִסְתַּכְּלוּת: "וְכֻלָּן נִסְקָרִין בִּסְקִירָה אַחַת" (ראש השנה יח.). "אֲשֶׁר סְקִירָתְךָ עֲלוּמָה" (יניי, שד). "לְהַכְנִיס רֹאשׁוֹ וְצַוָּארוֹ בַּאֲוִירוֹ שֶׁל הֶחָצֵר לְשֵׁם סְקִירָה בִּלְבָד" (ביאליק, מאחורי א). 2 °, הַשְׁקָפָה, תֵּאוּר כּוֹלֵל שֶׁל עִנְיָן: סְקִירָה עַל־פְּנֵי עִתּוֹנוּת הַשָּׁבוּעַ. סְקִירָה מְדִינִית עַל הַמַּצָּב. סְקִירַת סְפָרִים. — [סְקִירַת־, סְקִירוֹת]

ב. **סְקִירָה*** נ׳ [מן ב. סקר, סָקַר] צְבִיעָה בְּסִקְרָה, קְרִיעָה בְּפוּךְ: "הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁסְּקִירָה בְּסִקְרָא... אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי" (מורה נבוכים ג לב). — [סְקִירַת־]

סקל [אוגריתית: סקל ארמית: סְקַל]

~ פָּעַל **סָקַל** פ״י רָגַם, הֵטִיל אֲבָנִים עַל מִישֶׁהוּ כְּדֵי לִפְגֹּעַ בּוֹ וְלַהֲמִיתוֹ: "וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת" (דברים יג יא). "נִגְמַר הַדִּין — מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ" (סנהדרין ו א). — [לִסְקֹל, סוֹקֵל, יִסְקֹל]

~ נִפְעַל **נִסְקַל**, נִרְגַּם, הוּטְלוּ עָלָיו אֲבָנִים עַד שֶׁנִּפְגַּע וָמֵת: "לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה" (שמות יט יג). "שׁוֹר הַנִּסְקָל" (סנהדרין א ד). — [לְהִסָּקֵל, נִסְקָל, יִסָּקֵל]

~ פִּעֵל **סִקֵּל** פ״י 1, פִּנָּה מָקוֹם מֵאֲבָנִים, סִלֵּק אֲבָנִים: "וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק" (ישעיה ה ב). "מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים" (בבא קמא נ:). סִקַּלְנוּ אֶת שֶׁטַח הַגִּנָּה. 2, סָקַל, רָגַם בָּאֲבָנִים: "וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד" (שמואל ב טז ו). — [לְסַקֵּל אֶת־, מְסַקֵּל, יְ־]

~ פֻּעַל **סֻקַּל**, 1 ־, פֻּנָּה מֵאֲבָנִים, נֶעֶקְרוּ וְהוּצְאוּ מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים: "כְּרָמֶיהָ שׂוֹרְקִים, מְסֻקָּלִים וּמְעֻזָּקִים" (אברהם אבן־עזרא, ב 48). שֶׁטַח הַגִּנָּה סֻקַּל כֻּלּוֹ. 2, נִסְקַל, נִרְגַּם בָּאֲבָנִים: "סֻקַּל נָבוֹת וַיָּמֹת" (מלכים א כא יד). — [מְסֻקָּל, יְסֻקַּל]

סְקְלֶרוֹזִיס* ז׳ [מיוונית: skleros קשה, מוצק] טָרֶשֶׁת (Sclerosis), הִתְקַשּׁוּת פָּתוֹלוֹגִית שֶׁל אֵיבָר כְּתוֹצָאָה מֵהִתְרַבּוּת אוֹ מִשִּׂגְשׂוּג־יֶתֶר שֶׁל רִקְמַת־הַחִבּוּר שֶׁבְּתוֹכוֹ.

— **אַרְטֶרְיוֹ־סְקְלֶרוֹזִיס*** טָרֶשֶׁת־הָעוֹרְקִים.

סְקַנְדָּל* ז׳ [מיוונית: skandalon מכשול, פח] נְבָלָה, שַׁעֲרוּרִיָּה, מַעֲשֶׂה הַגּוֹרֵם לְחֶרְפָּה וְלִבּוּז לַמְּעֹרָבִים בּוֹ: סְקַנְדָּל צִבּוּרִי. — [סְקַנְדָּלִים]

— **סְקַנְדָּלְיוֹזִי*** ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שַׁעֲרוּרִיָּה, מַחְפִּיר, מְגֻנֶּה: הִתְנַהֲגוּת סְקַנְדָּלְיוֹזִית.

— **סְקַנְדָּלִיסְט*** ז׳ שַׁעֲרוּרָן, עוֹשֵׂה־שַׁעֲרוּרִיּוֹת, מְעוֹרֵר מְהוּמוֹת.

סֶקַנְס* ז׳ [לאטינית: secans חותך] [בטריגונומטריה] שִׁעוּר הַיַּחַס בְּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית בֵּין הַיֶּתֶר וּבֵין הַזָּקִיף הַיּוֹצֵר עִמּוֹ זָוִית חַדָּה, סֶקַנְס הַזָּוִית $X=\frac{OA}{OB}$, מְסַמְּנִים אֶת הַסֶּקַנְס בְּקִצּוּר Sec.

$\text{Sec } X = \frac{OA}{OB}$

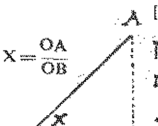

סקס [מן סיקוס]

~ פִּעֵל **סִקֵּס** פ״י יָצַר סִיקוּסִים, חִסְפֵּס: "רָחָב לְבָבוֹ (שֶׁל הָאַלּוֹן) בְּטַבְּעוֹת־הַשָּׁנִים וּגְבִיעֵי בַּלּוּטָיו בְּתִפְאֶרֶת סִקֵּס" (שלי, קולות 75). — [לְסַקֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **סֻקַּס** °, נַעֲשׂוּ בּוֹ סִיקוּסִים [ראה גם ערך מְסֻקָּס] — [מְסֻקָּס, יְסֻקַּס]

~ הִתְפַּעֵל **נִסְתַּקֵּס** °, 1, צָמְחוּ וְעָלוּ בּוֹ סִיקוּסִים: "בְּצַלְמָם שֶׁל סַלְעֵי הַסְּבִיבָה וְחָקָם נִסְתַּקְּסוּ עֲבוֹתֵי הַשִּׁקְמָה" (אלתרמן, עיר 132). 2 [בהשאלה] נִתְחַסְפֵּס, נִתְיַבֵּל: "מִתַּחַת לְעוֹרָם הַמַּשְׁזִיף וְהַמִּסְתַּקֵּס" (שמיר, במו 102). — [לְהִסְתַּקֵּס, מִסְ־, יִסְ־]

סֶקְס*, **סֶכְּס*** ז׳ [מלאטינית: sexus מין] מִין, זִוּוּג.

— **סֶקְסוּאָלִי*** ת׳ מִינִי, זִוּוּגִי, הַקָּשׁוּר בְּיַחֲסֵי־מִין: רְגִישׁוּת סֶקְסוּאָלִית. הַחַיִּים הַסֶּקְסוּאָלִיִּים שֶׁל הָאָדָם.

– סֶקְסוּאָלִיּוּת° נ׳ מִינִיּוּת, הַמְּשִׁיכָה הַמִּינִית בֵּין בְּנֵי־אָדָם אוֹ בֵּין בַּעֲלֵי־חַיִּים.

סאקסופון

סַקְסוֹפוֹן° ז׳ [על שם הממציא A. J. Sax + יוונית: phone קול] כְּלִי־נְשִׁיפָה עָשׂוּי נְחֹשֶׁת וּמֻרְכָּב מִצִּנּוֹר וּפִיָּה וּמַעֲרֶכֶת שַׁסְתּוֹמִים, דּוֹמֶה לְקְלַרְנִיט בְּמִבְנֵהוּ וּבְקוֹלוֹ. הַסַּקְסוֹפוֹן הוּא אֶחָד מִן הַכֵּלִים הַמְּקֻבָּלִים בַּתִּזְמֹרֶת הַמּוֹדֶרְנִית, בְּיִחוּד בְּתִזְמֹרֶת גֵ׳ז. – [סַקְסוֹפוֹנִים]

סֶקְסְטָה° נ׳ [לאטינית: sexta הששית] [במוסיקה] 1, הַמַּדְרֵגָה הַשִּׁשִּׁית בְּסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת הַדִּיאַטוֹנִי. 2, רֶוַח שֶׁבֵּין צְלִיל מְסֻיָּם וּבֵין הַצְּלִיל הַשִּׁשִּׁי שֶׁאַחֲרָיו, לְמָשָׁל: הָרֶוַח בֵּין ״דוֹ״ וּבֵין ״לָה״. – [סֶקְסְטוֹת]

סֶקְסְטִילְיוֹן° ז׳ [לאטינית: sex שישה + מִילְיוֹן] שְׁמוֹ שֶׁל הַמִּסְפָּר הַגָּדוֹל הַשִּׁשִּׁי הֶחָל בְּמִילְיוֹן: מִילְיוֹן, בִּילְיוֹן, טְרִילְיוֹן, קְוַדְרִילְיוֹן, קְוִינְטִילְיוֹן, סֶקְסְטִילְיוֹן. נִרְשָׁם בִּכְתָב עַל־יְדֵי יְחִידָה וְאַחֲרֶיהָ 21 אֲפָסִים (בְּארה״ב וּבְצָרְפַת) אוֹ 36 אֲפָסִים (בְּאַנְגְּלִיָּה). – [־נִים]

סֶקְסְטַנְט° ז׳ [מלאטינית: sextans החלק הששי] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת זָוִיּוֹת וּמֶרְחַקִּים בְּתַצְפִּיּוֹת אַסְטְרוֹנוֹמִיּוֹת אוֹ בְּיַמָּאוּת, מֻרְכָּב מִקֶּשֶׁת הַשָּׁוָה לְשִׁשִּׁית הַמַּעְגָּל וּמִשְּׁתֵּי מַרְאוֹת. הַסֶּקְסְטַנְט קוֹבֵעַ עַל־יְסוֹד הַזָּוִיּוֹת שֶׁבֵּין גּוּפִים שְׁמֵימִיִּים שׁוֹנִים אֶת הָאֹרֶךְ וְהָרֹחַב הַגֵּיאוֹגְרָפִי. – [סֶקְסְטַנְטִים]

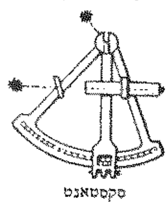
סקסטאנט

סקף [קרוב אל ב. שקף; ארמית: סְקַף, סַקֵּף]

~ התפ׳ נִסְתַּקֵּף *, הִתְאַנָּה, הִתְעוֹלֵל: ״אִלּוּ לֹא יָצָאת בָּעִיר לֹא הָיָה מִסְתַּקֵּף לָהּ״ (ספרי כי תצא קיח). ״אַבְרָהָם נִסְתַּקְּפוּ עַל אִשְׁתּוֹ״ (מדרש הגדול בראשית כו א). ״תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה״ – נִסְתַּקֶּפֶת לוֹ לָבוֹא בַּעֲלִילָה״ (רש״י דברים לג ח). – [לְהִסְתַּקֵּף, מִסְ־, יִסְ־]

סְקֶפְּטִי° ת׳ [יוונית: skeptikos בעל־מחשבות] סַפְקָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְפֵקוֹת וְאִי־אֵמוּן: גִּישָׁה סְקֶפְּטִית לַחַיִּים. – [סְקֶפְּטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– סְקֶפְּטִיּוּת° נ׳ סַפְקָנוּת, יַחַס שֶׁל פִּקְפּוּקִים וְחֹסֶר־אֵמוּן: הִנְנִי מִתְיַחֵס בִּסְקֶפְּטִיּוּת רַבָּה לְהַבְטָחוֹתָיו.

– סְקֶפְּטִיצִיזְם° ז׳ הַשִּׁיטָה הַפִּילוֹסוֹפִית הַשּׁוֹלֶלֶת מִן הָאָדָם אֶת אֶפְשָׁרוּת הַהַכָּרָה הָאֲמִתִּית שֶׁל הַמְּצִיאוּת, הַמַּטִּילָה סָפֵק בְּכָל הַנָּחָה מַדָּעִית, הַקּוֹבַעַת כִּי אֵין אֱמֶת וְאֵין וַדָּאוּת אֶפְשָׁרִיּוֹת.

– סְקֶפְּטִיקָן° ז׳ סַפְקָן, מִתְיַחֵס בְּחֹסֶר־אֵמוּן (בְּהַצְלָחַת דָּבָר, בְּהַבְטָחָה וְכַדּוֹמֶה).

סֶקְצִיָּה° נ׳ [מלאטינית: sectio חתך, מנה] מַחְלָקָה, תָּא, יְחִידָה אִרְגּוּנִית בְּהִסְתַּדְּרוּת, בְּמוֹסָד, בְּמִפְעָל וְכַדּוֹמֶה: סֶקְצִיָּה שֶׁל פּוֹעֲלֵי־הַבִּנְיָן בַּהִסְתַּדְּרוּת. סֶקְצִיָּה שֶׁל עוֹבְדִים מַדָּעִיִּים. – [סֶקְצִיּוֹת]

א. סקר [ארמית: סְקַר]

~ פָּעַ׳ סָקַר * פ״י 1 *, הִשְׁקִיף, הֵצִיץ, הִבִּיט עַל־פְּנֵי־: ״סוֹקְרִין לִפְנֵיהֶן כְּאָדָם״ (ירושלמי נדה ג ג). ״נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ לְעֵין כָּל סוֹקֵר״ (אורח חיים, יוצר לב׳ שבועות). ״נוֹתֵן בּוֹ עֵינָיו וְסוֹקְרוֹ מֵרֹאשׁוֹ עַד רַגְלָיו בִּסְקִירָה אַחַת״ (מנדלי מו״ס, עב). ״סוֹקֵר... אֶת־מַחֲנֵה הָאוֹיֵב הַנִּרְדָּם״ (ביאליק, מתי). 2 ° [בהשאלה] תֵּאֵר דְּבַר־מָה כְּמִי שֶׁמַּשְׁקִיף עַל פְּנֵי דְּבָרִים: הַמַּרְצֶה סָקַר אֶת הַמַּצָּב הַפּוֹלִיטִי בָּעוֹלָם. הַמְבַקֵּר הַסִּפְרוּתִי סָקַר אֶת הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים. – [לִסְקֹר אֶת־, סוֹקֵר, יִסְקֹר]

~ נפ׳ נִסְקַר *, 1 *, נִרְאָה, נִבְחַן בְּמַבַּט־עַיִן: ״וְכֻלָּן נִסְקָרִין בִּסְקִירָה אַחַת״ (ראש השנה יח). 2 °, תֹּאַר בְּאֹפֶן כְּלָלִי: הַמַּצָּב הַמְּדִינִי נִסְקַר עַל־יְדֵי הַמַּרְצֶה. – [לְהִסָּקֵר, נִסְקָר, יִסָּקֵר]

~ פִּעֵ׳ סִקֵּר °, 1 פ״ע הֵצִיץ, הֵעִיף מַבָּט: ״וְאֶחָד דַּק וְכָחוּשׁ... מְסַקֵּר בְּעֵינָיו הַקְּטַנּוֹת״ (מנדלי מו״ס, קד). ״עֵינַיִם אֵלּוּ מְסַקְּרוֹת בְּאִי־מְנוּחָה״ (טברסקי, לפידים 274). 2, עָרַךְ סִקּוּר, תֵּאֵר מְאֹרָע מְסֻיָּם בְּצוּרַת כַּתָּבָה: הָעִתּוֹנָאִים סִקְּרוּ אֶת פְּתִיחַת הַמּוֹשָׁב הֶחָדָשׁ שֶׁל הַכְּנֶסֶת. – [לְסַקֵּר, מְ־, יְ־]

ב. סקר [מן סִקְרָא; במקרא: שָׁקַר; ערבית: שַׁקַר היה אדום]

~ פָּעַ׳ סָקַר * פ״י צָבַע בְּסִקְרָה (צֶבַע אָדֹם): ״(הַכֶּבֶשׂ) הַיּוֹצֵא עֲשִׂירִי – סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא״ (בכורות ט ז). – [לִסְקֹר, סוֹקֵר, יִסְקֹר]

~ נפ׳ נִסְקַר °, נִצְבַּע בְּצֶבַע אָדֹם. – [לְהִסָּקֵר, נִסְקָר, יִסָּקֵר]

~ פִּעֵ׳ סִקֵּר * פ״י צָבַע בְּצֶבַע הַסִּקְרָה, סָקַר: ״שֶׁהָיוּ מְסַקְּרוֹת עֵינֵיהֶן בְּסִקְרָא״ (ויקרא רבה טז). – [לְסַקֵּר, מְסַקֵּר, יְ־]

ג. סקר [צורת־משנה של זקר]

~ נפ׳ נִסְקַר *, נִזְקַר, נִרְתַּע: ״וְהָיָה מוֹצִיא כָּל מִינֵי זֶמֶר עַד שֶׁהָיוּ כָּל אֶחָיו הַלְוִיִּם נִסְקָרִין בְּבַת־רֹאשׁ לַאֲחוֹרֵיהֶן״ (שיר השירים רבה, מי זאת). – [לְהִסָּקֵר, נִסְקָר, יִסָּקֵר]

סֶקֶר° ז׳ [מן א. סקר] 1, רְאִיָּה, הִתְבּוֹנְנוּת. 2, סְקִירָה (עַל־פִּי־רֹב בִּכְתָב) שֶׁל תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת בְּצֵרוּף מַסְקָנוֹת אוֹ הַמְלָצוֹת: סֶקֶר מַצַּב הָאַבְטָלָה בַּמְּדִינָה. בְּחִינוֹת־סֶקֶר לְתַלְמִידֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִיִּים. סְקָרִים שֶׁל דַּעַת־הַקָּהָל. – [סֶקֶר־, סִקְרוֹ, סְקָרִים, סִקְרֵי]

סִקְרָה°, סִקְרָא*, סִיקְרָא נ׳ [ארמית: סִקְרָא, סִקְרְתָא; ערבית: שֻׁקְרָה] צֶבַע אָדֹם עַז שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בִּימֵי־הַקֶּדֶם כִּדְיוֹ לִכְתִיבָה, לִצְבִיעַת עֵינַיִם וְכַדּוֹמֶה: ״כָּתַב בִּדְיוֹ, בְּסַם, בְּסִקְרָא״ (שבת יב ד). ״הַיּוֹצֵא עֲשִׂירִי – סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא״ (בכורות ט ז). – [סִקְרַת־]

סִקְרִיקוֹן* ז״ר ראה סִיקָרִי.

סַקְרָלִי° ת׳ [מלאטינית: sacrum קדוש] שֶׁל קְדֻשָּׁה, שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת הַמָּסֹרֶת אוֹ הַדָּת (הֵפֶךְ מִן ״חִלּוֹנִי״): ״הַפְּרִידָה הַסּוֹפִית שֶׁל סִפְרוּתֵנוּ הַחִלּוֹנִית מִמַּעְיְנוֹתֶיהָ הַסַּקְרָלִיִּים״ (קורצווייל, שירי ביאליק וטשרניחובסקי). – [סַקְרָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

סַקְרָן* ז׳ [מן א. סקר, סָקַר] מִי שֶׁרוֹצֶה לִרְאוֹת וּלְהַכִּיר הַכֹּל, מִשְׁתּוֹקֵק לְגַלּוֹת כָּל סוֹד וְכָל רֶמֶז: ״לֹא אֶבְרָא אוֹתָהּ... לֹא מִן הָעַיִן, שֶׁלֹּא תְּהֵא סַקְרָנִית״ (בראשית רבה יח). רֹב הַיְלָדִים סַקְרָנִים הֵם. – [סַקְרָנִית, סַקְרָנִים, ־נִיּוֹת]

סקרן [מן סַקְרָן]

~ פִּעֵ׳ סִקְרֵן ° פ״י עוֹרֵר סַקְרָנוּת: ״נוֹרָא מְסַקְרֵן לִשְׁמֹעַ כָּל דָּבָר וְלִהְיוֹת אֵצֶל כָּל שְׁנֵי מִתְוַכְּחִים״ (יזהר, צקלג 630). – [לְסַקְרֵן, מְסַקְרֵן, יְ־]

~ פִּע׳ **סִקְרֵן** °, נִתְעוֹרְרָה בּוֹ סַקְרָנוּת [רווח בייחוד הבינוני — ראה ערך מְסַקְרֵן]

~ הת׳ **נִסְתַּקְרֵן** °, נַעֲשָׂה סַקְרָן, נִתְעוֹרֵר בּוֹ רָצוֹן עַז לַעֲמֹד עַל סוֹדוֹ שֶׁל דְּבַר־מָה: ״מִסְתַּקְרֵן לָלֶכֶת לְהָצִיץ מִתַּחַת לַקִּיתוֹן״ (יזהר, צקלג 725). — [לְהִסְתַּקְרֵן, מִסְתַּקְרֵן, יִסְ־]

סַקְרָנוּת° נ׳ [מן סַקְרָן] טִבְעוֹ שֶׁל הַסַּקְרָן, תְּשׁוּקָה לָדַעַת וּלְהַכִּיר מַשֶּׁהוּ, לְגַלּוֹת סוֹד: סַקְרָנוּתוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד רַבָּה מְאֹד. הַסַּקְרָנוּת — אֵם הַמֶּחְקָר וְהַיְדִיעָה. — [סַקְרָנוּת־]

סַקְרָנִי° ת׳ [מן סַקְרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַקְרָנוּת, הַנּוֹבֵעַ מִתּוֹךְ תְּשׁוּקָה לָדַעַת וְלִרְאוֹת מַשֶּׁהוּ: יַחַס סַקְרָנִי לַבְּרִיּוֹת. — [סַקְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

סְקֶרְצוֹ° נ׳ [איטלקית: scherzo בדיחה, מהתלה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית קְטַנָּה הַמְנֻגֶּנֶת בְּקֶצֶב מָהִיר וָחַי. הַסְּקֶרְצוֹ מְהַוֶּה לְעִתִּים פֶּרֶק שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי בְּסִימְפוֹנְיָה. — [סְקֶרְצוֹאוֹת]

סְקֹרֶת°, סיקורת נ׳ [מן סקר] רֶצֶנְזְיָה, תֵּאוּר עֻבְדָּתִי אוֹ בִּקָּרְתִּי שֶׁל מְאֹרָע אוֹ שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית, דְּרָמָתִית אוֹ מוּסִיקָלִית וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: מָדוֹר לִסְקֹרֶת בָּעִתּוֹן. — [סְקֹרֶת־, סְקוֹרוֹת]

סָר, פִּע׳ מן סור.

סַר ת׳ [מן סרר; קרוב אל סור, סָר] נִרְגָּז וְעָצוּב: ״מַה־זֶּה רוּחֲךָ סָרָה?״ (מלכים א כא ה). — [סָרָה, סָרִים, סָרוֹת]

— **סַר וְזָעֵף**, מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ, עָצוּב וְנָבוֹךְ: ״וַיָּבֹא אַחְאָב אֶל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף״ (מלכים א כא ד).

— **רוּחוֹ סָרָה**, הוּא עָצוּב וּמְדֻכָּא: ״מַה־זֶּה רוּחֲךָ סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לָחֶם?״ (מלכים א כא ה).

סרב [אולי בניין ספעל מן ריב; ראה גם סרהב; ארמית: סָרֵב]

~ פִּע׳ **סֵרֵב** * פ״ע 1. מֵאֵן, לֹא רָצָה, לֹא הִסְכִּים, הֵשִׁיב פָּנִים: ״אַל תְּסָרֵב עִם הָאֵל, וְאַל אֱלֹהִים הִכָּנַע״ (בן־סירא ד כג). ״כַּמָּה סֵרֵב מֹשֶׁה שֶׁלֹּא לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (שמות רבה ד). סֵרַבְתִּי לְמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתוֹ. 2. הִפְצִיר הַרְבֵּה, עָמַד עַל דַּעְתּוֹ: ״הָיָה מְסָרֵב בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ בָּרֶגֶל״ (תוספתא נדרים ד ח). — [לְסָרֵב, מְסָרֵב, יְסָרֵב]

~ הת׳ **נִסְתָּרֵב** °, נִתְעַקֵּשׁ, עָמַד בְּסֵרוּבוֹ: ״שְׁמַעְתּוּ נְעִמָּה, אֶלָּא שֶׁנִּסְתָּרְבָה וְלֹא נֶעֶנְתָה״ (טביב, כעשב 118). — [לְהִסְתָּרֵב, מִסְ־, יִסְ־]

— **אֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל** * (פסחים פו:), אֵין לְהָשִׁיב רֵיקָם פָּנָיו שֶׁל אָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב.

סָרָב ז׳ [מן סרב] סַרְבָן, מוֹרֵד, סוֹרֵר: ״אַל־תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא, כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ״ (יחזקאל ב ו). ״אִישׁ כּוֹשֵׁל יִנָּקֵשׁ בַּכֹּל, סָרָב וְאֹבַד תִּקְוָה״ (בן־סירא מא ד). — [סָרַב־, סָרָבִים, סָרָבֵי־]

סֶרֶבֿ ז׳ [מן סרב] סַרְבָנוּת, מְרִי: ״אַךְ קְרָב בְּלִי סֶרֶב לְבַד תַּחְפֹּץ״ (גיאת, יד תתיר). — [סֶרֶב־]

סַרְבּוּל°, סירבול ז׳ [מן סרבל, סִרְבֵּל] הַכְבָּדָה, גִּשּׁוּם: סַרְבּוּל הַסִּגְנוֹן בִּמְלִיצוֹת. — [סַרְבּוּל־, סַרְבּוּלִים, ־לֵי־]

סַרְבִּיטִין* ז״ר ראה סַנְבּוּטִין.

סרבל

סַרְבָּל ז׳ [ארמית־מקראית, דניאל ג כא; ערבית: סִרְבָּאל; יוונית: sarabara] 1 *, אֶחָד מִמִּינֵי הַבְּגָדִים שֶׁלָּבְשׁוּ בִּימֵי־קֶדֶם, כְּעֵין מְעִיל עֶלְיוֹן (שבת קא.), [לדעת אחרים מִכְנָסַיִם רְחָבִים. 2 ° [בימינו] בֶּגֶד־עֲבוֹדָה — מִכְנָסַיִם וְחֻלְצָה מְחֻבָּרִים יַחַד שֶׁלּוֹבְשִׁים מְכוֹנָאִים וְאֻמָּנִים אֲחֵרִים בַּעֲבוֹדָתָם (Overalls). — [סַרְבַּל־, ־בָּלִים, סַרְבְּלֵי־]

סרבל [מן סַרְבָּל; ואולי מן סבל בתוספת ר׳]

~ פִּע׳ **סִרְבֵּל** ° פ״י 1. כִּסָּה וְעָטַף הַרְבֵּה, הוֹסִיף בֶּגֶד עַל בֶּגֶד. 2 [בהשאלה] גָּרַם שֶׁיְּהֵא כָּבֵד וּמְגֻשָּׁם, הֶעֱמִיס, הִכְבִּיד: הַכַּתָּבָן סִרְבֵּל אֶת סִגְנוֹנוֹ בִּמְלִיצוֹת יְתֵרוֹת. — [לְסַרְבֵּל אֶת־, מְסַרְבֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **סֻרְבַּל** *, 1 *, כֻּסָּה, עֻטַּף: ״וּמְסֻרְבָּלִין בְּשַׂר כְּלָב״ (עבודה זרה ב:). ״זִקְנֵי יַעַר רַחֲבֵי־נוֹף וּמְסֻרְבְּלֵי צֶמֶר״ (ביאליק, הברכה). ״מִרְיָם מְסֻרְבֶּלֶת בְּשִׂמְלָתָהּ הַחֲדָשָׁה״ (ברנר, א 11). 2 ° [בהשאלה] נַעֲשָׂה כָּבֵד וְעָמוּס, גֻּשַּׁם: ״אֵיכָכָה סֻרְבַּלְתֶּן כַּגְּוָעִים, הַגַּמְּישׁוֹת כַּקָּנִים?״ (שלו, קולות 180). סִגְנוֹן מְסֻרְבָּל. מְלִיצוֹת מְסֻרְבָּלוֹת [ראה עוד ערך מְסֻרְבָּל] — [מְסֻרְבָּל, יְסֻרְבַּל]

~ הת׳ **הִסְתַּרְבֵּל** °. 1. הִתְכַּסָּה הַרְבֵּה, הִתְכַּרְבֵּל: ״הִתְעַטְּפוּ וְהִסְתַּרְבְּלוּ כְּמוֹ לְמִשְׁלַחַת אֶל הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי״ (״הארץ״). 2. נַעֲשָׂה מְסֻרְבָּל וּמְגֻשָּׁם: ״אֲנִי אָדָם רְפוּף הַגֵּוּ, נִסְתַּרְבַּלְתִּי״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 164). ״מִיָּד נִשְׁתַּנּוּ צַלְמֵיהֶם בַּחֹשֶׁךְ וְנִסְתַּרְבְּלוּ יוֹתֵר״ (יזהר, שיירה 42). — [לְהִסְתַּרְבֵּל, מִסְ־, יִסְ־]

סִרְבֹּלֶת°, סרבולת נ׳ [מן סַרְבּוּל] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר מְסֻרְבָּל, מְגֻשָּׁמוּת, גֹּדֶשׁ מְיֻתָּר: ״בְּנִגּוּד לְסִרְבָּלְתּוֹ וּנְעִימַת־דִּבּוּרוֹ הַגַּסָּה בְּמִקְצָת הָיָה זֶה אִישׁ עָנָו, טוֹב־לֵב״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 7). ״הַחוֹבֵשׁ... עֲדַיִן לֹא הִפְסִיד... אֶת סִרְבֹּלֶת גּוּפוֹ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 58). — [סִרְבֹּלֶת־, סִרְבָּלְתּוֹ]

סַרְבָן* ת׳ [מן סרב, סֵרֵב] עַקְשָׁן, מַמְרֶה, הַמְמָאֵן בְּתֹקֶף לְמַלֵּא רְצוֹן אֲחֵרִים: ״וְלֹא יְהֵא סַרְבָן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה״ (ברכות ה ג). ״טַרְחָנִים וְסַרְבָנִין״ (רש״י במדבר יא יז). — [סַרְבָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

— **סַרְבַן־מִלְחָמָה** °, מִי שֶׁמְּסָרֵב לְהִתְגַּיֵּס לַצָּבָא וּלְהִשְׁתַּתֵּף בִּפְעֻלּוֹת־מִלְחָמָה מִטַּעֲמֵי מַצְפּוּן.

סַרְבָנוּת* נ׳ [מן סַרְבָן] מִדָּתוֹ שֶׁל הַסַּרְבָן, עַקְשָׁנוּת, סֵרוּב וּמֵאוּן לְמַלֵּא רְצוֹן אֲחֵרִים: ״שְׁלֹשָׁה רֻבָּן קָשֶׁה וּמִעוּטָן יָפֶה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׂאוֹר וּמֶלַח וְסַרְבָנוּת״ (ברכות לד.). — [סַרְבָנוּת־]

סַרְבָנִי° ת׳ [מן סַרְבָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַרְבָנוּת, עַקְשָׁנִי: ״סוּסָה צְעִירָה שֶׁנִּכְנְסָה בָּהּ רוּחַ סַרְבָנִית״ (הזז, היושבת 284). ״לְגַלּוֹת אֶת הַתַּקָּלָה, לְהַגִּיעַ עַד שֹׁרֶשׁ דָּבָר, לְהָבִיא אֶת הַמַּנְגָּנוֹן הַסַּרְבָנִי לְמַצָּב תָּקִין״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 85). יַחַס סַרְבָנִי. — [סַרְבָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

סרג [אולי בניין ספעל מן ארג; ארמית: סְרַג; ערבית: סַרַגֻ׳, שַׁרַגֻ׳]

~ פִּע׳ **סָרַג** * פ״י 1 °, קָלַע, הִתְקִין אָרִיג עַל־יְדֵי שִׁלּוּב חוּטִים זֶה בָּזֶה: ״זְקֵנָה בָּלָה אוֹרְגָה, סוֹרְגָה פֻּזְמְקָאוֹת״ (ביאליק, בתשובתי). הָאִשָּׁה סָרְגָה אֲפֻדָּה מֵחוּטֵי־צֶמֶר. 2 *. הִתְקִין סוֹרֵג אוֹ סְבָכָה: ״הַמִּטָּה — מִשֶּׁיִּסְרֹג בָּהּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים״ (מועד קטן י.). — [לִסְרֹג אֶת־; סוֹרֵג, סָרוּג; יִסְרֹג]

ללא ציון — מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; ז״ר – זכר ריבוי; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

~ נפ׳ **נִסְרַג***, נֶאֱרַג, נִקְלַע: הַגַּרְבַּיִם נִסְרְגוּ מִחוּטֵי־צֶמֶר. – [לְהִסָּרֵג, נִסְרָג, יִסָּרֵג]

~ פִּע׳ **סֵרַג*** פ״י 1. קָלַע, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־סְבָכָה, הִתְקִין סוֹרֵג: ״הַחֶבֶל שֶׁהוּא מְסָרֵג אֶת הַמִּטָּה״ (תוספתא כלים בבא מציעא ט ד). ״מְסָרְגִין שְׁתֵּי וָעֵרֶב״ (מועד קטן י.). סֵרְגוּ אֶת הַחַלּוֹן בִּסְבָכַת־בַּרְזֶל. 2. עָשָׂה דְּבַר־מָה אוֹ קָרָהוּ דְּבַר־מָה בְּסֵרוּגִין, בְּדִלּוּגִים אוֹ בְּהַפְסָקוֹת: ״הָיְתָה לְמוּדֶת לִהְיוֹת רוֹאָה (וֶסֶת) עֶשְׂרִים וְאֶחָד, עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם, עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה – הֲרֵי זוֹ וֶסֶת; סֵרְגָה לָהּ אַרְבָּעָה יָמִים – אֵינָהּ וֶסֶת״ (תוספתא נידה ט ג). הַסַּפְרָן סֵרַג אֶת יְמֵי הַהַשְׁאָלָה שֶׁל הַסְּפָרִים לַקּוֹרְאִים – בַּיָּמִים ב׳, ד׳, ו׳ לַשָּׁבוּעַ. – [לְסָרֵג, מְסָרֵג, יְ־]

~ פֻּע׳ **סֹרַג***, 1. נִקְלַע, נַעֲשָׂה כְּמַעֲשֵׂה־סְבָכָה: ״מְסֹרָג בַּחֲבָלִים״ (תוספתא אהילות יג ה). חַלּוֹן בֵּית־הַסֹּהַר מְסֹרָג בְּבַרְזֶל. 2. נַעֲשָׂה לְסֵרוּגִין, לֹא בְּהֶמְשֵׁךְ יָשָׁר: ״נוֹתְנִין לָהּ אַרְבָּעָה לֵילוֹת מְסֹרָגִין אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים״ (תוספתא נידה ט ז). ״בֵּין שֶׁהֵם רְצוּפִים בֵּין שֶׁהֵם מְסֹרָגִים״ (קלצקין, כתבים זו). [וראה גם ערך מְסֹרָג] – [מְסֹרָג, יְסֹרַג]

~ הת׳ **הִסְתָּרֵג***, נִקְלַע, נַעֲשָׂה מַעֲשֵׂה־עֲבוֹת: ״מִטָּה מִסְתָּרֶגֶת״ (נדרים נו:). עַנְפֵי הַשִּׂיחִים הִסְתָּרְגוּ זֶה בָּזֶה. – [לְהִסְ־, מִסְ־, יִסְ־]

~ הִפ׳ **הִסְרִיג**° פ״י תִּקֵּן בְּמַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת, הוֹסִיף חֵלֶק בִּסְרִיגָה: ״גַּם לְכַבֵּס כְּלֵי־לָבָן לְאַחְיוֹתַי הַקְּטַנּוֹת, גַּם לְהַסְרִיג פֻּזְמְקָאוֹת מְקֹרָעִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 243). – [לְהַסְרִיג, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻסְרַג**°, תֻּקַּן בִּסְרִיגָה: הַגַּרְבַּיִם הַקְּרוּעִים הֻסְרְגוּ. – [מֻסְרָג, יֻסְרַג]

סַרָּג* ז׳ [מן סרג, סֵרַג] אֻמָּן בִּמְלֶאכֶת הַסְּרִיגָה, קוֹלֵעַ מֻמְחֶה (בְּחוּטִים, בַּחֲבָלִים, בְּתַיִל וְכַדּוֹמֶה) (כלים כד ח). – [סַרַּג־, סָרָגִית, סָרָגִים, סָרָגֵי־, סָרָגִיּוֹת]

סֹרֶג° ז׳ ראה סוֹרֵג*.

סֶרֶג* ז׳ [סורית: סַרְגָא; ערבית: סַרְג׳] כַּר סָרוּג לְאֻכָּף, מַרְדַּעַת: ״פֵּרוּשׁ ׳הָאֻכָּף׳ – הָעֵץ שֶׁאֲחוֹרֵי הַסֶּרֶג, וְ׳הַתְּפוּס׳ – הָעֵץ שֶׁלְּפָנָיו״ (רבינו חננאל עירובין כז.). ״לִסְרָגִין שֶׁל סוּסִים״ (רש״י שבת נב:). – [סֶרֶג־, סְרָגִים, סִרְגֵי־]

סִרְגּוּל* ז׳ [מן סרגל, סִרְגֵּל] שִׂרְטוּט קַוִּים יְשָׁרִים בְּסַרְגֵּל: ״אֲפִלּוּ סִרְגּוּלוֹ שֶׁל סֵפֶר אָדָם הָרִאשׁוֹן לִמְּדוֹ״ (בראשית רבה כד). – [סִרְגּוּל־, סִרְגּוּלִים, ־לֵי־]

סַרְגִּיד* ז׳ [אולי הרחבה מן סרג] כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הַמְּשֻׁנֶּנֶת שֶׁל הַמַּפְתֵּחַ שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ נִפְתָּח הַמַּנְעוּל (ירושלמי שבת יא ב). – [סַרְגִּיד־, ־דִים, סַרְגִּידֵי־]

סרגל [כנראה מלאטינית: regula ישר; ואולי מן א.סגל בתוספת ר׳]

~ פִּע׳ **סִרְגֵּל*** פ״י 1. יִשֵּׁר וְהֶחֱלִיק קְלָף בְּקָנֶה אוֹ חָרַץ בּוֹ קַוִּים יְשָׁרִים: ״כּוֹתְבִין בִּדְיוֹ וּמְסַרְגְּלִין בְּקָנֶה״ (ירושלמי מגלה עא ד). 2°. שִׂרְטֵט קַוִּים יְשָׁרִים: הַתַּלְמִיד סִרְגֵּל אֶת גִּלְיוֹן־הַנְּיָר בְּסַרְגֵּלוֹ. – [לְסַרְגֵּל אֶת־, מְסַרְגֵּל, יְסַרְגֵּל]

~ פֻּע׳ **סֻרְגַּל***, שֻׂרְטַט, הֻעַבְרוּ בּוֹ קַוִּים יְשָׁרִים: ״יְרִיעָה שֶׁאֵינָהּ מְסֻרְגֶּלֶת פְּסוּלָה״ (תוספות גיטין ו:). מַחְבֶּרֶת מְסֻרְגֶּלֶת לִכְתִיבָה. [ראה גם ערך מְסֻרְגָּל] – [מְסֻרְגָּל, יְסֻרְגַּל]

סַרְגֵּל* ז׳ [ראה סרגל, סִרְגֵּל] 1°. קָנֶה בַּעַל שׁוּלַיִם יְשָׁרִים. בַּסַּרְגֵּלִים בְּיָמֵינוּ מְסֻמֶּנֶת עַל־פִּי־רֹב חֲלֻקָּתָם לִיחִידוֹת־אֹרֶךְ (סֶנְטִימֶטְרִים, מִילִימֶטְרִים אוֹ אִינְצִ׳ים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה)

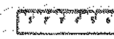

סרגל

לְגוּחוֹת הַמְּשַׂרְטֵט. הַסַּרְגֵּל וְהַמְּחוּגָה הֵם מַכְשִׁירֵי־הַשִּׂרְטוּט הָעִקָּרִיִּים. 2*. סִרְגּוּל, שִׂרְטוּט קַוִּים יְשָׁרִים: ״תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ – זֶה הַכְּתָב, ׳עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׳ – זֶה הַסַּרְגֵּל״ (שיר השירים רבה, תורי זהב). – [סַרְגֵּל־, סַרְגֵּלוֹ; סַרְגֵּלִים, ־גְּלֵי־]

סַרְגֵּלִי° ת׳ [מן סַרְגֵּל] שֶׁהוּא כְּסַרְגֵּל, יָשָׁר כְּסַרְגֵּל: קַוִּים סַרְגֵּלִיִּים. כְּבִישׁ סַרְגֵּלִי. – [סַרְגֵּלִית, סַרְגֵּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

א. סרד [במקרא: שְׂרָד; ערבית: סַרַד רשת, מעשה־רוקם; ראה להלן סָרָד, סְרִידָה]

~ פִּע׳ **סֵרֵד**° פ״י סֵרַג, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: ״מֵאַשְׁמֹרֶת עַד אַשְׁמֹרֶת הֵן צוֹנְרוֹת־סוֹרְדוֹת בְּחֶבֶל״ (טשרניחובסקי, שירים 543). – [לִסְרֹד; סוֹרֵד, סָרוּד; יִסְרֹד]

ב. סרד [כתיב אחר במקום שׂרד]

~ הִפ׳ **הִסְרִיד**° פ״י הִשְׁאִיר שָׂרִיד: ״הִסְרַדְתִּי אוֹתְךָ״ (יגי״ן, ה). – [לְהַסְרִיד, מַ־, יַ־]

סָרָד° ז׳ [מן א.סרד] טַבְלָה מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת לִצְלוֹת עָלֶיהָ בָּשָׂר (Grill). – [סְרַד־]

סַרָּד* ז׳ [מן סרד] עוֹשֵׂה־רְשָׁתוֹת: ״ר׳ לֵוִי הַסַּרָּד״ (יומא פה. לפי הערוך; בנוסחתנו: הַסַּדָּר). – [סַרַּד־, סַרָּדִים, סַרָּדֵי־]

סַרְדְּיוֹט* ז׳ [מיוונית: stratiotes חייל] 1*. שַׂר־צָבָא שֶׁל הַיְּוָנִים אוֹ הָרוֹמָאִים (סוכה נו:). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְקָצִין קָשׁוּחַ, חַיָּל אוֹ שׁוֹטֵר רָשָׁע: ״וַהֲרֵי שָׁם שְׁנֵי סַרְדְּיוֹטִין עוֹמְדִין, מַכִּים בְּאַלּוֹתֵיהֶם״ (בן־ציון, קלא). ״מַבִּיטִים הָיוּ אַחֲרָיו בְּשֶׁבַע עֵינַיִם כְּשֶׁהוּא מְפַסֵּעַ כְּסַרְדְּיוֹט״ (הזז, צל 196). ״שֶׁאוֹתָן הַמַּטְבְּעוֹת שֶׁנָּטַל הַסַּרְדְּיוֹט מִמֶּנּוּ״ (עגנון, אלו שמב). – [סַרְדְּיוֹט־, סַרְדְּיוֹטִין גם סַרְדְּיוֹטוֹת]

סַרְדִּין° ז׳ [על שם האי Sardinia בדרום־מערב איטליה בים התיכון, שבמימיו נדגה לרוב דג זה] דָּג קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּלִיחִים (Sardinella Pilchardus), נִצּוֹד בַּהֲמוֹנִים בַּיָּם הַתִּיכוֹן וּלְאֹרֶךְ חוֹפֵי אֵירוֹפָּה שֶׁבָּאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי, נֶאֱכָל כְּשֶׁהוּא מְשֻׁמָּר בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּמִיצֵי יְרָקוֹת שׁוֹנִים – [סַרְדִּינִים]

סָרָה נ׳ [מן סרר] מֶרִי, מַעַל, פֶּשַׁע: ״עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה״ (ישעיה א ה). – [סָרַת־]

– **דִּבֵּר סָרָה עָלָיו**, הוֹצִיא עָלָיו לַעַז, דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ: ״חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־ה׳״ (דברים יג ו).

– **עָנָה סָרָה בִּפְלוֹנִי**, דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הֵעִיד עֵדוּת נֶגֶד פְּלוֹנִי: ״כִּי יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה״ (דברים יט טז).

סרהב [מארמית; אולי בניין ספעל של רהב; ראה גם סרב]

~ פִּע׳ **סִרְהֵב** פ״ע 1*. הִפְצִיר, תָּבַע מִפְּלוֹנִי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת רְצוֹנוֹ, עָמַד בְּתֹקֶף עַל דְּרִישָׁתוֹ מִמֶּנּוּ: ״אַל יְסַרְהֵב אָדָם לַחֲבֵרוֹ לִסְעֹד אֶצְלוֹ וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ סוֹעֵד״ (חולין צד.). ״סִרְהֲבוּ בּוֹ וְלֹא נֵאוֹת

לָהֶם״ (סביב, כערער 176). 2 ״, סֵרֵב, מֵאֵן: ״הֶאֱרִיךְ בּוֹ לָדַעַת אִם יְסָרְהֵב אֶחָד מֵהֶם לִשְׁתּוֹת״ (רשב״ם פסחים קז.). ״מִשֶּׁעִכְּבוֹ זֶה וְהִזְמִינוֹ לְהִכָּנֵס עִמּוֹ אֶל הַבַּיִת, לֹא הָיָה לוֹ צֹרֶךְ לְסָרְהֵב״ (קבק, במשעול 464). — [לְסָרְהֵב, מְסָרְהֵב, יְסָרְהֵב]

~ הת׳ נִסְתַּרְהֵב °, הִתְעַקֵּשׁ, עָמַד עַל דַּעְתּוֹ: ״לֹא אֲנִי שֶׁהִזְמַנְתִּים. הֵם עַצְמָם נִסְתַּרְהֲבוּ לְבַקְּרֵנִי״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 337). — [לְהִסְתַּרְהֵב, מִסְ־, יִסְ־]

סָרְהוּב° ז׳ [מן סרהב, סִרְהֵב] הַפְצָרָה רַבָּה: הָאִישׁ נַעֲנָה לְבַקָּשָׁתִי לְאַחַר סָרְהוּבִים רַבִּים. — [סָרְהוּב־, סָרְהוּבִים, ־בֵי־]

סֵרוּב*, סֵירוּב ז׳ [מן סרב, סֵרֵב] מֵאוּן, אִי־הַסְכָּמָה, אִי־הֵעָנוּת לְבַקָּשַׁת מִישֶׁהוּ: ״שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רֻבָּן וּמִעוּטָן רַע וּבֵינוֹנִיתָן יָפָה: הַשְּׂאוֹר וְהַמֶּלַח וְהַסֵּרוּב — בַּתְּחִלָּה מְסָרֵב, שְׁנִיָּה — מְעַמְעֵם, וְהַשְּׁלִישִׁית — רָץ וּבָא״ (ירושלמי ברכות ט ג). הַמְנַהֵל עָנָה בְּסֵרוּב מֻחְלָט עַל הַבַּקָּשָׁה. הִנְנִי מִצְטַעֵר עַל סֵרוּבְךָ לְקַבֵּל אֶת הַהַצָּעָה. — [סֵרוּב־, סֵרוּבִים, ־בֵי־]

סָרוּג° ת׳ [מן סרג, סָרַג] 1 °, קָלוּעַ, אָרוּג מְחוּטִים: גַּרְבַּיִם סְרוּגִים מִצֶּמֶר. אֲפֻדָּה סְרוּגָה. [ובהשאלה:] ״מִסְתַּבֵּךְ בְּתוֹךְ רִשְׁתּוֹת שֶׁל אוֹר וּצְלָלִים סְרוּגִים בְּיַחַד״ (ביאליק, מאחורי). 2 ״, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת: ״כְּמוֹ עַמּוּדֵי־בַרְזֶל דַּקִּין מֻרְכָּבִין זֶה עַל זֶה שְׁתִי וָעֵרֶב כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַחַלּוֹן סָרוּג וְסָגוּר״ (הערוך, סרג). ״הֵצִיצוּ (הָאֲסִירִים) בַּחַלּוֹן הַסָּרוּג״ (הזז, בקולר 29). 3 °, מְקֻטָּע, לֹא־רָצוּף: ״מָתוּחַ שָׁכַב עַל מִטָּתוֹ, מַחְשְׁבוֹתָיו הָיוּ קְטוּעוֹת וּסְרוּגוֹת״ (עגנון, כפות קצט). — [סְרוּגָה, סְרוּגִים, סְרוּגוֹת]

סֵרוּג*, סֵירוּג ז׳ [מן סרג, סֵרַג] 1*, קְלִיעָה, אֲרִיגָה: ״סֵרוּג — שְׁתִי וָעֵרֶב, מָתוּחַ — אוֹ שְׁתִי אוֹ עֵרֶב״ (ירושלמי מועד קטן פ ד). ״כְּסֵרוּג פְּזֻמְקָאוֹת אֵצֶל הַנָּשִׁים בְּשָׁעוֹת הַפְּנוּיוֹת״ (מנדלי מו״ס, שסד). 2 °, כִּסּוּי בְּמַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת אוֹ סְבָכָה: סֵרוּג הָאֶשְׁנַבִּים בְּבֵית־הַסֹּהַר. [סֵרוּג־, סֵרוּגִים, ־גֵי־]

— סֵרוּגִין*, בְּסֵרוּגִין*, לְסֵרוּגִין* תה״פ בְּדִלּוּגִים, בְּהַשְׁמָטוֹת, בְּקִטּוּעִים, לֹא בָּזֶה אַחַר זֶה: ״קְרָאָהּ (אֶת הַמְּגִלָּה) סֵרוּגִין״ (מגילה ב ב). ״סֵדֶר תְּקִיעוֹת... שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת וְשָׁלֹשׁ הַתְּרָעוֹת אֲפִלּוּ בְּסֵרוּגִין״ (תוספתא ראש השנה ד ט). ״רָאָה שׁוֹר — נָגַח, שׁוֹר — לֹא נָגַח, שׁוֹר — נָגַח, שׁוֹר — לֹא נָגַח... נַעֲשָׂה מוּעָד לְסֵרוּגִין״ (בבא קמא לז.). ״וְאֵין כָּאן אוֹרְלוֹגִין שֶׁיְּהֵא מְתַקְתֵּק לְסֵרוּגִין אֲרֻכִּים״ (שנהר, ג 329). ״כִּסְלוֹן מִתְחַלֶּקֶת אֵצֶל שִׂמְחָה׳לִי לְכַמָּה חֲלָקִים וְהוּא חוֹזֵר עַל הַפְּתָחִים סֵרוּגִין, כָּל יוֹם בַּחֵלֶק הַמְיֻחָד לוֹ״ (מנדלי מו״ס, קטז). ״הִנְנִי מַתְחִיל לִבְכּוֹת, בַּתְּחִלָּה בְּקוֹל דְּמָמָה דַקָּה וּבְסֵרוּגִין״ (פיארברג, 39). ״הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים סֵרוּגִין סֵרוּגִין״ (עגנון, האש גו). הַסִּפְרִיָּה פְּתוּחָה שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּשָׁבוּעַ בְּסֵרוּגִין (הַיְנוּ: בְּיָמִים א׳, ג׳, ה׳ אוֹ בְּיָמִים ב׳, ד׳, ו׳ לַשָּׁבוּעַ).

א. **סָרוּחַ*** ת׳ [מן א. סרח, סָרַח] 1, מַבְאִישׁ, מַעֲלֶה סִרְחוֹן, שֶׁרֵיחוֹ רַע: ״הַתּוֹרֵם... אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סָרוּחַ״ (תרומות ג א). ״טִפָּה סְרוּחָה״ (אבות ג א). ״מַיִם סְרוּחִים״ (אהלות טו ח). ״עָשָׁנוּ בָּאֲפֵלוּלִית סִיגָרְיוֹת סְרוּחוֹת וְרִנַּנּוּ יַחַד בַּחֲשָׁאי״ (ביאליק, איש הסיפון). ״לָמָּה נָתַתָּ לִי נְבֵלָה סְרוּחָה זוֹ?״ (ברקוביץ, תר׳ ימים מב). בֵּיצִים סְרוּחוֹת. 2 [בהשאלה] חוֹטֵא, בַּעַל־עֲבֵרָה: ״מִיָּד דָּן (מֹשֶׁה) אֶת הַסְּרוּחִין״ (תנחומא תשא כו). — [סְרוּחָה, סְרוּחִים, ־חוֹת]

— דֵּעָה סְרוּחָה*, דֵּעָה נִפְסֶדֶת, חֲסַר־שֵׂכֶל, טִפְּשׁוּת: ״אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דֵּעָה סְרוּחָה הָיְתָה לוֹ״ (אסתר רבה, וישלח ספרים).

ב. **סָרוּחַ** ת׳ [מן ב. סרח, סָרַח] 1, שָׂרוּעַ, שׁוֹכֵב בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם: ״הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם״ (עמוס ו ד). 2, נִגְרָר, נִסְחָב: ״וְהָיָה (הָאֹהֶל) סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ״ (שמות כו יג). שׁוּלֵי הַוִּילוֹן הָאָרֹךְ סְרוּחִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ. 3*, נָפוּל, מְדֻלְדָּל וְנוֹפֵל כְּלַפֵּי מַטָּה: ״פִּיו (שֶׁל כֶּלֶב שׁוֹטֶה) פָּתוּחַ וְרִירוֹ נוֹטֵף וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת״ (יומא פג:). — [סְרוּחָה, ־חִים, ־חוֹת]

סֵרוּחַ*, סֵירוּחַ ז׳ [מן א. סרח] סִרְחוֹן, בְּאֹשׁ, רֵיחַ רַע: ״וּכְשֶׁהוּא (הַוָּלָד) יוֹצֵא, יוֹצֵא מָלֵא גְּלָלִין וְכָל מִינֵי סֵרוּחִין״ (ויקרא רבה יד). — [סֵרוּחַ־, סֵרוּחִים, ־חֵי־]

סָרוּט° ת׳ [מן א. סרט, סָרַט] שָׂרוּט, פָּצוּעַ בְּאֹפֶן קַל בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ: אֶצְבַּע סְרוּטָה. חֹטֶם סָרוּט בְּצִפָּרְנַיִם. — [סְרוּטָה, סְרוּטִים, ־טוֹת]

סָרוּךְ ״ ת׳ [מן א. סרך] 1, נִגְרָר וְנִסְחָב, כָּרוּךְ אַחֲרֵי־: ״אֵין חִנּוּךְ קָטָן אֶלָּא כְּדֵי לְהַנְהִיגוֹ שֶׁיְּהֵא סָרוּךְ אַחֲרֵי מִנְהָגוֹ לִכְשֶׁיַּגְדִּיל״ (רש״י חגיגה ו.). 2 [בהלכות־שחיטה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִרְכָה: ״וְנִרְאֶה לִי דְּאִם סְרוּכָה בְּכִיסָה — כְּשֵׁרָה״ (שבלי הלקט, טריפות א). — [סְרוּכָה, ־כִים, סְרוּכוֹת]

סֵרוּס*, סֵירוּס ז׳ [מן סרס, סֵרֵס] 1 *, עִקּוּר, כְּרִיתַת הָאֲשָׁכִים: ״מִנַּיִן לְסֵרוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר?״ (שבת קיא.). 2 °, הֲפִיכַת הַסֵּדֶר הַנָּכוֹן, עִרְבּוּב, סִלּוּף: ״מְבִיאוֹת לִפְרָקִים גַּם לִידֵי חֹסֶר־הֲבָנָה, אוֹ מַה שֶּׁרַע מִזֶּה, לִידֵי סֵרוּס הַכַּוָּנָה״ (ביאליק, משנה לעם). ״הַאֻמְנָם נָחֵקֶה אֶת הַגּוֹיִים עַד כְּדֵי סֵרוּס דְּמוּת לְשׁוֹנֵנוּ וּמַסָּרְתֵּנוּ בַּת אַלְפֵי הַשָּׁנִים?״ (אבינרי, יד 245). סֵרוּס הַמִּלִּים בְּמִשְׁפָּט. סֵרוּס אוֹתִיּוֹת בְּמִלִּים (שַׂלְמָה — שִׂמְלָה; כֶּבֶשׂ — כֶּשֶׂב). — [סֵרוּס־, סֵרוּסִים, ־סֵי־]

— סֵרוּסִין*, בְּסֵרוּסִין* תה״פ בְּעִרְבּוּבְיָה, בְּדִלּוּגִים לְלֹא כָּל שִׁיטָה, לְהַבְדִּיל מִן ״סֵרוּגִין״, ״בְּסֵרוּגִין״ (בְּדִלּוּגִים בְּאֹפֶן שִׁיטָתִי!) ״קְרָאָהּ (אֶת הַמְּגִלָּה) סֵרוּגִין — יָצָא, סֵרוּסִין — לֹא יָצָא״ (מגלה יח.). בְּסִדְרַת הַמִּסְפָּרִים 1, 2, 3, 4, 5, סֵדֶר הַמִּסְפָּרִים 1, 3, 5 הוּא בְּסֵרוּגִין, וְהַסֵּדֶר 2, 5, 3, 4, 1 הוּא בְּסֵרוּסִין.

סָרוֹס° ז׳ [יוונית: saros; מאכדית: šaru כינוי למחזור של 3600 שנה] [רווח באסטרונומיה:]

— מַחֲזוֹר־סָרוֹס °, מַחֲזוֹר־הַלִּקּוּיִים שֶׁל שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ בֶּן 18 שָׁנִים וְ־11 יוֹם בְּקֵרוּב. מַחֲזוֹר־סָרוֹס הָיָה יָדוּעַ בִּימֵי־קֶדֶם לַבַּבְלִים וְעָבַר מֵהֶם אֶל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים. עִם תֹּם מַחֲזוֹר־סָרוֹס חוֹזְרִים אוֹתָם הַתְּנָאִים לְהִתְהַוּוּת הַלִּקּוּיִים.

א. **סָרוּק°** ת׳ [מן א. סרק, סָרַק] שֶׁסִּיבָיו אוֹ נִימָיו מֻפְרָדִים זֶה מִזֶּה, עָרוּךְ וּמְסֻדָּר בְּמַסְרֵק: שְׂעָרוֹת סְרוּקוֹת. פִּשְׁתָּן סָרוּק. — [סְרוּקָה, סְרוּקִים, ־קוֹת]

ב. **סָרוּק** ״ ת׳ [מארמית: סָרִיק* ריק; ראה א. סָרִיק] רֵיק, הוֹלֵךְ בָּטֵל: ״עַד שֶׁאוֹכֵל בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ סְרוּקִים״ (סנהדרין ע: לפי הערוך; בנוסחנו סְרִיקִים, ראה ערך זה). — [סְרוּקָה, סְרוּקִים, ־קוֹת]

— בּוּקֵי סְרוּקֵי °, ראה ערך א. סָרִיק.

סָרוֹק* ז׳ [מן א. סרק] אֻמָּן הָעוֹסֵק בִּסְרִיקַת פִּשְׁתָּן (כלים כו ה). — [סְרוֹק־, סְרוֹקָה, סְרוֹקוֹת, סְרוֹקוֹת־]

סֵרוּק°, סֵירוּק ז׳ [מן א. סרק, סֵרֵק] סְרִיקָה, יִשּׁוּר וְהַפְרָדָה בְּאֶמְצָעוּת מַסְרֵק: סֵרוּק הַשֵּׂעָר. סֵרוּק הַפִּשְׁתָּן אַחֲרֵי הַנִּפּוּץ. — [סֵרוּק־, סֵרוּקוֹ]

סָרוּת* נ׳ [מן סור, סָר] הֶעְדֵּר, חֹסֶר: "טָנֵף רָחֵץ וְעָוֹן כָּבֵשׁ תְּלֻנּוֹת וְסָרוּת־טַעַם" (סידור רס"ג, רפג). — [סָרוּת־]

סֶרְזַ'נְט° ז׳ [צרפתית: sergent] תֹּאַר פְּקוּדֵי בְּצִבְאוֹתֵיהֶם שֶׁל עַמִּים שׁוֹנִים לְמַטָּה מִדַּרְגַּת קָצִין, מַקְבִּיל לְדַרְגַּת "סַמָּל" בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל. — [סֶרְזַ'נְטִים]

א. סרח [ארמית: סְרַח הרקיב, העלה ריח רע]

~ פָּע׳ **סָרַח** * פ"ע 1. הִבְאִישׁ, נִתְקַלְקֵל וְנָתַן רֵיחַ רַע: "נוֹטֵל אָדָם כְּדֵי חַלָּה מֵעִסָּה... עַד שֶׁתִּסְרַח" (חלה ד ו). 2 [בהשאלה] חָטָא, פָּשַׁע: "בִּשְׁבִיל שֶׁסָּרַחְתִּי עוֹלָם חָשׁוּךְ בַּעֲדִי" (עבודה זרה ח.). "תִּינוֹק שֶׁסָּרַח וְלָקָה בִּרְצוּעָה" (במדבר רבה טז). "סָרַחְתָּ כָּל הַסִּרְחוֹן הַזֶּה וְאַתָּה צוֹוֵחַ?!" (שמות רבה מג). "סָרַח רֹאשׁ־הַכְּפָר וְנִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ" (עגנון, כלה א ב). "מַעֲשֶׂה בְּחָבֵר שֶׁסָּרַח" (הזז, צל 207). 3 [סרח ל־, סרח על־] פָּשַׁע בְּ־, בָּגַד בְּ־: "אִם סָרַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ חָטָאתִי" (במדבר רבה יט). "מֶלֶךְ... שֶׁסָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה" (זבחים מא:). "לָמָּה צָהַבְתְּ עִם אִשְׁתְּךָ?... עַל שֶׁסָּרְחָה עָלַי" (אבות דר׳ נתן ב כד). — [לִסְרֹחַ; סוֹרֵחַ, סָרוּחַ; יִסְרַח]

~ נִפ׳ **נִסְרַח**, 1*. הִבְאִישׁ, הִתְקַלְקֵל: "נְבֵלָה שֶׁנִּסְרְחָה צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִמֶּנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת" (ירושלמי ברכות ו ד). "מִשְׁנִתְּנוּ הֲרוּגֵי בֵּיתָר לִקְבוּרָה נִקְבְּעָה (בִּרְכַּת) 'הַטּוֹב וְהַמֵּיטִיב'; 'הַטּוֹב' — שֶׁלֹּא נִסְרְחוּ, 'וְהַמֵּיטִיב' — שֶׁנִּתְּנוּ לִקְבוּרָה" (ירושלמי תענית ד ח) 2 [בהשאלה] פָּג, נִפְסַד: "אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים, נִסְרְחָה חָכְמָתָם" (ירמיה מט ז). — [לְהִסָּרַח, נִסְרָח, יִסָּרַח]

~ הִפ׳ **הִסְרִיחַ** *, 1 פ"ע הֶעֱלָה רֵיחַ רַע, הִבְאִישׁ: "בָּשָׂר שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא מֶלַח מִיָּד הוּא מַסְרִיחַ" (בראשית רבה לד). "וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם" (אבות ה ה). "כִּבְרִית הַכְּרוּתָה לְמֶלַח שֶׁאֵינוֹ מַסְרִיחַ לְעוֹלָם" (רש"י במדבר יח יט). "הֲרֵי סַרְחָן כָּל שֶׁהוּא, וּכְבָר הֵם מַסְרִיחִים" (קלצקין, כתבים 52). 2 פ"י גָּרַם שֶׁיִּבְאַשׁ, הֵבִיא לִידֵי סִרְחוֹן: "אֲפוּנִים חַיִּים... מַסְרִיחִין אֶת הַפֶּה" (ירושלמי עירובין ב ד). הַדָּג הַמַּבְאִישׁ הִסְרִיחַ אֶת כָּל הַסְּבִיבָה. — [לְהַסְרִיחַ, מַסְ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָסְרַח** *, נִתְקַלְקֵל, נִמְאַס, הָיָה לְזָרָא וּלְגֹעַל: "שֶׁמֻּסְרָחִים וּמְאוּסִין כְּגָלָל" (רש"י דברים כט טז). — [מֻסְרָח, יֻסְרַח]

– **הַדָּג מַסְרִיחַ מֵרֹאשׁוֹ°** [מימרה עממית במשמעות שאולה] הַקִּלְקוּל מַתְחִיל בַּצַּמֶּרֶת, הָאַשְׁמָה לֹא בַּצִּבּוּר אֶלָּא בְּמַנְהִיגָיו.

ב. סרח [אולי קרוב אל שׂרך, סרך]

~ פָּע׳ **סָרַח** פ"ע נִגְרַר, נִסְחַב כְּלַפֵּי מַטָּה: "חֲצִי הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן" (שמות כו יב). 2. הִשְׂתָּרַע, הִתְפַּשֵּׁט: "וַיְהִי לְגֶפֶן סֹרַחַת" (יחזקאל יז ו). — [לִסְרֹחַ; סוֹרֵחַ, סָרוּחַ; יִסְרַח]

~ הִת׳ **הִסְתָּרַח** *, 1. הִשְׂתָּרַע, שָׁכַב בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם: "מֵהִשְׂתָּרֵעַ — כְּמוֹ מֵהִסְתָּרֵחַ" (מנחם, מחברת שרע). "בַּעַל־הַסַּנְטֵרִים הַכְּפוּלִים... הִסְתָּרַח עַל מִסְעֲדֵי הַכִּסְאוֹת" (שופמן, א 32). "וְהִצַּעְתִּי עַרְשֵׂנוּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ נִסְתָּרְחָה לָהּ לְעֵת עֶרֶב" (שלונסקי, תר׳ טיל 213). "וַאֲנִי מִסְתָּרֵחַ לִי עַל הַסַּפָּה וְהוֹפֵךְ בָּעִתּוֹן" (מגד, חדוה 39). 2 °, נִגְרַר, נִסְחַב: "הַשְּׁנָצִים נִסְתָּרְחוּ כְּמִקֹּדֶם לִשְׁנֵי הַצְּדָדִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 25). — [לְהִסְתָּרֵחַ, מִסְתָּרֵחַ, יִסְתָּרַח]

ג. סרח [על־פי המשמעות בסורית: פצע, חבל; ערבית: שַׁרַחַ בתר, גסר]

~ פִּע׳ **סֵרַח** * פ"י פָּגַע, פָּצַע, שָׂרַט: "צְלוֹחִית... שֶׁנִּטַּל פִּיהָ... סוֹרַחַת אֶת הַיָּד" (כלים ל ד). — [לְסָרֵחַ אֶת־, סוֹרֵחַ, יְסָרַח]

א. סֶרַח * ז׳ [מן א. סרח] 1. סִרְחוֹן, רֵיחַ רַע, בְּאֹשׁ: "אֶל אַף כָּל בְּנֵי־אִישׁ יַעֲלֶה סִרְחָם" (יוסף קמחי, עפ"י שירמן ב 4). סֶרַח הַבֵּיצִים הַמְקֻלְקָלוֹת. 2 [בהשאלה] חֵטְא, עָוֹן. — [סֶרַח־, סִרְחוֹ]

ב. סֶרַח ז׳ [מן ב. סרח] חֵלֶק עוֹדֵף הַנִּגְרָר וְנִסְחָב, שֹׁבֶל, שׁוּלַיִם: "וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל" (שמות כו יב). "כּוֹבַע הַנְּזִירִים הַשָּׁחוֹר הַגָּבוֹהַּ וְסֶרַח עוֹדֵף לוֹ" (טשרניחובסקי, סיפורים 234). "טַוָּס גָּדוֹל בְּסֶרַח זְנָבוֹ עוֹמֵד מַבִּיט לְאָחוֹר" (בן־ציון, קמא) סֶרַח בְּשִׂמְלַת אִשָּׁה. — [סֶרַח־, סְרָחִים, סִרְחֵי־]

– **סֶרַח הָעוֹדֵף** [על־פי שמות כו יב, ראה לעיל], טְפֵל, תּוֹסֶפֶת, נִסְפָּח: "שֶׁסּוֹחֵב אַחֲרָיו אֶת הַדֶּגֶל הַצִּיּוֹנִי וְעוֹשֵׂהוּ 'סֶרַח הָעוֹדֵף' לְדֶגֶל מַחֲנֶה אַחֵר" (אחד העם, שמא). "וְהָאוֹרָה שֶׁלּוֹ הָיְתָה נִשְׁאֶרֶת לְבַדָּהּ כְּסֶרַח הָעוֹדֵף" (שופמן, א 88). "לְמַעַן חַדֵּשׁ אוֹתָהּ בְּזִכָּרוֹן אֵין צֹרֶךְ בְּסֶרַח הָעוֹדֵף שֶׁל הַדְּבָרִים" (יעקב שטינברג, שלד).

סִרְחָה*, סירחא נ׳ [מן א. סרח] סִרְחוֹן, צַחֲנָה: "וְאֵין עוֹשִׂין בָּהּ גִּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין מִשּׁוּם סִרְחָא" (בבא קמא פב:). "הַפַּרְצוּפִים הָאֵלֶּה! סִרְחַת מִצְרַיִם! מָה לֹא הָרְגוּ לָנוּ?" (יזהר, צקלג 373). — [סִרְחַת־]

סִרְחוֹן*, סירחון ז׳ [מן א. סרח] 1. רֵיחַ רַע, צַחֲנָה, רֵיחַ הָעוֹלֶה מִדָּבָר מַסְרִיחַ: "שֶׁאֵין בָּאִין לִידֵי חִמּוּץ אֶלָּא לִידֵי סִרְחוֹן" (פסחים לה.). סִרְחוֹן הַמַּיִם הַמְעֻפָּשִׁים. סִרְחוֹן גַּל הָאַשְׁפָּה. 2 [בהשאלה] חֵטְא, עָוֹן, אַשְׁמָה: "שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּזְכִּיר (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) מִיתָתָם (שֶׁל־צַדִּיקִים) שָׁם מַזְכִּיר סִרְחוֹנָם" (ספרי פינחס קא). "אָמַר רְאוּבֵן: אֲנִי בְּכוֹר וְאֵין הַסִּרְחוֹן תָּלוּי אֶלָּא בִּי" (בראשית רבה פד). — [סִרְחוֹן־, סִרְחוֹנוֹת]

– **פִּצְצַת־סִרְחוֹן°**, פְּצָצָה הַמְפִיצָה בְּהִתְפּוֹצְצָהּ רֵיחוֹת רָעִים.

– **אֵין הַסִּרְחוֹן תָּלוּי אֶלָּא בַּגְּדוֹלִים*** (ספרי מטות סו), מַנְהִיגֵי הָעָם הֵם הָאֲשֵׁמִים בַּקִּלְקוּל וּבַשְּׁחִיתוּת שֶׁל הַצִּבּוּר.

סִרְחוּת* נ׳ (אגדת בראשית לז), ראה סִרְחוֹן.

סַרְחָן* ז׳ [מן א. סרח, סָרַח] 1 ° [כינוי־גנאי] מִי שֶׁמַּסְרִיחַ: "רַק שֶׁלֹּא לַחֲטֹף פִּתְאֹם כַּעַת! לָמוּת מִסַּרְחָנִים אֵלֶּה!" (יזהר, צקלג 194). "אֵיזֶה בַּטְלָן מְרַפֵּשׂ וּמְלַפְלֵף, סַרְחָן וְזַבְלְגָן" (שלונסקי, תר׳ טיל 498). 2 *, חוֹטֵא וּפוֹשֵׁעַ, מַרְבֶּה לִסְרֹחַ (תנחומא וירא יג). — [סַרְחָנִית, ־נִים, סַרְחָנִיּוֹת]

סַרְחָן*, סורחן ז׳ [מן א. סרח] סִרְחוֹן, חֵטְא, עָוֹן: "וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב — שֶׁלֹּא יִכָּתֵב סַרְחָנִי" (סנהדרין קז.). "עַד שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת יִתְרַחֵק עָנְשׁוֹ וְסַרְחָנוֹ" (סהולה, הקדמוני 131). "הֲרֵי סַרְחָן כָּל־שֶׁהוּא וּכְבָר הֵם מַסְרִיחִים" (קלצקין, כתבים 52). — [סַרְחַן־]

א. סרט [במקרא: שרט; אכדית: šarāṭu קרע לגזרים; ערבית: שרט]

~ פִּעֵל **סרט** * פ״י שרט, עשה חריץ דק (בחמר, בעור־הגוף וכדומה): ״יסרט לו סריטה בכתל״ (בראשית רבה לג). ״סומך שתי כפיו בגדר וסורט ומחטט בצפרניו״ (ביאליק, מאחורי ה). החתול סרט בצפרניו את הבשר. – [לסרט את־; סורט, סרוט; יסרט]

~ נִפְעַל **נסרט** °, נשרט, נחרץ בו חריץ שטחי: ידיו של הנער נסרטו בקוצי הצבר. – [להסרט, נסרט, יסרט]

~ פִּעֵל **סרט** * פ״י סרט בחזקה, חרץ חריץ, חרת: ״שהיו מסרטין לעגל בין קרניו״ (סוטה מח). ״מציץ עליו מן הצד באחת מעיניו ומסרטו בצפרניו״ (מנדלי מו״ס, סא). – [לסרט, מסרט, י־]

~ פֻּעַל **סרט** °, נסרט: ״וקצתם נפוחי־לסתות ומסרטי־חטם״ (מנדלי מו״ס, רפ). – [מסרט, יסרט]

~ הִתְפַּעֵל **הסתרט** *, נסרט, נחרץ בו חריץ: ״ידו... מסתרטת״ (שמות רבה ב). – [להסתרט, מסתרט, יס־]

ב. סרט [מן סרט]

~ הִפְעִיל **הסריט** ° פ״י צלם לשם התקנת סרט על־מנת להקרינו בקולנוע או בראינוע: ״מסריטי סרטים מגלגלים את מנורותיהם״ (קרליבך, הודו 36). חברת יומני־הקולנוע הסריטה את הטקס. – [להסריט את־, מסריט, י־]

~ הֻפְעַל **הסרט** °, צלם לשם סרט קולנוע או ראינוע: פרשת העליה על הקרקע הסרטה על־ידי הצלמים. – [מסרט, יסרט]

סרט* ז׳ [ערבית: שריט] 1 *, רצועה צרה וארכה של אריג או של עור או כיוצא בזה: ״סרט של צמר״ (כלאים ט ט). סרט צבעוני קשור בשערות הילדה. סרט־כדורים להזנת מקלע. 2 °, פתק של נייר או סמל כלשהו שמפיצים בין התושבים ותולים בדש־הבגד תמורת תרומה למוסד או למטרה צבורית מסימת: סרט לטובת בית־חנוך עורים. תלמידי בית־הספר השתתפו בהפצת הסרט של הקרן־הקימת. יום־סרט. 3 °, פילם, מערכת צלומי קולנוע או ראינוע המצטרפים למחזה שלם: באולם הצגו סרטים שונים. אגדת חובבי הסרט הטוב. בקרת־סרטים. – [סרט־, סרטו; סרטים, סרטי־]

– שיטת סרט־נע °, שיטת־עבודה בבתי־חרשת משכללים, לפיה עובר החמר בדרך יצורו על גבי מסלה מעובד אל עובד וכל אחד משלים בו פרט או פרטים שעליהם הוא ממנה.

סרטוט*, סירטוט ז׳ [מן סרטט, סרטט] 1 *, שרטוט, התוית קוים ושרטוטים באמצעות קנה: ״(מגלת אסתר) צריכה סרטוט״ (ירושלמי מגילה ע א). העפרון, הקלמוס, המחוגה, הסרגל וכיוצא באלה הם מכשירי־סרטוט. 2 °, קו או מערכת קוים שנרשמו במכשירים מתאימים, תאור גרפי. – [סרטוט־, סרטוטים, ־טי־]

– נייר־סרטוט °, נייר מיחד, עבה וחלק, המיעד לסרטט עליו.

סרטון°, סירטון ז׳ [מן סרטן 3] הדבקה במחלת הסרטן: העשון המפרז עלול לגרם לסרטון הריאה. – [סרטון־]

סרטון° ז׳ [מן סרט] 1, סרט קטן. 2, סרט של ״פנס־קסם״. 3, סרט של תמונות בודדות על נושא אחד. – [סרטון־, סרטונים, ־ני־]

סרטט [צורת־משנה מן שרטט]

~ פִּעֵל **סרטט** ° פ״י שרטט, התוה קוים ושרטוטים בעט ובסרגל: האדריכל סרטט את תכנית־הבית. – [לסרטט את־, מסרטט, י־]

~ פֻּעַל **סרטט** °, שרטט, התוה בקוים ובשרטוטים: התכנית סרטטה בקנה־מדה מקטן. – [מסרטט, יסרטט] [ראה עוד ערך מסרטט]

– שק מסרטט °, ראה ערך מסרטט.

סרטט° ז׳ [מן סרטט, סרטט] משרטט, ממחה בסרטוט תכניות, תרשימים וכדומה. – [סרטטת, סרטטים, סרטטי־, ־טות]

סרטיא* נ׳ (שבת ו), ראה אסטרטיא*.

סרטיה° נ׳ [מן סרט 3] אסף של סרטים שונים להצגה ב״פנס־קסם״ או במכשיר־הקרנה אחר, ״ספרית״ סרטים. – [סרטית־, סרטיות]

סרטיפיקט° ז׳ [מלאטינית: certus ודאי + facere לעשות] 1, תעודה, כתב־אשור. 2, תעודת־רשיון; כתב־הרשאה לבצוע דבר־מה, לכניסה למדינה וכדומה: הממשלה הבריטית הגבילה בתקופת המנדט על ארץ־ישראל את מספר הסרטיפיקטים לעלית היהודים לארץ. – [סרטיפיקטים]

סרטן* ז׳ [מן סרט] (פסיקתא צה:) 1 *, בעל־חיים ממערכת פרוקי־רגלים (Decapoda brachyura). גופו מכסה שריון קשה, ראשו וחזהו מאחים לחטיבה אחת שרחבה שוה על־פי־רב לארכה. בטנו קצרה, מקפלת מתחת לחזה. בחזה חמשה זוגות רגלים פרוקות.

סרטן (1/3)

הזוג הקדמי מציד בצבתות המשמשות לתפיסת טרף, שאר הזוגות משמשים להליכה או לשחיה. הסרטנים רבם שוכני ים, מעוטם חיים במים מתוקים וביבשה. הם נזונים בטרף חי ובפגרים 2 *, אחד משנים־עשר המזלות בחלק הצפוני של גלגל־המזלות, נראה בשמי־הערב בחרף. השמש עוברת במסלולה המדמה בסימן סרטן בחדש תמוז (פרקי דר׳ אליעזר ו). 3 ^, כנוי למחלה קשה וממארת (כוזרי ב מ), גדול ממאיר באחד מאיברי הגוף המתפשט והולך בשאר רקמות־הגוף (Cancer). – [סרטן־, סרטנים, סרטני־]

– כשאין דגים גם הסרטן קרוי דג ° [ביאליק, אריה ו, על־פי פתגם רוסי] אם אין מקור, משתמשים בתחליף, גם אם הוא פחות ממנו.

סרטן [מן סרטן 3]

~ הִתְפַּעֵל **הסתרטן** ^, חלה במחלת הסרטן: ״רופא אחד חתך שד אשה שהיה בו סרטן משרשו ונסתרטן האחר״ (קאנון ד ג). – [להסתרטן, מס־, יס־]

סרטני° ת׳ [מן סרטן 3] של סרטן, כסרטן: גדול סרטני בגוף. – [סרטנית, סרטניים, ־ניות]

סרי* ז׳ [מארמית: סרי סרח, הבאיש; וראה סריות] סרחון, באש, (ובהשאלה) חטא, עון: ״סריי נתן ריחו״ (שיר השירים רבה, עד שהמלך). [סריי־, סריו]

סָרִיג* ז׳ [מן סרג; ראה גם סוֹרֶג] 1 *, שְׂבָכָה, מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת, סוֹרֵג, מְחִצַּת קָנִים: ״סְרִיגֵי חַלּוֹנוֹת״ (חולין קכה:). ״סְבָכֵי קוֹצִים וּסְרִיגֵי דְשָׁאִים״ (ביאליק, מאחורי ה). סְרִיגֵי־בַּרְזֶל לָאֶשְׁנַבִּים. 2 °, דָּבָר סָרוּג, מַעֲשֵׂה־סְרִיגָה: סְרִיגֵי־צֶמֶר. 3 °, כְּלִי־מִטְבָּח מְסֹרָג כְּעֵין אִצְטַבָּה שֶׁל קָנִים שֶׁתּוֹלִים מֵעַל לַכִּיּוֹר וּמַעֲמִידִים בּוֹ צַלָּחוֹת, כּוֹסוֹת וְכַדּוֹמֶה לְיִבּוּשׁ. 4 ° [באלקטרוניקה] חֵלֶק חָשׁוּב בְּכָל שְׁפוֹפֶרֶת אֶלֶקְטְרוֹנִית (נוּרַת־רַדְיוֹ) הֶעָשׂוּי מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת (Grid). 5 °, חֵלֶק עִקָּרִי בְּמַכְשִׁירִים סְפֶּקְטְרָלִיִּים מְסֻיָּמִים הַמַּחֲלִיף בָּהֶם אֶת הַמִּנְסָרָה. — [סְרִיג־, סְרִיגִים, סְרִיגֵי־]

סְרִיגָה* נ׳ [מן סרג, סָרַג] 1 °, קְלִיעַת חוּטִים לַאֲרִיגִים: סְרִיגַת סוּדָר. חוּטֵי־סְרִיגָה. צִנּוֹרוֹת־סְרִיגָה. חֲנוּת לְמַכְשִׁירֵי־סְרִיגָה. מְכוֹנַת־סְרִיגָה. 2 *, סָרִיג, סְבָכָה (אהלות ח ד). — [סְרִיגַת־, סְרִיגוֹת]

סְרִידָה* נ׳ [ראה סרד, סָרַד] 1, כִּסּוּי מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת, שְׂבָכָה: ״סְרִידָה שֶׁהִיא נְתוּנָה עַל פִּי הַתַּנּוּר״ (כלים ח ב). 2, עֲרֵמָה צְבוּרָה כְּמִקְלַעַת: ״סְרִידוֹת תֶּבֶן״ (תנחומא בשלח יח; נוסח אחר שם: סְדִירוֹת).— [סְרִידַת־, סְרִידוֹת]

סֶרְיָה° נ׳ [מלאטינית: series שורה, שרשרת] 1, סִדְרָה, מַעֲרֶכֶת דְּבָרִים דּוֹמִים זֶה לָזֶה וְהַבָּאִים זֶה אַחַר זֶה בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: סֶרְיָה שֶׁל בּוּלִים. סֶרְיָה שֶׁל חוֹבָרוֹת מַדָּעִיּוֹת. 2, מַחֲזוֹר, מַהֲדוּרָה: אִגְּרוֹת־חוֹב מֶמְשַׁלְתִּיּוֹת מִסֶּרְיָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. — [סֶרְיַת־, סֶרְיוֹת]

סֶרְיוֹזִי° ת׳ [מלאטינית: serius רציני] רְצִינִי, מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, מָתוּן, שׁוֹקֵל בְּקַפְּדָנוּת אֶת הַנְּסִבּוֹת, שֶׁאֵינוֹ מֵקֵל רֹאשׁ: פְּלוֹנִי אָדָם סֶרְיוֹזִי בְּיוֹתֵר. צָעִיר חָרוּץ וְסֶרְיוֹזִי. — [סֶרְיוֹזִית, סֶרְיוֹזִיִּים, ־זִיּוֹת]

— סֶ רְ י וֹ זִ י וּ ת ° נ׳ רְצִינוּת.

סִרְיוֹן* ז׳ [צורת־משנה של שִׁרְיוֹן; אכדית: siriam] שִׁרְיוֹן, מָגֵן וּמַחְסֶה מִפְּגִיעוֹת: ״מִרְקוּ הָרְמָחִים, לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנֹת״ (ירמיה מו ד). — [סִרְיוֹן־, סִרְיוֹנוֹת]

סְרִיּוּת* נ׳ [ראה סְרִי] סִרְחוֹן, בְּאֹשׁ: ״לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה פַּלְטִין בִּמְקוֹם בִּיבִים, בִּמְקוֹם אַשְׁפּוֹת, בִּמְקוֹם סְרִיּוּת״ (ירושלמי חגיגה עז ג). ״וּמָה הַיָּם רַפְשׁוֹ וּסְרִיּוּתוֹ עַל פִּיו, כָּךְ הָרְשָׁעִים סְרִיּוּתָם בְּפִיהֶם״ (רש״י ישעיה נז כ). — [סְרִיּוּת־]

סְרִיחָה* נ׳ [מן א. סרח, סָרַח] הַעֲלָאַת רֵיחַ רַע, בְּאִישָׁה, גְּרִימַת צַחֲנָה: ״מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ מַעֲרָבִי שֶׁהִיא תְּדִירָה מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וְדוֹחָה הַסְּרִיחָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה לָעִיר״ (רבינו גרשום בבא בתרא כה.). סְרִיחַת הַנְּבֵלָה. סְרִיחַת הַבֵּיצָה הַפְּגוּמָה. — [סְרִיחַת־, סְרִיחוֹת]

סְרִיטָה* נ׳ [מן א. סרט, סָרַט] שְׂרִיטָה, חֲתָךְ בִּלְתִּי עָמֹק: ״הַסּוֹרֵט סְרִיטָה אַחַת עַל גַּבֵּי שְׁנֵי נְסָרִים כְּאַחַת״ (תוספתא שבת יא ו). ״וּמִתַּחַת לְעֵינוֹ כְּעֵין הַתְּכֵלֶת, וּסְרִיטָה וּגְרִידָה בִּבְשָׂרוֹ שָׁם״ (מנדלי מו״ס, סג). סְרִיטַת הֶחָתוּל בְּצִפָּרְנָיו. — [סְרִיטַת־, סְרִיטוֹת]

סָרִיךְ° ת׳ [מן א. סרך] צְמִיגִי, מִתְמַשֵּׁךְ: ״שָׁתָה תֵּה עִם דְּבַשׁ סָמִיךְ וְסָרִיךְ כַּדֶּבֶק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 29). — [סְרִיכָה, סְרִיכִים, ־כוֹת]

סְרִיכָה* נ׳ [ראה א. סרך; ארמית: סְרִיכָא*, בבא קמא כב.] אֲחִיזָה, תְּפִיסָה: ״וּסְרִיכָה כְּמוֹ תְּפִיסָה״ (רבינו חננאל בבא קמא כב.). — [סְרִיכַת־, סְרִיכוֹת]

סָרִיס ז׳ [ארמית: סָרִיסָא; ערבית: סַרִיס חסר כוח־גברא] 1, מְעֻקָּר, מִי שֶׁנִּכְרְתוּ אֲשָׁכָיו אוֹ שֶׁנִּפְגְּעוּ קָשׁוֹת, אָדָם שֶׁסֹּרַס: ״וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ״ (ישעיה נו ג). ״כַּאֲשֶׁר סָרִיס יְחַבֵּק נַעֲרָה וּמִתְאַנֵּחַ״ (בן־סירא ל כד). 2, [בימי־קדם] עֶבֶד שֶׁסֹּרַס וְנִתְמַנָּה בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ לִשְׁמִירָה עַל הַרְמוֹן הַנָּשִׁים: ״הֵגָא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים״ (אסתר ב ג). 3 [בהרחבה, ואולי כבאכדית: ša rēši שבראש, הממונה] כִּנּוּי בִּימֵי־קֶדֶם לְשַׂר וּלְפָקִיד בְּבֵית־הַמַּלְכוּת: ״פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים״ (בראשית לט א). ״וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה״ (ירמיה כט ב). 4 ° [בהשאלה מן 1] רֵיק וְנָעוּר, שֶׁאֵין לוֹ עִנְיָן אוֹ הֲבָנָה בְּמַשֶּׁהוּ: ״אִם לֹא סָרִיס אַתָּה לְגַבֵּי נְגִינָה״ (סוקולוב, במראות 320). ״לְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה הִנְּךָ רוֹאֶה רַק סְרִיסֵי מַחֲשָׁבוֹת וּסְרִיסֵי הַרְגָּשׁוֹת, וְאֵלֶּה מְדַבְּרִים דַּוְקָא רָמוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קצד). ״סְרִיסֵי־חֶמְדָּה הַלָּלוּ הֵם לָרֹב מְלֵאִים מְרִירוּת״ (קלצקין, כתבים 235). ״אִי לָךְ סְרִיס־הָרוּחַ, מוּג־לֵב״ (הלקין, יחיאל 138). — [סְרִיס־, סָרִיסִים, סָרִיסֵי־ גם סְרִיסֵי־]

— סְרִיס־אָדָם* (יבמות ח ד), כִּנּוּי לְמִי שֶׁאֲשָׁכָיו עֻקְּרוּ בִּנְתוּחַ אוֹ בִּפְגִיעַת־זָדוֹן אוֹ בִּתְאוּנָה [להבדיל מן:]

— סְרִיס־חַמָּה* (יבמות ח ד), כִּנּוּי לְמִי שֶׁנּוֹלַד מְסֹרָס, סָרִיס מִטִּבְעוֹ.

— בְּצָלִים־סָרִיסִים* (שביעית ב ט), בְּצָלִים שֶׁסֵּרְסוּם לְבַל יַעֲשׂוּ פְּרִי – שֶׁשִּׁבְּרוּ אֶת גִּבְעוֹלֵיהֶם לְמַעַן יִגְדְּלוּ הַבְּצָלִים שֶׁבְּתוֹךְ הָאֲדָמָה.

סְרִיסוּת* נ׳ [מן סָרִיס] 1 * (רש״י יבמות צז.), מַצָּבוֹ שֶׁל הַסָּרִיס, מַצָּב פָּתוֹלוֹגִי בְּשֶׁל אִי־הִתְפַּתְּחוּת בַּלּוּטוֹת־הַמִּין, מַצָּב מִלֵּדָה אוֹ מִכְּרִיתַת הָאֲשָׁכִים. 2 ° [בהשאלה] רֵיקוּת, הֶעְדֵּרוּת: ״סְרִיסוּת הַמַּחֲשָׁבָה וְהָרֶגֶשׁ״ (׳כתובים׳ תרצ״א). — [סְרִיסוּת־]

סְרִיסִי° ת׳ [מן סָרִיס] שֶׁל סָרִיס, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּכוּנוֹת שֶׁל סָרִיס: ״פְּנֵי אַנִּיקוּשְׁקָא הַחִיְּכָנִיּוֹת, נְטוּלוֹת־הַשָּׂפָם, הַסְּרִיסִיּוֹת קִמְעָא״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 210). [ובהשאלה:] ״מִן הַיַּבֶּשֶׁת הַסְּרִיסִית, מְחֻסַּר־הַדָּם וּמֵהֶעְדֵּר הַכֹּחַ״ (ביאליק, הספר). — [סְרִיסִית, סְרִיסִיִּים, ־סִיּוֹת]

א. **סָרִיק*** ת׳ [ארמית: סְרִיק; ראה סְרָק; אולי בבניין ספעל מן ריק] (אָדָם) רֵיק וּפוֹחֵז: ״(בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל בְּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ סְרִיקִין״ (סנהדרין ע:). [וראה גם ערך ב. סָרוּק]. — [סְרִיקָה, סְרִיקִים, ־קוֹת]

— בּוּקֵי סְרִיקֵי* [ארמית] בַּקְבּוּקִים רֵיקִים, [רווח בביטוי:]

— תָּלָה בּוֹ בּוּקֵי סְרִיקֵי* [על־פי עבודה זרה לז:] יִחֵס לוֹ דִּבְרֵי־הֶבֶל שֶׁהוּא לֹא אֲמָרָם כְּלָל.

ב. **סָרִיק*** ז׳ [ערבית: צַרִיקַה] עוּגָה דַּקָּה, כְּעֵין מַצָּה: ״עוֹשִׂין סְרִיקִין כְּעֵין רְקִיקִין״ (פסחים לז.). ״כָּל הַסְּרִיקִין אֲסוּרִין, וּסְרִיקֵי בֵּיתוֹס בֶּן־זוֹנִין מֻתָּרִין?״ (ירושלמי פסחים כט ג). — [סְרִיק־, סְרִיקִים, סְרִיקֵי־]

א. **סְרִיקָה*** נ׳ [מן א. סרק, סָרַק] 1 *, סִדּוּר נִימִים אוֹ סִיבִים לְשֵׁם הַפְרָדָתָם זֶה מִזֶּה, סִדּוּר שְׂעָרוֹת בְּמַסְרֵק: ״סְרִיקַת פִּשְׁתָּן״ (סוטה מו:). סְרִיקַת הַשְּׂעָרוֹת יוֹם־יוֹם. 2 ° [בהשאלה] בְּדִיקָה מְדַקְדֶּקֶת, חִפּוּשׂ קַפְּדָנִי בְּמָקוֹם מְסֻיָּם לְשֵׁם גִּלּוּי אוֹיֵב מִסְתַּתֵּר

או מוקשים או עבריינים: סריקת שטח־הכבוש. סריקה בעיר כדי לגלות את המשתמטים מן הגיוס. — [סריקת־, סריקות]

ב׳ סְרִיקָה^ נ׳ [מן ב׳ סרק] צביעה בסרק, האדמה: "וכלם נסרקין בסריקה" (אברבנאל, מלכים א ה). — [סריקת־]

א׳ סרך [במקרא: שׂרך; קרוב אל סרג; ערבית: שַׁרִכַּ השתתף, התחבר]

~ נפ׳ נִסְרַךְ ^, 1 ^, נקשר, נאחז איבר באיבר: "מרב דחק נסרכה (האונה) לדופן" (רבינו גרשום חולין מח.). "לב שנתבשל בקדרה בגופו של אפרוח — נסרך בו כבריתו" (רש״י סידור תקפח). 2 °, נגרר, נמשך, דבק: "חזר בו מצרופים נלעגים רבים שנסרך בהם בראשית דרכו הספרותית" (אבינרי, יד 465). — [להסרך, נסרך, יסרך]

~ הפ׳ הִסְרִיךְ ^ פ״י הדביק, קשר איבר לאיבר [בספרות הפוסקים, בהלכות שחיטה] — [להסריך, מסריך, יסריך]

~ הת׳ הִסְתָּרֵךְ ^, 1 ^, התקשר, התחבר, הדבק: "והיתה (האשרה) מסתרכת בבגדי בני־אדם ומושכת אותם" (רבינו חננאל, עבודה זרה מח:). 2 °, השתרך, נגרר, נסחב: הזקן הסתרך לו לאט בדרכו. — [להסתרך, מסתרך, יס־]

ב׳ סרך [מן ב׳ סֶרֶךְ *]

~ פע׳ סֵרֵךְ * פ״י סדר, ערך בסרך קבוע: "ואת ראשי הכוהנים יסרוכו אחר כוהן הראש ומשנהו" (מגילת בני אור ב 1). — [לסרך, סורך, יסרך]

א׳ סֶרֶךְ * ז׳ [מן א׳ סרך] 1 *, גרירה, המשכות אחרי־, זקה, [ובהשאלה] חקוי: "נטילת ידים לחלין — מפני סרך תרומה" (חולין קי:) (המצוה לטל את הידים לפני סעודת חלין הנהגה כדי להרגיל את אוכלי התרומה שיטלו ידיהם). "נדה... אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה" (נידה סז:) (כדי שבתה תנהג כמותה). "סרך טבילה היא זו כדי שיזכר טמאה ישנה שבידו ויפריש" (יומא ל.). 2 °, טפל, תוספת, גרר: "הבטלה היא סרך בתה של אצילות" (קלצקין, משנת מג). "האני נעשה גרר וסרך לזולת" (הרא, כתבים 25). — [סרך־]

ב׳ סֶרֶךְ * ז׳ [ארמית: סִרְכָא *, עבודה זרה ל:] מנהג, סדר, טקס: "וזה הסרך לאנשי היחד" (מגילת ההודיות ה 1). "סדורים בסרך מעמד איש אחר איש" (מגילת בני אור ה 4). "איש בסרכו על־יד ראשי אבות־העדה" (מגילת ההודיות ו 23). — [סרך־, סרכים, סרכי־]

סְרָכָה ^, סירכה נ׳ [מן א׳ סרך; ארמית: סִרְכָא] 1 ^ [בהלכות שחיטה וכשרות] חבור, הדבקות, וביחוד פגם בריאה של בהמה שאונותיה נמצאו דבוקות: "סרכה זו מחמת מכה היתה... אין זו סרכה קימת" (רש״י חולין מח:). "ריאה... שנמצאו בה סרכות" (רמב״ם, שחיטה כז ה). 2 ° [בהשאלה] פגם, מום, חסרון: "לאמיות שיש בה סרכא היא לאמיות מזיפת" (יל״ג, פרוזה רטו). "האמנם גם אתה לא תמצא בו סרכה?" (שמעוני, הביבר 61). ציור נאה ללא כל סרכה. — [סרכת־, סרכות, סרכות־, גם סרכאות]

א׳ סֶרֶן ז׳ [ארמית: סַרְנָא] ציר, גליל שהאופנים סובבים עליו: "וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת" (מלכים א ז ל). סרני־העגלה. סרנים בכלי־רכב. סרן קדמי. סרן אחורי. — [סרן־, סרנו; סרנים, סרני־]

ב׳ סֶרֶן ז׳ [אולי 'שׂר' במבטא הפלשתים; ויש מדמים אל tyrannos ביוונית] 1, כנוי לשר ולמושל אצל הפלשתים הקדמונים: "חמשת סרני פלשתים" (שופטים ג ג). "ויכנע נציבי צר ויאבד את כל סרני פלשתים" (בן־סירא מו כט). 2 ° [בצבא־הגנה־לישראל בימינו] קצין בעל הדרגה השלישית בסלם הקצנה, גבוה בדרגה אחת מן 'סגן', מקביל לדרגת "קפיטן" בצבאות אחרים. סימנו: שלשה עלי־זית על הכתף. — [סרן־, סרנים, סרני־]

— רב־סרן °, קצין בעל הדרגה הרביעית בסלם הקצנה, גבוה בדרגה אחת מן 'סרן'; מקביל לדרגת "מיור" בצבאות אחרים. סימנו: עלה־תאנה על הכתף.

סְרֶנָדָה ◊ נ׳ [מאיטלקית: serenata שיר־ערב] 1 [בשירת ימי־הביניים באירופה] כנוי לשירים חגיגיים שהטרובדורים (זמרי־העם) היו משמיעים לעתות ערב תחת כפת־השמים. 2, שיר־אהבה קצר, בעל נעימה ערבה, המושר בפי אוהב מתחת לחלון אהובתו, על־פי־רב בלווי גיטרה או מנדולינה. 3 [במוסיקה האירופית החדשה] יצירה מוסיקלית בסגנון הנ״ל, מתאמת לקול אחד או לכלי־נגינה אחד או לתזמרת: סרנדה מן האופרה "דון ז'ואן" למוצרט. — [סרנדות]

סרס [מן סָרִיס]

~ פע׳ סֵרֵס * פ״י 1, עקר, כרת את איברי־המין של אדם או של בעל־חיים: "והמסרס את האדם ואת הבהמה... בין גדולים בין קטנים, בין זכרים בין נקבות — הרי זה חיב" (תוספתא מכות ה ו). 2 [בהשאלה] סלף, הפך את הסדר, שנה וערבב מקומם של דברים וסדרם: "סרס המקרא ודרשהו" (בבא בתרא קיט:). המעתיק סרס את המקור. התובע הוכיח כי העד סרס את דברי עדותו. — [לסרס את־, מסרס, י־]

~ פע׳ סֹרַס *, 1, עקר, נכרתו איברי־המין שלו: "המסרס את המסרס הרי זה לוקה ארבעים" (תוספתא בכורות ג כד). השור הוא פר מסרס. 2, נהפך סדרו, נתערבב בו סדר המלים ההגיוני: "הרי זה מקרא מסרס" (מכילתא בשלח ג.). ידיעה זו סרסה מעקרה. — [מסרס, יסרס]

~ הת׳ נִסְתָּרֵס *, 1 *, נכרתו או נפגמו איברי־המין שלו: "הרוצה שיסרס תרנגול, יטל כרבלתו ומסתרס מאליו" (שבת קי:). 2 *, נעקר: "שנסתרסה עבודת אלילים בימיהם" (סנהדרין צג:). "עזבתי את ביתי ונסתרסתי מן התורה ואיני מתפלל כל יום בצבור" (עגנון, כלה רא). 3 °, נתהפך סדרו, נתבלבל, נסתלף: "חשבונות ההכנסה וההוצאה של כל משפחה ומשפחה נסתרסו עד מהרה" (שנהר, ג 99). המלים במשפט נסתרסו באשמת המעתיק. דבריו של השר נסתרסו בעתון. — [להסתרס, מס־, יסתרס]

סַרְסוּר * ז׳ [ארמית: סַרְסוּרָא; ערבית: סִמְסָאר; אולי ממקור פרסי] מתוך, סוכן המזמן יחד את הקונה והמוכר לשם עסק: "המוכר יין ושמן לחברו... ואם היה סרסור ביניהן, נשברה החבית — נשברה לסרסור" (בבא בתרא ה ח). "המון חנונים, סרסורים וכדומה" (אחד העם, כד). סרסור לדירות. סרסור של מגרשים. [ובהשאלה:] "הלב והעינים הם סרסורין לגוף" (במדבר רבה יז). — [סרסורים, סרסורי־. סרסורית, סרסוריות]

– סַרְסוּר לִדְבַר־עֲבֵרָה ^ [על־פי תנחומא ויקרא ו, ראה להלן סרסר] כִּנּוּי לְמִתַּוֵּךְ בַּעֲסָקִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים, בְּיִחוּד בְּעִסְקֵי זְנוּת וְנִאוּף [ובהשאלה פיוטית:] "וּכְסַרְסוּרֵי־עֲבֵרָה קוֹרְצִים רוֹמְזִים כּוֹכָבִים" (ביאליק, הי"ה).

סַרְסוּרְיָה° נ׳ [מן סַרְסוּר] דְּמֵי סַרְסָרוּת, תַּשְׁלוּם שֶׁהַקּוֹנֶה אוֹ הַמּוֹכֵר מְשַׁלְּמִים לַסַּרְסוּר כְּשָׂכָר תִּוּוּכוֹ בֵּינֵיהֶם. – [סַרְסוּרְיַת־, סַרְסוּרְיוֹת]

סרסר [ראה סַרְסוּר]

~ פִּע׳ סִרְסֵר * פ״י תִּוֵּךְ, שִׁמֵּשׁ כְּסַרְסוּר: "וְהָיוּ מְסַרְסְרִין זֶה לָזֶה בַּעֲבֵרוֹת" (תנחומא ויקרא ו). "הַלֵּב וְהָעֵינַיִם... מְסַרְסְרִין לוֹ אֶת הָעֲבֵרוֹת" (רש״י במדבר טו לט). "מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּמִקָּח אֶחָד כַּמָּה סַרְסוּרִים, זֶה מְסַרְסֵר לְלֵוִי, וְזֶה – לִיהוּדָה" (שאלות ותשובות לרא״ש, קה א). "עֲסָקִים יֵשׁ לוֹ: הוּא מְסַרְסֵר בַּיִת לְ׳פְּרִיץ׳ אֶחָד" (בן־ציון, רכ). "אֶפְשָׁר תַּעֲמֹד לְךָ יָדְךָ לְסַרְסֵר לִי כָּאן... כַּחֲמִשִּׁים דּוּנָם קַרְקַע?" (ברקוביץ, סיפורים ריז). "הִיא סִרְסְרָה לָהֶם מָעוֹן בַּעֲלִיַּת־גַּג קְטַנָּה" (שופמן, ג 19). – [לְסַרְסֵר, מְסַרְסֵר י־]

סַרְסָרוּת* נ׳ [מן סַרְסוּר] תִּוּוּךְ, עִסְקוֹ שֶׁל הַסַּרְסוּר [גם בהשאלה:] "בֹּא וּרְאֵה מַה יָּפָה הָיְתָה סַרְסָרוּתָן שֶׁל דּוּדָאִים לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁעַל־יְדֵי הַדּוּדָאִים עָמְדוּ שְׁנֵי שְׁבָטִים גְּדוֹלִים בְּיִשְׂרָאֵל – יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן" (בראשית רבה עב). "עַל־יְדֵי קְשִׁיּוּת עָרְפּוֹ שֶׁל זֶה הִפְסַדְתִּי שְׂכַר סַרְסָרוּת" (מנדלי מו״ס, רכא). "גַּם הוּא בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ סַרְסָרוּתוֹ לְאַחֵר" (יהודה שטינברג, כד). – [־רוּת־]

סַרְעַף^ ז׳ [במקרא: שַׂרְעַפִּים; וראה להלן סַרְעַפָּה] מַחְשָׁבָה, רַעְיוֹן: "צוֹפֶה וּמַבִּיט סַרְעַף קִרְבֵיהֶם" (מוסף א׳ ראש השנה, אף ארח). "רְאִיתִיהוּ יוֹשֵׁב שָׁקוּעַ בְּסַרְעַפָּיו עַד בְּלִי שְׁמֹעַ לְקוֹלָהּ" (בורלא, עקביה 182). – [סַרְעַף־, סַרְעַפּוֹ; סַרְעַפִּים, ־פֵּי־]

סַרְעַפָּה נ׳ [מן סעף; הרחבה מן סְעַפָּה] עָנָף, בַּד, זְמוֹרָה: "וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו" (יחזקאל לא ה). "אִילָן... בְּצֵל סַרְעַפּוֹתָיו הַמְלַטְּפוֹת" (גולדברג, מוקדם 100). [ובהשאלה:] "סַרְעַפּוֹת־שְׁחוֹר בִּתְהוֹמוֹ נִבְלְעוּ כֻלָּהּ" (פיכמן, טז). – [סַרְעַפַּת־, סַרְעַפּוֹת]

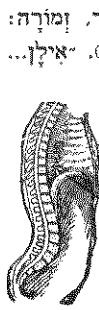

ס - סרעפת

סַרְעֶפֶת° נ׳ [מן סַרְעַפָּה] דִּיאַפְרַגְמָה, מְחִצַּת־שְׁרִירִים הַמַּפְרִידָה בֵּין חֲלַל־הֶחָזֶה וּבֵין חֲלַל־הַבֶּטֶן; נְשִׁימַת הָרֵאָה נַעֲשֵׂית גַּם בְּעֶזְרַת הַסַּרְעֶפֶת הָעוֹלָה וְיוֹרֶדֶת חֲלִיפוֹת. – [סַרְעֶפֶת־, סַרְעַפְתּוֹ; סַרְעָפוֹת, סַרְעֲפוֹת־]

סרף, רְאֵה עֶרֶךְ מִסְרָף.   **סָרָף*** ז׳ רְאֵה עֶרֶךְ שָׂרָף.

סרפד

סִרְפָּד ז׳ [אולי מן סרף = שׂרף על שום צריבת הצמח] צֶמַח חַד־שְׁנָתִי בַּעַל סִיבִים הַמְּכִילִים חֻמְצָה צוֹרֶבֶת (Urtica). הַסִּרְפָּד מְשַׁמֵּשׁ מִסְפּוֹא לִבְהֵמוֹת וְיֶרֶק לְעוֹפוֹת. לְסִיבֵי הַסִּרְפָּד יֵשׁ גַּם שִׁמּוּשׁ תַּעֲשִׂיָּתִי. "תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ, וְתַחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס" (ישעיה נה יג). – [סִרְפַּד־, סִרְפָּדִים, סִרְפְּדֵי־]

סרפד [מן סִרְפָּד]

~ פִּע׳ סִרְפֵּד ° פ״י כִּסָּה בְּסִרְפָּדִים: "כָּל מִישׁוֹר לִי לְעָקֹב יֶהְפַּךְ, וְכָל נְתִיב מְנוּחוֹת יְסֻרְפַּד לִי" (למדן, במעלה קיט). – [לְסַרְפֵּד, מְסַרְפֵּד, י־]

~ פֻּע׳ סֻרְפַּד °, כֻּסָּה בְּסִרְפָּדִים: "וְעַל־מָה סֻרְפַּד שְׁבִילְךָ?" (למדן, במעלה עב). דֶּרֶךְ מְסֻרְפֶּדֶת. – [מְסֻרְפָּד, יְסֻרְפַּד]

סִרְפֶּדֶת° נ׳ [מן סִרְפָּד] מַחֲלַת־עוֹר הַנִּכֶּרֶת בַּאֲבַעְבּוּעוֹת קְטַנּוֹת הָעוֹלוֹת עַל הָעוֹר בְּדוֹמֶה לַאֲבַעְבּוּעוֹת הַנִּגְרָמוֹת עַל־יְדֵי צְרִיבַת הַסִּרְפָּד (Urticaria). – [סִרְפֶּדֶת־]

א. סרק [במקרא: שׂרק (שְׂרִיקוֹת); ארמית: סְרַק; ערבית: שַׁרַק בקע לשניים]

~ פָּע׳ סָרַק * פ״י 1*. סִדֵּר שֵׂעָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּמַסְרֵק: "כֹּהֶנֶת חוֹפֶפֶת וְסוֹרֶקֶת" (ירושלמי פסחים כז ב). "לִסְרֹק שָׁם פִּשְׁתָּן" (סוטה ס ה). 2*. שָׂרַט וּפָצַע: "וְהָיוּ סוֹרְקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל" (ברכות סא:). 3 ° [בהשאלה] בָּדַק וְחָקַר מָקוֹם לְאָרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ בְּדִיקָה קַפְּדָנִית כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת צְפוּנָיו: הַמִּשְׁטָרָה סָרְקָה אֶת הַשְּׁכוּנָה בְּחִפּוּשֶׂיהָ אַחֲרֵי מִשְׁתַּמְּטִים מִגִּיּוּס. – [לִסְרֹק אֶת־; סוֹרֵק, סָרוּק; יִסְרֹק]

~ נִפ׳ נִסְרַק ^, 1^. סֻדַּר בְּמַסְרֵק: "לוּלָאוֹת... לְאָרְכּוֹ שֶׁל בֶּגֶד שֶׁמּוֹתְחוֹ בָּהֶן כְּשֶׁהוּא נִסְרָק" (רש״י בבא קמא קיט:). "וְנִתְיַפּוּ כְּאִלּוּ נִסְרְקוּ בְּמַסְרֵק" (רד״ק, השרשים, גלש). שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ נִסְרְקוּ. 2 °. נִשְׂרַט וְנִפְצַע קָשׁוֹת: "וְהִכִּירוּ בְךָ... כָּל אֵם אֶת בְּנָהּ אֶת יְחִידָהּ שֶׁנִּסְרַק בְּמַסְרְקוֹת־בַּרְזֶל" (שניאור, שירים קד). 3 ° [בהשאלה] נֶחְקַר וְנִבְדַּק בְּצוּרָה קַפְּדָנִית: כָּל הַשְּׁכוּנָה נִסְרְקָה עַל־יְדֵי הַצָּבָא. – [לְהִסָּרֵק, נִסְרָק, יִסָּרֵק]

~ פִּע׳ סֵרֵק ° פ״י סָרַק, הִתְקִין שֵׂעָר אוֹ דָּבָר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "גְּרִיגוֹרִי חָגַר אֶת סִנָּרוֹ, סֵרֵק מוּל הָרְאִי אֶת שַׂעֲרוֹתָיו שֶׁנִּתְלַבְּדוּ לוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 239). הַנַּפָּץ סֵרֵק אֶת קְנֵי־הַפִּשְׁתָּן. – [לְסָרֵק אֶת־, מְסָרֵק, יְסָרֵק]

~ פֻּע׳ סֹרַק °, סֻדַּר בְּמַסְרֵק: הַיֶּלֶד בָּא לְבֵית־הַסֵּפֶר מְסֻדָּר בִּלְבוּשׁוֹ, מְרֻחָץ וּמְסֹרָק. – [מְסֹרָק, יְסֹרַק]

~ הת׳ הִסְתָּרֵק °, סֵרֵק אֶת שַׂעֲרוֹתָיו: הִתְרַחַצְתִּי וְהִסְתָּרַקְתִּי. הַנַּעֲרָה הִסְתָּרְקָה מוּל הָרְאִי. – [לְהִסְתָּרֵק, מִסְתָּרֵק, יִסְ־]

~ הִפ׳ הִסְרִיק ^ פ״י סָרַק: "לְהַסְרִיק אֶת הַסּוּס בְּמַסְרֵק שֶׁל בַּרְזֶל" (הערוך, סרק). – [לְהַסְרִיק, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻסְרַק ^, נִסְרַק: "וְהוּא מְלֻבָּשׁ בְּאַרְגָּמָן וְרֹאשׁוֹ מֻסְרָק" (יוסיפון, קנא). – [מֻסְרָק, יֻסְרַק]

ב. סרק [מן סָרָק]

~ פִּע׳ סֵרֵק * פ״י צָבַע בְּצֶבַע סָרָק, מָשַׁח בְּצֶבַע אָדֹם: "סֵרְקָן אוֹ כַּרְכְּמָן" (כלים טו ב). – [לְסָרֵק אֶת־, מְסָרֵק, יְסָרֵק]

~ נִפ׳ נִסְרַק ^, נִצְבַּע בְּצֶבַע סָרָק: "וְכֻלָּן נִסְרָקִין בִּסְרִיקָה" (אברבנאל מלכים א ה יח). – [לְהִסָּרֵק, נִסְרָק, יִסָּרֵק]

~ הִפ׳ הִסְרִיק ^ פ״י הֶאְדִּים, צָבַע בְּאָדֹם: "שֶׁכָּל מַה שֶּׁהָיוּ רוֹשְׁמִין וּמַסְרִיקִין בְּאוֹתוֹ דָּם הָיָה נֶחְתָּךְ בְּיֹשֶׁר" (אברבנאל, נחלת אבות ה). – [לְהַסְרִיק, מַ־, יַ־]

סרק* ז׳ [נוסח אחר: שרק; וראה שלק, שורקה; אכדית: sarqu דם; ערבית: שרק היה אדום] צבע אדם או צהב: ״אלו הן תכשיטי נשים: כוחלת ופוקסת ומעבירה סרק על פניה״ (מועד קטן ט:). – [סרק־]

– **לא כחל ולא סרק***, ראה ערך כחל.

סרק* ז׳ [אכדית: saraqu הריק; ראה א. סריק] ריקנות [ראה להלן] – [סרק־]

– **אילן־סרק***, עץ שפרותיו אינם טובים למאכל בני־אדם: ״איזהו אילן־סרק? כל שאינו עושה פרות״ (כלאים ו ה). הארן, הברוש, השיטה וכדומה – אילני־סרק הם (להבדיל מן התפוח, ההדרים וכדומה שהם ״אילני־מאכל״).

– **וכוח־סרק**°, וכוח עקר, שאינו מביא לידי תוצאות מעשיות.

– **כדור־סרק**°, כדור־יריה שאינו ממלא אבק־שרפה והוא משמש לאמונים בלבד.

– **מהלך־סרק**° [בכלי־רכב] מצב ניטרלי, מצב המכונית כשהמנוע פועל, אבל אינו מפעיל את גלגלי המכונית.

– **רעיון־סרק**°, **תכנית־סרק**° [בהשאלה] רעיון בטל, תכנית בלתי־מעשית.

– **אילני סרק קולם הולך*** (בראשית רבה טז), [משל חכמים] אדם ריק ונבוב מרבה רעש (מעין הפתגם: ״אסתירא בלגינא קיש קיש קריא״).

סרקומה° נ׳ [יוונית: sarkoma תפיחה] גדול ממאיר בגוף מסוג הסרטן. – [סרקומות־]

סרקופג° ז׳ [מיוונית: sarx בשר + phagein לאכול; על־שום אבן־סיד מיוחדת ששמו היוונים הקדמונים בארונות מתיהם, בהאמינם כי היא מפוררת בזמן קצר את גופת המת לאבק ומותירה רק את השיניים] ארון־אבן למת נכבד שהקדמונים עשאוהו על־פי־רב מאבן־גיר וגלפוהו בגלופים רבים. – [סרקופגים]

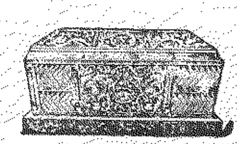

סארקופאג

סרקזם° ז׳ [מיוונית: sarkasmos קריעת בשר, לגלוג] צחוק ארסי, עוקצני ומר; דבור של אירוניה חריפה הנאמר מתוך לעג והקנטה. – [סרקזמים]

– **סרקסטי**° ת׳ שיש בו סרקזם, מלגלג, עוקצני, מביע לעג: צחוק סרקסטי.

סרר [אכדית: sarāru למרוד]

~ פע׳ **סרר** פ״ע מרה, מרד, לא ציית, מאן להשמע: ״הוי בנים סוררים!״ (ישעיה ל א). ״ולעם הזה היה לב סורר ומורה״ (ירמיה ה כג). ״מרדנו, נאצנו, סררנו, עוינו״ (וידוי ליום־כיפור). – [לסרר, סורר, יסרר]

– **בן סורר ומורה** (דברים כא יח), בן עקש שאינו מציית להוריו.

– **נתן כתף סוררת** (נחמיה ט כט), התעקש, לא קבל מרות.

ס״ש ר״ת ספורט שמושי. **ס״ת** ר״ת ספר תורה.

סתגלן° ת׳ [מן א. סגל, הסתגל] כנוי למי שמסתגל לכל מצב, שאינו עומד בתקף על שלו, פשרן, ותרן, אופורטוניסט. – [סתגלן־, סתגלנים, ־לני־, סתגלנית, ־לניות]

סתגלנות° נ׳ [מן סתגלן] נטיה להסתגל לכל מצב, ותרנות, פשרנות, אופורטוניזם. – [סתגלנות־]

סתגלני° ת׳ [מן סתגלן] שיש בו משום הסתגלות, פשרני, אופורטוניסטי: יחס סתגלני, התנהגות סתגלנית. – [סתגלנית, ־ניים, סתגלניות]

סתגרן° ז׳ [מן סגר, הסתגר] הנוטה להסתגר, פורש מן הצבור, שאינו מגלה בנקל לזולת מרחשי־לבו: נער סתגרן ומתבודד. – [סתגרנית, סתגרנים, סתגרני־, סתגרניות]

סתגרנות° נ׳ [מן סתגרן] נטיה להסתגר ולהתבודד, העלמה מתמדת של רחשי־הלב מאחרים. – [סתגרנות־]

סתגרני° ת׳ [מן סתגרן] שיש בו משום סתגרנות: ארח־חיים סתגרני. – [־נית, ־ניים, ־ניות]

סתו, סתיו ז׳ [אכדית: šatu הרשקה; ארמית: סתוא חורף; ערבית: שתא׳ גשם, חורף] 1. חרף, ימות־הגשמים (בארץ־ישראל בערך החדשים תשרי – אדר): ״כי הנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו״ (שיר השירים ב יא). 2 °. עונת השנה שאחרי הקיץ לפני עונת הקר, בערך החדשים תשרי, מרחשון וכסלו: ״הסתו מענן בלי נגהות״ (ביאליק, ביום סתיו). – [סתו־, סתוים, סתוי־]

סתו [מן סתו]

~ פע׳ **סתו**° פ״ע נעשה סתו, הגיע הסתו: ״עלים נושרים, נושרים, כי יסתו״ (גלבוע, בבוקר 146). – [לסתו, סותו, יסתו]

~ הפ׳ **הסתיו**° פ״ע נעשה סתוי, [ובהשאלה] אבל, קדר: ״בקבר לבבי אשר הסתיו, להעלות ממנו קרט של אביב״ (אבינועם, שירים כג). ״לא היקום המסתיו משרה עצבות״ (קריב, עיונים 160). – [להסתיו, מ־, י־]

~ הפ׳ **הסתו**°, בא עליו הסתו: ״כערב כסלוי, כיער שהסתו״ (שלונסקי, שירים ב 187) [ראה גם ערך מסתו]. – [מסתו, יסתו]

סתוי*, סתווי ת׳ [מן סתו] השיך לסתו, שיש בו מאוירת ראשית החרף: ״ויהיה אז ההפך הסתוי״ (השרשים, לג׳נאח, רוח). ״אני זוכר: היום היה סתוי מאד״ (שלונסקי, שירים ב 43). ״הלילה ליל־סגריר סתוי״ (ליסיצקי, תולדות 222). ״ונהמה סתוית נתרגשה״ (יזהר, צקלג 504). – [סתוית, סתויים, סתויות]

סתום ת׳ [מן סתם, סתם] 1*. אטום, סגור, שנסגר פיו במשהו: ״חביות פתוחות – אסורות, סתומות – מתרות״ (עבודה זרה סט:). ״ולב נבוב ותושיה סתומה״ (גבירול, א 146). ״ואם אזנו לצעקתו סתומה״ (משה אבן־עזרא, א 54). ״בזמן חתור חומה סתום מבוע״ (יהודה הלוי, ג 290). צנור סתום בעפר שנצטבר בתוכו. 2 [בהשאלה] לא ברור, שאינו מובן כראוי: ״כל־סתום לא עממוך״ (יחזקאל כח ג). ״כי־סתמים וחתמים הדברים עד־עת קץ״ (דניאל יב ט). ״נלמד סתום מן המפרש״ (ירושלמי שבת יא א). ״הדברים הללו סתומים כאן ומפרשין במקום אחר״ (רות רבה ב). ״הרהורים סתומים אל הלב יבואו״ (ביאליק, רזי). ״השירה סתומה במדה שהחיים עצמם סתומים״ (פיכמן, שפו). ״והיא לא רצתה את דרכיהן ותהגה בסתום ובנעלם ממנה״ (עגנון, כפות לה). הצהרתו של המנהיג

הָיְתָה סְתוּמָה בְּיוֹתֵר. 3 *, שֶׁאֵינוֹ־מְסֻיָּם, בִּלְתִּי־מֻגְדָּר, סְתָמִי: "הָאוֹמֵר עֶרְכִּי סָתוּם עָלַי – נוֹתֵן כְּפָחוּת שֶׁבָּעֲרָכִין" (ערכין ד:). — [סְתוּמָה, סְתוּמִים, ־מוֹת]

— סְתוּמוֹת *, 1 * נ״ר דְּבָרִים סְתוּמִים: "דָּרַשׁ חָכְמָה וּפָתַח סְתוּמוֹת" (משה אבן־עזרא, א 60). "סְתוּמוֹתָיו מִי יְבָאֵר?" (יהודה הלוי, ד 84). "סְתוּמוֹת אֵלֶּה שֶׁרְדָפוּ אוֹתָנוּ בַּבַּיִת וּבַחוּץ" (ויסלבסקי, תר׳ חרד 6). 2 ° תה״פ בְּאֹפֶן סָתוּם, בְּאֹפֶן לֹא־בָּרוּר: אַל תְּדַבֵּר סְתוּמוֹת.

— פָּרָשָׁה סְתוּמָה * [ספרי ואתחנן עה:], פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה בְּנֹסַח הַתּוֹרָה הַמַּתְחִילָה בְּאוֹתָהּ שׁוּרָה שֶׁבָּהּ נִסְתַּיְּמָה הַפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר בֵּינֵיהֶן רֶוַח מְסֻיָּם (כְּדֵי תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת) לְהַבְדִּיל מִן "פָּרָשָׁה פְּתוּחָה" הַמַּתְחִילָה בְּשׁוּרָה חֲדָשָׁה.

אנוש אז הוחל לקרא בשם יהוה זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים

פרשה סתומה

קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל

פרשה פתוחה

— מֵם סְתוּמָה * (שבת קד.), כִּנּוּי לָאוֹת מ׳ סוֹפִית (ם), שֶׁצּוּרָתָהּ סְגוּרָה מִכָּל צַד (לְהַבְדִּיל מִן מ׳ בִּתְחִלַּת הַתֵּבָה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ, שֶׁהִיא "פְּתוּחָה" מִלְּמַטָּה).

סְתוּם *, סיתום ז׳ [מן סתם, סָתַם] 1 *, סְתִימָה, אֲטִימָה: "וַהֲלֹא סִתּוּמוֹ נִכָּר בֵּין מִלְמַעְלָה וּבֵין מִלְּמַטָּה" (עבודה זרה סט:). סִתּוּם הַצִּנּוֹר עַל־יְדֵי עָפָר. 2 °, אֲמִירַת דְּבָרִים בְּאֹפֶן סָתוּם וּבִלְתִּי־בָּרוּר: "מִי כָּמוֹךָ זָרִיז לְהָסִיר סְתוּמָה?" (סדן, מממרו סו). הַסִּתּוּם בְּהוֹדָעָתוֹ מְרֻבֶּה עַל הַבֵּרוּר. — [סִתּוּם־, סִתּוּמִים, ־מֵי־]

סְתָוִנִי *, סיתווני ת׳ [מן סְתָו; ראה סְתָוָנִיּוֹת, להלן] סְתָוִי, הַשַּׁיָּךְ לַסְּתָו: "הֵם מְעוֹרְרִים עַצְבוּת שֶׁתְּקֵנִית בְּיָמִים הַסְּתָוָנִיִּים" (קלוזנר, יוצרים ג 71). "הַיּוֹם יוֹם חַם הָיָה, סְתָוָנִי וְגָשׁוּם" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 163). "פֹּה אֵדֵי עֲרָפֶל סְתָוָנִי מְלִיטִים אֶת הָעִיר" (גורי, פרחי 33). "מָשָׁל הַגִּיחָה רוּחַ סְתָוָנִית פִּתְאוֹם" (ארד, ביהר 249). — [סְתָוָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— סְתָוָנִיּוֹת *, כִּנּוּי לְפֵרוֹת שֶׁבָּשְׁלוּ בְּעוֹנַת הַסְּתָו: "הַנּוֹדֵר... מִן הַסְּתָוָנִיּוֹת מֻתָּר בְּחֹמֶץ סְתָוָנִיּוֹת" (נדרים ו ח).

סְתָוָנִית °, סיתוונית נ׳ [מן סְתָוָנִי] צֶמַח־פְּקַעַת רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים שֶׁצִּבְעָם שׁוֹנֶה – מִסָּגֹל וְעַד לָבָן (Colchicum). מִינֵי הַסְּתָוָנִית פּוֹרְחִים בַּסְּתָו. "הַסְּתָוָנִית הַבַּכִּירָה" פּוֹרַחַת כְּבָר לִפְנֵי רֶדֶת הַיּוֹרֶה. בְּאַרְצֵנוּ נְפוֹצָה הַרְבֵּה "סְתָוָנִית־הַיּוֹרֶה" הַפּוֹרַחַת לְאַחַר רֶדֶת הַיּוֹרֶה [נִקְרֵאת גם "בַּר־יוֹרֶה"]. — [סְתָוָנִית־, סְתָוָנִיּוֹת]

סתוונית

סָתוּר * ת׳ [מן ב׳ סתר, סָתַר] 1 *, פָּרוּעַ, בִּלְתִּי־מְסֻדָּר: "וְרָאִיתִי אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְבוּשֶׁיהָ שְׁחוֹרִים וּשְׂעָרָהּ סָתוּר" (פסיקתא, קלא:). "צַמָּרוֹת מְנֻשָּׁבוֹת כְּמַחְלָפוֹת סְתוּרוֹת" (פיכמן, פאת 25). "סְתוּר־שֵׂעָר הַדֶּקֶל כְּתִינוֹק שׁוֹבָב" (רחל, ס). "חָזַר אֲבִיגְדּוֹר סְתוּר־בְּלוֹרִית" (אריכא, יצרים 164). 2 °, הָרוּס, נָתוּץ: בַּיִת סָתוּר. קִיר סָתוּר. 3 °, מֻפְרָךְ, שֶׁהוּכְחָה הַסְּתִירָה שֶׁבּוֹ: דְּבָרִים סְתוּרִים. דֵּעוֹת סְתוּרוֹת. — [סְתוּרָה, סְתוּרִים, ־רוֹת]

סְתוּת *, סיתות ז׳ [מן סתת, סִתֵּת] 1. הַקְצָעַת אֲבָנִים לְבִנְיָן: "סִתּוּתָן שֶׁל אֲבָנִים הוּא גְּמַר מְלַאכְתָּן" (ירושלמי שבת יא ד). "אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת וּמְסֻתָּתוֹת סִתּוּת נַס" (ברטוב, כנפים 218). 2. חֹמֶר־הַפְּסֹלֶת שֶׁנִּתַּז אַגַּב סִתּוּת: "מְסָרָהּ הַסַּתָּת לְסַבָּל וְהִזִּיק בֵּין בְּסִתּוּת בֵּין בְּאֶבֶן, הַסַּתָּת חַיָּב" (ירושלמי בבא מציעא יב ג). — [סִתּוּת־, סִתּוּתוֹ]

סתיו, ראה סְתָו.

סְתִימָה * נ׳ [מן סתם, סָתַם] אֲטִימָה, מִלּוּי נֶקֶב אוֹ חָלָל בְּדָבָר־מָה, סְגִירָה: סְתִימַת פִּי־הַצִּנּוֹר בֶּעָפָר. רוֹפֵא־הַשִּׁנַּיִם הִתְקִין סְתִימָה בְּחוֹר הַשֵּׁן הַחוֹלָה. — [סְתִימַת־, סְתִימוֹת]

— סְתִימַת הַגּוֹלֵל *, 1. כִּסּוּי הַקֶּבֶר, שְׁפִיכַת עָפָר עַל אֲרוֹנוֹ שֶׁל הַמֵּת הַנָּתוּן בָּאֲדָמָה: "אֲבֵלוּת מֵאֵימָתַי קָא מַתְחָלָה (מַתְחֶלֶת)? מִסְּתִימַת הַגּוֹלֵל" (סנהדרין מז:). [עיין ערך גּוֹלֵל]. 2 ° [בהשאלה] חִסּוּל שֶׁל דָּבָר־מָה: הַמַּשְׁבֵּר שֶׁפָּרַץ הֵבִיא לִידֵי סְתִימַת־הַגּוֹלֵל עַל הַתָּכְנִית הַחֲדָשָׁה.

סְתִימוּת * נ׳ [מן סָתוּם] הֱיוֹת סָתוּם אוֹ סְתָמִי, חֹסֶר־גִּלּוּי: "הַשִּׁירָה סְתוּמָה בְּמִדָּה שֶׁהַחַיִּים עַצְמָם סְתוּמִים, סְתִימוּתָהּ הִיא אָז בֵּאוּרָהּ" (פיכמן, שפו). "מָצְאוּ אֲפִלּוּ טַעַם לְשֶׁבַח דַּוְקָא בְּעַרְפּוּלָם וּסְתִימוּתָם שֶׁל הַשִּׁירִים" (ר׳ שחם, המדרון 147). — [סְתִימוּת־]

א׳ **סְתִירָה *** נ׳ [מן א׳ סתר] 1 °, הִסְתַּתְּרוּת, הִתְחַבְּאוּת. 2 ° הִתְוַעֲדוּת חֲשָׁאִית בְּעִסְקֵי זְנוּת: "אֵין הָאִשָּׁה נֶאֱסֶרֶת עַל בַּעְלָהּ אֶלָּא עַל עִסְקֵי קִנּוּי וּסְתִירָה" (כתובות ט.). — [סְתִירַת־, סְתִירוֹת]

ב׳ **סְתִירָה *** נ׳ [מן ב׳ סתר, סָתַר] 1 *, הֲרִיסָה, נִתּוּץ: "בִּנְיַן יְלָדִים סְתִירָה, וּסְתִירַת זְקֵנִים בִּנְיָן" (תוספתא עבודה זרה א יט). "סִבּוֹת הַסְּתִירָה אוֹ הַהֵפֶךְ הַנִּמְצָא בְּסֵפֶר מִן הַסְּפָרִים" (מורה נבוכים, הקדמה לחלק א). סְתִירַת הַבַּיִת הַיָּשָׁן. [ובהשאלה:] הַסָּנֵגוֹר חָתַר לִסְתִירַת הָאַשְׁמוֹתֶיהָ שֶׁל הַקָּטֵיגוֹרְיָה. סְתִירַת הַהֲנָחוֹת הַמְקֻבָּלוֹת עַל־יְדֵי הַנִּסּוּיִים הַחֲדָשִׁים 2 °, נִגּוּד, פִּרְכָה, דָּבָר הַהוֹרֵס אֶת הַדָּבָר הָאַחֵר: הַשּׁוֹפֵט גִּלָּה סְתִירוֹת בְּדִבְרֵי הָעֵד. סְתִירוֹת וְנִגּוּדִים. 3 ° [בכימיה] הוֹסָפַת חֻמְצָה לְבָסִיס, אוֹ לְהֵפֶךְ – הוֹסָפַת בָּסִיס לְחֻמְצָה, הַגּוֹרֶמֶת לְבִטּוּל תְּכוּנוֹתֵיהֶם הָאָפְיָנִיּוֹת וּלְהֲפִיכָתָם לְמֶלַח וָמַיִם. — [סְתִירַת־, סְתִירוֹת]

סַתְכְּלָן ° ז׳ [מן ב׳ סכל, הִסְתַּכֵּל] הָאוֹהֵב לְהִסְתַּכֵּל הַרְבֵּה, תָּר אַחֲרֵי עֵינָיו: "סַתְכְּלָן הוּא חֶמְדַת וְאֵין דָּבָר נֶעְלָם מֵעֵינָיו" (עגנון, כפות שנט). — [סַתְכְּלַן־, סַתְכְּלָנִית, סַתְכְּלָנִים, ־לָנֵי־, ־נִיּוֹת]

סתם [באיכה ג ח: שָׂתַם; אכדית: šutummu בית־אוצר; ארמית: סְתַם; ערבית: סַדַּמַ, סַטַּמַ סגר דלת]

~ פָּעַל **סָתַם** פ״י 1. אָטַם, כִּסָּה וְסָגַר חוֹר אוֹ חָלָל בְּדָבָר־מָה: "וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם יִסְתֹּמוּ" (מלכים ב ג כה). "יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת־מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן" (דברי הימים ב לב ל). "חָבִית שֶׁנִּקְּבָה וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים" (כלים י ו). הֶעָפָר וְהַזֻּהֲמָה סָתְמוּ אֶת הַצִּנּוֹר. רוֹפֵא־הַשִּׁנַּיִם סָתַם אֶת הַחוֹר בַּשֵּׁן הַנְּגוּעָה. 2. אָמַר אוֹ כָּתַב דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא בְּפֵרוּשׁ, טִשְׁטֵשׁ וְלֹא הִבְהִיר, הֶעְלִים: "וְאַתָּה סְתֹם הֶחָזוֹן" (דניאל ח כו). "אַף־עַל־פִּי שֶׁסְּתָמָן הַכָּתוּב, בָּא וְנָתַן סִימָנֵיהֶן"

(במדבר רבה יח). סתם ולא פרש. — [לסתם את־; סותם, סתום; יסתם, סתם!]

~ נפ׳ נסתם, 1. נאטם, נסגר בדבר־מה: ״כי־החלו הפרצים להסתם״ (נחמיה ד א). ״שאם יסתם אחד מהם (מן החללים שבגוף) או אם יפתח אחד מהם״ (תפילת ״אשר יצר״). ״ולא אמרתי דבר, שמחמת התפעלות־הלב נסתם גרוני״ (עגנון, אורח 435). צנור־המים נסתם בעפר ובסמרטוטים. השנים החולות נסתמו על־ידי הרופא. 2*, נעלם, לא נודע, לא הבהר: ״שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ, ונסתם ממנו״ (בראשית רבה צו). נסתם כל חזון ממנו. — [להסתם, נסתם, יסתם]

~ פע׳ סתם פ״י סתם, כסה וסגר היטב: ״וכל־הבארת... סתמום פלשתים וימלאום עפר״ (בראשית כו טו). ״והיו מלאכי־השרת מסתמין את החלונות, שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקדוש־ברוך־הוא״ (ירושלמי סנהדרין כח ג). — [לסתם את־, מסתם, יסתם]

~ פעל סתם*, נסתם, נאטם, נסגר: ״והיו החלדות נוטלות את המנות ומוליכות אותן לחורים ומוצאות אותן מסתמות״ (ויקרא רבה ו). ״החור שבכתל לא סתם״ (שנהר, ב 482). — [מסתם, יסתם]

~ התפ׳ נסתתם*, 1. נאטם, נסגר, נסתם: ״נטלו חפין ונסתתמו נקבין״ (כלים יד ח). ״כשהוא בא לשם מסתתם פיהו״ (יהודה שטינברג, ריא). ״שתסתתם לשונך, ממזרתא בת ממזר!״ (הזז, היושבת 283). 2 [בהשאלה] פסק, חדל, תם: ״בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות החכמה״ (סוטה מט). ״לעולם מביא ראיה וסותר, עד שיסתתם טענותיו״ (סנהדרין לא). ״הראו לה בחוש שלאו דוקא — ונסתתמו טענותיה״ (טשרניחובסקי, סיפורים 148). ״נסתתמו כל מקורי פרנסה, נסתתמו״ (ביאליק, שירתי). — [להס־, מסתתם, יסתתם]

— סתם עליו את הגולל° [על־פי ״נסתם הגולל״, ראה להלן] חסל אותו, הביא עליו את הקץ: ״כבר סתמו עליה את הגולל״ (ברש ג 74). [וראה עוד ערך גולל]

— נסתם הגולל*, 1*, נסגר הקבר־הכוך על־ידי הגולל, נתכסה הקבר (ירושלמי ברכות ה ד). 2° [בהשאלה] נתחסל, בא הקץ: משפרץ המשבר נסתם הגולל על התכנית שהצעה.

— נסתם חזון° [שאול מן דניאל ח כו] לא נשמע כל דבר חדש, לא נודע כלום: ״מני אז נסתם חזון״ (סוקולוב, במראות 148). עקבותיו נעלמו ונסתם כל חזון ממנו.

סתם* ז׳ ותה״פ [מן סתם; ארמית: סתמא] 1. דבר בלתי־ברור, מעשה שאינו מסים ומגדר, ענין שלא פרש: ״אם של עבודה זרה נדר — מתר, ואם סתם — אסור״ (נדרים ב ד). ״אין דנין ימים סתם מימים שנאמר בהן חדש״ (כתובות נז). ״הנח לו בסתמו — אל תכבדהו ואל תקללהו״ (שמחות ב א); ״סתם מיתה האמורה בתורה זו חנק״ (ספרי שופטים קח). ״סתם נזירות — שלשים יום״ (נזיר א ג). ״ימים סתם, מעוטי נחת״ (ביאליק, והיה כי). ״רבי יודיל בקש סתם אדם והקדוש־ברוך־הוא שלח לו יהודי״ (עגנון, כלה רסא). ״השיבה לו תשובה שספק סתמה מרבה מפרושה״ (הזז, צל 92). 2. בעלמא, בלי תנאי מפרש או בלי כונה מיחדת: ״המשיא את בתו סתם לא יפחת לה מחמשים זוז״ (כתובות ו ה). ״יהושע יושב ודורש סתם״ (יבמות צו). — [סתם־, סתמו; סתמות, סתמות־]

— סתם הלכה*, סתם משנה*, הלכה או משנה שלא נזכר שם אומרה: ״מחלקת ואחר־כך סתם — הלכה כסתם״ (יבמות מב). ״סתם מתניתין — ר׳ מאיר״ (סנהדרין פו).

— סתם בעלמא°, בלי שום כונה מיחדת: הדברים נאמרו סתם בעלמא.

— סתם ככה° [בלשון־הדיבור] ללא כל כונה, בעלמא, באקראי.

— מן־הסתם° [על־פי הארמית: מסתמא] כנראה, אולי, אל־נכון: ״ושם ילמד חמש מן־הסתם״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״שאהבה יתרה... לא היתה לי מעולם מן־הסתם״ (טשרניחובסקי, סיפורים 169). פלוני שעשה כך, מן־הסתם יודע הוא מה תוצאות מעשהו.

— סתם מקשן עם־הארץ^, ראה ערך מקשן.

סת״ם ר״ת ספרים, תפלין, מזוזות.

— סופר סת״ם°, כנוי למֻמחה בכתיבת ספרי־תורה, תפלין, מזוזות ושאר תשמישי־קדשה בכתב המסרתי המיחד.

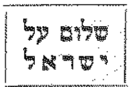

אותיות סת״ם

— אותיות סת״ם°, כנוי לאותיות־דפוס הדומות בעקרן לכתב המקבל בכתיבת ספרי־התורה.

סתם° ז׳ [מן סתם] סתימה, פקק, מגופה: ״בתוכו נבעו, לא יסתמם סתם״ (ליסיצקי, מידות 205). ״איכשהו פקקו את הפצע בסתם״ (שלונסקי, תרי הדון ב 366). — [סתם־, סתמים, סתמי־]

סתמא* ז׳ [ארמית] סתם [רווח בביטויים:]

— סתמא דמלתא* [בבא מציעא סו.] בדרך־כלל, באפן סתמי.

— מסתמא°, מן־הסתם, כנראה, אל־נכון, מסתבר ש־: אם עשיתי כן, מסתמא ידעתי למה עשיתי [ראה עוד ערך מסתמא]

סתמי^ ת׳ [מן סתם] 1^, שאינו מפרש, בלתי־מסים, שאינו מגדר: ״באמרנו האדם כותב קראנו זה המשפט סתמי״ (מלות ההגיון ב). הודעת הממשלה היתה סתמית ביותר. 2° [בטכניקה ובמדע] אדיש, ניטרלי, שאינו חיובי ואינו שלילי. — [סתמית, ־מיים, ־מיות]

— מין סתמי° [בדקדוק של כמה לשונות אירופיות] מין שאינו לא זכר ולא נקבה, בינוני, ניטרלי.

— סתמית° תה״פ באפן סתמי, סתם בעלמא: ״תראה לפי הכוכבים, יעצו עובדיה סתמית״ (יזהר, צקלג 82). ״סביבי אפר, שדה ויער — אפשר להרהר, הסתכל סתמית״ (למדן, במעלה 10).

סתמיות^ נ׳ [מן סתמי] חסר ודאות, טיבו של דבר שאינו מפרש ואינו ברור, כלליות: ״מן הסתמיות אל הבולטיות״ (סוקולוב, אישים 200). ״היא עלולה גם בסתמיותה למלא תפקיד״ (קלצקין, כתבים 160). סתמיות ההודעה. — [סתמיות־]

סתערן° ז׳ [מן סער, הסתער] אדם אגרסיבי, תוקפן, הנוטה להסתער ולתקף את הזולת בשל כל פגיעה קלה.—[סתערנית, סתערנים, סתערניות]

סתערנות° נ׳ [מן סתערן] אגרסיביות, תוקפנות, נטיה להסתער ולתקף את הזולת. — [סתערנות־]

סתפקן° ז׳ [מן ב.ספק, הסתפק] אדם המסתפק במה שיש לו, מסתפק במועט. – [סתפקנית, סתפקנים, ־ניות]

סתפקנות° נ׳ [מן סתפקן] תכונתו של הסתפקן, הסתפקות במועט. – [סתפקנות־]

א. **סתר** [אוגריתית: סתר; ארמית: סתר (דניאל ב כב); ערבית: סתר כיסה]

~ נפ׳ **נסתר** פ״ע נחבא, נעלם: ״לך הסתר אתה וירמיהו, ואיש אל־ידע איפה אתם״ (ירמיה לו יט). ״ונעלמה (החכמה) מעיני כל־חי, ומעוף השמים נסתרה״ (איוב כח כא). ״אל תאמר: מאל נסתרתי, ובמרום מי יזכרני״ (בן־סירא טז כ). [וראה עוד ערך נסתר] – [להסתר, נסתר, יסתר, הסתר!]

~ פע׳ **סתר** פ״י החביא, הצפין: ״סתרי נדחים, נודד אל־תגלי״ (ישעיה טז ג). ״כי אתה אלי סתרתני נגד בני אדם ותורתכה חבתה בי״ (מגילת ההודיות ה 11). ״ראיה ומן אשר אל סתר?״ (סידור רס״ג, שכ). ״וכל חפצו לסתר מעלותיו״ (משה אבן־עזרא, א 104). ״אם תאהב, סתר קלונך״ (יהודה הלוי, ה 194). – [לסתר, מסתר, י־]

~ פע׳ **סתר**, החבא, נעלם, שלא ראה אותו איש: ״טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת״ (משלי כז ה). ״טמנה וסתרה (אסתר) מפרע ירך״ (פיוטים, סידור 676). [וראה עוד ערך א.מסתר] – [מסתר, יסתר]

~ הת׳ **הסתתר**, התחבא, העלים עצמו שלא יראוהו: ״הלוא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה״ (שמואל א כג יט). ״אתה אל מסתתר״ (ישעיה מה טו). – [להסתתר, מסתתר, יס־]

~ הפ׳ **הסתיר** פ״י החביא, הצפין, העלים: ״ויסתרו אתו מפני עתליהו ולא הומת״ (מלכים ב יא ב). ״בצל כנפיך תסתירני״ (תהלים יז ח). ״הסכה הקטנה הסוככת עליך ומסתרת את כלך״ (יהודה שטינברג, רפו). – [להסתיר את־, מסתיר, יסתיר]

~ הפ׳ **הסתר°**, החבא, הטמן, העלם: יואש הסתר מפני עתליה. אוצרות מסתרים. [וראה עוד ערך מסתר] – [מסתר, יסתר]

– **נסתר, נסתרות**, ראה ערך נסתר.

– **הסתתרה בינתו**, נטרפה דעתו, התבלבל ונבוך: ״ואבדה חכמת חכמיו, ובינת נבניו תסתתר״ (ישעיה כט יד). ״כסבור הייתי כי בינתי תסתתר ודעתי תטרף עלי״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם כא).

– **הסתיר מפלוני**, העלים דבר ממנו, לא גלה לו: ״לא־יעשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את־אזני, ומדוע יסתיר אבי ממני את־הדבר הזה?״ (שמואל א כ ב).

– **הסתיר פניו מפלוני**, לא רצה לראות אותו, לא פנה אליו, התעלם ממנו: ״כי לא־בזה ולא שקץ ענות עני ולא־הסתיר פניו ממנו, ובשועו אליו שמע״ (תהלים כב כה).

ב. **סתר** [במקרא: וישתרו (שמואל א ה ט); אכדית: šutturu; ארמית: סתר (עזרא ה יב); ערבית: שתר חתך, פירק]

~ פע׳ **סתר*** פ״י 1. הרס, נתץ: ״הבונה והסותר״ (שבת ז ב). ״לקץ את האילן ולסתר את הכתל״ (בבא מציעא י ד). ״גם את בית המרחץ, להבדיל, אני סותר, ובונהו מחדש״ (ברקוביץ, מדברים קנח). 2. פרע, בלבל וקלקל את הסדר המקבל: ״כהן סותר את שערה (של הסוטה)״ (במדבר רבה ט). ״מאחרי צבור מרחק של ארנים סתרה מכונת־יריה את הדומיה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 382). 3. הפריך, בטל, הפר: ״ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו״ (ספרא קדושים פז א). ״שהיו דבריו סותרין דברי תורה״ (שבת יג:). ״ספרים שסותרים את הספרים שבבית המדרש״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ז). הסניגור סתר את כל דברי הקטיגור. – [לסתר את־; סותר, סתור; יסתר]

~ נפ׳ **נסתר***, 1. נהרס, נתץ: ״נקצץ האילן ונסתר הכתל״ (תוספתא גיטין ז ז). 2 [על פצע] נשבר, נפתח: ״אם עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה״ (בבא קמה פה.). – [להסתר, נסתר, יסתר]

~ פע׳ **סתר°**, נהרס: ״(מזבח) סתר מעבודת פלחך״ (פיוטים, סידור 602). – [מסתר, יסתר]

~ הת׳ **הסתתר***, נסתר, נהרס: ״האורג שלשה חוטין... תמן על־ידי (חוט) שלישי—מלאכתו מתקימת, ברם הכא פחות מכן־מסתתר הוא״ (ירושלמי כלאים לב ד). – [להסתתר, מס־, יס־]

– **סתר את הדין***, הרס ובטל את המשפט: ״כל זמן שמביא ראיה הוא סותר את הדין״ (סנהדרין ג ח).

– **מעשה לסתר*** (ביצה כד: ועוד), ראה ערך מעשה.

– **תרתי דסתרי°** [ארמית, על־פי בבא קמא כא.] שתים הסותרות, שני דברים הסותרים זה את זה, שני הפכים.

סתר ז׳ [מן א.סתר] 1. מחבוא, מקום להסתתר בו: ״אתה סתר לי מצר תצרני״ (תהלים לב ז). ״עבים סתר־לו ולא יראה״ (איוב כב יד). ״ואשאף כל ימי סתרים ודממה״ (ביאליק, זוהר). 2*. סוד, דבר נעלם, צפונות: ״מי הוא זה שגלה סתרי לבני־אדם?״ (מגילה ג.). ״יקנה האדם חבר לעצמו... ויגלה לו כל סתריו, סתר תורה וסתר דרך־ארץ״ (אבות דרבי נתן ח). – [בהפסק: סתר; סתר־, סתרו; סתרים, סתרי־]

– **בסתר** תה״פ בהחבא, בצנעא, באפן שלא יודע הדבר לאיש: ״כי יסיתך אחיך... בסתר לאמר: נלכה ונעבדה אלהים אחרים״ (דברים יג ז). ״אתה עשית בסתר, ואני אעשה את־הדבר נגד כל־ישראל ונגד השמש״ (שמואל ב יב יב). ״כל העובר עברה בסתר, כאלו דוחק רגלי שכינה״ (חגיגה טז.). ״לעולם יהא אדם ירא־שמים בסתר כבגלוי״ (תפילת שחרית). ״רוקמי חייהם בסתר״ (ביאליק, יהי חלקי).

– **סתר־המדרגה** [בהשאלה משיר השירים ב יד] מקום שפל, מעמד נחות: ״אף הוא מוצאו מבני־עניים, מסתר־המדרגה עלה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קיט).

– **סתר־לב°**, מחשבה, הרהור: ״ואלהים שלו שבחיקו התרפק תדיר וסח לו סתרי־לבו״ (בורלא, עקביה 174). ״דברי פיוטין וחלומות וסתרי־לב מרורים״ (הזז, היושבת 111).

– **בסתר־לבו°**, בתוך נפשו, במחשבתו הכמוסה: ״לי דמעה אחת נאמנה שבסתר־לבי אסבלנה״ (ביאליק, דמעה). ״בסתר־לבו כמו קוה כי אחות־ראובן הצעירה עוד תצא אליו״ (שופמן, א 35).

– **בית־הסתר*** (סוטה א ב), מקום נסתר, מחבוא.

– **דבר־סתר**, סוד: ״דבר־סתר לי אליך, המלך״ (שופטים ג יט).

– לְשׁוֹן־סֵתֶר, 1. לָשׁוֹן הַמְּגַלָּה סוֹדוֹת שֶׁבַּלֵּב (משלי כה כג). 2 °. רְכִילוּת, הוֹצָאַת־דִּבָּה.

– מַתָּן בַּסֵּתֶר [על־פי משלי כא יד] נְתִינַת נְדָבוֹת לִצְדָקָה בִּצְנִעָה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יֵדַע לִמְקַבֵּל הַנְּדָבָה מִי הוּא הַנּוֹתֵן אוֹתָהּ.

– בְּסִתְרֵי־סְתָרִים °. בְּסוֹדֵי־סוֹדוֹת, בַּחֲשַׁאי: ״לַעֲרֹךְ אֶת הַמִּכְתָּב, כְּדֵי שֶׁיִּכְתְּבֵהוּ עַל־נְקַלָּה בִּמְהֵרָה בְּלִי שֶׁיַּרְגִּישׁ אִישׁ דָּבָר וְיִשְׁלָחֵהוּ בְּסִתְרֵי־סְתָרִים״ (בורלא, כיסופים 235).

– סִתְרֵי־תוֹרָה, 1 *. הֲלָכוֹת עֲמֻקּוֹת: ״מֻחְזָק הָיִיתִי בְּךָ שֶׁאַתָּה בָּקִי בְּסִתְרֵי תוֹרָה״ (ירושלמי כתובות כט ד). 2 ^. עִנְיְנֵי קַבָּלָה וְסוֹד שֶׁרָאוּי לַעֲסֹק בָּהֶם בִּצְנִעָה וְלֹא בְּגָלוּי: ״אֵלּוּ כֻּלָּם עִנְיָנִים עֲמֻקִּים וְהֵם ׳סִתְרֵי תוֹרָה׳ בֶּאֱמֶת, וְהֵם הַסּוֹדוֹת אֲשֶׁר יִזָּכְרוּ בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים תָּדִיר וּבְדִבְרֵי הַחֲכָמִים ז״ל״ (מורה נבוכים א לה).

– בֵּית־הַסְּתָרִים * 1. כִּנּוּי לַמְּקוֹמוֹת הַחֲבוּיִים שֶׁבְּאֵיבְרֵי הַגּוּף, כְּגוֹן חֲלַל הָאֹזֶן, הַפֶּה, הָאַף: ״בֵּית־הַסְּתָרִים, בֵּית־הַקְּמָטִים אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָהֶן מַיִם״ (מקואות ח ה). 2. מְקוֹם הָעֶרְוָה (מקואות ט ג). [וראה עוד ערך בַּיִת, בֵּית־הַסְּתָרִים]

– דְּיוֹ־סְתָרִים °. דְּיוֹ מְיֻחֶדֶת שֶׁכּוֹתְבִים בָּהּ דְּבָרִים סוֹדִיִּים, בְּאֹפֶן שֶׁאֵין רִשּׁוּמֵי הָאוֹתִיּוֹת נִכָּרִים כְּלָל, וְהֵם מִתְגַּלִּים רַק לְאוֹר חִמּוּם אוֹ לְאַחַר הַפְעָלָה כִּימִית מְסֻיֶּמֶת.

– דִּמְעַת־סְתָרִים °. בְּכִיַּת הַלֵּב, דִּמְעָה שֶׁאֵין אָדָם מוּכָן לְגַלּוֹתָהּ לַאֲחֵרִים: ״בְּלִבִּי צָרַפְתִּי אֶת דִּמְעַת סְתָרַי״ (ביאליק, לא תמח).

– כְּתַב־סְתָרִים °. כְּתִיבָה בְּסִימָנִים מֻתְנִים מְיֻחָדִים אוֹ בְּאוֹתִיּוֹת לְפִי צֹפֶן הַיָּדוּעַ רַק לְכוֹתֵב הַמִּכְתָּב וְלִמְקַבְּלוֹ וְאֵינוֹ מוּבָן לְזָרִים.

– לֶחֶם־סְתָרִים, לֶחֶם גָּנוּב, דָּבָר שֶׁהֻשַּׂג בִּדְרָכִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרוֹת: ״מַיִם־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ, וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם״ (משלי ט יז).

– מְגִלַּת־סְתָרִים *. מְגִלָּה גְּנוּזָה, מְגִלָּה שֶׁנִּשְׁמְרָה יָמִים רַבִּים בִּמְקוֹם־סֵתֶר: ״מָצָאתִי מְגִלַּת־סְתָרִים״ (שבת ו:).

– אֵין סִתְרוֹ כְּגִלּוּיוֹ * [על־פי בראשית רבה מה] אֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, פִּיו וְלִבּוֹ אֵינָם שָׁוִים.

סִתְרָה נ׳ [מן א. סתר] מַחְסֶה, מַחֲבוֹא, מָגֵן: ״יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם, יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה״ (דברים לב לח). ״וְאוּלָם הַלַּיְלָה הָיָה סִתְרָה לוֹ״ (ביאליק, מגילת ה). ״וַיְהִי כָל עֵץ סִתְרָה לוֹ״ (פיכמן, ח). –[סִתְרַת־]

סְתַרְשָׁף ° ז׳ [סתר + רֶשֶׁף] הֶתְקֵן בִּכְלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים לְהַסְתָּרַת הָרֶשֶׁף הַיּוֹצֵא מִלֹּעַ־הַקָּנֶה בִּשְׁעַת הַיְּרִיָּה. –[סְתַרְשַׁף־, ־רְשָׁפִים, סְתַרְשְׁפֵי־]

סתת [אולי קרוב לאכדית: sutu חור, ולערבית שַׁתַּ פיזר, הפריד]

~ פִּע׳ סִ תֵּ ת * פ״י הִקְצִיעַ אֲבָנִים וְהֶחֱלִיק אוֹתָן: ״הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא וְהַמְסַתֵּת וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ״ (שבת יב א). ״גָּזַל עֵצִים – וְשִׁפָּן, אֲבָנִים – וְסִתְּתָן״ (בבא קמא צג:). ״כִּי הִנֵּה כָּאֶבֶן בְּיַד הַמְסַתֵּת״ (כי הנה כחומר, ליל יום כיפור). הַסַּתָּת סִתֵּת אֲבָנִים לְבִנְיָן. – [לְסַתֵּת אֶת־, מְסַתֵּת, יְ־]

~ פֻּע׳ סֻ תַּ ת ^, הֻקְצַע, שֻׁפַּץ וְהֻחְלַק: ״׳אַבְנֵי גָזִית׳ – נִפְסָלוֹת וּמְסֻתָּתוֹת״ (רש״י מלכים א ה לא). אֲבָנִים מְסֻתָּתוֹת. –[מְסֻתָּת, יְסֻתַּת]

סַתָּת * ז׳ [מן סתת, סִתֵּת] עוֹבֵד בְּסַתָּתוּת, מֻמְחֶה בְּהַקְצָעַת אֲבָנִים לְבִנְיָן: ״מַקֶּבֶת שֶׁל סַתָּתִין״ (כלים כט ז). –[סַתַּת־, סַתָּתִים, סַתָּתֵי־]

סַתָּתוּת ° נ׳ [מן סַתָּת] אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַסַּתָּת, מְלֶאכֶת הַהַקְצָעָה שֶׁל אֲבָנִים לְבִנְיָן: חֲצִיבָה, סַתָּתוּת, טַיָּחוּת, שְׁרַבְרָבוּת, נַגָּרוּת – מִקְצוֹעוֹת־בִּנְיָן הֵם. – [סַתָּתוּת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,

מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעַ״מ יְרוּשָׁלַיִם

א׳ אבן־שושן

המלון החדש

י – מ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

כֶּרֶךְ זֶה נֶעֱרַךְ וְהוּבָא לִדְפוּס בִּימֵי מָצוֹר וּמַסָּה לָאֻמָּה
שֶׁהִגִּיעוּ לְעִצּוּמָם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי מַעֲרֶכֶת הַגְּבוּרָה
כ״ו בְּאִיָּר – ב׳ בְּסִיוָן תשכ״ז
וְשִׂיא לָהֶם – יוֹם כ״ח בְּאִיָּר, יוֹם שִׁחְרוּר יְרוּשָׁלַיִם
הָעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו

בְּרַחֲשֵׁי יְקָר וּבְהַכָּרַת תּוֹדָה מַקְדִּישׁ הַמְחַבֵּר אֶת הַכֶּרֶךְ
לִצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר מִגֵּר צָרֵינוּ מִסָּבִיב וְעִטֵּר מְדִינָתֵנוּ בְּתִפְאָרָה

ירושלים השלמה
מנחם-אב תשכ״ז

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַנִּדְבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים, מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בְּע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ שְׁלִישִׁי: י–מ

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

Printed in Israel	נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל
Set and Photographed by Sivan Press	סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן
Printed by Keter Press	הֻדְפַּס בִּדְפוּס כֶּתֶר
Bound by Wiener Bindery	נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן, מִקְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וּמִקְצָתָם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לַמַּרְבִּית הַחִדּוּשִׁים — בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁ כֶּרֶךְ א׳.

קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן — לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ׳, בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אָחִיד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם — סִדְרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי קְבוּצוֹת שֶׁל מִלִּים: הָעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְהָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. שְׁנֵי צִיּוּנֵי־גְבוּל אֵלֶּה נִתְּנוּ בְּמִלּוֹנֵנוּ סְמוּכִים זֶה לָזֶה: בְּכָל עַמּוּד יְמָנִי — בְּפִנָּתוֹ הַיְמָנִית, וּבְכָל עַמּוּד שְׂמָאלִי — בְּפִנָּתוֹ הַשְּׂמָאלִית. הֲצָצָה קַלָּה בִּקְצוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם — בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר — בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לָחוּץ); מִסְפָּר — בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ׳ — בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ׳.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן — הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית.

נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ — חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן; הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָּקִי בְּכָךְ — נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן ״הַחוֹרֶגֶת״ הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ״ג רְאֵה מִן.

ד כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לִמְצֹאוֹ בַּמִּלּוֹן — הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ — וּמְצָאֵהוּ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא לְאַחַר סִלּוּק אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל ״מַקְלִיטִים״ הוּא ״קלט״, וּבָעֵרֶךְ ״קלט״ תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל, וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ׳ הִקְלִיט פ״י

ה נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, הַטֵּהוּ לֶעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה (״פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים״) נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ׳ מִן נכה. נוֹעַד, נִפ׳ מִן יעד.

הִתְבּוֹנֵן, הִת׳ מִן בין. קָם, ראה קום.

לְיֶתֶר הַקַּלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים ״נֶחֱשָׁלִים״ לֹא רַק בֶּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שם־הפועל מן הִכָּה, ראה נכה.

הִוָּעֵץ, נִפ׳ מן יעץ.

ו הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י׳ אוֹ ו׳ אוֹ א׳ (״כְּתִיב מָלֵא״). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ׳

סִפּוּר, סיפור ז׳

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת — הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית (״הַחֲסֵרָה״) וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת (״הַמְּלֵאָה״) — ״כְּשֵׁרוֹת״ הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ ״הֶחָסֵר״ — בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לְשֵׁם הַקַּלָּה לַמְעַיֵּן נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן (בְּאוֹת קְטַנָּה יוֹתֵר) רֹב הַמִּלִּים הַנִּכְתָּבוֹת בְּלֹא נִקּוּד בִּכְתִיב מָלֵא – אַגַּב הַפְנָיָה אֶל הַכְּתִיב הַדִּקְדּוּקִי, לְמָשָׁל:

אוהל, ראה אֹהֶל.

סיפור, ראה סִפּוּר.

ז מִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְעֵיל (הַדְגָּשַׁת הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה), הוּטַל מִתַּחַת לַתְּנוּעָה הַמַּתְאִימָה קַו קָטָן זָקוּף ("מֶתֶג"), לְמָשָׁל: אַיִן, בֶּגֶד, לֶקַח, שָׁמָּה. כֵּן נִרְשַׁם "מֶתֶג" בַּתְּנוּעָה הַמַּתְאִימָה גַּם בְּמִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְּרַע (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה!), אַךְ מִשּׁוּם־מָה נִשְׁתַּבְּשָׁה קְרִיאָתָן בְּפִי הַמְדַבְּרִים. כָּךְ צֻיַּן: אֶצְבַּע, כּוֹבַע, שְׁמוֹנֶה וְעוֹד.

ח הָעֲרָכִים נִדְפְּסוּ בַּמִּלּוֹן בְּאוֹת גְּדוֹלָה וְאַחֲרֵיהֶן צֻיַּן בְּאוֹת זְעִירָה סוּגוֹ שֶׁל הָעֵרֶךְ לְפִי חֶלְקֵי־הַדִּבּוּר בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת (ז' נ', תה"פ וכו'). רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְקֻבָּלוֹת בַּמִּלּוֹן נִתְּנוּ בְּטַבְלָה מְיֻחֶדֶת. לִנְוחוּתוֹ שֶׁל הַמְעַיֵּן נִתְּנָה רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְצוּיִים בְּכָל זוּג עַמּוּדִים מַקְבִּילִים (יָמִין וּשְׂמֹאל, "זוּג" וְ"פֶרֶט") גַּם בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים לְמַטָּה.

ט כֵּן נִתְּנוּ בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים גַּם בֵּאוּרֵי הַסִּימָנִים הַשּׁוֹנִים הַמְקֻבָּלִים בְּמִלּוֹנֵנוּ – לְצִיּוּן הַחֲטִיבָה הַסִּפְרוּתִית שֶׁבּוֹ נִמְצָא כָּל עֵרֶךְ לָרִאשׁוֹנָה, כְּפִי שֶׁהֻסְבַּר בְּיֶתֶר הַרְחָבָה בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן (בְּרֹאשׁ הַכֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן).

י עֲרָכִים הַשָּׁוִים בִּכְתִיבָם וּבְנִקּוּדָם, אַךְ שׁוֹנִים בְּעִקָּרָם בְּמַשְׁמָעֻיּוֹתֵיהֶם ("הוֹמוֹנִימִים") הוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן כַּעֲרָכִים נִפְרָדִים. לִפְנֵי כָּל עֵרֶךְ נִתְּנָה אוֹת סוֹדֶרֶת קְטַנָּה (א. ב. ג. וכו'), לְמָשָׁל:

א. אַשְׁפָּה נ' . . . עֲרֵמָה שֶׁל פְּסֹלֶת וְכוּ'

ב. אַשְׁפָּה נ' . . . נַרְתִּיק לְחִצִּים וְכוּ'

יא לְאַחַר כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הֶסְבֵּר אֶטִימוֹלוֹגִי קָצָר – מְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, מֵאֵיזוֹ מִלָּה נִגְזְרָה, אוֹ מַקְבִּילָתָהּ בְּאַחַת אוֹ בַּאֲחָדוֹת מִן הַלְּשׁוֹנוֹת־הָאֲחָיוֹת (אַכַּדִּית, אֲרָמִית, עַרְבִית וְכוּ') – אִינְפוֹרְמַצְיָה קְצָרָה לַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן בְּגִזְרוֹנָן שֶׁל הַמִּלִּים. לְאַחַר מִכֵּן נִתְּנוּ הַהַגְדָּרוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַמִּלָּה. לִפְנֵי כָּל הַגְדָּרָה נִתַּן מִסְפָּר סוֹדֵר 1, 2, 3, וכו'. תֵּן דַּעְתְּךָ: סֵדֶר הַהַגְדָּרוֹת – בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְפִי הַשְּׁכִיחוּת בַּלָּשׁוֹן: כָּל הַגְדָּרָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ – הִיא הָרוֹוַחַת יוֹתֵר בַּלָּשׁוֹן. אָמְנָם, לֹא תָּמִיד נִשְׁמַר סֵדֶר זֶה בִּקְפִידָה, שֶׁכֵּן לְעִתִּים נִמְצָא כִּי נָקֵל יוֹתֵר לָתֵת אֶת הַהֶסְבֵּר הַמְּקוֹרִי שֶׁל הַמִּלָּה, וְרַק אַחֲרָיו אֶת הַהוֹרָאָה הַמֻּשְׁאֶלֶת – הַכֹּל לְפִי נוֹחוּת הַהַסְבָּרָה לַקּוֹרֵא.

יב מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה וְקִבְּלָה מַשְׁמָעוּת מְיֻחֶדֶת בִּתְקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר – נִתַּן סִימָן הַתְּקוּפָה הַמְאֻחֶרֶת לְיַד הַמִּסְפָּר שֶׁלִּפְנֵי הַהַגְדָּרָה הַחֲדָשָׁה. רְאֵה, לְמָשָׁל, בְּעֵרֶךְ אָחוֹת, שֶׁהִיא מִלָּה מִקְרָאִית (לְלֹא סִימָן!) וְגַם שָׁלֹשׁ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵן לְלֹא סִימָן, שֶׁכֵּן הַגְדָּרוֹת אֵלּוּ מְצוּיוֹת בַּמִּקְרָא, וְאִלּוּ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת 4 וְ־5 הֵן מְאֻחָרוֹת (בְּנוֹת יָמֵינוּ!) וּלְפִיכָךְ נִתַּן עִגּוּל לִפְנֵי כָּל אַחַת מֵהַגְדָּרוֹת אֵלֶּה (סִפְרוּת חֲדָשָׁה!).

יג אַחֲרֵי מַרְבִּית הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן מִשְׁפָּט אוֹ מִשְׁפָּטִים אֲחָדִים – לְהַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל הַמִּלָּה. הַמּוּבָאוֹת מִן הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים נִתְּנוּ בְּמֵרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת וְאַחֲרֵיהֶן בְּסוֹגְרַיִם מַרְאֵי־מָקוֹם. רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים וְצִיּוּנֵי מַרְאֵי־מְקוֹמוֹתֵיהֶם – בִּרְשִׁימָה הַמְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת לְהַלָּן. מִשְׁפָּטִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּלִי מֵרְכָאוֹת – לֻקְּטוּ מִן הָעִתּוֹנוּת אוֹ מִלְּשׁוֹן־הַדִּבּוּר.

תֵּן דַּעְתְּךָ: הַמּוּבָאוֹת שֶׁנִּתְּנוּ אַחֲרֵי הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ לָאו דַּוְקָא כְּאַסְמַכְתָּה לִמְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, אֶלָּא בְּעִקָּר לְשֵׁם הַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ וְשִׁבּוּצָהּ בַּלָּשׁוֹן הַסִּפְרוּתִית, אוֹ לְיֶתֶר הַסְבָּרַת מַשְׁמָעוּתָהּ: הַמִּלָּה כְּשֶׁהִיא מְשֻׁבֶּצֶת בְּמִשְׁפָּט מִתְחַוֶּרֶת לַקּוֹרֵא יוֹתֵר מִשֶּׁהִיא מְבֹאֶרֶת עַל־יְדֵי הַגְדָּרָה שֶׁהִיא לְעִתִּים סְתָמִית בְּיוֹתֵר. לְפִיכָךְ תִּמְצָא לֹא אַחַת כִּי מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ הַלְּשׁוֹנִי בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה (תַּלְמוּדִית אוֹ מִימֵי־הַבֵּינַיִם) וְהִיא צֻיְּנָה אֵפוֹא בְּסִימַן הַחֲטִיבָה (כּוֹכָב אוֹ סֶגּוֹל הָפוּךְ) – נִתְּנָה בְּצִדָּהּ מוּבָאָה מִן הַסִּפְרוּת הַמְאֻחֶרֶת – מִלְּשׁוֹן יָמֵינוּ אוֹ מִסִּפְרוּת יָמֵינוּ, כֵּיוָן שֶׁהָאַסְמַכְתָּה הַמְּקוֹרִית שֶׁלָּהּ סְתוּמָה בְּיוֹתֵר וְאֵין בָּהּ עֵזֶר לַקּוֹרֵא הָרוֹצֶה לַעֲמֹד עַל פֵּשֶׁר הַמִּלָּה.

יד בְּסוֹף הַהַגְדָּרוֹת וְהַמּוּבָאוֹת נִתְּנוּ בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הַצּוּרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל כָּל עֵרֶךְ – סְמִיכוּת, רִבּוּי, כִּנּוּיִים, זְמַנִּים וְכוּ'.

טו נוֹסָף עַל עֶרְכֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּלּוֹן (שֵׁמוֹת, תְּאָרִים, פְּעָלִים לְבִנְיְנֵיהֶם, תָּאֳרֵי־הַפֹּעַל, מִלִּיּוֹת וְכוּ'), כֻּנְּסוּ בְּשֶׁפַע גַּם צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִיבִים, בִּטּוּיִים, פִּתְגָּמִים וּמֵימְרוֹת הַמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן וּבַסִּפְרוּת. כָּל אֵלֶּה נִתְּנוּ כְּעֶרְכֵי־מִשְׁנֶה לְאַחַר הָעֵרֶךְ הַיְסוֹדִי. רְצוֹנְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן מֵימְרָה אוֹ צֵרוּף שֶׁהִנְּךָ רוֹצֶה לַעֲמֹד עַל הֶסְבֵּרוֹ אוֹ עַל מְקוֹרוֹ – חַפְּשֵׂהוּ לְפִי הַמִּלָּה הָאָפְיָנִית בּוֹ בְּיוֹתֵר (מִלַּת־מַפְתֵּחַ). לְמָשָׁל, אֶת הַמֵּימְרָה "מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא" תִּמְצָא כְּבֶן־עֵרֶךְ לְיַד הָעֵרֶךְ "אִגָּרָא" אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ "בֵּירָא". אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי "בַּר־מֶצֶר" תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ "בַּר" אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ "מֶצֶר".

טז לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתִיב לָטִינִי) לָאֶלֶמֶנְטִים כִּימִיִּים וּלְכַמָּה עֲרָכִים רֵיאָלִיִּים אֲחֵרִים.

יז מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בַּמְּצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מֻבְטָא בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט (1/3, 1/20). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת שִׁעוּר מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

ז׳ — זָכָר (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).

ז״ז — זָכָר זוּגִי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּ־ַיִם, לְמָשָׁל: מִסְפָּרַיִם).

זו״נ — זָכָר וּנְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).

ז״ר — זָכָר רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים).

מ״ג — מִלַּת־גּוּף (מְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלֹא לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).

מ״ח — מִלַּת־חִבּוּר (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ).

מ״י — מִלַּת־יַחַס (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).

מ״ק — מִלַּת־קְרִיאָה (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכוּ׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)

מ״ש — מִלַּת־שְׁאֵלָה (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).

נ׳ — נְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).

נ״ז — נְקֵבָה זוּגִית (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה שֶׁצּוּרָתוֹ בְּרִבּוּי הִיא בְּסִיּוּם ־ַיִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).

נ״ר — נְקֵבָה רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת).

פ״י — פֹּעַל יוֹצֵא (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָגַר אֶת הַדֶּלֶת).

פ״ע — פֹּעַל עוֹמֵד (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשַׁן, עָמַד).

פעו״י — פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָפַךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָפַךְ לָבָן).

ר״ת — רָאשֵׁי־תֵבוֹת (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל—זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).

ש״מ — שֵׁם מִסְפָּר (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).

ת׳ — תֹּאַר (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).

תה״פ — תֹּאַר־הַפֹּעַל (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

פָּע׳ — פָּעַל (הַבִּנְיָן הַקַּל)

נִפ׳ — נִפְעַל

פִּע׳ — פִּעֵל (הַבִּנְיָן הַכָּבֵד)

פֻּע׳ — פֻּעַל

הִת׳ — הִתְפַּעֵל (הַבִּנְיָן הַחוֹזֵר)

הִפ׳ — הִפְעִיל (הַבִּנְיָן הַגּוֹרֵם)

הֻפ׳ — הֻפְעַל

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מְקַבִּיל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث – תְ׳ (תַ׳לַאתַה–שְׁלֹשָׁה)

ج – גְ׳ (גַ׳מַל–גָּמָל) ض – צְ׳ (בַּיְצַ׳ה–בֵּיצָה)

خ – חְ׳ (חַ׳רְבַּה–חָרְבָּה) ظ – טְ׳ (טֻ׳הְר–צָהֳרַיִם)

ذ – דְ׳ (דַ׳הַב–זָהָב) غ – עְ׳ (עַ׳מַז–רָמַז)

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִּיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כַּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים אֵלֶּה: ח – ḫ; צ – ṣ; שׁ – š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית – נִתְּנוּ כְּבַתַּעְתִּיק מֵעַרְבִית (לְהוֹצִיא גְ׳ – שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכוּ׳ נִתְּנוּ בִּכְתָב הַלָּטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן – סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

* (כּוֹכָב) – סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

ֶ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) – סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם.

° (עִגּוּל) – הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

⋄ (מְרֻבָּע) – מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בְּסִפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים; ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימן מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאווידזאן, ניויארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, לר׳ **יונה אבן־ג׳נאח** (בערך 993—1050) תרגם של ר׳ **יהודה אבן־תבון** (1120—1191), מהד׳ מיכאל וילנסקי הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב ר׳ **יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, לר׳ **בחיי בן יוסף אבן־פקודה** [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשט״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	יר. שלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו ר׳ **יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ט	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י ר׳ **דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [״שוחר טוב״, על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה **רבה**	
מדרש שמואל [״שוחר טוב״, על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [״שוחר טוב״, על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9 מהד׳ שלמה באבער, ווילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, לרבנו **משה בן מימון (רמב״ם)** [1135—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין - ע״צ מלמד, ירושלים תשט״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״י
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י ר׳ **יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, סדר אליהו רבה, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דווידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו ר׳ **אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר ר׳ **יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה וייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

	סימון מראה־המקום במילון
פיוטים שונים, מכונסים בסידור "עבודת ישראל" בעריכת ר׳ יצחק בן אריה יוסף דוב (ד"ר זליגמן בער), הוצ׳ שוקן תרצ"ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ובניאים, בקירוב המאה ה־7] מהד׳ שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד*
פסיקתא זוטרתא, ראה לקח טוב	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ"ל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר"מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד*
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ"ל, בקירוב המאה ה־8] הוצ׳ יצחקי, תר"ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת אבן־סינא [980—1037], תרגם ר׳ נתן המאתי [בסוף המאה ה־13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת שלמה אבן־וירגא [מאה 15—16] מהד׳ עזריאל שוחט, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה־3 לספירה] מהד׳ מ"ש צוקערמאנדל, הוצ׳ במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח"י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה־6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד*
תלמוד ירושלמי, ראה ירושלמי	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה־9] מהד׳ מאיר איש שלום, הוצ׳ במברגר את ואהרמן, ירושלים תש"ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה־7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, וילנא תרמ"ה	תנחומא בובר פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

אבידן דוד [1934] — משהו בשביל מישהו, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות"א תשכ"ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] — שירים ופואמות, הוצ׳ יבנה, ת"א תשי"א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] — יד הלשון, אוצר לשוני, הוצ׳ יזרעאל, ת"א תשכ"ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] — שיילוק היהודי מויניציה, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ׳ יבנה ת"א תש"ג, מהד׳ שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ׳ יבנה ת"א תשכ"ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] — תרגום ׳אנשי פאנפילוב׳ לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מהד׳ ב׳, ת"א תשי"ד	ש׳אבן־שושן,תר׳פנפילוב,ע׳
תרגום ׳ימים אחדים׳ לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"א	ש׳אבן־שושן, תר׳ ימים, ע׳
תרגום ׳עתודתו של גורל פאנפילוב׳ לא. בק, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ב	ש׳אבן־שושן, תר׳עתודתו,ע׳
תרגום ׳שירי שנים שונות׳ לי. יבטושנקו, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ו	ש׳אבן־שושן,תר׳ שנים,ע׳
אברהם אבן־עזרא [1092—1167] — שיריו ומכתמיו, מהד׳ דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] — שירי שפת קדש, וילנא תרכ"א	אד"ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] — כל כתביו בכרך אחד הוצ׳ דביר ת"א ירושלים תש"ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל — ברקיע החמישי, הוצ׳ עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] — ספר העיקרים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת"א התשי"א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה חריזי	
אלתרמן נתן [1910] — כתבים, כרך א: שירים שמכבר, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ"א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי"ד, הוצ׳ דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי"ד—תשכ"ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ"ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי"ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ׳ מחברות לספרות, תשי"ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] — בין שמים וארץ, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, תל־אביב תש"ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] — ביתו של אדם, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום ׳ד"ר ז׳יוואגו׳ לפסטרנאק, הוצ׳ עם עובד, 1958	ארד, תר׳ ז׳יוואגו, עמוד
תרגום ׳ליידי מקבת ממחוז מצנסק׳, לנ. לסקוב, הוצ׳ עם עובד 1967	ארד, תר׳ לסקוב, עמוד
אריכא יוסף [1907] — סופר המלך, הוצ׳ אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966	אריכא, כרך, עמוד
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ה	אריכא, סופר, עמוד
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ׳ ניב, ת"א 1967	אריכא, סנחריב, עמוד

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים.

	סימון מראה־המקום במילון
בארון דבורה [1956—1867] — **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א	בארון, פרשיות, עמוד
בובר מרדכי [1965—1878] — **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח	בובר, אור, עמוד
בורלא יהודה [1887] — **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז	בורלא, עקביה, עמוד
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו	בורלא, כיסופים, עמוד
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב	בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק חיים נחמן [1934—1873] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח	בראליק, שם היצירה*
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ח, ת״א תשי״ז	ביאליק, שם השיר*
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח	ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
תרגום ״וילהלם טל״ לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ביאליק, תר׳ טל, עמוד
תרגום מקוצר של ״דון קישוט״ לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ס	ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי [1909] — **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד	ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י איתמר [1943—1885] — **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב	בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי לוי [1901] — **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966	בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא [180 לפני הספירה] — **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג	בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון שמחה [1932—1870] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ט	בן־ציון, עמוד
בסוק משה [1966—1907] — **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	בסוק, נחושתים, עמוד
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג	בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח	בסוק, מבחר, עמוד
בר־יוסף יהושע [1912] — **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, אם, עמוד
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י	בר־יוסף, בני, עמוד
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין פניה [1950—1908] — **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1921—1865] — **כל סיפוריו בכרך אחד**,	
מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א	ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס אברהם [1907] — **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	ברוידס, השחר, עמוד
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ו	ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב חנוך [1926] — **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958	ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר יוסף חיים [1921—1881] — **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	
כתביו ,כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ברנר, הכרך, עמוד
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א	
ברקוביץ יצחק דב [1967—1885] — **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, סיפורים, עמוד
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, הראשונים, עמוד
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳)	
מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ו—תשט״ז	ברקוביץ, תר׳ הספרי, עמוד
ברש אשר [1952—1889] — **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז	ברש, כרך, עמוד
ברתיני ק. אהרן [1903] — **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)	ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים יוכבד [1901] — **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963	בת־מרים, עמוד
(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1058—1021] — **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב	גבירול, הספר, עמוד
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י	גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג לאה [1911] — **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)	גולדברג, מוקדם, עמוד
תרגום ״מלחמה ושלום״ לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959	גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורדון יהודה ליב — ראה יל״ג	
גורי חיים [1922] — **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961	גורי, פרחי, עמוד
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	גורי, שושנת, עמוד
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	גורי, חותם, עמוד
גלאי בנימין [1921] — **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח	גלאי, מסע, עמוד
גלבוע אמיר [1917] — **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	גלבוע, בבוקר, עמוד
גלעד זרובבל [1912] — **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1913—1879] — **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד

* על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שנייה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום בבילון
גרינברג אורי צבי [1894] — כלב בית, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט	גרינברג, כלב, עמוד
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד	גרינברג, רחובות, עמוד
שירים שונים, בעתונות הפריודית	גרינברג, שם השיר
דינור בן־ציון [1884] — בעולם ששקע, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח	דינור, בעולם, עמוד
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב אלתר [1870—1938] — ספר הבדיחה והחידוד, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח—תרצ״ט	דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא מיכאל [1915] — עד הירח הזה, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י	דשא, הירח, עמוד
הזז חיים [1898] — היושבת בגנים, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	הזז, היושבת, עמוד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז—תשי״ב	הזז, יעיש, חלק, עמוד
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	הזז, צל, עמוד
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז	הזז, דלתות, עמוד
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג	הזז, בקולר, עמוד
הלקין שמעון [1898] — יחיאל ההגרי, רומאן, הוצ׳ ניומן (שנה?)	הלקין, יחיאל, עמוד
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה	הלקין, משבר, עמוד
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו	הלקין, יבוק, עמוד
המאירי אביגדור [1886] — המוקד הרן, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד	המאירי, המוקד, עמוד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז	המאירי, תנובה, עמוד
(הנגיד) שמואל הנגיד [993—1056] — דיואן, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו	הנגיד, דיואן, עמוד
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח	הנגיד, בן משלי, עמוד
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	הנגיד, בן קהלת, עמוד
(הרומי) עמנואל הרומי [1260—1328] — מחברות עמנואל, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז	הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי צבי [1889—1957] — יחידים ברשות הרבים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז	ויסלבסקי, יחידים, עמוד
תרגום ׳מזכרונות חיי׳ לשמריהו לוין: ספר א ילדותי; ספר ב מרד הנעורים; ספר ג במערכה;	
ספר ד בעולם החדש, הוצ׳ דביר, תרצ״ו—תשי״ד	ויסלבסקי, תר׳ הספרי, עמוד
וולפובסקי מנחם זלמן [1893] — שירים ופואמות, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	ולפובסקי, שירים, עמוד
תרגום רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
וילקנסקי מאיר [1882—1949] — סנוניות, סיפור, הוצ׳ ניומן, ירושלים תשכ״ג	וילקנסקי, סנוניות, עמוד
ורד חיה [1922] — שירים, על חרב ומיתר, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	ורד, חרב, עמוד
זך נתן [1930] — שירים שונים, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד	זך, שירים עמוד
זכאי דוד [1886] — קצרות, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו	זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי דב [1913] — וילאות, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש	חומסקי, וילאות, עמוד
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966	חומסקי, אזוב, עמוד
(חריזי) יהודה אלחריזי [1165—1234] — תחכמוני, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו	חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
מחברות איתיאל, לאל־חרירי, מהד׳ יצחק פרץ, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א	חריזי, איתיאל, עמוד
טביב מרדכי [1910] — דרך של עפר, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	טביב, דרך, עמוד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957	טביב, כערער, עמוד
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960	טביב, כעשב, עמוד
טבנקין משה [1917] — ספר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי יוחנן [1900—1967] — אוריאל אקוסטה, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג—תרצ״ה	טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד	טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס אבו אל עאפיה [1249—1309] — גן המשלים והחידות, שני כרכים מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז	טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני נפתלי הרץ [1886] — הלשון והספר, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח—תשט״ז	טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין מרדכי [1891—1960] — ספר השירים והתפילות, הוצ׳ דבר, התש״ב	טמקין, שירים, עמוד
טנא בנימין [1914] — שירים ופואימות, מרחביה תשכ״ז	טנא, שירים, עמוד
טנאי שלמה [1919] — ארץ החיים, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1954	טנאי, ארץ, עמוד
טשרניחובסקי שאול [1875—1943] — כל שיריו בכרך אחד, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	טשרניחובסקי, שירים, עמוד
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב	טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי [1705—1141] — כל שיריו ב־10 ספרים, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו	יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר ס. (סמילנסקי) [1916] — שיירה של חצות, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י	יזהר, שיירה, עמוד
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958	יזהר, צקלג, עמוד
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958	יזהר, קיץ, עמוד
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד	יזהר, מישור, עמוד

* בקיצור — מלה ראשונה בשם היצירה

	ציון מראה־המקום במילון
(יל"ג) יהודה ליב גורדון [1892—1830] — **פרוזה בכרך אחד**, הוצ' דביר, ת"א תש"ך	יל"ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ' דביר, ת"א תשט"ז	יל"ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1941—1864] — **כתבים נבחרים א**, הוצ' מס, ירושלים תרצ"ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) **בית המדרש**, שישה חדרים (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים) מהד' אהרן יעללינעק, הוצ' בנברגר את וואהרמן, ירושלים תרח"ץ	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ינאי) **פיוטי ינאי** (המאה ה־7) — מהד' מנחם זולאי, הוצ' שוקן, ברלין תרח"ץ	ינאי, עמוד
כהן יעקב [1960—1881] — **כתביו, כרך א: שירים**, הוצ' דביר, ת"א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ' דביר, ת"א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ'לפון [960—1030?] — **שיריו**, מהד' א' מירסקי, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תשכ"א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1968—1895] — **במישור הגבוה**, שירים, הוצאת אל"ף, תשכ"א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום 'פן־טדיאוש' לא. מיצקביץ, הוצ' טברסקי, ת"א 1953	ליכטנבוים, תר' טדיאוש, ע'
ליליינבלום משה ליב [1910—1843] — **כל כתביו בארבעה כרכים**, הוצ' צטלין, קרקא תרע"ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1962—1885] — **אלה תולדות אדם**, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ' דביר, ת"א תשי"ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ' עם הספר, ת"א תשי"ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1958—1885] — **מדור דור**, מעשיות ושיחות וכו', שלושה כרכים, הוצ' דורות, ת"א 1929—1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1954—1899] — **במעלה עקרבים**, ששה סדרי שירים, הוצ' מוסד ביאליק, ע"י דביר, ת"א תש"ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ' דביר, ת"א תשי"ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] — **הטללים ישכימו**, שירים, הוצ' קרית ספר, ירושלים תשי"ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ' קרית ספר, ירושלים תשכ"ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ' דבר, תשכ"ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי"ר) [1886—1859] — **כל כתביו**, הוצאת תושיה, וורשה תרע"ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1867—1808] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ' דביר, ת"א תרצ"ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] — **חדוה ואני**, מהד' ג, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשט"ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א 1960	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ' עם עובד, ת"א תשכ"ח	מגד, החי, עמוד
מיכ"ל (מיכה יוסף לבנזון) [1852—1828] — **שירי מיכ"ל, אגרותיו ותרגומיו**, הוצ' דביר, תשכ"ב	מיכ"ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] — **אור זרוע**, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ' דביר, ת"א תשי"ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום "על נהרות", תשעה מחזורי שירה מספרות יידיש, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תשט"ז	מלצר, תר' נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1917—1836] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ' דביר, ת"א תשי"ז	מנדלי מו"ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] — **מחברת מנחם**, מהד' צ"ה פיליפובסקי, לונדון תדי"ד	מנחם, מחברת, עמוד
משה אבן עזרא [1139—1055] — **שיריו**, מהד' ביאליק ורבניצקי, הוצ' דביר, ת"א ירושלים תרפ"ח	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד' ברנשטין, הוצ' מסדה, ת"א תשי"ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
נאגארה ישראל [1625—1555] — **זמירות ישראל**, מהד' י' פריס־חורב, מחברות הוצ' לספרות, ת"א תש"ו	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] — **יחד לאוהל**, הוצ' ספרית פועלים, ת"א 1960	ניצן, יחד, עמוד
ניר אהרן [1955—1900] — **בין השעיפים**, הגיונות, הוצ' דביר, ת"א תשי"ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] — **ממחוז הילדות**, עשרים פרקים, הוצ' דבר, ת"א תרצ"ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ' גזית, ת"א תש"ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ' עם עובד, ת"א תשט"ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1300—1244] — **משל הקדמוני**, הוצ' מחברות לספרות, ת"א תשי"ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1936—1859] — **אישים**, הוצ' הספריה הציונית, ירושלים תשי"ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ' בנ"ל, ירושלים תש"ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1885—1842] — **מאמרים**, הוצ' קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ"ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] — **ניסים בצפת**, הוצ' עם עובד, ת"א תשכ"א	סערוני, ניסים, עמוד
עגנון שמואל יוסף [1888] — **הכנסת כלה**, הוצ' שוקן, ירושלים ות"א תשי"ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ"ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ"ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נטה ללון, כנ"ל, מהד' ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ' כנ"ל, מהד' תש"י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ' כנ"ל, מהד' ה, תש"ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ' כנ"ל ירושלים ות"א תש"ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ' כנ"ל, ירושלים ות"א תשכ"ב	עגנון, האש, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עובדיהו מרדכי [1909] — **תחנה אחת קודם**, סיפורים, הוצ׳ מסדה תש״ך	עובדיהו, תחנה, עמוד
עוגן יצחק [1909] — **שירים**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שירים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עוז עמוס [1939] — **מיכאל שלי**, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ח	עוז, מיכאל, עמוד
עמיחי יהודה [1924] — **שירים 1948—1962**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה הרומי	
פוגל דוד [1891—1944] — **כל השירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874—1899] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881—1958] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] — **גדיש ועומר**, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, עמוד
פניאל נח [1905] — **נופים גנוזים**, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1958	פניאל, נופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859—1922] — **מבחר כתביו**, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887—1958] — **תר׳ רעיונות ונצנוצים להיינה**, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג—תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי, עמוד
פרסקי דניאל [1887—1962] — **לשון נקיה**, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852—1915] — **כל כתביו** (שנכתבו עברית במקורם) **בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ז)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] — **בין האש והישע**, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] — **כתבים נבחרים**, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ו	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ו	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881—1944] — **בצל עץ התליה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] — **מגילת כורך ספרים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] — **פנים אל פנים**, מהד׳ ו, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קויפמן יחזקאל [1889—1963] — **תולדות האמונה הישראלית**, 4 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ת״א תשי״ד—תשט״ז	קויפמן, אמונה, כרך, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865—1935] — **אורות**, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874—1958] — **היסטוריה של הספרות העברית החדשה**, 6 כרכים,	
הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ—תשי״	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט—תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(קליר) אלעזר הקליר [המאה ה־7] פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882—1948] — **כתבים**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885—1944] — **כתבים אחרונים**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	קצנלסון, כתבים עמוד
קריב אברהם [1900] — **עיונים**, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908—1956] — **הודו**, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] — **חילופי משמרות בספרותנו**, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884—1949] — **שערים**, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים—ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] — **החיים הגנוזים**, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירשלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] — **שירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] — **שירת אמיתי**, פואימה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד
רביקוביץ דליה [1936] — **אהבת תפוח הזהב**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (יהושע רדלר) [1880—1957] — **כנסת חכמים**, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פמצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] — **חקוקות אותיותיך**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(רד״ק) ר׳ דוד קמחי [1160—1235] — **ספר השרשים**, מהד׳ י״ה ביזנטל ופ׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] — **שחר להלך**, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ה	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890—1931] — **שירה**, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] — **שירי ממש**, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] — **שירים למצא עת**, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד

* קיצור — במלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1204—1135] — משנה תורה, הוא היד החזקה	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1840—1785] — מורה נבוכי הזמן, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1105—1040] — פירושו לתנ״ך ולתלמוד	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1865—1800] — כנור נעים, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] — כל כתביו ב־5 ספרים, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שזר זלמן [1889] — כוכבי בוקר, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שזר, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שזר, אור, עמוד
שחם דוד [1923] — המדרון הארוך, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1950	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] — שיכון ותיקים, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שחר דוד [1926] — על החלומות, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שחר, חלומות, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] — זוגות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ח	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1908—1863] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1947—1887] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס, בעריכת חיים שירמן, שני כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] — קולות אנוש חמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלוהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלוהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] — שירים, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] — שירים, כרך א מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברוניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] — הוא הלך בשדות, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן הסיטורי, מהד׳ ח, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1956—1886] — ספר הפואמות, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד
שניאור זלמן [1959—1886] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפורים, עמוד
פנדרי הגיבור, חלקים א—ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדרי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] — סיפורים, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] — שערי עזה, רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] — משוט באסיה, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] — בית אבא, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גנים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] — לארצי, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] — גן נעול, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, גן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

רוב הערכים המקצועיים שבכרך זה נשארו בעיקרם במתכונתם שנקבעה במהדורות הקודמות של המילון על־ידי חבר העורכים המקצועיים (ר׳ ההקדמה בראש כרך א׳).

הערכים שבמקצועות הבאים נערכו או נבדקו מחדש בכרך זה:

רפואה ואנטומיה – ע״י פרופ׳ אבינועם זלוטניק.

אסטרונומיה והתחומים הקרובים אליה – ע״י ד״ר דוד זיצ׳ק.

בוטניקה – ע״י פרופ׳ גדעון אורשן.

האטימולוגיות ביוונית ובלאטינית הוגהו גם בכרך זה ע״י פרופ׳ אלכסנדר פוקס.

תודת המחבר נתונה להם.

י

י [כתב: ׳; רש״י: י; עברית־כנענית: ⸢] 1. הָאוֹת הָעֲשִׂירִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ "יוֹד" אוֹ "יוּד". 2. אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת אהו״י הַמְצַיְּנוֹת תְּנוּעָה ("אִמּוֹת־הַקְּרִיאָה"); מְצוּיָה כְּאֵם־קְרִיאָה בְּיִחוּד בִּתְנוּעַת חִירִיק: 'אִישׁ', 'בְּרֵאשִׁית', וּלְעִתִּים גַּם בִּתְנוּעַת צֵירֶה: 'הֵיכָל', 'לְפָנֵי', וּבִתְנוּעַת סֶגּוֹל בְּכִנּוּי רַבִּים בְּנוֹכֵחַ: 'סְפָרֶיךָ', בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד מְסַמֶּנֶת עַל־פִּי־רֹב תְּנוּעַת חִירִיק: 'סידור', וּפְעָמִים גַּם צֵירֶה: 'אסיפה' (אֲסֵפָה), 'ביאור' (בֵּאוּר), וְכֵן סֶגּוֹל: 'היתר' (הֶתֵּר). 3. סִימַן הַמִּסְפָּר עֲשָׂרָה, עֶשֶׂר; עֲשִׂירִי, עֲשִׂירִית (10): י׳ יָמִים. י׳ פְּעָמִים. סָעִיף י׳. שָׁנָה י׳ לְמַלְכוּתוֹ. 4. י״ אוֹ ׳, עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים, רְבָבָה (10,000): י׳ של״ח = 10,338.

י״א ר״ת 1. יֵשׁ אוֹמְרִים. 2. יְרֵא אֱלֹהִים.

יָא° מ״ק [מערבית] קְרִיאַת־פְּנִיָּה לְמִישֶׁהוּ, הוֹי, הֵי: "תִּשְׁתֹּק, יָא מָרִי, לֹא עֵת הַרְבּוֹת דְּבָרִים" (הזז, היושבת ז).

יאב [קרוב אל אבה, תאב]

~ פָּעַל יָאַב פ״ע הִתְאַוָּה, אָבָה, רָצָה מְאֹד: "פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה, כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי" (תהלים קיט קלא). "יָאַבְתִּי לְהִסְתּוֹפֵף בְּצִלֶּךָ" (יהודה הלוי, י 603). — [לִיאֹב לְ־; יָאֵב, יִיאַב]

יָאַב^ ז׳ [מן יאב] תַּאֲוָה, חֵשֶׁק: "לִמְצֹא יְאָבִיו" (לקוטי קדמוניות 48). — [יְאַב־, יְאָבוֹ; יְאָבִים, יְאָבֵי־]

יאה [ארמית: יָאֵי יפה; קרוב אל נאה]

~ פָּעַל יָאָה פ״ע הָיָה נָאֶה וְיָפֶה, הָיָה רָאוּי וְהוֹגֵן: "מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, כִּי לְךָ יָאָתָה" (ירמיה י ז). "יָאֲתָה עֲנוֹת תּוֹדָה לָאֵל הַנֶּאֱמָן" (יאתה תהילה, שחרית יום־כיפור). — [לִיאוֹת, יָאֶה, יִיאֶה]

~ הִת׳ הִתְיָאָה^, הִתְנָאָה, הִתְהַדֵּר (בספרות הגאונים). — [לְהִתְיָאוֹת, מִתְיָאֶה, יִתְ־]

יָאֶה* ת׳ [מן יאה, יָאָה] נָאֶה, יָפֶה, טוֹב: "כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה" (הגדה של פסח). "חָיֵךְ רַבִּי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹמֹה וְאָמַר: יָאֶה, יָאֶה!" (עגנון, כלה קכט). אֵין זֶה יָאֶה לְךָ לְהִתְנַהֵג כָּךְ. — [יָאָה, יָאִים, יָאוֹת]

— **יָאֶה עֲנִיּוּתָא לִיהוּדָאֵי*** [ארמית, חגיגה ט:], 1*. יָפָה הָעֲנִיּוּת לַיְּהוּדִים [המימרה בשלמותה שם: "יאה עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא" — יפה העניות ליהודים כרצועה אדומה לסוס לבן] 2° [בהשאלה] הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט וּפַשְׁטוּת — מִדּוֹת טוֹבוֹת הֵן.

— **יָאֶה חוּטְרָא לְכַלְבָּא°** [ארמית, על־פי מימרה עממית ביידיש] נָאֶה הַמַּקֵּל לַכֶּלֶב, הוּא רָאוּי לָעֹנֶשׁ שֶׁבָּא עָלָיו: "וּמַתְלָא דְּאָמְרֵי אֱנָשֵׁי: 'יָאֶה חוּטְרָא לְכַלְבָּא' — אֱמֶת הִיא" (מנדלי מו״ס, תמא).

יאול

יָאוֹל◊ ז׳ [הולאנדית: yol] סִירַת־מִפְרָשִׂים בַּעֲלַת שְׁנֵי תְּרָנִים: אֶחָד גָּבוֹהַּ לְיַד הַחַרְטוֹם, וְשֵׁנִי, נָמוּךְ מִמֶּנּוּ, בַּיַּרְכָתַיִם. — [יָאוֹלִים]

יְאוֹר ז׳ [מצרית: jtrw; אכדית: ia'uru זרם] 1. כִּנּוּי לִנְהַר הַנִּילוּס שֶׁבְּמִצְרַיִם וּלְרֶשֶׁת תְּעָלוֹתָיו: "וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר" (שמות ב ה). 2. [בהשאלה] זְרוֹעַ שֶׁל נָהָר, תְּעָלַת־מַיִם: "וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם, עַל־נַהֲרֹתָם. עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם" (שמות ז יט). "מַיִם יְמַלְּאוּ יְאוֹרוֹת" (קליר, יפתח ארץ, תפילת גשם). "שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִין יְאוֹרִים יְאוֹרִים בִּידֵי אָדָם וְנִילוּס עוֹלֶה בְּתוֹכָם וּמַשְׁקֶה אוֹתָם" (רש״י בראשית מא א). — [יְאוֹר־, יְאוֹרִים, יְאוֹרֵי־; גם יְאוֹרוֹת]

יֵאוּשׁ*, יִיאוּשׁ ז׳ [מן יאש, יֵאֵשׁ] אָבְדַן תִּקְוָה, אַכְזָבָה עֲמֻקָּה, מַפַּח־נֶפֶשׁ: "יֵאוּשׁ בְּעָלִים (מִלִּמְצֹא אֲבֵדָה) שֶׁאָבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם" (ירושלמי בבא מציעא ח ב). "וּבְדִמְעוֹת מְזַהִירוֹת שְׂאוֹר יֵאוּשׁי אֲדִיחָה" (ביאליק, פעמי) "וּפָנָיו חָוְרוּ... וּבְעֵינָיו מִתְנוֹצְצוֹת — הַיֵּאוּשׁ הַנּוֹרָא" (טשרניחובסקי, שירים 32). מַצָּבוֹ הָרַע הֱבִיאוֹ לִידֵי יֵאוּשׁ. — [יֵאוּשׁ־]

— **יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת***, 1* [ביטוי הלכי] אִלּוּ יָדַע בַּעַל־הָאֲבֵדָה כִּי הַדָּבָר אָבַד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִמְצֹאוֹ, בְּוַדַּאי הָיָה מִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ; אֲבָל לְמַעֲשֶׂה עֲדַיִן לֹא הִתְיָאֵשׁ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָדַע כְּלָל כִּי הַדָּבָר אָבַד לוֹ: "יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת, אַבַּיֵּי אָמַר: לָא הָוֵי יֵאוּשׁ" (בבא מציעא כא:). 2° [בהשאלה] יֵאוּשׁ מִתּוֹךְ אִי־יְדִיעַת הַמַּצָּב לַאֲמִתּוֹ [ולהפך:]

— **יֵאוּשׁ מִדַּעַת°**, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם הַמַּכִּיר כִּי הַדָּבָר אָבוּד וַהֲרֵיהוּ מִתְיָאֵשׁ מִלְּהַשִּׂיגוֹ.

— **אַל יֵאוּשׁ!°** [קריאת־עידוד] עֲדַיִן לֹא אָבְדָה הַתִּקְוָה.

— **לְאַחַר יֵאוּשׁ***, 1*. לְאַחַר שֶׁכְּבָר נוֹאַשׁ לְקַבְּלוֹ בַּחֲזָרָה: "אֲבָל לְאַחַר יֵאוּשׁ קְנָאוֹ גַּנָּב רִאשׁוֹן" (בבא קמא סז.). 2°. אֵין עוֹד כָּל תִּקְוָה, אָפְסָה כָּל תִּקְוָה: מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הָאָנוּשׁ הוּא לְאַחַר יֵאוּשׁ.

יְאוּשִׁי° ת׳ [מן יֵאוּשׁ] מָלֵא יֵאוּשׁ: "חַיַּי — חֲזוּת־קָשֶׁה יְאוּשִׁית, מִתְנַגֶּפֶת־מְפַרְפֶּרֶת" (סוקולוב, אישים 407). "בֵּין הִתְאוֹנְנוּת הַמְלֻוָּה בְּפִהוּק... וּבֵין הִתְאוֹנְנוּת יְאוּשִׁית קִיצוֹנִית, הַבָּאָה בַּחֲרוֹק־שִׁנַּיִם וְטִפְטוּף דָּם" (ברנר, ב 9). — [יְאוּשִׁית, יְאוּשִׁיִּים, יְאוּשִׁיּוֹת]

יְאוּשִׁיּוּת° נ׳ [מן יְאוּשִׁי] נְטִיָּה לְהִתְיָאֵשׁ עַל נְקַלָּה: "בְּחָזְקַת הַיָּד קָרַע אוֹתָהּ מֵעַל הַבַּכְיָנוּת וְהַיְאוּשִׁיּוּת וְהָעַצְבוּת הַפְּעוּטָה" (קלוזנר, יוצרים ג 249). — [יְאוּשִׁיּוּת־]

יְאוּשָׁנוּת° נ׳ [מן יֵאוּשׁ] הַשְׁקָפַת־עוֹלָמוֹ שֶׁל מִתְיָאֵשׁ, פֶּסִימִיּוּת: "לִשְׁלִילַת הָרָצוֹן וּכְנֶגֶד שִׁלְטוֹן הַמַּעֲשֶׂה מִתּוֹךְ הַבְּחָנוֹת שֶׁל יְאוּשָׁנוּת" (קלצקין, כתבים 200). — [יְאוּשָׁנוּת־]

יָאוּת* ת׳ ותה״פ [מן יאה, יָאָה] טוֹב וְיָפֶה, שַׁפִּיר, נָאֶה, מַתְאִים: "אִלּוּ הָיְתָה (הַסְּאָה) חֲסֵרָה וּמִלְאוּהָ — יָאוּת" (ירושלמי שבת ג ג). "יִמְשְׁכוּ אֵלָיו מַה שֶּׁיָּאוּת לוֹ וְיִדְחוּ מֵעָלָיו מַה שֶּׁאֵין תּוֹעֶלֶת לוֹ בּוֹ"

(מורה נבוכים ג יז). ״כִּי אִם יְבַקֵּשׁ הַגִּבּוֹר לַהֲרֹג אֶת רֵעֵהוּ, יָאוּת לוֹ לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ״ (יוסיפון, שסח). ״כִּי לָהּ יָאוּתָה הַנַּחֲלָה הָאֲמִתִּית״ (נוה שלום, א טו). ״יְנַהֵל אֶת הַמְּדִינָה בִּרְצִינוּת וּבְאַחֲרָיוּת הַיְאוּתָה״ (שרת, באסיה 168). — [יָאוּתָה, יְאוּתִים, ־תוֹת]

— כַּיָּאוּת^ תה״פ כָּרָאוּי, כַּנִּדְרָשׁ, כַּהֹגֶן: הֵחֵל הִתְנַהֵג בְּחָזוּת כַּיָּאוּת. עָשִׂיתִי הַכֹּל כַּיָּאוּת.

א. יאל [קרוב אל אֱוִיל]

~ נפ׳ נוֹאַל, עָשָׂה שְׁטוּת, נִכְשַׁל בִּדְבַר אִוֶּלֶת: ״אַל־נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת, אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ״ (במדבר יב יא). ״יֵשׁ חָכָם לְרַבִּים נֶחְכָּם, וּלְנַפְשׁוֹ הוּא נוֹאָל״ (בן־סירא לז כה). ״אֵיכָכָה זֶה אֱוִיל לְהַרְכִּיב לְרֹאשׁ עַבְדֵי הַנֶּאֱמָנִים יוֹשְׁבֵי הָאִי אַלּוּף אַכְזָר וּכְבַד־לֵב כָּמוֹךָ?״ (ביאליק, תרי קישוט רמו). ״הַעַל כֵּן יוֹאַל אָדָם לִשְׁלֹחַ יָדוֹ?״ (בורלא, נשים 71). — [לְהִוָּאֵל, נוֹאָל, יִוָּאֵל]

ב. יאל [אולי קרוב לערבית: אַוַּל ראשון]

~ הפ׳ הוֹאִיל פ״ע 1, הִסְכִּים, הִתְרַצָּה: ״הוֹאֶל־נָא וְלִין וְיִטַב לִבֶּךָ״ (שופטים יט ו). ״כִּי הוֹאִיל ה׳ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם״ (שמואל א יב כב). ״וְגַם חֶבְרַת ׳כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים׳ שָׂמָה עֵינָהּ בּוֹ לְטוֹבָה וְהוֹאִילָה לְתָמְכוֹ תְּמִיכָה חָמְרִית וְרוּחָנִית״ (אחד העם, לז). ״לֹא הִסְפִּיק... עַד שֶׁהוֹאִיל מַעֲלָתוֹ וְקָרָא לִי״ (עגנון, כלה קכט). 2, הֵעֵז, הִתְחִיל, פָּתַח: ״הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי״ (בראשית יח כז). ״הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת״ (דברים א ה). — [לְהוֹאִיל, מוֹאִיל, יוֹאִיל]

— הוֹאֶל־נָא (שופטים יט ו), יוֹאֶל־נָא°, הוֹאִילָה בְּטוּבְךָ°, פְּנִיּוֹת שֶׁל נִימוּס וְכָבוֹד: בְּבַקָּשָׁה, אָנָּא.

— הוֹאִיל וְ־*, הוֹאִיל שֶׁ־*, כֵּיוָן שֶׁ־, מֵאַחַר שֶׁ־ — ראה הוֹאִיל.

יְאֹר, ראה יְאוֹר.

יָאר־צַיְט° ז׳ [יידיש: המועד השנתי] כִּנּוּי עֲמָמִי לְיוֹם הַזִּכָּרוֹן

לְאָדָם קָרוֹב שֶׁנִּפְטַר, תַּאֲרִיךְ הָאַזְכָּרָה: ״וְכָל שְׁאֵלָה וּשְׁאֵלָה בְּחֶשְׁבּוֹן הָעִתִּים, כְּגוֹן... מָתַי חָל יוֹם יָאר־צַיְט פְּלוֹנִי, הָיוּ מְבִיאוֹת אֵלָיו״ (עגנון, אלו שצב).

יאשׁ [ארמית: יְאַשׁ; ערבית: יַאִשַׁ התייאש]

~ פע׳ יָאַשׁ^ פ״ע אָבְדָה תִקְוָתוֹ, נוֹאַשׁ: ״אָרַךְ מְאֹד לֵילוֹ עֲדֵי יָאַשׁ לִרְאוֹת מְאוֹר שַׁחֲרוֹ וְעַפְעַפָּיו״ (משה אבן־עזרא, תרשיש ז). — [לִיאֹשׁ, יוֹאֵשׁ, יִיאַשׁ]

~ נפ׳ נוֹאַשׁ, אָבְדָה תִקְוָתוֹ, נִתְאַכְזֵב: ״אִמָּלֵט אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד״ (שמואל א כז א). ״אֵין מֵחוֹשׁ, נוֹאַשְׁתִּי בְּדִבְרֵיכֶם״ (רש״י ירמיה ב כה). ״עַד יוֹם אַחֲרוֹן לֹא נוֹאַשׁ מֵרַחֲמִים וְנַפְשׁוֹ הוֹחִילָה״ (ביאליק, והיה כי תמצאו). ״יוֹתֵר תִּקְוָה, וְאַהֲבָה עֲדֵי לְהִוָּאֵשׁ״ (טנאי, ארץ 121) [ראה גם ערך נוֹאָשׁ]. — [לְהִוָּאֵשׁ, נוֹאָשׁ, יִוָּאֵשׁ]

~ פע׳ יִאֵשׁ פ״י הֵבִיא לִידֵי יֵאוּשׁ: ״וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״ (קהלת ב כ). ״כְּבָר נִחַמְתַּנִי בַּמֶּה שֶׁיֵּאַשְׁתַּנִי מֵהַשִּׂיג מִן הַדָּבָר הַזֶּה״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ט). ״וַדַּאי הָיָה מְיָאֵשׁ אֶת לִבּוֹ מִבַּיִת זֶה וּמֵאֲנָשָׁיו, וְהָיָה הוֹלֵךְ לְבַקֵּשׁ לוֹ מָקוֹם אַחֵר״ (ברקוביץ, תרי חיי נא). — [לְיַאֵשׁ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ יֻאַשׁ^, הוּבָא לִידֵי יֵאוּשׁ, הִגִּיעַ לִידֵי אָבְדַן תִּקְוָתוֹ: ״אִם יְיֻאַשׁ יְגוֹנוֹ — יִדְעָנוּ״ (ינאי, קמא). ״תַּחֲנָה מְיֻאֶשֶׁת מֵרַחֲמִים״ (ביאליק, אלמנות) [ראה גם ערך מְיֻאָשׁ] — [מְיֻאָשׁ, יְיֻאַשׁ]

~ הת׳ הִתְיָאֵשׁ*, נִתְיָאֵשׁ*, 1^, בָּא לִכְלַל יֵאוּשׁ, אָבְדָה תִּקְוָתוֹ, לֹא הוֹסִיף לְקַוּוֹת עוֹד: ״וְהוּא מִתְיָאֵשׁ מְנַצֵּחַ אוֹתְךָ וּמִתְגַּבֵּר עָלֶיךָ״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). ״חוּשׁ, דּוֹד, פֶּן יִתְיָאֵשׁ לֵבָב מְעֻנֶּה״ (כאנארה, 252). 2*, הִגִּיעַ לִידֵי הַכָּרָה כִּי לֹא יְקַבֵּל עוֹד מַה שֶּׁאָבַד לוֹ: ״הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָאֲשִׁין מֵהֶן״ (בבא קמא י ב). — [לְהִתְיָאֵשׁ מִן־, מִתְ־, יִתְ־]

— אָמַר נוֹאָשׁ (שאול מן ירמיה ב כה) בָּא לִידֵי יֵאוּשׁ, הֶחְלִיט כִּי שׁוּב אֵין תִּקְוָה אוֹ תַּקָּנָה לַדָּבָר.

— נִתְיָאֲשׁוּ יָדָיו מִן־*, רָפוּ יָדָיו, הִתְיָאֵשׁ מִן־: ״אִם רָאִיתָ אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ יְדֵיהֶן מִן הַתּוֹרָה מְאֹד עֲמֹד וְהִתְחַזֵּק בָּהּ״ (ירושלמי ברכות יד ד).

— אַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת* (אבות א ז), 1*, אַל תִּבְטַח בְּעָשְׁרְךָ אוֹ בְּכֹחֲךָ, שֶׁכֵּן אִם תֶּחֱטָא לֹא תִמָּלֵט מֵעֹנֶשׁ וְצָרָה. 2°. [בשינוי משמעות] גַּם בְּיוֹם צָרָה וּפֻרְעָנוּת אַל תָּבוֹא לִידֵי יֵאוּשׁ, אֶלָּא בְּטַח בַּה׳ כִּי יְחַלֶּצְךָ מִצָּרָה.

יבא [מן יְבוּא]

~ פע׳ יִבֵּא° פ״י הֵבִיא מִחוּץ־לָאָרֶץ סְחוֹרוֹת־יְבוּא, עָסַק בְּאִימְפּוֹרְט: הַיְבוּאָנִים יִבְּאוּ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה סְחוֹרוֹת רַבּוֹת. — [לְיַבֵּא אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ יֻבָּא°, הוּבָא מִחוּץ־לָאָרֶץ כִּסְחוֹרַת־יְבוּא: מַאֲזַן הַסְּחוֹרוֹת הַמְיֻבָּאוֹת וְהַמְיֻצָּאוֹת. — [מְיֻבָּא, יְיֻבָּא]

יבב [ארמית: יַבֵּב הריע; ערבית: אַבְּבַּ זעק]

~ פע׳ יִבֵּב, 1, פ״ע יִלֵּל, בָּכָה, הִתְיַפֵּחַ: ״בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא... מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא?״ (שופטים ה כח). ״וְיִבְּבוּ בְּקוֹל נוֹאָשׁ כָּזֶה, בְּקוֹל אָיֹם כָּזֶה״ (ברנר, א 366). ״יְיַבֵּב וְיִשָּׂרֵט הֶחָתוּל״ (ביאליק, והיה כי יארכו). ״עָמְדָה וְהֵצִיצָה לְתוֹךְ הַחוֹר וְהִתְחִילָה מְיַבֶּבֶת וְצוֹעֶקֶת״ (עגנון, אלו קסט). [ובהשאלה:] ״הִשְׁתּוֹלְלָה וַתְּיַבֵּב סוּפַת־זַעַם״ (ביאליק, לפני ארון). 2* פ״י בָּכָה, הִסְפִּיד: ״שָׁמַע קוֹל הַמְקוֹנֶנֶת מְיַבַּבְתּוֹ בֵּין הַמֵּתִים״ (ירושלמי יבמות טו ד). — [לְיַבֵּב, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְיַבֵּב^, פָּרַץ בְּקוֹל יְבָבָה, הִשְׁמִיעַ יְלָלָה: ״כְּשֶׁנִּתְיַבְּבָה כְּחֶבְלֵי יוֹלֵדָה בָּאוּ לָהּ״ (אבן ירחי, המנהיג). ״כָּל כָּךְ נִתְיַבְּבוּ הַתִּינוֹקוֹת בְּפִעְיָתָם״ (שלונסקי, תרי הדון ג 184). ״אוֹתָהּ שָׁעָה יֵשׁ שֶׁיִּתְיַבֵּב פִּתְאֹם הַקְּלַרְנֶט שֶׁל שִׁמְעוֹן״ (חורגין, מאגדות ילדותי). ״בַּחוּץ סַעֲרַת־שֶׁלֶג מִתְיַבֶּבֶת בְּדִמְעַת הַלַּיְלָה״ (ליסיצקי, תולדות 112). ״בַּשִּׁכּוֹל יִתְיַבֵּב, בְּמִסְפֵּד יְקוֹנֵן״ (תלמי, לארצי 41). — [לְהִתְיַבֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

יְבָב°, יֶבֶב° ז׳ [מן יבב] יְלֵל, קוֹל בְּכִי, הִתְיַפְּחוּת: ״כְּנֵר נוֹדֵד מוּל חַלּוֹנִי בּוֹכֶה בְּיַבָּב״ (שלונסקי, שירים ב 35). ״וְקָלַט יְבָב עָמוּם וִילֵל חוֹתֵר מִכָּל נִדְבָּךְ״ (ולפובסקי, שירים 251). ״יִבְקַע אָז לְאַט קוֹל הַתַּן בְּיַבָּב״ (תלמי, לארצי 41). יְבַב תִּינוֹקוֹת. — [יְבַב־, יֶבֶב־]

יַבָּבָה* נ׳ [מן יבב] יְלָלָה, בְּכִי מְקֻטָּע, גְּנִיחָה: ״שִׁעוּר תְּקִיעָה כְּשָׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת, שִׁעוּר תְּרוּעָה כְּשָׁלֹשׁ יְבָבוֹת״ (ראש השנה ד ט). ״וְחַלְחָלָה יַבָּבָה חֲרִישִׁית, וְגָעוּ הַקִּירוֹת בִּבְכִיָּה״ (ביאליק, שבעה). יַבֶּבֶת תִּינוֹק. [ובהשאלה:] נִשְׁמְעָה יַבָּבָתָהּ שֶׁל צְפִירַת־הָאַזְעָקָה. — [יַבֶּבֶת־, יַבָּבוֹת, יַבְּבוֹת־]

יַבָּבָנִי° ת׳ [מן יבב, יִבֵּב] הַמַּשְׁמִיעַ כְּעֵין יַבָּבָה, בַּכְיָנִי: ״זֶה הָאֹפִי הַיַּבָּבָנִי, הָרַטְנוּנִי״ (פרלמן, תר׳ רעיונות כג). ״נֶתֶז שֶׁל כְּדוּרִים יַבָּבָנִיִּים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 382). ״זִמְזוּמוֹ זֶמֶר שֶׁל אַגַּב, וּבְמִין כְּלוֹת־רוּחַ יַבָּבָנִית״ (יזהר, צקלג 828). — [יַבָּבָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יִבּוּא° ז׳ [מן יבא, יִבֵּא] הֲבָאַת סְחוֹרַת־יְבוּא מִחוּץ־לָאָרֶץ: יִבּוּא הַקָּפֶה עַל־יְדֵי סִיטוֹנַאי — [יִבּוּא־]

יְבוּא° ז׳ [מן בוא, בהקבלה אל יְצוּא] אִימְפּוֹרְט, כְּלַל הַסְּחוֹרוֹת הַנִּקְנוֹת וּמוּבָאוֹת מֵאַרְצוֹת־חוּץ (הַהֵפֶךְ: יְצוּא): ״וּפָקַחְתָּ אֶת עֵינֶיךָ עַל סְחַר אַרְצֵנוּ, וְיָדַעְתָּ אֶת יְצוּאוֹ וְאֶת יְבוּאוֹ״ (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה, גוסח ב יח). — [יְבוּא־]

יְבוּאָן° ז׳ [מן יְבוּא] סוֹחֵר הַמְיַבֵּא סְחוֹרוֹת מִחוּץ־לָאָרֶץ, אִימְפּוֹרְטֶר. — [יְבוּאַן־ יְבוּאָנִים, יְבוּאָנֵי־]

יִבּוּב° ז׳ [מן יבב, יִבֵּב] בְּכִיָּה, קוֹל יַבָּבָה: ״הַזְּרִיזוּת וְהָרִיצָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּלְבֵית־הַקְּבָרוֹת, הַיִּבּוּב וְהַבְּכִיָּה, הַנִּגּוּן הֶעָצוּב שֶׁל תְּפִלּוֹת וּבַקָּשׁוֹת״ (מגדלי מו״ס, רסח). ״תַּן אֶחָד... רָעֵב וּמְיַלֵּל... הֵעִיר הֲמוֹן כְּלָבִים לְהִתְנַפֵּל עַל מְרִי יִבּוּבוֹ הָעַרְבָתִי״ (יזהר, צקלג 588). [ובהשאלה:] יִבּוּב צְפִירַת הָאַזְעָקָה. — [יִבּוּב־, יִבּוּבִים, ־בֵּי־]

יִבּוּבִי° ת׳ [מן יִבּוּב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִבּוּב: ״הִיא מַפְשִׁילָה רֹאשָׁהּ לְאָחוֹר בִּצְחוֹק שִׁכּוֹר, יִבּוּבִי, שֶׁל נָקָם״ (טברסקי, אקוסטה א 83). — [יִבּוּבִית, יִבּוּבִיִּים, ־בִיּוֹת]

יְבוּל ז׳ [מן א׳ יבל] תְּבוּאַת הָאֲדָמָה, תְּנוּבָה, הַתּוֹצֶרֶת הַכְּלָלִית שֶׁל צִמְחֵי תַּרְבּוּת: ״וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ״ (ויקרא כו ד). ״יְבוּל הָרִים כְּחֹרֶב יַשִּׁיק, וּנְוֵה צְמָחִים כְּלֶהָבָה״ (בן־סירא מג כה). הַזְּרִיעָה הַשָּׁנָה הֵבִיאָה יְבוּלִים טוֹבִים. [ובהשאלה:] יְבוּל עָשִׁיר בְּסִפְרוּת הַשָּׁנָה. —[יְבוּל־, יְבוּלִים, יְבוּלֵי־]

א׳**יִבּוּל°** ז׳ [מן ב׳ יבל, יִבֵּל] עֲקִירַת יַבֶּלֶת אוֹ עֲשָׂבִים רָעִים אֲחֵרִים: יִבּוּל הַשָּׂדוֹת. — [יִבּוּל־]

ב׳**יִבּוּל°** ז׳ [מן ד׳ יבל, יִבֵּל] עֲרִיכַת חֲגִיגַת־יוֹבֵל: נִבְחֲרָה וַעֲדָה לְיִבּוּל הַמְשׁוֹרֵר בִּמְלֹאת לוֹ חֲמִשִּׁים שָׁנָה. [יִבּוּל־, יִבּוּלִים, ־לֵי־]

יִבּוּם* ז׳ [מן יבם, יִבֵּם] נְשִׂיאַת אַלְמְנַת הָאָח שֶׁמֵּת וְלֹא הִשְׁאִיר אַחֲרָיו בָּנִים: ״זוֹקֵק אֶת אֵשֶׁת אָחִיו לְיִבּוּם״ (יבמות ג ה). ״מִצְוַת חֲלִיצָה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת יִבּוּם״ (יבמות לט:). —[יִבּוּם־, יִבּוּמִים, ־מֵי־]

יִבּוּשׁ° ז׳ [מן יבשׁ, יִבֵּשׁ] הֲפִיכַת מָקוֹם אוֹ דָּבָר לַח לְיַבָּשׁ, הוֹצָאַת מַיִם מֵחֹמֶר: יִבּוּשׁ בִּצּוֹת. יִבּוּשׁ פֵּרוֹת לְשֵׁם שִׁמּוּרָם. יִבּוּשׁ צְמָחִים. — [יִבּוּשׁ־]

יַבְחוּשׁ* ז׳ [מן בחשׁ] (נידה ג ב) אֶחָד מִמִּינֵי הַיַּתּוּשִׁים (וְזֶהוּתוֹ עֲדַיִן לֹא הֻגְדְּרָה). — [יַבְחוּשׁ־, יַבְחוּשִׁים, יַבְחוּשֵׁי־]

יָבִיל° ת׳ [מן א׳ יבל] הַנִּתָּן לְהוֹבָלָה, שֶׁאֶפְשָׁר לְהוֹבִילוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: מוּצָרִים יְבִילִים. צִיּוּד יָבִיל. — [יְבִילָה, יְבִילִים, יְבִילוֹת]

יְבִילוּת° נ׳ [מן יָבִיל] אֶפְשָׁרוּת לִהְיוֹת מֻעֲבָר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: יְבִילוּת הַמְּכוֹנוֹת. — [יְבִילוּת־]

א׳**יבל** [אוגריתית: יבל; אכדית: wabālu]

~ הִפ׳ **הוֹבִיל** פ״י 1. הוֹלִיךְ, נָהַג, נִהֵל: ״יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ מֵרָחוֹק לָגוּר״ (ישעיה כג ז). ״בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם, אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם״ (ירמיה לא ח). 2. הֵבִיא, הֶעֱבִיר: ״לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי״ (תהלים סח ל). הָרַכֶּבֶת הוֹבִילָה אֶת הַסְּחוֹרוֹת לַנָּמָל. — [לְהוֹבִיל אֶת־, מוֹבִיל, יוֹבִיל]

~ הָפ׳ **הוּבַל**, 1. נֻהַל, נֻהַג: ״כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל״ (ישעיה נג ז). ״כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ, וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן״ (ישעיה נה יב). 2. הוּבָא, הֻעֲבַר: ״בָּעֵת הַהִיא יוּבַל־שַׁי לַה׳ צְבָאוֹת״ (ישעיה יח ז). 3°. הֻעֲבַר בִּכְלִי־רֶכֶב: הַסְּחוֹרוֹת הוּבְלוּ בָּרַכָּבוֹת. —[מוּבָל, יוּבַל]

ב׳**יבל** [מן יַבְּלִית או יַבֶּלֶת]

~ פִּע׳ **יִבֵּל*** פ״י חָתַךְ וְעָקַר מִן הָאֲדָמָה יַבְּלִית, אוֹ חָתַךְ יַבָּלוֹת בָּאִילָן: ״מְיַבְּלִין, מְפַרְקִין, מְאַבְּקִין, מְעַשְּׁנִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה״ (שביעית ב ב). — [לְיַבֵּל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻבַּל°**, נֶעֶקְרָה מִמֶּנּוּ הַיַּבְּלִית: אֲדָמָה מְיֻבֶּלֶת וּמְטֻיֶּבֶת לִזְרִיעָה. — [מְיֻבָּל, יְיֻבַּל]

ג׳**יבל** [מן יַבֶּלֶת]

~ פִּע׳ **יִבֵּל°** פ״י גָּרַם לְהוֹפָעַת יַבָּלוֹת: ״חָלִילָה, פֶּן תְּיַבֵּל יָדֶיךָ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 218). הָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה יִבְּלָה אֶת יָדָיו שֶׁל הַפּוֹעֵל הַטִּירוֹן. — [לְיַבֵּל, מְיַבֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻבַּל°**, כֻּסָּה יַבָּלוֹת: ״בָּאת הָרוֹעֵד בְּכַפּוֹת־יָדָיו הַמְיֻבָּלוֹת״ (ברנר, א 324) ״הַלָּלוּ אֶת יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיֻּבְּלוּ וְגֻדְּדוּ בְּסִקּוּל, בְּסִתּוּת, בִּסְלִילָה בַּמִּדְבָּר״ (ברתיני, שביל 46) [וראה עוד א׳ מְיֻבָּל] — [מְיֻבָּל, יְיֻבַּל]

~ הִת׳ **הִתְיַבֵּל°**, עָלוּ בּוֹ יַבָּלוֹת: ״וְנוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּינוּ רַכּוֹת־מִתְיַבְּלוֹת וְעוֹשִׂים עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה וּבַכֶּרֶם״ (מלצר, אור 11). — [לְהִתְיַבֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

ד׳**יבל** [מן ב׳ יוֹבֵל]

~ פִּע׳ **יִבֵּל°** פ״י עָרַךְ חֲגִיגַת יוֹבֵל: ״בְּהַגִּיעוֹ לִשְׁנַת הַשִּׁשִּׁים חָפְצוּ הַמּוֹרִים לְיַבֵּל אוֹתוֹ״ (ר׳ בנימין, כנסת 177). ״אֲיַבֶּלְךָ עַל־מְנָת שֶׁתְּיַבְּלֵנִי, יַבְּלֵנִי עַל־מְנָת שֶׁאֲיַבֶּלְךָ״ (קלצקין, כתבים 179). —[לְיַבֵּל אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻבַּל°**, נֶעֶרְכָה לוֹ חֲגִיגַת־יוֹבֵל [ראה ג׳ מְיֻבָּל]

~ הִת׳ **נִתְיַבֵּל°**, הוּחַג יוֹבְלוֹ: ״יְדִידֵנוּ ר׳ יִצְחָק גּוֹלְדְבֶּרְג נִתְיַבֵּל בֵּינָתַיִם, בִּמְלֹאת לוֹ שְׁנוֹת שֵׂבָה״ (ביאליק, אגרות ה לו). —[לְהִתְ־, מִתְ־]

יָבָל ז׳ [מן א׳ יבל] יוּבַל, פֶּלֶג, נַחַל [רווח בעיקר בריבוי]: ״פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם״ (ישעיה ל כה). ״וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר, כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם״ (ישעיה מד ד). ״וּכְשׁוֹשַׁן עַל יִבְלֵי מָיִם״ (בן־סירא נ ח). ״יִבְלֵי זִיו, כְּבַד שִׁטְפָם״ (כהן, שירים קצז). — [יְבַל־, יְבָלִים, יִבְלֵי־]

יַבְלוּלִי° ת׳ [מן ג׳ יבל] מָלֵא יַבָּלוֹת, מְצֻלָּק: ״הַגּוּץ הַלָּז, הַבַּטְנוּנִי וְהַיַּבְלוּלִי״ (שלונסקי, תר׳ קולא 52). — [יַבְלוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

יבל״ח ר״ת יִבָּדֵל לְחַיִּים. **יבלח״א** ר״ת יִבָּדֵל לְחַיִּים אֲרֻכִּים.

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פַּעל; הִפ׳עִיל; הָפ׳עַל

יבלית* נ׳ (כלים ג ו), צמח־בר ממשפחת הדגניים, עשב רע שהוא מזיק בשדות (Cynodon). משמידים את היבלית על־ידי עקירתה בעמק האדמה או על־ידי ריסוס בחמרים כימיים. — [יבלית־, יבליות]

יבלית

יבלני° ת׳ [מן ג׳ יבל] שיש עליו יבלות, מיבל: "טוריה זו, שעה שידים יבלניות כלשהן צריכות היו לאחוז בנצבה ולנגס בקרקע" (טביב, דרך 126). — [יבלנית, יבלניים, ־ניות]

יבלת נ׳ [ראה ג׳ יבל] 1°, צמיחה חולנית בולטת וקשה בעור גוף החי או הצומח. 2, אחד ממיני הנגעים שנזכרו בתורה: "עורת... או יבלת או גרב או ילפת" (ויקרא כב כב). "היבלות והדלדולין" (נגעים ו ז). "היתה בה (בפרה) יבלת וחתכה" (פרה ב ב). — [יבלת־, יבלתו, יבלות, יבלות־]

יבלת*, יבולת נ׳ [צורת־משנה מן יבלת] יבלת: "נולדה לו יבלת – הרי אינו ראוי לחתכה בשבת" (ירושלמי פסחים לג ג). — [יבלת־, יבלתו, יבולות]

יבם ז׳ [המקור לא הוברר; ראה להלן יבם] אחי הבעל, גיס: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל" (דברים כה ז). — [יבם־, יבמים, יבמי־]

— **שומרת יבם*** (יבמות ד ג), אשה שמת בעלה ולא השאיר אחריו בנים, והיא מחכה ליבמה עד שיגדל וישאנה או שיתן לה חליצה, לפי דיני ישראל.

יבם [מן יבם]

~ פע׳ **יבם** פ״י נשא לאשה את אלמנת אחיו שמת ולא השאיר אחריו בנים: "יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה" (דברים כה ה). "עליך מצוה: או חלוץ או יבם" (יבמות ד ה). — [ליבם את־, מיבם, י־]

~ הת׳ **נתיבמה***, נשאה ליבם לאחר מות בעלה שלא השאיר אחריו בנים: "חולצת ולא מתיבמת" (יבמות ב א). — [להתיבם, מת־, ית־]

יבמה, יבמת נ׳ [מן יבם] 1, אשת אח, גיסה: "ואם־לא יחפץ האיש לקחת את־יבמתו" (דברים כה ז). 2, אשת אחי־בעלה: "ותאמר (נעמי לרות): הנה שבה יבמתך (ערפה)... שובי אחרי יבמתך" (רות א טו). 3°, אלמנת אח שמת ולא השאיר אחריו בנים, ועליה להתיבם או לחלוץ: "היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיהיו לה שלשה חדשים" (יבמות ד י). — [יבמת־, יבמתו, יבמות, יבמות־]

— **יבמות***, שם מסכת בסדר נשים, במשנה, בתוספתא ובתלמודים, העוסקת בדיני יבום וחליצה.

יבמות* נ׳ [מן יבם] יבום, נשואי יבמה: "קדשה לשום יבמות" (יבמות נב:). — [יבמות־]

יבנ״ה ר״ת יין בשמים נר הבדלה.

(יבר) הוביר* פ״י הניח שדה לא־נעבד — ראה א׳ בור, הביר.

יברוח* ז׳ [ערבית: יברוח; תרגום אונקלוס של דודא, בראשית ל יד] (בראשית רבה עב) דודא — ראה דודא. — [יברוחים, ־חי־]

יבש [קרוב אל בוש; ארמית: יבש; ערבית: יבש]

~ פע׳ **יבש** פ״ע חרב, התנדפה לחותו, פסק מלהיות רטב: "עד־יבשת המים מעל הארץ" (בראשית ח ז). "וייבש הנחל, כי לא־היה גשם בארץ" (מלכים א יז ז). "וכל לחם צידם יבש, היה נקדים" (יהושע ט ה). "כשיפוח האביב והבצות תיבשנה" (ביאליק, תקות עני). [ובהשאלה:] "עד יבשת נפשם והמק לבבם וכבות אור עיניהם" (ביאליק, מגילת ד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [ליבש, יבש, ייבש]

~ פע׳ **יבש** פ״י הפך רטב ליבש, הוציא את הלחות: "ורוח נכאה תיבש־גרם" (משלי יז כב). "ינקתו תיבש שלהבת" (איוב טו ל). "מהלכת (חמה) בימים כדי ליבש את הנהרות" (פסחים צד:). חלוצי ישראל יבשו את בצות עמק יזרעאל. [ובהשאלה:] "שאנוח... מעמלי הקלקל המיבשני כשחיף" (ביאליק, תקות עני). — [ליבש את־, מיבש, י־]

~ פע׳ **יבש** ^, הוצאה ממנו לחותו, נעשה יבש: "או יתלחלח או יתיבש" (מלחמות ה׳ ו ג ב). בצות עמק יזרעאל יבשו. הצמחים יבשו על־ידי התלמידים. פרות מיבשים. — [מיבש, ייבש]

~ הת׳ **התיבש**°, נעשה יבש, התנדפה רטיבותו: "לא נתיבשה הדיו של התנאים שכתב לבלומה, עד שחזר... וחתם את שמו על התנאים של גיטלי" (עגנון, כלה תשו). הכבסים נתיבשו ברוח. — [להתיבש, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הוביש** פ״י 1, יבש, הפך דבר רטב או מקום־מים לחרבה: "אשר־הוביש ה׳ את־מי ים־סוף" (יהושע ב י). "אחריב הרים וגבעות, וכל־עשבם אוביש" (ישעיה מב טו). 2, הכלים, ביש — ראה בוש. — [להוביש את־, מוביש, יוביש]

— **יבש גרונו°**, נחר גרונו, הצטרד (מצמאון, מצעקות וכו׳): "גרוני יבש – ויש אין טפה" (ביאליק, האמר אחיה רב).

— **יבשה ידו** (מלכים א יג ד), ידו שתקה והתאבנה.

— **יבש כחו°**, אזלו כחותיו, נתנון: "יבש כחרש כחי" (תהלים כב טז). "כל הבשר חציר, יבש כחו" (ביאליק, אבן חציר).

— **יבשו עצמותיו** (יחזקאל לז יא) [בהשאלה] אבדה תקותו.

— **יבש את מחו°**, הרבה לחשב: "אפשר שאשב בעצמי ואיבש את מחי לחקר בשכלי לבדי מה לעשות כל מה שיש לעשות בעולם?" (סוקולוב, במראות 293).

יבש ת׳ [מן יבש, יבש] 1, שאינו לח, חרב, שנטלה ממנו רטיבותו: "וענבים לחים ויבשים לא יאכל" (במדבר ו ג). "קש יבש" (איוב יג כה). "בין לחה, בין יבשה" (עוקצים א ב). 2° [בהשאלה] חדגוני, בלתי־מתלהב, שאינו רגשן: אדם יבש. נושא יבש. קול יבש. — [יבשה, יבשים, ־שות]

— **אקלים יבש°**, אקלים שמשקעי האויר שלו מעטים וזעומים, שהלחות היחסית שלו נמוכה.

— **יבש כחרש** [על־יסוד תהלים כב טז] יבש מאד, שאין בו אף שמץ של לחלוחית ורעננות.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי, — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— יַיִן יָבֵשׁ°, כִּנּוּי לְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מָתוֹק, שֶׁלֹּא הֻמְתַּק בְּסֻכָּר אוֹ בְּחֹמֶר כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

— מִדַּת הַיָּבֵשׁ° [עַל־פִּי דמאי ב ה], מִדָּה שֶׁל חֹמֶר שֶׁאֵינוֹ נוֹזֵל, כְּגוֹן: סְאָה, אֵיפָה (לְקֶמַח וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה) (לְהַבְדִּיל מִן "מִדַּת הַלַּח" — לֹג, רְבִיעִית — לְיַיִן, לְשֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה).

— מֶזֶג־אֲוִיר יָבֵשׁ°, מַצַּב הָאֲוִיר כְּשֶׁאֲחוּז הַלַּחוּת בּוֹ נָמוּךְ.

— נַפְשׁוֹ יְבֵשָׁה, הוּא רָעֵב וְצָמֵא: "וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל, בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ" (במדבר יא ו).

— נִקּוּי יָבֵשׁ°, נִקּוּי בְּגָדִים לֹא עַל־יְדֵי כְּבִיסָה בְּמַיִם, אֶלָּא בְּחֳמָרִים כִּימִיִּים, כְּגוֹן בֶּנְזִין, כְּלוֹר.

— עֲבוֹדָה יְבֵשָׁה°, סִפּוּר הַמַּעֲשֶׂה כְּמוֹת שֶׁהוּא, בְּלֹא תּוֹסֶפֶת תֵּאוּר אוֹ הִתְרַשְּׁמוּת.

— עֵץ יָבֵשׁ (ישעיה נו ג), כִּנּוּי לְעָקָר, שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד יְלָדִים.

— מִלִּים יְבֵשׁוֹת°, מִלִּים נֻקְשׁוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן רוּחַ־חַיִּים: "הֲתֹאמְרוּ לְחַיּוֹת בְּתַמְצִית נִשְׁמַתְכֶם הַמִּלִּים הַיְבֵשׁוֹת?" (ביאליק, המתמיד).

— עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת, [בהשאלה מחזונו של יחזקאל, פרק לז] כִּנּוּי לְצִבּוּר חֲסַר חִיּוּנִיּוּת וּנְטוּל אִידֵיאָלִים וְחָזוֹן.

— קוֹל יָבֵשׁ°, קוֹל שֶׁאֵין בּוֹ חֲלִיפוֹת, חַדְגּוֹנִי, נֻקְשֶׁה.

— שִׁעוּל יָבֵשׁ°, שִׁעוּל שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה כִּיחַ וָרִיר מִן הָרֵאָה אוֹ מִן הַגָּרוֹן.

— קֶרַח יָבֵשׁ°, כִּנּוּי לְפַחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי שֶׁהֻקְפָּא בְּצוּרַת גּוּשׁ וּמְשַׁמֵּשׁ לְקֵרוּר (נִקְרָא כָּךְ עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מִתְנַדֵּף בָּאֲוִיר בְּהִתְחַמְּמוֹ וְאֵינוֹ נֶהְפָּךְ לְנוֹזֵל).

יֹבֶשׁ, **יוֹבֶשׁ** ז׳ [מן יבש] 1 *, חֹסֶר לַחוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר יָבֵשׁ, חֹסֶר רַעֲנַנּוּת: "הַחִמּוּם וְהַקֵּרוּר וְהַהַרְטָבָה וְהַיֹּבֶשׁ" (כוזרי א עז). יֹבֶשׁ הַקּוֹצִים. יֹבֶשׁ הַנְּחָלִים בִּימוֹת הַחַמָּה. יֹבֶשׁ מֶזֶג־הָאֲוִיר. חָשַׁשְׁתִּי יֹבֶשׁ בִּגְרוֹנִי מֵרֹב צָמָא וָחֹם. 2° [בהשאלה] חֹסֶר רַכּוּת וְרַעֲנַנּוּת, נֻקְשׁוּת: יֹבֶשׁ קוֹלוֹ הִרְתִּיעַ אֶת הַמְבַקֵּשׁ. — [יָבְשׁ־]

— בְּעֵירֹם וּבְיֹבֶשׁ כֹּל° [בשינוי נוסח מן דברים כח מח] בְּדַלּוּת וּבְחֹסֶר כֹּל: "וְנָבְלוּ חַיֵּיכֶם בְּשִׁמָּמוֹן, בְּעֵירֹם וּבְיֹבֶשׁ כֹּל" (ביאליק, קראו לנחשים).

— עוֹנַת הַיֹּבֶשׁ°, תְּקוּפַת הַשָּׁנָה שֶׁאֵין בָּהּ גְּשָׁמִים, יְמוֹת־הַחַמָּה.

יַבָּשָׁה נ׳ [מן יבש] חָרָבָה, אֲדָמָה יְבֵשָׁה, מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְכֻסֶּה מַיִם: "יִקָּווּ הַמַּיִם... וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" (בראשית א ט). "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם" (שמות יד כט). "וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב (אֶת הָאֳנִיָּה) אֶל־הַיַּבָּשָׁה" (יונה א יג). "עָלָה לַיַּבָּשָׁה (מִן הַיָּם)" (גיטין נו:). [וראה עוד ערך יַבֶּשֶׁת] — [יַבֶּשֶׁת־, יַבָּשׁוֹת, יַבְּשׁוֹת־]

יִבְשׁוֹן° ז׳ [מן יבש] יֹבֶשׁ, חֹרֶב: "אוֹתוֹ גֶּזַע שֶׁל אִילָן הָעוֹמֵד בְּיִבְשׁוֹנוֹ" (שנהר, ג 348). "בֵּין הַר לְהַר קָרְחָה אֶת יִבְשׁוֹנָהּ מַגֶּדֶת" (שלונסקי, שירים ב 388). — [יִבְשׁוֹן־]

יַבְשׁוּשִׁי° ת׳ [מן יָבֵשׁ] יָבֵשׁ בְּמִקְצָת: "לֹא נוֹתְרוּ לְתִפְרַחְתּוֹ אֶלָּא קַרְנוֹת סוּכְכוֹנִים מְדֻלְדָּלִים וְיַבְשׁוּשִׁיִּים" (יזהר, צקלג 656). [ובהשאלה:] "טִינָה נִרְגֶּנֶת, בַּת־תַּרְעֹמֶת יַבְשׁוּשִׁית" (סדן, באלכסון 42). — [יַבְשׁוּשִׁית, יַבְשׁוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

יַבְשׁוּת^, **יבישות** נ׳ [מן יָבֵשׁ] 1, יֹבֶשׁ, חֹסֶר־לַחוּת: "וּבַעֲבוּר שֶׁהַיְאוֹר רָחוֹק, עַל כֵּן אֵין שָׁם לֵחָה וְתִגְבַּר בּוֹ הַיַּבְשׁוּת" (אברהם אבן־עזרא לשמות ג א). "בַּחֲלַל הַפֶּה נִקְרְשָׁה שׁוּב יַבְשׁוּת שֶׁל צָמָא" (שמיר, עירום 49). יַבְשׁוּת הָאֲדָמָה בִּימוֹת הַחַמָּה. יַבְשׁוּת הָאֲוִיר בְּיוֹם שָׁרָב. 2° [בהשאלה] חֹסֶר רַעֲנַנּוּת, אִי־גְמִישׁוּת, חַדְגּוֹנִיּוּת: "לֹא מִיַּבְשׁוּתְכֶם וְלֹא מִבְּקִיאוּתְכֶם, פְּרוֹפֶסוֹרִים!" (סוקולוב, במראות 284). "וּבְנוֹ... לֹא הָיָה בַּעַל־דִּמְיוֹן כְּלָל. בּוֹ הָיָה מֵהַיַּבְשׁוּת שֶׁל אֲבִי־אָבִיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רטז). יַבְשׁוּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַמְפַקֵּד הַזָּקֵן. — [יַבְשׁוּת־]

יַבֶּשֶׁת°, **יבושת** נ׳ [מן יבש, יָבֵשׁ; במקרא (בראשית ח ז): "עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם" — שם־הפועל של יבש, יָבֵשׁ] 1, יֹבֶשׁ: "בִּימוֹת הַחַמָּה, בִּשְׁעַת שָׁרָב וִיבֹשֶׁת" (מגדלי מו״ס, שסח). "גְּרוֹנוֹת הָעֲרֵלִים שׂוֹנְאֵי יְבֹשֶׁת הֵם" (ברש, א 12). "חָשׁ מַעֵין מַחֲנָק בִּגְרוֹנוֹ וִיבֹשֶׁת בְּפִיו" (בר־יוסף, בני 34). 2° [בהשאלה] חֹסֶר רַעֲנַנּוּת, הֶעְדֵּר פִּיּוּטִיּוּת אוֹ רִגְשִׁיּוּת: "כָּאן יְבֹשֶׁת שֶׁל פְּרוֹזָה... לָשׁוֹן אֲפֹרָה בַּת גָּוֶן אֶחָד... וְכָאן לַחְלוּחִית שֶׁל שִׁירָה" (ביאליק, הלכה ואגדה). "הַסְּפִירָה הַשִּׂכְלְתָנִית... הָיְתָה קָשָׁה לָנוּ בִּיבֹשֶׁת נִיבָהּ" (פיכמן, מושג הליריזם ג). "הוּא הִקְבִּיל פְּנֵי בּוֹלְקוֹנְסְקִי בְּצִנָּה וּבִיבֹשֶׁת" (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 39). "הוּא הֵשִׁיב בִּיבֹשֶׁת: לְהִתְרָאוֹת!" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 50). — [יְבָשְׁתּ־]

יַבֶּשֶׁת נ׳ [מן יבש, וראה יַבָּשָׁה] 1°, קוֹנְטִינֶנְט, כָּל אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת חֶלְקֵי הָאֲדָמָה הַגְּדוֹלִים שֶׁעַל פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ: יַבֶּשֶׁת אַסְיָה, יַבֶּשֶׁת אַפְרִיקָה וְכוּ׳. 2, [במקרא] שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הָאֲדָמָה הַיְבֵשָׁה, בְּנִגּוּד לַיַּמִּים: "אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ, וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ" (תהלים צה ה). 3*, כִּנּוּי לְפֵרוֹת אוֹ לִירָקוֹת מְיֻבָּשִׁים: "אֵין כּוֹבְשִׁין וּמְיַבְּשִׁין וְאֵין מְבִיאִין יַבֶּשֶׁת וְכוֹבֶשֶׁת מֵחוּצָה־לָאָרֶץ לָאָרֶץ" (תוספתא שביעית ד טז). — [יַבֶּשֶׁת־, יַבָּשׁוֹת, יַבְּשׁוֹת־]

יַבַּשְׁתִּי° ת׳ [מן יַבֶּשֶׁת] הַשַּׁיָּךְ לַיַּבֶּשֶׁת, שֶׁל אֲדָמָה יְבֵשָׁה, קוֹנְטִינֶנְטָלִי: שֶׁטַח הַחֵלֶק הַיַּבַּשְׁתִּי שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ קָטָן פִּי חֲמִשָּׁה מִשֶּׁטַח הָאוֹקְיָנוֹסִים וְהַיַּמִּים. — [יַבַּשְׁתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

— אַקְלִים יַבַּשְׁתִּי°, אַקְלִים יָבֵשׁ וְחָרֵב (בְּנִגּוּד לְאַקְלִים יַמִּי שֶׁהוּא לַח). אַקְלִים יַבַּשְׁתִּי שׂוֹרֶה בְּאֵזוֹרֵי־הַיַּבָּשׁוֹת הָרְחוֹקִים מִן הַיָּם. הָאַקְלִים הַיַּבַּשְׁתִּי מִצְטַיֵּן בְּעוֹנַת הַחֹרֶב הָאֲרֻכָּה, בְּהֶבְדֵּל הָרַב שֶׁבֵּין הַטֶּמְפֶּרָטוּרוֹת שֶׁל הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְשֶׁל הַקַּיִץ וְהַחֹרֶף.

י״ג ר״ת 1, יֵשׁ גּוֹרְסִים. 2, יֵין־גֶּפֶן. 3 [בגימטריא] הַמִּסְפָּר 13.

יָגֵב ז׳ [ראה גם יוגב] שָׂדֶה לִזְרִיעַת תְּבוּאָה, אַדְמַת פְּלָחָה: "וַיִּתֵּן לָהֶם כְּרָמִים וִיגֵבִים בַּיּוֹם הַהוּא" (ירמיה לט י). — [יְגֵב־, יְגֵבִים, יְגֵבֵי־]

יגה [אולי קרוב בערבית: וַגִּיַ חש כאב; ראה גם יָגוֹן]

~ הפ׳ **הוֹגָה** פ״י הֶעֱצִיב, צִעֵר, גָּרַם תּוּגָה וְיָגוֹן: "הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי... אֲשֶׁר הוֹגָה ה׳ בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ" (איכה א יב). "עַד־אָנָה תּוֹגְיוּן נַפְשִׁי, וּתְדַכְּאוּנַנִי בְמִלִּים" (איוב יט ב). "לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה... וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ: שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה" (ישעיה נא כג). "אֵיזֶה דָּבָר מֵעִיק וּמוֹגֶה עַד לְאֵין חֵקֶר" (ברנר, ב 121). —[לְהוֹגוֹת, מוֹגֶה, יוֹגֶה]

~ פִּע' יָגָּה פ"י הוֹגָה, הֶעֱצִיב: "כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה [=וַיְיַגֶּה] בְּנֵי־אִישׁ" (איכה ג לג). "יָדַעְתִּי כִּי בִכְיִי... לֹא יַגֶּה אֲנָשִׁים, לֹא יְשַׁבֵּר הַלְּבָבוֹת" (ביאליק, הרהורי לילה). — [לְיַגּוֹת, מְיַגֶּה, יַ־]

~ נִפ' נוּגָה [רווח רק הבינוני] — ראה נוּגֶה.

— הֹגָה, בַּבִּטּוּי "הֹגָה מִן הַמְסִלָּה" — רְאֵה ב. הגה.

יָגוּאָר° ז' [הודית-אמריקאית: yaguara] חַיָּה טוֹרֶפֶת גְּדוֹלָה מִמִּשְׁפַּחַת הֶחָתוּלִים (Felis onca), מָצוּי בְּאָמֶרִיקָה הַדְּרוֹמִית וְהַמֶּרְכָּזִית. צִבְעוֹ צָהֹב־אֲדַמְדַּם, וּבְצִדֵּי גוּפוֹ שׁוּרוֹת שֶׁל כְּתָמִים שְׁחוֹרִים הַדּוֹמִים לַחֲבַרְבּוּרוֹת הַנָּמֵר. הַיָּגוּאָר חָזָק וְאַכְזָרִי. מְכַנִּים אוֹתוֹ גַּם בְּשֵׁם "טִיגְרִיס אֲמֵרִיקָאִי". — [יָגוּאָרִים]

יגואר (1/35)

יָגוֹן ז' [ראה יגה] צַעַר רַב, עֶצֶב עָמֹק, אֵבֶל: "אוֹי־נָא לִי, כִּי־יָסַף ה' יָגוֹן עַל־מַכְאֹבִי" (ירמיה מה ג). "וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב" (אסתר ט כב). "וְאֶדְאַג מִיְּגוֹנוֹתַי וְאֶשְׁאַף" (גבירול, א 123). "הַתְמָדַת הַפְּגָעִים וְהַיְּגוֹנוֹת עָלָיו" (חובות הלבבות, עבודת ה' ג). "וְהֶחֱרִישׁ עִם כָּל הָעוֹלָם בִּיגוֹנוֹ הַגָּדוֹל, יְגוֹן הַיָּחִיד" (ביאליק, מגילת ט). — [יְגוֹן־, יְגוֹנִים גם יְגוֹנוֹת]

— **יָגוֹן קוֹדֵר°**, יָגוֹן עָמֹק, אֵבֶל רַב: "אֵבֶל כָּבֵד לִלְבָבִי, יָגוֹן קוֹדֵר בִּלְבָבִי" (ביאליק, הם מתנערים). "אָנוּ מוֹדִיעִים בְּיָגוֹן קוֹדֵר עַל מוֹת פְּלוֹנִי" (הודעת-אבל).

— **כּוֹס־הַיָּגוֹן°, כּוֹס־הַיְּגוֹנִים^** [במליצה] נֹאד דְּמָעוֹת, מְנָת הַסֵּבֶל וְהַצַּעַר: "וְשָׂם תֵּבֵל בְּיָדִי כּוֹס יְגוֹנִים, וְעָלַי הִפְקִידָה לְמִצּוֹת שְׁמָרָיו" (גבירול, בשורש עץ). "כּוֹס הַיְּגוֹנִים, לְאַט, הֶרֶף מְעַט!" (יהודה הלוי, א 56). "וְהַמַּלְאָךְ... יַשֶּׁה בִּדְמָמָה אֶת כּוֹס הַיָּגוֹן הָאִלֵּם וְגֵרַע מִשָּׁם דִּמְעָה אַחַר דִּמְעָה" (ביאליק, מגילת ט).

יָגוּן^ ת' [מן יגן, יָגַן] נוּגֶה, עָצוּב, מָלֵא יָגוֹן וָצַעַר: "יָשְׁבוּ יְגוּנִים בְּנֵי עַל חוֹפֵהוּ, כִּי כָבֵד עָלָיו אַפֵּהוּ" (קליר, קינות לט' באב). "כִּי לִבִּי עָגוּן־יָגוּן" (ש' שלום, שירים שסא). "כָּזוּ הִיא אֵם הַבָּנִים הַיְּגוּנָה" (קדרי, כורך 55). — [יְגוּנָה, יְגוּנִים, יְגוּנוֹת]

יָגוֹנִי^ ת' [מן יָגוֹן] עָצוּב, נוּגֶה, מָלֵא צַעַר: "זַרְמִי, בְּבוֹאָהּ אַתְּ שֶׁלִּי, יְגוֹנִית וְשׁוֹבֶבֶת" (בסוק, נחושתיים עב). — [יְגוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יָגוֹר ת' [מן יגר, יָגֹר] יָרֵא, חוֹשֵׁשׁ: "אֵינָהּ יְגוֹרָה מִבַּעְלָהּ וִיכוֹלָה לִמְחוֹת" (רשב"ם לבבא בתרא נ.). — [יְגוֹרָה, יְגוֹרִים, ־רוֹת]

יְגִיבָה^ נ' [מן יוֹגֵב, יָגַב] עֲבוֹדַת שָׂדֶה, עֲבוֹדַת פְּלָחָה, הִתְעַסְּקוּת בְּגִדּוּל תְּבוּאוֹת. — [יְגִיבַת־, יְגִיבוֹת]

יָגִיעַ ת' [מן יגע, יָגַע; בייחוד בצירוף עם "כֹּחַ"] יָגֵעַ, עָיֵף, חַלָּשׁ: "וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ" (איוב ג יז). "כְּשׁוֹר יְגִיעַ־כֹּחַ... פּוֹסֵעַ בְּמוֹטוֹת עֻלּוֹ" (ביאליק, אבי). — [יְגִיעָה, יְגִיעִים, יְגִיעוֹת]

— **יְגִיעֵי־תוֹרָה°**, אֲנָשִׁים הָעֲמֵלִים בְּלִמּוּד תּוֹרָה: "יְגִיעֵי־תוֹרָה מְעוֹרְרִים עַצְמָם בְּנִגּוּן שֶׁל תּוֹרָה" (עגנון, אלו קעג).

יְגִיעַ ז' [מן יגע] 1. עָמָל, מַאֲמָץ, עֲבוֹדָה קָשָׁה: "אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים" (בראשית לא מב). "גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם" (ברכות ח.). 2. פְּרִי הֶעָמָל, רְכוּשׁ שֶׁבָּא בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה: "וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם, וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה" (תהלים עח מו). "פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ" (דברים כח לג). "הֲלֹא לְאַחֵר תַּעֲזֹב חֵילֶךָ, וִיגִיעֲךָ – לְיוֹדֵי גוֹרָל" (בן־סירא, יד טו). "לְשַׂבִּיעַ הַלֵּב מִיגִיעֵנוּ" (ביאליק, מה רב). — [יְגִיעַ־, יְגִיעִים, יְגִיעֵי־]

— **יְגִיעַ־כַּפַּיִם**, עֲמַל־יָדַיִם, פְּרִי עֲבוֹדָה קָשָׁה: "יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ" (תהלים קכח ב). "לֹא מִיגִיעַ־כַּפֵּיהֶן עֲתִידוֹת הֵן לְהִתְפַּרְנֵס" (אחד העם, רה).

— **יְגִיעַ־רוּחַ°**, יְצִירוֹת־רוּחַ: "וִיבוּלְךָ תִּשָּׂא לְאַסְמֵי הָעוֹלָם הָרְחוֹקִים, אַךְ יְגִיעַ־רוּחֲךָ יֹאכְלוּ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ" (טמקין, שירים רב).

יְגִיעָה נ' [מן יגע, יָגַע] הִתְאַמְּצוּת, עָמָל, מַאֲמָץ: "וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר" (קהלת יב יב). "יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן" (אבות ב ב). "כַּמָּה יְגִיעוֹת יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁמָּצָא פַּת לֶאֱכֹל" (ברכות נח.). "שֶׁתּוֹצִיא גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי מִילַת מֵאֵלֶיהָ, בְּלִי יְגִיעָה יְתֵרָה" (אחד העם, כד). "רְצוּצָה, דְּכָאוּהָ יְגִיעוֹת שָׁוְא" (ביאליק, אלמנות). — [יְגִיעַת־, יְגִיעוֹת]

יגן [מן יָגוֹן]

~ פָּע' יָגַן° פ"ע הָיָה שָׁרוּי בְּיָגוֹן, נֶעֱצַב: "יָהּ כְּהַכְרִיז נַעֲשָׂה אָדָם, יָגְנוּ פְּנֵיהֶם" (קליר, אנמי). "וְכֻלָּן מִתְבַּגְּרוֹת וּפוֹרְחוֹת, מִתְרוֹנְנוֹת וְיוֹגְנוֹת וְעוֹלְזוֹת" (בסוק, נחושתיים כה). — [לִיגוֹן, יוֹגֵן, יִיגַן]

~ פִּע' יִגֵּן°, נֶעֱצַב, הִכָּה בְּיָגוֹן: "כִּי תוֹרָם אָז יַגִּיעַ לִרְאוֹת מִבְּשָׂרָם הַנִּבְהָל וּמְיֻגָּן" (שלונסקי, שירים ב 295). [ראה עוד ערך מְיֻגָּן]

~ הת' נִתְיַגֵּן°, נֶעֱצַב, הֻכָּה בְּיָגוֹן: "נַפְשִׁי אַל תִּשְׁטִי אֱלֵי דֶּרֶךְ בְּנֵי עַוְלָה וּבָהּ תִּתְיַגְּנִי" (שבאזי, שירי תימן). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

יגע [אכדית: egû עייף; ערבית: וַגַ'עַ כאב, סבל]

~ פָּע' יָגַע פ"ע 1. עָמַל, הִתְאַמֵּץ, טָרַח הַרְבֵּה: "וָאֶתֵּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָגַעְתָּ בָּהּ" (יהושע כד יג). "אַל־תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר" (משלי כג ד). "יָגַע זֶה לִשְׁתֵּי שָׁעוֹת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁלֹּא יְגַעְתֶּם אַתֶּם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ" (ירושלמי ברכות ה ג). "שָׁעָה אֲרֻכָּה יָגְעָה בָהּ וְנָשְׂאָה וְנָתְנָה עִמָּהּ" (הזז, היושבת 97). 2. הִתְעַיֵּף, נִלְאָה, עָבַד עַד לַעֲיֵפוּת: "וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד כִּי־יָגְעָה יָדוֹ" (שמואל ב כג י). "לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע" (ישעיה מ כח). "יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ, יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ" (ישעיה מ לא). "עַד יָגְעָה נַפְשֵׁךְ בְּשַׁוְעָה, יָגֵעָה" (ביאליק, המתמיד). — [לִיגֹעַ, יָגֵעַ, יִיגַע]

~ פִּע' יִגֵּעַ פ"י עִיֵּף, הֶלְאָה, הִטְרִיד מְאֹד: "אַל־יַעַל כָּל־הָעָם, אַל־תְּיַגַּע שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם" (יהושע ז ג). "דִּבְרֵי הַבַּטָּלָה מְיַגְּעִין אֶת הָאָדָם" (קהלת רבה א, כל הדברים). "זוֹ הָיְתָה מִלְחָמָה מְמֻשֶּׁכֶת, מְיַגַּעַת" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). "לָמָּה לְּךָ לַחְשֹׁב? מַחֲשָׁבוֹת מְיַגְּעוֹת" (עגנון, אורח 292). — [לְיַגֵּעַ, אֲתְ־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' יֻגַּע*, נִגְעָה, דֻּכָּא, הֻטְרַד בְּעָמָל וּבְטֹרַח רַב: "אָחִינוּ הַמְיֻגָּעִים, הַמְדֻכָּאִין בָּאֵבֶל הַזֶּה" (כתובות ח:). "מְיֻגָּע וְעָמֵל וְלָחוּץ וְאָמֵל" (יהודה הלוי, א 56). "נִשְׁמַתְכֶם הָרְצוּצָה, רוּחֲכֶם הַמְיֻגָּע" (ביאליק, המתמיד). [וראה עוד ערך מְיֻגָּע]. — [מְיֻגָּע, יְיֻגַּע]

~ הת' נִתְיַגַּע*, הִתְעַיֵּף, עָבַד קָשֶׁה עַד כְּדֵי עֲיֵפוּת: "מְעַט בְּרִיצָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְיַגַּע בַּחֲזִירָה" (פסיקתא דרב כהנא, קסד). "אַתָּה זָקֵן וְעוֹמֵד וְטוֹרֵחַ וּמִתְיַגֵּעַ לַאֲחֵרִים" (תנחומא קדושים ח). "עוֹד שְׁנַיִם

אוֹ שְׁלֹשָׁה כִּנּוֹרִים מִתְיַגְּעִים וְחוֹכְכִים לְהוֹצִיא קוֹלוֹת״ (ביאליק, אריה יב). ״אֵלּוּ שֶׁמְּבַקְּשִׁים אוֹצָרוֹת מִתְיַגְּעִים וְאֵינָם מוֹצְאִים״ (עגנון, כלה שצח). — [לְהִתְיַגֵּעַ, מִתְ־, יִתְיַגַּע]

~ הִפ׳ **הוֹגִיעַ** פ״י עִיֵּף, הֶלְאָה, יִגֵּעַ, גָּרַם טֹרַח רַב: ״הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ, הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ״ (ישעיה מג כד). ״חַיֵּי הוֹגִיעוּנִי – חַיֵּי הַשּׁוֹמֵמִים״ (ביאליק, כוכב נידח). הַחוֹקֵר הוֹגִיעַ אֶת מֹחוֹ עַד שֶׁמָּצָא אֶת הַנֻּסְחָה. — [לְהוֹגִיעַ, מוֹגִיעַ, יוֹ־]

— **יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי*** (מגילה ו:), טָרַחְתִּי בְּדָבָר וְהִצְלַחְתִּי לְהַשִּׂיגוֹ.

— **יָגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי – אַל תַּאֲמֵן!*** (מגילה ו:), הַשּׁוֹקֵד עַל דָּבָר וְטוֹרֵחַ לְהַשִּׂיגוֹ – סוֹפוֹ שֶׁיַּשִּׂיגֶנּוּ.

— **יָגַעְתָּ וּפָתַחְתָּ – יְגַע וּסְתֹם!*** [על־יסוד בבא בתרא נט:], עָלֶיךָ לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר קִלְקַלְתָּ! עָלֶיךָ לָשֵׂאת בָּאַחֲרָיוּת לְמַעֲשֶׂיךָ!

— **הַגֵּעַ עַצְמְךָ***, ראה נגע, הִגִּיעַ.

יָגֵעַ ת׳ [מן יגע, יָגַע] עָיֵף, נִלְאֶה, חַלָּשׁ מֵרֹב מַאֲמָץ: ״וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ״ (דברים כה יח). ״יֵשׁ עָמֵל וְיָגֵעַ וְרָץ, וּכְדֵי כֵּן הוּא מִתְאַחֵר״ (בן־סירא א יג). — [יְגֵעָה, יְגֵעִים, יְגֵעוֹת]

— **יְגַע־כַּפַּיִם** ° [שאול מן יְגִיעַ־כַּפַּיִם, ראה יְגִיעַ] מִי שֶׁעָמֵל בַּעֲבוֹדַת יָדָיו: ״בַּנָּאִים וְצַבָּעִים, טַיָּחִים וְנַגָּרִים וּשְׁאָר יְגֵעֵי־כַפַּיִם הָעוֹבְדִים בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים״ (ברקוביץ, סיפורים ריט).

— **הַדְּבָרִים יְגֵעִים** [על־יסוד קהלת א ח], הָעִנְיָנִים מְסֻבָּכִים וְלֹא קַל לְיַשְּׁבָם, כְּבָר הִרְבּוּ לְטַפֵּל בָּעִנְיָן וַעֲדַיִן לֹא נִמְצָא לוֹ פִּתְרוֹן: ״מִתְּחִלָּה הָיוּ הַדְּבָרִים יְגֵעִים, קְצָרִים וּמְקֻטָּעִים, וְאֵינָם הוֹלְכִים וּמִצְטָרְפִים לְעִנְיָן אֶחָד״ (מנדלי מו״ס, קצב). ״יְגֵעִים הַדְּבָרִים וַאֲרֻכִּים, וְהֵם נִשְׁנִים וְחוֹזְרִים חֲלִילָה״ (ביאליק, כוכבים).

יֶגַע* ז׳ [מן יגע] יְגִיעָה, עָמָל, טֹרַח, עֲבוֹדָה מְעַיֶּפֶת וּמְיַגַּעַת: ״לֹא בְּעָמָל וְלֹא בְּיֶגַע בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ״ (בראשית רבה ה, לפי הערוך). ״צִיָּה וְצַלְמָוֶת דְּרָכֵנוּ וַנְּחַשְּׁלָנוּ בְּיֶגַע נוֹדְדִים״ (סידור רס״ג, שלז). ״שְׂבֵעַת יֶגַע, לְמוּדַת פֶּגַע״ (ביאליק, המכונית). ״אֶת נַפְשְׁךָ תַּחֲרֹשׁ בְּיֶגַע וּבְעֹנִי״ (טמקין, שירים רב). ״מִכָּל חֲסָדִים לִי – אַשְׁרָתִי בַּיֶּגַע״ (בן־אמיתי, אספי 10). — [יֶגַע־]

יָגָע ז׳ [מן יגע] פְּרִי הֶעָמָל, רְכוּשׁ שֶׁקָּנָה אָדָם בִּיגִיעָה: ״מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע״ (איוב כ יח). — [יְגַע־, יְגָעוֹ]

יְגֵעוּת °, **יְגִיעוּת** נ׳ [מן יָגֵעַ] לֵאוּת, עֲיֵפוּת: ״וּתְחִלָּה רִיגְעוּת שֶׁל זָקֵן״ (סוקולוב, אישים 382). — [יְגֵעוּת־]

יגר [קרוב אל ב. גור; ערבית: וַגִ׳רַ פחד]

~ פָּעַל **יָגֹר** פ״ע פָּחַד, יָרֵא, חָשַׁשׁ: ״כִּי פַחַד פָּחַדְתִּי וַיֶּאֱתָיֵנִי, וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי״ (איוב ג כה). ״וְיָדַיִם רָפוֹת–וִיגוֹרוֹת מִפֻּרְעָנוּת הַבָּא עֲלֵיהֶם״ (רש״י איוב ד ג). ״אֵינָהּ יְגוֹרָה מִבַּעְלָהּ וִיכוֹלָה לִמְחוֹת לְבַעְלָהּ שֶׁלֹּא יִמְכֹּר״ (רשב״ם לבבא בתרא נ.). ״לִרְאוֹת בְּעֵינַי בְּבוֹא הָאָסוֹן אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי״ (אחד העם, קפו). — [יָגֹרְתִּי, יָגְרָה, יָגֹרְנוּ, יְגָרְתֶּם, יָגְרוּ; יָגוּר, יְגוֹרָה; העתיד והצווי מן ב. גור: אָגוּר וכו׳]

יְגַר ז׳ [ארמית] גַּל, עֲרֵמַת־אֲבָנִים: ״וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גָל... וַיִּקְרָא לוֹ לָבָן ׳יְגַר־שָׂהֲדוּתָא׳, וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ: ׳גַּלְעֵד׳״ (בראשית לא מו־מז). ״יְגַר־עַד עַל חֵטְא מִשּׁוּבָתֵנוּ״ (רוקח, שחר 45). — [יְגָרִין]

יָד נ׳ [אוגריתית: יד; אכדית: idu; ארמית: יַד, יְדָא; ערבית: יַד] 1. כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הָאֵבָרִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁל הָאָדָם, הַזְּרוֹעַ עִם הַכַּף וְהָאֶצְבָּעוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת לַאֲחִיזַת דָּבָר, לַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה וְכוּ׳: ״הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם״ (מלכים ב ט לה). ״וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק־בּוֹ״ (שמות ד ד). ״יָדֶךָ לֹא אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ״ (שמואל ב ג לד). 2. חֵלֶק בּוֹלֵט בִּכְלִי, כְּעֵין יָד בַּגּוּף, הַמְשַׁמֵּשׁ לַאֲחִיזָה, לְמִשְׁעָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד״ (שמות כו יז). ״שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא... וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה״ (מלכים א י יט). ״הִנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁתֵּי יְדוֹתָיו שֶׁל הַכִּסֵּא״ (עגנון, כלה יח). 3*. קַת, יָדִית: ״מַקֵּל שֶׁעָשָׂה יָד לְקַרְדֹּם״ (שבת מח:). ״מַסִּיקִין יְדוֹתֵיהֶן שֶׁל חֲרָבוֹת וִידוֹתֵיהֶן שֶׁל רְמָחִים וִידוֹתֵיהֶן שֶׁל סַכִּינִים״ (ויקרא רבה יא). 4* (עוקצים א א), עֹקֶץ שֶׁל אֶשְׁכּוֹל־פֵּרוֹת גָּדוֹל. 5. מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן גְּבוֹהָה הַמִּתְנַשֵּׂאת כְּעֵין יָד: ״יַד אַבְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יח יח). 6° [בהשאלה] זִכָּרוֹן קַיָּם, מִפְעַל־מַזְכֶּרֶת: הֲקָמַת יָד לַגּוֹלָה, יָד לַנּוֹפְלִים [ראה להלן יָד וָשֵׁם].

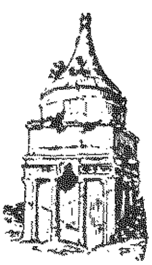
יד־אבשלום

7. מָקוֹם, שֶׁטַח מְיֻעָד לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: ״וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה״ (דברים כג יג). 8. חֵלֶק, מָנָה: ״וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה, וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם״ (בראשית מז כד). ״שְׁתֵּי יָדוֹת בַּחֹדֶשׁ, וְכַמָּה שְׁתֵּי יָדוֹת בַּחֹדֶשׁ? עֶשְׂרִים יוֹם״ (סנהדרין יג.). ״הִצְלִיחוּ אֵפוֹא... לִזְכּוֹת בְּתֵשַׁע יָדוֹת מֵאַדְמַת הַקּוֹלוֹנְיָא״ (אחד העם, רלב). 9*. רֶמֶז לְדָבָר, אֲחִיזָה כָּלְשֶׁהִי בְּדָבָר, לֹא דָּבָר מְפֹרָשׁ: ״מָה קָרְבָּנוֹת יֵשׁ לָהֶם יָד, אַף פֵּאָה יֵשׁ לָהּ יָד״ (נדרים ו:). 10°. חֵלֶק מִן הַצָּבָא, פְּלֻגָּה: ״אֶלְעָזָר בְּנוֹ הַגִּבּוֹר, וְעִמּוֹ יָד רַבָּה וַחֲזָקָה מְאֹד מִבַּחוּרֵי הַפָּרִיצִים״ (יוסיפון, רלג). — [יַד־, יָדִי, יֶדְכֶם; יָדַיִם, יְדֵי־ למשמעות 1; יָדוֹת, יְדוֹת־ לשאר המשמעויות] [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן]

— **יָד וָשֵׁם**, 1. זִכָּרוֹן קַיָּם, מַצֶּבֶת זִכָּרוֹן: ״וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם״ (ישעיה נו ה). ״בְּתוֹרָה זוֹ יָד וָשֵׁם לִי מִיַּלְדוּתִי״ (ביאליק, המליץ). 2°. פִּרְסוּם רַב, מוֹנִיטִין: ״מְעֹרָב עִם הַבְּרִיּוֹת אַתָּה, וְיָד וָשֵׁם לְךָ בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רה).

— ״**יָד וָשֵׁם**״ °, רְשׁוּת הַזִּכָּרוֹן לַשּׁוֹאָה וְלַגְּבוּרָה, שֶׁהוּקְמָה בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תשי״ג לְהַצִּיב שֵׁם וָזֵכֶר לִיהוּדֵי הַגּוֹלָה שֶׁנִּסְפְּתָה עַל־יְדֵי הַנָּאצִים בִּתְקוּפַת מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה (1939—1945).

— ״**יָד לַבָּנִים**״ °, מוֹסָד אַרְצִי לְזֵכֶר הַבָּנִים שֶׁנָּפְלוּ בְּמִלְחֶמֶת הָעַצְמָאוּת.

— **יָד אַחַת**, ראה להלן ״עָשׂוּ יָד אַחַת״.

— **יָד חֲזָקָה**, 1. כֹּחַ רַב, גְּבוּרָה: ״כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ ה׳ מִמִּצְרָיִם״ (שמות יג ט). 2°. כִּנּוּי לְסֵפֶר ״מִשְׁנֵה־תּוֹרָה״ לָרַמְבַּ״ם [על־שום י״ד חלקיו]

— **יָד אֶל יָד** °. **יָד בְּיָד** °, יַחְדָּו, זֶה עִם זֶה, מִתּוֹךְ אַחְדוּת מְלֵאָה: ״יָד אֶל יָד כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד״ (קיפניס, מחרוזות).

— **יָד חָפְשִׁית** ° [בהשאלה] חֹפֶשׁ־פְּעֻלָּה, רְשׁוּת לִפְעֹל כַּטּוֹב בְּעֵינָיו: הַמְּמֻנֶּה קִבֵּל מִן הַשִּׁלְטוֹנוֹת יָד חָפְשִׁית.

— **יָד לְיָד**, 1. לְאַט לְאַט: ״יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע״ (משלי יא כא). [ראה להלן ״עַל יָד עַל יָד״] 2 [ויש מבארים:] תְּקִיעַת־כַּף, מַתַּן עֲרֻבּוֹת.

— יד לפה! (משלי ל לב) שתוק! הס! אל תדבר!: "היא שותקת ואני שותק, יד לפה!" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קז ד).

— יד כהה* [על־פי מנחות לז.], יד חלשה: "היו טוענים אלו על הדירה ופושטים יד כהה ונואשה כלפי כבוד אחוריה" (ביאליק, מאחורי א). "יד כהה יש לה, והיא אסורה במלאכה" (עגנון, כפות שנא).

— יד פתוחה° [שאול מברכת־המזון, על־פי תהלים קמה טז] נדיבות־לב: "מסגל להיות בעל לב רחב ויד פתוחה" (ברקוביץ, הראשונים שם).

— יד קמוצה°, קמצנות.

— יד רמה, עז, אמץ, תקף: "ובני ישראל יצאים ביד רמה" (שמות יד ח). "בכל מקום... מושלת הספסרות ביד רמה" (ברקוביץ, א רגה).

— יד קשה°, תקף, קשי, קשיחות.

— יד רחבה*, נדיבות, רחב־לב: "והיה שם אדם אחד... והיה למוד לתן לרבותינו ביד רחבה" (דברים רבה ד). "בעין יפה וביד רחבה, בלב ונפש!" (הזז, צל 25).

— יד־ברזל°, כנוי ליד קשה, שלטון מדכא: "יד־הברזל של רומי לחצה בכל כחה" (ויסלבסקי, תר׳ במערבה 78).

— יד ה׳, כנוי פיוטי לרוח־הקדש, רוח־הנבואה: "היתה עלי יד ה׳" (יחזקאל לז א).

— יד־חרוצים, כנוי לחרוץ ושקדן במלאכתו: "ויד חרוצים תעשיר" (משלי י ד).

— יד־ימינו°, עוזרו הנאמן, עושה דברו: "יד־ימינו וסגנו היה בעל־הכתנת הצעיר" (ברנר, א 160). "הוא לא היה רק יד־ימינו של שלמה, כי אם חלק משלים אותו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רלז). "אני שמש שלו, יד־ימינו, לאשר ישלחני אלך" (בורלא, עקביה 266).

— ביד־, 1. באמצעות־, על־ידי פלוני השליח לדבר: "כל־החקים אשר דבר ה׳ אליהם ביד־משה" (ויקרא י יא). "וישלחו בני ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב" (שופטים ג טו). 2. ברשות־, בשלטון־: "ויתנם ה׳ ביד ישראל" (יהושע יא ח). "מות וחיים ביד־לשון" (משלי יח כא). "הואיל ובידו להפקירן" (שבת קלא:). אין בידי לעשות את הדבר. 3. בגלל: "וישלחם ביד פשעם" (איוב ח ד).

— כיד־, לפי היכלת של־, כפי־: "כיד־אלהי הטובה עלי־" (נחמיה ב ח). המנגן נגן בכנורו כיד הכשרון הטובה עליו.

— כיד המלך, לפי השג־ידו של המלך, כלומר, בנדיבות־לב מרבה ובשפע רב: "ויין מלכות רב כיד המלך" (אסתר א ז). "ומאליו מובן, שהיתה הסעודה 'כיד המלך'" (ביאליק, יום השישי ג).

— ליד־, אצל, סמוך ל־, קרוב ל־: "ואני אצא ועמדתי ליד־אבי בשדה" (שמואל א יט ג). הבית עמד ליד החרשה.

— מיד*, תכף, כרגע, בלא שהיה: "אין נותנין את הקמח לתוך החרסת... ואם נתן — יאכל מיד" (פסחים ב ח). "אין אומרים: נמתין עד שיבאו עדים, אלא מתירין אותה מיד" (כתובות כג.). חכה לי מעט, מיד אשוב. תכף ומיד!

— מיד־, 1. מאת פלוני, מפלוני: "ונקמתי דמי עבדי... מיד איזבל" (מלכים ב ט ז). 2. מרשות פלוני, משלטונו של פלוני: "הצילני נא מיד אחי, מיד עשו" (בראשית לב יב). "הצילה מחרב נפשי, מיד־כלב יחידתי" (תהלים כב כא).

— מיד ליד*, 1°. מאיש לרעהו, מאדם לאדם: התמונה עברה מיד ליד עד שלבסוף רכש אותה המוזיאון 2*. במישרין, לא בעקיפין, בלא מתוך: "שקדש מטרונה בשתי מרגליות מיד ליד" (שמות רבה מב). 3*. תכף ומיד, לאלתר: "אם עשית מצוה, אל תבקש מתן שכרה מיד ליד" (שמות רבה מז).

— מיד ראשונה°, רכישה ממקור ראשון: המכשיר נקנה מיד ראשונה — ישר מן היצרן [להבדיל מן:]

— מיד שניה°, קניה לא מן המקור, רכישת חפץ מאת מי שקנה אותו וכבר הספיק להשתמש בו.

— מן היד אל הפה°, הוצאת כל השכר לצרכי הפרנסה — בלא כל אפשרות של חסכון: פלוני חי בדחק — מן היד אל הפה. "אין החסיד חי מן היד אל הפה ואין הוא חי מן המוכן" (שטיינמן, גן 20).

— על־יד־, 1. אצל, סמוך ל־, קרוב ל־: "ונערתיה הלכת על־יד היאר" (שמות ב ה). "ואני הייתי על־יד הנהר הגדול" (דניאל י ד). 2. לרשות־, לידו של־: "תנה אתו על־ידי, ואני אשיבנו אליך" (בראשית מב לז). "ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת, והפקיד על־יד שרי הרצים" (מלכים א יד כז). 3*. בגלל־, בסבת־: "מפני שאבדתי על־ידך ארבע מאות זוז" (שבת לא.).

— על־יד, לאט, מעט־מעט: "וקבץ על־יד ירבה" (משלי יג יא). "דרך אגב מתלקטת על־יד ומצטרפת לחשבון גם פרוטה מזמנת" (ביאליק, אריה ב).

— על־יד על־יד*, מעט־מעט, טפין־טפין: "נתפזרו לו פרות בחצר, מלקט על־יד על־יד ואוכל" (שבת קמג:). "על־יד על־יד פסקה שירת הספנים" (עגנון, תמול).

— ידו היתה במעל (עזרא ט ב), הוא היה מערב במעשה הרע שנעשה.

— יד לו ב־° הוא בקי ב־, יש לו ידיעות ב־: "לא יד לכם במערכות חוזים, ולא נחלה בבתי משכית" (ביאליק, יהי חלקי). [ובהשאלה] "יצא שמעו... שיד לו בהלכות משפט ויכול לשמש עורך־דין" (בורלא, עקביה 153).

— ידו בכל, הוא פוגע בכל מי שמזדמן עמו: "פרא אדם — ידו בכל, ויד כל בו" (בראשית טז יב).

— ידו מעוטה*, הוא כילי וקמצן: "עשיר — וידו מעוטה" (ירושלמי חגיגה עז ג).

— ידו נטויה, הוא נכון להוסיף ולפעל: "בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה" (ישעיה ט יא).

— ידו רחבה*, הוא נדיב, הוא נותן משלו באדיבות: "עני — וידו רחבה" (ירושלמי חגיגה עז ג). "ידו היתה רחבה ונתן בעין טובה לכל צרכי צבור" (ביאליק, איש הסיפון).

— ביד רחבה°, [על־פי הנ״ל] בשפע, בלא צמצום ובלא חסכון: הכבוד נתן ביד רחבה.

— ידו על העליונה*, הוא המנצח (בהתמודדות, בתביעה וכו׳):

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ת״ז - תואר וזכר

"כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה" (בבא מציעא ד ב). "וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה, שֶׁסּוֹף־סוֹף יְנַצֵּחַ... וְיָדוֹ תִּהְיֶה עַל הָעֶלְיוֹנָה" (מגדלי מו"ס, שלח).

– יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה*, הוּא הַמַּפְסִיד, אֵין לוֹ סִכּוּי לְנַצֵּחַ: "כָּל הַמְשַׁנֶּה... וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ – יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה" (בבא מציעא ו ב).

– יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בָּאֶמְצַע*, לִפְלוֹנִי חֵלֶק בַּדָּבָר, נִכֶּרֶת הִשְׁתַּתְּפוּתוֹ וְהַשְׁפָּעָתוֹ: "יַד נָכְרִי בָּאֶמְצַע" (בבא מציעא ע:). "חֲשֻׁדָּה בְּלִבָּהּ אֶת מַלְכָּה־טוֹיְבָּא שֶׁיָּדָהּ הָיְתָה בָּאֶמְצַע" (מגדלי מו"ס, קסס). "הָיוּ רְגִילִים לְדַבֵּר, שֶׁגַּם יַד אֵיזֶה יְהוּדִי בָּאֶמְצַע" (ביאליק, החצוצרה ב). "וַתִּטְעַן הָעַלְמָה: יַד אִשָּׁה בָּאֶמְצַע" (עגנון, כפות לא).

– יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי כְּיָדוֹ*, פְּלוֹנִי הוּא מַמָּשׁ כְּמוֹהוּ עַצְמוֹ: "וּמְזַכֶּה לָהֶן עַל־יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים... אֲבָל אֵינוֹ מְזַכֶּה לֹא עַל־יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים... מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ" (עירובין ז ו). "יַד אִשָּׁה כְּיַד בַּעְלָהּ" (נדרים פח:).

– יָדוֹ עִם פְּלוֹנִי, הוּא עוֹזֵר לוֹ, הוּא בַּעַל בְּרִיתוֹ: "סֹבּוּ וְהָמִיתוּ כֹּהֲנֵי ה׳, כִּי גַם־יָדָם עִם־דָּוִד" (שמואל א כב יז). "כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי, וְהִנֵּה יָדִי עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב ג יב).

– כִּלְאַחַר־יָד* [על־פי פסחים סו:], דֶּרֶךְ־אַגַּב, בְּלֹא תְּשׂוּמֶת־לֵב אוֹ כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת: "פִּצַּת זֵרְעוֹנִים בְּהֶסַּח־הַדַּעַת וְכִלְאַחַר־יָד כְּמוֹתָם" (ביאליק, אריה ד). מְלָאכָה הַנַּעֲשֵׂית כִּלְאַחַר־יָד אֵין בְּרָכָתָהּ רַבָּה.

– אֶבֶן־יָד, אֶבֶן קְטַנָּה שֶׁנָּקֵל לַהֲרִימָהּ וּלְזָרְקָהּ בַּיָּד: "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת" (במדבר לה יז).

– אֱוִל־יָד°, אֱוֶל־יָד°, ראה אֱוִל, אֱוֶל.

– אָזְלַת־יָד [שאול מן דברים לב לו, ושם בהוראת פועל, ראה ערך אָזְלַת] רִפְיוֹן־יָדַיִם, חֻלְשָׁה.

– אֳמַן־יָד°, מֻמְחֶה בִּמְלֶאכֶת־יָד: "מִיכָה אֳמַן־יָד" (ביאליק, מיכה אומן־יד).

– בְּאֶפֶס־יָד, בְּלִי כֹּחַ, לְלֹא כָּל מַאֲמָץ, בְּנָקֵל: "וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר" (דניאל ח כה).

– בְּחֹזֶק־יָד, בִּגְבוּרָה, בְּכֹחַ: "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא ה׳ אֶתְכֶם מִזֶּה" (שמות יג ג).

– בְּחֶזְקַת־הַיָּד, בְּתֹקֶף, בְּעֹז, בִּכְפִיָּה: "כִּי כֹה אָמַר ה׳ אֵלַי בְּחֶזְקַת הַיָּד" (ישעיה ח יא).

– בֵּית־יָד*, 1*, יָדִית, מְקוֹם אֲחִיזָה בִּכְלִי. 2*, שַׁרְווּל. 3°, כְּפָפָה, כְּסָיָה – ראה בַּיִת, בֵּית־יָד.

– בִּמְחִי־יָד°, בְּבַת־אַחַת, בִּתְנוּפָה קַלָּה: "וּמָחִיתָ בִּמְחִי יָד אַחַת אֶת קוּרֵי הָעַכָּבִישׁ" (ביאליק, דבר). "הַיְדִיעָה... הוֹפִיעָה, וְשׁוּב נֶעֶלְמָה בִּמְחִי־יָד" (אלתרמן, הטור א 281).

– הָאוֹחֵז בַּיָּד^, כִּנּוּי עֲמָמִי לְמִי שֶׁהַכֹּחַ בְּיָדוֹ, בַּעַל הַחֲזָקָה – ראה אחז.

– הֶשֵּׂג־יָד*, ראה ערך הֶשֵּׂג.

– חָכְמַת־הַיָּד^, כִּירוֹמַנְטִיָּה, נִחוּשׁ עֲתִידוֹ שֶׁל אָדָם לְפִי הַקְּמָטִים וְהַתָּוִים שֶׁבְּכַף־יָדוֹ.

– חוֹבֵק־יָד [על־פי קהלת ד ה] שָׁרוּי בְּאֶפֶס־מַעֲשֶׂה: "נִשְׁאַר גַּם וְחוֹבֵק יָד" (ביאליק, מעשה ילדות). [ראה גם ערך חבק]

– כַּדּוּר־יָד°, כַּדּוּר־מִשְׂחָק שֶׁזּוֹרְקִים אוֹתוֹ זֶה לָזֶה בַּיָּדַיִם (לְהַבְדִּיל מִן כַּדּוּרֶגֶל).

– כַּף־הַיָּד, קְצֵה הַיָּד שֶׁאֵלָיו מְחֻבָּרוֹת הָאֶצְבָּעוֹת: "הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדַיִם" (מלכים ב ט לה).

– כְּתַב־יָד*, 1°, טֹפֶס שֶׁל חִבּוּר (מַאֲמָר, שִׁיר, סִפּוּר וְכוּ׳) הַכָּתוּב בְּיָדוֹ שֶׁל הַמְחַבֵּר אוֹ בִּידֵי מַעְתִּיק אַחֵר: מַעֲרֶכֶת הָעִתּוֹן מְקַבֶּלֶת כִּתְבֵי־יָד שׁוֹנִים לְהַדְפָּסָה. בַּסִּפְרִיָּה הַלְּאֻמִּית שְׁמוּרִים כִּתְבֵי־יָד עַתִּיקִים. 2*, אֹפֶן הַכְּתִיבָה, סִגְנוֹן כְּתִיבַת הָאוֹתִיּוֹת: "זֶה אוֹמֵר: זֶה כְּתַב־יָדִי, וְזֶה כְּתַב־יָדוֹ שֶׁל חֲבֵרִי" (כתובות ב ד). לִפְלוֹנִי כְּתַב־יָד נָאֶה מְאֹד. בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט הֵעִיד מֻמְחֶה לְכִתְבֵי־יָד. – [כְּתַב־יָד־, כִּתְבֵי־יָד גם כְּתַב־יָדוֹת]

– מְלֶאכֶת־יָד°, עֲבוֹדַת־כַּפַּיִם, הַתְקָנַת כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים בַּעֲבוֹדַת יָדַיִם: שִׁעוּרֵי מְלֶאכֶת־יָד בְּבֵית־הַסֵּפֶר כּוֹלְלִים תְּפִירָה, רִקְמָה, נַגָּרוּת, עֲבוֹדַת קַרְטוֹן, מַסְגְּרוּת וְעוֹד.

– מַשֵּׁה־יָד (דברים טו ב), הַלְוָאָה, כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶּסֶף שֶׁנִּתַּן בְּתוֹרַת מִלְוֶה.

– מִשְׁלַח־יָד, 1, עֵסֶק, מִקְצוֹעַ, הִתְעַסְּקוּת קְבוּעָה שֶׁל אָדָם לְשֵׁם פַּרְנָסָתוֹ: "יְשַׁלַּח ה׳ בְּךָ... בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" (דברים כח כ). מִשְׁלַח־יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי – פִּנְקְסָנוּת. 2, דָּבָר שֶׁרָכַשׁ לוֹ אָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ, קִנְיָן: "וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם" (דברים יב ז).

– פּוֹשֵׁט־יָד° [ראה להלן פָּשַׁט יָד] כִּנּוּי לְעָנִי הַמְאַסֵּף נְדָבוֹת.

– פִּסַּת־הַיָּד* (אהלות א ח), כַּף הַיָּד.

– מַתַּת־יָד, מַתָּנָה: "מִנְחָה מַתַּת־יָדוֹ" (יחזקאל מו ה). "בְּמַתַּת יָדוֹ אֶבְעַט" (ביאליק, לא הראני).

– קְצַר־יָד° [מן "קָצְרָה יָדוֹ", ראה להלן] חַלָּשׁ, חֲסַר־כֹּחַ, אָזְלַת־יָד: "רְאִיתִיכֶם שׁוּב בְּקֹצֶר יֶדְכֶם" (ביאליק, ראיתיכם).

– קְצַר־יָד, חַלָּשׁ, רָפֶה: "וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד, חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ" (מלכים ב יט כו). "וַאֲנַחְנוּ דּוֹר דַּכָּא, קְצַר־יָד" (ביאליק, למתנדבים בעם).

– רִמּוֹן־יָד°, פְּצָצָה קְטַנָּה שֶׁמְּטִילִים אוֹתָהּ בַּיָּד – לְהַבְדִּיל מִן "רִמּוֹן־רוֹבֶה".

– שְׁעוֹן־יָד°, שָׁעוֹן קָטָן הַנִּקְשָׁר בִּרְצוּעָה אוֹ בְּשַׁרְשֶׁרֶת אֶל קְנֵה הַיָּד, (לְהַבְדִּיל מִן 'שְׁעוֹן־כִּיס' אוֹ מִן 'שְׁעוֹן־קִיר' וְכַדּוֹמֶה).

– תְּשׂוּמֶת־יָד (ויקרא ה כא), דָּבָר שֶׁנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ לְפִקָּדוֹן אוֹ בְּהַלְוָאָה אוֹ לְשֵׁם עֵסֶק.

– אֵין לְאֵל יָדוֹ, אֵין לוֹ כָּל יְכֹלֶת, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כְּלוּם: "וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ" (דברים כח לב). [וראה עוד להלן: יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ]

– בָּא לְיָדוֹ*, נִזְדַּמֵּן לוֹ, הִגִּיעַ אֵלָיו: "אִם בָּאת מִצְוָה לְיָדְךָ, עֲשֵׂה אוֹתָהּ בִּזְרִיזוּת, עַד שֶׁלֹּא תַּחְמִיץ" (לקח טוב שמות 62).

– הִגִּיעָה יָדוֹ, הָיָה בְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ, הָיְתָה לוֹ הָאֶפְשָׁרוּת: "וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא... שְׁתֵּי תֹרִים" (ויקרא ה ז).

– הוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ*, הִשְׁלִים, סִיֵּם הַתְקָנַת דָּבָר: מָסַר לַאֲחֵרִים דָּבָר שֶׁעֲשָׂאוֹ בְּעַצְמוֹ: "חֲזָקָה הוּא עַל חָבֵר שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן מִתַּחַת יָדוֹ" (עירובין לב.).

— הוֹשִׁיט יָדוֹ לִפְלוֹנִי°, 1. שָׁלַח יָדוֹ כְּדֵי לִלְחֹץ בָּהּ אֶת יַד פְּלוֹנִי לְאוֹת שָׁלוֹם וִידִידוּת (בִּשְׁעַת פְּגִישָׁה אוֹ פְּרִידָה, לְהַבָּעַת תּוֹדָה וְכוּ׳). 2. [בהשאלה] בִּקֵּשׁ לְהַשְׁלִים עִם פְּלוֹנִי.

— הָיְתָה יָדוֹ בְּ־, 1. הָיָה לוֹ חֵלֶק בְּ־, הָיָה מְעֹרָב בְּ־: "וְיַד הַשָּׂרִים וְהַסְּגָנִים הָיְתָה בַּמַּעַל הַזֶּה רִאשׁוֹנָה" (עזרא ט ב). 2. פָּגַע לְרָעָה בְּ־, עָשָׂה רָעָה לְ־: "הִנֵּה יַד־ה׳ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ" (שמות ט ג). "אַל־תְּהִי יָדִי בּוֹ, וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים" (שמואל א יח יז).

— הִכְבִּיד יָדוֹ עַל־°, נָהַג בְּקֹשִׁי עִם־, הֶחְמִיר עִם־ [ראה להלן כָּבְדָה יָדוֹ עַל־]

— הֵרִים יָד (בְּ־), מָרַד, קָשַׁר, הִתְקוֹמֵם: "וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט... וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ. וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ" (מלכים א יא כו—כז).

— הֶרֶף יָדֶךָ! (שמואל ב כד טז), חֲדַל! אַל תִּגַּע!

— הִשִּׂיגָה יָדוֹ (לְ־), הָיָה בִּיכָלְתּוֹ, הָיְתָה לוֹ הָאֶפְשָׁרוּת: "וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים" (ויקרא ה יא). "וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת" (ויקרא יד כא). "וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לְשַׁלְּמוֹ" (מגילת הסרכים ז ח).

— חָזְקָה יָדוֹ עַל־, הִטִּיל מָרוּתוֹ עַל־, הוּא הִכְרִיחוֹ: "וְיַד־ה׳ עָלַי חָזָקָה" (יחזקאל ג יד).

— יָצְאָה יָדוֹ בִּפְלוֹנִי, הִכָּה וְעָנַשׁ אֶת פְּלוֹנִי: "מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם, כִּי־יָצְאָה בִי יַד־ה׳" (רות א יג).

— יֶשׁ לְאֵל יָדוֹ, יֵשׁ בְּכֹחוֹ, הוּא יָכוֹל: "יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע" (בראשית לא כט). [וראה לעיל: אֵין לְאֵל יָדוֹ]

— יֵשׁ בְּיָדוֹ* בִּרְשׁוּתוֹ, יֵשׁ לוֹ: "אָדָם שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עֲבֵרָה וּמִתְוַדֶּה וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּהּ" (תענית טז.).

— יָצָא מִתַּחַת יָדוֹ*, יָצָא מִמֶּנּוּ: "אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהַשְּׁטַר־חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ — עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה" (בבא בתרא קעג.).

— יֵשׁ תַּחַת יָדוֹ, נִמְצָא בִּרְשׁוּתוֹ: "מַה יֵשׁ תַּחַת יָדְךָ, חֲמִשָּׁה לֶחֶם?" (שמואל א כא ד).

— כָּבְדָה יָדוֹ עַל־, אֶל־, נָהַג בְּקֹשִׁי וּבְהַקְפָּדָה יְתֵרָה עִם־, לָחַץ קָשׁוֹת עַל־: "יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ" (תהלים לב ד). "וַתִּכְבַּד יַד־ה׳ אֶל־הָאַשְׁדּוֹדִים וַיְשִׁמֵּם וַיַּךְ אֹתָם" (שמואל א ה ו).

— לָחַץ אֶת יָדוֹ, הֶחֱזִיק בְּכַף יָדוֹ לְאוֹת שָׁלוֹם וִידִידוּת (בִּשְׁעַת פְּגִישָׁה אוֹ פְּרִידָה) לְשֵׁם הַבָּעַת תּוֹדָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

— מָטָה יָדוֹ, יָרַד מִנְּכָסָיו, נִדַּלְדֵּל, נַעֲשָׂה עָנִי: "וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ, וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ" (ויקרא כה לה).

— מִלֵּא יָדוֹ, מָסַר לוֹ יִפּוּי־כֹּחַ וְהַרְשָׁאָה, נָתַן לוֹ תֹּקֶף וּזְכוּת: "וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו (לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת)" (שמות כט ט).

— מָצְאָה יָדוֹ, הִשִּׂיגָה יָדוֹ, הָיָה בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ: "וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ" (שופטים ט לג). "כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה" (קהלת ט י).

— מָצָא יָדוֹ לְ־*, נִתְּנָה לוֹ הַהִזְדַּמְּנוּת לְ־, מָצָא שְׁעַת כֹּשֶׁר לְ־: "אוֹתָהּ שָׁעָה מָצָא מֹשֶׁה יָדוֹ לְדַבֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אָמַר לוֹ..." (שמות רבה מה).

— מָשַׁךְ יָדוֹ (יָדָיו°) מִן־*, הִסְתַּלֵּק מִן־, רָחַק מִן־: "סְעֻדָּתְךָ שֶׁהֲנָאָתְךָ מִמֶּנָּה, מְשֹׁךְ יָדְךָ הֵימֶנָּה!" (גיטין ע.). "מִטַּעַם זֶה... מָשַׁךְ אַרְיֵה אֶת יָדוֹ מִכָּל עֵסֶק סָבוּךְ מְעַט" (ביאליק, אריה ב).

— נָשָׂא יָדוֹ, נִשְׁבַּע, הֵרִים אֶת יָדוֹ לְאוֹת שְׁבוּעָה: "וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב" (שמות ו ח).

— נָשָׂא יָדוֹ בְּ־, הֵרִים יָדוֹ בְּ־, מָרַד, הִתְקוֹמֵם: "אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם, שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ, נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד" (שמואל ב כ כא).

— נִתְמַעֲטָה יָדוֹ*, יָרַד מִנְּכָסָיו, נִתְרוֹשֵׁשׁ: "נִתְמַעֲטָה יָדוֹ וּמְכָרָהּ (אֶת פָּרָתוֹ) לוֹ לְגוֹי אֶחָד" (פסיקתא רבתי נו:).

— נָתַן יָדוֹ, הִשְׁתַּתֵּף, הִסְכִּים לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "וַיִּתְּנוּ יָדָם לְהוֹצִיא נְשֵׁיהֶם" (עזרא י יט).

— סָמַךְ אֶת יָדוֹ עַל־ [שאול מן במדבר כז כג], 1. יִפָּה אֶת כֹּחוֹ שֶׁל־: רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה סָמַךְ אֶת יָדוֹ עַל הַשַּׁגְרִיר לַחְתֹּם עַל הַהֶסְכֵּם. 2. אִשֵּׁר אוֹתוֹ, נָתַן לוֹ תֹּקֶף: הַנָּשִׂיא סָמַךְ אֶת יָדוֹ עַל הַהֶסְכֵּם.

— עוֹד יָדוֹ נְטוּיָה (ישעיה ט כ), עוֹדֶנּוּ מוּכָן לְהַמְשִׁיךְ בַּדָּבָר, עֲדַיִן לֹא סִיֵּם אֶת מְלַאכְתּוֹ.

— עָלְתָה בְּיָדוֹ*, עָלָה דָּבָר בְּיָדוֹ*, 1. הִצְלִיחַ בַּדָּבָר: "הַרְבֵּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְעָלְתָה בְּיָדָן" (ברכות לה:). "בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה בִנְיָן — בְּשָׁעָה שֶׁהַבִּנְיָן עוֹלֶה בְּיָדוֹ הוּא מַרְחִיב וְעוֹלֶה" (בראשית רבה טו). 2. נִזְדַּמֵּן לוֹ, קִבֵּל: "מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה וְעָלָה בְיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר" (נזיר כג.).

— עָשׂוּ יָד אַחַת°, בָּאוּ לִידֵי שִׁתּוּף־פְּעֻלָּה, בָּאוּ לִכְלַל הֶסְכֵּם לִפְעֹל יַחַד.

— פָּשַׁט יָדוֹ בְּ־*, פָּגַע לְרָעָה: "לֵךְ, הִתְבּוֹנֵן בַּמְּלָכִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁעָבְרוּ עַל שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, מָה עָלְתָה בָּהֶם" (אסתר רבה ג, אם על המלך טוב).

— פָּשַׁט־יָד* [שאול מן שבת א א, ושם כפשוטו], הוֹשִׁיט אֶת יָדוֹ לְקַבֵּל נְדָבָה: "וְכַאֲשֶׁר פְּשַׁטְתֶּם־יָד — תִּפְשֹׁטוּ" (ביאליק, בעיר ההריגה). הָאִישׁ נִדַּלְדֵּל וְהָיָה לְפוֹשֵׁט־יָד.

— קָפַץ אֶת יָדוֹ מִפְּלוֹנִי, נִמְנַע מִלֶּתֶת מִשֶּׁלּוֹ לִפְלוֹנִי: "לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן" (דברים טו ז).

— קָצְרָה יָדוֹ, לֹא הָיָה בִּיכָלְתּוֹ, נִלְאָה: "הֲיַד ה׳ תִּקְצָר?" (במדבר יא כג). "הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת, וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל?" (ישעיה נ ב).

— רָמָה יָדוֹ (עַל־), גָּבַר, נִצַּח: "פֶּן יֹאמְרוּ: יָדֵנוּ רָמָה, וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל־זֹאת" (דברים לב כז). "תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ, וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ" (מיכה ה ח).

— שָׁלַח יָד בְּ־, 1. נָהַג לֹא בְּיֹשֶׁר בִּרְכוּשׁ לֹא־לוֹ (גָּנַב, מָעַל, הֶעְלִים): "וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים (לְהִשָּׁבַע), אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ" (שמות כב ז). "הַחוֹשֵׁב לִשְׁלֹחַ יָד בַּפִּקָּדוֹן... אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד" (בבא מציעא ג יב). 2. הִכָּה, עָנַשׁ: "אִם תִּשְׁנוּ — יָד אֶשְׁלַח בָּכֶם!" (נחמיה יג כא). 3. הֵמִית, רָצַח: "הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר, וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ" (בראשית לז כב).

— שָׁלַח יָד בְּנַפְשׁוֹ°, אִבֵּד עַצְמוֹ לָדַעַת, הִתְאַבֵּד.

— שָׂם יָד עַל פִּיו, שָׁתַק, בָּלַם פִּיו, נֶאֱלַם: "הַחֲרֵשׁ, שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ!" (שופטים יח יט).

— יָדַיִם, 1. רִבּוּי מִן "יָד": "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב, וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" (בראשית כז כב). 2*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר

טהרות, העוסקת בדיני טהרת הידים ונטילתן. 3. מקום, ראה להלן "רחב־ידים".

— על־ידי־, 1, באמצעות־, ביד־, בתווכו של־: "להלל את־ה' על־ידי דויד" (עזרא ג י). "שמא זכה לו על־ידי אחר" (גיטין מ:). החבילה נשלחה על־ידי הדאר. 2*, בשביל: "השוקל על־ידי עני ועל־ידי שכנו ועל־ידי בן עירו — פטור" (שקלים א ז).

— על־ידי ש־*, בגלל־, בסבת־: "הרשעים על־ידי שתחלתן שלוה וסופן יסורין, פותחין בברכה וחותמין בקללה" (בראשית רבה סו).

— מידי־, 1, מפני־, מן־: "שמרני ה' מידי רשע, מאיש חמסים תנצרני" (תהלים קמ ה). 2°, מאת, מן־: קבלתי את השי מידי קרובי. 3*, ממצב של־, מתוך־: "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג.).

— לידי־*, 1°, אל־, לידיו של־: מסרתי את החבילה לידי השליח. 2*, למצב של־, לכלל־ — ראה להלן.

— בא לידי־*, הגיע למצב של־, הגיע לכלל־: "הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה" (אבות ג א). "שמא יקדים קנה לושט ויבוא לידי סכנה" (פסחים קח.). "כל השם ארחותיו במקום אחד בא לידי שעמום" (עגנון, כפות רמט).

— הגיע לידי־°, בא לידי־: האיש הגיע לידי דלדול ועניות. הדברים הגיעו לידי ברור.

— הביא לידי־*, גרם ל־, היה סבה ל־: "הבטלה מביאה לידי שעמום" (כתובות ה ה). "ואל תביאנו לא לידי חטא, ולא לידי עון, ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון" (ברכות ס:, תפילת השחר). "לא כל הדברים מביאים לידי תכלית" (עגנון, אורח 275).

— הידים ידי עשו [שאול מן בראשית כז כב], גבר שטפל בדבר אדם תקיף וגס.

— ידים אמונות° [שאול מן "ויהי ידיו אמונה", שמות יז יב] כנוי למי שמחזק ממחה ובר־סמך או מהימן בדבר: "הכסף שמור בידים אמונות — בידי הגזבר" (ברקוביץ, הראשונים קכו).

— ידים מוכיחות*, ראיות ברורות ומכריעות: "ידים שאין מוכיחות לאו הוין ידים" (קידושין ה: ועוד). "וכן בנדון זה יש כמה סברות, וידים מוכיחות" (טור חושן משפט, סה כא).

— ידים ריקות° (ריקניות°), חסר כל: "והיא — ידיה ריקות ובפיה אין מלה ובשרה" (ביאליק, אלמנות). "נגשים אנחנו לעשות בידים ריקניות דבר שלא בנקל יעשה אפילו במלוא־החפנים!" (גנסין, ג 105). "ורק שוב אשוב לא בידים ריקות, אלא, לכל הפחות, במאה אלף דולר" (ברקוביץ, הראשונים קעג).

— ידים רפות, חלשה, רפיון, יאוש: "חזקו ידים רפות, וברכים כשלות אמצו" (ישעיה לה ג). "לחזק ידים רפות, לכנס ולעודד את יתר הפליטה בשעת מבוכה ויאוש" (ברקוביץ, הראשונים קלח).

— ידיו חמומות* (ירושלמי סנהדרין כג ב), הוא נוח לכעס, הוא מהיר־חמה, הוא נוטה להתרגז על נקלה ולשלח יד במתנגדו.

— ידיו רב לו [שאול מן דברים לג ז, ושם ההוראה אחרת] הוא מצטין וממחה, יש לו הכשרון: עסקן פלוני ידיו רב לו גם בספרות.

— ידיו מסלקות מן־*, אין לו כל חלק וענין ב־, אין לו עוד תביעות כלפי־: "דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה, וידי מסלקות ממנה" (בבא בתרא מט.).

— ידיו יפות* (פסחים פט:), הוא זריז ומהיר מאד באכילה, הוא חוטף ואוכל.

— ידיו קלות* (תוספתא שבת ו ג), הוא זריז ומהיר במלאכתו.

— ידי־זהב°, כנוי לידים זריזות ומאמנות המצליחות במלאכה: "אין היא זקוקה לכספו, ידי־זהב לה" (ברש, א 186).

— חזוק־ידים*, עדוד: "אהבת חסד לנכנעים וחזוק ידים לנמהרים" (מגילת הסרכים י 27).

— נטילת־ידים* (ברכות יט.), רחיצה קלה של הידים, ביחוד לשם מצוה או שמירת הבריאות (לפני ארוחה ולאחריה, עם הקימה מן השנה ועוד).

— רחב־ידים, נרחב, משתרע על פני שטח רב: "זה הים גדול ורחב ידים" (תהלים קד כה).

— רפה־ידים, חלש: "והוא יגע ורפה־ידים" (שמואל ב יז ב).

— רפיון ידים, חלשה: "לא־הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים" (ירמיה מז ג).

— שפלות־ידים, עצלות, רשלנות: "בעצלתים ימך המקרה, ובשפלות ידים ידלף הבית" (קהלת י יח).

— במו־ידו°, במו־ידיו°, בעצם ידיו, הוא עצמו: "ואחלל במו־ידי ראש נזרי" (ביאליק, אחד אחד). "במו ידיך" (שמיר, שם ספרו).

— אין ידים לו, אין בו ממש, הוא נטול־ערך: "ופעלך אין־ידים לו" (ישעיה מה ט).

— חזקו ידיו, התחזק, התעודד: "ושמעת מה־ידברו, ואחר תחזקנה ידיך" (שופטים ז יא). "תחזקנה ידי כל אחינו המחוננים עפרות ארצנו" (ביאליק, ברכת עם).

— יצא וידיו על ראשו, יצא במפח־נפש, לא הצליח, נכשל: "גם מאת זה תצאי, וידיך על־ראשך... ולא תצליחי" (ירמיה ב לז). "אף הוא (לוט) יצא, וידיו על ראשו" (ירושלמי סנהדרין כט ד).

— יצא ידי־*, עשה את חובתו כלפי־, מלא את אשר הטיל עליו פלוני: "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום" (שקלים ג ב).

— יצא ידי חובתו*, מלא את המטל עליו, קים את חובתו: "הישן תחת המטה בסכה לא יצא ידי חובתו" (סוכה ב א). "עסת הכלבים... ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח" (חלה א ח).

— יש לו יד ארכה (ידים ארכות)° [בלשון־הדיבור] אינו זהיר ביחסו לרכוש זרים, הוא נוהג לגנב.

— יש לו שתי ידים שמאליות°, [בלשון־הדיבור] הוא בלתי־מכשר, הוא לא־יצלח וחסר־ישע: "איפה מגרילים נהגים כאלה עם שתי ידים שמאליות לאיש, זועה" (יזהר, שיירה 55).

— לא מצא ידיו, לא מצא ידיו ורגליו*, נתבלבל, נסתבך, לא התמצא: "ולא־מצאו כל־אנשי־חיל ידיהם" (תהלים עו ו). "לא מצא ידיו ורגליו בבית־המדרש" (יבמות עז:). "צבורי העצים שבחצר נתרבו... וחנינא... אינו מוצא בהם עוד את ידיו ואת רגליו" (ביאליק, מאחורי ט).

— משך ידיו מן־ °, ראה לעיל משך ידו מן־*.

— פרש ידיו אל־, פנה בבקשה ובתחנונים אל־: "פרשתי ידי אליך, נפשי כארץ־עיפה לך" (תהלים קמג ו).

— נטל ידיו*, רחץ ידיו רחיצה קלה במים לשם מצוה או לשם שמירת הבריאות (לפני אכילה ולאחריה, בקומו משנתו ועוד): "אל תטל ידיך ממי שלא נטל ידיו" (ברכות נא.).

— נטל את שלו מתחת ידיו של פלוני*, נענש על־ידי פלוני: "כל מי שהוא בא להזדוג לישראל (להרע להם), סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם" (בראשית רבה מא).

— נתרשלו ידיו*, רפו ידיו, נפלה רוחו, לא מצא עז בנפשו: "לצייר שהיה צר איקונין של מלך. בא לגמר הפרצוף, אמרו לו: מת המלך ועמד מלך אחר... נתרשלו ידיו" (במדבר רבה ט).

— קבל אותו בשתי ידיו° [בלשון־הדיבור] קבל אותו בכל לבו, בחפץ־לב.

— רפו ידיו, נחלש, פג כחו, אבד מרצו, נואש: "שמענו את־שמעו — רפו ידינו, צרה החזיקתנו" (ירמיה ו כד). "ציון, אל־ירפו ידיך" (צפניה ג טז).

— שלח ידיו ב־, עבד. פעל, עסק ב־: "ידיה שלחה בכישור, וכפיה תמכו פלך" (משלי לא יט).

ידד [מן ידיד]

~ פע' ידד °, ראה ערך מידד °.

~ הת' התידד °, היה לידיד ולרע, התחבר, התרעה: הדייר החדש התידד עם השכנים. הטל אסור על צבא־הכבוש להתידד עם האזרחים. — [להתידד עם־, מת־, ית־]

ידה° נ' [מן יד] שרוולית, קצה השרוול המקפל כלפי מעלה במעיל, בחלצה וכדומה. — [ידת־, ידות, ידות־]

א. **ידה** [ארמית: ידי, אודי]

~ הפ' הודה פ"י 1, גלה את האמת, לא העלים את אשר עשה, ספר ולא כחש: "אודה עלי פשעי לה'" (תהלים לב ה). "מכסה פשעיו לא יצליח, ומודה ועזב ירחם" (משלי כח יג). "מודה מקצת הטענה — ישבע" (בבא מציעא ג.). "אז היו מכרחים להודות בפה מלא" (אחד העם, קפו). הנאשם הודה באשמה. 2, הביע תודה, הכיר טובה, הלל את פלוני על הטובה שגמל לו: "יהודה, אתה יודוך אחיך" (בראשית מט ח). "ועתה אלהינו מודים אנחנו לך, ומהללים לשם תפארתך" (דברי הימים א כט יג). האורחים הודו לבעל־הבית על קבלת־הפנים הנאה. 3*, הכיר באמתות דבר־מה, הסכים לדברי הזולת (לאחר פקפוק או התנגדות): "העמר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו — מודים (בית־שמאי לבית־הלל) שאינו שכחה" (פאה ו ג). "ששה דברים עשה חזקיה המלך, על שלשה הודו לו, ועל שלשה לא הודו לו" (פסחים ד ט). — [להודות ל־, על־, ב־; מודה; יודה — בפיוט גם: אהודך, אהודנו וכו']

~ פע' ודה ∴ 1 ° פ"י גרם שמישהו יתודה, המריץ להתודות: כמר נוצרי מודה את בני־קהלתו. 2 ∴ פע' התודה: "ודיתי עם שמים להזכיר גבורות גשמים" (קליר, אפיק, תפלת גשם). — [לודות, מודה, י־]

~ פע' ודה °, נתקבל אצל אחר לשם ודוי: העדה הנוצרית בכפר מודה על־ידי הכמר. — [מודה, יודה]

~ הת' התודה, 1. גלה את חטאו, הודיע כי אמנם חטא ופשע: "אנכי מתפלל... ומתודה על־חטאות בני־ישראל אשר חטאנו לך" (נחמיה א ו). "אדם שיש בידו עברה ומתודה ואינו חוזר בה" (תענית טז.). 2 °, גלה את צפונות לבו: "ועוד רז אחד לך אתודה" (ביאליק, הכניסיני). — [להתודות על־, ל־; מתודה, ית־]

— הריני מודה ומתודה °, הנני נכון לומר את האמת.

— הודות ל־ °, בזכותו של־, בגלל־: הודות לחריצותו ולכשרונו התקדם המהנדס הצעיר מהר בעבודה.

— מודה ועוזב ירחם (משלי כח יג), המגלה את טעותו ומתחיב שלא יחזור עליה — ראוי לסליחה ומחילה.

— הודה ולא בוש* (סוטה ז:), הודה באמת ובתמים, לא כסה דבר.

— מודה אני*, שם הברכה שאומר יהודי חרד בקומו בבקר משנתו: "מודה אני לפניך, מלך חי וקים, שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך".

— מודים*, ברכת הודיה בתפלת שמונה־עשרה ("מודים אנחנו לך").

— מודים דרבנן*, תפלת הודיה נוספת שקהל המתפללים אומר כשהחזן מגיע בחזרתו לתפלת "מודים".

— אינו אומר מודים° [שאול משם התפילה "מודים" שבשמונה־עשרה], אינו מודה: "אדם זה, חנון ורחום, רוצה להוליכנו בעגלתו בחנם, והוא שותק ואינו אומר מודים!" (מנדלי מו"ס, קיז).

— טענו חטין והודה לו בשעורים* [על־פי שבועות ו ג, ושם כפשוטו], ענה תשובה שלא ממין השאלה.

ב. **ידה** [ערבית: ודי שלח; ואולי הרחבה מן יד]

~ פע' ידה פ"י 1, ירה, זרק: "ידו אליה, אל־תחמלו אל־חץ!" (ירמיה נ יד). "הלא לאחר תעזב חילך, ויגיעך ליודי גורל" (בן־סירא יד טו). — [לידות, יודה, יידה]

~ פע' ידה פ"י 1, זרק, השליך, ירה: "וידו (=ויידו) אבן בי" (איכה ג נג). "ועל־ירושלם ידו (=יידו) גורל" (עובדיה יא). 2 ° [בספורט] הטיל, זרק (משקל) למרחק: הספורטאי ידה פטיש למרחק של 56 מטר. — [לידות את־, ב־, על־; מידה, י־]

~ הת' נתידה °, נזרק, הוטל: "כשראשו בקוע מאבן גדולה שנתידתה בו בחזק" (טביב, דרך 163). — [להתידות, מתידה, ית־]

— ידה בו אבן° [בהשאלה מן איכה ג נג], השמיץ אותו, הטיל עליו אשמה: "הנידה באיש אבן על כי רפו ידיו והוא נותן בכוס עינו?" (ברנר, א 355).

ידוג° ז' [מן דוג, על־משקל יבול] שלל הדגים, כלל הדגים שנשלו מן הימים או מן הברכות בעונה מסימת: "כתפה את שק הידוג" (שלונסקי, תר' הדון א 37). הידוג עלה השנה יפה. — [ידוג־]

ידוד ∴ ז' [על־פי ההבנה בכתוב "כידודי אש" (איוב מא יא) — כמו ידודי אש] 1. ניצוץ, שביב־אש: "ידוד אש לוהט בהאבקו עמו כי לא

יָכֹל לוֹ״ (יוסי בן יוסי, עבודה, סידור רס״ג רסח). 2, דוּד: ״נָתַן הָאֵשׁ בְּתוֹךְ הַיְּדוֹד״ (תשו׳ דונש, כידודי). — [יְדוֹדִים, יְדוֹדֵי־]

יִדּוּי° ז׳ [מן בּ׳ ידה, יִדָּה] זְרִיקָה, הַשְׁלָכָה, הֲטָלָה לְמֶרְחָק: ״כְּמִלֹּא יִדּוּי־אֶבֶן מְשׁוּחַת נְחוּם״ (יוזהר, צקלג 136). יִדּוּי ״פֶּטִישׁ״ לְמֶרְחָק שֶׁל שִׁשִּׁים מֶטֶר. יִדּוּי רִמּוֹן. — [יִדּוּי־, יִדּוּיִים, יִדּוּיֵי־]

— **יִדּוּי אֲבָנִים בְּ־°** [בהשאלה] הֲטָלַת שִׁקּוּצִים עַל־, הַשְׁמָצָה.

יְדוֹנִית° נ׳ [מן יָד] 1, גְּלִיל־פַּרְוָה לְהַכְנִיס בּוֹ אֶת הַיָּדַיִם כְּדֵי לְחַמְּמָן בִּימֵי הַקֹּר: ״כּוֹבַע־שֵׂעָר, צַוָּארוֹן־שֵׂעָר, וּבִידוֹנִית כַּפֶּיהָ צְמוּדוֹת״ (כהן, שירים לה). ״אֶת יָדָהּ הַשְּׁנִיָּה לֹא הוֹצִיאָה בִּמְבוּכָתָהּ מִתּוֹךְ הַיְּדוֹנִית לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם״ (קבק, בצל 91). 2, טַבַּעַת אוֹ שַׁרְשֶׁרֶת שֶׁכּוֹבְלִים בָּהּ אֶת יְדֵי הָאָסִיר. — [יְדוֹנִית־, יְדוֹנִיּוֹת]

ידונית (1)

יָדוּעַ ת׳ [מן ידע, יָדַע] 1, מְפֻרְסָם, גָּלוּי, שֶׁרַבִּים יוֹדְעִים וּמַכִּירִים אוֹתוֹ: ״הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים״ (דברים א יג). רוֹפֵא יָדוּעַ. 2°, מְסֻיָּם: ״שִׁיר תָּמִיד יְחִידִי וּבְנֹסַח יָדוּעַ״ (ביאליק, שירתי). יֵשׁ בִּדְבָרָיו מִדָּה יְדוּעָה שֶׁל אֱמֶת. — [יְדוּעָה, יְדוּעִים, יְדוּעוֹת]

— **יְדוּעַ־חֹלִי**, חוֹלָנִי, חָלוּשׁ, חוֹלֶה כְּרוֹנִי: ״אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי״ (ישעיה נג ג).

— **בְּיָדוּעַ שֶׁ־***, הַכֹּל יוֹדְעִים כִּי־, בָּרוּר וְגָלוּי שֶׁ־: ״כָּל הַמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ״ (ביצה לב:).

— **גָּלוּי וְיָדוּעַ***, בָּרוּר הֵיטֵב: ״גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא לִכְבוֹדִי עָשִׂיתִי״ (בבא מציעא נט:).

— **לֶהֱוֵי יָדוּעַ*** [על־פי הארמית: יְדִיעַ לֶהֱוֵא, עזרא ד יב], יְהֵא הַדָּבָר יָדוּעַ, דַּע כִּי...

יִדּוֹעַ* ז׳ [במקרא—שם פרטי; אולי קרוב אל יִדְּעֹנִי] כִּנּוּי לְחַיָּה אוֹ לְעוֹף שֶׁהַקּוֹסְמִים הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּעַצְמוֹתֵיהֶם לְהַעֲלוֹת רוּחוֹת מֵתִים (סנהדרין סה:). — [יִדּוֹעִים או יִדּוֹעוֹת]

יִדּוּעַ° ז׳ [מן ידע, יִדַּע] 1, (בדקדוק) הַבָּעַת דָּבָר כְּיָדוּעַ, הֲפִיכַת דָּבָר סְתָמִי לְדָבָר מְסֻיָּם: יִדּוּעַ שֵׁם־עֶצֶם עַל־יְדֵי הוֹסָפַת ״ה״ בְּרֹאשׁוֹ: ״הַסֵּפֶר״, ״הָאִישׁ״, ״הֶחָתוּל״. 2, מַתַּן מֵידָע (אִינְפוֹרְמַצְיָה): יִדּוּעַ הַמַּצָּב לַצִּבּוּר. — [יִדּוּעַ־]

— **הֵא־הַיִּדּוּעַ°**, הֲבָרַת ״הַ״ אוֹ ״הָ״ אוֹ ״הֶ״ הַבָּאָה לִפְנֵי שֵׁם וְהוֹפֶכֶת אוֹתוֹ מִסְּתָמִי לִמְיֻדָּע. נִקְרֵאת גַּם ה׳ הַיְדִיעָה.

יָדוֹת° נ׳ [מן יָד; שם מופשט רווח בצירוף:]

— **דּוּ־יָדוֹת°**, כֹּשֶׁר־שִׁמּוּשׁ שָׁוֶה בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם.

יְדוּתוּן ז׳ [אולי מן א. ידה, הודות; ברוב המקומות במקרא—שם פרטי לאחד מבני הלויים—דברי הימים א טז מב ועוד] כִּנּוּי לְאֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה הַקְּדוּמִים (אוּלַי עַל שֵׁם מַמְצִיאוֹ) אוֹ לְאֶחָד מִמִּנְחֵי־הַנְּגִינָה: ״לַמְנַצֵּחַ עַל יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד״ (תהלים סב א, וכן מזמורים לט ועב).

יָדִי° ת׳ [מן יָד] הַשַּׁיָּךְ לַיָּד, הַקָּשׁוּר בִּפְעֻלַּת הַיָּד.

— **דּוּ־יָדִי°**, הַכָּרוּךְ בְּשִׁמּוּשׁ בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם בְּאֹפֶן שָׁוֶה: תּוֹפָעָה דּוּ־יָדִית אֵצֶל הַיֶּלֶד.

יָדִיד ז׳ [אוגריתית: יד; ערבית: וַדִיד; וַדַאד ידידות] 1, חָבֵר נֶאֱמָן, רֵעַ טוֹב: ״אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ. כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי״ (ישעיה ה א). ״יְדִיד ה׳ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו״ (דברים לג יב). ״יָבֹא יָדִיד בֶּן יָדִיד וְיִבְנֶה יָדִיד לְיָדִיד בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יָדִיד וְיִתְכַּפְּרוּ בוֹ יְדִידִים״ (מנחות נג.). בַּעַל הַשִּׂמְחָה הִזְמִין אֶת כָּל יְדִידָיו לִמְסִבָּה. 2, ת׳ אָהוּב, חָבִיב: ״מַה־יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ״ (תהלים פד ב). — [יְדִיד־, יְדִידִים, יְדִידֵי־; יְדִידָה, יְדִידַת־ יְדִידוֹת]

— **יְדִיד־נֶפֶשׁ**, אָהוּב וְחָבִיב בְּיוֹתֵר: ״יְדִיד־נֶפֶשׁ אָב הָרַחֲמָן, מְשֹׁךְ עַבְדְּךָ אֶל רְצוֹנֶךָ״ (אליעזר אזקרי, ידיד נפש, תפילת השחר). ״כְּאִלּוּ נִפְגַּשׁ לְאַחַר פְּרִידָה אֲרֻכָּה עִם חֲבֵר־נְעוּרִים וִידִיד־נֶפֶשׁ, שֶׁהִתְגַּעְגֵּעַ עָלָיו יָמִים רַבִּים״ (ברקוביץ, הראשונים קמו).

ידיד-חולות

— **יְדִיד־חוֹלוֹת°** ז׳ צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, גָּדֵל בְּחוֹלוֹת נָעוֹת וּמְסֻגָּל לִחְיוֹת אַף בְּהִתְכַּסּוּתוֹ עַל־יְדֵי חוֹל (Ammophila).

יְדִידוּת* נ׳ [מן יָדִיד] חִבָּה, רֵעוּת, חֲבֵרוּת: ״צוּרֵנוּ צַוֵּה לְהַצִּיל יְדִידוּת שְׁאֵרֵנוּ מִשַּׁחַת״ (ירושלמי ברכות יד א). ״חִטֵּי יְדִידוּת נִזְרָעָה תָּמִיד בְּתוֹךְ לִבָּם״ (משה אבן־עזרא, לפני זמן נשיר). ״שֶׁלְּךָ בִּידִידוּת...״ (סיום במכתב). פְּלוֹנִי חַי בִּידִידוּת עִם כָּל מַכִּירָיו. — [יְדִידוּת־]

— **יְדִידוּת־נַפְשׁוֹ**, אֲהוּבָתוֹ: ״עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי, נָתַתִּי אֶת־יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ״ (ירמיה יב ז).

יְדִידוֹת נ׳ [מן יָדִיד] יְדִידוּת, חִבָּה, רֵעוּת: ״שִׁיר יְדִידֹת״ (תהלים מה א). ״בְּמוֹצָאֵי אוֹתָהּ שַׁבָּת, עֵת רָצוֹן וִידִידוֹת״ (ביאליק, יונת החייט). ״וְאַחֲנִיף לוֹ שָׁלוֹם, יְדִידוֹת אֲצַחֶק־לוֹ״ (כהן, שירים עג).

יְדִידוּתִי° ת׳ [מן יְדִידוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִבָּה וְרֵעוּת, יְדִידוּת וְנֶאֱמָנוּת: יְחָסִים יְדִידוּתִיִּים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. — [יְדִידוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

— **יְדִידוּתִית°** תה״פ בִּידִידוּת, בְּאֹפֶן חֲבֵרִי: ״בַּאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו, בְּיִחוּד כְּשֶׁהֵן צוֹחֲקוֹת יְדִידוּתִית, יֵשׁ גַּם מֵעֵין צֵל שֶׁל אֵיזוֹ קִנְאָה״ (ברנר, א 466). ״הִתְקָרֵב אֵלַי וּבְמַק־נִיבוֹ הָרָגִיל דִּבֵּר יְדִידוּתִית: אַל תִּירָא״ (פרלמן, תר׳ הרק 37).

יַדְּיָן°, יַדְּיָין ז׳ [מן יָד] בַּעַל יָדַיִם תַּקִּיפוֹת, בַּעַל זְרוֹעַ: ״וְלַשְׁנָנִית הָיְתָה (הָאִשָּׁה) וְיַדְּיָנִית הָיְתָה״ (עגנון, כלה, נוסח ראשון). — [יַדְּיָנִית, יַדְּיָנִים, יַדְּיָנִיּוֹת]

יְדִיעָה* נ׳ [מן ידע, יָדַע] 1*, דַּעַת, הַכָּרַת דָּבָר, בְּקִיאוּת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״הֻשַּׁב מִידִיעָתוֹ – מֵבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ; לֹא שָׁב מִידִיעָתוֹ – אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ״ (הוריות ב.). בֵּית־הַסֵּפֶר מַקְנֶה לְתַלְמִידִים יְדִיעוֹת בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. הַדָּבָר נַעֲשָׂה שֶׁלֹּא בִּידִיעָתִי. 2°, חֲדָשָׁה, שְׁמוּעָה, דָּבָר שֶׁמּוֹדִיעִים עָלָיו: ״כְּנָפַיִם עָשְׂתָה לָהּ הַיְדִיעָה הַמַּפְתִּיעָה״ (שור, כוכבי 272). הָעִתּוֹן מֵבִיא לְקוֹרְאָיו יְדִיעוֹת שׁוֹנוֹת מִכָּל קַצְוֵי הָעוֹלָם. יְדִיעוֹת אַחֲרוֹנוֹת. — [יְדִיעַת־, יְדִיעוֹת]

— **הֵא־הַיְדִיעָה°** (בדקדוק) הֲבָרַת ״הַ״ אוֹ ״הָ״ אוֹ ״הֶ״ הַבָּאָה לִפְנֵי שֵׁם וְהוֹפֶכֶת אוֹתוֹ מִסְּתָמִי לְיָדוּעַ: ״הַבַּיִת״, ״הָאִישׁ״, ״הֶחָסִיד״. נִקְרֵאת גַּם ה׳ הַיִּדּוּעַ.

— ידיעת־הארץ °, גיאוגרפיה, תאור הארץ מבחינת מבנה, צמחה, ישובה וכו׳.

— ידיעת־הטבע °, למוד הטבע לענפיו השונים: הצומח, החי, הדומם.

— ידיעת־השמים °, אסטרונומיה, מדע צבא־השמים.

— בידיעתו °, כשהוא ידע על כך: הדבר נעשה בידיעתו של האיש – ההפך: שלא בידיעתו: ״פילוסוף גדול שלא בידיעתו היה אדם הראשון״ (אחד העם, סא).

ידיעון ° ז׳ [מן ידיעה] עלון לידיעות, חוברת לאינפורמציה, בולטין: ידיעון של לשכת המסחר. ידיעון־בריאות. — [ידיעון־, ידיעונים, ־ני־]

ידיעות ° נ׳ [מן ידוע] היות ידוע: ״אין אנו מעריכים גדלתו של אדם לפי מדת פרסומו וידיעותו לרבים״ (אביגרי, יד 224). — [ידיעות־]

ידית ° נ׳ [מן יד] קת, בית־אחיזה, בליטה בכלי, במכשיר או ברהיט לאחז בו: ידית־המחבת. ידית־הדלת. ידית־הפטיש. ידית־המגרה. — [ידית־, ידיות, ידיות־]

ידלול ° ז׳ [מן ידלל, ידלל] שירה אגב השמעת צלילי ״פלצט״ וצלילי חזה לסרוגין: הידלול הוא מסגנון השירה של הרועים בהרי האלפים. — [ידלול־]

ידלל [מגרמנית: jodeln, בחיקוי לקול השירה]

~ פי׳ ידלל ° פ״ע שר אגב השמעת צלילי ״פלצט״ וצלילי חזה לסרוגין, כעין קול ובת־קול מתחלפים: ״שיר רועה מידלל נובע ופוסק: יודלי, יודלי־לי״ (שניאור, שירים קמט). —[לידלל, מ־, י־]

ידע [אוגריתית: ידע; אכדית: idû; ארמית: ידע]

~ פע׳ ידע פ״י 1, הכיר, היה בתחום ידיעתו, תפס בחושו או בשכלו או בהכרתו: ״הידעתם את־לבן בן־נחור? ויאמרו: ידענו״ (בראשית כט ה). ״ולא־ידע יעקב, כי רחל גנבתם״ (בראשית לא לב). ״כי ידע כל־ישראל, כי־גבור אביך״ (שמואל ב יז י). ״מנין אתה יודע״ (ברכות ה ה). ״לא ידע איש מי היא״ (ביאליק, לא ידע). ״והלא אני יודע בו שהוא בעל ספר״ (הזז, יע״ש א 8). 2, היה בקי בדבר, הבין היטב: ״ידע נגן וגבור חיל״ (שמואל א טז יח). ״יודע שבעים לשון״ (שקלים ה א). 3, דאג, שם לב: ״ויעזב כל־אשר־לו ביד יוסף, ולא־ידע אתו מאומה״ (בראשית לט ו). ״ואת־בניו לא ידע״ (דברים לג ט). 4, [בהשאלה ובלשון נקיה] בעל, הזדוג: ״והאדם ידע את־חוה אשתו, ותהר ותלד את־קין״ (בראשית ד א). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לדעת את־, ב־, גם לידע*; יודע, יודעת; אדע; דע!]

~ נפ׳ נודע, 1, נגלה, הכר, נתפרסם, נעשה ידוע: ״אכן נודע הדבר!״ (שמות ב יד). ״היום יודע, כי־אתה אלהים בישראל״ (מלכים א יח לו). ״שמעו אויבינו כי־נודע לנו ויפר האלהים את־עצתם״ (נחמיה ד ט). ״הפסח שנזרק דמו, ואחר־כך נודע שהוא טמא״ (פסחים ז ו). 2, קבל ידיעה, נעשה ידוע לו: ״כי־אחרי שובי נחמתי, ואחרי הודעי ספקתי על־ירך״ (ירמיה לא יח). 3, התגלה, הראה את עצמו: ״אשר נודעתי אליהם לעיניהם״ (יחזקאל כ ט). ״אל־תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות״ (רות ג ג). — [להודע, נודע, יודע]

~ פע׳ ידע פ״י 1 ° [בדקדוק] הפך שם־עצם מסתמי לידוע: ״תוספת ״ה״ לפני שם מידעת אותו, למשל: ״הספר״ לעמת ״ספר״. 2, קבע, יעד: ״המימיך צוית בקר, ידעת השחר מקמו״ (איוב לח יב). ״טכס שלש־עשרה תורות... ידע אלה העדות״ (ינאי, רנח). ״ידעת לבינונים תשובה להציל ממות נפשם״ (יהודה הלוי, ח 336). 3 *, הודיע, גלה: ״ידיד אתוי־עבר ידעך בעולם״ (אמיץ כוח, עבודת יום־כיפור). ״השיבם מה ששאלו, ידעם איך יפארו״ (היה עם פיפיות, מוסף א׳ ראש־השנה). 4 °, מסר אינפורמציה, ספק את הידיעות הדרושות: ״המצפון הוא רגש שמידע בנו את סדר המערכות של יצרינו״ (קלצקין, אחרונים רפד). — [לידע, מידע, יידע]

~ פע׳ ידע * 1 ° [בדקדוק] נהפך (שם־עצם) מסתמי לידוע: השם ידע על־ידי תוספת ה׳־הידוע. שם מידע ובלתי־מידע. 2 °, קבל אינפורמציה: פלוני מידע היטב. 3 *, נודע: ״טרם נולד מנשה ידעה תולדות אפרים״ (ינאי, עב). —[מידע, יידע]

~ הת׳ התודע, 1, התגלה, גלה את זהותו: ״ולא־עמד איש אתו בהתודע יוסף אל־אחיו״ (בראשית מה א). 2 °, עשה הכרות, הציג עצמו לפני מישהו: ״היא התודעה לתלמיד צעיר איש־מחשבות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נט). התודעתי במסבה אל הסופר. התודענו במקרה. 3 *, נעשה מקרב ומידע: ״ואל תתודע לרשות״ (אבות א י). 4 *, נודע, נתפרסם: ״מאותה שעה נתודע שמו של הקדוש־ברוך־הוא בכל העולם״ (אגדת בראשית עד). — [להתודע אל־, ל־; מת־, יתודע]

~ הפ׳ הודיע פ״י 1, השמיע, ספר, גלה: ״וה׳ הודיעני ואדעה, אז הראיתני מעלליהם״ (ירמיה יא יח). ״אשאלך והודיעני״ (איוב מ ז). ״הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו״ (שבת י:). 2, [בהשאלה] למד, לקח, ענש, יסר: ״ויקח את־זקני העיר ואת־קוצי המדבר ואת־הברקנים וידע בהם את־אנשי סכות״ (שופטים ח טז). — [להודיע את־, ל־; מודיע, יודיע]

~ הפ׳ הודע, הודע, נודע, פרסם: ״או־הודע אליו חטאתו״ (ויקרא ד כג). [וראה עוד ערך מודע] — [מודע, יודע]

— לא ידע נפשו, היה נרגש ונבוך: ״לא אדע נפשי, אמאס חיי״ (איוב ט כא). ״ונפשי תרועה ולא ידעתי נפשי״ (ביאליק, מגילת ו). ״ישבתי על המעלות ולא ידעתי את נפשי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה).

— לא ידע בין ימינו לשמאלו, לא ידע כלום, לא התמצא בדבר: ״אשר יש־בה (בנינוה) הרבה משתים־עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין־ימינו לשמאלו״ (יונה ד יא). ״אפלו בסדר התנאים והאמוראים אינם יודעים בין ימינם לשמאלם״ (ברנר, א 22).

— יודעי חן *, ראה ערך ח״ן.

— יודע ספר °, משכיל, בקי בספרות, מי שקרא ושנה: ״יודעי הספר בישראל עומדים זה כמה משתאים לפני חזיון מוזר״ (ביאליק, הספר העברי). ״היה מתחבט לפני כל יודע ספר שילמדנו״ (עגנון, אלו קעב).

— יוֹדֵעַ פֶּרֶק בְּ־°, בָּקִי בְּ־, מֵבִין בְּ־: "בְּנֵי עַמֵּנוּ, הַיּוֹדְעִים פֶּרֶק בְּהִלְכוֹת כְּסָפִים" (אחד העם, קמג). "לַמְדָן וּבַעַל תַּנַ"ךְ, יְרֵא־שָׁמַיִם וְיוֹדֵעַ פֶּרֶק בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (ברקוביץ, תר' חיי טז).

— בְּיוֹדֵעַ°, בְּיוֹדְעִים°, מִתּוֹךְ יְדִיעָה, בְּהַכָּרָה, בְּכַוָּנָה (וּלְהֶפֶךְ: בְּלֹא יוֹדֵעַ°, בְּלֹא יוֹדְעִים°): "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים" (וידוי לימים נוראים). "וְהַלָּלוּ עוֹזְרִים עַל־יָדָהּ, בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים" (אחד העם, תכב). "וַאֲנַחְנוּ, יְלִידֵי בֵינַיִם, בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא־יוֹדְעִים לִפְנֵי שְׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת גַּם יַחַד מִשְׁתַּחֲוִים" (ביאליק, לאחד העם). "הַרְגָּשׁוֹת וְדֵעוֹת, מִכֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּר מְסֻיָּם שֶׁל הִתְרַשְּׁמוּת... אִם בְּיוֹדֵעַ וְאִם בְּלֹא יוֹדֵעַ" (קלצקין, כתבים 150).

— יוֹדְעֵנִי°, יוֹדֵעַ אֲנִי: "בְּדָבָר זֶה חָשַׁבְתִּי אֲנִי הַרְבֵּה וְיוֹדְעֵנִי הַרְבֵּה" (עגנון, כפות קעג). "יוֹדְעַנִי יָפֶה, שֶׁכָּל שְׁאָר גִּלּוּיִים בַּחַיִּים וּבַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלּוֹ אֵינָם אֶלָּא בְּנֵי־לְוָיָה לַשִּׁירָה הַגְּדוֹלָה" (ויסלבסקי, יחידים 123).

— יָדְעָה אִישׁ [בהשאלה ובלשון נקייה] נִבְעֲלָה, הָיְתָה נְשׂוּאָה: "הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ" (בראשית יט ח).

— לֵידַע לְהוֹדִיעַ (וּלְהִוָּדַע)* [שאול מן אבות ד כב: "לידע להודיע ולהיוודע שהוא אל", ושם כפשוטו] לְהַכְרִיז גְּלוּיוֹת וּלְלֹא כָּל סָפֵק: "לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה הַכֹּל מְשֻׁנֶּה וְאֵינוֹ כָּךְ כְּבַיָּמִים הָהֵם" (מגדלי מו"ס, תכב). "עַל כֵּן הֵם הוֹגִים אֶת הַשֵּׁם בְּצוּרָתוֹ הַלּוֹעֲזִית... לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ, כִּי לֹא בְּחִבַּת־צִיּוֹן הַיְשָׁנָה הֵם מְדַבְּרִים" (אחד העם, קלה).

— מִי יוֹדֵעַ, אֶפְשָׁר, אוּלַי: "מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים, וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד" (יונה ג ט).

— תֵּדַע שֶׁ־*, מִכָּאן תּוּכַל לְהַסִּיק וְלָדַעַת כִּי־: "כָּל הַיִּשּׁוּב כֻּלּוֹ תַּחַת כּוֹכָב אֶחָד יוֹשֵׁב, תֵּדַע שֶׁהֲרֵי אָדָם נוֹתֵן עֵינוֹ בְּכוֹכָב אֶחָד, הוֹלֵךְ לַמִּזְרָח – עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ: לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם – עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ" (פסחים צד.).

— לְהוֹדִיעֲךָ*, לְהָבִיא רְאָיָה, מִכָּאן הַהוֹכָחָה שֶׁ־: "לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵין הָעֲנִיּוּת וְהָעֲשִׁירוּת מִן הָאֻמָּנוּת" (תוספתא קידושין ה טו).

— הַשֵּׁם יוֹדֵעַ° [דיבור של הסתייגות או פליאה] רַק אֱלֹהִים הוּא הַיּוֹדֵעַ, אֵין לְהָבִין: "הַשֵּׁם יוֹדֵעַ מָה עִנְיָן הוּא לַחֲקִירָה" (שנהר, ג 21).

— דַּעַת לְנָבוֹן נָקָל (משלי יד ו), כָּל חָכָם יָבִין זֹאת מֵאֵלָיו.

— מוּדַעַת זֹאת (ישעיה יב ה), דָּבָר זֶה גָּלוּי וְיָדוּעַ, מִן הַמְפֻרְסָמוֹת הוּא.

— הַמּוּדָע° [בפסיכולוגיה] הַהַכָּרָה, כְּלַל הַחֲוָיוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת הַנִּמְצָאוֹת בִּתְחוּם תּוֹדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם [ולהפך:]

— הַבִּלְתִּי־מוּדָע°, תַּת־הַהַכָּרָה שֶׁל הָאָדָם, הַיְצָרִים הַפּוֹעֲלִים בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם וְלֹא בָּאוּ לִידֵי גִּלּוּי בְּתוֹדָעָה.

יֶדַע° ז' [מן ידע] 1. יְדִיעָה, מִכְלוֹל יְדִיעוֹת בִּתְחוּם מְסֻיָּם: יֶדַע טֶכְנִי. יֶדַע פֶּדָגוֹגִי. צֵרוּף מֻצְלָח שֶׁל יֶדַע וְשֶׁל כֹּשֶׁר־מַעֲשֶׂה. 2. [בפסיכולוגיה] תּוֹדָעָה, כְּלַל הַחֲוָיוֹת הַמֻּכָּרוֹת לָאָדָם בְּמַצָּב וּבְרֶגַע מְסֻיָּם (לְהַבְדִּיל מִן "אַל־יֶדַע"): "רְצוּעַת הַסֵּפֶר הַמְּחִיצָּת בֵּין עוֹלַם הַיֶּדַע וְהָאַל־יֶדַע" (גיר, השעיפים 96). —[יֶדַע־]

— יֶדַע־עַם°, 1. פוֹלְקְלוֹר, חֵקֶר מִנְהֲגֵי הָעָם, הֲוָיוֹ, שִׁירָיו הָעֲמָמִיִּים וְכוּ'. 2. אֶתְנוֹגְרַפְיָה.

— תַּת־יֶדַע° [בפסיכולוגיה] עוֹלַם הָרְגָשׁוֹת וְהַכִּסּוּפִים שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִכְלַל הַכָּרָתוֹ שֶׁל אָדָם, וְהֵם "מִתַּחַת לְסַף הַהַכָּרָה".

יִדְּעוֹנִי ז' [אולי מן ידע; לפי חז"ל, משם החיה יַדּוּעַ, ראה ערך זה] קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף, מְנַחֵשׁ עֲתִידוֹת: "וְהוּא (מְנַשֶּׁה) הֶעֱבִיר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגֵי בֶן־הִנֹּם וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְכִשֵּׁף וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי" (דברי הימים ב לג ו). "יִדְּעוֹנִי – זֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו" (סנהדרין ז ז). "יִדְּעוֹנִי – זֶה הַמֵּנִיחַ עֶצֶם יַדּוּעַ בְּפִיו וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו" (סנהדרין סה:). —[יִדְּעוֹנִית, יִדְּעוֹנִים, יִדְּעוֹנִיּוֹת]

יַדְּעוּת° נ' [מן ידע] 1°. מַצְפּוּן, הַכָּרָה פְּנִימִית שֶׁל אָדָם בְּאַחֲרָיוּתוֹ הַמּוּסָרִית לְמַעֲשָׂיו: "אֱמֹר אַתָּה, אֲדוֹנִי, הֵיכָן הַיֹּשֶׁר וְהֵיכָן הַיַּדְּעוּת?" (עגנון, אורח 79). "אוֹתָם הַיָּמִים נִטְּלָה הַיַּדְּעוּת מִבְּנֵי־אָדָם, וְכָל אָדָם גּוֹזֵל וְחוֹמֵס וְאוֹכֵל" (שם, 124). 2. בְּקִיאוּת, יְדִיעָה: "עֵינָיו... מְטֻמְטָמוֹת הֵן, וּסְבַר אֵין בָּהֶן, וְלֹא יַדְּעוּת שֶׁל כְּלוּם" (שנהר, ג 461). "זוֹ שִׁגְרַת תַּעֲנוּגוֹת וְיַדְּעוּת וְשָׂבְעָה בְּעִגּוּל הַמְּתֻנִּים, הַיָּרֵךְ" (שלו, קולות 180). —[יַדְּעוּת־]

יַדְּעָן° ז' [מן ידע, יָדַע] מִי שֶׁיּוֹדֵעַ הַרְבֵּה, בַּעַל יְדִיעוֹת מְרֻבּוֹת: "אֶפִּיקוֹרוֹס גָּמוּר הוּא הָאִישׁ הַלָּז, אֲבָל הוּא מְשֻׁלָּם וְיַדְּעָן" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ט). —[יַדְּעָנִים, יַדְּעָנֵי־; יַדְּעָנִית, יַדְּעָנִיּוֹת]

יַדְּעָנוּת° נ' [מן יַדְּעָן] יְדִיעָה וּבְקִיאוּת רַבָּה: "לִכְאוֹרָה רַק יַדְּעָנוּת גְּרֵידָא אֶצְלוֹ, יַדְּעָנוּת בְּאוֹרַיְתָא שֶׁבָּאָה לְהַרְחִיב אֶת הַשֵּׂכֶל" (ברדיצ'בסקי, מאמרים ק). "הַיַּדְּעָנוּת לִמְצֹא סִמּוּכִין בַּתַּנַ"ךְ אוֹ בַּתַּלְמוּד" (פרסקי, לשון 40). —[יַדְּעָנוּת־]

יַדְּעָנִי° ת' [מן יַדְּעָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַדְּעָנוּת: "הַהוֹרָאוֹת הַיַּדְּעָנִיּוֹת כִּבְיָכוֹל עַל טָהֳרַת הַגֶּזַע" (קלצקין, כתבים 43). —[־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **יָהּ** ז' 1. קִצּוּר שְׁמוֹ הַמָּלֵא שֶׁל אֱלֹהִים (יהוה): "מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ" (תהלים קיח ה). "עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ" (שמות טו ב). "לְיָהּ וּלְךָ, מִזְבֵּחַ, לְיָהּ וּלְךָ, מִזְבֵּחַ" (סוכה ד ה). 2. [בלא מפיק בה"] סִיֹּמֶת לְשֵׁם־עֶצֶם לְסִמּוּן חֹזֶק אוֹ גֹּדֶל: שַׁלְהֶבֶתְיָה (שיר השירים ח ו) (=שַׁלְהֶבֶת יָהּ). מַאְפֵּלְיָה (ירמיה ב לא) (=מַאְפֵּל יָהּ).

— מַתַּת־יָהּ°, מַתְּנַת אֱלֹהִים, דָּבָר שֶׁנִּתַּן בּוֹ אָדָם: "וְהִי רַק מַתַּת־יָהּ נִפְלָאָה בְּמִינָהּ וְכִשְׁרוֹן גְּאוֹנִי שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ" (סוקולוב, אישים 321).

ב. **יָהּ*** מ"ק לצער [השווה ערבית: יָא] וַי, אוֹי: "כָּזֶה שֶׁהוּא נִדּוֹן לִפְנֵי הַדַּיָּן, צוֹעֵק וּמִצְטַעֵר וְאוֹמֵר: יָהּ! יָהּ! דַּי, דַּי!" (בראשית רבה צב).

יְהֵא* [עתיד מקוצר מן הָיָה] יְהִי, יִהְיֶה – ראה **היה**.

יהב [ארמית: יְהַב; ערבית: וַהַבַ]

~ פָּעַל יָהַב פ"י נָתַן [בעברית רווח רק הציווי, בארמית – כל הדרכים]: "הָבוּ אֶת־אוּרִיָּה אֶל־מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה" (שמואל ב יא טו). "הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר־עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי־בָהּ" (רות ג טו). [ובפיוט גם הבינוני:] "הֵן הַמָּוֶת יוֹהֵב שְׁלֵמוּת לָאָדָם" (רגלסון, חקוקות 75). —[הַב! אוֹ הָבָה! הָבִי! הָבוּ!]

— הָבָה, 1. תֵּן: "הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם, וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ" (בראשית מז טו). 2 [לזירוז] בּוֹאוּ־נָא, גְּשׁוּ־נָא: "הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר!" (בראשית יא ד).

— הַב, תֵּן: "לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת: הַב! הַב!" (משלי ל טו). "רַבָּה אוֹרִים, אֵל נָאוֹר, הַב אוֹר!" (ביאליק, עם פתיחת החלון).

— **מָאן דְּיָהֵב חַיֵּי יָהֵב מְזוֹנֵי**° [ארמית, על־פי תענית ח:] מִי שֶׁנּוֹתֵן חַיִּים, נוֹתֵן מְזוֹנוֹת, כְּלוֹמַר, יֵשׁ לִבְטֹחַ בְּבוֹרֵא־הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת בְּרִיּוֹתָיו.

— **בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּיַהֲבָךְ נִיהֲלַן וְלָא יַהֲבָךְ לְעַפְרָא*** [ארמית] רְאֵה בְּרִיךְ.

יְהָב ז׳ [אולי מן יהב; ארמית: יְהָב נטל] 1. מַשָּׂא, נֵטֶל [רווח רק בניב המקראי "השליך יהבו על־", ראה להלן; ומכאן בהשאלה:] 2°. תִּקְוָה, סִכּוּי: "כְּחַג הַדֹּמֶן בְּשָׂרוֹת הַיְּהָב וְהַתְּנוּבוֹת" (שלונסקי, שירים ב 330). "וְעַם־אָדָם יִשָּׂא כַּפָּיו לַיְּהָב" (ש׳ שלום, שירים שעט). — [יְהַב־, יְהָבִים, יְהָבֵי־]

— **הִשְׁלִיךְ יְהָבוֹ עַל־** [בהשאלה] תָּלָה תִּקְוָתוֹ בְּ־: "הַשְׁלֵךְ עַל־ה׳ יְהָבְךָ, וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ" (תהלים נה כג).

יה״ב ר״ת יְמֵי־הַבֵּינַיִם.

יהד [מן יְהוּדִי]

~ פִּע׳ **יִהֵד**° פ״י 1. גִּיֵּר, הָפַךְ לִיהוּדִי, הִכְנִיס גּוֹי לְדַת הַיַּהֲדוּת: הָרַב יִהֵד אֶת הַנָּכְרִי. 2 [בהשאלה] שִׁוָּה צִבְיוֹן יְהוּדִי, נָתַן לְבוּשׁ יְהוּדִי: "תְּמִימוּת יְתֵרָה נִרְאֵית בְּהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ לְיַהֵד כָּל שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים בְּסִפּוּרוֹ" (אחד העם, רנז). "אֲבָל כִּמְדֻמֶּה שֶׁצְּרִיכִים אָנוּ לְיַהֵד תְּחִלָּה, לְמַפְרֵעַ, גַּם חֵלֶק גָּדוֹל מִנַּחֲלַת הֶעָבָר" (ביאליק, הספר העברי ג). "פֶּרְצִ׳יק — כָּךְ קוֹרְאִים לוֹ לְבַרְנָשׁ זֶה, וַאֲנַחְנוּ יִהַדְנוּ אֶת שְׁמוֹ וְקָרָאנוּ לוֹ פִּלְפֶּלֶת" (ברקוביץ, הר׳ טוביה צב). — [לְיַהֵד, אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻהַד**° 1. גֻּיַּר, נַעֲשָׂה יְהוּדִי, קִבֵּל עָלָיו אֶת חֻקֵּי הַיַּהֲדוּת: הָאֲדוֹמִים יֻהֲדוּ עַל־יְדֵי אֲלֶכְּסַנְדֶּר יַנַּאי. 2. נִתַּן לוֹ צִבְיוֹן יְהוּדִי, צוּרָה עִבְרִית: "עוֹלָמוֹ שֶׁל מֶנְדֶּלִי מְיֻהָד וְעוֹמֵד מִבְּרֵאשִׁית. הַטֶּבַע — נְשָׁמָה יְהוּדִית לוֹ" (ביאליק, מנדלי). "מִכָּאן נְטִיָּתוֹ לְיַהֵד בִּטּוּיִים זָרִים" (מיכמן שו). 3. נַעֲשָׂה בָּקִי בְּמִנְהֲגֵי הַיַּהֲדוּת: "גּוֹיָה מְיֻהֶדֶת זוֹ שֶׁהָיְתָה מְדַקְדֶּקֶת בְּעִנְיְנֵי כַּשְׁרוּת יוֹתֵר מִיִּשְׂרְאֵלִית" (ביאליק, החצוצרה ג). [וראה גם ערך מְיֻהָד]—[מְיֻהָד, יְיֻהַד]

~ הת׳ **הִתְיַהֵד**, 1°. הִתְגַּיֵּר, קִבֵּל עַל עַצְמוֹ לְקַיֵּם אֶת מִצְווֹת הַיַּהֲדוּת: "נִרְתַּע חֲבֵרִי לַאֲחוֹרָיו נִבְהָל וּמִשְׁתּוֹמֵם — הֲלְהִתְיַהֵד אַתָּה אוֹמֵר לִי?!" (מנדלי מו״ס, תח). "הֲכֹל יְהוּדִים שֶׁבַּיְּהוּדִים, אִם לֹא לַחְשֹׁב אֶת ש׳, שֶׁבְּוַדַּאי יִתְיַהֵד גַּם הוּא בְּקָרוֹב" (ברנר, א 238). 2. הֶעֱמִיד פָּנִים כְּאִלּוּ הָיָה יְהוּדִי, הִתְחַפֵּשׂ לִיהוּדִי: "וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם" (אסתר ח יז). — [לְהִתְיַהֵד, מִתְ־, יִתְ־]

יה״ד ר״ת יוֹם הַדִּין.

יַהֲדוּת* נ׳ [מן יְהוּדִי] 1*. תּוֹרַת הַיְּהוּדִים, תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל: "לֹא שִׁנּוּ אֱלֹהֵיהֶם וְדָתוֹתֵיהֶם וְהֶחֱזִיקוּ בְּיַהֲדוּתָן [נוסח אחר שם: בִּיהוּדָתָן] (אסתר רבה ג ז) "וְאֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ אֶלָּא עַל שֵׁם הַיַּהֲדוּת לְבַדָּהּ" (ברצלוני, השטרות ג). "כֵּיוָן שֶׁהִכִּיר אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת סוֹד הַיַּהֲדוּת, מִיָּד מַתְחֶלֶת בּוֹ פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ" (מנדלי מו״ס, שנר). "אֵין בָּהֶם לַחְלוּחִית שֶׁל יַהֲדוּת" (עגנון, אורח 67). הַנָּכְרִי נִתְגַּיֵּר וְקִבֵּל עָלָיו אֶת הַיַּהֲדוּת. 2*. כְּלַל הַיְּהוּדִים, קְהִלַּת יִשְׂרָאֵל בְּאַחַת הַמְּדִינוֹת: "אָנוּ חוֹגְגִים גַּם אֶת חַגָּהּ שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַסְּפָרַדִּית" (פיכמן, רפו). יַהֲדוּת אַרְצוֹת־הַבְּרִית עָשְׂתָה גְּדוֹלוֹת לְבִנְיַן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [יַהֲדוּת־]

— **חָכְמַת־הַיַּהֲדוּת**°, מַדְּעֵי־הַיַּהֲדוּת°, חָכְמַת־יִשְׂרָאֵל, כְּלַל הַמַּדָּעִים וְהַמֶּחְקָרִים הָעוֹסְקִים בְּתוֹרַת יִשְׂרָאֵל, תַּרְבּוּתוֹ, לְשׁוֹנוֹ, אֹרַח־חַיָּיו, דֵּעוֹתָיו וְנִימוּסָיו בִּתְקוּפוֹת שׁוֹנוֹת (Judaica).

— **בְּיַהֲדוּתִי**°, דִּבּוּר־שֶׁל־שְׁבוּעָה, בְּדוֹמֶה לְבִטּוּי "כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי יְהוּדִי": "בְּיַהֲדוּתִי, שֶׁגַּם אֲחֵרִים לֹא הָיוּ נוֹהֲגִים בָּזֶה יָפֶה יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (מנדלי מו״ס, צו). "בְּיַהֲדוּתִי, הֲרֵי אֵין זוֹ הַשַּׁלְשֶׁלֶת, אֶלָּא נָחָשׁ שֶׁל נְיָר!" (ביאליק, ספיח ז). "בְּיַהֲדוּתִי, מֻתָּר אֲנִי אַף עַל קַב זֶה, וּבִלְבַד שֶׁיִּשְׁתְּקוּ!" (עגנון, כלה כ).

יַהֲדוּתִי° ת׳ [מן יַהֲדוּת] הַקָּשׁוּר בְּיַהֲדוּת, הַשַּׁיָּךְ לְיַהֲדוּת: "נִלְחַם הַמְשׁוֹרֵר בְּהִתְאַבְּנוּת שֶׁבְּכַמָּה וְכַמָּה מִן הַהַשְׁקָפוֹת הַיַּהֲדוּתִיּוֹת" (קלוזנר, יוצרים ג 145). "אַחַד הַדְּבָרִים הַנִּלְהָבִים בְּיוֹתֵר, הַנֶּאֱמָנִים בְּיוֹתֵר, הַיַּהֲדוּתִיִּים בְּיוֹתֵר" (ויסלבסקי, יחידים 54). נוֹשְׂאִים יַהֲדוּתִיִּים. מַחְלָקָה יַהֲדוּתִית בְּסִפְרִיָּה. — [יַהֲדוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

יַהֲדוּתִיּוּת° נ׳ [מן יַהֲדוּתִי] עִקַּר הַיַּהֲדוּת, תֹּכֶן אֹרַח־הַחַיִּים הַיְּהוּדִי: "כְּמִיהָה לְיַהֲדוּתִיּוּת, לְחַיֵּי צֶוֶת יִשְׂרְאֵלִיִּים עַתִּיקִים — מְחֻדָּשִׁים" (ויסלבסקי, יחידים 213). — [יַהֲדוּתִיּוּת־]

יְהוּ* [עתיד מקוצר מן היה, הָיָה] יִהְיוּ — ראה ערך הָיָה.

יְהוּד° ז׳ [מן יהד, יִהֵד] 1. גִּיּוּר, הַכְנָסָה לְדַת יִשְׂרָאֵל. 2. מַתַּן צִבְיוֹן יְהוּדִי לְדָבָר. — [יְהוּד־]

יְהוּדָאֵי ז׳ [ארמית, על־פי דניאל ג יב] יְהוּדִי: "שֶׁהֲרֵי בִּהְיוֹתִי אֶהְיֶה — יְהוּדָאֵי נִקְלֶה וּבְזוּי־עָם, מוּכָן כְּכָל הַיְּהוּדָאִים לְפֻרְעָנִיּוֹת" (מנדלי מו״ס, שי). — [יְהוּדָאִין]

— **כְּהִלְכַת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין**° [ביטוי עממי, על־יסוד דניאל ג יב] כְּדֶרֶךְ אֲנָשִׁים יְהוּדִים, כְּמִנְהַג יְהוּדִים: "כָּל אֶחָד נִכְנָס לְתוֹךְ רְשׁוּת חֲבֵרוֹ וְדוֹחֲקוֹ, כְּהִלְכַת גֻּבְרִין יְהוּדָאִין" (מנדלי מו״ס, קמה).

יְהוּדוֹן°, יְהוּדוֹנִי° ז׳ [מן יְהוּדִי] כִּנּוּי־זִלְזוּל לִיהוּדִי: "וּמִפִּי מִי לָרִאשׁוֹנָה שָׁמַעְתִּי אֶת זֶה הַלַּהַג הַמְּתֹעָב? מִפִּי הַיְּהוּדוֹנִים, בְּזוּיֵי־עוֹלָם" (שמעוני, פואמות ב רז). "לְהִתְגָּרוֹת בִּיהוּדוֹנִי זֶה וּלְהָתֵל בּוֹ קְצָת" (שניאור, פאנדרי א 24). "חֲשֻׁקָּה נַפְשׁוֹ בְּפִשְׂקָה, אִם כִּי הִיא יְהוּדוֹנִיָּה!" (ליסיצקי, אנשי 77). "כַּמָּה יִתְפַּחֲדוּ יְהוּדוֹנִים אֵלֶּה" (סדן, ממחוז קעב). — [יְהוּדוֹנֶת, יְהוּדוֹנִים, יְהוּדוֹנוֹת]

יְהוּדִי [מן יְהוּדָה] תו״ז 1. ז׳ עִבְרִי, בֶּן־יִשְׂרָאֵל, בֶּן לְעַם יִשְׂרָאֵל: "לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר" (אסתר ח טז). עַם הַיְּהוּדִים. רְדִיפוֹת הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה. יְהוּדֵי רוּסְיָה. יְהוּדֵי תֵּימָן. 2. ז׳ אִישׁ מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה אוֹ מֵאֶרֶץ יְהוּדָה: "וַיְנַשֵּׁל אֶת־הַיְּהוּדִים מֵאֵילוֹת, וַאֲדוֹמִים בָּאוּ אֵילַת" (מלכים ב טז ו). "וְאִשְׁתּוֹ הַיְהֻדִיָּה" (דברי הימים א ד יח). 3*. ת׳ הַשַּׁיָּךְ לִיהוּדִי, לְיִשְׂרְאֵלִי: "שֶׁהָאֲכִילָהּ מַאֲכַל יְהוּדִי" (מגילה יג.). אֹרַח־חַיִּים וּמִנְהָגִים יְהוּדִיִּים. — [נ׳ יְהוּדִיָּה, יְהוּדִים, יְהוּדִיּוֹת; ת׳ יְהוּדִית, יְהוּדִיִּים, יְהוּדִיּוֹת]

— **יְהוּדִי טוֹב**° [מיידיש: "א גוטער ייד"] כִּנּוּי עֲמָמִי לְצַדִּיק וְחָסִיד: "לֹא קָפַץ אֶת יָדוֹ הַרְחָבָה גַּם מִ׳יְּהוּדִי טוֹב׳ שֶׁפָּנָה לְעֶזְרָתוֹ" (ברקוביץ, הראשונים צז). "אָמַר לוֹ: לֹא רַבִּי אֲנִי, וְלֹא יְהוּדִי טוֹב אֲנִי" (עגנון, כלה א ד).

— **יְהוּדִי יָפֶה**°, כִּנּוּי לִיהוּדִי חָסִיד וִישַׁר־דֶּרֶךְ: "הַנִּימוּסִים שֶׁ׳הַיְּהוּדִים הַיָּפִים׳ נִזְהָרִים בָּהֶם" (ביאליק, אריה ד). "וְנָתַן לוֹ הָרַב... מִכְתַּב־מְלִיצָה, הוֹאִיל וְהוּא יְהוּדִי יָפֶה" (עגנון, כלה סד).

— היהודי הנודד °, צמח מטפס רב־שנתי ממשפחת הקומלינים, בעל שלשת עלי־כותרת צבעוניים, נפוץ הרבה כצמח־נוי (Tradescantia). שמו – על־שום צמיחתו המהירה והסתגלותו הקלה לתנאי־גדול שונים.

— היהודי הנודד ° (הנצחי) °, כנוי בפי הנוצרים לעם ישראל, שנענש להיות נע ונד לנצח על שגרם, לדעתם, לצליבת משיחם.

יהודיות ° נ׳ [מן יהודי] תחום היהדות, מעמדו של היהודי: "אותו היהודי האורפלי... שהנוד בין יהודיותו ובין כחו המרבה עשה אותו כמעט למיחד במינו" (ברנר, א 402). "התרוצץ תמיד בתוך יהודיותו כארי בסוגר" (קריב, עיונים 227). — [יהודיות־]

יהודית נ׳ [מן יהודי] 1. עברית, הלשון המקורית של היהודים, לשון־הקדש: "דבר־נא אל־עבדיך ארמית... ואל־תדבר עמנו יהודית" (מלכים ב יח כו). 2 °. כנוי לכל אחת מן השפות הלועזיות המעורבות במלים ובמבטאים עבריים רבים ומדברות בפי יהודים בגולה, כגון: יהודית־אשכנזית בפי רב יהודי אירופה ("יודית" או "אידית" או "יידיש"); ויהודית־ספרדית בפי יוצאי ספרד וכו׳ ("ספניולית" או "לדינו").

— דת יהודית* (כתובות ז ו), כנוי לנימוסים ולמנהגי־צניעות שבנות ישראל צריכות לנהג לפיהם, גם אם אין הדברים מפרשים בתורה [ראה עוד ערך דת]

יהוה, יֱהוִה, הכתיב המקורי של שם אלהי ישראל במקרא, הכולל את התארים "היה הוה ויהיה"; נבטא "אדני" או "השם" או "אדשם" – אם נקודו "יְהוָה"; או "אלהים", אלקים" – אם נקודו "יֱהוִה", משום האסור להגות את השם באותיותיו: "אני יהוה... ושמי יהוה לא נודעתי להם" (שמות ו ב) "יהוה אלהי ישראל" (יהושע ז יג). "כה אמר אדני יהוה" (ישעיה כח טז).

יהי [עתיד מקוצר מן היה, הָיָה] יִהְיֶה – ראה היה.

יהיר תו״ז [ארמית: יְהִיר; ראה גם יהר, יהרה] 1. גבה־לב, מתרברב: "זד יהיר לץ שמו" (משלי כא כד). "משרבו מושכי הרק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים" (סוטה מז:). 2 °. גא, בעל רוממות: "ישא את ראשו היהיר" (ביאליק, מתי מדבר). — [יהירה, יהירים, יהירות]

יהירה ° נ׳ [מן יהיר] גאותנות, יהירות: "דברי טובך טרפנו, ודברי יהירתנו יגענו" (ינאי, רצג). — [יהירת־]

יהירות ° נ׳ [מן יהיר; ארמית: יְהִירוּתָא, מגילה יד:] גאותנות, התרברבות: "מתיהרים בבלורית ובמלבושי־יהירות כפרשים הללו" (רש״י שבת קלט.). — [יהירות־]

יה״כ ר״ת יום הכפורים.

יהל [=יאהל] יטה אהל: "ולא יהל שם ערבי" (ישעיה יג כ).

יהלום, יהלם ז׳ [המקור לא הוברר] 1 °. אבן יקרה המרכבת מפחמן נקי מגבש (Diamond). היהלום הוא המחצב המזהיר, הצח והקשה ביותר הידוע בטבע, ערכו רב בתעשיה—לחתוך זכוכית, לנקוב חורים בחמרים מוצקים, לעבוד מתכות וכדומה, וכן רב השמוש בו כתכשיט. 2. [במקרא] אבן יקרה מסוג האכטים בעל גון

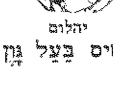
יהלום

לבן־חלבי, מצוי בארץ־ישראל; אחת מן האבנים שהיו בחשן של הכהן הגדול (שמות כח יח). — [יהלום־, יהלומים, יהלומי־]

יהלומן ° ז׳ [מן יהלום] 1. סוחר יהלומים. 2. אמן ללטוש יהלומים ולעבודם. — [יהלומן־, יהלומנים, יהלומני־]

יהלומנות ° נ׳ [מן יהלומן] 1. מסחר ביהלומים. 2. אמנות לטוש היהלומים ועבודם. — [יהלומנות־]

יהר [מן יהיר; ארמית: אִיהַר; ערבית: אִשְׁתַּיְהַר]

~ התפ׳ הִתְיַהֵר *. התגאה, התרברב, התגדל: "כל המתיהר, אם חכם הוא – חכמתו מסתלקת ממנו" (פסחים סו:). "מתיהרים בבלורית ובמלבושי יהירות כפרשים הללו" (רש״י שבת קלט.). "הוא אינו בכלל עשיר מתיהר ואינו רודף אחרי 'עליות' ואחרי כבוד מדמה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו). "מי שהעז והממשלה בידו מתיהר, מגס דעתו ומתאכזר על בני־אדם" (קבק, במשעול 240). — [להתיהר, מתיהר, יתיהר]

~ פפ׳ יָהַר ° פ״ע התגאה, היה יהיר, הרהיב עז: "יהר לץ והעמיד מסלה" (קליר, סידור 665). — [ליהר, יהיר, ייהר]

יהר °, יוהר ז׳ [מן יהרה] יהרה, גאותנות: "זו חרותך שבוית היהר" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שנים טובות 8). — [יהר־, יהרו]

יה״ר ר״ת 1. יהי רצון. 2. יצר־הרע.

יהרה °, יהרה °, יוהרה נ׳ [מן יהר; ארמית: יוּהֲרָא] יהירות, התרברבות, גאותנות: "אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית ביה (ואין בו) משום יוהרא" (סוכה כו:). "אריה־ליב חשב את עצמו לנבון־העיר והיה מרגיש בנפשו איזו יהרה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפד). — [יהרת־]

יהרן °, יהרן °, יוהרן ז׳ [מן יהרה] בעל יהרה, רברבן: "לעולם מצויים יהרנים רק בקרב שלומי האמונה שזכו, לפי תם בטחונם, לגלוי שכינה" (שטיינמן, צרור 62). "מה עשית בנו, יהרן שכמותך?" (שמיר, מלך 528). — [יהרנית, ־נים, ־ניות]

יהרנות °, יהרנות °, יוהרנות נ׳ [מן יהרן] נטיה להתיהר, רברבנות: "לא לעשות חפצם ולא להגרר אחרי יהרנותם" (סדן, תר׳ גלילי 504). — [יהרנות־]

יהרני °, יהרני °, יוהרני ת׳ [מן יהרן] רברבני, שיש בו יהירות: "איזו עמידה יהרנית לפני האנשים, ואבדן־עשתונות בפעלה!" (קובנר, פנים 306). "ותלי תלים של גבהנות ויחסנות יהרנית העמידו ביניהם" (טביב, דרך 120). הלך־רוח יהרני. — [יהרנית, ־ניים, ־ניות]

יהרתן °, יהרתן °, יוהרתן ז׳ [מן יהרה] בעל יהרה, גאותן, רברבן: "מר חנינא זה אינו דומה זעפן ואינו דומה יהרתן" (מגד, חדוה 100). "לא די להם בברוך גרנט, צריכים הם עוד יהרתן אחד?" (שמיר, עירום 144). — [יהרתנים, ־תני־; יהרתנית, ־ניות]

א׳ **יובל** ז׳ [כנענית: יבל איל; אולי מן יבל, הוביל על־שום שהוא מוביל את העדר אחריו] 1. איל: "והיה במשך בקרן היובל" (יהושע ו ה). 2. שופר העשוי מקרנו של איל: "במשך היבל המה יעלו בהר" (שמות יט יג). — [יובל־, יובלים, ־לי־]

ב. **יוֹבֵל** ז׳ [מן א. יוֹבֵל, עַל־שׁוּם ההכרזה בתקיעה ב״קרן היובל״] **1.** שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שֶׁאַחֲרֵי שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת, שֶׁנִּקְבְּעָה לִשְׁנַת שַׁבָּתוֹן וּדְרוֹר לָעֲבָדִים וְלָאֲדָמָה: ״וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ, יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם, וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ״ (ויקרא כה י). **2*.** תְּקוּפָה שֶׁל חֲמִשִּׁים שָׁנָה: ״שִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹבְלוֹת מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ״ (ערכין יב:). ״וְיוֹבְלוֹת עַל יוֹבְלוֹת יִנָּקְפוּ״ (ביאליק, מתי מדבר). **3°** [בהשאלה] הַשָּׁנָה שֶׁמָּלְאָה בָּהּ תְּקוּפַת־שָׁנִים מְסֻיֶּמֶת (בְּיִחוּד בְּחֶשְׁבּוֹן עָגֹל – 10, 25, 50 שָׁנָה וְכוּ׳) לְאָדָם אוֹ לְמִפְעָל: יוֹבֵל הָעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ לִיסוּד בֵּית־הַחֲרשֶׁת. יוֹבֵל הָאַרְבָּעִים לְפְעֻלָּתוֹ הַסִּפְרוּתִית שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר (וראה עוד להלן). – [יוֹבֵל־, יוֹבְלִים גם יוֹבְלוֹת]

– חַג־יוֹבֵל°, חֲגִיגַת־יוֹבֵל°, חַג הַנֶּעֱרָךְ לִמְלֹאת מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל שָׁנִים (בְּיִחוּד מִסְפָּר עָגֹל – 10, 25, 50 שָׁנָה וְכוּ׳) לְאָדָם אוֹ לְמִפְעָל: חַג יוֹבֵל הַחֲמִשִּׁים לִיסוּד הָעִיר.

– וַעַד־הַיּוֹבֵל°, חֶבֶר אֲנָשִׁים הָעוֹסְקִים בַּהֲכָנוֹת לְחַג יוֹבְלוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ מוֹסָד וְכוּ׳.

– סֵפֶר הַיּוֹבְלִים⁺, שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִן הַ״סְּפָרִים הַחִיצוֹנִים״, שֶׁנִּכְתְּבוּ בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי, וּבוֹ פֵּרוּט חֲשׁוּבֵי הַיּוֹבְלוֹת וְהַמְּאֹרָעוֹת שֶׁאֵרְעוּ אָז. נִקְרָא גַּם ״בְּרֵאשִׁית זוּטָא״ וְגַם ״סִפְרָא דְאָדָם הָרִאשׁוֹן״.

– פַּעַם אַחַת בְּיוֹבֵל* [שאול מן פסחים פו., ושם כפשוטו] לְעִתִּים רְחוֹקוֹת בְּיוֹתֵר.

– נִמְשַׁךְ (נִשְׁתַּרְבֵּב) כְּיוֹבֵל° [בהשאלה] נִמְשַׁךְ זְמַן רַב בְּיוֹתֵר: ״לֵיל הַחֹרֶף נִשְׁתַּרְבֵּב בְּעֵינֵי ר׳ לִיפָּא כְּיוֹבֵל״ (ביאליק, יום השישי ד).

יוּבַל ז׳ [מן א. יבל] פֶּלֶג, נַחַל, זְרוֹעַ שֶׁל נָהָר: ״וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־מַיִם, וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו״ (ירמיה יז ח). לַיַּרְדֵּן יוּבָלִים רַבִּים מִשְּׁנֵי עֲבָרָיו. – [יוּבַל־, יוּבָלִים, יוּבְלֵי־]

יוֹבְלִי° ת׳ [מן ב. יוֹבֵל] הַכָּרוּךְ בְּיוֹבֵל, הַקָּשׁוּר בְּחַג הַיּוֹבֵל: ״לְהוֹצִיא כָּל כִּתְבֵי אַבְרָמוֹבִיץ, מַהֲדוּרָה יוֹבְלִית, בַּחֲמִשָּׁה־שִׁשָּׁה כְּרָכִים״ (ביאליק, אגרות ב לה). – [יוֹבְלִית, יוֹבְלִיִּים, ־לִיּוֹת]

יוֹבְשָׁנוּת° נ׳ [מן יבש] יֹבֶשׁ יָתֵר, נֻקְשׁוּת: ״כָּעַת שְׁמָעוּ־נִתְחַב קוֹלוֹ... פֶּתַע, בְּמִין יוֹבְשָׁנוּת נִחֲרָה״ (יזהר, צקלג 830). – [יוֹבְשָׁנוּת־]

יוֹבְשָׁנִי* ת׳ [מן יבש] יָבֵשׁ, חָרֵב: ״טוֹבְעָנִי וְלֹא יוֹבְשָׁנִי״ (תענית י.). אֲדָמָה יוֹבְשָׁנִית. [ובהשאלה:] ״בְּקוֹל יוֹבְשָׁנִי נִתְפַּצְּחוּ יְרִיּוֹת בּוֹדְדוֹת״ (שלונסקי, תרי׳ הדרן ב 404). – [יוֹבְשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– יוֹבְשָׁנִית° תה״פ בְּיַבֹּשֶׁת, בְּאֹפֶן יָבֵשׁ: ״אָמַר לָהֶם יוֹבְשָׁנִית כִּי לֹא יָסוּרוּ מִדִּבְרוֹ״ (ארד, תרי׳ הנפילה 133).

יוֹגֵב ז׳ [ראה גם יָגֵב] אִכָּר, פַּלָּח, עוֹבֵד־אֲדָמָה: ״וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר לְכֹרְמִים וּלְיֹגְבִים״ (ירמיה נב טז). – [יוֹגֶבֶת, יוֹגְבִים, יוֹגְבוֹת]

יוֹגָה⬥ נ׳ [מסאנסקריט: joga איחוד, ריכוז] שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית שֶׁמְּקוֹרָהּ בְּהֹדּוּ, הַקּוֹבַעַת כִּי הָאָדָם יָכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל קְשָׁיִים רַבִּים, גּוּפָנִיִּים וְנַפְשִׁיִּים, עַל־יְדֵי אִמּוּן, רִכּוּז הַמַּחֲשָׁבוֹת, עֲצִירַת־הַנְּשִׁימָה וְהַבְלָטַת כֹּחַ הָרָצוֹן. חֲסִידֵי הַיּוֹגָה פִּתְּחוּ מַעֲרֶכֶת מְיֻחֶדֶת שֶׁל אִמּוּנֵי גּוּף וְסִגּוּפִים לְהַשָּׂגַת מַטָּרוֹת אֵלֶּה.

– יוֹגִי⬥, שֶׁהוּא לְפִי שִׁיטַת הַיּוֹגָה: ״עָמַד עַל רֹאשׁוֹ עֲמִידָה יוֹגִית״ (סערוני, ניסים 116).

יוֹגוּרְט⬥ ז׳ [בולגארית] כִּנּוּי לְחָלָב שֶׁנֶּחְמַץ בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת עַל־יְדֵי בַּקְטֶרְיוֹת (״לַקְטוֹבַּצִּילִין״). הַיּוֹגוּרְט מְשַׁמֵּשׁ לִשְׁתִיָּה וְגַם לְמַטָּרוֹת רְפוּאִיּוֹת.

א. **יוֹד*, יוּד*** נ׳ שֵׁם הָאוֹת הָעֲשִׂירִית בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, י [=יָד, עַל שׁוּם צורתה בכתב העברי־הכנעני הקדמון ⅂ אמת־יד ושתי אצבעות] ״שֶׁלֹּא יִכְתֹּב אָלְפִין־עַיְנִין... וָוִין־יוּדִין, יוּדִין־וָוִין״ (שבת קג:). – [יוּדִין, יוֹדִין]

– קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד* (מנחות כט.), **1*.** תָּג קָטָן שֶׁבָּאוֹת יוֹד, הַקְּטַנָּה שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת. **2°** [בהשאלה] דָּבָר פָּעוּט וְקְטַן־עֵרֶךְ, פְּרָט בִּלְתִּי־חָשׁוּב בְּיוֹתֵר: פְּלוֹנִי מַחְמִיר עַל כָּל קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד. ״קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד״ – שְׁמָהּ שֶׁל פּוֹאֶמָה סָטִירִית מֵאֵת י״ל גּוֹרְדוֹן.

ב. **יוֹד⬥** ז׳ [צרפתית: iode; מיוונית: ioeides דומה לסגול] יְסוֹד כִּימִי, אַלְמַתֶּכֶת מִקְּבוּצַת הַהֲלוֹגֵנִים. צִבְעוֹ סָגֹל־שָׁחוֹר. מָצוּי בְּמַחְצָבֵי מְלָחִים וּבְצִמְחֵי־יָם שׁוֹנִים. כָּל גּוּף חַי זָקוּק לְשֵׁם פְּעֻלָּתוֹ הַהוֹרְמוֹנָלִית לְכַמּוּת קְטַנָּה שֶׁל יוֹד הַמֻּרְכָּב בְּהוֹרְמוֹן בַּלּוּטַת־הַמָּגֵן. מִלְחֵי הַיּוֹד שִׁמּוּשָׁם רַב בָּרְפוּאָה, בִּמְלֶאכֶת הַצִּלּוּם וְעוֹד (Iodum, סִימָנוֹ הַכִּימִי I, מִשְׁקָלוֹ הָאֲטוֹמִי 126.9).

יו״ד ר״ת **1.** יוֹרֶה דֵעָה. **2.** יוֹצֵא־דֹפֶן.

יוּדָאִיקָה⬥ נ׳ [לאטינית: Judaica; מן יְהוּדָה] כִּנּוּי לְמִכְלוֹל הַסְּפָרִים בְּעִנְיְנֵי הַיַּהֲדוּת הַכְּתוּבִים בִּלְשׁוֹנוֹת לוֹעֲזִיּוֹת.

יוּדוֹפוֹבְיָה⬥ נ׳ [מן יְהוּדָה + יוונית: phobos פחד] שִׂנְאַת הַיְּהוּדִים, אַנְטִישֵׁמִיּוּת.

יוֹדוֹפוֹרְם⬥ ז׳ [מן ב. יוֹד + (כְּלוֹרוֹ)פוֹרְם] אֲבָקָה צְהֻבָּה גְּבִישִׁית, תִּרְכֹּבֶת אוֹרְגָנִית שֶׁל יוֹד–חֹמֶר־חִטּוּי מְעֻלֶּה, בְּיִחוּד בְּכִירוּרְגְיָה.

יוֹדִיד⬥ ז׳ [מן ב. יוֹד] מֶלַח שֶׁל חֻמְצַת־יוֹד, תִּרְכֹּבֶת שֶׁל מַתֶּכֶת עִם יוֹד: יוֹדִיד־הַכֶּסֶף. – [יוֹדִיד־]

יוּדִיצָה⬥, ראה ערך סוּבּ־יוּדִיצָה⬥.

יוֹדְעָנִים⁺ ז׳ [מן ידע, יָדַע] גְּנוֹסְטִיקָנִים, הַיּוֹדְעִים; כִּנּוּי לְכַת שֶׁל פִילוֹסוֹפִים דָּתִיִּים בֵּין הַנּוֹצְרִים בַּמֵּאוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לַמִּנְיָן הָאֻמּוֹת. ראה עוד ערך גְּנוֹסְטִיקָה⬥.

יוה״כ ר״ת יוֹם הַכִּפּוּרִים.

יוהרה, ראה יְהָרָה. **יוהרני**, ראה יְהִרָנִי. **יוהרתן**, ראה יְהַרְתָּן.

יָוּוּן° ז׳ [מן יון, יִוֵּן] הַטְמָעָה בֵּין הַיְּוָנִים וְתַרְבּוּתָם, הֲבָאָה לִידֵי הִתְיַוְּנוּת. – [יִוּוּן־]

יוֹזֶם° ז׳ [מן יזם, יָזַם] אִינִיצְיָאטוֹר, הוֹגֶה רַעְיוֹן חָדָשׁ, הַמַּתְחִיל בְּמַעֲשֶׂה חָדָשׁ. – [יוֹזֶמֶת, יוֹזְמִים, יוֹזְמֵי־, יוֹזְמוֹת]

יוזמה, ראה יָזְמָה.

יוֹזְמָנִי° ת׳ [מן יוֹזֵם] אִינִיצְיָאטוֹרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יָזְמָה: ״הַטִּיפּוּס הֶחָרוּץ, הַיּוֹזְמָנִי וְהַתַּקִּיף בְּיוֹתֵר בֵּין הָאֲמֶרִיקָנִים״ (פולאק, התנ״ך והתנועות הסוציאליות 237). ״הֵם (הַסִּינִים) מֻכְשָׁרִים וַעֲרוּמִים וְיוֹזְמָנִים וְאַנְשֵׁי־מִסְחָר מֻבְהָקִים״ (שרת, באסיה 92). – [יוֹזְמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יוחנא*, יוחנא ירושלמית* נ׳ אחד ממיני החגבים שנזכרו בתלמוד (חולין סה.). — [יוחנות]

יוחסין*, יחסין* ז״ר [מן יחס] יחש, התיחסות אדם על אבותיו, מוצאו של אדם ותולדותיו: ״מצאתי מגלת יוחסין בירושלים, וכתוב בה: איש פלוני ממזר״ (יבמות ד יג). ״מגלת יוחסין מצאו בירושלים, וכתוב בה: הלל מן דוד״ (ירושלמי תעניות סח א). [ועל בעלי־חיים:] ״ליסטניצקי היה בולם את סוס־היוחסין שלו ומונעו מלפרץ בדהרה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 413). — [יוחסי־]

— **בן־יוחסין**°, אדם בעל יחוס רב, בר־אבהן.

— **מגלת־יוחסין*** [ראה לעיל], ספר היחס של אדם, שרשומים בו אבותיו ואבות אבותיו מדור לדור ברציפות.

— **שלשלת־יוחסין**°, השתלשלות אבותיו ואבות אבותיו של אדם מדור לדור: שלשלת היוחסין של פלוני מגיעה עד הגאון מוילנה.

יוחסנות° נ׳ [מן יוחסין] יחסנות, היות מיחס: ״שמא יוחסנותו כמכונאי א׳ נפסדת״ (יזהר, צקלג 156). — [יוחסנות־]

יוחסני° ת׳ [מן יוחסין] יחסני, מכבד, רם־יחס: ״יוחסנית שכזו נעשתה פתאום יגטה בעלת־נוצות, שאסור אפלו להתקרב אל מקום־מושבה הרם?״ (שניאור, סיפורים פו). ״דמותו, דמות גזעית, יוחסנית״ (ויטלבסקי, יחידים 52). ״יהירות אזרחי השכונה על פני כל גר וזר מבצרת בהכרת־ערך יוחסנית ותיקה״ (יזהר, צקלג 420). — [יוחסנית, ־ניים, ־ניות]

יו״ט ר״ת יום טוב.

יוטה° נ׳ [אנגלית: jute; מבנגאלית: jhoto] אחד מצמחי הסיבים החשובים בעולם המשמש כמקור עקרי לתעשית שקים פשוטים, חבלים וכדומה (Corchorus). גדולו נפוץ ביחוד בעמקי הגנגס והברמפוטרה שבהדו.

יו״כ ר״ת יום כפור.

יוכני*, בר־יוכני* ז׳ שם עוף־ענק אגדי שנזכר בתלמוד: ״פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ששים כרכים ושברה שלש מאות ארזים״ (בכורות נז:).

יוכ״ק ר״ת יום־כפור קטן. **יו״ל** ר״ת יוצא לאור.

יולדה, יולדת נ׳ [מן ילד, ילד] 1, אשה בשעות הריונה האחרונות ובימים הראשונים אחרי שילדה: ״חבלי יולדה״ (הושע יג יג). מחלקת היולדות בבית־החולים. 2, [בכינוי יולדתו] אם: ״אחת היא לאמה, ברה היא ליולדתה״ (שיר השירים ו ט). ״אשרי יולדתו״ (אבות ב ח). — [יולדת־, יולדות]

יולדים* ז״ר [מן ילד, ילד] הורים, אבות, האב והאם: ״המקללת יולדיו בפניו״ (כתובות ז ו). — [יולדי־, יולדיו]

יולי° ז׳ [לאטינית: Julius, על שם יוליוס קיסר, שנולד בחודש זה] שם החדש השביעי בשנה לפי הלוח הבינלאמי; בן 31 יום, מקביל בערך לתקופת תמוז־אב.

(יוליני°) לוח יוליני° ז׳ כנוי ללוח־השנים הישן שנקבע על־ידי יוליוס קיסר בשנת 46 לפני מנין האמות. לוח זה היה נהוג עד שנת 1582 (שאז החלף בלוח־השנים החדש, שעבד ונקבע על־ידי האפיפיור גריגוריוס הי״ג ונקרא על שמו ״לוח גריגוריני״ [עין גריגוריני], הוא הלוח המקבל ברב הארצות בימינו). הלוח היוליני מפגר לעמת שנת־השמש בשעור של יממה אחת (24 שעות) ב־128 שנים.

יום ז׳ [אוגריתית: ים; אכדית: umu; ארמית: יומא; ערבית: יום] 1, הזמן משעת זריחת השמש ועד שקיעתה; ארך היום תלוי ברחב הגיאוגרפי של המקום ובתקופת השנה: ״ויקרא אלהים לאור יום, ולחשך קרא לילה״ (בראשית א ה). היום והלילה ביחד – עשרים וארבע שעות. 2, יממה, מעת־לעת, תקופה של עשרים וארבע שעות: ״ויחל (נח) עוד שבעת ימים״ (בראשית ח י). [וראה עוד המשמעויות והצירופים להלן]. — [יום־, ימים, ימי־, יומים; בסמיכות רווחת גם הצורה: ימות־]

— **היום**, 1, ביום זה, ביום שמדבר בו, לא אתמול ולא מחר: ״מדוע מהרתן בא היום?״ (שמות ב יח). ״גם־תמול גם־היום״ (שמות ה יד). 2, בזמן זה, בתקופה זו: ״לנביא היום יקרא לפנים הראה״ (שמואל א ט ט).

— **כיום** (בראשית כה לג), **כהיום** (שמואל א ט יג), **כיום הזה** (דברים ב ל), **כהיום הזה** (דברים ו כד), בזמן זה, בשעה זו.

— **יום־יום**, בכל יום ויום: ״ויהי כדברה אל־יוסף יום יום, ולא שמע אליה״ (בראשית לט י). ״ברוך ה׳ יום יום״ (תהלים סח כ).

— **יום־יומי**°, שהוא בכל יום ויום. נכתב גם **יומיומי**.

— **יום־גנוסיא***, ראה גנוסיא.

— **יום ה׳** (ישעיה יג ו), כנוי ליום־הדין שבו ישפט ה׳ את העולם.

— **יום־הלדת** [שאול מן בראשית מ כ: ״ויהי ביום השלישי, יום הלדת את־פרעה״] 1, היום שבו נולד מישהו. 2°, תאריך הלדה החוזר בכל שנה: יום־הלדתו של ביאליק חל בי׳ בטבת. — [יום־הלדתו]

— **יום־טוב**, 1*, חג, וביחוד כל אחד משלש הרגלים – פסח, שבועות וסכות: ״אין מדליקין בשמן־שרפה ביום טוב״ (שבת ב ב). ״בערבי־שבתות וימים טובים״ (פסחים צט:). 2, יום של שמחה פרטית או כללית: ״כי־על־יום טוב באנו״ (שמואל א כה ח). ״על־כן היהודים... עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב״ (אסתר ט יט).

— **יום־טוב ראשון*** (מכילתא ח.), יומו הראשון של חג.

— **יום־טוב האחרון*** (מכילתא ח.), יומו האחרון של חג.

— **יום־טוב שני של גליות***, יום־טוב נוסף שחגגו בני־הגולה מתוך ספק במועד קדוש החדש. מנהג זה נשתמר עד היום בתפוצות הגולה, גם לאחר שבטל קדוש החדש על־פי הראיה ונקבע הלוח לפי החשבון. ימים טובים כאלה הם יום ב׳ וח׳ לפסח, ב׳ לשבועות, ב׳ וט׳ לסכות.

— **יום־הכניסה*** (מגילה א א), יום השוק, יום שבני הכפרים מתכנסים בו בעיר למכירת תוצרתם ולמקח־וממכר. יום הכניסה שמש בימי־הקדם גם לתפלה ולקריאת התורה בצבור.

— **יום־הכסא** [בהשאלה מן משלי ז כ], מועד קבוע, תאריך שנקבע מראש: ״הוא יצא, ועד יום־הכסא לקריאת השירונים לא יסף לבוא״ (ברנר, א 109). ״צריכים אנו למהר ולהחיש מעשינו, כדי

שֶׁהָיָה נְכוֹנִים לְיוֹם־הַכֶּסֶא״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה סו). ״בְּבוֹא יוֹם־הַכֶּסֶא לְשַׁלֵּם לְשַׂר הָעִיר אֶת כֶּסֶף הַחֲנוּת״ (עגנון, אלו סב).

— יוֹם־כִּפּוּר*, יוֹם־הַכִּפּוּרִים, יוֹם עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, יוֹם צוֹם וּתְפִלָּה לְיִשְׂרָאֵל לְבַקָּשַׁת מְחִילָה וְכִפּוּר הָעֲווֹנוֹת: ״אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא, מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם... כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״ (ויקרא כג כז—כח).

— יוֹם־כִּפּוּר קָטָן⁺, כִּנּוּי לְעֶרֶב רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁיֵּשׁ נוֹהֲגִים לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ. תַּעֲנִית זוֹ הִנְהִיג הַמְקֻבָּל ר׳ מֹשֶׁה קוֹרְדוֹבֵירוֹ [בצפת בשנת של״ג] וְנִתְקַבְּלָה בְּכַמָּה מִתְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל.

— יוֹם־הַמַּעֲשֶׂה, יוֹם־חֹל, כָּל יוֹם מִימוֹת הַשָּׁבוּעַ, לְהוֹצִיא אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת: ״אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה״ (שמואל א כ יט).

— יוֹם־עִיּוּן°, יוֹם, אוֹ חֵלֶק שֶׁל יוֹם, הַמֻּקְדָּשׁ לְלִמּוּד וּלְהִשְׁתַּלְּמוּת בְּנוֹשֵׂא אוֹ בְּמִקְצוֹעַ מְיֻחָד.

— יוֹם־הָעַצְמָאוּת°, יוֹם ה׳ בְּאִיָּר, שֶׁהֻכְרַז בּוֹ עַל הֲקָמַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל (תש״ח), חַגָּהּ הַלְּאֻמִּי שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל.

— יוֹם־הַפְּטִירָה°, תַּאֲרִיךְ מוֹתוֹ שֶׁל אָדָם.

— יוֹם רִאשׁוֹן°, יוֹם שֵׁנִי°... יוֹם שִׁשִּׁי°, שְׁמוֹת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ כְּסִדְרָם, הָחֵל מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת וְעַד הַשַּׁבָּת הַבָּאָה.

— יוֹם־הַשְּׁבִיעִי (בראשית ב ג), יוֹם הַשַּׁבָּת.

— יוֹם־הַשָּׁנָה°, הַיּוֹם הֶחָל מִקֵּץ שָׁנָה אוֹ שָׁנִים בְּתַאֲרִיךְ יוֹם פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם (ביידיש ׳יָאר־צַייט׳): הִדְלַקְתִּי נֵר־זִכָּרוֹן לְיוֹם הַשָּׁנָה לְאָבִי ז״ל.

— יוֹם שָׁחוֹר°, כִּנּוּי לִזְמַן שֶׁל צָרָה וְאָסוֹן.

— יוֹם שֶׁהֻכְפַּל בּוֹ כִּי־טוֹב°, כִּנּוּי לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּשָּׁבוּעַ, הַנֶּחְשָׁב לְיוֹם שֶׁל מַזָּל (עַל־שׁוּם שֶׁבַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִבְרִיאַת הָעוֹלָם נֶאֱמַר פַּעֲמַיִם ״כִּי־טוֹב״ (בראשית א י—יב).

— יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב⁺, כִּנּוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, חַיֵּי הָאֹשֶׁר הַנִּצְחִי: ״הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב״ (ברכת המזון).

— בֶּן־יוֹם° [על־פי ״בִּן־לַיְלָה״, יונה ד י] בְּמֶשֶׁךְ יוֹם אֶחָד: הַפֶּרַח נָבַל בֶּן־יוֹם.

— גִּבּוֹר־הַיּוֹם°, מִי שֶׁהִצְטַיֵּן בִּדְבַר־מָה וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לְשִׂיחַת הָרַבִּים.

— וַיְהִי הַיּוֹם, בְּאַחַד הַיָּמִים [פתיחה מקובלת בסגנון המקראי להרצאת סיפור מעשה]: ״וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל־ה׳״ (איוב א ו).

— חֲתַן־הַיּוֹם°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁלִּכְבוֹדוֹ נֶעֱרֶכֶת מְסִבָּה, חֲגִיגָה, כְּגוֹן: נַעַר בַּר־מִצְוָה, בַּעַל־יוֹבֵל.

— טְבוּל יוֹם*, ראה א׳ טָבוּל*.

— מִבְּעוֹד יוֹם*, בְּשָׁעָה שֶׁעֲדַיִן יוֹם, בְּטֶרֶם רֶדֶת הַלַּיְלָה: ״לֹא כִסָּהוּ מִבְּעוֹד יוֹם, לֹא יְכַסֶּנּוּ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ״ (שבת ד ב).

— מַהֲלַךְ־יוֹם, מֶרְחָק מְמֻצָּע שֶׁאֶפְשָׁר לְעָבְרוֹ בְּמֶשֶׁךְ יוֹם אֶחָד בַּהֲלִיכָה רְגִילָה (20—30 קִילוֹמֶטֶר): ״וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד״ (יונה ג ד).

— סֵדֶר־הַיּוֹם°, 1, פֵּרוּט הָעִנְיָנִים הָעוֹמְדִים לְדִיּוּן בַּאֲסֵפָה, בְּכִנּוּס וְכוּ׳. 2, תָּכְנִית הַפְּעֻלּוֹת הָעוֹמְדוֹת לְהֵעָשׂוֹת בְּיוֹם מְסֻיָּם: ״יָרֵא וְחָרֵד הוּא מְאֹד מְאֹד, שֶׁמָּא יְאַחֵר, חָלִילָה, שָׁעָה קַלָּה — וְנִמְצָא כָּל סֵדֶר־יוֹמוֹ מִתְקַלְקֵל״ (ביאליק, יום השישי א).

— קְשֵׁה־יוֹם, מִסְכֵּן, אֻמְלָל, מְדֻכָּא: ״אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן״ (איוב ל כה).

— שְׂכִיר־יוֹם* (בבא מציעא ט יא), עוֹבֵד הַמְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ לְפִי יְמֵי־הָעֲבוֹדָה שֶׁעָבַד: ״וּשְׂכִיר הַיּוֹם בְּלִי שְׂכַר פָּעֳלִי״ (ביאליק, חוזה לך ברח).

— יָבוֹא יוֹמוֹ, יַגִּיעַ זְמַן הַגְּמוּל עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים: ״יוֹמוֹ יָבוֹא וָמֵת״ (שמואל א כו י). ״נוֹאֲשׁוּ הַשְּׁכֵנִים וְהִרְפּוּ מִמֶּנָּה לְפִי־שָׁעָה—׳יָבוֹא יוֹמָהּ!׳״ (ביאליק, מאחורי א).

— בְּלֹא יוֹמוֹ, קֹדֶם זְמַנּוֹ, בְּטֶרֶם הִגִּיעָה שְׁעָתוֹ: ״בְּלֹא־יוֹמוֹ תִּמָּלֵא, וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה״ (איוב טו לב).

— בֶּן־יוֹמוֹ*, 1, שֶׁנּוֹלַד בְּאוֹתוֹ יוֹם: ״תִּינוֹק בֶּן־יוֹמוֹ״ (שבת קנא:). ״עֵגֶל בֶּן יוֹמוֹ״ (ביאליק, אריה ב). 2, שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם: ״קְדֵרָה בַּת־יוֹמָהּ״ (עבודה זרה עו.).

— יָמִים, 1, רִבּוּי שֶׁל ״יוֹם״: ״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד״ (שמות כ ט). 2, שְׁנוֹת חַיִּים: ״וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה״ (בראשית ו ג). ״לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־יָמֵינוּ״ (ירמיה לה ח). 3, שָׁנָה: ״וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים״ (שמואל א כז ז). ״אוֹ־חֹדֶשׁ אוֹ־יָמִים״ (במדבר ט כב).

— לְיָמִים*, בְּאַחַד הַיָּמִים אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה, אַחֲרֵי זְמַן מְסֻיָּם: ״לְמֶלֶךְ... שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס נָאֶה... וְהוֹשִׁיב בּוֹ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים... לְיָמִים בָּא בַּעַל־פַּרְדֵּס. אָמַר לָהֶן...״ (סנהדרין צא.—צא:). ״לְיָמִים הִצְרַךְ הַחוֹלֵב לֵילֵךְ אֵצֶל הַשּׁוֹחֵט״ (עגנון, כלה מא).

— יָמִים נוֹרָאִים⁺, כִּנּוּי לִימֵי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים, וְכֵן לַעֲשֶׂרֶת יְמֵי־הַתְּשׁוּבָה שֶׁבֵּינֵיהֶם (א׳—י׳ בְּתִשְׁרֵי).

— מִיָּמִים יָמִימָה, מִדֵּי שָׁנָה־בְשָׁנָה: ״וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ... בְּשִׁלֹה״ (שמואל א א ג).

— בִּימֵי־, בְּיָמָיו, בִּזְמַנּוֹ, בִּתְקוּפָתוֹ: ״וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ״ (אסתר א א).

— מִיָּמָיו, [במשפט שלילה ורק בעבר] מֵעוֹדוֹ, בְּכָל יְמֵי חַיָּיו: ״וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו״ (מלכים א א ו). ״מִיָּמַי לֹא קְדָמַנִי אָדָם לְבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (ירושלמי תעניות סז א). [ובמשפט חיובי:] ״זֶהוּ אֶחָד הַפֶּלְיְטוֹנִים הַמְשַׁעַשְׁעִים בְּיוֹתֵר שֶׁקָּרָאתִי מִיָּמַי״ (אביגרי, יד 77).

— שֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית* (קהלת רבה ו, ואילו חיה), יְמֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָם.

— מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית*, 1*, מִימֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָם: ״נָתִיב הוּא (הַמָּוֶת) מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית״ (כתובות ח:). 2° [בהשאלה] מֵאָז וּמֵעוֹלָם, מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים, מִקַּדְמַת דְּנָא.

— יְמֵי־הַבֵּינַיִם°, הַתְּקוּפָה בְּתוֹלְדוֹת הָעַמִּים בְּקֵרוּב לְמִן שְׁנַת 476 לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת (מַפֶּלֶת רוֹמָא) וְעַד סוֹף הַמֵּאָה הַ־15 (גִּלּוּי אֲמֶרִיקָה).

— יְמֵי הֶבְלוֹ, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לִימֵי חַיָּיו שֶׁל אָדָם, שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ: ״אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי״ (קהלת ז טו). ״נֶפֶשׁ הַנַּעֲרָה הַזֹּאת הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁפָּגַשְׁתִּי בִּימֵי הֶבְלִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). ״עַל כָּל הַפְּגָעִים אֲשֶׁר נִפְגַּעְתָּ בִּימֵי הֶבְלְךָ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנב).

— יְמֵי חָרְפּוֹ, צְעִירוּתוֹ: ״כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי״ (איוב כט ד). ״אֲסַפֵּר לְךָ אֵת אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בִּימֵי חָרְפִּי מִפִּי זִקְנֵי הַחֲסִידִים״ (שור, כוכבי ז10). [ראה עוד חֹרֶף]

– ימי־העמידה°, גיל שנותיו המבגרות של אדם, הגיל שלפני הזקנה: "החקירה והדרישה בה בימי־העמידה, כשהגעתי לשנות־בינה" (מגדלי מו"ס, שנו). "הגדיל והגיע לימי־העמידה, וכבר העשיר בנסיונות" (אחד העם, פא). "אני ידעתיו בימי־העמידה, כשכבר נעשה בעל לאשה ואב לבנים" (ביאליק, המנוח לוינסקי).

– ימי־הקדם°, התקופה העתיקה בתולדות האנושות, בערך עד סוף המאה ה־5 למנין האמות (עד מפלת רומא בשנת 476).

– ימי חלדו. ראה א. חלד.

– ימות־הגשמים* (בבא מציעא ח ו), עונת החרף בארץ־ישראל, בערך החדשים מרחשון – אדר.

– ימות־החמה* (בבא מציעא ח ו), עונת הקיץ בארץ־ישראל, בערך החדשים ניסן – תשרי.

– ימות־המשיח*, ימי הגאלה לישראל לעתיד לבוא, אחרית הימים: "'ימי חייך' – העולם הזה; 'כל ימי חייך' – להביא לימות המשיח" (ברכות א ה).

– ימות־עולם, הימים הקדומים, הזמנים שעברו מאז: "זכר ימות עולם, בינו שנות דר־ודר" (דברים לב ז).

– אחרית־הימים, הזמנים לעתיד לבוא, העתיד הרחוק: "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית־ה' בראש ההרים" (ישעיה ב ב).

– אכילת ימים°, ראה ערך אכילה.

– ארך ימים, חיים ארכים, ימים רבים. ראה ערך ארך.

– בא בימים, זקן, מי שהגיע לימי זקנה: "ואברהם זקן בא בימים" (בראשית כד א).

– בני ימים^, בנות ימים^, בני יום^, ילדי יום^, כנויים רווחים בשירת ימי־הבינים לפגעי הזמנים, תהפוכות הגורל של האדם: "ועת קמו בני ימים להרע בגדו בגד" (משה אבן־עזרא, תרשיש ז). "ויורוני בנות ימים כאלו אני שערה והם קלעי אבנים" (גבירול, א 95). "אשר תלעג בילדי יום וצוקיו" (משה אבן־עזרא, הללמוד מזמן). "ומתבל ינדוני בני יום כאלו בזמן אין לי נחלה" (הרומי, א 18).

– דברי־הימים, 1. היסטוריה, פרשת קורותיו של עם, של שבט וכדומה: "ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך, הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל" (מלכים א יד יט). דברי ימי ישראל. דברי ימי העמים. 2. שם הספר האחרון בספרי המקרא.

– האריך ימים, חי שנים רבות, הגיע לזקנה ושיבה: "למען יאריכון ימיך על־האדמה" (שמות כ יב).

– מלא ימים (ירמיה ו יא), שבע ימים, מי שהגיע לזקנה.

– ספר־ימים°, יומן, ספר זכרונות.

– משכבר הימים° [שאול מן קהלת ב טז, ושם: "בשכבר הימים הבאים"] מלפני זמן רב, בעבר הרחוק: "ויש אשר נדמה לי והנה נטעך אלהים בלבבי מאז ומעולם, ומשכבר הימים... עברתי עליך ותקראיני בשמי" (ביאליק, מגילת ו).

– עול־ימים (ישעיה סה כ), צעיר, בחור.

– צעיר לימים, צעיר, רך בשנים, שאינו זקן: "צעיר אני לימים ואתם ישישים" (איוב לב ו).

– קצר־ימים, שימי־חייו מצמצמים ומגבלים: "אדם ילוד אשה, קצר ימים ושבע־רגז" (איוב יד א).

– לקץ הימים, באחרית הימים, לעתיד לבוא: "ותעמד לגרלך לקץ הימין" (דניאל יב יג). "ובזורח לקץ הימים שמש רמיה של צדקת שוא" (ביאליק, ידעתי בליל).

– שבע ימים, זקן מאד, מי שהגיע לזקנה מפלגת: "וימת איוב זקן ושבע ימים" (איוב מב יז).

– מלאו ימיו, נשלם הזמן שנקבע לו מראש, תם המועד הקצוב לו: "ויאמר יעקב אל־לבן: הבה את־אשתי, כי מלאו ימי" (בראשית כט כא). "וימלאו ימיה ללדת" (בראשית כה כד). "כי ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך" (שמואל ב ז יב).

– בחצי ימיו, באמצע שנותיו, בעודנו במחצית חייו: "בחצי ימיו יעזבנו" (ירמיה יז יא). "וימת בחצי ימיו" (ביאליק, אבי).

– מה יום מיומים* (סנהדרין סה:), מה נשתנה היום הזה משאר הימים? מה חדוש היום?

– ששת ימי המעשה, כנוי לימות החל, ימי העבודה (להבדיל מיום־השבת, יום־המנוחה): "שער החצר... יהיה סגור ששת ימי המעשה, וביום השבת יפתח" (יחזקאל מו א).

– ברוך ה' יום יום [על־יסוד תהלים סח כ], דבור רווח בפי בעל בטחון בה', שלא יעזבנו בעת דחקו, ולפיכך אין לדאג דאגת המחר.

– אור שבעת הימים (ישעיה ל כו), משל וסמל לאור גדול. [ראה ערך א. אור]

– מדי יום ביומו°, בכל יום ויום.

– דבר יום ביומו, לפי הקצוב בכל יום ויום: "כלו מעשיכם דבר־יום ביומו" (שמות ה יג).

– מה ילד־יום, מה יתרחש ביום האחר: "אל־תתהלל ביום מחר, כי לא־תדע מה־ילד יום" (משלי כז א).

– וביום פקדי ופקדתי [דיבור עממי רווח על־פי שמות לב לד], עוד יגיע הזמן שבו אוכל לשלם לו כגמולו.

יום, יומם°, התיומם° – ראה ערך ימם.

יומא* ז' [ארמית] 1. יום, היום. 2. שם מסכת בסדר מועד, בתוספתא, במשנה, ובתלמודים, העוסקת בדיני עבודת הכהן הגדול ביום־הכפורים בתקופת בית שני, ובמנהגי יום־הכפורים. – [יומין]

– יומא אריכא* (סוכה מה:), יום ארך: ימי החפש השמחים עברו עליו כיומא אריכא.

– יומא־דפגרא° [על־פי שבת קכט:, ושם: "יומא דמפגרי ביה רבנן"–היום שבטלים בו החכמים] יום חפש, חג: "והיום לא חדש ומועד ולא יומא־דפגרא" (מגדלי מו"ס, שפו). "וכל מה שנפשו של אדם נהנית ממנו ביומא־דפגרא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים צו). "חוץ מבכל יום ראשון בשבוע ובכל יומא־דפגרא מתגנב הייתי לשם גם בימות־החל" (שופמן, ב 17).

— **יוֹמָא טָבָא*** (שבתק כט:), יוֹם טוֹב, יוֹם־חַג: "וְלֹא עָלָה אֶל בֵּיתוֹ לְבָרְכוֹ בָּרֶגֶל בְּ'יוֹמָא טָבָא'" (מנדלי מו"ס, שצב).

— **יוֹמָא־דְשׁוּקָא*** (בבא בתרא כב.), יוֹם הַשּׁוּק: "וְאוֹתוֹ יוֹם חָל כִּמְעַט תָּמִיד בְּיוֹמָא־דְשׁוּקָא" (מנדלי מו"ס, רעג).

— **בַּר בֵּי רַב דְּחַד יוֹמָא*** (חגיגה ה:), תַּלְמִיד מַתְחִיל, טִירוֹן, דַּרְדָּק, תַּלְמִיד הַלּוֹמֵד זְמַן קָצָר בִּלְבַד. [ראה ו. בַּר]

— **עִנְיָנֵי דְיוֹמָא**°, שְׁאֵלוֹת הַשָּׁעָה, עִנְיָנִים אַקְטוּאָלִיִּים: בִּמְסִבָּה נִקְרָא עִתּוֹן הַתּוֹלִי מֵעִנְיָנֵי דְיוֹמָא.

— **עַתִּיק יוֹמִין**, 1 (דניאל ז ט), בָּא בַּיָּמִים, זָקֵן מְאֹד: "פַּעֲמֶיךָ יָרוּצוּ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי עַתִּיק יוֹמִין" (ברכות יז.). 2°, יָשָׁן, נוֹשָׁן: רָהִיטִים עַתִּיקֵי־יוֹמִין.

יוֹמוֹן° ז׳ [מן יום] עִתּוֹן יוֹמִי, עִתּוֹן הַמּוֹפִיעַ בְּכָל יוֹם (לְהַבְדִּיל מִן שְׁבוּעוֹן, יַרְחוֹן, רִבְעוֹן, שְׁנָתוֹן וְכוּ׳): "מִי לֹא רָצָה אָז לְיַסֵּד יוֹמוֹן עִבְרִי?" (סוקולוב, אישים 155). "לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לֹא הָיוּ עוֹד חֲמִשָּׁה יוֹמוֹנִים בְּעִבְרִית" (ר׳ בנימין, כנסת 111). — [יוֹמוֹנִים]

יוֹמְטוֹבִי° ת׳ [מן יום־טוב] חֲגִיגִי: "וְהַדֶּשֶׁא בַּגָּן כֹּה מְסֹרָק, יוֹמְטוֹבִי" (שלונסקי, שירים א 13). — [יוֹמְטוֹבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

יוֹמִי^ ת׳ [מן יום] הַשַּׁיָּךְ לַיּוֹם, שֶׁהוּא בְּכָל יוֹם וָיוֹם: "וְהוּא אֲשֶׁר יִתְנוֹעֵעַ הַתְּנוּעָה הַיּוֹמִית" (מורה נבוכים א עב). "הַשָּׁאוֹן וְהַהֲמֻלָּה שֶׁל הַחַיִּים הַיּוֹמִיִּים" (אחד העם, קכח). עֲבוֹדָה יוֹמִית. הַפֶּרֶק הַיּוֹמִי בַּתַּנַ"ךְ. —[יוֹמִית, יוֹמִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **עִתּוֹן יוֹמִי**°, עִתּוֹן הַמּוֹפִיעַ בְּכָל יוֹם, יוֹמוֹן.

— **פּוֹעֵל יוֹמִי**°, שְׂכִיר־יוֹם, פּוֹעֵל הַמְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ לְפִי יְמֵי־עֲבוֹדָתוֹ (לְהַבְדִּיל מִן "פּוֹעֵל חָדְשִׁי" אוֹ מִן "פּוֹעֵל קָבוּעַ").

— **יוֹמִית**° תה"פ שֶׁל יוֹם אֶחָד, לְפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל יוֹם וָיוֹם: פּוֹעֵל פְּלוֹנִי עוֹבֵד יוֹמִית.

יוֹמְיוֹם° [יום + יום] 1, תה"פ יוֹם־יוֹם, בְּכָל יוֹם וָיוֹם. 2, ז׳ שִׁגְרַת יוֹם־עֲבוֹדָה: "זוֹ חִיּוּת יְשׁוּתָם שֶׁחָדְרָה כְּעָשׁ בְּעִמְקֵי הַיּוֹמְיוֹם וּפְרָטָיו" (אלתרמן, שירים 210). "אַךְ בְּיוֹמְיוֹמוֹ שֶׁל בֵּית־הַסֵּפֶר גָּרְמָה לוֹ לְאֵלִיק תַּקָּלוֹת" (שמיר, במו 35). — [יוֹמְיוֹם־]

יוֹמְיוֹמִי° ת׳ [מן יומיום] 1, יוֹם־יוֹמִי, הַחוֹזֵר וְנִשְׁנֶה בְּכָל יוֹם, שִׁגְרָתִי: הָעֲבוֹדָה הַיּוֹמְיוֹמִית בַּמִּשְׂרָד עִיְּפָה אוֹתוֹ. 2, רָגִיל, חִלּוֹנִי, לֹא חֲגִיגִי, אָפֹר: שִׂמְלָה יוֹמְיוֹמִית. חֲלִיפָה יוֹמְיוֹמִית. — [יוֹמְיוֹמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

יוֹמְיוֹמִיּוּת° נ׳ [מן יומיומי] רְגִילוּת שֶׁל יוֹם־יוֹם, חִלּוֹנִיּוּת, שִׁגְרָתִיּוּת: "הוּא שׁוֹפֵעַ פַּשְׁטוּת, יוֹמְיוֹמִיּוּת" (ר׳ בנימין, משפחות 263). יוֹמְיוֹמִיּוּת אֲפֹרָה. — [יוֹמְיוֹמִיּוּת־]

יוֹמָם [מן יום; בא לרוב בצירוף עם "לילה"] 1, תה"פ בִּשְׁעוֹת הַיּוֹם, בְּעֵת שֶׁעֲדַיִן יוֹם, בַּיּוֹם: "לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה" (יהושע א ח). "לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה" (ישעיה לד י). "יוֹמָם וָלַיְלָה אֲיַחֵלָה" (ביאליק, אחד אחד). 2, ז׳ יוֹם: "וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם" (ירמיה לג כ). "בְּיוֹמָם לְהַנְחֹתָם בַּהַדֶּרֶךְ... בְּלַיְלָה לְהָאִיר לָהֶם" (נחמיה ט יט).

יוֹמָן° ז׳ [מן יום] 1, סֵפֶר־זִכְרוֹנוֹת, סֵפֶר שֶׁאָדָם רוֹשֵׁם בּוֹ יוֹם־יוֹם אוֹ לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת מְאֹרָעוֹת, זִכְרוֹנוֹת, מַחֲשָׁבוֹת וְכוּ׳: יוֹמָנוֹ שֶׁל הֶרְצְל. "יוֹמָנָהּ שֶׁל אַנָּה פְרַנְק". 2, פִּנְקָס וּבוֹ דַּפִּים מְשֻׂרְטָטִים לִרְשֹׁם בּוֹ יוֹם־יוֹם פָּרָשַׁת דְּבָרִים, פְּעֻלּוֹת וְכַדּוֹמֶה: יוֹמַן הַקֻּפָּה בְּמוֹסָד מִסְחָרִי. יוֹמַן הַכִּתָּה בְּבֵית־הַסֵּפֶר לִרְשׁוֹם הַתַּלְמִידִים הַחֲסֵרִים וְהַשִּׁעוּרִים שֶׁנִּלְמְדוּ. 3, מַחְבֶּרֶת שֶׁהַתַּלְמִידִים רוֹשְׁמִים בָּהּ יוֹם־יוֹם אֶת שִׁעוּרֵי־הַבַּיִת שֶׁהֻטְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּבֵית־הַסֵּפֶר. 4, סְקִירָה שֶׁל אֵרוּעִים שׁוֹנִים שֶׁאֵרְעוּ בִּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת הַמֻּגֶּשֶׁת בִּכְתָב, בְּשִׁדּוּר־רַדְיוֹ אוֹ עַל מָסַךְ־קוֹלְנוֹעַ וְכַדּוֹמֶה: יוֹמַן הַשָּׁבוּעַ בַּכְּנֶסֶת. יוֹמְנֵי־קוֹלְנוֹעַ. — [יוֹמַן־, יוֹמָנִים, יוֹמְנֵי־]

יוֹמְנַאי° ז׳ [מן יומן] מְנַהֵל יוֹמָן, מְמֻנֶּה עַל הָרִשּׁוּם בְּיוֹמָן: יוֹמְנַאי בְּתַחֲנַת הַמִּשְׁטָרָה. — [יוֹמְנָאִית, יוֹמְנָאִים, יוֹמְנָאִיּוֹת]

יומרה, ראה יָמְרָה. **יומרנות**, ראה יָמְרָנוּת. **יומרני**, ראה יָמְרָנִי.

יָוָן* ש"פ [שאול משמו של יָוָן בן יפת בן נח, בראשית י ב, ובדימוי אל שם אחד משבטי העם שישב ב Ionia, בחוף המערבי של אסיה הקטנה ובאיים השכנים] 1*, כִּנּוּי עִבְרִי לְמַלְכוּת הֶלַס, מְדִינָה בִּדְרוֹם חֲצִי־הָאִי הַבַּלְקָנִי. מַלְכֵי יָוָן שָׁלְטוּ עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִימֵי אֲלֶכְּסַנְדֶּר מוֹקְדוֹן: "חֲשֵׁכָה—זוֹ יָוָן, שֶׁהֶחְשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּגְזֵרוֹתֶיהָ" (בראשית רבה מד). "מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה" (בימי מתתיהו, לחנוכה). 2° [בסגנון עממי, עפ"י יידיש] יְוָנִי, חַיַּל־גּוֹי: "אִם אַתֶּם רוֹצִים, אֲסַפֵּר לָכֶם עַל יָוָן אֶחָד" (עגנון, האש סט). "קָפַץ כְּיָוָן לְתוֹךְ הַסֻּכָּה" (שטיינמן, מעשה בשעון). — [יְוָנִים]

יָוֵן ז׳ [המקור לא הוברר] טִיט, רֶפֶשׁ, בֹּץ: "וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן, מִטִּיט הַיָּוֵן, וַיָּקֶם עַל־סֶלַע רַגְלָי" (תהלים מ ג). [ובהשאלה, כנסמך אל שם אחר]: "הוֹרִים הַשְּׁקוּעִים בְּיוֵן־הָרִיב וְהָרְגָזָה הַמְּסֻתֶּרֶת" (ברנר, א 466). "מִתְעַגֵּמָה הָעִיר וּמִשְׁתַּקַּעַת בְּיוֵן גַּעְגּוּעִים שׁוֹמְמִים" (שניאור, שירים רב). "אֶחָד יְוֵן־הַבְּדִידוּת בּוֹ יִשְׁקַע" (למדן, במעלה קד). "יָמִים שׁוֹקְעִים בְּיוֵן עָמָל נִמְשָׁךְ" (ש׳ שלום, שירים ריא). "נַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא נִמְעַךְ בְּיוֵן הַקְּטַנּוֹת" (יזהר, צקלג 438). — [יְוֵן־]

— **יְוֵן־מְצוּלָה**, טִיט טוֹבְעָנִי שֶׁבְּקַרְקַע מִקְוֵה־מַיִם: "טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד" (תהלים סט ג). [ובהשאלה:] "אֶחָיו בְּנֵי עַמּוֹ, הַשְּׁקוּעִים בְּיוֵן הַמְּצוּלָה שֶׁל הַבַּעֲרוּת" (ברנר, ג 234). "וְכָל הָעִיר... צְלָלָה בְּיוֵן מְצוּלָה וּבֹשֶׁת" (ביאליק, תיקון חצות).

יון [מן יָוָן]

~ פִּע׳ **יִוֵּן**° פ"י עָשָׂה לִיוָנִי, הִקְנָה לְאַחֵר אֶת תַּרְבּוּת יָוָן: מַלְכֵי יָוָן יִוְּנוּ רַבִּים מִן הָעַמִּים שֶׁכָּבְשׁוּ. — [לְיַוֵּן, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְיַוֵּן**°, קִבֵּל אֶת תַּרְבּוּת יָוָן, חִקָּה אֶת דַּרְכֵי הַיְּוָנִים, נִטְמַע בֵּין הַיְּוָנִים. — [לְהִתְיַוֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

— **מִתְיַוְּנִים**^ [בתולדות ישראל] כִּנּוּי לַיְּהוּדִים בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי שֶׁחִקּוּ אֶת מִנְהֲגֵי הַיְּוָנִים וְשָׁאֲפוּ לְהִתְבּוֹלֵל בְּקִרְבָּם בִּלְשׁוֹנָם וּבְתַרְבּוּתָם.

א. **יוֹן*** ז׳ הַזָּכָר שֶׁל הַיּוֹנָה (סנהדרין כה.). רְאֵה הַגְדָּרָה מְפֹרֶטֶת לְיַד הָעֵרֶךְ יוֹנָה. — [יוֹנִים, יוֹנֵי־]

ב. **יוֹן**° ז׳ [מיוונית: ἰόν הולך] אָטוֹם אוֹ קְבוּצַת אֲטוֹמִים נוֹשְׂאֵי מִטְעָן חַשְׁמַלִּי חִיּוּבִי ("יוֹן חִיּוּבִי") אוֹ שְׁלִילִי ("יוֹן שְׁלִילִי"), בִּתְמִסָּה אוֹ בְּגַז. הַתְּמִסּוֹת מְכִילוֹת תָּמִיד מִסְפָּר שָׁוֶה שֶׁל יוֹנִים חִיּוּבִיִּים וּשְׁלִילִיִּים. — [יוֹנִים]

יוֹנָה נ׳ [ארמית: יוֹנָא, יוֹנְתָא] 1. עוף־בית מטיב־עוף (Columba domestica). מקור היונה ישר ובשרשו מכל צד קרום רך ותפוח שמתחתיו נפתחים הנחירים. רגליה הקצרות והאדמות מתאמות לישיבה על ענפים וגם להליכה על־פני האדמה: "מי־יתן־לי אבר כיונה, אעופה ואשכנה" (תהלים נה ז). "כיונים על־אפיקי מים" (שיר השירים ה יב). "מי־אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבתיהם" (ישעיה ס ח). 2 [בכינוי: יונתי] כנוי של חבה לאשה: "רעיתי יונתי תמתי" (שיר השירים ה ב). 3 ° [באסטרונומיה] שמה של קבוצת כוכבים בשמי הדרום. השם המלא של הקבוצה הוא "יונתו של נח" (Columba Noachii). — [יונת־, יונים, יוני־]

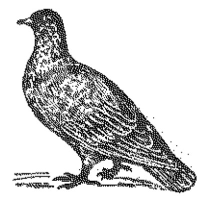
יונה (1/8)

— **יונת־דאר** °, זן של יונת־בית שאמן בחוש חד להתמצאות. יוני־דאר מאמנות להעביר מכתבים הנקשרים לרגליהן למרחקים של מאות קילומטרים. בימים שעברו הרבו להשתמש ביוני־דאר לשם העברת ידיעות: "שלח יונה מבשרת... באגרת קטנה אל כנפיה מחברת" (הנגיד, דיואן 41). גם בימינו משמשות היונים לתפקידים דומים.

יונת־דואר (1/8)

— **יונת־אלם**, 1. שם של כלי־נגינה קדום, אולי בתבנית גוף היונה (?): "למנצח על־יונת אלם" (תהלים נו א). 2 °, כנוי־חבה לעם ישראל: "קול צפצפה יונת־אלם: איך בי יבחר?" (קליר, אז על כל, יוצר ב פסח).

— **הפריח יונים** *, 1 * (סנהדרין ג ג) עסק בגדול יונים ובאלופן. 2 ° [בהשאלה] השמיע גזמה או בדותה, פרסם שמועת־שוא: "בספרם גוזמאות ושמועות על הגבורות ועל הנפלאות שלא עשה מעולם שאינן אלא יונים שהפריח אריה בכבודו ובעצמו" (ביאליק, אריה ב).

יוֹנוֹסְפֵירָה * נ׳ [מן ב׳ יון + ספירה] שכבת האויר המקיפה את כדור־הארץ מעל לסטרטוספירה — בגבה של 70 עד 600 ק״מ.

יָוָנוּת °, **יוונות** נ׳ [מן יון] הלניות, תרבות יון הקדומה. — [יונות־]

יְוָנִי *, **יווני** ת׳ [מן יון] 1 *, שהוא מארץ יון: "בארץ־ישראל לשון סורסי למה? או לשון־הקדש או לשון יונית" (בבא קמא פב:—פג.). התרגום היוני למקרא. 2 ° [שאול מיידיש] כנוי עממי לחיל נכרי: "ירק העץ הסמויה והרעה... רואה ב׳כל היונים אותם הפנים׳" (ביאליק, לזכר בן־ציון). — [יונית, ־ניים, ־ניות]

— **יונית** * נ׳ לשון בני יון (Greek): "מתר לאדם ללמד את בתו יונית, מפני שהוא תכשיט לה" (ירושלמי סוטה כד ג).

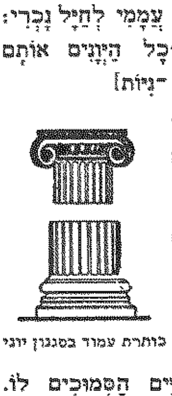
כותרת עמוד בסגנון יוני

יוּנִי * ז׳ [לאטינית: Junius שם אחד מבתי־האב דעתיקים ברומא] שם החדש הששי בשנה של עמי אירופה, בן 30 יום. מקביל לתקופת סיון־תמוז.

יוֹנִי * ת׳ [מן Ionia] 1. שהוא מארץ יוניה, חופה המערבי של אסיה הקטנה והאיים הסמוכים לו. 2. אחד מן הסגנונות בארדיכלות היונית העתיקה, שהתבלט בעקר בקשוטי כותרות־העמודים בתבנית קרני איל או פתולי קונכיות. — [יונית, יוניים, יוניות]

— **סלם יוני** °, אחד מן הסלמות במוסיקה, מקביל לדו־מז׳ור.

יוֹנִיזַצְיָה * נ׳ [מן ב׳ יון] ינון, יצירת יונים: יוניזציה על־ידי הקרינה האולטרה־סגלה של השמש. — [יוניזציות]

יוּנִיצֶף * ר״ת [אנגלית: United Nations International Children's Emergency Fund — UNICEF] סוכנות בינלאמית של האמות המאחדות למען בריאות הילד.

יוֹנֵק ז׳ [מן ינק, ינק] 1. תינוק הזון מחלב אמו: "כאשר ישא האמן את־הינק" (במדבר יא יב). 2. נטע רך, שתיל: "ויעל כיונק לפניו, וכשרש מארץ ציה" (ישעיה נג ב) [עיין גם יונקת] — [יונקת, יונקים, יונקות]

— **יונקים** °, מחלקה בבעלי־החיים בעלי־החליות, שולדותיהם נזונים מחלב־אם; הולדות של רב היונקים מתפתחים ברחם האם. לאחר הלדה מיניקה אותם האם משך זמן מסים בחלב הנפרש מבלוטות־החלב שבגופה.

— **מפי עוללים ויונקים** [על־פי תהלים ח ג], משיחתם של ילדים קטנים המדברים לתמם.

— **יונק־הדבש** ° ז׳ צפור־שיר זעירה (Cinnyris osea). הזכר הדור בצבעיו: ירק, סגל, חום ותכלת. הנקבה אפרה כלה, ורק זנבה שחור. המקור ארך והלשון ארכה מאד ודקה. יונק־הדבש נזון בחרקים קטנים טבולים בצוף, שהוא מוציאם בלשונו מפרחים עמקים וצרים. יציב בארץ ושוכן רק בה ובדרום־סוריה. — [יונקי־הדבש]

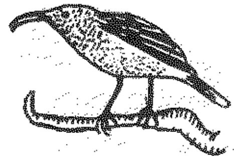
יונק־הדבש (1/4)

יוֹנְקָה נ׳ ראה יונקת.

יוּנְקוּס * ז׳ [מלאטינית: juncus סוף, אגמון] סמר, צמח־בר הגדל בבתי־גדול לחים. מיצרים ממנו ניר. ראה ב׳ סמר.

יוּנְקֶר * ז׳ [גרמנית: Junker] 1. כנוי לבן מעמד האצילים השמרנים או בעלי האחזות בפרוסיה בסוף המאה התשע־עשרה. 2. חניך בית־ספר תיכון לקציני צבא. — [יונקרים]

יוֹנֶקֶת, יוֹנְקָה נ׳ [מן ינק, ינק] 1 ° [בבוטאניקה] כל אחת מן השערות הזעירות המכסות את השרשים הדקיקים, אשר בהן יונק הצמח וסופג מן הקרקע את המים והמלחים השונים הנמסים בהם. 2. [במקרא ובתלמוד] ענף דק ורך, גזר, שתיל: "מראש ינקותיו רך אקטף" (יחזקאל יז כב). "אילו הן היונקות? גבעולין שלא נמלו" (פרה יא ז). — [יונקת־, יונקתו, יונקות]

יוּסְטִיצְיָה * נ׳ [לאטינית: justitia צדק, חוק] 1. משפט־צדק. 2. מערכת מוסדות־המשפט במדינה.

יוֹעֶזֶר * ז׳ (שבת יד ג). אחד מצמחי־המאכל שנזכרו במשנה; יש סוברים כי הוא Adiantum capillus.

יוֹעֵץ ז׳ [מן יעץ, יָעַץ] 1, נותן עצות, מסייע בדבר עצה: "הפר מחשבות באין סוד, וברב יועצים תקום" (משלי טו כב). 2, נושא משרה רשמית בחצר המלכות בימי־קדם למתן עצות והדרכה: "אחיתפל הגילני יועץ דוד" (שמואל ב טו יב). "ואשיבה שפטיך כבראשונה, ויעציך כבתחלה" (ישעיה א כו). 3°, מומחה במשרד ממשלתי או במוסד צבורי שתפקידו ליעץ להנהלה בתחום מסים: יועץ משפטי. יועץ כלכלי. יועץ צבאי.—[יועצים, יועצי־]

— **יועץ־הכתר**°, עורך־דין המכהן כחבר במועצת המלך, שהמלך נועץ בה בעניני המדינה.

— **יועץ־סתרים**°, 1, איש סודו של ראש־מדינה, או של מנהל חברה גדולה וכו׳. 2, תאר־כבוד שקיסרי גרמניה ורוסיה לשעבר היו נוהגים להעניק למקורביהם או לאנשי מדע ואמנות שהצטינו בפעלותיהם.

— **היועץ המשפטי**°, פרקליט המדינה, עורך־דין העומד בראש התביעה הכללית בשם המדינה, וכן בראש המועצה המשפטית המפקחת על פעלותיהם של עורכי־הדין.

— **יועץ־פלא**° [שאול מישעיה ט ה, ושם "פלא יועץ"] כנוי־לגלוג על מי שמרבה לתת עצות שברבן הן נפסדות: "הפרעניות של כל מיני בעלי־דעה ויועצי־פלא" (אחד העם, רי).

יוֹף^ ז׳ [מן יפי] יפי, נוי: "יוף מכלל דבירך ישב, יסד שתיות" (פיוטים, סידור 624).

יופי, ראה יפי.

יוּפִּיטֶר° ז׳ ראה ב׳ צדק.

יוֹצֵא ס״ע בצירופים: יוצא־דפן, יוצא־חלצים, יוצא מן הכלל, כיוצא בו ועוד – ראה ערך יצא.

יוֹצְאָנִית* נ׳ [מן יצא, יָצָא] 1* (בראשית רבה מה), אשה המרבה לצאת ולשוטט ברחובות. 2°, כנוי לאשה פרוצה, זונה: "מלחים שחובטים זה את זה בשביל ריבה יוצאנית" (עגנון, תמול 114). "תפח רוח אמם היוצאנית" (טביב, דרך 146). —[יוצאנית־, יוצאניות]

יוֹצֵר תו״ז [מן יצר, יָצַר] 1°, ממציא, מחבר יצירה ספרותית או אמנותית או מדעית וכדומה: "יוצרים ובונים" (קלוזנר, שם ספרו). יוצר המנגינה. 2, בורא, כנוי לאלהים בורא־העולם: "על כן לא ירחמנו עשהו, ויצרו לא יחננו" (ישעיה כז יא). "יוצר אור ובורא חשך" (ישעיה מה ז). 3, קדר־אמן העושה כלי חרס: "היאמר חמר ליצרו: מה־תעשה?" (ישעיה מה ט). "וכמו יוצר ירמס־טיט" (ישעיה מא כה). 4^, שם הברכה הראשונה שלפני קריאת־שמע של שחרית, על־שם תחלתה "יוצר אור ובורא חשך". 5^, כנוי לפיוטים הנאמרים בחגים בתפלת שחרית אחרי תפלת "יוצר אור" (ברבוי: "יוצרות") [וראה עוד להלן]. —[יוצרת, יוצרים, יוצרי־, יוצרות]

— **יוצר־חרש** (ירמיה יט א), קדר העושה כלי־חרש.

— **בית־היוצר**, 1, בית־מלאכתו של הקדר: "וארד בית היוצר, והנה הוא עשה מלאכה על־האבנים" (ירמיה יח ג). 2° [בהשאלה] מקום־היצירה, מקור: "הפה בית היוצר לנשמת האמה?" (ביאליק, המתמיד).

— **כלי־יוצר**, כלי־חרס: "ככלי יוצר תנפצם" (תהלים ב ט).

— **דמיון יוצר**°, הכח הרוחני באדם ליצר דברים, להעלות רעיונות ומחשבות חדשים.

— **קו יוצר**° [בהנדסה] קו המהוה בסבובו משטח מסים, כגון: קו יוצר של חרוט.

— **זכות־יוצרים**°, זכותו החקית של יוצר (סופר, ממציא, אמן) על יצירתו ועל חלקו ברוחים שהיא מכניסה (copyright).

— **כחמר ביד היוצר**, משל לדבר או לאדם הנתון כלו בידי מישהו העושה בו ככל העולה על רוחו: "הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל" (ירמיה יח ו). "ואין בלבם ובמתם כלום, אלא כחמר ביד היוצר הם בידי אחרים" (מגדלי מו״ס, שיג).

— **אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי*** (ברכות סא.), אם אחטא – אוי לי מאלהים שיענשני; ואם לא אחטא – אוי לי מיצר־הרע שלי שיציק לי, כלומר: אם כך, ואם כך – רע לי.

— **הפך (בלבל, החליף) את היוצרות**° [ביטוי עממי על־יסוד מקרהו של חזן שטעה וקרא "יוצר" השייך ליום אחר], הפך ובלבל, סרס את העבדות.

— **נתחלפו היוצרות**°, [על־פי הנ״ל] התהפך הסדר: "׳עליכם שלום׳, החזיר לו רבי אברהם... וכרגע היוצרות מתחלפין: רבי אברהם מחזיר את פניו ומשתחוה ואומר ׳שלום עליכם׳ לרבי אשר, ורבי אשר משיבו ׳עליכם שלום׳" (מגדלי מו״ס, רכה).

יוֹצְרִי° ת׳ [מן יוצר 1] של יוצר, וירטואוזי: "השנוי שבתאורם ובמעשה ידיהם הוא היסוד האמנותי והיוצרי שבהם" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפג). —[יוצרית, יוצריים, ־ריות]

יוֹצְרָנִי° ת׳ [מן יוצר 1] בעל כח־יצירה, שיש בו מסגלות היוצר המקורי: פעלה יוצרנית מברכת. —[יוצרנית, ־ניים, ־ניות]

יוֹצְרָנִיּוּת° נ׳ [מן יוצרני] כח־יצירה, סגלתו של היוצר המקורי.—[יוצרניות־]

יוֹקֵב° ז׳ [מן יֶקֶב] בעל יקב: "לטף הגפנים בכרם עמי... גמע מכוסו של יוקב: לחיים!" (ש׳ שלום, שירים תקנב). —[יוקבים, יוקבי־]

יוקרה, ראה יקרה.

יוֹקֵשׁ ז׳ [מן יקש, יָקַשׁ] צייד, פורש רשת או מוקש לצוד ציד: "כצפור נמלטה מפח יוקשים" (תהלים קכד ז). "להנצל מפח יוקשים שבהם יוקשים בני הנעורים תמיד" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכא). —[יוקשת, יוקשים, יוקשות]

יוּקָשׁ ת׳ [מן יקש] לכוד במלכדת, תפוש בפח: "וכצפרים האחזות בפח, כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם" (קהלת ט יב). —[יוקשה, יוקשים, יוקשות]

יוֹקֶשֶׁת° נ׳ [מן יקש, יָקַשׁ] ספינת־מלחמה המטילה מוקשים (טורפדות) בספינות האויב. —[יוקשות]

יו״ר ר״ת יושב־ראש.

יוֹרֵד ז׳ [מן ירד, יָרַד] 1°, כנוי לאדם שירד מנכסיו, עשיר שנדלדל: "כל זה היה זה כבר, עתה הוא רק ׳יורד׳ סתם" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים). "׳עניים הגונים׳, נשרפים, ׳יורדים׳" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 17). 2°, כנוי (שלילי!) ליהודי שעזב את ארץ־ישראל

וְהִתְיַשֵּׁב יְשִׁיבַת־קֶבַע בְּאַחַת מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה (בְּנִגּוּד אֶל "עוֹלֶה").
3 ° [משקל בשירה האירופית] קֶצֶב הַבָּנוּי שְׁתֵּי הֲבָרוֹת שֶׁבָּהֶן הַשְּׁנִיָּה מֻטְעֶמֶת. רְאֵה יַמְבּוּס. – [יוֹרֶדֶת, יוֹרְדִים, יוֹרְדוֹת]

– יוֹרֵד־אֳנִיָּה, מִי שֶׁמַּפְלִיג בַּיָּם: "וַיִּקְרְאוּ יוֹרְדֵי הָאֳנִיָּה אֶל אֱלֹהִים בְּחָזְקָה... וְאוּלָם הַסְּעָרָה לֹא שָׁכְכָה (ביאליק, אגדת שלשה, גוסח ב, ה).

– יוֹרֵד־בּוֹר, יוֹרֵד־דּוּמָה, כִּנּוּי לְמֵת: "נֶחְשַׁבְתִּי עִם יוֹרְדֵי בוֹר" (תהלים פח ה). "לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה" (תהלים קטו יז).

– יוֹרֵד־גֵּיהִנֹּם*, כִּנּוּי לְרָשָׁע שֶׁסּוֹפוֹ לְגֵיהִנֹּם: "אֵין יוֹרְדֵי גֵיהִנֹּם נִדּוֹנִין אֶלָּא בַּחֹשֶׁךְ" (תנחומא, בח א).

– יוֹרֵד־יָם, 1, סַפָּן, מַלָּח, אִישׁ־יָם, עוֹבֵד בָּצִי־סוֹחֵר אוֹ בְּצִי־מִלְחָמָה: "יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת, עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים" (תהלים קז כג). 2*, מִי שֶׁמַּפְלִיג בִּסְפִינָה בַּיָּם: "אַרְבָּעָה צְרִיכִים לְהוֹדוֹת: יוֹרְדֵי הַיָּם, הוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת וְכוּ'" (ברכות נד:).

– יוֹרֵד־עָפָר, כִּנּוּי לְאָדָם, בָּשָׂר־וָדָם שֶׁסּוֹפוֹ לֶעָפָר: "לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל־יוֹרְדֵי עָפָר" (תהלים כב ל).

– קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד*, רְאֵה עֵרֶךְ קָרְבָּן.

יוֹרֶדֶת* נ' [מן ירד, יָרַד] פֶּלֶג מַיִם הַזּוֹרֵם בִּמְהִירוּת בְּמִדְרוֹן הַר (תוספתא פרה ט ב). – [יוֹרְדוֹת]

א. יוֹרֶה ז' [מן א. ירה, יָרָה; או מן רוה, הִרְוָה, יָרְוָה] 1, הַגֶּשֶׁם הָרִאשׁוֹן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעוֹנַת הַגְּשָׁמִים, הַיּוֹרֵד בְּחֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן בְּקֵרוּב: "וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ, יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ" (דברים יא יד).
2*, הָעוֹנָה שֶׁבָּהּ יוֹרֵד הַגֶּשֶׁם הָרִאשׁוֹן בָּאָרֶץ: "אִם זָרַעְתָּ בַּיּוֹרֶה, אַל תַּעֲמֹד בַּמַּלְקוֹשׁ" (תנחומא, חיי שרה ו).

– בַּר־יוֹרֶה°, שֵׁם עֲמָמִי לְסַתְוָנִית הַפּוֹרַחַת בָּאָרֶץ עִם רֶדֶת הַיּוֹרֶה – רְאֵה סַתְוָנִית.

ב. יוֹרֶה ז' [מן א. ירה, יָרָה] שׁוֹלֵחַ חִצִּים אוֹ כַּדּוּרִים וְכַדּוֹמֶה מִכְּלֵי־יְרִיָּה: "וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים בַּקֶּשֶׁת, וַיָּחֶל מִן־הַיּוֹרִים" (דברי הימים א י ג). – [יוֹרָה, יוֹרִים, יוֹרוֹת]

ג. יוֹרֶה* [מן ב. ירה, הוֹרָה] מוֹרֶה, מְלַמֵּד, מַדְרִיךְ: "וְזוּלָתָם לֹא יַשִּׂיגוּ עַד עֲמוֹד יוֹרֵה־הַצֶּדֶק בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (מגילת ברית דמשק ו 11). "וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹל עֹשֵׂיהֶם, מִצְוֹת יוֹרֵיהֶם" (שם ג 8). – [יוֹרֵה־, יוֹרִים, יוֹרֵי־]

– יוֹרֶה דֵעָה, רְאֵה ב. ירה.

יוֹרָה* נ' [אולי מן אוּר אש] דּוּד, קַלַּחַת, סִיר: "כְּגוֹן שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת" (חולין קח:). – [יוֹרַת־, יוֹרוֹת]

– שָׁפַת לוֹ יוֹרָה שֶׁל פֻּרְעָנוּת* (דברים רבה ג), הֵבִיא עָלָיו הַרְבֵּה צָרוֹת וְיִסּוּרִים.

יוּרָה° נ' [על־שם הרי Jura אשר בשוייץ, שמשקעי־הים של עידן זה נחקרו שם לראשונה] [בגיאולוגיה] אֶחָד מִן הָעִדָּנִים בְּהִתְהַוּוּת שִׁכְבַת הָאֲדָמָה, הַשֵּׁנִי בַּתְּקוּפָה הַמֶּזוֹזוֹאִית.

יוּרְטָה° נ' [טורקית] מָעוֹן נַיָּד, כְּעֵין צְרִיף אֵצֶל הַמּוֹנְגוֹלִים וְיֶתֶר עַמֵּי אַסְיָה הַמֶּרְכָּזִית, עָשׂוּי שֶׁלֶד־עֵץ וּמְכֻסֶּה עוֹרוֹת אוֹ בַּד. – [יוּרְטוֹת]

יוּרִידִי° [מלאטינית: juridicus משפטי] מִשְׁפָּטִי, הַמְיֻסָּד עַל הַחֻקִּים: תְּבִיעָה יוּרִידִית. – [יוּרִידִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

– אִישִׁיּוּת יוּרִידִית°, אִישִׁיּוּת מִשְׁפָּטִית; אָדָם, חֶבְרָה אוֹ מוֹסָד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְכוּת וְהַרְשָׁאָה לְנַהֵל עֲסָקִים, לַחְתֹּם עַל חוֹזִים, לְהִתְחַיֵּב הִתְחַיְּבֻיּוֹת וְכַדּוֹמֶה.

יוּרִיסְדִּיקְצְיָה° נ' [לאטינית: jurisdictio] הַסַּמְכוּת לִשְׁפֹּט וְלָדוּן.

יוּרִיסְט° ז' [מלאטינית: jus (juris) חוק] מֻסְמָךְ לְמִשְׁפָּטִים, מִשְׁפְּטָן, יוֹדֵעַ חֹק וּמִשְׁפָּט. – [יוּרִיסְטִים]

יוּרִיסְפְּרוּדֶנְצְיָה° נ' [לאטינית: jurisprudentia] מַדַּע הַמִּשְׁפָּט, מִכְלוֹל הַיְדִיעוֹת בְּעִנְיְנֵי דָת וָדִין וְשִׁמּוּשֵׁיהֶן.

יוּרַק, ראה יָרַק.

יוֹרֵשׁ ז' [מן א. ירש, יָרַשׁ] נוֹחֵל, מִי שֶׁמְּקַבֵּל בִּירֻשָּׁה רְכוּשׁ הָעוֹבֵר אֵלָיו אַחֲרֵי מוֹת בְּעָלָיו: "הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל, אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ?" (ירמיה מט א). "יַחֲלְקוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל עִם יוֹרְשֵׁי הָאָב" (יבמות ד ג). פְּלוֹנִי מֵת בְּלֹא יוֹרֵשׁ. – [יוֹרֶשֶׁת, יוֹרְשִׁים, יוֹרְשׁוֹת]

– יוֹרֵשׁ־עֶצֶר [לפי הבנה זו בשופטים יח ז] בֶּן־הַמֶּלֶךְ הֶעָתִיד לָשֶׁבֶת עַל כִּסֵּא הַמַּלְכוּת לְאַחַר מוֹת אָבִיו.

יוֹשֵׁב ז' [מן ישב, יָשַׁב] [נסמך או בכינוי] תּוֹשָׁב, מִי שֶׁדָּר בִּקְבִיעוּת בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: "אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם" (ישעיה מב י). – [יוֹשֶׁבֶת, יוֹשְׁבִים, יוֹשְׁבֵי־, יוֹשְׁבוֹת]

– יוֹשֵׁב־אֹהֶל [שאול מבראשית ד כ, ושם בפשוטו] כִּנּוּי לְמִי שֶׁפָּרַשׁ מִן הַחֶבְרָה וְהִקְדִּישׁ אֶת רֹב זְמַנּוֹ לַעֲבוֹדָה בְּפִנָּתוֹ הַסְּגוּרָה.

– יוֹשֵׁב־קְרָנוֹת* (ברכות כח:), בַּטְלָן, הוֹלֵךְ־בָּטֵל: "מוֹדֶה אֲנִי... שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי־קְרָנוֹת" (ברכות כח:).

– יוֹשֵׁב־רֹאשׁ° [ר"ת יו"ר] [שאול מן איוב כט כה] רֹאשׁ שֶׁל אֲסֵפָה אוֹ שֶׁל וַעַד אוֹ שֶׁל חֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ מְנַהֵל אֶת הָאֲסֵפָה. – [הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ; יוֹשֶׁבֶת־רֹאשׁ; יוֹשְׁבֵי־רֹאשׁ, הַיּוֹשְׁבִים־רֹאשׁ; יוֹשְׁבוֹת־רֹאשׁ, הַיּוֹשְׁבוֹת־רֹאשׁ]

יוֹשֵׁן, ראה יָשֵׁן. יוֹשֶׁר, ראה יֹשֶׁר.

יוֹתֵר [מן יתר] 1, תה"פ הַרְבֵּה: "אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר" (קהלת ז טז). "טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה, וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת ז יא). 2, ת' נִשְׁאָר, עוֹדֵף: "וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ" (שמואל א טו טו). 3° תה"פ שִׁעוּר הָעוֹלֶה עַל הַקּוֹדֵם: "יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר וְנוֹסֵעַ מִכָּאן" (רש"י בראשית יב ט). הַמַּכְשִׁיר עָלָה אֶלֶף לִירוֹת וְיוֹתֵר. ['יותר' אחר תואר או פועל:] "מִי מֵהֶן אָהַבְתִּי יוֹתֵר?" (ביאליק, בנות שתים). הַתְּמוּנָה נִרְאֵית טִבְעִית יוֹתֵר לְאוֹר הַיּוֹם. מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הַיּוֹם טוֹב יוֹתֵר. דֶּרֶךְ נוֹחָה יוֹתֵר. שִׁיטָה קַלָּה יוֹתֵר. [בספרות ימי־הביניים—'יותר' לפני תואר]: "דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה" (רש"י בראשית לב טו). "מִנְהָג כִּי קוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁבַּתְּחִלָּה יִהְיֶה יוֹתֵר חָזָק" (אברהם אבן־עזרא לשמות יט יט).

– יוֹתֵר מִן־, לְמַעְלָה מִן־, בְּמִדָּה מְרֻבָּה מִן־: "לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי?" (אסתר ו ו). "וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר" (קהלת יב יב). "יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָעֵגֶל רוֹצֶה לִינֹק, פָּרָה רוֹצָה לְהָנִיק" (פסחים קיב.). "אִי אַתֶּם רַחֲמָנִים בּוֹ יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (מועד קטן כז:).

"גדול המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה" (בבא קמא לח.). "למלך שהיו לו בנים הרבה, והיה אוהב את הקטן יותר מכלן" (דברים רבה ה).

— **יותר ויותר** ^, עוד ועוד, הרבה למעלה מן הקודם: "והניחתי לך — יותר ויותר, עד שתנוח מכל אויביך" (רש"י שמואל ב ז יא). "וקול הבכי נשמע יותר ויותר" (רש"י עזרא ג יג).

— **ביותר** * [אחרי תואר להבעת ערך ההפלגה], מאד מאד, במדה העולה על כל השאר: "מפני־מה בניך יפיפין ביותר?" (נדרים כ:). "והיתה חביבה עליו ביותר" (פסיקתא רבתי קמד.). "אפלו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע" (רמב"ם, סנהדרין יז א). "ופרנסתם היתה דחוקה ביותר" (עגנון, כלה רז).

— **וביותר** *, ביחוד, בפרט, בעקר: "הולד הזה... יוצא מלא גללין... והכל מחבקים אותו ומנשקין אותו, וביותר אם הוא זכר" (ויקרא רבה יד). רגזתי עליו מאד, וביותר רגזתי על אפן תשובתו.

— **יותר ש־**, ככל ש־, כל כמה ש־: "ויתר שהיה קהלת חכם, עוד למד־דעת את־העם" (קהלת יב ט). "עלינו להשתדל להגיע לשם בזריזות יתרה, ויותר שנקדים—יותר טוב לנו" (מנדלי מו"ס, עט). "יותר שאני נפגש עמו, יותר אני מתלהב ממנו" (אביגדור, יד 229).

— **יותר מש־** ^, במדה מרבה מן־: "התחזק במצוה יותר משיכלת בידך" (רש"י פסחים קב:) "מדקדקין עמו... יותר משאלו מקלקל מעשיו" (רש"י תענית ח.).

— **היותר** ^ [לפני תואר, להבעת ערך ההפלגה] שהוא ביותר: "התיחדו עם האל התיחדות היותר חזקה" (ידעיה בדרשי, ביאור תהלים ט). "והוא הקיסר הראשון היותר קודם" (יוסיפון קמו). "אחד הכחות היותר גדולים בחיי החברה" (אחד העם, ע). "ידיעת היהדות היא היסוד היותר מכרח לקיומנו בתור עם אחד" (שם, קד).

— **יותר מדי** *, למעלה מן הרגיל, במדה מרבה מאד: "אל תבכו למת יותר מדי, ואל תנודו לו יותר מכשעור" (מועד קטן כז:). "למלך שהיתה לו בת יחידה, והיה אוהבה יותר מדי" (במדבר רבה יב).

— **יותר מכאן** *, למעלה מזה, במדה מרבה יותר מן האמור למעלה: "היוצר מוכר חמשה כדי שמן... ואם הביא יותר מכאן — מתר" (שביעית ה ז).

— **יותר על** *, למעלה מן: "לא יאכל הפועל יותר על שכרו" (ירושלמי מעשרות ג א). "והוסיף בבכי יותר על הרגיל" (רש"י בראשית מו כט).

— **יותר על כן** * (מועד קטן יא:), גדולה מזו [רווח יותר הנוסח: יתר על כן]

— **לכל היותר** ^, במדה המקסימלית, במקרה הטוב ביותר: "לכל היותר ישלם שבעתים" (רש"י משלי ו לב). אין לו כל סכויים להשלים את עבודתו למועד, לכל היותר יגמר את מחציתה.

— **הרבה יותר מן־** *, בשעור מרבה מאד מן־: "הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו" (פסחים סו.). "היתה מתקימת הרבה יותר מעתה" (רש"י בבא מציעא קיב.).

— **פחות או יותר** °, בערך, בקרוב, לא הרבה ולא מעט: הצלחת בעבודתך? — פחות או יותר...

— **לא פחות ולא יותר** *, לא למטה מן השעור שנקבע ולא למעלה ממנו; בדיוק נמרץ: "קטן נמול לשמונה, לתשעה וכו׳ — לא פחות ולא יותר!" (שבת יט ה). "אלה הדברים — לא פחות ולא יותר" (רש"י שמות יט ו).

— **על הצד היותר טוב (נאות)** ^ (בספרות הפוסקים), באפן הטוב ביותר: הענין נגמר בינינו על הצד היותר טוב.

יותרת נ׳ [מן יותר; במקרא רק בצירוף עם "כבד", ראה להלן] ° תוספת, עדף, משהו נוסף על־: "בשבועות הראשונים נותנת החותנת, שלא מדעת בעלה, מהיותרת שבבית לבית החדש" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צח). "יותרת זו של שנים שיש לך על פני עזרא" (שנהר, ב 368). "ויצידו ביותרת ממשכרתו חשכה לו" (ליסיצקי, אנשי 102).

— **יותרת־הכבד** (שמות כט כב), הקרום המכסה את הכבד, חצר־הכבד.

— **יותרת־הכבוד** ° [בחיקוי ל"יותרת־הכבד"], יתר כבוד, כבוד מרבה: "ואתה תקבל את שלך ויותרת־הכבוד בתשלומי־כפל" (הזז, היושבת 119). "נהגו בו יותרת־כבוד" (סדן, ממחוז קלט).

יזואיט ◊ ת׳ [מן השם בלאטינית: Jesus] 1. ישועי, חבר במסדר נזירים קתוליים שנוסד במאה ה־16 על ידי איגנץ לויולא, כדי לחזק את השפעתה של הדת הקתולית ולדכא את הפרוטסטנטים. היזואיטים נלחמו באכזריות במתנגדיהם. 2. [בהשאלה] כנוי לאדם ערום ונוכל, צבוע ובעל־מזמות. — [יזואיטים]

— **יזואיטיות** ◊ נ׳ 1. התנהגות כדרך יזואיט. 2. צביעות וערמומיות.

יזום ° ז׳ [מן יזם] הגית רעיון חדש, גלוי יזמה בענין מסים: יזום התכנית החדשה. — [יזום־]

יזום ° ת׳ [מן יזם, יזם] שיזמו אותו, שעלה במחשבה: התכנית היזומה נכנסה לשלב של בצוע. פעלה יזומה. התקפה יזומה. "הלילה החור יורד לאט על כל השכחות היזומות" (אבידן, משהו 72). — [יזומה, יזומים, יזומות]

יזוע ° ת׳ [מן יזע] מיזע, מכסה זעה: "נוגב את זעתו מעל מצחו יזוע" (מלצר, תר׳ נהרות 352). "אל שאונה של מקלחת, אל הבלה היזוע" (ארד, ביתי 27). — [יזועה, יזועים, ־עות]

יזימה ^ נ׳ [מן יזם, יזם] יזום, הגית משהו חדש: "יזימת מחשבת האותיות" (ספר הישר). יזימת המפעל החדש. — [יזימת־, יזימות]

יזיעה ° נ׳ [מן יזע] הזעה, פליטת זעה: יזיעת הגוף בחם. — [יזיעת־, יזיעות]

יזכר ^, **יזכור** [מן א. זכר, זכר] 1 ^. שם התפלה לזכר נשמות קרובים שמתו, הפותחת במלים "יזכר אלהים את נשמת..." תפלת "יזכר" נאמרת אחרי קריאת התורה של שחרית ביום־הכפורים, בשמחת־תורה, באחרון של פסח ובשבועות. 2 °. כנוי לאזכרה צבורית גדולה: יזכר לחללי מלחמת השחרור.

(יזל) ראה זול.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

יזם [שאול מן יָזְמוּ, בראשית יא ו, ראה להלן; ושם כנראה מן זמם, במקום יָזֹמּוּ]

~ פָּע׳ **יָזַם** פ״י זָמַם, הָגָה רַעְיוֹן חָדָשׁ, פָּתַח בְּדָבָר חָדָשׁ: ״וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת״ (בראשית יא ו). ״יָזְמוּ רָעָה לְרֵעֵנוּ״ (סידור רס״ג, שם). ״יוֹשְׁבֵי שִׁנְעָר בְּבִנְיַן הַמִּגְדָּל לִבָּם נִבְעַר וַיָּזְמוּ לְהַגְבִּיהוֹ לְאֵין מִשְׁעָר״ (אמרו, יוצר ז׳ פסח). ״יְדִידִים יָזְמוּ מָחָר נְסִיעָה״ (משה אבן־עזרא, ידידים). הַמַּדָּעָן יָזַם אֶת רַעְיוֹן נִצּוּל קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ לְהַפָּקַת אֶנֶרְגְּיָה. — [לִיזֹם, יוֹזֵם, יִיזֹם]

~ נפ׳ **נוֹזַם** ◦, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁיָּזְמוּ אוֹתוֹ: הַתָּכְנִית נוֹזְמָה וְאַף הָגְשְׁמָה. — [לְהִוָּזֵם, נוֹזָם, יִוָּזֵם]

יַזָּם ◦ ז׳ [מן יזם] יוֹזֵם שֶׁל מִפְעָל חָדָשׁ, אִינִיצְיָאטוֹר. — [יַזַּם־, יַזָּמִים, יַזָּמֵי־; יַזֶּמֶת, יַזָּמוֹת]

יָזְמָה ◦, **יוזמה** נ׳ [מן יזם] אִינִיצְיָאטִיבָה, הִתְעוֹרְרוּת לִפְעֻלָּה חֲדָשָׁה, הָעֵזָּה וְכֹשֶׁר לִיצִירַת דְּבָרִים חֲדָשִׁים: הַמִּפְעָל הַגָּדוֹל הוּקַם בְּיָזְמָתוֹ שֶׁל מְהַנְדֵּס פְּלוֹנִי. לְעִנְיָן זֶה דְּרוּשָׁה יָזְמָה. — [יָזְמַת־, יָזָמוֹת]

— בַּעַל־יָזְמָה ◦, בַּעַל מֶרֶץ וְהָעֵזָּה לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים חֲדָשִׁים, בַּעַל כֹּחַ־יְצִירָה וְחִדּוּשׁ.

יָזְמָן ◦, **יוזמן** תו״ז [מן יָזְמָה] בַּעַל יָזְמָה, אִינִיצְיָאטוֹר, הַהוֹגֶה וְהַפּוֹתֵחַ בִּפְעֻלָּה חֲדָשָׁה. — [יָזְמַן־, ־מָנִים, ־מָנֵי־, יָזְמָנִית, ־נִיּוֹת]

יָזְמָנוּת ◦, **יוזמנות** נ׳ [מן יָזְמָן] תְּכוּנָתוֹ וְכִשְׁרוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל־יָזְמָה: הַכֹּל הִלְּלוּ אֶת יָזְמָנוּתוֹ שֶׁל הַמְּנַהֵל הֶחָדָשׁ. — [יָזְמָנוּת־]

יָזְמָנִי ◦, **יוזמני** ת׳ [מן יָזְמָן] בַּעַל יָזְמָה, מִצְטַיֵּן בְּיָזְמָתוֹ: ״קְבוּצָה מְצֻמְצֶמֶת אֲבָל יָזְמָנִית זוֹ״ (שטיינמן, ״דבר״). — [יָזְמָנִית, יָזְמָנִיִּים, יָזְמָנִיּוֹת]

יזן ~ פָּע׳ **יָזַן**, ראה ערך מַיְזָן.

יֶזַע ז׳ [ראה יזע] זֵעָה: ״וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם, לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע״ (יחזקאל יד יח). ״אַדְמָתָה אֶעֱבֹד וּבְיֶזַע עַל מֵצַח״ (יל״ג, שירה נד). ״רֵיחַ רָחוֹק שֶׁל חָשָׁשׁ מִתְיַבֵּשׁ בָּאֲפָרִים, מְעֹרָב עִם יֶזַע עֲמֵלִים״ (שניאור, פאנדרי ב 19). ״פּוֹעֵל שָׁטוּף בְּיֶזַע״ (ולפובסקי, שירים 194). ״בְּיֶזַע הֲבֵאתָ הַפַּת לְפִי טַף״ (שלו, אלוהי 156). ״שָׁעוֹת אֲרֻכּוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה קַדַּחְתָּנִית בְּתוֹךְ ׳בָּתֵּי הַמְּלָאכָה שֶׁל יֶזַע׳״ (ליסיצקי, תולדות 121). ״וְהֶעָמָל הֶעָיֵף יִלְחַשׁ: הַאִם רַק בְּיֶזַע אַאֲרִשֵׁךְ, נַחֲלָתִי?״ (רביניב, אמיתי לט). — [יֶזַע־, יִזְעוֹ]

יזע [ארמית: זִיעֲתָא, דֵּיעֲתָא זיעה; ערבית: וַדַ׳עַ נזל; וראה יֶזַע, זֵעָה]

~ הִפ׳ **הֵזִיעַ** * פעו״י 1 * פ״ע פָּלַט זֵעָה מִגּוּפוֹ: ״נִכְנָס (לַמֶּרְחָץ) וּמֵזִיעַ וְיוֹצֵא וּמִשְׁתַּטֵּף״ (שבת מ.). ״הוֹאִיל וְהֵזִיעוּ פָּנֶיךָ, תֹּאכַל לֶחֶם״ (בראשית רבה כ). ״וְרָצוּ מְבֹהָלִים בִּנְשִׁימָה אַחַת, מְזִיעִים וּמְבֻלְבָּלִים וּדְחוּפִים״ (מגדלי מו״ס, קסג). ״וְהוּא עָמֵל וְגוֹנֵחַ וּמֵזִיעַ — וְאֵין נַחַת״ (ביאליק, מאחורי ב). 2 * פ״ע פָּלַט רְטִיבוּת: ״זֵיתִים... מִשֶּׁיַּזִיעוּ״ (טהרות ט א). 3 ^ פ״י גָּרַם לְהַפְרָשַׁת זֵעָה: ״הַצֶּמֶר מֵזִיעַ אֶת הַגּוּף וּמְיַגֵּעַ אֶת הַבָּשָׂר״ (מנחם, מחברת זע). — [לְהָזִיעַ, מֵ־, יַ־]

~ הת׳ **הִתְיַזַּע** ◦, הִתְכַּסָּה זֵעָה: ״הָיָה מִתְנַשֵּׁף וּמִתְיַזֵּעַ בְּמִקְטֹרֶן־שְׂרָד שֶׁל אָרִיג״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 266). ״כְּשֶׁהוּא מִתְיַזֵּעַ וּמִתְנַשֵּׁף וְעוֹשֶׂה בְּאִמּוּץ כֹּחוֹתָיו״ (טביב, דרך 158). ״לְפִי שֶׁכֻּלָּם נֶחְפָּזִים וְכֻלָּם מִתְיַזְּעִים״ (מגד, חדוה 70). — [לְהִתְיַזֵּעַ, מִתְ־, יִתְיַזַּע]

~ פִּע׳ **יִזַּע** ◦, רְאֵה עֵרֶךְ מְיָזֵּעַ.

יַזָּע ◦ ז׳ [מן יזע] [ברפואה] סַם הַמַּגְבִּיר אֶת פְּעֻלַּת בַּלּוּטוֹת־הַזֵּעָה בַּגּוּף. — [יַזַּע־, יַזָּעִים, יַזָּעֵי־]

יַזְעָן ◦ ז׳ [מן יזע] [בלשון־הדיבור, תרגום הכינוי ביידיש: ׳שוויצער׳] כִּנּוּי לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה וְנוֹהֵג בְּהִתְרַגְּשׁוּת וּבְבֶהָלוֹת יְתֵרָה. — [יַזְעָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

יַזְעָנוּת ◦ נ׳ [מן יַזְעָן] [בלשון־הדיבור] תְּכוּנָתוֹ וּמִדָּתוֹ שֶׁל הַיַּזְעָן, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ רַגְשָׁנוּת וּבֶהָלוֹת יְתֵרָה, חֹסֶר מְתִינוּת. — [יַזְעָנוּת־]

יַזֶּעֶת ◦ נ׳ [מן יזע] מַצָּב חוֹלָנִי שֶׁל הִצְטַבְּרוּת עֹדֶף זֵעָה בַּגּוּף. — [יַזַּעַת־]

יחד [קרוב אל אחד; ערבית: וַחַדַ]

~ פָּע׳ **יָחַד** פ״ע הִתְחַבֵּר, הָיָה יַחַד עִם־: ״בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי, בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי״ (בראשית מט ו). ״לֹא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה״ (ישעיה יד כ). — [לִיחֹד, יֵחַד]

~ פִּע׳ **יִחֵד** פ״י 1 *, הִקְצָה, קָבַע וְהוֹעִיד דְּבַר־מָה לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: ״הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְלֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם״ (בבא מציעא ג ט). ״יִחֵד לָהּ בַּיִת בַּחֲצֵרוֹ״ (כתובות כז:). 2, כִּוֵּן, רִכֵּז: ״יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ״ (תהלים פו יא). ״וּנְיַחֵד כָּל הַמַּעֲשִׂים לִשְׁמוֹ״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״כָּךְ הָיָה הִירְשְׁל מְיַחֵד מַחְשְׁבוֹתָיו עַל כָּל אָדָם וְאָדָם״ (עגנון, כפות רלה). 3 *, הִשְׁאִיר אֶת מִישֶׁהוּ לְבַדּוֹ, אוֹ הִשְׁאִיר שְׁנַיִם יַחַד בְּאֵין שְׁלִישִׁי אִתָּם: ״בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְיַחֲדִין אֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם כְּנִיסָתָן לַחֻפָּה״ (כתובות יב.). 4 *, הִכְרִיז עַל אַחְדוּתוֹ (שֶׁל אֱלֹהִים), קָבַע כִּי הוּא אֶחָד וְיָחִיד: ״וּמְיַחֲדִים שְׁמוֹ בְּכָל יוֹם״ (בראשית רבה כ). ״וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר״ (קדושה למוסף). ״יְחֲדוּךְ רַעְיוֹנַי, וְנַפְשִׁי אָמְרָה חֶלְקִי ה׳״ (יהודה הלוי, ישעך). — [לְיַחֵד אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻחַד** * 1 *, הֻקְצָה, נוֹעַד, נִקְבַּע לְמַטָּרָה מְיֻחֶדֶת: ״כֵּלִים הַמְיֻחָדִין לְאֶחָד מִן הָאַחִין״ (ביצה ה ג). ״וְלָמָּה יֻחֲדוּ סְפָרִים בִּפְנֵי עַצְמָם לִנְבוּאוֹת הַנְּבִיאִים הָאֵלֶּה... וְלֹא יֻחֲדוּ כֵּן סְפָרִים לִנְבוּאוֹת שְׁמוּאֵל וְגָד הַחוֹזֶה וְנָתָן הַנָּבִיא?״ (אברבנאל, הקדמה לנביאים א). 2 *, נִשְׁאַר לְבַדּוֹ אוֹ יַחַד עִם־: ״הָאִשָּׁה מְיֻחֶדֶת עִם בַּעְלָהּ״ (במדבר רבה ט). 3 ^, הֻכְרַז עַל אַחְדוּתוֹ וִיחִידוּתוֹ: ״אֱלֹהַּ לָעַד מְיֻחָד״ (יהודה הלוי, אתא) [וראה עוד ערך מְיֻחָד]. — [מְיֻחָד, יְיֻחַד]

~ התפ׳ **הִתְיַחֵד** * 1 ^, הִתְבּוֹדֵד, נִשְׁאַר לְבַדּוֹ בְּאֵין זָר אִתּוֹ: ״עַל כֵּן הִתְיַחֵד אָחִי בַּעֲבוֹדָתוֹ כַּאֲשֶׁר הִתְיַחֵד בִּבְרִיאָתְךָ וְהַנְהָגָתְךָ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). הַחוֹקֵר הִתְיַחֵד בְּחַדְרוֹ בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעַ יָמִים. 2 *, הָיָה יַחַד עִם עוֹד אֶחָד אוֹ אֲחָדִים: ״לֹא יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, אֲבָל אִשָּׁה אַחַת מִתְיַחֶדֶת עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים״ (קידושין ד יב). ״וְלֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל שְׁפִיכַת דָּמִים״ (עבודה זרה ב א). ״הוּא הִתְיַחֲדוּ עִם הָאֵל״ (ידעיה בדרשי, ביאור תהלים ג). ״יָשַׁבְנוּ בְּחַדְרֵנוּ לְבַדֵּנוּ... אֵיךְ יַתִּירוּ לָנוּ לְהִתְיַחֵד מִבְּלִי אֲשֶׁר יִרְגְּנוּ אַחֲרֵינוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י). הַצַּדִּיק הִתְיַחֵד עִם קוֹנוֹ. — [לְהִתְיַחֵד, מִתְ־, יִתְ־]

~ נפ׳ **נוֹחַד ***, הִתְיַחֵד, הָיָה יַחַד: ״לְהִיָּחֵד בַּעֲצַת הָאֵל וּלְהִתְהַלֵּךְ לְפָנָיו תָּמִים״ (מגילת הסרכים א 8). ״לְהִיָּחֵד עִם בְּנֵי אֲמִתְּךָ״ (מגילת ההודיות יא 11). — [לְהִיָּחֵד, נוֹחַד, יִיָּחֵד]

— **יִחֵד אֶת הַדִּבּוּר עַל־ °** [על־פי: ״חיבבו הכתוב לאהרן ויחד אליו הדיבור בפני עצמו״, ויקרא רבה יב, ומשמעו: דיבר אליו ישירות, ללא מתווך, ואליו בלבד] דִּבֵּר בְּאֹפֶן מְיֻחָד עַל־, עָמַד בִּדְבָרָיו בְּעִקָּר עַל־: ״בְּכַוָּנָה הִפְרַדְתִּי בֵּין שְׁנֵי בָּתֵּי־הַסֵּפֶר, וְיִחַדְתִּי אֶת הַדִּבּוּר עַד כֹּה רַק עַל בֵּית־הַסֵּפֶר לְבָנִים לְבַדּוֹ״ (אחד העם, רד). ״בְּרָם מַתָּנָה טוֹבָה אַחַת... רְאוּיָה הִיא לְיַחֵד עָלֶיהָ אֶת הַדִּבּוּר״ (עגנון, אלו רסא).

— **יִחֵד יִחוּדִים °**, קָרָא דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם יִחוּד שְׁמוֹ שֶׁל אֱלֹהִים: ״קִדֵּשׁ עַצְמוֹ כִּשְׂרָפִים וְכִוֵּן כַּוָּנוֹת וְיִחֵד יִחוּדִים״ (הזז, יעיש 48).

— **הִתְיַחֵד עִם זִכְרוֹ °**, שִׁתֵּף עַצְמוֹ בְּהַעֲלָאַת זִכְרוֹ שֶׁל נִפְטָר: הַקָּהָל נֶאֱסַף לְהִתְיַחֵד עִם זִכְרָם שֶׁל חַלְלֵי מִלְחֶמֶת הַשִּׁחְרוּר.

— **נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עַל־ *** [על־פי שמות רבה ז: ״בתחילה היה ראוי הדיבור להתיחד עליו (על משה) בפני עצמו... ובשביל זה נתיחד הדיבור עליו ועל אהרן״] דֻּבַּר בְּאֹפֶן מְיֻחָד עַל־: בְּדִיּוּנֵי הָאֲסֵפָה נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עַל בְּעָיַת הָאַבְטָלָה.

— **נִתְיַחֵד עִם עַצְמוֹ °**, הִתְבּוֹדֵד, עָשָׂה אֶת חֶשְׁבּוֹן נַפְשׁוֹ: ״מִשֶּׁנִּתְיַחַדְתִּי עִם עַצְמִי, בָּאוּ אֵלַי כָּל מוֹרְאוֹתֵיהֶם שֶׁל יִסּוּרֵי הַנֶּפֶשׁ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 152). ״נִתְיַחֵד עִם עַצְמוֹ מִסְתַּכֵּל בְּחַדְרֵי לִבּוֹ״ (הזז, היושבת 353).

יַחַד [מן יחד] **1**, תה״פ זֶה עִם זֶה, בְּצַוְתָּא, בַּחֲבוּרָה אַחַת: ״גַּם־בְּנֵי אָדָם, גַּם־בְּנֵי־אִישׁ, יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן״ (תהלים מט ג). ״הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד״ (תהלים קלג א). ״וְיַחַד יֹאכְלוּ וְיַחַד יְבָרְכוּ וְיַחַד יִוָּעֲצוּ״ (מגילת הסרכים ו 2—3). ״נִתְלַכְּדָה נָא יַחַד״ (ביאליק, למנצח). **2 *** ז׳ חֲבוּרָה, כַּת, מַעֲמָד; כֵּן נִקְרָא, לְפִי הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת, מַעֲמָד מְסֻיָּם בְּכַת מִמִּדְבַּר יְהוּדָה בִּתְקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי: ״אַנְשֵׁי הַיַּחַד״ (מגילת הסרכים ה 1). ״עֲדַת הַיַּחַד״ (שם II 21). ״אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַנִּקְרָאִים עֲצַת הַיַּחַד״ (שם I 27).

— **סֶרֶךְ־הַיַּחַד ***, ראה ערך סֶרֶךְ.

יַחְדָּו, יַחְדָּיו תה״פ [מן יחד] יַחַד, בְּצַוְתָּא: ״וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו״ (בראשית יג ו). ״מַלְכָּם בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ, כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו״ (ירמיה מט ג).

יִחוּד * ז׳ [מן יחד, יִחֵד] **1 °**, הַבְדָּלָה, הַקְצָאָה, קְבִיעַת דָּבָר־מָה לְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: יִחוּד מָקוֹם בַּחֶדֶר לַאֲרוֹן הַסְּפָרִים. יִחוּד חֶלְקָה בַּמִּגְרָשׁ לְגִנָּה. **2 ***, בִּדּוּד, הִמָּצְאוּת לְבַד אוֹ שְׁנַיִם יַחַד: ״נִתְיַחֲדָה עִמּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם... אֵין זֶה יִחוּד״ (ירושלמי גיטין מח ד). ״יִחוּד הֲרֵי הוּא אָסוּר מְדִינָא״ (מנדלי מו״ס קצב). ״וּבִרְאוֹתוֹ אִשָּׁה יוֹשֶׁבֶת לְבַדָּהּ יָרֵא מִפְּנֵי הַ׳יִּחוּד׳ וּבִקֵּשׁ לַחֲזֹר לְאָחוֹר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיט). **3 *** [על האלוהים] אַחְדוּת וִיחִידוּת: ״אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ״ (יגדל, תפילת השחר). ״שֶׁנַּאֲמִין כִּי יֵשׁ לָעוֹלָם בּוֹרֵא בְּרָאוֹ מֵאַיִן כָּמוֹהוּ, וְשֶׁנְּקַבֵּל עָלֵינוּ יִחוּדוֹ״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״חַס וְשָׁלוֹם שֶׁאוֹתוֹ חָסִיד הִפְלִיג עֵינָיו מִיִּחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ וְנִסְתַּכֵּל בְּדְיוֹקְנָאוֹת שֶׁלָּהֶם״ (עגנון, כלה רעא). **4 ^**, הֱיוֹת נִבְדָּל, שׁוֹנוּת: ״הוּא שֶׁעָמַד רִאשׁוֹנָה עַל סוֹדָם הַפְּנִימִי, עַל יִחוּדָם הַגָּמוּר שֶׁל חַיֵּי הָאֻמָּה בְּגָלוּתָהּ״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). קַוֵּי יִחוּדָהּ שֶׁל הַיְּצִירָה הַחֲדָשָׁה. **5 ^** [בלשון המקובלים] מַעֲשִׂים וְכַוָּנוֹת הַמְּבִיאִים לִידֵי הִתְיַחֲדוּת עִם הָאֱלֹהִים: ״וְכָל אֵלֶּה הַיִּחוּדִים הֵם אֶצְלִי כְּתוּבִים״ (שבח יקר האר״י). — [יִחוּד־, יִחוּדִים, יִחוּדֵי־]

— **בְּיִחוּד *** תה״פ **1 °**, בְּאֹפֶן מְיֻחָד, בִּפְרָט, מִתּוֹךְ הַדְגָּשָׁה וְהַבְלָטָה: ״וְאֶת הַמַּעֲמָד הַזֶּה צָרִיךְ הָיָה לִכְבֹּשׁ בְּיִחוּד בְּפוֹלִין״ (סוקולוב, אישים 221). **2 *** בְּדִיּוּק, בְּבֵרוּר: ״לֹא הִסְפִּיק לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתוֹ, וְיָדְעוּ בְּיִחוּד שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז״ (שקלים ו ב).

— **וּבְיִחוּד שֶׁבְּיִחוּד °**, וּבְאֹפֶן מְיֻחָד בְּיוֹתֵר: ״בְּיִחוּד בְּפוֹלִין, וּבְיִחוּד שֶׁבְּיִחוּד בְּוַרְשָׁה״ (סוקולוב, אישים 221). ״וַהֲרֵי בְּנֵי הַנְּעוּרִים, וּבְיִחוּד שֶׁבְּיִחוּד בְּנֵי הַנְּעוּרִים מֵרוּסְיָה, מְסוּרִים הָיוּ בְּכָל לִבָּם... לְדִבְרֵי מְדִינָה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 174).

— **יְחוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם *** (בראשית רבה צט), כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַיָּחִיד: ״אֲפְלוּלִית גְּבוֹהָה וַעֲמֻקָּה שֶׁל יְחוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם וּדְמָמָה שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם״ (הזז, יעיש ד 98).

— **אֱמוּנַת־הַיִּחוּד °**, מוֹנוֹתֵיאִיזְם, הָאֱמוּנָה בִּמְצִיאוּתוֹ שֶׁל אֵל יָחִיד בּוֹרֵא עוֹלָם.

— **לְשֵׁם יִחוּד ^**, **1 ^**, פְּתִיחָה שֶׁל תְּפִלָּה הַנֶּאֱמֶרֶת לִפְנֵי קִיּוּם מִצְוָה, כְּגוֹן לִפְנֵי הֲנָחַת תְּפִלִּין, לִפְנֵי סְפִירַת הָעֹמֶר, לִפְנֵי הַפְרָשַׁת חַלָּה, וְעוֹד: ״לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ... הִנְנִי מְכַוֵּן בַּהֲנָחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי״. **2 °** [בהשאלה] בְּהַדְגָּשָׁה מְיֻחֶדֶת, בְּכַוָּנַת מְכֻוָּן: ״הַיְּצִירָה הָעֲמָמִית, שֶׁהָעָם בְּעַצְמוֹ הוּא יוֹצְרָהּ, הַיּוֹצֵר יַחַד שֶׁלֹּא מִדַּעַת וְשֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה, בְּלֹא ׳לְשֵׁם יִחוּד׳ שֶׁל סִפְרוּת וְאָמָּנוּת״ (ליפסון, מדור, מבוא).

— **יִחוּד הַשֵּׁם ***, יְחִידוּת הָאֱלֹהִים: ״׳וּלְדָבְקָה בוֹ׳—זֶה יִחוּד הַשֵּׁם״ (לקח טוב, דברים 193). ״וְיֵדַע שֶׁעַל יִחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה״ (רמב״ם, מלכים ז טו). ״נִשְׁמַת דְּגוּלָה לְיִחוּד שִׁמְךָ בְּרָאתָהּ״ (יהודה הלוי, ז 6).

— **מִשְׁפַּט־יִחוּד °** [בדקדוק] מִשְׁפָּט שֶׁחֵלֶק מִמֶּנּוּ מְבוּדָּד וְנִמְצָא בָּרֹאשׁ לְשֵׁם הַבְלָטָה — הַחֵלֶק הָעוֹמֵד בָּרֹאשׁ הוּא חֵלֶק הַיִּחוּד שֶׁבּוֹ, לְמָשָׁל: ״הֶחָכָם — עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ״ (קהלת ב יד) (בְּמָקוֹם: ״עֵינֵי הֶחָכָם בְּרֹאשׁוֹ״).

— **שִׁיר־הַיִּחוּד ^**, **1**, שֵׁם שֶׁל פִּיּוּט דָּתִי שֶׁתָּכְנוֹ שֶׁבַח לַה׳ וְיִחוּד שְׁמוֹ בְּתֵאָרִים רַבִּים; הַפִּיּוּט נֶחֱלָק לְשִׁבְעָה שִׁירִים. יֵשׁ נוֹהֲגִים לוֹמַר אוֹתוֹ אַחֲרֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שִׁיר לְכָל יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ. **2 °** [בהשאלה פיוטית] שִׁיר־הִתְיַחֲדוּת, לִירִיקָה: ״אֵיךְ אֶקְרָא פִּיּוּטַי וְשִׁירֵי יִחוּדַי״ (קרני, שערים מח).

יִחוּדִי ° ת׳ [מן יִחוּד] בִּלְעָדִי, אֶקְסְקְלוּסִיבִי, הַמְיֻחָד רַק לוֹ: הַסּוֹכֵן קִבֵּל זְכוּת יִחוּדִית לְהָפָצַת הַמּוּצָר הֶחָדָשׁ. — [יִחוּדִית, יִחוּדִיִּים, ־דִיּוֹת]

יִחוּדִיּוּת ° נ׳ [מן יִחוּדִי] בִּלְעָדִיּוּת, אֶקְסְקְלוּסִיבִיּוּת. — [יִחוּדִיּוּת־]

יִחוּל * ז׳ [מן יחל, יִחֵל] תִּקְוָה, צִפִּיָּה לְדָבָר־מָה: ״וְנִמְצָא יִחוּל לְבָבֵנוּ לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְתָבוֹא לְפָנֶיךָ קִרְיַת נַפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה״ (ברכות טז:). ״וְלָמָּה אָנוּ מְחַכִּים?... וּמַה הוּא יִחוּל לְבָבֵנוּ?״ (הזז,

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״פ – תואר וזכר;

יעיש ג 234). "ומדה זאת מצא במנדלי בשעור שעלה על יחוליו" (קריב, עטרה 33). "הקרובה כפניו ביחול ודמעה" (בת־מרים, 62). — [יחול־, יחולים, יחולי־]

יָחוּם˄ ז׳ [מן יחם, יָחַם] התעוררות יצר־המין אצל בעלי־חיים. — [יחום־, יחומים, יחומי־]

יָחוּם˄ ת׳ [מן יחם, יָחַם] 1°, מחמם מתאוה, שיצרו המיני עז: "מצרח הדם היחום לקוזקים" (ש׳ שלום, חי 57). "כי טובות־תאר נשי הח׳בירים, ויחומות" (אמיר, תר׳ שנהאת). "תנופה יחומה ויצרים מובלים בחבל" (ארד, ביתו 179). 2˄, כנוי לבן: "יחום וקוניו העלה לך לכליל" (משולם בר קלונימוס, אמיץ כוח, עבודה ליום־כיפור). — [יחומה, יחומים, ־מות]

— **יְחוּמָתוֹ**˄ [בפיוט] אשתו, שוכבת חיקו: "וישחת רחם יחומתו מקלט בהריון" (קליר, סידור 664).

יִחוּס* ז׳ [מן יחס, יִחֵס] 1*, יחש, השתיכות למשפחה מסימת: "אנו שאין אנו מכירים את יחוסינו אנו מוציאין לשם אבותינו" (בראשית רבה לז). "שכל השבטים לא שמרו יחוסיהם במצרים, וראובן ושמעון ולוי שמרו יחוסיהם. לכך הוא מונה שם יחוסם" (במדבר רבה יג). 2°, קביעת שיכותו של דבר למישהו: יחוס הדברים לפלוני. 3˄, יחס, קשר לדבר אחר: "וידוע שיחוס אזנים לכפיפה הוא יחס יד לכלי שהוא כדי להחזיק בו" (הקדמת מלמד התלמידים). "זר ונפלא גורל הספרות העברית ביחוסה אל החיים" (אחד העם, מח). "גלוי־לב ונקי־נפש ביחוסיו האישיים" (ברקוביץ, הראשונים קלח). — [יחוס־, יחוסים, יחוסי־]

— **יִחוּס־אָבוֹת**°, מוצא מהורים מכבדים: "יחוס־אבות שלי, שנצר אני מגזע מורנו רב צץ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה פ). "בשביל כסף וזהב או בשביל יחוס־אבות" (עגנון, כלה קמא).

— **אֵין יִחוּס כְּיִחוּס עַצְמוֹ**˄ (מראה המוסר ז א), הכבוד הגדול ביותר שאדם קונה לו הוא בזכות מעשיו שלו, ולא בזכות־אבות.

יָחוּס˄ ת׳ [מן יחס] 1˄, שיחוסו קבוע, שהוא לפי היחס: "יש ספר־יחוס אחר, ושם היו יחוסין כל שבט ושבט" (רש״י דברי הימים א ד לג). 2°, מיחס, נכבד. — [יחוסה, יחוסים, ־סות]

יַחוּסִי° ת׳ [מן יחוס 3] יחסי, שהוא ביחס מסים אל אחר, רלטיבי: "בחרנו בכל זאת בחלקה ידועה, שאינה אמנם אלא יחוסית" (אחד העם, תנד). "העניות מן הסוג האמור היא על־פי־רב יחוסית, וממילא עראית" (ביאליק, חבלי לשון). — [יחוסית, יחוסיים, ־סיות]

יָחוּף* ז׳ [מן יחף] הליכה יחף, היות בלא נעלים: "כדי שלא יבא רגלך לידי יחוף" (יומא עז.). "יהא מהלך אחרי הכמר בגלוי־ראש ויחוף־רגלים" (שלונסקי, תר׳ טיל 67). — [יחוף־]

יָחוּר* ז׳ ענף רך או קטע מענף המשמש לשתילה בקרקע או להרכבה: "יחור של תאנה" (כלאים א ח). "יחור של זית" (ירושלמי יבמות טו ד). — [יחור־, יחורים, יחורי־]

יָחוּשׁ° ז׳ ראה **יָחוּס**.

יְחִי! מ״ק קריאת־ברכה לכבוד מישהו — ראה חיה.

יָחִיד תו״ז [מן יחד] 1, אחד, שאין שני לו: "קח־נא את־בנך את־יחידך אשר־אהבת" (בראשית כב ב). "כי בן הייתי לאבי, רך ויחיד לפני אמי" (משלי ד ג). "למלך שהיתה לו בת יחידה" (במדבר רבה יב). 2*, פרט, אחד — בנגוד לצבור או לרבים: "חטאות הצבור והיחיד" (זבחים ה ג). "יחיד ורבים — הלכה כרבים" (ברכות ט.). "לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה" (תענית י:). 3* [יחידים] בודדים, מעטים, אחדים: "הרבה פורשין לים ורבן חוזרים, יחידים הם שהולכים ולא חוזרין" (במדבר רבה ט). 4* (בדקדוק) ראה להלן "לשון יחיד". — [יחיד־; יחידה, יחידת־; יחידים, יחידי־; יחידות]

— **בְּיָחִיד*** 1*, כשאין איש עמו: "אין דורשין בעריות בשלשה, ולא במעשה בראשית בשנים, ולא במרכבה ביחיד" (חגיגה ב א). "מה שאמרתי לך ביחיד" (ירושלמי כתובות לא ב). 2°, בגפו, לא בצבור, כשהוא לבדו: "סים רבי יודיל את תפלתו ביחיד והלך לו" (עגנון, כלה רנח).

— **יָחִיד בְּדוֹר**˄, נעלה על כל בני דורו, מצין שבבני תקופתו: "ודע כי הגף יחיד בדורך, ושירך כחרוזי צורונים" (גבירול, א 95). "יחיד בדורו מחבר ספר סבת עורו של לויתן" (עגנון, כלה קנ).

— **יְחִידֵי־סְגֻלָּה**˄, אנשים נבחרים, בני עליה שאין רבים כמותם: "זה ליפא־הראובני היה מאותם אנשי־הרוח, יחידי־סגלה, שנתברכו מתחלת בריתם במתנות טובות" (מנדלי מו״ס, רטו).

— **יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם*** (במדבר רבה יט), כנוי־כבוד לאלהים.

— **לִיחִידִים**°, לבודדים, לאחדים, לא בסיטונות, בקמעונות: הסחורה נמכרה ליחידים.

— **אֵבֶל־יָחִיד** (ירמיה ו כו), בכי ומספד על מות בן יחיד.

— **יְגוֹן־הַיָּחִיד**°, יגון עמק ונוקב, שלא כל אחד מסגל לחוש בו: "והחריש עם כל העולם ביגונו הגדול, יגון היחיד" (ביאליק, מגילת ט).

— **לְשׁוֹן־יָחִיד***, צורתו הדקדוקית של שם במספר אחד (ולא ברבוי): "כל שירות... בספר תהלים... האמורות בלשון יחיד — כנגד עצמו; האמורות בלשון רבים — כנגד צבור" (פסחים קיז.). לשון יחיד מן "בתים" — "בית".

— **רְשׁוּת־הַיָּחִיד*** (טהרות ו א), רשות של אדם פרטי, מקום הנמצא בבעלות פרטית.

— **יָחִיד בְּמַעֲרָכָה שָׁקוּל כְּאַיִן**° (שטיינמן), אין אדם אחד ובודד יכול לנהל מלחמה נגד רבים.

יְחִידָאִי° ת׳ [מן יחיד] הנמצא יחידי, המצוי פעם אחת בלבד: "המלים היחידאיות ׳תעגנה׳, ׳ויצבט־׳ במגלת רות" (מ״צ סגל, מבוא המקרא). — [יחידאית, ־איים, ־איות]

יְחִידָה נ׳ [מן יחיד] 1°, חלק אחד מקבוצה גדולה יותר: הקבוצה נתחלקה לשלש יחידות. 2° [בצבא] גוף צבאי קטן יחסית, המסגל לבצע משימה עצמאית, כגון סוללה בחיל־תותחנים, כתה או מחלקה או גדוד בחיל־רגלים, גף בחיל־אויר. 3°, גדל מסים (בארך, במשקל, בזמן, בכסף ועוד) המשמש קנה־מדה למדד בו גדלים אחרים מאותו סוג: המטר הוא יחידת הארך. הגרם הוא יחידת המשקל. 4° [בחשבון] המספר אחד (1): עשר יחידות מצטרפות לעשרת אחת (10). 5. [במליצה במקרא ובפיוט] כנוי לנפש: "הצילה מחרב נפשי, מיד כלב

מ״י - מלת יחס; מ״ק - מלת קריאה; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

יחידתי״ (תהלים כב כא). ״מה לך, יחידה, תשבי דומם כמלך בשבי״ (גבירול, א 14). 6 ⁂, כנוי מליצי לאמה הישראלית: ״נשמת יחידה חשוקה ועדה מאשרת״ (יהודה הלוי, ז 6). 7 ⁂, יחידות, היות יחיד: ״הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים, ומה היא יחידתו? לדעת טוב ורע, מה שאין כן בבהמה וחיה״ (רש״י בראשית ג כב). 8 ° ת׳ אחת, שאין שניה לה: ״עב יחידה וקטנה מרחפת״ (ביאליק, מגילת ו). ״יחידת חיי ושכינת מאויי״ (ביאליק, איך). בת יחידה. — [יחידת־, יחידות]

יחידות ⁂ נ׳

[מן יחיד] 1 °, היות אחד ויחיד, מיחדות: ״היחידות הביאליקית... היתה, הוה ותהיה לחטיבה צבורית, עברית, אנושית כללית״ (ברנר, ב 231). ״בזה כל מהותו וכח יחידותו״ (פיכמן, רפ). ״לא האחידות היא העקר, אלא היחידות״ (ויסלבסקי, יחידים 126). ״עקר טעמה ומשמעה של זו (הויתנו הרוחנית) היא יחידותה, נבדלותה, סגליותה״ (ניר, השעיפים 9). 2 ⁂, בדידות; היות לבד, באין שני עמו: ״אהבת הבדידות ובחירת היחידות״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). פלוני אוהב להמצא ביחידות. תפלה ביחידות ולא בצבור. — [יחידות־]

— לשון יחידות ⁂ (רש״י שמות ח ב), צורה דקדוקית במספר יחיד.

יחידי * תה״פ ות׳

[מן יחיד] 1 * תה״פ לבד, ביחידות, באין אחר עמו: ״והמהלך בדרך יחידי״ (אבות ג ד). ״אש אינו דולק יחידי״ (תענית ז.). ״אין דרך מלכים ללכת יחידי״ (רש״י מנחות צח.). ״בעצם ילדותי יחידי הצגתי״ (ביאליק, זוהר). ״יחידי ישבתי בבית־המדרש ולא הפסיקני אדם״ (עגנון, אורח 275). ״מאותן שמפחדות להיות יחידי בלילה״ (עגנון, כפות קסד). 2 * ת׳ יחיד, אחד: ״בשביל חטא יחידי שחטא אובד ממנו טובות הרבה״ (קידושין מ:). ״מצבה — כל שהיא יחידית; מזבח — כל שאבניו מרבות״ (ירושלמי עבודה זרה מד א). ״שורה יחידית של ענבים״ (רש״י ברכות לה.) ״התאמצות הנשמות היחידיות״ (הרב קוק, אורות כ). הפתרון היחידי לשאלה. — [יחידית, יחידים, ־דיות]

— בלשון יחידי * (מכות כג:), במספר יחיד (ולא ברבוי).

— דן יחידי *, שופט אחד הפוסק על דעת עצמו: ״אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד״ (אבות ד ח).

יחידיות ° נ׳

[מן יחידי] היות יחיד או יחידי, בדידות: ״אף־על־פי שאני מכיר במקוריותה וכמעט ׳יחידיותה׳, אם אפשר לומר כך, של לשון וספרות״ (קלוזנר, הספרות א VI). ״ועכשו חרשה מזמות־נקם ביחידיותה זו״ (שטיינמן, זוגות ב 18). ״זו העקשנות של מורה־הרציון, זו היחידיות בהופעה״ (פיכמן, שיר). — [יחידיות־]

יחיל ת׳

[מן יחל; לדעה אחרת: עתיד מן ב-חיל, חל, ראה שם] מצפה, מחכה בכליון־עינים: ״טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳״ (איכה ג כו). ״אשב יחיל ודומם״ (ביאליק, הם מתנערים). ״ישב על הספסל יחיל ובודד״ (ברקוביץ, תר׳ חיי שיר). ״אודך כי אין־דמי לבי היחיל״ (ש׳ שלום, חי 120). ״אני דומם ויחיל ובפי אין מלה״ (בן־אמתי, אספי 91). — [יחילה, יחילים, ־לות]

יחימה ⁂ נ׳

[מן יחם, יחם] יחום, התעוררות תאוה מינית. — [יחימת־]

יחל

[קרוב אל ב-חיל]

~ פע׳ יחל 1, פ״ע קוה, צפה: ״יחל ישראל אל־ה׳״ (תהלים קלו). ״אלי איים יקוו, ואל־זרועי ייחלון״ (ישעיה נא ה). ״וכי כל הבריות אינן מיחלים לחסדו של הקדוש־ברוך־הוא?״ (במדבר רבה ה). ״ובלי תלנה יחלתי למנת־גורלי״ (ביאליק, מגילת ו). 2 ⁂, פ״י גרם לאחר שיקוה, עורר תקוות: ״זכר־דבר לעבדך על אשר יחלתני״ (תהלים קיט מט). ״כשמעיר אותם אל העבודה ומיחל אותם ומיראם בגמול ובענש״ (חובות הלבבות, הבטחון ד). — [ליחל ל־, אל־; מיחל, ייחל]

~ פע׳ יחל °, צפה, שקוו לו: סוף סוף הגיע המכתב המיחל. — [מיחל, ייחל]

~ נפ׳ נוחל, יחל, חכה, צפה: ״וייחל עוד שבעת ימים אחרים״ (בראשית ח יב). — [להוחל, נוחל, יוחל]

~ הפ׳ הוחיל פ״ע המתין, חכה וצפה: ״קותה נפשי, ולדברו הוחלתי״ (תהלים קל ה). ״מה־תשתוחחי נפשי ומה־תהמי עלי? הוחילי לאלהים, כי־עוד אודנו״ (תהלים מב יב). — [להוחיל ל־, מוחיל, יוחיל]

— נוחלה תקותו ° [על־פי יחזקאל יט ה, ושם: ״נוחלה, אבדה תקותה״], חכה וצפה לשוא, נכזבה תקותו.

יחל ° ז׳

[מן יחל] צפיה, יחול: ״איך אאמצך אל לב, והוא נחרב בהכאות היחל האכזר?״ (ש׳ שלום, חי 95). — [יחל־]

יחם

[קרוב אל חמם; ארמית: יחם; ערבית: וחם]

~ פע׳ יחם פ״ע התחמם בתאוה מינית, נתעורר לרביעה (בבעלי־החיים): ״ויחמו הצאן״ (בראשית ל לט).—[ליחם, יוחם, יחם]

~ נפ׳ נחם, יחם, נתחמם בתאוה מינית: ״הלא אתם ילדי־פשע, זרע שקר, הנחמים באלים, תחת כל־עץ רענן״ (ישעיה נז ד-ה).— [להוחם, נחם, יוחם]

~ פע׳ יחם, 1, פ״ע יחם, התחמם בתאוה מינית: ״ויהי בעת יחם הצאן״ (בראשית לא י). 2, פ״י עורר את יצר המין, עורר תאוה: ״ושם יעקב את־המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה במקלות״ (בראשית ל מא). ״שהיה (יעקב) מיחם את הצאן כמו שירצה״ (מדרש הגדול, וישלח). 3, [יחמה אותו] התעברה בו, הרתה אותו: ״הן־בעוון חוללתי, ובחטא יחמתני אמי״ (תהלים נא ז). ״בדם הקדש והחטא ברחימו יחמתני״ (שלונסקי, שירים ב 77). ״השפלה יחמתך כשרש נולד על אבני חול וזרם״ (שלו, אלוהי 152). — [ליחם, מיחם, י־]

~ פע׳ יחם, 1 °, חמם, נתעוררה בו תאוה מינית: כבשים מיחמות. 2 °, הרה, נולד: ״אדם... מיחם בחטא הוא, מחולל בעון הוא״ (מי יתנה, יוצר יום־כיפור). — [מ חם, ייחם]

~ הת׳ התיחם *, 1 *, נתעוררה בו תאוה מינית: ״צאנו של יעקב אבינו, שמן המקלות היו מתיחמות״ (במדבר רבה ט). ״שהיתה אשה רואה אחד מהם (מן הנפילים) ומיד מתיחמת כנגדו״ (תנחומא בראשית מ). 2 ° [בהשאלה ובלשון־גנאי] התחמם, התלהב: ״ראו־נא, אחים, מה התיחם הנגיד הזה ומה נתחמרמרו פניו!״ (מנדלי מו״ס, קיח). — [להתיחם, מת־, ית־]

יחם° ז׳, **יחמה**° נ׳ [מן יחם] תאוה מינית, יצר המין: "וישחת רחם יחומתו מקלט בהריון יחם" (קליר, סידור 664). "למען שולל הוליכך והפק וממם יחם־ליל" (ש׳ שלום, שירים רמז). "להתבזבז עד אבדן החושים, להוריש את היחם הזה אשר שמו לא תדע" (ארד, ביתו 95). "אז גברה יחמתה מבתחלה, ולא יכלתי שאת עוד את חיי בביתי" (אמיר, תר׳ שנהאת). — [יחם־, יחמת־]

יחמור ז׳ [קרוב אל חמור, ר׳ חמר; ארמית: יחמורא; ערבית: יחמור חמור־פרא] 1. יונק מפריס־פרסה ממשפחת נבובי־הקרנים, דומה לבקר בגדלו (Alcelaphus bubalis). צבעו חום בהיר, ראשו ארך וצר ונושא קרנים חרוצות לרחבן. נזכר בתורה ברשימת החיות הטהורות: "איל וצבי ויחמור, ואקו ודישן ותאו וזמר" (דברים יד ה). 2. לפי דעה

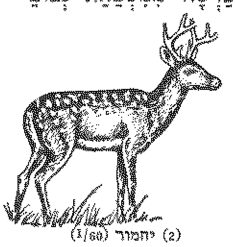
(2) יחמור (1/60)

אחרת, היחמור הוא ממשפחת האיליים (Dama dama). צבע עורו חום כהה אדמדם ומנמר בבהרות לבנות עגלות. מצוי בארצות הים התיכון. — [יחמור־, יחמורים, ־רי־]

יחמני° ת׳ [מן יחם, יחם] תאותני, בעל־תאוה מינית רבה: "המעט לה לאשה גברתנית, יחמנית זו בכל אלה, עוד היא מתאוה לחמם כרסה התופחת ויוקדת" (שלונסקי, תר׳ בבל 206). — [יחמנית, ־ניים, ־ניות]

יחגון

יחגון* ז׳ 1°. צמח־נוי ממשפחת הנוריתיים (Helleborus). 2.* [לפי התלמוד] צמח הגורם עטישה והשתמשו בו כרפואה לכבשים שלקו בתולעים בנחיריהם (שבת נד:, בדפוסים: וחגון). — [יחגונים]

יחנוק° ז׳ [מן חנק] צמח־בר טפיל ממשפחת העלקתיים (Cistanche), חסר כלורופיל. צבע תפרחתו צהב־סגל או אדמדם. נטפל אל שרשים של צמחי־מדבר שונים. — [יחנוקים]

יחס [ראה יחש]

~ פע׳ **יחס*** פ״י 1^. שיך, תלה דבר־מה בפלוני: "שהוא מיחס רב שבחיו ותהלותיו אל שם הבורא, כמו שאמר: ויברכו שם כבדך" (חובות הלבבות, הייחוד י). "כי רבו הדעות על־אודות שם המחבר... עד כי רבים יחסוהו למשה רבנו" (הקדמת אוהב משפט לאיוב). "לא כאותם שמיחסים את מאורעותיהם אל המקרה" (עגנון, כלה רמד). הדברים אשר יחסת לי אינם נכונים. אנו מיחסים חשיבות רבה להודעה שנמסרה. 2*. קבע את יחסו ומוצאו המשפחתי של פלוני: "התחילו שבטים מבזין אותו (את פינחס), בא הכתוב ויחסו: פינחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן" (סנהדרין פב:). "הצצתי וראיתי שהוא מיחס עצמו על רב האי גאון" (עגנון, אורח 85). — [ליחס, מ־, י־]

~ פע׳ **יחס***, 1^. שיך, נתלה ב־, נקבעה שיכותו ל־: "הפעלות המיחסות לו יתעלה" (מורה נבוכים א כא). "והגוף האחר גם כן יהיה מיחס אליו" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן י). ספר קהלת מיחס לשלמה המלך. יחסה חשיבות רבה להודעה. 2*. נחשב על משפחה פלונית (ביחוד משפחה נכבדה והגונה): "מיחסות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם למשפחה" (תענית לא.). — [מיחס, ייחס] [ראה גם ערך מיחס]

~ התפ׳ **התיחס***, 1°. היה יחסו אל־, התנהג עם־: הפקיד התיחס אל קהל המבקרים באדיבות. התיחסתי לענין ברצינות רבה. 2° [בחשבון] הקביל, התאים: המספר 8 מתיחס למספר 4 כהתיחס 6 ל־3 (8:4 = 6:3). 3^. השתיך, נמנה עם־: "היא הידיעה אשר בדברים יבואו לה מדברים עצמיים ומתיחסים לה" (רלב״ג משלי א ב). "אמנם שאר הנבואות אשר נבאו הנביאים במה שאינם מתיחסות לספורי המלכים" (אברבנאל, הקדמת נביאים א). 4*. נקבע יחוסו, נקבע מוצאו המשפחתי: "על־ידי שכבד זקנו, זכה להתיחס" (ירושלמי יבמות ד א). "משם עלו ונתיחסו כל דורות הצדיקים, ומקין עלו ונתיחסו כל דורות הרשעים" (פרקי רבי אליעזר כא). 5° [בלשון־הדיבור] חשב את עצמו ליחסן: אל נא תתיחס כל כך! — [להתיחס, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הוחס** ^, יחס, נחשב למיחס ולנכבד: "יום מימים הוחס" (הקליר, יום מימים, מוסף יום־כיפור). — [מוחס, יוחס]

יחס* ז׳ [מן יחש; ראה יחס] 1^. קשר זיקה, שיכות: "ההצטרפות והוא יחס בין שני דברים" (ראב״ד, אמונה רמה א א). "יהיה מיחס אליו באותו היחס שבין שניהם" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן י). יחסי שכנים. קביעת יחסים דיפלומטיים בין שתי מדינות. 2°. נטיה נפשית אל מישהו: אין לי כל יחס אליו. יחס אדיב של הפקיד לקהל. יחס חברי. 3*. שיכות למשפחה מסימת, מוצא של פלוני (ביחוד מוצא ממשפחה נכבדה): "זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה" (ירושלמי קידושין סו א). "ושם טוב הוא הגדול שביחסים" (מעלת המידות מז:). אציל רם־היחס. יחס־אבות. 4° [בחשבון] קשר בין גדל מספרי לגדל אחר [ראה להלן]. 5° [בדקדוק — ראה להלן]. — [יחס־, יחסים, יחסי־]

— **יחס ישר**° [בחשבון] קשר מקביל בין שני גדלים, היינו, במדה שיגדל הגדל האחד יגדל גם השני, לדגמה: בין מספר הפועלים ובין הסכום הכולל של שכרם קים יחס ישר: ככל שיגדל מספר הפועלים כן יגדל הסכום הכולל של שכרם.

— **יחס הפוך**° [בחשבון] קשר של נגוד בין שני גדלים, היינו: במדה שיגדל הגדל האחד יקטן השני, לדגמה: בין מספר השתפים ובין מנתו של כל שתף בחלקת הרוחים קים יחס הפוך: ככל שיגדל מספר השתפים כן תקטן מנתו של כל שתף.

— **יחס־הפעול**° [בדקדוק] יחסת "את" (Accusativus), זקה ישרה בין פעל־יוצא ובין עצם המקבל את הפעלה: מלת־היחס "את" מורה על יחס־הפעול, למשל: לקחתי את הספר.

— **יחס הקנין**° [בדקדוק] יחס בין פעל לעצם או בין שני עצמים המורה על שיכותו של העצם למישהו, למשל: מכוניתו של שכני.

— **יחסי־גומלין**°, קשר הדדי: "המשגים... אינם הולמים כלל את זקת האדם הקדמוני אל הדברים שעמד אתם במסרת הברית ואת יחסי הגומלים שביניהם" (ביאליק, האדם וקניינו).

— **אות־יחס**^ [בדקדוק] אות המתחברת אל מלה והמורה על קשר וזקה בין פעל לעצם או בין שני עצמים. האותיות בכל״ם הן אותיות־היחס: ישבתי בביתי, ויאמר למשה.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פע׳ל; נפ׳על; פע׳ל; פע׳ל; התפ׳על; הפ׳עיל; הפ׳על

— יַחֲסֵי־מִין°, בְּעִילָה, הִזְדַּוְּגוּת שֶׁל זָכָר וּנְקֵבָה.

— מִלַּת־יַחַס^ [בדקדוק] מִלָּה הַמּוֹרָה עַל קֶשֶׁר זִקָּה בֵּין פֹּעַל לְעֶצֶם אוֹ בֵּין שְׁנֵי עֲצָמִים, כְּגוֹן: אֶת, אֶל, עַל, בֵּין, מִן.

— בָּא בִּיחָסִים עִם־°, הָיָה בִּקְשָׁרִים עִם־.

— נִתֵּק יְחָסָיו°, הִפְסִיק אֶת קְשָׁרָיו: הַמְּדִינָה נִתְּקָה אֶת יְחָסֶיהָ הַדִּיפְּלוֹמָטִיִּים עִם הַמְּדִינָה הַשְּׁכֵנָה.

— קִיֵּם יְחָסִים עִם פְּלוֹנִית°, חַי אִתָּהּ חַיֵּי אִישׁוּת.

יַחֲסָה° נ׳ [מן יַחַס] [בלשונות ההודו־אירופיות, הלאטינית, הסלאביות ועוד] נְטִיָּה שֶׁל שֵׁם־עֶצֶם, שֵׁם־גּוּף, אוֹ תֹּאַר לְהוֹרָאַת הַיַּחַס שֶׁבֵּין הַשֵּׁם לְמִלִּים אֲחֵרוֹת בַּמִּשְׁפָּט (Casus), כְּגוֹן: יַחֲסַת שֶׁל־(Genetivus), יַחֲסַת אֶל־ (Dativus), יַחֲסַת אֶת־ (Accusativus). — [יַחֲסַת־, יְחָסוֹת, יַחֲסוֹת־]

יַחֲסוּת° נ׳ [מן יַחַס; ארמית: יַחֲסוּתָא, קידושין עא:] זִקָּה בֵּין שְׁנֵי מֻשָּׂגִים, הַתְּלוּיָה בִּיחָסִים וּבְמַצָּבִים מִשְׁתַּנִּים; רֶלָטִיבִיּוּת. — [יַחֲסוּת־, יַחֲסֻיּוֹת]

— תּוֹרַת־הַיַּחֲסוּת°, הַשִּׁיטָה הַמַּדָּעִית בַּפִיסִיקָה מִיסוֹדוֹ שֶׁל אַיְנְשְׁטֵין, הַשּׁוֹלֶלֶת אֶת מֻשְּׂגֵי הַמֶּרְחָב וְהַזְּמַן שֶׁל הַפִיסִיקָה הַקְּלַסִּית וְקוֹבַעַת, כִּי מֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁנִּמְשֶׁכֶת תּוֹפָעָה בַּטֶּבַע וְאֹרֶךְ כָּל גֹּדֶל אֵינָם שִׁעוּרִים מֻחְלָטִים וּקְבוּעִים, אֶלָּא הֵם יַחֲסִיִּים לְגַבֵּי מַצַּב תְּנוּעָתָהּ שֶׁל הַמַּעֲרָכָה כֻּלָּהּ. תּוֹרַת הַיַּחֲסוּת הִכְנִיסָה מֵמַד נוֹסָף לִמְמַדֵּי הָאֹרֶךְ, הָרֹחַב וְהַגֹּבַהּ — מֵמַד שֶׁל "מֶרְחָב־זְמַן".

יַחֲסִי° ת׳ [מן יַחַס] שֶׁאֵינוֹ מֻחְלָט, מֻתְנֶה, תָּלוּי, רֶלָטִיבִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תֹּקֶף בִּיחָסִים וּבְמַצָּבִים מִשְׁתַּנִּים: הַטּוֹב וְהָרָע הֵם מֻשָּׂגִים יַחֲסִיִּים. — [יַחֲסִית, יַחֲסִיִּים, יַחֲסִיּוֹת]

— בְּאֹפֶן יַחֲסִי° [בלשון־הדיבור] לֹא בְּאֹפֶן מֻחְלָט, לְאוֹר נְתוּנִים מְסֻיָּמִים, בְּהַשְׁוָאָה לְמַצָּב מְסֻיָּם: מַעֲמָדוֹ הַכַּלְכָּלִי שֶׁל הַסּוֹחֵר אֵיתָן הוּא בְּאֹפֶן יַחֲסִי.

— בְּחִירוֹת יַחֲסִיּוֹת°, ראה ערך בְּחִירָה.

— יַחֲסִית° תה״פ בְּהַשְׁוָאָה לְמַצָּב מְסֻיָּם, לְאוֹר נְתוּנִים מְסֻיָּמִים, לֹא בְּאֹפֶן מֻחְלָט: מַעֲמָדוֹ אֵיתָן יַחֲסִית.

יַחֲסִיּוּת° נ׳ [מן יַחֲסִי] 1, יַחַס מְסֻיָּם לִדְבַר־מָה, מַצָּב שֶׁל תְּלוּת בִּדְבַר־מָה. 2 [בפילוסופיה] רֶלָטִיבִיזְם; הַמְּגַמָּה הָרוֹאָה אֶת הַהַכָּרָה כְּמֻתְנֵית וּתְלוּיָה בַּיַּחַס שֶׁבּוֹ נִמְצָא הַמַּכִּיר לְגַבֵּי הָעֶצֶם הַמֻּכָּר; הַהַשְׁקָפָה כִּי הַמֻּשָּׂגִים הַשּׁוֹנִים, מֻשְּׂגֵי טוֹב וָרָע וְכוּ׳, הֵם יַחֲסִיִּים וּבִלְתִּי־מֻחְלָטִים. — [יַחֲסִיּוּת־]

יַחְסָן° תו״ז [מן יַחַס] בֵּן לְמִשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה, בַּעַל־יִחוּס: "קוֹלוֹ צָעִיר וּמִתְפַּנֵּק, כְּקוֹל יַחְסָן בֶּן יַחְסָן" (ברנר ב 211). "אִישׁ כָּשֵׁר וְיָשָׁר הוּא וְגַם חָכָם גָּדוֹל הוּא, מִיַּחְסָנֵי אֶרֶץ" (עגנון, אלו עם). — [יַחְסַן־, יַחְסָנִים, יַחְסָנֵי־; יַחְסָנִית, יַחְסָנִיּוֹת]

יַחְסָנוּת° נ׳ [מן יַחְסָן] הִתְרַבְרְבוּת, הִתְכַּבְּדוּת בְּיַחַס־אָבוֹת אוֹ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכַדּוֹמֶה. — [יַחְסָנוּת־]

יַחְסָנִי° ת׳ [מן יַחְסָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַחְסָנוּת וְהַרְגָּשַׁת עֲדִיפוּת עַל מִישֶׁהוּ, רַבְרְבָנִי: הִתְנַהֲגוּת יַחְסָנִית. — [יַחְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יָחֵף תו״ז [ראה יחף] 1, ת׳ חֲשׂוּף־רַגְלַיִם, מִי שֶׁרַגְלָיו אֵינָן נְתוּנוֹת בִּנְעָלַיִם אוֹ בְּסַנְדָּלִים: "וַיַּעַשׂ כֵּן הָלֹךְ עָרוֹם וְיָחֵף" (ישעיה כ ב). "וְעַכְשָׁו הִיא מְהַלֶּכֶת יְחֵפָה... מְכֻסָּה בִּסְמַרְטוּטִין" (רות רבה א, ותלכנה). 2, ז׳ חֲסַר כְּסוּת לְכַפּוֹת הָרַגְלַיִם: "מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף, וּגְרוֹנֵךְ מִצִּמְאָה" (ירמיה ב כה). 3°, כִּנּוּי לְרֵיק וּפוֹחֵז, אִישׁ־הֶפְקֵר; רְאֵה לְהַלָּן יַחְפָן. — [יְחֵפָה, יְחֵפִים, יְחֵפוֹת]

— כָּל הַסַּנְדְּלָרִים הוֹלְכִים יְחֵפִים° [ביאליק, אריה ט; על־פי פתגם לועזי] רַבִּים הֵם הַטּוֹרְחִים וּמְכִינִים דָּבָר בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, וְהֵם עַצְמָם חֲסֵרִים אוֹתוֹ דָּבָר.

א. **יַחַף°** ז׳ [מן יחף] יְחֵפוּת; הֲלִיכָה יְחֵפָה, בְּלֹא נַעֲלַיִם לָרַגְלַיִם: "אִם נְעָלַי לִפְנֵי בוֹאִי לֹא נָשַׁלְתִּי מֵרַגְלַי — הֵן לִבִּי בְּרַעַד־יַחַף עָלַי סִפָּךְ יִקֹּד" (למדן, במעלה מז). "בְּכֹבֶד הִלּוּכָם יֵשׁ מִבְטִיחוּת הַצַּעַד שֶׁל יַחַף קַדְמוֹנִי בֵּין הַשִּׂיחִים" (שלונסקי, שירים ב 155). "יָדַע שֶׁבְּיַחַף לֹא יוּכַל לָרֶדֶת אֶל הַשֶּׁטַח" (שמיר, הגבול 205). — [יַחַף־]

ב. **יַחַף*** ז׳ [אולי קרוב אל יָעֵף] מַחֲלָה בְּרַגְלֵי בְּהֵמוֹת מֵרֹב הֲלִיכָה אוֹ מֵרֹב דִּישָׁה בְּרַגְלֵיהֶן (מכשירין ג ח).

יחף [מן יָחֵף; ארמית: יְחֵף; ערבית: חַפִי הלך יחף]

~ פִּע׳ **יִחֵף** ° פ״י חָלַץ נַעַל מֵרֶגֶל, גָּרַם שֶׁיְּהֵא יָחֵף: "יִחֲפָה רַגְלֵי עִם נַעֲרֵי הַנְּבִיאִים" (ש׳ שלום, חי 120). — [לְ־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְיַחֵף** *, 1 *, נַעֲשָׂה יָחֵף, נֶחְלְצָה מִמֶּנּוּ הַנַּעַל: "הוֹצִיאוּ לָהּ טַפֵּטִיּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַחֲפוּ רַגְלֶיהָ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִתְיַחֲפוּ רַגְלֶיהָ" (איכה רבה א, על אלה). "לֹא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ גַּם לִנְעָלַיִם בָּלוֹת, לַעֲקֵבוֹת וְאֶצְבְּעוֹת־רַגְלַיִם מִתְיַחֲפוֹת" (מנדלי מו״ס, שם). "רַגְלַי, שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁוּ בִּקְדֻשַּׁת יוֹם־הַכִּפּוּרִים, יִתְיַחֵפוּ" (עגנון, אלו תפו). 2° [בהשאלה] נִתְעַרְטֵל, נֶחְשַׂף: "וְעַתָּה נִתְיַחֲפוּ שָׁמַיִם" (שלונסקי, שירים א 42). — [לְהִתְיַחֵף, מִתְ־, יִתְ־]

יְחֵפָה° נ׳ [מן יחף] 1, עֵירֹם שֶׁל רֶגֶל, חֹסֶר־כְּסוּת לְכַפּוֹת־הָרַגְלַיִם: "רֶגֶל שֶׁנִּזְדַּקְּרָה בִּיחֵפָתָהּ מִתּוֹךְ מִכְנָס מְרֻפָּט" (שנהר, א 88). "אֶת מַנְעֲלֵי הַמְּאֻבָּקִים אֶשַּׁל וּבִיחֵפַת־רַגְלַיִם נָשֹׁק אֶשַּׁק לָאֲדָמָה" (שלונסקי, שירים א 166). 2, הַחֵלֶק הֶעָרֹם שֶׁל הָרֶגֶל: "יְחֵפוֹתָיו מְלַטְּפוֹת אֶת חֲלָקוֹת הֶעָפָר הָלוֹךְ וָשׁוֹב" (יזהר, צקלג 373). "הוּא כְּתָבָם בִּיחֵפוֹתָיו בְּחוֹלוֹתֶיהָ" (אריד, ביתו 207). — [יְחֵפַת־]

יְחֵפוּת° נ׳ [מן יחף] יַחַף, עֵירֹם שֶׁל רֶגֶל, חֹסֶר־כְּסוּת לְכַפּוֹת־הָרַגְלַיִם: "יְחֵפוּת רַגְלֶיהָ בְּתוֹךְ חֲצָאֵי הַנְּעָלַיִם הַחוֹרִיִּים" (ברש, ב 18). "וּמִשְׁקוֹפֵי קֵיסָר גּוֹשְׁקִים יְחֵפוּת רַגְלַיִךְ" (אלתרמן, עיר 881). "וְהוּא בִּיחֵפוּתוֹ, וְרַגְלָיו מְטֻיָּטוֹת עַד אַרְכֻּבּוֹתֵיהֶן בַּעֲפַר־הָאֲדָמָה הַלַּח" (טביב, כערער 92). "הוּא כָּךְ עוֹבֵר מוּלִי נָכְרִי בִּיחֵפוּתוֹ" (גורי, חותם 57). — [יְחֵפוּת־]

יַחְפָן° ז׳ [מן יחף] 1, הוֹלֵךְ, יָחֵף: "רָץ צָעִיר יַחְפָן וּמֵנִיף מְנוֹרַת נֵפְט קְטַנָּה" (קריבך, הורו 177). 2, [בהשאלה, על־פי הרוסית: bosiak] רֵיק וּפוֹחֵז, פּוֹחֵחַ, אִישׁ־הֶפְקֵר. — [יַחְפָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

יַחְפָנוּת° נ׳ [מן יַחְפָן] הֲלִיכָה יְחֵפָה [ובהשאלה] פּוֹחֲזוּת. — [יַחְפָנוּת־]

יַחְפָנִי° ת׳ [מן יַחְפָן] שֶׁל יַחְפָן [ובהשאלה] מֻפְקָר, פּוֹחֵחַ: הִתְנַהֲגוּת יַחְפָנִית. — [יַחְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יַחַץ פ״י [מן חצה, חָצָה] מִסִּימָנֵי לֵיל הַ"סֵּדֶר" שֶׁל פֶּסַח — יֵשׁ לַחֲצוֹת אֶת הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית לִשְׁנַיִם: "קַדֵּשׁ וּרְחַץ, כַּרְפַּס, יַחַץ" (הגדה של פסח).

יחש ז׳ [מן יחש, וראה גם יחס] שייכות למשפחה מסוימת, סדר תולדות משפחה, יחוס [ראה להלן]. – [יחש־, יחשו; יחשים, יחשי־]

– **ספר־היחש**, מגלת היוחסין, רשימת אבותיו ואבות אבותיו של אדם: ״ואמצא ספר היחש העולים בראשונה״ (נחמיה ז ה).

יחש [ראה גם יחס]

~ פע׳ **יחש** ⁺ פ״י יחס, שייך: ״וכאשר מיחש אל שם נפרד תוסיף באחריתו יו״ד״ (הרקמה לגנא״ח יד). – [ליחס, מ־, י־]

~ פע׳ **יחש** ⁺, יחס, שייך. – [מיחש, ייחש]

~ הת׳ **התיחש**, התיחס, השתייך, קבע את היוחסין שלו: ״ואלה ראשי אבתיהם והתיחשם העלים עמי״ (עזרא ח א). – [להתיחש, מת־, ית־]

יחשן ° תו״ז [מן יחש, וראה יחסן] יחסן, בעל־יחוס, שמוצאו ממשפחה מיחסת, מכבד: ״אביו הוא חסיד מבני דלת העם... ואמו היתה יחשנית ותבן לדבר פולנית״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). ״עונדי כפת שיבה יחשניה״ (כהן, שירים לא). – [יחשנית, ־נים, ־ניות]

יטב [צורת־משנה של טוב]

~ פע׳ עתיד **ייטב** [העבר והבינוני וכן שם־הפועל – לפי טוב] פ״ע יהיה טוב, יהיה במצב נעים ונוח: ״וייטב הדבר בעיני פרעה״ (בראשית מא לז). ״למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך״ (דברים ה טז).

~ הפ׳ **היטיב** פ״י עשה טובה, גמל חסד – ראה כל ההוראות והצירופים ליד הערך **טוב**. – [להיטיב, מיטיב, ייטיב]

~ הפ׳ **הוטב** *, נשתפר, השבח, נעשה טוב משהיה – ראה **טוב**. – [מוטב, יוטב]

יי, אחת מצורות הכתיב של שם האלהים. נבטא ״אדני״, או ״השם״, או ״אדשם״.

יידיש ° ז׳ [גם אידיש, אידית; שיבוי צורה מן יהודית] הלשון היהודית המדברת בפי יהודים אשכנזים, בעקר בארצות הגולה (במזרח אירופה ובמרכזה, בארצות־הברית ועוד): מגדלי מוכרי־ספרים, פרץ, אש, שלום־עליכם ורבים אחרים כתבו יצירות בלשון יידיש.

– **יידישיזם** °, תנועה השואפת לראות את היידיש כלשון הלאמית הראשית של היהודים.

יי״כ ר״ת יישר כח.

יין ז׳ [אכדית: וּנוּ; אוגריתית: ין; ערבית: ויְן גפן; יוונית: oinos; לאטינית: vinum, ודומה לכך בלשונות אחרות] 1. משקה משכר (מכיל כהל) העשוי מיץ־ענבים שתסס. מיני היינות שונים לפי טיב הענבים שמהם הוכנו ולפי שיטת ההכנה – יין אדם, יין לבן, יין חמוץ, יין מתוק: ״ויטע (נח) כרם, וישת מן־היין וישכר״ (בראשית ט כ–כא). ״ויין ישמח לבב־אנוש״ (תהלים קד טו). ״יש שותה יין וטוב לו, יש שותה יין ורע לו״ (ירושלמי מעשר שני נה ג). 2 *. משקה תוסס העשוי מפרות שונים: ״יין תפוחים״ (נדרים ו ט). – [יין־, יינו; יינות]

– **יין בן־חמץ** ° [ראה להלן: ״חומץ בן יין״] כנוי מליצי לצדיק בן רשע, או למי שעולה על הוריו בכשרונו או במדותיו.

– **יין בן־יין** ° [על־פי הנ״ל] כנוי מליצי לצדיק בן צדיק.

– **יין חי** * (סנהדרין ע.), יין שלא נמהל במים.

– **יין יבש** ° (Dry wine), יין שלא המתק בסכר או בכיוצא בו.

– **יין המשמר** ° [על־פי: ״יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית״, ברכות לד:] כנוי ליין ישן מבחר: ״אוכלים מיני מרקחת טובים ושותים יין המשמר״ (ברקוביץ, הר׳ מנחם מד).

– **יין־נסך** * (עבודה זרה ה ח), יין של עובדי־אלילים, או יין בכלי פתוח שנגע בו גוי, שהוא אסור לישראל משום חשש שמא הקדש ממנו נסך לאלילים: ״שהיה נזהר תדיר מיין־נסך ומאכלות אסורים״ (בורלא, עקביה 97).

– **יין־קונדיטון** * (ירושלמי תרומות מה ג), יין מרקח ומבשם [ראה קונדיטון]

– **יין־קפריסין** * (כריתות ו.), 1. יין העשוי מפרחי הקפרס (הצלף). 2 [לדעה אחרת] יין שהובא מאי־קפריסין.

– **יין שלחני** °, יין רגיל (חמוץ או מתוק) שמגישים לשלחן בשעת הסעודה.

– **יין שרוף**, ⁺ **יין־שרף** ⁺ (ילינק, ו) [בראשי־תיבות: יי״ש] משקה חריף ומשכר שמכינים ביחוד מכהל של סלק או מדגנים או מתפוחי־אדמה. יין שרוף טהור מכיל כ־97% כהל ומוהלים אותו במים בשעורים שונים, כגון 40%, 57%, 70% (Spirits): ״הרי בעל־עגלה אתה, ומסתמא לא תמנע עצמך מכוס יין־שרף״ (מגדלי מו״ס, קנד).

– **יין עדנים** ⁺ (הנגיד, בן־משלי רעה), **יין הרקח** (שיר השירים ח ב), כנויים ליין טוב.

– **בית־היין** (שיר השירים ב ד), מסבאה, בית־מרזח.

– **חמץ בן־יין** * (בבא מציעא פג:) כנוי לרשע בן צדיק או לבן הנופל מהוריו בכשרונותיו או במדותיו.

– **הקיץ מיינו** (בראשית ט כד), נתפכח משכרונו, פגה שכרותו.

– **נכנס יין יצא סוד** * (עירובין סה.), המשתכר ביין קשה לו לשמר את לשונו והריהו עלול לגלות סודות [אימרת חכמים המיוסדת על הגימטריא של ״יין״ ושל ״סוד״, ששתיהן עולות 70].

יינאי ° ז׳ [מן יין] יצרן־יינות או מוכר־יינות: ״ושבח אני גם את בת היינאי שחלפה בריצה״ (אלתרמן, עיר 290). ״מלאכתו, מלאכת יינאי ממחה, מעדנת יותר״ (טביב, כערער 272). [רווח יותר השם יינן]. – [יינאים]

ייני ⁺ ת׳ [מן יין] 1 ⁺. שטעמו כטעם היין, בעל טעם חמוץ־מתוק: תפוחים ייניים. 2 °[בהשאלה] שהוא טוב ומשכר כיין: ״עמדה שם שכורה ממתיקותו היינית של אויר־האביב הצח״ (שלונסקי, הר׳ הדון ד 269). ״אל הכרם ירדנו לראות בדמדם הענב דמדומים עמקים, ייניים״ (שלו, קולות 137). – [יינית, ייניים, ייניות]

ייניות ° נ׳ [מן ייני] תכונתו של היין: ״לשום תפוח שבעולם אין אותה היינות ואותו הריח הטוב שלאלה״ (שניאור, סיפורים צב). – [ייניות־]

יינן ° ז׳ [מן יין] יצרן־יינות, מוכר־יינות: ״היינן בקהלת שקלוב הקדושה, הממציא יין לקדוש, להבדלה וכו׳״ (שניאור, סיפורים נז). ״זה שהביא יין שרוף ועגולים הביא חדשות ששמע אצל היינן״ (עגנון, כלה רצא). – [יינן־, יינים, יינני־; יינית, יינניות]

יַ״שׁ ר״ת יֵין שָׂרוּף אוֹ יֵין־שֶׂרֶף.

יַךְ, [עתיד מקוצר מן יַכֶּה]–ראה נכה, הִכָּה.

יָכוֹל* ת׳ רְאֵה עֵרֶךְ יכל.

יְכוֹלָנוּת° נ׳ [מן יָכוֹל] כֹּשֶׁר־עֲשִׂיָּה: ״הִתְקַדְּמוּת הַטֶּכְנִיקָה... הֵבִיאָה לִידֵי הִתְגַּבְּרוּת הַוִּירְטוּאוֹזִיּוּת לְכָל מִינֶיהָ, עַד שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ נִתְפַּשְּׁטָה בְּיוֹתֵר צָרַת הַיְכוֹלָנוּת בַּסִּפְרוּת וּבָאֳמָנוּת״ (קלצקין, כתבים 167). — [יְכוֹלָנוּת־]

יְכוֹלְנִי, יְכוֹלַנִי, רְאֵה יכל. **יכולת**, ראה יְכֹלֶת.

יכח [ראה גם וכח; ארמית: וַכַּח, אוֹכַח]

~ נפ׳ **נוֹכַח** 1 ◊, עָמַד עַל אֲמִתּוּת דָּבָר אוֹ עַל צִדְקָתוֹ, שֶׁכֻּנַּע כִּי אָמְנָם כֵּן הוּא: ״רְאֵה כִּי יִסְּרָם רוּחַ וְלֹא נוֹכָחוּ״ (גבירול, א 13). ״כְּדֵי לְהִוָּכַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹרֵא כֹּל יָכוֹל וְיוֹדֵעַ הַכֹּל״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). לְאַחַר שֶׁהֻסְבַּר לִי הַדָּבָר נוֹכַחְתִּי כִּי אָמְנָם טָעִיתִי. נַסֵּה וְתִוָּכַח! 2, נִשְׁפַּט, טָעַן בַּדִּין: ״לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה!״ (ישעיה א יח). — [לְהִוָּכַח, נוֹכַח, יִוָּכַח]

~ הפ׳ **הוֹכִיחַ** פ״י 1, בֵּרֵר אֶת אֲמִתּוּת הַדָּבָר, הֵבִיא רְאָיוֹת לְאִשּׁוּר דָּבָר: ״אוּלָם אֲנִי אֶל־שַׁדַּי אֲדַבֵּר, וְהוֹכֵחַ אֶל־אֵל אֶחְפָּץ״ (איוב יג ג). ״הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ״ (נדרים מח.). ״מִי יוּכַל הוֹכֵחַ, כִּי נוֹצַר הָאָדָם לְמֶרְחַב יָדַיִם?״ (ביאליק, המתמיד). הַתַּלְמִיד הוֹכִיחַ חֲפִיפָתָם שֶׁל שְׁנֵי מְשֻׁלָּשִׁים. 2, הִטִּיף מוּסָר, הֵעִיר לְמִישֶׁהוּ עַל מַעֲשֵׂהוּ הָרַע, יִסֵּר: ״הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ״ (ויקרא יט יז). ״אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי, וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי״ (תהלים ו ב). ״מִכָּאן לָרוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ״ (ברכות לא.). ״הוֹכִיחָן עַל הָעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ״ (רש״י דברים א א). ״שֶׁהָיָה לִבָּהּ מוֹכִיחָהּ, שֶׁלֹּא הָיְתָה זְהִירָה בִּמְזוּזוֹתֶיהָ״ (עגנון, אורח 388). 3, שָׁפַט, דָּן: ״וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים״ (ישעיה ב ד). 4, יָעַד, קָבַע: ״הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ ה׳ לְבֶן־אֲדֹנִי״ (בראשית כד מד). — [לְהוֹכִיחַ אֶת־, לְ־; מוֹכִיחַ, יוֹ־]

~ הפ׳ **הוּכַח**, 1 ◊, הֻבְרַר עַל־יְדֵי רְאָיוֹת, אֻשַּׁר: ״וְכֵן מוּכָח לְמַטָּה בָּעִנְיָן״ (רש״י דברי הימים ב כ א). צִדְקָתוֹ שֶׁל הֶחָשׁוּד הוּכְחָה. הַמִּשְׁפָּט הַהַנְדָּסִי הוּכַח בַּשִּׁעוּר. 2, קִבֵּל תּוֹכָחָה, נֶעֱנַשׁ, יֻסַּר: ״וְהוּכַח בְּמַכְאוֹב עַל־מִשְׁכָּבוֹ״ (איוב לג יט). ״הִנֵּה מְתֵי הַמּוּכָחִים וְהַמּוֹכִיחִים וְאַתֶּם תֵּדְעוּ כִּי דְּבָרַי וּנְבוּאָתִי הִשִּׂיגוּ אֲבוֹתֵיכֶם״ (אברהם אבן־עזרא לזכריה א ה). ״מֵעוֹלָם לֹא הוּכְחָה בְּמַכְאוֹב וּמַחֲלָה לֹא עֲבָרַתָּה״ (ביאליק, אריה ב). — [מוּכָח, יוּכַח]

~ פע׳ **וִכַּח** * פ״ע הִתְוַכַּח, הִתְפַּלְמֵס, רָב רִיב־דְּבָרִים: ״הֵיאַךְ הֵן יְכוֹלִין לְהִתְוַכֵּחַ עִם בּוֹרְאָן, וּמִי יוּכַל לְוַכֵּחַ עִם בּוֹרְאוֹ?״ (שיר השירים רבה ה, חכו). — [לְוַכֵּחַ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְוַכַּח**, הִתְפַּלְמֵס, הִתְנַצֵּחַ בִּדְבָרִים, טָעַן כְּנֶגֶד פְּלוֹנִי וְהֵשִׁיב עַל טַעֲנוֹתָיו: ״כִּי רִיב לַה׳ עִם־עַמּוֹ, וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח״ (מיכה ו ב). הַמַּרְצֶה הֵשִׁיב בִּדְבָרָיו עַל טַעֲנוֹת הַמִּתְוַכְּחִים. ״עַל טַעַם וָרֵיחַ אֵין לְהִתְוַכֵּחַ״ (שלונסקי). —[לְהִתְוַכֵּחַ עִם־, מִתְ־, יִתְוַכַּח]

יַכְטָה° נ׳ [אנגלית: yacht] סְפִינָה קַלָּה מִסּוּג סְפִינוֹת־הַטִּיּוּל הַפְּרָטִיּוֹת, מוּנַעַת עַל־יְדֵי מִפְרָשִׂים אוֹ עַל־יְדֵי מָנוֹעַ. — [יַכְטוֹת]

יָכִיחַ° ת׳ [מן יכח] שֶׁאֶפְשָׁר לְהוֹכִיחוֹ, הַנִּתָּן לְהוֹכָחָה: מִשְׁפָּט יָכִיחַ בַּהַנְדָּסָה. הַשְׁעָרָה יְכִיחָה. — [יְכִיחָה, יְכִיחִים, ־חוֹת]

יָכִין ז׳ [שמו של העמוד הימני שהקים שלמה בבית־המקדש (מלכים א ז כא); שם העמוד השמאלי נקרא ״בועז״; ומכאן:]

— **יָכִין וּבֹעַז°**, שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ, כִּנּוּי לְזוּג אִישִׁים אוֹ עִנְיָנִים מֶרְכָּזִיִּים בַּחֶבְרָה: ״שְׁנֵיהֶם הָיוּ יָכִין וּבֹעַז שֶׁל הַחִנּוּךְ הַחֲרֵדִי״ (ר׳ בנימין, כנסת 175). עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה הָיוּ יָכִין וּבֹעַז שֶׁל שִׁיבַת צִיּוֹן.

יכל [ארמית: יְכִל, כְּהַל; ערבית: וַכַּלַ]

~ פע׳ **יָכֹל** פ״ע 1, הָיָה בְּכֹחוֹ, הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ: ״כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב, וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו״ (בראשית יג ו). ״וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק״ (בראשית מה א). ״מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ... וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם״ (דברים ט כח). ״וְעֵינָיו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת, לֹא יוּכַל לִרְאוֹת״ (שמואל א ג ב). ״זֶה הָיָה פִּקֵּחַ שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְמַשְׁכְּנוֹ״ (כתובות יג ח). ״מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר״ (ירושלמי כתובות לו א). 2, הָיָה רַשַּׁאי, הֻתַּר לוֹ: ״לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״ (דברים יב יז). ״יָכוֹל הָרַב לוֹמַר לָעֶבֶד: עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ״ (כתובות נח:). 3 [יכול ל־] הִתְגַּבֵּר עַל פְּלוֹנִי: ״וְאִם־אֲנִי אוּכַל־לוֹ וְהִכִּיתִיו״ (שמואל א יז ט). ״עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ, כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ״ (במדבר יג ל). ״פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי: יְכָלְתִּיו״ (תהלים יג ה). ״כִּי נִפְתַּל וַיּוּכַל לְסַגְיָא חֲמוּרָה״ (ביאליק, המתמיד). ״פַּעַם הֱסִיתוּנִי חֲבֵרַי לָבוֹא לַאֲסֵפָה אַחַת, וְגַם יָכְלוּ לִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לו). — [לִיכֹל או לוּכַל; יָכֹלְתִּי, יָכְלָה, יְכָלְתֶּם; יָכוֹל; אוּכַל, יוּכַל]

— **יָכוֹל*** [קיצור של הצירוף: ״יכול אתה לומר״] שֶׁמָּא תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, אוּלַי תַּחְשֹׁב כִּי...: ״׳וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן׳ — יָכוֹל, יְהַדְּרֶנּוּ בְּמָמוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ׳תָּקוּם וְהָדַרְתָּ׳״ (ספרא קדושים צא א). ״׳וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ...׳ יָכוֹל, מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ׳בַּיּוֹם הַהוּא׳״ (הגדה של פסח).

— **יְכוֹלְנִי*, יְכוֹלַנִי***, יָכוֹל אֲנִי, יֵשׁ בְּאֶפְשָׁרוּתִי: ״יְכוֹלַנִי לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ שְׁתֵּי סֻכּוֹת״ (יומא סז.). ״יְכוֹלְנִי לְהַרְאוֹת בְּאֶצְבַּע עַל הַמָּקוֹם בַּשָּׂדֶה, שֶׁיָּצָאָה שָׁם מְכִירַת יוֹסֵף אֶל הַפֹּעַל״ (ביאליק, ספיח יג).

— **כִּבְיָכוֹל*, 1***, כְּאִלּוּ אֶפְשָׁר הַדָּבָר, כְּאִלּוּ אֶפְשָׁר לֵאמֹר כָּךְ אוֹ לְתָאֵר כָּךְ [דיבור של־הסתייגות כשמייחסים למישהו תכונה או מעשה מושאל שאיננו בו, ובייחוד כשמייחסים לאלוהים תכונה של אדם]: ״כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא בְיָדוֹ אַחַת... וּכְשֶׁבָּא לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, כִּבְיָכוֹל בִּשְׁתֵּי יָדָיו״ (מכילתא מד.). ״׳וַיִּקַץ כְּיָשֵׁן ה׳׳ — אֶלָּא כִּבְיָכוֹל כְּאִלּוּ לְפָנָיו שֵׁנָה בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּצָרָה״ (ירושלמי מעשר שני נו ד). ״וַאֲנִי מְנַחֵם אֶת אִשְׁתִּי בִּשְׂחוֹק אָנוּס, מְשַׂחֵק כִּבְיָכוֹל וְאוֹמֵר״. (מגדלי מו״ס, תנד) ״דְּמָעוֹת נוֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו כִּבְיָכוֹל״ (מגדלי מו״ס, רעח). ״וּכְאִלּוּ כָּל כֹּחוֹ, כִּבְיָכוֹל, בּוֹ שָׁקַע״ (ביאליק, משירי החורף). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי לֵאלֹהִים, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ״כַּמָּה צַדִּיקִים יֵשׁ לוֹ בְּעוֹלָמוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן כִּבְיָכוֹל נוֹתֵן דַּעְתּוֹ עָלַי לְפַרְנְסֵנִי״ (עגנון, כלה מד). ״כִּבְיָכוֹל קָם מִכִּסֵּא הַדִּין וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים״ (בורלא, כיסופים 232).

— **יָכוֹל לִהְיוֹת ◊**, יִתָּכֵן, אֶפְשָׁר: ״הֵיאַךְ יָכוֹל לִהְיוֹת? וַהֲלֹא נַחְשׁוֹן בַּשָּׁנָה שְׁנִיָּה לִיצִיאַת מִצְרַיִם מֵת!״ (רש״י דברי הימים א ב יא). ״הַמִּתְאַכְסֵן בְּבֵית נָכְרִי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמֻּתָּר לְשַׁלֵּחַ בָּעִיר לִקְנוֹת שֵׂכָר מִן הַנָּכְרִים״ (תוספות עבודה זרה לא:).

– כֹּל יָכוֹל˙ 1°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ מְלָאכוֹת רַבּוֹת, מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. 2˙, כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁאֵין דָּבָר נִבְצָר מִמֶּנּוּ: "הַכֹּל יוּכַל וְכֻלָּם יָחַד, וְכֹל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא כֹּל יָכוֹל" (האוחז ביד, מוסף לימים נוראים). "יֵשׁ אֵל בַּשָּׁמַיִם, וְהוּא הַכֹּל יָכוֹל" (ביאליק, למנצח על המחולות).

יְכֹלֶת˙, יכולת נ׳ [מן יכל; ארמית: יְכָלְתָּא; במקרא רק כמקור נסמך אחר מלות-השלילה מִבִּלְתִּי (במדבר יד טז), מִבְּלִי (דברים ט כח)] אֶפְשָׁרוּת, כֹּחַ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "וְאֵין לָנוּ מֶמְשָׁלָה וְלֹא יְכֹלֶת וְלֹא רִשְׁיוֹן מִלְּפָנֶיךָ" (יוסיפון כא). "אֵלֶּה מֵהֶם, שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדָם לַעֲלוֹת לָאָרֶץ, יַעֲלוּ וְיֵאָחֲזוּ בָהּ" (אחד העם, יט). – [יְכֹלֶת־, יְכָלְתּוֹ]

– בַּעַל־יְכֹלֶת°, 1°, מִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לַעֲשׂוֹת, בַּעַל כֹּחַ־בִּצּוּעַ. 2, בַּעַל אֶמְצָעִים, אָדָם אָמִיד: הַמִּסִּים הֻטְּלוּ בְּיִחוּד עַל בַּעֲלֵי־הַיְכֹלֶת. 3˙ [בקבלה] כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁהוּא כֹּל־יָכוֹל.

– כְּפִי יְכָלְתּוֹ˙, כְּפִי שֶׁהוּא יָכוֹל, כְּפִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, בְּהֶתְאֵם לְכֹחוֹ: "וְאִם הָיָה עֲרַל־שְׂפָתַיִם מְדַבֵּר כְּפִי יְכָלְתּוֹ... וְכֵן עִנְיַן הַתְּפִלּוֹת, כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ" (רמב״ם, תפילה א ג). "מִכָּל־אֶחָד—כְּפִי יְכָלְתּוֹ, לְכָל־אֶחָד—לְפִי צְרָכָיו" (מסיסמות הקומוניזם האידיאלי).

– לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ°, יוֹתֵר מִכְּפִי כֹּחוֹ, אֵין בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לְהַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר: מַעֲשֶׂה זֶה לְמַעְלָה מִיְּכֹלֶת אֱנוֹשׁ הוּא.

י״ל ר״ת 1, יֵשׁ לוֹמַר. 2, יָצָא לָאוֹר.

ילד [אוגריתית: ילד; אכדית: walādu; ארמית: יְלֵד; ערבית: וַלַדַ]

~ פָּע׳ **יָלַד** פ״י 1 [יָלְדָה], הִמְלִיטָה פְּרִי־בֶטֶן: "וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי" (בראשית ל יז). "בְּהֵמָה הַמַּקְשָׁה לֵילֵד" (חולין ד א). 2 [ילד] הוֹלִיד, הֵבִיא לָעוֹלָם: "וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ" (בראשית ד יח). – [לָלֶדֶת אֶת־, גם לֵילֵד*, יוֹלֶדֶת, תֵּלֵד]

~ נפ׳ **נוֹלַד**, 1, יָצָא מֵרֶחֶם אִמּוֹ: "הִנֵּה בֵן־נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד" (מלכים א יג ב). "שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד" (ויקרא כב כז). "בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה" (תוספתא סוטה יא ז). "בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב" (ביצה א א). 2*, הוֹפִיעַ, הִתְגַּלָּה, נוֹצַר: "נוֹלַד (הַיָּרֵחַ) קֹדֶם חֲצוֹת – בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה" (ראש השנה כ:). "הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בוֹ מוּמִין" (כתובות ז ט). "כְּפִי בֵּרוּר הַהַקְדָּמוֹת... תִּהְיֶה הַתּוֹלָדָה הַנּוֹלֶדֶת מֵהֶן בִּבְרוּרָהּ וַחֲשִׁיבוּת מַעֲלָתָהּ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ד). בְּמֹחוֹ נוֹלַד רַעְיוֹן חָדָשׁ. – [לְהִוָּלֵד, נוֹלָד, יִוָּלֵד]

~ פִּע׳ **יִלֵּד** פ״י 1, עָזַר לְיוֹלֶדֶת בְּלֵדָתָהּ: "בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם, אִם־בֵּן הוּא... וְאִם־בַּת הִיא..." (שמות א טז). "וּמְיַלְּדִין אֶת הָאִשָּׁה בַּשַּׁבָּת" (שבת יח ג). 2˙ [בהשאלה] סִיֵּעַ לְגִלּוּי וְלִיצִירָה: "יוֹרֵהוּ הַבּוֹרֵא שָׁרְשֵׁי הַמְּלָאכָה וּכְלָלֶיהָ וּמְיַלֵּד מֵהֶם תּוֹלָדוֹת" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "כְּנוּס שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ הַפְרָאָה וְתוֹסֶפֶת כֹּחַ לַלָּשׁוֹן, מֵעֵין סִיּוּעַ לְיַלֵּד" (ביאליק, חבלי לשון). "אוֹצָרוֹת הָאֲמָרוֹת הַשִּׁירִיּוֹת שֶׁנֶּאֶצְרוּ בְּהֶמְשֵׁךְ־הַדּוֹרוֹת הֵם הַיְסוֹד לְכָל שִׁירָה, הֵם הַמְיַלְּדִים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה הַשִּׁירִית" (ברנר, הנאמן). 3*, חָשַׁב לְצָעִיר מְאֹד, יִחֵס לִפְלוֹנִי גִּיל שֶׁהוּא נָמוּךְ מִגִּילוֹ הָאֲמִתִּי: "אַתֶּם מְיַלְּדִים עַצְמְכֶם וּמְזַקְּנִים חַבְרֵיכֶם" (בראשית רבה מח). – [לְיַלֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻלַּד**, 1, נוֹלַד: "וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן" (בראשית ד כו). "אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ" (ירמיה כ יד). 2, נוֹצַר: "בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" (תהלים צ ב). "יוֹם זֶה – יוֹם יֻלַּד בּוֹ שִׁיר" (טשרניחובסקי, שירים 554). – [מְיֻלָּד, יְיֻלַּד]

~ הת׳ **הִתְיַלֵּד** 1°, עָשָׂה מַעֲשֵׂה יַלְדוּת, הִתְנַהֵג כְּיֶלֶד: "בּוֹא וְהִתְכַּנֵּס לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יֶלֶד, וּרְאֵה עַצְמְךָ מִתְיַלֵּד, כְּאִלּוּ בִּימֵי יַלְדוּתְךָ אַתָּה" (מנדלי מו״ס, שנז). "אוֹיָה לִי, הַזָּקֵן נִתְיַלֵּד לְגַמְרֵי" (ברש, א 44). 2 [על־], הִתְיַחֵס, נֶחְשַׁב עַל מִשְׁפַּחַת־: "וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם" (במדבר א יח). 3˙, נוֹצַר, נוֹלַד: "הַנִּזְכָּר עַל הַטַּל וְהוּא מִתְיַלֵּד" (סידור רס״ג, שפט). "וָאָז, אָחִי, תִּתְיַלֵּד בְּנַפְשְׁךָ תוֹלָדָה מַעְלָה וְרָמָה" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ד). "הָרוּחַ הַיּוֹצֵא מִן הַגָּרוֹן קוֹרֵעַ בָּאֲוִיר וְיִתְיַלֵּד מִמֶּנּוּ הַקּוֹל" (זבארה, על-פי שירמן ב 37). "וּמֵעֲפַר אֲדָמָה הִתְיַלְּדוּ נִצָּנֵי חֶמֶד" (ש׳ לוינזון, המליצה מדברת א). "הַדְּבָרִים וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁמִּתְיַלְּדִים וּמִשְׁתַּלְשְׁלִים אֵלֶּה מֵאֵלֶּה" (קבק, במשעול 380). – [לְהִתְיַלֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הוֹלִיד** פ״י 1, גָּרַם לְלֵדָה, נָתַן הֵרָיוֹן: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק" (בראשית כה יט). 2, יָצַר, גָּרַם שֶׁיּוֹפִיעַ דָּבָר: "הֲיֵשׁ לַמָּטָר אָב, אוֹ מִי־הוֹלִיד אֶגְלֵי־טָל?" (איוב לח כח). "הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת, שֶׁהוֹלִידָה בִּזְמַנָּהּ סִפְרוּת וְכוּחִית שְׁלֵמָה" (אחד העם, כג). "הַבִּצּוֹת... מוֹלִידוֹת אֶת הַקַּדַּחַת בְּכָל שָׁנָה בְּמֶשֶׁךְ יַרְחֵי הַקַּיִץ" (שם, לב). – [לְהוֹלִיד, מוֹלִיד, יוֹלִיד]

~ הָפ׳ **הוּלַּד**, נוֹלַד, יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ: "בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אוֹתָךְ לֹא כָרַּת שָׁרֵּךְ" (יחזקאל טז ד). [ראה גם ערך הֻלֶּדֶת] – [מוּלָּד, יוּלַּד]

– יָלוּד, יִלּוֹד, ראה ערכים יָלוּד, יִלּוֹד.

– יָלַד לַבֶּהָלָה [שאול מן ישעיה סה כג], יָגַע וְטָרַח לַשָּׁוְא: "וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם, לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה" (תפילה).

– מַה יֵּלֶד יוֹם, מַה־חָדָשׁ יָבִיא עִמּוֹ יוֹם הַמָּחָר: "אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר, כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם" (משלי כז א).

– רָאָה אֶת הַנּוֹלָד*, הֵבִין מֵרֹאשׁ אֶת הַצָּפוּי, יָדַע אֶת הַתּוֹצָאוֹת הָעֲתִידוֹת לָבוֹא: "אֵיזֶהוּ חָכָם? הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד" (תמיד לב.).

– אָדָם לְעָמָל יוּלָּד [בשינוי הוראה מן איוב ה ז], גּוֹרָלוֹ שֶׁל הָאָדָם לִחְיוֹת חַיֵּי עָמָל וַעֲבוֹדָה.

– יוֹם־הוּלֶּדֶת, יוֹם־הֻלֶּדֶת, הַתַּאֲרִיךְ הַחוֹזֵר בְּכָל שָׁנָה שֶׁל הַיּוֹם שֶׁבּוֹ נוֹלַד פְּלוֹנִי: "יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה" (בראשית מ כ). י׳ בְּאִיָּר הוּא יוֹם הֻלַּדְתּוֹ שֶׁל הֶרְצְל. חֲגִיגַת יוֹם הוּלֶּדֶת.

יֶלֶד ז׳ [מן ילד] 1, וְלַד אָדָם, בֵּן מִזְּמַן הִוָּלְדוֹ וְעַד גִּיל בַּר־מִצְוָה (שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה) בְּעֶרֶךְ: "הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי־" (שמות ב ט). "וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד, וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא... אֶל־הַקֹּצְרִים" (מלכים ב ד יח). "וַחֲכָמֵינוּ מָנוּ שִׁבְעָה גִּילִים בָּאָדָם: יֶלֶד, נַעַר, רוֹבֶה, עֶלֶם, אִישׁ, שָׂב, זָקֵן" (מדרש תדשא ו). יְלָדִים וִילָדוֹת. 2, וָלָד, צָעִיר בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: "וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן" (ישעיה יא ז). 3, [בריבוי: יְלָדִים] שֵׁם כּוֹלֵל לְבָנִים וּלְבָנוֹת: "וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים" (בראשית לג ה). "וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים, וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים" (שמואל א א ב). – [יֶלֶד־, יַלְדִּי, יְלָדִים, יַלְדֵי־, יְלָדָיו, יַלְדֵיהֶם]

— **יֶלֶד־זְקוּנִים**, בֵּן שֶׁנּוֹלַד לָאָדָם בִּימֵי זִקְנָתוֹ: "יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן" (בראשית מד כ).

— **יֶלֶד־חֶמֶד**° [על־פי "בחורי חמד", יחזקאל כג ו] כִּנּוּי־חִבָּה לְיֶלֶד.

— **יֶלֶד־שַׁעֲשׁוּעִים**°, 1. יֶלֶד מְפֻנָּק, שֶׁמְּטַפְּלִים בּוֹ הַרְבֵּה: "הָיָה יוֹשֵׁב, יֶלֶד־שַׁעֲשׁוּעִים וְרַחִים, לְרַגְלֵי אִמּוֹ" (קבק, במשעול 91). 2. [בהשאלה] דָּבָר שֶׁמְּטַפְּחִים אוֹתוֹ בְּיוֹתֵר: "גַּם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, הָאֱנוֹשִׁיּוּת כֻּלָּהּ... כֻּלָּם מְשַׁמְּשִׁים חֹמֶר לְבַת־שִׁירָתוֹ, כֻּלָּם הֵם בְּנֵי־דְאָגָתוֹ וְיַלְדֵי־טִפּוּחָיו" (קלוזנר, יוצרים ג 273).

— **יֶלֶד־רְחוֹב**°, יֶלֶד הַגָּדֵל לְלֹא פִּקּוּחַ שֶׁל הוֹרִים וּמְחַנְּכִים.

— **יֶלֶד־שַׁעֲשׁוּעִים**, בֵּן חָבִיב, הַמְשַׂמֵּחַ לֵב הוֹרָיו אוֹ מַכִּירָיו: "הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם, אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים?" (ירמיה לא יט). "וְהוּא... הָיָה יֶלֶד־שַׁעֲשׁוּעָיו שֶׁל הָרַב הַיָּשִׁישׁ" (שזר, כוכבי 69).

— **וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ** [שאול מקריאת־הייאוש של ראובן כשלא מצא את יוסף בבור, בראשית לז כט], הוּא נֶעֱלַם, הָיָה כְּלֹא הָיָה: "מְסוֹבֵב אֲנִי בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר... וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ, נֶעֱלַם מְנַחֵם־מֶנְדֶּל, וְעִקְּבוֹתָיו לֹא נוֹדָעוּ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה נב).

— **יַלְדֵי־הַזְּמַן**^, **יַלְדֵי־יָמִים**^ [בשירת ימי־הביניים] כִּנּוּי לְמִקְרֵי הַחַיִּים, פְּגָעֵיהֶם וְתַהְפּוּכוֹתֵיהֶם: "וְלִסְבֹּל עַל יַלְדֵי הַזְּמָן" (פלקירא, צרי היגון 4). "מִיַּלְדֵי יוֹם אַל תִּבָּהֵל, כִּי יַלְדֵי יוֹם לֹא יִרָּגְעוּ" (אברהם אבן־עזרא, לקוטי קדמוניות נה).

— **יַלְדֵי־נָכְרִים** [שאול מן ישעיה ב ו], כִּנּוּי לְרַעְיוֹנוֹת אוֹ לְדֵעוֹת הַשְּׁאוּלִים מִמְּקוֹרוֹת זָרִים.

— **יַלְדֵי־רוּחַ**°, רַעְיוֹנוֹת, הֲגִיגִים וּמַחֲשָׁבוֹת: "יַלְדֵי רוּחִי" (י״מ פינס, שם ספרו). "כִּי גַּם יַלְדֵי־הָרוּחַ לֹא לְעוֹלָם יִחְיוּ" (אחד העם, עג). "כָּל יַלְדֵי־רוּחִי אֵלֶּה לָרִיק וְשָׁאוֹל תְּצִיעַ" (יעקב שטינברג, עב).

יַלְדָּה נ׳ [נקבה מן יֶלֶד] 1. בַּת מִזְּמַן הַוְּלָדָה וְעַד גִּיל בַּת־מִצְוָה (שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה) בְּעֵרֶךְ: "וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ" (זכריה ח ה). 2. אִשָּׁה צְעִירָה: "קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה" (בראשית לד ד). "לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת יַלְדָּה וְאַחַת זְקֵנָה" (בבא קמא ס:). 3. כִּנּוּי־חִבָּה לְנַעֲרָה: "בּוֹאִי בּוֹאִי, יַלְדָּתִי" (זמר־עם). *4 [בהשאלה] כִּנּוּי לְעָנָף רַךְ: "יַלְדָּה שֶׁסְּבָכָהּ בִּזְקֵנָה, בָּטְלָה יַלְדָּה בִּזְקֵנָה וְאֵין בָּהּ דִּין עָרְלָה" (סוטה מג:). — [יַלְדַּת־, יְלָדוֹת, יַלְדוֹת־]

— **יַלְדַּת־שַׁעֲשׁוּעִים**°, בַּת חֲבִיבָה: "הֲיִשְׁכַּח טוֹבִיָּה אֶת הַטּוֹבָה בִּבְנוֹתָיו, אֶת הוֹדִיל יַלְדַּת־שַׁעֲשׁוּעָיו?" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קטז).

יִלָּדָה, ראה **יְלוֹדָה**.

יַלְדּוֹן° ז׳ [מן יֶלֶד] [בלשון־הדיבור] יֶלֶד קָטָן, נַעַר קָטָן: "וְהַזְּמַן מֵאִיר אֶת יַלְדּוֹנָיו בְּנֹגַהּ יָרֵחַ" (גורי, פרחי 69). אִי לְךָ, יַלְדּוֹן שֶׁכְּמוֹתְךָ! — [יַלְדּוֹנִים, ־נֵי־; יַלְדּוֹנֶת, יַלְדּוֹנוֹת]

יַלְדוּת נ׳ [מן ילד] 1. תְּקוּפַת הַיֶּלֶד, גִּיל הַיְלָדִים, הַשָּׁנִים שֶׁבָּהֶן אָדָם הוּא יֶלֶד: "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ" (קהלת יא ט). "דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּיַלְדוּתוֹ מַשְׁחִירִים פָּנָיו לְעֵת זִקְנָתוֹ" (שבת קנב.). "אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ שֶׁלֹּא בִּיְּשָׁה אֶת זִקְנוּתֵנוּ" (סוכה נג.). "יְלָדִים בְּלֹא יַלְדוּת מַחֲזֶה עָצֵב וְנוֹרָא מְאֹד" (מגדלי מו״ס, שעט). "פֹּה בִּכְּרָה יַלְדוּתוֹ, בַּחֲרוּתוֹ גָּמְלָה" (ביאליק, המתמיד). "תִּינוֹק זֶה יַלְדוּתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת מְבֹרֶכֶת" (עגנון, כפות רמו). *2. תְּכוּנַת הַיֶּלֶד, דֶּרֶךְ הַיְלָדִים: "יַלְדוּת הָיְתָה בִּי וְהֵעַזְתִּי פָּנַי בְּנָתָן הַבַּבְלִי" (בבא בתרא קלא.). "מַעֲשֵׂה יַלְדוּת" (ביאליק, שם השיר). — [יַלְדוּת־]

— **טַל יַלְדוּת** [על־פי תהלים קי ג], רַעֲנַנּוּתָם שֶׁל יְמֵי־הַנֹּעַר, רֵאשִׁית פְּרִיחָתוֹ שֶׁל הָאָדָם: "עוֹד בְּשַׁחַר טַל יַלְדוּתָהּ וְהַנַּעֲרָה כְּבָר הוֹכִיחָה אֲשֶׁר עֲתִידָה הִיא לִגְדוֹלוֹת" (פרישמן, כתבים 31).

— **הַיַּלְדוּת – עֲטֶרֶת שֶׁל וֶרֶד, וְהַזִּקְנָה – עֲטֶרֶת שֶׁל חֲלָף*** [על־פי שבת קנב., ושם בארמית] מֵימְרָה שֶׁל חֲזַ״ל בְּשִׁבְחָם שֶׁל יְמֵי הַיַּלְדוּת וְהַנְּעוּרִים.

יַלְדוּתִי° ת׳ [מן יַלְדוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנַת יֶלֶד, בִּלְתִּי־מְבֻגָּר, אִינְפַנְטִילִי: הִתְנַהֲגוּת יַלְדוּתִית. פָּנִים יַלְדוּתִיִּים מְאֹד. הַבָּעָה יַלְדוּתִית. — [יַלְדוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

יַלְדוּתִיּוּת° נ׳ [מן יַלְדוּתִי] הִתְנַהֲגוּת כְּדֶרֶךְ יְלָדִים, אִינְפַנְטִילִיּוּת, חֹסֶר בַּגְרוּת רוּחָנִית: "מִתְבַּיֵּשׁ בְּבַת־שִׁירָתוֹ, בִּתְמִימוּתוֹ וְיַלְדוּתִיּוּתוֹ" (קלצקין, כתבים 292). יֵשׁ מַשֶּׁהוּ מִן הַיַּלְדוּתִיּוּת בִּתְגוּבוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי. — [יַלְדוּתִיּוּת־]

יַלְדִּי° ת׳ [מן יֶלֶד] שֶׁל גִּיל הַיַּלְדוּת: הִתְפַּתְּחוּת יַלְדִּית. הֲבָנָה יַלְדִּית. — [יַלְדִּית, יַלְדִּיִּים, יַלְדִּיּוֹת]

יַלְדֹּנֶת°, ילדונת נ׳ [מן יַלְדָּה] [בלשון־הדיבור] 1. יַלְדָּה קְטַנָּה. 2. כִּנּוּי לְנַעֲרָה, לִצְעִירָה: "אֵיפֹה מוֹצְאִים לוֹ יַלְדֹּנֶת, נֶחְמָדֶת, שֶׁתְּשַׁכֵּר לוֹ לֵילוֹת וְתַדְרִיךְ אוֹתוֹ יוֹמָם?" (יזהר, צקלג 546). — [יַלְדּוֹנוֹת]

יִלּוֹד תו״ז [מן ילד, יָלַד] 1. ז׳ תִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד, יָלוּד, וָלָד: "תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיִּלּוֹד הַחַי" (מלכים א ג כז). 2. ת׳ שֶׁנּוֹלַד: "מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה, וְכִי יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה" (איוב טו יד) [ראה עוד להלן]. "שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ יַעֲקֹב בָּנִים יִלּוֹדִים אֶלָּא רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן" (רשב״ם בבא בתרא קמב:). "הִתְעַלֵּס עִם בְּנוֹת־הַיָּם, יִלּוֹדוֹת אוֹר וָקֶצֶף" (כהן, שירים לט). "כִּבְיָכוֹל לֹא הִיא אִשָּׁה וְלֹא הִיא יִלּוֹדַת אִשָּׁה" (הזז, יעיש א 79). 3°. שֶׁנּוֹצַר, שֶׁנִּתְהַוָּה מִן־: הַשִּׁמָּמוֹן וְהָעֶצֶב יִלּוֹדֵי הַבְּדִידוּת. — [יִלּוֹד־, יִלּוֹדִים, יִלּוֹדֵי־; יִלּוֹדָה, יִלּוֹדַת־, יִלּוֹדוֹת]

— **יְלוּד־אִשָּׁה**, כִּנּוּי לָאָדָם הַחַלָּשׁ, בְּשַׂר־וָדָם: "אָדָם יְלוּד אִשָּׁה, קְצַר יָמִים וּשְׂבַע־רֹגֶז" (איוב יד א). "אַשְׁרֵי יְלוּד־אִשָּׁה, שֶׁכָּךְ שׁוֹמֵעַ מִפִּי בּוֹרְאוֹ" (ויקרא רבה לה). לֹא הָאֱלָהוּת... הַמֻּפְשֶׁטֶת לְבַדָּהּ, כִּי אִם... בֶּן־אָדָם יְלוּד־אִשָּׁה" (אחד העם, שעב). "רוֹטְשִׁילְד, שֶׁעָשִׁיר הוּא... וַאֲנִי טוֹבִיָּה, שֶׁיְּלוּד־אִשָּׁה אֲנִי" (ברקוביץ, תר׳ טוביה נט).

יִלּוּד° ז׳ [מן ילד, יִלֵּד] פְּעֻלַּת הַמְיַלֵּד אוֹ הַמְיַלֶּדֶת, מְיַלְּדוּת, טִפּוּל בְּהוֹצָאַת הַוָּלָד מִבֶּטֶן הָאֵם: תּוֹרַת הַיִּלּוּד. — [יִלּוּד־]

יָלוּד ת׳ [מן ילד] נוֹלָד, יִלּוֹד: "הַבֵּן הַיִּלּוֹד לָךְ" (שמואל ב יב יד). "עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם" (ירמיה טז ג). "הַיִּלּוֹדִים לָמוּת, וְהַמֵּתִים לְהֵחָיוֹת, וְהַחַיִּים לִדּוֹן" (אבות ד כב). — [יְלוּדָה, יְלוּדִים, יְלוּדוֹת]

יְלוּדָה°, יִלָּדָה° נ׳ [מן ילד] כְּלַל הַנּוֹלָדִים, מִסְפָּר כּוֹלֵל שֶׁל יְלוּדֵי תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בְּעֵדָה, בְּשֵׁבֶט, בְּעַם וְכוּ׳: הַיְלוּדָה אֵצֶל רֹב הָעַמִּים גְּדוֹלָה מִן הַתְּמוּתָה. תְּמִיכָה מֶמְשַׁלְתִּית לְעִדּוּד הַיְלוּדָה. — [יְלוּדַת־]

יְלוּל° ז׳ [מן ילל, יִלֵּל] הַשְׁמָעַת קוֹל יְלָלָה: ״רַקְּטוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת הִתְנַפְּצוּ בִּשְׁרִיקוֹת־יְלוּל בַּמְּרוֹמִים״ (בר־יוסף, בגי 109). — [יְלוּל־]

יָלִיד ז׳ [מן ילד, יָלַד] 1. יִלּוֹד, בֵּן: ״אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי, יְלִידֵי הָעֲנָק״ (במדבר יג כב). ״אֶת הַכֹּל לָקְחוּ יְלִידֵי הַשַּׁחַת״ (יעקב כהן, שירים קמה). 2°. מִי שֶׁנּוֹלַד בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, בֶּן מָקוֹם פְּלוֹנִי (לְהַבְדִּיל מִן הַמְּהַגְּרִים וְהַמִּתְיַשְּׁבִים הַחֲדָשִׁים): ״מִבְחִירֵי צְעִירֵי עַמֵּנוּ יְלִידֵי־הָאָרֶץ בְּיַחַד עִם אֲנָשִׁים... גַּם מֵחוּ״ל״ (אחד העם, מז). שִׁבְטֵי הַיְלִידִים. — [יְלִיד־, יְלִידִים, יְלִידֵי־]

— **יְלִיד־הָאָרֶץ**°, מִי שֶׁנּוֹלַד בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אוֹ בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל.

— **יְלִיד־אִשָּׁה***, יְלוּד־אִשָּׁה, בֶּן־אָדָם: ״וִילִיד אִשָּׁה מַה יֵּשֵׁב לְפָנֶיךָ וְהוּא מֵעָפָר מְגֻבָּלוֹ״ (מגילת הסרכים, יא 21).

— **יְלִיד־בַּיִת**, עֶבֶד שֶׁנּוֹלַד בְּבֵית אֲדוֹנָיו: ״וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ״ (בראשית יז כג). ״הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל, אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא?״ (ירמיה ב יד).

— **יְלִיד־חוּץ**°, מִי שֶׁבָּא מִן הַחוּץ, שֶׁאֵינוֹ בֶּן־הַמָּקוֹם: ״אַף אִלּוּ הֵם בָּאֵי־כֹחָם הַכְּשֵׁרִים וְלֹא יְלִידֵי־חוּץ וּפְסוּלֵי מִשְׁפָּחָה״ (קלצקין, כתבים 40).

— **יְלִידֵי־בֵּינַיִם**°, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַאֲנָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ בֵּין שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת וְהֵם נְבוֹכִים וּפוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: ״וַאֲנַחְנוּ יְלִידֵי־בֵּינַיִם... לִפְנֵי שְׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת גַּם יַחַד מִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים״ (ביאליק, לאחר העם).

יְלִידָה^ נ׳ [מן ילד, יָלַד] לֵדָה: ״יִמַהֵר יוֹם פְּקֻדָּתִי וְיֹאבַד יוֹם יְלִידָתִי״ (הנגיד, דיואן 239). — [יְלִידַת־]

יְלִיוּל° ז׳ [מן יליל, יִלְיֵל] הַשְׁמָעַת קוֹלוֹת־יְלָלָה מְקֻטָּעִים אַגַּב הַקָּשַׁת כַּף, הַיָּד בַּפֶּה, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי הַמִּזְרָח: ״וְאוֹתָם פִּזְמוֹנִים וִילְיוּל שֶׁהַנָּשִׁים מַפְרִיחוֹת מִפִּיהֶן״ (סביב, דרך 53). — [יְלִיוּל־, ־לִים, ־לֵי־]

יליל [מן ילל]

~ פִּע׳ **יִלְיֵל**°, הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹת־יְלֵל מְקֻטָּעִים אַגַּב הַקָּשַׁת כַּף־הַיָּד בַּפֶּה, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי הַמִּזְרָח: ״מִקְצָת הַנָּשִׁים... פָּרְחוּ הָלְכוּ גַּם הֵן לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחַת הַבְּרִית וּלְיַלְיֵל יְלִיוּלֵיהֶן״ (סביב, דרך 53). — [לְיַלְיֵל, מְ־, יְ־]

ילך ~ פָּע׳ עתיד יֵלֵךְ; ~ הִפ׳ **הוֹלִיךְ**, ציווי הֵילִיכִי — ראה **הלך**.

ילל [כנראה בחיקוי לקול הזעקה הממושכת; ארמית: יְלֵל, אֵילֵל; ערבית: וַלְוַל]

~ פִּע׳ **יִלֵּל*** פעו״י יִבֵּב, הִשְׁמִיעַ זְעָקָה מְמֻשֶּׁכֶת אוֹ מְקֻטַּעַת: ״הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל צוֹעֵק וּמְיַלֵּל בִּפְנֵי עַצְמוֹ״ (פסיקתא רבתי קנ). ״לֹא בִקְּשָׁה חַוָּה אֶלָּא לִבְכּוֹת וּלְיַלֵּל עָלָיו בְּקוֹלָהּ וְאָכַל מִמֶּנּוּ״ (דברים רבה ד). ״עַל־גַּבֵּי הַכִּירָה הֶחָתוּל מְיַלֶּלֶת״ (ביאליק, שירתי). ״וִילָלָה עֲלֵיכֶם הַדְּלוּת בַּאֲרֻבַּת הֶעָשָׁן״ (ביאליק, אכן גם). הַתַּנִּים מְיַלְּלִים בַּלֵּילוֹת. — [לְיַלֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֻלַּל**°, — ראה ערך **מְיֻלָּל**.

~ הִפ׳ **הֵילִיל** פ״ע 1. יִבֵּב, זָעַק: ״עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה״ (מיכה א ח). ״וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב, וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ״ (ישעיה סה יד). 2°. הִשְׁמִיעַ קוֹל מְמֻשָּׁךְ כְּעֵין יְלָלָה: ״דּוֹמָם יְיֵלִיל יְשִׁימוֹן״ (ביאליק, מתי מדבר). — [לְהֵילִיל, מֵילִיל, יָלִיל גם יְיֵלִיל, יְהֵילִיל]

~ התפ׳ **הִתְיַלֵּל**°, פָּרַץ בְּקוֹל־יְלָלָה, הִשְׁמִיעַ יְלָלוֹת: ״הִתְיַלֵּל נוֹרָאוֹת הַזְּאֵב, נָפַל אַרְצָה״ (שניאור, סיפורים רלו). ״וְכָל כָּךְ נִתְיַלְּלוּ הַנָּשִׁים בִּבְכִיָּתָן יַחְדָּו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 184). ״וַאֲשֶׁר בְּךָ שְׂנֵאתִי יִתְיַלֵּל בִּי כִּילֶלֶת כְּלָבִים לְלֹא מַחֲסֶה בְּלֵילוֹת סַגְרִירִים״ (למדן, במעלה קטו). ״הֶחָתוּל הִתְיַלֵּל מִן הַכְּאֵב הַלּוֹפֵת״ (ש׳ שלום, שירים סב). ״תַּן מִתְיַלֵּל לְפֶתַע בַּמֶּרְחַקִּים״ (בר־יוסף, העומדים 195). — [לְהִתְיַלֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

יְלֵל ז׳ [מן ילל] 1^. יְבָבָה, זְעָקָה מָרָה: ״וּבְמַר יְגוֹנִי וְעָצְבִּי יְלֵל אַחֲבִּירָה״ (מי יחן, לט׳ באב). 2. קוֹל נוֹגֶה מְמֻשָּׁךְ כְּעֵין יְבָבָה: ״בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן״ (דברים לב י). ״יְלֵל הֶחָתוּל וּשְׂרוּט צִפָּרְנָיו״ (ביאליק, והיה כי יארכו). ״כִּילֵל סוּפַת חֹשֶׁךְ״ (ביאליק, שירה יתומה). ״כִּי סְעָרָה לְפֶתַע תִּתְחוֹלֵל בְּזַעַם וּבִילֵל״ (שמעוני, הביבר 68). — [יְלֵל־]

יֶלֶל^ ז׳ [מן ילל] יְלֵל, יְבָבָה: ״וְקוֹל לֹא מִכָּאן אֶת הַיֶּלֶל בּוֹקֵעַ״ (שלונסקי, שירים ב 84). ״אֵין קֵץ לַמְּבוּקָה וְלַחֹם, וְלִכְבֵד הַיֶּלֶל אֵין קֵץ״ (שלו, אלוהי 186). — [יֶלֶל־]

יְלָלָה נ׳ [מן ילל] 1. יְלֵל, יְבָבָה, זְעָקָה מָרָה: ״קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים, וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה״ (צפניה א י). ״קוֹל יִלְלַת הָרֹעִים, כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם״ (זכריה יא ג). ״וַתִּפְתַּח לַיְלָלָה — יִלְלַת הַחַיִּים עַל הַמֵּת״ (בן־ציון, קפה). 2°. קוֹל מְמֻשָּׁךְ כְּעֵין יְבָבָה: ״מִבֵּין הַפְּרָצִים תִּפְרֹץ יִלְלַת הָרוּחַ״ (ביאליק, תיקון חצות). ״יִלְלַת תַּנִּים נוֹגָה חֶחְצָה דְּמִי הַלַּיִל״ (יצחק קצנלסון). יִלְלַת חֲתוּלִים. — [יִלְלַת־, יְלָלוֹת, יִלְלוֹת־]

יַלְלָן° ז׳ [מן ילל, יִלֵּל] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְיַלֵּל, בַּכְיָן, צַעֲקָן: נָשִׁים יַלְלָנִיּוֹת. — [יַלְלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

יַלְלָנוּת° נ׳ [מן יַלְלָן] בַּכְיָנוּת, נְטִיָּה לְיַלֵּל וּלְהִתְיַפֵּחַ. — [יַלְלָנוּת־]

יַלְלָנִי° ת׳ [מן יַלְלָן] הַמַּשְׁמִיעַ יְלָלוֹת הַרְבֵּה, צַעֲקָנִי: ״נְגִינָה יַלְלָנִית־מְפַקֶּרֶת לְבַסִּיסַת רַגְלַיִם מְגֻעָלָה זוֹ״ (הלקין, משבר 122). ״הַכִּרְכָּרוֹת הַגְּדוּשׁוֹת עַד אֶפֶס־מָקוֹם עֲרֵמוֹת־אָדָם סַסְגוֹנִיּוֹת וְיַלְלָנִיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 109). קוֹל יַלְלָנִי. — [יַלְלָנִית, יַלְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

יְלֶלֶת° נ׳ [מן ילל] יְלָלָה מְמֻשֶּׁכֶת: ״כְּחֶדֶל עִם תְּנוּמָה בְּכִי־יֶלֶד, חָדְלָה הַיְלֶלֶת״ (צייטלין, האש 99). — [יְלֶלֶת־]

יַלֶּפֶת נ׳ [המקור לא הוברר] מַחֲלַת עוֹר, אֶחָד מִמִּינֵי הַסַּפַּחַת בָּעוֹר שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה (ויקרא כא כ). — [יַלֶּפֶת־, יַלָּפוֹת]

יֶלֶק ז׳ [אולי מן לקק, על שום זלילתו] 1. אֶחָד מִמִּינֵי הָאַרְבֶּה: ״יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה, וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיָּלֶק, וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל״ (יואל א ד). 2°. כִּנּוּי לַזַּחַל הָאַרְבֶּה לְאַחַר יְצִיאָתוֹ מִן הַבֵּיצָה: הַיֶּלֶק הוּא הַדַּרְגָּה הָרִאשׁוֹנָה בְּגִלְגּוּלֵי הָאַרְבֶּה. — [יֶלֶק־, יְלָקִים, יִלְקֵי־]

— **יֶלֶק־סָמָר** (ירמיה נא כז), אֶחָד מִמִּינֵי הַיֶּלֶק.

א־**יַלְקוּט** ז׳ [מן לקט] 1. תַּרְמִיל, תִּיק אוֹ שַׂק לָשֵׂאת בּוֹ כֵּלִים, מַכְשִׁירִים, סְפָרִים וְעוֹד: ״וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי אֲבָנִים מִן־הַנַּחַל, וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט״ (שמואל א יז מ). ״לֵךְ סֹב עַל הַפְּתָחִים בְּיַלְקוּט עַל שִׁכְמְךָ״ (ביאליק, הרהורי לילה).

יַלְקוּט הַתַּלְמִיד [בהשאלה:] "עִם יַלְקוּטֵי צְרוֹתָיו וְאוֹצְרוֹת תַּעֲנוּגָיו" (סוקולוב, במראות 81). 2 ^, מְאַסֵּף, קֹבֶץ סִפְרוּתִי, מַדָּעִי וְכוּ': יַלְקוּט לְדִבְרֵי סִפְרוּת. – [יַלְקוּט־, יַלְקוּטִים, ־טֵי־]

— יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי ^, סֵפֶר אַגָּדוֹת וּדְרָשׁוֹת הַמְלֻקָּטוֹת מִן הַתַּלְמוּד וְהַמִּדְרָשִׁים הַקַּדְמוֹנִים וּמְסֻדָּרוֹת לְפִי סֵדֶר סִפְרֵי הַמִּקְרָא [נקרא כך על שם מחברו ר' שמעון הדרשן, שחי כנראה בסוף המאה ה־12 או בתחילת המאה ה־13].

ב. ילקוט

— יַלְקוּט־שֵׁרוּת ° [בצבא] תִּיק הַמֵּכִיל רִשּׁוּם פְּרָטָיו הָאִישִׁיִּים שֶׁל חַיָּל וְכֵן פְּרָטִים עַל שֵׁרוּתוֹ הַצְּבָאִי.

ב. יַלְקוּט ° ז' [מן א. יַלְקוּט] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּצְלִיבִים בַּעַל פְּרָחִים קְטַנִּים וּלְבָנִים וּפֵרוֹת הַדּוֹמִים לְיַלְקוּט שֶׁל רוֹעִים (Capsella). – [יַלְקוּטִים, יַלְקוּטֵי־]

יָם ז' [אוגריתית: ים; אכדית: iame; ארמית: יַמָּא; ערבית: יַם] 1. מִקְוֵה טִבְעִי גָּדוֹל מְאֹד שֶׁל מַיִם מְלוּחִים: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ, וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים" (בראשית א י). "כָּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ, יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם" (יהושע א ד). "זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם... שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן" (תהלים קד כה–כו). "יַמָּא אַסְפַּמְיָא וְיַם הַגָּדוֹל" (בבא בתרא עד:). הַיָּם הַשָּׁחוֹר. יַם־סוּף. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֶנֶת לְחוֹף הַיָּם הַתִּיכוֹן. 2 ^ [בהשאלה] מָשָׁל לְשֶׁפַע רַב, מֶרְחָב, הָמוֹן רוֹגֵשׁ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ שִׁעוּר וּגְבוּל: "וְרַק אֶשְׁחֶה בְּיָם הַבִּין לְבַדִּי, לְלַקֵּט כָּל בְּדֹלְחָיו וְדַרְיָו" (גבירול, א 18). "וּכְשֶׁתִּשְׁתַּקֵּעַ נַפְשׁוֹ בְּיָם הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהָעֵצוֹת" (חריזי, מוסרי הפילוסופים א יט). "אֲנִי יָשֵׁן וְלִבִּי עֵר, וּבְיָם הַתְּשׁוּקָה סוֹעֵר וּבוֹעֵר" (חריזי, תחכמוני 8, הקדמה). "יָם הַדְּמָמָה פּוֹלֵט סוֹדוֹת" (ביאליק, ים הדממה). "וְאַהֲבַת אֱלֹהִים... שֶׁטְּפָה לִבּוֹ בְּיָם גַּעֲגוּעֶיהָ" (ביאליק, מגילת ו). "בֵּין גַּלִּים קְרוּשִׁים שֶׁל יָם־עַצֶּבֶת" (שמעוני, שירים א שמה). "עִם סְפֵקוֹת נַפְשִׁי מַשְׁלִיךְ בְּיָם הַתֹּהוּ הַגָּדוֹל" (כהן, שירים עד). 3. אֲגַם גָּדוֹל שֶׁל מַיִם: הַיָּם הַכַּסְפִּי. יָם כִּנֶּרֶת. 4. כְּלִי־קִבּוּל גָּדוֹל לְמַיִם אוֹ לְנוֹזְלִים אֲחֵרִים: "וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־בְּבֵית ה' שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים" (מלכים ב כה יג). "יָם שֶׁל בֵּית־הַבַּד לְקִבּוּל הַשֶּׁמֶן" (בבא בתרא ד ה). 5. כִּנּוּי לְצַד מַעֲרָב (הַכִּוּוּן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְצַד הַיָּם הַתִּיכוֹן!): "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה" (בראשית כח יד). "וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם: מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב, מִצָּפוֹן וּמִיָּם" (תהלים קז ג). – [יָם־, בסמיכות לפני הברה מוטעמת: יַם־: "יַם־סוּף"; יַמּוֹ, יַמִּים, יַמֵּי־]

— יָם־שֶׁל־שְׁלֹמֹה * [על־פי יומא נח:], הַכִּיּוֹר הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (קוֹמָתוֹ 5 אַמּוֹת, הֶקֵּפוֹ 30 אַמָּה) וְהֶעֱמִידוֹ עַל שְׁנֵים־עָשָׂר בָּקָר (מלכים א ז כג–כו). נִקְרָא גַּם "יָם הַנְּחֹשֶׁת" (דברי הימים א יח ח).

— הַיָּם הָאַחֲרוֹן (דברים יא כד), הַיָּם הַגָּדוֹל (יהושע א יד), יַם־פְּלִשְׁתִּים (שמות כג לא), מִכִּנּוּיָיו שֶׁל הַיָּם הַתִּיכוֹן.

— יַם הַתַּלְמוּד ^, כִּנּוּי לְסִפְרוּת־הַתַּלְמוּד הָרְחָבָה וְהָעֲמֻקָּה: "הַגָּאוֹן הַמֻּבְהָק... אֲשֶׁר דָּלָה דָלָה לָנוּ מִמַּעֲמַקֵּי יַם הַתַּלְמוּד זָהָב וְרֹב פְּנִינִים" (הקדמה להגהות בעל הלבוש). "יְנַסֶּה ר' גַּדְיאֵל אֵלַי דְּבַר הֲלָכָה, וְיִרְאֶה כִּי שׂוֹחֶה אֲנִי בְּיָם הַתַּלְמוּד" (מאפו, שסח). "אֶשְׂחֶה בְּשָׁלוֹם בְּ'יָם הַתַּלְמוּד' כָּאֳנִיָּה הַשָּׁטָה בְּחֹם צַח" (בן־ציון, קצט).

— יָמָּה, לְצַד מַעֲרָב (הַכִּוּוּן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְעֵבֶר הַיָּם הַתִּיכוֹן): "שָׂא נָא עֵינֶיךָ... צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה" (בראשית יג יד).

— אִיֵּי־הַיָּם (ישעיה יא יא), כִּנּוּי לָאֲרָצוֹת הָרְחוֹקוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת בַּיָּם הַתִּיכוֹן.

— גְּאוּת־הַיָּם, ° עֲלִיַּת מֵי הַיָּם – עַיֵּן גֵּאוּת.

— חֲזִיר־יָם °, רְאֵה חֲזִיר, חֲזִיר־יָם.

— יוֹרְדֵי־יָם (תהלים קז כג), סַפָּנִים, מַלָּחִים הַמַּפְלִיגִים בָּאֳנִיּוֹת בַּיַּמִּים. [וראה עוד ערך יוֹרֵד]

— כְּטִפָּה מִן הַיָּם * (קהלת רבה ו, כי יש), מְשַׁל גּוּזְמָה לְמִעוּט בִּלְתִּי־נִכָּר, דָּבָר פָּעוּט הַבָּטֵל בֵּין דְּבָרִים גְּדוֹלִים [ראה גם טִפָּה]

— כֶּלֶב־הַיָּם *, רְאֵה כֶּלֶב, כֶּלֶב־הַיָּם.

— לְשׁוֹן־יָם (יהושע טו ה), מִפְרָץ, חֵלֶק מִן הַיָּם הַנִּכְנָס לְתוֹךְ הַיַּבָּשָׁה כְּעֵין לָשׁוֹן וְיוֹצֵר מִפְרָץ, לְמָשָׁל: לְשׁוֹן־הַיָּם שֶׁבְּחֵיפָה ("מִפְרַץ חֵיפָה").

— מְדִינוֹת־הַיָּם * (גיטין א א), כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לָאֲרָצוֹת הָרְחוֹקוֹת, וּבְיִחוּד לָאֲרָצוֹת שֶׁמֵּעֵבֶר לַיָּם הַתִּיכוֹן.

— גָּדוֹל כַּיָּם, תֹּאַר לְדָבָר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר: "כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ" (איכה ב יג). "חֶמְלָה גְּדוֹלָה כַּיָּם" (ביאליק, אכן חציר).

— מֵעֵבֶר לַיָּם, מִן הַיַּבָּשָׁה הַנִּמְצֵאת בִּקְצֵהוּ הָאַחֵר שֶׁל הַיָּם, כְּלוֹמַר, מִמָּקוֹם רָחוֹק בְּיוֹתֵר: "וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא... כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד" (דברים ל יג–יד).

— סוּס־הַיָּם °, רְאֵה סוּס, סוּס־הַיָּם.

יֵם ז' [מלה סתומה שנזכרה בבראשית לו כד: "עֲנָה אֲשֶׁר־מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר"; הפירושים שונים ומשוערים בלבד; ויש שולל קריאה זו ומנסח שם: הַיָּמִם] 1 °, מַעְיַן מַיִם חַמִּים. 2 * [לפי פירוש חז"ל, חולין ז:] פֶּרֶד. 3 ° [לפי הערבית: יַמ] יוֹנַת־הַבָּר. – [יֵם־, יֵמִים, יֵמֵי־]

— מָצָא אֶת הַיֵּמִים בַּמִּדְבָּר [על־יסוד הנ"ל, בהשאלה] גִּלָּה חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת: "סוֹף סוֹף מְצָאנוּ אֶת 'הַיֵּמִים בַּמִּדְבָּר'" (סוקולוב, במראות 30). "עוֹלָמוֹת חֲדָשִׁים לֹא גִלָּה, וְאֶת 'הַיֵּמִים בַּמִּדְבָּר' לֹא מָצָא" (ביאליק, פאסטרנאק).

י"מ ר"ת יֵשׁ מְפָרְשִׁים.

י־ם, כתיב מקוצר רווח של השם יְרוּשָׁלַיִם.

יַמָּאוּת ° נ' [מן יַמַּאי] עֲבוֹדַת הַיָּם, סַפָּנוּת, הַפְלָגָה בַּיַּמִּים: "אָהַבְתִּי לְכָל עִנְיְנֵי הַיַּמָּאוּת" (בן־אב"י, שחר 76). – [יַמָּאוּת־]

יַמַּאי ° ז' [מן יָם] יוֹרֵד־יָם, סַפָּן, אִישׁ־יָם. – [יַמָּאִים, יַמָּאֵי־]

יַמְבּוּס ° ז' [יוונית: iambos] [בשירה] "יוֹרֵד" קֶצֶב שֶׁל שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת, שֶׁבָּהֶן הָרִאשׁוֹנָה בִּלְתִּי־מֻטְעֶמֶת (בְּסִפְרוּת הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמָא – קְצָרָה) וְהַשְּׁנִיָּה מֻטְעֶמֶת (בְּסִפְרוּת הַנַּ"ל – אֲרֻכָּה); אַחַת מִצּוּרוֹת־הַמִּשְׁקָל הַנְּהוּגוֹת בַּשִּׁירָה הָאֵירוֹפִּית: מִלִּים בְּנוֹת שְׁתֵּי הֲבָרוֹת שֶׁבָּהֶן הַשְּׁנִיָּה מֻטְעֶמֶת ("מִלְּרַע"), לְמָשָׁל:

לִבִּי / כּוֹאֵב / עָלַי / סוֹבֵב / אוֹחֵז / הַכְּאֵב (כהן, עצב)

— יַמְבִּי °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַמְבּוּס: טוּרִים יַמְבִּיִּים.

יָמָה ° נ' [מן יָם] שֶׁטַח־מַיִם גָּדוֹל הַמֻּקָּף יַבָּשָׁה מִכָּל עֲבָרָיו כְּעֵין אֲגַם גָּדוֹל, כְּגוֹן יָם כִּנֶּרֶת וְיַם הַמֶּלַח. – [יְמַת־, יָמוֹת]

יְמ"ה ר"ת יְמוֹת הַשָּׁנָה.

יְמוֹת־, סְמִיכוּת רַבִּים מִן יוֹם, ראה יוֹם.

יַמִּי ת׳ [מן יָם] הַשַּׁיָּךְ לַיָּם: "מִמִּינֵי הַחַיּוֹת הַמִּדְבָּרִיּוֹת וְהַיַּמִּיּוֹת" (חובות הלבבות, הבחינה ד). קְצִין יַמִּי. מִסְחָר יַמִּי. — [יַמִּית, יַמִּיִּים, יַמִּיּוֹת]

— אַקְלִים יַמִּי °, אַקְלִימָן שֶׁל הָאֲרָצוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת לְחוֹף הַיָּם: הָאַקְלִים הַיַּמִּי נִכָּר בְּלַחוּתוֹ, בְּנִגּוּד לָאַקְלִים הַיַּבַּשְׁתִּי.

יְמֵי־בֵּינַיִמִּי° ת׳ [מן יְמֵי־הַבֵּינַיִם] הַשַּׁיָּךְ לִימֵי־הַבֵּינַיִם, שֶׁהוּא מִתְּקוּפַת יְמֵי־הַבֵּינַיִם (בְּקֵרוּב הַמֵּאוֹת 5—15): "אַהֲבַת אִשָּׁה שֶׁל פִילוֹסוֹף יְמֵי־בֵּינַיִמִּי" (ניר, השעיפים 43). — [־מִּית, ־מִּיִּים, ־מִּיּוֹת]

יַמִּיָּה° נ׳ [מן יַמִּי] צִי־מִלְחָמָה, הַכֹּחַ הַצְּבָאִי שֶׁל מְדִינָה הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי חֵיל־הַיָּם. — [יַמִּיַּת־, יַמִּיּוֹת]

יָמִים ריבוי מִן יוֹם — ראה יוֹם.

יָמִין זו"נ [אכדית: imnu; אוגריתית: ימן; ארמית: יַמִּינָא; ערבית: יַמִין] 1, ז׳ הַצַּד שֶׁמִּמּוּל לַצַּד שֶׁבּוֹ נָתוּן הַלֵּב, הַצַּד שֶׁבּוֹ נִמְצֵאת אֵצֶל רֹב בְּנֵי־הָאָדָם הַיָּד הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַעֲבוֹדָה, לִכְתִיבָה וְכוּ׳ (הַצַּד הַנֶּגְדִּי הוּא "שְׂמֹאל"); הַפּוֹנֶה לְמִזְרָח יִהְיֶה דָּרוֹם בִּימִינוֹ וְצָפוֹן בִּשְׂמֹאלוֹ: "לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול" (במדבר כ יז). 2, נ׳ הַיָּד הַנִּמְצֵאת בְּצַד יָמִין, שֶׁרֹב הָאֲנָשִׁים כּוֹתְבִים בָּהּ, עוֹבְדִים בָּהּ וְכוּ׳: "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי, וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי" (שיר השירים ב ו). "אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ, יְרוּשָׁלָיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי" (תהלים קלז ה). 3 °ז׳ [במדיניות] כִּנּוּי לְמִפְלָגוֹת הַשַּׁמְרָנִיּוֹת, מִפְלְגוֹת בַּעֲלֵי־הַהוֹן, הַתַּעֲשִׂיָּנִים וְכוּ׳ (בְּנִגּוּד לַ"שְּׂמֹאל" הַמְסַמֵּל אֶת מִפְלְגוֹת הַפּוֹעֲלִים) [יסודו בנוהג בכמה בתי־פרלאמנט שהשמרנים יושבים בספסלים ב י מ י ן האולם, ומפלגות הפועלים—בצד ש מ א ל]: מַאֲבָק בֵּין הַיָּמִין וּבֵין הַשְּׂמֹאל עַל הַשִּׁלְטוֹן בַּמְּדִינָה. 4, ז׳ צַד דָּרוֹם, תֵּימָן [צד דרום הוא לימינו של הפונה למזרח]: "צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם" (תהלים פט יג). — [יְמִין־, יְמִינוֹ]

— יָמִינָה [בפקודות בתרגילי־סדר] לְצַד יָמִין: יָמִינָה פְּנֵה!

— אִטֵּר יַד יְמִינוֹ (שופטים ג טו), הַשּׁוֹלֵט בִּשְׂמֹאלוֹ יוֹתֵר מִבְּיָדוֹ הַיְמָנִית.

— אֵינוֹ יוֹדֵעַ בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ [על־פי יונה ד יא], אֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלוּם, הוּא תָּם וְאֵינוֹ מֵבִין דָּבָר.

— פָּנָה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמֹאל (בראשית כד מט), פָּנָה לְכָאן וּלְכָאן, פָּנָה לְכָל עֵבֶר.

— לֹא סָר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל, נָהַג בְּדִיּוּק כַּמִּצְוָה, מִלֵּא בְּדַיְקָנוּת אֶת הַדָּבָר שֶׁהֻטַּל עָלָיו: "חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי, אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול" (יהושע א ז).

— יַד־יְמִינוֹ°, עוֹזְרוֹ הַקָּרוֹב וְהַנֶּאֱמָן, ראה ערך יָד.

— הֶחֱזִיק בִּימִינוֹ, תָּמַךְ בּוֹ, עוֹדֵד אוֹתוֹ: "הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ לָרַד לְפָנָיו גּוֹיִם" (ישעיה מה א). "מִי יַחֲזִיק בִּימִינָהּ וּמִי יִתְמֹךְ גּוֹרָלָהּ?" (ביאליק, אלמנות).

— עָמַד לִימִינוֹ°, עָזַר לוֹ, סִיֵּעַ בְּיָדוֹ.

— שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת*, מָשָׁל לְמִי שֶׁמְּקָרֵב וּמְרַחֵק כְּאֶחָד; מִצַּד אֶחָד הוּא נוֹטֶה לְדָבָר, אַךְ מִצַּד שֵׁנִי הֲרֵיהוּ מִסְתַּיֵּג מִמֶּנּוּ: "יֵצֶר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה — תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת" (סנהדרין קז:). [ולהיפך:] "אֶלָּא שֶׁאֶנְהַג בּוֹ זְהִירוּת: יָמִין דּוֹחָה וּשְׂמֹאל מְקָרֶבֶת" (ביאליק, איש הסיפון).

יְמִינִי ת׳ [מן יָמִין] 1, יְמָנִי, שֶׁהוּא בְּצַד יָמִין: "וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמִינִי שֵׁנִית" (יחזקאל ד ו, לפי הכתיב; והקרי שם: יְמָנִי). 2, שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין: "בְּאֶרֶץ־יְמִינִי" (שמואל א ט ד). — [יְמִינִית, יְמִינִיִּים, יְמִינִיּוֹת]

— עַמּוּד הַיְמִינִי* [שאול ממלכים א ז כא, ושם "הָעַמּוּד הַיְמָנִי", והמשמע כפשוטו] תֹּאַר־כָּבוֹד לְצַדִּיק גָּדוֹל: "אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו (לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי): נֵר־יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמִינִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק, מִפְּנֵי־מָה אַתָּה בוֹכֶה?" (ברכות כח:).

יַמְלוּחַ° ז׳ [מן א.מלח] שִׂיחַ־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַזּוּגָנִיִּים, בַּעַל פֵּרוֹת עֲסִיסִיִּים, אֲדֻמִּים וּמְתוּקִים (Nitraria), גָּדֵל בַּמְּלֵחוֹת שֶׁבְּעֵמֶק־הַיַּרְדֵּן וּבְעֵמֶק־הָעֲרָבָה. — [יַמְלוּחִים]

ימם [מן יום, יוֹמָם, יָמִים]

~ פע׳ יָמַם ° פ"ע הָיָה בּוֹ יוֹם, הוּאַר בְּאוֹר הַיּוֹם: "צוֹעֵד רֶגַע, וְקִרְיָה יוֹמֶמֶת תִּרְמֹס בְּשַׁעַט גֵּא אֶת הַמָּגוֹר" (שלונסקי, שירים ב 413). — [לִימֹם, יוֹמֵם, יִימַם]

~ פע׳ יוֹמֵם ° 1, פ"ע בִּלָּה אֶת הַיּוֹם: "בַּאֲשֶׁר שָׂם לֵילַת יוֹם לֹא יוֹמַמְתָּ" (גרינברג, רחובות רצט). 2, פ"י הָפַךְ לְיוֹם: "הַשְּׂרֵפָה מְיוֹמֶמֶת אֶת הַלַּיְלָה" (טברסקי, אררט 230). — [לְיוֹמֵם, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְיוֹמֵם °, הוּאַר בְּאוֹר הַיּוֹם: "אָהַבְתִּי שֶׁפַע מִתְיוֹמֵם לִקְרַאת הָעַיִן שֶׁצְּמֵאָה" (שלונסקי, שירים ב 409). —[לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

יְמָמָה° נ׳ [על־פי הארמית, ברכות ג.] מֵעֵת־לְעֵת, יוֹם וָלַיְלָה: בִּימָמָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת. — [יְמְמַת־, יְמָמוֹת, יְמְמוֹת־]

א. ימן [מן יָמִין]

~ הפ׳ הֵימִין פ"ע 1, פָּנָה לְצַד יָמִין: "הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי, אִם־הַשְּׂמֹאל — וְאֵימִנָה, וְאִם־הַיָּמִין — וְאַשְׂמְאִילָה" (בראשית יג ט). 2 °, נָטָה לְצַד הַמִּפְלָגוֹת הַשַּׁמְרָנִיּוֹת, הִתְקָרֵב בְּהַשְׁקָפוֹתָיו לְחוּגֵי הַיָּמִין: רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה הֵימִין בִּמְדִינִיּוּתוֹ. 3, הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּיַד יָמִין: "נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת" (דברי הימים א יב ב). — [לְהֵימִין; מֵימִין גם מַיְמִין, יֵימִין]

~ פע׳ יִמֵּן *, ראה ערך מִיָּמֵן*.

ב. ימן [צורת־משנה מן מנה, על־פי העתיד: יְזַמֵּן, שיצרו הפייטנים]

~ פע׳ יִמֵּן * פ"י זִמֵּן, הֵכִין: "בְּיֶשַׁע אֲשֶׁר לָמוֹ יִמְּנָתָהּ" (ינאי ט). "שׁוֹר יִמֵּן מַעֲשֵׂה שׁוֹר בּוֹ לְהַצִּיל" (קליר, שור, יוצר ב׳ פסח). "יָחִיד וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן שָׁמַיִם יִמֵּן לְכֻלָּם מִקְוָאוֹת מַיִם" (פיוטים, סידור 631). — [לְיַמֵּן, מְ־, יְ־]

~ פע׳ יֻמַּן *, זֻמַּן, הוּכַן: "יֻמַּן אָכְלוֹ עַד לֹא יֻוָּלֵד" (ינאי קלב). "יַעֲלֶה וְיָבֹא הַקֵּץ הַסָּתוּם הַמְיֻמָּן" (יהודה הלוי, אתה כוננת). — [מְיֻמָּן, יְיֻמַּן]

יְמָנִי ת׳ [מן יָמִין] 1, שֶׁהוּא בְּצַד יָמִין: "וְעַל־תְּנוּךְ אֹזֶן בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית" (שמות כט כ). הָאֲגַף הַיְמָנִי שֶׁל הַמַּחֲנֶה. סַמָּן יְמָנִי בַּצָּבָא. 2 °[בהשאלה, ראה יָמִין 3] שַׁמְרָנִי, הַנּוֹטֶה לְמִפְלְגוֹת הַיָּמִין: פְּלוֹנִי יְמָנִי בְּהַשְׁקָפוֹתָיו הַפּוֹלִיטִיּוֹת. —[יְמָנִית, יְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

יְמָנִיּוּת° נ׳ [מן יְמָנִי] נְטִיָּה לְצַד יָמִין (בְּהַשְׁקָפוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת), שַׁמְרָנוּת, קִרְבָה בְּדֵעוֹת לְחוּגֵי בַּעֲלֵי־הַהוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. – [יְמָנִיּוּת־]

יִמְקָ״א° ר״ת [אנגלית: Young Men's Christian Association] הִתְאַחֲדוּת צְעִירִים נוֹצְרִים; חֶבְרָה שֶׁהֵקִימָה מֶרְכָּזִים וּמוֹעֲדוֹנִים לְהַשְׂכָּלָה, לִסְפּוֹרְט וּלְחַיֵּי חֶבְרָה לַנֹּעַר בְּעָרִים רַבּוֹת בָּעוֹלָם.

ימר [קרוב אל אמר]

~ הת׳ **הִתְיַמֵּר**, הִתְפָּאֵר, הִתְהַלֵּל: ״חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ״ (ישעיה סא ו). ״אָנוּ מִתְיַמְּרִים לָשֵׂאת בְּתַרְבּוּת מוּסָרִית נַעֲלָה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים מ). פְּלוֹנִי הִתְיַמֵּר כִּי יַצְלִיחַ בְּנָקֵל בַּתַּחֲרוּת. – [לְהִתְיַמֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֵימִיר** פ״י הֶחֱלִיף, הֵמִיר – רְאֵה מור, הֵמִיר.

יָמְרָה°, יֻמְרָה°, יוּמְרָה נ׳ [מן ימר] פְּרֶטֶנְסִיָּה, טַעֲנָה לִזְכוּת אוֹ לַחֲזָקָה כָּלְשֶׁהִי: צַיָּר פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל יָמְרָה שֶׁל אָמָּן גָּדוֹל. אֵין לִי כָּל יָמְרָה לְהִצְטַיֵּן בִּפְעֻלָּה זוֹ. – [יָמְרַת־, יָמְרוֹת]

יָמְרָנוּת°, יֻמְרָנוּת°, יוּמְרָנוּת נ׳ [מן יָמְרָה] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל בַּעַל יָמְרָה, פְּרֶטֶנְסִיוֹזִיּוּת, הֲלִיכָה בִּגְדוֹלוֹת: ״(תּוֹרָה) נוֹעֶצֶת לְאֵין שִׁעוּר בִּמְעוּפָהּ וּבְיָמְרָתָהּ״ (שרת, באסיה 280). יָמְרָנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לֹא נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינֵי מַכִּירָיו. – [יָמְרָנוּת־]

יָמְרָנִי°, יֻמְרָנִי°, יוּמְרָנִי ת׳ [מן יָמְרָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם יָמְרָה, פְּרֶטֶנְסִיוֹזִי: שְׁמוֹת יָמְרָנִיִּים. הִתְנַהֲגוּת יָמְרָנִית. – [יָמְרָנִית, יָמְרָנִיִּים, יָמְרָנִיּוֹת]

יִמ״שׁ ר״ת יִמַּח שְׁמוֹ.

יָמֵשׁ חֹשֶׁךְ [על־יסוד שמות י כא. ביטוי בהוראה] חֹשֶׁךְ גָּמוּר וּמָלֵא, עַד כְּדֵי מִשּׁוּשׁוֹ כִּבְיָכוֹל – ראה משש.

ינבוט

יַנ׳ קיצור: יָנוּאָר.

י״נ ר״ת יָאִיר נֵרוֹ.

יַנְבּוּט° ז׳ [מערבית: יַנְבּוּת] שִׂיחַ־בַּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Prosopis), בַּעַל עָלֶה מֻרְכָּב מְנֻצֶּה וּפְרָחִים פַּרְפָּרָנִיִּים קְטַנִּים. נָפוֹץ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל, בְּעֵמֶק הַיַּרְדֵּן וּבַשְּׁפֵלוֹת. – [יַנְבּוּטִים]

ינה [ארמית: ינא, אוֹנִי; ערבית: וַנִי חלש]

~ פע׳ **יָנָה** פ״י נָגַשׂ, הֵצִיק, לָחַץ: ״הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה, הָעִיר הַיּוֹנָה״ (צפניה ג א). – [לִינוֹת, יוֹנֶה, יִינֶה]

~ הפ׳ **הוֹנָה** פ״י 1. רִמָּה, נָהַג בְּמִרְמָה, חָמַס: ״וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ״ (שמות כב כ). ״וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ, אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו״ (ויקרא כה יד). ״וּמָה אִם מֶלֶךְ שֶׁהוֹנָה מֶלֶךְ כָּמוֹהוּ, עָנְשׁוֹ הַכָּתוּב וְנִגַּף, הֶדְיוֹט שֶׁהוּא מוֹנֶה הֶדְיוֹט – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה״ (בראשית רבה עג). ״וְזִיְּפוּ בְּכַוָּנָה בִּשְׁבִיל לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת״ (אחד העם, תמח). ״אַל תְּתַמֵּם עִמָּדִי, אַל תּוֹנֵנִי!״ (ברנר, א 24). ״אָדָם יָשָׁר וְכָשֵׁר, שֶׁלֹּא יוֹנֶה וְלֹא יַעֲקֹב אִישׁ״ (ביאליק, אריה ו). 2*. הֵצִיק, הִרְגִּיז, הִקְנִיט: ״שֶׁלֹּא יִהְיוּ (אֻמּוֹת הָעוֹלָם) מוֹנִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶם: אֻמָּה שֶׁל דְּוָיִים וּסְחוּפִים אַתֶּם״ (בראשית רבה פח). – [לְהוֹנוֹת אֶת־, מוֹנֶה, יוֹנֶה]

~ הֻפ׳ **הוּנָה°**, רֻמָּה, שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ בְּמִרְמָה: הַקּוֹנֶה טָעַן בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט שֶׁהוּנָה עַל־יְדֵי הַמּוֹכֵר. – [מוּנֶה, יוּנֶה]

יָנוּאָר° ז׳ [מלאטינית: Januarius (mensis) (חודש) האל יאנוס, ראה ערך זה] הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, בֶּן 31 יוֹם. מַקְבִּיל לִתְקוּפַת טֵבֵת־שְׁבָט.

יָנוּן°, יינון ז׳ [מן ינן, יָנַן] יוֹנִיזַצְיָה, הַקְרָנַת יוֹנִים חַשְׁמַלִּיִּים [ראה ב. יון◊]. – [יְנוּן־]

יִנּוֹן [פועל שנזכר במקרא, תהלים עב יז: ״יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ״ 1°, רְאֵה עֵרֶךְ נין. 2*. אֶחָד מִכִּנּוּיָיו שֶׁל הַמָּשִׁיחַ: ״מַה שְּׁמוֹ (שֶׁל הַמָּשִׁיחַ)?... דְּבֵי ר׳ יַנַּאי אָמְרוּ: יִנּוֹן שְׁמוֹ״ (סנהדרין צח:). ״וְיִשְׂמְחֵנוּ בְּבִיאַת יִנּוֹן, יְנַחֲמֵנוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן״ (רמב״ם, אגרת לר׳ יצחק).

דמות האל יאנוס

יָנוּס°, יאנוס ז׳ [לאטינית: Janus] 1. שֵׁם הָאֵל בַּמִּיתוֹלוֹגְיָה הָרוֹמִית שֶׁתֹּאַר כְּבַעַל שְׁנֵי פַּרְצוּפִים מְסֻבִּים לִצְדָדִים מְנֻגָּדִים, וְהֵם צוֹפִים כִּבְיָכוֹל לֶעָבָר וְלֶעָתִיד; אֵל הַשְּׁעָרִים וְהַפְּתָחִים. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם דּוּ־פַּרְצוּפִי, צָבוּעַ, רַמַּאי.

יַנּוֹק° ז׳ [מן ינק; על־פי הארמית: יַנּוּקָא, גיטין נז.] תִּינוֹק, יֶלֶד רַךְ: ״מִיּוֹם בְּרִיָּתוֹ, וְהוּא יַנּוֹק עֲדַיִן, חַכְלִילֵי־לְחָיַיִם״ (טביב, כערער 231). ״שָׁלוֹם לָאִשָּׁה, לַיַּנּוֹקִים!״ (שלו, קולות 42). – [יַנּוֹק־, יַנּוֹקִים, ־קֵי־]

יַנּוּקָא*, יָנוּקָא* ז׳ [ארמית; מן ינק, גיטין נז.] 1. יֶלֶד, תִּינוֹק: ״מִסְתַּכֵּל בְּהַאי יְהוּדִי־יַנּוּקָא וּבְאֵם הוֹרָתוֹ בְּרֹב שִׂמְחָה וָנַחַת״ (מגדלי מו״ס, קנג). 2 °[בין החסידים] כִּנּוּי לְבֵן צָעִיר שֶׁל צַדִּיק שֶׁיָּרַשׁ אֶת כִּסֵּא אָבִיו: ״וּבֶן־בְּנוֹ, הַיַּנּוּקָא, יָשַׁב עַל כִּסְאוֹ בְּטֶרֶם עוֹד הִגִּיעַ לִשְׁנוֹתָיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנה). – [יַנּוּקֵי]

– **מֶלֶךְ־יַנּוּקָא°**, יֶלֶד אוֹ נַעַר שֶׁהוּשַׁב עַל כִּסֵּא אָבִיו הַמֶּלֶךְ שֶׁמֵּת.

יַנִּיק* ז׳ [ארמית, מן ינק] יֶלֶד צָעִיר: ״מִיָּמַי לֹא נִצְּחַנִי אָדָם אֶלָּא יַנִּיק זֶה״ (עגנון, אלו מג). – [יַנִּיקָה, יַנִּיקִים, יַנִּיקֵי־]

– **יַנִּיק וְחַכִּים*** (קידושין לב:), קָטָן אֲבָל חָכָם.

יְנִיקָה נ׳ [מן ינק, יָנַק] 1°, מְצִיצַת חָלָב מִשָּׁדַיִם: יְנִיקַת הַתִּינוֹק. 2°, סְפִיגַת מָזוֹן אוֹ לֵחוּת וְכוּ׳: יְנִיקַת הַצֶּמַח בְּשָׁרָשָׁיו מִלְּשַׁד הָאֲדָמָה. 3÷ [בהשאלה] סְפִיגָה, קַבָּלַת הַשְׁפָּעָה: ״יְנִיקָה מֵאִידֵאָה עֶלְיוֹנָה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״הָאָדָם צָרִיךְ יְנִיקָה״ (פיארברג, 42). הַנַּצְרוּת וְהָאִסְלָאם יָנְקוּ מִמְּקוֹר תּוֹרַת מֹשֶׁה. 4. עָנָף רַךְ שֶׁל עֵץ: ״וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאֶרֶז, אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף״ (יחזקאל יז ג–ד). ״מְחֻסָּר בְּשֶׁל אֲחֵרִים, בְּשָׁרָשֵׁיהֶם וִינִיקוֹתֵיהֶם״ (קלצקין, כתבים 164). – [יְנִיקַת, ־קוֹת]

ינן [מן ב. יון]

~ פִּע׳ **יִנֵּן°** פ״י הִקְרִין יוֹנִים חַשְׁמַלִּיִּים: הָרוֹפֵא יִנֵּן אֵיבָר נָגוּעַ לְשֵׁם רִפּוּיוֹ. – [לְיַנֵּן, מְ־, יְ־]

ינק [אוגריתית: ינק; אכדית: enēqu; ארמית: יְנַק]

~ פָּע׳ **יָנַק** פ״י 1. מָצַץ חָלָב מִן הַשַּׁד: ״מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכָּיִם, וּמַה־שָּׁדַיִם כִּי אִינָק?״ (איוב ג יב). ״תִּינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ־

(ברכות ג). 2, ספג, קלט אל תוכו מזון, לחות וכו': "כי שפע ימים יינקו, ושפני טמוני חול" (דברים לג יט). "דבר שאין יונק מן הארץ" (ברכות מ:). הצמח יונק בשרשיו מן האדמה. 3* [בהשאלה] ספג, קבל השפעה: "עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד, מכאן ואילך — משנים ושלשה עגלים" (סנהדרין קב.). "ויושב בצלו של הקדוש־ברוך־הוא ויונק מן המחשבה הקדושה" (עגנון, אלו נח). הנצרות והאיסלאם ינקו ממקורות היהדות. הפילוסופיה והאמנות יונקות זו מזו. — [לינק, יונק, יינק]

~ הפ' היניק, הניק פ"י 1, זן בחלב־שדים: "היניקה בנים שרה" (בראשית כא ז). פרה מיניקה. 2, [במליצה] האכיל, השביע: "ויניקהו דבש מסלע, ושמן מחלמיש צור" (דברים לב יג). "הנה העב הניק הגן" (משה אבן־עזרא, תרשיש ג). — [להיניק, מיניק, ייניק; גם להניק, מניק, יניק]

~ הפ' הונק °, נתן לו לינק: התינוק הרעב הונק על־ידי אמו. — [מונק, יונק]

— יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק* (פסחים קיב.), [משל־חכמים] יותר משרוצה מישהו להנות מן הטובה, רוצה האחר להעניק אותה לו.

ינק^ ז' [מן ינק] יניקה: "בילדותך, ימי ינק חלבים" (הנגיד, דיואן 58). — [ינק־]

ינקות^ נ' [מן ינק; ארמית: ינקותא, שבת קנב.] 1 °, גיל התינוק בעודו יונק שדים, בערך שנת־החיים הראשונה. 2^, ילדות: "מתחלת הויתו וגדלתו וינקותו ונערותו ובחרותו" (חובות הלבבות, הבטחון ב). "מסתכלת ביפי ינקות פורחת" (צייטלין, האש 125). — [ינקות־]

ינקותא^ נ' [ארמית, מן ינק] ינקות, ילדות.

— גירסא דינקותא* (שבת כא:), הלמוד שלמד אדם בימי ילדותו.

ינקותי ° ת' [מן ינקות] השיך לגיל הינקות, המתאים לארח־החיים או להתנהגות של התינוק. — [ינקותית, ־תיים, ־תיות]

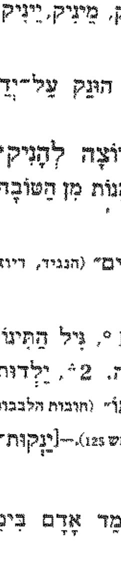

ינשוף (1/12)

ינשוף, ינשוף ז' [מן נשף, או מן א.נשף] עוף טורף לילי (Asio otus). ארכו כ־35 ס"מ. צבעו חום־אפר. על ראשו מזדקרות שתי ציצות־נוצות. הוא יוצא לצידו בלילות. נזון בעקר בעכברים. שוכן בארץ־ישראל בחרבות ובחרשות־עצים: "וירשוה קאת וקפוד, וינשוף וערב ישכנו־בה" (ישעיה לד יא). — [ינשוף־, ינשופים, ינשופי־]

ינשופי ° ת' [מן ינשוף] הדומה לינשוף: "כל הלילה יביט אלי מרום בעין ינשופית" (שלונסקי, אבני 73). — [ינשופית, ־פיים, ־פיות]

יסד [אכדית: išdu בסיס; ארמית: יסד; ערבית: וסאד כר למשענת]

~ פע' יסד פ"י 1, שם נדבכי אבנים וכו' בתוך האדמה לבסיס לקירות הבנין, הניח יסוד לבית: "ורבים... אשר ראו את־הבית הראשון ביסדו" (עזרא ג יב). 2, כונן, קבע היטב וחזק: "נוטה שמים ויסד ארץ" (ישעיה נא יג). "לך שמים אף־לך ארץ, תבל ומלאה אתה יסדתם" (תהלים פט יב). 3 °, התחיל בהקמת מפעל, פתח בבנין: הביל"ואים יסדו את גדרה. חזנוביץ יסד את הספריה הלאמית בירושלים. 4 °, בסס: "צרף הרב את דעתו, שיסדה על ראיות מן הגמרא" (עגנון, שלו קיד). 5^, קבע, חבר, סדר: "וזהו שיסד הקלירי בסלוק של יוצר דפרשת זכור" (רש"י ישעיה כד כב). — [ליסד את־, יוסד, ייסד]

~ נפ' נוסד, 1, הוקם, הנח יסודו: "ולאמר לירושלים תבנה, והיכל תוסד" (ישעיה מד כח). "האכרים שמחים בהוסד בתוכם קולוניא עברית" (אחד העם, כד). 2, נועד, נתאסף יחד: "ורוזנים נוסדו־יחד, על־ה' ועל־משיחו" (תהלים ב ב). "צחוק מלך, מתנקם בבניו, שנוסדו לרשתו בחייו" (שניאור, שירים רים). — [להוסד, נוסד, יוסד]

~ פע' יסד פ"י 1, יסד, התקין בסיס, הניח יסוד: "בבכרו יסדנה, ובצעירו יציב דלתיה" (יהושע ו כו). "ויסעו אבנים גדלות... ליסד הבית" (מלכים א ה לא). 2, [בהשאלה] כונן, הקים: יהודי העיר העתיקה בירושלים יסדו את פתח־תקוה. המושבה היהודית הראשונה. החילים המשחררים יסדו את האגדה. 3, קבע, סדר: "כי־כן יסד המלך... לעשות כרצון איש־ואיש" (אסתר א ח). "שער היסוד — ששם היו מיסדין את ההלכה" (ירושלמי עירובין כב ג). "שכחום (את האותיות מנצפ"ך) וחזרו ויסדום" (שבת קד.). 4^, חבר: "יסדו־לה בפיוטין קרובה מיחדת" (סידור רש"י, שו). "ולחש לו חרוז שיסד הפיטן על בחור יפה־עינים" (עגנון, כפות קז). — [ליסד את־, מיסד, ייסד]

~ פע' יסד 1, נוסד, הושם יסוד לבנין: "בשנה הרבעית יסד בית ה'" (מלכים א ו לז). 2*, נבנה, בסס: "שער התוך — שהוא מיסד בין שני שערים" (ירושלמי עירובין כב ג). [ובהשאלה:] "תשובה ברורה המיסדת על מספרים מדיקים" (אחד העם, קצו). "בעיר ההרגה" לביאליק מיסדת על מעשי הפרעות שבקישינוב. — [מיסד, ייסד]

~ התפ' התיסד *, כונן, הנח יסודו: "שהעולם לא נתיסד אלא על התורה" (תנחומא בראשית א). "ובניו עלולים היו ללמד בגימנסיה העברית המתיסדת" (ברנר, א 349). "קהלה... שנתיסדה בראשית המאה הי"ט" (דינור, בעולם 15). — [להתיסד, מת־, ית־]

~ הפ' הוסד, 1, נוסד, הוקם: "וכל־העם הריעו... על הוסד בית־ה'" (עזרא ג יא). 2^, נערך, סדר: "מזמור זה הוסד באלף־בית" (רש"י תהלים קיא א). — [מוסד, יוסד]

— יסוד מוסד °, ראה ערך יסוד.

יסה"ת ר"ת יסודי התורה.

יסוד ז' [מן יסד, יסד] 1, בסיס, תחתית הבנין, נדבכי אבנים וכדומה הנתונים בעמק האדמה ועליהם מוקמים קירות הבנין: "והרסתי את־הקיר... ונגלה יסדו" (יחזקאל יג יד). "ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון" (יומא ה ו). "שחפר גומא כדי לבנות בתוכה יסודות" (רמב"ם, שבת א יח). הפועלים הניחו את היסודות לבית החדש. 2*, קביעה ראשונה של דבר: "ערבה — יסוד נביאים הוא" (סוכה מד.). 3^, מקור, ראשית: "והבטת מה אתה ומאין יסודך" (יהודה הלוי, יה שמך). "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר" (כי כשמך, מוסף ימים נוראים). 4^, עקר,

חלק חשוב ועקרי שעליו מתבססים דברים אחרים: "הלכות יסודי התורה" (רמב"ם). "אלו הם שרשים ויסודות לתורה אלהית" (אלבו, העיקרים 86). "חכמות נסיוניות, יסודי הגיאומטריא" (אחד העם, לז). האמונה באל אחד היא היסוד לתורת ישראל. יסודות החנוך. ספר למוד ליסודות האלגברה. 5 ÷, חמר עקרי: "וראשית לכל נברא יסודות אשר ברא, ומה נפלאה חכמה בארבע יסודותיו, והם אש והרוח ומים והעפר" (אברהם אבן־עזרא, א 195). 6 ° [בכימיה] אלמנט, כל חמר ראשוני ובלתי־מרכב שממנו בנויים הגופים האורגניים והאי־אורגניים שבטבע: ברזל, פחמן, חמצן, כלור הם יסודות כימיים. 7 ÷ [בקבלה] כנוי לאחת מן הספירות: "כתר, חכמה... גבורה, נצח, יסוד" (רמח"ל, חוקר ומקובל ו). 8 ÷ [בדקדוק] שרש, החלק העקרי שבמלה: "ועד... הדי"ו בו יסוד" (רש"י שמות טו יח). 9 ÷, חבור, ספר: "כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז"ל" (רש"י ראש השנה כ:). 10 ° [בצבא] חלק עקרי ביחידה צבאית או בצבא כלו: יסוד הפקוד. יסוד מסיע. — [יסוד־, יסודות, יסודות־ גם יסודי־]

— מיסודו של־*, תחלתו נעשתה על־ידי־: "ערבה ונסוך המים ועשר נטיעות מיסוד הנביאים הראשונים הם" (ירושלמי שביעית לג ב). הספריה הלאמית בירושלים מיסודו של חזנוביץ.

— עד היסוד [על־פי תהלים קלז ז: "ערו ערו עד היסוד בה"], עד גמירא, הכל, ללא שארית: "ויערו את הצלוחית עד היסוד" (ביאליק, אריה י). "אריתי אותך עד היסוד" (גלעד, על העין מד).

— על יסוד־ °, על סמך־, מתוך התבססות על־: החברה נגשה להקמת המפעל על־יסוד התנדבות החברים.

— נטול־יסוד °, מחסר־בסיס, שאינו קים במציאות: דבריו בדויים ונטולי־יסוד.

— יסוד מוסד ° [בשינוי־צורה מן ישעיה כח טז] בסיס איתן, חלק חשוב ביותר: "זכרון הוא גאלה — הנה יסוד מוסד בחסידות" (שטיינמן, גן 47).

— יסוד עולם [על־פי: "וצדיק יסוד עולם", משלי י כה] כנוי לצדיק גדול.

— יסוד נופל ÷ [בדקדוק ימי־הבינים] אות־משקל שאינה שרשית והיא נופלת לפעמים מן המלה: "מ"ם של 'מרך' יסוד נופל הוא כמו מ"ם של 'מועד' ושל 'מוקש'" (רש"י ויקרא כו לו).

— קרן־היסוד °, הקרן הלאמית של הסוכנות היהודית לארץ ישראל, שכספיה מקדשים לבסוס ההתישבות בארץ־ישראל ולבנין הארץ (עליה, בריאות, חנוך, וכו'). קרן־היסוד נוסדה בשנת תר"ם.

יסוד ז' [מן יסד] הנחת יסוד, הקמה [ראה להלן "יסוד המעלה"] — [יסוד־]

— יסוד המעלה, 1. ראשית העליה: "באחד לחדש הראשון הוא יסד המעלה מבבל" (עזרא ז ט). 2 ° [בהשאלה] ראש וראשון, החשוב ביותר: "ניקישקא מוחוב זה הוא יסוד־המעלה של גזע הסוחרים לבית מוחוב" (שלונסקי, תר' הדון א 123).

יסוד* ז' [מן יסד, יסד] בסוס, הנחת יסוד, הקמה: "פעמים שבטולה של תורה זהו יסודה" (מנחות צט:). יסוד היכל קדש" (פיוטים, סידור 682). יסוד כפרים בארץ. יסוד בית־ספר חדש באזור. — [יסוד־]

יסודה נ' [מן יסד] יסוד, בסיס: "מזמור שיר, יסודתו בהררי־קדש" (תהלים פז א). "כי האדם מתחלת יצירתו וראשית יסודתו נוצר על החכמה" (חובות הלבבות, פתיחת המתרגם). "שיטה בחיים הבנויה רק על השכל, ולא ברגש יסודתה" (אחד העם, מד). "הבית החדש הזה יבנה עליה על־גבי חצי־עליה, ויסודתו אבן" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכא). — [יסודת־]

יסודי ÷ ת' [מן יסוד] 1 °, מבסס, בנוי על יסוד מוצק, מגיע עד היסודות (הפך מן 'שטחי', 'רופף'): פעלה יסודית. פלוני הוא בעל ידיעות יסודיות במוסיקה. נקוי יסודי של הבית בערב־פסח. 2 ÷, [בדקדוק] שרשי, עקרי: "כי לא נוסף בו אות על האותיות היסודיות" (רד"ק, מכלול, שה"ם). 3 ÷, עקרי, חשוב ביותר: "והמלאך יש שיהיה נברא לעתו מן הגופים היסודיים הדקים" (כוזרי ד ג). "החובה היסודית והראשית של האמה בכללה" (אחד העם, ב). — [יסודית, יסודיים, יסודיות]

— יסודית ° תה"פ באפן יסודי: "בראותי את העתונים האשכנזיים דנים יסודית כל כך בענינים רבים" (פרלמן, תר' רעיונות מח).

— בית־ספר יסודי °, בית־ספר לילדים מגיל 6 בערך ועד גיל 14 בערך, בית־ספר עממי המקנה לתלמידים את הידיעות האלמנטריות ברב המקצועות.

— גדל יסודי ° [בחשבון], מספר עקרי שממנו מחשבים חלק: % 10 מן 40 ל"י הם 4 ל"י — המספר 40 הוא הגדל היסודי.

— מספר יסודי °, 1. [בחשבון] מספר ראשוני, מספר שאיננו מתפרק לגורמים, כגון: 3, 7, 11, 19. 2 [בדקדוק] מספר המורה על כמותם של עצמים (אחד, שלשה, עשרה), להבדיל מן "מספר סדורי" או "מספר סודר" המורה על סדרם של עצמים (ראשון, שלישי, עשירי).

יסודיות ° נ' [מן יסודי] שרשיות, עקריות, עמידה על יסוד איתן ומבסס (הפך מן 'שטחיות'): יסודיות בידיעותיו של פלוני. הוא נגש לארגון המפעל ביסודיות ובהעמקה. — [יסודיות־]

יסור* ז' [מן יסר, יסר] 1. ענש, תוכחה: "ולאיש יודע יסור מעים" (בן־סירא מ כט, לפי אחד הנוסחים). "אין לך יסור גדול מזה" (סנהדרין מה.). 2. [רק בריבוי] ענוי, צער ומכאוב, סבל: "כל העוסק בתורה, יסורין בדלין הימנו" (ברכות ה.). "חביבין עליך יסורין?" (ברכות ה:). "ומכאובי שתיקה ויסורי אהבה" (ביאליק, מגילת ו). "צער בנים ויסורי הגוף אין נותנים לו זיו־פנים" (עגנון, אורח 337). — [יסור־, יסורים, יסורין, יסורי־]

— יסורי־איוב ÷ (רש"י איוב לו כא), יסורי־גיהנם °, יסורי־שאול °, יסורי־תפת ° כנויים לענויים קשים מאד.

— יסורי טנטלוס ° [על־יסוד האגדה היוונית על טאנטאלוס בן זאוס שנענש על־ידי אביו: טאנטאלוס שוקע עד צווארו בתוך מים כשמעל לראשו עץ טעון פירות, אולם בשום אופן לא יכול להגיע לא אל המים ולא אל הפירות לשבור את צמאו ורעבו] כנוי לענויים גדולים ולסבלו של אדם הנתון בצרה, כשהוא רואה בעיניו את פתח הצלתו, אך אינו יכול להשיגו.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תה"פ תואר;

יָסוּר° ת׳ [מן יסר, יָסַר] סוֹבֵל, מְעֻנֶּה: "אָשֵׁם, יְסוּר־כְּלָיוֹת, דֹּפֵק לְבַסּוֹף עַל הַדֶּלֶת הַנְּעוּלָה" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 429). — [יְסוּרָה, יְסוּרִים, ־רוֹת]

יסך [צורת־משנה של סוך]

~ פָּע׳ **יָסַךְ** פ״י מָשַׁח, סָךְ: "שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ... עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ" (שמות ל לא–לב). — [מצוי רק העתיד: יִיסַךְ; העבר והבינוני וכו׳—לפי סוך].

יסם [מן סמא]

~ הת׳ **נִתְיַסֵּם*** פ״ע נִסְתַּמֵּא, נִתְעַוֵּר: "אַתָּה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁנִּתְיַסֵּם בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ הוּא מֵת" (תנחומא, תולדות ז). — [לְהִתְיַסֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

יַסְמִין* ז׳ [שבת נ, בטקסט ארמי; מפרסית: yasmin] שִׂיחַ־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַזֵּיתִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים (Jasminum). גָּדֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעִקָּר בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן. —[יַסְמִינִים]

יסמין

יַסְעוּר° ז׳ [מן סער] עוֹף־יָם הַמִּצְטַיֵּן בִּשְׂחִיָּה וּבִצְלִילָה (Puffinus puffinus). נִזּוֹן בְּדָגִים וּבִשְׁרָצֵי מַיִם שֶׁהוּא שׁוֹלֶה בְּמַקּוֹרוֹ. כְּנָפָיו חֲזָקוֹת וּמְחֻדָּדוֹת וְהוּא מְסֻגָּל לְהִתְעוֹפֵף בָּהֶן בְּמֶרְחֲבֵי הַיָּם גַּם בְּעֵת הַסְּעָרוֹת הַחֲזָקוֹת (מִכָּאן שְׁמוֹ). בַּחֹרֶף מָצוּי אֶחָד מִמִּינֵי הַיַּסְעוּר בַּיָּם הַתִּיכוֹן בְּקִרְבַת חוֹפֵי אַרְצֵנוּ. — [יַסְעוּר־, יַסְעוּרִים, יַסְעוּרֵי־]

יסף [קרוב אל אסף; אכדית: uṣṣupu; ארמית: יְסַף]

~ פָּע׳ **יָסַף**, 1, פ״ע [בפועל־עזר לפני פועל אחר] הִמְשִׁיךְ, עָשָׂה דְּבַר־מָה עוֹד וָעוֹד: "וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל" (שמואל א ז יג). "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ..." (דברים כ ח). "כַּאֲשֶׁר לֹא יָסַפְתִּי לִרְאוֹתָהּ חָלַף זִכְרוֹנָהּ בִּי וְהָלַךְ לוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לז). "אַף הִיא בֵּרְכַתְהוּ: 'בּוֹאֲךָ בְּשָׁעָה טוֹבָה' – וְלֹא יָסְפָה" (בורלא, עקביא 178). 2, פ״י הִרְבָּה, הִגְדִּיל בְּכַמּוּת, סִפֵּחַ וְצֵרַף: "וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו" (ויקרא כב יד). — [רווח רק בעבר ובבינוני: יָסַף, יוֹסֵף; העתיד לפי ההפעיל: יוֹסִיף]

~ נִפ׳ **נוֹסַף**, נִסְפַּח, נִצְטָרֵף, נִתְחַבֵּר: "וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ" (שמות א י). "סַפְסָלִים נוֹסָפִים. סַפְסָלִים נִגְרָעִים" (ביאליק, המתמיד). נוֹסְפוּ פְּרָטִים חֲשׁוּבִים לַמַּעֲשֶׂה. הַפּוֹעֲלִים עָבְדוּ שָׁעוֹת נוֹסָפוֹת [וראה ערך נוֹסָף]. — [לְהִוָּסֵף, נוֹסָף, יִוָּסֵף]

~ הִפ׳ **הוֹסִיף** 1, פ״י הִרְבָּה, נָתַן עוֹד וָעוֹד, הִגְדִּיל אֶת הַכַּמּוּת הַקּוֹדֶמֶת: "עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף, וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ" (קהלת ג יד). "הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ מוֹסִיף עָלָיו חֲמִישִׁית" (מעשר שני ד ג). "אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן" (מגילה ד א). "נְגִינִים חֲדָשִׁים אָז תּוֹסִיף לָךְ עַל אוֹר חַיַּיִךְ" (ביאליק, בת ישראל). 2, פ״ע [בפועל־עזר לפני פועל אחר] הִמְשִׁיךְ, עָשָׂה עוֹד, לֹא פָּסַק: "אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם, לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי" (בראשית מד כג). "וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳" (שופטים ג יב). — [לְהוֹסִיף אֶת־, עַל־; מוֹסִיף, יוֹסִיף]

~ הָפ׳ **הוּסַף***, נוֹסַף, נִסְפַּח, צֹרַף — עַיֵּן מוּסָף. — [מוּסָף, יוּסַף]

~ הת׳ **הִתּוֹסֵף***, **נִתּוֹסֵף***, נוֹסַף, גָּדַל בְּכַמּוּת, נִתַּן עוֹד וָעוֹד: "תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין חָכְמָה נִתּוֹסֶפֶת בָּהֶם" (שבת קנב.). "חָכְמַת הַיּוֹם, אִשְׁתִּי, וּבִינָה יְתֵרָה נִתּוֹסְפָה בָּךְ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה ל). "שָׂמֵחַ עַל כָּל פִּסַּת כְּבִישׁ שֶׁנִּתּוֹסֵף בָּאָרֶץ" (עגנון, אורח 284). — [לְהִתּוֹסֵף, מִתּוֹסֵף, יִתּוֹסֵף]

— **נוֹסָף עַל־°**, **בְּנוֹסָף עַל־°** [על־פי במדבר לו ג], מִלְּבַד זֹאת, לֹא רַק זֶה אֶלָּא גַם: "הַיְדִידִים בָּאוּ לְבָרֵךְ אֶת פְּלוֹנִי לְחַג יוֹבְלוֹ, וְנוֹסָף עַל כָּךְ הִגִּישׁוּ לוֹ שַׁי נָאֶה.

— **כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי ה׳ וְכֹה יוֹסִיף אִם...** (שמואל א ג יז ועוד), לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: יָבוֹא עָלַי כָּךְ וְכָךְ, אִם...

— **יוֹסִיף דַּעַת – יוֹסִיף מַכְאוֹב** (קהלת א יח), מֵימְרָה פֶּסִּימִית עַל פִּרְיוֹ וְתוֹצְאוֹתָיו שֶׁל לִמּוּד חָכְמָה: כְּכָל שֶׁאָדָם מַרְבֶּה חָכְמָה וָדַעַת, כֵּן הוּא מֵיטִיב לְהָבִין אֶת אַפְסוּת הַחַיִּים אוֹ אֶת שֶׁחָסֵר לוֹ, וְצַעֲרוֹ גָּדֵל.

— **מוֹסִיפִין מֵחֹל עַל קֹדֶשׁ*** (ראש השנה ט.), יֵשׁ לְהַקְדִּים מְעַט אֶת תְּחִלַּת הֶחָג וּלְאַחֵר אֶת זְמַן סִיּוּמוֹ: "מֵחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת וְעַד מוֹצָאֵי־שַׁבָּת בַּבֹּקֶר לֹא הָיָה זָז מִמְּקוֹמוֹ כְּדֵי לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ" (עגנון, כלה רח).

— **הוֹסֶפֶת קֶמַח — הוֹסֵף מַיִם*** (תנחומא ראה יד) אִם פָּגַמְתָּ בְּמַשֶּׁהוּ, דְּאַג לְתִקּוּנוֹ.

— **הוֹסִיף נֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ*** [על־פי קידושין מח.] 1°, מָסַר דִּבְרֵי אֲחֵרִים בְּתוֹסֶפֶת דְּבָרִים מִשֶּׁלּוֹ: "אַף הוֹסִיף נֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ, הַמֵּעִיד עָלָיו שֶׁהֵבִין אֶת הָעִנְיָן עוֹד פָּחוֹת מִן הַקּוֹדְמִים לוֹ" (אחד העם, רסג). 2° [~ עַל־] הִרְבָּה, הִגְבִּיר: "גַּם הָעֲלִיָּה הַמַּעֲרָבִית... הוֹסִיפָה נֹפֶךְ מִשֶּׁלָּהּ עַל יַחַס הַזִּלְזוּל בִּיצִירָתֵנוּ הַמְּקוֹרִית" (כרש, ג 111).

— **הוֹסִיף אֵשׁ (שֶׁמֶן) עַל הַמְּדוּרָה°**, הִגְדִּיל אֶת הַמְּדוּרָה, [ובהשאלה:] הֶחֱרִיף אֶת הָרִיב, הָרֹגֶז וְכוּ׳: "הַמְעַט לָנוּ צָרוֹתֵינוּ, וְהִנֵּה בָּאָה גַּם זוֹ לְהוֹסִיף אֵשׁ עַל הַמְּדוּרָה!" (ברקוביץ, תר׳ אדם קמז).

— **הוֹסִיף סֹלֶת עַל הַסֹּלֶת°** (סדן, ממחוז כז), פָּגַם בַּדָּבָר הַטּוֹב.

— **כָּל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ*** (סנהדרין כט.), הַמַּפְרִיז בְּדָבָר אַף פּוֹגֵם בּוֹ.

— **מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ?** (תהלים קכ ג), אֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת תִּצְמַח לְךָ מִזֶּה?

— **מוֹסִיף עַל־°**, נוֹסָף עַל־, כְּתוֹסֶפֶת לְ־: "מוֹסִיף עַל אַמְתְּחוֹתָיו כְּמִין שַׂק הָיָה עִמּוֹ וּבוֹ כַּר קָטָן" (עגנון, האש ולדו).

יֶסֶף° ז׳ [מן יסף] 1, קֶטַע מוּסִיקָלִי שָׁלֵם הַנּוֹסָף בְּסִיּוּמָהּ שֶׁל מַנְגִּינָה (־קוֹדָה־). 2, ראה אַגְ׳יוֹ*. — [יֶסֶף־, יְסָפִים, יִסְפֵי־]

יסר [אוגריתית: יסר; ארמית: יְסַר; קרוב אל אסר]

~ פָּע׳ **יָסַר** פ״י עָנַשׁ, הוֹכִיחַ: "יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן" (משלי ט ז). — [לִיסֹר, יוֹסֵר, יִיסֹר]

~ נִפ׳ **נוֹסַר**, קִבֵּל מוּסָר, נַעֲנָה לַתּוֹכָחָה לְהֵיטִיב דְּרָכָיו: "וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי... וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי, וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם" (ויקרא כו כג–כד). "וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ, הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ" (תהלים ב י). "לוּ גַם הִכְבִּיד לִפְשֹׁעַ, כִּי עַתָּה נוֹסַר שֶׁבַע בְּיַד מַלְאֲכוּתוֹ הָאַכְזָרִיָּה" (ביאליק, תר׳ טל קמח). — [לְהִוָּסֵר, נוֹסָר, יִוָּסֵר]

~ פִּעֵ׳ יִסֵּר פ״י עָנַשׁ, הוֹכִיחַ קָשׁוֹת בִּדְבוּרִים אוֹ בְּעֳנָשִׁים: ״כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ, ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ״ (דברים ח ה). ״אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים, וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים״ (מלכים א יב יא). ״יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ, וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי״ (תהלים קיח יח). ״דָּוִד שֶׁלֹּא יִסֵּר לְאַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רְדָהוּ – יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה... וְכָל הַמְיַסֵּר אֶת בְּנוֹ, מוֹסִיף הַבֵּן אַהֲבָה עַל אָבִיו וְהוּא מְכַבְּדוֹ״ (שמות רבה א). ״אַל יְיַסְּרֵנִי הַשֵּׁם אִם הִגְזַמְתִּי קְצָת וְאִם הִפְרַזְתִּי קְצָת עַל הַמִּדָּה״ (עגנון, אורח 264). — [לְיַסֵּר אֶת־, מְיַסֵּר, יְיַסֵּר]

~ פֻּעַ׳ יֻסַּר ^, נֶעֱנַשׁ, הוּכַח: ״בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם בָּאוּ, כְּאִלּוּ הֵם בְּנֶגֶד מְיֻסָּרִים״ (יהודה הלוי, ג 104). ״וְאִוִּיתִי לֶאֱכֹל בָּשָׂר, וְלִבִּי בְּשׁוֹט רָעָב מְיֻסָּר״ (חריזי, תחכמוני כא 208). הַנַּעַר יֻסַּר עַל־יְדֵי אָבִיו. — [מְיֻסָּר, יְיֻסַּר]

~ הת׳ נִוַּסֵּר, נִתְיַסֵּר *, 1. הֻזְהַר, לָקַח מוּסָר, הֵיטִיב דְּרָכוֹ לְאַחַר הַמּוּסָר: ״וְנִוַּסְּרוּ כָּל־הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֵנָה״ (יחזקאל כג מח). ״יִסַּרְתִּי וְלֹא הִתְיַסַּרְתִּי, וְאָשַׁמְתִּי וְלֹא נִכְלַמְתִּי״ (יהודה הלוי, ט 591). 2*. הִתְעַנָּה, בָּאוּ עָלָיו יִסּוּרִים וְעִנּוּיִים: ״אִיּוֹב שֶׁנִּתְיַסֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְשִׁלֵּם לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּפְלַיִם״ (שמות רבה לא). ״שֶׁמִּתְיַסְּרִין בְּיִסּוּרִין וּמִתְמָרְקִין עֲוֹנוֹתֵיהֶן״ (רש״י שבת קיח:). ״אִשָּׁה חוֹלָה... שֶׁנִּתְיַסְּרָה בְּכָל מִינֵי תַּחֲלוּאִים, רַחֲמָנָא לִיצְלַן״ (עגנון, כלה פג). הַחוֹקֵר נִתְיַסֵּר יִסּוּרִים רַבִּים עַד שֶׁמָּצָא אֶת הַנֻּסְחָה הַמְבֻקֶּשֶׁת. — [לְהִתְיַסֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הֵיסִיר פ״י עָנַשׁ, יִסֵּר: ״אַיְסִירֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם״ (הושע ז יב). — [לְהֵיסִיר, מֵיסִיר, יֵיסִיר]

— יִסְּרוּהוּ כִּלְיוֹתָיו [שאול מן תהלים טז ז: ״אַף־לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי״ ושם המשמעות: למדוני מוסר] סָבַל מִיִּסּוּרֵי מַצְפּוּנוֹ: ״עַל מִשְׁכָּבוֹ בַּלֵּילוֹת יִסְּרוּהוּ כִּלְיוֹתָיו עַל אֲשֶׁר יִרְאֶה עָוֶל וְיִשְׁתֹּק״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא).

יַסְּרָנִי° ת׳ [מן יסר, יִסֵּר] מוֹכִיחַ קָשֶׁה, מְיַסֵּר וּפוֹגֵעַ: ״הָיְתָה אַף רֵיאַקְצְיָה זוֹ קָשָׁה, יַסְּרָנִית, מַרְדָּנִית, אוֹכֶלֶת אֶת הַנְּשָׁמָה כֻּלָּהּ״ (ויסלבסקי, יחידים 31). — [יַסְּרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יע״א ר״ת יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן אָמֵן [דיבור־ברכה בהזכרת שם עיר או ישוב]

יעד [ארמית: יְעַד; ערבית: וַעַדַ]

~ פָּעַ׳ יָעַד פ״י 1. קָבַע מָקוֹם אוֹ זְמַן, יִחֵד לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת ״וַיּוֹחֶר (עֲמָשָׂא) מִן־הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יְעָדוֹ (הַמֶּלֶךְ)״ (שמואל ב כ ה). ״וְאֶל־חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ״ (ירמיה מז ז). הַמְּנַהֵל יָעַד אֶת הַחֶדֶר הַנּוֹסָף לְחֶדֶר־הַמְתָּנָה. 2. הִקְדִּישׁ, מִנָּה [ביחוד למסורת אישות]: ״וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה (אֶת הָאָמָה לְאִשָּׁה), כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ״ (שמות כא ט). — [לִיעֹד, יוֹעֵד, יִיעַד]

~ נפ׳ נוֹעַד, 1°. נִקְבַּע, הֻקְדַּשׁ לְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: הַבַּיִת הֶחָדָשׁ נוֹעַד לְשִׁכּוּן עוֹלִים. הַסֵּפֶר נוֹעַד לִקְרִיאָה וּלְעִיּוּן. 2. נִדְבַּר לִפְגִישָׁה אוֹ בָּא לִפְגִישָׁה בְּמָקוֹם וּבִזְמַן שֶׁנִּקְבְּעוּ מֵרֹאשׁ: ״בְּאֹהֶל מוֹעֵד, אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה״ (שמות ל לו). ״הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו, בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ?״ (עמוס ג ג). 3 [בריבוי: נוֹעֲדוּ] הִתְאַסְּפוּ, הִתְכַּנְּסוּ יַחַד: ״לְכָה וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו״ (נחמיה ו ב). ״חַיְתוֹ־עֲנָק... שֶׁנּוֹעֲדוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה לְהַחֲרִישׁ עַל סוֹד קַדְמוֹן אֶחָד״ (ביאליק, מתי מדבר). נִמְנִינוּ אֵפוֹא וְגָמַרְנוּ לְהִוָּעֵד בְּאַחַד הָעֲרָבִים״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קלח). — [לְהִוָּעֵד, נוֹעָד, יִוָּעֵד]

~ פִּעֵ׳ יִעֵד *, פ״י 1. יָעַד, קָבַע: ״לִבְנוֹ הוּא מְיַעֲדָהּ (אֶת הָאָמָה), וְאֵינוֹ מְיַעֲדָהּ לְאָחִיו״ (ירושלמי קידושין נט ב). 2 ^. הִבְטִיחַ: ״כַּמָּה אַלְפֵי נְבִיאִים... מְיַעֲדִים בְּגְמוּל הַטּוֹב לְשׁוֹמְרָהּ (שֶׁל הַתּוֹרָה) וְעֹנֶשׁ הַקָּשֶׁה לַמַּמְרֶה אוֹתָהּ״ (כוזרי א יא). ״וִיעַד אוֹתָם בַּגְּמוּל הַגָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ו). — [לְיַעֵד אֶת־, מְיַעֵד, יְיַעֵד]

~ פֻּעַ׳ יֻעַד *, נִקְבַּע, מֻנָּה: ״כֵּיצַד הוּא מְיֻעֶדֶת? אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: ׳הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי׳״ (ירושלמי קידושין נט ב). ״אֲחִי אִמּוֹ וְאִשְׁתּוֹ שֶׁמְּיֻעָדִים הָיוּ לִהְיוֹת שׁוֹשְׁבִינִים לֶחָתָן״ (עגנון, כלה שפד). ״הַאִם לֹא חֻקָּה הוּא זֶה? הַאִם לֹא לְזֹאת יֻעָדָה?״ (למדן, במעלה כה). חֶדֶר זֶה מְיֻעָד לְאוֹרְחִים. רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה הַמְיֻעָד נָאַם בְּרַדְיוֹ לָאֻמָּה [ראה עוד מְיֻעָד] — [מְיֻעָד, יְיֻעַד]

~ הת׳ הִתְיַעֵד ^, נִקְבַּע, הֻבְטַח: ״וְאִם כְּבָר נִתְיַעֵד יִעוּד טוֹב... וְאִם כְּבָר נִתְיַעֵד בְּהַגָּעַת דְּבַר־מָה״ (קרשקש, אור ה׳ ב). — [לְהִתְיַעֵד, מִתְ־, יִתְ־] [עיין גם ועד, הִתְוַעֵד]

~ הפ׳ הוֹעִיד פ״י קָבַע, זִמֵּן, הִזְמִין אֶת פְּלוֹנִי לְמָקוֹם וְלִזְמַן מְסֻיָּם: ״וְאִם־לְמִשְׁפָּט, מִי יוֹעִידֵנִי?״ (איוב ט יט). ״כִּי הוֹעִידָם הַמְּרֻשֶּׁה לְיוֹם הַהוּא, לִשְׁמֹעַ מִפִּי כָּל אֶחָד אֶת מַחְסוֹרָיו וּבַקָּשׁוֹתָיו״ (אחד העם, רכ). — [לְהוֹעִיד, מוֹעִיד, יוֹעִיד]

~ הפ׳ הוּעַד, כֻּוַּן, הָפְנָה לְמָקוֹם מְסֻיָּם: ״אָנֶה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת?״ (יחזקאל כא כא). [ראה עוד ערך ב׳ מוּעָד] — [מוּעָד, יוּעַד]

— מוּעָד *, שׁוֹר מוּעָד, גַּנָּב מוּעָד וְכוּ׳ – ראה ערכים עוד, מוּעָד.

יַעַד^ ז׳ [מן יעד] 1°. מַטָּרָה שֶׁנּוֹעֲדָה מֵרֹאשׁ, מָקוֹם שֶׁנִּקְבַּע לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״הָיְתָה שִׂיחָה מִמֻּשֶּׁכֶת עַל הָרָקִיעַ, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהַיְּעָדִים שֶׁל קִשְׁרֵינוּ בָּאֲסִיָּה״ (שרת, באסיה 40). הַמִּתְחָרִים בְּתַחֲרוּת־הַסְּפּוֹרְט הִגִּיעוּ אֶל הַיַּעַד בָּזֶה אַחַר זֶה. הַפְּלֻגָּה כָּבְשָׁה אֶת הַיַּעַד. 2 ^. יִעוּד, הַבְטָחָה: ״וִיקַיֵּם לָנוּ אֶת כָּל הַיְּעָדִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר בַּתּוֹרָה״ (רמב״ן, הקדמה לאיוב). — [יַעַד־, יְעָדִים, יַעֲדֵי־]

יְעָדָה* נ׳ [מן יעד] קְבִיעָה, יִחוּד (לְאִשָּׁה): ״שֶׁבֵּן קָם תַּחַת אָבִיו לִיעָדָה... בַּת לָאו בַּת יְעָדָה הִיא״ (בבא בתרא קיז:). שֶׁהַבַּת אֵינָהּ בַּת יְעָדָה, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאִשָּׁה אַחֶרֶת״ (רש״י בבא בתרא קיז:). — [יַעֲדַת־, יְעָדוֹת, יַעֲדוֹת־]

יעה [ראה יָעָה]

~ פָּעַ׳ יָעָה פ״י גָּרַף, טֵאטֵא: ״וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב, וְסֵתֶר מַיִם יִשְׁטֹפוּ״ (ישעיה כח יז). — [לִיעוֹת, יוֹעֶה, אִיעֶה, יִיעֶה]

~ פִּעֵ׳ יִעָה ^, גָּרַף, נִסְחַף: ״אָהֳלִי... לָמָּה לָנֶצַח יֻעָה בְּיַד יְהִירִים?״ (קליר, אהלי, לט׳ באב). — [מְיַעֶה, יְיַעֶה]

יָעֶה ז׳ [ארמית: יָעָא; ערבית: וִעָא כלי] 1. אֶחָד מִכְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, כְּעֵין מַגְרֵפָה, לִגְרִיפַת הָאֵפֶר מִן הַמּוֹקֵד: ״וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים״ (שמות לח ג). 2 °. כַּף־אַשְׁפָּה, כְּלִי לִגְרִיפַת אַשְׁפָּה. — [יְעֵה־, יָעִי, יָעֲךָ; יָעִים, יָעֵי־]

יעים שונים

יָעוּד* ת׳ [מן יעד, יָעַד] מְקֻדָּשׁ, מְיֹעָד, מְיֻחָד לְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: ״הוּאָה יוֹם יָעוּד לוֹ מֵאָז לְמִלְחֶמֶת כָּלָה בִּבְנֵי חֹשֶׁךְ״ (מגילת בני אור, א 10). ״וּלְךָ לְמַעְלָה יֵיטִיבוּן יְיַבְּבוּן יְקוּדִים יְעוּדִים״ (גבירול, מעון לך). ״(הֶעָרִים) הַיְעוּדוֹת לְכָךְ״ (רש״י יהושע כ ט). הָאָרֶץ הַיְעוּדָה. נַעֲרָה פְּלוֹנִית יְעוּדָה לִפְלוֹנִי לְאִשָּׁה. — [יְעוּדָה, יְעוּדִים, יְעוּדוֹת]

יִעוּד* ז׳ [מן יעד, יִעֵד] 1*. קְבִיעָה, מִנּוּי [בייחוד בענייני אישות]: ״אֵין יִעוּד אֶלָּא בְּגָדוֹל, לְפִי שֶׁאֵין יִעוּד אֶלָּא מִדַּעַת״ (קידושין יט). יִעוּד הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה לִפְלוֹנִי. 2*. הַבְטָחָה: ״לֹא תַכְחִישׁ אוֹתוֹ הַתּוֹרָה הַמְיַעֶדֶת הַיִּעוּדִים מִטּוּב הָעוֹלָם וְהֶפְכּוֹ״ (מלמד התלמידים, בוא). ״כַּאֲשֶׁר נִתְקַיְּמוּ בִּי כָּל יִעוּדִים הָרָעִים״ (באגארה, זמירות 482). ״וְאָנָה הַיִּעוּדִים הַנִּכְבָּדִים וְהַתִּקְווֹת הַנִּכְבָּדוֹת אֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי בָּהֶם?״ (ראב״ד, אמונה רמה ג). ״וְהִתְחִיל מְפַקְפֵּק בְּיִעוּדִים טוֹבִים לֶעָתִיד, הַנֶּאֱמָרִים לוֹ בְּרְמִיזָה״ (מנדלי מו״ס, רצט). 3°. תְּעוּדָה, תַּפְקִיד, שְׁלִיחוּת: ״וְיַחְדָּו נֵצֵא לְמַלֵּא יִעוּדֵנוּ — לְבָרֵךְ כָּל חָרִישׁ... לְלַטֵּף כָּל עֵץ״ (גרינברג, כלב פ). הַיִּעוּד שֶׁל שָׁלוֹם עוֹלָמִי. הַיִּעוּד הַמְּשִׁיחִי שֶׁל אַחֲרִית הַיָּמִים. הַמְחַנֵּךְ רָאָה בַּעֲבוֹדָתוֹ יִעוּד וְלֹא מִקְצוֹעַ. 4°. הַכְוָנָה, זִמּוּן, עֲרִיכָה: ״שֶׁהַחֲסִידוּת אֵינָהּ נִקְנֵית בְּחֵפֶץ אִי רְצוֹנוֹ, אֶלָּא בְּהַכְשָׁרַת הַנֶּפֶשׁ וְיִעוּד הַלֵּב״ (עגנון, אורח 188). — [יִעוּד־, יִעוּדִים, יִעוּדֵי־]

יְעוּדָה° נ׳ [מן יָעוּד] אֲרוּסָה, כַּלָּה: ״יְעוּדָתוֹ הִשִּׂיאַתּוּ״ (פיוטים, סידור 748). ״הֲלֹא כִּי נִפְתָּה הוּא וְנָתַן לְךָ תְּהִלָּה יְעוּדַת אֲדֹנֶיךָ לְאִשָּׁה״ (רמח״ל, לישרים תהלה, הקדמה). ״כְּשֵׁם שֶׁבָּגַד בָּאָרֶץ, כָּךְ בָּגַד בִּיעוּדָתוֹ״ (עגנון, אורח 143). ״לְבַת־זוּגוֹ מִשֶּׁכְּבָר, יְעוּדָתוֹ מִלְּשֶׁעָבַר״ (רטוש, מכש 95). — [יְעוּדַת־, יְעוּדוֹת]

יְעוּדִי° ת׳ [מן יִעוּד] 1. שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִעוּד, נוֹשֵׂא יִעוּד מְסֻיָּם: יְצִירַת־מוֹפֵת בַּעֲלַת אֹפִי יִעוּדִי. ״מְעָרָה מְעָרָה וְתַפְקִידָהּ הַיִּעוּדִי״ (קדרי, כורך 92). 2. שֶׁהֻבְטַח, שֶׁיֻּעַד מֵרֹאשׁ: ״שֶׁהִתְרַחֵשׁ וְהִתְמַמֵּשׁ כָּל הַנֵּס הַיִּעוּדִי״ (ש׳ שלום, שירים תקמא). — [יִעוּדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

יע״ו ר״ת יַעֲלֶה וְיָבוֹא.

יִעוּל° ז׳ [מן יעל, יִעֵל] הֲבָאָה לִידֵי יְעִילוּת, שִׁפּוּר וְשִׁכְלוּל: הַצָּעָה לְיִעוּל הַתַּחְבּוּרָה. יִעוּל תַּהֲלִיכֵי הַיִּצּוּר בַּמִּפְעָל. — [יִעוּל־]

יָעוּץ ת׳ [מן יעץ, יָעַץ] שֶׁנִּתַּן כְּעֵצָה: ״זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה עַל־כָּל־הָאָרֶץ״ (ישעיה יד כו). ״יָצָא רַבִּי יוּדִיל לְזִבּוּרוֹב כְּפִי הָעֵצָה הַיְּעוּצָה״ (עגנון, כלה קט). — [יְעוּצָה, יְעוּצִים, יְעוּצוֹת]

יִעוּץ° ז׳ [מן יעץ, יִעֵץ] (יגיי) מַתַּן עֵצוֹת, עֶזְרָה בְּעֵצָה: תַּחֲנַת־יִעוּץ וְהַדְרָכָה בְּנִשּׂוּאִים. וַעֲדַת־יִעוּץ לְיַד הַנְהָלַת הַמִּפְעָל. — [יִעוּץ־]

יָעוּר* ת׳ [מן יער] (קליר) מְכֻסֶּה יְעָרוֹת: ״זֵר כְּחַלְחַל שֶׁל הָרִים יְעוּרִים״ (ברקוביץ, הראשונים רלח). — [יְעוּרָה, יְעוּרִים, ־רוֹת]

יִעוּר° ז׳ [מן יער, יִעֵר] נְטִיעַת עֲצֵי־יַעַר עַל־פְּנֵי שֶׁטַח אֲדָמָה: יִעוּר הֶהָרִים עַל־יְדֵי הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל. — [יִעוּר־]

יע״ש ר״ת יְעַיֵּן שָׁם.

יעז [צורת־משנה של עזז]

~ נפ׳ **נוֹעַז**, הִרְהִיב עֹז, הֵהִין, הָיָה לוֹ אֹמֶץ רַב: ״אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה״ (ישעיה לג יט). ״וְלֹא נוֹעַזְתִּי עוֹד לָשֵׂאת עֵינַי שָׁמַיְמָה״ (ביאליק, מגילת ו). [וראה עוד ערך **נוֹעָז**] — [לְהִוָּעֵז, נוֹעָז, יִוָּעֵז]

יעט [צורת־משנה של עטה]

~ פָּע׳ **יָעַט** פ״י עָטָה, עָטַף: ״הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע, מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי״ (ישעיה סא י). ״וְכִמְעַט כְּרָעָה תֵבֵל לְרַגְלָיו, וְאוּלָם יְעָטָהּ יַחַד וּבוּשָׁה״ (גבירול, א 42). ״חֲתַן תּוֹרָה יַעַטְךָ מְעִיל הוֹד״ (יהודה הלוי, ה 178). ״וְיִרְאַת קְדוֹשִׁים נַעֲלָמָה וּמְתוּקָה יְעָטָתְנִי״ (ביאליק, מגילת ו). — [מצוי רק העבר: יָעַט]

א. **יְעִידָה*** נ׳ [מן יעד, יָעַד] 1. קְבִיעָה, יִעוּד [בייחוד בענייני אישות]: ״מִצְוַת יְעִידָה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ׳אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ׳״ (בכורות א ז). 2. זִמּוּן, כִּנּוּס: ״׳וְנוֹעַדְתִּי לְךָ׳ — לְךָ הָיְתָה יְעִידָה, וְלֹא הָיְתָה יְעִידָה לְכָל יִשְׂרָאֵל״ (ספרא ג ד). ״הוּא סִימָן לְמִקְרָא הַנְּשִׂיאִים... וְאַף הֵן יְעִידָתָן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״ (רש״י במדבר י ד). — [יְעִידַת־, יְעִידוֹת]

ב. **יְעִידָה*** נ׳ [מן עוד] מַתַּן עֵדוּת: ״יְעִידַת שְׁנֵי עֵדִים... יְעִידַת עֵד אֶחָד״ (ספרא ד ד). — [יְעִידַת־, יְעִידוֹת]

יָעִיל° ת׳ [מן יעל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹעֶלֶת, שֶׁפְּעֻלָּתוֹ נִכֶּרֶת, הַמֵּבִיא לִידֵי תּוֹצָאוֹת מַמָּשִׁיּוֹת: תְּרוּפָה יְעִילָה נֶגֶד כְּאֵבֵי־רֹאשׁ. שִׁיטָה יְעִילָה וּבְדוּקָה. — [יְעִילָה, יְעִילִים, יְעִילוֹת]

יְעִילוּת° נ׳ [מן יָעִיל] יְכֹלֶת לְהָבִיא תּוֹעֶלֶת, שִׁעוּר הֶהִשֵּׂג בַּעֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת בְּיַחַס לַמַּאֲמָץ שֶׁהֻשְׁקַע בָּהּ: הַנִּסּוּי הוֹכִיחַ אֶת יְעִילוּתוֹ שֶׁל הַמַּכְשִׁיר. יְעִילוּת הַפְּעֻלּוֹת שֶׁנָּקְטוּ הַחַקְלָאִים בְּמִלְחַמְתָּם בַּמַּזִּיקִים. — [יְעִילוּת־]

יעל [אולי קרוב אל עלה; השווה ערבית: וַעַל]

~ הפ׳ **הוֹעִיל** פעו״י הֵבִיא תּוֹעֶלֶת, גָּרַם טוֹבָה וּבְרָכָה, עָזַר: ״אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ, וְאֶת־מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ״ (ישעיה נז יב). ״לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה״ (משלי יא ד). ״וְהִתְחִיל נוֹטֵל יִרְאָתוֹ בְּיָדוֹ וְקוֹרֵא (לְעֶזְרָה), וְלֹא הוֹעִיל כְּלוּם, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ כְּלוּם, אָמְרוּ לְאוֹתוֹ יְהוּדִי: בְּנִי, קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ״ (ירושלמי ברכות יג ב). ״אֵין הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעִילָה אוֹתָם וְלֹא מַזֶּקֶת אוֹתָם״ (חובות הלבבות, הייחוד י). ״אֲבָל מָה הָיָה הַדָּבָר מוֹעִילוֹ?״ (מנדלי מו״ס, סח). ״מָה אוֹעִיל כִּי אֶסְבֹּל?״ (ביאליק, איגרת קטנה). הַתְּרוּפָה שֶׁקִּבֵּל הַחוֹלֶה הוֹעִילָה לוֹ מְאֹד. 2 [הועיל מן־] הֵפִיק תּוֹעֶלֶת מִן־: ״כִּי־תֹאמַר: מַה־יִּסְכָּן־לָךְ, מָה אֹעִיל מֵחַטָּאתִי״ (איוב לה ג). ״הִנֵּה דָּבָר קָטָן שָׁאַלְתִּי וְלֹא הוֹעַלְתִּי מִמְּךָ״ (הזז, יעיש 210). — [לְהוֹעִיל לְ־, אֶת־, מִן־; מוֹעִיל, מוֹעִילָה גם מוֹעֶלֶת; יוֹעִיל]

~ פִּע׳ **יִעֵל**° פ״י גָּרַם שֶׁיְּהֵא יָעִיל, הֶעֱלָה אֶת הַיְכֹלֶת לְהוֹעִיל, שִׁכְלֵל, שִׁפֵּר: הַשִּׁיטָה הַחֲדָשָׁה יִעֲלָה אֶת הַיִּצּוּר וְהֶעֶלְתָה אֶת הַפִּרְיוֹן. הֶחְלַט לְיַעֵל אֶת הָעֲבוֹדָה בַּמֶּשֶׁק. — [לְיַעֵל אֶת־, מְיַעֵל, יְיַעֵל]

~ פֻּע׳ **יֻעַל**° נַעֲשָׂה יָעִיל מִשֶּׁהָיָה, שֻׁכְלַל, שֻׁפַּר: עִם הַכְנָסַת הַמְּכוֹנוֹת הַחֲדָשׁוֹת יֻעַל הַיִּצּוּר בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. — [מְיֻעָל, יְיֻעַל]

~ הת׳ **נִתְיַעֵל**°, נַעֲשָׂה יָעִיל יוֹתֵר: הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת נִתְיַעֲלָה עִם קַבָּלַת הַצָּעוֹת וַעֲדַת־הַיִּעוּל. — [לְהִתְיַעֵל, מִתְ־, יִתְ־]

— **אִם כֵּן, מַה הוֹעִילוּ חֲכָמִים בְּתַקָּנָתָם?*** [על־פי כתובות י׳], לְשֵׁם־מָה הָיָה כָּל הַטֹּרַח וְהֶעָמָל בַּדָּבָר — אִם לֹא שִׁנָּה בּוֹ כְּלוּם לְטוֹבָה?

— לבלי הועיל°, לבלתי הועיל (ישעיה מד י), ללא כל תועלת, לשוא, בכדי: "ופטישך... אשר נשבר מרב דפק על לבות אבן לבלי הועיל" (ביאליק, דבר).

— אם לא יועיל, לא יזיק* (שבט מוסר, רפט), תועלתו של הדבר אמנם מוטלת בספק, ואף־על־פי־כן כדאי לנסותו.

יעל° ז׳ [מן יעל] יעילות, כשר להועיל: "הריחים טחנו רוח והגלגלים סבבו ללא כל יעל" (שרת, באסיה 321). מאמצים להגביר את היעל ביצור. — [יעל־]

יעל ז׳ [אוגריתית: יעל; ארמית: יעלא; ערבית: ועל] בעל־חיים שוכן הרים, מסוג העזים (Capra beden). גופו מוצק, רגליו קצרות וחזקות, פרסותיו עשויות להתפשק ולהאחז בזיזי סלעים. צבעו הצהב, המתאים לצבע הסביבה, מעלים אותו מעין רודפיו. נמצא בארץ־ישראל בסביבות ים המלח: "הרים הגבהים ליעלים" (תהלים קד יח). "הידעת עת לדת יעלי־סלע" (איוב לט א). — [יעל־, יעלים, יעלי־]

יעל (1/80)

יעלה, יעלה נ׳ [מן יעל] 1. נקבת היעל: "היעלה הזו... מתיראת מן החיה" (בראשית רבה יב). "התשכח יעלת־סלע ערגתה?" (ביאליק, מגילת ה). 2 ◊ [ראה להלן יעלת־חן] כנוי פיוטי לאשה אהובה: "יעלה אשר לבי כחוט משכבתהו" (חריזי, תחכמוני כ 203). — [יעלת־, יעלות, יעלות־]

— יעלת־חן, כנוי מליצי לאהובה, לאשה יפה וחננית: "אילת אהבים ויעלת־חן" (משלי ה יט). "לא כחל ולא שרק ולא פרכוס — ויעלת חן" (כתובות יז.). "שבי פה, יעלת־חן, לנגדי" (בבירול, בשורש עץ). "ועל בתו הרי אמרו שהיא יעלת־חן" (עגנון, כלה קסב).

יען ז׳ [בתלמוד: נעמית, כלים יז יד; ערבית: נעאמה] גדול העופות הקימים בימינו על־פני כדור־הארץ (Struthio camelus), גבהו כ־2.75 מטר. כנפיו אינן מפתחות, רגליו גבוהות וחזקות מאד, וכל אחת בעלת שתי אצבעות. היען אינו יכול לעוף, אך הוא מהיר בריצה. צוארו הארך מאפשר לו להשיג את צמחי מזונו מן האדמה. היען שוכן במדברות אפריקה ובמדבר הגדול המשתרע במזרח ארץ־ישראל: "כיענים במדבר" (איכה ד ג). בספרות ובפי העם נקרא גם בת־יענה. — [יען־, יענים, יעני־]

יען (1/55)

א. **יען** [אולי מן א. ענה] 1 מ״י בגלל־, בסבת־: "ועשיתי בך את אשר לא־עשיתי ואת אשר לא אעשה כמהו עוד יען כל־תועבתיך" (יחזקאל ה ט). 2 מ״ח הואיל ו־, משום ש־: "יען לא־האמנתם בי... לכן לא תביאו את־הקהל הזה אל־הארץ" (במדבר כ יב). "יען מה?... יען ביתי אשר־הוא חרב" (חגי א ט)

— יען אשר־, יען כי־, מפני ש־, משום ש־: "כי יען אשר עשית את־הדבר הזה... כי־ברך אברכך" (בראשית כב טז–יז). "יען כי מרית פי ה׳... לא־תבוא נבלתך אל־קבר אבתיך" (מלכים א יג כא–כב). "יען כי מאס העם הזה את מי השלח... ולכן הנה ה׳ מעלה עליהם את־מי הנהר" (ישעיה ח ו–ז).

— יען ביען, יען וביען, הואיל ו־, משום ש־ (לחזוק הסבה): "יען ביען שמות ושאף אתכם מסביב... לכן הרי ישראל שמעו דבר־ה׳" (יחזקאל לו ג–ד). "והם ירצו את־עונם, יען וביען במשפטי מאסו" (ויקרא כו מג). "גם לאמו יולדתו אינו סולח... יען וביען הקשתה את־לבה ולא ותרה על ממונה" (ברנר, ב 42).

ב. **יען°** ז׳ [מן א. ענה, יענה] כנוי לספר הכולל תשובות קצרות על שאלות שמושיות שונות, מדריך, ספר כל־בו לעזר למתענין במקצוע מסים: לקסיקונים, אנציקלופדיות הם ספרי יען.

יענה נ׳ נקבת היען — ראה יען. — [יענת־, יענות, יענות־]

— בת־יענה, 1. עוף דורס ממשפחת הליליות, שוכן בחרבות ובנקיקי סלעים במדבר: "ומלאו בתיהם אחים, ושכנו שם בנות יענה" (ישעיה יג כא). 2 ° [בספרות] שם נרדף ליען [ראה ערך זה] — [בנות־יענה]

יעף [היפוך אותיות מן עיף; ערבית: ועף היה חלש]

~ פע׳ יעף פ״ע עיף, התיגע, חש חלשה מרב התאמצות: "ויכו ביום ההוא בפלשתים... ויעף העם מאד" (שמואל א יד לא). "ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו" (ישעיה מ לא). "והוא לא ייעף ולא ייגע לשנן לדור הצעיר... את חקי הצדק" (אחד העם, שמו). "וכאיש שהסיע אבנים ויעף" (ביאליק, המתמיד). — [ליעף, יעף, ייעף]

יעף ת׳ [מן יעף] עיף, יגע, חלש מרב מאמץ או מרעב וכו׳: "נתן ליעף כח, ולאין אונים עצמה ירבה" (ישעיה מ כט). "מרוץ יגעים... ומלחמת יעפים" (משה אבן־עזרא, א 10). — [יעפה, ־פים, ־פות]

— בעזרת הנותן ליעף כח* [דיבור עממי רווח על־פי ישעיה מ כט, ראה לעיל] בעזרת אלהים, בעזרת השם.

יעף ז׳ [מן עוף] 1. מעוף, טיסה: "והאיש גבריאל... מעף ביעף נגע אלי" (דניאל ט כא). "ביעף עוברים סיסים" (ביאליק, זוהר). 2 ° [בהשאלה] חפזון רב, בהילות יתרה: "בערב יום חל פשוט... היה בא ביעף מביתו" (ברנר, א 365). "יעף־החפזון של תעשיה חדשה" (סוקולוב, אישים 279). יעף־הצדעה של מטוסים לכבוד הנשיא. — [יעף־]

יעף° ז׳ [מן יעף] עיפות, לאות, יגע. — [יעף־]

יעץ [קרוב אל עוץ; ארמית: יעט; ערבית: ועט׳ הזהיר, התרה]

~ פע׳ יעץ פ״י 1. נתן עצה, הציע דרך איך לנהג, הביע את דעתו כיצד לפעל במקרה מסים: "לא־טובה העצה אשר־יעץ אחיתפל בפעם־הזאת" (שמואל ב יז ז). "איעצך נא עצה, ומלטי את־נפשך... לכי ובאי אל־המלך דוד ואמרת אליו" (מלכים א א יב–יג). "שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה" (ברכות סא.). 2. [יעץ על־] זמם, חשב על פלוני: "כי־יעץ עליכם נבוכדראצר מלך־בבל עצה" (ירמיה מט ל). "מי יעץ זאת על־צר המעטירה?" (ישעיה כג ח). 3* [יעץ ב־] נמלך ב־, שאל לדעת פלוני איך לנהג: "מיד יועצים באחיתפל ונמלכין בסנהדרין" (ברכות ג:). — [ליעץ את־, על־, ב־; יועץ, ייעץ; יעץ! הציווי רווח יותר מן עוץ: עוץ! עוצה! עוצו!]

~ נִפ׳ **נוֹעַץ**, 1. נִמְלַךְ בְּדַעַת אֲחֵרִים, טִכֵּס עֵצָה, דָּן וְשָׁקַל עִם אֲחֵרִים אֵיךְ לִנְהֹג בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים" (מלכים א יב ו). "וַיִּוָּעַץ עִם־שָׂרָיו וְגִבֹּרָיו לִסְתּוֹם אֶת־מֵימֵי הָעֲיָנוֹת אֲשֶׁר מִחוּץ לָעִיר" (דברי הימים ב לב ג). 2. דָּן וְעִיֵּן וְקִבֵּל הַחְלָטָה: "וַיִּוָּעֲצוּ כָּל־הַקָּהָל לַעֲשׂוֹת שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים" (דברי הימים ב ל כג). "אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר?" (מלכים א יב ו). — [לְהִוָּעֵץ עִם־, אֶת־; נוֹעָץ, יִוָּעֵץ]

~ פִּע׳ **יִעֵץ** ° פ״י נָתַן עֵצָה, הִצִּיעַ דֶּרֶךְ אֵיךְ לִנְהֹג בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "הֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר לְיַעֵץ בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים אֶת בֶּן דּוֹרֵנוּ... לְחַטֵּט... בְּתוֹךְ אוֹתָם תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הַסִּפְרוּת" (ביאליק, הספר העברי א). הִנְנִי מְיַעֶצְךָ לֹא לְהָגִיב מִיָּד עַל הַמַּעֲשֶׂה.—[לְיַעֵץ אֶת־; מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְיָעֵץ**, נוֹעַץ, טִכֵּס עֵצָה, דָּן וְשָׁקַל עִם אֲחֵרִים אֵיךְ לִנְהֹג בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד, וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ" (תהלים פג ד). "בְּשָׁעָה נִתְיָעֵץ עִם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת" (ויקרא רבה כט). חֶבֶר־הַשּׁוֹפְטִים הִתְיָעֵץ וְהוֹצִיא פְּסַק־דִּין.—[לְהִתְיָעֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

יַעֲצָן ° ז׳ [מן יעץ, יָעַץ] יוֹעֵץ, בַּעַל־עֵצָה: "הוּא נִפְנָה לְשִׂיחָה עִם הַיַּעֲצָנִים" (ד׳ שחם, המדרון 12). — [יַעֲצָנִים, יַעֲצָנֵי־]

יַעַץ * ז׳ [מן יעץ] יִעוּץ, מַתַּן עֵצָה: "בְּטִפְּשׁוּת לְבָבֵנוּ, בְּיַעַץ כִּלְיוֹתֵינוּ" (סידור רס״ג, שמה). — [יַעַץ־]

א. **יַעַר** ז׳ [אוגריתית: יער; אכדית: aru; ארמית: יַעְרָא; ערבית: וַעְ׳ר דרך קשה, זרועה אבנים וסרשים] 1. שֶׁטַח־אֲדָמָה גָּדוֹל שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ עֲצֵי־סְרָק שׁוֹנִים: "וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים" (דברים יט ה). "אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר" (תהלים צו יב). "מִתְבַּקְּעִים בַּיַּעַר חֲסִינֵי אַלּוֹנִים" (ביאליק, משירי החורף). בְּיַעֲרוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל גְּדֵלִים בְּעִקָּר הָאֹרֶן, הָאַלּוֹן וְהָאֵלָה. 2 ° [בהשאלה] שֶׁפַע, הָמוֹן (כְּרִבּוּי הָעֵצִים שֶׁבַּיַּעַר): "יַעֲרֵי אַכְסַדְרוֹת בָּם הָרוּחַ תְּצַלֵּל" (שלו, קולות 70) "סוֹף סוֹף לֹא בְ׳יַעַר הַיָּדַיִם׳ עֵרֶךְ הַקּוֹנְגְרֶס" (זכאי, קצרות 147). — [יַעַר־, יְעָרוֹת, יַעֲרוֹת־; גם יְעָרִים, יַעֲרֵי־]

— **יַעַר־בְּרֵאשִׁית** °, **יַעַר־עַד** ° 1. יַעַר קַדְמוֹן שֶׁלֹּא נֻטַּע וְלֹא טֻפַּל בִּידֵי אָדָם, מְקוֹם עֵצִים סְבוּכִים וַעֲבֻתִּים: "כְּאִלּוּ עָמְדָה לְפָנָיו חַיָּה מְפֻלָּאָה מִיַּעֲרוֹת־בְּרֵאשִׁית" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 138). "בְּיַעֲרוֹת־עַד, בְּצִיּוֹת־חוֹל וּבְקַרְקַע־יַמִּים" (ביאליק, הבריכה).

— **יַעַר־בְּתוּלָה** °, כִּנּוּי לְיַעַר־עַד שֶׁלֹּא עָבַר בּוֹ אָדָם: "בְּעָבְיֵי יַעֲרוֹת־בְּתוּלָה כְּחַיָּה מִפָּנָיו הִסְתַּתֵּר" (כהן, שירים רא).

— **אָדָם־הַיַּעַר** °, קוֹף גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת קוֹפֵי־אָדָם, רְאֵה עֵרֶךְ אוֹרַנְג־אוּטַנְג.

— **חַיּוֹת־יַעַר** °, **חַיְתוֹ־יָעַר** (תהלים קד כ), שֵׁם כּוֹלֵל לְחַיּוֹת־הַטֶּרֶף הַשּׁוֹכְנוֹת בַּיְּעָרוֹת.

— **לֹא דֻבִּים וְלֹא יַעַר** ° [על־יסוד הוויכוח בתלמוד, סוטה מו:— מז., ושם: "לא יער הוה ולא דובים הוו" — על המעשה המסופר במלכים ב ב כד] לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא, לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם!

ב. **יַעַר** ז׳ [המקור איננו ברור; אולי קרוב אל הערבית: אַרְי דבש; ראה גם להלן יַעְרָה] חַלַּת־דְּבַשׁ: "אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי" (שיר השירים ה א).— [יַעַר־, יְעָרִים, יַעֲרֵי־]

יער [מן א. יַעַר]

~ פִּע׳ **יִעֵר** ° פ״י נָטַע יַעַר, כִּסָּה שֶׁטַח אֲדָמָה אִילָנֵי־סְרָק: הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת יִעֲרָה שְׁטָחִים רַבִּים בָּאָרֶץ.—[לְיַעֵר אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֹעַר** °, כֻּסָּה עֲצֵי סְרָק, נֻטַּע בּוֹ יַעַר: "כָּל מָקוֹם יְעֻדַּר וִישֻׁדַּד—מִזְבְּחִי, וַאֲשֶׁר יִזָּרַע וְיֹעַר—בָּמָה לִי" (טשרניחובסקי, שירים 504). מִדְרוֹנֵי הֶהָרִים יֹעֲרוּ. שְׁטָחִים מְיֹעָרִים. — [מְיֹעָר, יְיֹעַר]

~ הִת׳ **הִתְיַעֵר** °, כֻּסָּה בִּיעָרוֹת: הַמִּדְרוֹנוֹת הַשּׁוֹמֵמִים מִתְיַעֲרִים בְּרִבּוֹת הַיָּמִים. — [לְהִתְיַעֵר, מִתְ־, יִתְ־]

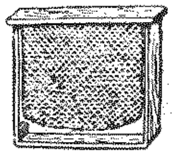

יערה

יַעְרָה נ׳ [ראה לעיל ב. יַעַר] חַלַּת־דְּבַשׁ, טַבְלַת דּוֹנַג שֶׁהַדְּבוֹרִים בָּנוּ בָּהּ תָּאִים וּמִלְּאוּהָ דְּבַשׁ: "וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ (אֶת יָדוֹ) בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ" (שמואל א יד כז). — [יַעְרַת־, יְעָרוֹת, יַעֲרוֹת־]

יַעֲרוֹנִי ° ת׳ [מן א. יַעַר] שֶׁמּוֹצָאוֹ מִן הַיַּעַר, שֶׁבָּא מִיַּעַר: "חֲזִיר־אַשְׁפַּתּוֹת יַעֲרוֹנִי" (ש׳ שלום, שירים שיד). —[יַעֲרוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יַעֲרוּר ° ז׳ [מן יַעַר] יַעַר קָטָן, חֻרְשָׁה: "הֶאֱרִיךְ לְהַבִּיט... אֶל הַיַּעֲרוּרִים שֶׁבַּמֶּרְחַקִּים, שֶׁהַסְּתָו הֶעֱטָם זָהָב" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 211). — [יַעֲרוּר־ יַעֲרוּרִים, ־רֵי־]

יַעֲרִי * ת׳ [מן א. יַעַר] שֶׁבָּא מִיַּעַר: "וְהֵם מְלֵאִים לֵחָה דּוֹמָה לִדְבַשׁ הַיַּעֲרִי" (פרקי משה כג). "וְאֵיזוֹ בְּרִיָּה קְטַנָּה, יַעֲרִית, בַּעֲלַת רַגְלַיִם קְטַנּוֹת" (ברנר, 246 ב). צְמָחִים יַעֲרִיִּים. — [יַעֲרִית, יַעֲרִיִּים, יַעֲרִיּוֹת]

— **אָדָם הַיַּעֲרִי**, * ראה **אָדָם־הַיַּעַר**.

יַעֲרִית ° נ׳ [מן יַעְרָה] פִּסָּה שֶׁל חַלַּת־דְּבַשׁ. — [יַעֲרִית־, יַעֲרִיּוֹת]

יַעֲרָן ° ז׳ [מן א. יַעַר] 1. מֻמְחֶה בְּטִפּוּל בַּעֲצֵי הַיַּעַר: "וַתִּשְׁלַח שָׁמָּה שְׁנֵי אַגְרוֹנוֹמִים, וְגַנָּן אֶחָד וְיַעֲרָן אֶחָד" (סוקולוב, במראות 24). 2. שׁוֹמֵר יְעָרוֹת. — [יַעֲרָנִים, יַעֲרָנֵי־; יַעֲרָנִית, ־נִיּוֹת]

יַעֲרָנוּת ° נ׳ [מן יַעֲרָן] גִּדּוּל יְעָרוֹת, תּוֹרַת הַיִּעוּר. — [יַעֲרָנוּת־]

יַפַּאי ° ז׳ [מן יפה, יִפָּה] 1. מֻמְחֶה לְיִפּוּי מַרְאֵה הַפָּנִים, עוֹסֵק בְּקוֹסְמֶטִיקָה. 2. מֻמְחֶה לְיִפּוּי וּלְקִשּׁוּט דִּירוֹת, דֶּקוֹרָטוֹר. — [יַפָּאִית, יַפָּאִים, יַפָּאֵי־, יַפָּאִיּוֹת]

— **יַפָּאִית** °, בַּעֲלַת "סָלוֹן לְיֹפִי", אִשָּׁה הָעוֹסֶקֶת בְּמָנִיקוּר, בְּפֶּדִיקוּר, בַּעֲרִיכַת תִּסְרֹקֶת וּבִשְׁאָר טִפּוּלִים שֶׁתַּכְלִיתָם טִפּוּחַ הַיֹּפִי בְּהוֹפָעָתָם וּבְמַרְאֵיהֶם שֶׁל הַלָּקוֹחוֹת.

יפה [סורית: פאי]

~ פָּע׳ **יָפָה** פ״ע נַעֲשָׂה נָאֶה, נִשְׁתַּפֵּר מַרְאֵהוּ, נַעֲשָׂה נֶחְמָד מִשֶּׁהָיָה: "מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים, בַּת נָדִיב" (שיר השירים ז ב). "וַיִּיף (הָאֶרֶז) בְּגָדְלוֹ, בְּאֹרֶךְ דָּלִיּוֹתָיו" (יחזקאל לא ז). "מַה יָּפְתָה סְנֻנִּית בְּאוֹתָהּ שָׁעָה!" (ביאליק, בשל תפוח). "הַשֶּׁמֶשׁ יִיף בְּצֵאתוֹ וּבְבוֹאוֹ" (ביאליק, הולכת אח). —[לִיפוֹת, יָפֶה, יִיפֶה; בקיצור: יִיף, וַיִּיף]

~ פִּע׳ **יִפָּה** פ״י 1. הִדֵּר, עָשָׂה לְנָאֶה וּלְנֶחְמָד בְּמַרְאֶה: "בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ (אֶת הַפֶּסֶל)" (ירמיה י ד). "לְפִי שֶׁהַגְּלוּיִם מְתָאֲרוֹ וּמְיַפֵּהוּ" (במדבר רבה י). "וְהִכְנִיסוּהָ לְבֵית ר׳ יִשְׁמָעֵאל וְיִפּוּהָ" (נדרים ס י). "בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הָיָה קָם וּמְיַפֶּה אֶת חַדְרוֹ פְּעָמִים בְּכָל רֶגַע" (עגנון, כפות שער). 2 *. שִׁבַּח, שִׁפֵּר, טִיֵּב: "קָצַר לְצֹרֶךְ עֲשָׂבִים... אֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם מְיַפֶּה אֶת הַקַּרְקַע" (ירושלמי שבת י א). — [לְיַפּוֹת אֶת־; מְיַפֶּה, יְיַפֶּה]

~ פע׳ יָפָה*, 1*, נַעֲשָׂה נָאֶה מִשֶּׁהָיָה, שִׁפֵּר מַרְאֵהוּ: "נָשָׂא אָדָם אִשָּׁה טוֹבָה וּמְיֻפָּה, שָׂמֵחַ בָּהּ וּמִשְׁתּוֹקֵק בָּהּ" (תנא דבי אליהו 51). "יוֹם אֶחָד הֱבִיאוּנוּ לְאֹהֶל אֶחָד מְיֻפֶּה מִשְּׁאָר כָּל הָאֹהָלִים" (עגנון, אלו תנס). "יָשְׁבָה הַכַּלָּה בְּחַדְרָהּ, מְיֻפָּה וּמְקֻשֶּׁטֶת וּמְכֻלֶּלֶת" (הזז, יעיש ב 164). הַחֶדֶר יֻפָּה עַל־יְדֵי הַסִּיּוּד וְהַצְּבִיעָה. 2°, שֻׁבַּח, טֻיַּב, שֻׁפַּר: הָאֲדָמָה יֻפְּתָה עַל־יְדֵי הַזִּבּוּל. [ראה עוד ערך מְיֻפֶּה] — [מְיֻפֶּה, יִיפָּה]

~ הת׳ הִתְיַפָּה, הִתְקַשֵּׁט, הִתְגַּנְדֵּר, עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ נָאֶה וְהָדוּר: "כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ – לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי!" (ירמיה ד ל). "וְהִיא מִשְׁתַּדֶּלֶת לְהִתְיַפּוֹת לְפָנָיו וּלְהָפִיק רְצוֹנוֹ" (מלמד התלמידים, מטות) "כְּמוֹ כַּלָּה אֲשֶׁר תִּתְיַף בְּחָח" (משה אבן־עזרא, תרשיש א מה). "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִתְחִילוּ לְהִתְיַפּוֹת, לְשַׁנּוֹת לְשׁוֹנָם וּבִגְדֵיהֶם" (אחד העם, ג). — [לְהִתְיַפּוֹת, מִתְיַפֶּה, יִתְ־]

— הוּא שָׁר "מַה־יָּפִית"° [על־יסוד הזמר "מה יפית" למרדכי בר יצחק, שנוהגים לזמר בשעת הסעודה בליל שבת בניגון עָרֵב מיוחד; בדורות שעברו אולצו "יהודי החצר" של בעלי־האחוזות (ה"פריצים") הפולנים לשיר אותו לפני אדוניהם בשעת משתיהם לשמח את לבם ולבדחם] כִּנּוּי־גְּנַאי עֲמָמִי לְמִי שֶׁמַּחֲנִיף וּמִתְרַפֵּס לִפְנֵי חָזָק מִמֶּנּוּ [ומכאן:]

— מַה־יָּפִית°, חֲנֻפָּה, הִתְרַפְּסוּת: "שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַשְׁפָּלַת כְּבוֹד שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל וְרֵיחַ 'מַה־יָּפִית' נוֹדֵף מִמֶּנָּה" (מגדלי מו״ס, רמט).

— יִפָּה אֶת כֹּחוֹ*, 1°, מִלֵּא אֶת יָדוֹ, נָתַן לוֹ הַרְשָׁאָה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה בִּשְׁמוֹ אוֹ לִזְכּוֹת בִּדְבַר־מָה: הַחֶבְרָה יִפְּתָה אֶת כֹּחוֹ שֶׁל הַוַּעַד לְנַהֵל אֶת הָעֵסֶק. הָעִירִיָּה יִפְּתָה אֶת כֹּחוֹ שֶׁל חֲבֵר־הַמּוֹעָצָה לְבָרֵךְ בִּשְׁמָהּ אֶת בַּעַל הַיּוֹבֵל. 2*, הֶעֱנִיק לוֹ יִתְרוֹן, חִזֵּק זְכוּתוֹ: "בְּמַתָּנָה בִּקֵּשׁ לִתְּנָהּ לוֹ, וְלָמָּה כָּתַב לוֹ בִּלְשׁוֹן מֶכֶר? כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחוֹ" (בבא בתרא נא.).

— יֻפָּה כֹּחוֹ*, 1°, נִתְּנָה לוֹ הַרְשָׁאָה לִפְעֹל בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ: יֻפָּה כֹּחוֹ שֶׁל הַמְנַהֵל לַחְתֹּם בְּשֵׁם הַמּוֹסָד. הִנְנִי מְיֻפֶּה כֹּחַ לַעֲשׂוֹת זֹאת. 2*, גָּבְרָה זְכוּתוֹ: "וְכִי מֵרֹב עֳמָרִים יָפֵי (יָפָה) כֹּחַ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת אוֹ הוּרַע כֹּחוֹ?" (פאה ו ו).

א׳ יָפֶה ת׳ ותה״פ [מן יפה] 1, ת׳ נָאֶה, נֶחְמָד, בַּעַל תְּכוּנוֹת אוֹ צוּרָה אוֹ צְלִילִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לְהַנּוֹת אֶת הָרוֹאֶה אוֹ אֶת הַשּׁוֹמֵעַ: "הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי, הִנָּךְ יָפָה, עֵינַיִךְ יוֹנִים. הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי, אַף נָעִים" (שיר השירים א טו–טז). "יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן" (יחזקאל לג לב). "עוֹד יֵשׁ מַרְאוֹת יָפִים מִסָּבִיב" (ביאליק, משירי הקיץ ב). מַנְגִּינָה יָפָה. 2*, טוֹב, מְעֻלֶּה, נִבְחָר: "תּוֹרְמִין מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה" (תרומות ב ו). "הַמּוֹכֵר חָבִית־יַיִן לַחֲבֵרוֹ נוֹתֵן לוֹ יַיִן שֶׁכֻּלּוֹ יָפֶה" (בבא בתרא צה.). 3*, שָׁוֶה, רָאוּי, כְּדַאי: "שָׁמִין אוֹתָן (אֶת הַקַּרְקָעוֹת) כַּמָּה הֵן יָפִין בְּפֵרוֹת, וְכַמָּה הֵן יָפִין בְּלֹא פֵרוֹת" (כתובות ח ג). "שְׁנֵי כֵלִים: אֶחָד יָפֶה מָנֶה, וְאֶחָד יָפֶה אֶלֶף זוּז" (בבא מציעא ג ה). 4*, מוֹעִיל, רָצוּי, יָעִיל: "כָּל הַשְּׁמָנִים כֻּלָּן יָפִין לַנֵּר, וְשֶׁמֶן־זַיִת מִן הַמֻּבְחָר" (שבת כג.). "תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינַיִם" (ברכות לט.). "כָּךְ הוּא מְקֻבָּל, שֶׁהַשִּׁירִים הַלָּלוּ יָפִים לַגּוּף" (ביאליק, אריה א). "כִּי יָפִים לַתּוֹרָה חַיֵּי הַצַּעַר" (ביאליק, המתמיד). "לִרְפוּאָה אֲנִי צְרִיכָהּ, שֶׁאֶתְרוֹג יָפֶה לִרְפוּאָה" (עגנון, כלה לא). 5, תה״פ הֵיטֵב, בְּאֹפֶן טוֹב, כָּרָאוּי וְכַהֹגֶן: "טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת" (קהלת ה יז). "יָפֶה אָמַרְתָּ!" (נזיר ז ד). "אִם יֵשׁ לוֹ מַיִם מוּעָטִין, מַיִם קַלִּים, וְהַטִּיט אֵינוֹ מִתְגַּבֵּל יָפֶה" (תענית יט:). "יָפֶה עֲשִׂיתֶם" (במדבר רבה יח). יָפֶה דָּרַשְׁתָּ! — [יְפֵה־; יָפָה, יְפַת־; יָפִים, יְפֵי־; יָפוֹת, יְפוֹת־]

— יָפֶה יָפֶה!* הֵיטֵב, מְאֹד: "אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה" (חולין קיג.). "הוֹצִיא אֶת הַמִּשְׁקָפַיִם וְקִנְּחָם יָפֶה יָפֶה" (עגנון, כפות שכו). "עָמַדְתִּי יָפֶה יָפֶה עַל כָּל הַשְּׁגוֹתֵיהֶם וּפִרְכוֹתֵיהֶם שֶׁל מִתְנַגְּדֵינוּ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 11).

— יָפֶה בְּעֵינָיו°, מוֹצֵא חֵן בְּעֵינָיו, נִרְאֶה לוֹ: "וְכָל מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה אֵינוֹ יָפֶה בְּעֵינֶיהָ" (עגנון, כלה רסה).

— יָפֶה כֹּחוֹ* 1*, יֵשׁ לוֹ הַזְּכוּת, זְכוּתוֹ גְּדוֹלָה: "בְּזֶה יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן מִכֹּחַ הָאָב" (ירושלמי כתובות לג ב). 2°, יֵשׁ לוֹ תֹּקֶף, זְכוּתוֹ קַיֶּמֶת: הָרִשָּׁיוֹן שֶׁקִּבַּלְתִּי יָפֶה כֹּחוֹ עַד סוֹף הַשָּׁנָה. הַכַּרְטִיס כֹּחוֹ יָפֶה רַק לְהַצָּגָה רִאשׁוֹנָה. 3*, הוּא חָזָק וְאֵיתָן: "אִילָן שֶׁכֹּחוֹ יָפֶה" (זבים ג ג).

— יָפֶה לְהַלֵּל [על־פי שמואל ב יד כה: "וכאבשלום לא היה איש יָפֶה בכל ישראל לְהַלֵּל מאד"], נָאֶה בְּיוֹתֵר: "עָמַד וְעָשָׂה חָלִיל לִי, חָלִיל יָפֶה לְהַלֵּל" (ביאליק, מיכה אמן־יד).

— יָפָה כַּלְּבָנָה, תֹּאַר מְלִיצִי לְאִשָּׁה נָאָה בְּיוֹתֵר: "יָפָה כַלְּבָנָה, בָּרָה כַּחַמָּה" (שיר השירים ו י).

— יְפֵה־נוֹף, (מָקוֹם) בַּעַל סְבִיבָה נָאָה: "יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ" (תהלים מח ג).

— יְפֵה־לָשׁוֹן°, מְדַבֵּר יָפֶה, נוֹאֵם מֻכְשָׁר: "אַשְׁרֶיךָ שֶׁבַּעַל דַּבְּרָן אַתָּה, יְפֵה־לָשׁוֹן" (שנהר, א 41).

— יְפֵה־מַעֲלָלִים°, הַנּוֹהֵג בְּיֹשֶׁר: "בָּחוּר־חֶמֶד יְפֵה־מַעֲלָלִים וּמֵישִׁיר־לֶכֶת" (סוקולוב, אישים 64).

— יְפֵה־מַרְאֶה, ראה להלן יְפֵה־תֹאַר.

— יְפֵה־נֶפֶשׁ°, עָדִין, אִסְטְנִיס, בַּעַל טַעַם מְעֻדָּן בְּיוֹתֵר: "יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה־נֶפֶשׁ" (קרליבך, הודו 119). "לֹא תָּמִיד הַמְּלָאכָה נְקִיָּה וִיפַת־נֶפֶשׁ" (אלתרמן, הטור ב 280).

— יְפֵה־חֵן°, בַּעַל חֵן רַב, נָאֶה מְאֹד: "וָאֵרֶא אֶת יְפַת־הַחֵן וִיפַת לְבָבִי" (ביאליק, יש פרשׁס).

— יְפֵה־עֵינַיִם, בַּעַל עֵינַיִם נָאוֹת: "וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי" (שמואל א טז יב). "וּלְדוֹדִי בַּת יְפַת־עֵינַיִם" (ביאליק, בשל התפוח).

— יְפֵה־קוֹל, בַּעַל קוֹל נָעִים וְעָרֵב: "יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן" (יחזקאל לג לב).

— יְפֵה־תֹאַר, יְפֵה־מַרְאֶה, נָאֶה וְנֶחְמָד לְמַרְאֶה: "וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה" (בראשית לט ו).

— דַּעְתּוֹ יָפָה* [בלשון סגי־נהור] אֵינוֹ אִסְטְנִיס, אֵינוֹ קָץ בְּדָבָר מְעוֹרֵר בְּחִילָה: "הַבַּבְלִיִּים אוֹכְלִין אוֹתוֹ (אֶת הַשָּׂעִיר) כְּשֶׁהוּא חַי, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתָּן יָפָה" (מנחות יא ז).

— יָדָיו יָפוֹת*, הוּא בַּעַל יָדַיִם זְרִיזוֹת, מָהִיר וְזָרִיז בַּעֲבוֹדָתוֹ אוֹ בַּאֲכִילָתוֹ: "בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁהָיוּ יָדָיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶן יָפוֹת, רַשָּׁאִין לוֹמַר: טֹל חֶלְקְךָ וָצֵא" (פסחים פט).

— יְהוּדִי יָפֶה°, כִּנּוּי לִיהוּדִי חָסִיד וִישַׁר־דֶּרֶךְ: "הַנִּימוּסִים שֶׁהַיְּהוּדִים הַיָּפִים נִזְהָרִים בָּהֶם" (ביאליק, אריה ה). "וְנָתַן לוֹ הָרַב... מִכְתַּב מְלִיצָה הוֹאִיל וְהוּא יְהוּדִי יָפֶה" (עגנון, כלה סר).

— מנה יפה °, מנה מספקת [בייחוד בהלצה] חלק הגון: הנער קבל מנה יפה מאביו על התנהגותו הפרועה.

— נפש יפה *, [בלשון סגי-נהור] כנוי למי שאינו אסטניס, שאינו בררן: "השוחט את הבהמה ומצא בה שליא — נפש היפה תאכלנה" (חולין ד ז).

— עין יפה *, נדיבות־לב, רחב־לב: "שעור תרומה: עין יפה — אחת מארבעים" (תרומות ד ג). פלוני תרם למפעל בעין יפה.

— שנה יפה *, שנת ברכה, שנה מברכת ביבול טוב: "בשעה שהשנים יפות, הבריות נעשין אחים אלו לאלו" (בראשית רבה פט).

— יפה שעה אחת קודם ^ [על־פי מאמר חכמינו ז"ל: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", אבות ד יז] מוטב להקדים ככל האפשר, אין לדחות את הדבר לאחר זמן.

יְפֵהפֶה ת׳ [הכפלה מן יפה] יפה מאד, נחמד מאד למראה: "עגלה יפה־פיה מצרים" (ירמיה מו כ). "הנה יעקב כהן, 'הרך והמשוח', היפה־פה והמעדן" (ביאליק, שירתנו הצעירה). "לבנה רענן ויפהפה" (ביאליק, פרידה). אשה יפהפיה. — [נכתב גם יפיפה] — [יפהפיה, יפהפים, ־פיות]

יִפּוּי * ז׳ [מן יפה, יפה] הדור, קשוט, הוספת יפי למשהו: "אין זה היפוי שלי? אני ובני נכנסין לעיר, ואין בני־אדם מכירין בין האב לבן" (תנחומא חיי שרה א). "והשביעי — שיעזב היפוי לבני־אדם" (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ב). "בלי יפוי והרחבת דברים" (מנדלי מו"ס, תא). "ניב גמיש קולע, משחרר מכל יפוי חיצוני" (פיכמן, רב). יפוי החדר על־ידי רהיטים חדשים. יפוי הפנים. — [יפוי־, יפויים, יפויי־]

— יפוי־כח ^, 1 °, הרשאה, סמכות, זכות הנתנת למישהו לעשות דבר־מה בשמו של אחר: "אין שום יפוי־כח עוד להחקים האלה" (אחד העם, שא). "קבלתי ממנו יפוי־כח טלגרפי ליצגו כסופרו" (שזר, כוכבי 185). 2 ^, מתן תקף, הקנית זכות: "ואי משום דאין משלם קנס, אין בזו יפוי־כח להאמין עדותו" (רש"י בבא מציעא ד). "שיכתבו בשטר ההוא יפוי־כח" (רשב"ם בבא בתרא קנב).

יָפֵחַ ז׳ [מן יפח] נושף, משמיע, מביע: "כי קמו־בי עדי־שקר ויפח חמס" (תהלים כז יב). "פקיד החבלים עומד יפח־זעם והוא מלקה באכזריות־חמה את אחד הנערים המשרתים" (טברסקי, אקוסטה ב 299). — [יפח־]

יפח [קרוב אל פוח, נפח, ואולי כבערבית יפח', תיפח' טפח על הראש מרוב צער]

~ הת׳ **הִתְיַפֵּחַ**, בכה בכי מר, געה בבכי: "קול בת־ציון תתיפח, תפרש כפיה" (ירמיה ד לא). "תהומות מלבה שועו, אמהות וכרובים התיפחו מגרונה" (ביאליק, אבי). — [להתיפח, מת־, ית־]

יְפָחָה ° נ׳ [מן יפח] קול התיפחות, יבבה, צוחה: "הלך לו, נשתתקה נטליה בבלעה את יפחתה היבשה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 198). "זקן, כפוף גב וקודר כעופרת, עומד בפניהם וטוען ביפחה" (ברתיני, שביל 135). — [יפחת־, יפחות, יפחות־]

יַפְחָן ° נ׳ [מן יפח] בכין, מי שמרבה לבכות ולהתיפח: "הסי, יפחנית!" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 158). "אתן, הנשים, כלכן בכיניות... כלכן יפחניות" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 276). — [יפחנית, ־נים, ־ניות]

יַפְחָנִי ° ת׳ [מן יפח] שיש בו משום התיפחות, יבבני: "ששים בני־מעיו, שחוק הוא ממני... אמר בקול יפחני" (שלונסקי, תר׳ הדון, ב 343). — [יפחנית, יפחניים, ־ניות]

יֳפִי, יוֹפִי ז׳ [מן יפה] נוי, חן, תפארת, צרוף של תכונות או מראות או צלילים וכדומה שיש בו כדי להנות את חוש הראיה או את אחד החושים האחרים של האדם: "מלך ביפיו תחזינה עיניך" (ישעיה לג יז). "את אמרת: אני כלילת יפי... בניך כללו יפיך" (יחזקאל כז ג—ד). "והריקו חרבותם על־יפי חכמתך" (יחזקאל כח ז). "שקר החן והבל היפי, אשה יראת־ה׳ היא תתהלל" (משלי לא ל). "ובה כל הוד וכל כבוד מחבר וכל יפי" (חריזי, תחכמוני 206). "צר לה על יפי עולמה הצנוע" (ביאליק, הבריכה). יפיה של המנגינה. — [יפי־, יפיו]

— כליל־יפי, נאה בתכלית, יפה ללא פגם: "מלא חכמה וכליל יפי" (יחזקאל כח יב).

— מכלל־יפי, מקום יפה מאד: "מציון מכלל־יפי" (תהלים נ ב). "מחמד עין ומכלל יפי" (בן-סירא, מה כא).

— יפי חי! ° [בלשון-הדיבור] קריאה של התפעלות מדבר יפה [פעמים גם בלשון-לגלוג]: "שוב נלחמים יהודים בצקלג של דוד' — 'יפי חי' — פטר לו נחום וסטה מעליו" (יזהר, צקלג 26).

— יפי לו *, 1 *, התהלה והשבח לו: "יפי לך, מזבח! יפי לך, מזבח!" (סוכה ד ה). 2 ° [בלשון-הדיבור] כמה טוב לו, מה מאשר הוא: יפי לו, הוא זכה בגורל!

— הוד־יפיה *, כנוי לשדים [ראה ערך הוד]

יְפִיָּה ^ נ׳ [מן יפי] יפי, חן: "כתמר את בקומתך, וכשמש ביפיתך" (גבירול, כתמר את). "הנני רואה את היפיה הזו" (שטיינמן, סודות א 161). — [יפית־, יפיות]

יִפּוּף ° ז׳ [מן יפיף, יפיף] גנדור, מעשה התפארות: "כל אותה המערבלת של להטים, יפופים, רכרוכים, כונים" (שמעוני, הביבר 60). — [יפוף־, יפופים, ־פי־]

יְפִיּוּת * נ׳ [מן יפי] יפי נוי, חן: "יפיותו של יפת יהא באהלי שם" (מגילה ט). "כפשטותה כן יפיותה המזרחית" (קלוזנר, יוצרים ג 125). "ויהנו זה את זה בנופי הרים וביפיות השקיעה" (שנהר, ג 363). "איזה תאר יש להן! איזו יפיות!" (הזז, יעיש א 103) — [יפיות־]

יְפִיחָה ° נ׳ [מן יפח] יפחה, התיפחות, יבבה: "דמעות ויפיחות כבושות התפרצו ויצאו מלבה ומעיניה" (יהודה שטינברג, קיד). — [יפיחת־, יפיחות]

יפיף, יפיפה [מן יפה]

~ פע׳ **יְפֵיָפָה** פ"ע [רווח רק בעבר] היה יפה מאד: "יפיפית מבני אדם" (תהלים מה ג). "יפיפתה תליתי, נתעלתה, מזהרת כבסא שלמה" (שניאור, שירים קה). "מקום הסתרים האחרון אשר שם יפיפו רמזים" (יעקב שטינברג, רצז). — [יפיפתה, יפיפו]

~ פע׳ **יִפֵּיף** ° פ"י יפה: "בברכה תעלים את קללתה, תיפיפה בשאיפה מרוממה" (ליסיצקי, מידות 249). — [ליפיף, מ־, י־]

~ הת׳ **הִתְיַפֵּיף** °, התיפה, התהדר, התגנדר: "נוצצות בעדיי־שוא ומתיפיפות בחן רמיה" (ביאליק, חלפה על פני). "והתהדרו והתגנדרו והתיפיפו" (ביאליק, מי עגד לדוכיפת). "בית

מָלוֹן כַּבִּיר... מִתְיַפֵּיף בְּצוּרָה שֶׁל סִגְנוֹן אַרְדִיכָלִי מוֹדֶרְנִי" (סוקולוב, במראות 501). "זוֹ עֲדַיִן עוֹמֶדֶת וּמִתְיַפֶּפֶת תַּחַת הַשָּׁמַיִם" (ברש, א 470). "וְהַקֶּשֶׁת מִתְקַשֶּׁטֶת, מִתְיַפֶּפֶת בִּגְוָנִים" (מלצר, אור 100). "אַף פְּנֵיהֶם אֵלַי הִתְיַפְּפוּ" (פינקרפלד, גדיש 45). — [לְהִתְיַפֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

יְפֵיפִיָּה* ת׳ [ראה יְפֵהפֶה] יְפֵהפֶה, יָפָה מְאֹד: "אַרְבַּע נָשִׁים יְפֵיפִיּוֹת הָיוּ בָּעוֹלָם" (מגילה טו). "מִפְּנֵי־מָה בְּנֵךְ יְפֵיפֶה בְּיוֹתֵר?" (נדרים כ–כ:). "אִישׁ אֲשֶׁר בְּעֲלִילָה רָדַ לִיפֵיפִיָּה" (ינאי, נז). "פְּרָדוֹת נָאוֹת וִיפֵיפִיּוֹת" (ביאליק, אחת שתיים). — [יְפֵיפִיָּה, יְפֵיפִים, יְפֵיפִיּוֹת]

יְפֵיפוּת*, יְפֵיפוּת° נ׳ [מן יפיפה] יֹפִי רַב, הוֹד: "אֲנִי הוּא שֶׁעֲשִׂיתִיו תֵּל בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ יְפֵיפוּת לָעוֹלָם הַבָּא" (שיר השירים רבה ד, כמגדל דוד). "דָּבָר שֶׁטַּעְמוֹ וִיפֵיפוּתוֹ מָסוּר לַלֵּב" (ליליינבלום, א 239). "אֱלֵי יְפֵיפוּתָהּ שֶׁל צָרְפַת וְאֶל חָכְמַת בְּנֵי אַשְׁכְּנַז יְבִיאוּךָ" (שניאור, שירים רמג). "מִכָּל יְפֵיפוּתוֹ שֶׁל יֶפֶת לֹא נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ (בְּיָפוֹ) אֶלָּא מַה שֶּׁאֵין בְּנֵי־אָדָם יְכוֹלִים לִטֹּל מִמֶּנָּה" (עגנון, תמול 89). "יָצְאוּ לָזוּן עֵינֵיהֶם בִּיפֵיפוּתָהּ שֶׁל אֵירוֹפָּה" (ברקוביץ, סיפורים רז). "הָאִשָּׁה הִתְנוֹסְסָה בִּיפֵיפוּתוֹ בְּאֶמְצַע הַחֶדֶר" (שנהר, א 332). "חֵמַת אֵלִים עַל יְפֵיפוּת חַיָּיו" (גורי, פרחי 81). — [יְפֵיפוּת־, יְפֵיפוּת־]

יַפְיְפָן° ת׳ [מן יפיף, יִפֵּיף] גַּנְדְּרָן, הַמַּרְבֶּה לְהִתְיַפּוֹת: "מַדְרִכָם שֶׁל כָּל הַיַּפְיְפָנִים הַלָּלוּ" (שלונסקי, תרי קולא 127). "רַעֲיוֹנוֹת שְׁטוּפֵי פָּתוֹס אוֹ רַעֲיוֹנוֹת גַּנְדְּרָנִים וְיַפְיְפָנִים" (קלצקין, כתבים 156). — [־פָנִית, יַפְיְפָנִים, ־נִיּוֹת]

יַפְיְפָנוּת° נ׳ [מן יַפְיְפָן] גַּנְדְּרָנוּת, הִתְיַפּוּת יְתֵרָה: "מִדָּה גְדוּשָׁה שֶׁל גַּנְדְּרָנוּת וְיַפְיְפָנוּת" (קלצקין, כתבים 144). — [יַפְיְפָנוּת־]

יפ"כ ר״ת יְפוּי־כֹּחַ.

יפע [אוגריתית: יפע; אכדית: ûpâw; ארמית: יְפַע, אוֹפַע; ערבית: יַפַע גובה]

~ הִפ׳ **הוֹפִיעַ** פ״ע 1. גָּלָה, זָרַח, נִרְאָה: "ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן" (דברים לג ב). "וְאַל־תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה" (איוב ג ד). "בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הוֹפִיעַ רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ" (מכות כג:). "עַד הַשֶּׁמֶשׁ בִּכְבוֹדוֹ הוֹפִיעַ" (ביאליק, משומרים לבוקר). "וְאִם יֶשׁ־צֶדֶק, יוֹפַע מִיָּד!" (ביאליק, על השחיטה). "הַשַּׂחְקָן הַדָּגוּל הוֹפִיעַ עַל הַבִּימָה. 2°. יָצָא לָאוֹר, נִתְפַּרְסֵם בִּדְפוּס: הַסֵּפֶר הוֹפִיעַ. הָעִתּוֹן מוֹפִיעַ בְּכָל יוֹם. 3* פ״י הוֹצִיא, גִּלָּה: "הוֹפִיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רֵיחַ טוֹב מִבְּשׂוּמֵי גַּן־עֵדֶן" (שיר השירים רבה א, עד שהמלך). "׳פּוּעָה׳ – שֶׁהוֹפִיעָה אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאלֹהִים... שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה וְזָקְפָה חָטְמָהּ בּוֹ" (שמות רבה א). — [לְהוֹפִיעַ, מוֹפִיעַ, יוֹפִיעַ]

יֶפַע° ז׳ [מן יפע] יִפְעָה, יֹפִי, הוֹד: "אֶחֱזֶה אֲזַי תּוֹר זִיו, עֵדֶן שָׁלוֹם וְיֶפַע" (שמעוני, ביבר 206). — [יֶפַע־, יִפְעוֹ]

יִפְעָה נ׳ [מן יפע] יֹפִי, נוֹי, הָדָר: "וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ, וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ" (יחזקאל כח ז). "כִּי בָּעֲרָה בָּנוּ אֵשׁ חֲשֻׁקָה, וּלְאוֹר יִפְעָתָהּ קָרָאתִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה" (הרומי, ג 47). "בּוֹלֶטֶת הִיא בְּכָל יִפְעָתָהּ בְּאוֹתוֹ הַצִּיּוּר הָאִידֵיאָלִי" (אחד העם, שמד). "חֲבָל שַׁאֲנָן וּבוֹדֵד, צָנוּעַ בְּיִפְעַת עֲלוּמָיו" (ביאליק, אחד אחד). — [יִפְעַת־]

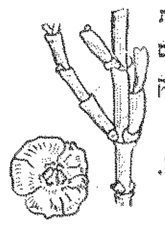
יפרוק

יַפְרוּק° ז׳ [מן ב־פֶּרֶק] צֶמַח־מִדְבָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַסֶּלֶקִיִּים, בַּעַל גִּבְעוֹלִים בְּשָׂרְנִיִּים הַבְּנוּיִים פְּרָקִים פְּרָקִים (Anabasis). גָּדֵל בַּנֶּגֶב וּבְעֵמֶק הַיַּרְדֵּן. — [יַפְרוּקִים, יַפְרוּק־]

יֶפֶת [קיצור מן יְפַתָּה – ירחיב] ראה **פתה, הִפְתָּה.**

י"צ ר״ת יִשְׁמְרֵהוּ צוּרוֹ.

יצא [אוגריתית: יצא; אכדית (w)aṣû]

~ פָּע׳ **יָצָא** פ״ע 1. [יצא מן] עָבַר מִתּוֹךְ מָקוֹם אֶל מִחוּצָה לוֹ: "וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ... יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה" (בראשית ח יח–יט). "זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם" (שמות יג ג). 2 [יצא אל־ או בהשמטת "אל"] עָבַר מִמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ קֹדֶם אֶל מָקוֹם אַחֵר: "וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה" (יחזקאל ג כג). "וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם" (שמות לג ח). "אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חַלְלֵי־חֶרֶב" (ירמיה יד יח). "אֵצֵא לִי הַשָּׂדֶה וְאֶשְׁמַע מַה דִּבֶּר ה׳ מִן הַקָּמָה" (ביאליק, בשדה). 3*. הָיָה מִחוּץ לַכְּלָל, לֹא נִכְלַל בַּחֶשְׁבּוֹן: "בַּחֲלֵב אִמּוֹ (אָסוּר) – יָצָא עוֹף שֶׁאֵין לוֹ חָלָב" (מכילתא קב:). 4*. מִלֵּא אֶת חוֹבָתוֹ, עָשָׂה כַּדָּרוּשׁ [קיצור של הצירוף: "יצא ידי חובתו", ראה להלן]: "הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא, אִם כִּוֵּן לִבּוֹ – יָצָא" (ברכות ב א). 5* [בלשון נקייה] עָשָׂה צְרָכָיו: "הִשְׁכִּים וְיָצָא, הֶעֱרִיב וְיָצָא" (ברכות סב.). הַיֶּלֶד בִּקֵּשׁ מִן הַמּוֹרָה רְשׁוּת לָצֵאת. [וראה עוד הצירופים והניבים להלן]. — [לָצֵאת מִן־, אֶת־, אֶל־, מֵעִם־, מֵאֵת־; יוֹצֵא, יֵצֵא, צֵא! צְאִי! צְאוּ! צֶאנָה!]

~ הִפ׳ **הוֹצִיא** פ״י 1. הֶעֱבִיר מִתּוֹךְ מָקוֹם מְסֻיָּם הַחוּצָה (הֵפֶךְ מִן ׳הֵבִיא׳, ׳הִכְנִיס׳): "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה׳ מִמִּצְרַיִם" (שמות יג יד). "וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (ויקרא כד כג). "הוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ" (יחזקאל כא י). 2*. שִׁלֵּם מִכַּסְפּוֹ: "כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין הוֹצֵאתִי עַל דִּירָה זוֹ" (שבת קנ:). פְּלוֹנִי מוֹצִיא מֶחֱצִית מִמַּשְׂכֻּרְתּוֹ הַחָדְשִׁית לִמְזוֹנוֹת. 3* [הוציא את אשתו] גֵּרַשׁ, נָתַן גֵּט: "מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה... יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה" (סוטה ו א). 4* (קיצור מן "הוציא ידי חובתו", ראה להלן) פָּטַר מֵחוֹבָה, עָשָׂה מַשֶּׁהוּ בִּמְקוֹם מִישֶׁהוּ אַחֵר: "לָמָּה שְׁלִיחַ־צִבּוּר יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה?... כְּדֵי לְהוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ בָּקִי" (ראש השנה לד:). 5 [קיצור מן "הוציא לאור", ראה להלן] פִּרְסֵם בִּדְפוּס: הָאֲקָדֶמְיָה מוֹצִיאָה רִבְעוֹן מֻקְדָּשׁ לְחֵקֶר הַלָּשׁוֹן. [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהוֹצִיא אֶת־; מוֹצִיא, יוֹצִיא; הוֹצֵא! הוֹצִיאוּ!]

~ הֻפ׳ **הוּצָא**, 1. הָעֳבַר הַחוּצָה, סֻלַּק מִמָּקוֹם מְסֻיָּם אוֹ מֵעִנְיָן מְסֻיָּם: "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה: הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף! הִיא מוּצֵאת..." (בראשית לח כד–כה). "יָחִיד מוּצָא מִכְּלַל צִבּוּר" (ספרא ויקרא, נדבה ד ח). הַכִּסֵּא הוּצָא מִן הַחֶדֶר לֶחָצֵר. 2°. שֻׁלַּם הַכֶּסֶף, נִתַּן כֶּסֶף לַאֲחֵרִים תְּמוּרַת מַשֶּׁהוּ: חֲמִישִׁית מִמַּשְׂכֻּרְתּוֹ מוּצֵאת לִשְׂכַר דִּירָה. — [מוּצָא, יוּצָא]

~ פִּע׳ **יִצֵּא°** פ״י שָׁלַח סְחוֹרַת־יְצוּא, שָׁלַח לִמְכִירָה בְּחוּץ־לָאָרֶץ סְחוֹרָה הַמְיֻצֶּרֶת בָּאָרֶץ, עָסַק בְּאֶקְסְפּוֹרְט: הַמְּדִינָה מְיַצֵּאת סְחוֹרוֹת פָּחוֹת מִשֶּׁהִיא מְיַבֵּאת. — [לְיַצֵּא, מְיַצֵּא, יְיַצֵּא]

~ פֻּע׳ **יֻצָּא°** נִשְׁלַח כִּסְחוֹרַת־יְצוּא: מַאֲזַן הַסְּחוֹרוֹת הַמְיֻבָּאוֹת וְהַמְיֻצָּאוֹת. — [מְיֻצָּא, יְיֻצָּא]

— יָצָא בְּדִימוֹס * [על־פי ויקרא רבה כט], הִתְפַּטֵּר מִמִּשְׂרָתוֹ, וִתֵּר עַל כְּהֻנָּתוֹ.

— יָצָא הַגּוֹרָל לְ־, נָפַל הַגּוֹרָל עַל־, עָלָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל־ לְפִי הַגּוֹרָל: "וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן" (יהושע יט א).

— יָצָא הַדִּין °, נִגְזַר הַדִּין, נֶחֱרַץ הַמִּשְׁפָּט.

— יָצָא דֹּפֶן *, [שאול מן בכורות ח:] הָיָה שׁוֹנֶה מִן הָרָגִיל, סָטָה מִן הַמְּקֻבָּל: עִנְיָן דֹּפֶן, יוֹצֵא דֹּפֶן.

— יָצָא חוֹצֵץ, ראה ערך חוֹצֵץ.

— יָצָא חָלָק ° [בלשון־הדיבור] 1. נִפְטַר מִן הָעִנְיָן בְּלֹא עֹנֶשׁ וּבְלֹא סִבּוּכִים יְתֵרִים. 2. יָצָא רֵיק וַחֲסַר־כֹּל, יָצָא נְקִי מִנְּכָסָיו.

— יָצָא הַיַּיִן מִמֶּנּוּ, נִתְפַּכַּח, פָּג שִׁכְרוֹנוֹ: "וַיְהִי בַבֹּקֶר בְּצֵאת הַיַּיִן מִנָּבָל" (שמואל א כה לז).

— יָצָא טִבְעוֹ בָּעוֹלָם *, נִתְפַּרְסֵם בָּעוֹלָם. ראה ב. טֶבַע.

— יָצָא יְדֵי־ *, מִלֵּא חוֹבָתוֹ כְּלַפֵּי־. "לְפִי שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם" (שקלים ג ב). "מָה עָשׂוּ בִּשְׁבִיל לָצֵאת יְדֵי הַכֹּל? הָלְכוּ שְׁנֵיהֶם בָּרֶגֶל" (אחד העם, רג).

— יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ *, מִלֵּא אֶת הַמֻּטָּל עָלָיו, עָשָׂה כַּדָּרוּשׁ: "הַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסֻּכָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (סוכה ב א). "הִכְרַחְתִּי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתִי בְּרֶמֶז בִּלְבָד" (אחד העם, רל). "טְרוּדִים הָיוּ בְּצָרַת עַצְמָם וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָם בַּאֲנָחָה" (עגנון, אורח 150).

— יָצָא לָאוֹר ° [על־פי הוֹצִיא לָאוֹר] נִדְפַּס וְהֻצַּע לַצִּבּוּר.

— יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם * (נידה ל:), נוֹלַד, נוֹצַר, הוֹפִיעַ.

— יָצָא לִבּוֹ, 1. פָּג לִבּוֹ, חָרַד וְנִבְהַל מְאֹד: "וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו" (בראשית מב כח). 2 °. הִתְרַגֵּשׁ בְּיוֹתֵר: "כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַבָּחוּר כָּךְ, יָצָא לִבּוֹ מִשִּׂמְחָה" (עגנון, כלה קלו).

— יָצָא לִבּוֹ אַחֲרָיו °, הִתְגַּעְגֵּעַ עָלָיו, נִמְשַׁךְ אַחֲרָיו בְּכָל לֵב: "כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא מִחוּץ לָעִיר... וּבִפְרָט בְּשָׁעָה כָּל כָּךְ מֻקְדֶּמֶת — לִבִּי יוֹצֵא אַחֲרָיו" (בורלא, כיסופים 208).

— יָצָא לוֹ מוֹנִיטִין *, נִתְפַּרְסֵם, נוֹדַע בַּמֶּרְחַקִּים – עַיֵּן מוֹנִיטָה.

— יָצָא לַפֹּעַל ^, יָצָא אֶל הַפֹּעַל ^ [קיצור הניב השלם: "יצא מן הכוח אל הפועל" ^, ראה ערך כֹּחַ] בֻּצַּע, נִתְגַּשֵּׁם: "חֻקִּים... וְאֵינָם יוֹצְאִים אֶל הַפֹּעַל כְּלָל, אוֹ לֹא בַּמִּדָּה הַדְּרוּשָׁה" (אחד העם, עח). הַתָּכְנִית יָצְאָה לַפֹּעַל בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן.

— יָצָא מֵאַפּוֹ, קָצָה נַפְשׁוֹ בּוֹ, נִמְאַס עָלָיו לְבִלְתִּי נְשֹׂא: "לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן... עַד חֹדֶשׁ יָמִים, עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא" (במדבר יא יט—כ). "הַלִּמּוּד הָיָה לָהֶם לְזָרָא וּכְבָר יָצָא מֵאַפָּם" (ברקוביץ, תר׳ חיי קצ).

— יָצָא לִנְקָבָיו *, (שמות רבה ט) הִפְרִישׁ צוֹאָתוֹ.

— יָצָא מִגֶּדֶר־ ^, לֹא הָיָה עוֹד בִּכְלַל־: "אָמְנָם בִּנְיָן לְאֻמִּי כָּזֶה יוֹצֵא מִגֶּדֶר הַמָּצוּי" (אחד העם, קפב).

— יָצָא מִגִּדְרוֹ °, נָהַג שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, הִתְפָּרֵץ: "יָצָא סוֹף סוֹף בַּעַל הַלְּחָיַיִם הַמְּלֵאוֹת מִגִּדְרוֹ וְשָׁאַל שְׁאֵלָה בְּסִגְנוֹן שֶׁל ׳לָאו דַּוְקָא׳" (ברנר, א 175).

— יָצָא מִדַּעְתּוֹ °, נִשְׁתַּגַּע, נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ: "בְּנוֹ הַיָּחִיד שֶׁל הַגְּבִיר יָצָא מִדַּעְתּוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיג).

— יָצָא מֵחֲלָצָיו, יָצָא מִמֵּעָיו, נוֹלַד מִמֶּנּוּ: "בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי" (מלכים א ח יט). "זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ" (שמואל ב ז יב).

— יָצָא מִידֵי־ *, הִשְׁתַּחְרֵר מִן־, נִפְטַר מִן־: "אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָּמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה" (חולין קיג.). "כְּדֵי לָצֵאת מִידֵי סָפֵק, שָׁאַלְתִּי עָלָיו אֶת אָחִי מַה הוּא (הַנַּרְתִּיק)" (ביאליק, התצוצרה).

— יָצָא מִן הַלֵּב °, נֶאֱמַר בְּתֹם, הֻבַּע בְּכֵנוּת: דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב נִכְנָסִים אֶל הַלֵּב. "הַבְּכִיָּה הָיְתָה מְתוּקָה... נוֹבַעַת וְיוֹצֵאת מִן הַלֵּב מֵאֵלֶיהָ" (ביאליק, מאחורי ג).

— יָצָא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ *, נִתַּן לוֹ פֵּרוּשׁ שׁוֹנֶה מִמַּשְׁמָעוּתוֹ הַמְּקוֹרִית: "אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ" (שבת סג.). "מַעֲשֶׂה זֶה אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, וְכָךְ הָיָה" (מגדלי מו״ס, סט).

— יָצָא מִכֵּלָיו °, הִתְרַתֵּחַ בְּיוֹתֵר, הִתְפָּרֵץ עַד כְּדֵי שִׁכְחַת עַצְמוֹ: "כְּשֶׁהָיָה סִיבִּילִין סְגַן הָאוֹפִיצִיר... ׳יוֹצֵא מִכֵּלָיו׳ בְּיִחוּד, מֵרִיעַ כְּשֶׁעֵינָיו לְטוּשׁוֹת: ׳אֶת הַנְּשָׁמָה אוֹצִיא מִכֶּם, מְזֻהָמִים!׳" (ברנר, א 104). "אָדָם אַחֵר אִלּוּ יָצָא מִכֵּלָיו בְּמִדָּה כָּזוֹ — הָיוּ מַקְפִּידִים" (ברש, א 27).

— יָצָא שְׁמוֹ, יָצָא לוֹ שֵׁם, נִתְפַּרְסֵם, נוֹדַע בַּמֶּרְחַקִּים: "וַיֵּצֵא שְׁמוֹ עַד־לְמֵרָחוֹק" (דברי הימים ב כו טו). "וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ" (יחזקאל טז יד).

— יָצָא מִן הַכְּלָל *, 1 °. חָרַג, הָיָה מִחוּץ לַכְּלָל, הָיָה שׁוֹנֶה וְנִבְדָּל מֵאֲחֵרִים: הַכֹּל תָּרְמוּ בְּעַיִן יָפָה וְרַק פְּלוֹנִי הַקַּמְּצָן יָצָא מִן הַכְּלָל. 2 * [בהלכה] דָּבָר שֶׁהָיָה כָּלוּל בַּתְּחִלָּה בְּתוֹךְ הַכְּלָל וְאַחַר־כָּךְ נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בְּפֵרוּשׁ לְחוּד (פסחים יז:).

— יָצָא מִשְׁפָּטוֹ [על־פי הושע ו ה], נֶחֱרַץ מִשְׁפָּטוֹ, נִגְזַר דִּינוֹ.

— יָצָא נְקִי מִנְּכָסָיו *, הִפְסִיד אֶת כָּל הוֹנוֹ, נִשְׁאַר בְּעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל: "יָצָא פְּלוֹנִי נְקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם" (פסחים כב:).

— יָצָא בְּשֵׁן וָעַיִן * [בהשאלה מן קדושין כד. בענין יציאת עבד לחפשי, אם גרם לו אדוניו אבדן שן או עין, על־פי שמות כא כו—כז] נִפְטַר בְּהֶפְסֵד, נֶחֱלַץ מֵעִנְיָן בִּנְזָקִים רַבִּים.

— יָצָא וְיָדָיו עַל רֹאשׁוֹ, נָחַל כִּשָּׁלוֹן, נִפְטַר בְּאַכְזָבָה וּבְהֶפְסֵד: "גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ" (ירמיה ב לז).

— יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה * (שמות רבה מג), סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, מָרַד בְּאֹרַח־הַחַיִּים הַמְּקֻבָּל בַּחֶבְרָה הַמְּתֻקֶּנֶת.

— יָצָא וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת * (בראשית רבה צט), יָצָא בְּבֹשֶׁת־פָּנִים, נָחַל כִּשָּׁלוֹן וְאַכְזָבָה.

— יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ * (אבות ה יא), הֶפְסֵדוֹ הָיָה מְרֻבֶּה מִשְּׂכָרוֹ, הָעֵסֶק לֹא הָיָה כְּדַאי כָּל עִקָּר [ולהפך:]

— יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ * (אבות ה יא), הַשָּׂכָר עָלָה עַל הַהֶפְסֵד, כְּלוֹמַר: הַמַּעֲשֶׂה הָיָה כְּדַאי.

— יָצָא כִּלְעֻמַּת שֶׁבָּא °, [השווה קהלת ה טו] חָזַר בְּלֹא־כְלוּם, לֹא הִצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתוֹ.

— יָצְאָה אֵשׁ, הִתְלַקְּחָה אֵשׁ, שְׂרֵפָה אֵשׁ: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים" (שמות כב ה).

— יָצְאָה (יָצְתָה) בַּת־קוֹל * (שבת פח.), נִשְׁמַע קוֹל מִמָּרוֹם.

— **יָצְאָה נַפְשׁוֹ**, 1 °, מֵת, נִפְטַר. 2, נִבְהַל מְאֹד, נִשְׁמָתוֹ כִּמְעַט שֶׁפָּרְחָה (מֵהִתְרַגְּשׁוּת): "נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ" (שיר השירים ה ו).

— **יָצְאָה נַפְשׁוֹ אֶל־** °, עָרַג, הִתְגַּעְגֵּעַ, נִכְסַף מְאֹד אֶל־: "נַפְשִׁי יוֹצֵאת אֶל יְדִידִי" (ביאליק, בין נהר פרת). "נַפְשָׁם חוֹשֶׁקֶת, כָּלָה וְיוֹצֵאת לְחֶלְקַת אֲדָמָה" (ברקוביץ, א רכב). "נַפְשִׁי יוֹצֵאת אֵלַיִךְ מֵאָז, מִלִּפְנֵי שְׁנָתַיִם" (בורלא, כיסופים 117).

— **יָצְאָה (יָצְתָה) נִשְׁמָתוֹ*** מֵת, נִפְטַר: "אַשְׁרֶיךָ, בֶּן־דָּמָא, שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתְךָ בְּטָהֳרָה" (קהלת רבה א, כל הדברים).

— **יָצְאָה הָרִנָּה**, [שאול מן מלכים ב כב לו; ושם "ויעבור הרנה"] נָפוֹצָה שְׁמוּעָה, הַבְּרִיּוֹת הִתְחִילוּ מִתְלַחֲשִׁים.

— **יָצְאָה הַשָּׁנָה**, נִסְתַּיְּמָה הַשָּׁנָה, הִגִּיעָה הַשָּׁנָה לְסוֹפָהּ: "וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה" (שמות כג טז).

— **יָצְאָה רוּחוֹ**, יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ, מֵת: "תֵּצֵא רוּחוֹ, יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ" (תהלים קמו ד).

— **יָצָא הַשֶּׁמֶשׁ**, זָרְחָה הַחַמָּה, הוֹפִיעָה הַשֶּׁמֶשׁ: "הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ" (בראשית יט כג).

— **יוֹצֵא־דֹּפֶן***, ראה ערך דֹּפֶן.

— **יוֹצֵא וְנִכְנָס אֵצֶל־** °, בְּ־ °, מְבַקֵּר לְעִתִּים קְרוֹבוֹת: "הָיִיתִי אָז יוֹצֵא וְנִכְנָס בְּבֵיתָהּ שֶׁל מִשְׁפָּחָה קִיוֹבִית אַחַת" (שופמן, א 197) "וְהוּא הָיָה יוֹצֵא וְנִכְנָס אֵצֶל טוֹבֵי הָעִיר" (עגנון, כלה רפ).

— **יָצְאוּ עָלָיו עוֹרְרִים** ° (**מְעַרְעֲרִים** ^) (רמב"ם, מכירה יט ב), קָמוּ עָלָיו מִתְנַגְּדִים וְטוֹעֲנִים נֶגְדּוֹ: "כַּיָּדוּעַ, יָצְאוּ עוֹרְרִים עַל 'חֶבְלֵי הַלָּשׁוֹן' שֶׁל ש. בֶּן־צִיּוֹן" (ביאליק, לזכרו של בן־ציון).

— **יוֹצֵא חֲלָצָיו** [על־פי "בנך היוצא מחלציך", מלכים א ח יט], בְּנוֹ, זַרְעוֹ, צֶאֱצָאוֹ: "יִשְׂמְחוּ הָאָבוֹת בְּיוֹצְאֵי חֲלָצֵיהֶם!" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קא). "אֶת כִּנּוּיוֹ זֶה הִנְחִיל הָאָב לְכָל יוֹצְאֵי חֲלָצָיו" (ביאליק, אריה ג).

— **יוֹצֵא יְרֵכוֹ** (בראשית מו כו), בְּנוֹ, זַרְעוֹ.

— **יוֹצֵא זָנָב***, נִמְצָא בַּקָּצֶה, הוּא מְבֻדָּד: "הַנּוֹטֵעַ (גְּפָנִים) שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב" (כלאים ד ו), כְּלוֹמַר, כָּךְ: ⁚ ⁚ ⁚ • "שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם, שְׁנַיִם כְּנֶגֶד שְׁנַיִם וְאֶחָד יוֹצֵא זָנָב" (מנדלי מו"ס, שצט).

— **יוֹצֵא צָבָא**, 1, הַמְסֻגָּל לְשָׁרֵת בַּצָּבָא, מְגֻיָּס לַצָּבָא: "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל, תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם" (במדבר א ג). 2 ° [במדינת־ישראל] תּוֹשָׁב קָבוּעַ בְּיִשְׂרָאֵל הַחַיָּב בְּשֵׁרוּת צְבָאִי.

— **יוֹצֵא מִן הַכְּלָל*** [ראה למעלה: יָצָא מִן הַכְּלָל] 1 °, בִּלְתִּי רָגִיל, אֵינוֹ דּוֹמֶה לַמְקֻבָּל: "אֲבָל אָז, כְּשֶׁרָצִיתִי — וְזֶה הָיָה יוֹצֵא מִן הַכְּלָל — נִמְצֵאתִי לְבַעֲלֵי דִּינִי, וּכְשֶׁרָצִיתִי — וְזֶה הָיָה הַכְּלָל — הָיִיתִי כְּלֹא שׁוֹמֵעַ" (אחד העם, קכט). "הִיא טוֹבָה וְנָאָה כְּיוֹצֵא מִן הַכְּלָל" (הזז, יעיש ד 117). הַצָּגָה נִפְלָאָה, יוֹצֵאת מִן הַכְּלָל. 2 ° [בתורת־הלשון] חָרִיג, מִלָּה אוֹ צוּרָה הַסּוֹטָה מִן הַכְּלָל הַדִּקְדּוּקִי: "כְּלוּם יֵשׁ לָשׁוֹן שֶׁאֵין בָּהּ יוֹצְאִים מִן הַכְּלָל"? (אביגרי, יד 18).

— **כַּיּוֹצֵא בוֹ***, כַּדּוֹמֶה לוֹ, כָּמוֹהוּ: "כָּל הַסְּפִיחִין מֻתָּרִין חוּץ מִסְּפִיחֵי כְּרוּב, שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָהֶן בְּיַרְקוֹת שָׂדֶה" (שביעית ט א). "וְהַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם מִצְטָרְפִים לְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין, אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. כַּיּוֹצֵא בוֹ הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה טְמֵאָה" (טהרות א ד). "יָמוּת מֹשֶׁה וּמֵאָה כַּיּוֹצֵא בוֹ וְלֹא תִנָּזֵק צִפָּרְנוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם (מִיִּשְׂרָאֵל)" (דברים רבה ז). "פָּגַע בּוֹ כַּיּוֹצֵא בוֹ" (ירושלמי שבת יד א). — [כַּיּוֹצֵא בָהּ, כַּיּוֹצֵא בָהֶם־ן] ...

— **פֹּעַל יוֹצֵא** ^, 1 ^, [בדקדוק] פֹּעַל שֶׁפְּעֻלָּתוֹ עוֹבֶרֶת בְּמֵישָׁרִים עַל עֶצֶם אַחֵר בְּאֶמְצָעוּת מִלַּת־הַיַּחַס אֶת־, כְּגוֹן: כָּתַב (אֶת הַמִּכְתָּב), לָקַחְתִּי (אֶת הַיַּלְקוּט) (לְהַבְדִּיל מִן "פֹּעַל עוֹמֵד"). 2 ° [בהשאלה בדיבור] מַסְקָנָה, תַּכְלִית, תּוֹצָאוֹת: מַהוּ אֵפוֹא הַ"פֹּעַל יוֹצֵא" מִדְּבָרֶיךָ?

— **צְאֶינָה וּרְאֶינָה** ^, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר עֲמָמִי הַכּוֹלֵל תַּרְגּוּם חָפְשִׁי שֶׁל סִפּוּרֵי הַתּוֹרָה, הַמְּגִלּוֹת וְהַהַפְטָרוֹת בִּלְשׁוֹן יְהוּדִית־אַשְׁכְּנַזִּית, בְּשִׁלּוּב אַגָּדוֹת מִן הַתַּלְמוּד וְהַמִּדְרָשִׁים וְכוּ' וּמַעֲשֵׂה הַחֻרְבָּן בַּאֲרִיכוּת. הַסֵּפֶר מְחֻלָּק לְפִי הַפָּרָשִׁיּוֹת; חֻבַּר עַל־יְדֵי יַעֲקֹב מִיָּנוֹב וְנִדְפַּס בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה; שִׁמֵּשׁ בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת כְּסֵפֶר־קְרִיאָה קָבוּעַ (בְּיִחוּד בְּשַׁבָּתוֹת) לְנָשִׁים. שְׁמוֹ נִתַּן לוֹ עַל שׁוּם פְּתִיחָתוֹ בְּפָסוּק מִ"שִּׁיר הַשִּׁירִים": "צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן" (שיר השירים ג יא).

— **צֵא**, 1, צִוּוּי מִן "יָצָא": "צֵא מִן־הַתֵּבָה" (בראשית ח טז). 2*, חֲסַר, הַפְחֵת, נַכֵּה: "צֵא מֵהֶם (מִשְּׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג) שְׁנֵי יָמִים — הֲרֵי שִׁשָּׁה" (ירושלמי חגיגה עו ג).

— **צֵא וַחֲשֹׁב***, **צֵא וּלְמַד***, **צֵא וּרְאֵה***, קְרִיאוֹת־זֵרוּז לְאָדָם שֶׁיָּשִׂים לִבּוֹ לִדְבַר־מָה, מְעַיֵּן: תֵּן דַּעְתְּךָ! שִׂים לֵב!: "צֵא וּרְאֵה, אֵי זֶה חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אָסִיף" (מכילתא בא). "צֵא וַחֲשֹׁב, מִיּוֹם שֶׁיָּרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם וְכוּ'" (במדבר רבה יג). "צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ" (הגדה של פסח).

— **לְהוֹצִיא אֶת־***, שֶׁלֹּא לַחְשֹׁב אֶת־ בִּכְלַל, לְמַעֵט, לִפְטֹר מִן הַחוֹבָה הַכְּלָלִית: "הָאֶזְרָח — לְהוֹצִיא אֶת הַנָּשִׁים" (סוכה כח).

— **הוֹצִיא דִבָּה עַל־**, דִּבֵּר רָעוֹת עַל־, הִלְעִיז עַל־: "וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ" (במדבר יד לו).

— **הוֹצִיא לָאוֹר** ° [על־פי איוב כח יא], 1, גִּלָּה, פִּרְסֵם: "אַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל יַצְלַח בְּיָדוֹ לְהוֹצִיא לָאוֹר אֶת זְכוּתוֹ" (ברנר, א 108). "מִי יְגַלֶּה וְיוֹצִיא לָאוֹר תַּעֲלוּמָה מְשֻׁנָּה זוֹ?" (בורלא, עקביא 260). 2, פִּרְסֵם בִּדְפוּס: חֶבְרַת "קִרְיַת־סֵפֶר" מוֹצִיאָה לָאוֹר אֶת הַמִּלּוֹן הַזֶּה.

— **הוֹצִיא יְדֵי חוֹבָתוֹ***, פָּטַר וְשִׁחְרֵר אוֹתוֹ מִן הַדָּבָר שֶׁהָיָה חַיָּב בּוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁעָשָׂה אֶת הַדָּבָר בִּמְקוֹמוֹ: "כָּל מִצְוֹת שֶׁאָדָם פָּטוּר, אָדָם מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָם, חוּץ מִבִּרְכַּת הַמָּזוֹן" (ירושלמי ברכות ו ב).

— **הוֹצִיא אוֹתוֹ חָלָק***, דָּחָה אוֹתוֹ בְּלֹא תְשׁוּבָה, הִשְׁתַּמֵּט מִמַּתַּן תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָתוֹ: "שָׁאַל גּוֹי אֶחָד אֶת ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה? אָמַר לוֹ: אִם מִתּוֹךְ חָרוּב אוֹ מִתּוֹךְ שִׁקְמָה, כָּךְ הָיִיתָ שׁוֹאֲלֵנִי, אֶלָּא לְהוֹצִיאֲךָ חָלָק אִי־אֶפְשָׁר" (שמות רבה ב). "כִּמְדֻמֶּה שֶׁיֵּשׁוּ דּוֹחֶה אוֹתוֹ בְּקָנֶה רָצוּץ רַק כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיאוֹ חָלָק" (קבק, במשעול 450).

— **הוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל**, הֵפִיק טוֹבָה מִן הָרָעָה, מָצָא גַּרְעִין טוֹב בְּתוֹךְ הָרָע: "וְאִם־תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל, כְּפִי תִהְיֶה — יָשֻׁבוּ הֵמָּה אֵלֶיךָ" (ירמיה טו יט). "אַף־עַל־פִּי־כֵן יְכוֹלִים לְהוֹצִיא מִדְּבָרָיו יָקָר מִזּוֹלֵל" (עגנון, כלה עה).

– הוֹצִיא מִלִּבּוֹ שֶׁל־*, שִׁכְנֵעַ אוֹתוֹ שֶׁאֵין הַדָּבָר כְּפִי שֶׁחָשַׁב: "מְטַמְּאִין הָיוּ הַכֹּהֵן... וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ, לְהוֹצִיא מִלִּבָּן שֶׁל צְדוּקִים שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים" (יומא ב.). "וְלָמָּה אֲנִי מַזְכִּיר אֶת זְקֻנוֹתֵיהֶן? כְּדֵי לְהוֹצִיא מִלִּבָּם שֶׁל טוֹעִים שֶׁ... אוֹמְרִים: עִנְיָן בָּדוּי הוּא" (עגנון, כלה שיז).

– הוֹצִיא לְהוֹרֵג [על-פי הושע ט יג: "לְהוֹצִיא אֶל-הֹרֵג בָּנָיו"] בִּצֵּעַ גְּזַר־דִּין שֶׁל מִיתָה.

– הוֹצִיא לָרִיק°, בִּזְבֵּז, פִּזֵּר בְּלֹא תּוֹעֶלֶת.

– הוֹצִיא מִפִּיו, 1, בִּטֵּא בִּלְשׁוֹנוֹ, הִגִּיד, הִשְׁמִיעַ: "וְהֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין" (איוב טו יג). "וְהָיָה מוֹצִיא מִפִּיו דְּבָרִים שֶׁאֵין כְּדַאי לְשָׁמְעָם" (הזז, יעיש ד 149). 2°, דּוֹבֵב אוֹתוֹ, אִלְּצוֹ לְהַשְׁמִיעַ מַשֶּׁהוּ.

– הוֹצִיא אוֹתוֹ מִן הַכֵּלִים°, הִרְגִּיזוֹ בְּיוֹתֵר, גָּרַם לוֹ הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה: "הוֹדָאָתִי הַפִּתְאוֹמִית בְּיַהֲדוּתִי הוֹצִיאַתְהוּ מִכֵּלָיו וּמִשִּׁוּוּי־מִשְׁקָלוֹ" ביאליק, איש הסיפון). "אַתָּה מוֹצִיאֵנִי מִן הַכֵּלִים – צְעָקָה בַּחֲרִי־אַף" (שלונסקי, תר׳ קולא 222).

– הוֹצִיא לַפֹּעַל^ הוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל^, בִּצַּע, הִגְשִׁים, הֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה: "וְלֹא יִשְׁקֹט עַד אֲשֶׁר יוֹצִיאֵנוּ לַפֹּעַל וְיַשְׁלִימֵנוּ" (הרומי, כח). "וְהַסְּכוּם הַקָּטָן הַזֶּה נָתַן הַיְכֹלֶת לְחוֹבְבֵי־צִיּוֹן בְּיָפוֹ לְהוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל אֶת הַמַּחֲשָׁבָה... לְיַסֵּד בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בֵּית־סֵפֶר עִבְרִי" (אחד העם, לז). פָּקִיד הַמּוֹצִיא לַפֹּעַל אֶת פִּסְקֵי־הַדִּין.

– הוֹצִיא לַעַז עַל*, דִּבֵּר רָעוֹת, הוֹצִיא דִּבָּה: "אַתָּה מוֹצִיא לַעַז עַל אוֹתוֹ צַדִּיק" (שבת צו:). "אַל תּוֹצִיאוּ לַעַז עַל אַהֲרֹן!" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קט). "נַמְלְכָה יֶנְטִיל... וְהוֹצִיאָה לַעַז בְּכָל הָעִיר... כִּי בָּרְחָה לְאָמֶרִיקָה" (ברקוביץ, תר׳ מנחם נז).

– הוֹצִיא לוֹ מוֹנִיטִין° [על־פי "יצא לו מוניטין", בראשית רבה לט] פִּרְסֵם אוֹתוֹ, נָתַן לוֹ לוֹ פִּמְבִּי: "הָבוּ גֹדֶל לְלִישְׁטִין וְנוֹצִיאָה לָהּ מוֹנִיטִין" (ביאליק, מי יודע). "מִתְּחִלָּה הוֹצִיאוּ לוֹ מוֹנִיטִין בְּכָל אוֹדֶסָה כֻּלָּהּ" (ברקוביץ, תר׳ מנחם לא).

– הוֹצִיא מִשְׁפָּט (פְּסַק־דִּין°), חָרַץ מִשְׁפָּט, קָבַע אֶת פְּסַק־הַדִּין: "מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא... לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט" (ישעיה מב א–ג).

– הוֹצִיא רוּחוֹ°, שָׁפַךְ אֶת לִבּוֹ: "וַאֲנִי יָכוֹל לְדַבֵּר כְּכָל הָעוֹלֶה עַל לִבִּי, לְהוֹצִיא אֶת רוּחִי עַל אֹזֶן שׁוֹמַעַת" (ברקוביץ, הראשונים עא).

– הוֹצִיא שֵׁם רָע (דברים כב יט), סִפֵּר וּפִרְסֵם רָעוֹת, הִלְעִיז.

– הוֹצִיא עָלָיו שְׁטַר־חוֹב*, 1, הֶרְאָה לוֹ כִּי יֵשׁ בְּיָדוֹ שְׁטַר־חוֹב שֶׁלּוֹ וְתָבַע אֶת חוֹבוֹ (כתובות יג ט). 2*, חִיֵּב אֶת פְּלוֹנִי עַל־יְדֵי שְׁטָר.

– הוֹצִיא אֶת הַשַּׁבָּת*, בֵּרֵךְ בִּרְכוֹת מוֹצָאֵי־שַׁבָּת: "יְהֵא חֶלְקִי מִמַּכְנִיסֵי שַׁבָּת בִּטְבֶרְיָא וּמִמּוֹצִיאֵי שַׁבָּת בְּצִפּוֹרִי" (שבת קיח:).

– הוֹצִיא שְׁנָתוֹ*, חַי עַד סוֹף הַשָּׁנָה [רווח ביחוד בשלילה:]

– לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ*, מֵת בְּטֶרֶם נִסְתַּיְּמָה הַשָּׁנָה: "תְּמֵהַּ אֲנִי אִם יוֹצִיא זֶה שְׁנָתוֹ, וְלֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ" (עירובין סג.). "שֶׁכָּל הַנּוֹעֵל מִנְעָלִים שֶׁל מֵת בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא שְׁנָתוֹ" (עגנון, אלו רכו).

– הוֹצִיא שֹׁרֶשׁ° [באלגברה] חִשֵּׁב שֹׁרֶשׁ (מְרֻבָּע אוֹ מְעֻקָּב וְכוּ׳) מִמִּסְפָּר נָתוּן: אִם, לְמָשָׁל, נוֹצִיא אֶת הַשֹּׁרֶשׁ הַמְרֻבָּע מִן 64, נְקַבֵּל 8 ($\sqrt{64} = 8$).

– הַמּוֹצִיא*, 1*, שֵׁם הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים קֹדֶם אֲכִילַת הַפַּת: "שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר... הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" (ברכות לח.). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לִפְרוּסַת־לֶחֶם קְטַנָּה.

– הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, עָלָיו הָרְאָיָה* (בבא קמא ג יא), כְּלָל מֻסְכָּם בְּהִלְכוֹת הַתַּלְמוּד וּבְחַיֵּי הַמַּעֲשֶׂה: הַתּוֹבֵעַ דְּבַר־מָה מֵחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רִאשׁוֹן הוֹכָחָה לְצִדְקַת תְּבִיעָתוֹ.

– הוּצָא לָאוֹר°, פֻּרְסַם בִּדְפוּס: הַסֵּפֶר הוּצָא לָאוֹר עַל־יְדֵי חֶבְרַת "קִרְיַת־סֵפֶר".

– הוּצָא לְהוֹרֵג° [ראה "הוציא להורג"], בֻּצַּע בּוֹ גְּזַר־דִּין שֶׁל מִיתָה: הָרוֹצֵחַ הוּצָא לְהוֹרֵג בַּחֲצַר בֵּית־הַסֹּהַר.

יַצְאָן^, יַצְאָנִי^ תו״ז [מן יצא, יָצָא] הַמַּרְבֶּה לָצֵאת וּלְשׁוֹטֵט, שֶׁמְּמַעֵט לָשֶׁבֶת בַּבַּיִת: "שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תְּהֵא יַצְאָנִית" (רש״י בראשית א כח). "מִיָּד נַעֲשֵׂיתִי דַּבְּרָנִי מְשֻׁנֶּה וְיַצְאָנִי מֻפְלָג" (מנדלי מו״ס, תיג). "הַיַּצְאָנִי בִּימוֹת הַחֹל נַעֲשָׂה בֵּיתָנִי בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־טוֹב" (ביאליק, המנוח לוינסקי). "בִּכְלָל לֹא הָיְתָה כָּל תְּשׁוּקָה לָצֵאת... – לָךְ, הַיַּצְאָנִי הַמְפֻרְסָם?" (גנסין, א 49). "זָקֵן תִּמְהוֹנִי, יַצְאָנִי וְטַיְלָנִי, הַמְּדַשְׁדֵּשׁ דְּרָכִים בְּכַפּוֹת רַגְלַיִם" (שלונסקי, תר׳ קולא 87). – [יַצְאָנִית, יַצְאָנִים, יַצְאָנִיּוֹת]

– יַצְאָנִית^ נ׳ 1^, אִשָּׁה הַמַּרְבָּה לָצֵאת מִבֵּיתָהּ. 2°, כִּנּוּי לְזוֹנָה הַמְחַפֶּשֶׂת אֶת לְקוֹחוֹתֶיהָ עַל־יְדֵי שׁוֹטְטוּת בָּרְחוֹבוֹת.

יַצְאָנוּת° נ׳ [מן יַצְאָן] 1, יְצִיאָה מְרֻבָּה לָרְחוֹב, טַיְלָנוּת וְשׁוֹטְטוּת. 2, זְנוּת. – [יַצְאָנוּת־]

יצב [ראה גם נצב; ארמית: יְצַב; ערבית: וָצַב, נַצַּב היה חזק]

~ נפ׳ **נִצַּב**, 1, עָמַד: "וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת" (ישעיה כא ח). 2, קָם, הִזְדַּקֵּף: "וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ־מַיִם, נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים" (שמות טו ח). 3, [ניצב על פלוני] א· עָמַד סָמוּךְ לִפְלוֹנִי: "וַיַּרְא (אַבְרָהָם) וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו" (בראשית יח ב). ב· עָמַד לְהַשְׁגִּיחַ עַל פְּלוֹנִי: "וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ, הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים" (רות ב ה) [מצויים רק העבר והבינוני: נִצַּב, נִצָּב]

~ פִּע׳ **יִצֵּב** ^ פ״י 1°, חִזֵּק, כּוֹנֵן, גָּרַם לְדָבָר שֶׁיְּהֵא יַצִּיב וְקָבוּעַ: הַמֶּמְשָׁלָה יִצְּבָה אֶת מְחִירֵי הַסְּחוֹרָה (שֶׁלֹּא יַעֲלוּ). הַמִּפְקָדָה יִצְּבָה אֶת קַו הַחֲזִית. 2^, הֶעֱמִיד, הֵקִים: "לְהָבוֹת חוֹצֵב, שְׂרָפִים מְיַצֵּב" (ינאי, שכו). – [לְיַצֵּב אֶת־, מְיַצֵּב, יְיַצֵּב]

~ פֻּע׳ **יֻצַּב** °, חֻזַּק, כּוֹנַן, נַעֲשָׂה יַצִּיב: "(הַמִּטּוֹת) שֶׁהָיוּ פְּתוּחוֹת וּמְיֻצָּבוֹת עַל רַגְלֵיהֶן" (שמיר, עירום 122). מְחִירֵי הַסְּחוֹרוֹת יֻצְּבוּ. הַחֲזִית יֻצְּבָה. – [מְיֻצָּב, יְיֻצַּב]

~ 1 הת׳ **הִתְיַצֵּב**, 1, קָם וְעָמַד הָכֵן, בָּא וְעָמַד לִפְנֵי מִישֶׁהוּ: "הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה" (שמות ח טז). "הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי ה׳ לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם!" (שמואל א י יט). "חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ – לִפְנֵי־מְלָכִים יִתְיַצָּב" (משלי כב כט). 2, [התיצב בפני־, לפני־] עָמַד כְּנֶגֶד־, הִתְמָרֵד בְּ־: "לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם" (דברים יא כה). "גִּבּוֹר בֶּן־חַיִל יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן... מִי הוּא לְפָנָיו יִתְיַצֵּב?" (בן-סירא מו א–ה). 3° [בצבא] הוֹפִיעַ, הִצִּיג עַצְמוֹ: הַצְּעִירִים נִקְרְאוּ לְהִתְיַצֵּב לַגִּיּוּס. הַחַיָּל נִקְרָא לְהִתְיַצֵּב בַּמִּפְקָדָה. 4°, נַעֲשָׂה יַצִּיב, נַעֲשָׂה אֵיתָן: מְחִירֵי הַשּׁוּק הִתְיַצְּבוּ. – [לְהִתְיַצֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 הת׳ **הִתַּצֵּב**, הִתְיַצֵּב, עָמַד: "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ (שֶׁל מֹשֶׁה) מֵרָחֹק, לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ" (שמות ב ד). "עַל שֵׁן רֹאשׁ הָר... הִתַּצֵּב פֶּרֶא־אָדָם לְבָד" (שניאור, שירים רמז).

~ הפ׳ **הִצִּיב** פ״י 1, הֶעֱמִיד, הֵקִים: ״וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה״ (בראשית לה יד). ״בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה, וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ״ (יהושע ו כו). ״בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב־מַיִם כְּמוֹ־נֵד״ (תהלים עח יג). 2 ° [באלגברה] שָׂם בְּבִטּוּי אַלְגֶּבְרִי מִסְפָּרִים בִּמְקוֹם אוֹתִיּוֹת: אִם נַצִּיב בְּבִטּוּי a + b אֶת הַנְּתוּנִים b=2, a=3, נְקַבֵּל אֶת הַסְּכוּם 5 = (3 + 2). – [לְהַצִּיב, מַצִּיב, יַצִּיב; הַצֵּב!]

~ הפ׳ **הֻצַּב**, הוּקַם, הָעֳמַד: ״וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה״ (בראשית כח יב). – [מֻצָּב, יֻצַּב]

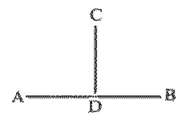

– **נִצָּב °, קַו נִצָּב °,** [בהנדסה] קַו יָשָׁר הַיּוֹצֵר עִם קַו אַחֵר זָוִית בַּת 90 מַעֲלוֹת. בַּשִּׂרְטוּט הַקַּו CD נִצָּב לַקַּו AB, בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית שְׁתֵּי צְלָעוֹת נִצָּבוֹת זוֹ עַל זוֹ.

– **הִצִּיב גְּבוּל,** קָבַע גְּבוּל, שָׂם סִימָנִים לְצִיּוּן גְּבוּל בֵּין מְקוֹמוֹת: ״אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל־גְּבוּלוֹת אָרֶץ״ (תהלים עד יז).

– **הִצִּיב דָּרְבָן** (שמואל א יג כא) קָבַע וְחִזֵּק דָּרְבָן (חֹד דּוֹקְרָנִי) בְּרֹאשׁ מַקֵּל כְּדֵי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ לוֹ כְּמַלְמֵד.

– **הִצִּיב יָד** (שמואל א טו יב), הֵקִים מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן.

– **בָּרוּךְ... מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה** ^ [על־פי משלי טו כה], בְּרָכָה מָסָרְתִּית בְּפִי הָרוֹאֶה יִשּׁוּב חָדָשׁ שֶׁנִּבְנָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

יצג [קרוב אל נצג, יצק]

~ פִּעֵ׳ **יִצֵּג °** פ״י הָיָה בָּא־כֹּחַ, שִׁמֵּשׁ כְּנָצִיג, הוֹפִיעַ בְּשֵׁם מוֹסָד אוֹ צִבּוּר וְכַדּוֹמֶה: הַשַּׂר יִצֵּג אֶת הַמֶּמְשָׁלָה בְּטֶקֶס פְּתִיחַת הַתַּעֲרוּכָה. – [לְיַצֵּג אֶת־, מְיַצֵּג, יְיַצֵּג]

~ פֻּעַ׳ **יֻצַּג °,** 1 °, הוֹפִיעַ לֹא בְּעַצְמוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ: הַמֶּמְשָׁלָה יֻצְּגָה עַל־יְדֵי הַשַּׂר. בַּפְּתִיחָה הַחֲגִיגִית שֶׁל הַקּוֹנְגְּרֶס הָיוּ מְיֻצָּגוֹת כָּל הַמִּפְלָגוֹת. 2 °, הָעֳמַד, הֻצַּב: ״יֻצַּגְתִּי עַל גֶּחָלֵי רֵיקָם״ (יוסי בן־יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב׳ ראש השנה). – [מְיֻצָּג, יְיֻצַּג]

~ הת׳ **הִתְיַצֵּג °,** הִתְיַצֵּב, הָיָה מֻצָּג, הוֹפִיעַ: ״אֵלָיו נָשָׂא אֶת נַפְשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וּבִקֵּשׁ לְהִתְיַצֵּג לְפָנָיו״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקלב). ״בְּשֵׁם גּוֹבֶלָה אֲנִי מְכַנֶּה סִפּוּר שֶׁל גּוֹרָל הַמִּתְיַצֵּג כְּתַהֲלִיךְ אֶחָד״ (בובר, אור, הקדמה). ״הִנֵּה בְּאֵיזֶה גִּנּוּנִים שֶׁל טֶקֶס אַתָּה מִתְיַצֵּג!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 88). – [לְהִתְיַצֵּג, מִתְ־, יִתְ־]

~ נִפ׳ **נִצַּג °,** נִצַּב, עָמַד: ״הַמְּרִיבָה בֵּין הַנַּעַר וְרַבּוֹ נִצֶּגֶת אָמְנָם כִּדְמוּת מְרִיבָה בֵּין מִתְנַגְּדוּת וַחֲסִידוּת״ (סדן, פן ופנים). – [רווחים רק העבר והבינוני: נִצַּג, נִצָּג]

~ הפ׳ **הִצִּיג** פ״י 1, הֶעֱמִיד, הִצִּיב: ״הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ״ (דברים כח נו). ״כֹּל אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ... תַּצִּיג אוֹתוֹ לְבָד״ (שופטים ז ה). ״וַיָּבִיאוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל״ (דברי הימים א טז א). 2 °, שָׂם, הִנִּיחַ לִרְאָוָה: הַיַּצְרָנִים הִצִּיגוּ בַּתַּעֲרוּכָה מִמּוּצְרֵיהֶם הַחֲדָשִׁים. 3, הֶעֱמִיד אֶת פְּלוֹנִי לִפְנֵי מִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיִּתְוַדְּעוּ זֶה לָזֶה, עָרַךְ הֶכֵּרוּת בֵּין אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא הִכִּירוּ קֹדֶם אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ: ״וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה״ (בראשית מז ב). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִצִּיג אֶת הַנּוֹאֵם לִפְנֵי הַקָּהָל. 4 °, הֶעֱלָה מַחֲזֶה עַל בִּימַת תֵּיאַטְרוֹן, בִּיֵּם: תֵּאַטְרוֹן ״הַבִּימָה״ הִצִּיג אֶת ״הַיְּהוּדִי הַנִּצְחִי״. 5 °, הִדְגִּים, הֶרְאָה לַאֲחֵרִים כֵּיצַד לְבַצֵּעַ פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: הַמַּדְרִיךְ הִצִּיג לִפְנֵי חֲנִיכָיו אֶת תַּרְגִּיל הַהִתְעַמְּלוּת. – [לְהַצִּיג אֶת־, לִפְנֵי־, מַצִּיג, יַצִּיג]

~ הפ׳ **הֻצַּג,** 1, הָעֳמַד, הֻצַּב: ״רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג״ (שמות י כד). ״עַל רֹאשׁ בְּנוֹת עַיִשׁ לְאוֹת הֻצָּגוּ״ (משה אבן־עזרא, א 88). ״בְּעֶצֶם יַלְדוּתִי יְחִידִי הֻצַּגְתִּי״ (ביאליק, זוהר). ״דַּלּוֹתִי מְאֹד וְשִׁבְעָתַיִם רֵיק הֻצַּגְתִּי״ (פיכמן, קכו). 2 °, הוּשַׂם לִרְאָוָה: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ מֻצָּגִים שׁוֹנִים. 3 °, הָעֳמַד לִפְנֵי פְּלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְוַדְּעוּ זֶה לָזֶה: הָאוֹרֵחַ הֻצַּג עַל־יְדֵי בַּעַל־הַבַּיִת. 4 °, הֹעֲלָה עַל הַבִּימָה, בֻּיַּם: הַמַּחֲזֶה ״יַעֲקֹב וְרָחֵל״ הֻצַּג עַל־יְדֵי הַתֵּיאַטְרוֹן ״אֹהֶל״. 5, הֻדְגַּם, הָרְאָה כֵּיצַד לְבַצֵּעַ דָּבָר: הַתַּרְגִּיל הֶחָדָשׁ בְּהִתְעַמְּלוּת הֻצַּג לִפְנֵי הַחֲנִיכִים. – [מֻצָּג, יֻצַּג]

– **הִצִּיגוּ כְּלִי (כִּכְלִי °) רֵיק,** הִנִּיחוּ בְּחֹסֶר־כֹּל, דִּלְדֵּל אוֹתוֹ: ״אֲכָלַנִי הֲמָמַנִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק״ (ירמיה נא לד). ״אֶפִּטְרוֹפְּסֵי אֲשֶׁר עַל נַחֲלָתִי הִצִּיגוּנִי כִּכְלִי רֵיק״ (בן־ציון, רג). ״הִצִּיגוּהוּ כִּכְלִי רֵיק בָּעוֹלָם הָרָחָב, הִפִּילוּהוּ לַמִּדְחָפוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שג).

– **הִצִּיג רֶגֶל לִפְלוֹנִי °** [בהשאלה, בסגנון דיבורי] הִכְשִׁילוֹ, עָמַד לְמִכְשׁוֹל לוֹ: ״מִי לֹא נִכְוָה בְּנַחֲלָתוֹ... לִפְלוֹנִי ׳הִצִּיג רֶגֶל׳ בְּבוֹאוֹ לִקְנוֹת חֶלְקַת יַעַר״ (ברש, א 411).

יַצְּגָן ° ז׳ [מן יצג, יִצֵּג] מִי שֶׁמַּצִּיג דְּבָרִים לִרְאָוָה: ״כָּל הַיַּצְּגָנִים הִשְׁתַּתְּפוּ בַּיָּרִיד״ (ק״י סילמן, הדואר 1932). – [יַצְּגָן־, יַצְּגָנִים, יַצְּגָנֵי־]

יצה״ט ר״ת יֵצֶר הַטּוֹב.

יִצְהָר ז׳ [מן צהר=זהר] כִּנּוּי לְשֶׁמֶן זַךְ, שֶׁמֶן טָרִי שֶׁאַךְ זֶה נֶעֱצַר מִן הַזֵּיתִים: ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״ (דברים יא יד). [ובריבוי:] ״וְהַיִּצְהָרִים... הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב״ (יהודה הלוי, ז 19). – [יִצְהַר־]

– **בֶּן־הַיִּצְהָר** [על־יסוד זכריה ד יד], כִּנּוּי מְלִיצִי לְאָדָם נִכְבָּד.

– **חֵלֶב יִצְהָר,** רֵאשִׁית הַיִּצְהָר, בִּכּוּרֵי הַזֵּיתִים: ״כֹּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן״ (במדבר יח יב).

יצה״ר ר״ת יֵצֶר הָרָע. **יצ״ו** ר״ת יִשְׁמְרֵהוּ צוּרוֹ וִיחַיֵּהוּ.

יְצוּא ° ז׳ [מן יצא] אֶקְסְפּוֹרְט, סְחוֹרוֹת הַמְיֻצָּרוֹת בָּאָרֶץ וְהַמּוּצָאוֹת לְחוּצָה־לָאָרֶץ לִמְכִירָה (לְהַבְדִּיל מִן ״יְבוּא״): ״וּפָקַחְתָּ עֵינֶיךָ עַל סְחַר אַרְצֵנוּ, וְיָדַעְתָּ אֶת יְצוּאוֹ וְאֶת יְבוּאוֹ״ (ביאליק, אגרת שלושה וארבעה ב יח). יְצוּא הַהֲדָרִים לְאַנְגְּלִיָּה. תְּמִיכָה מֶמְשַׁלְתִּית לְעִדּוּד הַיְּצוּא. – [יְצוּא־]

יִצּוּא ° ז׳ [מן יצא, יִצֵּא] מִשְׁלוֹחַ סְחוֹרוֹת לְחוּץ־לָאָרֶץ, שִׁוּוּק תּוֹצֶרֶת־הָאָרֶץ בְּאַרְצוֹת־חוּץ: יִצּוּא הַהֲדָרִים הוּא גּוֹרֵם חָשׁוּב בְּכַלְכָּלַת אַרְצֵנוּ. – [יִצּוּא־]

יְצוּאָן ° ז׳ [מן יצוא] יַצְרָן אוֹ סוֹחֵר הָעוֹסֵק בְּמִשְׁלוֹחַ סְחוֹרוֹת לְחוּץ־לָאָרֶץ, אֶקְסְפּוֹרְטֶר. – [יְצוּאַן־, יְצוּאָנִים, יְצוּאָנֵי־]

יְצוּאָנוּת ° נ׳ [מן יְצוּאָן] עִסּוּק בִּיצוּא, מִסְחָר בִּסְחוֹרוֹת־יְצוּא לְחוּץ־לָאָרֶץ. – [יְצוּאָנוּת־]

יִצּוּב ^ ז׳ [מן יצב, יִצֵּב] 1 °, חִזּוּק, כִּנּוּן, בִּסּוּס, הֲבָאָה לִידֵי יַצִּיבוּת וּקְבִיעוּת: ״רֵאשִׁית חָכְמָתָהּ יִצּוּב הַגְּבוּלוֹת״ (קריב, עיונים 63). יִצּוּב מְחִירֵי הַסְּחוֹרוֹת. יִצּוּב הַחֲזִית בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב. יִצּוּב שַׁעַר הַכְּסָפִים. יִצּוּב כַּלְכָּלִי. 2 ^, עֲמִידָה יַצִּיבָה: ״כִּסֵּא הָיָה מֻנָּח בְּקַרְקַע בְּיִצּוּבִים״ (רש״י, אז טרם, לצום גדליה). – [יִצּוּב־]

יצוג° ז׳ [מן יצג, יצג] הופעה במקום מישהו ובשמו: העיריה מסרה לידי מזכיר־העיר את יצוגה בפתיחת התערוכה. יצוג סיעת העובדים במועצה. — [יצוג־, יצוגו]

יצוגי° ת׳ [מן יצוג] שיש בו משום יצוג, רפרזנטטיבי: "אישיותו אינה יצוגית ביותר" (ד׳ שחם, שאלה 101). "אנשים התופסים עמדות מנהליות ויצוגיות" (עיתונות). תפקיד יצוגי.—[יצוגית, ־גיים, ־גיות]

יצול* ז׳ [ערבית: וצל חיבר] מוט בקצה מחרשה או בעגלה וכדומה, שאליו אוסרים את הבהמה (כלים כא ג): "הסוסים בועטים לכל עבר וקופצים מעל ליצול" (סוקולוב, במראות 76). — [יצול־ יצולים, יצולים, יצולי־]

— **יצול־המשקפים**°, זרוע המשקפים, כל אחד מזוג המוטות שמחברים בהם את המשקפים אל מאחורי האזנים לשם יצובם: "כשהוא מסיר משקפיו מעל חטמו ומחטט באחד מיצוליו בתוך אזנו" (ברקוביץ, תר׳ מעשה לז).

יצוע ז׳ [מן יצע] מטה, משכב, וכן כלי־מטה שמציעים לשכיבה: "אז חללת יצועי" (בראשית מט ד). "אם־אבא באהל ביתי, אם־אעלה על־ערש יצועי" (תהלים קלב ג). "ועם משכב יצועי ארגנה לו ואברכנו" (מגילת הסרכים י 14). "השחר החרידה מיצועה" (ביאליק, אלמנות). — [יצוע־, יצועים, יצועי־]

— **עלה על יצועו**° [על־פי תהלים קלב ג: "אם אעלה על ערש יצועי"], שכב במטתו.

א. **יצוק** ת׳ [מן יצק, יצק] מתך, שהתיכו אותו: "שנים טורים הבקר, יצוקים במצקתו" (דברי הימים ב ד ג). "בפנים חזקים כנחוש יצוקים" (משה אבן־עזרא, א 58). גג הבנין החדש נבנה בטון יצוק. [ובמליצה: "לבו יצוק כמו־אבן" (איוב מא טז). — [יצוקה, יצוקים, יצוקות]

— **יצוק בו**, גנוז בו, גלום בו: "דבר־בליעל יצוק בו" (תהלים מא ט). "בלבם הם חורשים מחשבות לא טובות, ודבר רע יצוק בהם" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 14).

— **ברזל יצוק**°, יצקת, ברזל שהתך וצנן בתוך דפוסים שונים.

ב. **יצוק*** ז׳ [צורת משנה מן מצוק, ראה ערך זה] 1* כנוי מליצי לצדיק וחסיד גדול: "יצוקים ואראלים תפוסין בלוחות־הברית וגברה ידם של אראלים וחטפו את הלוחות" (ירושלמי כלאים לב ב). 2* [בריבוי: יצוקים] כנוי לשמים: "מי נטע כיריעה שחקיו... מי נשא על פני ארץ יצוקיו?" (משה אבן־עזרא, קודש רמה).

יצוקה נ׳ [מן יצק, יצק] 1, דפוס ליציקה, מקום להתכת מתכת: "שני טורים הפקעים, יצקים ביצקתו" (מלכים א ז כד). 2°, יציקה: "שהוא יצוק כלו יצוקה אחת" (פיכמן, רעג). — [יצוקת־, יצוקות]

א. **יצור*** ז׳ [מן יצר] בריה, כל דבר חי בעולם שנברא: "קדם עד שלא נוצר יצור, כבר מחשבתו גלויה לפניך" (בראשית רבה ט). "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו" (מלוך על כל, לראש השנה). "מי כמוך, אב הרחמים, זוכר יצוריו לחיים ברחמים" (עמידה לימים נוראים ולעשרת ימי תשובה). [יצור־, יצורים, יצורי־]

ב. **יצור*** ז׳ [מן יצר] איבר, חלק מן הגוף: "ותכה מכעש עיני, ויצרי כצל כלם" (איוב יז ז). "חוטי פז דקים... שוכבוני, ויתפשו ביצורי הרכים" (ביאליק, זוהר). "איזה רטט לפף כל יצורי גוו" (ברנר, א 75). "עיניה נתקלות בכל לילה, לפני שנה, ביצורי גוה המלאים" (יעקב שטינברג, קיא). — [יצור־, יצורים, יצורי־]

— **יצורי פניו**°, תוי פניו, שרירי פניו: "כל יצורי פניו הפיקו שבע שמחות וקרת־רוח" (סוקולוב, במראות 42).

יצור⁺ ת׳ [מן יצר, יצר] ברוא, עשוי: "תמימה היא יצורה מאדמה" (אבן־חסדאי, על־פי שירמן א 267). "אהבת יצור ליוצרו, רחמי יוצר ליצורו" (שמעוני, שירים א קמס). "אינכם מוצאים בין יצורי־כפיו... אף אחד" (אחד העם, קצו). —[יצורה, יצורים, ־ות]

— **יצורי עולמים**⁺, כנוי לכל הברואים בעולם: "היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים" (היום, לימים נוראים).

יצור° ז׳ [מן יצר, יצר] עבוד והתקנה של סחורות או מכשירים וכדומה: יצור כלי אלומיניום בבית־חרשת. — [יצור־]

יצורה° [מן יצר, יצר] מכלול היצירות הספרותיות או האמנותיות של סופר או של אמן: "לסקר... את התחומים השונים של יצורת המשורר רבת־הפנים" (קשת, מבוא לכתבי כהן xi). — [יצורת־]

יצורי⁺ ת׳ [מן יצור] דמיוני, שנוצר במחשבה: "וצריך לקבע כח יצורי לשמר צורות המרגשות" (כוזרי ה יב).—[־רית, ־ריים ־ריות]

יצות° ת׳ [מן יצת] דלוק, בוער: "עין יצותה" (רגלסון, חקוקות 16). — [יצותה, יצותים, תות]

יציא ז׳ [מן יצא, יצא; נסמך אל שם המקום, יציא־]° מי שיצא ממקום מסים: "ויציבני שוב לפניכם... יציאי לבוב, סלויטא, אמשטרדם ופרנקפורט" (ביאליק, לפני ארון הספרים).—[יציא־, יציאים, יציאי־]

— **יציא מעיו** (דברי הימים ב לב כא), צאצאו, זרעו, בנו.

יציאה* נ׳ [מן יצא, יצא] 1, עזיבת מקום, הליכה ממקום אל מחוצה לו: "הנכנס לכרך מתפלל שתים: אחת בכניסתו ואחת ביציאתו" (ברכות ט ד). "יציאת מצרים" (ברכות א ה). "שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם" (בבא מציעא קז.). יציאה לחפשי. 2, מוצא, פתח שיוצאים בעדו: "אכסדרה שהיא לפנים מן הבתים ואין לה יציאה ממקום אחר" (מסכת מזוזה ב). יציאות אחדות באולם צבורי. 3, הוצאה, כסף שהוצא על קנית דבר או עשיתו או עבודו: "הנותן צמר לצבע... צבעו כאור; אם השבח יותר על היציאה, נותן לו את היציאה; ואם היציאה יתרה על השבח, נותן לו את השבח" (בבא קמא ט ד). "אדם צריך לטרח ולבקש יציאות ביתו" (בראשית רבה סד). "כך וכך יציאות אני צריך להוציא על שדה זו" (רש״י שבת קיג:). "עמד רבי יודיל מתלמודו ופרע יציאותיו ונפטר מחתנו" (עגנון, כלה רמ). "ישבו בבית ומן השמים יתנו להם יציאותיהם?" (הזז, דלתות 69). 4, טלטול והעברה של דברים ממקום למקום: "יציאות השבת שתים שהן ארבע בפנים" (שבת א א). 5, לשון נקיה לעשית צרכים: "יציאה בעמוד השחר" (ברכות סב:). 6⁺ [בתורת־השירה] סוף החרוז, ההברה או שתי ההברות האחרונות בחרוז: "ויחבר על כל יציאה מיציאות חרוזיו שירה ערוכה" (חריזי, תחכמוני יח 195). השירים שני־החרוז סדרו בספר על־פי הא״ב של יציאותיהם. —[יציאת־, יציאות, ־אות־]

— **יציאה מן הכלים** °, התרגשות יתרה עד כדי שכחת עצמו: "להכעיס עד לידי יציאה מן הכלים" (ד׳ שחם, המדרון 109).

— **יציאת־נשמה** *, **יציאת־הנפש** *, מות, גסיסה: "קשה יציאת נשמה מן הגוף" (מועד קטן כח:). "אין מעמצין את (עיני) המת... עם יציאת הנפש" (שבת כג ה). "לא יעמד איש על יציאת נשמתי" (ביאליק, לא הראני).

— **יציאה אל הפעל** ^, בצוע, התגשמות: "יציאה מן הכח אל הפעל" (מורה נבוכים ב יז).

— **יציאת־דפן** °, מוזרות, מצבו של דבר היוצא דפן: "אך יציאת־הדפן היהודית לא כאן היא" (אלתרמן, הטור א 251).

— **יציאה מן הכלל** °, חריגות, חסר־רגילות.

יציב * תו״ז [מן יצב] **1**, קבוע, איתן, בלתי־נתון לשנויים מהירים, בלתי־רופף: "אמת ויציב ונכון וקים... הדבר הזה עלינו" (תפילת שחרית, אמת; ברכות יב.). "ישבו ישיבה ממשית, ישיבה יציבה בכל כבדן" (טשרניחובסקי, סיפורים 32). מחירים יציבים. מזג־אויר בלתי־יציב. אפי יציב. מצב יציב של גוף. **2** ° [על פי הארמית: יציבא, אונקלוס שמות יב יט] אזרח, תושב קבוע: "והם מבני הארץ, יציבים" (מנדלי מו״ס, שפו). **3** °, אדם קבוע בעבודה או בתפקיד מסים: פועלים יציבים בחברת הבנין. — [יציבה, יציבים, יציבות]

— **אמת ויציב** * (על־פי תפילת שחרית), נכון בהחלט, כן וכן!

— **בעל־חיים יציב** °, בעל־חיים (בעקר עוף) שהוא קבוע בארץ מסימת ואינו נודד לארץ אחרת: הדרור הוא עוף יציב בארץ־ישראל. הנחליאלי איננו יציב.

— **חמר יציב** °, **תרכבת יציבה** ° [בכימיה] חמר או תרכבת שאינם מתפרדים בקלות ליסודותיהם.

יציבה * נ׳ [מן יצב] **1** °, מצב איברי הגוף בשעת עמידתו: "הם דומים בקומה, ביציבת הרגלים ובהלוכם" (סדן, ממחוז שכו). המעמל דרש מחניכיו יציבה נכונה: גב ישר, ראש זקוף. **2** *, עמידה: "׳התיצבו׳... שאין יציבה בכל מקום אלא רוח הקדש" (מכילתא כח:). — [יציבת־, יציבות]

יציבות ° נ׳ [מן יציב] קביעות, איתנות, חזק: יציבות במחירי הסחורות. יציבות כלכלית במדינה. יציבותו של הבנין שהוקם. יציבות מעמדו של פלוני. יציבות אפיו של פלוני. — [יציבות־]

יציג ° ת׳ [מן יצג] שיש בו כדי ליצג, רפרזנטטיבי: "השכבה המשכילית והיציגה בשתי הארצות" (שרת, באסיה 351). חתך יציג של חוגי הנער. — [יציגה, יציגים, ־גות]

יציגה ^ נ׳ [מן יצג] עמידה, יציבה: "יציגתם שור ביחף יחפים" (קלונימוס, אימצת עשור, שחרית יום־כיפור). — [יציגת־]

יציע זו״נ [במקרא ובתלמוד נ׳, בספרות המאוחרת ובלשון־ימינו ז׳] [מן יצע] **1** °, גלריה, גזוזטרה לארך הקיר בפנים הבנין או מבחוץ: באולמי תיאטרון יש על־פי רב יציע אחד או יציעים אחדים. **2**, אגף צדדי בבנין, בנין קטן נוסף הנשען על הבנין הראשי: "ויבן על־קיר הבית יציע סביב... היציע התחתנה חמש באמה רחבה" (מלכים א ו ה—ו). "המוכר את הבית לא מכר את היציע, ואף־על־פי שהיא פתוחה לתוכו" (בבא בתרא ד א). **3** ^, מצע, מרבד, שטיח: "מנעל שנותנים תחת כף הרגל להלך בו על היציעים והכסתות" (פירוש המשניות לרמב״ם, כלאים א ט). — [יציע־, יציעים, יציעי־]

יציק ° ז׳ [מן יצק, יצק] שנתן ליציקה: הברזל יציק בטמפרטורה של °1535. — [יציקה, יציקים, יציקות]

יציקה * נ׳ [מן יצק, יצק] העברה של נוזל או כיוצא בו לתוך מקום מסים: "יציקה ובלילה" (מנחות ו ג). "ביציקת טל" (ינאי, שסג). יציקת מים לקערה. יציקת בטון בתבניות. יציקת מתכת נוזלת (מתכה) לדפוסים. — [יציקת־, יציקות]

— **בית־יציקה** °, בית־חרשת שמתיכים בו מתכות כדי ליצר מהן מוצרים שונים: בית־יציקה לברזל. בית־יציקה למטבעות.

— **ברזל־יציקה** °, נתך המכיל בערך 93% ברזל, 3% פחם, והשאר — סיגים. הוא קשה ושביר ומתאים להתקנת כלים, כגון צנורות, תנורים.

— **יציקת שמן על המדורה** °, [בהשאלה] הגדלת הריב או הרגז.

יציקות ° נ׳ [מן יציק] סגלתו של חמר להיות יציק: יציקות הברזל בטמפרטורה של °1535. — [יציקות־]

יציר * ז׳ [מן יצר] יצור, בריה, נברא: "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן־עדן מקדם" (כתובות ח.). "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא" (אדון עולם, שחרית). "אין יציר זולת יצירתך, ואין בריאה כי אם בריאתך" (שיר הייחוד ליום ה). — [יציר־, יצירים, יצירי־]

— **יציר־כפיו** *, מעשה ידיו: "שמא אתה גדול מן האדם יציר־כפי?" (פסיקתא רבתי קצ.). האמן התפאר במכשיר יציר־כפיו.

יצירה * נ׳ [מן יצר, יצר] **1**, בריאה, עשית דבר חדש: "ארבעים יום קדם יצירת הולד בת־קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני" (סוטה ב.). "יצירתו של אדם אחר בהמה, חיה ועוף" (ויקרא רבה יד). יצירת העולם. **2** °, מפעלו של סופר או אמן וכו׳: שיר, ספור וכו׳ — יצירות ספרותיות הן, תמונה, פסל, מנגינה — יצירות אמנותיות הן. חג יובל ליצירתו של המשורר. **3** *, מלאכת יוצר־חרס, קדרות: "יצירה — אין פחות משנים עשר חדש" (תוספתא בבא מציעא ח כז). **4** ^ [בקבלה] המדרגה השלישית בהשתלשלות העולמות: האצילות, הבריאה, היצירה, העשיה. — [יצירת־, יצירות, יצירות־]

— **בית־היצירה** * **1** *, בית־היוצר, מקום עבודתו של הקדר: "חזקת חרסין הנמצאין בכל מקום טהורין חוץ מן הנמצאין בבית־היצירה" (תוספתא כלים בבא קמא ג ח). **2** ° [בהשאלה] בית־היוצר, מקור ההשראה והעשיה של אמן או מדען: "פה מרכז היקום... פה גם בית יצירתי" (שניאור, שירים שג).

— **חכמת־היצירה** ^ (חובות הלבבות, הקדמה) כנוי למדעי־הטבע.

— **ספר יצירה** *, ספר קבלה קדמון, הכולל בהרצאה תמציתית השקפת עולם ברוח מסתורין. הספר דן בעקר ביצירת העולם; נתחבר, כנראה, לפני תקופת התלמוד בארץ.

— **שנת... ליצירה** ^, שנת... לבריאת־העולם.

יְצִירִי ת׳ [מן יְצִירָה] 1 °, הַשַּׁיָּךְ לַיְצִירָה, הַכָּרוּךְ בְּמַעֲשֵׂה הַיּוֹצֵר: "שֶׁיְּכוֹתוֹ הַטִּבְעִית, הַיְצִירִית, אֶל הַטֶּבַע" (סוקולוב, אישים 390). "עִקַּר הַלָּשׁוֹן הוּא עֶצֶם מַהוּתָהּ בִּגְדֻלָּהּ וְהִתְפַּתְּחוּתָהּ הַפְּנִימִית וּבְצַד הַיְצִירִי שֶׁבָּהּ" (ביאליק, חבלי לשון). "נִתְּנָה לָנוּ הַהִזְדַּמְּנוּת לִרְאוֹת אֶת הַמְשׁוֹרֶרֶת בִּמְלֹא קוֹמָתָהּ הַיְצִירִית" (פיכמן, רעג). 2 ° [בפילוסופיה של ימי־הביניים] אֶתִּי, מִדּוֹתִי, מוּסָרִי: "וְהַקּוֹנֶה בַּתְּחִלָּה יִרְאַת ה׳ שֶׁהִיא הַמַּעֲלוֹת הַיְצִירִיּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹנֶה הַחָכְמָה שֶׁהִיא הַמַּעֲלוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת" (פלקירא, ראשית חכמה א). — [יְצִירִית, ־רִיִּים, ־יּוֹת]

יְצִירָתִי ° ת׳ [מן יְצִירָה] הַשַּׁיָּךְ לַיְצִירָה: "מַחֲשָׁבָה יְצִירָתִית, שִׁירָה עַזָּה, נוּכַל לְתַרְגֵּם לְכָל לָשׁוֹן וְלָשׁוֹן" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קפו). "עַל חַיֵּי הָרוּחָנִיִּים־הַיְצִירָתִיִּים אֵין אֲנִי רַשַּׁאי לְהִתְאוֹנֵן" (ברקוביץ, הראשונים שמג). הַיְסוֹד הַיְצִירָתִי נִזּוֹק עַל־יְדֵי הָעֲשִׂיָּה" (שטיינמן, זוגות א 53). — [יְצִירָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

יַצְלָחוּת °, **יוצלחות** נ׳ [מן א־צלח] [רווח בייחוד בשלילה:]

— **אִי־יַצְלָחוּת** °, בַּטְלָנוּת, חֹסֶר הַצְלָחָה, "שְׁלוּמִיאֵלִיּוּת": "בְּקוֹלוֹ הַבַּכְיָנִי, בְּאִי־יַצְלָחוּתוֹ, בְּכָל מַהוּתוֹ הַפְּגוּמָה" (יזהר, צקלג 420).

יצע [ארמית: יְצַע, יַצַּע; ערבית: וַצַ׳עַ שם, הניח]

~ הִפ׳ **הִצִּיעַ** פ״י 1, שָׁטַח (מַצָּע), שָׂם מַשֶּׁהוּ מִתַּחַת לְדָבָר: "וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ" (ישעיה נח ה). "טוֹחֶנֶת וְאוֹפָה... מַצַּעַת לוֹ הַמִּטָּה" (כתובות ה ה). "סָדִין שֶׁל פִּשְׁתָּן הִצִּיעָה עַל מִטָּתוֹ" (ברכות יז:). "וּבַלַּיְלָה עָרַךְ לִפְנֵיהֶם שֻׁלְחָן וְהִצִּיעַ לָהֶם מִטָּה" (עגנון, כלה גד). [ובהשאלה:] "אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם – שָׁם אָתָּה, וְאַצִּיעָה שְּׁאוֹל – הִנֶּךָּ" (תהלים קלט ח). "אַל תַּצַּע לְנָבָל נַפְשֶׁךָ" (בן־סירא ד כח). "וַיִּרְדְּפֵם הוּא עִם כָּל חֵילוֹ וּפָרָשָׁיו, וְרַבִּים מֵהֶם הִשִּׂיג וְהִצִּיעַ לָאָרֶץ" (יוסיפון, רלז). 2 ° [בהשאלה] עָרַךְ אוֹ הִרְצָה דְּבַר־מָה כְּעֵצָה לַאֲחֵרִים שֶׁיְּקַבְּלוּהוּ: "וַאֲנַחְנוּ מַצִּיעִים בִּתְשׁוּבָה זוֹ הַצָּעָה" (כוזרי ד ג). הַוַּעַד הִצִּיעַ תָּכְנִית לְפִתְרוֹן הַבְּעָיָה. נָקֵל לְהַצִּיעַ, אֲבָל לֹא קַל לְבַצֵּעַ. 3 °, הִמְלִיץ עַל סְחוֹרָה לִפְנֵי לָקוֹחַ: הַסּוֹחֵר הִצִּיעַ אֶת סְחוֹרָתוֹ לַקּוֹנִים. 4 *, גּוֹלֵל עִנְיָן מַדָּעִי אוֹ לִמּוּדִי, קָרָא לִפְנֵי הַשּׁוֹמֵעַ: "מַצִּיעַ הוּא אֶת הַמִּשְׁנָה, וְאֵינוֹ מַצִּיעַ אֶת הַגְּמָרָא" (ברכות כב.). — [לְהַצִּיעַ אֶת־, מַצִּיעַ, יַצִּיעַ]

~ הָפ׳ **הֻצַּע**, 1, נִשְׁטַח מַצָּע לִשְׁכִיבָה אוֹ לִישִׁיבָה: "תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה" (ישעיה יד יא). "נֵר דָּלוּק וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּתוֹ מֻצַּעַת" (שבת קיט.). "הָעֲגָלָה הָעוֹמֶדֶת זֶה כְּשָׁעָה רְתוּמָה, מֻצַּעַת וּמוּכֶנֶת בַּכֹּל" (ביאליק, החצוצרה ג). "שָׁם אֲדָמָה תֻּצַּע לִי" (פיכמן, קנט). 2 ° [בהשאלה] הֻרְצָה אוֹ נֶעֱרַךְ כְּעֵצָה לַאֲחֵרִים, נִתַּן כְּהַצָּעָה: בָּאֲסֵפָה הֻצַּע לִדְחוֹת אֶת הַדִּיּוּן לַשָּׁבוּעַ הַבָּא. 3 °, הֻמְלַץ מִצְרָךְ לִפְנֵי לָקוֹחַ: הַסְּחוֹרָה הֻצְּעָה עַל־יְדֵי הַחֶנְוָנִי. 4 °, הֻרְצָה עִנְיָן מַדָּעִי וְלִמּוּדִי: הַבְּעָיָה הֻצְּעָה בְּהַרְחָבָה בְּהַרְצָאָתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר. — [מֻצָּע, יֻצַּע]

~ פֻּע׳ **יֻצַּע** ^ פ״י הִצִּיעַ, שָׂם מַצָּע: "כָּל עוֹמֵד קֶרֶס, כָּל יֻצַּע מִטָּה נָפַל מֵעַל מִטָּה" (הנגיד, דיואן 271). — [לְיַצֵּעַ, יוֹצַע, יְיַצַּע]

יְצוּעַ ^ ז׳ [מן יצע] מַצָּע, רֶקַע שֶׁעָלָיו מְצַיֵּר מַשֶּׁהוּ: יְצוּעַ בָּהִיר לְצִיּוּר־הַשֶּׁמֶן. — [יְצוּעַ־, יְצוּעִים, יְצוּעֵי־]

יצף [על־פי הארמית: יְצַף דאג]

~ פְּע׳ **יָצַף** * פ״י צִעֵר, הִדְאִיג: "הוּא (הַשָּׂטָן) בָּא לְיַצֵּף אוֹתְךָ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אַל יְיַצֵּף לָנוּ" (תנחומא בובר וירא מו). — [לְיַצֵּף, מְ־, יְ־]

יצק [קרוב אל יצג; אוגריתית: יצק]

~ פָּע׳ **יָצַק** פ״י 1, הֶעֱבִיר נוֹזֵל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִכְּלִי לְמָקוֹם מְסֻיָּם: "וַיָּשֶׂם אֹתָהּ (אֶת הָאֶבֶן) מַצֵּבָה, וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ" (בראשית כח יח). "צַק לָעָם (מִן הַתַּבְשִׁיל) וְיֹאכֵלוּ" (מלכים ב ד מא). "הַיּוֹצֵק, הַבּוֹלֵל, הַפּוֹתֵת, הַמּוֹלֵחַ" (זבחים יד ג). הַבַּנַּאי יָצַק בֶּטוֹן בַּתַּבְנִיּוֹת. 2, הִתִּיךְ, חִמֵּם מַתֶּכֶת בָּאֵשׁ עַד הֲפִיכָה לְנוֹזֵל: "וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת" (שמות כו לז). — [לָצֶקֶת, יוֹצֵק; יִצֹּק גם יָצֹק; יְצֹק! גם צַק!]

~ נִפ׳ **נוֹצַק** °, **נִצּוֹק** ^, 1 ^, נִשְׁפַּךְ מִכְּלִי אֶל כְּלִי: "הַשְּׁפָתַיִם— לְעַכֵּב הַמַּשְׁקֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַנִּצּוֹק מִמֶּנּוּ בְּשִׁעוּר וּבְכַוָּנָה" (חובות הלבבות, הבחינה ה). הַמָּרָק נוֹצַק מִן הַסִּיר לַצַּלָּחוֹת. 2 °, הֻתַּךְ, חֻמַּם (מַתֶּכֶת) בָּאֵשׁ עַד כְּדֵי הֲפִכּוֹ לְנוֹזֵל: הַמַּכְשִׁירִים נוֹצְקוּ בְּבֵית־הַיְצִיקָה. — [לְהִוָּצֵק, נוֹצָק, יִוָּצֵק]

~ הִפ׳ **הִצִּיק**, **הוֹצִיק** פ״י 1, יָצַק, הוֹצִיא נוֹזֵל מִכְּלִי: "הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ (אֶת הַכֵּלִים) וְהִיא מוֹצָקֶת" (מלכים ב ד ה). "בַּתְּחִלָּה מֵצִיק שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ" (כריתות ה:). 2, הִצִּיג, הִצִּיב: "וַיַּצִּקוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים" (שמואל ב טו כד). [לְהַצִּיק, מַצִּיק, יַצִּיק; לְהוֹצִיק, מוֹצִיק, יוֹצִיק]

~ הָפ׳ **הוּצַק**, 1, נִשְׁפַּךְ, נוֹצַק: "אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה" (ויקרא כא י). 2, הֻתַּךְ, חֻמַּם עַד הֱיוֹתוֹ נוֹזֵל: "וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה... מֻצָק נְחֹשֶׁת" (מלכים א ז טז). 3 [בהשאלה ובמליצה] הוּשַׂם, נִתַּן: "הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ" (תהלים מה ג). "הוּצַק בָּהֶם מַשֶּׁהוּ מֵרֹךְ זֶה" (פיכמן, קעג). — [מוּצָק, יוּצַק]

— **יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי פְּלוֹנִי** [בהשאלה] שֵׁרֵת אֶת פְּלוֹנִי, הָיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט אֲשֶׁר־יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי אֵלִיָּהוּ" (מלכים ב ג יא).

— **יָצַק רוּחוֹ עָלָיו**, הִשְׁפִּיעַ עָלָיו, אָצַל מֵרוּחוֹ עָלָיו: "אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ" (ישעיה מד ג).

— **מוּצָק**, רְאֵה עֵרֶךְ מוּצָק.

— **יוֹצֵק זָהָב רוֹתֵחַ לְתוֹךְ פִּיו** * (סנהדרין צב:), בִּטּוּי שֶׁל קְלָלָה וְחֵרוּף כְּלַפֵּי מִי שֶׁדְּבָרָיו נָאִים וַחֲלָקִים, אַךְ הֵם מְחֻצָּפִים וְאֵינָם רְאוּיִים לְהִשָּׁמַע.

יֶצֶק ° ז׳ [מן יצק] יְצִיקָה, דָּבָר שֶׁנּוֹצַק: בְּתוֹךְ הָאַמָּהוֹת שֶׁל בֵּית־הַדְּפוּס נוֹצָקִים לוּחוֹת־יֶצֶק לְהַדְפָּסָה נוֹסֶפֶת. — [יֶצֶק־]

יֶצֶקֶת ° נ׳ [מן יצק] בַּרְזֶל יָצוּק, בַּרְזֶל שֶׁהֻתַּךְ וְנוֹצַק בִּדְפוּסִים שׁוֹנִים לְשֵׁם הַתְקָנַת כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים לְמִינֵיהֶם. — [יֶצֶקֶת־]

יצר [קרוב אל ב. צור]

~ פָּע׳ **יָצַר** פ״י 1, בָּרָא, עָשָׂה דָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיָה: "וַיִּיצֶר ה׳ אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה" (בראשית ב ז). "יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ" (ישעיה מה ז). "בָּרוּךְ אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה" (ברכות ס:). "שְׁבוּעוֹת וִירָחִים בְּלֵב יְצַרְתִּיהָ" (ביאליק, ציל ציל). 2 °, חִבֵּר דִּבְרֵי סִפְרוּת, אָמָּנוּת, מַדָּע וְכַדּוֹמֶה:

המשורר לא פסק מליצר גם בימי מחלתו. 3, חשב, זמם, הגה: "אף־דברתי אף־אביאנה, יצרתי אף־אעשנה" (ישעיה מו יא). "הנה אנכי יוצר עליכם רעה וחשב עליכם מחשבה" (ירמיה יח יא). 4, עשה כלי־חמר. – ראה ערך יוצר. – [ליצר את־; יוצר; ייצר, גם יצר]

~ נפ' **נוצר**, 1, נברא, נתרקם לגוף: "לפני לא־נוצר אל, ואחרי לא־יהיה" (ישעיה מג י). "ירמיהו כי ענוהו, והוא מרחם נוצר נביא" (בן־סירא מט ט). "על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד" (אבות ד כב). "אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשו שנוצרתי, כאלו לא נוצרתי" (ברכות יז.). 2 °, נעשה, הוקם, נוסד: ברחבי הנגב נוצרו מפעלים גדולים. זרם חדש באמנות ובספרות נוצר בימינו. – [להוצר, נוצר, יוצר]

~ פע' **יצר** ° פ"י עשה, התקין, הכין במכונות או בעבודת־יד מכשירים וסחורות שונים: בתי־החרשת מיצרים את רב הכלים שאנו משתמשים בהם יום־יום. – [ליצר, מיצר, ייצר]

~ פע' **יצר** °, נעשה, התקן, הוכן בבית־מלאכה או בבית־חרשת: מכשירים רבים מיצרים בארץ. – [מיצר, ייצר]

~ הת' **נתיצר** ^, נוצר, נעשה: "באותה שעה מתיצר החטא במחשבתו" (המאירי למשלי כ כג). – [להת־, מת־, ית־]

~ הפ' **הוצר**, נעשה, הוכן, יצר: "כל־כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיה נד יז). – [מוצר, יוצר]

– **אשר־יצר** ^, ברכה הנאמרת עם ברכת נטילת־ידים בתפלת שחרית וכן לאחר עשית צרכים [נקראת כך על־שום תחילתה: "ברוך... אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים" וכו'; מכאן:]

– **ניר־אשר־יצר** °, כנוי עממי־הלצי לניר לקנוח [ובהשאלה:] כנוי־לגלוג לתעודה שאינה חשובה וערכה מועט ביותר.

יצר

ז' [מן יצר] 1 °, אינסטינקט, נטיה טבעית בחי מלדה, תכונה טבעית להגיב באפן מיחד על מצבי־סביבה מסימים, כגון: יצר האכילה, יצר המין. 2, נטיה נפשית חזקה לדבר־מה, כסופים: "יצר לב האדם רע מנעריו" (בראשית ח כא). "כי־הוא ידע יצרנו" (תהלים קג יד). "כל השומע ליצרו כאלו עובד עבודה זרה" (ירושלמי נדרים מא ב). "אין חקר ליצר החדשנות של ילדינו" (אביגרי, יד 330). 3, יצור, בריאה: "ויצר אמר ליוצרו לא הבין" (ישעיה כט טז). "ואני יצר החמר ומגבל המים" (מגילת ההודיות א 22). – [יצר־, יצרו, יצרים, יצרי־]

– **יצר־הטוב** *, הנטיה שבלב האדם למעשים טובים, לצדק, לעזרה לזולת וכו': "ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב" (ברכות ס:).

– **יצר־המין** °, משיכתם ההדדית הטבעית של הזכר והנקבה.

– **יצר חברתי** °, הנטיה הטבעית בבעלי־חיים לא להיות לבדם אלא לחיות בחברה.

– **יצר־הרע** *, הנטיה שבלב האדם למעשים רעים ומזיקים, לחטא, לקנאה, לשנאה וכו'; כסופים לדברים אסורים או בלתי־הוגנים לפי מוסר החברה: "ואל ישלט בי יצר הרע" (ברכות ס:).

– **כבש את יצרו** *, התגבר על תאותיו, לא הלך אחרי מחשבות לבו או אחרי נטיות למעשים רעים: "איזהו גבור? הכובש את יצרו" (אבות ד א).

– **פחז עליו יצרו** *, נתעוררה בו תאוה, אחזו חשק למעשה שאינו הוגן: "ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטרדני מן העולם" (נזיר ד:).

– **תקף עליו יצרו** *, **תקפו יצרו** °, התעורר בו חשק עז, התאוה מאד (ביחוד לדבר אסור): "שלשה הן שתקף יצרן עליהם ונשבעו לו: יוסף, דוד ובעז" (ויקרא רבה כג). "ופעם אחת תקפה יצרה ועברה על אזהרת הדודה" (ביאליק, מאחורי ג).

– **אוי לי מיוצרי, אוי לי מיצרי** * (ברכות סא.), אם אחטא, אוי לי מאלהים שיענשני; ואם לא אחטא, אוי לי מיצר־הרע שיציק לי, כלומר: בין שאעשה כך, בין שאעשה כך – רע לי.

יצרון

° ז' [מן יצר] יצר קל, אינסטינקט קל: "אהבת הזולת... יש לה שרשים בקרקע יצרונים ראשונים" (קלצקין, כתבים 59). "שכבת היצרים והיצרונים זורמת ונכנסת אל תרבות אירופה" (ויסלבסקי, יחידים 258). – [יצרון־, יצרונות]

יצרי

^ ת' [מן יצר] שיסודו ביצר, אינסטינקטיבי: "והכח הזוכר... והכח היצרי להקריב בו מה שנמנע מהזכרון" (כוזרי ה יב). התנהגות יצרית ולא שכלית. – [יצרית, יצריים, יצריות]

יצריות

° נ' [מן יצרי] שלטון היצר, אינסטינקטיביות, התנהגות על־פי הדרכת היצר בלבד: "והיא בתוכן־יצריות, תכבנות" (איתן, ברקיע 237). התמזגו בו יצריות ושכליות כאחת. – [יצריות־]

יצרן

° ז' [מן יצר, יצר] תעשין, בעל בית־מלאכה או בית־חרשת ליצור סחורות: אגוד היצרנים. – [יצרן־, יצרנים, יצרני־]

יצרנות

° נ' [מן יצרן] עסקו של היצרן, עבודה בבית־מלאכה או בבית־חרשת ליצור סחורות. – [יצרנות־]

יצרני

° ת' [מן יצרן] שיש בו יצור או יצירה, פרודוקטיבי: "עבודה מועלת ויצרנית" (קלוזנר, הספרות ג 6). – [יצרנית, ־ניים, ־ניות]

יצת

[רק עברית?]

~ פע' **יצת** פ"ע בער, נדלק, אחזה בו אש: "כי־בערה כאש רשעה... ותצת בסבכי היער, ויתאבכו גאות עשן" (ישעיה ט יז). "ושעריה הגבהים באש יצתו" (ירמיה נא נח). "משתצת האור ברבו" (סוטה טו.). – [עתיד: יצת; הבינוני והעבר – לפי בנין נפעל]

~ נפ' **נצת**, 1, נדלק, אחזה בו אש, נשרף: "ושעריה נצתו באש" (נחמיה א ג). "כי נצת הנר אשר כבה" (ביאליק, אמי). [ובהשאלה:] "ונצתה השנאה" (ביאליק, מתי מדבר). 2, נחרב, היה לשממה: "נצתה כמדבר מבלי עבר" (ירמיה ט יא). – [להצת, נצת; העתיד לפי בנין פעל: יצת]

~ הפ' **הצית** פ"י הבעיר, הדליק, שרף: "וימהרו ויציתו את־העיר באש" (יהושע ח יט). "והצתי אש ביערה, ואכלה כל־סביביה" (ירמיה כא יד). "ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור" (תענית כט.). "ויצת אש בירק הסבך" (ביאליק, בערוב יום). [ובהשאלה:] "הוא שהצית בי רגש חדש וחשק חדש" (ברקוביץ, הראשונים טו). – [להצית את־ הצתי, מצית, יצית]

– **נצתה חמה ב־**, היה כעס על־: "כי־גדולה חמת ה' אשר־היא נצתה בנו... ונצתה חמתי במקום הזה ולא תכבה" (מלכים ב כב יג–יז). "בעדת רשעים יוקדת אש, ובגוי חנף נצתה חמה" (בן־סירא טז ח).

~ הִפ׳ הֻצַּת *, שֻׁלְּחָה בּוֹ אֵשׁ, נִשְׂרַף, הֻבְעַר: "הֻצַּת לְשׁוֹן אֵשׁ בְּקַשׁ הַיָּבֵשׁ" (יוסי בן־יוסי, אמנם אשמינו). "דּוֹמֶה לְגָפְרִית מֻצֶּתֶת בָּאֵשׁ" (במדבר רבה יב). הַגֹּרֶן הֻצְּתָה עַל־יְדֵי גֵּץ. הַגַּפְרוּר הֻצַּת. [ובהשאלה:] "וְכָבָה נִיצוֹץ הַבּוֹז, הֻצַּת רֶגַע בְּעֵינָיו" (ביאליק, ויהי). "עֵינַיִם יוֹקְדוֹת וּזְמִירוֹת מֻצָּתוֹת" (ש׳ שלום, שירים ח). — [מֻצָּת, יֻצַּת]

יֵק״א ° ר״ת [אנגלית: Jewish Colonization Association] חֶבְרָה יְהוּדִית לְהִתְיַשְּׁבוּת שֶׁנּוֹסְדָה בְּסוֹף הַמֵּאָה הַי״ט עַל־יְדֵי הַבָּרוֹן הִירְשׁ — עיין פִּיקָ״א.

יֶקֶב ז׳ [ערבית: וַקְבּ נקרה בסלע; קרוב אל נקב] 1 °, שֵׁם כּוֹלֵל לְמַעֲרֶכֶת הַבִּנְיָנִים וְהַמִּתְקָנִים לְהַתְקָנַת יַיִן: הַגַּת, הַמַּכְבֵּשִׁים, חָבִיּוֹת לְתַסֵּסַת יַיִן, מַרְתֵּף לְשִׁמּוּרַת הַיַּיִן וְכוּ׳. 2, [במקרא] גַּת, בּוֹר חָצוּב בַּסֶּלַע שֶׁדּוֹרְכִים בּוֹ עֲנָבִים וְקוֹלְטִים בּוֹ אֶת הַיַּיִן: "כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי... וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ" (ישעיה ה א–ב). "וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר, וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר" (יואל ב כד). — [יֶקֶב־, יִקְבוֹ; יְקָבִים, יִקְבֵי־]

— הֲמִן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיֶּקֶב? [תשובת־דחייה רווחת, על־יסוד הכתוב: "מֵאַיִן אוֹשִׁיעֵךְ, הֲמִן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיָּקֶב?!" (מלכים ב ו כז), במשמעות:] הֵן יָדַעְתָּ כִּי אֵין בְּיָדִי הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ, וּמֵאַיִן אַשִּׂיגֵהוּ?

יקב [מן יֶקֶב]

~ פִּעֵ׳ יִקֵּב * 1 * פ״י הִתְקִין יֶקֶב, חָצַב יֶקֶב: "הַיְקָבִין שֶׁיִּקְּבָן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים" (שיר השירים רבה ז, צוארך). 2 ° פ״ע עָבַד בַּיֶּקֶב בַּהֲכָנַת יַיִן. — [לְיַקֵּב, יוֹקֵב, יְיַקֵּב] [וראה עוד ערך יוֹקֵב]

יקד [אכדית: qādu הדליק; ארמית: יְקַד; ערבית: וַקַד]

~ פָּע׳ יָקַד פ״ע בָּעַר, דָּלַק: "כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי, וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית" (דברים לב כב). "אֵלֶּה עָשָׁן בְּאַפִּי, אֵשׁ יֹקֶדֶת כָּל־הַיּוֹם" (ישעיה סה ה). "בַּעֲדַת רְשָׁעִים יוֹקֶדֶת אֵשׁ" (בן־סירא, טז ו). "בִּלְבָבִי שַׁלְהֶבֶת יְקֵדָה" (ביאליק, זריתי לרוח). — [לִיקֹד, יוֹקֵד, יִיקַד או יֵקַד]

~ נִפ׳ נוֹקַד *, נִדְלַק, נִצַּת: "וְכָבָה חֲשַׁכֵּי נֵרוֹת עֶרְכִּי, אַף רִשְׁפֵּי יְגוֹנַי נוֹקְדוּ" (יהודה הלוי, ח 333). "אַדְמַת כִּי יִכְבּוּ אֵשׁ קְרָבַי, וְאָכֵן נוֹקְדוּ בָם גֶּחָלֵיהֶם" (משה אבן־עזרא, א 111). — [לְהִוָּקֵד, נוֹקָד, יִוָּקֵד]

~ הִפ׳ הוֹקִיד * פ״י שָׂרַף, הִלְהִיב: "וְיוֹקִיד אוֹ יְכַבֶּה אֶת שְׁבִיבוֹ" (יהודה הלוי, ד 126). "הַשֶּׁמֶשׁ הִתְחִילָה מוֹקִידָה אֶת הָאֲדָמָה רֵאשִׁית יְקִידָה אֲרֻכָּה לְאֵין מַעֲצוֹר" (שנהר, תר׳ הנואם). — [לְהוֹקִיד, מוֹקִיד, יוֹ־]

~ הָפ׳ הוּקַד, הֻבְעַר, הֻדְלַק: "וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ, לֹא תִכְבֶּה" (ויקרא ו ה). "שְׁאוֹל תּוּקַד לִשְׂרוֹף" (מגילת בני אור יד 18). "צִנַּחְתִּי בְּקֶרֶב וְקַמְתִּי מוּקָד בְּכָל דּוֹר" (ש׳ שלום, חי 67). — [מוּקָד, יוּקַד]

~ הִת׳ נִתְוַקֵּד *, הִבְעִיר, דָּלַק, הִשְׁתַּלְהֵב: "קָרוֹב לְמֵאָה וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה הָאֵשׁ מִתְוַקֶּדֶת בּוֹ" (ויקרא רבה ז). "וְאַף הַשֶּׁמֶשׁ עוֹד שׁוֹהָה וּמִתְוַקֶּדֶת" (שנהר, ב 298). [בהשאלה] "קָפְצָה מֵעַל הַמִּטָּה ...וְזָרְקָה עֵינֶיהָ אֶל הַמָּקוֹם בּוֹ נִתְוַקְּדוּ הַמַּבָּטִים" (איתן, ברקיע 40). — [לְהִתְוַקֵּד, מִתְוַקֵּד, יִ־]

~ פִּע׳ יִקֵּד * פ״י הִלְהִיב, שִׁלְהֵב: "רִשְׁפֵּי לוּד לְיַקֵּד" (פיוטים, סידור 699). — [לְיַקֵּד, מְיַקֵּד, יְיַקֵּד]

~ פֻּע׳ יֻקַּד *, נִשְׂרַף, בֹּעַר: "יֻקְּדוּ בְּסִידָם" (פיוטים, סידור 621). — [מְיֻקָּד, יְיֻקַּד]

יְקֵד * ז׳ [מן יקד] יְקוֹד, בְּעֵרָה: "לְשָׁוְא פּוֹרְעִים בְּזַעַם חַרְבוֹנִים וִיקֵד" (חומסקי, אזוב 50). — [יְקֵד־, יְקָדִים, יִקְדֵי־]

א. **יְקָהָה** נ׳ [ערבית וַקָהַ שמע בקול, ציית; אכדית: utaqqu לציית]

1, מִשְׁמַעַת, צִיּוּת: "וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים" (בראשית מט י). "עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֻז לִיקְּהַת־אֵם" (משלי ל יז). 2 * [על־פי פירוש רש״י, וכן תרגום יונתן] זִקְנָה, קְשִׁישׁוּת: "אַל תָּבוּז לְיִקְּהַת אָבִיךָ כִּי לֹא לְכָבוֹד הוּא לָךְ" (בן־זאב, תר׳ בן־סירא ג ח). 3 * [על־פי פירוש אחר של רש״י] קֹמֶט, קְבוּצַת קְמָטִים: "בַּעֲרוּץ יִקְּהַת לֶחְיֵךְ, עֵת כִּי תִשְׂחָקִי, יָרַד הַנֹּעַם לִשְׁכֹּן מִשָּׁמַיִם" (יל״ג, שירה ו). "זָכְתָה הָעִבְרִיָּה בַּעֲלַת יִקְּהַת־הַפָּנִים לְתַכְשִׁיטִים" (ברש, ג 135). — [יִקְּהַת־]

יְקוֹד ז׳ [מן יקד, יָקַד] שְׂרֵפָה, בְּעֵרָה [גם בהשאלה]: "יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ" (ישעיה י טז). "הֵמַס לְבָבוֹ יְקוֹד פֵּרוּד" (הנגיד, דיואן 329). "וִיקוֹד חֲרֵרִים מִסָּבִיב" (ביאליק, מגילת ד). "בְּהִתְמַדָּה שִׁטָּתִית וּבִיקוֹד־עֲלוּמִים אֲשֶׁר לָהַט בּוֹ" (סוקולוב, אישים 200). "פֶּרֶץ תּוֹעֶה כִּמְשֻׁגָּע, יְקוֹד תָּפְתֶּה לְרַגְלָיו" (כהן, שירים קצ). "בְּפָנֵיהֶם יְקוֹד הַחֶמְדָּה" (אריכא, סנחריב 91). — [יְקוֹד־, יְקוֹדִים, יְקוֹדֵי־]

א. **יָקוֹד** * [מן יקד, יָקַד] ת׳ בּוֹעֵר, דּוֹלֵק: "מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת אֵשׁ יְקוֹדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד" (רמב״ם, תמידין ומוספין ב א). "וְלִבִּי אֵשׁ וּמוֹרָשָׁיו רְשָׁפִים, וְנִשְׁמָתִי בְּאַנְחָתִי יְקוּדָה" (גבירול, יחידתי בגלותה). "וְיָם תָּשִׂים כְּמֶרְקָחָה יְקוּדָה" (יהודה הלוי, א 21). [ובהשאלה:] "הָיָה נוֹפֵל עַל בִּרְכָּיו... וּמְעִירָהּ בִּלְחִישָׁה יְקוּדָה" (שנהר, ג 316). "מַבַּט עַיִן יְקוּדַת צַעַר חֲרִישִׁי" (ליסיצקי, תולדות 68). — [יְקוּדָה, יְקוּדִים, יְקוּדוֹת]

ב. **יָקוֹד** ז׳ [מן יקד, יָקַד] מוֹקֵד, מָקוֹם שֶׁבּוֹעֶרֶת בּוֹ אֵשׁ: "חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד" (ישעיה ל יד). "וַיַּחְתֶּהָ אֶת שַׁלְהֶבֶת ה׳ מִן הַיָּקוֹד" (ביאליק, מגילת ג). — [יְקוֹד־, יְקוֹדִים, ־דֵי־]

יְקוּם ז׳ [מן קום] 1, כָּל מַה שֶּׁקַּיָּם בָּעוֹלָם, וּבְיִחוּד כְּלַל הַיְצוּרִים הַחַיִּים שֶׁבָּעוֹלָם — בְּנֵי־אָדָם, חַיּוֹת, עוֹפוֹת וְכוּ׳: "וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה, מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם" (בראשית ז כג). "וּבְכָל הַיְקוּם מִלְמַעְלָה וּמִתַּחַת לֹא תֹאבַד לְבַטָּלָה נְשִׁימָה אַחַת" (ביאליק, רזי). 2 °, עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, תֵּבֵל, אוּנִיבֶרְסוּם, קוֹסְמוֹס. 3 * [בריבוי: יְקוּמִים] יְצוּרִים, בְּרוּאִים: "הַמְּתַקֵּן מָזוֹן לְכָל יְקוּמִים" (פיוטים, סידור 748). — [יְקוּם־]

יְקוּמִי ° ת׳ [מן יְקוּם] עוֹלָמִי, קוֹסְמִי: "שָׁלֹשׁ הַצּוּרוֹת הַיְקוּמִיּוֹת: טֶבַע, נֶפֶשׁ וְרוּחַ" (ש״י פנואלי, "דבר"). — [יְקוּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

יָקוֹץ ° ת׳ [מן יקץ, יָקַץ] עֵר, שֶׁאֵינוֹ יָשֵׁן: "גַּם הַיְקוּצִים וְהָעֵרִים" (ביאליק, לזכר שמחוני). — [יְקוּצָה, יְקוּצִים, ־צוֹת]

יְקוֹר * ז׳ [מן יקר, יָקַר] 1 °, הַעֲלָאַת הַמְּחִיר, גְּרִימָה שֶׁיְּהֵא יָקָר מִשֶּׁהָיָה: יְקוֹר הַסְּחוֹרוֹת עַל־יְדֵי הַסַּפְסָרִים. 2 *, כָּבוֹד, הוֹקָרָה: "עַל טוֹבָה וְעַל הָרָעָה, עַל יְקוֹר וְעַל הַזִּלּוּל" (יגיי, רכב). — [יְקוֹר־]

יָקוּשׁ [מן יקשׁ, יָקַשׁ] 1 *, ת׳ לָכוּד, נָתוּן בְּמוֹקֵשׁ וּבְמַלְכֹּדֶת: "וְרַגְלָם בְּפַח זְדוֹנָם יְקוּשָׁה" (יהודה הלוי, ח 334). 2, ז׳ צַיָּד, אָדָם הַמֵּנִיחַ מַלְכֹּדֶת לָצוּד בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים: "כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ" (תהלים צא ג). "הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד, וּכְצִפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ" (משלי ו ה). — [יְקוּשָׁה, יְקוּשִׁים, יְקוּשׁוֹת]

יָקוֹשׁ ז׳ [מן יקש, יָקֹשׁ] יוֹקֵשׁ, צַיָּד: ״פַּח יָקוֹשׁ עַל־כָּל־דְּרָכָיו״ (הושע ט ח). — [יְקוֹשׁ־, יְקוֹשִׁים, יְקוֹשֵׁי־]

יְקִידָה* נ׳ [מן יקד, יָקַד] בְּעֵרָה, שְׂרֵפָה: ״לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיקִידָה גְּדוֹלָה״ (שבת פב:). ״׳תּוּקַד בּוֹ׳ – רַבָּה כָּאן יְקִידוֹת הַרְבֵּה״ (רש״י ויקרא ו ח). ״הַשֶּׁמֶשׁ הַתְּחִילָה מוֹקִידָה אֶת הָאֲדָמָה רֵאשִׁית יְקִידָה אֲרֻכָּה״ (שנהר, תר׳ הגואם). — [יְקִידַת־, יְקִידוֹת]

יְקִיזָה^ נ׳ (צהלון) [מן הַקִּיז; הניחו כי השורש יקז, והנכון: נקז] הַקָּזָה, הוֹצָאַת דָּם מְגוּף חַי. — [יְקִיזַת־, יְקִיזוֹת]

יקינטון

יַקִּינְטוֹן° ז׳ [על־פי השם הלועזי; במדרשים (שמות כה לח) מצוי השם דְּיַקִּינְתִּין, לפי הערוך: יָקִינְטִין כתרגום לאבן הברקת, כביוונית: hyakinthos] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, בַּעַל תִּפְרַחַת אֶשְׁכּוֹלִית שֶׁל פְּרָחִים כְּחֻלִּים. מִינֵי יַקִּינְטוֹן שׁוֹנִים מְשַׁמְּשִׁים גַּם כְּפִרְחֵי־נוֹי (Hyacinthus). — [יַקִּינְטוֹנִים, ־טוֹנֵי־]

יְקִיעָה° נ׳ [מן יקע, יָקַע] – רְאֵה נְקִיעָה.

יְקִיצָה^ נ׳ [מן יקץ, יָקַץ] 1. הִתְעוֹרְרוּת מִשֵּׁנָה, הִתְנַעֲרוּת: ״וְיָשִׂים לְנֹעַמַּת שְׁשׁוֹנִים יְקִיצָה״ (משה אבן־עזרא, א 16). יְקִיצַת אָדָם בַּבֹּקֶר. יְקִיצַת הַטֶּבַע בַּחֹרֶף בְּאַרְצֵנוּ. 2. עֵרָנוּת, חֹסֶר־שֵׁנָה: ״יִתְחַדְּשׁוּ לָהֶם דִּמְיוֹנוֹת נִפְלָאוֹת וַחֲלוֹמוֹת וְטֵרוּפִים בְּעֵת הַיְקִיצָה״ (מורה נבוכים ב לז). ״וּבִיקִיצָה מְלֵאָה הָיָה שׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ״ (אברבנאל לשמואל א ג). — [יְקִיצַת־, ־צוֹת]

יַקִּיר ת׳ [מן יקר] 1. יָקָר, חָבִיב: ״הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם, אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים?״ (ירמיה לא כ). ״חָיָה שָׁלוֹם, יַקִּירִי!״ (ביאליק, צפ צליל). 2*, נִכְבָּד, חָשׁוּב: ״מִיַּקִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ מְלַוִּין אוֹתוֹ עַד סֻכָּה הָרִאשׁוֹנָה״ (יומא ו ד). ״וּמִן רַבִּי יוּדִיל אֶת הֶחָכָם הַיְרוּשַׁלְמִי וְהוֹשִׁיבוּ בֵּין יַקִּירֵי בְּרָאד וַעֲשִׁירֶיהָ״ (עגנון, כלה תיד). — [יַקִּירָה יַקִּירִים, יַקִּירוֹת]

יֶקֶם* ז׳ [המקור אינו ברור] כְּלִי מִכְּלֵי בָּתֵּי־הַמֶּרְחָץ הַקְּדוּמִים, כְּעֵין גִּיגִית שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים בָּהּ מַיִם לַמִּתְרַחֵץ: ״הַמּוֹכֵר אֶת הַמֶּרְחָץ מָכַר אֶת בֵּית הַנְּסָרִין וְאֶת בֵּית הַיְקָמִין וְאֶת בֵּית הַסְּפָלִים״ (בבא בתרא סז:). ״בֵּית הַיְקָמִים שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן הַמַּיִם״ (רמב״ם, מכירה כה ט). [יֶקֶם־, יְקָמִים, יְקָמֵי־]

יַקְנְהַ״ז^ ר״ת יַיִן, קִדּוּשׁ, נֵר, הַבְדָּלָה, זְמַן (סִימָן לְסֵדֶר הַבְּרָכוֹת שֶׁאוֹמְרִים בְּקִדּוּשׁ שֶׁל יוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת).

יקע [קרוב אל נקע; ערבית: וַקַעַ נפל]

~ פע׳ **יָקַע** פ״ע הוּזַז וְהוּצָא מִמְּקוֹמוֹ, נֶעֱקַר מִן הַמִּפְרָק: ״וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ... וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב״ (בראשית לב כה–כו). פְּלוֹנִי נָפַל וְקַרְסֻלּוֹ יָקַע. — [לִיקֹעַ, יוֹקֵעַ, יָקַע]

~ הפ׳ **הוֹקִיעַ** פ״י 1. הֵמִית עַל־יְדֵי תְּלִיָּה: ״וַיִּתְּנֵם (דָּוִד אֶת יַלְדֵי רִצְפָּה) בְּיַד הַגִּבְעֹנִים, וַיֹּקִיעֻם בָּהָר לִפְנֵי ה׳״ (שמואל ב כא ט). 2^, תָּלָה: ״פְּנֵי בְּלִי מַסְוֶה לְנֶגֶד קֹר וָחֹם הוֹקַעְתִּי״ (משה אבן־עזרא, א 86). ״שִׁמְשׁוֹ עַל מִסְמַר הוֹקִיעַ״ (ביאליק, למנצח). 3° [בהשאלה] פִּרְסֵם, לִגְנַאי, גִּנָּה: יֵשׁ לְהוֹקִיעַ אֶת הַפֶּשַׁע וְלֹא לְהַעֲלִימוֹ. —[לְהוֹקִיעַ אֶת־, מוֹ־, יוֹ־]

~ הפ׳ **הוּקַע**, 1. נִתְלָה: ״וַיַּאַסְפוּ אֶת עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים״ (שמואל ב כא יג). ״וּכְמוּקָע אֶל צְלוּבוֹ בְּמַסְמְרִים נִצְמַדְתִּי לִדְמוּת אַלְמְנוּתֵךְ הַשּׁוֹמֵמָה״ (ביאליק, אלמנות). 2°, פֻּרְסַם, לִגְנַאי, גֻּנָּה: הַפֶּשַׁע הוּקַע בָּעִתּוֹנוּת. — [מוּקָע, יוּקַע]

— יָקְעָה נַפְשׁוֹ מִן־, בָּחַל בְּ־, מָאַס בְּ־: ״הִוָּסְרִי, יְרוּשָׁלַםִ, פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ״ (ירמיה ו ח).

יקץ [קרוב אל ב. קיץ; ערבית: יַקִטַ׳ היה ער]

~ פע׳ **יָקַץ** פ״ע הִתְעוֹרֵר מִשֵּׁנָה, פָּסַק לִישֹׁן, הִתְנַעֵר: ״וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ״ (בראשית כח טז). — [לִיקֹץ; עתיד: יִיקַץ; העבר והבינוני לפי ההפעיל מן ב. קיץ: הֵקִיץ, מֵקִיץ]

— יָקַץ (הֵקִיץ) מִיֵּינוֹ, הִתְפַּכַּח, פָּג שִׁכְרוֹנוֹ: ״וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ״ (בראשית ט כד).

יָקֵץ^ ת׳ [מן יקץ, יָקַץ] עֵר, שֶׁאֵינוֹ יָשֵׁן: ״וְאִם הַיְקֵצִים יִהְיוּ בִּלְבַד הַצַּדִּיקִים מִיִּשְׂרָאֵל... וְאֵיךְ יֵאָמֵר עֲלֵיהֶם: וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ?״ (אברבנאל, נחלת אבות ד). — [יְקֵצָה, יְקֵצִים, יְקֵצוֹת]

יקר [אכדית: (w)aqaru; ארמית: יְקַר; ערבית: וַקֻרַ היה כבד]

~ פע׳ **יָקַר** פ״ע 1. הָיָה אָהוּב, נֶחְשַׁב נִכְבָּד: ״יָקַרְתָּ בְעֵינַי, נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ״ (ישעיה מג ד). ״וּבְכָל זֹאת יְקַרְתֶּם לִי, שָׂדוֹת, יְקַרְתֶּם לִי שִׁבְעַיִם וְשִׁבְעָה״ (ביאליק, בשדה). 2*, הָיָה כָּבֵד: ״יָקְרוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כְּאָדָם שֶׁתּוֹלִין לוֹ כַּדִּין שֶׁל מַיִם״ (מכילתא נד:). — [לִיקֹר, יָקָר, יִיקַר, גם יֵקַר]

~ פע׳ **יִקֵּר*** פ״י 1^, הֶעֱלָה אֶת הַמְּחִיר, גָּרַם שֶׁיְּהֵא יָקָר מִשֶּׁהָיָה: ״אֵלּוּ הַמְיַקְּרִין אֶת הַתְּבוּאָה וּמַפְקִיעִין אֶת הַשַּׁעַר״ (רש״י מגילה יז:). מְעוּט הַמִּצְרָךְ בַּשּׁוּק מְיַקֵּר אוֹתוֹ. 2*, כִּבֵּד, יִחֵס חֲשִׁיבוּת לְ־: ״אֲנִי מְגַדִּיל וּמְיַקֵּר אֶתְכֶם לֶעָתִיד לָבוֹא״ (דברים רבה ז). ״גֶּבֶר נֶאֱמָן מְאֹד יִקַּרְתָּהּ״ (ינאי, קכא). ״מִתְעַטֵּר בְּךָ וּמִתְהַלֵּל בְּךָ וּמְיַקֵּר אוֹתָךְ״ (הזז, יעיש ב 140). — [לְיַקֵּר אֶת־; מְיַקֵּר, יְיַקֵּר]

~ פע׳ **יֻקַּר*** 1°, הֻעֲלָה מְחִירוֹ: הַסְּחוֹרוֹת יֻקְּרוּ עַל־יְדֵי הַסּוֹחֲרִים. 2*, נַעֲשָׂה מְכֻבָּד: ״קָשַׁר אוֹתוֹ (נְבוּכַדְנֶאצַּר לִיהוֹיָכִין) בְּקוֹרְכִין שֶׁלּוֹ מְיֻקָּר״ (במדבר רבה כג). ״כְּבוּדָּה הָיְתָה וּמְיֻקֶּרֶת״ (ינאי, לא). — [מְיֻקָּר, יְיֻקַּר]

~ הת׳ **נִתְיַקֵּר*** 1^, עָלָה מְחִירוֹ, נַעֲשָׂה יָקָר מִשֶּׁהָיָה: ״וְאִם מָכַר וְנִתְיַקֵּר הַשַּׁעַר לְאַחַר זְמַן״ (רש״י גיטין לא:). הַמִּצְרָכִים נִתְיַקְּרוּ בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. 2^, הִתְפָּאֵר, הִתְהַלֵּל, הִתְכַּבֵּד: ״וְהוּא עָנָו וּמִתְיַקֵּר וְחָזָק״ (אברהם אבן־עזרא, ראשית חכמה ד). מוֹעֲדוֹ יָקְרַתְּ וּבוֹ יָקַרְתְּ וְנִתְיַקַּרְתְּ״ (פיוטים, סידור 699). ״נִסְתַּלְּקָה קִנְאָתִי וְהִתְחַלְתִּי מִתְיַקֵּר בְּאֶפְרַיִם גִּיסִי שֶׁזָּכָה לִהְיוֹת שְׁלִיחַ שֶׁל צִבּוּר שֶׁכָּזֶה״ (עגנון, כלה רנג). ״בַּעַל גַּאֲוָה מִתְהַדֵּר וּמִתְרַבְרֵב, נוֹהֵג סִלְסוּל בְּעַצְמוֹ וּמִתְיַקֵּר מִתּוֹךְ גַּסּוּת־רוּחַ״ (קלצקין, כתבים 77). ״וּבַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה רָאָה בָּהּ אָדָם... הַנַּעֲרָה נִתְיַקְּרָה עָלָיו פִּתְאֹם״ (קבק, במשעול 181). 3*, נַעֲשָׂה כָּבֵד, הִכְבִּיד: ״וְלָמָּה הָיוּ הַקָּנִים עֲשׂוּיִים כַּחֲצִי קָנֶה חָלוּל? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַקְּרוּ עַל הַלֶּחֶם״ (במדבר רבה ד). ״וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים... נִתְיַקְּרוּ יָדָיו״ (רש״י שמות יז יב). — [לְהִתְיַקֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הוֹקִיר**, 1* פ״י יִחֵס עֵרֶךְ רַב לְ־, כִּבֵּד: ״הֹקֵר מְךָ וְאַל תִּתֵּן לְזָר״ (בן־סירא יב ז). ״אוֹתוֹ אָנוּ חַיָּבִים לְהוֹקִיר וְלִשְׁמֹר״

(אחד העם, שפ). "אֶת מִרְיָם נְכְדָּתָהּ תּוֹקִיר כְּאִישׁוֹן עֵינָהּ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רפ). "מַמָּשִׁי הוּא – וְרַק אֶת הַמַּמָּשִׁיּוּת הוּא מוֹקִיר" (ברנר, א 410). 2* פ"ע עָלָה מְחִירוֹ, נַעֲשָׂה יָקָר מִשֶּׁהָיָה: "הָיוּ בְּזוֹל – וְהוֹקִירוּ" (ירושלמי כתובות לד ד). 3, פ"י יִקֵּר, הֶעֱלָה אֶת הַמְּחִיר: "אוֹקִיר אֱנוֹשׁ מִפָּז" (ישעיה יג יב). "וְזֶה בִּרְצוֹתוֹ מוֹזִיל וּבִרְצוֹתוֹ מוֹקִיר" (יל"ג, פרוזה קו). – [לְהוֹקִיר, מוֹקִיר, יוֹקִיר]

~ הֻפ' **הוּקַר***, עָלָה מְחִירוֹ נַעֲשָׂה יָקָר מִשֶּׁהָיָה: "הַמּוֹכֵר יַיִן וְשֶׁמֶן לַחֲבֵרוֹ וְהוּקְרוּ אוֹ שֶׁהוּזְלוּ" (בבא בתרא ה ח). – [מוּקָר, יוּקַר]

– **יָקְרָה נַפְשׁוֹ בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי**, הָיָה אָהוּב וְנִכְבָּד בְּעֵינָיו, הָיָה רָאוּי לְרַחֲמָיו: "תִּיקַר־נָא נַפְשִׁי... בְּעֵינֶיךָ" (מלכים ב א יג).

– **יָקַר שְׁמוֹ**, הָיָה נִכְבָּד, נוֹדַע לִתְהִלָּה: "שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד" (שמואל א יח ל).

– **יִקֵּר (אֶת) רֹאשׁוֹ***, הִתְגָּאָה, הִתְגַּנְדֵּר: "לֹא אֶבְרָא אוֹתָהּ מֵהָרֹאשׁ, שֶׁלֹּא תְּהֵא מְיַקֶּרֶת רֹאשָׁהּ" (בראשית רבה יח).

– **הוֹקִיר רַגְלוֹ מִבֵּית פְּלוֹנִי**, נִמְנַע מִלְּבַקֵּר בְּבֵית פְּלוֹנִי, בָּא אֵלָיו לְעִתִּים רְחוֹקוֹת בְּיוֹתֵר: "הֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ, פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ" (משלי כה יז). "מַה זֶּה הָיָה לְךָ, יְדִידִי, שֶׁאַתָּה מוֹקִיר רַגְלֶיךָ מִבֵּיתִי?" (ברקוביץ, תר' טוביה לב).

יָקָר ת' [מן יקר] 1, חָבִיב, מְכֻבָּד: "בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים" (איכה ד ב). "עִמְדוּ, יְקָרִים, עִמְדוּ! שְׁבוּ, יְקָרִים, שְׁבוּ!" (מגילה כג:). "נָשִׁים יְקָרוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ מִתְנַדְּבוֹת וּמְבִיאוֹת אוֹתָן" (סנהדרין מג.). "שָׁלוֹם רַב שׁוּבֵךְ, צִפּוֹרִי הַיְקָרָה" (ביאליק, אל הציפור). 2, רַב בִּמְחִיר, בַּעַל עֵרֶךְ רַב: "וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה" (מלכים א י ב). "כָּל־הוֹן יָקָר נִמְצָא" (משלי א יג). "פָּרָה דְּדָמֶיהָ יְקָרִין" (שבת נב.). 3, נָדִיר, בִּלְתִּי־מָצוּי: "וּדְבַר ה' הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם, אֵין חָזוֹן נִפְרָץ" (שמואל א ג א). – [יְקַר־, יְקָרִים, יְקָרֵי־; יְקָרָה, יְקָרַת־, יְקָרוֹת, יְקְרוֹת־]

– **מַה יָּקָר?**° [שאול מן תהילים לו ח, ובהשפעת הביטוי הרווח ביידיש] מַה מְּחִירוֹ שֶׁל חֵפֶץ זֶה?

– **יְקַר־הַמְּצִיאוּת**°, נָדִיר מְאֹד, שֶׁקָּשֶׁה לִמְצֹא עוֹד כָּמוֹהוּ. "כְּבָר כָּלְתָה מִן הַשּׁוּק וְהָיְתָה לִ'יקְרַת־הַמְּצִיאוּת'" (אחד העם, קסה). "אוֹ שֶׁיָּצְאוּ בִּזְמַנָּם בְּמִסְפַּר אֶכְּסֶמְפְּלָרִים מוּעָטִים וְהֵם יְקָרֵי־מְצִיאוּת עַד מְאֹד" (ביאליק, לכינוסה). "בִּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים וּבְמַהֲדוּרוֹת יְקָרוֹת־הַמְּצִיאוּת" (סוקולוב, במראות 405). "יֵשׁ לִי חָתָן בְּשֶׁבִילָהּ, יְקַר־הַמְּצִיאוּת, שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ" (ברקוביץ, תר' מנחם, פב).

– **יְקַר־נֶפֶשׁ**°, טוֹב וְעָדִין בְּיוֹתֵר: "טוֹבַת־לֵב וִיקָרַת־נֶפֶשׁ הִיא" (בורלא, עקביה 220).

– **יְקַר־עֵרֶךְ**°, 1, שֶׁגָּדוֹל מְחִירוֹ, בַּעַל עֵרֶךְ רַב: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ מִצָּגִים אָמְנוּתִיִּים יְקָרֵי־עֵרֶךְ. 2, חָשׁוּב, נִכְבָּד: "הִנֵּה בַּעַלֵךְ רַבִּי יוּדִיל חָסִיד וִיקַר־עֵרֶךְ" (עגנון, כלה שנד).

– **יְקַר־רוּחַ**, בַּעַל נֶפֶשׁ עֲדִינָה, נְדִיב־לֵב: "יְקַר־רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה" (משלי יז כז).

– **אֶבֶן יְקָרָה**, אֶבֶן טוֹבָה, אֶבֶן מְצֻיֶּנֶת בְּטִיבָהּ הַמְּשַׁמֶּשֶׁת בְּעִקָּר לְקִשּׁוּט, כְּגוֹן סַפִּיר, יַהֲלוֹם: "בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה" (מלכים א י ב).

– **אוֹר־יְקָרוֹת** [על־פי הבנה זו בזכריה יד ו] אוֹר נָעִים לָעַיִן.

– **הוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל** [על־פי ירמיה טו יט], הֵפִיק טוֹב מִן הָרָע, מָצָא אֶת גַּרְעִין הַטּוֹב בַּדָּבָר הָרָע.

– **"כְּלֵי יָקָר"**° [על־שם ספר פירושים עממי הנקרא כן] כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם חָשׁוּב, הַמִּצְטַיֵּן בְּתוֹרָה אוֹ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים: "בְּשָׁמְעָם... תְּהִלַּת בְּנֵי שִׁמְשׁוֹן, הַ'כֵּלִים הַיְקָרִים'" (ביאליק, יונה החייט).

יְקָר ז' [מן יקר] 1, כָּבוֹד, חֲשִׁיבוּת: "וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן" (אסתר א כ). "כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ" (אסתר ו ט). "וּפָקַד עַל הַגּוֹיִים לַעֲשׂוֹת לָהֶם יְקָר וּגְדֻלָּה" (עגנון, כלה קפו). "בְּכָבוֹד וּבִיקָר" (סיום מקובל במכתב). 2, דָּבָר רַב־עֵרֶךְ: "וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת...וְאֶת־כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם" (ירמיה כ ה). 3, פְּאֵר, זֹהַר, חֵן: "בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ" (אסתר א ד). "הִיאָה חוֹמַת הַבֹּחַן, פִּנַּת יְקָר, בַּל יִזְדַּעְזְעוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ" (מגילת הסרכים ח 7). "מֵחֵן הַבֹּקֶר וּמִזִּיו יְקָרוֹ" (ביאליק, פרידה). "אַחַת מִסְּגֻלּוֹת־הַיְקָר שֶׁל שְׂפָתֵנוּ הָעִבְרִית – קִרְבָתָהּ לַטֶּבַע" (אבינרי, יד 212). – [יְקַר־]

יֹקֶר, יוֹקֶר ז' [מן יקר] מְחִיר גָּבוֹהַּ, רָמַת־מְחִירִים גְּבוֹהָה, (הֵפֶךְ מִן 'זוֹל'): "הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִמְּקוֹם הַיֹּקֶר לִמְקוֹם הַזּוֹל" (מעשר שני ד א). יֹקֶר צָרְכֵי הַמִּחְיָה. לֹא קָנִיתִי אֶת הַחֲלִיפָה בְּשֶׁל יָקְרָהּ. – [יָקְר־]

– **בְּיֹקֶר*** תה"פ בִּמְחִיר גָּבוֹהַּ, לֹא בְּזוֹל: "לוֹקְחִין פֵּרוֹת בְּזוֹל וּמוֹכְרִין אוֹתָם בְּיֹקֶר" (כתובות קז:).

– **יֹקֶר־הַמִּחְיָה**°, עֲלִיַּת הַמְּחִירִים שֶׁל מִצְרְכֵי־הַמָּזוֹן, הַלְּבוּשׁ וּשְׁאָר הַדְּבָרִים הַחִיּוּנִיִּים לָאָדָם לְקִיּוּמוֹ.

– **תּוֹסֶפֶת־יֹקֶר**°, תּוֹסֶפֶת הַנִּתֶּנֶת לִשְׂכָרוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד בְּשֶׁל הִתְיַקְּרוּת צָרְכֵי הַמִּחְיָה.

יְקָר^ ז' [צורת־משנה של יְקָר] יְקָר, תִּפְאֶרֶת: "כָּבוֹד וְהוֹד וִיקָר" (עת שערו, סליחה לראש השנה). "וּלְקַח דְּבִירֵי הוֹד וְהֵיכְלֵי יְקָר" (זכות, תפתח ב רמה). – [יְקַר־]

יְקָרָא* ז' [ארמית: מן יקר] יְקָר, כָּבוֹד [רווח במימרה:]

– **יְקָרָא דִּשְׁכִיבָא*** (בבא בתרא ק:), כְּבוֹד הַמֵּת [בריבוי: יְקָרָא דִשְׁכִבֵי]

יְקָרָה נ' [מן יקר] 1, עֵרֶךְ רַב, דָּבָר יָקָר: "בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקְּרוֹתֶיךָ" (תהלים מה י). "וַיִּמְצְאוּ זָהָב וְאַבְנֵי יְקָרָה וְאַרְגָּמָן לָרֹב" (יוסיפון צט). "וַתָּקָם הַנַּעֲרָה וַתֶּאֱצֹר אֶת כָּל עֶדְיֶיהָ וִיקָרוֹתֶיהָ בְּיָדָהּ" (ביאליק, מי הגנב). "עַל כָּל פָּרָשַׁת־דְּרָכִים... מִתְגּוֹלְלוֹת יְקָרוֹתַי הָעַתִּיקוֹת" (שניאור, שירים קצ). 2°, כִּנּוּי־חִבָּה רוֹוֵחַ לְמִכְתָּב שֶׁל יָדִיד: "זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי אֶת יְקָרָתְךָ עִם פָּרָשַׁת שָׁלוֹם" (ברקוביץ, הראשונים רז). "יְקָרַת יָדוֹ קִבַּלְתִּי, וּצְרוּפָה לָהּ פָּרָשַׁת הַבֵּן" (בורלא, כיסופים 81). – [יְקָרַת־, יְקָרוֹת, יְקָרוֹת־]

– **יְקָרַת־נֶפֶשׁ**^, **יְקָרַת־רוּחַ**^, נְדִיבוּת: "בְּיִתְרוֹן חָכְמָה וִיקָרַת־נֶפֶשׁ" (חובות הלבבות, הכניעה ב). "לְעַטֵּר עַצְמָם בְּמִדַּת הַשִּׁירָה וִיקָרַת־רוּחַ מְעַט" (המאירי למשלי יד כד).

– **פִּנַּת־יְקָרַת**, פִּנַּת יְקָרָה, מָקוֹם יָקָר וְחָשׁוּב בְּיוֹתֵר: "הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן, אֶבֶן בֹּחַן, פִּנַּת יִקְרַת" (ישעיה כח טז). "פִּנַּת יִקְרַת לִי עַל פְּנֵי תֵבֵל" (ביאליק, אחד אחד).

יְקָרָה°, יוקרה נ׳ [מן יקר] פְּרֶסְטִיזָ׳ה, סַמְכוּת, הַכָּרַת עֶרֶךְ עַצְמוֹ: פְּלוֹנִי עָשָׂה זֹאת מִטַּעֲמֵי יְקָרָה בִּלְבָד. — [יְקָרַת־]

יַקְרוּנִית° נ׳ [מן א. קֶרֶן, עַל־שׁוּם הַמְּחוּשִׁים הַדּוֹמִים לְקַרְנַיִם] מִשְׁפַּחַת חִפּוּשִׁיּוֹת הַגְּבָרוֹת בִּמְחוֹשֵׁיהֶן הָאֲרֻכִּים מְאֹד (Cerambycidae). הַזְּחָלִים חַסְרֵי רַגְלַיִם, קוֹדְחִים בָּעֵצִים, בְּגִבְעוֹלֵי עֲשָׂבִים, בְּרָהִיטִים וְכוּ׳, וְגוֹרְמִים עַל־יְדֵי־כָךְ נְזָקִים לְמֶשֶׁק הָאָדָם.—[יַקְרוּנִיּוֹת]

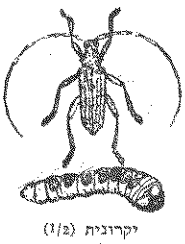

יקרונית (1/2)
למטה — זחל, למעלה — בוגר

יַקְרוּת* נ׳ [מן יקר] 1°, יֹקֶר, רָמַת־מְחִירִים גְּבוֹהָה: "הַיַּקְרוּת הַנּוֹרָאָה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם" (ברנר, א 431). "הַשָּׁנָה הַזֹּאת שְׁנַת יַקְרוּת הִיא" (ברקוביץ, סיפורים י). "יֵשׁ מְלִינִין עָלָיו עַל הַלּוֹעֵז שֶׁהִכְנִיס יַקְרוּת בְּעוֹפוֹת וּבֵיצִים" (עגנון, כפות קנח). יַקְרוּת הַמִּצְרָכִים בִּתְקוּפַת הַמִּלְחָמָה. 2*, חֲשִׁיבוּת, כָּבוֹד: "׳בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים׳—מֶה הָיְתָה יַקְרוּתָן?" (איכה רבה ד, בני ציון).—[יַקְרוּת־]

יַקְרָן° תו״ז [מן יקר] אָדָם הַנּוֹהֵג לִדְרֹשׁ מְחִיר גָּדוֹל לִסְחוֹרָתוֹ אוֹ שָׂכָר רַב בַּעֲבוֹדָתוֹ: "יַקְרָן אַתָּה, סַבָּא, יַקְרָן יוֹתֵר מִדַּי" (הזז, היושבת 91). "מַה גָּדְלָתְךָ שֶׁאַתָּה יַקְרָן כָּל כָּךְ?" (סדן, ממחוז רלא). — [יַקְרָנִית, יַקְרָנִים, ־נִיּוֹת]

יָקָרַנְדָּה* נ׳ סִגָּלוֹן, עֵץ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַבִּגְנוֹנִיִּים, שֶׁמּוֹצָאוֹ מִבְּרָזִיל [Jacaranda]. צֶבַע פְּרָחָיו כָּחֹל אוֹ סָגֹל. גָּדֵל בְּאֵזוֹרֵי הַשְּׁפֵלָה. — [יָקָרַנְדּוֹת]

יַקְרָנוּת° נ׳ [מן יַקְרָן] דְּרִישַׁת מְחִירִים גְּבֹהִים בִּסְחוֹרָה אוֹ שָׂכָר רַב בַּעֲבוֹדָה: מְעַטִּים הַלָּקוֹחוֹת אֵצֶל סוֹחֵר פְּלוֹנִי בְּשֶׁל יַקְרָנוּתוֹ. [יַקְרָנוּת־]

יְקָרַת נ׳ [מן יקר] יְקָרָה, ראה ערך יְקָרָה.

יקשׁ [קרוב אל נקש, קוש]

~ פָּע׳ **יָקֹשׁ** פ״י 1, שָׂם פַּח, טָמַן מַלְכֹּדֶת: "יָקֹשְׁתִּי לָךְ וְגַם־נִלְכַּדְתְּ" (ירמיה נ כד). "שָׁמְרֵנִי מִידֵי פַח יָקְשׁוּ לִי" (תהלים קמא ט). "יָקֹשׁ יָקְשׁוּ לָךְ צוֹרְרֵי עַמֵּךְ, גַּם נִלְכַּדְתְּ" (ביאליק, תר׳ טל פט). "וּלְרַגְלָיו יוֹקֶשֶׁת דְּאָגָה עִוֶּרֶת" (יעקב שטיינברג, נח). 2°, שָׂם מוֹקֵשׁ, הֵטִיל פְּצָצָה: "מִן שָׁמַיִם עוֹד לֹא נִלְחֲמוּ הַצֶּפֶּלִינִים, וְאֳנִיּוֹת־אֵבֶה עֲדַיִן לֹא יָקְשׁוּ מִתַּחַת פְּנֵי הַמַּיִם כְּבְיָמֵינוּ" (מנדלי מו״ס, שע). הַצּוֹלֶלֶת יָקְשָׁה אֶת סְפִינַת הָאוֹיֵב. — [יָקַשְׁתִּי, יָקְשָׁה, יְקַשְׁתֶּם; יוֹקֵשׁ, יִיקֹשׁ]

~ נִפ׳ **נוֹקַשׁ**, 1, נִלְכַּד, נָפַל בַּפַּח: "וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ" (ישעיה ח טו). 2, [בהשאלה] נִכְשַׁל, טָעָה: "בְּנִי, אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ, תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ, נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־פִיךָ" (משלי ו ב). "כִּי תִקְלָה הִיא לָאֱוִיל, וְכָל פּוֹתֶה יִוָּקֶשׁ בּוֹ" (בן־סירא לא י). — [לְהִוָּקֵשׁ, נוֹקַשׁ, יִוָּקֵשׁ]

~ פֻּע׳ **יֻקַּשׁ**^, נוֹקַשׁ, נִלְכַּד: "טִלְטַלְתִּי... יֻקַּשְׁתִּי בְּכוֹס רְבִיעִי כְּצָרֶבֶת" (ינאי, שעד). "יֻקְּשׁוּ בְּתוֹכָחוֹת הָאֲמוּרוֹת" (סידור רס״ג שמב). — [מְיֻקָּשׁ, יְיֻקַּשׁ]

יֹקֶשׁ^, יוקשׁ ז׳ [מן יקש] כִּשָּׁלוֹן, נְפִילָה בַּפַּח: "אַל תֵּשְׁבוּ בִּירֻשַּׁת יְהִירִים יוֹזְמֵי יֹקֶשׁ" (ינאי, רלב). — [יָקְשׁ־]

י״ר ר״ת יְהִי רָצוֹן.

יר׳ קיצור: יְרוּשַׁלְמִי.

ירא [אוגריתית: ירא; ערבית: וַרִעַ, פחד; וָרִהַ היה קצר־נשימה]

~ פָּע׳ **יָרֵא** 1, פ״ע פָּחַד, חָשַׁשׁ: "וְלֹא־שָׁלַף הַנַּעַר חַרְבּוֹ כִּי יָרֵא, כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר" (שופטים ח כ). "לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה" (תהלים צא ה). "וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה ...וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ" (מלכים א א נ). 2 [ירא את־] פ״י הָיָה זָהִיר בִּכְבוֹד־, צִיֵּת לְהוֹרָאוֹתָיו שֶׁל־: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט ג). "לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ" (דברים ח ו). "יְרָא אֶת־ה׳ וְסוּר מֵרָע" (משלי ג ז). — [לִירֹא גם לְיִרְאָה, מִן־, מִפְּנֵי־, אֶת־; יָרֵא; יִירָא]

~ נִפ׳ **נוֹרָא**, הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְעוֹרֵר פַּחַד, הָיָה אָיֹם: "מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה!" (בראשית כח יז). "כִּי־עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא" (תהלים קל ד). "וְעֵינַי שֶׁצָּפוּ אָז בַּסַּעַר, אֲדַמֶּה כִּי נוֹרְאוּ עַד מְאֹד" (ש׳ שלום, שירים קמא). — [לְהִוָּרֵא, נוֹרָא, יִוָּרֵא]

~ פִּע׳ **יֵרֵא** פ״י אִיֵּם, הִפְחִיד: "וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל... לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם" (דברי הימים ב לב יח). "אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוֹר מִמֶּנּוּ" (רש״י דברים כח ס). "גּוֹזְלִים יְרָאֵם הַפֶּרֶס" (ש׳ שלום, שירים רצז). — [לְיָרֵא אֶת־, מְיָרֵא, יְיָרֵא]

~ פִּע׳ **יִרְא**, אִיֵּם, הִבְהִיל: "הִנֵּה זוֹ הַפַּעַם, הַפַּעַם הַהִיא, הָאֲמוּרָה תָּמִיד, הַמְיָרְאָה — הִנֵּה הִיא סוֹף סוֹף" (יזהר, צקלג 100). — [מְיָרֵא, יְיָרֵא]

~ הִתְ׳ **הִתְיָרֵא***, **נִתְיָרֵא***, 1, פָּחַד, חָשַׁשׁ, נִבְהַל: "וְגַם אִם יִשְׁמַע לְךָ (הַשּׂוֹנֵא) וְיֵלֵךְ בְּנַחַת, תֵּן לִבְּךָ לְהִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ" (בן־סירא יב יא). "אַל תִּתְיָרֵא, אַגְרִיפַּס, אָחִינוּ אַתָּה" (סוטה ז ח). "שְׁאֵלוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ לִי לִשְׁאֹל, וּמִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא תִּכְעֹס" (שבת לא.). 2, נִתְעוֹרְרָה יִרְאָה מִפָּנָיו, פָּחֲדוּ מִמֶּנּוּ: "בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּין בִּקְדוֹשָׁיו, מִתְיָרֵא וּמִתְעַלֶּה וּמִתְהַלֵּל" (זבחים קטו:). — [לְהִתְיָרֵא, מִתְ־, יִתְ־]

— **יָרֵאתִי בִּפְצוֹתִי°** [בהשאלה מן פתיחת הפיוט בשם זה לשחרית א׳ ראש השנה] כִּנּוּי לְהִתְרַגְּשׁוּת שֶׁמִּתְרַגֵּשׁ אָדָם בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי צִבּוּר אוֹ לִפְנֵי פְּתִיחַת מַעֲשֶׂה גּוֹעָז: "הֵיכָן הַלֵּב הַנִּשְׁבָּר וְה׳יָרֵאתִי בִּפְצוֹתִי׳ שֶׁלָּהֶם?" (שטיינמן, כשרונות).

יָרֵא ת׳ [מן ירא, יָרֵא] 1, חָרֵד, מְפַחֵד: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" (דברים כ ח). 2, מְכַבֵּד, זָהִיר בִּכְבוֹד־, מַקְפִּיד בְּקִיּוּם מִצְווֹת: יְרֵא אֱלֹהִים. יְרֵא שָׁמַיִם. [וראה עוד להלן] — [יְרֵא־; יְרֵאָה, יִרְאַת־; יְרֵאִים, יִרְאֵי־; יְרֵאוֹת, יִרְאוֹת־]

— **יָרֵא וְשָׁלֵם^**, צַדִּיק תָּמִים, אָדוּק בֶּאֱמוּנָתוֹ: "הָיָה יוֹשֵׁב עִם יְרֵאִים וּשְׁלֵמִים שֶׁעֵינָם יָפָה וְלִבָּם פָּתוּחַ" (עגנון, כלה שכז). "אָבִיו שֶׁל זֶה... יְהוּדִי יָרֵא וְשָׁלֵם הוּא" (ברקוביץ, תר׳ חיי קפג).

— **יְרֵא־אֱלֹהִים** (איוב א א), **יְרֵא־ה׳** (מלאכי ג טז), **יְרֵא־חֵטְא*** (סוטה ט א), **יְרֵא־שָׁמַיִם*** (ברכות השחר, לעולם), **יְרֵא־אֵל°** (ביאליק, המתמיד), כִּנּוּיִים לְאָדָם מַאֲמִין בֵּאלֹהִים אֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שׁוֹמֵר דָּת אָדוּק בֶּאֱמוּנָתוֹ.

— **יְרֵא־הוֹרָאָה^**, בַּעַל־אַחְרָיוּת בְּהוֹרָאָה, כִּנּוּי לְרַב שֶׁאֵינוֹ מְמַהֵר לִפְסֹק הֲלָכָה, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁדִּקְדֵּק וְעִיֵּן: "אֵין הַדִּין עִם הָרַבָּנִים הָאוֹמְרִים שֶׁהֵם יִרְאֵי הוֹרָאָה" (סוקולוב, במראות 37). "מְתִינוּת וְאִטִּיּוּת שֶׁל יְרֵא־הוֹרָאָה וְחֲשָׁשׁ־הַכְרָעָה" (קלצקין, כתבים 286).

— יְרֵא־מִצְוָה, שׁוֹמֵר מִצְווֹת, צַדִּיק וְיָשָׁר: ״בָּז לְדָבָר יֵחָבֶל לוֹ, וִירֵא מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם״ (משלי יג יג).

— סִפְרֵי־יְרֵאִים°, כִּנּוּי לְסִפְרֵי דָּת וּמוּסָר, סְפָרִים הָעוֹסְקִים בְּיִרְאַת־שָׁמַיִם וּבַחֲסִידוּת.

יִרְאָה נ׳ [מן ירא, יָרֵא] 1. פַּחַד, אֵימָה: ״וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה״ (יונה א י). ״בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבִרְתֵת וּבְזִיעַ״ (ברכות כב.). 2. הַעֲרָצָה, חֶרְדַּת־כָּבוֹד: ״עִבְדוּ אֶת־ה׳ בְּיִרְאָה״ (תהלים ב יא). יִרְאַת הוֹרִים וּמוֹרִים. 3*. כִּנּוּי לֶאֱלִיל: ״עָשָׂה אוֹתָהּ (אֶת הָאֶבֶן) יִרְאָה שֶׁלּוֹ״ (ירושלמי פאה טו ג). ״הוֹצִיאָה יִרְאָתָהּ מִתּוֹךְ חֵיקָהּ, אָמְרָה לוֹ: עֶבֶד לָזֶה!״ (סנהדרין קז:). — [יִרְאַת־]

— יִרְאַת־אֱלֹהִים (בראשית כ יא), יִרְאַת־ה׳ (משלי א ז), יִרְאַת־שָׁמַיִם*, אֲדִיקוּת בֶּאֱמוּנָה, חֲסִידוּת, שְׁמִירָה עַל מִצְווֹת הַדָּת: ״חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם״ (ברכות טז:, יהי רצון, ברכת החודש). ״הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם״ (ברכות לג:).

— יִרְאַת־חֵטְא* (סוטה ט טו), הִזָּהֲרוּת מִלַּחֲטֹא, שְׁמִירַת הַמִּצְווֹת.

— יִרְאַת־הַכָּבוֹד°, הַעֲרָצָה, חֲרָדָה לִכְבוֹד מִישֶׁהוּ: ״אֵימַת הַיַּעַר... רְשׁוּמָהּ נִשְׁתַּיֵּר בְּלִבּוֹ, וּבְכָל פַּעַם שֶׁנִּכְנַס בּוֹ הָיָה מַרְגִּישׁ יִרְאַת הַכָּבוֹד מִפָּנָיו״ (מנדלי מו״ס, רפו). ״וְכֻלּוֹ (הַיַּעַר) אוֹמֵר רֶתֶת וְיִרְאַת כָּבוֹד״ (ביאליק, הבריכה). ״עוֹמֵד מֵרָחֹק קְצָת, מִתּוֹךְ יִרְאַת הַכָּבוֹד, מַבִּיט וּמִשְׁתָּאֶה״ (ברקוביץ, הראשונים רד). ״בּוֹ אֵין כָּל זִיק יִרְאַת כָּבוֹד״ (שמעוני, הביבר 253).

— יִרְאַת־הָרוֹמְמוּת°, יִרְאַת הַכָּבוֹד, הַעֲרָצָה: ״עֵינֵי כָּל מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט הָיוּ נְשׂוּאוֹת אָז בְּיִרְאַת הָרוֹמְמוּת אֶל רֹאשָׁהּ וּמְנַנָּהּ״ (אחד העם, פז).

— יִרְאַת־הָרֵיקוּת° (Horror vacui), כִּנּוּי לַחֹק בַּטֶּבַע שֶׁאֵין בּוֹ חָלָל רֵיק לְגַמְרֵי, וְאִם נִתְרוֹקֵן מָקוֹם מִתָּכְנוֹ, מִיָּד כְּשֶׁנִּתֶּנֶת לוֹ הָאֶפְשָׁרוּת הֲרֵיהוּ חוֹזֵר וּמִתְמַלֵּא: ״יִרְאָה זוֹ הִיא אוֹתָהּ ׳יִרְאַת הָרֵיקוּת׳״ (קלוזנר, יוצרים ג 88).

— בֵּית־יִרְאָה°, בֵּית־תְּפִלָּה, כִּנּוּי לִכְנֵסִיָּה שֶׁל גּוֹיִים.

יָרְאוּי ת׳ [מן ירא, יָרֵא] נוֹרָא, אָיֹם, הַמְעוֹרֵר יִרְאָה מִפָּנָיו: ״הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר... וְהַיָּרְאוּי״ (ברכות לג:). ״נִשְׁמַע קוֹל עָצֵב וְיָרְאוּי״ (עגנון, תמול 342). [יְרְאוּיָה, יְרְאוּיִים, ־יוֹת]

יְרָאוֹר° ז׳ [יָרָה + אוֹר] מַכְשִׁיר לְאִמּוּן בִּקְלִיעָה הַיּוֹרֶה קֶרֶן אוֹר אֶל הַמַּטָּרָה (Spotlight projector). — [יְרָאוֹרִים, ־רֵי־]

יִרְאִי° ת׳ [מן יָרֵא] הַמְעוֹרֵר יִרְאָה וְהַעֲרָצָה: ״יֵשׁ לָנוּ אֵיזוֹ הִתְפַּעֲלוּת בְּנַפְשֵׁנוּ וְרֶגֶשׁ יִרְאִי־עִילָאִי לְאֵלֶּה שֶׁבָּאוּ מֵאַרְבַּע אֲרָצוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סח). — [יִרְאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

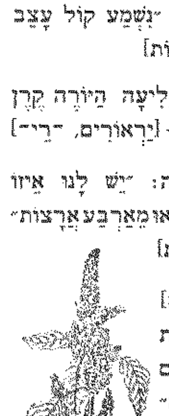
ירבוז (1)

יַרְבּוּז* ז׳ [מפרסית: יַארְבּוּז; ארמית: יַרְבּוּזָא] 1°. צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי הַנָּפוֹץ כְּעֵשֶׂב רַע בִּשְׂדוֹת שְׁלָחִין. מִינִים אֲחָדִים שֶׁל הַיַּרְבּוּז מְשַׁמְּשִׁים גַּם כְּצִמְחֵי־נוֹי. יֵשׁ קוֹרְאִים לוֹ בְּשֵׁם ״חֲמָם״ (Amaranthus). 2*. מִין מִמִּינֵי הַיְּרָקוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (תוספתא כלאים א יא). — [יַרְבּוּז־, ־זִים, יַרְבּוּזֵי־]

יַרְבּוּעַ° ז׳ [מערבית: יַרְבּוּע; אנגלית: jerboa] יוֹנֵק מִסִּדְרַת הַמְכַרְסְמִים, אָרֹךְ כִּפְלַיִם מִן הָעַכְבָּר (Dipus). בְּרַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת, שֶׁאָרְכָּן כְּאֹרֶךְ גּוּפוֹ, הוּא מְנַתֵּר בִּמְהִירוּת רַבָּה בִּקְפִיצוֹת גְּדוֹלוֹת. זְנָבוֹ הָאָרֹךְ מְאֹד נִשָּׂא בִּשְׁעַת הַתְּנוּעָה בָּאֲוִיר וּמְסַיֵּעַ לִשְׁמֹר עַל שִׁוּוּי מִשְׁקָלוֹ. צֶבַע גּוּפוֹ צְהַבְהַב כְּצֶבַע הָאֲדָמָה שֶׁבָּהּ הוּא חוֹפֵר אֶת מְאוּרָתוֹ. מְזוֹנוֹ – פְּקָעוֹת וּבְצָלִים שֶׁהוּא עוֹקֵר מִן הָאֲדָמָה. מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל יַרְבּוּעִים שׁוֹכְנִים בַּמִּדְבָּרוֹת הַמַּקִּיפִים אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אֶחָד הַמִּינִים הַמָּצוּי בַּנֶּגֶב מַגִּיעַ עַד אֵזוֹר תֵּל־אָבִיב. — [יַרְבּוּעַ־, יַרְבּוּעִים, יַרְבּוּעֵי־]

ירבוע (1/9)

יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט ש״פ (קְרָא: יָרָבְעָם!) כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִי שֶׁחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים [על שם ירבעם בן־נבט, מלך ישראל, שחטא בעבודת העגלים והחטיא את כל ישראל (מלכים א יד טז)].

יַרְגָּזִי° ז׳ [מן רגז, על־שום הרגזנות המיוחסת לו] צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה (Parus major). הַיַּרְגָּזִי הַדּוֹר בְּנוֹצוֹתָיו: לְמַעְלָה צִבְעוֹ יְרַקְרַק, בִּטְנוֹ צְהֻבָּה וּלְאָרְכָּהּ עוֹבֵר קַו שָׁחוֹר, רֹאשׁוֹ שְׁחַרְחַר וּלְחָיָיו לְבָנוֹת. מַקּוֹרוֹ צַר וּבוֹ הוּא מוֹצִיא מַזִּיקִים שֶׁבִּקְלִפַּת הָעֵץ חֲרָקִים שֶׁהוּא נִזּוֹן בָּהֶם. לְרַגְלָיו הַקְּצָרוֹת צִפָּרְנַיִם מְעֻקָּמוֹת שֶׁבָּהֶן הוּא לוֹפֵת בְּכֹחַ עַנְפֵי עֵצִים וְנִתְלֶה בָּהֶם בְּבַקְּשׁוֹ מְזוֹנוֹ. יַצִּיב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. — [יַרְגָּזִי־, יַרְגָּזִים, יַרְגָּזֵי־]

ירגזי (1/4)

ירד [אוגריתית: ירד; אכדית: (w)arādu; ערבית: וַרַדַ הלך (בעל־חיים) למעיין]

~ פָּע׳ **יָרַד** פ״ע 1. עָבַר מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ מִמֶּנּוּ, הֵפֶךְ מִן ״עָלָה״: ״וַיֵּרֶד בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר״ (שופטים ד יד). ״הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים״ (שופטים ט לו). ״וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים״ (בראשית טו יא). ״כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם״ (ישעיה נה י). ״יָרַד וְטָבַל, עָלָה וְהִסְתַּפֵּג״ (יומא ג ו). ״כֵּיוָן שֶׁיּוֹרֶדֶת טִפָּה אַחַת מִלְמַעְלָה מְקַבְּלִין אוֹתָהּ בְּצִמָּאוֹן״ (בראשית רבה צז). ״וְיָרַדְתָּ בְּמוֹרַד הָעִיר״ (ביאליק, בעיר). 2 [בהשאלה] פָּחַת, נַעֲשָׂה גָּרוּעַ מִשֶּׁהָיָה: ״הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה, וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה״ (דברים כח מג). הַתַּלְמִיד יָרַד בְּלִמּוּדָיו. יָרַד מִתַּחַת הָעֲבוֹדָה. 3. יָצָא מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהָלַךְ לְאֶרֶץ אַחֶרֶת שֶׁהִיא נְמוּכָה מִמֶּנָּה מִבְּחִינָה טוֹפּוֹגְרָפִית: ״בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה״ (דברים י כב). ״וְרַבּוֹתֵינוּ הַיּוֹרְדִין מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (לְבָבֶל)״ (ברכות לח:). 4° [בהשאלה ובנימה שלילית] עָזַב אֶת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּקַּע בְּאַחַת מֵאַרְצוֹת־הַגּוֹלָה: עִם בּוֹא הַמַּשְׁבֵּר יָרְדוּ רַבִּים מִן הָאָרֶץ [ראה גם ערך יוֹרֵד; וראה עוד הצירופים וההוראות להלן]. — [לָרֶדֶת, גם לֵירֵד*; יוֹרֵד; יֵרֵד; רֵד! רְדָה!]

~ הִפ׳ **הוֹרִיד** פ״י 1. הֶעֱבִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם נָמוּךְ מִמֶּנּוּ: ״וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה הַבַּיְתָה״ (מלכים א יז כג). ״וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ״ (יחזקאל לד כו). 2. [מעל־] הֵסִיר, סִלֵּק: ״הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ״ (שמות לג ה). — [לְהוֹרִיד אֶת־, מוֹרִיד, יוֹרִיד]

~ הפ׳ **הוֹרִיד**, 1. הֶעֱבִיר לְמָקוֹם נָמוּךְ מִזֶּה שֶׁהָיָה בּוֹ: "וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה" (בראשית לט א). הַכֵּלִים הוּרְדוּ מִן הָעֲלִיָּה. 2. הוֹסִיר, סִלֵּק: "וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר, וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר" (זכריה י יא). – [מוּרָד, יוֹרֵד]

~ התו׳ **נִתְיָרֵד**°, נַעֲשָׂה יָרוּד, הֻשְׁפַּל: "כְּשֵׁם שֶׁנִּתְעַלְּתָה בִּמְהֵרָה, כָּךְ נִתְיָרְדָה בִּמְהֵרָה" (סדן, ממחוז פו). –[לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

– **יָרַד (אֶל) בּוֹר*** (תהלים ל ד), **יָרַד דּוּמָה** (תהלים קטו יז), **יָרַד שְׁאוֹל** (תהלים נה טז), **יָרַד אֶל שַׁחַת** (תהלים ל י), מֵת נִפְטַר.

– **יָרַד בְּמִשְׁקָלוֹ**°, פָּחַת מִשְׁקָלוֹ, נַעֲשָׂה קַל מִשֶּׁהָיָה.

– **רַד הַיּוֹם**, הַיּוֹם נָטָה לַעֲרֹב, הִגִּיעָה שְׁעַת הָעֶרֶב: "הֵם עִם־יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד" (שופטים יט יא). "וּבֵינָתַיִם רַד הַיּוֹם, יוֹם הַשִּׁשִּׁי הַקָּצָר" (ביאליק, יום השישי ג). [ובהשאלה פיוטית:] "אֵיךְ מִן הַמָּוֶת לֹא יֶחֱרַד, בִּרְאוֹתוֹ כִּי יוֹמוֹ מְאֹד רַד" (הרומי, כז 500). "וְרַד הַיּוֹם וְיָדַי רָפְתָה" (ביאליק, שחה נפשי).

– **יָרַד הַלַּיְלָה**°, הִגִּיעָה שְׁעַת לַיְלָה, יָרְדָה חֲשֵׁכָה: "וּבְרֶדֶת לֵיל סַהַר... יֹאבְדוּ בְּחוֹוֶרֶת הָאוֹר מִילֵי מִילִין שֶׁל חוֹל וַעֲרָבָה" (ביאליק, מתי).

– **יָרַד בַּבֶּכִי**, מֵרֵר בִּבְכִי, הִתְיַפֵּחַ: "עַל־גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל, יֹרֵד בַּבֶּכִי" (ישעיה טו ג). "כֻּלָּם יוֹרְדִים בַּבֶּכִי, יִשְׂאוּ קִינָה בְּנֵיהֶם" (ביאליק, בעיר).

– **יָרַד לְאֻמָּנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי***, הִסִּיג אֶת גְּבוּל פְּלוֹנִי, הִתְחָרָה בּוֹ, קִפֵּחַ אֶת פַּרְנָסָתוֹ: "שֶׁלֹּא יָרַד לְאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ" (סנהדרין פא.).

– **יָרַד לְחַיֵּי פְּלוֹנִי***, **יָרַד עִמּוֹ לְחַיָּיו***, הֵצִיק מְאֹד לִפְלוֹנִי, קִפֵּחַ אוֹתוֹ: "אָדָם קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ רָשָׁע – יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו" (בבא מציעא עא.). "כְּאִלּוּ בֶּאֱמֶת אֲנִי, שְׁמוּאֵל'יק, עָשִׂיתִי לוֹ... אֵיזוֹ רָעָה גְדוֹלָה... כְּאִלּוּ יָרַדְתִּי, חַס וְשָׁלוֹם, לְחַיָּיו" (ביאליק, ספיח ה). "וּפְשׁוּט יוֹרְדִים אִישׁ עַד לְחַיָּיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְאֵין חוֹשְׁשִׁים" (הזז, צל 25).

– **יָרַד לַטִּמְיוֹן**° [על־פי "יצא לטמיון", סוכה כט:] אָבַד, הָלַךְ לְאִבּוּד: "גַּם הַשְׁתָּפוּת הַהִיא יָרְדָה לַטִּמְיוֹן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קצא).

– **יָרַד לַמַּחְתֶּרֶת**° [בהשאלה] הִתְחִיל לִפְעֹל בְּסֵתֶר בְּאֹרַח בִּלְתִּי־חֻקִּי: הַקְּבוּצָה שֶׁהֻכְרְזָה מִחוּץ לַחֹק הֶחְלִיטָה לָרֶדֶת לַמַּחְתֶּרֶת.

– **יָרַד לוֹ בְּ־***, הִכָּהוּ בְּ־, פָּגַע בּוֹ בְּ־: "כָּל מִי שֶׁהוּא בָּא וּמוֹצִיאֵנִי – בַּקְּמָקוֹם הַזֶּה אֲנִי יוֹרֵד לוֹ" (ירושלמי פסחים לג א). "נִרְתְּעָה... לַאֲחוֹרֶיהָ, כְּאִלּוּ יָרַד לָהּ בְּקִמְקוֹם שֶׁל רוֹתְחִים" (הזז, היושבת 248).

– **יָרַד לְנִכְסֵי פְּלוֹנִי***, שָׂם יָד עַל רְכוּשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפֵרָעוֹן חוֹבוֹתָיו: "מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה, בֵּית־דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו" (כתובות מח.). "מִיּוֹם שֶׁיָּרַד לְנִכְסֵי הָאַלְמָנָה הָעֲלוּבָה וִיתוֹמֶיהָ הַקְּטַנִּים וַיַּצִּיגֵם רֵיקָם" (ביאליק, אריה ה).

– **יָרַד לְסוֹף דַּעְתּוֹ**° (**כַּוָּנָתוֹ**°), [על־פי "כלום הגענו לסוף דעתו", מנחות ד׳] הֵבִין אֶת כַּוָּנָתוֹ: "אֲבָל לִכְשֶׁתֵּרֵד לְסוֹף כַּוָּנָתָם, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁיֵּשׁ מֵהֶם הַמְבַקְּשִׁים בֶּאֱמֶת דֶּרֶךְ" (אחד העם, ח). "מִתְכַּוְּנִים לָרֶדֶת לְסוֹף דַּעְתּוֹ וּמִתְרָאִים כִּפְתָאִים מַאֲמִינִים לְכָל סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹתָיו" (ביאליק, אריה ה). "אֲבָל הָאֱמֶת, אֵינִי יוֹרֵד לְסוֹף דַּעְתְּךָ" (בורלא, כיסופים 197). "מִשְׁתַּדֵּל לְכַוֵּן אֶת כַּוָּנָתוֹ וְלָרֶדֶת לְסוֹף דַּעְתּוֹ" (שופמן, א 249).

– **יָרַד לְעָמְקוֹ שֶׁל־**° [על־פי הארמית: "ונחית לעומקיה דדינא", בבא קמא לט.] הִתְעַמֵּק בְּדָבָר לַהֲבִינוֹ כָּרָאוּי: "יִתְעוֹרְרוּ רַבִּים מֵהֶם לָרֶדֶת לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר" (אחד העם, קסד). "לֹא הָיָה לִי פְּנַאי לָרֶדֶת לְעִמְקֵי עָמְקָם שֶׁל הַדְּבָרִים, מִי הִתְחִיל בַּמִּלְחָמָה וּלְמִי הָיְתָה דְרוּשָׁה" (טשרניחובסקי, סיפורים 168).

– **יָרַד עִמּוֹ בְּעֵמֶק־הַדִּין**°, מִצָּה אֶת כָּל חֹמֶר־הַדִּין כְּלַפָּיו, עָנְשׁוֹ קָשֶׁה: "אֵרֵד עִמָּם בְּעֵמֶק־הַדִּין" (רש״י יואל ד ב).

– **יָרַד מִגְּדֻלָּתוֹ***, (ברכות נז.), נִתְמַעֵט, חָדַל מִהְיוֹת חָשׁוּב, פָּחַת עֶרְכּוֹ: "הָעִתּוֹנוּת נִתְמַעֲטָה וְיָרְדָה מִגְּדֻלָּתָהּ" (ברקוביץ, הראשונים קיח).

– **יָרַד לִפְנֵי הַתֵּבָה***, הִתְפַּלֵּל כְּחַזָּן לִפְנֵי הָעַמּוּד בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: "מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתֵּבָה וְאָמַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת" (תענית כה:). "וּכְשֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתֵּבָה וּפָתַח 'הִנְנִי הֶעָנִי מִמַּעַשׂ'" (עגנון, כלה רנא).

– **יָרַד מְחִירוֹ**°, פָּחַת מְחִירוֹ, נַעֲשָׂה זוֹל מִשֶּׁהָיָה.

– **יָרַד מִנְּכָסָיו***, הִתְרוֹשֵׁשׁ, הָיָה לֶעָנִי: "אֲפִלּוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי־חוֹרִין שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם" (בבא קמא ח ו). "מָה לוֹ וּלְבַעַל־הַבַּיִת שֶׁיָּרַד מִנְּכָסָיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיח). "עוֹד לֹא יָרַדְתִּי מִכָּל נְכָסַי" (ביאליק, הולכת את).

– **יָרַד עַל פִּי מִדּוֹתָיו**, הָיָה אָרֹךְ בְּיוֹתֵר, נִמְשַׁךְ לְמַטָּה [על־פי הבנה זו בתהלים קלג ב: "זקן אהרן שירד על־פי מדותיו"]: "זְקַן בַּעַל־הַבַּיִת אָרֹךְ וְיוֹרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שיז).

– **יָרַד לְפַרְנָסַת פְּלוֹנִי**°, קִפֵּחַ פַּרְנָסָתוֹ, הִסִּיג גְּבוּלוֹ: "עָמַד אֶחָד וּפָתַח לוֹ חֲנוּת, מִיָּד בְּנֵי הָעִיר בָּאִים וְיוֹרְדִים לְפַרְנָסָתוֹ" (מנדלי מו״ס, קמה).

– **יָרְדוּ עֵינָיו דִּמְעָה**, זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, בָּכָה: "תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם" (ירמיה יד יז).

– **לֹא יָרַד בְּנִי עִמָּכֶם** [שאול מבראשית מב לח] **לֹא** אֶקַּח חֵלֶק בְּעִנְיְנֵיכֶם, לֹא אֶשְׁתַּתֵּף עִמָּכֶם: "בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אָדָם אוֹמֵר... לִפְנֵי ר' טַרְפוֹן... דָּבָר שֶׁל בַּטָּלָה, הָיָה אוֹמֵר: 'לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם'" (בראשית רבה צא).

– **יָרַד פְּלָאִים**, [בהשאלה] יָרַד יְרִידָה גְּדוֹלָה: "וַתֵּרֶד פְּלָאִים, אֵין מְנַחֵם לָהּ" (איכה א ט). "וְאַף אֵלּוּ שֶׁבֶּאֱמֶת יָרְדוּ פְּלָאִים בְּמַצָּבָם הַמּוּסָרִי... יִתְרוֹמְמוּ בְּרוּחָם" (אחד העם, רמד). "יָרְדוּ פְּלָאִים וְאֵין מַצִּילִים" (ביאליק, קינה על האתרוג).

– **הוֹרִיד דִּמְעָה**, בָּכָה, הִזִּיל דְּמָעוֹת: "הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה" (איכה ב יח).

– **הוֹרִיד אֶת הַמְּחִיר**°, הִפְחִית אֶת הַמְּחִיר, הוֹזִיל.

– **הוֹרִיד אוֹתוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ***, בִּטֵּל אֶת מַעֲמָדוֹ הָרָם: "לֹא הוֹרִידוּ אוֹתוֹ (אֶת ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה) מִגְּדֻלָּתוֹ, אֶלָּא מִנּוּ אוֹתוֹ אַב־בֵּית־דִּין" (ירושלמי ברכות ז ד).

– **הוֹרִיד אוֹתוֹ מִנְּכָסָיו*** (ירושלמי בבא קמא ד ב), רוֹשֵׁשׁ אוֹתוֹ וְדִלְדְּלוֹ.

– **הוֹרִיד אוֹתוֹ לְנִכְסֵי פְּלוֹנִי***, נָתַן לוֹ אֶת הָרְשׁוּת לְהִשְׁתַּלֵּט עַל רְכוּשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "מוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי שָׁבוּי" (בבא מציעא לח:).

– **הוֹרִיד (אֶת) רֹאשׁוֹ**, הִטָּה אֶת רֹאשׁוֹ לְמַטָּה – מִבּוּשָׁה, מִיָּגוֹן, מֵחֲרָטָה וְכוּ׳: "הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת יְרוּשָׁלָםִ" (איכה ב י).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר הזכר;

— **לֹא מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד***, הַיְנוּ הָךְ, אֵין כָּל חֲשִׁיבוּת בַּדָּבָר. אֵינוֹ מוֹעִיל וְאֵינוֹ מַזִּיק: "דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין" (גיטין נב.).

— **מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְאֵין מוֹרִידִין*** (ברכות כח. ועוד), כְּלָל עַתִּיק: אָדָם אוֹ דָּבָר הַנִּמְצָא בְּמַעֲמָד מְסֻיָּם שֶׁל קְדֻשָּׁה אוֹ חֲשִׁיבוּת מֻתָּר לְהַעֲלוֹתוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן בִּקְדֻשָּׁה אוֹ בַּחֲשִׁיבוּת, אַךְ לֹא לְהוֹרִידוֹ.

יַרְד° ז׳ [אנגלית: yard] מִדַּת־אֹרֶךְ הַנְּהוּגָה בְּאַנְגְּלִיָּה, שָׁוָה לְ־91.4 סֶנְטִימֶטְרִים. הַיַּרְד מִתְחַלֵּק לְ־3 רֶגֶל (foot) אוֹ לְ־36 אִינְטְשׁ (inch). בְּיִשְׂרָאֵל נָהוּג הַשִּׁמּוּשׁ בְּיַרְדִּים בַּאֲרִיגִים וּבִסְחוֹרוֹת אֲחֵרוֹת הַבָּאוֹת מֵאַנְגְּלִיָּה. — [יַרְדִּים]

א. **ירה** [אוגריתית: ירי; חבשית: ורו; וראה גם ב. ירה]

~ פָּע׳ **יָרָה** פ״י 1. הֵטִיל לְמֶרְחָק קְלָעִים אוֹ פְּגָזִים וְכו׳ מִכְּלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים (אֶקְדָּח, רוֹבֶה, מַקְלֵעַ, תּוֹתָח וְכו׳). בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ יוֹרִים חִצִּים בִּקְשָׁתוֹת: "הַנַּעַר רָץ וְהוּא יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ. וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן" (שמואל א כ לו–לז). "כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת, כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל־יֶתֶר, לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל לְיִשְׁרֵי־לֵב" (תהלים יא ב). "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרָה בָּהֶן חִצִּים וַחֲנִיתוֹת" (נדרים לט:). הַמִּשְׁטָרָה יָרְתָה בְּעִקְּבוֹת הַשּׁוֹדְדִים הַבּוֹרְחִים. 2. זָרַק, הִפִּיל, הִשְׁלִיךְ: "מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם" (שמות טו ד). "וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה" (יהושע יח ו). — [לִירוֹת אֶת־, בְּ־, אֶל־, לְ־; יוֹרֶה, יִירֶה]

~ נִפ׳ **נוֹרָה**, 1°. הוּטַל לְמֶרְחָק קֶלַע אוֹ פָּגָז וְכו׳ מִכְּלֵי־נֶשֶׁק (אֶקְדָּח, רוֹבֶה, מַרְגֵּמָה וְכו׳): נוֹרוּ שֶׁבַע יְרִיּוֹת תּוֹתָח בָּאֲוִיר. בְּקֶרֶב נוֹרוּ כַּדּוּרִים רַבִּים. 2. הוּמַת בִּירִיָּה, פָּגַע בּוֹ קֶלַע וְכַדּוֹמֶה: "סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה" (שמות יט יג). הָרוֹצֵחַ נוֹרָה בִּפְקֻדַּת בֵּית־הַדִּין. — [לְהִיָּרוֹת, נוֹרֶה, יִיָּרֶה]

~ הִפ׳ **הוֹרָה** פ״י יָרָה, הֵטִיל קְלָעִים, חִצִּים וְכו׳ מִכְּלֵי־נֶשֶׁק: "לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת, וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ" (ישעיה לז לג). "וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה עַל־שָׁאוּל, וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים בַּקָּשֶׁת" (דברי הימים א י ג). "שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חִצִּים הוֹרוּ בּוֹ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה גוּפוֹ כִּכְבָרָה" (איכה רבתי א, צדיק הוא). — [לְהוֹרוֹת אֶת־, מוֹרֶה, יוֹרֶה]

~ פֹּעַ׳ **יֹרָה** °, נוֹרָה, נִפְגַּע עַל־יְדֵי יְרִיָּה: "אָמְרוּ לוֹ שֶׁהִנֵּה הוּא מְיֹרֶה עַל הַמָּקוֹם" (יוהר, צקלג 389). — [מְיֹרֶה, יְיֹרֶה]

— **יָרָה אֶבֶן־פִּנָּה** [על־פי איוב לח ו: "מי ירה אבן פנתה"] הֵנִיחַ אֶת הַיְסוֹד לְבִנְיָן חָדָשׁ: "לִירוֹת אֶבֶן־פִּנָּה לְיִשּׁוּב עִבְרִי עַל יְסוֹדוֹת יוֹתֵר בְּטוּחִים" (ברנר, ב 56). בְּמַעֲמַד קָהָל רַב יָרוּ אֶת אֶבֶן־הַפִּנָּה שֶׁל בֵּית־הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ.

— **נוֹרְתָה אֶבֶן־פִּנָּה** °, [על־פי הנ״ל] הֻנַּח הַיְסוֹד לְבִנְיָן חָדָשׁ.

ב. **ירה** [אכדית: (w)aru הוביל; ארמית: ירי, אוֹרִי; ערבית: וַרַי הצביע; רַדֵּי סיפר, הודיע; יש סוברים כי המשמעות מורחבת מן א. ירה]

~ הִפ׳ **הוֹרָה** פ״י 1. לִמֵּד, הִקְנָה יְדִיעוֹת: "וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים" (ויקרא י יא). "אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה, וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה?" (ישעיה כח ט). הַמּוֹרֶה הוֹרָה מִקְרָא וְתוֹלְדוֹת־יִשְׂרָאֵל. 2. הֶרְאָה, רָמַז עַל דְּבַר־מָה: "וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ, וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם" (שמות טו כה). "'הַשָּׁמַיִם' — בְּהֵא־הַיְדִיעָה, לְהוֹרוֹת כִּי עַל אֵלֶּה הַנִּרְאִים יְדַבֵּר" (אברהם אבן־עזרא בראשית א א). הַסִּיֹּמֶת ־ִים מוֹרָה עַל רִבּוּי זָכָר. 3*. פָּסַק הֲלָכָה, הֶחְלִיט כִּי הַדִּין הוּא כָּךְ וְכָךְ: "הוֹרוּ בֵּית־דִּין וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ, וְחָזְרוּ בָּהֶן" (הוריות א ב). "הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַיָּב מִיתָה" (ברכות לא:). 4°. צִוָּה, פָּקַד, נָתַן הוֹרָאָה: הַמְנַהֵל הוֹרָה לַמַּזְכִּירָה לִקְבֹּעַ מוֹעֵד לָרֵאָיוֹן. — [לְהוֹרוֹת אֶת־, מוֹרֶה, יוֹרֶה]

— **הוֹרָה הֶתֵּר לְעַצְמוֹ***, הִרְשָׁה לְעַצְמוֹ, הִנִּיחַ כִּי מֻתָּר לוֹ: "וּמִשּׁוּם 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ' הוֹרָה הֶתֵּר לְעַצְמוֹ וּמָסַר לוֹ אֶת הַסְּגֻלָּה" (עגנון, כלה רכב).

— **מוֹרֶה**, ראה א. מוֹרֶה.

— **יוֹרֶה דֵעָה***, שֵׁם הַטּוּר הַשֵּׁנִי מִסֵּפֶר הַהֲלָכָה "אַרְבָּעָה טוּרִים" לְר׳ יַעֲקֹב בֶּן הָרֹא״שׁ, וְכֵן שֵׁם הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי לַסֵּפֶר "שֻׁלְחָן עָרוּךְ", וּבוֹ דִּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, שְׁחִיטָה, טְרֵפוֹת וְעוֹד.

— **יוֹרֶה, יוֹרֶה!*** [על יסוד סנהדרין ה.] נֹסַח מְקֻבָּל בְּמַתַּן סְמִיכָה לְהוֹרָאָה בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר.

יר״ה ר״ת יָרוּם הוֹדוֹ.

יָרוּא* ת׳ [מן ירא, יָרֵא] יָרֵאוּי, מְעוֹרֵר יִרְאָה: "אִישׁ יְרֵא אֵל... יְהִי יָרוּא לְכָל מִשְׁפְּחוֹת אֶרֶץ" (הנגיד, בן־קהלת 16). "מִי כָמוֹךָ יָרוּא, חֵי הָעוֹלָמִים" (פיוטים, סידור 660). — [יְרוּאָה, יְרוּאִים, ־אוֹת]

יֵרוּא° ז׳ [מן ירא, יֵרֵא] הַטָּלַת מוֹרָא, הַפְחָדָה: עֳנָשִׁים לְשֵׁם תַּגְמוּל אוֹ יֵרוּא. יֵרוּא הַיֶּלֶד עַל־יְדֵי סִפּוּרִים מַבְהִילִים. —[יֵרוּא־]

יַרוֹאָר* ז׳ [סורית: יַרוֹרָא] שֵׁם צֶמַח־רְפוּאָה שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (פסחים לט.). — [יַרוֹאַר־, יַרוֹאָרִים]

יָרוּד* ת׳ [מן ירד, יָרַד] 1*. שֶׁיָּרַד מֵעֶרְכּוֹ, פָּחוּת, שָׁפָל, נִקְלֶה: "אֵין לְךָ אֻמָּנוּת יְרוּדָה אֶלָּא גַּרְדִּי" (תוספתא עדיות א ג). "מָה הַסְּנֶה שָׁפָל מִכָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁפָלִים יְרוּדִים לְמִצְרַיִם" (שמות רבה ב). "מִי הָיָה יָרוּד מִכָּל הַשְּׁבָטִים וְקָטָן מִכֻּלָּם? זֶה יוֹסֵף וּבִנְיָמִין" (פסיקתא רבתי גד.). "וּמֵסִיחַ עִם כָּל אָדָם, אֲפִלּוּ עִם עָנִי וְיָרוּד שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל" (הזז, צל 9). 2°. מְגֻנָּן, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהִתְפַּתְּחוּת נוֹרְמָלִית, פָּחוּת מִן הָרָגִיל וְהַתָּקִין: נַעַר רָזֶה וְיָרוּד בְּמִשְׁקָלוֹ. אָדָם יָרוּד בְּשִׂכְלוֹ. בַּעֲלֵי־חַיִּים יְרוּדִים. — [יְרוּדָה, יְרוּדִים, יְרוּדוֹת]

— **מְחִיר יָרוּד°**, מְחִיר נָמוּךְ בְּיוֹתֵר: "אֵיךְ לְהֵחָלֵץ? וְהַמְּחִירִים שֶׁל הָעוֹרוֹת, הַצֶּמֶר יְרוּדִים" (פיכמן, קנח).

יָרוֹד*, יָארוֹד ז׳ [לפי בבלי שבת עח.; במשנה ובתוספתא: חורור; ראה ערך זה; נראה כי הנוסח השני עיקר] חֲוַרְוָר, תְּבַלּוּל, קְרוּם אוֹ כֶּתֶם לָבָן עַל קַרְנִית הָעַיִן, קָטָרַקְט, הִתְעַכְּרוּת הָעֲדָשָׁה שֶׁבָּעַיִן. — [יָרוֹד־, יְרוֹדִים, ־דֵי]

יֵרוּד° ז׳ [מן ירד] פְּחוּת, הַפְחָתָה: יֵרוּד רָמַת הַחַיִּים. יֵרוּד עֵרֶךְ הַכֶּסֶף. — [יֵרוּד־]

יָרוּט° ת׳ [מן ירט, יָרַט] נוֹטֶה הַצִּדָּה, מְשֻׁבָּשׁ: "בַּלַּיְלָה בָּאֹפֶל נָטַשׁ אֶת נָהֳגוֹ — הָיָה לוֹ הַדֶּרֶךְ יָרוּט" (מלצר, אור 126). — [יְרוּטָה, יְרוּטִים, יְרוּטוֹת]

יֵרוּט° ז׳ [מן ירט, יֵרֵט] [בתעופה] הַטָּיָה מִן הַדֶּרֶךְ, אִלּוּץ מָטוֹס לִסְטוֹת לְמַסְלוּל אַחֵר: יֵרוּט מְטוֹס־הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי מְטוֹסֵינוּ. מְטוֹס־יֵרוּט. — [יֵרוּט־]

ירוי⁺ ת׳ [מן א׳ ירה, ירה] 1 ⁺, שנורה, שירו אותו: ״ודרך המבקש חץ הירוי, הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך״ (רש״י שמואל א כ כא). 2 °, שירו בו, נפגע על־ידי יריה: ״ואין אות אם חיים הם או ירויים״ (אלתרמן, מגש הכסף, הטור א 155). ״איש ירוי שוכב בחשך״ (שמיר, הגבול 279). — [ירויה, ירויים, ירויות]

ירוק [ראה ב׳ ירק] 1, ז׳ ירק, דשא, עשב: ״ואחר כל־ירוק ידרוש״ (איוב לט ח). 2, ת׳ ראה ירק.

ירוק °ז׳ [מן ירק] ירק, צבעו של הירק: ״(הים) מבהיק בנגה־פלד ובחלופי גונים של כחול וירוק ושחור״ (כהן, שירים סח). — [ירוק־]

ירוק ° ת׳ [מן א׳ ירק, ירק] שנורק, שירקו אותו: לחה ירוקה מן הגרון. — [ירוקה, ירוקים, ־קות]

ירוקה* נ׳ [מן ב׳ ירק] 1*, צמחים שונים, כגון אצות וכו׳ המתפתחים על פני בצות, במים עומדים: ״בירוקה שעל פני המים״ (שבת ב א). ״כבצה עמקה מכסה בירוקה של מים על פניה״ (מנדלי מו״ס, שד). ״ערוצי סלעים שחרים, המכסים ירוקה נושנה״ (ברקוביץ, הראשונים רו). ״מימיה בשקת עטו ירוקה״ (בן־אמתי, אספי 24). 2*, מחלת הירקון (שבת יד ג). — [ירוקת־, ירוקות]

ירוקת־החמור

— **ירוקת־החמור*** [אהלות ח א, ושם הנוסח ״ירקות חמור״] צמח אשפתות ממשפחת הדלועיים, פורח בקיץ (Ecbalium), בעל פרחים צהבים ופרות עסיסיים. עם הבשלת הפרי נתק החבור שבין העקץ לגוף הפרי וציפתו נתזת ונושאת עמה את הזרעים למרחק רב.

ירוקית ° נ׳ [מן ירק] צפור־שיר זעירה, גופה עדין מאד, צבעה אפר־ירק, מקורה דק (Phylloscopus) נזונה בחרקים קטנים שהיא צדה מעל ענפי העצים. מינים אחדים של סוג הירוקיות חורפים בארץ־ישראל. בעונת האביב הם חוזרים לארצות דגירתם. — [ירוקית־, ירוקיות]

ירוקית (1/4)

ירוש⁺ ת׳ [מן א׳ ירש, ירש] שנתקבל בירשה: ״ואיך כיום תירש הידידות, והנה היא בידנו ירושה״ (גבירול, א 122). רכוש רב ירוש בידו. — [ירושה, ירושים, ־שות]

ירח ז׳ [אכדית: warḫu; אוגריתית: ירח; ארמית: ירחא; ראה גם ירח] 1, לבנה, גוף שמימי המקיף את הארץ (במרחק ממצע של 384,400 קילומטרים) ב־$27\frac{1}{3}$ יום (״מחזור סידרי״) ומשנה את צורותיו ממולד למולד במחזור של $29\frac{1}{2}$ יום בקרוב (״מחזור סינודי״ — החדש לפי הלוח העברי). הירח מאיר באור המחזר מן השמש. ״יומם השמש לא־יככה, וירח בלילה״ (תהלים קכא ו). 2 °, סטליט, גוף שמימי המקיף כוכב־לכת: במערכת השמש ידועים בימינו 31 ירחים (1 — של הארץ, 2 — של מאדים, 12 — של צדק, 9 — של שבתאי, 5 — של אורנוס, 2 — של נפטון). — [ירח־, ירחים, ירחי־]

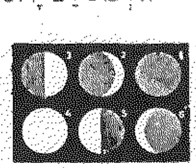
צורות שונות של הירח במשך החודש העברי: 1־מולד; 3־רבע ראשון; 4־מלוא; 5־רבע אחרון

— **חרמש־הירח** °, כנוי לירח בראשית החדש העברי או בסופו, שאז הוא נראה בדמות פס צר ועקמומי הדומה לחרמש (או למגל) (צורות 2, 6 בציור שבטור הקודם): ״בפאת השדה משלך... חרמש הירח״ (ביאליק, מגלת ז).

— **ליל ירח** °, לילה שהירח נראה מעל לאפק והשמים בהירים: ״ובליל ירח, עת על שחור קרקעי אור זרוע״ (ביאליק, ביום סתיו).

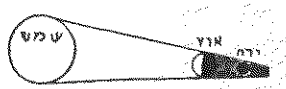

ליקוי־ירח

— **לקוי־ירח** °, כניסת הירח לתוך צל־הארץ והעלמותו לזמן מסים באפן חלקי או שלם מעינינו. הלקוי עלול להתרחש כשהארץ נמצאת בין הירח לשמש, והירח הוא במלואו (באמצע החדש העברי).

— **מולד־הירח** °, מצב הירח במסלולו כשהוא בין הארץ ובין השמש, וצדו המפנה לארץ בלתי־מואר (צורה 1 בציור): ראש החדש העברי חל ביום המולד או בסמוך לו.

— **מכה־ירח** °, סהרורי, חולה המתהלך ועושה מעשים שונים מתוך שנה ובלא הכרה (Somnambuli). בטעות יחסו מחלה זו להשפעת הירח.

— **מלוא הירח** °, ירח מלא °, מצב הירח כשכל מחציתו המוארת על־ידי השמש מפנית אל הארץ (באמצע החדש העברי!) כשהירח הגיע במסלולו אל מול השמש (צורה 4

— **עד בלי ירח**, לעולם, לנצח: ״ורב שלום עד־בלי ירח״ (תהלים עב ז).

— **ירח בן־יומו** ⁺, שמו של אחד הטעמים המשרתים (המחברים) במקרא (א) [על־שום דמיון צורתו לירח בלתי־שלם]

— **ירח מלאכותי** °, לוין, גוף שנעשה בידי אדם להקיף במסלולו את הארץ או גוף שמימי אחר לנצח או במשך זמן מסים — בכח המשיכה (גרביטציה) של הגוף שאותו הוא מקיף ובכח הדחף שקבל עם שגורו, ללא הנעה נוספת. הירח המלאכותי מובא למסלולו על־ידי טיל חד־שלבי או רב־שלבי.

ירח ז׳ [מן ירח; אכדית: warḫu; אוגריתית: ירח; פיניקית: ירח; ארמית: ירחא] חדש, זמן המחזור של הירח מסביב לארץ ממולד למולד: ״וימלך ירח־ימים בשמרון״ (מלכים ב טו יג). ״ותצפנהו שלשה ירחים״ (שמות ב ב). בירח העברי 29 יום (״חסר״) או 30 יום (״מלא״). בשנה רגילה שנים־עשר ירחים. — [ירח־, ירחים, ירחי־]

— **ירח־האיתנים** (מלכים א ח ב), שמו המקראי של חדש תשרי.

— **ירח־הדבש** ° 1, כנוי מקבל לחדש הראשון לחייהם המשתפים של זוג נשואים: ״וכך התקשר עם חתנו בעצם ירח־הדבש בחליפת־מכתבים ספרותית״ (ברקוביץ, הראשונים ריט). 2, [בהשאלה] תקופה קצרה של אשר ואהבה: ״ירח־הדבש בינינו ובין אנשי היער מפוליסיה כלה זה כבר״ (ברקוביץ, הראשונים מו).

— **ירח־בול** (מלכים א ו לח), שמו המקראי של חדש מרחשון.

— **ירח־זיו** (מלכים א ו לז) שמו המקראי של חדש איר.

— **ירחי־כלה** ⁺, ראה ערך ב׳ כלה.

יַרְחוֹן° ז׳ [מן יָרֵחַ] יָרֵחַ קָטָן: יַרְחוֹנִים מְסַבִּיב לְכוֹכַב־לֶכֶת. — [יַרְחוֹן־, יַרְחוֹנִים, יַרְחוֹנֵי־]

יַרְחוֹן° ז׳ [מן יֶרַח] כְּתַב־עֵת הַיּוֹצֵא לָאוֹר אַחַת לַחֹדֶשׁ: יַרְחוֹן סִפְרוּתִי. יַרְחוֹנִים מַדָּעִיִּים. —[יַרְחוֹן־, יַרְחוֹנִים, יַרְחוֹנֵי־]

יַרְחִי* ת׳ [מן יָרֵחַ] שֶׁל הַיָּרֵחַ: ״מַה שֶּׁתַּחַת הַגַּלְגַּל הַיַּרְחִי״ (אלבו, עיקרים). ״וְאֵין חֻפַּת חֲתָנִים תַּחַת כִּפַּת הַשָּׁמַיִם הַיַּרְחִיִּים״ (גרינברג, רחובות רג). ״אוּלַי שָׁם, בְּעוֹלָם יַרְחִי, בְּיִצּוּעַ סָהוּר, נִיחוֹתִי״ (שלו, אלוהי 91). — [יַרְחִית, יַרְחִיִּים, יַרְחִיּוֹת]

יַרְחִי° ת׳ [מן יֶרַח] חָדְשִׁי, הַמּוֹפִיעַ בְּכָל יֶרַח: עִתּוֹנוּת שְׁבוּעִית וְיַרְחִית. — [יַרְחִית, יַרְחִיִּים, יַרְחִיּוֹת]

יַרְחִינָאָה* ז׳ [ארמית, מן יַרְחָא ירח] בָּקִי בְּמַהֲלַךְ הַיָּרֵחַ וְחֻקָּיו, תּוֹכֵן, רוֹאֶה בַּכּוֹכָבִים: ״שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה״ (בבא מציעא פה:). ״נִרְאֶה שֶׁהוּא מוֹנֶה אֶת הַכּוֹכָבִים, אוֹתוֹ יַרְחִינָאָה״ (שנהר, ב 314). — [־נָאֵי־]

יַרְחְמִיאֵל° ש״ם [יְרַחֵם+אֵל; במקרא: יְרַחְמְאֵל, דברי הימים א ב ט] כִּנּוּי־לִגְלוּג רוֹוֵחַ לְבַטְלָן, בִּישׁ־מַזָּל וְלֹא־יִצְלָח. —[יַרְחְמִיאֵלִים]

— **יַרְחְמִיאֵלִיּוּת°**, בַּטְלָנוּת, חֹסֶר־מַעֲשִׂיּוּת.

ירט [ערבית: וַרַטַ השליך]

~ פָּע׳ **יָרַט** פ״ע נִשְׁתַּבֵּשׁ, נִשְׁחַת, נָטָה הַצִּדָּה: ״הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן, כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי״ (במדבר כב לב). ״לֹא אֵדְעָה אִם הַזְּמַן נִשְׁחָת וְאִם דַּרְכֵי אֲנָשָׁיו לַחְתֹּךְ יָרָטוּ״ (משה אבן־עזרא, א 115). ״וּפֵרוּת הַמַּהְלְכוֹת עַל הַתְּבוּאָה לְפִי שֶׁיָּרַט לָהֶן הַדֶּרֶךְ״ (רמב״ם, שכירות יג ד). ״הַבֵּט מִסְּבִיבֶיךָ, חַפֵּשׂ חַפֵּשׂ, אֵיפֹה הַמִּכְשׁוֹל? מַה יָּרַט דַּרְכְּךָ?״ (יל״ג, שירה רטז). ״שָׁם נִתְקַל בְּהַרְבֵּה מְעַצּוֹרִים וְנֶאֱנַס לִשְׁהוֹת אֵיזֶה זְמָן, וְהַדֶּרֶךְ יָרַט לְנֶגְדּוֹ״ (סוקולוב, אישים 11). ״הַמּוֹרָד אֶל מֵי־הַנָּהָר יוֹרֵט״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 26). ״וְאִם יוֹרְטָה דַּרְכִּי וּמִשְׁתַּבֶּשֶׁת״ (ברוידס, השחר 64). ״וּשְׁבִילֵנוּ יוֹרֵט בֵּינֵיהֶם, בּוֹאֲכָה עֵמֶק בֵּית־נְטוֹפָה״ (שלו, אלוהי 174). — [לִירֹט, יוֹרֵט, יִירַט]

~ פִּע׳ **יֵרֵט°** פ״י [בתעופה] הִטָּה מִמַּסְלוּלוֹ, אִלֵּץ לִסְטוֹת מִדַּרְכּוֹ: מְטוֹסֵי־הַקְּרָב יֵרְטוּ אֶת הַמָּטוֹס הַזָּר שֶׁנִּרְאָה בִּגְבוּל הָאָרֶץ. — [לְיָרֵט אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **יֹרַט°** [בתעופה] הֻטָּה מִמַּסְלוּלוֹ, אֻלַּץ לִסְטוֹת מִדַּרְכּוֹ: הַמָּטוֹס הַזָּר יֹרַט עַל־יְדֵי מְטוֹסֵי־הַקְּרָב. —[מְיֹרָט, יְיֹרַט]

יֶרֶט° ז׳ [מן ירט] פִּתּוּל, עִקְמוּמִית: ״אֲצַפֶּה לְבוֹאָהּ עַל יֶרֶט כָּל שְׁבִיל וּבְחֲלִיפוֹת תּוֹלְדָה״ (שניאור, שירים קי). — [יֶרֶט־]

יְרִי° ז׳ [מן א׳ ירה] 1. יְרִיָּה: ״פְּטָרַנִי מִן הַיְּרִי הַזֶּה״ (ביאליק, תר׳ סל קו). ״לֹא עַל גְּבוּל תֵּל־אָבִיב בַּנֶּפֶץ וּבִירִי מִשְׁפַּט אֶרֶץ נֻחְתַּם״ (אלתרמן, עיר 17). 2. מַטָּח, יְרִיָּה מִכְּלֵי־נֶשֶׁק רַבִּים בְּבַת אַחַת: ״יְרִי הַתּוֹתָחִים נִתְמַזֵּג לְקוֹל רַעַם רָצוּף״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 13). גְּדוּד הַקַּלָּעִים יָרָה יְרִי אֶחָד. —[יְרִי־, יְרִיוֹ; יְרָיִים, יְרָיֵי־]

— **יְרִי־מְכַשֵּׁפָה°** [על־פי הגרמנית: Hexenschuss], כִּנּוּי עֲמָמִי לְמֵחוֹשׁ קָשֶׁה בַּגַּב אוֹ בַּמָּתְנַיִם, הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי הִצְטַנְּנוּת אוֹ תְּנוּעָה בִּלְתִּי־נוֹחָה: ״יְהוּדִי טוֹב זֶה הָיָה לוֹ בְּגַבּוֹ יְרִי־מְכַשֵּׁפָה״ (יזהר, צקלג 605).

יָרִיב ז׳ [מן ריב] 1. אִישׁ רִיב, שׂוֹנֵא, אוֹיֵב: ״רִיבָה ה׳ אֶת־יְרִיבַי, לְחַם אֶת־לֹחֲמָי״ (תהלים לה א). 2. מִתְנַגֵּד, מִתְחָרֶה, בַּר־פְּלֻגְתָּא: הַשַּׁחְמְטַאי נִצַּח אֶת יְרִיבוֹ בַּמִּשְׂחָק. —[יְרִיב־, יְרִיבִים, יְרִיבֵי־; יְרִיבָה, יְרִיבוֹת]

יְרִיבוּת° נ׳ [מן יָרִיב] הִתְנַגְּדוּת, תַּחֲרוּת, מַחֲלֹקֶת: ״תְּחִלָּה נִצְטַמְצְמָה הַיְרִיבוּת בֵּין הַוָּתִיקִים לַחֲדָשִׁים בְּשֶׁטַח הָאָמָּנוּת עַצְמָהּ״ (ד׳ שחם, המדרון 133). ״לְהִתְאַהֵב עַל הַבְּרִיּוֹת בְּלִי יְרִיבוּת מַמְאֶרֶת״ (ר׳ בנימין, כנסת 53). — [יְרִיבוּת־]

יָרִיד* ז׳ [מן ירד] 1*. שׁוּק גָּדוֹל, מְקוֹם־כִּנּוּס שֶׁל סוֹחֲרִים וְקוֹנִים לְמִקָּח וּמִמְכָּר: ״תַּגָּרִין שֶׁהִקְדִּימוּ זְמַנּוֹ שֶׁל יָרִיד אוֹ שֶׁאֵחֲרוּ זְמַנּוֹ שֶׁל יָרִיד״ (תוספתא עבודה זרה א ט). ״שָׁם עֲסָקִים נַעֲשִׂים וְנִגְמָרִים—וַהֲרֵי הוּא כְּיָרִיד לְכָל דָּבָר״ (מנדלי מו״ס, צח). 2°. [בהשאלה] רַעַשׁ, הֲמֻלָּה רַבָּה, הֲמוֹן־עָם. — [יְרִיד־, יְרִידִים, יְרִידֵי־]

— **יָרִיד בַּשָּׁמַיִם°** [על־פי יידיש] כִּנּוּי לַהֲמֻלָּה רַבָּה, עִרְבּוּבְיָה: ״וְכִי לֹא כָּךְ כָּתוּב, רַבִּי מֶנְדְּלִי, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: ׳יָרִיד בַּשָּׁמַיִם׳?״ (מנדלי מו״ס, צח). ״מָה אַתָּה ...מְסַפֵּר לִי בָּבָא מַעֲשִׂיּוֹת, יָרִיד בַּשָּׁמַיִם, בּוּקֵי סְרִיקֵי״ (הזז, צל 97).

יְרִידַאי° ז׳ [מן יָרִיד] תַּגָּר, מִי שֶׁבָּא לַיָּרִיד לְשֵׁם מִקָּח וּמִמְכָּר: ״נִתְקַהֲלוּ עָלָיו כַּמָּה עַל כַּמָּה יְרִידָאִים״ (סביב, דרך 71). — [־אִים, יְרִידָאֵי־; יְרִידָאִית, ־אִיּוֹת]

יְרִידָה* נ׳ [מן ירד, יָרַד] 1*. הֲלִיכָה לְמָקוֹם נָמוּךְ יוֹתֵר (הֶפֶךְ מִן ׳עֲלִיָּה׳): ״הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם... כָּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ״ (מכות ב א). ״יְרִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה״ (מכות ז:). יְרִידָה מִן הָהָר. יְרִידָה מִירוּשָׁלַיִם לְתֵל־אָבִיב. 2*. נְפִילָה, וּרְמִיָּה מַטָּה: ״מְבָרֵךְ עַל יְרִידַת גְּשָׁמִים״ (ירושלמי ברכות יד א). 3°. הִתְמַעֲטוּת, הַפְחָתָה, הֲרָעָה: יְרִידַת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה. יְרִידַת הַמְּחִירִים בַּשּׁוּק. יְרִידָה בְּמִשְׁקָל. יְרִידָה בַּלִּמּוּדִים. 4* [בהשאלה] שְׁקִיעָה, פִּגּוּר, נְסִיגָה, הִסְתָּאֲבוּת: ״יְרִידָה לְשִׁמְשׁוֹן, שֶׁהוּא נוֹשֵׂא גּוֹיָה״ (בראשית רבה פה). ״כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בִּירִידָה הַתַּחְתּוֹנָה, הֵם עוֹלִים״ (שמות רבה א). 5°. עֲזִיבַת הָאָרֶץ וְהִשְׁתַּקְּעוּת בְּאַחַת מֵאַרְצוֹת הַגּוֹלָה: הַמַּשְׁבֵּר גָּרַם לִירִידָה מֻגְבֶּרֶת מִן הָאָרֶץ. — [יְרִידַת־, ־דוֹת]

— **יְרִידָה מִנְּכָסָיו°** [ראה ״ירד מנכסיו״] הִתְרוֹשְׁשׁוּת, הִדַּלְדְּלוּת.

יְרִידוּת° נ׳ [מן יָרוּד] הִתְנַוְּנוּת, הִתְמַעֲטוּת, הֲרָעָה: מִלְחָמָה בִּירִידוּת הַתְּזוּנָה. יְרִידוּת הַתַּלְמִיד בַּלִּמּוּדִים. — [יְרִידוּת־]

יְרִיָּה* נ׳ [מן א׳ ירה, יָרָה] קְלִיעַת קְלָעִים אוֹ פְּגָזִים מִכְּלֵי־נֶשֶׁק, אוֹ חִצִּים מִקֶּשֶׁת: ״קְלִיעַת אֲבָנִים וִירִיַּת חִצִּים וּבַלִּיסְטְרָאוֹת שֶׁהָיוּ מַשְׁלִיכִים עֲלֵיהֶם״ (ילקוט, בראשית קלג). — [יְרִיַּת־, יְרִיּוֹת]

— **יְרִיַּת אֶבֶן־הַיְסוֹד° (־הַפִּנָּה)**, הֲנָחַת יְסוֹד לְבִנְיָן.

מכונת-ירייה

— **מְכוֹנַת־יְרִיָּה°**, כְּלִי־נֶשֶׁק הַמֻּצָּב עַל חֲצוּבָה וְהַיּוֹרֶה בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי קְלָעִים רַבִּים בָּזֶה אַחַר זֶה, מִקְלָע.

יְרִיטָה° נ׳ [מן ירט, יָרַט] (השרשים לג׳נאח, גלע) סְטִיָּה, נְטִיָּה הַצִּדָּה: יְרִיטַת הַדֶּרֶךְ.—[יְרִיטַת־]

יְרִיעָה נ׳ [ארמית: יְרִיעֲתָא] 1. רְצוּעָה אֲרֻכָּה שֶׁל אָרִיג אוֹ עוֹר וְכַדּוֹמֶה: ״וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת... אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה, וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה״ (שמות כו א—ב). 2. כִּנּוּי מְלִיצִי לָאֹהֶל הֶעָשׂוּי יְרִיעוֹת מְתוּחוֹת עַל יְתֵדוֹת: ״אָנֹכִי יוֹשֵׁב

בְּבֵית אֲרָזִים, וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה״ (שמואל ב ז ב). 3*, גִּלָּיוֹן שֶׁל קְלָף לִכְתִיבָה: ״אֵין פּוֹחֲתִין בִּירִיעָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דַּפִּין״ (מסכת סופרים ב ז). סֵפֶר־הַתּוֹרָה עָשׂוּי יְרִיעוֹת יְרִיעוֹת תְּפוּרוֹת זוֹ לָזוֹ. 4° [בדפוס] רְצוּעַת־נְיָר שֶׁהָעְתַּק עָלֶיהָ חֹמֶר שֶׁסֻּדַּר לְהַדְפָּסָה: הַמְחַבֵּר קִבֵּל יְרִיעוֹת־הַגָּהָה שֶׁל מַאֲמָרוֹ. 5° [בהשאלה] מַצָּע, פְּרִשַׂת מַעֲשִׂים וּמְאֹרָעוֹת: הַמַּרְצֶה גּוֹלֵל יְרִיעָה רְחָבָה שֶׁל תֵּאוּרֵי־הַוַּי. יְרִיעַת הָרוֹמָן הֶחָדָשׁ הַקִּיפָה שְׁנֵי דּוֹרוֹת. – [יְרִיעַת־, יְרִיעוֹת, יְרִיעוֹת־]

– הִרְחִיב יְרִיעוֹתָיו [על־פי ישעיה נד ב], הִתְרַחֵב, יָצָא לַמֶּרְחָב.

יְרִיקָה° נ׳ [מן א׳ ירק, יָרַק] רְקִיקָה, פְּלִיטַת רֹק מִן הַפֶּה. – [יְרִיקַת־, יְרִיקוֹת]

יְרִישָׁה° נ׳ [מן א׳ ירשׁ, יָרַשׁ] קַבָּלַת יְרֻשָּׁה: ״שׁוֹמֵר הוּא נְתִיב הַיְרִישָׁה לְנֶאֶמְנֵי הַמִּשְׁפָּחָה״ (קדרי, כורך 240). – [יְרִישַׁת־]

יָרֵךְ נ׳ [ארמית: יַרְכָּא; ערבית: וַרִכּ] 1, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל הָרֶגֶל, מִן הַבֶּרֶךְ וְעַד הַמֹּתֶן: ״וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד... מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ״ (שמות כח מב). ״שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ״ (שמות לב כז). ״אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן, וְהַוָּלָד בְּאֶמְצַע״ (סוטה יא:). 2, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן אוֹ הַצְּדָדִי בִּכְלִי אוֹ בְּבִנְיָן: ״מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה, יְרֵכָהּ וְקָנָהּ... מִמֶּנָּה יִהְיוּ״ (שמות כה לא). ״וַיִּתֵּן אֶת־הַשֻּׁלְחָן... עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה״ (שמות מ כב). 3* [באותיות] רֶגֶל, הַקַּו הַנִּצָּב שֶׁבָּאוֹת: ״יְרֵכוֹ שֶׁל הֵא״ (ירושלמי מגילה עא ג). – [יֶרֶךְ־, יְרֵכַיִם, יַרְכֵי־, גם יְרֵכוֹת, יַרְכוֹת־, יַרְכוֹתָיו]

– יוֹצְאֵי־יְרֵכוֹ (בראשית מו כו), צֶאֱצָאָיו, זַרְעוֹ, בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו.

– שָׂם יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ פְּלוֹנִי, נִשְׁבַּע שְׁבוּעָה וְהִתְחַיֵּב הִתְחַיְּבוּת חֲגִיגִית (לְפִי אֶחָד מִטִּקְסֵי הַשְּׁבוּעָה בִּימֵי־קֶדֶם): ״שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם״ (בראשית כד ג).

– הִתְקַנֵּא בְּיֶרֶךְ חֲבֵרוֹ*, קִנֵּא בְּיָפְיוֹ אוֹ בְּמַצָּבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ [שאול מן מגילה יג., ושם ״ב י ר ך״ ממש: ״אֵין אִשָּׁה מִתְקַנְּאָה אֶלָּא בְּיֶרֶךְ חֲבֶרְתָּהּ״]: ״הָאוֹדֶסָּאִים לֹא הִתְקַנְּאוּ אִישׁ בְּיֶרֶךְ חֲבֵרוֹ, לֹא צָרְרוּ זֶה אֶת זֶה״ (ברקוביץ, הראשונים רמז).

– חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יְרֵכוֹתָיו*, הוּא נָתוּן בְּסַכָּנָה רַבָּה: ״לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יְרֵכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו״ (יבמות קט:).

– הִכָּהוּ שׁוֹק עַל יָרֵךְ, [בהשאלה] הִכָּהוּ מַכָּה נִצַּחַת, הִכְרִיעַ אוֹתוֹ: ״וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה גְדוֹלָה״ (שופטים טו ח).

– סָפַק עַל (אֶל) יָרֵךְ, טָפַח בְּיָדוֹ עַל יְרֵכוֹ מֵרֹב צַעַר וַחֲרָטָה: ״וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ, בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי״ (ירמיה לא יח). ״זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם... סְפֹק אֶל־יָרֵךְ!״ (יחזקאל כא יז).

יַרְכָה נ׳ [מן יָרֵךְ] 1, קָצֶה, סוֹף הַגְּבוּל: ״זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן... וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן״ (בראשית מט יג). ״וְלִשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם״ (שמות כו כג). 2°, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי [להבדיל מן ״קִדְמָה״ – החלק הקדמי]: יַרְכַת הַמִּגְרָשׁ (במשחקי טניס). יַרְכַת הַבִּימָה. 3° [בגישור] מִבְנֶה הַתּוֹמֵךְ בִּקְצוֹת הַגֶּשֶׁר: הַיַּרְכָה בְּנוּיָה עַל הַגָּדָה מֵאֶבֶן, מֵעֵץ, מִבַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה. – [יַרְכַת־, יַרְכָתַיִם, יַרְכְתֵי־]

– יַרְכְתֵי־ [ריבוי נסמך], סוֹף־, קְצֵה־: ״אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרָד, אֶל־יַרְכְתֵי־בוֹר״ (ישעיה יד טו). ״וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ״ (ירמיה לא ז). ״אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ״ (תהלים קכח ג). ״וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ״ (ומפני חטאינו, מוסף לחגים). ״וְעַד יַרְכְּתֵי תְהוֹמוֹת יִרְדְּפֵךְ יְגוֹן כָּל לֵילוֹתַי וְיָמַי״ (ביאליק, לנתיבך).

– יַרְכְּתֵי סְפִינָה, 1, קְצֵה סְפִינָה (יונה א ה). 2° [באסטרונומיה] שְׁמָהּ שֶׁל קְבוּצַת כּוֹכָבִים בִּשְׁמֵי הַדָּרוֹם (Puppis).

יַרְכִית° נ׳ [מן יָרֵךְ] מְעִיל קָצָר הַמַּגִּיעַ עַד הַיְּרֵכַיִם: ״רָכַס אֶת כָּל כַּפְתּוֹרֵי יַרְכִיתוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 357). – [יַרְכִית־, ־יוֹת]

יַרְכְתוֹן° ז׳ [מן יַרְכָה] כִּנּוּי לְפֶלְיֶטוֹן, מַאֲמָר הַנִּדְפָּס בְּיַרְכְתֵי הַגִּלָּיוֹן בִּכְתַב־עֵת. – [יַרְכְתוֹן־, יַרְכְתוֹנִים, יַרְכְתוֹנֵי־]

יַרְכָתַיִם, ראה יַרְכָה.

יַרְמוּלְקָה° נ׳ [פולנית: jarmułka] כִּפָּה קְטַנָּה לְכִסּוּי הָרֹאשׁ: ״כְּלֵי גֶבֶר וְשִׂמְלוֹת אִשָּׁה, יַרְמוּלְקוֹת, צְנִיפִים וּרְדִידִים״ (מגדלי מו״ס, קמו). רְאוּבֵן־הִירְשׁ שֶׁיָּשַׁב בְּיַרְמוּלְקָתוֹ בְּרֹאשׁ תַּלְמִידָיו״ (ביאליק, מאחורי ו). ״בַּחוּרִים יוֹשְׁבִים בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ וְיַרְמוּלְקוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם״ (עגנון, אלו קנד). – [יַרְמוּלְקוֹת]

ירע [ארמית: יְרַע; ערבית: יַרִעַ, וַרִע פחד; אולי קרוב אל רעע]

~ פָּעַ׳ **יָרַע** פ״ע חָרַד, רָגַז [מצוי רק בעבר, בצירוף:]

– נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ (ישעיה טו ד), הוּא הִצְטַעֵר וְרָגַז מְאֹד, הָיָה מַר לוֹ מְאֹד: ״יָרְעָה נַפְשִׁי עַל שָׂרֵי אֲשֶׁר הֻצַּב לִמְלוּכָה״ (סידור רס״ג שלד).

יַרְעוֹד° ז׳ [מן רעד] (שלונסקי, תרגום הדון ג 356), שֵׁם שֶׁל עוֹף מִסִּדְרַת הָעֲגוּרִים, נִקְרָא גַּם ״חֻבָּה״ – ראה חֻבָּה, חֻבָּה קְטַנָּה. – [יַרְעוֹדִים, יַרְעוֹדֵי־]

א׳ **ירק** [קרוב אל רקק]

~ פָּעַ׳ **יָרַק** פ״י רָקַק, פָּלַט מִפִּיו רֹק וָרִיר: ״וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ״ (במדבר יב יד). ״וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו״ (דברים כה ט). ״וּפִי נָבָל בְּעָבְרוֹ יָרַק אֶת רֻקּוֹ בְּפָנַי״ (קרני, שערים נט). הַחוֹלֶה יָרַק דָּם. – [לִירֹק, יוֹרֵק, יִירַק]

~ נִפְ׳ **נוֹרַק**°, נִרְקַק, הֻפְלַט מִן הַפֶּה. – [לְהִוָּרֵק, נוֹרָק, יִוָּרֵק]

ב׳ **ירק** [אכדית: (w)araqu; ארמית: יְרַק, אוֹרִיק; ערבית: וַרַק עלה]

~ פָּעַ׳ **יָרַק*** פ״ע נַעֲשָׂה יָרֹק, הָיָה כְּצֶבַע עֵשֶׂב רַעֲנָן: ״לְפִלּוּף שֶׁבָּעַיִן... אֵימָתַי נִקְרָא יָבֵשׁ? מִשָּׁעָה שֶׁמַּתְחִיל לִירַק״ (נידה כו.) – [לִירַק, יָרֵק, יִירַק]

~ פִּעֵ׳ **יֵרֵק**° פ״י צָבַע בְּצֶבַע יָרֹק: הַכְּלוֹרוֹפִיל מְיָרֵק אֶת הֶעָלִים. – [לְיָרֵק אֶת־, מְיָרֵק, יְיָרֵק]

~ פֻּעַ׳ **יֹרַק**°, נִצְבַּע כְּצֶבַע יָרֹק. – [מְיֹרָק, יְיֹרַק]

~ הִתְ׳ **נִתְיָרֵק**⁂, נַעֲשָׂה יָרֹק: ״וְיָדָיו וְרַגְלָיו יְזִיעוּ וְאַחַר יִתְיָרְקוּ״ (חריזי, תר׳ איסור הקבורה). ״כָּל אָב מִתְיָרֵק, חַג לָבֵשׁ כָּל אִילָן״ (אבינועם, שירים רלט). – [לְהִתְיָרֵק, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הוֹרִיק***, 1, פ״ע נַעֲשָׂה יָרֹק, נִתְכַּסָּה צֶבַע כְּצֶבַע שֶׁל עֵשֶׂב טָרִי: ״אֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת״ (סוטה ג ד). ״עָלָיו מוֹרִיקִים, נִצָּנָיו מַלְבִּינִים וּמַוְרִידִים״ (רגלסון, חקוקות 9). 2, פ״י עָשָׂה יָרֹק, גָּרַם שֶׁיְּהֵא יָרֹק: ״תְּקוּפַת טֵבֵת שֶׁהִיא מוֹרֶקֶת אֶת פֵּרוֹתֶיהָ״ (בראשית רבה יג). – [לְהוֹרִיק, מוֹרִיק, יוֹרִיק]

— הוֹרִיק פָּנִים כְּנֶגֶד*, כָּעַס, הֵעֵז פָּנִים: ״הֵן הוֹרִיקוּ פָּנִים כְּנֶגֶד אַבְרָהָם... אַבְרָהָם הוֹרִיק פָּנִים כְּנֶגְדָּךְ״ (בראשית רבה מג).

יָרֹק, יָרוֹק ת׳ [ראה ב׳ ירק] 1, שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע עָלִים אוֹ עֵשֶׂב רַעֲנָן. הַיָּרֹק הוּא מְזִיגָה שֶׁל כָּחֹל וְצָהֹב: ״יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ, וְאַחַר כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ״ (איוב לט ח). ״אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי... וְהַיָּרֹק כְּכַרְתִי״ (סוכה לד:). ״עֲצֵיגוּ עֲדֵנָה יְרוּקִים״ (ביאליק, משירי הקיץ). 2* [לפי ההוראה הקדומה היסודית] צָהֹב: ״פָּנָיו יְרֻקִּין – סִימָן רַע לוֹ״ (כתובות קג:). כֶּתֶם יָרֹק ... דָּם יָרֹק״ (נידה יט:). 3°, כִּנּוּי לְאָדָם חָדָשׁ, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְאַקְלֵם בַּמָּקוֹם: ״וּכְבוֹאֲךָ, אַתָּה הַ׳יָּרֹק׳, אֶל לוֹנְדּוֹן זוֹ״ (ברנר, ב 11). ״עֲדַיִן יְרֻקִּים אָנוּ, אֵינֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַלָּשׁוֹן, אַף לֹא אֶת מִנְהֲגֵי הַמְּדִינָה״ (ברקוביץ, הראשונים קכו). — [יְרֻקָּה, יְרֻקִּים, יְרֻקּוֹת]

— יְרֹק־עַד°, [בבוטאניקה] תֹּאַר לִצְמָחִים שֶׁהֵם יְרֻקִּים תָּמִיד וְאֵינָם עוֹמְדִים בְּשַׁלֶּכֶת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, כְּגוֹן הַזַּיִת.

יֶרֶק ז׳ [מן ב׳ ירק] שֵׁם כּוֹלֵל לַעֲשָׂבִים לְמִינֵיהֶם, לֶעָלִים הַיְרֻקִּים שֶׁל הָעֵצִים וְכו׳: ״כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה״ (שמות י טו). ״הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא״ (מלכים ב יט כו). יֶרֶק לַשָּׁבוּעוֹת. — [יֶרֶק־ או יְרַק־]

— יֶרֶק־עָלֶה°, כְּלוֹרוֹפִיל, הַחֹמֶר הַיָּרֹק שֶׁל הֶעָלֶה שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ הַצֶּמַח מַטְמִיעַ אֶת הַפַּחְמָן מִן הָאֲוִיר.

יָרָק ז׳ [מן ב׳ ירק] פְּרִי־אֲדָמָה, צֶמַח שֶׁזּוֹרְעִים בְּשָׂדֶה אוֹ בְּגִנָּה לְמַאֲכַל פֵּרוֹתָיו, אוֹ שָׁרָשָׁיו, אוֹ גִּבְעוֹלָיו, אוֹ עָלָיו, כְּגוֹן: עַגְבָנִיָּה, צְנוֹן, חַסָּה, בָּצָל, תְּרֵד: ״טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה־שָׁם, מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה־בוֹ״ (משלי טו יז). ״וְעַל הַיְרָקוֹת אוֹמֵר: בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה״ (ברכות ו א). — [יְרַק־, יְרָקוֹת, יִרְקוֹת־]

— גַּן־יָרָק, שֶׁטַח אֲדָמָה שֶׁמְּגַדְּלִים בּוֹ יְרָקוֹת לְמִינֵיהֶם: ״תְּנָה־לִּי אֶת־כַּרְמְךָ וִיהִי־לִי לְגַן יָרָק״ (מלכים א כא ב).

— מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חַי?* [בהשאלה מן בבא מציעא י ו], מִמָּה פְּלוֹנִי מִתְפַּרְנֵס?

— וּשְׁאָר יְרָקוֹת*, [בלשון־הדיבור ובדרך־היתול, על־יסוד: ״שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות״, הגדה של פסח] וְיֶתֶר הָעִנְיָנִים הַטְּפֵלִים לַדְּבָרִים הָעִקָּרִיִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ קֹדֶם לָכֵן: הַמְסֻבִּים שׂוֹחֲחוּ עַל עִנְיְנֵי חֶבְרָה, טִיּוּלִים וּשְׁאָר יְרָקוֹת.

יֹרֶק, יוֹרֶק ז׳ [מן ב׳ ירק] הַצֶּבַע הַיָּרֹק: ״בְּיֹרֶק וְלֹבֶן וְאֹדֶם״ (ש׳ שלום, חי 35). ״הָעֵינַיִם צָלְלוּ בְּיֹרֶק הַדָּשֵׁן וְהַמַּבְהִיק וּבְצֵל הַכָּבֵד״ (שרת, משוט 126). יֹרֶק הֶעָלִים. — [יֹרֶק־, יָרְקוֹ]

יֵרָקוֹן ז׳ [מן יָרֹק] 1, צִבְעוֹ שֶׁל הַיָּרֹק [במשמעות המקורית: צהוב!]: ״וְנֶהֶפְכוּ כָל־פָּנִים לְיֵרָקוֹן״ (ירמיה ל ו). 2*, צַהֶבֶת, מַחֲלַת הַכָּבֵד אוֹ הַדָּם, שֶׁאֶחָד מִסִּימָנֶיהָ הַצֶּבַע הַצָּהֹב שֶׁל לֹבֶן־הָעַיִן (Icterus): ״מִי שֶׁאֲחָזוֹ יֵרָקוֹן מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּשַׂר חֲמוֹר״ (יומא פד.). 3, הַצְהָבָה אוֹ הַחֲוָרָה שֶׁל הַצֶּבַע הַיָּרֹק בֶּעָלִים וּבַחֲלָקֵי הַצֶּמַח הַיְרֻקִּים הָאֲחֵרִים, הַבָּאָה עֵקֶב מַחֲלָה אוֹ מִסִּבּוֹת אֲחֵרוֹת (Chlorosis): ״הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן״ (עמוס ד ט). ״עַל אֵלּוּ מַתְרִיעִין בְּכָל מָקוֹם: עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן״ (תענית ג ה). — [יֵרְקוֹן־]

א. **יַרְקוֹן**° ז׳ [מן יָרֹק על שום הצבע] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁים בְּגֹדֶל הַדְּרוֹר, בַּעֲלַת מַקּוֹר עָבֶה דְּמוּי חָרוּט (Chloris chloris). צֶבַע גּוּפוֹ שֶׁל הַיַּרְקוֹן יָרֹק־צְהַבְהַב, רַגְלָיו קְצָרוֹת, זְנָבוֹ אָרֹךְ וְקָדוּד. חַי בֵּין שִׂיחִים וְעֵצִים וְנִזּוֹן בִּזְרָעִים. הַנְּקֵבָה דּוֹגֶרֶת בַּקַּיִץ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בַּסְּתָו נוֹדְדִים הַיַּרְקוֹנִים לַנֶּגֶב וּלְמִצְרַיִם. — [יַרְקוֹן־, יַרְקוֹנִים, יַרְקוֹנֵי־]

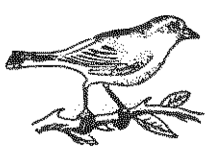
ירקון (3/4)

ב. **יַרְקוֹן*** ז׳ [מן ב׳ ירק] יָרָק, יֶרֶק (ירושלמי ביכורים סה ד). — [יַרְקוֹן, יַרְקוֹנִים, ־נֵי־]

יַרְקוֹעַ° ז׳ [מן רקע] גָּלִיל לְרַקֵּעַ בּוֹ בָּצֵק: ״וְיַרְקוֹעַ הָיָה בְּיָדוֹ וְהָיָה מְנַעְנֵעַ בּוֹ אֵילָךְ וְאֵילָךְ״ (עגנון, כפות שז). — [יַרְקוֹעַ־, יַרְקוֹעִים, ־עֵי־]

יַרְקוּת° נ׳ [מן יָרֹק] צֶבַע הַיָּרֹק, גּוֹנוֹ שֶׁל דָּבָר יָרֹק: ״הַמִּשְׁתַּנֶּה מִן הָאַדְמִימוּת אֶל הַיַּרְקוּת״ (פירוש המשניות לרמב״ם, חולין ג ג). ״יַרְקוּת שֶׁל בְּצוֹת אֲפֵרִים בְּסוֹף קַיִץ״ (טשרניחובסקי, שירים 512). ״וְאִיֵּי־סוּף אוֹצְלִים יַרְקוּת חִוֶּרֶת עַל מִשְׁטְחֵי הַמַּיִם הַקּוֹלְחִים״ (פיכמן, יז). ״יַרְקוּת הָאִילָנוֹת וְהָעֲשָׂבִים נִרְאֵית עַכְשָׁו עֲדִינָה בְּיוֹתֵר״ (טברסקי, לפידים 241). ״הִשְׂתָּרְעוּ הַשָּׂדוֹת הַמְגֻמָּרִים בְּבֹהַק תְּבוּאוֹתֵיהֶם וּבְיַרְקוּת דְּשָׁאֵיהֶם״ (שופמן, א 40). ״יַרְקוּתָם הַמְבֻשֶּׂמֶת שֶׁל שָׂדוֹת, כְּרָמִים וּמֶרְחָב״ (בת־מרים, 120). — [יַרְקוּת־]

יַרְקָן° ז׳ [מן יָרָק] 1, מוֹכֵר יְרָקוֹת. 2, מְגַדֵּל יְרָקוֹת. 3, כִּנּוּי לְסוּג שֶׁל פִּטְרִיּוֹת יְרֻקּוֹת: ״וּמִשְׁפָּחוֹת שֶׁל פִּטְרִיּוֹת, שָׁם סַמְקָנִים וְיַרְקָנִים״ (טשרניחובסקי, שירים 267). — [יַרְקַן־, יַרְקָנִים, יַרְקָנֵי־]

יַרְקָנוּת° נ׳ [מן יַרְקָן] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַיַּרְקָן. 1, מְכִירַת יְרָקוֹת. 2, גִּדּוּל יְרָקוֹת. — [יַרְקָנוּת־]

יְרַקְרַק [מן יָרֹק] תה״פ 1, ת׳ יָרֹק מְעַט, יָרֹק חִוֵּר, נוֹטֶה לְיָרֹק: ״יְרַקְרַק אוֹ אֲדַמְדָּם״ (ויקרא יג מט). ״אֶסְתֵּר יְרַקְרֹקֶת הָיְתָה, וְחוּט שֶׁל חֶסֶד מָשׁוּךְ עָלֶיהָ״ (מגילה יג.). ״עַל מֶצַע יְרַקְרַק נִתְגַּלְגֵּל גַּלְגּוּלִים״ (ביאליק, זוהר). ״וְשַׂעֲרוֹתֶיהָ מְלֵאוֹת וְנָאוֹת כַּזָּהָב, וְעֵינֶיהָ גְּדוֹלוֹת וִירַקְרַקּוֹת״ (עגנון, כלה רעו). 2, ז׳ יַרְקוּת: ״כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ״ (תהלים סח יד). ״בָּתֵּי חֹמֶר סְכוּכֵי־תֶבֶן מַבְהִיקִים מִבֵּין יְרַקְרַק דֶּשֶׁא וְאִילָנוֹת טְלוּלִים״ (ביאליק, ספיח טו). — [יְרַקְרֶקֶת גם יְרַקְרַקָּה, יְרַקְרַקִּים, יְרַקְרַקּוֹת]

יְרַקְרַקּוּת° נ׳ [מן יְרַקְרַק] צֶבַע יָרֹק מְעַט, גּוֹנוֹ שֶׁל דָּבָר הַנּוֹטֶה מְעַט לְיָרֹק: ״קָמָה שֶׁל חִטָּה גְּבוֹהָה, יְרֻקָּה מִין יְרַקְרַקּוּת שֶׁחוֹטֶפֶת לֵב, נִשְׂתָּרְעָה שָׁם״ (בורלא, עקביה 82). — [יְרַקְרַקּוּת־]

יְרַקְרֹקֶת*, ירקרוקת נ׳ [מן יְרַקְרַק] 1*, יְרוֹקָה: ״(הַמַּיִם) הַנְּקוּוִים יַחַד וְגָדֵל עֲלֵיהֶם יְרַקְרֹקֶת עָבָה וְנוֹחָה כְּשֶׁמֶן״ (רש״י שבת קמ:). 2*, ת׳ לְשׁוֹן נְקֵבָה מִן ״יְרַקְרַק״. — [יְרַקְרֹקֶת־]

יֹרֶקֶת, ירוקת נ׳ [מן ב׳ ירק] יְרוֹקָה, צְמָחִים יְרֻקִּים הָעוֹלִים עַל־פְּנֵי מַיִם עוֹמְדִים: ״וְנִים מוֹשֵׁךְ פְּנֵי מַיִם שֶׁכִּסּוּ יֹרֶקֶת״ (גלבוע, בבוקר 54). ״יֹרֶקֶת טְחוּבָה הַמִּשְׂתָּרַעַת כִּקְטִיפָה לַטַּפְסָנִית״ (בר־יוסף, העומדים 222). — [יֹרֶקֶת־]

א· יָרַשׁ [ארמית: יְרִית; ערבית: וַרִתַ׳]

~ פָּע׳ **יָרַשׁ** פ״י 1, נָחַל, קִבֵּל רְכוּשׁ אוֹ תֹּאַר, אוֹ דַּרְגָּה (וְכַדּוֹמֶה) שֶׁהִשְׁאִיר לוֹ פְּלוֹנִי בְּמוֹתוֹ: "וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" (בראשית טו ג). "אִישׁ כִּי־יָמוּת... וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ" (במדבר כז ח—יא). 2°, קִבֵּל מֵהוֹרָיו מִלֵּדָה תְּכוּנָה גּוּפָנִית אוֹ רוּחָנִית מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי יָרַשׁ מֵאִמּוֹ אֶת רַגְשָׁנוּתוֹ וַעֲדִינוּתוֹ. 3, כָּבַשׁ, הֶעֱבִיר לִרְשׁוּתוֹ: "וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ" (דברים ד א). "הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ?" (מלכים א כא יט). — [לָרֶשֶׁת אֶת־, יוֹרֵשׁ, יִירַשׁ, רַשׁ!]

~ פָּע׳ **יָרַשׁ** פ״י גָּזַל, חָמַס: "כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל" (דברים כח מב). "וְאֵיךְ כַּיּוֹם תִּירַשׁ הַיְדִידוּת?" (גבירול, א 122). "וְגִזְעָם יְשָׁרֵשׁ וּפִרְיָם יְיָרֵשׁ זְמָן" (יהודה הלוי, ד 32). — [לְיָרֵשׁ אֶת־, מְיָרֵשׁ, יְ־]

~ הִפ׳ **הוֹרִישׁ** פ״י 1, הִנְחִיל, נָתַן כִּירֻשָּׁה לַבָּאִים אַחֲרָיו: "וַאֲכַלְתֶּם אֶת־טוּב הָאָרֶץ וְהוֹרַשְׁתֶּם לִבְנֵיכֶם עַד־עוֹלָם" (עזרא ט יב). 2°, הֶעֱבִיר תְּכוּנָה בְּתוֹרָשָׁה: הָאָב הוֹרִישׁ לִבְנוֹ אֶת אַהֲבָתוֹ לַנְּגִינָה. 3, גֵּרֵשׁ, נִשֵּׁל, הֵדִיחַ: "וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַגְּשׁוּרִי" (יהושע יג יג). "וְהוֹרִישׁ ה׳ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם" (דברים יא כג). 3, דִּלְדֵּל, עָשָׂה לְעָנִי.—רְאֵה ב· ירש. — [לְהוֹרִישׁ אֶת־, מוֹרִישׁ, יוֹרִישׁ]

— **יוֹרֵשׁ־עֶצֶר** [על־פי הבנה זו בשופטים יח ז], בֶּן־הַמֶּלֶךְ הֶעָתִיד לִמְלֹךְ אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו.

ב· ירשׁ [קרוב אל ריש]

~ נִפ׳ **נוֹרַשׁ**, נִדַּלְדֵּל, הָיָה לְעָנִי: "אַל־תֶּאֱהַב שֵׁנָה, פֶּן־תִּוָּרֵשׁ" (משלי כ יג). "גַּם כִּי אִוָּרֵשׁ וַאֲהַלֵּךְ שְׁחוֹחַ... הָאוּכַל לִשְׁכֹּחַ חֶסֶד נְעוּרִים?" (רחל, ס). — [לְהִוָּרֵשׁ, נוֹרַשׁ, יִוָּרֵשׁ]

~ הִפ׳ **הוֹרִישׁ** פ״י דִּלְדֵּל, עָשָׂה לְעָנִי: "ה׳ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר" (שמואל א ב ז). — [לְהוֹרִישׁ אֶת־, מוֹרִישׁ, יוֹרִישׁ]

יר״ש ר״ת יְרֵא־שָׁמַיִם; יִרְאַת־שָׁמַיִם.

יְרֻשָּׁה, ירוּשָׁה נ׳ [מן א· ירש] 1, רְכוּשׁ שֶׁאָדָם מְקַבֵּל מֵהוֹרָיו אוֹ מִקְּרוֹבָיו לְאַחַר מוֹתָם: "קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי... כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה" (ירמיה לב ח). "שֶׁמָּא תִּפֹּל לָהּ יְרֻשָּׁה מִמָּקוֹם אַחֵר" (כתובות ה ז). "פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה אוֹ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה" (שביעית ט ט). "הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ" (אבות ב יב). 2*, תְּכוּנָה גּוּפָנִית אוֹ רוּחָנִית שֶׁאָדָם מְקַבֵּל מֵהוֹרָיו בְּתוֹרָשָׁה: רַגְשָׁנוּתוֹ הַיְתֵרָה שֶׁל פְּלוֹנִי יְרֻשָּׁה הִיא לוֹ מֵאִמּוֹ. יֵשׁ מַחֲלוֹת הָעוֹבְרוֹת בִּירֻשָּׁה. 3, קַבָּלַת דָּבָר לִרְשׁוּתוֹ, הַעֲבָרָה לִרְשׁוּתוֹ הַפְּרָטִית: "כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר" (דברים ב ה). "וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ" (יהושע א טו). [יְרֻשַּׁת־, יְרֻשּׁוֹת, יְרֻשּׁוֹת־]

— **מִשְׁפַּט־הַיְרֻשָּׁה** (ירמיה לב ח), הַזְּכוּת הַחֻקִּית לָרֶשֶׁת רְכוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמֵּת.

— **קִבֵּל בִּירֻשָּׁה**°, נָחַל, עָבַר אֵלָיו מֵהוֹרָיו אוֹ מִקְּרוֹבָיו.

יְרֵשָׁה נ׳ [מן א· ירש] יְרֻשָּׁה: "וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה, וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו" (במדבר כד יח). — [יְרֵשַׁת־]

יֵשׁ ז׳ [ארמית: אִית; אכדית: išū] 1^, דָּבָר קַיָּם, דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ, מְצִיאוּת: "שֶׁהַבְּרִיאָה — לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן" (אברהם אבן־עזרא לבראשית א א). "לִמְשֹׁךְ מֶשֶׁךְ הַיֵּשׁ מִן הָאַיִן כְּהִמָּשֵׁךְ הָאוֹר הַיּוֹצֵא מִן הָעַיִן" (גבירול, כתר מלכות כב). "גָּבַהְתָּ מִכָּל יֵשׁ, הִתְרוֹמַמְתָּ מִכָּל נִמְצָא" (בחינת העולם יג). "בְּרִיאָה חֲדָשָׁה, יֵשׁ מֵאַיִן" (ביאליק, חבלי לשון). "שִׁירַי, אַתָּה תִנְקֹם נִקְמַת יֵשִׁי מֵהֶם" (ש׳ שלום, תחרות). "דַּוְקָא הֵם אֲחוּזָתָם בַּיֵּשִׁים מוּעֶטֶת מְאֹד" (צמח, כתבים 216). 2°, כָּל אֲשֶׁר נוֹצַר, כְּלַל הַהֲוָיִים: עָלֵינוּ לִשְׁמֹר עַל הַיֵּשׁ הַחַקְלָאִי. מַה דַּל הוּא הַיֵּשׁ לְעֻמַּת הֶחָזוֹן. 3, הוֹן, רְכוּשׁ: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא" (משלי ח כא). "מַחְלְקוֹת נַחֲלָה וָיֵשׁ" (בן־סירא מב ג). 4, [כנשוא במשפט שמני] נִמְצָא, קַיָּם, שֶׁהוּא בִּמְצִיאוּת (הֵפֶךְ—אַיִן): "אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר" (בראשית יח כד). "וּמָה הָאָרֶץ... הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן?" (במדבר יג כ). "וְיֵדְעוּ כָּל־הָאָרֶץ, כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל א יז מו). "אַל־תֹּאמַר לְרֵעֲךָ: לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן, וְיֵשׁ אִתָּךְ" (משלי ג כח). "עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה" (ביאליק, המתמיד). 5 [בכינוי ועם בינוני במשפט־שאלה] אִם יָכוֹל לְ־, אוֹ רוֹצֶה לְ־: "אִם־יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל" (שופטים ו לו). "הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־ה׳ אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יג ד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [יֵשׁ־, יֶשׁ־, יֵשִׁים; יֶשְׁנִי (יש אני), יֶשְׁךָ, יֶשְׁנֵךְ, יֶשְׁנוֹ, יֶשְׁנָהּ, יֶשְׁנֵנוּ, יֶשְׁכֶם־ן גם יִשְׁכֶם־ן, יֶשְׁנָם־ן]

— **יֵשׁ!**° [תשובה רווחת בפי חייל או מלח וכו׳ למפקדו כשמילא פקודה מסוימת] הֵן! כִּדְבָרֶיךָ!: "לְהַגְבִּיר אֶת הַמְּהִירוּת! — יֵשׁ!"

— **יֵשׁ וָיֵשׁ**, 1 [בתשובה] כֵּן! בְּוַדַּאי! בְּהֶחְלֵט!: "הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ? וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב: יֵשׁ וָיֵשׁ!" (מלכים ב י טו). 2°, נִמְצָא הַרְבֵּה, מָצוּי בְּשֶׁפַע: "יֵשׁ לָנוּ גַּם הַרְבֵּה דִּבְרֵי סִפְרוּת חֲשׁוּבִים... סוֹף דָּבָר, יֵשׁ וָיֵשׁ" (ביאליק, הספר העברי א).

— **בִּטּוּל הַיֵּשׁ**^, שְׁלִילַת הַקִּיּוּם, הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת (הַמִּדָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בְּהִתְלַהֲבוּת) עַד כְּדֵי שִׁכְחָה עַצְמִית: רִקּוּדֵי חֲסִידִים נִלְהָבִים עַד כְּדֵי בִּטּוּל הַיֵּשׁ.

— **יֵשׁ אֲשֶׁר־, יֵשׁ שֶׁ־***, 1, יִקְרֶה כִּי־, פְּעָמִים שֶׁ־: "וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן... וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר" (במדבר ט כ—כא). "וְיֵשׁ אֲשֶׁר יַחֲרִישׁ הָעֶלֶם בְּמַכְאוֹבָיו" (ביאליק, מגילת ח). "יֵשׁ שֶׁהוּא בּוֹרֵר צְרוֹרוֹת כָּל הַיּוֹם וְאֵינוֹ מִתְחַיֵּב; יֵשׁ שֶׁהוּא נוֹטֵל כִּגְרוֹגֶרֶת וּמִיָּד מִתְחַיֵּב" (ירושלמי שבת י ב). "וְיֵשׁ שֶׁבְּהִתְעַלֵּף הַמִּדְבָּר בְּשָׁרָב צָהֳרַיִם — וְהִנֵּה..." (ביאליק, מתי מדבר). 2, מָצוּי אוֹ מְצוּיִים מִי שֶׁ־: "וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ: בְּמִדָּה דַקָּה... וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ: בְּמִדָּה גַסָּה" (כלים יז יא—יב). "יֵשׁ יוֹרְדִים אֶל בֵּיתָם... וְיֵשׁ שֶׁיָּפוּצוּ לַכְּפָרִים הַקְּרוֹבִים... אַף יֵשׁ אֲשֶׁר נִבְחַר לְחָתָן" (ביאליק, המתמיד).

— **יֵשׁ אוֹמְרִים*** (הוריות יג:) (~גּוֹרְסִים^, ~סוֹבְרִים°, וְכוּ׳), מְצוּיִים אֲנָשִׁים הַחוֹשְׁבִים כִּי־..., אֲחֵרִים מְשַׁעֲרִים שֶׁ־.

— **יֵשׁ אֶת לְבָבוֹ, יֵשׁ אֶת נַפְשׁוֹ**, הוּא רוֹצֶה, הוּא חָפֵץ: "הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ?" (מלכים ב י טו). "אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי" (בראשית כג ח). "אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת הַמַּעְיָן..." (ביאליק, אם יש).

— **יֵשׁ בְּדַעְתּוֹ לְ־°, יֵשׁ בִּרְצוֹנוֹ לְ־°**, הוּא מִתְכַּוֵּן, הוּא רוֹצֶה לְ־: יֵשׁ בְּדַעְתִּי לְבַקֵּר מָחָר בַּתַּעֲרוּכָה.

— **יֵשׁ בּוֹ לְ־*, יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי־***, הוּא יָכוֹל, הוּא מַסְפִּיק לְ־: "אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ" (כלאים ה א). "יֵשׁ בַּדָּבָר לְהָקֵל

וּלְהַחֲמִיר" (נדרים י ח). "שָׂרָה פִּתּוֹ בְּיַיִן וְיֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְצָרֵף כְּזַיִת" (נזיר ו א). "וְיֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְהָמִית אֶת רוּחֵךְ" (ביאליק, בעיר).

— יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם־*, הוּא כּוֹלֵל בְּתוֹכוֹ, הוּא בִּבְחִינַת־: "מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם גָּזֵל" (גיטין ה ח). הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם אֲבַק־חֲנֻפָּה.

— יֵשׁ בְּלִבּוֹ עָלָיו* [על־פי סנהדרין ו ו], הוּא מִתְרַעֵם עָלָיו, הוּא שׁוֹמֵר לוֹ טִינָא: "תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל יִשְׂרָאֵל" (פסיקתא רבתי כב). "רוֹאֶה אֲנִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ עָלֵינוּ, אִם כֵּן נְבָרֵר אֶת הַדָּבָר וְנְיַשֵּׁב אוֹתוֹ" (עגנון, כלה קסט). "יְהוּדָה יֵשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ עָלַי... אֵינִי יוֹדֵעַ מִפְּנֵי־מָה" (קבק, במשעול 129).

— יֵשׁ לוֹ, נִמְצָא בִּרְשׁוּתוֹ: "יֶשׁ־לִי רָב, אָחִי" (בראשית לג ט). "יֵשׁ לִי עֵדִים שֶׁאֲנִי טְהוֹרָה" (תוספתא כתובות ב ב). "יֶשׁ־לִי מִשֶּׁלִּי רַב מֹהַר" (ביאליק, בין נהר פרת).

— יֵשׁ לוֹ עָלָיו*, הוּא תּוֹבֵעַ מִמֶּנּוּ, פְּלוֹנִי חַיָּב לוֹ: "יֵשׁ לִי עָלֶיךָ כָּךְ וְכָךְ מִן הַבָּשָׂר שֶׁאָכַלְתָּ" (במדבר רבה כ). "אֲבוֹת הָעוֹלָם מַה יֵּשׁ לָהֶם עָלַי? אִם בָּאתִי לְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם, אֲנִי יֵשׁ לִי עֲלֵיהֶם" (קהלת רבה ד, וטוב משניהם). "רַק תַּגִּיד כַּמָּה יֵשׁ לְךָ עָלַי" (הזז, יעיש ג 236).

— יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ לְ־, הוּא יָכוֹל, בְּכֹחוֹ לְ־: "יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע" (בראשית לא כט).

— יֵשׁ לוֹ בְּיַד פְּלוֹנִי*, פִּקְדוֹנוֹ נִמְצָא בִּידֵי פְּלוֹנִי: "לִיטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ" (שבועות ו ג).

— יֵשׁ יוֹם, יָבוֹא יוֹם, יִקְרֶה בְּאַחַד הַיָּמִים: "כִּי יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם" (ירמיה לא ה). "יֶשׁ־יוֹם — וּמִיָּם עַד יָם יֵצְאוּ יִשְׁתּוֹמְמוּ לִרְאוֹת מַה פָּעַל קְטֹן גּוֹיִם" (ביאליק, ברכת עם).

— יֵשׁ לְ־ [שם־הפועל] 1 ^, נִתָּן לְ־: "וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב בְּדֹחַק" (בספרות הפרשנית). 2 °, צָרִיךְ, רָאוּי: "יֵשׁ לְהַבְרִיחַ אֶת הַתַּרְנְגֹלֶת" (ביאליק, מאחורי). בְּכָל עִנְיְנֵי הַמִּשְׂרָד יֵשׁ לִפְנוֹת אֶל הַמַּזְכִּיר.

— וְיֵשׁ לוֹמַר ^, וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב ^ [דיבור רגיל בפי פרשני התלמוד] אֶפְשָׁר לַעֲנוֹת עַל כָּךְ, אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אֶת הַדָּבָר בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עוֹד קֻשְׁיָה.

— מַה יֵּשׁ? ° [בלשון־הדיבור] מָה רְצוֹנְךָ? מַה קָּרָה?

— מַה יֵּשׁ לְךָ?* מַה קָּרָה אוֹתְךָ?: "וְהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים לוֹ: רִבּוֹן הָעוֹלָם, מַה יֵּשׁ לְךָ? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם וְכוּ'" (שמות רבה ל).

— אֵין־יֵשׁ, לֹא־יֵשׁ, אַיִן, אֵין בַּנִּמְצָא: "לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ" (איוב ט לג). "אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם" (תהלים קלה יז). "אֱלֹהִים יֵשׁ לוֹ הַכֹּל, אֲנִי לֹא יֵשׁ לִי כָּל מְאוּמָה" (עגנון, האש יא).

— יֶשְׁנוֹ בְּ־*, 1, חָל עַל־: "כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּ'קוּם אֱכֹל מַצָּה' יֶשְׁנוֹ בְּ'בַל תֹּאכַל חָמֵץ'" (פסחים מג:). 2, הוּא מָצוּי אֵצֶל־, רָגִיל בְּ־: "כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ־אֶרֶץ, לֹא בִּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא" (קידושין א י). "אֲנִי עָצֵל מִטִּבְעִי, יֶשְׁנִי יוֹתֵר בְּ'עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן' מִבְּ'קוּם וַעֲשֵׂה'" (מגדלי מר"ס, רנח).

ישב [אוגריתית: ישב; אכדית: (w)ašābu; ארמית: יְתִיב; ערבית: וַתַ'אבַ מושב]

~ פָּע' יָשַׁב פ"ע 1, נָח וְנִשְׁעַן בְּכָל כֹּבֶד גּוּפוֹ עַל הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה שֶׁלּוֹ: "וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא" (שמואל א א ט). "וְיָשַׁבְתְּ עַל־מִטָּה כְבוּדָּה" (יחזקאל לג מא). "כְּשֶׁהַנָּשִׂיא נִכְנָס כָּל הָעָם עוֹמְדִים, וְלֹא יֵשְׁבוּ עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם: שְׁבוּ!" (תוספתא סנהדרין ז ח). בְּבַקָּשָׁה לָשֶׁבֶת! 2, גָּר, שָׁכַן, זְמַנִּית אוֹ שָׁהָה בִּקְבִיעוּת בְּמָקוֹם: "אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן, וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר" (בראשית יג יב). "וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ" (דברים ח יב). "לִפְעָמִים יוֹשֵׁב כָּאן חֹדֶשׁ אוֹ יוֹתֵר וְנוֹסֵעַ מִכָּאן" (רש"י בראשית יב ט). פְּלוֹנִי יוֹשֵׁב בְּתֵל־אָבִיב. 3*, נִמְצָא, הִתְקַיֵּם: "וְיָשְׁבָה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם" (ירמיה יז כה). "עִיר שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל" (עירובין סא.). 4*, הֻנַּח, הוּשַׂם: "חָבִית שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ" (אהלות ט טז). "יָשַׁב לוֹ קוֹץ בְּוֵשֶׁט" (חולין מג:). — [לָשֶׁבֶת גם לֵישֵׁב*; יוֹשֵׁב, יָשֵׁב; שֵׁב!]

~ נִפ' נוֹשַׁב, אֻכְלַס, הָיָה לְמָקוֹם שֶׁשּׁוֹכְנִים בּוֹ בְּנֵי־אָדָם: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת" (שמות טז לה). "וְהֶעָרִים הַנּוֹשָׁבוֹת תֶּחֱרַבְנָה" (יחזקאל יב כ). "מֶלֶךְ פָּרוּעַ יַשְׁחִית עִיר, וְעִיר נוֹשֶׁבֶת בְּשֵׂכֶל שָׂרֶיהָ" (בן־סירא, י ב). — [לְהִוָּשֵׁב, נוֹשָׁב, יִוָּשֵׁב]

~ פִּע' יִשֵּׁב פ"י 1 °, שִׁכֵּן, הִקְצָה מָקוֹם לָשֶׁבֶת עָלָיו בִּקְבִיעוּת: קֶרֶן־הַיְסוֹד יִשְּׁבָה אֶת הָעוֹלִים עַל אַדְמוֹת הַגָּלִיל. 2 °, עָשָׂה מָקוֹם רֵיק לִמְקוֹם יִשּׁוּב, כּוֹנֵן בּוֹ יִשּׁוּבִים: חֲלוּצֵי יִשְׂרָאֵל יִשְּׁבוּ אֶת עֵמֶק יִזְרְעֶאל. 3, קָבַע, כּוֹנֵן, שָׂם בְּמָקוֹם קָבוּעַ: "וְיִשְּׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ, וְנָתְנוּ בָךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם" (יחזקאל כה ד). "הַבַּנַּאי שֶׁיִּשֵּׁב אֶת הָאֶבֶן" (ירושלמי שבת י ד). "שֶׁעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין לְיַשְּׁבוֹ" (שמות רבה נב). "נִזְדָּרֵז וְיִשֵּׁב כַּהֲלָכָה אֶת הַכּוֹבַע עַל רֹאשׁוֹ" (ביאליק, מעשה לא יוכל). 4* [בהשאלה] סִדֵּר, עָרַךְ בְּאֹפֶן הַמַּנִּיחַ אֶת הַדַּעַת: "'וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם'... יִשֵּׁב לָהֶם סִבְלוֹתָם בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן, בֵּין בָּחוּר לְזָקֵן" (ויקרא רבה לז). הַבּוֹרֵר הִצְלִיחַ לְיַשֵּׁב אֶת הַסִּכְסוּךְ בֵּין הַצְּדָדִים. אֶפְשָׁר לְיַשֵּׁב אֶת הָעִנְיָן בִּמְעַט רָצוֹן טוֹב. 5 ^, בֵּאֵר, תֵּרֵץ עִנְיָן שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ עוֹד קֹשִׁי: "וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי" (רש"י בראשית לג כ). "וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ (אֶת הַפָּסוּק) עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ" (רש"י שמות כג ב). "רוֹאֶה אֲנִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ עָלֵינוּ, אִם כֵּן נְבָרֵר אֶת הַדָּבָר וּנְיַשֵּׁב אוֹתוֹ" (עגנון, כלה קסט). — [לְיַשֵּׁב אֶת־; מְיַשֵּׁב, יְיַשֵּׁב]

~ פֻּע' יֻשַּׁב*, 1 °, שֻׁכַּן, הֻקְצָה לוֹ מָקוֹם לָגוּר בּוֹ: הָעוֹלִים יֻשְּׁבוּ עַל אַדְמוֹת הַשָּׁרוֹן. 2* אֻכְלַס: "הֶרְאָהוּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְיֻשֶּׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ" (ספרי וזאת הברכה קמט). עֵמֶק יִזְרְעֶאל יֻשַּׁב בְּרֻבּוֹ עַל־יְדֵי חֲלוּצֵי יִשְׂרָאֵל. 3 ^, נִקְבַּע, הוּשַׂם: "וְנִמְצָא (הַחֹשֶׁן) מְיֻשָּׁב עַל הַמְּעִיל יָפֶה" (רש"י שמות כח כז). 4 °[בהשאלה] סֻדַּר, נֶעֱרַךְ בְּאֹפֶן הַמֵּנִיחַ אֶת הַדַּעַת: הַסִּכְסוּךְ שֶׁפָּרַץ בֵּין הַשְּׁכֵנִים יֻשַּׁב בְּהִתְעָרְבוּתוֹ שֶׁל הַמּוֹשֵׁל. 5 ^, בֹּאַר, הֻסְבַּר אוֹ תֹּרַץ וְנֶעֱלַם הַקֹּשִׁי מִמֶּנּוּ: "וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל אֵין מְיֻשָּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ" (רש"י בראשית ג כב). "אֵינוֹ מְיֻשָּׁב לִי" (רש"י קהלת ח יד). הַפָּסוּק הַקָּשֶׁה יֻשַּׁב עַל־יְדֵי הַפַּרְשָׁן [וראה עוד ערך מְיֻשָּׁב*] — [מְיֻשָּׁב, יְיֻשַּׁב]

~ הִת' הִתְיַשֵּׁב* 1 °, הִשְׁתַּקַּע, עָבַר לִחְיוֹת בִּקְבִיעוּת בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים הִתְיַשְּׁבוּ בַּנֶּגֶב. 2*, נוֹשַׁב, אֻכְלַס, שָׁכְנוּ בּוֹ אֲנָשִׁים: "כָּל אֶרֶץ שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ אָדָם הָרִאשׁוֹן לְיִשּׁוּב — נִתְיַשְּׁבָה" (ברכות לא.). 3 °, תָּפַס מְקוֹם יְשִׁיבָה, יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ: הַהַצָּגָה הִתְחִילָה לְאַחַר שֶׁהִתְיַשֵּׁב כָּל הַקָּהָל אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ. 4 ° [בהשאלה] הִסְתַּדֵּר, בָּא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם: הַסִּכְסוּךְ בֵּין הַצְּדָדִים נִתְיַשֵּׁב סוֹף סוֹף. 5 ^, נִתְבָּאֵר בְּאֹפֶן הַמִּתְקַבֵּל עַל

הַדַּעַת: "וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן" (רש"י בראשית מט כב). – [לְהִתְיַשֵּׁב, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הוֹשִׁיב פ"י 1, גָּרַם שֶׁפְּלוֹנִי יֵשֵׁב, הֵבִיא אֶת פְּלוֹנִי לְמַצַּב יְשִׁיבָה: "וַיּוֹשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא הַמַּמְלָכָה" (דברי הימים ב כג כ). "הַמּוֹשֶׁבֶת אֶפְרוֹחִים" (תוספתא שבת ו יז). 2, שִׁכֵּן אֲנָשִׁים, קָבַע לִמְקוֹם יִשּׁוּב, אִכְלֵס: "וְהֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן חוּרָם לִשְׁלֹמֹה בָּנָה שְׁלֹמֹה אוֹתָם, וַיּוֹשֶׁב שָׁם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברי הימים ב ח ב). "וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ, וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ" (ישעיה נד ג). 3*, מִנָּה, הִפְקִיד: "עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא וְתִקֵּן שֶׁיְּהוּ מוֹשִׁיבִין מְלַמְּדֵי־תִינוֹקוֹת בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה" (בבא בתרא כא.) "אֵין מוֹשִׁיבִין בְּסַנְהֶדְרֵי אֶלָּא בַּעֲלֵי־קוֹמָה וּבַעֲלֵי־חָכְמָה" (סנהדרין יז.). – [לְהוֹשִׁיב אֶת־, מוֹשִׁיב, יוֹ־]

~ הָפ׳ הוּשַׁב, 1°, נִצְטַוָּה לָשֶׁבֶת, נִתַּן לוֹ מָקוֹם שֶׁיֵּשֵׁב עָלָיו: הַתַּלְמִיד הוּשַׁב עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה עַל הַסַּפְסָל הָרִאשׁוֹן. 2, הִתְנַחֵל, הִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם: "וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (ישעיה ה ח). 3, אֻכְלַס, הָפַךְ לִהְיוֹת מְקוֹם יִשּׁוּב: "הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם: תּוּשָׁב, וּלְעָרֵי יְהוּדָה: תִּבָּנֶינָה" (ישעיה מד כו). – [מוּשָׁב, יוּשַׁב]

– יָשַׁב בְּדִין*, כִּהֵן כְּשׁוֹפֵט, דָּן: "עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּדִין, קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּאר כֻּלָּן" (סנהדרין ז:).

– יָשַׁב בָּטֵל°, לֹא עָשָׂה כָּל עֲבוֹדָה, הִתְבַּטֵּל.

– יָשַׁב בִּישִׁיבָה*, 1*, לָמַד תּוֹרָה בְּבֵית־מִדְרָשׁ לְתַלְמוּד (תוספתא דמאי ב יג). 2°, הִשְׁתַּתֵּף בָּאֲסֵפָה לְשֵׁם דִּיּוּן בְּעִנְיָן מְסֻיָּם.

– יָשַׁב בַּמַּאְרָב (תהלים י ח), אָרַב, צָפָה בְּמָקוֹם סֵתֶר לִשְׁעַת הַכּשֶׁר לִתְקֹף אֶת אוֹיְבוֹ.

– יָשַׁב בְּתַעֲנִית* (עירובין יח:), צָם, הִתְעַנָּה.

– יָשַׁב רֹאשׁ [עַל־פִּי איוב כט כה], יָשַׁב בָּרֹאשׁ* [על־פי כתובות קג:], נִהֵל אֶת הַדִּיּוּנִים בָּאֲסֵפָה.

– יָשַׁב עַל הָאָבְנַיִם° [שאול מן שמות א טז] עָסַק וְטִפֵּל בְּדָבָר: "בְּשָׁעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים וְיוֹשֵׁב 'עַל הָאָבְנַיִם' וּמִתְקַשָּׁה בְּהַרְצָאַת מַחְשְׁבוֹתָיו" (ביאליק, חבלי לשון). "מְצָאתִי הָאֵיבָה כְּבָר יָשְׁבוּ עַל הָאָבְנַיִם" (שזר, כוכבי 183).

– יָשַׁב עַל גֶּחָלִים°, נֶחְפַּז בְּיוֹתֵר, לֹא יָכֹל לָשֶׁבֶת בִּמְנוּחָה וּבְסַבְלָנוּת: "מַה דָּחֲקָה לָהֶם הַשָּׁעָה?... כְּלוּם יוֹשְׁבִים הֵם שָׁם עַל גֶּחָלִים לוֹהֲטוֹת?" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנד). "יוֹשֵׁב תַּחְתָּיו כְּמִי שֶׁיּוֹשֵׁב עַל גֶּחָלִים" (סביב, כערער 19).

– יָשַׁב עַל כִּסֵּא אָבִיו, יָרַשׁ אֶת מִשְׂרָתוֹ אוֹ אֶת מַעֲמָדוֹ שֶׁל אָבִיו (מַלְכוּת, רַבָּנוּת וְכַדּוֹמֶה): "וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו" (מלכים א ב יב).

– יָשַׁב עַל הַמְּדוֹכָה*, טָרַח וְטִפֵּל הַרְבֵּה בְּעִנְיָן, יָגַע בְּפִתְרוֹן בְּעָיָה מְסֻבֶּכֶת: "מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁעַל מְדוֹכָה זוֹ יָשַׁב חַגַּי הַנָּבִיא" (יבמות טז.). "מִיּוֹם שֶׁעָמַדְתִּי עַל הַשְׂכָּלָתִי אֲנִי יוֹשֵׁב עַל אוֹתָהּ מְדוֹכָה לִמְצֹא הֶתֵּר לְגִלּוּי־רֹאשׁ" (ליפסון, מדור 970). "שְׁנֵיהֶם יוֹשְׁבִים עַל מְדוֹכָה זוֹ, תּוֹהִים וְהוֹפְכִים בָּהּ, מְדַיְּנִים זֶה עִם זֶה" (ברקוביץ, תר׳ אדם רכא). [עיין עוד ערך מְדוֹכָה]

– יָשַׁב אֶל עַקְרַבִּים (יחזקאל ב ו), נִמְצָא בְּחֶבְרָה רָעָה וּמַזִּיקָה לוֹ, נִמְצָא בֵּין שׂוֹנְאִים.

– יָשַׁב עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה°, 1, הִתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ: "וְשׁוּב הָיָה יוֹשֵׁב כָּל הַיּוֹם, לְרַבּוֹת חֲצִי הַלַּיְלָה, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה" (עגנון, כלה שלם). 2, הִתְמַסֵּר כֻּלּוֹ לְדָבָר, הִקְדִּישׁ כָּל זְמַנּוֹ לְדָבָר מְסֻיָּם.

– יָשַׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים° [שאול מן נידה סו., ושם: שבעת הימים הנקיים שאשה צריכה לספור לאחר טומאת זוב דמה, לפי ויקרא טו כח; במגנון הלצי] טָרַח וְטִפֵּל וְעָמַל הַרְבֵּה בְּדָבָר: "יוֹשֵׁב אֲנִי עַל כָּל טִפַּת דְּיוֹ שִׁבְעָה נְקִיִּים... וְהוּא חוֹזֵר וְיוֹשֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים" (ביאליק, אגרות א קנב).

– יָשַׁב תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ (מיכה ד ד), [בהשאלה] חַי חַיֵּי שָׁלוֹם וָנַחַת.

– יָשְׁבָה עִיר (אֶרֶץ וְכו׳), הָעִיר הִתְקַיְּמָה, הָיְתָה מְאֻכְלֶסֶת בְּתוֹשָׁבִים: "וְיָשְׁבָה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם" (ירמיה יז כה). "מֵאֶחָד עֲרִירִי יְרֵא ה׳ תֵּשֵׁב עִיר וּמִמִּשְׁפַּחַת בֹּגְדִים תֶּחֱרַב" (בן־סירא טז ו).

– שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה* [שאול מן עירובין ק., ושם ההוראה: הימנע מדבר עבירה, לעומת הדיבור "קום ועשה!" (עסוק בקיום מצוות)] אַל תִּדְחַק אֶת הַקֵּץ, הַמְתֵּן עַד שֶׁיִּתְפַּתְּחוּ הַמְּאֹרָעוֹת מֵעַצְמָם.

– וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב* [דיבור רווח בפי פרשני התלמוד], הָעִנְיָן נִתָּן לְהֶסְבֵּר מַנִּיחַ אֶת הַדַּעַת, אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אֶת הַדָּבָר בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עוֹד קֻשְׁיָה.

– יִשֵּׁב אֶת הַדַּעַת*, הִבְהִיר אֶת הַמַּחֲשָׁבָה, גָּרַם צְלִילוּת הַדַּעַת: "וְעִנְיְנֵי אַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ... רְאוּיִין לְהַקְדִּימָן, שֶׁהֵן מְיַשְּׁבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה" (רמב"ם, יסודי התורה ד יג). "הָיִיתִי זָקוּק לְיָדָהּ הַטּוֹבָה, לְמַבַּט עֵינֶיהָ, לְחִיּוּכָהּ הַמְיַשֵּׁב אֶת הַדַּעַת" (פיכמן, צח).

– יִשֵּׁב עַצְמוֹ*, הִרְגִּיעַ אֶת עַצְמוֹ, הִתְיַשֵּׁב, הִתְרַכֵּז: "יִשֵּׁב עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה" (ירושלמי יומא מ ב).

– יִשֵּׁב אֶת הַלֵּב*, יִשֵּׁב אֶת הַנֶּפֶשׁ*, גָּרַם קֹרַת־רוּחַ, הִרְגִּיעַ: "'וַיְדַבֵּר עַל לֵב הַנַּעֲרָה'... דְּבָרִים שֶׁמְּיַשְּׁבִים אֶת הַלֵּב" (בראשית רבה פ). "שֶׁהַחֹמֶץ מְיַשֵּׁב אֶת הַנֶּפֶשׁ" (ירושלמי שבת יד ד). "שִׂיחָה נָאָה מְיַשֶּׁבֶת אֶת הַלֵּב" (עגנון, כפות קעט). "הָיְתָה הַקְּהִוּת דָּבָר בְּעִתּוֹ, שֶׁהוּא מְיַשֵּׁב אֶת הַנֶּפֶשׁ" (הזז, יעיש ד 147).

– דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו* (ברכות טז.), לִבּוֹ מְיֻשָּׁב* (יומא עה.), 1, אֵינוֹ בָּהוּל וּפָזִיז, הוּא שׁוֹקֵל בִּמְתִינוּת אֶת מַעֲשָׂיו. 2, הוּא בָּטוּחַ וְשָׁלֵו, אֵינוֹ מְפַחֵד, הוּא שָׁקֵט וְרָגוּעַ: "הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, אִם יֵשׁ לוֹ מִי לֶאֱחֹז בַּחֲמוֹרוֹ, יֵרֵד וְיִתְפַּלֵּל לְמַטָּן; וְאִם לָאו, מִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹמוֹ... שֶׁכָּךְ לִבּוֹ מְיֻשָּׁב" (ירושלמי ברכות ח ב).

– הִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר* (בבא קמא כ:), הִתְיָעֵץ, נִמְלַךְ, שָׁקַל וְעִיֵּן כֵּיצַד לִנְהֹג בְּמִקְרֶה מְסֻיָּם: "צְרִיכִין בֵּית־דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין וְלֹא יְאִיצוּ" (רמב"ם, סנהדרין יד י). "וְאוּלָם מִיָּד הִתְיַשְּׁבָה בַּדָּבָר, כִּי אֵין זֶה דֶּרֶךְ סִגְנוֹנוֹ שֶׁל אָבִיהָ" (ברקוביץ, הראשונים סב).

– הִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ (עָלָיו)*, הִתְיַשְּׁבָה נַפְשׁוֹ*, 1, נִרְגַּע, נַעֲשָׂה מְיֻשָּׁב, שָׁקוּל וּמָתוּן: "זִקְנֵי תוֹרָה... כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין, דַּעְתָּן מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶן" (קינים ג ו). "הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָיֵף אוֹ מֵצֵר, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ" (רמב"ם, תפילה ד טו). "וְכִי נִתְקָרְרָה מְעַט רוּחֲכֶם, רַבּוֹתַי, וְנִתְיַשְּׁבָה דַּעְתְּכֶם?" (מנדלי מו"ס, שצר). "מְשֶׁיְּבַצֵּעַ מַעֲשֵׂהוּ בְּפַת שַׁחֲרִית... דַּעְתּוֹ מִתְיַשֶּׁבֶת עָלָיו" (ביאליק, אריה א). 2, שָׁבָה רוּחוֹ אֵלָיו, הוּקַל לוֹ: "עֲבֵרָה שֶׁהָרִיתָה

בְּשַׂר קֹדֶשׁ... אִם נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ, מוּטָב; וְאִם לָאו, מַאֲכִילִין אוֹתָהּ״... (יומא פב.). עַד כַּמָּה מִתְיַשֶּׁבֶת נֶפֶשׁ?... כִּגְרוֹגֶרֶת״ (איכה רבתי א, כל עמה).

— **הוֹשִׁיב אִשָּׁה**, [בהשאלה] נָשָׂא לוֹ אִשָּׁה: ״וַיִּמָּצֵא מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הוֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת״ (עזרא י יח).

יַשְׁבָן° ז׳ [מן ישב, יָשַׁב] 1. אָדָם הַמַּרְבֶּה בִּישִׁיבָה, הַמְּמַעֵט לְהִתְהַלֵּךְ. 2. [בלשון-המוגית] עַכּוּז, שֵׁת, אֲחוֹרַיִם: ״אִם יֵשׁ ׳יַשְׁבָן׳ בְּמִכְנָסָיו, יֵצֵא לְהֵאָבֵק עִמִּי״ (בורלא, עקביה 210). ״פְּלוֹנִית מְהַלֶּכֶת בְּנִעְנוּעַ הַיַּשְׁבָן״. — [יַשְׁבַן־, יַשְׁבָנִים, יַשְׁבָנֵי־]

יַשְׁבָנוּת° נ׳ [מן ישב, יָשַׁב] עֲרִיכַת הִתְיַשְּׁבוּת שֶׁל קִבּוּצֵי אֲנָשִׁים, קוֹלוֹנִיזַצְיָה: ״שֶׁהִכִּיר אֶת הֲלִיכוֹתֵיהֶם שֶׁל הָאַנְגְּלִים בְּהֹדּוּ וְשִׁיטַת הַיַּשְׁבָנוּת שֶׁלָּהֶם הָיְתָה לוֹ לְזָרָא״ (ר׳ בנימין, כנסת 48). שִׁיטוֹת הַיַּשְׁבָנוּת שֶׁל הַסּוֹכְנוּת לְעִנְיְנֵי הַגִּירָה. — [יַשְׁבָנוּת־]

יַשְׁבָנִי° ת׳ [מן יַשְׁבָנוּת] שֶׁעִנְיָנוֹ הִתְיַשְּׁבוּת, הַמְּטַפֵּל בְּיִשּׁוּב אֲנָשִׁים עַל הַקַּרְקַע: הַפְּעֻלָּה הַיַּשְׁבָנִית הֻכְתְּרָה בְּהַצְלָחָה. — [יַשְׁבָנִית, יַשְׁבָנִיִּים, יַשְׁבָנִיּוֹת]

יש״ו ר״ת יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ.

יִשּׁוּב* ז׳ [מן ישב, יִשֵּׁב] 1°. אֻכְלוּסִיָּה, כְּלַל הַתּוֹשָׁבִים בְּאֶרֶץ אוֹ בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם: הַיִּשּׁוּב בְּאֵירוֹפָּה צָפוּף הַרְבֵּה מִן הַיִּשּׁוּב בְּאַפְרִיקָה. הַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. יִשּׁוּב עִירוֹנִי וְיִשּׁוּב כַּפְרִי. 2*. מָקוֹם מְיֻשָּׁב עַל־יְדֵי אֲנָשִׁים, מָקוֹם נוֹשָׁב: ״אוֹ שֶׁהִפְקִיד לוֹ בַּיִּשּׁוּב, לֹא יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר״ (בבא קמא י ו). ״כָּל הַיִּשּׁוּב כֻּלּוֹ תַּחַת כּוֹכָב אֶחָד יוֹשֵׁב״ (פסחים צד.). יִשּׁוּבֵי הַסְּפָר. 3*. כִּנּוּי לְמָקוֹם תַּרְבּוּת וְחַיֵּי חֶבְרָה מְתֻקָּנִים: ״וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ, אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב״ (קידושין א י). 4*. שִׁכּוּן, אִכְלוּס הוֹשָׁבַת אֲנָשִׁים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״יִשּׁוּב הָעוֹלָם בְּבוּרוֹת... יִשּׁוּב הָעוֹלָם בְּאִילָנוֹ״ (ירושלמי בבא בתרא יג ג). יִשּׁוּב פְּלִיטֵי יִשְׂרָאֵל בְּמוֹלַדְתָּם. מִצְוַת יִשּׁוּב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. 5°. הַסְדָּרָה, הֲבָאָה לִידֵי סֵדֶר, סִלּוּק הַקֻּשְׁיִים עַל־יְדֵי הֶסְכֵּם: יִשּׁוּב הַסִּכְסוּךְ שֶׁנָּפַל בֵּין הַשְּׁכֵנִים. יִשּׁוּב בְּעָיַת הָאַבְטָלָה. 6*. בֵּאוּר, הַסְבָּרָה הַמְּסַלֶּקֶת קֻשְׁיִים: ״וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה, אַךְ זֶה יִשּׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא״ (רש״י בראשית ד ח). יִשּׁוּב הַסְּתוּמוֹת וְהַסְּתִירוֹת שֶׁבַּסֵּפֶר. 7*. מַחֲשָׁבָה שְׁקוּלָה וּצְלוּלָה [קיצור הצירוף ״יישוב-הדעת״, ראה להלן]: ״וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית... בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת אֹזֶן... בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב״ (אבות ו ה). — [יִשּׁוּב־, יִשּׁוּבִים, יִשּׁוּבֵי־]

— **יִשּׁוּב־הַדַּעַת***, דֵּעָה שְׁקוּלָה, מַחֲשָׁבָה צְלוּלָה: ״בְּיִשּׁוּב־הַדַּעַת בָּאת (חַוָּה) עָלָיו. אָמְרָה לוֹ: מָה אַתָּה סָבוּר, שֶׁאֲנִי מֵתָה וְחַוָּה אַחֶרֶת נִבְרֵאת לְךָ?״ (בראשית רבה כ). ״אַךְ כַּאֲשֶׁר שַׁבְתִּי וְהִתְבּוֹנַנְתִּי בַּדָּבָר בְּיִשּׁוּב־הַדַּעַת, רָאִיתִי כִּי פַּחַד־שָׁוְא פְּחַדְתִּי״ (אחד העם, קטז). ״וְהַכֹּל הָיָה עוֹשֶׂה בְּטוּב־לֵב, בְּמְתִינוּת וּבְיִשּׁוּב־הַדַּעַת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קטו). ״וְכָל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עוֹשֶׂה הוּא בִּמְתִינוּת, בְּיִשּׁוּב־הַדַּעַת״ (טשרניחובסקי, סיפורים 140).

— **יִשּׁוּב־הָעוֹלָם***, **יִשּׁוּבוֹ־שֶׁל־עוֹלָם***, 1°. תִּקּוּן הַחֶבְרָה כָּרָאוּי לְצָרְכֵי הָאָדָם. 2*. חַיֵּי־חֶבְרָה תַּקִּינִים, הַתַּרְבּוּת הַחָמְרִית שֶׁל הָאֱנוֹשׁוּת, חַיֵּי הַמַּעֲשֶׂה: ״לְפִי שֶׁאֵין (הַמְשַׂחֲקִים בְּקוּבְיָא) עֲסוּקִין בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (סנהדרין כד:). ״לַעֲסֹק בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם וְלִמְצֹא לֶחֶם לְנַפְשׁוֹ״ (יל״ג, פרוזה קכג).

— **יִשּׁוּב־סְפָר**°, מָקוֹם מְיֻשָּׁב הַסָּמוּךְ לִגְבוּל הַמְּדִינָה.

— **דְּבַר־שֶׁל־יִשּׁוּב**°, דְּבַר טַעַם: ״הֶחֱזִיר לוֹ מָרִי סָעִיד בְּנַחַת דְּבַר־שֶׁל־יִשּׁוּב״ (הזז, היושבת 279).

— **אָדָם־מִן־הַיִּשּׁוּב**° [על־פי קידושין א י], **אָדָם־שֶׁל־יִשּׁוּב*** (בראשית רבה לה), בֶּן־תַּרְבּוּת, מַשְׂכִּיל, אָדָם הַחַי חַיֵּי חֶבְרָה תַּקִּינִים. רְאֵה אָדָם.

— **בֶּן־יִשּׁוּב**°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם שֶׁבָּא מֵעֲיָרָה קְטַנָּה אוֹ מִכְּפָר נִדָּח וְאֵינוֹ רָגִיל בְּחַיֵּי הַכְּרַךְ [ראה להלן יִשּׁוּבַאי].

— **נְקֻדַּת־יִשּׁוּב**°, מָקוֹם מְיֻשָּׁב עַל־יְדֵי בְּנֵי־אָדָם, כְּפָר, מוֹשָׁבָה וְכַדּוֹמֶה.

— **אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב***, אֵינֶנּוּ בֶּן־תַּרְבּוּת, הוּא פֶּרֶא: ״וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ — אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב״ (קידושין א י).

יָשׁוּב* ת׳ [מן ישב, יָשַׁב] 1°. הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל יְשִׁיבָה: ״הוּא יָשׁוּב מְכֻרְבָּל בְּתוֹךְ כָּרְסָתוֹ״ (קבק, בצל 6). ״אָכַלְנוּ... יְשׁוּבִים זֶה מוּל זֶה אֶל שֻׁלְחָן״ (שרת, משוט 336). 2*. מְאֻכְלָס, מְיֻשָּׁב, לֹא חָרֵב: ״לֹא מָכַר לֹא אֶת מְחִצַּת הַקָּנִים... וְלֹא אֶת הַגַּת וְלֹא אֶת הַבּוֹר וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, בֵּין חֲרֵבִין בֵּין יְשׁוּבִין״ (בבא בתרא ד ט). — [יְשׁוּבָה, יְשׁוּבִים, יְשׁוּבוֹת]

יִשּׁוּבַאי° ז׳ [מן יִשּׁוּב, על־פי היידיש: ״יישובניק״] בֶּן־כְּפָר: ״מָה אָנוּ יוֹדְעִים עַל דְּבַר חֵלֶק גָּדוֹל שֶׁל יְהוּדֵי פּוֹלַנְיָה לְפָנִים, הַיִּשּׁוּבָאִים?״ (סוקולוב, במראות 23). — [יִשּׁוּבָאִית, יִשּׁוּבָאִים, יִשּׁוּבָאִיּוֹת]

יִשּׁוּבִי° [מן יִשּׁוּב] 1° ת׳ שֶׁל יִשּׁוּב, שֶׁל כְּלַל הַתּוֹשָׁבִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״עַל־יְדֵי עֲלִיָּתָם אַרְצָה... הֵקִימוּ אֶת הַיְסוֹד הַיִּשּׁוּבִי לַתְּנוּעָה הַמִּסְתַּעֶפֶת״ (שזר, כוכבי 262). כִּנּוּס יִשּׁוּבִי לְשְׁאֵלוֹת הַשָּׁעָה. 2* ת׳ תַּרְבּוּתִי, מְאֻלָּף, לֹא פֶּרְאִי, מְבֻיָּת: ״מִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְבָּרִי וְיִשּׁוּבִי, כְּגוֹן שׁוֹר־הַבָּר עִם הַשּׁוֹר״ (רמב״ם, כלאים ט ח). — [יִשּׁוּבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

יֵשׁוּי° ז׳ [מן יֵשׁ] מַתַּן יֵשׁוּת, קִיּוּם, הֲפִיכָה לִמְצִיאוּת (הֶפֶךְ מִן ״אִיּוּן״): ״הַלְּמוּדִים בְּיֵשׁוּי הָאַיִן וּבְאִיּוּן הַיֵּשׁ״ (פגואלי, שנה). — [יֵשׁוּי־]

יִשּׂוּם° ז׳ [מן ישׂם, יִשֵּׂם] אַפְּלִיקַצְיָה, הֲבָאַת דָּבָר עִיּוּנִי לִידֵי שִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי: יִשּׂוּם חֻקֵּי הַלְּמִידָה בְּהוֹרָאַת פֶּרֶק בְּתַנַ״ךְ. יִשּׂוּם מַסְקָנוֹת הַמַּדָּע בַּיִּצּוּר הַתַּעֲשִׂיָּתִי. — [יִשּׂוּם־]

א. **יִשּׁוּן**° ז׳ [מן א׳ ישן, יִשֵּׁן] הֲבָאָה לִידֵי שֵׁנָה, הַרְדָּמָה, הַפָּלַת תַּרְדֵּמָה: ״הַצְּעָקוֹת שֶׁל הַמְנֻתָּחִים שָׁם בְּלִי יִשּׁוּן״ (שופמן, ב 24). יִשּׁוּן הַתִּינוֹק בְּשִׁירֵי־עֶרֶשׂ. — [יִשּׁוּן־]

ב. **יִשּׁוּן*** ז׳ [מן ב׳ ישן, יִשֵּׁן] הַנָּחַת דְּבַר־מָה זְמַן רַב עַד שֶׁיִּתְיַשֵּׁן: ״הָעַקְלִין שֶׁל נָצְרִין... וְשֶׁל גֶּמִי צָרִיךְ לְיַשֵּׁן, וְכַמָּה יִשּׁוּנָן? שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ״ (תוספתא עבודה זרה ח ג). יִשּׁוּן הַיַּיִן בַּמַּרְתֵּף. יִשּׁוּן הַמַּכְשִׁיר. — [יִשּׁוּן־]

יְשׁוּעַ־הַבֵּן* ז׳ (בבא בתרא ס:) כִּנּוּי לְטֶקֶס שֶׁל פִּדְיוֹן הַבֵּן הַבְּכוֹר הַנֶּעֱרָךְ בִּמְלֹאת שְׁלֹשִׁים יוֹם לְהִוָּלְדוֹ. נִקְרָא גַּם שָׁבוּעַ־הַבֵּן*.

יְשׁוּעָה נ׳ [מן ישע] 1, הַצָּלָה, עֶזְרָה בְּצָרָה: ״אִם־תֶּחֱזַק אֲרָם מִמֶּנִּי, וְהָיִתָה לִּי לִישׁוּעָה״ (שמואל ב י יא). ״וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב, יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי״ (תהלים סט ל). 2, רְוָחָה, הַצְלָחָה: ״קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים״ (תהלים קיח טו). ״יְשׁוּעַת הַשֵּׁם כְּהֶרֶף־עַיִן״ (על־פי אוצר המשלים לדוידזון 519). ״וִיבַשֶּׂר־לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת״ (ברכת המזון). — [יְשׁוּעַת־, יְשׁוּעוֹת]

— בַּעַל־יְשׁוּעוֹת ^, תֹּאַר לֵאלֹהִים הָעוֹזֵר בְּעֵת־צָרָה.

— כּוֹס־יְשׁוּעוֹת, כִּנּוּי מְלִיצִי לְכוֹס־שֶׁל־בְּרָכָה שֶׁאָדָם מֵרִים בִּמְסִבַּת הוֹדָיָה לִכְבוֹד מַצִּילוֹ: ״כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבְשֵׁם ה׳ אֶקְרָא״ (תהלים קטז יג).

יֵשׁוּעִי ° ז׳ [מן יֵשׁוּעַ, שמו של הנוצרי] 1, יֶזוּאִיט, בֶּן מִסְדָּר נְזִירִים קָתוֹלִיִּים שֶׁנּוֹסַד בִּשְׁנַת 1534 עַל־יְדֵי אִיגְנַץ לוֹיוֹלָא, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת הַשְׁפָּעָתָהּ שֶׁל הַדָּת הַקָּתוֹלִית וּלְדַכֵּא אֶת הַפְּרוֹטֶסְטַנְטִים. 2, כִּנּוּי לְאָדָם עָרוּם וְנוֹכֵל, צָבוּעַ וּבַעַל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע. — [יֵשׁוּעִים]

יֵשׁוּעִיּוּת ° נ׳ [מן יֵשׁוּעִי] 1, הִתְנַהֲגוּת כְּדֶרֶךְ הַיֵּשׁוּעִים. 2, צְבִיעוּת וְעַרְמוּמִיּוּת. — [יֵשׁוּעִיּוּת־]

יְשׁוּעָתָה נ׳ (יונה ב י), צוּרָה עַתִּיקָה שֶׁל יְשׁוּעָה.

יִשּׁוּר ^ ז׳ [מן ישר, יִשֵּׁר] 1 °, הֲפִיכַת דְּבַר־מָה עָקֹם אוֹ מְפֻתָּל לְיָשָׁר, לְלֹא בְּלִיטוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״יִשּׁוּר הַקֶּמֶט שֶׁל הָעֲטִיפָה״ (קדרי, כורך 19). יִשּׁוּר פְּנֵי הַקַּרְקַע לִסְלִילַת כְּבִישׁ. יִשּׁוּר קַו־הַחֲזִית. יִשּׁוּר חוּלוֹת. 2 ^, הֲנָחָה, יֹשֶׁר: ״וְרָאִיתִי בְּהַשְׁלָמַת הַתּוֹעֶלֶת וְהַיִּשּׁוּר לְךָ, אָחִי, שֶׁאֲקַבֵּץ רָאשֵׁי עִנְיְנֵי סִפְרִי זֶה בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים עִקָּרִיִּים״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳ ז). — [יִשּׁוּר־]

— יִשּׁוּר הַהֲדוּרִים °, [על־פי ״והדורים אישר״, ישעיה מה ב] סִלּוּק הַקְּשָׁיִים הַכְּרוּכִים בְּעִנְיָן מְסֻיָּם, חִסּוּל חֲכוּכִים וּסְכְסוּכִים וְכַדּוֹמֶה.

יְשׁוּרוּן, ראה יְשֻׁרוּן.

יֵשׁוּת ^ נ׳ [מן יֵשׁ] 1 ^, הֲוָיָה, מְצִיאוּת, קִיּוּם: ״קְצַר הַשֵּׂכֶל מֵהַשִּׂיג יֵשׁוּת רִאשׁוֹנָה״ (אברהם אבן־עזרא, ערוגת הבושם ב). ״סוֹד בִּנְיַן הָעוֹלָם וְיֵשׁוּתוֹ״ (רמב״ן, איגרת הקודש ב). ״שֵׂכֶל עַם מַכִּיר וּמוֹדֶה בְּיֵשׁוּתָם הַלְּאֻמִּית שֶׁל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים״ (אחד העם, קסו). ״נָשׁוּט אֶל אֵין־גְּבוּל מֵעֵבֶר לַיֵּשׁוּת״ (ראב, שירים 83). 2 ° [בהשאלה] עַצְמִיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם, כְּלַל כֹּחוֹתָיו הָרוּחָנִיִּים וְהַגּוּפָנִיִּים, כָּל־כֻּלּוֹ: ״כָּל יֵשׁוּתוֹ נִתְקַפְּלָה וְנִקְרְשָׁה בְּתוֹךְ מַחֲשֶׁבֶת אֵימָה שֶׁל מִלָּה אַחַת״ (ביאליק, יום השישי ד). ״טוֹב לְמִי שֶׁחָשׁ אֶת יֵשׁוּתוֹ הַמִּשְׁתַּוַּעַת עִם סַכִּין הַמַּחֲרֵשָׁה בְּלֵב הָאֲדָמָה״ (פימנן, קע). ״וְאוֹתוֹ אָדָם צִמְצֵם עַצְמוֹ עַד שֶׁנִּתְבַּטְּלָה יֵשׁוּתוֹ״ (עגנון, אורח 412). ״פְּרָט בְּתוֹךְ פְּרָטֵי יֵשֻׁיּוֹת וַהֲוָיוֹת שֶׁבַּבְּרִיאָה הִיא נֶפֶשׁ הָאָדָם״ (ליסיצקי, תולדות 286). — [יֵשׁוּת־, יֵשֻׁיּוֹת]

יֵשׁוּתִי ° ת׳ [מן יֵשׁוּת] מְצִיאוּתִי, מַמָּשִׁי, שֶׁהוּא בַּהֲוָיָה: ״עֲנָוָה עֲמֻקָּה, יֵשׁוּתִית, הִיא מִדַּת כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁבּוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 126). — [יֵשׁוּתִית, יֵשׁוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

יָשַׁח ז׳ [מלה מסופקה; אולי קרוב לערבית: וַשַׁח׳ לכלוך] לִכְלוּךְ, טִנּוּף: ״אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע, וְיֶשְׁחֲךָ בְּקִרְבֶּךָ״ (מיכה ו יד). — [יֶשַׁח־]

ישט [אכדית: (w)ašû(w) כבד; ארמית: יְשַׁט, אוֹשִׁיט; ערבית: וַשַׁט תיווך, חדר לאמצע]

~ הִפ׳ **הוֹשִׁיט** פ״י שָׁלַח לְפָנִים, פָּשַׁט, שִׁרְבֵּב: ״וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֵת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב״ (אסתר ה ב). ״וְהוֹשִׁיט הָרוֹעֶה אֶת יָדוֹ וְנָגַע בּוֹ״ (חולין ד ג). ״אָסוּר לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בְּחַמִּין״ (תענית יג.). ״מִתְמַלְּאִים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וּמוֹשִׁיטִים לָהֶם מִבִּפְנִים מַקֵּל וְתַרְמִיל״ (ביאליק, בעיר). — [לְהוֹשִׁיט אֶת־; מוֹשִׁיט, יוֹשִׁיט]

~ הָפ׳ **הוּשַׁט** *, הָפְשַׁט, נִשְׁלַח: ״אַל תְּהִי יָדְךָ מוּשֶׁטֶת לָשֵׂאת וּבְעֵת הָשֵׁב קְפוּצָה״ (בן־סירא ד לד). יָדוֹ הוּשְׁטָה לְשָׁלוֹם. — [מוּשָׁט, יוּשַׁט]

— הוֹשִׁיט יָד לְ־ *, הִגִּישׁ עֶזְרָה לְ־: ״וְגַם לָאֶבְיוֹן הוֹשֵׁט יָד, לְמַעַן תְּשֻׁלַּם בִּרְכָתֶךָ״ (בן־סירא ז לד).

— הוֹשִׁיט לוֹ בְּקָנֶה *, הִגִּישׁ לוֹ בְּלֹא כָּל טֹרַח, מִלֵּא בְּנָקֵל אֶת מְבֻקָּשׁוֹ: ״כָּל מַה שֶּׁעָמַלְתִּי שֶׁבַע שָׁנִים, בָּא זֶה וְהוֹשִׁיטוֹ לִי בְּקָנֶה אֶחָד״ (בראשית רבה כ). ״לָזֶה דּוֹחֶה בְּקַשׁ וְלָזֶה מוֹשִׁיט בְּקָנֶה״ (הזז, צל 80). ״מַה שֶּׁנִּתְּנוּ חוֹקְרִים בִּיגִיעַת עִיּוּנִים, הוֹשִׁיט מְשׁוֹרֵר בְּלִי מַשִּׂים בְּקָנֶה״ (סדן, שפה 49).

יְשִׁיבָה * נ׳ [מן ישב, יָשַׁב] 1 *, הִשָּׁעֲנוּת בְּכָל כֹּבֶד־הַגּוּף עַל תַּחְתִּית עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה, מַצָּבוֹ שֶׁל הַיּוֹשֵׁב: ״אַל תַּרְבֶּה בִּישִׁיבָה, שֶׁיְּשִׁיבָה קָשָׁה לַתַּחְתּוֹנִיּוֹת״ (כתובות קיא.). ״וְקָשָׁה לָהּ יְשִׁיבָתָהּ כָּאן כִּישִׁיבָה עַל־גַּבֵּי גֶּחָלִים״ (מגדלי מו״ס, רסב). 2 *, הִתְגּוֹרְרוּת, שֶׁהִיָּה מְמֻשֶּׁכֶת בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״יְשִׁיבַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה״ (ספרי ראה צא:). ״לָשֶׁבֶת שָׁם יְשִׁיבַת־עֲרַאי טֶרֶם אַשִּׂיג זְכוּת יְשִׁיבַת־קֶבַע״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). 3 °, אֲסֵפָה שֶׁל אֲנָשִׁים (חֲבֵרִים בַּאֲגֻדָּה, בְּמִפְעָל, בְּכִנּוּס וְכַדּוֹמֶה) שֶׁנִּתְכַּנְּסָה לְשֵׁם דִּיּוּן בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים: יְשִׁיבַת חַבְרֵי הַמּוֹעָצָה הָעִירוֹנִית. יְשִׁיבוֹת הַכְּנֶסֶת. אוּלַם הַיְשִׁיבוֹת. דּוּ״חַ מִישִׁיבַת הַמֶּמְשָׁלָה. 4 *, כִּנּוּס שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמֶחְקָר: ״תִּשְׂמַח נַפְשִׁי בִּישִׁיבָתִי וְלֹא תֵבוֹשׁוּ בְּשִׁירָתִי״ (בן־סירא נא כט). ״מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה״ (אבות ב ז). ״מִכָּאן לְתַלְמִיד־חֲכָמִים שֶׁחָלָה, שֶׁמּוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל פִּתְחוֹ״ (עירובין כט.). ״בְּשֶׁבֶת הַחֲכָמִים בִּישִׁיבָה, וְזֶה יִשְׁאַל וְזֶה יָשִׁיב תְּשׁוּבָה״ (הנגיד, בן־משלי 41). 5 ^, בֵּית־מִדְרָשׁ לִלְמוֹד תַּלְמוּד: ״נִסְמַכְתִּי בִּישִׁיבָה לְהִקָּרוֹת רַב״ (ר׳ חננאל לפסחים פו:). ״מִנְהַג הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה־לָאָרֶץ״ (רמב״ם, סנהדרין ה יז). ״בַּיְשִׁיבָה הָרֵיקָה דּוּמִיָּה קְדוֹשָׁה״ (ביאליק, המתמיד). — [יְשִׁיבַת־, יְשִׁיבוֹת]

— יְשִׁיבָה־שֶׁל־מַעְלָה *, כִּנּוּי לִמְסִבָּה שֶׁל מַלְאֲכֵי־מָרוֹם וְנִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים בְּעוֹלַם־הָאֱמֶת: ״כָּל הַמֵּטִיל מְלַאי לְכִיס תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה״ (פסחים נג:).

— נִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה *, נִפְטַר (נֶאֱמַר בְּדֶרֶךְ כָּבוֹד עַל אָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת): ״רַבָּה בַּר נַחְמָנִי נִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה״ (בבא מציעא פו.).

— יְשִׁיבָה מִזְרָחִית °, יְשִׁיבָה בְּרַגְלַיִם מְקֻפָּלוֹת כְּמִנְהַג בְּנֵי אַרְצוֹת־הַמִּזְרָח.

— יְשִׁיבַת־רֹאשׁ °, יְשִׁיבָה בָּרֹאשׁ, תַּפְקִידוֹ שֶׁל יוֹשֵׁב־רֹאשׁ בַּאֲסֵפָה, בְּכִנּוּס וְכַדּוֹמֶה: ״אִם מִשְׂכַּר יְשִׁיבַת־רֹאשׁ שֶׁלִּי״ (שלונסקי, תו״ר קרקע ב 263).

— יְשִׁיבוֹת* תה״פ בִּישִׁיבָה, בְּמַצַּב יְשִׁיבָה: ״שִׁמַּשְׁתִּי אֶת אַבָּא עוֹמְדוֹת, מַה שֶּׁלֹּא שִׁמַּשְׁתָּ אֶת רַבְּךָ יְשִׁיבוֹת״ (ירושלמי שבת יב ג).

— בֵּית־יְשִׁיבָה^, בֵּית־מִדְרָשׁ לְתַלְמוּד: ״לָשֶׁבֶת עִם הַמְּבִינִים בְּבָתֵּי־יְשִׁיבָתָם וְלִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם״ (חריזי, תחכמוני ט 95). ״אַחַת מֵהֶעָיָרוֹת שֶׁבְּלִיטָא, שֶׁהָיוּ לְאַכְסַנְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה בְּבָתֵּי־הַיְשִׁיבוֹת שָׁם״ (מנדלי מו״ס, ש). ״וְכִנֵּס מִן הַחֵטְא יָנוּס בֵּית־הַיְשִׁיבָה״ (ביאליק, המתמיד).

— בְּחוּר־יְשִׁיבָה^, בֶּן־יְשִׁיבָה° (ביאליק, משירי החורף), כִּנּוּי לְצָעִיר הַלּוֹמֵד בְּבֵית־מִדְרָשׁ לִלְמוֹד תַּלְמוּד וּפוֹסְקִים.

— רֹאשׁ־יְשִׁיבָה* (ברכות נז.), מְנַהֵל וּמוֹרֶה רָאשִׁי בְּבֵית־מִדְרָשׁ לְתַלְמוּד.

יְשִׁים° ת׳ [מן ישם] הַנִּתָּן לְיִשּׂוּם: כְּלָלֵי הַדִּידַקְטִיקָה יְשִׁימִים בְּהוֹרָאַת הַמִּקְצוֹעוֹת. — [יְשִׁימָה, יְשִׁימִים, ־מוֹת]

יְשִׁימוֹן ז׳ [מן ישם] צִיָּה, שְׁמָמָה, אֶרֶץ שׁוֹמֵמָה וּנְטוּלַת כָּל צוֹמֵחַ (לְהַבְדִּיל מִן ״מִדְבָּר״ שֶׁבּוֹ צִמְחִיָּה דַּלָּה, אַךְ מַסְפֶּקֶת לְמִרְעֶה). הַיְשִׁימוֹן מְכֻסֶּה בְּעִקָּרוֹ חוֹלוֹת וּסְלָעִים עֲרֻמִּים: ״תָּעוּ בַמִּדְבָּר, בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ, עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ״ (תהלים קז ד). ״תֹּעֶה בִּישִׁימוֹן לֹא־דֶרֶךְ לְהַשְׂמְאִיל וּלְהֵימִין״ (ביאליק, שירה יתומה). ״וּמְתֵי הַחַיִּים בִּישִׁימוֹן חֲרֵרִים״ (טשרניחובסקי, שירים 290). [ובהשאלה:] ״וַעֲרִירִי כֵּאלֹהִים מְבַקֵּשׁ דַּרְכּוֹ הוּא בִּישִׁימוֹן־עוֹלָם״ (כהן, שירים לט). — [יְשִׁימוֹן־, יְשִׁימוֹנִים, יְשִׁימוֹנֵי־]

— הַיְשִׁימוֹן (במדבר כא כ), כִּנּוּי לָאֵזוֹר הַשּׁוֹמֵם בְּמִדְבַּר־יְהוּדָה הַסָּמוּךְ לְיָם־הַמֶּלַח.

יָשִׁיר° ת׳ [מן ישר] הַפּוֹנֶה בְּמֵישָׁרִים לְכִוּוּן מְסֻיָּם אוֹ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לִצְדָדִים (בְּנִגּוּד לְ־״עָקִיף״): תְּגוּבָה יְשִׁירָה עַל מַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה. אוֹטוֹבּוּס יָשִׁיר יְרוּשָׁלַיִם־תֵּל־אָבִיב. — [יְשִׁירָה, יְשִׁירִים, ־רוֹת]

— בְּחִירוֹת יְשִׁירוֹת°, שִׁיטַת בְּחִירוֹת, שֶׁלְּפִיהָ מִשְׁתַּתֵּף כָּל צִבּוּר־הַבּוֹחֲרִים בַּהַצְבָּעָה עַל הַמֻּעֲמָדִים בְּאֹפֶן יָשָׁר (לְהַבְדִּיל מִשִּׁיטַת בְּחִירוֹת ״בִּלְתִּי־יְשִׁירוֹת״ אוֹ ״עֲקִיפוֹת״, שֶׁלְּפִיהָ בּוֹחֲרִים כָּל הַצִּבּוּר בְּבָאֵי־כֹחַ (״בּוֹרְרִים״), וְאֵלֶּה קוֹבְעִים אֶת הַנְּצִיגִים עַל־יְדֵי הַצְבָּעָה וּבְחִירָה). בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת הֵן יְשִׁירוֹת.

— יְשִׁירוֹת° תה״פ בְּאֹפֶן יָשָׁר, לְלֹא תִּוּוּךְ, שֶׁלֹּא בַּעֲקִיפִין: ״הִיא אֵינָהּ מְנַסָּה לְהַשְׁפִּיעַ עָלַי נִמְרָצוֹת וִישִׁירוֹת״ (קדרי, כורך 58). מוּטָב לִפְנוֹת אֶל הַמְנַהֵל יְשִׁירוֹת.

יָשִׁישׁ תו״ז [ראה גם יָשֵׁשׁ] 1. זָקֵן מֻפְלָג, בָּא בַּיָּמִים: ״גַּם־שָׂב גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ, כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים״ (איוב טו י). ״אַל תַּבְיִשׁ אֱנוֹשׁ יָשִׁישׁ — זְכוֹר כִּי גַם אָנוּ מִזְּקֵנִים״ (בן־סירא ח ח). ״מִדַּם עוֹלֵל וְיָשִׁישׁ״ (ביאליק, מגילת ה). 2*. כִּנּוּי לְאָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, חָכָם וְלַמְדָן [על־יסוד הכתוב: ״בִּישִׁישִׁים חכמה״, איוב יב יב]: ״גְּוַע יְשִׁישִׁים עָלָה מִבָּבֶל״ (מועד קטן כה:). ״בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה אָדָם גָּדוֹל וְיָשִׁישׁ הָיָה״ (שיר השירים רבה ה, קמתי אני). ״הִיא בְּיָפְיָהּ נַעֲרָה וּבְאֹרֶךְ יָמֶיהָ יְשִׁישָׁה״ (חריזי, תחכמוני ה). 3^. כִּנּוּי לְרֹאשׁ הַסֶּנָט בְּרוֹמָא הָעַתִּיקָה: ״וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת שֶׁשָּׁלַח הוֹרְקָנוֹס מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל הַיָּשִׁישׁ הַמּוֹשֵׁל בְּרוֹמָא״ (יוסיפון, קח). — [יְשִׁישָׁה, יְשִׁישִׁים, יְשִׁישׁוֹת]

יְשִׁישׁוֹן° ז׳ [מן יָשִׁישׁ] כִּנּוּי חִבָּה לְיָשִׁישׁ קְטַן־קוֹמָה, לְזָקֵן חָלוּשׁ: ״הוּא הָיָה יְשִׁישׁוֹן תָּשִׁישׁ״ (אלתרמן, התיבת 33). ״עָמַד יְשִׁישׁוֹן בַּעַל־שֵׂיבָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 21). — [יְשִׁישׁוֹנִים, יְשִׁישֹׁנֶת, יְשִׁישׁוֹנוֹת]

יְשִׁישׁוּת^ נ׳ [מן יָשִׁישׁ] זִקְנָה מֻפְלֶגֶת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַיָּשִׁישׁ: ״הַזִּקְנָה וְהַיְשִׁישׁוּת״ (אברהם אבן־עזרא, איגרת חי). ״מִתְּחִלַּת הֱיוֹתוֹ וְגַדְלוּתוֹ וְיַנְקוּתוֹ וְנַעֲרוּתוֹ וּבַחֲרוּתוֹ וִישִׁישׁוּתוֹ וְזִקְנָתוֹ״ (חובות הלבבות, הביטחון ב). — [יְשִׁישׁוּת־]

יְשִׁישִׁי° ת׳ [מן יָשִׁישׁ] שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ יְשִׁישִׁים: ״בְּקוֹמָתוֹ הַקְּפוּחָה, בְּסַרְבָּלוֹ וּרְפִיסוּתוֹ הַיְשִׁישִׁית״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 85). ״קוֹל זִיקְנִי וִישִׁישִׁי״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 120). — [יְשִׁישִׁית, יְשִׁישִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

יֶשְׁךָ, יֶשְׁכֶם—ן, יֶשְׁכֶם—ן, ראה ערך יֵשׁ.

ישם [שורש־משנה של שמם; ראה ערך יְשִׁימוֹן]

~ פָּע׳ יָשַׁם פ״ע הָיָה שׁוֹמֵם וְחָרֵב: ״הֶעָרִים תֶּחֱרַבְנָה וְהַבָּמוֹת תִּישַׁמְנָה״ (יחזקאל ו ו). [רווח רק העתיד: יִישַׁם]

ישם [מן שים]

~ פִּע׳ יִשֵּׁם° פ״י הֵבִיא דָּבָר עִיּוּנִי לִידֵי שִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי, סִגֵּל הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה מְסֻיָּם: יֵשׁ לְיַשֵּׁם אֶת חֻקֵּי הַמּוּסָר בְּחַיֵּי יוֹם־יוֹם שֶׁל הַחֶבְרָה. הַמְפַקֵּד יִשֵּׁם אֶת תּוֹרַת־הַלְּחִימָה לִמְצִיאוּת שֶׁבִּשְׂדֵה־הַקְּרָב. — [לְיַשֵּׁם, מְ־ יְ־]

~ פֻּע׳ יֻשַּׁם°, הוּבָא לִידֵי שִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי: כְּלָלֵי הַדִּידַקְטִיקָה יֻשְּׁמוּ עַל־יְדֵי הַמּוֹרֶה בְּהוֹרָאַת הַמִּקְצוֹעוֹת הַשּׁוֹנִים בְּכִתָּתוֹ.

א. **ישן** [אוגריתית: ישן; אכדית: šittu שינה; ארמית: שֵׁינְתָא שינה; ערבית: וַשְׁנָ גרדם]

~ פָּע׳ יָשֵׁן פ״ע נָם, נִרְדַּם, הָיָה שָׁקוּעַ בְּשֵׁנָה, גּוּפוֹ הָיָה בְּמַצָּב שֶׁל מְנוּחָה וְהַפְסָקָה זְמַנִּית שֶׁל פְּעֻלַּת הַחוּשִׁים: ״וְאֵין רֹאֶה וְאֵין יוֹדֵעַ וְאֵין מֵקִיץ, כִּי כֻלָּם יְשֵׁנִים, כִּי תַּרְדֵּמַת ה׳ נָפְלָה עֲלֵיהֶם״ (שמואל א כו יב). ״אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה״ (תהלים ג ו). ״הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל״ (תהלים קכא ד). ״בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ... וְלֹא יְשֵׁנִים בָּהֶן״ (ירושלמי מגילה עד א). — [לִישֹׁן; יָשַׁנְוּ (בטקסט בלתי מנוקד: ישננו); יָשֵׁן, יְשֵׁנָה, יְשֵׁנִים, ־נוֹת; יִישַׁן]

~ פִּע׳ יִשֵּׁן פ״י הֵבִיא לִידֵי שֵׁנָה, הִרְדִּים, הִפִּיל תַּרְדֵּמָה: ״וַתְּיַשְּׁנֵהוּ עַל־בִּרְכֶּיהָ״ (שופטים טז יט). ״הַשַּׁחַר יְעִירֵנִי, חֲצוֹת לַיְלָה תְּיַשְּׁנֵנִי״ (ביאליק, המתמיד). ״וּמִין שִׁכְחָה מְתוּקָה שֶׁמְּיַשֶּׁנֶת אֶת כָּל הַגּוּף שׁוֹלֶטֶת בּוֹ״ (עגנון, כלה פ). הָרוֹפֵא נָתַן לַחוֹלֶה סַם מְיַשֵּׁן. — [לְיַשֵּׁן אֶת־; מְיַשֵּׁן, יְיַשֵּׁן]

~ פֻּע׳ יֻשַּׁן°, הוּבָא לִידֵי שֵׁנָה, הֻרְדַּם, הֻפְּלָה עָלָיו תְּנוּמָה: הַתִּינוֹק יֻשַּׁן עַל־יְדֵי אִמּוֹ [וראה ערך א. מְיֻשָּׁן]. — [מְיֻשָּׁן, יְיֻשַּׁן]

~ הת׳ הִתְיַשֵּׁן^, שָׁקַע בְּשֵׁנָה, נִרְדַּם: ״קוּמִי בְּעוֹד לַיִל וְאַל תִּתְיַשְּׁנִי וְתִתְעַצְּלִי״ (גבירול, נפשי, ג 89). — [לְהִתְיַשֵּׁן, מִתְ־, יִתְ־]

— יְשֵׁנֵי־עָפָר^ [על־פי ״ורבים מישני אדמת־עפר יקיצו״, דניאל יב ב], כִּנּוּי לַמֵּתִים, שׁוֹכְנֵי קֶבֶר: ״וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר״ (תפילת עמידה).

ב. **ישן** [אולי הרחבת המשמעות מן א. ישן]

~ נפ׳ נוֹשַׁן, נַעֲשָׂה יָשָׁן, שָׁהָה זְמַן רַב עַד שֶׁפָּסַק לִהְיוֹת חָדָשׁ: ״צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִיא״ (ויקרא יג יא). ״כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי

בָּנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ" (דברים ד כה). "כִּי דְמָעוֹת שֶׁנּוֹשְׁנוּ מִבְּכִי אַלְפֵי שָׁנִים סָר לֹחָן מִמּוֹגֵג אֶת לִבּוֹת אֲבָנִים" (ביאליק, הרהורי לילה). — [לְהִוָּשֵׁן, נוֹשָׁן, יִוָּשֵׁן]

~ פִּע׳ יִשֵּׁן * פ״י גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה יָשָׁן, הִנִּיחַ דְּבַר־מָה זְמַן רַב עַד שֶׁפָּסַק לִהְיוֹת חָדָשׁ: "כְּלֵי בֵּית־הַבַּד... בִּזְמַן שֶׁהֵן שֶׁל גָּמִי, מְיַשְּׁנָן כָּל שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ" (טהרות י ח). "מִן הַיַּיִן הַזֶּה אֲנִי מְיַשֵּׁן לְשִׂמְחָתוֹ שֶׁל בְּנִי" (דברים רבה ט). הַשִּׁמּוּשׁ הָרַב בְּמַכְשִׁיר יִשֵּׁן אוֹתוֹ. — [לְיַשֵּׁן אֶת־, מְיַשֵּׁן, יְיַשֵּׁן]

~ פֻּע׳ יֻשַּׁן *, נַעֲשָׂה יָשָׁן, שָׁהָה זְמַן רַב עַד שֶׁפָּסַק לִהְיוֹת חָדָשׁ: "(יַיִן) יָשָׁן — מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד, וּמְיֻשָּׁן — מִשֶּׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים" (בבא בתרא ו ג). חֲלִיפָה בָּלָה וּמְיֻשֶּׁנֶת. — [מְיֻשָּׁן, יְיֻשַּׁן] [וראה גם ערך ב. מְיֻשָּׁן]

~ הִת׳ נִתְיַשֵּׁן *, נַעֲשָׂה יָשָׁן, יָצָא מִכְּלַל חָדָשׁ, עָבַר זְמַנּוֹ: "וְכָל זְמַן שֶׁהוּא (הַיַּיִן) מִתְיַשֵּׁן בְּקַנְקַן, סוֹפוֹ לְהִשְׁתַּבֵּחַ" (ספרי עקב מח). "וּכְכָל מִקְצוֹעַ שֶׁנִּתְיַשֵּׁן וְנִגְנַז, יָצְאָה אַף הִיא מֵרְשׁוּת הַסִּפְרוּת הָעֲמָמִית" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). "וּכְשֶׁאַתֶּם רוֹאִים אוֹתוֹ — אֵינוֹ מִתְיַשֵּׁן עֲלֵיכֶם לְעוֹלָם" (ביאליק, לווינסקי). — [לְהִתְיַשֵּׁן, מִתְ־, יִתְ־]

יָשָׁן ת׳ [מן ב. ישן] לֹא חָדָשׁ, שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן רַב: "חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים" (שיר השירים ז יד). "אַל תִּטֹּשׁ אוֹהֵב יָשָׁן" (בן־סירא ט יג). "יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא (יַיִן) יָשָׁן, וְיָשָׁן — שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ" (אבות ד כ). "גַּם נְעוּרֵי הַחֲדָשִׁים וַחֲלוֹמוֹתַי הַיְשָׁנִים" (ביאליק, פעמי אביב). שִׁיטוֹת יְשָׁנוֹת. — [יְשָׁנָה, יְשָׁנִים, יְשָׁנוֹת]

— וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ [על־פי ויקרא כו י, ושם ההוראה: התבואה החדשה תרבה כל כך, עד כי תפנו את תבואת אשתקד מן האסמים, כדי לשים במקומה את התבואה החדשה] הַדָּבָר הֶחָדָשׁ דּוֹחֶה מִפָּנָיו אֶת הַיָּשָׁן.

— קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן * [על־פי אבות ד כ, ראה למעלה], כִּנּוּי לְמַשֶּׁהוּ חָדָשׁ בְּצוּרָתוֹ, אֲבָל מְעֻלֶּה בְּטִיבוֹ.

— יָשָׁן נוֹשָׁן, עַתִּיק, שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן רַב בְּיוֹתֵר: "וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן" (ויקרא כו י). "הִתְנַשֵּׂא לְפָנִים מִבְּצַר יָשָׁן נוֹשָׁן" (ביאליק, על כף). בְּדִיחָה יְשָׁנָה נוֹשָׁנָה. בֶּגֶד יָשָׁן נוֹשָׁן.

יֹשֶׁן *, יוֹשֶׁן ז׳ [מן ב. ישן] עַתִּיקוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר הָעוֹמֵד יָמִים רַבִּים עַד שֶׁהוּא פּוֹסֵק לִהְיוֹת חָדָשׁ: "עַל הַחַיִּים הַנִּרְקָבִים, עַל הַיֹּשֶׁן שֶׁבָּאִידֵיאוֹת" (יהודה שטינברג, רח). "אֵין בּוֹ (בַּכִּסֵּא) אֶלָּא כְּרָעַיִם וְיָדַיִם מְדֻלְדָּלוֹת, מַבְהִיקוֹת מֵחֲמַת יֹשֶׁן" (ברקוביץ, תר׳ מעשה א). הַבֶּגֶד בָּלָה וְנִתְרַפֵּט כֻּלּוֹ מִיֹּשֶׁן. — [יָשְׁנְךָ־, יָשְׁנוֹ]

— חָזַר הַדָּבָר לְיָשְׁנוֹ * (ירושלמי ברכות ו ב), הַדָּבָר שָׁב לִהְיוֹת כְּפִי שֶׁהָיָה לְפָנִים.

— הֶחֱזִיר אֶת הַדָּבָר לְיָשְׁנוֹ *, הֵבִיא אֶת הַדָּבָר לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם: "עַד שֶׁבָּא שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וְהֶחֱזִיר אֶת הַתּוֹרָה לְיָשְׁנָהּ" (קידושין סו.).

— הֶחֱזִיר עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ * (יומא סט:), הֵשִׁיב דָּבָר אֶל מַצָּבוֹ הַמְכֻבָּד שֶׁהָיָה לוֹ בָּרִאשׁוֹנָה.

יָשְׁנָה, יָשְׁנוֹ, ראה ערך יֵשׁ.

יַשְׁנוּנִי ° ת׳ [מן א. ישן] נוֹטֶה לְשֵׁנָה, אוֹהֵב לִישֹׁן הַרְבֵּה, מְנֻמְנָם: "הַשֶּׁקֶט הַזֶּה שֶׁלָּהּ, תָּמִיד, לֹא שֶׁהִיא יַשְׁנוּנִית, הוֹ לֹא, אֶלָּא שֶׁאֵין בָּהּ רַעַשׁ" (יזהר, צקלג 964). "הֶעָצֵל — יִתְעַצֵּל, הַיַּשְׁנוּנִי — יִישַׁן" (שם, 155). — [יַשְׁנוּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

יֶשְׁנוּת ° נ׳ [מן יֵשׁ, יֶשְׁנוֹ] מְצִיאוּת, הֲוָיָה, הִמָּצְאוּת: "אֵין לְהַעֲלוֹת עַל הַמַּחֲשָׁבָה הָאֱנוֹשִׁית יֵשׁוּת אֱנוֹשִׁית בְּלִי רוּחַ: יֶשְׁנוּת אֱנוֹשִׁית לְעוֹלָם יֶשְׁנוּת בְּרוּחַ הִיא" (ויסלבסקי, יחידים 262). — [יֶשְׁנוּת־, יֶשְׁנֻיּוֹת]

יַשְׁנוּת ° נ׳ [מן ב. ישן] יֹשֶׁן, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַיָּשָׁן: "לְעֻמַּת יַשְׁנוּת זוֹ יֵשׁ בִּמְגִלַּת־רוּת גַּם חִדּוּשִׁים דִּקְדּוּקִיִּים" (סגל, מבוא המקרא). "בְּעֶבְרָה בָּאוּלָם גְּבַהּ־מֹתֶן נִכְלָמִים יַשְׁנוּתֵךְ וּמוּמֵךְ" (אלתרמן, עיר 176). — [יַשְׁנוּת־]

יֶשְׁנָם °, יֶשְׁנָן *, ראה ערך יֵשׁ.

יַשְׁנָן ° ז׳ [מן א. ישן, יָשֵׁן] אוֹהֵב תְּנוּמוֹת, הַמַּרְבֶּה לִישֹׁן: "אַחַי טוֹעֲנִים שֶׁיַּשְׁנָן הָיִיתִי מֵעוֹדִי" (קדרי, כורך 104). — [יַשְׁנָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

ישע [מואבית: ישע; ערבית: וַסִעַ היה מרווח]

~ נִפ׳ **נוֹשַׁע**, נִצַּל, נֶעֱזַר, נֶחֱלַץ מִצָּרָה: "וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֹיְבֵיכֶם" (במדבר י ט). "וְעֵת־צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב, וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ" (ירמיה ל ז). — [לְהִוָּשַׁע מִן־, נוֹשָׁע, יִוָּשַׁע]

~ הִפ׳ **הוֹשִׁיעַ** פ״י הִצִּיל, חִלֵּץ מִצָּרָה: "לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן" (שופטים ו יד). "הַצִּילֵנִי מִפֹּעֲלֵי אָוֶן, וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי" (תהלים נט ג). "הוֹשַׁע ה׳ אֶת עַמְּךָ, אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל" (ברכות ד ד). "'יְהוֹשֻׁעַ' — יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים" (סוטה לד:). — [לְהוֹשִׁיעַ אֶת־, מוֹשִׁיעַ, יוֹשִׁיעַ]

— **הוֹשַׁעְנָא *, הוֹשַׁעְנָא רַבָּה ÷,** רְאֵה הוֹשַׁעְנָא *.

יֶשַׁע, יֵשַׁע ז׳ [מן ישע] הַצָּלָה, עֶזְרָה בְּצָרָה, יְשׁוּעָה: "יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ" (חבקוק ג יג). "ה׳ אוֹרִי וְיִשְׁעִי, מִמִּי אִירָא?" (תהלים כז א). — [יֵשַׁע־, יִשְׁעוֹ; בהפסק: יָשַׁע]

— כָּל־יִשְׁעוֹ וְכָל־חֶפְצוֹ [על־פי שמואל ב כג ה, ושם: "כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ כִּי־לֹא יַצְמִיחַ"], כָּל רְצוֹנוֹ וּשְׁאִיפָתוֹ: "שֶׁכָּל יִשְׁעוֹ וְכָל חֶפְצוֹ שֶׁל דָּוִד שֶׁלֹּא יִצְמַח מַלְכוּתוֹ" (אברבנאל לשמואל ב כג). "כָּל יִשְׁעָם וְכָל חֶפְצָם הָיָה לְהַרְאוֹת אֶת יָדָם וְאֶת כֹּחָם בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (מ״א גינצבורג, הקדמה לקרית־ספר). "כָּל יִשְׁעוֹ וְחֶפְצוֹ הָיָה לְנַצֵּחַ אֶת הַקְּטַנִּים בְּמִשְׂחָק וְלִזְכּוֹת בְּכָל כַּסְפָּם" (ברקוביץ, תר׳ חיי סז).

— חֲדַל־יֶשַׁע °, חֲסַר־יֶשַׁע °, חַלָּשׁ, רְפֵה־אוֹנִים, נְטוּל־עֶזְרָה: "וְהַזָּקֵן הָעוֹמֵד עַל יָדָם... רוֹטֵן וְזוֹעֵף חֲדַל־יֶשַׁע" (אריכא, סנחריב 11).

— חֹסֶר־יֶשַׁע °, חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן, אָזְלַת־יָד: "עֶלְבּוֹנָם שֶׁל הַחַיִּים אֲשֶׁר כָּרְעוּ תַּחְתָּם בְּחֹסֶר־יֶשַׁע" (פיכמן, רגם).

— חֵיל־הַיֶּשַׁע °, כִּנּוּי לְאִרְגּוּן נוֹצְרִי־דָּתִי הַקַּיָּם בְּכַמָּה מֵאַרְצוֹת אֵירוֹפָּה וַאֲמֶרִיקָה וּבָנוּי עַל יְסוֹדוֹת צְבָאִיִּים (Salvation Army). תַּפְקִידָיו: הַגְבָּרַת הָאֱמוּנָה בְּלֵב הֲמוֹנִים וְהוֹשָׁטַת עֶזְרָה חָמְרִית וְרוּחָנִית לַנִּצְרָכִים.

יִשְׁעָה ° נ׳ [מן יֶשַׁע] יְשׁוּעָה, הַצָּלָה: "בְּאֵשׁ יֵאוּשׁ, בִּיקוֹד שֶׁל אֵין־יִשְׁעָה" (שמעוני, שירים ב שלט). "רַק אֵפֶר, לֹא זִיק שֶׁל יִשְׁעָה" (מאירוביץ, הטללים 124). — [יִשְׁעַת־]

יָשְׁפֵה, יָשְׁפֶה ז׳ [קרא: יָ־שְׁפֵה!; אכדית: (j)aspu; ערבית, פרסית: יַשְׁב; יוונית: jaspis] אֶבֶן טוֹבָה בִּלְתִּי־שְׁקוּפָה מִסּוּג הָאֲכָטִים (Agate), בַּעֲלַת פַּסִּים אוֹ כְּתָמִים צִבְעוֹנִיִּים. הַיָּשְׁפֵה הוּא אַחַת מִן הָאֲבָנִים שֶׁשֻּׁבְּצוּ בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל — אַבְנוֹ שֶׁל שֵׁבֶט בִּנְיָמִין (שמות כח כ) — [יָשְׁפִים, יָשְׁפֵי־]

ישר [אוגריתית: ישר; אכדית: asaru; ארמית: ישר; ערבית: יסר היה גוה ונעים; קרוב אל א. אשר]

~ פע' **ישר** פ"ע הלך בכוון אחד בדיוק, לא נטה ימין ושמאל: "וישרנה הפרות בדרך" (שמואל א ו יב). "ארחות תמים ישרו" (בן-סירא לט לג). "ויישר ללכת עם שפת הנהר" (ביאליק, מגילת ו). — [לישר, ישר, יישר]

~ פע' **ישר** פ"י 1, שוה, הסיר את העקמימות: "ישרו בערבה מסלה לאלהינו" (ישעיה מ ג). המגהץ מישר את הקמטים שבבגדים. 2 ° [בהשאלה] תקן, סדר: "ומצוה אני לצאת מיד לשם וליישר את העניינים במקום" (צמח, כתבים 32). "והיה עורך אספה אחר אספה עד שיישר את הסתירות" (שנהר, ג 101). 3 *, הדריך בדרך הישרה: "מי שמורה בני־אדם אל הדרך הטובה ומישר הרשעים אל עבודת הבורא" (חובות הלבבות, אהבת ה' ו). — [ליישר את־; מישר, יישר]

~ פע' **ישר**, 1 *, שוה, הוסרה ממנו עקמימות: "הנה עפלה לא ישרה נפשו בו" (מגילת פשר חבקוק ז 14). "ויציע מישר" (גבירול, לכה רעי). הקרקע ישרה לסלילת כביש. שורת החילים ישרה לפי הפקודה. קו־החזית ישר. 2, אזן, התאם, כוון: "וצפה זהב מישר על־המחקה" (מלכים א ו לה). [וראה עוד ערך מישר].—[מישר, יישר]

~ הת' **התישר** * 1, נעשה ישר, לא היה עוד כפוף או עקם: "נתישרה קומתו" (אלדבי לשמואל א ה). 2, [עם שם־הפועל של פועל אחר] עמד או התקדם באפן ישר, הישיר ל־: "ויתישר ללכת אל האור הגדול" (יוסיפון, רגס). — [התישר, מת־, ית־]

~ הפ' **הישיר** פעו"י 1 ° פ"ע התקדם בכוון ישר: הקבוצה הישירה בדרכה. 2 פ"י עשה לישר, סלק את העקמומית: "הישר לפני דרכך" (תהלים ה ט).—[להישיר, מישיר, יישיר; הישר!]

— **ישר בעיניו**, מצא חן בעיניו, נראה לו: "ויישר הדבר בעיני אבשלם" (שמואל ב יז ד). ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות" (ירמיה יח ד).

— **ישרה נפשו בו** (חבקוק ב ד), היה תמים וצדיק, היה נאמן.

— **יישר*** 1 * [קריאת־ברכה] בהצלחה!: "מה שואלין בשלומן של ישראל? 'יישר'" (ירושלמי גיטין מז ג). 2 ° [קריאת־הסכמה] תודה: "הרי לפניך חדר מיחד ומטה מצעת. — יישר! — אמרתי לה" (מנדלי מו"ס, קז). [כנראה, קיצורו של הניב:]

— **יישר כחך!*** (שבת פז.), **יישר חילך!*** (בראשית רבה גד), יפה עשית! יגבר כחך! (ויש קוראים: יישר כחך!). "יישר חילך! כלומר: יחזק ה' את כחך, יתן לך כח לעשות כהנה וכהנה; או גם יישר כח"; כך אומרים, למשל, לכהן, לאחר שברך את ברכת הכהנים בבית־הכנסת, ובקצת קהלות לכל יהודי אחרי עלותו לתורה): "ומרגיש אני צרך נפשי לומר לך: יישר כחך!" (אחד העם, תסב). "כל שבחן, מה שהן מרבות לנו בשוק ספרים עבריים סתם, ועל זה ודאי יישר כחן" (ביאליק, הספר העברי א). "אין אנו כפויי־טובה שלא לומר 'יישר כח' לאותן הלשונות שנעשו אכסניא לרוחנו" (ביאליק, הספר העברי ג). "יישר כחך, רבי קרוב, שהטרחת עצמך להביא לי פריסת שלום" (עגנון, כלה רפב).

— **ישר הדורים**, 1, סלק עקמימיות ומכשולים מן הדרך: "אני לפניך אלך והדורים אישר" (ישעיה מה ב). 2 ° [בהשאלה] סלק את הקשיים הכרוכים בענין מסים, חסל חכוכים וסתירות: "היה צופה ומביט לעסקיו המסבכים והיה עמל ליישר הדורים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קיד).

— **יישר כח***, **יישר כחך***, ראה למעלה יישר כחך.

— **ישר לכת**, הלך בדרך ישרה, נהג בצדק ובישר: "ואיש תבונה יישר־לכת" (משלי טו כא).

— **לימין ישר!** ° [בצבא] פקדה לאנשים להתישר בשורה לפי הסמן הימני הקיצוני.

— **הישר!** ° פקדה צבאית הנתנת ליחידה שתתקדם בכוון ישר ולא תפנה ימינה או שמאלה.

— **הישירו עיניו**, הביטו עיניו נכחן בכוון ישר לפנים: "עיניך לנכח יביטו, ועפעפיך יישרו נגדך" (משלי ד כה).

ישר תו"ז [מן ישר] 1, לא עקם, שאינו נוטה לצדדים: "ורגליהם רגל ישרה" (יחזקאל א ז). "יש דרך ישר לפני־איש" (משלי יד יב). "שורה ישרה ולבנה של עלמות" (ביאליק, מגילת ה). קו ישר. 2, תמים, נאמן, צדיק: "ישר אתה וטוב בעיני צאתך ובאך אתי במחנה" (שמואל א כט ו). "והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים" (איוב א א). "לישרים נאוה תהלה" (תהלים לג א). פלוני סוחר ישר הוא. — [ישר־; ישרה, ישרת־; ישרים, ישרי־; ישרות, ישרות־]

— **ישרות** ° תה"פ באפן ישר, במישרים, לא בעקיפין: ענה על השאלה גלויות וישרות! הוכחתי אותו על פניו ישרות.

— **ישר והפוך** °, לכאן ולכאן, מכל צד, מפנים ומאחור: "ויסב הגלגל... גם ישר וגם הפוך וחזר חלילה" (ביאליק, למנצח). מלת "ונתנו" נקראת ישר והפוך.

— **ישר־דרך** (משלי כט כז), **ישר־לב** (תהלים ז יא), כנויים לאדם צדיק ותמים: "בחור כהלכה הוא, בעל־מלאכה נאה... וגם נער ישר־דרך הוא" (ברקוביץ, תר' טוביה פא). "גם הרעיון היותר נעלה יוכל להרחיק מעליו כל ישרי־לב" (אחד העם, כו). "כי ראינו שחקן ישר־לב ובהיר־קו" (אלתרמן, הטור א 385).

— **ישר־עין** °, המביט ישר לפניו: "ויתע העלם... ויהי הולך ערם ויחף וישר־עין" (ביאליק, מגילת ח).

— **ישר־ראיה** °, בעל ראיה ישרה, הרואה את הדברים כהויתם: "לעמת יוצאי־ירך החסידות האלה הוא, בריש, ישר הראיה" (סיבמן, רפ).

— **ישר־קומה** °, תמיר, בעל קומה זקופה [גם בהשאלה]: "ויהי בן־חורין וישר־קומה ממני" (ביאליק, ויהי).

— **הישר בעיניו**, מה שטוב ורצוי לו: "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" (דברים ו יח). "איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים יז ו).

— **זרם ישר** ° [בחשמלאות] זרם חשמל שערכו וכוונו קבועים (להבדיל מ"זרם־חלופים", שערכו וכוונו משתנים לסרוגין).

— **יחס ישר** ° [בחשבון] קשר מקביל בין שני גדלים, היינו: במדה שיגדל הגדל האחד יגדל גם השני, למשל בין מספר הפועלים ובין שכרם הכולל קים יחס ישר: ככל שיגדל מספר הפועלים כן ירבה הסכום הכולל של שכרם.

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; פעו"י - פועל עומד ויוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל

— מַשָּׂא יָשָׁר ° [בתחביר] שֵׁם־עֶצֶם בְּמִשְׁפָּט שֶׁפְּעֻלַּת הַנּוֹשֵׂא יוֹצֵאת אֵלָיו בְּיַחֲסַת־אֶת אוֹ בְּלֹא סִימַן־יַחַס, לְמָשָׁל: הַמִּלִּים "הַשָּׁמַיִם" וְ"הָאָרֶץ" בְּמִשְׁפָּט: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" (בראשית א א); אוֹ מִלַּת "לֶקַח" בְּמִשְׁפָּט: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" (משלי ד ב).

— סֵפֶר הַיָּשָׁר, 1. שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר קַדְמוֹן שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא, שֶׁהָיוּ רְשׁוּמִים בּוֹ שִׁירֵי הַגִּבּוֹרִים שֶׁל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי־קֶדֶם: "וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ... הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר" (יהושע י יג). 2 ⁺. שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר מִדְרָשׁ מְאֻחָר (נִתְחַבֵּר כַּנִּרְאֶה בַּמֵּאָה הָעֲשִׂירִית), הַמַּרְצֶה אֶת סִפּוּרֵי הַמִּקְרָא בְּשִׁלּוּב אַגָּדוֹת מִן הַתַּלְמוּד וְהַמִּדְרָשִׁים — לְמִן אָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד תְּקוּפַת הַשּׁוֹפְטִים.

— דֶּרֶךְ יְשָׁרָה [בהשאלה] הִתְנַהֲגוּת טוֹבָה שֶׁל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּרָכָה לוֹ וְלַאֲחֵרִים: "וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה" (שמו אל א יב כג). "אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם?" (אבות ב א).

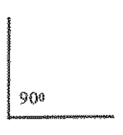

— זָוִית יְשָׁרָה ° [בהנדסה] זָוִית הַנּוֹצֶרֶת בֵּין שְׁנֵי קַוִּים נִצָּבִים זֶה לָזֶה. הַזָּוִית הַיְשָׁרָה הִיא בַּת 90°.

— אֹהֶל־יְשָׁרִים, מְעוֹנָם שֶׁל צַדִּיקִים: "בֵּית רְשָׁעִים יִשָּׁמֵד, וְאֹהֶל יְשָׁרִים יַפְרִיחַ" (משלי יד יא). "וְאֹהֶל יְשָׁרִים נָמוֹט" (ביאליק, שבעה).

— זֶרַע־יְשָׁרִים °, מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים וְטוֹבִים: "הֵן זֶרַע יְשָׁרִים לֹא יֹאבַד בַּצִּיָּה" (ביאליק, איגרת קטנה).

— מוֹת־יְשָׁרִים, כִּנּוּי לְמָוֶת טִבְעִי שֶׁבָּא עַל אָדָם יְשַׁר־הֲלִיכוֹת וּשְׂבַע־יָמִים: "תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים" (במדבר כג י).

יֹשֶׁר, יוֹשֶׁר ז׳ [מן ישר] 1. תֹּם, אֲמִתִּיּוּת, תְּכוּנָתוֹ אוֹ מִדָּתוֹ שֶׁל אָדָם יָשָׁר: "בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ" (מלכים א ט ד). "הִדְרַכְתִּיךָ בְּמַעְגְּלֵי־יֹשֶׁר" (משלי ד יא). "זֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנּוֹהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת יֹשֶׁר" (רות רבה, פתיחתא). "רִחֲמוּ עָלָיו וְנִתְחָרְטוּ עַל שֶׁנָּהֲגוּ עִמּוֹ שֶׁלֹּא בְּיֹשֶׁר" (עגנון, כלה רצ). 2 ⁺. חֹסֶר־עֲקַמִּימוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר יָשָׁר: יֹשֶׁר הַקַּו שֶׁשֻּׂרְטַט בְּסַרְגֵּל. יֹשֶׁר הַמְּסִלָּה. — [יָשְׁרִ־, יָשְׁרוֹ]

— יֹשֶׁר־הַכְּתִיבָה °, כְּתִיבָה לְפִי כְּלָלֵי הַכְּתִיב, אוֹרְתוֹגְרַפְיָה.

— יֹשֶׁר־לֵבָב, יֹשֶׁר־לֵב °, תֹּם, אֲמִתִּיּוּת: "לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם" (דברים ט ה). "אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב" (תהלים קיט ז). "מָסֹרֶת גְּבוֹהָה שֶׁל יֹשֶׁר־לֵב וַהֲגִינוּת" (שרת, באסיה 207).

— תְּעוּדַת־יֹשֶׁר °, אִשּׁוּר רִשְׁמִי הַנִּתָּן לְאָדָם הַמִּתְעַתֵּד לָצֵאת לְחוּץ־לָאָרֶץ, אוֹ בִּשְׁלִיחוּת מְסֻיֶּמֶת, לְעֵדוּת כִּי אֵין כָּל טְעָנוֹת וּתְבִיעוֹת נֶגְדּוֹ מִצַּד מוֹסְדוֹת הַמְּדִינָה.

יִשְׂרָאֵל ז׳ [שָׂרָה+אֵל; שמו השני של יַעֲקֹב, לפי מדרש־השם: "יִשְׂרָאֵל, כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים ועם אנשים ותוכל", בראשית לב כט] 1*. יְהוּדִי, עִבְרִי (בְּנִגּוּד אֶל "גּוֹי"): "גּוֹי שֶׁמָּכַר קָמָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל" (תוספתא פאה ב ט). "יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ שְׁמוֹתָן כִּשְׁמוֹת גּוֹיִם" (ירושלמי גיטין מג ב). 2*. יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ לֹא כֹּהֵן וְלֹא לֵוִי: "כֹּהֵן וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל — כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחֻלִּין, כָּךְ חוֹלְקִין בִּתְרוּמָה" (דמאי ו ג). 3. הָעָם הָעִבְרִי, הָאֻמָּה הַיְּהוּדִית: "שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל, ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד" (דברים ו ד). "כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים" (ירושלמי חגיגה עט ד). "תַּעֲמֹד זְכוּת הַצַּדֶּקֶת לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, אגדי). "'כְּלַל יִשְׂרָאֵל' בְּוַדַּאי קוֹדֵם לְ'ר׳ יִשְׂרָאֵל'" (ביאליק, לוינסקי). 4. כִּנּוּי בִּתְקוּפַת הַמִּקְרָא לְמַמְלֶכֶת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, מַלְכוּת אֶפְרַיִם (לְהַבְדִּילָהּ מִמַּלְכוּת יְהוּדָה): "בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה, וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח" (ירמיה כג ו). 5 ° נ׳ שְׁמָהּ הָרִשְׁמִי שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵינוּ: "הַמְּדִינָה הַיְּהוּדִית אֲשֶׁר תִּקָּרֵא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל" (מגילת העצמאות). יִשְׂרָאֵל הִיא מְדִינָה עַצְמָאִית וְרִבּוֹנִית. יִשְׂרָאֵל הוּקְמָה בִּשְׁנַת תש״ח וְנִתְקַבְּלָה לְאִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת (הָאוּ״ם) בִּשְׁנַת תש״י.

— יִשְׂרָאֵל סָבָא* [שאול מבראשית רבה עו]. תֹּאַר לְעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא בַּעַל הִיסְטוֹרְיָה אֲרֻכָּה.

— אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֵׁם אֶרֶץ־מוֹלַדְתּוֹ שֶׁל עַם־יִשְׂרָאֵל.

— מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל °, הַמְּדִינָה הַיְּהוּדִית הַחֲדָשָׁה שֶׁהוּקְמָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל עִם הַכְרָזָתָהּ בְּיוֹם ה׳ בְּאִיָּר תש״ח (15 בְּמַאי 1948).

— עַם־יִשְׂרָאֵל ⁺, עַם הַיְּהוּדִים, הָאֻמָּה הָעִבְרִית: "עַם יִשְׂרָאֵל חַי".

יִשְׂרְאֵלִי* תו״ז [מן יִשְׂרָאֵל] 1*. יְהוּדִי, עִבְרִי, בֶּן עַם יִשְׂרָאֵל: "וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית" (ויקרא כד י). "בְּזוֹנָה נָכְרִית... בְּזוֹנָה יִשְׂרְאֵלִית" (עבודה זרה סג). אֹרַח־חַיִּים יִשְׂרְאֵלִי. 2 °. שֶׁל מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל: צָבָא יִשְׂרְאֵלִי. אֶזְרָחוּת יִשְׂרְאֵלִית. 3 °. אֶזְרָח בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל לְלֹא הֶבְדֵּל גֶּזַע אוֹ דָּת: יְהוּדִי יִשְׂרְאֵלִי. עַרְבִי יִשְׂרְאֵלִי. נוֹצְרִים יִשְׂרְאֵלִים. 4*. יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ לֹא כֹּהֵן וְלֹא לֵוִי: "אֲפִלּוּ הִיא יִשְׂרְאֵלִית, רְאוּיָה הִיא שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן" (במדבר רבה א). — [יִשְׂרְאֵלִית, יִשְׂרְאֵלִים, ־לִיּוֹת]

— אֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי °, אַרְצִישְׂרְאֵלִי °, הַשַּׁיָּךְ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: תּוֹצֶרֶת אַרְצִישְׂרְאֵלִית. הַמֶּשֶׁק הָאַרְצִישְׂרְאֵלִי.

יִשְׂרְאֵלִיּוּת ° נ׳ [מן יִשְׂרְאֵלִי 2 וְ 3] צִבְיוֹן יִשְׂרְאֵלִי: סִימָנֵי־הֶכֵּר לְיִשְׂרְאֵלִיּוּתוֹ שֶׁל הַזֶּמֶר הֶחָדָשׁ. — [יִשְׂרְאֵלִיּוּת־]

יְשָׁרָה נ׳ [מן ישר] יֹשֶׁר, תֹּם, אֲמִתִּיּוּת: "הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ" (מיכה ג ט). "בִּידִידוּת וּבִישָׁרָה יָחֹנּוּ, בְּטוֹבָה וּבְטָהֳרָה יָחֹנּוּ" (ינאי, קעח). "בֶּאֱמוּנָתוֹ הַגְּדוֹלָה בְּיִשְׁרַת הַצָּעָתוֹ הֶאֱמִין גַּם בְּכֹחַ דְּבָרָיו" (אחד העם, מד). — [יִשְׁרַת־]

— יִשְׁרַת־לֵבָב, יִשְׁרַת־לֵב °, יֹשֶׁר־לֵב, אֲמִתִּיּוּת: "בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה וּבְיִשְׁרַת לֵבָב" (מלכים א ג ו). "הַתְּנַאי הָעִקָּרִי שֶׁבַּעֲלֵי הָעֲסָקִים דּוֹרְשִׁים... הוּא אֵמוּן־רוּחַ וְיִשְׁרַת־לֵב" (יהודה שטינברג, קעב). "הַכֹּל סוֹמְכִים עַל יִשְׁרַת־לִבּוֹ שֶׁל מִישָׁאֵל" (ברקוביץ, סיפורים יב).

יִשְׁרוֹן ⁺ ז׳ [מן ישר] יֹשֶׁר, חֹסֶר עֲקַמִּימוּת: "צַנּוּ בְּכֵן בְּיִשְׁרוֹן" (סידור, רס״ג רפו). "וּלְרֹב תְּנוּעָתָם (שֶׁל הַכּוֹכָבִים) וְהִתְחַלְּפָם וְשׁוּבָם וְיִשְׁרוֹנָם וַעֲמִידָתָם" (מורה נבוכים ב י). — [יִשְׁרוֹן־]

יְשֻׁרוּן, ישורון ז׳ [מן ישר] כִּנּוּי מְלִיצִי לְעַם יִשְׂרָאֵל (לְהַדְגָּשַׁת יָשְׁרוֹ וְתֻמּוֹ): "אַל־תִּירָא, עַבְדִּי יַעֲקֹב, וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ" (ישעיה מד ב). "כִּנּוֹר יְשֻׁרוּן נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, אל האגדה).

יַשְׁרוּת* נ׳ [מן ישר] 1 °. חֹסֶר עֲקַמִּימוּת: "דִּמּוּיִים מַפְתִּיעִים וַחֲדִים שֶׁל כְּלָאַיִם הַטּוֹרְדִים אֶת יַשְׁרוּת קַוֵּיהֶן (שֶׁל מִלִּים)" (אלתרמן, עיר 336). יַשְׁרוּת פְּנֵי הַסַּרְגֵּל. 2*. יֹשֶׁר, תֹּם, אֲמִתִּיּוּת: "עַנְוְתָנוּתָהּ, צִדְקָהּ וְיַשְׁרוּתָהּ" (דברים רבה ח). "זֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־

הוא, שנוהג עמהם בישרות" (רות רבה, פתיחתא). "פשטות וישרות ואי־אמצעיות של ההבנה" (קלוזנר, הספרות ד 344). "כאן מקום הצדק הטהור... תבונה וישרות וטוב־לב" (שופמן, ד 5). –[ישרות־]

ישרן* ז׳ [מן ישר, ישר] 1*, אדם הנוהג תמיד במדת היושר והנאמנות: "חכם ואיש ישרן נבון" (שאלות ותשובות רמ"א כה). 2°, אדם בעל שכל ישר, בעל הגיון: "הישרנים שבבני החבורה באים ומכריעים ביניהם מפני השלום" (מגדלי מו"ס, קנו). –[ישרנית, ישרנים, ישרניות]

ישרנות* נ׳ [מן ישרן] 1*, התנהגות בדרך הישר, מדת היושר והתמימות: "צריכים אנו לשבח את יהודי אשכנז בשביל ישרנותם" (עגנון, עד הנה צג). 2°, שכל ישר, מדת ההגיון: "הישרנות היא יסוד ועקר בכשרון הדברנות" (קלצקין, אחרונים ס). "כשרונות מזהירים, ישרנות ללא גבול" (פיכמן, שטז). – [ישרנות־]

ישרני° ת׳ [מן ישרן] שיש בו משום ישר, שאינו סוטה מן הקו הישר: "על־פי־רב נהגו מגישתו הישרנית" (ברש, ג 220). תקיפות ישרנית באפיו של שאול המלך. התנהגות ישרנית. –[ישרנית, ישרניים, ישרניות]

ישש ת׳ [נוסח־משנה מן ישיש] זקן: "ולא חמל על־בחור ובתולה, זקן וישש" (דברי הימים ב לו יז). – [ישישה, ישישים, ־שות]

ישש [מן ישיש]

~ הת׳ **התישש** °, הזדקן, נעשה ישיש, בא בימים: שנים רבות עברו והאיש נתישש. –[להתישש, מת־, ית־]

י"ת ר"ת יונתן תרגם.

ית׳ קיצור: יתברך.

יתד נ׳ [ערבית: ותד] 1, קנה מחדד בקצהו שתוקעים באדמה לקשר אליו את מיתרי האהל: "ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם" (במדבר ג לז). "האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי!" (ישעיה נד ב). "יתדות אהלים ויתדות המשוחות" (כלים יד ג). 2°, שם כולל לקנים שונים, בעקר של מתכת, עשויים בצורת טריז או מסמר או פין וכדומה ומשמשים לחבור חלקים או להעברת תנועה במכונות או במכשירים שונים. 3*, בתורת־המשקל של שירת ימי־הבינים: הברה המרכבת משוא־נע (או חטף או ו׳־החבור בשורוק) ותנועה אחריו, כגון: "שמע", "בני", "אמר", "ובו". היתד מסמנת על־פי־רב בציון של קשת וקו אחריה, למשל: שמע בני. 3* [בהשאלה] יסוד, משענת, כנוי לאבות האמה: "מלח אותה ברכה אכלו שלש יתדות גדולות בעולם: אברהם, יצחק ויעקב" (בראשית רבה מג). "'ויהי אחרי מות יהושע' – מיד נתגרו בהם יתדות הארץ" [וראה עוד הניבים להלן] – [יתד־, יתדות, יתדות־, יתדותיו]

– **יתד־הארג** (שופטים טז יד) [במלאכת־האריגה] הקנה שבו שובטים את הארג לקרב את החוטים זה לזה.

– **יתד של מחרשה*** (שבת יז ד), קנה־ברזל המחבר למחרשה ומשמש להרחקת רגבי האדמה הנגזרים על־ידי חרב־המחרשה.

– **יתדות־דרכים*** (ירושלמי ברכות ה ד), גושי־בץ שיבשו באדמה כבדה לאחר הגשמים ומפריעים את התנועה בדרכים.

– **כתב־היתדות** °, כנוי לכתב העתיק של האשורים, הבבלים ועמים קדומים אחרים, שהיו כותבים בקנה מחדד בצורת משלש בתוך לוחיות של חמר רך. האותיות הן צרופי קוים ישרים שדמות יתד להם. כתובות אגרית (ראס־שמרה) שנתגלו בסוריה חרותות גם הן בכתב יתדות.

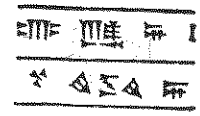
כתב-היתדות

– **ממנו פנה, ממנו יתד** [על־יסוד זכריה י ד, במליצה] הוא משמש יסוד נאמן, הכל תלוי בו.

– **יש לו יתד להתלות בה***, יש לו על מי לסמך: "אשרי אדם שזכו לו אבותיו, אשרי אדם שיש לו יתד במי להתלות בה" (ירושלמי ברכות ז ד). "ברוך השם, יש לך יתד להתלות בה" (הזז, צל 167).

– **יתד רעה** °, [בהשאלה] גורם מפריע, מכשול: "הפרקליט הזה יתד רעה הוא לשבוש" (עגנון, אורח 288). "היא כל עצמה היתה לעולם יתד רעה בבית לתלות עליה ולקנח בה את היד... ועמוד התוך שעליו הבית נשען, והכל עליה" (הזז, היושבת 282).

– **יתד היא שלא תמוט***, הוא קבוע ואיתן ואין לשנותו: "והלא פעמים לא אמרת לנו כן? – אמר לו: יתד היא שלא תמוט!" (גיטין יז.).

יתד [מן יתד; ערבית: וַתַד, אוּתַד]

~ פע׳ **יתד** * פ"י תקע יתד: "אני יותדת שפריר החצר" (סידור רס"ג, קצג). – [ליתד, יותד, ייתד]

~ פע׳ **יתד** ° פ"י 1, תקע יתד (בקרקע, בחריץ של מכשיר וכדומה). 2, הקציע וחדד מקל בתבנית יתד. – [ליתד, מיתד]

~ פע׳ **יתד** °, 1, נתקעה בו יתד (בקרקע, בחריץ של מכשיר וכדומה). 2, חדד בתבנית יתד. – [מיתד, ייתד]

יתדה* נ׳ [מן יתד] 1, יתד. 2, [בהשאלה] יסוד לדבר, לגדלה לחשיבות: "וכי מה היתה יתדתו של ר׳ אלעזר בן עזריה? שהיה דור עשירי לעזרא" (ירושלמי ברכות ז ד). [ואולי הנוסח המקורי הוא "יתרתו"]. – [יתדת־, יתדות, יתדות־]

יתדי° ת׳ [מן יתד] שהוא בתבנית יתד, קוני: "התפשטותה של הצורה 'היתדית' של כתב היתדות במאה הכ"ה לפני ספירת הנוצרים" (ייבין, הכתב 23). – [יתדית, יתדיים, יתדיות]

יתדני° ת׳ [מן יתד] יתדי, דמוי־יתד, קוני: "דמיות יתדניות אחדות" (יזהר, צקלג 897). – [יתדנית, ־ניים, ־ניות]

יתוד° ת׳ [מן יתד] תקוע, דחוק, לחוץ כיתד בתוך עץ: "הם עמדו יתודים בתוך הדחק" (ברש, ב 31). – [יתודה, יתודים, ־ות]

יתוד° ז׳ [מן יתד, יתד] 1, תקיעת יתד (בקרקע, בחריץ של מכשיר וכו׳). 2, הקצעה וחדוד בתבנית יתד. – [יתוד־]

יתוך* ז׳ [אולי מן נתך] (כלים יב ג) מלקחים ארכים המשמשים ללפיתת סיר כדי להכניסו אל התנור או להוציאו ממנו, או לאחז בגזרי עצים וכדומה: "ליד הדלת תנור עשן עם יעים ויתוכים" (ברקוביץ, תר"י מעשה יד). – [יתוך־, יתוכים, יתוכי־]

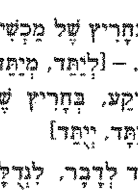
יתוכים

יָתוֹם ז׳ [אוגריתית: יתם; ארמית: יַתְמָא; ערבית: יַתִים] 1. מִי שֶׁמֵּתוּ עָלָיו אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אוֹ שְׁנֵיהֶם: ״אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה״ (דברים כז יט). ״אֵיזֶהוּ יָתוֹם (בִּבְהֵמוֹת)? כָּל שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ אוֹ נִשְׁחֲטָה״ (בכורות ט ד). ״כָּל הַמְגַדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״ (סנהדרין יט:). ״אֵיכָה תַּעֲמֹד (הָאַלְמָנָה) יוֹם אֶחָד – וּשְׁלשָׁה יְתוֹמִים עַל צַוָּארָהּ?״ (ביאליק, שבעה). 2. [בהשאלה] עָזוּב, גַּלְמוּד, בּוֹדֵד: ״יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב״ (איכה ה ג). ״וַאֲנִי יָתוֹם נִדָּח, עוֹלֵל טְפוּחֵיכֶם״ (ביאליק, על סף). — [יְתוֹמָה, יְתוֹמִים, יְתוֹמוֹת]

— **אֲבִי־יְתוֹמִים** (תהלים סח ו), כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַדּוֹאֵג לַחַלָּשׁ.

— **אָמֵן יְתוֹמָה*** (ברכות מז.), ״אָמֵן״ שֶׁאָדָם עוֹנֶה עַל בְּרָכָה שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹתָהּ.

— **דּוֹר יָתוֹם***, דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה וּבְחָכְמָה: ״אֵין הַדּוֹר יָתוֹם, שֶׁר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שָׁרוּי בְּתוֹכוֹ״ (תוספתא סוטה ז יב).

— **מִזְמוֹר יָתוֹם**° [על־פי מִזְמוֹרָא יַתְמָא*, עבודה זרה כד:] מִזְמוֹר אוֹ שִׁיר אֲשֶׁר לֹא נוֹדַע שֵׁם מְחַבְּרוֹ.

— **קַדִּישׁ־יָתוֹם**^, תְּפִלָּה שֶׁאוֹמְרִים הַיְתוֹמִים לְזֵכֶר נִשְׁמוֹת הוֹרֵיהֶם [ראה ערך קַדִּישׁ]

— **שִׁירָה יְתוֹמָה**^, 1°, שִׁיר נוּגֶה: ״הַאֻמְנָם לֹא תָגוּד לִמְשׁוֹרֵר הַבּוֹדֵד, הַיְחִידִי, וְלֹא תִשְׁמַע שִׁירָתוֹ כְּשֶׁמַע קוֹל שִׁירָה יְתוֹמָה?״ (ביאליק, שירה יתומה). 2°, שִׁיר שֶׁלֹּא נוֹדַע שֵׁם מְחַבְּרוֹ [ראה למעלה ״מִזְמוֹר יָתוֹם״]

יִתּוּם° ז׳ [מן יתם, יִתֵּם] הַשְׁאָרַת בָּנִים בְּמַצָּב שֶׁל יְתוֹמִים בְּמוֹת הוֹרֵיהֶם: הַמִּלְחָמָה גָּרְמָה לְיִתּוּם יְלָדִים רַבִּים. — [יִתּוּם־]

יַתְמוּת° ז׳ [מן יתם] יַתְמוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל יָתוֹם, הִשָּׁאֲרוּת בְּלֹא אָב אוֹ אֵם אוֹ בְּלֹא שְׁנֵיהֶם: ״וְאַלְמָן וְיָתוֹם בַּאֲשֶׁר עֵינָהּ נִבָּטָה״ (ביאליק, שירתי). ״פֶּן עוֹד יִרְבֶּה יָתוֹם וּשְׁכוֹל״ (שמעוני, הביכר 195). — [יָתוֹם־]

יְתוֹמָה* נ׳ [מן יָתוֹם] מִי שֶׁמֵּתוּ עָלֶיהָ אָבִיהָ אוֹ אִמָּהּ, אוֹ שְׁנֵיהֶם: ״יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ מִדַּעְתָּהּ״ (כתובות ו ו). ״כָּל הַמְגַדֵּל יָתוֹם וִיתוֹמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ״ (מגילה יג.). — [יְתוֹמַת־, יְתוֹמוֹת]

יְתוֹמִי° ת׳ [מן יָתוֹם] בּוֹדֵד, עָזוּב: ״הִיא כְּשִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַנּוֹלָשׁ אֶל מִשְׁכַּן אֱלֹהוּת יְתוֹמִית״ (שלונסקי, שירים ב 188). ״אַךְ הָיִית עֶמְדֵי מֵעוֹלָם – יְתוֹמִית כְּנִגּוּן הַנּוֹלָד עַל סִפּוֹ שֶׁל הָעֶרֶב״ (גורי, חותם 22). [יְתוֹמִית, יְתוֹמִיִּים, יְתוֹמִיּוֹת]

יִתּוּר* ז׳ [מן יתר, יִתֵּר] 1*, עֹדֶף, תּוֹסֶפֶת מְיֻתֶּרֶת: ״צִלְצוּל קָטָן (אֵזוֹר קָטָן שֶׁלּוֹבֵשׁ הַכֹּהֵן נוֹסָף עַל בִּגְדֵי הַכְּהֻנָּה) – הֲוֵי יִתּוּר בְּגָדִים״ (עירובין קג:). ״תִּמָּצֵא שֶׁיֵּשׁ כָּאן יִתּוּר לָשׁוֹן״ (אבינרי, יד 252). 2°, שְׁאֵרִית, שִׁירַיִם: ״וְלִקְרֹם עֲלֵיהֶם בַּד לָבָן מִתְּרוּמַת הַיִּתּוּר לְהַחִיטָנִים״ (מגדלי מו״ס, סב). ״הַכְּמִיהָה... שֶׁל יִתּוּר הַחִטִּים נִרְאֲתָה כַּחֲדָשָׁה״ (סוקולוב, במראות 177). ״בְּלֹא יִתּוּרֵי מַחֲשָׁבָה אֲנִי מֵנִיף אֶת אִתִּי וְהוֹלֵם בְּכָל עֹז״ (שנהר, א 403). ״יִתּוּרֵי זִכְרוֹנוֹת כָּאֵלּוּ... נוֹטִים לִהְיוֹת מִשְׁתַּכְּחִים״ (קלצקין, כתבים 111). — [יִתּוּר־, יִתּוּרִים, יִתּוּרֵי־]

יְתוּר ז׳ [מן תור] מָקוֹם שֶׁתָּרִים אוֹתוֹ: ״יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ״ (איוב לט ח). [ואולי יש לנסח שם: ״יָתוּר (= יְחַפֵּשׂ) הָרִים מִרְעֵהוּ״, בהתאם להמשך שם: ״וְאַחַר כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ״] — [יְתוּר־]

יַתּוּשׁ* ז׳ [מן תשש?] חֶרֶק מִסִּדְרַת הַזְּבוּבָנִיִּים. גּוּפוֹ עָדִין מְאֹד, רַגְלָיו אֲרֻכּוֹת וְדַקּוֹת, מְחוֹשָׁיו אֲרֻכִּים וְדִמּוּיֵי חוּט אוֹ נוֹצָה. הַנְּקֵבוֹת עוֹקְצוֹת וּמוֹצְצוֹת דָּם, הַזְּכָרִים נִזּוֹנִים בְּמִיצֵי צְמָחִים בִּלְבָד. עִם מִשְׁפַּחַת הַיַּתּוּשִׁים (Culicidae) נִמְנִים הַיַּתּוּשִׁים מִסּוּג קוּלֶקְס (Culex), שֶׁעֲקִיצָתָם אֵינָהּ מַזֶּקֶת לָאָדָם, וּבְנֵי הַסּוּג אֲנוֹפֶלֶס (Anopheles), הַמְּפִיצִים אֶת מַחֲלַת הַקַּדַּחַת (מָלַרְיָה): ״מַזִּיקֵי בֵּיתוֹ כְּגוֹן יַתּוּשִׁים וּפַרְעוֹשִׁים וּזְבוּבִים״ (בראשית רבה נד). ״אֲפִלּוּ דְּבָרִים... כְּגוֹן זְבוּבִין וּפַרְעוֹשִׁין וְיַתּוּשִׁין אַף הֵן בִּכְלַל בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הֵן״ (בראשית רבה י). — [יַתּוּשׁ־, יַתּוּשִׁים, יַתּוּשֵׁי־]

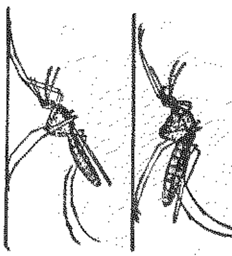

יתוש (x4)

— **יַתּוּשׁ־פַּפָּטַצִ׳י**°, סוּג שֶׁל חֲרָקִים קְטַנִּים מִסִּדְרַת הַזְּבוּבָנִיִּים הַמַּעֲבִירִים אֶת קַדַּחַת הַפַּפָּטַצִ׳י וַחֲבוּרַת הַמִּזְרָח (Phlebotomus papatasii).

יתוש פאפאטצ׳י (x5)

— **אֵימַת יַתּוּשׁ עַל הַפִּיל*** (שבת עז:), מְשַׁל־חֲכָמִים: יֵשׁ אֲשֶׁר הַחַלָּשׁ וְהָרַךְ יוּכַל לְהָצִיק וּלְהַכְרִיעַ אֶת הַגָּדוֹל וְהֶחָזָק.

— **כְּיַתּוּשׁוֹ שֶׁל טִיטוּס**° [על־יסוד האגדה על יתוש שנכנס בחוטמו של טיטוס ונקר במוחו שבע שנים, גיטין נו:] מָשָׁל לְמַחֲשָׁבָה טוֹרְדָנִית הַמְנַקֶּרֶת בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת לוֹ מָנוֹחַ: ״הַמְּאֹרָע הַזֶּה הָיָה מְנַקֵּר יָמִים רַבִּים כְּיַתּוּשׁוֹ שֶׁל טִיטוּס אֶת מֹחִי וּמְמָרֵר אֶת חַיַּי״ (מגדלי מו״ס, תב). ״הַשְּׁאֵלָה הַנּוֹרָאָה... מְנַקֶּרֶת תָּמִיד בְּמֹחוֹ כְּיַתּוּשׁוֹ שֶׁל טִיטוּס״ (קלוזנר, יוצרים ב 27).

יַתּוּשִׁי° ת׳ [מן יַתּוּשׁ] זָעִיר, פָּעוּט, קַל: ״שָׁקוּעַ מְלֹא קוֹמָתוֹ הַיַּלְדוּתִית, הַיַּתּוּשִׁית״ (יזהר, צקלג 11). — [יַתּוּשִׁית, יַתּוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

יְתִיב^ ז׳ [ארמית: ישב] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא הַמַּפְסִיקִים: סִימָנוֹ אֶ (דקדוקי הטעמים טז).

יַתִּיךְ* ז׳ רְאֵה יַתּוּךְ*.

יַתִּיר* ת׳ [מן יתר; ארמית, דניאל ב לא] 1*, יָתֵר, מְיֻתָּר, נוֹסָף, לְמַעְלָה מִן הַדָּרוּשׁ: ״יַתִּיר וְנוֹתָר אַל יְהֵא בְּבֵיתִי״ (תוספתא שבת ח ו). עִנְיָן זֶה יַתִּיר הוּא. 2^, מֻנָּח בַּמָּסוֹרָה לְמִלָּה הַכְּתוּבָה בַּמִּקְרָא לְפְעָמִים מְלֵאָה (בְּאוֹתִיּוֹת אהו״י) בְּמָקוֹם שֶׁהִיא צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲסֵרָה לְפִי הַדִּקְדּוּק: ״הַמַּלְאָכִים״ (שמואל ב יא א) – יַתִּיר א׳. — [יַתִּירָה, יַתִּירִים, יַתִּירוֹת]

— **לָקוּי בְּיַתִּיר**°, יֵשׁ בּוֹ דְּבָרִים מְיֻתָּרִים הַפּוֹגְמִים בּוֹ.

יַתִּירוּת° נ׳ [מן יַתִּיר] הֱיוֹת יַתִּיר, הֱיוֹת נוֹסָף וּמְיֻתָּר: יַתִּירוּת הַיּ׳ בְּמִלַּת ״תֵּיעָשֶׂה״ (שמות כה לא). — [יַתִּירוּת־]

יתכן תה"פ [מן תכן, נתכן, על־פי יחזקאל לג יז; ושם כפועל רגיל] אפשר, יוכל היות, אולי, אין זה מן הנמנע: "ולפי פשוטו יתכן לפרש" (רש"י ישעיה מ ב). יתכן כי לא הייתי צריך לנהג כך.
— **לא יתכן** [על־יסוד הנ"ל] אי אפשר, לא יוכל היות, מן הנמנע הוא: "לא יתכן לומר" (רש"י שמות ב י)
— **היתכן?** °, כלום אפשר הדבר? היתכן כי הוא יעז לעשות זאת?

יתכנות ° נ' [מן יתכן] אפשרות, יכלת להיות: "אנחנו לא העלינו גם צל של יתכנות כזו" (יזהר, מישור 93). — [יתכנות־]

יתם [מן יתום]
~ פע' **יתם** ° פ"ע היה ליתום, מת עליו אביו או אמו או שניהם: "עוד מעט ויתמתם כלכם כמוהו" (ביאליק, תר' טל קל). "כי יתמנו" (שלונסקי, שירים א 203). — [ליתם, יתום, ייתם]
~ פע' **יתם** * פ"י עשה ליתום: "סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומיתם את גוזליו" (פסחים מט.). "אשתו אלמנה אותו ויתמה את גוזליה" (הזז, צל 185). "את מי... הרגת? את ילדי מי יתמת במו ידיך?" (שלונסקי, תר' הדון ג 379). — [ליתם את־; מיתם, ייתם]
~ פע' **יתם** °, נעשה יתום [גם בהשאלה]: "עוד לבבות צעירים בעז משכה ולא יתמה כליל" (פיכמן, קסג). — [מיתם, ייתם]
~ הת' **נתיתם** *, 1 *, היה ליתום, מת עליו אביו או אמו או שניהם: "בבא עליה, ואחר־כך נתיתמה" (כתובות מד:). "אמי נתאלמנה, בניה נתיתמו" (ביאליק, שירתי). "קהל גוזלי בטרם יתיתמו" (פיכמן, קכה). 2 ° [בהשאלה] נשאר בודד, ירד עליו שממון: "ומתיתם הלב, עוד מעט ויום סגריר על־חלון יתדפק בדממה" (ביאליק, הקיץ גווע). "בן־אדם, נתיתמו החיים" (קרני, שערים נז). — [להתיתם, מת־, ית־]

יתם ° ז' [מן יתם] יתום, יתמות: "הרוח יבך על יתם: היא־והוא" (שלונסקי, שירים ב 49). — [יתם־]

יתמות * נ' [מן יתם] מצבו של היתום, בדידות: "ימינו תרעה לעתיד מגדלים ביתמות" (שמואל השלישי על־פי שכטר ג 88). "כצל פה היתמות גוננת" (פיכמן, פח). "שונה ונבדלת נפשי בשחור יתמותה" (רחל, עד). "נפשך קן־רחמים וחמרה עלי יתמות האדם ונכאיו" (עוגן, 27) "יתמות" — שם כולל לקבוצת השירים של ביאליק: "אבי", "שבעה", "אלמנות", "פרידה". — [יתמות־]

יתק"ק ר"ת ישעיה, תרי־עשר, קינות (איכה), קהלת [סימן המסורה לארבעת ספרי המקרא שעם סיום הקריאה בהם חוזרים וקוראים את הפסוק שלפני האחרון, כדי לסיים בכי־טוב]

יתר [אכדית: (w)atāru; ארמית: יתר]
~ נפ' **נותר**, נשאר, הנה מעט מהרבה: "ויאכל (הארבה) את־כל־עשב הארץ... ולא־נותר כל־ירק" (שמות י טו). "ואת־נביאיך הרגו בחרב, ואותר אני לבדי" (מלכים א יט יד). "כי בניתי את־החומה ולא־נותר בה פרץ" (נחמיה ו א). "ונותרה בת־ציון כסכה בכרם" (ישעיה א ח). — [להותר, נותר, יותר]
~ פע' **יתר** * פ"י 1 *, הוסיף, גרם שיהא יותר מן הדרוש: "שמא אתה מחסר אות אחת או מיתר אות אחת (בכתיבת ספר תורה), נמצאת מחריב את כל העולם כלו" (עירובין יג.). 2 °, השאיר, הותיר: "איתר לי עשר חלדות, ותהא בידי מקצת נדוניה לבתי" (ליפסון, מדור 2204). 3 °, עשה שיהא מיתר: "לא מחכמה עשו כי הרכיבו אלוף לראשם רב גדול וגאון שמיתר אותם ואת חכמתם" (עגנון, אלו קיד). מכון התעשיה יתר הרבה כח אדם. — [ליתר את־; מיתר, ייתר]
~ פע' **יתר** * [רווח רק הבינוני — ראה ערך מיתר]
~ 1 הת' **נתותר** *, נשאר, נותר: "איברי עולה שנתותרו" (יומא מו.). "ולא נתותרו מהם (מן ההרים) אלא שרטוטיהם לבד" (קבק, במשעול 182). — [להתותר, מתותר, יתותר]
~ 2 הת' **נתיתר** *, 1 *, נוסף, היה עוד: "נפקדתי לטובה ונתיתרו שנותי" (רש"י ישעיה לח י). 2 °, נעשה מיתר: "נתלבט אילך ואילך, ידיו נתיתרו ולא ידע מה יעשה בהן" (שלונסקי, תר' הדון ג 144). — [להתיתר, מת־, ית־]
~ הפ' **הותיר**, 1, פ"י השאיר, משהו מדבר: "ואכלו את־הבשר... ולא־תותירו ממנו עד־בקר" (שמות יב ח—י). "לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט" (ישעיה א ט). "לא חסרתם ולא הותרתם" (ברכות לד). "ואם עוד הותיר אלהינו לפלטה שריד מצער" (ביאליק, אם יש). 2, פ"ע היה לו יתרון, היה נכבד יותר: "ראובן בכרי אתה... אל־תותר!" (בראשית מט ג—ד). — [להותיר, מותיר, יותיר]
— **לא נותרה בו נשמה**, לא נשארה בו רוח חיים, פרחה נשמתו: "ויהי חליו חזק מאד, עד אשר לא־נותרה־בו נשמה" (מלכים א יז יז).
— **הותיר אותו לטובה**, השפיע עליו רב טובה, נתן לו שפע: "והותרך ה' לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך" (דברים כח יא).
— **די והותר** ° [על־יסוד שמות לו ז: "המלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה והותר"] הרבה מאד, במדה מרבה ביותר: יש לו לסוחר מלאי של סחורה די והותר.
— **הותר מדה** *, הוספה על המדה, עודף: "כל שיש בו הותר מדה" (ירושלמי מעשר שני נג ב).

יתר * ת' [מן יתר] 1 *, עודף, נוסף, שיש בו יותר מן הרגיל או מן הראוי (ההפך — חסר): "יתר בידיו וברגליו שש ושש (אצבעות)" (בכורות ז ו). "סופרים — שהיו סופרים כל האותיות שבתורה... בחסרות ויתרות" (קידושין ל.). "מלמד שימות־החמה יתרין על ימות־הלבנה אחד־עשר יום" (סדר עולם רבה ד). "קדרה זו חסרה מלח, יתרה מלח, חסרה תבלין, יתרה תבלין" (עבודה זרה סו.). "כאדם שנטל כוס יתרה, ולבו טוב עליו" (הזז, היושבת 203). במלת "אבוא" (ישעיה כח יב) יש א' יתרה. 2 *, מרבה, רב, גדול: "חבה יתרה נודעת להם" (אבות ג יד). "וכך היו יושבים ועוסקים בתורה בהתמדה יתרה" (עגנון, כלה תג). [וכנסמך אל שם:] "אין מעמידין חזנין אלא חסרי־כח ויתרי־מדע... אפלו חסרי מדע ויתרי כח" (מכות כג.). — [יתרה, יתרים, יתרות]
— **יתר עליו** *, עדיף עליו: "עבד עברי... יתרה עליו אמה העבריה, שקונה את עצמה בסימנין" (קידושין א ב).
— **יתר על המדה** °, למעלה מן, יותר מכדי: "אין מן הראוי להגדיל ערך הנצחון הזה יתר על המדה" (אחד העם, רצד). "גם

היה בזה, שהתנהגו אתו שלא כדין יתר על המדה" (ברנר, א 133). "כל עצם, אם מחדדים אותו יתר על המדה, סופו להשבר" (אבינרי, יד 486).

– יתר ׳על כן* [רווחת יותר ההגייה: יתר על כן] 1*, יותר מזה, למעלה מזה: "האוכל כמדה זו הרי זה בריא ומברך, יתר על כן – רעבתן; פחות מכן – מקלקל במעיו" (עירובין פג:). 2, גדולה מזו, ויותר מכך, ולא עוד אלא: "יתר על כן... אפלו מצאו חברו ואמר לו: לין פה... למחר משכים והולך" (עירובין נג.). במשך תקופת הגלות לא שכחו היהודים את ירושלים, יתר על כן, תמיד העלוה על ראש שמחתם.

– יתרה מזו°, יותר מכך, למעלה מזה: אינני דואג כלל לגורלו, יתרה מזו, הנני מאמין בכל־לב בהצלחתו.

– כל יתר כנטול דמי* [על־פי חולין נח:], כל המוסיף גורע, הוספה למעלה מן הדרוש אינה אלא פוגמת.

– נשמה יתרה* [על־פי ביצה טז: "נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם ערב שבת", ושם כפשוטו: נשמה נוספת] התעלות רוחנית, השראה, התלהבות.

א׳יתר ז׳ [מן יתר] 1, שאר, שארית, מה שנותר: "ויתרם תאכל חית השדה" (שמות כג יא). "יתר הגזם אכל הארבה, ויתר הארבה אכל הילק, ויתר הילק אכל החסיל" (יואל א ד). "ויבחר־לו שאול שלשת אלפים מישראל... ויתר העם שלח איש לאהליו" (שמואל א יג ב). 2, [כנסמך] יתרון, תוספת, עדף: "יתר שאת ויתר עז" (בראשית מט ג). "והשכל הרך של הילד... ירגיש עוד ביתר־עז את הכבלים המלאכותיים" (אחד העם, לג). "ואולם יתר־הוד... צפנתי לך" (ביאליק, פרידה). "הם מטיפים לספוק צרכיו ביתר־להט" (קרליבך, הודו 190). "ואני חביב הייתי עליה יתר־חבה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 43). "בעלי שעור־קומה ובעלי יתר־כח" (ויסלבסקי, יחידים 151). 3°, דבר מיתר: "מכאן יתר וגרש" (קלצקין, כתבים 296). יתר וחסר. – [יתר־, יתרו]

– יתר על כן°, ראה יתר, יתר על כן.

– בין־היתר°, בין שאר הדברים, אגב העניינים האחרים: בשיחתי עם האיש נודעו לי, בין היתר, פרטים על משפחתו.

– על־יתר, בשפע: "אמונים נצר ה׳, ומשלם על־יתר עשה גאוה" (תהלים לא כח).

– ביתר שאת° [על־יסוד בראשית מט ג], בכח רב יותר, במשנה תקף: "לכן תצמצם האחרונה את כל התנגדותה עוד ביתר שאת" (אחד העם, לא).

– שפת־יתר 1, לשון־התפארות, דברי־מליצה: "לא נאוה לנבל שפת־יתר" (משלי יז ז). 2°, דברים מיתרים, דברים נוספים: "פרשו ונמנעו משפת־יתר" (ש׳ שלום, שירים קיט). למה שפת־יתר? דבר קצרות!

ב׳יתר ז׳ [ארמית: יתרא; ערבית: ותר] 1, חבל, חוט עבה: "אם־יאסרני בשבעה יתרים לחים" (שופטים טז ז). 2, מיתר, חוט המתוח בקצות הקשת לירית חצים: "דרכון קשת, כוננו חצם על־יתר" (תהלים יא ב). 3*, [בהנדסה] הצלע הארכה ביותר שממול הזוית הישרה במשלש ישר־זוית. – [יתר־, יתרים, יתרי־]

יורה מותח יתר בקשת

ג־יתר

יתרה נ׳ [מן יתר] 1, שארית, עדף: "על־כן יתרה עשה, ופקדתם על נחל הערבים ישאום" (ישעיה טו ז). 2°, מה שנשאר בחשבון לזכות או לחובה: פלוני הפקיד בבנק 500 לירה והוציא 400; היתרה לזכותו – 100 לירות. – [יתרת־]

יתרון ז׳ [מן יתר] 1, מעלה יתרה, עדיפות: "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן־הסכלות, כיתרון האור מן־החשך" (קהלת ב יג). "ואין יתרון לבעל הלשון" (קהלת י יא). "ואתה יחיד בדורך ואחד כאנשי זמנך וראוי לך להראות יתרונך עליהם" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). "אלו הששה יתרונות שיש לדת האלהית על הנימוסית" (אלבו, העיקרים 97). למכונית יתרונות רבים על־פני העגלה. 2, מותר, תועלת, רוח: "מה־יתרון לאדם בכל־עמלו שיעמל תחת השמש" (קהלת א ג). "כרב מאכל וכרב משתה ורב שחוק ושאר יתרונות" (מלמד התלמידים, בלק). – [יתרון־, יתרונות גם יתרונים]

– יתרון־הכשר, כשר רב, יכלת רבה: "וחילים יגבר ויתרון הכשיר־חכמה" (קהלת י י). האמן התקין את המכונה ביתרון הכשר ודעת.

– ערך היתרון, [בדקדוק] דרגה בתארים, כשאחד מן העצמים המשוים עולה על חברו (Comparative), למשל: פלוני חכם יותר משלמה; הברזל כבד מן העץ.

יתרות° נ׳ [מן יתר] עדיפות, עליונות, היות יתר בערכו: "תקלות של יתרות על המדה, של העברת גבולים" (קלצקין, כתבים 61). יתרות הספק המכונה על עבודת־הידים. – [יתרות־]

– ביתרות תה״פ מאד, בהבלטה: "פקת גרגרתו נבלטת ביתרות" (טביב, כערער ב 133).

יתרת נ׳ [בכתוב "על כן יתרת עשה", ירמיה מח לו] – ראה ערך יתרה.

יתרת, ראה יותרת.

יתרת* נ׳ [מן יתר] [באנאטומיה] חלק יתר, תוספת: "היתה בו יתרת וחתכה" (בכורות ז ו). – [יתרת־]

– יתרת־הכליה°, בלוטה להפרשה פנימית הנתונה על הכליה.

– יתרת־המח°, בלוטה המנחת בתחתית המח, ערכה רב בגדילת־הגוף, בחלוף־החמרים ועוד.

ית״ש ר״ת יתברך שמו.

כ [כתב: ; רש״י כ ; עברית-כנענית:] 1, הָאוֹת הָאַחַת־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי. שְׁמָהּ ״כַּף״. הֲגִיָּתָהּ כְּשֶׁהִיא דְּגוּשָׁה (כּ) כְּמוֹ k לָטִינִית, וּבִהְיוֹתָהּ רְפוּיָה (כ) – כְּמוֹ ch לָטִינִית: כֹּכָבָה. בְּסוֹפֵי מִלִּים צוּרָתָהּ ך וְנִקְרֵאת ״כַּף סוֹפִית״ אוֹ ״כַּף פְּשׁוּטָה״ – לְהַבְדִּיל מִן הַכַּף שֶׁבְּרָאשֵׁי הַמִּלִּים אוֹ בְּאֶמְצָעָן, הַנִּקְרֵאת ״כַּף כְּפוּפָה״. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר עֶשְׂרִים (20): כ׳ דּוֹרוֹת, כ׳ שָׁנִים. 3, ך׳ – סִימַן הַמִּסְפָּר חֲמֵשׁ־מֵאוֹת (500): ך׳ ל״ה = 535.

כְּ־ [לפני שם מיודע ולפני מלה הפותחת באות בחטף-פתח – כַּ־; לפני שם מיודע הפותח ב א׳, ע׳, ר׳, ולפעמים גם ה׳ ולפני שם הפותח באות בחטף-קמץ – כָּ־; לפני שם בלתי-מיודע ולפני פועל הפותחים באות בחטף-סגול, וכן לפני שם הפותח בע׳, ה׳ קמוצות ובלתי-מוטעמות ולפני ח׳ קמוצה תמיד – כֶּ־; לפני שם בלתי-מיודע ולפני פועל הפותחים באות שוואית – כִּ־; לפני שם ״אלהים״ – כֵּ־] אוֹת יַחַס. 1 [לפני שם] כְּמוֹ, בְּדוֹמֶה לְ־: ״וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ?״ (שמואל ב ז כג). ״יָפָה כַלְּבָנָה, בָּרָה כַּחַמָּה״ (שיר השירים ו י). ״יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה, נָאוָה כִּירוּשָׁלָםִ״ (שיר השירים ו ד). ״מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ, וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ״ (ישעיה מד כב). ״יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ״ (אבות ב י). ״אֵין כֵּאלֹהֵינוּ, אֵין כַּאדוֹנֵינוּ״ (תפילה). 2, בְּעֵרֶךְ, בְּקֵרוּב (בִּזְמַן, בְּמִדָּה, בְּמִסְפָּר, בְּמִשְׁקָל וְכַדּוֹמֶה): ״וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ״ (מלכים א כב ו). ״וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים״ (רות א ד). ״וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה, וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים״ (רות ב יז). ״הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה״ (ברכות א ה; הגדה של פסח). 3, [לפני שם־פועל] בִּזְמַן־, בְּשָׁעָה שֶׁ־: ״וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנַּעַר, וָמֵת״ (בראשית מד לא). ״בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן״ (אסתר א י). 4, בִּבְחִינַת־, בְּתוֹרַת־, בְּחֶזְקַת־: ״כִּי־הוּא כְּאִישׁ אֱמֶת״ (נחמיה ז ב). ״וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו״ (שמואל ב ד י). הַרְצָאָה עַל בְּיַאלִיק כִּמְשׁוֹרֵר וְכִמְסַפֵּר. 5, אוֹת הַמִּתְחַבֶּרֶת לְשֵׁמוֹת אוֹ לְתָאֳרִים וְהוֹפֶכֶת אוֹתָם לְתָאֳרֵי־הַפֹּעַל: כָּעֵת, כַּהֲלָכָה, כָּרָאוּי, כַּשּׁוּרָה, כְּרֶגַע, כַּנִּרְאֶה, כַּמּוּבָן.

— כְּ־... כְּ־ [בראש שני שמות], כָּזֶה כֵּן זֶה בְּדִיּוּק, שְׁנֵיהֶם דּוֹמִים זֶה לָזֶה בְּדִיּוּק: ״וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע״ (בראשית יח כה). ״כָּמוֹנִי כָמוֹךָ, כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ, כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ״ (מלכים ב ג ז).

כ׳ קיצור: כְּבוֹד; כְּבוֹדוֹ.   **כ״א** ר״ת 1, כָּל אֶחָד. 2, כִּי אִם.

כאב [אכדית: kibtu פּאֵב; ארמית: כְּאֵב; ערבית: כַּאִבַּ התעצב]

~ פָּע׳ **כָּאַב** פ״ע 1, חָשׁ מֵחוּשׁ גּוּפָנִי קָשֶׁה וּמְצַעֵר, סָבַל יִסּוּרִים גּוּפָנִיִּים מֵחֲמַת מַכָּה, פֶּצַע אוֹ מַחֲלָה: ״אַךְ־בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב, וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל״ (איוב יד כב). ״וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר... וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים״ (בראשית לד כד–כה). ״שֶׁכָּל אֵיבְרֵיהֶם כּוֹאֲבִים עֲלֵיהֶם״ (ירושלמי שבת יז א). ״כָּל הַגּוּ עָלַי יִכְאַב״ (ביאליק, מעשה ילדות). 2, הִצְטַעֵר מְאֹד, סָבַל סֵבֶל נַפְשִׁי עָמֹק: ״וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב״ (תהלים סט ל). ״וִירַשֶּׁשְׁךָ וְלֹא יִכְאַב לוֹ״ (בן־סירא יג ו). ״וַיִּכְאַב אֶת מַכְאוֹבֵי כֻלָּם״ (ביאליק, מגילת ח). ״וְיוֹתֵר שֶׁאֲנִי כּוֹאֵב עַל כַּסְפִּי יִכְאַב לִבִּי עַל סִדּוּרִי הַקָּטָן שֶׁהִפְסַדְתִּי״ (ברקוביץ, תר׳ אדם קלג). – [לִכְאֹב, כּוֹאֵב, יִכְאַב]

~ נִפ׳ **נִכְאַב** ‸, כָּאַב, דָּאַב, סָבַל יִסּוּרִים: ״מְאֹד נִכְאַב לְבָבִי עָל...״ (גבירול, ו 22). ״הַיּוֹם אֲנִי נִכְאָב וְאֵין לִי אֵם וָאָב״ (הרומי, יג 245). – [לְהִכָּאֵב, נִכְאָב, יִכָּאֵב]

~ הִפ׳ **הִכְאִיב** פ״י 1, הֵסֵב כְּאֵב, גָּרַם מֵחוּשׁ גּוּפָנִי אוֹ נַפְשִׁי: ״כִּי הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ״ (איוב ה יח). ״וְקָרֵב עָנִי אַל תַּכְאִיב״ (בן־סירא ד ג). ״יוֹדֵעַ אֲנִי כַּמָּה עֲתִידִים לְהַכְאִיבֵנִי בַּמִּדְבָּר״ (שמות רבה ג). ״מַה־מַּכְאִיב, מַה־נּוּגֶה זֶה נִגּוּן הַגְּמָרָא!״ (ביאליק, המתמיד). 2 [בהשאלה] הִשְׁחִית, קִלְקֵל: ״וְכֹל הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תַּכְאִבוּ בָּאֲבָנִים״ (מלכים ב ג יט). – [לְהַכְאִיב אֶת־, מַכְאִיב, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻכְאַב** ‸, נִגְרַם לוֹ מֵחוּשׁ גּוּפָנִי אוֹ נַפְשִׁי, הוּסַב לוֹ כְּאֵב: ״דְּוָי גּוֹלָה וְנִקְלָה הֻכְאַבְתִּי וְנֶעְכַּרְתִּי״ (אריה ביער, סליחה ליום ז). ״כֹּה גִּלְגְּלוּ עָלֵינוּ כְּאֵב־לֹא־הֻכְאַב שֶׁל שִׁבְעִים עַמִּים אֵיתָנִים עַל נִירִים וְגַגִּים מְנִיבִים״ (גרינברג, רחובות סח). – [מֻכְאָב, יֻכְאַב]

~ הִתְ׳ **הִתְכָּאֵב** ‸, 1 ‸, כָּאַב, חָשׁ כְּאֵבִים: ״וּפַרְעֹה הַמּוֹשֵׁל הָיָה מִתְנַגֵּעַ וּמִתְכָּאֵב בְּמַכְאוֹבוֹת וּבִנְגָעִים״ (יוסיפון, שכח). 2 °, עוֹרֵר כְּאֵבִים: ״הַצַּלֶּקֶת הַיְשָׁנָה מִתְכָּאֶבֶת״ (יזהר, צקלג 106). – [לְהִתְכָּאֵב, מִתְ־, יִתְכָּאֵב]

כְּאֵב ז׳ [מן כאב] 1, מֵחוּשׁ גּוּפָנִי קָשֶׁה הַכָּרוּךְ בְּצַעַר, סֵבֶל גּוּפָנִי מֵחֲמַת מַכָּה, פֶּצַע, מַחֲלָה: ״כָּל חֳלִי – וְלֹא חֳלִי־מֵעַיִם; כָּל כְּאֵב – וְלֹא כְּאֵב־לֵב״ (שבת יא.). כְּאֵב־שִׁנַּיִם. כְּאֵב־גָּרוֹן. כְּאֵב־רֹאשׁ. הַפָּצוּעַ נֶאֱנַק מֵעָצְמַת כְּאֵבָיו. 2, צַעַר עָמֹק, יָגוֹן קָשֶׁה וּמְדַכֵּא: ״כִּי רָאוּ כִּי־גָדַל הַכְּאֵב מְאֹד״ (איוב ב יג). ״וְגָדוֹל מְאֹד מְאֹד הַכְּאֵב! הָיָה אִישׁ – וּרְאוּ: אֵינֶנּוּ עוֹד״ (ביאליק, אחרי מותי). – [כְּאֵב־, כְּאֵבִים, כְּאֵבֵי־]

— כְּאֵב אָנוּשׁ (ישעיה יז יא), יִסּוּרִים קָשִׁים מְאֹד.

— כְּאֵב־לֵב [בהשאלה] צַעַר רַב, יָגוֹן, דִּכָּאוֹן: ״הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב, וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב״ (ישעיה סה יד). ״כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ... סוֹף בָּא לִידֵי כְּאֵב־לֵב״ (ברכות נה.).

— גָּרַם לוֹ כְּאֵב־רֹאשׁ ° [בלשון־הדיבור] הִטְרִיד וְהִדְאִיג אוֹתוֹ.

כְּאֵבִי ת׳ [מן כְּאֵב] הַגּוֹרֵם כְּאֵב, מְלֻוֶּה כְּאֵבִים: ״קַדַּחַת־יוֹם כְּאֵבִית״ (קאנון ד א). – [כְּאֵבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

כַּאֲבִיר ת׳ (ישעיה י יג) – ראה כַּבִּיר.

כאה [ערבית: כַּאַא ירא; קרוב אל כהה]

~ נִפ׳ **נִכְאָה**, נִדְכָּה, נִכְאַב: ״וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם עַל־בְּרִית קֹדֶשׁ״ (דניאל יא ל). ״וַיִּרְדֹּף אִישׁ עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת״ (תהלים קט טז). – [לְהִכָּאוֹת, נִכְאֶה, יִכָּאֶה]

~ הִפ׳ **הִכְאָה** פ״י הִכְאִיב, הִדְאִיב: ״יַעַן הַכְאוֹת לֶב־צַדִּיק שֶׁקֶר, וַאֲנִי לֹא הִכְאַבְתִּיו״ (יחזקאל יג כב). ״דִּכְּאוּנוּ וְהֶלְאוּנוּ וְהִכְאוּנוּ מוֹשְׁכֵי רֶשֶׁת״ (יהודה הלוי, ח 376). ״חַתּוּ וּבֹשׁוּ מְחַתּוּלִים שִׁבְרוּ לְכָאוֹת נַפְשֵׁנוּ״ (משה אבן-עזרא, א 120). – [לְהַכְאוֹת, מַכְאֶה, יַכְאֶה]

כאו״א ר״ת 1, כָּל אֶחָד וְאֶחָד. 2, כִּבּוּד אָב וָאֵם.

כָּאוּב° ת׳ [מן כאב, כָּאֵב] מְלֻוֶּה כְּאֵבִים, מֻכֵּה־כְּאֵב: ״קוֹל עֲדָתְךָ תִּרְצֶה, הַכְּאוּבָה וְהַיְגוּעָה״ (קול שופר, מעריב ראש השנה). ״תָּקְפוּ עָלָיו רַחֲמִים גְּדוֹלִים, רַחֲמִים כְּאוּבִים וְנוֹאָשִׁים״ (קבק, במשעול 181). ״רֹאשׁוֹ מֻרְכָּן וְלִבּוֹ כָּאוּב וְלֵאוּת בְּאֵיבָרָיו״ (בורלא, עקביה 202). — [כְּאוּבָה, כְּאוּבִים, כְּאוּבוֹת]

— **בְּעָיָה כְּאוּבָה**°, דָּבָר שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לְיַשְּׁבוֹ, עִנְיָן הַגּוֹרֵם צַעַר וְטִרְדָּה מְרֻבָּה לָעוֹסְקִים בּוֹ: בְּגוּר מִשְׁכְּנוֹת־הָעֹנִי — בְּעָיָה כְּאוּבָה הִיא מְאֹד.

כְּאוּב°, **כיאוב** ז׳ [מן כאב] כְּאֵיבָה, הַרְגָּשַׁת כְּאֵב: ״זוֹ הָיְתָה נְקֻדַּת הַכְּאוּב לְרָחֵל״ (שטיינמן, זוגות א 83). — [כְּאוּב־]

כָּאוֹס° ז׳ [יוונית: chaos] 1, [במיתולוגיה היוונית] תְּהוֹם לְאֵין־סוֹף — הַמַּצָּב שֶׁקָּדַם לִבְרִיאַת הָעוֹלָם — ״תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם״. 2, עִרְבּוּבְיָה, מַצָּב לְלֹא סְדָרִים.

— **כָּאוֹטִי**°◊ ת׳ מְבֻלְבָּל, נָתוּן בְּמַצָּב שֶׁל תֹּהוּ־וָבֹהוּ.

כָּאוּר* ת׳ [מן כאר] כָּעוּר, לֹא־יָפֶה: ״הַגּוֹתֵן צֶמֶר לְצַבְּעוֹ... צְבָעוֹ כָּאוּר״ (בבא קמא ט ד). [רווח, יותר כָּעוּר] — [כְּאוּרָה, כְּאוּרִים, ־רוֹת]

כֵּאוּר*, **כיאור** ז׳ [מן כאר] כִּעוּר: ״רַחֵק מִן הַכֵּאוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לַכֵּאוּר״ (מדרש חכמים כד יז, מהד׳ קופמן). ״לִבְרִית הַבֵּט וְתַדִּיחַ כֵּאוּרָם״ (תאות נפש, יוצר יום כיפור). [רווח יותר כִּעוּר]. — [כֵּאוּר־]

(כְּאוֹרָה) לִכְאוֹרָה* תה״פ — ראה ערך לִכְאוֹרָה.

כְּאֵיבָה° נ׳ [מן כאב, כָּאַב] תְּחוּשַׁת כְּאֵב, הַרְגָּשַׁת צַעַר גּוּפָנִי אוֹ נַפְשִׁי: כְּאֵיבַת הָרֶגֶל הַפְּצוּעָה. ״בַּחֲרָדָה, בִּכְאֵיבָה, בְּגוֹאֵד דֶּמַע״ (גרינברג, רחובות קט). ״בְּלֹא כְּאֵיבַת תְּמוּרָה וַעֲקִירַת שָׁרָשִׁים וּסְעִירַת יָמִים״ (שנהר, א 205). — [כְּאֵיבַת־]

כְּאֵיצַד* מ״ש [כְּאֵי+צַד] כֵּיצַד, בְּאֵיזֶה אֹפֶן, אֵיךְ: ״כְּאֵיצַד הוּא בָּא לִטֹּל?״ (מדרש תנאים דברים יא כה). [רווח יותר כֵּיצַד]

כְּאִלּוּ*, ראה ערך אִלּוּ.

כָּאן* תה״פ [הרחבה מן כָּא, כֹּה] 1, פֹּה, בְּמָקוֹם זֶה: ״הָלַךְ וְעָבַר עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ. אָמַר: מִי כָּאן הִלֵּל? מִי כָּאן הִלֵּל?״ (שבת לא.). ״הֲרֵי הוּא כָּאן מִלְּמַטָּה, כָּאן מִלְמַעְלָה״ (ביאליק, הבריכה). 2, בְּעִנְיָן זֶה, בְּעִנְיָן הַמְדֻבָּר: ״כָּאן — בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם; כָּאן — בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם״ (ברכות לה:).

— **בְּכָאן***, כָּאן, בְּמָקוֹם זֶה בְּדִיּוּק: ״בְּכָאן הִנַּחְתִּי הַתַּרְנְגוֹלִין שֶׁלִּי״ (תענית כה.).

— **לְכָאן***, לְמָקוֹם זֶה: ״תַּלְמִיד אֶחָד בָּא לְכָאן״ (סנהדרין ה:).

— **לְכָאן וּלְכָאן***, הֵנָּה וָהֵנָּה, לְצַד זֶה וּלְצַד שֵׁנִי: ״וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁבִיל שֶׁבּוֹ יוֹצֵא הַקּוֹל עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְמֹשֶׁה, וְלֹא נִשְׁמַע לְכָאן וּלְכָאן״ (תנחומא ויקרא א). ״אֶפְשָׁר הֵן וְאֶפְשָׁר לָאו, יֵשׁ פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן״ (ביאליק, שירתנו הצעירה ד). ״בְּכְלוּב שֶׁעָמַד עַל הַחַלּוֹן מְדַדָּה נָלִי לְכָאן וּלְכָאן״ (טשרניחובסקי, סיפורים 117).

— **מִכָּאן***, 1, מִמָּקוֹם זֶה, מִפֹּה: ״נִשְׁבָּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ״ (תענית ג ח). צֵא מִכָּאן! לֹא נָזוּז מִכָּאן. 2, מִדָּבָר זֶה, מֵהָעִנְיָן שֶׁעָסַקְנוּ בּוֹ: ״מִכָּאן אָמְרוּ: אוֹי לָרָשָׁע, אוֹי לִשְׁכֵנוֹ״ (נגעים יב ו). 3, מִזֶּה יוֹצֵא, מִדָּבָר זֶה אָנוּ לְמֵדִים: ״מִכָּאן, שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן״ (ערכין יא.).

— **מִכָּאן וּמִכָּאן***, מִזֶּה וּמִזֶּה, מִכָּל צַד: ״בּוֹנֶה אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע וְעוֹשִׂין חֲזִית מִכָּאן וּמִכָּאן״ (בבא בתרא א ב). ״קֵרֵחַ מִכָּאן וּמִכָּאן״ (בבא קמא ס.).

— **מִכָּאן וְאֵילָךְ***, **מִכָּאן וּלְהַלָּן***, **מִכָּאן וּלְהַבָּא**°, מִשָּׁעָה זוֹ וָהָלְאָה, מֵעִנְיָן זֶה וּלְהַבָּא: ״עַד חֲצוֹת־לַיְלָה הָיָה מִתְנַמְנֵם כְּסוּס, מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה מִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי״ (ברכות ג:). ״כָּל ג׳ יָמִים הָאַחֲרוֹנִים וַדַּאי חָמֵץ, מִכָּאן וּלְהַלָּן סָפֵק״ (בבא בתרא צו.). ״בָּאִים וּמְצָרְפִים אוֹתָם כְּאֶחָד וְאוֹמְרִים לָהֶם: מִכָּאן וּלְהַבָּא הֲרֵי אַתֶּם זוּג״ (עגנון, כלה שיד).

— **לְאַחַר מִכָּאן***, אַחֲרֵי־כֵן, אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה: ״הַמַּבְכִּיר כַּרְמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ סְמָדַר, רוֹאִין אוֹתוֹ כַּמָּה הָיְתָה יָפָה קֹדֶם לָכֵן וְכַמָּה הִיא יָפָה לְאַחַר מִכָּאן״ (בבא קמא נח:).

— **עַד כָּאן***, 1, עַד מָקוֹם זֶה, עַד עִנְיָן זֶה: ״עַד כָּאן אוֹמְרִים בְּשַׁבַּת הַגָּדוֹל״ (סידור, הגדה של פסח). 2, עַד גְּבוּל זֶה, עַד כְּדֵי כָּךְ: ״עַד כָּאן הָעַזּוּת פָּנֶיךָ בְּרַבְּךָ?״ (ברכות סב.).

כאר [נוסח־משנה של כער]

~ הפ׳ **הִכְאִיר**° פ״י כִּעֵר, לִכְלֵךְ: ״פִּרְצָה גּוֹדַרְתּוֹ אֶת גְּדֵרוֹ וַתַּכְאֵר נוֹאֵי גְּדֵרוֹ״ (ינאי, קפב). — [לְהַכְאִיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻכְאַר**°, כֹּעַר, תֹּעַב: ״בִּימֵי מֹשֶׁה מַה יָּפוּ וּמַה נָּעֲמוּ, וּבִימֵי יִרְמְיָהוּ מָה עֻזְּבוּ וּמָה הֻכְאָרוּ״ (ינאי, רצו). ״הַנָּשִׁים הַהֲגוּנוֹת... הֻכְאָרוּ״ (קליר, סידור 625). — [מֻכְאָר, יֻכְאַר]

~ התפ׳ **נִתְכָּאֵר***, נִתְכַּעֵר, נַעֲשָׂה מְכֹעָר: ״שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מְקַבֶּלֶת עֻבָּרִים הִיא מִתְכָּאֶרֶת״ (בראשית רבה מה, הוצ׳ תיאודור). — [לְהִתְכָּאֵר, מִתְ־, יִתְ־]

כב׳, קיצור: כָּבוֹד; כְּבוֹדוֹ.

כַּבָּאוּת° נ׳ [מן כַּבַּאי] כִּבּוּי שְׂרֵפוֹת, מְלֶאכֶת הַכַּבָּאִים. — [כַּבָּאוּת־]

כַּבַּאי° ז׳ [מן כבה, כִּבָּה] מְכַבֵּה־אֵשׁ, מֻמְחֶה לְכִבּוּי שְׂרֵפוֹת. — [כַּבַּאי־, כַּבָּאִים, כַּבָּאֵי־]

כבב [מארמית; ראה להלן כַּבָּב]

~ פִּע׳ **כִּבֵּב*** פ״י [על־פי עירובין כט: ושם בטקסט ארמי] הִתְקִין כַּבָּב, צָלָה נְתָחֵי בָּשָׂר עַל שַׁפּוּדִים בָּאֵשׁ. — [לְכַבֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּבַּב**°, נִצְלָה עַל הָאֵשׁ: בְּשַׂר־עֵגֶל מְכֻבָּב. — [מְכֻבָּב, יְ־]

כַּבָּב° ז׳ [ארמית: כַּבָּבָא, זבחים, מו.; ערבית: כַּבַּאב] נְתָחֵי־בָּשָׂר צְלוּיִים בָּאֵשׁ עַל שַׁפּוּדִים, מַאֲכַל־תַּאֲוָה נָפוֹץ בְּאַרְצוֹת־הַמִּזְרָח. — [כַּבַּב־]

כבב

א. כבד [אכדית: kabtu כבד; אוגריתית: כבד; ארמית: כְּבַד כעס; ערבית: כַּבַּד הקשה, הציק]

~ פָּע׳ **כָּבֵד** פ״ע 1, הָיָה מִשְׁקָלוֹ רַב: ״כִּי עַתָּה מֵחוֹל יַמִּים יִכְבָּד״ (איוב ו ג). ״כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי״ (תהלים לח ה). 2, הָיָה קָשֶׁה, הֵעִיק מְאֹד: ״תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ״ (שמות ה ט). ״וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל״ (שמואל א לא ג).

״שְׁאֵלַנִי אָבִי אִם כָּבֵד עָלַי הַצּוֹם״ (עגנון, כפות כז). 3. [בהשאלה] עָלָה עֶרְכּוֹ, גָּדְלָה חֲשִׁיבוּתוֹ: ״לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה׳״ (ישעיה סו ה). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לִכְבֹּד, כָּבֵד, יִכְבַּד]

~ נִפ׳ נִכְבַּד, נָחַל כָּבוֹד וּגְדֻלָּה, הָיָה חָשׁוּב, רַב עֶרְכּוֹ: ״וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי ה׳״ (שמות יד ד). ״מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ״ (ישעיה מג ד). ״וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו״ (בראשית לד יט). ״כַּאֲשֶׁר נִקְדַּשְׁתָּ לְעֵינֵיהֶם בָּנוּ, כֵּן לְעֵינֵינוּ הִכָּבֵד־בָּנוּ״ (בן-סירא לו ג). ״בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה זָכָה עַתָּה יוֹם מוֹתוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ״ם... לְהִכָּבֵד בְּכָל אַרְצוֹת הַגּוֹלָה כְּיוֹם־זִכָּרוֹן לְאֻמִּי רַב־עֵרֶךְ״ (אחד העם, שנה). אֲדוֹנִי הַנִּכְבָּד. [וראה ערך נִכְבָּד]. — [לְהִכָּבֵד, נִכְבַּד, יִכָּבֵד]

~ פִּע׳ כִּבֵּד פ״י 1. נָתַן כָּבוֹד, הוֹקִיר, הִתְיַחֵס בְּכָבוֹד וּבִיקָר: ״כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ״ (שמות כ יב). ״לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֶלָּא אָדָם מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ״ (תענית כא:). ״גְּדוֹלָה מְלָאכָה שֶׁמְּכַבֶּדֶת אֶת בְּעָלֶיהָ״ (נדרים מט:). 2*. הִגִּישׁ תִּקְרֹבֶת מִתּוֹךְ הוֹקָרָה וְנִימוּס: ״אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, שָׁמַעְתִּי שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אֶת הַפֵּרוֹת וּבָאתִי לְכַבֶּדְךָ בִּתְאֵנִים וְתַפּוּחִים״ (תנחומא קדושים ח). כִּבַּדְנוּ אֶת הָאוֹרֵחַ בְּכוֹס־תֵּה. — [לְכַבֵּד אֶת־, מְכַבֵּד, יְכַבֵּד]

~ פֻּע׳ כֻּבַּד, 1. נִתַּן לוֹ כָּבוֹד: ״וְשׁוֹמֵר תּוֹכַחַת יְכֻבָּד״ (משלי יג יח). ״אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד? הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת״ (אבות ד א). ״יוֹם זֶה (שַׁבָּת) מְכֻבָּד מִכָּל יָמִים״ (זמר לשבת). 2°. הֻגְּשָׁה לוֹ תִּקְרֹבֶת: הָאוֹרְחִים כֻּבְּדוּ בְּתֵה וְעֻגּוֹת. [וראה ערך מְכֻבָּד]. — [מְכֻבָּד, יְכֻבַּד]

~ הת׳ הִתְכַּבֵּד, 1. הִתְהַדֵּר, נָטַל גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ, חָשַׁב אֶת עַצְמוֹ מְכֻבָּד: ״טוֹב נִקְלֶה וְעֶבֶד לוֹ מִמִּתְכַּבֵּד וַחֲסַר־לָחֶם״ (משלי יב ט). ״אַל תִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן אָבִיךָ, כִּי לֹא כָבוֹד הוּא לָךְ״ (בן-סירא ג ט). ״מִיָּמַי לֹא נִתְכַּבַּדְתִּי בִּקְלוֹן חֲבֵרִי״ (מגלה כח.). ״וְלֹא זִלְזֵל בּוֹ וְלֹא נִתְכַּבֵּד בִּקְלוֹנוֹ״ (הזז, צל 10). 2*. נִתַּן לוֹ כָּבוֹד, כֻּבַּד: ״שֶׁבִּזְכוּת הַבָּנִים אֲבוֹתֵיכֶם מִתְכַּבְּדִין״ (תנחומא ויקרא). הַנָּשִׂיא נִתְכַּבֵּד לִפְתֹּחַ אֶת הַתַּעֲרוּכָה. 3°. רָאָה כָּבוֹד לְעַצְמוֹ (נֹסַח מְקֻבָּל בְּמִכְתָּב רִשְׁמִי, בִּנְאוּם וְכַדּוֹמֶה): ״הִנְנִי מִתְכַּבֵּד בָּזֶה לְהוֹדִיעוֹ, כִּי...״ 4*. הֻגְּשָׁה לוֹ תִּקְרֹבֶת, טָעַם מִן הַכִּבּוּד שֶׁהֻגַּשׁ לוֹ: ״הוֹאִיל וּרְאוּיָה (הַחֲתִיכָה) לְהִתְכַּבֵּד בָּהּ לִפְנֵי הָאוֹרְחִים״ (חולין ק.). הָאוֹרְחִים נִתְכַּבְּדוּ בְּקָפֶה וּבְפֵרוֹת. 5. עָשָׂה עַצְמוֹ כָּבֵד וּמְרֻבֶּה: ״הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק, הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה, הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם״ (נחום ג טו–טז). — [לְהִתְכַּבֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִכְבִּיד, 1 פ״י הִגְדִּיל אֶת הַמִּשְׁקָל, גָּרַם שֶׁיְּהֵא כָּבֵד מִשֶּׁהָיָה: ״הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי״ (איכה ג ז). ״אֲנִי לֹא רוֹצֶה שֶׁעוֹד אַכְבִּיד אֶת מַשָּׂאִי עָלֶיךָ״ (הזז, יעיש ג 189). 2 פ״י הִקְשָׁה, גָּרַם טֹרַח וּטְרָדָה: ״וְהַפַּחוֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל־הָעָם״ (נחמיה ה טו). לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי לְהַכְבִּיד עָלֶיךָ בְּדָבָר זֶה. 3 פ״י הִגְדִּיל, הִרְבָּה: ״וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ, וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ״ (ירמיה ל יט). 4* פ״ע נַעֲשָׂה כָּבֵד מִשֶּׁהָיָה: ״נְזִיר עוֹלָם — הִכְבִּיד שְׂעָרוֹ, מֵקֵל בְּתַעַר״ (נזיר א ב). 5* פ״ע הֶחֱמִיר, הֶחֱרִיף: ״הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה, לְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד (הֶחְמִירָה מַחֲלָתוֹ) וָמֵת — חַיָּב״ (נזיר ט ד). ״מִיּוֹם לְיוֹם הִכְבִּידָה וְהִכְבִּידָה״ (הזז, יעיש ד 189). — [לְהַכְבִּיד, מַכְבִּיד, יַכְבִּיד]

~ הֻפ׳ הֻכְבַּד׳ 1°. נַעֲשָׂה כָּבֵד מִשֶּׁהָיָה: ״דָּמוֹ לֹא הֻרְעַל וְלֹא הֻכְבַּד מִנִּסְיוֹנוֹת הַחַיִּים״ (פיכמן, שפג). ״הֻכְבַּד עָלָיו רֹאשׁוֹ מֵרֹב עֲיֵפוּת, מֵנִיחוֹ עַל סְפָרוֹ וּמִתְנַמְנֵם שָׁעָה קַלָּה״ (עגנון, אלו תמג). יַלְקוּט־הַגַּב הֻכְבַּד כְּשֶׁנִּרְטַב בַּגֶּשֶׁם. 2°׳ [בהשאלה] הָיָה כָּבֵד, קָשֶׁה: ״אִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדָם מִגִּרְסָתָם, ׳אִיקַּר׳ — הֻכְבַּד עֲלֵיהֶם מֵחֲמַת שִׁכְחָה״ (רש״י ברכות יח:). — [מֻכְבָּד, יֻכְבַּד]

— כָּבֵד בְּ־, הָיָה לוֹ בְּשֶׁפַע, הָיָה עָשִׁיר בְּ־: ״וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה, בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב״ (בראשית יג ב).

— כָּבֵד עַל פְּלוֹנִי, הָיָה לְמַשָּׂא וּלְטֹרַח עַל פְּלוֹנִי: ״אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ, וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ״ (שמואל ב יג כה). אִם לֹא יִכְבַּד עָלֶיךָ הַדָּבָר, אָנָּא עֲשֵׂה לִי זֹאת.

— כָּבֵד מִמֶּנּוּ הַדָּבָר, הַדָּבָר לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ: ״כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר, לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ״ (שמות יח יח).

— כָּבְדָה אָזְנוֹ, לָקָה חוּשׁ שְׁמִיעָתוֹ, נִתְחָרֵשׁ מְעַט: ״וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ״ (ישעיה נט א).

— כָּבְדָה חַטָּאתוֹ, חָטָא חֵטְא חָמוּר: ״זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה, וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד״ (בראשית יח כ).

— כָּבְדוּ יָדָיו (שמות יז יב), נֶחְלְשׁוּ שְׁרִירֵי יָדָיו, רָפוּ יָדָיו.

— כָּבְדָה יָדוֹ עַל־, הֵצִיק לְ־, הִשְׁתַּלֵּט עַל־: ״וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף (עַל הָאֱמֹרִי) וַיִּהְיוּ לָמַס״ (שופטים א לה). ״כִּי יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ״ (תהלים לב ד).

— כָּבֵד לִבּוֹ, נִתְחַזֵּק לִבּוֹ לַעֲמֹד עַל שֶׁלּוֹ, הִתְעַקֵּשׁ: ״וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם״ (שמות ט ז).

— כָּבְדָה נַפְשׁוֹ עָלָיו°, חָשׁ עַצְמוֹ בְּרַע: ״וְנַפְשִׁי כָּבְדָה עָלַי מְאֹד מְאֹד״ (עגנון, כפות מד).

— כָּבְדוּ עֵינָיו, כָּהוּ עֵינָיו, לָקְתָה רְאִיָּתוֹ: ״וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן, לֹא יוּכַל לִרְאוֹת״ (בראשית מח י).

— כָּבֵד רֹאשׁוֹ עָלָיו°, חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ, חָשׁ מוּעָקָה אוֹ סְחַרְחֹרֶת.

— כָּבְדָה רוּחוֹ°, חָשׁ עַצְמוֹ בְּרַע, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר: ״וַיֵּשְׁבוּ זֶה בּוֹכֶה וְזֶה בּוֹכֶה וְאֵין דּוֹבֵר דָּבָר, כִּי כָבְדָה רוּחָם מְאֹד״ (עגנון, אלו רכד).

— הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ [שאול מן מלכים ב יד י], מוּטָב שֶׁלֹּא תִּטְרַח בְּדָבָר וְתִמָּנַע מִלְּהִתְעָרֵב בּוֹ, שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה!: ״וְכָל הַדֶּלֶגָטִים הַנִּכְבָּדִים הָיוּ יְכוֹלִים אָז לְהִכָּבֵד וְלָשֶׁבֶת בְּבֵיתָם״ (אחד העם, כז).

— דִּבֵּר בּוֹ נִכְבָּדוֹת, 1. סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ: ״נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ, עִיר הָאֱלֹהִים״ (תהלים פז ג). 2° [בלשון-הדיבור] הִצִּיג לְפָנָיו שִׁדּוּךְ הָגוּן, מִגּוּרֵי חָשׁוּב וְכַדּוֹמֶה [ראה ערך נִכְבָּד]

— כִּבֵּד אֶת לִבּוֹ. עָמַד עַל דַּעְתּוֹ, הִתְעַקֵּשׁ: ״וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם?״ (שמואל א ו ו).

— כַּבְּדֵהוּ וְחָשְׁדֵהוּ° [על־פי דרך ארץ רבה ה], הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּכָבוֹד וּבְנִימוּס, אַךְ עִם זֹאת אַל תִּתֵּן בּוֹ אֵמוּן רַב מִדַּי!

— מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד [מליצה שאולה מן שמואל א ב ל, רווחת במכתב־הזמנה או בפנייה בבקשה בכתב] מִי שֶׁיְּכַבְּדֵנִי אֲכַבֵּד גַּם אוֹתוֹ.

— הִתְכַּבְּדוּ, מְכֻבָּדִים!° [שאול מן ברכות ס: ושם קריאת-כבוד למלאכים] קְרִיאַת־הַזְמָנָה מְקֻבֶּלֶת לְאוֹרְחִים בִּמְסִבָּה לִטְעֹם מִן הַתִּקְרֹבֶת שֶׁהֻגְּשָׁה לָהֶם.

— הִתְכַּבְּדוּ אָזְנָיו *, לָקְתָה שְׁמִיעָתוֹ, הִתְחָרֵשׁ: "מִכָּאן, שֶׁאָזְנֵיהֶם שֶׁל זְקֵנִים מִתְכַּבְּדוֹת" (שבת קנב.).

— הִכְבִּיד אֶת אָזְנָיו (ישעיה ו י), אָטַם אֶת אָזְנָיו מִשְּׁמֹעַ.

— הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, הִקְשָׁה אֶת עָרְפּוֹ, עָמַד עַל דַּעְתּוֹ, הִתְעַקֵּשׁ: "וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת, וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם" (שמות ח כח).

— הִכְבִּיד אַכְפּוֹ * [על־פי איוב לג ז], הִגְדִּיל לַחְצוֹ, הֵעִיק מְאֹד: "יוֹם אַכְפִּי הִכְבַּדְתִּי וַיִּכְפְּלוּ עֲוֹנַי בְּשָׁלְחִי יָד בְּדַם נָבִיא" (יהודה הלוי, ס 471). "הַשְּׁאֵלוֹת שֶׁהִכְבִּידוּ עָלַי אַכְפָּן" (ליליינבלום, א 227). "כְּאֶחָד קוֹסֵם וּמְכַשֵּׁף הִכְבִּיד אַכְפּוֹ עָלָיו" (בורלא, עקביה 176).

— הִכְבִּיד יָדוֹ עַל־ ° [על־פי "תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ", תהלים לב ד] הִשְׁתַּלֵּט עַל־, רָדָה בְּ־, תָּבַע הַרְבֵּה מִן־: "אוֹתָם הַיְחִידִים, הַמַּכְבִּידִים יָדָם עַל הָעָם" (אחד העם, רצה).

— הִכְבִּיד אֶת עֻלּוֹ, הֵטִיל מַעֲמָסָה כְּבֵדָה, נָגַשׂ וְלָחַץ: "אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ, וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ" (מלכים א יב י).

— הִכְבִּיד רֹאשׁוֹ °, נַעֲשָׂה רְצִינִי, הֶעֱלָה אֲרֶשֶׁת שֶׁל כְּבַד־רֹאשׁ: "פְּקִידֵי הַיַּעַר, קַלֵּי קַלִּים אֵלּוּ, הִכְבִּידוּ רֹאשָׁם פִּתְאֹם" (ביאליק, התצורצרה א).

ב. **כבד** [אולי בהשאלה מן א. כבד, במשמעות: נהג כבוד במקום על־ידי שניקה וסידר אותו]

~ פִּעֵ׳ כִּבֵּד * פ״י טִאטֵא, נִקָּה, פִּנָּה מֵאָבָק, מֵאַשְׁפָּה וְכַדּוֹמֶה: "מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת וְאַחַר־כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם" (ברכות ח ד). "וּמְכַבְּדִין אוֹתָן (אֶת בָּתֵּי־הַכְּנֶסֶת) וּמְרַבִּיצִין אוֹתָן" (מגילה כח:). "בָּאָה בִּתּוֹ שֶׁל הַשַּׁמָּשׁ לְכַבֵּד אֶת הָרִצְפָּה" (עגנון, כלה שכג). — [לְכַבֵּד אֶת־, מְכַבֵּד, יְכַבֵּד]

~ פֻּעַ׳ כֻּבַּד °, טֻאטָא, נֻקָּה: "וְהַמְּנוֹרוֹת מְלֵאוֹת נֵפְט, וְהָרִצְפָּה מְכֻבֶּדֶת וּנְקִיָּה" (עגנון, אורח 130). הַבַּיִת כֻּבַּד בְּמַטְאֲטֵא. — [מְכֻבָּד, יְכֻבַּד]

~ הת׳ נִתְכַּבֵּד *, כֻּבַּד, טֻאטָא, נֻקָּה: "הוֹאִיל וְשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם עֲשׂוּיִין לְהִתְכַּבֵּד בְּכָל יוֹם" (פסחים ז.). — [לְהִתְכַּבֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

א. **כָּבֵד** ת׳ [מן א. כבד, כָּבֵד] 1. רַב־מִשְׁקָל, בַּעַל מִשְׁקָל גָּדוֹל, הֶפֶךְ מִן 'קַל': "כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי" (תהלים לח ה). "וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים" (שמות יז יב). "בְּכָל יוֹם הָיְתָה (הַמַּחְתָּה) כְּבֵדָה, וְהַיּוֹם קַלָּה" (יומא ד ד). "וּכְקַרְדֹּם כָּבֵד יִפֹּל דְּבָרִי" (ביאליק, חוזה לך ברח). 2. רַב, גָּדוֹל, קָשֶׁה: "וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב" (בראשית יג ב). "וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַיְמָה בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד" (מלכים א י ב). "וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד" (במדבר כ כ). "בָּרָד כָּבֵד מְאֹד" (שמות ט יח). "וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר" (שמות יט טז). "אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם" (בראשית נ יא). "הַצְּלָלִים הַכְּבֵדִים יִרְבָּצוּ" (ביאליק, מתי מדבר). אָסוֹן כָּבֵד. הָאוֹיֵב סָבַל אֲבֵדוֹת כְּבֵדוֹת. — [כְּבַד־ או כְּבֶד־; כְּבֵדָה, כִּבְדַת־; כְּבֵדִים, כִּבְדֵי־; כְּבֵדוֹת, כִּבְדוֹת־] [וראה עוד הצירופים להלן]

— כְּבֵדוֹת ° תה״פ בִּכְבֵדוּת, בְּקֹשִׁי: "עָנָה עֲקַבְיָה מְתוּנוֹת וּכְבֵדוֹת" (בורלא, עקביה 199). "מִימֶיהָ יִשְׁטְפוּ כְּבֵדוֹת" (ויסלבסקי, תרי ילדותי 21). "הַסּוּסִים הַשְּׁחוֹרִים מִתְנַהֲלִים כְּבֵדוֹת" (גרינברג, כלב סז).

— מִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד ° [כלל מקובל בחיי המעשה, בהוראה וכו׳] יֵשׁ לְהַתְחִיל קֹדֶם בַּדָּבָר הַקַּל וְהַפָּשׁוּט וְלַעֲבֹר בְּהַדְרָגָה לִדְבָרִים קָשִׁים וּמֻרְכָּבִים יוֹתֵר.

— אִישׁ כָּבֵד, 1. אִישׁ שָׁמֵן, כְּבַד־תְּנוּעָה: "כִּי־זָקֵן הָאִישׁ (עֵלִי) וְכָבֵד" (שמואל א ד יח). 2 ∴. אָדָם הַמַּטְרִיד אֲחֵרִים וּמַכְבִּיד עֲלֵיהֶם, טַרְחָן: "בִּקּוּר הָאָדָם הַכָּבֵד קָשֶׁה עַל הַחוֹלֶה יוֹתֵר מֵחָלְיוֹ" (מבחר הפנינים, ביקור חולים).

— אַתְלֵטִיקָה כְּבֵדָה °, סְפּוֹרְט הַקָּשׁוּר בְּמַאֲמָץ גּוּפָנִי קָשֶׁה, כְּגוֹן: הֲרָמַת מִשְׁקוֹלוֹת, הִתְגּוֹשְׁשׁוּת, הִתְאַגְרְפוּת וְעוֹד.

— בִּנְיָן כָּבֵד ∴ [בדקדוק] כִּנּוּי לְבִנְיַן "פִּעֵל", וְכֵן לְבִנְיָנִים הַמִּסְתָּעֲפִים מִמֶּנּוּ "פֻּעַל" וְ"הִתְפַּעֵל", אֲשֶׁר ע׳ הַפֹּעַל שֶׁלָּהֶם דְּגוּשָׁה (לְהַבְדִּיל מִבִּנְיַן "פָּעַל", הַנִּקְרָא גַּם "קַל", וּמִבִּנְיַן "הִפְעִיל" הַנִּקְרָא גַּם "הַגּוֹרֵם").

— כִּנּוּיִים כְּבֵדִים ∴ [בדקדוק] כִּנּוּי לְכִנּוּיֵי־הַשֵּׁמוֹת "־כֶם", "־כֶן", "־הֶם", "־הֶן", עַל שׁוּם שֶׁהֵם מֻטְעָמִים תָּמִיד, לְמָשָׁל: "דְּבַרְכֶם" לְעֻמַּת "דְּבָרֵנוּ", "מַלְכֵיהֶם" לְעֻמַּת "מַלְכֵּךְ".

— לֵב כָּבֵד, 1. [על־יסוד שמות ז יד: "כבד לב פרעה, מאן לשלח העם"] סָרְבָנוּת, קַשְׁיוּת־עֹרֶף. 2 °. מַצַּב־רוּחַ רָע, דַּאֲגָנוּת, הַרְגָּשָׁה מֻקְדֶּמֶת שֶׁאֵינָהּ מְבַשֶּׂרֶת טוֹבוֹת: הַסַּיָּר יָצָא לַדֶּרֶךְ הַקָּשָׁה בְּלֵב כָּבֵד.

— מִשְׁקָל כָּבֵד ° [באגרופנות] מִשְׁקַל־גּוּפוֹ שֶׁל מִתְאַגְרֵף הָעוֹלֶה עַל 80 קִילוֹגְרָם.

— מִשְׁקָל חֲצִי־כָּבֵד ° [באגרופנות] מִשְׁקַל־גּוּפוֹ שֶׁל מִתְאַגְרֵף שֶׁהוּא בֵּין 73–80 קִילוֹגְרָם.

— מַיִם כְּבֵדִים °, מַיִם הַמְּכִילִים מֵימָן בַּעַל מִשְׁקָל אֲטוֹמִי גָּדוֹל יוֹתֵר מִן הַמֵּימָן הָרָגִיל: לַמַּיִם הַכְּבֵדִים שִׁמּוּשׁ חָשׁוּב בַּכּוּרִים הָאֲטוֹמִיִּים.

— נֶשֶׁק כָּבֵד °, כְּלֵי־נֶשֶׁק גְּדוֹלִים, בַּעֲלֵי מִשְׁקָל רַב וְטְוָח אָרֹךְ כְּגוֹן: מַרְגֵּמַת 120 מ״מ, תּוֹתָח.

— כְּבַד־אֵיבָרִים °, מִי שֶׁאֵיבָרָיו כְּאִלּוּ כָּבְדוּ עָלָיו, לֵאֶה, עָיֵף: "הֲרֵיהוּ מְהַלֵּךְ כּוֹשֵׁל, כְּבַד־אֵיבָרִים, רֹאשׁוֹ מְהֻמָּם וּבְלִבּוֹ מְבוּכָה" (בורלא, עקביה 170).

— כְּבַד־אֹזֶן ° [על־יסוד ישעיה נט א: "ולא כבדה אזנו משמוע"] לְקוּי בִּשְׁמִיעָתוֹ, חֵרֵשׁ בְּמִקְצָת: "סָבְתָא... מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה כִּבְדַת־אֹזֶן קְצָת, לֹא נַעַנְתָה תֵּכֶף" (שופמן, א 255).

— כְּבַד־אַחֲרָיוּת °, שֶׁמֻּטֶּלֶת עָלָיו אַחֲרָיוּת גְּדוֹלָה: מְשִׂימָה קָשָׁה וְכִבְדַת־אַחֲרָיוּת.

— כְּבַד־בָּשָׂר °, מְסֻרְבָּל, מְגֻשָּׁם בְּגוּפוֹ: "צוֹעֵד צָעוֹד וְהִתְרַפּוֹת, כְּבַד־בָּשָׂר, כְּבַד־כַּפּוֹת" (ביאליק, דוב).

— כְּבַד־גּוּף °, בַּעַל גּוּף כָּבֵד וּמְסֻרְבָּל: "יְצוּר כְּבַד־גּוּף מַעְפִּיל לַעֲלוֹת" (שמעוני, הביבר 34).

— כְּבַד־יָד °, מִי שֶׁיָּדוֹ כְּבֵדָה, שֶׁאֵינוֹ מְהִיר־כְּתִיבָה: "אָז נִתַּן פֶּה לְאִלְּמִים וְעֵט־סוֹפְרִים לְכִבְדֵי־יָד" (עגנון, אורח 172).

— כְּבַד־לֵב, עַקְשָׁן, סַרְבָן [על־פי: "כבד לב פרעה, מאן לשלח העם" (שמות ז יד)]

— כְּבַד־לָשׁוֹן, ראה להלן כְּבַד־פֶּה.

— כְּבֶד־עָוֹן, חוֹטֵא וּפוֹשֵׁעַ, מָלֵא חֲטָאִים: "הוֹי גּוֹי חֹטֵא, עַם כֶּבֶד עָוֹן" (ישעיה א ד).

— כְּבַד־פֶּה, עִלֵּג בִּלְשׁוֹנוֹ, מִתְקַשֶּׁה בַּהֲגִיַּת מִלִּים, מְגַמְגֵּם: "בִּי, ה', לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי... כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד־לָשׁוֹן אָנֹכִי" (שמות ד י). "עֵינַי דּוֹלְפוֹת, וּכִכְבַד־פֶּה אֲנִי מְגַמְגֵּם" (בדריצ'בסקי, סיפורים מט).

— כְּבַד־צַעַד°, הַצּוֹעֵד בִּכְבֵדוּת: "רְחַב־גֶּרֶם וּכְבַד־צַעַד" (ביאליק, אבי).

— כְּבַד־שָׁנִים°, זָקֵן, שֶׁחַי שָׁנִים רַבּוֹת: "טַלְלוֹן עָבוֹת וּמֵצַל, כְּבַד שָׁנִים וַעֲפָאִים" (ביאליק, פרידה).

— כְּבַד־תְּנוּעָה°, בִּלְתִּי־זָרִיז בִּתְנוּעוֹתָיו, אִטִּי, מְסֻרְבָּל, מְגֻשָּׁם וּבִלְתִּי גָּמִישׁ: פְּלוֹנִי שָׁמֵן וּכְבַד־תְּנוּעָה.

ב. **כָּבֵד, כָּבִיד*** ז' [מן א.כבד, כָּבֵד] כֹּבֶד, מִשְׁקָל, לַחַץ: "שֶׁכְּבֵדוֹ שֶׁל כְּלִי חוֹצֵץ" (חגיגה כא.). — [כְּבֵד־, כְּבֵדוֹ]

ג. **כָּבֵד** זו"נ [מן א.כבד, כָּבֵד, במשמעות: איבר כבד; אכדית: kabittu; ארמית: כַּבְדָּא; ערבית: כַּבִד] הַבַּלּוּט הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר בְּגוּף הַחַי, מֻנָּח מִתַּחַת לַסַּרְעֶפֶת מִיָּמִין לַקֵּבָה; תַּפְקִידָיו: הַפְרָשַׁת מָרָה, הֲפִיכַת הָעֲמִילָן (הַסֻּכָּר) לִגְלִיקוֹגֶן. מְשַׁמֵּשׁ מַחְסָן לְוִיטָמִינִים, עוֹצֵר וְגַם הוֹרֵס אֶת הָרַעַל הַחוֹדֵר לִפְעָמִים לַגּוּף עִם הַמָּזוֹן: "הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד" (שמות כט יג). "נָטַל הַכָּבֵד וְלֹא נִשְׁתַּיֵּר הֵימֶנּוּ כְּלוּם" (חולין ג א). — [כְּבֵד־, כְּבֵדִים, כְּבֵדֵי־]

כ־כבד

— יוֹתֶרֶת־הַכָּבֵד (שמות כט יג), **אֶצְבַּע־הַכָּבֵד*** (תמיד ד ג), **חֲצַר־הַכָּבֵד*** (יומא ח ו), כִּנּוּיִים לָאֻנָּה הַבּוֹלֶטֶת מִצִּדּוֹ הַיְמָנִי שֶׁל הַכָּבֵד.

— **נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדוֹ** [בהשאלה] הָיָה מְדֻכָּא מֵרֹב צַעַר וְיָגוֹן, כְּאֵב וְדַאַב: "נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי" (איכה ב יא).

— **נֶהְפַּךְ כְּבֵדוֹ בְּקִרְבּוֹ°** [בהשאלה] נִתְבַּלְבֵּל וְנָבוֹךְ בְּיוֹתֵר: "וַאֲנִי דַּעְתִּי מְטֹרֶפֶת, כְּבֵדִי נֶהְפַּךְ בְּקִרְבִּי" (הזז, יעיש ג 210).

— **רָאָה בַּכָּבֵד** (יחזקאל כא כו), נִחֵשׁ עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בַּכָּבֵד (שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים?) — אַחַת מִדַּרְכֵי הַקּוֹסְמִים בִּימֵי־קֶדֶם.

— **מַה שֶּׁעַל הַכָּבֵד הוּא גַּם עַל הַלָּשׁוֹן°** [סוקולוב, במראות 165, תרגום של מימרה עממית ביידיש] מַה שֶּׁהוּא חוֹשֵׁב הוּא אוֹמֵר מִיָּד בְּפִיו, אֵינוֹ זָהִיר בִּלְשׁוֹנוֹ.

כֹּבֶד, כּוֹבֶד ז' [מן א. כבד] 1, מִשְׁקָל [ראה עוד להלן: כֹּחַ־הַכֹּבֶד]: "כֹּבֶד־אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל" (משלי כז ג). "וְהַכֹּבֶד וְהַקַּלּוּת וְהַתְּנוּעָה וְהַמְּנוּחָה" (חובות הלבבות, הייחוד ו). "נֶחְבַּט בִּמְלֹא כֹּבֶד גּוּפוֹ" (ביאליק, מתי מדבר). 2, קֹשִׁי: "כֹּבֶד מִלְחָמָה" (ישעיה כא טו). 3, רִבּוּי: "וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר" (נחום ג ג). "וּמִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד לֹא הָיָה יָכוֹל לֵישֵׁב מִפְּנֵי כֹּבֶד הַחֹשֶׁךְ" (מדרש ויושע יא). "וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה וּשְׁנֵי בָנֶיהָ בְּכֹבֶד אֶבְלָם וִיגוֹנָם עַל אַדְמַת נֵכָר" (ביאליק, מגילת ערפה א). — [כֹּבֶד־, כָּבְדוֹ]

— **כֹּבֶד־אַשְׁמָה**^, גֹּדֶל הַחֵטְא: "בְּכֹבֶד אַשְׁמָתֵנוּ, בִּלְזוּת שְׂפָתֵינוּ" (סידור רס"ג, שמה).

— **כֹּבֶד עֶלְיוֹן*** (כלים כא א), **כֹּבֶד תַּחְתּוֹן*** (כלים כא א), כִּנּוּיִים לַגְּלִילִים שֶׁכּוֹרְכִים עֲלֵיהֶם אֶת חוּטֵי הַשְּׁתִי בְּנוֹל הָאוֹרְגִים.

— **כֹּבֶד־פֶּה°** [מן כְּבַד־פֶּה] עִלְּגוּת, גִּמְגּוּם: "הִיא מְגַמְגֶּמֶת בְּכֹבֶד־פֶּה וּבְנֶעֱלָבוּת" (שטיינמן, זוגות ב 189).

— **כֹּבֶד־רֹאשׁ***, רְצִינוּת, רִכּוּז־הַמַּחֲשָׁבָה, יִשּׁוּב־הַדַּעַת: "אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד־רֹאשׁ" (ברכות ה א). "וְכָל־הַמְסֻבִּים שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָרִים בְּכֹבֶד־רֹאשׁ כָּרָאוּי" (אחד העם, רגח). "אָמַר... בְּמִין כֹּבֶד־רֹאשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה כְּלָל רָגִיל בּוֹ" (ברנר, א 161). "כֻּלָּהּ כֹּבֶד־רֹאשׁ וְיִרְאַת־כָּבוֹד" (אלתרמן, הטור א 311).

— **כֹּחַ־הַכֹּבֶד°**, 1, הַכֹּחַ שֶׁהַגּוּפִים הַנִּמְצָאִים עַל־פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ נִמְשָׁכִים בּוֹ אֶל מֶרְכָּזוֹ, כֹּחַ־הַמְּשִׁיכָה. 2, כָּל כֹּחַ הַנּוֹבֵעַ מִפְּעֻלַּת הַגְּרָבִיטַצְיָה: כֹּחַ־הַכֹּבֶד שֶׁל כּוֹכָבִים.

— **מֶרְכַּז־הַכֹּבֶד°, נְקֻדַּת־הַכֹּבֶד°**, 1 [בפיסיקה] נְקֻדָּה דִּמְיוֹנִית בְּגוּף, שֶׁבָּהּ מִתְרַכֵּז כִּבְיָכוֹל כָּל כָּבְדוֹ. אִם נִתְמֹךְ אֶת הַגּוּף בִּנְקֻדָּה זוֹ, יִמָּצֵא בְּמַצָּב שֶׁל שִׁוּוּי מִשְׁקָל וְלֹא יִפֹּל.

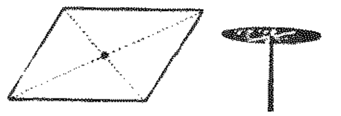

בעיגול — מרכז הכובד — במקבילית

מֶרְכַּז־הַכֹּבֶד שֶׁל עִגּוּל הוּא בְּמֶרְכָּזוֹ הַהַנְדָּסִי. מֶרְכַּז־הַכֹּבֶד שֶׁל הַמַּלְבֵּן אוֹ הַמַּקְבִּילִית הוּא בִּנְקֻדַּת־הַפְּגִישָׁה שֶׁל אֲלַכְסוֹנֶיהָ. 2, [בהשאלה] חֵלֶק עִקָּרִי בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: נְקֻדַּת־הַכֹּבֶד שֶׁל הַדִּיּוּנִים בָּאֲסֵפָה הָיְתָה שְׁאֵלַת הַשִּׁכּוּן.

כָּבֹד תה' ראה ערך כָּבוֹד.

כְּבֻדָּה, כבודה נ' [מן א.כבד] רְכוּשׁ, מִטְעָן, כְּלַל חֶפְצֵי־עֵרֶךְ שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל צִבּוּר: "וַיִּפְנוּ וַיֵּלֵכוּ, וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־הַמִּקְנֶה וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם" (שופטים יח כא). "עַד עָמְדְכֶם לִפְנֵי כְּלֵיכֶם, כְּבֻדָּה רַבָּה וּגְדוֹלָה" (ביאליק, פרידה). "קוֹבֵעַ אֶת הַמַּסְמְרוֹת בַּסֻּלָּם וְתוֹלֶה עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַכְּבֻדָּה הַזֹּאת" (בן־ציון, יג). "בְּבִירַת אַנְגְּלִיָּה הָעֲנָקִית, רַבַּת־הָעֲלִילִיָּה, רַבַּת־הַכְּבֻדָּה וְרַבַּת־הַכֹּבֶד" (ברנר, א 265). הַמִּתְיַשְּׁבִים הֶעֱבִירוּ אֶת כָּל הַכְּבֻדָּה לִמְקוֹם הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ. — [כְּבֻדַּת־]

כְּבֵדוּת, כבידות נ' [מן א.כָּבֵד] 1^, כֹּבֶד, רִבּוּי בְּמִשְׁקָל, הֶפֶךְ מִן 'קַלּוּת': "הַכְּבֵדוּת וְהַקַּלּוּת" (אברבנאל, צורת היסודות). כְּבֵדוּת הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה. 2, קֹשִׁי, אִטִּיּוּת: "וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת" (שמות יד כה). טִפַּסְנוּ בִּכְבֵדוּת בָּהָר הַתָּלוּל. 3^, לֵאוּת, עֲיֵפוּת רַבָּה: "מֵחוֹשׁ רֹאשׁ אוֹ לֵב אוֹ כְּבֵדוּת בִּשְׁאָר אֵיבָרָיו" (מעבר יבוק, הקדמה). — [כְּבֵדוּת־]

— **כְּבֵדוּת־לֵב**^ [מן א.כבד, כָּבֵד לִבּוֹ] עַקְשָׁנוּת, קְשִׁיּוּת־עֹרֶף: "וְאִם הֵם כְּבָר הָיוּ מַסְכִּימִים לְשַׁלְּחוֹ, אֵיךְ הָיוּ מוֹכִיחִים אוֹתָם לִכְבֵדוּת לְבָבָם?" (אברבנאל לשמואל א ו ג).

כְּבֵדִי^ תה' [מן ג. כבד] שֶׁל הַכָּבֵד, הַקָּשׁוּר בַּכָּבֵד: "הַשִּׁלְשׁוּל הַכְּבֵדִי" (קאנון ג יד). — [כְּבֵדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

כַּבְּדָן° ז' [מן ב. כבד, כִּבֵּד] אָדָם הָעוֹסֵק בְּטַאטוּא: "כַּבְּדָן מְכַבֵּד בְּמַטְאֲטֵא עִקֵּם אֶת הַשַּׁעַר" (טברסקי, אקוסטה ב 241). כַּבְּדָנֵי הָרְחוֹבוֹת. — [כַּבְּדָנִית, כַּבְּדָנִים, ־נִיּוֹת]

כבה [ארמית: כְּבֵי כבה; ערבית: כַּבַא או חַ'בַא]

~ פָּע' **כָּבָה** פ"ע דָּעַךְ, חָדַל לִבְעֹר, פָּסְקָה אִשּׁוֹ: "בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ" (משלי כו ב). "(נֵר מַעֲרָבִי) פְּעָמִים כָּבֶה, פְּעָמִים דָּלֵק" (ירושלמי יומא מג ג). "וְנֵר אֶחָד תָּסַס וְכָבָה" (ביאליק, אמי). — [לִכְבּוֹת, כָּבָה, יִכְבֶּה]

~ נפ׳ נכבה ^, כבה, חדל לבער: ״באש לא נפח ולא נכבה נצח״ (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודה). ״בשעה שכל העמים העתיקים שבקו חייהם, נר ישראל לא נכבה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים נג). — [להכבות, נכבה, יכבה]

~ פע׳ כבה פ״י הפסיק את הבערה, השקיע את האש: ״ובערו שניהם יחדו ואין מכבה״ (ישעיה א לא). ״נכרי שבא לכבות (בשבת), אין אומרים לו ׳כבה!׳ ו׳אל תכבה!׳״ (שבת קכא א). [ובהשאלה מליצית:] ״לא־תצא עוד אתנו למלחמה, ולא תכבה את־נר ישראל״ (שמואל ב כא יז). ״מים רבים לא יוכלו לכבות את־האהבה״ (שיר השירים ח ז). — [לכבות את־, מכבה, יכבה]

~ פע׳ כבה ^, הפסקה בערתו, השקעה אשו: השרפה כבתה עד מהרה על־ידי הכבאים. — [מכבה, יכבה]

~ הת׳ התכבה *, כבה מעצמו, דעך: ״משהיו מדליקין אותה (את המנורה) מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת״ (תנחומא, תצוה ג). ״יתמה הרואה איך האש דולק במים ואינו מתכבה״ (מעשה טוביה, יסודי עולם א ב). — [להתכבות, מתכבה, ית־]

— כבה נרו* [בהשאלה מן משלי לא יח] גסס, מת, נפטר מן העולם: ״אדם יושב ומצפה, אימתי תכבה נרו״ (שבת מז:).

— כבו עיניו °, כהו עיניו, נפגע מאור עיניו: ״ופה כבו עיניו׳ פניו חורו״ (ביאליק, המתמיד).

— כבה סיד °, המס סיד יבש במים והכין תמסה לסיוד או לתערבת בבטון.

— אין עברה מכבה תורה* (סוטה כא.), תלמיד־חכם שנכשל בדבר־חטא, אין חטאו צריך לפגם את ערך תורתו ולהמאיסה על הבריות.

כבוד ז׳ [מן א. כבד] 1. יקר, חשיבות, הערכה רבה: ״כבוד חכמים ינחלו, וכסילים מרים קלון״ (משלי ג לה). ״הבו לה׳ כבוד ועז, הבו לה׳ כבוד שמו״ (תהלים צו ז—ח). ״וכבוד עשו־לו (למלך חזקיהו) במותו״ (דברי הימים ב לב לג). ״יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך — כמורא רבך״ (אבות ד יב). ״הכל הבו גדל לאלהינו ותנו כבוד לתורה״ (ויעזור ויגן, שחרית לשבת). 2. הון, עשר, רכוש: ״לקח יעקב את כל־אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה את כל־הכבד הזה״ (בראשית לא א). 3 ^ [בספרות האסטרונומית בימי־הביניים] כנוי לגדל הכוכב [ראה ערך גדל 5], לדרגת זהרו הנראה לעינינו: ״כל כוכב שאורו גדול יקראוהו מהכבוד הראשון, ומה שהוא פחות ממנו — מהכבוד השני״ (אברהם אבן־עזרא, ראשית חכמה, לפי בן־יהודה). — [כבוד־]

— כבוד ^ [לפני שם אדם או תוארו], כנוי של חשיבות בפניה לאדם נכבד: ״כבוד החכם ר׳ שמואל בן החכם ר׳ יהודה אבן תבון״ (איגרת הרמב״ם לשמואל אבן־תבון). ״כי ידעתי כי ייטב בעיני כבודו להסיר עולה מאהלינו״ (איגרת שמואל אבן־תבון לרמב״ם). ״שאזכה לראות כבוד תורתך בתוך ביתי״ (הזז, יעיש ד 132). כבוד הרב הראשי. כבוד השופט. בבקשה מכבודו.

— לכבוד־ °, נסח מקבל הנרשם במכתב רשמי בפניה אל מישהו או ברשום המען על גבי מכתב: ״לכבוד מר ירקוני, ירושלים״. ״לכבוד מנהל המוסד״.

— בכבוד °, בכבוד רב °, בכל הכבוד °, ברגשי כבוד °, בטויי־סיום מקבלים במכתבים לפני חתימת שם הכותב: ״בכבוד רב, שמעוני״.

— כבוד עצמי ° הערכת עצמו, הכרת ערך עצמו.

— בכבודו ובעצמו* [על־פי במדבר רבה ד], הוא הוא בעצמו ולא אחר: ״׳ויוציאנו ה׳ ממצרים׳ — לא על־ידי מלאך, ולא על־ידי שרף, ולא על־ידי שליח, אלא הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו״ (הגדה של פסח). ״אז נכנס ר׳ צבי בכבודו ובעצמו, ובפיו פזמון־תאניה״ (ברנר, א 151). ״הנה הוא אל נקמות, הוא בכבודו ובעצמו״ (ביאליק, מגילת א).

— אגרת־כבוד °, מכתב הוקרה והערכה למישהו על מעשים טובים שעשה.

— אות־כבוד °, סמל או מטבע הנתנים לאדם לאות הצטינותו בדבר־מה: המפקד הופיע במסקר ענוד אותות־כבוד.

— בית־הכבוד ° [על־פי תמיד א א, ושם: ״ובית כיסא של כבוד״], כנוי לבית־כסא.

— יראת־הכבוד °, יחס של דרך־ארץ והערכה, דחילו ורחימו: ״וכלו אומר רתת ויראת־כבוד״ (ביאליק, הבריכה). [וראה עוד ערך יראה]

— כל הכבוד! ° [בלשון־הדיבור] קריאת־הערכה והוקרה למישהו.

— כסא־הכבוד, 1. כנוי פיוטי למקום מושב־האלהים [על־פי ירמיה יד כא]. 2 °, מקום מושב לאדם נכבד.

— מלבוש־כבוד °, בגד נאה, בגד־חג: ״נתלבשו במלבושי־כבוד ויצאו״ (עגנון, כלה קפו).

— מלך־הכבוד (תהלים כד ז), כנוי־הערצה לה׳.

— נשיא־כבוד ° (מנהל־ °, אורח־ °, חבר־ ° וכו׳), תאר רשמי הנתן לאדם מתוך הרגשת כבוד רב כלפיו, בלא לחיב אותו לשאת בעל העבודה המעשית הכרוכה בתאר זה: ראש־העיר נבחר פה אחד לנשיא־הכבוד של האגדה. החוקר הדגול נבחר לאורח־כבוד של העיר.

— שיר־הכבוד ^, 1. שיר תהלה ושבח לאלהים הנאמר ברב קהלות ישראל אחרי תפלת מוסף בשבת וביום־טוב. פתיחתו: ״אנעים זמירות ושירים אארג״ 2 ° [בהשאלה] דברי שבח וקלוס.

— שער־כבוד °, כניסה מקשטת ומפארת שמתקינים לכבוד אורח נכבד, שיעבר בה בטקס חגיגי: ״והגיעו עד לשער הכבוד שעשו לו להגמון״ (עגנון, כלה קפו).

— חלק לו כבוד*, נתן לו כבוד, נהג בו במדת הוקרה והערכה: ״כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב״ (ברכות יט:).

— נהג כבוד בפלוני*, התיחס אל פלוני בדרך־ארץ רב: ״הלומד מחברו... אפלו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד״ (אבות ו ג).

— במחילה מכבודו ^, דבור של התנצלות ובקשת סליחה בפי אדם על אמרו דבר שיש בו משום פגיעה בכבודו של פלוני: פלוני הוא, במחילה מכבודו, בטלן גדול.

— חוץ מכבודו ^, במחילה מכבודו, שלא לפגע בכבודו: ״וחוץ מכבודם (של חכמי התלמוד) אין מאמרם בזה אמתי״ (אברבנאל מלכים א יט).

— כבודו במקומו מונח* [על־פי בכורות לו:], אין כל כוונה לגרוע מערכו ומחשיבותו (דבור של התנצלות בפי העומד להשמיע משהו בגנותו של פלוני או בנגוד לו).

— רצונו של אדם כבודו° [על־פי ירושלמי פאה טו, ג ושם: "הואיל והוא רצונה, הוא כבודה"] כיון שרצונו בכך־יעשה כרצונו (אמרת־תשובה מקבלת ביחוד למי שמותר מרצון על דבר־מה שהוא לטובתו).

— כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו" [על־פי עירובין יג:, וראה גדלה] אמרת־חכמים בגנותו של רודף־כבוד.

א. **כבוד*, כיבוד** ז׳ [מן א. כבד, כבד] 1, מתן כבוד, הוקרה: "כבוד אב ואם" (פאה א א). כבוד האיש בעליה לתורה. 2, תקרבת שמגישים לאורח: "למלך שהיה מהלך במדבר ובא אוהבו וכבדו בכלכלה אחת של תאנים... אמר לו: זה כבוד גדול!" (ויקרא רבה ז). "רבנית, הביאי כבוד, יהודי מארץ־ישראל בא אצלנו!" (עגנון, אורח 160). "ומטיל ה׳כבוד׳, אין נגרע ושוה" (ביאליק, למי אבן טובה). — [כבוד־, ־דים, כבודי־]

— כבוד־אזן*, חרשות, אטימות־אזנים: "עורון עינים וכבוד אזן" (מגילת הסרכים ד 11).

— כבוד־לב*, עקשנות, עקשות: "קשי עורף וכבוד לב" (מגילת הסרכים ד 11).

ב. **כבוד*, כיבוד** ז׳ [מן ב. כבד, כבד] טאטוא, נקוי: "השרץ שנמצא במבוי מטמא... עד שעת כבוד" (נידה ז ב). כבוד הבית, כבוד הרחובות והרבצתם במים. — [כבוד־]

כבוד, כבד ת׳ [מן א. כבד, כבד] נכבד, חשוב יקר: "ועדית עדי וישבת על מטה כבודה (= כבדה?)" (יחזקאל כג מא). "כבודה היתה ומיקרת" (ינאי, לא). "זבדתו כבודה בתוך כפת עדן" (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודה). "טמיר ונעלם מעיני גברת־הבית הכבודה ומעיני בעלה הנכבד" (מנדלי מו״ס, תס). "עניים נסתרים ועניים כבודים" (עגנון, כלה שמט). "ועתה שאל לך משרה כבודה כלבבך ונתתיה לך" (ביאליק, אגדת שלושה א ה). "בני בוני ירושלים החדשה, בתם של עסקנים כבודים" (קדרי, כורך 68). — [כבודה, כבודים, כבודות]

כבוי^ ת׳ [מן כבה, כבה] שפסקה בעירתו, שחדל לדלק: "כשהיה נר דולק ונר כבוי, ונתכון להדליק זה תחלה" (רש״י כריתות כ:). "היה רבי ישראל יושב... ומקטרתו כבויה" (עגנון, כלה קפז). גחלים כבויות. — [כבויה, כבויים, כבויות]

— עינים כבויות°, מבט כבוי° [בהשאלה] עינים שברקן הועם, עינים המביעות יאוש, עיפות וחלשה: "מעיפה מבט כבוי על כתלי החדר" (ברגר, א 388).

כבוי*, כיבוי ז׳ [מן כבה, כבה] הפסקת הבעירה, השקעת האש: "גורם לכבוי – אסור" (שבת מז:). "כבוי להמציא ללהב יוקדים" (פיוט, סידור 615). הכבאים עמלו הרבה בכבוי השרפה הגדולה. מכשירי־כבוי. — [כבוי־]

א. **כבול*** ת׳ [מן כבל, כבל] 1*, אסור, נתון בכבלים: "אם תראינה רכות וענגות כבולות על־יד רב־הטבחים" (קליר, יום תאכלנה, לט׳ באב). האסירים הובלו כבולים בידיהם. 2° [בהשאלה] קשור, מגבל, שאין בידו חפש־פעלה: לא יכלתי להציל מפיו דבר, כי היה כבול בשבועה שנשבע לשמר סוד. 3* [בכבשים] שאליתו קשורה: "הרחלות יוצאות שחוזות, כבולות וכבונות" (שבת ה ב). — [כבולה, כבולים, כבולות]

ב. **כבול*** ז׳ (שבת ו א) [אולי מן כבל, כלומר סרוג] אחד מקשוטי הראש של נשים בימי־קדם, כנראה מין כפה של צמר או סרט, שהיו קושרות בו את שערן שלא יפרע ולא יפל על המצח והעינים. — [כבול־, כבולים, כבולי־]

ג. **כבול** ז׳ [במקרא שם עיר בנחלת אשר, יהושע יט כז; וכן שם איזור בגליל, מלכים א ט יג] 1 [על־פי המסופר במלכים א ט יג, וכן על־פי מדרש השם במסכת שבת נד.] מקום שאדמתו גרועה ואינה עושה פרי: "ויצא חירם מצר לראות את־הערים אשר נתן־לו שלמה ולא ישרו בעיניו... ויקרא להם ארץ כבול" (מלכים א ט יג). "מאי ׳ארץ כבול׳?... ארעא מכבלא (כבולה) דלא עבד פירי" (שבת נד:). 2° [בהשאלה] כנוי לאדמת הטורף, ראה טורף°.

כבול* ז׳ [המקור לא הוברר] התקן כעין משאבה להעלאת מים מבאר או מבור" (תוספתא מקואות ד ב). — [כבול־, כבולים, כבולי־]

כבון* ת׳ [מן כבן] עטוף, מהדק, רכוס: "הרחלים הכבונות" (שבת ה ב) [רחלים שגופן נעטף במטלית כדי שלא יתלכלך צמרן]. שערותיה של האשה כבונות במכבנות כדי שלא תפרענה ברוח. — [כבונה, כבונים, כבונות]

כבוס^ ת׳ [מן כבס, כבס] רחוץ, שטוף במים לנקוי: "פנים במי בשת כבוסים" (משה אבן־עזרא, א 118). "באמתחת הפסים שמה אמי כתנות כבוסות בידיה" (גרינברג, רחובות שג). "יריעות הבד הכבוסות" (ברקוביץ, א סד). — [כבוסה, כבוסים, ־סות]

כבוס*, כיבוס ז׳ [מן כבס, כבס] רחיצת בגדים, נקוי בגדים במים, כביסה: "וכל הבא אל בית השתחות אל יבוא טמא כבוס" (מגילת ברית דמשק יא 22). "דם חטאת שנתז על הבגד הרי זה טעון כבוס" (זבחים יא א). "דומה כי אין דגמה נהירה יותר... לכבוס חטאי" (סדן, שפה 367). — [כבוס־]

כבוסה* נ׳ [מן כבס, כבס] מי־כביסה, מים שנועדו לכבס בהם בגדים (תוספתא שביעית ו כה). — [כבוסת־]

כבור* ת׳ [מן א. כבר, כבר] מנפה, שנכבר בכברה: "כובר הוא מקצת ותורם מן הכבור על שאינו כבור" (ירושלמי מעשרות מט א). [ובהשאלה:] "בשחק הכבור פזזו כוכבים" (טביב, דרך 166). — [כבורה, כבורים, כבורות]

כבוש*, כיבוש ז׳ [מן כבש, כבש] 1*, לכידה, השתלטות על מקום בכח הזרוע: "כבוש ארץ־ישראל קודם לבעור עבודת כוכבים" (עבודה זרה מה:). כבושיו של אלכסנדר מוקדון. חיל־כבוש. 2°, לחיצה, דחיסה, צפוף: כבוש חבילות של שחת וקש במכבש. 3° [בהשאלה] השג, זכיה על־ידי מאמץ, התגברות על: "ושנים רבות אחרי כבושי מגדלי עדין החזיקה ספרות בית־הספר במסרת הישנה של המליצה המימית" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "מה היא השארת הנפש, אם לא כבוש הלבבות?" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סז). כבוש החלל. כבוש השממה. 4*, תפוסה,

בֵּית־קִבּוּל: "שֶׁהַמִּזְבֵּחַ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכִבּוּשׁוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם" (ירושלמי עירובין כד ב). — [כִּבּוּשׁ־, כִּבּוּשִׁים, כִּבּוּשֵׁי־]

— כִּבּוּשׁ־הַיֵּצֶר °, רִסּוּן תַּאֲווֹתָיו שֶׁל אָדָם, הִתְגַּבְּרוּת עַל כִּסּוּפֵי הַלֵּב.

— כִּבּוּשׁ־הַכַּעַס °, הַבְלָגָה, הִתְאַפְּקוּת מִלְּהָגִיב בְּאֹפֶן קָשֶׁה עַל מַעֲשֶׂה מַרְגִּיז.

— כִּבּוּשׁ־עֲבוֹדָה °, כִּנּוּי לְמַאֲמַצֵּיהֶם שֶׁל הַחֲלוּצִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי קוּם הַמְּדִינָה, בְּיִחוּד בִּימֵי הָעֲלִיָּה הַשְּׁנִיָּה, לְהִתְמַחוֹת וְלַעֲסֹק בְּכָל עֲבוֹדָה שֶׁיְּהוּדֵי הַגּוֹלָה לֹא עָסְקוּ בָּהּ, וּמִלְחַמְתָּם עַל זְכוּת עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַפּוֹעֵל הָעִבְרִי בַּמֶּשֶׁק הָעִבְרִי וְהַמֶּמְשַׁלְתִּי: "אֵלֵךְ לְרֹאשׁ־פִּנָּה... שֶׁלֹּא דָּרְכָה עוֹד כַּף־רַגְלוֹ שֶׁל פּוֹעֵל עִבְרִי בִּכְרָמֶיהָ, וְאֶפְתַּח שָׁם בְּכִבּוּשׁ־עֲבוֹדָה" (צמח, כתבים 10).

— דִּבְרֵי־כִבּוּשִׁין*, דִּבְרֵי תּוֹכַחַת וּמוּסָר, דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לִכְבֹּשׁ אֶת הַלֵּב וּלְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו: "סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת כֵּיצַד?... הַזָּקֵן שֶׁבָּהֶן אוֹמֵר לִפְנֵיהֶן דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין" (תענית ב א). "כְּשֶׁבָּאִים לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה הֵם מַתְחִילִים הַתּוּל שֶׁל חִבָּה בּוֹ וּבְמַחֲלָתוֹ... וְאוֹמְרִים לוֹ דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין" (מגדלי מו"ס, רנו).

כָּבוּשׁ* ת' [מן כבש, כָּבַשׁ] 1*, לָכוּד, מְשֻׁעְבָּד: "קִרְיָה כְבוּשָׁה כְּבַשְׁתֶּם, עַם הָרוּג הֲרַגְתֶּם" (פסיקתא רבתי קלא.). "וְעָרְבָה כָּל שִׂמְחָה וַתְּהִי כְּשִׁפְחָה כְּבוּשָׁה" (יהודה הלוי, ח 334). עִיר כְּבוּשָׁה. 2*, (מָזוֹן) מְתֻקָּן וּמְעֻבָּד בְּתוֹךְ צִיר כָּלְשֶׁהוּ (שֶׁמֶן, חֹמֶץ, מֵי־מֶלַח וְכוּ') לְשֵׁם שִׁמּוּר לְיָמִים רַבִּים: "וְאֵלּוּ יְרָקוֹת שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי־חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח... בֵּין לַחִין בֵּין יְבֵשִׁין, אֲבָל לֹא כְבוּשִׁין וְלֹא שְׁלוּקִין וְלֹא מְבֻשָּׁלִין" (פסחים ב ו). "אֵשֶׁת־חַיִל מְפֻרְסֶמֶת... בְּקִשּׁוּאֶיהָ הַכְּבוּשִׁים לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה" (ביאליק, אריה ז). דָּג־מָלוּחַ כָּבוּשׁ בְּחֹמֶץ. מְלָפְפוֹנִים כְּבוּשִׁים. 3°, לָחוּץ, דָּחוּס, מְצֻפָּף: "יוֹשְׁבִים צְפוּפִים וּכְבוּשִׁים כְּדָגִים מְלוּחִים" (ברקוביץ, תר' כתריאלים ט). מִסְפּוֹא כָּבוּשׁ לִבְהֵמוֹת. 4*, מֻסְתָּר, מֻצְנָע: "הָלַךְ וְעָמַד וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה" (ספרי וזאת הברכה קמו.). "אָמַרְתִּי לוֹ בִּלְחִישָׁה וּבְעֵינַיִם כְּבוּשׁוֹת, מִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא לְהַבִּיט בְּפָנָיו" (ביאליק, איש הסיפון). "רָחֵל יוֹשֶׁבֶת דּוּמָם וְרֹאשָׁהּ כָּבוּשׁ בֵּין כְּתֵפֶיהָ" (עגנון, אורח 208). "הַמַּחֲשָׁבוֹת הַלָּלוּ שֶׁסּוֹפִיָּה הוֹגָה בָּהֶן רֻבָּן דְּבָרִים הַכְּבוּשִׁים בַּלֵּב" (עגנון, כפות קמה). "הַמִּכְתָּב הַמָּלֵא חֲרָדָה כְבוּשָׁה וּדְאָגָה אֲבָהִית עֲמֻקָּה" (ברקוביץ, הראשונים ג). 5*, דָּרוּךְ, סָלוּל: "אָמְרָה לִי... לֹא שָׂדֶה הִיא זוֹ? אָמַרְתִּי לָהּ: לֹא דֶרֶךְ כְּבוּשָׁה הִיא? אָמְרָה לִי: לִיסְטִים כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּהָ" (עירובין נג:). "אַף־עַל־פִּי שֶׁרוֹאֶה אֶת הַדֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה לְפָנָיו" (אחד העם, קמד). —[כְּבוּשָׁה, כְּבוּשִׁים, כְּבוּשׁוֹת]

— כְּבוּשִׁים* ז"ר 1*, יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת אוֹ חָמְרֵי־מָזוֹן אֲחֵרִים שֶׁהִתְקִינוּ בְּצִיר כָּלְשֶׁהוּ (שֶׁמֶן, חֹמֶץ, מֵי־מֶלַח וְכַדּוֹמֶה) לְשִׁמּוּרָם לִזְמַן רַב: "אָמַר: קוֹנָם... כָּבוּשׁ שֶׁאֵינִי טוֹעֵם — אָסוּר בְּכָל הַכְּבוּשִׁים" (נדרים ו ב–ג). 2*, סוֹדוֹת, נִסְתָּרוֹת: "יָצְאָת בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: מִמֶּנִּי יָצְאוּ כְבוּשִׁים" (מכות כג:).

— דְּבָרִים כְּבוּשִׁים ° [על־פי "דברי כיבושין", תענית ב א] דִּבְרֵי תּוֹכֵחָה, דִּבְרֵי הַתְקָפָה: "וְהוֹכִיחַ אֶת קְהַל הַשּׁוֹמְעִים בִּדְבָרִים כְּבוּשִׁים עַל שֶׁאֵינָם זְהִירִים בְּמִדּוֹת וּבְמִשְׁקָלוֹת" (ליפסון, מדור 406).

— שִׂנְאָה (מַשְׂטֵמָה) כְּבוּשָׁה °, שִׂנְאָה שֶׁאָדָם כּוֹבְשָׁהּ וּמַסְתִּירָהּ בְּלִבּוֹ (הֵפֶךְ מִן "שִׂנְאָה גְּלוּיָה"): "וְשִׂנְאָה כְבוּשָׁה הִרְגִּישׁ לְכָל אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הָרַכִּים וְהָרוּחָנִיִּים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ס). "שִׂנְאַת שְׁאוֹל וּמַשְׂטֵמָה כְבוּשָׁה" (ביאליק, בעיר). "מְרִירוּת עֲכוּרָה וְשִׂנְאָה כְבוּשָׁה וְצָרָה" (ברקוביץ, הראשונים רכט).

— שָׁנָה כְּבוּשָׁה ^, שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת בְּיוֹם אֶחָד, שָׁנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שס"ו יוֹם (לְעֻמַּת שס"ה בְּשָׁנָה רְגִילָה) (רב האי גאון, ספר העיבור).

— כְּבוּשׁ־פָּנִים ^, מְבֻיָּשׁ, נִכְלָם, נֶעֱלָב: "אוּלַי יְרַחֵם כְּבוּשֵׁי פָּנִים, הַשּׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְלֹא מְשִׁיבִים" (פיוטים, סידור 594).

— כְּבוּשׁ־רֹאשׁ °, שֶׁרֹאשׁוֹ מוּרָד כְּלַפֵּי מַטָּה [ובהשאלה] מְבֻיָּשׁ, מְדֻכְדָּךְ: "הָיוּ עוֹבְרִים בְּסָךְ שְׁבוּרֵי־רוּחַ וּכְבוּשֵׁי־רֹאשׁ" (שנהר, א 85).

כְּבִידָה° נ' [מן א. כבד, כָּבֵד] כֹּחַ־הַכֹּבֶד, כֹּחַ־הַמְּשִׁיכָה אֶל מֶרְכַּז־הַכֹּבֶד, גְּרַבִיטַצְיָה. — [כְּבִידַת־]

כְּבִיָּה* נ' [מן כבה, כָּבָה] דְּעִיכָה, שְׁקִיעַת הָאֵשׁ, הַפְסָקַת הַבְּעֵרָה: "אוֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּשֵּׁנִי בַּשַּׁבָּת אֵין לוֹ כְּבִיָּה לְעוֹלָם" (פסחים נד.). "זוֹהִי כְּבִיָּה וְהַצָּתָה שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת" (שניאור, פנדרי א 57). [ובהשאלה:] "שִׁגְעוֹנֵי הַמְּלַחֵךְ עַצְמוֹתַי, כְּבִיָּתִי אַט־אַט וּבְאֵין הֶרֶף" (ש' שלום, שירים רלט). — [כְּבִיַּת־, כְּבִיּוֹת]

— כְּבִיַּת־סִיד °, יְצִיקַת מַיִם עַל סִיד יָבֵשׁ לְשֵׁם יְצִירַת תְּמִסָּה לְסִיּוּד אוֹ לִבְנִיָּה: "מָה, פְּרוֹיְקָא, מַיִם לִכְבִיַּת סִיד אַתָּה צָרִיךְ?" (בן־ציון, קעט).

כִּבְיוֹן° ז' [מן כבה] כְּבִיָּה, דְּעִיכָה, הַפְסָקַת הַבְּעִירָה [גם בהשאלה]: "הִפְצַרְתָּ בִּי... בְּכָל פָּנִים כָּבוּי [הָהּ עִיר הַכִּבְיוֹנוֹת!]" (שלונסקי, שירים ב 318). "לִבִּי בָּכָה לְמַרְאֵה תִּפְאֶרֶת אָדָם בְּכִבְיוֹנָהּ" (סדן, שיחה בביקורת). — [כִּבְיוֹן־, כִּבְיוֹנוֹת]

כִּבְיָכוֹל* [כְּ + בְּ + יָכוֹל] תה"פ 1, כְּאִלּוּ אֶפְשָׁר הַדָּבָר. 2, כִּנּוּי לֵאלֹהִים — רְאֵה יכל.

כְּבִיל◊ ז' [מן כבל] כֶּבֶל־תַּיִל, מַעֲרֶכֶת תַּיִלִים: כְּבִילֵי טֶלֶפוֹן. כְּבִיל יַמִּי בֵּין מְדִינוֹת לְשֵׁרוּתֵי טֶלֶפוֹן וְטֶלֶגְרָף בֵּינְלְאֻמִּי. — [כְּבִיל־, כְּבִילִים, כְּבִילֵי־]

כְּבִילָה° נ' [מן כבל, כָּבַל] 1, קְשִׁירָה, שִׂימַת כְּבָלִים: כְּבִילַת יְדֵי הָאָסִיר. כְּבִילַת רַגְלֵי הַסּוּסִים בִּשְׂדֵה הַמִּרְעֶה. 2, [בהשאלה] הֲטָלַת אִסּוּר, הַגְבָּלָה וְצִמְצוּם: כְּבִילַת הָאִישׁ עַל־יְדֵי שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע. הַהוֹרָאוֹת וְהַגְּזֵרוֹת הַמְּרֻבּוֹת יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם כְּבִילַת חֹפֶשׁ הַפְּרָט. — [כְּבִילַת־]

כְּבִילוּת° נ' [מן א.כָּבוּל] הֱיוֹת כָּבוּל, מַצָּבוֹ אוֹ הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל מִי שֶׁהוּא כְּאִלּוּ כָּבוּל וּבִלְתִּי־חָפְשִׁי: כְּבִילוּת הַפְּרָט עַל־יְדֵי מִצְווֹת הַדָּת: "הָיְתָה זוֹ רֵיאַקְצְיָה נֶגֶד עֶשֶׂר שְׁנוֹת הַכְּבִילוּת" (שלונסקי, תר' קולא 10). "חֵרוּת גְּמוּרָה מִכָּאן וּכְבִילוּת גְּמוּרָה לְסִכְסוּכֵי שָׁעָה מִכָּאן" (ויסלבסקי, 103). "וּלְשֵׁמַע צַעֲקוֹתֶיהָ הָיְתָה חָשָׁה מְבוּכָה עַד כְּדֵי כְּבִילוּת" (טברסקי, אררט 212). — [כְּבִילוּת־]

כָּבִיס* ת' [מן כבס, כִּבֵּס] נִתָּן לְהִתְכַּבֵּס, שֶׁאֶפְשָׁר לְכַבְּסוֹ: הַצֶּמֶר כָּבִיס. הַנְּיָר אֵינוֹ כָּבִיס. — [כְּבִיסָה, כְּבִיסִים, כְּבִיסוֹת]

כְּבִיסָה* נ' [מן כבס, כִּבֵּס] 1*, כִּבּוּס, רְחִיצַת בְּגָדִים בְּמַיִם לְשֵׁם נִקּוּיָם: "(הַמִּקְוָאוֹת) הַקְּרוֹבִים לָעִיר וְלַדֶּרֶךְ — טְמֵאִים מִפְּנֵי הַכְּבִיסָה" (מקוואות ח א). אַבְקַת־כְּבִיסָה, מְכוֹנַת־כְּבִיסָה

(מְכַבֶּסֶת בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי). 2 ° [בלשון־הדיבור] כְּבָסִים, כִּנּוּי לִבְגָדִים שֶׁכֻּבְּסוּ אוֹ לִבְגָדִים הָעוֹמְדִים לְהִתְכַּבֵּס: הַכּוֹבֶסֶת תָּלְתָה אֶת הַכְּבִיסָה עַל הַחֶבֶל. — [כְּבִיסַת־, ־סוֹת]

כְּבִיסוּת ° נ׳ [מן כָּבִיס] נוֹחוּת לִכְבִיסָה: כְּבִיסוּת טוֹבָה שֶׁל הַבַּד. [כְּבִיסוּת־]

כַּבִּיר ת׳ [ראה ב. כבר] גָּדוֹל, עָצוּם, רַב, אַדִּיר: ״כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים״ (ישעיה כח ב). ״אֵל כַּבִּיר... כַּבִּיר כֹּחַ לֵב״ (איוב לו ה). ״אֱמוּנָה חֲזָקָה וְרָצוֹן כַּבִּיר״ (אחד העם, יג). ״הֵן גַּם כַּבִּיר גַּם נָאוֹר הַמַּרְאֶה הַזֶּה!״ (ביאליק, משומרים). ״גִּבּוֹר־חַיִל, אִישׁ חֹסֶן וְכַבִּיר־אוֹנִים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקה). ״אָדָם אֶחָד מֻפְלָא, כַּבִּיר פְּעָלִים וּמַעֲלָלִים״ (בורלא, עקביה 148). הֶשֵּׂגִים כַּבִּירִים שֶׁל הַמְּדִינָה בִּתְחוּם הַיְחָסִים הַבֵּינְלְאֻמִּיִּים. — [כַּבִּירָה, כַּבִּירִים, כַּבִּירוֹת]

— הוּא כַּבִּיר (לְ)יָמִים מִן־, הוּא קָשִׁישׁ וְזָקֵן הַרְבֵּה מִן־: ״גַּם־שָׂב גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ, כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים״ (איוב טו י). ״אֶת הָאִשָּׁה הַכַּבִּירָה מִמֶּנּוּ לְיָמִים שָׂח בְּעִנְיְנֵי חַיִּים וּמַהוּת הָאָדָם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סג).

— כַּבִּיר מָצְאָה יָדוֹ, הוּא הִשִּׂיג גְּדוֹלוֹת וְרַבּוֹת: ״אִם־אֶשְׂמַח כִּי־רַב חֵילִי, וְכִי־כַבִּיר מָצְאָה יָדִי״ (איוב לא כה).

— זֶה לֹא כַּבִּיר ° [על־פי ישעיה טז יד: ״מְעַט מִזְעָר, לוֹא כַבִּיר״], לִפְנֵי זְמַן לֹא־רַב: ״זֶה לֹא כַּבִּיר הִדְפִּיס פִילוֹסוֹף אַחֵר... סֵפֶר חָדָשׁ״ (אחד העם, סו).

כְּבִיר ז׳ [אולי מן א. כבר] מִקְלַעַת שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר הַמְשַׁמֶּשֶׁת מַצָּע כְּעֵין שָׁטִיחַ אוֹ מִזְרָן וְכַדּוֹמֶה: ״וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו״ (שמואל א יט יג). ״סְגוֹר שֶׁל כְּבִיר־עוֹר מָעוֹךְ״ (סוקולוב, במראות 188). ״וְהוֹשִׁיבָם בַּמֶּרְכָּבָה וְשָׂם כְּבִיר דַּפִּים עַל בִּרְכֵּיהֶם״ (עגנון, כפות קכ). — [כְּבִיר־, כְּבִירִים, כְּבִירֵי־]

כְּבִירָה ° נ׳ [מן א. כבר, כְּבָר] נָפָה, כְּבָרָה: כְּבִירַת קִטְנִיּוֹת. כְּבִירַת הֶחָצָץ. — [כְּבִירַת־]

כַּבִּירוּת ° נ׳ [מן כַּבִּיר] חֹזֶק, עָצְמָה, אַדִּירוּת: כַּבִּירוּת הָאֵל. עֵמְדֵנוּ מִשְׁתָּאִים לְכַבִּירוּתוֹ שֶׁל הַמִּגְדָּל הָעֲנָק. —[כַּבִּירוּת־]

כְּבִישׁ ° ז׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] דֶּרֶךְ סְלוּלָה וּכְבוּשָׁה בְּמַכְבֵּשׁ וְעַל־פִּי־רֹב מְצֻפָּה בְּזֶפֶת: תְּנוּעַת הַמְּכוֹנִיּוֹת מִתְנַהֶלֶת בַּכְּבִישִׁים. רֶשֶׁת הַכְּבִישִׁים הָרְחָבָה הַרְבֵּה בַּמְּדִינָה. נִסְלַל כְּבִישׁ־גִּישָׁה אֶל הַמִּפְעָל. — [כְּבִישׁ־, כְּבִישִׁים, כְּבִישֵׁי־

כָּבִישׁ ° ת׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] 1. הַנִּתָּן לִכְבּוֹשׁ, שֶׁאֶפְשָׁר לִכְבֹּשׁ אוֹתוֹ: הַמִּפְקָדָה קָבְעָה כִּי עֶמְדַּת הָאוֹיֵב כְּבִישָׁה בְּהֶחְלֵט. 2. (יָרָק אוֹ פְּרִי) שֶׁאֶפְשָׁר לְהָכִין מִמֶּנּוּ כְּבוּשִׁים: מְלָפְפוֹנִים טוֹבִים וּכְבִישִׁים. [כְּבִישָׁה, כְּבִישִׁים, ־שׁוֹת]

כַּבִּישׁ ° ז׳ [מן כבש] לוּחַ אוֹ גָּלִיל בִּמְכוֹנַת־הַדְפָּסָה, שֶׁאֵלָיו נִלְחָץ סֵדֶר־הָאוֹתִיּוֹת בִּשְׁעַת הַהַדְפָּסָה. — [כַּבִּישׁ־, כַּבִּישִׁים, כַּבִּישֵׁי־]

כְּבִישָׁה ^ נ׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] 1 °, כִּבּוּשׁ, לְכִידָה, תְּפִיסָה בְּכֹחַ: ״בִּכְבִישַׁת חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת וְצֵידַת דָּגִים וְעוֹפוֹת... אֵין רְבוּתָא כָּל כָּךְ״ (מגדלי מו״ס, רד). ״דַּעַת הָעוֹלָם, כְּבִישַׁת עוֹלָם, עִצּוּב עוֹלָם״ (ויסלבסקי, 184). ״מִלְחָמוֹת וּכְבִישׁוֹת״ (ליליינבלום, לפי מסה נז). כְּבִישַׁת הָאֲנָשִׁים לַעֲבָדִים. 2 °, לְחִיצָה, דְּחִיסָה, הִדּוּק: כְּבִישַׁת הַמִּסְפּוֹא לַחֲבִילוֹת. כְּבִישַׁת הָאֲדָמָה בְּמַכְבֵּשׁ. 3 ^, הַתְקָנַת חָמְרֵי מָזוֹן שׁוֹנִים בְּצִיר (בְּחֹמֶץ אוֹ בְּשֶׁמֶן וְעוֹד) כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּמְּרוּ זְמַן רַב: ״הַכּוֹבֵשׁ זֵיתִים אוֹ יְרָקוֹת שֶׁכְּבָשָׁן בְּיַיִן אוֹ בְּשֶׁמֶן, הַכְּבִישָׁה קוֹבַעַת״ (ר״ש למעשרות ד א). ״סוֹד זֶה שֶׁל כְּבִישַׁת קִשּׁוּאִים לִימוֹת הַגְּשָׁמִים לֹא הָיָה גָלוּי וְיָדוּעַ אֶלָּא לְשָׂרָה בִּלְבָד״ (מגדלי מו״ס, שפט). ״הָיוּ עֲסוּקִים בְּבֵיתֵנוּ גַּם בִּכְבִישַׁת פֵּרוֹת וִירָקוֹת – צֵידָה לַחֹרֶף הָאָרֹךְ... בִּכְבִישַׁת סְלָקִים אֲדֻמִּים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 90). 4 ^, הִתְאַפְּקוּת, הַבְלָגָה: ״הַכְּבִישָׁה וְהָרְדִיָּה״ (מלמד התלמידים, רישב). ״דְּחִיפָה שִׂכְלִית שֶׁאֵינָהּ בִּכְבִישָׁה״ (ויסלבסקי, יחידים 13). — [כְּבִישַׁת־, כְּבִישׁוֹת]

— כְּבִישַׁת־הַיֵּצֶר ^, רִסּוּן הַתַּאֲווֹת: ״וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ - עַל כְּבִישַׁת יִצְרוֹ בְּאֵשֶׁת אֲדוֹנָיו״ (רש״י בראשית מט כד). ״הַפְּרִישׁוּת מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה... כְּבִישַׁת הַיֵּצֶר בְּנוֹגֵעַ לְתְבִיעוֹתָיו הַיּוֹתֵר פְּשׁוּטוֹת וְטִבְעִיּוֹת״ (ביאליק, אגרות א קא).

— כְּבִישַׁת־הַכַּעַס °, הִתְאַפְּקוּת מִלְּהִתְפָּרֵץ בְּרֹגֶז, הַבְלָגָה.

— בֵּית־הַכְּבִישָׁה °, מָקוֹם שֶׁכּוֹבְשִׁים בּוֹ חָמְרֵי־מָזוֹן שׁוֹנִים (יְרָקוֹת, פֵּרוֹת, דָּגִים וְכו׳) בְּצִיר כָּלְשֶׁהוּ (בְּשֶׁמֶן, בְּחֹמֶץ, בְּמֵי־מֶלַח וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם שִׁמּוּרָם לִזְמַן רַב.

כְּבִישׁוּת ^ נ׳ [מן כָּבוּשׁ, כְּבִישָׁה] 1 °, הַסְּגֻלָּה לִהְיוֹת כָּבוּשׁ: כְּבִישׁוּת הַזֵּיתִים. 2 ^, כְּבִישַׁת־הַיֵּצֶר, הִתְאַפְּקוּת: ״הָעֲנָוָה וְהַנַּחַת וְהַסֵּפֶק וְהַכְּבִישׁוּת וְהַנְּדִיבוּת״ (תגמולי הנפש מא ב). ״חֹסֶר כְּבִישׁוּת־הַיְצָרִים שֶׁל הֶהָמוֹן״ (ברקוביץ, הראשונים מ). ״וּפִתְאֹם מִתְגַּדֶּשֶׁת עָלֶיךָ הַסְּאָה כָּךְ שֶׁאִי־אֶפְשָׁר עוֹד, וְאַתָּה נִפְלָט מִכְּבִישׁוּתְךָ״ (יזהר, צקלג 1030). — [כְּבִישׁוּת־]

כַּבְכָּב * ז׳ [אולי קרוב אל כבב] אֶחָד מִכְּלֵי־הַבִּשּׁוּל הַקַּדְמוֹנִים (כלים ב ג). — [כַּבְכַּב־, כַּבְכָּבִים, כַּבְכְּבֵי־]

כבל [מן כֶּבֶל; ארמית: כְּבַל; ערבית: כַּבַּל]

~ פִּעֵ׳ כִּבֵּל * פ״י 1, אָסַר בִּכְבָלִים, קָשַׁר: ״כְּשֶׁסָּרַח עָלָיו עָלָיו עַבְדוֹ, מֵבִיא אֶת הַכְּבָלִים וְכוֹבְלוֹ, מֵבִיא אֶת הַמַּגְלְבִין וּמַכֵּהוּ״ (תנחומא, תזריע ח). ״וַיְצַו טִיטוּס וַיְכַבְּלוּהוּ בְּכַבְלֵי בַרְזֶל״ (יוסיפון, שצג). [ובהשאלה:] ״קָפְצָה עָלַי שֵׁנָה וְכִבְּלָה אֶת עֵינַי״ (עגנון, אורח 75). 2 * [בהשאלה] הִגְבִּיל, צִמְצֵם אֶת חֹפֶשׁ הַפְּעֻלָּה: ״אוֹסַרְכֶם אֲנִי בִּשְׁבוּעָה, כּוֹבַלְכֶם אֲנִי בִּשְׁבוּעָה״ (שבועות לה׳). ״עֲמָלִים לָבוֹא לִכְלַל הַחְלָטָה שֶׁבַּאֲחָדוּת, בְּלִי מַשְׁמָעוּת כּוֹבֶלֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 255). הָעִיסוּת הַרְבֵּה כִּבְּלָה אֶת מֶרְצוֹ. [וראה עוד ערך כּוֹבֶל]. — [לְכַבֵּל, כּוֹבֵל, יְכַבֵּל]

~ נִפְ׳ נִכְבַּל ^, נֶאֱסַר, נִקְשַׁר: ״רַתְּקוּ – נִכְבְּלוּ״ (רש״י נחום ג י). ״לִגְלוֹת עִם גּוֹלִים נִכְבָּלִים״ (ש׳ שלום, חי 67). הֶחָשׁוּד נִכְבַּל בְּיָדָיו. — [לְהִכָּבֵל, נִכְבַּל, יִכָּבֵל]

~ פֻּעַ׳ כֻּבַּל * פ״י כֻּבַּל, אֻסַּר, קֻשַּׁר: ״הָרְחֵלִים יוֹצְאוֹת כְּבוּלוֹת׳... שֶׁמְּכַבְּלִין אַלְיָה שֶׁלָּהֶן לְמַטָּה״ (שבת נד.). — [לְכַבֵּל אֶת־, מְכֻבָּל, יְכֻבַּל]

~ פִּעֵ׳ כִּבֵּל *, 1 °, נִכְבַּל, נֶאֱסַר. 2 *, נִטְעַן, הָעֳמַס עָלָיו: ״׳אֶרֶץ כָּבוּל׳... שֶׁהָיוּ בָּהּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁמְּכֻבָּלִין בְּכֶסֶף וּבְזָהָב״ (שבת נד.). — [מְכֻבָּל, יְכֻבַּל]

כֶּבֶל ז׳ [ראה כבל; אכדית: kabālu קשר; ארמית: כַּבְלָא; ערבית: כַּבְל] 1. שַׁלְשֶׁלֶת, שַׁרְשֶׁרֶת: "לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל" (תהלים קמט ח). "לֹא סַדָּן וְלֹא קוֹלָרִין וְלֹא כְּבָלִים וְלֹא שַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל" (עבודה זרה טז:). "וְהִתְפָּרֵץ מִכְּבָלָיו" (ביאליק, משירי החורף). 2°, חֶבֶל עָבֶה וְחָזָק, עֲבוֹת: הָעֹגֶן מְחֻבָּר אֶל הַסְּפִינָה בְּכֶבֶל. 3°, תֵּיל־מַתֶּכֶת עָבֶה, וּבְיִחוּד מִקְלַעַת שֶׁל תַּיְלֵי חַשְׁמַל הַנְּתוּנִים בִּמְעַטֶּפֶת שֶׁל חֹמֶר־בִּדּוּד בִּלְתִּי־חָדִיר לְמַיִם, כְּגוֹן: כֶּבֶל־חַשְׁמַל תַּת־קַרְקָעִי, כֶּבֶל יַמִּי (שֶׁעַל קַרְקַע הַיַּמִּים – לְשִׁדּוּר בְּטֶלֶגְרָף). 4*, טַבָּעוֹת שֶׁהַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ שָׂמוֹת לְכָל אַחַת מֵרַגְלֵיהֶן וּמְחַבְּרוֹת אוֹתָן בְּשַׁלְשֶׁלֶת דַּקָּה כְּדֵי לְהַקְטִין אֶת פְּסִיעוֹתֵיהֶן: "עָשׂוּ לָהֶן כְּבָלִים וְהֵטִילוּ שַׁלְשֶׁלֶת בֵּינֵיהֶן שֶׁלֹּא יִהְיוּ פְּסִיעוֹתֵיהֶן גַּסּוֹת" (שבת סג:). 5^ [בהשאלה] עֹל, קֹשִׁי, הַגְבָּלָה, חוֹבָה מַכְבִּידָה: "וַנִּלָּכֵד בְּתַחְבּוּלוֹת הַזְּמַן וּכְבָלָיו" (פלקירא, צרי היגון 4). "וַיְבִיאֻהוּ בִּבְרִית וַיַּאַסְרֵם בְּכַבְלֵי מִילָה" (יוסיפון, לג). "אַךְ מַה נַּעֲשֶׂה... לְגָאֳלָהּ מִכַּבְלֵי הָעִגּוּן?" (עגנון, אלו קיג). "הַיּוֹצְאִים מִן הַכְּלָל... חוֹלְצִין אֶת הַשָּׂפָה מִכַּבְלֵי חַד־גּוֹנִיּוּת יְתֵרָה" (אבינרי, יד 82). כַּבְלֵי־הַשִּׁעְבּוּד. – [כֶּבֶל־, כְּבָלִים, כַּבְלֵי־]

כַּבְלוֹגְרַמָּה◇ נ׳ [כֶּבֶל + יוונית gramma: כתיבה] מִבְרָק שֶׁשֻּׁדַּר בְּאֶמְצָעוּת כֶּבֶל הַמֻּנָּח עַל קַרְקַע הַיָּם. – [כַּבְלוֹגְרַמּוֹת]

כַּבְלָר° ז׳ [מן כֶּבֶל] מַנִּיחַ כְּבִילִים בְּשֵׁרוּת טֶלֶפוֹן אוֹ טֶלֶגְרָף: מְהַנְדְּסִים וְכַבְלָרִים. – [כַּבְלַר־, כַּבְלָרִים, כַּבְלָרֵי־]

כבן [אולי קרוב אל כבל; ארמית: כְּבַן; ערבית: כַּבַּנְ תפר אימרה פעמיים]

~ פִּע׳ **כִּבֵּן*** פ״י 1°, כָּרַךְ, רָכַס, חִבֵּר: הָעַלְמָה כִּבְּנָה אֶת שְׂעָרוֹתֶיהָ בְּמִכְבָּנָה. 2*, עָטַף, כִּסָּה: "כְּצֶמֶר נָקִי בֶּן־יוֹמוֹ שֶׁמְּכַבְּנִין אוֹתוֹ לְמִילָת" (שבת נד.). "הָיָה מְכַבֵּן... אֶת שׁוּלֵי חֲלוּקוֹ" (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 308). – [לְכַבֵּן אֶת־; מְכַבֵּן, יְכַבֵּן]

~ פֻּע׳ **כֻּבַּן**°, נִכְרַךְ, נִרְכַּס: שְׂעָרוֹת מְכֻבָּנוֹת. – [מְכֻבָּן, יְכֻבַּן]

כִּבְנָה*, כבינה נ׳ [מן כבן] 1* [בתרגום יונתן: "רדידים" (ישעיה ג כג) – כבינתא] רְדִיד, מִטְפַּחַת לְכִסּוּי הָרֹאשׁ: "תְּנוּ כִּבְנָתִי לְבִתִּי" (בבא בתרא ט ז). "כִּבְנָה שֶׁל תְּכֵלֶת לְרֹאשָׁהּ" (שלונסקי, תר׳ קולא 25). 2°, מִכְבָּנָה, כְּעֵין סִכָּה לְחִבּוּר קְצוֹת הַשְּׂעָרוֹת שֶׁלֹּא יִפָּרְעוּ. – [כִּבְנַת־, כְּבָנוֹת]

כבס [קרוב אל כבש; אוגריתית: כבסמ כובס]

~ פָּע׳ **כָּבַס** פ״י [במקרא רק בשם המקום: "שְׂדֵה כוֹבֵס", ישעיה ז ג] נִקָּה בְּגָדִים אוֹ לְבָנִים בְּמַיִם: "אֲשֶׁר הֵבֵר לְךָ הַשַּׂר לְבָבוֹ וְכַנֶּתֶר וְכַבֹּרִית כְּבָסוֹ" (גבירול, א 48). "הַנָּשִׁים הַכּוֹבְסוֹת אֵינָן יְכוֹלוֹת עוֹד לִכְבֹּס בַּנָּהָר אֶת בִּגְדֵי הַלָּבָן" (ברקוביץ, תר׳ מוטיל פה). – [לִכְבֹּס, כּוֹבֵס, יִכְבֹּס]

~ פִּע׳ **כִּבֵּס** פ״י 1, נִקָּה בְּגָדִים אוֹ לְבָנִים בְּמַיִם: "וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם" (שמות יט יד). "שֶׁהַלְּבָנִים קָשִׁים לְכַבְּסָן יוֹתֵר מִן הַצְּבוּעִין" (שבת יט.). 2, [בהשאלה] טִהֵר, נִקָּה מֵחֵטְא: "הֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי, וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי" (תהלים נא ד). "כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ, יְרוּשָׁלַםִ, לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי" (ירמיה ד יד). "'כִּבְשִׂים' – שֶׁהֵם מְכַבְּסִים עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (פסיקתא סא:). – [לְכַבֵּס אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּבַּס**, נֻקָּה בְּמַיִם (בֶּגֶד): "וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר... וְכֻבַּס בַּמָּיִם" (ויקרא טו יז). "וּבְגָדִים שֶׁהִטְבִּילָן מְכֻבָּסִים" (מקוואות י ד). – [מְכֻבָּס, יְכֻבַּס]

~ הִת׳ **הִתְכַּבֵּס***, כֻּבַּס, נֻקָּה בְּמַיִם: "נִבְלְעָה (רְבִיעִית דָּם) בַּכְּסוּת, אִם מִתְכַּבֶּסֶת וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם – טְמֵאָה" (אהלות ג ב). "שַׂלְמָה זוֹ מִתְלַכְלֶכֶת וּמִתְכַּבֶּסֶת וְחוֹזֶרֶת וּמִתְלַכְלֶכֶת וּמִתְכַּבֶּסֶת" (שיר השירים רבה א, כאהלי קדר). הַבֶּגֶד הַמְלֻכְלָךְ נִתְכַּבֵּס יָפֶה בַּמַּיִם הַחַמִּים. – [לְהִתְכַּבֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הֻת׳ **הֻכְבַּס**, הִתְכַּבֵּס, כֻּבַּס: "וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע" (ויקרא יג נה).

כַּבָּס* ז׳ [מן כבס, כִּבֵּס] (ילמדנו במדבר יח ג, על־פי הערוך) כּוֹבֵס, עוֹסֵק בִּכְבִיסָה: "הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לִהְיוֹת מְשָׁרֶתְךָ, גְּהָצְךָ וְכַבָּסְךָ" (שלונסקי, תר׳ טיל 361). – [כַּבַּס־, כַּבֶּסֶת, כַּבָּסִים, כַּבָּסֵי־, כַּבָּסוֹת]

כְּבָסִים° ז״ר [מן כבס] בְּגָדִים אוֹ כְּלֵי־לָבָן (חֻלְצָה, גּוּפִיָּה, סָדִין וְכַדּוֹמֶה) שֶׁנִּתְּנוּ לִכְבִיסָה אוֹ שֶׁכְּבָר נִתְכַּבְּסוּ: "כּוֹבֶסֶת חֲשׂוּפָה מְנַפֶּצֶת כְּבָסִים" (ביאליק, זוהר). "כִּבֵּס וְכִסְכֵּס בְּגָדִים שׁוֹנִים וְתָלָה אֶת הַכְּבָסִים עַל חֶבֶל לְיַבְּשָׁם" (קבק, במשעול 82). – [כִּבְסֵי־, כְּבָסָיו... כִּבְסֵיהֶם]

א. כבר [מן כְּבָרָה]

~ פָּע׳ **כָּבַר*** פ״י 1*, הֶעֱבִיר גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה בִּכְבָרָה לְבָרְרָם מִן הַפְּסֹלֶת: "אֵין כּוֹבְרִין אֶת הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה" (שבת כ ג). "צוֹבֵר אֶת גַּרְנוֹ לְתוֹכוֹ וְכוֹבְרוֹ בִּשְׁתֵּי כְבָרוֹת" (אהלות יח ב). "מְלֹא קֻמְצוֹ עָפָר לִכְבֹּר" (יזהר, צקלג 219). 2° [בהשאלה:] סִנֵּן, נִפָּה: "עָבִים חוֹשְׂרִים, עָבִים כּוֹבְרִים" (ביאליק, עבים). "לְפֶתַע בְּטֵלָה יָדוֹ הַכּוֹבֶרֶת וְהַבּוֹרֶרֶת שֶׁל הַסּוֹפֵר" (צמח, כתבים 215). – [לִכְבֹּר אֶת־; כּוֹבֵר, יִכְבֹּר]

~ נִפ׳ **נִכְבַּר***, נֻפָּה, הֻעֲבַר בִּכְבָרָה לְשֵׁם בְּרֵרָה: "מְעָרְבִין שֻׁמְשְׁמִין... וְכָל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִכָּבֵר" (תוספתא תרומות י טו). גַּרְגְּרֵי הַתְּבוּאָה נִכְבְּרוּ הֵיטֵב. – [לְהִכָּבֵר, נִכְבָּר, יִכָּבֵר]

~ הִפ׳ **הִכְבִּיר**^ פ״י כָּבַר, סִנֵּן: "וַיַּכְבִּירֵם בִּכְבָרָה נְקוּבָה בִּנְקָבִים דַּקִּים לְמְאֹד" (דונולו, ס׳ המרקחות ב). – [לְהַכְבִּיר, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻכְבַּר**^, נִכְבַּר, סֻנַּן: "כֵּן יֵעָשֶׂה עַד יֻכַּתּוּ וְיֻכְבְּרוּ כֻלָּם" (דונולו, ס׳ המרקחות ב). – [מֻכְבָּר, יֻכְבַּר]

ב. כבר [ראה כַּבִּיר; אכדית: kabāru לגדול; ערבית: כַּבֻּרַ גדל]

~ הִפ׳ **הִכְבִּיר** פ״י הִרְבָּה, גִּבֵּב: "וְאִיּוֹב הֶבֶל יִפְצֶה־פִּיהוּ, בִּבְלִי־דַעַת מִלִּין יַכְבִּר" (איוב לה טז). "אַךְ שָׁוְא אַכְבִּיר מִלִּין לְתָאֵר בְּשִׁירִי תִּפְאַרְתָּהּ וְחִין עֶרְכָּהּ" (מאפו, קא). "עַל־מָה תַּכְבִּירִי עוֹד לַשָּׁוְא חֲלוֹמוֹת־הוֹד?" (יעקב שטינברג, מט). "הִיא (הָעֲגָלָה) מַכְבִּירָה פִּתְאֹם אָבָק" (שמיר, הוא הלך 153). "וְלָמָּה אַכְבִּיר אֲמָרִים" (שלו, אלוהי 63). – [לְהַכְבִּיר, מַכְבִּיר, יַכְבִּיר]

~ הֻפ׳ **הֻכְבַּר**^, הֻגְדַּל, הֻרְבָּה: "וְשִׂיחַ לְשׁוֹנִי יֻכְבַּר" (תפילת טל). – [מֻכְבָּר, יֻכְבַּר]

– **לְמַכְבִּיר** תה״פ בְּשֶׁפַע, לָרֹב – ראה ערך מַכְבִּיר.

כְּבָר תה״פ [ארמית: כְּבַר] 1, [לפני פועל בעבר] לִפְנֵי־כֵן, עַד כֹּה, זֶה זְמַן רַב: "כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ" (קהלת א י). "וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ" (קהלת ד ב). "כְּבָר בָּנִיתָ וְאִי אַתָּה יָכוֹל לִסְתֹּר, כְּבָר גָּדַרְתָּ וְאִי אַתָּה יָכוֹל לִפְרֹץ" (ברכות סג.). "וּכְבָר כָּשַׁל כֹּחִי בִּנְדוּדִים וָטֹרַח" (ביאליק, הרהורי לילה). 2, [עם

פועל בעתיד או בציווי] אפוא, ובכן, סוף־סוף: ״ולוואי שתלכו כבר״ (תנחומא בוא ז). ״כבר אמחק נקדותיכם״ (במדבר רבה ג). ״ובשערות הבכירה כבר תציץ לבנה״ (ביאליק, למי אבן). עשה כבר את אשר בקשתי ממך.

— וכבר*, מלת־קשור רווחת בספרות התלמודית כפתיחה לספור־מעשה הקשור למה שדבר קדם לכן: ״מתיר היה ר׳ מאיר לטרף יין ושמן ולסוך לחולה בשבת, וכבר חלה ובקשנו לעשות לו כן״ (ירושלמי ברכות ג א). ״וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל״ (בבא קמא לח.).

— וכבר־כבר°, סוף כל סוף: ״וכבר־כבר הגיעה השעה!״ (אביגרי, יד 464).

— מכבר*, מלפני כן, לפני המעשה: ״אם ירדו להם גשמים מכבר, סימן ברכה הן״ (ירושלמי תעניות סד ד). ״וימש מכבר מעשות פרי אלונים״ (ביאליק, המתמיד). סימנו את העבודה מכבר.

— זה כבר°, לפני ימים רבים, לפני זמן רב: הוא סים את חק למודיו זה כבר [ולהפך:]

— זה לא כבר°, לפני זמן לא רב: סימתי את עבודתי זה לא כבר.

— בשכבר־הימים, 1°, לפני ימים רבים, לפני עדן ועדנים: ״אבל כל זה היה בשכבר־הימים״ (ביאליק, אריה ד). ״זה היה בשכבר הימים, העתים משתנות, ועכשו — הנה אנכי כזאת״ (רחל, לג). 2, במשך הזמן, ברבות הימים: ״בשכבר הימים הבאים הכל נשכח״ (קהלת ב טז).

— משכבר־הימים°, מלפני זמן רב, מאז: ״אבל כרגע יגרש אותן ושב לטהרותו משכבר־הימים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לג). ״ומשכבר־הימים על אחד הכוכבים... עברתי עליך ותקראיני בשמי״ (ביאליק, מגילת ו). ״הפנים ידועים לי משכבר־הימים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה לח).

— אם כבר — אז כבר!° [בלשון־הדיבור, בעקבות הגרמנית: Wenn schon, denn schon], אם התחלת לעשות משהו — עשהו עד גמירא, או עשהו בכל לב!

כברה נ׳ [ראה א׳ כבר] כלי שתחתיתו עשויה רשת לכבר בה גרגרי תבואה או דברים אחרים כיוצא בהם. נקבי הכברה גדולים מנקבי הנפה המשמשת לנפוי קמח: ״והנעותי בכל־הגוים את־בית ישראל, כאשר ינוע בכברה, ולא־יפול צרור ארץ״ (עמוס ט ט). ״בהניע כברה יעמד עפר״ (בן־סירא כז ד). ״אין כוברין את התבן בכברה״ (שבת כ ג). — [כברת־, כברות, כברות־]

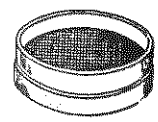

כברה

— גופו נעשה ככברה* [על־פי ירושלמי קידושין סא א], גופו נקב כלו על־ידי דקירות חרב או על־ידי קלעי כדורים או חצים וכדומה: ״יורים כלפי השטן... מזרקים בו חצים עד שבשרו נעשה ככברה״ (עגנון, אלו רמא).

— שאיבת מים בכברה°, טרחה לבטלה, טחינת קמח טחון, עבודה שאין עמה כל ברכה: ״וכל יגיעתם אינה אלא שאיבת מים בכברה״ (אחד העם, קצג).

כברה נ׳ [במקרא רק בצירוף: כברת־ארץ; המקור אינו ברור; יש סבורים כי היסוד הוא: ברת־ארץ עם כ׳ הדמיון; והוא מן האכדית: beru שעה כפולה, וכן מידת־דרך כדי מהלך שעתיים] 1, מרחק מסים, מדת־ארך קדומה של דרכים: ״ויסעו מבית אל ויהי־עוד כברת־הארץ לבוא אפרתה״ (בראשית לה טז). 2° [בהשאלה] שטח, אזור: ״רק כברת־ארץ גדולה דרושה לנו, אשר לנו תהיה״ (אחד העם, מד).

— כברת־אדמה°, כברת־קרקע°, שטח־אדמה מסים: ״נמצאה עוד כברת־אדמה נטועה עצים ולא נחלקה עוד בין האכרים״ (אחד העם, רטו). המתישב קבל כברת־אדמה לבנין ביתו ולגנה.

— כברת־דרך°, מרחק מסים [גם בהשאלה]: ״וקצת יגע וקצת כברת־דרך״ (אלתרמן, הטור א 386). ״עוד כברת־דרך מצערה ודבר יומי יתם״ (רוזן, שירים צג). המדינה הצעירה עברה כבר כברת־דרך הגונה.

כבשז׳ **כבשה** נ׳ [אכדית: kabsu; ארמית: כבשא; ערבית: כבש איל] בהמת־בית מן הצאן, מסוג מעלי הגרה ומפריסי הפרסה במחלקת היונקים, תת־משפחת היעלים (Ovis laticaudata). גוף הכבש מכסה צמר ארך. הזכר (האיל) בעל קרנים כפופות בצורת סליל. הנקבה (כבשה, רחל) בדרך־כלל חסרת־קרנים. הכבשים בֻיתו על־ידי האדם בזמן העתיק ביותר, בשל תועלתם המרבה לו: חלבם ובשרם משמש למזון, מפרותם ומצמרם מכינים אריגים ובגדים, פרשם טוב לזבול שדות:

כבשה (1/40)

״פרים וכבשים ועתודים״ (ישעיה א יא). ״ומגז כבשי יתחמם״ (איוב לא כ). ״ויצב אברהם את־שבע כבשת הצאן לבדהן״ (בראשית כא כח). הגזע הנפוץ בימינו בארץ הוא ״כבש־האליה״ (Ovis orientalis) — [כבש־, כבשו, כבשים, כבשי־; כבשה, כבשת־, כבשות, כבשות־]

כבש זכר (איל) (1/30)

— כבש תמים° [על־פי ״שני כבשים תמימים״, ויקרא יד י], כנוי עממי לאדם מתחסד, המעמיד פני תם.

— וגר זאב עם כבש (ישעיה יא ו), תאור נבואי פיוטי לשלום ולאחוה העתידים לשרר באחרית הימים.

— כבשת הרש [על־יסוד משל נתן הנביא לדויד, שמואל ב יב א—יד] משל לדבר היקר האחרון ולרכוש דל שנשאר לו לאדם, ואף אותו זוממים לגזל ממנו: ״בלא שום רגש של בושה גזלו מן היהודים העניים את נחלתם הדלה, את כבשת הרש״ (ברקוביץ, סיפורים רלד).

— כבשה שחורה° [שאול מלועזית] כנוי למישהו יוצא־דפן (לגנאי או לשלילה) במשפחה או בחברה, מעין ״שעיר לעזאזל״.

— גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים* (אסתר רבה ס, נקהלו), משל־חכמים למצבו של עם ישראל המחזיק מעמד בגלות בין העמים הרבים העומדים עליו לכלותו.

— הזאב שבע והכבשה שלמה° [פתגם שאול מלועזית] שני הצדדים מרצים, זה נהנה וזה לא חסר.

א. **כֶּבֶשׁ** ז׳ [מן כבש; אכדית: kubbusu; ארמית: כִּבְשָׁא] הַדּוֹם, מַדְרֵגָה אוֹ מִישׁוֹר מְשֻׁפָּע לַהֲקַלַּת הָעֲלִיָּה וְהַיְּרִידָה: ״וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא״ (דב׳ הימים ב ט יח). ״שֶׁהָיוּ בָּאִין בִּסְפִינָה, וְעָשָׂה גוֹי כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ״ (שבת טז ח). ״רָצִין וְעוֹלִין בַּכֶּבֶשׁ״ (יומא ב א). ״וְכֶבֶשׁ הָיוּ עוֹשִׂים מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה״ (פרה ג ו). ״מִשֶּׁהִגִּיעוּ אֶל גִּבְעַת בֵּיתָם עָלוּ כָּל אַנְשֵׁי הַבַּיִת בְּכִבְשֵׁי הַגִּבְעָה״ (קבק, במשעול 464). — [כֶּבֶשׁ־, כְּבָשִׁים, כִּבְשֵׁי־]

כבש למזבח (תבנית משוערת)

ב. **כֶּבֶשׁ*** ז׳ [מן כבש] יָרָק אוֹ פְּרִי שֶׁנִּכְבַּשׁ בְּצִיר (חֹמֶץ, מֵי־מֶלַח, שֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם שִׁמּוּרוֹ לִזְמַן רַב: ״וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ״ (תרומות ב ו). ״הַכּוֹבֵשׁ שְׁלֹשָׁה כְבָשִׁים בְּחָבִית אַחַת״ (שביעית ט ה). קְשׁוּאֵי־כֶבֶשׁ. — [כֶּבֶשׁ־, כְּבָשִׁים, כִּבְשֵׁי־]

— **מֵי־כְבָשִׁים*** (מקואות ז ב), נוֹזֵל שֶׁנִּכְבְּשׁוּ בּוֹ יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת לְמִינֵיהֶם.

ג. **כֶּבֶשׁ**◦ [מן כבש] 1◦, כְּבִישָׁה, רִסּוּן, הַבְלָגָה: ״לִשְׁכֹּךְ חֲמָתְךָ וְלִכְבֹּשׁ קִנְאָתְךָ״ (ינאי, רכג). ״כֶּבֶשׁ הַזַּעַם הֶחָנוּק בְּךָ נִכְמַהּ לִפְרֹץ״ (יזהר, צקלג 622). 2* [על־פי הארמית: כִּבְשָׁא, וראה א. כִּבְשׁוֹן] סוֹד, מִסְתּוֹר, סְתוּמָה: ״הֶחְבִּיא הָאָמָן שָׁם ... מַה־שֶּׁהוּא, קֹרֶט קָטָן, מִכִּבְשֵׁי רוּחוֹ הָעִבְרִי״ (ביאליק, פאסטרנאק). ״יֵשׁ כַּמָּה וְכַמָּה מַעֲלוֹת בְּכִבְשֵׁי יְצִירָה״ (פיכמן, שצ). — [כֶּבֶשׁ־, כְּבָשִׁים, כִּבְשֵׁי־]

— **בַּהֲדֵי כַּבְשֵׁי דְּרַחֲמָנָא לָמָּה לָךְ?*** (ברכות י.), לָמָּה תַּחְקֹר וְתִדְרֹשׁ בְּנִסְתָּרוֹת הָאֱלֹהִים? ״בְּמֻפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרֹשׁ!״

כבשׁ [קרוב אל כפש, כבס; אכדית: kabasu דרך; ארמית: כְּבַשׁ; ערבית: כַּבַשׁ לחץ]

~ פָּע׳ **כָּבַשׁ** פ״י 1, לָכַד, תָּפַס וְהִשְׁתַּלֵּט: ״וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ״ (בראשית א כח). ״כָּל מָקוֹם שֶׁתִּכְבְּשׁוּ... הֲרֵי הוּא שֶׁלָּכֶם״ (ספרי עקב מה.). הַצָּבָא כָּבַשׁ אֶת עֶמְדוֹת הָאוֹיֵב. 2, הִכְנִיעַ, שִׁעְבֵּד: ״וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת״ (ירמיה לד יא). ״בּוֹא וּכְבֹשׁ אֶת הַיְּהוּדִים שֶׁמָּרְדוּ בְּךָ״ (ירושלמי סוכה נה ב). 3*, דָּרַךְ, סָלַל: ״אָמְרָה לִי... לֹא שָׂדֶה הִיא זוֹ? אָמַרְתִּי לָהּ: לֹא דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה הִיא? אָמְרָה לִי: לִיסְטִים כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּהָ״ (עירובין נג:). הַמַּכְבֵּשׁ כָּבַשׁ אֶת הָאֲדָמָה הַתְּחוּחָה. הָעִירִיָּה כָּבְשָׁה כְּבִישִׁים חֲדָשִׁים. 4*, לָחַץ, הֵדֵק: ״כָּבַשׁ אֶת הָאֶבֶן עַל־גַּבֵּי הַטְּלִית״ (אהלות ח ה). הַחַקְלַאי כָּבַשׁ אֶת הַקַּשׁ. 5*, הִתְקִין יָרָק אוֹ פְּרִי אוֹ חֹמֶר־מָזוֹן אַחֵר בְּצִיר (חֹמֶץ, מֵי־מֶלַח, שֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה): ״זֵיתֵי־חֻלִּין שֶׁכְּבָשָׁן עִם זֵיתֵי־תְרוּמָה״ (תרומות י ו). ״הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה כּוֹבֶשֶׁת יָרָק בַּקְּדֵרָה״ (טהרות ב א). 6*, עָצַר, הִסְתִּיר, הֶעְלִים: ״הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ וְהַמְוַתֵּר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא״ (סנהדרין יא ה). ״לֹא יָכֹלְתִּי לִכְבֹּשׁ אֶת רוּחִי״ (מגדלי מו״ס, נז). ״יֵשׁ לוֹ מַה לּוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכּוֹבֵשׁ אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו בְּלִבּוֹ״ (עגנון, אורח 259). 7 [כבש אשה] תָּקַף אִשָּׁה, עִנָּה אוֹתָהּ, אָנַס: ״הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת־הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת?״ (אסתר ז ח). [וראה עוד ניב זה להלן]. ״וְהָיְתָה מְצַעֶקֶת: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי הוּא כּוֹבְשֵׁנִי לְפָנֶיךָ״ (אסתר רבה ז, והמלך קם). — [לִכְבֹּשׁ אֶת־; כּוֹבֵשׁ, יִכְבֹּשׁ] [וראה עוד הצירופים להלן; ראה גם ערך כְּבוּשׁ]

~ נפ׳ **נִכְבַּשׁ**, 1, נִלְכַּד, נִתְפַּס בְּכֹחַ: ״וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם״ (יהושע יח א). הָעִיר נִכְבְּשָׁה לְאַחַר מָצוֹר מְמֻשָּׁךְ. 2, עֻנָּה, נֶאֱנַס: ״וְיֵשׁ מִבְּנֹתֵינוּ נִכְבָּשׁוֹת, וְאֵין לְאֵל יָדֵנוּ״ (נחמיה ה ה). 3*, נִלְחַץ, נִדְחַס, נִסְלַל: ״כָּל דָּבָר שֶׁהוּא נִכְבָּשׁ, סוֹפוֹ לָצוּף״ (פסיקתא סא:). ״וְזוֹרְקִים הֶעָפָר בָּאֶמְצַע... וּלְאַחַר שֶׁנִּכְבַּשׁ יָפֶה נוֹטְלִים הַמַּלְבְּנִים״ (רש״י יחזקאל לח כ). הַקַּשׁ נִכְבַּשׁ בְּמַכְבֵּשׁ לַחֲבִילוֹת. הַדֶּרֶךְ רֻצְּפָה וְנִכְבְּשָׁה בְּמַכְבֵּשׁ גָּדוֹל. 4*, הֻתְקַן (יָרָק אוֹ פְּרִי אוֹ חֹמֶר־מָזוֹן אַחֵר) בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח אוֹ בְּשֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה: ״הַלּוֹף וְהַחַרְדָּל וְהַתּוּרְמוּסִין וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁין״ (תוספתא מעשר שני א יג). הַזֵּיתִים נִכְבָּשִׁים בְּמֵי־מֶלַח אוֹ בְּחֹמֶץ. 5* [נכבש על־(עם־)אשה] שָׁכַב עִם אִשָּׁה, בָּעַל: ״וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ עַל הַשִּׁפְחָה וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן״ (יבמות ז ה). ״הָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ עִם הַשִּׁפְחָה״ (ספרא, אמור ז). — [לְהִכָּבֵשׁ, נִכְבָּשׁ, יִכָּבֵשׁ]

~ פִּע׳ **כִּבֵּשׁ** פ״י 1, כָּבַשׁ, לָכַד, הִכְנִיעַ: ״מִכָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ״ (שמואל ב ח יא). ״וְכִי מָה עַמִּים כִּבֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ? וַהֲלֹא לֹא כִּבֵּשׁ אֶלָּא ל״א מְלָכִים!״ (ספרי וזאת הברכה קמז:). 2*, לָחַץ, דָּחַס, דָּרַךְ: ״וְאֵין גּוֹרְפִין תַּנּוּר וְכִירַיִם, אֲבָל מְכַבְּשִׁין״ (ביצה ד ה). ״מְכַבֵּשׁ שֶׁל אֶבֶן מְכַבֵּשׁ אֶת הָאֲבָנִים״ (עגנון, תמול 439). הַמַּכְבֵּשׁ הַגָּדוֹל כִּבֵּשׁ אֶת הָאֲדָמָה. הָאִכָּר כִּבֵּשׁ חֲבִילוֹת שֶׁל שַׁחַת וָקַשׁ. [ובהשאלה:] ״סוֹד ה׳ אֲשֶׁר לִירֵאָיו הַמְכַבֵּשׁ לוֹ אֶת דְּרָכָיו״ (הרב קוק, אורות לד). 3*, שִׁמֵּר, הִתְקִין יָרָק אוֹ פְּרִי אוֹ חֹמֶר־מָזוֹן אַחֵר בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח אוֹ בְּשֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה, לְמַעַן יַעַמְדוּ זְמַן רַב: ״מִי שֶׁכִּבֵּשׁ זֵיתָיו״ (תוספתא תרומות ג יח). 4*, הִסְתִּיר, הֶעְלִים: ״בְּשָׁעָה שֶׁתַּלְמִידֶיךָ קְטַנִּים, תְּהֵא מְכַבֵּשׁ לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי־תוֹרָה, הִגְדִּילוּ וְנַעֲשׂוּ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים, תְּהֵא מְגַלֶּה לָהֶם סִתְרֵי־תוֹרָה״ (שיר השירים רבה א, כי טובים). — [לְכַבֵּשׁ אֶת־, מְכַבֵּשׁ, יְכַבֵּשׁ]

~ פֻּע׳ **כֻּבַּשׁ***, 1*, נִלְכַּד, הֻכְנַע: ״וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְכַבְּשִׁין אֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי הַמָּקוֹם? אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהֵן עָלֶיהָ, כְּאִלּוּ הִיא מְכֻבֶּשֶׁת״ (תוספתא עבודה זרה ד ה). 2◦, נִלְחַץ, נִדְחַס וְנִדְרַךְ: הָאֲדָמָה כֻּבְּשָׁה הֵיטֵב בַּמַּכְבֵּשׁ. הַקַּשׁ כֻּבַּשׁ. [ובהשאלה:] 3◦, הֻתְקַן פְּרִי אוֹ יָרָק אוֹ חֹמֶר־מָזוֹן אַחֵר בְּצִיר: יְרָקוֹת מְכֻבָּשִׁים. 4◦, מֻלָּא, שֻׁבַּץ: ״וְהוּא (כִּסֵּא שְׁלֹמֹה) מְכֻבָּשׁ בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת״ (ילינק, ב 84). 5◦, רֻסַּן, אֻפַּק: ״מִן הָרְבָדִים וְהַנִּדְבָּכִים הַתַּחְתּוֹנִים, מִכָּל הַמְגֻבָּשׁ וְהַמְכֻבָּשׁ בְּיוֹתֵר״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). ״הֲמֵת אִי־מִי בָּהֶם מְכֻבָּשׁ יוֹתֵר?״ (מלצר, תר״נ נהרות 163). — [מְכֻבָּשׁ, יְכֻבַּשׁ]

~ הת׳ **נִתְכַּבֵּשׁ***, 1*, נִכְבַּשׁ, נִכְנַע, נִשְׁתַּעְבֵּד: ״כָּל בִּירָה וּבִירָה שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּשׁ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים יוֹם״ (איכה רבה ב, הרס בעברתו). 2◦, נִלְחַץ וְנִדְחַס, נִדְחַק, נַעֲשָׂה כָּבוּשׁ: ״מַעְגָּל שֶׁל אַדְמַת־מִישׁוֹר... נִתְכַּבֵּשׁ הֵיטֵב בְּדִשְׁדּוּשׁ רַגְלֵיהֶם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 356). הַקַּשׁ נִתְכַּבֵּשׁ בַּמַּכְבֵּשׁ לַחֲבִילוֹת. — [לְהִתְכַּבֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִכְבִּישׁ** פ״י [במקרא כך הכתיב: ״ויכבישום״, ירמיה לד יא, והקרי: וַיִּכְבְּשׁוּם] לָחַץ, שִׁקַּע, הוֹרִיד: ״אַף מַה שֶּׁמַּכְבִּישׁ פָּנֵינוּ בַּקַּרְקַע הֵם הַקּוֹלוֹת אֲשֶׁר נִשְׁמְעוּ מֵחָדָשׁ״ (ועד ארבע ארצות, 190). ״מִין דִּבּוּר, שֶׁמַּצִּית אֶת לְחָיֵי מָרִינְקָא וְאֶת אָזְנֶיהָ כָּאֵשׁ וּמַכְבִּישׁ רֹאשָׁהּ

לְמַטָּה״ (ביאליק, מאחורי א). ״כְּאִלּוּ נִלְחַץ זֶה־עַתָּה לְנַפְשׁוֹ מִתּוֹךְ סַד שֶׁהִכְבִּישׁ אֶת כָּל אֵבָרָיו״ (שופמן, א 37). — [לְהַכְבִּישׁ, מַכְבִּישׁ, יַכְבִּישׁ]

— כָּבַשׁ אֶת יִצְרוֹ*, רִסֵּן אֶת תַּאֲווֹתָיו, הִתְגַּבֵּר עַל נְטִיּוֹת־לִבּוֹ: ״אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר? הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ״ (אבות ד א). ״בְּכָל נְטִיָּתִי הַפְּנִימִית לְהָרַעְיוֹן הַזֶּה... כָּבַשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְלֹא נִסִּיתִי לְהַצִּיעֵהוּ לִפְנֵי הַוַּעַד״ (אחד העם, רס).

— כָּבַשׁ אֶת כַּעְסוֹ* (יומא סט:, לפי עין־יעקב), הִתְאַפֵּק מִלִּכְעֹס, הִבְלִיג עַל רָגְזוֹ: ״כַּמָּה שֶׁלֹּא יְהֵא רַע עָלֶיךָ הַמַּעֲשֶׂה... כְּבֹשׁ כַּעַסְךָ וּשְׁתֹק... דֹּם וְאַל תִּתְרַעֵם!״ (מגדלי מו״ס, שלח). ״מִיָּד כָּבַשׁ עֲקַבְיָה כַּעְסוֹ וְשָׂם עַצְמוֹ שׁוֹקֵט״ (בורלא, עקביה 64).

— כָּבַשׁ רַחֲמָיו (מִן־)ˆ, מָנַע רַחֲמָיו, לֹא רִחֵם: ״בִּזְמַן שֶׁכָּבַשׁ הַיְּהוּדִי אֶת רַחֲמָיו מִיְּהוּדִי אָחִיהוּ״ (מגדלי מו״ס, קפח).

— כָּבַשׁ אֶת לִבּוֹ°, הִקְסִים אוֹתוֹ, הִשְׁפִּיעַ עָלָיו מְאֹד: הָרַעְיוֹן הֶחָדָשׁ כָּבַשׁ אֶת לִבּוֹ וְלֹא נָתַן לוֹ מָנוֹחַ.

— כָּבַשׁ עֲוֹנוֹת פְּלוֹנִי, הִסְתִּיר וְהֶעֱלִים אֶת חֲטָאָיו: ״יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ, יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ״ (מיכה ז יט). ״כְּבָשִׂים — שֶׁהֵם כּוֹבְשִׁין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (פסיקתא סא:).

— כָּבַשׁ אֶת עֵינָיו בַּקַּרְקַע°, הוֹרִיד אֶת עֵינָיו מִבּוּשָׁה וְכוּ׳: ״כְּנִיסַת אַבָּא... הֵבִיאָה אֶת הַמְּסִיבִּים בִּמְבוּכָה. שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה מֵהֶם נִשְׁמְטוּ וְיָצְאוּ מִן הַבַּיִת וְהַנִּשְׁאָרִים כָּבְשׁוּ אֶת עֵינֵיהֶם בַּקַּרְקַע״ (ביאליק, החצוצרה ב).

— כָּבַשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע*, הִסְתִּיר אֶת רֹאשׁוֹ מִתּוֹךְ בּוּשָׁה אוֹ פַּחַד, נִכְלַם וְנָבוֹךְ: ״נִפְנָה לִשְׂמֹאלוֹ — וְכָבְשׁוּ (הָעֵדִים) פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע״ (סנהדרין יט:). ״מוֹדֶה אֲנִי, שֶׁאִם הָיָה אָדָם בָּא וְשׁוֹאֲלֵנִי כֵּן... הָיִיתִי כּוֹבֵשׁ פָּנַי בַּקַּרְקַע וְשׁוֹתֵק״ (אחד העם, רעו). ״וּכְשֶׁיָּצָא וְרָאָה בְּנֵי־אָדָם עוֹסְקִים בִּסְחַר־הָעוֹלָם וּמַרְוִיחִים, הָיָה כּוֹבֵשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעב).

— כָּבַשׁ שְׂכָרוֹ*, עִכֵּב אֶת שְׂכָרוֹ, לֹא שִׁלֵּם לוֹ בְּמוֹעֲדוֹ: ״כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר, כְּאִלּוּ נוֹטֵל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ״ (בבא מציעא קיב.).

— קִרְיָה כְּבוּשָׁה כַּבֶּשֶׁת* [שאול מן פסיקתא רבתי קלא.], נַחֲלָתְךָ נִצְחוֹן מְדֻמֶּה וַחֲסַר־עֵרֶךְ, הִתְפָּרַצְתָּ לְתוֹךְ ״דְּלָתַיִם פְּתוּחוֹת״, לֹא חִדַּשְׁתָּ כְּלוּם.

— הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת? [בהשאלה מן אסתר ז ח], כְּלוּם תָּעֵז לִפְעֹל נֶגְדִּי בְּפָנַי?: ״כָּל הַיּוֹם הָיִיתָ מְחַבֵּב דִּבְרֵי בִּפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְחַבֵּב דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּפָנַי! הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת?״ (ירושלמי פסחים לז ד).

— כָּבַשׁ אֶת עֵינוֹ מִן־*, הֶעֱלִים עֵינוֹ מִן־, לֹא הִבִּיט אֶל־: ״אֶכְבּשׁ אֶת עֵינַי מִמֶּנּוּ וְאֶשָּׁבַע שֶׁלֹּא אֶזָּקֵק לוֹ עַד עֵת קֵץ״ (איכה רבתי, פתיחתא). ״כָּבַשׁ אֶת עֵינוֹ מִמֶּנָּה״ (קבק, בצל 115).

כַּבָּשׁ* ז׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] 1,° כּוֹבֵשׁ, תּוֹפֵס בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ מְקוֹמוֹת לֹא לוֹ. 2°, פּוֹעֵל בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת לְשִׁמּוּרִים שֶׁל יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת אוֹ חָמְרֵי־מָזוֹן אֲחֵרִים. 3*, עוֹצֵר, מְבַטֵּל, מְכַלֶּה: ״כַּבָּשִׁים—שֶׁהֵם כּוֹבְשִׁין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (פסיקתא סא:). — [כַּבַּשׁ־, כַּבָּשִׁים, כַּבָּשֵׁי־; כַּבֶּשֶׁת, כַּבָּשׁוֹת]

כִּבְשָׂה, כַּבְשָׂה נ׳ (ויקרא יד י), נְקֵבַת הַכֶּבֶשׂ, רָחֵל — רְאֵה א.כֶּבֶשׂ. — [כִּבְשַׂת־, כְּבָשׂוֹת, כִּבְשׂוֹת־]

א.כִּבְשׁוֹן* ז׳ [מן כבש; וראה ג.כֶּבֶשׁ] סוֹד, רָז, דְּבַר־סֵתֶר: ״דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (חגיגה יג.). ״אֵינִי אֶפִּיטְרוֹפּוֹס לְכִבְשׁוֹנוֹ שֶׁל הַלֵּב״ (ביאליק, אגרות ב סד). ״אֵין הוּא נִדְחָק לְכִבְשׁוֹנָם שֶׁל דְּבָרִים״ (קריב, עיונים 64). ״זֶה כִּבְשׁוֹן הַדְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים הֱיוֹתָם כְּמִין תְּמָהּ״ (שלונסקי, שירים ב 287). ״לֹא אֵדַע טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר... מִכִּבְשׁוֹנָהּ שֶׁל לְשׁוֹנֵנוּ הוּא״ (אבינרי, יד 286). ״שָׁעָה שֶׁל גִּלּוּי בָּאָה לוֹ וְרָאָה לְכִבְשׁוֹן נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם״ (שמיר, מלך 222). — [כִּבְשׁוֹן־, כִּבְשׁוֹנִים, כִּבְשׁוֹנֵי־]

ב.כִּבְשׁוֹן* ז׳ (בבא קמא סב:), — רְאֵה כִּבְשָׁן.

כִּבְשָׁן ז׳ [אולי מן כבש] 1, תַּנּוּר גָּדוֹל שֶׁמַּסִּיקִים אוֹתוֹ עַד מִדַּת־חֹם גְּבוֹהָה מְאֹד וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְצָרְכֵי־תַעֲשִׂיָּה שׁוֹנִים, כְּגוֹן: לִשְׂרֵפַת סִיד אוֹ לְבֵנִים אוֹ כְּלֵי־חֶרֶס, לְהַתָּכַת מַתָּכוֹת, לְיִצּוּר כְּלֵי־זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: ״וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן״ (בראשית יט כח). ״וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן״ (שמות יט יח). ״כְּלֵי חֶרֶס... מִשֶּׁיִּצָּרְפוּ בַּכִּבְשָׁן״ (כלים ד ד). 2°, חֵלֶק בַּמְּכוֹנָה שֶׁמַּבְעִירִים בּוֹ אֶת הָאֵשׁ: כִּבְשַׁן מְכוֹנַת־הַקִּיטוֹר. — [כִּבְשַׁן־, כִּבְשָׁנִים, כִּבְשְׁנֵי־, גם כִּבְשָׁנוֹת]

כבשן [מן כִּבְשָׁן]

~ הת׳ **הִתְכַּבְשֵׁן**°, לָהַט כְּכִבְשָׁן: ״וּכְבָר הִתְחִיל הַיּוֹם מִתְכַּבְשֵׁן, עֲמִימוּת מַשָּׁב לוֹהֵט וְרֶבֶץ שָׁרָב עָבֶה״ (יזהר, צקלג 369). — [לְהִתְכַּבְשֵׁן, מִתְ־, יִתְ־]

כַּבְשָׁן°, כַּבְשָׁנִי° ת׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] כּוֹבֵשׁ, תּוֹקְפָן, אַגְרֶסִיבִי: ״וְעָמַד לוֹ מֶזֶג סוֹעֵר, תּוֹקְפָן, כַּבְשָׁן״ (ויסלבסקי, יחידים 182). ״פִילוֹסוֹפְיָה שֶׁל מַעֲמָדוֹת עוֹלִים, תַּבְעָנִיִּים, כַּבְשָׁנִיִּים״ (ויסלבסקי, יחידים 15). — [כַּבְשָׁנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

כַּבֶּשֶׁת* נ׳ [מן כבש] 1° [על־פי תוספתא שביעית ד טז, ושם כובשת] פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת אוֹ דָּגִים וְכַדּוֹמֶה (כְּבוּשִׁים בְּצִיר (בְּשֶׁמֶן, בְּחֹמֶץ, בְּמֵי־מֶלַח וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם שִׁמּוּרָם. 2*, נְקֵבָה מִן כַּבָּשׁ. — [כַּבֶּשֶׁת־, כַּבָּשׁוֹת, כַּבְּשׁוֹת־]

כ״ג 1, ר״ת כֹּהֵן גָּדוֹל. 2, בגימטריא: 23.

כְּגוֹן* תה״פ [כְּ + גַּוָּן, גּוֹן־] כְּמוֹ, לְמָשָׁל, כְּעֵין, לְדֻגְמָה: ״וְכָל הַטְּמוּנִים בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים״ (פאה ו י). ״הִתְזוּ רָאשֵׁיהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּפַרְכְּסִין... כְּגוֹן זְנַב הַלְּטָאָה״ (אהלות א ו).

— כְּגוֹן אֲנִי*, אִישׁ כָּמוֹנִי, אָדָם מִסּוּגִי: ״כְּגוֹן אֲנִי, שֶׁלָּמַדְתִּי כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, מַהוּ לִלְמֹד חָכְמַת יְוָנִית?״ (מנחות צט:).

— כְּגוֹן דָּא* [ארמית, בבא מציעא קא.], כְּעֵין זֶה, בְּדוֹמֶה לָזֶה, דָּבָר מֵעֵין זֶה: ״וְעַל כְּגוֹן דָּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ...״ (הזז, יעיש ד 163).

— כְּגוֹן זֶה°, כְּגוֹן אֵלּוּ°, דָּבָר מֵעֵין זֶה, דְּבָרִים מֵעֵין אֵלּוּ: ״עַל כְּגוֹן זֶה הָיָה רַבִּי יוֹדֵיל אוֹמֵר...״ (עגנון, כלה נט). ״בִּכְגוֹן זֶה הָיָה אַבָּא שׁוֹלֵחַ מִבָּעֶרֶב לְהוֹדִיעַ״ (ביאליק, החצוצרה א). ״דְּבָרִים כְּגוֹן אֵלּוּ אֵינָם אוֹהֲבִים פִּרְסוּם״ (עגנון, כפות רכה).

כג״ק ר״ת כְּבוֹד גְּדֻלַּת קְדֻשָּׁתוֹ.

א. כַּד זו״ב [אוגריתית: כד; אכדית: kannu; ארמית: כַּדָּא; יוונית: kados; לאטינית: cadus] כְּלִי עָגֹל, עָשׂוּי חֶרֶס אוֹ מַתֶּכֶת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, לְהַחֲזִיק בּוֹ נוֹזְלִים אוֹ חֳמָרִים שׁוֹנִים: ״הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ״ (בראשית כד יז). ״כַּד הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה״ (מלכים א יז יד). ״נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים״ (בבא קמא ג א). ״עֲמוּסָה בְּכַדָּהּ הַמְלֵאָה״ (ביאליק, לבנות שפיה). — [כַּד־, כַּדִּים, כַּדֵּי־]

כדים

— **פָּתַח בְּכַד וְסִיֵּם בְּחָבִית*** [על־יסוד בבא קמא כז.], הִתְחִיל בְּדָבָר קָטָן וְכִלָּה בְּעִנְיָן גָּדוֹל, סָטָה הַרְבֵּה מִן הָעִנְיָן שֶׁעָסַק בּוֹ בַּתְּחִלָּה.

ב. כַּד* ת׳ [מן א. כַּד] לֹא חַד, מְעֻגָּל בְּמִקְצָת, עֲגַלְגַּל: ״וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי בֵּיצִים... רֹאשָׁהּ אֶחָד כַּד, וְרֹאשָׁהּ אֶחָד חַד״ (עבודה זרה מ.). ״פִּיקַת בֶּרֶךְ מַעֲרֶכֶת כָּלְשֶׁהוּ, כַּדָּה וּסְגַלְגֶּלֶת״ (יזהר, שיירה 59). — [כַּדָּה, כַּדִּים, כַּדּוֹת]

ג. כַּד* תה״פ [ארמית: כְּ־ + דְּ־] כְּשֶׁ־, כַּאֲשֶׁר.

— **כַּד הֲוֵינָא טַלְיָא*** [על־פי מגילה ה:, ושם: ״כי הוינא טליא״] כְּשֶׁהָיִיתִי צָעִיר לְיָמִים [דיבור רווח בסיפור זיכרונותיו של אדם בא־בימים]: ״כַּד הֲוֵינָא טַלְיָא שָׁמַעְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה אוֹתוֹ עִנְיָן מִפִּי אַבָּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם״ (בורלא, כיסופים 166).

כֹּד°, כּוֹד ז׳ [מן ב. כַּד] קָצֶה שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד, קָצֶה עֲגַלְגַּל בְּמִקְצָת: לַבֵּיצָה בְּקָצֶה הָאֶחָד חֹד, וּבְקָצֶה הַשֵּׁנִי כֹּד. ״תִּקֹּב בָּהֶן (בַּבֵּיצִים) שְׁנֵי נְקָבִים, אֶחָד בְּחַדָּן וְאֶחָד בְּכַדָּן, אַחַר־כָּךְ תִּפַּח בְּחָזְקָה בְּאַחַד הַנְּקָבִים״ (ברש, ב 314). — [כֹּד־, כְּדִים, כָּדֵי־]

כ״ד ר״ת כֹּה דִבְרֵי.

כְּדָאבָעֵי, ראה להלן כִּדְבָעֵי.

כְּדַאי*, כְּדַי* [כְּ־ + דַּי] 1 * ת׳ רָאוּי, הָגוּן: ״כְּדַאי הָיִיתָ לָחוּב בְּעַצְמְךָ, שֶׁעָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל״ (ברכות א ג). ״אֱלֹהַי, עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי״ (ברכות יז.). ״כְּדַאי הוּא הִלֵּל, שֶׁתְּאַבֵּד עַל־יָדוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז״ (שבת לא.). ״אֵינִי כְדָאִית לְשִׁפְחָתוֹ״ (שיר השירים רבה א, ישקני). ״אֵין אַתָּה כְּדַאי וְהָגוּן אֲפִלּוּ לְכַף־רַגְלָהּ!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה סח). ״סַפֵּר, סַפֵּר, כְּדָאִים הַדְּבָרִים לְסַפֵּר״ (עגנון, כפות קל). ״אֵינָהּ כְּדָאִית שֶׁנְּדַבֵּר עָלֶיהָ״ (קבק, בצל 299). ״אֵין הַתּוֹלָעִים הַנִּרְמָסוֹת כְּדָאִיּוֹת, שֶׁתִּהְיֶינָה יְדוּעוֹת לְרוֹמָסָן״ (יהודה שטינברג, סא). 2 ° תה״פ נוֹחַ, רָצוּי, שָׁוֶה: ״כְּדַאי לוֹ לְאָדָם לֵילֵךְ בִּשְׁבִיל מִקְוֶה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת כַּמָּה פַּרְסָאוֹת״ (עגנון, כלה רח). כְּדַאי לְךָ לְנַסּוֹת אֶת הַדָּבָר. — [כְּדָאִית, כְּדָאִים, כְּדָאִיּוֹת]

כְּדָאִיּוּת° נ׳ [מן כְּדַאי] הֱיוֹת רָאוּי וְהָגוּן, הֱיוֹת רָצוּי וּמוֹעִיל: ״אוֹתוֹ צִלֵּף מִסְתַּתֵּר, כְּאִלּוּ אַךְ לְהוֹכִיחַ לְשׁוֹלְחָיו אֶת כְּדָאִיּוּתוֹ״ (יזהר, צקלג 487). כְּדָאִיּוּת הָעֵסֶק אֵינָהּ מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. — [כְּדָאִיּוּת־

כִּדְאִשְׁתְּקַד° תה״פ [ארמית: כְּ + דְּ + אִשְׁתְּקַד] כְּמוֹ בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה — רְאֵה אֶשְׁתָּקַד.

כִּדְבָעֵי* תה״פ [ארמית: כְּ + דְּ + בָּעֵי] (כתובות סז.) כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ, כַּדָּרוּשׁ, כַּהֲלָכָה, כָּרָאוּי: ״וּמְרַקְּדִים וּמִתְעַלְּסִים בְּתַעֲנוּגִים, הַכֹּל כִּדְבָעֵי״ (מגדלי מו״ס, קנז). ״פֹּה לֹא אֶלְמַד כִּדְבָעֵי״ (ברנר, א 24). ״דֵּי לוֹ בַּמּוּכָן וְעוֹמֵד — וְהַלְוַאי שֶׁזֶּה יַעֲלֶה בְּיָדוֹ כִּדְבָעֵי״ (ביאליק, חבלי לשון).

כַּדָּד* ז׳ [מן א. כַּד] אֻמָּן הַיּוֹצֵר כַּדִּים: ״מְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית הָאֻמָּן, כְּגוֹן הַכַּד מִבֵּית הַכַּדָּד״ (פסחים נה:). ״כַּדָּדִים מְכַדְּדִים חֲצָבִים וּלְגִינִים גְּדוֹלִים״ (טברסקי, אקוסטה ב 90). — [כַּדַּד־, כַּדָּדִים, כַּדָּדֵי־]

כדד [מן א. וב. כַּד]

~ פִּע׳ **כִּדֵּד** ° פ״י 1. עִגֵּל, הֶחֱלִיק, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא כַּד (לֹא חַד): גַּלֵּי הַנַּחַל כִּדְּדוּ אֶת צְרוֹרוֹת הָאֲבָנִים. 2. יָצַר כַּד: ״כַּדָּדִים מְכַדְּדִים חֲצָבִים וּלְגִינִים״ (טברסקי, אקוסטה ב 90). — [לְכַדֵּד אֶת־, מְכַדֵּד, יְ־]

כַּדָּה* נ׳ [צורת־משנה מן א. כַּד]: כַּד קָטָן, כַּדִּית: ״שִׁעוּר מִשְׁקַל כָּל כַּדָּה קְטַנָּה סְאָה״ (ר׳ חננאל שבת קכז.). — [כַּדַּת־, כַּדּוֹת]

כדו׳ קיצור: כַּדּוּמֶה.

כדו״ד ר״ת כַּדַּת וְכַדִּין.

כַּדּוּדִי° ת׳ [מן כדד] עֲגַלְגַּל, שֶׁאֵינוֹ חֲדוּדִי, שֶׁהוּא בְּצוּרַת כֹּד: גֻּלְגֹּלֶת כַּדּוּדִית. — [כַּדּוּדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

כַּדּוֹם* ז׳ [המקור לא הוברר] 1 *, מַכְשִׁיר עָשׂוּי שַׁלְשְׁלָאוֹת וּבָהֶן וָוִים לְהַעֲלוֹת חֲפָצִים שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ בֶּאֱרוֹת וּבוֹרוֹת (כלים יג ז). 2 °, מִתְקָן בְּתַבְנִית מָנוֹף שֶׁבְּקָצֵהוּ מַכְשִׁיר כְּעֵין אֵת גָּדוֹל לַחְפֹּר וּלְהַעֲלוֹת בּוֹ גּוּשֵׁי אֲדָמָה מִקַּרְקַע נְהָרוֹת. — [כַּדּוֹם־, כַּדּוֹמִים, כַּדּוֹמֵי־]

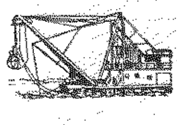

כדום (2)

כַּדּוּמֶה°, וְכַדּוּמֶה°, ראה דּוֹמֶה.

כַּדּוֹן° ז׳ [מן כַּד] כַּד קָטָן. — [כַּדּוֹן־ כַּדּוֹנִים, ־נֵי־]

כַּדּוּר ז׳ [אולי מן א. דּוּר, בישעיה כב יח: ״צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר״, וכן כט ג: ״וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ״, ושם כנראה ההוראה: כמו דור (עיגול); ארמית: כַּדּוּרָא] 1 *, גּוּף עָגֹל: ״שֶׁהָעוֹלָם עָשׂוּי כְּכַדּוּר״ (ירושלמי עבודה זרה מב ג). ״כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר״ (תוספתא שבת י ו). כַּדּוּר־גֻּמִּי לְמִשְׂחָק. כַּדּוּר־מַתֶּכֶת. 2 ° [על־פי הכינוי ״כדור־ברזל״ או ״כדור־אש״ בספרות ההשכלה, בעקבות הגרמנית: Kugel] תַּרְמִיל גְּלִילִי מְמֻלָּא מִטְעַן־נֶפֶץ הַהוֹדֵף שֶׁבְּקָצֵהוּ קְלִיעַ: כַּדּוּר־רוֹבֶה. כַּדּוּרֵי־אֶקְדָּח. 3 °, גְּלוּלָה, גּוּשׁ קָטָן עָגֹל שֶׁל חָמְרֵי־מַרְפֵּא הַנִּתָּן לְחוֹלֶה לְבָלְעוֹ: הָרוֹפֵא רָשַׁם לַחוֹלֶה כַּדּוּרִים לַהֲקָלַת כְּאֵבָיו. כַּדּוּרֵי־שֵׁנָה. — [כַּדּוּר־, כַּדּוּרִים, כַּדּוּרֵי־]

כדור

כדור־רובה; ק - קליע; ת - תרמיל

— **כַּדּוּר־הָאָרֶץ** ^, 1 ^, הָאֲדָמָה, כּוֹכַב־הַלֶּכֶת שֶׁאָנוּ חַיִּים עָלָיו: ״מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹתֶיךָ בַּעֲשׂוֹתְךָ כַּדּוּר־הָאָרֶץ נֶחְלָק לִשְׁנַיִם, חֶצְיוֹ יַבָּשָׁה וְחֶצְיוֹ מַיִם״ (גבירול, כתר מלכות כו). כַּדּוּר־הָאָרֶץ מַקִּיף בְּמַסְלוּלוֹ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ. 2 °, גְּלוֹבּוּס, כַּדּוּר שֶׁעָלָיו מְצֻיֶּרֶת מַפַּת־הָאָרֶץ.

— **כַּדּוּר־בָּשָׂר°**, בָּשָׂר קָצוּץ, מְבֻשָּׁל אוֹ מְטֻגָּן בְּצוּרַת גּוּשׁ קָטָן וְעָגֹל.

— **כַּדּוּר־אֵשׁ°**, בּוֹלִיד, מֶטֵאוֹר מַזְהִיר מְאֹד.

— **כַּדּוּר חַי°**, כַּדּוּר־יְרִיָּה מְמֻלָּא חֹמֶר־נֶפֶץ שֶׁעֲדַיִן לֹא הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ [להבדיל מן:]

— **כַּדּוּר עָקָר°**, כַּדּוּר פָּגוּם, שֶׁלֹּא גָרַם לִירִיָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּלִי־הַיְרִיָּה פָּעַל כַּהֲלָכָה.

– כַּדּוּר־סְרָק°, כַּדּוּר שֶׁלֹּא הוּשַׂם בְּתַרְמִילוֹ מִטְעַן־נֶפֶץ וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְלִמּוּד וּלְאִמּוּנִים.

– כַּדּוּר־גִּשּׁוּשׁ° (־נִסָּיוֹן°) 1, כַּדּוּר שֶׁיּוֹרִים בְּכִוּוּן הַמְשֹׁעָר אֶל הָאוֹיֵב כְּדֵי לְגָרוֹתוֹ לְהָשִׁיב אֵשׁ לְמַעַן יִתְגַּלֶּה. 2, [בהשאלה] פְּעֻלַּת־נִסָּיוֹן הַנַּעֲשֵׂית כְּדֵי לִבְחֹן אֶת הַתְּגוּבָה עָלֶיהָ: הַצָּעַת הַחֹק הֶחָדָשׁ שִׁמְּשָׁה לַמֶּמְשָׁלָה כַּדּוּר־נִסָּיוֹן לְגַבֵּי הַחֻקִּים הָאֲחֵרִים שֶׁעָמְדָה לְהַצִּיעַ.

– כַּדּוּר־יָד°, 1, כַּדּוּר הַמְשַׁמֵּשׁ לְמִשְׂחָק בַּיָּדַיִם (לְהַבְדִּיל מִן ״כַּדּוּרֶגֶל״). 2, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת: כָּל שַׂחְקָן מִן הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד מִשְׁתַּדֵּל לַהֲדֹף בַּיָּדַיִם כַּדּוּר גָּדוֹל וּלְהַעֲבִירוֹ דֶּרֶךְ שַׁעֲרוֹ שֶׁל מַחֲנֵה הַיָּרִיב [נכתב גם כמלה אחת: כַּדּוּרְיָד]

– כַּדּוּר־מַיִם°, מִשְׂחָק בְּכַדּוּר הַנִּזְרָק מִיָּד לְיָד עַל־יְדֵי שַׂחְקָנִים כְּשֶׁהֵם נִמְצָאִים בַּמַּיִם (בִּבְרֵכָה).

– כַּדּוּר־מִשְׂחָק°, 1, כַּדּוּר עָשׂוּי גֹּמִי אוֹ חֹמֶר אַחֵר, מְמֻלָּא אֲוִיר, שֶׁמְּשַׂחֲקִים בּוֹ עַל־יְדֵי זְרִיקָתוֹ וְהַעֲבָרָתוֹ מִיָּד אֶל יָד. 2, [בהשאלה] סֵמֶל לְדָבָר נְטוּל כֹּחַ עַצְמִי, הַמְשַׁמֵּשׁ מַכְשִׁיר בִּידֵי אֲחֵרִים: ״הוּא הָיָה כַּדּוּר־מִשְׂחָק בִּידֵי הַמִּקְרֶה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 83). הַמְּדִינָה הַקְּטַנָּה לֹא הָיְתָה אֶלָּא כַּדּוּר־מִשְׂחָק בִּידֵי הַמַּעֲצָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת.

– כַּדּוּר נוֹתֵב°, כַּדּוּר מְמֻלָּא חֹמֶר זַרְחָנִי אוֹ חֹמֶר מֵאִיר אַחֵר הַנּוֹרֶה בַּלֵּילוֹת כְּדֵי לְסַמֵּן נָתִיב לַיּוֹרֶה, אוֹ לְשֵׁם אוֹתוֹת.

– כַּדּוּר־סַל°, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת: כָּל מַחֲנֶה מִשְׁתַּדֵּל לִזְרֹק וּלְהַעֲבִיר אֶת הַכַּדּוּר דֶּרֶךְ טַבַּעַת גְּדוֹלָה (״סַל״) הַנְּתוּנָה בְּרֹאשׁ עַמּוּד בִּקְצֵה גְּבוּלוֹ שֶׁל מַחֲנֵה הַיָּרִיב [נכתב גם כמלה אחת: כַּדּוּרְסַל]

– כַּדּוּר־עָף°, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת: כָּל מַחֲנֶה הוֹדֵף בַּיָּדַיִם כַּדּוּר אֶל תְּחוּם הַיָּרִיב שֶׁמֵּעֵבֶר לָרֶשֶׁת הַמַּבְדִּילָה בֵּין הַמַּחֲנוֹת; הַמַּחֲנֶה שֶׁהִצְלִיחַ לַהֲדֹף אֶת הַכַּדּוּר, וְהַכַּדּוּר נָפַל עַל הַקַּרְקַע בִּתְחוּמוֹ שֶׁל מַחֲנֵה הַיָּרִיב – זָכָה בִּנְקֻדָּה [נכתב גם כמלה אחת: כַּדּוּרְעָף]

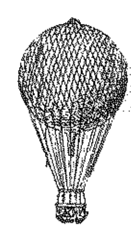
כדור־פורח

– כַּדּוּר פּוֹרֵחַ°, כַּדּוּר־גָּדוֹל הֶעָשׂוּי אָרִיג חָזָק (מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בוֹ) וּמְמֻלָּא גַּז קַל מִן הָאֲוִיר (כְּגוֹן מֵימָן, הֶלְיוּם) הַמִּתְרוֹמֵם וְטָס בָּאֲוִיר. הַטִּיסוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם בָּאֲוִיר נֶעֶרְכוּ בְּכַדּוּרִים פּוֹרְחִים מְמֻלָּאִים עָשָׁן אוֹ אֲוִיר חַם (עַל־יְדֵי הָאַחִים מוֹנְגוֹלְפְיֶה בִּשְׁנַת 1788).

כדור־רגל (כדורגל)

– כַּדּוּר־רֶגֶל°, 1, כַּדּוּר עָשׂוּי גֹּמִי שֶׁנָּפַח בּוֹ אֲוִיר וְהוּא עָטוּף מַעֲטֶפֶת חִיצוֹנִית חֲזָקָה, עֲשׂוּיָה עַל־פִּי־רֹב עוֹר גַּס. כַּדּוּר־הָרֶגֶל מְשַׁמֵּשׁ לְמִשְׂחֲקֵי־תַחֲרוּת־שׁוֹנִים. 2, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת נָפוֹץ בֵּין שְׁנֵי מַחֲנוֹת: כָּל מַחֲנֶה מִשְׁתַּדֵּל לְהַבְקִיעַ אֶת שַׁעַר הַיָּרִיב עַל־יְדֵי בְּעִיטוֹת רֶגֶל (וּפְעָמִים אַף בִּנְגִיחוֹת רֹאשׁ) בַּכַּדּוּר וְקְלִיעָתוֹ לְתוֹךְ שַׁעַר הַיָּרִיב [נכתב ונבטא גם כמלה אחת: כַּדּוּרֶגֶל]

– כַּדּוּר שׁוֹטֶה°, כַּדּוּר תּוֹעֶה°, כַּדּוּר שֶׁנּוֹרָה מִכְּלִי־נֶשֶׁק לְלֹא מַטָּרָה מְיֻחֶדֶת וּפָגַע בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וּבְלֹא כַּוָּנַת הַיּוֹרֶה בְּמָקוֹם אוֹ בְּאָדָם מְסֻיָּם: פְּלוֹנִי נִפְצַע מִכַּדּוּר תּוֹעֶה בְּלֶכְתּוֹ בָּרְחוֹב.

– כַּדּוּר־תַּחֲנוֹת°, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת, שֶׁהַשַּׂחְקָן זוֹרֵק בּוֹ אֶת הַכַּדּוּר מִתַּחֲנַת־הַמּוֹצָא וְרָץ מִתַּחֲנָה לְתַחֲנָה תּוֹךְ מְעוּף הַכַּדּוּר, עַד שֶׁהוּא חוֹזֵר אֶל תַּחֲנַת־הַמּוֹצָא.

– הַכַּדּוּר נָתוּן בְּיָדָיו° [בהשאלה] הַהַחְלָטָה וְהֶמְשֵׁךְ וְהַפְּעֻלָּה הַבָּאָה הֵן מֻעֲתָּה בְּיָדָיו, הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַצַּעַד הַבָּא.

כַּדּוּר° ת׳ [מן כדר, כָּדַר] עָשׂוּי בְּתַבְנִית כַּדּוּר, מְעֻגָּל בְּכָל דְּפָנוֹתָיו. – [כְּדוּרָה, כְּדוּרִים, כְּדוּרוֹת]

כִּדּוּר°, כִּידוּר ז׳ [מן כדר, כִּדֵּר] 1, עֲשִׂיַּת כַּדּוּר. 2, הֱיוֹת דּוֹמֶה לְכַדּוּר: ״לְאַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּל עָלָיו כִּדּוּרָהּ שֶׁל אֶרֶץ״ (שנהר, א 133). – [כִּדּוּר־]

כַּדּוּרֶגֶל° ז׳ כַּדּוּר־רֶגֶל [ראה לעיל כַּדּוּר] – [הַכַּדּוּרֶגֶל, ־רַגְלִים, כַּדּוּרַגְלֵי־]

כַּדּוּרַגְלָן° ז׳ [מן כַּדּוּרֶגֶל] סְפּוֹרְטַאי מֻמְחֶה בְּמִשְׂחַק כַּדּוּר־רֶגֶל, שַׂחְקַן כַּדּוּרֶגֶל. – [כַּדּוּרַגְלַן־, כַּדּוּרַגְלָנִים ־לְנֵי־]

כַּדּוּרוֹן° ז׳ [מן כַּדּוּר] כַּדּוּר קָטָן. – [כַּדּוּרוֹן־, כַּדּוּרוֹנִים, ־נֵי־]

כַּדּוּרִי° ת׳ [מן כַּדּוּר] בַּעַל תַּבְנִית שֶׁל כַּדּוּר, עָגֹל מִכָּל צַד: ״וְאֵין הַמַּאֲמָר הַזֶּה גּוֹזֵר, שֶׁהָאָרֶץ אֵינֶנָּה כַּדּוּרִית״ (השרשים לג׳נאח, רקע). גּוּשׁ בָּצֵק כַּדּוּרִי. – [כַּדּוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

כַּדּוּרְיָד° ז׳ כַּדּוּר־יָד [ראה לעיל כַּדּוּר]. – [הַכַּדּוּרְיָד, ־יַד־, כַּדּוּרְיָדִים, כַּדּוּרְיְדֵי־]

כַּדּוּרְיָדָן° ז׳ [מן כַּדּוּרְיָד] סְפּוֹרְטַאי מֻמְחֶה בְּמִשְׂחֲקֵי כַּדּוּר־יָד. [כַּדּוּרְיָדַן־, כַּדּוּרְיָדָנִים, ־יָדְנֵי־]

כַּדּוּרִיּוּת° נ׳ [מן כַּדּוּרִי] תַּבְנִית שֶׁל כַּדּוּר, הִתְעַגְּלוּת בְּכָל צַד: ״אֲנָשִׁים חָלְקוּ בְּכַדּוּרִיּוּת הָאָרֶץ וַהֲוָיַת הַגַּלְגַּל עָגֹל״ (מורה נבוכים א לא). – [כַּדּוּרִיּוּת־]

כַּדּוּרִית* נ׳ [מן כַּדּוּר] כַּדּוּר קָטָן, גּוּף קָטָן בְּתַבְנִית כַּדּוּר: ״הָיוּ מְבִיאִין כַּדּוּרִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וּמְלַבְּנִין אוֹתָן בָּאֵשׁ״ (שיר השירים רבה ב, השבעתי). ״מֵרֹטֶב כָּזֶה וּמִכַּדּוּרִיּוֹת כָּאֵלּוּ יְכוֹלָה אַף אִמְּךָ לִהְיוֹת מְרֻצָּה״ (עגנון, כפורת קסב). בַּדָּם כַּדּוּרִיּוֹת אֲדֻמּוֹת וּלְבָנוֹת. – [כַּדּוּרִית־, ־רִיּוֹת]

כַּדּוּרְסַל° ז׳ כַּדּוּר־סַל [ראה לעיל כַּדּוּר]. – [הַכַּדּוּרְסַל, כַּדּוּרְסַלִּים, ־סַלֵּי־]

כַּדּוּרְסַלָּן° ז׳ שַׂחְקַן כַּדּוּר־סַל: קְבוּצַת כַּדּוּרְסַלָּנִים. – [כַּדּוּרְסַלַּן־ כַּדּוּרְסַלָּנִים, כַּדּוּרְסַלְּנֵי־]

כַּדּוּרְעָף° ז׳ כַּדּוּר־עָף [ראה לעיל כַּדּוּר]. – [הַכַּדּוּרְעָף, כַּדּוּרְעַף־, ־עָפִים, ־עָפֵי־]

כַּדּוּרְעָפָן° ז׳ שַׂחְקַן כַּדּוּר־עָף. – [כַּדּוּרְעָפַן־, כַּדּוּרְעָפָנִים, כַּדּוּרְעָפְנֵי־]

כדורת, ראה כַּדֹּרֶת.

כַּדּוּת° נ׳ [מן ב. כַּד] הִתְעַגְּלוּת קַלָּה, אִי־חַדּוּת: כַּדּוּת רֹאשָׁהּ שֶׁל הַבֵּיצָה. – [כַּדּוּת־]

כְּדַי* ת׳ ותה״פ רְאֵה עֶרֶךְ כְּדַאי. **כְּדֵי*** מ״ח רְאֵה עֶרֶךְ דַּי.

כְּדִי* ז׳ רְאֵה עֶרֶךְ בִּכְדִי.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל; — פָּעַל נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

כַּדִּידִית* נ׳ **כַּדִּית*** נ׳ [מן א. כַּד] כַּד קָטָן, צִנְצֶנֶת: ״וְלֹא הָיוּ כּוֹנְסִין אוֹתָן (אֶת הָעֲנָבִים)... לֹא בַּחֲבִיּוֹת קְטַנּוֹת, אֶלָּא בְּכַדִּידִיּוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת״ (תוספתא מנחות ט י). — [כַּדִּידִית־, כַּדִּידִיּוֹת; כַּדִּית־, כַּדִּיּוֹת]

כַּדְכֹּד, כדכוד ז׳ [נראה, כי העיקר: כַּרְכֹּד; ארמית: כַּרְכְּדוֹן; ערבית: כַּרְכַּנְד; יוונית: kalche; לאטינית: chalcedonius] 1, אֶבֶן שַׁיִשׁ אֲדֻמָּה מִמִּין Porphyrites, שֶׁשִּׁמְּשָׁה בִּימֵי־קֶדֶם כְּאֶבֶן־נוֹי בְּשַׁעֲרֵי אַרְמוֹנוֹת וּבְמִסְגְּרוֹת חַלּוֹנוֹתֵיהֶם: ״וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹּד שִׁמְשֹׁתַיִךְ, וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח״ (ישעיה נד יב). ״מִיָּד נִפְתְּחוּ שְׁנֵי שַׁעֲרֵי כַּדְכֹּד שֶׁבְּגַן־עֵדֶן״ (עגנון, אלו שיח). 2 [לדעה אחרת] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְאֶבֶן יְקָרָה אֲדֻמָּה, יַקִּינְתּוֹן (Hyacinthus). — [כַּדְכֹּד־, כַּדְכֻּדִּים, כַּדְכֻּדֵּי־]

כְּדִלְהַלָּן° תה״פ [ארמית: כְּ + דְּ + לְ + הַלָּן] כְּמוֹ שֶׁלְּהַלָּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי־כֵן: ״סְעִיפֵי הַהֶסְכֵּם הֵם כִּדְלְהַלָּן״ — ראה לְהַלָּן.

כַּדֶּמֶת* נ׳ [המקור לא הוברר; כנראה קרוב אל כַּדּוּם; וראה כַּרְמֶת] גֶּזַע־עֵץ כָּרוּת: ״אֵין מְבִיאִין לֹא מִן הַכַּדֶּמֶת וְלֹא מִן הַדָּלִית, אֶלָּא מִן הָרַגְלִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת לְכֵן״ (תוספתא מנחות ט י). ״נִגַּשְׁנוּ אֶת מַזָּלֵנוּ לְיַד אוֹתָהּ כַּדֶּמֶת, שֶׁשָּׁם דַּיָּגְנוּ תְּמוֹל־שִׁלְשׁוֹם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 15). — [כַּדֶּמֶת־]

כְּדִלְקַמָּן° תה״פ [ארמית: כְּ + דְּ + לְ + קַמָּן] כְּמוֹ שֶׁלְּפָנֵינוּ, כָּאָמוּר לְהַלָּן, ראה לְקַמָּן.

א. כדן [מן כִּידוֹן]

~ פִּעֵל **כִּדֵּן°** פ״י 1, הִצְמִיד אֶת הַכִּידוֹן אֶל קְנֵה־הָרוֹבֶה: הַחַיָּלִים כִּדְּנוּ אֶת רוֹבֵיהֶם לִקְרַב פָּנִים־אֶל־פָּנִים. 2, שִׁרְבֵּב, הִזְקִיף: ״זוֹ מְכַדֶּנֶת אָזְנֶיהָ, מְעַקֶּמֶת עַיִן״ (טברסקי, אקוסטה ב 8). — [לְכַדֵּן אֶת־, מְכַדֵּן, יְכַדֵּן]

~ פֻּעַל **כֻּדַּן°** 1, הֻצְמַד כִּידוֹן בְּרֹאשׁוֹ (שֶׁל קְנֵה־הָרוֹבֶה): הַחַיָּלִים יָצְאוּ לִקְרַב בְּרוֹבִים מְכֻדָּנִים. 2, שֻׁרְבַּב, הֻזְקַף: ״וּפִטְמוֹת שְׁדֵיהֶן מְכֻדָּנוֹת בְּבֵית־קִבּוּלָן״ (שנהר, ג 66). ״וְהַשֶּׁמֶשׁ הֵטִילָה אֲלֻמּוֹת קַרְנַיִם מְכֻדָּנוֹת״ (שנהר, ב 129). — [מְכֻדָּן, יְכֻדַּן]

ב. כדן [אכדית: kidinu עבד; ערבית: כַּדַּנַ אסר שור למחרשה]

~ פָּעַל **כָּדַן*** פ״י קָשַׁר, אָסַר, כָּבַל: ״לִכְשֶׁיַּזְקִין (בֶּהֱמַת־הָעֲבוֹדָה) הוּא כּוֹדְנוֹ בָּרֵחַיִם״ (ירושלמי פסחים לא א). — [לִכְדֹּן אֶת־, כּוֹדֵן, יִכְדֹּן]

~ פִּעֵל **כִּדֵּן°** פ״י שִׁעְבֵּד, אָסַר: ״בְּקוֹלְחוֹז, אָחָא, יְכַדְּנוּךָ כַּדֵּן הֵיטֵב, עוֹלָמְךָ יֶחְשַׁךְ בַּעַדְךָ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע 88). — [לְכַדֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **כֻּדַּן*** נֶאֱסַר, נִכְבַּל, שֻׁעְבַּד: ״עֶבֶד מְכֻדָּן״ (בראשית רבה יד). ״שֶׁלָּחְנוּ עֲבָדִים שֶׁתַּחַת יָדֵינוּ מְכֻדָּנִים״ (אומץ גבורותיך, אחרון של פסח). — [מְכֻדָּן, יְכֻדַּן]

כדר [מן כַּדּוּר]

~ פָּעַל **כָּדַר*** פ״ע הָיָה בְּתַבְנִית כַּדּוּר, הָיָה עָגֹל: ״אֵלּוּ הֵן סִימָנֵי בֵּיצִים: כָּל שֶׁכּוֹדֶרֶת וַעֲגַלְגֶּלֶת״ (עבודה זרה מ.). ״וּמִיָּד הוּא פּוֹרֵשׂ זְרוֹעוֹתָיו בִּסְיעַת הַבָּנוֹת וּמְכַבֵּשׁ לְעַצְמוֹ כָּל שֶׁכּוֹדֶרֶת וַעֲגַלְגֶּלֶת״ (שנהר, א 258). — [לִכְדֹּר, כּוֹדֵר, יִכְדֹּר]

~ פִּעֵל **כִּדֵּר°** פ״י שִׁוָּה לְדָבָר תַּבְנִית כַּדּוּר, עִגֵּל: הַנַּפָּח כִּדֵּר אֶת גּוּשׁ הַבַּרְזֶל. הַיְלָדִים כִּדְּרוּ כַּדּוּרֵי־שֶׁלֶג בְּיוֹם הַשֶּׁלֶג. — [לְכַדֵּר אֶת־, מְכַדֵּר, יְכַדֵּר]

~ פֻּעַל **כֻּדַּר°** הָיָה אוֹ נַעֲשָׂה בְּתַבְנִית כַּדּוּר, עֻגַּל: ״גַּם פַּמְפִּיק מְכֻדָּר הַלְּסָתוֹת הָיוּ עָלָיו בְּדִיחוֹתָיו שֶׁלּוֹ לְזָרָא״ (יזהר, צקלג 508). ״גְּלִיוֹנוֹת־נְיָר מְכֻדָּרִים״ (שנהר א, 298). גּוּשֵׁי־הַשֶּׁלֶג כֻּדְּרוּ. [ובהשאלה:] ״שֶׁרֶב שֶׁל שְׁבוּעוֹת רַבִּים כֻּדַּר לְפַקַּעַת״ (ליכטנבוים, במישור 58). — [מְכֻדָּר, יְכֻדַּר]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְכַּדֵּר***, 1°, נַעֲשָׂה כְּכַדּוּר, קִבֵּל תַּבְנִית כַּדּוּר, הִתְעַגֵּל: ״לְסָתוֹתָיו תָּפְחוּ וְהִתְכַּדְּרוּ כְּנֹאדוֹת נְפוּחִים״ (ביאליק, שור אבוס ג). ״הַתַּבּוּר הַמָּלֵא חֵן שֶׁמִּתְכַּדֵּר וְעוֹלֶה כְּשַׁד בְּתוּלָה צְעִירָה״ (קבק, במשעול 31). ״בָּעַט בְּרַגְלוֹ בְּקִפּוֹד שֶׁנִּתְכַּדֵּר״ (אריכא, לחם ומזון 51). 2*, הִתְגַּלְגֵּל, הוּטַל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״מָה כַּדּוּר זֶה מִתְכַּדֵּר מִיָּד לְיָד וְאֵינוֹ נוֹפֵל לָאָרֶץ״ (קהלת רבה יב, דברי חכמים). ״בָּא מִתְכַּדֵּר גַּל וְזֶה נִרְגַּשׁ״ (טשרניחובסקי, אגדה). ״צוֹפִים אַחַר הָאָבָק הַמִּתְכַּדֵּר״ (יזהר, צקלג 947). [ובהשאלה:] ״תַּחַת לוּחַ לְבָבִי, חַשְׁתִּי, הִתְכַּדֵּר פִּתְאֹם אֵיזֶה רֶגֶשׁ חַמִּים״ (גנסין, א 31). ״כְּבָר הַצְּחוֹק מִתְכַּדֵּר לְךָ פְּקָעוֹת פְּקָעוֹת בְּבֵית־קָנֶה״ (ארד, ביתו 18). — [לְהִתְ־, מִתְכַּדֵּר, יִתְ־]

כָּדָר^ ז׳ [מערבית: חַ׳דַר] תַּרְדֵּמָה שֶׁל אֵיבָר בַּגּוּף, שִׁתּוּק זְמַנִּי קַל שֶׁל אֵיבָר: ״וְלִפְעָמִים תַּעֲתֵק לְהַרְדָּמַת הָאֵיבָרִים הַנִּקְרָא כָּדָר״ (קאנון ג ב). — [כְּדַר־]

כַּדַּרְדּוּר° ז׳ [מן כַּדּוּר] כַּדּוּר קָטָן: ״גִּחֵךְ מֹשֶׁה וְקָטַף כַּדַּרְדּוּר אַדְמוֹנִי אֶחָד״ (שמיר, עירום 148). ״כַּדַּרְדּוּרֵי לֶחֶם״ (אבי־שאול, תר׳ הר א 219). — [כַּדַּרְדּוּרִים, ־דּוּרֵי־]

כַּדְרוּר° ז׳ [מן כדרר, כִּדְרֵר] הַקְפָּצַת כַּדּוּר־מִשְׂחָק עַל־יְדֵי חֲבָטוֹת קַלּוֹת בּוֹ בַּיָּד אוֹ בָּרֶגֶל בְּמָקוֹם אֶחָד אוֹ תּוֹךְ כְּדֵי הִתְקַדְּמוּת: כַּדְרוּר בְּמִשְׂחַק כַּדּוּרְסַל. — [כַּדְרוּר־]

כדרר [מן כדר; כַּדּוּר]

~ פִּעֵל **כִּדְרֵר°** פ״י הִקְפִּיץ כַּדּוּר־מִשְׂחָק עַל־יְדֵי חֲבָטוֹת קַלּוֹת בּוֹ בַּיָּד אוֹ בָּרֶגֶל בְּמָקוֹם אֶחָד אוֹ תּוֹךְ כְּדֵי הִתְקַדְּמוּת: שַׂחְקַן־הַכַּדּוּרֶגֶל כִּדְרֵר אֶת הַכַּדּוּר עַד שֶׁהֶעֱבִירוֹ לַחֲבֵרוֹ. — [לְכַדְרֵר, מְכַדְרֵר, יְכַדְרֵר]

~ פֻּעַל **כֻּדְרַר°**, הֻקְפַּץ (כַּדּוּר־מִשְׂחָק) עַל־יְדֵי חֲבָטוֹת קַלּוֹת בּוֹ. — [מְכֻדְרָר, יְכֻדְרַר]

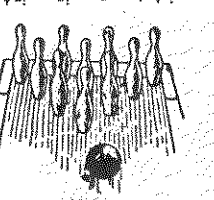
כדורת (1)

כַּדֹּרֶת°, כדורת נ׳ [מן כַּדּוּר] 1°, מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר שֶׁמְּגַלְגְּלִים אוֹתוֹ עַל־פְּנֵי מִישׁוֹר כְּדֵי שֶׁיִּגַּע בְּכַדּוּר נָתוּן אַחֵר (״גֶ׳ק״) אוֹ שֶׁיַּפִּיל מַעֲרֶכֶת שֶׁל בֻּבּוֹת־עֵץ הַנִּצָּבוֹת בְּמֶרְחָק מְסֻיָּם. 2*, כַּדּוּר קָטָן: ״וְהֵיאַךְ הָיְתָה הַבְּאֵר עֲשׂוּיָה?... כְּמִין כַּדֹּרֶת, וְהָיְתָה מִתְגַּלְגֶּלֶת וּבָאָה עִמָּהֶן בְּמַסָּעוֹת״ (תנחומא, במדבר ב). — [כַּדֹּרֶת־, כַּדָּרְתּוֹ; כַּדּוֹרוֹת]

כֹּה תה״פ [אכדית: ka; ארמית: כָּה, כָּא] 1, כֵּן, כָּךְ, בְּאֹפֶן זֶה, כָּזֹאת: ״הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים... כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ״ (בראשית טו ה). ״כֹּה אָמַר ה׳״ (ישעיה ז ז). 2, פֹּה, כָּאן, בְּמָקוֹם זֶה: ״שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ״ (בראשית לא לז).

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◈ בין־לאומי; — ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״פ – תואר הפועל;

— כֹּה וָכֹה, לְכָאן וּלְכָאן, לְכָל צַד: "וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה, וַיַּרְא כִּי־אֵין אִישׁ" (שמות ב יב). "עֵז אוֹ שֶׂה דִּלֵּג קִפֵּץ כֹּה וָכֹה" (ביאליק, מעשה ילדות).

— כֹּה לֶחָי! כֵּן לְהַבָּא! וּלְוַאי יִהְיֶה כָּךְ לַשָּׁנָה הַבָּאָה: "כֹּה לֶחָי! וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם" (שמואל א כה ו). "עֹז וָאַיִל, כֹּה לֶחָי, בָּחוּר חַיִל" (אשמן, עוז ואייל).

— זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, פְּלוֹנִי כָּךְ וּפְלוֹנִי אַחֶרֶת: "מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב?... וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה, וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה" (מלכים א כב כ).

— עַד כֹּה, 1. עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה (אוֹ הַהוּא): "שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר, וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" (בראשית כב ה). 2. עַד עַתָּה, עַד הַיּוֹם הַזֶּה: "וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה" (שמות ז טז). עַד כֹּה לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַדָּבָר.

— עַד כֹּה וְעַד כֹּה, בֵּינְתַיִם, בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁעָבַר: "וַיְהִי עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ" (מלכים א יח מה).

— בֵּין כֹּה וּבֵין כֹּה°, אִם כָּךְ וְאִם כָּךְ, בְּכָל אֹפֶן, בְּלָאו הָכֵי: וִתַּרְתִּי עַל כָּל הָעִנְיָן מִשֶּׁנִּתְבָּרֵר לִי שֶׁלֹּא יִתְגַּשֵּׁם בֵּין כֹּה וּבֵין כֹּה.

— בֵּין כֹּה וָכֹה°, 1. בֵּין כֹּה וּבֵין כֹּה, אִם כָּךְ וְאִם לֹא כָּךְ: לָמָּה תִּטָּרַח, בֵּין כֹּה וָכֹה לֹא תוּכַל לְהוֹעִיל. 2. בֵּינְתַיִם: בֵּין כֹּה וָכֹה יָרַד הָעֶרֶב.

כְּהַאי* מ״י [ארמית: כְּ + הַאי] כָּזֶה, כָּזֹאת.

— כְּהַאי גַּוְנָא* (שבת קה:), כְּגוֹן זֶה, בְּאֹפֶן זֶה, בְּדֶרֶךְ זוֹ.

— כְּהַאי לִשָּׁנָא° [על־פי "כי האי לישנא", נדה ג:] בְּזֶה הַלָּשׁוֹן, כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: "הוּא מֵשִׁיב לְךָ בְּנִמּוּס כְּהַאי לִשָּׁנָא..." (מגדלי מו״ס, נח). "הוֹסֵף פָּנָיו כְּלַפֵּי אִמִּי וּבוֹטֵה בִּלְזוּת־שְׂפָתַיִם וְנִגּוּן מְשֻׁנֶּה כְּהַאי לִשָּׁנָא" (ביאליק, ספיח נספח).

כהב [א.כהה + א.צהב]

~ הִפ׳ הִכְהִיב ° פ״ע הִצְהִיב, נִרְאָה אֲפֹר־צְהַבְהַב: "הַשָּׁמַיִם הַמְחַתְּלִים בַּעֲנָנִים הִכְהִיבוּ כֹּהַב שֶׁל סְתָיו" (שלונסקי, תר׳ הדון א 66). "שׁוּלֵי הַשָּׂדֶה עוֹדָם צְפוּפֵי יֶרֶק שֶׁעוֹד לֹא הִכְהִיב" (יזהר, צקלג 765). — [לְהַכְהִיב, מַ־, יַ־]

כֹּהַב°, כּוֹהַב ז׳ [מן כהב] צְהַבְהֲבוּת כֵּהָה, צֹהַב אֲפַרְפַּר: "הַשָּׁמַיִם הַמְחַתְּלִים בַּעֲנָנִים הִכְהִיבוּ כֹּהַב שֶׁל סְתָיו" (שלונסקי, תר׳ הדון א 66). — [כֹּהַב־]

כָּהֹב°, כָּהוֹב ת׳ [מן כהב] צְהַבְהַב־כֵּהֶה: "צֵל כָּהֹב נָח עַל עֵינֶיהָ מִמִּגְבַּעַת הַקַּשׁ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 131). "הִתְבּוֹנֵן בְּהִשְׁתַּפֵּךְ הַדָּם הַכָּהֹב, שֶׁנִּדְחַק אֶל לְחָיָיו (שם 141). — [כְּהֻבָּה, כְּהֻבִּים, ־וֹת]

כֹּהֵן תה״פ רְאֵה הֵן.

כה״ג ר״ת 1. כֹּהֵן גָּדוֹל. 2. כְּהַאי גַּוְנָא. 3. כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.

א. כהה [אכדית: akû חלש; ארמית: כְּהָא, כְּהֵי; קרוב אל כאה]

~ פָּע׳ כָּהָה פ״ע 1°. חָדַל לִהְיוֹת בָּהִיר, נָטָה לְגַוָּן קוֹדֵר וְאָפֵל יוֹתֵר: הַצֶּבַע הַיָּרֹק אוֹ הַחוּם יִכְהֶה אִם נְמַזְּגוֹ בִּמְעַט צֶבַע שָׁחוֹר. 2°. נַעֲשָׂה אֲפַלּוּלִי וְעָמוּם, קָדַר מְעַט: "כָּהֲתָה עָלַי מְעַט עֵין הָעוֹלָם וְזָהֳרוֹ הוּעַם" (ביאליק, ספיח א). הָאוֹר בַּחֶדֶר כָּהָה כְּשֶׁהוּגַף לְמֶחֱצָה תְּרִיס חַלּוֹנוֹ. 3. נֶחֱלַשׁ, רָפָה: "לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ" (ישעיה מב ד). "וְהַגְּשֶׁר זָקֵן... מַבָּטוֹ כָּהֶה, מְעוּפוֹ רָפֶה" (שמעוני, הביבר 94). "כָּהוּ כָּל הַמִּדּוֹת... שָׁמְמוּ כָּל הַדְּבָרִים" (הזז, יעיש ג 69). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לִכְהוֹת, כֵּהֶה גם כּוֹהֶה, יִכְהֶה]

~ נִפ׳ נִכְהָה °, נַעֲשָׂה כֵּהֶה, נִתְעַמְעֵם: "נִתְפָּרְחוּ נִיצוֹצוֹת שֶׁנִּכְהוּ בְּאוֹר הַיּוֹם" (שלונסקי, תר׳ הדון א 155). — [לְהִכָּהוֹת, נִכְהֶה, יִכָּהֶה]

~ פִּע׳ כֵּהָה, כִּהָה פ״ע כָּהָה, נֶחֶלְשָׁה בְּהִירוּתוֹ, נָטָה לְגַוָּן שָׁחוֹר: "וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית, וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע" (ויקרא יג ו). הַצֶּבַע הַיָּרֹק כֵּהָה מִשֶּׁנִּמְזַג בּוֹ מְעַט צֶבַע שָׁחוֹר. — [לְכַהוֹת, מְכַהֶה, יְכַהֶה]

~ הִפ׳ הִכְהָה* פ״י 1°. גָּרַם שֶׁיְּהֵא כֵּהֶה מִשֶּׁהָיָה, הִשְׁחִיר מְעַט: הִכְהֵיתִי אֶת הַצֶּבַע הַיָּרֹק כְּשֶׁהוֹסַפְתִּי עָלָיו קֹרֶט צֶבַע שָׁחוֹר. 2*. הִקְדִּיר, הֶאֱפִיל: "תַּפּוּחַ־עֲקֵבוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה מַכְהֶה גַּלְגַּל־חַמָּה" (ויקרא רבה כ). "רוּחַ קָרָה שֶׁנִּדְחֲקָה וּבָאָה פִּתְאֹם מִחוּץ לְתוֹךְ הַחֶדֶר וּמַכְהָה אוֹר הָעֲשָׁשִׁית" (מגדלי מו״ס, רנז). "הָעוֹלָם שֶׁהִכְהִית צִבְעוֹנֵי קַשְׁתּוֹ" (רחל, גג). "לֹא הָיוּ מַכְהִים וּמְטַשְׁטְשִׁים אֶת דְּמוּתוֹ" (קבק, במשעול 110). "הֶעָנִי שֶׁמַּכְהֶה אֶת הָעוֹלָם בִּבְלוֹיָיו" (עגנון, אורח 416). — [לְהַכְהוֹת אֶת־, מַכְהֶה, יַכְהֶה]

~ הָפ׳ הֻכְהָה ^, 1 ^. נַעֲשָׂה כֵּהֶה מִשֶּׁהָיָה, הֻשְׁחַר מְעַט: "הֻכְהָה (הַנֶּגַע) מִמַּרְאִיתוֹ" (רש״י ויקרא יג ו). "כְּמַרְאִית בֶּגֶד לָבָן שֶׁנָּפַל עָלָיו אָבָק שֶׁהֻכְהָה לְבֵנוּנִיתוֹ" (תרומת הדשן, רמו). הַצֶּבַע הַחוּם הֻכְהָה עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת שֶׁל צֶבַע שָׁחוֹר. 2°. הֻקְדַּר, הָאֳפַל: זִיו הַשֶּׁמֶשׁ הֻכְהָה עַל־יְדֵי הָעֲנָנִים הַכְּבֵדִים. — [מֻכְהֶה, יֻכְהֶה]

~ הִת׳ נִתְכַּהָה °, נַעֲשָׂה כֵּהֶה, הָיָה לְקוֹדֵר מִשֶּׁהָיָה: "הָרָקִיעַ נִתְכַּהָה וְהָאָרֶץ הִלְבִּינָה" (עגנון, כלה שסח). "הַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹקַעַת וְהֶהָרִים מִתְכַּהִים" (שנהר, ב 267). "וּמִתְכַּהָה עָלַי זִיווֹ שֶׁל הַגַּן שֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב בּוֹ" (ליסיצקי, תולדות 162). "בְּפָנִים צְרִיפָהּ שֶׁל יְדִידָה הָיָה אוֹר עֲשָׁשִׁיתָהּ מִתְכַּהֶה וְהוֹלֵךְ" (סביב, דרך 55). "אָרִיג מְשֻׁבָּח... שֶׁאֵין צִבְעוֹ הָאַרְגְּמָנִי מִתְכַּהֶה" (אריכא, סנחריב 202). — [לְהִתְכַּהוֹת, מִתְכַּהֶה, יִתְ־]

— כָּהֲתָה עֵינוֹ, כָּהוּ עֵינָיו, לָקָה מְאוֹר עֵינָיו, נִפְגְּמָה רְאִיָּתוֹ: "זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ, וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה" (זכריה יא יז). "וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת" (בראשית כז א). "יִצְחָק עַל־יְדֵי שֶׁהִצְדִּיק אֶת הָרָשָׁע, כָּהוּ עֵינָיו" (בראשית רבה סה).

— כָּהָה לִבּוֹ°, הִסֵּס, חָשַׁשׁ: "וַאֲנִי לִבִּי כּוֹהֶה לוֹמַר קַדִּישׁ בְּצִבּוּר" (עגנון, תמול 341).

— כָּהָה קוֹלוֹ ^, רָפָה קוֹלוֹ: "כָּל זְמַן שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ לִתְקֹעַ, קוֹלוֹ מַחֲלִישׁ וְכוֹהֶה" (רש״י שמות יט יט).

— כָּהֲתָה עָלָיו נַפְשׁוֹ°, נִתְעַגְּמָה רוּחוֹ, נָחָה עָלָיו עַצְבוּת: "כָּהֲתָה נַפְשָׁם עֲלֵיהֶם וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהִתְקָרֵב אֶל ה׳ לְהִתְפַּלֵּל" (עגנון, אלו טז).

— לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה (דברים לד ז), נִשְׁאַר רַעֲנָן וּמָלֵא מֶרֶץ (עַל־אַף זִקְנוּתוֹ הַמֻּפְלֶגֶת אוֹ עַל־אַף הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו).

— כָּהֲתָה רוּחוֹ, חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ, פָּג אֹמֶץ־לִבּוֹ: "וְרָפוּ כָל־יָדַיִם וְכִהֲתָה כָל־רוּחַ" (יחזקאל כא יב).

— הִכְהָה אֶת עֵינָיו*, 1*. הֶחֱלִישׁ אֶת רְאִיָּתוֹ: "הֲרֵינִי מַכְהֶה אֶת עֵינָיו וְהוּא יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (בראשית רבה סה). 2 °, סִנְוֵר: "וְכָל כֵּלָיו מַבְהִיקִים וְזִיוָם מַכְהֶה עֵינַיִם" (מגדלי מו"ס, שמג).

— הִכְהָה אֶת פָּנָיו*, בִּיֵּשׁ אוֹתוֹ, הִכְלִימוֹ: "לֹא הִכְהָה (עֵלִי) פְּנֵיהֶם (שֶׁל בָּנָיו) לְהַעֲבִירָם מִגְּדֻלָּתָן" (רש"י שמואל א ג יג).

ב. **כהה** [קרוב אל כאה; סורית: כאא; ערבית: כָּאֵי הכאיב בדברים]

~ פִּע' כִּ הָ ה פ"ע גָּעַר, נָזַף, הוֹכִיחַ: "בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו, וְלֹא כִהָה בָּם" (שמואל א ג יג). "רֵעַ הָיָה מֵעֵץ לַחֲבֵרוֹ, תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל... תּוֹלֵשׁ וְדוֹרֵס... מַרְיַנְקָה לֹא כִהֲתָה בּוֹ. אַדְּרַבָּא, הִיא הָיְתָה מְסַיַּעַת לוֹ" (ביאליק, מאחורי ה). "מִיָּמָיו לֹא כִהָה בָּהֶם וְלֹא הֵנִיף שׁוֹט עֲלֵיהֶם, אֶלָּא בְּשׁוּבָה וָנַחַת הִתְהַלֵּךְ אִתָּם" (ברקוביץ, תר' חיי אדם כ). — [לְכַהוֹת ב"; מְכַהֶה, יְכַהֶה]

ג. **כהה** ראה כחה.

כֵּהֶה ת' [מן א. כהה, כָּהָה] 1. שֶׁאֵינוֹ בָּהִיר וָעַז בְּצִבְעוֹ, נוֹטֶה מְעַט לְגֶוֶן שָׁחוֹר: "וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן... וְהִיא כֵהָה" (ויקרא יג כא). חוּם־כֵּהֶה, יָרֹק־כֵּהֶה. 2. עָמוּם, קוֹדֵר, בִּלְתִּי־מַבְרִיק: "קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר, וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה" (ישעיה מב ג). "מַרְגָּלִית הָיְתָה לוֹ (לְנֹחַ בַּתֵּבָה) וְהָיָה תּוֹלֶה אוֹתָהּ, וּבְשָׁעָה שֶׁהִיא כֵהָה הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹם, וּבְשָׁעָה שֶׁהָיְתָה מַבְהֶקֶת הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לַיְלָה" (בראשית רבה לא). "לִפְנֵי הַבְהָבָה עוֹד עַל הַשֻּׁלְחָן, כְּתֹם הַנֵּפְט בָּעֲשָׁשִׁית, פְּתִילָה כֵּהָה" (ביאליק, לפני ארון). — [כֵּהָה, כֵּהִים, כֵּהוֹת]

— חַלּוֹן כֵּהֶה* (פסיקתא קמה:), חַלּוֹן עָמוּם, חַלּוֹן שֶׁמּוּעָט בּוֹ הָאוֹר.

— יָד כֵּהָה* [על־פי מנחות לז.], יָד רָפָה: "וְכֻלָּם פּוֹשְׁטִים יָד כֵּהָה וְחוֹשְׂפִים זְרוֹעַ שְׁבוּרָה" (ביאליק, בעיר). "וְהוּא מַלְקֶה אוֹתוֹ כְּחֵפֶץ לִבּוֹ וּרְצוֹנוֹ עַד שֶׁיָּדָיו כֵּהוֹת" (עגנון, כלה שטו). "יָד כֵּהָה יֵשׁ לָהּ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּמְלָאכָה" (עגנון, כפות שכא).

— עַיִן כֵּהָה^, רְאִיָּה לְקוּיָה, חֻלְשַׁת הָרְאִיָּה.

— רוּחַ כֵּהָה, רוּחַ שֶׁל עֶצֶב וְדִכָּאוֹן: "מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה" (ישעיה סא ג).

כֵּהָה נ' [צורת־משנה מן גֵּהָה] 1. תְּרוּפָה, מַרְפֵּא: "אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ, נַחְלָה מַכָּתֶךָ" (נחום ג יט). 2. נקבה מן כֵּהֶה. — [כֵּהַת־]

כהוב, ראה כָּהֹב. **כהוגן**, ראה הֹגֶן.

כָּהוּי* ת' [מן א. כהה, כָּהָה] 1 °, אָטוּם כֵּהֶה, עָמוּם: הַשִּׁמְשׁוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּחַלּוֹנוֹת חַדְרֵי־הַשֵּׁרוּת עֲשׂוּיוֹת עַל־פִּי־רֹב זְכוּכִית כְּהוּיָה. 2. אָפֵל מְעַט, בִּלְתִּי־בָּהִיר: "וְעֵינָיו הַכְּהוּיוֹת נַחְלֵי־צַעַר מַבְלִיחוֹת בָּהֶן" (ליסיצקי, תולדות 57). "וּבְתוֹךְ הָאוֹרוֹת הַכְּהוּיִים רוֹחֶשֶׁת הָיְתָה חִיּוּת כְּבוּשָׁה" (טביב, דרך 184). "צָרִיךְ הַפֶּחָ הַגָּדוֹל הַשָּׂרוּי בְּאוֹרָה כְהוּיָה" (גלעד, גלבוע 93). — [כְּהוּיָה, כְּהוּיִים, כְּהוּיוֹת]

— עֵינוֹ כְּהוּיָה*, הוּא לָקוּי בִּרְאִיָּתוֹ: "הָיְתָה עֵינוֹ כְּהוּיָה — וְסִמְאָהּ" (קידושין כד:).

א. **כְּהוּי^, כִּיהוּי** ז' [מן א. כהה, כָּהָה] 1^, הֱיוֹת כֵּהֶה, מַעֲבָר לְצֶבַע שָׁחוֹר מְעַט מִשֶּׁהָיָה: "כְּהוּי נֶגַע צָרַעַת" (ברצלוני, אזהרות, אזהרה). 2 °, הַכְהָיָה: כְּהוּי הַצֶּבַע הַיָּרֹק עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מְעַט צֶבַע שָׁחוֹר. כְּהוּי הָאוֹר בַּחֶדֶר עִם הֲנָפַת הַתְּרִיס. — [כְּהוּי־]

ב. **כְּהוּי^, כִּיהוּי** ז' [מן ב. כהה, כִּהָה] נְזִיפָה, גְּעָרָה: "לֹא יָצָא מֵעִנְיַן הַכְּהוּי וְהַגְּעָרָה" (מורה נבוכים ג כג). — [כְּהוּי־]

כִּהוּל °, כִּיהוּל [מן כהל, כִּהֵל] הוֹסָפַת כֹּהַל לְמֶזֶג. — [כִּהוּל־]

כִּהוּן^, כִּיהוּן ז' [מן כהן, כִּהֵן] 1. עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן: "וְכִהוּן וּבִגְדֵי שָׁרֵת וּכְלֵי שָׁרֵת וְרֵיחַ נִיחוֹחַ" (זבחים יד י). "וְכִבֵּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן" בְּכִהוּנוֹ... כֹּהֵן בְּכִהוּנוֹ לְדוֹרוֹת" (יומא מג.). 2 °, שֵׁרוּת בְּמִשְׂרָה (בְּיִחוּד בְּתַפְקִיד נִכְבָּד): בְּכָל תְּקוּפַת כִּהוּנוֹ שֶׁל הַשַּׂר לֹא פָּרְצָה שׁוּם שְׁבִיתָה. — [כִּהוּן־]

כהונה, ראה כְּהֻנָּה.

כֵּהוּת^ נ' [מן כָּהָה] 1^, חֹסֶר־בְּהִירוּת, עֲכִירוּת, נְטִיָּה לְגֶוֶן כֵּהֶה וְאָפֵל בְּמִקְצָת: "וְהַנּוֹטָה אֶל רְכִיכָה וְכֵהוּת וַעֲפִירִירוּת" (פרקי משה ו). "רִבּוּעַ אָפֹר בְּתוֹךְ כֵּהוּת הָעֲנָנִים" (טברסקי, אקוסטה א 24). כֵּהוּת הַצֶּבַע הָאָפֹר. 2 °, אֲטִימוּת, טִמְטוּם: "כַּמָּה מְטֻמְטָם הַלֵּב וְכֵהוּת הָרֶגֶשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בָּאָדָם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא לְהָבִין אֶת הַצַּעַר הַפְּנִימִי הַגָּדוֹל" (אחד העם, קפד). — [כֵּהוּת־]

— כֵּהוּת־עֵינַיִם^, חֻלְשַׁת הָרְאִיָּה: "הוּא רֶמֶז עַל כֵּהוּת עֵינֵי בְּנוֹ (יִצְחָק)" (אברהם אבן־עזרא, בראשית כ טז).

כַּהֲבוּת° נ' [מן כהב] צְהַבְהַבּוּת כֵּהָה: "זְקָנוֹ הַשָּׂב הָיָה בּוֹ מִגּוֹן הַכַּהֲבוּת" (שלונסקי, תר' הדון א 102). — [כַּהֲבוּת־]

כְּהִיָּה^ נ' [מן א. כהה, כָּהָה] כְּהוּי, הֵעָשׂוּת כֵּהָה, קַבָּלַת גֶּוֶן כֵּהֶה: "שֶׁאֵין עַזּוּת הַמַּרְאֶה סִימַן טֻמְאָה, וְלֹא כְּהִיָּתוֹ סִימַן טָהֳרָה" (רמב"ם, טומאת צרעת א יא). "יַחַד עִם הַכְּהִיָּה שֶׁבָּאָה בַּחֲלַל־הָאֲוִיר כָּהָה וְעָמַם מַשֶּׁהוּ בְּנַפְשׁוֹ" (ברש, א 479). — [כְּהִיַּת־]

כִּהָיוֹן* ז' [מן א. כהה] כֵּהוּת, חֹסֶר־בְּהִירוּת: "חָזַר (הַנֶּגַע) לְכִהָיוֹן — טָהוֹר" (תוספתא נגעים ה ו). "הָאֲדָמָה הַשְּׁחוֹרָה הַלְּבֵנָה וְהַשָּׁמַיִם עָמְדוּ בְּכִהְיוֹנָם" (עגנון, אלו ט). "בְּתוֹךְ הַכִּהָיוֹן שֶׁל הַחֶדֶר הָיָה לָהֶן (לָעֵינַיִם) אֵיזֶה נִצְנוּץ מְיֻחָד" (קבק, בצל 188). "שְׂפָתֶיהָ שֶׁכִּהְיוֹנָן מַאֲפִיל עַל רַעֲנַנּוּתָן" (שמיר, הוא הלך 100). — [כִּהְיוֹן־]

כֹּהַל °, כּוֹהַל ז' [מערבית: אַלְכֹּחֻל אבקה דקה] 1. נוֹזֵל נְטוּל צֶבַע, דָּלִיק מְאֹד; מְיֻצָּר עַל־יְדֵי הַתְסָסַת חֳמָרִים שׁוֹנִים הַמְּכִילִים סֻכָּר (מִיץ־עֲנָבִים, סֶלֶק, תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה וְעוֹד) וְזִקּוּקָם. שִׁמּוּשָׁיו מְרֻבִּים: כְּחֹמֶר־חִטּוּי, כְּנוֹזֵל־תְּמִסָּה לַחֲמָרִים שׁוֹנִים, כְּחֹמֶר־בְּעֵרָה וְעוֹד. 2. יַיִן שָׂרוּף, מַשְׁקֶה מְשַׁכֵּר הַמֵּכִיל אֲחוּז נִכָּר שֶׁל חֹמֶר זֶה. 3. [בהשאלה] חֲרִיפוּת, עַזּוּת: "אֵין מִן הַכֹּהַל בִּכְתִיבָה שֶׁלּוֹ, אֵין בָּהּ מֵחֶדְוַת הַהֲוָיָה וְשִׁכְרוֹנָהּ" (ביאליק, לזכר בן־ציון). [כֹּהַל־]

— כֹּהַל מְפֻגָּל °, כֹּהַל שֶׁמֻּזְּגוּ בּוֹ חֳמָרִים שׁוֹנִים לְשֵׁם פְּגִימַת טַעְמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ לִשְׁתִיָּה, אֶלָּא רַק לְהַסָּקָה, לַהֲנָעַת מְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה.

כהל [מן כֹּהַל]

~ פִּע' כִּ הֵ ל ° פ"י שָׂם בְּתוֹךְ כֹּהַל, שָׁמַר בִּתְמִסַּת־כֹּהַל: כִּהַלְנוּ אֶת נְבֵלַת הַנָּחָשׁ בְּצִנְצֶנֶת. — [לְכַהֵל, מְ־, יְ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

כַּהֲלִי°, כוהלי ת׳ [מן כֹּהַל] הַמֵּכִיל כֹּהַל: הַמַּשְׁקָאוֹת הַמְשַׁכְּרִים הֵנָּם כַּהֲלִיִּים. — [כַּהֲלִית, כַּהֲלִיִּים, כַּהֲלִיּוֹת]

כַּהֲלִיּוּת°, כוהליות נ׳ [מן כַּהֲלִי] מְצִיאוּת כֹּהַל בְּתִמְסָה: כַּהֲלִיּוּת יְתֵרָה בְּיַיִן הֶחָרִיף. — [כַּהֲלִיּוּת־]

כַּהֶלֶת° נ׳ [מן כהל] אַלְכּוֹהוֹלִיזְם, לְהִיטוּת חוֹלָנִית אַחֲרֵי שְׁתִיָּה מֻפְרֶזֶת שֶׁל מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים הַמְּכִילִים כֹּהַל. — [כַּהֶלֶת־]

כַּהֲלָכָה* תה״פ כָּרָאוּי, כַּהֹגֶן — ראה הֲלָכָה.

כָּהֵם מ״ג לנסתרים [כְּ + הֵם] (מלכים ב יז טו) כְּמוֹ הֵם, ראה ערך הֵם.

כָּהֵמָּה מ״ג לנסתרים [כְּ + הֵמָּה] כָּהֵם: ״וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה״ (ירמיה לו לב).

— כָּהֵמָּה וְכָהֵמָּה°, כָּהֵם וְכָהֵם, עוֹד וְעוֹד מֵאוֹתוֹ הַמִּין: רְאֵה תִּרְאֶה כָּאן מַעֲשִׂים כָּהֵמָּה וְכָהֵמָּה.

כהן [מן כֹּהֵן]

~ פִּעֵ׳ **כִּהֵן**, 1. פ״ע שִׁמֵּשׁ כְּכֹהֵן, עָבַד עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית־אֱלֹהִים: ״וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי (לַה׳)״ (שמות כט מד). ״לְשָׁרֵת וּלְכַהֵן לוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בִּשְׁמוֹ״ (בן־סירא מה כז) 2°, נָשָׂא מִשְׂרָה נִכְבָּדָה, מִלֵּא תַּפְקִיד חָשׁוּב: הַחוֹקֵר הַזָּמִין לְכַהֵן בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה כִּמְרַצֶּה. 3. פ״י מִנָּה לְכֹהֵן, מִנָּה לְתַפְקִיד חָשׁוּב: ״וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי״ (שמות כח ג). ״שֶׁלָּחַנִי אֱלֹהֵיכֶם אֱלֹהִים הַיּוֹם הַזֶּה וַיְכַהֲנֵנִי לוֹ לְאַבִּיר״ (ביאליק, תר׳ קישוט קו). — [לְכַהֵן, מְכַהֵן, יְכַהֵן]

~ הת׳ **נִתְכַּהֵן***, הָיָה לְכֹהֵן, נִתְמַנָּה לְתַפְקִיד שֶׁל כֹּהֵן: ״לֹא נִתְכַּהֵן פִּינְחָס עַד שֶׁהֲרָגוֹ לְזִמְרִי״ (זבחים קא:). — [לְהִת־, מִת־, יִת־]

— כִּהֵן פְּאֵר, 1. הִתְקַשֵּׁט, לָבַשׁ בִּגְדֵי פְּאֵר וְהָדָר כְּכֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ: ״כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ״ (ישעיה סא י). 2° [בהשאלה] נָשָׂא מִשְׂרָה נִכְבָּדָה מְאֹד: הַמְלֻמָּד כִּהֵן פְּאֵר כִּפְרוֹפֶסוֹר בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים רַבּוֹת.

כֹּהֵן, כוהן ז׳ [אוגריתית: כהן; ארמית: כָּהֲנָא; ערבית: כָּאהִן רואה עתידות; אולי קרוב אל א.כון, מי שנכון לפני האלוהים] 1. עוֹבֵד עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית־אֱלֹהִים, מַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, מוֹרֶה דַּעַת־אֱלֹהִים לָעָם: ״וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ... וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה״ (ויקרא א ז—ט). ״כִּי לֹא־תֹאבַד תּוֹרָה מִכֹּהֵן וְעֵצָה מֵחָכָם״ (ירמיה יח יח). 2° [בימינו] יְהוּדִי הַמִּתְיַחֵס עַל בֵּית אַהֲרֹן: כֹּהֵן נִקְרָא רִאשׁוֹן לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. 3. כֹּמֶר, עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלֹהִים אֵצֶל הַגּוֹיִים: ״פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן״ (בראשית מא מה). ״יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן״ (שמות יח א). כֹּהֲנֵי הַבַּעַל. 4° [בהשאלה] מִי שֶׁהִקְדִּישׁ עַצְמוֹ לְמַשֶּׁהוּ נַעֲלֶה: ״אֵינָם יְכוֹלִים לְהִשְׁתַּוּוֹת בַּדָּבָר הַזֶּה עִם כֹּהֵן־הַיֹּפִי, עִם הַצַּיָּר״ (סוקולוב, אישים 386). ״בּוֹרְשָׁה מְכַהֵן פֶּרֶץ כְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּהֵיכַל הַסִּפְרוּת״ (ברקוביץ, הראשונים לט). — [כֹּהֵן־, כֹּהֲנִים, כֹּהֲנֵי־; כֹּהֶנֶת, כֹּהֲנוֹת]

— הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (ויקרא כא י), הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ (ויקרא ד ג), כֹּהֵן הָרֹאשׁ (מלכים ב כה יח), כִּנּוּיִים לְרֹאשׁ הַכֹּהֲנִים.

— כֹּהֵן הֶדְיוֹט* (יבמות ו ה), כֹּהֵן פָּשׁוּט, שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל.

— כֹּהֵן־מִשְׁנֶה (מלכים ב כה יח), מְמַלֵּא מְקוֹמוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, שֵׁנִי לַכֹּהֵן הַגָּדוֹל.

— בִּרְכַּת־כֹּהֲנִים* (סוטה ז ו), הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים הַכֹּהֲנִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֶת קְהַל הַמִּתְפַּלְּלִים בְּסוֹף תְּפִלַּת ״שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה״: ״יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ״ וְגוֹ׳״ (במדבר ו כד—כו).

— סְגַן־הַכֹּהֲנִים* (פסחים א ו), הַכֹּהֵן שֶׁהָיָה מְמֻנֶּה עַל עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

— תּוֹרַת־כֹּהֲנִים*, 1. כִּנּוּי לְסֵפֶר ״וַיִּקְרָא״, הַשְּׁלִישִׁי בַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי־תוֹרָה, שֶׁתָּכְנוֹ בְּעִקָּר עִנְיְנֵי קָרְבָּנוֹת וַעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ (קידושין לג.). 2. כִּנּוּי לְ״סִפְרָא״ – קֹבֶץ מִדְרְשֵׁי הֲלָכָה לְסֵפֶר ״וַיִּקְרָא״ (יבמות עב:).

— מָה לְכֹהֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת?* [על־פי שמות רבה ח], כֵּיצַד (אוֹ: לָמָּה) נִתְגַּלְגֵּל פְּלוֹנִי לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לִהְיוֹת בּוֹ, אוֹ שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לוֹ לְפִי מַעֲמָדוֹ [כוהן אסורה עליו הכניסה לבית הקברות]

— כֹּהֵן מְסַיֵּעַ כֹּהֲנִים° [על־פי חולין מט., ושם בארמית] כָּל אֶחָד עוֹזֵר לִקְרוֹבִים אֵלָיו בְּיוֹתֵר.

— כָּעָם כַּכֹּהֵן [על־פי ישעיה כד ב], הָעָם נוֹהֵג לְפִי הַדְרָכַת מַדְרִיכָיו, דּוֹר לְפִי פַּרְנָסוֹ.

— כַּעְסָן (רַתְחָן) כְּכֹהֵן°, מָשָׁל עֲמָמִי לְמִי שֶׁנּוֹחַ לִכְעֹס [על־שום המסורת שהכוהנים קנאים ורתחנים הם, על יסוד קנאותו של פינחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן, לפי המסופר בבמדבר כה ז].

כָּהֵן° מ״ג לנסתרות [כְּ + א.הֵן] כְּמוֹהֶן, כְּמוֹתָן – ראה ערך הֵן.

כְּהֻנָּה, כהונה נ׳ [מן כהן] 1. מִשְׂרָתוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן, עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית־אֱלֹהִים: ״וְהָיְתָה לָהֶם (לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו) כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם״ (שמות כט ט). ״מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי בָּטֵל זִיו הַכְּהֻנָּה״ (סוטה ט טו). ״כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת״ (אבות ד יג). 2*, כְּלַל הַכֹּהֲנִים, מַעֲמַד הַכֹּהֲנִים: ״מִשְׁפְּחוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה״ (מגילה ג.). תַּחֲרוּת בֵּין הַכְּהֻנָּה וּבֵין בֵּית הַמֶּלֶךְ. 3°, מִשְׂרָה, פְּקִידוּת חֲשׁוּבָה, שֵׁרוּת נִכְבָּד: לַמְלֻמָּד הַצָּעִיר הֻצְּעָה כְּהֻנַּת פְּרוֹפֶסוֹר. כְּהֻנָּה בְּמוֹסָד הַצִּבּוּרִי. — [כְּהֻנַּת־, כְּהֻנּוֹת]

— כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה*, מִשְׂרָתוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: ״כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁעָבַר בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה״ (רמב״ם, כלי המקדש ה טז).

— פִּרְחֵי־כְהֻנָּה*, 1. כֹּהֲנִים צְעִירִים, בְּנֵי הַכֹּהֲנִים: ״וְאַרְבָּעָה יְלָדִים מִפִּרְחֵי־כְהֻנָּה וּבִידֵיהֶם כַּדִּים שֶׁל שֶׁמֶן״ (סוכה ה ב). 2° [בהשאלה] צְעִירִים: ״פִּרְחֵי־כְהֻנָּה שֶׁל שְׁתַדְּלָנִים וּבַעֲלֵי טוֹבוֹת, מִכָּל הַמַּעֲמָדוֹת שֶׁבָּעָם, מְרֻבִּים הֵם״ (מגדלי מו״ס, שמו).

כָּהֵנָּה מ״ג לנסתרות [כְּ + א.הֵנָּה] כָּהֵן, כְּמוֹהֶן: ״וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת... לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה... לָרֹעַ״ (בראשית מא יט) – ראה ערך א.הֵנָּה

— כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה, עוֹד וָעוֹד, פִּי כַּמָּה וְכַמָּה מֵאוֹתוֹ הַמִּין: ״וְאִם־מְעָט, וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה״ (שמואל ב יב ח).

כֹּהֲנִי°, כוהני ת׳ [מן כֹּהֵן] הַשַּׁיָּךְ לִכְהֻנָּה, שֶׁהוּא שֶׁל כֹּהֲנִים: ״וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ סְלִיחָה וּמְחִילָה עַל רַתְחָנוּתוֹ הַכֹּהֲנִית״ (ליסיצקי, תולדות 131). הַמַּעֲמָד הַכֹּהֲנִי. — [כֹּהֲנִית, כֹּהֲנִיִּים, כֹּהֲנִיּוֹת]

כֹּהֶנֶת*, כוהנת נ׳ [מן כֹּהֵן] 1*, אֵשֶׁת כֹּהֵן (יבמות יא ה). 2*, בַּת כֹּהֵן, אִשָּׁה מִזֶּרַע הַכֹּהֲנִים: ״לְכֹהֵן שֶׁהָיָה לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים... הִנִּיחַ לְבַת יִשְׂרָאֵל וְהִתְחִיל מְדַיֵּן עִם הַכֹּהֶנֶת... אָמַר לָהּ: זוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְאֵינָהּ לְמוּדָה מִבֵּית אָבִיהָ, אֲבָל אַתְּ בַּת כֹּהֶנֶת וְאַתְּ לְמוּדָה מִבֵּית אָבִיךְ!״ (ויקרא רבה ד). — [כֹּהֶנֶת־, כֹּהֲנוֹת]

— וְלֹא תְהֵא כֹּהֶנֶת כְּפֻנְדְּקִית?* [דיבור־משל שאול מן יבמות טז ז, על יסוד מעשה שהיה, ושם ההוראה: כלום אין הכוהנת נאמנת להעיד כשם שנאמנת פונדקית?] מִי שֶׁהוּא בַּעַל זְכֻיּוֹת רַבּוֹת, כְּלוּם אֵינוֹ רָאוּי לְכָבוֹד אוֹ לְאֵמוּן שֶׁנִּתָּן לְמִי שֶׁנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ בִּזְכֻיּוֹתָיו?

כה״ע ר״ת כְּתַב־הָעֵת.

כה״ק ר״ת כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ.

כה״ר ר״ת כְּבוֹד הָרַב.

כהר״ר ר״ת כְּבוֹד הָרַב רַבִּי.

כה״ת ר״ת כְּבוֹד הַתּוֹרָה.

כּוֹ, רְאֵה כֹּה.

כו׳ קיצור מן כּוּלֵּהּ.

כּוֹאֵב ת׳ [מן כאב, כָּאַב] חוֹלֶה, סוֹבֵל כְּאֵב גּוּפָנִי אוֹ נַפְשִׁי: ״וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים (אַחֲרֵי הַמִּילָה)״ (בראשית לד כה). ״וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב, יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי״ (תהלים סט ל). ״יַמְר (הַיַּיִן) וְכָל מָרֵי נְפָשִׁים יֶעֱרַב לָהֶם וְרִישָׁם כּוֹאֲבִים יִשְׁכָּחוּ״ (משה אבן־עזרא, דיואן סז). — [כּוֹאֶבֶת, כּוֹאֲבִים, כּוֹאֲבוֹת]

כּוֹב* ז׳ [תרגום יונתן ל״חוֹחַ״ — כּוּבָא, משלי כו ט] אֶחָד מִמִּינֵי הַקּוֹצִים: ״לְמַגָּל כּוֹסַחַת כּוּבִין״ (בראשית רבה מט). — [כּוֹב־, כּוּבִים, כּוּבֵי־]

כּוֹבֵל° ת׳ [מן כבל, כָּבַל] מַגְבִּיל אֶת חֹפֶשׁ־הַפְּעֻלָּה, מְחַיֵּב לְשִׁתּוּף וְתֵאוּם הֲדָדִי: נִקְבַּע הֶסְדֵּר כּוֹבֵל בֵּין שָׁלֹשׁ הַחֲבָרוֹת הַמִּסְחָרִיּוֹת. — [כּוֹבֶלֶת, כּוֹבְלִים, ־לוֹת]

כּוֹבֶלֶת* (שבת ו ג), תַּכְשִׁיט שֶׁל נָשִׁים — ראה כּוֹכֶלֶת.

כּוֹבֵס ז׳ [מן כבס, כָּבַס; במקרא רק בשם מקום: ״שְׂדֵה כוֹבֵס״, ישעיה ז ג] אֻמָּן בִּכְבִיסַת בְּגָדִים: ״שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין כְּלֵי לָבָן לְכוֹבֵס נָכְרִי שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לַשַּׁבָּת״ (שבת א ט). ״הַחַיָּטִים הַסַּפָּרִים וְהַכּוֹבְסִין״ (פסחים ד ו). ״כּוֹבֶסֶת חֲשׂוּפָה מְנַפֶּצֶת כְּבָסִים״ (ביאליק, זוהר). — [כּוֹבֶסֶת, כּוֹבְסִים, כּוֹבְסוֹת]

כּוֹבַע ז׳ [גם קוֹבַע; אולי קרוב אל גבע, מִגְבַּעַת; סורית: קוּבְעָא; יש סוברים כי המקור חיתי: kupahi] 1*. כִּסּוּי לָרֹאשׁ הֶעָשׂוּי לֶבֶד, אָרִיג, קַשׁ וְעוֹד: ״הַכֵּלִים מֻתָּרִין... וּבְכוֹבַע שֶׁל רֹאשׁ״ (שמחות ז). 2 [בימי־קדם] כִּסּוּי־רֹאשׁ לְאִישׁ־מִלְחָמָה, קַסְדָּה: ״עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה... וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים, מִרְקוּ הָרְמָחִים, לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנֹת״ (ירמיה מו ג—ד). 3°. כִּנּוּי [שאול מיידיש] לְגוּשׁ אוֹ לַעֲרֵמָה בְּצוּרַת כּוֹבַע חָרוּטִי: ״מֵאָה בֵּיצִים, כּוֹבַע סֻכָּר בְּנֵרְתִּיקוֹ הַכָּחֹל״ (ביאליק, החצוצרה א). — [כּוֹבַע־, כּוֹבָעִים, כּוֹבְעֵי־]

— כּוֹבַע־גֶּרֶב°, כִּנּוּי לְכִסּוּי־רֹאשׁ סָרוּג בְּתַבְנִית גֶּרֶב שֶׁשּׁוּלָיו מְקֻפָּלִים (הָיָה רוֹוֵחַ בֵּין חַיָּלֵי מִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר בְּיִשְׂרָאֵל): ״פָּתַח וְאָמַר מִתּוֹךְ שֶׁשָּׁמַט כּוֹבַע־הַגֶּרֶב שֶׁלּוֹ לִמְחוֹת זֵעָתוֹ״ (יזהר, צקלג 592).

— כּוֹבַע־דַּרְבָּן°, כִּנּוּי לְמִגְבַּעַת רְחָבַת־שׁוּלַיִם אוֹ לְמִצְנֶפֶת שְׂעִירָה שֶׁהָרַבָּנִים נָהֲגוּ לַחֲבֹשׁ לְרֹאשָׁם: ״נָתַן בְּרֹאשִׁי כִּפָּה שֶׁל מֶשִׁי, וְעַל הַכִּפָּה כּוֹבַע־דַּרְבָּן״ (מנדלי מו״ס, שמח). ״מִזְּנַב הַחֲזִיר אֵין כּוֹבַע־דַּרְבָּן נַעֲשֶׂה לְעוֹלָם״ (שם, רמד).

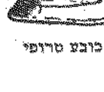
כובע טרופי

— כּוֹבַע טְרוֹפִּי°, כּוֹבַע רְחַב־שׁוּלַיִם, עָשׂוּי שַׁעַם, קַשׁ אוֹ נְיָר, שֶׁחוֹבְשִׁים בְּאַרְצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת לְמָגֵן מִקַּרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֲטוֹת.

— כּוֹבַע־נְחֹשֶׁת (שמואל א יז ה), כּוֹבַע־פְּלָדָה°, קַסְדָּה, כּוֹבַע עָשׂוּי מַתֶּכֶת שֶׁחוֹבְשִׁים לְרֹאשָׁם אַנְשֵׁי־צָבָא בִּפְעֻלּוֹת קְרָב, כַּבָּאִים בַּעֲבוֹדָתָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם — לְהַגָּנַת רֹאשָׁם מִפְּגִיעָה.

כובע של לוחם בימי קדם — כובע של כבאי — כובע צבאי (קסדה)

— שִׁפּוּי־כּוֹבַע* (חולין יח.), פִּקַּת־הַגַּרְגֶּרֶת, כִּנּוּי לְחַסְחוּס הַתְּרִיס (Cartilago thyreoidea), הַחַסְחוּס הַכָּפוּל בִּקְנֵה הַגָּרוֹן הַמְחֻבָּר בְּמֵיתָרִים לָעֶצֶם שֶׁהַלָּשׁוֹן תְּלוּיָה בָּהּ, הוּא הַנִּקְרָא גַּם ״תַּפּוּחַ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן״, וְאֵצֶל אָדָם רָזֶה הוּא נִרְאֶה וּבוֹלֵט כְּלַפֵּי חוּץ.

— עַל רֹאשׁ הַגַּנָּב בּוֹעֵר הַכּוֹבַע°, הָעוֹבֵר עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה רָגִישׁ מְאוֹד לְכָל תְּגוּבָה כְּלַפָּיו שֶׁמָּא נִגְלְתָה עֲבֵרָתוֹ [משל שאול מלועזית על־יסוד המעשה באותו גנב שהובא עם אחרים לזיהוי לפני מנחש, ומשנשתררה דממה הכריז המנחש: ״כובעו של הגנב בוער!״ מיד נרתע הגנב ותפס את כובעו בידו — וכך נתפס]

כּוֹבָעָה* נ׳ [מן כּוֹבַע] כִּנּוּי לָעֳמָרִים שֶׁל אֲלֻמּוֹת הַמְּסֻדָּרִים בְּצוּרַת כּוֹבַע — בְּעִגּוּל (פאה ה ח). — [כּוֹבַעַת־, כּוֹבָעוֹת, כּוֹבְעוֹת־]

כּוֹבָעוֹן° ז׳ [מן כּוֹבַע] כּוֹבַע קָטָן. — [כּוֹבְעוֹן־, כּוֹבְעוֹנִים, ־נֵי־]

כּוֹבָעִית° נ׳ [מן כּוֹבַע] 1. כּוֹבַע קָטָן, כֻּמְתָּה, כִּפָּה: ״הוּא מְנַגֵּב מִפַּעַם לְפַעַם אֶת עֵינָיו בְּכוֹבָעִיתוֹ״ (קבק, בצל 240). 2. כּוֹבַע־אָרִיג בַּעַל כִּפָּה נְמוּכָה וּמִצְחָה (״קַסְקֶט״). — [כּוֹבָעִית־, ־בָעִיּוֹת, ־וֹת־]

כּוֹבָעָן°, כּוֹבְעָנִי° ז׳ [מן כּוֹבַע] 1. אֻמָּן לַעֲשִׂיַּת כּוֹבָעִים, בַּעַל בֵּית־מְלָאכָה לְכוֹבָעִים, לְמִגְבָּעוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״לֹא כְּכוֹבְעָנִי זֶה שֶׁעוֹשֶׂה כּוֹבָעִים לְכָל אָדָם, וְאֵין אָדָם מֵרִים כּוֹבָעוֹ לִכְבוֹדוֹ״ (עגנון, תמול 120). 2°. מוֹכֵר כּוֹבָעִים. — [כּוֹבְעַן־, כּוֹבְעָנִים, כּוֹבְעָנֵי־]

כּוֹבְעָנִיָּה° נ׳ [מן כּוֹבְעָנִי] בֵּית־מְלָאכָה אוֹ בֵּית־מִסְחָר לְכוֹבָעִים, לְמִגְבָּעוֹת וְכַד׳ (זכאי, קצרות 401). — [כּוֹבְעָנִיַּת־, ־נִיּוֹת]

כּוֹבֵשׁ° ת׳ [מן כבש, כָּבַשׁ] הַלּוֹכֵד אֲרָצוֹת וּמִשְׁתַּלֵּט עֲלֵיהֶן: וִילְיָם הַכּוֹבֵשׁ מֶלֶךְ אַנְגְּלִיָּה. — [כּוֹבֶשֶׁת, כּוֹבְשִׁים, ־שׁוֹת]

— כּוֹבֵשׁ לְבָבוֹת°, רוֹכֵשׁ יְדִידוּת אוֹ הַעֲרָצָה שֶׁל אֲחֵרִים, מַקְסִים, מַשְׁפִּיעַ מְאֹד עַל אֲחֵרִים: ״לֹא נִחַנְתִּי בְּטֶבַע שֶׁל כּוֹבֵשׁ לְבָבוֹת״ (ויסלבסקי, תר״מרד 122).

— שֵׂכֶל כּוֹבֵשׁ∴, הַכֹּחַ לִכְבֹּשׁ אֶת הַיֵּצֶר, הַגִּיּוֹן הַמִּשְׁתַּלֵּט עַל הָרֶגֶשׁ: ״דֶּרֶךְ חַיִּים הוֹדַעְתַּנִי, וְחִנַּנְתַּנִי שֵׂכֶל כּוֹבֵשׁ״ (יהודה הלוי, ח 336).

כּוֹבְשָׁן° ז׳ [מן כּוֹבֵשׁ] מִי שֶׁהִרְבָּה בִּכְבוּשִׁים, מִי שֶׁכָּבַשׁ הַרְבֵּה. — [כּוֹבְשַׁן־, כּוֹבְשָׁנִים, כּוֹבְשָׁנֵי־]

כּוֹבְשָׁנוּת° נ׳ [מן כּוֹבְשָׁן] הַשְּׁאִיפָה לִכְבֹּשׁ עָרִים וַאֲרָצוֹת וּלְהִשְׁתַּלֵּט עֲלֵיהֶן: מִלְחָמָה נֶגֶד הַכּוֹבְשָׁנוּת הָאַכְזָרִית. — [כּוֹבְשָׁנוּת־]

כּוֹבְשָׁנִי° ת׳ [מן כּוֹבְשָׁן] שֶׁבְּכֹחוֹ לִכְבֹּשׁ וּלְהִשְׁתַּלֵּט, שְׁתַלְּטָנִי: ״אִשָּׁה מְסֻכֶּנֶת אַתְּ, כּוֹבְשָׁנִית, מַלְכוּתִית״ (ארד, ביתו 113). ״תְּנוּעָה צְעִירָה, חֲדָשָׁנִית וְכוֹבְשָׁנִית״ (ויסלבסקי, יהודים 181). ״אָהָה, מִלִּים יְהוּדִיּוֹת, כּוֹבְשָׁנִיּוֹת, יְפוֹת־הַקֶּצֶב״ (מלצר, נהרות 264). — [כּוֹבְשָׁנִית, כּוֹבְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

כוה [אכדית: ku'u; ארמית: כְּוָא; ערבית: כַּוָה]

~ פע' **כָּוָה** * פ"י צרב באש, גרם שיגע דבר לוהט או נוזל רותח בעור הבשר: "כּוָאוֹ בשפוד או במסמר (מלבנים)" (בבא קמא ח א). "התולש סימני טמאה והכווה את המחיה" (נגעים ז ד). "מקום זה שהכוהו שם ושברו את רגלו וכוו את עורו והרבו פצעיו" (שלום-עליכם, תברבר י). [ובהשאלה:] "וכמעט יכווהו ניצוצי תוכחתי וישכוהו צפעוני אמרתי" (חריזי, תח' איתיאל 126). "רעיון אחד קשה... מסבך כקוצים, כווה כרצפה" (יהודה שטינברג, רכב). כויתי את לשוני במרק החם. — [לכוות את־, כוה, יכוה]

~ נפ' **נִכְוָה** 1, נצרב עורו על־ידי אש או נוזל רותח וכו': "כי־תלך במו־אש, לא תכוה" (ישעיה מג ב). "שולח שמש ידליק הרים... ומנורה תכוה עין" (בן-סירא מג ה). "עד שיהא נותן ידו (לתוכה) והיא נכוית" (ירושלמי שבת ו ב). "ואני נרעד ונבהל כמי שנכוה ברותחין" (מנדלי מו"ס, קב). 2* [בהשאלה] נפגע, נכשל: "כל אימת שהוא נכוה מבדיקת־עין יתרה" (ביאליק, מעוות לא יוכל). "נכוה ר' ישעיה מדבריו והתחילו פניו משתנים" (הזז, צל 21). לא אוסיף לטפל בענין לאחר שנכויתי בו פעם. [ראה עוד הניבים התלמודיים להלן] — [להכוות, נכוה, יכוה]

~ פע' **כִּוָּה** * פ"י צרב באש, העביר מתכת מלבנת על מכה או נשיכה וכו' לשם חטוי ורפוי: "משל לחמורה שהיתה חולה... וכוה אותה" (במדבר רבה ט). [ובהשאלה:] "בת־היאור פה לקטה פרחים, ובפרגים כותה יד" (שניאור, שירים לז). — [לכוות, מכוה, יכוה]

~ הפ' **הִכְוָה** * פ"י כוה, צרב באש או ברותחים: "הכוות כל סרבנים" (פיוטים, סידור 740). "וכמו הכוהו מי במלבן" (ארד, ביתו 60). [ובהשאלה:] "תמה הוא שהעלבון הכוה את הלב" (הלקין, משבר 313). "הימים ההם הם ביחוד אשר נגעו על הויתי ברצפת אשם והכווני במכוה הגורל הישראלי" (למדן, במעלה קכו). — [להכוות, מכוה, י־]

— **נכוה בגחלתו של־** *, נפגע מקפדנותו, ספג ממנו נזיפה: "והוי זהיר בגחלתן (של חכמים) שלא תכוה" (אבות ב י). "למה ישגה באהבה... וסופו שיהא נכוה בגחלתה" (מנדלי מו"ס, קצג). "ומאד מאד היה זהיר מלהתקרב אל התלמידים שבישיבה... כי היה ירא שמא יכוה בגחלתם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים שכא). "היה לבי נוקפני, שמא אכוה בגחלתו" (ברקוביץ, הראשונים קיב).

— **נכוה מחפתו של־** * [על-פי בבא בתרא עה, ושם נכווה ממש ב א ש שבחופת חברו הצדיק], נפגע על־ידי שהתקנא בכבוד חברו: "כדרך שמפליגים בשבחם של ראשונים, שאין אתה נכוה מחפתם" (עגנון, כלה קלה).

— **נכותה אזנו** *, נפגעה אזנו, נצרמה אזנו על־ידי שמיעת דברים בלתי־נעימים: "אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים, מפני שהן (האזנים) נכוות תחלה לאיברים" (כתובות ה:). "האזן נכוית בכל שעה והמח אינו הולם: האיך? לוינסקי־והמנוח!" (ביאליק, המנוח לוינסקי).

— **אינו נכוה אפלו ברותחין** *, אינו מבין אפלו רמז ברור ביותר: "כמדמה הייתי שאתם נכוין בפושרין, ואי אתם נכוין אפלו ברותחין" (ירושלמי ברכות ה ב).

— **הנכוה ברותחים נופח בצוגן** ° (ביאליק, איגרות א רנג), **נכוה בחמין ונזהר בפושרין** ° (בורלא, עקביה 73), מי שנכשל פעם באיזה ענין, חושש לטפל בענינים דומים ואפלו קלים ופשוטים ממנו.

כַּוָּה * נ' [ארמית, דניאל ו יא; ערבית: כַּוָּה] 1 *, חלון קטן, אשנב: "עשאך כוין כוין" (ספרי האזינו קלד.). 2 ° [בצבא] אשנב צר בעמדה צבאית שדרכו צופים ויורים בנשק קל, או אשנב־יריה בטנק: "פתחו כות התצפית" (שמיר, במו 240). "יושבי השריונים... שועים... אליו דרך הכוות והסדקים" (יזהר, צקלג 1094). 3 *, שקע בקיר, גמחה, כוך: "היה חופר בתוך ביתו כוי [כוה] קטנה כמין צנור והיו מכונים אותה כנגד המזרח, שכשתעלה הכוכבת יעמד וישתחוה לה" (פסיקתא רבתי קמג). "פרש ישראל לזוית אחת של הצריף ונטל מתוך כוה שקבועה באותה זוית נר־חלב" (טביב, דרך 167). — [כות־, כוות]

כוהל, ראה כֹּהַל. **כוהן**, ראה כֹּהֵן. **כוהנת**, ראה כֹּהֶנֶת.

כָּוּוּי * ת' [מן כוה, כָּוָה] צרוב, שנכוה באש או ברותחין: "מי גרם לולד שיצא כווי? שנכוית אמו" (ויקרא רבה טו). — [כוויה, כוויים, ־יות]

כִּוּוּי °, **כיווי** ז' [מן כוה, כִּוָּה] צריבה בברזל מלבן. — [כווי־]

כִּוּוּן *, **כיוון** ז' [מן ב. כון, כִּוֵּן] 1 °, מגמה, צד, המקום שאליו נעים או פונים: הספינה הפליגה בכוון מערב. בעברך ברחוב הסתכל בכל הכוונים. 2 *, הטיה, הפניה לצד מסים: "'גן בעדן מקדם'... למה הוא מזכיר שם מלא בנטיעת הגן? שמתחלת בריתה היא צריכה כוון" (בראשית רבה טו). כוון כלי־היריה אל המטרה. כוון מחוגי השעון לשעה הנכונה. — [כוון־, ־נים, ־ני־]

— **בְּכִוּוּן** ° תה"פ [על-פי היידיש] בכונה, מתוך מחשבה־תחלה: "הוריד עצמו בכוון ללשון פשוטה, כדי שיבין אפלו הפשוט שבאנשי שלומו" (עגנון, אלו יד).

— **כוון לדעת פלוני** °, תאום לעמדתו של פלוני.

— **כוון־הלב** °, נתינת־הדעת, רכוז־המחשבה.

— **כוון־השעה** ^, נצול הזמן הנכון, מציאת שעת־הכשר.

כוונה, ראה כַּוָּנָה. **כוונת**, ראה כַּוֶּנֶת.

כִּוּוּץ ^, **כיווץ** ז' [מן כוץ, כִּוֵּץ] 1 °, קמוט, לחיצה של דבר־מה עד שיצטמצם או יתקמט: כווץ הכדור הנפוח על־ידי הוצאת האויר ממנו. כווץ כל גוף על־ידי צנונו. 2 ^, התכווצות שריר או גיד וכיוצא בו: "חלי הכווץ נולד מסתימת הגידים" (מעשה טוביה, בית חדש א ג). "שריחן יפה לחולי העצבים והכווץ" (עגנון, כלה קל). — [כווץ־, כווצים, כווצי־]

כָּוּוּץ ° ת' [מן כוץ, כָּוַץ] מכוץ, מצמצם: "שם הישיש כווץ על משכבו" (אלתרמן, עיר 25). "האם החולה שכובה מכרבלת וכווצה על־יד הפעוטות" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 78). — [כווצה, ־צים, ־צות]

כּוּז * ז' [ארמית: כּוּזָא; ערבית: כוז; אולי קרוב אל א. כוס] 1, כלי־קבול לשמן שהיה בבית־המקדש, כעין קנקן או קיתון: "והכוז דומה לקיתון גדול של זהב" (תמיד ג ו). "כוז של נחשת אדמה כבד־משקל" (טשרניחובסקי, שירים 472). 2 [בטקסט ארמי] מדת־לח ששעורה רביעית הלג (חולין קז.). — [כוז־, כוזים, כוזי־]

כּוֹזֵב ת׳ [מן כזב, כָּזַב] 1. מְשַׁקֵּר, שֶׁאֵין אֵמוּן בּוֹ, מַתְעֶה, מַשְׁלֶה: ״אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי: כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב״ (תהלים קטז יא). ״שֶׁהוּא רוֹמֵז לָאֱמוּנָה כּוֹזֶבֶת״ (המאירי ליומא א יג). ״פִּקֵּחַ וְעָרוּם, גַּם חוֹנֵף וְכוֹזֵב״ (בורלא, עקביה 150). 2. מְסַלֵּף, מְזַיֵּף: ״לְאַט נִפְרַד מִגַּג־הָעִיר גְּוַן כּוֹזֵב שֶׁל שִׁיר־הַלֶּכֶת״ (גולדברג, מוקדם 59). ״הַגָּיוֹן מְפַלְפֵּל כּוֹזֵב״ (אבינרי, יד 121). — [כּוֹזֶבֶת, כּוֹזְבִים, כּוֹזְבוֹת]

כוז״ו במוכס״ז כוז״ו, צֵרוּף מְסֻוֶּה שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת ״יהוה אלהינו יהוה״—עַל־יְדֵי כְּתִיבַת הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה בְּסֵדֶר הָא״ב אַחֲרֵי הָאוֹת הַמְּקוֹרִית (כ׳ בִּמְקוֹם י׳, ו׳ בִּמְקוֹם ה׳ וְכוּ׳). צֵרוּף זֶה יֵשׁ שֶׁכּוֹתְבִים בִּמְזוּזוֹת וּבְקָמֵעוֹת בִּמְקוֹם שֵׁם ה׳ לִסְגֻלָּה (ספר מצוות גדול, מ״ע כב).

כּוּזָרִי ה״ו בֶּן עַם מִגֶּזַע טָטָרִי שֶׁיָּשַׁב עַל גְּדוֹת הַוּוֹלְגָּה וּבְעַרְבוֹת הַיָּם הַכַּסְפִּי. בַּמֵּאָה ה־8 לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת הִתְיַהֲדוּ הַכּוּזָרִים וְיִסְּדוּ מְדִינָה יְהוּדִית, שֶׁבָּאָה בִּקְשָׁרִים עִם חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת. בְּאֶמְצַע הַמֵּאָה הָ־10 הֻכּוּ הַכּוּזָרִים עַל־יְדֵי אֶחָד מִנְּסִיכֵי רוּסְיָה, וּבְרֹבוֹת הַיָּמִים הִתְבּוֹלְלוּ וְנֶעֶלְמוּ. — [כּוּזָרִים]

— **סֵפֶר הַכּוּזָרִי**, שֵׁם חִבּוּרוֹ הַפִּילוֹסוֹפִי הַגָּדוֹל שֶׁל רַ׳ יְהוּדָה הַלֵּוִי, הַדָּן בַּיַּחַס שֶׁבֵּין הָאֱמוּנָה לַפִּילוֹסוֹפְיָה, בְּתוֹרַת יִשְׂרָאֵל וּבִגְדֻלַּת יִשְׂרָאֵל. הַסֵּפֶר נִכְתַּב עֲרָבִית בְּעֵרֶךְ בִּשְׁנַת 1140 וְנִקְרָא ״הַכּוּזָרִי״ עַל־שׁוּם צוּרָתוֹ הַסִּפְרוּתִית: וִכּוּחַ בֵּין מֶלֶךְ הַכּוּזָרִים וּבֵין ״הֶחָבֵר״ (הֶחָכָם הַיְּהוּדִי). הַסֵּפֶר נִתְפַּרְסֵם בְּיִשְׂרָאֵל בְּיִחוּד בְּתַרְגּוּמוֹ שֶׁל ר׳ יְהוּדָה אִבְּן־תִּבּוֹן.

כוח, ראה כֹּחַ.

כוח״ט ר״ת כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה.

כוחל, ראה כֹּחַל.

כּוֹי ז׳ [המקור לא הוברר] 1* שֵׁם בַּעַל־חַיִּים מִן הַיּוֹנְקִים, שֶׁנִּזְכָּר בַּתַּלְמוּד, כַּנִּרְאֶה מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה: ״כּוֹי זֶה אֵיל־הַבָּר, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: זֶה הַבָּא מִן הַתַּיִשׁ וּמִן הַצְּבִיָּה... וְלֹא הִכְרִיעוּ בּוֹ חֲכָמִים אִם מִין חַיָּה אִם מִין בְּהֵמָה״ (חולין פ.). 2°. שֵׁם דָּבָר לְמַשֶּׁהוּ בִּלְתִּי־מֻגְדָּר וּבִלְתִּי־בָּרוּר. — [כּוֹיִים]

— כּוֹי פּוֹרֵחַ עַל הַגַּג וּמֵטִיל בֵּיצָה° (מגדלי מו״ס, תכב), מָשָׁל לְדָבָר שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא, עוּרְבָא פָּרַח.

כְּוִי°, כווי ז׳ [מן כוה] צְרִיבָה, כְּוִיָּה: ״כֹּה שׁוֹנֶה הַלַּהַב — וְאֶחָד הַכְּוִי״ (שלונסקי, שירים ב 61). ״צְבִיטוֹת־כְּוִי שֶׁל בַּרְזֶל לוֹהֵט בִּבְשַׂר הֶחָי״ (בר־יוסף, 58 בגי). — [כְּוִי־, כְּוָיו]

כְּוִיָּה, כוויה נ׳ [מן כוה, כָּוָה] פֶּצַע־צָרֶבֶת בְּעוֹר הַגּוּף שֶׁנִּגְרַם עַל־יְדֵי נְגִיעָה בָּאֵשׁ אוֹ בְנוֹזְלִים רוֹתְחִים וְכַדּוֹמֶה: ״כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה, פֶּצַע תַּחַת פָּצַע״ (שמות כא כה). — [כְּוִיַּת־, כְּוִיּוֹת]

כְּוִיץ°, כוויץ ת׳ [מן כוץ, כָּוַץ] הַנִּתָּן לְהִתְכַּוֵּץ, הַמִּתְכַּוֵּץ בְּנָקֵל: אָרִיג זֶה כָּוִיץ — הוּא מִתְכַּוֵּץ בִּכְבִיסָה. — [כְּוִיצָה, כְּוִיצִים, כְּוִיצוֹת]

כְּוִיצָה, כוויצה נ׳ [מן כוץ, כָּוַץ] (קאנון ד ב). כִּוּוּץ, קִמּוּט, הִתְכַּוְּצוּת, הִצְטַמְּקוּת וְהִצְטַמְצְמוּת: כְּוִיצַת הַמֵּעַיִם. כְּוִיצַת הַשְּׁרִירִים. כְּוִיצַת הַכַּדּוּרֶגֶל שֶׁהוּצָא מִמֶּנּוּ הָאֲוִיר. ״הֵשִׁיק הָרוֹפֵא אֶצְבָּעוֹ לִמְקוֹם הַכְּוִיצָה (שֶׁל אֶצְבְּעוֹתֶיהָ)״ (שלונסקי, תר׳ טיל 180). ״הָיוּ אֶחָיו הַקְּטַנִּים... מְכֻוָּצִים בְּפִנָּתָם וּרְדוּמִים בְּבִגְדֵיהֶם; נַעֲמָה... אֵין נוֹתֶנֶת דַּעְתָּהּ כְּלָל בְּאוֹתָהּ כְּוִיצָה שֶׁל זַאֲטוּטֶיהָ״ (סביב, כערער 318). — [כְּוִיצַת־]

כְּוִיצוּת°, כוויצות נ׳ [מן כָּוִיץ] הֵעָשׂוּת אוֹ הֱיוֹת כָּוִיץ, נוֹחוּת לְהִתְכַּוֵּץ: כְּוִיצוּת הַבַּד לְאַחַר הַכְּבִיסָה. — [כְּוִיצוּת־]

כּוּךְ* ז׳ [ארמית: כּוּכָא; ממקור פרסי; ערבית: כוח׳ בקתה] 1*. תָּא חָצוּב בְּסֶלַע אוֹ חָפוּר בָּאֲדָמָה. בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ טוֹמְנִים בְּתוֹךְ כּוּכִים אֶת גּוּפוֹת הַמֵּתִים: ״אֵין חוֹפְרִין כּוּכִין וּקְבָרוֹת בַּמּוֹעֵד״ (מועד קטן א ו). מְעָרוֹת שֶׁל כּוּכִים נִמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, בְּבֵית־שְׁעָרִים וְעוֹד. 2°. שֶׁקַע, מִגְרָע בְּקִיר, גֻּמְחָה: ״וַתִּפֹּל... אֶל אַחַד הַכּוּכִים אֲשֶׁר בַּקִּיר״ (ביאליק, המערה). — [כּוּךְ־, כּוּכִים, כּוּכֵי־]

כּוֹכָב ז׳ [אוגריתית: כבכב; אכדית: kakkabu; ארמית: כּוֹכְבָא; ערבית: כַּוְכַּב] 1. כָּל גּוּף שְׁמֵימִי הַנִּרְאֶה כִּנְקֻדַּת־אוֹר בִּשְׁמֵי הַלַּיְלָה: ״נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם, חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה״ (ירמיה לא לד). ״הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים, אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם״ (בראשית טו ה). כּוֹכְבֵי־לֶכֶת. כּוֹכְבֵי־שֶׁבֶת וְכוּ׳ [ראה להלן]. 2 [באסטרונומיה] כַּדּוּר שֶׁל גַּז בַּעַל טֶמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה הַזּוֹהֵר בְּאוֹר עַצְמִי; נִקְרָא גַּם ״כּוֹכַב־שֶׁבֶת״ [ראה להלן]. 3* (ספר יצירה ד ד). כִּנּוּי לְכוֹכַב־הַלֶּכֶת מֶרְקוּר, הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר אֶל הַשֶּׁמֶשׁ; מְכֻנֶּה גַּם ״כּוֹכַב־חַמָּה״. 3°. סִימָן מְקֻבָּל בִּסְפָרִים בְּצוּרַת נְקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יוֹצְאוֹת קְרָנַיִם קְטַנּוֹת(*) לְצִיּוּן הֶעָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 5° [בעולם הקולנוע, הספורט וכו׳, על־פי הרווח בלועזית] כִּנּוּי לְמִי שֶׁזָּכָה לְפִרְסוּם וּלְהַצְלָחָה רַבָּה בְּמִשְׂחָקוֹ, בְּכִשְׁרוֹנוֹתָיו וְכוּ׳: כּוֹכְבֵי הַקּוֹלְנוֹעַ וְהַבִּדּוּר. כּוֹכְבֵי טֶלֶוִיזְיָה. 5°. שֵׁם צֶמַח־בַּר קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, הַגָּדֵל בָּאָרֶץ בְּאֵזוֹרִים מִדְבָּרִיִּים (Asteriscus). עִם הַבְשָׁלַת פֵּרוֹתָיו נִסְגֶּרֶת קַרְקַפְתּוֹ וְהִיא מְסַוֶּרֶת אֶת זַרְעֶיהָ. — [כּוֹכַב־, כּוֹכָבִים, כּוֹכְבֵי־]

כוכב (s)

— **כּוֹכַב־חַמָּה***. 1°. שְׁמוֹ שֶׁל כּוֹכַב־הַלֶּכֶת מֶרְקוּר, הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר לַשֶּׁמֶשׁ. 2*. כִּנּוּי לַשֶּׁמֶשׁ (בראשית רבה י).

— **כּוֹכַב־לֶכֶת** (אברהם אבן־עזרא, צחות), גּוּף שְׁמֵימִי הַמַּקִּיף אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַמֵּאִיר בְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַמֻּחְזָר, פְּלָנֶטָה. בְּמַעֲרֶכֶת־הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁלָּנוּ יְדוּעִים תִּשְׁעָה כּוֹכְבֵי־לֶכֶת גְּדוֹלִים, אֶחָד מֵהֶם הוּא כַּדּוּר־הָאָרֶץ. נוֹסָף עַל כָּךְ מַקִּיפִים אֶת הַשֶּׁמֶשׁ עֲשָׂרוֹת אֲלָפִים שֶׁל כּוֹכְבֵי־לֶכֶת קְטַנִּים, הַמְכֻנִּים ״פְּלָנֶטוֹאִידִים״ אוֹ ״אַסְטֵרוֹאִידִים״.

— **כּוֹכָב נוֹפֵל°**. כִּנּוּי עֲמָמִי לַמֶּטֵאוֹר [ראה ערך זה]

— **כּוֹכַב־עֶרֶב°**, **כּוֹכַב־נֶשֶׁף** (על־פי איוב ג ט), כִּנּוּי לְכוֹכַב־הַלֶּכֶת נֹגַהּ, כְּשֶׁהוּא נִמְצָא מִמִּזְרַח לַשֶּׁמֶשׁ וּמוֹפִיעַ בַּמַּעֲרָב אַחֲרֵי שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ לִפְנֵי כָּל יֶתֶר הַכּוֹכָבִים, בְּרֵאשִׁית דִּמְדּוּמֵי הָעֶרֶב.

— **כּוֹכַב־שַׁחַר°**, כִּנּוּי לְכוֹכַב־הַלֶּכֶת נֹגַהּ כְּשֶׁהוּא נִמְצָא מִמַּעֲרַב לַשֶּׁמֶשׁ וְעוֹלֶה לְפָנֶיהָ; אֶפְשָׁר לִרְאוֹתוֹ אָז בְּדִמְדּוּמֵי הַבֹּקֶר עַד סָמוּךְ לִזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, כְּשֶׁכָּל יֶתֶר הַכּוֹכָבִים כְּבָר נֶעֶלְמוּ מֵרְאִיָּתֵנוּ.

— **כּוֹכָב עוֹלֶה°**, כִּנּוּי לְמִי שֶׁעוֹלֶה וּמַצְלִיחַ בִּתְחוּם מְסֻיָּם: ״כָּל אֶחָד רָאָה בִּי כּוֹכָב עוֹלֶה בִּשְׁמֵי הַתּוֹרָה, דָּגוּל מִמְּאוֹת הַיְלָדִים בָּעֲיָרָה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 221).

— כּוֹכַב־הַצָּפוֹן °, כּוֹכַב־הַקֹּטֶב °, כּוֹכַב־הַצִּיר ° (Polaris), שֵׁם הַכּוֹכָב הַמַּזְהִיר בְּיוֹתֵר בִּקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים "דֻּבָּה קְטַנָּה" הַמְּרֻחָק כְּ־1° מִנְּקֻדַּת הַקֹּטֶב הַשְּׁמֵימִי. כּוֹכַב־הַצָּפוֹן מְשַׁמֵּשׁ לִקְבִיעַת כִּוּוּן הַצָּפוֹן וּשְׁאָר רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם [ראה התרשים ליד הערך "דֻּבָּה קְטַנָּה"]

— כּוֹכַב־שָׁבִיט* [על־פי הארמית: "כוכבא דשביט", ברכות נח:], כּוֹכַב־שֶׁבֶט °, קוֹמֵטָה, גּוּף שְׁמֵימִי בַּעַל גַּרְעִין דְּמוּי כּוֹכָב, מְעֻטֶּפֶת גַּזִּית־עַרְפִלִּית וְעַל־פִּי־רֹב בַּעַל "זָנָב" שֶׁל אוֹר, בְּהִתְקָרְבוֹ לַשֶּׁמֶשׁ. כּוֹכְבֵי־שָׁבִיט מַקִּיפִים אֶת הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הָרֹב בְּמַסְלוּלִים אֶלִּפְּטִיִּים מְאֻרָכִּים מְאֹד.

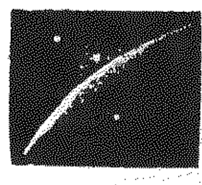
כוכב־שביט

— כּוֹכַב־שֶׁבֶת *, גּוּף שְׁמֵימִי, שֶׁלְּפִי דַּעַת הָאַסְטְרוֹנוֹמִים בִּימֵי־קֶדֶם אֵינוֹ מְשַׁנֶּה אֶת מְקוֹמוֹ בַּשָּׁמַיִם, לְהַבְדִּיל מִן "כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת" הַנָּעִים. כּוֹכַב־שֶׁבֶת נִרְאֶה כְּקָבוּעַ בַּשָּׁמַיִם וְהוּא מִשְׁתַּתֵּף רַק בִּתְנוּעַת כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם הַיּוֹמִית (הַמְדֻמָּה!). לְמַעֲשֶׂה יֵשׁ לְכָל כּוֹכַב־שֶׁבֶת תְּנוּעָה הַמִּתְגַּלֵּית רַק בְּעֶזְרַת מַכְשִׁירֵי הַתַּצְפִּית הַמּוֹדֶרְנִיִּים אוֹ בְּתַצְפִּיּוֹת בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפוֹת אֲרֻכּוֹת מְאֹד. בְּסִפְרוּת הָאַסְטְרוֹנוֹמְיָה סְתָם "כּוֹכָב" הוּא כּוֹכַב־שֶׁבֶת.

— כּוֹכְבֵי־חַמָּה*, כִּנּוּי לְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ, זַהֲרוּרֵי הַחַמָּה: "אֵין כּוֹכְבֵי־חַמָּה נִרְאִין מִתּוֹכָהּ (מִתּוֹךְ הַסֻּכָּה) – בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין" (סוכה כב:).

— כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, מָשָׁל לִדְבָרִים הַמְּצוּיִים בְּמִסְפָּר רַב בְּיוֹתֵר, אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב: "וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם" (בראשית כב יז).

— בְּלִי כּוֹכָב *, בְּלִי מַזָּל, בְּלִי הַצְלָחָה בַּחַיִּים: "אוֹיָה לְאִישׁ עָנִי, נוֹלַד בְּלִי כוֹכָב" (אברהם אבן־עזרא, א 10).

— בַּעַל־כּוֹכָב °, בַּר־מַזָּל, מַצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו.

— חוֹזֶה בַּכּוֹכָבִים, אַצְטְרוֹלוֹג, אִיצְטַגְנִין, מְנַחֵשׁ עֲתִידוֹת לְפִי הִתְבּוֹנְנוּת בְּשִׁנּוּיֵי מַצָּבָם שֶׁל כּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם: "הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ" (ישעיה מז יג).

— מִצְפֵּה־כּוֹכָבִים °, אוֹבְּסֶרְוָטוֹרְיָה, מָקוֹם שֶׁקְּבוּעִים בּוֹ טֶלֶסְקוֹפִּים גְּדוֹלִים וּמִתְקָנִים אֲחֵרִים לְהִתְבּוֹנְנוּת וּלְתַצְפִּיּוֹת בְּתוֹפָעוֹת־הַשָּׁמַיִם.

— עוֹבֵד כּוֹכָבִים* (סנהדרין נט.), עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת* (זבחים מז), [בראשי־תיבות: עַכּוּ"ם] כִּנּוּיִים לְנָכְרִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהַכָּרַת אֱלֹהִים וְהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה לִצְבָא־הַשָּׁמַיִם.

— צֵאת הַכּוֹכָבִים, תְּחִלַּת הַלַּיְלָה, הַזְּמַן שֶׁנִּרְאִים בּוֹ נִצְנוּצִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל הַכּוֹכָבִים בַּשָּׁמַיִם: "וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בַּמְּלָאכָה, וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים" (נחמיה ד טו).

— דָּרַךְ כּוֹכָב מִן־, הוֹפִיעַ כֹּחַ חָדָשׁ: "דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב" (במדבר כד יז).

— כּוֹכַב־יָם ° ז' בַּעַל־חַיִּים הַשּׁוֹכֵן עַל קַרְקַע־הַיָּם. דְּמוּתוֹ כְּכוֹכָב (Asteroidea). גּוּפוֹ הַפָּחוּס עָשׂוּי בְּמֶרְכָּזוֹ בְּצוּרַת דִּיסְקוּס וּמִמֶּנּוּ יוֹצְאוֹת חָמֵשׁ זְרוֹעוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת לַהֲלִיכָה אִטִּית וְגַם מְסַיְּעוֹת לְהַחֲזָקַת הַטֶּרֶף. הַפֶּה מָצוּי בְּצִדּוֹ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַדִּיסְקוּס וּפִי־הַטַּבַּעַת – בָּעֶלְיוֹן. כּוֹכַב־הַיָּם נִזּוֹן בְּבַעֲלֵי־חַיִּים הַהוֹלְכִים לְאִטָּם, כְּגוֹן סַרְטָנִים וְרַכִּיכוֹת. בַּיָּמָּה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְצוּיִים סוּגִים אֲחָדִים שֶׁל כּוֹכְבֵי־הַיָּם.

כוכב־ים (1/20)

כּוֹכָבוֹן ° ז' [מן כּוֹכָב] 1, כּוֹכָב קָטָן: "אוֹתוֹ כּוֹכָבוֹן נֶחְמָד הַנִּשְׁקָף אֶל מִשְׁכָּבִי מִבַּעַד לְסָרִיגֵי הַתְּרִיס" (שמעוני, בחשאי). 2, סִימָן (*) לְהֶעָרָה בִּסְפָרִים. – [כּוֹכָבוֹן־, כּוֹכָבוֹנִים, כּוֹכָבוֹנֵי־]

כּוֹכָבִי * ת' [מן כּוֹכָב] שֶׁצּוּרַת כּוֹכָב לוֹ, דְּמוּי־כּוֹכָב: "וְהַשִּׁעוּרִים הַכּוֹכָבִיִּים" (כוזרי ה יב). "הַגַּלְגַּל הַכּוֹכָבִי" (רלב"ג, מלחמות ה' ב ד). "סוּפוֹת כּוֹכָבִיּוֹת בִּלְבָבִי" (טשרניחובסקי, שירים). – [כּוֹכָבִית, כּוֹכָבִיִּים, כּוֹכָבִיּוֹת]

— בֵּין־כּוֹכָבִי °, הַמָּצוּי בַּמֶּרְחָב שֶׁבֵּין הַכּוֹכָבִים: חֹמֶר בֵּין־כּוֹכָבִי. גַּז בֵּין־כּוֹכָבִי. אָבָק בֵּין־כּוֹכָבִי.

כוכבית

כּוֹכָבִית ° נ' [מן כּוֹכָב, על־פי השם הלועזי] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּפָּרְנִיִּים (Stellaria), בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים קְטַנִּים; גָּדֵל בְּעִקָּר בִּמְקוֹמוֹת לַחִים וּמוּצָלִים. – [כּוֹכָבִית־, כּוֹכָבִיּוֹת, כּוֹכָבִיּוֹת־]

כּוֹכֶבֶת * נ' [מן כּוֹכָב] 1 *, כִּנּוּי בַּמִּדְרָשׁ לַכּוֹכָב "נֹגַהּ": "שֶׁכְּשֶׁתַּעֲלֶה הַכּוֹכֶבֶת יַעֲמֹד וְיִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ" (פסיקתא רבתי קמג). 2 °, מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים: "עַד גְּלִילַי, עַד בְּרוּנוֹ שִׁכּוֹר הַכּוֹכֶבֶת" (ש' שלום, שירים יג). "הוּא שָׁמַע מַה שָּׁמָּה כּוֹכֶבֶת בְּפִי חֲצוֹת יַרְקַת־הַכָּנָף" (בת־מרים, 81). 3 ° [בלשון־הדיבור, נקבה מן כּוֹכָב 4] כִּנּוּי לְשַׂחְקָנִית מִצְטַיֶּנֶת: כּוֹכְבוֹת־הַקּוֹלְנוֹעַ. – [כּוֹכֶבֶת, כּוֹכָבוֹת, כּוֹכְבוֹת־]

כּוֹכֶלֶת * נ' [נוסח אחר כּוֹבֶלֶת; המקור לא הוברר; יוונית: kochlias] תַּכְשִׁיט שֶׁל נָשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם, שֶׁמֵּשׁ כַּנִּרְאֶה בֵּית־קִבּוּל לִבְשָׂמִים (שבת ו ג, לפי הערוך). – [כּוֹכֶלֶת־, כּוֹכָלוֹת, כּוֹכְלוֹת־]

כול [קרוב אל כלל, כלא; אוגריתית: כל; אכדית: kullu החזיק; ארמית: כל, כיל; ערבית: כָּיַל מדד]

~ פָּע' כָּל פ"י מָדַד, קָבַע אֶת מִדַּת הַנֶּפַח: "מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם... וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ?" (ישעיה מ יב). "וּמָדַדְתָּ וְשָׁקַלְתָּ וְכַלְתָּ וְאָמַדְתָּ" (קליר, סידור 653). "מִי מָנָה... מִי כָל נָהָר כֻּלָּהּ; מָלֵא בַּל יֶחְסַר מֵימָיו" (יהודה הלוי, ג 276). – [לָכוּל אֶת־; כָּל, כָּל, כָּלָה; יָכוּל]

~ הִפ' הֵכִיל פ"י 1, הֶחֱזִיק בְּתוֹכוֹ, הָיָה בּוֹ בֵּית־קִבּוּל לְכַמּוּת מְסֻיֶּמֶת: "וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק... אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל" (מלכים א ז כג–כו). "וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה" (רמב"ם, ביכורים ו טו). הַלִּיטֶר מֵכִיל אֶלֶף סֶנְטִימֶטְרִים מְעֻקָּבִים. הָאוּלָם הָיָה צַר מֵהָכִיל אֶת כָּל הַקָּהָל הָרַב. 2, שָׁמַר בְּתוֹכוֹ, אָצַר: "בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם" (ירמיה ב יג). 3, [בהשאלה] נָשָׂא, סָבַל, עָצַר כֹּחַ לָשֵׂאת: "וְאֶת חֲמַת ה' מָלֵאתִי, נִלְאֵיתִי הָכִיל" (ירמיה ו יא). "כִּי־גָדוֹל יוֹם־ה' וְנוֹרָא מְאֹד, וּמִי יְכִילֶנּוּ?" (יואל ב יא). "וְצַר לוֹ מִכֹּחַ, וְלֹא יָכִיל לֵב אוֹתוֹ" (ביאליק, משירי החורף). – [לְהָכִיל אֶת־; מֵכִיל, יָכִיל]

~ פִּע' כִּיֵּל *, כִּלְכֵּל, – רְאֵה כָּל עֵרֶךְ בִּמְקוֹמוֹ.

~ הפ׳ **הוּכַל** ^, הָחְזַק, נֶאֱצַר: בֶּחָבִית הוּכְלוּ מֵאָה לִיטֶר שֶׁמֶן. – [מוּכָל, יוּכַל]

כּוֹלָב* ז׳ [ארמית: כַּלְבָּא גרזן; ערבית: כַּלָאב קרס] (בראשית רבה לח, הוצ׳ תיאודור), קֶרֶס, וָו: ״הוּא הֵנִיף אֶת הַדֶּלֶת בְּשִׁמוֹ אֶת הָרַתּוּקִית עַל הַכּוֹלָב״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 308). – [כּוֹלַב־, כּוֹלָבִים, כּוֹלְבֵי־]

(כּוֹלֶה)* **וְכוּלֶה**° [ארמית], **וְכֻלּוֹ** – רְאֵה **כֻּלֶּה***.

כּוֹלֵי* [ארמית] – רְאֵה **כֻּלֵּי***.

כולירה, כולירי, כולירינה, ראה **כּוֹלֶרָה, כּוֹלֶרִי, כּוֹלֶרִינָה**.

כּוּלְכִית° נ׳ [על־פי השם הלועזי Culex] אֶחָד מִסּוּגֵי הַיַּתּוּשִׁים הָעוֹקְצִים אָדָם וּבְהֵמָה וּמַעֲבִירִים לְפְרָקִים גַּם מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת. רְאֵה עֵרֶךְ יַתּוּשׁ. – [כּוּלְכִיּוֹת]

א. **כּוֹלֵל** ת׳ [מן א. כלל, כָּלַל] מַקִּיף, אוֹצֵר בְּקִרְבּוֹ הַכֹּל: הַסַּךְ הַכּוֹלֵל שֶׁל הַהוֹצָאוֹת. – [כּוֹלֶלֶת, כּוֹלְלִים, כּוֹלְלוֹת]

– **חָכָם כּוֹלֵל** ^, מְלֻמָּד בַּעַל יְדִיעוֹת מְרֻבּוֹת, אִישׁ־הָאֶשְׁכּוֹלוֹת.

– **מִשְׁפָּט כּוֹלֵל**° [בתחביר] מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נוֹשְׂאִים אֲחָדִים אוֹ נְשׂוּאִים אֲחָדִים, אוֹ חֶלְקֵי־מִשְׁפָּט אֲחֵרִים הַחוֹזְרִים כַּמָּה פְּעָמִים. הַמִּשְׁפָּט: ״הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי״ (בראשית לז ט), הוּא מִשְׁפָּט כּוֹלֵל בֶּן שְׁלֹשָׁה נוֹשְׂאִים. ״וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ, וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה״ (בראשית כה לד) – מִשְׁפָּט כּוֹלֵל בֶּן חֲמִשָּׁה נְשׂוּאִים.

ב. **כּוֹלֵל** ^ ז׳ [מן כלל, כָּלַל] צִבּוּר, עֵדָה, קָהָל; כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִקְבוּצָה שֶׁל יְהוּדִים, בְּיִחוּד מֵאַנְשֵׁי הַיִּשּׁוּב הַיָּשָׁן, יוֹצְאֵי אוֹתָהּ עִיר אוֹ אֶרֶץ, שֶׁהִתְיַשְּׁבוּ בְּרֻבָּם בְּמֶרְכָּז בְּמָקוֹם אֶחָד, כְּגוֹן: כּוֹלֵל וַרְשָׁה, כּוֹלֵל הוּנְגַרְיָה, כּוֹלֵל הָאַשְׁכְּנַזִּים וְעוֹד: ״בָּאוּ אֶצְלוֹ רַב חַכְמֵי הָעִיר וְרָאשֵׁי כּוֹלְלִים, וְכָל מְמֻנֶּה וְרֹאשׁ כּוֹלֵל בִּקֵּשׁ לְמָשְׁכוֹ אֶצְלוֹ״ (עגנון, אלו קצח). ״רַבִּים מֵהֶם שׁוֹכְנִים בְּבָתֵּי הַכּוֹלֵל, בָּתֵּי־שֵׁפֶל כְּכוּכִים אֲפֵלִים, וְכֻלָּם מִתְפַּרְנְסִים בְּדֹחַק גָּדוֹל״ (בורלא, כיסופים 88). – [כּוֹלֵל־, כּוֹלְלִים, כּוֹלְלֵי־ גם כּוֹלְלוֹת]

כּוֹלְלוּת° נ׳ [מן א. כּוֹלֵל] הֱיוֹת כּוֹלֵל וּמַקִּיף: ״וְאַף אֵינוֹ מִתְפָּאֵר וּמִתְהַדֵּר בְּיוֹתֵר בְּכוֹלְלוּת זוֹ, בְּאוּנִיבֶרְסָלִיּוּת שֶׁלּוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 152). – [כּוֹלְלוּת־]

כּוֹלְלוּתִי° ת׳ [מן כּוֹלְלוּת] הַמַּקִּיף הַכֹּל: ״הַתִּקּוּן הַחֶבְרָתִי אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת אֶלָּא כְּלָלִי וְכוֹלְלוּתִי, הַיְנוּ תִּקּוּן הַמַּקִּיף אֶת כָּל סְפִירוֹת הַחַיִּים״ (שטיינמן, במעגל 249). – [כּוֹלְלוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

כּוֹלְלָן° ז׳ [מן א. כּוֹלֵל] מִי שֶׁכּוֹלֵל וּמַקִּיף הַכֹּל: ״אִישׁ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת ... אַחַד הַכּוֹלְלָנִים הַמֻּבְהָקִים בְּדַעַת מִשֶּׁלָּנוּ וּמִשֶּׁלָּהֶם״ (ויסלבסקי, יחידים 206). – [כּוֹלְלָנִים]

כּוֹלְלָנוּת° נ׳ [מן כּוֹלְלָן] 1. הַקָּפַת הַכֹּל, טוֹטָלִיטָרִיּוּת, שְׁלֵמוּת, רְאִיַּת דָּבָר בִּכְלָלוּתוֹ: ״חֹסֶר הָרָצוֹן לְשִׁיטָה, לְכוֹלְלָנוּת, לְבִנְיָן עֲנָקִי שֶׁל כָּל הַדּוֹר הַהוּא״ (ויסלבסקי, על־פי מסה 660). – [כּוֹלְלָנוּת־]

כּוֹלְלָנִי° ת׳ [מן א. כּוֹלֵל] כּוֹלֵל וּמַקִּיף הַרְבֵּה, טוֹטָלִי, גְּלוֹבָּלִי: תָּכְנִית־פְּעֻלָּה כּוֹלְלָנִית. הַשְׁקָפָה כּוֹלְלָנִית. – [כּוֹלְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **בֵּית־סֵפֶר כּוֹלְלָנִי**°, בֵּית־סֵפֶר הַכּוֹלֵל מְגַמּוֹת שׁוֹנוֹת, עִיּוּנִיּוֹת וּמִקְצוֹעִיּוֹת, בְּרָמוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל לִמּוּד – בְּהֶתְאֵם לְסוּגֵי הַתַּלְמִידִים הַלּוֹמְדִים בּוֹ (Comprehensive school).

כּוֹלֶסְטֶרוֹל° [מיוונית chole מרה + stereos מוצק] חֹמֶר שָׁמְנִי לָבָן הַמָּצוּי בְּרִקְמוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַגּוּף. עֹדֶף בְּכוֹלֶסְטֶרוֹל עָלוּל לִגְרֹם לְהִסְתַּיְּדוּת־הָעוֹרְקִים וּלְמַחֲלוֹת־לֵב.

כּוֹלָף* ז׳ [קרוב אל גלף, קלף; והשווה כֵּילָף] מַכְשִׁיר קֵהֶה לְסִתּוּת אֲבָנִים אוֹ לַחֲקִיקָה בָּהֶן (תוספתא כלים בבא בתרא ז ג). – [כּוֹלַף־, כּוֹלְפִים, כּוֹלְפֵי־]

כּוֹלֶרָה° נ׳ [לאטינית: cholera; מיוונית: chole מרה] מַחֲלָה חֲרִיפָה וּמִדַּבֶּקֶת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת עַל־פִּי־רֹב בְּצוּרַת מַגֵּפָה; נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּק (בְּצוּרַת פְּסִיק). סִימָנֶיהָ: שִׁלְשׁוּלִים, הֲקָאוֹת, עֲוִית, הִתְיַבְּשׁוּת רִקְמוֹת הַגּוּף, יְרִידַת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה, תְּמוּתָה כְּלָלִית הַמִּסְתַּיֶּמֶת לְעִתִּים קְרוֹבוֹת בְּמָוֶת. [נכתב גם על־פי־רוב בדמיון צלילים: חוֹלִירַע – חֳלִי־רָע]

כּוֹלֶרִי° ת׳ [לאטינית: cholericus; מיוונית: chole מרה – על־פי חלוקה עתיקה של תכונות בני־אדם, שהן מושפעות, כביכול, מן המרה] רַגְשָׁנִי, נוֹחַ לְהִתְרַגֵּשׁ וּלְהִתְלַהֵב, עֵר וְתוֹסֵס. – [כּוֹלֶרִית, כּוֹלֶרִיִּים, כּוֹלֶרִיּוֹת]

כּוֹלֶרִינָה° נ׳ [cholerine] מַחֲלָה הַדּוֹמָה בְּסִימָנֶיהָ הָעִקָּרִיִּים לְמַחֲלַת הַכּוֹלֶרָה, אַךְ אֵינָהּ חֲרִיפָה כָּמוֹהָ.

כּוּמָז ז׳ [אולי קרוב לערבית: כֻּמְזָה גולה] אֶחָד מִתַּכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם, עָשׂוּי זָהָב אוֹ כֶּסֶף: ״חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז, כָּל־כְּלִי זָהָב״ (שמות לה כב). ״כּוּמָז אָדָם עַל גִּיב זָהָב״ (בן־סירא לב ז). – [כּוּמַז־, כּוּמָזִים, כּוּמְזֵי־]

כּוּמָסָה* נ׳ [אולי מיוונית komys אלומה; ואולי מן כמס אצר] צִבּוּר שֶׁל עֳמָרִים הָעֲרוּכִים בַּעֲרֵמָה גְּבוֹהָה כְּעֵין כִּפָּה (פאה ה ח). – [כּוּמְסַת־, כּוּמְסָאוֹת]

כּוּמְסָנִי° ת׳ [מן כמס, כָּמַס] שֶׁאֵינוֹ גְּלוּי־לֵב, מְסֻגָּר, מַסְתִּיר מַחְשְׁבוֹתָיו מֵאֲחֵרִים: ״לְמִילְדוּתְךָ כּוּמְסָנִי אַתָּה... לְעוֹלָם אֵינְךָ מְסַפֵּר צָרַת לִבְּךָ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 255). – [כּוּמְסָנִית, כּוּמְסָנִיִּים, כּוּמְסָנִיּוֹת]

כומר, ראה **כֹּמֶר**.

כומריה, ראה **כְּמָרְיָה**. **כומתה**, ראה **כֻּמְתָּה**.

א. **כון** [אוגריתית: כון; אכדית: kânu היה חזק; ארמית: כֵּוַן; ערבית: כַּאןַ היה]

~ נפ׳ **נָכוֹן**, 1. הָיָה בָּרוּר וַאֲמִתִּי: ״אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר״ (דברים יג טו). 2. [נכון על־] נִשְׁעַן, נוֹסַד נִתְבַּסֵּס: ״שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם״ (שופטים טז כט). 3. [בהשאלה] הָיָה חָזָק, הִתְקַיֵּם, הָיָה בַּר־קְיָמָא: ״וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו, וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד״ (מלכים א ב יב). ״שְׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד״ (משלי יב יט). 4. הָיָה מְזֻמָּן, הִתְקִין אֶת עַצְמוֹ בְּכָל הַדָּרוּשׁ לְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: ״וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי״ (שמות יט יא). ״נְדָנֵי מְשֻׁלָּשׁ, נְכוֹנָה אֲנִי״ (ביאליק, בין נהר). ״וְעָב אֶל עָב... שׁוֹלֵחַ רֶמֶז בְּרָקִים בְּחִפָּזוֹן: הִכּוֹנָה!״ (ביאליק, הבריכה). ״לְרִיצָה הִכּוֹן!״ (פקודה). – [לְהִכּוֹן־, נָכוֹן, נָכוֹנָה; נָכוֹן, נְכוֹנָה; יִכּוֹן, תִּכּוֹנָּה; הִכּוֹן! הִכּוֹנוּ!]

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תר״ז – תואר וזכר;

~ פע' כונן פ"י 1, הקים, יסד, בסס: "מקדש אדני כוננו ידיך" (שמות טו יז). "כי הוא על־ימים יסדה, ועל־נהרות יכוננה" (תהלים כד ב). 2, כון, קבע דבר־מה במקום הראוי: "כוננו חצם על־יתר" (תהלים יא ב). האמן כונן את מכשירו למען יפעל כראוי. — [לכונן את־, מכונן, יכונן]

~ פע' כונן, 1, הוקם, נוסד: "מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו" (יחזקאל כח יג). "ויָרימו היכל־קדש, המכונן לכבוד עולם" (בן־סירא מט יז). 2, כון, נערך כראוי: "מה' מצעדי־גבר כוננו" (תהלים לז כג). — [מכונן, יכונן]

~ הת' התכונן, הכונן, 1, הוקם, התבסס: "בחכמה יבנה בית, ובתבונה יתכונן" (משלי כד ג). "בצדקה תכונני" (ישעיה נד יד). "תבנה ותכונן עיר סיחון" (במדבר יא כז). 2°, עסק בהכנות, עשה את כל הדרוש לשם מטרה מסימת: התלמידים התכוננו לבחינות הגמר. האיש התכונן לדרך. — [להתכונן, מת־, ית־]

~ הפ' הכין פ"י 1, עשה או הביא דבר־מה מראש, זמן: "הכינו לכם צדה, כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את־הירדן הזה" (יהושע א יא). "ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית" (מלכים א ה לב). "חל מכין (אכל) לשבת וחל מכין ליום־טוב, ואין יום־טוב מכין לשבת ואין שבת מכינה ליום־טוב" (ביצה ב:). "צאו הכינו תפוחי־אדמה" (ביאליק, הקיץ גווע). התלמיד הכין את שעורי הבית. 2°, גרם שיהא נכון, ציד, עשה את כל הדרוש למטרה מסימת: המורה הכין את התלמידים לבחינות־הגמר. 3, כונן, חזק, קומם: "והקימותי את־זרעך... והכינתי את־ממלכתו" (שמואל ב ז יב). 4, כון, יכל: "אמר־נא: שבלת. ויאמר: סבלת, ולא יכין לדבר כן" (שופטים יב ו). 5, בדק אם הוא נכון, ודא: "והיה ביום הששי והכינו את אשר־יביאו, והיה משנה על אשר־ילקטו יום יום" (שמות טז ה). — [להכין את־, מכין, יכין]

~ הפ' הוכן, 1, זמן, נעשה או הובא מראש לשם מטרה מסימת: "סוס מוכן ליום מלחמה" (משלי כא לא). "אין אדם נוגע במוכן לחברו" (יומא לח:). "הכל הוכן לסעדה" (ביאליק, יונה החיים). 2°, ציד בכל הדרוש למטרה מסימת: התלמיד החלש הוכן לבחינות על־ידי מורה פרטי. 3, חזק, בסס, הוקם: "והוכן בחסד כסא" (ישעיה טז ה). — [מוכן, יוכן]

— נכון, ראה ערך נכון.

— כונן אשוריו, סעד ותמך בו, חזקו: "ויקם על־סלע רגלי, כונן אשרי" (תהלים מ ג).

— הכין לבו ל־, נתן דעתו על־, רכז את כל מחשבתו ב־: "כי עזרא הכין לבבו לדרש את־תורת ה'" (עזרא ז י).

— הכין צעדו, קבע את דרכו, כון את מעשיו: "לב אדם יחשב דרכו, וה' יכין צעדו" (משלי טז ט).

— הכן תה"פ 1, באפן איתן, באפן יציב וחזק: "ויעמדו הכהנים... בתוך הירדן הכן" (יהושע ג יז). 2°, דרוך ומזמן, נכון לפעל: הצבא עמד הכן לקרב. המשטרה קבלה פקדת הכן.

— תבנה ותכונן [שאול מן במדבר כא כז], דבור־ברכה שמוסיפים לשמה של עיר קדושה העומדת בחרבנה, או שעדין לא נבנתה בשלמותה: ירושלים תבנה ותכונן [נכתב בראשי־תבות: ת"ו]

— אספה מכוננת°, אספת־יסוד; כנוס של באי־כח צבור, חברה וכדומה לשם קביעת יסודותיו של מוסד חדש.

— חי מן המוכן°, 1, נזון מאשר הכין לו בימים שעברו, או ממה שירש מאבותיו. 2, סמוך על שלחן אחרים ואינו טורח לפרנסתו.

ב. כון [מן א. כון, בהשפעת הארמית: כַּוֵּן]

~ פע' כון*, 1, פ"י הפנה, הטה למקום או לצד מסים: "דרבן זה מכון את הפרה לתלמיה" (ספרי עקב עט:). "נמצאו כל ישראל מכונין את לבם למקום אחד" (ברכות ל.). 2, פ"י ישר, העמיד באפן שיהא ישר: "כרם שהוא נטוע ערבוביה, אם יש בו לכון שתים נגד שלש, הרי זה כרם" (כלאים ה א). 3, פ"ע חוה דעתו, הביע דעה, היתה כונתו: "שניכם לא כונתם אלא לכבודי" (מכילתא בשלח לא). כונת לדעת גדולים. 4, פ"י קבע בדיוק, התאים, דקדק בדבר שיהא מדיק: "המחכים את רבו והמכון את שמועתו" (אבות ו ו). "כונו (העדים) עדותן בחקירות ובדרישות" (רמב"ם, עדות ב ג). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לכון את־, ל־; מכון, יכון]

~ פע' כונן*, 1°, הפנה, הטה לצד מסים: התנועה ברחוב כונה על־ידי השוטר ימינה. היריה כונה אל האסיר הנמלט. הדברים כונו אליו. 2*, התאם, העמד במצב ישר או מול אחר: "בסילקי ששני פתחיה מכונין זה כנגד זה" (תוספתא טהרות ז יג). 3*, דיק, נמצא בדיוק: "נמצא (ההרוג) מכון בין שתי עירות" (סוטה ט ד). 4*, תאם, התאם: "אם נמצאו דבריהם מכונים, נושאין ונותנין הדבר" (סנהדרין ג ו). [וראה עוד ערך מכון*] — [מכון, יכון]

~ הת' התכון*, נתכון* 1, הפנה את דעתו, היתה כונתו, חשב מראש: "נתכון להרג את הבהמה והרג את האדם" (סנהדרין ט ב). "שניהם לא נתכונו אלא לדבר אחד" (פסחים נג:). "הן שנתכונו לשם מצוה... הוא שנתכון לשם עברה" (נזיר כג.). 2, עשה דבר בכונה, יחד את מחשבתו: "היה צריך לכתב 'את־יהודה' ונתכון וכתב את השם" (מס' ספר תורה ה ד). — [להתכון, מת־, ית־]

~ הפ' הכוין° פ"י כון, סובב והניע משהו לכוון מסים או לתכלית מסימת: בכל מקלט־רדיו יש כפתור מיחד להכוין את המקלט לגלים שונים. — [להכוין, מכוין, יכוין]

~ הפ' הכון°, הטה בכוון מסים: המקלט הכון לגל של 40 מטר. זרם המים הכון בתעלות. — [מכון, יכון]

— כון את לבו*, רכז את מחשבותיו, שם את לבו (ל־): "היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כון לבו — יצא" (ברכות ב א). "הקורא את שמע צריך שיכון את לבו" (תוספתא ברכות ב ב). "אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכון לבו לשמים" (ברכות יז.). "גמר ר' ליפא כל ה'אמירות' שבהשכמה והתחיל לכון לבו לתפלה" (ביאליק, יום השישי ב).

— כון את השעה*, השתמש בשעה המתאימה ביותר לענינו, מצא את הזמן הנוח ביותר: "בלעם הרשע... שהיה יודע לכון אותה שעה שהקדוש־ברוך־הוא כועס בה" (ברכות ז.). "ואף גם השמש לא כון השעה מתי הוא בא" (ביאליק, המתמיד). "טוב עשיתי שבאתי לאמריקה — כונתי שעה יפה, כשהרחוב היהודי זקוק לכחות ספרותיים צעירים מרוסיה" (ברקוביץ, הראשונים קלט).

— כִּוֵּן לְדַעַת פְּלוֹנִי°, הִבִּיעַ רַעְיוֹן אוֹ הִגִּיעַ לְמַסְקָנָה הַזֵּהִים לְדַעְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "יָפֶה אָמַרְתָּ, רַבִּי נָטַע, אַשְׁרֶיךָ שֶׁכִּוַּנְתָּ לְדַעַת הַשַּׁ"ס" (עגנון, כלה רא). כִּוַּנְתָּ לְדַעַת גְּדוֹלִים מִמְּךָ.

— כִּוֵּן אֶת הָרוּחוֹת*, הִתְמַצֵּא, קָבַע אֶת כִּוּוּנָן שֶׁל רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם: "סוּמָא וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת מְכַוֵּין אֶת לִבָּם כְּנֶגֶד אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּמִתְפַּלְּלִין" (תוספתא ברכות ג יד).

— בִּמְכֻוָּן° תה"פ מִתּוֹךְ כַּוָּנָה תְּחִלָּה: דְּבָרִים אֵלֶּה נֶאֶמְרוּ בִּמְכֻוָּן–כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת הָאֱמֶת.

— דְּבָרִים מְכֻוָּנִים*, דְּבָרִים הַמַּתְאִימִים בְּדִיּוּק זֶה לָזֶה: וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ (אֶת הָעֵד הַשֵּׁנִי): אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר" (סנהדרין ג ו).

— בְּמִתְכַּוֵּן* תה"פ מִתּוֹךְ כַּוָּנָה־תְחִלָּה, לֹא בְּהֶסַּח־הַדַּעַת אוֹ בְּמִקְרֶה: "'לְמַעַן יְבָרֶכְךָ' – וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּאת לְיָדוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, קַל־וָחֹמֶר לְעוֹשֶׂה בְּמִתְכַּוֵּן" (רש"י דברים כד יט). "הַפַּשְׁטִידָא נֶעֶזְבָה בְּזָדוֹן, בְּמִתְכַּוֵּן" (ביאליק, אריה יא). "אֶת תְּפִלָּיו וְסִדּוּרוֹ שָׁכַח בְּמִתְכַּוֵּן בְּאֵיזֶה מָקוֹם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כג). [ולהפך:]

— בְּלֹא מִתְכַּוֵּן*, שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן°, שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה־תְחִלָּה, בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: "אֲכָלָן בְּלֹא מִתְכַּוֵּן – יָצָא" (פסחים קיד:). "וּפֹה נָגַעְתְּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן בַּפֶּצַע הַיּוֹתֵר־מַכְאִיב" (אחד העם, שלא).

א. כַּוָּן*, כוון ז' [אולי מן כוה; אכדית: kamonu] מִין מַאֲפֵה־בָּצֵק (בְּתַבְנִית יָרֵחַ אוֹ קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ?) שֶׁעוֹבְדֵי־הָאֱלִילִים בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ מַקְרִיבִים לִצְבָא־הַשָּׁמַיִם: "וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם" (ירמיה ז יח). — [כַּוַּן־, כַּוָּנִים, כַּוְּנֵי־]

ב. כַּוָּן°, כוון ז' [מן ב.כון, כִּוֵּן] הַעֲמָדַת־פָּנִים, הַבָּעָה מְלָאכוּתִית: "בְּבֵית־הַתְּפִלָּה יָשַׁב בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וַיַּעַשׂ אֶת מְלַאכְתּוֹ בְּסִדּוּר בְּלִי שׁוּם כַּוָּנִים וְנַעֲנוּעֵי הַגּוּף" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קו). "כָּל אוֹתָהּ הַמְעַרְבֹּלֶת שֶׁל לְהָטִים, יִפּוּיִים, רִכְרוּכִים, כַּוָּנִים" (שמעוני, הביכר 60). "הַתְּבוּאָה (הָאַהֲבָה) מֵחָוְרוֹן נָאֶה וְנוּגֶה שֶׁל בַּת יִשְׂרָאֵל אוֹ מִכַּוְּנֵי צָרְפָתִית גְּמוּשָׁה" (שניאור, שירים קכ). "דָּחוּס כִּדְבַשׁ הוּא וּמְפֻתָּח בְּכַוָּנִים שֶׁל זִיו פָּרוּעַ" (שלונסקי, שירים ב 332). — [כַּוַּן־, כַּוָּנִים, כַּוְּנֵי־]

— כַּוְּנֵי־חֵן°, הַבָּעָה מְיֻחֶדֶת שֶׁאָדָם מְשַׁנֶּה לְפָנָיו כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי מִישֶׁהוּ, הַעֲוָיוֹת שֶׁל חֲנֻפָּה: "וְחִדְלוּ סוֹף, כַּוְּנֵי־חֵן וְלַחַשׁ־פְּלוּסִין" (שניאור, שירים קעא).

ג. כַּוָּן°, כוון ז' [מן ב.כון, כִּוֵּן] 1 [בצבא] חַיָּל בְּצֶוֶת־הַתּוֹתָח הַמְכַוֵּן אֶת הַתּוֹתָח לַמַּטָּרָה. 2. מְתַקֵּן הַמְכַוֵּן מַכְשִׁיר: "יַד הָאָדָם הָאַמִּיצָה אֵינָהּ זָזָה מִן הַהֶגֶה, מִן הַבְּלָם, מִן הַכַּוָּן" (גלעד, גלבוע 42). — [כַּוַּן־, כַּוָּנִים, כַּוְּנֵי־]

כָּוֶן° ז' [מן כּוּון] כִּוּוּן, פְּנִיָּה לְצַד מְסֻיָּם: "הַכֹּל פֹּה מְטֻמָּר וּמִתְגַּלֶּה פִּתְאֹם בְּדוּ־מַרְאִית־וָכֶוֶן" (שלונסקי, שירים ב 78). — [כֶּוֶן־]

כֵּן*, ראה כַּיָּן*.

כַּוָּנָה*, כוונה נ' [מן ב.כון, כִּוֵּן] 1*, תְּשׂוּמֶת־לֵב, הִתְרַכְּזוּת, הִתְאַמְּצוּת לְהָבִין כָּרָאוּי: "קְרִיַּת שְׁמַע צְרִיכָה כַּוָּנָה, תְּפִלָּה אֵינָהּ צְרִיכָה כַּוָּנָה" (ירושלמי ברכות ה א). הֶרֶב הִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ כַּוָּנָה יְתֵרָה. 2*, רָצוֹן, מְגַמָּה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ, לֹא יִכָּנֵס" (עירובין ד ד). "וְזָרַע סְבִיבְכֶם בְּאֶפֶס־יָד וּבְלִי־כַוָּנָה אֶת הָאֱמוּנָה וְאֶת הַטֹּהַר" (ביאליק, יהי חלקי עמכם). "הַדֶּרֶךְ לַגֵּיהִנֹּם רְצוּפָה כַּוָּנוֹת טוֹבוֹת" (תר' מימרתו של דאנטה). כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה, אֲבָל מַעֲשֶׂיךָ אֵינָם רְצוּיִים. 3°, הוֹרָאָה, מַשְׁמָעוּת: "יְהִי רָצוֹן... שֶׁתְּהִי חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת זוֹ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ" (ברכת ציצית). "וְנִבְאַר מִשְׁמוּשֵׁיהֶם וּנְפָרֵשׁ מִכַּוָּנוֹתָם" (השרשים לג'נאח, הקדמה). — [כַּוָּנַת־, כַּוָּנוֹת, כַּוְּנוֹת־]

— בְּכַוָּנָה* תה"פ בְּמִתְכַּוֵּן, מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבָה־תְחִלָּה: "וּמִי שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֵלֶּה בְּכַוָּנָה גְמוּרָה הוּא יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּי" (כוזרי ג יז). "לְגַדֵּל בָּנֶיהָ בְּכַוָּנָה־תְחִלָּה שֶׁיַּעַזְבוּהָ" (אחד העם, רד). פְּלוֹנִי הָאָשֵׁם בְּרֶצַח בְּכַוָּנָה תְחִלָּה. [ולהפך:]

— שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה*, שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, בְּלֹא מְגַמָּה מְיֻחֶדֶת, בְּאַקְרַאי: "מַגַּע עוֹבֵד־כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה" (עבודה זרה נח:).

— כַּוָּנַת־הַלֵּב*, רִכּוּז הַמַּחֲשָׁבָה, נְתִינַת הַדַּעַת עַל דְּבַר־מָה: "תְּהִיוּ מְבָרְכִין אוֹתָם בְּכַוָּנַת־הַלֵּב, כְּדֵי שֶׁתַּשְׁלִים הַבְּרָכָה בָּהֶם" (תנחומא נשא י).

— כַּוָּנַת מְכַוֵּן* [בהשאלה מן מורה נבוכים ב יט ועוד, ושם המשמעות: "כל דבר הקיים בטבע פועל לפי רצונו וכוונתו של בורא העולם"] כַּוָּנָה מַחְשֶׁבֶת וּמְיֻחֶדֶת מֵרֹאשׁ: "לָמַד תּוֹרַת הַחַקְלָאוּת, וּבְכַוָּנַת מְכַוֵּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְיָמִים בְּמַדָּעוֹ" (ויסלבסקי, תר' מרד 185). "וְאֶפְשָׁר אָדָם סוֹבֵר שֶׁבְּכַוָּנַת מְכַוֵּן הָיָה מְעַמְּסֵן בְּפִיו (אֶת הָאַמְתָּלָאוֹת)" (סביב, דרך 81).

כַּוְנִין°, כוונין ת' [מן כוונן] שֶׁנִּתָּן לְכַוְנְנוֹ, שֶׁאֶפְשָׁר לְהַטּוֹתוֹ וּלְכַוְנְנוֹ בָּאֳפָנִים וּבְכִוּוּנִים שׁוֹנִים: מְנוֹרָה כַּוְנִינָה. — [כַּוְנִינָה, ־נִים, ־נוֹת]

כִּוְנוּן°, כיוונון ז' [מן כונן, כּוֹנֵן] סִגּוּל, תֵּאוּם, הֲבָאַת מַכְשִׁיר אוֹ מִתְקָן לְמַצָּב מַתְאִים לְשֵׁם פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: "מַצִּיץ בִּשְׁעוֹנוֹ, מְדַיֵּק בְּכִוְנוּן הַכַּפְתּוֹרִים" (יזהר, צקלג 582). "לִשְׁמֹעַ אֶת הַפְּתִיחְתָּא שֶׁלִּפְנֵי הַמָּסָךְ, אֶת כִּוְנוּנָם הַצּוֹרְמָנִי שֶׁל הַכֵּלִים" (אריד, ביתו 252). כִּוְנוּן מַפְתֵּחַ שְׁוְדִי לַאֲחִיזַת רֹאשׁ הַבֹּרֶג. כִּוְנוּן הָעֲדָשׁוֹת בְּמִשְׁקֶפֶת. כִּוְנוּן מַקְלֵט לְתֶדֶר־הַגַּלִּים שֶׁל תַּחֲנָה מְסֻיֶּמֶת. כִּוְנוּן פְּסַנְתֵּר. — [כִּוְנוּן־]

כונן [מן כון, כִּוֵּן]

~ פע' כִּוְנֵן° פ"י סִגֵּל, תֵּאֵם, הֵבִיא מַכְשִׁיר אוֹ מִתְקָן לְמַצָּב מַתְאִים לְשֵׁם בִּצּוּעַ פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: הַמַּסְגֵּר כִּוְנֵן אֶת הַמַּפְתֵּחַ לְרֹאשׁ הַבֹּרֶג. כִּוְנַנְתִּי אֶת מַקְלֵט הָרַדְיוֹ לְתַחֲנָה מְסֻיֶּמֶת. — [לְכַוְנֵן אֶת־; מְכַוְנֵן, יְכַוְנֵן]

~ פֻּע' כֻּוְנַן°, סֻגַּל, תֻּאַם: הַמַּקְלֵט כֻּוְנַן לַתַּחֲנָה. — [מְכֻוְנָן, יְכֻוְנַן]

כַּוְנָן°, כוונן ז' [מן כונן, כִּוְנֵן] מֻמְחֶה לְכִוְנוּן, מֵבִיא מַכְשִׁירִים לְמַצָּב תָּקִין: כַּוְנַן פְּסַנְתֵּרִים. — [כַּוְנַן־, כַּוְנָנִים, ־נֵי־; כַּוְנָנִית, ־נִיּוֹת]

כּוֹנָן° ז' [מן א.כון, כּוֹנֵן] הַמִּתְקָן הַמְשַׁמֵּשׁ מִשְׁעָן אוֹ בָּסִיס לְמַכְשִׁיר אוֹ לְחֵלֶק בְּמַנְגָּנוֹן: כּוֹנָן שֶׁעָלָיו כְּרוּכִים כְּבָלִים. — [כּוֹנַן־, כּוֹנָנִים, כּוֹנְנֵי־]

כּוֹנְנוּת* נ' [מן א. כון, כּוֹנֵן] נְכוֹנוּת, דְּרִיכוּת, הֱיוֹת מוּכָן וּמְזֻמָּן לִדְבַר־מָה: "סִמֵּר רַגְלָיו הָעֲקוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע וְעָמַד עֲמִידָה שֶׁל כּוֹנְנוּת" (סביב, כערער 316). כּוֹנְנוּת לִקְרַאת הַבָּאוֹת. — [כּוֹנְנוּת־]

כּוֹנָנִית* נ' [אולי מן א.כון, כּוֹנֵן] 1°, דְּפוּפָה, רָהִיט עָשׂוּי מַדָּפִים – לְהַחְזָקַת סְפָרִים, כֵּלִים וְכַדּוֹמֶה. 2*, תָּא, מָדוֹר: "שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹנָנִיּוֹת בָּאָדָם, שֶׁאִם נֶחְסַר אַחַת מֵהֶן, אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת" (חולין נח:). — [כּוֹנָנִית־, כּוֹנָנִיּוֹת]

כוננית

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ♦ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תה"פ - תואר הפועל; פ"י - פועל יוצא; פ"ע - פועל עומד.

כונת°, כוונת נ׳ [מן כנן, כונן] מתקן במכונה המשמש לכונון חלקיה השונים: כונת במכונת־כתיבה. — [כוננת־, כונות, כונות־]

כונס* ז׳ [מן כנס, כנס] חלקה התחתון של הרחת, המשמש לגריפת גרגרי התבואה לזריה (בבא מציעא קה.). — [כונס־, כונסים, כונסי־]

— **כונס־נכסים°**, פקיד ממשלתי הממנה על הפקעת נכסיו של פושט־רגל לטובת הנושים בו.

כונרת° נ׳ [מן כנור] ויולה, כלי־מיתרים־וקשת הדומה לכנור, אך גדול ממנו מעט וצליליו נמוכים יותר. ראה הציור ליד הערך "ויולה". — [כונרת־, כונרתו, כונרות, כונרות־]

כונרתן° ז׳ [מן כונרת] מנגן בכונרת, ויולן. — [כונרתן־, כונרתנים, ־תני־; כונרתנית, ־תנית־, ־ניות]

כונת°, כוונת נ׳ [מן ב. כון, כונן] 1. בליטה על הקנה של כלי־יריה המשמשת לכוון היריה למטרה.

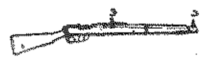

כ־כוונות

בקנה־הרובה שתי כונות: כונת אחורית, הקרובה לעין היורה, וכונת קדמית, שהיא בקצהו הקדמי של הקנה. 2. התקן במכונה שמכונים ומישרים בו את הדברים המכנסים לתוכה. — [כונת־, כונות, כונות־]

— **שם אותו על הכונת°** [בלשון־הדיבור], שם עינו עליו, השגיח עליו היטב, עקב אחריו (ביחוד לרעה).

א. **כוס** נ׳ [בתלמוד הרבה בלשון זכר; אוגריתית: כס; אכדית: kasu; ארמית: כסא; ערבית: כאס] 1. כלי לא־גדול לשתיה: "גבעים מלאים יין וכסות" (ירמיה לה ה). "כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה" (יחזקאל כג לב). "התקדשי לי בכוס זה של יין" (קידושין ב ב). "השקתהו יין משבח בכוסות משבחים" (סוטה ט.). בימינו ה"כוס" עשויה על־פי־רב זכוכית ומשמשת לשתית תה, קפה או משקאות קרים (להבדיל מן "ספל", שהוא נמוך יותר ועשוי על־פי־רב חרסינה וידית צמודה אליו): הזמנתי אורח לכוס תה.

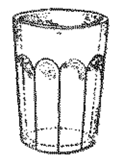

כוס

2°. גביע, כוסית: "אך אם תתאו כוס של יי"ש" (ביאליק, פלוני יש לו). בליל ה"סדר" אנו שותים ארבע כוסות יין. 3 [בהשאלה] גורל, חלק: "ה׳ מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי" (תהלים טז ה). — [כוס־, כוסות]

— **כוסו־של־אליהו°**, כנוי לכוס־יין מיחדת שמעמידים בליל ה"סדר" על השלחן והיא מיעדת לאליהו הנביא, המבקר, לפי המסרת העממית, בבתים וטועם מן היין.

— **כוס־של־ברכה*** [על־פי סוטה לח:, ושם המשמעות — כוס־יין שמברכים עליה "בורא פרי הגפן"] כוס יין שנושא הנואם ושותה לכבודו של מישהו במסבה.

— **כוס־חמה, כוס־תרעלה**, [במליצה] מנה של צרה ופרענות: "קומי ירושלם, אשר שתית מיד ה׳ את־כוס חמתו, את־קבעת כוס התרעלה שתית, מצית" (ישעיה נא יז).

— **כוס־חמין°**, כוס של תה חם: "בכל מקום מצאו כוס־יי"ש או כוס־חמין" (עגנון, כלה שסא).

— **כוס־ישועות**, כנוי מליצי לכוס־יין שאדם מרים במסבת הודיה לכבוד מצילו: "כוס־ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא" (תהלים קטז יג).

— **כוס־היגון°, כוס־היגונים°**, כנוי פיוטי למנת סבל וצער רב: "כוס היגונים לאט, הרפי מעט, כי כבר מלאו כסלי ונפשי ממרוריך" (יהודה הלוי, א 56). "הדמעה הכמוסה בכוס היגון האלם" (ביאליק, מגילת ג). "כוס היגונים לאט! חיב אדם לתת בעפר פיו ולדם" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קמח).

— **כוס־מרורות°, כוס־מרורים°**, כנוי פיוטי למנת סבל ומרירות: "הוא החליט לשתות את כוס־המרורות, שמזגה לו אמריקה, עד תמה" (ברקוביץ, הראשונים קלג). "צרפני, אלהים, השקני כוס־המרורים" (יעקב שטינברג, כח).

— **כוס־של־פרענות***, 1°. מנה של פרענות וצרות. 2* (ברכות נא:) כנוי לכוס־היין השניה שאדם שותה ואין מברכים עליה — על יסוד אמונה עממית קדומה כי השותה זוגות עלול להנזק על־ידי שדים.

— **כוס־רוח°**, קרן־אמן, כל אחת ממערכת של כוסות מיחדות שנהגו רופאים להצמיד למקום מסים בגופו של החולה לשם רכוז הדם באותו מקום; הכוס נצמדת אל העור עם יצירת ריקות חלקית בתוכה (על־ידי חמומה בנר וכדומה).

— **כוס־תנחומים**, 1. כוס־יין שהיו נוהגים להשקות את האבל כדי להרגיעו ולהשכיחו את צרתו: "ולא־ישקו אותם כוס תנחומים על־אביו ועל־אמו" (ירמיה טז ז). 2 [בהשאלה] דברי נחומים, הבעת השתתפות בצערו של מישהו: "עמדי וקבלי כוס־תנחומים. הקדוש־ברוך־הוא שלחני אליך לנחמך" (פסיקתא רבתי קלח:). "כוס־תנחומין היא לו מחשבה זו" (שניאור, סיפורים כד). "כוס תנחומין לפלוני באבלו הכבד" (מודעת תנחומים בעיתון).

— **בית־הכוסות*** (חולין ג א), המדור השני בקבתם של בעלי־חיים מעלי־גרה (להבדיל מן המדור הראשון הנקרא "המסס").

— **מנת־כוסו** (תהלים יא ו), חלקו וגורלו בחיים.

— **הרים כוס°, נשא כוס** [על־פי "כוס ישועות אשא, תהלים קטז יג), [בהשאלה] אמר במסבה דברי ברכה לכבוד מישהו אגב שתית "לחיים".

— **נתן בכוס עינו** [על־פי משלי כג לא, ושם על היין המתאדם בכוס] שתה לשכרה, היה להוט אחר השתיה: "הוא נותן עינו בכוס, וחנוני נותן עיניו בכיס" (ויקרא רבה יב).

— **עברה עליו כוס** [במליצה] קבל את ענשו, סבל צרות: "שישי ושמחי בת־אדום... גם־עליך תעבר־כוס" (איכה ד כא).

— **בכוסו ובכיסו ובכעסו***, שלשה דברים שאדם נכר בהם, לפי מאמר חכמינו (עירובין סה:): אפשר להכיר אפיו של אדם בלהיטותו לשתות לשכרה, ביחסו לעניני כסף ובהתנהגותו בשעת רגזו.

ב. **כוס** ז' [אכדית: kasu] עוף ממשפחת הינשופיים, מסדרת דורסי הלילה (Athene noctua), בעל ראש גדול ועגל, עיניו גדולות מאד ופונות לפנים, מקורו כפוף וחד. באצבעות רגליו צפרנים כפופות ושנונות. צבע נוצתו אפר־חום. יציב בארץ־ישראל, מצוי בחרבות [״הייתי ככוס חרבות״ (תהלים קב ז)] ובנקרות סלעים. מזונו עכברים, צפרים קטנות וחרקים. בתורה נמנה עם העופות הטמאים (ויקרא יא יז). — [כוס־, כוסים, כוסי־]

כוס (1/12)

כו״ס ר״ת כח־סוס.

כוסבר, ראה כסבר.

כוסיה°, כוסית°, כוסנת° נ' [מן א.כוס] כוס קטנה: ״והריקות אתי עוד כוסיה אחת״ (ביאליק, שור אבוס ב). כוסית יי״ש. ״פרוסנת לחם, כוסנת חלב״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 240). — [כוסית־, כוסית־, כוסיות; כוסנות]

כוסמת, ראה כסמת.

כוספה, ראה כספה.

כוסף, ראה כסף.

כוער, ראה כער.

כו״פ ר״ת כלל ופרט.

כופח* ז' [המקור לא הוברר] כירה קטנה שיש בה מקום לשפיתת קדרה אחת: ״כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא״ (שבת ג ב). ״הכופח עשאו לאפיה, שעורו כתנור; עשאו לבשול, שעורו ככירה״ (כלים ה ב). ״כיון שהגיע עד לכופח של התנור״ (שניאור, פאגדרי ב 40). ״וכבר הספיק לשפת קמקום על הכופח שבמטבח״ (יזהר, צקלג 100). — [כופח־, כופחים, כופחי־]

כופיא, ראה כפיה.

כופל° ז' [מן כפל, כפל] [בחשבון] מספר שמכפילים בו מספר אחר (הנקרא ״נכפל״). במכפלה $3\times 7=21$ המספר 7 הוא הכופל. — [כופל־, כופלים, כופלי־]

כופר, ראה כפר.

כופר* ז' [מן ב. כפר, כפר] 1. מי שאינו מאמין בעקרי הדת, וביחוד מי שאינו מאמין באלהים כבורא עולם: ״אמר לו כופר לרבן גמליאל: אלהיכם גנב הוא״ (סנהדרין לט.). 2. מי שאינו מודה בתביעה שנתבע. [ראה ב. כפר] — [כופרת, כופרים, ־רות]

— **כופר בעקר*** [ראה ב. כפר, כפר] מי שאינו מאמין באלהים או ביסודות האמונה: ״(אדם הראשון) כופר בעקר היה״ (סנהדרין לח:). 2° [בהשאלה] מתנגד מחלט לדעה מסימת.

כופרן° ז' [מן כופר] שאינו מאמין, מורד במסכמות: ״כופרן לפי כל טבעו... אמר לקנות אמונתו תוך כפירה והתקלסות״ (ויסלבסקי, יחידים 141). — [כופרנית, כופרנים, כופרני־, ־ניות]

כופש, ראה כפש.

כופת, ראה כפת.

כופתה, ראה כפתה.

כוץ [ארמית: כוץ, כוץ; קרוב אל קבץ, ב. קפץ, א. קמץ]

~ פע' **כ ו ץ** * פ״ע הצטמק, הצטמצם, נקמט: ״איזהו ושט עצמו? כל שחותכו וכווץ״ (חולין מג:). ״דרך בני־מעים כשמשליכם אדם לאור הם כוצים ומתחמרמרים״ (רש״י איכה ב יא). כדור הגמי כוץ משנעשה בו נקב. — [לכוץ, כוץ, יכוץ]

~ נפ' **נ כ ו ץ** ◊, נעשה מצמק ומצמצם, נצטמצם: ״מי שנכווצו גידי שוקיו״ (תוספות יומא עט.). הפרי נכוץ כשהושם בתנור. — [להכוץ, נכוץ, יכוץ]

~ פע' **כ ו ץ** ◊ פ״י מעך ולחץ וקמט: ״היה מקפיד... מקצר ומקצץ, מכוץ ומצמצם״ (קלוזנר, הספרות ה 509). ״כוץ את חטמו וצפד עורו על מצחו״ (עגנון, אורח 430). הנער כוץ את הכדור כשהוציא ממנו את האויר. — [לכוץ את־, מכוץ, יכוץ]

~ פע' **כ ו ץ** °, נמעך, נלחץ עד כדי הצטמצמות נפחו: הקפיץ כוץ על־ידי הלחץ הרב עליו. אצבעות ידיו של המת היו מכוצות. גליון־הניר כוץ לכדור קטן. — [מכוץ, יכוץ]

~ הת' **ה ת כ ו ץ** °, 1. נצטמצם, נמעך: ״נבעת קצת הרב, מתכוץ מפני גל הצנה״ (ביאליק, יום השישי ב). ״נתכוצה לשונו ממש ונסתלק הימנו הדבור״ (עגנון, אלו עם). שריריו נתכוצו מרב מאמץ. 2. פחת נפחו: כל הגופים מתפשטים בחם ומתכוצים בקר. — [להתכוץ, מת־, ית־]

~ הפ' **ה כ ו י ץ** ° פ״י כוץ: ״מכויץ פאולו את גבותיו ומהרהר קצת״ (ברש, א 364). ״דבר זה כבמלחצים מלחיץ את הראש, מכויץ את החזה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 68). — [להכויץ את־, מכויץ, יכויץ]

— **נתכוץ לבו°** [בהשאלה] היה לו צר מאד, נתעורר לבו לחמלה: לבי נתכוץ בקרבי למראה סבלם של האמללים.

כוץ°, כווץ ז' [מן כוץ] כווץ, קמט, קפול: ״שרוולי־כוצים צהבים שהוסיפו לה יפי״ (טברסקי, לפידים 43). — [כוץ־, כוצים, כוצי־]

כוצון°, כיווצון ז' [מן כוץ] התכוצות, הצטמקות: ״אותו כוצון־לב פרוע, אותה התרחבות־פתע״ (יזהר, צקלג 344). — [־צון־

כוצת°, כווצת נ' [מן כוץ] התקף חולני של התכוצות ועוית בשרירי הגוף, רווח ביחוד אצל נשים בתקופת ההריון או הלדה (Eclampsia). — [כוצת־, כוצות, כוצות־]

כור ז' [אכדית: kuru; ארמית: כורא; ערבית: כור; קרוב אל כירה] תנור־התכה, מכשיר שמלבים בו אש לשם התכת מתכות: ״כהתוך כסף בתוך כור״ (יחזקאל כב כב). ״כור של צורפי זהב״ (שבת ח ד). ״כור בוחן מעשה לוטש״ (בן־סירא לא מג). [בהשאלה:] ״צרף לבב העלם בכור משלש״ (ביאליק, מגילת ח). ״ידידותנו צרפה אז בכור המחסור והרעב״ (אריכא, לחם וחזון 6). — [כור־, כורים, כורי־]

— **כור אטומי°**, מתקן גדול להפקת אנרגיה חשמלית ממתכות רדיו־אקטיביות.

— **כור־הברזל, כור־עני**, כנוי מליצי למקום שעבוד קשה: ״הנה צרפתיך ולא בכסף, בחרתיך בכור עני״ (ישעיה מח י). ״ואתכם לקח ה׳ ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים״ (דברים ד כ). ״למד חכמתו זאת בכור־עני בבית־ספר הנסיון״ (יל״ג, פרוזה ז). ״פה בכור־העני תצרף נפשי המשעממה״ (סמקין, שירים קכח).

— **כור־ההתוך** [על־פי יחזקאל כב כב] 1. מתקן שמתיכים בו מתכות. 2° [בהשאלה] מקום שהתחשלו והתמזגו בו יחד דברים

שׁוֹנִים וּמְנֻגָּדִים: מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הִיא כּוּר־הַהִתּוּךְ שֶׁל עֵדוֹת וְתַרְבֻּיּוֹת שׁוֹנוֹת.

– כּוּר־מַצְרֵף° [על־פי משלי יז ג] 1. תַּנּוּר שֶׁמְּזַקְּקִים בּוֹ מַתֶּכֶת מִסִּיגֶיהָ. 2 [בהשאלה] מְקוֹם הִזְדַּכְּכוּת וְהִטַּהֲרוּת: "כָּל עֶרְכֵי הַלְּאֹם וְקִנְיְנֵי רוּחוֹ הוּטְלוּ שׁוּב אֶל כּוּר־הַמַּצְרֵף וְיָצְאוּ מִשָּׁם מְזֻקָּקִים וּצְרוּפִים מִשֶּׁהָיוּ" (ביאליק, על חכמת ישראל). "אֵין הַבְּדִידוּת אֶלָּא מֵעֵין כּוּר־מַצְרֵף, בּוֹ נֶפֶשׁ הַמִּתְבּוֹדֵד מְזֻדַּכֶּכֶת לְקַבָּלַת הַחֲבֵרוּת" (שטיינמן, במעגל 84).

כּוֹר, כֹּר ז׳ [אכדית: kurru; ארמית: כּוֹרָא; ערבית: כֻּר משא של שישה חמורים] מִדַּת־נֶפַח לְיָבֵשׁ (תְּבוּאָה וְכַדּוֹמֶה) הַשָּׁוָה לִשְׁנֵי לְתָכִים אוֹ לַעֲשָׂר אֵיפוֹת אוֹ לִשְׁלֹשִׁים סְאָה – בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ 395.5 לִיטֶר: "וַיְהִי לֶחֶם־שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח" (מלכים א ה ב). "הִלְוָנִי כּוֹר חִטִּים, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ לַגֹּרֶן" (בבא מציעא ה ט). "אַרְבַּעַת קַבִּין לְכוֹר זֶרַע" (בבא מציעא קה:). "אֲפִלּוּ כּוֹר וַאֲפִלּוּ כּוֹרַיִם" (עירובין סז:). – [כּוֹר־, כּוֹרִים, כּוֹרֵי־]

– בֵּית־כּוֹר*, שֶׁטַח־אֲדָמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי זְרִיעַת כּוֹר תְּבוּאָה (בבא בתרא ז א); לְפִי שִׁעוּר חֲכָמֵינוּ, שֶׁטַח שֶׁל 75.000 אַמּוֹת מְרֻבָּעוֹת (בְּעֵרֶךְ 23.5 דּוּנָם).

כּוֹרֶה ז׳ [מן א. כרה, כָּרָה] חוֹפֵר, מִי שֶׁעוֹבֵד בְּמִכְרָה: כּוֹרֵי־פֶּחָם, כּוֹרֵי נְחֹשֶׁת. שְׁבִיתַת כּוֹרִים. –[כּוֹרֵה־, כּוֹרִים, כּוֹרֵי־]

כורה, ראה כֹּרָה.

כּוֹרָא* ז׳ [ארמית] כּוֹר [רווח בפתגם:]

– קַבָּא מֵאַרְעָא וְלָא כּוֹרָא מֵאִיגָּרָא* (פסחים קיג), קַב מִן הָאָרֶץ וְלֹא כּוֹר מִן הַגַּג, כְּלוֹמַר: נוֹחַ לוֹ לְאָדָם לְקַבֵּל מְעַט וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ טֹרַח מְרֻבֶּה.

כּוֹרֵיאוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: choreuo אני רוקד בעיגול + graphein לכתוב] 1. יְצִירַת רִקּוּדֵי־בַּלֶּט וְהַצָּגָתָם עַל הַבִּימָה. 2. אָמָּנוּת הָרִקּוּד. 3. רִשּׁוּם מַעֲרֶכֶת הַתְּנוּעוֹת בְּרִקּוּד בְּאֶמְצָעוּת סִימָנִים מְיֻחָדִים.

– כּוֹרֵיאוֹגְרָף° ז׳ 1. אֳמַן־הָרִקּוּד. 2. יוֹצֵר וּמְתָאֵם רִקּוּדִים אָמָּנוּתִיִּים.

כּוֹרֵיאוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית choreuo אני רוקד בעיגול + logos לימוד] תּוֹרַת הָרִקּוּד.

– כּוֹרֵיאוֹלוֹג° ז׳ מֻמְחֶה בְּתוֹרַת הָרִקּוּד.

כּוֹרֵיאוּס° ז׳ [יוונית: choreios; מן choros מקהלה] מִשְׁקָל בְּשִׁירָה, רוֹוֵחַ יוֹתֵר הַשֵּׁם טְרוֹכֵיאוּס° – רְאֵה עֶרֶךְ זֶה.

כַּוֶּרִית°, כוורית נ׳ [מן כַּוֶּרֶת] כַּוֶּרֶת קְטַנָּה שֶׁל חָמֵשׁ־שֵׁשׁ חַלּוֹת־דְּבַשׁ. – [כַּוֶּרִית־, כַּוֶּרִיּוֹת]

כּוֹרֵךְ* ז׳ [מן כרך, כָּרַךְ] 1. אֳמָן בִּכְרִיכַת סְפָרִים. 2. ראה עוד כרך. – [כּוֹרֶכֶת, כּוֹרְכִים, כּוֹרְכֵי־, כּוֹרְכוֹת]

כּוֹרְכוּת° נ׳ [מן כּוֹרֵךְ] אָמָּנוּת הַכּוֹרֵךְ, כְּרִיכַת סְפָרִים. – [־וּת־]

כּוֹרְכָן° ז׳ [מן כּוֹרֵךְ] תִּיק מִשְׂרָדִי הֶעָשׂוּי שְׁתֵּי טַבְלָאוֹת שֶׁגִּלְיוֹנוֹת־הַנְּיָר מְהֻדָּקִים בּוֹ בְּשָׂרִיג מִשְׁחָל בִּנְקָבִים אוֹ בִּרְצוּעַת־מַתֶּכֶת (Binder). – [כּוֹרְכַן־, כּוֹרְכָנִים, כּוֹרְכָנֵי־]

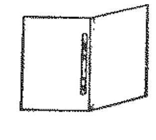

כורכן

כּוֹרְכָּר°, ראה כֻּרְכָּר°.

כּוֹרָל* ז׳ [לאטינית: choralis; מיוונית: choros מקהלה] שִׁיר מוּסִיקָלִי־דָּתִי הַנּוֹעָד לְמַקְהֵלָה; הַכּוֹרָל מֻתְאָם עַל־פִּי־רֹב לְמִלִּים מִן הַמִּקְרָא. – [כּוֹרָלִים]

– כּוֹרָלִי° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְמַקְהֵלָה וּלְנְגִינָה דָּתִית: מוּסִיקָה כּוֹרָלִית.

כּוֹרֵם ז׳ [מן כֶּרֶם] בַּעַל כֶּרֶם, עוֹסֵק בַּעֲבוֹדַת כֶּרֶם: "אִכָּרִים וְכֹרְמִים" (דברי הימים ב כו י). – [כּוֹרֶמֶת, כּוֹרְמִים, כּוֹרְמוֹת]

כּוֹרְמוּת° נ׳ [מן כּוֹרֵם] עֲבוֹדַת־כֶּרֶם, עִסּוּק בְּגִדּוּל־גְּפָנִים. – [כּוֹרְמוּת־]

כּוֹרְמִיזָא(ה)* נ׳ [ארמית] אֶגְרוֹף, מַכַּת־אֶגְרוֹף: "יַכְרְמֵז לוֹ בָּחוּר מִשֶּׁלָּנוּ לְאַחַד הָאַנְגְּלִים כּוֹרְמִיזָה רוּסִית אַחַת, וּמִיָּד פִּיק לוֹ בְּבִרְכַּיִם, צָנַח, וְרוֹבֵץ לוֹ" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 213).

– לְחַכִּימָא – בִּרְמִיזָא, וּלְשַׁטְיָא – בְּכוּרְמִיזָא* (מדרש משלי כב), לֶחָכָם דַּי בְּרֶמֶז, וְלַשּׁוֹטֶה – בְּאֶגְרוֹף.

כַּוְּרָן°, כוורן ז׳ [מן כַּוֶּרֶת] מְגַדֵּל דְּבוֹרִים. – [כַּוְּרַן־, כַּוְּרָנִית, כַּוְּרָנִים, כַּוְּרָנֵי־, כַּוְּרָנִיּוֹת]

כַּוְּרָנוּת°, כוורנות נ׳ [מן כַּוְּרָן] גִּדּוּל דְּבוֹרִים. – [כַּוְּרָנוּת־]

כורסה, ראה כֻּרְסָה.

כַּוֶּרֶת*, כוורת נ׳ [ארמית: כַּוַּרְתָּא; ערבית: כֻּוָּארָה] אַרְגָּז אוֹ סַל מֻתְאָם לִמְקוֹם מְגוּרִים לְנְחִיל שֶׁל דְּבוֹרֵי־דְּבַשׁ: "מָכַר כַּוֶּרֶת, מָכַר דְּבוֹרִים" (בבא בתרא ה ג). – [כַּוֶּרֶת־, כַּוָּרוֹת, כַּוְּרוֹת־]

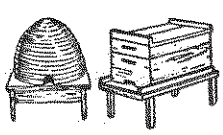

כוורות

כּוֹרֶת ז׳ [מן כרת, כָּרַת] חוֹטֵב, חוֹתֵךְ [שגור בביטוי:]

– עָלָה עָלָיו הַכּוֹרֵת, 1. בָּא עָלָיו חוֹטֵב־הָעֵצִים לְכָרְתוֹ: "מֵאָז שָׁכַבְתָּ לֹא יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ (הַבְּרוֹשִׁים)" (ישעיה יד ח). "לֹא עַל אַלּוֹן כָּזֶה יַעֲלֶה הַכּוֹרֵת" (ביאליק, אריה ב). 2° [בהשאלה] נִגְדַּע, כָּלָה, אָבַד: "בִּגְזֵרַת הַנָּאצִים עָלָה הַכּוֹרֵת עַל יַהֲדוּת אֵירוֹפָּה" (עיתונות).

כורת, ראה כֹּרֶת.

כּוּשׁ* ז׳ [המקור לא הוברר] 1. קָנֶה, יָתֵד, מוֹט: "לִתְחֹב בְּכוּשׁ וּבְקִיסָם וְלֶאֱכֹל" (ירושלמי עירובין כ ד). 2. [במלאכת־האריגה] (כלים יא ו) קָנֶה דַּק שֶׁעָלָיו כְּרוּכִים חוּטֵי הָעֵרֶב וְהוּא נָתוּן בְּתוֹךְ בֻּכְיָר ("סִירָה") הַנִּזְרָק וּמְטֻלְטָל הָלוֹךְ וָשׁוֹב דֶּרֶךְ חוּטֵי הַשְּׁתִי לְשֵׁם אֲרִיגָה לְמַסֶּכֶת אַחַת: "הַכּוּשׁ וְהַכִּרְכָּר, הַמַּחַט וְהַצִּנּוֹרָה – הֵם מִשְׁלַח־יָדַי" (ביאליק, האשה ומשפטה). 3°. קָנֶה שֶׁנָּתוּן עָלָיו גַּלְגַּל אוֹ הֶתְקֵן מְסֻתּוֹבֵב אַחֵר: כּוּשׁ־הַהֶגֶה בִּמְכוֹנִית. כּוּשׁ־הַמַּצְמֵד. – [כּוּשׁ־, כּוּשִׁים, כּוּשֵׁי־]

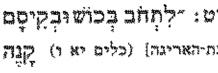

כוש בתוך בוכייר

כּוּשִׁי תו״ז 1. בֶּן אֶרֶץ כּוּשׁ (אֶתְיוֹפְּיָה) שֶׁבְּמִזְרַח־אַפְרִיקָה: "כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית לָקָח" (במדבר יב א). 2*. כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְדָבָר שֶׁגּוֹנוֹ שָׁחוּם אוֹ שָׁחוֹר כְּעוֹרוֹ שֶׁל הַכּוּשִׁי: "הַכּוּשִׁי וְהַגִּיחוֹר וְהַלַּבְקָן וְהַקִּפֵּחַ" (בכורות ז ו). "אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי" (סוכה ג ו). – [כּוּשִׁית, כּוּשִׁים גם כּוּשִׁיִּים, כּוּשִׁיּוֹת]

– היהפך כושי עורו? [על־פי ירמיה יג כג], כלום יש תקוה כי פלוני ישנה או ייטיב את דרכו או את אפיו?

– הכושי עשה את מלאכתו° (את שלו°) [שאול מן המחזה "פייסקו" לשילר] בטוי ציורי על מי שמלא באמונה את התפקיד שהטל עליו ולא זכה לגמול הראוי לו (המאמר בשלמותו: "הכושי עשה את מלאכתו – הכושי יכול ללכת"...).

כושל ת׳ [מן כשל, כשל] 1, חלש, נחשל, חסר־כח: "אין־עיף ואין־כושל בו" (ישעיה ה כז). 2* [בדיני ממונות] מי שאין בידו ראיות חזקות להוכחת תביעתו: "מי שמת... והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים... ינתנו לכושל שבהן" (כתובות ט ב). 3°, עושה מעשה כשל, חוטא בשוגג. 4°, בלתי־מצלח: תכסיס כושל. נסוח כושל. מפעל כושל. – [כושלת, כושלים, כושלות]

כושפן* ז׳ ראה כשפן.　　　**כושר**, ראה כשר.

כושרה, כושרת [אולי מן כשר; המשמעות משוערת] 1, הצלחה, מזל, ישועה: "מוציא אסירים בכושרות" (תהלים סח ז). 2 [על־פי הבנה אחרת בכתוב הנ״ל] כבל, שלשלת: "יום נלכדה רגלו בתוך כושרת" (גבירול, א 176). – [כושרות, כושרות־]

כותב* ז׳ [מן כתב, כתב] 1*, סופר, לבלר, עוסק בכתיבה: "כותבי ספרים, תפלין ומזוזות" (תוספתא ביכורים ב טו). 2*, כנוי לעקץ, לקצה החד של העט או של החרט: "מכתב שנטל הכותב" (כלים יג ב). – [כותבים, כותבי־]

כותבן* ז׳ [מן כותב] 1° לבלר, מי שעוסק בכתיבת בקשות או מכתבים לנזקקים לכך: "הוא בנו של דודי הכותבן" (ברקוביץ, תר׳ חיי שגט). 2*, ממחה בכתיבה יפה, ביחוד בכתיבת ספרי תורה: "כותבנים אמנים היו בירושלים" (ירושלמי מגילה עא ד). – [כותבנית, כותבנים, כותבניות]

כותבת* נ׳ [אולי קרוב לארמית: קשבא חמר, ולערבית: קשב] תמר מיבש (בבא מציעא ז ה). – [כותבת־, כותבות, כותבות־]

כותונת, ראה כתנת.

כותח* ז׳ [אולי מפרסית] 1*, רטב שהתקן מחלב חמוץ ומלח לתבול מאכלות שונים (פסחים ג א). 2°, חלב חמוץ, לבן: "כותח וקשואים על אברומה מטגנת" (בן־ציון, קל). "בוחר אני אכל פת בכותח" (ביאליק, תר׳ קישוט רפג). "זכר פת־אכרים רדויה וכד כותח צונן העלה ריריו בפיו" (שנהר, א 194). – [כותח־]

כותי* ז׳ [מן כות או כותה, מקום בקרבת בבל] 1*, שומרוני, בן אחד העממים שהושיב מלך אשור בערי ישראל אחרי הגלותו את עשרת השבטים. רבים מן הכותים התיהדו והיו ל"גרי אריות" (מלכים ב יז כה). "כותי כגוי... כותי כישראל לכל דבר" (ירושלמי כתובות כז א). 2* (חולין ג: ועוד) כנוי מקבל בדפוסי התלמוד לנכרי, גוי (מטעמי צנזורה). – [כותית, כותים, כותיות]

– מצוה שהחזיקו בה כותים*, [על יסוד המאמר: "כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל", ברכות מז:] דבור מקבל על אדם או קבוצת אנשים שקלטו רעיון חדש והם מקפידים ביותר על צורתו החיצונית מבלי לשמר על כונתו האמתית.

כותל, ראה כתל.　　**כותלית**, ראה כתלית.　　**כותנה**, ראה כתנה.

כותפת° נ׳ [מן כתף] רצועת־אריג המחברת לארך הכתף במדי־צבא, שמצמדים בה סימני־הדרגה של הקצינים. – [כותפת־, כותפות, כותפות־]

כותרת נ׳ [מן כתר] 1, קשוט בראש עמוד בבנין, החלק העליון בעמוד, שהוא על־פי־רב מחטב ומקשט: "ושתי כתרת עשה לתת על־ראשי העמודים מצק נחשת, חמש אמות קומת הכתרת האחת" (מלכים א ז טז). 2° [בבוטאניקה] כנוי לעלי־הפרח הצבעוניים הערוכים בדור אחד או בדורים אחדים. 3°, שם או כתבת בראש מאמר בעתון או בספר: תמצית הידיעות החשובות ביותר בעתונים נתנת בכותרות של אותיות גדולות. – [כותרת־, כותרות, כותרות־]

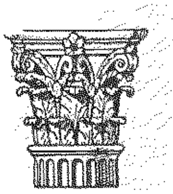
כותרת (1)

כותרתן° ז׳ [מן כותרת 3] [בעיתונאות] עובד מערכת עתון המחבר ורושם כותרות לידיעות השונות שבעתון. – [כותרתן־, כותרתנים, ־תני־; כותרתנית, ־תניות]

כותש ז׳ [מן כתש, כתש] 1*, מכתש, מכשיר לכתישת זיתים וכיוצא בהם: "המניח זיתיו בכותש שימתנו" (טהרות ט ה). 2, בינוני מן כתש. – [כותש־, כותשים, כותשי־]

– שער כותש* (פאה ב ג), כנוי לענפים מסבכים המערבים בענפיו של צמח אחר.

כ״ז ר״ת 1, כל זמן. 2, כל זאת.

כזב [אכדית: kunzubu; ארמית: כזב; ערבית: כד׳ב]

~ פע׳ **כזב** פ״י דבר שקר, רמה: "כל־האדם כזב" (תהלים קטז יא). "כזבי – שכזבה באביה" (סנהדרין פב:). "לא כזבתי לך" (תנחומא שלח ה). – [לכזב ב־, ל־; כוזב, יכזב]

~ נפ׳ **נכזב**, 1, התבדה, הוכח שקרו, נתפס בשקר: "אל־תוסף על־דבריו, פן־יוכיח בך ונכזבת" (משלי ל ו). 2, לא נתקים, הושם לאל: "הן־תחלתו נכזבה" (איוב מא א). "הרבה לא עבדה שם... נכזבה תוחלתה גם משם" (ברנר, א 391). "בכל זאת לא נואשתי ולא אמרתי: נכזבה תקותי" (עגנון, כפות שצב). – [להכזב, נכזב, יכזב]

~ פע׳ **כזב** פ״י שקר, דבר שקר, רמה: "אל־תכזב בשפחתך" (מלכים ב ד טז). "ויפח לקץ ולא יכזב, אם־יתמהמה חכה־לו" (חבקוק ב ג). "עד אמונים לא יכזב" (משלי יד ה). "מתוך שיודעין בהקדוש־ברוך־הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כזבו בו" (יומא סט:). "מכריזים ומשמיעים על סחורתם וכוזבים ומכזבים" (מגדלי מו״ס, שצ). – [לכזב, ב־, ל־; מכזב, י־]

~ פע׳ **כזב** °, ראה ערך מכזב°.

~ הפ׳ **הכזיב** פעו״י 1°, גרם אכזבה, נתגלה ככוזב, לא אמת את התקוות שנתלו בו: יבולי השנה הכזיבו מחמת הבצרת. התלמיד הכזיב את מוריו כשהתחיל להתרשל בלמודיו. 2, הוכיח כי פלוני שקר, גלה את שקרו, הכחיש: "ואם־לא אפו, מי יכזיבני, וישם לאל מלתי?" (איוב כד כה). "שכל מי שחולק קצתו על קצתו ומכזיב קצתו את קצתו... אין מאמינים בצדקו" (חובות הלבבות, הקדמה). "ענן חולף מדאיב עינים ומכזיב הלב" (בן־אמתי, אספי 67). – [להכזיב את־; מכזיב, יכזיב]

~ הִפְ׳ **הָכְזַב** ^, הוּכַח כְּשֶׁקֶר, נִתְגַּלָּה כְּכוֹזֵב: "וְעֵדַי אוֹתִי בְּמִלִּים עֲרֵבִים טוֹבִים וְלוּ מְכֻזָּבִים" (יהודה הלוי, ב 52). כָּל נְחוּשָׁיו הָכְזְבוּ. — [מָכְזָב, יָכְזַב]

— **כִּזְּבוּ הַמַּיִם**, חָרְבוּ הַמַּיִם, פָּסְקוּ מִלִּנְבֹּעַ: "וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו" (ישעיה נח יא). "הַמַּיִם הַמְכַזְּבִים פְּסוּלִין" (פרה ח ט). "כָּל מֵימֵי בְרֵאשִׁית כִּזְּבוּ בִּשְׁעַת פֻּלְמוּס" (תוספתא פרה ט ב). "בְּשִׁפּוּלֵי גִבְעָה עַל־יַד נַחַל שֶׁכִּזְּבוּ מֵימָיו" (צמח, כתבים 13).

— **דֵּעָה כּוֹזֶבֶת** °, **מַחֲשָׁבָה כּוֹזֶבֶת** ^ (אברבנאל שמואל א ח), דֵּעָה אוֹ רַעְיוֹן מַטְעֶה וּמְשֻׁבָּשׁ [וראה עוד ערך כּוֹזֵב]

כָּזָב ז׳ [ראה כזב] שֶׁקֶר, תַּרְמִית, לֹא אֱמֶת: "לֹא־יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית" (צפניה ג יג). "יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר" (משלי ו יט). — [כְּזַב־, כְּזָבִים, כִּזְבֵי־]

— **אִישׁ־כָּזָב**, 1. רַמַּאי, בַּדַּאי, שַׁקְרָן: "טוֹב רָשׁ מֵאִישׁ כָּזָב" (משלי יט כב). "רְחוֹקָה הִיא (הַחָכְמָה) מִלֵּצִים, וְאַנְשֵׁי־כָזָב לֹא יִזְכְּרוּהָ" (בן־סירא טו ח). 2*, כִּנּוּי לְ"הַכֹּהֵן הָרָשָׁע" בְּפִי בְּנֵי "כַּת הַיַּחַד" (פשר חבקוק ב 1—2).

— **שֶׁקֶר וְכָזָב!** ° שֶׁקֶר מֻחְלָט! לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם!

— **לֶחֶם־כְּזָבִים** (משלי כג ג), לֶחֶם שֶׁנִּתָּן לֹא בְּלֵב שָׁלֵם, אֲדִיבוּת מִתּוֹךְ צְבִיעוּת.

— **כָּזָב קָדוֹשׁ** °, פְּעֻלָּה אוֹ סִיסְמָה הַמִּתְכַּסּוֹת בְּאִצְטְלָה שֶׁל קְדֻשָּׁה, אַךְ לְמַעֲשֶׂה אֵינָן אֶלָּא שֶׁקֶר וְכָזָב.

— **מֵיטַב הַשִּׁיר כְּזָבוֹ** ^ (הרומי, כא 390), כֹּחוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר הוּא בְּדִמְיוֹנוֹ הָרַב וּבַהַפְלָגָה שֶׁבִּמְלִיצוֹת שִׁירָתוֹ.

— **כָּזָב מְכֻזָּב** °, שֶׁקֶר גַּס: "בָּרוּר הָיָה מִיָּד... כִּי כָזָב מְכֻזָּב הוּא" (שנהר, ב 427).

כַּזָּב ^ ז׳. [מן כזב, כִּזֵּב] שַׁקְרָן, רַמַּאי: "וְהֵמָּה כַזָּבִים בֵּין טוֹפְלֵי כְזָבִים" (יהודה הלוי, ז 270). — [כַּזֶּבֶת, כַּזָּבִים, כַּזָּבֵי־, כַּזָּבוֹת]

כִּזָּבוֹן °, **כיזבון** ז׳ [מן כזב] כָּזָב, דְּבַר־שֶׁקֶר: "כָּל הַקּוֹרוֹת אוֹתוֹ עִם נָשִׁים יַחֵס לְכֹחַ הַכִּזָּבוֹן הַנַּעֲלֶה" (יעקב שטינברג, רנו). "כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן צָמַח הַכִּזָּבוֹן וְצָץ הַשֶּׁקֶר" (שטיינמן, זוגות א 208). — [כִּזְבוֹן־, כִּזְבוֹנוֹת]

כַּזְבָן * תו״ז [מן כזב, כִּזֵּב] שַׁקְרָן, דּוֹבֵר כָּזָב: "עַכְשָׁו אֲנִי נִלְכָּד בַּגּוֹרָל, אֵינִי מַאֲמִין וְנֶחְשָׁב כַּזְבָן לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ" (במדבר רבה כג). "זֶה הָאִישׁ סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְכַזְבָן" (הרומי, כח 520). — [כַּזְבַן־, כַּזְבָנִים, כַּזְבָנֵי־; כַּזְבָנִית, כַּזְבָנִיּוֹת]

כזבן [מן כַּזְבָן]

~ פִּע׳ **כִּזְבֵּן** ° פ״ע [בלשון־המונית] שִׁקֵּר, הֵפִיחַ כְּזָבִים: "מְכַזְבֵּן אַתָּה!" (שלונסקי, תר׳ הדון). — [לְכַזְבֵּן, מְכַזְבֵּן, יְכַזְבֵּן]

כַּזְבָנוּת ^ נ׳ [מן כַּזְבָן] אֲמִירַת דִּבְרֵי שֶׁקֶר, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל שַׁקְרָן: "שֶׁכָּל עִסְקֵיהֶן בְּשַׁקְרָנוּת וְכַזְבָנוּת" (תשובות הגאונים, הרכבי רעח). — [כַּזְבָנוּת־]

כַּזְבָנִי ° ת׳ [מן כַּזְבָן] מָלֵא כָּזָב, רָצוּף שְׁקָרִים: "בִּצְוָחוֹת מְשֻׁנּוֹת וּבְפִתּוּיִים כַּזְבָנִיִּים" (שטיינמן, 'דבר' תש״ח). "הָאֲחָיוֹת מִהֲרוּ אִשָּׁה אֶל בַּעְלָהּ וְאֶל אוֹהֲבָהּ מִתּוֹךְ הִתְנַצְּלוּת כַּזְבָנִית כְּלַפֵּי יְחִיאֵל" (הלקין, יחיאל 203). "וְלֹא קִבַּלְנוּ... חוּץ מֵחִזּוּיִים כַּזְבָנִיִּים, שֶׁכָּל עִקָּרָם לֹא בָּאוּ אֶלָּא לְהַרְחִיר רִיב" (שלונסקי, תר׳ טיל 512). — [כַּזְבָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כַּזֶּבֶת ° נ׳ [מן כזב, כִּזֵּב; בחיקוי לערבית־המדוברת: "צ׳יזְבָּאת"] סִפּוּר־כָּזָב, מַעֲשֶׂה בָּדוּי: "גְּדַלְיָה סָלַח לָהּ עַל הַכַּזֶּבֶת שֶׁנִּתְרַקְמָה" (סערוני, נסים 17). — [כַּזֶּבֶת־, כַּזָּבוֹת, כַּזְּבוֹת־]

כִּזּוּב °, **כיזוב** ז׳ [מן כזב, כִּזֵּב] אֲמִירַת דִּבְרֵי שֶׁקֶר. — [כִּזּוּב־]

א. **כֹּחַ, כוח** ז׳ [ארמית: כּוֹחָא; ערבית: כַּאח (כּוּח) גיצה] 1. הַיְּכֹלֶת וְהַכֹּשֶׁר הַגּוּפָנִי לַעֲבוֹד, לְהָרִים מַשָּׂא, לָלֶכֶת, לַעֲבֹד וְכוּ׳: "וְאָשִׂימָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם וֶאֱכוֹל, וִיהִי בְךָ כֹּחַ" (שמואל א כח כב). "וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן" (בראשית לא ו). "הָעָם רָב וְהָעֵת גְּשָׁמִים, וְאֵין כֹּחַ לַעֲמוֹד בַּחוּץ" (עזרא י יג). "שֶׁמָּא תֹאמַר: סַבָּל — אוֹי לִי, כֹּחַ אָיִן" (ביאליק, תאמר אחיה). 2. עֹז, גְּבוּרָה, עָצְמָה: "עַם־רַב אַתָּה, וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ" (יהושע יז יז). "בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה" (שמות לב יא). "וַיֵּט בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת" (שופטים טז ל). 3 ° [בפיסיקה] גּוֹרֵם הַמְשַׁנֶּה אֶת מַצָּבוֹ שֶׁל גּוּף בִּמְנוּחָה אוֹ אֶת קֶצֶב תְּנוּעָתוֹ: כֹּחַ־הַמְּשִׁיכָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. כֹּחַ־הַהִתְמָדָה. כֹּחַ־הַחִכּוּךְ. הַכֹּחַ הָאֶלֶקְטְרוֹ־מֵנִיעַ. 4*, כֹּשֶׁר, סְגֻלָּה, יְכֹלֶת: "כָּל חֹדֶשׁ שֶׁנּוֹלַד, קֹדֶם לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת אֵין כֹּחַ בָּעַיִן לִרְאוֹת אֶת (הַיָּרֵחַ) הַיָּשָׁן" (ירושלמי ראש־השנה נח ב). "נִסְתַּלֵּק מִמֶּנִּי כֹּחַ־הַדִּבּוּר" (ביאליק, ספיח ג). כֹּחַ־הַדִּמְיוֹן. כֹּחַ־הָרָצוֹן. כֹּחַ־הַשִּׁפּוּט. כֹּחוֹת־הַנֶּפֶשׁ. 5. הוֹן, רְכוּשׁ: "הָבוּ לִי, וּמִכֹּחֲכֶם שִׁחֲדוּ בַעֲדִי" (איוב ו כב). 6*, תֹּקֶף, עֵרֶךְ: "יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין" (תוספתא סנהדרין א ט). כֹּחוֹ שֶׁל הַכַּרְטִיס יָפֶה לְחֹדֶשׁ יָמִים. 7 ° [בצבא] גּוּף צְבָאִי שֶׁנּוֹעַד לְבַצֵּעַ מְשִׂימָה מְסֻיֶּמֶת: שִׁגֵּר כֹּחַ לְהָגֵן עַל הָעֶמְדָּה. — [כֹּחַ־, כֹּחוֹת, כֹּחוֹת־]

— **כֹּחַ־אֲבָנִים**, תֵּאוּר מְלִיצִי לְכֹשֶׁר סְבִילוּת גָּדוֹל: "אִם־כֹּחַ אֲבָנִים כֹּחִי אִם־בְּשָׂרִי נָחוּשׁ?" (איוב ו יב). "אָכֵן צָרִיךְ הָיִיתִי לְכֹחַ־אֲבָנִים, כְּדֵי לְנַהֵל אֶת עִנְיָנָיו הָרָעִים" (ברקוביץ, הראשונים קנ).

— **כֹּחַ־אָדָם** °, מִסְפַּר הָאֲנָשִׁים הַדְּרוּשִׁים לְשֵׁרוּת מְסֻיָּם: מַחְלָקָה לְכֹחַ־אָדָם בְּמִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי.

— **כֹּחַ־בַּרְזֶל** °, כֹּחַ עָצוּם: "וְכֹחַ בַּרְזֶל לָשֵׂאת יַד כָּל עָמָל" (ביאליק, אם יש את נפשך).

— **כֹּחַ־גַּבְרָא** * [שאול מן חולין קז., ושם כפשוטו], 1 ^, כֹּשֶׁר הַבְּעִילָה (מעשה טוביה, מעין חתום ה). 2 ° [בהשאלה] חֹסֶן, בְּרִיאוּת: "אֵין לָנוּ אֶלָּא לְאָבְסוֹ בְּמִקְצָת וִיהֵא לוֹ כֹּחַ־גַּבְרָא" (ביאליק, מאחורי ח). "וְשִׁעוּר־קוֹמָה לוֹ שֶׁל גֶּבֶר בְּגֻבְרִין וְכֹחוֹ כֹּחַ־גַּבְרָא" (ברנר, א 131).

— **כֹּחַ־הָאֲדָמָה**, לְשַׁד הָאֲדָמָה וּפוֹרִיּוּתָהּ: "כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ" (בראשית ד יב).

— **כֹּחַ־הַהִתְמָדָה** °, אִינֶרְצְיָה, הַכֹּשֶׁר לְהַתְמִיד בְּמַצָּב מְסֻיָּם: "אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדּוּמָה פּוּרָה וְנִטַּל הַכֹּחַ מִצִּירֶיהָ, נִמְשַׁךְ עוֹד הַיַּחַס אֲלֵיהֶם זְמַן־מָה עַל־פִּי כֹּחַ הַהִתְמָדָה" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 28).

— **כֹּחַ־הַכָּבֵד** °, **כֹּחַ־מְשִׁיכָה** °, ראה ערך כָּבֵד.

— **כֹּחַ־מְדַמֶּה** ° [בספרות המחקר] כֹּחַ הַשֵּׂכֶל וְהַחֲשִׁיבָה, דִּמְיוֹן יוֹצֵר: "בָּאִים עָלֶיהָ כָּל מִינֵי דִמְיוֹנוֹת עַד שֶׁכֹּחַ־הַמְדַמֶּה שׁוֹלֵט בָּהּ" (עגנון, כלה רמג).

— כֹּחַ־סוּס °, [במכאניקה] יְחִידָה מְקֻבֶּלֶת לִמְדִידַת הַהֶסְפֵּק שֶׁל מְכוֹנוֹת: הַכֹּחַ הַנִּדְרָשׁ לַהֲרָמַת 75 קִילוֹגְרָם לְגֹבַהּ שֶׁל מֶטֶר אֶחָד בִּשְׁנִיָּה אַחַת (בְּכֹחַ כָּזֶה בְּעֵרֶךְ יָכוֹל לַעֲבֹד סוּס חָזָק וּבָרִיא בְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר). נִכְתָּב בְּקִצּוּר כ״ס או כו״ס, וּבְלוֹעֲזִית HP (Horse Power).

— כֹּחַ עֶלְיוֹן ° (Force majeure) מִקְרֶה בִּלְתִּי־צָפוּי מֵרֹאשׁ שֶׁאֵין בְּכֹחַ אָדָם לִמְנֹעַ אוֹתוֹ, כְּגוֹן: שִׁטָּפוֹן, רַעַשׁ־אֲדָמָה.

— כֹּחַ־עוֹלָמִים °, כֹּחַ עָצוּם וָרַב: ״וְכֹחַ־עוֹלָמִים בּוֹ חָסוּם וּמְשֻׁמָּר״ (ביאליק, משירי החורף).

— כֹּחַ צֶנְטְרִיפוּגָלִי °, הַכֹּחַ הַדּוֹחֶה מִן הַמֶּרְכָּז, הַמִּתְפַּתֵּחַ אֵצֶל גּוּפִים הַנְּתוּנִים בִּתְנוּעָה סִבּוּבִית מְהִירָה.

— כֹּחַ צֶנְטְרִיפֶּטָלִי °, הַכֹּחַ הַשּׁוֹאֵף אֶל הַמֶּרְכָּז, הוּא הַכֹּחַ הַשָּׁוֶה בְּעֶרְכּוֹ, אֲבָל הָפוּךְ בְּכִוּוּנוֹ, לַכֹּחַ הַצֶּנְטְרִיפוּגָלִי.

— כֹּחַ־הַשִּׁפּוּט °, הַכֹּשֶׁר לִשְׁקֹל וְלִשְׁפֹּט כָּל דָּבָר בְּהִגָּיוֹן.

— כֹּחַ־כֹּחוֹ *, (דָּבָר) שֶׁנַּעֲשָׂה לֹא בְּמֵישָׁרִים מִמֶּנּוּ, אֶלָּא בְּאֹפֶן אֶמְצָעִי – עַל־יְדֵי פְּעֻלָּה שֶׁנּוֹלְדָה מִפְּעֻלָּתוֹ: ״(סוּמְכוּס מַבְדִּיל) בֵּין נֵזֶק כֹּחוֹ לְכֹחַ־כֹּחוֹ״ (בבא קמא יח). ״דְּלִי שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל (וְנִשְׁבַּר הַדְּלִי) – הֲוֵי כֹּחוֹ, וְהָאַחֵר שֶׁנִּשְׁבַּר בִּצְרוֹרוֹת הַדְּלִי – הֲוֵי כֹּחַ־כֹּחוֹ״ (רש״י שם). ״מַה שֶּׁנּוֹצַר אַחַר־כָּךְ אֲפִלּוּ בִּדְמוּתוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן אוֹ בְּכֹחַ־כֹּחוֹ, זוֹהִי שׁוּב בְּרִיָּה אַחֶרֶת״ (ביאליק, חבלי לשון). ״הַשְׁפָּעָתָהּ לֹא פָּסְקָה, וְכֹחַ־כֹּחָהּ לֹא תָּשַׁשׁ״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). תְּכוּנָה זוֹ בָּאָה לוֹ לָאָמָּן מִכֹּחַ־כֹּחוֹ שֶׁל אֲבִי־אָבִיו.

— בְּכֹחַ, 1. בְּעָצְמָה, בְּחֹזֶק רַב: ״וַיֵּט בְּכֹחַ, וַיִּפֹּל הַבַּיִת״ (שופטים טז ל). 2 ^, בְּרַעְיוֹן, בְּמַחֲשָׁבָה, בְּצוּרָה שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּאָה לִידֵי מַעֲשֶׂה אוֹ לִידֵי בִּטּוּי, בְּפוֹטֶנְצְיָה (בְּנִגּוּד אֶל ״בְּפֹעַל״ – בְּמַעֲשֶׂה, בַּמְּצִיאוּת): הַתָּכְנִית נִמְצֵאת עֲדַיִן בְּכֹחַ וְלֹא הֻגְשְׁמָה. ״אִם תִּהְיֶה הָעִלָּה בְּכֹחַ הֶעָלוּל בְּכֹחַ, וְאִם תִּהְיֶה בְּפֹעַל הֶעָלוּל בְּפֹעַל״ (כוזרי ד יג). ״כִּי הָאָדָם קֹדֶם שֶׁיַּשְׂכִּיל דָּבָר הוּא מַשְׂכִּיל בְּכֹחַ, וּכְשֶׁיַּשְׂכִּיל דָּבָר אֶחָד... הוּא מַשְׂכִּיל בְּפֹעַל״ (מורה נבוכים א סח). 2 ° [כנסמך] בְּתֹקֶף־: הַנּוֹשֶׁה בָּא לִתְבֹּעַ אֶת חוֹבוֹ בְּכֹחַ הַחֹק. 3 °, בְּאֶנֶרְגְּיָה הַמֻּפֶּקֶת מִן־: הַסְּפִינָה נָעָה בְּכֹחַ הַקִּיטוֹר. הַמִּנְסָרָה פּוֹעֶלֶת בְּכֹחַ הַחַשְׁמַל.

— מִכֹּחַ *, 1 *, עֵקֶב, מִפְּאַת־: ״מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּת מָדַי לֹא בָּא אֶלָּא מִכֹּחַ גָּלוּת בָּבֶל״ (במדבר רבה ז). ״הָיָה רֵיחָן רַע מִכֹּחַ הַזֵּעָה״ (דברים רבה ז). 2 ° [בלשון־הדיבור, בהשפעת היידיש] מֵעִנְיַן־, עַל אוֹדוֹת: מַה חָדָשׁ מִכֹּחַ הָעֵסֶק שֶׁהֻצַּע לְךָ?

— כֹּחוֹת־הַבִּטָּחוֹן °, הַמִּשְׁטָרָה וְהַצָּבָא שֶׁבִּידֵיהֶם מֻפְקָד בִּטְחוֹנָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה.

— כֹּחוֹת־הַטֶּבַע °, אֵיתָנֵי הַטֶּבַע, הַפְּעֻלּוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַמִּתְגַּלּוֹת בַּטֶּבַע עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, כְּגוֹן: רוּחוֹת, סוּפוֹת, הִתְגַּעֲשׁוּיוֹת, רְעָשִׁים, מַפְּלֵי־מַיִם כַּבִּירִים, שִׁטְפוֹנוֹת, בְּרָקִים וּרְעָמִים.

— אֵין־כֹּחַ, רָפֶה, חַלָּשׁ: ״גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ״ (ישעיה מד יב).

— אַמִּיץ־כֹּחַ (איוב ט ד), גְּדָל־כֹּחַ (נחום א ג), רַב־כֹּחַ (תהלים קמז ה), שַׂגִּיא־כֹחַ (איוב לז כג), נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ (שמות טו ו), גִּבּוֹר וְחָזָק – כִּנּוּיִים בַּמִּקְרָא לֵאלֹהִים.

— בָּא־כֹּחַ ° [על־פי ״בָּא מִכֹּחַ פְּלוֹנִי״, ירושלמי בבא בתרא טז א] מֻרְשֶׁה, נָצִיג, מִי שֶׁמּוֹפִיעַ בְּשֵׁם שׁוֹלְחָיו: בַּכֶּנֶס הִשְׁתַּתְּפוּ בָּאֵי־כֹחַ הֶעָרִיּוֹת.

— בָּאוּת־כֹּחַ °, בִּיאַת־כֹּחַ °, נְצִיגוּת, מֻרְשׁוּת, הוֹפָעָה בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ.

— יְגִיעַ־כֹּחַ (יְגַע־כֹּחַ °), עָיֵף וְיָגֵעַ, לָאֶה: ״וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ״ (איוב ג יז). ״עֲיֵפַת צַעַר וִיגֵעַת כֹּחַ״ (ביאליק, בעיר ההריגה).

— גִּיל־הַכֹּחַ ° [על־יסוד אבות ה כא: ״בן שלושים לכוח״], תֹּאַר לְגִיל שֶׁל שְׁלֹשִׁים שָׁנָה.

— יִפּוּי־כֹּחַ ^, הַרְשָׁאָה, זְכוּת הַנִּתֶּנֶת לְמִישֶׁהוּ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה בִּשְׁמוֹ שֶׁל אַחֵר [ראה ערך יִפּוּי]

— תַּחֲנַת־כֹּחַ °, מִתְקָן שֶׁקְּבוּעִים בּוֹ מְנוֹעֵי־דִינָמוֹ וְגֶנֶרָטוֹרִים לִיצִירַת אֶנֶרְגְּיָה חַשְׁמַלִּית לְשִׁמּוּשׁ בֵּיתִי, תַּעֲשִׂיָּתִי וְחַקְלָאִי.

— תְּשִׁישׁוּת־כֹּחַ °, חֻלְשָׁה, אֲפִיסַת כֹּחוֹת.

— מַקְבִּילִית־הַכֹּחוֹת ° [במכאניקה] כְּלָל שֶׁל צֵרוּף־הַכֹּחוֹת: שְׁנֵי כֹּחוֹת הַפּוֹעֲלִים עַל גּוּף מְסֻיָּם בִּנְקֻדָּה אַחַת בְּכִוּוּנִים שׁוֹנִים (P_1 ו־P_2) – גּוֹרְמִים לוֹ לְגוּף שֶׁיִּתְקַדֵּם בְּכִוּוּן הָאֲלַכְסוֹן שֶׁל הַמַּקְבִּילִית הַבְּנוּיָה עַל כִּוּוּנֵי הַכֹּחוֹת הַלָּלוּ (P).

מקבילית הכוחות

— כֹּחוֹ יָפֶה *, 1 ^, יֵשׁ לוֹ הַתֹּקֶף, זְכוּתוֹ קַיֶּמֶת, הוּא כָּשֵׁר וּבַעַל עֵרֶךְ: כֹּחוֹ שֶׁל הָרִשָּׁיוֹן יָפֶה לְמֶשֶׁךְ שָׁנָה מִיּוֹם הוֹצָאָתוֹ. 2 *, הוּא חָזָק וְאֵיתָן: ״עָלוּ בְּאִילָן שֶׁכֹּחוֹ יָפֶה״ (זבים ג ג).

— כֹּחוֹ יָפֶה מִכֹּחַ פְּלוֹנִי *, הוּא עָדִיף עַל פְּלוֹנִי, יֵשׁ לוֹ זְכֻיּוֹת יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: ״יָפֶה כֹּחַ הָאוֹמֵר חַיָּב (בְּבֵית־דִּין) מִכֹּחַ הָאוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ״ (תוספתא סנהדרין ו ג). ״יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן מִכֹּחַ הָאָב״ (ירושלמי כתובות לג ב).

— כֹּחוֹ רָע *, 1 °, זְכוּתוֹ מוּעֶטֶת, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. 2 *, הוּא רוֹפֵף וְחַלָּשׁ: ״עָלוּ בְּאִילָן שֶׁכֹּחוֹ רָע״ (זבים ג א).

— הוּרַע כֹּחוֹ *, פָּחֲתָה זְכוּתוֹ, הָיְתָה יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה: ״וְכִי מֵרֹב הָעֳמָרִים יִפָּה כֹּחַ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת אוֹ הוּרַע כֹּחוֹ?״ (פאה ו ו).

— הֶחֱלִיף כֹּחַ, הִתְאוֹשֵׁשׁ, הִתְרַעֲנֵן: ״וְקוֹי ה׳ יַחֲלִיפוּ כֹחַ״ (ישעיה מ לא). ״עוֹד טֶרֶם יָשְׁנָה דֵּי הֶחֱלִף כֹּחֵנוּ״ (ביאליק, המתמיד).

— יִישַׁר כֹּחַ *, רְאֵה יִשֵּׁר.

— יִפָּה כֹּחוֹ *, 1 °, נָתְנָה לוֹ הַרְשָׁאָה, נִתְּנָה לוֹ הַסַּמְכוּת לִפְעֹל בִּשְׁמוֹ שֶׁל אַחֵר: יָפֶה כֹּחוֹ שֶׁל עוֹרֵךְ־הַדִּין לִתְבֹּעַ לְדִין אֶת הָאִישׁ. 2 *, הִגְדִּילָה זְכוּתוֹ, הָיְתָה יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: ״יִפָּה כֹּחוֹ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת אוֹ הוּרַע כֹּחוֹ?״ (פאה ו ו).

— יִפָּה אֶת כֹּחוֹ *, 1 °, נָתַן לוֹ סַמְכוּת לִפְעֹל בִּשְׁמוֹ: בַּעַל־הַדִּין יִפָּה אֶת כֹּחוֹ שֶׁל הָעוֹרֵךְ־דִּין לְהַגִּישׁ אֶת הַתְּבִיעָה לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט. 2 *, הִגְדִּיל אֶת זְכוּתוֹ, עָשָׂה לוֹ הֲנָחָה אוֹ טוֹבָה: ״וְלָמָּה אָמְרוּ: מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת? לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר״ (בבא בתרא ז ב).

— יָבֵשׁ כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ מְאֹד: ״יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי״ (תהלים כב טז). ״כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר, יָבֵשׁ כֹּחֵהוּ״ (ביאליק, על סף).

— כִּלָּה אֶת כֹּחוֹ, בִּזְבֵּז אֶת מִרְצוֹ וּבְרִיאוּתוֹ: ״לְרִיק יָגַעְתִּי, לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי״ (ישעיה מט ד). ״וּבְתִירוֹשׁ וּזְוָנִים לֹא כִלֵּיתִי כֹּחִי״ (ביאליק, על סף).

– כָּשַׁל כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ מְאֹד מֵרֹב מַאֲמָץ, לֹא הָיָה לוֹ עוֹד כֹּחַ לִסְבֹּל: "וּכְבָר כָּשַׁל כֹּחִי בַּנְּדוּדִים וָטֹרַח" (ביאליק, הרהורי לילה).

– כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל [שאול מן נחמיה ד ד], לֹא יָכֹל לִסְבֹּל עוֹד, כָּרַע תַּחַת עֹל הָעֲבוֹדָה.

– לָאָה כֹּחוֹ °, נֶחֱלַשׁ, רָפָה: "וַיָּחַשׁ כִּי חָלַשׁ וַיִּלֶא כֹחֵהוּ" (ביאליק, המתמיד).

– נִשְׁבַּר כֹּחוֹ °, אָפְסוּ כֹּחוֹתָיו: "כָּךְ יִמָּשֵׁךְ סוּס זָקֵן אֲשֶׁר נִשְׁבַּר כֹּחוֹ" (ביאליק, בעיר ההריגה).

– סָר (מִמֶּנּוּ) כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ, חָלְפָה גְבוּרָתוֹ: "אִם־גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי וְחָלִיתִי" (שופטים טז יז). "אַךְ עַתָּה זָקַנְתִּי, סָר כֹּחִי" (ביאליק, אל הצפור).

– עֲזָבוֹ כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ מְאֹד, נִשְׁאַר אֵין־אוֹנִים: "לִבִּי סְחַרְחַר, עֲזָבַנִי כֹחִי" (תהלים לח יא).

– עָצַר כֹּחַ, הֶחֱזִיק מַעֲמָד, הָיָה בִּיכָלְתּוֹ, הִתְחַזֵּק: "וְכִי מִי אֲנִי וּמִי עַמִּי כִּי־נַעְצֹר כֹּחַ לְהִתְנַדֵּב כָּזֹאת?" (דברי הימים א כט יד). "וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ" (דניאל י ח).

– רָפָה כֹּחַ °, נֶחֱלַשׁ: "לוּלֵא קָטֹנְתִּי כָּכָה, לוּלֵא רָפִיתִי כֹחַ" (ביאליק, אבי).

– תַּשׁ כֹּחוֹ*, תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ*, נִסְתַּלְּקָה גְבוּרָתוֹ, נֶחֱלַשׁ, רָפָה: "תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ כִּנְקֵבָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל" (ברכות לב.).

– כֹּחוֹ בְּמָתְנָיו [בהשאלה מאיוב מ טז], כֹּחוֹ עִמּוֹ, עֲדַיִן מְסֻגָּל הוּא לִפְעֹל הַרְבֵּה.

– כְּכֹחוֹ אָז וּכְכֹחוֹ עַתָּה (יהושע יד יא), עֲדַיִן כֹּחוֹ אִתּוֹ, עוֹדֶנּוּ חָזָק כְּמוֹ בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ.

– אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּ־*, כָּל יְכָלְתּוֹ מִצְטַמְצֶמֶת בְּ־: "אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו" (תנחומא בלק ג).

– יָצָא מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל ^, בָּא לִכְלַל מַעֲשֶׂה, הִתְגַּשֵּׁם, בֻּצַּע: "כִּי כָּל מַה שֶּׁיָּצָא מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל מוֹצִיאוֹ זוּלָתוֹ" (מורה נבוכים ב הקדמה יח). הַתָּכְנִית יָצְאָה סוֹף־סוֹף מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

– בַּמֶּה כֹּחוֹ גָּדוֹל? [על־פי שופטים טז ה] בְּאֵיזֶה דָּבָר הוּא מִצְטַיֵּן? מַה הוּא הַתְּחוּם שֶׁהוּא מִתְגַּדֵּר בּוֹ?

– לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ [על־פי זכריה ד ו], לֹא תָּמִיד הַכֹּחַ הַחָמְרִי הוּא הַמְנַצֵּחַ אֶלָּא הָרוּחַ, הָאֵיכוּת עֲדִיפָה מִן הַכַּמּוּת.

ב. **כֹּחַ, כּוֹחַ** ז׳ [המקור לא הוברר] שֵׁם נִרְדָּף לַאֲנָקָה, מִמִּינֵי הַלְּטָאוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה (ויקרא יא ל). ראה ב. אֲנָקָה. – [כֹּחַ־, כֹּחִים, כֹּחֵי־]

כָּח* פ״ע פָּלַט לֵחָה מִתּוֹךְ שִׁעוּל – רְאֵה כיח.

כחד [ארמית: אִתְכַּחַד נשמד; ערבית: גַ׳חַד כפר, כיחש]

~ פִּע׳ **כִּחֵד** פ״י הִסְתִּיר, הֶעֱלִים, לֹא גִלָּה אֶת אֲשֶׁר בְּלִבּוֹ: "וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ" (שמואל א ג יח). "לֹא אֲכַחֵד אָמְנָם, כִּי נִלְאֵיתִי כְּבָר לִהְיוֹת אִישׁ מָדוֹן לְאַחַי" (אחד העם, לט). "אַל נָא תְכַחֵד אֶת הָאֱמֶת תַּחַת לְשׁוֹנְךָ" (ברנר, א 150). – [לְכַחֵד אֶת־, מִן־; מְכַחֵד, יְכַחֵד]

~ נִפ׳ **נִכְחַד**, 1. נִסְתַּר, נֶעְלַם: "וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יח יג). "אַתָּה יָדַעְתָּ לְאִוַּלְתִּי, וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא־נִכְחָדוּ" (תהלים סט ו). 2. נִשְׁמַד, אָבַד: "וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר, וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ" (שמות ט טו). "וְנִכְחֲדָה אֵשׁ הַקֹּדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ" (ביאליק, מגילת ג). "שְׁתֵּי הֶעָרִים הָאֵלֶּה צְרִיכוֹת לְהִכָּחֵד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פח). – [לְהִכָּחֵד מִן־; נִכְחַד, יִכָּחֵד]

~ הִפ׳ **הִכְחִיד** פ״י 1. כִּחֵד, הֶעֱלִים: "אִם־תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה, יַכְחִידֶנָּה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ" (איוב כ יב). 2. הִשְׁמִיד, הֶאֱבִיד: "לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד" (תהלים פג ה). "לֹא יָכְלוּ כָּל גּוֹיֵי הָאֲרָצוֹת לְהַכְחִיד קִיּוּמֵנוּ" (אחד העם, תקי). – [לְהַכְחִיד אֶת־, מַכְחִיד, יַכְחִיד]

~ הָפ׳ **הָכְחַד** °, הֻשְׁמַד, הֻאֲבַד: הַמָּקוֹם הָכְחַד כָּלִיל בְּרַעַשׁ־הָאֲדָמָה. – [מֻכְחָד, יָכְחַד]

– עִיר נִכְחֶדֶת, 1. עִיר חֲרֵבָה, שֶׁנֶּעֶזְבָה מִתּוֹשָׁבֶיהָ: "וַיִּשְׁכּוֹן עָרִים נִכְחָדוֹת, בָּתִּים לֹא יֵשְׁבוּ לָמוֹ" (איוב טו כח). 2°. יִשּׁוּב נִדָּח וּמְרֻחָק: "עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה, בָּהֶן יֶעְשַׁן בְּמִסְתָּר גָּרְנוּ הַיָּשָׁן" (ביאליק, המתמיד).

כֶּחֶד ^ ז׳ [מן כחד] הַסְתָּרָה, הַעֲלָמַת דָּבָר: "הַחָכְמָה אֲשֶׁר סִפַּרְתָּ מִכֹּחָהּ וּגְבוּרָתָהּ בְּלִי כַחַד, מַדּוּעַ לֹא תוֹעִיל לְכָל בְּנֵי־הָאָדָם יָחַד?" (בן המלך והנזיר, 107). "תַּבִּיט סָבִיב רֶתֶת, בְּפַחַד, וְתַחַת לְשׁוֹנָהּ הַכָּחַד" (ולפובסקי, שירים 252). – [כַּחַד־]

כחה [בחיקוי לקול הטבעי הנשמע מן הגרון, קרוב אל כיח, כחח; בקצת ספרים רווח הנוסח כהה, כוהה]

~ פָּע׳ **כָּחָה** * פ״ע חִכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ, פָּלַט מִתּוֹךְ מַאֲמָץ לֵחָה אוֹ דָם דֶּרֶךְ הַפֶּה: "הַכּוֹחֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכֵן מִי שֶׁנִּתְלַשׁ רֻקּוֹ בְּפִיו" (תוספתא עירובין יא ח). "יָצָא גּוֹנֵחַ וְכוֹחֶה דָם מִן הַצִּנָּה" (תנחומא נח ט). – [לִכְהוֹת, כּוֹהֶה, יִכְהֶה]

~ פִּע׳ **כִּחָה** ° פ״ע, חִכֵּךְ וְהִשְׁתַּעֵל: "יַעֲקֹב הָיָה מְקַנֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה אֶת חָטְמוֹ, מִשְׁתַּעֵל וּמְכַחֶה" (קבק, במשעול 172). – [לְכַחוֹת, מְכַחֶה, יְ־]

כִּחוּד ^, **כִּיחוּד** ז׳ [מן כחד, כִּחֵד] הַעֲלָמַת דְּבָרִים: "כִּחוּד הַקִּיּוּם הוּא הֶעְדֵּר" (עץ חיים לאהרן בן אליהו, ד, לפי קלצקין). כִּחוּד הָאֱמֶת. – [כִּחוּד־]

כָּחוֹל* ז׳ [מן כחל] 1°, צִבְעוֹ שֶׁל דְּבַר כָּחֹל: "עַד שֶׁנִּבְלְעוּ בַּלָּבָן שֶׁבָּרָקִיעַ אוֹ בַּכָּחוֹל שֶׁבָּרָקִיעַ" (עגנון, כלה שפה). "בְּיָם הַכָּחוֹל לֹא יָשׁוּט עָב" (ולפובסקי, שירים 170). "שָׁמַיִם בִּכְחוֹלָם... אַךְ יַלְלָם הוּא חֹרֶף" (שלונסקי, אבני 31). "בִּנְתִיב עָנָן בַּכָּחוֹל" (עוגן, 47). 2*, צֶבַע מְיֻחָד שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בִּימֵי־קֶדֶם לָעֵינַיִם: "כָּחוֹל, אִם לִרְפוּאָה – כְּדֵי לִכְחֹל עַיִן אַחַת; אִם לְקַשֵּׁט – בִּשְׁתֵּי עֵינַיִם" (שבת פ.). – [כְּחוֹל־]

כָּחוֹל* ת׳ [מן כחל, כָּחַל] צָבוּעַ בְּכָחוֹל 2 [גם בהשאלה]: "וְעַיִן לִבּוֹ בְּפוּךְ סִכְלוּת כְּחוּלָה" (חריזי, תחכמוני כד 229). "וְעֵינֵי הַכְּבוּדָה... בְּחֵן כְּחוּלָה" (אבולעאפיה, על־פי שירמן ב 432). – [כְּחוּלָה, כְּחוּלִים, ־לוֹת]

כחול, ראה כָּחֹל.

כָּחוּשׁ* ת׳ [מן א. כחש, כָּחַשׁ] רָזֶה, דַּל, הֵפֶךְ מִן ׳שָׁמֵן׳: ״(הַגּוֹנֵב פָּרָה) כְּחוּשָׁה וְהִשְׁמִינָהּ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל״ (תוספתא בבא קמא ז יז). ״אָכַל (קַרְקַע) שְׁמֵנָה, מְשַׁלֵּם שְׁמֵנָה; אָכַל כְּחוּשָׁה, מְשַׁלֵּם שְׁמֵנָה״ (בבא קמא ו:). ״אֵין כָּל ׳חֶשְׁבּוֹן׳ לִהְיוֹת אִכָּר פָּשׁוּט עַל הָאֲדָמָה הַכְּחוּשָׁה הַזֹּאת״ (אחד העם, לא). ״שׁוּעָל דַּק וְכָחוּשׁ שֶׁהוּא רַע וְעוֹרוֹ רַע״ (עגנון, כלה קכא). — [כְּחוּשָׁה, כְּחוּשִׁים, כְּחוּשׁוֹת]

כִּחוּשׁ⁺**, כיחוש** ז׳ [מן ב. כחש, כִּחֵשׁ] הַכְחָשָׁה, סְתִירַת דִּבְרֵי אֲחֵרִים: ״שֶׁאֵין הַסְּכָלוּת כִּחוּשׁ הַיְדִיעָה, אֶלָּא הַסְּכָלוּת הֶעְדֵּר הַיְדִיעָה״ (אהרן בן אליהו, עץ חיים ד, לפי קלצקין). כִּחוּשׁ הָהַאֲשָׁמוֹת שֶׁל הַתּוֹבֵעַ. — [כִּחוּשׁ־]

כְּחוּשׁ⁺ ז׳ [מן א. כחש] רָזוֹן, כְּחִישׁוּת, דַּלּוּת: ״וְרַבּוּ מַחֲלוֹתַיִךְ וְתָשׁוּב לִכְחוּשֵׁךְ וְדַלּוּתֵךְ״ (זבארה, ס׳ השעשועים 31). — [כְּחוּשׁ־]

כחח [בחיקוי הקול הטבעי הנשמע מן הגרון, קרוב אל כחה, כיח, כחכח]

~ פָּע׳ **כָּחַח**°, פ״ע חָכַךְ בִּגְרוֹנוֹ, הוֹצִיא כִּיחַ: ״בְּאָמֶרִיקָה כָּחִים וְרָקִים עַל יָמִין וְעַל שְׂמֹאל״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל שגב). ״מִיָּד הֵרִיק הַכּוֹס אֶל פִּיו וְהִתְחִיל מִשְׁתַּעֵל וְכוֹחֵחַ״ (הזז, צל 196). [ובהשאלה:] ״הִתְחִילָה כָּל הַמְּדִינָה כּוֹחַחַת אוֹתָם הַדְּבָרִים״ (עגנון, סמוך 264). — [לִכְחֹחַ, כּוֹחֵחַ גם כָּח, יִכְחַח]

~ הת׳ **נִתְכּוֹחֵחַ**°, נִתְקַף עַל־יְדֵי חִכּוּךְ בַּגָּרוֹן, כָּחַח הַרְבֵּה: ״רֵיחַ רָטֹב וְחָרִיף, מִתְמַרֵּר בְּתוֹךְ גַּלְגַּלֵּי הָעֵינַיִם וּמִתְכּוֹחֵחַ בְּתוֹךְ הַגָּרוֹן״ (ליסיצקי, תולדות 182). — [לְהִתְכּוֹחֵחַ, מִתְ־, יִתְכּוֹחֵחַ]

כֹּחִי⁺**, כוחי** ת׳ [מן כֹּחַ] 1. בַּעַל כֹּחַ וִיכֹלֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ: ״כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה הַכּוֹכָב קָרוֹב אֶל הַיִּשּׁוּב יֵרָאֶה לוֹ יוֹתֵר כֹּחִי״ (אברהם אבן־עזרא, ס׳ העצמים ז). 2. שֶׁהוּא בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל, פּוֹטֶנְצִיאָלִי: ״שִׂכְלוֹ הַכֹּחִי אֲשֶׁר אֵין לוֹ מְצִיאוּת בְּפֹעַל״ (ספורנו, הקדמה לתורה). ״הַמְּצִיאוּת הַכֹּחִי, לֹא הַפָּעֳלִי״ (נוה שלום א י). — [כֹּחִית, כֹּחִיִּים, כֹּחִיּוֹת]

כֹּחִיּוּת⁺**, כוחיות** נ׳ [מן כֹּחִי] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר הַנִּמְצָא בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל, פּוֹטֶנְצְיָאלִיּוּת: ״דֶּרֶךְ הָאֱמוּנָה לְבַדָּהּ אֲשֶׁר בָּהּ יֵצֵא הַשֵּׂכֶל מִן הַחִסָּרוֹן אֶל הַשְּׁלֵמוּת וּמִן הַכֹּחִיּוּת אֶל הַפְּעֻלָּה״ (ביבאגו, דרך אמונה ב ה). — [כֹּחִיּוּת־]

כְּחִילָה⁺ נ׳ [מן כחל, כָּחַל] 1°. צְבִיעָה בְּצֶבַע כָּחֹל: כְּחִילַת הַיָּם בַּתְּמוּנָה. 2⁺. נְתִינַת כָּחָל עַל רִיסֵי הָעֵינַיִם וְעַל הָעוֹר לְמַטָּה מֵהֶם לְיֹפִי אוֹ לִרְפוּאָה (קאנון ג ג). — [כְּחִילַת־]

כְּחִילוּת° נ׳ [מן כחל, כָּחַל] כְּחוֹל, צֶבַע הַכָּחֹל: ״שַׂעֲרוֹתֶיהָ הַגְּרוּשׁוֹת, הַשְּׁחוֹרוֹת עַד לִידֵי כְּחִילוּת״ (בר־יוסף, העומדים 80). ״כָּל עִקָּרוֹ שֶׁל ׳קֶסֶם גּוֹיִי׳ אֵינוֹ אֶלָּא אוֹתָהּ כְּחִילוּת־עֵינַיִם וְנִיחוֹרוּת״ (טביב, כערער 71). — [כְּחִילוּת־]

א. **כְּחִישָׁה*** נ׳ [מן א. כחש כָּחַשׁ] רָזוֹן, הִדַּלְדְּלוּת (בְּנִגּוּד אֶל ״שֻׁמָּן״): ״חוּץ מִגִּזָּה וּכְחִישָׁה״ (חולין קלה.). ״לָשׁוֹן כְּחִישָׁה — לָמָּה תִּהְיוּ כְּחוּשִׁים בָּרָעָב?״ (רש״י בראשית מב א). כְּחִישַׁת גּוּפוֹ שֶׁל הַסּוֹבֵל מֵחֹסֶר־תְּזוּנָה. — [כְּחִישַׁת־]

ב. **כְּחִישָׁה**⁺ נ׳ [מן ב. כחש] הַכְחָשָׁה, סְתִירַת דִּבְרֵי אֲחֵרִים: ״וְכַמָּה כִחֲשׁוּ בְּבֵין כְּחִישָׁה״ (גבירול, א 43). — [כְּחִישַׁת־]

כְּחִישׁוּת⁺ נ׳ [מן כָּחוּשׁ; ארמית: כְּחִישׁוּתָא, בבא בתרא קנה:] רָזוֹן, דַּלּוּת: ״שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַשֹּׁמֶן וְהַדֶּשֶׁן... עַד שֶׁיַּגִּיעֵהוּ מֵהַכְּחִישׁוּת״ (רלב״ג לאיוב טו ל). ״עֲנִיּוּת לְשׁוֹנוֹ וּכְחִישׁוּתָהּ מְכַמָּה צְדָדִים״ (סוקולוב, במראות 205). ״וְעוֹר פָּנֶיהָ צָפוּד... מֵרֹב כְּחִישׁוּת״ (אריכא, סנחריב 164). כְּחִישׁוּת גּוּפוֹ. — [כְּחִישׁוּת־]

כִּחְכּוּחַ° ז׳ [מן כחכח, כִּחְכֵּחַ] חִכּוּךְ בַּגָּרוֹן, הֲפָקַת קוֹל חִכּוּךְ: ״מַה שֶּׁצָּוַח... אֵינוֹ אֶלָּא בְּחִינַת כִּחְכּוּחַ שֶׁלִּפְנֵי הַצְּוָחָה״ (יזהר, צקלג 167). ״הָיְתָה הָרְוָחָה וְכִעְכּוּעִים וְכִחְכּוּחִים וּשְׁאָר קוֹלוֹת הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב נָתְנוּ לָהּ מִפְלָט״ (מגד, חדוה 33). ״מִשְׁתַּעֵל הָיָה תָּמִיד... עִם יְרִיקָה תּוֹךְ כִּחְכּוּחַ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 63). — [כִּחְכּוּחַ־, כִּחְכּוּחִים, ־חֵי־]

כחכח [מן כיח, כחח, בחיקוי לקול החיכוך]

~ פִּע׳ **כִּחְכֵּחַ**° פ״ע 1. חִכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ, הִשְׁמִיעַ קוֹל מֵעֵין כַּח־כַּח: ״נִכְנְסוּ חֲבוּקוֹת וּמְכַחְכְּחוֹת לְתוֹךְ מִטְפְּחוֹתֵיהֶן״ (שנהר, ד 92). ״מִכַּעַס כִּחְכְּחוּ בִּגְרוֹנוֹתֵיהֶם״ (שפיר, תר׳ ההרריים 25). ״מִעָצְמַת הַחֲבָטָה שֶׁסָּפַג הִתְחִיל לְכַחְכֵּחַ״ (טביב, כערער 32). ״לְעִתִּים מִישֶׁהוּ מְכַחְכֵּחַ וְיוֹרֵק דָּם״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 153). 2. הִשְׁמִיעַ קוֹל חִכּוּךְ: ״כִּחְכֵּחַ מָנוֹעַ נְשִׁיפוֹת מְזֻרְזוֹת״ (יזהר, בפאתי 5). ״הַמָּנוֹעַ כִּחְכֵּחַ וְהִדְמִים״ (ארד, תר׳ הנפילה 97). — [לְכַחְכֵּחַ, מְכַחְכֵּחַ, יְכַחְכֵּחַ]

~ הת׳ **הִתְכַּחְכֵּחַ**° הֻתְקַף בְּכִחְכּוּחַ: ״חָשׁ נַחוּם אֶת גַּלָּיו מְמַלְּחִים אֶת נְחִירָיו, עוֹד מְעַט וּמִתְכַּחְכֵּחַ״ (ארד, ביתו 279). — [לְהִתְכַּחְכֵּחַ, מִתְ־, יִתְכַּחְכֵּחַ]

כחל [אכדית: guhlu; ארמית: כְּחַל; ערבית: כֻּחְל]

~ פָּע׳ **כָּחַל** פ״י שָׂם צֶבַע כָּחֹל־כֵּהֶה עַל רִיסֵי הָעֵינַיִם וְעַל הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶם לְיֹפִי אוֹ לִרְפוּאָה: ״כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ וְעָדִית עֶדִי״ (יחזקאל כג מ). ״שֶׁהָיָה רַבּוֹ רוֹפֵא וְאָמַר לוֹ לִכְחֹל לוֹ עֵינוֹ״ (קידושין כד:). ״עֵינֵי צְבִיַּת חֵן בְּפוּךְ כְּחָלוּךְ״ (יהודה הלוי, ג 34). — [לִכְחֹל אֶת־; כּוֹחֵל, יִכְחַל]

~ פִּע׳ **כִּחֵל*** פ״י צָבַע בְּצֶבַע כָּחֹל: ״כְּחִלָּה וּפִרְכְּסָה — אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת״ (כתובות נד.). הַכּוֹבֶסֶת כִּחֲלָה אֶת מֵי־הַכְּבִיסָה לִשְׁטִיפַת הַלְּבָנִים. — [לְכַחֵל, מְכַחֵל, יְכַחֵל]

~ פֻּע׳ **כֻּחַל**°, נִצְבַּע בְּצֶבַע כָּחֹל: ״אֵין דַּעְתָּהּ מִתְקָרֶרֶת עַד שֶׁרִיסֵי עֵינֶיהָ הַמְכֻחָלוֹת זוֹקְפִים עָקְצֵיהֶם כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (שנהר, ג 228). הַמַּיִם כֻּחֲלוּ. — [מְכֻחָל, יְכֻחַל]

~ הת׳ **נִתְכַּחֵל**°, נַעֲשָׂה כָּחֹל, הִכְחִיל: ״וּכְשֶׁסַּהַר פָּגוּם מְטַפֵּס עַל שַׁלְבֵי דוּמִיָּה מִתְכַּחֶלֶת״ (שלונסקי, שירים, ב 180). ״פְּאַת שָׁמַיִם מִתְכַּחֶלֶת״ (חומסקי, אזוב 46). ״בְּכִפַּת מַצֵּבָה מִתְכַּחֶלֶת אֶמְצָאֵךְ״ (בת־מרים, 41). ״שַׁחַק דָּמוּם בְּאֶשְׁנָב מִתְכַּחֵל״ (רוזן, שירים צו). — [לְהִתְכַּחֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִכְחִיל**° 1. פ״ע הָיָה כָּחֹל, נִרְאָה כָּחֹל: ״בְּשׁוּלֵי הָרָקִיעַ מִזְרָחָה... מַכְחִילִים הָרֵי גִּלְעָד״ (קבק, במשעול 32). ״עָשָׁן סְפִינָה מַכְחִיל״ (שמעוני, הביבר 268). ״וְגַגּוֹת הַצְּרִיפִים הִכְחִילוּ כְּקֶרַח״ (ש׳ שלום, שירים קפה). 2. פ״ע נַעֲשָׂה כָּחֹל: ״עוֹרָהּ מַשְׁחִיר, פִּיהָ מַכְחִיל״ (שניאור, שירים קלה). ״וּפְנֵי הַנְּעָרִים... מַכְחִילִים מִן הַבֶּכִי״ (ברטוב, כנפים 269). 3. פ״י צָבַע בְּצֶבַע כָּחֹל: הַצַּיָּר הִכְחִיל אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם בִּתְמוּנָתוֹ. — [לְהַכְחִיל, מַכְחִיל, יַכְחִיל]

~ הִפְ׳ הִכְחִיל °, נִצְבַּע בְּצֶבַע כָּחֹל: ״דְּבָרִים פְּשׁוּטִים... הִנָּם פִּתְאֹם מַכְחִילִים וּמְפַרְכְּסִים בִּשְׁלָטִים נוֹצְצִים וּמַבְרִיקִים״ (סוקולוב, במראות 529). — [מַכְחִיל, יַכְחִיל]

כָּחֹל*, כחול ת׳ [מן כחל] בַּעַל צֶבַע כְּעֵין צֶבַע הַיָּם אוֹ צֶבַע הַשָּׁמַיִם, כֵּהֶה מְעַט מִן ״תָּכֹל״: ״׳חַכְלִילִי עֵינַיִם׳ — אֵלּוּ בְּנֵי דָּרוֹם שֶׁעֵינֵיהֶם כְּחֻלּוֹת״ (בראשית רבה צא). ״אֵשֶׁת־חַיִל כְּחֻלּוֹת־שְׂפָתַיִם״ (ביאליק, אלמנות). צֶבַע עֵינֵיהֶם שֶׁל בְּהִירֵי־הַשֵּׂעָר הוּא עַל־פִּי־רֹב כָּחֹל. — [כְּחֻלָּה, כְּחֻלִּים, כְּחֻלּוֹת]

— **כָּחֹל כְּטִחוֹל** ° [מיידיש] כָּחֹל מְאֹד: ״אוֹי וַאֲבוֹי לְאִמָּא, (הַיֶּלֶד) כֻּלּוֹ כָּחֹל כְּטְחוֹל״ (ביאליק, מאחורי ד).

— **דָּם כָּחֹל** °, כִּנּוּי (לְעִתִּים אִירוֹנִי) לְאָדָם מִמּוֹצָא אֲצִילִים וְרָמֵי־יַחַשׂ.

— **זְקַן־כָּחֹל** ° [על־יסוד סיפור־אגדה לועזי] כִּנּוּי לְאָדָם־מִפְלֶצֶת שֶׁרָצַח אֶת נָשָׁיו.

— **סֵפֶר כָּחֹל** °, כִּנּוּי לִתְעוּדָה מֶמְשַׁלְתִּית רִשְׁמִית [על־שום היותה כרוכה בכריכה מצבע זה]

א. **כָּחָל*, כְּחָל*, כוחל** ז׳ 1*, [מן כחל; ארמית: כְּחָלָא; ערבית: כֻּחְל] פּוּךְ, חֹמֶר־צֶבַע כָּחֹל־עַז שֶׁהַנָּשִׁים שָׂמוֹת עַל רִיסֵי עֵינֵיהֶן וְעַל הָעוֹר לְמַטָּה מֵהֶם לְיֹפִי אוֹ לִרְפוּאָה: ״כֹּחַל — כְּדֵי לִכְחֹל עַיִן אַחַת״ (שבת ח ג, לפי הערוך). ״לֹא כָּחָל וְלֹא שָׂרָק וְלֹא פִּרְכּוּס — וְיַעֲלַת חֵן״ (כתובות יז). ״בְּנֵי־אָדָם שֶׁנֶּחֶלְשׁוּ עֵינֵיהֶם... יְמַהֲרוּ לְרַפֵּא עֵינֵיהֶם בִּכְחָלִים וּבְרְטִיּוֹת״ (חובות הלבבות, הייחוד י). ״רְאִיתִיךְ מִבַּעַד כָּל שְׂרָק וְכֹחַל וּפִרְכּוּס וּפוּךְ״ (ליסיצקי, במעלות 117).— 2°, כְּחוֹל, צֶבַע הַכָּחֹל: ״לְבַל יַדְלִיחַ מְרִיִּי אֶת כָּחֳלוֹ הַשָּׁקֵט שֶׁל שַׁחַק״ (רחל, כא). ״עִיר־מִקְדָּשׁ שֶׁכֻּלָּהּ אַבְנֵי שֵׁשׁ וּמַרְמָר, וְכָל כֹּתֶל בָּהּ כֹּחַל וָצַחַר״ (מלצר, אור 14).—[כְּחָל־, כְּחָלִים, כַּחֲלֵי־]

— **בְּלֹא כָּחָל וּבְלֹא שָׂרָק** ° [שאול מן כתובות יז, ראה למעלה], בְּלֹא כָּל קִשּׁוּט וְתוֹסֶפֶת נֹפֶךְ, כְּמוֹת שֶׁהוּא מַמָּשׁ: ״שֶׁיַּגִּיד לִי אֶת כָּל הָאֱמֶת בְּלִי כָּחָל וּבְלִי סָרָק״ (ברש, ב 295). ״דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם, בְּלֹא כָּחָל וְשָׂרָק וּבְלֹא תּוֹסֶפֶת הַדִּמְיוֹן״ (ברקוביץ, תר׳ חיי י).

— **כֹּחַל־כְּבִיסָה** °, צֶבַע כָּחֹל שֶׁמַּכְחִילִים בּוֹ מְעַט אֶת מֵי־הַכְּבִיסָה לִשְׁטִיפַת הַלְּבָנִים.

ב. **כָּחָל** ° ז׳ [על־שום צבעו הכחול] עוֹף קָטָן בְּמִקְצָת מִן הַיּוֹנָה, בַּעַל צִבְעֵי־נוֹצָה עַזִּים (Coracias garrula). רֹאשׁוֹ, בִּטְנוֹ וּזְנָבוֹ כְּחֻלִּים־יְרַקְרַקִּים, גַּבּוֹ חוּם, אֶבְרוֹתָיו שְׁחֹרוֹת־כְּחֻלּוֹת. מְקוֹרוֹ הֶחָזָק דּוֹמֶה לִמְקוֹר הָעוֹרֵב. מְזוֹנוֹ תּוֹלָעִים, חֲרָקִים וְעַכְבָּרִים וְעִירִים. הַכָּחָל בָּא מֵאֵירוֹפָּה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּאָבִיב, דּוֹגֵר בָּהּ, מְגַדֵּל אֶת אֶפְרוֹחָיו וְחוֹזֵר לְמוֹלַדְתּוֹ בַּסְּתָו. — [כְּחַל־, כְּחָלִים, כַּחֲלֵי־]

כחל (1/9)

כָּחָל* ז׳ [המקור לא הוברר] עָטִין, הַשַּׁד שֶׁל הַבְּהֵמָה הַמַּפְרִישׁ חָלָב (חולין ח ג). — [כְּחַל־, כְּחָלִים, כַּחֲלֵי־]

כחל

כַּחְלוּלִי ° ת׳ [מן כָּחֹל] כְּחַלְחַל, כָּחֹל בְּמִקְצָת: ״וְאֹרֶךְ הַכְּתָלִים הַמְטֻיָּחִים טִיחַ כַּחְלוּלִי — תְּכֵלֶת אֲפֹרָה״ (שניאור, סיפורים קמה). ״בְּאוֹר כַּחְלוּלִי, מְבֻשָּׂם וְנִסְעָר, יִצְחַק לְבָבוֹ הַפּוֹרֵחַ״ (גלעד, נהר 104). — [כַּחְלוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

כַּחְלוּלִית ° נ׳ [מן כַּחְלוּלִי] צֶבַע כְּחַלְחַל, כָּחֹל בָּהִיר: ״חֲמִימוּתָהּ שֶׁל שֶׁמֶשׁ הַדָּרוֹם וְכַחְלוּלִיתוֹ שֶׁל הַיָּם הַשָּׁחוֹר״ (קלוזנר, יוצרים ג 221). ״שְׁזִיפִים מְהֻבְהָלִים כַּחְלוּלִית שֶׁל טַל״ (בן־ציון, קעז). ״הַכַּחְלוּלִית הַיְרַקָּה שֶׁל הַמַּיִם״ (שניאור, פאנדרי ג 198). ״וּמָלוֹן בּוֹדֵד... שֶׁנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי כַּחְלוּלִיתוֹ שֶׁל יָם חַם וְעָצֵל״ (הלקין, משבר 58). ״נָמוֹג וְהוֹלֵךְ הַלֹּבֶן הָאַפְרוּרִי וְחוֹזֶרֶת וּמִשְׁתַּלֶּטֶת עִם כָּל רֶגַע יוֹתֵר הַכַּחְלוּלִית הַמַּעֲמִיקָה לְכָל מְלֹא שֶׁטַח הַמַּיִם״ (פיכמן, קפה). — [כַּחְלוּלִית־]

כַּחְלוּת ° נ׳ [מן כָּחֹל] כְּחוֹל, צֶבַע הַכָּחֹל: ״אַךְ בְּעֵמֶק אֶפְרַיִם כַּחְלוּת עוֹגֶמֶת״ (פיכמן, כב). ״תַּחְתָּיו עֲמֻקּוֹת סְגֻלָּה, מֵעָלָיו כַּחְלוּת מַזְהִירָה״ (יזהר, צקלג 27). ״הָרֵי נְצֶרֶת עוֹד עָמְדוּ בְּכַחְלוּתָם הַמְעֻרְפֶּלֶת״ (שמיר, עירום 171). — [כַּחְלוּת־]

כְּחַלְחַל ° ת׳ [מן כָּחֹל] כָּחֹל בְּמִקְצָת, כָּחֹל מֵימִי, נוֹטֶה לִתְכֵלֶת: ״עָשָׁן קַל וּכְחַלְחַל״ (ביאליק, ספיח). ״בְּהִשְׁתַּזֵּר דַּקֵּי־עֲנָנִים כְּסַפְסָפִים וּכְחַלְחַלִּים עַל פְּנֵי כָּל הָרָקִיעַ״ (רגלסון, חקוקות 88). ״וְסָלִיל עָשָׁן יוֹעֵם בְּרוּחַ כְּחַלְחַלָּה״ (גורי, פרחי 22). — [כְּחַלְחַלָּה או כְּחַלְחֶלֶת, כְּחַלְחַלִּים, כְּחַלְחַלּוֹת]

כְּחַלְחַלּוּת ° נ׳ [מן כְּחַלְחַל] צֶבַע כְּחַלְחַל, צֶבַע כָּחֹל־בָּהִיר: ״חָשִׁים בְּפֹעַל אֶת חִוְרַת הַפָּנִים, אֶת צִנַּת אֵין־הַדָּם, אֶת כְּחַלְחַלּוּת הַשְּׂפָתַיִם״ (יזהר, צקלג 661). — [כְּחַלְחַלּוּת־]

כְּחַלְחֹלֶת °, כחלחולת נ׳ [מן כְּחַלְחַל] צֶבַע כְּחַלְחַל: ״וּכְמִין כְּחַלְחֹלֶת חֲמִימָה מְחַלְחֶלֶת בַּחֲלָלָהּ שֶׁל הָעִיר״ (עגנון, תמול 26). ״לֹא אֶת כְּחַלְחֹלֶת הָאָבִיב יְפַת־הַסֵּבֶר רוֹאָה הָיְתָה מֵעֵבֶר לְמַלְבֵּן־הַחַלּוֹן״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 255). — [כְּחַלְחֹלֶת־]

כַּחְלִיל ° ז׳ [מן כחל] כְּחוֹל: ״שָׁמַיִם זוֹרְמִים בְּכַחְלִיל, וְרוּחַ דַּקָּה בָּאָה מִן הַמַּעֲרָב״ (קובנר, פנים 105). — [כַּחְלִיל־]

כַּחְלִילוּת ° ז׳ [מן כַּחְלִיל] צֶבַע הַכְּחַלְחַל: ״נִסְתַּלְסֵל בְּכַחְלִילוּת עֲשָׁנוֹ שֶׁל טַבָּק״ (שלונסקי,תר׳ קרקע א 148). — [כַּחְלִילוּת־]

כַּחְלִילִי ° ת׳ [מן כָּחֹל, על־משקל חַכְלִילִי] כְּחַלְחַל, כָּחֹל בְּמִקְצָת. — [כַּחְלִילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

כחלל [מן כחל]

~ הִתְ׳ נִתְכַּחְלֵל °, הוֹפִיעַ בְּצֶבַע כָּחֹל אוֹ כְּחַלְחַל: ״אִי־בָּזֶה, מֵעֵבֶר לַדּוֹן, הָיָה חֲזִיז־בָּרָק מִתְכַּחְלֵל פַּעַם בְּפַעַם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 113). — [לְהִתְכַּחְלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

כְּחֹלֶת ° נ׳ [מן כחל, על־משקל תְּכֵלֶת] כְּחוֹל, צֶבַע הַכָּחֹל: ״אֲזַי אַד־כְּחֹלֶת דַּק זוֹלֵף מֵעֲבָרִים״ (שלונסקי, שירים ב 184). ״וְעַתָּה בִּזְרוֹעוֹת־עֹז אֶת הַלְּבָנִים שֶׁמָּשְׁתָה מִתּוֹךְ מֵי הַכְּחֹלֶת״ (ברש, א 288). ״הִתְרַחֲבָה הַכִּנֶּרֶת וְהִבְהִיקָה לִקְרָאתִי בְּכָל טֹהַר כְּחֹלְתָּהּ הַשְּׁלֵוָה״ (שזר, כוכבי 187). ״קִירוֹתָיו שֶׁל הַחֶדֶר מְסֻיָּדִים הֵם בִּכְחֹלֶת״ (מלצר, נהרות 132). ״הָאֲוִיר צָלוּל, וּכְחֹלֶת בִּמְלֹא־עָמְקָהּ פְּרוּשָׂה בַּמְּרוֹמִים״ (טביב, כערער 66). — [כְּחֹלֶת־, כְּחָלְתּוֹ]

כַּחֶלֶת° נ׳ [מן כחל] מחלה הגורמת להכחלת צבע עור־הגוף מחמת חסר־חמצן בדם (Cyanosis).

כֹּחָנִי⁺, **כוחני** ת׳ [מן א׳ כֹּחַ] 1 °, שיש בו כח, תקיף ביותר, אלים: "דעות מהפכניות, כחניות, שולטניות" (ויסלבסקי, יחידים 244). 2 ⁺, שהוא בכח ולא בפעל, פוטנציאלי: "שהקדוש־ברוך־הוא המציא ראשונה התחלות הדברים כלם במציאות כחני קדם צאתם למעשה פעלי" (אברבנאל, מפעלות ה׳ ב ד). "מה שהיא (הדבקות) בכל המצוי כלו בצורה אלמת וחרשת, בצורה כחנית, נתפתחה באדם בצורה משכלת והרגשית" (הרב קוק, ערך התחייה). "כשאנו מסיחים את דעתנו מן איכיותיהן הכחניות (של התכונות)" (קלצקין, כתבים 72). — [כחנית, כחניים, כחניות]

כֹּחָנִיּוּת⁺, **כוחניות** נ׳ [מן כחני] 1 °, גלוי של כח, עז, תקף: "האשה לרב מבכרת כחניות על מחניות" (טברסקי, לפידים 55). 2 ⁺, פוטנציאליות, היות בכח ולא בפעל: "וכל מה שלא יצא מן הכח אל הפעל הנה מציאותו בכחניות ההוא לבטלה" (אלבו, עיקרים 333). "שהם הטמונים בחשך הכחניות, ולא יצאה הרוחניות לפעל שלם בהם" (רנ״ק, יז א). "הכחניות הגנוזה במסרת קפואה" (קלצקין, כתבים 167). — [כחניות־]

א. **כחש** [ארמית: כְּחַשׁ, אִכְחַשׁ]

~ פע׳ **כָּחַשׁ** פ״ע רזה, נעשה דל ורזה: "ברכי כשלו מצום, ובשרי כחש משמן" (תהלים קט כד). "והנערה כחשה ורפה כחה מיום ליום" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רג). "איני יודעת מה היה לו, שהוא הולך וכוחש מיום ליום" (בן־ציון, כד). — [לכחש, כוחש, יכחש]

~ נפ׳ **נִכְחַשׁ** ⁺, נעשה רזה ודל, נדלדל: "שהיה נכחש (הקרקע) בשמשמין יותר מן החטים" (רש״י בבא מציעא קד:). "בשרי נכחש עלי לעיני, נלאיתי להצר שמלתי" (שלונסקי, תר׳ הדון א 70). — [להכחש, נכחש, יכחש]

~ הפ׳ **הִכְחִישׁ** * 1, פ״ע כחש, רזה, נדלדל: "אם מת השור או שהכחיש" (ירושלמי בבא קמא ג ד). "מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא?" (מעילה יז.). "כתפותיה הכחישו עד שבלטו מחמת צנימותן" (עגנון, כפות תנג). "בשרו הכחיש והוא כמקל לדקות" (סדן, ממחוז קכ). 2, פ״י עשה לרזה, דלדל: "שלשה דברים מכחישים כחו של אדם" (גיטין ע.). "שמשמין... מכחישין הקרקע יותר מן החטין" (רש״י בבא מציעא קד:). — [להכחיש, מ־, י־]

~ הפ׳ **הָכְחַשׁ**, נעשה כחוש, רזה: "קהו שנינו... והכחש שכמנו... וצפד עורנו" (ינאי שפג). — [מכחש, יכחש]

~ הת׳ **נִתְכַּחֵשׁ** ⁺, נעשה כחוש, נדלדל: "דאין האדון מקפיד אם יצטער ויתכחש כשאינו אצלו" (תוספות נזיר סב:). "הוא עבד בשוריו... שנתכחשו מאד" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 313). — [להתכחש, מת־, ית־]

— **הִכְחִישׁ יָפְיוֹ***, פחת יפיו, נתכער: "כדי שלא תתעבר (האשה) ויכחיש יפיה" (יבמות לד:).

— **הִכְחִישׁ אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל־***, גרם לו מחוש־ראש, הציק לו: "(אחשורוש) שהכחיש ראשן של ישראל בצום ותעניות" (אסתר רבה א, ויהי בימי). "כבר אתה הכחשת את ראשי בדבריך והחשכת העולם בעדי" (הזז, יעיש ד 11).

ב. **כחש** [אולי הרחבת המשמעות מן א. כחש, אוגריתית: תכח; ארמית: אִכְחֵשׁ הזם]

~ פע׳ **כִּחֵשׁ** פ״ע 1, כחד דבר שקרה או שיחס לו, שלל דבר: "ותצחק שרה בקרבה... ותכחש שרה לאמר: לא צחקתי" (בראשית יח יב—טו). "וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם" (יהושע ז יא). 2, [כיחש לו] שקר, כזב: "ויאמר לו: גם־אני נביא כמוך... כחש לו" (מלכים א יג יח). "בני־נכר יכחשו־לי" (תהלים יח מה). 3, [כיחש בו] כפר בו, מעל בו, התנכר לו: "כחשו בה׳ ויאמרו: לא־הוא" (ירמיה ה יב). "וכחש בו: לא ראיתיך" (איוב ח יח). "וכחש בעמיתו בפקדון או־בתשומת יד" (ויקרא ה כא). "האני.. אעז פנים לכחש בהשגחה, חלילה?" (ביאליק, תקוות). 4, הכזיב, גרם מפח־נפש: "כחש מעשה־זית, ושדמות לא־עשה אכל" (חבקוק ג יז). — [לכחש ב־, ל־; מכחש, י־]

~ פע׳ **כֻּחַשׁ** ⁺, נכחד, נכזב: "אלהי, פלאך דור דור ירחש, ומפי אב לבנים לא יכחש" (יהודה הלוי, א 36). — [מכחש, יכחש]

~ נפ׳ **נִכְחַשׁ**, העלים את מחשבותיו האמתיות, הביע דברי שקר: "ויכחשו איביך לך" (דברים לג כט). — [להכחש, נכחש, יכחש]

~ הת׳ **הִתְכַּחֵשׁ**, 1 °, כפר, התנכר לדבר שהיה בתחלה קרוב לו: "אכן גם זה מוסר אלהים ותוכחה רבה – אשר תתכחשו ללבבכם" (ביאליק, אכן גם זה). האיש התכחש לעמו ולתרבותו והתבולל בעם אחר. 2, התרפס, החניף: "בני נכר יתכחשו־לי" (שמואל ב כב מה). — [להתכחש ל־, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הִכְחִישׁ*** 1 °, שלל את אמתות הדבר, טען כי הדבר אינו נכון: "נשחק בצדק לכל הבא להכחיש... את המרגש לנו בפנימיותנו" (אחד העם, א). "אכן את האמת אין להכחיש (עגנון, כפות שנג). הנאשם הכחיש את ההאשמות שיחסו לו. 2 *, סתר את דבריו של פלוני: "שני כתובים המכחישים זה את זה" (ספרא א ב). "האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש" (ירושלמי סוטה כא א). "היאך יכול החי להכחיש את החי?" (ברכות כז:). [להכחיש את־, מכחיש, יכחיש]

~ הפ׳ **הֻכְחַשׁ***, 1 ⁺, נשללה אמתותו, הוכח כי אין לו יסוד: "כן הוא כדבריכם ולא הכחשו" (דיפיארה, על־פי שירמן ב 315). עדותו של האיש הכחשה על־ידי הנאשם. 2 *, הוכח כי הוא משקר: "עדים שהכחשו בנפש לוקין" (בבא קמא עד:). — [מכחש, יכחש]

א. **כַּחַשׁ** ז׳ [מן א. כחש; ארמית: כַּחְשָׁא, בבא מציעא קד:] רזון, דלות: "כחש הגוף וחלשתו" (קאנון ג כ). "נשתכר כחש הקרקע שהיה נכחש בשמשמין יותר מן החטין" (רש״י בבא מציעא קד:). "ויענה את נפשו עד אשר שב לדלותו וכחשו" (זבארה, על־פי שירמן ב 19). "הוא זכר את התמוטטות בריאותו... ואת כחש בשרו" (שופמן, א 36). — [כחש־]

ב. **כַּחַשׁ** ז׳ [מן ב. כחש] שקר, מרמה: "הוי, עיר דמים, כלה כחש" (נחום ג א). "ברעתם ישמחו־מלך, ובכחשיהם שרים" (הושע ז ג). "אל תחפץ לכחש על כחש, כי תקותו לא תנעם" (בן סירא ז יד).

״וּמֵרֹב הַכְּחָשִׁים דִּלְקוּם נְחָשִׁים״ (יהודה הלוי, ס 572). ״וּמַה־בֶּצַע בְּכַחֲשֵׁיהֶם?״ (ביאליק, בעיר). — [כַּחַשׁ־, כְּחָשִׁים, כַּחֲשֵׁי־]

— סָבַב אוֹתוֹ בְּכַחַשׁ, רִמָּה אוֹתוֹ, הִטְעָה אוֹתוֹ: ״סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם, וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל״ (הושע יב א). ״הָתֵל הֵתֵלּוּ בִי הַשָּׁמַיִם וּבְכַחַשׁ אֲכָזְרִי סְבָבוּנִי״ (ביאליק, מגילת ו).

כֶּחָשׁ ז׳ [מן ב.כחש, כִּחֵשׁ] רַמַּאי, שַׁקְרָן: ״כִּי עַם מְרִי הוּא, בָּנִים כֶּחָשִׁים, בָּנִים לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת ה׳״ (ישעיה ל ט). — [כַּחַשׁ־, כֶּחָשִׁים, כַּחֲשֵׁי־, כֶּחָשׁוֹת]

כַּחֲשׁוֹן* ז׳ [מן ב. כִּחֵשׁ] כַּחַשׁ, כְּפִירָה: ״וְאִם בָּגַדְנוּ בְּכַחֲשׁוֹן״ (ברח דודי, ב׳ פסח). — [כַּחֲשׁוֹן־]

א. **כַּחֲשׁוּת°** נ׳ [מן א. כָּחַשׁ] כַּחַשׁ, רָזוֹן, דַּלּוּת: ״רַק יִסּוּרִים וְכַחֲשׁוּת־הַגּוּף וָחֳלִי־הַלֵּב״ (הזז, יעיש ב 63). — [כַּחֲשׁוּת־]

ב. **כַּחֲשׁוּת*** נ׳ [מן ב. כִּחֵשׁ] כַּחַשׁ, כְּפִירָה: ״לֹא רָצְתָה נַפְשִׁי עֲנוּת, כִּי בַעֲנוֹתְךָ כַּחֲשׁוּתְךָ״ (גבירול, ה 19). ״לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת־הַפָּנִים בְּכַחֲשׁוּת שְׂפָתֵינוּ״ (סידור תימני ליום כיפור). — [כַּחֲשׁוּת־]

כ״ט ר״ת 1, כִּמְעַט טוֹב. 2, כָּל־טוּב.

כט״מ ר״ת כִּמְעַט טוֹב מְאֹד. **כט״ס** ר״ת כָּל טוּב סֶלָה.

א. **כִּי** מ״י [אכדית kī כמו; אוגריתית: כ; ארמית: כִּי כמו; ערבית: כַּי למען]
1, מִשּׁוּם שֶׁ־, מִפְּנֵי שֶׁ־: ״וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ״ (בראשית ב ג). ״אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן, כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ, כִּי־בָא מוֹעֵד. כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ״ (תהלים קב יד—טו). 2, אֲשֶׁר, שֶׁ־: ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב״ (בראשית א ד). ״וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם״ (דברים טז יב). 3, כַּאֲשֶׁר, כְּשֶׁ־: ״וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת״ (בראשית כז א). ״וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ... וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת״ (שמות יב כה). 4, אִם, כַּאֲשֶׁר: ״כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד״ (שמות כא ב). ״כִּי תִמְצָא־אִישׁ, לֹא תְבָרְכֶנּוּ; וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ, לֹא תַעֲנֶנּוּ״ (מלכים ד ב כט). 5, יַעַן אֲשֶׁר, בִּגְלַל־: ״כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת, אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה״ (בראשית ג יד). 6, אֶלָּא, אֲבָל: ״וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן, כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ״ (דברים טו ז—ח). ״לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־ה׳ יִחְיֶה הָאָדָם״ (דברים ח ג). 7, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־, גַּם אִם־: ״וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי, כִּי רַב־הוּא״ (תהלים כה יא). ״אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ... אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס״ (ויקרא יא ד).

— **כִּי־אָז** [אחר משפט־תנאי], בְּאֹפֶן כָּזֶה, לְאַחַר קִיּוּם הַתְּנַאי: ״אִם־תָּשׁוּב עַד־שַׁדַּי תִּבָּנֶה... כִּי־אָז עַל־שַׁדַּי תִּתְעַנָּג״ (איוב כב כג—כו).

— **כִּי אִם** [אחרי שלילה] 1, אֶלָּא, רַק: ״לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ, כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל״ (בראשית לב כט). ״אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת, כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן״ (מלכים ב ד ב). ״אֵין זֹאת כִּי אִם בָּאוּ עַד נֶפֶשׁ הַמָּיִם״ (ביאליק, מקראי ציון). 2, אֶלָּא אִם כֵּן: ״לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי״ (בראשית לב כז). ״וּמָה אֲדַבֵּר כִּיא אִם פְּתַחְתָּה פִּי, וְאֵיכָה אָבִין כִּיא אִם הִשְׂכַּלְתָּנִי״ (מגילת דרודיות יב 32—33).

— **כִּי־עַל־כֵּן**, אַחֲרֵי אֲשֶׁר־, מִכֵּיוָן שֶׁ־: ״רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר, כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי״ (בראשית יט ח). ״לִשְׁתּוֹת חַיָּב, כִּי עַל כֵּן הוּא גּוֹי״ (ביאליק, יעקב ועשיו).

— **כִּי עַתָּה** [אחרי משפט־תנאי] אֲזַי, בְּאֹפֶן זֶה, בְּלֹא סָפֵק, אֶל נָכוֹן: ״לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי, כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ״ (במדבר כב כט).

— **בְּכִי־טוֹב*** [על־יסוד הדיבור החוזר: ״וירא אלהים כ י ט ו ב״ שבפרשת הבריאה, בראשית א י ועוד] 1°, בְּהַצְלָחָה, בְּמַצָּב טוֹב: ״הַוִּכּוּחַ נִגְמַר תָּמִיד בְּכִי־טוֹב וְנִתְפַּשַּׁרְנוּ זֶה עִם זֶה בְּשָׁלוֹם״ (מגדלי מו״ס, תב). הָעֵסֶק נַעֲשָׂה בְּכִי־טוֹב. 2* [על־יסוד הכתוב ״וירא אלהים את האור כי טוב״, בראשית א ד] לְאוֹר הַיּוֹם, בְּעוֹד הַשֶּׁמֶשׁ מְאִירָה: ״לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם בְּכִי־טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי־טוֹב (פסחים ב.).

— **בְּכִי־רַע°** [בהקבלה לניב ״בְּכִי־טוֹב״, ראה לעיל] בְּמַצָּב רָע, חָמוּר בְּיוֹתֵר: מַצָּבוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ הוּא בְּכִי־רָע.

— **הֲכִי**, כְּלוּם? הַאִם? [ראה ערך הֲכִי באות ה]

— **וְכִי**, 1, וְאִם: ״וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם, לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ״ (ויקרא יט לג). ״כִּי יָצֻמוּ, אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֶל־רִנָּתָם; וְכִי יַעֲלוּ עֹלָה וּמִנְחָה, אֵינֶנִּי רֹצָם״ (ירמיה יד יב). 2, [בראש שאלה ריטורית, שתשובתה המצופה שלילית] הַאִם? כְּלוּם?: ״אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד... וְכִי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי?״ (ישעיה לו יט). ״וְכִי מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בָּהּ?״ (פסחים לב.).

— **אַף כִּי**, 1, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־: ״וְלֹא עֲזַבְתָּם, אַף כִּי־עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה״ (נחמיה ט יז—יח). הִמְשַׁכְתִּי בָּעֲבוֹדָה, אַף כִּי הָיִיתִי עָיֵף מְאֹד. 2, לֹא כָּל שֶׁכֵּן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: ״הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי!״ (מלכים א ח כז). 3, הַאֻמְנָם? הֶבֶאֱמֶת?: ״אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים: לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן?״ (בראשית ג א).

— **אֶפֶס כִּי**, אֲבָל, אוּלָם: ״בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא, וְזֶה־פִּרְיָהּ, אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ״ (במדבר יג כז—כח).

— **אִם כִּי°**, אַף־עַל־פִּי שֶׁ־, בְּלִי שִׂים לֵב שֶׁ־: עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר לְמַעֲנוֹ, אִם כִּי לֹא הָיָה רָאוּי לְכָךְ.

— **לֹא כִי**, לֹא כֵן, אֵין הַדָּבָר כָּךְ: ״זֹאת אֹמֶרֶת: זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת, וְזֹאת אֹמֶרֶת: לֹא כִי, בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי!״ (מלכים א ג כג). ״תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל. ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי, אֶלָּא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל״ (תרומות ב ה).

— **יַעַן כִּי**, מִפְּנֵי שֶׁ־, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ... וְלָכֵן הִנֵּה ה׳ מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם אֶת־מֵי הַנָּהָר״ (ישעיה ח ו—ז). ״שִׁכַּחְתִּי אוֹתָהּ, בְּנִי, וּמַדּוּעַ? יַעַן כִּי תַעֲמֹד עַתָּה בַּמִּטְבָּח״ (ביאליק, מעשה ילדות).

— **עַד כִּי**, עַד אֲשֶׁר, עַד שֶׁ־: ״וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל, עַד כִּי־גָדַל מְאֹד״ (בראשית כו יג).

— **עֵקֶב כִּי**, יַעַן אֲשֶׁר, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״לֹא תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם, עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי״ (שמואל ב יב י).

— **תַּחַת כִּי**, כֵּיוָן שֶׁ־, מִשּׁוּם שֶׁ־: ״אָז יִקְרָאֻנְנִי וְלֹא אֶעֱנֶה... תַּחַת כִּי־שָׂנְאוּ דָעַת״ (משלי א כח—כט).

— **״כִּי״ מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת*** (תענית ט.), מִלַּת ״כִּי״ שֶׁבַּמִּקְרָא יְכוֹלָה לְהִתְפָּרֵשׁ בְּאַרְבַּע הוֹרָאוֹת עִקָּרִיּוֹת, לְפִי דִּבְרֵי רֵישׁ־לָקִישׁ: אִי (= אִם), דִּלְמָא (= שֶׁמָּא), אֶלָּא (רַק), דְּהָא (= שֶׁהֲרֵי).

ב. **כי** ז׳ [מן כוה] כויה, צרבת בעור הבשר: ״כי תחת יפי״ (ישעיה ג כד). — [כי־]

כיאות° תה״פ כראוי, כהוגן. ראה יאות.

כ״י ר״ת כתב־יד.

כיאזם° ז׳ [יוונית: chiasmos שיכול, סידור בצורת האות היוונית כי χ] צורה בסגנון שבה סדר המלים בחלקו השני של המשפט או של הטור הוא הפוכו של הסדר בחלקו הראשון, כגון: ״שפך דם האדם – באדם דמו ישפך״ (בראשית ט ו). — [כיאזמים]

כיב° ז׳ [על־פי הארמית: כיבא כאב; קרוב אל כאב] פצע מפריש־מגלה בגוף החי (Ulcus): כיב־הקבה. כיב־המעים. — [כיב־, כיבים, כיבי־]

כיב [מן כיב; על־פי הארמית: כיב]

~ פע׳ כיב° הכאיב, גרם כאב: ״האחד יש לו בר ולחם ומזון, ושני אין לו ידים לעשות אפלו מלמולין של פרנסה. וזה דבר שמכיב מאד״ (שנהר, ג 474). — [לכיב, מ־, י־]

כיבוד, ראה כבוד. **כיבוס**, ראה כבוס.

כיבוי, ראה כבוי. **כיבוש**, ראה כבוש.

כיבי° ת׳ [מן כיב] שיש בו כיב: דלקת כיבית. — [כיבית, כיביים, ־ביות]

כיד ז׳ [ערבית: כיד מלחמה] איד, צרה, שבר: ״יראו עיניו (של הרשע) כידו״ (איוב כא כ). — [כיד־, כידים, כידי־]

כידוד ז׳ [המקור לא הוברר] ניצוץ, שביב־אש: ״מפיו לפידים יהלכו, כידודי אש יתמלטו״ (איוב מא יא). ״וימלט כידודים מפי ברזל עשות״ (ביאליק, המתמיד). ״כידודי־אש מתמלטים מתוכן ואבק של סברות נטחנות מתנשא ברוח״ (שניאור, סיפורים קמח). ״השמש הצליחה לפעמים לידות בהם אך אי־אלו כידודי־להט בודדים״ (סוקולוב, במראות 174). — [כידוד־, ־דודים, ־דודי־]

כידון ז׳ 1. [אכדית: kadānu להגן; ערבית: כד רמח] רמח ארך עשוי להטילו באויב ולדקרו בו: ״אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון״ (שמואל א יז מה). ״מה נהדר בנטותו יד, בהניפו כידון על עיר״ (בן־סירא מו ד). 2°. פגיון קצר שהחיל נוצא בחגורתו ובשעת הצרך הוא מרכיב אותו אל רובהו או אל תת־מקלעו לקרב־פנים־אל־פנים (Bayonet). 3° [בספורט] מוט ארך ודק, עשוי עץ, שהספורטאים מתחרים בהטלתו למרחק בתנופת יד. — [כידון־, ־נים, ־ני־]

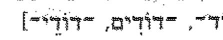

כידון (1)

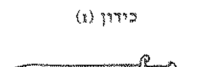

כידון (2)

ספורטאי מטיל כידון

כידוני° ת׳ [מן כידון] חד, דוקרני: ״עקיצתו... היא כל קו שנונה־כידונית״ (סוקולוב, במראות 437). — [כידונית, ־ניים, ־ניות]

כידור ז׳ [אולי קרוב לערבית: אנכדר הסתער; סורית: כודרא ערף סורף; המשמעות משוערת בלבד] 1. הסתערות, התקפה: ״יבעתהו צר ומצוקה, תתקפהו כמלך עתיד לכידור״ (איוב טו כד).

2^. כדור, גוש עגל: ״העליון בכלם כידור שבתאי ואשר למטה מכלם כידור לבנה״ (אברהם בן חיא הנשיא, צורת הארץ ט). ״חזיתיו שוכב כנפל במעי הורתו באפל ככידור צנוף בכפל״ (יל״ג, שירת רעס). ״הקטנים מגלגלים על השלחן את החזרזר, הוא כידור־עופרת״ (מנדלי מו״ס, רסג). — [כידור־, כידורים, ־רי־]

כיוב° ז׳ [מן כיב, כיב] התפתחות מגלתית חולנית בגוף, הופעת כיב (Helcosis). — [כיוב־]

כיו״ב ר״ת כיוצא בזה. **כיהון**, ראה כהון.

כיהוי, ראה כהוי. **כיווץ**, ראה כווץ.

כיול° ז׳ [מן כיל, כיל] 1. מדידה, מדידת קרקעות לשם עריכת תרשימים. 2. התאמת לוח החלקה במכשירי מדידה, באפן שהמספרים יורו בדיוק על תוצאות המדידה. 3. [בצבא] קליברציה, קביעת התקונים בהגבהה (על־ידי ירית־נסיון או על־ידי מדידת הקליבר) הדרושים לתותח בשל השתחקות הקדח. 4. הכללה, קביעת כלל: ״האמנות... הולכת דוקא בדרך זו של כיול הפרטים הנפגשים לה״ (ברנר, ג 235). ״ראש סגלותיו... היא מדת הכיול... הוא נותן סך כולל ומכיל של הקים במציאות לשעורין״ (קריב, עיונים 77). — [כיול־]

כיון ז׳ [אכדית: kaiwanu; פרסית וערבית: כיואן שבתאי] שמו של אחד מאלילי העמים הקדמונים, לדעת חוקרים כנוי לאליל הכוכב שבתאי: ״ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם, כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם״ (עמוס ה כו).

כיון*, כון* תה״פ [מן ב׳ כון] באפן ישר, שלא בעקיפין: ״ושני מפתחות (היו לכהן לפתיחת הפשפש הצפוני בשער ההיכל), אחד יורד לאמת השחי, ואחד פותח כיון״ (תמיד ג ו). ״אפשר יעשנה (את המצה) בדפוס ויקבענה כיון?״ (פסחים לז.). ״מרבים המומים הנולדים ממנה כיון או בעקיפים״ (קלצקין, כתבים 36).

— כיון ש־* 1. בשעה ש־, לאחר ש־, בו בזמן ש־: ״כיון שהגיע (הגט שנזרק) לאויר הגג, הרי זו מגרשת״ (גיטין ח ג). ״וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם, התחיל לבכות״ (ברכות כח:). ״כיון שנתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים״ (בבא קמא ס.). ״כיון שעמד על רגליו והציץ על עולמו של יוצר בראשית, מצא אותו טוב מאד״ (מנדלי מו״ס, קנג). ״כיון שיצא לרשות עצמו, הריהו משוטט כל ימיו ברחובה של עיר״ (ברקוביץ, סיפורים י). 2. הואיל ו־, לפי ש־: ״כיון שהגיד, שוב אינו חוזר ומגיד״ (כתובות יח:). ״וכיון שגדלה בין העבדים, לבה גס בהן״ (דברים רבה ג).

— מכיון ש־*, הואיל ו־, בהיות ש־, לפי ש־: ״מכיון שנהגו בהן אבותינו באסור, אל תשנו מנהג אבותיכם״ (ירושלמי פסחים ל ד). ״מכיון שהתחיל במצוה, אומרים לו: גמר!״ (ירושלמי מגילה עג ג). ״מכיון שנתיאש אריה מלצאת מתחומו ולהתרומם למדרגת ׳בני־עליה׳, עמד ושטם משטמה רבה את כל מה שטבוע עליו חותם של עדון ופנוק״ (ביאליק, אריה ה).

— כיון ד־* [צורה ארמית], כיון ש־, מאחר ש־, הואיל ו־: ״כיון דדש – דש״ (גיטין נו:). ״כיון דתלמיד חכם הוא, לא ילמד ממעשיו״ (בבא מציעא עא.).

א. **כִּיּוּס°** ז׳ [מן א. כיס, כִּיֵּס] גְּנֵבָה מִתּוֹךְ כִּיסֵי זָרִים: הָעָצוּר נֶחְשַׁד בְּכִיּוּס עוֹבְרִים־וְשָׁבִים. — [כִּיּוּס־]

ב. **כִּיּוּס°** ז׳ [מן ב. כיס, כִּיֵּס] (בגננות) כִּסּוּי פֵּרוֹת אוֹ נִצָּנִים בְּכִיסִים שֶׁל נְיָר אוֹ חֹמֶר אַחֵר, לְשֵׁם הֲגַנָּה עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי מַזִּיקִים: כִּיּוּס אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל עֲנָבִים בַּכֶּרֶם. — [כִּיּוּס־]

כיור בחדר־רחצה בימינו

כִּיּוֹצֵא בּוֹ*, ראה יצא.

כִּיּוֹר ז׳ [אכדית: kiuru; קרוב אל כור] 1, אַגַּן לִרְחִיצָה, כְּלִי מַיִם לִרְחִיצַת הַפָּנִים, הַיָּדַיִם וְכו׳: ״וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת... לְרָחְצָה... וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם״ (שמות ל יח–יט). כִּיּוֹר־חַרְסִינָה בְּחֲדַר־רַחֲצָה בְּיָמֵינוּ. 2, כְּלִי גָּדוֹל, כְּעֵין סִיר, לְהַדִּיחַ בּוֹ בָּשָׂר וְכֵן לְבַשֵּׁל בּוֹ (שמואל א ב יד). 3, דּוּכָן, בִּימָה (דְּמוּת כִּיּוֹר?): ״כִּי־עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת... חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת שָׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֹד עָלָיו״ (דברי הימים ב ו יג). — [כִּיּוֹר־, כִּיּוֹרִים, כִּיּוֹרֵי־, גם כִּיּוֹרוֹת]

תבנית משוערת של הכיור שהיה במשכן

כִּיּוּר* ז׳ [מן כיר, כִּיֵּר] 1°, לִישָׁה וְהַתְקָנָה שֶׁל צוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּחֹמֶר רַךְ, בְּפְּלַסְטֶלִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: יַלְדֵי הַגַּן עָסְקוּ בְּכִיּוּר בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים. 2*, גִּלּוּף, חֲרִיתַת צוּרוֹת בְּטִיחַ שֶׁל כְּתָלִים: ״הַמּוֹצֵא פַּלְטֵרִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר וְסָד בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד אוֹ כִּיּוּר אֶחָד — קָנָאָן״ (בבא בתרא נג:). — [כִּיּוּר־, כִּיּוּרִים, כִּיּוּרֵי־]

כֵּיזֶה* מ״ש [כְּ + אֵי + זֶה] כְּמוֹ אֵיזֶה (מצוי בצירוף):

— **כֵּיזֶה צַד***, כֵּיצַד, אֵיךְ: ״כֵּיזֶה צַד סֵדֶר הֶסֵּב?״ (תוספתא ברכות ה ה).

כיזוב, ראה כִּזּוּב.

כיח [בחיקוי לקול הטבעי המופק מן הגרון, וקרוב אל כחה, כחח; ערבית: כַּחְ׳ גחר]

~ פָּע׳ **כָּח*** פ״ע הוֹצִיא כִּיחַ, כִּעְכֵּעַ: ״הַכָּח בִּפְנֵי רַבּוֹ״ (עירובין צט., לפי גירסת הערוך). ״כָּח הַשַּׁדְכָן כִּיחָה קְטַנָּה״ (דרויאנוב, 1477). ״וְהָיָה הַשִּׁעוּל חוֹנְקוֹ וְכָח וּמְכַעְכֵּעַ בְּקָשְׁיֵי־קְשָׁיִים וּבְקוֹלֵי־קוֹלוֹת״ (הזז, יעיש א 134). [ובהשאלה:] ״בְּרֹאשׁ הָלַךְ הַטְּרַקְטוֹר כָּח וְרוֹקֵק, מְפַעְפֵּעַ וּמְטַרְטֵר״ (צמח, כתבים 110). — [לָכִיחַ, כָּח, יָכִיחַ]

כִּיחַ* ז׳ [ראה כיח] לֵחָה הַנִּדְחֶקֶת וְיוֹצֵאת מִן הַגָּרוֹן אַגַּב שִׁעוּל אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ: ״אֵין לִי אֶלָּא רֻקּוֹ; כִּיחוֹ וְנִיעוֹ וְרִירוֹ וּמֵימֵי־הָאַף שֶׁלּוֹ מִנַּיִן?״ (ספרא מצורע עו ג). ״עֲדַיִן כִּיחוֹ וְנִיעוֹ מְעִיקִים לוֹ בֶּחָזֵהוּ״ (מגדלי מו״ס, קסא). ״צֻוְּתָה עָלָיו לְהַשִּׂיג לוֹ צַלַּחַת מְיֻחֶדֶת, בִּכְדֵי לְהַכְנִיס בָּהּ כִּיחוֹ וְנִיעוֹ״ (ברנר, א 281). — [כִּיחַ־]

כִּי״חַ° ר״ת כָּל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִים; שְׁמָהּ הָעִבְרִי שֶׁל הַחֶבְרָה הַיְּהוּדִית Alliance Israelite Universelle, שֶׁנּוֹסְדָה בְּצָרְפַת בִּשְׁנַת 1860 עַל־יְדֵי יַעֲקֹב נֶטֶר, כְּרֶמְיֶה וַאֲחֵרִים, כְּדֵי לְסַיֵּעַ סִיּוּעַ חָמְרִי וְתַרְבּוּתִי לַיְּהוּדִים בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת. חֶבְרַת כִּי״חַ הֵקִימָה בָּתֵּי־סֵפֶר רַבִּים לְהַשְׂכָּלָה כְּלָלִית וְלִמְלָאכָה בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת וְגַם בְּיִשְׂרָאֵל.

כִּיחָה* נ׳ [מן כיח, כָּח] פְּלִיטַת כִּיחַ וְלֵחָה מִן הַגָּרוֹן עִם הַשִּׁעוּל: ״וּמִינֵי חֲבִיץ הַקְּדֵרָה עִם הַקֶּמַח יוֹעִילוּ לְמִינֵי הַכִּיחוֹת״ (אלדבי שמראל א ה). ״כָּח הַשַּׁדְכָן כִּיחָה קְטַנָּה״ (דרויאנוב, 1477). — [כִּיחַת־, כִּיחוֹת]

כיחוד, ראה כִּחוּד. **כיחוש**, ראה כִּחוּשׁ.

כַּיְחָן°, כייחן ז׳ [מן כיח] מִי שֶׁרָגִיל לִפְלֹט וְלִירֹק כִּיחַ: ״מִין כַּיְחָן עַל־שְׁתֵּי רַגְלַיִם״ (ברנר, החטא ועונשו). — [כַּיְחָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

כִּיטוֹן° ז׳ [מיוונית: chiton כותונת] חֹמֶר הַנִּפְרָשׁ מִתָּאֵי־הָעוֹר שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים וּמְשַׁמֵּשׁ קְרוּם קַרְנִי לַהֲגַנָּה: שִׁרְיוֹן שֶׁל כִּיטִין אֵצֶל הַסַּרְטָנִים.

כיכוב, ראה כִּכּוּב.

כִּיכְלֵי* ז׳ [יומא עה:, לפי הערוך] צִפּוֹר־שִׁיר — רְאֵה קִיכְלִי*

כיכר, ראה כִּכָּר.

כיל [מארמית: כַּיֵּל (כתובות ס.); קרוב אל כול]

~ פִּע׳ **כִּיֵּל°** פ״י 1, מָדַד. 2, הִתְאִים אֶת לוּחַ הַחֲלֻקָּה בְּמַשּׁוּרוֹת וּבְמַכְשִׁירֵי־מְדִידָה אֲחֵרִים, בְּאֹפֶן שֶׁהַמִּסְפָּרִים יוֹרוּ בְּדִיּוּק עַל תּוֹצְאוֹת הַמְּדִידָה. 3, קָבַע כְּלָל, הִכְלִיל: ״לֹא אָבוֹא אֵפוֹא הַיּוֹם לְסַכֵּם, לְכַיֵּל״ (ברנר, ב 228). ״וְתֵכֶף יַתְחִיל לְכַיֵּל לוֹ שִׁיטָה וּמַעֲמִיד יְסוֹדוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שטו). ״כִּמְעַט כָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַד עַתָּה... אֶפְשָׁר לְכַיֵּל וּלְהַכְנִיס לְתוֹךְ גִּדְרָן שֶׁל שְׁתֵּי הַשְׁקָפוֹת יְסוֹדִיּוֹת״ (דרויאנוב, על־פי מסה 280). — [לְכַיֵּל, מְכַיֵּל, יְכַיֵּל]

~ פֻּע׳ **כֻּיַּל°** 1, נִמְדַּד. 2, נִכְלַל, נִקְבַּע כִּכְלָל: הַהַצָּעוֹת הַמְּפֹרָטוֹת סֻכְּמוּ וְכֻיְּלוּ עַל־יְדֵי הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. — [מְכֻיָּל, יְכֻיַּל]

כֵּיל* ז׳ [מן כיל; ערבית: כַּיְל מידת תבואה] מִדָּה, מְדִידָה: ״יֶרַח קָצִיר וְכֵ(י)ל״ (לוח גזר, גירסת טור־סיני). ״כָּל מִשְׁקָל וָפֶלֶס... כָּל כֵּיל לַח וְיָבֵשׁ וּמְשׂוּרָיו״ (קליר, סידור 653). ״מִדּוֹתַי כָּל רָהִיט דּוֹמֶם בְּכֵיל״ (ש׳ שלום, שירים ריד). — [כֵּיל־]

כַּיָּל*, כייל ז׳ [מן כיל] (ירושלמי בבא מציעא יב א) מוֹדֵד קַרְקָעוֹת: ״אֶת חֶלְקַת הַקַּרְקָעוֹת בִּצְּעָה אֵיזוֹ חֲבוּרַת־כַּיָּלִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 195). — [כַּיַּל־, כַּיָּלִים, כַּיָּלֵי־, כַּיָּלוֹת]

כִּילָאוּת* נ׳ [מן כִּילַי] קַמְצָנוּת, כִּילוּת: ״מִדַּת קַמְצָנוּת וְכִילָאוּת״ (בורלא, נצמה 26). — [כִּילָאוּת־]

כילה, ראה כִּלָּה*.

כִּילוּ* [מן כְּ+אִלּוּ] כְּאִלּוּ, דּוֹמֶה: ״הַמְקַבֵּל פְּנֵי חֲבֵרוֹ כִּילוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה״ (ירושלמי עירובין כב ב).

כילוב, ראה כִּלּוּב. **כילוי**, ראה כִּלּוּי.

כִּילוֹן* תו״ז [לאטינית: cilo] (אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים) שֶׁרֹאשׁוֹ מְאֹרָךְ וְצַר (בכורות ז א). — [כִּילוֹנִית, כִּילוֹנִים, כִּילוֹנִיּוֹת]

כִּילוּת* נ׳ [מן כִּילַי] קַמְצָנוּת, מִדּוֹתָיו שֶׁל הַכִּילַי: ״שְׁנֵי דְבָרִים לֹא יִתְחַבְּרוּ; הַנֶּפֶשׁ הַטּוֹב וְהַכִּילוּת״ (גבירול, מבחר הפנינים, מצוות החכם לבנו). ״רָאוּ כִּילַי אֲשֶׁר יָדוֹ בְּתוּלָה לְכָל שׁוֹאֵל וְלַכִּילוּת בְּעוּלָה״ (חריזי, תחכמוני ג 390). ״וְהִתְחַלְּפוּת דֵּעוֹתָם בִּנְדִיבוּתָם וְכִילוּתָם״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳ ב). ״אַרְיֵה לֹא שָׂם לֵב לְתַאֲוָתָהּ הַמְּשֻׁנָּה הַלָּזוּ; לֹא מִכִּילוּת וְרֹעַ־לֵב, חָלִילָה״ (ביאליק, אריה ט). — [כִּילוּת־]

כִּילַי ז׳ [המקור לא הוברר; אולי מן נכל או מן כלא; נוסח אחר: כֵּלַי, ראה להלן] 1 ״. קַמְּצָן מֻפְלָג, מִי שֶׁחָס בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת עַל כַּסְפּוֹ אוֹ עַל כָּל דָּבָר אַחֵר הַשַּׁיָּךְ לוֹ: ״כְּשֶׁתִּשְׁאַל מִן הַכִּילַי שְׁאֵלָה יִמְנַע מִמְּךָ״ (גבירול, מבחר הפנינים, שער המוסר). ״רָאוּ כִּילַי אֲשֶׁר יָדוֹ בְּתוּלָה לְכָל שׁוֹאֵל״ (חריזי, תחכמוני ג 390). 2. רָשָׁע, בַּעַל מְזִמּוֹת רָעוֹת, נָבָל: ״לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב, וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ... וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים, הוּא זִמּוֹת יָעָץ״ (ישעיה לב ז). ״וְאַל תֵּט אַחֲרֵי תִקְוָה, וְדַע כִּי הַזְּמָן כִּילַי״ (גבירול, א 27). ״מְטַר שַׁחַק מְאֹד כִּילַי וְדִמְעֵי שׁוֹעַ״ (יהודה הלוי, ג 11). ״הַכִּילַי הוּא הַמַּחֲזִיק אֶצְלוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לְהוֹצִיא, וְהַפַּזְּרָן — מוֹצִיא מַה שֶּׁרָאוּי לְהַחֲזִיק״ (מודינא, צמח צדיק טו). — [כִּילַיִּים גם כִּילָאִים]

כֵּילָף ז׳ [אכדית: kalappati] 1 ° [ממכשירי הנגר או הבנאי] גַּרְזֶן קָטָן בַּעַל לַהַב חַד וּמְאֹרָךְ לְהַקְצִיעַ בּוֹ קְרָשִׁים, קוֹרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. 2. [בימי־קדם] מִין קַרְדֹּם לַחֲפִירָה, לַהֲרִיסָה, כְּעֵין מַכּוֹשׁ אוֹ דֶּקֶר: ״בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפּוֹת יַהֲלֹמוּן״ (תהלים עד ו). — [כֵּילַף־, כֵּילַפּוֹ; כֵּילַפּוֹת]

כִּימַאי ° ז׳ [מן כִּימְיָה, ראה להלן] מֻסְמָךְ לְמַדְּעֵי הַכִּימְיָה, עוֹסֵק בְּכִימְיָה. — [כִּימָאִית, כִּימָאִים, כִּימָאִיּוֹת]

כִּימָה נ׳ [ארמית: כִּימְתָא; ערבית: כום ציבור, עדר] צְבִיר (קְבוּצָה צְפוּפָה) שֶׁל כּוֹכָבִים בְּמַזַּל שׁוֹר הַכּוֹלֵל כְּ־230 כּוֹכָבִים, שֶׁמֵּהֶם נִרְאִים בָּעַיִן 6 עַד 9 (Pleiades): ״עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל״ (עמוס ה ח).

כימוי, ראה כִּמּוּי.

כימוס, ראה כִּמּוּס. **כימוש**, ראה כִּמּוּשׁ.

כִּימִי ° ת׳ [מן כִּימְיָה, ראה להלן] הַשַּׁיָּךְ לְמַדַּע הַכִּימְיָה, שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי אֶמְצָעֵי הַכִּימְיָה אוֹ הַמְשַׁמֵּשׁ לְתַהֲלִיכֵי הַיִּצּוּר בְּכִימְיָה: חֳמָרִים כִּימִיִּים. תִּרְכֹּבֶת כִּימִית. מַכְשִׁיר כִּימִי. מַעְבָּדָה כִּימִית. — [כִּימִית, כִּימִיִּים, כִּימִיּוֹת]

— **נֻסְחָה כִּימִית** °, נֻסְחָה הַמְּבַטֵּאת בְּאוֹתִיּוֹת וּבְמִסְפָּרִים אֶת תִּרְכָּבְתּוֹ שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם: הַנֻּסְחָה הַכִּימִית שֶׁל הַמַּיִם הִיא H_2O.

— **עִפָּרוֹן כִּימִי** °, כִּנּוּי לְעִפָּרוֹן שֶׁהָ״עוֹפֶרֶת״ שֶׁלּוֹ רוֹשֶׁמֶת עַל הַנְּיָר כְּתָב שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק בְּנָקֵל, וְעַל רֶקַע לַח הַכְּתָב נִרְאֶה כִּכְתַב־דְּיוֹ.

כִּימְיָה ° נ׳ [מערבית: כִּימְיָא] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר מִבְנֵיהֶם שֶׁל הַחֳמָרִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבַּטֶּבַע, תִּרְכָּבְתָּם וִיסוֹדוֹתֵיהֶם, וּבִקְבִיעַת הַחֻקִּים שֶׁל יַחֲסֵיהֶם הַהֲדָדִיִּים.

— **כִּימְיָה אוֹרְגָנִית** °, חֵלֶק הַכִּימְיָה הָעוֹסֵק בְּתִרְכָּבְתָּם שֶׁל הַחֳמָרִים שֶׁבְּגוּף הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ וְשֶׁמּוֹצָאָם מִן הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ, הַחֳמָרִים הַפַּחְמָנִיִּים.

— **כִּימְיָה אִי־אוֹרְגָנִית** °, חֵלֶק הַכִּימְיָה הָעוֹסֵק בְּתִרְכֹּבֶת הַחֳמָרִים הַמִּינֶרָלִיִּים שֶׁבַּטֶּבַע — שֶׁאֵין מוֹצָאָם מִן הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ.

— **אַלְכִּימְיָה** °, ראה ערך זה באות א׳.

כִּימוֹתֶרַפְּיָה ° נ׳ [כִּימְיָה + יוונית: therapeia טיפול, ריפוי] שִׁיטַת רִפּוּי שֶׁל מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת עַל־יְדֵי הַכְנָסַת חֳמָרִים כִּימִיִּים לְגוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הַמַּשְׁמִידִים אֶת גּוֹרְמֵי הַמַּחֲלָה.

כִּימִיקָלִים ° ז״ר [מן כִּימְיָה] תַּכְשִׁירִים כִּימִיִּים שׁוֹנִים, מוּצְרֵי הַתַּעֲשִׂיָּה הַכִּימִית. — [כִּימִיקָלִים]

כִּימֶרָה °, ראה חִימֵרָה.

כימשון, ראה כִּמְשׁוֹן. **כינון**, ראה כִּנּוּן.

כינה, ראה כִּנָּה. **כינוס**, ראה כִּנּוּס.

כינוי, ראה כִּנּוּי. **כינור**, ראה כִּנּוֹר.

כִּינִין °, **חִינִין** ° ז׳ [מלשון פֶּרוּ: king קליפה] חֹמֶר הַנִּמְצָא בִּקְלִפָּתוֹ שֶׁל עֵץ הַכִּינִין הַגָּדֵל בָּאֲרָצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת. מְשַׁמֵּשׁ תְּרוּפָה נֶגֶד מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת, בְּיִחוּד נֶגֶד מַחֲלַת הַמָּלַרְיָה, בְּהַשְׁמִידוֹ אֶת הַחַיְדַּקִּים.

כינם, ראה כִּנָּם. **כינמת**, ראה כִּנֶּמֶת.

כִּיס ז׳ [אכדית: kisu; ארמית: כִּיסָא; ערבית: כִּיש] 1. קֶפֶל בְּבֶגֶד אוֹ שַׂקִּיק תָּפוּר בּוֹ, הֶעָשׂוּי לִשְׁמֹר בְּתוֹכוֹ כֶּסֶף, מַפְתְּחוֹת, וּשְׁאָר חֲפָצִים קְטַנִּים: ״לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן״ (דברים כה יג). ״אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא... עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס״ (סנהדרין צז.). 2 *. אַרְנָק, תִּיק, שַׂקִּיק לִשְׁמִירַת חֲפָצִים שׁוֹנִים: ״מָצָא... מָעוֹת בְּכִיס אוֹ כִּיס כְּמוֹת שֶׁהוּא״ (בבא מציעא כ ב). כִּיסֵי־נְיָר לִשְׁמִירַת מְזוֹנוֹת שׁוֹנִים. 3 * [בגוף חחי] קְרוּם שֶׁל עוֹר כְּעֵין תִּיק שֶׁבּוֹ נְתוּנִים בַּלּוּטִים שׁוֹנִים: ״נִקַּב הַקֻּרְקְבָן וְכִיס שֶׁלּוֹ קַיָּם״ (חולין מג.). כִּיס־הַשֶּׁתֶן. כִּיסֵי־הָאֲשָׁכִים [וראה עוד להלן]. — [כִּיס־, כִּיסִים, כִּיסֵי־]

— **כִּיס־אֲוִיר** °, מַצָּב בָּאֲוִיר שֶׁנִּתְקָלִים בּוֹ לִפְרָקִים הַטָּסִים בַּאֲוִירוֹן: קְלִישׁוּת רַבָּה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בָּאֲוִיר אֲשֶׁר כְּתוֹצָאָה מִמֶּנָּה נִתְמָךְ הָאֲוִירוֹן עַל־יְדֵי הָאַטְמוֹסְפֵרָה תְּמִיכָה קַלָּה בִּלְבַד וְהוּא צוֹלֵל בְּטֶרֶם יַעֲלֶה שֵׁנִית.

— **כִּיס־הִתְנַגְּדוּת** ° [בצבא] שֶׁטַח קָטָן שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בּוֹ לוֹחֲמִים שֶׁהֻקְּפוּ עַל־יְדֵי הָאוֹיֵב וְהֵם מַמְשִׁיכִים בְּלֻחֶמְתָּם.

— **אֶבֶן־כִּיס** (משלי טז יא) [אכדית: aban kisi], אֶבֶן־מִשְׁקָל קְטַנָּה לִשְׁקִילַת דְּבָרִים לֹא־כְבֵדִים.

— **בַּעַל־כִּיסִים** °, כִּנּוּי עֲמָמִי לְעָשִׁיר מֻפְלָג: ״הָעֲשִׁירִים, בַּעֲלֵי־כִיסִין שֶׁבָּכֶם, יִהְיוּ מְסוּרִים מָמוֹנָם עַל דְּבָרִים מְיֻתָּרִים״ (מגדלי מר״ס, שלח).

— **גַּנַּב־כִּיס** °, כַּיָּס, גּוֹנֵב כֶּסֶף וַחֲפָצִים קְטַנִּים אֲחֵרִים מִכִּיסֵי זָרִים.

— **חֶסְרוֹן־כִּיס** *, 1 *. הֶפְסֵד מָמוֹן, נֵזֶק חָמְרִי: ״׳תָּקוּם וְהָדַרְתָּ (פְּנֵי זָקֵן)׳ — מַה קִּימָה שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן־כִּיס, אַף הִדּוּר שֶׁאֵין בּוֹ חֶסְרוֹן־כִּיס״ (קידושין לב:). 2 °. חֹסֶר־כֶּסֶף, דַּלּוּת: לֹא קָנִיתִי אֶת הַסְּחוֹרָה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן־כִּיס.

— **מִלּוֹן־כִּיס** °, כִּנּוּי לְמִלּוֹן שִׁמּוּשִׁי הַמֻּדְפָּס בְּתַבְנִית קְטַנָּה, שֶׁאָדָם יָכוֹל לְהַחֲזִיקוֹ בְּכִיסוֹ וּלְעַיֵּן בּוֹ בְּעֵת הַצֹּרֶךְ.

— **מָעוֹת (שֶׁל) כִּיס** °, מַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא אִתּוֹ בְּכִיסוֹ לְהוֹצָאוֹתָיו הַקְּטַנּוֹת.

— **סֵפֶר־כִּיס** ° (אנגלית: pocket-book), סֵפֶר מֻדְפָּס בְּתַבְנִית קְטַנָּה וּמְכֹרָךְ כְּרִיכָה קַלָּה וּגְמִישָׁה, וּמְחִירוֹ נָמוּךְ יַחֲסִית.

— **פַּנַּס־כִּיס** °, פָּנָס חַשְׁמַלִּי קָטָן שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא אִתּוֹ לְעֵת הַצֹּרֶךְ.

— **שְׁטַר־כִּיס** * (בבא בתרא ע:), שְׁטָר שֶׁנָּתַן אֶחָד הַשֻּׁתָּפִים לַחֲבֵרוֹ לְשֵׁם עֵסֶק.

– שְׁעוֹן־כִּיס°, שָׁעוֹן שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא בְּכִיס בְּגָדָיו אוֹ בְּשַׁרְשֶׁרֶת (לְהַבְדִּיל מִן "שְׁעוֹן־יָד", אוֹ מִן "שְׁעוֹן־קִיר" וְכַדּוֹמֶה).

– כִּיסוֹ רֵיק°, אֵין לוֹ כֶּסֶף, הוּא עָנִי וָדָל.

– כִּיס אֶחָד לְכֻלָּם [עַל־פִּי משלי א יד], כֻּלָּם שֻׁתָּפִים בָּעֵסֶק.

– בְּכוֹסוֹ וּבְכִיסוֹ וּבְכַעֲסוֹ*, — ראה ערך א. כּוֹס.

– הַדָּבָר אֵינוֹ לְפִי כִּיסוֹ°, הַדָּבָר מֵעַל לִיכָלְתּוֹ הַכַּסְפִּית.

– הַלֵּב תָּלוּי בַּכִּיס* [עַל־פִּי ירושלמי תרומות מו ב], מַצַּב־רוּחוֹ שֶׁל אָדָם מֻתְנֶה בִּתְנָאָיו הַחָמְרִיִּים, רִגְשׁוֹתָיו שֶׁל אָדָם כְּלַפֵּי אֲחֵרִים תְּלוּיִים לְעִתִּים בְּיַחֲסִים חָמְרִיִּים וְכַסְפִּיִּים.

– שָׂם אוֹתוֹ בְּכִיסוֹ° [בִּלְשׁוֹן־הַדִּיבּוּר], עָלָה עָלָיו לְאֵין־עֲרוֹךְ.

כַּיָּס, כיִיס ז׳ [מן כִּיס, וראה א. כיס] גַּנַּב־כִּיסִים, מִי שֶׁמּוֹצִיא בַּסֵּתֶר כֶּסֶף וַחֲפָצִים אֲחֵרִים מִכִּיסֵי זָרִים: "הִזָּהֲרוּ מִכַּיָּסִים!" — [כַּיַּס־, כַּיֶּסֶת; כַּיָּסִים, כַּיָּסֵי־; כַּיָּסוֹת]

א. כיס [מן כַּיָּס]

~ פִּע׳ כִּיֵּס ° פ״י גָּנַב מִכִּיסָם שֶׁל אֲחֵרִים, עָסַק בְּכַיָּסוּת: "שֶׁבַע בַּיּוֹם מְרַמִּים אוֹתוֹ וּמְכַיְּסִים אוֹתוֹ" (מגד, "חדוה 54). — [לְכַיֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ כֻּיַּס °, נִגְנַב מַשֶּׁהוּ מִכִּיסוֹ: הֶהָלָךְ הִתְלוֹנֵן בַּמִּשְׁטָרָה כִּי כֻּיַּס בַּתַּחֲנָה הַמֶּרְכָּזִית. — [מְכֻיָּס, יְכֻיַּס]

ב. כיס [מן כִּיס]

~ פִּע׳ כִּיֵּס° פ״י עָטַף פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת בְּתוֹךְ כִּיסִים שֶׁל נְיָר אוֹ שֶׁל חוֹמֶר אַחֵר כְּדֵי לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי מַזִּיקִים: הָאִכָּר כִּיֵּס אֶת אַשְׁכְּלוֹת הַבָּנָנוֹת. — [לְכַיֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ כֻּיַּס°, נֶעֱטַף בְּכִיס: פֵּרוֹת מְכֻיָּסִים. — [מְכֻיָּס, יְכֻיַּס]

כיסא, ראה כִּסֵּא. **כיסוח**, ראה כִּסּוּחַ. **כיסוי**, ראה כִּסּוּי.

כִּיסוֹן° ז׳ [מן כִּיס] כִּיס קָטָן: "יָדַי מִכְנָסוֹת לְתוֹךְ כִּיסוֹנֵי מִכְנָסַי" (בן־ציון, לח). — [כִּיסוֹן־, כִּיסוֹנִים, ־נֵי־]

כיסוף, ראה כִּסּוּף.

כַּיָּסוּת°, כייסות נ׳ [מן כַּיָּס] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַכַּיָּס, גְּנֵבָה מִתּוֹךְ כִּיסֵיהֶם שֶׁל זָרִים: פְּלוֹנִי נֶעֱצַר בְּאַשְׁמַת כַּיָּסוּת. — [כַּיָּסוּת־]

כִּיסָן*, כִּסָּן* ז׳ [אוּלַי מן כסס—לשון לעיסה] 1*, שֵׁם כּוֹלֵל לִקְלָיוֹת, פֵּרוֹת וְזֵרְעוֹנִים יְבֵשִׁים: "הֵבִיאוּ לְפָנָיו מִינֵי תְּרַגִּימָה, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: בּוֹרֵא מִינֵי כִּיסָנִין" (תוספתא ברכות ד ד). "פַּת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין לְאַחַר הַמָּזוֹן, טְעוּנָה בְּרָכָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ" (תוספתא ברכות ה יב). 2° [עַל־פִּי הנ״ל, בְּדִמּוּי אֶל כִּיס] עוּגַת־בָּצֵק מְמֻלָּאָה תַּבְלִינִים וַעֲשׂוּיָה בְּתַבְנִית כִּיס: "כִּיסָנִין מְמֻלָּאִים פּוּלִין וְקִטְנִיּוֹת" (ביאליק, החצוצרה א). "וְתִחַלֵּק מִשָּׁם לְאִישׁ אֶת חֶלְקוֹ בְּכִיסָנִים וּבְמִגְדָּנוֹת" (יהודה שטיינברג, יב). — [כִּיסַן־, כִּיסָנִים, כִּיסָנֵי־]

כיעור, ראה כִּעוּר. **כֵּיף*, כֵּיפִין***, ראה כֵּפָה.

א. כיף [קרוב אל כפה, כפף; [עַל־פִּי הארמית: כוף, כייף חגיגה טז.]

~ פִּע׳ כִּיֵּף ° פ״י כָּפָה, הִטָּה, הִכְנִיעַ: "וְשִׁכְּרוּ לָהֶם עַרְבִיִּים, שֶׁמְּכַיְּפִין אֶת דַּעְתָּם לְדַעַת בַּעֲלֵיהֶם" (עגנון, תמול 62). — [לְכַיֵּף, מְכַיֵּף, יְכַיֵּף]

ב. כיף [מערבית: כֵּיְף נחת־רוח; בלשון־הדיבור ובהשפעת הערבית המדוברת]

~ פִּע׳ כִּיֵּף °, בִּלָּה זְמַנּוֹ בִּנְעִימִים, הִתְעַלֵּס, הִתְבַּדֵּר: "אֲנַחְנוּ מְכַיְּפִים כָּל הַזְּמַן וּמִתְבַּסְּטִים עַד הַגַּג" (בר־יוסף, בני 120). בְּנֵי־הַנֹּעַר יָצְאוּ לְכַיֵּף. — [לְכַיֵּף, מְ־, יְ־]

כיף, ראה כֵּף. **כיפול**, ראה כִּפּוּל.

כיפה, ראה כִּפָּה. **כיפור**, ראה כִּפּוּר. **כיפח**, ראה כִּפֵּחַ.

כֵּיצַד* מ״ש [כְּ + אֵי + צַד] אֵיךְ? בְּאֵיזֶה אֹפֶן?: "עַל עַצְמוֹ אֵינוֹ נֶאֱמָן, כֵּיצַד יְהֵא נֶאֱמָן עַל שֶׁל אֲחֵרִים?" (דמאי ב ב). "כֵּיצַד מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים?" (בכורים ג ב).

– הָא כֵּיצַד*? אֵיךְ יִתָּכֵן?: "קָטָן נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, לְתִשְׁעָה... הָא כֵּיצַד? כְּדַרְכּוֹ, לִשְׁמוֹנָה; נוֹלַד לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, נִמּוֹל לְתִשְׁעָה" (שבת יט ה).

כיר [מן היסוד כור עגול, וראה כּוּר, כִּיּוֹר]

~ פִּע׳ כִּיֵּר * פ״י 1°, לָשׁ וְעָשָׂה מֵחֹמֶר רַךְ כְּלֶשֶׁהוּ תַּבְנִיּוֹת אוֹ דְּמֻיּוֹת שׁוֹנוֹת: יַלְדֵי הַגַּן כִּיְּרוּ בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים בְּפְּלַסְטְלִינָה. "בּוֹ עָמַד קַדְמוֹן כָּל יְצוּר וְכִיֵּר דְּמוּת הָאָדָם בַּמִּגְבָּשׁ" (גרינברג, מתוך ספר העגול). 2*, חָרַת צוּרוֹת בְּטִיחַ שֶׁל כְּתָלִים לְשֵׁם נוֹי: "סִיְּדוֹ וְכִיְּרוֹ (אֶת הַבַּיִת) לַעֲבוֹדָה זָרָה וְחִדֵּשׁ—נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ" (עבודה זרה ג ז). — [לְכַיֵּר אֶת־, מְכַיֵּר, יְכַיֵּר]

~ פֻּע׳ כֻּיַּר *, 1°, נִלּוֹשׁ וְהֻתְקַן מֵחֹמֶר רַךְ כְּלֶשֶׁהוּ: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ כֵּלִים וּפְסִילִים קְטַנִּים מְכֻיָּרִים בְּחֹמֶר. 2*, נֶחְרְתוּ בּוֹ צוּרוֹת בּוֹלְטוֹת אוֹ שְׁקַעֲרוּרִיּוֹת: "חָצֵר מְסֻיֶּדֶת, מְכֻיֶּרֶת, מְפֻיַּחַת" (בבא בתרא ס:). — [מְכֻיָּר, יְכֻיַּר]

כִּיּוּר* ז׳ [מן כיר] תַּבְלִיט מְכֻיָּר בְּחֹמֶר אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ (תשובות הגאונים). — [כִּיּוּר־, כִּיּוּרִים, כִּיּוּרֵי־]

כי״ר ר״ת כֵּן יְהִי רָצוֹן.

כִּיָּר°, כייר ז׳ [מן כיר] דְּפוּס, טֹפֶס, תַּבְנִית לִיצִיקָה אוֹ לְכִיּוּר. — [כִּיַּר־, כִּיָּרִים, כִּיָּרֵי־]

א. כִּירָה* נ׳ [ראה כִּירַיִם] תַּנּוּר מְטֻלְטָל לִשְׁפֹּת עָלָיו סִירִים לְחִמּוּם אוֹ לְבִשּׁוּל: "כִּירָה שֶׁהִסִּיקוּהָ בְּקַשׁ וּבִגְבָבָא, נוֹתְנִין עָלֶיהָ תַּבְשִׁיל" (שבת ג א). "הָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי אֲבָנִים כִּירָה וְחִבְּרָן בְּטִיט" (כלים ו א). — כִּירַת פֶּחָמִים. כִּירַת חַשְׁמַל. — [כִּירַת־, כִּירוֹת]

ב. כִּירָה* נ׳ [מן ב. כרה] מְכִירָה: "אֵין 'כִּירָה' אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה, שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם קוֹרִין לִמְכִירָה 'כִּירָה'" (סוטה יג.). — [כִּירַת־, כִּירוֹת]

כִּירוֹמַנְטְיָה° נ׳ [יוונית: cheir יד + manteia ניחוש] חָכְמַת־הַיָּד, הַכָּרַת אָפְיוֹ שֶׁל אָדָם וְנִחוּשׁ עֲתִידוֹ לְפִי הַקְּמָטִים שֶׁבְּכַף יָדוֹ.

כִּירוּרְגְיָה° נ׳ [מיוונית: cheir יד + ergon עבודה] עָנָף בְּמַדָּעֵי הָרְפוּאָה הַשִּׁמּוּשִׁית הָעוֹסֵק בְּנִתּוּחִים בְּגוּף הַחַי לְשֵׁם רְפוּאָה.

– כִּירוּרְג° ז׳ מְנַתֵּחַ, רוֹפֵא מֻמְחֶה לְנִתּוּחִים בְּגוּף הַחַי.

– כִּירוּרְגִּי° ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְכִירוּרְגְיָה, לְנִתּוּחִים: מַכְשִׁירִים כִּירוּרְגִּיִּים. מַחְלָקָה כִּירוּרְגִּית בְּבֵית־חוֹלִים.

כִּירַיִם ז״ז גם נ׳ [אכדית: kiru; ערבית: כִּיר מפוח; קרוב אל כּוּר] תַּנּוּר וּבוֹ מַעֲרֶכֶת פְּתָחִים לִשְׁפֹּת עֲלֵיהֶם סִירִים לְחִמּוּם אוֹ לְבִשּׁוּל: "תַּנּוּר וְכִירַיִם" (ויקרא יא לה). "שָׁלֹשׁ אֲבָנִים שֶׁעֲשָׂאָן שְׁתֵּי כִירַיִם" (כלים ו ג). כִּירַיִם חַשְׁמַלִּיִּים. כִּירַיִם־שֶׁל־גַּז. — [כִּירַי־]

כִּיֶּרֶת°, כִּיּוֹרֶת נ׳ [מן כיר, כִּיֵּר] פְּלַסְטֶלִינָה, חֹמֶר מְעֻרְבָּב בְּשַׁעֲוָה וְחֳמָרִים אֲחֵרִים הַמְּשַׁמֵּשׁ לְכִיּוּר. – [כִּיֶּרֶת־]

כִּישׁוֹר ז׳ [המקור לא הוברר] [במלאכת־האריגה] קָנֶה שֶׁנִּכְרָכִים עָלָיו חוּטֵי הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתָּן הַנְּטוּוִים: ״יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר, וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ״ (משלי לא יט). – [כִּישׁוֹר־, כִּישׁוֹרִים, כִּישׁוֹרֵי־]

כישור

כישוף, ראה כִּשּׁוּף.
כישורים, ראה כִּשּׁוּרִים.
כישות, ראה כֵּשׁוּת.
כישלון, ראה כִּשָּׁלוֹן.
כישרון, ראה כִּשָּׁרוֹן.
כיתה, ראה כִּתָּה.
כיתוף, ראה כִּתּוּף.
כיתור, ראה כִּתּוּר.
כיתוש, ראה כִּתּוּשׁ.
כיתות, ראה כִּתּוּת.
כיתתי, ראה כִּתָּתִי.
כיתתיות, ראה כִּתָּתִיּוּת.

כָּךְ* תה״פ [מן כָּכָה שבמקרא] 1. כָּכָה, כֵּן, בְּאֹפֶן זֶה: ״מַה יְּחֻבַּר זְאֵב אֶל כֶּבֶשׂ, כָּךְ רָשָׁע לְצַדִּיק״ (בן־סירא יג יז). ״כְּשֵׁם שֶׁשְּׁלִיחַ־צִבּוּר חַיָּב, כָּךְ כָּל יָחִיד וְיָחִיד חַיָּב״ (ראש השנה ד ט). ״כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ, וְכָךְ יָפֶה לָנוּ״ (סנהדרין ז׳). ״לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה?״ (סוכה ב ז).

— **כָּךְ וְכָךְ***, כָּזֶה וְכָזֶה, כֵּן וָכֵן (בִּטּוּי מְקֻבָּל כְּשֶׁמַּזְכִּירִים מַעֲשֶׂה אוֹ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁאֵין רוֹצִים לַחֲזֹר עַל פְּרָטָיו): ״כָּךְ וְכָךְ עָשִׂיתִי״ (ירושלמי תרומות מ ב). ״קַח שָׂדֶה פְּלוֹנִי וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּךְ וְכָךְ״ (ירושלמי כתובות כט ג). ״בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל לְאֵל עֶלְיוֹן״ (ראש השנה יח:).

— **בְּכָךְ*** 1. בְּדָבָר זֶה: ״וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְהֵא אֻמָּנוּתוֹ בְּכָךְ״ (שביעית ז ד). 2. בְּמַצָּב זֶה: ״אוֹי לִי שֶׁרְאִיתִיךָ בְּכָךְ! אָמַר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ שֶׁרְאִיתַנִי בְּכָךְ!״ (שבת לג:).

— **בְּכָךְ וְכָךְ***, בִּסְכוּם כָּזֶה וְכָזֶה: ״פְּרַתְךָ בְּכַמָּה? – בְּכָךְ וְכָךְ״ (בבא מציעא מז.).

— **לְכָךְ***, 1. לְדָבָר זֶה, לְעִנְיָן זֶה: ״אִם לָמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ״ (אבות ב ח). ״לְכָךְ נִתְכַּוֵּן מִתְּחִלָּה״ (נדרים סט:). 2. לְפִיכָךְ, עַל כֵּן: ״הוּא (פַּרְעֹה) הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִלָּה, לְכָךְ לָקָה תְּחִלָּה״ (שמות רבה א).

— **מִכָּךְ°**, מֵעִנְיָן זֶה, מִדָּבָר זֶה: מָנַעְתִּי אוֹתוֹ מִכָּךְ.

— **מִכָּךְ וְכָךְ***, לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה: ״מִכָּךְ וְכָךְ! אִלּוּ הָיִינוּ שָׁם, הָיִינוּ מְשִׁיבִים אוֹתוֹ״ (רש״י דברים יא א).

— **אַחַר־כָּךְ***, אַחֲרֵי־כֵן, אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא אוֹ הַזְּמַן הַהוּא: ״הוֹפֵךְ וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵעַ״ (כלאים ב ד).

— **כָּל כָּךְ***, בְּמִדָּה רַבָּה כָּזוֹ: ״כָּל כָּךְ לָמָּה?״ (מנחות י ג). הִנְנִי מְכַבֵּד אוֹתוֹ כָּל כָּךְ! [וראה עוד ערך כֹּל]

— **מָה־בְּכָךְ?*** 1°. מָה רָע? אֵיזֶה חִסָּרוֹן בַּדָּבָר?: וּמָה בְּכָךְ, שֶׁסִּפַּרְתִּי לוֹ אֶת הַדָּבָר? 2.* [שֶׁל מה־בכך] שֶׁאֵין לוֹ חֲשִׁיבוּת, חֲסַר־עֵרֶךְ: ״חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מֶלֶךְ וְשֶׁל מָה־בְּכָךְ מֻתָּר לְחַשְּׁבָן בְּשַׁבָּת״ (שבת קנ.). ״מְבַקְּשִׁים וּמוֹצְאִים לְעַצְמָם מִינֵי עֲבוֹדָה שֶׁל מָה־בְּכָךְ״ (ביאליק, מאחורי ב).

— **מִתּוֹךְ כָּךְ***, עַל־יְדֵי זֶה, עֵקֶב הַדָּבָר שֶׁנִּזְכַּר לִפְנֵי כֵן: ״אַל יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵרוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרֵהוּ״ (ברכות לא.).

— **עַד־כְּדֵי־כָּךְ°** [בהפלגה] עַד דַּרְגָּה זוֹ: לֹא פִּלַּלְתִּי כִּי פְּלוֹנִי יֵרֵד עַד־כְּדֵי־כָּךְ!

— **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ***, מִכָּל־מָקוֹם, בְּכָל אֹפֶן, אִם כֵּן אוֹ אַחֶרֶת: ״יַיִן עַד שֶׁלֹּא נָתַן לְתוֹכוֹ מַיִם אֵין מְבָרְכִין עָלָיו... וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מְבָרְכִין עָלָיו״ (ברכות נ:). ״אוֹי לִי אִם אֹמַר, וְאוֹי לִי אִם לֹא אֹמַר; בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אוֹי״ (עגנון, כלך מח).

— **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם***, אֵין כָּל רַע בַּדָּבָר, לֹא אִכְפַּת: ״אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם״ (דמאי א ד).

— **עַל־יְדֵי־כָּךְ°**, בְּאֶמְצָעוּתוֹ שֶׁל דָּבָר זֶה, בְּדֶרֶךְ זוֹ, בְּאֹפֶן זֶה: נִפְטַרְתִּי עַל־יְדֵי־כָּךְ מֵעֵסֶק בִּישׁ זֶה.

— **תּוֹךְ־כְּדֵי־כָּךְ°**, אַגַּב עִנְיָן זֶה, בְּעֶצֶם הַדָּבָר: הַפְּלֻגָּה פָּתְחָה בְּאֵשׁ חֲזָקָה וְתוֹךְ־כְּדֵי־כָּךְ הִתְחִילָה בְּהִתְקַדְּמוּת.

— **הִלְכָּךְ***, **לְפִיכָךְ***, רְאֵה עֲרָכִים אֵלֶּה בִּמְקוֹמָם.

— **וְכָךְ הֲוָה°** [מארמית] וְאָמְנָם כֵּן הָיָה: ״לֹא הָיִיתִי אֲנִי עוֹד יָכוֹל לְהִתְאַפֵּק, וְאָמַרְתִּי: אֲסִיחַ לוֹ, וְכָךְ הֲוָה״ (מנדלי מו״ס, תיה).

כ״כ ר״ת 1. כָּל כָּךְ. 2. כְּמוֹ כֵן.

כַּכָּא* ז׳ [ארמית] הַשֵּׁן הַטּוֹחֶנֶת [שגור בניב:]

— **דּוּק בְּכַכֵּי וְתַשְׁכַּח בְּנִגְרֵי*** (שבת קנב.), טְחַן בַּשִּׁנַּיִם וְתִמְצָא בְּרַגְלַיִם, כְּלוֹמַר: הָאֲכִילָה נוֹתֶנֶת כֹּחַ וָמֶרֶץ לְכָל אֵיבְרֵי הַגּוּף.

ככב [מן כּוֹכָב]

~ פע׳ **כִּכֵּב°** פ״י זָרַע כּוֹכָבִים, הֵאִיר בְּכוֹכָבִים: ״לְבָנוֹ שַׁחַק שֶׁכִּכְּבוּהוּ לֵילוֹת״ (שלונסקי, שירים א 171). ״בִּכְכַב הַיּוֹם מֵעַל וָגֶשֶׁם נְדָבוֹת״ (ריבנר, שירים 36). – [לְכַכֵּב, כּוֹכֵב, יְכַכֵּב]

~ הפ׳ **הִכְכִּיב°** פ״י 1. שָׂוָה דְּמוּת כּוֹכָבִים, יָצַר נִצְנוּצֵי כּוֹכָבִים: ״כּוֹכְבֵי שָׁמַיִם הִכְכִּיבוּ אֶת הַגַּלִּים״ (עגנון, כפות תסג). ״מִי יַכְכִּיב לִי פֹּה הַתְּכֵלֶת שֶׁהוּעֲמָה?״ (שלונסקי, שירים א 242). [ובהשאלה:] ״פֶּצַע מַכְכִּיב עַל כָּל אֶבֶן, פָּעוּר לָאֵימָה״ (ש׳ שלום, שירים צא). 2. [מן כּוֹכָב 4] עָשָׂה לְכוֹכָב מִגָּה שֶׁחַקָּן לְתַפְקִיד רָאשִׁי (בְּהַצָּגַת קוֹלְנוֹעַ, תֵּיאַטְרוֹן וְכוּ׳): הַבַּמַּאי הִכְכִּיב בְּמַחֲזֵהוּ הֶחָדָשׁ אֶת הַשַּׂחְקָנִית הַצְּעִירָה. – [לְהַכְכִּיב, מַכְכִּיב, יַכְכִּיב]

~ הָפ׳ **הֻכְכַּב°**, 1. נִזְרַע כּוֹכָבִים: הַשָּׁמַיִם הַבְּהִירִים הֻכְכְּבוּ עִם רֶדֶת הַיּוֹם. 2. [מן כּוֹכָב 4] נִקְבַּע כְּכוֹכָב, נַעֲשָׂה שַׂחְקָן רָאשִׁי: הַשַּׂחְקָנִית הָאַלְמוֹנִית הֻכְכְּבָה עַל־יְדֵי הַבַּמַּאי. – [מֻכְכָּב, יֻכְכַּב]

~ התפ׳ **הִתְכּוֹכֵב°**, **הִתְכַּכֵּב°**, נִזְרַע כּוֹכָבִים: ״מִתְמַלֵּאת וְנוֹשֶׁפֶת אֲרֻבַּת הַקֶּשֶׁר, הַשָּׁחוֹר מִתְכּוֹכֵב״ (ש׳ שלום, שירים קצב). ״עָלוּ הָאוֹרוֹת שְׁקֵטִים וּמְסֻיָּמִים, וְרַק רְחוֹקֵי־רְחוֹקִים שֶׁבָּהֶם נִתְכַּכְּבוּ מִחוּץ לְכָל אַחֲוָה״ (שמיר, עירום 97). – [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

~ פּעֵ׳ **כֻּכַּב°** פ״ע [בלשון־הדיבור: כֻּכַּב!] [מן כּוֹכָב 4] שִׁמֵּשׁ כְּכוֹכָב (4), הוֹפִיעַ כְּשַׂחְקָן בְּתַפְקִיד רָאשִׁי: ״בַּסֶּרֶט כֻּכְּבָה הַכּוֹכֶבֶת הַנּוֹדַעַת...״ – [לְכֻכַּב, מְ־, יְ־]

— **כָּכוּב°**, **מְכוֹכָב°**, **מְכֻכָּב°**, רְאֵה עֲרָכִים אֵלֶּה בִּמְקוֹמָם.

כָּכָה תה״פ [הכפלה של כָּה (=כֹּה), וראה כָּךְ; אכדית: kiki] כָּךְ, כֵּן, בְּאֹפֶן זֶה: ״כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ״ (אסתר ו ט). ״אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ״ (תהלים קמד טו). ״זֶה אֹמֵר כָּכָה וְזֶה אֹמֵר כָּכָה״ (דברי הימים ב יח יט).

— כָּכָה זֶה° [בלשון־הדיבור] כָּךְ הוּא הַדָּבָר וְאֵין לְשַׁנּוֹתוֹ.

— כָּכָה־כָּכָה° [בלשון־הדיבור] לֹא טוֹב וְלֹא רַע, בֵּינוֹנִי: מַה שְּׁלוֹמְךָ? – כָּכָה־כָּכָה...

— כַּאֲשֶׁר... כָּכָה... כְּשֵׁם שֶׁ־... כֵּן: ״כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה, כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים״ (קהלת יא ה).

כָּכוּב° ת׳ [מן כּוֹכָב; ככב] 1, זָרוּעַ כּוֹכָבִים: ״פֵּס שַׁחַק אָפֵל וְכָכוּב בְּתוֹךְ עֵינָיו הִשְׁתַּקֵּף״ (שמעוני, פואימות ב קלז). ״וּקְצַת עֲנָנִים בְּשָׁמַיִם כְּכוּבִים״ (גרינברג, רחובות רי). ״מַשְׁקִיף לַמָּרוֹם, אֶל הַשָּׁמַיִם הַכְּכוּבִים״ (שלונסקי, תר׳ קולא 258). 2, (קָצִין) שֶׁסִּימָנֵי־דַרְגָּתוֹ (בְּצוּרַת כּוֹכָבִים) עַל כְּתֵפוֹתָיו: ״לֹא לַשָּׁוְא גַּם קְצִינֵי־הַמַּטֶּה הַכְּכוּבִים לֹא צִיְּנוּ זֹאת בְּשׁוּם מְסִבַּת כַּתָּבִים״ (אלתרמן, הטור א 282). — [כְּכוּבָה, כְּכוּבִים, כְּכוּבוֹת]

כִּכּוּב°, כִּיכּוּב ז׳ [מן כּוֹכָב 4; בדיבור רווחת ההגייה ״קִיכּוּב״] הוֹפָעָה בְּתַפְקִיד שֶׁל ״כּוֹכָב״ בְּקוֹלְנוֹעַ אוֹ בְּתֵיאַטְרוֹן: הַסֶּרֶט הֶחָדָשׁ הוּא בְּכִכּוּבָם שֶׁל הַשַּׂחְקָנִים הַיְדוּעִים. — [כִּכּוּב־]

כָּכוּת° נ׳ [מן כָּכָה] הֱיוֹת כָּךְ, מְצִיאוּת כְּמוֹת שֶׁהִיא: ״בִּפְנֵי סִדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּפְנֵי כָּכוּתוֹ שֶׁל זֶה״ (קלצקין, כתבים 290). ״לֹא הִרְכִּין מֵעוֹלָם רֹאשׁוֹ בִּפְנֵי הַכָּכוּת שֶׁבַּהֲוָיָה״ (טברסקי, לפידים 77). — [כָּכוּת־]

כִּכַּי* ז׳ [אולי מיוונית: kikkion שורש] הַמֹּחַ שֶׁבְּתוֹךְ הַקָּנֶה: ״שְׁפוֹפֶרֶת הַקָּנֶה שֶׁחֲתָכָהּ לְקַבָּלָה – טְהוֹרָה, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַכִּכַּי״ (כלים יז יז).

א. **כִּכָּר, כִּיכָּר** נ׳ [אולי מן כִּרְכָּר; ארמית: כַּכַּר; ארמית מצרית: כנכר] 1, עֵמֶק רָחָב הַמֻּקָּף הָרִים: ״וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן, כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה״ (בראשית יג י). 2 °, רְחָבָה, שֶׁטַח צִבּוּרִי, עַל־פִּי רֹב מְעֻגָּל, בְּפָרָשַׁת־רְחוֹבוֹת בָּעִיר: הַמִּסְדָּר נֶעֱרַךְ בְּכִכַּר־הָעִירִיָּה. — [כִּכַּר־; כִּכָּרוֹת, כִּכְּרוֹת־]

— כִּכַּר־הַיַּרְדֵּן (בראשית יג י), הַכִּכָּר (דברים לד ג), שֵׁם מְקֻבָּל בַּמִּקְרָא לְבִקְעַת־הַיַּרְדֵּן.

ב. **כִּכָּר, כִּיכָּר** זו״נ [פיניקית: ככר, ובריבוי: ככרם; ארמית: כַּכְּרָא] מִשְׁקָל עַתִּיק לְזָהָב, לְכֶסֶף אוֹ לְמַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת – בְּעֵרֶךְ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים שֶׁקֶל, בְּמִדּוֹתֵינוּ – בְּעֵרֶךְ 21.5 קִילוֹגְרָם: ״וַיְהִי זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל״ (שמות לח כד). ״תְּנָה־נָּא לָהֶם כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים... וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים״ (מלכים ב ה כב–כג). ״אֶבֶן יְקָרָה הָיְתָה בָּהּ (בַּעֲטָרָה שֶׁל דָּוִד) שֶׁשָּׁוָה כִּכַּר זָהָב״ (עבודה זרה מד.). —[כִּכַּר־, כִּכָּרִים, כִּכְּרַיִם, כִּכְּרֵי־]

ג. **כִּכָּר, כִּיכָּר** זו״נ **כִּכַּר־לֶחֶם** [אולי הסתעפות מן ב. כִּכָּר] לֶחֶם שָׁלֵם, חַלַּת־לֶחֶם: ״וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת״ (שמות כט כג). ״וְנָתֹן לוֹ כִכַּר־לֶחֶם לַיּוֹם מִחוּץ הָאֹפִים״ (ירמיה לז כא). ״לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה כִּכָּר לַחֲבֶרְתָּהּ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנּוּ דָמִים״ (בבא מציעא ה ט). — [כִּכַּר־, כִּכָּרוֹת, כִּכְּרוֹת־, גם כִּכָּרִים, כִּכְּרֵי־]

— כִּכַּר־דְּבֵלָה* (שביעית א ג), תְּאֵנִים כְּבוּשׁוֹת וַעֲשׂוּיוֹת בְּצוּרַת כִּכַּר־לֶחֶם.

— כִּכָּרִים נוֹשְׁכִים* (טהרות א ז), כִּכְּרוֹת־לֶחֶם שֶׁנִּדְבְּקוּ בָּאֲפִיָּה זֶה לָזֶה.

— בָּא עַד כִּכַּר־לֶחֶם° [על־פי משלי ו כו], נִתְרוֹשֵׁשׁ כָּלִיל, נִשְׁאַר בְּחֹסֶר־כֹּל.

כֹּל, כָּל־ ז׳ [מן א. כלל; אכדית: kullatu; אוגריתית כל; ארמית: כֹּל, כָּל־; ערבית: כֻּל] 1, כְּלַל הַדְּבָרִים, הַסִּכּוּם הַכְּלָלִי, הַדָּבָר בִּשְׁלֵמוּתוֹ: ״כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל״ (בראשית לג יא). ״גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח״ (שמואל ב יט לא). ״וַה׳ בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל״ (בראשית כד א). ״הַכֹּל תָּלוּי בְּמַזָּל, אֲפִלּוּ סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁבַּהֵיכָל״ (זוהר, ג קלד). 2, הַכְּלָל, (הַצִּבּוּר) בִּשְׁלֵמוּתוֹ: ״כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם״ (קהלת א ז). ״חָכָם שֶׁמֵּת – הַכֹּל קְרוֹבָיו, הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, הַכֹּל חוֹלְצִין, הַכֹּל סוֹפְדִין״ (תוספתא מועד קטן יז). ״וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ זְקֵנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה״ (הגדה של פסח). ״כֻּלָּם אֲהוּבִים, כֻּלָּם בְּרוּרִים, כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם״ (תפילת שחרית). [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן]. — [כָּל־, כֻּלִּי, כֻּלְּךָ, כֻּלֵּךְ גם כֻּלֵּיךְ, כֻּלּוֹ, כֻּלָּהּ, כֻּלָּנוּ, כֻּלְּכֶם־ן, כֻּלָּם־ן; במליצה: כֻּלָּמוֹ, כֻּלָּהֶם, כֻּלָּנָה, כֻּלְּהֶנָה]

— כָּל אֶחָד*, כָּל אֶחָד וְאֶחָד*, זֶה וְגַם זֶה, אִישׁ אִישׁ: ״הָיוּ יוֹשְׁבִין לֶאֱכֹל, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ״ (ברכות ו ו).

— כָּל אֵימַת שֶׁ־° [על־פי הארמית: ״כל אימת ד־״] בְּכָל שָׁעָה שֶׁ־, כָּל פַּעַם שֶׁ־: ״כָּל אֵימַת שֶׁאֲנִי רוֹאֶה חַמָּה בִּשְׁקִיעָתָהּ אוֹ בִּזְרִיחָתָהּ הַנֶּהְדָּרָה, אֶעֱמֹד מִשְׁתּוֹמֵם״ (ביאליק, ספיח א). ״כָּל אֵימַת שֶׁהָיוּ סְמוּכִין לָאוֹר, הָיָה הָאוֹר מִתְרַחֵק וְהוֹלֵךְ״ (עגנון, כלה ג).

— כָּל־בּוֹ^, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַכֹּל, שֶׁאֵין חָסֵר בּוֹ דָּבָר: ״קְטִינָא כָּל־בּוֹ, כָּל־בּוֹ קְטִינָא״ (ביאליק, קטינא). כָּל־בּוֹ לְרַחֲצָה (נַרְתִּיק מִתְקַפֵּל שֶׁהַחַיָּל אוֹ הַנּוֹסֵעַ שָׂם בּוֹ אֶת כְּלֵי־הָרַחֲצָה). מַחְסַן־סְחוֹרוֹת כָּל־בּוֹ. ״סִדּוּר״ כָּל־בּוֹ (כּוֹלֵל אֶת הַתְּפִלּוֹת לְכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְכֵן דִּינִים וּמִנְהָגִים, פִּיּוּטִים וְכַדּוֹמֶה). צַלַּחַת כָּל־בָּהּ (צַלַּחַת שֶׁשָּׂמִים בָּהּ אֶת שְׁיָרֵי־הָאֹכֶל).

— כָּל דִּכְפִין* [ארמית: כל הרעב; שאול מן הגדה של פסח: ״כל דכפין ייתי וייכול״] כָּל הַנִּצְרָךְ לְמַשֶּׁהוּ: ״הַמִּבְחָר חָפְשִׁי לְכָל דִּכְפִין וְחִנָּם אֵין־כֶּסֶף לֶעָנִי וְלֶעָשִׁיר״ (קרליבך, הודו 133). פְּלוֹנִי בַּעַל יָד פְּתוּחָה וּרְחָבָה הוּא – כָּל דִּכְפִין יִמְצָא אֶצְלוֹ אֶת מְבֻקָּשׁוֹ.

— ״כָּל וָלָךְ״° [כינוי עממי מיידיש] בַּעַל הַשְׁפָּעָה, בַּר־סַמְכָא: ״יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאַתָּה ׳כָּל וָלָךְ׳ אֵצֶל מֹשֶׁה הַגָּדוֹל״ (סוקולוב, במראות 15).

— כָּל זְמַן שֶׁ־*, כָּל שָׁעָה שֶׁ־, בְּעוֹד־: ״כָּל זְמַן שֶׁאָדָם חַי, יֵשׁ לוֹ תִּקְוָה״ (ירושלמי ברכות יג ב).

— כָּל־טוּב!° [שאול מדברים ו יא ועוד], בִּרְכַּת־שָׁלוֹם מְקֻבֶּלֶת בְּפִי יְדִידִים בִּשְׁעַת פְּרֵדָה, בְּתִכְתֹּבֶת פְּרָטִית וְכַדּוֹמֶה.

— כֹּל יָכוֹל^ [על־פי איוב מב ב: ״יָדַעְתִּי כִּי כֹל תּוּכָל״], 1 °, כִּנּוּי לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ מְלָאכוֹת רַבּוֹת, מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים: ״אֵצֶל אִשְׁתּוֹ הוּא מֻפְלָג גָּדוֹל, וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁהוּא כֹּל יָכוֹל״ (מגדלי מו״ס, שצב). 2,^ כִּנּוּי לֵאלֹהִים: ״וְכֹל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא כֹּל יָכוֹל״ (האוחז ביד, מוסף לימים נוראים).

— כָּל כָּךְ*, בְּמִדָּה רַבָּה כָּזוֹ, עַד־כְּדֵי־כָּךְ: ״כָּל כָּךְ לָמָּה?״ (מנחות י ג). ״כָּל כָּךְ יֵשׁ בְּיָדְךָ וַאֲנִי שׁוֹנֶה?״ (גיטין מ.). ״וְכִי כָּל כָּךְ שָׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֵחֶבְרוֹן לִסְדוֹם?״ (רש״י בראשית יט א). ״כָּל כָּךְ יֵשׁ בְּיָדְךָ, וְאַתָּה מַטְלִיא טְלָאִים?״ (עגנון, אורח 426). ״אִם כָּל כָּךְ טוֹב – לָמָּה רַע כָּל כָּךְ?״ (דיבור קנטרני של פסימיסט).

— כל... כלו, כלו, בשלמותו: "אחיך אחיך אנשי גאלתך וכל־בית ישראל כלה" (יחזקאל יא טו). "כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה" (ברכות ו:). "גיירני על־מנת שתלמדני כל התורה כלה כשאני עומד על רגל אחת" (שבת לא.).

— כל־כלו°, כלו ממש, מתחלתו ועד סופו: "גם היא... כל־כלה בסודנו תבוא" (אלתרמן, עיר 335). "אותה סמטה יפואית... שכל־כלה אינה אלא מעין חצר גדולה" (שנהר, ג 461). "איך גואלתי, נמהר וחושד כל־כלי, לסכסך ולסתר?" (ברוידס, שרשים 28). "מה ברזלי יודע? מה כל־כלו, אם לא חובב־צמחים אחד?" (יזהר, צקלג 18). "מצאו מכפש בעפר וכל־כלו כלי מלא כלמות" (אריכא, סנחריב 153).

— כל כמה ש־°, על־אף הפעמים המרבות: "אבל כל כמה שהתאמץ לנצח את עצבותו... לא עלתה לו" (מגדלי מו"ס, רצז). "כל כמה שאני מוסיף והולך ומתרחק, אף הוא כאן" (ביאליק, ספיח). "כל כמה שנתרחק ממקורותינו ונשאב מבורות זרים, כן יועם בעינינו מטבע הסגנון העברי המקורי" (אבינרי, יד 346).

— כל מה ש־*, 1*, כל דבר אשר: "כל מה שיאמר לך בעל־הבית עשה" (פסחים פו:). 2*, במדה ש־: "כל מה שהיה יוסף חכם, בא יהודה ונצח אותו" (תנחומא ויגש). "כל מה שהתכן הולך ומתפרסם, כן הספר הולך ונשכח" (אחד העם, עג).

— כל נדרי^ [על־שום הפתיחה: "כל נדרי ואסרי..."], תפלה חגיגית הנאמרת בצבור קדם תפלת מעריב בליל יום־הכפורים; תכנה: הכרזה על בטול הנדרים והשבועות שנעשו ולא נתן לקימם מחמת שכחה או חמרה.

— כל עוד [שאול משמואל ב א ט: "כי כל עוד נפשי בי"; וכן איוב כז ג: "כי כל עוד נשמתי בי"] כל זמן ש־: "כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומיה... עוד לא אבדה תקותנו" (אימבר, התקוה). "כל עוד השמש ייף בצאתו ובבואו... עוד לא ירדתי מכל נכסי" (ביאליק, הולכת את). מהר ועשה זאת, כל עוד לא אחרת.

— כל־עמת ש־, כשם ש־, באותו האפן ש־: "כל־עמת שבא, כן ילך" (קהלת ה טו). [רווחת יותר הצורה "כלעמת"]

— כל־עצמו*, עקר ישותו, יסודו: "כל־עצמו של אותו אביהם (עשו) רוצח הוא" (ספרי וזאת הברכה קמב:). "כל עצמו של הירשל עניים ויסורים" (עגנון, כפות רלז). "כל עצמכם אתם חיים בנס" (הזז, יעיש ד 145).

— כל־עקר* [אחרי מלת־שלילה] כלל וכלל, לחלוטין, לגמרי: "אין שוחטין לגמא כל־עקר" (חולין ב ט). "כל ימים של שמחת בית־השואבה לא היו טועמין טעם שנה כל־עקר" (ירושלמי סוכה נה ב). "כאלו אינו חושש כלל למעמדו של אלתר ואינו מודה במציאותו כל־עקר" (ביאליק, אריה ז).

— כל עקרו אינו אלא...°, אין הוא לאמתו של דבר אלא...: "ידיעת התלמידים בה (בגיאוגרפיה) מעטה, וכל עקרה אינה אלא קבוץ של שמות ומספרים שונים" (אחד העם, ר).

— כל־צדדי°, מקיף, כולל את כל הצדדים והפרטים שבדבר: הוכוח בכנוס היה מעמיק וכל־צדדי.

— כל־צרכו* 1*, סך הדברים הנדרשים לו: "ברוך שעשה לי כל צרכי" (ברכות ס:, ברכת השחר). 2*, במדה מספקת, למדי, כנדרש: "בתבשיל שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן" (תוספתא שבת ג ד). "והמחיר הזה אמנם גם הוא לא נתברר עוד כל צרכו, אפלו בקרוב" (אחד העם, ריח). "שמא לא נתבשלו כל־צרכם ויזיקו לגוף" (עגנון, כלה פד).

— כל־שהוא* (כלשהו), משהו, קרטוב, מעט מן המעט: "גבהן עשרה טפחים ורחבן ששה ועבין כל־שהוא" (עירובין ב א). "אם היה סמוך לשדהו אפלו כל־שהוא, מחזיר לו קרקע" (בבא בתרא קד:). "מספוא הוא מבקש, מספוא כל־שהוא לקיום נפשו" (מגדלי מו"ס, שסב). "מזיום זיו כל־שהוא" (ביאליק, זוהר).

— כל־שכן*, בודאי ובודאי, על אחת כמה וכמה: "ומתרין באכילה, וכל־שכן בהנאה" (כלאים ח א). "אין נותנין פרצה לפני הכשר, וכל־שכן לפני הגנב" (תנחומא כובר מצורע יג). "שלא היתה צריכה כלל לבינה יתרה בשביל להאמר, וכל שכן בשביל להשמע" (אחד העם, קפט). "אי־אפשר שיהא לב העם ואישיו פנוי כלו לקליטתם... וכל שכן ליצירתם" (ביאליק, הספר העברי ב). [רווח גם בשלילה:]

— לא כל שכן*, על אחת כמה וכמה, בודאי ובודאי: "ומה בהמתן של צדיקים אין הקדוש־ברוך־הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם — לא כל שכן!" (כתובות כח:). "והלוא הדברים קל־וחמר: מה מים ששתית בדרך — באו עליך צרות הרבה, יין שרוף — לא כל שכן!" (עגנון, כלה רח).

— הכל*, 1 [כרבוי] כל אדם, כלל האנשים: "הכל שוחטין" (חולין א א). הכל יודעים, כי שתים ועוד שתים הן ארבע. 2, כל פרט ופרט, כל ענין וענין בדבר הנדון: "הכל לפי המדה, הכל לפי הזמן" (בבא מציעא ג ז). "הכל כמנהג המדינה" (בבא מציעא ז א).

— הכל כאשר לכל°, הכל ללא יוצא מן הכלל, הדבר בשלמותו: "הכל מוכן לחתנת בננו, הכל כאשר לכל — דבש ונפת־צופים..." (מגדלי מו"ס, י).

— דברי הכל* (ירושלמי מועד קטן פ ה), אין כל חלוקי דעות בדבר.

— בכל [לפני מקור], מדי־, כל אימת ש־: "והיה בכל־יחם הצאן המקשרות ושם יעקב את־המקלות לעיני הצאן ברהטים" (בראשית ל מא). "בכל־קראנו אליו" (דברים ד ז).

— בכל־אפן°, מכל מקום, אם כך או אחרת, על כל פנים: איני בטוח בהצלחתי, בכל אפן כדאי לנסות!

— בכל־זאת, אף־על־פי־כן, חרף מעשים אלה: "ויכהו וירגזו ההרים, ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות — בכל־זאת לא־שב אפו, ועוד ידו נטויה" (ישעיה ה כה). "לא ידי עצבוכן... לא כחי פזרתי בזה... ובכל־זאת יקרתם לי, שדות" (ביאליק, בשדה).

— בכל־לבבו, בכל־מאדו, בכל־נפשו, מתוך נאמנות, בכל מסירותו: "ואהבת את ה' אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך ובכל־מאדך" (דברים ו ה).

— בכל־מחיר°, בלא להתחשב בהוצאות, גם אם הדבר יעלה ביקר: יש להשיג את הדבר בכל מחיר! המפלגה נצטותה להחזיק בעמדה בכל מחיר!

— בכל־פה, במלא פתיחת הפה, בתאבון רב [בהשאלה]: "ארם מקדם ופלשתים מאחור, ויאכלו את־ישראל בכל־פה" (ישעיה ט יא).

– בְּכָל רָע, בְּמַצָּב רַע בְּיוֹתֵר: "כִּמְעַט הָיִיתִי בְּכָל רָע" (משלי ה יד). מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הָיָה בְּכָל רָע.

– בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל ^ [דיבור עממי, שאול מברכת המזון: "כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכול מכול כול – כן יברך אותנו" – מיסודו של מאמר התלמוד (סוטה ה.) על אברהם יצחק ויעקב, שנאמר על אברהם "בכול": "וה' ברך את אברהם בכול", בראשית כד א; על יצחק "מכול": "ואוכל מכול", בראשית כז לג; ועל יעקב "כול": "וכי יש לי כול", בראשית לג יא. וראה עוד בראשית רבה מג] הַכֹּל בִּשְׁלֵמוּתוֹ, לְלֹא שִׁיּוּר כָּלְשֶׁהוּ: "כָּל הַשְּׁאָר – בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, צִוָּה שֶׁתִּטֹּל אִשְׁתּוֹ" (שאלות ותשובות, תורת אמת קי). "וְיַחֲזִירוּהוּ לְבֵית אֲבוֹתָיו, אוֹתוֹ וְאֶת חֲפָצָיו, 'בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל'" (מגדלי מו"ס, רכ). "אֵינִי צָרִיךְ לִמְסֹר לְךָ 'בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל'" (גנסין, ג 138).

– כְּכֹל אֲשֶׁר ...כֵּן כְּכָל שֶׁ־ ...כֵּן °, בְּמִדָּה שֶׁ־ ...כָּךְ: "כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה, כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ" (יהושע א יז). "וּכְכֹל אֲשֶׁר יַחֲלֹם, כֵּן יִדְבַּק לְבָבוֹ בַּפִּנָּה הַצָּרָה" (ביאליק, המתמיד).

– לְכָל הַיּוֹתֵר ^, בַּמִּדָּה הַמַּקְסִימָלִית, בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב אוֹ הָרַע בְּיוֹתֵר: "לְכָל הַיּוֹתֵר יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתַיִם" (רש"י משלי ו לב). לֹא אוּכַל לְהַסְפִּיק לְהַשְׁלִים אֶת הָעֲבוֹדָה, לְכָל הַיּוֹתֵר אֶגְמֹר אֶת מַחֲצִיתָהּ.

– לְכָל הַמּוּטָב °, לְכָל הַמֵּיטָב °, בָּאֹפֶן הַטּוֹב בְּיוֹתֵר: "נִתָּן לִטְעֹן, כִּי הַשִּׁמּוּשׁ הַזֶּה הוּא בַּרְבָּרִיזְם, וּלְכָל הַמּוּטָב – אִידִישִׁיזְם" (סדן, שפה 369).

– לְכָל־הַפָּחוֹת °, לְמִצְעָר, בַּמִּדָּה הַמִּינִימָלִית: אִם אֵינְךָ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעֲבוֹדָה, עֲשֵׂה־נָא לְכָל־הַפָּחוֹת אֶת מַחֲצִיתָהּ.

– לְכָל־הָרוּחוֹת! ° דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְגִדּוּף: "לַעֲזָאזֵל וּלְכָל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם!" (מגדלי מו"ס, שפז). "כְּשֶׁצָּרִיךְ לַחְפֹּר בְּאֵר... הֵם מִסְתּוֹבְבִים וּמַמְתִּינִים – לְכָל הָרוּחוֹת!" (סוקולוב, במראות 81).

– מִכֹּל־וָכֹל ^, כָּלִיל, לַחֲלוּטִין, בְּתַכְלִית, לְגַמְרֵי: "לֹא תְתַעֵב מִצְרִי – מִכֹּל וָכֹל" (רש"י דברים כג ח). "הוּא לְבַדּוֹ עוֹמֵד עַל אֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר מִכֹּל־וָכֹל" (רשב"ם בבא בתרא קז). "הֲלֹא זֹאת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי שֶׁאַתָּה טוֹעֶה מִכֹּל־וָכֹל" (רמח"ל, חוקר ומקובל). "אַל תְּחַפֵּשׂ וּפְטֹר נַפְשְׁךָ מִכֹּל־וָכֹל" (יזהר, צקלג 293). הַדָּבָר אֵינֶנּוּ תָּלוּי בִּי מִכֹּל־וָכֹל.

– לְכֹל לְרֹאשׁ, 1, לְמַעְלָה מִן הַכֹּל: "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ" (דברי הימים א כט יא). 2 °, בְּרֹאשׁ הַכֹּל, קֹדֶם כֹּל: "הָיָה מַכְתִּיב אֶת סוֹפְרָיו מִכְתָּבִים... אֶל... וְאֶל... וּלְכֹל לְרֹאשׁ אֶל רַבֵּי־חֲרָשָׁיו בְּנִינְוֵה" (אריכא, סנחריב 344).

– מִכָּל־מָקוֹם *, בְּכָל אֹפֶן, אַף־עַל־פִּי־כֵן: "מִכָּל־מָקוֹם כָּךְ הֲלָכָה" (תוספתא בבא מציעא ג יד). "מִשְׁפַּחַת כְּהֻנָּה לְבַד וּלְוִיָּה לְבַד, מִכָּל מָקוֹם שֵׁבֶט אֶחָד הוּא" (רש"י במדבר יז יח). "בְּדֹק מַה גָּרַם לְךָ שֶׁחָלִיתָ... מִכָּל־מָקוֹם אַל תִּבְעַט בַּיִּסּוּרִים וְקַבֵּל אוֹתָם בְּאַהֲבָה" (עגנון, כלה צז).

– לֹא כֹּל הֵימֶנּוּ *, אֵין הַכֹּל תָּלוּי בּוֹ, אֵין לוֹ כָּל סַמְכוּת לְכָךְ: "הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְנִמְצָא שֶׁאֵין לוֹ – לֹא כֹּל הֵימֶנּוּ לְאַבֵּד אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל זֶה" (תוספתא בבא מציעא ד א). "אָמְרוּ (דּוֹר הַפְּלָגָה): לֹא כֹּל הֵימֶנּוּ שֶׁיָּבֹר לוֹ אֶת הָעֶלְיוֹנִים, נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה!" (רש"י בראשית יא א).

– סַךְ־הַכֹּל ° [בחשבון] סִכּוּם, סִכּוּם כְּלָלִי.

– עַל־כָּל־פָּנִים ^, מִכָּל־מָקוֹם, בְּכָל־אֹפֶן, אִם כָּךְ הַדָּבָר אוֹ אַחֶרֶת: אֵין אֲנִי מַאֲמִין בְּיַעִילוּת הַדָּבָר, עַל־כָּל־פָּנִים אֲבַדֵּק אוֹתוֹ.

– פְּרָטֵי־כֹּל ° [צורה עברית של המונח הלועזי: Protocol] פְּרוֹטוֹקוֹל, דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן בִּכְתָב מִן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בִּישִׁיבָה, בְּכִנּוּס וְכַדּוֹמֶה.

– רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ ° [על־פי הארמית: "ורובא ככולא דמי", הוריות ג:] הָרֹב הַמַּכְרִיעַ בּוֹ, כִּמְעַט כֻּלּוֹ: הַנֶּאֱסָפִים תָּמְכוּ רֻבָּם כְּכֻלָּם בַּהַצָּעָה.

– "שֶׁהַכֹּל", שְׁמָהּ שֶׁל הַבְּרָכָה מִבִּרְכוֹת־הַנֶּהֱנִין שֶׁמְּבָרְכִים עַל מַיִם, עַל בָּשָׂר וְעַל שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵין גִּדּוּלָם מִן הָאָרֶץ: "הַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ" (ברכות מד). "וַאֲנִי מַגְבִּיהַּ כּוֹסִי וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהַכֹּל' כְּדַרְכִּי וְשׁוֹתִים אֶת הַשֵּׁכָר" (מגדלי מו"ס, תב).

– הָיָה כֻּלּוֹ אֹזֶן °, הִשְׁתַּדֵּל לְהַקְשִׁיב הֵיטֵב: "אֲנִי הָיִיתִי כֻּלִּי אֹזֶן קַשֶּׁבֶת, כֻּלִּי חִיל וּרְעָדָה לְסִפּוּרָיו" (ויסלבסקי, תר' מרד 3).

כ"ל ר"ת [בצבא] כָּשֵׁר לְשֵׁרוּת (לֹא־קְרָבִי).

א. **כלא** [אכדית: kalû; ארמית: כְּלָא; ערבית: כַּלַאַ]

~ פע' **כָּלָא** פ"י 1, עָצַר, אָסַר, סָגַר בְּבֵית־הַסֹּהַר: "וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא הָיָה כָלוּא בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה... אֲשֶׁר כְּלָאוֹ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה" (ירמיה לב ב–ג). 2, מָנַע, עִכֵּב, חָשַׂךְ: "אַתָּה ה' לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי" (תהלים מ יב). "עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל, וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ" (חגי א י). "עוֹדָם מַחְשִׁים, מִתְאַפְּקִים, כּוֹלְאִים אֶבְלָם בְּלִבָּם" (ביאליק, שבעה). – [לִכְלֹא אֶת־; כּוֹלֵא, יִכְלָא, תִּכְלֶאנָה]

~ נפ' **נִכְלָא**, 1 °, נֶעֱצַר, נֶאֱסַר, נִסְגַּר: הַחָשׁוּד נִכְלָא בְּבֵית־הַסֹּהַר. הַכְּבָשִׂים נִכְלְאוּ בַּדִּיר. 2, פָּסַק, חָדַל, נֶעֱצַר: "וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם, וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם" (בראשית ח ב). 3, נִמְנַע: "וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא (תְּרוּמָה)" (שמות לו ו). – [לְהִכָּלֵא, נִכְלָא, יִכָּלֵא]

ב. **כלא** [מן כִּלְאַיִם]

~ הפ' **הִכְלִיא** ° פ"י הִרְכִּיב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ: 1, [בבעלי־חיים] הִרְבִּיעַ נְקֵבָה בַּת מִין אֶחָד עַל־יְדֵי זָכָר בֶּן מִין אַחֵר (כְּגוֹן סוּס וְאָתוֹן), כְּדֵי לְהָקִים בֶּן־מִין חָדָשׁ. 2, [בצמחים] הִפְרָה פֶּרַח נְקֵבָה שֶׁל צֶמַח אֶחָד בְּאַבְקַת פֶּרַח שֶׁל צֶמַח אַחֵר (כְּדֵי לְקַבֵּל מִין חָדָשׁ). 3, זָרַע זְרִיעָה מְעֹרֶבֶת שֶׁל צְמָחִים בְּנֵי מִינִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: דְּגָנִיִּים וְקִטְנִיּוֹת. – [לְהַכְלִיא אֶת־, מַכְלִיא יַכְלִיא]

~ הפ' **הֻכְלָא** °, הֻרְכַּב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, בְּבַעֲלֵי־חַיִּים אוֹ בִּצְמָחִים. – [מֻכְלָא, יֻכְלָא]

כֶּלֶא ז' [מן א. כלא] **בֵּית־כֶּלֶא** ז' [אכדית: bit kili] בֵּית־סֹהַר, מְקוֹם־מַעְצָר לַעֲבַרְיָנִים: "מֶה חָטָאתִי... כִּי־נְתַתֶּם אוֹתִי אֶל־בֵּית הַכֶּלֶא" (ירמיה לז יח). "וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ" (ישעיה מב כב). – [כֶּלֶא־, כְּלָאִים, כִּלְאֵי־; בֵּית־כֶּלֶא או בָּתֵּי־כְלָאִים]

כִּלְאַחַר *, רְאֵה אַחַר.

כְּלַאי ° ז' [מן כלה] כִּלָּיוֹן, אִבּוּד. – [כְּלַאי־]

– קֶרֶן־כְּלַאי °, קֶרֶן (סְכוּם־כֶּסֶף) הַשְּׁמוּרָה בְּמוֹסָד לְכִסּוּי הַהוֹן הַכָּלֶה וְהוֹלֵךְ.

כִּלְאַיִם ז"ז [אוגריתית: כלאת ידי שתי ידיו; אכדית: kilâte; ערבית: כִּלַא, כִּלַאנִ שניים] הֶרְכֵּב שֶׁל שְׁנֵי מִינִים: 1, [בבעלי־חיים] הַרְבָּעַת נְקֵבָה שֶׁל מִין אֶחָד עַל־יְדֵי זָכָר בֶּן מִין שֵׁנִי: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ

כִּלְאַיִם" (ויקרא יט יט). "הַסּוּס וְהַפֶּרֶד, הַפֶּרֶד וְהַחֲמוֹר, הַחֲמוֹר וְהֶעָרוֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה" (כלאים א ו). 2. [בצמחים] זְרִיעָה מְעֹרֶבֶת שֶׁל צְמָחִים הַשַּׁיָּכִים לְמִינִים שׁוֹנִים. כְּגוֹן דְּגָנִיִּים וְקִטְנִיּוֹת: "שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם" (ויקרא יט יט). "הַזּוֹרֵעַ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּאַחַת – הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם" (כלאים א ט). 3. [בבגדים] בֶּגֶד שַׁעַטְנֵז, בֶּגֶד שֶׁנֶּאֱרַג מֵחוּטֵי צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחַד: "וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז, לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ" (ויקרא יט יט). 4*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר זְרָעִים הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת כִּלְאַיִם. 5° [בהשאלה] זִוּוּג שֶׁל דְּבָרִים שֶׁאֵינָם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה: "סִגְנוֹנָם הַמְגֻמְגָּם, הַזָּרוּעַ כִּלְאֵי־לָשׁוֹן וְהַמְעֹרְבָּב כֻּלּוֹ בִּטּוּיִים וּמֻנָּחִים אֲרַמִּיִּים" (ביאליק, משנה לעם). – [כִּלְאֵי־]

— בֶּן־כִּלְאַיִם°, בַּעַל־חַיִּים אוֹ צֶמַח שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵהוֹרִים בְּנֵי זְנִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן הַפֶּרֶד, שֶׁהוּא בֶּן־כִּלְאַיִם שֶׁל סוּס וְאָתוֹן.

— מִשְׁפַּט־כִּלְאַיִם°, מִשְׁפָּט חֲסַר־עֲקִיבוּת, מִשְׁפָּט שֶׁחֶלְקוֹ הַשֵּׁנִי אֵינוֹ מַתְאִים מִבְּחִינָה דִּקְדּוּקִית לְחֶלְקוֹ הָרִאשׁוֹן (Anacoluth).

כֶּלֶב ז' [אוגריתית: כלב; אכדית: kalbu; ארמית: כַּלְבָּא; ערבית: כַּלְב]
1. חַיַּת־בַּיִת מִסִּדְרַת הַטּוֹרְפִים שֶׁבַּיּוֹנְקִים (Canis familiaris). הַכֶּלֶב מִצְטַיֵּן בִּרְאִיָּה טוֹבָה, בִּשְׁמִיעָה וּבְחוּשׁ רֵיחַ מְפֻתָּחִים בְּיוֹתֵר. הוּא הַחַיָּה הַמְבֻיֶּתֶת הַקְּדוּמָה בְּיוֹתֵר. נִזּוֹן בְּבָשָׂר וְגַם בִּצְמָחִים. רַבִּים מְאֹד גִּזְעֵי הַכְּלָבִים, וְשׁוֹנִים הַתַּפְקִידִים שֶׁהֵם מְמַלְּאִים בְּשֵׁרוּת הָאָדָם: כַּלְבֵי־רוֹעִים, כַּלְבֵי־צַיִד, כַּלְבֵי־גִּשּׁוּשׁ, כַּלְבֵי נְחִיָּה לְעִוְרִים,

כלב (1/40)

כַּלְבֵי־שַׁעֲשׁוּעִים וְעוֹד: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אֹתוֹ" (שמות כב ל). "וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה" (ישעיה נו יא). "הַזְּאֵב וְהַכֶּלֶב... וְהַשּׁוּעָל... אַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה" (כלאים א ו). 2. כִּנּוּי־גְּנַאי: "הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי, מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִי" (תהלים כב כא). כֶּלֶב שֶׁכְּמוֹתוֹ! בֶּן־כְּלָבִים! – [כֶּלֶב־, כַּלְבִּי; כְּלָבִים, כַּלְבֵי־; הַנְּקֵבָה – כַּלְבָּה, כְּלָבוֹת]

— כֶּלֶב גָּדוֹל° [באסטרונומיה] קְבוּצַת־כּוֹכָבִים מִדָּרוֹם לַמַּשְׁוֶה־הַשָּׁמַיִם הַנִּרְאֵית בַּחֹרֶף בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב. הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי שֶׁל הַקְּבוּצָה – סִירְיוּס (= הַמַּבְרִיק), הוּא הַכּוֹכָב הַמַּזְהִיר בְּיוֹתֵר בַּשָּׁמַיִם וְאֶחָד הַכּוֹכָבִים הַקְּרוֹבִים בְּיוֹתֵר (מֶרְחָקוֹ כ־$8\frac{1}{2}$ שְׁנוֹת־אוֹר).

— כֶּלֶב קָטָן° [באסטרונומיה] קְבוּצַת־כּוֹכָבִים שֶׁל אֵזוֹר מַשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם הַנִּרְאֵית בַּחֹרֶף בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב; הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי שֶׁל הַקְּבוּצָה – פְּרוֹקְיוֹן.

— כֶּלֶב מֵת, 1. כִּנּוּי־בּוּז לְאָדָם: "לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ?" (שמואל ב טז ט). 2. כִּנּוּי עַצְמוֹ בְּפִי הַמִּתְרַפֵּס וְנִכְנָע לִפְנֵי מִישֶׁהוּ חָזָק אוֹ נִכְבָּד מִמֶּנּוּ: "מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי?" (שמואל ב ט ח).

— כֶּלֶב שׁוֹטֶה* (יומא ח ו), כֶּלֶב חוֹלֵה בְּמַחֲלַת הַכַּלֶּבֶת: "חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּכֶלֶב שׁוֹטֶה: פִּיו פָּתוּחַ וְרִירוֹ נוֹטֵף וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת וּזְנָבוֹ מֻנָּח לוֹ עַל יַרְכוֹתָיו וּמְהַלֵּךְ בְּצִדֵּי־דְרָכִים" (יומא פג:).

— כְּכֶלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ (משלי כו יא), כְּכֶלֶב הַחוֹזֵר וּבוֹלֵעַ אֶת אֲשֶׁר הֵקִיא – מָשָׁל לְמִי שֶׁחוֹזֵר עַל מַעֲשֵׂה אִוַּלְתּוֹ.

— קֹר־כְּלָבִים°, כִּנּוּי לְקֹר גָּדוֹל מְאֹד, מֶזֶג־אֲוִיר קַר בְּיוֹתֵר [עַל־שֵׁם שֶׁבְּנֵי־אָדָם מְמַעֲטִים בְּקֹר לָלֶכֶת בָּרְחוֹב, וְרַק כַּלְבֵי־הָרְחוֹב מְשׁוֹטְטִים בַּחוּצוֹת]

— בֶּן־כְּלָבִים°, דַּם־כְּלָבִים°, כִּנּוּיֵי גִּדּוּף וּגְנַאי.

— כֶּלֶב בֶּן־כֶּלֶב°, כֶּלֶב שֶׁבַּכְּלָבִים°, כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם: "חֲמוֹר בֶּן־חֲמוֹר, כֶּלֶב בֶּן־כֶּלֶב, אָרוּר בֶּן־אָרוּר!" (הזז, היושבת 13). "שַׂר שִׁלְטוֹן הַדְּפוּס הַלָּזֶה הָיָה לְכָל הַדֵּעוֹת כֶּלֶב שֶׁבַּכְּלָבִים" (סוקולוב, אישים 157).

— חַיֵּי־כֶּלֶב°, כִּנּוּי לְחַיֵּי דֹּחַק וּמַחְסוֹר.

— רֹאשׁ־כֶּלֶב (שמואל ב ג ח), כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם.

— רָעֵב כְּכֶלֶב°, רָעֵב מְאֹד, סוֹבֵל יִסּוּרֵי רָעָב.

— כָּאן קָבוּר הַכֶּלֶב° [עַל־פִּי מָשָׁל עַמָּמִי], כָּאן מְקוֹר הָרָעָה.

— בִּפְנֵי כֶּלֶב מַכֶּה אֵין מַרְאִים מַקֵּל° [מגדלי מו"ס, תסב; עַל־פִּי מָקוֹר לועזי] מִי שֶׁנִּפְגַּע פַּעַם בְּמַשֶּׁהוּ, אֵין בָּאִים לְאַיֵּם עָלָיו שֵׁנִית בְּאוֹתוֹ פֶּגַע.

— לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ [שָׁאוּל מִן שמות יא ז, ושם כפשוטו], שׁוּם רָשָׁע לֹא יִפְגַּע לְרָעָה, גַּם הַמִּתְנַגְּדִים הַקָּשִׁים בְּיוֹתֵר לֹא יָעֵזּוּ לָצֵאת נֶגְדּוֹ.

— פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב* (סוטה ט טו), כִּנּוּי לְדוֹר שֶׁאֵין בּוֹ בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, דּוֹר שֶׁל פּוֹרְצֵי חֹק וּמוּסָר.

— טוֹב כֶּלֶב חַי מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת [עַל־פִּי קהלת ט ד], מַאֲמָר בְּשִׁבְחָם שֶׁל הַחַיִּים, וְלוּ גַּם חַיֵּי סֵבֶל וְדַחֲקוּת.

— כֶּלֶב אֵינוֹ יָכוֹל לְהֵעָשׂוֹת אֲרִי* (רות רבה ג), אֵין כָּל יְצוּר יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת אָפְיוֹ וְאֶת תְּכוּנוֹתָיו.

— כֶּלֶב־הַמַּיִם* (כלים יז יג), רְאֵה לְהַלָּן כֶּלֶב־הַיָּם.

— כֶּלֶב־הַיָּם* (קהלת רבה ו, כי יש), טוֹרֵף־יָם מִן הַיּוֹנְקִים, מָצוּי בְּעִקָּר בַּיַּמִּים הַקָּרִים הַצְּפוֹנִיִּים וְהַדְּרוֹמִיִּים (Phocidae). אָזְנָיו חַסְרוֹת אֲפַרְכָּסוֹת. רַגְלָיו בְּתַבְנִית סְנַפִּירִים. פַּרְוָתוֹ עֲשׂוּיָה שְׂעָרוֹת קָשׁוֹת. כַּלְבֵי־הַיָּם שׁוֹהִים הַרְבֵּה בַּמַּיִם, אַךְ מְבַלִּים זְמַן רַב גַּם בַּיַּבָּשָׁה. נִצּוֹדִים בִּגְלַל שֻׁמָּנָם, בְּשָׂרָם וְעוֹרָם.

כלב-הים (1/90)

— כֶּלֶב־נָהָר°, יוֹנֵק הַחַי בִּמְחִלּוֹת אֲדָמָה שֶׁפִּתְחָן פָּתוּחַ לְמֵי נְהָרוֹת (Lutra lutra). פַּרְוָתוֹ צְפוּפָה. בֵּין אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְרוּמֵי שְׂחִיָּה, וּזְנָבוֹ אָרֹךְ וְגָמִישׁ וּמְשַׁמֵּשׁ לוֹ כְּעֵין מָשׁוֹט וְהֶגֶה בִּשְׂחִיָּתוֹ הַמְּהִירָה. מְזוֹנוֹ דָּגִים וְשִׁרְצֵי־מַיִם שׁוֹנִים.

כלב-נהר (1/50)

כלב א. [ערבית: כַּלַּבַ תפר; אולי מִן כֶּלֶב, עַל שֵׁם הַדִּמְיוֹן לִנְשִׁיכוֹת שִׁנֵּי הַכֶּלֶב]

~ הפ' **הִכְלִיב** * פ"י תָּפַר תְּפָרִים גַּסִּים לְשֵׁם חִבּוּר אֲרָעִי: "הַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ, וְהָאֻמָּן מַכְלִיב" (מועד קטן א ח). "חָטַף אֶת הָאֶצְבָּעוֹן וְהִכְלִיב פֹּה וָשָׁם" (ברקוביץ, הראשונים קס). – [לְהַכְלִיב, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הֻכְלַב**°, נִתְפַּר וְחֻבַּר בִּתְפָרִים גַּסִּים: "שַׂק מֻכְלַב־שְׂרוֹכִים" (גולדברג, תר' מלחמה ב 275). חֶלְקֵי הַבֶּגֶד הֻכְלְבוּ. – [מֻכְלָב, יֻכְלַב]

~ פע' **כִּלֵּב** * פ"י 1*. הִכְלִיב, תָּפַר תְּפָרִים גַּסִּים: "הָרוֹצְעָנִין מְכַלְּבִין בַּמּוֹעֵד" (ירושלמי מועד קטן פ ד). "אַלְקִי צִרְפָּה נְזָרִים וְכִלְּבָה כְּלוּבִים, וְדוּבְרִישׁ תִּפְרָה בִּמְכוֹנָה" (ברש, א 277). "מְכַלֵּב

וְתוֹפֵר לְהַטְלִיא אֶת מְעִילוֹ" (שנהר, א 246). 2 °, הִפְנָה לְכָאן וּלְכָאן, עָשָׂה לֹא בְּקַו יָשָׁר: "וְהוּא מְקַפֵּץ לִצְדָדִין... מְכַלֵּב בִּפְסִיעוֹתָיו" (קבק, במשעול 482). "כְּשֶׁהוּא מְכַלֵּב פְּסִיעוֹתָיו וּמְדַלֵּג דִּלּוּגִים עַל־פְּנֵי הַחוֹלוֹת הַצּוֹרְבִים" (שנהר, ב 121). — [לְכַלֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' כֻּלַּב °, הֻכְלַב, נִתְפַּר בִּתְפָרִים גַּסִּים: "הֲוֵה מְרֻפָּק וּמְכֻלָּב וּמְטֻלָּא" (שנהר, א 411). [וראה עוד ערך מְכֻלָּב]—[מְכֻלָּב, יְכֻלַּב]

ב. כלב [מן כֶּלֶב]

~ הת' נִתְכַּלֵּב °, הָפַךְ לְכֶלֶב, נַעֲשָׂה דּוֹמֶה לְכֶלֶב: "אֲבוֹי, כִּי קַל לְהִתְכַּלֵּב בִּן־לַיְלָה" (המאירי, המוקד קטו). "הַלָּלוּ נִשְׁתַּחֲצוּ וְנִתְכַּלְּבוּ וְאֵין מְעַכֵּב בְּיָדָם" (שלונסקי, תר' הדון ג 302). — [לְהִתְכַּלֵּב, מִתְכַּלֵּב, יִתְ־]

כַּלְבָּא* ז' [ארמית, עירובין סא.], 1 *, כֶּלֶב. 2 °, כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם: "בְּלֹם פִּיךָ וְאַל תְּנַבֵּחַ, כַּלְבָּא! גּוֹעֵר בּוֹ הָרַכָּב" (מגדלי מו"ס, רלב).

כַּלְבָּה* נ' [מן כֶּלֶב] (ירושלמי סנהדרין כג ב) נְקֵבַת הַכֶּלֶב. — [כַּלְבַּת־, כְּלָבוֹת, כַּלְבוֹת־]

כַּלְבּוֹן° ז' [מן כֶּלֶב] כֶּלֶב קָטָן, כְּלַבְלָב: "מַעֲשֵׂה הָאֲבִירוּת שֶׁל הַכַּלְבּוֹן, אֲשֶׁר זָרִיז נַעֲשָׂה פִּתְאוֹם" (שמעוני, הביבר 214). "וּבְאוֹתוֹ גַּחַךְ־עִדּוּד שֶׁמְּקַנְטְטִים בּוֹ כַּלְבּוֹן כְּדֵי שֶׁיְּנַבֵּחַ" (יזהר, צקלג 9). [בהשאלה בלשון חיבה או גנאי] "כַּלְבֹּנֶת שֶׁכְּמוֹתֵךְ" (הלקין, משבר 72). — [כַּלְבּוֹן־, כַּלְבּוֹנִים, כַּלְבּוֹנֵי־; כַּלְבֹּנֶת־, כַּלְבּוֹנוֹת]

כַּלְבּוֹנִי° ת' [מן כַּלְבּוֹן] 1, כַּלְבִּי, שֶׁל כֶּלֶב: "נָתַן (נִבְחָן) מִבְטַחוֹ בְּשִׁנָּיו וְנִלְחַם עִם כַּלְבֵי הֶחָצֵר עַד שֶׁזָּבוּ דָם. רָאוּ הַפַּטְרוֹנִים אֶת כֹּחוֹ וְכִשְׁרוֹנוֹתָיו הַכַּלְבּוֹנִיִּים" (יהודה שטינברג, רלז). 2 [בהשאלה היתולית] עַז, חָרִיף: "בְּטֶרֶם נִטְעַם אֹכֶל, נִגְמָא מְעַט מִן הַחֶלְבּוֹנִי הַכַּלְבּוֹנִי הַזֶּה" (ביאליק, שור אבוס ב). — [כַּלְבּוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כַּלְבִּי° ת' [מן כֶּלֶב] 1 °, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַכֶּלֶב: "מְצַפֶּה הָיָה בְּעֵינָיו הַכַּלְבִּיּוֹת לְיָדוֹ שֶׁל נֹחַ" (ביאליק, מאחורי ה). "וְזוֹהִי שְׁכִיבָה כַּלְבִּית אֲמִתִּית" (פיכמן, יקטן בתל־אביב). "עֲיֵפוּת כַּלְבִּית" (יזהר, שיירה 89). תְּכוּנוֹת כַּלְבִּיּוֹת. חוּשִׁים כַּלְבִּיִּים. 2 ° [בהשאלה] צִינִי, גַּס: "וְאִישׁ חַמְדָן וְכַלְבִּי" (אברבנאל, תלונה על הזמן). — [כַּלְבִּית, כַּלְבִּיִּים, כַּלְבִּיּוֹת]

כַּלְבִּיּוּת° נ' [מן כַּלְבִּי] 1 °, תְּכוּנַת הַכֶּלֶב (קאנון ד ו). 2 °, צִינִיּוּת, גַּסּוּת: "וְהוּא, הַלֵּץ, אוֹמֵר לְאוֹתוֹ מוּסָר'נִיק בְּכַלְבִּיּוּת: אַל תְּהֵא כְּזָנָב הַלְּטָאָה" (סוקולוב, במראות 263). — [כַּלְבִּיּוּת־]

כִּלְבִּית*, כִּילְבִּית נ' [המקור לא הוברר: וראה להלן ערך כִּלְכִּית] שֵׁם שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי הַדָּגִים הַקְּטַנִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (עבודה זרה ב ו). — [כִּלְבִּית־, כִּלְבִּיּוֹת]

כְּלַבְלָב° ז' [מן כֶּלֶב] גּוּר־כֶּלֶב, כֶּלֶב קָטָן: "כְּאוֹתוֹ הַכְּלַבְלָב הַנּוֹבֵחַ עַל הַפִּיל" (קלוזנר, הספרות ב 238). — [כְּלַבְלַב־, כְּלַבְלָבִים, כְּלַבְלְבֵי־; כְּלַבְלֶבֶת, כְּלַבְלָבוֹת, כְּלַבְלְבוֹת־]

כְּלַבְלְבוֹן° ז' [מן כְּלַבְלָב] כִּנּוּי־חִבָּה לִכְלַבְלָב. —[כְּלַבְלְבוֹן־, כְּלַבְלְבוֹנִים, ־נֵי־]

כַּלְבָן° ז' [מן כֶּלֶב] מְטַפֵּל בִּכְלָבִים וּמְאַלְּפָם: "אֻמָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הֵם הַכַּלְבָנִים, כְּלוֹמַר: חוֹבְבֵי־הַכְּלָבִים, בָּעוֹלָם" (טשרניחובסקי, סיפורים 192). כֶּנֶס אַרְצִי שֶׁל כַּלְבָנִים. — [כַּלְבָנִית, כַּלְבָנִים, כַּלְבָנֵי־, כַּלְבָנִיּוֹת]

כַּלְבָנוּת° נ' [מן כַּלְבָן] טִפּוּל בִּכְלָבִים וְאִלּוּפָם. — [כַּלְבָנוּת־]

כַּלֶּבֶת° נ' [מן כֶּלֶב] הִידְרוֹפוֹבְּיָה, אֵימַת־מַיִם (Lyssa). מַחֲלָה קָשָׁה הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי נְשִׁיכַת כֶּלֶב שׁוֹטֶה אוֹ בַּעַל־חַיִּים שׁוֹטֶה אַחֵר — [כַּלֶּבֶת־]

כַּלְבְּתָא* נ' [על־פי המבטא הרווח ביידיש; הנכון בארמית: כַּלְבְּתָא כלבה] כִּנּוּי־גְּנַאי לְאִשָּׁה מְרֻשַּׁעַת: "כַּלְבְּתָא שֶׁכְּמוֹתָהּ! עֲרֵלִית טְמֵאָה" (ביאליק, מאחורי ב). "זוֹהִי הַכַּלְבְּתָא הַהִיא, אִשְׁתּוֹ הַחֲדָשָׁה" (ד' שחם, שאלה 140). — [כַּלְבְּתוֹת]

כלה [אוגריתית: כלי; אכדית: kalu; ארמית: כְּלָא; קרוב אל א' כלא, א' כלל]

~ פָּע' כָּלָה פ"ע 1, בָּטֵל, פָּסַק, אָזַל, בָּא קִצּוֹ: "כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר, כָּלָה דֶשֶׁא, יֶרֶק לֹא הָיָה" (ישעיה טו ו). "מִנִּשְׁמַת אֱלוֹהַ יֹאבֵדוּ, וּמֵרוּחַ אַפּוֹ יִכְלוּ" (איוב ד ט). "וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת" (בראשית כא טו). 2, נִגְמַר, תַּם, נִשְׁלַם: "וַיְחַזְּקוּם אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה" (דברי הימים ב כט לד). "עָבַר קָצִיר, כָּלָה קָיִץ" (ירמיה ח כ). — [לִכְלוֹת, כָּלָה, יִכְלֶה] [וראה עוד הצירופים להלן]

~ פִּע' כִּלָּה פ"י 1, גָּמַר, סִיֵּם, הִשְׁלִים: "וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה" (בראשית ב ב). "וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר, וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (בראשית כד טו). "מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה? כַּלֵּה מַדְבְּרוֹתֶיךָ וְלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאֹהָלוֹת!" (סנהדרין סז:) 2, הִכְרִית, הִשְׁמִיד הֵבִיא קֵץ (עַל־): "בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אָנֹכִי מְכַלֶּה אוֹתָם" (ירמיה יד יב). "כָּרַתָּ בְּרִית עִם נֹחַ שֶׁאֵינְךָ מְכַלֶּה אֶת בָּנָיו" (בראשית רבה מד). — [לְכַלּוֹת אֶת־; מְכַלֶּה, יְכַלֶּה]

~ פֻּע' כֻּלָּה, כֻּלָּה, נִגְמַר, נִסְתַּיֵּם, הֻשְׁלַם: "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם" (בראשית ב א). "כָּלּוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן־יִשָׁי" (תהלים עב כ). — [מְכֻלֶּה, יְכֻלֶּה]

~ הת' נִתְכַּלָּה *, נִשְׁמַד, אָבַד: "עָשָׂה לָהֶם תַּקָּנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְכַּלּוּ מִן הָעוֹלָם" (במדבר רבה ה). "חוֹשְׁשַׁנִי שֶׁהַיִּסּוּרִים לֹא יִתְכַּלּוּ מִן הָעוֹלָם עַד בִּיאַת הַגּוֹאֵל" (קבק, במשעול 143). "הוּא (הָאִילָן) מִתְבַּעֵר וּמִתְכַּלֶּה כְּהֶרֶף־עַיִן" (סדן, ממחוז צט). "וְנִתְכַּלָּה מָמוֹן שֶׁהָיָה בְּיָדָהּ" (סביב, דרך 43). — [לְהִתְכַּלּוֹת, מִתְכַּלֶּה, יִתְ־]

— כָּלָה לְבָבוֹ לְ־° [על־פי תהלים עג כו], נִכְסַף וְהִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד אֶל־: "וּכְשֶׁכָּלָה לְבָבִי לַחַלּוֹן, לָאוֹר" (ביאליק, לבדי).

— כָּלְתָה נַפְשׁוֹ לְ־, הִשְׁתּוֹקֵק וְנִכְסַף מְאֹד לְ־, תְּקָפוּהוּ גַּעְגּוּעִים עַזִּים עַל־: "נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה'" (תהלים פד ג). "אֶל קוֹלֵךְ כִּי עָרֵב מַה נַּפְשִׁי כָּלָתָה" (ביאליק, אל הצפור). — [ראה גם כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ]

— כָּלוּ עֵינָיו, חִכָּה בְּקֹצֶר־רוּחַ, צִפָּה עַד אֲשֶׁר נִתְאַכְזֵב: "כָּלוּ עֵינֵיהֶם, כִּי־אֵין עֵשֶׂב" (ירמיה יד ו). "עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ" (תהלים קיט קכג). "דּוֹר שֶׁבֶּן־דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים מִתְמַעֲטִים, וְהַשְּׁאָר עֵינֵיהֶם כָּלוֹת בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה" (סנהדרין צז.).

— עֵינָיו רוֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵי־ (דברים כח לב), הוּא סוֹבֵל קָשׁוֹת מֵעֹצֶם תְּשׁוּקָתוֹ לְדָבָר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ.

— כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין* [על־פי סנהדרין צז:, ושם ההוראה: תמו החשבונות של קץ הימים — ביאת המשיח] אָבְדָה כָּל תִּקְוָה, אָפְסוּ הַסִּכּוּיִים: "לִחְיוֹת כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר, כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין" (ברנר, א 394). "פֵּרַשׁ רַבִּי מְשֻׁלָּם שְׁתֵּי יָדָיו וְצָעַק מִלִּבּוֹ: כָּלוּ כָּל הַקִּצִּים, אִי־אֶפְשָׁר כֵּן, אִי־אֶפְשָׁר" (עגנון, אלו כה). "כִּסְבוּר הָיִיתִי בְּשִׂכְלִי הַדַּל, שֶׁכְּבָר כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין וְאֵין לִי שׁוּב תִּקְוָה" (ברקוביץ, תר׳ טוביה עב).

— כָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק* (~ הָעִיר°), בְּנֵי־הָאָדָם פָּסְקוּ לָלֶכֶת בַּשּׁוּק (בָּעִיר): "מִצְוָתָהּ (שֶׁל נֵר חֲנֻכָּה) מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק" (שבת כא:). "לְבוֹיְבְּרִיק בָּאתִי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, בְּשָׁעָה שֶׁכָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק" (מגדלי מו״ס, חגה). "כְּמֵאָה צְעָדִים עָלַי לַעֲבֹר יְחִידִי... כְּבָר כָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק" (בן־ציון, לג). "כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ עֶרֶב, מִיָּד תִּכְלֶה רֶגֶל מִן הָעִיר" (ברקוביץ, תר׳ מנחם יט).

— כָּלְתָה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס*, אָזַל הַכֶּסֶף, בָּאוּ יְמֵי־עֹנִי: "אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא... עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס" (סנהדרין צז.).

— כָּלְתָה אֵלָיו הָרָעָה, נְכוֹנָה לוֹ צָרָה שֶׁלֹּא יָכֹל לְמָנְעָהּ: "וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה, כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ" (אסתר ז ז).

— תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ, תָּחֵל שָׁנָה וּבִרְכוֹתֶיהָ^ [אחות קטנה, מעריב א׳ ראש־השנה; על־פי מגילה לא:] אִמְרַת־בְּרָכָה לַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה.

— אַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל^ [שאול מן הפיוט "אדון עולם": "ואחרי ככלות הכול לבדו ימלוך נורא"] בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר, לְאַחַר כָּל אֵלֶּה.

— כִּלָּה חֲמָתוֹ בְּ־, הוֹצִיא אֶת כָּל כַּעֲסוֹ עַל־, הִתְנַקֵּם בְּ־: "וְכִלֵּיתִי חֲמָתִי בָּם" (יחזקאל ו יב). "חָזוֹן שֶׁסָּרַח, מָה יַעֲשׂוּ? שֶׁמָּא יְכַלּוּ חֲמָתָם בַּסִּדּוּרִים וּבַמַּחֲזוֹרִים?" (עגנון, כלה רגד).

— כִּלָּה כֹּחוֹ, בִּזְבֵּז אֶת מִרְצוֹ: "לְרִיק יָגַעְתִּי, לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי" (ישעיה מט ד). "וּבְתִירוֹשׁ וְזוּנִים לֹא כִלֵּיתִי כֹּחִי" (ביאליק, על ספף).

— כִּלָּה אֶת עֵינֵי־, גָּרַם מַפַּח־נֶפֶשׁ לְ־, אִכְזֵב אֶת־: "אִם־אֶמְנַע מֵחֵפֶץ דַּלִּים, וְעֵינֵי אַלְמָנָה אֲכַלֶּה" (איוב לא טז).

— הָחֵל וְכַלֵּה (שמואל א ג יב), מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף.

— עַד לְכַלֵּה, עַד הַסּוֹף, עַד גְּמִירָה: "וַיְגַדְּעוּ הָאֲשֵׁרִים וַיְנַתְּצוּ אֶת־הַבָּמוֹת... עַד־לְכַלֵּה" (דברי הימים ב לא א).

כָּלָה [מן כלה] 1, נ׳ סוֹף, קֵץ, כִּלָּיוֹן, הַשְׁמָדָה: "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ שָּׁם אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה" (ירמיה ל יא). "נֹחַ צַדִּיק נִמְצָא תָמִים, לְעֵת־כָּלָה הָיָה תַחֲלִיף" (בן־סירא מד כ). 2, נ׳ הַחְלָטָה גְּמוּרָה, דָּבָר מָנוּי וְגָמוּר: "כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד" (שמואל א כ לג). 3, תה״פ בִּשְׁלֵמוּת, כָּלִיל, לְגַמְרֵי: "כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה" (שמות יא א). "לֹא נִמְחֵיתֶם כָּלָה מִקֶּרֶב לִבִּי" (ביאליק, אלמנות).

— כָּלָה הִיא מֵעִמּוֹ, הַחְלָטָתוֹ סוֹפִית: "וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן, כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד" (שמואל א כ לג).

— כָּלָה וְנֶחֱרָצָה 1. כִּלָּיוֹן חָרוּץ, אֲבַדּוֹן גָּמוּר וּמֻחְלָט: "כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ" (ישעיה י כג). "וּמִלְחֶמֶת גִּבּוֹרֵי שָׁמַיִם תָּשׁוּט בְּתֵבֵל וְלֹא תָשׁוּב עַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה לָעַד" (מגילת ההודיות, ג 35—36). 2 ° [בהשאלה ובהשפעת שמואל־א כ לג] גְּזֵרָה שֶׁאֵין לַהֲשִׁיבָהּ, הַחְלָטָה נִמְרֶצֶת: "וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה הִיא מֵעִם דּוֹן קִישׁוֹט לְהִתְגָּרוֹת בָּאֲרָיוֹת" (ביאליק, תר׳ קישוט, ב ז). "הוֹדַעְתִּי לְאִמִּי שֶׁכָּלָה וְנֶחֱרָצָה מֵעִמִּי לֹא לְהִכָּנֵס אֶל הַיְשִׁיבָה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 65).

— לְכָלָה, כָּלִיל, עַד גְּמִירָה: "וְלֹא לְהַשְׁחִית לְכָלָה" (דברי הימים ב יב יב).

כָּלֶה ת׳ [מן כלה, כָּלָה] [במקרא רק בצרוף "עינים כלות", ראה להלן] בָּטֵל, חוֹלֵף, עוֹבֵר, זְמַנִּי, שֶׁאֵינוֹ קַיָּם: "עוֹלָמְךָ הַכָּלֶה... אַחֲרִיתְךָ הַקַּיֶּמֶת" (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ו). "וּלְהַחֲלִיף הַכָּלֶה בַּקַּיָּם" (רמב״ם, דעות ה יב). "לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הֶבֶל עַל בָּתִּים וְאַבְטוֹמוֹבִּילִים, דְּבָרִים כָּלִים וְנִפְסָדִים" (עגנון, אלו קפ). — [כָּלָה, כָּלִים, כָּלוֹת]

— לֵב כָּלֶה°, הִשְׁתּוֹקְקוּת עַזָּה: "הִתְעוֹרַרְתִּי בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת... וְחִכִּיתִי בְּלֵב כָּלֶה לִשְׁעַת הַבֹּקֶר" (ברקוביץ, פרקי ילדות נה—נו).

— עֵינַיִם כָּלוֹת [בהשאלה, על־פי דברים כח לב], צִפִּיָּה מִמֻּשֶּׁכֶת נְטוּלַת־סִכּוּיִים.

— כָּלֶה עוֹרֵב*, ראה ערך כַּלְיָא.

א. **כַּלָּה** נ׳ [אולי מן א. כלל; אוגריתית: כלת; אכדית: kallatu; ארמית: כַּלְּתָא; ערבית: כַּנַּה] 1, אֲרוּסָה, כִּנּוּי לַנַּעֲרָה מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה לְאִישׁ וְעַד יוֹם חֻפָּתָהּ: "קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה" (ירמיה לג יא). "כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה" (כתובות יז.). 2, אֵשֶׁת הַבֵּן: "וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ... וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ" (בראשית יא לא). "וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ" (רות ב כב). 3, כִּנּוּי־חִבָּה לָאֲהוּבָה: "לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה" (שיר השירים ד ט). "וּבְרֶגֶל קַלָּה לִקְרַאת דּוֹדֵךְ בּוֹאִי, כַּלָּה!" (ביאליק, בין נהר פרת). 4, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְיוֹם־הַשַּׁבָּת: "בֹּאִי כַלָּה, בֹּאִי כַלָּה" (שבת קיט.). — [כַּלַּת־, כַּלּוֹת]

— כַּלַּת־חֲתָנִים°, נַעֲרָה שֶׁהִגִּיעָה זְמַנָּהּ לְהִנָּשֵׂא וְהִיא עוֹמֶדֶת בְּשִׁדּוּכִים: "בְּתוּלָה יֵשׁ לָכֶם, כַּלַּת־חֲתָנִים, וְלָנוּ — חָתָן" (שלונסקי, תר׳ הדון א 78).

— מַסֶּכֶת כַּלָּה*, אַחַת מִן הַמַּסֶּכְתּוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁבַּתַּלְמוּד בַּבְלִי, נִקְרֵאת כָּךְ עַל־שֵׁם פְּתִיחָתָהּ בְּמִלַּת ׳כַּלָּה׳.

ב. **כַּלָּה*** נ׳ [אולי מן א. כלל] כִּנּוּי לְכִנּוּס גָּדוֹל שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁהָיָה נֶעֱרָךְ בִּימֵי־קֶדֶם בִּישִׁיבוֹת בָּבֶל פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה לִפְנֵי הַחַגִּים הַגְּדוֹלִים, בֶּחֳדָשִׁים אֲדָר וֶאֱלוּל, וּבוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים דְּרָשׁוֹת שֶׁל רָאשֵׁי־הַיְשִׁיבוֹת בְּהִלְכוֹת הֶחָג, בַּתּוֹרָה וּבַהֲלָכָה (ברכות נז.).

— בְּנֵי־כַלָּה* (שם), כִּנּוּי לְתַלְמִידֵי־הַחֲכָמִים שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ לִשְׁמֹעַ אֶת הַדְּרָשׁוֹת בְּיַרְחֵי־כַלָּה.

— יַרְחֵי־כַלָּה^, הֶחֳדָשִׁים אֲדָר וֶאֱלוּל, מוֹעֲדֵי הַכִּנּוּסִים שֶׁל תַּלְמִידֵי־הַחֲכָמִים.

— רֹאשׁ־כַּלָּה^ [על־פי הארמית: רֵישׁ כַּלָּא, חולין מט.; וכן "ראש לבני כלה", ברכות נז.] רֹאשׁ שׁוּרַת חֲכָמִים בַּיְשִׁיבָה שֶׁדָּרַשׁ לִפְנֵי הַמִּתְכַּנְּסִים.

כַּלָּה* נ׳ [קרוב אל כּוֹל, כַּיִל; ואולי קיצור מן הארמית: אוּכְלָא מידה] מִדָּה לְיָבֵשׁ וְלַלַּח: "בַּעַל הַבַּיִת דַּרְכּוֹ לִהְיוֹת נוֹתֵן כַּלָּה שֶׁל תַּבְלִין בְּתוֹךְ תַּבְשִׁילוֹ" (ירושלמי ביצה סב ב). "וְהַכַּלָּה אֶחָד מִמֵּאָה וְעוֹד בִּסְאָה" (קליר, סידור 654). — [כַּלַּת־, כַּלּוֹת]

כלה*, כילה נ׳ [אולי מן א. כלל — שכוללת ועוטפת] 1, וילון מעשה־רשת שפורשים כעין חפה מעל למטה להגן על השוכב בה מיתושים ומזבובים: ״הישן בכלה ערם מוציא ראשו חוץ לכלה וקורא קריאת־שמע״ (סוכה י:). 2, מטה שמתוחה עליה חפה: ״כלת חתנים מתר לנטותה ומתר לפרקה (בשבת)״ (שבת קלח:). — [כלת־, כלות]

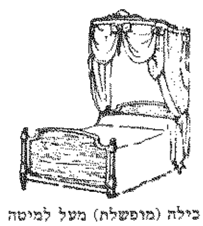

כילה (מופשלת) מעל למיטה

כלה*, כוליה [ארמית: כל כינוי לנסתר] כלו [רווח בצורה:]

— **וכלה***, וכלו, וכן עד הסוף. נכתב בקצור וכו׳.

כלהם [כל + כינוי לנסתרים; צורה עתיקה] כלם: ״ובליעל כקוץ מנד כלהם״ (שמואל ב כג ו).

כלו׳, קיצור: כלומר.

כלוא ת׳ [מן א. כלא, כלא] 1, עצור, אסור: ״וירמיהו הנביא היה כלוא בחצר המטרה״ (ירמיה לב ב). ״ובעוד תהיי (נפשי) בקרבי כלואה״ (יהודה הלוי, י 611). ״לשונותם בפיותם כלואות״ (משה אבן־עזרא, א 26). 2° [בהנדסה] סגור, נתון בין־: משלשים השוים בשתי צלעות ובזוית הכלואה ביניהן – חופפים. — [כלואה, כלואים, כלואות]

כלוא, בית־הכלוא ז׳ [מן א. כלא] (ירמיה לז ד), בית־כלא, בית־סהר: ״בעלי־החיים אינם אוהבים את הכלוא״ (ברש, ב 92).

כלוב ז׳ [אל־עמארנה: kilubi; יוונית: klobos; קרוב אל א. כליבה] 1, תבה העשויה סריגים של קנים דקים לשמר בה צפרים: ״ככלוב מלא עוף״ (ירמיה ה כז). 2°, סוגר, תבת־סריגים גדולה וחזקה להחזקת חיות־טרף בה: אריות ונמרים וכו׳ נמצאים בביברים בתוך כלובי ברזל. 3, טנא, סל נצרים לפרות וכיוצא בהם (עמוס ח א). — [כלוב־, ־בים, כלובי־]

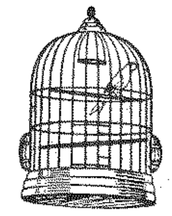

כלוב לציפור (בימינו)

כלוב°, כילוב° ז׳ [מן א. כלב, כלב] הכלבה, תפירה וחבור בתפרים גסים: ״אלקי צרפה גזרים וכלבה כלובים, ודובריש תפרה במכונה״ (ברש, א 211). ״וכדרך סריגתה כך דרך דבורה: בכלוב ובשלוב, דבר בתוך דבר״ (שנהר, א 210). — [כלוב־, ־בים, ־בי־]

כלוב* ז׳ [ארמית: כלבא; ערבית: כלוב, כלאב; ראה גם כולב, כילף] כשיל, גרזן: ״נטלו כלובין של ברזל והיו סותרין בפלטין של מלך״ (פסיקתא כב:). — [כלוב־, כלובים, ־בי־]

כלוי*, כילוי ז׳ [מן כלה, כלה] 1, סיום, גמר, השלמה: ״ילכו (העניים) וילקטו בשדה אחרת ויבואו בשעת הכלוי״ (ספרא קדושים פז ג). ״כלוי מעשה אינו מעשה״ (אברהם אבן־עזרא שמות יב טז). 2, השמדה, הבאת כליון: ״אין לשון השמדה הכתוב כאן אלא לשון כלוי בנים ובנות״ (ויקרא רבה ז). — [כלוי־]

— **כלוי זמן**ˆ, בטול זמן, אבוד זמן: ״שאוכל לעין בש״ס בלי כלוי־זמן בחפוש״ (שאלות ותשובות, חוות יאיר). ״למה אעשה כלוי־זמן בישיבה סתם?״ (שנהר, ב 254).

א. כלוי° ת׳ [מן כלה, כלה] כלה, אבוד, מדכא: ״והנעלב... יושב כלוי ביגונו בביתו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא). ״ותסגר אותו בבדד מתעלף, כלו כלוי״ (מלצר, נהרות 400). ״עירה נדחת זו של ישראל שהיא דומה בטלה וכלויה ואין תוחלת לה מן המהפכה״ (הזז, צל 201). — [כלויה, כלויים, כלויות]

ב. כלוי* ת׳ [מן כלא, כלא] כלוא, אסור, עצור: ״אמר לאשכול: כלוי אני ממך, פרוש אני ממך... הריני נזיר ממנו״ (ירושלמי נזיר נא ד). — [כלויה, כלויים, כלויות]

כלול* ת׳ [מן א. כלל, כלל] נמצא בכלל, מובא כלו בחשבון: ״מפני שירידת גשמים כלולה בהן (במזמורים קל״ה, קל״ו)״ (ירושלמי פסחים לב ג). ״לפי שכל הדברות כלולים בה (בפרשה זו)״ (תנחומא קדושים ג). בחדש שלם כלולות לפחות ארבע שבתות. — [כלולה, כלולים, כלולות]

— **כלול בהדרו°** [בשינוי מן יחזקאל טז יד: ״כי כליל הוא בהדרי״] נהדר בתכלית, נאה ומלא הדר: ״מטע כלול בהדרו״ (ברקוביץ, תר׳ היי ק). ״התבה הקטנה, המקבעת באבנים טובות ומשבצת במרגליות יקרות־חן־יפי, כלולה בהדרה״ (הזז, צל 80).

כלולˆ, **כילול** ז׳ [מן א. כלל, כלל] 1°, סכום, הכנסה לתוך הכלל: ״הכל בחבוריו... בלא שלמות, בלא סיום, בלא הקפת הענין וכלולו״ (קלוזנר, הספרות ב 141). ״נתנו סתירות ונגודים אלו לכלול במכלול הרמוני״ (ליסיצקי, תולדות 286). 2ˆ, שכלול, הדור: ״מי שפר תאר כל יצור כתאר אדם הראשון וכלולו״ (אביתור, על־פי שירמן א 58). ״אלה היו אבות־מלאכה מפליאים של כלול ותאור״ (סוקולוב, במראות 549). — [כלול־]

כלולות נ״ר **כלולים**ˆ ז״ר [מן א. כלה] 1, ארוסים, היות נערה לכלה: ״זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כלולתיך״ (ירמיה ב ב). 2°, נשואים, חתנה: ״באותם הימים עשתה לה מינה את בגדי־כלולותיה״ (עגנון, כפות קמג). ״שפע ברכות ל... ולבחירת לבו ליום כלולותיהם״ (מודעה). ״מוליך לבנה... תקרב אלי שמש ותחבא בזבול ככלה יום כלוליה״ (הנגיד, דיואן 147). — [כלולות־, כלולי־]

כלום* [כל + מאום] [מלת הדגשה למיעוט, לשאלה ולשלילה] 1, מאומה, משהו, דבר־מה: ״הנהנה כלום מן העולם – מעל״ (ירושלמי ברכות ט ד). ״שמא יש אצלך דבר לטעם כלום?״ (הזז, צל 83). 2, [במשפט־שלילה] שום דבר, אף מעט מן המעט: ״נטלה הכבד ולא נשתיר הימנה כלום״ (חולין ג א). ״אין העבד חיב כלום״ (גיטין ד ד). ״עתה אין לי כלום בעולם״ (ביאליק, הכניסיני). 3, מ״ש [בראש משפט־שאלה, כשהתשובה המצופה שלילית] האם, וכי: ״כלום יש אדם שחולק בדבר זה?״ (ברכות כז:). ״כלום יש אב ששונא את בנו?״ (סנהדרין קה.). כלום לא שמעת את הדבר?

— **בכלום***, במשהו: ״שמא נתקלקלתי אצל לבן בכלום?״ (תנחומא חוקת כה). ״כל אחד מתחיל בחיים מחדש כאלו אינו חוזר בכלום על מחזור־חיים של אבות״ (קלצקין, כתבים 113).

— **לכלום***, לשום דבר: ״שאין נחשבין לכלום״ (שיר השירים רבה, שרגך). ״מה היא חשובה? לכלום!״ (רש״י בראשית כב טו). ״קומת אלכסנדרוס לא היתה חשובה בעיניו לכלום״ (יוסיפון, נא).

— אין בכך כלום*, אין כל רע או פגם בדבר, אין דבר: "אם הקדים מעשר שני לראשון — אין בכך כלום" (דמאי א ו). "והשרוי בתענית טועם, ואין בכך כלום" (ברכות יד.).

— לא־כלום*, שום דבר לא, אפס: "מה אתה מוכר? אמר לו: לא כלום" (דברים רבה א). מה עשית אמש? — לא־כלום.

— ולא־כלום* [בסוף משפט שלילה] שום דבר לא, לחלוטין לא: "אין בין נדוי להפרה ולא־כלום" (נדרים ז:). "חסר אחת מן המתנות — לא עשה ולא־כלום" (זבחים לח.).

— כמו כלום° [בלשון־הדיבור], בנקל, בלא כל קשי: "מסתלקים... כמו כלום!" (יזהר, צקלג 135). "וחסיד של המפשט חביתה טורף כמו כלום" (ש' אבן־שושן, תר' כביש הנלהבים 50).

— מכלום*, מכל דבר שהוא: "חולה לאנסו פטור מכלום" (ברכות כב:).

— לא אמר כלום* (נדרים א א), אין אמירתו שוה מאומה, אין כל תקף לדבריו.

— דבר (מעשה)־של־כלום°, דבר של מה־בכך, ענין בלתי־חשוב: "וכאלו לא נפל ביניהם דבר־של־כלום" (הזז, היושבת 240).

— פטר אותו בלא־כלום*, דחה את מבקשו, השיב את פניו ריקם: "לפטרו בלא־כלום אי־אפשר" (חולין כז:).

כלומאי° ת' [מן כלום] [בלשון־הדיבור] לא־יצלח, בטלן, ביש־גדא: "סתם זב־חטם אחד. כלומאי. אפס" (יזהר, צקלג 82). — [כלומאית, כלומאים, כלומאיות]

כלומי° ת' [מן כלום] אפסי, דל: "ומי לעזאזל צריך את השירים הקטנים, הכלומיים האלה?" (יזהר, צקלג 547). — [כלומית, כלומיים, כלומיות]

— לא־כלומי°, שאינו שוה כלום, אפסי: נערה ריקנית ולא־כלומית.

כלומיות° נ' [מן כלומי] אפסיות, דלות: "וכל אי־השנה, וכל העבודה הטרחנית לא הולידו אלא חריץ דל, מעליב בשטיחותו, בכלומיותו, בריקותו" (יזהר, צקלג 107). — [כלומיות־]

כלומר* מ"ח [כ + לומר] לאמר, זאת אומרת, הכונה היא: "הקרובים (של מי שנדון מיתת בית־דין) באים ושואלין בשלום הדינים ובשלום העדים, כלומר שאין בלבנו עליכם כלום, שדין אמת דנתם" (סנהדרין ו ו). "אני פרעה — כלומר, תהא אימת מלכותי עליך" (במדבר רבה יד). "פרו — לשון פרי, כלומר, עשו פרות" (רש"י בראשית א כב). "ולעיני גלה שר של לילה, כלומר, מחשכים, שחור דומיה, צל" (ביאליק, רזי).

כלונס* ז' [יוונית: keleontes מוטות; לאטינית: columen] 1 *, מוט, קורה ארכה ודקה: "כלונסאות של ארז ארכין" (ראש השנה ב ג). "קבעו בכלונס" (כלים כ ג). "היה מבצבץ ויוצא לצד המבוי כלונס ארך כמין זיז" (ביאליק, מאחורי א). "דגלים בעלי צבעים המתנוססים על כלונסאות ארכים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כב). כלונס תקוע באדמה באמצעו של האהל. 2 ° [בספורט] מוט ארך שמשתמשים בו כעין קבים להליכה. — [כלונס־, כלונסאות גם כלונסיות, כלונסות]

— בניני־כלונסאות°, כנוי לבתיהם של האנשים הקדמונים מתקופת האבן ושל שבטים פרימיטיביים בימינו: סכות הבנויות על־גבי קנים ארכים התקועים באדמה על שפת נחלים ואגמים או בתוכם.

הליכה על כלונסאות

— כהולך על־גבי כלונסאות°, כמהלך על קבים גבוהים או על־גבי קורות מוטלות זו על זו; משל למי שמתקשה בדבר־מה ואין ידיעתו בטוחה: "עלה לו בקשי דבורו, וגם באלפא ביתא... הלך ונכשל, כהולך על־גבי כלונסאות" (טשרניחובסקי, שירים 220).

— העמיד ארבעה כלונסאות° [בהשאלה] העמיד חפה, הכניס לחפה: "חתן מצין מצפה לה... ויעמידו ארבעה כלונסאות" (שמעוני, שירים ג רלו).

כלונסית° נ' [מן כלונס] מערכת כלונסאות תקועים באדמה שקושרים אליהם סוסים: "נותנים מספוא לסוסים שבכלונסית" (שלונסקי, תר' הדון א 277). — [כלונסית־, ־סיות]

כלור° ז' [יוונית: chloros ירקרק־צהוב] גז־אלמתכת מקבוצת ההלוגנים. צבעו ירקרק. כבד פי 2,5 מן האויר. ריחו חריף, מזיק לגרון ולכלי־הנשימה. מצוי בטבע לרב בתרכבת של מלח־הבשול (תרכבת של כלור ונתרן—NaCl). שמושו רב מאד בתעשיה כחמר מלבין את הצבעים של חמרים שונים (אריגים וכדומה), כחמר חטוי מעלה ועוד. הכלור הוא אחד מן החמרים החשובים בתרכבת אדי־הרעל למיניהם (Chlorum, סימן כימי Cl, משקל אטומי 35,46).

— חמצת־כלור°, נוזל נטול־צבע בעל טעם חמוץ, תרכבת של כלור עם מימן (HCl). בהתרכב חמצת הכלור עם מתכות היא יוצרת מלחים שונים הנקראים "כלורידים", כגון: כלוריד האשלג, כלוריד הנתרן (מלח־הבשול) ועוד.

כלורוזיס° ז' [מיוונית: chloros ירקרק־צהוב] ירקון, מחלה בצמחים הגורמת להחורה או להצהבה של הצבע הירק בעלים ובחלקי הצמח הירקים האחרים (Chlorosis).

כלורופורם° ז' [צרפתית: chloroforme; מיוונית: chloros] נוזל נטול צבע, בעל ריח מתוק ומשכר, המכיל בתרכבתו כלור. אדי הכלורופורם גורמים לאבוד רגישותם של החושים, ולפיכך משתמשים בו כסם־שנה לחולים בשעת נתוחים. שמושיו רבים גם בתעשיה.

כלורופיל° ז' [יוונית: chloros ירקרק + phyllon עלה] ירק־העלה, החמר הירק של עלי הצמח, שבעזרתו הצמח מטמיע את הפחמן מן האויר.

כלוריד° נ' [מן כלור] כל אחד מן המלחים השונים שנוצרו על־ידי התרכבות חמצת הכלור עם מתכת מסימת, כגון: כלוריד האשלג, "מלח ברטולט" ($KClO_4$), כלוריד הנתרן. — [כלורידים]

כְּלוֹרִינַצְיָה° נ׳ [מִן כְּלוֹר] טִפּוּל בְּאֶמְצָעוּת כְּלוֹר: טִהוּר אוֹ עִקּוּר מֵי־שְׁתִיָּה אוֹ מֵי־שְׁפָכִין וְכוּ׳ עַל־יְדֵי תִּרְכֹּבֶת שֶׁל כְּלוֹר. 2. [בְּמַחְצָבִים] אַחַת הַשִּׁיטוֹת לְהַפָּקַת זָהָב מִתּוֹךְ עַפְרוֹת־זָהָב – עַל־יְדֵי הַפְעָלַת גַּז כְּלוֹר.

כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ° נ׳ [שֵׁם הַפֹּעַל מִן כלה, כָּלָה, רְאֵה כָּלְתָה נַפְשׁוֹ] גַּעְגּוּעִים עַזִּים, כִּסּוּפִים: ״הַכֹּל יָפֶה וְנֶחְמָד וְנָעִים עַד כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ״ (אחד העם, קלה). ״הַשָּׁעָה שְׁעַת־רָצוֹן וּכְלוֹת־הַנֶּפֶשׁ וְשֶׁפַע קֹדֶשׁ״ (ביאליק, ספיח ח). ״וְאוֹתָהּ ׳חַנָּה׳ שֶׁאָמַר קְפֶלָה גַּעְגּוּעִים וּכְלוֹת־הַנֶּפֶשׁ״ (הזז, צל 234). — [כְּלוֹת־נַפְשׁוֹ]

כֶּלַח ז׳ [מִלָּה סְתוּמָה] רַעֲנַנּוּת (?), קָצִיר (?), זִקְנָה (?) [רווח בניב:]
— **אָבַד עָלָיו כֶּלַח** [עַל־פִּי איוב ל ב: ״עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח״] בָּלָה, הִתְיַשֵּׁן מְאֹד: ״עָזְבוּ שָׂפָה, עָלֶיהָ אָבַד כֶּלַח״ (יל״ג, שירה כז). פְּלוֹנִי עוֹבֵד בְּשִׁיטוֹת יְשָׁנוֹת־נוֹשָׁנוֹת אֲשֶׁר אָבַד עֲלֵיהֶן כֶּלַח.

כלח [מִן כֶּלַח]

~ נִפ׳ **נִכְלַח** ^, נֶחֱלַשׁ מֵחֲמַת זִקְנָה: ״וְגַם יוֹעִיל לְנִכְלָחִים״ (אסף הרופא 65). — [לְהִכָּלַח, נִכְלָח, יִכָּלַח]

~ פִּע׳ **כִּלֵּחַ** ^, נוֹשַׁן, נִתְיַשֵּׁן: ״הוּא מַרְאֶה אֲדִישׁוּת גְּמוּרָה לַמְקֻבָּל, לַמְכֻלָּח, לַהִיסְטוֹרִי״ (פרלמן, תר׳ רעיונות גד). — [מְכֻלָּח, יְכֻלַּח]

כְּלִי ז׳ [אַכַּדִּית: kalûtu; אוּלַי מִן כלה אוֹ מִן א. כלא — שֶׁכּוֹלֵא וְעוֹצֵר בּוֹ; קָרוֹב אֶל כּוֹל, הכיל] 1. חֵפֶץ אוֹ מַכְשִׁיר שֶׁנּוֹעַד לְשִׁמּוּשׁ מְסֻיָּם: ״כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר״ (שמות כב ו). ״כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב״ (שמות ג כב). ״אִסְפוּ יַיִן וְקַיִץ וְשֶׁמֶן וְשִׂמוּ בִּכְלֵיכֶם״ (ירמיה מ י). ״וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ״ (דברים א מא). ״לְנַגָּר שֶׁהָיוּ לוֹ כְּלֵי־נַגָּרוּת״ (ירושלמי ראש השנה נז ב). הַכַּד, הַבַּקְבּוּק, הַסַּל וְכוּ׳ – כְּלֵי־קִבּוּל לְנוֹזְלִים אוֹ לְחֳמָרִים שׁוֹנִים. 2 ^. אֵיבָר, חֵלֶק בְּגוּף הַחַי הַמְּמַלֵּא תַּפְקִיד מְסֻיָּם: כְּלֵי־הַדִּבּוּר – הַגָּרוֹן, הַלָּשׁוֹן, הַחֵךְ; כְּלֵי־הַנְּשִׁימָה – הָאַף, הָרֵאָה; כְּלֵי־הַדָּם – הַלֵּב, הַוְּרִידִים, הָעוֹרְקִים. 3. בֶּגֶד, מַלְבּוּשׁ: ״לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה״ (דברים כב ה). ״אַל תְּקַבְּרוּנִי לֹא בְּכֵלִים לְבָנִים וְלֹא בְּכֵלִים שְׁחוֹרִים״ (שבת קיד.). ״עַד שֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְנָהַג קַלּוּת־רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ וְיָצָא בִּכְלֵי־פִשְׁתָּן״ (מועד קטן כז:). ״נִכְנַס אָדָם מְלֻבָּשׁ כְּלֵי־דֶרֶךְ״ (עגנון, כלה קכג). [וּרְאֵה עוֹד הַהוֹרָאוֹת וְהַצֵּירוּפִים לְהַלָּן] — [כְּלִי־, כְּלִיִי, כֶּלְיְךָ, כֶּלְיֵךְ, כֶּלְיוֹ, כֶּלְיְכֶם־ן; כֵּלִים, כְּלֵי־, כְּלֵיהֶם]

— **כְּלֵי־בַּיִת**°, שֵׁם כּוֹלֵל לְכֵלִים שׁוֹנִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְצָרְכֵי יוֹם־יוֹם בַּבַּיִת: סִירִים, צַלָּחוֹת, מְנוֹרוֹת, קֻמְקוּמִים וְכוּ׳.

— **כְּלֵי־גוֹלָה**, מְטַלְטְלִים שׁוֹנִים שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ אִתּוֹ בְּצֵאתוֹ לְדֶרֶךְ נְדוּדִים: ״כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ, יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם״ (ירמיה מו יט).

— **כְּלֵי־זַיִן***, נֶשֶׁק, מַכְשִׁירֵי־מִלְחָמָה: ״אֵין מוֹכְרִין לָהֶן לֹא זַיִן וְלֹא כְּלֵי־זַיִן״ (ירושלמי עבודה זרה מ ג).

— **כְּלֵי־זֶמֶר**° 1. מַכְשִׁיר־נְגִינָה, כְּגוֹן: כִּנּוֹר, חָלִיל, פְּסַנְתֵּר, תֹּף. 2. כִּנּוּי עֲמָמִי [בְּהַשְׁפָּעַת הַיִּידִישׁ] לִמְנַגְּנִים עֲמָמִיִּים הַמּוֹפִיעִים בַּחֲתֻנּוֹת וּבִמְסִבּוֹת־שִׂמְחָה מִשְׁפַּחְתִּיּוֹת אֲחֵרוֹת לְשַׂמֵּחַ אֶת הַקְּרוּאִים: ״ס׳ אֵינֶנּוּ שׁוּב כְּלֵי־זֶמֶר פָּשׁוּט, אֶלָּא אָמָּן נַעֲלֶה, שֶׁהֲמוֹנֵי יְהוּדִים מַקְשִׁיבִים אֶל צְלִילֵי כִּנּוֹרוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים טו). [לְהוֹרָאָה 2 נָהוּג גַּם הָרִבּוּי: כְּלֵיזְמָרִים״] כְּבָר בָּאוּ כָּל הַמְּחֻתָּנִים, כְּלֵי־הַזְּמָרִים בְּרַעַשׁ בָּאוּ״ (כהן, שירים קעט). ״חֲתֻנָּה בָּעֲיָרָה... כְּלֵי־זְמָרִים מְנַגְּנִים־מְנַגְּנִים״ (מלצר, תר׳ נהרות גנו). ״וּכְלֵי־זְמָרִים הוֹלְכִים לִפְנֵיהֶם וּמְתוֹפְפִים בְּתֻפִּים וּמְחַצְצְרִים בַּחֲצוֹצְרוֹת״ (קרליבך, הודו 121).

— **כְּלֵי־זַעַם** (ירמיה נ כה), כִּנּוּי מְלִיצִי לְמַכְשִׁירֵי־מִלְחָמָה־וָהֶרֶס.

— **כְּלֵי־חֶמְדָּה** (ירמיה כה לד), חֵפֶץ יְקַר־עֵרֶךְ.

— **כְּלֵי־מִטָּה**°, מַצָּע, מִזְרָן, סָדִין, כַּר, שְׂמִיכָה וְכוּ׳.

— **כְּלִי־יוֹצֵר** (תהלים ב ט), כְּלִי־חֶרֶס.

— **כְּלִי יָקָר** ^ [בְּהַשְׁאָלָה] 1 ^, כִּנּוּי לְאָדָם הַמִּצְטַיֵּן בְּמַעֲלוֹת טוֹבוֹת: פְּלוֹנִי הֲרֵיהוּ כְּלִי יָקָר. 2 ° [בִּשְׁלִילָה אוֹ בְּלִגְלוּג] ״תַּכְשִׁיט״, ״מַזִּיק״: נַעַר פְּלוֹנִי כְּלִי יָקָר הוּא.

— **כְּלֵי־יְרִיָּה**°, שֵׁם כּוֹלֵל לְנֶשֶׁק הַמְשַׁמֵּשׁ לִירִיַּת כַּדּוּרִים אוֹ טִילִים.

— **כְּלֵי־לָבָן***, בְּגָדִים לְבָנִים: ״לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּאָב וּכְיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁבָּהֶן בְּנוֹת־יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בִּכְלֵי־לָבָן שְׁאוּלִין״ (תענית ד ח).

— **כְּלֵי־מִבְטָא**°, בִּטָּאוֹן, עִתּוֹן, אוֹ הוֹצָאָה סִפְרוּתִית אַחֶרֶת הַמְשַׁמְּשִׁים בִּטּוּי וְשׁוֹפָר לְהַשְׁקָפוֹת שֶׁל קְבוּצַת אֲנָשִׁים מְסֻיֶּמֶת (מִפְלָגָה, אֲגֻדָּה וְכַדּוֹמֶה).

— **כְּלֵי־מָוֶת** (תהלים ז יד), כְּלֵי מִלְחָמָה, נֶשֶׁק קַטְלָנִי.

— **כְּלֵי־מֵילָת***, בִּגְדֵי מֶשִׁי יְקָרִים: ״עֲתִידָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי־מֵילָת״ (שבת ל:).

— **כְּלֵי־מִלְחָמָה**, כְּלֵי־זַיִן, נֶשֶׁק לְהִלָּחֵם בּוֹ: ״אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה״ (שמואל ב א כז).

— **כְּלֵי־מַשְׁקֶה**, כּוֹסוֹת, גְּבִיעִים סְפָלִים וְכוּ׳ הַמְשַׁמְּשִׁים לִשְׁתִיָּה: ״וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב״ (מלכים א י כא).

— **כְּלֵי־נְגִינָה**°, כִּנּוֹר, חָלִיל, פְּסַנְתֵּר וְכַדּוֹמֶה.

— **כְּלֵי־נְשִׁיפָה**°, **כְּלֵי־רוּחַ**°, מַכְשִׁירֵי־נְגִינָה הַמֻּפְעָלִים עַל־יְדֵי נְשִׁיפָה בָּהֶם – חֲצוֹצְרוֹת, אַבּוּבִים וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: תִּזְמֹרֶת הַצָּבָא מֻרְכֶּבֶת מִכְּלֵי־נְשִׁיפָה בְּעִקָּר.

— **כְּלֵי־עֵינַיִם**°, מִשְׁקָפַיִם: ״הוֹצִיא רַבִּי יוֹאֵל כְּלֵי־עֵינָיו וּנְתָנָם עַל עֵינָיו וּפֵרֵשׁ כְּתָב אַחֵר״ (עגנון, כלה קמט).

— **כְּלֵי־קֹדֶשׁ**, 1. כְּלִי שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ אוֹ הַפֻּלְחָן הַדָּתִי: ״וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם״ (במדבר ג לא). 2 ^. כִּנּוּי עֲמָמִי לִיהוּדִי הַמִּתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדוֹת הַקְּשׁוּרוֹת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבַחַיִּים הַדָּתִיִּים שֶׁל הַקְּהִלָּה, כְּגוֹן: שַׁמָּשׁ, גַּבַּאי, חַזָּן, רַב, אִישׁ ״חֶבְרָה קַדִּישָׁא״: ״אֶת פִּישְׁקָא הָיוּ רוֹאִים כְּאֶחָד מִבַּעֲלֵי ׳כְּלֵי־קֹדֶשׁ׳״ (מגדלי מו״ס, צח). ״גַּבָּאֵי־צְדָקָה וּ׳כְלֵי־הַקֹּדֶשׁ׳ שֶׁל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ״ (ביאליק, אריה ו). ״הָרַב דִּמְתָא וְכָל כְּלֵי־הַקֹּדֶשׁ״ (סוקולוב, במראות 59).

– **כלי ראשון*** (ירושלמי שבת ו ב) 1 * [בהלכה] כלי שהעמידוהו על האש ושממנו היו מערים אחר־כך את התבשיל אל כלי אחר – "כלי שני". 2 ° [בהשאלה] מקור ראשון, "יד ראשונה": "להכיר על־פיהם את דברי היצירה הלאמית בכלי ראשון, כדגמאות נבחרות של גופי המקורות" (ביאליק, הספר העברי א). הידיעות נתקבלו מכלי ראשון.

– **כלי שני***, 1 * [ראה לעיל: כלי ראשון]. 2 ° [בהשאלה] שאינו מקור, שאינו ראשון, שנשאב ממקור: "ופרורי עבודתם המובאים לפניו לעתים רחוקות בכלי שני ושלישי, ופעמים בצורה מסרסת, מה כחם יפה?" (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד). "ההנחות היסודיות, שעליהן בנה הרמב״ם את שיטתו, לא לו הן, כי לקחן כמעט במלואן מתוך הפילוסופיה של אריסטו, בצורה שקבלה בכלי שני של הערביאים" (אחד העם, שנה). ידיעות מכלי שני לא תמיד מהימנות הן.

– **כלי־רכב** [על־פי שמואל א ח יב], שם כולל לכל מכשירי־התחבורה היבשתיים הנעים על אופנים, כגון: עגלות, אופנים, מכוניות, אופנועים, טנקים.

– **כלי־שיט** °, שם כולל לכל מכשירי־התחבורה במים, כגון: סירות, ספינות, אניות, צוללות.

– **כלי־שיר**, כלי־נגינה: "בכלי־שיר, נבלים וכנורות ומצלתים" (דברי הימים א טו טז).

– **כלי־שעות** ^, שעון: "ביני ביני נתן כלי־השעות קולו" (עגנון, סמוך 73). "רבים מאנשי העיר מכונים את כלי־השעות שלהם על־פי החסידות" (סברסקי, אקוסטה א 219).

– **כלי־שער** °, מברשת: "ומין כלי־שער נתנו לו לשנים" (עגנון, כפות תטז).

– **כלי־שרת** 1, כלי שהשתמשו בו לעבודה בבית־המקדש או במשכן: "ולקחו את־כל־כלי השרת אשר ישרתו־בם בקדש" (במדבר ד יב). 2 °, מכשיר, אמצעי לשמוש, תשמיש. 3 ° [בהשאלה] מי שמשתמשים בו לבצוע תפקיד מסים: "לא ראו את לשון עמם בלתי אם ככלי־שרת טפל למה שבתוכה (ביהדות)" (ביאליק, על חכמת ישראל). "בידי הטבע העור היה הוא לכלי־שרת... רק לכלי־שרת" (ברנר, א 256). "כלי־שרת היו בידי הממשלה הרוסית בתכניתה הגדולה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 59).

– **כלי־תשמיש***, כלים שאדם משתמש בהם לצרכיו: "ולשם הוא מוציא כל כלי־תשמישו" (שבת טז ד). "למכר את כל חפצי ביתו ואת כל כלי־תשמישו" (תנחומא שמיני ז). [ובהשאלה:] "ומשפיל תעודתה של הספרות, בעשותו אותה כלי־תשמיש לחפציהם הזמניים של אנשי המעשה" (אחד העם, קמה).

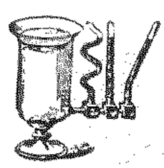
כלים שלובים

– **כלים שלובים** ° [בפיסיקה] כלים או צנורות המחברים זה לזה בקרקעית מפלשת: אם נמלא כלים שלובים נוזל כלשהו, יגיעו הנוזלים בכלם לגבה אחד בדיוק, בלי שים לב לצורת הכלי או לנפחו.

– **כלי אין חפץ בו** (ירמיה מח לח) 1, מכשיר ישן ובלה ששוב אין משתמשים בו. 2, משל לדבר שיצא משמוש או לאדם עובר בטל, שאין איש מתענין בו.

– **הציגו כלי ריק**, גזל ממנו את כל רכושו, לא השאיר לו מאומה: "אכלני המני... הציגני כלי ריק" (ירמיה נא לד).

– **כלי מלא בושה וכלמה***, משל לאדם בוש ונכלם: "הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה" (ברכות יז.).

– **כלי מחזיק ברכה***, דבור של שבח על דבר או על אדם שיש בו תועלת רבה: "לא מצא הקדוש־ברוך־הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום" (עוקצין ג יב).

– **כלי מלא וגדוש** ° [בהשאלה] כנוי לאדם בעל ידיעות מרבות, ידען גדול בתחומי מדע שונים.

– **יצא מכליו** ° [ביטוי עממי, אולי בהשאלה ניגודית מן "נחבא אל הכלים"] הגיע לידי התרגשות יתרה, התלהב עד כדי שכחת עצמו.

– **נושא־כלים**, 1, שמשו של שר־צבא: "ויעל יונתן... ונושא כליו אחריו" (שמואל א יד יג). 2 ° [בהשאלה] עוזרו או תלמידו של אדם גדול הכרוך אחריו או מפיץ את דעותיו, יד ימינו. 3 ^, פרוש לחבור חשוב: פלוני בקי בתלמוד ובנושאי־כליו, כגון: רש״י, תוספות, מהרש״א.

– **נחבא אל הכלים** [שאול מן שמואל א י כב], כנוי לאדם צנוע מאד, ביישן וענו.

כלי ת׳ [אולי מן נכל; ראה גם כילי] 1 ^, קמצן, חס על כספו או על כל דבר אחר אשר לו. 2, נבל, רשע: "וכלי כליו רעים" (ישעיה לב ז). – [כלאים]

כלי*, כולי [ארמית] הכל [רווח בצירופים:]

– **כלי האי***, כל זה, כל כך הרבה: "כלי האי לא חיישינן" (עבודה זרה כד.).

– **כלי האי* – ואולי?*** (חגיגה ד:), כל זה – ואולי? לאחר כל הטרח והעמל ששקע בדבר, עדין בחזקת ספק הוא?

– **כלי עלמא***, כל העולם, הכל, כל בני־האדם: "כלי עלמא לא פליגי (איש אינו חולק על כך)" (בבא מציעא קיח:).

– **וכלי***, והכל, וכן שאר הדברים [נכתב בקיצור וכו׳]

כלי^, כולי ת׳ [מן כל] כללי, כולל, אוניברסלי: "הנפש הכלית" (עולם קטן לט, לפי קלצקין). "הדברים הכליים הנצחיים" (עולם קטן סד, לפי הנ״ל).

כליא* ז׳ [מן א. כלא] [רווח בצירופים:]

– **כליא־עורב***, מתקן עשוי שפודי־מתכת שהצב על גג בית־המקדש לגרוש העורבים: "כליא עורב צרך בנין הבית הוא" (מועד קטן ט.).

– **כליא־ברק** °, **כליא־רעם** ° ז׳ מתקן המגן על הבית ממכת ברק: תיל־מתכת שראשו מצפה זהב בראש גג הבית, התיל יורד ונמשך לארך הקיר ונעץ באדמה. על־ידי כך הוא קולט את החשמל שבברק ומעבירו אל תוך האדמה, בלא שיגרם נזק לבנין עצמו.

כליאה ° נ׳ [מן א. כלא, כלא] עצירה, סגירה, מאסר: כליאת הצאן בדיר. כליאת הנאשם בבית־הסהר. – [כליאת־]

כליאות ° נ׳ [מן כלוא] היות כלוא, היות אסור: "הכליאות בגטו, בדחק, גרמה להתפשטות מחלות" (עיתונות). – [כליאות־]

א. **כְּלִיבָה*** נ׳ [קרוב אל כְּלוּב; כַּלּוּב] 1 °, מִסְגֶּרֶת שֶׁל עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת וּבָהּ בֹּרֶג לְהַדֵּק בְּתוֹכָהּ קְרָשִׁים וְכַדּוֹמֶה בַּעֲבוֹדַת הַנַּגָּרוּת – לְנִסּוּר, לְהַדְבָּקָה וְכוּ׳. 2* תֵּבָה קְטַנָּה לִשְׁמִירַת מַכְשִׁירֵי־תְּפִירָה שׁוֹנִים – חוּטִים, מְחָטִים וְכַדּוֹמֶה: ״כְּלִיבָה שֶׁל חַיָּטִין״ (תוספתא כלים בבא מציעא ט א).

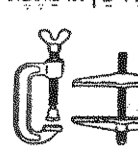

כליבות ג

3*, תֵּבָה מְרֻשֶּׁתֶת כְּעֵין כְּלוּב (איכה רבה, פתיחתא). – [כְּלִיבַת־, כְּלִיבוֹת]

ב. **כְּלִיבָה°** נ׳ [מן א. כלב] הַכְלָבָה, תְּפִירָה בְּחוּטִים גַּסִּים, תְּפִירַת אֲרָעִי: ״קָשֶׁה הָיָה לוֹ לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה וְלַעֲסֹק בִּכְלִיבָה וּבְגִהוּץ״ (קבק, בצל 128). – [כְּלִיבַת־, כְּלִיבוֹת]

כִּלְיָה נ׳ [אכדית: kalitu; ארמית: כֻּלְיָא; ערבית: כֻּלְיָה] 1. כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הָאֵיבָרִים בְּגוּף בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַמְשַׁמְּשִׁים לְהַפְרָשַׁת הַשֶּׁתֶן (שמות כט יג). שְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת שֶׁל הָאָדָם קְבוּעוֹת בַּחֲלַל הַבֶּטֶן מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל מִצַּד הַגַּב. 2. מְקוֹם מֶרְכַּז הַמַּחֲשָׁבָה, וְהַמַּצְפּוּן, לְפִי הַשְׁקָפַת הַקַּדְמוֹנִים: ״שֹׁפֵט צֶדֶק, בֹּחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב״ (ירמיה יא כ). ״שְׁתֵּי כְּלָיוֹת יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם, אַחַת יוֹעַצְתּוֹ לְטוֹבָה וְאַחַת יוֹעַצְתּוֹ לְרָעָה״ (ברכות סא.). – [כִּלְיַת־, כְּלָיוֹת, כִּלְיוֹת־]

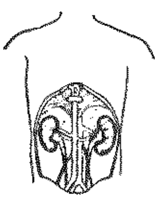

כליות אדם

– **מוּסַר־כְּלָיוֹת°** [על־יסוד הכתוב: ״אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי״, תהלים טז ז] נֹחַם, חֲרָטָה, רֶגֶשׁ הַצַּעַר שֶׁאָדָם מַרְגִּישׁ לְאַחַר מַעֲשֶׂה רַע שֶׁנִּכְשַׁל בּוֹ, הִתְעוֹרְרוּת מַצְפּוּנוֹ שֶׁל אָדָם.

– **עָלְזוּ כִּלְיוֹתָיו**, שָׂמַח מְאֹד: ״אִם־חָכַם לִבֶּךָ, יִשְׂמַח לִבִּי גַם־אָנִי, וְתַעֲלֹזְנָה כִלְיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים״ (משלי כג טו–טז). ״שִׂפְתוֹתֶיךָ יַבִּיעוּ דַעַת וְכִלְיוֹתֶיךָ תַּעֲלֹזְנָה מֵישָׁרִים״ (ברכות יז.).

– **יִסְּרוּהוּ כִּלְיוֹתָיו** [בהשאלה] הִרְגִּישׁ רִגְשֵׁי נֹחַם וַחֲרָטָה: ״אַף־לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי״ (תהלים טז ז).

– **כִּלְיוֹת־הָאֲדָמָה (הָאָרֶץ)°** [בהשאלה פיוטית] בֶּטֶן־הָאֲדָמָה, מַעֲמַקֵּי־הָאָרֶץ: ״לוּ הִמָּצֵא תִמָּצֵא גַּם בְּכִלְיוֹת הָאֲדָמָה וּבְמַעֲמַקֶּיהָ״ (ביאליק, תר׳ קישוט ריב). ״הוּא מוֹשֵׁךְ כָּל רְסִיס־זָהָב טָמוּן מִכִּלְיוֹת הָאָרֶץ״ (שניאור, שירים ש).

– **כִּלְיוֹת־חִטָּה**, תֹּאַר מְלִיצִי לְחִטִּים גְּדוֹלוֹת וְטוֹבוֹת: ״חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן... עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה״ (דברים לב יד).

כְּלָיָה* נ׳ [מן כלה] אֲבַדּוֹן, הַשְׁמָדָה: ״וְהָיוּ דּוֹאֲגִים וְאוֹמְרִים: שֶׁמָּא נִתְחַיְּבוּ שׂוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה״ (מועד קטן ס). ״כְּלָיָה חִיַּבְתִּי כְּדוֹר הַמַּבּוּל״ (קליר, איכה ישבה חבצלת, לס׳ באב). ״לְכָל נוֹצָר וְנִבְרָא קֵץ וְסוֹף לְכָל חַי לִכְלָיָה״ (לִכְלָיָה – לצורך המשקל) (הנגיד, דיואן 236). ״וּזְרַעְתֶּם בָּהּ אָבְדָן וּכְלָיָה״ (ביאליק, מגלת ה). – [כְּלָיַת־]

כִּלָּיוֹן, כִּילָיוֹן ז׳ [מן כלה] כְּלָיָה, אֲבַדּוֹן: ״יִגְזְרוּ עָלֶיךָ הֶרֶג וְכִלָּיוֹן״ (רש״י דברים כח סח). ״וְלֹא יָחוּשׁ לְכִלְיוֹן גּוּפוֹ וְאֵבָרָיו״ (כוזרי א א). ״הַאִם לֹא שְׁכַחְתֶּם עוֹד אֶת שִׁירַת הַמַּשְׂטֵמָה וְהַכִּלָּיוֹן?״ (ביאליק, מגילת ה). – [כִּלְיוֹן־]

– **כִּלָּיוֹן חָרוּץ** (ישעיה י כב), הַשְׁמָדָה גְּמוּרָה, כְּלָיָה מֻחְלֶטֶת.

– **כִּלְיוֹן־נֶפֶשׁ°** [ראה כלה, כָּלְתָה נַפְשׁוֹ] 1. חֻלְשַׁת־הַדַּעַת: ״נִתְנֵיָה מַרְגִּישׁ בְּקִרְבּוֹ אֲפִיסַת־כֹּחַ וְכִלְיוֹן־נֶפֶשׁ״ (שופמן, א 46).

2. גַּעְגּוּעִים, כִּסּוּפִים: ״וַיָּרֶם הָעֶלֶם אֶת עֵינָיו בְּכִלְיוֹן־נֶפֶשׁ אֶל מוּל מְקוֹם הַנַּעֲרָה״ (ביאליק, מגילת ו).

– **כִּלְיוֹן־נְשִׁימָה°**, נְשִׁימָה עֲצוּרָה: ״וּבְכִלְיוֹן־נְשִׁימָה עָקַב אַחֲרֵי הַנַּעֲרָה, שֶׁהָיְתָה מִתְקָרֶבֶת אֵלָיו״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 131).

– **כִּלְיוֹן־עֵינַיִם**, קֹצֶר־רוּחַ, צִפִּיָּה מְמֻשֶּׁכֶת הַגּוֹרֶמֶת סֵבֶל וְעִנּוּיִים: ״לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ״ (דברים כח סה). ״וּבְכִלְיוֹן־עֵינַיִם חִכִּינוּ לַיּוֹם שֶׁהַגְּדָיִים יֵעָשׂוּ תְּיָשִׁים״ (אחד העם, רסא).

כְּלִיּוּת°, כּוֹלִיּוּת נ׳ [מן כְּלִי] שְׁלֵמוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר כֻּלּוֹ: ״מָשָׁל שֶׁאֵין בְּיָדֵנוּ לְעוֹלָם לְגַלְּמוֹ מַמָּשׁ בִּכְלִיּוּתוֹ״ (ברגמן־רוטנשטרייך, תר׳ בקורת התבונה 295). רְאִיַּת הַמְּצִיאוּת בִּכְלִיּוּתָהּ וְלֹא בִּפְרָטֶיהָ. – [כְּלִיּוּת־]

כְּלִיִּי° ת׳ [מן כְּלִי] תִּפְקוּדִי, פוּנְקְצְיוֹנָלִי, הַמְּמַלֵּא תַּפְקִיד מְסֻיָּם: ״וְהַגֶּשֶׁם הַטִּבְעִי אִם כְּלִיִּי וְאִם בִּלְתִּי־כְּלִיִּי, כְּלוֹמַר שֶׁיַּשְׁלִמוּ פְּעֻלּוֹתָיו בְּכֵלִים אוֹ בִּלְעֲדֵי כֵלִים״ (כוזרי ה יב). – [כְּלִיִּית, כְּלִיִּיִּם, כְּלִיּוֹת]

כָּלִיל [מן א. כלל, כָּלַל] 1, ת׳ שָׁלֵם, גָּמוּר, שֶׁאֵין חָסֵר בּוֹ כְּלוּם: ״וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת״ (שמות כח לא). ״וַיַּלְבִּשֵׁהוּ כְּלִיל תִּפְאֶרֶת וַיְפָאֲרֵהוּ בְּכָבוֹד וָעֹז״ (בן־סירא, מה יב). 2, תה״פ בִּשְׁלֵמוּת, לְגַמְרֵי, עַד תֹּם: ״חָק־עוֹלָם לַה׳, כָּלִיל תָּקְטָר (הַמִּנְחָה)״ (ויקרא ו טו). ״וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף״ (ישעיה ב יח). ״טוֹב וָרָע חַיִּים וָמָוֶת – וּמוֹשֶׁלֶת בָּם כָּלִיל לָשׁוֹן״ (בן־סירא לז כד). ״לְעֵינֵי דָּעַךְ כָּלִיל נֵר הַתָּמִיד״ (ביאליק, לפני ארון). ״וּלְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה נִרְפָּאָה כָּלִיל״ (עגנון, אלו כד). 3, ז׳ כִּנּוּי לְקָרְבָּן הַנִּשְׂרָף כֻּלּוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ: ״יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ״ (דברים לג י). – [כְּלִילָה, כְּלִילַת־; כְּלִילִים, כְּלִילוֹת]

– **כְּלִיל הַדָּבָר**, כָּל הַדָּבָר: ״וְהִנֵּה עָלָה כְלִיל הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה״ (שופטים כ מ).

– **כְּלִיל־אוֹר°**, זוֹהֵר, מַזְהִיר כֻּלּוֹ: ״כְּלִילַת אוֹר וּבַת נְגוֹהוֹת״ (ביאליק, מכתב קטן).

– **כְּלִיל־הוֹד°**, מָלֵא הוֹד וְהָדָר: ״תִּישַׁן, בְּעֶצֶם תֻּמָּהּ, כְּלִילַת הוֹד וַעֲלוּמֵי נֶצַח, בַּת־מַלְכָּה״ (ביאליק, הבריכה).

– **כְּלִיל־יֹפִי**, מֻשְׁלָם בְּיָפְיוֹ, נָאֶה בְּתַכְלִית: ״מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי״ (יחזקאל כח יב).

– **כְּלִיל בַּהֲדָרוֹ** [על־יסוד הכתוב: ״ויצא לך שם בגוים ביפיך, כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך״, יחזקאל טז יד] מֻשְׁלָם בְּיָפְיוֹ, נָאֶה בְּתַכְלִית.

– **כְּלִיל־הַשְּׁלֵמוּת°**, שִׂיא הַשְּׁלֵמוּת, מֻשְׁלָם בְּכָל הַמַּעֲלוֹת.

כְּלִיל* ז׳ [מן כלל; וכן בארמית, ירושלמי מעשר שני נה ב] כֶּתֶר, עֲטָרָה: ״מַעֲשֶׂה צַעֲצוּעִים יְלָדִים מְכֻלָּלִים בִּכְלִילִים״ (מדרש חדשא, ב). ״וּמַלְבּוּשָׁם לְבוּשׁ מַלְכוּת... וְעַל רֹאשָׁם כְּלִילִים״ (הנגיד דיואן 19). ״וְיוֹצְאָה אִשָּׁה בִּכְלִיל שֶׁל זָהָב בְּרֹאשָׁהּ״ (רמב״ם, שבת יט י). ״כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ״ (ישמח משה, שחרית לשבת). ״לוֹבְשֵׁי תְכֵלֶת וָחוּר וּכְלִילֵי שׁוֹשָׁן בְּרָאשֵׁיהֶם״ (בן־ציון, קסס). ״לִי מַדְפְּנֵי דֶלֶף עִטְרֵי כְּלִיל לְרֹאשִׁי״ (טשרניחובסקי, הצבתי). [כְּלִיל־, כְּלִילִים, כְּלִילֵי־]

– **כְּלִיל־סוֹנֶטוֹת°**, מַחֲרֹזֶת שֶׁל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה סוֹנֶטוֹת (רְאֵה ״סוֹנֶטָה״) הַמְאֻחָדוֹת בְּתָכְנָן וּמְשֻׁלָּבוֹת בְּצוּרָה: הַשּׁוּרָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסּוֹנֶטָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹזֶרֶת וּפוֹתַחַת אֶת הַסּוֹנֶטָה הַשְּׁנִיָּה, הַשּׁוּרָה

הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסּוֹנֶטָה הַשְּׁנִיָּה חוֹזֶרֶת וּפוֹתַחַת אֶת הַסּוֹנֶטָה הַשְּׁלִישִׁית וְכוּ׳; צֵרוּף שֶׁל אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה הַשּׁוּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת־הָרִאשׁוֹנוֹת מְהַוֶּה אֶת הַסּוֹנֶטָה הָאַחֲרוֹנָה (הַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה). דֻּגְמָה: כְּלִיל־הַסּוֹנֶטוֹת "לַשֶּׁמֶשׁ" לְטְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי (שירים 291).

ענף של כליל-החורש

— כְּלִיל־הַחֹרֶשׁ°, עֵץ־יַעַר נָשִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, בַּעַל פְּרָחִים סְגֻלִּים אוֹ וְרֻדִּים־עַזִּים (Cercis). גָּדֵל בַּר בַּחֹרֶשׁ וּבַיַּעַר הַטִּבְעִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ גַּם כְּעֵץ־נוֹי.

כְּלִילָה^ נ׳ [מן א.כלל, כָּלַל] 1°, הַכְלָלָה, הַכְנָסָה לְתוֹךְ הַכְּלָל: כְּלִילַת יִשְׂרָאֵל בְּמִסְגֶּרֶת אִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת. כְּלִילַת הַהוֹרִים בְּתוֹךְ מַעֲרֶכֶת הַחִנּוּךְ. 2^, כְּלִילוּת, שְׁלֵמוּת: "וְכַאֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל לְסָפְרָם וְלַעֲמֹד עֲלֵיהֶם בְּשִׂכְלוֹ, וְלֹא יַשִּׂיג אֶת זֶה בַּעֲבוּר כְּלִילָתָם וְרֻבָּם וְהִתְמַדְתָּם וּמְשִׁיכָתָם" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). 3^, כְּלִיל, כֶּתֶר. — [כְּלִילַת־]

כְּלִילִי° ת׳ [מן כְּלִיל] שֶׁהוּא סוֹבֵב וּמַקִּיף בְּצוּרַת כֶּתֶר (Coronary): וְרִידִים וְעוֹרְקִים כְּלִילִיִּים שֶׁל הַלֵּב. — [כְּלִילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

כלימה, ראה כְּלִמָּה.

כָּלִיף° ז׳ [ערבית: חַ׳לִיפַה] נְשִׂיא הַמַּאֲמִינִים, מֶלֶךְ הַמֻּסְלְמִים. רְאֵה ב. חָלִיף°. — [כָּלִיפִים]

כָּלִיפוּת° נ׳ [מן כָּלִיף] שִׁלְטוֹן הַכָּלִיף — רְאֵה חֲלִיפוּת°.

כְּלִירְעַם° ז׳ רְאֵה כְּלִיא*, כְּלִיא־בָּרָק°.

כֶּלֶךְ° ז׳ [על־פי הערבית] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים בַּעַל תִּפְרַחַת גְּדוֹלָה הַמִּתְנַשֵּׂאת לְגֹבַהּ שֶׁל מֶטֶר וְיוֹתֵר (Ferula). נָפוֹץ בִּשְׂדוֹת הָעֵמֶק וְהַשְּׁפֵלָה. — [כֶּלֶךְ־, כְּלָכִים, כִּלְכֵי־]

כֶּלֶךְ* ז׳ [המקור לא ברור] מִין מֶשִׁי גַּס דּוֹמֶה לְצֶמֶר (שבת ב א). — [כֶּלֶךְ־]

כֵּלֵךְ* [כֵּלֵה + וָלֵךְ!] מ״ק לֵךְ לְךָ! פְּנֵה לְךָ!: "כֵּלֵךְ לְמִדְבַּר עַזָּה וְאַרְאֲךָ שְׁמֵנִים מֵהֶן (מִן הָעוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל)" (שבת קמה:). "מָה לָּךְ אֵצֶל יַלְדָּה? מַה לָּךְ אֵצֶל זְקֵנָה? כֵּלֵךְ אֵצֶל שֶׁכְּמוֹתֵךְ!" (יבמות מד.).

— **אוֹ כֵּלֵךְ לְדֶרֶךְ זוֹ*** [ביטוי מקובל במשא־ומתן התלמודי] תּוּכַל לְהַסְבִּיר אוֹ לִדְרֹשׁ עִנְיָן זֶה גַּם בְּאֹפֶן שׁוֹנֶה מִן הָאָמוּר לְמַעְלָה: "...מָה חֻלְדָּה מִין הַגָּדֵל עַל הָאָרֶץ, אַף עַכְבָּר מִין הַגָּדֵל עַל הָאָרֶץ: אוֹ כֵּלֵךְ לְדֶרֶךְ זוֹ...: מָה חֻלְדָּה — כָּל שֶׁשְּׁמָהּ חֻלְדָּה, אַף עַכְבָּר כָּל שֶׁשְּׁמוֹ עַכְבָּר, אֲפִלּוּ עַכְבָּר שֶׁבַּיָּם!" (חולין קכו:). "טֹל פְּשָׁרָתְךָ, כֹּמֶר, וְכֵלֵךְ לְכָל הָרוּחוֹת" (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 221).

— **כֵּלֵךְ מִן־*** סוּר מִן־, הִתְרַחֵק מִן־: "כֵּלֵךְ מִלָּשׁוֹן הָרַע הַזֶּה!" (בבא בתרא קסד:).

א. כַּלְכּוּל*, כִּילְכּוּל ז׳ [מן א.כלכל, כִּלְכֵּל] הֲזָנָה, הַסְפָּקַת כַּלְכָּלָה וְאֹכֶל: "'וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם' — מַה כִּלְכּוּל הָאָמוּר לְהַלָּן (אֵצֶל יוֹסֵף), בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְכוּ׳" (ספרי עקב עז—עח:). "וַיַּאֲכִיל לְזָרִים חֵילָךְ, מִכֵּין כִּלְכּוּלָךְ" (ינאי, שעא). "הָיְתָה טְרוּדָה וּמְטֹרֶדֶת בְּכִלְכּוּל הַבַּיִת הַגָּדוֹל" (שופמן, ג 220). כִּלְכּוּל הַפְּלִיטִים עַל־יְדֵי תּוֹשְׁבֵי הָעִיר. — [כִּלְכּוּל־]

— **כִּלְכּוּל דְּבָרִים**^ [מן "כלכל דבריו", ראה א. כלכל] נִהוּל עִנְיָנִים, סִדּוּר דְּבָרִים וַעֲרִיכָתָם: "צָרִיךְ יִהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו... וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ" (רמב״ם, דעות ה א).

ב. כִּלְכּוּל* ז׳ [ראה ב. כלכל] (שבת ח ד), שְׂעָרוֹת קְצָרוֹת שֶׁעָלוּ עַל הָרַקָּה. — [כִּלְכּוּל־ כִּלְכּוּלִים ־לֵי־]

כַּלְכִּיד* [יוונית: (chalkis(-idos] שֵׁם אֶחָד מִדְּגֵי הַיָּם הַקְּטַנִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי נדרים לט ג). — [כַּלְכִּידִים]

כִּלְכִּית*, כִּילְכִּית נ׳ [נוסח אחר: כִּלְבִּית; המקור לא הוברר; ואולי הוא הדג כַּלְכִּיד, ראה לעיל] שֵׁם שֶׁל דָּג קָטָן מְאֹד שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד: "אֵימַת יַתּוּשׁ עַל פִּיל... אֵימַת כִּלְכִּית (כִּלְבִּית) עַל לִוְיָתָן" (שבת עז:). "מִן הַיַּתּוּשׁ הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר... וְעַד הַכִּלְכִּית אֲשֶׁר בַּמַּיִם" (ביאליק, תר׳ קישוט פה). — [כִּלְכִּית־, כִּלְכִּיּוֹת]

א. כלכל [מן כול; אוגריתית: כלל]

~ פִּע׳ **כִּלְכֵּל** פ״י 1, פִּרְנֵס, זָן, סִפֵּק אֶת הַצְּרָכִים הָעִקָּרִיִּים: "וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו, לֶחֶם לְפִי הַטָּף" (בראשית מז יב). "הַשְׁלֵךְ עַל־ה׳ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ" (תהלים נה כג). "מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד" (תפילת שמונה עשרה). 2, הֵכִיל, הֶחֱזִיק, נָשָׂא, סָבַל: "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי!" (מלכים א ח כז). "וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי, וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל וְלֹא אוּכָל" (ירמיה כ ט). "עֲקֻבָּה הִיא (הַחָכְמָה) לֶאֱוִיל וְלֹא יְכַלְכְּלֶנָּה חֲסַר־לֵב" (בן־סירא ו כ). — [לְכַלְכֵּל אֶת־, מְכַלְכֵּל, יְכַלְכֵּל]

~ פֻּע׳ **כֻּלְכַּל, כָּלְכַּל**, צֻיַּד בְּמָזוֹן וּבְמִצְרָכִים אֲחֵרִים, סֻפְּקָה כַּלְכָּלָתוֹ: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ" (מלכים א כ כז). — [מְכֻלְכָּל, יְכֻלְכַּל]

~ הִת׳ **נִתְכַּלְכֵּל***, 1*, הִתְפַּרְנֵס, נִזּוֹן: "מֹשֶׁה נִתְכַּלְכֵּל... עַל־יְדֵי בִּתּוֹ שֶׁל יִתְרוֹ" (פסיקתא רבתי יג). הַפְּלִיטִים הִתְכַּלְכְּלוּ כָּל יְמֵי נְדוּדֵיהֶם בְּלֶחֶם וּמַיִם בִּלְבַד. 2^, הֶחֱזִיק עַצְמוֹ, נָשָׂא, סָבַל: "לִפְנֵי חָרְבּוֹ (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ) מִי יִתְכַּלְכָּל?" (בן־סירא מג ג). — [לְהִתְ־, מִתְכַּלְכֵּל, יִתְ־]

— **כִּלְכֵּל דְּבָרָיו**, עָרַךְ אֶת דְּבָרָיו, סִדֵּר אוֹתָם: "טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה, יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט" (תהלים קיב ה). "אִיּוֹב הַמְכַלְכֵּל כָּל דָּבָר בְּצֶדֶק" (בן־סירא מט יב). "אָז נֵדַע לְכַלְכֵּל דָּבָר" (ברקוביץ, תר׳ מנחם קה). עוֹרֵךְ־הַדִּין כִּלְכֵּל אֶת דְּבָרָיו בְּבֵית־הַדִּין בְּהִגָּיוֹן.

— **כִּלְכֵּל אֶת שֵׂיבָתוֹ**, תָּמַךְ בּוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמַשְׁקֶה וּבִשְׁאָר צְרָכִים: "וְהָיָה לָךְ (הַיֶּלֶד) לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ" (רות ד טו).

ב. כלכל [ראה ב. כִּלְכּוּל]

~ פִּע׳ **כִּלְכֵּל*** פ״י גִּדֵּל וְטִפַּח אֶת שְׂעָרוֹתָיו: "הֲרֵינִי מְסַלְסֵל (שְׂעָרוֹתַי), הֲרֵינִי מְכַלְכֵּל, הֲרֵי עָלַי לְשַׁלַּח פֶּרַע" (נזיר א א). — [לְכַלְכֵּל אֶת־, מְכַלְכֵּל, יְ־]

כַּלְכָּלָה* נ׳ [מן א.כלכל, כִּלְכֵּל] 1*, כְּלַל הַמִּצְרָכִים הָעִקָּרִיִּים הַמְשַׁמְּשִׁים לְמִחְיָה לְאָדָם אוֹ לִבְהֵמָה: "עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה" (ברכות מד.). "מִי שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ הַגַּאֲוָה וְהַגְּדֻלָּה אֵין הָעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ מַסְפִּיק לוֹ לְכַלְכָּלָתוֹ" (חובות הלבבות, הכניעה י). בְּעָיַת הַכַּלְכָּלָה שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים הֶחְמִירָה בִּימֵי הַחֵרוּם. הַתַּלְמִידִים קִבְּלוּ בַּפְּנִימִיַּת הַמּוֹסָד כַּלְכָּלָה טוֹבָה. 2°, אֶקוֹנוֹמִיָּה, נִהוּל מֶשֶׁק, תּוֹרַת הָאִרְגּוּן שֶׁל יִצּוּר הַתּוֹצֶרֶת וְחֲלֻקָּתָהּ בֵּין הַצַּרְכָנִים. — [כַּלְכָּלַת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; מ״ק - מלת קריאה;

– תורת־הכלכלה°, כלכלה מדינית°, אחד ממדעי החברה העוסק בחקר היחסים שבין התוצרת ובין הרכוש, בבעיות העשר והדלות בעולם, ביחסי מעבידים ועובדים, בייצור וצריכה ועוד.

כלכלה* נ׳ [אולי מן א.כלכל, כלכל; ואולי מיוונית: kartallos] טנא, סל לפרות וכיוצא בהם: ״המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר״ (פאה ז ג). – [כלכלת־, כלכלות]

כלכלי° ת׳ [מן כלכלה] חמרי, משקי, שהוא בתחום צרכי הכלכלה של אדם או צבור: מצבו הכלכלי של הישוב בארץ איתן. החיים הכלכליים והרוחניים. ועדה כלכלית ליד העיריה. – [כלכלית, כלכליים, כלכליות]

כלכלן° ז׳ [מן כלכלה] מומחה בתורת הכלכלה. – [כלכלן־, כלכלנים, כלכלני־; כלכלנית, כלכלניות]

א. כלל [אכדית: šuklulu; ארמית: כלל, שכלל; קרוב אל כול, א. כלא, כלה]

~ פע׳ **כלל** פ״י 1*, הכניס לתוך הכלל, חשב את־ בתוך כל האחרים: ״אומר אבות וגבורות וקדשת השם, וכולל מלכיות עמהן״ (ראש השנה ד ה). ״ונקרא רב מפני שכולל דברים רבים״ (חובות הלבבות, הייחוד ח). ״החשך שהיה שורה בבית כללם כלם בכלל אחד״ (הזז, יעיש ב 56). ״מוטב שאכלל עצמי עם כל ישראל״ (עגנון, כלה שמב). הנשום כלל בחשבון הוצאותיו גם את דמי הנסיעות. 2*, הקיף, דן בדברים מבחינה כללית וסתמית, לא עמד על פרטים: ״יש פרשיות שכולל בתחלה ופורט בסוף, פורט בתחלה וכולל בסוף״ (ספרי קרח לט). 3°, קבע כלל, נסח חק: המלמד כלל כללים במדעי־הטבע. 4, שכלל, השלים, הביא לידי שלמות: ״בניך כללו יפיך״ (יחזקאל כז ד). – [לכלל את־, כולל, יכלל]

~ נפ׳ **נכלל***, 1°, נמנה (עם־), הובא בחשבון הכללי: נכללתי בין המשתתפים במשלחת. החלב נכלל בין המצרכים החשובים ביותר במזונו של האדם. 2*, נאמר אונסח באופן מקיף, בלי לגעת בפרטים: ״דברים שנכללו ולא נפרטו״ (ירושלמי סוטה כא ד). – [להכלל, נכלל, יכלל]

~ פע׳ **כלל**° פ״י 1, הכניס בכלל, הכליל: ״ונוח להיות מכלל ומאחד מלהיות מפרט ומיחד דברים וחזיונות״ (קלצקין, כתבים 149). 2, שכלל, שפר, השלים: ״לא זכינו ולא זכית... לכלל את התמונה כפי שראה אותה לבך״ (ברש, ג 47). – [לכלל, מ־, י־]

~ פע׳ **כלל***, היה כלול, השלם: ״מכללים היו המעשים״ (בראשית רבה י). ״שתים־עשרה שעות לי וכלן ברורות ומכללות״ (שנהר, א 361). – [מכלל, יכלל]

~ התפ׳ **התכלל**° 1, נכלל, הכנס בכלל, סכם: ״הפרטים מתפזרים לכל עבר כשלא נתכללו לכלל״ (א״מ ליפשיץ, רש״י). ״מהיות מתהוות... שוקעות אלו באלו ומתכללות אלו באלו״ (הזז, יעיש ג 62). ״ישותי כאלו מתמתחת... ומתכללת בישות עולמית אין־סוף״ (ליסיצקי, תולדות 282). ״האילנות בגן ה׳חצר׳ של סדיגורה מתכללים יחד לגוש אחד אפל״ (טברסקי, לפידים 169).

2, השתלם, נעשה כלול ומשכלל: ״ובגלגולי גלגוליו הריהו מתכלל ומתעלה בו״ (ליסיצקי, תולדות 160). – [להתכלל, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הכליל**^ פ״י 1°, קבע כלל, סכם באופן כללי: ״הפסקתיה ונסיתי להוכיח כי היא מכלילה שלא כדין״ (שרת, באסיה 91). המלמד הכליל את מסקנות מחקרו בנסחה מתמטית אחת. 2^, כלל, הכניס לתוך שאר הדברים: הועדה הכלילה את פלוני ברשימת המעמדים. – [להכליל, מכליל, יכליל]

~ הפ׳ **הכלל***, 1°, נסח בצורת כלל, הבע באופן המסכם את הדברים: מסקנותיהם של הנסיונות המרבים בנושא המסים הכללו בחק אחד. 2°, הובא בחשבון, נמנה עם־: האורח הכלל ברשימת המשתתפים בטיול. 3*, שכלל, השלם: ״ממנו מכלל יפיו של עולם״ (יומא נד:). ״כי ביה הכללו שש עולמות״ (גבירול, ז 10). – [מכלל, יכלל]

ב. כלל [מן כליל]

~ פע׳ **כלל**^ פ״י הכתיר, שם עטרה בראש: ״כלולתם כללתה להם״ (ינאי, קכ). ״כאראלים יאדירוהו, כעירין יכללוהו״ (ינאי, שפו). – [לכלל, מכלל, יכלל]

~ פע׳ **כלל***, הכתר, עטר, קשט, הדר: ״ילדים מכללים בכלילים״ (מדרש תדשא ב). ״ותימן ביד ותכלל בכס ותלבב בלבוש״ (ינאי, רט). ״האל לקחו משחקים אל תבל לשומה לו מכללת״ (יהודה הלוי, ג 368). ״ישבה הכלה בחדרה, מיפה ומקשטת ומכללת״ (הזז, יעיש ב 164). ״שער מקשט בקשוטי כפתור ופרח... ומכלל במכלולי אשכלות ענבים״ (ליסיצקי, תולדות 87). – [מכלל, יכלל]

~ התפ׳ **התכלל**^ [על־פי הארמית: ״בי יכתירו צדיקים – יתכללון בי צדיקיא״ בראשית רבה לד] התעטר, התקשט: ״נתכללו השמים בחמה ולבנה, ונתכללה הארץ באילנות ודשאים״ (ילקוט בראשית ב). – [להתכלל, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הכליל**^ פ״י ערך טקס כלולות: ״שהכללתיך לחפה״ (רש״י ירמיה ב ב). – [להכליל את־, מכליל, יכליל]

~ הפ׳ **הכלל**°, הכנס לחפה, נערך טקס כלולותיו. – [מכלל, יכלל]

ג. כלל [מן כליל 3]

~ הפ׳ **הכליל**^ פ״י הקריב לקרבן: ״קדש ועשה שעיר המוסף והכליל אילו עם מוספי יום״ (גבירול, נתן באצבע). – [להכליל, מ־, י־]

כלל* ז׳ [מן א.כלל] 1, סכום של דברים שונים המנסח בצורת משפט, חק: ״כלל אמרו בפאה: כל שהוא אכל ונשמר... חיב בפאה״ (פאה א ד). ״נקט כלל זה בידך״ (ברכות לג:). ״כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד״ (סוטה לז:). ״והכלל: כל מפעל שהוא עם סימן לשון יחיד וכו׳״ (אברהם אבן־עזרא, צחות ב י). כללי הפסוק. 2, סכום, סך־הכל של דברים או של אנשים שונים, (להבדיל מן ״פרט״:) ״בכללן (של בני יעקב שירדו למצרים) אתה מוצא שבעים, בפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד״ (בבא בתרא קכג.). ״כל דבר שהיה בכלל... ללמד על הכלל כלו יצא״

(ספרא ויקרא א א). כְּלָל וּפְרָט. 3. צִבּוּר, קָהָל, חֶבְרָה: "לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל" (ברכות מט:). [וראה עוד להלן] — [כְּלַל־, כְּלָלִים, כְּלָלֵי־, גם כְּלָלוֹת, כְּלָלוֹת־]

— כְּלָל*, כְּלָל וּכְלָל^, כְּלָל וְעִקָּר^ [אחרי מלות-שלילה] לְגַמְרֵי, לַחֲלוּטִין: "אִלּוּ וְאִלּוּ לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין כְּלָל" (תענית ב ו). "לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב כְּלָל אֶלָּא מִן הַלֹּוֶה" (רמב"ם, מלוה ולוה כה ג). "וְאֵינָם חָשִׁים כְּלָל בְּאָבְדָתָם" (ביאליק, הולכת). "לָא שָׁרִירִין וְלָא קַיָּמִין וְלָא יְהוֹן חָלִין כְּלָל וּכְלָל" (התרת נדרים לערב ראש-השנה). "וְלֹא יִקְשֶׁה כְּלָל וְעִקָּר" (פוסקים). "הַבְּשׂוֹרָה הַזֹּאת לֹא הִרְעִישַׁתּוּ, כַּנִּרְאֶה, כְּלָל וּכְלָל" (ביאליק, החצוצרה ג). "מִכָּאן תָּבִינוּ, כִּי לֹא קַל לִי כְּלָל וּכְלָל" (שמעוני, בשבילי 178). "הַמֵּתִים אֵין בָּהֶם כְּדֵי לְהוֹעִיל כְּלָל וְעִקָּר" (טביב, דרך 100). עִנְיָן זֶה אֵין לוֹ עֵרֶךְ כְּלָל וּכְלָל. הַדָּבָר אֵינוֹ קָשֶׁה כְּלָל וְעִקָּר.

— הַכְּלָל° [בעקבות היידיש] כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, בְּקִצּוּר: "הַכְּלָל, יְלָדִים, מוּטָב שֶׁנַּעֲבֹר לִדְבָרִים שְׂמֵחִים יוֹתֵר" (ברקוביץ, הראשונים כב). "הַכְּלָל, צְעַק חַי וְקַיָּם, עֲשֵׂה סְלָמוֹת וְטַפֵּס בָּרָקִיעַ!" (הזז, צל 95).

— כְּלָלוֹ־שֶׁל־דָּבָר*, אִם כֵּן, סִכּוּם הַדְּבָרִים, מִשְׁפָּט הַכּוֹלֵל וּמְסַכֵּם אֶת עִקְּרֵי הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ קֹדֶם: "עַרְבִית – פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר'–לֹא יָצָא; פָּתַח בְּ'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' – יָצָא; כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם" (ברכות יב.). "הַכֶּסֶף קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב וְכוּ' וְזֶהוּ כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַיָּרוּד מֵחֲבֵרוֹ קוֹנֶה אֶת חֲבֵרוֹ" (ירושלמי בבא מציעא ט ג). "כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, אֵין הַסּוֹחֵר צָרִיךְ לְחָכְמָה אֶלָּא לְמַזָּל" (מגדלי מו"ם, קצ). "כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל הָאוֹמֵר שֶׁאֵין רֶגֶשׁ לְאֻמִּי יָכוֹל לְהִמָּצֵא בִּבְנֵי שֵׁם... עָלָיו לְהָבִיא רְאָיוֹת יוֹתֵר מַכְרִיעוֹת" (אחד העם, טז).

— כְּלָל גָּדוֹל*, חֹק עִקָּרִי, חֹק חָשׁוּב: "כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשַּׁבָּת" (שבת ז א). "'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ... כָּמוֹךָ' – רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה" (ספרא, קדושים פס ב).

— הַכְּלָל הָעוֹלֶה^, הַמַּסְקָנָה הַמִּסְתַּבֶּרֶת מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַד כֹּה: "הַכְּלָל הָעוֹלֶה הוּא, כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֲמָתוֹ" (נופת צופים ב יג). הַכְּלָל הָעוֹלֶה מִשִּׂיחָתֵנוּ, כִּי אֵין כָּל מָקוֹם לְיֵאוּשׁ.

— כְּלַל־דָּבָר*, סְתָם דָּבָר, דָּבָר הַכּוֹלֵל אֶת כָּל הַסּוּגִים שֶׁל הַדָּבָר שֶׁמִּשְׁפָּט מְסֻיָּם חָל עָלָיו: "אֵי זוֹ הִיא כְּלַל־אֲבֵדָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ?" (בבא מציעא לו:).

— בִּכְלַל־*, 1. בְּגֶדֶר־, בְּתוֹךְ הַחֶשְׁבּוֹן (שֶׁל־): "שֶׁהַדִּלּוּעִין בִּכְלַל יָרָק, וְאֵין הַקִּטְנִיּוֹת בִּכְלַל יָרָק" (נדרים ז א). 2. בְּמַצָּב שֶׁל־: "לְפִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל כַּעַס־בָּא לִכְלַל טָעוּת" (ספרי מטות ס.).

— בִּכְלָל°, בְּדֶרֶךְ־כְּלָל°, בְּאֹפֶן כְּלָלִי, בְּלִי שִׂים לֵב לִפְרָטִים: "וּמָה, בִּכְלָל, הָרוּחוֹת? מָה חַיֵּיהֶן, טוּבָן?" (ביאליק, רזי לילה). יַחֲסוֹ לָעִנְיָן הָיָה בִּכְלָל חִיּוּבִי. הָרֹשֶׁם מִן הַהַצָּגָה הָיָה בְּדֶרֶךְ־כְּלָל נָאֶה.

— לִכְלַל־*, לִידֵי־, לְמַצָּב שֶׁל־ – רְאֵה לְהַלָּן בָּא לִכְלַל*־.

— מִכְּלַל־*, מִתּוֹךְ־, מֵעִנְיַן־: "כָּךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה נִדְרָשִׁים: מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, וּמִכְּלַל הֵן – לָאו" (ספרי עקב פג.). הַחוֹלֶה יָצָא מִכְּלַל סַכָּנָה.

— מִכְּלַל שֶׁ־*, 1*. מִמָּה שֶׁ־: "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ' יָכוֹל לֹא יַפְשִׁיל אֶת הַקֻּפָּה לְאַחֲרָיו – תַּלְמוּד לוֹמַר: 'לֹא תִלְבַּשׁ'" (ספרא קדושים פס ב–ג). 2^. מִזֶּה נַסִּיק, מִן הַנֶּאֱמָר עַד כֹּה מוּכָח כִּי־: "'יוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ' – מִכְּלַל שֶׁשָּׁבְתוּ כָּל יְמוֹת הַמַּבּוּל" (רש"י בראשית ח כב).

— זֶה הַכְּלָל*, כָּךְ הוּא סִכּוּם הַדְּבָרִים: "זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ, לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה" (תרומות ב ו).

— בָּא (הִגִּיעַ) לִכְלַל־*, הִגִּיעַ לִידֵי־, בָּא לְמַצָּב שֶׁל־: "לְפִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל כַּעַס, בָּא לִכְלַל טָעוּת" (ספרי מטות ס.). לְאַחַר עִיּוּן מְמֻשָּׁךְ בַּשְּׁאֵלָה הִגַּעְתִּי לִכְלַל דֵּעָה, כִּי...

— יָצָא מִכְּלַל־°, לֹא הָיָה עוֹד בְּמַצָּב שֶׁל־, חָדַל לִהְיוֹת בְּגֶדֶר־: הַמַּכְשִׁיר הַיָּשָׁן יָצָא מִכְּלַל שִׁמּוּשׁ.

— עַד וְעַד בִּכְלָל (בַּכְּלָל)*, עַד תַּאֲרִיךְ (אוֹ עִנְיָן) מְסֻיָּם, כְּשֶׁאוֹתוֹ תַּאֲרִיךְ (אוֹ עִנְיָן) כָּלוּל גַּם הוּא בַּנֶּאֱמָר: 'עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה' – עַד עַצְמוֹ שֶׁל יוֹם... עַד וְעַד בַּכְּלָל" (ראש השנה ל:). הַתַּעֲרוּכָה תִּהְיֶה פְּתוּחָה מִיּוֹם ט' בַּאֲדָר עַד כ' בַּאֲדָר – עַד וְעַד בִּכְלָל (כְּלוֹמַר, גַּם בְּיוֹם כ' בַּאֲדָר!) [ולהפך:]

— עַד וְלֹא עַד בִּכְלָל (בַּכְּלָל)* (פסחים קיז:), עַד תַּאֲרִיךְ (אוֹ עִנְיָן) מְסֻיָּם כְּשֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ כָּלוּל בַּחֶשְׁבּוֹן: הַתַּעֲרוּכָה תִּהְיֶה פְּתוּחָה מִיּוֹם ט' בַּאֲדָר עַד כ' בַּאֲדָר–וְלֹא עַד בִּכְלָל (כְּלוֹמַר, בְּכ' בַּאֲדָר כְּבָר תִּהְיֶה סְגוּרָה!).

— אֵין כְּלָל שֶׁאֵין בּוֹ חוּץ° (ביאליק), לְכָל כְּלָל יֵשׁ יוֹצֵא מִן־הַכְּלָל, אֵין כְּלָלִיּוּת וַאֲחִידוּת מֻחְלֶטֶת.

— אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט° (ביאליק, המנוח לוינסקי), הַכְּלָל הוּא צֵרוּף שֶׁל פְּרָטִים רַבִּים, וְהוּא כּוֹלֵל אֶת תְּכוּנוֹתֵיהֶם שֶׁל כָּל אֶחָד מִפְּרָטָיו.

— יָצָא מִן הַכְּלָל*, 1°. חָרַג, הָיָה שׁוֹנֶה מִן הָאֲחֵרִים: הַכֹּל נֶעֱנוּ בְּעַיִן יָפָה לְקֶרֶן־הַמִּפְעָל, יָצָא מִן הַכְּלָל פְּלוֹנִי הַקַּמְּצָן. 2* [בהלכה] עִנְיָן שֶׁהָיָה כָּלוּל בַּתְּחִלָּה בְּתוֹךְ הַכְּלָל וְאַחַר־כָּךְ נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בְּפֵרוּשׁ לְחוּד (פסחים יז.). 3^. הִשְׁתַּמֵּד, יָצָא מִתּוֹךְ קְהַל יִשְׂרָאֵל (שבט יהודה, יא)

— יוֹצֵא מִן הַכְּלָל*, 1°. חָרִיג, עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג לְפִי הַמְּקֻבָּל: בְּדִקְדּוּק יֵשׁ מִלִּים רַבּוֹת יוֹצְאוֹת מִן הַכְּלָל, שֶׁאֵינָן נִטּוֹת לְפִי הַכְּלָל הַדִּקְדּוּקִי הֶחָל עַל מִלִּים בְּנוֹת סוּגָן אוֹ מִשְׁקָלָן. אֵין כְּלָל בְּלֹא יוֹצֵא מִן הַכְּלָל. הַיּוֹצֵא מִן הַכְּלָל מְלַמֵּד עַל הַכְּלָל. 2° [בלשון-הדיבור] מְצֻיָּן, בִּלְתִּי־שָׁכִיחַ [על־פי־רוב לטובה]: פְּלוֹנִי הוּא אָדָם יוֹצֵא מִן הַכְּלָל!

— מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן* (נדרים יא.), מִתּוֹךְ פֵּרוּטָם שֶׁל הַדְּבָרִים הַשְּׁלִילִיִּים אוֹ הָאֲסוּרִים נָקֵל לְהַסִּיק מָה הֵם הַדְּבָרִים הַחִיּוּבִיִּים אוֹ הַמֻּתָּרִים.

— טוֹבַת־הַכְּלָל°, תּוֹעַלְתּוֹ שֶׁל הַצִּבּוּר, רְוָחָתָהּ שֶׁל הַחֶבְרָה שֶׁאָדָם פּוֹעֵל בָּהּ: פְּלוֹנִי מַקְדִּישׁ הַרְבֵּה מִזְּמַנּוֹ לְטוֹבַת הַכְּלָל.

— עִנְיְנֵי־הַכְּלָל°, עִסְקֵי־צִבּוּר, עִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְכָל הַחֶבְרָה: עִנְיְנֵי הַכְּלָל קוֹדְמִים לְעִנְיְנֵי הַפְּרָט. פְּלוֹנִי עוֹסֵק בֶּאֱמוּנָה בְּעִנְיְנֵי הַכְּלָל.

— כְּלַל־יִשְׂרָאֵל°, כָּל הַצִּבּוּר הַיְּהוּדִי, כָּל הַיְּהוּדִים: "כְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּוַדַּאי קוֹדֵם לְר' יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, המנוח לוינסקי). "עַד שֶׁיְּתַקְּנוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת עַל־יְדֵי כְּלַל יִשְׂרָאֵל" (עגנון, כלה גב).

כְּלָלָא* ז׳ [ארמית] כְּלָל: ״נְקוֹט הַאי כְּלָלָא בִּידָךְ״ [נקוט כלל זה בידך] (שבת קמז.).

— **מִכְּלָלָא***, מִתּוֹךְ הַכְּלָל, לֹא בְּפֵרוּשׁ: ״לָאו בְּפֵרוּשׁ אִתְּמַר, אֶלָּא מִכְּלָלָא אִתְּמַר״ [לא בפירוש נאמר, אלא מן הכלל נאמר] (חולין צה.). ״וְשָׁמַעְנוּ מְפֹרָשׁ אוֹ מִכְּלָלָא אֶת הַהֲלָכוֹת הַפְּסוּקוֹת הָאֵלֶּה״ (ביאליק, צעירות או ילדות).

כְּלָלוּת⁺ נ׳ [מן כְּלָל] תְּכוּנַת הַכְּלָל, הֶקֵּף כּוֹלֵל לְלֹא זִקָּה לִפְרָטִים: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁדִּבַּרְנוּ בָּהֶם הוּא בִּכְלָלוּת, קַל הוּא לָדַעַת פְּרָטָיו״ (מורה נבוכים ב מז). ״אַתָּה שְׁאַלְתַּנִי בִּכְלָלוּת, וַאֲנִי עָנִיתִי לְךָ בִּכְלָלוּת, אֲבָל אִם אַתָּה תֹּאמַר לִי בִּפְרָטוּת, אֲנִי עוֹנֶה לְךָ בִּפְרָטוּת״ (בורלא, עקביה 155). הָעִנְיָן בִּכְלָלוּתוֹ יָדוּעַ לִי, אַךְ אֵינִי בָּקִי בִּפְרָטָיו. — [כְּלָלוּת־, כְּלָלִיּוֹת]

כְּלָלִי⁺ ת׳ [מן כְּלָל] 1⁺, הַמִּתְיַחֵס עַל הַכְּלָל, שֶׁאֵינוֹ מְצֻמְצָם בְּחוּג אוֹ בִּפְרָט מְסֻיָּם: ״הַטּוֹב הַכְּלָלִי יוֹתֵר נִבְחָר מֵהַפְּרָטִי״ (אברבנאל למלכים א ג). בְּעָיָה פְּלוֹנִית אַרְצִית־כְּלָלִית הִיא. 2⁺, מַקִּיף, כּוֹלֵל: ״הַשֵּׂכֶל הַכְּלָלִי״ (כוזרי ה יב). אֲסֵפָה כְּלָלִית. חִנּוּךְ כְּלָלִי לְכָל שִׁכְבוֹת הָעָם. 3°, מֻפְשָׁט, בִּלְתִּי־מֻגְדָּר בְּדִיּוּק, שֶׁאֵין בּוֹ פְּרָטִים: דְּבָרָיו שֶׁל הַמַּרְצֶה הָיוּ כְּלָלִיִּים בְּיוֹתֵר וְלֹא נָגְעוּ בָּעִנְיָנִים הַמַּעֲשִׂיִּים. יֵשׁ לוֹ רַק מֻשָּׂגִים כְּלָלִיִּים בְּמִקְצוֹעַ זֶה. 4°, אוּנִיבֶרְסָלִי, הַשַּׁיָּךְ לִכְלַל הָאֱנוֹשׁוּת – לְהַבְדִּיל מִן ״לְאֻמִּי״: פְּלוֹנִי קִבֵּל הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית וִיהוּדִית. הִיסְטוֹרְיָה כְּלָלִית. סִפְרוּת כְּלָלִית. [וראה עוד להלן] — [כְּלָלִית, כְּלָלִיִּים, כְּלָלִיּוֹת]

— **אֲסֵפָה כְּלָלִית**°, כִּנּוּס כָּל הַחֲבֵרִים שֶׁל אִגּוּד פְּלוֹנִי: אֲסֵפָה כְּלָלִית שֶׁל חַבְרֵי הַמִּפְלָגָה.

— **בֵּית־סֵפֶר כְּלָלִי**°, 1, בֵּית־סֵפֶר שֶׁאֵינוֹ נִמְצָא בְּפִקּוּחַ יָשָׁר שֶׁל מִפְלָגָה אוֹ מַעֲמָד מְסֻיָּם, וְהוּא פָּתוּחַ לְכָל שִׁכְבוֹת הָעָם. 2, בֵּית־סֵפֶר הַנּוֹתֵן הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית, וְלֹא מִקְצוֹעִית.

— **בְּחִירוֹת כְּלָלִיּוֹת**°, בְּחִירוֹת שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִים בָּהֶן כָּל חוּגֵי הָעָם לְלֹא הֶבְדֵּל מִין, גֶּזַע וָדָת.

— **הַהִסְתַּדְּרוּת הַכְּלָלִית**°, קִצּוּר שְׁמָהּ שֶׁל ״הַהִסְתַּדְּרוּת הַכְּלָלִית שֶׁל הָעוֹבְדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״, הַמַּקִּיפָה אֶת רֹב הָעוֹבְדִים, לְלֹא הֶבְדֵּל לְאֹם, מִפְלָגָה אוֹ הַשְׁקָפָה.

— **הַסְּפִירָה הַכְּלָלִית**°, מִנְיַן־הַשָּׁנִים הַמְקֻבָּל בָּעוֹלָם הַנּוֹצְרִי (וּבְהַשְׁפָּעָתוֹ בְּמִדָּה רַבָּה בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ) מִשְּׁנַת הֻלֶּדֶת יֵשׁוּ: גֵּרוּשׁ סְפָרַד חָל בִּשְׁנַת 1492 לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית (בִּשְׁנַת ה׳ רנ״ב לִמְנְיָנֵנוּ).

— **הַשְׂכָּלָה כְּלָלִית**°, יְדִיעָה כּוֹלֶלֶת בְּמִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים, הוּמָנִיסְטִיִּים וְרֵיאָלִיִּים (לְהַבְדִּיל מִן ״הַשְׂכָּלָה מִקְצוֹעִית״ – בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם אֶחָד).

— **מַטֶּה כְּלָלִי**°, הַמִּפְקָדָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הַצָּבָא בַּמְּדִינָה (בראשי־תיבות: מַטְכָּ״ל). בְּרֹאשׁ הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי עוֹמֵד ״רֹאשׁ הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי״ (רַמַטְכָּ״ל), שֶׁדַּרְגָּתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל ״רַב־אַלּוּף״.

— **מְכִירָה כְּלָלִית**°, מְכִירָה בִּמְחִירִים מוּזָלִים בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת.

— **מְנַהֵל־כְּלָלִי**°, הַמְמֻנֶּה הָרָאשִׁי עַל כָּל עִנְיְנֵי מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי, מוֹסָד צִבּוּרִי, בַּנְק וְכַדּוֹמֶה.

— **שֵׁם־עֶצֶם כְּלָלִי**° [בדקדוק], שֵׁם לְכָל הָעֲצָמִים מִסּוּג אֶחָד (לְמָשָׁל: אָדָם, נָהָר, עִיר; לְהַבְדִּיל מִן ״שֵׁם עֶצֶם פְּרָטִי״, הוּא הַכִּנּוּי הַנִּתָּן לִפְרָט אֶחָד כְּדֵי לְהַבְדִּילוֹ מִשְּׁאָר בְּנֵי סוּגוֹ, כְּגוֹן: יִצְחָק, יַרְדֵּן, יְרוּשָׁלַיִם).

— **תּוֹבֵעַ כְּלָלִי**°, רֹאשׁ מַחְלָקָה מִשְׁפָּטִית בַּמֶּמְשָׁלָה אוֹ בְּצִבּוּר מְאֻרְגָּן, הָעוֹסֵק בְּרִכּוּז חֹמֶר־הַחֲקִירָה שֶׁל הַחֲשׁוּדִים בַּעֲבֵרָה נֶגֶד הַמֶּמְשָׁלָה אוֹ הַצִּבּוּר, בְּנִסּוּחַ כְּתַב־הָאַשְׁמָה וּבְהוֹפָעָה כְּמַאֲשִׁים בְּשֵׁם הַחֹק בִּשְׁעַת מַהֲלַךְ־הַמִּשְׁפָּט.

כְּלָלִיּוּת° נ׳ [מן כְּלָלִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל דָּבָר כְּלָלִי, הֶקֵּף כּוֹלֵל: ״מוֹעֲלִים בְּעֶקְרוֹנוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁל כְּלָלִיּוּת וְשִׁוְיוֹן״ (שרת, באסיה 124). כְּלָלִיּוּת הַדְּבָרִים. כְּלָלִיּוּת הַחֹק. — [כְּלָלִיּוּת־]

כלם [ארמית: אִתְכְּלֵם, אַכְלֵם; ערבית: כַּלַּםַ פצע]

~ נפ׳ **נִכְלַם**, הִתְבַּיֵּשׁ, חָשׁ צַעַר מִתּוֹךְ בּוּשָׁה שֶׁנִּגְרְמָה לוֹ: ״בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי״ (ירמיה לא יח). ״מוּסַר־בֹּשֶׁת שִׁמְעוּ, בָּנִים, וְהִכָּלְמוּ עַל מִשְׁפָּטִי״ (בן־סירא מא ב). ״שֶׁלֹּא נֶחֱטָא וְלֹא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם (יוֹתֵר) מֵאֲבוֹתֵינוּ״ (ברכות טז:). — [לְהִכָּלֵם, נִכְלָם, יִכָּלֵם]

~ הפ׳ **הִכְלִים** פ״י בִּיֵּשׁ, בִּזָּה, גָּרַם חֶרְפָּה: ״וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו״ (משלי כח ז). ״זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי, לֹא־תֵבֹשׁוּ״ (איוב יט ג). ״וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי וּבָאתָה אִמּוֹ... וְיָרְקָה לוֹ בְּפָנָיו – וְלֹא הִכְלִימָהּ״ (קידושין לא.). — [לְהַכְלִים אֶת־, מַכְלִים, יַכְלִים]

~ הָפ׳ **הָכְלַם**, בֻּיַּשׁ, נִגְרַם לוֹ צַעַר שֶׁל עֶלְבּוֹן וּבוּשָׁה: ״בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם״ (ירמיה יד ג). ״וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד, וְלֹא הָכְלַמְנוּ... כָּל־יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם״ (שמואל א כה טו). — [מָכְלָם, יָכְלַם]

— **בּוֹשׁ וְהִכָּלֵם!**° הֲלֹא תֵבוֹשׁ! (קְרִיאַת נְזִיפָה לְמִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵינוֹ הָגוּן).

— **אֵין מַכְלִים דָּבָר** [יש משווים לערבית: כַּלַּםַ פנה בדברים, גער, הוכיח] אֵין פּוֹגֵעַ בַּחֲבֵרוֹ לְרָעָה: ״שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ״ (שופטים יח ז). ״חַי אַתֶּם בְּשָׁלוֹם וְשַׁלְוָה, בְּאֵין מַכְלִים דָּבָר״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רא).

כְּלֶם° ז׳ [מן כְּלִמָּה] בּוּשָׁה, בִּזָּיוֹן: ״חֻזְקִי, הַסּוּסָה, וְנִגְאֲלֵנוּ שֶׁבְּטַנּוּ מִכֶּלֶם״ (שלו, קולות 69). — [כֶּלֶם־]

כְּלִמָּה, כלימה נ׳ [מן כלם] בּוּשָׁה, בִּזָּיוֹן, חֶרְפָּה: ״בֹּשְׁנוּ, כִּי שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה, כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנֵינוּ״ (ירמיה נא נא). ״אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה!״ (בבא בתרא עה.). — [כְּלִמַּת־, כְּלִמּוֹת]

— **בּוּשָׁה וּכְלִמָּה!**° הֲלֹא תֵבוֹשׁ!

— **לָבַשׁ כְּלִמָּה** (תהלים קט כט), **נָשָׂא כְּלִמָּה** (יחזקאל לו ז), **עָטָה כְלִמָּה** (תהלים עא יג), **כִּסַּתְהוּ כְלִמָּה** (ירמיה ג כה), **כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנָיו** (ירמיה נא נא), בִּטּוּיִים עַל אָדָם שֶׁהִתְבַּיֵּשׁ אוֹ הָכְלַם.

— **כְּלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה***, ראה ערך כְּלִי.

כְּלִמּוּת, כלימות נ׳ [מן כלם] כְּלִמָּה, חֶרְפָּה: ״וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם חֶרְפַּת עוֹלָם וּכְלִמּוּת עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא תִשָּׁכֵחַ״ (ירמיה כג מ). — [־מוּת־]

כַּלָּנִית° נ׳ [מן א. כלה] 1. צמח־בר ממשפחת הנוריתיים, בעל פרחים גדולים, על־פי־רב אדמים; מצוי הרבה גם בפרחים כחלים, סגלים או לבנים (Anemone). מפרחי־הבר הנפוצים ביותר בארץ־ישראל. 2. כנוי לחילים־הצנחנים האנגלים שהיו בארץ בתקופת המנדט הבריטי, על שום שחבשו כמתות אדמות. — [כלנית־, כלניות]

כלנית

כַּלְנָס° ז׳ [מן כלונס] מקום פתוח שתקועים בו כלונסאות לקשר אליהם סוסים: ״בראותו מרחוק את הקוזקים העומדים והסוסים ליד הכלנס״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 295). — [כלנס־, כלנסים, כלנסי־] [ראה גם כלונסית]

כְּלְעֻמַּת שֶׁ־°, כמו שֶׁ־, באותו האפן שֶׁ־ — ראה לעמת.

כֶּלֶף^ ז׳ [ערבית: כלף, אכלאף] נמש, בהרת־קיץ (קאנון א ד כ). — [כלף־, כלפים, כלפי־]

כֵּלָף, ראה כילף.

כְּלַפֵּי* מ״י [מארמית: כלאפי כמו לפנים] 1. לעמת, מול, לנגד: ״פניו כלפי העם״ (סנהדרין ו ד). ״הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום״ (מידות ג ו). ״העומדים ומתפללין בחוצה־לארץ הופכין את פניהן כלפי ארץ־ישראל״ (ירושלמי ברכות ח ב). ״התנופף ורום כלפי מעלה״ (ביאליק, מתי מדבר). 2. ביחס אל־, בענין: ״׳כי־גוי אבד עצות המה׳, ר׳ יהודה דורשו כלפי ישראל, ר׳ נחמיה דורשו כלפי האמות״ (ספרי האזינו קלח). כלפי מה אמרת דבריך? 3. כנגד: ״אליהו הטיח דברים כלפי מעלה״ (ברכות לא:). — [כלפי, כלפיו]

— **כלפי ליא?*** [ארמית] (שבת צג:) להיכן נוטה הדבר? מה הכונה?: ״הא כיצד? כלפי ליא? — נרתעתי פתאם״ (מנדלי מו״ס, צא). ״אמרה אמה: כלפי ליא? אמרה צפה: כן הדברים, אמא, כשם שאמרתי כן אעשה״ (עגנון, כלה שיח).

— **כלפי שֶׁ־***, לפי שֶׁ־, בענין־: ״כלפי שאמרה תורה ׳ולא־יחמד איש את־ארצך׳ — מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה״ (פסחים ח:). ״כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופיסתו״ (רש״י שמואל א א טו).

— **חצפה כלפי שמיא*** [על־פי סנהדרין קה.], התחצפות נגד בורא העולם.

כָּלְצְדָדִי° ת׳ [כל + צדדי] שהוא מכל צד, מקיף: ״חקירתה הכלצדדית של היהדות״ (קלוזנר, הספרות ב 190). — [כלצדדית, כלצדדיים, ־דיות]

כַּלְקוֹלִיתִי° ת׳ [מיוונית: chalkos נחושת + lithos אבן] השיך לתקופת הנחשת בתרבות האדם הקדמון, בקרוב האלף הרביעי לפני מנין האמות: שרידי תרבות כלקוליתית בנגב. — [כלקוליתית, ־תיים, ־תיות]

כָּלְשֶׁהוּ° [כל + שֶׁ + הוא] כל־שהוא משהו, מקצת: ״ללא כל רצון... להסב אליו בכלשהו את תשומת הלב״ (זכאי, קצרות 328). קים דמיון כלשהו בין שניהם. אין לשנות את הדבר אפלו כלשהו. — [לנקבה: כלשהי]

כ״מ ר״ת 1. כל מה. 2. כל מקום. 3. כשר מגבל.

כִּמְדֻמֶּה*, **כִּמְדֻמַּנִי**°, כנראה נדמה לי — ראה מדמה.

כַּמָּה, כַּמֶּה [כְּ + מָה; אוגריתית: כם; ערבית: כם] 1. [מלת־שאלה לכמות] מה המספר? מה השעור? וכו׳: ״כמה ימי שני חייך?״ (בראשית מז ח). ״למד את־ירושלם, לראות כמה־רחבה וכמה ארכה״ (זכריה ב ו). ״הבונה כמה יבנה ויהא חיב?״ (שבת יב א). ״כמה ישהה בין תפלה לתפלה?״ (ברכות ל:). 2*. מלת־קריאה להבעת שעור, התפעלות או תמהון וכדומה: ״כמה גדולים דברי חכמים!״ (שבת יב:). ״כמה נאים מעשיהן של אמה זו!״ (שבת לג:). ״והלילות — הוי כמה עצלים!״ (ביאליק, כוכבים). 3. מספר מסים, אחדים: ״האבכה בחדש החמשי הנזר, כאשר עשיתי זה כמה שנים?״ (זכריה ז ג). ״שהרי כמה פעמים נשאלה הלכה זו ביבנה״ (ירושלמי שבת ז א). ״משה רבנו גזר כמה גזרות ותקן כמה תקנות״ (שבת ל.). בליתי בכפר כמה ימים.

— **בכמה?***, באיזה מחיר: ״פרתך בכמה? — בכך וכך. — חמורך בכמה? — בכך וכך?״ (בבא מציעא מז.). בכמה המטר?

— **בכמה בחדש?*** (סנהדרין ה א), באיזה יום לחדש?

— **וכמה*** [אחרי מספר], ועוד אחדים: ״שמונים וכמה נביאים התקינו את התפלה הזאת״ (ירושלמי ברכות ד ד).

— **זה כמה**^ [על־פי זכריה ז ג: ״כאשר עשיתי זה כמה שנים״] כבר הרבה: ״כי זה כמה נכסף נכספתי לראות בתפארת עזך״ (ידיד נפש). ״אליה נתפלל זה כמה״ (ביאליק, מקראי). נסיתי את הדבר זה כמה פעמים עד שהצלחתי.

— **כמה וכמה**°, הרבה מאד, מספר פעמים רב: חפשתיך כמה וכמה פעמים ולא מצאתיך!

— **בן כמה הוא?**° מה מספר שנותיו? מה גילו?

— **עד כמה, עד כמה?***, 1. עד מתי, עד איזה שעור: ״עד כמה מזבלין? עד שלש שלש אשפתות לבית סאה״ (שביעית ג ב). 2. זה הרבה, כבר כל כך הרבה: ״עד־כמה פעמים אני משבעך, אשר לא־תדבר אלי רק־אמת!״ (מלכים א כב טז).

— **מדי כמה?**° אחת לכמה רגעים (או שעות או ימים וכו׳)?: מדי כמה יוצא האוטובוס מן התחנה?

— **כמה ד־**^, **כמה שֶׁ־**^, **כמה שלא**°, במדה שֶׁ־, כל מה שֶׁ־: ״כמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון״ (רש״י תענית כד:). ״׳כנפשך׳ — כמה שתרצה״ (רש״י דברים כג כה). ״וכמה שהיה אברך זה יהיר לגבי הבחורים, היה ענו לגבי שלמה׳לי״ (מנדלי מו״ס, רצט). ״וכמה שלא טרוד הוא בשליחות־מצוה זו, אף־על־פי־כן הוא נזהר מאד... מפני כלבי העיר״ (מנדלי מו״ס, רע).

— **כל כמה שֶׁ־**°, ככל שֶׁ־, על אף כל־: כל כמה שהשתדלתי להשפיע עליו, לא עלה הדבר בידי.

— **על אחת כמה וכמה***, בודאי ובודאי, לא כל שכן: ״אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו — על אחת כמה וכמה!״ (נדרים נ:). ״ומה מי שאינו מצוה ועושה — כך, מצוה ועושה — על אחת כמה וכמה!״ (קידושין לא.).

כְּמָה* תה״פ [ארמית: כְּמָא] כְּמוֹ [רווח בצירוף:]

— **כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר*** 1*, כַּכָּתוּב, כְּפִי שֶׁהוּבָא בַּמִּקְרָא: ״יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כח טו): ׳וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים... וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ׳״ (סוטה ח א). ״וַיְעַנּוּנוּ–כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א יא): ׳וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם׳״ (הגדה של פסח). 2 ° [בלשון־הדיבור, בבדיחה] כָּרָאוּי, כַּהֲלָכָה, כַּהֹגֶן: ״חֲנוּת גְּדוֹלָה אֶפְתְּחָה... חֲנוּת לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, חֲנוּת – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר״ (ביאליק, תקות עני).

כמה [סורית: כמה, כְּמָהָה קודר; ערבית: כַּמִהַ החוויר]

~ פָּע׳ **כָּמַהּ** פ״ע נִכְסַף, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד, עָרַג: ״צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי, כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי״ (תהלים סג ב). ״לְאֵל חַיַּי תְּשׁוּקַת מַאֲוַיַּי, וְנַפְשִׁי עִם בְּשָׂרִי לוֹ כְמֵהִים״ (גבירול, ג 42). ״כָּל יָמֶיהָ וָעָה נְיָמָה זוֹ... אֶל מְזוֹרָהּ, דּוֹדָהּ גּוֹאֲלָהּ, כְּמֵהָה, צְמֵאָה, עֲגֻמָּה, נִכְסָפָה״ (ביאליק, אחרי מותי). ״כָּמֵהַּ אֲנִי לִפְדּוֹת אֶת נַפְשִׁי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טו). ״נִכְמַהּ לְזַעֲמָהּ״ (בן אמתי, אספי 14). — [לִכְמֹהַּ, כָּמַהְתִּי, כָּמֵהַּ, יִכְמַהּ]

~ הת׳ **הִתְכַּמֵּהַּ** ° פ״ע נִתְעוֹרְרָה בּוֹ כְּמִיהָה, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד: ״בִּימֵי הֶעְדֵּרוֹ מִכָּאן נִתְכַּמְּהָה נַפְשׁוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ״ (טברסקי, אררט 199). — [לְהִתְכַּמֵּהַּ, מִתְ־, יִתְכַּמֵּהַּ]

~ הפ׳ **הִכְמִיהַּ** ° פ״י עוֹרֵר כְּמִיהָה, גָּרַם לִתְשׁוּקָה: ״וְאוּלָם כָּל מַרְאֶה וּצְלִיל... הִכְמִיהַּ לְבָבִי בִּי כְּמִיהָה מַכְאִיבָה״ (ליסיצקי, במעלות 52). ״עִם שְׁקִיעוֹת־שֶׁמֶשׁ מַכְמִיהוֹת״ (פנואלי, הוראת הספרות). [לְהַכְמִיהַּ, מַ־, יַ־]

כְּמֵהַּ˚ ת׳ [מן כמה, כָּמַהּ] נִכְסָף, שׁוֹאֵף וּמִתְגַּעְגֵּעַ: ״נוֹצֵץ בָּרָק בְּבֶהָל לְהַבְרִיק כְּמֵהַת מַיִם״ (אקשטה, תפילת גשם). ״מִי יָחוּס עַל אֶחָד עֲרִירִי וְכָמֵהַּ״ (חומסקי, אזוב 30). חִכִּיתִי בְּלֵב כָּמֵהַּ לְמִכְתָּב מִיַּקִּירַי. [וראה עוד לעיל כמה]. — [כְּמֵהָה, כְּמֵהִים, ־הוֹת]

כֹּמַהּ˚ ז׳ [מן כמה] כְּמִיהָה, עֶרְגָּה, הִשְׁתּוֹקְקוּת: ״כֹּמַהּ כִּי יֶלֶד בָּנוּ״ (קריב, כמה שכוחי שם). ״יָדְעָה הַכֹּמַהּ עַד בְּלִי דַעַת״ (עוגן, 53). ״וְאֵם עוֹמְדָה בַּשְּׁבִיל וְלֵב נָמוֹג מִכֹּמַהּ״ (ורד, חרב 194). — [כֹּמַהּ־]

כְּמֵהָה* נ׳ [ערבית: כַּמְאה] מִין מִמִּינֵי פִּטְרִיּוֹת־מַאֲכָל, הַדּוֹמָה בְּצוּרָתוֹ לְתַפּוּחַ־אֲדָמָה (Tuber): ״כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת שֶׁאֵינָן נִזְרָעוֹת וּמַצְמִיחוֹת״ (ירושלמי מעשרות מח ד).—[כְּמֵהַת־, כְּמֵהִין, ־הֵי־, או ־הוֹת]

— **כִּכְמֵהִין וּכְפִטְרִיּוֹת** ° [על־פי ירושלמי הנ״ל] מָשָׁל לִדְבָרִים הַצָּצִים וּמִתְרַבִּים מַהֵר וּבְשֶׁפַע: ״בְּתוֹכָם הֵם גְּדֵלִים הַגְּאוֹנִים בְּכָל מָקוֹם כִּכְמֵהִים וּפִטְרִיּוֹת״ (אחד העם, תקו). ״וְשׁוֹחֲרֵי שְׁאֵרִית מַחֲמַדֵּינוּ עוֹלִים וְנוֹצְצִים כִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת״ (ברגר, א 41).

כִּמְהוֹן° ז׳ [מן כמה] כְּמִיהָה, גַּעְגּוּעִים עַזִּים: ״וְעֵינֵי מִתְעַצְּמוֹת מִכִּמְהוֹן־הַנֶּפֶשׁ״ (בן־ציון, קיג). ״וְנֶאֱנָחוּ מִכִּמְהוֹן לִבָּם״ (כהן, דבר לאדם). ״שַׁבָּתוֹן, בְּאֶפֶס כִּמְהוֹן וּבְאֶפֶס כָּל עֶרְגָּה וְנַהְיָה״ (ליסיצקי, במעלות 48). — [כִּמְהוֹן־]

כמה״ר ר״ת כְּבוֹד מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי.

כְּמוֹ [כְּ + מוֹ (= מָה); אוגריתית: כמ; ארמית: כְּמָא; ערבית: כַּמָא]
1, מ״י כְּ־, בְּדוֹמֶה לְ־: ״יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן״ (שמות טו ה). ״אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ״ (בראשית מא לט). ״וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו... וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ״ (מלכים ב כג כה). 2, מ״ח כַּאֲשֶׁר, בְּשָׁעָה שֶׁ־: ״וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט״ (בראשית יט טו). 3, מ״ח כְּאִלּוּ: ״הָרִינוּ חַלְנוּ, כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ״ (ישעיה כו יח). 4, תה״פ כְּצוּרָתוֹ, בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁהוּא [על־פי הבנה בהוראה זו בכתוב: ״אם אמרתי אספרה כמו״, תהלים עג טו]: ״יִקְרָאֵנוּ בִּשְׁמוֹ וִישִׁיתֵנוּ כְּמוֹ״ (ביאליק, משומרים לבוקר). ״וּקְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים לְסַפֵּר כְּמוֹ שִׂמְחַת אִישׁ בְּצֵאתוֹ לַחֲתֻנַּת בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ״ (עגנון, כלה שפו). 5*, בְּעֵרֶךְ, בְּקֵרוּב, כְּ־: ״כָּעַס הַמֶּלֶךְ וְיָצָא מִתּוֹכָהּ כְּמוֹ עֲשָׂרָה מִילִין״ (פסיקתא קנו:). ״יִשְׂרָאֵל עָמְדוּ בְּמִדְבַּר סִינַי כְּמוֹ שָׁנָה״ (אברהם אבן עזרא לשמות יח א). [כָּמוֹנִי, כָּמוֹךָ־ךְ, כָּמוֹהוּ, כָּמוֹהָ, כָּמוֹנוּ, כְּמוֹכֶם־ן, כְּמוֹהֶם־ן]

— **בִּכְמוֹ**˚, בְּקֵרוּב, בְּעֵרֶךְ: ״נִמְשָׁכִים עוֹד בַּזְּמַן הַהוּא בִּכְמוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּין רַב לִמְעַט״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ נד).

— **כְּמוֹ־שֶׁהוּא** °, בְּצוּרָתוֹ הַנּוֹכְחִית, לְלֹא שִׁנּוּי אוֹ הַסְוָאָה: ״וּכְמוֹ־שֶׁהוּא אֶת לִבִּי קַבֵּל־נָא״ (ביאליק, בת ישראל). ״לְתָאֵר הַשִּׂמְחָה כְּמוֹ־שֶׁהִיא אֵין כֹּחַ בְּעֵטִי״ (ביאליק, הנער ביער).

— **כָּמוֹהוּ כְּ־**, כָּמוֹהוּ כְמוֹ־, הוּא דּוֹמֶה בְּדִיּוּק לְ־: ״וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ, כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה״ (בראשית מד יח). ״כְּמוֹהֶם אֶחָד כְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ״ (שופטים ח יח).

— **כָּמוֹנִי כָמוֹךָ** [על־פי מלכים א כב ד: ״כמוני כמוך, כעמי כעמך, כסוסי כסוסיך״] מַצָּבִי בְּדִיּוּק כְּמַצָּבְךָ, הֲרֵינִי מוּכָן לַעֲשׂוֹת בְּדִיּוּק כְּמַעֲשֶׂיךָ.

— **כְּמוֹ כְּלוּם!** ° [בלשון־הדיבור] מַמָּשׁ, בְּנָקֵל, לְלֹא שֶׁמֶץ מַאֲמָץ: ״מִסְתַּלְּקִים! — שָׁאַג פִּינִילֶה — כְּמוֹ כְלוּם״! (יזהר, צקלג 135). ״וְחָסִיד... חֲבִיתָהּ טוֹרֵף כְּמוֹ כְלוּם״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ כביש הבלהבים 50).

— **כָּמוֹהוּ כְּאַיִן**, אֵינוֹ חָשׁוּב כְּלָל, הֲרֵיהוּ דַּל וָאֶפֶס: ״מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן, וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה — הֲלוֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם״ (חגי ב ג).

— **כְּמוֹ־כֵן**˚ [על־יסוד הבנה זו בכתוב: ״וְיֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ־כֵן יְמוּתוּן״, ישעיה נא ו, אולם ראה ד. כֵּן] כֵּן גַּם, וְכֵן: ״הֲלֹא לְכֻלָּנוּ אָב אֶחָד, וּכְמוֹ־כֵן לָנוּ אֵל אֶחָד״ (ינאי, רמב). ״נֶעֶנְשׁוּ עַל שֶׁלֹּא קִנְּאוּ כְּמוֹ־כֵן בְּמַעֲשֵׂה דְּמוּת מִיכָה״ (רש״י שופטים כ כא). ״וְהִשְׁאִילוּ כְּמוֹ־כֵן שֵׁם הָרְבִיעָה לִזְמַן הַסְּתָו״ (חריזי, פירוש המשנה לרמב״ם פאה ח א). ״וּכְמוֹ־כֵן סִפַּרְתִּי נִפְלָאוֹת בִּפְתִיחָתִי לְסֵפֶר טָהֳרוֹת״ (ליפמן הלר, הקדמה למעדני יום טוב). ״וְאֵינִי יוֹדֵעַ כְּמוֹ־כֵן, אִם בִּכְלָל, בַּמַּצָּב עִמָּנוּ עַתָּה, יָכוֹל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְהַתְחִיל בְּאֵיזוֹ פְּעֻלָּה יוֹמִית״ (אחד העם, קכט).

— **כְּמוֹ לְהַכְעִיס** °, כְּאִלּוּ לְהַכְעִיס: ״שִׂכְלָלוּ... בְּקַשְׁי־עֹרֶף מְרֻבֶּה, כְּמוֹ לְהַכְעִיס, דַּוְקָא אוֹתָם הַמִּקְצוֹעוֹת הַטְּפֵלִים״ (ביאליק, חבלי לשון).

— **כְּמוֹ־מַדָּעִי** °, מַדָּעִי־כִּבְיָכוֹל, כְּאִלּוּ מַדָּעִי: ״תִּלֵּי־תִלִּים שֶׁל הַגְדָּרוֹת כְּמוֹ־מַדָּעִיּוֹת״ (סוקולוב, אישים 211).

כַּמּוּבָן° תה״פ כְּפִי שֶׁנִּתָּן לְהָבִין, רְאֵה עֵרֶךְ מוּבָן.

כְּמוּהַּ°ת׳ [מן כמה, כָּמַהּ] נִכְסָף, שֶׁמְּצַפִּים לוֹ בְּיוֹתֵר: הַכֹּל חִכּוּ לַגְּאֻלָּה הַכְּמוּהָה. — [כְּמוּהָה, כְּמוּהִים, כְּמוּהוֹת]

כמוהר״ר ר״ת כְּבוֹד מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי.

כִּמּוּי°, כִּימוּי ז׳ [מן כִּמָּה] קְבִיעַת כַּמּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר. — [כִּמּוּי־]

כמו״כ ר״ת כְּמוֹ־כֵן.

כמון, כמן ז׳ [אוגריתית: כמן; אכדית: kamunu; ארמית: כמונא; ערבית: כמון] צמח־גנה ממשפחת הסוככיים, זרעיו משמשים כתבלין ללחם, לירקות ועוד (Cuminum). הקדמונים היו דשים את הכמון בשבט ומסיקים בו את התנור לאפיה, כדי לתת ללחם ריח של כמון: ״כי במטה יחבט קצח, וכמן בשבט״ (ישעיה כח כז). ״תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו–הפת מתרת, שאין טעם כמון אלא ריח כמון״ (תרומות י ד). — [כמון־]

כמוס ת׳ [מן כמס, כמס] 1. גנוז, צפון, טמון: ״הלא הוא כמס עמדי, חתום באוצרתי״ (דברים לב לד). ״סיג האליל כמוס בלבותם״ (משה אבן־עזרא, א 82). ״אך עמק בלב כמוס עמי הד קולה״ (ביאליק, זוהר). 2 ° סודי, שאין לגלות את תכנו [כתובת על־גבי מכתב או חבילה סודיים]. — [כמוסה, כמוסים, כמוסות]

— בבואה כמוסה °, התמונה המופיעה על לוח־הצלום, אך אינה נראית לעין אלא לאחר הפתוח.

— חם כמוס °, שעור החם הנדרש להעברת יחידת־מסה של חמר ממצב־צבירה אחד למשנהו (ממוצק לנוזל, מנוזל לגז או להפך). חם זה נקרא ״כמוס״, משום שאין המדחם מראה את עלית הטמפרטורה או ירידתה במשך כל תהליך המעבר. החם הכמוס של התכת גרם קרח – 80 קלוריות; החם הכמוס של אדוי גרם מים – 540 קלוריות.

— סוד כמוס °, דבר סתר, דבר הנשמר בסודי־סודות: ״דעו, בני, כי המפתחות מסורים בידי אדם, ויש בזה סוד כמוס״ (עגנון, אלו קכז).

כמוסה ° נ׳ [מן כמס, כמוס] 1. קפסולה, שפופרת קטנה עשויה ג׳לטין ובה סמי־רפואה: החולה בולע את הכמוסה בשלמותה בלא שיחוש בטעם הבלתי־נעים של הסמים שבתוכה. 2. מעטפה או תבה קטנה לאצירת חמר יקר או נדיר: כמוסה לחמר רדיואקטיבי. — [כמוסת־, כמוסות]

כמור ° ת׳ [מן ב. כמר כמר] מחמם, (ובהשאלה) נרגש, נלהב: ״ובעלי־החלום העתידים הלכו הביתה כמורי רחמים״ (גרינברג, בלדה על רעים). — [כמורה, כמורים, ־רות]

כמורה °, כמרה ° נ׳ [מן כמר] מעמד הכמרים, כלל הכמרים של הכנסיה הנצרית. — [כמורת־]

כמוש* ת׳ [מן כמש, כמש] בלה, נובל, מצמק: ״ערבה... כמושה ושנשרו מקצת עליה״ (סוכה ג ג). ״המון עלים כמושים, יבשים ונבלים״ (ביאליק, שירה יתומה). ״הצרות והדחקות... של הקהלות הנוגות והכמושות״ (סוקולוב, אישים 279). ״עינו צרה ולבו כמוש וצמוק״ (קבק, במשעול 580). פנים כמושים ומקמטים. — [כמושה, כמושים, ־שות]

כמוש·, כימוש ז׳ [מן כמש, כמש] כמישה, נבילה: ״׳לא יבל׳ – לשון כמוש״ (רש״י תהלים א ג). — [כמוש־]

כמוש ז׳ [כתובת מישע מלך מואב: כמש] שם האל הלאמי של המואבים הקדמונים: ״הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש״ (שופטים יא כד).

— עם־כמוש, כנוי במקרא לבני מואב: ״אוי־לך, מואב, אבדת, עם־כמוש״ (במדבר כא כט).

כמות* מ״י [כמו + ת; השווה הארמית: כות] כמו, כ־: ״שלוחו של אדם כמותו״ (ברכות ה ה). ״כמות שהשלחני לוקח, לא כמות שהוא מוכר״ (ירושלמי מעשר שני נד ד). ״כמותך ירבו בישראל״ (יבמות טז.). ״הלכה כמותו״ (כתובות קט.). ״אלהיכם עני כמותכם״ (ביאליק, בעיר). ״כמות שאדם מציע לעצמו, כך הוא ישן״ (הזז, דלתות 47). — [כמות־, ־כמותו]

— כמות שהוא*, באותו מצב שהיה בו, בלא שנוי: ״בין בדבר שהוא נאכל חי כמות שהוא, בין בדבר שאינו נאכל חי כמות שהוא״ (ירושלמי עירובין כ ג). ״הנפש – חיה היא כלה כמות שהיא, ומתה כלה כמות שהיא״ (אחד העם, שמט).

— לכמות שהיה*, למצב שהיה בו קדם לכן: ״אימתי שיבנה בית־המקדש, יחזור הדבר לכמות שהיה״ (מעשר שני ה ב). ״הרחיבוהו (את השילח) – ונתמעטו מימיו, חזרו וגדרוהו – וחזר לכמות שהיה״ (ירושלמי סוכה נה ד).

— שכמותו*, כמוהו, בדומה לו: ״גברתן שכמותך״ (ספרי ניצבים וילך קכט). ״לכאורה אפשר היה לאדם שכמותו לחיות בשלום ושלוה״ (עגנון, אלו סא).

כמות· נ׳ [מן כמה] שעורו של דבר מבחינת מדתו, מספרו, גדלו או משקלו וכו׳, (להבדיל מן ״איכות״): ״ואיך נעלה על לב צורת דבר שאין לו כמות ולא איכות״ (כוזרי ה ב). ״בתארך הדבר במה שישיגהו מצד הכמות באשר הוא כמות, כאמרך: הארך והקצר״ (מורה נבוכים א נב). ״להרבות ׳ישוב ארץ־ישראל׳ בכמות, מבלי שים לב אל האיכות״ (אחד העם, ג). מדדנו את כמות הגשמים שירדו בחדש טבת. הגיעו לארץ סחורות בכמיות גדולות. כמות העבודה של מכונה פלונית. ספר פלוני הוא מעט־הכמות ורב־האיכות. — [כמות־, כמיות]

— כמות מבטלת °, מעט מן המעט, קרוב לאפס, כמות קטנה שמתר שלא להתחשב בה: ״שירת ספרד – איננה בשום פנים ׳כמות מבטלת׳״ (ביאליק, לכינוסה של שירת ספרד).

כמותי· ת׳ [מן כמות] השיך לשעור ולגדל (להבדיל מן ״איכותי״): ״אין לו (לבורא)... לא דמות כמותי, גשמי וגופי״ (קורדובירו, אילימה). החוקר בדק את הדבר מבחינה כמותית ואיכותית. — [כמותית, כמותיים, כמותיות]

כמותיות ° נ׳ [מן כמותי] שעור הכמות, בחינה כמותית של דבר. — [־כמותיות־]

כמטחוי תה״פ [מן מטחוה] כדי מרחק יריה של־, בטוח של־: ״ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת״ (בראשית כא טז). האויב נהדף מן הכפר כמטחוי תותח.

כמיהה· נ׳ [מן כמה, כמה] כסופים, השתוקקות, ערגה: ״תכון כמיהתם בשופר״ (אסופים, מוסף ראש השנה). ״כמיהת עולם של לב יהודי לארץ־ישראל״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 143). ״תוך גלי אהבה חרדה וכמיהה כה טמירה״ (פוגל, 94). ״משאת נפש כל נביא וכמיהת לב כל חוזה״ (ש׳ שלום, שירים תקמ). — [כמיהת־, ־הות]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; · ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל;

כְּמִינָה° נ׳ [מן כמן, כָּמַן] הַסְתָּרָה, הַצְפָּנָה: ״וְהָיָה עָסוּק... בִּכְמִינַת זְהָבוֹ הַמִּצְטַבֵּר״ (שמיר, מלך 193). – [כְּמִינַת־]

כְּמִיסוּת° נ׳ [מן כָּמוּס] הֱיוֹת כָּמוּס, הַסְתָּרוּת, סוֹדִיּוּת: כְּמִיסוּת הָאִגֶּרֶת שֶׁנִּשְׁלְחָה עַל־יְדֵי מִשְׂרַד־הַבִּטָּחוֹן. כְּמִיסוּת הַחֹם. – [כְּמִיסוּת־]

א. כְּמִירָה° נ׳ [מן א. כמר, כָּמַר] טְמִינַת פֵּרוֹת־בֹּסֶר בָּאֲדָמָה לְהָחִישׁ הַבְשָׁלָתָם. – [כְּמִירַת־]

ב. כְּמִירָה^ נ׳ [מן ב. כמר, כָּמַר] 1. חִמּוּם, (ובהשאלה:) הִתְעוֹרְרוּת: ״כִּישְׁרָתְךָ כֵּן כְּמִירָתְךָ״ (מי יתנה, יוצר יום־כיפור). ״וְכִי אֵינִי שׁוֹמֵעַ בִּכְמִירַת־רַחֲמִים לְכָל שֶׂה הַפּוֹעֶה?״ (גרינברג, כלב עה). ״קִיטִי הִבִּיטָה אֵלֶיהָ בִּכְמִירַת־לֵבָב״ (שנהר, תר׳ קארנינה א 214). – [כְּמִירַת־]

ג. כְּמִירָה° נ׳ [מן ג. כמר, כָּמַר] הַשְׁלָכַת מִכְמֹרֶת בַּמַּיִם לְדַיִג: ״כָּמַרְנוּ כְּמִירָה אַחַת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 37). – [כְּמִירַת־]

כְּמִירוּת^ נ׳ [מן ב. כְּמִירָה] כְּמִירָה, הִתְעוֹרְרוּת: ״כְּאָדָם שֶׁמִּתְאַפֵּק וּמִתְחַסֵּן עַל כְּמִירוּת רַחֲמָיו״ (מחזור ויטרי, רפז). – [כְּמִירוּת־]

כְּמִישָׁה^ נ׳ [מן כמש, כָּמַשׁ] בְּלִיָּה, נְבִילָה, הִצְטַמְּקוּת: ״׳נָבֹל תִּבֹּל׳... וּלְשׁוֹנוֹ לְשׁוֹן כְּמִישָׁה״ (רש״י שמות יח יח). ״יְמֵי אֵבֶל וּכְמִישָׁה לַהַבְרִיאָה״ (מגדלי מו״ס, רמז). ״וְהַלּוֹטוּס הָאַחֵר כָּפוּף בִּכְמִישָׁתוֹ״ (אריכא, סנחריב 161). כְּמִישַׁת הַפֶּרַח שֶׁנִּקְטַף. – [כְּמִישַׁת־]

כְּמִישׁוּת° נ׳ [מן כְּמִישָׁה] נְטִיָּה לִכְמֹשׁ, בְּלִיָּה וְהִצְטַמְּקוּת: ״אֲנִיצֵי שַׂעֲרוֹתָיו בּוֹשִׁים בִּכְמִישׁוּתָם לְמַגַּע הַיָּד בָּהֶם״ (הלקין, משבר 204). ״הָיְתָה מֻכָּה מֵהִסְתַּכְּלוּת מַתְמֶדֶת בִּכְמִישׁוּת עַצְמָהּ״ (שטיינמן, זוגות ב 124). ״הוּא מִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי כָּל אִישׁ... מְחַפֵּשׂ בָּהֶם כַּחַשׁ, כְּמִישׁוּת וְצֹהַב״ (שופמן, א 56). – [כְּמִישׁוּת־]

כמ״מ ר״ת כֹּחַ מַגְנֵטוֹ־מֵנִיעַ.

כַּמֹּן, ראה כַּמּוֹן.

כמן [ארמית: כְּמַן; ערבית: כַּמַנַ הסתתר; וראה א. כמר]

~ פָּע׳ **כָּמַן*** פ״י טָמַן, הִסְתִּיר: ״וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים – עִקְמָן וּכְמָנָן״ (בראשית רבה לג). ״שׁוֹדְדִים כְּשָׁמְעָם הֲמֻלַּת הֶהָמוֹן, שֶׁקָּדוּ לְהָקִיץ הַמֶּלֶךְ וְלִכְמֹן״ (פיוטים, סידור 632). – [לִכְמֹן, כּוֹמֵן, יִכְמֹן]

~ פִּע׳ **כִּמֵּן*** פ״י טָמַן, הִסְתִּיר: ״הַמְכַמֵּן (פֵּרִי) בָּאֲדָמָה – פָּטוּר״ (מעשרות ד א; נוסח אחר: הַמְכַמֵּר). – [לְכַמֵּן, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִכְמִין*** פ״י 1°, הִסְתִּיר, הִטְמִין: ״חֻלְשָׁה הָיְתָה לָהּ... לְהַכְמִין עַצְמָהּ עִם עוֹגְבֶיהָ בְּחַדְרֵי־מִשְׁכָּב קְטַנִּים״ (שניאור, סיפורים רא). ״וַיֵּרְדוּ שְׁנֵיהֶם מִן הַמְּסִלָּה וְהִכְמִינוּ עַצְמָם בַּאֲפֵלָה גְּמוּרָה״ (שמיר, מלך 35). ״מַאֲפֶה מִקֶּמַח וָשֶׁמֶן שֶׁמַּכְמִינִים אוֹתוֹ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי בְּתַנּוּר הַכְּמָנָה שֶׁל שַׁבָּת״ (טביב, דרך 122). 2* (בהלכות מסית במשנה) הוֹשִׁיב בִּמְקוֹם־סֵתֶר, שָׂם בְּמַאֲרָב: ״אִם הָיָה (הַמֵּסִית) עָרוּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם (בִּפְנֵי בֵּית־דִּין), מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר״ (סנהדרין ז י). (ובהשאלה:) ״הָעֵד אֲנִי, אֲשֶׁר הִכְמִין לֶאֱרֹב לִי, יְגוֹנִי?״ (ש׳ שלום, שירים רנו). – [לְהַכְמִין, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻכְמַן^**, הֻסְתַּר, הֻצְפַּן: ״מִן הַחֶדֶר עוֹלֶה רֵיחַ שֶׁל בְּגָדִים שֶׁהֻכְמְנוּ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 58). ״עַרְבּוּבְיָה שֶׁל רֵיחוֹת חֲרִיפִים שֶׁהֻכְמְנוּ בּוֹ (בַּצְּרִיף) מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה מֵחֲמַת אֲטִימוּתוֹ״ (טביב, דרך 139). – [מֻכְמָן, יֻכְמַן]

כְּמָנָה* נ׳ [מן כמן] מַאֲרָב, מְקוֹם־מַחֲבוֹא: ״אֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ עִקְמִימִיּוֹת, וְאֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ כְּמָנוֹת״ (ספרי דברים סט). – [כְּמָנַת־, כְּמָנוֹת]

כמנון

כַּמְנוֹן° ז׳ [מן כַּמּוֹן] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, שֶׁפֵּרוֹתָיו מְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִין. נִקְרָא גַּם ״אֲכְרוֹעַ״ (Pimpinella anisum). – [כַּמְנוֹן־, כַּמְנוֹנִים, כַּמְנוֹנֵי־]

כַּמְנוֹנִי° ת׳ [מן כמן] מֻסְתָּר, סוֹדִי: ״וְהִתְחִיל מִסְתַּבְסֵב וְיוֹרֵד כַּמְנוֹנִי וְזוֹמֵם״ (יזהר, צקלג 664). – [כַּמְנוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כְּמַנְפֶּ״ץ, סִימָן לְחָמֵשׁ הָאוֹתִיּוֹת בַּעֲלוֹת צוּרָה סוֹפִית מְיֻחֶדֶת (ך, ם, ן, ף, ץ).

כמס [אכדית: kamasu לאצור; ארמית: כְּמַסָא העלמה]

~ פָּע׳ **כָּמַס** פ״י הִסְתִּיר, הִצְפִּין, טָמַן: ״הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי״ (דברים לב לד). ״גְּדֶרֶת רָקִיעַ וְכָמֶסֶת חֲצִי מַיִם״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״שְׁלַל שְׁלָלֶיהָ וְכָמַס בְּאוֹצְרוֹתָיו״ (גבירול, א 61). ״מַחֲשֶׁבֶת רָעָה יִכְמֹס וְעָוֹן פְּלִילִי עָלָיו יַעֲמֹס״ (הרומי, כה 453). ״גְּנַבְתִּיו וּכְמַסְתִּיו עִמָּדִי״ (עגנון, כלה רפז). ״דְּמָמָה הַכּוֹמֶסֶת בְּחֻבָּהּ חֲמַת־זַעַם שֶׁל סוּפָה בְּטֶרֶם הִתְפָּרְצוּתָהּ״ (אריכא, סנחריב 151). ״יֵשׁ אַהֲבָה... מְצְנַעַת וְעַזָּה, כּוֹמֶסֶת פְּאֵר״ (ברוידס, שרשים 37). – [לִכְמֹס, כּוֹמֵס, יִכְמֹס]

~ נִפ׳ **נִכְמַס^**, נִסְתַּר, נִטְמַן: ״לְיוֹם זֶה נִכְמַס סְכוּם חֶשְׁבּוֹנוֹת״ (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב׳ ראש־השנה). ״אִם תִּפְקֹד עָלָיו עֲוֹנוֹ הַנִּכְמָס״ (גבירול, ג 84). ״לְמָחָר קְרָאתָם לְסוֹד נִכְמָס״ (יהודה הלוי, ז 65). ״שִׁמְרוּ הַדָּבָר בְּסוֹד נִכְמָס״ (הזז, יעיש ד 180). – [לְהִכָּמֵס, נִכְמָס, יִכָּמֵס]

כֶּמֶס^ ז׳ [מן כמס] סוֹד, רָז: ״כֶּמֶס רַבָּה וְהִפְלִיא סִבָּה״ (גבירול, ה 48). ״אוּלַי כָּמוּס פֹּה כֶּמֶס?״ (שלונסקי, שירים ב 132). – [כֶּמֶס־]

כַּמְסָנִי° ת׳ [מן כמס, כָּמַס] מֻסְגָּר, שֶׁאֵינוֹ גָּלוּי, שׁוֹמֵר סוֹד: ״נַטַלְיָה, שֶׁכַּמְסָנִית הִיא מִטֶּבַע בְּרִיָּתָהּ, דָּאֲגָה בִּשְׁתִיקָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 111). – [כַּמְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כְּמָסָה* נ׳ רְאֵה כּוּמְסָה*.

כִּמְעַט תה״פ קָרוֹב מְאֹד לְ־ – רְאֵה עֵרֶךְ מְעַט.

א. כמר [צורת־משנה מן כמן]

~ פָּע׳ **כָּמַר*** פ״י טָמַן, הִסְתִּיר, וּבְיִחוּד: טָמַן פְּרִי־בֹּסֶר בָּאֲדָמָה לְזָרֵז אֶת הַבְשָׁלָתוֹ: ״לֹא הָיוּ בּוֹצְרִים עֲנָבִים וְכוֹמְרִין אוֹתָן״ (תוספתא מנחות ט י). ״וְלֹא יִכְמֹר בָּאֲדָמָה וְיֹאכַל״ (בבא מציעא פט). (ובהשאלה:) ״כּוֹמְרוֹת בִּמְחִלּוֹת אֲפֵלוֹת אֶת דָּמָן״ (ש׳ שלום, שירים קצא). – [לִכְמֹר, כּוֹמֵר, יִכְמֹר]

~ נִפ׳ **נִכְמַר°**, נִטְמַן, הֻצְפַּן: הַפְּרִי נִכְמַר בָּאֲדָמָה. – [לְהִכָּמֵר, נִכְמָר, יִכָּמֵר]

~ פִּע׳ **כִּמֵּר*** פ״י כָּמַר, טָמַן: ״הַמְכַמֵּר בָּאֲדָמָה״ (ירושלמי מעשרות ד א). ״עוֹדֶנִּי זוֹכֶרֶת אֶת נִיחוֹחַ הַתַּפּוּחִים שֶׁהָיָה הַגַּנָּן מְכַמֵּר שָׁם בָּאֲדָמָה״ (שנהר, א 328). – [לְכַמֵּר, מְ־, יְ־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

~ פִּעֵ׳ כִּמֵּר °, גִּטְמֵן, הִסְתִּיר: ״שִׁפְעֵי־שְׁפָעִים שֶׁל חַיִּים מְכַמְּרִים לְךָ בַּסֵּתֶר״ (שנהר, ב 461). — [מְכַמֵּר, יְכַמֵּר]

~ הִתְ׳ נִתְכַּמֵּר °, נִטְמַן, הָצְפַּן: ״זֵעַת הַשְּׁזִיפִים שֶׁנִּתְכַּמְּרוּ נָתְנָה רֵיחַ מָתוֹק יוֹתֵר מִדַּי״ (עגנון, כפורת תס). — [לְהִתְכַּמֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִכְמִיר * פ״י הִכְמִין, הִטְמִין, כִּמֵּר: ״הַמַּכְמִיר בָּאֲדָמָה — פָּטוּר״ (מעשרות ד א; לפי נוסח הערוך). ״קִנְאָתְךָ הַנֶּעְדֶּרֶת בְּקֶרֶב לְבָבְךָ תַּכְמִיר״ (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר ח). ״נַחַ מַכְמִיר אוֹתָם (אֶת הָאֲנָסִים) בַּשַּׁחַת שֶׁבְּעֶלְיַת גַּג־הָאֲרֻוָּה״ (ביאליק, מאחורי ו). ״הַקָּרָה רָפְתָה, כְּמוֹ הִכְמִירָה נֻגָּהָהּ״ (ליסיצקי, מידות 281). — [לְהַכְמִיר, מַ־, יַ־]

ב. **כמר** [ארמית: כְּמַר; קרוב אל ד. חמר]

~ פָּעַ׳ כָּמַר ∴, חָמַם, הִלְהִיב [בצירוף עם ״רחמים״]: ״אֵין רַחֲמִים לִכְמֹר״ (אפיק רנן, יוצר ב׳ פסח). ״וְלֹא הָיָה נָאֶה לִכְמֹר רַחֲמִים עַל בְּנֵי יוֹתֵר מִכֶּם״ (יוסיפון, צג). — [לִכְמֹר, כּוֹמֵר, יִכְמֹר]

~ נִפְ׳ נִכְמַר, 1, נִתְחַמֵּם, נִצְרַב, נִצְטַמֵּק מֵחֹם: ״עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ״ (איכה ה י). [וראה עוד להלן: נִכְמְרוּ רַחֲמָיו]. 2 *, הִתְבַּקֵּעַ מֵחֹם, הִתְפּוֹצֵץ: ״נִכְמַר (הַבַּיִת) כְּתַנּוּר — (הָאֲבָנִים) הָעֶלְיוֹנוֹת רְאוּיוֹת לְשָׁבֵר״ (ירושלמי בבא מציעא יב ג). — [לְהִכָּמֵר נִכְמַר, יִכָּמֵר]

~ הִפְ׳ הִכְמִיר ∴ פ״י הִלְהִיב, הִסְעִיר, עוֹרֵר: ״אָנָּא זְכֹר בֵּן הִכְמִיר רַחֲמֵי אָב״ (אנא אל, הושענא ב סוכות). ״בִּנְשִׁיקָה טְהוֹרָה, שֶׁהִכְמִירָה אֶת כָּל קְרָבָיו״ (ברש, ב 110). ״קוֹל בְּכִיָּם הַמַּכְמִיר לֵב חַיּוֹת״ (גרינברג, רחובות קיח). ״מַשֶּׁהוּ זָע בְּלִבִּי וּמַכְמִיר אֶת נַפְשִׁי״ (אריכא, סופר 45). — [לְהַכְמִיר, מַ־, יַ־]

~ פִּעֵ׳ כִּמֵּר ° פ״י שָׂרַף, צָרַב: ״אֲנִי מְלַפֶּפֶת אֶת פִּתִּי בְּדָג מָלוּחַ יָשָׁן שֶׁמְּכַמֵּר אֶת מֵעַי״ (עגנון, תמול 52). — [לְכַמֵּר, מְ־, יְ־]

— נִכְמְרוּ רַחֲמָיו, נִכְמְרוּ נִחוּמָיו, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו, הִתְרַגֵּשׁ, הֵצִיף אֶת לִבּוֹ רֶגֶשׁ חַם: ״נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ״ (מלכים א ג כו). ״נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי, יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי״ (הושע יא ח). ״וְנִכְמְרוּ רַחֲמֵי הָאָב עַל הַיְלָדִים הָעֲצֵבִים״ (אחד העם, שלז). ״נִכְמְרוּ נִחוּמָיו עַל חֲבֵרוֹ זֶה״ (עגנון, כלה קסו).

ג. **כמר** [אכדית: kamaru רשת; ראה מִכְמָר, מִכְמֶרֶת]

~ פָּעַ׳ כָּמַר * פ״י פָּרַשׂ מִכְמֹרֶת בַּמַּיִם לָדוּג דָּגִים: ״מַעֲשֶׂה בִּשְׁנַיִם שֶׁיָּרְדוּ לִכְמֹר מִכְמֹרֶת לַיַּרְדֵּן״ (ירושלמי יבמות טז ד). ״לָצֵאת וְלִכְמֹר מִכְמוֹרוֹתֵיהֶם בַּיָּם״ (קבק, במשעול 326). ״יָרַדְתָּ לִכְמֹר מִכְמֹרֶת בַּנָּהָר״ (הזז, דלתות 136). — [לִכְמֹר, כּוֹמֵר, יִכְמֹר]

~ פִּעֵ׳ כִּמֵּר * פ״י כָּמַר, פָּרַשׂ מִכְמֹרֶת: ״מַעֲשֶׂה בִּשְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְכַמְּרִין מִכְמָרוֹת בַּיַּרְדֵּן״ (תוספתא יבמות יד ו). ״יוֹם אֶחָד יָרַד וְכִמֵּר מִכְמַרְתּוֹ לַנָּהָר״ (עגנון, האש קכו). — [לְכַמֵּר, מְ־, יְ־]

~ הִפְ׳ הִכְמִיר ° פ״י כִּמֵּר, פָּרַשׂ מִכְמֹרֶת: ״עָמְדוּ וְהִכְמִירוּ לְיַד הַסְּכָרִים... מִכְמָרוֹת גְּדוֹלוֹת, לִמְנֹעַ מֵאִתָּנוּ אֶת הַדָּגָה״ (שלונסקי, תר׳ קולא 45). — [לְהַכְמִיר, מַ־, יַ־]

א. **כֹּמֶר, כּוֹמֶר** ז׳ [ארמית: כּוּמְרָא] כֹּהֵן לְדָת נֵכָר. 1, (בימי־קדם) כֹּהֵן לָאֱלִילִים: ״וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים״ (מלכים ב כג ה). ״יִתְרוֹ כֹּמֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה הָיָה״ (שמות רבה א). 2 ∴, כֹּהֵן בַּכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית, גַּלָּח: ״כֹּמֶר שֶׁל מֶלֶךְ אֱדוֹם״ (מכתב מלך כוזר לחסדאי). ״הַשָּׂרִים וְהַפָּרָשִׁים וְהַהֶגְמוֹנִים וְהַכְּמָרִים וְהַגַּלָּחִים״ (צוואת יהודה אבן־תיבון). ״כֹּמֶר אֶחָד מִכַּת הַדּוֹרְשִׁים״ (שבט יהודה, סז). הַכֹּמֶר הַמְוַדֶּה אֶת בְּנֵי־עֲדָתוֹ. — [כֹּמֶר־, כְּמָרִים, כֻּמְרֵי־; בטקסט בלתי מנוקד: כומרים, כומרי־]

ב. **כֹּמֶר,* כּוֹמֶר** ז׳ [מן א. כמר; ערבית: כֻּמְר תמר רך שנשר מן העץ] פְּרִי שֶׁנִּגְמְרָה הַבְשָׁלָתוֹ עַל־יְדֵי חִמּוּמוֹ בְּתוֹךְ אֲדָמָה: ״כַּכֹּמֶר הַזֶּה שֶׁל עֲנָבִים שֶׁהוּא זָב מֵאֵלָיו״ (ירושלמי ברכות ד ב). ״כֹּמֶר שֶׁל עֲנָבִים, כֵּיוָן שֶׁמַּנִּיחַ אָדָם אֶצְבָּעוֹ עָלָיו, מִיָּד דּוֹבֵב״ (יבמות צז.). [כֹּמֶר־, כָּמְרוֹ]

כְּמָרוּת ∴**, כומרות** נ׳ [מן א. כֹּמֶר] מִשְׂרַת הַכֹּמֶר, כְּהֻנָּה: ״הַכֹּמֶר זִיֵּף, וְהַמֶּלֶךְ צִוָּה לְתָלוֹתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי עֲטֶרֶת הַכְּמָרוּת קָמוּ הָעָם עַל הַדָּבָר״ (שבט יהודה, סז). 2, אֵזוֹר שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל כֹּמֶר. — [כְּמָרוּת־]

כְּמֹרָה, ראה כְּמוּרָה.

כְּמָרִיָּה ∴**, כומרייה** נ׳ [מן א. כֹּמֶר] 1 ∴ (תשובות הגאונים) בֵּית־כְּמָרִים, מִנְזָר: ״הוֹמִיָּה עֵדָה בַּפֻּנְדָּק, דּוֹלְקִים נֵרוֹת בַּכְּמָרִיָּה״ (ליכטנבוים, תר׳ סדיאוש 235). 2 °, נְזִירָה [ראה גם כְּמָרִית] — [כְּמָרִיַּת־, כְּמָרִיּוֹת]

כְּמָרִיּוּת ° נ׳ [מן א. כֹּמֶר] מַעֲמַד הַכְּמָרִים: ״אֵין קֵיסָר עוֹד, הַכְּמָרִיּוּת כֻּלָּהּ תְּלוּיָה בְּנֵס״ (שופמן, ב 198). ״הַכְּמָרִיּוּת הַקָּתוֹלִית הָרָאשִׁית בְּלְבוֹב״ (סוקולוב, אישים 25). — [כְּמָרִיּוּת־]

כִּמְרִיר ז׳ [קרוב לסורית: כמר החשיך] חֲשֵׁכָה, קַדְרוּת, אֲפֵלָה: ״תִּשְׁכָּן־עָלָיו עֲנָנָה, יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם״ (איוב ג ה). ״הָרוּחַ הַקַּלָּה הִכְפִּילָה אֶת כִּמְרִירֵי הַיּוֹם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 305). ״וְהָיוּ אֵלֶּה כְּעֵין טִפֵּי נֶחָמָה לְלִבָּהּ בְּכִמְרִירֵי הַיָּמִים שֶׁבַּנֶּגֶב״ (מגד, חדווה 42). — [כִּמְרִיר־, כִּמְרִירִים, כִּמְרִירֵי־]

כְּמָרִית ∴**, כומרית** נ׳ [מן א. כֹּמֶר] אֵשֶׁת כֹּמֶר: ״לָמָּה לֹא נָתַן (הָאֶפִּיפְיוֹר) כֹּחַ לַכְּמָרִיּוֹת שֶׁתָּבֹאנָה אֲלֵיהֶן הַנָּשִׁים לְהִתְוַדּוֹת״ (ספר נצחון ישן). ״בַּלַּיְלָה נִכְנְסוּ הַכֹּמֶר וְהַכְּמָרִית לְתוֹךְ הַחֶדֶר״ (יהודה שטינברג, קח). — [כְּמָרִית־, כְּמָרִיּוֹת]

כמש [ארמית: כמש; ערבית: כַּמַשׁ הצטמק]

~ פָּעַ׳ כָּמַשׁ * פ״ע נָבַל, קָמַל, הִצְטַמֵּק וְהִתְקַמֵּט: ״מַנִּיחִין עָלָיו עַד שֶׁיִּכְמֹשׁ״ (ירושלמי מעשר שני נד ד). הֶעָלִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כָּמְשׁוּ וְהִצְהִיבוּ. פָּנֶיהָ שֶׁל הַזְּקֵנָה כָּמְשׁוּ. — [לִכְמֹשׁ, כָּמֵשׁ, יִכְמֹשׁ]

~ נִפְ׳ נִכְמַשׁ *, כָּמַשׁ, נָבֵל: ״וְלֹא כְּשׁוֹשַׁנַּת הָהָר שֶׁנּוֹחָה לְהִכָּמֵשׁ, אֶלָּא כְּשׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים שֶׁמִּתְרַטֶּבֶת וְהוֹלֶכֶת״ (שיר השירים רבה ב, אני חבצלת). [ובהשאלה:] ״אוֹתוֹ חֵלֶק שֶׁל פּוֹלַנְיָה, שֶׁנִּתְלַשׁ וְנִתְחַבֵּר לְפְּרוּסְיָה, וְשֶׁעָתִיד הָיָה לְהִכָּמֵשׁ וּלְהִתְנַוֵּן״ (סוקולוב, אישים 56). — [לְהִכָּמֵשׁ, נִכְמָשׁ, יִכָּמֵשׁ]

~ פִּעֵ׳ כִּמֵּשׁ ∴ פ״י קִמֵּט, כִּוֵּץ: ״וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ וּמְכַמְּשִׁים אוֹתוֹ״ (רמב״ם, תפילין ג ב). — [לְכַמֵּשׁ, מְכַמֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּעַ׳ כֻּמַּשׁ °, נִכְמַשׁ, נָבַל: ״הַקַּבְּצָנִית הַמִּתְנַמְנֶמֶת, כִּפְטְרִיָּה מְכֻמֶּשֶׁת מִיַּעַר שָׁב״ (גולדברג, מוקדם 55). — [מְכֻמָּשׁ, יְכֻמַּשׁ]

~ הִתְ׳ נִתְכַּמֵּשׁ ∴, 1 ∴, נִקְמַט: ״יִתְכַּמֵּשׁ (הַבֶּגֶד) וְנִרְאֶה קְמָטִין קְמָטִין״ (ר׳ חננאל לשבת קמ.). 2 °, נָבַל: ״שׁוֹשַׁנָּה רַכָּה וַעֲנֻגָּה — פָּרְחָה

רֶגַע וְנִתְכַּמְּשָׁה" (מנדלי מו"ס, רסב). "כְּבָר הִיא נִתְקַמְּטָה וְנִתְכַּמְּשָׁה, מַשֶּׁהוּ דָּעַךְ וְכָבָה בָּהּ" (שנהר, ב 286). – [לְהִתְכַּמֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִכְמִישׁ** ⁺ 1 ° פ״י הֵבִיא לִידֵי כְּמִישָׁה וְהִצְטַמְּקוּת. 2 ⁺ פ״י [בהשאלה] הִקְמִיל, הִכְרִית: "וְצוֹרְרֵימוֹ, צוּר, הַכְמֵשׁ בַּחֲרוֹן־אַף" (משה אבן־עזרא, קודש קמח). 3 ° פ״ע נַעֲשָׂה כָּמוּשׁ, בָּלָה: "שִׁכְבַת הַדֶּשֶׁא הַמַּכְמִישׁ שֶׁבֶּחָצֵר הָרַבִּי" (סדן, באלכסון 54). "נִשְׁכַּחַת כִּיסְּפִיָּה שֶׁהִכְמִישָׁה" (יזהר, שיירה 73). – [לְהַכְמִישׁ, מַ־, יַ־]

כֶּמֶשׁ⁺ ז׳ [מן כמש] כְּמִישָׁה, נְבִילָה, קְמִילָה: "אֶת נִטְעֵי חֶמֶת כֶּמֶשׁ תַּטְרִיף לֶאֱסֹף בָּר" (קליר, יפתח ארץ, תפילת גשם). "׳נְבֵלָה׳... לְשׁוֹן כֶּמֶשׁ וְתָשׁוּת־כֹּחַ" (רש״י ישעיה כד ד). "יֶרֶק־חֲלוֹם וְכֶמֶשׁ מְאַוַּיִּים רַבִּים לֹא שָׁבְתוּ חֲלִיפוֹת בִּלְבָבִי" (טמקין, שירים רכ). "הַאֻמְנָם הַכֶּמֶשׁ לְפִרְחֵי קָרֵב?" (בסוק, מאחרי הזורע). "בְּכִכָּר... זְרוּעַת דֶּשֶׁא מְאֻבָּק וְכֶמֶשׁ פְּרָחִים" (אריכא, יצרים 59). – [כֶּמֶשׁ־]

כָּמֶשׁ* ת׳ [מן כמש, כָּמֵשׁ] כָּמוּשׁ, נוֹבֵל: "וְאֵלּוּ יְרָקוֹת... יוֹצְאִין בָּהֶן בֵּין לַחִין, בֵּין כְּמֵשִׁין" (פסחים ב ו, לפי כ״י קמבריג׳). "מַעֲשֶׂה בְּלֶפֶת... וְרָאָה שֶׁהִיא כְּמֵשָׁה" (הלכות פסוקות לר״י גאון). – [כְּמֵשָׁה, כְּמֵשִׁים, ־שׁוֹת]

כמ״ש ר״ת 1, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. 2, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב.

כִּמָּשׁוֹן°, כימשון ז׳ [מן כמש] מַחֲלָה הַתּוֹקֶפֶת צְמָחִים שׁוֹנִים וְגוֹרֶמֶת לִכְמִישַׁת הֶעָלִים (Phytophtosa). – [כִּמְּשׁוֹן־]

כַּמַּת° ז׳ [מן כַּמָּה, כַּמּוּת] [בדקדוק] מִלָּה אוֹ צֵרוּף הַמְבַטְּאִים כַּמּוּת (Quantifier): הַמִּסְפָּרִים אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ אוֹ הַסִּיּוּם הַזּוּגִי ־ַיִם הֵם כַּמָּתִים. – [כַּמַּת־, כַּמָּתִים, כַּמְּתֵי־]

כמ״ת ר״ת כְּבוֹד מַעֲלַת תּוֹרָתוֹ.

כומתות

כֻּמְתָּה*, כומתה נ׳ [ארמית: כּוּמְתָּא, עירובין פד:; ערבית: כֻּמָּה] 1 °, כּוֹבַע עָגֹל לְלֹא מִצְחָה, כְּעֵין כִּפָּה, בֶּרֶט: כֻּמְתּוֹת שְׁחוֹרוֹת שֶׁל חֵיל הַתּוֹתְחָנִים. 2 *, כִּפָּה שֶׁהָיוּ חוֹבְשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם מִתַּחַת לַ״סּוּדָר" (עירובין פד:). – [כֻּמְתַּת־, ־תּוֹת]

כֻּמְתִּית°, כומתית נ׳ [מן כֻּמְתָּה] כֻּמְתָּה קְטַנָּה, כִּפָּה קְטַנָּה וַעֲגֻלָּה: "עַל־גַּבֵּי אֶגֶד־הַשְּׂעָרוֹת הַכָּבֵד יוֹקֶדֶת הָיְתָה כֻּמְתִּית שֶׁל נָשִׁים מְרֻקֶּמֶת מֶשִׁי" (שלונסקי, תר׳ הדון א 28). – [כֻּמְתִּית־, ־תִּיּוֹת]

א. כֵּן [מן א.כון; אוגריתית: כן; אכדית: kenu] 1, תה״פ כָּךְ, כָּכָה, בְּאֹפֶן זֶה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי רָקִיעַ... וַיְהִי־כֵן" (בראשית א ו–ז). "וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן" (אסתר ב ד). "כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ" (בראשית יח ה). "כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ, כֵּן הָיָה" (בראשית מא יג). "שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק, וְכֵן אַרְבָּעָה, וְכֵן חֲמִשָּׁה" (ברכות ז ד). "אָמֵן, כֵּן יְתַקְּיְמוּ דְּבָרֶיךָ!" (פסיקתא רבתי כו). 2 ⁺ [מלת־הסכמה־וחיוב, בניגוד אל "לא"] הֵן, נָכוֹן, אֱמֶת, כִּדְבָרֶיךָ: "וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: כֵּן, הָיָה לְךָ בְּיָדִי" (רמב״ם, טוען ונטען א ט). הַעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר בִּקַּשְׁתִּיךָ? כֵּן, עָשִׂיתִי. 3, תה״פ נָכוֹן, נְכוֹנָה, בְּצֶדֶק: "כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת" (במדבר כז ז). "כֵּן דִּבַּרְתָּ" (שמות י כט).

– כֵּן... כֵּן... °, כָּזֶה כֵּן זֶה, הֵן... הֵן...: "מַחֲזֶה... מְרוֹמֵם אֶת הַנֶּפֶשׁ... כֵּן בַּהֲדָרַת גְּבוּרָיו... וְכֵן בְּיִקְרַת תָּכְנוֹ" (מנדלי מו״ס, תלד).

"מִחוּץ לַנְּקֻדָּה הַזֹּאת, כֵּן בַּמֶּה שֶׁאַחֲרֶיהָ וְכֵן בַּמֶּה שֶׁלְּפָנֶיהָ, הַדֵּעוֹת מְסֻכְסָכוֹת וּמְבֻלְבָּלוֹת" (אחד העם, ב).

– כֵּן וָכֵן ⁺, 1 °, וַדַּאי, בְּהֶחְלֵט כָּךְ: הֲנָכוֹן אַתָּה לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר? – כֵּן וָכֵן! 2 ⁺, כָּךְ וְכָךְ: "שֶׁהוֹדָה בִּפְנֵי עֵדִים שֶׁיֵּשׁ לִפְלוֹנִי אֶצְלוֹ כֵּן וָכֵן" (הלכות פסוקות, ממונות).

– בְּכֵן*, וּבְכֵן, 1 ⁺, הוֹאִיל וְכָךְ, אִם כֵּן אֵפוֹא, לְאַחַר כָּל זֹאת: "שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹבֵר שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, חַיָּב לֵהָרֵג. בְּכֵן, עָנָה צִדְקִיָּהוּ: הֲרָגֵנִי רִאשׁוֹן" (פסיקתא רבתי קלא). "וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ" (עמידה לימים נוראים). "וּבְכֵן, הַמֵּבִין אַתָּה, בְּנִי?" (ביאליק, יש פושט). 2, בְּדֶרֶךְ זוֹ, בְּאֹפֶן זֶה: "גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן, וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת" (אסתר ד טז).

– וְכֵן הָלְאָה °, וְכוּלֵּהּ, וְכָךְ עַד הַסּוֹף.

– לָכֵן, 1, מִשּׁוּם כָּךְ, לְפִיכָךְ: "וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי... לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם" (שופטים י יג). 2 *, לְדָבָר זֶה, לִזְמַן זֶה, לְכָךְ: "הַקּוֹרֵא קֹדֶם לָכֵן לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (ירושלמי ברכות ב א).

– מִכֵּן*, מִזֶּה, מִדָּבָר זֶה: "וְגָדֵר שֶׁנִּפְרַץ עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת, הֲרֵיהוּ כְּפֶתַח: יָתֵר מִכֵּן, כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר (לִזְרֹעַ)" (כלאים ד ד). "עֵמֶק מִכֵּן – טָמֵא; דִּהָה מִכֵּן – טָהוֹר" (נידה ב ז). "סֶלַע שֶׁבַּיָּם גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין מְטַלְטְלִין מִתּוֹכוֹ... פָּחוֹת מִכֵּן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר" (תוספתא שבת י יב).

– שֶׁכֵּן*, מִפְּנֵי שֶׁ־, מִשּׁוּם שֶׁ־: "עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לַעֲמֹד בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת" (ברכות א ב). "כְּנֶגֶד דִּיר הָעֵצִים, שֶׁכֵּן מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁשָּׁם הָאָרוֹן נִגְנַז" (שקלים ו א).

– אַחַר־כֵּן, אַחֲרֵי־כֵן, אַחַר כָּךְ, – ראה אַחַר, אַחֲרֵי.

– אִם כֵּן*, אִם כֵּן אֵפוֹא, אִם כָּךְ הוּא הַדָּבָר, אִם אָמְנָם כָּךְ הוּא: "...עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר – אִם כֵּן, לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים ׳עַד חֲצוֹת׳?" (ברכות א א). "אִם כֵּן, אֵין לַדָּבָר סוֹף!" (יומא א א). "אִם־כֵּן אֵפוֹא, זֹאת עֲשׂוּ" (בראשית מג יא).

– אֶלָּא אִם כֵּן*, אַךְ אִם, רַק בִּתְנַאי שֶׁ־: "אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹנֵשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר" (ירושלמי יומא לט ג). "וְאֵין הָאוֹרְחִין רַשָּׁאִין לִתֵּן מִמַּה שֶּׁלִּפְנֵיהֶם לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן נָטְלוּ רְשׁוּת מִבַּעַל־הַבַּיִת" (חולין צד.).

– אַף־עַל־פִּי־כֵן*, בְּכָל זֹאת, לַמְרוֹת הַדָּבָר: "אָמַר לָהֶם: ׳רוֹצֵחַ אֲנִי׳. אָמְרוּ לוֹ: ׳אַף־עַל־פִּי־כֵן׳ – יְקַבֵּל מֵהֶם" (שבועות י ח). "וְאַף־עַל־פִּי־כֵן וְלַמְרוֹת הַכֹּל – אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (שמעוני, ואף־על־פי־כן).

– הִנֵּה כִּי כֵן, בְּאֹפֶן זֶה אֵפוֹא, בְּדֶרֶךְ זוֹ: "הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא ה׳" (תהלים קכח ד).

– יָתֵר מִכֵּן*, פָּחוֹת מִכֵּן*, ראה לְמַעְלָה מִכֵּן.

– כַּאֲשֶׁר... כֵּן..., כְּכָל שֶׁ־... כָּךְ..., בְּאוֹתָהּ מִדָּה שֶׁ־... כָּךְ...: "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ" (שמות א יב). "כִּי כַּאֲשֶׁר יֶחְשַׂף כֵּן יִפְרֹץ וְלָעַד לֹא יֵאָסֵף" (ביאליק, עד שמש).

– כָּל־שֶׁכֵּן*, לֹא כָּל שֶׁכֵּן*, ראה כֹּל, כָּל־שֶׁכֵּן.

– כְּמוֹ־כֵן ⁺, ראה כְּמוֹ.

– עַל־כֵּן, מִשּׁוּם כָּךְ, לְפִיכָךְ, וְלָכֵן: "אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ... עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב כא).

— יֶתֶר עַל כֵּן (כָּן)*, 1*, יותר מזה, למעלה מזה: "האוכל כמדה זו – הרי זה בריא ומבורך, יתר על כן (כן) – רעבתן, פחות מכאן – מקלקל במעיו" (עירובין פג:). 2°, גדולה מזו, לא זו בלבד אלא, ולא עוד אלא: במשך כל תקופת הגלות לא שכחו היהודים את ירושלים, יתר על כן – תמיד העלוה על ראש שמחתם.

— כִּי עַל כֵּן, כיון ש־, הואיל ו־, משום ש־: "רק לאנשים האל אל־תעשו דבר, כי־על־כן באו בצל קרתי" (בראשית יט ח). "ונפלתם בחרב, כי־על־כן שבתם מאחרי ה'" (במדבר יד מג).

— עַל־מְנָת כֵּן*, לשם כך, למטרה זו: "כהן ולוי שקבלו שדה מישראל... אף המעשרות – שלהן, שעל־מנת כן באו" (דמאי ו ג).

— כֵּן יְהִי רָצוֹן!∴ אמן, מי יתן! הלואי!: "ואמא נאנחת ועונה: אמן, כן יהי רצון, רבונו של עולם" (ביאליק, החצוצרה א).

— וְכֵן לְמַר∴, תשובת־נימוס על ברכה: "אמר: תבוא עליו ברכה. אמרתי לו: וכן למר" (עגנון, אורח 175).

ב. **כֵּן** ת' [מן א. כון; אוגרית: כן; אכדית: kenu יציב, חזק] נכון, אמתי: "כנים אנחנו, לא־היו עבדיך מרגלים" (בראשית מב יא). אדם כן וישר. דברים כנים וגלויים. התנהגות כנה. — [כנה, כנים, כנות]

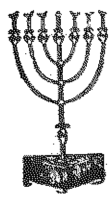
כן־מנורה

ג. **כֵּן, כַּן*** ז' [מן כנן] 1, יסוד, בסיס, חלק רחב שעליו נצב כלי: "ואת־הכיור ואת־כנו" (שמות ל כח). "העושה כלים מן העשת... מכני כלים ומאגני כלים" (כלים יא ג). "כן ומושב שם לרכב" (ביאליק, קטינא). 2*, סרגל לסרטוט (כלים יב ח). — [כן־ (כך־), כנו, כנים, כני־]

— הֵשִׁיב עַל כַּנּוֹ, החזיר למצבו ולמעמדו הקודם: "והשיבך (פרעה) על־כנך... כמשפט הראשון אשר היית משקהו" (בראשית מ יג). "ולהשיב התהו על כנו" (ביאליק, מתי מדבר). המשטרה השיבה את הסדר על כנו אחרי ההתפרעויות.

— עָמַד עַל כַּנּוֹ, נמצא במצבו הקודם, לא התמוטט: "ועמד על־כנו מעביר נוגש הדר מלכות" (דניאל יא כ). "גם הרריו כלם עוד על כנם הראשון יעמדו" (ביאליק, אחד אחד).

ד. **כֵּן** ז' [מן כנה] זכר של כנה: "וישביה כמו־כן ימותון" (ישעיה נא ו). — [כנים]

כָּן* תה"פ פה, במקום זה [רווח יותר הכתיב: כָּאן] — ראה כאן*.

כ"נ ר"ת 1, כן נאמר. 2, כן נראה.

כַּנָּא*, ראה ב. כנה 3.

כִּנָּה*, כינה נ' [ראה כנם] חרק זעיר חסר־כנפים, בעל חדק עוקץ, החי כטפיל על גוף היונקים ומוצץ את דמם (Pediculus). הכנה נמצאת ביחוד על גוף מזהם, בין שערות לא נקיות וכו'. כנת־האדם עלולה להעביר מחלות מסכנות, ביחוד את מחלת טיפוס־הבהרות: "כל־עפר הארץ היה כנים בכל־ארץ מצרים" (שמות ח יג). "ההורג כנה בשבת, כאלו הורג גמל" (שבת יב.). "הרי אין בהם כח אפלו להרג כנה" (עגנון, אורח 341). — [כנת־, כנים, כני־]

כינה (מוגדלת)

— מִקַּרְנֵי רְאֵמִים עַד בֵּיצֵי כִנִּים* [משל־חכמים], מן הדבר הגדול ביותר ועד הקטן ביותר, אחד לא נעדר: "יושב (הקדוש־ברוך־הוא) וזן את כל העולם כלו, מקרני ראמים עד ביצי כנים" (עבודה זרה ג:).

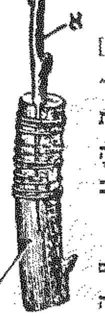

ג—כנה, א—רוכב

א. **כַּנָּה** נ' [מן כנן; ארמית: כנא (ברכות נז:) בסיס הצמח] 1, שתיל, נטע: "וכנה אשר־נטעה ימינך" (תהלים פ טז). 2° [בגננות] צמח בעל תכונות מסימות שמרכיבים עליו זן רצוי אחר: הכנה נושאת עליה את ה"רוכב", למשל, כנה של חשחש ועליה רוכב של לימון. — [כנת־, כנות]

ב. **כַּנָּה*** נ' [מן כנן; ראה ג. כן] 1*, בסיס, יסוד (כלים ז ו). 2°, מכשיר המשמש משען לדבר־מה: כנה שעליה שם הצייר את הנייר לציור. כנה שתולים עליה את החותמות במשרד וכו'. 3* לוח לשרטט עליו קוים ישרים (כלים יב ח). — [כנת־, כנות]

— כַּנַּת־הַכִּידוֹן° [בצבא] התקן כעין בליטה בקנה הרובה שמרכיבים עליו את הכידון.

כנה [ארמית: כני; ערבית: כני]

~ פע' **כִּנָּה** פ"י 1, קרא בשם: "ואקרא לך בשמך, אכנך ולא ידעתני" (ישעיה מה ד). 2*, קרא בשם־לואי, נתן שם נוסף (בהלצה, לגנאי, לחבה, וכדומה): "המלבין פני חברו ברבים והמכנה שם רע לחברו (יורדין לגיהנם ואין עולין)" (בבא מציעא נח:). הישוב בארץ כנה את הברון הנדבן אדמונד רוטשילד "הנדיב הידוע". 3*, שנה בכתוב מלים במלים אחרות, קרובות במשמעותן, כדי לטשטש את כונתן האמתית, דבר בלשון נקיה: "ואל אראה ברעתי" (היה לו לומר "ברעתם"!), אלא שכנה הכתוב" (ספרי בהעלותך כב:). "כל המקראות הכתובין לגנאי מכנין אותן לשבח, כגון... בכל מקום שכתוב 'ישגלנה' קורין 'ישכבנה'" (תוספתא מגילה ד לט). — [לכנות את־, מכנה, יכנה]

~ פע' **כֻּנָּה**∴, נקרא בשם, נתן לו שם־לואי: "בנו סכל יכנה דל וחלך, ובן חכם יכנה שר ומלך" (רב האי גאון, ירא האל). הברון אדמונד רוטשילד כנה בתולדות הישוב "הנדיב הידוע". — [מכנה, יכנה]

~ הת' **הִתְכַּנָּה**, 1*, כנה, נקרא: "ג' שמות נקראו לו (לשלמה) – ידידיה, קהלת ושלמה... אלא שנתכנה בהם והצרכו להדרש" (במדבר רבה י). 2°, קרא שם־לואי לעצמו, כנה את עצמו: הסופר שלום יעקב אברמוביץ התכנה "מנדלי מוכר ספרים". — [להתכנות, מתכנה, יתכנה]

— מְכַנֶּה° [בחשבון־שברים] המספר הרשום מתחת לקו־השבר, המציין לכמה חלקים נתחלקה היחידה, (להבדילו מן המספר שמעל לקו, הנקרא "מונה":) בשבר $\frac{3}{5}$ המספר 5 הוא המכנה.

— מְכַנֶּה מְשֻׁתָּף°, 1 [בחשבון־שברים] מספר המתחלק במכניהם של כל השברים, ונרשם כמכנה חדש לשברים לאחר הרחבת כל שבר ביחס מתאים: המכנה המשתף לשברים $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$ הוא 60. 2 [בהשאלה] בסיס משתף, צד שוה: המכנה המשתף לכל הדעות שהשמעו באספה היה שלילת ההצעה שהעלתה על סדר־היום.

כנה״ג ר״ת כנסת הגדולה.

כנוי*, כינוי ז׳ [מן כנה, כנה] 1*. שם־לואי, שם נוסף או נרדף: ״כל כנויי נדרים כנדרים... האומר לחברו קונם, קונח, קונס – הרי אלו כנויים לקרבן״ (נדרים א–ב). ״במקדש היו אומרים את השם ככתבו, ובמדינה – בכנויו״ (תמיד ז ב). הברון אדמונד רוטשילד נודע יותר בכנויו ״הנדיב הידוע״. ״מלגלגים עלי וקוראים לי בעל מציצה ושאר שמות וכנויים״ (ביאליק, ספיח ז). ״רבים היו קרואים בפי הבריות לפי הכנויים, כנויי־גנאי שהטילו בהם ליצנים וקנדסים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 147). 2 ° [בחשבון] שם של דבר־מה (או קצור שמו) הרשום בצדו של מספר, למשל: 5 ק״מ (קילומטרים) – ק״מ הוא כנויו של המספר 5. 3 [בדקדוק] מלה או הברה או אות הנוספים לשם או לפעל בהוראות שונות – ראה הצרופים להלן. – [כנוי־, כנויים, כנויי־]

— **כנוי ספרותי** °, פסידונים, שם בדוי שסופר חותם בו על יצירותיו: ״לוינסקי שבכתב, לכל כנוייו הספרותיים״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). הסופר אשר גינצברג נתפרסם בכנויו הספרותי ״אחד העם״.

— **כנויי־השם** ^ [בדקדוק] המלים הבאות במקום שם־עצם כגון: אני, הוא, אתם (״כנויי־הגוף״); שלי, שלך, שלנו (״כנויי־הקנין״); זה, הלה, אלה (״כנויי־הרמז״); איזה, איזו (״כנויי־השאלה״).

— **כנויי־זקה** ° [בדקדוק] המלים ״אשר״, ״ש־״, המציינות זקה וקשר בין מלה למלה או בין מלה למשפט.

— **כנוי סתמי** ° [בדקדוק] כנוי המסמן שם־עצם בלתי־ידוע, כגון: ״מישהו״, ״כלשהו״, ״משהו״.

— **כנוי חוזר** ° [בדקדוק] כנוי המורה על חזרת הפעלה אל הפועל, כגון: ״את־עצמי״, ״לעצמי״.

— **כנויי־הפעל** ^ [בדקדוק] האותיות ה׳ כ׳ נ׳ ו׳ י׳ מ׳ הנוספות לפעל לציון יחס־הפעול (אותי, אותך, אותך וכו׳), כגון: שמר־ני, ישמר־הו, שומר־כם.

— **כנויי־סופרים** ^, תקונים או שנויים קלים שקבעו הסופרים הראשונים במסרת הקריאה בספרי נביאים וכתובים (דקדוקי הטעמים, סימן נז). [ראה עוד לעיל כנה, כנה 3]

כנוי ^ ת׳ [מן כנה] מכנה, נקרא בשם: ״כנוייך מי יחוב, קדושיך מי יחלל?״ (ינאי, רטו). – [כנויה, כנויים, ־יות]

א. **כנון°, כינון** ז׳ [מן א. כון, כונן] 1. יסוד, הקמה, בסוס: כנון מדינת ישראל. כנון יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות. 2. [בצבא] הבאת הקנה של תותח או כלי־יריה אחר למצב הנכון לשם פגיעה במטרה. – [כנון־]

ב. **כנון°, כינון** ז׳ [מן א. כון, כונן] אורגן, איבר הממלא תפקיד מסים בגוף: הלב, הראה, הכליות – הם כנונים חשובים ביותר בגוף החי. – [כנון־, כנונים, כנוני־]

ג. **כנון°, כינון** ז׳ [מן כנן, כנן] כריכה, לפוף חוטים או חבלים מסביב למשהו. – [כנון־, כנונים, כנוני־]

כנוני°, כינוני ת׳ [מן ב. כנון] תפקודי, קונסטרוקטיבי: ״התפתחותו המכונתית והכנונית של האדם״ (קלצקין, כתבים 24). – [כנונית, כנוניים, ־ניות]

כנוס*, כינוס ז׳ [מן כנס, כנס] 1°. אספה, התועדות אנשים יחד לשם דיון בענין משתף: כנוס ארצי של רופאים. כנוס פדגוגי. 2*. אסוף, קבוץ, לכוד: ״פזור לרשעים – הנאה להן והנאה לעולם... כנוס לרשעים – רע להן ורע לעולם״ (סנהדרין ח ה). ״בית־כנוס העצים״ (בבא בתרא סח.). כנוס פזורי ישראל במולדת. ״חזיון הכנוס הספרותי, זה הידוע בקורות ספרותנו בשם ׳חתימה׳״ (ביאליק, הספר העברי א). כנוס כתביו של הסופר. ״ספר האגדה״ הוא מפעל־כנוס רב־ערך. 3°. כווץ, קפול, אסוף: האיש ישב בכנוס־רגלים. 4° [בצבא ובאימוני־שדה] רכוז יחידה קטנה המפרושה בשדה. – [כנוס־, כנוסים, כנוסי־]

— **כנוס־איברים** ° [באלגברה] חבור או חסור איברים דומים בבטויים אלגבריים, כגון: $2a + 4b + 3a - 2b = 5a + 2b$.

כנוס* ת׳ [מן כנס, כנס] 1*. נתון, נמצא בתוך־: ״נודות הגויים וקנקניהן, ויין של ישראל כנוס בהן – אסורין״ (עבודה זרה ב ד). 2 ^, מכנס, נאסף מקבץ: ״ובניו לעשות חפצך כנוסים״ (משה אבן־עזרא, א 118). ״עדה כנוסה ומסורת הפסיקה להם את הדרך״ (יהודה שטינברג, קמד). ״קשים להם חיים צנועים וכנוסי־פנים״ (קלצקין, כתבים 32). ״אותה שעה היו הבריות כלם כנוסים באותו מקום״ (סביב, דרך 148). 3*, משקע כלפי פנים: ״כתל שצדו אחד כנוס מחברו״ (תוספתא עירובין א י). 4°, מסגר, בלתי־גלוי: ״נעשתה שתקנית, מסיגת וכנוסה לתוך עצמה״ (הזז, צל 188). ״כחותיה כנוסים וצרורים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 221). – [כנוסה, כנוסים, ־סות]

— **כנוסה*** (ירושלמי סוטה יח:), כנוי לאשה שנכנסה לחפה, אשה נשואה. – [כנוסות]

כנוע ^ ת׳ [מן כנע] נכנע, מתרפס: ״וירפא הנפשות הכנועות״ (גבירול, ו 13). ״והשפילהו והכניעהו עם כל יועציו ויהיה כנוע וכבוש לפני בקשתי״ (יוסיפון, כח). ״עינו כנועה והבטתו צנועה״ (בורלא, עקביה 242). ״אף הוא כנוע ונאמן ומסור לעד״ (שמיר, מלך 485). ״יושבים הם דקה־דקתים כנועים למראית עין... ומיד שבים לתעלוליהם״ (ברטוב, כנפים 12). ״קומי לקראתי, כנועה ומחיכת״ (גורי, פרחי 61). ״הוסף בנוכחותה רך וכנוע״ (אריכא, סופר 216). – [כנועה, כנועים, ־עות]

כנוף° ת׳ [מן א. כנף] 1. בעל כנפים, מכנף: ״וגופים רחוסים אל כל צד... בחבם נשרים כנופים״ (גרינברג, רחובות ג). 2. מכנס, מקבץ, מאחד: ״מדורה קטנה הדועכת בלב־עולם, ושנים אנשים כנופים עליה״ (שנהר, ג 172). – [כנופה, ־פים, ־פות]

כנופיה* נ׳ [ארמית: כנופיא, כינופיא (שבת ס:) מן כנף אסף; ערבית: כנפ קבץ] 1°, חבורה, חבר: ״וכך היו מהלכים כמה שעות בכנופיא עם שאר גולים״ (עגנון, אורח 70). ״כנופיה גדולה של ילדים עמו״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 81). 2° [במשמעות שלילית] חבר מרעים, להקת בעלי־זרוע: ״מיד עלו ארבע וחמש כנופיות של ערביים והטילו מהומה בספינה״ (הזז, יעיש ד 242). כנופיה של שודדים. – [כנופית־, כנופיות]

כְּנוּפְיוֹן° ז׳ [מן כְּנוּפְיָה 2] אִישׁ־כְּנוּפְיָה, אֶחָד מִן הַכְּנוּפְיָה: ״בְּקֶרֶב הַכְּנוּפְיוֹנִים, שֶׁנִּצְטָרְפוּ לְפוֹמִין בְּמֶשֶׁךְ הַיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים, הָיוּ רַבִּים מִילִידֵי הַגְּלִילוֹת הָרְחוֹקִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 428). – [כְּנוּפְיוֹנִים, ־נֵי־]

כְּנוּפְיָתִי° ת׳ [מן כְּנוּפְיָה] שֶׁל כְּנוּפְיָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹפִי שֶׁל כְּנוּפְיָה: אֹרַח־חַיִּים כְּנוּפְיָתִי. – [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

כִּנּוֹר, כִינּוֹר ז׳ [ארמית: כִּנָּרָא; ערבית: כִּנָּארָה; גם סאנסקריטית: kinari; יוונית: kinura] 1 °, כְּלִי־נְגִינָה בַּעַל אַרְבָּעָה מֵיתָרִים וְקֶשֶׁת, עָשׂוּי תֵּבַת־תְּהוּדָה שֶׁל עֵץ. הַכִּנּוֹר הוּא הַקָּטָן בְּמִשְׁפַּחַת כְּלֵי־הַקֶּשֶׁת (כִּנּוֹר, וְיוֹלָה, וְיוֹלוֹנְצֶ׳לוֹ, בַּס) וְהוּא בַּעַל הַצְּלִילִים הַגְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר בִּכְלֵי־הַמֵּיתָרִים. 2, [בימי־קדם] אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה שֶׁהָיוּ נְפוֹצִים בִּימֵי קֶדֶם: ״נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר״ (שמואל א י ה). ״אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר״ (שמואל א טז טז). ״שִׁבְעָה נִימִין יֵשׁ בַּכִּנּוֹר בִּזְמַן הַזֶּה״ (פסיקתא רבתי צט.). – [כִּנּוֹר־, כִּנּוֹרוֹת; גם כִּנּוֹרִים, כִּנּוֹרֵי־]

כינור (1)

– **כִּנּוֹר רִאשׁוֹן**° [בהשאלה מן הנגינה בתזמורת] כִּנּוֹר לְרֹאשׁ־הַמְדַבְּרִים, נוֹתֵן הַטּוֹן (בַּאֲגֻדָּה, בָּאֲסֵפָה וְכַדּוֹמֶה), מִי שֶׁמְּמַלֵּא תַּפְקִיד רָאשִׁי בַּחֲשִׁיבוּתוֹ.

– **כִּנּוֹר שֵׁנִי**° [כנ״ל], בֶּן־לְוָיָה לְמִישֶׁהוּ, יַד־יְמִינוֹ.

– **הָיָה לְאֵבֶל כִּנּוֹרוֹ**, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר וּבְיָגוֹן, חָלְפָה שִׂמְחָתוֹ: ״קֹדֵר הִלַּכְתִּי... וַיְהִי לְאֵבֶל כִּנֹּרִי״ (איוב ל כח–לא).

כִּנּוֹרוֹן°, **כִינּוֹרוֹן** ז׳ [מן כִּנּוֹר] כִּנּוֹר קָטָן. – [כִּנּוֹרוֹנִים]

כֵּנוּת° נ׳ [מן ב. כֵּן] אֲמִתִּיּוּת, נְכוֹנוּת, יֹשֶׁר: אֵינִי מֵטִיל סָפֵק בְּכֵנוּת כַּוָּנוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי. הוּא עָשָׂה אֶת הַדָּבָר בְּכֵנוּת וּבְגִלּוּי־לֵב. – [כֵּנוּת־]

כנ״י ר״ת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל.

כִּנְיוֹן° ז׳ [מן כנה] מַעֲרֶכֶת שֶׁל כִּנּוּיִים וּמֻנָּחִים בִּתְחוּם מְסֻיָּם, נוֹמֶנְקְלָטוּרָה. – [כִּנְיוֹן־, כִּנְיוֹנִים ־נֵי־]

כִּנִּימָה* נ׳ [מן כִּנָּם] שֵׁם כּוֹלֵל לַחֲרָקִים קְטַנִּים, מַמְזִיקֵי הַצְּמָחִים: ״הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכִּנִּימָה״ (מכשירין ו א). – [כִּנִּימַת־, כִּנִּימוֹת]

– **כִּנִּימוֹת־מָגֵן**°, חֲרָקִים זְעִירִים בַּעֲלֵי אֵיבְרֵי־פֶּה בְּצוּרַת חֶדֶק (Coccidae). הַנְּקֵבוֹת חַסְרוֹת כְּנָפַיִם. הֵן יוֹשְׁבוֹת יְשִׁיבַת־קֶבַע עַל צְמָחִים כְּשֶׁחִדְקָן נָעוּץ בְּרִקְמוֹת הַצֶּמַח. הַזְּכָרִים בַּעֲלֵי שְׁתֵּי כְנָפַיִם, אֵיבְרֵי פִּיהֶם מְנֻוָּנִים וְאֵינָם מְסֻגָּלִים לְקַבֵּל מָזוֹן. כִּנִּימוֹת־הַמָּגֵן נִקְרָאוֹת כָּךְ עַל שׁוּם שֶׁהֵן מִתְכַּסּוֹת בְּמָגֵן עָגֹל אוֹ מָאֳרָךְ עָשׂוּי דּוֹנַג שֶׁהֵן מַפְרִישׁוֹת. הַמָּגֵן מַסְתִּירָן מֵעֵין אוֹיְבֵיהֶן וְשׁוֹמֵר עַל הַבֵּיצִים הַמּוּטָלוֹת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי חֹם, קֹר וְיֹבֶשׁ. רֹב כִּנִּימוֹת־הַמָּגֵן מַזִּיקוֹת מְאֹד לַחַקְלָאוּת.

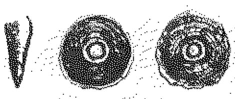
כנימות-מגן

– **כִּנִּימוֹת־עָלִים**°, חֲרָקִים זְעִירִים בַּעֲלֵי חֶדֶק הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְצִיצַת מִיצֵי הַצְּמָחִים (Aphididae). הַזְּכָרִים בַּעֲלֵי שְׁנֵי זוּגוֹת כְּנָפַיִם קְרוּמִיּוֹת שְׁקוּפוֹת, הַנְּקֵבוֹת חַסְרוֹת כְּנָפַיִם אוֹ בַּעֲלוֹת כְּנָפַיִם. כִּנִּימוֹת־הֶעָלִים מַזִּיקוֹת עַל־פִּי־רֹב לַצְּמָחִים הַמְאַכְסְנִים אוֹתָן.

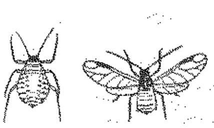
כנימות-עלים

כְּנִיסָה* נ׳ [מן כנס, כָּנַס] 1*, בִּיאָה פְּנִימָה, הֲלִיכָה אֶל תּוֹךְ־, הֵפֶךְ מִן יְצִיאָה: ״בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ וּבִיצִיאָתוֹ״ (ברכות ד ב). הַכְּנִיסָה לַהַרְצָאָה חָפְשִׁית. 2^, מָבוֹא, פֶּתַח אוֹ פְּרוֹזְדוֹר וְכַדּוֹמֶה שֶׁעוֹבְרִים וְנִכְנָסִים בּוֹ לְמָקוֹם מְסֻיָּם: ״כְּנִיסַת הַבַּיִת, חֶדֶר שֶׁלִּפְנֵי הַטְּרַקְלִין״ (רש״י ברכות כב:). דִּירָה פְּלוֹנִית יֵשׁ לָהּ כְּנִיסָה נָאָה. 3*, הִתְכַּנְּסוּת, אֲסֵפָה: ״מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאֶחָד־עָשָׂר... אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם־הַכְּנִיסָה״ (מגילה א א). ״כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה... וּבִכְנִיסַת עַמֵּי־הָאָרֶץ וּבִסְעוּדַת מֵרֵעוּת״ (רמב״ם, סנהדרין כה ד). 4*, הַתְחָלָה, פְּתִיחָה: ״זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן בִּכְנִיסָתוֹ (שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת)״ (פסחים קו.). כְּנִיסַת הֶחָג. 5^, בֵּית־כְּנֶסֶת, בֵּית־תְּפִלָּה (אֵצֶל הַקָּרָאִים). 6° [ערבית: כַּנִיסָה] כְּנֵסִיָּה, בֵּית־תְּפִלָּה שֶׁל נוֹצְרִים. 7^, שֶׁקַע, מִגְרָע: ״וְכָנַס בּוֹ אַמָּה לִפְנִים וְהִנִּיחַ עַל אוֹתָהּ כְּנִיסָה רָאשֵׁי קוֹרוֹת״ (רש״י מלכים א ו ו). – [כְּנִיסַת־, כְּנִיסוֹת]

– **כְּנִיסָה לַחֻפָּה*** (יבמות ג י), נִשּׂוּאִים, חֲתֻנָּה.

– **בֵּית־כְּנִיסָה***, 1*, דֶּרֶךְ שֶׁאָדָם נִכְנָס בָּהּ: ״יָצָא וּבָא לוֹ בְּדֶרֶךְ בֵּית־כְּנִיסָתוֹ״ (יומא ה א). 2°, כִּנּוּי לִכְנֵסִיָּה שֶׁל נוֹצְרִים: ״מָרִינְקָא, הוֹלֶכֶת אַתְּ לְבֵית־הַכְּנִיסָה?״ (ביאליק, מאחורי ה).

– **יוֹם־הַכְּנִיסָה*** 1*, יוֹם־הַשּׁוּק, יוֹם שֶׁהַכְּפָרִיִּים הָיוּ מִתְכַּנְּסִים בּוֹ הָעִירָה לְצָרְכֵי מִקָּח־וּמִמְכָּר וְכֵן לַתְּפִלָּה בְּצִבּוּר וְלִקְרִיאַת הַתּוֹרָה; יְמֵי הַכְּנִיסָה הָיוּ יְמֵי שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי בַּשָּׁבוּעַ (מגילה א א). 2°, יוֹם־הִתְכַּנְּסוּת: ״יוֹם הַכְּנִיסָה לְבַעֲלֵי־הָעֲגָלוֹת הָיָה אוֹתוֹ הַיּוֹם״ (מנדלי מו״ס, קסא).

כְּנִיעָה^ נ׳ [מן כנע] קַבָּלַת מָרוּתוֹ שֶׁל אַחֵר, הַפְסָקַת הַהִתְנַגְּדוּת לְמִישֶׁהוּ: ״אִלּוּ הָיְתָה כְּנִיעַתְכֶם בְּרָצוֹן, אֲבָל הִיא בְּהֶכְרֵחַ״ (כוזרי א קיד). ״וּבַקָּשַׁת הַמְּחִילָה אוֹת עַל כְּנִיעָתוֹ וְשִׁפְלוּתוֹ לִפְנֵי אֱלֹהִים״ (חובות הלבבות, התשובה ג). ״וְהֶמִירָה לְקִיקָלוֹן כְּבוֹדִי, וּמַלְכוּתִי וּמִשְׂרָתִי – כְּנִיעָה״ (כלפון, 127). כְּנִיעַת מַחֲנֵה הָאוֹיֵב שֶׁהוּבַס בַּקְּרָב. כְּנִיעָה לְלֹא תְּנַאי. –[כְּנִיעַת־, כְּנִיעוֹת]

– **כְּנִיעַת־נֶפֶשׁ**^, שִׁפְלוּת־רוּחַ, הִתְבַּטְּלוּת לִפְנֵי אַחֵר: ״מִתְוַדֶּה אֲנִי לְפָנֶיךָ... בִּכְפִיפַת רֹאשׁ... בִּכְנִיעַת נֶפֶשׁ... בִּשְׁבִירַת לֵב״ (ווידוי ליום הכיפורים).

כְּנִיעוּת^ נ׳ [מן כְּנִיעָה] נְטִיָּה לְקַבָּלַת מָרוּתוֹ שֶׁל אַחֵר, נְכוֹנוּת לִכְנִיעָה: ״וּמָה שֶׁיֵּשׁ בִּכְנִיעוּת אֶל הָאִשָּׁה מֵהַגְּרִיעוּת״ (כוזרי ג נג). – [כְּנִיעוּת־]

כְּנִישְׁתָּא* נ׳ [ארמית, מן כְּנִישׁ כנס] כְּנֶסֶת.

– **בֵּי־כְּנִישְׁתָּא*** (מגילה כו:), בֵּית־כְּנֶסֶת.

כנכן [מן א. כֵּן]

~ פִּעֵ׳ **כִּנְכֵּן**° פ״ע הִשְׁמִיעַ ״כֵּן״, ״כֵּן״: ״כֵּן כֵּן, עָנָה רְכִינִיץ. מָה אַתָּה מְכַנְכֵּן לִי בְּרֹאשִׁי? הִרְהֵר לוֹ הַמַּזְכִּיר״ (עגנון, עד הנה רנב). ״יְלִיד הָאָרֶץ אַתָּה? ׳כֵּן׳. בְּמוֹשָׁבָה זוֹ נוֹלַדְתָּ? ׳כֵּן׳ – כִּנְכֵּן לָהּ יַחְיָא עַל כָּל שְׁאֵלוֹתֶיהָ״ (סביב, כערער 286). – [לְכַנְכֵּן, מְ־, יְ־]

כנ״ל ר״ת כַּנִּזְכָּר לְמַעְלָה.

כנלע״ד ר״ת כֵּן נִרְאֶה לְפִי עֲנִיּוּת־דַּעְתִּי.

כַּנְלוֹת [מלה סתומה במקרא; כנראה, בחילוף אות במקום "כְּכַלּוֹת"] כְּכַלּוֹת, כְּשֶׁכָּלָה: "כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד – תּוּשַּׁד, כַּנְּלֹתְךָ לִבְגֹּד – יִבְגְּדוּ־בָךְ" (ישעיה לג א). "סָפְגוּ, בָּלְעוּ דְּבָרַי... וְכַנְּלוֹתִי – לֹא לַעַג מְשֻׁתּוֹלֵל, כִּי אִם דְּמָמָה, קִפְאוֹן הִשְׁתּוֹמְמוּת" (שמעוני, פואימות ב קפח).

כִּנָּם נ׳ [אכדית: kalmatu כינה; ארמית: קַלְמְתָא, קַלְמְתָא; ערבית: קַמְל; וראה ד. כֵּן, כִּנָּה] שֵׁם כּוֹלֵל לַכִּנִּים לְמִינֵיהֶן: "וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה" (שמות ח יג).

כְּנֻמָּה*, ראה כְּנִימָה.

כְּנֻמִּית* נ׳ [מן כְּנִימָה] כִּנָּה אוֹ עָשׁ: "'שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ'... וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין כְּנֻמִּיּוֹת?" (שיר השירים רבה ד, נופת). – [כְּנֻמִּית־, כְּנֻמִּיּוֹת]

כַּנֶּמֶת°, כִּינֶמֶת נ׳ [מן כִּנָּם] מַחֲלַת־שְׂעָרוֹת־וָעוֹר הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי הִתְרַבּוּת בֵּיצֵי־כִּנִּים בִּשְׂעַר הָרֹאשׁ וּבַחֲלָקִים אֲחֵרִים שֶׁל הַגּוּף, מַחֲמַת הַזְנָחָה בְּנִקְיוֹן הַגּוּף (Pediculosis).

כנן [אולי קרוב אל א.כון, כּוֹנֵן]

~ פִּע׳ **כִּנֵּן*** פ״י 1*, כָּרַךְ וְלִפֵּף לִפּוּפִים שֶׁל חוּט מִסָּבִיב לְדָבָר־מָה: "הַמְכַנֵּן אֶת הַחֶבֶל עַל־יָד עַל־יָד – כָּשֵׁר, וְאִם כִּנְּנוֹ בָּאַחֲרוֹנָה – פָּסוּל" (פרה ז ז). הַחַשְׁמַלַּאי כִּנֵּן אֶת הַתַּיִל מִסָּבִיב לָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶט. 2°, מָתַח קְפִיץ כְּדֵי לְהַפְעִיל מַכְשִׁיר: כִּנַּנְתִּי אֶת שְׁעוֹנִי. – [לְכַנֵּן אֶת־, מְכַנֵּן, יְכַנֵּן]

~ פֻּע׳ **כֻּנַּן*** 1*, נִכְרַךְ, לֻפַּף לִפּוּפִים רַבִּים: "הַמְמַלֵּא בֶּחָבִית, הַמַּיִם הָעוֹלִים אַחֲרֶיהָ וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא מְכֻנָּן עַל צַוָּארָהּ" (מכשירין ד א). הַתַּיִל כֻּנַּן עַל גְּלִילוֹ שֶׁל הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶט. 2°, נִמְתַּח קְפִיצוֹ וְנִכְרַךְ מִסָּבִיב לְצִירוֹ: הַשָּׁעוֹן שֶׁעָמַד כֻּנַּן מֵחָדָשׁ. – [מְכֻנָּן, יְכֻנַּן]

א. **כַּנָּן°** ז׳ [מן א.כון, כּוֹנֵן] 1, הֶחַיָּל בְּצֶוֶת מַפְעִילֵי הַתּוֹתָח הַמְמֻנֶּה עַל כִּוּוּן הַתּוֹתָח לַמַּטָּרָה: "הֶחֱלִיף הַכַּנָּן כַּמָּה פְּסוּקִים עִם הַגַּדָּר, שֶׁהֻפְקַד עַל הַסּוֹלְלָה, וְחִישׁ־מְהֵרָה קָבַע אֶת הַמִּכְוָן" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 282). – [כַּנַּן־, כַּנָּנִים, כַּנָּנֵי־]

ב. כנן

ב. **כַּנָּן°** ז׳ [מן כנן, כִּנֵּן] עַמּוּד קָבוּעַ בְּחוֹף־הַנָּמֵל שֶׁקּוֹשְׁרִים אֵלָיו בְּכַבְלִים סִירוֹת וּסְפִינוֹת (Capstan). – [כַּנַּן־, כַּנָּנִים, כַּנָּנֵי־]

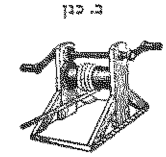

כננת

כַּנֶּנֶת° נ׳ [מן כנן, כִּנֵּן] מַכְשִׁיר לַהֲרָמַת מַשָּׂאוֹת כְּבֵדִים בְּחֶבֶל הַנִּכְרָךְ עַל צִיר אֻגָּב סְבִיבוֹ בִּידִית עֲשׂוּיָה לְדָבָר (Winch). – [כַּנֶּנֶת־, כַּנַּנְתּוֹ; כַּנָּנוֹת, כַּנְּנוֹת־]

כנס [קרוב אל גנז; ארמית: כְּנַשׁ]

~ פָּע׳ **כָּנַס** 1, פ״י אָסַף, הִקְהִיל, זִמֵּן בְּיַחַד: "לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן" (אסתר ד טז). 2, קִבֵּץ, לִקֵּט, צָבַר: "כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת" (קהלת ב ח). "כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם" (תהלים לג ז). "כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ, מָסַק אֶת זֵיתָיו, כָּנַס אֶת קֵיצוֹ" (בבא בתרא ג א). "לְעוֹלָם הֱוֵי כוֹנֵס דִּבְרֵי־תוֹרָה כְּלָלִים וּמוֹצִיאָם פְּרָטִים" (ספרי האזינו קלא). "אֵין אָדָם כּוֹנֵס דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ" (בראשית רבה לא). 3* [כנס אשה] נָשָׂא אִשָּׁה, לָקַח אִשָּׁה: "הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, וְאִם כָּנַס, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ" (יבמות ב ח). 4*, הֵבִיא, הֶעֱבִיר מִן הַחוּץ פְּנִימָה: "כּוֹתֵשׁ (זֵיתִים) בַּשָּׂדֶה וְכוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ" (שביעית ד ט). "הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר" (בבא קמא ו א). 5* פ״ע שָׁקַע פְּנִימָה, הִתְקַצֵּר: "הַמִּזְבֵּחַ... עָלָה אַמָּה וְכָנַס אַמָּה" (מידות ג א). "בְּמָקוֹם שֶׁחוּט שֶׁל גְּבוּל בּוֹלֵט אֶל הַחוּץ אוֹ כּוֹנֵס לְצַד פְּנִים" (רש״י יהושע טו ג). – [לִכְנֹס; כּוֹנֵס, יִכְנֹס]

~ נִפְ׳ **נִכְנַס***, 1*, בָּא, עָבַר מִן הַחוּץ לִפְנִים – הֵפֶךְ מִן "יָצָא": "אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ בַּפַּרְדֵּס" (חגיגה יד:). "נִכְנַס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה" (ירושלמי סוכה נד א). "כָּל תַּלְמִיד שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ לֹא יִכָּנֵס לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ" (ברכות כח.). בְּבַקָּשָׁה לְהִכָּנֵס! 2*, הִגִּיעַ, הִתְחִיל: "מִשֶּׁנִּכְנַס אֲדָר מַרְבִּין בְּשִׂמְחָה" (תענית כט.). 3°, הִסְתַּבֵּךְ, נִקְלַע: נִכְנַסְתִּי בְּעֵסֶק בִּישׁ. – [לְהִכָּנֵס אֶל־, לְ־ בְּ־; נִכְנָס, יִכָּנֵס]

~ פִּע׳ **כִּנֵּס** פ״י 1, אָסַף, קִבֵּץ, לִקֵּט: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ ה׳, נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס" (תהלים קמז ב). "מָה שֶׁכִּנְּסוּ אֲבוֹתֶיךָ אַתָּה מְבַזְבֵּז" (פסיקתא רבתי קכו). "אִמִּי כִּנְּסָה יְלָדֶיהָ לְטַהֲרָם לַשַּׁבָּת" (ביאליק, לכבוד שבת). בְּיַאלִיק וְרַבְנִיצְקִי כִּנְּסוּ בְּ"סֵפֶר הָאַגָּדָה" אֶת מֵיטַב הָאַגָּדוֹת שֶׁבַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים. "זָכוּ וְזִכּוּ אֶת הָרַבִּים, שֶׁכִּנְּסוּ כִּתְבֵי אֲבוֹתֵיהֶם" (עגנון, כלה צב). 2°, חִבֵּר, צֵרֵף: הַתַּלְמִיד כִּנֵּס אֶת הָאֵיבָרִים הַדּוֹמִים בְּבִטּוּי הָאַלְגֶּבְּרִי. 3°, אָסַף תַּחְתָּיו, כִּוֵּץ, קִפֵּל: "כִּנֵּס יָעִישׁ אֶת רֹאשׁוֹ בֵּין כְּתֵפָיו וְצִמְצֵם עַצְמוֹ" (הזז, יעיש ג 818). הָאִישׁ כִּנֵּס אֶת רַגְלָיו בִּישִׁיבָתוֹ. 4°, זִמֵּן לַאֲסֵפָה: יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הָאֲגֻדָּה כִּנֵּס אֶת כָּל הַחֲבֵרִים לִישִׁיבָה דְּחוּפָה. 5° [בצבא] שָׁנָה אֶת הָעֲרָכוֹת הַיְחִידָה מִמְּפֻזֶּרֶת לִמְכֻנֶּסֶת. – [לְכַנֵּס אֶת־, מְכַנֵּס, יְכַנֵּס]

~ פֻּע׳ **כֻּנַּס***, 1*, נֶאֱסַף, הֻקְהַל: "'וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ' – אֵלּוּ הַמְכֻנָּסִים; 'וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ' – אֵלּוּ הָרוֹדְפִים" (ספרי בהעלותך כב.). חַבְרֵי הַוַּעַד כֻּנְּסוּ לִישִׁיבָה דְּחוּפָה. 2*, נִלְקַט, נִקְבַּץ: "מְבִיאִין עֵצִים מִן הַשָּׂדֶה מִן הַמְכֻנָּס; וּמִן הַקַּרְפֵּף, אֲפִלּוּ מִן הַמְפֻזָּר" (ביצה ד ב). כָּל שִׁירָיו שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר כֻּנְּסוּ בִּכְרָךְ אֶחָד. 3°, צֹרַף, חֻבַּר: הָאֵיבָרִים הַדּוֹמִים בְּבִטּוּי הָאַלְגֶּבְּרִי כֻּנְּסוּ. 4°, חֻבַּר יַחַד, כֻּוַּץ: יְשִׁיבָה בְּרַגְלַיִם מְכֻנָּסוֹת. – [מְכֻנָּס, יְכֻנַּס] [וראה עוד ערך מִכְנָס]

~ הִתְ׳ **הִתְכַּנֵּס**, 1*, הִתְקַהֵל, הִתְאַסֵּף: "כָּל הֶעֱיָרוֹת שֶׁבַּמַּעֲמָד מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד" (ביכורים ג ב). "נִתְכַּנְּסוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף לִתְבֹּעַ דָּמוֹ שֶׁל הֶבֶל" (בראשית רבה כב). 2, הִצְטַמְצֵם, הִתְכַּוֵּץ: "כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ, וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס" (ישעיה כח כ). 3° [התכנס בתוך־] הִסְתַּגֵּר, כָּלָא עַצְמוֹ: "לֹא אוֹסִיף עוֹד לְבַזְבֵּז חַיֵּי רוּחִי... אֶלָּא אֶתְכַּנֵּס בְּתוֹךְ נַפְשִׁי" (אחד העם, קכח). "וּכְחֹמֶט הַמִּתְכַּנֵּס בְּתוֹךְ קַשְׂקַשְׂוֹתָיו" (ביאליק, על סף). 4°, נֶאֱסַף, נִקְוָה: "מַיִם אֵינָם מִתְכַּנְּסִין בְּמָקוֹם מִדְרוֹן" (רמב״ם, תלמוד תורה ג ט). – [לְהִתְכַּנֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִכְנִיס*** פ״י 1, הֵבִיא, הֶעֱבִיר מִן הַחוּץ לִפְנִים: "מַכְנִיס אָדָם פֵּרוֹתָיו מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים" (מועד קטן ב ג). "הִכְנִיס תַּרְנְגוֹלִין לְתוֹךְ הַבַּיִת" (בבא בתרא ג ה). "יְהִי רָצוֹן... שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לִכְרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם" (תוספתא ברכות ז טז). 2, נָתַן פְּרִי, הֵבִיא רֶוַח: "הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים, מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ שְׁלִישׁ" (מעשרות א ג). הַסְּחוֹרָה הִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה לִירוֹת. עֵסֶק מַכְנִיס. – [לְהַכְנִיס אֶת־; מַכְנִיס, יַכְנִיס]

~ הפ׳ הִכְנֵס *, הובא, העבר מן החוץ לפנים: "אלו עשויות למכנס" (תוספתא עבודה זרה ח א). האורח הכנס הביתה. –[מכנס, יכנס]

– נכנס עמו בדברים ^, התחיל לדבר עמו: "להכנס עמו בדברי נחת" (רש"י בראשית ד ט).

– נכנס לתמונה ° [שאול מלועזית, בלשון־הדיבור] הופיע כגורם פעיל.

– נכנס לברית * (שבת קלז:), נכנס בבריתו של אברהם אבינו ^, נמול, נכרתה ערלתו.

– נכנס בברית־הארוסין (־הנשואין) °, ארס (נשא) אשה.

– נכנס בעבי הקורה * [על־פי ברכות סד., ושם: "מכאן לבעל הקורה שייכנס בעוביה של קורה", והכוונה שם: בעל הקורה הרוצה לטלטל אותה ממקום למקום צריך לתפסת בחלקה העבה והכבד ביותר] נטל על עצמו את רב הנטל, חדר לתוך־תוכו של הענין: "בא כדרלעמר, לפי שהוא היה בעל המעשה, נכנס בעבי הקורה" (רש"י בראשית יד ד). "אבל כאן נכנס ר׳ חיים כדרכו בעבי הקורה ועשה לה חשבון" (בן־ציון, פר). "אנוס היה הלה להכנס בעל־כרחו בעבי הקורה ולהתחיל בהשתדלות" (טשרניחובסקי, סיפורים 235).

– נכנס בעביו של־ ° [על־פי הנ"ל], חדר לתוך־, עסק בכל פרטיו: "עליו לשוב ולחיות אותם שנית מבראשית... להכנס בעבים ובעמקם" (ביאליק, בגבורות).

– נכנסו הדברים בלבו *, הדברים נתקבלו על דעתו, עשו עליו רשם: "דברים הנכנסין בלבה, שתהא מכרת בלשון" (רש"י סוטה לב:) "דברים היוצאים מן הלב נכנסין אל הלב" (משה אבן־עזרא, שירת ישראל).

– נכנס יין – יצא סוד *, אמרת חכמים – ראה ערך יין.

– נכנס לרשותו של פלוני *, 1 *, קבל את מרותו ושלטונו של פלוני: "אין הבעל מפר (את נדרי אשתו) עד שתכנס לרשותו" (נדרים י ה). 2 °, הסיג את גבולו, דחק את רגליו: סוחר פלוני נכנס לרשותו של שכנו.

– נכנס לחפה * (שבת קלז:), נשא אשה, התחתן.

– נכנס למצוות ° (על־פי הנ"ל), נעשה בר־מצוה, מלאו לו שלש־עשרה שנה: "יום שנכנסתי למצוות, טבלתי במקוה טהרה" (עגנון, אלו ר"מח).

– נכנס לתוך דבריו *, שסע את דבריו, השמיע קריאת־ביניים: "חכם... אינו נכנס לתוך דברי חברו" (אבות ה ז). "שקץ, כשזקנים מדברים, אל תכנס לתוך דבריהם"! (עגנון, כפות שמד).

– נכנסה להריון °, הרתה.

– יכנס הרוח ב־ °, לשון קללה: "יכנס הרוח באבי־אביך! קללה אותו שרה באפה" (מגדלי מו"ס, כח).

– כנס רגליו * [בהשאלה] נשאר במקומו, לא נדד למקומות אחרים (בנגוד אל "פזר רגליו"): "דבר בעיר – כנס רגליך... רעב בעיר – פזר רגליך" (בבא קמא ס:).

– הכניס את ראשו לתוך קולר פנוי * [על־פי ירושלמי נדרים מא ב], גרם בעצמו לצרה שבאה עליו.

– מכניס אורחים ° [על־פי בבא בתרא צח:], מקבל אורחים בסבר פנים יפות.

– כנס! ° [בצבא] פקדה להערך הערכות מכנסת.

– הכניס פיל בקוף של מחט ° [על־פי בבא מציעא לח:, ושם בארמית: "מעיילין פילא בקופא דמחטא"] הפריז והגזים ביותר, הוכיח על־ידי פלפול דברים שהם נטולי־הגיון.

– הכניס את ראשו בין (שני) הרים (גבוהים) * ערב אחר או התערב במחלקת של גדולים וחזקים ממנו: "הרי אתם מכניסין את ראשי בין שני ההרים הגבוהים, בין דברי בית שמאי ובין בית הלל" (ירושלמי יבמות ג א). "למה לך, טוביה, להכניס את ראשך בין הרים?" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קעה).

– הכניסו בבריתו של אברהם אבינו * (תוספתא ברכות ז יב), מל אותו, ערך לו טקס ברית־מילה.

– הכניסו לחפה * (תוספתא ברכות ז יב), השיאו לאשה.

– הכניס את השבת *, קבל את פני השבת: "יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי" (שבת קיח:). "אמי פנתה חדריה להכניס את השבת" (ביאליק, לכבוד שבת).

– הכניס תבן לעפרים * (מנחות פה.), ראה ערך תבן.

– הכניסו תחת כנפי השכינה *, קרבו לאמונת ישראל, הסביר לו את עקרי דת ישראל: "גר שבא להתגייר פושטין לו יד להכניסו תחת כנפי השכינה" (ויקרא רבה ב).

כֶּנֶס ° ז׳ [מן כנס] 1, מושב, התכנסות של חברי מוסד צבורי, מדיני, מדעי וכו׳, לשם עריכת שורת ישיבות במשך תקופה מסימת, ססיה: נפתח כנס־החרף של הכנסת. כנס ארגון האמות המאחדות. 2, כנוס לזמן קצר, התועדות והתכנסות של אנשים ממקומות שונים לשם דיון בענינים מסימים: כנס בוגרי בית־הספר. כנס ראשי־עיריות. – [כנס־, כנסים, כנסי־]

כְּנֵסִיָּה * נ׳ [מן כנס] 1 *, כנוס, אספה: "כל כנסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקיים" (אבות ד יא). "עצרת בוגדים – כנסיות בוגדים" (רש"י ירמיה ט א). 2 *, בית־כנסת: "כל כנסיה וכנסיה מתפללת בפני עצמה... ומאחר שכל הכנסיות גומרות כל התפלות, המלאך הממנה על התפלות נוטל כל התפלות שהתפללו בכל הכנסיות כלן ועושה אותן עטרות ונותנן בראשו של הקדוש־ברוך־הוא" (שמות רבה כא). 3 °, קונגרס, ועידה גדולה של נבחרי־צבור או מדינה לדיון בשאלות שונות: הכנסיה הציונית הראשונה נערכה בבזל. 4 °, כנוי לבית־תפלה של נוצרים: כנסית ס"ט פאול. 5 °, חברה נוצרית־דתית מארגנת בעלת צביון וכוון מיחד (Church): הכנסיה הקתולית. הכנסיה הפרבוסלבית. – [כנסית־, כנסיות]

כְּנֵסִיָּתִי ° ת׳ [מן כנסיה] של כנסיה (4), המבצע בכנסיה נוצרית: מוסיקה כנסיתית. – [כנסיתית, ־תיים, ־תיות]

כְּנֶסֶת * נ׳ [מן כנס] 1, אספה, התועדות, כנוס [ראה להלן: "כנסת הגדולה"]. 2, בית־תפלה, מקום שמתאספים בו לעריכת תפלות בצבור: "חזן הכנסת נוטל ספר־תורה ונותנו לראש הכנסת" (יומא ז א). (רווח יותר הצרוף: "בית־כנסת").–[כנסת־, כנסתו, כנסיות]

– הַכְּנֶסֶת °, שְׁמוֹ הָרִשְׁמִי שֶׁל בֵּית־הַנִּבְחָרִים בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל [השם נתקבל באסיפה המכוננת שנפתחה בירושלים ביום ט"ו בשבט תש"ט]

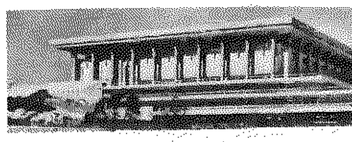

משכן הכנסת בירושלים

– חֲבֵר־הַכְּנֶסֶת °, תֹּאָרוֹ שֶׁל כָּל צִיר שֶׁנִּבְחַר לַכְּנֶסֶת [בראשי־תיבות: ח"כ]

– יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת °, אֶחָד מֵחַבְרֵי־הַכְּנֶסֶת שֶׁנִּבְחַר לָשֶׁבֶת רֹאשׁ בִּישִׁיבוֹת הַמְּלִיאָה וּלְנַהֵל אֶת הַדִּיּוּנִים בָּהּ. יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת מְמַלֵּא גַּם אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל נְשִׂיא־הַמְּדִינָה בְּהֵעָדְרוֹ.

– כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *, חַבְרֵי הַמּוֹסָד הָעֶלְיוֹן שֶׁל רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַחֲכָמָיו בִּתְקוּפַת מַלְכֵי פָּרַס (מִימֵי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה וְעַד תְּקוּפַת אֲלֶכְּסַנְדֶּר הַגָּדוֹל), שֶׁדָּנוּ בְּעִנְיְנֵי הַמְּדִינָה וְהַדָּת וְתִקְּנוּ תַּקָּנוֹת שׁוֹנוֹת בְּחַיֵּי הַיְּהוּדִים: "וּזְקֵנִים (מְסָרוּהָ אֶת הַתּוֹרָה) לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה" (אבות א א). "אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תִּקְּנוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּרָכוֹת וּתְפִלּוֹת, קְדֻשּׁוֹת וְהַבְדָּלוֹת" (ברכות לג.).

– כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל *, 1 *, עַם יִשְׂרָאֵל: "אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (מנחות נג.). 2 °, כִּנּוּיוֹ הָרִשְׁמִי שֶׁל הַיִּשּׁוּב הָעִבְרִי הַמְּאֻרְגָּן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי מִשְּׁנַת תרפ"ח וְעַד קוּם מְדִינַת יִשְׂרָאֵל (תש"ח).

– בֵּית־כְּנֶסֶת *, בֵּית־תְּפִלָּה לַיְּהוּדִים, מָקוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִים בּוֹ הַיְּהוּדִים לַעֲרִיכַת תְּפִלָּה בְּצִבּוּר: "כָּל עֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם שֶׁנִּכְנָסִין לְבֵית־הַכְּנֶסֶת – שְׁכִינָה עִמָּהֶם" (מכילתא יתרו עג). "אֵין תְּפִלָּה שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת" (ברכות ו.). – [בָּתֵּי־כְנֶסֶת או בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת]

– בֶּן־כְּנֶסֶת * (בכורות ה ה), אֶחָד מִבְּנֵי הַקְּהִלָּה, כִּנּוּי לִיהוּדִי פָּשׁוּט שֶׁאֵינוֹ לַמְדָן אוֹ תַּלְמִיד־חָכָם, אוּלָם אֵינוֹ עַם־הָאָרֶץ.

– בְּנֵי־כְנֵסִיּוֹתָיו *, חֲבֵרָיו לְמִקְצוֹעַ, בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ: "מָשָׁל לְעַבְדּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעֻדָּה וְהִזְמִין כָּל בְּנֵי־כְנֵסִיּוֹתָיו, וְלֹא הִזְמִין רַבּוֹ" (איכה רבתי, פתיחתא).

כנע [קרוב אל כרע; ארמית: כְּנַע; ערבית: כַּנַעַ קיפל הכנפיים, התכווץ]

~ נפ' **נִכְנַע**, קִבֵּל מָרוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, בָּא תַּחַת שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל" (שופטים ג ל). "וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לָשֵׂאת רֹאשָׁם" (שופטים ח כח). הָאוֹיֵב נִכְנַע כְּנִיעָה לְלֹא תְּנַאי. – [לְהִכָּנַע, נִכְנַע, נִכְנָע, יִכָּנַע]

~ הפ' **הִכְנִיעַ** פ"י שִׁבֵּר הִתְנַגְּדוּת, הֵטִיל מָרוּתוֹ (עַל־): "וַיַּךְ דָּוִד אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכְנִיעֵם" (שמואל ב ח א). "כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ, וְעַל־צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי" (תהלים פא טו). – [לְהַכְנִיעַ, מַ־, יַ־]

~ הפ' **הָכְנַע** ^, הוּבָא לִידֵי כְּנִיעָה, אֻלַּץ לְהִכָּנַע, נִשְׁבְּרָה הִתְנַגְּדוּתוֹ: הַמִּתְמָרְדִים הָכְנְעוּ בְּיָד חֲזָקָה. "הַ'גֹּלֶם' מָכְנָע מִכְּבָר וְכָפוּף מֵרֹאשׁ לְמִשְׁמַעְתּוֹ" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). "הָיִיתִי מָכְנָע מֵחֲנָק" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יח). – [מָכְנָע, יָכְנַע]

~ הת' **הִתְכַּנֵּעַ** ^, נִכְנַע: "וּבְהִתְכַּנְּעָם לְפָנֶיךָ יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן" (רש"י חבקוק ג ז). "צְנוּעָה הִיא וּמִתְכַּנַּעַת כָּרָאוּי" (שנהר, ג 409). – [לְהִתְכַּנֵּעַ, מִתְ־, יִתְכַּנַּע]

– נִכְנַע לְבָבוֹ, הִכִּיר בְּאַשְׁמָתוֹ, הוֹדָה בְּכִשְׁלוֹנוֹ אוֹ בְחֶטְאוֹ: "וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם" (ויקרא כו מא).

– הִכְנִיעַ (אֶת) לִבּוֹ (תהלים קז יב), דִּכָּא אוֹתוֹ.

א. **כִּנְעָה** נ' [ראה כְּנַעַן] סְחוֹרָה, רְכוּשׁ (ירמיה י יז). – [כִּנְעַת־]

ב. **כִּנְעָה** ^ נ' [מן כנע] כְּנִיעָה, שִׁפְלוּת: "אֵלֶיךָ קָרָאתִי מִבּוֹר כִּנְעָתִי" (גבירול, אלהים אלי אתה). – [כִּנְעַת־]

כְּנַעַן ש"פ [במקרא – על שם כְּנַעַן בן חם בן נוח, בראשית י ו; בכתובות אכדיות, מצריות, אוגריתיות מן המאה ה־15 לפני המניין – רווח הרבה כשם עם או מעמד]

1. שְׁמָהּ הַכְּלָלִי שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל קֹדֶם הִתְיַשְּׁבוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּהּ: "וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן, וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן" (בראשית יב ה). 2. כִּנּוּי לְפֵינִיקְיָה, חֶבֶל־הָאָרֶץ הַמִּשְׂתָּרֵעַ לְאֹרֶךְ חוֹף הַיָּם הַתִּיכוֹן, בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, בֵּין צוֹר וּבֵין אַרְוָד. 3. כִּנּוּי לְסוֹחֵר [על שום שהכנענים הרבו לעסוק במסחר]: "כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה" (הושע יב ח).

– שִׁבְעַת עַמֵּי כְנַעַן, הָעֲמָמִים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל קֹדֶם הַכִּבּוּשׁ הָעִבְרִי: הַחִתִּי, הַגִּרְגָּשִׁי, הָאֱמֹרִי, הַכְּנַעֲנִי, הַפְּרִזִּי, הַחִוִּי, הַיְבוּסִי (דברים ז א).

– שְׂפַת־כְּנַעַן, 1. פֵינִיקִית, לְשׁוֹנָם שֶׁל בְּנֵי־כְנַעַן הַקַּדְמוֹנִים, שֶׁהָיְתָה דּוֹמָה מְאֹד לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת כְּנַעַן" (ישעיה יט יח). 2 ^ [בספרות ימי הביניים] כִּנּוּי לְלָשׁוֹן סְלָבִית.

כְּנַעֲנִי ת' [מן כְּנַעַן] 1. שֶׁהוּא מִבְּנֵי כְנַעַן, שֶׁמּוֹצָאוֹ כְּנַעַן: "אִישׁ כְּנַעֲנִי" (בראשית לח ב). הַלָּשׁוֹן הַכְּנַעֲנִית הַקְּדוּמָה. 2 [על שום עמי כנען שהרבו לעסוק במסחר] סוֹחֵר, תַּגָּר: "סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר, וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי" (משלי לא כד). – [כְּנַעֲנִית, כְּנַעֲנִים גם כְּנַעֲנִים, כְּנַעֲנִיּוֹת]

– עֶבֶד כְּנַעֲנִי *, 1 *, עֶבֶד גּוֹי (בְּנִגּוּד לְעֶבֶד עִבְרִי): "עֶבֶד עִבְרִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר... עֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה" (קידושין א ב–ג). 2 ° [בהשאלה] עֶבֶד־עוֹלָם, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד זְמַן מְמֻשָּׁךְ.

– כְּנַעֲנִים °, כִּנּוּי בְּיָמֵינוּ לַחֲבוּרַת סוֹפְרִים וּמְשׁוֹרְרִים הַדּוֹגְלִים בִּשְׁלִילַת הַקֶּשֶׁר וְהָרְצִיפוּת הַהִיסְטוֹרִית עִם יַהֲדוּת הַגּוֹלָה וְשׁוֹאֲפִים לְהִשְׁתַּלֵּב בַּמֶּרְחָב הַשֵּׁמִי.

א. **כנף** [מן כָּנָף; ערבית: כַּנַף הקיף]

~ פע' **כָּנַף** ° פ"י הִקִּיף, חָבַק, לָפַף: "בִּתְנוּעַת־פֶּתַע כָּנַף זְרוֹעוֹ סְבִיב גּוּפָהּ" (ורובבל, 'דבר' תש"א). "עַלְעוֹל־אָבָק כּוֹנֵף קוֹץ וְשִׁבֹּלֶת" (יזהר, צקלג 24). "יֵשׁ אַהֲבָה כּוֹנֶפֶת מֶרְחַקֵּי זְמַנִּים" (ברדיזס, שרשים 34). – [לִכְנֹף אֶת־; כּוֹנֵף, יִכְנֹף]

~ נפ' **נִכְנַף**, הִתְחַבֵּא, נִסְתַּר, הִתְכַּסָּה: "וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ" (ישעיה ל כ). "וַאֲנִי מְדַמֶּה אוֹתָךְ נִכְנֶפֶת, שׁוֹמֵמָה וַאֲבֵלָה" (מגדלי מו"ס, שכד). "בְּזָוִית אֲפֵלָה נִכְנְפוּ" (ביאליק, שבעה). "הַאִם אֵין כְּדֵי לְהִכָּנֵף בִּכְנָפֶיהָ?" (שמעוני, הכינור 42). "כְּמוֹ יַלְדָּה קְטַנָּה הַנִּכְנֶפֶת בְּצֵל אַבָּא גָּדוֹל" (גיצן, צבת). – [לְהִכָּנֵף, נִכְנָף, יִכָּנֵף]

~ פע' **כֻּנַּף** ° 1. הָיוּ לוֹ כְּנָפַיִם, צָמְחוּ לוֹ כְּנָפַיִם: "כְּיֵצוּר לֵילִי מְכֻנָּף הָיְתָה" (כהן, גדיה). "וּבְשַׁעֲרֵי־הַמַּלְכוּת שֶׁעֲלֵיהֶם יִשְׁמְרוּ הַפָּרִים הַמְכֻנָּפִים" (אריכא, סנחריב 169). 2. [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר,

הִתְפָּעֵל כְּמִי שֶׁצָּמְחוּ לוֹ כְּנָפַיִם: "אָחוּז כְּלִי בַּחֲוָיַת הַהִתְגַּלּוּת, סָחוּף בָּהּ, מְכֻנָּף, נִסְעָר, בַּמּוּסִיקָה" (יזהר, צקלג 644). אֲנָשִׁים מְכֻנְּפֵי־חָזוֹן. – [מְכֻנָּף, יְכֻנַּף]

~ הת' הִתְכַּנֵּף °, הִתְכַּנֵּס, הִצְטוֹפֵף: "וְהִתְכַּנְּפוּ בִּמְקוֹמָם כְּאֶפְרוֹחִים בִּשְׁעַת שׁוֹאָה" (בארון, פרשיות 186). "שָׁבָה הַמְשׁוֹרֶרֶת וּמִתְכַּנֶּפֶת בְּצִלָּן הַנּוּגֶה שֶׁל הָאִמָּהוֹת" (קריב, עיונים 182). – [לְהִתְכַּנֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' הִכְנִיף ^ 1 ° פ"ע הֶעֱלָה כָּנָף, פָּרַשׂ כְּעֵין כָּנָף: "הָאַחֲוָיוֹת בַּעֲלוֹת הַשְּׁבִיסִים הַמַּכְנִיסִים" (ברש, ב 46). "וּפִרְצֵי־אֵשׁ זוֹנְקִים וְאִילַן־עָנָן מַכְנִיף" (יזהר, צקלג 1029). 2 ° פ"י הִמְשִׁיל: "יָשַׁב עַל קְצֵה הַסַּפְסָל, הִכְנִיף אֶת שׁוּלֵי פַּרְוָתוֹ" (שלונסקי, חר' הדרן א 242). 3 ^ פ"י כִּסָּה בִּכְנָפָיו: "וְחַיּוֹת... בְּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים וָשֵׁשׁ מַכְנִיפוֹת כִּסֵּא" (קליר, וחיות, מוסף א' ראש השנה). 4 ^ פ"י הִצְמִיחַ כָּנָף [ובהשאלה] עוֹדֵד וְעוֹרֵר: "אֶרֶךְ הִכְנִיפָה זֶמֶר" (קליר, ארק). "הַחֲלוֹם עַל גְּאֻלַּת פּוֹלִין, שֶׁהִכְנִיף אֶת יַלְדוּתֵנוּ וְרֵאשִׁית נְעוּרֵינוּ" (סדן, ממחוז ריעס). "דִּבְרֵי־נְבִיאִים אֵלֶּה... נִחֲמוּהוּ, עוֹדְדוּהוּ, הִכְנִיפוּהוּ" (שופמן, ה 61). "הִיא הַתִּקְוָה, הַמַּכְנִיפָה אֶת מִשְׁלַל־הַכְּנָפַיִם" (ניר, השעיפים 5). – [לְהַכְנִיף אֶת־, מַכְנִיף, יַ־]

~ הפ' הֻכְנַף ^, הֻסְתַּר בְּכָנָף, הֻצְנַע: "וְשָׁם מֻכְנָף וּמֻצְנָף" (מחזור ויטרי, תצו). – [מֻכְנָף, יֻכְנַף]

ב. כנף [מן כְּנוּפְיָה]

~ פִּע' כִּנֵּף ° פ"י אָסַף, הִקְהִיל: "הָעַסְקָנִיּוֹת... הָאוֹהֲבוֹת לִנְאֹם, לִבְחֹר, לְהִבָּחֵר, לְהִתְוַעֵד, לְהִתְפַּרְסֵם, לְכַנֵּף כְּנוּפְיוֹת, לְהִתְבַּלֵּט" (סוקולוב, אישים 438). – [לְכַנֵּף, כּוֹנֵף, יְכַנֵּף]

כָּנָף נ' [אוגריתית: כנפ; אכדית: kappu; ארמית: כַּנְפָא; ערבית: כַּנַף]
1, אֵיבַר־הַתְּעוּפָה שֶׁל הָעוֹפוֹת וְשֶׁל חַיִּים מְעוֹפְפִים אֲחֵרִים: "כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ" (בראשית א כא). "הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל הַכְּנָפַיִם" (יחזקאל יז ג). "יוֹנָה כְּנָפֶיהָ מְגִנּוֹת עָלֶיהָ" (שבת מט). כַּנְפֵי עֲטַלֵּפִים. לַזְּבוּב שֵׁשׁ כְּנָפַיִם. [ובהשאלה פיוטית:] "וַיֵּדֶא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ" (תהלים יח יא). "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ" (מלאכי ג כ). "קוֹלוֹתַי, זָכוּתִי, כְּנַף אוֹר תִּשָּׂאֵנִי" (ביאליק, זוהר). "וְכַנְפֵי הַמָּוֶת עַל גַּבֵּךְ מַשִּׁיקוֹת" (יעקב שטיינברג, יז). 2 *, אֲגַף, חֵלֶק בְּאֵיבָר אוֹ בְּמַכְשִׁיר הַדּוֹמֶה בְּתַבְנִיתוֹ אוֹ בְּתַפְקִידוֹ לְכָנָף שֶׁל עוֹף: "הָעוֹל הַמַּצֵּבָה, כְּנָפַיִם הָעֲשׂוּיוֹת לְנוֹי" (כלים יד ה). "כַּנְפֵי רֵאָה הַתַּחְתּוֹנָה" (חולין מז.). כַּנְפֵי הָאֲוִירוֹן. כַּנְפֵי טַחֲנַת־רוּחַ. 3, קָצֶה, פֵּאָה: "מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ" (ישעיה כד טז). 4, שׁוּלַיִם: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם" (במדבר טו לח). "אֲבַטִּיחַ לָבָן גָּדוֹל מְבַצְבֵּץ מִתַּחַת כְּנַף מְעִילוֹ" (שופמן, א 97). 5 [בהשאלה] חָסוּת, מַחְסֶה, מִסְתּוֹר: "אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים, אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ" (תהלים סא ה). 6 ° [בחיל־האוויר] יְחִידָה הַכּוֹלֶלֶת כְּרָגִיל שְׁתֵּי טַיָּסוֹת אוֹ יוֹתֵר: הַכָּנָף הִיא חֵלֶק מִלַּהַק. 7 * [בריבוי: כְּנָפַיִם, בהלכות טהרה] כַּפַּיִם, יָדַיִם: "הַבָּא לְקַבֵּל עָלָיו (לִהְיוֹת חָבֵר)... מְקַבְּלִין לִכְנָפַיִם (לִנְטִילַת יָדַיִם) וְאַחַר־כָּךְ מְקַבְּלִין אוֹתוֹ לְטָהֳרוֹת" (תוספתא דמאי ב י–יא). "תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי כֶּאֱלִישָׁע בַּעַל־כְּנָפַיִם (יָדַיִם נְקִיּוֹת)" (שבת מט.) [ראה עוד להלן]. – [כְּנַף־, כְּנָפַיִם, כַּנְפֵי־; גם כְּנָפוֹת, כַּנְפוֹת־]

– כְּנַף־רְנָנִים, כִּנּוּי מְלִיצִי לְצִפּוֹר־שִׁיר: "כְּנַף־רְנָנִים נֶעֱלָסָה" (איוב לט יג). "מִבֵּין עֲפָאִים כַּנְפֵי־רְנָנִים... יְשׁוֹרְרוּ" (ביאליק, בשל תפוח). "וּנְגִינוֹת עֲדִינוֹת נְשָׂאוֹת שֶׁל כַּנְפֵי־רְנָנִים" (שמעוני, שירים א כד).

– אִמְרַת־כָּנָף °, מֵימְרָה הַמְהַלֶּכֶת בַּצִּבּוּר, דִּבּוּר שֶׁנָּפוֹץ בְּפִי הַבְּרִיּוֹת.

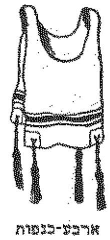
ארבע־כנפות

– בֶּן־כָּנָף °, בַּעַל־כָּנָף (משלי א יז), עוֹף־כָּנָף (בראשית א כא), צִפּוֹר־כָּנָף (תהלים קמח י), כִּנּוּיִים לְעוֹפוֹת לְמִינֵיהֶם.

– "אַרְבַּע־כַּנְפוֹת" [על־פי הכתוב "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך", דברים כב יב] כִּנּוּי לְטַלִּית קְטַנָּה שֶׁיְּהוּדִי אָדוּק לוֹבֵשׁ מִתַּחַת לְבִגְדוֹ.

– אַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כָּל פִּנּוֹת הָאָרֶץ: "וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא יב). "וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ" (אהבה רבה, תפילת שחרית).

– כַּנְפֵי־רוּחַ, כִּנּוּי מְלִיצִי לְגַלֵּי־הָרוּחַ הַנִּשָּׂאִים בִּמְהִירוּת: "וַיֵּדֶא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ" (תהלים יח יא). הַדָּאוֹן נִשָּׂא בָּאֲוִיר עַל כַּנְפֵי־הָרוּחַ.

פסנתר־כנף

– פְּסַנְתֵּר־כָּנָף °, פְּסַנְתֵּר גָּדוֹל וְרָחָב, שֶׁמֵּיתָרָיו קְבוּעִים בְּמִסְגֶּרֶת אָפְקִית, וּמִכְסֵהוּ עָשׂוּי לְהִתְרוֹמֵם, כְּדֵי שֶׁקּוֹל הַנְּגִינָה יִשָּׁמַע הֵיטֵב: קוֹנְצֶרְטִים נֶעֱרָכִים עַל־פִּי רֹב בִּפְסַנְתֵּר־כָּנָף.

– גִּלָּה כְּנַף פְּלוֹנִי (דברים כג א), גִּלָּה עֶרְוָתוֹ, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־זִמָּה.

– הִסְתִּירוֹ בְּצֵל כְּנָפָיו (תהלים יז ח), הֵגֵן עָלָיו, קִבְּלוֹ בְּחָסוּתוֹ.

– חָסָה תַּחַת כְּנָפָיו (תהלים צא ד), נִמְצָא בְּחָסוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.

– קִצֵּץ אֶת כְּנָפָיו ° [בהשאלה] הֵסִיג אֶת הִתְלַהֲבוּתוֹ.

– עָשָׂה לוֹ כְּנָפַיִם [שאול מן משלי כג ה] הִתְפַּשֵּׁט בִּמְהִירוּת רַבָּה נוֹדַע מַהֵר בָּרַבִּים: "כְּנָפַיִם עָשְׂתָה לָהּ הַיְּדִיעָה הַמַּפְתִּיעָה וְהִגִּיעָה עַד לְפוֹדוֹלְיָה" (שור, כוכבי 272).

– פָּרַשׂ כְּנָפוֹ עָלָיו [על־פי רות ג ט, בהשאלה] קִבֵּל אוֹתוֹ בְּחָסוּתוֹ.

– עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים [במליצה] בְּבִטָּחוֹן וּבִמְהִירוּת: "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים" (שמות יט ד).

– הִכְנִיסוֹ (קֵרְבוֹ) תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה *, קֵרֵב אוֹתוֹ לֶאֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל: "גֵּר שֶׁבָּא לְהִתְגַּיֵּר פּוֹשְׁטִין לוֹ יָד לְהַכְנִיסוֹ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה" (ויקרא רבה ב). "לְמָשְׁכָן לְדִבְרֵי־תוֹרָה וּלְקָרְבָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה" (ירושלמי סנהדרין כ ג). [ומכאן:]

– כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה *, חָסוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "וַאֲנִי, גּוֹזָל רַךְ, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה" (ביאליק, לבדי).

כַּנָּף ° ת' [מן כָּנָף] מְכֻנָּף, בַּעַל כְּנָפַיִם: "הֵן בָּאֱמוּנָה נִמְשַׁלְנוּ לִבְנֵי־אָדָם כַּנָּפִים הַהוֹלְכִים בַּגֹּבַהּ" (גרינברג, רחובות שמד). – [כַּנָּפָה, כַּנָּפִים, כַּנָּפוֹת]

כְּנָפוֹן ° נ' [מן כָּנָף] כָּנָף קְטַנָּה, כְּנַפְנַף. – [כְּנָפוֹן־, כְּנָפוֹנִים, ־נֵי]

כְּנָפִי ° ת' [מן כָּנָף] בַּעַל כָּנָף, שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּנָף: אֲוִירוֹן חַד־כְּנָפִי. מָטוֹס דּוּ־כְּנָפִי וְדוּ־מְנוֹעִי. – [כְּנָפִית, כְּנָפִיִּים, ־פִיּוֹת]

כְּנָפִית ° נ' [מן כָּנָף] [בבוטאניקה] פְּרִי בֶּן זֶרַע אֶחָד הַמְצֻיָּד בַּעֲלְעָל כְּעֵין כָּנָף, שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ הַזֶּרַע נִשָּׂא לְמֶרְחַקִּים, לְמָשָׁל: זֶרַע הָאֹרֶן. – [כְּנָפִית־, כְּנָפִיּוֹת]

כְּנֻפְיָה, ראה כְּנוּסִיָּה.

כְּנַפְנַף° נ׳ [מן כָּנָף] כָּנָף קְטַנָּה: ״הַדְּרוֹרִים... פִּרְכְּסוּ בִּמְנִיפוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁל כְּנַפְנְפֵיהֶם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 280). כְּנַפְנְפֵי הַפַּרְפַּר הָרַךְ. — [כְּנַפְנַף־, כְּנַפְנַפִּים, כְּנַפְנְפֵי־]

כַּנָּר° ז׳ [מן כִּנּוֹר] אָמָּן בִּנְגִינָה בְּכִנּוֹר. — [כַּנַּר־, כַּנָּרִים, כַּנָּרֵי־; כַּנָּרִית, כַּנָּרִיּוֹת]

כנר [מן כִּנּוֹר]

~ פִּע׳ **כִּנֵּר**° פ״ע נִגֵּן בְּכִנּוֹר, פָּרַט עַל כִּנּוֹר: ״אָז כִּנְּרוּ כַּנָּרֶיהָ״ (סילמן, תר׳ כשהרבי אלימלך). ״כָּכָה כִּנְּרוּ הַבָּנִים עַד הָרֶגַע הָאַחֲרוֹן״ (שופמן, ג 187). ״עַל־מָה הִיא מְכַנֶּרֶת הַיָּד הַנֶּעְדֶּרֶת שֶׁל גִּדֵּם?״ (שלונסקי, שירים ב 107). ״בְּהַעֲבִירוֹ אֶת כַּף יְמִינוֹ עַל זְרוֹעַ שְׂמֹאלוֹ הַפְּשׁוּטָה כִּמְכַנֵּר״ (ברש, א 32). — [לְכַנֵּר, מְכַנֵּר, יְכַנֵּר]

~ פֻּע׳ **כֻּנַּר**°, נֻגַּן בְּכִנּוֹר: ״הַמִּשְׁתֶּה הַגָּדוֹל! יְרֻנַּן, יְכֻנַּר״ (בסוק, נחושתיים גד). — [מְכֻנָּר, יְכֻנַּר]

כֻּנָּר*, ראה קֻנָּרָס.

כַּנָּרוּת° נ׳ [מן כַּנָּר] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַכַּנָּר, נְגִינָה בְּכִנּוֹר: מַחְלָקָה לְכַנָּרוּת בַּקּוֹנְסֶרְבָטוֹרְיוֹן. — [כַּנָּרוּת־]

כַּנָּרִית° נ׳ 1, [על־פי השמות העממיים בלועזית] בְּזָבוּז קַנָּרִי, צִפּוֹר־שִׁיר קְטַנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁים, בַּעֲלַת מַקּוֹר קָצָר וְעָבֶה (Serinus canarius). מְרַבִּים לְהַחֲזִיקָהּ בַּבָּתִּים בִּגְלַל שִׁירָתָהּ הַנְּעִימָה. מוֹצָאָהּ מִן הָאִיִּים הַקְּנָרִיִּים (צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית לְיַבֶּשֶׁת אַפְרִיקָה). 2, [לשון נקבה מן כַּנָּר] אָמָּנִית בִּנְגִינָה בְּכִנּוֹר. —[כַּנָּרִית־, כַּנָּרִיּוֹת]

כנרר [מן כִּנּוֹר; כנר, כִּנֵּר]

~ פִּע׳ **כִּנְרֵר**° פ״ע נִגֵּן בְּכִנּוֹר בְּצוּרָה פְּגוּמָה, ״נִסֵּר״ עַל מֵיתְרֵי הַכִּנּוֹר: הַתַּלְמִידִים כִּנְרְרוּ שָׁעוֹת רְצוּפוֹת וְהֶחֱרִישׁוּ אֶת אָזְנֵי הַשּׁוֹמְעִים. — [לְכַנְרֵר, מְ־, יְ־]

כנש [ארמית; ראה כנס]

~ הת׳ **הִתְכַּנֵּשׁ** [דניאל ג ג—בטקסט ארמי: ״מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא״] הִתְכַּנֵּס, הִתְאַסֵּף, הִתְקַהֵל: ״אֲפִלּוּ מִתְכַּנְּשִׁין כָּל בָּאֵי עוֹלָם״ (שיר השירים רבה ה, ראשו). ״בְּנֵי הָעִיר מִתְכַּנְּשִׁין אֲגֻדּוֹת־אֲגֻדּוֹת וּבָאִים וְסוֹבְבִים אוֹתוֹ״ (מנדלי מו״ס, שג). ״הָיוּ מִתְכַּנְּשִׁים וּבָאִים לְבֵיתֵנוּ תֵּכֶף אַחֲרֵי הַבְדָּלָה כָּל בְּנֵי־הַמִּנְיָן״ (ביאליק, החצוצרה א). ״רוֹזְנִים וּנְסִיכִים וְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים מִתְכַּנְּשִׁים לְבֵית־הַוַּעַד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יד). — [לְהִתְכַּנֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

כְּנָת ז׳ [מארמית] חָבֵר, עוֹזֵר, בֶּן־סִיעָה: ״וּבִימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא כְּתַב בִּשְׁלָם, מִתְרְדָת טָבְאֵל וּשְׁאָר כְּנָוָתֵהּ״ (עזרא ד ז). —[כְּנַת־, כְּנָוֹת, כְּנָוֹתָיו]

כֵּס ז׳ [קיצור מן כִּסֵּא; [על־פי הבנה זו בכתוב: ״כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ״, שמות יז טז] כִּסֵּא: ״כָּאן אֲנִי בּוֹנֶה כֵּס נָאֶה, כָּאן אֲנִי דָּר״ (במדבר רבה א). ״תְּנָה־לוֹ כֵּס בְּגַן־עֵדֶן״ (הנגיד, דיואן 134). ״פָּנוּי עוֹמֵד כֵּס אָב״ (ביאליק, שבעה). — [כֵּס־; אין נטיות]

— יָשַׁב עַל כֵּס־הַמִּשְׁפָּט° (־הָרַבָּנוּת וְכוּ׳), כִּהֵן כְּשׁוֹפֵט (כְּרַב וְכוּ׳).

— כֵּס־נוֹעַ°, ראה כַּסְנוֹעַ.

כ״ס ר״ת כֹּחַ־סוּס.

כֵּס÷ פ״י [צורה פיוטית, קיצור של כִּסָּה]: ״צִלָּהּ כֵּס אֶת עֵין הָאָרֶץ״ (ינאי, ריב).

כִּסֵּא ז׳ [אוגריתית: כסא; אכדית: kussu, kursu; ארמית: כָּרְסֵא, כָּרְסְיָא; ערבית: כֻּרְסִי] 1, רָהִיט לִישִׁיבָה לְאָדָם, עָשׂוּי עַל־פִּי־רֹב אַרְבַּע רַגְלַיִם, טַבְלַת־מוֹשָׁב אָפְקִית וְגַב לְמִשְׁעֶנֶת: ״וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא״ (שמואל א א ט). ״מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה״ (מלכים ב ד י). ״הַנּוֹתֵן עֵצִים לְחָרָשׁ לַעֲשׂוֹת מֵהֶן כִּסֵּא, וְעָשָׂה מֵהֶן סַפְסָל״ (בבא קמא קא.). 2, [בהשאלה] שִׁלְטוֹן, שְׂרָרָה: ״וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי ה׳ עַד־עוֹלָם״ (מלכים א ב מה). ״רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ״ (בראשית מא מ). — [כִּסֵּא־, כִּסְאוֹ; כִּסְאוֹת, כִּסְאוֹת־]

—כִּסֵּא־גַּלְגַּלִּים°, כִּסֵּא־עֲגָלָה לְנָכֶה הַמְשֻׁתָּק בְּרַגְלָיו אוֹ בְּכָל גּוּפוֹ.

— כִּסֵּא (שֶׁל) אֵלִיָּהוּ÷, כִּנּוּי לְכִסֵּא שֶׁיּוֹשֵׁב עָלָיו הַסַּנְדָּק בְּטֶקֶס בְּרִית־מִילָה וְהוּא מְיֹעָד כִּבְיָכוֹל לְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא (לְפִי הַמָּסֹרֶת מוֹפִיעַ אֵלִיָּהוּ בְּכָל בְּרִית־מִילָה לְהָעִיד עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁשּׁוֹמְרִים אֶת הַבְּרִית, וְעַל־יְדֵי־כָךְ הוּא חוֹזֵר בּוֹ מֵהַאֲשָׁמָתוֹ: ״כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א יט י).

— כִּסֵּא־הַדִּין*, כִּסֵּא־הָרַחֲמִים*, כִּנּוּיִים מְלִיצִיִּים לְמוֹשַׁב אֱלֹהִים בְּשָׁעָה שֶׁהוּא דָּן אֶת הַבְּרִיּוֹת — בְּמִדַּת־הַדִּין אוֹ בְּמִדַּת־הָרַחֲמִים: ״כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹטְלִין שׁוֹפְרוֹתֵיהֶן וְתוֹקְעִין... מָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה? עוֹמֵד מִכִּסֵּא הַדִּין וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים״ (ויקרא רבה כט).

— כִּסֵּא־הַכָּבוֹד. 1, כִּנּוּי מְלִיצִי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״כִּסֵּא כָבוֹד, מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן, מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ״ (ירמיה יז יב). 2*, תֹּאַר לְמוֹשַׁב הַשְּׁכִינָה: ״גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמַּגַּעַת עַד כִּסֵּא־הַכָּבוֹד״ (יומא פו.).

— כִּסֵּא־חַשְׁמַל° [בארצות־הברית באמריקה], כִּסֵּא מְיֻחָד שֶׁעָלָיו מוֹשִׁיבִים אֶת הַנִּדּוֹן לְמָוֶת וּמְמִיתִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי זֶרֶם־חַשְׁמַל הַמֻּעֲבָר בְּגוּפוֹ.

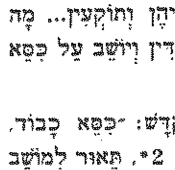
כסא-מרגוע

—כִּסֵּא־מַרְגּוֹעַ°, כִּסֵּא־נֹחַ°, כִּסֵּא הֶעָשׂוּי בַּד מָתוּחַ עַל־גַּבֵּי מִסְגֶּרֶת מִתְקַפֶּלֶת הַמְאַפְשֶׁרֶת הַגְבָּהַת הַמּוֹשָׁב וְהַמִּשְׁעֶנֶת אוֹ הַנְמָכָתָם לְנוֹחוּתוֹ שֶׁל הַיּוֹשֵׁב. —[כִּסְאוֹת־מַרְגּוֹעַ; כִּסְאוֹת נֹחַ]

— כִּסֵּא־נוֹעַ°, ראה כַּסְנוֹעַ.

— בֵּית־כִּסֵּא* (ברכות ח:), בֵּית־שִׁמּוּשׁ, מַחֲרָאָה, מָקוֹם שֶׁהֻקְצָה לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים. —[בֵּית־כִּסֵּא או בָּתֵּי־כִסְאוֹת]

— יָשַׁב עַל כִּסֵּא־הַדִּין* (־הַמְּלוּכָה, ־הָרַבָּנוּת° וְכוּ׳), כִּהֵן בְּתַפְקִיד דַּיָּן (מֶלֶךְ, רַב וְכוּ׳).

כֶּסֶא, כֶּסֶה ז׳ [פיניקית: כסא; סורית: כֶּסָאא; מאכדית: kuse'u — כובעו של אל־הירח כשהירח במילואו; לפי חז״ל מן כסה: ״איזהו חג שהחודש מתכסה בו? הוי אומר: זה ראש השנה, ביצה טז.] הַזְּמַן שֶׁהַיָּרֵחַ ״מְכֻסֶּה״—שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ: ״תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר, בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ״ (תהלים פא ד). ״לְיוֹם הַכֶּסֶא יָבֹא בֵיתוֹ״ (משלי ז כ).

— יוֹם־הַכֶּסֶא [על־פי הכתוב הנ״ל, משלי ז כ] מוֹעֵד, זְמַן קָבוּעַ: ״וּלְיוֹם הַכֶּסֶא נֶאֶסְפוּ שְׁנֵי הַגְּדוּדִים״ (יוסיפון מב). [ראה עוד לעיל ערך יוֹם, יוֹם־הַכֶּסֶא]

— בֵּין כֶּסֶה לֶעָשׂוֹר÷, כִּנּוּי לַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְיוֹם־כִּפּוּר, עֲשֶׂרֶת יְמֵי־תְשׁוּבָה.

כִּסְאוֹן°, כיסאון ז׳ [מן כִּסֵּא] כִּסֵּא לִקְטַנִּים, כִּסֵּא בַּעַל מוֹשָׁב קָטָן וְגָדוּר לִישִׁיבָה לְתִינוֹקוֹת. – [כִּסְאוֹן־, כִּסְאוֹנִים, ־נֵי־]

כֶּסֶב° ז׳ עֵשֶׂב רַע שֶׁקָּשֶׁה לְבַעֲרוֹ – רְאֵה קֶצֶב.

כִּסְבָּה° נ׳ רְאֵה כֻּסְפָּה*.

כֻּסְבָּר*, כוסבר ז׳ **כֻּסְבֶּרֶת*** נ׳ [ארמית: כֻּסְבַּר, כֻּסְבַּרְתָּא; ערבית: כֻּזְבָּרָה, כֻּסְבָּרָה] צֶמַח־תַּבְלִין, גַּד (Coriandrum): ״כֻּסְבָּר וְכֻסְבַּר־שָׂדֶה״ (כלאים א ב). ״לֹא יְהֵא מְעָרֵב... כֻּסְבֶּרֶת בְּפִלְפְּלִין״ (תוספתא בבא בתרא ה ו). – [כֻּסְבָּרִים]

כֶּסֶה (איוב כו ט), ראה כִּסֵּא. **כֵּסֶה**, ראה כֶּסֶא.

כסה [אוגריתית: כסי; ארמית: כְּסִי, כַּסָּא; ערבית: (כסו) כָּסָא הלביש]

~ פִּעֵ׳ **כָּסָה** פ״י **1***, פָּרַשׂ מַשֶּׁהוּ עַל דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה גָּלוּי, חִפָּה, צִפָּה: ״עָמְדָה וּשְׁחָטָתוֹ (אֶת הַגְּדִי) וְכָסַת (וְכָסְתָה) עָלָיו סָדִין״ (בראשית רבה צא). ״דַּלּוֹתִי, אֵיךְ אֲכַסֶּה אַחֲרֵי אֲשֶׁר גִּלִּיתִי״ (יהודה הלוי, ט 580). ״וְאִם סוֹתְרִים הֲדַר פָּנִים וְכוֹסִים״ (משה אבן־עזרא, א 116). ״מֵהֶם הִסִּיעוּ בָּאֳנִיָּה עִבְרִית, וּשְׁמָהּ ׳נַחְשׁוֹן׳ כּוֹסָה בַּדֵּי עָמָל אֶת כְּנוּיָהּ שֶׁמִּלְּפָנִים ׳נֶפְטוּן׳״ (שנהר, ב 300). ״עֲנַן אֲפְלוּלִית כּוֹסֶה כְּבָר אֶת הֶחָצֵר״ (יזהר, צקלג 54). **2**, [בהשאלה] הֶעְלִים, הִסְתִּיר: ״אֱוִיל בַּיּוֹם יִוָּדַע כַּעְסוֹ, וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם״ (משלי יב טז). – [לִכְסוֹת, כּוֹסֶה, יִכְסֶה]

~ נִפְ׳ **נִכְסָה**, **1**, צֻפָּה, חֻפָּה, הוּשַׂם עָלָיו דְּבַר־מָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגָּלֶה: ״נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־צְחִיחַ סָלַע, לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת״ (יחזקאל כד ח). **2***, הִסְתַּתֵּר, הִתְחַבֵּא: ״הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה, הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסֶה״ (סנהדרין ב א). ״שֶׁמֶשׁ צְדָקָה אֵיךְ נִכְסֵית?״ (יהודה הלוי, ד 102). ״וְהַלְּבָנָה פְּעָמִים נִכְסֵית וּפְעָמִים נִגְלֵית״ (עגנון, אלו תקטו). – [לְהִכָּסוֹת, נִכְסֶה, יִכָּסֶה]

~ פִּעֵ׳ **כִּסָּה** פ״י **1**, שָׂם מַשֶּׁהוּ עַל דְּבַר־מָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה גָּלוּי אוֹ פָּתוּחַ אוֹ עָרֹם וְכו׳: ״וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה... וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם״ (בראשית ט כג). ״וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר... וְלֹא יְכַסֶּנּוּ, וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר״ (שמות כא לג). ״הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ״ (ישעיה ס ב). ״לִמֵּד עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מְכַסּוֹת רָאשֵׁיהֶן״ (במדבר רבה ט). **2**, הֶעְלִים, הִסְתִּיר: ״חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֺנִי לֹא־כִסִּיתִי״ (תהלים לב ה). ״מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ״ (משלי כח יג). **3**, [כִּיסָּה מִן־] הֶעְלִים מִן־, לֹא גִּלָּה לְ־: ״הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה?״ (בראשית יח יז). ״הוֹאִיל וְכִסִּית מִמֶּנִּי, וְלֹא גִּלִּית שֶׁהוּא אִישֵׁךְ״ (בבא קמא צג.). **4°** [בלשון־העיתונות] תֵּאֵר מְאֹרָע מְסֻיָּם, פִּרְסֵם בִּכְתָב דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן מִמְּאֹרָע – ראה ערך א. סקר, סִקֵּר. – [לְכַסּוֹת אֶת־, מְכַסֶּה, יְכַסֶּה]

~ פֻּעַ׳ **כֻּסָּה**, **כֻּסָּה**, **1**, צֻפָּה, חֻפָּה: ״וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ, וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים״ (בראשית ז יט). ״כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ״ (תהלים פ יא). הַשָּׁמַיִם כֻּסּוּ עֲנָנִים כְּבֵדִים. **2**, [בהשאלה] הֻסְתַּר, הֻעְלַם: ״וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה״ (קהלת ו ד). ״וּשְׁמוֹ אֲשֶׁר כֻּסָּה כַּיּוֹם בְּמַשָּׁאוֹן״ (ביאליק, המתמיד). **3***, נֶעְלָם, לֹא נוֹדָע: ״בַּמֻּפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרֹשׁ, וּבַמְכֻסֶּה מִמְּךָ אַל תַּחְקֹר״ (חגיגה יג., בשם בן־סירא). ״שִׁבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּין מִבְּנֵי־אָדָם״ (מכילתא בשלח נא.). – [כֻּסֵּיתִי, מְכֻסֶּה, יְכֻסֶּה]

~ הִתְ׳ **הִתְכַּסָּה**, **הִכַּסָּה**, **1**, כִּסָּה אֶת עַצְמוֹ, שָׂם עָלָיו דְּבַר־מָה לְמִכְסֶה אוֹ לְהִתְעַטֵּף בּוֹ: ״וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְשַׂלְמָה חֲדָשָׁה״ (מלכים א יא כט). הִתְכַּסֵּיתִי בִּשְׂמִיכָה בְּמִטָּתִי. **2°**, כֻּסָּה, צֻפָּה: ״נִתְכַּסּוּ עֵינָיו שֶׁל שְׁלֹמֹה יַעֲקֹב דְּמָעוֹת״ (עגנון, כלה עב). **3**, הִסְתַּתֵּר, נֶעְלַם: ״תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן, תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל״ (משלי כו כו). ״מִשֶּׁיִּתְכַּסֶּה (הַשֶּׁמֶשׁ) מִן הַבְּרִיּוֹת״ (ירושלמי ברכות ב ג). ״יִתְכַּסֶּה אַף יִתְגַּל הַיְשִׁימוֹן״ (ביאליק, מתי מדבר). – [לְהִתְכַּסּוֹת, מִתְכַּסֶּה, יִתְ־]

– **כִּסָּה עַל פְּלוֹנִי**, הֵגֵן עַל פְּלוֹנִי, הֶעְלִים וְטִשְׁטֵשׁ אֶת פִּשְׁעוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו״ (דברים יג ט).

– **כִּסָּה אֶת הַהוֹצָאוֹת°**, שִׁלֵּם בְּעַד כָּל מַה שֶּׁהוּצָא.

– **כִּסְּתָה אוֹתוֹ בּוּשָׁה (כְּלִמָּה וְכו׳)**, נִכְלַם וְהִתְבַּיֵּשׁ, נָשָׂא חֶרְפָּה: ״מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה״ (עובדיה י). ״כִּי־עָלֶיךָ נָשָׂאתִי חֶרְפָּה, כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי״ (תהלים סט ח).

– **כֻּסָּה בְּמַשָּׁאוֹן** [שאול מן משלי כו כו, לעיל הִתְכַּסָּה 3], נִמְחָה, נִשְׁכַּח: ״וּשְׁמוֹ אֲשֶׁר כֻּסָּה כַּיּוֹם בְּמַשָּׁאוֹן יוֹפִיעַ כַּבָּרָק״ (ביאליק, המתמיד).

כִּסּוּחַ*, כיסוח ז׳ [מן כסח, כִּסַּח] **1**, קִצּוּץ, כְּרִיתָה, כְּרִיתַת קוֹצִים אוֹ עֲשָׂבִים בְּסַכִּין, בְּמַגָּל אוֹ בִּמְכוֹנָה: ״מִנַּיִן לְנִכּוּשׁ וּלְעִדּוּר וּלְכִסּוּחַ?״ (מועד קטן ג). **2**, מָקוֹם שֶׁפִּנָּה מִקּוֹצִים שֶׁנִּקְצְצוּ: ״נִכְנַס דֶּרֶךְ הַכִּסּוּחַ וְיָצָא דֶּרֶךְ הַכִּסּוּחַ״ (בראשית רבה יב). – [כִּסּוּחַ־, ־חִים, ־חֵי־]

כָּסוּחַ ת׳ [מן כסח, כָּסַח] קָצוּץ, כָּרוּת: ״קוֹצִים כְּסוּחִים, בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ״ (ישעיה לג יב). – [כְּסוּחָה, כְּסוּחִים, כְּסוּחוֹת]

– **קוֹצִים כְּסוּחִים כָּסַח*** [על־פי ירושלמי מעשרות ג ד], עָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בּוֹ כָּל בְּרָכָה, ״קֶמַח טָחוּן טָחַן״.

כָּסוּי ת׳ [מן כסה, כָּסָה]\^ מְכֻסֶּה, נִסְתָּר: ״לְגַלּוֹת כְּסוּיִים וְכַסּוֹת גְּלוּיִים״ (משה אבן־עזרא, א 59). ״וְהַדֶּרֶךְ לַגַּיְא כְּסוּיָה צִפֳּרִים מֵתוֹת״ (גרינברג, רחובות נא). ״שֶׁהַכָּסוּי מְרֻבֶּה בָּהֶם עַל הַגָּלוּי״ (ליפסון, מדור, מבוא VI). – [כְּסוּיָה, כְּסוּיִים, כְּסוּיוֹת]

– **כְּסוּי־חֲטָאָה**, מִי שֶׁחֶטְאוֹ נִסְלַח, מְכֻפָּר: ״אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע, כְּסוּי חֲטָאָה״ (תהלים לב א).

– **כְּסוּי־עֵינַיִם*** (בבא קמא צג.), מִי שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת, שֶׁרְאִיָּתוֹ לְקוּיָה.

– **כְּסוּי־רֹאשׁ°**, שֶׁלְּרֹאשׁוֹ כּוֹבַע, כִּפָּה וְכַדּוֹמֶה: הָאֲדוּקִים מְהַלְּכִים תָּמִיד כְּסוּיֵי־רֹאשׁ.

כָּסוּי ז׳ [מן כסה] צִפּוּי, מִכְסֶה, טַבְלָה אוֹ כָּל כַּיּוֹצֵא בָהּ לְשִׂימָה עַל מַשֶּׁהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה גָּלוּי אוֹ פָּתוּחַ: ״וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ״ (במדבר ד ו). כְּסוּי לִמְכוֹנִית. – [כְּסוּי־, כְּסוּיִים, כְּסוּיֵי־]

כִּסּוּי*, כיסוי ז׳ [מן כסה, כִּסָּה] **1***, הֲנָחַת דְּבַר־מָה עַל מַשֶּׁהוּ כְּדֵי לְכַסּוֹתוֹ: ״כִּסּוּי הַדָּם נוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה־לָאָרֶץ״ (חולין ו א). ״לֹא עָשׂוּ דָּבָר שֶׁטָּעוּן כִּסּוּי״ (עגנון, כפות פד). **2***, חִפּוּי, הַעְלָמָה, הַסְתָּרָה: ״גִּלּוּי וְכִסּוּי בַּלָּשׁוֹן״ (ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון). ״כְּפִי שֶׁהַלָּלוּ נִסְחוּ בִּכְתָב, שֶׁלִּפְעָמִים הַכִּסּוּי יָפֶה לוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 94). כִּסּוּי עַל חֲטָאֵי הֶעָבָר. **3°**, הַסְוָאָה, הַעְלָמַת מַעֲשֶׂה אוֹ כַּוָּנָה עַל־יְדֵי אֲמַתְלָה אוֹ הוֹדָעָה מְדֻמָּה: אַנְשֵׁי הַמַּחְתֶּרֶת בְּיָמוֹ שִׁעוּר לִמְבֻגָּרִים כְּכִסּוּי לַאֲסֵפָתָם הַסּוֹדִית. **4°**, תַּשְׁלוּם בִּמְזֻמָּנִים: הַבַּנְק נָתַן כִּסּוּי לְהַמְחָאוֹתָיו. שֶׁק לְלֹא כִּסּוּי. **5***, מִכְסֶה, צִפּוּי, חֵפֶץ כָּלְשֶׁהוּ לְכַסּוֹת בּוֹ: ״כָּל כִּסּוּיֵי הַכֵּלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בֵּית־

אַחְיָזָה נִטָּלִים בַּשַּׁבָּת״ (שבת יז ח). 6°, תֹּאַר עִתּוֹנָאִי מְפֹרָט שֶׁל מְאֹרָע – ראה א. סִקּוּר. – [כִּסּוּי־, כִּסּוּיִים, כִּסּוּיֵי־]

– אֵין לוֹ כִּסּוּי* [בהשאלה על־פי מנחות ח ח, ושם כפשוטו] [בעסקי באנק] אֵין כְּנֶגְדּוֹ כֶּסֶף מְזֻמָּן לְתַשְׁלוּם: נִתְּנָה הַמַּחֲאָה שֶׁאֵין לָהּ כִּסּוּי.

כָּסוּל* ת׳ [מן ב. כֶּסֶל] (בכורות ו ז) שֶׁעֶצֶם יְרֵכוֹ הָאַחַת מוּרֶמֶת לְמַעְלָה וְהִיא קְצָרָה מִשּׁוּם כָּךְ מֵחֲבֶרְתָּהּ וְגוֹרֶמֶת לִצְלִיעָה. – [כְּסוּלָה, כְּסוּלִים, כְּסוּלוֹת]

כָּסוּס° ת׳ [מן א. כסס, כָּסַס] מְכֻרְסָם, קָצוּץ: ״הָרֵיחוֹת הָעֲרֵבִים שֶׁל הָעֵשֶׂב הַכָּסוּס״ (יהודה שטינברג, רגח). צִפֹּרֶן כְּסוּסָה בַּשִּׁנַּיִם. – [כְּסוּסָה, כְּסוּסִים, ־וֹת]

כִּסּוּף־, כִּיסוּף ז׳ [מן א. כסף] עֶרְגָּה, הִשְׁתּוֹקְקוּת עַזָּה: ״זִמְּנַתְּ לָהּ תְּשׁוּבָה לְהַלְבִּין כִּסּוּף מְאָדָּם״ (פיוטים, סידור 789). ״רַחֲמִים... דּוֹמִים לְכִסּוּף נֶעְכָּר, לִתְשׁוּקָה״ (קבק, במשעול 181). ״הָיוּ מִתְמַסְּרִים בְּיֶתֶר כִּסּוּפִים שֶׁבֶּאֱמוּנָה לְלִמּוּדָם בַּתּוֹרָה״ (ויסלבסקי, חר׳ מרד 27). ״וּמֵחֲמַת כִּסּוּפִים אֵלּוּ בָּאִים עָלֶיהָ כָּל מִינֵי דִּמְיוֹנוֹת״ (עגנון, כלה רמג). ״תְּשׁוּבָה וְכִסּוּפֵי גְאֻלָּה״ (שור, אישים 27). ״וְנִשְׁמָה זוֹ... לְרַחֲמֵי־אַהֲבָה וּלְכִסּוּפִים תָּמִיד עֲרָגָה לָךְ״ (בן־אמתי, אספי 119). כִּסּוּפִים דָּתִיִּים. – [כִּסּוּף־, כִּסּוּפִים, כִּסּוּפֵי־]

א. **כָּסוּף*** ת׳ [מן א. כסף, כָּסַף] חָשׁוּק, שֶׁמִּשְׁתּוֹקְקִים לוֹ: ״אֲנָשִׁים וְתִיקִים כְּסוּפִים״ (ספרי דברים סז). ״אֵיזֶה יוֹם הַכָּסוּף״ (קליר, קינות, איכה את). ״בְּזָכְרִי יַם־סוּף... עֶרֶב וְכָסוּף, שִׁיר אֵיטִיבָה״ (יהודה הלוי, א 30). ״יְקָרָה. כְּסוּפָה שֶׁלִּי!״ (יזהר, צקלג 575). – [כְּסוּפָה, כְּסוּפִים, כְּסוּפוֹת]

ב. **כָּסוּף°** ת׳ [מן כֶּסֶף] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַכֶּסֶף, מַלְבִּין: ״עָבִים קַלִּים כְּסוּפֵי צֶלַע״ (פוגל, 101). יָשִׁישׁ כְּסוּף־שֵׂעָר וּכְפוּף־גַּב. – [כְּסוּפָה, כְּסוּפִים, ־פוֹת]

כִּסּוּפִי°, כִּיסוּפִי ת׳ [מן כִּסּוּף] מַבִּיעַ כִּסּוּפִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּשׁוּקָה: ״שְׁרִיקַת־צְרִיץ כִּסּוּפִית״ (שלו, אלוהי 129). – [כִּסּוּפִית, ־פִיִּים, ־פִיּוֹת]

כְּסוּת נ׳ [מן כסה] 1. בֶּגֶד, לְבוּשׁ, מְכַסֶּה לַגּוּף: ״גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ״ (דברים כב יב). ״וּמִתְכַּסִּין בִּכְסוּת עַצְמָן״ (תמיד א א). 2. כִּסּוּי, צִפּוּי: ״עָרוֹם שְׁאוֹל נֶגְדּוֹ, וְאֵין כְּסוּת לָאֲבַדּוֹן״ (איוב כו ו). ״מִי יִתֵּן לָנוּ כְּסוּת מִקֹּר?״ (ביאליק, שיר העבודה). – [כְּסוּת־, כְּסָיוֹת, גם: כְּסוּתִים־, כְּסוּתֵי־]

– כְּסוּת־עֵינַיִם [בהשאלה] 1. כִּסּוּי וּמָגֵן מִפְּנֵי עִנְיָן בִּלְתִּי־נָעִים, מַחְסֶה מִפְּגִיעָה שֶׁל זָרִים: ״הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ, הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם״ (בראשית כ טז). 2°. הַסְוָאָה, אֲמַתְלָה, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְכַסּוֹת עַל מַשֶּׁהוּ: ״טַלִּית מַדָּעִית חִיצוֹנִית, שֶׁתְּהֵא ׳כְּסוּת־עֵינַיִם׳ לֶאֱמוּנָתָם״ (אחד העם, שצב).

– הֲדַר בְּנֵי־אָדָם כְּסוּתָן* (דרך ארץ זוטא י), הַמַּלְבּוּשׁ הַנָּאֶה מוֹסִיף חֵן וְהָדָר לָאָדָם.

– בּוֹדְקִין לִכְסוּת וְאֵין בּוֹדְקִין לִמְזוֹנוֹת* (בבא בתרא ט.), 1*. הַמְבַקֵּשׁ נִדְבַת בֶּגֶד מִקֻּפַּת הַצִּבּוּר—יֵשׁ לִבְדֹּק אִם אָמְנָם נִצְרָךְ הוּא לְכָךְ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמְבַקֵּשׁ נִדְבַת־אֹכֶל. 2° [בהשאלה] הַבְּרִיּוֹת מַעֲרִיכִים אֶת הָאָדָם לְפִי לְבוּשׁוֹ וְהוֹפָעָתוֹ, וְלֹא לְפִי מַצָּבוֹ הַחָמְרִי.

כסח [ארמית: כְּסַח; ערבית: כַּסַחַ קילף, גירף; במקרא רק הפעול: כָּסוּחַ]

~ פָּעַל **כָּסַח*** פ״י קָצַץ וְכָרַת קוֹצִים אוֹ צְמָחִים אֲחֵרִים בְּמַגָּל אוֹ בְּסַכִּין: ״מָה עָשָׂה פִּקֵּחַ אֶחָד? כָּסַח וְנִכְנַס, כָּסַח וְנִכְנַס״ (בראשית רבה יב). ״הֲרֵי שֶׁחָרַשְׁתָּ וְזָרַעְתָּ וְעָדַרְתָּ וְכָסַחְתָּ״ (ויקרא רבה כח). – [לִכְסֹחַ אֶת־, כּוֹסֵחַ, יִכְסַח]

~ נִפְעַל **נִכְסַח*** נִקְצַץ, נִכְרַת: ״אֵינוֹ אוֹמֵר עֲקוּרָה אֶלָּא כְּסוּחָה, וְכָל דָּבָר שֶׁנִּכְסָח מַחֲלִיף״ (מדרש תהלים פ יז). – [לְהִכָּסַח, נִכְסָח, יִכָּסַח]

~ פִּעֵל **כִּסַּח*** פ״י כָּסַח, קִצֵּץ וְכָרַת: ״אִם נִכֵּשׁ אוֹ כִּסַּח, אוֹמְרִים לוֹ: עֲקֹר אֶת הַכֹּל״ (כלאים ב ה). הַגַּנָּן כִּסַּח אֶת הַדֶּשֶׁא בְּמַכְסֵחָה. – [לְכַסֵּחַ, מְכַסֵּחַ, יְכַסַּח]

~ פֻּעַל **כֻּסַּח°**, נִכְסַח, נִקְצַץ: הָעֵשֶׂב כֻּסַּח בְּמַכְסֵחָה. שָׁרָשִׁים מְכֻסָּחִים. – [מְכֻסָּח, יְכֻסַּח]

כַּסָּח* ז׳ [מן כסח, כִּסַּח] עוֹסֵק בְּכִסּוּחַ, כּוֹרֵת אוֹ קוֹצֵץ קוֹצִים: ״מָצָא אוֹתוֹ (אֶת הַכֶּרֶם) מָלֵא קוֹצִין וְדַרְדָּרִין, הֶעֱמִיד עָלָיו כַּסָּחִים לְכַסְּחוֹ״ (ויקרא רבה כג, מהד׳ מרגליות). – [כַּסַּח־, כַּסָּחִים, כַּסָּחֵי־]

כְּסִיָּה*, כסייה נ׳ [מן כסה] כִּסּוּי: ״כְּסִיַּת עֵינַיִם״ (מגילה כה.). [כְּסִיַּת־]

כְּסָיָה° נ׳ [מן כסה] כְּפָפָה, כְּסוּת שֶׁשָּׂמִים עַל אֶצְבְּעוֹת הַיָּד וְעַל הַכַּף לְמָגֵן מִפְּנֵי קֹר אוֹ לְשֵׁם נוֹי. – [כְּסָיַת־, כְּסָיוֹת, כְּסָיוֹת־]

כְּסִיחָה* נ׳ [מן כסח, כָּסַח] כִּסּוּחַ, כְּרִיתַת קוֹצִים אוֹ עֲשָׂבִים שׁוֹטִים בְּמַגָּל אוֹ בְּסַכִּין (מדרש והזהיר, בהר). – [כְּסִיחַת־, כְּסִיחוֹת]

א. **כְּסִיל** ז׳ [מן א. כסל; ארמית: כְּסִילָא] שׁוֹטֶה, אֱוִיל, חֲסַר־דַּעַת: ״בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב, וּבֵן כְּסִיל תּוּגַת אִמּוֹ״ (משלי י א). ״חוֹחַ עָלָה בְיַד־שִׁכּוֹר, וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים״ (משלי כו ט). – [כְּסִילָה, כְּסִילִים, כְּסִילוֹת]

– אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ (משלי כו ד), עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ (משלי כו ה), פְּעָמִים מוּטָב לַעֲנוֹת לַכְּסִיל וּלְהוֹכִיחַ לוֹ אֶת כְּסִילוּתוֹ, וּפְעָמִים רָצוּי לְהִמָּנַע מִכָּךְ.

ב. **כְּסִיל** ז׳ שֵׁם מִקְרָאִי לִקְבוּצַת הַכּוֹכָבִים אוֹרְיוֹן (Orion) בְּאֵזוֹר מַשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם הַנִּרְאֵית בַּחֹרֶף בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב. הַשֵּׁם הַמִּקְרָאִי קָשׁוּר בְּשֵׁם הַחֹדֶשׁ כִּסְלֵו, כִּי בְּחֹדֶשׁ זֶה נִרְאֶה כְּסִיל בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַלַּיְלָה: ״עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל (עמוס ה ח).

כְּסִילוֹפוֹן°, ראה קְסִילוֹפוֹן.

כְּסִילוּת נ׳ [מן א. כְּסִיל] אֱוִילוּת, טִפְּשׁוּת, חֹסֶר דֵּעָה: ״אֵשֶׁת כְּסִילוּת הֹמִיָּה, פְּתַיּוּת וּבַל־יָדְעָה מָּה״ (משלי ט יג). ״וְאִם תַּכֶּנּוּ בְּפַטִּישׁ, לֹא תֶחְדַּל כְּסִילוּתוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, ב 45). ״כְּבָר אֶת מְדַבֶּרֶת מֵחֲמַת כְּסִילוּת וְלֹא מִדַּעַת שְׁלֵמָה״ (שנהר, ב 246).—[־לוּת־]

כְּסִילִי° ת׳ [מן א. כְּסִיל] טִפְּשִׁי, אֱוִילִי: ״וְאוּלָם מַה בְּכָךְ, אִם הִבַּעְתִּי סְבָרוֹת כְּסִילִיּוֹת אֲחָדוֹת?״ (ברנר, א 50). ״הָהּ, הִתְרַגְּשׁוּת כְּסִילִית!״ (יזהר, צקלג 69). – [כְּסִילִית, כְּסִילִיִּים, ־לִיּוֹת]

כְּסִימָה* נ׳ [מן כסם, כָּסַם] גְּזִיזַת הַשֵּׂעָר. – [כְּסִימַת־]

כְּסִיסָה* נ׳ [מן א. כסס, כָּסַס] כִּרְסוּם, גְּרִיסָה וּפְרִיכָה בַּשִּׁנַּיִם: ״שֶׁבָּלַע (אֶת הַפְּרִי) בְּלֹא כְּסִיסָה״ (רש״י יומא פא.). ״לְהַסִּיחַ דַּעְתִּי

מקול כסיסת שנים שהגיע לאזני" (יהודה שטינברג, סז). כסיסת גרגרים קשים. כסיסת ראשי־צפרנים. — [כסיסת־, כסיסות]

כְּסִיפָה° נ׳ [מן א. כסף, כָּסַף] כִּסוּף, געגועים, תשוקה: "בשועי בדממה וכסיפה אל פסגת עצמתך" (אבינועם, שירים עו). —[כסיפת־]

כְּסִיפוּת° נ׳ [מן א. כסף; ארמית: כסיפותא (בבא מציעא כב.) בושה] התגעגעות, השתוקקות: "משבגרתי והתחלתי מרגיש כסיפות לאשות" (ליסיצקי, תולדות 162). כסיפות לאשר. — [כסיפות־]

כְּסִית*, כְּסִיתָא* נ׳ [ארמית, מן כסי, כסא מכוסה על־ידי הים] אלמג, קורל (ראש השנה כג.).

כֶּסֶךְ* ז׳ [נוסחים אחרים: כסכס, כיסנא; המקור לא הוברר] רצועה או שרוך לקשור ולהדוק: "מתעטף אדם בכלה וכסכיה" (שבת קלח:, לפי הערוך). — [כסך־, כסכים, כסכי־]

א. **כִּסְכּוּס*** ז׳ [מן א. כסכס, כִּסְכֵּס] 1*, שפשוף לשם הסרת זהמה: "כל כבוס דלית ליה כסכוס, לא שמיה כבוס" (זבחים צד:). 2°, קול שפשוף, רשרוש: "מיד עלעוליהם הזעירים (של הענפים) משמיעים כסכוס יבש" (ביאליק, מאחורי ו). "והרי הם מטילים תמיד רעש וכסכוס" (פרסקי, קול 41). — [כסכוס־, ־סים, כסכוסי־]

ב. **כִּסְכּוּס**° [מן ב. כסכס, כִּסְכֵּס] גריסה בשנים, פריכה: "להדיח כרסו בכסכוס ובקצת עפר ובנעור" (יזהר, צקלג 357). כסכוס פולים. — [כסכוס־, ־סים, ־סי־]

כַּסְכּוּסִים° ז״ר [מן ב. כסכס, כִּסְכֵּס] גרגרי שעורה טחונים שנלושו בביצים ונחתכו לגרגרים קטנים, משמשים כמלוא למרק. — [כסכוסי־]

א. **כסכס** [קרוב אל סכסך]

~ פע׳ כִּ סְ כֵּ ס* פ״י 1*, שפשף בשעת כביסה לשם הסרת זהמה: "טיט שעל־גבי בגדו מכסכסו מבפנים, ואין מכסכסו מבחוץ" (שבת קמא.). "כבס וכסכס בגדים שונים ותלה את הכבסים על חבל ליבשם" (קבק, במשעול 82). "עת תעמדי גחונה ומכסכסת כלי־לבן" (שנהר, ב 300). 2°, רשרש, חכך: "הכתנת הנקשית מכסכסת עלי" (ביאליק, החצוצרה ג). — [לכסכס את־; מכסכס, י־]

~ פע׳ כִּ סְ כֵּ ס °, שפשף לשם נקוי. — [מכסכס, יכסכס]

ב. **כסכס** [מן א. כסס; כן גם בארמית; ערבית: כשכש]

~ פע׳ כִּ סְ כֵּ ס* פ״י שבר ופרך, גרס בשניו גרגרים קשים: "שהיה נוטל אפונין של ברזל ונותן לתוך פיו ומכסכס בהן" (תנחומא ויגש ח). "התחיל מחרק את שניו ומכסכס" (מדרש תהלים כב יב). "הוא (הסוס) בולם פיו ומכסכס ברסנו" (רש״י תהלים לב ט). "הסוסים מגביהים ראשיהם ומכסכסים ברסנם" (טברסקי, אקוסטה 226). "כעסי משיאני לנשך ולכסכס בשני, לפחות, אחת מארבע אצבעותיו" (בן־ציון, ו). — [לכסכס, מ־, י־]

כַּסְכְּסָנִי° ת׳ [מן א. כסכס] רשרשני: "שריקת סליותיה של המוחלת ושקשוקן הכסכסני של פרסות הסוסים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 373). — [כסכסנית, ־ניים, ־ניות]

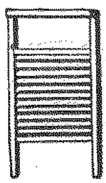

כסכסת

כַּסְכֶּסֶת° נ׳ [מן א. כסכס, כִּסְכֵּס] טבלה מכסה פח גליני המשמשת לכסכוס הכבסים ולשפשופם בשעת כביסתם. נקראת גם "שפשפת". — [כסכסת־, כסכסתו, כסכסות, כסכסות־]

כסל [ערבית: כַּסַל התעצל, התרשל; ארמית: כסילא כסיל]

~ פע׳ כָּ סַ ל פ״ע היה כסיל, נואל, עשה מעשה שטות: "ובאחת יבערו ויכסלו" (ירמיה י ח). "כסלו כסילים קו הליכותם" (משה אבן־עזרא, א 21). — [לכסל, כוסל, יכסל]

~ נפ׳ נִ כְ סַ ל °, עשה שטות, עשה מעשה כסיל: "מי אשם בזה שנכסלת לחשב טובות על אלה?" (ברנר, א 251). — [להכסל, נכסל, יכסל]

א. **כֶּסֶל, כֶּסֶל** ז׳ [מן א. כסל] כסילות, אולת: "זה דרכם, כסל למו" (תהלים מט יד). "ולדעת רשע כסל" (קהלת ז כה). "הכסיל בכסלו הולך וגורם רעה לנפשו" (בורלא, עקביה 168). "וזה דרכם כסל בכל לחפש כתמים" (שמעוני, הביבר 151). — [כסל־, כסלו]

ב. **כֶּסֶל** ז׳ כְּסָלִים ז״ר [אוגריתית: כסל גב?; ארמית: כסלא] 1. השרירים הפנימיים (העצלים) של הירך סמוך לכליה: "ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר עליהן אשר על־הכסלים" (ויקרא ד ט). 2. שם פיוטי לקרבים, מעים: "כי־כסלי מלאו נקלה" (תהלים לח ח). "ותתן לנשים כסליך, ותמשילם בגויתך" (בן־סירא מז כז). "הכינותי מקומך בין כסלי ותקעתי לך אהל בלבי" (גבירול, א 64). "כוס היגונים, לאט, הרפי מעט, כי כבר מלאו כסלי ונפשי ממרוריך" (יהודה הלוי, א 56). — [כסל־, כסלי־]

— עשה פימה עלי כסל [בהשאלה מן איוב טו כז], שמן, העלה שמן, הגדיל כרסו: "נתקלו מבטיו המשוטטים בפרצופים שמנים ושבעים, עושי פימה עלי כסל" (אריכא, סנחריב 259).

כֶּסֶל ז׳ [המקור לא הוברר; המשמעות לפי העניין] תקוה, בטחון: "וישימו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי־אל" (תהלים עח ז). "אם־שמתי זהב כסלי, ולכתם אמרתי מבטחי" (איוב לא כד). —[כסל־]

א. **כִּסְלָה** נ׳ [מן א. כסל, כֶּסֶל] כסל, שטות, אולת: "ואל־ישובו לכסלה" (תהלים פה ט). "בכסלה דברת ועצלה בחרת והבל אמרת כלצים וכסילים" (גבירול, א 149). "מחי טרוף בראשי, לא אשוב עוד לכסלה" (בורלא, עקביה 234). — [כסלת־]

ב. **כִּסְלָה** נ׳ [ראה כֶּסֶל] תקוה, בטחון: "הלא יראתך כסלתך, תקותך ותם דרכיך" (איוב ד ו). — [כסלת־]

כִּסְלֵו, כסליו ז׳ [אכדית: kislimu; ארמית: כסלו] שם החדש התשיעי החל בניסן או השלישי החל בתשרי. פעמים חסר (בן 29 יום) ופעמים מלא (בן 30 יום). מזלו קשת. מקביל לתקופת נובמבר־דצמבר: "בארבעה לחדש התשיעי בכסלו" (זכריה ז א). "חצי כסלו וטבת וחצי שבט – חרף" (בראשית רבה לד).

— כ״ה בכסלו, יום ראשון של חנכה.

כְּסְלוּת° נ׳ [מן א. כסל] כסילות: "נוהג אני כסלות שאיני מראה לך כל שאני חושב עליך" (בורלא, כיסופים 124). — [כסלות־]

כסם [אכדית: kasâmu חתך; קרוב אל א. כסס, גזז; וראה גם כרסם]

~ פָּע׳ **כָּסַם** פ״י גָּזַז, סִפֵּר שֵׂעָר: ״כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם״ (יחזקאל מד כ). — [לִכְסֹם אֶת־; כּוֹסֵם, יִכְסֹם]

כֻּסֶּמֶת, כוסמת נ׳ [אוגריתית: כסמם] 1, אֶחָד מִמִּינֵי הַחִטָּה, הַחִטָּה הַדּוּ־גַרְעִינִית הַתַּרְבּוּתִית (Triticum dicoccum), אַחַת הַתְּבוּאוֹת שֶׁשִּׁמְּשָׁה בִּימֵי־קֶדֶם כְּתַחְלִיף לְחִטָּה לַאֲפִיַּת לֶחֶם: ״וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ״ (שמות ט לב). ״קַח־לְךָ חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים... וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם״ (יחזקאל ד ט). ״אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח: בְּחִטִּים, בִּשְׂעוֹרִים, בְּכֻסְּמִין וּבְשִׁפּוֹן וּבְשִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל״ (פסחים ב ה). 2 ° [בספרות המאוחרת ובלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְצֶמַח Polygonum fagopyrum מִמִּשְׁפַּחַת הָרַב־בִּרְכַּיִים, שֶׁזַּרְעָיו הַגְּרוּסִים לִגְרִיסִים מְשַׁמְּשִׁים לַהֲכָנַת תַּבְשִׁילִים שׁוֹנִים (דַּיְסוֹת וְעוֹד): ״חֲרֶרֶת כֻּסְּמִים, מַאֲפֵה יָדָהּ״ (ביאליק, פרידה). — [כֻּסֶּמֶת־, כֻּסְּמִים]

כִּסָּן*, ראה כִּיסָן*.

כסנוע

כִּסְנוֹעַ ° ז׳ [כֵּס + נוֹעַ] כִּסֵּא שֶׁלְּרַגְלָיו שְׁתֵּי קְשָׁתוֹת וְהוּא עָשׂוּי לְהִתְנוֹעֵעַ עַל־גַּבֵּיהֶן לְפָנִים וּלְאָחוֹר לַהֲנָאָתוֹ שֶׁל הַיּוֹשֵׁב בּוֹ. — [כִּסְנוֹעַ־, כִּסְנוֹעִים, כִּסְנוֹעֵי־]

כִּסְנוֹפוֹבְיָה*, ראה קְסֶנוֹפוֹבְיָה.

א. כסס [קרוב אל קצץ, גזז, כסם; אכדית: kasāsu; ארמית: כְּסַס, כַּס; ערבית: כַּסַّ לעס, כַּאשַׁ אכל]

~ פָּע׳ **כָּסַס** * פ״י 1, כִּרְסֵם, פֵּרֵךְ וְטָחַן, גָּרַס: ״הַכּוֹסֵס חִטִּים מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא מִינֵי זְרָעִים״ (תוספתא ברכות ד ו). ״הַסּוּס עוֹמֵד שָׁם עַל אֲבוּסוֹ, כּוֹסֵס שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל בַּחֲשֵׁכָה״ (ביאליק, מאחורי ט). ״הָיִיתִי נוֹהֵג לֶאֱכֹל סִיד מִטִּיחַ הַכֹּתֶל, לִכְסֹס פֶּחָם וְלִמְצֹץ אֶת הָאֲגוּדָל״ (ביאליק, ספיח ב). ״צִירְל לֹא עָשְׂתָה כַּחֲבֵרוֹתֶיהָ שֶׁכּוֹסְסוֹת כָּל יְמֵיהֶן שְׁקֵדִים וְצִמּוּקִים״ (עגנון, כפות עד). 2 ° [בהשאלה] הֵצִיק, הִטְרִיד: ״אַהֲבַת הָאֻמָּה הַצְּרוּפָה... מְקַנֶּנֶת בְּלִבּוֹ הַקָּטָן, כּוֹסֶסֶת אוֹתוֹ כְּתוֹלַעַת״ (טשרניחובסקי, סיפורים 65). ״חֲרָדָה כּוֹסֶסֶת בַּלֵּב״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 92). —[לִכֹּס גם לִכְסֹס; כּוֹסֵס, יָכֹס גם יִכְסֹס]

~ נִפ׳ **נִכְסַס** *, כֻּרְסַם, נִטְחַן בַּשִּׁנַּיִם, נִקְצַץ: ״מְלָאִין שֶׁל שִׁבֳּלִין (שִׁבֳּלִים) כָּל שֶׁהֵן הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְסָסִין״ (תוספתא עוקצין א ב). הַגְּרִיסִים נִכְסְסוּ. רָאשֵׁי צִפָּרְנָיו נִכְסְסוּ. — [לְהִכָּסֵס, נִכְסָס, יִכָּסֵס]

~ פִּע׳ **כִּסֵּס** °, קִצֵּץ, כִּרְסֵם: ״הַפְּרִיאוֹ קוֹצִים וְנִדְמוּת־שִׁיחִים מְכֻסָּסִים וּמְעֻפָּרִים״ (יזהר, שיירה 9). צִפָּרְנַיִם מְכֻסָּסוֹת. — [מְכַסֵּס, יְכַסֵּס]

ב. כסס [אולי הסתעפות מן א. כסס; קרוב אל קצץ, קצב, והמשמעות: נתן מנה קצובה; ומכאן גם מֶכֶס, מִכְסָה]

~ פָּע׳ **כָּסַס** פ״ע נִמְנָה עִם בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן, הָיָה בֵּין־: ״אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה״ (שמות יב ד). — [לָכֹס עַל־; כַּסּוֹתִי, כַּס; כַּס, כַּסָּה, כַּסִּים; אָכֹס, תָּכֹס, תְּכֻסֶּינָה או תָּכֹסְנָה]

~ הִתְ׳ **הִתְכּוֹסֵס** °, הִשְׁתַּתֵּף, נִמְנָה עִם־: ״אַל תִּתְכּוֹסֵס בַּהֲמוֹן מְרֵעִים״ (י״ל בן־זאב, תר׳ בן־סירא ז טז). — [לְהִתְ׳, מִתְ־, יִתְ־]

~ נִפ׳ **נִכְסַס** °, נִמְנָה, נֶחְשַׁב בֵּין־: ״אִם תִּפְקֹד עָלָיו עֲוֹנוֹ הַנִּכְסָס״ (גבירול, ג 85). — [לְהִכָּסֵס, נִכְסָס, יִכָּסֵס]

כָּסָס ° ז׳ [מן א. כסס] כְּסִיסָה, כִּרְסוּם: ״בַּלֵּב כְּבָר כּוֹסֵס הַכָּסָס הֶחָרִיף שֶׁל סַכָּנָה נֶעֱלָמָה״ (שנהר, א 90). — [כְּסַס־]

א. כסף [ארמית: כְּסַף התבייש (היה חיוור מבושה); ערבית: כַּסַפַ החוויר, לקה (חמה או לבנה)]

~ פָּע׳ **כָּסַף** פ״ע הִשְׁתּוֹקֵק, עָרַג, הִתְאַוָּה מְאֹד לְדָבָר־מָה: ״דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף״ (תהלים יז יב). ״אֶכְסְפָה לִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ״ (יהודה הלוי, ישן בתוך). ״לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא וּלְאָהֲבוֹ בְּלֵב שָׁלֵם וְלִכְסֹף לוֹ״ (חובות הלבבות, הייחוד, פתיחה). ״קִרְבָתֵךְ לִבִּי כּוֹסֵף, אֵשׁ אַהֲבָתֵךְ בְּקִרְבִּי״ (נאגארה, י). — [לִכְסֹף כּוֹסֵף, יִכְסֹף]

~ נִפ׳ **נִכְסַף**, 1, הִשְׁתּוֹקֵק, עָרַג, הִתְגַּעְגֵּעַ, שָׁאַף בְּכָל לִבּוֹ: ״נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ״ (בראשית לא ל). ״נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה׳״ (תהלים פד ג). ״וּשְׁלוֹם אֲסִיר תַּאֲוָה, נוֹתֵן דְּמָעָיו כְּטַל־חֶרְמוֹן וְנִכְסָף לְרִדְתָּם עַל הֲרָרַיִךְ״ (יהודה הלוי, א 55). ״אֶל מְזוּרָה... כָּמְהָה, צָמְאָה, עָגְמָה, נִכְסָפָה״ (ביאליק, אחרי מותי). 2 *, הָיָה חָשׁוּק, הִשְׁתּוֹקְקוּ אֵלָיו: ״וּכְשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר הַנִּכְסָף אוֹ הַמְבֻקָּשׁ בַּעַל תַּכְלִית יִכְלֶה הַכֹּסֶף כְּשֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ״ (אלבו, העיקרים 228). — [לְהִכָּסֵף לְ־, אֶל־, נִכְסָף, יִכָּסֵף]

~ הִתְ׳ **הִתְכַּסֵּף** °, הִשְׁתּוֹקֵק, שָׁאַף הַרְבֵּה: ״שֶׁכֻּלָּם מִתְכַּסְּפִים לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ״ (בורלא, כיסופים 7). ״שֶׁיִּכְהֶת אִישׁ רַגְלָיו לַכֹּסֶף שֶׁלּוֹ, אִם יִתְכַּסֵּף לוֹ״ (יזהר, צקלג 876—877). — [לְהִתְכַּסֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִכְסִיף** * [במשמעות היסודית, ראה בראש הערך] 1 ° פ״י הִלְבִּין, גָּרַם לְחִוָּרוֹן: ״הִכְסִיף הַסַּהַר עֹז פְּנֵיהֶם״ (ביאליק, מתי מדבר). אוֹר הַיָּרֵחַ הַחִוֵּר הִכְסִיף אֶת גַּלֵּי הַמַּיִם בַּנַּחַל. 2 * פ״ע הִלְבִּין, הֶחֱוִיר: ״כָּל שֶׁהִכְסִיפוּ פָּנָיו כְּאָדָם שֶׁעָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו״ (פסחים ג ה). ״כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי מִזְרָח מַאְדִּימוֹת, זֶהוּ יוֹם; הִכְסִיפוּ — זֶהוּ בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת״ (ירושלמי ברכות ב ב). ״פָּנָיו מַכְסִיפִין, קוֹלוֹ רוֹתֵת וּדְבָרָיו בְּלַחַשׁ נִשְׁמָעִים״ (מנדלי מו״ס, קעה). ״אֲפִלּוּ פָּנֶיהָ וְעֵינֶיהָ הִכְסִיפוּ וְהִצְהִיבוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּם״ (ביאליק, אריה י). שַׂעֲרוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ הִכְסִיפוּ לְעֵת זִקְנָה. 3 * פ״י [השוות א. לבן, הלבין פני פלוני] בִּיֵּשׁ: ״לָמָּה קוֹרִין אוֹתוֹ ׳כֶּסֶף׳? שֶׁהָיָה מַכְסִיף כָּל הַזְּהָבִים שֶׁהָיוּ שָׁם״ (שמות רבה לה). 4 * פ״ע [בהשאלה] פָּחַת עֶרְכּוֹ, יָרַד מְחִירוֹ: ״מְכָרָהּ (אֶת הַשָּׂדֶה) לוֹ בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיפָה וְעָמְדָה עַל מָנֶה״ (ערכין ל.). — [לְהַכְסִיף, מַכְסִיף, יַכְסִיף]

~ הָפ׳ **הָכְסַף** *, נֶחְשַׁק, נִתְעוֹרְרוּ כִּסּוּפִים אֵלָיו: ״הֵם הַמּוֹנָעִים מֵרְאוֹת מַה שֶּׁיָּכְסַף לִרְאוֹתוֹ וְכֵן כָּל מַה שֶּׁיָּכְסַף לְהַשִּׂיגוֹ בְּדָבָר מִן הַחוּשִׁים״ (ראב״ד, אמונה רמה ב ג). — [מָכְסָף, יָכְסַף]

— **הִכְסִיף אֶת פָּנָיו** °, הִלְבִּין אֶת פָּנָיו, בִּיֵּשׁ וְהִכְלִים אוֹתוֹ.

ב. כסף [מן כֶּסֶף]

~ הִפ׳ **הִכְסִיף** ° פ״י צִפָּה בְּצֶבַע כֶּסֶף, כִּסָּה בְּשִׁכְבַת כֶּסֶף: ״כַּפְרִירֵי־בֹקֶר יַכְסִיפוּם בִּרְסִיסֵי־לַיְלָה שֶׁקָּפְאוּ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 107). הַצּוֹרֵף הִכְסִיף אֶת הַכַּפּוֹת. — [לְהַכְסִיף, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻכְסַף** °, צֻפָּה בְּצֶבַע כֶּסֶף, כֻּסָּה שִׁכְבַת כֶּסֶף: כְּלֵי־הַמִּטְבָּח הֻכְסְפוּ עַל־יְדֵי הַצּוֹרֵף. פָּמוֹט שֶׁל נְחֹשֶׁת מֻכְסֶפֶת. — [מֻכְסָף, יֻכְסַף]

כֹּסֶף⁘, **כּוֹסֶף** ז׳ [מן א. כסף] הִשְׁתּוֹקְקוּת, חֵשֶׁק עַז, גַּעְגּוּעִים: ״נִתְמַךְ בְּחֻלְשֵׁי לְחוֹגֵגֵי בְּכֹסֶף״ (קליר, ארחץ בנקיון, ב׳ סוכות). ״מַהֵר אֶל עֲבוֹדַת הָאֱלֹהִים, לִשְׁמוֹ לְגַדֵּל וּלְרוֹמֵם בְּכֹסֶף וּבְלֵבָב שָׁלֵם״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ד). ״יֵשׁ נְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כֹּסֶף לְעוֹלָמוֹת אֲחֵרִים״ (אחד העם, תס). ״בְּעֵינַיִם שֶׁל הֲוָיַת עֲלוּמִים וְכֹסֶף לַאֲשֶׁר לֹא כָּאן״ (ברנר, א 61). ״כֹּסֶף־מִשְׁנֶה אֲנִי נִכְסַף לִישִׁיבַת כְּפָר״ (ליסיצקי, תולדות 198). ״בְּכֹסֶף וָסַעַר... נִצְמֶדֶת עָמֹק אֶל הָאֲשֶׁר הָרַב״ (בן־אמתי, אספי 55). — [כָּסֶף־, כָּסְפּוֹ]

כֶּסֶף ז׳ [אוגריתית: כסף; אכדית: kaspu; פיניקית: כסף; ארמית: כַּסְפָּא] 1, מַתֶּכֶת רַכָּה וְנוֹצֶצֶת, בַּעֲלַת גָּוֶן לְבַנְבַּן־אָפֹר. הַכֶּסֶף מָצוּי בַּטֶּבַע לְעִתִּים בְּתִרְכֹּבֶת עִם מַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת (זָהָב, נְחֹשֶׁת). מְשַׁמֵּשׁ לִיצִיקַת מַטְבְּעוֹת, כֵּלִים, תַּכְשִׁיטִים וְעוֹד [Argentum, סִימָן כִּימִי Ag, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 107.9, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 10.5]: ״כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב״ (שמות ג כב). ״וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף״ (יחזקאל טז יג). ״עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף, רְפִידָתוֹ זָהָב״ (שיר השירים ג י). 2, שֵׁם כּוֹלֵל לְמַטְבְּעוֹת אוֹ לִשְׁטָרוֹת־הַמְּדִינָה הָעוֹבְרִים לַסּוֹחֵר, מָמוֹן, מָעוֹת: ״אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי... לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה״ (שמות כב כד). ״כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה״ (בבא מציעא ד ב). ״לְעוֹלָם יְהֵא כַּסְפּוֹ שֶׁל אָדָם מָצוּי בְּיָדוֹ״ (בבא מציעא מב.). הָאִישׁ הוֹצִיא אֶת כָּל כַּסְפּוֹ לִצְרָכָיו. שִׁלַּמְתִּי כֶּסֶף רַב. 3, [בימי־קדם] כִּנּוּי לִיחִידַת־כֶּסֶף בַּעֲלַת עֵרֶךְ מְסֻיָּם: ״וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף״ (בראשית לז כח). ״נְטִיעָה בַּת שְׁנָתָהּ — שְׁתֵּי כֶסֶף״ (בבא קמא נח:). 4 ° [כסומך לשמות] כְּצֶבַע הַכֶּסֶף, כָּסֹף: ״וְרִיסֶיהָ, רִיסֵי־הַכֶּסֶף, רָעֲדוּ בִּדְמָמָה״ (ביאליק, מגילת ג). שַׂעֲרוֹת־כֶּסֶף שֶׁל הַזְּקֵנָה. — [כֶּסֶף־, כַּסְפּוֹ; כְּסָפִים, כַּסְפֵּי־, כְּסָפָיו, כַּסְפֵּיהֶם]

— **כֶּסֶף חַי**⁘, כִּנּוּי לְכַסְפִּית: ״כְּלִי שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ כֶּסֶף חַי״ (רש״י שבת עח:). ראה **כַּסְפִּית**.

— **כְּסָפִים***, סְכוּמֵי־כֶסֶף: ״כְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע״ (פסחים לא:).

— **שַׂר־הַכְּסָפִים**°, שַׂר־הָאוֹצָר, מִינִיסְטֶר הַמְמֻנֶּה עַל אוֹצַר־הַכֶּסֶף וְעַל הַהַכְנָסוֹת וְהַהוֹצָאוֹת שֶׁל הַמְּדִינָה.

— **כֶּסֶף־תּוֹעָפוֹת** [שאול מן איוב כב כה], הוֹן רָב: ״סוֹחֵר־עוֹרוֹת עָשִׁיר אֲשֶׁר לוֹ בַּת לֹא־יָפָה וְכֶסֶף־תּוֹעָפוֹת״ (ברקוביץ, תר״ חיי של).

— **הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל** (קהלת י יט), אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁלֹּא תּוּכַל לְהַשִּׂיגוֹ בְּכֶסֶף.

— **כֶּסֶף עוֹבֵר לַסּוֹחֵר**, כֶּסֶף טוֹב, שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַהֲלָכִים טוֹבִים: ״אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר״ (בראשית כג טז).

— **כֶּסֶף מְטַהֵר מַמְזֵרִים*** (קידושין עא.), אִמְרַת חֲכָמִים עַל עֶרְכּוֹ הַמַּכְרִיעַ שֶׁל הַכֶּסֶף בְּחַיֵּי הַמַּעֲשֶׂה: גַּם פְּחוּת־עֵרֶךְ קוֹנֶה לוֹ זְכֻיּוֹת וְכָבוֹד אִם הוּא עָשִׁיר בְּכֶסֶף.

— **אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף** (קהלת ה ט), מַאֲמַר הֶחָכָם בִּגְנוּתוֹ שֶׁל רוֹדֵף־בֶּצַע.

כָּסֹף°, **כָּסוֹף** ת׳ [מן כֶּסֶף] בַּעַל צֶבַע שֶׁל כֶּסֶף, לָבָן וְנוֹצֵץ: הֶעָלִים כְּסֻפִּים בְּהִתְכַּסּוּתָם שִׁכְבַת־טַל. — [כְּסֻפָּה, כְּסֻפִּים, ־וֹת]

כַּסָּף* ז׳ [מן כֶּסֶף] 1*, צוֹרֵף־כֶּסֶף, אֻמָּן הָעוֹשֶׂה כֵּלִים שׁוֹנִים בְּכֶסֶף אוֹ מְצַפֶּה כֵּלִים בְּשִׁכְבַת־כֶּסֶף: ״וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין מְעֻרְבָּבִין, אֶלָּא זֶהָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְכַסָּפִין בִּפְנֵי עַצְמָן, וְנַפָּחִים בִּפְנֵי עַצְמָן״ (תוספתא סוכה ד ו). 2 °, חַלְפָן, שֻׁלְחָנִי, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּחִלּוּפִין שֶׁל כְּסָפִים שֶׁל מְדִינוֹת שׁוֹנוֹת. — [כַּסַּף־, כַּסָּפִים, כַּסָּפֵי־; כַּסֶּפֶת, כַּסָּפִיּוֹת]

כַּסְפָּא* ז׳ [ארמית] הַכֶּסֶף [רווח במימרה:]

— **כַּסְפָּא חַסְפָּא**°, הַכֶּסֶף הוּא חֶרֶשׂ, לֹא הַכֶּסֶף הוּא הָעִקָּר (ביאליק, אגרות ה קלז).

כְּסָפָה*, **כּוּסְפָה** נ׳ [מפרסית; ארמית: כֻּסְפָּא, תענית כד:; ערבית: כֻּסְבָּה] הַפְּסֹלֶת הַנִּשְׁאֶרֶת לְאַחַר עֲצִירַת הַשֶּׁמֶן מִתּוֹךְ שֻׁמְשְׁמִין, חַמָּנִיּוֹת, אוֹ מִפֵּרוֹת וִירָקוֹת שֶׁעֻבְּדוּ בַּתַּעֲשִׂיָּה (תְּמָרִים אוֹ סֶלֶק וְכוּ׳). הַכְּסָפָה מְשַׁמֶּשֶׁת מִסְפּוֹא מְשֻׁבָּח לַבְּהֵמוֹת. — [כְּסֻפַּת־, כְּסָפִים, גם כְּסָפָן (עבודה זרה לח:)]

כִּסְפוֹן°, **כִּיסְפוֹן** ז׳ [מן א. כסף] כִּסּוּף, כְּמִיהָה: ״וּבְאֵלֶם כִּסְפוֹן לְצִפְרִיר מְרַעֲנֵן וָחַי״ (אבינועם, שירים קמא). — [כִּסְפוֹן־]

כַּסְפִּי° ת׳ [מן כֶּסֶף] 1, הַדּוֹמֶה לְכֶסֶף: ״וַהֲמוֹן אֲבַעְבּוּעוֹת... יִתְנוֹסְסוּ, כַּסְפִּיּוֹת, שְׁטוּחוֹת״ (שניאור, שירים רב). בָּרָק כַּסְפִּי. 2, שֶׁהוּא שֶׁל מָמוֹן, הַשַּׁיָּךְ לְעִסְקֵי כְּסָפִים: מַצָּבוֹ הַכַּסְפִּי שֶׁל פְּלוֹנִי רוֹפֵף. פְּעֻלּוֹת כַּסְפִּיּוֹת שֶׁל הַבַּנְק. — [כַּסְפִּית, כַּסְפִּיִּים, כַּסְפִּיּוֹת]

כַּסְפִּי° ז׳ רְאֵה כַּסָּף*.

כַּסְפִּית° נ׳ [מן כֶּסֶף] 1, יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי כָּבֵד; הַכַּסְפִּית מְצוּיָה בַּטֶּבַע בְּמַצָּב נוֹזֵל בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה רְגִילָה. לְפָנִים קָרְאוּ לָהּ ״כֶּסֶף חַי״. מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְמִלּוּי שְׁפוֹפֶרֶת־הַמַּדְחֹם וּלְהַכָנַת מַכְשִׁירִים מַדָּעִיִּים אֲחֵרִים. (Hydrargyrum, סִימָן כִּימִי Hg, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 200.6, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 14.2). 2, שֵׁם־דָּבָר לְאָדָם עֵר וְתוֹסֵס בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שָׁלוֹ אַף לְרֶגַע (כַּכַּסְפִּית הַמִּתְגַּלְגֶּלֶת וּמִתְפּוֹרֶרֶת לְכַדּוּרִים קְטַנִּים בְּלִי־הֶרֶף): ״אָמָּן, אִישׁ־הָרֶגַע, כֻּלּוֹ ׳כַּסְפִּית׳״ (דינור, בעולם 187). ״הִיא, בַּת הַשְּׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, הָיְתָה כַּסְפִּית, לֹא יָכְלָה לָשֶׁבֶת בִּמְנוּחָה בְּשׁוּם מָקוֹם״ (ד׳ שחם, שאלה 98).

— **כַּסְפִּית רוֹעֶמֶת**°, תִּרְכֹּבֶת כִּימִית בְּצוּרַת מִשְׁקָע לָבָן הַנּוֹצֶרֶת בִּשְׁעַת חִמּוּם כַּסְפִּית בְּתוֹךְ עֹדֶף שֶׁל חֻמְצָה חַנְקָנִית וְכֹהַל. מִתְלַקַּחַת עַל נְקַלָּה, לְפִיכָךְ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְמִלּוּי נַפָּצִים, מַרְעוֹמִים, פְּקוֹת־כַּדּוּרִים וּמַכְשִׁירֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים.

כַּסְפִּיתָנִי° ת׳ [מן כַּסְפִּית] שֶׁיֵּשׁ בְּתִרְכָּבְתּוֹ כַּסְפִּית: תַּחְמֹצֶת כַּסְפִּיתָנִית. כְּלוֹרִיד כַּסְפִּיתָנִי. — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כְּסַפְסַף° ת׳ [מן כָּסֹף] כָּסֹף־חִוֵּר, דּוֹמֶה מְעַט לְצֶבַע הַכֶּסֶף: ״הַיָּם... וְהוּא כֻּלּוֹ וָרֹד־כְּסַפְסַף״ (קבק, במעגל 317). ״הַקְּלִפָּה שֶׁל הָאִילָנוֹת הָעֶלְיוֹנָה יְרוּקָה כְּסַפְסֶפֶת״ (טברסקי, לפידים 82). ״בְּהִשְׁתַּזֵּר דַּקֵּי־עֲנָנִים כְּסַפְסַפִּים וּכְחַלְחַלִּים עַל פְּנֵי כָּל הָרָקִיעַ״ (רגלסון, חקוקות 88). — [כְּסַפְסֶפֶת או כְּסַפְסַפָּה, כְּסַפְסַפִּים, ־סַפּוֹת]

א. **כַּסֶּפֶת**° נ׳ [מן כֶּסֶף; ארמית: כַּסְפְּתָא, בבא קמא סב.] 1, קֻפָּה, שֶׁשָּׂמִים בָּהּ כְּסָפִים אוֹ חֶפְצֵי־עֵרֶךְ אֲחֵרִים לִשְׁמִירָה: כַּסָּפוֹת בַּבַּנְק. 2, קֻפָּה הָרוֹשֶׁמֶת בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי אֶת סְכוּם־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׂם בְּתוֹכָהּ; בְּיָמֵינוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכַסֶּפֶת בְּרֹב בָּתֵּי־הַמִּסְחָר הַגְּדוֹלִים, בַּבַּנְקִים וְכַדּוֹמֶה. — [כַּסֶּפֶת־, כַּסַּפְתּוֹ; כַּסָּפוֹת, כַּסְּפוֹת־]

ב. **כַּסֶּפֶת**° נ׳ [מן כֶּסֶף, כָּסֹף] מַחֲלַת־עָלִים בִּצְמָחִים שׁוֹנִים: הֶעָלִים מַחֲוִירִים וּמְקַבְּלִים בָּרָק כַּסְפִּי (Argyrosis). — [כַּסֶּפֶת־]

כִּסֹּפֶת°, כסופת נ׳ [מן כָּסֹף] צֶבַע הַכֶּסֶף, גָּוֶן כַּסְפִּי: ״פְּקוּעוֹת־שָׂדֶה מְצֻפּוֹת כִּסֹּפֶת וְזֹהֶבֶת״ (ברש, ב 314). — [כִּסֹּפֶת־]

כֶּסֶת נ׳ [מן כסה, או מן כֵּיס; להוראה 2 השווה אכדית: kasu לקשור]
1*. שַׂק הַמְמֻלָּא נוֹצוֹת אוֹ מוֹךְ אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן וְכַדּוֹמֶה – לִשְׁכִיבָה עָלָיו אוֹ לְהִתְכַּסּוֹת בּוֹ כִּבְשְׂמִיכָה: ״מְמַלֵּא אֶת הַקִּיתוֹן וְנוֹתֵן לְתַחַת הַכַּר אוֹ תַּחַת הַכֶּסֶת״ (שבת ד ב). ״לֹא הָיָה יוֹשֵׁב עַל־גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת, אֶלָּא עַל־גַּבֵּי קַרְקַע״ (מועד קטן טז:). 2. רְצוּעָה, קֶשֶׁר: ״הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל כָּל־אַצִּילֵי יָדַי״ (יחזקאל יג יח). — [כֶּסֶת־, כִּסְתּוֹ; כְּסָתוֹת, כִּסְתוֹת־]
— **כֶּסֶת־הַסַּבָּלִים*** (כלים כח ט), שַׂק מְמֻלָּא קַשׁ, שֶׁהַסַּבָּל שָׂם עַל גַּבּוֹ אוֹ עַל רֹאשׁוֹ כְּדֵי ״לְרַכֵּךְ״ אֶת כֹּחַ־הַלַּחַץ שֶׁל הַמַּשָּׂא הַכָּבֵד שֶׁהוּא נוֹשֵׂא.
— **כִּסְתּוֹ מֻטֶּלֶת בֵּין גְּדוֹלִים*** [על־פי גיטין נו.] הוּא אָדָם חָשׁוּב.

כַּסָּת* ז׳ [מן כֶּסֶת] אֻמָּן הָעוֹשֶׂה כְּסָתוֹת: ״בֶּן צִיצִית הַכַּסָּת״ (גיטין נו.). — [כַּסַּת־, כַּסָּתִים, כַּסָּתֵי־; כַּסָּתִית, כַּסָּתִיּוֹת]

כִּסְתָּנִי° ת׳ [מן כֶּסֶת] רַךְ וְנָפוּחַ כְּעֵין הַכֶּסֶת: ״יָדָיו הַלְּבָנוֹת, הַכִּסְתָּנִיּוֹת״ (ברש, א 410). — [כִּסְתָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כ״ע ר״ת 1. כְּתַב־עֵת. 2. כָּל־עִקָּר. 3. כְּלֵי עָלְמָא.

כַּעְבָּה° נ׳ [ערבית: כַּעְבַּה קוביה] אֶבֶן קְדוֹשָׁה שְׁחוֹרָה הַנִּמְצֵאת בַּמִּסְגָּד בְּמֶכָּה שֶׁבַּעֲרָב. לְפִי אֱמוּנַת הָעַרְבִים, יָרְדָה הַכַּעְבָּה מִן הַשָּׁמַיִם וְהַשְׁחִירָה בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן מֵחַטְאֵיהֶם שֶׁל הָאֲנָשִׁים שֶׁנָּגְעוּ בָּהּ.

כָּעוּס* ת׳ [מן כעס, כָּעַס] שָׁרוּי בְּכַעַס, זוֹעֵף, רוֹגֵז, מַבִּיעַ קֶצֶף: ״כְּשֶׁיִּהְיוּ פָּנֶיךָ כְּעוּסוֹת, יִהְיוּ פָּנַי מְרַצִּין אֶת פָּנֶיךָ״ (שמות רבה מה). ״עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ כָּעוּס עַל יִשְׂרָאֵל״ (דברים רבה ג). ״וְכִי יֵשׁ לְךָ דָּבָר בָּעוֹלָם שֶׁבְּוַדַּאי הוּא לִהְיוֹת כָּעוּס וְרָגוּז עָלָיו?״ (קבק, במשעול 506). — [כְּעוּסָה, כְּעוּסִים, ־סוֹת]

כִּעוּס°, כיעוס ז׳ [מן כעס, כִּעֵס] הַכְעָסָה, הֲבָאָה לִידֵי כַּעַס וָרֹגֶז. — [כִּעוּס־]

כִּעוּר*, כיעור ז׳ [מן כער, כֵּעֵר] מָאוּס, נִגּוּד לַיֹּפִי וְלַחֵן, נִוּוּל: ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם בּוֹרֵחַ מִן הַכִּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לְכִעוּר״ (תוספתא חולין ב כד). ״אֵין שׁוֹמֵר לַנָּשִׁים כִּי אִם כִּעוּר פָּנִים״ (הרומי, א 34). ״אוֹתוֹ הַמַּצָּב שֶׁנִּתְגַּלָּה בְּכָל כִּעוּרוֹ״ (אחד העם, י). — [כִּעוּר־]
— **הַרְחֵק מִן הַכִּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ*** (חולין מד:). אַל תִּתֵּן יָדְךָ לַאֲנָשִׁים אוֹ לְמַעֲשִׂים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים.

כָּעוּר* ת׳ [מן כער, כָּעַר] מָאוּס, לֹא־יָפֶה, נְטוּל־חֵן, מְעוֹרֵר בְּמַרְאֵהוּ רֶגֶשׁ בִּלְתִּי־נָעִים: ״קוֹנָם שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא אֶת פְּלוֹנִית כְּעוּרָה, וַהֲרֵי הִיא נָאָה״ (נדרים ס י). ״כָּל כַּלָּה שֶׁעֵינֶיהָ כְּעוּרוֹת, כָּל גּוּפָהּ צָרִיךְ בְּדִיקָה״ (שיר השירים רבה ד, הנך יפה). ״מִי הוּא וְאֵיךְ הוּא וְאֵיזֶה הוּא, אִם יָפֶה אִם כָּעוּר״ (הזז, היושבת 181). ״נִסְתַּכֵּל בִּבְגָדָיו וּבְמִנְעָלָיו שֶׁהֵם כְּעוּרִים וּמְכֹעָרִים״ (עגנון, כלה 55). ״חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה הָאֲפֵלִים וְהַכְּעוּרִים״ (בורלא, עקביה 190). ״יֵשׁ בְּחִדּוּשִׁים מְיֻתָּרִים לֹא רַק מִשּׁוּם כִּעוּר הַלָּשׁוֹן״ (אביגרי, יד 177). ״בְּנוֹיוֹ, כִּעוּרוֹ יִתְגַּלֶּה הָעִירִים״ (עוגן, 44). — [כְּעוּרָה, כְּעוּרִים, ־רוֹת]

כְּעֵין*, כְּמִין, כְּמוֹ, כְּדוֹמֶה לְ־ – רְאֵה א. עַיִן.

כְּעִיסָה° נ׳ [מן כעס, כָּעַס] הִתְרַגְּזוּת, בִּיאָה לִכְלַל כַּעַס וָרֹגֶז: ״וִיהִי לְבֵז וְלִמְשִׁסָּה, וּגְזָעוֹ יֵעָקֵר בִּכְעִיסָה״ (קליר, סידור 663). ״אֶפְרַיִם לֹא נִתְרַתַּח כְּלָל וְלֹא נִרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי כְּעִיסָה״ (שנהר, ג 435). — [כְּעִיסַת־, כְּעִיסוֹת]

כְּעִירוּת* נ׳ [מן כָּעוּר] כִּעוּר, מָאוּס, חֹסֶר־יֹפִי: ״הִיא עַצְמָהּ מְבִיאָה לִידֵי כְּעִירוּת, וְהוּא נוֹתֵן אֶת עֵינָיו בָּהּ לְגָרְשָׁהּ״ (ירושלמי גיטין ג ד). ״עֲשָׂרָה חֲלָקִים שֶׁל כְּעִירוּת בָּעוֹלָם – תִּשְׁעָה בַּמִּזְרָח, וְאֶחָד בְּכָל הָעוֹלָם״ (אסתר רבה א, בשנת שלוש). — [כְּעִירוּת־]

כַּעַךְ* ז׳ [ארמית: כַּעְכָּא; ערבית: כַּעְךְ; מפרסית: כָּאכ] מַאֲפֶה־בָּצֵק הֶעָשׂוּי בְּצוּרַת טַבַּעַת, עוּגָה עֲגֻלָּה אוֹ קְלוּעָה וָחֹר בְּאֶמְצָעָהּ: ״עִסַּת הַכְּלָבִים... עֲשָׂאָהּ כְּעָכִין״ (תוספתא חלה א ז). — [כַּעַךְ־, כְּעָכִים, כַּעֲכֵי־]

א. **כעך** [מן כעכע]
~ פִּע׳ **כִּעֵךְ** ° פ״ע כִּעְכֵּעַ, חִכֵּךְ בִּגְרוֹנוֹ, הִשְׁתַּעֵל קַלּוֹת: ״הִתְחִיל גּוֹנֵחַ וּמְכַעֵךְ וּמְכַעְכֵּעַ״ (עגנון, כפות שמג). — [לְכַעֵךְ, מְ־, יְ־]

ב. **כעך** [מן כַּעַךְ]
~ פִּע׳ **כִּעֵךְ** ° פ״י עָשָׂה כְּעֵין כַּעַךְ, עִגֵּל: ״כֶּלֶב מְכַעֵךְ זְנָבוֹ וָרָץ כִּמְמַהֵר לָאֲסֵפָה״ (טברסקי, אקוסטה ב 198). — [לְכַעֵךְ, מְ־, יְ־]

כַּעֲכוֹן° ז׳ [מן כַּעַךְ] כַּעַךְ קָטָן. — [כַּעֲכוֹן־, כַּעֲכוֹנִים, ־נֵי־]

כִּעְכּוּעַ° ז׳ [מן כעכע, כִּעְכֵּעַ] הִשְׁתַּעֲלוּת קַלָּה, הַשְׁמָעַת קוֹל חִכּוּךְ בַּגָּרוֹן: ״הַחוֹלֶה הוֹסִיף לְהִשְׁתַּעֵל, לְהַשְׁמִיעַ כִּעְכּוּעַ מִשְׁנֶה וְלִירֹק עַל הַקַּרְקַע״ (ברנר, א 394). ״מִלִּים חֲטוּפוֹת... שֶׁשָּׁקְעוּ בְּתוֹךְ גְּנִיחוֹת וְכִעְכּוּעִים, כְּאִלּוּ נֶחְנְקוּ״ (סוקולוב, במראות 16). ״הָיוּ עוֹשִׂים מְלַאכְתָּם בְּקוֹל שָׁאוֹן וְכִעְכּוּעֵי־גָרוֹן״ (בורלא, כיסופים 9). — [כִּעְכּוּעַ־, כִּעְכּוּעִים, ־עֵי־]

כַּעֲכָן° ז׳ [מן כַּעַךְ] אוֹפֶה־כְּעָכִים אוֹ מוֹכֵר כְּעָכִים: ״אִם יִשְׁבְּתוּ הַפְּקִידִים, פַּרְנָסָתָם שֶׁל הַקְּהָוָנִים וְהַכַּעֲכָנִים מְקֻפַּחַת״ (עגנון, סמוך 274). ״בֵּיתָהּ שֶׁל פְּרֵידָה הַכַּעֲכָנִית״ (שנהר, א 113). — [כַּעֲכַן־, כַּעֲכָנִית, כַּעֲכָנִים, ־נֵי־, ־נִיּוֹת]

כעכע [בחיקוי לקול החיכוך בגרון]
~ פִּע׳ **כִּעְכֵּעַ** * פ״ע הִשְׁתַּעֵל קַלּוֹת, הִשְׁמִיעַ בִּגְרוֹנוֹ קוֹל חִכּוּךְ וְגִרְגּוּר מֵעֵין כְּח־כְּח, עַל־פִּי־רֹב עֵקֶב מַחֲלָה אוֹ גֵּרוּי בַּגָּרוֹן אוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבְרֵי־הַנְּשִׁימָה: ״בָּשָׂר־וָדָם שֶׁנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְכַעְכֵּעַ״ (ויקרא רבה א, לפי גירסת הערוך). ״הִתְחִיל מְכַעְכֵּעַ וְגוֹנֵחַ דָּם מִגְּרוֹנוֹ, כְּמֻכֶּה בְּשַׁחֶפֶת״ (מגדלי מו״ס, תנד). ״הִשְׁתַּעֵל, כִּעְכֵּעַ, יָרַק עַל הָרִצְפָּה – הִצְטַנֵּן״ (ברנר, א 393). ״מִשֶּׁפְּגָעָה בּוֹ הַשַּׁחֶפֶת הִתְחִיל לְכַעְכֵּעַ, וְכָךְ הָיָה מְכַעְכֵּעַ יָמִים רַבִּים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קצה). — [לְכַעְכֵּעַ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְכַּעְכֵּעַ** °, הִשְׁתַּעֵל, הִתְפָּרֵץ בְּכִעְכּוּעִים: ״הַתִּינֹקֶת הִתְכַּעְכְּעָה מִצְּחוֹק״ (ברש, ב 64). ״הַכֹּל נִתְכַּעְכְּעוּ מִתּוֹךְ צְחוֹק קַטְלָנִי״ (קובנר, פנים 16). ״כְּבָר הָיוּ דִּבּוּרִים רִאשׁוֹנִים מִתְכַּעְכְּעִים וּבָאִים בַּחֲבוּרוֹת בּוֹדְדוֹת״ (יזהר, שיירה 9). — [לְהִתְכַּעְכֵּעַ, מִתְ־, יִתְכַּעְכַּע]

כעס [במקרא גם כעש; ארמית: כְּעַס]

~ פע׳ כָּעַס פ״ע קָצַף, התעורר רגזו, חרה אפו, היה שרוי בכעס: "ושקטתי ולא אכעס עוד" (יחזקאל טז מב). "ויחר לו ויכעס הרבה" (נחמיה ג לג). "ויכעס אסא אל הראה" (דברי הימים ב טז י). למלך שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה" (ברכות לב.). "נוח לכעס ונוח לרצות" (אבות ה יא). — [לכעס על־, אל־; כועס, יכעס]

~ פע׳ כִּעֵס פ״י הכעיס, הביא לכלל כעס, הרגיז: "וכעסתה צרתה גם־כעס בעבור הרעמה" (שמואל א א ו). "ובעת כעסך שכחת עושך, כעסת והקצפת" (יהודה הלוי, ס 394). — [לכעס את־; מכעס, י־]

~ התפ׳ נִתְכַּעֵס *, בא לידי כעס, התרגז, עלה קצפו, נתעוררה חמתו: "ראה אותה (את הפלטין) ולא ערבה לו; על מי יש לו להתכעס? לא על אדריכל?" (בראשית רבה כז). "מעולם לא נתכעס עלי רבנו" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 178). "ראש־הקהל נתכעס ודבר ברב רתיחה" (סרן, ממחרו קי). "ועל כל דבר של מה־בכך הוא מתכעס כעס נורא" (שנהר, ג 430).—[להתכעס, מת־, ית־]

~ הפ׳ הִכְעִיס פ״י הביא לידי רגז, גרם לקצף ולכעס: "וילכו אחרי אלהים אחרים... ויכעסו את־ה׳" (שופטים ב יב). "כי מזיד בוזה אביו, ומכעיס בוראו מקלל אמו" (בן־סירא ג טז). "שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול" (אבות ה ב). "היו מכעיסין למקום ולשעה קלה עשו תשובה ונתקבלו" (מכילתא יתרו סא:). —[להכעיס את־, ל־; מכעיס, י־]

~ הפ׳ הֻכְעַס ^, הרגז, הובא לכלל כעס ורגז: האב הכעס על־ידי בנו השובב. — [מכעס, יכעס]

— כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה* (מדרש לעולם), כל אדם שכועס, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו* (פסחים סו:), אמרות חז״ל בגנותו של הכעס.

— להכעיס*, בכונת זדון, לעורר רגז, לא לשם הנאה אלא כדי להרגיז אחרים: "כאן במומר אוכל נבלות לתאבון, כאן במומר אוכל נבלות להכעיס" (עבודה זרה כו:). "נוהג מנהג 'להכעיס' עם בוראו" (בורלא, עקביה 204).

— מומר להכעיס* [על־פי עבודה זרה כו:, ראה לעיל], 1*, משמד, מי שהמיר את דתו כדי להרגיז את בני־עדתו. 2°, כנוי לרשע העובר עברות בכונת זדון.

כַּעַס ז׳ [מן כעס; וראה כעש] 1, רגז, קצף, חמה, התמרמרות קשה על מישהו: "כעס לאביו בן כסיל" (משלי יז כה). "חרה אפו ביהודה על כל־הכעסים אשר הכעיסו מנשה" (מלכים ב כג כו). "אל תרצה את חברך בשעת כעסו" (אבות ד יח). "לפי שהיה בכלל כעס, בא לכלל טעות" (ספרי מטות קנז.). "מתוך הכעס אתה בא לידי חטא" (רש״י ברכות כט:). 2, צער, יגון: "כי כל־ימיו מכאובים וכעס ענינו" (קהלת ב כג).—[כעס־, כעסו, כעסים, כעסי־]

— היה בכעס*, היה שרוי ברגז, היתה רוחו רעה עליו: "כשאהיה בכעס, אתה מרצה אותי; וכשתהיה בכעס, אהיה מרצך" (שמות רבה מה). "הרב בכעס ותלמיד בכעס, ישראל מה תהא עליהם?" (ברכות סג:).

— היה בכעס עמו*, רב עמו וכעס עליו, היה שרוי ברגז עליו: "כשאהיה עם בני בכעס, אתה מפיס אותי עליהן" (מדרש תהלים כה, דרכיך).

— כעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז ט), מאמר החכם בגנותו של הכועס.

— בכוסו ובכיסו ובכעסו*, שלשה דברים שאדם נכר בהם, לפי מאמר חכמינו (עירובין סה:) [ראה הסבר בערך א. כוס]

כַּעֲסָן^ ז׳ [מן כעס, כעס] רגזן, אדם מהיר לכעס, מי שבא מהר לכלל כעס: "אין אוהב להפכפך... ולא חבורה לכעסן" (גבירול, מבחר הפנינים יח כ). "אנשים מרי נפש — כעסנים שיש בטבעתנו" (רש״י שופטים יח כה). "ירא הוא לשאל מפני שהיא כעסנית" (יהודה שטינברג, קנט). — [כעסנית, ־נים, ־ניות]

כַּעֲסָנוּת° נ׳ [מן כעסן] נטיה לכעס, רגזנות, ביאה מהירה לכלל כעס: "התרחקות מקפדנות וכעסנות" (קלוזנר, הספרות ו 445). — [כעסנות־]

כַּעֲסָנִי^ ת׳ [מן כעסן] שיש בו כעסנות, רגזני: "ויגער בכעסני ובתאוני" (כוזרי ג ה). "והנפש... הכעסנית אמנם חברה אליך מפני שתתגבר עמה על הנפש המתאוה" (פלקירא, המעלות ב). קול כעסני, יחס כעסני אל הבריות. — [כעסנית, ־ניים, ־ניות]

כער [ארמית: כְּעַר; נוסח אחר: כאר]

~ פע׳ כִּעֵר^ פ״י גרם שיהא לא־יפה, השחית את היפי: "לכער מעשיהם ולגנות קטרתם" (השרשים לגינאת, זמר). הבכי כער את פניו. — [לכער את־; מכער, י־]

~ פע׳ כֹּעַר *, היה או נעשה בלתי־יפה, השחת יפיו: "ואל תתעב אדם מכער במראהו" (בן־סירא יא ב). "וכמה מכערין דרכיו" (יומא פו.). "חכמה מפארת בכלי מכער" (תענית ז.). "ועל כן יכער כל מפלא ומפאר" (ש׳ שלום, שירים פג). — [מכער, יכער]

~ הת׳ הִתְכַּעֵר *, נעשה בלתי־יפה, השחת יפיו: "ועל־ידי שגדלתי עמו בבית התכערתי בעיניו" (בראשית רבה יז). "ועם שנתאכלס סרבר הצריפים... נתכערה צורתו" (טביב, דרך 14). — [להתכער, מת־, ית־]

~ הפ׳ הִכְעִיר^, 1^ פ״י כער, השחית את היפי, נול: "מכעירו בקומה או מלקהו באחד מאיבריו" (ספר חסידים, לפי בן־יהודה). "העטינים המכעירים גופה של הפרה" (טשרניחובסקי, סיפורים 53). "יש בה באגדה להכעיר במקצת את זהרו של המארע הנשגב" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 8). 2° פ״ע נעשה מכער, נפגם יפיו: פניו של האיש הכעירו מרב יסורים. — [להכעיר, מ־, י־]

כֹּעַר°, **כוער** ז׳ [מן כער] חסר־יפי, מראה רע, ההפך מן "יפי": "איככה תפליאה לכסות בתרמית־הוד כער ובחל!" (ליסיצקי, במעלות 117). "ובזיע קל כל יפי כער אצעף ודראון" (אבינועם, שירים קסב). — [כער־, כערו]

כַּעֲרוּרִית° נ׳ [מן כער] כעור, חסר־יפי: "בגדיו המזהמים, כערורית גופו וחשכת הויתו" (שנהר, א 103). — [כערורית־]

כַּעַשׂ ז׳ [ראה כעס] כעס: "כי לאויל יהרג־כעש, ופתה תמית קנאה" (איוב ה ב). — [כעש־]

כָּעֵת תה״פ עתה, עכשו — ראה ערך עת.

א. **כַּף** נ׳ [אכדית: kappu; אוגריתית: כפמ; ארמית: כַּפָּא; ערבית: כַּף] 1, הַחֵלֶק הַקִּיצוֹנִי מִפִּרְקֵי הַיָּד אוֹ הָרֶגֶל, שֶׁאֵלָיו מְחֻבָּרוֹת הָאֶצְבָּעוֹת, נִקְרָא גַּם ״כַּף־הַיָּד״, ״כַּף־הָרֶגֶל״: ״וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית״ (ויקרא יד טז). ״מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ״ (דברים כח לה). 2, [בהשאלה] יָד, רְשׁוּת, מָרוּת: ״וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן״ (שופטים ו יג). ״נָתַתִּי אֶת־יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ״ (ירמיה יב ז). 3, כְּלִי בַּעַל בֵּית־קִבּוּל קָטָן לִשְׁאֹב בּוֹ מָרָק אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים, כְּדֵי לְהַגִּישָׁם לַפֶּה לַאֲכִילָה: ״קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת... כַּף אַחַת״ (במדבר ז יג–יד). כַּפּוֹת וּמַזְלְגוֹת. 4, שֵׁם כְּלָלִי לְמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים, אוֹ לְאֵיבָרִים בְּתַבְנִית דּוֹמָה לְכַף הַיָּד אוֹ לְכַף מַאֲכָל [ראה להלן]. 5°, רֶגֶל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים עִם הָאֶצְבָּעוֹת: הַכֶּלֶב, הֶחָתוּל וְכוּ׳ מְהַלְּכִים עַל כַּפּוֹתֵיהֶם. 6*, כַּפָּפָה, כְּסָיָה: ״כַּף לוֹקְטֵי קוֹצִים״ (כלים כו ג). 7*, כִּנּוּי לְגַבְשׁוּשִׁית קְטַנָּה שֶׁבְּגוּף הָאִשָּׁה מֵעַל לָעֶרְוָה״ (נידה מז:). [וראה עוד ההוראות להלן] — [כַּף־, כַּפִּי; כַּפַּיִם, כַּפֵּי־ וְכוּ׳ — להוראה 1; כַּפּוֹת — לשאר ההוראות]

— כַּף־זְכוּת*, צַד זְכוּת, הַכְרָעָה לְטוֹבַת מִישֶׁהוּ: ״וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת״ (אבות א ו).

— כַּף־חוֹבָה*, צַד חוֹבָה, הַכְרָעָה לְרָעַת מִישֶׁהוּ: ״שֶׁדַּנְתַּנִי לְכַף חוֹבָה וְלֹא דַנְתַּנִי לְכַף זְכוּת״ (ברכות לא:).

כ - כפות-מאזניים

— כַּף־יָרֵךְ, שֶׁקַע כְּעֵין כַּף בְּרֹאשׁ עֶצֶם הַיָּרֵךְ בָּרֶגֶל: ״וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ״ (בראשית לב כו).

— כַּף־מֹאזְנַיִם*, כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַצַּלָּחוֹת הַשְּׁקוּלוֹת הַנִּתְלוֹת בַּמֹּאזְנַיִם — בְּאַחַת מֵהֶן שָׂמִים אֶת הַסְּחוֹרָה הַנִּשְׁקֶלֶת, וּבַשְּׁנִיָּה אֶת אַבְנֵי הַמִּשְׁקָל: ״הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף־מֹאזְנַיִם״ (תוספתא עבודה זרה ז ד).

— כַּף־מְבַשְּׁלִים° 1, תַּרְוָד, בַּחֲשָׁה, כַּף גְּדוֹלָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לִבְחִישַׁת תַּבְשִׁיל אוֹ לִשְׁאִיבַת קְצָת מִמֶּנּוּ לִטְעִימָה. 2, [בהשאלה, ועל־פי היידיש] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמִּתְעָרֵב בְּעִנְיָנִים לֹא־לוֹ, שֶׁיָּדוֹ בַּכֹּל: ״עוֹסֵק בְּהַמִּלָּה וּבְהִתְלַהֲבוּת בְּצָרְכֵי־צִבּוּר, עַד שֶׁנֶּחְשַׁב רֹאשׁ לְכַפּוֹת־מְבַשְּׁלִים שֶׁבָּעִיר״ (סרן, ממחוז שי).

— כַּף־הַמַּנְעוּל°, יָדִית, בְּלִיטָה בְּמַנְעוּל שֶׁל דֶּלֶת לְשֵׁם אֲחִיזָה בָּהּ בִּשְׁעַת פְּתִיחַת הַדֶּלֶת אוֹ סְגִירָתָהּ: ״הִפְשִׁיל אֶת הַשַּׁרְווּל עַל כַּפּוֹת־הַמַּנְעוּל״ (עגנון, אלו יט).

— כַּף־הַנַּעַל°, טַבְלָה שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר, מְעֻקֶּמֶת כָּלְשֶׁהוּ, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לַהֲקַלַּת נְעִילַת הַנַּעַל עַל הָרֶגֶל.

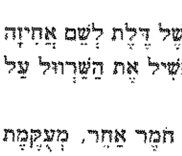
כפות-סיידים

— כַּף־שֶׁל־סַיָּדִים* (שבת פ:), כְּלִי כְּעֵין כַּף, שֶׁהַסַּיָּד מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לִמְרִיחַת סִיד אוֹ טִיט עַל הַקִּיר לַהֲחָלָקַת חִסְפּוּסָיו.

— כַּף־הַקֶּלַע, 1 (שמואל א כה כט), שְׁקַעֲרוּרִית בַּקֶּלַע שֶׁשָּׂמִים בָּהּ אֶת הָאֶבֶן לִקְלִיעָה. 2*, כִּנּוּי לְאֶחָד מִמַּכְשִׁירֵי הָעִנּוּיִים שֶׁהָרְשָׁעִים יְטֻלְטְלוּ בּוֹ בַּגֵּיהִנֹּם, לְפִי הַמָּסֹרֶת הָעֲמָמִית, מִקְּצֵה הָעוֹלָם וְעַד קָצֵהוּ [על־יסוד שמואל א כה כט: ״יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע״]: ״וּמֵאוֹר אֶל חֹשֶׁךְ יֶהְדְּפוּהוּ, וּפַעַם יְקַלְּעוּהוּ בְּתוֹךְ כַּף־הַקֶּלַע״ (הרומי, כח 520). ״מִפְּנֵי הַתֹּהוּ וּמִפְּנֵי כַּף־הַקֶּלַע יָגֹרְתִּי״ (ביאליק, מגילת ו).

— קֻלַּע (נִקְלַע) בְּכַף־הַקֶּלַע° [שאול מן הנ״ל], טֻלְטַל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, לֹא יָדַע שָׁלוֹ: ״כָּךְ נַפְשׁוֹ מְקֻלַּעַת כִּבְתוֹךְ כַּף־הַקֶּלַע״ (קלוזנר, יוצרים ג 27). ״הַצָּבָא יִמְצָא אֶת עַצְמוֹ נֶעֱלָב וְעָשׁוּק וְסוֹפוֹ לִהְיוֹת נִסְחָף וּמְקֻלָּע בְּכַף־הַקֶּלַע״ (סוקולוב, במראות 216). ״אָבְדָה לַנֶּפֶשׁ נְקֻדַּת־הָאֲחִיזָה וְהִיא נִקְלַעַת בְּכַף־הַקֶּלַע״ (ברש, ג 78).

— מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ, מִלְּמַטָּה וְעַד לְמַעְלָה, כֻּלּוֹ בִּשְׁלֵמוּת: ״מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם״ (ישעיה א ו). ״כֻּלּוֹ רָקָב וּמָסוֹס מִכַּף־רֶגֶל עַד רֹאשׁ״ (ביאליק, אבן חציר). ״וּמְכֻסֶּה־פִּיחַ וּטְבוּל־זֵעָה מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד רֹאשׁוֹ חָזַר לְדִירָתוֹ״ (ברנר, א 408).

— כַּף־תָּמָר, לוּלָב, עָלֶה שֶׁל תָּמָר: ״כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת״ (ויקרא כג מ).

— בָּא בְּכַף־, נִתְפַּס, נִלְכַּד: ״וְהִנָּצֵל, כִּי בָאתָ בְכַף־רֵעֶךָ״ (משלי ו ג).

— דָּן אוֹתוֹ לְכַף־זְכוּת*, הֵקֵל בְּדִינוֹ, רָאָה אֶת הַחִיּוּב שֶׁבּוֹ: ״וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת״ (אבות א ו). [ולהפך:]

— דָּן אוֹתוֹ לְכַף־חוֹבָה*, הֶחְמִיר בְּדִינוֹ אוֹ בְּיַחֲסוֹ אֵלָיו: ״שֶׁדַּנְתַּנִי לְכַף־חוֹבָה, וְלֹא דַנְתַּנִי לְכַף־זְכוּת״ (ברכות לא:). ״אַל תָּדוּן אוֹתִי לְכַף חוֹבָה״ (ברנר, א 337). ״וְלֹא אָדוּן אוֹתוֹ לְכַף חוֹבָה״ (שמעוני, הביבר 189).

— הִכָּה כַּף, הִכָּה בְּכַף, מָחָא כַּף, הִכָּה יָד אֶל יָד לְאוֹת שִׂמְחָה, תִּמָּהוֹן, עִדּוּד וְכַדּוֹמֶה, אוֹ, לְהֶפֶךְ, מִתּוֹךְ אֵבֶל, רֹגֶז וְכַדּוֹמֶה: ״וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ: יְחִי הַמֶּלֶךְ!״ (מלכים ב יא יב). ״הַכֵּה בְכַפְּךָ וּרְקַע בְּרַגְלְךָ!״ (יחזקאל ו יא).

— הִכְרִיעַ אֶת הַכַּף* [על־פי אבות ב ח], הֵבִיא לִידֵי הַכְרָעָה, גָּרַם לְהַחְלָטָה סוֹפִית בְּכִוּוּן מְסֻיָּם, חָרַץ אֶת הָעִנְיָן: תְּחִלָּה הִסַּסְתִּי בַּדָּבָר, אַךְ הַמִּכְתָּב שֶׁקִּבַּלְתִּי הִכְרִיעַ אֶת הַכַּף.

— הִכְרִיעַ אוֹתוֹ לְכַף־זְכוּת (אוֹ חוֹבָה)* (אבות ו ו), דָּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת (אוֹ חוֹבָה), הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּחִיּוּב (אוֹ בִּשְׁלִילָה).

— מָחָא כַּף, הִכָּה כַּף אֶל כַּף לְהַבָּעַת שִׂמְחָה, הִתְפַּעֲלוּת וְכַדּוֹמֶה: ״הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף״ (ישעיה נה יב). ״מִחְאוּ כַף וְקִרְאוּ: הֵידָד!״ (ביאליק, קטינא). קְהַל הַצּוֹפִים מָחָא כַּף לַשַּׂחְקָנִים.

— מְלֹא הַכַּף, חֹפֶן, קֹמֶץ, כַּמּוּת שֶׁהַיָּד יְכוֹלָה לְהָכִיל [גם בהשאלה]: ״טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ״ (קהלת ד ו).

— נָטַל נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ° [על־פי ״וישם את נפשו בכפו״, שמואל א יט ה], הִסְתַּכֵּן, הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז: ״נָטַלְתִּי נַפְשִׁי בְּכַפִּי וְהָלַכְתִּי אֶצְלוֹ״ (עגנון, אורח 209).

— שָׂם כַּף לְפִיו, שָׁתַק, הֶחֱרִישׁ, נֶאֱלַם דּוֹם: ״שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים, וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם״ (איוב כט ט).

— תָּקַע כַּף, 1, מָחָא כַּף, הִכָּה כַּף אֶל כַּף מִשִּׂמְחָה: ״כָּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־כָף, הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה״ (תהלים מז ב). 2, שָׂם כַּפּוֹ בְּכַף יָדוֹ שֶׁל אַחֵר לְאוֹת הִתְחַיְּבוּת אוֹ הַבְטָחָה, הִבְטִיחַ חֲגִיגִית אוֹ בִּשְׁבוּעָה: ״אָדָם חֲסַר־לֵב תֹּקֵעַ כָּף״ (משלי יז יח).

— **תקיעת־כף**^, שבועה, הבטחה חגיגית, נתינת ערבה לקיום דבר מסים: "אריה נתעשר על־ידי... תקיעת־כף של הצדיק" (ביאליק, אריה ד). הידידים נשבעו בתקיעת־כף לקים את דברם.

— **שם נפשו בכפו**, הסתכן, העמיד את חייו בסכנה: "וישם את־נפשו בכפו ויך את־הפלשתי" (שמואל א יט ה).

— **יגיע־כפים**, 1 °, עבודה, עמל. 2, דבר שנרכש ונקנה בעמל ידיו של אדם: "יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך" (תהלים קכח ב).

— **מחיאות־כפים**°, הכאת כף אל כף לאות תשואות הידד או להבעת הערצה או הסכמה

— **נקי־כפים**, אדם ישר ונאמן, מואס בשחד: "נקי כפים ובר לבב אשר לא־נשא לשוא נפשי, ולא נשבע למרמה" (תהלים כד ד).

— **נקיון־כפים**, ישר, נאמנות: "בתם־לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת" (בראשית כ ה).

— **נשיאת־כפים*** ברכת הכהנים בבית־הכנסת הנאמרת בתפלת שמונה־עשרה תוך הרמת ידיהם: "שחרית ומוסף יש בהן נשיאת־כפים" (תענית כו:).

— **תבונת־כפים**, 1, נהיגה בחכמה: "ובתבונות כפיו ינחם" (תהלים עח עב). 2 ° [על־פי הנ"ל] מלאכת־מחשבת: "גבר־חיל... תקיף ובר־לבב, שבט ברזל ותבונות־כפים עמו" (ביאליק, ראיתיכם). 3 °, השכל הרב שבתוך סגלת העבודה והכשרון המיחד הקורן ממנה (לפי שזר, אישים 314).

— **נער כפיו מן־**, נמנע מן־, הסתלק מלהשתתף ב־: "מאס בבצע מעשקות, נער כפיו מתמך בשחד" (ישעיה לג טו).

— **נשא כפיו אל פלוני**, הרים את ידיו אל פלוני בתחנונים, פרש ידיו, התחנן: "שאי אליו כפיך על־נפש עולליך העטופים ברעב" (איכה ב יט).

— **נשא את כפיו***, ברך את קהל המתפללים: "בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום" (תענית ד א).

— **נשא אותו על כפים** [על־פי תהלים צא יב], טפל בו באהבה ובמסירות.

— **נתנו תחת כפות רגליו**° [על־פי תהלים ח ז], הכניע אותו לחלוטין.

— **ספק את כפיו** (במדבר כד י), הכה כף אל כף מרב צער, מדאגה או מרגז.

— **פרש כפיו**, פשט את ידיו לצדדין מרב צער ויגון: "קול בת־ציון תתיפח, תפרש כפיה" (ירמיה ד לא).

— **פרש (שטח, שטח°) כפיו אל־**, נשא את ידיו אל־ בתפלה ובתחנונים, התחנן לפני־: "ואפרשה כפי אל־ה' אלהי" (עזרא ט ה). "קראתיך ה' בכל־יום, שטחתי אליך כפי" (תהלים פח י). "אל הוד הלילה אשטחה את כפי" (ביאליק, לפני ארון).

— **רחץ בנקיון כפיו**, 1, התקדש, טהר עצמו, נזהר מדבר חטא או טמאה: "אך־ריק זכיתי לבבי, וארחץ בנקיון כפי" (תהלים עג יד). 2 °, העמיד פנים כנקי מאשמה, התנער מכל שיכות לענין.

— **כף־אוז**°, צמח־בר חד־שנתי ממשפחת הסלקיים, בעל פרחים קטנים וירקים, גדל בדרך־כלל במקומות אשפה (Chenopodium).

— **כף־הזאב**°, צמח־בר רב־שנתי ממשפחת השפתניים, בעל פרחים לבנים (Lycopus).

— **כף־החתול**°, עשב רב־שנתי מבת־משפחת הסיסניים (Aeluropus), בעל תפרחת דמות־שבלת.

כף* נ' שם האות כ, האחת־עשרה באלף־בית העברי [על שום צורתה, צורת כף־יד באלף־בית העברי־הכנעני הקדמון]: "אין קדוש כה' – אם אתה עושה כ"ף ב"ת, אתה מחריב את העולם" (ויקרא רבה יט). — [כפי"ן]

— **כף כפופה***, האות כ' כשהיא בתחלת המלה או באמצעה.

— **כף פשוטה***, **כף סופית**°, האות ך כשהיא בסוף המלה.

כף° נ' האות כ כשהיא רפויה, בלי דגש, ומבטאה כעין kh או ch לטינית: במלת "ככה" הכף הראשונה דגושה והשניה רפויה.

א. **כף** ז' [אכדית: kapu; ארמית: כיפא] 1, סלע, צוק, גוש־אבן גדול הבולט מסלע ההר: "באו בעבים, ובכפים עלו" (ירמיה ד כט). "שפת הכף הנטוי כקיר זקוף" (ביאליק, מגילת ה). 2 °, ראש־יבשה, קצה־יבשה החודר ובא בים. כף "התקוה הטובה" בדרום־אפריקה. — [כף־, כפים, כפי־]

ב. **כף*** ז' כפין* ז"ר ראה כפה.

כפה, כיפה נ' [מן כסף] 1 *, קמרון, תקרה מקמרת, גג נטוי בצורת חצי כדור, כעין המעטפת העליונה של מחצית כדור: "הגיעו לכפה שמעמידין בה עבודה זרה, אסור לבנות" (עבודה זרה א ז). "בית־המוקד – כפה, ובית גדול היה" (תמיד א א). כפות בתי־כנסיות. כפה של מצפה־כוכבים. 2 *, כנוי לבית־סהר [על־שום שתקרתו היתה קמורה]: "רוצח שנתערב באחרים... כונסין אותן לכפה" (סנהדרין ט ג). 3 *, כובע קטן ועגל חסר־שולים לכסוי הראש, כעין כמתה: "ונותן לה כפה לראשה, וחגור למתניה" (כתובות ה ח). "כפה של צמר היתה מנחת בראש כהן גדול, ועליה ציץ נתון" (חולין קלח.). כפה לכסוי־ראש לאדוקים. 4, חלק של עלה־התמר סמוך למקום חבורו לגזע, ששם הוא כפוף על־הרב: "כפה ואגמון" (ישעיה יט טו). "וכפתו לא רעננה" (איוב טו לב). "שתי כפין של תמרה" (תוספתא כלים בבא בתרא ב א). 5 *, ערמה של עשבים, ירקות וכדומה בצורת כפה: "מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכפין" (שבת כד ב). "כפה של אבנים" (ירושלמי מועד קטן פג ג). 6 *, גוש בצורה כדורית: "וכפת הברד והשלג והכפור" (אהלות ח ה). 7 ° [בטופוגראפיה] בלט בקרקע שכל מדרונותיו קמורים: משיא הכפה יורדים בכל הכוונים. —[כפת־, כפות גם כפין, כפי־]

— **כפת־גג**°, תקרת־בית קמורה: "אל זוית אחת תחת כפת־הגג הצטמצמו" (ביאליק, בעיר ההרגה). 2 [בהשאלה] בית מגורים, מקום לשבת שם: "אלפי משפחות מישראל נשארו ללא כפת־גג על ראשם" (ויסלבסקי, תר"מ מרד 14).

— **כפת־הירדן***, מצמחי הבשם שנזכרו בתלמוד (כריתות ו.).

— **כפת־העץ**°, הגוף בעצים הצומחים באקלים ים־תיכוני, שהוא כפוף ומעגל ככפה.

— **כפת־הרקיע*** (־השמים°), כנוי למחצית כדור השמים שמעל לאפק: "שהעלהו הקדוש־ברוך־הוא למעלה

מכפת־הרקיע" (במדבר רבה ב). "שיהיה לנו קרקע משלנו תחת רגלינו וחלק בכפת־השמים מעל לראשנו" (ויסלבסקי, תר' בעולם 43).

— מלך בכפה*, משל על כל העולם כלו, פרש את שלטונו תחת כל השמים: "שלשה מלכו בכפה; ואלו הן: אחאב ואחשורוש ונבוכדנצר" (מגילה יא.). אלכסנדר מוקדון מלך בכפה בדורו. [שגור יותר הביטוי:]

— מושל בכפה°, בעל שלטון בלתי־מגבל.

כַּפָּה² נ' [מן כף] 1°, כף, כף היד: "לחץ בכפת ידו השחורה את כפתה הפריכה של אשתו" (שלונסקי, תר' הדון א 10). "וכפת נבל דוחקת ראש שמוט" (שלונסקי, שירים ב 397). "נצנוץ הפנסים מאיר פני פיל, כפת אריה" (אלתרמן, התיבה 141). 2, כף, עלה של עץ התמר [ראה לעיל: כף]. — [כפת־, כפות]

— כפת־שחד° [על־פי הכתוב: "נער כפיו מתמך בשחד", ישעיה לג טו] לקיחת שחד: "על חטא שחטאנו לפניך בכפת־שחד" (וידוי ליום־כיפור).

כפה [קרוב אל כפף; ארמית: כְּפָא; ערבית: כַּפַאְ הפך]

~ פע' **כָּפָה** פ"י 1*, הכריח, אלץ, דחק בפלוני שיעשה דבר בעל־כרחו: "כופין אותו שיחליץ לה" (יבמות יג יב). "כופין אותו עד שיאמר: רוצה אני" (ראש השנה ו.). "אין האיש כופה את אשתו להניק את בן־חברו" (תוספתא כתובות ה ה). 2, דחה, בטל, העביר: "מתן בסתר יכפה־אף" (משלי כא יד). 3*, הפך, שם כלי וכיוצא בו כשפיהו כלפי מטה ותחתיתו כלפי מעלה: "כופין את הסל לפני האפרוחין כדי שיעלו וירדו" (שבת יח ב). "שכפה הקדוש־ברוך־הוא עליהם את ההר כגיגית" (שבת פח.). — [לכפות את־, כופה, יכפה]

~ נפ' **נִכְפָּה***, 1°, הטל באנס, הושם בעל־כרחו: התכנית נכפתה עליו בפקדת המנהל. ההפוגה שנכפתה על הלוחמים מנעה את מסע־הנצחון. 2*, נכפף, נהפך: "דרגש נוקפת ואינה נכפית (בבית אבל)" (ירושלמי ברכות ה ד). "שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית" (רש"י שמות יט יז). 3°, חלה במחלת הנופלים — ראה ערך נכפה. — [להכפות, נכפה, יכפה]

~ פע' **כִּפָּה**° פ"י כפה (2), דחה: "שאף־על־פי שמכפה אף וחמה, אינו מכפר על גסות־הרוח" (רש"י סוטה ה.). — [לכפות, מכפה, י־]

~ הת' **נִתְכַּפָּה**°, 1°, נהפך: "נרות ציון לכדו ונתכפו" (יניי, קפט). 2°, השתרע ככפה, נתקמר: "ומעל לכל נתכפה אותו רקיע תכל" (שנהר, א 194). — [להתכפות, מתכפה, ית־]

— כמי (כמו°) שכפאו שד*, דבור־משל על מי שעשה מעשה בעל־כרחו, שלא מרצונו: "ודומה עליו כמי שכפאו שד" (נדרים כ:). "הנסיעה הזו היא על אפו ועל חמתו וכמו שכפאו שד" (יהודה שטינברג, שג). "הריהו מקבל אותה בעל־כרחו, כמי שכפאו שד" (ברקוביץ, תר' חיי רכ).

— כופין אותו עד שיאמר: רוצה אני* [על־פי ראש השנה ו.], לוחצים עליו עד שיסכים, דבור מקבל כלפי אדם המהסס או מסרב לעשות דבר־מה.

— כפה עליו הר כגיגית* [שאול מן שבת פח., ושם כפשוטו] הכריח אותו לעשות דבר־מה: "תחת השתדלו לחבב המדות הישרות על הלבבות, הוא מטילן עליהם בתור דין, חובה וגזרה, והוא כופה עליהם הר כגיגית" (מאפו, רלד). "לך... טל ידיך, או אפשר... אינך זהיר בנטילת־ידים — אין אני כופה עליך הר כגיגית, חלילה" (ברקוביץ, תר' טוביה צד).

— כפה את הטובה*, כפה בטובה°, התעלם מטובה שעשה לו פלוני ולא גמל לו כמעשהו: "שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפה טובתו של הקדוש־ברוך־הוא" (מדרש הגדול, שמות א ח). "אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר: האשה אשר נתת עמדי. אף אלו כפו בטובה למרד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול" (רש"י בראשית יא ה).

— כפה מרותו (־רצונו) על פלוני°, השתלט על פלוני, הכריח אותו למלא את רצונו.

— כפה סיח את המנורה*, דבור־משל במובן: המעשה האחרון טשטש את רשומו של הדבר הראשון [על־יסוד המעשה בפסיקתא דרב כהנא, איכה קכב:— אשה שנתנה לדיין במתנה מנורה של כסף, והלך בעל־דינה וכיבד את הדיין בסייח של זהב. למחר הרשיע אותה הדיין בדין תמהה ואמרה: אדוני, יאר נא דיני לפניך כאותה מנורה של כסף! אמר לה: ומה אעשה לך? כפה סייח את המנורה]

כָּפוּי* ת' [מן כפה, כפה] 1°, שהטל באנס, מאלץ, מכרח: "ובהבליעו בחפזון, ככפוי שד, את כף ידו... בכף מלכישוע... השלוחה לעמתו" (ביאליק, אגדת ד' וה' ב יח). "אותה ריבה היתה כפויה תחלה תחת ידיהם של החיצונים... שהיתה להם לחיצונים רשות עליה" (עגנון, כלה שלא). התושבים התנגדו לחקה הכפויה על־ידי המושל. 2*, הפוך, כפוף למטה: "היתה (החבית) כפויה ופיה לאויר התנור" (כלים ח ג). "ענפים כפויים למטה, מסרבלים תפוחים גדולים" (ביאליק, מאחורי ה). "וכפת השמים כפויה ממעל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכג). "הוא הולך כפוי־ראש ומתאנח" (יהודה שטינברג, עד). — [כפויה, כפויים, כפויות]

— כפוי־טובה*, מתעלם מן הטובה שעשה לו פלוני ואינו גומל לו כמדתו: "אמר להם משה לישראל: כפויי־טובה בני כפויי־טובה... דכתיב: ונפשנו קצה בלחם הקלקל" (עבודה זרה ה.). "והוא, כפוי־טובה, לא ישלם להם כגמולם" (אחד העם, כט). "אין אנו כפויי־טובה שלא לומר, 'יישר כח', לאותן הלשונות שנעשו אכסניא לרוחנו" (ביאליק, הספר העברי ג). "אי לך, כפוית־טובה, כך את מקבלת אותי?!" (עגנון, כלה קפז).

— כפוי־תודה°, כפוי־טובה, שאינו מודה על הטובה שעשו לו: "הבוז לך, אויל וכפוי־תודה!" (שמעוני, הביבר 27).

כָּפוּל ת' [מן כפל, כפל] 1*, גדול פי־שנים: "שעור המלבן... כמלא רחב הסיט כפול" (שבת יג ד). "וכל־שכן ששכרכם כפול" (מועד קטן כא:). מחיר כפול. 2*, הכולל שנים, בעל שני מינים: "כל האותיות הכפולים באלף־בי"ת כותב את הראשונים בתחלת התבה ובאמצע התבה, והאחרונים בסוף" (סופרים ב יא). לאות ב מבטא כפול — b, v. צמח כפול־עלה. עמודי המלון הם כפולי־טורים. 3° [בחשבון] מגדל כמה וכמה פעמים: 7 כפול 6 — המכפלה 42. 4, מקפל, בעל קפל: "רבוע יהיה (החשן) כפול" (שמות כח יז). — [כפול־, כפולה, כפולת־, כפולים, כפולי־, כפולות]

— כָּפוּל וּמְכֻפָּל*, גָּדוֹל פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: "בָּטוּחַ שֶׁשְּׂכָרוֹ כָּפוּל וּמְכֻפָּל" (בראשית רבה נח). "טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ" (הגדה של פסח). "הָיָה הַמַּרְצֶה חַיָּב עַל זְהִירוּת כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 240). "כָּל מַלְאָךְ, וִיהֵא אֲפִלּוּ מַלְאָךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל" (הזז, יעיש ג 84).

— כָּפוּל וּמְשֻׁלָּשׁ°, פִּי שְׁנַיִם וּפִי שְׁלֹשָׁה, הַרְבֵּה מְאֹד: "וַאֲנִי אוֹהַבְךָ כְּנַפְשְׁךָ יוֹתֵר וְיוֹתֵר כָּפוּל וּמְשֻׁלָּשׁ" (הזז, יעיש ד 178). "חֻלְשָׁה, חֻלְשָׁה כְּפוּלָה וּמְשֻׁלֶּשֶׁת" (טביב, דרך 173).

— כָּפוּל שְׁמוֹנָה°, כָּפוּל וּמְכֻפָּל, גָּדוֹל מְאֹד: "הָיְתָה הַדּוֹדָה מֻזְהֶרֶת מֵעַתָּה אַזְהָרָה כְּפוּלָה שְׁמוֹנָה" (ביאליק, מאחורי ג). "עִתּוֹנַאי יְהוּדִי צָעִיר, קַבְּצָן כָּפוּל שְׁמוֹנָה" (ברקוביץ הראשונים מג). רְצוּעָה כְּפוּלַת־שְׁמוֹנָה.

— גִּזְרַת הַכְּפוּלִים° [בדקדוק] שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל הַפְּעָלִים שֶׁשְּׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל שָׁרְשָׁם שָׁווֹת, לְמָשָׁל: סבב, גזז.

— מִטָּה כְּפוּלָה°, מִטָּה רְחָבָה הָעֲשׂוּיָה לִשְׁנַיִם לְזוּג.

כְּפוּלָה* נ׳ [מן כָּפוּל] 1° [בחשבון] מִסְפָּר הַמִּתְחַלֵּק בְּמִסְפָּר נָתוּן, לְמָשָׁל: הַמִּסְפָּרִים 6, 9, 15 הֵם כְּפוּלוֹת שֶׁל 3; הַמִּסְפָּר 51 הוּא כְּפוּלָה שֶׁל 17. 2*, קִפּוּל, קֶמֶט כָּפוּל: "וּמְכֻפָּל כַּמָּה כְּפוּלוֹת" (ויקרא רבה טז). 3°, עֹתֶק נוֹסָף: בַּסִּפְרִיָּה הַלְּאֻמִּית יֵשׁ כְּפוּלוֹת שֶׁל סְפָרִים רַבִּים. 4∴ שֵׁם שֶׁל מַטְבֵּעַ: "שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַקָּהָל פְּרָס שְׁלֹשִׁים כְּפוּלוֹת" (שאלות ותשובות לריב״ש).—[כְּפוּלַת־, ־לוֹת]

כָּפוּן* ת׳ [מן כָּפַן] 1°, רָעֵב: "אוֹרְחִים־פּוֹרְחִים, מְחֻסְּרֵי־כֹל, כְּפוּנִים וּדְווּיִים" (קבק, במשעול 491). "בַּחוּרִים וּזְקֵנִים עֲרֻמִּים, מְפַרְכְּסִים מִקֹּר, קְפוּאִים וּכְפוּנִים" (שלונסקי, תר׳ טיל 301). 2* [בהשאלה] לָהוּט, מִשְׁתּוֹקֵק: "זֶה לָבָן שֶׁבָּא כָּפוּן עַל מָמוֹנוֹ לְשָׁדְדוֹ" (בראשית רבה עט). — [כְּפוּנָה, כְּפוּנִים, ־נוֹת]

כפונת, ראה כַּפֹּנֶת.

א. **כָּפוּף** ת׳ [מן כפף, כָּפַף] 1, מְעֻקָּם, בִּלְתִּי־זָקוּף, שָׁחוּחַ: "וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים" (תהלים קמה יד). "מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה... וְרָאשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ" (סוכה ד ה). "וְאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה הִלֵּל כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי שַׁמַּאי כְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים" (שבת יז). "חַיָּט כָּפוּף עַל מַחְטוֹ" (ביאליק, יונה החייט). "כְּפוּף־רֹאשׁ כַּעֲנִי" (ביאליק, על סף). 2∴ [כפוף ל־] נִכְנָע, נָתוּן לְמָרוּתוֹ שֶׁל: "(לֹא מִכֶּם אֲנִי נוֹטֵל רְשׁוּת) וְאֵינִי כָּפוּף לָכֶם" (רש״י סנהדרין ה.). "מֻכְנָע מִכֹּבֶד וְכָפוּף מֵרֹאשׁ לְמִשְׁמַעְתּוֹ" (ביאליק, מגדלי וג׳ הכרכים). "אֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁל גָּדוֹל לִהְיוֹת כָּפוּף לְקָטָן" (עגנון, אורח 149). הַפְּקִידִים הַזּוּטָרִים כְּפוּפִים לַבְּכִירִים. נֹהַל זֶה כָּפוּף לְחֻקֵּי הַמְּדִינָה. — [כְּפוּפָה, כְּפוּפִים, ־פוֹת]

— אוֹתִיּוֹת כְּפוּפוֹת* (מסכת מזוזה א), כִּנּוּי לָאוֹתִיּוֹת כ, נ, פ, צ, שֶׁצּוּרָתָן כְּפוּפָה בְּבוֹאָן בְּאֶמְצַע הַתֵּבָה אוֹ בְּרֵאשִׁיתָהּ, שֶׁלֹּא כְּצוּרָתָן הַיְשָׁרָה בְּסוֹפֵי־תֵבוֹת (ך, ן, ף, ץ).

— נֶפֶשׁ כְּפוּפָה∴, נֶפֶשׁ שְׁפָלָה וְנִכְנַעַת: "שֻׁפְּטַנִי לְבָבִי מִנְּעוּרַי, וְעַל כֵּן הָיְתָה נַפְשִׁי כְּפוּפָה" (גבירול, א 3). "וְנֶפֶשׁ תַּמָּה וּנְקִיָּה, כֵּיוָן שֶׁנָּפְלָה בְּרִשְׁתּוֹ שֶׁל זֶה, שׁוּב נַעֲשְׂתָה כְּפוּפָה וְנִכְנַעַת לוֹ" (ברקוביץ, תר׳ חיי סד).

ב. **כְּפוּף**∴ ז׳ [צורת־משנה של ב. כְּפִיפָה] כְּלִי כְּעֵין סַל קָלוּעַ לָדוּג בּוֹ דָּגִים: "הַדָּגִים בֵּין שֶׁצְּדָן בְּחֵרֶם, בֵּין בִּכְפוּף, בֵּין בִּמְצוּדָה" (רמב״ם, טומאת אוכלין טז ב). — [כְּפוּף־, כְּפוּפִים, ־פֵי־]

כִּפּוּף°, כִּיפּוּף ז׳ [מן כפף, כּוֹפֵף] 1, הַטָּיָה, הֲזָזָה: "בְּכִפּוּף־מַאֲכֶלֶת נָטוּי בְּיָדוֹ שֶׁל עוֹקֵד — הַיָּרֵחַ" (שלונסקי, שירים ב 213). 2, עִקּוּם, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא כָּפוּף: חִתּוּךְ פַּחִים וְכִפּוּפָם. כִּפּוּף בַּרְזִלִּים לְבִנְיָן. — [כִּפּוּף־, כִּפּוּפִים, ־פֵי־]

כפו״פ ר״ת כָּל פַּעַם וָפַעַם.

א. **כְּפוֹר** ז׳ [ארמית: כְּפוֹרָא] 1, מַיִם שֶׁקָּפְאוּ בַּקֹּר וְהָפְכוּ שִׁכְבָה דַּקִּיקָה שֶׁל קֶרַח אוֹ שֶׁלֶג, טַל־בֹּקֶר שֶׁקָּפָא עַל הָאָרֶץ: "דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ" (שמות טז יד). "הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר, כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר" (תהלים קמז טז). "וְגַם כְּפוֹר כְּמֶלַח יִשְׁפֹּךְ" (בן־סירא מג כב). "הַשֶּׁלֶג, הַכְּפוֹר וְהַגְּלִיד" (אהלות ח ה). "עוֹד הַכְּפוֹר עַל גַּב הַחַלּוֹן" (ביאליק, משירי החורף ב). 2° [בהשאלה] קֹר חָזָק, קִפָּאוֹן: "הוֹ, תִּקְפְּנִי־נָא, הַכְּפוֹר!" (ביאליק, משירי החורף ד). — [כְּפוֹר־, כְּפוֹרִים, ־רֵי]

ב. **כְּפוֹר** [אכדית: kapru] סֵפֶל, כּוֹס, גָּבִיעַ (עזרא א י). — [כְּפוֹר־, כְּפוֹרִים, ־רֵי־]

כִּפּוּר, כִּיפּוּר ז׳ [מן א. כפר, כִּפֵּר; במקורות הקדומים רק בריבוי: כִּפּוּרִים] סְלִיחָה, מְחִילַת חֵטְא, וִתּוּר עַל חֵטְא: "וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ל טז).—[כִּפּוּר־, כִּפּוּרִים, ־רֵי־]

— יוֹם־כִּפּוּר∴, יוֹם (הַ)כִּפּוּרִים, יוֹם עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, יוֹם צוֹם וּתְפִלָּה לְיִשְׂרָאֵל לְבַקָּשַׁת מְחִילָה וְכִפּוּר הָעֲווֹנוֹת: "יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא כג כח). "יוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבִרְחִיצָה" (יומא ח א). "בֵּין עָשָׂה תְּשׁוּבָה, בֵּין לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה — יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר" (יומא פה:).

— יוֹם־כִּפּוּר קָטָן∴, כִּנּוּי לְעֶרֶב רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בְּפִי אֵלֶּה הַנּוֹהֲגִים לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ. תַּעֲנִית "יוֹם כִּפּוּר קָטָן" הֻנְהֲגָה עַל־יְדֵי הַמְּקֻבָּל ר׳ מֹשֶׁה קוֹרְדוֹבֵירוֹ (חַי בִּצְפַת בִּשְׁנַת שי״ג) וְנִתְקַבְּלָה בִּקְצָת תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל.

כָּפוּר° ת׳ [מן א. כְּפוֹר] מְכֻסֶּה כְּפוֹר: "קְפוּא־גוּף, כְּפוּר־זָקָן" (ליטיצקי, תולדות). — [כְּפוּרָה, כְּפוּרִים, כְּפוּרוֹת]

כְּפוֹרִי∴ ת׳ [מן א. כְּפוֹר] שֶׁדּוֹמֶה לִכְפוֹר: "גָּבִיעַ שֶׁל אוֹר צָחֹר, כְּפוֹרִי" (גלעד, נהר 16). "חַמָּה שֶׁנִּשְׁתַּפְּלָה וּפָנֶיהָ רְעוּלוֹת רְעָלָה אֲפַרְפֶּרֶת־כְּפוֹרִית" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 105). — [כְּפוֹרִית, ־רִיִּים, כְּפוֹרִיּוֹת]

כְּפוֹרָנִי° ת׳ [מן א. כְּפוֹר] כְּפוֹרִי, שֶׁדּוֹמֶה לִכְפוֹר: "זַרְמֵי אֶשֶׁד כְּפוֹרָנִיִּים וּמִתְנוֹצְצִים בִּמְרוֹמֵי־הַסְּלָעִים" (הלקין, משבר 108). — [כְּפוֹרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כפורת, ראה כַּפֹּרֶת.

כָּפוּשׁ* ת׳ [מן כפש, כָּפַשׁ] 1∴, כָּבוּשׁ, נִדְרָס: "בְּקָרְאֲךָ לִכְפוּשִׁים קוּמוּ" (ינאי שם). "טַרְפֵי הַצְּמָחִים מֻטָּלִים כְּפוּשִׁים בְּטִיט שָׁמֵן" (ביאליק, מאחורי ז). "כְּפוּשִׁים וְנִפְחָדִים שָׁמְעוּ הָאֲנָשִׁים אֶת הַסִּפּוּר הָאָיֹם הַזֶּה" (קבק, במשעול 465). "נֶפֶשׁ... מְרֻטָּה מְנוּצוֹת פְּאֵרָהּ וּכְפוּשָׁה בִּכְנָפֶיהָ" (גרינברג, רחובות סג). 2∴, מְכֹעָר, נִמְאָס: "אָבוּד

הַבָּחוּר הַזֶּה עַל הַכְּפוּשָׁה הַזּוֹ״ (ילקוט איוב כט). ״לֹא זָכָה פ׳, וּבְחֶלְקוֹ נָפְלָה תּוֹגֶרֶת חֲדֶלֶת־נָשִׁים, שֶׁאֵין כְּפוּשָׁה הֵימֶנָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 10). — [כְּפוּשָׁה, כְּפוּשִׁים, כְּפוּשׁוֹת]

— מָדַד בְּמִדָּה כְּפוּשָׁה* (יבמות קז:), מָדַד בְּמִדָּה גַּסָּה, כְּלוֹמַר, הִפְרִיז בְּהִתְנַהֲגוּת בִּלְתִּי־הוֹגֶנֶת.

א. **כָּפוּת*** ת׳ [מן כפת, כָּפַת] 1, קָשׁוּר בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו, אוֹ בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו יַחַד: ״הָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ״ (בבא קמא ו ה). ״זֶה יִצְחָק, שֶׁהָיָה כָּפוּת וְעָקוּד עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (ויקרא רבה ל). ״נִרְאִים כִּכְפוּתִים בִּרְצוּעוֹת שְׁחֹרוֹת״ (ביאליק, מתי מדבר). 2, אָגוּד, מְחֻבָּר: ״(הַלּוּלָב) כָּפוּת, וְאִם פָּרוּד — יִכְפִּיתֶנּוּ״ (ספרא אמור קב ד). — [כְּפוּתָה, כְּפוּתִים, כְּפוּתוֹת]

ב. **כָּפוּת*** ז׳ (תוספתא כלים בבא מציעא ז ז) חֲתִיכַת עֵץ — רְאֵה כֹּפֶת.

כִּפֵּחַ*, כיפח ת׳ [המקור לא הוברר; נוסח אחר: קִפֵּחַ, בכורות ז ו וראה גם גִּבֵּחַ 2] גְּבַהּ־קוֹמָה לְמַעְלָה מִן הָרָגִיל, בַּעַל רַגְלַיִם אֲרֻכּוֹת שֶׁלֹּא בְּהַתְאָמָה לַגּוּף: ״הָרוֹאֶה... אֶת הַכִּפֵּחַ וְאֶת הַנַּנָּס אוֹמֵר: בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת״ (תוספתא ברכות ז ג). ״אַחַד הַמַּלָּחִים, גְּבַרְתָּן וְכִפֵּחַ, מִין עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן שֶׁבַּיָּם״ (סוקולוב, אישים 496). — [כִּפַּחַת, כִּפְּחִים, כִּפְּחוֹת]

כְּפִי מ״י [כְּ + פֶּה נסמך] בְּהֶתְאֵם לְ־, בְּיַחַס לְ־: ״מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ, וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ; אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם״ (במדבר לה ח). ״אוּלַי אוּכַל גַּם אָנֹכִי לְהוֹשִׁיעֲךָ... כְּפִי מִדַּת יְכָלְתִּי״ (עגנון, אלו קכו).

— כְּפִי אֲשֶׁר, כְּפִי שֶׁ־°, מִשּׁוּם שֶׁ־, כֵּיוָן, הוֹאִיל: ״נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם, כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי״ (מלאכי ב ט). ״הִנֵּה כְּפִי שֶׁהוּא, ר׳ גָּצִי, מַכְנִיס הַיּוֹם אֶת נְכְדּוֹ הָרִאשׁוֹן... בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, ׳בַּאֲשֶׁר עַל כֵּן׳ הוּא מְכַבֵּד אוֹתוֹ ...בְּ׳סַנְדָּק׳״ (ביאליק, יום השישי ב).

כְּפִיָּה*, כפייה נ׳ [מן כפה, כָּפָה] 1 ^, הֶכְרֵחַ, אִלּוּץ, אֹנֶס: ״מְמַהֲרִין לָמוּת מִתּוֹךְ צָרָה וּכְפִיַּת יִצְרָם״ (רש״י עבודה זרה יז.). פְּלוֹנִי עָשָׂה אֶת הַדָּבָר מִתּוֹךְ כְּפִיָּה וְלֹא מֵרְצוֹנוֹ. אֶמְצָעֵי כְּפִיָּה בִּגְבִיַּת מִסִּים. עֲבוֹדַת־כְּפִיָּה הֻטְּלָה עַל הָאֲסִירִים. אֲגֻדָּה לִמְנִיעַת כְּפִיָּה דָּתִית. 2*, הֲפִיכָה, הַטָּיָה: ״אֲבָל חַיָּב בִּכְפִיַּת הַמִּטָּה״ (מועד קטן טו.). 3 ^, מַחֲלַת הַנִּכְפֶּה, חֳלִי נוֹפֵל: ״הַנִּכְפֶּה בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ פָּסוּל (לְעֵדוּת)״ (רמב״ם, עדות ט ט). — [כְּפִיַּת־, ־יּוֹת]

— כְּפִיַּת הַר כְּגִיגִית° [על־פי המימרה: ״כפה הקדוש־ברוך־הוא עליהם את ההר כגיגית״, שבת פח.] שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצָעֵי הֶכְרֵחַ, הַכְרָחָה, אִלּוּץ: ״כֹּחַ הַיְצִירָה שֶׁל רוּחַ הָעָם מְכֻוָּנִים בִּמְקוֹם... ׳כְּפִיַּת הַר כְּגִיגִית׳ עַל־יְדֵי כֹּחַ עֶלְיוֹן מִן הַחוּץ״ (אחד העם, רצב).

— כְּפִיַּת־טוֹבָה* [מן ״כפוי־טובה״] הִתְעַלְּמוּת מִמַּעֲשֵׂה הַמֵּיטִיב, גְּמִילַת רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ״הָא לָמַדְתָּ שֶׁכְּפִיַּת הַטּוֹבָה הִקְשָׁה לִכְפִירָה בָּעִקָּר״ (מדרש הגדול שמות א ח). ״כְּפִיַּת־טוֹבָה אֲשֶׁר הָיָה בְּךָ נֶגֶד קוֹנֶךָ״ (אלשיך איוב ה יט). ״לֹא רַק חֻצְפָּה וּכְפִיַּת־טוֹבָה מֵאֵין כְּמוֹהֶן, אֶלָּא גַּם בּוּרוּת גְּמוּרָה הִיא לַחֲשֹׁב...״ (ביאליק, הספר העברי א).

כְּפִיָּה*, כופיא נ׳ [ארמית: כּוּפְיָא, פסחים לט.] אֶחָד מִדְּגֵי־הַיָּם הַמְּצוּיִים בְּמֵימֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמְשַׁמְּשִׁים לְמַאֲכָל (Scomber). — [כְּפִיּוֹת]

כפיה

כָּפִיָּה° נ׳ [ערבית: כֻּפִּיָה] מִטְפַּחַת שֶׁהָעַרְבִים מְכַסִּים בָּהּ אֶת רֹאשָׁם בְּאֶמְצָעוּת ״עֲגָל״. — [כָּפִיַּת־, כָּפִיּוֹת]

כִּפְיוֹן ^ ז׳ [מן כפה] 1°, כְּפִיפָה, הַטָּיָה. 2 ^, מַחֲלַת הַנִּכְפֶּה, מַחֲלַת־נוֹפְלִים, אֶפִּילֶפְּסְיָה, הֶתְקֵף שֶׁל עֲוִית בְּמַעֲרֶכֶת הַשְּׁרִירִים. — [כִּפְיוֹן־, כִּפְיוֹנוֹת]

— כִּפְיוֹן־טוֹבָה°, אִי־הַכָּרַת־טוֹבָה, הִתְעַלְּמוּת מִן הַמֵּיטִיב: ״רוּחַ נְדִיבָה תַּכִּיר חֶסֶד, וְכִפְיוֹן־טוֹבָה — חֶרְפָּה וְתוֹעֵבָה״ (ביאליק תר׳ קישוט קז). ״בֶּן־עַמִּי נִפְגַּע לְכָל הַדֵּעוֹת מִכִּפְיוֹן־הַטּוֹבָה שֶׁבְּטִבְעֵנוּ״ (שטיינמן, במעגל 156).

כְּפִיּוּת° נ׳ [מן כפה] כְּפִיָּה, הַטָּיָה [רווח רק בצירוף:]

— כְּפִיּוּת־טוֹבָה°, הִתְעַלְּמוּת מִן הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי הִתְנַכְּרוּת לַמֵּיטִיב: ״וְאַחֲרֵי כָּל אֵלֶּה — כַּמָּה כְּפִיּוּת־טוֹבָה! הָאוּלָם — לֹא רָעַשׁ״ (ביאליק, צעירות או ילדות).

כָּפִיל° ז׳ [מן כפל, כָּפַל] אָדָם הַדּוֹמֶה בְּדִיּוּק לְאָדָם אַחֵר, עַד כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְשַׁמֵּשׁ תַּחֲלִיף לוֹ: בַּהַצָּגָה הוֹפִיעַ לֹא הַשַּׂחְקָן הַנּוֹדָע אֶלָּא כְּפִילוֹ. כְּפִילוֹ שֶׁל הַגֶּנֶרָל. — [כְּפִילָה, כְּפִילִים, כְּפִילוֹת]

כְּפִילָה* נ׳ [מן כפל, כָּפַל] 1*, עֲשִׂיָּה אוֹ חֲזָרָה פַּעֲמַיִם, הֱיוֹת כָּפוּל: ״נֶאֱמַר מִשְׁפָּט לְעִנְיַן כְּפִילָה וְנֶאֱמַר מִשְׁפָּט לְעִנְיַן פְּשִׁיטָה״ (ירושלמי בבא בתרא טז ב). ״כְּפִילַת אֲדַמְדַּם שֶׁהוּא מִן אָדֹם״ (תשובות דונש לח). ״כְּפִילַת הַחוּשִׁים הַנִּמְצָא בְּבַעֲלֵי־חַיִּים״ (אלבו, העיקרים 66). 2°, הַכְפָּלָה, הַגְדָּלָה כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים: כְּפִילַת 7 בְּ־5. 3 ^, קִפּוּל, קְמִיטָה לִשְׁנַיִם: ״כָּפוּל לְתוֹכוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְשָׂפָה כְּפִילָתוֹ״ (רש״י שמות כח לב). ״כְּפִילַת הַיְרִיעָה אֶל מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל״ (ר׳ חננאל לשבת צט.). — [כְּפִילַת־, כְּפִילוֹת]

כְּפִילוּת ^ נ׳ [מן כָּפוּל] הֱיוֹת בְּמַצָּב כָּפוּל, קִיּוּם שְׁנֵי דְּבָרִים שָׁוִים אוֹ דוֹמִים זֶה בְּצַד זֶה, שְׁנִיּוּת: ״׳מַפְּלֵי׳ — לְשׁוֹן כְּפִילוּת״ (רש״י איוב מא טו). ״נִצְנְצָה בִּי רֵאשִׁית הָרְאִיָּה שֶׁל כְּפִילוּת מַסְלוּל״ (סדן, ממחוז ריא). כְּפִילוּת בַּעֲבוֹדָתָם שֶׁל שְׁנֵי מִשְׂרָדִים. כְּפִילוּת־לָשׁוֹן. — [כְּפִילוּת־, כְּפִילֻיּוֹת]

כָּפִין* ת׳ [ארמית, וראה כָּפָן] רָעֵב (מגילה ז:) [רווח בצירופים:]

— כָּפִין עַנְיָא וְלָא יָדַע* (מגילה ז:), רָעֵב הֶעָנִי וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ (לְהַבְחִין בְּטִיב הָאֹכֶל).

— כָּל דִּכְפִין*, 1*, כָּל שֶׁרָעֵב: ״כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵכוֹל״ (הגדה של פסח). 2°, [בהשאלה] כָּל נִצְרָךְ: ״שֶׁאוֹתָם מַעֲדַנִּים מֻנָּחִים הָיוּ בְּשֶׁפַע לְכָל דִּכְפִין״ (טביב, כעשב 220). בֵּיתוֹ פָּתוּחַ לְכָל דִּכְפִין.

כָּפִיס ז׳ [אולי קרוב לארמית: כְּפַס קשר; ויש סוברים: צורת־משנה מן גָּבִישׁ] 1, גֶּזֶר־עֵץ שֶׁל קוֹרָה לְבִנְיָן: ״כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק, וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה״ (חבקוק ב יא). ״כָּפִיס מֵעֵץ אָחוּז בְּבִנְיָן — בְּרַעַשׁ לֹא יָזוּעַ״ (בן־סירא כב יז). 2*, אֶבֶן מְחֻבֶּרֶת בְּשִׁעוּר שֶׁל חֲצִי לְבֵנָה: ״מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גְּוִיל, גָּזִית, כְּפִיסִין, לְבֵנִים — בּוֹנִים״ (בבא בתרא א א). — 3*, אֶחָד מִכְּלֵי־הַמְּלָאכָה שֶׁל הַסַּיָּד אוֹ שֶׁל הַטַּיָּח (מידות ג ד). — [כְּפִיס־, כְּפִיסִים, כְּפִיסֵי־]

כָּפִיף° ת׳ [מן כפף, כָּפַף] נוֹחַ לְהִכָּפֵף, שֶׁאֶפְשָׁר לְכוֹפֵף אוֹתוֹ: כֶּבֶל כָּפִיף [להבדיל מן גָּמִישׁ, מתכווץ וחוזר ונמתח, אלאסטי]. — [כְּפִיפָה, כְּפִיפִים, ־פוֹת]

א. **כְּפִיפָה*** נ׳ [מן כפף, כָּפַף] הַטָּיָה לְמַטָּה, עִקּוּם: ״יְהִי רָצוֹן... שֶׁתִּסְמְכֵנוּ מִנְּפִילָתֵנוּ וְתִזְקְפֵנוּ מִכְּפִיפָתֵנוּ״ (ירושלמי ברכות ג ד). ״כְּפִיפַת קוֹמָתוֹ״ (סנהדרין סח.). ״הֵשִׁיב לוֹ חַסַן בִּכְפִיפַת־רֹאשׁ וּבְבַת־צְחוֹק שֶׁל חִבָּה״ (הזז, יעיש א 94). כְּפִיפַת גֵּו בְּהִתְעַמְּלוּת. כְּפִיפַת בִּרְכַּיִם. כְּפִיפַת בַּרְזִלִּים לְבִנְיָן. — [כְּפִיפַת־, כְּפִיפוֹת]

ב. **כְּפִיפָה*** נ׳ [אולי מן כַּף; נוסח אחר: קְפִיפָה] טֶנֶא, סַל קָטָן הַקָּלוּעַ מִכַּפּוֹת תְּמָרִים: ״וּמְסַנְּנִין אֶת הַיַּיִן בְּסוּדָרִין וּבִכְפִיפָה מִצְרִית״ (שבת כ ב). ״אֵין חֲמוֹר נוֹהֵם אֶלָּא מִתּוֹךְ כְּפִיפָה שֶׁל חָרוּבִין״ (ירושלמי יומא מה ג). — [כְּפִיפַת־, כְּפִיפוֹת]

— **בִּכְפִיפָה אַחַת*** 1*. בְּסַל אֶחָד: ״אֵין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ בִּכְפִיפָה אַחַת״ (יבמות קיב:). 2° [בהשאלה] בְּיַחַד, בְּצַוְתָּא: ״לֹא! אֵינִי יְכוֹלָה לָדוּר עִמּוֹ בִּכְפִיפָה אַחַת״ (מנדלי מו״ס, רב). ״אֵינוֹ יָכוֹל לָגוּר בִּכְפִיפָה אַחַת עִם מַחֲלָתוֹ״ (יעקב שטינברג, קנו). ״עַד עַכְשָׁו לֹא נִזְדַּמְּנוּ לִכְפִיפָה אַחַת״ (שמיר, מלך 96).

כְּפִיפוּת˙ נ׳ [מן א. כָּפוּף] 1°. הֱיוֹת נוֹחַ לְהִכָּפֵף: כְּפִיפוּתוֹ שֶׁל תַּיִל מְנֹחֹשֶׁת. 2˙. כְּפִיפָה: ״אֲפִלּוּ (הָיְתָה יָדָהּ) כְּפוּפָה וּפְשָׁטָהּ... שֶׁפְּשָׁטָהּ מִכְּפִיפוּתָהּ״ (רש״י חולין לח.). ״בְּלַחַשׁ, בִּכְפִיפוּת־רֹאשׁ וּבִנְמִיכוּת־רוּחַ״ (הזז, יעיש ג 180). 3°. שִׁעְבּוּד, הֱיוֹת כָּפוּף לְמָרוּת, הֱיוֹת נָתוּן לְמָרוּת גְּבוֹהָה יוֹתֵר: ״פָּקִיד כָּזֶה... הָיָה שָׁרוּי בְּשִׁעְבּוּד וּבִכְפִיפוּת לְשַׂר הַזַּ׳נְדַּרְמִים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 139). ״מְלַגְלֵג הָיָה עֲלֵיהֶם... בְּשֶׁל כְּפִיפוּתוֹ לְאִשְׁתּוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 133). כְּפִיפוּת הַפָּקִיד הַנָּמוּךְ לִמְנַהֲלוֹ. כְּפִיפוּת הַחַיָּל לִמְפַקְּדוֹ. — [כְּפִיפוּת־]

— **בִּכְפִיפוּת לְ־** ° [בתכתובת משרדית], בְּהֶתְאֵם לְ־: הַצַּו נִתַּן בִּכְפִיפוּת לְהוֹרָאָה הַכְּלָלִית שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה.

כְּפִיר ז׳ [המקור לא הוברר] 1. אֶחָד מִכִּנּוּיָיו שֶׁל אַרְיֵה צָעִיר וְחָזָק: ״וְהִנֵּה כְּפִיר אֲרָיוֹת שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ״ (שופטים יד ה). ״וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ, וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו״ (ישעיה יא ו). ״הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף״ (תהלים קד כא). 2. סֵמֶל לְגִבּוֹר וְנוֹעָז (בְּכֹחַ, בְּחָכְמָה): ״כְּפִיר גּוֹיִם נִדְמֵיתָ״ (יחזקאל לב ב). ״אֲזַי עָמַד כְּפִיר עַמִּים וְעָצַר בְּעַמּוֹ״ (הגגיד, דיואן 5). ״לָהֶם חֵן עֳפָרִים וְלִבּוֹת כְּפִירִים״ (חריזי, תחכמוני ז 83). ״וְאֵין זֵכֶר לְדוֹר כְּפִירֵי־אָדָם שֶׁנָּפְלוּ וַיִּדַּמּוּ לָנֶצַח״ (ביאליק, מתי מדבר). — [כְּפִיר־, כְּפִירִים, כְּפִירֵי־]

א. **כְּפִירָה*** נ׳ [מן ב. כפר, כָּפַר] 1*. הַכְחָשַׁת הָאֱמֶת, הוֹדָעָה כִּי הַדָּבָר אֵינוֹ כֵּן: ״כְּפִירַת מָמוֹן — אָשָׁם״ (בבא מציעא לו.). ״וְעַד שֶׁהֵם קוֹבְלִים עָלֶיהָ בִּכְפִירַת טוֹבַת־הֲנָאָה מִצִּדָּהּ, הִיא קוֹבֶלֶת עֲלֵיהֶם בִּכְפִירַת מְזוֹנוֹת שֶׁפָּסְקוּ לָהּ״ (מנדלי מו״ס, שנד). 2˙. הַכְחָשַׁת עִקְּרֵי הַדָּת, אֶפִּיקוֹרְסוּת: ״זֹאת כְּפִירָה בְּלִי סָפֵק״ (מורה נבוכים א ט). ״וְאִם יַאֲמִינוּ (הַנּוֹצְרִים) בְּשִׁלּוּשׁ אֵינוֹ מִפְּנֵי כְּפִירַת הָאַחְדוּת״ (שבט יהודה, כט). — [כְּפִירַת־, כְּפִירוֹת]

— **כְּפִירָה בָּעִקָּר*** [ראה ב. כפר, כָּפַר בָּעִקָּר] הַכְחָשַׁת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אֱלֹהִים אוֹ הַכְחָשַׁת הַשַּׁיָּכוּת לִכְלַל יִשְׂרָאֵל: ״הָא לָמַדְתָּ שֶׁכְּפִיַּת הַטּוֹבָה הַקָּשָׁה לִכְפִירָה בָּעִקָּר״ (מדרש הגדול, שמות א ח). ״לְהַצִּיל אֶת אוֹמְרוֹ מִכְּפִירָה בָּעִקָּר״ (אחד העם, קפח).

ב. **כְּפִירָה**˙ נ׳ [מן כְּפִיר] לְבִיאָה צְעִירָה וַחֲזָקָה: ״וְתַנִּיחַ לְגוּרֶיהָ כְּפִירָה״ (הנגיד, דיואן 11). — [כְּפִירַת־, כְּפִירוֹת]

א. **כְּפִישָׁה*** נ׳ [מן כפש, כָּפַשׁ] 1˙. כְּבִישָׁה, דְּרִיסָה: ״וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר... עִנְיַן כְּפִישָׁה״ (מנחם, מחברת, פלש). 2*. כִּעוּר, גַּסּוּת: ״וְיֵשׁ אָדָם בָּחוּר וְאִשְׁתּוֹ מְכֹעֶרֶת וּשְׂנוּאָה... וְהָעָם אוֹמְרִים... אָבַד הַבָּחוּר בִּכְפִישָׁה הַזֹּאת״ (מדרש תהלים כד א). ״אָבוּד אֲנִי בִּכְפִישָׁה זוֹ... לֹא דַי שֶׁאַתֶּם לֹא הִצְלַחְתֶּם, אַתֶּם מְבַקְשִׁים לָגֹר אֲחֵרִים לְתוֹךְ כְּפִישָׁה זוֹ״ (עגנון, סמוך 239—240). — [כְּפִישַׁת־, כְּפִישׁוֹת]

— **מָדַד לוֹ בִּכְפִישָׁה*** [בהשאלה] נָהַג בּוֹ בְּחֻמְרָה וְשֶׁלֹּא כַּהֹגֶן: ״לְפִי שֶׁמָּדַד בִּכְפִישָׁה, לְפִיכָךְ מָדְדוּ לוֹ חֲכָמִים בִּכְפִישָׁה״ (ירושלמי יבמות יב ג). [ראה לעיל כָּפוּשׁ]

ב. **כְּפִישָׁה*** נ׳ [אולי צורת־משנה מן ב. כְּפִיפָה] 1*. סַל־נְצָרִים, סַל עָשׂוּי כַּפּוֹת תְּמָרִים וְכַדּוֹמֶה (אהלות יח א). — [כְּפִישַׁת־]

כַּפִּית° נ׳ [מן כַּף] כַּף קְטַנָּה: כַּפִּית לִבְחִישָׁה בְּכוֹס תֵּה. — [כַּפִּית־, כַּפִּיּוֹת]

כְּפִיתָה* נ׳ [מן כפת, כָּפַת] קְשִׁירָה בְּיָדַיִם וּבְרַגְלַיִם: ״שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית־נְעִילָה — טְמֵאָה; הָעֲשׂוּיָה לִכְפִיתָה — טְהוֹרָה״ (כלים יב א). ״וְזוֹנֵק וּמְקַרְטֵעַ בְּכָל אֵיבְרֵי גוּפוֹ בִּכְדִי, שֶׁאֵין עוֹלֶה לוֹ לְחַלֵּץ מֵאוֹתָהּ כְּפִיתָה״ (טביב, דרך 148). כְּפִיתַת רַגְלֵי הַסּוּס בַּמִּרְעֶה. — [כְּפִיתַת־]

כְּפִיתוּת° נ׳ [מן א. כָּפוּת] הֱיוֹת כָּפוּת לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ, הִשְׁתַּעְבְּדוּת: כְּפִיתוּת הָאֲרִיסִים לְבַעֲלֵי־הָאֲחֻזּוֹת. — [כְּפִיתוּת־]

כַּפְכַּף° ז׳ [מן כַּף] 1. כַּף־יָד קְטַנָּה: ״הִפְרִיץ פ׳ צְחוֹקוֹ לְתוֹךְ כַּפְכַּפָּיו״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 210). 2. רְאֵה קַבְקַב. — [כַּפְכַּף־, כַּפְכַּפִּים, כַּפְכַּפֵּי־]

כפל [קרוב אל קפל; ארמית: כְּפַל; ערבית: כַּפַל כפול]

~ פָּעַל **כָּפַל** פ״י 1*. שָׁנָה, הִגְדִּיל פִּי־שְׁנַיִם, נָתַן פַּעֲמַיִם: ״אִב אֲנִי חוֹזֵר בִּי, הֲרֵינִי כוֹפֵל לְךָ עֲרָבוֹנְךָ״ (תוספתא בבא מציעא א יז). ״וְלֹא רָצוּ (הָאֻמָּנִים) לָבוֹא עַד שֶׁכָּפְלוּ לָהֶן שְׂכָרָן״ (ירושלמי יומא מא א). ״מַרְכִּיב צֵל עַל צֵל וְכוֹפֵל״ (ביאליק, ים הדממה). ״וְכָל הַכּוֹפֵל דְּבָרִים מֵבִיא לִידֵי שִׁעֲמוּם״ (עגנון, כלה תי). 2˙. הִגְדִּיל דְּבַר־מָה (כַּמּוּת, מִסְפָּר, אֹרֶךְ וְכוּ׳) פִּי כַּמָּה, חִשֵּׁב וְעָשָׂה פְּעֻלַּת כֶּפֶל: ״וְכַאֲשֶׁר תִּכְפֹּל ט׳ עַל ב׳ יִהְיֶה הַמְחֻבָּר י״ח״ (אברהם אבן־עזרא, הקדמת המספר). כָּפַלְתִּי 7 בְּ־9 וְקִבַּלְתִּי 63. 2. [במקרא] קִפֵּל, קִמֵּט וְשָׂם חֵלֶק עַל חֶלְקוֹ הַשֵּׁנִי: ״וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל״ (שמות כו ט). — [לִכְפֹּל אֶת־, כּוֹפֵל, יִכְפֹּל]

~ נִפְ׳ **נִכְפַּל**, 1. נִשְׁנָה, נַעֲשָׂה גָּדוֹל פִּי שְׁנַיִם מִשֶּׁהָיָה, חָזַר פַּעֲמַיִם: ״וְהַךְ כַּף אֶל־כַּף וְתִכָּפֵל, חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה״ (יחזקאל כא יט). ״הָיָה בֶּן־שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְנִכְפְּלוּ לוֹ שִׁנָּיו״ (ירושלמי כלאים לב ג). ״כְּאִלּוּ דְּמֵי הַחֹרֶשׁ וַהֲדָרַת סוֹדוֹ נִכְפָּלִים שָׁם בִּרְאִי מֵימֶיהָ הַנִּרְדָּמִים״ (ביאליק, הבריכה). 2˙. הֻגְדַּל פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: ״אִם הָיוּ הַמִּסְפָּרִים הַנִּכְפָּלִים אֵלֶּה עַל אֵלֶּה״ (אברהם אבן־עזרא, המספר א). הַמִּסְפָּר 5 נִכְפַּל בְּ־8 וְנִתְקַבֵּל 40. 3*. קֻפַּל, הֻנַּח חֵלֶק עַל מִשְׁנֵהוּ: ״הַדְּלָתוֹת הָיוּ נִכְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן״ (בראשית רבה סו). — [לְהִכָּפֵל, נִכְפַּל, יִכָּפֵל]

~ פִּעֵ׳ **כִּפֵּל*** פ״י הִגְדִּיל פִּי־שְׁנַיִם: ״מִנְחַת כֹּהֲנִים כּוֹפֵל אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה... מִנְחַת כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ — לֹא הָיָה

מְכֻפֶּלֶה״ (מנחות ו ד). ״כְּנֶגֶד זֶה כִּפֵּל בָּרוּךְ מֵאִיר אַהֲבָתוֹ לִבְנוֹ וְהָיָה אוֹהֲבוֹ בְּיוֹתֵר״ (עגנון, כפות סב). – [לְכַפֵּל אֶת־, מְכַפֵּל, יְ־]

~ פִּע׳ כִּ פֵּ ל *, הִגְדִּיל פִּי־שְׁנַיִם, נַעֲשָׂה גָּדוֹל כִּפְלַיִם מִשֶּׁהָיָה: ״שֶׁשְּׂכָרוֹ כָּפוּל וּמְכֻפָּל״ (בראשית רבה נח). רְאֵה עוֹד עֵרֶךְ מְכֻפָּל. – [מְכֻפָּל, יְכֻפַּל]

~ הת׳ נִתְכַּ פֵּ ל ⁺, 1 ⁺, נִכְפַּל, נַעֲשָׂה כָּפוּל: ״וְהָאוֹת הַזּוֹ נִתְכַּפְּלָה בִּתְחִלַּת הַתֵּבָה״ (תשובות דונש סו). ״עֵרֶךְ שָׁמֵן, מִתְכַּפֵּל״ (שופמן, א 150). ״נִתְכַּפֵּל רָגְזוֹ שֶׁל הֶעָשִׁיר״ (סדן, ממחוז נט). 2 ⁺, נִתְקַפֵּל: ״טַלִּית כְּפוּלָה...וְרָאשָׁיו מִתְכַּפְּלִין לְכָאן וּלְכָאן״ (רש״י שבת קלח.). [לְהִתְכַּפֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִ כְ פִּ י ל * פ״י 1 ⁺, הִגְדִּיל כִּפְלַיִם: ״כַּבֶּרֶת טַל תַּכְתִּיר כְּלוּלָה כַּלְּבָלוֹת לְהַכְפִּיל וְלֹא לְהַכְפִּין״ (ינאי, שסב). ״וְכַף תַּכְפִּיל וּמַחֲצִית כַּף תַּחֲלֹק״ (יהודה הלוי, ו 318). ״אָמַר לוֹ הַבעש״ט שֶׁיַּכְפִּיל אֶת אַהֲבָתוֹ לִבְנוֹ״ (עגנון, אורח 39). ״הֲרֵי שֶׁהֵם (הַחֲלוֹמוֹת) מַכְפִּילִים כֶּפֶל־כִּפְלַיִם חַיָּיו שֶׁל אָדָם״ (בורלא, כיסופים 48). פּוֹעֲלֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הִכְפִּילוּ אֶת תּוֹצַרְתָּם. 2 °, הִגְדִּיל דָּבָר (מִסְפָּר, כַּמּוּת, עֵרֶךְ וְכו׳) פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: הַתַּלְמִיד הִכְפִּיל 7 בְּ־8 וְקִבֵּל 56. 3 °, הֶעְתִּיק הַרְבֵּה טְפָסִים בִּמְכוֹנַת־הַכְפָּלָה. 4 *, קִפֵּל: ״עַד שֶׁיַּכְפִּילוּ רֹב הַמַּקְצוֹעוֹת״ (נדרים סא:). ״שֶׁמַּכְפִּילִין הַסַּכִּינִים שֶׁקִּצְּצוּ בָּהֶן הַתְּאֵנִים״ (רש״י נדרים סא:). – [לְהַכְפִּיל אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הֻ כְ פַּ ל *, 1 *, נַעֲשָׂה כָּפוּל, הֻגְדַּל פִּי שְׁנַיִם: ״מִשֶּׁמֵּת רַבִּי הֻכְפְּלוּ צָרוֹת״ (תוספתא סוטה טו ה). ״וְהַדְּמָמָה הֻכְפְּלָה וְשֻׁלְּשָׁה״ (עגנון, כפות תסח). ״עָמְדוּ אִילָנוֹת, הֻכְפְּלוּ בַּמַּיִם״ (גולדברג, מוקדם 25). תּוֹצֶרֶת בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הֻכְפְּלָה בַּחֹדֶשׁ הָאַחֲרוֹן. 2 °, הֻגְדַּל פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: הַמִּסְפָּר 7 הֻכְפַּל בְּ־8 וְנִתְקַבֵּל 56. 3 °, הָעְתַּק בִּטְפָסִים רַבִּים בִּמְכוֹנַת־הַכְפָּלָה. 4 *, נִתְחַבֵּר: ״קָאַת וְקִפּוֹד הֻכְפְּלוּ לִרְאוֹת בְּשֹׁד וָשֶׁבֶר הַבָּא מִשְּׁנֵעָר״ (מועד קטן כה:). – [מֻכְפָּל, יֻכְפַּל]

– כּוֹפֵל ° [בחשבון] הַמִּסְפָּר הַמְצַיֵּן כַּמָּה פְּעָמִים הֻגְדַּל מִסְפָּר פְּלוֹנִי בַּגּוֹרֵם הַשֵּׁנִי בַּמַּכְפֵּלָה, לְמָשָׁל: בְּדֻגְמָה 32 = 4 X 8 הַמִּסְפָּר 4 הוּא הַכּוֹפֵל.

– נִכְפָּל ° [בחשבון] הַמִּסְפָּר שֶׁאוֹתוֹ כּוֹפְלִים לְשֵׁם קַבָּלַת מַכְפֵּלָה, הַגּוֹרֵם הָרִאשׁוֹן בַּמַּכְפֵּלָה, לְמָשָׁל: בְּדֻגְמָה 32 = 4 X 8 הַמִּסְפָּר 8 הוּא הַנִּכְפָּל.

כֶּפֶל ז׳ [מן כפל] 1 *, מִשְׁנֶה, פַּעֲמַיִם: ״תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה״ (סנהדרין א א). 2 ⁺, פְּעֻלַּת הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁל הַגְדָּלַת מִסְפָּרִים בְּמִסְפַּר־פְּעָמִים נָתוּן (לְהַבְדִּיל מִן הַפְּעֻלּוֹת הַחֶשְׁבּוֹנִיּוֹת הָאֲחֵרוֹת – חִבּוּר, חִסּוּר, חִלּוּק): ״שַׁעַר הַכֶּפֶל לִכְפֹּל הַחֶשְׁבּוֹן עַל עַצְמוֹ אוֹ עַל אַחֵר״ (אברהם אבן־עזרא, הקדמת המספר). 7 X 6 הִיא פְּעֻלַּת כֶּפֶל. 3, קִפּוּל, קֶפֶל: ״בְּכֶפֶל רִסְנוֹ מִי יָבוֹא?״ (איוב מא ה). ״שֶׁהָיָה נוֹתְנוֹ בְּתוֹךְ כִּפְלֵי הַחֹשֶׁן״ (רש״י שמות כח ל). – [כֶּפֶל־, כְּפָלִים, כִּפְלֵי־]

– כֶּפֶל־לָשׁוֹן °, כֶּפֶל־מִלִּים ° 1, [בתורת המליצה] חֲזָרָה עַל מִלָּה אוֹ נִיב בְּמַאֲמָר לְשֵׁם חִזּוּק אוֹ הַדְגָּשָׁה וְכו׳, כְּגוֹן: ״עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה, עוּרִי עוּרִי, דַּבְּרִי־שִׁיר״ (שופטים ה יב). 2, רִבּוּי דְּבָרִים, גִּבּוּב מִלִּים: ״כִּי מַה יִּתְרוֹן בְּמִשְׁנֵה־דְּבָרִים וּבְכֶפֶל־לָשׁוֹן?״ (ביאליק, אלוף בצלות ט).

– כֶּפֶל עִנְיָן בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת ⁺ (רד״ק לישעיה ה ט), תַּקְבֹּלֶת, חֲזָרָה עַל תֹּכֶן הַדְּבָרִים בְּנֹסַח אַחֵר – אַחַת מִצּוּרוֹת הַלָּשׁוֹן הַפִּיּוּטִית בַּמִּקְרָא, כְּגוֹן:

״הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי.
יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי, תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי״ (דברים לב א–ב).

– לוּחַ־הַכֶּפֶל °, רְשִׁימַת כָּל הַמַּכְפֵּלוֹת שֶׁל הַמִּסְפָּרִים מִ־1 וְעַד 10 כְּשֶׁהֵם נִכְפָּלִים זֶה בָּזֶה: בְּקִיאוּת בְּלוּחַ־הַכֶּפֶל הִיא תְּנַאי לִידִיעַת הַכֶּפֶל וְהַחִלּוּק שֶׁל מִסְפָּרִים גְּדוֹלִים זֶה בָּזֶה [ראה המספרים ליד הערך לוּחַ]

– כִּפְלַיִם, פִּי שְׁנַיִם, פְּעָמִים יוֹתֵר: ״כִּי לָקְחָה (יְרוּשָׁלַיִם) מִיַּד ה׳ כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ״ (ישעיה מ ב). ״מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִתֵּן... שְׂעוֹרִין כִּפְלַיִם בְּחִטִּין, נוֹתְנִים כִּפְלַיִם בְּחִטִּין״ (תוספתא בבא מציעא ט י).

– כִּפְלַיִם כְּ־ *, ־מִן °, גָּדוֹל פִּי שְׁנַיִם מִן־: ״פְּעָמִים שֶׁהָיוּ בָּהּ כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם״ (תוספתא סוכה ד ו). ״קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּפְלַיִם כַּיּוֹלֵדָה״ (פסחים קיח.). ״נַעֲלוֹתַי הַבָּלוֹת, הַגְּדוֹלוֹת כִּפְלַיִם מִכַּף פְּעָמַי״ (ביאליק, פרידה). הַמִּסְפָּר 10 גָּדוֹל כִּפְלַיִם מִן 5.

– בְּכִפְלַיִם *, בְּשִׁעוּר גָּדוֹל פִּי שְׁנַיִם: ״כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְקַלְלָהּ בְּכִפְלַיִם, כָּךְ הוּא מְשַׂמְּחָהּ בְּכִפְלַיִם״ (ירושלמי תעניות סז א).

– כֶּפֶל־כִּפְלַיִם °, פִּי כַּמָּה וְכַמָּה, כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: ״וְלִכְשֶׁיַּרְחִיב נָשִׁיב לַעֲנִיִּים כֶּפֶל־כִּפְלַיִם״ (עגנון, אלו ם).

– כִּפְלֵי־כִּפְלַיִם ⁺, פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: ״וַיִּרְאוּ הָעֵינַיִם כִּפְלֵי־כִפְלַיִם מֵאֲשֶׁר שָׁמְעוּ הָאָזְנַיִם״ (יהודה הלוי, א 63). ״אָנוּ מַרְגִּישִׁים אֶת הַזָּרוּת שֶׁבְּחִקּוּי זֶה כִּפְלֵי־כִּפְלַיִם״ (אחד העם, שלב).

– בַּעֲלֵי־הַכֶּפֶל ⁺ [בדקדוק] כִּנּוּי לִפְעָלִים מִגִּזְרַת הַכְּפוּלִים, פְּעָלִים שֶׁשְּׁתֵּי אוֹתִיּוֹתֵיהֶם הָאַחֲרוֹנוֹת שָׁווֹת, כְּגוֹן סבב, גלל: ״וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁמִּלַּת גַּד מִגִּזְרַת גְּדוּד מִבַּעֲלֵי־הַכֶּפֶל״ (אברהם אבן־עזרא, שפת יתר יג).

כֶּפֶל ° ז׳ [מן כפל] כְּפוּלָה, דוּבְּלִיקָט, עֹתֶק שֶׁל מִסְמָךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ תֹּקֶף שָׁוֶה לַמָּקוֹר. – [כֶּפֶל־, כְּפָלִים, כִּפְלֵי־]

כֶּפֶל *, כְּפִיל ז׳ [מן כפל, כָּפַל] כֶּפֶל, סְכוּם כָּפוּל: ״מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאָשָׁם, וְחֻמְשׁוֹ עוֹלֶה לוֹ בִּכְפֵלוֹ״ (בבא קמא סה.). – [כְּפֶל־, כְּפֵלוֹ]

כִּפְלוֹן * ז׳ [מן כפל, בראשית רבה נט, לפי נוסח אחד] כֶּפֶל: ״הַרְגִּישָׁה כִּי כִּפְלוֹן דְּבָרִים מִתְרַחֵשׁ״ (שנהר, תר׳ קרגינה א 272). – [כִּפְלוֹן־, כִּפְלוֹנִים, כִּפְלוֹנֵי־]

כִּפְלוּת נ׳ [מן כפל] שְׁנִיּוּת, כְּפִילוּת: ״בְּנִשְׁמָתוֹ שֶׁל בְּיַאלִיק... בְּכִפְלוּתָהּ הַפִּיּוּטִית־הַמַּעֲשִׂית״ (קלצקין, כתבים 292). – [כִּפְלוּת־]

כִּפְלַיִם תה״פ פִּי שְׁנַיִם – רְאֵה כֶּפֶל.

כַּפְלָן ° ת׳ [מן כפל, כָּפַל] מַכְפִּיל, מַגְדִּיל, מְחַזֵּק. – [כַּפְלָנִית, כַּפְלָנִים, ־נִיּוֹת]

– דָּגֵשׁ כַּפְלָן ° [בדקדוק] כִּנּוּי לַדָּגֵשׁ הֶחָזָק הַבָּא בְּרֹב אוֹתִיּוֹת הָא״ב הָעִבְרִי לְשֵׁם הַכְפָּלַת הָאוֹת, לְמָשָׁל: הַשֵּׁם (=הַשְׁ־שֵׁם).

א. כפן [אולי קרוב אל כפף, כפה]

~ פע׳ **כָּפַן** פ״י כָּפַף, הִטָּה, סוֹבֵב: ״וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְחָה־לוֹ״ (יחזקאל יז ז). — [לִכְפֹּן אֶת־; כּוֹפֵן, יִכְפֹּן]

ב. כפן [ארמית: כְּפַן, כְּפֵן; ראה כָּפָן]

~ פע׳ **כָּפֵן** * פ״ע הָיָה רָעֵב [מצוי רק בבינוני: כָּפֵן, ראה ב. כָּפוּן]

~ הפ׳ **הִכְפִּין** ^ פ״י הִרְעִיב, גָּרַם לְרָעָב: ״כְּבֵרַת טַל תַּכְתִּיר כְּלוּלָה, כַּלְכָּלוֹת לְהַכְפִּיל וְלֹא לְהַכְפִּין״ (ינאי, שסב). — [לְהַכְפִּין, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הִכְפִּין** ^, הִרְעִיב, עֻנָּה בְּרָעָב: ״לֹא צְמֵאִים וְלֹא מַכְפִּינִים״ (אומץ גבורותיך, אחרון של פסח) — [מַכְפִּין, יַכְפִּין]

— **כָּל דִּכְפִין*** [ארמית] רְאֵה עֵרֶךְ כְּפִין.

כָּפָן ז׳ [ראה ב׳ כפן; ארמית: כַּפְנָא] רָעָב, חֹסֶר־לֶחֶם: ״בְּחֶסֶר וּבְכָפָן, גַּלְמוּד הָעֹרְקִים צִיָּה״ (איוב ל ג). ״כַּמָּה נְפוּחֵי־כָפָן יֵשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהֵם מְבַקְּשִׁים דָּבָר לֶאֱכֹל וְאַיִן״ (עגנון, אלו שצו). — [כְּפַן־]

כפן (1/18)

כַּפָּן° ז׳ [מן כַּף] עוֹף־בִּצָּה מִמִּשְׁפַּחַת הָאִיבִּיסִים, קָרוֹב לָאֲנָפָה; בַּעַל מַקּוֹר אָרֹךְ מְשֻׁטָּח, מֻרְחָב לְפָנִים כְּעֵין כַּף (Platalea leucorodia). צִבְעוֹ לָבָן, בַּאֲחוֹרֵי קָדְקֳדוֹ צִיצַת נוֹצוֹת צְהַבְהַבּוֹת. מָצוּי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּחֹרֶף. נִקְרָא גַּם ״אֲבִי־הַכַּף״. — [כַּפַּן־, כַּפָּנִים, כַּפָּנֵי־]

כַּפָּנִי° ת׳ [מן כַּף] [בבוטאניקה] שָׁסוּעַ כְּעֵין כַּף־הַיָּד: עָלִים כַּפָּנִיִּים. —[כַּפָּנִית, כַּפָּנִיִּים, כַּפָּנִיּוֹת]

כַּפְנִית* נ׳ [ארמית: כַּפְנִיתָא] פְּרִי־בֹּסֶר שֶׁל הַתָּמָר, בְּדוֹמֶה אֶל ״פַּג״ שֶׁל הַתְּאֵנָה: ״כַּפְנִיּוֹת — אֳכָלִין״ (עוקצים ג ז). ״כַּפְנִיּוֹת הֲרֵי הֵן כִּפְרִי לְכָל דָּבָר״ (תוספתא עוקצין ג יא). — [כַּפְנִית־, כַּפְנִיּוֹת]

כַּפֹּנֶת°, כפונת נ׳ [מן כַּף] כַּף קְטַנָּה: ״פִּתְאֹם לְפֶתַע תַּעֲלֶה, כַּפֹּנֶת לִי תּוֹשִׁיט״ (בסוק, אין ויש). — [כַּפֹּנֶת־, כַּפּוֹנוֹת]

כפף [אכדית: kapapu; ארמית: כְּפַף; ערבית: كفّ תפר מכפלת; קרוב אל כפה]

~ פע׳ **כָּפַף** פ״י 1. הִטָּה כְּלַפֵּי מַטָּה אוֹ הַצִּדָּה, עִקֵּם: ״הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ?״ (ישעיה נח ה). ״אֶת רֹאשָׁהּ לָאָרֶץ כָּפָפָה״ (ביאליק, משירי הקיץ א). ״יָשַׁב... וְכָפַף עַצְמוֹ לְפָנָיו״ (הזז, היושבת 62). ״לְאַחַר מִכֵּן הָיָה כַּף רֹאשׁוֹ לְאִטּוֹ וּמְקָרְבוֹ לְשֻׁלְחָן״ (טביב, דרך 186). כּוֹפֵף בַּרְזִלִּים לְבִנְיָן. ״בִּרְכַּיִם כְּפֹף!״ (פקודה בספורט). 2*. הִכְרִיחַ, כָּפָה, אִלֵּץ: ״הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים... אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכָפְפָן״ (בבא מציעא ז א). ״כְּפָפוֹ רַבּוֹ לְדָבָר אֶחָד, מַהוּ שֶׁיָּכֹף אוֹתוֹ לְכָל הַדְּבָרִים?״ (ירושלמי נזיר נז ג). ״וְכֹף אֶת יִצְרִי לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ״ (ברכות ס:). ״אָסוּר לְאָדָם שֶׁיָּכֹף אִשְׁתּוֹ לִדְבַר־מִצְוָה״ (עירובין ק:). ״זֶה אַבְרָהָם שֶׁכָּפַף אֶת יִצְרוֹ וְעָמַד בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת״ (במדבר רבה י). — [לִכְפֹּף אֶת־ גם לָכֹף; כָּפַף גם כַּף; כּוֹפֵף גם כַּף; אֶכֹּף גם אֶכְפֹּף; כֹּף! כֹּפִּי! גם כְּפֹף! כִּפְפִי!]

~ נפ׳ **נִכַּף, נִכְפַּף** *, הֻטָּה לְמַטָּה אוֹ הַצִּדָּה, עֻקַּם, נַעֲשָׂה כְּעֵין קֶשֶׁת: ״בַּמָּה אֲקַדֵּם ה׳, אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם?״ (מיכה ו ו). ״שָׁרְבִיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף״ (תוספתא ערכין ג א). ״וְכֵיוָן שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, כִּבְיָכוֹל נִכְפַּף צַוָּארוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (שיר השירים רבה ד, כמגדל דויד). ״לְאוֹר נֵר דַּל תִּכַּף עַל־גַּבֵּי הָעִסָּה״ (ביאליק, שירתי). ״הִיא נִכְפְּפָה עַל מְכוֹנַת־הַתְּפִירָה אֲשֶׁר בַּבַּיִת״ (ברנר, א 317). ״מֵאוֹתָהּ נְפִילָה נִכְפְּפָה קוֹמָתוֹ וְנִתְמוֹטֵט גּוּפוֹ״ (עגנון, כלה צה). הַבַּרְזִלִּים נִכְפְּפוּ עַל־יְדֵי הַכּוֹפֵף. נֵצֶר רַךְ נוֹחַ לְהִכָּפֵף. — [לְהִכַּף, נִכָּף, יִכַּף, או: לְהִכָּפֵף, נִכְפָּף, יִכָּפֵף]

~ פע׳ **כּוֹפֵף** * פ״י כָּפַף: ״אִיקוֹנִין אַחַת טוֹבָה הָיָה לִי בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ וְגָרַמְתָּנִי לְכוֹפְפָהּ״ (ירושלמי ברכות ו א). ״וְאֵיךְ אוּכַל לְכוֹפֵף לֵב בְּעֵינָיו״ (הנגיד, דיואן 159). ״כִּמְטִיל הַבַּרְזֶל עַל צַוְּארֵי הַלּוֹדֵר, שֶׁכַּפָּיו הַגְּדוֹלוֹת כּוֹפְפוּהוּ״ (שלונסקי, שירים ב 142). — [לְכוֹפֵף, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **כּוֹפַף** °, נִכְפַּף: ״וְגַבּוֹ מַשֶּׁהוּ מְכוֹפָף הוּא״ (מלצר, תר׳ נהרות 188). בַּרְזִלִּים מְכוֹפָפִים לְבִנְיָן. — [מְכוֹפָף, יְכוֹפַף]

~ התפ׳ **הִתְכּוֹפֵף** °, הִטָּה עַצְמוֹ לְמַטָּה, נַעֲשָׂה כָּפוּף, נִתְעַקֵּם: ״גּוּפוֹ נִתְכּוֹפֵף כְּשׁוֹפָר וְהוּא גּוֹנֵחַ מִלִּבּוֹ״ (עגנון, אלו שפו). עַנְפֵי הָעֵצִים הִתְכּוֹפְפוּ מִשֶּׁפַע הַפְּרִי. הִתְכּוֹפַפְתִּי לְהָרִים אֶת הַסֵּפֶר שֶׁנָּפַל. — [לְהִתְכּוֹפֵף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִכְפִּיף** ^, **הֵכֵף** ° פ״י 1. כּוֹפֵף, גָּרַם שֶׁיְּהֵא כָּפוּף: ״וַתֵּכֶף מַטָּה אֶת אַחַד עַנְפֵי הַתַּפּוּחַ״ (ביאליק, בשל תפוח). ״אָב שֶׁהַזִּקְנָה הִתְחִילָה מַכְפִּיפָה אֶת קוֹמָתוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 58). ״הָרוֹבִים מֵאֲחוֹרֵי הַכְּתֵפַיִם מַכְפִּיפִים כְּאִלּוּ אֶת הַלּוֹחֲמִים אֶל הַקַּרְקַע״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 178). 2. הֵטִיל מָרוּתוֹ (עַל־), גָּרַם שֶׁיְּהֵא כָּפוּף (לְ־): ״הַחֹק הִכְפִּיף אֶת הַמּוֹסָד לְאֲגַף הַחִנּוּךְ הַדָּתִי״ (עיתונות). — [לְהַכְפִּיף, מַ־, יַ־; לְהָכֵף, מֵכֵף, יָכֵף]

~ הפ׳ **הֻכְפַּף** °, הֻטָּה כְּלַפֵּי מַטָּה, נִכְפַּף: ״יָדוֹ הָאַחַת מֻכְפֶּפֶת לוֹ מִתַּחַת לְגַבּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 350). — [מֻכְפָּף, יֻכְפַּף]

— **כָּפַף אָזְנוֹ***, הִטָּה אָזְנוֹ לְהַקְשִׁיב, הֶאֱזִין: ״כֹּף אָזְנְךָ לִשְׁמֹעַ״ (ספרא צו לו א).

— **אִכַּף לְ־**, 1. אֶכָּנַע לִפְנֵי־: ״בַּמָּה אֲקַדֵּם ה׳, אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם?״ (מיכה ו ו). 2 ° [בהשאלה] אֶהְיֶה אֲסִיר תּוֹדָה, אוֹדֶה מְאֹד: ״וְאִם יֵיטִיב אֲדוֹנִי לְהָחִישׁ אֶת תְּשׁוּבָתוֹ... אִכַּף מְאֹד לַאדוֹנִי״ (ביאליק, איגרות).

כֶּפֶף^ ז׳ [מן כפף] כְּפִיפָה, הַטָּיָה כְּלַפֵּי מַטָּה אוֹ הַצִּדָּה: ״וּמִכָּל רֹאשׁ כֶּפֶף, וּמִכָּל עַיִן רֶמֶז״ (ינאי, שלד). ״עִם כָּל כֶּפֶף הַמְּטִיל יַנְשֵׁף בִּנְחִירָיו״ (שלונסקי, שירים ב 242). ״אַךְ רַגְלוֹ יוֹתֵר נִדְלֶקֶת עִם כָּל כֶּפֶף שֶׁיָּכֹף״ (מלצר, אור 110). ״וְקֶמֶט הַחֵן מְשַׂחֵק בְּכֶפֶף זְרוֹעוֹתֶיהָ״ (שנהר, ג 271). — [כֶּפֶף־, כְּפָפוֹ]

כפפה

כְּפָפָה° נ׳ [מן כַּף] כְּסָיָה, כְּסוּת לְכַף־הַיָּד, נַעַל־יָד — לְחִמּוּם, לְמָגֵן אוֹ לְנוֹי. — [כְּפֶפֶת־, כְּפָפוֹת, כְּפָפוֹת־]

— **כְּפָפוֹת־אֶגְרוֹף**°, כְּסוּת־עוֹר מְיֻחֶדֶת שֶׁהַמִּתְאַגְרְפִים לוֹבְשִׁים עַל יְדֵיהֶם כְּדֵי ״לְרַכֵּךְ״ אֶת הַמַּכּוֹת שֶׁהֵם מַנְחִיתִים עַל יְרִיבֵיהֶם.

— **הוּא מְטַפֵּל בִּפְלוֹנִי בִּכְפָפוֹת־שֶׁל־מֶשִׁי**° [שאול מלועזית], הוּא נוֹהֵג עִמּוֹ בְּרֹךְ וּבַעֲדִינוּת, אֵינוֹ מְמַצֶּה עִמּוֹ אֶת עֹמֶק־הַדִּין.

— **זָרַק לְעֻמָּתוֹ אֶת הַכְּפָפָה**° [שאול מלועזית] הִזְמִינוֹ לִדּוּ־קְרָב.

א. כפר [אכדית kaparu לטאטא, לנקות; ארמית: כַּפַּר; לדעה אחרת המשמעות היסודית: לכסות, כבערבית: כַּפַּרַ]

~ פִּעֵ׳ **כִּ פֵּ ר** פ״י 1, הֶעֱבִיר עָוֹן, נִקָּה מֵחֵטְא וּמֵאַשְׁמָה: ״כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ ה׳״ (דברים כא ח). ״וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ״ (ויקרא טז יא). ״לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם, כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר״ (ויקרא יז יא). ״כְּשֵׁם שֶׁהַחַטָּאת מְכַפֶּרֶת עַל יִשְׂרָאֵל, כָּךְ צְדָקָה מְכַפֶּרֶת עַל אֻמּוֹת־הָעוֹלָם״ (בבא בתרא י:). ״סְלַח־לָנוּ, מְחַל־לָנוּ, כַּפֶּר־לָנוּ״ (וידוי ליום־כיפור). 2 [בהשאלה] בִּטֵּל, הֵסִיר, שִׁכֵּךְ: ״חֲמַת־מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת, וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה״ (משלי טז יד). — [לְכַפֵּר לְ־, בְּעַד־, עַל־; מְכַפֵּר, יְכֻפַּר]

~ פֻּעַ׳ **כֻּ פַּ ר**, 1, הָעֳבַר הַחֵטְא, נִמְחָה מַעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע: ״בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן״ (משלי טז ו). ״וְסָר עֲוֹנֶךָ, וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר״ (ישעיה ו ז). 2, בֻּטַּל, הוּפַר, הָעֳבַר: ״וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת, וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל לֹא תָקוּם״ (ישעיה כח יח). — [מְכֻפָּר, יְכֻפַּר]

~ הת׳ **נִתְכַּפֵּר** (**נִכַּפֵּר**), כֻּפַּר, הָעֳבַר: ״נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי, אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם״ (שמואל א ג יד). ״וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם״ (דברים כא ח). ״דִּינֵי מָמוֹנוֹת אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ״ (סנהדרין ד ה). ״מַה דָּבָר תֵּרָאֶה לְתַקָּנָתָהּ וְיִתְכַּפֵּר לָהּ?״ (הזז, צל 183). — [לְהִתְכַּפֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— **כִּפֵּר אֶת פָּנָיו**, רִצָּה וּפִיֵּס אוֹתוֹ, שִׁדְּלוֹ, שִׁכֵּךְ אֶת חֲמָתוֹ: ״אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה... אוּלַי יִשָּׂא פָנָי״ (בראשית לב כא). ״הֲרֵינִי מַחְלִיט לְכַפֵּר פָּנָיו בְּעַרְבִית״ (בן־ציון, ז).

ב. כפר [ארמית: כְּפַר; ערבית: כַּפַּרַ]

~ פִּעֵ׳ **כָּפַר*** פ״י 1, הִכְחִישׁ, כָּלַל, הוֹדִיעַ כִּי אֵין יְסוֹד לַנֶּאֱמָר: ״טְעָנוֹ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת״ (שבועות ו ג). ״מְקַנְטֵר אֶת בִּנְיָמִין וּמְקַפְּחוֹ בִּדְבָרִים, כּוֹפֵר בְּעִקָּרָהּ שֶׁל נְסִיעָתוֹ״ (מגדלי מו״ס, עד). הִנְנִי כּוֹפֵר בְּכָל הָעִנְיָן הַזֶּה. 2, חָדַל לְהַאֲמִין, שָׁלַל מְצִיאוּת הָאֱלֹהִים אוֹ עִקָּרִים דָּתִיִּים וְכוּ׳: ״אַחְאָב כָּפַר בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״ (סנהדרין קב:). — [לִכְפֹּר, כּוֹפֵר, יִכְפֹּר]

~ הִפְ׳ **הִכְפִּיר** * פ״י הִטִּיל (בּוֹ) אַשְׁמַת שַׁקְרָן: ״אַל תַּכְפִּירֵנִי בִּשְׁעַת הַדִּין!״ (פסחים סט.). — [לְהַכְפִּיר, מַ־, יַ־]

— **כָּפַר בָּעִקָּר***, הִכְחִישׁ אֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אֱלֹהִים אוֹ אֶת שַׁיָּכוּתוֹ לִכְלַל יִשְׂרָאֵל: ״אֵין אָדָם כּוֹחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ עַד שֶׁכּוֹפֵר בָּעִקָּר״ (תוספתא שבועות ג ו). ״וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל (וְ)כָפַר בָּעִקָּר, (וְ)אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו״ (מכילתא בוא יח — הגדה של פסח).

— **כָּפַר בַּטּוֹבָה**, הָיָה כְּפוּי טוֹבָה, לֹא הוֹדָה לְמִי שֶׁהֵיטִיב עִמּוֹ: ״׳הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי׳ — כָּאן כָּפַר בַּטּוֹבָה״ (רש״י בראשית ג יב).

ג. כפר [מן ב׳ כֹּפֶר]

~ פִּעֵ׳ **כָּפַר** פ״י מָרַח בַּכֹּפֶר, בְּטִיט, בְּזֶפֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶם: ״עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר... וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר״ (בראשית ו יד). ״כְּפָרָן טִיט עַל־גַּבֵּי הַסֶּדֶק טָמֵא״ (תוספתא כלים בבא קמא ד י). — [לִכְפֹּר אֶת־; כּוֹפֵר, יִכְפֹּר]

~ נִפְ׳ **נִכְפַּר**°, נִמְרַח בַּכֹּפֶר. — [לְהִכָּפֵר, יִכָּפֵר, יִכָּפֵר]

כְּפֹר, ראה **כְּפוֹר**.

א. כֹּפֶר, כוֹפֶר ז׳ [ראה א. כפר] 1, פִּדְיוֹן־נֶפֶשׁ, כֶּסֶף שֶׁאָדָם מְשַׁלֵּם תְּמוּרַת שִׁחְרוּרוֹ מִמַּאֲסָר אוֹ מֵעֹנֶשׁ־מָוֶת: ״בְּעָלָיו יוּמָת. אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו, וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ״ (שמות כא כט—ל). ״וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ, אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת״ (במדבר לה לא). 2, תְּמוּרָה, תַּחְלִיף: ״כֹּפֶר לַצַּדִּיק רָשָׁע, וְתַחַת יְשָׁרִים בּוֹגֵד״ (משלי כא יח). ״אֶת הַכֹּל לָקְחוּ מִמֶּנִּי וּמְאוּמָה לֹא נָתְנוּ לִי כָּפְרָם״ (ביאליק, מגילת ו). — [כֹּפֶר־, כָּפְרוֹ]

ב. כֹּפֶר, כוֹפֶר ז׳ [אכדית: kupru; ארמית: כֻּפְרָא; ערבית: כֻּפּוּר] חֵמָר, אַסְפַלְט, אֶחָד מִמִּינֵי הַזֶּפֶת: ״עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר... וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר״ (בראשית ו יד). — [כֹּפֶר־, כָּפְרוֹ]

— **כֹּפֶר־הַיְּהוּדִים**°, כִּנּוּי לַכֹּפֶר (אַסְפַלְט) הַבָּא מִיָּם הַמֶּלַח.

ג. כֹּפֶר°, כוֹפֶר ז׳ [ארמית: כְּפוּרָא, כֻּפְרָא; ערבית: כַּאפוּר; מכאן בלאטינית: camphor] 1, עֵץ אוֹ שִׂיחַ תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַכָּפְרִיִּים, פְּרָחָיו לְבָנִים אוֹ צְהֻבִּים (Lawsonia): ״אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי״ (שיר השירים א יד). ״כְּפָרִים עִם־נְרָדִים״ (שיר השירים ד יג). מֵאֶחָד מִמִּינֵי הַכֹּפֶר מְכִינִים אֶת הַחִנָּה (Henna) הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִצְבִיעָה [ראה ערך חִנָּה]. 2°, קַמְפוֹר, חֹמֶר רֵיחָנִי הַמּוּפָק מִקְּלִפַּת עֵץ־הַקַּמְפוֹר וּמְשַׁמֵּשׁ הַרְבֵּה בִּרְפוּאָה וּבְתַעֲשִׂיָּה.

ד. כֹּפֶר, כוֹפֶר ז׳ [נוסח־משנה מן כָּפָר] כְּפָר, יִשּׁוּב קָטָן: ״מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי״ (שמואל א ו יח). — [כֹּפֶר־, כָּפְרוֹ; כְּפָרִים, כָּפְרֵי־]

כְּפָר ז׳ [אכדית: kapru; ארמית: כַּפְרָא; ערבית: כַּפְר] יִשּׁוּב קָטָן, בְּיִחוּד יִשּׁוּב חַקְלָאִי, מְקוֹם מוֹשַׁב אִכָּרִים — לְהַבְדִּיל מִן ׳עִיר׳ אוֹ מִן ׳כְּרַךְ׳: ״נֵצֵא הַשָּׂדֶה, נָלִינָה בַּכְּפָרִים״ (שיר השירים ז יב). ״כְּפָר קָטָן שֶׁהָיָה בְּצַד יְרוּשָׁלַיִם״ (עדיות ב ג). ״קוֹל מֵעִיר וְקוֹל מִכְּפָר״ (ביאליק, המכונית). — [כְּפַר־, כְּפָרוֹ, כְּפַרְכֶם; כְּפָרִים, כַּפְרֵי־]

— **בֶּן־כְּפָר***, מִי שֶׁיּוֹשֵׁב יְשִׁיבַת קֶבַע בִּכְפָר: ״בֶּן־כְּפָר שֶׁהָלַךְ לָעִיר״ (מגילה יט:).

כַּפָּרָה* נ׳ [מן א. כפר, כִּפֵּר] 1, הַעֲבָרַת חֵטְא, מְחִילַת עָוֹן: ״תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי״ (סנהדרין ו ב). 2, קָרְבַּן־כִּפּוּרִים: ״בֵּין שֶׁהֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן, בֵּין שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן״ (הוריות א ב). 3, תְּמוּרָה, תַּחְלִיף: ״אָחִינוּ, הֲרֵינִי כַּפָּרַתְכֶם״ (ספרי מסעי קסא). ״לִי לֹא אִכְפַּת כְּלָל אִלְמָלֵי הָיָה שִׂמְחָה׳לִי שֶׁלְּךָ כַּפָּרָתֵנוּ וְכַפָּרַת כָּל יִשְׂרָאֵל״ (מגדלי מו״ס, קטז). ״וְכָל הַבַּחוּרִים כַּפָּרַת שְׂרוֹךְ נַעֲלָהּ״ (ביאליק, לא ידע איש). — [כַּפָּרַת־, כַּפָּרוֹת, כַּפָּרוֹת־]

— **הוּא כַּפָּרָתוֹ שֶׁל־***, דִּבּוּר שֶׁל חִבָּה וּמְסִירוּת יְתֵרָה לְמִישֶׁהוּ: ״אָחִינוּ, הֲרֵינִי כַּפָּרַתְכֶם״ (ספרי מסעי קסא.). ״וְהֵן, הַבַּחוּרוֹת חוֹמוֹת־הָעַיִן, הָיוּ כַּפָּרָתוֹ; וְיֵשׁ לְצָרֵף לָזֶה, כִּי גַּם הוּא הָיָה כַּפָּרָתָן״ (טשרניחובסקי, סיפורים 98). ״יוּדָה, אֲנִי כַּפָּרַת נַעַלְךָ!״ (הזז, יעיש ג 217).

— **הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ***, דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד וְהַעֲרָצָה לְזֵכֶר מִישֶׁהוּ שֶׁנִּפְטַר: ״כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ״ (קידושין לא:). ״אָבִי הַמָּנוֹחַ, אֲנִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ, הָיָה אוֹהֵב אוֹתִי״ (הזז, היושבת 255).

— **כַּפָּרוֹת**ˆ [בספרות הרבנות] מִנְהָג שֶׁל נְטִילַת תַּרְנְגוֹל (לְזָכָר) אוֹ תַּרְנְגֹלֶת (לִנְקֵבָה), אוֹ תְּמוּרָתָם סְכוּם־כֶּסֶף לִצְדָקָה, וְהַקָּפָתָם מִסָּבִיב לָרֹאשׁ בְּעֶרֶב יוֹם־הַכִּפּוּרִים, אַגַּב אֲמִירַת כַּמָּה פְּסוּקִים

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַ׳ל; פִּע׳ל; נִפ׳על; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

וְכֵן הַקֶּטַע: "זֶה חֲלִיפָתִי, זֶה תְּמוּרָתִי, זֶה כַּפָּרָתִי" — כְּלוֹמַר, שֶׁשְּׁחִיטָתוֹ שֶׁל עוֹף זֶה תְּשַׁמֵּשׁ תְּמוּרַת מִיתָה שֶׁנִּגְזְרָה עָלֵינוּ.

— יְהֵא כַּפָּרַת־ °, דִּבּוּר עֲמָמִי בִּשְׁעַת נֵזֶק קָטָן שֶׁאֵרַע בַּבַּיִת, שֶׁבֶר־כְּלִי וְכַדּוֹמֶה, וְהַמּוּבָן: וּלְוַאי יְשַׁמֵּשׁ הֶפְסֵד זֶה תַּחְלִיף לְנִזְקֵי גוּף שֶׁנִּגְזַר עָלֵינוּ: "הַלְוַאי תִּהְיֶינָה כֻּלָּן כַּפָּרַת צִפָּרְנֵי הַקְּטַנָּה" (ברקוביץ, תר׳ מנחם נח).

— אֲנִי צָרִיךְ לוֹ לְכַפָּרוֹת ° [או: לְאֶלֶף כַּפָּרוֹת °] [דיבור עממי] אֵין לִי כָּל צֹרֶךְ בּוֹ: "בִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם פְּשׁוּטִים נֹאמַר לָכֶם: לְ׳אֶלֶף כַּפָּרוֹת׳ אָנוּ צְרִיכִים לְהַסְכָּמַתְכֶם" (סוקולוב, במראות 254).

כְּפָרוֹן ° ז׳ [מן כְּפָר] כְּפָר קָטָן: "מִזְּמַן לִזְמַן הַמְטִיר הָאוֹיֵב אֵשׁ גַּם עַל הַכְּפָרוֹן שֶׁלָּנוּ" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 17). — [כְּפָרוֹן, ־נִים, ־נֵי־]

כְּפָרִי ^, **כַּפְרִי** ^ ת׳ [מן כְּפָר] 1 °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵחַיֵּי הַכְּפָר, שֶׁהוּא אָפְיָנִי לְיִשּׁוּב אִכָּרִים: חַיִּים כְּפָרִיִּים. סְבִיבָה כַּפְרִית. "הַצַּדִּיק הַכְּפָרִי" (שלום אש). "הָעֵדָה הַקְּטַנָּה, הַכַּפְרִית" (ביאליק, החצוצרה א). 2 ^, בֶּן־כְּפָר, יוֹשֵׁב כְּפָר: "וְהִנֵּה הַכַּפְרִי בָּא לִקְרָאתֵנוּ" (חריזי, תחכמוני י 109). "נִזְדַּמֵּן לְשָׁם כַּפְרִי אֶחָד" (עגנון, כלה קצו). "בִּרְטָה הֵבִיאָה כַּפְרִית בְּרִיאָה בְּקִיאָה בְּהֵנָקָה" (עגנון, כפות רלט). — [כְּפָרִית, כְּפָרִיִּים, כְּפָרִיּוֹת; כַּפְרִית, כַּפְרִיִּים, כַּפְרִיּוֹת]

— כַּפְרִית ° תה״פ [מן כַּפְרִי] לְפִי דֶּרֶךְ הַכְּפָר: "מְּמֻגּוּרוֹת וְאַכְסַנְיָה גְּדוֹלָה וּבִקְתוֹת יְשָׁנוֹת, הַבְּנוּיוֹת חֶצְיָן כְּרַכִּית וְחֶצְיָן כַּפְרִית" (סוקולוב, אישים 101).

כְּפָרִי *, **כּוּפְרִי** ת׳ [מן ד׳ כֹּפֶר] כַּפְרִי, שֶׁל הַכְּפָר: "הַזְּאֵב וְהַכֶּלֶב, כֶּלֶב כְּפָרִי וְהַשּׁוּעָל" (כלאים א ו). — [כְּפָרִית, ־רִיִּים, כְּפָרִיּוֹת]

כְּפָרִיּוּת ^, **כַּפְרִיּוּת** ^ נ׳ [מן כְּפָרִי] טֶבַע הַכְּפָר, מִנְהֲגֵיהֶם וְאֹרַח־חַיֵּיהֶם שֶׁל בְּנֵי־הַכְּפָר — פַּשְׁטוּת, תְּמִימוּת, שַׁלְוָה: "בְּעָמְדָהּ לְבַדָּהּ מוּל הַכַּפְרִיּוּת הַנָּמָה" (שטיינמן, זוגות א 18). "נְמַל־הָאֲוִיר הַקְּטַנְטָן וְהַצָּנוּעַ, כֻּלּוֹ אוֹמֵר כַּפְרִיּוּת" (שרת, באסיה 320). — [כְּפָרִיּוּת־; כַּפְרִיּוּת־]

כַּפְרִיר ° ז׳ [מן כְּפוֹר] כְּפוֹר דַּק וָקַל: "כַּפְרִירֵי־בֹקֶר יְכַסִּיפוּם בִּרְסִיסֵי־לַיְלָה שֶׁקָּפְאוּ" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 107). — [כַּפְרִיר־ כַּפְרִירִים, ־רֵי־]

כַּפְרָן * ז׳ [מן ב׳ כפר, כָּפַר] 1 *, מִי שֶׁנּוֹהֵג לְכַפֵּר וּלְכַחֵשׁ בְּעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ (בְּפִקָּדוֹן, בְּהַלְוָאָה וְכַדּוֹמֶה), רַמַּאי, שַׁקְרָן: "מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְחָזַר וְאָמַר: פָּרַעְתִּי — הֻחְזַק כַּפְרָן לְאוֹתוֹ מָמוֹן" (בבא מציעא יז.). 2 ^, כּוֹפֵר בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָה וָדָת, שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בֵּאלֹהִים: "הַכַּפְרָנִים הַמְכַחֲשִׁים לְבוֹרֵא הָעוֹלָם" (ישועה בן יהודה הקראי). — [כַּפְרַן־, כַּפְרָנִים, כַּפְרָנֵי־; כַּפְרָנִית, כַּפְרָנִיּוֹת]

כַּפְרָנוּת * נ׳ [מן כַּפְרָן] 1 *, טִבְעוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַכַּפְרָן, הַנְּטִיָּה לְכַחֵשׁ בְּעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ (בְּפִקָּדוֹן, בְּהַלְוָאָה וְכַדּוֹמֶה): "מִלְוָה שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בּוֹ כַּפְרָנוּת אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת" (ירושלמי גיטין מו ג). 2 ^, כְּפִירָה בַּדָּת, אֶפִּיקוֹרְסוּת: "וְהֵם נִשְׁמָרִים מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי פִּרְסוּם כַּפְרָנוּתוֹ בֵּאלֹהִים" (חובות הלבבות, הייחוד ד). "אֲנַחְנוּ לֹא חָשַׁבְנוּ עָלֶיךָ, שֶׁכְּמוֹתְךָ בֶּן־אָדָם, בַּר דַּעַת, יוֹצִיא מִבַּלְעוֹ דְּבָרִים שֶׁל כַּפְרָנוּת!" (הזז, יעיש א 137). — [כַּפְרָנוּת־]

כַּפֹּרֶת, כַּפּוֹרֶת נ׳ [אולי מן א׳ כפר, כִּפֵּר] 1. [לדעת רוב המפרשים] מִכְסֶה שֶׁל זָהָב שֶׁהָיָה עַל אֲרוֹן־הָעֵדוּת בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (שמות כה יז). 2. [לפי דעה אחרת] כִּנּוּי לְמֶרְכֶּבֶת הַכְּרוּבִים שֶׁעָמְדָה עַל אֲרוֹן־הָעֵדוּת, כְּסֵמֶל לְמֶרְכֶּבֶת אֱלֹהִים בַּעֲנָנִים בַּשָּׁמַיִם. 3 ^, כִּנּוּי לַמָּסָךְ הַקָּצָר הַנָּתוּן מֵעַל לַפָּרֹכֶת הַפְּרוּשָׂה לִפְנֵי אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בְּבָתֵּי־הַכְּנֶסֶת. 4 °, מִכְסֶה, כִּסּוּי: "סוֹגֵר אֶת פִּי הַמִּקְטֶרֶת בְּכַפֹּרֶת שֶׁל נְחֹשֶׁת הַצְּמוּדָה אֵלֶיהָ" (ברקוביץ, פרקי ילדות רה). — [כַּפֹּרֶת־, כַּפָּרְתּוֹ; כַּפּוֹרוֹת, כַּפּוֹרוֹת־]

— בֵּית־הַכַּפֹּרֶת (דברי הימים א כח יא), כִּנּוּי לְקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

כפשׁ [קרוב אל כבשׁ; אכדית: kapāšu]

~ פָּע׳ **כָּפַשׁ** ° פ״י לָחַץ, כָּבַשׁ, מָעַךְ, רָמַס: "הָיִיתִי כּוֹפֵשׁ סִיגָרִיּוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 341). "הָרִיהוּ מֵרִים פְּעָמִים קוֹמָתוֹ, אֶלָּא עַד מְהֵרָה חוֹזְרִים וְכוֹפְשִׁים אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ" (שמיר, מלך 388). — [לִכְפֹּשׁ, כּוֹפֵשׁ, יִכְפֹּשׁ]

~ נִפ׳ **נִכְפַּשׁ** ^, נִכְבַּשׁ, נִדְרַס: "קְהִלּוֹת אֲשֶׁר בְּגוּף הָיוּ נִכְפָּשִׁים" (ינ״י, רה). "אֵיךְ חָלְלָה יִפְעָתֵךְ, נִכְפְּשָׁה בָּרֶפֶשׁ" (יל״ג, שירה עח). "כָּל יֵצֶר אַהֲבָה בְּחֹשֶׁךְ פֹּה יִכָּפֵשׁ" (המאירי, המוקד סז). — [לְהִכָּפֵשׁ, נִכְפָּשׁ, יִכָּפֵשׁ]

~ הִפ׳ **הִכְפִּישׁ** פ״י רָמַס, בּוֹסֵס, לִכְלֵךְ: "וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי, הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר" (איכה ג טז). "וַיִּתְחַמֵּס וַיִּנָּצֵל מֶעֶדְיוֹ לְהַכְפִּישִׁי וּמִגֹּבַהּ לִתְהוֹם הִרְפִּישִׁי" (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). "בָּכָה עִם לֹא־בִינוֹת יַכְפִּישׁוּ בָרֶפֶשׁ קֶרֶן הַסִּפְרוּת וּשְׂפָתָהּ הַחֲמוּדָה" (יל״ג, שירה שלח). "וְדִמְיוֹנוֹת הַקֶּסֶם? — נִכְפִּישֵׁם בָּרֶפֶשׁ!" (טשרניחובסקי, שירים 388). "לִמְעַנֵּךְ הִכְפַּשְׁתִּי יָדַי בְּדָמִים" (ש׳ שלום, שירים תקכח). "מַלְכוּת הָיְתָה לָהּ — הִכְפַּשְׁתָּהּ בֶּעָפָר" (שמיר, מלך 530). — [לְהַכְפִּישׁ, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָכְפַּשׁ** *, נִרְמַס, בּוּסַס, לֻכְלַךְ: "כָּל זְמַן שֶׁהִיא מֻכְפֶּשֶׁת בָּאֵפֶר כִּבְיָכוֹל" (בראשית רבה עה). "מֻכְפָּשׁ בֵּין שְׁנֵי רְחוֹבוֹת מִשְׁתַּקְשְׁקִים" (שלונסקי, שירים א 154). "מָצְאוּ מֻכְפָּשׁ בֶּעָפָר וְכָל־כֻּלּוֹ כְּלִי מָלֵא כְּלִמָּה" (אריכא, סנחריב 153). — [מֻכְפָּשׁ, יֻכְפַּשׁ]

~ פֻּע׳ **כֻּפַּשׁ** °, הָכְפַּשׁ, נִרְמַס, לֻכְלַךְ: "טַלִּיתוֹ הַלְּבָנָה לְגִזְרֵי־גְזָרִים שָׁם נִקְרַעַת וּתְכֻפַּשׁ בְּבֹץ וְעָפָר" (למדן, במעלה קצד). "הִיא מְקַלֶּלֶת אֶת יוֹלַדְתָּהּ, הַמְכֻפָּשָׁה בָּאֵפֶר וּבַחוֹל" (בן־ציון, יג). — [מְכֻפָּשׁ, יְכֻפַּשׁ]

~ הִת׳ **הִתְכַּפֵּשׁ** ^, הִתְגּוֹלֵל, הִתְלַכְלֵךְ, הִתְפַּלֵּשׁ: "רוֹגֵשׁ בְּבֵית־הַוַּעַד וּמִתְכַּפֵּשׁ בֶּעָפָר" (בנימין בר זרח, אקום חצות). "לְהִתְכַּפֵּשׁ בַּעֲפַר הָאֲדָמָה בַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא" (יעקב שטינברג, שב). "אוֹיָה, הַמְּצִיאוּת נִתְכַּפְּשָׁה עַכְשָׁו לְעֵינֶיהָ בָּרֶפֶשׁ" (שטיינמן, זוגות ב 149). — [לְהִתְכַּפֵּשׁ, מִתְכַּפֵּשׁ, יִתְ־]

א. **כֹּפֶשׁ** *, **כּוֹפֶשׁ** ז׳ [נוסח־משנה מן א׳ כְּפִישָׁה] סַל, כְּלִי־קִבּוּל לְפֵרוֹת: "הַמַּנִּיחַ זֵיתִים בַּכֹּפֶשׁ" (טהרות ט ה; בדפוסים: כותש). — [כֹּפֶשׁ־, כְּפָשִׁים, כִּפְשֵׁי־]

ב. **כֹּפֶשׁ** ^, **כּוֹפֶשׁ, כֶּפֶשׁ** ^ ז׳ [מן כפש] לַחַץ, רְמִיסָה: "מְיַחֲלֶיךָ בְּעִנּוּי וָכֹפֶשׁ" (קליר, יום מימים, מוסף יום־כיפור). "אָקוּ לְדוֹלֵי מִכֹּפֶשׁ" (רס״ג, תרי״ג מצוות). — [כֹּפֶשׁ־; כֶּפֶשׁ־]

כפת [קרוב אל כפש, כפה, כפף]

~ פע' **כפת** *, קשר את הידים או את הרגלים זו לזו, או את הידים והרגלים יחד (בבעלי־חיים — קשר את שתי הרגלים הקדמיות זו לזו או את ארבע הרגלים יחד): "כיצד מלקין אותו? כופת שתי ידיו על העמוד" (מכות ג יב). "לא היו כופתין את הטלה, אלא מעקדין אותו [קושרין רגל קדמית לרגל האחורית]" (תמיד ד א). "וכשיציק להם, כופתים את ידיו לעץ אחד" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכא). "ובאשר תמצאיהו, כפתי אותו והביאיהו" (ביאליק, בין נהר פרת). — [לכפת את־; כפתי, כפתם; כופת; יכפת]

~ נפ' **נכפת** *, נקשר בידיו או ברגליו, או בידיו וברגליו יחד: "יצחק שנכפת על המזבח" (שיר השירים רבה א, אשכול). "כלבי החצר שומעים צריחות האוזים הנכפתים וגעית העגל הנעקד" (ביאליק, התצוצרה א). — [להכפת, נכפת, יכפת]

~ פע' **כפת** * פ"י קשר ואגד יחד: "מעשה באחד שכפת שתי כפין של תמרה להיות יושב עליה" (תוספתא כלים בבא בתרא ב א). — [לכפת את־; מכפת, י־]

~ הפ' **הכפית** * פ"י כפת: "(הלולב) כפות, ואם פרוד — יכפיתנו" (ספרא אמור קב ד). — [להכפית, מ־, י־]

~ פע' **כפת** *, נקשר ונאגד: "של זהב היו (המטות) והיו מכפתין בכפאתין של כסף" (אסתר רבה א, חור). — [מכפת, יכפת]

— **איכפת***, ראה ערך **איכפת**.

כפת* ז' [מן כפת] קשר, לולאה: "של זהב היו (המטות), והיו מכפתין בכפאתין (=בכפתין) של כסף" (אסתר רבה א, חור). "אזורי מתניהם התירו... קשרות כפתותיהם התירו" (בראשית רבה ק). "חש בידיו הכפותות... העגולים הסמוקים שהטביעו הכפתים בזרועותיו" (אריכא, סיפוריו 177). — [כפת־, כפתים, כפתי־, גם כפתות, כפתות־]

כפת*, כופת ז' [ארמית: כפתא] 1. גזר־עץ, בול־עץ, גזיר: "כפת שקבעו בנדבך" (כלים כ ה). "והיה כי תעבר ביערים... תגנף בגל של כפתים, בדים, גזעים" (ליכטנבוים, תר' סדיאוש 149). כפת לגהוץ. 2. גוש קשה של בצק: "בצק שעשאו כפת" (ירושלמי פסחים כח ד). — [כפת־, כפתו; כפתים, כפתי־]

כפתה°, כופתה נ' [מן כפת 2] כדור של בצק מבשל במרק: נוהגים לאכל כפתאות בליל הסדר. —[כפתת־, כפתות גם ־תאות]

— **עיניו לכפתאות ולא להגדה°** [על־יסוד הנוהג לאכול כופתאות בליל "הסדר" בפסח] מימרה הלצית על מי שמענין בחמר ובתכלית, ולא ברוח.

כפתור ז' [המקור אינו ברור; אולי מן כפת, או קרוב אל כתר?] 1°. טבלית או גלה קטנה ועגלה על־פי־רב, עשויה עץ, עצם, מתכת וכדומה, תפורה בשולי הבגד ומשמשת לרכיסתו. 2. פקעת או נצן שממנו מתפתח הפרח, וכן קשוט בצורת נצן של פרח: "ובמנרה ארבעה גביעים, משקדים כפתריה ופרחיה" (שמות כה לג). 3. כותרת של עמוד: "הך הכפתור וירעשו הספים" (עמוס ט א). 4°. כנוי לבליטה כלשהי, מעגלת וכדורית, במכשיר, בגוף בעל־חיים ועוד, הדומה לכפתור בבגד או בצמח: "פתאם יתחבט הכפתור (בקצה זנב־האריה) ושאג האריה שאגה" (ביאליק, מתי מדבר). כפתור לפתיחת זרם־החשמל ולסגירתו. — [כפתור־, כפתורים, כפתורי־]

— **כפתור ופרח**, 1. מן הקשוטים של מנורת הזהב (שמות כה כג). 2* [בהשאלה] קריאת־התפעלות למראה דבר נאה: נאה ונחמד! יפה מאד!: "בשעה שהיה אדם אומר דבר מתקן לפני ר' טרפון, היה אומר: 'כפתור ופרח!'" (בראשית רבה צא). "והלשון של אותו הספר כפתור ופרח!" (מגדלי מו"ס, קא). "השיר נחמד ונעים, כפתור ופרח" (ביאליק, סוחר). 3*, שם ספרו הנודע של ר' אשתורי הפרחי — ספר גיאוגרפיה עברי של ארץ־ישראל.

— **כפתור־הקנה°**, הבליטה בגרגרת האיש מתחת לסנטר, כעין פקה; נקראת גם "תפוח אדם הראשון", או "פקת הגרגרת".

— **הדבר נוגע לו עד הכפתור°** [דיבור עממי, שאול מיידיש], הוא אדיש לדבר, לא איכפת לו, אינו מתיחס אליו ברצינות.

כפתור, כיפתור° ז' [מן כפתר] רכיסת בגד בכפתורים: כפתור המעיל. — [כפתור־]

כפתן° ז' [טאטרית] מעיל עליון ארך ורחב־שולים: "חגור אבנט רחב על כפתן־משי מבריק" (בורלא, עקביה 26). "זוג ארך, דומה לכפתן של עגלונים" (ולפובסקי, תר' צ'כוב 135). — [כפתנים]

כפתר [מן כפתור]

~ פע' **כפתר** ° פ"י רכס בגד בכפתורים — [לכפתר את־; מכפתר, י־]

~ פע' **כפתר** °, נרכס בכפתורים. — [מכפתר, יכפתר]

~ הת' **התכפתר** ° 1. כפתר את בגדו: האיש התלבש והתכפתר. 2. [בהשאלה] הסתגר: "הם מסתיגים ומתכפתרים מתוך התכבדות" (קלצקין, כתבים 183). — [להתכפתר, מת־, ית־]

כ"ץ ר"ת כהן־צדק.

כצ"ל ר"ת כן צריך לומר; כך צריך להיות.

כ"ק ר"ת [בצבא] כשר קרבי.

— כ"ק 1, [בצבא] כשר לשרות קרבי בכל החילות (דרגת בריאות טובה מאד)

— כ"ק 2–3, [בצבא] כשר מגבל לשרות בחילות מסימים, בהתאם לדרגת הבריאות.

כקש"ת ר"ת כבוד קדשת שם תפארתו.

א. **כר** ז' [ארמית: כר, כרא; ערבית כור אוכף; כר מחצלת] 1*. שק ממלא נוצות או תבן וכיוצא בזה, ששמים במטה לשכיבה עליו או כמשענת לראש: "לא היה יושב על־גבי כרים וכסתות" (מועד קטן טז:). "ולמראשותי כר בלילי חרף" (ביאליק, לפני ארון). 2. אכף רך על גב בהמת־רכיבה: "ותשמם בכר הגמל ותשב עליהם" (בראשית לא לב). — [כר־, כרים, כרי־]

— **כרסו כרו*** [על־פי גיטין מז.], דבור הלצי על אדם שמן ובעל־כרס (אינו זקוק לכר לשכב עליו...).

ב. **כר** ז' [אכדית: kiru חורשה, שדירה; אולי קרוב אל ככר] ככר, שדה־מרעה במישור: "לבשו כרים הצאן, ועמקים יעטפו־בר" (תהלים סה יד). כרי דשא. כרי פרחים. — [כר־, כרים, כרי־]

— כַּר נִרְחָב [בהשאלה, על־פי: "יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב", ישעיה ל כג] שֶׁטַח גָּדוֹל, שָׂדֶה־פְּעֻלָּה נִרְחָב: הַחוֹקֵר מָצָא בְּתַפְקִידוֹ הֶחָדָשׁ כַּר נִרְחָב לְמֶחְקָרָיו.

ג. **כַּר** ז׳ [אוגריתית: כר; אכדית: kirru טלה] 1. כֶּבֶשׂ שָׁמֵן וּמְפֻטָּם: "חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים" (דברים לב יד). 2. כְּלִי־מָצוֹר בְּתַבְנִית אַיִל בַּרְזֶל, שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בִּימֵי־קֶדֶם לִנְגֹּחַ בּוֹ וְלִפְרֹץ חוֹמַת מִבְצָר: "לָשׂוּם כָּרִים עַל־שְׁעָרִים, לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה לִבְנוֹת דָּיֵק" (יחזקאל כא כז). [ראה ערך אַיִל, אֵיל־בַּרְזֶל] – [כַּר־, כָּרִים, כָּרֵי־]

ד. **כַּר** ז׳ [ראה כָּרִי; ערבית: כַּאר היה מהיר בהליכתו] צִיר, שָׁלִיחַ, רָץ מָהִיר: "שִׁלְחוּ־כַר... מִסֶּלַע מִדְבָּרָה, אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה טז א). – [כַּר־, כָּרִים, כָּרֵי־]

כֹּר, ראה כּוֹר.

כְּרָאוּי תה״פ כַּהֹגֶן, כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ – רְאֵה רָאוּי*.

כרב [ארמית: כְּרַב, שבת לג.; ערבית: כַּרַבַ]

~ פִּע׳ **כָּרַב** * פ״י חָרַשׁ אֲדָמָה: "לְבַד מִכְּרִיבָה רִאשׁוֹנָה שֶׁכּוֹרְבִין בִּימוֹת הַחַמָּה חוֹרְשִׁין אוֹתָהּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים" (ר׳ גרשום מאור־הגולה לבבא בתרא יב:). – [לִכְרֹב אֶת־, כּוֹרֵב, יִכְרֹב]

כְּרָב ° ז׳ [מן כרב; ארמית: כְּרָבָא חריש] שָׂדֶה שֶׁזָּרְעוּ בּוֹ צְמָחִים מַשְׁבִּיחֵי קַרְקַע (כְּגוֹן קִטְנִיּוֹת), אוֹ שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ וַחֲרָשׁוּהוּ כְּדֵי לְחַדֵּשׁ אֶת פּוֹרִיּוּתוֹ. – [כְּרַב־, כְּרָבִים, כְּרָבֵי־]

— כְּרָב נָח °, שָׂדֶה שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ וְלֹא חֲרָשׁוּהוּ.

— כְּרָב נָע °, שָׂדֶה שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ וְאַף חֲרָשׁוּהוּ לְהַשְׁמָדַת עִשְׂבֵי־הַבָּר וְלִקְלִיטַת מֵי־הַגְּשָׁמִים.

כְּרָבָא* ז׳ [ארמית] כְּרוּב [רווח במימרה:]

— בַּהֲדֵי הוּצָא לָקֵי כְּרָבָא* (בבא קמא צב.), עִם הַקּוֹץ לוֹקֶה הַכְּרוּב, כְּלוֹמַר, יַחַד עִם הָרָשָׁע סוֹבֵל גַּם הַצַּדִּיק, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ.

כַּרְבֵּל ° ז׳ [מערבית: עִ׳רְבַּאל; וראה ב׳ כרבל] כְּבָרָה גְּדוֹלָה לְנִכּוּי גַּרְגְּרֵי הַתְּבוּאָה מִן הַפְּסֹלֶת. – [כַּרְבְּלִים]

א. **כרבל** [מארמית: דניאל ג כא כַּרְבְּלָא, מגבעת, ברדס; אכדית: karballatu מִגְבַּעַת; המשמעות המורחבת שאולה]

~ פִּע׳ **כִּרְבֵּל** ° פ״י עָטַף, כִּסָּה: "הָיָה פ׳ מְכַרְבֵּל אֶת אִשְׁתּוֹ בַּחֲמִילָה וְנוֹשְׂאָהּ הַבַּיְתָה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 10). "מְעִיל רָחָב זֶה מְכַרְבֵּל אֶת כֻּלָּהּ לֹא לְפִי מִדּוֹתֶיהָ" (יזהר, שיירה 28). – [לְכַרְבֵּל אֶת־; מְכַרְבֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּרְבַּל**, נֶעֱטַף, כֻּסָּה: "וְדָוִיד מְכֻרְבָּל בִּמְעִיל בּוּץ" (דברי הימים א טו כז). "נִמְצָא הוּא מְכֻרְבָּל וּמֻסְתָּר בֵּין־בִּרְכַּיִם אַחַת הָעֲגָלוֹת" (ברנר, א 384). – [מְכֻרְבָּל, יְכֻרְבַּל]

~ הִת׳ **הִתְכַּרְבֵּל** °, הִתְעַטֵּף, הִתְכַּסָּה הֵיטֵב: "זָקֵן כִּי יִתְכַּרְבֵּל עַיִף בִּקְצֵה סַפְסָל" (רחל, שירים כא). הָאִישׁ הִתְכַּרְבֵּל בְּאַדַּרְתּוֹ בַּיּוֹם הַקַּר. – [לְהִתְכַּרְבֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **כרבל** [ערבית: עַ׳רְבַּל]

~ פִּע׳ **כִּרְבֵּל*** פ״י נִפָּה גַּרְגְּרֵי תְּבוּאָה בִּכְבָרָה גְּדוֹלָה: "וְהַכְּבָרָה בְּיָדוֹ וְהָיָה מוֹדֵד עָפָר וּמְכַרְבֵּל" (ילמדנו, בראשית כב כא). [לְכַרְבֵּל אֶת־; מְכַרְבֵּל, יְ־]

כַּרְבֹּלֶת*, כרבולת נ׳ 1 * [אכדית: karballatu מגבעת, ברדס; ארמית: כַּרְבַּלְתָּא; יוונית: krobulos ציצית שער בראש קשורה]

כרבולת-תרנגול

אֵיבָר בְּשָׂרִי כְּעֵין מַסְרֵק (אָדֹם עַל־פִּי־רֹב) עַל רֹאשׁ הַתַּרְנְגוֹל וְהַתַּרְנְגֹלֶת. הַכַּרְבֹּלֶת שׁוֹנָה בְּצוּרָתָהּ, בְּצִבְעָהּ וּבְגָדְלָהּ אֵצֶל גְּזָעִים שׁוֹנִים: "הָרוֹצֶה שֶׁיְּסָרֵס תַּרְנְגוֹל יִטֹּל כַּרְבָּלְתּוֹ וּמִסְתָּרֵס מֵאֵלָיו" (שבת קי:). 2 °, עֵשֶׂב־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, גָּדֵל בַּשָּׂדוֹת וּבָעֲרָבוֹת בְּכָל אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ (Onobrychis). תַּרְמִילָיו בַּעֲלֵי זִיזִים מְשֻׁנָּנִים בִּדְמוּת כַּרְבֹּלֶת. – [כַּרְבֹּלֶת־, כַּרְבָּלְתּוֹ, כַּרְבּוֹלוֹת]

כַּרְבֶּלֶת ° נ׳ [מן כַּרְבֹּלֶת] מַחֲלָה בְּכַרְבֹּלֶת שֶׁל הָעוֹפוֹת. – [כַּרְבֶּלֶת־]

כרבולתן

כַּרְבָּלְתָּן°, כרבולתן ז׳ [מן כרבולת] עֵשֶׂב רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הָעַרְטַנִּיִּים (Bongardia). פְּרָחָיו דּוֹמִים לְכַרְבֹּלֶת הַתַּרְנְגוֹל, גָּדֵל בְּיִחוּד בָּאֲדָמוֹת כְּבֵדוֹת. – [כַּרְבָּלְתַּן־, כַּרְבָּלְתָּנִים, ־תָּנֵי־]

כַּרְגָּא* נ׳ [ארמית, בבא בתרא נה.; השווה ערבית: חַ׳רַג׳ מס, מכס] מַס לַגֻּלְגֹּלֶת: "וַיֵּצֵא הָרָשָׁע לָקַחַת מַס וְכַרְגָּא מִכָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ" (בורלא, כיסופים 175).

א. **כרה** [מואבית: כר; ארמית: כְּרָא, כְּרֵי; ערבית: כַּרַא, כַּרוֹ]

~ פָּע׳ **כָּרָה** פ״י 1. חָפַר, הוֹצִיא עָפָר מִן הַקַּרְקַע בְּאֵת אוֹ בְּמַעְדֵּר וְכַדּוֹמֶה, עָשָׂה חָלָל בָּאֲדָמָה: "כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר" (שמות כא לג). "כֹּרֶה שַּׁחַת בָּהּ יִפֹּל" (משלי כו כז). "וְכָרִיתָ לָנוּ קֶבֶר" (ביאליק, דבר). 2 °, הוֹצִיא עַל־יְדֵי חֲפִירָה אוֹ חֲצִיבָה מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה: פַּחַם־אֶבֶן כּוֹרִים מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה. כּוֹרִים בְּמִכְרוֹת. – [לִכְרוֹת אֶת־; כּוֹרֶה, יִכְרֶה]

~ נִפ׳ **נִכְרָה**, 1. נֶחְפַּר, הוּצָא עָפָר מִן הַקַּרְקַע בְּמַכְשִׁיר כָּלְשֶׁהוּ: "עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת" (תהלים צד יג). 2 °, הוּצָא עַל־יְדֵי חֲפִירָה אוֹ חֲצִיבָה מִתּוֹךְ הָאֲדָמָה: פַּחֲמֵי־הָאֶבֶן נִכְרוּ מִמַּעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה.

— כָּרָה לוֹ אֹזֶן, פָּתַח אֶת אָזְנוֹ, כְּלוֹמַר, גָּרַם שֶׁיַּקְשִׁיב לוֹ: "אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי" (תהלים מ ז).

— כָּרָה רָעָה, חָרַשׁ רָעוֹת, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע: "אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה רָעָה" (משלי טז כז).

— כָּרָה שׁוּחָה לוֹ, חָפַר בּוֹר לְהַפִּילוֹ בּוֹ, כְּלוֹמַר, זָמַם לְהָרַע, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת לְהָרַע לוֹ: "הַיְשֻׁלַּם תַּחַת־טוֹבָה רָעָה, כִּי־כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי" (ירמיה יח כ).

ב. **כרה** [ערבית: כַּרִי שכר]

~ פָּע׳ **כָּרָה** פ״י קָנָה, שָׂכַר: "וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם" (דברים ב ו). "וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף" (הושע ג ב). – [לִכְרוֹת, כּוֹרֶה, יִכְרֶה]

~ נִפ׳ **נִכְרָה** °, נִקְנָה, נִשְׂכַּר. – [לְהִכָּרוֹת, נִכְרֶה, יִכָּרֶה]

ג. **כרה** [מן כֵּרָה]

~ פָּע׳ **כָּרָה** פ״י עָרַךְ, הִתְקִין (סְעוּדָה): "וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" (מלכים ב ו כג). – [לִכְרוֹת, כּוֹרֶה, יִכְרֶה]

~ נִפ׳ **נִכְרָה** °, נֶעֱרַךְ, הֻתְקַן (סְעוּדָה). – [לְהִכָּרוֹת, נִכְרֶה, יִכָּרֶה]

כֵּרָה נ׳ [אכדית: kiretu סעודת־שמחה] סְעוּדָה, אֲרוּחָה: ״וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ״ (מלכים ב ו כג). ״שָׁם יְקַבֵּל מֵאֵת מַשְׂכִּילֵי הָעִיר שֶׁיִּכְרוּ כֵּרָה לִכְבוֹדוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). — [כֵּרַת־, כֵּרוֹת, כֵּרוֹת־]

כרוב

א. **כְּרוּב*** ז׳ [ארמית: כְּרָבָא; יוונית: krambe] יָרָק־גִּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּצְלִיבִים (Brassica oleracea). עָלָיו בְּשָׂרָנִיִּים וְלוּפְפִים זֶה אֶת זֶה עַד הֱיוֹתָם כְּעֵין גֻּלְגֹּלֶת (קֹלָס): ״וְקוֹלְסֵי כְרוּב וּדְלַעַת יְוָנִית״ (ערלה ג ז). עֲלֵי הַכְּרוּב נֶאֱכָלִים חַיִּים, כְּבוּשִׁים אוֹ מְבֻשָּׁלִים. מְצוּיִים זְנִים רַבִּים. — [כְּרוּב־, כְּרוּבִים, כְּרוּבֵי־]

כרוב־הקלח

— **כְּרוּב־הַקֶּלַח**°, אֶחָד מִזַּנֵּי הַכְּרוּב שֶׁגִּבְעוֹלוֹ הִתְעַבָּה וְהָפַךְ לְפִקַּעַת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְמַאֲכָל; נִקְרָא בִּלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר ״קוֹלְרַבִּי״ [על־פי הלועזית: kohlrabi].

ב. **כְּרוּב** ז׳ [אכדית: karabu להתחנן; karubu מתפלל; ארמית: כְּרוּבָא] 1. שֵׁם מַלְאָךְ בַּמִּקְרָא: ״וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים״ (בראשית ג כד). 2. תַּבְנִית שֶׁל מַלְאָךְ עָשׂוּי זָהָב שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ עַל אֲרוֹן־הַבְּרִית: ״וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת״ (שמות כה כ). 3. קִשּׁוּט בְּתַבְנִית כְּרוּב: ״וְקָלַע עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים״ (מלכים א ו לב). 4° [בהשאלה] מַלְאָךְ, יְצוּר עֶלְיוֹן: ״וְלוֹ לֵבָב יְשׁוֹטֵט בֵּין כְּרוּבִים, וְרַעֲיוֹנָיו יְעוֹפְפוּן בֵּין שְׂרָפִים״ (משה אבן־עזרא, גדודי ליל). ״צְאוּ, כְּרוּבִים קְטַנִּים, פִּשְׁטוּ בָּעוֹלָם״ (ביאליק, בשורה). — [כְּרוּב־, כְּרוּבִים, כְּרוּבֵי־]

— **יוֹשֵׁב־הַכְּרוּבִים** (תהלים פ ב), כִּנּוּי לֵאלֹהִים.

כרובית

כְּרוּבִית° נ׳ [מן א. כְּרוּב] אֶחָד מִזַּנֵּי הַכְּרוּב שֶׁתִּפְרַחְתּוֹ הַצְּעִירָה הוֹפֶכֶת לְגוּשׁ בְּשָׂרָנִי, הַמְשַׁמֵּשׁ לְמַאֲכָל (Brassica oleracea). — [כְּרוּבִית־, כְּרוּבִיּוֹת]

כְּרוּז* ז׳ [מן כרז] קוֹל קוֹרֵא, הוֹדָעָה שֶׁמְּפַרְסְמִים בַּצִּבּוּר, פְּנִיָּה פֻּמְבִּית לַצִּבּוּר: ״וְנִמְצָא אַתָּה מַצְרִיכָהּ כְּרוּז לִכְהֻנָּה״ (יבמות לו.). בָּרְחוֹבוֹת נִתְפַּרְסְמוּ כְּרוּזִים הַקּוֹרְאִים לַאֲסֵפָה דְּחוּפָה. — [כְּרוּז־, כְּרוּזִים, כְּרוּזֵי־]

כָּרוֹז* ז׳ [ראה כרז; ארמית, דניאל ג ד: כָּרוֹזָא] מַכְרִיז, אָדָם שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַשְׁמִיעַ בְּקוֹל הוֹדָעָה שֶׁנּוֹעֲדָה לְפִרְסוּם בַּצִּבּוּר: ״וְהַכָּרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו: אִישׁ פְּלוֹנִי... יוֹצֵא לִסָּקֵל... כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת, יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו״ (סנהדרין ו א). ״מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹל גְּבִינַי כָּרוֹז״ (תמיד ג ח). — [כָּרוֹז־, כָּרוֹזוֹת, כָּרוֹזוֹת־]

א. **כָּרוּי*** ת׳ [מן א. כרה, כָּרָה] חָפוּר: בּוֹר כָּרוּי בַּקַּרְקַע. — [כְּרוּיָה, כְּרוּיִים, כְּרוּיוֹת]

— **אָזְנַיִם כְּרוּיוֹת**°, **כְּרוּי־אֹזֶן**° [על־פי תהלים מ ז], אָזְנָיו פְּתוּחוֹת, הוּא מַקְשִׁיב וּמַאֲזִין הֵיטֵב: ״אֵין אָזְנַיִם שֶׁל מַעְלָה כְּרוּיוֹת אֶלָּא לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (ר׳ בחיי, בראשית). ״כָּל אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה מְסֻעוֹר פְּעוּר־פֶּה וּכְרוּי־אֹזֶן וְשׁוֹתֵת בְּצָמָא כָּל נִיב וָהֶגֶה״ (טביב, דרך 84).

ב. **כָּרוּי*** ת׳ [מן ב. כרה, כָּרָה] קָנוּי: ״חִנֵּן כְּרוּיֵי בְּלֶחְךָ וְכֹר־״ (פיוטים, סידור 630). — [כְּרוּיָה, כְּרוּיִים, כְּרוּיוֹת]

כְּרַוְיָה,* כרוויה נ׳ [יוונית: karos, עבודה זרה כט.] צֶמַח תַּבְלִין מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים (Carum). זַרְעוֹנֵי הַכְּרַוְיָה מוֹסִיפִים טַעַם רֵיחָנִי לְעוּגוֹת וְלַלֶּחֶם. — [כְּרַוְיַת־, כְּרַוְיוֹת]

כָּרוּךְ* ת׳ [מן כרך, כָּרַךְ] 1. מְחֻתָּל, מְלֻפָּף, נָתוּן וּמְקֻפָּל עַל דְּבַר־מָה: ״נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ״ (ברכות ה א). הַחֶבֶל כָּרוּךְ עַל הָעֵץ. [ובהשאלה] ״בְּתוּגָה צְצוּרָה הַכְּרוּכָה וּצְפוּנָה בִּזְמִירוֹת הַגְּמָרָא״ (ביאליק, המתמיד). 2. עָטוּף, מְצֻפֶּה, מְגוֹלָל: ״אִם הָיָה (סֵפֶר הַתּוֹרָה) כָּרוּךְ בְּמַפָּה״ (ירושלמי ברכות ד). הַתַּחְבֹּשֶׁת כְּרוּכָה עַל מְקוֹם הַפֶּצַע. — [כְּרוּכָה, כְּרוּכִים, כְּרוּכוֹת]

— **כָּרוּךְ אַחֲרָיו***, נִמְשָׁךְ אֵלָיו, דָּבֵק בּוֹ: ״יָצָא זָכָר, שֶׁאֵין בְּנוֹ כָּרוּךְ אַחֲרָיו״ (חולין עח.). ״לֹא תִהְיוּ כְּרוּכִים אַחַר תַּעֲנוּגִים״ (רש״י ישעיה ל ב). ״אַתְּ הוֹלֶכֶת בָּרֹאשׁ וַאֲנִי כָּרוּךְ אַחֲרַיִךְ״ (ביאליק, ציפורת).

— **כָּרוּךְ בְּ־**°, נָתוּן בְּ־, קָשׁוּר בְּ־: בִּצּוּעַ הַתָּכְנִית כָּרוּךְ בִּקְשָׁיִים מְרֻבִּים. סַכָּנָה רַבָּה כְּרוּכָה בַּדָּבָר.

— **כָּרוּךְ בַּעֲקֵבוֹ**° [על־פי ברכות ה א: ״אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק״] קָשׁוּר בּוֹ: ״כָּל אוֹתָן הַמְּגֻרָעוֹת שֶׁהֵן כְּרוּכוֹת בַּעֲקֵבָהּ שֶׁל כָּל הַתְחָלָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 156).

— **כְּרוּכִים (זֶה בָּזֶה)***, מְחֻבָּרִים יַחַד: ״סֵפֶר וְסַיִף יָרְדוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם״ (ספרי דברים מ). ״וְהָיוּ כְּרוּכִין זֶה בָּזֶה״ (שמות רבה לג).

כֵּרוּךְ°, כירוך ז׳ [מן כרך, כֵּרֵךְ] כְּרִיכָה פְּתוּל: ״וְכֵרוּךְ נְחָשִׁים יִכְרְכוּ עַמּוּדֵי הַבַּיִת״ (קרני, שערים סט). — [כֵּרוּךְ־]

כְּרוּכְיָה* נ׳ [ארמית: כְּרוּכְיָא, גם כּוּרְכְּיָא, ראה להלן; ערבית: כַּרְכִּי] עָגוּר — [כְּרוּכְיַת־, ־יוֹת] [רווח במימרה:]

— **צָוַח כִּכְרוּכְיָה***, צָעַק בְּקוֹלֵי־קוֹלוֹת: ״צָוַח רֵישׁ לָקִישׁ כִּי כְרוּכְיָא״ (ארמית, קידושין מד.). ״כָּךְ צָוְחָה כִּכְרוּכְיָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל סֶנְדְּרִיל, גּוֹעֶרֶת וּמְקַלֶּלֶת״ (מנדלי מו״ס, עה). ״שְׁבִי בִּמְקוֹמֵךְ, יָא־קְלִפָּה, וְאַל תִּצְוְחִי כִּכְרוּכְיָה״ (טביב, דרך 160).

כְּרוּכִית° נ׳ [מן כָּרוּךְ] מַאֲפֵה־תַנּוּר עָשׂוּי עָלֶה שָׁטוּחַ שֶׁל בָּצֵק שֶׁשָּׂמִים עָלָיו צִמּוּקִים, רִבָּה וְכַדּוֹמֶה, וְאַחַר מְגוֹלְלִים וְכוֹרְכִים אוֹתוֹ. — [כְּרוּכִית־, כְּרוּכִיּוֹת]

כרוכת, ראה כֹּרֶכֶת.

כְּרוֹם* ז׳ [אולי כביוונית: chroma צבע] 1. צֶבַע צָהֹב אוֹ יָרֹק: ״זֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁנִּכְנַס בִּכְרוֹם פָּנָיו, מִתְפַּחֵד בְּהִכָּלְמוֹ אֵצֶל אָבִיו״ (שיר השירים רבה, אשכול הכופר). 2. שֵׁם עוֹף אַגָּדִי רַב־צְבָעִים שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד: ״עוֹף אֶחָד יֵשׁ בִּכְרַכֵּי־הַיָּם וּכְרוּם שְׁמוֹ; וְכֵיוָן שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת, מִתְהַפֵּךְ לְכַמָּה גְוָנִין״ (ברכות ו:). [ומכאן המימרה:]

— **נִשְׁתַּנָּה (הִתְהַפֵּךְ) כִּכְרוּם***, נִתְחַלְּפוּ צְבָעָיו, קִבֵּל צְבָעִים שׁוֹנִים: ״כֵּיוָן שֶׁנִּצְטָרֵךְ אָדָם לַבְּרִיּוֹת, פָּנָיו מִשְׁתַּנּוֹת כִּכְרוּם״ (הוא מחוויר ומסמיק) (ברכות ו:). ״וְלֹא נִהְיֶה עוֹד תְּלוּיִים עַל בְּלִימָה... וּפָנֵינוּ מִשְׁתַּנִּים לְכַמָּה וְכַמָּה גְוָנִין כִּכְרוּם, זֻלּוּת לִבְנֵי־אָדָם״ (מנדלי מו״ס, תלד). ״מִי הוּא בַּרְנָשׁ זֶה, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּעַת יְמֵי הַמַּסָּע הִתְהַפֵּךְ לְפָנַי כִּכְרוּם וְהֶחֱלִיף אֶת צִבְעוֹ שִׁבְעָה מוֹנִים״ (ביאליק, איש הסיפון). ״וְשׁוֹטְפִים הַחַיִּים, מִשְׁתַּנִּים כִּכְרוּם״ (כהן, שירים כ).

כָּרוֹם, ראה כָּרֹם.

כְּרוֹם◊ ז׳ [מיוונית: chroma צבע] 1. מַתֶּכֶת כְּחַלְחַלָּה־לְבָנָה קָשָׁה מְאֹד הַמְקַבֶּלֶת בָּרָק עַל־יְדֵי לִטּוּשׁ. עִקַּר שִׁמּוּשָׁהּ בַּהֲכָנַת פְּלָדוֹת מְיֻחָדוֹת, מִן הַפְּלָדוֹת הַקָּשׁוֹת הַמְּכִילוֹת כְּרוֹם מְכִינִים גַּלְגַּלֵּי־שִׁנַּיִם, קְפִיצִים וְעוֹד. בִּכְרוֹם נָקִי מְצַפִּים שִׁטְחֵי מַתֶּכֶת לְשֵׁם הֲגַנָּה בִּפְנֵי חֲלֻדָּה וְאִכּוּל. מִלְחֵי הַכְּרוֹם מְשַׁמְּשִׁים בְּתַעֲשִׂיּוֹת צְבָעִים, זְכוּכִית, בְּעִבּוּד עוֹרוֹת (Chromium), סִימָן כִּימִי Cr, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 52.01, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 6.7). 2. כִּנּוּי לְעוֹר רַךְ וְדַק הַמְשַׁמֵּשׁ לִנְעָלַיִם. נִקְרָא כֵּן עַל שׁוּם שֶׁהוּא מְעֻבָּד בְּמִלְחֵי הַכְּרוֹם.

כְּרוֹמוֹסוֹמָה◊ נ׳ [מיוונית: chroma צבע + soma גוף] כָּל אֶחָד מִן הַגּוּפִיפִים הַזְּעִירִים בְּגַרְעִינוֹ שֶׁל הַתָּא הַחַי בְּגוּף. לְפִי הַהַשְׁעָרָה, תַּפְקִיד רַב לַכְּרוֹמוֹסוֹמוֹת בְּהַקְנָיַת הַסְּגֻלּוֹת הַתּוֹרַשְׁתִּיּוֹת שֶׁל הַהוֹרִים לְצֶאֱצָאֵיהֶם. — [כְּרוֹמוֹסוֹמוֹת]

כְּרוֹמוֹסְפֵירָה◊ נ׳ [מיוונית: chroma צבע + sphaira כדור] רֹבֶד בָּאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ, בֵּין הַפוֹטוֹסְפֵירָה לְבֵין הָ"עֲטָרָה". בִּשְׁעַת לִקּוּי־חַמָּה נִרְאֵית הַכְּרוֹמוֹסְפֵירָה כִּמְעֻטֶּפֶת צִבְעוֹנִית סְבִיב שְׂפָתוֹ הָאֲפֵלָה שֶׁל הַיָּרֵחַ.

כְּרוֹמָטִי◊ ת׳ [מיוונית: chroma צבע] 1. [במוסיקה] כִּנּוּי לְסֻלַּם־הַקּוֹלוֹת הַבָּנוּי עַל חֲצָאֵי טוֹנִים: דּוֹ – דּוֹ־דִּיאֶז – רֶה – רֶה־דִּיאֶז וְכוּ׳. 2. [בפיסיקה] רָגִישׁ לְגַבֵּי צְבָעִים שׁוֹנִים: זְכוּכִית כְּרוֹמָטִית. — [כְּרוֹמָטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

כְּרָוָן°, **כרוון** ז׳ עוֹף־לַיְלָה בְּגֹדֶל פַּרְגִּית, הַמֵּיטִיב לָרוּץ בְּרַגְלָיו הַגְּבֹהוֹת. עֵינָיו גְּדוֹלוֹת. צִבְעוֹ חוּם־בָּהִיר, מְעֹרָב בְּחוּם־כֵּהֶה. מְזוֹנוֹ לְטָאוֹת וְעַכְבָּרִים. מָצוּי בַּמִּדְבָּר וּבָעֲמָקִים. יַצִּיב בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Burhinus oedic-nemus). — [כְּרַוַן־, כְּרָוָנִים, ־וְנֵי־]

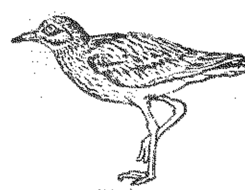
כרוון (1/10)

כְּרוֹנוֹגְרָף◊ ז׳ [מיוונית: chronos זמן + graphein לכתוב] רַשַּׁמְזְמַן, מַכְשִׁיר הָרוֹשֵׁם אֶת הַזְּמַן בְּדִיּוּק מַדָּעִי. — [כְּרוֹנוֹגְרָפִים]

כְּרוֹנוֹלוֹגְיָה◊ נ׳ [מיוונית: chronos זמן + logos לימוד] סֵדֶר הַדּוֹרוֹת, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּרִשּׁוּם מְאֹרָעוֹת הִיסְטוֹרִיִּים לְפִי זְמַנֵּיהֶם וְתַאֲרִיכֵיהֶם: כְּרוֹנוֹלוֹגְיָה שֶׁל תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל. — [כְּרוֹנוֹלוֹגְיַת־, כְּרוֹנוֹלוֹגְיוֹת]

— **כְּרוֹנוֹלוֹגִי**◊, עָרוּךְ לְפִי סֵדֶר הַדּוֹרוֹת, רָשׁוּם לְפִי הַזְּמַנִּים, לְפִי מֻקְדָּם וּמְאֻחָר: רְשִׁימָה כְּרוֹנוֹלוֹגִית שֶׁל מַלְכֵי בֵּית־דָּוִד. לַסֵּפֶר הַהִיסְטוֹרְיָה רְצוּפוֹת טַבְלוֹת כְּרוֹנוֹלוֹגִיּוֹת. הַמְּאֹרָעוֹת נִרְשְׁמוּ בְּסֵדֶר כְּרוֹנוֹלוֹגִי.

כְּרוֹנוֹמֶטֶר◊ ז׳ [מיוונית: chronos זמן + metron מידה] מַדְזְמַן, שָׁעוֹן מְדֻיָּק, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת זְמַן, שֶׁאֵינוֹ מֻשְׁפָּע מֵחֲלִיפוֹת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה; מְשַׁמֵּשׁ לִמְדִידָה מַדָּעִית שֶׁל הַזְּמַן וְכֵן בַּנִּוּוּט הַיַּמִּי לִקְבִיעַת הָאֹרֶךְ הַגֵּיאוֹגְרָפִי. — [כְּרוֹנוֹמֶטְרִים]

כְּרוֹנִי◊ ת׳ [מיוונית: chronios של זמן ממושך] מְמֻשָּׁךְ, תְּמִידִי. — [כְּרוֹנִית, כְּרוֹנִיִּים, כְּרוֹנִיּוֹת]

— מַחֲלָה כְּרוֹנִית°, מַחֲלָה מְמֻשֶּׁכֶת, שֶׁאֵינָהּ נִתֶּנֶת לְרִפּוּי מָהִיר – בְּנִגּוּד לְ"מַחֲלָה חֲרִיפָה", הָעוֹבֶרֶת בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מֻסָּיָם.

— **כְּרוֹנִיּוּת**° נ׳ הַמְשָׁכוּת זְמַן רַב לְלֹא סִיּוּם: כְּרוֹנִיּוּת הַמַּחֲלָה.

כְּרוֹנִיקָה◊ [מיוונית: chronos זמן] 1. סִפּוּר דִּבְרֵי־הַיָּמִים כְּסִדְרָם בַּזְּמַן, הַרְצָאַת מִקְרִים וְעֻבְדּוֹת לְפִי סֵדֶר הִתְרַחֲשׁוּתָם: כְּרוֹנִיקָה שֶׁל תְּקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי. 2. [בעיתונות] לֶקֶט יְדִיעוֹת וְתֵאוּרִים שֶׁל מִקְרֵי יוֹם־יוֹם בָּאָרֶץ אוֹ בָּעוֹלָם: מְדוֹר הַכְּרוֹנִיקָה בָּעִתּוֹנִים. [כְּרוֹנִיקַת־, כְּרוֹנִיקוֹת]

— **כְּרוֹנִיקָאִי**°, מִי שֶׁכּוֹתֵב כְּרוֹנִיקָה.

כָּרוּעַ^ ת׳ [מן כרע, כָּרַע] 1. נָתוּן בְּמַצָּב שֶׁל כְּרִיעָה: "וְנִלְכַּדְתִּי בְּפִי לְבָאוֹת יְדִידוֹת וְעַל טֶרֶף לְבָבִי הֵם כְּרוּעוֹת" (יהודה הלוי, ב 159). "בִּבְצִדָּה, כְּרוּעָה עַל בִּרְכֶּיהָ, הָיְתָה שִׂיחָה... דּוֹחֶקֶת אֶת הָעֲטִין דְּחִיקוֹת חֲטוּפוֹת" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 295). 2 [בהשאלה] כָּנוּעַ, נִכְנָע: "וְכָל אֲשֶׁר הָיוּ כְּרוּעִים תַּחַת יְרוּשָׁלַיִם" (יוסיפון, קלח). — [כְּרוּעָה, כְּרוּעִים, ־וֹת]

כָּרוּת ת׳ [מן כרת, כָּרַת] גָּזוּר, חָתוּךְ: "וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן" (שמואל א ה ד). עֵץ כָּרוּת מִיַּעַר. — [כְּרוּתָה, כְּרוּתִים, כְּרוּתוֹת]

— בְּרִית כְּרוּתָה, רְאֵה עֵרֶךְ בְּרִית.

— **כְּרוּת שָׁפְכָה** (ויקרא כב כד), מְסֹרָס, מִי שֶׁאֵיבַר־הַזַּכְרוּת שֶׁלּוֹ נֶחְתַּךְ.

כְּרוּתָה נ׳ [מן כָּרוּת] קוֹרָה (גְּזוּרָה): "וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים" (מלכים א ו לו). — [כְּרוּתַת־, כְּרוּתוֹת]

כרז [מן כָּרוֹז]

~ פָּעַ׳ **כָּרַז**° פ״ע הוֹדִיעַ בְּקוֹל, פִּרְסֵם: "וְהָיָה הַכָּרוֹז עוֹמֵד... הָיָה כּוֹרֵז: לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט" (דברים רבה ה). "יָצְאוּ כַּמָּה כָּרוֹזוֹת רוֹמִיִּים... וְהָיוּ כּוֹרְזִים בְּשֵׁם טִיטוּס קֵיסָר" (גרש, א 467). "רָאִיתִי מַשּׂוּאוֹת כּוֹרְזוֹת זְוָעָה" (ש׳ שלום, שירים רסח). — [לִכְרֹז, כּוֹרֵז, יִכְרֹז]

~ נִפ׳ **נִכְרַז**^, הָשְׁמַע בָּרַבִּים, הוּדַע בְּקוֹל: "בְּמָקוֹם שֶׁהִיא נִשְׁמַעַת וְנִכְרֶזֶת, שָׁם הִיא קוֹרֵאת" (רש״י משלי א כא). — [לְהִכָּרֵז, נִכְרְזָה, יִכָּרֵז]

~ הִפ׳ **הִכְרִיז**° פעו״י כָּרַז, הוֹדִיעַ בְּקוֹל רָם, פִּרְסֵם בָּרַבִּים: "אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז" (בבא מציעא ב א). "לְאָדָם שֶׁהָיָה מוֹכֵר אַרְגָּמָן וְהָיָה מַכְרִיז: הֲרֵי אַרְגָּמָן" (דברים רבה א). "כָּל חֲתִימָה מַכְרֶזֶת נְעִילָה עַל תְּקוּפָה יְשָׁנָה" (ביאליק, הספר העברי ב). "כֻּלּוֹ צְרִיכִים הָיִינוּ לְהַכְרִיז בָּרַבִּים" (ברקוביץ, תר׳ טוביה קא). — [לְהַכְרִיז עַל־, מַכְרִיז, יַכְרִיז]

~ הֻפ׳ **הֻכְרַז**°, פֻּרְסַם, הָשְׁמַע וְנוֹדַע בָּרַבִּים: הַהוֹדָעָה הָרִשְׁמִית הֻכְרְזָה בְּרַמְקוֹל. — [מֻכְרָז, יֻכְרַז]

כְּרָז^ ז׳ [ארמית: כַּרְזָא] 1. אֶחָד מִמִּינֵי הַחֲגָבִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (חולין סב:). 2. [לדעה אחרת] דּוּחִי, בַּעַל־חַיִּים הַחַי בַּיַּבָּשָׁה וְגַם בַּמַּיִם, אַמְפִיבְיָה. — [כְּרַז־, כְּרָזִים, כַּרְזֵי־]

כְּרָזָה° נ׳ [מן כרז] גִּלָּיוֹן־מוֹדָעָה גָּדוֹל, פְּלַקָט: כְּרָזָה חֲגִיגִית לִקְרַאת יוֹם הָעַצְמָאוּת. — [כְּרָזַת־, כְּרָזוֹת, כְּרָזוֹת־]

כְּרָזִי° ת׳ [על־פי הבנת השם "כְּרָזִי" בתלמוד, חולין סב:, ראה לעיל כְּרָז 2] אַמְפִיבִי, דּוּחִי, הַמֻּכְשָׁר לִחְיוֹת בַּמַּיִם וּבַיַּבָּשָׁה כְּאֶחָד: הַצְּפַרְדֵּעַ הִיא בַּעַל־חַיִּים כְּרָזִי. — [כְּרָזִית, כְּרָזִיִּים, ־זִיּוֹת]

כַּרְזִיל* ז׳ [ארמית: כַּרְזִילָא, בבא קמא נה:; יוונית: kordule מקל (רועים)] עוֹזֵר לְרוֹעֶה, שׁוּלְיָה שֶׁל רוֹעִים. — [כַּרְזִיל־, כַּרְזִילִים, ־לֵי־]

כָּרוֹז° ז׳ [מן כרז, כָּרַז] מִי שֶׁמַּכְרִיז עַל מַשֶּׁהוּ, מְפַרְסֵם בְּצִבּוּר: ״שְׂכִירֵי מִפְלָגוֹת וְסִיעוֹת, כַּרְזָנֵיהֶן וְשַׁדְּלָנֵיהֶן״ (קלצקין, כתבים 90).— [כַּרְזַן־, כַּרְזָנִים, כַּרְזְנֵי־]

כַּרְזָנוּת° נ׳ [מן כַּרְזָן] הַכְרָזָה בָּרַבִּים: ״הִתְעַשִּׂיָּה שֶׁל כַּרְזָנוּת וּפִרְסוּם״ (קלצקין, כתבים 174). — [כַּרְזָנוּת־]

כַּרְזָנִי° ת׳ [מן כַּרְזָן] צַעֲקָנִי, סֶנְסַצְיוֹנִי, הַמַּכְרִיז בְּקוֹל: ״שְׁלָטִים כַּרְזָנִיִּים״ (פרסקי, ׳הדואר׳ תרצ״ט). — [כַּרְזָנִית, כַּרְזָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

כרח [ארמית: כְּרָה חלה; ערבית: אַכְרַהַ אילץ, הכריח; ואולי קרוב אל כרע]

~ הִפ׳ **הִכְרִיחַ** * פ״י כָּפָה, אִלֵּץ, אָנַס, גָּרַם שֶׁאַחֵר יַעֲשֶׂה אֶת אֲשֶׁר אֵינוֹ רוֹצֶה: ״אִם בְּנַפְשָׁםן הֵן מַכְרִיחִין, כָּל שֶׁכֵּן בְּגוּפָן״ (שיר השירים רבה ד, גן נעול). ״שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהֶם סִבָּה מַכְרַחַת לְדַקְדֵּק בָּזֶה בְּיוֹתֵר״ (אחד העם, רמב). ״אֵין מִי שֶׁיַּכְרִיחַ אוֹתְךָ עַל כָּךְ״ (בורלא, כיסופים 172). הַאִם הִכְרִיחָה אֶת הַתִּינוֹק לֶאֱכֹל אֶת הַדַּיְסָה. — [לְהַכְרִיחַ אֶת־; מַכְרִיחַ, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻכְרַח** * 1. נֶאֱלַץ, נֶאֱנַס, נִדְרַשׁ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁלֹּא רָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ: ״וְלֹא הֻטְבַּע (הָאָדָם) עַל הַבֹּשֶׁת מִבּוֹרְאוֹ... כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֻכְרָח עַל עֲבוֹדָתוֹ אוֹתוֹ״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). הַיֶּלֶד הֻכְרַח לֶאֱכֹל אֶת הַדַּיְסָה. 2. הָיָה הֶכְרֵחִי, הָיָה הֶכְרֵחַ לְקַבְּלוֹ: ״וְחָשַׁב הָרַלְבַּ״ג, שֶׁאֵין הַטַּעֲנָה הַזּוֹ מֻכְרַחַת״ (אברבנאל נח). ״שֶׁהַשָּׁלוֹם מֻכְרָח בּוֹ וְחָלִילָה דָּבָר קַל יָכוֹל לְהָפֵךְ הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ״ (אחד העם, מב). — [מֻכְרָח, יֻכְרַח]

כֹּרַח*, כּוֹרַח ז׳ [מן כרח; בתלמוד רק בצירוף ״על־כרחו״, ״בעל־כרחו״] הֶכְרֵחַ, אֹנֶס, נְחִיצוּת שֶׁאֵין לְמָנְעָהּ: ״מָחָר לְרֶגֶל עִנְיָנַי לִשְׁהוֹת לִי כֹּרַח בְּמָחוֹז״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 148). ״מִכָּל אֵלֶּה נוֹבֵעַ הַכֹּרַח לְהַתְחִיל כָּאן כָּל הַסְבָּרָה מִבְּרֵאשִׁית״ (שרת, באסיה 125). ״אֵין עוֹשִׂים זֹאת מִנַּחַת בִּלְבַד, גַּם מִכֹּרַח״ (אלתרמן, הטור ב 330). ״כֹּרַח הַהִגָּיוֹן הַמְחַיֵּב וְהַיְּרוּת״ (קרליבך, הודו 172). לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר עַל־אַף הַכֹּרַח שֶׁבּוֹ. — [כֹּרַח־, כָּרְחוֹ]

— **עַל־כָּרְחוֹ*, בְּעַל־כָּרְחוֹ*** [ערבית: עַלַא כֻּרְהִא] נֶגֶד רְצוֹנוֹ, אַף אִם אֵינוֹ רוֹצֶה בְּכָךְ: ״שֶׁעַל־כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד, וְעַל־כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי״ (אבות ד כב). ״וּכְשֶׁבָּאתָה עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת, קִבְּלוּהָ בְּעַל כָּרְחָם״ (ספרי ואתחנן עג). ״וְשֹׁרֶשׁ הָאֱנוֹשׁ עָפָר וְאוֹתוֹ בְּעַל־כֹּרַח יְהִי מוֹשָׁב לְשָׁרְשׁוֹ״ (משה אבן־עזרא, א 17). ״בְּעַל־כָּרְחֵנוּ נַטֶּה אֹזֶן לְהַקְשִׁיב רַב־קֶשֶׁב אֶל דְּבָרָיו״ (אחד העם, מג). ״עַל־כָּרְחֵנוּ נוֹדֶה, שֶׁאַרְיֵה בֶּאֱמֶת ׳בַּעַל־גּוּף׳ הוּא״ (ביאליק, אריה ב).

כַּרְטוֹגְרַפְיָה*, קַרְטוֹגְרַפְיָה* נ׳ [מיוונית: chartes כרטיס + graphein לכתוב] תּוֹרַת הַשִּׂרְטוּט שֶׁל מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת וְהַקְּרִיאָה בָּהֶן.

— **כַּרְטוֹגְרָפִי***, הַשַּׁיָּךְ לְכַרְטוֹגְרַפְיָה, שֶׁעִנְיָנוֹ שִׂרְטוּט מַפּוֹת: מָכוֹן כַּרְטוֹגְרָפִי. הַבִּצּוּעַ הַכַּרְטוֹגְרָפִי שֶׁל מַפַּת־הַנֶּגֶב נַעֲשָׂה בְּמָכוֹן.

— **כַּרְטוֹגְרָף***, מֻמְחֶה לְשִׂרְטוּט מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת.

כַּרְטוֹן*, קַרְטוֹן* ז׳ [צרפתית, מיוונית: chartes כרטיס, מפה] נְיֹרֶת, לוּחַ הַדְּבוּק מִכַּמָּה וְכַמָּה שְׁכָבוֹת שֶׁל נְיָר.–[כַּרְטוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

כַּרְטוּס°, כִּירְטוּס ז׳ [מן כרטס, כִּרְטֵס] הַתְקָנַת סִדְרַת כַּרְטִיסִים אוֹ סִדּוּר כַּרְטִיסִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם (לְפִי נוֹשְׂאִים, בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי וְכוּ׳). — [כִּרְטוּס־]

כַּרְטוֹתֵיקָה* נ׳ [מיוונית: chartes כרטיס + theke תיק] כַּרְטֶסֶת, אֹסֶף כַּרְטִיסִים לַעֲבוֹדָה מִשְׂרָדִית אוֹ מַדָּעִית. — [כַּרְטוֹתֵיקוֹת]

כַּרְטִיס* ז׳ [ארמית: כַּרְטִיסָא, ירושלמי כתובות לג ג; מיוונית: chartes תעודה] 1°. פֶּתֶק, פִּסַּת נְיָר אוֹ כַּרְטוֹן, שֶׁרָשׁוּם עָלֶיהָ דְּבַר־מָה – אִשּׁוּר, תְּעוּדָה, כְּתֹבֶת, יִפּוּי־כֹּחַ, רְשׁוּת כְּנִיסָה לְמָקוֹם מְסֻיָּם, סַמְכוּת וְכַדּוֹמֶה: כַּרְטִיס־כְּנִיסָה לְתֵאַטְרוֹן. כַּרְטִיס־נְסִיעָה בָּרַכֶּבֶת. כַּרְטִיס־חָבֵר בַּאֲגֻדָּה. 2*. תְּעוּדָה, שְׁטָר (ירושלמי כתובות לג ג, בטקסט ארמי). — [כַּרְטִיס־, כַּרְטִיסִים, ־סֵי־]

— **כַּרְטִיס־בִּקּוּר°**, פֶּתֶק שֶׁרָשׁוּם עָלָיו שֵׁם הָאִישׁ, מִקְצוֹעוֹ, כְּתֻבְתּוֹ וְכַדּוֹמֶה [נקרא כן על־שום שבעליו נוהג להגישו בבואו לביקור רשמי במוסד או בהצגת־היכרות לפני מישהו נכבד וכדומה]

— **כַּרְטִיס־טְוָחִים°** [בצבא] כַּרְטִיס שֶׁרְשׁוּמִים בּוֹ הַמֶּרְחַקִּים הַמְּדֻיָּקִים מִנְּקֻדַּת־יְרִיָּה אוֹ מֵעֶמְדָּה אֶל מַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת בִּגְזָרָה מְסֻיֶּמֶת.

— **כַּרְטִיס־מָנוּי°**, אִשּׁוּר הַמַּתִּיר כְּנִיסָה לְסִדְרַת הַצָּגוֹת אוֹ קוֹנְצֶרְטִים אוֹ הַרְצָאוֹת.

כַּרְטִיסִיָּה° נ׳ [מן כַּרְטִיס] 1. חוֹבֶרֶת אוֹ גִּלָּיוֹן שֶׁל כַּרְטִיסִים, כְּגוֹן: כַּרְטִיסֵי־נְסִיעָה בְּשֵׁרוּת־תַּחְבּוּרָה צִבּוּרִי. 2. רְאֵה כַּרְטֶסֶת. [כַּרְטִיסִיַּת־, כַּרְטִיסִיּוֹת]

כַּרְטִיסָן° ז׳ [מן כַּרְטִיס] מוֹכֵר כַּרְטִיסֵי־נְסִיעָה: כַּרְטִיסָנִים בָּאוֹטוֹבּוּסִים. — [כַּרְטִיסָנִית, כַּרְטִיסָנִים, ־נִיּוֹת]

כרטס [מן כַּרְטִיס]

~ פִּע׳ **כִּרְטֵס** ° פ״י עָרַךְ בְּשִׁיטַת כַּרְטִיסִים, הֵכִין מַעֲרֶכֶת שֶׁל כַּרְטִיסִים מְדֻבַּר־מָה, הִכְנִיס לְכַרְטֶסֶת: הַסַּפְרָן כִּרְטֵס אֶת שְׁמוֹת הַקּוֹרְאִים בַּסִּפְרִיָּה. — [לְכַרְטֵס אֶת־; מְכַרְטֵס, יְכַרְטֵס]

~ פֻּע׳ **כֻּרְטַס** °, נִרְשַׁם וְסֻדַּר בְּכַרְטִיסִים, נֶעֱרַךְ בְּכַרְטֶסֶת: רַבִּים מִן הַמֻּנָּחִים הַחֲדָשִׁים כֻּרְטְסוּ בְּכַרְטֶסֶת הָאָקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. — [מְכֻרְטָס, יְכֻרְטַס]

כַּרְטֶסֶת° נ׳ [מן כַּרְטִיס] כַּרְטוֹתֵיקָה, אֹסֶף שֶׁל כַּרְטִיסִים הַמְסֻדָּרִים לְפִי סֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי אוֹ לְפִי סֵדֶר מְסֻיָּם שֶׁל הַשֵּׁמוֹת אוֹ הָעִנְיָנִים הָרְשׁוּמִים בָּהֶם: כַּרְטֶסֶת שֶׁל שְׁמוֹת הַחֲבֵרִים בַּאֲגֻדָּה. כַּרְטֶסֶת שֶׁל מֻנָּחִים. כַּרְטֶסֶת שֶׁל קוֹרְאִים בַּסִּפְרִיָּה. — [כַּרְטֶסֶת־, כַּרְטֶסְתּוֹ; כַּרְטָסוֹת, כַּרְטְסוֹת־]

כְּרִי* ז׳ [ארמית: כְּרְיָא; ערבית: כֻּרַה כדור] עֲרֵמָה שֶׁל גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה... אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַעֲמִיד כְּרִי, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ״ (בבא מציעא ט ה). ״הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים וּסְאָה אַחַת״ (ירושלמי תרומות מב ב). ״נָכְרִי שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִכְּרְיוֹ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ״ (ערכין ו׳). ״עַל מַצַּע תֶּבֶן צְבוּרִים כְּרָיִים רֵיחָנִיִּים, גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, שֶׁל תַּפּוּחִים״ (ביאליק, מאחורי ה). — [כְּרִי־, כְּרְיוֹ; כְּרָיִים, כָּרְיֵי־]

כָּרִי ז׳ [אולי קיצור מן כְּרֵתִי; לדעה אחרת, על־פי האכדית karsa, שכירים נכרים שמוצאם מִכַּרְיָה, בקצה הדרומי־מערבי של אסיה הקטנה; ואולי צורת־

משנה מן ד׳ כר] שמו של אחד מגדודי שומרי־הראש של מלכי ישראל: ״ויקח את־שרי המאות לכרי ולרצים״ (מלכים ב יא ד).

כְּרִיבָה° נ׳ [מן כרב, כָּרַב] חרישה: ״לבד מכריבה ראשונה שכורבין בימות החמה חורשין אותה בימות הגשמים״ (רבינו גרשום בבא בתרא יב). — [כְּרִיבַת־, כְּרִיבוֹת]

כְּרִיָּה* נ׳ [מן א. כרה, כָּרָה] חפירה, הוצאת עפר מן האדמה במכשיר כלשהו: ״אם על פתיחה (של בור) חיב, על כריה לא־כל־שכן!״ (בבא קמא נא.) כרית פחם, כרית נחשת ממעמקי האדמה. — [כְּרִיַּת־, כְּרִיּוֹת]

כְּרִיזָה° נ׳ [מן כרז, כָּרַז]° [בצבא] קריאתו של זקיף לקרב אליו שיזהה את עצמו. — [כְּרִיזַת־, כְּרִזוֹת]

כָּרִיזְמָה° נ׳ [מיוונית: charisma חסד] שאר־רוח, רוח־הקדש: יש בו במנהיג מדה גדולה של כריזמה.

— **כָּרִיזְמָטִי°** ת׳ מחונן, שהוא בחסד עליון: מנהיג כריזמטי.

א. **כָּרִיךְ°** ז׳ [מן כרך, כָּרַךְ, על יסוד המעשה בהלל הזקן ״שהיה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד״, כמסופר בהגדה של פסח] ״סנדויץ׳״, מאכל העשוי שתי פרוסות־לחם וכדומה הנתונות זו על גבי זו וביניהן חמר־מזון או תבלין כלשהו, כגון: כריך של נקניק, כריכי גבינה. — [כְּרִיךְ־, כְּרִיכִים, כְּרִיכֵי־]

ב׳ כריך

ב. **כָּרִיךְ°** ז׳ [בדמיון לשם המדעי] שם סוג של צמחים ממשפחת הגמאיים, חד־ביתי או דו־ביתי, בעל שבליות, הגדל בר באדמת בצות (Carex). — [כְּרִיךְ־, כְּרִיכִים, כְּרִיכֵי־]

כְּרִיכָה* נ׳ [מן כרך, כָּרַךְ] 1°, אגידה, קשירה, עטיפה: ״ומכון לבו לפרוש המלות בשעת כריכת הרצועה על אצבעו״ (מנדלי מו״ס, קס). ״מטפחת הצמר הכרוכה כריכות־כריכות על צוארו״ (הזז, צל 149). כריכת הרגל בתחבשת גמישה. כריכת חוטים על קנה. 2*, חבור, צרוף: ״כריכה זו (של מצה ומרור) יש לעשות בחרסת״ (הרא״ש לפסחים קיד). כריכת שני דברים שונים. 3°, תפירת גליונות של ספר, חבורם זה לזה וקשירתם בטבלאות וגב: מסרתי את הספר לכריכה. 4°, עטיפה (הגב, הטבלאות) שהספר הכרוך נתון בה: ספר זה מכרך כריכת בד. כריכה נאה. 5*, אגדה של שבלים, כמות של שבלים הנתנת להתפס ביד או באצבעות (להבדיל מן ״אלמה״ הכוללת כמה כריכות): ״לא יעשה אותן כריכות, אבל מניחן צבתים״ (מנחות י ס). 6*, כרך: ״וכתבי הקדש... לא יחלקו... אבל בשתי כריכות חולקין״ (בבא בתרא יג.). — [כְּרִיכַת־, כְּרִיכוֹת]

כְּרִיכוּת° נ׳ [מן כָּרוּךְ] היות כרוך, המשכות: כריכות הילד אחר אמו. כריכות יתרה אחרי ספרות זרה. — [כְּרִיכוּת]

כְּרִיכִיָּה° נ׳ [מן כרך] בית־מלאכה לכריכת ספרים, מקום שתופרים בו גליונות־ניר ומדביקים עליהם טבלאות, גב וכו׳ לעשותם ספר. — [כְּרִיכִיַּת־, כְּרִיכִיּוֹת]

כריס, ראה כָּרֵס. **כריסטומטיה°** ראה חריסטומתיה.

כְּרִיסְטוֹס° ז׳ [מיוונית: christos משוח] המשיח, כנוי בפי הנוצרים לישו משיחם.

כְּרִיעָה* נ׳ [מן כרע, כָּרַע] ירידה על הברכים, השתחויה אגב כפיפת הברך: ״קדה על אפים... כריעה על ברכים... השתחויה זו פשוט ידים ורגלים״ (ברכות לד:). — [כְּרִיעַת־, כְּרִיעוֹת]

כָּרִישׁ* ז׳ [על־פי הארמית: כְּרִישָׁא, כַּרְשָׁא, בבא בתרא עד.] סוג של דגים טורפים (Carcharinus). שלד הכריש עשוי סחוס. גופו דמוי־פלך, פיו הרחב בצדו התחתון של הראש מצויד בשורות רבות של שנים. יש כרישים גדולים, מהם המסכנים את חיי האדם. — [כְּרִישׁ־, ־שִׁים, ־שֵׁי־]

כריש (1/25)

כְּרִישׁ*, **כְּרֵישָׁה***, ראה כְּרֵשָׁה*.

כָּרִית° נ׳ [מן א. כַּר] כר קטן. — [כָּרִית־, כָּרִיּוֹת, כָּרִיּוֹת־]

— **כָּרִית דְּיוֹ°**, **כָּרִית־חוֹתָם°**, טבלה רכה שמספיגים אותה דיו־מיחדת (״דיו חותם״) להרטיב בה את החותמת.

כְּרִית* [קרוב לערבית: كُرَة כדור — כדור של מים, גל; במקרא, מלכים א יז ג כשם פרטי: ״נחל כרית״; שאול מן ירושלמי תרומות מו א, אף יש מנסחים שם: בְּרִית או בֹּרִית, והוא מין צמח] זרם־מים, משבר־גלים: ״ואם ישך ים זועף ותפוח הכרית״ (טשרניחובסקי, שירים 313). ״כעקבות בת־גלים על־גבי תל חול שלאחר הכרית״ (טשרניחובסקי, שירים 455). ״כגלים רחבים עם החל הכרית״ (שניאור, שירים צו). — [כְּרִית־]

כְּרִיתָה* נ׳ [מן כרת, כָּרַת] 1, גזירה, חתוך: ״כרות שפכה... מי שעל ידי כריתה שופך״ (יבמות עה:). ״לשון כסוח וכריתה״ (רש״י שמות טו ב). כריתת עצים בגרזן. 2 [״כרת ברית״] ברית, חוזה: ״שלש כריתות [נוסח אחר: בריתות] שכרת הקדוש־ברוך־הוא עם ישראל״ (מכילתא משפטים קב). 3, מתן ספר כריתות, הפרת נשואין: ״לאו בני כריתה נינהו״ (גיטין יז:). 4, כרת, מיתה בידי שמים: ״כל חיבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם״ (מכות ג טו). — [כְּרִיתַת־, כְּרִיתוֹת]

— **כְּרִיתַת־בְּרִית°**, [ראה כָּרַת בְּרִית] התקשרות בחוזה־ידידות.

— **כְּרִיתוֹת***, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמוד הבבלי בסדר קדשים העוסקת בדיני כרת [ויש סוברים כי הנכון: כָּרֵתוֹת או כְּרֵתוֹת — ריבוי מן כָּרֵת]

כְּרִיתוּת נ׳ [מן כרת, כָּרַת] גרושין, הפרת ברית הנשואין בין איש לאשתו. — [כְּרִיתוּת־] [רק בצירוף ״ספר־כריתות״, ראה להלן]

— **סֵפֶר־כְּרִיתוּת**, גט, שטר שהבעל נותן לאשתו כשהוא מגרש אותה והוא מתיר לה להנשא לאחר: ״וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו״ (דברים כד א). [בהשאלה:] ״כתב ספר כריתות לתבונה״ (גבירול, א 46). ״קום וכתב ספר כריתות גם לרצועה, לספסל, גם למלמדות — לצמיתות״ (ביאליק, תקוות עני).

כְּרִיתִית* נ׳ [הנוסח לא ברור] כלי של עור (כלים כ א). — [כְּרִיתִיּוֹת]

כרך [אכדית: karāku; ארמית: כְּרַךְ, כְּרִיךְ; במקרא מצוי השורש בשם תַּכְרִיךְ, אסתר ח טו]

~ פָּעַל: **כָּרַךְ*** פ״י 1*, עטף, חתל, קשר מסביב לדבר: ״ניר מחוק כדי לכרך על פי צלוחית קטנה״ (שבת ח ב). ״מביאין כלונסאות של ארז ארכין וקנים ועצי שמן... וכורך במשיחה״ (ראש השנה ב ג). ״כרכה לו אמו כמין מטפחת על צוארו״ (עגנון,

אלו קטז). 2 *, חִבֵּר יַחַד, אִגֵּד: "אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל שֶׁהָיָה כּוֹרְכָן (פֶּסַח, מַצָּה וּמָרוֹר) בְּבַת אַחַת וְאוֹכְלָן" (פסחים קטו.). "וּפְעָמִים הָיָה כּוֹרֵךְ אַרְיֵה אֶת כֹּחוֹ וְכַסְפּוֹ בְּיַחַד" (ביאליק, אריה ג). "הָיָה כּוֹרֵךְ מְלָאכָה וְתוֹרָה בְּכֶרֶךְ אֶחָד, וְהָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיָדוֹ, וְדִבְרֵי־תוֹרָה – בְּלִבּוֹ" (הזז, יעיש ד 100). 3 °, גּוֹלֵל חוּטִים בִּפְקַעַת בְּצוּרָה בִּלְתִּי־מְסֻדֶּרֶת (לְהַבְדִּיל מִן "לִפֵּף" – בְּצוּרָה מְסֻדֶּרֶת וּמְדֻיֶּקֶת). 4 °, חִבֵּר, גּוֹלֵל וְתָפַר יַחַד גִּלְיוֹנוֹת בּוֹדְדִים לְסֵפֶר וְהִדְבִּיקָם בְּטַבְלָאוֹת וָגַב: כּוֹרֵךְ־סְפָרִים. יֵשׁ לִכְרֹךְ אֶת הַסֵּפֶר הַקָּרוּעַ. 5 *, צֵרֵף וְחִבֵּר (קְטָעִים בִּקְרִיאָה) לְלֹא הַפְסָקָה וְשָׁהוּת בֵּינֵיהֶם: "וְכוֹרְכִין אֶת שְׁמַע" (פסחים ד ח). 6 ° [כרך עצמו] הִתְגַּלְגֵּל, הִתְפַּתֵּל: "כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַשַּׁמָּשׁ כָּךְ, כָּרַךְ עַצְמוֹ לִפְנֵי הַבָּחוּר כְּתוֹלַעַת" (עגנון, כלה קלג). – [לִכְרֹךְ אֶת־, כּוֹרֵךְ, יִכְרֹךְ]

~ נפ׳ נִכְרַךְ * 1 *, נֶעֱטַף, הֻחְתַּל: "יִכָּרֵךְ הַמֵּת בִּסְדִינוֹ" (ירושלמי תרומות מז ב). "וְעַרְפִלֵּי הַלַּיִל בָּאִים וְנִכְרָכִים בְּנִשְׁמָתוֹ וּמְלַחֲשִׁים לוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יד). הָעֵץ נִכְרַךְ בְּקַשׁ. 2 °, נִתְפְּרוּ וְנִתְחַבְּרוּ גִּלְיוֹנוֹתָיו לְסֵפֶר אֶחָד, הֻתְקְנָה לוֹ כְּרִיכָה: הַסְּפָרִים נִכְרְכוּ בִּכְרִיכַת־בַּד. 3 ° [נכרך אחריו] דָּבַק בּוֹ, לֹא זָז מִמֶּנּוּ: "הָאֲנָשִׁים דָּחֲקוּ אֵצֶל..., נִכְרְכוּ אַחֲרָיו וְשָׂמְחוּ בּוֹ" (הזז, צל 232). – [לְהִכָּרֵךְ, נִכְרַךְ, יִכָּרֵךְ]

~ הפ׳ הִכְרִיךְ * פ״י כָּרַךְ, עָטַף: "הַמַּכְרִיךְ סַמַּרְטוּטִין עַל עֵינָיו וְעַל שׁוֹקָיו, וְאוֹמֵר: תְּנוּ לְסוּמָא, לְמֻכֵּה־שְׁחִין – סוֹף שֶׁהוּא אוֹמֵר לֶאֱמֶת" (אבות דרבי נתן ג א). – [לְהַכְרִיךְ, מַ־, יַ־]

~ פִּע׳ כֵּרֵךְ * פ״י עָטַף, קָשַׁר מִסָּבִיב: "מִזְרָן שֶׁהוּא מְכָרֵךְ בּוֹ אֶת הַמִּטָּה" (תוספתא כלים בבא מציעא ט ו). – [לְכָרֵךְ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ כֹּרַךְ *, 1 *, חֻבַּר, אֻגַּד: "הַסַּיִף וְהַסֵּפֶר נִתְּנוּ מְכֹרָכִין מִן הַשָּׁמַיִם... הַכִּכָּר וְהַמַּקֵּל נִתְּנוּ מְכֹרָכִין מִן הַשָּׁמַיִם" (ויקרא רבה לה). 2 °, נִתְפְּרוּ גִּלְיוֹנוֹת לְסֵפֶר וְהוּשְׂמוּ בִּכְרִיכָה: הַסֵּפֶר כֹּרַךְ בִּכְרִיכַת־הָדָר. – [מְכֹרָךְ, יְכֹרַךְ]

~ הת׳ נִתְכָּרֵךְ °, נִכְרַךְ, גּוֹלַל, הִתְקַשֵּׁר: "וְצִלָּה (שֶׁל מְחִצַּת הַקָּנִים) מִשְׂתָּרֵג עָלָיו וּמִתְכָּרֵךְ סְבִיבוֹ רְצוּעוֹת־רְצוּעוֹת" (ביאליק, מאחורי ס). "כָּל שֶׁהַבַּיִת גָּבוֹהַּ, כֵּן יִתְכָּרֵךְ (הַקִּיסוֹס) וְיִסְתּוֹבֵב (ויסלבסקי, יחידים 154). "תַּכְרִיכִים עֲשׂוּיִים מֵאוֹר אֱלֹהֵי זֶה... נִתְכָּרְכוּ עָלָיו עִם יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ" (ליסיצקי, תולדות 278). "כָּל הַכִּימְיָה מִתְכָּרֶכֶת וּמִתְלַפֶּפֶת מִסָּבִיב לְכֹחַ הַחַשְׁמַלִּי" (סוקולוב, אישים 441). "לְהִתְכָּרֵךְ בִּשְׂמִיכָה וְלִכְבֹּשׁ רֹאשׁוֹ בַּקַּרְקַע וּלְהֵחָשׁוֹת כָּאֶבֶן" (יזהר, צקלג 906). – [לְהִתְכָּרֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

כֶּרֶךְ * ז׳ [מן כרך] 1 °, סֵפֶר הַמּוֹפִיעַ כְּחֵלֶק אֶחָד מֵחִבּוּר גָּדוֹל וּמַקִּיף יוֹתֵר: כְּתָבָיו שֶׁל הַסּוֹפֵר יָצְאוּ בִּשְׁלֹשָׁה כְּרָכִים. 2 *, דַּפִּים כְּרוּכִים יַחַד בְּצוּרַת מְגִלָּה: "כֶּרֶךְ אֶחָד שֶׁל אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת (בַּתְּפִלִּין)" (מכילתא בא כא). 3 *, צְרוֹר, אֲגֻדָּה, חֲבִילָה: "שֶׁהִפְקִידוּ לוֹ (מָעוֹת) בְּכֶרֶךְ אֶחָד" (בבא מציעא לז.). 4 *, עֵטוּף, כְּרִיכָה: "חוּט שֶׁל כֶּרֶךְ (שֶׁכּוֹרֵךְ עַל צִיצִית)" (מנחות לט.). – [כֶּרֶךְ־. כִּרְכּוֹ; כְּרָכִים, כִּרְכֵי־]

– בְּכֶרֶךְ אֶחָד *, 1 *, בְּבַת אַחַת, בָּזֶה אַחַר זֶה, בְּלֹא הֶפְסֵק: "שְׁתָיָן (אֶת אַרְבַּע הַכּוֹסוֹת) בְּכֶרֶךְ אֶחָד – יָצָא" (ירושלמי פסחים לז ג). "הוּא שָׁתָה אֶת הַכּוֹס הַשְּׁנִיָּה בְּכֶרֶךְ אֶחָד" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 158). 2 °, בְּיַחַד: "שָׂמֵחַ וְטוֹב־לֵב, אַסְטָנִיס וִיפֵה־נֶפֶשׁ, דַּרְשָׁן וְלַמְדָן וּבַעַל־רַמְבַּ״ם וּבַעַל־תַּנַ״ךְ וּמַשְׂכִּיל מַשֶּׁהוּ בְּכֶרֶךְ אֶחָד" (הזז, צל 76).

כְּרַךְ * ז׳ [ארמית: כְּרַכָּא; יוונית: charax; ואולי מן כרך, על שום היותה מוקפת חומה] 1 * [לפנים] עִיר גְּדוֹלָה, עִיר רַבַּת־אֻכְלוּסִין, עִיר גְּדוֹלָה הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה: "אֵין מוֹצִיאִין מֵעִיר לְעִיר וּמִכְּרַךְ לִכְרַךְ" (כתובות יג י). 2 ° [בימינו] עִיר שֶׁמִּסְפַּר תּוֹשָׁבֶיהָ מֵעַל לְמֵאָה אֶלֶף. – [כְּרַךְ־, כְּרַכּוֹ, כְּרַכִּים, כְּרַכֵּי־]

– כְּרַכֵּי־הַיָּם * (שבת כא.), כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לֶעָרִים גְּדוֹלוֹת שֶׁבְּאֵזוֹר הַיָּם הַתִּיכוֹן.

– בֶּן־כְּרַךְ * (קידושין ב ג), יוֹשֵׁב כְּרַךְ, עִירוֹנִי, אָדָם הַגָּר בְּעִיר גְּדוֹלָה (לְהַבְדִּיל מִן "בֶּן־עִיר" אוֹ "בֶּן־כְּפָר").

כַּרְכֹּב, כרכוב ז׳ [המקור לא הוברר; השווה כרכב; אולי מן כרך] זֵר, מִסְגֶּרֶת אוֹ בְּלִיטָה מִסָּבִיב לִכְלִי אוֹ לְבִנְיָן וְכַדּוֹמֶה: "וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה" (שמות כז ה). – [כַּרְכֹּב־, כַּרְכֻּבּוֹ; כַּרְכֻּבִּים, כַּרְכֻּבֵּי־]

כרכב [מן כַּרְכֹּב]

~ פִּע׳ כִּרְכֵּב * פ״י עִגֵּל, חָרַט וְהִקְצִיעַ מִסָּבִיב לִכְלִי כְּעֵין כַּרְכֹּב: "גָּלְמֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת... כָּל שֶׁהוּא עָתִיד לָשׁוּף וּלְגָרֵד וּלְכַרְכֵּב, לְשַׁבֵּץ וּלְהַקִּישׁ בְּקֻרְנָס" (תוספתא כלים בבא מציעא ב י). – [לְכַרְכֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ כֻּרְכַּב ^, עֻגַּל, נֶחֱרַט מִסָּבִיב לוֹ כַּרְכֹּב [ובהשאלה] הֻקַּף: "שַׁלִּיט יִרְכַּב עַל כֵּס מְכֻרְכָּב" (גבירול, ו 58). – [מְכֻרְכָּב, יְכֻרְכַּב]

כַּרְכֶּבֶת ° נ׳ [מן כַּרְכֹּב] מַקְצוּעָה לְפְרוֹפִילִים. מַקְצוּעָה הַחוֹרֶטֶת כַּרְכֹּב מִסָּבִיב לְלוּחַ־עֵץ וְכוּ׳. – [כַּרְכֶּבֶת־, כַּרְכַּבְתּוֹ; כַּרְכָּבוֹת, ־כְּבוֹת־]

כַּרְכֹּד * (שבת ח ו), ראה כַּרְכֹּר 2.

א. **כרכום**, ראה כַּרְכֹּם. ב. **כרכום**, ראה כַּרְקוֹם.

כִּרְכּוּר, כירכור ז׳ [מן כרכר, כִּרְכֵּר] 1 ^, רִקּוּד, קְפִיצָה וְנִתּוּר: "וַאֲנַחְנוּ בְּכִרְכּוּר כִּרְכּוּרִים וּבְשִׁירָה נְתַקֵּן" (ביאליק, למנצח). פִּזּוּז וְכִרְכּוּר. 2 * [בהשאלה] הֲלִיכָה סְחוֹר־סְחוֹר, חִבּוּל תַּחְבּוּלוֹת בְּמֵישָׁרִין אוֹ בַּעֲקִיפִין לְהַשָּׂגַת דָּבָר אוֹ לְהַצְדָּקָתוֹ: "כַּמָּה כִּרְכּוּרִין כִּרְכֵּר (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) בִּשְׁבִיל לְהָשִׂיחַ עִמָּהּ (עִם שָׂרָה)" (בראשית רבה מח). "כִּרְכֵּר כִּרְכּוּרִים־כִּרְכּוּרִים וְקִבֵּל וְאָמַר" (הזז, היושבת 30). כָּל כִּרְכּוּרָיו וְהִתְפַּתְּלֻיּוֹתָיו לֹא הוֹעִילוּ – [כִּרְכּוּר־, כִּרְכּוּרִים, ־רֵי־]

– כִּרְכּוּרֵי־לָשׁוֹן °, דִּבּוּרִים סְחוֹר־סְחוֹר: "עַד מְגַדְּלֵי הָיוּ לָנוּ שַׁעֲשׁוּעֵי אוֹ תַּעְתּוּעֵי לָשׁוֹן, כִּרְכּוּרֵי־לָשׁוֹן וְטַלְאֵי־לָשׁוֹן" (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים).

כרכושת, ראה כַּרְכֹּשֶׁת.

כְּרַכִּי ° ת׳ [מן כְּרַךְ] עִירוֹנִי, שֶׁהוּא אָפְיָנִי לְעִיר גְּדוֹלָה: "מִיּוֹם בּוֹאִי לְנְיוּ־יוֹרְק נִתְּנָה לִי אֶפְשָׁרוּת מְיֻחֶדֶת לִרְאוֹת אֶת נִסְיוֹנוֹת... מִשְׁפְּחוֹת הָאִימִיגְרַצְיָה... לִמְצֹא דֶּרֶךְ לְעַצְמָן בְּתוֹךְ הָאַנְדֶּרְלָמוּסְיָה הַכְּרַכִּית הַמַּדְהִימָה" (ברקוביץ, הראשונים קמ). "אוֹבּוֹרְן זוֹ... שֶׁאֵין בָּהּ אוֹתָהּ צְפִיפוּת כְּרַכִּית הַדּוֹחֶקֶת רַגְלָיו (שֶׁל הַטֶּבַע)" (ליסיצקי, תולדות 117). – [כְּרַכִּית, כְּרַכִּיִּים, כְּרַכִּיּוֹת]

— כַּרְכִּית° תה״פ לְפִי דֶּרֶךְ הַכְּרָךְ: ״מְּמְגוּרוֹת וְאַכְסַנְיָה גְּדוֹלָה וּבִקְתוֹת יְשָׁנוֹת, הַבְּנוּיוֹת חֶצְיָן כְּרַכִּית וְחֶצְיָן כַּפְרִית״ (סוקולוב, אישים 101).

כְּרַכִּיּוּת° נ׳ [מן כְּרַכִּי] עִירוֹנִיּוּת, רֹשֶׁם אוֹ הַכָּרָה שֶׁל כְּרַךְ: ״אַךְ נָעֲמָה לִי פֹּה... כְּרַכִּיּוּתֵךְ הַקַּרְתָּנִית וְהַחַנְוֶנֶת״ (שלונסקי, שירים ב 166). — [כְּרַכִּיּוּת־]

כַּרְכֹּם, כרכום ז׳ [אכדית: kurkanu; ארמית: כַּרְכְּמָא; ערבית: כֻּרְכֻּם] צֶמַח־בָּר רֵיחָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הָאִירוּסִיִּים (Crocus), אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַפְּקָעוֹת הַמַּקְדִּימִים לִפְרֹחַ בַּחֹרֶף בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. מִפְּרָחָיו מְפִיקִים חֹמֶר בַּעַל צֶבַע כָּתֹם, הַמְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין לִמְזוֹנוֹת, כְּחֹמֶר לִתְרוּפוֹת וְעוֹד. נִזְכַּר בַּמִּקְרָא וּבַתַּלְמוּד כְּאֶחָד מִצִּמְחֵי הַבֹּשֶׂם: ״נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם, קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה״ (שיר השירים ד יד). ״מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם״ (ירושלמי יומא מא ד). — [כַּרְכֹּם־, כַּרְכֻּמּוֹ; כַּרְכֻּמִּים, כַּרְכֻּמֵּי־]

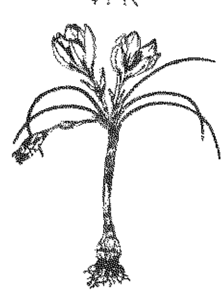

כרכום

כרכם [מן כַּרְכֹּם]

~ פִּע׳ **כִּרְכֵּם*** פ״י צָבַע בְּצֶבַע כַּרְכֹּם: ״כִּפַּת שֶׁסֵּרְקוֹ וְכִרְכְּמוֹ״ (כלים כב ט). — [לְכַרְכֵּם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּרְכַּם*** 1 ^, נִצְבַּע בְּצֶבַע כַּרְכֹּם: ״יֵשׁ זָהָב שֶׁנּוֹטֶה מְעַט גּוֹנוֹ לְגוֹן הַיָּרֹק, אוֹ יְרַקְרַק שֶׁם לְגוֹן הַמְכֻרְכָּם״ (רד״ק, השרשים, ירק). ״אֲפַרְוֹחִים... כֻּלָּם יָפִים, מְכֻרְכָּמִים וּנְעִימִים״ (מגדלי מו״ס, שכד). 2 °, תֻּבַּל בְּכַרְכֹּם: ״צְלִי־קְדֵרָה... מְתֻבָּל וּמְפֻטָּם וּמְכֻרְכָּם״ (הזז, צל 38). ״לִפְתַּן הַפִּתִּים... מְמֻלָּח וּמְשֻׁמָּן וּמְכֻרְכָּם וּמְקֻנָּמָן״ (מלצר, אור 186). — [מְכֻרְכָּם, יְכֻרְכַּם]

~ הת׳ **נִתְכַּרְכֵּם***, נִצְבַּע בְּצֶבַע כַּרְכֹּם (ראה להלן) — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— כִּרְכֵּם פָּנָיו כְּנֶגְדּוֹ° [על־פי ילמדנו חוקת, ושם הנוסח: ״כִּרְכֵּר פניו כנגדו״] (בהשאלה) גִּלָּה פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת, הִזְעִיף פָּנָיו אוֹ לִגְלֵג: ״כִּרְכְּמָה נַעֲמָה פָּנֶיהָ כְּנֶגְדּוֹ וְצָוְחָה״ (הזז, היושבת 34). ״מִשֶּׁסִּיְּמָה לְסַפֵּר לִי חֲלוֹמָהּ כִּרְכַּמְתִּי פָּנַי כְּנֶגְדָּהּ וְאָמַרְתִּי... אֵין לָךְ אֶלָּא הַחֲלוֹמוֹת שֶׁלָּךְ!״ (סביב, דרך 32).

— פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת*, (בהשאלה) פָּנִים שֶׁהוֹרִיקוּ אוֹ הִצְהִיבוּ כְּעֵין הַכַּרְכֹּם, מֵרֹב מְבוּכָה אוֹ בּוּשָׁה אוֹ רֹגֶז: ״שִׁמְעוֹן וְלֵוִי יָצְאוּ אַף הֵם, פְּנֵיהֶם מְכֻרְכָּמוֹת״ (בראשית רבה צט). ״נַעֲמָה קִבְּלָה אוֹתוֹ בְּפָנִים מְכֻרְכָּמוֹת וּבְפָנִים זוֹעֲפוֹת״ (הזז, היושבת 290).

— נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו*, פָּנָיו הוֹרִיקוּ אוֹ הִצְהִיבוּ מִבּוּשָׁה אוֹ מִצַּעַר, [ובהשאלה] נָבוֹךְ וְנִכְלַם: ״שְׁאָלוּ אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל... וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְנִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו״ (בראשית רבה כ). ״וּכְשֶׁהִרְצֵיתִי לְהַגְדִּיל דְּבַר נְסִיעָתִי... נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו וְשָׁתַק״ (מגדלי מו״ס, תנח). ״וּפְנֵי שִׁמְעוֹן מִתְכַּרְכְּמִים... מָה מְדַבֵּר הֶחָתָן?!״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צח). ״הֶחֱרִידָה מַחֲשָׁבָה אֲיֻמָּה אֶת כָּל עַצְמוֹת הָרַב וּפָנָיו הַמְכֻרְכָּמִים נִתְכַּרְכְּמוּ יוֹתֵר״ (ביאליק, יום השישי ז). ״נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל ר׳ חָנָן חָרַק אֶת הַמַּטְבֵּעַ״ (עגנון, אלו קס).

כַּרְכֻּמִּי^, כרכומי ת׳ [מן כַּרְכֹּם] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַכַּרְכֹּם: ״מַרְאֵיהֶם כַּרְכֻּמִּי כְּמַרְאֵה הַדְּבַשׁ״ (שולחן ערוך יורה דעה מד ב). ״פִּיו רָחָב, שִׁנָּיו עֲקֻמּוֹת וְכַרְכֻּמִּיּוֹת״ (מגדלי מו״ס, צז). ״עַל פְּנֵי הַדֶּרֶךְ שֶׁעָבְרוּ נִפְרַס עָשָׁן כַּרְכֻּמִּי״ (שלונסקי, תר׳ הרון ב 48). — [כַּרְכֻּמִּית, כַּרְכֻּמִּיִּים, ־מִּיּוֹת]

כַּרְכֻּמָּנִי° ת׳ [מן כַּרְכֹּם] הַנּוֹטֶה לְצֶבַע הַכַּרְכֹּם, צְהַבְהַב־חוּם: ״אֵשׁ כַּרְכֻּמָּנִית עַל־גַּבֵּי אֵשׁ אֲדֻמָּה״ (שניאור, פאנדרי ג 149). — [כַּרְכֻּמָּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

כרכר [אוגריתית: כרכר שילב; ערבית: כַּרְכַּר סובב, כֻּרָה כדור]

~ פִּע׳ **כִּרְכֵּר** פ״ע 1, רָקַד, פִּזֵּז, קִפֵּץ וְהִסְתּוֹבֵב: ״וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז״ (שמואל ב ו יד). ״שָׁם הַשֵּׁדִים יְכַרְכְּרוּ יֶהֱמוּ״ (ביאליק, על לבבכם). ״כָּל יוֹשְׁבֵי הָעִיר מְפַזְּזִים וּמְכַרְכְּרִים בִּרְחוֹבוֹת קִרְיָה וְעוֹטְרִים אֶת הַחֻפָּה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). 2* (בהשאלה) הָלַךְ סְחוֹר־סְחוֹר, נָקַט אֶמְצָעִים שׁוֹנִים כְּדֵי לְהַשִּׂיג מַשֶּׁהוּ: ״כַּמָּה כִרְכּוּרִין כִּרְכֵּר (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) בִּשְׁבִיל לְהָשִׂיחַ עִמָּהּ (עִם שָׂרָה)״ (בראשית רבה ב). — [לְכַרְכֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּרְכַּר** °, נִרְקַד, נֶעֶרְכוּ רִקּוּדִים: ״וְעַד חֲצוֹת הַלַּיְלָה יְרֻנַּן וִירֻעַע וִיכֻרְכַּר״ (ביאליק, לבנות שפיה). — [מְכֻרְכָּר, יְכֻרְכַּר]

~ הת׳ **הִתְכַּרְכֵּר** °, יָצָא בְּכִרְכּוּרִים, הִתְרַקֵּד, נָע אֵילָךְ וְאֵילָךְ: ״יָנִיק זֶה... נִתְדַּרְדֵּר וְנִתְפַּרְפֵּר וְנִתְכַּרְכֵּר״ (שטיינמן, זוגות ב 166). ״עַלְעוֹל... מִתְכַּרְכֵּר וּפוֹרֵץ הָלְאָה עַל רַגְלוֹ הָעֲקַלְקַלָּה״ (יזהר, צקלג 24). ״הַקַּסְקֶט הַכָּחֹל שֶׁמִּצְחִיָּה שְׁחוֹרָה מִתְכַּרְכֶּרֶת עָלָיו״ (שנהר, ג 112). — [לְהִתְכַּרְכֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— כִּרְכֵּר מִסָּבִיב לְ־°, הִסְתּוֹבֵב סְבִיבוֹ, (בהשאלה) הִשְׁתַּדֵּל לְהִמָּצֵא בִּמְחִצָּתוֹ, הִתְאַמֵּץ לִקְנוֹת אֶת לִבּוֹ: ״אֵין אַתָּה מְכַרְכֵּר מִסְּבִיבוֹ, וַהֲרֵי הוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּבֶן־בַּיִת לְכָל דָּבָר״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 46). בַּחוּרִים רַבִּים כִּרְכְּרוּ מִסָּבִיב לַנַּעֲרָה הַיָּפָה.

כִּרְכָּר* ז׳ [מן כרכר] 1 °, סְבִיבוֹן, צַעֲצוּעַ עָשׂוּי עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר פְּלַסְטִי וְעוֹד, בַּעַל רֶגֶל אַחַת, שֶׁמְּסוֹבְבִים אוֹתוֹ עָלֶיהָ: ״הוֹי, כִּרְכָּרִי בֶּן־בְּדִיל, צֵא בְּמָחוֹל״ (ביאליק, כרכרי). 2 *, אֶחָד מֵחֶלְקֵי נוֹל הָאוֹרְגִים (שבת ח ו; נוסח אחר: כרכד). — [כִּרְכַּר־, כִּרְכָּרִים, כִּרְכְּרֵי־]

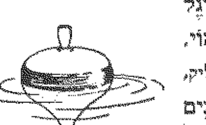

כרכר (1)

כִּרְכָּרַאי° ז׳ [מן כִּרְכָּרָה] עֶגְלוֹן, בַּעַל כִּרְכָּרָה לְהַסָּעַת נוֹסְעִים אוֹ מִטַּלְטְלִים (סוקולוב, במראות 399). — [כִּרְכָּרָאִים]

כֻּרְכָּר°, כורכר [ערבית] אֶבֶן־סִיד רַכָּה הַמְּצוּיָה עַל־יַד חוֹף־הַיָּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, מְשַׁמֶּשֶׁת לְבִנְיָן.

כִּרְכָּרָה נ׳ [אולי מן כרכר] 1 °, מֶרְכָּבָה קַלָּה, מֶרְכֶּבֶת טִיּוּל: ״כִּרְכָּרָה חֲדָשָׁה שֶׁבָּהּ הוֹשִׁיבוּ אֶת הֶחָתָן וְאֶת אָבִיו וְאִמּוֹ״ (עגנון, כלה שפד). 2, [במקרא, לפי פרשנים שונים] כִּנּוּי לְגָמָל קַל־רַגְלַיִם: ״בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת״ (ישעיה סו כ). — [כִּרְכֶּרֶת־, כִּרְכָּרוֹת, כִּרְכְּרוֹת־]

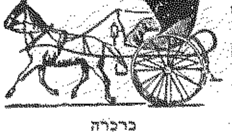

כרכרה

כִּרְכֶּרֶת°, כרכרונת נ׳ [מִן כִּרְכָּרָה] כִּרְכָּרָה קְטַנָּה: ״חָזַרְנוּ בְּכִרְכֶּרֶת מְשׁוּכָה עַל־יְדֵי רוֹכֵב אוֹפַנַּיִם״ (שרת, באסיה 312). — [כִּרְכְּרוֹנוֹת]

כרכש, ראה כשכש.

כַּרְכָּשׁ° ז׳ [מִן כַּרְכֶּשֶׁת] צִנּוֹר, שְׁפוֹפֶרֶת: ״כַּרְכַּשׁ גַּרְגִּירָה״ (שנהר, 306). — [כַּרְכַּשׁ־, כַּרְכָּשִׁים, כַּרְכְּשֵׁי־]

כַּרְכֶּשֶׁת˙, כַּרְכַּשְׁתָּא* נ׳ [ארמית: כַּרְכְּשָׁא, כַּרְכַּשְׁתָּא, שבת פב.] 1. חַלְחֹלֶת, הַמְּעִי הַגַּס הַתַּחְתּוֹן שֶׁהַצּוֹאָה מְפֹרֶשֶׁת דַּרְכּוֹ הַחוּצָה: ״וְהַטַּבָּחִים שֶׁלּוֹקְחִין הַכַּרְכַּשְׁתּוֹת מִן הַכְּשֵׁרוֹת״ (טור חושן משפט שו ט). ״בְּלִי סָפֵק יָרִים אֶת מְחִיר הַכַּרְכְּשָׁאוֹת וְהַבָּשָׂר הַיָּבֵשׁ״ (יל״ג, פרוזה רנט). ״שֶׁהָיָה מַכִּיר אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַקּוּגִיל כַּרְכַּשְׁתָּא שֶׁנִּגְנְבָה הֵימֶנּוּ״ (עגנון, אלו ב). 2°, צִנּוֹר: ״כַּרְכָּשׁוֹת שֶׁל גֹּמִי״ (ברש, ב 14). — [כַּרְכֶּשֶׁת־, כַּרְכָּשׁוֹת או כַּרְכְּשָׁאוֹת או כַּרְכַּשְׁתּוֹת]

— כַּרְכֶּשֶׁת מְמֻלָּאָה˙, 1°, מַאֲכָל שֶׁל מְעִי שֶׁל בְּהֵמָה מְמֻלָּא מָזוֹן אוֹ תַּבְלִין. 2˙, נַקְנִיק, מְעִי הַמְּמֻלָּא בָּשָׂר קָצוּץ וּמְתֻבָּל בְּתַבְלִינִים שׁוֹנִים.

כַּרְכֶּשֶׁת° נ׳ [עַל־פִּי הארמית: כַּרְכּוּשְׁתָּא, בבא מציעא פה.] חֻלְדָּה: ״יְעֵנִי, כַּרְכֹּשֶׁת, לָבִיא מַרְמוֹטָה״ (ביאליק, הנער ביער). — [כַּרְכּוּשׁוֹת]

כֶּרֶכֶת°, כרוכת נ׳ [מִן כרך] חֲפִיסָה, חֲבִילָה, צְרוֹר: ״לִיטְרָה תֵּה, כֶּרֶכֶת טַבָּק״ (ביאליק, החצוצרה א). — [כֶּרֶכֶת־, כְּרָכְתּוֹ, כְּרוּכוֹת]

א. **כרם** [מִן כֶּרֶם]

~ פָּע׳ **כָּרַם** פ״י [רווח רק הבינוני: כּוֹרֵם] — ראה ערך כּוֹרֵם.

ב. **כרם** [קרוב אל כָּרִי]

~ פָּע׳ **כָּרַם*** פ״י עָרַם, כָּבַשׁ וְלָחַץ: ״וְכִסֵּא שֶׁל כּוֹבֵס שֶׁהוּא כּוֹרֵם עָלָיו אֶת הַכֵּלִים״ (כלים כג ד). — [לִכְרֹם, כּוֹרֵם, יִכְרֹם]

~ נִפ׳ **נִכְרַם°**, נֶעֱרַם, נִכְבַּשׁ. — [לְהִכָּרֵם, נִכְרָם, יִכָּרֵם]

כֶּרֶם ז׳ [אכדית: karmu; אוגריתית: כרם; ארמית: כַּרְם, כַּרְמָא; ערבית: כַּרְם] 1, שֶׁטַח־אֲדָמָה שֶׁגְּדֵלוֹת בּוֹ גְּפָנִים: ״כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ, וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ״ (דברים כג כה). ״וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם״ (שופטים ט כז). ״כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי... וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ״ (ישעיה ה א—ב). 2, מַטָּע: ״מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה וְעַד־כֶּרֶם זָיִת״ (שופטים טו ה), כֶּרֶם שְׁקֵדִים. — [כֶּרֶם־, כְּרָמִים, כַּרְמֵי־]

— כֶּרֶם־חֶמֶר (ישעיה כז ב), כֶּרֶם עָשִׁיר בִּגְפָנָיו, הַנּוֹתֵן יַיִן מְשֻׁבָּח.

— כֶּרֶם רְבָעִי* (מעשר שני ה א), כֶּרֶם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לְהִנָּטְעוֹ; פֵּרוֹתָיו שֶׁל כֶּרֶם רְבָעִי הָיוּ נֶאֱכָלִים בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ שֶׁהָיוּ מְחַלְּלִים (פּוֹדִים) אוֹתָם בְּמָעוֹת, וְאֶת הַמָּעוֹת הוֹצִיאוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַל דִּבְרֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה.

— מְחוֹל־הַכֶּרֶם* (כלאים ד ב), כִּנּוּי לָרֶוַח שֶׁבֵּין הַגָּדֵר וּבֵין שׁוּרַת הַגְּפָנִים הַסְּמוּכָה לָהּ (כנראה על־שום המחולות שהיו עורכים שם בגמר הבציר).

— קָרַחַת־הַכֶּרֶם* (כלאים ד א), מָקוֹם חָשׂוּף בַּכֶּרֶם, שֶׁלֹּא נִטְעוּ בּוֹ נְטִיעוֹת אוֹ שֶׁנִּטְעוּ וְחָרְבוּ.

— צִפֹּרֶת־כְּרָמִים* (חולין כה.), ראה ערך צִפֹּרֶת.

— כֶּרֶם בְּיַבְנֶה*, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ הַגָּדוֹל שֶׁהָיָה לְפָנִים בָּעִיר יַבְנֶה: ״זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה לִפְנֵי חֲכָמִים בַּכֶּרֶם בְּיַבְנֶה״ (כתובות ד ו). ״וְכִי כֶּרֶם הָיָה שָׁם? אֶלָּא אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין שׁוּרוֹת־שׁוּרוֹת כַּכֶּרֶם״ (ירושלמי ברכות ז ד).

— כַּלֵּה קוֹצִים מִן הַכֶּרֶם* (בבא מציעא פג:), [בהשאלה] בַּעֵר אֶת הָרְשָׁעִים מִקֶּרֶב הַחֶבְרָה.

— אִם אֵין כֶּרֶם אֵין סָיָג* (מכילתא בוא ב:), כְּלוֹמַר: אִם הָעִקָּר אֵינֶנּוּ, אֵין עֵרֶךְ לַדְּבָרִים הַטְּפֵלִים.

כָּרֹם°, כרום ת׳ [מִן כַּרְכֹּם] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַכַּרְכֹּם, כָּתֹם־חוּם: ״בִּפְרָחִים צְהֻבִּים, כְּחֻלִּים, לְבָנִים, כְּרֻמִּים וַאֲדַמְדַּמִּים״ (ביאליק, בוקר חיי, ״העולם״ תרפ״ג). אָדֹם וְכָחֹל וְכָרֹם״ (שניאור, שירים שכח). — [כְּרֻמָּה, כְּרֻמִּים, כְּרֻמּוֹת]

כרמז [מארמית: כּוּרְמֵיזָא אגרוף]

~ פִּע׳ **כִּרְמֵז°** פ״י הִכָּה בְּאֶגְרוֹף, הִרְבִּיץ מַכַּת־אֶגְרוֹף: ״כִּרְמֵז לוֹ בָּחוּר מִשֶּׁלָּנוּ לְאֶחָד הָאַנְגְּלִים כּוּרְמֵיזָה רוּסִית אַחַת, וּמִיָּד פִּיק לוֹ בְּרַגְלָיו — צָנַח, וְרוֹבֵץ לוֹ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 213). — [לְכַרְמֵז, מְ־, יְ־]

כַּרְמִיל ז׳ [פרסית: kirmin] 1, צֶבַע אָדֹם, שָׁנִי. 2, אָרִיג הַצָּבוּעַ בְּצֶבַע זֶה: ״יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת... בָּאַרְגְּוָן, בַּתְּכֵלֶת וּבַבּוּץ וּבַכַּרְמִיל״ (דברי הימים ב ב יג). — [כַּרְמִיל־]

כַּרְמִיזָה, ראה כּוּרְמֵיזָה.

כַּרְמִין° ז׳ [פרסית: kirmin] צֶבַע אָדֹם־בָּהִיר עַז, הַמֻּפָק מִדָּמוֹ שֶׁל חֶרֶק (Coccus cacti), הַמָּצוּי בְּמֶכְּסִיקוֹ, בָּאִיִּים הַקַּנָרִיִּים וְעוֹד.

א. **כַּרְמֶל** ז׳ [אולי מִן כֶּרֶם + ל] מְקוֹם כְּרָמִים וְגַנִּים שֶׁל עֲצֵי־פְּרִי: ״וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ״ (ירמיה ב ז). ״וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ״ (ישעיה י יח). ״לַגַּיְא, הַכַּרְמֶלָה!״ (ביאליק, בשדה). ״לֹא נֶחְשַׂף הֲדַר כַּרְמִלֵּנוּ״ (ביאליק, משירי הקיץ ב). — [כַּרְמֶל־, כַּרְמִלּוֹ]

ב. **כַּרְמֶל** ז׳ [אולי מִן כמל + ר, כבערבית: כַּמַל היה שלם, הבשיל] גַּרְגְּרֵי־תְבוּאָה קְלוּיִים בְּעוֹדָם בְּאִבָּם [לפי דרשת חז״ל במנחות סו: ״כרמל״ — ״רך ומל״; או: ״כר מלא״]: ״וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל״ (ויקרא כג יד). ״עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ״ (מלכים ב ד מב). — [כַּרְמֶל־, כַּרְמִלּוֹ]

כַּרְמְלִית* נ׳ [המקור לא הוברר] 1*, מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ קִנְיָנוֹ שֶׁל יָחִיד, אוּלָם יֵשׁ בּוֹ מִטְרָד טִבְעִי אוֹ מְלָאכוּתִי הַמּוֹנֵעַ מֵרַבִּים מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמִלַּעֲבֹר בּוֹ וְהוּא נֶחְשָׁב בַּתַּלְמוּד (לְעִנְיַן הוֹצָאָה וְהַעֲבָרָה בְּשַׁבָּת מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת) לֹא כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְלֹא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים: ״כָּל הַמְעֻכָּב דְּרִיסָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים נִקְרָא כַּרְמְלִית״ (ירושלמי שבת יג א). ״אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת לַשַּׁבָּת: רְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים וְכַרְמְלִית וּמָקוֹם פָּטוּר״ (שבת ו.; ומעין זה תוספתא שבת א א). ״יֵשׁ וְיֵשׁ מְבוֹאוֹת, סִמְטוֹת, בִּצְעֵי־הַמַּיִם, שְׁוָקִים, כַּרְמְלִיּוֹת וְקַרְפֵּיפִים״ (מגדלי מו״ס, ע). 2° [בהשאלה] מִגְרָשׁ, כִּכָּר קְטַנָּה: ״לִפְנֵי הַבַּיִת שְׁטוּחָה כַּרְמְלִית קְטַנָּה שֶׁל עֲשָׂבִים יְרֻקִּים״ (ביאליק, מאחורי א). — [כַּרְמְלִיּוֹת]

כַּרְמֶת* נ׳ [מן כֶּרֶם] גֶּפֶן שֶׁדָּלִיּוֹתֶיהָ מְשׁוּכוֹת עַל גָּדֵר (תוספתא מנחות ט י). — [כַּרְמַת־]

כָּרֵס*, כֶּרֶס* נ׳ [במקרא: כְּרֵשׂ, ירמיה נא לד; אכדית: karšu; ארמית: כַּרְסָא; ערבית: כִּרְשׁ] בֶּטֶן: "וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעוֹרִין עַד שֶׁכְּרֵסוֹ מִתְבַּקַּעַת" (סנהדרין ט ה). — [כְּרֵס־, כְּרֵסוֹ; כְּרֵסוֹת, כְּרֵסוֹת־]

— **מְלֹא כְּרֵסוֹ*** [בירמיה נא לד: "מלא כרשו"], **1***, אָכַל לָשֹׂבַע, אָכַל אֲכִילָה גַּסָּה, הִתְפַּטֵּם: "הַסְּפָגָנִין וְהַדֻּבְשָׁנִין ...אָדָם מְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מֵהֶן" (פסחים קב.). **2°** [בהשאלה] קָלַט וְסָפַג הַרְבֵּה: "יוֹשֵׁב הַסְּטוּדֶנְט... יוֹמָם וָלַיְלָה וּמְכַנֵּס, וּמְפַטֵּם, וּמְמַלֵּא כְּרֵסוֹ תּוֹרָה וְחָכְמָה" (טשרניחובסקי, סיפורים 141).

— **בַּלּוּטַת־הַכָּרֵס°**, פַּנְקְרֵיאָס, בַּלּוּטָה גְּדוֹלָה הַנִּמְצֵאת מֵאֲחוֹרֵי הַקֵּבָה וּמַפְרִישָׁה לְתוֹךְ הַתְּרֵיסַרְיוֹן מִיץ חָרִיף הַמְעַכֵּל אֶת חָמְרֵי־הַמָּזוֹן, וּלְתוֹךְ זֶרֶם הַדָּם – אִינְסוּלִין הַמְסַדֵּר אֶת חִלּוּף הַחֳמָרִים שֶׁל הַפַּחְמֵימוֹת.

— **כְּרֵסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ*** (ראש השנה ב ח), הִיא בְּחָדְשֵׁי־הַהֵרָיוֹן הָאַחֲרוֹנִים: "פִּימָה שְׁמֵנָה לָהּ מִתַּחַת לְסַנְטֵרָהּ וּכְרֵסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מז). "הַחֶנְוָנִית הָעָבָה וְהַמְּזִיעָה, שֶׁכְּרֵסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ" (שופמן, ב 87).

— **סְבָרַת־כָּרֵס^**, הַשְׁעָרָה בִּלְתִּי־מְבֻסֶּסֶת.

— **שִׂמְחַת־הַכָּרֵס^**, שִׂמְחָה שֶׁאָדָם שָׂמֵחַ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה – בְּנִגּוּד לְ"שִׂמְחַת מִצְוָה": "מִי שֶׁנּוֹעֵל דַּלְתוֹת חֲצֵרוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה... וְאֵינוֹ מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה לַעֲנִיִּים וּלְמָרֵי־נֶפֶשׁ – אֵין זוֹ שִׂמְחַת מִצְוָה אֶלָּא שִׂמְחַת כְּרֵסוֹ" (רמב״ם, הלכות יום טוב ו יח).

— **טוֹבָה צִפָּרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים מִכְּרֵסָן שֶׁל אַחֲרוֹנִים*** (יומא ט:), אֵין בְּנֵי־דוֹרֵנוּ מַגִּיעִים בְּעֶרְכָּם וּבְחָכְמָתָם אַף לְקַרְסֻלֵּיהֶם שֶׁל אֲבוֹתֵיהֶם הַקּוֹדְמִים.

— **הַכָּרֵס טוֹעֶנֶת אֶת הָרַגְלַיִם°** [על־פי בראשית רבה ע, ושם בארמית] הַבֶּטֶן אָמְנָם מַכְבִּידָה עַל הָרַגְלַיִם, אוּלָם כְּשֶׁהִיא מְלֵאָה וְהָאָדָם שָׂבֵעַ, יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לָשֵׂאת אֶת רַגְלָיו.

כרס [מן כָּרֵס]

~ הִפ׳ **הִכְרִיס°** פ״ע גִּדֵּל בֶּטֶן, הִגְדִּילָה כְּרֵסוֹ: "שֶׁאֶהְיֶה יוֹשֵׁב וּמַכְרִיס?" (מגד, חדוה 184). "לֹא לָהֶם הִכְרִיס כָּרֵס בַּעֲמַל נְמָלִים" (יזהר, צקלג 291). — [לְהַכְרִיס, מַ־, יַ־]

~ הת׳ **הִתְכָּרֵס°**, הִתְבַּלֵּט בִּבְטְנוֹ [גם בהשאלה על הדומם]: "בְּרֹאשׁ הַכְּבֻדָּה הִתְכָּרֵס דּוּד הַמְּבַשְּׁלִים שֶׁל סָאסָא" (שנהר, א 89). — [לְהִתְכָּרֵס, מִתְ־, יִתְ־]

כֻּרְסָה°, כּוּרְסָה נ׳ [ארמית, דניאל ה כ: כָּרְסֵא; אכדית: kursu; ערבית: כֻּרְסִי; קרוב אל כִּסֵּא] כִּסֵּא בַּעַל מִשְׁעֶנֶת לַגַּב וְלַיָּדַיִם, עַל־פִּי־רֹב מְרֻפָּד. –[כֻּרְסַת־, כֻּרְסוֹת, כֻּרְסוֹת־; גם כֻּרְסָאוֹת]

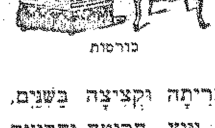

כורסות

כִּרְסוּם° ז׳ [מן כרסם, כִּרְסֵם] 1. כְּרִיתָה וּקְצִיצָה בְּשִׁנַּיִם, כְּסִיסָה: כִּרְסוּם הָעַכְבָּרִים בָּעֵץ. 2. גִּיּוּץ, חֲרִיטָה וַחֲרִיצָה בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר הַנַּעֲשׂוֹת בְּמַכְשִׁיר מְיֻחָד. – [כִּרְסוּם־, כִּרְסוּמִים, ־מֵי־]

כַּרְסִי^ ת׳ [מן כָּרֵס] שֶׁצּוּרַת כָּרֵס לוֹ, נָפוּחַ: מֵחַם כַּרְסִי. – [כַּרְסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

כֻּרְסִית°, כּוּרְסִית נ׳ כֻּרְסָה קְטַנָּה. – [כֻּרְסִית־, כֻּרְסִיּוֹת]

כרסם [מן כסם + ר]

~ פִּע׳ **כִּרְסֵם** פ״י 1. כָּרַת וְחָתַךְ בְּשִׁנַּיִם: "יְכַרְסְמֶנָּה (אֶת הַגֶּפֶן) חֲזִיר מִיָּעַר" (תהלים פ יד). הָעַכְבָּרִים כִּרְסְמוּ אֶת הַשַּׂק. 2°. גִּיֵּץ, חָרַט וְחָרַץ בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר. 3° [בהשאלה] הֵצִיק, הֵעִיק: הַדְּאָגָה הַמְרֻבָּה כִּרְסְמָה בְּלִבּוֹ. הַיֵּאוּשׁ כִּרְסְמוֹ. –[לְכַרְסֵם, מְ־, יְכַרְסֵם]

~ פֻּע׳ **כֻּרְסַם^**, 1^. נִכְרַת וְנֶחְתַּךְ בְּשִׁנַּיִם: שַׂק הַקֶּמַח כֻּרְסַם עַל־יְדֵי הָעַכְבָּרִים. 2°. נֶחְרַט, גֻּיַּץ, נֶחְרַץ. 3° [בהשאלה] בָּלָה, הֻפְחַת, נָוַן: יָפְיָהּ כֻּרְסַם עַל־יְדֵי שִׁנֵּי הַזְּמַן. – [מְכֻרְסָם, יְכֻרְסַם]

כִּרְסֹם°, כרסום ז׳ [מן כרסם, כִּרְסֵם] גַּיֶּצֶת, גַּלְגַּל בַּעַל שִׁנַּיִם חַדּוֹת הַמִּסְתּוֹבֵב וּמְכַרְסֵם מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר כָּלְשֶׁהוּ. – [כִּרְסֹם־, כִּרְסֻמּוֹ; כִּרְסֻמִּים, כִּרְסֻמֵּי־]

כַּרְסָם° ז׳ [מן כרסם, כִּרְסֵם] מְכַרְסֵם: "כַּרְסָמִים נִתְעָבִים" (ש׳ שלום, שירים תכח). – [כַּרְסַם־, כַּרְסָמִים, כַּרְסְמֵי־]

כַּרְסְמָן° ז׳ [מן כרסם, כִּרְסֵם] בַּעַל־חַיִּים קָטָן אוֹ בֵּינוֹנִי מִמַּעֲרֶכֶת הַיּוֹנְקִים הַנִּכָּר בְּשִׁנָּיו הַחוֹתְכוֹת שֶׁהוּא מְכַרְסֵם וּמְפַצֵּחַ בָּהֶן אֶת מְזוֹנוֹתָיו: הָעַכְבָּר, הָאַרְנֶבֶת, הַסְּנָאִי הֵם כַּרְסְמָנִים. – [כַּרְסְמַן־, כַּרְסְמָנִים, כַּרְסְמָנֵי־]

כַּרְסֶמֶת° נ׳ [מן כרסם] מַחֲלַת הַפֶּה וְהַגָּרוֹן בְּסוּסִים (Diabrosis). [כַּרְסֶמֶת־]

כַּרְסָן°, כַּרְסָנִי° תו״ז [מן כָּרֵס] 1. בַּעַל כָּרֵס גְּדוֹלָה, מִי שֶׁבִּטְנוֹ גְּדוֹלָה וּבוֹלֶטֶת: "הַכַּרְסָנִים, אֵלּוּ בְּנֵי־אָדָם מְתוּנִים וּבַעֲלֵי־כְּרֵסִין מְפֻנָּקִים" (מנדלי מו״ס, שצד). "וְחַיִּים בְּרֹב סֵדֶר הָרַב כַּרְסָנִי וּרְחַב־הַכְּתֵפַיִם" (טשרניחובסקי, שירים 153). "בְּדַגְדֵּג לְטָאָה כַּרְסָנִית אֶת עוֹרָהּ" (שלונסקי, שירים ב 232). 2 ת׳ [בהשאלה על דוממים] רָחָב, עָבֶה: "וּכְבָר הֶעֱלוּ אוֹר בַּמְּנוֹרָה הַכַּרְסָנִית וְהַמְּגֻבַּהַת" (צמח, כתבים 57). "בְּקַבּוּקִים כַּרְסָנִיִּים שֶׁל יַיִן נוֹצֵץ" (ברקוביץ, הראשונים צח). "'הֶעָתִיד' הֶעָבֶה וְהַכַּרְסָנִי שֶׁל ש״י אִישׁ הוֹרְוִיץ" (ביאליק, טעות נעימה). "לְבִיבָה מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, כַּרְסָנִית כָּזוֹ" (חזז, צל 37). – [כַּרְסָנִית, ־נִים, או כַּרְסָנִיִּים, כַּרְסָנִיּוֹת]

כַּרְסֶפֶת*, כַּרְסָפִית* נ׳ [קרוב אל קרצף] סוּג שֶׁל אַרְבֶּה הַמְקַרְצֵף בַּמַּשּׂוֹר שֶׁבְּרַגְלוֹ אֶת קְלִפַּת הַצְּמָחִים (חולין סה:). – [כַּרְסְפוֹת]

כַּרְסְרָס° נ׳ [מן כָּרֵס] כָּרֵס קְטַנָּה. –[כַּרְסְרַס־, ־רָסִים, ־רְסֵי־]

כַּרְסְתָן*, כַּרְסְתָנִי° תו״ז [מן כָּרֵס] כַּרְסָן, מִי שֶׁבִּטְנוֹ גְּדוֹלָה: "שׁוֹר כַּרְסְתָן וּפַרְסְתָן" (חולין ס.). "אִשָּׁה בָּאָה בַּשָּׁנִים, גּוּצָה וְכַרְסְתָנִית וּבַעֲלַת־בָּשָׂר" (מנדלי מו״ס, קסה). "יֶלֶד כַּרְסְתָן וְסַגַלְגַּל כְּחָבִית" (ביאליק, ספיח יד). "בְּלֹם פִּיךָ, כַּרְסְתָן" (ליכטנבוים, תר׳ סדיארש 200). [ובהשאלה על הדומם:] "הַמֵּחַם הַכַּרְסְתָן נִתְמַלֵּא גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת" (ביאליק, יום השישי ו). "אֲרָגָזִים כְּבֵדִים וּמְזֻוָּדוֹת כַּרְסְתָנִיּוֹת" (ברטוב, כנפים 11). "הַגִּינִית הַכַּרְסְתָנִית מְתוּחַת־הַמֵּיתָרִים" (אריכא, סנחריב 134). — [כַּרְסְתָנִית, כַּרְסְתָנִים, ־תָנִיּוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

כרע [מן כרע; אוגריתית: כרע; ארמית: כרע; ערבית: רכע]

~ פע' **כרע** פ"ע 1, נצב על הברכים, נשען על רגליו כשהן כפופות: "כרע רבץ כאריה וכלביא" (בראשית מט ט). "באו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני־ה' עשנו" (תהלים צה ו). "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" (אסתר ג ב). 2, נפל על ברכיו מחלשה, כשל, צנח: "המה כרעו ונפלו" (תהלים כ ט). "ויך את־יהורם בין זרעיו... ויכרע ברכבו" (מלכים ב ט כד). — [לכרע, כורע, יכרע]

~ הפ' **הכריע** פ"י 1, הפיל על הברכים [ובהשאלה] הכניע, הנחיל תבוסה, דכא, הביא צרה גדולה: "ותזרני חיל למלחמה, תכריע קמי תחתני" (שמואל ב כב מ). "אהה, בתי, הכרע הכרעתני, ואת היית בעכרי" (שופטים יא לה). 2*, הטה כלפי מטה (את כף המאזנים): "אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה – מכריע את כלם" (אבות ב ה). [ומכאן בהשאלה] 3*, פסק, קבע סופית בהיות חלוקי־דעות: "הדבר עדין שקול, מי מכריע?" (תוספתא פסחים ב ז). "שני כתובין המכחישים זה את זה, עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם" (ספרא פתיחתא א ב). "ולא הכריעו בה חכמים, אם מין חיה הוא (התחש), אם מין בהמה הוא" (שבת כח:). "אי־אפשר עד היום להכריע, אם היה משורר ואם לאו" (ביאליק, שירתנו א). — [להכריע, מכריע, יכריע]

~ הפ' **הכרע**, 1°, הפל על הברכים [ובהשאלה] הכנע, הכשל: האויב הכרע בקרב האחרון. 2°, החלט, נקבע סופית: "שעקרי הדברים מכרעין בדברי רבנו" (רמב"ן, הקדמה למלחמות). "הכף הכרעה" (ביאליק, מגילת ו). "הכרעה הכף למעננו, הכרעה נצחת" (שור, כוכבי 116). — [מכרע, יכרע]

— **כרעה לילד*** (על־פי "ותכרע ותלד", שמואל א ד יט), הגיעה שעתה ללדת: "בשעה שכורעת (האשה) לילד ירכותיה מצטננות" (סוטה יא:).

— **הכריע לכף־***, הטה לצד־, קבע ופסק: "עשה מצוה אחת – אשריו שהכריע את עצמו ואת העולם לכף זכות" (תוספתא קידושין א יד). "רק הם... הכריעו את גורלה של האמה לכף קיום" (ויסלבסקי, תר' בעולם 144).

— **מעשה (צעד, קרב, נסיון וכו') מכריע°**, דבר שיש בו כדי לחרץ את הגורל לעתיד, מעשה המשנה את המצב מעקרו.

— **דעה מכרעת°**, דעה הקובעת את ההחלטה הסופית, אם יתר הדעות שקולות בהצבעה: ליושב־ראש נתנה זכות של דעה מכרעת.

כרע ז' [אכדית: kuritu; ארמית: כרעא; ערבית: כראע; ראה כרע] 1, רגל, שוק של בעלי־חיים: "ואת־האיל תנתח לנתחיו, ורחצת קרבו וכרעיו" (שמות כט יז). כרעי תרנגלת. 2, החלק העליון ברגלי החרקים המנתרים: "מכל שרץ העוף ההלך על־ארבע, אשר־לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על־הארץ" (ויקרא יא כא). "מי כרעים לו – וינתר!" (ביאליק, קול מנסר). 3*, רגל של רהיט או של מכשיר: "הסומך סכתו בכרעי המטה" (סוכה כב ב). "וכרע של שלחן" (תוספתא שבת יג טו). "הכסא שנפרקה כרעו" (הזז, היושבת 252). — [כרע־, כרעו; כרעים, כרעי־]

— **כרעו של אביו°** [מארמית, ראה כרעא], רגלו של אביו, דומה בדיוק לאביו: "טפש אתה!... כרעו של אבא לכל דבר, זרע הצ'רקסים לכל דקדוקיו" (שלונסקי, תר' הדון ג: 90).

— **על כרעי תרנגלת°**, בטוי עממי על דבר שאינו מוצק, הנמצא במצב רופף ועלול להתמוטט על נקלה: כל תכניתו בנויה על כרעי תרנגלת.

— **על כרעיו ועל קרבו** [על־פי שמות יב ט], בשלמותו, כמות שהוא, בלי להחסיר ממנו כלום.

כרעא* נ' [ארמית; ראה כרע] כרע, רגל [רווח בביטוי:]

— **(ברא) כרעיה דאבוה*** [על־פי עירובין ע:], (הבן) הוא רגלו של אביו, הוא דומה בתכונותיו ובאפיו לאביו: "אני עדין הכרתי את בנו... כרעיה דאבוה, יודעים אתם" (הזז, צל 58).

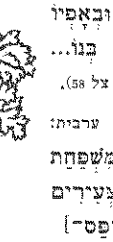
כרפס

א. **כרפס*** ז' [ארמית: כרפסא; ערבית: כרפ'ס] (שביעית ט א), ירק־גנה ממשפחת הסוככיים, שעליו וגבעוליו הצעירים משמשים כתבלין (Apium). — [כרפס־]

ב. **כרפס** ז' [פרסית: karpas; יוונית: karpasos; ארמית: כרפסא; ערבית: כרבאש] מין אריג יקר, דק ולבן, עשוי מצמר־גפן או מפשתים: "חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי־בוץ וארגמן" (אסתר א ו).

כרץ (1/6)

כרץ° ז' [מארמית: כרצא, גיטין סט:] **כרץ שלשולי°**, תולעת טפילה השוכנת במעים הדקים של האדם. אנשים המאכסנים את הכרצים בגופם סובלים ממכאובים במעיהם, מחלשה, מחסר־תאבון ומבחילה (Ascaris lumbricoides). — [כרץ־, כרצים, כרצי־]

כרצת° נ' [מן כרץ] מחלה הנגרמת על־ידי מציאות כרצים במעים (Ascariasis).

כרקום* ז' [מיוונית: charakoma קורה (המשמשת במצור)] חיל־כבוש, צבא התוקף עיר ושם עליה מצור לכבשה: "עיר שהקיפה כרקום... עיר שכבשה כרקום" (גיטין ג ד). — [כרקום־]

כרקטריסטיקה° נ' [מיוונית: charakter חותם] 1, אפוי, אפיון, תאור אפיו ותכונתו של אדם או של דבר, קביעת הקוים האפיניים לו: כרקטריסטיקה של גבורי הרומן החדש. 2, [במאתימאטיקה] החלק השלם שבלוגריתם, המספר שמשמאל לפסיק (או לנקדה): בלוגריתם 2,4569 המספר 2 הוא הכרקטריסטיקה. — [־טיקות]

כרר* ז' [מן א. כר] אמן העושה כרים ואכפים לבהמות: "מביאין... כר מבית הכרר, וכוס מבית הזגג" (מועד קטן יג:, ובדפוסים: כד מבית־הכדד) — [כרר־, כררים, כררי־]

כרש נ' [ראה כרס] כרס, בטן: "מלא כרשו מעדני" (ירמיה נא לד). — [כרש־, כרשות, כרשות־]

כרשה*, כרישה* נ' (כלאים א ב) [ערבית: כראת] ירק־מאכל הדומה לבצל, כרתי (Allium porrum). רווח בארץ. — [כרשת־, כרשים, כרשי־]

כרשינה* נ' (שבת כ ג) [ערבית: כרשנה] צמח־מספוא ממשפחת הקטניות, מן הסוג בקיה (Vicia ervilia). — [כרשינים]

מ"ח - מלת חיבור; מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פע'ל; נפ'על; פע'ל; פע'ל; הת'פעל; הפ'עיל; הפ'על

כרת [אכדית: kurrutu; מואבית: כרת]

~ פָּעַל **כָּרַת** פ״י גָּזַר, חָתַךְ, גָּדַע: ״וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד״ (במדבר יג כג). ״וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל״ (שמואל א כד ד). — [לִכְרֹת אֶת־; כָּרַתִּי, כָּרַתְנוּ, כְּרַתֶּם [בטקסט בלתי־מנוקד: כרתתי, כרתתם]; כּוֹרֵת; יִכְרֹת]

~ נִפְעַל **נִכְרַת** 1. נִגְזַר, נֶחְתַּךְ: ״כִּי יֵשׁ לָעֵץ תִּקְוָה אִם־יִכָּרֵת, וְעוֹד יַחֲלִיף״ (איוב יד ז). 2. נִפְסַק, אָזַל, תַּם: ״נִכְרְתוּ מֵימֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אֲרוֹן בְּרִית־ה׳״ (יהושע ד ז). ״הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל נִכְרָת״ (יואל א טז). 3. נִשְׁמַד, אָבַד: ״וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב״ (בראשית מא לו). ״וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ״ (ויקרא יז ד). ״תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ, וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ״ (מיכה ה ח). ״כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרִית, וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת״ (משלי כג יח). — [לְהִכָּרֵת, נִכְרַת, יִכָּרֵת]

~ פֻּעַל **כֹּרַת**, נֶחְתַּךְ, נִגְדַּע: ״נֻתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל, וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו כֹּרָתָה״ (שופטים ו כח). ״אֶשֶׁל אֲשֶׁר כֹּרַת הַגָּרוֹן״ (הנגיד, בן־משלי זג). ״וְשׁוֹקַיִם – כִּשְׁנֵי עֲצֵי יַעַר נִכְרָתִים״ (חריזי, תחכמוני ו 79). — [מְכֹרָת, יְכֹרַת]

~ הִפְעִיל **הִכְרִית** פ״י 1. הִשְׁמִיד, כִּלָּה, הֶאֱבִיד: ״הִשָּׁבְעָה לִּי בַּה׳, אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי, וְאִם־תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי״ (שמואל א כד כ). ״וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ, וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ״ (מיכה ה י). 2. הִפְסִיק, בִּטֵּל: ״וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם״ (שמואל א כ טו). — [לְהַכְרִית אֶת־; הִכְרַתִּי, מַכְרִית, יַכְרִית]

~ הֻפְעַל **הָכְרַת**, הֻפְסַק, הוּסַר: ״הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית ה׳״ (יואל א ט). הָכְרַת אֹכֶל מִפִּי הָאֲנָשִׁים. — [מָכְרָת, יָכְרַת]

— **כָּרַת בְּרִית, כָּרַת אֲמָנָה**, בָּא בְּהֶסְכֵּם, עָרַךְ חוֹזֶה: ״וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית, בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ״ (שמואל א יח ג). ״כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל״ (שמות לד כז). ״וּבְכָל־זֹאת אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה וְכֹתְבִים״ (נחמיה י א).

— **כְּרָתוֹ מִן הָאָרֶץ**, אִבְּדוֹ, הִשְׁמִיד אוֹתוֹ: ״וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־יִזָּכֵר עוֹד״ (ירמיה יא יט).

— **נִכְרְתָה תִקְוָתוֹ**, אָבְדָה תִּקְוָתוֹ: ״כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרִית, וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת״ (משלי כג יח).

כָּרֵת* ז׳ [מן הִכָּרֵת; ירושלמי ביכורים סד ד: ״מת בהיכרת״; על־יסוד הכתוב: ״וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ״, ויקרא יז ד] מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּעֹנֶשׁ מֵאֱלֹהִים, מוֹת אָדָם קֹדֶם זְמַנּוֹ: ״שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ כְּרֵתוֹת בַּתּוֹרָה, עַל אֵלּוּ חַיָּבִים עַל זְדוֹנָם כָּרֵת, וְעַל שִׁגְגָתָם – חַטָּאת״ (כריתות א א—ב). ״מֵת בַּחֲמִשִּׁים שָׁנָה – זוֹ הִיא מִיתַת כָּרֵת״ (מועד קטן כח.). — [כְּרֵת־, כְּרֵתוֹ, כְּרֵתוֹת]

— **כְּרֵתוֹת***, כריתות, שֵׁם מַסֶּכֶת בְּסֵדֶר קָדָשִׁים בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי הָעוֹסֶקֶת בְּעִנְיְנֵי כָּרֵת וְחַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת; נִקְרֵאת גַּם כְּרִיתוֹת*.

כֹּרֶת*, כּוֹרֶת ז׳ [אולי מן כרת] הַחֵלֶק הָעִקָּרִי (הָאֶמְצָעִי) שֶׁל גֶּזַע הָאִילָן: ״כֹּרֶת מְכֻוָּן וְנוֹף אֵין מְכֻוָּן – הֲרֵי זֶה כֶּרֶם; נוֹף מְכֻוָּן וְכֹרֶת אֵין מְכֻוָּן – הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כֶּרֶם״ (תוספתא כלאים ג ד). ״לְשַׁאֲוֹן רְעָמִים בּוֹקְעִים כָּרְתֵי הָאֲשֵׁרוֹת״ (ש׳ שלום, שירים קצד). — [כֹּרֶת־, כָּרְתּוֹ, כְּרָתִים, כָּרְתֵי־]

כַּרְתִּי* [קרוב אל כְּרֵשָׁה; ערבית כֻּרָּאת] 1 * ז׳ שֵׁם אַחֵר לְיָרָק ״כְּרֵשָׁה״: ״אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי פָּסוּל, וְהַיָּרֹק כְּכַרְתִּי – ר׳ מֵאִיר מַכְשִׁיר״ (סוכה לו.). 2 * ז׳ צֶבַע יְרַקְרַק: ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית? מִשֶּׁיַּכִּיר... בֵּין תְּכֵלֶת לְכַרְתִּי״ (ברכות א ב). ״שְׂפָתַיִם יְרֻקּוֹת כְּכַרְתִּי״ (מגדלי מו״ס, רד). 3 ^, ת׳ יְרַקְרַק־בָּהִיר: ״לֵחָה אֲדֻמָּה אוֹ כַּרְתִּית״ (קאנון א א ג). — [כַּרְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

כָּרֵתִי ^ ת׳ [מן כָּרֵת] שֶׁבָּא עַל־יְדֵי כָּרֵת, שֶׁאֵינוֹ מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע: ״אוֹ לָמוּת מִיתָה טִבְעִית אוֹ כְּרֵתִית״ (אברבנאל, שמואל ב יב). ״שֶׁהַמִּיתוֹת הֵן שָׁלֹשׁ: אִם כְּרֵתִית אוֹ טִבְעִית אוֹ מִקְרִית״ (מרפא לנפש כח, עפ״י בן־יהודה). — [כְּרֵתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

כְּרֵתִי ז׳ שֵׁם שֶׁל גְּדוּד שֶׁיַּחַד עִם הַגְּדוּד הַשֵּׁנִי ״פְּלֵתִי״ (כַּנִּרְאֶה, מִיּוֹשְׁבֵי אִי־כְּרֵתִים) הָיוּ מְשׁוֹמְרֵי רֹאשָׁם שֶׁל דָּוִד וּשְׁלֹמֹה: ״וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא... וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי״ (דברי הימים א יח טו—יז).

— **כְּרֵתִי וּפְלֵתִי**° [על־פי הנ״ל] כִּנּוּי עֲמָמִי לְאַסַּפְסוּף, לְעֵרֶב־רַב [מקובל גם בכמה לשונות אחרות]

כַּרְתָּן* ז׳ [כך הנוסח בתלמוד ירושלמי במקום ״כַּרְתִּי״] כַּרְתִּי: ״הַיָּרֹק כְּכַרְתָּן״ (ירושלמי סוכה נג ד).

כֶּשֶׂב ז׳ [היפוך אותיות מן כֶּבֶשׂ] כֶּבֶשׂ, שֶׂה, הַזָּכָר בַּצֹּאן: ״שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז״ (ויקרא יז ג). ״שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים״ (דברים יד ד). — [כֶּשֶׂב, כִּשְׂבּוֹ; כְּשָׂבִים, כִּשְׂבֵי־]

כ״ש ר״ת 1. כָּל־שֶׁכֵּן, 2. כָּל־שֶׁהוּא.

כש״א ר״ת כְּמוֹ שֶׁאָמַר.

כִּשְׂבָּה נ׳ [היפוך־אותיות מן כִּבְשָׂה] כִּבְשָׂה: ״נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים״ (ויקרא ה ו). — [כִּשְׂבַּת־, כְּשָׂבוֹת, כִּשְׂבוֹת־]

כַּשְׂדִּי ת׳ [מן כַּשְׂדִּים; בכתבי־יתדות: Kaldu] 1. שֶׁהוּא מֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים, בַּבְלִי: ״וְלֹא פַּרְסִי, אֶלָּא כַּשְׂדָּאִי״ (מגילה יב:). הַלָּשׁוֹן הַכַּשְׂדִּית. 2 [בהשאלה] קוֹסֵם, חוֹזֶה בַּכּוֹכָבִים: ״וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים וְלָאַשָּׁפִים וְלַמְכַשְּׁפִים וְלַכַּשְׂדִּים לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו״ (דניאל ב ב). — [כַּשְׂדִּית, כַּשְׂדִּיִּים, כַּשְׂדִּיּוֹת]

כשה [אכדית: kašu לגדול הרבה; ערבית: כַּשָׂא התפטם]

~ פָּעַל **כָּשָׂה** פ״ע שָׁמֵן, מָלֵא חֵלֶב וָשֶׁמֶן: ״שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ״ (דברים לב טו). — [לִכְשׂוֹת, כּוֹשֶׂה, יִכְשֶׂה]

כָּשֶׂה ת׳ [מן כשה, כָּשָׂה] שָׁמֵן: ״פּוֹרֶה הַשֶּׁטַח וְכָשֶׂה״ (טשרניחובסקי, השתנות צורת הצמחים). ״גוּפוֹ הַכָּשֶׂה, בְּשָׂרִיּוּתוֹ נִרְאֵית מְנֻפַּחָה״ (ליסיצקי, תולדות 171). — [כְּשֵׂה, כְּשִׂים, כָּשׂוֹת]

כָּשׁוּל ^ ת׳ [מן כשל, כָּשַׁל] כּוֹשֵׁל, נֶחְשָׁל: ״יָרֵא וְחָרֵד, רְפֵה־יָדַיִם וּכְשׁוּל־בִּרְכַּיִם״ (יהודה הלוי, ט 483). ״וְשׁוֹקָיו תְּשׁוּשׁוֹת וּבִרְכָּיו כְּשׁוּלוֹת״ (עגנון, תמול 594). — [כְּשׁוּלָה, כְּשׁוּלִים, ־לוֹת]

כִּשּׁוּף*, כִּישׁוּף ז׳ [מן כשף, כִּשֵּׁף] קֶסֶם, מַעֲשֵׂה לְהָטִים: ״לֹא כִשּׁוּף וְלֹא כְּשָׁפִים עָשִׂיתִי״ (פסיקתא רבתי יד). ״שֶׁבַע מִצְוֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי־נֹחַ... אַף עַל הַכִּשּׁוּף״ (סנהדרין נו—נז). ״וּבָאתִי לְמִצְרַיִם לְבַקֵּשׁ חָכְמַת הַכִּשּׁוּף״ (סהולה, משל ד). ״אֶל חֵיקֵךְ כָּלִיתִי מֵעֹמֶק, כִּי הַחַי הוּא כִּשּׁוּף עַל כִּשּׁוּף״ (אלתרמן, שירים 162). — [כִּשּׁוּף־, כִּשּׁוּפִים, כִּשּׁוּפֵי־]

כָּשׁוּף° ת׳ [מן כשף] קסום, מכשף: ״עם החלד חתרתי מעמק, וכמוהו עקש וכשוף״ (אלתרמן, א 161). ״הרגשה שהזמן מתרחב... עד כי מתחיל להעשות מוזר, כשוף״ (יזהר, צקלג 562). ״קטפתי כותרת כשופת העלים״ (שלו, קולות 121). אגדת בת־המלך הכשופה. – [כשופה, כשופים, כשופות]

כַּשּׁוּרָה* תה״פ כראוי, כהלכה, כהגן: מצב בריאותו של פלוני הוא כשורה – ראה שורה.

כִּשּׁוּרִים°, כישורים ז״ר [מן כשר] כלל ההכשרות והנתונים האישיים שיש לו לאדם לשם מלוי תפקיד מסים: ידיעות, השכלה, תכונות. – [כשורי־]

כְּשׁוּת* נ׳ [ארמית: כשותא; ערבית: כשות] (תוספתא כלאים א יא ועוד) 1. צמח־בר טפיל ממשפחת החבלבליים (Cuscuta), חסר עלים ירקים, גבעוליו נימיים ונכרכים על הצמח הפונדקאי, ביחוד על צמחי הקטניות. 2. לדעת אחרים, צמח חד־שנתי תרבותי ממשפחת הקנביים (Humulus lupulus), שמשתמשים בו בתעשית שכר. 3. כנוי לשערות בהירות העולות בעור הגוף כעין מוך רך, פלומה: ״כשות של קטן״ (מקואות ט ד). ״לחיי נער־הישיבה, שאך זה החלה לצמח בהן כשות קלה צהבהבה״ (ברקוביץ, הראשונים רכא). ״אפלו הכשות הדקה על שפתה נראתה באור האפר שבחדר״ (ברש, א 28). – [כשות־]

כָּשִׁיל ז׳ [ארמית: כשילא] 1. כלי־מפץ, מעין קרדם כבד לנפוץ חומות: ״בכשיל וכלפות יהלמון״ (תהלים עד ו). 2*. כלי־נגרים כעין גרזן, מעצד גדול: ״מה שהחרש מוציא במעצד הרי אלו שלו, ובכשיל – של בעל־הבית״ (בבא קמא י י). – [כשיל־, ־לים, כשילי־]

כָּשִׁיר° ת׳ [מן כשר, כשר] שיש לו הכשיריות הדרושות לתפקיד מסים, שיש לו הכשר לבצע עבודה מסימת: הטירון נמצא כשיר לשרת כצנחן בצבא. – [כשירה, כשירים, כשירות]

כְּשִׁירוּת° נ׳ [מן כשיר] 1. תכונה טבעית, או תכונה שנרכשה על־ידי למוד או אמון, הדרושה לאדם כדי שיהא מכשר למלא תפקיד מסים, קוליפיקציה: לקבלת משרת מזכירה דרושות בין היתר הכשיריות: ידיעה יסודית בעברית ובאנגלית, יכלת לנהל תכתבת משרדית, כתיבה רהוטה במכונת־כתיבה. 2. היות כשר, מהימנות: התובע במשפט הטיל ספק בכשירותו של העד. – [כשירות־]

כִּשְׁכּוּשׁ*, כישכוש ז׳ [מן כשכש, כשכש] [בבא קמא יט: בנוסח ארמי] הנעה, נדנוד לכאן ולכאן (בעקר הנעת זנב): ״כשכשה (הבהמה) בזנבה כשכוש רב״ (רמב״ם, נזקי ממון א יא). ״מתרפס (החתול) ועושה חנף בכשכוש־זנב ובנשיאת־כפים״ (מנדלי מו״ס, רסט). – [כשכוש־, ־שים, ־שי־]

כשכש [קרוב אל גשגש, קשקש]

~ פע׳ **כִּשְׁכֵּשׁ*** פ״י הניע, נדנד לכאן ולכאן (בעקר את הזנב): ״עד שתפרכס או ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה״ (חולין ב ו). ״החתול, שנעור משנתו על־גבי התנור וקפץ ועמד אצלה, מכשכש בזנבו״ (מנדלי מו״ס, רכח). – [לכשכש ב־; מכשכש, י־]

~ הת׳ **הִתְכַּשְׁכֵּשׁ**° התנענע בכל איבריו: הכלבלב התכשכש כלו למגע יד בעליו. – [להתכשכש, מת־, ית־]

כשל [ארמית: כשל]

~ פע׳ **כָּשַׁל** פ״ע 1. נטה לנפל, מעדה רגלו: ״המה כשלו ונפלו״ (תהלים כז ב). ״ילכו וכשלו אחור ונשברו, ונוקשו ונלכדו״ (ישעיה כח יג). 2. נחלש, רפה, תקפה אותו עיפות: ״ברכי כשלו מצום, ובשרי כחש משמן״ (תהלים קט כד). ״אין־עיף ואין־כושל בו״ (ישעיה ה כז). ״וכשלו כשלון אין תקומה להם ממנו״ (מורה נבוכים ג טו). 3. (בהשאלה) סר מדרך הישר, לא הצליח: ״שובה ישראל עד ה׳ אלהיך, כי כשלת בעונך״ (הושע יד ב). [ראה עוד ערך כושל] – [לכשל, כושל, יכשל]

~ נפ׳ **נִכְשַׁל**, 1. נתקל, מעדה רגלו ונפל: ״בלכתך לא־יצר צעדך, ואם־תרוץ לא תכשל״ (משלי ד יב). ״על־כן רדפי יכשלו ולא יכלו״ (ירמיה כ יא). 2* (בהשאלה) שגה, טעה, נתעה לדבר עברה: ״אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן״ (גיטין מג.). ״יהי רצון... שלא יארע דבר תקלה על־ידי, ולא אכשל בדבר הלכה״ (ברכות כח:). ״שהוא הוציא את אשתו משום ערוה והלה נכשל בה״ (ירושלמי סוטה יז א) ״קוממני וחזקני מרפיון וחשל, רצות אמרי ולא אכשל״ (קלונימוס, אימיך נשאתי, שחרית יו״כ). 3°. לא הצליח, לא עלה יפה: התלמיד נכשל בבחינה. המפעל שהוקם נכשל. – [להכשל, נכשל, יכשל]

~ הפ׳ **הִכְשִׁיל** פ״י 1. גרם למכשול ולתקלה, גרם למישהו שימעד ויפל: ״יכשילך האלהים לפני אויב, כי יש־כח באלהים לעזור ולהכשיל״ (דברי הימים ב כה ח). ״כל פרצה... אם היתה מכשלת את הרבים... מתר לגדרה בשביעית״ (ירושלמי שביעית לד ד). 2. הטעה, החטיא, הוליך שולל: ״ואתם סרתם מן־הדרך, הכשלתם רבים בתורה״ (מלאכי ב ח). המודיע הכשיל את כתב העתון בהודעה בלתי־מדיקת. – [להכשיל את־; מכשיל, יכשיל]

~ הפ׳ **הֻכְשַׁל**, נגרמה לו תקלה, הטעה: ״אל־תכפר על־עונם... ויהיו מכשלים לפניך״ (ירמיה יח כג). העתון הכשל על־ידי ידיעה כוזבת. – [מכשל, יכשל]

– **כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל** (~סבלנותו°), אפס כחו, לא היה בו כח לסבל עוד: ״כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה״ (נחמיה ד ד). ״נתרופפה אמונתם וכשל כח סבלנותם״ (אחד העם, יא).

– **נִכְשַׁל בִּלְשׁוֹנוֹ**° (~ בשפתיו°), שגה קשה, השמיע דבר שלא חשב להשמיעו: ״העלה דברו בפיו או נכשל בלשונו?״ (בורלא, עקביה 24). ״רק פעם אחת לא יכל עוד רבם להתאפק ונכשל בלשונו״ (ברקוביץ, חר׳ חיי שא). ״למען לא יכשל בשפתיו בבואו לשאת משא על דברי אמונה ודת״ (ביאליק, חר׳ קישוט קצה).

– **פִּיו הִכְשִׁילוֹ*** (עבודה זרה יא:), נוקש באמרי פיו, על־ידי דבור בלתי־שקול שנפלט מפיו גלה את אשר רצה להעלים.

כָּשֵׁל^ ת׳ [מן כשל, כשל] נכשל, מפגר: ״התשב בעיר־מבצר ולא תרדף כשלים?״ (הגגיד, דיואן 49). ״עלו! תפסו מקומם של נופלים וכשלים!״ (טשרניחובסקי, שירים 497). – [כשלה, כשלים, כשלות]

כֶּשֶׁל ÷ ז׳ [מן כשל] כִּשָּׁלוֹן, מַפָּלָה, מְדִחָה, מִשְׁגֶּה: "כֶּשֶׁל רוּחַ לֹא בָא בֵּינֵיהֶם" (ינאי שכט). "פַּעֲמֵי הֻכַּן, פְּצוֹתִי מִכֶּשֶׁל" (קלונימוס, אימיך נשאתי, שחרית יום כיפור). "צָרַב הַכְּאֵב עַל אוֹתוֹ קָרְבַּן כֶּשֶׁל" (ש׳ שלום, שירים שיב). "זוֹ עֲבוֹדָה לֹא יִיעַף בָּהּ, לֹא יֵדַע כֹּחוֹ כֶּשֶׁל" (ליסיצקי, מידות 166). — [כֶּשֶׁל־, כִּשְׁלוֹ]

— **מַעֲשֵׂי־כֶּשֶׁל** ○, מַעֲשֵׂי־שְׁגָגָה, דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתָם לֹא בְּמִתְכַּוֵּן אֶלָּא בְּשׁוֹגֵג, כְּגוֹן פְּלִיטַת־פֶּה.

כֹּשֶׁל ÷, **כושל** ז׳ [מן כשל] כֶּשֶׁל, כִּשָּׁלוֹן: "כָּלוּ חַיֵּיהֶם בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה, כֹּשֶׁל רַבָּה וְעָרְבָה שִׂמְחָה" (פיוטים, סידור 606). — [כָּשְׁל־]

כִּשָּׁלוֹן, כישלון ז׳ [מן כשל] 1. מַפָּלָה, אִי־הַצְלָחָה: "לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן, וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ" (משלי טז יח). "אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת כִּשְׁלוֹנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם לֹא פָּסְקוּ מִמֶּנָּה אַנְשֵׁי־אֲמָנָה" (שבת קיט:). "וְאוֹת כִּשָּׁלוֹן לִזְרוֹעַ אֱלֹהִים הַשְּׁבוּרָה" (ביאליק, ידעתי בליל). כִּשְׁלוֹנוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד בַּבְּחִינָה. 2*. חֻלְשָׁה רִפְיוֹן: "רִפְיוֹן יָדַיִם וְכִשָּׁלוֹן בִּרְכַּיִם" (בן-סירא כה כז). "הַחוֹלֶה כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ" (רמב״ם, ביאת המקדש ז יב). "וּבִרְכָּיו כִּשָּׁלוֹן וָפִיק לֹא תֵדָעְנָה" (ביאליק, המתמיד). — [כִּשְׁלוֹן־, כִּשְׁלוֹנוֹת]

— **כִּשָּׁלוֹן חָרוּץ** ○ [על-פי "כִּלָּיוֹן חָרוּץ", ישעיה י כב] מַפָּלָה גְדוֹלָה, תְּבוּסָה מֻחְלֶטֶת: הַמִּפְעָל הֶחָדָשׁ נִכְשַׁל כִּשָּׁלוֹן חָרוּץ.

כְּשֵׁם* [כ + שֵׁם] כְּמוֹ שֶׁ־, כְּדֶרֶךְ שֶׁ־: "חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה" (ברכות ט ה) — רְאֵה שֵׁם.

כשף [אכדית: kaššāpu; ערבית: كَسَفَ קדר, לקה (שמש או ירח)]

~ פִּע׳ **כִּשֵּׁף** פ״י 1. קָסַם, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־לְהָטִים, הִצִּיג פְּעֻלּוֹת בִּלְתִּי־רְגִילוֹת וּמַפְתִּיעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּאִלּוּ בְּעֶזְרַת כֹּחוֹת מִסְתּוֹרִיִּים — שֶׁל רוּחוֹת וְשֵׁדִים וְכו׳: "וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְכִשֵּׁף וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי" (דברי הימים ב לג ו). "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב יז). "יוֹצֵא לִסָּקֵל עַל שֶׁכִּשֵּׁף וְהֵסִית וְהִדִּיחַ" (סנהדרין מג., במהדורות שלנו הושמט). 2 ○. הִקְסִים, הִשְׁפִּיעַ כִּבְכְשָׁפִים: "עֵינַיִךְ הַנָּאוֹת הָרוֹחֲצוֹת בְּאוֹרוֹת מְכַשְּׁפִים" (טשרניחובסקי, שירים 515). "וַאֲבָנָיו הַטּוֹבוֹת תַּשְׁקֶפְנָה כְּעֵינֵי חַרְטֻמִּים, לְכַשֵּׁף לְבִלְתִּי תִבְרָחִי" (שניאור, שירים רט). — [לְכַשֵּׁף, מְכַשֵּׁף, יְ־]

~ פֻּע׳ **כֻּשַּׁף** ÷, הֻקְסַם, שֶׁהִפְעִילוּ בּוֹ מַעֲשֵׂי לְהָטִים: "אִם אָדָם מְכֻשָּׁף וְרוֹדֵף אַחַר אִשָּׁה" (ספר חסידים תתשסב, לפי בן-יהודה). "וְנִדְמָה לָהֶם, שֶׁעוֹמְדִים בְּפַלְטִין מְפֹאָר וּמְכֻשָּׁף זֶה, שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר 'מַעֲשֶׂה בָּבָא'" (מנדלי מו״ס, פג). [וראה עוד ערך מְכֻשָּׁף] — [מְכֻשָּׁף, יְכֻשַּׁף]

~ הִת׳ **הִתְכַּשֵּׁף** ○, הֻקְסַם, הֻפְעַל בּוֹ מַעֲשֵׂה־קֶסֶם: "בַּת־מַלְכַּת מִנִּי קֶדֶם שֶׁנִּתְכַּשְּׁפָה" (ביאליק, הבריכה). "כְּבַת־מַלְכָּה שֶׁנִּתְכַּשְּׁפָה בִּידֵי אַשָּׁף אִלֵּם" (בורלא, במעגלי 251). "הִגִּיעָה לוֹ עַתָּה שְׁעָתוֹ, וְנִתְכַּשֵּׁף וְהָפַךְ רְסִיסֵי זָהָב מְפֻזָּזִים" (יזהר, שיירה 24). — [לְהִתְכַּשֵּׁף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִכְשִׁיף** ○ פ״י הִקְסִים, הִפְעִיל כְּשָׁפִים: "אֳרָחוֹת, שֶׁשִּׁירַי לֹא צִלְצֵל בָּהֶן, לֹא הִכְשִׁיפָן" (שמעוני, שירים א קעא). — [לְהַכְשִׁיף, מַ־, יַ־]

כֶּשֶׁף ז׳ [מן כשף] קֶסֶם, מַעֲשֵׂה־לְהָטִים, פְּעֻלּוֹת שֶׁמִּחוּץ לְגֶדֶר הַטֶּבַע: "וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ, וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ" (מיכה ה יא). "הַזְּנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּלּוּ אֶת הַכֹּל" (סוטה ט יג). "בַּשֶּׁמֶשׁ מוּטָלוֹת כַּאֲחוּזוֹת שְׁנַת־כֶּשֶׁף" (שמעוני, שירים ג קמז). "הַכֶּשֶׁף תַּם הָלַךְ" (יזהר, צקלג 769). "דְּמָמָה וְסַתְר־רַעַד, מְרִים — נַפְשָׁהּ כּוֹרַעַת בִּדְמִי כֶשֶׁף" (ציטלין, אש 39). "הָיְתָה בָּזֶה יַד הַשָּׂטָן אוֹ תַּעְתּוּעִים וָכֶשֶׁף" (רוזן, שירים קד). — [כֶּשֶׁף־, כְּשָׁפִים, כִּשְׁפֵי־]

— **בַּעַל־כְּשָׁפִים**, מְכַשֵּׁף, קוֹסֵם: "טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים" (נחום ג ד). "הַכְּשֵׁרָה שֶׁבַּנָּשִׁים בַּעֲלַת־כְּשָׁפִים" (סופרים טו י). "שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ כָּל בַּעֲלֵי־כְשָׁפִים — שׁוֹתְקִים קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָם" (עגנון, כלה לד).

— **מַעֲשֵׂה־כְּשָׁפִים***, נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה בְּדֶרֶךְ פֶּלֶא, אֲחִיזַת־עֵינַיִם: "פַּרְעֹה... שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁמַּעֲשֵׂה־כְשָׁפִים הֵן מַה שֶּׁעָשׂוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" (שמות רבה ט).

כַּשָּׁף ז׳ [מן כשף, כִּשֵּׁף; אכדית: kaššāpu] קוֹסֵם, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂי־לְהָטִים, מִי שֶׁעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת וּפְעֻלּוֹת הַנִּרְאוֹת כְּאִלּוּ מִחוּץ לְגֶדֶר הַטֶּבַע: "אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־נְבִיאֵיכֶם וְאֶל־קֹסְמֵיכֶם וְאֶל חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־עֹנְנֵיכֶם וְאֶל־כַּשָּׁפֵיכֶם" (ירמיה כז ט). — [כַּשַּׁף־, כַּשָּׁפִים, כַּשָּׁפֵי־; כַּשֶּׁפֶת, כַּשָּׁפִיּוֹת]

כִּשָּׁפוֹן○, **כישפון** ז׳ [מן כשף] כֶּשֶׁף, קֶסֶם: "עֵת עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתֵיכֶן חוֹלְשׁוֹת עַל מַעֲרֶכֶת הַפְּסַנְתֵּר... וְאֶת לִיפִי כָל עֲצָבַי, שְׁתִילֵי נַפְשִׁי, בְּכִשָּׁפוֹן תְּכִינָה" (אבינועם, שירים קנז). — [כִּשְׁפוֹן־]

כַּשָּׁפוּת ÷ נ׳ [מן כַּשָּׁף] עֲשִׂיַּת קְסָמִים, מַעֲשֵׂי כְּשָׁפִים. — [כַּשָּׁפוּת־]

כַּשְּׁפָן*, **כַּשְּׁפָנִי**○ תו״ז [מן כשף, כִּשֵּׁף] כַּשָּׁף, קוֹסֵם, עוֹשֶׂה־נִפְלָאוֹת: "מִפְּנֵי שֶׁרֹב הַנָּשִׁים כַּשְּׁפָנִיּוֹת" (ירושלמי סנהדרין כה ד). "הַנָּשִׁים הַכַּשְּׁפָנִיּוֹת הָאֵלֶּה" (יל״ג, פרוזה רכג). "הַכַּשְּׁפָנִיּוֹת הֵן הֵן גּוֹזְלוֹת אֶת חֶלְבָּהּ" (מנדלי מו״ס, רעו). "וְעוֹשֵׂי־לְהָטִים בָּאִים לְשַׁעֲשֵׁעַ וּלְהַרְנִין אֶת הַלֵּב, וְכַשְּׁפָנִים וְכַשְּׁפָנִיּוֹת" (שמיר, מלך 143). "כִּשְׁפַּעַת אֶצְבָּעוֹת שֶׁל יָדַיִם כַּשְּׁפָנִיּוֹת" (שלונסקי, שירים א 93). — [כַּשְּׁפַן־, כַּשְּׁפָנִים, כַּשְּׁפָנֵי־; כַּשְּׁפָנִית, כַּשְּׁפָנִיּוֹת]

כַּשְּׁפָנוּת ÷ נ׳ [מן כַּשְּׁפָן] עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂי־מְכַשֵּׁף, עֲשִׂיַּת נִפְלָאוֹת וּלְהָטִים: "אֵין עוֹשִׂין כַּשְּׁפָנוּת בְּפִתְחִין" (ר׳ חננאל לעירובין סד:). — [כַּשְּׁפָנוּת־]

כשר [אכדית: kašāru הצליח; ארמית: כְּשַׁר; קרוב אל ישר]

~ פָּע׳ **כָּשֵׁר** פ״ע 1. הִצְלִיחַ, עָלָה יָפֶה: "אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר, הֲזֶה אוֹ־זֶה, וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים" (קהלת יא ו). 2*. [כשר ל-], הִתְאִים, הָלַם, הָיָה טוֹב וְרָאוּי: "אִם תִּכְשַׁר בּוֹ, יַעֲבֹד בָּךְ" (בן-סירא יג ה). "וּמָה אִם הַחִטִּין שֶׁכְּשֵׁרוֹ לִשְׁאָר כָּל הַמְּנָחוֹת, לֹא כְּשֵׁרוֹ לְמִנְחַת הָעֹמֶר כַּסְּמִין... שֶׁלֹּא כְּשֵׁרוּ לִשְׁאָר כָּל הַמְּנָחוֹת, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא יִכְשְׁרוּ לְמִנְחַת הָעוֹמֶר?" (ירושלמי חלה נז ב). "כְּשָׁמְעוּ אֶת דִּבְרֵיהֶם, כָּשְׁרוּ בְּעֵינָיו" (יוסיפון, רפח). הַכְּלִי נִתְקַלְקֵל וְלֹא יִכְשַׁר עוֹד לְשִׁמּוּשׁ. — [לִכְשֹׁר, כָּשֵׁר, יִכְשַׁר]

~ נִפ׳ **נִכְשַׁר** ÷, הָיָה רָאוּי וְיָשָׁר, הָיָה טוֹב: "וַיְסַלֵּף דְּבָרִים נִכְשָׁרִים" (תשובות תלמידי מנחם). "כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם בְּדָת נִכְשֶׁרֶת" (גבירול, א 177). — [לְהִכָּשֵׁר, נִכְשַׁר, יִכָּשֵׁר]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ○ ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

~ פִּעֵ' כִּשֵּׁר * 1 ° פ"י הִתְקִין כֵּלִים אוֹ מְזוֹנוֹת שֶׁיִּהְיוּ טוֹבִים וּרְאוּיִים לְשִׁמּוּשׁ ("כְּשֵׁרִים") לְפִי הַדִּין: "יְהוּדִים נוֹשְׂאִים מַצּוֹת... מְכַשְּׁרִים שָׁם הַקְּדֵרוֹת" (שמעוני, שירים א שכט). "אוֹתוֹ הַיּוֹם עָשְׂתָה פְּרוּמִיט בְּבֵיתָהּ שֶׁל נְגִידָה אַחַת וְכִשְּׁרָה עוֹפוֹת הַרְבֵּה" (עגנון, כלה ריד). 2 *, עָשָׂה שֶׁיִּכְשַׁר, הִתְאִים: "לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא לְמַטְרוֹנָה... עָמְדָה וְכִשְּׁרָה אֶת עַצְמָהּ" (דברים רבה ג). 3 °, הִקְנָה כִּשּׁוּרִים, אִמֵּן וְתִרְגֵּל בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם. — [לְכַשֵּׁר אֶת־; מְכַשֵּׁר, יְ־]

~ פֻּעַ' כֻּשַּׁר °, 1, הֻתְקַן שֶׁיְּהֵא טוֹב וְרָאוּי לְפִי הַדִּין: הַכֵּלִים כֻּשְּׁרוּ לְפֶסַח. 2, הֻקְנוּ לוֹ כִּשּׁוּרִים, אֻמַּן וְתֻרְגַּל בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם. — [מְכֻשָּׁר, יְכֻשַּׁר]

~ הת' הִתְכַּשֵּׁר * 1 °, הִכְשִׁיר אֶת עַצְמוֹ, הִתְאַמֵּן, קָנָה וְרָכַשׁ כִּשּׁוּרִים כְּדֵי שֶׁיַּתְאִים לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: "כַּהֲכָנָה, שֶׁעַל־יָדָהּ יִתְעוֹרְרוּ הַלְּבָבוֹת וְיִתְכַּשְּׁרוּ לִקְלֹט אֶת הָרַעְיוֹן" (אחד העם, תלב). "שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בָנָיו... תַּלְמִידֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ הַטֶּכְנִי הַגָּבוֹהַּ לִכְשֶׁיִּגְדְּלוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּשְּׁרוּ לִהְיוֹת בַּנָּאִים טוֹבִים" (ויסלבסקי, חר' ילדותי 201). "הַנַּעַר הַמִּתְכַּשֵּׁר עַל־מְנָת לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (שנהר, א 162). "בֵּינִי לְבֵינִי תִּשְׁהֶה כָּאן עַד שֶׁתִּתְכַּשֵּׁר לַעֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה" (טביב, דרך 90). 2 *, הִזְדָּרֵז, הָיָה חָרוּץ, הֶרְאָה עַצְמוֹ מַתְאִים בְּיוֹתֵר: "כָּל מִי שֶׁמִּתְכַּשֵּׁר בִּמְלַאכְתּוֹ יִטֹּל שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם, וְכָל מִי שֶׁמִּתְעַצֵּל בִּמְלַאכְתּוֹ יִנָּתֵן בְּדִימוֹס" (שמות רבה ב). "יָעִישׁ נִתְכַּשֵּׁר בִּמְלַאכְתּוֹ וְנִתְגַּדֵּל בָּהּ וְנִתְאַמֵּן וְהָלַךְ" (הזז, יעיש א 31). — [לְהִתְכַּשֵּׁר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִכְשִׁיר פ"י 1 *, הִתְקִין, הֵכִין, עָשָׂה לְרָאוּי וּלְאֶפְשָׁרִי: "כָּל שֶׁחַבְתִּי בִּשְׁמִירָתוֹ, הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ" (בבא קמא א ב). "וְהֶגְיוֹנֵי תִּישִׁיר וְשִׂגְיוֹנֵי תַּכְשִׁיר" (חובות הלבבות, בקשה). 2 °, נָתַן הַכְשָׁרָה, הִקְנָה אֶת הַכִּשּׁוּרִים וְהַיְּכֹלֶת לְמַלֵּא תַּפְקִיד מְסֻיָּם: הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת הִכְשִׁירָה אֶת הַקַּרְקַע לְהִתְיַשְּׁבוּת. הִסְתַּדְּרוּת "הֶחָלוּץ" הִכְשִׁירָה אֶת הַנַּעַר לַעֲבוֹדָה בָּאָרֶץ. 3 *, הֶחְלִיט כִּי הוּא טוֹב וְרָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, הִתִּיר מִבְּחִינָה דָּתִית וְכַדּוֹמֶה: "סֻכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — פְּסוּלָה; רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר" (סוכה א א). "אֲבָל לֹא הָיָה אֶפְשָׁר, כִּי הַלָּשׁוֹן לֹא יַכְשִׁירֵהוּ" (יהודה אבן־תבון, תר' הרקמה, הקדמה). "וְהָיָה אִם תִּכְשַׁר בְּרוּתִי לְפָנֶיךָ — וְהִכְשַׁרְתָּ" (ביאליק, אלוף בצלות ד). הָרַב הִכְשִׁיר אֶת הָעוֹף שֶׁהָיָה בּוֹ חֲשַׁשׁ־טְרֵפָה. 4 * [בדיני טומאת אוכלים] גָּרַם שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל טֻמְאָה: "שֶׁמַּשְׁקִין שֶׁל טָמֵא מַכְשִׁירִין לִרְצוֹנוֹ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנוֹ" (טבול יום ג ו). — [לְהַכְשִׁיר אֶת־; מַכְשִׁיר, יַכְשִׁיר]

~ הֻפ' הֻכְשַׁר * 1 *, הוּכַן, קִבֵּל הַכְשָׁרָה מַתְאִימָה, נַעֲשָׂה רָאוּי וּמַתְאִים: "הַזְּקֵנִים שֶׁהֻכְשְׁרוּ לַעֲלוֹת בָּהָר" (במדבר רבה יד). "הַדּוֹר עֲדַיִן לֹא הֻכְשַׁר לְכָךְ" (ביאליק, שירתנו הצעירה א). הַתַּלְמִידִים הֻכְשְׁרוּ בְּבֵית־הַסֵּפֶר לַעֲבוֹדָה חַקְלָאִית. הַקַּרְקַע הֻכְשְׁרָה לְהִתְיַשְּׁבוּת. 2 *, הֻתַּר מִבְּחִינָה דָּתִית: "פָּרָה שֶׁהֻכְשְׁרָה בִּשְׁחִיטָה" (חולין כג:). הָעוֹף שֶׁנִּשְׁחַט הֻכְשַׁר עַל־יְדֵי הָרַב. 3 * [בדיני טומאת אוכלים] נַעֲשָׂה מְסֻגָּל לְקַבֵּל טֻמְאָה: "עִסָּה שֶׁהֻכְשְׁרָה בְּמַשְׁקֶה" (טבול יום ג ד). "הָעוֹשֶׂן זֵיתָיו בֵּין שְׁנֵי בַּדִּין... הֻכְשְׁרוּ לְקַבֵּל טֻמְאָה" (תוספתא טהרות י ד). — [מֻכְשָׁר, יֻכְשַׁר]

— מֻכְשָׁר *, בַּעַל כִּשְׁרוֹנוֹת, מְחוֹנָן — רְאֵה עֵרֶךְ מֻכְשָׁר.

— נִתְכַּשְּׁרָה הַשָּׁעָה °, הִתְאִים הַזְּמַן, בָּאָה שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר: "לֹא נִתְכַּשְּׁרָה הַשָּׁעָה וְלֹא נִסְתַּיַּע הַדָּבָר" (הלקין, משבר 253).

— כָּשֵׁר הַדָּבָר לְפָנָיו (~ בְּעֵינָיו *), הַדָּבָר נִרְאָה טוֹב וְרָאוּי בְּעֵינָיו: "אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב... וְכָשֵׁר הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְטוֹבָה אֲנִי בְּעֵינָיו" (אסתר ח ה). "וְכִשְׁמֹעַ אַסְפַּסְיָנוּס אֶת טִיטוּס בְּנוֹ, כָּשְׁרוּ דְבָרָיו בְּעֵינָיו" (יוסיפון, רע).

— לָא אִיכְשַׁר דָּרָא ° [ארמית, על־פי חולין צג:, (שם ברבים ובתמיהה: אִיכַּשׁוּר דָּרֵי?)] לֹא הֻכְשַׁר הַדּוֹר.

כָּשֵׁר *

ת' [מן כשר, כָּשַׁר] 1, טוֹב, רָאוּי, מַתְאִים: "כָּל הַכָּשֵׁר לְהַצְנִיעַ וּמַצְנִיעִין כָּמוֹהוּ וְהוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת — חַיָּב עָלָיו חַטָּאת" (שבת ז ג). "כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַמְּגִלָּה" (מגילה ב ה). 2, מֻתָּר עַל־פִּי הַדִּין (הַהֵפֶךְ — "פָּסוּל" אוֹ "טָרֵף"): "כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִין חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה" (ראש השנה ג ב). "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין וּשְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה" (חולין א א). "אִם גְּרָדוֹ וְנִשְׁתַּיֵּר שָׁם יָרֹק קְטַנָּה — כָּשֵׁר, וְאִם לָאו — פָּסוּל" (ירושלמי מגילה עא ג). "וְלַשָּׁנָה הַבָּאָה יִהְיֶה לוֹ גַּם כֵּן אֶתְרוֹג הָדָר וְכָשֵׁר כָּזֶה" (מנדלי מו"ס, טז). "וְהֵם כְּשֵׁרִים אֲפִלּוּ לַמְּהַדְּרִין מִן הַמְּהַדְּרִין" (עגנון, כלה רסח—רסט). מַאֲכָלוֹת כְּשֵׁרִים. 3, הָגוּן, יָשָׁר, תָּמִים: "טָבֵי עַבְדֵי... כָּשֵׁר הָיָה" (ברכות ב ז). "מֶה הָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת וְהַצְּנוּעוֹת עוֹשׂוֹת?" (שיר השירים רבה ב, אחזו לנו). "וִיהִיֶה יְהוּדִי כָּשֵׁר וְתָמִים" (ביאליק, שיר ערש). — [כְּשֵׁר־, כְּשֵׁרָה, כְּשֵׁרַת־, כְּשֵׁרִים, כְּשֵׁרֵי־, כְּשֵׁרוֹת, כְּשֵׁרוֹת־]

— בָּשָׂר כָּשֵׁר °, בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה אוֹ בְּשַׂר עוֹף טָהוֹר, שֶׁנִּשְׁחַט וְהֻתְקַן לַאֲכִילָה לְפִי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל. (הַהֵפֶךְ—בָּשָׂר טָרֵף).

— מִטְבָּח כָּשֵׁר °, מִטְבָּח שֶׁהַמַּאֲכָלִים מְתֻקָּנִים בּוֹ תּוֹךְ שְׁמִירָה עַל דִּינֵי יִשְׂרָאֵל (כֵּלִים נִפְרָדִים לְבָשָׂר וּלְחָלָב, מְלִיחַת בָּשָׂר וּשְׁרִיָּתוֹ כַּדִּין וְכוּ').

— כָּשֵׁר לְשֵׁרוּת °, צִיּוּן הַנִּתָּן לְמֻגָּס, שֶׁהוּא מַתְאִים לְמִלּוּי תַּפְקִידִים שׁוֹנִים (לֹא־קְרָבִיִּים) בַּצָּבָא [בראשי־תיבות: כ"ל]

— כְּשַׁר־פֵּרָעוֹן ° [בבאנקאות], מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִפְרֹעַ חוֹבוֹתָיו בַּמּוֹעֵד שֶׁהִתְחַיֵּב מֵרֹאשׁ.

כֹּשֶׁר *, כּוֹשֶׁר

ז' [מן כשר] 1 *, כַּשְׁרוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר כָּשֵׁר וָטוֹב: "בְּנֵי מֵעַיִם בְּחֶזְקַת כֹּשֶׁר" (ירושלמי ברכות יד א). 2 °, יְכֹלֶת, אֶפְשָׁרוּת לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בְּכֹשֶׁר הַפְּעֻלָּה. הָאִישׁ נִפְצַע וְאִבֵּד אֶת כֹּשֶׁר־הָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ. כֹּשֶׁר־הָרְאִיָּה. כֹּשֶׁר־הַקְּלִיטָה שֶׁל הַמְּדִינָה. 3 *, יֹשֶׁר, כַּשְׁרוּת: "מַלְאֲכֵי טֹהַר וְיֹשֶׁר לְפָנָיו חָסְרוּ כֹשֶׁר" (יהודה הלוי, ד 20). — [כָּשְׁר־, כָּשְׁרוֹ]

— שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר * [על־פי יבמות ח ד ועוד, ושם המשמעות: שעה שהוא או היא היו כשרים] שָׁעָה נוֹחָה וְטוֹבָה לִפְעֻלָּה, הִזְדַּמְּנוּת מַתְאִימָה: "יוֹצֵאת הִיא עַתָּה... וּכְשֶׁהִיא שָׁבָה בָּעֶרֶב — אֵין שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר לָבוֹא עִמָּהּ בִּדְבָרִים" (ביאליק, מאחורי ח).

— כֹּשֶׁר־אַשְׁרַאי °, שִׁעוּר הָאֵמוּן שֶׁמּוֹסָד אוֹ אָדָם נֶהֱנִים מִמֶּנּוּ מִצַּד בַּנְקִים אוֹ מִצַּד סַפָּקִים: סוֹחֵר פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ כֹּשֶׁר־אַשְׁרַאי רַב.

— כֹּשֶׁר־גּוּפָנִי °, נְתוּנֵי בְּרִיאוּתוֹ שֶׁל אָדָם: סוּג הַבְּרִיאוּת שֶׁל הַחַיָּל נִקְבָּע עַל־פִּי כָּשְׁרוֹ הַגּוּפָנִי.

— כֹּשֶׁר־פֵּרָעוֹן °, הַיְכֹלֶת לַעֲמֹד בְּהִתְחַיְּבוּת כַּסְפִּית, מִדַּת יְכָלְתּוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ מוֹסָד לִפְרֹעַ בַּמּוֹעֵד אֶת הַהַלְוָאוֹת שֶׁלָּוָה [הַהֵפֶךְ: חֹדֶל־פֵּרָעוֹן]

— כֹּשֶׁר קְרָבִי°, יְכָלְתּוֹ שֶׁל הַחַיָּל מִבְּחִינַת בְּרִיאוּתוֹ לְהִשְׁתַּתֵּף בִּפְעֻלּוֹת קְרָב [בראשי־תיבות: כ״ק]

כַּשְׁרָה°, כּוֹשְׁרָה נ׳ [מן כֹּשֶׁר] שְׁעַת־כֹּשֶׁר, הִזְדַּמְּנוּת, שְׁנַסָּה: ״יוֹתֵר מִדַּי נִתְּנָה כַּשְׁרָה לְמוֹקִיוֹנִים רוּחָנִיִּים מִכָּל הַמִּינִים לֶאֱחֹז אֶת הָעֵינַיִם״ (ברש, ג 122). — [כַּשְׁרַת־, כַּשְׁרוֹת]

כִּשְׁרוֹן, כִּישְׁרוֹן ז׳ [מן כשר] 1. סְגֻלָּה טִבְעִית בָּאָדָם הַמַּכְשִׁירָה אוֹתוֹ בְּאֹפֶן מְיֻחָד לְמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם, לַחֲשִׁיבָה, לְלִמּוּד, לִיצִירָה וְכוּ׳: ״כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן״ (קהלת ב כא). פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בְּכִשְׁרוֹנוֹ לְצִיּוּר. אָדָם בַּעַל כִּשְׁרוֹנוֹת מְעֻלִּים. 2. יְכֹלֶת יְעִילוּת: ״כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה״ (קהלת ד ד). ״הַמְהַנְדֵּס בִּצַּע אֶת הַתָּכְנִית בְּכִשְׁרוֹן רַב. — [כִּשְׁרוֹן־, כִּשְׁרוֹנוֹת]

— בַּעַל־כִּשְׁרוֹן°, מֻכְשָׁר, מִי שֶׁנֻּחַן בִּסְגֻלָּה טִבְעִית מְסֻיֶּמֶת: בַּעַל כִּשְׁרוֹן בְּמוּסִיקָה.

כִּשְׁרוֹנִי° ת׳ [מן כִּשְׁרוֹן] בַּעַל־כִּשְׁרוֹנוֹת, מֻכְשָׁר מְאֹד, מִצְטַיֵּן בִּסְגֻלּוֹת טִבְעִיּוֹת שׁוֹנוֹת הַמַּכְשִׁירוֹת אוֹתוֹ לְהִתְקַדֵּם יָפֶה: סוֹפֵר כִּשְׁרוֹנִי. תַּלְמִידִים כִּשְׁרוֹנִיִּים. — [כִּשְׁרוֹנִית, כִּשְׁרוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

כִּשְׁרוֹנִיּוּת° נ׳ [מן כִּשְׁרוֹנִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל בַּעַל־כִּשְׁרוֹן, סְגֻלָּה טִבְעִית בִּתְחוּם מְסֻיָּם: ״בְּשׁוּם דָּבָר לֹא בָּאָה כִּשְׁרוֹנִיּוּתָהּ לִידֵי בִּטּוּי בּוֹלֵט כָּל־כָּךְ כְּמוֹ בִּיכָלְתָּהּ לְהִתְוַדֵּעַ מַהֵר אֶל אַנְשֵׁי־שֵׁם״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 100). — [כִּשְׁרוֹנִיּוּת־]

כַּשְׁרוּת* נ׳ [מן כשר] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר כָּשֵׁר וְרָאוּי (לְשִׁמּוּשׁ, לַאֲכִילָה וְכוּ׳) לְפִי הַדִּין, מִלּוּי הַתְּנָאִים הַדְּרוּשִׁים לְפִי הַדִּין כְּדֵי לִהְיוֹת כָּשֵׁר: ״כָּל אֲרָצוֹת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת הֵן עוֹמְדוֹת״ (קידושין עב:). כַּשְׁרוּת בְּשַׂר הַבְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה בְּהַשְׁגָּחַת הָרַבָּנוּת. כַּשְׁרוּת הַמַּאֲכָלִים בְּמִסְעָדָה פְּלוֹנִית. 2. הֲגִינוּת, מִדַּת־הַיֹּשֶׁר, מְהֵימָנוּת: ״יָגַע זֶה בִּשְׁתֵּי (שָׁעוֹת) בְּכַשְׁרוּת מַה שֶּׁלֹּא יְגַעְתֶּם אַתֶּם כָּל הַיּוֹם״ (קהלת רבה ה, מתוקה). ״בְּזֵעַת אַפָּיו וּבְכַשְׁרוּת יַמְצִיא אֶת פַּרְנָסָתוֹ וְיִתְפַּרְנֵס בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִמְשׂוּרָה״ (מנדלי מו״ס, שלא). כַּשְׁרוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אֵינָהּ מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. כַּשְׁרוּת תְּעוּדוֹתָיו שֶׁל הַזָּר. — [כַּשְׁרוּת־]

כַּת* נ׳ [אולי קרוב אל הארמית: כְּנָת חבורה; ויש גוזרים מן כתת חלק] 1. חֲבוּרָה, סִיעָה, קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁהִתְפַּלְּגָה אוֹ שֶׁפֵּרְשָׁה מֵרֹב הַצִּבּוּר בְּשֶׁל שִׁנּוּי וְנִגּוּדִים בְּדֵעוֹתֶיהָ בְּעִנְיְנֵי דָּת, חֶבְרָה, וְכַדּוֹמֶה: ״לֹא גָלָה יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע כִּתּוֹת שֶׁל מִינִים״ (ירושלמי סנהדרין כט ג). כַּת הַקָּרָאִים בְּיִשְׂרָאֵל. כַּת הַמְּשִׁיחִיִּים. כַּת הַטְּמֵאִים אוֹ הַמְּנַדִּים בְּהֹדּוּ. 2. קְבוּצָה, מַחְלָקָה: ״הַפֶּסַח נִשְׁחָט בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת... קָהָל וְעֵדָה וְיִשְׂרָאֵל; נִכְנְסָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה... יָצְתָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה וְנִכְנְסָה כַּת הַשְּׁנִיָּה״ (פסחים ה ה—ז). ״אַרְבַּע כִּתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה: כַּת לֵצִים וְכַת חֲנֵפִים וְכַת שַׁקְרָנִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן־הָרָע״ (סוטה מב.). ״בְּשָׁעָה שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִבְרֹאת אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן נַעֲשׂוּ מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת כִּתִּים־כִּתִּים וַחֲבוּרוֹת־חֲבוּרוֹת״ (בראשית רבה ח). ״עִמְּךָ בַּדֶּרֶךְ יִהְיוּ מְהַלְּכִים כִּתֵּי מַחֲנוֹת מַלְאָכִים״ (ינאי, מד). 3. לַהֲקָה, עֵדֶר: ״וְרָאָה כַּת שֶׁל כְּלָבִים וְנִתְיָרֵא מֵהֶם״ (בראשית רבה פד). — [כַּת־, כִּתּוֹ; כִּתִּים, כִּתֵּי־; גם כִּתּוֹת]

— כַּת־לֵיצָנִים° [על־פי סוטה מב., ראה למעלה], חֲבוּרָה שֶׁל אֲנָשִׁים עַלִּיזִים וּמִתְלוֹצְצִים.

— כִּתֵּי־כִּתּוֹת°, קְבוּצוֹת מְרֻבּוֹת: ״וְהִנֵּה עֵרֶב־רַב שֶׁל בְּרִיּוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁנּוֹת, כִּתֵּי־כִּתּוֹת הֵן הוֹלְכוֹת וּבָאוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ וְזוֹ מֵאֲחוֹרֵי זוֹ״ (ביאליק, ספיח ג).

— אוֹתָהּ הַכַּת°, כִּנּוּי עֲמָמִי לַשֵּׁדִים וְלַמַּזִּיקִים: ״שֶׁכָּל זֶה אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה אוֹתָהּ הַכַּת, רַחֲמָנָא לִיצְּלַן״ (מנדלי מו״ס, ס).

כתב [ארמית: כְּתַב; ערבית: كَتَبَ; ההוראה היסודית: חתב, דקר, חרת]

~ פָּע׳ **כָּתַב** פ״י רָשַׁם, סִמֵּן הֲגָאִים וּצְלִילִים בְּאוֹתִיּוֹת אוֹ בְּתָוִים: ״כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר״ (שמות יז יד). ״מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי... וַאֲנִי כֹּתֵב עַל־הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ״ (ירמיה לו יח). אָנוּ כּוֹתְבִים בְּעֵט אוֹ בְּעִפָּרוֹן עַל הַנְּיָר. הַקַּדְמוֹנִים הָיוּ כּוֹתְבִים עַל אֶבֶן, עַל חֲרָסִים וְכַדּוֹמֶה. הַיֶּלֶד לוֹמֵד בְּבֵית־הַסֵּפֶר קְרֹא וּכְתֹב. הַמַּלְחִין כָּתַב אֶת הַתָּוִים לַמַּנְגִּינָה. — [לִכְתֹּב אֶת־, בְּ־; כּוֹתֵב, יִכְתֹּב]

~ נִפ׳ **נִכְתַּב**, 1. נִרְשַׁם, סֻמַּן בְּאוֹתִיּוֹת, הֻבַּע בִּכְתָב: ״וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו״ (מלאכי ג טז). ״בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב, וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ג יב). 2*. נִרְשַׁם שְׁמוֹ, נִקְבַּע שְׁמוֹ בִּכְתָב: ״וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹקֵר אֶרֶז מִלְּבָנוֹן, אַל יִכָּתֵב בְּאִסְטְרַטְיָא שֶׁלָּךְ״ (איכה רבה ב, בלע ה׳). — [לְהִכָּתֵב, נִכְתָּב, יִכָּתֵב]

~ פִּע׳ **כִּתֵּב** פ״י 1. חָרַת, חָקַק אוֹתִיּוֹת בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר קָשֶׁה אַחֵר: ״הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן, וּמְכַתְּבִים עָמָל כִּתֵּבוּ״ (ישעיה י א). 2°. הִרְבָּה לִכְתֹּב. — [לְכַתֵּב, מְכַתֵּב, יְכַתֵּב]

~ פֻּע׳ **כֻּתַּב**°, ראה ערך מְכֻתָּב.

~ הִת׳ **הִתְכַּתֵּב**°, בָּא בַּחֲלִיפַת מִכְתָּבִים עִם אַחֵר, כָּתַב אֶל פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הֵשִׁיב לוֹ בִּכְתָב: הִתְכַּתַּבְתִּי עִם יְדִידִי בְּחוּ״ל בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים רַבּוֹת. — [לְהִתְכַּתֵּב עִם־; מִתְכַּתֵּב, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִכְתִּיב*** פ״י 1*. גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּכְתֹּב, קָרָא בְּאָזְנֵי פְּלוֹנִי מִלִּים כְּדֵי שֶׁיִּרְשְׁמֵן בִּכְתָב: ״רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, הִכְתַּבְתָּ לָנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק״ (איכה רבה ה, זכור). ״אֲנִי קָרָאתִי לְפָנָיו מִתּוֹךְ כְּתַב־הַיָּד הַמְּסֻדָּר, וְהוּא הִכְתִּיבַנִי אֶת תִּקּוּנָיו״ (ברקוביץ, הראשונים ריב). הַמּוֹרֶה הִכְתִּיב אֶת הַהַכְתָּבָה לְתַלְמִידָיו. 2° [בהשאלה] הִדְרִיךְ, כָּפָה, אֶת רְצוֹנוֹ: ״אַל תַּכְתִּיב לִי מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת!״ — [לְהַכְתִּיב אֶת־, לְ־; מַכְתִּיב, יַכְתִּיב]

~ הָפ׳ **הֻכְתַּב**, 1°. נִקְרָא בְּאָזְנֵי מִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיִּרְשְׁמֶנּוּ בִּכְתָב: הַמִּכְתָּב הֻכְתַּב עַל־יְדֵי הַמְּנַהֵל לַמַּזְכִּירָה. 2*. נִרְשַׁם שְׁמוֹ, נִקְבַּע בִּרְשִׁימָה מְסֻיֶּמֶת: ״מִי שֶׁהָיָה מֻכְתָּב בְּאִסְטְרַטְיָא שֶׁל מֶלֶךְ״ (קידושין ד ה). — [מֻכְתָּב, יֻכְתַּב]

— כָּתַב אֶת הָאָרֶץ, תֵּאֵר וְצִיֵּן אֶת הָאָרֶץ, גְּבוּלוֹתֶיהָ, עָרֶיהָ וְכוּ׳: ״לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ אוֹתָהּ״ (יהושע יח ח).

— לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ (וְתֵחָתֵמוּ)°, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת מֵאִישׁ לְרֵעֵהוּ לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

— הִכְתִּיב תְּנָאִים לִפְלוֹנִי°, כָּפָה עַל פְּלוֹנִי תְּנָאִים מְיֻחָדִים, הִכְרִיחַ אֶת פְּלוֹנִי לְקַבֵּל אֶת הַצָּעוֹתָיו.

— כָּתַב אֶת נְכָסָיו (רְכוּשׁוֹ וְכוּ׳) לִפְלוֹנִי*, רָשַׁם צַוָּאָה לִמְסֹר לְאַחַר מוֹתוֹ אֶת נְכָסָיו לִפְלוֹנִי: ״הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנָיו״ (בבא בתרא ח ז).

— נַעַר יִכְתְּבֵם (ישעיה י יט), הֵם מְעַטִּים וּסְפוּרִים כָּל כָּךְ, עַד כִּי אֲפִלּוּ יֶלֶד יוּכַל לַחְשֹׁב אֶת מִסְפָּרָם.

— הִכְתִּיב לַמַּלְכוּת*, נִרְשַׁם בִּרְשִׁימַת חַיָּבֵי מִיתָה בִּידֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת: ״לִיסְטִים מְזֻיָּן אוֹ מֻכְתָּב לַמַּלְכוּת״ (כתובות נח.).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי.— ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל

כְּתָב ז׳ [מן כתב; ארמית: כְּתָב, כְּתָבָא; ערבית: כִּתַאבּ] 1, סִימָנִים הַנִּרְשָׁמִים בְּהַתְאָמָה לַהֲגָאִים שֶׁאָנוּ מַשְׁמִיעִים בַּדִּבּוּר, כְּלָל הָאוֹתִיּוֹת: ״וַיִּשְׁלַח סְפָרִים... אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ, וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ״ (אסתר א כב). כְּתָב עִבְרִי. כְּתָב לָטִינִי. 2 *, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, אֹפֶן רִשּׁוּם הָאוֹתִיּוֹת: ״זֶה כְּתַב־יָדוֹ שֶׁל אַבָּא וְזֶה כְּתַב־יָדוֹ שֶׁל רַבִּי״ (כתובות ב י). ״כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עִקָּר״ (סנהדרין כב.). פְּלוֹנִי כְּתָבוֹ נָאֶה. 3, דָּבָר רָשׁוּם עַל נְיָר (גִּלָּיוֹן, סֵפֶר וְכוּ׳), שְׁטָר, תְּעוּדָה: ״כִּי־כְתָב אֲשֶׁר־נִכְתָּב בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ... אֵין לְהָשִׁיב״ (אסתר ח ה). 4 *, חִבּוּר, יְצִירָה סִפְרוּתִית: ״כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ״ (שבת טז א). כָּל כִּתְבֵי מְגַדְּלֵי מוֹכְרֵי־סְפָרִים. עִיּוּנִים בִּכְתָבָיו שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר. — [כְּתַב־, כְּתָבִים, כִּתְבֵי־]

— כְּתַב־אָמָּנָה °, כְּתַב־הַרְשָׁאָה, יִפּוּי־כֹּחַ: ״נָסַע לְאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ הַנּוֹסֵעַ הָרִאשׁוֹן, וְעִמּוֹ כְּתַב־אָמָּנָה מִבַּעֲלֵי־בָּתִּים רַבִּים אֲשֶׁר מִלְּאוּ אֶת יָדוֹ לִקְנוֹת בַּעֲדָם כִּבְרַת־אֶרֶץ״ (אחד העם, טו).

— כְּתַב־אִשּׁוּם °, מִסְמָךְ הַמֻּגָּשׁ לְבֵית־הַדִּין בַּחֲתִימָתוֹ שֶׁל הַתּוֹבֵעַ הַכְּלָלִי אוֹ הַצְּבָאִי וְהַמֵּכִיל פְּרָטִים עַל הַנֶּאֱשָׁם, פֵּרוּט הָעֲבֵרָה הַמְיֻחֶסֶת לוֹ וּפִרְטֵי הָעֵדִים הַנּוֹגְעִים בַּדָּבָר.

— כְּתָב אַשּׁוּרִי * (ירושלמי סוטה כא ג), 1, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת הָעִבְרִיּוֹת הַמְרֻבָּעוֹת הַנְּהוּגוֹת בְּיָמֵינוּ, לְהַבְדִּיל מִן הַכְּתָב הָעִבְרִי הַקָּדוּם. 2, [לפי דעה אחרת] כִּנּוּי לְסֵפֶר הַתּוֹרָה הַמְּקוֹרִי שֶׁהֶעֱלָה עֶזְרָא הַסּוֹפֵר מִבָּבֶל.

— כְּתַב־בַּקָּשָׁה °, מִכְתָּב הַמְפָרֵט אֶת בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל הַכּוֹתֵב: ״זוֹ הָיְתָה תַּמְצִיתוֹ שֶׁל כְּתַב־הַבַּקָּשָׁה שֶׁעָרַכְנוּ אֶל הַבָּרוֹן הִירְשׁ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 199).

— כְּתַב־הַרְשָׁאָה °, יִפּוּי־כֹּחַ רִשְׁמִי, מִסְמָךְ רִשְׁמִי הַנּוֹתֵן רְשׁוּת לִפְלוֹנִי לִפְעֹל בְּשֵׁם מִישֶׁהוּ: ״כְּלוּם יֵשׁ לָכֶם כְּתַב־הַרְשָׁאָה מִבֵּית הַפְּקִידוּת לִשְׁמֹר עַל הָעִיר?״ (עגנון, כפות רצ).

— כְּתַב־הִתְקַשְּׁרוּת °, חוֹזֶה, בְּרִית: ״רְאֵה הֵיאַךְ בְּנֵי הָאֻמָּה... קוֹרְעִים אֶת כְּתַב־הַהִתְקַשְּׁרוּת הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר עִם עַבְדָּם״ (ויסלבסקי, יחידים 11).

כתב־החרטומים

— כְּתַב־חֲלִיפִים ° (שאלות ותשובות), שְׁטַר־חוֹב, הַמְחָאַת־כֶּסֶף.

— כְּתַב־הַחַרְטֻמִּים °, 1, הִירוֹגְלִיפִים, סִימָנֵי־הַצִּיּוּרִים שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים לְהַבָּעַת דִּבְרֵיהֶם. 2, כִּנּוּי לִכְתָב שֶׁל אוֹתִיּוֹת מְסֻבָּכוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לִקְרֹאוֹ.

— כְּתַב־יַחַס °, כְּתַב־יוֹחֲסִין °, שַׁלְשֶׁלֶת הַדּוֹרוֹת, פֵּרוּט הָאָבוֹת וְהַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, גֵּנֵיאָלוֹגְיָה: ״וְכִי מְחֻיֶּבֶת אֻמָּה דַּוְקָא לְהָבִיא כְּתַב־יַחַס עַד לִתְקוּפַת הַפִּירָמִידוֹת?״ (אחד העם, חד). ״מִלּוֹנָהּ שֶׁלָּהּ — עִקַּר תַּפְקִידוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשִׁימַת כִּתְבֵי־יוֹחֲסִין וְלֵדָה לְכָל וַלְדוֹת הַלָּשׁוֹן״ (ביאליק, חבלי לשון).

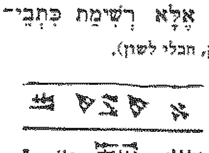

כתב־היתדות

— כְּתַב־הַיְתֵדוֹת °, הָאוֹתִיּוֹת שֶׁחָרְתוּ הָאַשּׁוּרִים וְהַבַּבְלִים עַל גַּבֵּי לוּחוֹת־חֶרֶס [הכתב נקרא כן על שום שנחרת ביתדות מחודדות ולפיכך סימניו דמויי־יתדות]

— כְּתַב־דַּעַץ * (סנהדרין כב., בדפוסים גם רעץ, רועץ), כְּתַב־לִבּוֹנָאָה * (סנהדרין כא:), כְּתָב עִבְרִי * (סנהדרין כא:), 1, כִּנּוּיִים לָאוֹתִיּוֹת הָעִבְרִיּוֹת־הַכְּנַעֲנִיּוֹת שֶׁהָיוּ נְהוּגוֹת לְפָנִים בִּלְשׁוֹנֵנוּ. 2, [לפי דעה אחרת] כִּנּוּי לְסֵפֶר־הַתּוֹרָה הָעַתִּיק וּבִכְתָב בְּנֻסָּחוֹ הַקָּדוּם שֶׁהָיָה מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל עַד עֲלִיַּת עֶזְרָא.

כתב דעץ (ליבונאה, עברי)

— כְּתַב־יָד *, 1 °, צוּרַת רִשּׁוּם הָאוֹתִיּוֹת, אֹפֶן כְּתִיבָתוֹ שֶׁל אָדָם: ״נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר: זֶה כְּתַב־יָדִי״ (כתובות ב ד). פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ כְּתַב־יָד נָאֶה וּבָרוּר. 2 °, יְצִירָה סִפְרוּתִית הַכְּתוּבָה בִּידֵי הַמְחַבֵּר אוֹ מֻעְתֶּקֶת בִּידֵי אַחֵר וְשֶׁעֲדַיִן לֹא נִדְפְּסָה: בְּבֵית־הַסְּפָרִים הַלְּאֻמִּי יֵשׁ כִּתְבֵי־יָד רַבִּים יְקָרֵי־הַמְּצִיאוּת. ״אֵין הַמַּעֲרֶכֶת מַחֲזִירָה כִּתְבֵי־יָד שֶׁלֹּא נִדְפְּסוּ״ (הודעת המערכת של עיתון או כתב־עת). — [כְּתַב־יָדוֹ; כִּתְבֵי־יָד, גם כְּתַב־יָדוֹת]

— כְּתַב־מוֹרְס ° [על־שם ממציאו — שמואל מורס], כְּתָב הַמֻּרְכָּב מִצֵּרוּפֵי קַוִּים אֲרֻכִּים וְקַוִּים קְצָרִים (נְקֻדּוֹת) שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בַּטֶּלֶגְרָף.

א .—	ח	ס —.—.
ב —...	ט ..—	ע .———
ג ——.	י ..	פ .——.
ד —..	כ —.—	צ .——
ה ———	ל .—..	ק ——.—
ו .	מ ——	ר .—.
ז ——..	נ —.	ש ...
		ת —

כתב מורס לעברית

— כְּתַב־מִנּוּי °, תְּעוּדָה הַנִּתֶּנֶת לְאָדָם לְאִשּׁוּר שֶׁנִּתְמַנָּה לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: ״לִי קָדוֹשׁ כְּתַב־הַמִּנּוּי בְּלִי חֲרָטָה וּבְלִי שִׁנּוּי״ (שמעוני, הגיבור 145).

— כְּתָב מְרֻבָּע °, כְּתָב אַשּׁוּרִי, כִּנּוּי לְאוֹתִיּוֹת הַדְּפוּס שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן בְּיָמֵינוּ, וְכֵן לִכְתָב הָעִבְרִי־הָאֲרָמִי שֶׁבְּכִתְבֵי־הַיָּד שֶׁל הַמִּקְרָא בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ — לְהַבְדִּיל מִן הַכְּתָב הָעִבְרִי־הַכְּנַעֲנִי הַקָּדוּם.

— כְּתַב־מַרְגָּלִיּוֹת °, כִּנּוּי עֲמָמִי לִכְתָב שֶׁאוֹתִיּוֹתָיו נָאוֹת וּבְרוּרוֹת כְּמַחֲרֹזֶת שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת: ״כֻּלָּם כְּתוּבִים בִּכְתַב־יָדוֹ הַמְהֻדָּר, כְּתַב־הַמַּרְגָּלִיּוֹת הַשָּׁלוֹם־עֲלֵיכֶמִי״ (ברקוביץ, הראשונים יא).

— כְּתַב־סְמִיכָה °, אִשּׁוּר רִשְׁמִי לְאָדָם שֶׁהוּא מֻסְמָךְ לְרַבָּנוּת, לְהוֹרָאָה אוֹ בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: ״כְּשֶׁתִּתְלַמֵּד חָכְמַת הָרְפוּאָה עַל בֻּרְיָהּ, הֲרֵי לְךָ כְּתַב־סְמִיכָה, שֶׁאַתָּה מֻמְחֶה בָּהּ וְרַשַּׁאי לִהְיוֹת רוֹפֵא״ (מנדלי מו״ס, שמס). ״בְּשָׂאתוֹ כְּתַב־סְמִיכָה בַּכִּיס, שַׁ״ס וּפוֹסְקִים בַּמְּעִי״ (ביאליק, המתמיד).

— כְּתַב־סְתָרִים °, כְּתִיבָה בְּסִימָנִים מֻתְנִים מְיֻחָדִים אוֹ בְּאוֹתִיּוֹת בְּסֵדֶר מְיֻחָד אוֹ לְפִי ״מַפְתֵּחַ״ מְיֻחָד, הַיָּדוּעַ רַק לַכּוֹתֵב וְלַמְקַבֵּל הַמִּכְתָּב וּבִלְתִּי־מוּבָן לְזָרִים: בְּכִתְבֵי־סְתָרִים שׁוֹנִים מִשְׁתַּמְּשִׁים דִּיפְּלוֹמָטִים, מְרַגְּלִים, אַנְשֵׁי־מַחְתֶּרֶת וְעוֹד.

— כְּתַב־עֵת °, כְּתָב עִתִּי °, כְּתַב־עִתִּים °, סִדְרָה שֶׁל גִּלְיוֹנוֹת אוֹ חוֹבָרוֹת הַמּוֹפִיעִים לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת בָּזֶה אַחַר זֶה, כְּגוֹן: עִתּוֹן, שְׁבוּעוֹן, יַרְחוֹן, רִבְעוֹן, שְׁנָתוֹן: ״וְהָיוּ מַזְכִּירִים אוֹתוֹ לְשֶׁבַח בְּשִׁיר וּבְקוֹל־תּוֹדָה בְּכָל כִּתְבֵי־הָעִתִּים״ (מנדלי מו״ס, שיד). ״יוֹסֵף כֹּהֵן־צֶדֶק הָיָה עוֹרֵךְ כְּתָב עִתִּי״ (עגנון, כפות פו). — [כִּתְבֵי־עֵת גם כִּתְבֵי־עִתִּים]

– כְּתַב־פַּלַסְתֵּר °, מַאֲמַר־דִּבָּה, חִבּוּר שֶׁתָּכְנוֹ דִּבְרֵי הַשְׁמָצָה וְהַתְקָפָה נֶגֶד מִישֶׁהוּ: "מַבְטִיחִים לִשְׁלֹחַ מֵעַתָּה גִּלְיוֹנוֹת אֲחֵרִים מִכָּל כִּתְבֵי־פַּלַסְתֵּר לָאַרְכִיּוֹן שֶׁלָּנוּ" (מנדלי מו"ס, שמו). "סִפְרוּת שֶׁל מַאֲמָרִים, סִפּוּרִים, שִׁירִים, וִכּוּחִים, כִּתְבֵי־פַּלַסְתֵּר וְעוֹד וָעוֹד" (אחד העם, רנט).

– כְּתַב־רַשִׁ"י ^, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁנִּדְפַּס בָּהֶן פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י בְּהוֹצָאוֹת הַחֻמָּשִׁים וּבַתַּלְמוּד וְכוּ', כְּדֵי לְהַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַפְּנִים. כְּתָב מֵעֵין זֶה שִׁמֵּשׁ לִכְתִיבָה רְהוּטָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל רַשִׁ"י, וּבְסִפְרוּת הָרַבָּנִית וְהַפַּרְשָׁנִית – עַד יָמֵינוּ.

אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה
כתב רש"י

– כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ* (שבת טז א), סִפְרֵי הַמִּקְרָא: תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים.

– בִּכְתָב°, שֶׁנִּכְתַּב עַל גַּבֵּי נְיָר (בִּימֵי־קֶדֶם – עַל חֲרָסִים, עַל פַּפִּירוּסִים וְכַדּוֹמֶה), לְהַבְדִּיל מִן "בְּעַל־פֶּה": "דְּבָרִים שֶׁעַל־פֶּה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן בִּכְתָב, וְשֶׁבִּכְתָב – אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן עַל־פֶּה" (תמורה יד:). קִבַּלְתִּי אִשּׁוּר בִּכְתָב עַל בַּקָּשָׁתִי.

– אוֹתִיּוֹת־כְּתָב°, כִּנּוּי לָאוֹתִיּוֹת שֶׁאָנוּ רוֹשְׁמִים בִּכְתִיבָה רְהוּטָה, לְהַבְדִּיל מִן "אוֹתִיּוֹת־הַדְּפוּס" (הַמְרֻבָּעוֹת).

– תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב* (יומא כח:), תּוֹרַת מֹשֶׁה, חֲמֵשֶׁת חֻמְשֵׁי־תוֹרָה, לְהַבְדִּיל מִן "תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה" – סִפְרוּת הַהֲלָכָה שֶׁבַּתַּלְמוּד.

– כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ [על־יסוד אסתר ח ט], בְּדִיּוּק בָּאֹפֶן שֶׁבּוֹ נִכְתַּב, בְּדִיּוּק נִמְרָץ: הֲרֵי הַמִּכְתָּב שֶׁקִּבַּלְתִּי כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ.

– יֵאָמְרוּ הַדְּבָרִים כִּכְתָבָם* [על־פי ירושלמי יבמות ח ד], יֵשׁ לְהָבִין אֶת הַדְּבָרִים כְּמוֹת שֶׁהֵם, כִּפְשׁוּטָם, וְלֹא לְיַחֵס לָהֶם כָּל רֶמֶז אוֹ מַשְׁמָעוּת אַחֶרֶת.

– הֶעֱלָה עַל הַכְּתָב°, כָּתַב, רָשַׁם.

כַּתָּב ⁺ ז' [מן כתב, כִּתֵּב] 1°, סוֹפֵר שֶׁל עִתּוֹן, עִתּוֹנַאי, מִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ בִּקְבִיעוּת לְמַעֲרֶכֶת שֶׁל עִתּוֹן יְדִיעוֹת וּרְשִׁימוֹת מִן הַנַּעֲשֶׂה בִּמְקוֹם מוֹשָׁבוֹ, קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְט: "כַּתָּבֵנוּ בְּחוּ"ל מוֹדִיעַ..." כַּתָּב צְבָאִי. 2 ^, סוֹפֵר, הָעוֹסֵק בִּכְתִיבָה (אליהו בחור התשבי, ערך כתב). – [כַּתַּב־, כַּתָּבִים, כַּתָּבֵי־]

כַּתָּבָא° ז' [ארמית] כַּתָּב, סוֹפֵר [רווח בצירוף:]

– כַּתָּבָא רַבָּא°, סוֹפֵר מָהִיר, כַּתְבָן מֻמְחֶה [על־פי ריב בנעימה של לגלוג]: "נְנַסֶּה־נָא וְנִרְאֶה, בַּמֶּה גָּדוֹל כֹּחוֹ שֶׁל כַּתָּבָא רַבָּא זֶה" (ברקוביץ, תר' חיי קסד). פְּלוֹנִי אֵינֶנּוּ כַּתָּבָא רַבָּא.

כתבב [מן כתב]

~ פִּע' כִּ תְ בֵּ ב ° פ"י הִרְבָּה לִכְתֹּב, כָּתַב וְחָזַר וְכָתַב (על־פי־ריב בנעימה של זלזול): "וְעַד שֶׁיַּתְחִיל זֶה לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת וְלִכְתְבֵּב טְפָסִים" (יזהר, צקלג 287). פְּלוֹנִי אֵינוֹ כּוֹתֵב אֶלָּא מְכַתְבֵּב. – [לְכַתְבֵּב, מְ־, יְ־]

כַּתָּבָה° נ' [מן כַּתָּב] רְשִׁימָה שֶׁכַּתַּב־עִתּוֹן שׁוֹלֵחַ לַמַּעֲרֶכֶת לְפִרְסוּם, קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְצְיָה, רֶפּוֹרְטָז'ה. – [כַּתֶּבֶת־, ־בוֹת, כַּתָּבוֹת־]

כְּתֻבָּה*, כתובה נ' [מן כתב] חוֹזֶה־נִשּׂוּאִין, שְׁטָר שֶׁהַבַּעַל כּוֹתֵב וְנוֹתֵן לָאִשָּׁה שֶׁהוּא נוֹשֵׂא, וּבוֹ מְפֹרָטוֹת כָּל חוֹבוֹתָיו כְּלַפֶּיהָ וְהַסְּכוּם שֶׁיִּתֵּן לָהּ אִם יְגָרְשֶׁנָּה: "בְּתוּלָה כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם" (כתובות א ב). קְרִיאַת נֹסַח הַכְּתֻבָּה, הַכְּתוּבָה לְפִי הַמָּסֹרֶת אֲרָמִית, וְהַחֲתוּמָה עַל־יְדֵי הֶחָתָן וְהָעֵדִים, הִיא אַחַד הַחֲלָקִים הַחֲגִיגִיִּים הָעִקָּרִיִּים בְּטֶקֶס הַחֻפָּה. – [כְּתֻבַּת־, כְּתֻבּוֹת]

– כְּתֻבּוֹת*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים בְּסֵדֶר נָשִׁים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי כְּתֻבָּה וְנִשּׂוּאִין.

כַּתָּבוּת ⁺ נ' [מן כַּתָּב] 1°, עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַכַּתָּב, כְּתִיבַת יְדִיעוֹת וּרְשִׁימוֹת לְעִתּוֹן. 2 ^ [לראשונה ב"התשבי" לאליהו בחור, המאה ה־16; על־פי הרווח ביידיש] כִּנּוּי עֲמָמִי לִכְתִיבַת דְּבָרִים קַלֵּי־עֵרֶךְ, דִּבְרֵי בְּדִיחָה וְלֵיצָנוּת: "אַתָּה צָרִיךְ לָשׁוּב אֶל הַ'תַּלְמוּד תּוֹרָה' – כְּלוּם כַּתָּבוּת הִיא זוֹ?" (סוקולוב, במראות 194). "הַסֵּפֶר הָיָה אֵפוֹא לֹא 'כַּתָּבוּת' וְ'סִפְרוּת' בִּלְבַד, אֶלָּא מְאֹרָע שֶׁל חַיִּים" (קלוזנר, הספרות א 208). – [כַּתָּבוּת־]

כְּתָבִי ⁺ ת' [מן כְּתָב] שֶׁהוּא בִּכְתָב, גְּרָפִי. – [כְּתָבִית, כְּתָבִיִּים, כְּתָבִיּוֹת]

כְּתַב־יָד° ז' רְאֵה עֵרֶךְ כְּתָב, כְּתַב־יָד. – [כִּתְבֵי־יָדוֹת]

כַּתְבָן* ז' [מן כתב, כִּתֵּב] 1* [בארמית, קהלת רבה ב, ושנאתי אני] לַבְלָר, סוֹפֵר, הָעוֹסֵק בַּעֲבוֹדַת כְּתִיבָה. 2°, פָּקִיד שֶׁעִסּוּקוֹ כְּתִיבָה בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה [ראה גם ערך כַּתְבָנִית]. 3° [בנעימה של זלזול] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִכְתֹּב, גְּרָפוֹמָן: "כְּשֵׁם שֶׁאוֹתָם הַכַּתְבָנִים מְבִינִים אֶת דִּבְרֵיהֶם שֶׁבִּכְתָב וּמַאֲמִינִים בָּם" (מנדלי מו"ס, שפא). "הַדַּבְּרָנִים וְהַכַּתְבָנִים הַמִּצְטַלְצְלִים בִּמְלִיצוֹתֵיהֶם" (אחד העם, יט). "לֹא דַבְּרָן וְלֹא כַּתְבָן" (זכאי, קצרות 395). – [כַּתְבַן־, כַּתְבָנִים, כַּתְבָנֵי־]

כַּתְבָנוּת° נ' [מן כַּתְבָן] 1, כְּתִיבָה בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה: כַּתְבָנוּת בְּעִבְרִית וּבְאַנְגְּלִית. 2, נְטִיָּה לְהַרְבּוֹת בִּכְתִיבָה סִפְרוּתִית לְלֹא כִּשְׁרוֹן שֶׁל יְצִירָה, גְּרָפוֹמַנְיָה. – [כַּתְבָנוּת־]

כַּתְבָנִית° נ' [מן כַּתְבָן] פְּקִידָה בְּמִשְׂרָד הָעוֹסֶקֶת בִּכְתִיבַת תְּעוּדוֹת, מִכְתָּבִים וְכוּ' אוֹ בְּהַעְתָּקָתָם בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה. – [כַּתְבָנִית־, כַּתְבָנִיּוֹת]

כְּתֹבֶת, כתובת נ' [מן כתב] 1°, מַעַן, שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם וּמְקוֹם־מוֹשָׁבוֹ הַמְדֻיָּק הַנִּכְתָּבִים עַל מַעֲטֶפֶת הַמִּכְתָּב הַנִּשְׁלָח אֵלָיו. 2°, מִלִּים אוֹ סִימָנִים הַכְּתוּבִים אוֹ חֲרוּתִים עַל דְּבַר־מָה, כְּגוֹן: הַכְּתוֹבוֹת הָעַתִּיקוֹת עַל־גַּבֵּי אֲבָנִים וַחֲרָסִים. כְּתֹבֶת הַשִּׁלּוּחַ. 3°, מֵימְרָה קְצָרָה הַנִּרְשֶׁמֶת בְּרֹאשׁ חִבּוּר סִפְרוּתִי: כְּתֹבֶת בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר. כְּתֹבֶת־הַקְּדָשָׁה. – [כְּתֹבֶת־, כְּתָבְתּוֹ; כְּתוֹבוֹת, כְּתוֹבוֹת]

כתובת-קעקע

– כְּתֹבֶת־קַעֲקַע, צִיּוּר אוֹ סִימָנִים חֲרוּתִים בְּעוֹר הָאָדָם וּמְמֻלָּאִים צֶבַע: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם" (ויקרא יט כח).

כַּתֶּבֶת° נ' [מן כַּתָּב] 1, עִתּוֹנָאִית הַשּׁוֹלַחַת כַּתָּבוֹת לְעִתּוֹן. 2, בֻּלְמוּס הַכְּתִיבָה, כְּתִיבָה מְרֻבָּה וּנְטוּלַת כִּשְׁרוֹן סִפְרוּתִי, גְּרָפוֹמַנְיָה.

כִּתָּה°, כיתה נ' [מן כַּת] 1, מַחְלָקָה בְּבֵית־סֵפֶר: בֵּית־סֵפֶר יְסוֹדִי בֶּן שֵׁשׁ אוֹ שְׁמוֹנֶה כִּתּוֹת. כִּתָּה א'. כִּתָּה ב'. הַכִּתּוֹת הַגְּבוֹהוֹת. 2, [בצבא] יְחִידַת־מִשְׁנֶה שֶׁל מַחְלָקָה: בְּמַחְלָקָה שָׁלֹשׁ

כְּתוֹת. כַּתַּת־סַיָּרִים. כַּתַּת־אַלְחוּט. מְפַקֵּד כִּתָּה [בראשי־תיבות: מ״כ]. 3*. כַּת, עֵדָה – רְאֵה כַּת. – [כִּתַּת־, כִּתּוֹת]

– כִּתַּת־חוֹד ° [בצבא] כִּתַּת־חָלוּץ הַיּוֹצֵאת רִאשׁוֹנָה בְּמִבְנֶה קְרָבִי: ״וְכָכָה תִּתְקֹף מַחְלָקָה: מַרְתֶּקֶת כִּתַּת־חוֹד״ (שלו, אלוהי 181).

כתה״ק ר״ת כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ.

כָּתוּב* תו״ז [מן כתב כָּתַב] 1. ת׳ רָשׁוּם, מְסֻמָּן בְּאוֹתִיּוֹת: ״וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה... הֲלוֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה״ (מלכים א יא מא). 2* ז׳ פָּסוּק, מַאֲמָר מִן הַמִּקְרָא: ״וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ירמיה יז ז) ׳בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה׳׳״ (פאה ח ט). ״שְׁנֵי כְתוּבִין הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה״ (ספרא ויקרא, פתיחתא א ב). – [כְּתוּבָה, כְּתוּבִים, כְּתוּבוֹת]

– כְּתוּבִים* ז״ר הַמַּעֲרָכָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁבְּסִפְרֵי הַמִּקְרָא אַחֲרֵי הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים סִפְרֵי תְּהִלִּים, מִשְׁלֵי, אִיּוֹב, חָמֵשׁ מְגִלּוֹת, דָּנִיֵּאל, עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה, דִּבְרֵי־הַיָּמִים: ״הַכּוֹתֵב תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים״ (כתובות ג.).

– כְּתוּבִים אַחֲרוֹנִים °, כִּנּוּי לַסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים (״אַפּוֹקְרִיפִים״) הַסְּפָרִים הָעַתִּיקִים שֶׁלֹּא הֻכְנְסוּ לְמִסְגֶּרֶת כִּתְבֵי־קֹדֶשׁ, כְּגוֹן: סֵפֶר בֶּן־סִירָא, חַשְׁמוֹנָאִים, חָכְמַת שְׁלֹמֹה, יְהוּדִית.

– כְּתוּבִים גְּדוֹלִים* (ברכות נז:), כִּנּוּי לְסִפְרֵי תְּהִלִּים, מִשְׁלֵי וְאִיּוֹב [להבדיל מן:]

– כְּתוּבִים קְטַנִּים* (ברכות נז:), כִּנּוּי לַחֲמֵשׁ הַמְּגִלּוֹת, וּבְיִחוּד לְשִׁיר־הַשִּׁירִים, קֹהֶלֶת וְקִינוֹת (אֵיכָה).

– בָּא בִּכְתוּבִים עִם־ °, הִתְכַּתֵּב, הֶחֱלִיף מִכְתָּבִים וְאִגְּרוֹת עִם־, כָּתַב אֶל פְּלוֹנִי וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ מִכְתָּבִים.

– אִתּוֹ בַּכְּתוּבִים °, נִמְצָא אֶצְלוֹ בִּכְתַב־יָד, בִּדְפוּס: ״שְׁאָר חִבּוּרָיו שֶׁל אָבִיו עֲדַיִן אִתּוֹ בַּכְּתוּבִים״ (עגנון, כלה צב).

כתובה, ראה כְּתֻבָּה. **כתובת**, ראה כְּתֹבֶת. **כתום**, ראה כָּתֹם.

כָּתוּם˙ ת׳ [מן כתם] נִכְתָּם, מְלֻכְלָךְ: ״יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי – גְּזוּרָה וַחֲתוּמָה, בְּשֶׁמֶץ לֹא כְּתוּמָה״ (ינאי, רעה). ״׳אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים׳ – כְּתוּמִים לִפְנֵי כְּאָדָם שָׁנִים״ (רש״י ישעיה א יח). – [כְּתוּמָה, כְּתוּמִים, כְּתוּמוֹת]

כתונת, ראה כֻּתֹּנֶת.

כִּתּוּף˙, **כִּיתוּף** ז׳ [מן כתף, כִּתֵּף] הַעֲמָסָה עַל כָּתֵף, נְשִׂיאָה עַל כָּתֵף: ״שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם לְכִתּוּף מַשָּׂאוֹ כָּבֵד״ (רש״י עירובין פד:). ״עִם כִּתּוּף הָאָרוֹן בְּמַסַּע אֲבֵלִים״ (ברדיצ׳, השחר 45). – [כִּתּוּף־]

כָּתוּף* ת׳ [מן כתף] טָעוּן, מְטֹעָן, מְעֻמָּס: ״׳נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ׳... אֵלּוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁהֵם (הַגּוֹיִם) כְּתוּפִין בָּהֶם״ (מדרש תהלים ב, ננתקה). – [כְּתוּפָה, כְּתוּפִים, ־וֹת]

כִּתּוּר°, **כִּיתוּר** ז׳ [מן כתר, כִּתֵּר] הַקָּפָה הַקָּפַת כֹּחַ אוֹיֵב מִכָּל צְדָדָיו, מָצוֹר מִכָּל צַד: ״אֵין אָנוּ כְּנוּפִיּוֹת עֲלוּבוֹת שֶׁנֶּחֱלָצוֹת מִן הַכִּתּוּר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ פנפילוב 236). – [כִּתּוּר־, כִּתּוּרִים, כִּתּוּרֵי־]

כָּתוּר˙ ת׳ [מן כתר] עָטוּר, מֻקָּף: ״יֶאֶגְדוּ מִמֶּרְחָק כָּל קְרוּאֶיהָ, כְּתוּרִים לִמְכוֹן הַר צִיּוֹן״ (קליר, אולי סוכת ב׳ סוכות). ״עֲטוּרֵי דְקָלִים, כְּתוּרֵי הֲרָרִים, גִּלְבּוֹעַ, כַּרְמֶל וְגִלְעָד״ (טבנקין, שירים 109). [כְּתוּרָה, ־רִים, ־רוֹת]

כִּתּוּשׁ°, **כִּיתוּשׁ** ז׳ [מן כתש, כִּתֵּשׁ] הִתְכַּתְּשׁוּת, מִלְחֶמֶת־יָדַיִם: ״הַכִּתּוּשׁ יִהְיֶה אַדִּיר, כָּךְ נִרְאֶה״ (ארד, ביתר 283).–[כִּתּוּשׁ־, כִּתּוּשִׁים, כִּתּוּשֵׁי־]

כָּתוּשׁ* ת׳ [מן כתש, כָּתַשׁ] 1 °, כָּתוּת, שָׁחוּק: מַצָּה כְּתוּשָׁה לְקֶמַח. זֵיתִים כְּתוּשִׁים. 2° [בהשאלה] שָׁבוּר, רָצוּץ: ״שְׁלוֹמִים רַחַק וְהַצָּר דָּחַק וְעַצְמָם שָׁחַק וְשָׂמָה כְּתוּשָׁה״ (יהודה הלוי, ח 334). 3* [אשה כתושה] בְּעוּלָה (ירושלמי קידושין נט א). – [כְּתוּשָׁה, ־שִׁים, כְּתוּשׁוֹת]

כָּתוּת ת׳ [מן כתת, כָּתַת] 1. שָׁבוּר, מְנֻפָּץ, נָתוּץ: ״וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת, לֹא יַחְמֹל״ (ישעיה ל יד). [ובהשאלה:] ״הֵם כְּתוּתִים וְנִדְכָּאִים״ (רש״י איוב כא כ). 2 °, שָׁחוּק, מְפוֹרָר, כָּתוּשׁ: ״כְּרוּב כָּבוּשׁ וְכָתוּת״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 163). זֵיתִים כְּתוּתִים. 3. שֶׁאֲשָׁכָיו מְרֻסָּקִים: ״וּמָעוּךְ וְכָתוּת... לֹא תַקְרִיבוּ לַה׳״ (ויקרא כב כד). – [כְּתוּתָה, כְּתוּתִים, כְּתוּתוֹת]

– כָּתוּת וְנָתוּק [בהשאלה מן ויקרא כב כד], מְרֻסָּק, מְקֻצָּץ: ״וּבְכָל פַּעַם הֵבִיאוּ לִי אֶת הַמַּאֲמָר כָּתוּת וְנָתוּק״ (סוקולוב, במראות 222).

כִּתּוּת˙, **כִּיתּוּת** ז׳ [מן כתת, כִּתֵּת] שְׁבִירָה נְתִיצָה: ״בּוֹזְקִין – לְשׁוֹן כִּתּוּת״ (רש״י עירובין קד.). ״אוּלַי מִכִּתּוּתִים וְהִשְׁתַּחֲווֹת הַרְבֵּה בַּרְזֶל הֶרֶב בְּעוֹלָם יִכְלֶה״ (עמיחי, שירים 71). כִּתּוּת הַחֲרָבוֹת לְאִתִּים. – [כִּתּוּת־]

– כִּתּוּת־רַגְלַיִם °, הֲלִיכָה מְמֻשֶּׁכֶת וּמְיַגַּעַת מְאֹד.

כְּתִיב* ז׳ [מארמית: כְּתִיב כָּתוּב] 1 °, אֹפֶן כְּתִיבַת הַמִּלִּים בְּהֶתְאֵם לְחֻקֵּי הַדִּקְדּוּק, יֹשֶׁר־הַכְּתִיבָה, אוֹרְתוֹגְרַפְיָה: בֵּית־הַסֵּפֶר מְלַמֵּד אֶת הַתַּלְמִידִים כְּתִיב נָכוֹן. 2*, נֹסַח הַמִּלָּה כְּפִי שֶׁהִיא כְּתוּבָה בַּמִּקְרָא וְשֶׁלְּפִי בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה יֵשׁ לְקָרְאָהּ אַחֶרֶת (״קְרִי״), לְמָשָׁל: בִּשְׁמוּאֵל א ה ו הַכְּתִיב הוּא ״בַּעְפֹלִים״ וְהַקְּרִי ״בַּטְּחֹרִים״: ״קְרִיָּן וְלֹא כְתִיבָן, כְּתִיבָן וְלֹא קְרִיָּן–הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי״ (נדרים לז:). ״לָמָּה בְּפֵרוּשׁ הַכְּתוּבִים נִסְמֹךְ תָּמִיד עַל הַקְּרִי וְלֹא עַל הַכְּתִיב?״ (אברבנאל, הקדמה לפירוש ירמיהו). 3*, כָּתוּב: ״כְּתִיב ׳לֶחֶם׳ וּכְתִיב ׳שֶׁמֶן׳ וּכְתִיב ׳דְּבַשׁ׳״ (יומא עה:). – [כְּתִיב־, כְּתִיבִים, כְּתִיבֵי־]

– כְּתִיב חָסֵר °, כְּתִיבַת מִלִּים בְּלֹא אִמּוֹת־קְרִיאָה, וּבְיִחוּד בְּלֹא וָוִי״ן וְיוֹדִי״ן.

– כְּתִיב מָלֵא °, כְּתִיבַת מִלִּים בְּתוֹסֶפֶת אִמּוֹת־קְרִיאָה, וּבְיִחוּד וָוִי״ן וְיוֹדִי״ן. הַמִּלִּים ״אֹזֶן״, ״סֵפֶר״ כְּתוּבוֹת בִּכְתִיב חָסֵר – לְעֻמַּת כְּתִיבָן הַמָּלֵא: ״אוזן״, ״סיפר״.

– כְּתִיב דִּקְדּוּקִי °, כְּתִיבַת מִלִּים מְסֻיָּמוֹת בִּכְתִיב חָסֵר וַאֲחֵרוֹת בִּכְתִיב מָלֵא–לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, לְמָשָׁל: בֹּקֶר – בוקר, אֹכֶל – אוכל. הַכְּתִיב הַדִּקְדּוּקִי מְקֻבָּל בְּיָמֵינוּ בְּטֶקְסְטִים מְנֻקָּדִים בִּלְבַד. הַכְּתִיב בְּמִלּוֹנֵנוּ – כְּתִיב דִּקְדּוּקִי. הָעֲרָכִים רְשׁוּמִים בְּמִלּוֹנֵנוּ בִּכְתִיב דִּקְדּוּקִי וְגַם בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד.

– כְּתִיב פּוֹנֶטִי °, שִׁיטָה שֶׁל כְּתִיב שֶׁלְּפִיהָ יֵשׁ לְכָל עִצּוּר אוֹ תְּנוּעָה בַּלָּשׁוֹן אוֹת אוֹ סִימָן מְיֻחָד.

כְּתִיבָה* נ׳ [מן כתב, כָּתַב] רִשּׁוּם אוֹתִיּוֹת, הַבָּעַת רַעְיוֹנוֹת וּמֻשָּׂגִים בְּאוֹתִיּוֹת־כְּתָב: ״(בְּיַד שְׂמֹאל) אֵין דֶּרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ״ (שבת קג.). כְּתִיבַת מִכְתָּב. הַתַּלְמִיד לָמַד קְרִיאָה וּכְתִיבָה. –[כְּתִיבַת־]

– כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה °, נֹסַח שֶׁל בְּרָכָה לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְלַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים.

— כְּתִיבָה תַּמָּה *, כְּתָב יָפֶה, רִשּׁוּם אוֹתִיּוֹת כְּשֶׁהֵן בְּרוּרוֹת וְנָאוֹת: "שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָה תַּמָּה, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב... בֵּיתִין – כָּפִין, כָּפִין – בֵּיתִין... רֵישִׁין – דָּלְתִין, הֵהִין – חֵתִין" (שבת קג:).

— כְּתִיבַת־הָאָרֶץ °, גֵּיאוֹגְרַפְיָה, מַדָּע הָעוֹסֵק בְּתֵאוּר הָאֲרָצוֹת בָּעוֹלָם, פְּנֵיהֶן, אַקְלִימָן, תְּנוּבָתָן, תּוֹשְׁבֵיהֶן, הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ בָּהֶן וְכַדּוֹמֶה.

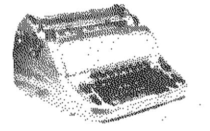
מכונת־כתיבה

— מַכְשִׁירֵי־כְתִיבָה °, צָרְכֵי־כְתִיבָה ° עֵט, עִפָּרוֹן, מַחְבֶּרֶת וְכַדּוֹמֶה.

— מְכוֹנַת־כְּתִיבָה °, מַכְשִׁיר בַּעַל מְנַעְנְעִים שֶׁבִּקְצֵיהֶם קְבוּעוֹת אוֹתִיּוֹת בּוֹלְטוֹת. עַל־יְדֵי לְחִיצָה בִּמְנַעְנְעִים נִדְפָּסוֹת הָאוֹתִיּוֹת עַל־גַּבֵּי גִּלְיוֹן־נְיָר הַמּוּשָׂם עַל גְּלִיל־הַמְּכוֹנָה.

שולחן־כתיבה

— שֻׁלְחַן־כְּתִיבָה °, שֻׁלְחָן בַּעַל־מְגֵרוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְתִיבָה עָלָיו.

כְּתִיבוֹן ° ז׳ [מן כְּתִיב] סֵפֶר־עֵזֶר וְאִמּוּנִים לְלִמּוּד הַכְּתִיב הַנָּכוֹן (הָאוֹרְתוֹגְרַפְיָה). — [כְּתִיבוֹנִים]

כְּתִיבִי ° ת׳ [מן כְּתִיב] אוֹרְתוֹגְרָפִי, הַשַּׁיָּךְ לַכְּתִיב: "הַשְּׁגִיאוֹת אֵינָן כְּתִיבִיּוֹת אֶלָּא מִלּוּלִיּוֹת" (ביאליק רשומות ב 386). — [כְּתִיבִית, כְּתִיבִיִּים, כְּתִיבִיּוֹת]

כַּתִּישׁ ° ז׳ [מן כתש] פַּטִּישׁ־עֵץ בַּעַל רֹאשׁ מְחֻרָץ, הַמְשַׁמֵּשׁ בַּמִּטְבָּח לִכְתִישַׁת בָּשָׂר. — [כַּתִּישׁ־, כַּתִּישִׁים, כַּתִּישֵׁי־]

— כַּתִּישִׁים ° ז״ר [בריקוד] דְּפִיקוֹת קְצוּבוֹת וּמְהִירוֹת בְּרַגְלַיִם בַּקַּרְקַע: "וְיֵשׁ שֶׁהוּא תּוֹפֵשׂ מְקוֹמוֹ, מְכַתֵּשׁ כַּתִּישִׁים וּתְכוּפוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 374).

כָּתִישׁ ° ת׳ [מן כתש, כָּתַשׁ] שֶׁנִּכְתַּשׁ, שָׁחוּק, שָׁנוּף: "קִנָּבוֹס כָּתִישׁ הַשְּׁרָה בְּחַמִּין" (שניאור, פנדרי א 179). — [כְּתִישָׁה, כְּתִישִׁים, ־שׁוֹת]

כְּתִישָׁה * נ׳ [מן כתש, כָּתַשׁ] 1 *, כְּתִיתָה, שְׁחִיקָה לְפֵרוּרִים קְטַנִּים: "עָנִי אוֹכֵל פִּתּוֹ בְּלֹא כְתִישָׁה" (שבת עד:). "הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֵין מִשְׁתַּבֵּחַ אֶלָּא עַל־יְדֵי כְּתִישָׁה" (שיר השירים רבה א, לריח שמניך). "כְּתִישַׁת סַמְמָנִים" (סידור רש״י, תלד). "אֹסֶף רוּחַ בְּחָפְנַיִם, כְּתִישָׁה בְּמַכְתֶּשֶׁת – מַיִם" (מגדלי מר״ם, תלו). כְּתִישַׁת זֵיתִים בְּמַכְתֵּשׁ לְשֵׁם עֲצִירַת שֶׁמֶן. כְּתִישַׁת גְּרִיסִים. 2 °, הַכָּאָה, מַהֲלֻמָּה: "וּלְדַכֵּא אוֹתָנוּ – הוֹ, אֵיזוֹ כְּתִישָׁה אַרְטִילֶרִית!" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ מאנפילוב 273). — [כְּתִישַׁת־, כְּתִישׁוֹת]

— כְּתִישַׁת עֲצָמוֹת °, כִּנּוּי לְמַכּוֹת וּלְמַהֲלֻמּוֹת, הִתְכַּתְּשׁוּת.

— כְּתִישַׁת מַיִם °, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹעֶלֶת, טְחִינַת קֶמַח טָחוּן.

כָּתִית תו״ז [מן כתת, כָּתַת] 1, ת׳ כָּתוּת, כָּתוּשׁ וְשָׁחוּק: "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר" (שמות כז כ). "חַנָּה מְקָרֶבֶת כָּבֵד כָּתִית בִּבְצָלִים לִפְנֵי אַרְיֵה" (ביאליק, אריה י). "נִפֵּץ מְטַר רְסִיסִים, אֲבָקוֹת כֶּסֶף מְלוּחִים, כְּתִיתִים" (טשרניחובסקי, שירים 321). "וַאֲבָקַת כְּפוֹר כָּתִית בּוֹ הִתִּיזָה" (ליסיצקי, מידות 281). 2 * ז׳ פֶּצַע שֶׁנִּתְהַוָּה בַּגּוּף מֵרֹב חִכּוּךְ וּשְׁחִיקָה: "דְּבַשׁ כְּדֵי לִתֵּן עַל הַכָּתִית" (שבת ח א). — [כְּתִיתָה, כְּתִיתִים, כְּתִיתוֹת]

— מִינֵי כְּתִיתִין *, דְּבָרִים כְּתוּתִים וּכְתוּשִׁים שׁוֹנִים לַאֲכִילָה (מדרש תהלים טז א).

כְּתִיתָה * נ׳ [מן [כתת, כָּתַת] 1 °, כְּתִישָׁה, מְעִיכָה, שְׁחִיקָה: "קוֹל כְּתִיתָה וּרְצִיצָה וְקוֹל פַּטִּישִׁים מְפוֹצְצִים חָבִיּוֹת" (מגדלי מר״ם, שמד). 2 ÷, שֶׁבֶר, רְסִיס, שְׁבָב: "יְשַׁבְּרֵהוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּתוּת כְּתִיתוֹת דַּקּוֹת" (רד״ק לישעיה ל יד). 3 °, בָּשָׂר שֶׁנִּכְתַּת וְהוּדַק לְבִשּׁוּל אוֹ לִצְלִיָּה: כְּתִיתַת־בָּשָׂר, כְּתִיתַת־עֵגֶל ("שְׁנִיצֶל"). — [כְּתִיתַת־ כְּתִיתוֹת]

כֹּתֶל, כּוֹתֶל ז׳ [אכדית: kutallu; ארמית: כּוּתְלָא] 1, קִיר, דֹּפֶן, מְחִצָּה: "הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ" (שיר השירים ב ט). "הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל" (סנהדרין ו ד). "כָּתְלֵי בֵּית־הָרֶחֶם" (חולין ע.). לְחֶדֶר אַרְבָּעָה כְּתָלִים. 2 ÷, צַד, עֵבֶר: "בְּאָרִיגָה בִּשְׁנֵי כְּתָלִים – פַּרְצוּף אֶחָד מִכָּאן, וּפַרְצוּף אֶחָד מִכָּאן" (רש״י שמות כו א). — [כֹּתֶל־, כָּתְלוֹ; כְּתָלִים, כָּתְלֵי־]

— כֹּתֶל־הַמִּזְרָח °, 1, [בבית־הכנסת] הַכֹּתֶל הַפּוֹנֶה לְצַד מִזְרָח (לְצַד יְרוּשָׁלַיִם וּמְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ), שֶׁבּוֹ קָבוּעַ אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ וּלְיָדוֹ יוֹשְׁבִים זִקְנֵי הַמִּתְפַּלְּלִים וְנִכְבְּדֵיהֶם. 2 [בהשאלה] הַמָּקוֹם הַנִּכְבָּד בְּיוֹתֵר: "בְּדִין הָיָה שֶׁיִּתְפֹּס אֶת כֹּתֶל־הַמִּזְרָח בְּחַיֵּי הָרוּחַ שֶׁל הָאֻמָּה" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 52).

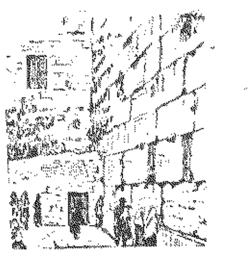
הכותל המערבי

— הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי *, שְׂרִידֵי הַחוֹמָה הַמַּעֲרָבִית שֶׁהִקִּיפָה אֶת חֲצַר בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם וְלֹא נֶחֶרְבָה בִּזְמַן חֻרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי: "לְעוֹלָם אֵין הַשְּׁכִינָה זָזָה מִכֹּתֶל מַעֲרָבִי" (שמות רבה ב).

— כֹּתֶל־הַדְּמָעוֹת °, כִּנּוּי לַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם תַּחֲנוּנִים וּבְכִיָּה לְכָל מַר־נֶפֶשׁ: "פּוֹסְעִים הַיְּהוּדִים אֶל כֹּתֶל־הַדְּמָעוֹת" (ש׳ שלום, שירים רטו).

— אָזְנַיִם לַכֹּתֶל * (ויקרא רבה לב), דְּבַר־סוֹד סוֹפוֹ לְהִגָּלוֹת.

— הֵטִיחַ רֹאשׁוֹ בַּכֹּתֶל * (בראשית רבה כ), הִכָּה רֹאשׁוֹ אֶל הַקִּיר, כְּלוֹמַר, הִצְטַעֵר מְאֹד.

— הִקִּיז דָּם לַכֹּתֶל * (סוטה כב:), דִּבּוּר שֶׁל לִגְלוּג עַל מִי שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא נִמְנַע־הַמְּצִיאוּת.

— נִתְקַל בְּכֹתֶל אָטוּם °, לֹא הָיְתָה אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לִדְבָרָיו.

— כְּזוֹרֵק קֻטְנִית לַכֹּתֶל °, מְשַׁל־עַם לְמַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹעֶלֶת: "וְקוֹל דִּבּוּרוֹ חוֹזֵר לוֹ. כְּזוֹרֵק קֻטְנִית לַכֹּתֶל" (מגדלי מר״ם, שיח).

— עָמַד וְגַבּוֹ אֶל הַכֹּתֶל °, הָיָה בְּמֵצַר. לֹא הָיְתָה לוֹ כָּל דֶּרֶךְ־נְסִיגָה, לֹא נִשְׁאֲרָה לוֹ בְּרֵרָה.

— לֵךְ וְדַבֵּר אֶל הַכֹּתֶל °, כְּלוֹמַר, אֵין אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לִדְבָרֶיךָ.

— כָּתְלֵי־חֲזִיר ° [עַל־פִּי הארמית: כָּתְלֵי דַחֲזִירֵי, חולין יז.], חֲתִיכוֹת בָּשָׂר מִשּׁוֹקֵי הַחֲזִיר [יֵשׁ כּוֹתְבִים גַּם "קָתְלֵי־חֲזִיר"]

— עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ [עַל־פִּי שיר השירים ב ט], הוּא מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא, הוּא קָרוֹב מְאֹד לָבוֹא: "חַג הַפֶּסַח עָמַד אַחַר כָּתְלֵנוּ וַאֲנִי צָרִיךְ הָיִיתִי לְהָכִין צָרְכֵי הַפֶּסַח" (עגנון, כלה יט).

כִּתְלָה ° נ׳ [מן כֹּתֶל] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים וְעָלִים רֵיחָנִיִּים וּדְבִיקִים. גָּדֵל בִּסְלָעִים (Varthemia). — [כִּתְלַת־, כְּתָלוֹת]

א. **כַּתְלִית°, כּוֹתְלִית** נ׳ [בדימוי־צלילים ללועזית: cutlet] קְצִיצָה, בְּשַׂר מֻרְסָק וְצָלוּי. — [כַּתְלִית־, כַּתְלִיּוֹת]

כתלית

ב. **כַּתְלִית°, כּוֹתְלִית** נ׳ [מן כֹּתֶל, על שם שצומחת בצל] צֶמַח־בַּר חַד־שְׁנָתִי אוֹ רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסִּרְפָּדִיִּים (Parietaria), גְּדֵלָה בִּמְקוֹמוֹת צֵל וּסְלָעִים בְּרֹב אֲזוֹרֵי הָאָרֶץ. —[כַּתְלִית־, כַּתְלִיּוֹת]

כתם [אכדית: katamu לכסות; ארמית: כְּתַם]

~ נפ׳ **נִכְתַּם**, נִתְלַכְלֵךְ, נַעֲשָׂה בּוֹ כֶּתֶם [גם בהשאלה]: "כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית, נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי" (ירמיה ב כב). "בְּעָוֹן נִכְתַּמְנוּ" (קליר, איכה אשפתו). "דְּמוּת יַלְדוּתִי הַקְּדוֹשָׁה... לֹא נִפְגְּמָה וְלֹא נִכְתְּמָה" (ביאליק, אחד אחד). "הַכֹּל נִשְׁאַר מָחוּק וְנִכְתָּם" (בורלא, עקיבה 224). — [לְהִכָּתֵם, נִכְתַּם, יִכָּתֵם]

~ הפ׳ **הִכְתִּים** ◦ 1° פ״י לִכְלֵךְ, הֵטִיל כֶּתֶם, עָשָׂה רְבָב: הַיֶּלֶד הִכְתִּים אֶת בִּגְדוֹ בִּדְיוֹ. 2° [בהשאלה] הֵמִיט קָלוֹן, הוֹצִיא שֵׁם רָע: פְּלוֹנִי הִכְתִּים אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה. 3° פ״ע נִתְלַכְלֵךְ בִּכְתָמִים: "זוֹ כַּפָּם מִדְּיוֹ קֶסֶת נִשְׁפֶּכֶת הִכְתִּימָה" (שלו, קולות 188). — [לְהַכְתִּים, מַכְתִּים, יַכְתִּים]

~ הפ׳ **הֻכְתַּם** ◦, נִכְתַּם, נִתְלַכְלֵךְ, הוּטַל בּוֹ כֶּתֶם. — [מֻכְתָּם, יֻכְתַּם]

~ פע׳ **כִּתֵּם** °, הִכְתִּים, נִכְתַּם: "'מִכְתָּם לְדָוִד' – אָמַר דָּוִד: מְכֻתָּם אֲנִי" (מדרש תהלים טז, מהד׳ בובר). "עַתָּה מַרְחִישׁ בּוֹ פְּרִימוּס מְכֻתָּם" (שנהר, ב 361). — [מְכֻתָּם, יְכֻתַּם]

~ התפ׳ **נִתְכַּתֵּם** ° נִתְלַכְלֵךְ בִּכְתָמִים: "פָּנִים שֶׁנִּתְכַּתְּמוּ כְּתָמִים לְבָנִים" (שלונסקי, תר׳ הדרן ב 345). — [לְהִתְכַּתֵּם, מִת־, יִת־]

א. **כֶּתֶם*** ז׳ מן כתם] 1°, רְבָב, לִכְלוּךְ בְּשֶׁטַח מְצֻמְצָם עַל־יְדֵי טִפַּת דָּם, שֶׁמֶן, דְּיוֹ וְכוּ׳: "נֶתֶר וּבֹרִית... כְּדֵי לְהַעֲבִיר עַל הַכֶּתֶם" (שבת ס ה). כִּתְמֵי דְיוֹ עַל הַנְּיָר. כִּתְמֵי שֶׁמֶן עַל הַבֶּגֶד. נִקּוּי כִּימִי שֶׁל כְּתָמִים בִּבְגָדִים. 2°, צֶבַע מְיֻחָד עַל רֶקַע שֶׁל צֶבַע אַחֵר בַּגּוּף, בְּעוֹר בַּעַל־חַיִּים, בְּנוֹף וְעוֹד: "כִּתְמֵי אוֹר כְּדִינָרֵי זָהָב שֶׁפְּכוּ בֵּין הַצְּלָלִים" (ביאליק, עיניה). כְּתָמִים חוּמִים בְּעוֹרוֹ שֶׁל כֶּלֶב. כְּתָמִים שֶׁל יָרֹק בְּשֶׁטַח מִסָּבִיב. 3° [בהשאלה] פְּגָם, לִקּוּי: "לְטַהֲרָהּ מִכְּתָמֶיהָ הַמּוּסָרִיִּים" (אחד העם, י). הִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה הֵטִילָה כֶּתֶם עַל יָשְׁרוֹ. — [כֶּתֶם־, כִּתְמוֹ; כְּתָמִים, כִּתְמֵי־]

— **כִּתְמֵי־שֶׁמֶשׁ** °, אֲזוֹרֵי הַפְּרָעוֹת בַּפּוֹטוֹסְפֵירָה שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ הַנִּרְאִים כִּכְתָמִים אֲפֵלִים עַל פְּנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. הַכְּתָמִים מוֹפִיעִים יְחִידִים אוֹ בִּקְבוּצוֹת לְפִי מַחֲזוֹרִיּוּת מְסֻיֶּמֶת.

ב. **כֶּתֶם** ז׳ [אולי קרוב למצרית: ktm.t] אֶחָד מִסּוּגֵי הַזָּהָב, זְהַב מִבְחָר: "אֵיכָה יוּעַם זָהָב, יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב" (איכה ד א). — [כֶּתֶם־, כִּתְמוֹ]

— **כֶּתֶם־אוֹפִיר** (ישעיה יג יב), **כֶּתֶם־פָּז** (שיר השירים ה יא), **כֶּתֶם־אוּפָז** דניאל י ה), כִּנּוּיִים שׁוֹנִים לְסוּגֵי הַזָּהָב, עַל־שֵׁם אֶרֶץ מוֹצָאָם.

כָּתֹם°, כָּתוֹם ת׳ [מן ב. כֶּתֶם] צָהֹב, אֲדַמְדַּם שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הַזָּהָב בְּעֶרֶךְ: "לוּלָב חִוֵּר, אֶתְרוֹג כָּתֹם" (ביאליק, עבים חושרים). "נַפְצֵי זְכוּכִית כְּתֻמֵּי אָבָק וָדָם" (אבינועם, שירים מז). — [כְּתֻמָּה, כְּתֻמִּים, כְּתֻמּוֹת]

כֹּתֶם°, כּוֹתֶם ז׳ [מן כָּתֹם] צֶבַע הַכָּתֹם, צְהִיבוּת: "תְּכֵלֶת עֵינֶיהָ וְעֵין הַכֹּתֶם שֶׁל חֻלְצָתָהּ הִבְלִיחוּ בַּחֲשֵׁכָה" (קבק, בחלל הריק). [כֹּתֶם־]

כְּתֻמָּה° נ׳ [מן כָּתֹם] צֶמַח־בָּתָה עֲשְׂבּוֹנִי רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים כְּתֻמִּים־צְהֻבִּים וּצְרִיצַת שָׁרָשִׁים מְעֻבִּים. פּוֹרַחַת בִּתְחִלַּת הַחֹרֶף (Thrincia tuberosa). —[כְּתֻמַּת־, כְּתֻמּוֹת]

כְּתַמְתֹּם° ז׳ [מן א. כֶּתֶם] כֶּתֶם קָטָן: "כְּתַמְתֻּמִּים סוֹמְקִים וְעוֹלִים בְּפָנֶיהָ" (ארד, ביתו 262). — [כְּתַמְתֻּמִּים, ־מֵי־]

כְּתַמְתֻּמִית° נ׳ [מן כָּתֹם] גָּוֶן הַנּוֹטֶה לְכָתֹם: "וּבַת־צְחוֹק... מוֹהֶלֶת אֶת הַכְּתַמְתֻּמִית שֶׁבְּעוֹר־פָּנֶיהָ בְּמֵעֵין אוֹר נוֹזֵל, לְבַנְבַּן" (הלקין, משבר 293). — [כְּתַמְתֻּמִית־]

כְּתַמְתַּם ת׳ [מן כָּתֹם] כָּתֹם־חִוֵּר, הַנּוֹטֶה לְגוֹן זְהַבְהַב: "כּוֹכְבֵי הַזָּהָב הַקְּבוּעִים בְּשָׂמְיָהּ הַצְּבוּעִים שֶׁל לֶשֶׁם אֲפַרְפַּר־כְּתַמְתֶּמֶת" (טשרניחובסקי, שירים 543). "וְהִנֵּה הִיא כְּתַמְתֶּמֶת, וְהִנֵּה הִיא מַשְׁחֶרֶת" (שמעוני, הכיבר 147). "וּבַשָּׁמַיִם רְצוּעוֹת־עָם כְּתַמְתַּמּוֹת צָפוֹת" (רגלסון, חקוקות). — [כְּתַמְתֶּמֶת, כְּתַמְתַּמִּים, ־מּוֹת]

כְּתַמְתֹּם ז׳ [מן כֶּתֶם] כֶּתֶם קָטָן: "בְּמִצְחוֹ הַגָּבֹהַּ...נִרְאָה כְּתַמְתֹּם־נֶקֶב פְּגִיעַת הַקֶּלַע" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 100). —[כְּתַמְתֻּמִּים, ־תֻּמֵּי]

כֹּתֶן°, כּוֹתֶן ז׳ רְאֵה כֻּתְנָה.

כַּתָּן* ז׳ [מארמית: כִּתָּן פשתן, וראה כֻּתֹּנֶת] פִּשְׁתָּנִי, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּנִפּוּץ פִּשְׁתָּן וּבְעִבּוּדוֹ (כלים כו ה). —[כַּתַּן־, כַּתָּנִים, כַּתָּנֵי־; כַּתָּנִית, כַּתָּנִיּוֹת]

כֻּתְנַאי°, כּוּתְנַאי ז׳ [מן כֻּתְנָה] מְגַדֵּל כֻּתְנָה, מֻמְחֶה לְגִדּוּל כֻּתְנָה וּלְעִבּוּדָהּ. —[כֻּתְנָאִית, כֻּתְנָאִית, כֻּתְנָאִיּוֹת]

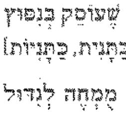
צמח כותנה

כֻּתְנָה° כּוּתְנָה נ׳ [מערבית: קֻטְן; הכתיב בהשפעת הארמית: כִּתָּן פשתן, והעברית: כֻּתֹּנֶת] צֶמֶר־גֶּפֶן. חֹמֶר דּוֹמֶה לְצֶמֶר, אֲבָל פָּחוֹת גָּמִישׁ מִמֶּנּוּ, לְבַנְבַּן אוֹ צְהַבְהַב, רַךְ וּבַעַל סִיבִים, הָעוֹטֵף אֶת זַרְעָיו שֶׁל צֶמַח הַנִּקְרָא אַף הוּא בְּשֵׁם "כֻּתְנָה". "סִיבֵי חֹמֶר זֶה טוֹוִים חוּטִים וְאוֹרְגִים אֲרִיגִים שׁוֹנִים [נכתב גם קֻטְנָה]. — [כֻּתְנַת־, כֻּתְנוֹת]

כֻּתֹּנֶת, כְּתֹנֶת, כּוּתוֹנֶת נ׳ [אכדית: kitu בד, kitintu בגד־בד; ארמית: כִּתּוּנָא; מכאן אולי ביוונית: chiton; לאטינית: tunica] לְבוּשׁ לְעוֹר הַבָּשָׂר, כְּסוּת לַגּוּף, חֻלְצָה: "וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת, וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים" (שמות כח מ). "פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי, אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה?" (שיר השירים ה ג). "וְהִרְחִיב אֶת מִפְתַּח כֻּתָּנְתּוֹ הַפְּתוּחָה" (ביאליק, המתמיד). — [כְּתֹנֶת־, כֻּתָּנְתּוֹ; כֻּתֳּנוֹת, כָּתְנוֹת־]

כתונת תשבץ
לפי ציור קדום

— **כְּתֹנֶת־לַיְלָה°**, חֲלוּק לְשֵׁנָה.

— **כְּתֹנֶת־פַּסִּים** (בראשית לז ג), כְּתֹנֶת מְגֻוֶּנֶת בִּצְבָעֶיהָ; לְדַעַת אֲחֵרִים: כְּתֹנֶת שֶׁל מֶשִׁי מֻבְחָר; וְיֵשׁ סוֹבְרִים: כְּתֹנֶת בַּעֲלַת בֵּית־רֹאשׁ.

— **כְּתֹנֶת־תַּשְׁבֵּץ** (שמות כח ד), כְּתֹנֶת עֲשׂוּיָה מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת שֶׁלָּבַשׁ הַכֹּהֵן בִּימֵי קֶדֶם.

כָּתֵף נ׳ [אוגריתית: כתפ; ארמית: כַּתְפָּא; ערבית: כַּתִף, כִּתְף] 1. חֵלֶק הַגּוּף מִן הַקָּצֶה הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַצַּוָּאר עַד רֹאשׁ הַזְּרוֹעַ, קְצֵה הַשֶּׁכֶם מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל: ״וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן, וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה״ (ישעיה מט כב). ״יַעַן בְּצַד וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ״ (יחזקאל לד כא). ״אֵיזֶהוּ קָטָן? כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכֹּב עַל כְּתֵפָיו שֶׁל אָבִיו״ (חגיגה א א). ״רְחַב־הַכְּתֵפַיִם וְאִישׁ־הַמִּדּוֹת״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). 2. צַד, קָצֶה: ״וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים... מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת הַשְּׂמָאלִית״ (מלכים ב יא יא). ״וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה״ (במדבר לד יא). 3. קָצֶה בּוֹלֵט בִּכְלִי אוֹ בְּמַכְשִׁיר, בְּדוֹמֶה לִכְתֵפוֹ שֶׁל אָדָם: ״וְסַרְנֵי נְחֹשֶׁת... כְּתֵפֹת לָהֶם, מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת״ (מלכים א ז ל). ״צְלוֹחִית שֶׁאֻגְנָהּ מָעוּךְ לְתוֹכָהּ וּכְתֵפוֹתֶיהָ גְּבוֹהִים״ (תוספתא מקוואות ו כב). כְּתֵפוֹת הָאַתְנָח בִּרְבִיעָה. 4*. הַחֵלֶק הָרָחָב בְּאֶשְׁכּוֹל־עֲנָבִים שֶׁגַּרְגְּרָיו צְפוּפִים וַעֲמוּסִים זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה (לְהַבְדִּיל מִן ״נָטֵף״ – חֶלְקוֹ הַתַּחְתּוֹן, הַדַּלִּיל וְהַצַּר) (פאה ז ד). 5 ° [בטופוגראפיה] שֶׁטַח אָפְקִי אוֹ כִּמְעַט אָפְקִי בְּמִדְרוֹן הָר.–[כֶּתֶף־, כְּתֵפוֹ; כְּתֵפַיִם, כִּתְפֵי־, כְּתֵפָיו להוראה 1 בעיקר; כְּתֵפוֹת, כִּתְפוֹת־ לשאר ההוראות]

כ-כתף; נ-נטף

– אֶבֶן־כָּתֵף* (שביעית ג ט), אֶבֶן כְּבֵדָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲבִירָהּ בִּנְשִׂיאָה עַל הַכָּתֵף, אַךְ לֹא בַּיָּד.

– תֵּן כָּתֵף!° הַט שִׁכְמְךָ! עֲזֹר!

– נַעֲשׂוּ כָּתֵף אַחַת* (פסיקתא קיז:), הִתְאַחֲדוּ, עָשׂוּ שְׁכֶם אֶחָד.

– מָשַׁךְ בִּכְתֵפָיו° [בלשון־הדיבור] עָשָׂה תְּנוּעָה כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דָּבָר.

– בַּעַל־כְּתֵפַיִם רְחָבוֹת°, 1. כִּנּוּי לְאָדָם תַּקִּיף, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַשִּׂיג אֶת שֶׁלּוֹ. 2. מִי שֶׁאֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עָלָיו.

– נָתַן כָּתֵף סוֹרֶרֶת, הִתְעַקֵּשׁ, הִמְרָה, לֹא צִיֵּת: ״וַיְמָאֲנוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרָרֶת, וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ״ (זכריה ז יא).

– מְשִׁיכַת כְּתֵפַיִם° [בלשון־הדיבור] תְּנוּעַת־הַבָּעָה שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דָּבָר אוֹ שֶׁהוּא אָדִישׁ.

כתף [מן כָּתֵף]

~ פִּעֵ׳ כִּתֵּף* פ״י 1*. נָשָׂא מַשָּׂא עַל הַכָּתֵף, טָעַן עַל הַכָּתֵף: ״כַּתֵּף עִמּוֹ חָבִית״ (ירושלמי עבודה זרה מד ג). ״סַבָּלִים מְכַתְּפִים עַל גַּבֵּיהֶם כָּל מִינֵי סְפָסָלִים״ (עגנון, כפות שמו). ״הַרְחֵק מִכֶּם אֶת מִטְעַן תּוֹרְשָׁתִי אֲכַתֵּף״ (למדן, במעלה קיא). 2 ° [כיתף את עצמו] הִשְׁתַּתֵּף, נָטָה שְׁכֶם: ״מְכַתֵּף אֶת עַצְמוֹ אֶל כָּל בּוֹנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמוּנָה וּבְהִתְלַהֲבוּת״ (ויסלבסקי, יחידים 222). 3 °, שָׂם עַל כְּתֵפָיו, עָטַף אֶת כְּתֵפָיו: ״גּוֹצַת תַּכְכֵי תַּלְתַּלֵּי... וְתַלְמִיד לְךָ מְעִיל הָאַרְגָּמָן״ (ביאליק, תר׳ טל מט). – [לְכַתֵּף, מְכַתֵּף, יְכַתֵּף]

~ פֻּעַ׳ כֻּתַּף °, נִשָּׂא עַל כָּתֵף: ״צְרוֹר גָּדוֹל מְכֻתָּף עַל כְּתֵפוֹ״ (ליסיצקי, במעלות 27). – [מְכֻתָּף, יְכֻתַּף]

~ הִת׳ הִתְכַּתֵּף° 1. הִכְנִיס כְּתֵפוֹ, הֶעֱלָה עַל כְּתֵפוֹ: ״קוֹבִי מְנַעֵר כְּתֵפוֹ וְנֶחֱלָץ מִן הָרְצוּעָה, וּבְנִי מִתְכַּתֵּף בָּהּ״ (יזהר, צקלג 284). 2. מָשַׁךְ בִּכְתֵפָיו, הֵנִיעַ כָּתֵף: ״קִמֵּט מִצְחוֹ, גֵּרֵד בְּעָרְפּוֹ, נִתְכַּתֵּף וְהֵנִיעַ גַּבּוֹתָיו״ (ברגלסון, מסיפורי המהפכה 55). 3. נִשְׁעַן בִּכְתֵפוֹ, נִתְמַךְ: ״בִּתְמִימוּתָם הֵבִינוּ, שֶׁאֵין צְרִיכִים לְהִתְכַּתֵּף עַל שֶׁכֶם הַזּוּלַת וּלְהִתָּמֵךְ בּוֹ״ (קרליבך, הודו 257—258). – [לְהִתְכַּתֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִכְתִּיף° פ״י שָׂם עַל הַכָּתֵף, הֵרִים וְהִשְׁעִין עַל כְּתֵפוֹ: ״הִכְתַּפְתִּי אֶת מַעְדְּרִי וְיָרַדְתִּי אֶל הַמַּעְיָן״ (יערי, דרכי איש). ״הַכְתֵּף שֶׁק (נֶשֶׁק)״ (פקודה צבאית). ״וּמַגִּיעַ יוֹמָם לְהַכְתִּיף וְלַחְגֹּר עֲלֵי מֹתֶן וָגֵב״ (שלו, אלוהי 28). – [לְהַכְתִּיף אֶת־; מַכְתִּיף, יַ־]

~ הָפ׳ הֻכְתַּף °, הֻשְׁעַן עַל הַכָּתֵף: הַחַיָּלִים צָעֲדוּ כְּשֶׁרוֹבֵיהֶם מֻכְתָּפִים. – [מֻכְתָּף, יֻכְתַּף]

כַּתָּף* ז׳ [מן כתף, כָּתֵף] (כלים כו ה) סַבָּל, נוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹת: ״שָׁם עוֹמְדִים כַּתָּפִים, סַבָּלִים, וְחֶבֶל עָב אָזוּר בְּמָתְנֵיהֶם״ (מגדלי מו״ס, עז). – [כַּתַּף־, כַּתָּפִים, כַּתָּפֵי־]

כְּתֵפָה נ׳ [מן כָּתֵף] רְצוּעָה שֶׁל אָרִיג אוֹ עוֹר וְכַדּוֹמֶה הַנִּתֶּנֶת עַל הַכָּתֵף לְשֵׁם הַחְזָקַת סִנָּר, מִכְנָסַיִם וְכוּ׳: ״שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ״ (שמות כח ז). ״וַתִּפְשְׁטָה מֵעָלָיו אֶת הַשִּׁרְיוֹן וְאֶת הַכְּתֵפוֹת״ (ביאליק, תר׳ קישוט כז). ״מָשַׁךְ וְשִׁרְבֵּב אֶת כְּתֵפוֹתָיו לְמַעְלָה״ (סוקולוב, אישים 153). כְּתֵפוֹת שֶׁל סִנָּר. – [כְּתֶפֶת־, כְּתֵפוֹת, כִּתְפוֹת־]

כ-כתפות לסינר

כְּתֵפָה° נ׳ [מן כָּתֵף] כּוֹתֶפֶת, רְצוּעַת־אָרִיג לְאֹרֶךְ הַכָּתֵף עַל חֻלְצָה צְבָאִית שֶׁמַּצְמִידִים אֵלֶיהָ סִימָנֵי הַדַּרְגָּה שֶׁל קְצִינִים (Epaulette). – [כְּתֶפֶת־, כְּתֵפוֹת, כִּתְפוֹת־]

כ-כתפה

כְּתֵפִי* ת׳ [מן כָּתֵף] הַשַּׁיָּךְ לַכָּתֵף, שֶׁמָּצוּי עַל הַכָּתֵף (קאגון א א). – [כְּתֵפִית, כְּתֵפִיִּים, ־פִיּוֹת]

כְּתֵפִיָּה° נ׳ [מן כָּתֵף] 1. בֶּגֶד עֶלְיוֹן בְּלֹא שַׁרְווּלִים שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הַכְּתֵפַיִם. 2. כְּתֵפָה, רְצוּעָה שֶׁל אָרִיג אוֹ עוֹר שֶׁשָּׂמִים עַל הַכָּתֵף לְשֵׁם הַחְזָקַת בֶּגֶד לָבוּשׁ, כְּגוֹן מִכְנָסַיִם אוֹ סִנָּר.–[כְּתֵפִיַּת־, כְּתֵפִיּוֹת]

כְּתַפְנִי° ז׳ [מן כָּתֵף] בַּעַל כְּתֵפַיִם, רְחַב־כְּתֵפַיִם: ״הַגְּבֶרֶת אִשָּׁה כְּתַפְנִית, סַנְטְרָנִית״ (גנסין, א 9). ״גַּם הוּא נִצָּב בִּפְנֵי הַגּוֹי הַכְּתַפְנִי הָאַדִּיר – כְּקָטָן שֶׁסָּרַח״ (סדן, באלכסון 13). ״בָּא כְּנֶגְדָּם עַמְמִי אֶחָד, בַּעַל בָּשָׂר, כְּתַפְנִי וּכְרַסְנִי״ (ליפסון, מדור 2304). ״יְהוּדִים כְּתַפְנִיִּים, הַדּוֹמִים לְדַיָּגִים וְלִמְשַׁלְּחִים״ (שלונסקי, תר׳ בבל 40). – [כְּתַפְנִית, כְּתַפְנִיִּים, ־נִיּוֹת]

כתר [אכדית: katāru לקשור; ארמית: כַּתַּר לחכות; ערבית: כְּתַר כיפה]

~ פִּעֵ׳ כִּתֵּר, 1 פ״י הִקִּיף, עִטֵּר, סוֹבֵב: ״כִּתְּרוּ אֶת־בִּנְיָמִן הִרְדִּיפֻהוּ״ (שופטים כ מג). ״כַּעֲדַת קְדֹשׁוֹת כִּתְּרוּנִי״ (ביאליק, חלפה). ״כִּתְּרוּנִי הַפְּלָאִים, הַשִּׁגְעוֹנִי״ (ביאליק, ספיח א). הַצָּבָא כִּתֵּר אֶת מַחֲנֵה הָאוֹיֵב וּלְכָדוֹ. 2 פ״ע חִכָּה, הִמְתִּין: ״כַּתַּר־לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ״ (איוב לו ב). ״כַּתֵּר מְעַט, מָוֶת, וִידִידְךָ אֱסֹף!״ (גבירול, א 53). 3 ° פ״י קָבַע כּוֹתֶרֶת, רָשַׁם נֹסַח שֶׁל כּוֹתֶרֶת לִידִיעוֹת בְּעִתּוֹן וְכַדּוֹמֶה: עוֹרֵךְ־הַיְּדִיעוֹת מְכַתֵּר אֶת הָעִתּוֹן. 4* פ״י שָׂם כֶּתֶר עַל רֹאשׁ, הִכְתִּיר: ״כַּבְּדֵם וְעַנְּדֵם וְכַתְּרֵם״ (יהודה הלוי, ז 44). – [לְכַתֵּר אֶת־; מְכַתֵּר, יְ־]

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

~ פִּע׳ כִּתֵּר ^, 1 °, הִקִּיף מִכָּל צַד: ״כָּל רֶגַע עֲלוּלִים אָנוּ לִמְצֹא עַצְמֵנוּ מְכֻתָּרִים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 14). מַחֲנֵה־הָאוֹיֵב כֻּתַּר בַּמִּלְחָמָה וְנִכְנַע. 2 °, נָתַן לוֹ כּוֹתֶרֶת: הָעַמּוּד הָרִאשׁוֹן שֶׁל הָעִתּוֹן יָצָא מְכֻתָּר. 3 ^, עִטֵּר: ״הַמְצֻפִּים בְּזָהָב וְהַמְכֻתָּרִים וּמְעֻטָּרִים בַּאֲבָנִים יְקָרוֹת״ (יוסיפון, שצב). — [מְכַתֵּר, יְכַתֵּר]

~ הִפ׳ הִכְתִּיר פ״י 1 *, עִטֵּר, שָׂם (כֶּתֶר) בְּרֹאשׁ: ״בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָעֶלְיוֹנִים מַכְתִּירִין לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת״ (ויקרא רבה כד). נְצִיגֵי הַמְּדִינָה הִכְתִּירוּ אֶת יוֹרֵשׁ־הָעֶצֶר לְמֶלֶךְ. 2 ° [בהשאלה] זִכָּה בְּתֹאַר גָּבוֹהַּ, הֶעֱנִיק אוֹת דַּרְגָּה נַעֲלָה: הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הִכְתִּירָה אֶת הַחוֹקֵר בְּתֹאַר דּוֹקְטוֹר. 3, הִקִּיף: ״כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק״ (חבקוק א ד). ״הִקִּיפוּהוּ, הִכְתִּירוּהוּ״ (ביאליק, קטינא). ״וְהֵיאַךְ לֹא אֶבְכֶּה, כְּשֶׁהַצָּרוֹת מַכְתִּירוֹת אוֹתָנוּ?״ (עגנון, אורח 381). ״לָהּ עֵינֵי תְּכֵלֶת וּשְׂעָרוֹת צְהֻבּוֹת, הַמַּכְתִּירוֹת רֹאשָׁהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). — [לְהַכְתִּיר אֶת־; מַכְתִּיר, יַכְתִּיר]

~ הָפ׳ הֻכְתַּר *, 1 * עֻטַּר, הוּשַׂם כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ [גם בהשאלה:] יוֹרֵשׁ־הָעֶצֶר הֻכְתַּר לְמֶלֶךְ. ״מָרְדְּכַי מֻכְתָּר בְּנִימוּסוֹ הָיָה״ (מגילה יב:). ״חֵן וְכָבוֹד וּנְבוּאָה מֻכְתָּרִים״ (יהודה הלוי, ס 432). 2 °, זֻכָּה בְּתֹאַר גָּבוֹהַּ: הַסּוֹפֵר הֻכְתַּר בְּתֹאַר דּוֹקְטוֹר־כָּבוֹד לְסִפְרוּת. — [מֻכְתָּר, יֻכְתַּר]

~ נִפ׳ נִכְתַּר *, הֻכְתַּר, נִתַּן כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ [ובהשאלה:] כֻּבַּד בְּתֹאַר רָם: ״שְׁלֹשָׁה נִכְתָּרִים בְּזִקְנָה וּבְיָמִים... אַבְרָהָם, יְהוֹשֻׁעַ וְדָוִד״ (בראשית רבה נט). ״אֲרוֹן בְּרִית ה׳... הַנִּכְתָּר עִם יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי״ (יוסיפון, שיג). ״בִּשְׁלֹשָׁה כְּתָרִים נִכְתְּרוּ יִשְׂרָאֵל״ (עגנון, כלה קלט). ״כְּבָר בִּנְעוּרָיו... נִכְתַּר בְּכָל הַתְּאָרִים הַתּוֹרָנִיִּים מִמַּדְרֵגָה רִאשׁוֹנָה״ (קלצקין, כתבים 301). — [לְהִכָּתֵר, נִכְתָּר, יִכָּתֵר]

— כַּתַּר לִי זְעֵיר (איוב לו ב), הַמְתֵּן לִי קְצָת, חַכֵּה מְעַט.

— הֻכְתַּר בְּהַצְלָחָה °, נִסְתַּיֵּם בְּטוֹב, עָלָה יָפֶה: הַנִּסָּיוֹן הַנּוֹעָז שֶׁל הַחוֹקֵר הֻכְתַּר בְּהַצְלָחָה.

כֶּתֶר ז׳ [בן כתר; ארמית: כִּתְרָא; ערבית: כַּתַּר כבוד] 1, עֲטָרָה, נֵזֶר (עָשׂוּי בְּדֶרֶךְ־כְּלָל זָהָב) שֶׁהַמֶּלֶךְ נוֹשֵׂא עַל רֹאשׁוֹ לְאוֹת מַלְכוּתוֹ: ״וַיָּשֶׂם כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי״ (אסתר ב יז). 2 * [בהשאלה] תֹּאַר רָם, מַעֲלָה: ״שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם: כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת — וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן״ (אבות ד יג). ״בִּשְׁנֵי כְתָרִים מְשַׁמֵּשׁ אֲדוֹנִי — בְּכֶתֶר מַלְכוּת וּבְכֶתֶר שִׁירָה״ (אריכא, סנחריב 274). 3 *, קִשּׁוּט שֶׁל תָּגִים, כָּל אֶחָד מִן הַקַּוִּים הַדַּקִּים הַנִּרְשָׁמִים בְּרֹאשׁ כַּמָּה מִן הָאוֹתִיּוֹת הַמְקֻבָּלוֹת בִּכְתִיבַת סְתָ״ם: ״בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהָיָה קוֹשֵׁר כְּתָרִים לָאוֹתִיּוֹת״ (שבת פט.). 4 °, צִפּוּי שֶׁל זָהָב אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר שֶׁרוֹפֵא־הַשִּׁנַּיִם שָׂם עַל שֵׁן חַלָּשָׁה לְהַתְקִינָהּ לִלְעִיסָה וּלְהָגֵן עָלֶיהָ מִקִּלְקוּל גָּמוּר. 5 °, שֵׁם עִבְרִי לְמַטְבֵּעַ הַנָּהוּג בְּיָמֵינוּ בִּמְדִינַת צֶ׳כוֹסְלוֹבַקְיָה וּבִמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת (korona). 6 ° [באסטרונומיה] שֵׁמוֹת שֶׁל שְׁתֵּי קְבוּצוֹת כּוֹכָבִים: ״כֶּתֶר צְפוֹנִי״ — בַּשָּׁמַיִם הַצְּפוֹנִיִּים, נִרְאֶה בַּקַּיִץ בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב; ״כֶּתֶר דְּרוֹמִי״ — בַּשָּׁמַיִם הַדְּרוֹמִיִּים, נִרְאֶה בַּקַּיִץ בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב. 7 ^ [בקבלה] כִּנּוּי לַסְּפִירָה הָרִאשׁוֹנָה מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת (ברייתא מס׳ אצילות). — [כֶּתֶר־, כִּתְרוֹ; כְּתָרִים, כִּתְרֵי־]

כתר

— כֶּתֶר־מַלְכוּת, 1, נֵזֶר שֶׁהַמֶּלֶךְ שָׂם בְּרֹאשׁוֹ בִּימֵי חַג וּבְקַבָּלוֹת־פָּנִים רִשְׁמִיּוֹת: ״לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת״ (אסתר א יא). 2 ^, שֵׁם פִּיּוּטוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל ר׳ שְׁלֹמֹה אִבְּן־גַּבִּירוֹל, תָּכְנוֹ שְׁבָחִים לְבוֹרֵא הָעוֹלָם וְתֵאוּר מַעֲרֶכֶת הָעוֹלָם.

— קָשַׁר לוֹ כְּתָרִים * [בהשאלה על־פי חגיגה יג:], שִׁבַּח אוֹתוֹ מְאֹד, גָּמַר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל.

— כֶּתֶר תּוֹרָה * 1, * גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַלַּמְדָן הַגָּדוֹל בַּתּוֹרָה (אבות ד יג). 2 ^, כִּנּוּי לִכְתַב־יָד עַתִּיק שֶׁל הַמִּקְרָא: ״כֶּתֶר תּוֹרָה שֶׁל אֲרַם־צוֹבָא״.

— נְאוּם־הַכֶּתֶר ° 1, [במשטר מלוכני] נְאוּמוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ אוֹ נְצִיגוֹ בִּפְתִיחַת אֲסֵפַת נִבְחֲרֵי־הָעָם (פַּרְלָמֶנְט) שֶׁבּוֹ מְתֻוִּים קַוֵּי־הַיְסוֹד לִמְדִינִיּוּתָהּ שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה בַּתְּקוּפָה הַקְּרוֹבָה. 2, [בהשאלה] נְאוּם־פְּתִיחָה חֲגִיגִי שֶׁל מְנַהֵל־מוֹסָד הַכּוֹלֵל תָּכְנִיּוֹתָיו וְקַוֵּי־פְּעֻלָּתוֹ לֶעָתִיד.

— אֵין שְׁנֵי מְלָכִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֶתֶר אֶחָד * [על־פי חולין ס:, ושם בתמיהה: אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד?] אֵין שְׁנֵי אֲנָשִׁים יְכוֹלִים לִהְיוֹת בַּעֲלֵי סַמְכוּת שָׁוָה בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ תְּחוּם עַצְמוֹ.

כִּתְרוֹן ° ז׳ [על שום הדמיון לכתר, ולפי השם המדעי] צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, בַּעַל פְּרָחִים פַּרְפָּרְנִיִּים קְטַנִּים. פֵּרוֹתָיו — תַּרְמִילִים בַּעֲלֵי חֲרִיצֵי־רֹחַב הַמִּתְפָּרְקִים לִפְרָקִים בִּשְׁעַת הַהַבְשָׁלָה (Coronilla). — [כִּתְרוֹנִים, כִּתְרוֹנֵי־]

כֹּתֶרֶת, נ׳ ראה כּוֹתֶרֶת.

כתשׁ [ארמית: כְּתַשׁ; קרוב אל כתת]

~ פָּע׳ כָּתַשׁ פ״י 1, כָּתַת, שָׁחַק וְהֵדַק לְפֵרוּרִים קְטַנִּים: ״אֵין כּוֹתְשִׁין אֶת הַמֶּלַח בִּמְדוֹךְ שֶׁל עֵץ״ (תוספתא שבת יד טז). ״לֹא הָיָה טוֹחֲנָן (אֶת הַזֵּיתִים) בְּרֵיחַיִם, אֶלָּא כּוֹתְשָׁן בְּמַכְתֶּשֶׁת״ (תוספתא מנחות ט ו), [ובהשאלה:] ״אִם־תִּכְתּוֹשׁ אֶת־הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ... לֹא־תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ״ (משלי כז כב). 2 *, חָבַט, נִפֵּץ, הִכָּה: ״הַפִּשְׁתָּנִי הַזֶּה, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַפִּשְׁתָּן שֶׁלּוֹ יָפֶה, כָּל שֶׁהוּא כּוֹתְשָׁהּ, הִיא מִשְׁתַּבַּחַת״ (בראשית רבה לב). — [לִכְתּוֹשׁ אֶת־; כּוֹתֵשׁ, יִכְתּוֹשׁ]

~ נִפ׳ נִכְתַּשׁ *, נִשְׁחַק, הוּדַק: ״זֵיתִים הַנִּכְתָּשִׁין״ (תרומות א ח). — [לְהִכָּתֵשׁ, נִכְתָּשׁ, יִכָּתֵשׁ]

~ פִּע׳ כִּתֵּשׁ * פ״י 1, שָׁחַק הֵיטֵב, הֵדַק הָדֵק הֵיטֵב: ״חוּל הַדַּק... כָּל שֶׁאֵין הַיּוֹצֵר צָרִיךְ לְכַתְּשׁוֹ״ (חולין פח.). 2, הִכָּה, דָּחַק וְהָדַף: ״שְׁנֵי עֲנִיִּים שֶׁהָיוּ מְכַתְּשִׁין עַל הָעֹמֶר״ (תוספתא פאה ב ב). — [לְכַתֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ כֻּתַּשׁ *, נִכְתַּשׁ, רֻצַּץ: ״אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, אֲפִלּוּ מְכֻתֶּשֶׁת״ (תוספתא אהילות ב ה; גירסה אחרת: מכותתת). — [מְכֻתָּשׁ, יְכֻתַּשׁ]

~ הת׳ הִתְכַּתֵּשׁ *, 1 *, נֶאֱבַק, הִתְגּוֹשֵׁשׁ, נִלְחַם זֶה בָּזֶה: ״פְּסֹלֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל, אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלֶיהָ״ (ספרי עקב עו:). ״בָּאוּ וְקִבְּלוּ עָלָיו שֶׁעִלֵּב בְּחַזָּן בֵּית־הַכְּנֶסֶת וְהִתְכַּתֵּשׁ עִמּוֹ״ (קבק, במשעול 423). ״יְרֵעוּדִים שֶׁנִּתְכַּתְּשׁוּ בְּשֶׁל נְקֵבָה״ (שלונסקי, תר׳ הדוין ג 356). 2 ^, הִתְפּוֹרֵר, הִשְׁתַּחֵק: ״קַרְקַע רַךְ מִתְכַּתֵּשׁ מֵאֵלָיו״ (רש״י בבא בתרא יז:). — [לְהִתְכַּתֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

— אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ... לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ (משלי כז כב), מַאֲמָר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הַשּׁוֹטֶה שֶׁהַטִּפְּשׁוּת דְּבֵקָה בּוֹ.

— כָּתַשׁ אֶת לִבּוֹ* [קהלת רבה ז, טוב ללכת], חָבַט וְטָפַח בְּאֶגְרוֹפוֹ עַל לִבּוֹ מִתּוֹךְ צַעַר אוֹ חֲרָטָה.

— כָּתַשׁ מַיִם°, עָסַק בַּעֲבוֹדָה שֶׁאֵין עִמָּהּ כָּל בְּרָכָה: "הָרְוָחָה הַמְּתֻקֶּנֶת בְּ'חֲדָרוֹ'... אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת בְּכָל זֹאת עַל צַעַר הַהֶכְרֵחַ שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה לִכְתֹּשׁ מַיִם כָּל הַיּוֹם" (ברנר, א 67).

— שְׂעַר כּוֹתֵשׁ* (פאה ב ג), עַנְפֵי אִילָן הַמְּעֹרָבִים וּמְסֻבָּכִים בְּעַנְפֵי אִילָן אַחֵר שֶׁעַל־יָדוֹ.

כֹּתֶשׁ*, כותש ז׳ [מן כתש] מַכְתֵּשׁ, כְּלִי שֶׁכּוֹתְשִׁין וְעוֹצְרִים בּוֹ זֵיתִים: "הַמַּנִּיחַ זֵיתִים בַּכֹּתֶשׁ שֶׁיִּמָּתְנוּ" (טהרות ט ה). — [כֹּתֶשׁ־, כָּתְשׁוֹ; כְּתָשִׁים, כָּתְשֵׁי־]

כֶּתֶשׁ° ז׳ [מן כתש] דָּבָר שֶׁנִּכְתַּשׁ: "סַם הַמֵּכִיל כֶּתֶשׁ־צְמָחִים הָדָר" (אריכא, סופר 294). — [כֶּתֶשׁ־]

כַּתְּשָׁן° ז׳ [מן כתש, כִּתֵּשׁ] 1, אָדָם הָעוֹסֵק בִּכְתִישָׁה שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים. 2, אִישׁ־אֶגְרוֹף, רוֹדֵף הִתְכַּתְּשׁוּיוֹת. — [כַּתְּשָׁנִים, כַּתְּשָׁנֵי־; כַּתְּשָׁנִית, כַּתְּשָׁנִיּוֹת]

כְּתֹשֶׁת°, כתושת נ׳ [מן כתש] שְׁיָרִים שֶׁל כְּתִישָׁה וּכְתִיתָה: "לֹא שָׂרְדָה מֵהֶם (מִן הַפְּסָלִים) בִּלְתִּי אִם כְּתֹשֶׁת־טִיט וְחֹמֶר יָבֵשׁ" (אריכא, סנחריב 377). — [כְּתֹשֶׁת־]

כתת [קרוב אל כתש; ארמית: כְּתַת]

~ פע׳ כָּתַת פ״י 1, כָּתַשׁ, שָׁחַק, הֵדַק: "וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב, עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר" (דברים ט כא). 2, שִׁבֵּר, נִתֵּץ: "כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת" (יואל ד י). "וְכַתּוֹתִי מִפָּנָיו צָרָיו וּמְשַׂנְאָיו אֶגּוֹף" (תהלים פט כד). — [לָכֹת אֶת־; כַּתּוֹתִי או כָּתַתִּי; כּוֹתֵת; יָכֹת או יִכְּתֹת; כֹּת! כֹּתּוּ!]

~ נפ׳ נִכְתַּת*, פּוֹרַר, נִשְׁחַק: "מְגוּפַת חָבִית שֶׁנִּכְתְּתָה מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּשַׁבָּת" (שבת קכד:). "לְכַתֵּת עַל־יְדֵי הֶחָרוּץ וְאוֹפַן הָעֲגָלָה" (רש״י ישעיה כח כח). — [לְהִכָּתֵת, נִכְתַּת, יִכָּתֵת]

~ פע׳ כִּתֵּת פ״י נִפֵּץ, שִׁבֵּר, נִתֵּץ, הִשְׁמִיד: "וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה, וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת" (מלכים ב׳ יח ד). "וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים, וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם — לְמַזְמֵרוֹת" (ישעיה ב ד). "וְכִתְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל מִיָּדָם" (זכריה יא ו). — [לְכַתֵּת אֶת־; כִּתַּתִּי, כִּתַּתֶּם; מְכַתֵּת, יְכַתֵּת]

~ פֻּע׳ כֻּתַּת, נֻפַּץ וְנִשְׁבַּר, הֻשְׁמַד: "אֵין שָׁלוֹם לַיּוֹצֵא וְלַבָּא, כִּי מְהוּמוֹת רַבּוֹת... וְכֻתְּתוּ גוֹי־בְּגוֹי" (דברי הימים ב טו ו). "הַשְּׁזוּרָה וְהַגְּלוּגֶלֶת, אֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶן אֲפִלּוּ מְפֹרָקִין" (ירושלמי נזיר ז ב). "רֶגֶב נֻפַּץ אֱלֵי תֶּלֶם וְכֻתַּת לַעֲפַר אֲדָמָה" (בן־אמתי, אספי 151). — [מְכֻתָּת, יְכֻתַּת]

~ התפ׳ הִתְכַּתֵּת * פ״י כִּתֵּת, רִצֵּץ: "אֲדָמָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְהִתְפָּרֵךְ וּלְהִתְכַּתֵּת" (ר׳ חננאל לשבת פא.). "אֲרֻכָּה דַּרְכּוֹ שֶׁל אוֹלֶנְשְׁפִּיגֶל וְנִתְכַּתְּתוּ רַגְלָיו וְהָיוּ שׁוֹתְתוֹת דָּם" (שלונסקי, תר׳ טיל 117). — [לְהִתְכַּתֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִכַּת פ״י הִכָּה וְנִפֵּץ, הִשְׁמִיד: "וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה" (במדבר יד מה). — [לְהַכַּת אֶת־; הִכַּתִּי; מַכַּת, מַכָּתָה; יַכַּת]

~ הֻפ׳ הֻכַּת, הֻכָּה, נִשְׁבַּר: "וְגִבּוֹרֵיהֶם יֻכַּתּוּ" (ירמיה מו ה). "וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ" (מיכה א ז). — [מֻכָּת, יֻכַּת]

— כִּתֵּת אֶת רַגְלָיו* [בהשאלה] הָלַךְ הַרְבֵּה, הִתְיַגַּע בַּהֲלִיכָתוֹ הַמְּרֻבָּה: "אֵלּוּ תַלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁמְּכַתְּתִים רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה" (בבא בתרא ח.). "לָמָּה לִּי לְכַתֵּת אֶת רַגְלַי וּלְבַקֵּשׁ אֶת אָשְׁרִי בַּמֶּרְחַקִּים" (ברקוביץ, תר׳ טוביה סד). "קָם לְכַתֵּת רַגְלָיו בִּדְרָכִים רְחוֹקוֹת" (בורלא, עקביה 84).

כִּתָּתִי°, כיתתי ת׳ [מן כִּתָּה] הַמַּתְאִים אוֹ הַמִּתְיַחֵס לְכִתָּה אוֹ לְכַת: מַעֲרֶכֶת־שָׁעוֹת כִּתָּתִית. שִׁיטַת־הוֹרָאָה פְּרָטִית אוֹ כִּתָּתִית. הַתְּנוּעָה הַכִּתָּתִית בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת־שֵׁנִי. — [כִּתָּתִית, כִּתָּתִיִּים, כִּתָּתִיּוֹת]

כִּתָּתִיּוּת°, כיתתיות נ׳ [מן כִּתָּתִי] הִתְחַלְּקוּת וְהִתְפַּצְּלוּת לְכִתּוֹת שׁוֹנוֹת, הִתְפַּלְּגוּת לְסִיעוֹת וּלְמִפְלָגוֹת: "עִם רִאשׁוֹנֵי חוֹבְבֵי צִיּוֹן לֹא הָלַךְ; הַכִּתָּתִיּוּת שֶׁלָּהֶם לֹא הָיְתָה לְפִי רוּחוֹ" (שור, אישים 84). כִּתָּתִיּוּת לְעֻמַּת אַחְדוּת. — [כִּתָּתִיּוּת־]

ל

ל [כתב: ; רש"י: ; עברית-כנענית:] 1, הָאוֹת הַשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ "לָמֶד". 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁלֹשִׁים (30): ל"ג (=33) בָּעֹמֶר.

לְ־ [לפני שם מיודע ולפני מלה הפותחת באות בחטף-פתח — לַ־; לפני שם מיודע הפותח בא׳, ע׳, ר׳ ולפעמים גם ה׳, ולפני שם הפותח באות בחטף-קמץ — לָ־; לפני שם בלתי-מיודע ולפני פועל הפותחים באות בחטף-סגול, וכן לפני שם הפותח בע׳ ובה׳ קמוצות ובלתי-מוטעמות ולפני ח׳ קמוצה תמיד — לֶ־; לפני שם בלתי-מיודע ולפני פועל הפותחים באות שוואית — לִ־; לפני שם "אלהים"—לֵ־] אוֹת־יַחַס הַבָּאָה לִפְנֵי שֵׁם־עֶצֶם אוֹ שֵׁם־תֹּאַר אוֹ שֵׁם־פֹּעַל בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת: 1, אֶל־: "וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ" (בראשית לב א). "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" (ישעיה נט כ). "אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־ה׳" (שופטים ה יא). 2, [לפני שם שמביע זמן] לִזְמַן מְסֻיָּם: "וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב" (בראשית ח יא). "הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר" (במדבר יא יח). 3, לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת, לְתַכְלִית, בִּשְׁבִיל, לְמַעַן: "לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" (בראשית כח כ). "וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן" (בראשית מא לו). "ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם" (שמות יד יד). "וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח יט). 4, [בצירוף עם "יש" או בהשמטת "יש" להוראת הקניין והשייכות] בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל־, שֶׁהוּא שֶׁל־, שֶׁהוּא מֵאֵת־: "יֶשׁ־לִי רָב, אָחִי" (בראשית לג ט). "לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים כד א). "מִזְמוֹר לְדָוִד" (תהלים כג א). 5, [ביחס-הפעול] אֶת־: "וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ" (ירמיה מ ב). "שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן" (אבות ב ג). 6, עַל אוֹדוֹת־: "אִמְרִי לִי אָחִי הוּא" (בראשית כ יג). 7, לְפִי־: "וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם" (במדבר א נב). "בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם" (במדבר ד כט). 8, עִם כִּנּוּי־הַגּוּף אַחַר הַפֹּעַל, לְהַטְעָמַת הַפְּעֻלָּה: "לֶךְ־לְךָ" (בראשית יב א). נִפְטְרוּ זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן" (סוטה ט ה). "בָּא וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים" (תמיד א א). — [לִי, לְךָ, לוֹ, לָהּ, לָנוּ, לָכֶם־ן, לָהֶם־ן; במליצה: לָמוֹ]

— **לִכְשֶׁ־***, לְאַחַר שֶׁ־: "לִכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ יִטֹּל (לוּלָב)" (סוכה ג ט). "וְאַל תֹּאמַר: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה" (אבות ב ד).

ל׳ קיצור: 1, לָשׁוֹן־. 2, לִיטֶר. 3, לִירָה.

לֹא [אכדית: la; ארמית: לָא; ערבית: לָא] מִלַּת־שְׁלִילָה. 1, לָאו, הֶפֶךְ מִן "כֵּן": "וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת" (בראשית מב ב). "לֹא־נָבִיא אָנֹכִי, וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי" (עמוס ז יד). לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ" (דברים טו יא). "מַה טְּהוֹרָה עוֹלָה, אַף טְמֵאָה תַּעֲלֶה! אָמְרוּ לָהֶם בֵּית־שַׁמַּאי: לֹא!" (תרומות ה ד). "אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכָלָךְ... וְלֹא בְאַלְיָה וְלֹא בְחֵלֶב" (שבת ב א). "לֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים" (עירובין ג ח). "לֹא כָךְ הָיָה מַעֲשֶׂה" (עירובין יא:). 2, [במשפט-ציווי] אַל! בַּל!: "לֹא תִרְצָח! לֹא תִנְאָף! לֹא תִגְנֹב!" (שמות כ יג—טו). "לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו!" (דברים יג ט). "לֹא יִנְהַג בָּהֶן דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן" (עירובין צה:). 3, מִלַּת־שְׁלִילָה וְנִגּוּד לִפְנֵי תֹאַר: "עַם נָבָל וְלֹא חָכָם" (דברים לב ו). "הֲבוּ לְכָל כֹּבֶד לֹא־הֶכְרֵחִי" (פיכמן, רגב). מַעֲשֶׂה לֹא־מוּסָרִי.

— **לֹא וָלֹא!** בְּשׁוּם אֹפֶן לָאו! בְּהֶחְלֵט לֹא: "אֵינְכֶם יוֹדְעִים, לֹא וָלֹא!" (ביאליק, שתי בנות).

— **בְּלֹא**, בְּאֵין־, בְּחֹסֶר־, בְּלִי: "וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ, אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה" (במדבר לה כב). "כָּל שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה שָׁרוּי בְּלֹא טוֹבָה, בְּלֹא עֵזֶר, בְּלֹא שִׂמְחָה, בְּלֹא בְרָכָה, בְּלֹא כַפָּרָה" (בראשית רבה יז). "בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים" (על חטא, לימים נוראים). "בִּנְעָלִים, בְּלֹא נְעָלִים, הַאֵין הַכֹּל אַחַת?" (ביאליק, למנצח). "נִתָּן לוֹמַר בְּלֹא הַפְרָזָה, שֶׁהַדְּמֻיּוֹת... הֵן דַּוְקָא שֶׁל אֲנָשִׁים מְשֻׁנִּים" (פיכמן, רפד).

— **הֲלֹא**, ראה ערך הֲלוֹא.

— **וָלֹא**, וְאִם לָאו, שֶׁאִם לֹא כֵן: "וְלֹא־אָבָה לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ; וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם: וָלֹא, יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי" (שמואל ב יג כה—כו). עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ, וָלֹא — מָרָה תְּהִי אַחֲרִיתְךָ!

— **וְלֹא הִיא***, אֵין הַדָּבָר כֵּן: "הֲרֵי אָמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, וְלֹא הִיא!" (ברכות מג:).

— **כְּלֹא**, כְּאִלּוּ לֹא: "וְשָׁתוּ וְלָעוּ, וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ" (עובדיה טז). "הָיוּ כְּלֹא שׁוֹמְעוֹת וּכְלֹא רוֹאוֹת" (ביאליק, מגילת ה).

— **לְלֹא**, 1, לַאֲשֶׁר לֹא־: "נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ, נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי" (ישעיה סה א). 2, בְּאֵין־, בְּחֹסֶר־: "וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת וּלְלֹא כֹּהֵן מוֹרֶה וּלְלֹא תוֹרָה" (דברי הימים ב טו ג). "אַךְ הָתֵל הָתֵל בָּהֶם לְלֹא רַחֲמִים" (ביאליק, גם בהתעררותו). הָאִישׁ נִמְצָא בְּמַצָּב לְלֹא־מוֹצָא.

— **שֶׁלֹּא**, 1, אֲשֶׁר לֹא: "בָּרוּךְ ה׳ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם" (תהלים קכד ו). "וְכָל שֶׁלֹּא חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ — רָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם" (חגיגה ב א). 2*, כְּדֵי לֹא, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא: "לֹא הָיְתָה פָּרָה רוֹצָה לָצֵאת, אֵין מוֹצִיאִין עִמָּהּ שְׁחוֹרָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁחוֹרָה שָׁחֲטוּ; וְלֹא אֲדֻמָּה — שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁתַּיִם שָׁחֲטוּ" (פרה ג ז). "שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ" (פסחים סב.).

— **לֹא זוֹ אַף זוֹ*** (בבא מציעא לח.), לֹא זֶה בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם...; לֹא רַק בְּמִקְרֶה זֶה, אֶלָּא גַּם בְּמִקְרֶה אַחֵר.

— **לֹא כִי**, לֹא כֵן, אֵין הַדָּבָר כָּךְ: "לֹא כִי, בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת!" (מלכים א ג כב). "זֶה אוֹמֵר... וְזֶה אוֹמֵר: לֹא כִי, יֵשׁ לָשִׂים שְׁתֵּי תֵבוֹת זוֹ עַל־גַּבֵּי זוֹ" (צמח, כתבים 226).

— **לֹא כִי, אֶלָּא...***, אֵין הַדָּבָר כָּךְ, כִּי אִם...: "תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל; ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי, אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל" (תרומות ב ה). "אָמַר לוֹ: סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו, וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה; וְהַלָּה אוֹמֵר: לֹא כִי, אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו, וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה" (שבועות ו ז). "אָמְרוּ לָהּ: סַפְּרִי אֶת מַעֲשֵׂה שְׁמוֹנָה הַחֲתָנִים. אָמְרָה גִּיטְלִי: לֹא כִי, אֶלָּא אֲסַפֵּר לָכֶן דָּבָר שֶׁאֵרַע כָּאן" (עגנון, כלה שכג).

מ"ח - מלת חיבור; מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

— לֹא כָּל שֶׁכֵּן*, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי: "וּמָה בְּהֶמְתֵּן שֶׁל צַדִּיקִים אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא תַּקָּלָה עַל יָדָם, צַדִּיקִים גְּמוּרִים — לֹא כָּל שֶׁכֵּן!" (כתובות כח:) [עיקרו של ביטוי זה בשאלה: לֹא כָּל שֶׁכֵּן?]

— לֹא־כְלוּם* [ראה להלן: וְלֹא־כְלוּם], שׁוּם דָּבָר, לֹא־מְאוּמָה: מַה יָּצָא מִכָּל הַתָּכְנִית? — לֹא־כְלוּם! "עַד הִשָּׁפְכוּת הַלֵּב אֶל תֹּהוּ לֹא־כְלוּם" (יזהר, שיירה 114).

— בְּלֹא־כְלוּם*, בְּאֶפֶס, בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: "לְפָטְרוֹ בְּלֹא־כְלוּם אִי־אֶפְשָׁר" (חולין כז:). "אֵינִי רַשַּׁאי לִפְטֹר אֶתְכֶם בְּלֹא־כְלוּם" (מנדלי מו"ס, קכט).

— וְלֹא־כְלוּם* [אחרי שלילה—לחיזוקה], כְּלָל וּכְלָל לֹא, שׁוּם דָּבָר לֹא: "צוּרַת הַפֶּתַח שֶׁעֲשָׂאָהּ מִן הַצַּד, לֹא עָשָׂה וְלֹא־כְלוּם" (עירובין יא.). "לֹא אָמַר וְלֹא־כְלוּם" (גיטין פה:).

—לֹא בְּאָלֶף רַבָּתִי°, מִלַּת "לֹא" בְּאוֹת א' גְּדוֹלָה, שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לַחְשֹׁב כִּי הַכַּוָּנָה הִיא "לוֹ" בְּו', כְּלוֹמַר: בְּשׁוּם פָּנִים לֹא! לֹא וָלֹא!: "אֶת כָּל נְרוֹתֵינוּ גָּזְלוּ הָעַמִּים... אַךְ לֶהָנוֹת — לֹא בְּאָלֶף רַבָּתִי" (פרסקי, קול 61).

— לֹא עָלֶיךָ° (לֹא עֲלֵיכֶם°, לֹא עָלֵינוּ° וְכוּ') [על־פי איכה א יב, ושם בא': "לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ, הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי"] אַל נָא־תָבוֹא עָלֶיךָ (עֲלֵיכֶם וְכוּ') רָעָה זוֹ שֶׁאֲנִי מְסַפֵּר, יִשְׁמָרְךָ אֱלֹהִים מִדָּבָר זֶה, בַּל אֶפְתַּח פֶּה לַשָּׂטָן: "אֶבְיוֹנִים גְּדוֹלִים וְקַבְּצָנִים נוֹרָאִים, לֹא עֲלֵיכֶם" (מנדלי מו"ס, נח). "אָחִיךָ בִּנְיָמִין נִתְאַלְמֵן, לֹא עָלֶיךָ" (ברקוביץ, תר' מנחם גס). "מַחֲלָה זוֹ... רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה, לֹא עָלֵינוּ" (בורלא, עקביה 161). "נִתְיַסַּרְתִּי בְּיִסּוּרִים קָשִׁים, לֹא עָלֶיךָ" (עגנון, כלה צח).

— לֹא שֶׁ־*, אֵין זֹאת אוֹמֶרֶת כִּי־, אֵין כַּוָּנַת הַדְּבָרִים שֶׁ־: "לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר, אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר — מוּמָר" (תמורה א א).

— לֹא־תַעֲשֶׂה* (מכות יד:), אִסּוּר, לָאו, מִצְוָה שְׁלִילִית, דָּבָר שֶׁהַתּוֹרָה אֲסָרָהּ לַעֲשׂוֹתוֹ (בְּנִגּוּד אֶל "מִצְוַת־עֲשֵׂה"): "לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב" — מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הֵן.

— וְלֹא עוֹד אֶלָּא־*, לֹא זֶה בִּלְבַד אֶלָּא־, יֶתֶר עַל כֵּן, יוֹתֵר מִזֶּה: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ" (אבות ו א).

—שֶׁלֹּא בְּ־*, בְּלִי, בְּחֶסְרוֹן־: "יָכֵין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו" (עירובין ז יא). "וְהֵן מִתְפַּרְנְסִין שֶׁלֹּא בְּצַעַר" (קידושין ד יד).

— שֶׁלֹּא מִן־*, שֶׁאֵין בּוֹ, שֶׁאֵינֶנּוּ בְּ־: "שֶׁלֹּא מֵרְצוֹן חֲכָמִים" (פסחים יא.). "יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת" (בבא מציעא כא:). אָדָם שֶׁלֹּא מִן הַיִּשּׁוּב.

— בְּלֹא נֶדֶר° [דיבור של הסתייגות], בְּלִי כָּל הִתְחַיְּבוּת, אִם לֹא תָּהֵא כָּל הַפְרָעָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בִּי: "מָחָר, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי בַּת־יִשְׂרָאֵל, מָחָר, בְּלֹא נֶדֶר, אֲנִי קוֹרְאָה לְהַשּׁוֹחֵט" (מנדלי מו"ס, רפו). "אֲקַוֶּה לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרַךְ, שֶׁעוֹד נִתְרָאֶה, בְּלֹא נֶדֶר, וְנֹאכַל בְּשִׂמְחָה אֶצְלְכֶם לְבִיבוֹת" (מנדלי מו"ס, קיב).

— אִם לֹא [במקרא, בנוסח של שבועה], שֶׁכֵּן, בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי: "וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי... אִם־לֹא אֶל־בֵּית אָבִי תֵּלֵךְ" (בראשית כד לז—לח). "חַי־אָנִי, אִם־לֹא אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ!" (יחזקאל לג כז).

— עַד שֶׁלֹּא־*, לִפְנֵי שֶׁ־, קֹדֶם שֶׁ־: "הַמַּקְדִּישׁ פֵּרוֹתָיו עַד שֶׁלֹּא בָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וּפְדָאָן" (מעש' ד ח). "עַד שֶׁלֹּא נִשְׁחַט יָצָא וְיָרְעָה בָּעֵדֶר, מִשֶּׁנִּשְׁחַט — הֲרֵי זֶה יִקָּבֵר" (כריתות ו ב).

— לֹא דֻבִּים וְלֹא יַעַר° [על־פי סוטה מז. י ושם בארמית: "לא יער הוה ולא דובים הוו"], אֵין כָּל יְסוֹד לַדָּבָר, לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם.

— לֹא־אִכְפַּת, ראה אִכְפַּת.

— לֹא־יִצְלַח, לֹא יִצְלָח, ראה א. צלח.

— לֹא־יֵשׁ, אַיִן, אֵין־: "לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ" (איוב ט לג). "טוֹב מוֹתִי מֵחַיַּי, כִּי לֹא־יֵשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לִלְכֹּד אֶת אֱדוֹם" (יוסיפון, רפג). "אִם לֹא־יֵשׁ אֵיזוֹ הַרְגָּשָׁה עֲמוּמָה בְּלִבּוֹ" (ברגר, א 449).

— לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן*, הִנְנִי נָכוֹן לְוַתֵּר עֲלֵיהֶם וְעַל תּוֹעַלְתָּם גַּם יַחַד: "אָמַר לוֹ: חֲבִיבִין עָלֶיךָ יִסּוּרִין? אָמַר לוֹ: לֹא הֵן וְלֹא שְׂכָרָן!" (ברכות ה:).

— לֹא יִתָּכֵן (יחזקאל יח כה), לֹא יוּכַל הֱיוֹת, אִי־אֶפְשָׁר.

— לֹא יַאֲמַן כִּי יְסֻפָּר° [על־פי חבקוק א ה], הַדָּבָר אֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת, קָשֶׁה לְהַאֲמִין כִּי אָמְנָם כֵּן הוּא.

— לֹא מִדֻּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֻקְצֵךְ*, ראה דְּבַשׁ.

— לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם [בהשאלה מן יחזקאל ז יא] אֵינָם רְצוּיִים כְּלָל: "וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ כַּת הַחֲבוּרָיָה שֶׁל בּוּמָה לְהִתְעָרֵב בָּנוּ, לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם!" (יזהר, צקלג 362).

— לֹא מִמֶּנּוּ וְלֹא מִקְצָתוֹ° [על־פי הארמית: "לא מינה ולא מקצתה", ראה להלן ערך לָא] אֵין אַף שֶׁמֶץ מִמֶּנּוּ, אֵין כָּל יְסוֹד לוֹ: "בְּפַרְבַּר הַזְּפָתִים אֵין מִכָּל אֵלֶּה הַגְּדוֹלוֹת דָּבָר; לֹא מֵהֶן וְלֹא מִקְצָתָן" (ביאליק, ספיח יא).

לָא* [ארמית] [מלת־שלילה] לֹא, לָאו.

— לָא אִסְתַּיְּעָא מִלְּתָא* (כתובות ח.), (לֹא נִסְתַּיַּע הַדָּבָר), לֹא נִתְּנָה שְׁעַת־כֹּשֶׁר לַדָּבָר, הַדָּבָר לֹא עָלָה.

— לָא אַכְשַׁר דָּרָא° [על־פי חולין צג:, ושם בתמיהה ובריבוי: אַכְשׁוּר דָּרֵי? וכי הוכשרו הדורות?] בְּנֵי־הַדּוֹר אֵינָם רְאוּיִים, אוֹ אֵינָם מוּכָנִים עֲדַיִן: "מִנְהֲגֵי אַפּוֹטְרוֹפְּסֵינוּ מְעִידִים שֶׁעַד עַתָּה לָא אַכְשַׁר דָּרָא לַעֲמֹד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ" (מנדלי מו"ס, תיז).

— לָא אִיבְּרֵי לֵילְיָא אֶלָּא לְשֵׁינְתָא* (עירובין סה.), לֹא נִבְרָא הַלַּיְלָה אֶלָּא לְשֵׁנָה.

— לָא בְּכָל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא מִתְרְחִישׁ נִסָּא* (מגילה ז:), לֹא בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה מִתְרַחֵשׁ נֵס, נִסִּים אֵינָם מַעֲשִׂים שֶׁבְּכָל יוֹם, וּלְפִיכָךְ אֵין לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם.

— לָא מֵעָלְמָא הָדֵין° [על־פי קידושין פא.], לֹא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה — הַפְלֵא וָפֶלֶא, יוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל: "אֵיזֶה יֹפִי, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים, לָא מֵעָלְמָא הָדֵין" (הזז, בקולר 11).

— לָא מִנַּהּ וְלָא מִקְצָתַהּ* (סוטה ה.) (לֹא מִמֶּנָּה וְלֹא מִקְצָתָהּ), אֵין כָּל יְסוֹד לַדָּבָר, לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם: "וְאֵיפֹה הִיא הָאַהֲבָה? לָא מִנַּהּ וְלָא מִקְצָתַהּ" (טשרניחובסקי, סיפורים 126).

— לָא סַגִּי* (יבמות לה:), לֹא הַרְבֵּה, אֵין זֶה מַסְפִּיק, אֵין דַּי (בְּ־).

— לָא קַשְׁיָא* (בבא בתרא קטז.), אֵין הַדָּבָר קָשֶׁה, אֵין כָּאן כָּל סְתִירָה בַּדָּבָר.

— לָא שְׁנָא*, אֵין הַדָּבָר שׁוֹנֶה, אֵין כָּל הֶבְדֵּל בַּדָּבָר: "לָא שְׁנָא בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן, וְלָא שְׁנָא בְּיוֹם־טוֹב שֵׁנִי" (סוכה כט:).

ל״א ר״ת 1, לָשׁוֹן אַחֵר. 2, לָשׁוֹן אַשְׁכְּנַז. 3, לִשָּׁנָא אַחֲרִינָא. 4, לָשׁוֹן אֲרָמִית. 5 [בגימטריא] הַמִּסְפָּר 31.

לא״א ר״ת 1, לַאֲדוֹנִי אָבִי. 2, לַאֲהוּבִי אָבִי.

לאה [אכדית: u'la רפה; ארמית: לְאֵי; ערבית: לַאְי היה איטי]

~ פָּע׳ **לָאָה** פ״ע 1 [לפני שם-פועל] לֹא יָכֹל, הִתְיַגֵּעַ לְחִנָּם: ״וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים... וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח״ (בראשית יט יא). ״תִּלְאֶה יְחִידָתִי לְהָכִיל גָּדְלֵךְ״ (הרומי, ב 355). ״אֶת עָנְיִי וּמְרוּדַי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה יִלְאֶה עֵט סוֹפֵר לְתָאֵר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמב). 2, עָיֵף, יָגֵעַ: ״הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה״ (איוב ד ב). ״וַיָּחַשׁ כִּי חָלַשׁ וַיִּלֶא כֹּחֵהוּ״ (ביאליק, המתמיד). — [לִלְאוֹת, לָאָה גם לוֹאֶה, יִלְאֶה]

~ נִפ׳ **נִלְאָה** 1 [לפני שם-הפועל] לֹא עָצַר כֹּחַ, לֹא יָכֹל: ״וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת, עָצֻר בְּעַצְמֹתָי, וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל וְלֹא אוּכָל״ (ירמיה כ ט). ״טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת, נִלְאָה לַהֲשִׁיבָהּ אֶל־פִּיו״ (משלי כו טו). ״לֹא אֲכַחֵד אָמְנָם, כִּי נִלְאֵיתִי כְּבָר לִהְיוֹת אִישׁ מָדוֹן!״ (אחד העם, לס). 2, עָיֵף, יָגֵעַ: ״נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ״ (ישעיה מז יג). ״עֲיֵפוֹת אֲנַחְנוּ, כִּי עִמְּךָ נִלְאֵינוּ״ (ביאליק, המתמיד). — [לְהִלָּאוֹת, נִלְאֶה, יִלָּאֶה]

~ הִפ׳ **הֶלְאָה** פ״י עִיֵּף, הוֹגִיעַ: ״הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים, כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי?״ (ישעיה ז יג). ״כִּי אֶת־רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ, וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים?״ (ירמיה יב ה). ״לֹא אַלְאֶה פֹּה אֶת הַקּוֹרְאִים בְּסִפּוּרֵי ׳מַעֲשִׂיּוֹת׳״ (אחד העם, קצג). ״הוּא טוֹרֵד וּמַלְאֶה אֶת אָזְנַי״ (ביאליק, משירי הקיץ א). — [לְהַלְאוֹת אֶת־; מַלְאֶה, יַלְאֶה]

~ הֻפ׳ **הָלְאָה**°, הָכְשַׁל כֹּחוֹ, נִגְרְמָה לוֹ עֲיֵפוּת: הָלְאֵיתִי מְאֹד מִן הַדֶּרֶךְ הַקָּשָׁה. — [מָלְאֶה, יָלְאֶה]

לְאָה° ת׳ [מן לאה, לָאָה] עָיֵף, יָגֵעַ: ״וְהָיְתָה מְצִיצָה וּמַבִּיטָה בָּהּ בְּעֵינֶיהָ הַטּוֹבוֹת וְהַלְּאוֹת״ (עגנון, כלה קסז). תְּנוּעוֹת אִטִּיּוֹת וּלְאוֹת. — [לְאָה, לְאִים, לְאוֹת]

לאה״ש ר״ת לְאַחַר הַשַּׁבָּת.

לָאו* [ארמית] 1*, [מלת שלילה] לֹא, אַיִן, הֵפֶךְ מִן ״הֵן״: ״אִם רָגִיל לִקְרוֹת – קוֹרֵא, וְאִם לָאו – קוֹרִין לְפָנָיו״ (יומא א ו). ״אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא עִלָּה מָצָאתָ בִּי? אָמַר לוֹ: ׳לָאו׳״ (עדיות ה ז). 2*, ז׳ מִצְוַת ״לֹא־תַעֲשֶׂה״, אִסּוּר: ״כָּל הַמּוֹנֶה אֶת יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלָאו... עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין״ (יומא כב:). ״הָעֶשְׂרָה שָׁרָשִׁים אֲשֶׁר חִבַּרְתִּי בַּסֵּפֶר הַזֶּה, צִוּוּיֵהֶם וְלָאוֵיהֶם״ (חובות הלבבות, הקדמה). 3°, אֲמִירַת ״לֹא״, תְּשׁוּבָה שְׁלִילִית: ״הַ׳לָּאוִים׳ שֶׁלָּהּ הָיוּ מְרֻבִּים מִן הַ׳הֵנִים׳״ (טשרניחובסקי, סיפורים 173). — [לָאו־, לָאוִים או לָאוִין]

— **לָאו דַּוְקָא*** [ארמית, על־פי גיטין מד.], לֹא בְּהֶכְרֵחַ כָּךְ, יִתָּכֵן גַּם בְּאֹפֶן אַחֵר: ״מִכְּלָל, שֶׁ׳הַחָכְמָה הַגְּדוֹלָה׳ רוֹאָה אֶת הַ׳לְּבוּשׁ הַטִּבְעִי׳ לְעַצְמָהּ כְּדָבָר שֶׁל לָאו־דַּוְקָא״ (ביאליק, חבלי לשון). ״מָחָר... הָא כֵּיצַד – לָאו דַּוְקָא!״ (טשרניחובסקי, שירים 408). הֲיֵשׁ בְּדַעְתְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר מִיָּד? – לָאו דַּוְקָא, אֵין הַדָּבָר דּוֹחֵק כָּל כָּךְ.

— **בְּלָאו הָכֵי*** [ארמית, על־פי שבת פו. ועוד] גַּם בְּלֹא כָּךְ, גַּם בִּלְעֲדֵי דָּבָר זֶה, מִמֵּילָא: ״הֲרֵי אֲנִי הוֹלֵךְ לְשָׁם בְּלָאו הָכֵי, וְאֶקָּחֲךָ עִמִּי״ (מנדלי מו״ס, סד). ״בְּלָאו הָכֵי הַחַיִּים הֵם שׁוֹמְמִים״ (סוקולוב, במראות 90). ״אַל נָא תַּטִּילוּ עָלַי מְלָאכָה זוֹ, בְּשׁוּם פָּנִים לֹא אֲקַבְּלֶנָּה! בְּלָאו הָכֵי מְלַאכְתִּי מְרֻבָּה״ (ביאליק, אגרות א רלז). ״הוּא לֹא יֵעָבֵד גַּם בְּלָאו הָכֵי, בְּשׁוּם אֹפֶן לֹא״ (ברנר, א 111). ״לְהַרְחִיב אֶת הַמֶּרְחָב, הָרָחָב אַף בְּלֹא הָכֵי״ (שזר, אישים 125).

— **הֵן (אִין) וְלָאו וְרַפְיָא בִּידֵהּ*** (שבת קיג.), כֵּן וָלֹא וְרָפֶה בְּיָדוֹ, כְּלוֹמַר: אֵין דַּעְתּוֹ קְבוּעָה, הוּא מְהַסֵּס, תְּשׁוּבָתוֹ אֵינָהּ בְּרוּרָה.

— **הֵן שֶׁלּוֹ הֵן, וְלָאו שֶׁלּוֹ – לָאו***, הוּא אָדָם אַחְרַאי בִּדְבָרָיו, אֵינוֹ מְשַׁנֶּה מִדִּבּוּרוֹ: ״הַצַּדִּיקִים הֵן שֶׁלָּהֶן הֵן וְלָאו שֶׁלָּהֶן לָאו״ (רות רבה ג, ותאמר שבי). ״זוֹ (הַהֲלָכָה)... הֵן שֶׁלָּהּ הֵן וְלָאו שֶׁלָּהּ לָאו״ (ביאליק, הלכה ואגדה).

— **לָאו בַּעַל דְּבָרִים דִּידִי אַתְּ*** (כתובות פא:), לֹא עָלַי טַעֲנָתְךָ, אֵין לִי כָּל קֶשֶׁר לָעִנְיָן זֶה שֶׁאַתָּה טוֹעֵן.

— **לָאו כָּל כְּמִנֵּיהּ*** (עירובין כו:), לֹא כָּל הֵימֶנּוּ, אֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ.

— **לָאו מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא**° [על־פי ברכות לג:], אֵין זֶה דָּבָר קָטָן, אַל יְהֵא דָּבָר זֶה קַל בְּעֵינֶיךָ.

— **לָאו עַכְבְּרָא גַּנָּב אֶלָּא חוֹרָא גַּנָּב*** (גיטין מה.). לֹא הָעַכְבָּר גַּנָּב אֶלָּא הַחוֹר גַּנָּב, פִּרְצָה קוֹרֵאת לַגַּנָּב.

— **מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן*** (נדרים יא.), מִתּוֹךְ יְדִיעַת הַדָּבָר הָאָסוּר אֶפְשָׁר לְהָבִין מַהוּ הַמֻּתָּר; מִן הַשְּׁלִילָה אַתָּה דָּן עַל הַחִיּוּב.

א. **לָאוּט**° ת׳ [מן א. לאט, לָאַט] לוּט, מְכֻסֶּה, מֻצְנָע: ״בְּמַבָּטוֹ הָיָה לָאוּט דְּבַר סֵתֶר״ (ע׳ הדני, ׳מאזניים׳ תרצ״א). ״מֶתֶק־נְעוּרִים שׁוֹפֵעַ בְּכָל הַזְּרִידִים מִשִּׁירֵי הַשִּׂיחָה וְהַקּוֹל לָאוּט־הַלַּיְלָה וּמְדֻמּוּת לֹא־בְרוּרָה זוֹ״ (בן-ציון, קיג). — [לְאוּטָה, לְאוּטִים, לְאוּטוֹת]

ב. **לָאוּט**° ת׳ [מן ב. לאט, לָאַט] לָחוּשׁ, אָמוּר בַּלָּאט: סוֹד לָאוּט. — [לְאוּטָה, לְאוּטִים, ־טוֹת]

לאום, ראה לְאֹם.

לאומי, ראה לְאֻמִּי. **לאומנות**, ראה לְאֻמָּנוּת.

לאומיות, ראה לְאֻמִּיּוּת. **לאומני**, ראה לְאֻמָּנִי.

לֵאוּת°, **לִיאוּת** נ׳ [מן לאה; ארמית: לֵיאוּתָא] עֲיֵפוּת, רִפְיוֹן מֵחֲמַת מַאֲמָץ רַב אוֹ מַחֲלָה וְכוּ׳: ״טֹרַח הַדֶּרֶךְ וּלְאוּת מַשָּׂא״ (רש״י הושע ד יד). ״צְרִיכָה הַנֶּפֶשׁ גַּם כֵּן לְהִתְעַסֵּק בִּמְנוּחַת הַחוּשִׁים, עַד שֶׁיָּסוּר מִמֶּנָּה הַלֵּאוּת״ (רמב״ם, ח׳ פרקים ה). ״כְּבָר נִרְאוּ כֹּה וָכֹה סִימָנֵי לֵאוּת וְרֵיקוּת־הַלֵּב״ (אחד העם, קסא). ״הָעֵינַיִם... מְפִיקוֹת עַתָּה אַךְ לֵאוּת נוֹרָאָה״ (פיירברג, 24). פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל מֶרֶץ רַב וְעוֹבֵד בְּלֹא לֵאוּת. — [לֵאוּת־]

א. **לאט** [קרוב אל לוט]

~ פָּע׳ **לָאַט** פ״י הֵלִיט, עָטַף, כִּסָּה: ״וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו, וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל״ (שמואל ב יט ה). ״כָּל בַּת־מֶלֶךְ בִּקְצֵה חֶדְרָהּ פָּנִים מֵאֵימָה לָאֲטָה״ (הנגיד, דיואן 271). ״פָּנֶיהָ בִּצְעִיפָהּ לוֹאֶטֶת״ (חריזי, תחכמוני ו 75). — [לִלְאֹט אֶת־; לוֹאֵט, יִלְאַט]

ב. **לאט** [מן לְאַט, לָאט]

~ פָּע׳ **לָאַט** פ״ע דִּבֵּר לְאַט, לָחַשׁ: ״הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחוּמוֹת אֵל, וְדָבָר לָאַט עִמָּךְ?״ (איוב טו יא). ״לוֹהֲטִים לוֹאֲטִים לְאַפְסֵי

מעון" (גבירול, ו 39). "וכה לאט האיש בשירו" (ביאליק, מגילת ה). "ללאט רזי־עדן לך ולהעביר לבך על גדותיו" (כהן, שירים קסב). "מה לי דם תלאטי, אחותי השרופה?" (שמעוני, הביבר 250). "שהם נושקים ללבבי, לואטים דומיה" (עוגן, 27). "ילאט באזניה לאמר: רהיטנו ברותים" (שלו, אלוהי 116). — [ללאט, לואט, ילאט]

~ הפ' **הלאיט** ° פ"י האט, עשה שיהא לאט: "מישבים אנו בסירה... ומשיטים אותה, וידה וידי מלאיטות מאליהן שיטה" (ליסיצקי, תולדות 255). — [להלאיט, מ־, י־]

~ הפ' **הלאט** °, הואט, הקטנה מהירותו. — [מלאט, ילאט]

לאט ^ ז' [מן לאט] לאיטה, לחש: "יעריצו בלאט מחוה" (זה אל זה, שחרית יום־כיפור). "את תרעלת דמה אל־נא תסתיר בלאטי דממה" (מאירוביץ, בית 10). — [לאט־, לאטים, לאטי־]

לאט תה"פ [ל + אט] בלא חפזון, לא מהר, במתינות: "מי השלח הלכים לאט" (ישעיה ח ו). "ואני אתנהלה לאטי, לרגל המלאכה אשר־לפני" (בראשית לג יד). התקרבנו לאט־לאט אל המטרה. — [לאטי = אני לאט, לאטו = הוא לאט... לאטכם, לאטם]

— **לאט לך!** ° [שאול מן שמואל ב יח ה, ראה להלן], אל נא תחפזו! היה זהיר ומתון!

— **לאט לי לנער** [על־פי שמואל ב יח ה], הזהר־נא מלפגע בו.

— **ההולך לאטו יבוא בעתו** ° [ביאליק, אגרות ג קסב, על־פי לועזית], מימרה בשבח המתינות וחסר־החפזון.

לאט ז' [מן לוט, לט] סתר, מחבוא [רווח רק בצורה:]

— **בלאט** תה"פ בסתר, בצנעה, חרש: "ותבוא אליו (יעל אל סיסרא הנרדם) בלאט" (שופטים ד כא).

לא"י ° ר"ת לירה־ארצישראלית (בתקופת המנדט הבריטי); עם כונן מדינת־ישראל החלפה בלירה ישראלית — ראה ל"י.

לאיטה ° נ' [מן ב. לאט, לאט] לחש, לחישה: "כשיר, כלאיטה, כשיח לב אל לב" (ורד, שירים 63). — [לאיטת־, לאיטות]

לאין * מ"ש [ל + ב. אין] לאן: "מאין ולאין, בן־זומא?" (ירושלמי חגיגה עז א) [וראה עוד ערך ב. אין]

לאל ידו, ראה א. אל או יד.

לאלתר * תה"פ [מארמית: ל + אלתר = ל + אל + אתר] על המקום, תכף־ומיד, כרגע: "צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים" (ראש השנה טז:). "לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים טובים!" (ברכה לראש השנה). "הענפים עם העלים המלאכותיים היו מתכמשין לאלתר ונושרין" (מגדלי מו"ס, שצז). "הדרישות הן... שהמסדר החדש יוסר ממקומו לאלתר!" (ברנר, א 247).

לאלתריות ° נ' [מן לאלתר] מהירות, מידיות: "(המימרות)... נעשו חיוניות להפליא ונתנה להן אותה דחיפות ולאלתריות המציינת את ילדי־הרוח" (שטיינמן, גן 27). — [לאלתריות־]

לאם, לאום ז' [אכדית: lim'u אלף; אוגריתית: לאם גדוד, עם; ערבית: לאם לחבר, להיות תמוגי] עם, אמה, קבוץ גדול של בני־אדם המתיחסים על מוצא אחד, על גורל משתף בתולדותיהם, ועל־פי־רב גם על לשון מדברת אחת ועל ארץ־מושב עקרית אחת: "יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים" (בראשית כז כט). "כל־הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים" (ישעיה מג ט). "מי היה השב נזיר הלאמים" (ביאליק, על סף). "פועלי כל הלאמים, התאחדו!" (מסיסמות העובדים). "המוסד הרפואי פתוח לכל האזרחים בלי הבדל דת ולאם" (מודעה). — [לאם־, לאמים, לאמי־]

— **חבר־הלאמים** °, כנוי לאגוד של מדינות מכל חלקי העולם שנוסד בשנת 1920 לשם הבטחת השלום בעולם והתפרק סמוך לפרץ מלחמת־העולם השניה.

— **חסד לאמים חטאת** [בהשאלה מן משלי יד לד], אין לסמך על ההבטחות והטובות של עמים אחרים, העם חיב לדאג בעצמו לגורלו.

לאם [מן לאם]

~ הפ' **הלאים** ° פ"י העביר לרשות העם כלו, הפקיע מרשות הפרט לרשות המדינה: הממשלה הסוציאליסטית הלאימה את הרכבות ואת המכרות שבמדינה. [ובהשאלה:] "השפה 'תלאים' את כל הנתון בה ואת כל הבא בגבולה" (ביאליק, הספר העברי ה). — [להלאים את־; מלאים, ילאים]

~ הפ' **הלאם** °, הועבר מרשות הפרט או מרשות זרים לרשות העם, הפקע לטובת המדינה: הרכבות הלאמו. — [מלאם, ילאם]

~ הת' **התלאם** °, נעשה לאמי, חדרה בו הכרה לאמית־עצמאית: "עמי האסלאם הולכים ומתלאמים" (בן־צבי, נדחי ישראל 226). — [להתלאם, מת־, ית־]

לאמה ^, ראה ב. למה; ג. למה.

לאמי °, **לאומי** ת' [מן לאם] 1. השיך לאמה כלה, שהוא נחלת הלאם או שהוא לפי רוח הלאם: מפעל לאמי. הבנק הלאמי. ביאליק המשורר הלאמי. הימנון לאמי. תיאטרון לאמי. דגל לאמי. ספרות לאמית. 2. חובב עמו, חדור רגש נאמנות לעם ושאיפה לראותו חפשי, עצמאי ומאשר: "אלה יוכיחוני, כי אינני לאמי" (יל"ג, שירה שלו). "פליטת נשמתו הלאמית אשר עוד נותרה בו" (אחד העם, א). "החנוך האישי, החברתי והלאמי" (ביאליק, הלכה ואגדה). 3. הטוען שעניני האמה בכללותה קודמים לעניני מעמד מסים או לעניני הפרט. — [לאמית, לאמיים, לאמיות]

— **הבית הלאמי** °, כנוי מדיני שנתן בהצהרת בלפור (1918) ובמנדט הבריטי לארץ־ישראל כמולדתו של העם היהודי וכמדינתו העצמאית בעתיד. עם חסול שלטון הבריטים בארץ־ישראל (15 במאי 1948) הוקמה מדינת־ישראל בחלק מן "הבית הלאמי".

— **הקרנות הלאמיות** °, הקרן הקימת לישראל וקרן־היסוד — שתי הקפות העקריות של ההסתדרות הציונית העולמית העושות לגאלת אדמת ארץ־ישראל משממתה, לקליטת העליה ולבסוסה בארץ.

— **בין־לאמי** °, **בינלאמי** °, משתף לעמים רבים, אנטרנציונלי: הסכם־דאר בינלאמי. הסתדרות בינלאמית.

לְאֻמִּיּוּת°, לאומיות נ׳ [מן לְאֻמִּי] 1. אַהֲבַת הָעָם, נֶאֱמָנוּת לָעָם וּשְׁאִיפָה לִרְאוֹתוֹ חָפְשִׁי וְעַצְמָאִי, נַצְיוֹנָלִיזְם: ״הַלְּאֻמִּיּוּת שֶׁלָּהֶם אַךְ רוּחַ וְלֹא בָּשָׂר וָעֶצֶם״ (מנדלי מו״ס, תסח). ״מַעֵין מַחֲלֹקֶת כָּזוֹ נִרְאָה בְּיָמֵינוּ בֵּין בַּעֲלֵי ׳הָאֱנוֹשִׁיּוּת׳ וּבַעֲלֵי ׳הַלְּאֻמִּיּוּת׳״ (אחד העם, מט). 2. הִשְׁתַּיְּכוּת לְעַם מְסֻיָּם: הַמִּשְׁטָרָה בִּקְשָׁה לְבָרֵר אֶת לְאֻמִּיּוּתוֹ שֶׁל הַזָּר. — [לְאֻמִּיּוּת־]

לְאֻמָּנוּת°, לאומנות נ׳ [מן לְאֹם] לְאֻמִּיּוּת קַנָּאִית וְקִיצוֹנִית, שׁוֹבִינִיזְם, רְאִיַּת עַמּוֹ כְּנִבְחָר מִכָּל הָעַמִּים–אַגַּב שִׂנְאָה אוֹ בּוּז לְעַמִּים אֲחֵרִים. — [לְאֻמָּנוּת־]

לְאֻמָּנִי°, לאומני ת׳ [מן לְאֻמָּנוּת] לְאֻמִּי קַנַּאי וְקִיצוֹנִי, שׁוֹבִינִיסְטִי, חָדוּר רֶגֶשׁ שֶׁל גַּאֲוָה לְאֻמִּית מֻפְרֶזֶת, הָרוֹאֶה אֶת עַמּוֹ נִבְחָר וּמְעֻלֶּה מִכָּל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים, וְרוֹחֵשׁ שִׂנְאָה אוֹ בּוּז כְּלַפֵּי עַמִּים אֲחֵרִים. — [לְאֻמָּנִית, לְאֻמָּנִיִּים, לְאֻמָּנִיּוֹת]

לֵאמֹר [שם־הפועל מן אמר, אָמַר] 1. כָּךְ, בַּזֶּה הַלָּשׁוֹן: ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר״ (שמות ו י). 2°. דְּהַיְנוּ, כְּלוֹמַר.

לְאָן מ״ש [לְ + אָן] לְהֵיכָן? לְאֵיזֶה מָקוֹם?: ״דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ״ (אבות ג א). ״לְאָן הָרַגְלַיִם, רַבִּי אַבְרָהָם?״ (מנדלי מו״ס, קפב). ״וַיִּשְׁאָלֵהוּ, כְּמִנְהַג הַיְּהוּדִים: ׳מֵאַיִן וּלְאָן, ר׳ אַרְיֵה?׳ (ביאליק, אריה ג).

— **לְאָן־שֶׁהוּא**, לְמָקוֹם כָּל־שֶׁהוּא, לְמָקוֹם בִּלְתִּי־מְסֻיָּם: ״לֹא לְאָן־שֶׁהוּא, אֶלָּא בְּדִיּוּק: הַבַּיְתָה״ (יזהר, צקלג 138).

לְאַפּוּקֵי* תה״פ [ארמית, מן נפק, אַפֵּיק] לְמַעֵט, לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל (נדרים מא.).

לֵב ז׳ [אוגריתית: לב; אכדית: libbu; ארמית: לִבָּא; ערבית: לֻבּ] 1. אֵיבָר שְׁרִירִי הַמֻּנָּח בְּקִרְבּוֹ בְּמַחֲצִיתוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁל בֵּית הֶחָזֶה, מִתְכַּוֵּץ וּמִתְרוֹפֵף חֲלִיפוֹת – וְעַל־יְדֵי־כָךְ הוּא מַזְרִים אֶת הַדָּם אֶל כָּל תָּאֵי הַגּוּף: ״וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יח יד). ״כָּל הָאֵיבָרִין תְּלוּיִים בַּלֵּב״ (ירושלמי תרומות מז ב). 2. [לפי השקפת הקדמונים] מֶרְכַּז הָרֶגֶשׁ, הָרָצוֹן, הַחָכְמָה, הָאֹמֶץ וְכַדּוֹמֶה, וּמִכָּאן צֵרוּף מִלַּת ״לֵב״ בְּנִיבִים מְרֻבִּים בַּלָּשׁוֹן בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת [ראה להלן]. 3. [בהשאלה] הַחֵלֶק הַפְּנִימִי שֶׁבְּדָבָר, תָּוֶךְ, מֶרְכָּז, אֶמְצַע: ״דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם״ (משלי ל יט). ״עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם״ (דברים ד יא). ״בְּלֵב הַבְּרֵכָה הַמֻּצְנַעַת״ (ביאליק, הבריכה). 4°. סֵמֶל צִיּוּרִי מְקֻבָּל לִדְמוּת הַלֵּב. 5. חָזֶה: ״וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ״ (שמות כח כט). ״קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָמִיד״ (משלי ו כא). ״וְלָמָּה כֹּה הִצְמַדְתַּנִי אֶל לִבֵּךְ?״ (ביאליק, אלמנות). — [לֶב־ גם לֵב־ (לפני הברת הטעם); לִבּוֹ; לְבָבוֹת, גם לִבּוֹת, לִבּוֹת־, גם לִבְבֵי־]

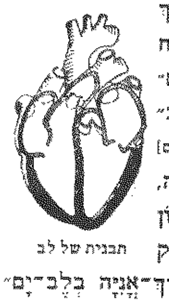

תבנית של לב

סמל של לב

— **לֵב־אֶבֶן** (יחזקאל לו כו), אַכְזְרִיּוּת, קְשִׁיחוּת, חֹסֶר רֶגֶשׁ־רַחֲמִים: ״כְּאַכְזָר וּרוֹצֵחַ הַיַּעַר, שֶׁלִּבְּךָ לֵב־אֶבֶן וְאֵינְךָ חָס עַל אִשְׁתְּךָ״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם סה). ״סָר כֹּחָן מִמּוֹגֵג אֶת לִבּוֹת אֲבָנִים״ (ביאליק, הרהורי).

— **לֵב אֶחָד**, דֵּעָה וְהַסְכָּמָה אַחַת, פֶּה אֶחָד: ״וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד״ (ירמיה לב לט). ״וְגַם כָּל־שֵׁרִית יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד״ (דברי הימים א יב לח). ״וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל – כְּאִישׁ אֶחָד, בְּלֵב אֶחָד״ (רש״י שמות יט ב).

— **לֵב אֱלֹהִים**, סֵמֶל לְכֹחַ עֶלְיוֹן וְנִצְחִי: ״וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל, וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב אֱלֹהִים״ (יחזקאל כח ב).

— **לֵב־אַרְיֵה**, סֵמֶל לִגְבוּרָה וּלְאֹמֶץ־רוּחַ: ״לִבּוֹ כְּלֵב הָאַרְיֵה הִמֵּס יִמָּס״ (שמואל ב יז י).

— **לֵב־בָּשָׂר**, רַכּוּת, רַחֲמָנוּת (בְּנִגּוּד אֶל ״לֵב־אֶבֶן״): ״וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר״ (יחזקאל לו כו).

— **לֵב־זָהָב°**, **לֵב־שֶׁל־זָהָב°**, כִּנּוּי עֲמָמִי לְיַחַס טוֹב וְרַחוּם, יַחַס שֶׁל אַהֲבָה וּמְסִירוּת לַזּוּלַת, נְכוֹנוּת נַפְשִׁית לַעֲשׂוֹת טוֹבוֹת לַאֲחֵרִים: ״אֵינִי יָכוֹל לוֹמַר, שֶׁהָיָה בָּהּ לֵב שֶׁל זָהָב״ (סרן, ממחוז י).

— **לֵב טָהוֹר**, מַצְפּוּן ״נָקִי״, תֹּם וָיֹשֶׁר: ״לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי, אֱלֹהִים, וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי״ (תהלים נא יב).

— **לֵב טוֹב**, 1* (אבות ב ט) אַהֲבָה וְרֵעוּת, רֶגֶשׁ הֲבָנָה וְהִשְׁתַּתְּפוּת בְּצָרַת אֲחֵרִים. 2. עַלִּיזוּת, רוּחַ שְׂמֵחָה: ״לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ, וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ״ (קהלת ט ז).

— **לֵב־יָם**, אֶמְצַע הַיָּם, הַרְחֵק מִן הַחוֹפִים: ״דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם״ (משלי ל יט). ״בְּכָל יְמוֹת הַנְּסִיעָה בְּלֵב־יָם הָיָה עֲקֵבְיָה מְצַפֶּה... לְאוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁתַּעֲמֹדְנָה רַגְלָיו בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם״ (בורלא, עקביה 186).

— **לֵב כָּבֵד*** [ראה לִבּוֹ כָּבֵד], 1*. קְשֵׁה־עֹרֶף: ״לֵב כָּבֵד תְּבֹאַשׁ אַחֲרִיתוֹ, וְאוֹהֵב טוֹבוֹת יִנְהַג בָּהֶם. לֵב כָּבֵד יִרְבּוּ מַכְאוֹבָיו״ (בן־סירא ג כג–כד). 2°. תְּחוּשַׁת מוּעָקָה, צַעַר, חֲשָׁשׁוֹת: יָצָאנוּ בְּלֵב כָּבֵד לִשְׁלִיחוּת הַקָּשָׁה.

— **לֵב־לִבּוֹ°**, תּוֹךְ־תּוֹכוֹ, חֶלְקוֹ הַמֶּרְכָּזִי בְּיוֹתֵר.

— **לֵב־הַשָּׁמַיִם** (דברים ד יא), אֶמְצַע הַשָּׁמַיִם, רוּם הַשָּׁמַיִם.

— **לֵב מָלֵא°**, הַרְגָּשַׁת שֹׂבַע: ״סְעֻדָּה זוֹ... בָּאָה... אַחַר שֶׁאֲנִי שָׂבֵעַ... וַאֲנִי אוֹכֵל אוֹתָהּ עַל לֵב מָלֵא״ (עגנון, אורח 368).

— **לֵב נָבוּב°**, חֲסַר־רֶגֶשׁ, רֵיקָנוּת נַפְשִׁית: ״וְלֵב נָבוּב וְתוּשִׁיָּה סְתוּמָה״ (גבירול, א 146). ״לְשׁוֹן רַהַב וְלֵב נָבוּב״ (ביאליק, חלפה).

— **לֵב נָמֵס***, לֵב רַךְ, מֹרֶךְ־לֵב: ״וְלֵב נָמֵס לְפֶתַח־תִּקְוָה״ (מגילת בני אור יא 9).

— **לֵב נִשְׁבָּר**, מְדֻכָּא, מְדֻכְדָּךְ: ״לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, אֱלֹהִים, לֹא תִבְזֶה״ (תהלים נא יט).

— **לֵב־עָמֹק°** [על־פי תהלים סד ז], רֶגֶשׁ פְּנִימִי עָמֹק: הִנְנִי מוֹדֶה לְךָ מִקֶּרֶב לֵב עָמֹק.

— **לֵב עָרֵל°**, טִמְטוּם, עִקְּשׁוּת, אֲטִימוּת הָרֶגֶשׁ: ״חָרַקְתִּי אֶת שִׁנַּי עַל לִבּוֹת עֲרֵלִים״ (ביאליק, לא תמות).

— **לֵב פָּתוּחַ°**, 1°. נְכוֹנוּת נַפְשִׁית, כֹּשֶׁר רוּחָנִי: ״שֶׁאִלּוּ הָיָה תּוֹפֵס אֻמָּנוּתִי, לֹא הָיָה לוֹ לֵב פָּתוּחַ לְהַרְבּוֹת בַּתּוֹרָה כְּמוֹתִי״ (רש״י ברכות יז.). 2°. עֵרָנוּת, יַחַס לְבָבִי: לֵב פָּתוּחַ לְסִבְלוֹת אֲחֵרִים.

— **לֵב קָטָן***, כִּנּוּי לְקַמְצָן, צַר־עַיִן: ״לְלֵב קָטָן לֹא נָאוָה עֹשֶׁר, וּלְאִישׁ רַע־עַיִן לֹא נָאוֶה חָרוּץ״ (בן־סירא יד ג).

– לֵב קָרוּעַ וּמְרֻתָּח ⁺, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה, דִּכְדּוּךְ: "אָתִיתִי לְחַנְּנָךְ בְּלֵב קָרוּעַ וּמְרֻתָּח" (אתיתי, יוצר ב׳ ראש השנה).

– לֵב רַגָּז, רֹגֶז, הִתְרַגְּזוּת, צַעַר: "לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ" (דברים כח סה).

– לֵב רָגִשׁ °, שֶׁפַע רְגָשׁוֹת: "בַּעַל לֵב רָגִשׁ וְנֶפֶשׁ פִּיּוּטִית" (ברקוביץ, תר׳ חיי תמו).

– לֵב רֵיקָן ° [על־פי חולין נט., ושם בארמית: "אליבא ריקנא"], רָעֵב, חֲסַר־אֲכִילָה, בֶּטֶן רְעֵבָה: "קוֹרֵא אֲנִי אֶת הַמְּגִלָּה עַל לֵב רֵיקָן מֵחֲמַת תַּעֲנִית" (בן־ציון, מא). "אָנָה אַתָּה הוֹלֵךְ בְּלֵב רֵיקָן? הַכּוֹס תְּצַטַּנֵּן" (יהודה שטינברג, צג). "לֹא הָיָה בָּהּ לֵב לְעָצְרָם בַּבַּיִת כְּשֶׁלִּבָּם רֵיקָן" (עגנון, אורח 124).

– לֵב רַךְ ⁺, 1 ⁺, צָנוּעַ, צַיְּתָן: "לֵב רַךְ וְנוֹחַ לְהִכָּנֵעַ" (רש״י יחזקאל יא יט). 2 °, רַחֲמָן וְרַגְשָׁן: "וְהַתִּינוֹק, שֶׁגַּם לִבּוֹ הָיָה לֵב רַךְ וְחָשַׁב לְהִשָּׁבֵר לְמַרְאֵה דִּמְעוֹתֶיהָ שֶׁל אִמּוֹ" (ברקוביץ, פרקי ילדות קצז).

– לֵב רָע, 1, עַצְבוּת, מַצַּב־רוּחַ רָע: "וְשָׁר בַּשִּׁרִים עַל לֶב־רָע" (משלי כה כ). 2 °, רֶשַׁע, אַכְזָרִיּוּת.

– לֵב שָׁבוּר ° [על־פי תהלים קמז ג: "הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי־לֵב"] צַעַר עָמֹק, יָגוֹן רַב: "הִנְנוּ מוֹדִיעִים בְּלֵב שָׁבוּר עַל פְּטִירַת..." [מודעת־אבל]

– לֵב רָחָב °, טוּב־לֵב, נְדִיבוּת: "הֲרֵיהוּ יְהוּדִי מַכְנִיס אוֹרֵחַ, בַּעַל עַיִן יָפָה וְלֵב רָחָב מִטִּבְעוֹ" (ביאליק, יום השישי ג).

– לֵב־שָׁפָן °, לֵב רַךְ, פַּחְדָן, מוּג־לֵב: "עֹז נֶפֶשׁ הַכְּלָבִים עִם צִדְקַת לֵב־שָׁפָן" (ביאליק, והיה כי תמצאו).

– בְּלֵב *, בְּלִבּוֹ *, בְּמַחֲשָׁבָה וְלֹא בְּבִטּוּי־שְׂפָתַיִם וּבְדִבּוּר: "לֹא יְבָרֵךְ אָדָם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלִבּוֹ" (ברכות טו.). "בְּשַׁבָּת מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ, בַּחֹל מוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו" (נדרים עז:).

– בְּלֵב וָלֵב, בְּמִרְמָה, בְּחֹסֶר כֵּנוּת: "שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ, שְׂפַת חֲלָקוֹת, בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ" (תהלים יב ג). [ולהפך:]

– בְּלֹא לֵב וָלֵב (דברי הימים א יב לג), בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, בְּיֹשֶׁר וּבְכֵנוּת.

– בְּלֵב דָּוָי ° [על־פי "וְלִבִּי דַוָּי", איכה א כב], בִּכְאֵב־לֵב, בְּצַעַר רַב: "וְלִרְאוֹת בְּעֵינָיו – וַדַּאי בְּלֵב דָּוָי – אֵיךְ מְבַזְבְּזִים רֹב הַכְּנֶסֶת הַוַּעַד" (אחד העם, תלג).

– בְּלֵב כָּבֵד °, בְּהַרְגָּשַׁת מוּעָקָה, בְּלֹא בִּטְחָה: נִגַּשְׁתִּי בְּלֵב כָּבֵד לָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה [וראה: "לִבּוֹ כָּבֵד"]

– בְּלֵב וָנֶפֶשׁ ° [על־פי "בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ", דברים ו ה], בְּכָל הַלֵּב, בִּמְסִירוּת שְׁלֵמָה: "קַמְצָנִית הָיְתָה בְּיוֹתֵר וְנֶאֱמֶנֶת לַבַּיִת בְּלֵב וָנֶפֶשׁ" (ברקוביץ, תר׳ חיי יח).

– בְּלֵב קַל °, לְלֹא כָּל דְּאָגָה, בְּהַרְגָּשָׁה טוֹבָה.

– בְּלֵב שָׁלֵם, 1, בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, בְּיֹשֶׁר וּבְנֶאֱמָנוּת: "הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם" (ישעיה לח ג). 2 °, לְלֹא פִּקְפּוּק, בְּרָצוֹן רַב: "וּמָה שֶׁנָּתַתִּי, בְּלֵב שָׁלֵם נָתַתִּי" (עגנון, אלו קסב).

– בְּכָל־לֵב, בְּכָל־לִבּוֹ, בִּמְלֹא הָרָצוֹן, בְּכָל נַפְשׁוֹ: "וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב" (תהלים קיט לד). הִנְנִי מַמְלִיץ בְּכָל־לֵב עַל בַּקָּשָׁתוֹ.

– אַבִּיר־לֵב, 1, קְשֵׁה־לֵב, עִקֵּשׁ, אַכְזָר: "שִׁמְעוּ אֵלַי, אַבִּירֵי לֵב, הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה" (ישעיה מו יב). 2, אַמִּיץ, גִּבּוֹר: "אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי־לֵב... וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם" (תהלים עו ו).

– אֵין־לֵב, חֲסַר־שֵׂכֶל: "וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב" (הושע ז יא). "שִׁמְעוּ־נָא זֹאת עַם־סָכָל וְאֵין לֵב" (ירמיה ה כא).

– אִישׁ־לֵב, בַּעַל רֶגֶשׁ וְיַחַס טוֹב לַזּוּלַת [ראה "אַנְשֵׁי לֵבָב" איוב לד]

– אֹמֶד־הַלֵּב ⁺, הַשְׁעָרָה, סְבָרָה: "שֶׁאָנוּ אוֹמְדִים וּסְבוּרִים וְאוֹמְדִין מֵאֹמֶד־לִבֵּנוּ לְהַחֲמִיר" (רש״י גיטין יט.).

– אֹמֶץ־לֵב °, רוּחַ גְּבוּרָה, הָעָזָה.

– בְּחִיר־לֵב, בְּחִירַת־לֵב °, 1, אָהוּב, חָבִיב. 2, תֹּאַר רוֹוֵחַ בְּיִחוּד לְאָרוּס, לַאֲרוּסָה: שֶׁפַע בְּרָכוֹת לְשׁוֹשַׁנָּה וְלִבְחִיר־לִבָּהּ. יוֹסֵף וּבְחִירַת־לִבּוֹ.

– בַּעַל־לֵב °, רָגִשׁ, מֵבִין לִרְגָשׁוֹת אֲחֵרִים, מִתְיַחֵס בְּאַהֲדָה לְדַאֲגוֹת הַזּוּלַת לְסִבְלוֹ.

– בַּר־לֵב ⁺, יֹשֶׁר, צֶדֶק, נֶאֱמָנוּת: "בַּר־הַלֵּב וְזַךְ־הַמַּצְפּוּן" (חובות הלבבות, הקדמה).

– בַּר־לֵב ° [במקרא: בַּר־לֵבָב] יְשַׁר־דֶּרֶךְ, צַדִּיק וְתָמִים.

– גֹּבַהּ־לֵב (דברי הימים ב לב כו), גַּאֲוָה, יְהִירוּת.

– גְּבַהּ־לֵב, גֵּאֶה, יָהִיר: "תּוֹעֲבַת ה׳ כָּל־גְּבַהּ־לֵב" (משלי טז ה).

– גְּדָל־לֵב ° [במקרא: גֹּדֶל־לֵבָב] גַּאֲוָה, הִתְנַשְּׂאוּת, יְהִירוּת.

– גִּלּוּי־לֵב °, כֵּנוּת, אֲמִתִּיּוּת, אֲמִירַת הָאֱמֶת בְּלֹא לְכַסּוֹתָהּ: הַנַּעַר סִפֵּר אֶת הַמַּעֲשֶׂה בְּגִלּוּי־לֵב, לֹא כִּחֵד דָּבָר.

– גְּלוּי־לֵב °, אֲמִתִּי, כֵּן, שֶׁאֵינוֹ מַסְתִּיר אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו.

– גְּרוּשַׁת־הַלֵּב * (נדרים כ:), אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ מָאַס בָּהּ וְהֶחְלִיט לְגָרְשָׁהּ, אֲבָל עֲדַיִן לֹא נָתַן לָהּ גֵּט־פִּטּוּרִין.

– דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב *, רַעְיוֹנוֹת כְּמוּסִים, דְּבָרִים שֶׁאָדָם גּוֹנְזָם בְּלִבּוֹ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר עֲלֵיהֶם: "דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים" (נדרים כח.). "לֹא עָמְדָה לוֹ חָכְמָתוֹ בִּדְבָרִים שֶׁבַּלֵּב" (מגדלי מו״ס, קצג).

– דְּמוּי־לֵב ° דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לַלֵּב: עָלִים דְּמוּיֵי־לֵב.

עלה דמוי־לב

– הֲבָנַת־הַלֵּב ⁺ [על־פי הארמית: אֲבָנְתָּא דְּלִיבָּא] אִינְטוּאִיצְיָה, הֲבָנָה פְּנִימִית: "כִּחֵד מִמֶּנּוּ טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, מִפְּנֵי שֶׁתָּלוּי בַּהֲבָנַת הַלֵּב" (רש״י כתובות מח:).

– הֲגוּת־לֵב, הֶגְיוֹן־לֵב, מַחֲשָׁבָה, הִרְהוּר: "פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת, וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת" (תהלים מט ד). "יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ" (תהלים יט טו).

– הַלְמוּת־לֵב °, נְקִיפַת־לֵב, פְּעִימַת־לֵב.

– זְדוֹן־לֵב, מַחֲשֶׁבֶת־רֶשַׁע, מְזִמַּת־בְּלִיַּעַל: "זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ" (עובדיה ג).

– חוֹלֵה־לֵב °, אָדָם הַסּוֹבֵל מִלִּקּוּי בִּפְעֻלָּתָם הַתַּקִּינָה שֶׁל הַלֵּב וּמַחֲזוֹר־הַדָּם.

– חֲכַם־לֵב, חָכָם, נָבוֹן, פִּקֵּחַ: "לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא נָבוֹן" (משלי טז כא).

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי; – ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

– חֲנֵף־לֵב (איוב לו יג), חַנְפָן, רַמַּאי.

– חֲסַר־לֵב, 1 °, נְטוּל־רֶגֶשׁ, קָשׁוּחַ, אַכְזָר. 2, (משלי ז ז) חֲסַר־דֵּעָה, כְּסִיל, שׁוֹטֶה.

– טוֹב־לֵב, 1 °, בַּעַל אֹפִי נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, מִתְיַחֵס בְּחִבָּה לַזּוּלַת. 2, שָׂמֵחַ, שָׁרוּי בְּמַצַּב־רוּחַ טוֹב וְעַלִּיז: ״וַיֵּצֵא הָמָן... שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב״ (אסתר ה ט).

– טוּב־לֵב, 1 °, אֹפִי נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, יַחַס שֶׁל חִבָּה לַזּוּלַת. 2, שִׂמְחָה, עַלִּיזוּת: ״הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב״ (ישעיה סה יד).

– יֵצֶר־לֵב, מַחֲשָׁבוֹת, נְטִיּוֹת טִבְעִיּוֹת בָּאָדָם: ״כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו״ (בראשית ח כא).

– יְשַׁר־לֵב (תהלים סד יא), אָדָם נֶאֱמָן וַאֲמִתִּי, דּוֹבֵר מֵישָׁרִים.

– יֹשֶׁר־לֵב ° [על־פי תהלים סד יא] אֲמִתִּיּוּת, כֵּנוּת, נֶאֱמָנוּת: ״מָסֹרֶת גְּבוֹהָה שֶׁל יֹשֶׁר־לֵב וַהֲגִינוּת בְּדִוּוּחַ״ (שרת, באסיה 207).

– כְּאֵב־לֵב [בהשאלה] יָגוֹן, צַעַר עָמֹק: ״וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב״ (ישעיה סה יד).

– כִּבּוּד־לֵב*, עַקְשׁוּת: ״קְשִׁי־עוֹרֶף וְכִבּוּד־לֵב לָלֶכֶת בְּכָל דַּרְכֵי חֹשֶׁךְ״ (מגילת הסרכים ד 11).

– כַּוָּנַת־הַלֵּב*, עִיּוּן, נְתִינַת הַדַּעַת עַל דְּבַר־מָה: ״תְּהֵיוּ מְבָרְכִין בְּכַוָּנַת־הַלֵּב, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁלֹם הַבְּרָכָה בָּהֶן״ (במדבר רבה יא).

– מְגִנַּת־לֵב (איכה ג סה), עָגְמַת־נֶפֶשׁ, צַעַר עָמֹק.

– מַחֲלַת־לֵב °, לִקּוּי קַל אוֹ חָמוּר בִּפְעֻלָּתוֹ הַתְּקִינָה שֶׁל הַלֵּב.

– מִכְשׁוֹל־לֵב (שמואל א כה לא), מוּסַר־כְּלָיוֹת, רֶגֶשׁ שֶׁל חֲרָטָה עַל חֵטְא.

– מוֹג־לֵב ° [על־פי יחזקאל כא כ], פַּחְדָן, יָרֵא, שֶׁאֵינוֹ אַמִּיץ.

– מִלֵּב אֶל לֵב °, בְּצוּרָה יְדִידוּתִית וְאִינְטִימִית בְּיוֹתֵר: שִׂיחַת־רֵעִים מִלֵּב אֶל לֵב.

– מֵעֹמֶק־הַלֵּב °, מִמַּעֲמַקֵּי־הַלֵּב °, מִקֶּרֶב־לֵב °, מִקֶּרֶב וָלֵב ° [בעיקבות תהלים סד ז], בִּטּוּיִים צִיּוּרִיִּים לְרֶגֶשׁ עַז בְּיוֹתֵר: הֲרֵינִי מוֹדֶה לְךָ מֵעֹמֶק הַלֵּב עַל עֶזְרָתְךָ הַחֲשׁוּבָה.

– מֹרֶךְ־לֵב ° [על־פי ויקרא כו לו], רַכּוּת־לֵב, פַּחְדָנוּת.

– מִשְׁאֶלֶת־לֵב*, רָצוֹן עַז, חֵפֶץ: ״חַיִּים שֶׁתְּמַלֵּא לָנוּ אֶת כָּל מִשְׁאֲלוֹת־לִבֵּנוּ לְטוֹבָה״ (ברכות טז:; ברכת-החודש).

– נְדִיב־לֵב (שמות לה ה), מִתְיַחֵס בְּעַיִן יָפָה לַזּוּלַת, אָדִיב וְשָׂמֵחַ לַעֲזֹר לַאֲחֵרִים.

– נְדִיבוּת־לֵב °, יַחַס שֶׁל אֲדִיבוּת וְרָצוֹן לַזּוּלַת.

– נַהֲמַת־לֵב, הֶמְיַת לֵב, זְעָקָה הַפּוֹרֶצֶת מִן הַלֵּב מֵרֹב צַעַר וְיָגוֹן: ״נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי עַד־מְאֹד, שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי״ (תהלים לח ט).

– נִמְהַר־לֵב, 1, יָרֵא, מְבֹהָל: ״אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב: חִזְקוּ, אַל־תִּירָאוּ!״ (ישעיה לה ד). 2 °, פָּזִיז, בִּלְתִּי־מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ.

– נַעֲוֵה־לֵב (משלי יב ח), עִקֵּשׁ, עַקְשָׁן.

– סְבָרַת־הַלֵּב ^, שִׁקּוּל־דַּעַת רְצִינִי, דֵּעָה מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבָה עֲמֻקָּה: ״סְבָרַת־הַלֵּב הִיא הַבָּאָה לוֹ בִּנְבוּאָה״ (רש״י בבא בתרא יב:).

– עִוֵּר־לֵב ^, מְטֻמְטָם, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה נְכוֹחָה: ״וְעִוְרֵי־לֵב יַחְשְׁבוּ, כִּי הָעֹשֶׁר מַעֲלָה לַצַּדִּיקִים״ (אברהם אבן-עזרא לבראשית כה לד).

– עִקֶּשׁ־לֵב, עַקְשָׁן, סָרְבָן: ״עִקֶּשׁ־לֵב לֹא יִמְצָא־טוֹב״ (משלי יז כ).

– עַקְשׁוּת־לֵב °, עַקְשָׁנוּת, סָרְבָנוּת.

– עֲרַל־לֵב (ירמיה ט כה), עִקֵּשׁ וְסָכָל, מְטֻמְטָם וַחֲסַר־רֶגֶשׁ.

– צַר־לֵב °, כִּילַי, קַמְּצָן.

– צָרוּת־לֵב °, קַמְּצָנוּת, תְּכוּנַת הַכִּילַי, עַיִן רָעָה.

– קְשֵׁה־לֵב, 1 °, אַכְזָר, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ רַחֵם. 2, עִקֵּשׁ, עַקְשָׁן: ״וּבֵית יִשְׂרָאֵל לֹא יֹאבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלֶיךָ... חִזְקֵי מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה״ (יחזקאל ג ז).

– קְשׁוּחַ־לֵב ° קְשֵׁה־לֵב, אַכְזָר.

– קַשְׁיוּת־לֵב °, קַשִׁיחוּת־לֵב °, אַכְזְרִיּוּת, רֶשַׁע, חֹסֶר־רַחֲמִים.

– רְאוּת־לֵב ^, רְאִיָּה פְּנִימִית, רוּחָנִית; רְאִיָּה בְּעֵינֵי הָרוּחַ: ״וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה... רְאוּת־לֵב וְלֹא־רְאוּת עַיִן״ (יהודה הלוי, ישן אל תירדם).

– רֹחַב־לֵב, 1, חָכְמָה, תְּבוּנָה, יְדִיעָה רְחָבָה וּמַקֶּפֶת: ״וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה... וְרֹחַב לֵב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם״ (מלכים א ה ט). 2 °, נְדִיבוּת־לֵב, יַחַס שֶׁל אֲדִיבוּת רַבָּה לַזּוּלַת.

– רְחַב־לֵב, 1 °, נָבוֹן, בַּעַל יְדִיעוֹת מַקִּיפוֹת. 2 °, נְדִיב־לֵב, אָדִיב. 3, יָהִיר, גַּאַוְתָן: ״רוּם עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב״ (משלי כא ד).

– רַךְ־לֵב ° [במקרא: רַךְ־הַלֵּבָב, דברים כח] פַּחְדָן, מוֹג־לֵב.

– רַכּוּת־לֵב ° פַּחְדָנוּת, חֹסֶר־אֹמֶץ.

– רֹעַ־לֵב, 1 °, רֶשַׁע, רִשְׁעוּת. 2 (נחמיה ב ב), עַצְבוּת, יָגוֹן.

– רַע־לֵב ° רָשָׁע, אַכְזָר.

– שֶׁבֶץ־הַלֵּב ° שִׁתּוּק פִּתְאוֹמִי שֶׁל אֵיבְרֵי הַגּוּף וְאָבְדַן הַהַכָּרָה מֵחֲמַת הִתְהַוּוּת שֶׁטֶף־דָּם פְּנִימִי בַּמֹּחַ.

– שֶׁבֶר־לֵב ° [ראה שָׁבַר אֶת לִבּוֹ], שִׁבְרוֹן־לֵב °, יָגוֹן עָמֹק, דִּכָּאוֹן רַב: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה לִי שִׁבְרוֹן־לֵב מַמָּשׁ, הָיְתָה נַפְשִׁי רוֹוַחַת וְהוֹלֶכֶת״ (עגנון, כלה רמט).

– שְׁוֵה־לֵב °, שְׁוֵה־נֶפֶשׁ, אָדִישׁ: ״אוֹסֵף אֶת הַדְּמָמָה שְׁוֵה־לֵב לְתוֹךְ עֵינָיו הָעֲגוּמוֹת״ (פיכמן, קמט).

– שְׁרִירוּת־לֵב, נְטִיָּה בִּלְתִּי־מְרֻסֶּנֶת אֶל מַה שֶּׁהַלֵּב חוֹמֵד: ״בִּשְׁרִירוּת לִבִּי אֵלֵךְ״ (דברים כט יח).

– שִׂימַת־לֵב °, תְּשׂוּמֶת־לֵב.

– תְּשׂוּמֶת־לֵב °, עִיּוּן, יִחוּד הַמַּחֲשָׁבָה לִדְבַר־מָה, נְתִינַת־הַדַּעַת: דָּבָר זֶה דּוֹרֵשׁ תְּשׂוּמֶת־לֵב. הוֹאֶל־נָא לִקְרֹא אֶת הַדָּבָר בִּתְשׂוּמֶת־לֵב רַבָּה.

– בְּשִׂים־לֵב לְ־ °. בְּהִתְחַשֵּׁב בְּ־: הוּקַל עָנְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם בְּשִׂים לֵב לְגִילוֹ הַצָּעִיר.

– לִבּוֹ בַּל (אֵין) עִמּוֹ (אִתּוֹ). 1, אֵינוֹ נוֹטֶה אַחֲרֵי פְּלוֹנִי, אֵינוֹ נֶאֱמָן לִפְלוֹנִי: ״אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ, וְלִבּוֹ בַּל־עִמָּךְ״ (משלי כג ז). ״אֵיךְ תֹּאמַר: אֲהַבְתִּיךְ – וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי?״ (שופטים טז טו). 2 °, אֵינוֹ שָׁלֵם עִם עַצְמוֹ, חוֹכֵךְ בְּדַעְתּוֹ.

– לִבּוֹ גִּמְגֵּם ^, הִסֵּס, פִּקְפֵּק: ״כָּךְ לְשׁוֹן רַבּוֹתַי, וְלִבִּי מְגַמְגֵּם״ (רש״י שבת צב:).

– לִבּוֹ גַּס בִּפְלוֹנִי* (יבמות ד י), הוּא רָגִיל וּמְקֹרָב לִפְלוֹנִי בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁאֵינוֹ שָׂם לִבּוֹ אֵלָיו וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לְפָנָיו – ראה ערך גַּס.

– לִבּוֹ (עָלָיו) דַּוָּי, לִבּוֹ כּוֹאֵב, הוּא מְצֻטָּעֵר מְאֹד: "כִּי־רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי" (איכה א כב). "מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן, עָלַי לִבִּי דַוָּי" (ירמיה ח יח). "וּבְסוֹפָם לֵב דַּוָּי וּבֹשֶׁת הַפָּנִים" (ביאליק, למי אבן). "שָׁפְכָה דְּמָעוֹת כַּמַּיִם וְלִבָּהּ עָלֶיהָ דַּוָּי עַל בַּעְלָהּ שֶׁהָלַךְ וָמֵת" (עגנון, אלו קטר).

– לִבּוֹ חָלוּק* (עָלָיו), הוּא מְהַסֵּס, אֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה לְהַחְלִיט: "שֶׁהָיָה לִבּוֹ חָלוּק אִם יִרְדֹּף וְאִם לֹא יִרְדֹּף" (מכילתא בשלח כז). "בְּקַלַסְתֵּר פְּנֵיהֶם רָאָה שֶׁנִּתְעַגְּמוּ וְלִבָּם חָלוּק עֲלֵיהֶם" (קבק, במשעול 324).

– לִבּוֹ טוֹב עָלָיו, הוּא בְּמַצַּב־רוּחַ טוֹב, הוּא מְרֻצֶּה וּמָלֵא שִׂמְחָה: "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן" (אסתר א י). "רוּחַ קַלָּה הִבְהֲבָה עַל פָּנַי, וְלִבִּי טוֹב עָלַי מְאֹד מְאֹד" (ביאליק, החצוצרה ג).

– לִבּוֹ לְפִיו לֹא גִּלָּה° [על־פי הארמית: "ליבא לפומא לא גלי", ראה ערך לְבָא], הוּא לֹא הֵעֵז לְהַעֲלוֹת אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ עַל דַּל־שְׂפָתָיו: "כָּל אוֹתָם הִרְהוּרֵי גַּדְלוּת שֶׁבְּלִבִּי לְפִי לֹא גִּלָּה" (טביב, דרך 11).

– לִבּוֹ כָּבֵד, 1°, הוּא שָׁרוּי בְּעֶצֶב, הוּא נוּגֶה: "שִׁירַת הַצִּפּוֹר שֶׁהַנְּעָרוֹת רְגִילוֹת לוֹמַר בְּשָׁעָה שֶׁלִּבָּן כָּבֵד" (עגנון, כלה רנים). 2, הוּא קְשֵׁה־עֹרֶף, הוּא אָטוּם וְקָשׁוּחַ: "כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה, מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (שמות ז יד).

– לִבּוֹ מְיֻשָּׁב*, הוּא רָגוּעַ, שָׁקֵט, אֵינוֹ נִרְגָּז: "לֹא יַתְחִיל (לִקְרֹא שְׁמַע) לֹא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵק וְלֹא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא טוֹעֵן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ מְיֻשָּׁב" (ירושלמי ברכות ה א).

– לִבּוֹ סָמוּךְ, הוּא בּוֹטֵחַ, אֵין בְּלִבּוֹ כָּל חֲשָׁשׁ: "נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּה', סָמוּךְ לִבּוֹ, לֹא יִירָא" (תהלים קיב ז–ח).

– לִבּוֹ סָמוּךְ וּבָטוּחַ° [על־פי הנ"ל], הוּא בָּטוּחַ, הוּא מְשֻׁכְנָע: לִבִּי סָמוּךְ וּבָטוּחַ, כִּי הַפְּעֻלָּה תַּצְלִיחַ.

– לִבּוֹ עַל פְּלוֹנִי* 1*, הוּא שׁוֹמֵר לוֹ טִינָה, הוּא רוֹגֵז עָלָיו: "הָיָה דּוֹמֶה לוֹ שֶׁלִּבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו" (מדרש תהלים ט א) "לִבָּם עָלָיו: הוּא שׁוֹמֵר אֶת הַגַּן בֶּאֱמוּנָה" (ביאליק, מאחורי א). 2°, צַר לוֹ עַל פְּלוֹנִי, הוּא מְרַחֵם עָלָיו: "וְצַר לִי עֲלֵיכֶם, בָּנַי, וְלִבִּי לִבִּי עֲלֵיכֶם" (ביאליק, בעיר).

– לִבּוֹ עָמוּס°, הוּא מָלֵא דְּאָגוֹת: "כְּאֵיזֶה אֵם שֶׁשִּׁלְּחָה זֶה עַתָּה אֶת בְּנָהּ לַקְּרָבוֹת – לִבָּהּ עָמוּס" (יזהר, שיירה 939).

– לִבּוֹ עֵר, הוּא מָתוּחַ, רִגְשׁוֹתָיו אֵינָם נוֹתְנִים לוֹ מָנוֹחַ: "אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר" (שיר השירים ה ב). "וְלִבְּכֶם עֵר, וְאָזְנְכֶם קַשֻּׁבָה" (ביאליק, יהי חלקי).

– לִבּוֹ פָּתוּחַ°, הוּא עֵר לַזּוּלַת: "יְרֵאִים וּשְׁלֵמִים שֶׁעֵינָם יָפָה וְלִבָּם פָּתוּחַ, וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם בְּדַעַת וּבִתְבוּנָה" (עגנון, כלה שכו). [וראה עוד למעלה: "לֵב פָּתוּחַ"]

– אָבַד לִבּוֹ, נָבוֹךְ, הִתְבַּלְבֵּל, נִתְבַּלְבְּלוּ חוּשָׁיו: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא... יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים, וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים יִתְמָהוּ" (ירמיה ד ט).

– אֵין בְּלִבּוֹ עָלָיו*, אֵין הוּא כּוֹעֵס עָלָיו, אֵין לוֹ נֶגְדּוֹ וְלֹא־כְלוּם: "וְהַקְּרוֹבִים (שֶׁל הֶרוּג בֵּית־הַדִּין) בָּאִים וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין־אֱמֶת דַּנְתֶּם" (סנהדרין ו ו).

– אָמַר אֶל לִבּוֹ°, אָמַר בְּלִבּוֹ, חָשַׁב, הִרְהֵר: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־לִבּוֹ: עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם־אֶחָד בְּיַד־שָׁאוּל" (שמואל א כז א). "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ: אֵין אֱלֹהִים" (תהלים יד א).

– אָמַר לוֹ לִבּוֹ, הָיְתָה לוֹ הַרְגָּשָׁה מֻקְדֶּמֶת, נִדְמָה לוֹ: לִבִּי אוֹמֵר לִי, כִּי הַמַּעֲשֶׂה לֹא יַצְלִיחַ.

– בָּא עַל לִבּוֹ, עָלָה בְּדַעְתּוֹ, הִתְכַּוֵּן: "וְאֵת כָּל־הַבָּא עַל־לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית־ה' וּבְבֵיתוֹ הִצְלִיחַ" (דברי הימים ב ז יא).

– בָּדָא מִלִּבּוֹ, בָּדָה, הִמְצִיא דְּבַר־שֶׁקֶר: "לֹא נִהְיָה כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה אוֹמֵר, כִּי מִלִּבְּךָ אַתָּה בוֹדָאם" (נחמיה ו ח).

– גָּבַהּ לִבּוֹ, הִתְגָּאָה, הִתְנַשֵּׂא: "יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר: אֵל אָנִי" (יחזקאל כח ב).

– גִּלָּה אֶת לִבּוֹ*, סִפֵּר בְּכֵנוּת אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו: "לְכָל בָּשָׂר אַל תְּגַל לִבֶּךָ" (בן־סירא ח כח).

– גָּנַב אֶת לִבּוֹ, הִסְתִּיר מִמֶּנּוּ אֶת כַּוָּנוֹתָיו הָאֲמִתִּיּוֹת, הִתְעָה אוֹתוֹ: "וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי, עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא" (בראשית לא כ).

– גָּנַב אֶת לִבּוֹ, רָכַשׁ אֶת יַחֲסוֹ הַטּוֹב שֶׁל פְּלוֹנִי אֵלָיו עַל־יְדֵי דִּבְרֵי חֹנֶף וּצְבִיעוּת: "וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב טו ו).

– גִּמְגֵּם לִבּוֹ∴, ראה למעלה: לִבּוֹ גִּמְגֵּם.

– דִּבֵּר אֶל לִבּוֹ, דִּבֵּר עַל לִבּוֹ, דִּבֵּר בְּלִבּוֹ, הִרְהֵר, חָשַׁב בְּלִבּוֹ: "אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי, וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (בראשית כד מה). "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ, רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת, וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ" (שמואל א א יג). "וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם זֶה הָבֶל" (קהלת ב טו).

– דִּבֵּר עַל לֵב פְּלוֹנִי, שִׁדֵּל אֶת פְּלוֹנִי בִּדְבָרִים, דִּבֵּר אֵלָיו דְּבָרִים טוֹבִים, פִּיֵּס אוֹתוֹ וּפִתָּהוּ: "דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ... כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ" (ישעיה מ ב).

– הִגִּיד לוֹ אֶת כָּל לִבּוֹ, שָׁפַךְ אֶת נַפְשׁוֹ, גִּלָּה אֶת כָּל סוֹדוֹתָיו: "וַיַּגֶּד־לָהּ (שִׁמְשׁוֹן לִדְלִילָה) אֶת־כָּל־לִבּוֹ" (שופטים טז יז).

– הִגִּיד לוֹ לִבּוֹ°, הָיְתָה לוֹ הַרְגָּשָׁה, הִרְגִּישׁ וְנִחֵשׁ: "לֹא הִגִּיד לִבִּי לִי מֵרֹאשׁ וְלֹא צִפִּיתִי שֶׁכָּךְ יַעֲלֶה לִי" (ביאליק, יש פורש).

– הֵגֵס אֶת לִבּוֹ בְּ־*, הִתְיַחֵס בְּזִלְזוּל כְּלַפֵּי־: "מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, וְלֹא מֵגֵס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ" (אבות ו ו).

– הֶחֱיָה אֶת לִבּוֹ, הֵשִׁיב אֶת נַפְשׁוֹ, עוֹדֵד אוֹתוֹ וְשִׂמְּחוֹ: "וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים" (ישעיה נז טו). "לְהַחֲיוֹת לֵב וּלְשׁוֹבֵב נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה" (ביאליק, אכן גם זה).

– הָיָה עִם לִבּוֹ, הָיָה בְּלִבּוֹ*, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, חָשַׁב: "הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית ה'" (דברי הימים ב כד ד). "בְּלִבִּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לוֹ" (קידושין ב ג). "בֶּגֶד זֶה אֲרַגְתִּיו בְּטָהֳרָה וְלֹא הָיָה בְּלִבִּי לְשָׁמְרוֹ בְּטָהֳרָה" (חגיגה כ).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; ת"ז - תואר וזכר;

— הָיָה (יֵשׁ) בְּלִבּוֹ עַל פְּלוֹנִי*, כָּעַס עַל פְּלוֹנִי, שָׁמַר עֶבְרָתוֹ לִפְלוֹנִי: "כְּשֵׁם שֶׁאֵין בְּלִבִּי עַל בִּנְיָמִין אָחִי, שֶׁלֹּא הָיָה בִּמְכִירָתִי, כָּךְ אֵין בְּלִבִּי עֲלֵיכֶם" (מגילה טז). "וּמֹשֶׁה הָיָה סָבוּר שֶׁהָיָה אַהֲרֹן שֻׁתָּף עִמָּהֶן (עִם יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל), וְהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו" (שמות רבה לז). "רוֹאֶה אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ עָלֵינוּ, אִם כֵּן נְבָרֵר אֶת הַדָּבָר וְנֵשֵׁב אוֹתוֹ" (עגנון, כלה קסס).

— הָיָה לִבּוֹ חָלוּק*, ראה למעלה: "לִבּוֹ חָלוּק".

— הֵיטִיב אֶת לִבּוֹ, אָכַל וְנֶהֱנָה, סָעַד לַהֲנָאָתוֹ: "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. הֵמָּה מֵיטִיבִים אֶת־לִבָּם..." (שופטים יט כא—כב).

— הִכָּהוּ לִבּוֹ, הִתְחָרֵט, יִסְּרוּהוּ כִּלְיוֹתָיו, הִצְטַעֵר עַל מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה: "וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ, עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל" (שמואל א כד ה).

— הִכְבִּיד (כִּבֵּד) אֶת לִבּוֹ, הִתְעַקֵּשׁ, עָמַד בְּסֵרוּבוֹ: "וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת, וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם" (שמות ח כח). "וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם, כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם?" (שמואל א ו ו).

— הִכְבִּיד אֶת לֵב פְּלוֹנִי, גָּרַם לִפְלוֹנִי שֶׁיִּתְעַקֵּשׁ: "כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו" (שמות י א).

— הָלַךְ לִבּוֹ אַחֲרֵי־, הִתְאַוָּה לְ־, נִמְשַׁךְ אֶל־: "אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ" (יחזקאל לג לא).

— הֵמֵס (אֶת) לֵב פְּלוֹנִי, 1. עִרְעֵר אֶת בִּטְחוֹנוֹ, רִפָּה אֶת יָדָיו: "אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר: עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ, עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם" (דברים א כח). 2 ° [בהשאלה] עוֹרֵר הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה: "יָדַע בְּכֹחַ־הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ לְהָמֵס לִבּוֹת אֲבָנִים" (סדן, ממחוז ע).

— הֵנִיא אֶת לֵב פְּלוֹנִי, מָנַע אוֹתוֹ, עָצַר אוֹתוֹ: "וַיָּנִיאוּ (הַמְרַגְּלִים) אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי בֹא אֶל־הָאָרֶץ" (במדבר לב ט).

— הֵסֵב אֶת לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, עוֹרֵר אוֹתוֹ: "וְהֵסֵב לֵב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עֲלֵיהֶם לְחַזֵּק יְדֵיהֶם בִּמְלֶאכֶת בֵּית־הָאֱלֹהִים" (עזרא ו כב).

— הֵסִיר אֶת לֵב פְּלוֹנִי, בִּלְבֵּל אוֹתוֹ וְהִתְעָהוּ: "מֵסִיר לֵב רָאשֵׁי עַם־הָאָרֶץ, וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ" (איוב יב כד).

— הִסִּיעַ דָּבָר מִלִּבּוֹ* (שמות רבה כא), הִתְעַלֵּם מִדָּבָר, הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ.

— הָפַךְ לִבּוֹ, נִשְׁתַּנּוּ רִגְשׁוֹתָיו, הִתְחִיל לְהַרְגִּישׁ הַרְגָּשָׁה אַחֶרֶת: "הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ" (תהלים קה כה).

— הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ, הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, הִתְעַקֵּשׁ: "וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה" (משלי כח יד).

— הִקְשִׁיחַ (אֶת) לֵב פְּלוֹנִי, הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ: "לָמָּה... תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ?" (ישעיה סג יז).

— הֵרַךְ אֶת לִבּוֹ, הִבְהִיל אוֹתוֹ, הִכְנִיס בְּלִבּוֹ מוֹרָא: "וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי" (איוב כג טז).

— הִרְחִיב אֶת לִבּוֹ, גָּרַם לוֹ נַחַת רוּחַ, עִנֵּג אוֹתוֹ: "דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ, כִּי תַרְחִיב לִבִּי" (תהלים קיט לב).

— הֵשִׁיב אֶל לִבּוֹ, שָׂם לִבּוֹ, נָתַן דַּעְתּוֹ: "וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ... לֵאמֹר... לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד" (ישעיה מד יט).

— הֵשִׁיב לֵב פְּלוֹנִי עַל פְּלוֹנִי, גָּרַם שֶׁפְּלוֹנִי יָשׁוּב לֶאֱהֹב אֶת פְּלוֹנִי: "וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים, וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם" (מלאכי ג כד).

— הִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ [על־פי דברים כט יח, ושם "בלבבו"], הִתְפָּאֵר, הִתְיַמֵּר.

— הִתְחַמֵּץ לִבּוֹ [על־פי תהלים עג כא, ושם "בלבבו"] הִתְרַגֵּז מְאֹד, הִצְטַעֵר בְּיוֹתֵר: "לְשֵׁמַע הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָלְלוּ אָזְנֵי יוֹסִיל, וְלִבּוֹ הִתְחַמֵּץ בְּקִרְבּוֹ" (סוקולוב, במראות 115).

— הִתְעַטֵּף הַלֵּב ° [על־פי תהלים עז ד, ושם: "ותתעטף רוחי"; והשווה תהלים סא ג: "בעטוף לבי"] נֶעֱצַב, הִתְעַגֵּם: "וּבְהִתְעַטֵּף הַלֵּב וּבִהְיוֹתוֹ לְמַסּוֹס" (ביאליק, ביום קיץ).

— הִתְפַּלֵּץ לִבּוֹ °, הִתְחַלְחֵל, אֲחָזַתּוּ פַּלָּצוּת.

— הִתְקַבֵּל עַל הַלֵּב*, נִרְאָה נָכוֹן, הִסְתַּבֵּר, מָצָא חֵן: "אָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁמִּתְקַבְּלִין עַל הַלֵּב" (מגילה טז).

— חַם לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ (תהלים לט ד), הִתְרַגֵּשׁ וְנִתְרַתַּח מִכַּעַס וְכוּ'.

— חָרֵד לִבּוֹ עַל־, דָּאַג לְ־, פָּחַד שֶׁמָּא יֶאֱרַע רַע לְ־: "כִּי־הָיָה לִבּוֹ חָרֵד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים" (שמואל א ד יג).

— טוֹב לִבּוֹ, הָיָה בְּמַצַּב־רוּחַ עָלִיז, שָׂמַח מְאֹד: "וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ" (רות ג ז). "כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן" (אסתר א י).

— טָפַשׁ לִבּוֹ (תהלים קיט ע), נִטַמְטֵם.

— יוֹצֵא מִן הַלֵּב°, לְבָבִי, אֲמִתִּי, כֵּן: "הַבְּכִיָּה הָיְתָה מְתוּקָה, נוֹבַעַת וְיוֹצֵאת מִן הַלֵּב מֵאֵלֶיהָ" (ביאליק, מאחורי ג). "דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב נִכְנָסִים אֶל הַלֵּב" (תר' 'שירת ישראל' למשה אבן־עזרא, קנו).

— יָצָא לִבּוֹ, 1. נִבְהַל מְאֹד, פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ: "וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו" (בראשית מב כח). 2 °, הִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד, הִתְאַוָּה: לִבּוֹ יָצָא לְהִתְרָאוֹת עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ מֵעֵבֶר לַיָּם.

— כַּאֲשֶׁר עִם לִבּוֹ ° [ראה למעלה "היה עם לבו"], כְּפִי שֶׁרְצוֹנוֹ לוֹ, כְּפִי שֶׁנִּרְאֶה לוֹ: "עֲנֵה לַשַּׂר, בְּנִי, כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבְךָ" (בורלא, כיסופים).

— לֹא הָיָה בּוֹ לֵב°, לֹא הֵעֵז, לֹא עָצַר כֹּחַ: "וְהִיא לֹא הָיָה בָהּ לֵב לְעָצְרָם בְּבֵית כְּשֶׁלִּבָּם רֵיקָן" (עגנון, אורח 124).

— לָקַח לֵב, מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב, עוֹרֵר חֶמְדָּה: "זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב" (הושע ד יא).

— לָקַח אֶל הַלֵּב ° [בלשון־הדיבור, על־פי יידיש], קִבֵּל דָּבָר בִּדְאָגָה, הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד: אַל־נָא תִּקַּח אֶת הַדָּבָר אֶל הַלֵּב!

— לָקַח לוֹ לֵב°, הֵעֵז, הִתְגַּבֵּר עַל הַסּוּסָיו: "לָקַחְתִּי לִי לֵב וְשָׁאַלְתִּי" (עגנון, עד קכו).

— מְלָאוֹ לִבּוֹ, הֵעֵז, הִרְהִיב, מָצָא עֹז בְּנַפְשׁוֹ: "מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן?" (אסתר ז ה). "הֵיאַךְ מְלָאֲךָ לִבְּךָ לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי חֲבֵרֶיךָ?" (תוספתא דמאי ה כד).

— מָצָא אֶת לִבּוֹ, הֵעֵז, מָצָא עֹז בְּנַפְשׁוֹ: "עַל־כֵּן מָצָא עַבְדְּךָ אֶת־לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־הַתְּפִלָּה הַזֹּאת" (שמואל ב ז כז).

— מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב*, עוֹרֵר עִנְיָן, רִתֵּק: "דְּבָרִים שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּאַגָּדָה" (שבת פז.). סִפּוּר־הַרְפַּתְקָאוֹת מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב.

מ"ח - מלת חיבור; מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּע'ל; נִפ'עַל; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִת'פַּעֵל; הִפ'עִיל; הֻפ'עַל

– מֵת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ (שמואל א כה לז), נִבְהַל וְנִדְהַם מְאֹד, נִתְאַבֵּן מִפַּחַד, פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ.

– נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ, [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר מִצְּפוּנוֹ, גָּבַר בּוֹ רֶגֶשׁ הָאַחְרָיוּת וְהַנֶּאֱמָנוּת: "הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבָּם" (שמואל א י כו).

– נָגַע עַד לִבּוֹ [בהשאלה מן ירמיה ד יח], גָּרַם לוֹ הִתְרַגְּשׁוּת עֲמֻקָּה: "דְּמוּת טְהוֹרָה וִיבֵשָׁה, עַנְוְתָנִית וְסַגְּפָנִית, הַנּוֹגַעַת עַד הַלֵּב בֶּאֱמוּנָתָהּ וּבְתָם־דַּרְכָּהּ" (ברקוביץ, הראשונים רפז). הָיָה זֶה מַחֲזֶה נוֹגֵעַ עַד הַלֵּב.

– נְדָבוֹ לִבּוֹ, שָׂמַח לָתֵת, נָתַן בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה: "מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי" (שמות כה ב). "אַל תְּבַדְּקוּ – כֹּל לִבּוֹ יִדְּבֶנּוּ" (ביאליק, למתנדבים בעם).

– נֶהְפַּךְ לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ (איכה א כ), נֶהְפַּךְ עָלָיו לִבּוֹ (הושע יא ח), נִפְעֲמָה רוּחוֹ, נִדְהַם.

– נָטָה לִבּוֹ אַחֲרֵי־, נִמְשַׁךְ אֶל־, הִתְיַחֵס בַּאֲהָדָה אֶל־: "וַיֵּט לִבָּם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ" (שופטים ט ג).

– נָמַס לִבּוֹ, נִבְהַל וְנִדְהַם, חָרַד: "וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ, וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב יא).

– נָפַל לִבּוֹ עָלָיו, נִכְנַס מֹרֶךְ בְּנַפְשׁוֹ, נוֹאַשׁ, רָפוּ יָדָיו: "אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו" (שמואל א יז לב).

– נְקָפוֹ לִבּוֹ*, הִכָּהוּ לִבּוֹ, הִתְחָרֵט, הִצְטַעֵר עַל מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה: "מִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ אוֹמֵר כָּךְ" (ברכות ז.). "כֵּיוָן שֶׁהָרַג... נְקָפוֹ לִבּוֹ" (מדרש תהלים קי). "לִבּוֹ נוֹקְפוֹ עַל בְּהִילוּתוֹ, שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן וְיִשּׁוּב־הַדַּעַת כְּבַתְּחִלָּה" (מגדלי מו"ס, רמג).

– נִשְׁכַּח מִלֵּב, נִשְׁתַּכַּח מִלֵּב*, נִשְׁכַּח לִגְמָרֵי, נִמְחָה זִכְרוֹ: "נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב" (תהלים לא יג). "וְעַל הַמֵּת שֶׁיִּשְׁתַּכַּח מִן הַלֵּב" (פסחים נד:). "וַאֲנִי, גּוֹזָל רַךְ, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה" (ביאליק, לבדי).

– נְשָׂאוֹ לִבּוֹ, 1. הִתְעוֹרֵר בְּקִרְבּוֹ רָצוֹן: "וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת ה'" (שמות לה כא). 2. הִתְגָּאָה: "הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ" (מלכים ב יד י).

– נָתַן אֶל לִבּוֹ, הִתְבּוֹנֵן, הִתְחַשֵּׁב, הִתְעַנְיֵן: "טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה, בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם, וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ" (קהלת ז ב).

– נָתַן אֶת לִבּוֹ לְ־, רִכֵּז אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ בְּ־, הִפְנָה אֶת הִתְעַנְיְנוּתוֹ אֶל־: "וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה" (קהלת א יג). "אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ" (קהלת ח ט).

– נָתַן לִבּוֹ לִפְלוֹנִי, הִתְעַנְיֵן בְּדִבְרֵי פְּלוֹנִי, הִקְשִׁיב אֵלָיו: "תְּנָה, בְנִי, לִבְּךָ לִי, וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּצֹּרְנָה" (משלי כג כו). "בִּתְחִלַּת עֲמִידָתִי לֹא נָתַתִּי אֶל הַזָּקֵן לֵב" (ביאליק, מעוות לא יוכל).

– נָתַן לִבּוֹ כְּלֵב פְּלוֹנִי, חָשַׁב אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ פְּלוֹנִי, דִּמָּה אֶת עַצְמוֹ לִפְלוֹנִי: "וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל, וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב אֱלֹהִים" (יחזקאל כח ב).

– סָעַד אֶת לִבּוֹ, אָכַל כְּדֵי לִשְׁבֹּר רַעֲבוֹנוֹ: "וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם" (בראשית יח ה).

– סָר לִבּוֹ מִן־ (מֵעַל־), מָאַס בְּ־, חָדַל מֵהַאֲמִין בְּ־: "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם... וּמִן־ה' יָסוּר לִבּוֹ" (ירמיה יז ה). "לִבָּם הַזּוֹנֶה אֲשֶׁר־סָר מֵעָלַי" (יחזקאל ו ט).

– עָלָה (עָלְתָה) עַל לִבּוֹ, 1. עָלָה בְּדַעְתּוֹ, צָץ בְּמֹחוֹ, עָלְתָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: "כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית ה'" (מלכים ב יב ה). "אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי" (ירמיה ז לא). 2. עָלָה בְּזִכְרוֹנוֹ, נִזְכַּר: "וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא תַעֲלֶינָה עַל־לֵב" (ישעיה סה יז).

– עָרַב אֶת לִבּוֹ, הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ: "מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי?" (ירמיה ל כא).

– פָּג לִבּוֹ, נָמַס לִבּוֹ, נִפְעַם, הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד: "וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר: עוֹד יוֹסֵף חַי... וַיָּפָג לִבּוֹ" (בראשית מה כו).

– פִּנָּה אֶת לִבּוֹ*, יִחֵד אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ, חָשַׁב, הִרְהֵר: "וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי, וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה" (אבות ג ד).

– פָּתַח סְגוֹר לִבּוֹ° [שאול מן הושע יג ח: "ואקרע סגור לבם", ושם כפשוטו] גִּלָּה אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו הַכְּמוּסוֹת, הִתְוַדָּה.

– צוֹדֵד לֵב° [על־פי "לצודד נפשות", יחזקאל יג יח], מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב אַחֲרָיו, שׁוֹבֶה לֵב: זֶה הָיָה מַחֲזֶה מְצוֹדֵד לֵב.

– קָנָה אֶת לִבּוֹ [על־פי משלי טו לב], עוֹרֵר בְּלִבּוֹ יַחַס שֶׁל רָצוֹן אֵלָיו, רָכַשׁ אֶת אַהֲבָתוֹ אוֹ אֶת אַהֲדָתוֹ.

– רַךְ לִבּוֹ, ראה להלן: לֵבָב, רַךְ לְבָבוֹ.

– רִפְרֵף בְּלִבּוֹ*, הִסֵּס, פִּקְפֵּק, נִתְעוֹרְרוּ בּוֹ סְפֵקוֹת: "לְפִי שֶׁרִפְרְפָה בְּלִבָּהּ, לְפִיכָךְ תָּבִיא קָרְבָּן מְרַפְרֵף" (בראשית רבה כ).

– שָׁב לִבּוֹ אֶל פְּלוֹנִי, חָזַר לֶאֱהֹב אֶת פְּלוֹנִי: "וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם, אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה" (מלכים א יב כז).

– שָׁבָה אֶת לִבּוֹ°, הֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי הַרְגָּשַׁת אַהֲבָה וְהַעֲרָצָה כְּלַפָּיו: דִּבְרֵי הַנּוֹאֵם שָׁבוּ אֶת לֵב הַנֶּאֱסָפִים. הָיָה זֶה מַחֲזֶה שׁוֹבֵה־לֵב.

– שָׁבַר אֶת לִבּוֹ, צִעֵר אוֹתוֹ וְהִדְאִיבוֹ מְאֹד: "חֶרְפָּה שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה" (תהלים סט כא). "הֵיאַךְ נַחֲזוֹר לַאֲחוֹרֵינוּ שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר לֵב טַף וְנָשִׁים שֶׁעִמָּנוּ?" (שמות רבה כא). "נִתְכַּוְּנוּ הַמְרַגְּלִים לִשְׁבֹּר לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (תנחומא שלח ט). הַיְדִיעָה הַמַּחֲרִידָה שָׁבְרָה אֶת לֵב הַהוֹרִים.

– שָׁכַב לִבּוֹ, נָח, נִרְגַּע מֵרָגְזוֹ: "כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ, גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ" (קהלת ב כג).

– שָׂם לִבּוֹ לְ־, (אֶל־, עַל־), נָתַן דַּעְתּוֹ עַל־, כִּוֵּן אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ לְ־: "וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ... אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם, כִּי נִמְצָאוּ" (שמואל א ט כ). "אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי אֶת־לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה" (שמואל א כה כה). "הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב?" (איוב ב ג).

– שִׂמַּח (אֶת) לִבּוֹ, גָּרַם לוֹ שִׂמְחָה, עִנֵּג אוֹתוֹ: "מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב, שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם" (משלי טו ל).

– שָׁמַר בְּלִבּוֹ [על־פי בראשית לז יא], הִשְׁתַּדֵּל לֹא לִשְׁכֹּחַ, לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ.

– שָׁטַף אֶת לִבּוֹ °, הֵצִיף אוֹתוֹ, מִלֵּא אֶת נַפְשׁוֹ: "וְאַהֲבַת אֱלֹהִים עַזָּה מִמָּוֶת שָׁטְפָה לִבּוֹ" (ביאליק, מגילת ו).

– שָׁפַךְ אֶת לִבּוֹ, הִבִּיעַ אֶת מַר נַפְשׁוֹ, סִפֵּר אֶת כָּל צָרוֹתָיו: "שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי" (איכה ב יט). הַחוֹלֶה שָׁפַךְ אֶת לִבּוֹ לִפְנֵי רוֹפְאוֹ.

– שָׁת אֶת לִבּוֹ לְ־, שָׂם לֵב לְ־, יִחֵד אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ לְ־: "אַל־תָּשִׁיתִי אֶת־לִבֵּךְ לַדָּבָר הַזֶּה" (שמואל ב יג כ).

– תָּעָה לִבּוֹ [על־פי ישעיה כא ד], נָבוֹךְ, נִדְהַם: "אֶת זֹאת לֹא אֶזְכֹּר – לִבִּי תָעָה" (ביאליק, בשל התפוח).

– תָּפַשׂ אֶת פְּלוֹנִי בְּלִבּוֹ °, הִצְלִיחַ לְשַׁכְנֵעַ אֶת פְּלוֹנִי, נָגַע בַּנְּקֻדָּה הָרְגִישָׁה בְּיוֹתֵר שֶׁלּוֹ.

– תָּר בְּלִבּוֹ (קהלת ב ג), הָגָה, חָקַר וְחָשַׁב בְּסִתְרֵי נַפְשׁוֹ.

– דִּבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב*, דִּבֵּר לֹא בְּכֵנוּת, לֹא אָמַר בְּפִיו אֶת אֲשֶׁר חָשַׁב בְּלִבּוֹ: "שֶׁיְּהֵא הֵן שֶׁלְּךָ צֶדֶק וְלָאו שֶׁלְּךָ צֶדֶק... שֶׁלֹּא יְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב" (בבא מציעא מט.).

– פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים* (תרומות ג ח), כְּפִיו כֵּן לִבּוֹ* (מגילה טז:), כְּלִבּוֹ כֵּן פִּיו^ (רש"י בראשית כה כז). הוּא יָשָׁר בִּדְבָרָיו, הוּא אוֹמֵר אֶת אֲשֶׁר יַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ.

– לִבּוֹ עַל לְשׁוֹנוֹ °, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר סוֹד, הוּא מְגַלֶּה מַחְשְׁבוֹתָיו: "סוֹפִיָּה לִבָּהּ עַל לְשׁוֹנָהּ וְהִיא מְסַפֶּרֶת דְּבָרִים הַמְעָרְבִין בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (עגנון, כפות קמד).

– רָאָה מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ* [על־פי ברכות נה: "אין מראין לו לאדם (בחלום) אלא מהרהורי לבו"], רָאָה דְּבָרִים לֹא כְּפִי שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּת, אֶלָּא כְּפִי שֶׁרָצָה לִרְאוֹתָם.

– לֵב חָכָם לִימִינוֹ, וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ (קהלת י ב), מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל הֶחָכָם שׁוֹנוֹת בַּכֹּל מִמַּחְשְׁבוֹת הַכְּסִיל.

– שֵׁם הַלֵּב עִקָּר וְהַפֶּה טָפֵל^ (הרומי, יט 342), מַאֲמָר בְּשֶׁבַח הַמַּחֲשָׁבָה וְהֶהָגוּת וַעֲדִיפוּתָם עַל לַהַג וְרִבּוּי דְּבָרִים.

לִבָּא*, לִיבָּא ז׳ [ארמית] לֵב [רווח בבטויים:]

– אַלִּבָּא דְ־* [מן אַל־לִבָּא=עַל־לִבָּא]* לְפִי דַעַת (פְּלוֹנִי): "אַלִּבָּא דְרַבִּי נְחֶמְיָה... אַלִּבָּא דְרַבִּי יְהוּדָה" (יומא לט:).

– אַלִּבָּא דֶאֱמֶת °, לְפִי הָאֱמֶת, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר.

– לִבָּא לְפֻמָּא לָא גַלְיֵי* (על־פי קהלת רבה יב, ויותר), הַלֵּב לֹא גִּלָּה לַפֶּה, כְּלוֹמַר: הוּא לֹא הֶעֱלָה אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ עַל דַּל־שְׂפָתָיו.

– מִלִּבָּא לְפֻמָּא ° [על־פי הנ"ל], מִן הַלֵּב לַפֶּה, מַתַּן בִּטּוּי לְמַחֲשָׁבָה: "וְיֵשׁ גַּם שֶׁמַּעֲנִים פְּנֵיהֶם בִּפְנֵי הַ'גְּדוֹלִים' וּמוֹצִיאִים הִרְהוּרֵיהֶם מִלִּבָּא לְפֻמָּא" (אחד העם, קמח).

– מֵעֻמְקָא דְלִבָּא^ (זוהר שמות סג:), מֵעֹמֶק הַלֵּב.

– אַלִּבָּא רֵיקָנָא* (חולין נט.), עַל לֵב רֵיקָן, עַל קֵבָה רֵיקָה, בְּיִחוּד לִפְנֵי פַּת־שַׁחֲרִית [וראה עוד ערך אַלִּיבָּא]

לבא [מן לָבִיא]

~ הפ׳ הִלְבִּיא ^ פ"ע נַעֲשָׂה כְּלָבִיא, הָפַךְ לִהְיוֹת אַכְזָר כַּאַרְיֵה: "הִדְבִּיאוּ, הִלְבִּיאוּ, הִזְאִיבוּ, הִטְמִינוּ נָחָשׁ בַּמַּדִּים" (ש׳ שלום, שירים רמח). — [לְהַלְבִּיא, מְ־, יַ־]

לְבָאִים ז"ר לְבָאוֹת נ"ר [ריבוי מן לָבִיא, לְבִיאָה?]: "בְּתוֹךְ לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה" (תהלים נז ה). "אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו, וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו" (נחום ב יג).

לֵבָב ז׳ [צורת־משנה מן לֵב] לֵב: "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ... וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד" (תהלים קד טו). "וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ" (ישעיה ז ב). "כִּי כָל־לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה׳" (דברי הימים א כח ט). "לְהַחֲיוֹת לֵבָב וָעַיִן" (ביאליק, קראו). "כָּל עוֹד בַּלֵּבָב פְּנִימָה נֶפֶשׁ יְהוּדִי הוֹמִיָּה" (אימבר, התקוה). — [לְבַב־, לְבָבוֹת, לְבְבוֹת־] ["לבב" מצוי הרבה במקרא ובספרות ברוב ההוראות והצירופים של השם "לב" — ראה כל ההגדרות בערך "לֵב"; להלן מבחר של ניבים נוספים:]

– לֵבָב חָלוּל °, לֵב רֵיק, תְּחוּשַׁת רְעָבוֹן: "מִבֶּטֶן הוֹמִיָּה, מִלְּבָבוֹת חֲלוּלִים" (ביאליק, שירתי).

– לֵבָב מָלֵא °, שֶׁפַע שֶׁל רְגָשׁוֹת, הִתְפַּעֲלוּת רַבָּה: "וּמִלְּבָבִי הַמָּלֵא כָּל־הֶגְיוֹנֵי אֲשִׂיחָה" (ביאליק, פעמי).

– אִישׁ־לֵבָב, אָדָם חָכָם, נָבוֹן וּפִקֵּחַ: "אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי, וְגֶבֶר חָכָם שֹׁמֵעַ לִי" (איוב לד לד).

– בַּר־לֵבָב, בַּעַל לֵב נָקִי, טְהוֹר מַחֲשָׁבָה, נְקִי־הַדַּעַת: "נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב" (תהלים כד ד).

– גֹּדֶל־לֵבָב, 1. גַּאֲוָה, שַׁחֲצָנוּת: "בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב" (ישעיה ט ח). 2 °, אֲדִיבוּת, אַבִּירוּת.

– דּוֹד־לֵבָב °, אָהוּב: "הַיַאֲרִיךְ, דּוֹד לְבָבִי, הֲיַאֲרִיךְ לֵיל עֲדָנִים?" (ביאליק, נושנות).

– הֲמוֹן־לֵבָב °, הֲמִית־לֵב, הִתְרַגְּשׁוּת עַזָּה: "כִּי גָּבַר עָלָיו הֲמוֹן לְבָבוֹ" (ביאליק, מגילת ו).

– יְשַׁר־לֵבָב (דברי הימים ב כט לד), צַדִּיק וְחָסִיד.

– יֹשֶׁר־לֵבָב, יִשְׁרַת־לֵבָב, צֶדֶק, אֱמוּנָה, תֹּם־דֶּרֶךְ: "אֲנִי בְּיֹשֶׁר לְבָבִי הִתְנַדַּבְתִּי כָל־אֵלֶּה" (דברי הימים א כט יז). "בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה וּבְיִשְׁרַת לֵבָב" (מלכים א ג ו).

– נִכְאֵה־לֵבָב, מַר־נֶפֶשׁ, מְדֻכָּא וּמִסְכֵּן: "וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן, וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת" (תהלים קט טז).

– רְחַב־לֵבָב, גַּאַוְתָן וְיָהִיר: "גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב, אֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא ה).

– נְלוֹז־לֵבָב ^, נַעֲוֵה־לֵב, רָשָׁע: "וּמִי שָׁר... וּמִתְעַלֵּם לְבַד מְגַלֶּה לֵבָב וְנֶעְקַשׁ דְּרָכִים?" (הנגיד, דיואן 128).

– רַךְ־לֵבָב, מוּג־לֵב, פַּחְדָן: "מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" (דברים כ ח).

– שִׂמְחַת־לֵבָב, שִׂמְחָה רַבָּה, עֹנֶג, הֲנָאָה: "וַיְהִי דְבָרְךָ לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת לְבָבִי" (ירמיה טו טז).

– תָּם־לֵבָב, יֹשֶׁר, אֱמֶת, כֵּנוּת: "בְּתָם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת" (בראשית כ ה). הַנֶּאֱשָׁם טָעַן כִּי פָּעַל בְּתָם־לֵבָב.

– תִּמְהוֹן־לֵבָב, בִּלְבּוּל וּמְבוּכָה רַבָּה, טֵרוּף־הַדַּעַת: "יַכְּכָה ה׳ בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב" (דברים כח כח).

– כִּלְבָבוֹ, אֲשֶׁר בִּלְבָבוֹ, כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ, כִּרְצוֹנוֹ, כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינָיו: "בִּקֵּשׁ ה׳ לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ" (שמואל א יג יד). "כֹּל

ז"ר - זכר ריבוי; נ"ר - נקבה ריבוי; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה" (שמואל ב ז ג). "וָאָשֵׁב אוֹתוֹ דָּבָר, כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי" (יהושע יד ז).

— **בְּכָל לְבָבוֹ**, בְּכָל רְגָשׁוֹתָיו, בְּכָל מְאֹדוֹ, בְּכָל נִימֵי נַפְשׁוֹ: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ" (דברים ו ה).

— **אִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ**, 1. הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ לְבִלְתִּי רַחֵם: "לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן" (דברים טו ז). 2°. הִתְגַּבֵּר עַל חֻלְשָׁתוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אַמִּיץ וְחָזָק, הֵעֵז.

— **הֵמֵס אֶת לְבַב פְּלוֹנִי**, הִפְחִיד אֶת פְּלוֹנִי, הִכְנִיס פַּחַד בְּנַפְשׁוֹ: "אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר: עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ" (דברים א כח).

— **הֵשִׁיב אֶל לְבָבוֹ**, נָתַן דַּעְתּוֹ, שָׂם לִבּוֹ: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ, כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים" (דברים ד לט).

—**הִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ**, הִשְׁלָה אֶת עַצְמוֹ, הִרְגִּיעַ אֶת עַצְמוֹ: "וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר: שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי" (דברים כט יח).

— **הִתְחַמֵּץ לְבָבוֹ** (תהלים עג כא), הִצְטַעֵר וְהִתְרַגֵּז, הִתְמַרְמֵר.

— **הִתְכַּחֵשׁ לִלְבָבוֹ**°, פָּעַל לֹא לְפִי הַרְגָּשַׁת הַלֵּב: "גַּם זֶה מוּסַר אֱלֹהִים... אֲשֶׁר תִּתְכַּחֲשׁוּ לִלְבַבְכֶם" (ביאליק, אכן גם).

— **חָלַשׁ לְבָבוֹ**°, חָשׁ חֻלְשָׁה, נָטָה לְהִתְעַלְּפוּת: "מֵאָז עָלָה הַשַּׁחַר לֹא יֶחֱלַשׁ לְבָבוֹ" (ביאליק, המתמיד).

— **חַם לְבָבוֹ**, הִתְרַתֵּחַ וְהִתְרַגֵּשׁ בְּיוֹתֵר, נִתְעוֹרְרוּ בוֹ רֹגֶשׁ וָזַעַם וָרֹגֶז: "פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ, כִּי יֵחַם לְבָבוֹ, וְהִשִּׂיגוֹ" (דברים יט ו).

— **כָּלָה לְבָבוֹ לְ־**°, נִכְסַף, הִתְגַּעְגַּע: "וּכְשֶׁכָּלָה לְבָבִי לַחַלּוֹן, לָאוֹר" (ביאליק, לבדי).

— **נֶהְפַּךְ לְבָבוֹ אֶל־**, שִׁנָּה אֶת דַּעְתּוֹ עַל־, נִשְׁתַּנָּה יַחֲסוֹ בְּעִנְיָן־: "וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם, וַיֹּאמְרוּ: מַה זֹּאת עָשִׂינוּ?" (שמות יד ה).

— **פָּחַד וְרָחַב לְבָבוֹ**, הִתְרַגֵּשׁ וְשָׂמַח מְאֹד: "אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ, וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ" (ישעיה ס ה).

— **רַךְ לְבָבוֹ**, יָרֵא, נִכְנַס מוֹרָא בְּנַפְשׁוֹ: "אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים כ ג).

— **רַע לְבָבוֹ**, הִצְטַעֵר: "לָמֶה תִבְכִּי... וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ?" (שמואל א א ח).

— **שָׁפַךְ אֶת לְבָבוֹ**, הִתְחַנֵּן, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים: "שִׁפְכוּ־לְפָנָיו לְבַבְכֶם, אֱלֹהִים מַחֲסֶה לָּנוּ" (תהלים סב ט).

— **תָּעָה לְבָבוֹ**, נָבוֹךְ, הִתְבַּלְבֵּל: "תָּעָה לְבָבִי, פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי" (ישעיה כא ד).

— **תָּר אַחֲרֵי לְבָבוֹ**, הָלַךְ אַחֲרֵי יִצְרוֹ, נִמְשַׁךְ לְלֹא רֶסֶן אַחֲרֵי יֵצֶר לִבּוֹ: "וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר טו לט).

— **חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת**^, שֵׁם סִפְרוֹ שֶׁל ר׳ בַּחְיֵי הַדַּיָּן אִבְּן־פְּקוּדָה בְּתַרְגּוּמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל יְהוּדָה אִבְּן־תִּבּוֹן. נִתְחַבֵּר בַּמֵּאָה הָאַחַת־עֶשְׂרֵה. הַסֵּפֶר דָּן בְּתוֹרַת הַמּוּסָר הָאֱמוּנָה וּבְדַרְכֵי עֲבוֹדַת ה׳. נִתְחַבֵּב עַל הָעָם בְּכָל הַדּוֹרוֹת וְהָפַךְ לְאֶחָד הַסְּפָרִים הָעֲמָמִיִּים.

א. **לבב** [מִן לֵב, לֵבָב]

~ פִּעֵ׳ **לִבֵּב** פ״י 1. מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב, הִקְסִים, עוֹרֵר אֵלָיו רְגָשׁוֹת אַהֲבָה וְחִבָּה בְּלֵב פְּלוֹנִי: "לִבַּבְתִּנִי, אֲחֹתִי כַלָּה, לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ" (שיר השירים ד ט). "פְּנֵי אָדָם וָצַח לִבְּבוּ לְבָבִי" (יהודה הלוי, ג 370). "תְּלַבֵּב הַלְּבָבוֹת בְּיָפְיֵךְ וְתִמְשֹׁךְ הַנְּפָשׁוֹת בְּזִיו לְחָיַיִךְ" (חריזי, תחכמוני ו 75). "אִם בְּעֵינַיִךְ תְּלַבְּבִינִי וּבִנְעִימוֹת אֲמָרַיִךְ תַּרְהִיבִינִי בְנַפְשִׁי עֹז" (מאפו, ס). "תְּמוּנַת בֵּילָא הוֹלֶכֶת וּמִתְרַקֶּמֶת לְפָנָיו בְּצִבְיוֹנָהּ וּמְלַבַּבְתּוֹ וּמַשִּׂיאַתּוּ לְהִרְהוּרִים רַבִּים" (מנדלי מו״ס, קצח). "פִּנּוּ לָהּ חֶדֶר מְלֻבָּב, לָשֶׁבֶת בּוֹ בִּמְנוּחָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רכא). "הָרוֹנֶנֶת לִבְּבָה אֶת הַיֶּלֶד" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 53). 2*. חִזֵּק אֶת הַלֵּב, אִמֵּץ אֶת הַלֵּב: "וְהָיָה הַמֶּלֶךְ נוֹטֵל אֶת בְּנוֹ וּמְלַבְּבוֹ בְּאֶרֶז" (בראשית רבה עז). — [לְלַבֵּב אֶת־; מְלַבֵּב, יְלַבֵּב]

~ פֻּעַ׳ **לֻבַּב**^, 1. נַעֲשָׂה מְלֻבָּב: "וְתִיַּמֵּן בְּיָד וְתִכָּלֵל בְּכֵס וְתִלֻבַּב בִּלְבוּשׁ" (ינאי, כט). 2. נִמְשַׁךְ, הֻקְסַם: "לִבִּי מְלֻבָּב מֵהֲדַר יָפְיֵךְ" (גבירול, ו 14). [וראה עוד ערך מְלֻבָּב] — [מְלֻבָּב, יְלֻבַּב]

~ נִפְ׳ **נִלְבַּב**, 1. הָיָה בַּעַל לֵב, קָנָה חָכְמָה [עַל־פִּי הבנה זו בכתוב: "וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב" (איוב יא יב)]: "אִישׁ נָכְרִי נִלְבָּב וְנָבוֹן" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ט) 2°. הָיָה חָבִיב וְאָהוּד. — [לְהִלָּבֵב, נִלְבָּב, יִלָּבֵב] [רווח בייחוד הבינוני: נִלְבָּב; ראה ערך נִלְבָּב]

ב. **לבב** [מִן לְבִיבָה]

~ פִּעֵ׳ **לִבֵּב** פ״י אָפָה לְבִיבוֹת, טִגֵּן עַל מַחֲבַת רְקִיקִים שֶׁל בָּצֵק אוֹ שֶׁל חֹמֶר־מָזוֹן אַחֵר: "תָּבוֹא־נָא תָמָר אֲחוֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת... וַתִּקַּח אֶת־הַבָּצֵק וַתָּלָשׁ וַתְּלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת־הַלְּבִבוֹת" (שמואל ב יג ו—ח). "הַלְּבִיבוֹת אֲשֶׁר לִבְּבָה לָךְ זוּגָתִי... וְהַחֲבִיצוֹת... וְהַתּוּפִינִים" (ברקוביץ, תר׳ טוביה נא). — [לְלַבֵּב אֶת־; מְלַבֵּב, יְלַבֵּב]

ג. **לבב** [קרוב אל לבה, להב]

~ פִּעֵ׳ **לִבֵּב**^ פ״י לִבָּה, לִהֵט, הִלְהִיב: "וְעוֹשִׂין מַעֲרָכָה כְּמִין מִגְדָּל וּמְפַתְּחִין בָּהּ חַלּוֹנוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָאוּר מְלַבֶּבֶת בָּהֶן" (רמב״ם, פרה אדומה ג ב). — [לְלַבֵּב, מְלַבֵּב, יְלַבֵּב]

~ פֻּעַ׳ **לֻבַּב**^, לֻבָּה, שֻׁלְהַב, הֻגְדְּלָה אִשּׁוֹ: "גַּם אִם תִּהְיֶה הָאֵשׁ בִּלְתִּי־מְלֻבֶּבֶת וְאֵינָהּ מַעֲלָה שַׁלְהֶבֶת" (דוראן, תפארת ישראל, הקדמה). — [מְלֻבָּב, יְלֻבַּב]

לַבְּ״ב° ר״ת 1. לְחִימָה בְּשֶׁטַח בָּנוּי. 2 [בלשון־הנוער] לֹא בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן!

לְבָבוֹן° ז׳ [מִן לְבָב] תַּכְשִׁיט בְּתַבְנִית לֵב, עֲנָק בְּצוּרַת לֵב קָטָן: "מַתָּנָה מִן הֶחָתָן: לְבָבוֹן שֶׁל זָהָב וּתְמוּנָתוֹ מְשֻׁבֶּצֶת בּוֹ" (ברש, א 329). — [לְבָבוֹן־, לְבָבוֹנִים, ־נֵי־]

לְבָבִי° ת׳ [מִן לְבָב] יוֹצֵא מִן הַלֵּב, רָצוּף חִבָּה כֵּנָה: "הַיְצִירָה הַלְּבָבִית" (נופת צופים ב ו). קַבָּלַת־פָּנִים לְבָבִית. אִחוּלֵי הַלְּבָבִיִּים לְזוּג הַצָּעִיר לְנִשּׂוּאֵיהֶם. — [לְבָבִית, לְבָבִיִּים, לְבָבִיּוֹת]

לְבָבִיּוּת° נ׳ [מִן לְבָבִי] יַחַס טוֹב הַיּוֹצֵא מִן הַלֵּב, חִבָּה וַעֲדִינוּת: פָּנָיו הִבִּיעוּ לְבָבִיּוּת וָנֹעַם. הַנֶּאֱסָפִים קִבְּלוּ אֶת הָאוֹרֵחַ בִּלְבָבִיּוּת. [לְבָבִיּוּת־]

לְבַד תה"פ [לְ + ג. בַּד] 1, לְחוּד, לֹא יַחַד: "כֹּל אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם... תַּצִּיג אוֹתוֹ לְבָד" (שופטים ז ה). "מִשְׁפַּחַת בֵּית־דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד, מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד" (זכריה יב יב). "וַיָּשִׂימוּ (הַלֶּחֶם) לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם, וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם" (בראשית מג לב). 2, [לבדו] יָחִיד, רַק הוּא: "לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב יח). "וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ" (איוב א טו). "כֻּלָּם פָּרְחוּ לָהֶם, וָאִוָּתֵר לְבַדִּי, לְבַדִּי" (ביאליק, לבדי). — [לְבַדִּי, לְבַדְּךָ, לְבַדֵּךְ... לְבַדָּם, לְבַדָּן גם לְבַדְּהֶן, לְבַדָּנָה]

— לְבַד מִן־, 1, נוֹסָף עַל־: "כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת... לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד" (דברים ג ה). "כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף" (שמות יב לז). 2, חוּץ מִן־, לְהוֹצִיא: "כָּל אִישׁ־וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ... אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית, לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה" (אסתר ד יא).

— בִּלְבַד*, רַק, רַק זֶה וְלֹא אַחֵר: "וְלֹא זוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'עַד חֲצוֹת' מִצְוָתָן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר" (ברכות א א). "אֵין בֵּין יוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל־נֶפֶשׁ בִּלְבָד" (מגילה א ה). "עַל־מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבָד" (בבא מציעא ז א). "וְלֹא סוֹחֲרֵי כְּסוּת בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל אָדָם" (שבת קמז). "שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ" (הגדה של פסח).

— וּבִלְבַד שֶׁ־*, רַק אִם־, בִּתְנַאי שֶׁ־: "שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: הַלְוֵנִי" (שבת כג א). "שׁוֹמְעִין לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו" (סנהדרין ה ד). "אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם" (ברכות ה:).

— מִלְּבַד, 1, נוֹסָף עַל־: "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן" (בראשית כו א). "וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת, מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קֹרַח" (במדבר יז יד). 2 ° [במשפט שלילה] אֶלָּא רַק, רַק זֶה בִּלְבָד: "גַּם קֶרֶן אוֹר אַחַת לֹא רָאָה מִלְּפָנָיו מִלְּבַד קוּרֵי שְׂמָמִית" (ביאליק, המתמיד).

— מִלְּבַד אֲשֶׁר, מִלְּבַד שֶׁ־ ° נוֹסָף עַל מַה שֶּׁ־: "וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" (מלכים א י יג). "עֲבוֹדָה זוֹ... מִלְּבַד שֶׁהִצִּילָה אֶת הָעָם מִמְּהוּמָה וּמִמְּסוּר־הַנֶּפֶשׁ, וּמִלְּבַד שֶׁנָּתְנָה לוֹ אֶת הַיְכֹלֶת לֵהָנוֹת מֵעָשְׁרוֹ הָרוּחָנִי, עוֹד פִּנְּתָה לוֹ... אֶת דֶּרֶךְ הַכְּנִיסָה לְתוֹךְ תְּקוּפָה סִפְרוּתִית חֲדָשָׁה" (ביאליק, הספר העברי ב).

לֶבֶד* ז' [ערבית לִבְּד] חֹמֶר הֶעָשׂוּי מִצֶּמֶר (אוֹ מִתַּעֲרֹבֶת שֶׁל צֶמֶר וְשֵׂעָר) שֶׁנִּתְהַדֵּק וְנִכְבַּשׁ יַחַד בְּלַחַץ מַכְבֵּשׁ אוֹ בְּחֹם; מְשַׁמֵּשׁ כְּבִטְנָה לִנְעָלַיִם, לְאַנְפִּילָאוֹת, לַחֲמִילוֹת וְעוֹד: "הַלְּבָדִים אֲסוּרִים (עִם פִּשְׁתָּה מִשּׁוּם כִּלְאַיִם)" (כלאים ט ט). "אַדֶּרֶת שֵׂעָר חַמָּה וּרְחָבָה עִם קוֹרְדִּיקִין שֶׁל לְבָדִים" (ביאליק, יום השישי ב). כּוֹבַע־לֶבֶד. סַנְדְּלֵי־לֶבֶד. — [לֶבֶד־, לְבָדִים, לִבְדֵי־]

א. לבד [על־פי הערבית: לַבַּד כבש, דיבק]

~ פִּעֵל **לִבֵּד** * פ"י [רווח רק הבינוני: **לָבוּד***, ראה א. **לָבוּד** °]

~ פִּעֵל **לִבֵּד** ° פ"י 1, הִדְבִּיק, אִחֵד, חִבֵּר [וביחוד] הִתְקִין לוּחַ־עֵץ הַבָּנוּי שְׁכָבוֹת־שְׁכָבוֹת דַּקּוֹת שֶׁל עֵץ מְדֻבָּקוֹת זוֹ בָּזוֹ ("דִּיקְט", "לְבִיד"). 2, הִתְקִין מִלֶּבֶד, עָבַד בְּלֶבֶד: "מָסַר לַלַּבָּד לְלַבֵּד לוֹ אַנְפִּילָאוֹת חֲדָשׁוֹת" (שלונסקי, תר' הדון ד 220). — [לְלַבֵּד, מְלַבֵּד, יְ־]

~ נִפְעַל **נִלְבַּד** °, נִדְבַּק, נִצְמַד: "אֲנִיץ שֵׂעָר שֶׁנִּלְבַּד לוֹ בְּקַרְסֻלּוֹ" (שלונסקי, תר' הדון א 223). — [לְהִלָּבֵד, נִלְבָּד, יִלָּבֵד]

~ פֻּעַל **לֻבַּד** °, נִלְבַּד, הֻדְבַּק, חֻבַּר: "שְׂעַר רֹאשׁוֹ סָבוּךְ אָטוּם וּמְלֻבָּד אֶחָד" (יזהר, צקלג 8). הַלּוּחוֹת לֻבְּדוּ שְׁכָבוֹת־שְׁכָבוֹת זוֹ עַל־גַּבֵּי זוֹ. טַבְלָה מְלֻבֶּדֶת. — [מְלֻבָּד, יְלֻבַּד]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְלַבֵּד** °, הִתְחַבֵּר, נִדְבַּק: "רָאָה גּוּף אֶחָד תַּחַת הַחַיּוֹת מִתְלַבֵּד בָּהֶם" (מורה נבוכים ג ב). "שַׂעֲרוֹתָיו שֶׁנִּתְלַבְּדוּ לוֹ מִתַּחַת לְמִצְנֶפֶת־פַּרְוָתוֹ" (שלונסקי, תר' הדון 239). — [לְהִתְלַבֵּד, מִתְלַבֵּד, יִתְ־]

ב. לבד [מן לְבַד]

~ פִּעֵל **לִבֵּד** ° פ"ע נִשְׁאַר לְבַדּוֹ: "וּבוֹדֶדֶת עַד אֵימָה לִבַּדְתִּי" (מלצר, תר' נהרות 71). — [לְלַבֵּד, לוֹבֵד, יְלַבֵּד]

~ פִּעֵל **לִבֵּד** ^ פ"י הִכְרִיז כִּי אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ, בִּלְעָד: "וּלְךָ לְמַעְלָה יְלַבְּדוּן" (גבירול, ו 39). "כִּי לוֹמְדֵי לְקָחֲךָ בְּלַהֲקָם יְלַבְּדוּךָ" (כי אדוקי אש, שחרית יום־כיפור). — [לְלַבֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **לֻבַּד** ^, בֻּלְעַד, הֻכְרַז כִּי הוּא לְבַד: "לֹא טוֹב פַּצְתָּ הֱיוֹת לְבַד, נָאוֹר, כִּי לְךָ הַשֶּׂגֶב יְלֻבַּד" (לא אומר, יוצר ליום־כיפור). — [מְלֻבָּד, יְלֻבַּד]

לַבָּד ° ז' [מן א. לבד, לֶבֶד] בַּעַל־מְלָאכָה שֶׁעוֹסֵק בְּלֶבֶד, מַתְקִין דְּבָרִים מִלֶּבֶד: "מָסַר לַלַּבָּד לְלַבֵּד לוֹ אַנְפִּילָאוֹת חֲדָשׁוֹת" (שלונסקי, תר' הדון ד 220). — [לַבַּד־, לַבָּדִים, לַבָּדֵי־]

לְבַדוּת °, לְבַדִּיּוּת ° נ' [מן לְבַד] הֱיוֹת לְבַד, יְחִידוּת, גַּלְמוּדוּת: "הִיא רָאֲתָה אֶת לְבַדוּתָהּ כַּחֲלוֹם טוֹב" (ארד, ביתו 146). "כֹּבֶד עֶצֶב. בְּדִידוּת. עֶצֶב. לְבַדִּיּוּת" (יזהר, צקלג 887). —[לְבַדוּת־; לְבַדִּיּוּת־]

א. לַבָּה נ' [מן לֶהָבָה; במקרא רק בסמיכות בְּלַבַּת־; אולי במקום בְּלַהֶבֶת] לֶהָבָה, שַׁלְהֶבֶת: "וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה" (שמות ג ב). "וְהַיּוֹם זִכְרְךָ לַבַּת־יְקוֹד יְשַׁלַּח בְּלִבָּתִי" (הנגיד, דיואן 240). "דָּם וּבָשָׂר אֵיךְ יֵצֵא שָׁלֵם מִתּוֹךְ לַבָּה" (יהודה הלוי, ט 545). "כְּאִלּוּ הוּאֲרָה וְהִתְלַקְּחָה בְּלַבַּת־אֵשׁ כָּל יֵשׁוּתוֹ הָאֲפֵלָה" (שופמן, א 218). — [לַבַּת־, לַבּוֹת]

ב. לַבָּה °, לָבָה ° נ' [איטלקית: lava] חֹמֶר מְלֻהָט (מַחְצָבִים, מַתָּכוֹת וְעוֹד) הַנִּפְלָט מִבֶּטֶן־הָאֲדָמָה דֶּרֶךְ לֹעַ וּולְקָן בִּשְׁעַת הִתְגַּעֲשׁוּתוֹ וְנִקְרַשׁ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן: "הֶהָרִים הַיּוֹרְקִים אֵשׁ לוֹהֶטֶת וְלַבָּה רוֹתַחַת" (שניאור, שירים קלג). "עוֹמְדוֹת הַצִּיּוֹת... וְדוֹמֶמֶת־זַעַם, לַבָּה עֲצוּרָה, בְּחֶבְיוֹן לוֹהֶטֶת" (כהן, שירים פג). — [לַבַּת־, לַבּוֹת]

לִבָּה, לִיבָּה נ' [צורת־משנה של לֵב] 1 [לפי הפירוש המקובל] לֵב: "מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ" (יחזקאל טז ל). "וְהַיּוֹם זִכְרְךָ לַבַּת יְקוֹד יְשַׁלַּח בְּלִבָּתִי" (הנגיד, דיואן 240). "כְּבָר הִכְּתָה כָּעֵשׁ לִבָּתִי"

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

(ביאליק, אל הציפור). 2 °, לֵב הָעֵץ, הַחֵלֶק הַפְּנִימִי־הַמֶּרְכָּזִי שֶׁבְּגֶזַע הָעֵץ. 3 ° [בצבא] כִּנּוּי לַחֵלֶק הַמֶּרְכָּזִי שֶׁל פְּתִיל הַמֵּכִיל מִלּוּי שֶׁל אֲבַק־שְׂרֵפָה. 4 ° [בהשאלה בכינוי: לִבָּתִי] כִּנּוּי־חִבָּה לְאִשָּׁה: "נִיחָא, נִיחָא, וַלְדָּה לִבָּתִי" (שנהר, א 289). — [לִבַּת־, לִבָּתִי, לִבּוֹת]

לבה [מן א. לַבָּה; קרוב אל להב]

~ פִּע׳ לִבָּה * פ״י 1 *, הֶעֱלָה אֵשׁ, נִפֵּחַ וְהִלְהִיב אֵשׁ: "אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר... בָּא אַחֵר וְלִבָּה — הַמְלַבֶּה חַיָּב" (בבא קמא ו ד). "וּבִתָּהּ מַצֶּתֶת בָּהֶם אֶת הָאוּר וּמְלַבָּה וְשׁוֹפֶתֶת אֶת הַקְּדֵרָה" (מגדלי מו״ס, רכט). הָרוּחַ לִבְּתָה אֶת הַמְּדוּרָה. 2 ° [בהשאלה על דבר שלילי] הִגְדִּיל, עוֹרֵר: "לְלַבּוֹת אֶת הַיְּצָרִים עַד הֱיוֹתָם לְתַבְעֵרָה" (שמעוני, הביבר 242). הַנְּאוּם לִבָּה אֶת הַזַּעַם בְּלֵב הַקָּהָל. — [לְלַבּוֹת אֶת־; מְלַבֶּה, יְלַבֶּה]

~ פִּע׳ לָבָה ^ 1 ^, הִתְלַקַּח, הִתְלַהֵב, נִפְּחָה אִשּׁוֹ וְהִגְדִּילָה: "שֶׁמָּסַר אוּר מְלֻבֶּה לְחֵרֵשׁ" (רש״י בבא קמא ט:). הַמְּדוּרָה לֻבְּתָה בָּרוּחַ. 2 ° [בהשאלה] הֻגְדַּל, הֻרְחַב: הַמִּשְׂטָמָה לַזָּרִים לֻבְּתָה עַל־יְדֵי הַמַּסִּיתִים. — [מְלֻבֶּה, יְלֻבֶּה]

~ הת׳ נִתְלַבָּה * 1 *, הִתְלַקַּח, הִתְלַהֵב: "קְטַמָּהּ (אֶת הַכִּירָה) וְנִתְלַבְּתָה" (שבת לז.). "הַקִּיסָמִין לַחִים, אֵינָם מִתְלַבִּים" (ברנר, א 138). 2 ° [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר, הִתְגַּבֵּר: "אָז כְּאִלּוּ נוֹצֵץ וְהִתְלַבָּה זִיק הַזִּכָּרוֹן" (ברנר, א 402). "אֵשׁ הַצָּמָא תֵּלֵךְ וְתִתְלַבֶּה בְּתוֹךְ עֵינָיו" (שמעוני, הביבר 231). "מִתְלַבָּה נִשְׁמָתִי בַּנֵּצַח הַגָּבֹהַּ" (ברוידס, שרשים 7). — [לְהִתְלַבּוֹת, מִתְלַבֶּה, יִתְ־]

לבה״ע ר״ת לִבְרִיאַת הָעוֹלָם.

לָבוּב * ת׳ [מן לֵב, לֵבָב] 1 °, דְּמוּי־לֵב, דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְלֵב: "הִסְתַּכֵּל גַּרְעִינֵי בִּשְׂפָתֶיהָ הַוְּרֻדּוֹת... הַלְּבוּבוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 22). עָלִים לְבוּבִים. 2 °, מְלַבֵּב, אָפוּף: "וְאִם אָנוּ לְבוּבֵי זִכְרוֹנוֹת" (גרינברג, רחובות קי״ח). "מַה לָּךְ תּוֹהָה, לְבוּב־כֹּחַ?" (שנהר, א 248). 3 ^, נִלְבָּב, בַּעַל לֵב מֵבִין: "וְאִישׁ לָבוּב לֹא יִשְׁקֹט וְלֹא יָנוּחַ גַּם בָּזֶה" (אברבנאל, זבח פסח). 4 *, עָטוּף וּמְכֻסֶּה בְּחָזֵהוּ (מוּל הַלֵּב) וּבַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל גּוּפוֹ: "זְכָרִים (שֶׁל הַצֹּאן) יוֹצְאִין לְבוּבִין" (שבת ה ב). — [לְבוּבָה, לְבוּבִים, לְבוּבוֹת]

— עוֹרוֹת לְבוּבִים * (עבודה זרה ב ג), עוֹרוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁנְּקָבוּ בְּעוֹדָם חַיִּים בַּמָּקוֹם שֶׁהַלֵּב נִמְצָא בּוֹ וְלִבָּם נֶעֱקַר לְהַקְרִיבוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה.

א. לִבּוּב ^, לִיבּוּב ז׳ [מן א. לבב, לִבֵּב] 1 °, מְשִׁיכַת הַלֵּב, הַבָּעַת חִבָּה: "וּרְגָשׁוֹת בִּלְתִּי־בְּרוּרִים... וְלִבּוּב וְחִבּוּב" (יהודה שטינברג, סה). "לְעֵינַיִם אָבַד הַלִּבּוּב וְהַבָּרָק שֶׁלָּהֶן" (שופמן, א 79). "רְחוּפַת הַחֲלוֹם הַקָּמוּס וִיפַת הַלִּבּוּב" (ברוידס, השחר 9). "הֲרֵי הִיא מְצִיצָה עֲלֵיהֶם מִן הַחַלּוֹן בְּעֵינֵי לִבּוּבִים" (שנהר, ג 246). "יֵשׁ בִּסְפָרוֹ כַּמָּה פּוֹרְטְרֶטִים... שֶׁאֵיזֶה לִבּוּב נָסוּךְ עֲלֵיהֶם" (קריב, עטרה 217). 2 ^, אֹמֶץ, כֹּחַ, תֹּקֶף: "בְּלִבְשְׁךָ עֹז לִבּוּבְךָ" (ינאי, שם). "הַלְקֵחַ וְהַלִּבּוּב לְחֵי עוֹלָמִים" (קליר, האדרת והאמונה). 3 ^, מַחֲשָׁבָה שֶׁבַּלֵּב: "עַל כָּל מַעַן וּמִלָּה, עַל כָּל לִבּוּב וְלַהֲגוּנָה" (מי יתנה, שחרית יום־כיפור). — [לִבּוּב־]

ב. לִבּוּב °, לִיבּוּב ז׳ [מן ב. לבב, לִבֵּב] אֲפִיַּת לְבִיבוֹת. — [לִבּוּב־]

לְבוּבָה ° נ׳ [מן לָבוּב] חֲזִיָּה, כִּסּוּי עַל הֶחָזֶה מוּל הַלֵּב: "הַסּוּס הַמְכֻסֶּה דַּבְלוּלֵי זֵעָה, וְכוֹכָב לָבָן לוֹ בִּלְבוּבָתוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 398). — [לְבוּבַת־, לְבוּבוֹת]

לְבוּבִית ° נ׳ [מן לָבוּב] סִנָּר שֶׁשָּׂמִים עַל חָזֵהוּ שֶׁל תִּינוֹק מִתַּחַת לְסַנְטֵרוֹ לִשְׁמִירָה עַל בִּגְדוֹ מִלִּכְלוּךְ בִּשְׁעַת הָאֲכִילָה. — [לְבוּבִיּוֹת]

א. לָבוּד * ת׳ [מן א. לבד, לָבַד] מְחֻבָּר, צָמוּד: "לָבוּד מֵרוּחַ אַחַת" (עירובין ט:). "וְכָל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד" (סידור רס״ג רמח). מִלַּת "שֶׁל" מוֹפִיעָה בְּכִתְבֵי־יָד שׁוֹנִים כְּשֶׁהִיא לְבוּדָה לַשֵּׁם שֶׁאַחֲרֶיהָ. — [לְבוּדָה, לְבוּדִים, לְבוּדוֹת]

— עֵץ לָבוּד °, לוּחַ הֶעָשׂוּי שְׁכָבוֹת דַּקּוֹת שֶׁל עֵץ, עֲרוּכוֹת וּמְדֻבָּקוֹת זוֹ עַל־גַּבֵּי זוֹ שְׁתִי וָעֵרֶב לְסֵרוּגִין ("דִּיקְט"). נִקְרָא גַּם לֶבִיד.

ב. לָבוּד ° ת׳ [מן לֶבֶד] צַמְרִי, שֶׁהוּא כְּעֵין לֶבֶד: "הִתְחִיל מַחְלִיק עַל צַוָּארָהּ הַלָּבוּד (שֶׁל הַסּוּסָה)" (שניאור, פאנדרי 164). — [לְבוּדָה, לְבוּדִים, ־דוֹת]

לִבּוּד °, לִיבּוּד ז׳ [מן א. לבד, לִבֵּד] דִּבּוּק, צְמִידוּת, חִבּוּר: "וַאֲחָדוּת בַּמְּאֹרָעוֹת הַמִּתְרַחֲשִׁים וְאוֹתוֹ אִחוּי וְלִבּוּד שֶׁבְּסִדְרֵיהֶם" (צמח, כתבים 233). — [לִבּוּד־, לִבּוּדִים, ־דֵי־]

לִבּוּט *, לִיבּוּט ז׳ [מן לבט] 1 *, עָמָל, טֹרַח: "הֵבִיא עָלָיו לִבְטֵי לִבּוּטִים" (בראשית רבה נב) [ויש גורסים שם "לְבָטִים"]. "לִבּוּט — לְשׁוֹן טֹרַח הַדֶּרֶךְ וְלֵאוּת מַשָּׂא" (רש״י הושע ד יד). 2 °, הִתְלַבְּטוּת, פִּרְפּוּר: "כָּל אוֹתוֹ פְּרִי חִבּוּטִים וְלִבּוּטִים שֶׁעָנָהוּ" (שמיר, מלך 296). "לִבּוּטוֹ שֶׁל הַזְּבוּב עַל פְּנֵי הַזְּגוּגִית דּוֹמֶה כִּמְזוּם שֶׁל לַהֲקַת־מְטוֹסִים" (מגד, חדוה 116). — [לִבּוּט־, לִבּוּטִים, לִבּוּטֵי־]

לָבוּט ^ ת׳ [מן לבט, לָבַט] 1 ^, חָבוּט, מְעֻנֶּה: "לְבוּטִים יְרַפֵּא וּמַתִּיר חָבוּשׁ וְעָמֵל" (פיוטים, סידור 627). 2 °, מִתְלַבֵּט, בִּלְתִּי־רָהוּט: "הַשָּׂפָה הָאַנְגְּלִית שֶׁבְּפִיו, שֶׁתְּחִלָּה הָיְתָה לְבוּטָה בְּמִקְצָת" (ד׳ שחם, יום 175). [לְבוּטָה, לְבוּטִים, ־טוֹת]

לִבּוּי *, לִיבּוּי ז׳ [מן לבה, לִבָּה] 1 *, הַגְדָּלַת אֵשׁ עַל־יְדֵי הַשָּׁבַת אֲוִיר וְנִפּוּחוֹ: "לִבָּה וְלִבַּתָּה הָרוּחַ, אִם יֵשׁ בְּלִבּוּיוֹ כְּדֵי לְלַבּוֹתָהּ — חַיָּב" (בבא קמא ס.). "כְּשַׁלְהֶבֶת זוֹ שֶׁהָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בָּהּ וּמְלַבַּתָּהּ לִבּוּיִים־לִבּוּיִים" (חזו, יעיש ג 63). לִבּוּי הַשְּׂרֵפָה עַל־יְדֵי הָרוּחַ. 2 ° [בהשאלה, על דבר שלילי] הַרְחָבָה, גֵּרוּי: לִבּוּי הַשִּׂנְאָה בֵּין הָעֵדוֹת. יֵשׁ לְהִמָּנַע מִלִּבּוּי הַיְּצָרִים. — [לִבּוּי־, לִבּוּיִים, לִבּוּיֵי־]

א. לִבּוּן *, לִיבּוּן ז׳ [מן א. לבן, לִבֵּן] 1 *, נִקּוּי דָּבָר עַד שֶׁיֵּהָפֵךְ לָבָן: "אֵין לִבּוּן (הַצֶּמֶר) כְּשָׁנוּי" (ירושלמי בבא קמא ו ד). "כֻּתֹּנֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן שֶׁנִּתְכַּבְּסָה... הַלִּבּוּן שֶׁלָּהּ מַצְהִיל עַל־יְדֵי הַשִּׁפְשׁוּף" (רש״י שבת קמ:). 2 *, הַלְהָטַת מַתֶּכֶת בָּאֵשׁ עַד הֱיוֹתָהּ לְבָנָה: "בְּסַכִּין גְּדוֹלָה — צְרִיכָה לִבּוּן, וְהַלִּבּוּן צָרִיךְ שֶׁיְּהוּ נִיצוֹצוֹת מִנְתַּזִּין מִמֶּנָּה" (ירושלמי עבודה זרה מה ב). "לִכְלֵי מַתֶּכֶת, שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ בְּהַגְעָלָה וְלִבּוּן" (אחד העם, עא). לִבּוּן הַבַּרְזֶל עַל־יְדֵי הַנַּפָּח. 3 ° [בהשאלה] בֵּרוּר, הַחְוָרַת דָּבָר וַהֲבָהָרָתוֹ: "יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, וְעַכְשָׁו הַדְּבָרִים

דורשים לבון!" (ברנר, א 295). הבעיה החמורה הגיעה באספה לידי לבון ובירור. 4 ^ [בריבוי: לבונים] כנוי לשערות הלבנות, שיבה: "וישחיר פני זקן וישיש בלבוניו" (הנגיד, דיואן 331). –[לבון־, לבונים, ־ני־]

– לבון פנים ^, הלבנת פנים, הכלמה, גרימת בזיון: "'כי־שקר עוּתוני' – אומר אני על לבון פנים" (רש"י תהלים קיט עח).

– ימי־לבון* (שבת יג:). כנוי לשבעת ימי הטהרה שהאשה סופרת אחרי תם הוסת.

ב. **לבון°, ליבון** ז' [מן ב. לבן] עשית לבנים. – [לבון־]

לבונה* ח' כתב־לבונאה* [המקור אינו ברור], אחד מכנויו של הכתב העברי הקדמון: "מאי כתב עברית? אמר רב חסדא: כתב לבונאה" (סנהדרין רא:). [ראה ערך כתב]

לבונה, לבנה ח' [אולי מן לבן; פיניקית: לבנת; ארמית: לבונתא; ערבית: לבאן] אחד ממיני השרף של עצי בשמים (Boswelia), שהשתמשו בהם לפנים לקטרת על המזבח במשכן ובבית־המקדש: "ונתת על־המערכת לבנה זכה" (ויקרא כד ז). "גרגיר מלח או קרט לבונה" (מנחות א ב). עצי הלבונה גדלים במדבר ערב, בחבש ובהדו. – [לבונת־, לבונות]

לבורטוריה° נ' [מלאטינית: laborare לעבוד] מעבדה, מקום מצויד במכשירים לשם נסויים טכניים או מדעיים: לבורטוריה לכימיה או לפיסיקה. – [לבורטוריות]

– לבורטורי°, מעבדתי: עבודה לבורטורית. עובד לבורטורי.

לבורנט° ז' [מלאטינית: laborans (-antis) עובד] 1, עובד במעבדה, עובד טכני או מדעי בלבורטוריה, המסיע בנסויים שונים. 2, עורך נסויים במחקר מדעי בהדרכת מומחה במקצוע. – [לבורנטית, לבורנטים, לבורנטיות]

לבוש ז' [מן לבש] 1, בגד, כסות לגוף, מדים: "ערום ילינו מבלי לבוש, ואין כסות בקרה" (איוב כד ז). "לבוש מלכות" (אסתר ו ח). "וכי מצרי היה משה? אלא לבושו מצרי" (שמות רבה א). "מתהדר בלבוש שאינו הולמו לפי דעתה" (ביאליק, אריה ח). לבוש־קיץ. לבוש־חרף. לבוש־עבודה. 2, כסוי, מעטה: "בשומי ענן לבשו" (איוב לח ט). "כי פשטה תבל לבוש דשא" (משה אבן־עזרא, תרשיש ב י). "העמק, הכר בלבושיהם" (ביאליק, משירי הקיץ ב). 3*, קלפה, קרום: "והשדרה של שבלת והלבוש שלה" (עוקצים א ב). 4 ° [בהשאלה] צורה חיצונית, מסגרת: "וכי מלים יש בפיו ולבושי מחשבה במחין מבלבלים שלו" (הלקין, משבר 234). הנואם נתן לבוש נאה לרעיונות שהביע. – [לבוש־, לבושים, לבושי־]

לבוש ת' [מן לבש, לבש] 1* שיש עליו בגד, נתון בבגד, הפך מן "ערם": "ויהושע היה לבוש בגדים צואים" (זכריה ג ג). "היה לבוש בכליו וסנדליו ברגליו" (נגעים יג ט). "ולבושת אלמנות אלי במראה התודעה" (ביאליק, ביום סתיו). 2 ° [בהשאלה] עטוי, עוטה, מכסה: שמים לבושים קדרות. – [לבושה, לבושים, לבושות]

לבזבז* ז' [נוסח־משנה של לזבז] (מקואות ד ב), לזבז, מסגרת, זר, שפה (מסביב לרהיט, לתמונה, לתעלה ועוד). ראה לזבז. – [לבזבז־, לבזבזים, לבזבזי־]

לבט [אכדית: labadtu פורית; ערבית: לבט רמס]

~ פע' **לבט***, 1* פ"י הטריח, הוגיע: "אברהם – לא לבטוהו, ומשה לבטוהו" (מכילתא, עמלק ב). "בזר שומטי וחובטי ולובטי" (גבירול, שופטי פליטי). 2 ^ פ"ע התחבט, סבל: "אוי לנו, כמה לבטנו בדרך הזה, שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך" (רש"י במדבר יא א). "ומתחבטת בעצמה ולובטת לבטי לבטים" (הזז, היושבת 195). "שעה ארכה לבט בין המצבות" (הזז, יעיש ב 21). – [ללבט, לובט, ילבט]

~ נפ' **נלבט**, 1, נסתבך, נכשל: "ועם לא־יבין ילבט" (הושע ד יד). "חכם־לב יקח מצות, ואויל שפתים ילבט" (משלי י ח). "ולשון אחרת לעם לא בינות להלבט במשגתם" (מגילת ההודיות ב 19). "והזקנים בצרות הזמן ילבטו" (הרומי, ד 82). "ודאי גרמה לכך הלשון הצעירה, הנלבטת ופורצת לפעמים גדר" (ברקוביץ, הראשונים קס). 2 °, נשחת, נפגם: "אל נא תתיפחי, פן תכה עינך, פן יפיך ילבט" (יל"ג, שירה פב). – [להלבט, נלבט, ילבט]

~ פע' **לבט** ^ פ"י 1*, ענה, דכא: "לישע חוכים והנה צוחה, לבטום קמים וכרו שוחה" (אזון תחן, סידור 606). "כל אותם הרהורי מיתה שלבטוהו" (הזז, בקולר 37). "הנחה זו וקשיה המלבטים אף הם יספרו במגלה הזאת" (קדרי, כורך 81). 2 °, חבט, הוגיע: "לבט רגליו (ברקוד) כמלא שניה עד שתפס קצבה" (טביב, כערער 127). – [ללבט, מ־, י־]

~ פע' **לבט** ^ ענה, נלחץ: "אותות קינות לבטה מחולי" (קליר, איכה אלי, לט' באב). "לבט להלחם בלוחמי לחם" (פיוטים, סידור 664). "מה יעשה כאן אותו מפקר עיף ומלבט?" (שנהר, ב 83). – [מלבט, ילבט]

~ הת' **התלבט***, **נתלבט***, 1*, התחבט, התיגע להתגבר על מכשולים: "התחילו בני־אדם מתרעמים על המלך שנתלבטו על דרך זו" (ספרי במדבר פד). "הרבה נתלבטנו בו עד אשר הביאנו ה' לעמד במקום הזה" (אחד העם, מב). "ובהרהורים רעים כאלו התלבט הרב העלוב והיה נונח ונאנח" (ביאליק, יום הששי ה). "כמה נתלבטו עד שהגיעו" (עגנון, כלה ס). "וחזר להיות נלחם עם עצמו ומתחבט ומתלבט" (הזז, יעיש א 33). 2 °, התגלגל, הסתובב: "כדי שלא יתלבט בין נערי התימנים" (ברקוביץ, סיפורים רלב). – [להתלבט, מת־, ית־]

~ הפ' **הלביט** ^ פ"י הכשיל, גרם לבטים: "תכרם לכור כליון, תלבישם ללהבות להב" (ינאי, שלם). – [להלביט, מ־, י־]

~ הפ' **הלבט** ^, הכשל, ענה: "עוד כן לא ילבטו פליטי אפרים" (ינאי, קפו). – [מלבט, ילבט]

לבט* ז' [מן לבט] טרח, יסורים, התיגעות, התחבטות: "הביא עליו (לוט) לבטי־לבטים" (בראשית רבה נב). "ונתלבטה בינה לבין עצמה לבטים ולבטי־לבטים" (הזז, יעיש ב 196). "איש מאוים גדולים ולבטים חריפים" (שרת, באסיה 342). "עמדו נא קט, דמיות אכזב ולבט" (עוגן, 49). אחרי רב לבטים גופניים ונפשיים

מ"ח - מלת חיבור; מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

הגיע הפליט אל המנוחה ואל הנחלה. – [לבט־, לבטים, לבטי־]

לביא ז׳ [אכדית: labu; אוגריתית: לבא; ערבית: לבוה לביאה; יוונית: leon, ובדומה לכך ברוב הלשונות האירופיות] אריה, ארי: "כרע רבץ כאריה וכלביא, מי יקימנו?" (בראשית מט ט). – [לביא־, לביאים, לביאי־, גם לבאים]

לביא, לביאה* נ׳ [מן לביא] נקבת האריה: "לביא בין אריות רבצה" (יחזקאל יט ב). "מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה?" (סנהדרין קו.). – [לביאת־, לביאות גם לבאות]

לביבה נ׳ [ראה ב. לבב; אכדית: akal-libbu מין עוגה] ספגנית, עוגה מטוגנת או מבשלת או אפויה מקמח או מרסק תפוחי־אדמה וכיוצא בזה: "ותקח את־הבצק ותלש ותלבב לעיניו, ותבשל את־הלבבות" (שמואל ב יג ח). "קמח... בין לבדו בין שנערבו עם דברים אחרים כגון לביבות" (רמב״ם, ברכות ג ד). "והאריות קפצו... ויבלעום כלביבות" (יוסיפון, יב). "לי אמא אפתה לביבה, לביבה חמה ומתוקה" (ביאליק, לכבוד החנוכה). בחנכה נוהגים לאכל לביבות. – [לביבת־, לביבות]

לביד° ז׳ [מן א. לבד] עץ לבוד, קרש עשוי לוחות דקים מדבקים זה על זה שכבות־שכבות שתי וערב לסרוגין ("דיקט"). – [לביד־, לבידים, לבידי־]

לבידו◊, ראה ליבידו.

לביטה° נ׳ [מן לבט, לבט] התלבטות, פרכוס: "גג של סכך שהוא רוגש כלו מצפצוף ושריקה ולביטת כנפים" (בארון, פרשיות 207). – [לביטת־, לביטות]

לביה°, לוביה נ׳ [בתלמוד חולין נג. רוביא], צמח־גנה ממשפחת הקטניות (Vigna). תרמיליה הירקים של הלביה משמשים למאכל כשהם מבשלים. – [לבית־]

לבילי◊ ת׳ [מלאטינית: labilis מחליק] בלתי־יציב, הפך מן "סטבילי": תרכבת כימית לבילית. מצב מדיני לבילי. – [־לית, לבילים, ־ליות]

– **לביליות◊** נ׳ חסר־יציבות, חסר שווי־משקל: לביליות במצב הבינלאמי.

לבירינת◊ ז׳ [יוונית: labyrinthos] 1. מבוך, מקום שיש בו שבילים מפתלים ומסבכים לרב – ראה ערך מבוך.

לביש° ת׳ [מן לבש, לבש] שנתן ללבש אותו: חליפה לבישה. – [לבישה, לבישים, ־שות]

לבישה* נ׳ [מן לבש, לבש] התעטפות, התכסות בבגד: "לבישת כלאים – התרתי לך סדין בציצית" (ויקרא רבה כב). "שמא הנחתיו (את המפתח) במלון בשעת לבישת אדרתי?" (עגנון, אורח 76). [ובהשאלה:] "שלשון דשא הוא לבישת הארץ, כשהיא מתמלאת בדשאים" (רש״י בראשית א יא). – [לבישת־, לבישות]

לבל מ״ח למען לא, כדי שלא, שמא – ראה בל.

לבי״ת° נ׳ [מן ל״ב בגימטריא – 32] [במוסיקה] החלק השלשים ושנים בטון השלם. – [לבי״ת]

א. לבלב [ארמית: לבלב; אולי הסתעפות מן לב, לבב; ראה גם לולב]

~ פע׳ **לבלב*** פ״ע פרח או הוציא עלים וענפים קטנים: "אילו הן לולבי גפנים? ...כל שלבלבו מראש־השנה ועד יום־הכפורים" (יומא פא.). "אפלו עדין לא לבלבו החטים" (רש״י קידושין סב:). "לבלבו בגן העצים" (ביאליק, קומי צאי). [ובהשאלה:] פרח, שגשג: "וכנטעי נעמנים בכרם אדני פרחו ולבלבו בני אל חי" (עגנון, כלה תכז). – [ללבלב, מ־, י־]

~ פע׳ **לבלב°**, פרח, שגשג [בהשאלה]: "לב חי... לב כה לבלב, חכם" (פיכמן, קנב). – [מלבלב, ילבלב]

~ הת׳ **התלבלב°**, התפרח, התחיל ללבלב: "וכל גני־ביתן מתלבלבים פתאם בניחוחי אלה" (שלונסקי, שירים ב 345). [ובהשאלה:] "וחזון העולם, משאות לבו, יתלבלבו מחדש" (טשרניחובסקי, שירים קפט). "האשה... כאדם בהתלבלב אביבה" (פיכמן, רפח). "כך נתלבלבה בי תמונת הבית" (סדן, ממחוז ז). "בקעה חמה... והיתה מתלבלבת ועולה" (טביב, בערער 13). – [להת־, מת־, ית־]

ב. לבלב [מארמית, תרגום יונתן לשמות יד יג־יד]

~ פע׳ **לבלב^** פ״י צעק, השמיע קול: "שור גועה, אריה שואג... גרפית מלבלב, אדם מרנן" (ילינק, ה 35). "וגרישקה מלבלב עליהם בקולו מעל הגג" (שנהר, ג 224). – [ללבלב, מ־, י־]

לבלב^ ז׳ [ערבית: לבלאב] פנקריאס, בלוטת־הכרס, בלוטה בחלל הבטן מאחורי הקבה, בעלת הפרשה חיצונית לתוך התריסריון ובעלת הפרשה פנימית לתוך הדם [ראה ערך פנקריאס] – [לבלב־, לבלבים, לבלבי־]

לבלבת°, לבלובת נ׳ [מן א. לבלב] פריחה, לבלוב: "הקימונה הזאת הורדה, אריגת הלבלבת הנושרת" (הלקין, משבר 24). – [לבלבת־]

לבלוב° ז׳ [מן א. לבלב, לבלב] 1. צמיחה חדשה בצמח, הוצאת עלים וענפים: האילנות עמדו בלבלובם. 2 [בהשאלה] פריחה: לבלוב אהבה ראשונה. – [לבלוב־, לבלובים, ־בי־]

לבלור° ז׳ [מן לבלר, לבלר] עבודה משרדית, לבלרות: "לא לכן המשרד, הלבלור" (בסוק, נחושתיים ל). – [לבלור־]

לבלר* ז׳ [מלאטינית: librarius סופר] מזכיר, רשם, פקיד במשרד העוסק בעבודות־רשום שונות: "לא יצא החיט במחטו... ולא הלבלר בקלמוסו" (שבת א ג). לבלך בית־הדין. – [לבלר־, לבלרים, לבלרי־]

לבלר [מן לבלר]

~ פע׳ **לבלר°** פ״ע עסק בלבלרות, כתב כתיבה משרדית: "לשוא ישבת ללבלר כנגדי" (טברסקי, אקוסטה ב 174). – [ללבלר, מלבלר, י־]

לבלרות° נ׳ [מן לבלר] פקידות, עבודה משרדית, עסוק בעבודות־רשום שונות. – [לבלרות־]

א. לבן [ראה לבן; ערבית: לבג חלב]

~ פע׳ **לבן*** פ״י **1***, הפך ללבן, נקה וכבס (צמר, כתנה וכו׳) עד היותו לבן, צבע לבן: "הגוזז את הצמר, המלבנו

וְהַמְנֻפָּצוֹ וְהַצּוֹבְעוֹ" (שבת ז ב). "שֶׁהוּא עָתִיד לְלַבֵּן עֲוֹנוֹתֵיכֶם כַּשֶּׁלֶג" (בראשית רבה ע). "לְשַׁחֵר לְבָנִים, לְלַבֵּן שְׁחוֹרִים" (הנגיד, דיואן 113). "לַבְּנוּ אֶת הַבַּיִת יָפֶה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסא). 2*. לְהַט בָּאֵשׁ מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר עַד הֱיוֹתָם לְבָנִים: "אֵין מְלַבְּנִין אֶת הָרְעָפִים לִצְלוֹת בָּהֶן" (ביצה ד ז). "לִבֵּן סַכִּין וְשָׁחַט בָּהּ" (חולין ח). הַנַּפָּח לִבֵּן אֶת הַבַּרְזֶל עַד אֲשֶׁר רַךְ. 3° [בהשאלה] בֵּרֵר, הִבְהִיר: "סֵדֶר יְסוֹד עוֹלָם לְבָרְרָה וּלְלַבְּנָהּ" (פיוטים, סידור 660). "דּוֹאֲגִים לְבָרֵר וּלְלַבֵּן אֶת הַזְּכֻיּוֹת עַל־פִּי מַצַּב הַמִּשְׁפָּחָה" (ברנר, א 107). "מִתּוֹךְ שֶׁלִּבֵּן אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ וְצֵרֵף אֶת הַמַּעֲשִׂים" (עגנון, כלה רע). — [לְלַבֵּן אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ לֻבַּן* 1. נַעֲשָׂה לָבָן: "צֶמֶר מְלֻבָּן" (בכורות ד ז). "מִסְתַּכֵּל בַּפַּעַם הָאַחֲרוֹנָה בִּפְנֵי אָבִיו הַמְלֻבָּנִים כַּסִּיד וּבוֹכֶה" (מנדלי מו"ס, קעג). "מֶרֶק קִשּׁוּאִים מְלֻבָּן בְּזָרִיזוּת אָכְלוּ דוּמָם" (ליכטנבוים, תר׳ סדיאוש 186). 2. לֻהַט בָּאֵשׁ חֲזָקָה עַד הֱיוֹתוֹ לָבָן: "בְּחֶרֶב מְלֻבֶּנֶת נִכְוָה" (ירושלמי יבמות טז ג). "וּכְגִיגִית הַבַּרְזֶל הַמְלֻבָּן עַל הַמִּדְבָּר הַמּוּרָד הֵם (פְּנֵי הַשָּׁמַיִם) כְּפוּיִים" (ביאליק, מתי מדבר). 3 [בהשאלה] בֹּרַר, הֻבְהַר: "הַתּוֹרָה מְלֻבֶּנֶת בִּדְבָרֶיהָ" (במדבר רבה יב). הַשְּׁאֵלָה בֹּרְרָה וְלֻבְּנָה מִכָּל צְדָדֶיהָ. [וראה עוד ערך מְלֻבָּן] — מְלֻבָּן, יְלֻבַּן]

~ הִתְ׳ הִתְלַבֵּן. 1*. נַעֲשָׂה לָבָן (עַל־יְדֵי נִקּוּי וְכִבּוּס): "וְהָאָגִין שֶׁל פִּשְׁתָּן מִשֶּׁיִּתְלַבְּנוּ" (נגעים יא ח). "וּשְׂפַת הַיְרִיעָה קְדֵמָה מִתְלַבֶּנֶת" (ביאליק, על איילת). "אֹפֶל מִתְלַבֵּן... הַחַלּוֹן נִסְגָּר" (ברנר, א 101). 2*. לֻהַט בְּאֵשׁ חֲזָקָה עַד הֱיוֹתוֹ לָבָן: "הֶחֱזִירָן (אֶת הַקֻּנְקָנִּים) לְכִבְשָׁן הָאֵשׁ וְנִתְלַבְּנוּ" (עבודה זרה לג:). 3. נִצְרַף, זֻקַּק, הֻבְהַר: "יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ רַבִּים" (דניאל יב י). "הַדְּבָרִים מִתְלַבְּנִים וּמִתְבָּרְרִים בָּרַבִּים, וְהָאֱמֶת צָפָה וְעוֹלָה" (שזר, כוכבי 47). — [לְהִתְלַבֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִלְבִּין. 1 פ"ע הָפַךְ לִהְיוֹת לָבָן, נַעֲשָׂה לָבָן (אוֹ לָבָן מִשֶּׁהָיָה): "אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים – כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ" (ישעיה א יח). "הָיוּ (שְׂעָרוֹת) שְׁחוֹרוֹת וְהִלְבִּינוּ" (נגעים א ו). "הִלְבִּינוּ שָׁם תַּפּוּחִים וְהִצְהִיבוּ אֲגַסִּים" (ביאליק, מאחורי ה). "קִבֵּל נְגִיפַת־יָד... וְהַנּוֹגֵף הִלְבִּין כַּסִּיד" (ברנר, א 134). 2* פ"י עָשָׂה לְלָבָן, צָבַע בְּצֶבַע לָבָן: "(שָׂדֶה) אֲדֻמָּה – וְהִלְבִּינוּהָ" (אהלות יז ד). "אֲפִלּוּ אִם מִתְכַּנְּשִׁין כָּל בָּאֵי־עוֹלָם לְהַלְבִּין כָּנָף אֶחָד מִן הָעוֹרֵב, אֵינָן יְכוֹלִין" (שיר השירים רבה ה, ראשו כתם). הַצַּיָּר הִלְבִּין אֶת הָרֶקַע בִּתְמוּנָתוֹ. הַמְבַשֶּׁלֶת הִלְבִּינָה אֶת הַמָּרָק בְּחָלָב. 3. בֵּרֵר, זִקֵּק: "וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־עֵת קֵץ" (דניאל יא לה). — [לְהַלְבִּין מַ־, יַ־]

~ הֻפְ׳ הֻלְבַּן°. נַעֲשָׂה לָבָן, נִצְבַּע בְּצֶבַע לָבָן: "יֻלְבְּנוּ כִּתְמֵי שׁוֹשַׁנִּים" (קליר, אשא דעי, מוסף יום כיפור). רֶקַע הַתְּמוּנָה הֻלְבַּן מְעַט. הַקָּפֶה הֻלְבַּן עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת חָלָב. — [מֻלְבָּן, יֻלְבַּן]

— הִלְבִּין פְּנֵי פְּלוֹנִי*, גָּרַם לְחִוָּרוֹן בְּפָנָיו שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּלוֹמַר, בִּיֵּשׁ אוֹתוֹ וְהִכְלִימוֹ: "כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים" (בבא מציעא נח:). "אִם... מְבַקֵּשׁ אֲנִי לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בְּבַעַל־הָעֲבֵרָה וּלְהַלְבִּין פָּנָיו בָּרַבִּים" (אחד העם, רגח).

— הִלְבִּין רֹאשׁוֹ*, נַעֲשׂוּ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ לְבָנוֹת, זָרְקָה שֵׂיבָה בּוֹ: "תֵּשֵׁב עַד שֶׁיַּלְבִּין רֹאשָׁהּ" (כתובות יג ה).

— הִלְבִּין שִׁנַּיִם לִפְלוֹנִי*, הֶרְאָה לוֹ שִׁנַּיִם לְבָנוֹת, כְּלוֹמַר, הִסְבִּיר לוֹ פָּנָיו: "טוֹב הַמַּלְבִּין שִׁנַּיִם לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר מִמַּשְׁקֵהוּ חָלָב" (כתובות קיא:). "רַק תִּקְוָה, חֲבִיבִי – הִלְבִּין לוֹ הַטַּבָּח אֶת שִׁנָּיו – וְהַשֵּׁם יַעֲזֹר" (הזז, יעיש א 84).

ב. **לבן** [מן לְבֵנָה; ערבית: לַבַּן]

~ פִּעֵ׳ לִבֵּן פ"י עָשָׂה לְבֵנִים, שָׂם חֹמֶר גָּלוּשׁ בִּדְפוּסִים וְיִבְּשׁוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ אוֹ שְׂרָפוֹ בְּכִבְשָׁן: "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים" (בראשית יא ג). "אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין לוֹבְנִין לְבֵנִים" (בבא מציעא י ה). — [לִלְבֹּן, לוֹבֵן, יִלְבֹּן]

~ נִפְ׳ נִלְבַּן°. נַעֲשָׂה לִלְבֵנָה: לְבֵנִים נִלְבְּנוּ לַבִּנְיָן. — [לְהִלָּבֵן, נִלְבָּן, יִלָּבֵן]

א. **לַבָּן**° ז׳ [מן א. לבן, לִבֵּן] מְנַקֶּה צֶמֶר וּמַלְבִּינוֹ: "אֲנִי כּוֹבֵס, אֲנִי לַבָּן" (הרומי, ט 176). — [לַבַּן־, לַבָּנִים, לַבָּנֵי־]

ב. **לַבָּן**° ז׳ [מן ב. לבן] עוֹשֶׂה לְבֵנִים, לוֹבֵן לְבֵנִים: "שִׁבְחוֹ שֶׁל לַבָּן, שֶׁלְּבֵנָיו קָשׁוֹת" (דרויאנוב, 2349). — [לַבַּן־, לַבָּנִים, לַבָּנֵי־]

לָבָן [ראה א. לבן; ערבית: לַבַּן חָלָב] 1. ת׳ בַּעַל צֶבַע כְּעֵין חָלָב; הֵפֶךְ מִן "שָׁחוֹר". הַצֶּבַע הַלָּבָן הוּא מְזִיגָה שֶׁל כָּל צִבְעֵי־הַתַּחֲזִית שֶׁל קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ: "בֶּהָרוֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת... נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם" (ויקרא יג לט–מב). "סוּסִים לְבָנִים" (זכריה ו ג). "חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת" (תרומות ד ט). "שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שֶׁל זְקָנוֹ הַלָּבָן" (ביאליק, ראם ישאל). 2. ז׳ גֹּוֶן לָבָן, הַצֶּבַע עַצְמוֹ, לֹבֶן, לַבְנוּת: "מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת" (בראשית ל לז). "מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן" (ברכות א ב). "הָיוּ נוֹתְנִין כְּלֵי לָבָן לְכוֹבֵס נָכְרִי שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לַשַּׁבָּת" (שבת א ט). — [לְבֶן־; לְבָנָה, לְבֶנֶת־; לְבָנִים, לִבְנֵי־; לְבָנוֹת, לִבְנוֹת־]

— לְבָנִים*. 1*. בְּגָדִים מִצֶּבַע לָבָן, כְּלֵי לָבָן: "יִשְׂרָאֵל... לוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִין לְבָנִים" (ירושלמי ראש השנה נז ב). 2°. שֵׁם כּוֹלֵל לִבְגָדִים תַּחְתּוֹנִים, לְגוּפִיּוֹת, לִסְדִינִים, לְצִפּוֹת וְלִשְׁאָר דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִים אָרִיג דַּק וְעַל־פִּי־רֹב לָבָן, שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הַגּוּף אוֹ מַצִּיעִים בָּהֶם אֶת הַמִּטָּה לְשֵׁנָה: מָסַרְנוּ אֶת הַלְּבָנִים לִכְבִיסָה.

— לָבָן (שֶׁבָּעַיִן)*, הַחֵלֶק הַלָּבָן שֶׁבְּגַלְגַּל־הָעַיִן מִסָּבִיב לָאִישׁוֹן: "הַגַּלְגַּל הַזֶּה שֶׁל עַיִן, אֵין אָדָם רוֹאֶה מִתּוֹךְ הַלָּבָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַשָּׁחוֹר" (ויקרא רבה לא).

— בִּגְדֵי־לָבָן* (יומא ס.), כְּלֵי־לָבָן* (שבת א ט), בְּגָדִים הָעֲשׂוּיִים בַּד אוֹ אָרִיג מִצֶּבַע לָבָן.

— הַבַּיִת הַלָּבָן°, כִּנּוּי לְבֵית־מוֹשָׁבוֹ שֶׁל נְשִׂיא אַרְצוֹת־הַבְּרִית שֶׁל אֲמֶרִיקָה (White House).

— הַגֶּזַע הַלָּבָן°, שֵׁם כּוֹלֵל לָעַמִּים שֶׁפְּנֵיהֶם בְּהִירִים – עַמֵּי אֵירוֹפָּה, אַסְיָה הַקִּדְמִית וְאַפְרִיקָה הַצְּפוֹנִית, וְכֵן יְלִידֵי אֵירוֹפָּה שֶׁהֵגֵרוּ לַאֲמֶרִיקָה, לְאוֹסְטְרַלְיָה וְכוּ׳ – לְהַבְדִּיל מִן הַגֶּזַע הַצָּהֹב (מוֹנְגוֹלִים וְעוֹד) וּמִן הַגֶּזַע הַשָּׁחוֹר (כּוּשִׁים וְעוֹד).

— דֶּגֶל לָבָן°, דֶּגֶל הַשָּׁלוֹם; מְשַׁמֵּשׁ סִימָן לְהַפְסָקַת פְּעֻלּוֹת־קְרָב אוֹ לִכְנִיעָה: הַמּוֹרְדִים הֵנִיפוּ דֶּגֶל לָבָן וְכָךְ נִסְתַּיֵּם הַמֶּרֶד.

— הַדֹּב הַלָּבָן°, סוּג שֶׁל דֻּבִּים הַחַיִּים בְּאַרְצוֹת הַקֹּטֶב – ראה דֹּב, הַדֹּב הַלָּבָן.

— כַּדּוּרִיּוֹת לְבָנוֹת°, גּוּפִיפִים זְעִירִים בְּתוֹךְ הַדָּם ("לֵיקוֹצִיטִים")

שֶׁתַּפְקִידָם לְהַשְׁמִיד אֶת הַחַיְדַּקִּים גּוֹרְמֵי־הַמַּחֲלוֹת הַחוֹדְרִים לְתוֹךְ הַגּוּף.

– מָרָה לְבָנָה °, כִּנּוּי לְמֶזֶג קַר וְאָדִישׁ, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לְהִתְרַגֵּשׁ: "הַמְלַמֵּד הֶחָדָשׁ... הָיָה בְּטִבְעוֹ מִן הַמְקַלְּים... בַּעַל מָרָה לְבָנָה וּמְצֻנָּן" (ביאליק, מאחורי ז).

– סֵפֶר לָבָן °, כִּנּוּי לִתְעוּדָה רִשְׁמִית (בַּעֲטִיפָה לְבָנָה!) שֶׁהוּצְאָה עַל־יְדֵי מֶמְשָׁלָה וּבָהּ פְּקֻדָּה אוֹ הוֹדָעָה חֲשׁוּבָה מְיֻחֶדֶת: בְּתוֹלְדוֹת הַיִּשּׁוּב בְּאֶרֶץ זָכוּר "הַסֵּפֶר הַלָּבָן" שֶׁהוֹצִיאָה מֶמְשֶׁלֶת אַנְגְּלִיָּה בִּשְׁנַת 1939 וְשֶׁכָּלַל הַגְבָּלוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁל זְכֻיּוֹת הַיְּהוּדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

– בַּעֲלֵי צַוָּארוֹן לָבָן °, כִּנּוּי לְאַנְשֵׁי הַפְּקִידוּת הַגְּבוֹהָה, לְהַבְדִּיל מִן "בַּעֲלֵי צַוָּארוֹן כָּחֹל" (טֶכְנָאִים, וְאַנְשֵׁי־שֵׁרוּתִים).

– שְׂדֵה־הַלָּבָן * (שביעית ב א), שָׂדֶה שֶׁזּוֹרְעִים בּוֹ תְּבוּאוֹת, לְהַבְדִּיל מִן "שְׂדֵה־אִילָן", אוֹ מִן "שְׂדֵה־כֶּרֶם".

– שָׁחוֹר עַל־גַּבֵּי לָבָן °, אוֹתִיּוֹת שְׁחוֹרוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל נְיַר לָבָן – מָשָׁל לְדָבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בְּהֶחְלֵט: הוֹכַחְתִּי לוֹ אֶת הַדָּבָר שָׁחוֹר עַל־גַּבֵּי לָבָן!

– חֲרוּזִים לְבָנִים ° [בתורת השירה] חֲרוּזֵי־שִׁיר שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הַקְפָּדָה בְּקֶצֶב וּבְמִשְׁקָל, אַךְ אֵין בָּהֶם חֲרִיזָה בְּסוֹפֵי־הַשּׁוּרוֹת.

לֹבֶן*, לוֹבֶן ז׳ [מן לָבָן] 1. גֹּוֶן לָבָן, צִבְעוֹ שֶׁל דָּבָר לָבָן: "מַרְאֵה לֹבֶן" (נגעים ד א). "גַּם מִלֹּבֶן כָּל כֹּתֶל וּמִגַּגָּה כָּל גַּג אֶשְׁאַב שִׂמְחָה וְחַיִּים" (ביאליק, עם פתיחה). "לֹא הִסְפִּיקוּ (הֶעָבִים) לְהִתְחַבֵּר עַד שֶׁנִּבְלְעוּ בַּלֹּבֶן שֶׁבָּרָקִיעַ אוֹ בַּכְּחוֹל שֶׁבָּרָקִיעַ" (עגנון, כלה שפה). לֹבֶן הַשֶּׁלֶג. לֹבֶן הֶחָלָב. 2. (זבים ב א) כִּנּוּי לְזֶרַע הַזָּכָר. – [לָבֶן־, לָבְנוֹ]

– לֹבֶן שֶׁבָּעַיִן * (נדה לא.), הַחֵלֶק הַלָּבָן שֶׁבְּגַלְגַּל־הָעַיִן הַמַּקִּיף אֶת הָאִישׁוֹן.

– לֹבֶן־שֶׁל־בֵּיצָה * (שבת עז.), חֶלְבּוֹן.

לֶבֶּן ° ז׳ [בלשון־הדיבור; מערבית: לַבַּן], חָלָב חָמוּץ, חָלָב שֶׁהֶחְמִיץ אוֹ חָלָב שֶׁחִמְּמוּהוּ, הוֹסִיפוּ אֵלָיו קָרְטוֹב חָלָב חָמוּץ יָשָׁן, וְעַל־יְדֵי־כָּךְ נוֹצְרָה בְּקִרְבּוֹ תַּרְבּוּת שֶׁל חַיְדַּקִּים, הַמְשַׁוִּים לוֹ טַעַם חָמוּץ מְיֻחָד. – [לֶבֶּן־]

לְבַנְבַּן ° ת׳ [מן לָבָן] לָבָן בְּמִקְצָת: "אֵד לְבַנְבַּן מִתְעַרְפֵּל בַּחֲלַל הָעוֹלָם" (ליסיצקי, תולדות 88). – [לְבַנְבֶּנֶת, לְבַנְבַּנִּים, ־בַּנּוֹת]

לְבָנָה נ׳ [מן לָבָן] יָרֵחַ, הַגּוּף הַשְּׁמֵימִי הַמַּקִּיף אֶת הָאָרֶץ אַחַת לְחֹדֶשׁ וּמֵאִיר בַּלֵּילוֹת בְּאוֹר הַחוֹזֵר מִן הַשֶּׁמֶשׁ – רְאֵה הַבֵּאוּרִים וְהַצִּיּוּרִים לְיַד הָעֵרֶךְ "יָרֵחַ": "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה" (ישעיה כד כג). "הָרוֹאֶה חַמָּה בִּתְקוּפָתָהּ, לְבָנָה בִּגְבוּרָתָהּ וְכוֹכָבִים בְּמַסְלוֹתָם וּמַזָּלוֹת כְּסִדְרָן" (ברכות נט:). – [לִבְנַת־, לְבָנוֹת, לְבָנוֹת־]

– לִקּוּי־לְבָנָה *, רְאֵה יָרֵחַ, לִקּוּי־יָרֵחַ.

– מוֹלַד־הַלְּבָנָה * (פסיקתא רבתי טו), רְאֵה יָרֵחַ, מוֹלַד־הַיָּרֵחַ.

– קִדּוּשׁ־לְבָנָה ^, בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים לִכְבוֹד הִתְחַדְּשׁוּת הַלְּבָנָה בְּאַחַד הָעֲרָבִים בְּשָׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן אוֹ הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ (עַל־פִּי־רֹב – בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית).

– אוֹתִיּוֹת שֶׁל קִדּוּשׁ־לְבָנָה °, כִּנּוּי לְאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד (עַל־שׁוּם הָאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבָּהֶן נִדְפֶּסֶת בְּסִדּוּרֵי־הַתְּפִלָּה בִּרְכַּת־הַלְּבָנָה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִקְרֹאָהּ לְאוֹר הַיָּרֵחַ).

לְבֵנָה, לְבֵינָה נ׳ [אכדית: libittu; אוגריתית: לבנת; ארמית: לִבְנְתָא; ערבית: לַבִנָה; ראה גם ב. לבן] 1. אֶבֶן־בִּנְיָן בְּצוּרַת מַלְבֵּן, עֲשׂוּיָה חֹמֶר גָּלוּשׁ שֶׁנִּתַּן בִּדְפוּס, מְיֻבָּשׁ לְאַחַר מִכֵּן בַּשֶּׁמֶשׁ אוֹ נִשְׂרַף בְּכִבְשָׁן: "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה" (בראשית יא ג). בְּיָמֵינוּ לוֹבְנִים גַּם לְבֵנִים שֶׁל מֶלֶט וָחוֹל אוֹ שֶׁל בֶּטוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2* [בכתיבה המסורתית של כמה שירים בתנ"ך] כִּנּוּי לְשׁוּרָה אֲרֻכָּה, לְהַבְדִּיל מִן "אָרִיחַ" – שׁוּרָה קְצָרָה אוֹ רֶוַח [ראה ערך אָרִיחַ]. – [לִבְנַת־, לְבֵנִים, לִבְנֵי־]

– לִבְנַת־הַסַּפִּיר (שמות כד י), טַבְלָה שֶׁל אֶבֶן־הַסַּפִּיר.

– אָרִיחַ עַל־גַּבֵּי לְבֵנָה, לְבֵנָה עַל־גַּבֵּי אָרִיחַ* (מגילה טז:), אָרִיחַ עַל־גַּבֵּי אָרִיחַ, לְבֵנָה עַל־גַּבֵּי לְבֵנָה* (שם) – רְאֵה הַבֵּאוּרִים וְהַדֻּגְמוֹת לְיַד הָעֵרֶךְ "אָרִיחַ".

לִבְנֶה ז׳ (בראשית ל לז) [מן לָבָן] עֵץ־יַעַר נָשִׁיר, בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים (Styrax), גָּדֵל בַּר בָּאָרֶץ. – [לִבְנֵה־, לִבְנִים, לִבְנֵי־]

לִבְנָה, רְאֵה לְבוֹנָה.

א. **לִבְנָה** ^ נ׳ [מן א. לבן] לֹבֶן, לַבְנוּת, צֶבַע הַלָּבָן: "הַשְּׁקִי וְשָׁקִי עָפְרָהּ אֶת פִּי בְּשִׂפַת שָׁנִי וּבְלִבְנַת שֵׁן" (משה אבן־עזרא, תרשיש ב). "לִבְנַת הַשֶּׁלֶג וּבְרִי צֶמֶר צָחַר" (יל"ג, שירה ו). "גַּם אָדָם לְחַיָּה עַל לִבְנַת פָּנֶיהָ" (יל"ג, שירה נט). "וּמִתַּחַת לִבְנַת בְּשָׂרֵי נִשְׂרָף מִדֵּי לַיְלָה כָּרֵי" (ביאליק, בין נהר פרת). "אֵין בְּלִבְנַת פְּנֵיהֶם גַּם שֶׁמֶץ מִימֵי הָעֲבוֹדָה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קעו). – [לִבְנַת־]

ב. **לִבְנָה** ^ נ׳ [מן א. לבן] (פרקי משה י) – רְאֵה לִימְפָה.

לַבְנוּן ° ז׳ [לָבָן + נוּן (דג)] דָּג קָטָן שֶׁל מַיִם מְתוּקִים מִמִּשְׁפַּחַת הַקַּרְפִּיוֹנִים (Alburnus), גּוּפוֹ הַפָּחוּס מִצְּדָדָיו מִתְנוֹצֵץ בִּבְרַק הַכֶּסֶף. מָצוּי בָּאָרֶץ בְּיַם־כִּנֶּרֶת. – [לַבְנוּן־, ־נִים, ־נֵי־]

לבנון (1/2)

לַבְנוּן, לַבְנוּנִי ^ ת׳ [מן לָבָן] לָבָן קְצָת: "לֶחֶם סְרוּחָה לַבְנוּנִית" (ספר הרוקח, הקדמה, לפי בן־יהודה). "חֲלַב הָאֲדָמִים הַלַּבְנוּנִים" (ביאליק, הבריכה). "לֹא הָיָה פֹּה בְּעֵבֶר הָאֵד הַלַּבְנוּנִי" (צייטלין, האש 133). "מֵרָחוֹק נִרְאֵית לוֹ שׁוֹנָה מִן הָאֲחֵרוֹת בִּבְהַקָּהּ הַלַּבְנוּנִי" (איתן, ברקיע 49). "עִגּוּל הַשֶּׁמֶשׁ הַלַּבְנוּנִי" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 157). [לַבְנוּנִית, לַבְנוּנִיִּים אוֹ לַבְנוּנִים, ־נִיּוֹת]

לַבְנוּנִיּוּת ° נ׳ [מן לַבְנוּנִי] צִבְעוֹ שֶׁל הַלַּבְנוּנִי, לֹבֶן קַל: "רַגְבֵי הַטְּרָשִׁים... נוֹצְצוּ בְּלַבְנוּנִיּוּתָם הַכֵּהָה" (כרגר, א 374). "וְהַיְרִיעָה מַבְהִיקָה בְּלַבְנוּנִיּוּתָהּ כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר" (עגנון, אלו קלט). – [לַבְנוּנִיּוּת־]

א. **לַבְנוּנִית*** נ׳ [מן לָבָן] לֹבֶן, גֹּוֶן לָבָן: "וְכַמָּה תְּהֵא לַבְנוּנִיתָהּ? כַּשֶּׁלֶג" (ספרא סא א). "בִּירַק אֲבִיבָיו, בְּזָהָב סוֹף קֵיצָיו וּבְלַבְנוּנִית חֲרָפָיו" (ביאליק, הולכת את). "וְשִׁנֵּי בָּתֵּי הַמַּחְתָּנִים... הָיוּ מַבְהִיקִים וְשׂוֹחֲקִים זֶה לָזֶה בְּלַבְנוּנִיתָם הַחֲדָשָׁה" (ביאליק,

החצוצרה ג). "אין הוא רואה עוד את שחור הדרך בתוך הלבנונית" (שניאור, סנדרי א 105). "שחור ולבנונית וזהב, אדמומית וכחול וארגמן" (יעקב שטינברג, מד). השלג סנור את העינים בלבנוניתו. — [לבנונית־]

ב. **לבנונית°** ג׳ [מן לבנוני] צמח־בר רב־שנתי ממשפחת המרכבים (Diotis). בעל פרחים צהבים, מכסה כעין "צמר" לבן, גדל בארץ על גבעות הכרכר הפונות אל הים.—[לבנוניות]

לבנות* ג׳ [מן לבן] לבנונית, לבן, צבע הלבן: "אם של אשה... הולכת טפה של לבנות ונופלת לתוכה, מיד הולד נוצר" (ויקרא רבה יד). "משראה את לבנות פניה" (קבק, בצל 57). "וכה קשה לגוף לבנות מטה מצעת" (שלונסקי, שירים ב 190). — [לבנות־]

לבנט°, לבנטיני°, ראה לונט, לונטיני.

לבניה° נ׳ [מערבית: לבניה מאכל־חלב] לבן משבח ושמן יותר מן הלבן הרגיל. — [לבניות]

לבניות* נ׳ [מן לבן] לובן: "הגיר — עצם, ולבניותה — מקרה" (ראב״ד, אמונה רמה א ז). "כמו שהלבניות באשה כסות לכמה מומין" (שבט יהודה, מח). — [לבניות־]

לבנים° ז״ר [מן לבן] שם כולל לבגדים שאדם לובש על גופו (גופיה, תחתונים וכו׳) מתחת לבגדים החיצונים או לבדים שמצפים בהם כלי־מצע (סדין, צפית וכו׳) [ראה גם ערך לבן] — [לבני־]

לבנין° [מן לבן] לבנין־הכרוב° ז׳ פרפר־יום בעל כנפים לבנות עם כתמים שחורים. מצוי הרבה בימות הגשמים ביחוד בגנות־הירק. זחליו מתפתחים על עלי הכרוב (Pieris brassicae). [לבנין־, לבנינים, ־ני־]

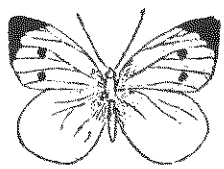
לבנין־הכרוב (3/5)

לבנינות* ג׳ [מן לבן] לבנונית: "מתוך לבנינותו הוא נראה שפל" (רש״י ויקרא יג כ). — ראה לבנונית*.

לבנית° נ׳ [מן לבן] הלבן שבעין. — [לבנית־]

לבנית° נ׳ [מן לבנה] לבנה קטנה. — [לבנית־, לבניות]

לבס* ז׳ [יוונית: lebes] יורה, סיר גדול להרתחה (כלים יד א). — [לבס־, לבסים, לבסי־]

לב״ע ר״ת לבית עולמו.

לבקן*, לבקני° ת׳ [יוונית: leukoion צמח לבן] 1*. בעל עור לבן ביותר, בעל פנים ושערות בהירים מאד; מי שעורו חסר פיגמנטים של צבע, שערותיו לבנות, אישוני־עיניו אדמים ואינם סובלים את האור הרגיל: "הכושי והגיחור והלבקן" (בכורות ז ו). "כשאני רואה את עיניו הלבקניות" (עגנון, כפות תנו). 2° [בצמחים] צמח חור מחמת חסר ירק־עלה (כלורופיל). — [לבקנית, לבקנים, לבקניות]

לבקנות° נ׳ [מן לבקן] 1. בהירות הפנים ולבן השער באדם ובבעלי־החיים כתוצאה מחסר פיגמנטים בעור. 2 [בצמחים] חורון, חסר ירק־העלה. — [לבקנות־]

לבר* תה״פ מחוץ, מבחוץ — ראה ד׳ בר.

לברית°, ליברית נ׳ [צורה עברית מן האיטלקית: libretto] ליברטו, תמליל, טפס המלים של יצירה דרמתית מוסיקלית (אופרה, אופרטה וכו׳). — [לברית־, לבריות]

לברל, לברלי, ראה ליברל, ליברלי.

לבש [אכדית: labasu; אוגריתית: לבש; ארמית: לביש; ערבית: לבס]

~ פע׳ **לבש** פ״י 1. שם בגד על גופו, כסה את גופו בלבוש: "לחם לאכל ובגד ללבש" (בראשית כח כ). "פשטתי את־כתנתי — איככה אלבשנה?" (שיר השירים ה ג). "אין הכהנים לובשין... אלא צמר ופשתים" (כלאים ט א). [וגם על נעלים:] "אין לובשין מנעלים וסנדלים חדשים (בשבת) אלא אם כן לבשן והלך בהן מבעוד יום" (ירושלמי שבת ח א). 2. התכסה, התעטף: "לבשו כרים הצאן, ועמקים יעטפו־בר" (תהלים סה י). "קדרות לבשו שמים" (יהודה הלוי, ד 102). [ובהשאלה:] "ה׳ מלך, גאות לבש" (תהלים צג א). "שנאיך ילבשו בשת" (איוב ח כב). "והסירו את־מעיליהם ואת־בגדי רקמתם יפשטו, חרדות ילבשו" (יחזקאל כו טז). "לבשו־נא עז! דרכו־נא עז!" (ביאליק, למתנדבים בעם). "באה שבת חזון וכל פנים לבשו קדרות" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 66). "השמש שוקעת וההרים מתכהים ולובשים חמרה" (שנהר, ב 267). 3. כסה, עטף הלביש [ביחוד בהשאלה:] "ורוח ה׳ לבשה את־גדעון" (שופטים ו לד). "צדק לבשתי וילבשני" (איוב כט יד). — [ללבש את־, לובש, ילבש]

~ נפ׳ **נלבש°** שמש לבוש, הועלה על הגוף לכסותו: "אברקי הגורלים הנלבשים במשרבב" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 61). — [להלבש, נלבש, ילבש]

~ פע׳ **לבש*** פ״י כסה, עטף [גם בהשאלה:] "ולולאות חמשים בחמשים תחמש... בשפתות תלבש" (ינאי, קי). "ברגז וחרדה לבשוני... וערפי אחזו וישטמוני" (הנגיד, דיואן 115).—[ללבש, מ־, י־]

~ פע׳ **לבש**, כסה בבגד [רווח ביחוד הבינוני: מלבש]: "והלוים... מלבשים בוץ" (דברי הימים ב ה יב). "המוציא כליו... ואם היה מלבש בהן, פטור" (שבת קמב.). "הגוף הולך בחוץ מלבש בלבושים שלא לכבוד הם כלל לאיש במעמדך" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צט). "מעולם לא ראיתי את מעלתו מלבש בגדים נאים" (עגנון, כלה יג). [ראה עוד ערך מלבש]—[מלבש, ילבש]

~ הת׳ **התלבש*** 1. שם בגד על גופו, התכסה בלבוש: "בעטותו בגדי כבוד והתלבשו בגדי תפארת" (בן־סירא נ יג). "ואין כהן גדול מתלבש בכליו" (חגיגה ב ד). "אז יעור הנער... יתלבש בחשכה וירץ אל פנתו" (ביאליק, המתמיד). 2* [בהשאלה] התמלא: "ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך" (ברכות טז:). "כדרך יצר־הרע שמתלבש במצוות תחלה" (עגנון, אלו צד). 3*. קבל צורה ממשית, התגשם: "לפי שהאל היה צריך לכפר עון הבשר, ולכן נתלבש בבשר" (שבט יהודה, קנו). "הלאמיות היהודית המתלבשת במדינה ההיא בצורה מוחשת" (אחד העם, קסח). 4° [התלבש על־] [בלשון־הדיבור, ביחוד בפי־הנוער] נטפל בחזקה אל־, לא הרפה מן־: "מי זו שהצליחה להתלבש עליו?" (ארד,

ביתו 308). "הִתְלַבַּשְׁתִּי עַל הוֹרַי, עַד שֶׁמִּלְּאוּ אֶת בַּקָּשָׁתִי". — [לְהִתְלַבֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִלְבִּישׁ** פ״י 1, שָׂם בֶּגֶד עַל גּוּפוֹ שֶׁל אַחֵר: "וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל" (ויקרא ח ז). "אֵיכָה תַּלְבִּישׁ מַעֲרֻמֵּיהֶם?" (ביאליק, שבעה). 2 [בהשאלה] עָטַף, כִּסָּה: "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" (ישעיה נ ג). "אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת" (תהלים קלב יח). "וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק" (אבות ו א). "מִי הִלְבִּישׁ אֶת־מִצְחֵךְ תַּעֲצוּמוֹת וָעֹז?" (ביאליק, הצור והגל). 3 °, שִׁוָּה צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: "בְּהַלְבִּישָׁהּ אֶת הַשְׁקָפוֹתֶיהָ וְרִגְשׁוֹתֶיהָ שֶׁל אֵלּוּ צוּרָה גְּרוּעָה" (אחד העם, קפ). "וְיוֹדֵעַ לְהַלְבִּישׁ אֶת דְּבָרָיו בְּמָשָׁל וּמְלִיצָה" (עגנון, כלה רצה). — [לְהַלְבִּישׁ אֶת־, מַלְבִּישׁ, יַלְבִּישׁ]

~ הָפ׳ **הֻלְבַּשׁ** ᐞ, 1, כֻּסָּה בְּבֶגֶד עַל־יְדֵי אַחֵר: הַיֶּלֶד הֻלְבַּשׁ בִּידֵי אִמּוֹ. 2, נִמְלָא, נֶחְדַּר: "וְהֻלְבְּשָׁה (הָאִשָּׁה) תַּאֲוָה" (רש״י עירובין ק:). — [מֻלְבָּשׁ, יֻלְבַּשׁ]

— **לָבַשׁ צוּרָה** ᐞ, קִבֵּל צוּרָה: "הִפְשִׁיט צוּרָה וְלָבַשׁ צוּרָה אַחֶרֶת" (מורה נבוכים ב יז).

— **פּוֹשֵׁט צוּרָה וְלוֹבֵשׁ צוּרָה** ° (על־פי הנ״ל), מִשְׁתַּנֶּה בְּמַרְאֵהוּ וּבְצוּרָתוֹ, עוֹבְרִים עָלָיו שִׁנּוּיִים וְגִלְגּוּלִים.

— **הִלְבִּישׁ מָעוֹת בִּסְחוֹרָה** ᐞ [בספרות שאלות ותשובות] הִשְׁקִיעַ כֶּסֶף בִּקְנִיַּת סְחוֹרָה, הִכְנִיס אֶת כַּסְפּוֹ בָּעֵסֶק.

לֹג, לוֹג ז׳ [אוגריתית: לג; ארמית: לֻגָּא קערה; ערבית: לֻג מידה גדולה, עומק] מִדָּה לְנוֹזְלִים, הַחֵלֶק הַשְּׁנֵים־עָשָׂר בְּהִין = רֶבַע הַקַּב = נֶפַח כְּדֵי שֵׁשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת: "וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן" (ויקרא יד י). "הַהִין... לֹג וַחֲצִי לֹג וּרְבִיעִית לֹג" (מנחות ס ב). "תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה (שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה) אֶלָּא י״ב לֹג, וּבוֹ נִמְשַׁח הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו... כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים" (כריתות ה:). "יִשְׁתֶּה שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּים" (במדבר רבה כא). — [לֹג־, לֻגּוֹ; לֻגִּים, לֻגֵּי־]

ל״ג ר״ת 1 *, לָא גָּרְסִינַן [אין אנו גורסים]. 2, [בגימטריא] 33.

— **ל״ג בָּעֹמֶר** ᐞ, ראה ערך עֹמֶר.

לְגַבֵּי * מ״י בְּיַחַס אֶל־, כְּלַפֵּי־, אֵצֶל־ – רְאֵה גַּב.

לֶגְהוֹרְן ◊ ז׳ [על שם המקום Leghorn באיטליה, היום: Livorno] כִּנּוּי לְגֶזַע תַּרְבּוּתִי שֶׁל תַּרְנְגוֹלוֹת־בַּיִת, הַמִּצְטַיְּנוֹת בְּמִסְפָּר הָרַב שֶׁל הַבֵּיצִים שֶׁהֵן מְטִילוֹת (עַד 300 בֵּיצִים לְשָׁנָה וְאַף יוֹתֵר).

לְגוֹ * תה״פ בִּפְנִים, בְּתוֹךְ – רְאֵה ב. גֵּו.

לְגוּז ° ת׳ [מן לגז, לָגַז] מְעֹרָם, שֶׁנֶּאֱסַף בְּמַלְגֵּז: "נָשָׂא אֶת הַשַּׁחַת הַלָּגוּז" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 123). — [לְגוּזָה, לְגוּזִים, לְגוּזוֹת]

לָגוּם ° ת׳ [מן לגם, לָגַם] שֶׁנִּלְגַּם, שֶׁנִּגְמָא: "מוֹזֵג כְּבָר הַמֶּלְצַר אֶת כּוֹס־נִשְׁמָתִי זוּ הַלְּגוּמָה" (שלונסקי, שירים א 245). — [לְגוּמָה, ־מִים, לְגוּמוֹת]

לָגוּנָה ◊ נ׳ [איטלקית: laguna; מלאטינית: lacus אגם] לְשׁוֹן־יָם שֶׁמֵּימֶיהָ יְרוּדִים. — [לָגוּנוֹת]

לגז [ערבית: לַגַ׳דַ׳ לקק, לחך עשב; ראה מַלְגֵּז; קרוב אל מַזְלֵג]

~ פָּע׳ **לָגַז** * פ״י עָרַם בְּמַלְגֵּז, גִּבֵּב בְּקַלְשׁוֹן שִׁבֳּלִים פְּזוּרוֹת: "שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ אוֹחֲזִין בְּמַלְגֵּז וְלוֹגְזִין" (שבת צב:). "לוֹגֶזֶת בְּשִׁלְשׁ־ קִלְשׁוֹן עֲרֵמוֹת חִטִּים כְּבֵדוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 199). "וּמִיָּד הִתְחִילוּ לוֹגְזוֹת וּמַעֲמִירוֹת כְּבִיכוֹל פְּקִיעֵי עָמִיר" (שנהר, א 299). — [לִלְגֹּז אֶת־, לוֹגֵז, יִלְגֹּז]

~ נִפ׳ **נִלְגַּז** °, נֶעֱרַם בְּמַלְגֵּז, נֶאֱסַף: הַשִּׁבֳּלִים הַפְּזוּרוֹת נִלְגְּזוּ. — [לְהִלָּגֵז, נִלְגָּז, יִלָּגֵז]

~ הת׳ **נִתְלַגֵּז** °, הִתְפַּשֵּׂק, הִתְחַלֵּק בְּתַבְנִית שִׁנֵּי הַמַּלְגֵּז: "כָּל הַצִּירִים יָשְׁבוּ... בִּשְׁנֵי טוּרִים שֶׁנְּקֻדַּת מוֹצָאָם דּוּכַן־הַנְּשִׂיאוּת הָרָם וּמִמֶּנּוּ נִפְרְדוּ וְנִתְלַגְּזוּ בְּמַלְכְּסָן לִצְדָדִים" (שרת, באסיה 216). — [לְהִתְלַגֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

לַגָּז ° ז׳ [מן לגז] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּעֵרוּם בְּמַלְגֵּז: "הָיָה חוֹרֵשׁ, מְשַׂדֵּד, מַעֲלֶה אֶל מְכוֹנַת־הַדַּיִשׁ... אֶת הַחִטִּים... בְּשַׁמְּשׁוֹ לַגָּז" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 86). — [לַגַּז־, לַגָּזִים, לַגָּזֵי־]

לֶגָט, ליגאט ◊ ז׳ [מלאטינית: legatus שליח] 1, שָׁלִיחַ, צִיר, בָּא־כֹּחַ. 2, שְׁלִיחַ מִטַּעַם הָאַפִּיפְיוֹר לְתַפְקִיד מְסֻיָּם. — [לֶגָטִים]

לֶגָטוֹ, ליגאטו ◊ תה״פ [איטלקית, מלאטינית: legere לקשר] [במוסיקה] נְגִינָה חֲלָקָה, לְלֹא הַפְסָקוֹת אוֹ קְפִיצוֹת; בְּנִגּוּד אֶל "סְטָקָטוֹ".

לִגְיוֹן ז׳ [לאטינית: legio (legionis)] 1 *, חֲטִיבָה, יְחִידָה צְבָאִית הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר בַּצָּבָא הָרוֹמָאִי בִּימֵי־קֶדֶם (3000—6000 אִישׁ): "מָשָׁל לִמְדִינָה שֶׁמָּרְדָה בַּמֶּלֶךְ, שָׁלַח הַמֶּלֶךְ לִגְיוֹן קָשֶׁה וְהִקִּיפָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַמְּדִינָה וְיִתְיָרְאוּ מִלְּפָנָיו" (בראשית רבה ה). 2 °, כִּנּוּי לִיחִידָה צְבָאִית גְּדוֹלָה אֵצֶל עַמִּים שׁוֹנִים וּבִתְקוּפוֹת שׁוֹנוֹת. 3 ° [בהשאלה] הָמוֹן, מִסְפָּר רַב מְאֹד: "שְׁנֵי מִנְיָנִים שֶׁל שָׁנִים, לִגְיוֹנוֹת שֶׁל יָמִים לְבָנִים" (גולדברג, מוקדם 184). — [לִגְיוֹן־, לִגְיוֹנוֹת]

— **לִגְיוֹן־זָרִים** °, גְּדוּד שֶׁל חַיָּלִים בְּנֵי עַמִּים שׁוֹנִים, מִתְנַדְּבִים אוֹ שְׂכִירִים, הַמְשָׁרְתִים בְּצָבָא שֶׁל מְדִינָה מְסֻיֶּמֶת, כְּגוֹן "לִגְיוֹן הַזָּרִים" בִּצְבָא־צָרְפַת.

— **לִגְיוֹנַאי** ◊, **לִגְיוֹנֵר** ◊, אִישׁ־צָבָא, חַיָּל בְּלִגְיוֹן.

לְגִיזָה ° נ׳ [מן לגז, לָגַז] עֲרִימָה בְּמַלְגֵּז, גִּבּוּב שִׁבֳּלִים פְּזוּרוֹת בְּקִלְשׁוֹן. — [לְגִיזַת־, לְגִיזוֹת]

לֶגִיטִימִי ◊ ת׳ [מלאטינית: legitimus חוקי] חֻקִּי, שֶׁנַּעֲשָׂה בְּדֶרֶךְ חֻקִּית: פְּעֻלָּה לֶגִיטִימִית. נִשּׂוּאִים לֶגִיטִימִיִּים. — [לֶגִיטִימִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **לֶגִיטִימִיּוּת** ◊ נ׳ חֻקִּיּוּת, מַצָּב עִנְיָן מְסֻיָּם בְּהֶתְאֵם לַחֻקָּה, תֹּקֶף חֻקִּי לְדָבָר: לֶגִיטִימִיּוּתָהּ שֶׁל פְּקֻדַּת הַמּוֹשֵׁל.

— **לֶגִיטִימִיסְט** ◊ ז׳ 1, תּוֹמֵךְ בְּחֻקִּיּוּתָהּ שֶׁל מֶמְשָׁלָה שֶׁהוּקְמָה. 2, מִשְׁתַּיֵּךְ לְמִפְלָגָה הַתּוֹמֶכֶת בִּזְכוּתוֹ שֶׁל יוֹרֵשׁ חֻקִּי לָשֶׁבֶת עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה.

— **לֶגִיטִימַצְיָה** ◊ נ׳ 1, מַתַּן תֹּקֶף חֻקִּי לְדָבָר, אִשּׁוּר רִשְׁמִי: לֶגִיטִימַצְיָה שֶׁל הַקַּבְּלָנָה. 2, נְתִינַת מַעֲמָד חֻקִּי לִילָדִים בִּלְתִּי־חֻקִּיִּים.

לְגִימָה * נ׳ [מן לָגַם; וראה לגם, לָגַם] גְּמִיעָה, בְּלִיעַת מַשְׁקֶה, טְעִימָה מִמַּשְׁקֶה: "כְּנֶגֶד עָשָׂר לְגִימוֹת שֶׁנָּתַן נָבָל לְעַבְדֵי דָוִד" (ראש השנה יח.). "עַל־יְדֵי שֶׁשּׁוֹתֵהוּ בִּלְגִימוֹת גַּסּוֹת וּגְרוֹן מָלֵא, הוּא מַשְׂבִּיעַ" (רש״י סוכה מט:). "וְאָמַר לוֹ בֵּין לְגִימָה לִלְגִימָה דִּבְרֵי חִבָּה וִידִידוּת" (הזז, יעיש א 182). — [לְגִימַת־, לְגִימוֹת]

— גדולה לגימה שמקרבת רחוקים* [על־פי סנהדרין קג: ושם במשמעות: האכלת אורחים] מימרה בשבחה של שתית כוס "לחיים" במסבת־רעים, שמסיעת ליצירת חיי חברה.

— אינו שונא את הלגימה°, דבור־הלצי על מי שאוהב לשתות לשכרה.

לגין* ז׳ [מיוונית: lagynos, lagenos כד; ארמית: לגינא] 1* כד, כלי־קבול ליין או לנוזלים אחרים: "לגין... ומלאהו מן החבית" (טבול יום ד ד) "כדים מכדדים חצבים ולגינים גדולים" (טברסקי, אקוסטה ב 90). 2°, קפסה, תבה: "כשמעבירים לפניו בר־מנן והלגינין מקשקשין" (ביאליק, אריה ו). — [לגין־, לגינים, לגיני־]

לגינא* נ׳ [ארמית] לגין, כד [רווח במימרה:]

— אסתרא בלגינא קיש קיש קריא* (בבא מציעא פה:), אסתרא (מטבע קטן) בתוך לגין (ריק) משמיע קיש קיש; משל לאדם ריק ובער המרבה לפטפט ולהתפאר.

לגינה* נ׳ [ראה לגין, לגינא] לגין, כד: "אללי, כי הייתי אסתרא בלגינתכם" (ביאליק, שחה נפשי). "התחיל מקשקש בשקידה יתרה בלגינת הפח שבידו" (שניאור, סיפורים קצו). — [לגינת־, לגינות]

לגיסלטורה° נ׳ [מלאטינית: lex (legis) חוק + lator מציע] 1. מתן חק על־ידי גוף ממשלתי. 2. מוסד־חקיקה.

— לגיסלטיבי° ת׳ מחוקק, המסמך לחוקק חקים: ועדה לגיסלטיבית.

לגלג [מן לעג; ארמית: לגלג; ערבית: לג׳לג׳ גמגם; וראה עלג]

~ פע׳ לגלג* פ״ע לעג, שם לצחוק: "לגלג עליו חברו. כעס בר־קפרא, אמר: לא על המברך אני כועס, אלא על המלגלג... על־מה לגלגת עליו?" (ברכות לט.). "מלגלג על דברי חכמים אתה!" (סנהדרין ק.). "שאברהם האמין ושמח, ושרה לא האמינה ולגלגה" (רש״י בראשית יז יז). — [ללגלג על־; מ־, י־]

~ פע׳ לגלג° פ״ע היה נלעג, הושם לצחוק ולעג: "שכן מחבב וגם מלגלג היה עליהם" (ליסיצקי, תולדות 131). "יזכר ויפקד על צד הגנאי, ילגלג יפה יפה" (קריב, עטרה 90). — [מלגלג, ילגלג]

לגלגן° ז׳ [מן לגלג, לגלג] האוהב להתלוצץ באחרים, לץ, מי שמרבה ללעג: "לגלגן הוא וגס־רוח... מלעיג על העלובים" (עגנון, אורח 67). — [לגלגן־, לגלגנית, לגלגנים, ־ניות]

לגלגנות° נ׳ [מן לגלגן] יחס של לגלוג ולעג: דבריו נאמרו מתוך לגלגנות עוקצנית. — [לגלגנות־]

לגלגני° ת׳ [מן לגלגן] שיש בו לעג, מביע לעג, שם לצחוק: "קוראיהם של ספוריו הלגלגניים" (קלוזנר, הספרות ה 349). יחס לגלגני לבריות. הבעה לגלגנית בפניו. — [לגלגנית, ־ניים, ־ניות]

לגלוג*, ליגלוג ז׳ [מן לגלג, לגלג] 1°. לעג, שימה לצחוק: "דחקה באיבריה ואמרה דבר של לגלוג" (הזז, יעיש ב 119). פלוני דבר בלגלוג על חבריו. 2*, גמגום, להג: "תינוק שקורא... לגלוגו עלי אהבה" (שיר השירים רבה ב, הביאני). — [לגלוג־, לגלוגים, לגלוגי־]

לגלי°, ליגאלי ת׳ [מלאטינית: legalis חוקי] חקי, מתר על־פי החק: עליה לגלית לארץ. מעשה לגלי. — [־לית, ־ליים, ־ליות]

— לגליות° נ׳ חקיות, התאמה לחק, רשות לעשות דבר־מה מבחינת החק: לגליות של אגדה פלונית.

— לגליזציה° נ׳ מתן רשות חקית לדבר שהיה אסור: לגליזציה של העולים שעלו לארץ בלא רשות השלטון המנדטורי.

לגם*, לוגם ז׳ [אולי מיוונית: lynx (lyngos) בליעה; ערבית: לקמ מלוא פה] חלל־הפה: "לגמו של בן־אבטיח שהיה מחזיק יותר מרביעית" (ירושלמי יומא מד ד — מה א). "משקין — בולען, שאי־אפשר לסלקן לאחד מלגמיו ולברך" (רש״י ברכות נג:). — [לגם־, לגמו; לגמים, לגמים, לגמי־]

— מלא לגמיו*, כמות מרבית של נוזלים שאדם יכול להחזיק במלא חלל־פיו — בין שתי הלחיים: "והשותה (ביום־הכפורים) מלא לגמיו — חיב" (יומא ח ב).

לגם [מן לגם]

~ פע׳ לגם° פ״י גמע, טעם ממשקה מלא פיו: הצמא התחיל ללגום לגימות גסות מן הכד. — [ללגום את־; לוגם, ילגם]

~ נפ׳ נלגם°, נגמע, נשתה: "שקוי חם ומשחרר, נלגם בלאות" (יזהר, צקלג 226). — [להלגם, נלגם, ילגם]

לגמא*, לוגמא נ׳ [ארמית, ראה לגם] לגם [רווח בצירוף:]

— מלא לגמא* (פסחים קז.), כמות מרבית של משקה שאדם יכול לקחת אל פיו בבת אחת.

לגמרי* תה״פ [מן א. גמר; במקורות רק בטקסטים ארמיים] כליל, לחלוטין, עד הסוף, עד גמירא: "קא משמע לן דפטור לגמרי" (בבא קמא לה:). כבר השלמתי את עבודתי לגמרי.

לגנדה° נ׳ [מלאטינית: legenda דברים שצריכים להיקרא] 1. אגדה, הגדה, ספור־מסרת עממי על מעשי פלאות של אישים ומארעות מימים עברו, ביחוד מחייהם של אנשים גדולים, קדושים, גבורי־רוח. 2. בדותה, דבר אשר לא יאמן. — [לגנדות]

— לגנדרי°° ת׳ אגדי, הגדי, דמיוני, בלתי־רגיל: בר־כוכבא הפך באגדה שלנו לאישיות לגנדרית. מארעות לגנדריים.

לגנה*, ליגנה נ׳ [ארמית: ליגנא, שורה, אולי מלאטינית: linea שורה] (תרומות ט ה) ערוגה, חלקת שדה שהזורע מסמנה בתלם, מפזר בה זרעים ומכסה אותם בחרישה. — [לגנת־, לגנים, לגני־]

לגרמה°, לגרמיה° [ארמית: לעצמו, לבדו] שם אחד הטעמים מטעמי המקרא; נקרא גם פסיק. צורתו קו נצב בין שתי מלים (|). ראה גרמא*.

ל״ד ר״ת 1. לפי דעת. 2. לא די. 3. לאו דוקא. 4. [בגימטריא] 34.

לד״א ר״ת 1. לדבר אחר. 2. לדעת אחרים.

לדה, לידה נ׳ [שם־הפועל מן ילד, ילד] 1. יציאת הולד מבטן אמו: "מלדה ומבטן ומהריון" (הושע ט יא). "יום הלדה ויום המיתה" (עבודה זרה א ג). "אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לדתו; מה שעת לדתו נקי, כך בשעת מיתתו יהא נקי" (ירושלמי ברכות ד ד). 2*, הוצאת הולד, המלטה: "מה הורתה שלא בצער, אף לדתה שלא בצער" (סוטה יב.). 3° [בהשאלה] הוצרות, בריאה: לדתה של המדינה. — [לדת־, לדות]

— מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן [על־פי הושע ט יא] מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד, מִקַּטְנוּת: "לֹא הִצְלִיחוּ לְנַעֵר מִלִּבּוֹ הַהַרְגָּשׁוֹת הָעֲדִינוֹת, הַנְּטוּעוֹת בּוֹ מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן" (מנדלי מו"ס, יב). פְּלוֹנִי הָאָמָּן הִתְגַּבֵּר בְּכִשְׁרוֹנוֹתָיו מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן.

— הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בְּ־ *, הוּא נוֹצַר וְנוֹלַד בְּ־, הוּא נִתְרַקֵּם בְּבֶטֶן אִמּוֹ וְיָצָא לַאֲוִיר־הָעוֹלָם בְּ־: "הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה" (יבמות יא ב). "יוֹכֶבֶד שֶׁהוֹרָתָהּ בַּדֶּרֶךְ וְלֵדָתָהּ בֵּין הַחוֹמוֹת" (סוטה יב.).

— חֶבְלֵי לֵדָה ° [על־פי הושע יג יג] 1, הַכְּאֵבִים הַתּוֹקְפִים אֶת הָאִשָּׁה הֶהָרָה סָמוּךְ לִשְׁעַת הַלֵּדָה. 2 [בהשאלה] לְבָטִים, קְשָׁיִים וּפְגָעִים בְּדֶרֶךְ הִוָּצְרוּתוֹ שֶׁל דָּבָר חָדָשׁ: "בְּחֶבְלֵי־לֵדָה קָשִׁים בָּאָה לָעוֹלָם כָּל הַכָּרָה חֲדָשָׁה" (אחד העם, שעט). חֶבְלֵי הַלֵּדָה שֶׁל הַמְּדִינָה.

לד"ה ר"ת לְדִבְרֵי הַכֹּל.

לְדִידִי* מ"ג [ארמית] מִצִּדִּי, בַּאֲשֶׁר לִי, לְגַבִּי: אֵינִי מְעַכֵּב בְּיָדְךָ, לְדִידִי רַשַּׁאי אַתָּה לַעֲשׂוֹת זֹאת. ראה ערך דִּי.

לָדִינוֹ♦ [מן latinus לאטיני] כִּנּוּי לְנִיב שֶׁל סְפָרַדִּית ("סְפַּנְיוֹלִית"), מְתֻבָּל בְּמִלִּים עִבְרִיּוֹת, הַמְּדֻבָּר בְּפִי הַיְּהוּדִים יוֹצְאֵי סְפָרַד וּפּוֹרְטוּגָל.

לד"ק ר"ת לָדַעַת קְצָת.

לֶדֶת שֵׁם־הַפֹּעַל מִן "יָלַד" — רְאֵה ילד.

לָהּ מ"ג [לְ + כינוי הנסתרת]: "וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית" (בראשית טז א). "רְפָא נָא לָהּ" (במדבר יב יג). "יָצְתָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה וְיָשְׁבָה לָהּ בְּהַר הַבַּיִת" (פסחים ה י). אָמַרְתִּי לָהּ.

לָהֶ°, לוֹהַ ז' [מן להה] לֵאוּת, עֲיֵפוּת: "נִשְׁעֶנֶת טֵנְיָה וּמְחֻשָּׁה וּבְלָהֶהּ מַשְׁפִּילָה רֹאשָׁהּ" (שלונסקי, תרי אונייגין 77). — [לָהֵ־]

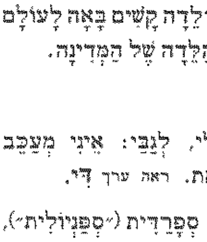

2—לְהָאָה

לְהָאָה♦ נ' [מערבית: לַהָאה] (קאנון ג ט א) עִנְבָּל, לְשׁוֹן־בָּשָׂר קְטַנָּה בַּאֲחוֹרֵי הַפֶּה (Uvula). הַלְּהָאָה הִיא הַקָּצֶה הָאֶמְצָעִי שֶׁל הַחֵךְ הָרַךְ הַמְּחַלֵּק אוֹתוֹ לִכְעֵין שְׁתֵּי קְשָׁתוֹת. — [לְהָאַת־, לְהָאוֹת]

לַהַב ז' [ראה להב] 1, שַׁלְהֶבֶת, לֶהָבָה, לְשׁוֹן־אֵשׁ בּוֹעֶרֶת: "וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ" (שופטים יג כ). "סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה" (ישעיה כט ו). "כְּאִלּוּ צוֹרְרֵי כֻּלָּם בֶּעָפָר, חֲשַׁשׁ לַהַב בְּקֶרֶב הַמְּדוּרָה" (הנגיד, דיואן 11). "רַק לַהַב נֵרִי לְבַד עוֹדֶנּוּ גּוֹסֵס" (ביאליק, לפני ארון). "רָאָה חוֹמָה שֶׁל אֵשׁ מְרֻקֶּמֶת בִּלְהָבִים וּלְהָטִים" (הזז, יעיש ג 97). "וְשָׁאַר כָּל סְפָרָיו עָלוּ בַּלַּהַב הַשְּׁמַיְמָה בַּיּוֹם שֶׁנִּשְׂרְפָה זְלוֹוִיץ" (עגנון, אלו ריג). 2, בָּרָק, לַהַט, זֹהַר שֶׁל דָּבָר מְמֹרָט וּמְצֻחְצָח: "וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית" (נחום ג ג). 3, הַחֵלֶק הַחַד שֶׁל סַכִּין אוֹ חֶרֶב וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה: "וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב" (שופטים ג כב). "לוֹטֵשׁ הַחוֹל הַקּוֹדֵחַ אֶת לַהֲבֵי־הַצּוּר" (ביאליק, מתי מדבר). לַהַב־הַסַּכִּין. לַהַב הַכּוֹנֶנֶת הַקִּדְמִית בְּרוּבֶה. — [לַהַב־, לַהֲבוֹ; לְהָבִים, לַהֲבֵי־]

נ - נצב ל - להב הסכין

— פְּנֵי לְהָבִים, פָּנִים מְשֻׁלְהָבִים וְלוֹהֲטִים כְּבָאֵשׁ מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת אוֹ בֶּהָלָה וְכוּ': "וְנִבְהָלוּ... אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ, פְּנֵי לְהָבִים פְּנֵיהֶם" (ישעיה יג ח). "הָעֵינַיִם בּוֹעֲרוֹת, הַפָּנִים לְהָבִים" (ביאליק, מאחורי ז).

לַהַב*, לוֹהַב ז' [צורת משנה מן לַהַב 3] לַהַב, הַחֵלֶק הַחַד שֶׁל כְּלִי־נֶשֶׁק: "אוֹרֶךְ הָרֹמַח שֶׁבַע אַמּוֹת מִזֶּה הַסֶּגֶר וְהַלּוֹהַב חֲצִי הָאַמָּה" (מגילת בני אור ה 7). — [לַהַב־, לַהֲבוֹ; לְהָבִים, לַהֲבֵי־]

להב [מן לַהַב, לֶהָבָה; ארמית: שַׁלְהֵב, אִשְׁתַּלְהֵב; ערבית: לַהִבַּ בער]

~ פָּע' לָהַב ^ פ"ע הִבְרִיק, לָהַט, בָּעַר: "נֵרוֹת אֲדֻמִּים גָּבְרוּ וְלָהֲבוּ, נֵרוֹת צִיּוֹן דָּעֲכוּ וְכָבוּ" (יגיי, קפט). "שַׁאֲנַנִּים שֶׁאֲנָנִים כְּנִיצוֹצִים יִלְהָבוּ" (גבירול, שנאנים). "וּפָנָיו יִלְהֲבוּ נֶגֶד מַחֲנֵה יָוָן" (יוסיפון, כב). "רוּחַ הַמּוּסָר בּוֹ כָּבָה מִלְּהֹט וְלוֹהֶבֶת" (אלתרמן, הטור ב 261). "לוֹהֵב הַחֹרֶשׁ בְּמוֹקֵד אָדֹם" (ליכטנבוים, במישור 59). "שׁוּלֵי רָקִיעַ לוֹהֲבִים" (ברתיני, שביל 109). — [לִלְהֹב, לוֹהֵב, יִלְהַב]

~ נִפ' נִלְהַב ^ 1 ^, הֻצַּת, הִתְלַקַּח, נִדְלַק: "בְּאֵשׁ נִלְהָבִים וּבְגַחַלְתָּם נִכְוִים" (קליר, סידור 703). "וּפָנָיו מְזֻכָּכוֹת וּמְאִירוֹת בְּאוֹר נִלְהָב וְחִוֵּר" (הזז, יעיש ב 198). 2° [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר בּוֹ רֶגֶשׁ עַז (אַהֲבָה, קִנְאָה וְכוּ'): הָאִישׁ נִלְהַב מְאֹד לַתָּכְנִית הַחֲדָשָׁה. [וראה עוד ערך נִלְהָב] — [לְהִלָּהֵב, נִלְהָב, יִלָּהֵב]

~ פִּע' לִהֵב ^ פ"י שָׂרַף, הִדְלִיק: "לִהֵב קְטוֹרָה לְמִזְבַּח פְּרָיִם" (אשוחח, עבודה ליום־כיפור). [ובהשאלה:] "עוֹד כְּתָב הַלּוּחוֹת יְלַהֵב" (ברדיזם, שרשים 87). — [לְלַהֵב, מְ־, יְ־]

~ הִת' הִתְלַהֵב ^ 1 ^, הֻצַּת, הִתְלַקַּח: "כִּי כָּל גּוּף מָהִיר הַתְּנוּעָה מִתְלַהֵב" (שמואל אבן־תיבון, אותות השמים). "כְּנִיצוֹץ הַזֶּה, שֶׁאוֹחֵז תְּחִלָּה בִּדְבָרִים נוֹחִים לְהִתְלַהֵב וְהוֹלֵךְ וּמִתְפַּשֵּׁט עַל הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים" (אחד העם, יא). 2°, בָּא לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת, הִתְפַּעֵל: "דִּמְיוֹנִי אֵשׁ וְרִגְשׁוֹתַי נוֹחִים לְהִתְלַהֵב" (מנדלי מו"ס, שיג). "הָיְתָה מִשְׁתַּעֲשַׁעַת בְּלִבָּהּ... עַד שֶׁנִּתְלַהֵב לִבָּהּ וְצָהֲבוּ פָּנֶיהָ" (עגנון, כלה נח). — [לְהִתְלַהֵב, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִלְהִיב ^ פ"י 1 ^, שִׁלְהֵב, הִגְדִּיל אֶת הָאֵשׁ: "כְּמַס דּוֹנַג רִשְׁפֵּי לַהַב מַלְהִיב לְלַהֵב" (קליר, סידור 676). הָרוּחַ שֶׁנָּשְׁבָה הִלְהִיבָה אֶת הַמְּדוּרָה. 2°, הִבְהִיב בָּאֵשׁ, קָלָה: "בְּשָׁעָה שֶׁמַּלְהִיבִין אֶת הַבָּשָׂר בַּחֲבִילוֹת זְרָדִין" (שניאור, פאנדרי ג 117). 3° [בהשאלה] הֵבִיא לְמַצָּב שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה, עוֹרֵר רְגָשׁוֹת עַזִּים: "הַזִּכְרוֹנוֹת הַנְּעִימִים... הִלְהִיבוּ אֶת רוּחָם" (מנדלי מו"ס, קפה). "הַצְלָחַת הַכְּלָל לֹא יָכְלָה עוֹד לְהַלְהִיב וּלְרוֹמֵם אֶת הַלֵּב" (אחד העם, יג). — [לְהַלְהִיב אֶת־; מַלְהִיב, יַלְהִיב]

~ הֻפ' הֻלְהַב ° [בהשאלה] הוּבָא לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת: הַקָּהָל הֻלְהַב עַל־יְדֵי דְּבָרָיו שֶׁל הַנּוֹאֵם. — [מֻלְהָב, יֻלְהַב]

לְהַבָּא* תה"פ לֶעָתִיד, מִכָּאן וְאֵילָךְ — רְאֵה בּוֹא, בָּא.

לֶהָבָה נ' [ראה א.לֶבָה; להב] 1, שַׁלְהֶבֶת, לְשׁוֹן־אֵשׁ: "כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר, וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה" (יואל א יט). "כִּי־ תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה, וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ" (ישעיה מג ב). "כָּל הַלַּיְלָה רָתְחוּ יַמֵּי לֶהָבוֹת וְהִשְׁתָּרְבְבוּ לְשׁוֹנוֹת־אֵשׁ מֵעַל הַר־הַבַּיִת" (ביאליק, מגילת א). 2, לַהַב, הַחֵלֶק הַחַד בַּחֶרֶב, בַּסַּכִּין וְכַדּוֹמֶה: "וְלֶהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ־מֵאוֹת שְׁקָלִים בַּרְזֶל" (שמואל א יז ז). — [לַהֶבֶת־, לַהַבְתּוֹ; לֶהָבוֹת, לַהֲבוֹת־]

— **אֵשׁ־לֶהָבָה,** 1. אֵשׁ חֲזָקָה מְאֹד: ״עָנָן יוֹמָם וְעָשָׁן, וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה״ (ישעיה ד ה). ״וְנֶאְפַּד אֵשׁ לֶהָבָה״ (ביאליק, בעיר). 2° [בלשון־הדיבור] חֵמָה עַזָּה, הִתְלַהֲבוּת שֶׁל כַּעַס: פְּלוֹנִי הוּא ״אֵשׁ לֶהָבָה״ עַל חֲבֵרוֹ שֶׁפָּגַע בּוֹ. 3°, כִּנּוּי לְמִישֶׁהוּ עֵר וְזָרִיז בְּיוֹתֵר, שֶׁכֻּלּוֹ רוֹתֵחַ מֵעֹדֶף־מֶרֶץ: ״צֶמֶד סוּסִים — אֵשׁ לֶהָבָה!״ (ביאליק, קטינא). ״רַב יַעֲקֹב דָּוִד שֶׁהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי — כֻּלּוֹ אֵשׁ לֶהָבָה״ (ברקוביץ, פרקי ילדות רב).

— **עָלָה בְּלֶהָבוֹת°,** נִשְׂרַף, הָיָה לְמַאֲכֹלֶת־אֵשׁ: הַבִּנְיָן כֻּלּוֹ עָלָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁעָה קַלָּה בְּלֶהָבוֹת.

— **חוֹצֵב לַהֲבוֹת־אֵשׁ** [שאול ממליצת הכתוב, תהלים כט ז: ״קוֹל־ה׳ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ״] נִלְהָב וּמַלְהִיב בְּיוֹתֵר: ״כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְאוֹמֵר אֶת הַקַּדִּישׁ שֶׁל תְּפִלַּת נְעִילָה בְּקוֹל חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ, יֶחֱרַד בֵּית־הַכְּנֶסֶת וְיָנוּעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים״ (ברקוביץ, פרקי ילדות רב). הַנּוֹאֵם דִּבֵּר דְּבָרִים חוֹצְבִים לַהֲבוֹת אֵשׁ.

לַהֲבְיוֹר° ז׳ [לַהַב + יוֹרֶה] כְּלִי־נֶשֶׁק, כְּעֵין מַקְלֵעַ, הַמְצֻיָּד בְּמֵכָל וּבוֹ מְלַאי שֶׁל דֶּלֶק נוֹזֵל הַנּוֹרֶה לְטְוָח לֹא גָּדוֹל בְּצוּרַת לַהֲבוֹת־אֵשׁ הַשּׂוֹרְפוֹת כָּל חֹמֶר דָּלִיק שֶׁהֵן פּוֹגְעוֹת בּוֹ. — [לַהֲבְיוֹרִים]

לֶהָבִית° נ׳ [מן לֶהָבָה] לֶהָבָה קְטַנָּה, לְשׁוֹן־אֵשׁ קְצָרָה: ״נִתְרַעֲדוּ הַנִּפָּצִים הָרִאשׁוֹנִים, וְעִמָּם לֶהָבִיּוֹת אֲדֻמּוֹת״ (שמיר, במו 118). — [לֶהָבִית־, לֶהָבִיּוֹת]

לַהֶבֶת נ׳ [מן לֶהָבָה] שַׁלְהֶבֶת, לֶהָבָה: ״וָאֶמְצָא תּוֹךְ לִבִּי יְקוֹד יִיקַד כְּלַהֶבֶת״ (משה אבן־עזרא, תרשיש ז מ). ״אֵפֶר לִבִּי הוּא, אֲכוּל הַלַּהֶבֶת״ (ליליינבלום, א 203). ״וַתִּשְׁקַע בְּנַפְשׁוֹ כִּמְעַט הַלַּהֶבֶת״ (ביאליק, המתמיד). — [לַהֶבֶת־, לֶהָבוֹת, לַהֲבוֹת־]

לַהַג ז׳ [ערבית: לַהַג׳ התמכר] 1. הֲגִיָּה, עִיּוּן מַתְמִיד: ״הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ, וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר״ (קהלת יב יב). ״אִם יָגַעְתָּ הַרְבֵּה בְּלַהַג דִּבְרֵי חֲכָמִים, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְבַשֶּׂרְךָ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת״ (במדבר רבה יד). 2 [על־פי הבנה אחרת בקהלת יב יב] רִבּוּי־דְּבָרִים בְּלֹא טַעַם, פִּטְפּוּט: ״אֶתְעָרֵב בִּקְהָלָם (שֶׁל הַיְלָדִים), אֲאַלֵּף שִׂיחָם וְלַהֲגָם״ (ביאליק, חלפה על פני). ״אַרְיֵה שֶׁקָּצְרָה נַפְשׁוֹ בְּלַהֲגָם קָפַץ וְלָקַח אֶת הַשּׁוֹט... וְאֶת מוֹשְׁכוֹת הַסּוּסִים״ (ביאליק, אריה ז). 3°, דִּיאָלֶקְט, נִיב, עָגָה: הַלָּשׁוֹן הָאַנְגְּלִית כַּמָּה לְהָגִים לָהּ. — [לַהַג־, לַהֲגוֹ; לְהָגִים, לַהֲגֵי־]

להג [מן לַהַג]

~ פָּע׳ **לָהַג** ° פ״י 1°, הָגָה, בִּטֵּא: ״וּבְכֵן לָהֲגוּ: זְכֹר ה׳ מֶה הָיָה לָנוּ״ (קליר, איכה אצת, לט׳ באב). ״לוֹהֲגִים שִׁין דֶּלֶת יוֹד״ (גבירול, ו 41). ״יְשַׁר הֲלָכוֹת... הַיּוֹם לְהַגְתִּי וְאֲסַפֵּר יְקָרְךָ״ (יהודה הלוי, ח 317). 2°, הִרְבָּה דִּבְרֵי לַהַג, פִּטְפֵּט: ״חֶבֶר לוֹהֲגִים מַחְצִיף וָזָר״ (ברוידס, השחר 80). — [לָלְהֹג, לוֹהֵג, יִלְהַג]

~ פִּע׳ **לִהֵג** ° פ״י 1°, לָהַג, הָגָה: ״לְךָ לְמַטָּה יְלַהֲגוּן יְלַמְּדוּן״ (גבירול, ו 39). 2°, פִּטְפֵּט, אָמַר דִּבְרֵי לַהַג, קִשְׁקֵשׁ: ״מְהַגִּים וּמְלַהֲגִים, מְלַגְלְגִים וּמִתְבַּדְּחִים״ (מנדלי מו״ס, שג). ״אִלּוּ בָּאנוּ לִשְׁמֹעַ לְכָל מַה שֶּׁהַנָּשִׁים מְלַהֲגוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה גב). ״וּמְלַהֲגִים עִבְרִית בַּהֲבָרָה הַלִּיטָאִית״ (שנהר, א 207). — [לְלַהֵג, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **לִהֵג** °, פִּטְפֵּט, הִשְׁמִיעַ לַהַג וּפִטְפּוּט: ״מִסְּבִיבְךָ יְחַנֵּף וִיפַתֶּה וִילַהֵג״ (אלתרמן, שירים 159). — [מְלַהֵג, יְלַהֵג]

לַהֲגָן° ז׳ [מן להג, לָהַג] מַרְבֶּה לַהַג, קַשְׁקְשָׁן: ״עַל קוֹלוֹ גָּבַר קוֹלָם שֶׁל הַלַּהֲגָנִים״ (פרלמן תר״ עגיבים 30). — [לַהֲגַן־, לַהֲגָנִים, לַהֲגָנֵי־; לַהֲגָנִית, ־נִיּוֹת]

לַהֲגָנוּת° נ׳ [מן לַהַג] נְטִיָּה לְפִטְפּוּט, רִבּוּי בְּדִבְרֵי לַהַג: ״הָיָה לָקוּי בְּמִדַּת לַהֲגָנוּת וְהִתְפָּאֲרוּת״ (שניאור, פנדרי ג 91). — [לַהֲגָנוּת־]

לַהֲגָנִי° ת׳ [מן לַהַג] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַהֲגָנוּת, פַּטְפְּטָנִי: ״בַּחֶדֶר וּבַחֲבוּרָה הַלַּהֲגָנִית נִתְחַלֵּק רִגְשִׁי כִּמְעַט בְּשָׁוֶה בֵּין כֻּלָּן״ (ברש, א 210). ״עַל סַפְסָל יָשְׁבָה קְבוּצָה לַהֲגָנִית אֲשֶׁר מִתּוֹכָהּ עָלוּ קוֹלוֹת כְּבוּשִׁים וְצַחְקָנִיִּים״ (אריכא, לחם 19). — [לַהֲגָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לה״ד ר״ת לָמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה.

לַהַדַ״ם° ר״ת לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם, כְּלוֹמַר: אֵין שֶׁמֶץ אֱמֶת בַּדָּבָר, הַדָּבָר בָּדוּי מֵרֵאשִׁיתוֹ וְעַד סוֹפוֹ: ״אַל תִּצְטַעֵר... אֵלֵךְ וְאֹמַר לַהַדַ״ם״ (מנדלי מו״ס, תנג). ״יֵשׁ שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְנַפְשִׁי... לַהַדַ״ם! הַכְּפָר... לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא״ (ביאליק, ספיח א).

לַהֲדָמִי° ת׳ [מן לַהַדַ״ם] בִּלְתִּי־מְצִיאוּתִי, בָּדוּי: ״הָעִיר הַשְּׂרוּפָה... נִרְאֲתָה לִי כִּמְנֻפָּה בָּאֲוִיר, נוֹחָה וְלַהֲדָמִית, כְּמַרְאֵה חֲלוֹם״ (שלונסקי, תר׳ בבל 29). — [לַהֲדָמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

להה [קרוב אל לאה; ארמית: לְהֵי]

~ פָּע׳ **לָהָה** פ״ע לָאָה, עָיֵף, אָפֵס הַכֹּחַ: ״וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב״ (בראשית מז יג). ״וְאוּלַי יֶחֱנַן צוּרֵךְ לְהַשְׂבִּיעֵךְ וְלֹא תִלְהִי״ (גבירול, ו 33). ״צֹאן אוֹבְדוֹת בְּגָלוּת לָהוּ״ (יהודה הלוי, ח 392). ״וַתֵּלַהּ עֵינְכֶם מֵהַבִּיט אֶל מְעוֹרֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ״ (ביאליק, קראו לגחשים). ״בְּנוֹת נֵכָר.. בְּאַהֲבָה לוֹהוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים צט). — [לִלְהוֹת, לֹהֶה, יִלְהֶה]

לֶהֶה° ת׳ [מן להה] עָיֵף, יָגֵעַ, נְטוּל־יְכֹלֶת: ״וְעֵינַי תְּגַשֵּׁשׁ לֵהָה, בֵּין הַשִּׁטִּין״ (ביאליק, לפני ארון הספרים). ״מֵהֶם מְעַפְעֲפִים בְּעֵינַיִם לֵהוֹת בְּשֶׁמֶשׁ מוֹלֶדֶת נִכְסָפָה״ (ברש, ג 56). — [לֵהָה, לֵהִים, לֵהוֹת]

לָהוּב° ת׳ [מן להב, לַהַב] 1°, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַהַב: ״צִרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוּבָה״ (קליר, סידור 668). ״וְעַל בַּת נְגִידִים יָצְאוּ גְּדוּדִים, וְעֶבֶד עֲבָדִים בְּחֶרֶב לְהוּבָה״ (גיאת, על־פי שירמן א 323). 2°, בּוֹעֵר, דּוֹלֵק: ״מְנֻקָּרִים בְּלַפִּידִים לְהוּבִים בָּאֵשׁ בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיב). ״דִּבְּרוּ מְכוֹנוֹתֶיהָ לְהוּבוֹת־קְנִים״ (אלתרמן, עיר 45). 3°, נִלְהָב, מְשֻׁלְהָב: ״פְּרוּם מְעִיל וְלָהוּב וּפָרוּעַ״ (שלו, אלוהי 157). — [לְהוּבָה, לְהוּבִים, ־וֹת]

לָהוּב°, לִיהוּב ז׳ [מן להב, לַהַב] 1°, הֲפָצַת לֶהָבָה, נִצְנוּץ: ״לִהוּבוֹ הַמּוּפָז שֶׁל הָאוֹר שֶׁזִּיווֹ מַפְצִיעַ״ (ליטיצקי, תולדות 217). 2° [בהשאלה] הִתְלַהֲבוּת, הִתְעוֹרְרוּת הַרְגָּשׁוֹת: ״לִפְנִימִיּוּת נַפְשָׁהּ חָסֵר הָיָה הַלִּהוּב, נִמְנַע מִמֶּנָּה הַחֵפֶץ הָעַז וְהַתְּשׁוּקָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רב). — [לִהוּב־]

לְהוּג°, לִיהוּג ז׳ [מן להג, לָהַג] פִּטְפּוּט, שִׂיחַת חֻלִּין, דְּבָרִים בְּטֵלִים: ״וּמִשְׁתַּדְּלִים... לָקַחַת תְּנוּמָה... בִּמְפֹרָשׁ וּבְלֹא לְסָרֵב לָהּ עוֹד בְּפִהוּקִים, בְּלִהוּגִים״ (יזהר, שיירה 120). ״רָקְדוּ לְעֶבְרֵי בְּלִהוּג וּבְשָׁאֹט״ (ברוידס, השחר 71). — [לְהוּג־, לִהוּגִים, לִהוּגֵי־]

לָהוּט* ת׳ [מן להט, לָהַט] נִלְהָב, חָמוּם, שֶׁתְּשׁוּקָה עַזָּה לוֹהֶטֶת בְּקִרְבּוֹ, מִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד: ״לְעוֹלָם לֹא תְּהֵא לָהוּט אַחַר הַיַּיִן״

(בראשית רבה לו). ״מְעוֹרְרִים מַעֲשֵׂיהֶם בְּהֶכְרֵחַ הִתְנַגְּדוּת מִצַּד הַלְּהוּטִים בְּיוֹתֵר אַחַר אוֹתָהּ הַשִּׁיטָה הַיְשָׁנָה״ (אחד העם, עו). ״אַל לְהוּטֵי־הָאַהֲבָה כִּצְלָלִים נִתְקָרֵב״ (שניאור, שירים ריז). ״מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לָהוּט אַחַר הָעִשּׁוּן״ (עגנון, אלו רכג).—[לְהוּט אַחֲרֵי־; לְהוּטָה, לְהוּטִים, לְהוּטוֹת]

— לָהוּט אַחַר גְּרוֹנוֹ* גַּרְגְּרָן, זוֹלֵל וְסוֹבֵא: ״אַף אֲנִי לָהוּט אַחַר גְּרוֹנִי״ (בראשית רבה צד). ״יְקַלֵּל אֲבִיהֶם, כַּמָּה הֵם לְהוּטִים אַחַר גְּרוֹנָם!״ (הזז, יעיש ד 74).

לְהוּט÷, לִיהוּט ז׳ [מן להט, לַהַט] בְּעֵרָה עַזָּה, חֹמוֹם רַב: ״וְאָמַרְנוּ שָׁמָּה כִּי עִנְיַן הַכֹּל הַבְּרָקָה וְלִהוּט״ (השרשים לג׳נאח, עוף). לְהוּט הָאֵשׁ. לְהוּט הַשֶּׁמֶשׁ בִּתְקוּפַת תַּמּוּז. [ובהשאלה:] ״אַף הַמִּפְעָלִים הַגְּדוֹלִים צְרִיכִים לַיְצָרִים הַקְּטַנִּים, שֶׁהֵם וְלִהוּטֵיהֶם מְשַׁמְּשִׁים מְנִיעִים לָעֲבוֹדָה וְלַמַּעֲשֶׂה״ (קלצקין, כתבים 199). — [לְהוּט־, לְהוּטִים, לְהוּטֵי־]

לָהוּי° ת׳ [מן להה, לָהָה] לָהֶה, יָגֵעַ: ״חַשְׁתִּי עַצְמִי, הוֹ זָקֵן שֶׁכְּמוֹנִי, לָהוּי וְהָזוּי״ (שלונסקי, תר׳ קולא 254). — [לְהוּיָה, לְהוּיִים, לְהוּיוֹת]

לָהוּק* ת׳ [מן להק] 1°. מְחֻבָּר וּמְצֹרָף לַלַּהֲקָה: הַקְּבוּצָה הַלְּהוּקָה הִתְחִילָה בַּחֲזָרוֹת לַהַצָּגָה. 2÷. נִקְהָל, נֶאֱסָף: ״מִמַּעֲמַקִּים תְּדַלֵּנוּ כִּי לְחַסְדְּךָ אָנוּ לְהוּקִים״ (סידור רס״ג, רמד). ״יְלַבְּבוּן יְלַכְּדוּן... לְהוּקֵי מָעוֹן״ (גבירול, ו 39). — [לְהוּקָה, לְהוּקִים, ־קוֹת]

לְהוּק÷, לִיהוּק ז׳ [מן להק, לַהַק] 1°. צֵרוּף לַלַּהֲקָה, הַרְכָּבַת לַהֲקָה תֵּיאַטְרוֹנִית: הַבַּמַּאי קָבַע סוֹפִית אֶת לְהוּק הַשַּׂחְקָנִים לַמַּחֲזֶה הֶחָדָשׁ. 2÷. חִבּוּר, זִוּוּג: ״צִוַּן הַזְּכָרִים בְּלִהוּקִים״ (אפאר, לשבת חוה״מ סוכות). — [לְהוּק־]

להט [אכדית: la'atu אכל (אש); ארמית: לְהַט שרף; ערבית: לַהַטַ בלע בתאוה; קרוב אל לעט]

~ פָּעַ׳ **לָהַט** פ״ע בָּעַר, דָּלַק: ״מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט״ (תהלים קד ד). ״אֵשׁ לוֹהֶטֶת יְכַבּוּ מָיִם״ (בן-סירא ג כח). ״רִשְׁפֵּי הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֵט״ (ביאליק, מתי מדבר). [ובהשאלה:] תְּשׁוּקָה עַזָּה לָהֲטָה בְּקִרְבּוֹ.—[לִלְהֹט, לוֹהֵט, יִלְהַט]

~ פִּעֵ׳ **לִהֵט** פ״י שָׂרַף, הִבְעִיר: ״כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר, וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה״ (יואל א יט). ״אֵשׁ יָצְאָה מִבֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים וְלִהֲטָה סְבִיבוֹתָיו״ (ירושלמי סנהדרין כט א). ״וַיַּמְטֵר אֵשׁ מְלַהֶטֶת לְקָמָיו״ (גבירול, א 9). ״וְהַחַמָּה יָצְאָה לְלַהֵט עוֹלָם וְיוֹשְׁבָיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קב). ״עֵת הַשֶּׁמֶשׁ מִמָּרוֹם הָרָקִיעַ תְּלַהֵט כְּתַנּוּר הַיּוֹם״ (ביאליק, ביום קיץ). [ובהשאלה:] ״מִיָּד לִהֵט אוֹתָם אוֹר הַשִּׂמְחָה הַחִיצוֹנִית״ (עגנון, אלו תלה). — [לְלַהֵט, מְלַהֵט, יְלַהֵט]

~ פֻּעַ׳ **לֻהַט** ÷ הֻבְעַר, שֻׁלְהַב, לֻבַּן בָּאֵשׁ: ״לֻהֲטוּ כַּעֲצֵי קְצָצִים״ (פיוטים, סידור 635). בַּרְזֶל מְלֻהָט. [ובהשאלה:] ״וְהַשְּׁנַיִם חָזְרוּ עֲיֵפִים וּמְלֻהָטִים״ (שנהר, ב 39). — [מְלֻהָט, יְלֻהַט]

~ הִתְ׳ **הִתְלַהֵט** * 1*. הִתְלַקַּח, הִתְלַהֵב: ״וְהָאֵשׁ מִתְלַהֶטֶת סְבִיבוֹתֵיהֶם״ (שיר השירים רבה א, צוארך). ״אוֹר מַתְעֶה, מִתְלַהֵט כְּהֶרֶף־עַיִן וְשׁוֹקֵעַ״ (מנדלי מו״ס, קעו). ״הָיוּ הַפְּנִינִים... נוֹצְצוֹת וּמַבְרִיקוֹת כִּרְשָׁפִים מִתְלַהֲטִים״ (בורלא, כיסופים 17). 2° [בהשאלה] הִשְׁתַּלְהֵב, הִתְרַגֵּשׁ, הָאָדִים מִתּוֹךְ הִתְרַגְּשׁוּת אוֹ מִסִּבָּה אַחֶרֶת: ״אַחַת מִשְּׁתֵּי לְחָיָיו מִתְלַהֶטֶת וְאַדְמָה״ (מנדלי מו״ס, סג). ״הָעֵינַיִם לֹא הִדְלִקוּ מִתּוֹךְ כָּךְ, וְנַפְשׁוֹ לֹא הִתְלַהֲטָה״ (ביאליק, ומנדלי זקן ג). ״הַלְּחָיַיִם הַמְּלֵאוֹת, הַכֵּהוֹת שֶׁנִּתְלַהֲטוּ עַתָּה מֵחֲמַת הַקֹּר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 23). ״הִנֵּה נִתְלַהֵב וְנִתְלַהֵט: עֵינָיו מְאִירוֹת וּמַתִּיזוֹת נִיצוֹצוֹת״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 27). — [לְהִתְלַהֵט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִלְהִיט** ° פ״י הִלְהִיב, שִׁלְהֵב: ״יִעוּד הַדּוֹרוֹת שֶׁהִלְהִיט גַּם אֶת מֹחָם וְדָמָם שֶׁל קְדוֹשֵׁי צְפַת״ (סערוני, ניסים 138). — [לְהַלְהִיט, מַ־, יַ־]

— נַפְשׁוֹ גֶּחָלִים תְּלַהֵט [על־פי איוב מא יג], הוּא נִלְהָב וְנִרְגָּשׁ מְאֹד: ״כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לִיְדֵי רַק לְדַבֵּר בְּעִסְקֵי כֶּסֶף... נַפְשָׁהּ לִהֲטָה גֶּחָלִים וּפִיהָ הֶעֱלָה קֶצֶף״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו צט).

לַהַט ז׳ [מן להט] 1÷. חֹם עַז: ״וּמְלַהֵט יְקוֹדֶיהָ אוֹחֲזוֹת לְבָבוֹת״ (חריזי, תחכמוני א 19). ״וְרֹאשָׁם כָּפוּף תַּחַת לַהַט שֶׁמֶשׁ״ (ביאליק, מגילת ד). ״יְמֵי חַמְסִין בְּרוּחַ לְהָטִים עָבְרוּ״ (טנאי, ארץ 114). לַהַט הַבַּרְזֶל הַמְלֻבָּן בָּאֵשׁ. 2° [בהשאלה] הִתְלַהֲבוּת: ״בְּמַחֲנָק הַבֶּכִי וּבְלַהַט הַתְּפִלָּה״ (ביאליק, אמי ז״ל). הַנּוֹאֵם דִּבֵּר בְּלַהַט רַב. 3. בָּרָק, זֹהַר: ״וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת״ (בראשית ג כד). ״שֶׁמִּלַּהַט הַשֶּׁמֶשׁ תּוֹלֶדֶת הַקֶּשֶׁת״ (אברהם אבן-עזרא לבראשית ט יד). ״וְלַהַט הַחֲרָבוֹת בַּשְּׁעָרִים״ (ביאליק, הציץ ונפגע). ״מִתְיָעֲצִים הַלָּלוּ בְּלַחַשׁ וּבְכֹבֶד־רֹאשׁ וּבְלַהַט עֵינַיִם כָּמוּס״ (ברקוביץ, סיפורים י). 4. ראה ערך לְהָטִים. — [לַהַט־]

לַהֲטוּט° ז׳ [מן לְהָטִים] מַעֲשֵׂה־פֶּלֶא מַפְתִּיעַ, אֲחִיזַת־עֵינַיִם, הַצָּגַת־קֶסֶם הַנֶּעֱרֶכֶת בִּזְרִיזוּת אוֹ בְּעָרְמָה, בְּאֹפֶן שֶׁאֵין הָרוֹאִים מַסְפִּיקִים לַעֲמֹד עַל הַתַּרְמִית שֶׁבָּהּ: ״עוֹשֵׂי־הַנִּפְלָאוֹת הַמִּקְצוֹעִיִּים מַפְתִּיעִים אֶת הַצּוֹפִים בְּלַהֲטוּטִים. — [לַהֲטוּט־, ־טִים, ־טֵי־]

לַהֲטוּטָן° ז׳ [מן לַהֲטוּט] עוֹשֵׂה־נִפְלָאוֹת מִקְצוֹעִי, מַצִּיג מַעֲשֵׂי־לַהֲטוּטִים, מְאַחֵז־עֵינַיִם. — [לַהֲטוּטַן־, לַהֲטוּטָנִים, ־טָנֵי־]

לַהֲטוּטָנוּת° נ׳ [מן לַהֲטוּטָן] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַלַּהֲטוּטָן.—[לַהֲטוּטָנוּת־]

לַהֲטוּטָר° ז׳ [מן לַהֲטוּט] לַהֲטוּטָן: ״הֲרֵיהוּ נוֹטֵל תַּפּוּחַ וּמַרְקִידוֹ בִּזְרִיזוּת לְעֵינָיו כְּלַהֲטוּטָר״ (שנהר, ג 477).—[־טוּטָרִים, לַהֲטוּטָרֵי־]

להטט [מן לַהֲטוּט]

~ פִּעֵ׳ **לִהֲטֵט** ° פ״י עָשָׂה לַהֲטוּטִים, הֶרְאָה מַעֲשֵׂי־פְלָאוֹת: הָאוֹפַנּוֹעָן לִהֲטֵט בְּאוֹפַנּוֹעוֹ בְּמִפְגַּן הַסְּפּוֹרְט.—[לְלַהֲטֵט, מְלַהֲטֵט, יְלַהֲטֵט]

לְהָטִים ז״ר [צורת-משנה של לָט, לָטִים] מַעֲשֵׂה־כְשָׁפִים, קֶסֶם, אֲחִיזַת־עֵינַיִם: ״וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן״ (שמות ז יא). מַעֲשֵׂה־לְהָטִים. — [לַהַט־, לְהָטִים, לַהֲטֵי־]

לַהֲטָנוּת° נ׳ [מן להט] לְהִיטוּת יְתֵרָה, תַּאֲוָה וְהִשְׁתּוֹקְקוּת עַזָּה: ״לַהֲטָנוּת זְכָרִית, גַּעְגּוּעִים, חֲנֻפּוֹת וְתַחֲנוּנִים״ (טביב, דרך 64). — [לַהֲטָנוּת־]

לַהֲטָנִי° ת׳ [מן להט] נִלְהָב, לוֹהֵט, יוֹקֵד: ״שְׂפָתַיִם חֶמְדָּנִיּוֹת, יָדַיִם תַּאַוְתָנִיּוֹת וְעֵינַיִם לַהֲטָנִיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ טיל 340). ״הָיָה נֶאֱחָז בָּהֶם אֲחִיזָה לַהֲטָנִית יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 33). — [לַהֲטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לָהִיב° ת׳ [מן להב, לָהַב] נוֹחַ לְהִתְלַהֵב, מִתְלַקֵּחַ מַהֵר: חֹמֶר לָהִיב. (ובהשאלה:) אָפִי לָהִיב. – [לְהִיבָה, לְהִיבִים, ־בוֹת]

לְהִיבָה° נ׳ [מן להב, לָהַב] בְּעֵרָה (ובהשאלה) גֵּרוּי עַז: ״הָיְתָה שִׂמְחָתִי בּוֹקַעַת בֵּין לְהִיבָה שֶׁל כְּאֵב לַחֲבֶרְתָּהּ״ (סביב, דרך 52). – [לְהִיבַת־, לְהִיבוֹת]

לְהִיגָה˜ נ׳ [מן להג, לָהַג] 1˜, בִּטּוּי, הֲגִיָּה: ״עַל כָּל מַעַן וּמִלָּה, עַל כָּל לִבּוּב וּלְהִיגָה״ (מי יתגה, שחרית יום כיפור). 2°, פִּטְפּוּט, דִּבְרֵי לַהַג: ״שְׂפָתָיו אֵינוֹ פּוֹסֵק מִלְּהִיגָתוֹ״ (סביב, דרך 180). – [לְהִיגַת־, ־גוֹת]

לָהִיט° ז׳ [מן להט] שִׁיר אוֹ פִּזְמוֹן פּוֹפּוּלָרִי, שֶׁרַבִּים לְהוּטִים אַחֲרָיו וּמְבַקְּשִׁים לִשְׁמֹעַ אוֹתוֹ (״שְׁלָגֶר״). – [לְהִיט־, לְהִיטִים, לְהִיטֵי־]

לְהִיטָה˜ נ׳ [מן להט, לָהַט] 1˜, הִתְלַהֲבוּת, לְהִיטוּת, תְּשׁוּקָה עַזָּה לְדָבָר: ״וְהוּא לָהוּט אַחַר תַּאֲווֹתָיו לִלְהִיטַת הַיְּעֵנִים״ (ראב״ד, אמונה רמה ו ב). ״שֶׁבְּבִטּוּל הַתּוֹרָה וּלְהִיטַת הַיֵּצֶר״ (אברבנאל, נחלת אבות א). ״הַלְּהִיטָה אַחֲרֵי סְפָרִים חֲדָשִׁים״ (קלצקין, משנת אחרונים רלג). 2°, שְׂרֵפָה, בְּעֵרָה: ״זוֹ הָאֵשׁ... כַּמָּה שְׂרֵפוֹת הִיא שׂוֹרֶפֶת! כַּמָּה לְהִיטוֹת הִיא לוֹהֶטֶת!״ (הזז, יעיש ד 183). – [לְהִיטַת־, לְהִיטוֹת]

לְהִיטוּת° נ׳ [מן לָהוּט] תְּשׁוּקָה עַזָּה, הִתְלַהֲבוּת רַבָּה: ״הֵם פּוֹשְׁטִים אֶת צַוְּארֵיהֶם... וְקוֹלְטִים אֶת חֲמִימוּת הַשֶּׁמֶשׁ מִתּוֹךְ לְהִיטוּת נֹעַר״ (פיכמן, קעא). ״אֵינִי גּוֹרֵס אֶת הַלְּהִיטוּת הַיְתֵרָה אַחֲרֵי שֵׁמוֹת שֶׁסִּיּוּמָם ׳יָהּ׳״ (אביגרי, יד 353). ״עוֹמֵד... כְּשֶׁהוּא מְעַשֵּׁן בִּלְהִיטוּת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 92). – [לְהִיטוּת־]

להלה [קרוב לערבית: לַהַי, שעשע; סורית: מְלַהְלֵה מבולבל]

~ הת׳ **הִתְלַהְלֵהַּ**, הִתְהוֹלֵל, הִשְׁתּוֹבֵב, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ: ״כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֹּרֶה זִקִּים״ (משלי כו יח). ״דּוֹרֵשׁ תּוֹרָה יְפִיקֶנָּה, וּמִתְלַהְלֵהַּ יִוָּקֶשׁ בָּהּ״ (בן־סירא לב כב). ״חָצִיר דַּק אֶחָד מִתְלַהְלֵהַּ וּמַחֲלִיק לוֹ אֶת חָטְמוֹ״ (מנדלי מו״ס, קפח). ״עֲדַת דְּרוֹרִים מִתְלַהְלֶהֶת בָּאֲוִיר״ (בן־ציון, סה). ״בְּעוֹדָם בְּמָחוֹל חֲצִי זָהָב מִתְלַהְלְהִים״ (ביאליק, זוהר). ״רוּחוֹת רָעוֹת הַמִּתְלַהְלְהוֹת בָּאֹפֶק״ (שניאור, שירים קצג). ״אוֹרוֹת הַשֶּׁמֶשׁ הֵם אֲשֶׁר יִתְלַהְלְהוּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (גורלא, נשים 160). ״וְחַמְסִין מְשַׁלְהֵב וּמִתְלַהְלֵהַּ... מְנַשֵּׁף שׁוֹמֵם וְנִסְעָר״ (בת־מרים, 51). – [לְהִתְלַהְלֵהַּ, מִתְלַהְלֵהַּ, יִתְלַהְלֵהַּ]

לְהַלָּן˟ תה״פ [קרוב אל הָלְאָה] 1˟, שָׁם, בְּמָקוֹם אַחֵר, הָלְאָה: ״נֶאֱמַר כָּאן מָטָר וְנֶאֱמַר לְהַלָּן מָטָר; מַה לְּהַלָּן מָטָר, אַף כָּאן מָטָר״ (מכילתא בשלח לט). ״אֶת הַדְּבָרִים שֶׁלְּהַלָּן שָׁמַעְתִּי מִפִּי אוֹרֵחַ לַסֵּדֶר שֶׁל פֶּסַח״ (ביאליק, החצוצרה א). 2°, אַחֲרֵי־כֵן, לְאַחַר מִכֵּן: הַמַּרְצֶה סִפֵּר עַל מַרְאֵה־עֵינָיו בְּחָזִית הַמִּלְחָמָה, לְהַלָּן עָבַר לְתָאֵר אֶת הֲלָךְ־הָרוּחוֹת בָּעֹרֶף.

– כִּדִלְהַלָּן°, כְּפִי שֶׁיֵּאָמֵר לְהַלָּן, כִּדִלְקַמָּן.

להם [אולי בהיפוך־אותיות מן הלם; ערבית: לַהַםַ בלע בתאווה]

~ הת׳ **הִתְלַהֵם**, הִתְדַּפֵּק, הָלַם זֶה אֶת זֶה: ״דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים״ (משלי יח ח). ״תֵּרָא כְּשׁוֹקֶטֶת וְתַרְשִׁיעַ וְגַם תִּלְעַג כְּנִרְגֶּנֶת וּמִתְלַהֶמֶת״ (משה אבן־עזרא, א 98). ״קַרְנַסִּים מִתְלַהֲמִים בְּרַקּוֹתָיו״ (סערוני, ניסים 33). – [לְהִתְלַהֵם, מִתְ־, יִתְ־]

– דְּבָרִים (כְּ)מִתְלַהֲמִים [על־פי משלי יח ח], דְּבָרִים קָשִׁים, דִּבְרֵי רִיב אוֹ תּוֹכֵחָה, דִּבְרֵי חֲרָפוֹת: ״מִקּוֹל דִּבְרֵי שִׁמְעֵי־שָׁוְא כְּמִתְלַהֲמִים וּמֵרַעַשׁ וְרֹגֶז הֲמוֹן תְּנוּעוֹתָיו״ (יל״ג, פרווה פח). ״וְאָנֹכִי נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ דְּבָרִים כְּמִתְלַהֲמִים״ (מאפו, פא). ״בִּדְבָרִים כְּמִתְלַהֲמִים נִצּוּ, בְּגִדּוּפִים וּבְקֶצֶף־שְׂפָתַיִם״ (שניאור, פנדרי ב 57). ״וּבָאֲוִיר בּוֹקְעִים דְּבָרִים מִתְלַהֲמִים, צְעִירִים וְנִמְרָצִים, הַנִּשְׁפָּכִים כְּלַהֲבוֹת־אֵשׁ עַל רָאשֵׁי אִכָּרִים נִדְהָמִים״ (ברקוביץ, הראשונים גה). ״הוֹלֵם דְּבָרִים כְּמִתְלַהֲמִים בִּישִׁיבוֹת שֶׁל מַעֲשֶׂה״ (שמיר, הוא הלך 367).

לָהֶם מ״ג [לְ + כינוי הנסתרים]: ״וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב״ (בראשית כט ד). נָתַתִּי לָהֶם. רְאֵה לְ־.

לָהֶן מ״ג [לְ + כינוי הנסתרות]: ״וַיֹּאמֶר לָהֶן: מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה?״ (שמות א יח). נָתַתִּי לָהֶן. רְאֵה לְ־.

לה״פ ר״ת לָמֶ״ד הַפֹּעַל [האות השלישית בשורש הפועל]

לה״ק ר״ת לְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ.

לַהַק˟ ז׳ [מן לַהֲקָה] 1˟, לַהֲקָה, קְהִלָּה, קָהָל: ״שׁוֹאֲגִים בְּלַהַק דַּלְתוֹת לְשָׁקְדָה״ (קליר, את חיל, א׳ ראש־השנה). 2° [על עופות] קְבוּצָה: ״גַּם לַהַק עוֹפוֹת מֵאֵי־שָׁמָּה חִישׁ בָּא״ (מאירוביץ, הטללים 64). ״וְהָאָרֶץ מִתְהַפֶּכֶת כְּמוֹ לַהַק שֶׁל שְׁחָפִים״ (רביקוביץ, אהבת 62). לְהָקִים שֶׁל עוֹפוֹת נוֹדְדִים. 3° [בצבא] יְחִידָה שֶׁל חֵיל־אֲוִיר הַמֻּרְכֶּבֶת עַל־פִּי־רֹב שְׁתֵּי ״כְּנָפוֹת״ אוֹ אַרְבַּע ״טַיָּסוֹת״. – [לַהַק־, לְהָקִים, לַהֲקֵי־]

– רֹאשׁ־לַהַק°, קְצִין בְּחֵיל־הָאֲוִיר, מַקְבִּיל בְּדַרְגָּתוֹ לִמְפַקֵּד־גְּדוּד בְּחֵיל־הָרַגְלִים.

להק [מן לַהֲקָה]

~ פִּע׳ **לִהֵק**˟ פ״י 1˟, אָסַף, קִבֵּץ: ״עַד לֹא כָּלַל מְאוֹרוֹת בְּטֶרֶם לִהֵק מַזָּרוֹת״ (קליר, ובכן ואהיה). ״לִהֵק מַלְאָכָיו״ (מאיר בר׳ משה, אור עס). 2°, צֵרֵף לְלַהֲקָה, הֵקִים אַנְסַמְבְּל: הַבַּמַּאי לִהֵק לַהֲקָה נִבְחֶרֶת לַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה. – [לְלַהֵק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **לֻהַק**˟, 1˟, הֻקְהַל, אֻסַּף: ״לֻהֲקוּ וְיִזְּמוּ עֲלוֹת לְדַק הַמֻּנְטָל״ (קליר, אאגרה, טל). ״וְעַד לֹא לֻהֲקוּ מַגִּיא בְּכֹחַ וָאוֹן״ (גבירול, בטרם אגודת). 2°, נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי אֲחָדִים אוֹ רַבִּים בְּצוּרָה אֲחִידָה: ״בְּמַקְהֵלָה שֶׁל צִפֳּרִים שֶׁזִּמְרָתָהּ מְלֻהֶקֶת הֵיטֵב״ (שלונסקי, תר׳ מסעי 64). חֲבוּרָה שֶׁל שַׂחְקָנִים מְלֻהָקִים כַּהֲלָכָה. – [מְלֻהָק, יְלֻהַק]

~ הת׳ **נִתְלַהֵק**˟, 1˟, הִתְאַסֵּף, הִתְקַהֵל: ״לְעָבְדוֹ מִתְלַהֲקִים״ (אפסי ארץ, שחרית יום־כפור). ״בְּרִיּוֹת שֶׁבַּשּׁוּק חָשׁוּ אַף הֵרִיחוּ כָּל אוֹתוֹ שִׁנּוּי וְנִתְלַהֲקוּ סָבִיב לַדּוּכָן״ (שמיר, מלך 70). ״הָעֲנָנִים מִתְלַהֲקִים בִּרְעָדָה כִּמְמַתִּיקֵי סוֹד״ (סערוני, ניסים 78). 2°, הִתְאַסֵּף לְלַהַק: ״צִפֳּרִים שֶׁחָרְפוּ בִּיחִידוּת מַתְחִילִים לְהִתְלַהֵק לְהָקוֹת־לְהָקוֹת״ (שלונסקי, תר׳ מסעי 18). ״רַק בִּתְקוּפַת הַמַּסָּע הֵם שָׁבִים וּמִתְלַהֲקִים״ (״טבע וארץ״ תשי״ט 231). – [לְהִתְלַהֵק, מִתְ־, יִתְ־]

לַהֲקָה נ׳ [אולי היפוך אותיות מן קְהִלָּה] 1, חֲבוּרָה, קְבוּצָה: ״לַהֲקַת הַנְּבִיאִים״ (שמואל א יט כ). ״וְאֵיךְ אָבוֹא בְּלַהֲקַת הַפְּתָאִים״ (גבירול, א 21). ״וּמִי הִשְׁלִיחַ בָּכֶם לַהֲקַת חוֹרְצֵי עֵט וְלָשׁוֹן?״ (ביאליק, ראיתיכם). 2°, חֶבֶר שַׂחְקָנִים אוֹ אָמָּנִים: לַהֲקָה דְּרָמָתִית.

לְהַקַּת־בִּדּוּר. 3 ^, עֵדָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים, עֵדֶר: לַהֲקַת זְאֵבִים. הַצִּפֳּרִים נוֹדְדוֹת לַהֲקוֹת־לַהֲקוֹת. – [לַהֲקַת־, לְהָקוֹת, לַהֲקוֹת־]

לה״ר ר״ת לְשׁוֹן־הָרָע.

לְהִתְ׳° [בלשון־הדיבור] קִצּוּר מִן ״לְהִתְרָאוֹת!״: ״לְהִתְ׳! – הֵשִׁיק כַּף־יָדוֹ אֶל כּוֹבָעוֹ הַקּוֹבָנִי וְנִפְטַר״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 350). ״וּלְהִתְ׳ – מְסַיֵּם סָפִי וְאוֹמֵר. – לְהִתְ׳ – מֵשִׁיב יִצְחָק׳לֶ׳ה״ (יזהר, צקלג 742).

לְהִתְרָאוֹת!° [מן ראה, הִתְרָאָה] בִּרְכַּת־פְּרֵדָה מְקֻבֶּלֶת בֵּין יְדִידִים הַמַּבִּיעָה מִשְׁאָלָה לְהִפָּגֵשׁ בְּקָרוֹב שֵׁנִית.

לוֹ מ״ג [לְ + כינוי הנסתר]: ״וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה״ (במדבר יא כט). ״הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ״ (שיר השירים ב יא). נָתַתִּי לוֹ. רְאֵה לְ־.

לוּ מ״ח [אכדית: lū; ארמית: לְוַי; ערבית: לַוְ] 1 [להבעת תנאי] אִם, אִלּוּ: ״לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי, כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ״ (במדבר כב כט). 2 [להבעת משאלה] מִי יִתֵּן, הַלְוַאי: ״וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים: לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ״ (בראשית יז יח). ״וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן!״ (יהושע ז ז). ״נְטֹשׁ לוּ וַעֲזֹב אוּלַי, וְהַטֵּה לִבְּךָ אֵלַי״ (גבירול, א 27).

– לוּ יְהִי כִדְבָרֶיךָ, נִיחָא, יִהְיֶה אֵפוֹא כְּפִי שֶׁאַתָּה מַצִּיעַ: ״וַיֹּאמֶר לָבָן: הֵן, לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ״ (בראשית ל לד).

ל״ו [בגימטריא] שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה, 36 [רווח בצירוף:]

– **ל״ו צַדִּיקִים*** [על־פי סוכה מה: (בארמית): ״אין בעולם פחות מל״ו צדיקים שמקבלים את פני השכינה בכל יום״] כִּנּוּי לִשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה צַדִּיקִים נִסְתָּרִים, הַחַיִּים בְּכָל דּוֹר, שֶׁלְּפִי מָסֹרֶת עֲמָמִית, בִּזְכוּתָם הָעוֹלָם קַיָּם: ״אוּלַי מִן הַל״ו נִסְתָּרִים הוּא״ (יהודה שטינברג, שמה). ״וּמַעֲשֶׂה בְּצַדִּיק אֶחָד שֶׁנִּזְדַּמֵּן אֵצֶל אֶחָד מִל״ו צַדִּיקִים״ (עגנון, אלו קפ).

לוּא [נוסח אחר במקום לוּ] מ״ח לתנאי לוּ: ״לוּא־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ – מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ״ (ישעיה סג יט). ״לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי, וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ״ (ישעיה מח יח).

לוֹא, ראה לֹא.

א. **לְוַאי*, וּלְוַאי*** [צורת־משנה מן לוּ, לוּא] מ״ח למשאלה מִי יִתֵּן, הַלְוַאי: ״מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ וְגוֹ׳ – לְוַאי מַתְנוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה שֶׁל מִצְרַיִם״ (מכילתא בשלח ד א). ״אָמְרוּ לוֹ (בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, שֶׁהִבְטִיחָם כִּי יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל): וּלְוַאי שֶׁנֵּצֵא בְּעַצְמֵנוּ״ (ברכות ט:). ״וּלְוַאי שֶׁלֹּא יִקְרֶה מַה שֶּׁיָּכוֹל לִקְרוֹת״ (עגנון, אלו שעו).

– **הַלְוַאי***, ראה ערך הַלְוַאי.

ב. **לְוַאי*, לְוַי*** ז׳ [מן ב. לוה] 1 *, דָּבָר טָפֵל, נִסְפָּח, נִלְוֶה: ״לֹא אֵזוֹב רוֹמִי, לֹא אֵזוֹב מִדְבָּרִי, וְלֹא כָּל אֵזוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לְוַאי״ (נגעים יד ו). הַחוֹקֵר צֵרֵף חוֹבֶרֶת־לְוַאי לְמֶחְקָרוֹ. דִּבְרֵי־לְוַאי. מַטָּרָה עִקָּרִית וּמַטְּרוֹת־לְוַאי. צִיּוּרֵי־לְוַאי לַסֵּפֶר. טַעַם־לְוַאי לַמַּאֲכָל. 2 ° [בתחביר] תֹּאַר, מִלָּה אוֹ קְבוּצַת מִלִּים, הַנִּלְוִים אֶל שֵׁם־עֶצֶם כְּדֵי לְהַגְדִּירוֹ מִבְּחִינַת הַתֵּאוּר, הַכַּמּוּת, הָאֵיכוּת וְכַדּוֹמֶה. לְוָאִים הֵם הַמִּלִּים הַמֻּדְגָּשׁוֹת בַּמִּשְׁפָּטִים: ״בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח אָב״, ״וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו״. – [לְוַאי־, לְוָאִים, לְוָאֵי־]

– **שֵׁם־לְוַי*** [ראה למעלה, נגעים יד ו] כִּנּוּי, שֵׁם נוֹסָף לַשֵּׁם הָרִשְׁמִי: ״אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שָׂרוּי בְּלִי כִּנּוּי וְשֵׁם־לְוַי״ (ביאליק, אריה ג).

לַוַּאי° ז׳ [מן ב. לוה, לִוָּה] 1, מְלַוֶּה, מִי שֶׁנִּלְוֶה אֶל אַחֵר בְּדַרְכּוֹ וּמְלַוֶּה אוֹתוֹ: ״מִשֶּׁהוּבְלוּ הַשְּׁבוּיִים... הֵחֵלּוּ הַקּוֹזָקִים הַלַּוָּאִים לִדְחֹק בְּסוּסֵיהֶם עַל הָאַחֲרוֹנִים שֶׁבַּשּׁוּרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 388). 2 [במוסיקה] מִי שֶׁמְּלַוֶּה סוֹלָן בְּזִמְרָה אוֹ בִּנְגִינָה עַל־יְדֵי נְגִינַת־לְוַי בִּפְסַנְתֵּר אוֹ בִּכְלִי אַחֵר. – [לַוָּאִים; לַוַּאי־, לַוָּאִית, לַוָּאִיּוֹת]

לוֹבְלָס◇ ת׳ [על שם גיבור הרומן של ריצ׳ארדסון "Klarissa and Harlow", שהיה פרוץ ורדוף־תאוות] שֶׁם־דָּבָר לְרֵיק וּלְפוֹחֵז, רוֹדֵף נָשִׁים וּפָרוּץ בְּתַאֲווֹת.

לוּבָן, ראה לָבָן. **לוֹג**, ראה לֹג.

לוֹגוֹגְרִיף◇ ז׳ [מיוונית: logos מלה + griphos רשת; חידה] חִידַת־מִלִּים שֶׁבָּהּ נְתוּנָה מִלָּה הַמִּשְׁתַּנָּה וּמְקַבֶּלֶת מַשְׁמָעוּת חֲדָשָׁה עַל־יְדֵי שִׁנּוּי אוֹת אַחַת בָּהּ, אוֹ הַשְׁמָטַת אוֹת אוֹ אוֹתִיּוֹת. לוֹגוֹגְרִיף הוּא הַחִידָה הַבָּאָה: ״בִּשְׁלֵמוּתִי אֲנִי בֵּית־אָב; בְּלִי אוֹת רִאשׁוֹנָה – מִשְׂרָתָת; בְּלִי שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת – מוֹשַׁל־מָחוֹז; בְּלִי שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת – מִלַּת־צָחוֹק״ (משפחה – שפחה – פחה – חה). – [לוֹגוֹגְרִיפִים]

לוֹגוֹס◇ ז׳ [יוונית: logos] 1 [בפילוסופיה] מִלָּה, דָּבָר, מַאֲמָר, מֻשָּׂג, כֹּחַ הַתְּבוּנָה שֶׁל הָאֱלֹהוּת. 2 [בפילוסופיה היהודית] מַאֲמַר אֱלֹהִים, הַדִּבּוּר הָאֱלֹהִי שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם. 3, כִּנּוּי בַּנַּצְרוּת לְיֵשׁוּ, עַל־שׁוּם הָאֱמוּנָה כִּי דְּבַר אֱלֹהִים הִתְגַּלָּם בִּבְנוֹ הַיִּלּוֹד שֶׁל הָאֱלֹהִים.

לוֹגִי◇ ת׳ ראה להלן לוֹגִיקָה◇.

א. **לוֹגִיסְטִיקָה**◇ נ׳ [מן לוֹגִיקָה, ראה להלן] תּוֹרַת הַחֲשִׁיבָה הַהֶגְיוֹנִית, הַמְבֻסֶּסֶת עַל דַּרְכֵי הַהוֹכָחָה הַמָּתֶמָטִית. שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל הַלּוֹגִיסְטִיקָה רַב בְּתוֹרַת הַמִּבְנֶה שֶׁל מַחְשְׁבִים אוֹטוֹמָטִיִּים.

– **לוֹגִיסְטִי**◇ ת׳ הַמְבֻסָּס עַל שִׁיטָה הֶגְיוֹנִית.

ב. **לוֹגִיסְטִיקָה**◇ נ׳ [צרפתית: logistique, מן loger לשכן] [בצבא] עָנָף בְּמַדָּעֵי־הַצָּבָא הָעוֹסֵק בְּשִׁיטוֹת שֶׁל תְּנוּעוֹת הַצָּבָא, שִׁכּוּנוֹ וּבִיחוּד צִיּוּדוֹ.

– **לוֹגִיסְטִי**◇ ת׳ הַקָּשׁוּר בַּלּוֹגִיסְטִיקָה: בְּעָיוֹת לוֹגִיסְטִיּוֹת. מַעֲרָךְ לוֹגִיסְטִי.

לוֹגִיקָה◇ נ׳ [מיוונית: logike techne אמנות החשיבה] 1, תּוֹרַת הַהִגָּיוֹן, הַתּוֹרָה בִּדְבַר חֻקֵּי הַחֲשִׁיבָה הַנְּכוֹנָה. 2, הִגָּיוֹן, שֵׂכֶל, יָשָׁר, אִרְגּוּן נָכוֹן שֶׁל הַמֻּשָּׂגִים, הַמֵּבִיא לִידֵי הַכָּרָה בְּרוּרָה וּנְכוֹנָה.–[לוֹגִיקַת־]

– **לוֹגִיקָן**◇ ז׳ מֻמְחֶה בְּתוֹרַת הַלּוֹגִיקָה.

– **לוֹגִי**◇ ת׳ הֶגְיוֹנִי, הַמְבֻסָּס עַל הַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר: פְּעֻלָּה לוֹגִית וּמַחְשָׁבָה. שִׁקּוּלִים לוֹגִיִּים. הַמַּעֲשֶׂה הוּא תּוֹצָאָה לוֹגִית שֶׁל הַנְּסִבּוֹת.

– **לוֹגִיּוּת**◇ נ׳ הֶגְיוֹנִיּוּת, הִתְבַּסְּסוּת עַל הַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר: לוֹגִיּוּת בְּהִתְנַהֲגוּת וּבְמַעֲשִׂים.

לוֹגָרִיתְם◇ ז׳ [מיוונית: logos לימוד + arithmos מספר] [במאתימאטיקה] מַעֲרִיךְ הַחֶזְקָה אֲשֶׁר בּוֹ יֵשׁ לְהַעֲלוֹת מִסְפָּר מְסֻיָּם (״בָּסִיס״) כְּדֵי לְקַבֵּל מִסְפָּר נָתוּן, לְמָשָׁל: הַלּוֹגָרִיתְם שֶׁל 100 לְפִי הַבָּסִיס 10 הוּא 2 (10^2=100); הַלּוֹגָרִיתְם שֶׁל 1000 לְאוֹתוֹ בָּסִיס הוּא 3: (10^3=1000). בְּעֶזְרַת לוּחוֹת שֶׁל לוֹגָרִיתְמִים (לְפִי הַבָּסִיס 10 בְּעִקָּר), כְּשֶׁהֵם מְחֻשָּׁבִים וַעֲרוּכִים מֵרֹאשׁ, נָקֵל לְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת מְסֻבָּכִים

של העלאות בחזקה והוצאת שרשים (Logarithm, סימנו Log). [לוגריתמים]

— לוגריתמי ° ת' המבסס על לוגריתמים: לוחות לוגריתמיים. סרגל לוגריתמי.

— אנטילוגריתם ° ז' המספר המתאים ללוגריתם מסים: אנטילוגריתם של 2 (לפי בסיס 10) הוא 100 (10^2).

לודר * ז' [מלאטינית: ludius] (שמות רבה ל), גלדיאטור, עבד או שבוי או שכיר, שהיו מתגוששים בזירות שברומא העתיקה ובערים אחרות כדי לשעשע את קהל הצופים. —[לודר־, ־דרים, ־רי־]

לודרים

א. **לוה** [ערבית: לוה דחה פרעון חוב]

~ פע' **לוה** פ"י 1. לקח מאחר כסף, סחורה, מזון או חפץ כלשהו על־מנת שישיב לו לאחר זמן את התמורה בדבר השוה לו בערכו — בכסף, בסחורה, במזון וכו': "לוה רשע ולא ישלם" (תהלים לז כא). "שני בני־אדם שהלכו ללוות זרע מן המלך" (בראשית רבה מה). לויתי כסף מן הבנק. האשה לותה בצל משכנתה. לוה ומלוה. 2 *. שאל, לקח משל חברו: "היום לוה מן הלילה... הלבנה לוה מן הכוכבים" (שמות רבה לא). — [ללוות, לווה, ילוה... תלוינה]

~ נפ' **נלוה** °, נלקח בהלואה, נלקח על־מנת להחזיר את תמורתו: הכסף שנלוה הוצא כלו לקנית מכשירים. — [להלוות, נלוה, ילוה]

~ הפ' **הלוה** פ"י נתן לאחר כסף, סחורה, מזון או חפץ כלשהו, על־מנת שישיב לו לאחר זמן מסים את התמורה בדבר השוה לו בערכו (בכסף, בסחורה וכו'): "אם־כסף תלוה את־עמי... לא־תהיה לו כנשה" (שמות כב כד). "לא יאמר אדם לחברו: הלוני כר חטים, ואני אתן לך לגרן" (בבא מציעא ה ט). האשה הלותה לשכנתה שתי ביצים. מלוה בריבית. —[להלוות, מלוה, י־]

~ הפ' **הלוה** °, נתן בהלואה, נתן על־מנת שתושב תמורתו: הכסף שהלוה ללוה נפרע במועדו. — [מלוה, ילוה]

— הלוה את פלוני על־ *, הלוהו תמורת משכון של־: "הלוהו על שדהו ואמר לו: אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים, הרי היא שלי" (בבא מציעא ה ג).

ב. **לוה** [ארמית: לוי; ערבית: ולי היה קרוב]

~ פע' **לוה** פ"י קבל לחברה, נתחבר אל־: "אין־טוב לאדם כי אם־לאכל ולשתות ולשמח, והוא ילונו בעמלו" (קהלת ח טו). "פחד על שם, כי הוא ילוך מאלפי אוצרות חכמה" (בן־סירא מא א). — [ללוות את־; לוה, ילוה]

~ נפ' **נלוה**, התחבר, נספח: "ונלוה הגר עליהם, ונספחו על־בית יעקב" (ישעיה יד א). "ונלוו גוים רבים אל־ה'" (זכריה ב טו). "גם־אשור נלוה עמם" (תהלים פג ט). "את הפועלים... תושיב (החברה) על האדמה... תתן להם 'חלק' עם כל הנלוה לזה" (אחד העם, כס). לספר נלוו לוחות וציורים. — [להלוות אל־, על־, עם־; נלוה, ילוה]

~ פע' **לוה** * פ"י 1 *. הלך יחד עם פלוני, נתחבר אל פלוני בדרכו: "שני מלאכי־השרת מלוין לו לאדם בערב־שבת מבית־הכנסת לביתו" (שבת קיט:). "כל שאינו מלוה ומתלוה כאלו שופך דמים, שאלמלי לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גרה דבים לתינוקות" (סוטה מו:). בעל־הבית יצא ללוות את אורחיו. [ועל דימם:] "שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב... אלא תורה ומעשים טובים בלבד" (אבות ו ט). "באו ונלוה את שבת המלכה" (ביאליק, שבת המלכה). 2 °, צרף, הוסיף: השחקן לוה את קריאותיו בתנועות. 3 ° [במוסיקה] נתן לווי, צרף והתאים את נגינתו לנגינה או לזמרה העקרית: הפסנתרן לוה את נגינת הסולן־הכנר. — [ללוות את־; מלוה, ילוה]

~ פע' **לוה** °, 1. הלך בחברתו של־, שלוו אותו, נספחו אליו בדרכו: המפקד הגיע כשהוא מלוה קצינים ואנשי־צבא. 2. נוסף אליו: דבורו של פלוני לוה תנועות־ידים מפרזות. 3 [במוסיקה] נתן לו לווי מוסיקלי: הכנר לוה בקונצרט על־ידי פסנתרן. — [מלוה, ילוה]

~ הת' **נתלוה** *, נצטרף, נטפל, נתחבר: "עם־הארץ אסור להתלוות עמו בדרך" (פסחים מט:). "ואם זמן לפניו המקום בן־לויה, מתלוה עמו" (עגנון, כלה רעג). "שנים הראשונים נתלוו עמו והלכו" (הזז, יעיש ד 126). [ובהשאלה:] "שנתלוה עמו קלונו של רעב" (ילקוט בראשית קיא). "הרהורים אלו כצל היו מתלוים עמו ועוטפים את נפשו במעטה דק של עגמימות" (קבק, במשעול 187). — [להתלוות אל־, עם־; מתלוה, ית־]

~ הפ' **הלוה** * פ"י לוה, נתן לווי: "כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום 'לעג לרש חרף עשהו', ואם הלוהו... עליו הכתוב אומר: 'מלוה ה' חונן דל'" (ברכות יח.). "הלוהו הבעל־שם־טוב עד אחר הדלת והמזוזה" (עגנון, האש צז). — [להלוות את־, מלוה, ילוה]

— מלוה מלכה °, 1. כנוי לברכות ה"הבדלה" ולזמירות שאומרים במוצאי־שבת בטקס סיום שבת־"המלכה" והבדלה בין קדש לחל. 2 [בהשאלה] כנוי לסעדה הנערכת במוצאי־שבת.

לוה ° נ' ראה ב. לבה.

לוהב ° ת' [מן להב, להב] יוקד, בוער: "עומדים תחת שחק לוהב סביב הר סיני הבוער" (גרינברג, רחובות קסא). "אבוקות לוהבות מפיצות אורן" (אריכא, סופר 259). "וישגה לפרח לוהב" (פרלמן, תר' מסע 110). "ותחתי כלבנת הספיר הלוהב" (רטוש, ממש 48). — [לוהבת, לוהבים, ־בות]

לוהט ת' [מן להט, להט] 1. בוער, חם ביותר, יוקד: "עשה מלאכיו רוחות, משרתיו אש להט" (תהלים קד ד). "אש לוהטת יכבו מים" (בן־סירא ג כח). "בימי התמוז הבוערים, הלוהטים" (ביאליק, אם יש). 2 ° [בהשאלה] נלהב, סוער: "מה דוקר, מה לוהט, מה מכאיב, זה נגון הגמרא" (ביאליק, המתמיד). בעיות לוהטות. — [לוהטת, לוהטים, לוהטות]

לוֶֹה, לֹוֶה ז׳ [מן א. לוה, לָוָה] מִי שֶׁלּוֹקֵחַ כֶּסֶף אוֹ דְּבַר־מָה אַחֵר מִפְּלוֹנִי עַל־מְנָת לְהָשִׁיב לוֹ אֶת הַתְּמוּרָה לְאַחַר זְמַן מְסֻיָּם, בַּעַל־חוֹב: ״עֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה״ (משלי כב ז). ״שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין״ (סנהדרין לב.). — [לֹוָה, לוֹוִים, לוֹווֹת]

לִוּוּחַ°, לִיווּחַ ז׳ [מן לוח, לִוַּח] 1, נְסִירַת גְּזַר־עֵץ עָבֶה לְלוּחוֹת־לוּחוֹת. 2 [במשרדנות] עֲרִיכַת לוּחוֹת וְטַבְלָאוֹת, סִדּוּר רְשִׁימוֹת שֶׁל פְּרָטִים שׁוֹנִים בְּטוּרִים (Tabulation): לִוּוּחַ הַמַּשְׂכּוֹרוֹת שֶׁל הָעוֹבְדִים לְדַרְגוֹתֵיהֶם. לִוּוּחַ הַחֹמֶר הַסְּטָטִיסְטִי.— [לִוּוּחַ־, לִוּוּחִים, לִוּוּחֵי־]

לִוּוּי°, לִיוּוּי ז׳ [מן ב. לוה, לִוָּה] 1, הִצְטָרְפוּת אֶל אַחֵר בַּהֲלִיכָתוֹ: לִוּוּי הָאוֹרְחִים לְבָתֵּיהֶם. לִוּוּי שַׁיָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־יְדֵי מִשְׁמָר. 2 [במוסיקה] חֵלֶק מִשְׁנִי בְּזִמְרָה אוֹ בִּנְגִינָה הַנּוֹסָף אֶל חֵלֶק עִקָּרִי לְלַוּוֹתוֹ וְלִיצֹר אִתּוֹ הַרְמוֹנְיָה מוּסִיקָלִית: הַכַּנָּר נִגֵּן בַּקּוֹנְצֶרְט בְּלִוּוּי פְּסַנְתֵּר. הַזַּמָּר שָׁר בְּלִוּוּי הַתִּזְמֹרֶת. 3 [בצבא] מִשְׁמָר מְזֻיָּן שֶׁתַּפְקִידוֹ לְאַבְטֵחַ אֲנָשִׁים, כְּלֵי־רֶכֶב וְכַדּוֹמֶה בִּשְׁעַת תְּנוּעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹ לִשְׁמֹר עַל אֲסִירִים בִּשְׁעַת תְּנוּעָתָם, אוֹ לְשַׁמֵּשׁ מִשְׁמַר־כָּבוֹד לְאִישִׁיּוּת חֲשׁוּבָה. — [לִוּוּי־, לִוּוּיִים, לִוּוּיֵי־]

לוּז ז׳ [ארמית: לוּזָא; ערבית: לַוְז] 1, עֵץ הַשָּׁקֵד: ״מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן״ (בראשית ל לז). 2 [לדעה אחרת] שִׂיחַ־יַעַר גָּדוֹל הַנִּקְרָא בְּיָמֵינוּ ״אִלְסָר״.—[לוּז־, לוּזִים, לוּזֵי־]

— **לוּז־הַשִּׁדְרָה***, 1*, כִּנּוּי לַחֻלְיָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבְּעַמּוּד־הַשִּׁדְרָה, שֶׁלְּפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים תַּתְחִיל מִמֶּנָּה תְּחִיַּת הַמֵּתִים: ״מֵהֵיכָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵצִיץ אֶת הָאָדָם לֶעָתִיד לָבוֹא?... מִלּוּז שֶׁל שִׁדְרָה״ (בראשית רבה כח). [מכאן בהשאלה:] 2°, יְסוֹד, תַּמְצִית, כֹּחַ נִצְחִי וְעִקָּרִי: ״אֶת הָעִקָּר, אֶת הַגַּרְעִין, אֶת הַלּוּז שֶׁבַּחַיִּים״ (בן־ציון, סד). ״וְאוֹתוֹ הַ׳נִּשְׁאָר׳ מִן הַגֶּזַע הוּא הוּא הַלּוּז שֶׁבְּשִׁדְרַת הַדּוֹרוֹת״ (ביאליק, הספר העברי). ״אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיא הַלּוּז שֶׁבְּשִׁדְרָתֵנוּ, בָּבַת עֵינֵינוּ, נְקֻדַּת חִיּוּתֵנוּ״ (ברש, ג 79). ״לוּז שִׁירָתוֹ שֶׁבַּגּוֹלָה הָיוּ לִבְטֵי תְּחִיָּה״ (קריב, עיונים 142).

א. לוז [ערבית: לַאדַ׳ נמלט, פנה עורף]

~ פָּע׳ **לָז** פ״ע סָר, נָטָה: ״בְּנִי, אַל־יָלֻזוּ (דַּרְכֵי הַחָכְמָה) מֵעֵינֶיךָ״ (משלי ג כא). ״אַל יָלוּז מֵעֵינֶיךָ הָעִקָּר הַגָּדוֹל בִּדְבָרִים אֵלּוּ״ (רמב״ם, מכירה כז יא). ״תַּחַת תְּשׁוּבֵי עוֹד יוֹתֵר תְּלוּזִי״ (אד״ם הכהן, מורדי אור). — [לָלוּז מִן־, לַזְתִּי... לָז, לָזָה; לָז, לָזֶה; יָלוּז]

~ נפ׳ **נָלוֹז**, 1, סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, סָטָה: ״כִּי תוֹעֲבַת ה׳ נָלוֹז, וְאֶת־יְשָׁרִים סוֹדוֹ״ (משלי ג לב). 2* [נלוז אחרי־] נָטָה אַחֲרֵי: ״אַשְׁרֵי אִישׁ נִמְצָא תָמִים, וְאַחַר מָמוֹן לֹא נָלוֹז״ (בן־סירא לא יא). 3, הָיָה עִקֵּשׁ, נֶעְקַם, סִלֵּף: ״אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים, וּנְלוֹזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם״ (משלי ב טו). פְּלוֹנִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ נְלוֹזָה. — [לְהִלּוֹז, נָלוֹז, יִלּוֹז]

~ הִפ׳ **הֵלִיז** 1, פ״ע לָז, סָר, נָטָה: ״לַאֲמָרֵי הַט־אָזְנֶךָ, אַל־יַלִּיזוּ מֵעֵינֶיךָ״ (משלי ד כ–כא). 2* פ״י הִטָּה, עִקֵּם, עִוֵּת: ״נָלוֹז וּמֵלִיז הוּא אֶת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו״ (כלאים ט ח).—[לְהָלִיז, מֵ־, יָ־]

ב. לוז [מן ב. לעז]

~ הִפ׳ **הֵלִיז*** פ״י הוֹצִיא לַעַז, דִּבֵּר סָרָה, לָעַג: ״עָלַי הִגְדִּילוּ עָקֵב וַיַּלִּיזוּ עָלַי בִּשְׂפַת עָוֶל״ (מגילת ההודיות ה 25). ״רַבִּי הִתִּיר לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְהָיוּ הַכֹּל מְלִיזִין עָלָיו״ (ירושלמי דמאי כב ג). ״וְשָׁמַע קוֹל הַבְּרִיּוֹת מְלִיזִין אַחַר בְּנוֹתָיו וְאוֹמְרִים: כְּבָר זָנוּ בְּנוֹתָיו שֶׁל מֶלֶךְ״ (שיר השירים רבה ד, גן נעול). ״וְלָעֲגוּ וְלָעֲבוּ וְהֵלִיזוּ״ (יגי״, רצב). ״לְבַסּוֹף מְלִיזִים עֲלֵיהֶם וּמַשְׁחִירִים פְּנֵיהֶם בָּעִתּוֹנִים״ (עגנון, כפות רמה). — [לְהָלִיז, מֵ־, יָ־]

לוּזָה* נ׳ [מן ב. לוז] לִיזָה, לַעַז, דִּבָּה: ״שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לוּזָה עַל בְּנֵי חוֹרִין״ (ירושלמי גיטין מה ד). — [לוּזַת־, לוּזוֹת]

לוּחַ ז׳ [אכדית: lē'u; אוגריתית: לח; ארמית: לוּחָא; ערבית: לַוְח קרש]

1, קֶרֶשׁ, טַבְלָה שֶׁל עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר: ״שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת, לֻחֹת אֶבֶן, כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים״ (שמות לא יח). ״לוּחוֹת הַבְּרִית״ (שמות לב טו). ״לוּחַ אָרֶז״ (שיר השירים ח ט). ״לְוָחִין שֶׁבִּסְפִינָה וְשֶׁבַּעֲרִיסָה״ (ירושלמי שבת יג ג). לוּחוֹת־עֵץ לְבִנְיָן. לוּחַ־מוֹדָעוֹת. לוּחַ־שַׁחְמָט. 2° [בבית־ספר] טַבְלָה גְּדוֹלָה, צְבוּעָה שָׁחוֹר אוֹ יָרֹק וְכַדּוֹמֶה, לִכְתִיבָה עָלֶיהָ בְּגִיר: הַמּוֹרֶה רוֹשֵׁם עַל הַלּוּחַ בְּגִיר, וְהַיְלָדִים – בְּמַחְבְּרוֹתֵיהֶם. 3°, שִׁיטָה בְּחֶשְׁבּוֹן הַזְּמַן שֶׁלְּפִיהָ נִקְבְּעָה חֲלֻקָּתוֹ לַחֲלָקִים טִבְעִיִּים – יְמָמָה, חֹדֶשׁ, שָׁנָה: הַלּוּחַ הָעִבְרִי, הַלּוּחַ הַגְּרֵיגוֹרְיָנִי. הַלּוּחַ הַיּוּלְיָנִי. 4°. גִּלָּיוֹן, אוֹ חוֹבֶרֶת שֶׁמֻּדְפָּסִים בָּהֶם כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְהַשָּׁבוּעַ, חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, תַּאֲרִיכִים, חַגִּים וּזְמַנִּים: לוּחַ־הַשָּׁנָה. לוּחַ־קִיר. לוּחַ חַקְלָאִי. 5°, טַבְלָה בְּסֵפֶר, דַּף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיּוּרִים, תַּצְלוּמִים, דִּיאַגְרָמוֹת וְכוּ׳ הַנִּסְפָּחִים לַטֶּקְסְט: לְסֵפֶר־הַטֶּבַע צֹרְפוּ לוּחוֹת צִבְעוֹנִיִּים שֶׁל יוֹנְקִים, דָּגִים וְעוֹפוֹת. 6°, דַּף שֶׁעָלָיו רְשׁוּמִים מִסְפָּרִים שׁוֹנִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: לוּחַ־הַכֶּפֶל. לוּחוֹת־לוֹגָרִיתְמִים. לוּחַ־הַמְּחִירִים.—[לוּחַ־, לוּחוֹת, לוּחוֹת־; גם לְוָחִים, לוּחֵי־]

לוח מיטלטל בבית־ספר

— **לוּחוֹת־הַבְּרִית** (שמות לב טו), **לוּחוֹת הָעֵדוּת** (דברים ט יא), כִּנּוּיִים מְקֻבָּלִים בַּמִּקְרָא לִשְׁנֵי לוּחוֹת־הָאֶבֶן שֶׁעֲלֵיהֶם נִכְתְּבוּ עֲשֶׂרֶת־הַדִּבְּרוֹת.

— **לוּחַ גְּרֵיגוֹרְיָנִי°**, ראה ערך גְּרֵיגוֹרְיָנִי.

— **לוּחַ יוּלְיָנִי°**, ראה ערך יוּלְיָנִי.

— **הַלּוּחַ הָעִבְרִי°**, שִׁיטַת חֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים הַמְּבֻסָּס עַל תְּנוּעוֹת הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ. הַשָּׁנָה לְפִי הַלּוּחַ הָעִבְרִי מִתְחַשֶּׁבֶת בְּמַחֲזוֹר צוּרוֹת הַיָּרֵחַ (״חֹדֶשׁ סִינוֹדִי״) וְגַם בְּמַחֲזוֹר תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה (״שָׁנָה שִׁמְשִׁית״). [ראה עוד ערך ״מַחֲזוֹר״ — מַחֲזוֹר קָטָן, מַחֲזוֹר גָּדוֹל]

— **לוּחַ חָלָק°** [לאטינית: tabula rasa] 1 [בפסיכולוגיה] כִּנּוּי לַתִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד וּלְנֶפֶשׁ הָאָדָם בְּעוֹדָם חַסְרֵי כָּל הַמֻּשָּׂגִים הַנִּקְנִים. 2, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִי שֶׁאֵין לוֹ כָּל יְדִיעוֹת בְּתְחוּם מְסֻיָּם: פְּלוֹנִי הוּא ״לוּחַ חָלָק״ בְּמוּסִיקָה. 3 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְצִבּוּר שֶׁטֶּרֶם הֻשְׁפְּעוּ מֵהַשְׁפָּעוֹת מְסֻיָּמוֹת.

— **לוּחַ־טֶרֶף°**, לוּחַ־שָׁנָה עָשׂוּי בְּתַבְנִית חוֹבֶרֶת שֶׁל דַּפִּים, דַּף לְיוֹם אוֹ דַּף לְשָׁבוּעַ וְכוּ׳, שֶׁתּוֹלְשִׁים אוֹתָם בָּזֶה אַחַר זֶה מִדֵּי יוֹם אוֹ מִדֵּי שָׁבוּעַ וְכוּ׳ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה.

— לוּחַ־הַכֶּפֶל °, טַבְלַת הַמַּכְפֵּלוֹת שֶׁל הַמִּסְפָּרִים מִ־1 וְעַד 10, הַמְשַׁמֶּשֶׁת יְסוֹד לִפְעֻלּוֹת הַכֶּפֶל וְהַחִלּוּק בְּחֶשְׁבּוֹן הָאֶלֶמֶנְטָרִי.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

לוח־הכפל

— כָּתַב (חָרַשׁ) עַל לוּחַ לִבּוֹ [במליצה] הִשְׁתַּדֵּל לִזְכֹּר הֵיטֵב, נָתַן דַּעְתּוֹ: "חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־יַעַזְבֻךָ... כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ" (משלי ג ג).

— לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת מֻנָּחִים בָּאָרוֹן* [משה שם בארון-הברית את שברי הלוחות הראשונים ליד הלוחות השניים, לפי דרשת התלמוד (בבא בתרא יד:) לכתוב: "הלוחות הראשונים אשר שברת, ושמתם בארון" (דברים י ב). ומכאן השימוש במימרה זו בהוראה:] אֵין לְזַלְזֵל בְּמִי שֶׁיָּרַד מֵחָכְמָתוֹ אוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ: "הִזָּהֲרוּ בְּזָקֵן שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אָנְסוֹ, דְּאָמְרִינַן: 'לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת מֻנָּחוֹת בָּאָרוֹן'" (ברכות ח:).

לוח [מן לוּחַ]

~ פִּעֵ׳ לִוֵּחַ ° פ״י 1, סִדֵּר בְּלוּחוֹת, עָרַךְ טַבְלָאוֹת: הַפָּקִיד לִוֵּחַ אֶת הַחֹמֶר הַסְּטָטִיסְטִי. 2, נִסֵּר בּוּל־עֵץ לְלוּחוֹת בּוֹדְדִים. — [לְלַוֵּחַ אֶת־; לִוַּחְתִּי, לִוַּחְתָּ; מְלַוֵּחַ; יְלַוֵּחַ]

~ פֻּעַ׳ לֻוַּח ° 1, נֶעֱרַךְ בְּצוּרַת לוּחוֹת: הַנְּתוּנִים הַמִּסְפָּרִיִּים לֻוְּחוּ. 2, נֻסַּר וְחֻלַּק לְלוּחוֹת. 3, צֻפָּה בְּלוּחוֹת: "חֶדֶר... שֶׁכְּתָלָיו וְסִפּוּנוֹ מְלֻוָּחִים בְּלוּחוֹת־עֵץ דְּהֵי־צֶבַע" (ליסיצקי, תולדות 182). — [מְלֻוָּח, יְלֻוַּח]

לוּחִית ° נ׳ [מן לוּחַ] לוּחַ קָטָן, טַבְלִית: לוּחִית הַמִּסְפָּר שֶׁבִּכְלֵי־רֶכֶב. לוּחִית־מְחִירִים. — [לוּחִית־, לוּחִיּוֹת]

לוֹחֲכָנִי ° ת׳ [מן לחך, לָחַךְ] 1, שֶׁטִּבְעוֹ לְלַחֵךְ וּלְלַקֵּק: "הַצַּוָּארוֹן הֶחֱלִיק כִּלְשׁוֹן לוֹחֲכָנִית עַל עָרְפּוֹ" (קובנר, פנים 58). 2 [על אש יריות] מְשַׁמֵּד וְקוֹטֵל: "אֵשׁ הַמְּכֻוֶּנֶת שֶׁל הַמּוֹרְדִים הָיְתָה לוֹחֲכָנִית כָּל כָּךְ" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 24). — [לוֹחֲכָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוֹחֵם ז׳ [מן א. לחם, לָחַם] חַיָּל, אִישׁ־מִלְחָמָה, מִשְׁתַּתֵּף בִּקְרָב: "רִיבָה ה׳ אֶת־יְרִיבַי, לְחַם אֶת־לֹחֲמָי" (תהלים לה א). לוֹחֲמֵי הַחֹפֶשׁ הִתְחִילוּ בִּפְעֻלּוֹת־קְרָב. "לוֹחֲמֵי חֵרוּת יִשְׂרָאֵל". אִרְגּוּן הַלּוֹחֲמִים הַוָּתִיקִים. לוֹחֲמֵי גֵּרִילָה. — [לוֹחֵם־, לוֹחֲמִים, לוֹחֲמֵי־]

לוחמה, ראה לְחִמָה.

לוֹחֲמוּת ° נ׳ [מן לוֹחֵם] מַצָּב שֶׁל מִלְחָמָה, נִהוּל פְּעֻלּוֹת־קְרָב: הֻסְכַּם לְבִטּוּל הַלּוֹחֲמוּת בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת הַיְרִיבוֹת [ראה גם לְחִמָה] — [־מוּת־]

לוֹחֲמָנִי ° ת׳ [מן לוֹחֵם] מִלְחַמְתִּי, הַכָּרוּךְ בִּפְעֻלּוֹת־קְרָב: "הִתְנַגְּדוּת לוֹחֲמָנִית לְמִשְׁטַר הַזְּקָה שֶׁל יַפָּן לְאַרְצוֹת־הַבְּרִית" (שרת, באסיה 74). — [לוֹחֲמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוֹחֵשׁ * ת׳ [מן לחש, לָחַשׁ] 1, מְדַבֵּר בְּלַחַשׁ. 2 [בהשאלה על גחלת וכדומה] מְהַבְהֵב, שֶׁעֲדַיִן שׁוֹמֵר עַל בַּעֲרָתוֹ: "גֶּחָלִים לוֹחֲשׁוֹת" (ברכות נג:). "הַסִּיגָרָה הַלּוֹחֶשֶׁת בְּפִיו" (פיכמן, רגו). — [לוֹחֶשֶׁת, לוֹחֲשִׁים, ־שׁוֹת]

לוֹחֲשָׁנִי ° ת׳ [מן לוֹחֵשׁ] הַנֶּאֱמָר בְּלַחַשׁ, הַנִּשְׁמָע כִּלְחִישָׁה: "קוֹל קָטוּעַ שֶׁל פְּקֻדָּה לוֹחֲשָׁנִית וּצְרוּדָה" (שניאור, סיפורים קצב). "נְעִימָה זוֹ לוֹחֲשָׁנִית הָיְתָה בִּתְחִלָּתָהּ" (ליסיצקי, תולדות 10). — [לוֹחֲשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוט [קרוב אל א. לאט; אכדית: litu מסך; ערבית: לַאטַ, ציפה בחומר]

~ פָּעַ׳ לָט פ״י עָטַף, כִּסָּה: "וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי־הַלּוֹט הַלּוֹט (=הַמִּכְסֶה) עַל־כָּל־הָעַמִּים" (ישעיה כה ז). "וַתַּפִּיל עִיר וּבֶהָלוֹת וּפְנֵיהֶם לָטוּ" (סידור רס״ג, שלו). "לָט אָדָם אֶת יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל בָּהֶן פַּת" (רמב״ם, ברכות ו יח). "וּכְאִלּוּ עֲרָפֶל עֵינֵי הַסָּב יָלוּט" (שמעוני, שירים ב ש). "לוּטִי פָּנַיִךְ וָחֹתִי, תֵּבֵל!" (ש׳ שלום, שירים קעד). [לָלוּט אֶת־; לַטְתִּי... לָט, לָטָה; לָט (גם לוּט), לָטָה, יָלוּט]

~ הִפְ׳ הֵלִיט פ״י כִּסָּה, חִפָּה, עָטַף: "וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ" (מלכים א יט יג). "מֵלִיט בְּחַתּוּלִים עָבִים אֶת רַגְלָיו" (ברנר, א 18). "וְלָמָּה תָּלִיט אֶת פָּנַיִךְ בְּכַפֵּךְ?" (ביאליק, בעיר). "מַסְוֶה עַל פָּנָיו הַמֵּלִיט עַל הָאֲנִי הָאֲמִתִּי שֶׁלּוֹ" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 120). — [לְהָלִיט אֶת־; הֲלַטְתִּי... הֲלַטְתֶּם; מֵלִיט, יָלִיט]

~ הָפְ׳ הוּלַט ^, כֻּסָּה, נֶעֱטַף: "כָּל חֶרֶב יְקָרָה תוּלַט וְתוּעַט בְּשִׂמְלָה" (תשובות דונש, מעיטה). "תַּפְקִידוֹ... שֶׁהָיָה מוּלָט בַּעֲרָפֶל, עוֹלֶה וְזוֹרֵחַ" (סוקולוב, במראות 328). "וְעֵינָיו נְטוּיוֹת לַחֲלוֹנוֹת הַמּוּלָטִים וִילָאוֹת אֲדֻמִּים" (שנהר, א 59). "הַכֹּל מוּלָט עָשָׁן" (יזהר, צקלג 663). פָּנֶיהָ הוּלְטוּ בְּצָעִיף. — [מוּלָט, יוּלַט]

לוּט תו״ז [בינוני פעול מן לוט, לָט] 1, ת׳ עָטוּף, נָתוּן בְּתוֹךְ־, מְכֻסֶּה: "חֶרֶב גָּלְיָת... הִנֵּה־הִיא לוּטָה בַשִּׂמְלָה" (שמואל א כא י). "הַתַּעֲלוּמָה הַלּוּטָה בַּאֲפֵלָה" (ביאליק, רזי לילה). "בַּעֲרָפֶל הוּא לוּט וְהֶעָנָן לוֹ כּוֹבַע" (שמעוני, הביכר 70). "וְכֹה עֲבֵרַת דּוֹמֶמֶת עַל פָּנֵינוּ לוּטַת־פָּנִים" (פיכמן, קנא). "כָּל הַבַּיִת לוּט בְּשֵׁנָה" (ש׳ שלום, שירים לח). בַּמִּכְתָּב הַזֶּה לוּט פֶּתֶק. 2 ° ז׳ חֹמֶר הַמְצֹרָף לְמִכְתָּב: "מְצֹרָפִים בָּזֶה שְׁנֵי לוּטִים – רְשִׁימַת שֵׁמוֹת וּמַפָּה" (מכתב משרדי). — [לוּטָה, לוּטִים, לוּטוֹת]

א. **לוֹט** ז׳ [מן לוט] מִכְסֶה, כִּסּוּי: "וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי הַלּוֹט (= הַמִּכְסֶה) הַלּוֹט עַל־כָּל־הָעַמִּים" (ישעיה כה ז). "לְגַלּוֹת פְּנֵי הַלּוֹט מֵעַל הַפְּרוֹבְּלֶמָה שֶׁל אַחֲרִית הַיָּמִים" (ברנר, ג 62). בְּמַעֲמַד קְהַל מֻזְמָנִים הוּסַר הַלּוֹט מֵעַל מַצֶּבֶת־הַזִּכָּרוֹן. — [לוֹט־, לוֹטִים, לוֹטֵי־]

ב. **לוֹט, לֹט** ז׳ [אכדית: ladanu; ערבית: לָדַן] שְׂרַף רֵיחָנִי שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא: "נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט" (בראשית לז כה). יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא זֶהֶה לְלוֹטוּס. רְאֵה לוֹטוּס.

לוֹטוֹ ° ז׳ [איטלקית: lotto] מִשְׂחָק עֲמָמִי נָפוֹץ, בְּיִחוּד בֵּין יְלָדִים וָנֹעַר, הֶעָשׂוּי טַבְלָאוֹת וּבָהֶן מִשְׁבְּצוֹת שֶׁל מִסְפָּרִים (אוֹ צִיּוּרִים וְכַדּוֹמֶה) וְכֵן קֻבִּיּוֹת אוֹ פְּתָקִים לְכַסּוֹת בָּהֶם אֶת הַמִּשְׁבְּצוֹת הַמַּתְאִימוֹת.

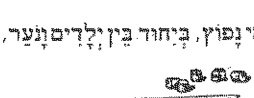

גליון לוטו וקוביות

לוֹטוּס ° ז׳ [יוונית: lotos, אולי מן ב. לוֹט] 1, סוּג שֶׁל צִמְחֵי־בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Lotus). לְמִינֵי הַלּוֹטוּס עָלִים תִּלְתָּנִיִּים וּפְרָחִים פַּרְפָּרָנִיִּים, עַל־פִּי־רֹב צְהֻבִּים. 2, כִּנּוּי בְּפִי הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים וְהַהֹדִים לַצֶּמַח מִן הַסּוּג "נִימְפֵיאָה", שֶׁחָשְׁבוּ אוֹתוֹ לְקָדוֹשׁ – רְאֵה נִימְפֵיאָה. — [לוֹטוּסִים]

לוטם, ראה לֹטֶם.

לוֹטְפָנִי° ת׳ [מן לטף, לָטְפָן] רַךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַלִּטּוּף וְהַחִבָּה: "אַרְשֶׁת פָּנָיו לֹא הָיְתָה כְּלָל עוֹקְצָנִית, אֶלָּא לוֹטְפָנִית דַּוְקָא" (שטיינמן, צרור 31). "לְמִי זֹאת כַּף־יָד לוֹטְפָנִית־מְחַבֶּבֶת?" (רבינוביץ, אמיתי פו). "אַךְ קוֹל הַמּוֹרָה הָיָה כֹּה רַךְ, לוֹטְפָנִי" (בסוק, דמעתו של פרוג). "שׁוּב לֹא הָיְתָה זוֹ אוֹתָהּ שַׁלְוָה רַכָּה וְלוֹטְפָנִית" (ברטוב, כנפיים 32). — [לוֹטְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוּטְרָה* נ׳ רְאֵה כֶּלֶב, כֶּלֶב־נָהָר.

לוֹטֶרְיָה° נ׳ [צרפתית: loterie] הַגְרָלָה: "עָלָה בְּדַעְתּוֹ לְנַסּוֹת אֶת מַזָּלוֹ בְּלוֹטֶרְיָה" (עגנון, אלו קנג). — [לוֹטֶרְיוֹת]

לָוַי*, רְאֵה לְוַאי*.

לֵוִי ז׳ [על שם לֵוִי בן יעקב] 1. שֵׁם הַשֵּׁבֶט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ; הַכֹּהֲנִים יָצְאוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי: "הִבְדִּיל ה׳ אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־ה׳, לַעֲמֹד לִפְנֵי ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ" (דברים י ח). "כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה׳" (דברים יח ז). 2*. יְהוּדִי הַמִּתְיַחֵס, לְפִי מָסֹרֶת־הַמִּשְׁפָּחָה, עַל שֵׁבֶט לֵוִי, אַךְ אֵינוֹ מִן הַכֹּהֲנִים: "כֹּהֵן קוֹרֵא (בַּתּוֹרָה) רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל" (גיטין ה ח). — [לְוִיָּה, לְוִיִּם, לְוִיּוֹת]

לוֹיָאלִי° ת׳ [צרפתית: loyal; מלאטינית: legalis חוקי] 1. נֶאֱמָן וּמְצַיֵּת לְחֹק הַמְּדִינָה: נְאוּם לוֹיָאלִי שֶׁל הַמִּתְנַגֵּד. 2. הוֹגֵן וְיָשָׁר כְּלַפֵּי חָבֵר, לְתַפְקִיד וְכַדּוֹמֶה. — [לוֹיָאלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **לוֹיָאלִיּוּת°** נ׳ 1. נֶאֱמָנוּת וְצִיּוּת לְחֻקֵּי הַמְּדִינָה. 2. יַחַס שֶׁל יֹשֶׁר וַהֲגִינוּת כְּלַפֵּי חָבֵר, לְתַפְקִיד וְכַדּוֹמֶה.

לְוִיָּה* נ׳ [מן לֵוִי] 1. אִשָּׁה מִשֵּׁבֶט לֵוִי: "כֹּהֶנֶת, לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית" (קידושין ג יב). 2. מַעֲמַד בְּנֵי לֵוִי, מִשְׁרַת הַלְוִיִּם: "מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה" (ירושלמי יבמות יב א). — [לְוִיּוֹת]

א. לִוְיָה נ׳ [אולי מן ב. לוה; ערבית: لَوَى סבב, שזר] זֵר לְקִשּׁוּט [רווח בצירוף:]

— **לִוְיַת־חֵן**, 1. קִשּׁוּט נָאֶה, תַּכְשִׁיט־פְּאֵר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ, וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶךָ" (משלי א ט). 2° [בהשאלה] תּוֹסֶפֶת יֹפִי, הַבָּעָה נָאָה: "אַפּוֹ עָבֶה קְצָת יוֹתֵר מִן הַמִּדָּה, אַךְ תַּחַת זֶה הוֹסִיפוּ לוֹ לִוְיַת־חֵן הַשְּׂעָרוֹת" (ברנר, א 49). "מִטְפַּחַת אֲדֻמָּה, שֶׁהוֹסִיפָה לִוְיַת־חֵן עַל חִנָּהּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ל). "הִיא יוֹתֵר יָפָה מִשֶּׁהָיְתָה; לִוְיַת־חֵן נוֹסֶפֶת לָהּ" (יהודה שטינברג, קצח).

ב. לְוָיָה* נ׳ [אולי קרוב אל ב. אלה] קִינָה, קְרִיאַת אֵבֶל וּמִסְפֵּד עַל מֵת: "לֹא תְעוֹרֵר אִשָּׁה לְוָיָה בְּמוֹעֵד" (ירושלמי מועד קטן פ ד). — [לְוָיַת־, לְוָיוֹת, לְוָיוֹת־]

לְוָיָה*, לוויה נ׳ [מן ב. לוה] 1. הֲלִיכָה בְּיַחַד, הִתְחַבְּרוּת אֶל מִישֶׁהוּ בְּדַרְכּוֹ, לִוּוּי: "כּוֹפִין לִלְוָיָה, שֶׁשְּׂכַר הַלְּוָיָה אֵין לָהּ שִׁעוּר" (סוטה מו:). "עָשְׂתָה לוֹ כָּל הָעִיר לְוָיָה עַד הָעֵרוּב וּבִקְּשׁוּ הֵימֶנּוּ שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה הַרְבֵּה בַּדֶּרֶךְ" (עגנון, כלה קמ). 2. הֲלִיכָה אַחֲרֵי מִטָּתוֹ שֶׁל מֵת, לִוּוּי מֵת בְּדַרְכּוֹ הָאַחֲרוֹנָה: "וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת" (תפילת השחר). לַנִּפְטָר הַגָּדוֹל נֶעֶרְכָה לְוָיָה רַבַּת־מִשְׁתַּתְּפִים. 3. פָּמַלְיָא, קְהַל הַמְּלַוִּים: "הַמְּהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ לְוָיָה יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה" (עירובין נד.). "כְּבָר הוֹדִיעוּ לוֹ, שֶׁיָּבוֹא עִם הַלְּוָיָה לָאוּלָם שֶׁל הָרַב" (יהודה שטינברג, צח). — [לְוָיַת־, לְוָיוֹת, לְוָיוֹת־ (למת!); לִוְיַת־, לְוָיוֹת, לִוְיוֹת־]

— **בֶּן־לְוָיָה*** (חולין ז.), מִי שֶׁנִּלְוָה וְנִצְטָרֵף אֶל אַחֵר לְחֶבְרָה: הַנָּשִׂיא בָּא לַטֶּקֶס עִם בְּנֵי־לְוָיָתוֹ.

— **בִּלְוָיַת°**, בְּחֶבְרָתוֹ שֶׁל־, יַחַד עִם־: "וּבְשׁוּבֵנוּ בָּעֶרֶב מִבֵּית־הַתְּפִלָּה בִּלְוָיַת אוֹרֵחַ" (ביאליק, יונה החייט). הַמְּפַקֵּד הִגִּיעַ לַמִּסְקָר בִּלְוָיַת חֶבֶר קְצִינָיו.

— **לְוָיָתוֹ שֶׁל אָדָם***, כִּנּוּי לָאִשָּׁה — בַּת־הַלְּוָיָה שֶׁל הָאִישׁ: "כְּאָדָם הַמְעֹרֶה בִּלְוָיָה שֶׁלּוֹ" (יומא נד.).

לוֹיָה נ׳ [אולי קרוב אל א. לִוְיָה] 1. קִשּׁוּט בְּבִנְיָן, צִיּוּרֵי־גוֹן בְּצוּרַת זֵרִים, גְּדִילִים וְכַדּוֹמֶה: "וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת מַעֲשֵׂה מוֹרָד" (מלכים א ז כט). "מְשֻׁקָּד לָהֶן בְּקַר־אוֹר מֻזְהָב וְעָגֹל וּתְלוּי לוֹיוֹת־לוֹיוֹת" (יזהר, צקלג 453). 2°. כִּנּוּי לִרְצוּעַת־מַתֶּכֶת לְרָחְבּוֹ שֶׁל סֶרֶט־עִטּוּר. — [לוֹיַת־, לוֹיוֹת]

לוֹיְטֶנַנְט°, רְאֵה לֵיטֶנַנְט. **לוֹיָלִי°**, ראה לוֹיָאלִי.

לַוְיָן°, לוויין ז׳ [מן ב. לוה, לִוָּה; על־פי הרוסית: Sputnik מְלַוֶּה] גּוּף שֶׁשֻּׁגַּר עַל־יְדֵי הָאָדָם אֶל הֶחָלָל וְהַמַּקִּיף אֶת הָאָרֶץ אוֹ גּוּף שְׁמֵימִי אַחֵר [ראה ערך יָרֵחַ, יָרֵחַ מְלָאכוּתִי]. — [לַוְיַן־, לַוְיָנִים, לַוְיָנֵי־]

לַוִּינָה°, לווינה נ׳ [גרמנית: Lawine] גּוּשׁ גָּדוֹל שֶׁל שֶׁלֶג אוֹ שֶׁל קֶרַח הַגּוֹלֵשׁ וְנוֹפֵל בְּמַדְרוֹנֵי הָרִים: "רָעֲשָׁה אֲדָמָה, הִתְפַּלְּצוּ קַרְחוֹנִים, לַוִּינוֹת הִתְפָּרְקוּ" (כהן, שירים ג). — [לַוִּינוֹת]

לִוְיָתָן, לווייתן ז׳ [אוגריתית: לתן] 1*. בַּעַל־חַיִּים גָּדוֹל שׁוֹכֵן־יָם מִסִּדְרַת הַיּוֹנְקִים הַנִּרְאֶה כְּדָג. גַּפָּיו הָאֲחוֹרִיּוֹת מְנֻוָּנוֹת וְגַפָּיו הַקִּדְמִיּוֹת בִּדְמוּת סְנַפִּירִים. בַּקָּצֶה הָאֲחוֹרִי שֶׁל גּוּפוֹ סְנַפִּיר־זָנָב. שִׁכְבַת הַחֵלֶב הָעֲבָה אֲשֶׁר מִתַּחַת לָעוֹר הַלִּוְיָתָן מְקַלָּה אֶת מִשְׁקַל גּוּפוֹ בַּמַּיִם. מִצְטַיֵּן בִּשְׂחִיָּתוֹ הַמְּהִירָה. הַלִּוְיָתָנִים הֵם הָעֲנָקִים שֶׁבַּיּוֹנְקִים (Cetacea). 2. כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לִבְרִיָּה מִיתוֹלוֹגִית שֶׁמְּמַשָּׁה נוֹשְׂאָה כֵּלִים אוֹ יְצִיר־שַׁעֲשׁוּעִים לָאֵל: "לִוְיָתָן זֶה־יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ" (תהלים קד כו). "יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי־יוֹם, הָעֲתִידִים עֹרֵר לִוְיָתָן" (איוב ג ח). "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לַצַּדִּיקִים מִבְּשָׂרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן" (בבא בתרא עה.). 3° [בהשאלה, על־פי מועד קטן כה:, ראה להלן] כִּנּוּי לְסוֹחֵר גָּדוֹל, אֵיל־הַמִּסְחָר, בַּעַל עֲסָקִים גְּדוֹלִים: "וְלִוְיָתָן בְּמִסְחָר, וּלְלִוְיָתָן כְּמוֹתוֹ כְּסָלוֹן הִיא בְּרֵכָה קְטַנָּה" (מנדלי מו״ס, רמב). הַמֶּמְשָׁלָה שָׂמָה עֵינֶיהָ עַל הַלִּוְיָתָנִים הַגְּדוֹלִים בִּמְדִינִיּוּת הַמִּסִּים שֶׁלָּהּ. — [לִוְיְתַן־, לִוְיָתָנִים, לִוְיְתָנֵי־]

לויתן (1/400)

— **לִוְיָתָן בְּחַכָּה הֹעֲלָה — מַה יַּעֲשׂוּ דְּגֵי־רְקָק?*** (מועד קטן כה:) [משל] אִם הַגְּדוֹלִים לֹא הֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד, אֵיךְ יַעַמְדוּ הַקְּטַנִּים?

לוֹכְּסוּס°, ראה לוּקְסוּס.

לוֹכְסָן תה״פ [מיוונית: loxon; וראה אֲלַכְסוֹן] בַּאֲלַכְסוֹן, לֹא בְּכִוּוּן מְאֻזָּן וְלֹא בִּמְאֻנָּךְ: "נוֹטֵל שְׁתֵּי חָבִיּוֹת לוֹכְסָן" (דמאי ז ח).

לוֹכְסָנִי° ת׳ [מן לוֹכְסָן] שֶׁהוּא בַּאֲלַכְסוֹן, מְעֻקָּם, שֶׁאֵינוֹ יָשָׁר: "נוֹטֵל בְּפִיו בַּת־צְחוֹק לוֹכְסָנִית, מְעֻוֶּתֶת" (הזז, צל 170). "גֶּשֶׁם דַּק וְלוֹכְסָנִי טָפַח לוֹ עַל פָּנָיו" (שלונסקי, תר׳ הדיון ד 180). — [לוֹכְסָנִית, לוֹכְסָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. לוּל* ז׳ [כנראה מן ב. לול] **1**°, מִבְנֶה לְעוֹפוֹת־בַּיִת: ״הָעוֹשֶׂה נֶקֶב בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים״ (שבת קב:). לוּלִים בְּמֶשֶׁק חַקְלָאִי. **2*** (פסחים לד.) בּוֹר, חָלָל בְּקַרְקַע לְשׁוֹפְכִין וְלִשְׁיָרִים אֲחֵרִים. **3**°, גְּדֶרֶת־תִּינוֹקוֹת, מִתְקָן מְטַלְטֵל בַּעַל אַרְבַּע דְּפָנוֹת מִתְפָּרְקִים, שֶׁהַתִּינוֹק זוֹחֵל וּמְשַׂחֵק בּוֹ בְּטֶרֶם יִלְמַד לָלֶכֶת. — [לוּל־, לוּלִים, לוּלֵי־]

לול לעופות

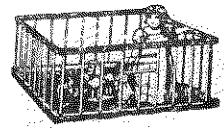
לול לתינוק

ב. לוּל ז׳ [ארמית: לוּלָא; ראה גם לוּלָאָה] מַעֲרֶכֶת מַדְרֵגוֹת מִתְפַּתְּלוֹת מִסָּבִיב לְעַמּוּד נִצָּב: ״וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה, וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים״ (מלכים א ו ח). — [לוּל־, לוּלִים, לוּלֵי־] [ראה להלן לוּלְיָנִי]

לוּלֵא, לוּלֵי [מלת־תנאי] [לוּ + לֹא] לוּ לֹא, אִם לֹא, אִלְמָלֵא לֹא: ״לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ, כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַעֲמָיִם״ (בראשית מג י). ״לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי, לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי״ (שופטים יד יח). ״לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי, אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי״ (תהלים קיט צב). ״לוּלֵא רַבּוּ הַקּוֹנִים... לֹא הָיוּ גַּם אַנְשֵׁי־הַבֵּינַיִם פָּרִים וְשׁוֹרְצִים״ (אחד העם, כז). ״הָהּ, לוּלֵא קְטַנְתִּי כָּכָה, לוּלֵא רָפִיתִי כֹחַ, וְאֶתְּנָה כְּתֵפַי עִם כְּתֵפוֹ״ (ביאליק, אבי).
— **לוּלֵא דְמִסְתַּפֵינָא**° [על־פי הארמית] אִלּוּ לֹא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ. [ראה ערך מִסְתַּפֵינָא]

לוּלָאָה נ׳ [המקור לא הובהר; אולי קרוב אל ב. לול] **1**. עֲנִיבָה, קֶשֶׁר בְּחוּט אוֹ בְּחֶבֶל לְהַדּוּק מִסָּבִיב לְדָבָר־מָה, קֶשֶׁר שֶׁל רְצוּעוֹת אֶרֶג לְחִבּוּר קְצוֹת בֶּגֶד אוֹ יְרִיעָה וְכַדּוֹמֶה: ״וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת... חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה״ (שמות כו ד–ה). לוּלְאַת־הַתְּלִיָּה נִתְהַדְּקָה מִסָּבִיב לְצַוָּארוֹ שֶׁל הַנִּדּוֹן לִתְלִיָּה. **2**°, אֶבֶק, סֶדֶק בִּקְצֵה בֶּגֶד שֶׁתּוֹחֲבִים לְתוֹכוֹ כַּפְתּוֹר לִרְכִיסַת הַבֶּגֶד. — [לוּלְאַת־, לוּלָאוֹת, לוּלְאוֹת־]

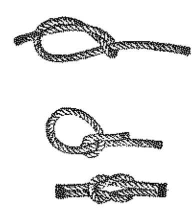
לולאות (1)

לוּלָב* ז׳ [מן לבלב] **1***. קָצֵהוּ שֶׁל עֲלֵה־הַתָּמָר בְּטֶרֶם הִסְפִּיק לְהִתְפַּתֵּחַ. הַלּוּלָב הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַמִּינִים שֶׁמְּבָרְכִים עֲלֵיהֶם בְּחַג הַסֻּכּוֹת: ״שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת, לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד״ (סוכה ג ד). **2***, עָנָף יָרֹק וְצָעִיר בִּצְמָחִים שׁוֹנִים: ״לוּלְבֵי וְרָדִים... לוּלְבֵי הָאֵלָה״ (שביעית ז ה). **3**° [בהשאלה] קַו, קָנֶה, פַּס: ״לוּלְבֵי־הָאֵשׁ שֶׁל הָאֲבוּקָה עֲדַיִן הָיוּ מַרְעִידִים״ (קבק, במשעול 70). ״וְנִפְרְחוּ מִפִּיו שִׁבֲלֵי־נִיצוֹצוֹת וְלוּלְבֵי־אֵשׁ״ (הזז, יעיש ג 98). — [לוּלַב־, לוּלָבִים, לוּלְבֵי־]

לוֹלָב* ז׳ [ערבית: לַוְלַב בורג; על־פי הבנה זו בתוספתא עבודה זרה ח ג] קְנֵה־מַתֶּכֶת גְּלִילִי הַמְשַׁמֵּשׁ לְחִבּוּר חֲלָקִים שׁוֹנִים בְּמַכְשִׁיר. בִּקְצֵהוּ הָאֶחָד אוֹ בִּשְׁנֵי קְצוֹתָיו שֶׁל הַלּוֹלָב יֵשׁ עַל־פִּי־רֹב חֲרִיצֵי תַבְרֹגֶת כְּדֵי לְהַבְרִיגוֹ לְתוֹךְ אֹם. — [לוֹלַב־, לוֹלָבִים, לוֹלְבֵי־]

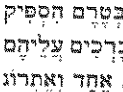
לולבים

לוּלְבִי° ת׳ [מן לוּלָב] חֶלְזוֹנִי, שֶׁעָשׂוּי בְּתַבְנִית סְלִילֵי בֹּרֶג: ״לְפָנֵינוּ הִתְפַּתְּחוּת קַו בְּצוּרָה לוּלְבִית, שֶׁהוֹלֶכֶת וּגְדֵלָה עִם כָּל סִבּוּב וְסִבּוּב״ (קלצקין, כתבים 32). — [לוּלְבִית, לוּלְבִיִּים, ־בִיּוֹת]

לוּלְבִית° נ׳ [מן לוּלָב] לוּלָב קָטָן: לוּלְבִית בִּקְצֵה הַקֶּשֶׁת שֶׁל הַכִּנּוֹר, הָעֲשׂוּיָה לְמַתֵּחַ אוֹ לְרַפּוֹת אֶת הַשְּׂעָרוֹת שֶׁבַּקֶּשֶׁת. — [לוּלְבִית־, לוּלְבִיּוֹת]

לוּלֵי [מלת־תנאי] רְאֵה לוּלֵא.

לוּלְיָן°, **לֻלְיָן, לוּלְיוֹן*** ז׳ [עבודה זרה יח:] [אולי מיוונית lalios (-on) פטפטן, להטוטן] אַקְרוֹבָּט, עוֹשֶׂה לַהֲטוּטֵי סְפּוֹרְט וְהִתְעַמְּלוּת בַּקִּרְקָס, וְתַרְגִּילֵי זְרִיזוּת מַפְתִּיעִים, כְּגוֹן הֲלִיכָה עַל חֶבֶל מָתוּחַ: ״מִתְחַכֵּם וּמִתְפַּתֵּל בְּדִבּוּרוֹ, כְּלוּלְיוֹן זֶה הַמְרַקֵּד עַל הַחֶבֶל״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקלח). — [לוּלְיַן־, לוּלְיָנִים, לוּלְיָנֵי־]

לוליינים

לוּלְיָנוּת° נ׳ [מן לוּלְיָן] אַקְרוֹבָּטִיקָה, מַעֲשֵׂי הַלּוּלְיָן, לַהֲטוּטֵי סְפּוֹרְט מַפְתִּיעִים. — [לוּלְיָנוּת־]

לוּלְיָנִי°, **לֻלְיָנִי**° ת׳ [מן ב. לול] סְלִילִי, בָּרְגִּי, סְפִּירָלִי, הֶעָשׂוּי בְּדוֹמֶה לַחֲרִיצֵי תַּבְרֹגֶת שֶׁבַּבֹּרֶג: ״רִקּוּד לוּלְיָנִי, עֲקַלְקַל, עֲגַלְגַּל״ (שמעוני, הכיבר 42). ״הַקָּשֶׁה לַחֲרֹת סִלְסוּל לוּלְיָנִי יוֹתֵר בְּשִׂין הַדֶּרֶךְ״ (יבין, הכתב 101). ״וְסֻלָּם לֻלְיָנִי בַּמָּלוֹן״ (שלונסקי, שירים ב 188). — [לוּלְיָנִית, לוּלְיָנִיִּים, לוּלְיָנִיּוֹת]
— **מַדְרֵגוֹת לוּלְיָנִיּוֹת**°, מַדְרֵגוֹת הַבְּנוּיוֹת בְּעִגּוּל מִסָּבִיב לְעַמּוּד מֶרְכָּזִי. הָעוֹלֶה בְּמַדְרֵגוֹת לוּלְיָנִיּוֹת עוֹלֶה וּמִסְתּוֹבֵב כִּבְסְלִיל הַחֲרִיצִים שֶׁבַּבֹּרֶג.

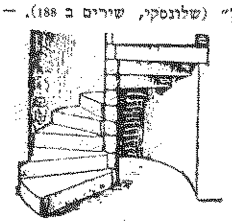
מדרגות לוליניות

לוּלָן° ז׳ [מן א. לול 1] בַּעַל לוּל־עוֹפוֹת, מְטַפֵּל בְּעוֹפוֹת, עוֹבֵד בְּלוּל. — [לוּלַן־, לוּלָנִים, לוּלָנֵי־; לוּלָנִית, לוּלָנִית־, לוּלָנִיּוֹת]

לוּמְבָּגוֹ° נ׳ [מלאטינית: lumbus מותן] מָתְנֶת, מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת כְּאֵבִים בִּשְׁרִירֵי הַמָּתְנַיִם (Lumbago).

לוֹמְבַּרְד° ז׳ [על שם מחוז Lombard שבאיטליה, שסוחריו עסקו בימים שעברו בעסקי משכונות] בֵּית־מַשְׁכּוֹנוֹת, מַעֲבּוֹט, מוֹסָד הַנּוֹתֵן הַלְוָאוֹת כְּנֶגֶד מַשְׁכּוֹן שֶׁל נְכָסִים מְטַלְטְלִים. — [לוֹמְבַּרְדִים]

לוּמְדוּת° נ׳ [מן למד, לוֹמֵד] לַמְדָנוּת, בְּקִיאוּת רַבָּה: ״לֹא תְנַצְּחֵנִי, הָרַב מִלְּיוֹזְנִי, בַּלּוּמְדוּת שֶׁלְּךָ״ (שניאור, סיפורים קכד). ״הֵיכָן שָׁמַעְתָּ אֶת כָּל הַלּוּמְדוּת הַזֹּאת?״ (שנהר, א 166). ״הַלּוּמְדוּת שֶׁלְּךָ, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ, בָּאָה מִן הָעֹרֶף וְלֹא מִן הַלֵּב״ (הזז, צל 22). — [לוּמְדוּת־]

לוּמֶן° ז׳ [מלאטינית: lumen אור] [באופטיקה] יְחִידָה שֶׁל אֶנֶרְגִּיַּת הָאוֹר הַשָּׁוָה לָאוֹר הַמֻּקְרָן מִמָּקוֹר בַּעַל עָצְמָה שֶׁל נֵר אֶחָד [ראה ערך נֵר 2] (Lumen). — [לוּמֶנִים]

לוֹמַר* [שם־הפועל מן אמר, אָמַר עם לְ־; רווח בספרות חז״ל, במקביל אל לֵאמֹר שבמקרא; ראה ערך אמר, וראה גם כְּלוֹמַר]

א. לון, לין [רק עברית?; יש סוברים: מן לַיִל, בהתחלפות הלמ״ד בנו״ן]

~ פָּע׳ **לָן** פ״ע 1. שָׁהָה בַּלַּיְלָה, נִשְׁאַר בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בַּלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר: ״וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה״ (בראשית לב כב). ״וַיָּסֻרוּ שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה... וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף־אוֹתָם הַבַּיְתָה לָלוּן״ (שופטים יט טו). ״וְאִישׁ וְנַעֲרוֹ יָלִינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָיִם״ (נחמיה ד טז). ״וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן״ (ירמיה יד ח). ״וְלֹא אָמַר אָדָם: צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם״ (אבות ה ה). ״בְּכָל מָקוֹם אָדָם לָן, וְאֵין אָדָם שׁוֹבֵת בְּכָל מָקוֹם״ (ירושלמי מעשרות מט ד). 2 [בהשאלה] נִמְצָא, שָׁהָה: ״מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט, צֶדֶק יָלִין בָּהּ״ (ישעיה א כא). — [לָלוּן גם לָלִין, לַנְתִּי... לָן, לָנָה; לָן לָנָה; יָלִין גם יָלוּן; לִין!]

~ הִפ׳ **הֵלִין** פ״י 1. נָתַן לְאַחֵר מָקוֹם לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, קִבֵּל לְלִינַת לַיְלָה: ״עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ״ (איוב כד ז). הַתּוֹשָׁבִים הֵלִינוּ בְּבָתֵּיהֶם אֶת הַחַיָּלִים הָאוֹרְחִים. 2. הִשְׁהָה, עִכֵּב: ״לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר״ (ויקרא יט יג). ״כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה״ (סנהדרין ו ה). — [לְהָלִין אֶת־; מֵלִין, יָלִין]

~ הִתְ׳ **הִתְלוֹנֵן**, שָׁכַן, שָׁהָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי: ״יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן, בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן״ (תהלים צא א). ״וְיָשִׂים קִנּוֹ בְּעָפְיָהּ (שֶׁל הַחָכְמָה) וּבַעֲנָפֶיהָ יִתְלוֹנָן״ (בן־סירא יד כט). ״מְשׁוֹרֵר עֲרִירִי... מִתְלוֹנֵן בַּנְּקִיקִים, שֹׁכֵן סְדָקִים אֲפֵלִים״ (ביאליק, שירתי). — [לְהִתְלוֹנֵן, מִתְלוֹנֵן, יִתְלוֹנֵן]

~ פָּע׳ **לוֹנֵן** פ״ע שָׁהָה, גָּר, שָׁכַן: ״עַד־מָה יְלוֹנֵן אוֹיְבִי וְצָרִי בְּבֵיתְךָ?״ (גיאת, על־פי שירמן א 323). — [לְלוֹנֵן, מְ־, יְ־]

— **לָן בְּאָהֳלָהּ שֶׁל תּוֹרָה** °, הִקְדִּישׁ כָּל זְמַנּוֹ לִלְמוֹד.

— **לָן בְּעָמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה*** (סנהדרין מד:), עָסַק וְהִתְעַמֵּק בְּדִבְרֵי הֲלָכָה וּמֶחְקָר.

— **מַיִם שֶׁלָּנוּ*** (פסחים מב.), מַיִם שֶׁנִּשְׁאֲבוּ לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְשָׁהוּ כָּל הַלַּיְלָה; הַמְהַדְּרִים בְּמַצּוֹת מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לַאֲפִיַּת מַצּוֹת, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְחַמְּמוּ וְאֵין בָּהֶם חֲשַׁשׁ שֶׁל חָמֵץ.

— **בְּטוֹב תָּלִין!** °, **לִין בְּטוֹב!** ° [על־פי תהלים כה יג], בִּרְכוֹת־נִימוּס לִפְנֵי הַשֵּׁנָה, מֵעֵין הַבְּרָכוֹת ״לַיְלָה טוֹב״, ״שֵׁנָה מְתוּקָה״.

ב. לון [אולי קרוב לערבית: לָאמַ גנף; ואולי השורש הוא לנן, קרוב אל רגן]

~ נִפ׳ **נָלוֹן**, הִתְרַעֵם, הִתְאוֹנֵן, נִרְגַּן: ״וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: מַה־נִּשְׁתֶּה?״ (שמות טו כד). — [לְהִלּוֹן עַל־, נָלוֹן, יִלּוֹן]

~ הִפ׳ **הֵלִין, הֵלִין** פ״ע הִתְאוֹנֵן, עוֹרֵר רִיב וְתַרְעֹמֶת, טָעַן בְּרֹגֶז: ״אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי...אֲשֶׁר הֲלִינֹתֶם עָלָי״ (במדבר יד כז–כט). ״אַז הַשְּׂרִידִים הֵלִינוּ מִכָּל צַד״ (שמעוני, הביבר 168). ״לֹא הָיִיתִי בֵּין אוֹתָם שֶׁהֵלִינוּ עָלֶיךָ לֵאמֹר: מַה נִּשְׁתֶּה?״ (עגנון, אלו שי). — [לְהָלִין עַל־, מֵלִין, יָלִין או לְהַלִּין עַל־, מַלִּין, יַלִּין]

~ הִתְ׳ **הִתְלוֹנֵן** ^, הִתְאוֹנֵן, הִתְרַעֵם, עוֹרֵר תְּלֻנּוֹת: ״אַתֶּם מַלִּינִים עָלָיו — אֶת הָאֲחֵרִים הַשּׁוֹמְעִים אֶתְכֶם מִתְלוֹנְנִים״ (רש״י שמות טז ח). הָאִישׁ הִתְלוֹנֵן בַּמִּשְׁטָרָה עַל הִתְנַהֲגוּת שְׁכֵנוֹ. — [לְהִתְלוֹנֵן עַל־; מִתְ־, יִתְ־]

לוּנָה־פַּרְק ° ז׳ [מלאטינית: luna ירח + אנגלית: park גן] גַּן אוֹ מִגְרָשׁ שֶׁנֶּעֱרָכִים בָּהֶם הַצָּגוֹת־שַׁעֲשׁוּעִים וּמִשְׂחֲקֵי־בִּדּוּר לִגְדוֹלִים וְלִקְטַנִּים.

לֶוַנְט °, **לֶוַונְט** ז׳ [איטלקית: Levante מזרח] מִזְרָח, קֶדֶם; כִּנּוּי לְאַרְצוֹת הַמִּזְרָח הַקָּרוֹב, וּבְעִקָּר לְאֵלּוּ שֶׁסְּמוּכוֹת לְחוֹפֵי הַיָּם הַתִּיכוֹן, כְּגוֹן תּוּרְכִּיָּה, סוּרְיָה, לְבָנוֹן, יִשְׂרָאֵל, מִצְרַיִם.

— **לֶוַנְטִינִי** ° ת׳ 1. בֶּן הַמִּזְרָח הַקָּרוֹב. 2. כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁהַשְׂכָּלָתוֹ שִׁטְחִית וְנִימוּסָיו חִיצוֹנִיִּים בִּלְבַד, בְּלֹא תַּרְבּוּת אֲמִתִּית וּבְלֹא יַצִּיבוּת רוּחָנִית.

— **לֶוַנְטִינִיּוּת** ° נ׳ כִּנּוּי לְהַשְׂכָּלָה שִׁטְחִית וּלְנִימוּסִים חִיצוֹנִיִּים בִּלְבַד, בְּלֹא יְסוֹד שֶׁל תַּרְבּוּת אֲמִתִּית וּבְלֹא יַצִּיבוּת רוּחָנִית.

לוּנְטִית* נ׳ [יוונית: linteon] אֲלוּנְטִית, מַגֶּבֶת: ״מְחַמֵּם הוּא אָדָם לוּנְטִית וְנוֹתְנָהּ עַל־גַּבֵּי מַכָּה בְּשַׁבָּת״ (ירושלמי שבת יב א). — [לוּנְטִית־, לוּנְטִיּוֹת]

לוּנְכִית* נ׳ [מיוונית: lonche] רֹמַח, פִּגְיוֹן: ״לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁנִּנְעֲצוּ בוֹ שָׁלֹשׁ מֵאוֹת לוּנְכִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וַעֲשָׂאוּהוּ כִּכְבָרָה״ (סנהדרין יד.). ״סְנֶפִּין... יָחֵף וְעָרֹם מִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה, שְׁתֵּי לוּנְכִיּוֹת נְעוּצוֹת לוֹ בְּמָתְנָיו״ (עגנון, הנה רמז). — [לוּנְכִית־, לוּנְכִיּוֹת]

לוּסְטְרִין ° ז׳ [צרפתית: lustrine] מִין אָרִיג דַּק וּמַבְרִיק הֶעָשׂוּי סִיבֵי צֶמֶר אוֹ נְיָר: ״מְעִיל־הַלּוּסְטְרִין שֶׁעָלָיו, שֶׁדָּהָה מִצִּבְעוֹ, מַבְהִיק בַּחַמָּה כְּקֶשֶׁת״ (הזז, צל 167).

לוֹעַ, ראה לֹעַ.

לוֹעֲגָנִי ° ת׳ [מן לעג, לָעַג] לַגְלְגָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַעַג: ״רֹאשׁוֹ נָטוּי... בְּמִין הַעֲוָיָה לוֹעֲגָנִית״ (קובנר, פנים 318). — [לוֹעֲגָנִית, ־נִיִּים, לוֹעֲגָנִיּוֹת]

לוֹעֵז ת״ז [מן א. לעז, לָעַז] בַּעַל לָשׁוֹן זָרָה, מְדַבֵּר שָׂפָה זָרָה: ״בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז״ (תהלים קיד א). ״וְהַלּוֹעֵז שֶׁשָּׁמַע אַשּׁוּרִית — יָצָא״ (מגילה ב א). — [לוֹעֶזֶת, לוֹעֲזִים, לוֹעֲזוֹת]

לוֹעֲזִי ° ת׳ [מן לוֹעֵז] נָכְרִי, זָר, שֶׁשְּׂפָתוֹ זָרָה: מִלִּים לוֹעֲזִיּוֹת. מִלּוֹן עִבְרִי־לוֹעֲזִי. — [לוֹעֲזִית, לוֹעֲזִיִּים, לוֹעֲזִיּוֹת]

לוֹעֲזִיּוּת ° נ׳ [מן לוֹעֲזִי] נָכְרִיּוּת, זָרוּת, (וביחוד) זָרוּת בְּלָשׁוֹן: ״שְׁתֵּי מִלּוֹת מְשֻׁנּוֹת אֵלּוּ, שֶׁחֲשׁוּדוֹת לְפִי חִזּוּתָן בְּשֶׁמֶץ לוֹעֲזִיּוּת״ (ביאליק, ספיח ס). ״פּוֹרֵק וְהוֹלֵךְ לוֹעֲזִיּוּתוֹ וּמַתְחִיל לִהְיוֹת נִתְפָּשׂ וּמוּבָן״ (יזהר, שיירה 26). דְּחִיקַת הַלּוֹעֲזִיּוּת עַל־יְדֵי הַעֲשָׁרַת הַלָּשׁוֹן הַמְּקוֹרִית. — [לוֹעֲזִיּוּת־]

לוֹעֲזִית ° נ׳ [מן לוֹעֵז] שָׂפָה זָרָה, שֶׁאֵינָהּ מְקוֹרִית: ״שֻׁלְחָן״ הוּא בְּלוֹעֲזִית (בְּאַנְגְּלִית) ״Table״. פְּלוֹנִי מְדַבֵּר לוֹעֲזִית.

לוֹעִי, ראה לֹעִי.

לוֹעֲנִית, ראה לַעֲנִית.

לוֹעֲסָנִי ° ת׳ [מן לעס, לָעַס] הַמַּרְבֶּה לִלְעֹס, הַחוֹזֵר וְלוֹעֵס: ״אֶחָד תָּם וּמְתֻמְטָם הַקּוֹלֵט מִפִּיו הַלּוֹעֲסָנִי כָּל דְּבַר־הֲלָכָה תָּפֵל״ (הלקין, משבר 91). — [לוֹעֲסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוּף* ז׳ [ערבית: לוּף; ארמית: לוּפָא] צֶמַח־בָּר בַּעַל פְּקַעַת, עָלָיו גְּדוֹלִים וּדְמוּיֵי־חֵץ, פְּרָחָיו יוֹשְׁבִים עַל צִיר מְעֻבֶּה וַעֲטוּפִים בְּמַתְחָל שֶׁשִּׁטְחוֹ הַפְּנִימִי אַרְגְּמָנִי אוֹ מְנֻמָּר (Arum): ״וְכָל הַטְּמוּנִים בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים״ (פאה ו י). ״רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַתִּיר בְּלוּף, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לָעוֹרְבִים״ (ירושלמי שבת טז ג). — [לוּף־, לוּפִים, לוּפֵי־]

לוף

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ת״ז - תואר וזכר;

לוּפְיָן, לוּפְיין ז׳ [על־פי הארמית, בכורות מד.] בַּעַל גַּבּוֹת־עֵינַיִם עֲבֻתּוֹת וּשְׂעִירוֹת: "אָדָם לוּפְיָן וְשַׁתְקָן הָיָה" (שנהר, א 200). "וְהוּא בַּעַל־נוֹי, לוּפְיָן וּכְסוּף־שָׂפָם" (שלונסקי, תרי הדון א 374). — [לוּפְיָנִית, ־יָנִים, לוּפְיָנִיּוֹת]

לופית

לוּפִית° נ׳ [מן לוף] צֶמַח־בַּר נָפוֹץ מִמִּשְׁפַּחַת הַלּוּפִיִּים (Arisarum). פְּרָחֵי הַלּוּפִית קְטַנִּים מִשֶּׁל הַלּוּף וַעֲטוּפִים גַּם הֵם מִתְחָל יָרֹק. — [לוּפִית, ־ לוּפִיּוֹת]

לוּץ ראה לִיץ.

לוֹצֵץ תו״ז [מן א. ליץ] לֵץ, לַגְלְגָן, אִישׁ לָצוֹן: "מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים" (הושע ז ה). "לוֹצְצִים וּמְחַבְּלִים יִדְאוּ אֶל כָּל עֵבֶר" (ליליינבלום, א 414). "וּבַקָּפֶה – עֵדָה לוֹצֶצֶת" (שלונסקי, שירים ב 48). — [לוֹצֶצֶת, לוֹצְצִים, לוֹצְצוֹת]

לוֹצְצָנִי° ת׳ [מן לוֹצֵץ] הַתּוֹלִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַצָּנוּת: "שְׁאֵלָה קַנְטְרָנִית־לוֹצְצָנִית" (ד׳ שחם, יום 87). מַבָּט לוֹצְצָנִי. — [לוֹצְצָנִית, לוֹצְצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

לוֹקְאוּט° ז׳ [אנגלית: lock out נעילת־דלת] הַשְׁבָּתָה, סְגִירַת מְקוֹם־עֲבוֹדָה עַל־יְדֵי הַמַּעֲבִיד כְּדֵי לְאַלֵּץ אֶת הַפּוֹעֲלִים לְוַתֵּר עַל תְּבִיעוֹתֵיהֶם וּלְהַסְכִּים לִתְנָאָיו.

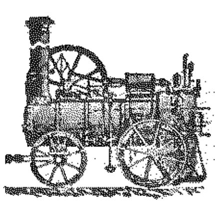
לוקומוביל

לוֹקוֹמוֹבִּיל° ז׳ [צרפתית; מלאטינית: locus מקום + mobilis נע] מְכוֹנַת־קִיטוֹר נַיֶּדֶת, הַמְיֻעֶדֶת לְהָנִיעַ מְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת, בְּעִקָּר חַקְלָאִיּוֹת. — [לוֹקוֹמוֹבִּילִים]

לוֹקוֹמוֹטִיב° ז׳ [צרפתית; מלאטינית: locus מקום + motio תנועה] קַטָּר, מְכוֹנָה גְּדוֹלָה הַמּוּנַעַת בְּכֹחַ קִיטוֹר, גַּזִּים (מָנוֹעַ־דִּיזֶל), אוֹ חַשְׁמַל – לְהַסָּעַת קְרוֹנוֹת־רַכֶּבֶת עַל־פְּנֵי מְסִלַּת־בַּרְזֶל. — [לוֹקוֹמוֹטִיבִים]

לוֹקֵחַ* ז׳ [מן לקח, לָקַח] קוֹנֶה, צַרְכָן, לָקוֹחַ: "מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת, וְנִמְצְאוּ רָעוֹת – הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ" (בבא בתרא ה ו). — "מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם: אָדָם מוֹכֵר חֵפֶץ לַחֲבֵרוֹ, מוֹכֵר עָצֵב וְלוֹקֵחַ שָׂמֵחַ" (ברכות ה.). — [לוֹקַחַת, לוֹקְחִים, לוֹקְחֵי־, לוֹקְחוֹת]

לוֹקָלִי, לוֹקָאלִי ת׳ [מלאטינית: localis של מקום] מְקוֹמִי, הַשַּׁיָּךְ לְמָקוֹם מְסֻיָּם, שֶׁאֵינוֹ כְּלָלִי־אַרְצִי: בְּעָיַת הַתַּעֲסוּקָה הִיא בְּעָיָה לוֹקָלִית בְּעִירֵנוּ. עִנְיָנִים לוֹקָלִיִּים. — [לוֹקָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **לוֹקָלִיזַצְיָה**° נ׳ 1. אִתּוּר, הַגְבָּלַת דָּבָר בִּתְחוּמֵי מָקוֹם אֶחָד: לוֹקָלִיזַצְיָה שֶׁל הַמַּגֵּפָה עַל־יְדֵי הֶסְגֵּר הַיִּשּׁוּב הַנָּגוּעַ. 2. מִקּוּם, קְבִיעָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם.

לוּקָן, לוּוקָן ת׳ ראה לַבְקָן*.

א. לוּקְס°, **לוּכְּס**° ז׳ [לאטינית: lux אור] 1. פָּנָס הַמֻּפְעָל בְּיִחוּד עַל־יְדֵי נֵפְט אוֹ עַל־יְדֵי בֶּנְזִין. 2 [באופטיקה] יְחִידַת־הֶאָרָה, הַשָּׁוָה לַהֶאָרָה עַל שֶׁטַח שֶׁל מֶטֶר מְרֻבָּע אֶחָד עַל־יְדֵי לוּמֶן אֶחָד שֶׁל אוֹר [ראה לוּמֶן] — [לוּקְסִים]

ב. לוּקְס°, **לוּכְּס**° ז׳ [מצרפתית: luxe פאר] דָּבָר מְעֻלֶּה וּמְפֹאָר.

— **דֶּה־לוּקְס**°, מְפֹאָר וּמְהֻדָּר בְּיוֹתֵר: מְכוֹנִית דֶּה־לוּקְס.

לוּקְסוּס°, **לוּכְּסוּס**° ז׳ [צרפתית: luxe פאר; מלאטינית: luxus דשנות של קרקע, פאר] כִּנּוּי לְדִבְרֵי־מוֹתָרוֹת, פְּאֵר מֻפְרָז בְּכֵלִים, בְּרָהִיטִים, בִּלְבוּשׁ וּבְאֹרַח־חַיִּים.

לוֹרְד° ז׳ [אנגלית: Lord, ההוראה המקורית: שומר־הלחם] 1. תֹּאַר־אֲצִילוּת הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר בְּאַנְגְלִיָּה. 2. תֹּאַר־לְוַאי לְמִשְׂרָה צִבּוּרִית אוֹ מֶמְשַׁלְתִּית חֲשׁוּבָה, כְּגוֹן: "לוֹרְד־מֵר" – רֹאשׁ־עִירִיָּה, "לוֹרְד־אַדְמִירָל" – שַׂר־הַיָּם. — [לוֹרְדִים]

— **בֵּית־הַלּוֹרְדִים**°, הַ־בַּיִת הָעֶלְיוֹן בְּחֻקַּת הַשִּׁלְטוֹן בְּאַנְגְלִיָּה, מוֹסָד שֶׁהָאֲצִילִים יוֹשְׁבִים בּוֹ בְּתֹקֶף תָּאֳרָם וְהֵם דָּנִים בְּעִנְיְנֵי הַמְּדִינָה, מַצִּיעִים חֻקִּים וּמְאַשְּׁרִים אוֹתָם אוֹ מוֹחִים נֶגֶד הַצָּעוֹת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה – לְהַבְדִּיל מִן "בֵּית הַנִּבְחָרִים", מוֹשַׁב נְצִיגֵי הָעָם הַנִּבְחָרִים בִּבְחִירוֹת דֶּמוֹקְרָטִיּוֹת.

לוֹרְדוֹזָה° נ׳ [מיוונית: lordos כפוף, מעוקם] הִתְעַקְּמוּת חוּלְיָנִית שֶׁל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה לְפָנִים (Lordosis).

לושׁ [אכדית: lašu; אוגריתית: לשׁ; ארמית: לושׁ]

~ פָּעַל **לָשׁ** פ״י גִּלְגֵּל וְכָבַשׁ בְּיָדָיו אוֹ בְּמַכְשִׁיר בָּצֵק, טִיט וְכַדּוֹמֶה לַעֲשׂוֹתוֹ רַךְ וְדָבִיק: "וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ, וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת" (שמואל א כח כד). "וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק" (ירמיה ז יח). "אֵין לָשִׁין אֶת הָעִסָּה בֶּחָלָב; וְאִם לָשׁ, כָּל הַפַּת כֻּלָּהּ אֲסוּרָה" (פסחים ל.). "וְיָרְדָה הַדַּקָּה שָׁם תָּלוּשׁ וְתָלוּשׁ" (ביאליק, שירתי). הַבַּנַּאי לָשׁ אֶת הַטִּיט לַבִּנְיָן. — [לָלוּשׁ אֶת־; לָשׁ, לָשָׁה; לָשׁ, לָשָׁה; יָלוּשׁ]

~ נִפְעַל **נִלּוֹשׁ**°, נִבְלַל וְנִכְבַּשׁ בָּצֵק, טִיט וְכַדּוֹמֶה, עַד הֱיוֹתוֹ רַךְ וְדָבִיק: "עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי־פֵּרוֹת חַיֶּבֶת בְּחַלָּה" (חלה ב ב). — [לְהִלּוֹשׁ, נִלּוֹשׁ, יִלּוֹשׁ]

~ הֻפְעַל **הוּלַשׁ**°, נִלּוֹשׁ נִבְלַל וְנִכְבַּשׁ בָּצֵק, טִיט וְכַדּוֹמֶה: "הֲלֹא בְּמֵימֵי מוּצָק בִּבְצֵקִי הוּלָשׁ" (מנחם, על־פי שירמן א 21). — [מוּלָשׁ, יוּלַשׁ]

— **נִלּוֹשׁ מֵעִסָּה פְּלוֹנִית**° [בהשאלה] נוֹצָר מִסּוּג מְסֻיָּם: "הָעוֹלָם אֲשֶׁר מִחוּצָה לָנוּ לֹא נִלּוֹשׁ מֵאוֹתָהּ הָעִסָּה, אֲשֶׁר מִמֶּנָּה נִלּוֹשׁוּ נַפְשׁוֹתֵינוּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים טז). "הִתְבּוֹנֵן בָּרוּךְ מֵאִיר שֶׁבְּנוֹ לֹא נִלּוֹשׁ מֵעִסָּתָם שֶׁל אַנְשֵׁי־מַעֲשֶׂה" (עגנון, כפות ס).

לָז, לָזֶה, לָזוּ מ״ג ראה הַלָּז, הַלָּזֶה, הַלֵּזוּ.

לוּשׁ* ת׳ [מן לוש, לָשׁ] שֶׁלָּשׁוּ אוֹתוֹ, נִלּוֹשׁ: "'נֹפֶת צוּפִים'... סֹלֶת צָפָה עַל־גַּבֵּי נָפָה, לוּשָׁה בִּדְבַשׁ וְחֶמְאָה" (ירושלמי סוטה כד ב). — [לוּשָׁה, לוּשִׁים, לוּשׁוֹת]

ל״ז ר״ת לֹא זֶה.

לזא״ז ר״ת לֹא זוֹ אַף זוֹ.

לֻזְבֵּז* ז׳ [אולי מיוונית: labis ידית] מִסְגֶּרֶת, זֵר, שָׂפָה מְסָבִיב לִכְלִי: "טַבְלָה שֶׁאֵין לָהּ לֻזְבֵּז" (כלים ב ג). "שְׁתֵּי עֵינָיו הַתַּאַוְתָנִיּוֹת מְנַצְנְצוֹת מֵעַל לְלֻזְבֵּז הַשֻּׁלְחָן" (קבק, בצל 326). "לֻזְבָּזָן שֶׁל אֲבָנִים, שֶׁהוּא כְּמִין פַּס הַמַּסְתֶּמֶת לָהֶן סָבִיב" (שמיר מלך 414). [ראה גם לִבְזְבֵּז] — [לֻזְבֵּז־, לֻזְבָּזִים, לֻזְבְּזֵי־]

לְזַבְּזֶת° נ׳ [מן לְזַבֵּז] לְזַבֵּז קָטָן, כִּרְכֹּב: "וּמְרַפֵּד בָּהּ אֶת לְזַבְּזֶת יַרְכְּתֵי הַגַּ״פ וְהוֹפְכָהּ לְכַר־מוֹשָׁב נוֹחַ" (יזהר, צקלג 431). – [לְזַבְּזֶת־ לְזַבְּזוֹת, לְזַבְּזוֹת־]

לְזוּת נ׳ [מן לוז] עִקְּשׁוּת, עֲקַמְימוּת: "הִרְגִּישׁוּ בּוֹ בְּנֵי־הָאָדָם בִּלְזוּת־הֶגְיוֹן זוֹ" (סוקולוב, במראות 398). – [לְזוּת־]

– לְזוּת־שְׂפָתַיִם, עִקְּשׁוּת־פֶּה, לַעַז, דִּבָּה, דִּבְרֵי שֶׁקֶר: "הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה, וּלְזוּת שְׂפָתַיִם הַרְחֵק מִמֶּךָּ" (משלי ד כד). "הַגַּח לְזוּת שָׂפָה וּמֵישָׁרִים מַלֵּל" (הנגיד, דיואן 374). "לְכַתְּחִלָּה לֹא תִנָּשֵׂא מִשּׁוּם לְזוּת־שְׂפָתַיִם" (רש״י כתובות כג.). "תְּפִלּוֹת וּמִנְהֲגֵי הַדָּת מִסְתַּתְּרִים בָּהּ תַּחַת מַסְוֵה הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית, אוּלַי כְּדֵי לְהַרְחִיק 'לְזוּת־שְׂפָתַיִם'" (אחד העם, תיז).

לז״ע ר״ת לְזֵכֶר־עוֹלָם. **לזע״צ** ר״ת לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק.

לֵחַ, ליח ז׳ [ארמית: לְחָלוּתָא] רְטִיבוּת [ובהשאלה] רַעֲנַנּוּת, לְשַׁד, חִיּוּנִיּוּת: "הַקַּדַּחַת... אֶת לֵחַ הָעֲצָמוֹת הִיא מוֹצֶצֶת" (ברגר, א 458). "אִילוֹן חָסֹן... כְּלִיל לֵחַ, רַעֲנַנּוּת וָיֹפִי" (שמעוני, הגיבור 118). – [לֵחַ־, לֵחוֹ] [רווח בייחוד הצירוף:]

– נָס לֵחוֹ, תַּשׁ כֹּחוֹ, נֶחֱלַשׁ מִרְצוֹ, נֶחֶלְשָׁה חִיּוּנִיּוּתוֹ: "וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ, לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה" (דברים לד ז). "וְאַפֵּיהֶ הַבְּאִישׁ רֵיחָם, וּלְחָיֶיהָ נָס לֵחָם" (חריזי, תחכמוני ו 78). "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֶיךָ וְיָנוּס לֵחֲךָ וְיִיבַשׁ כֹּחֶךָ" (משה אבן־עזרא, ברכי נפשי). "מֵת רוּחָם, נָס לֵחָם, וֵאלֹהֵיהֶם עֲזָבָם" (ביאליק, בעיר).

לַח ת׳ [ראה לֵחַ] רָטֹב, טָרִי וְרַעֲנָן, שֶׁאֵינוֹ יָבֵשׁ: "וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל" (במדבר ו ג). "וְאָכְלָה בְךָ כָל־עֵץ־לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ" (יחזקאל כא ג). "לַחִים הָיוּ שָׁמַיִם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי קָרְשׁוּ" (ירושלמי ברכות ב ג). "כִּמְעַט כָּל הַבָּתִּים... לַחִים הֵם בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וּמַזִּיקִים לַבְּרִיאוּת" (אחד העם, כח). מֶזֶג־אֲוִיר לַח. – [לַחָה, לַחִים, לַחוֹת]

– מִדַּת־הַלַּח*, מִדָּה לִמְדֹּד בָּהּ נוֹזְלִים (יַיִן, חָלָב, שֶׁמֶן): "מִדּוֹת הַלַּח – בִּרוּצֵיהֶן קֹדֶשׁ; וּמִדּוֹת הַיָּבֵשׁ – בִּרוּצֵיהֶן חֹל" (מנחות ט ה). הִין, לֹג, לִיטֶר הֵם מִדּוֹת־הַלַּח.

– אִם אֵשׁ אָחֲזָה בַּלַּחִים, מַה יַּעֲשׂוּ יְבֵשִׁים?* (ילקוט, עו) [משל] אִם גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים לֹא הֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד, אֵיךְ יִנָּצְלוּ הַקְּטַנִּים וְהַחַלָּשִׁים?

לֵחָה*, ליחה נ׳ [מן לֵחַ] 1*. רְטִיבוּת, מַשְׁקְעֵי מַיִם: "עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין... עַד שֶׁתִּכְלֶה הַלֵּחָה" (שביעית ב א). 2*. דָּם מְקֻלְקָל בַּפֶּצַע, מֻגְלָה: "הַמֵּפִיס מֻרְסָא בַּשַּׁבָּת... לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה" (עדיות ב ה). 3°. רִיר, רֹק, נוֹזֵל שֶׁאָדָם מוֹצִיא מִגְּרוֹנוֹ אַגַּב שִׁעוּל. 4 ⁘ [ברפואה בימי־הביניים] לְשַׁד, חֹמֶר נוֹזֵל בְּגוּף הַחַי: "נִבְרָא הַגּוּף מֵאַרְבַּע לֵחוֹת: הַלֵּחָה הַלְּבָנָה... הַדָּם... הַמָּרָה הַיְרֻקָּה... הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה" (חריזי, אגרת לשון הזהב). – [לֵחַת־, לֵחוֹת]

– לֵחָה סְרוּחָה* 1 (מכשירין ו ז), לֵחָה הַיּוֹצֵאת מִן הַמַּכָּה, מֻגְלָה. 2, [בהשאלה] כִּנּוּי שֶׁל זִלְזוּל וּבִטּוּל לָאָדָם: "אֵי רָשָׁע, לֵחָה סְרוּחָה, אֱמֹר מָה רָאִיתָ?" (שמות רבה כ). "אוֹי לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע, לֵחָה סְרוּחָה" (שיר השירים רבה ח, כרמי).

לְחוּד*, לְחוּד* תה״פ [ארמית – תרגום של "לְבַד", שמות כו ט] לְבַד, לְעַצְמוֹ, לֹא יַחַד: "גַּבְרֵי לְחוּד וּנְשֵׁי לְחוּד" (תענית כא:). "הָיָה מְסַפֵּר לָהֶם מַעֲשֵׂה הַקְּדֵרָה לְחוּד וּמַעֲשֵׂה הַדֹּב לְחוּד" (עגנון, כלה צו). הֲרֵי זֶה עִנְיָן לְחוּד וְאֵין לְעָרְבְּבוֹ עִם־שְׁאָר הַדְּבָרִים.

לְחוּדָה° נ׳ [מן לְחוּד] מָעוֹן נִפְרָד, דִּירָה יְחִידָה, שֶׁלֹּא בְּבַיִת מְשֻׁתָּף. – [לְחוּדַת־, לְחוּדוֹת]

לְחוּחַ° זו״נ [מערבית: לְחוּח מין עוגה] רָקִיק עָשׂוּי מֹלֶלֶת שֶׁל תִּירָס, מַאֲכָל שֶׁהַתֵּימָנִים נוֹהֲגִים לֶאֱכֹל בַּשַּׁבָּתוֹת: "אַחֲרֵי שֶׁאָכַלְתִּי הַהוּא לְחוּחַ וְהַחֶלְבָּה צָמֵאתִי מְאֹד" (הזז, יעיש ג 28). "תַּקְרִיב עַל שֻׁלְחַן הַשַּׁבָּת מִין לְחוּחַ שֶׁל חִטָּה... אֶשְׁלַח לְמָרִי סְלִימָן הַמִּסְכֵּן שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ לְחוּחוֹת לְשַׁבָּת" (טביב, דרך 121). – [לְחוּחַ־, לְחוּחוֹת]

לָחוּךְ° ת׳ [מן לחך, לָחַךְ] אָכוּל, שֶׁנִּלְחַךְ, שֶׁנִּתְלַשׁ בַּפֶּה: "וְעֵדֶר צֹאן דָּלוּל רוֹבֵץ בְּלִי כֹחַ עַל שְׂדֵה־שְׁלָפִים לָחוּךְ" (פיכמן, קט). "שְׁאֵרִיּוֹת הָעֵשֶׂב הַלָּחוּךְ" (שמיר, הגבול 31). – [לְחוּכָה, לְחוּכִים, ־כוֹת]

לְחוּךְ°, ליחוך ז׳ [מן לחך, לִחֵךְ] לְקִיקָה, גְּרִישָׁה: לְחוּךְ הָעֵשֶׂב עַל־יְדֵי הַפָּרוֹת. – [לְחוּךְ־]

– לְחוּךְ־פִּנְכָּה°, הִתְחַנְּפוּת, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי חֹנֶף וְהִתְרַפְּסוּת: "וְעוֹסְקִים בְּשִׂיחוֹת בְּטֵלוֹת, בְּלִחוּךְ פִּנְכָּה וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קא).

לְחוּם ז׳ [ערבית: לַחְם] בָּשָׂר, בְּשַׂר הַגּוּף: "וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר, וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים" (צפניה א יז). "מְחִי מִלְּחוּמַי אֲנִי אֶגְרֹד" (מנחם, על־פי שירמן א 13). – [לְחוּם־, לְחוּמִים, לְחוּמֵי־]

לָחוּם ת׳ [מן ב. לחם, לָחַם] אָכוּל, שָׂרוּף: "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי" (דברים לב כד). "לְמוּדֵי־עֹל וּלְחוּמֵי־כָפָן" (שמעוני, שירים א רל). "פְּצוּעַ־רֶגֶל, לְחוּם־שָׁרָב הוּא" (ולפובסקי, שירים 302). "לְבָבוֹת לְחוּמֵי כִּסּוּפִים" (תלמי, לארצי 91). – [לְחוּמָה, ־מִים, ־מוֹת]

לָחוּץ* ת׳ [מן לחץ, לָחַץ] 1°, דָּחוּס, מְצֻפָּף: אֲוִיר לָחוּץ. 2*. נָתוּן בְּלַחַץ, דָּחוּק, מְדֻכָּא: "שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים תַּחַת אֱדוֹם וְיִהְיוּ דְּחוּקִים וּלְחוּצִים בֵּינֵיהֶם" (במדבר רבה יא). "לְחוּצִים לְהַשְׁמִיד, לַהֲרֹג" (ינאי, שצ). "מִיָּגֵעַ וְעָמֵל וְלָחוּץ וְאֻמְלָל" (יהודה הלוי, א 50). מַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל פְּלוֹנִי לָחוּץ וְדָחוּק. – [לְחוּצָה, לְחוּצִים, לְחוּצוֹת]

לְחוּשׁ°, ליחוש ז׳ [מן לחש, לִחֵשׁ] הַשְׁמָעַת קוֹל בְּלַחַשׁ, אִוְשׁוּשׁ: "נַעֲנָה... לְלִחוּשָׁיו שֶׁל אוֹתוֹ קוֹל" (בר־יוסף, העומדים 111). "נִשְׁתַּחֵד לִבּוֹ לִשְׁמֹעַ לְחוּשׁ שֶׁל דֶּרֶךְ־אֶרֶץ שֶׁנִּתְלַחֲשׁוּ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 125). "רִשְׁרוּשֵׁי קָנִים וּלְחוּשֵׁי רוּחַ" (שנהר, ב 271). "אַל לַיְלָה, אַל לְחוּשׁ, וְאַל טַל" (חומסקי, אזוב 55). – [לְחוּשׁ־, לְחוּשִׁים, ־שֵׁי־]

לָחוּשׁ* ת׳ [מן לחש, לָחַשׁ] נֶאֱמָר בְּלַחַשׁ, מֻשְׁמָע בִּלְחִישָׁה: "אָמַרְתִּי לָאֲבָנִים בְּשִׁגְעוֹן גָּלוּי, לֹא לָחוּשׁ" (פירס, שכטר ג 191). "כָּל רֹנֶן כְּבָר רָנוּן, כָּל לַחַשׁ כְּבָר לָחוּשׁ" (שמעוני, 'גליונות' תרצ״ה). "וְעֶרְגָּה לְחוּשָׁה מְדוֹרוֹת עַל לוּלְבֵיהֶם מִתְרַפֶּקֶת" (ברנשטין, אסיף 103). "לֹא הֵעֵז לְהַקְשִׁיב לַשִּׂיחָה הַלְּחוּשָׁה שֶׁהִתְנַהֲלָה" (בר־יוסף, אם 120). – [לְחוּשָׁה, לְחוּשִׁים, ־שׁוֹת]

לַחוּת, **לֵחוּת**, **לֵיחוּת** נ׳ [מן לֵח, לַח] 1, רְטִיבוּת, מִשְׁקָעֵי נוֹזְלִים: "מֵהַחֹם וְהַקֹּר וְהַלֵּחוּת וְהַיֹּבֶשׁ" (כוזרי ג כג). "וְכַאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים מְלֵחוּת הַדְּבָרִים הַלַּחִים בְּמִקְרֶה" (חובות הלבבות, הייחוד ט). "לֵחוּת רַגְלֵיךְ בְּחָפְּךָ" (שלונסקי, שירים ב 231). 2, רַעֲנַנּוּת, טְרִיּוּת: לֵחוּת הַפֵּרוֹת. לֵחוּת הֶעָנָף הָרַךְ שֶׁנִּקְטַף מִן הָעֵץ. — [לַחוּת־; לֵחוּת־]

— לַחוּת־הָאֲוִיר, אֵדֵי־הַמַּיִם הַנִּמְצָאִים בָּאֲוִיר תָּמִיד בְּשִׁעוּר מְסֻיָּם, כְּתוֹצָאָה שֶׁל הִתְאַדּוּת מֵי הַיַּמִּים וְהַנְּהָרוֹת.

— לַחוּת יַחֲסִית, הַיַּחַס שֶׁבֵּין כַּמּוּת הָאֵדִים הַנִּמְצָאִים בְּנֶפַח מְסֻיָּם שֶׁל אֲוִיר וּבֵין הַכַּמּוּת הַמְּרַבִּית שֶׁהָאֲוִיר יָכוֹל לִסְפֹּג לְפִי מִדַּת חֻמּוֹ.

— מַד־לַחוּת, הִיגְרוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַכַּמּוּת הַיַּחֲסִית שֶׁל הָאֵדִים שֶׁבָּאֲוִיר.

לח״ז ר״ת לְחֹדֶשׁ זֶה.

א. **לְחִי**, **לֶחִי** נ׳ [אכדית: lahu; אוגריתית: לחמ לחיים; ארמית: לוֹחָא; ערבית: לֻחְי] 1, הַחֵלֶק הָרַךְ בַּפָּנִים שֶׁבֵּין הַלֶּסֶת הָעֶלְיוֹנָה וּבֵין הַלֶּסֶת הַתַּחְתּוֹנָה. הַלְּחָיַיִם הֵן הַדְּפָנוֹת הַצְּדָדִיִּים שֶׁל חֲלַל הַפֶּה: "בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ" (איכה א ב). "וַיַּכֶּה אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי" (מלכים א כב כד). "הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה" (דברים יח ג). "יְפַת תֹּאַר תְּגַלֶּה אֶת לֶחְיָהּ וְתַחְבִּיא אֶת עֲגִילֶיהָ" (הנגיד, דיואן 147). 2* (כלים יא ה), כִּנּוּי לַחֵלֶק הָעֹל הַנָּתוּן סָמוּךְ לִלְחָיֵי הַבְּהֵמָה. 3* (כלים כא ב), חֵלֶק בַּמַּחֲרֵשָׁה הַקְּדוּמָה – כְּעֵין כְּנָפַיִם שֶׁחֻבְּרוּ אֶל יְתַד הַמַּחֲרֵשָׁה מִזֶּה וּמִזֶּה וְתַפְקִידָן הָיָה לְהַרְחִיב אֶת הַתֶּלֶם וְלַהֲפֹךְ אֶת הֶעָפָר. 4, כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַבְּלִיטוֹת בְּמֶלְחָצַיִם שֶׁמְּהַדְּקִים בָּהֶן אֶת הַחֹמֶר הַטָּעוּן עִבּוּד, וְכֵן לְכָל אַחַת מִן הַזְּרוֹעוֹת בְּמִסְפָּרַיִם וְכַדּוֹמֶה. 5* (עירובין א ב), כִּנּוּי לְקֶרֶשׁ צַר וְאָרֹךְ, לְהַבְדִּיל מִן הַקּוֹרָה שֶׁהִיא עָבָה. 6 [בהשאלה פיוטית] דֹּפֶן, צַד: "הֱבִיאַתְנִי לְגַנָּהּ... וּלְחִי גַּנֶּיהָ כִּלְחִי עֲלוּמֶיהָ" (חריזי, תחכמוני מט 377). "וְהָאֳדָמִים אֶת לְחִי הַתַּפּוּחַ" (ביאליק, משירי הקיץ). — [לְחִי־, לֶחְיִי, לֶחְיֵךְ; לְחָיַיִם, לְחָיֵי־]

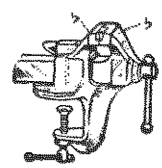

ל-לחי של מלחציים

— מַכַּת־לֶחִי, סְטִירָה בְּכַף־הַיָּד עַל לֶחְיוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: "יָצָא מִגִּדְרוֹ וּבִקֵּשׁ לָתֵת לְנֹחַ מַכַּת־לֶחִי" (ביאליק, מאחורי ז).

— סְטִירַת־לֶחִי, 1, מַכַּת־לֶחִי. 2 [בהשאלה] תְּשׁוּבָה חֲרִיפָה וְקָשָׁה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם פְּגִיעָה בְּכָבוֹד אוֹ גְּרִימַת אַכְזָבָה מָרָה.

— יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיָיו, הוּא לֹא יִזְכֶּה לְכָךְ בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים, הַדָּבָר לֹא יָקוּם לְעוֹלָם: "עֲקִיבָא, יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיֶיךָ, וַעֲדַיִן בֶּן־דָּוִד לֹא יָבוֹא" (ירושלמי תענית סח ד).

לְחָיָה נ׳, **לִחְיוֹן** ז׳ [מן לְחִי] רְצוּעָה רְחָבָה בִּרְתְמַת הַבְּהֵמָה סָמוּךְ לִלְחָיֶיהָ. — [לְחָיַת־, לְחָיוֹת, לְחָיוֹת־; לִחְיוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

לְחַיִּי!* מ״ק [ארמית: לחיים] טוֹב, נִיחָא: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע' – בִּשְׁלָמָא 'רָע' – לְחַיֵּי! אֶלָּא 'טוֹב' – אַמַּאי לָא?" (יבמות קג:). "בּוֹא וְנִשְׁתַּתֵּף שְׁנֵינוּ בְּכֶרֶם זֶה, אָמַר לוֹ: לְחַיֵּי!" (מכירי, תהלים קד מג).

לְחַיִּים! מ״ק [ראה חַיִּים] 1, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לִפְנֵי שְׁתִיַּת יַיִן אוֹ שֵׁכָר בִּמְסִבַּת־שִׂמְחָה: "הוּא אוֹמֵר בִּתְחִלָּה 'סַבְרֵי רַבָּנָן'... וְהֵם עוֹנִים 'לְחַיִּים'" (רש״י, ליקוטי פרדס, ברכות). 2, כִּנּוּי לְמַשְׁקֶה חָרִיף שֶׁשּׁוֹתִים בְּצַוְתָּא: הָאוֹרְחִים הֻזְמְנוּ לְכוֹס 'לְחַיִּים'.

לְחִיכָה* נ׳ [מן לחך, לָחַךְ] 1, גְּרִיסַת הַיֶּרֶק בַּשִּׁנַּיִם וַאֲכִילָתוֹ, כְּדֶרֶךְ אֲכִילָתָהּ שֶׁל בְּהֵמָה: "וְהָיָה (הַכֶּלֶב) מְקַבֵּל פָּנָיו בִּרְדִיצָה וּבִקְפִיצָה, בִּלְחִיכַת עָפָר וּבְכִשְׁכּוּשׁ זָנָב" (ביאליק, מאחורי ה). לְחִיכַת הַשּׁוֹר אֶת הָעֵשֶׂב. 2 [בהשאלה] לְקִיקָה, חֲרִיכָה: "וְהָיְתָה הָאֵשׁ מְלַחֶכֶת אוֹתָן כִּלְחִיכָתָן מִסִּינַי" (ירושלמי חגיגה עז ב). "סִכְסוּךְ שִׁנַּיִךְ בָּאֲבָנִים, לְחִיכָה – בִּשְׁאָר דְּבָרִים" (רש״י בבא קמא ס.). "וְנִמּוֹחִים בִּלְחִיכַת הָאֵשׁ הַהִיא" (ילינק, ג 139). לְחִיכַת מֵי הַיָּם אֶת סַלְעֵי הַחוֹפִים. — [לְחִיכַת־, לְחִיכוֹת]

לְחִים° ת׳ [מן א. לחם, לָחַם] מְסֻגָּל לְמִלְחָמָה, מֻכְשָׁר לְהִלָּחֵם כָּרָאוּי: צָבָא סָדִיר, מְמֻשְׁמָע וְלָחִים. — [לְחִימָה, לְחִימִים, ־מוֹת]

לְחִימָה° נ׳ [מן א. לחם, לָחַם] נִהוּל מִלְחָמָה, פְּעֻלּוֹת־קְרָב: דַּרְכֵי לְחִימָה וְהַתְקָפָה. תּוֹרַת הַלְּחִימָה. כֹּשֶׁר הַלְּחִימָה שֶׁל הַצָּבָא. — [לְחִימַת־, לְחִימוֹת]

לְחִין° ת׳ [מן לחן] מְלוֹדִי, בַּעַל לַחַן נָעִים: שִׁיר לָחִין. — [לְחִינָה, לְחִינִים, ־נוֹת]

לְחִינָה° נ׳ [מן לחן, לָחַן] שִׁירָה, רִנָּה: "בֵּין עֲלֵי הַסִּדּוּר מִתְלַחֲנָה לְחִינָה עַל גָּלוּת הַתְּפִלָּה וְעַל גָּלוּת הַשְּׁכִינָה" (מירסקי, ברוח נושבת). — [לְחִינַת־, לְחִינוֹת]

לְחִיץ° ז׳ [מן לחץ] 1, כַּפְתּוֹר קָטָן וּבוֹ בְּלִיטָה הַנִּתְקַעַת בִּלְחִיצָה בְּתוֹךְ שֶׁקַע מַתְאִים שֶׁבְּכַפְתּוֹר שֵׁנִי – לְשֵׁם רְכִיסַת בֶּגֶד (בְּיִחוּד בְּבֶגֶד דַּק, בִּכְלֵי־לָבָן וְכַדּוֹמֶה). 2, מֶתֶג חַשְׁמַלִּי הַמֻּפְעָל בִּלְחִיצַת אֶצְבַּע בִּמְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת. — [לְחִיץ־, ־צִים, ־צֵי־]

— לְחִיצַיִם°, זוּג לְחִיצִים הַנִּרְכָּסִים יַחַד.

לְחִיצָה* נ׳ [מן לחץ, לָחַץ] דְּחִיקָה, הִדּוּק בְּחָזְקָה: "צֵא מִלְּחִיצָה לַעֲלִיצָה" (ינאי, ה). — [לְחִיצַת־, לְחִיצוֹת]

— לְחִיצַת־יָד°, תְּקִיעַת כַּף יָדוֹ שֶׁל אָדָם וַאֲחִיזָתָהּ בַּיָּד – סִימָן שֶׁל בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת בִּשְׁעַת פְּגִישָׁה בֵּין מַכִּירִים אוֹ בִּשְׁעַת פְּרִידָתָם.

— לְחִיצָה רִאשׁוֹנָה° [בכלי־ירייה] לְחִיצַת־אֶצְבַּע רִאשׁוֹנָה עַל הַהֶדֶק לִפְנֵי הַלְּחִיצָה הַשְּׁנִיָּה הַגּוֹרֶמֶת לִירִיָּה.

— לְחִיצָה אֶל הַקִּיר° [בהשאלה] דְּפִינָה, שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצָעֵי לַחַץ וּכְפִיָּה כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ כְּדֵי לְהַכְנִיעוֹ, לְאַלְצוֹ לְהִתְוַדּוֹת וְכַדּוֹמֶה.

לְחִישׁ° ז׳ [מן לחש] לְחִישָׁה, אִוְשׁוּשׁ: "לִלְחִישׁ כּוֹכָבִים שֶׁאֵינָם אֶלָּא דְמָעוֹת שֶׁעָלוּ לַמָּרוֹם" (גרינברג, הקול הקורא). — [לְחִישׁ־]

לְחִישָׁה* נ׳ [מן לחש, לָחַשׁ] 1*, דִּבּוּר בְּקוֹל נָמוּךְ, הַשְׁמָעַת דָּבָר מִפֶּה לְאֹזֶן: "אֲמָרָהּ לוֹ בִּלְחִישָׁה" (ירושלמי ביצה סא א). "וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הָעַמּוּד וּמִתְפַּלֵּל בִּלְחִישָׁה" (ירושלמי ברכות יג א). "וּלְחִישָׁה שֶׁל קְרִיאַת־שְׁמַע בְּאַנְחוֹת טְרוּפָה" (ביאליק, שירתי). "וּלְוַאי־לַחֲשׁוּ לְחִישׁוֹת־לְחִישׁוֹת" (הזז, יעיש ד 139). 2* [בהשאלה] דֹּפִי, הַשְׁמָצָה בַּסֵּתֶר, רִנּוּן: "אוֹי לִי מִבֵּית חָנִין, אוֹי לִי מִלְּחִישָׁתָן" (פסחים נז.). "מִשֶּׁרַבּוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין רָבָה חֲרוֹן־אַף בְּיִשְׂרָאֵל" (סוטה מז:).

מ״ק - מלת קריאה; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִתְ׳פַּעֵל;

אַל־נָא תַּטֶּה אֹזֶן לְכָל מִינֵי לְחִישׁוֹת. 3 ° [על־פי ״גחלים לוחשות״] אִוְשָׁה שֶׁל הִבְהוּב גֶּחָלִים, שֶׁל נֵר דּוֹלֵק וְכַדּוֹמֶה: ״וְזוֹרֵק לְחִישַׁת גֶּחָלִים בֵּינוֹתָם״ (ביאליק, זוהר). ״נִשְׁתַּתְּקוּ כָּל הַמְּסֻבִּים עַד שֶׁלֹּא נִשְׁמַע אֶלָּא לְחִישַׁת הַנֵּרוֹת בְּדָלְקָתָם״ (עגנון, אלו יד). —[לְחִישַׁת־, לְחִישׁוֹת]

— לְחִישַׁת־שָׂרָף* (נָחָשׁ וְכו׳) 1. נְהִימָה קַלָּה וְחַדָּה, כְּעֵין שְׁרִיקָה, שֶׁהַנָּחָשׁ מַשְׁמִיעַ שָׁעָה שֶׁהוּא מֵטִיל אֶת אַרְסוֹ — סֵמֶל לְדָבָר אַרְסִי וּמַזִּיק: ״וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף״ (אבות ב י). ״תְּפִלַּתְכֶם — לְחִישַׁת צִפְעוֹנִים״ (ביאליק, קראו לבוחשים). 2. דִּבְרֵי הַשְׁבָּעָה שֶׁלּוֹחֵשׁ הַמַּשְׁבִּיעַ כְּדֵי לְהַבְרִיחַ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים: ״וְלוֹחֲשִׁין לְחִישַׁת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים״ (סנהדרין קא.).

לְחִיתָה ° נ׳ [מן לחת] שִׁרְבּוּב לְשׁוֹנָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים הַחוּצָה מֵחֲמַת עֲיֵפוּת אוֹ חֹם: לְחִיתַת הַכֶּלֶב בְּיוֹם־קַיִץ לוֹהֵט. — [לְחִיתַת־, לְחִיתוֹת]

לחך [קרוב אל לקק; ארמית: לְחַךְ; ערבית: לַחִכַּ]

~ פָּע׳ **לָחַךְ** פ״י 1. נָגַס בְּשִׁנָּיו וְלָעַס, תָּלַשׁ וְאָכַל: ״כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה״ (במדבר כב ד). 2*. לִקֵּק: ״פֶּה שֶׁהִפִּיק מַרְגָּלִיּוֹת יִלְחַךְ עָפָר?״ (חולין קמב.). ״לוֹחֵךְ הָיִיתִי מִנְעַל רַגְלָיו״ (אסתר רבה ד, ותאמר אסתר). ״צַדִּיקִים אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וְלוֹחֲכִים רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם״ (מנדלי מו״ס, קנו). [ובהשאלה:] ״אִוְשַׁת הַגַּלִּים הַלּוֹחֲכִים אֶת הַחוֹף״ (אריכא, סנחריב 143). ״יָמִים רַבִּים לוֹחֲכוֹת עֵינָיו... אֶת רַגְלֶיהָ״ (ברטוב, כנפים 202). — [לִלְחֹךְ אֶת־; לוֹחֵךְ, יִלְחַךְ]

~ נִפ׳ **נִלְחַךְ** °, נֶאֱכַל, נִלְעַס, בֹּעַר: ״כָּל דֶּשֶׁא נִלְחַךְ, כָּל עֵשֶׂב כֻּסַּח״ (שמעוני, הביבר 136). הָעֵשֶׂב נִלְחַךְ עַל־יְדֵי הַצֹּאן. — [לְהִלָּחֵךְ, נִלְחָךְ, יִלָּחֵךְ]

~ פִּע׳ **לִחֵךְ**, 1. נָגַס וְלָעַס: ״יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ״ (מיכה ז יז). 2. בִּעֵר, כִּלָּה: ״עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ״ (במדבר כב ד). ״וַתִּפֹּל אֵשׁ־ה׳ וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה... וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה״ (מלכים א יח לח). ״יָצְאָה הָאֵשׁ מִלְמַעְלָה וְלִחֲכָה אֶת פְּנֵי הָרָקִיעַ״ (בראשית רבה ד). ״אוֹתוֹ הַיְקוֹד הַמְלַחֵךְ בּוֹ כָּלוֹ יָמִים רְצוּפִים״ (ברנר, א 319). [ובהשאלה:] ״עַמְלֵי הַקְּלֹקֵל הַמְיַבְּשֵׁנִי כְּשָׁחִיף וְהַמְלַחֵךְ שְׁאֵרִי״ (ביאליק, תקווה). גַּלֵּי הַיָּם מְלַחֲכִים אֶת חוֹפֵי אַרְצֵנוּ. — [לְלַחֵךְ, מְלַחֵךְ, יְלַחֵךְ]

~ פֻּע׳ **לֻחַךְ** ° נֶאֱכַל, נִתְלַשׁ וְנִלְעַס: ״הָעֲשָׂבִים (שֶׁל) הָאֲלָפִים לֻחֲכוּ״ (ביאליק, תר׳ טל). [ובהשאלה:] ״חָצָה גַּמְלוֹנִית אֶת הֶחָצֵר הַמְלֻחֶכֶת כַּדּוּרִים״ (קובנר, פנים 242). ״הַלַּיְלָה לֻחֲכוּ כָּל הַכּוֹכָבִים״ (שלונסקי, שירים א 85). — [מְלֻחָךְ, יְלֻחַךְ]

— **כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר** (במדבר כב ד) [מליצה רווחת בסיגנון עממי בהוראה הלצית:] בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם, עִם יְצִיאַת הָעֵדֶר לַמִּרְעֶה: ״עַל־מְנָת שֶׁתַּעֲמֹד כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר עִם הָנֵץ הַחַמָּה לַאֲכִילָה בַּשָּׂדֶה עַד עֶרֶב״ (מנדלי מו״ס, שסו). ״כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר, כֵּיוָן שֶׁהֵאִיר הַבֹּקֶר, אָסַרְתִּי אֶת סוּסֵי בְּעֶגְלָתִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ע). [ובקיצור:] ״לְצַלְצֵל, לְשַׁדֵּר שֶׁיְּבִיאוּ מָחָר כִּלְחֹךְ״ (יזהר, צקלג 73).

— **לִחֵךְ עֲפַר רַגְלָיו** [במליצה] נִכְנַע לִפְנֵי פְּלוֹנִי, הִתְרַפֵּס לְפָנָיו: ״וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ״ (ישעיה מט כג). ״שֶׁאֵינְךָ רָאוּי אֲפִלּוּ לְלַחֵךְ עֲפַר רַגְלָיו״ (עגנון, כלה רנד).

— **מְלַחֵךְ־פִּנְכָּה** ° [על־פי ארמית, פסחים מט.]. מְלַקֵּק צַלָּחוֹת, כִּנּוּי בּוּז וּגְנַאי לְחַנְפָן, לְמִתְרַפֵּס: ״לֵךְ אַתָּה, מְלַחֵךְ פִּנְכָּה!״ (ברקוביץ, תר׳ חיי כה).

לחך

לֶחֶךְ ° ז׳ [מן לחך] עֵשֶׂב רַע הָעוֹלֶה בַּשָּׂדוֹת. פְּרָחָיו עֲרוּכִים בְּשִׁבֳּלִיּוֹת וְעָקְצֵיהֶם יוֹצְאִים מִבְּסִיס הַצֶּמַח (Plantago). — [לֶחֶךְ־, לְחָכִים, לַחֲכֵי־]

לִחְלוּחַ*, לִיחְלוּחַ ז׳ [מן לחלח, לִחְלֵחַ] 1 °. הַרְטָבָה, הֲפִיכַת דָּבָר יָבֵשׁ לְלַח בְּמִקְצָת: לִחְלוּחַ הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי הַטַּל. 2*. לַחוּת, רְטִיבוּת: ״אִם תֹּאמַר כַּמּוֹץ שֶׁבַּבִּקְעָה — כְּבָר יֵשׁ בּוֹ לִחְלוּחַ״ (שיר השירים רבה ב, אני חבצלת). — [לִחְלוּחַ־]

— **לִחְלוּחַ־פֶּה** ° [על־פי ״לכלוך־פה״ שבמדרש, ראה לִכְלוּךְ] הַרְטָבַת הַפֶּה, טְעִימָה קַלָּה בְּיוֹתֵר: ״וְדוֹדוֹתֵינוּ לֹא הָיָה בָּהֶם אֶלָּא כְּדֵי לִחְלוּחַ־פֶּה״ (עגנון, אלו תנב). ״בֵּין גְּמִיאָה לִגְמִיאָה וּבֵין לִחְלוּחַ־פֶּה לְלִחְלוּחַ־פֶּה״ (הזז, צל 56).

לַחְלוּחִי ° ת׳ [מן לַחְלוּחִית] לַח בְּמִקְצָת, רָטֹב מְעַט: ״מַטְבִּיעָה צְעָדִים בְּתוֹךְ דֶּשֶׁא עָבֶה וְלַחְלוּחִי״ (שמיר, הוא הלך 55). ״לֵיל הַסְּתָו לַחְלוּחִי וְרָטֹב״ (גורי, פרחי 19). — [לַחְלוּחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

לַחְלוּחִיּוּת ° נ׳ [מן לַחְלוּחִי] 1. רְטִיבוּת, לַחוּת: ״עֲדַיִן רְטֻבּוֹת הֵן (שְׂפָתֵינוּ) מִלַּחְלוּחִיּוּתוֹ שֶׁל קַנְקַן״ (שלונסקי, תר׳ טיל 337). 2 [בהשאלה] רַעֲנַנּוּת: ״אֵין לִי שׁוּם סִכּוּי לְלַחְלוּחִיּוּת־הַנֶּפֶשׁ״ (שטיינמן, צרור 98). ״הַבְּדִידָה הָעֲמֻמִּית עַל כָּל קִפּוּלֶיהָ וְקִמְטֶיהָ, עַל כָּל לַחְלוּחִיּוּתָהּ וְגַרְעִינִיּוּתָהּ״ (ליפסון, מדור, מבוא ה). —[־חִיּוּת־]

לַחְלוּחִית*, לִחְלוּחִית*, לִיחְלוּחִית נ׳ [מן לִחְלוּחַ] 1. רְטִיבוּת, לַחוּת: ״וְנָעַץ קָנֶה גָּדוֹל בַּיָּם וְעָלָה לַחְלוּחִית וְכֵן וּמִכָּן״ (שיר השירים רבה א, אל תראוני). ״הָיִיתִי בַּסֻּכָּה, אֲכָלַנִי הַקֹּר, וְהַצִּנָּה וְהַלַּחְלוּחִית אֶתְמוֹל״ (מנדלי מו״ס, תנג). ״עוֹד לַחְלוּחִית שֶׁל בֹּקֶר עַל הָאָרֶץ״ (ברנר, א 16). ״הָאֲפְלוּלִית וְהַלַּחְלוּחִית הַקָּרָה שֶׁבַּמַּרְתְּפִים״ (שופמן, א 56). 2 [בהשאלה] רַעֲנַנּוּת, חִיּוּת, כֹּחַ: ״בְּנֵי־אָדָם שֶׁאֵין בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה״ (סנהדרין צב.). ״כָּאן וְקָנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לַחְלוּחִית״ (בראשית רבה מח). ״אֶלָּא אִם כֵּן תִּיבַשׁ בּוֹ תְּחִלָּה הַלַּחְלוּחִית הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל יַהֲדוּת אֲמִתִּית״ (אחד העם, שעב). ״נִשְׁתַּמֵּר עֲדַיִן גַּם הַרְבֵּה מִן הַלַּחְלוּחִית הַחִיּוּנִית שֶׁל לְשׁוֹן־עַם מַמָּשׁ״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). ״מַחֲשָׁבוֹת כָּאֵלֶּה עֲלוּלוֹת לָמֹץ אֶת כָּל הַלֵּשֶׁד שֶׁבַּעֲלוּמִים, אֶת כָּל הַלַּחְלוּחִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ״ (גנסין, ג 22). ״הָיוּ מְקַיְּמִים אֶת הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת... שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית שֶׁל שִׁירָה״ (קלוזנר, יוצרים ג 144). — [לַחְלוּחִית־]

לַחֲלוּטִין* תה״פ [מן א. חלט; ארמית — תרגום של ״לצמיתות״, ויקרא כה כג] בְּהֶחְלֵט, לִגְמָרֵי, כָּלִיל: ״הַמְלַמְּדִים מָשְׁכוּ אֶת יְדֵיהֶם מִמֶּנּוּ לַחֲלוּטִין״ (ביאליק, מאחורי ח). ״וְאֶצְלְךָ כָּשֵׁר וְיָשָׁר לַחֲלוּטִין לָלֶכֶת מִפֹּה״ (ברנר, א 308). הָעִנְיָן אָבוּד לַחֲלוּטִין. [ראה א. חָלוּט]

לחלח [מן לַח]

~ פִּע׳ **לִחְלֵחַ** ∴ פ״י הִרְטִיב, הָפַךְ לְלַח, הוֹסִיף לַחוּת: ״אֲלַחְלֵחַ וְאַרְטִיב כְּמוֹ מַיִם״ (רש״י תהלים ו ז). ״שֶׁהָיִיתִי יוֹשֶׁבֶת בַּלֵּילוֹת וּמוֹרֶטֶת אֶת הַנּוֹצוֹת וּמְלַחְלַחַת אוֹתָן בְּדִמְעוֹת״ (עגנון,

בלה רסח). "לוֹקְחִים נַתַּח בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וּמְלַחְלְחִים אוֹתָן" (סברסקי, אקוסטה ב 12). "עוֹד מְעַט וְהַגֶּשֶׁם יַתְחִיל בְּטִפְטוּף וִילַחְלַח אֶת מְעַט הַחִטָּה" (מלצר, אור 47). [ובהשאלה:] "דִּבְרֵי כְּבוֹדְךָ כְּפַרְגּוֹ, וְדִבְרֵי לֵיצָנוּתְךָ לְחָלְחוּנוּ" (ינאי, רצג). — [לְלַחְלֵחַ אֶת־; מְלַחְלֵחַ, יְלַחְלֵחַ]

~ פֻּעַ׳ לֻחְלַח *, הֻרְטַב, נַעֲשָׂה לַח: "נוֹטְלִין מִן הֶעָפָר הַמְלֻחְלָח אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נָהָר שֶׁהוּא כְּעֵין טִיט" (ר׳ חננאל ביצה לב:). "שִׂמְלָתָהּ מְלֻחְלַחַת הָיְתָה מִן הָאֲוִיר הַלַּח" (עגנון, כפות תסד). הַמָּזוֹן לֻחְלַח עַל־יְדֵי הָרֹק שֶׁבַּפֶּה. — [מְלֻחְלָח, יְלֻחְלַח]

~ הת׳ נִתְלַחְלַח *, נִתְרַטֵּב, נַעֲשָׂה לַח: "יְבֵשִׁין שֶׁנִּתְלַחְלְחוּ" (ירושלמי שבת ו ד). "שֶׁעָשָׂה פָּנִים לָאֲדָמָה, וְשֶׁבִּשְׁבִילוֹ נִתְלַחְלְחָה הָאֲדָמָה" (בראשית רבה לו). "וְרָאָה אֶת חַנָּה עֲגוּמָה וְעֵינֶיהָ מִתְלַחְלְחוֹת מִדִּמְעָה" (מגדלי מו״ס, קצד). "מִשֶּׁנִּתְלַחְלְחוּ גְּרוֹנוֹתֵינוּ בְּטַל־מַשְׁקִים" (שלונסקי, תר׳ קולא 60). "עֲדַיִן לֹא נִתְלַחְלְחָה קַרְקָעֵנוּ בְּטִפָּה שֶׁל גֶּשֶׁם" (שמיר, מלך 370). — [לְהִתְלַחְלֵחַ, מִתְ־, יִתְלַחְלַח]

לַחְלַח° ת׳ [מן לַח] לַח מְעַט, רָטֹב קְלָשֶׁהוּ: "הָאֲוִיר הַקַּר וְהַלַּחְלַח מַשְׂבִּיעוֹ נְעִימוּת" (פיארברג, 88). "הָעֵינַיִם הַגְּדוֹלוֹת וְהַלַּחְלַחוֹת" (גנסין, א 10). "צֶמֶד כְּלַבְלָבִים הַזּוֹחֲלִים עַל אֲדָמָה לַחְלַחַת" (שלונסקי, שירים ב 101). — [לַחְלַחָה, לַחְלַחִים, לַחְלַחוֹת]

א. **לחם** [מואבית: הלתחמ; ערבית: אִלְתַּחַמַ]

~ פָּעַ׳ לָחַם פעו״י עָרַךְ מִלְחָמָה, נִהֵל קְרָב: "רִיבָה ה׳ אֶת־יְרִיבַי, לְחַם אֶת־לֹחֲמָי" (תהלים לה א). "כָּל־הַיּוֹם לֹחֵם יִלְחָצֵנִי" (תהלים נו ב). "וְיָצָא וְלָחַם אֶת מִלְחֲמוֹתָיו" (יוסיפון, פא). הַחַיָּלִים לָחֲמוּ בְּעֹז וּבְחֵרוּף־נֶפֶשׁ. [ראה עוד לוֹחֵם] — [לִלְחֹם, לוֹחֵם, יִלְחַם או יִלְחֹם]

~ נפ׳ נִלְחַם, 1 [נלחם עם־, בּ־, את־, אל־] עָרַךְ מִלְחָמָה, יָצָא לִפְעֻלּוֹת־קְרָב נֶגֶד־: "וַיָּבֹא עֲמָלֵק, וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל" (שמות יז ח). "וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן" (במדבר כא כו). "אִם־יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי" (שמואל א יז ט). "וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ" (ירמיה א יט). 2 [נלחם ל־, על־, בעד־] נִהֵל מִלְחָמָה לְטוֹבַת־: "ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם, וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" (שמות יד יד). "אֲשֶׁר נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם" (שופטים ט יז). "וְהִלָּחֲמוּ עַל־אֲחֵיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם" (נחמיה ד ח). "צֵא! וּבְעַד הָאֱמֶת הִלָּחֵם הַפָּעַם!" (יל״ג, שירה סח). — [לְהִלָּחֵם עִם־, בְּ־, אֶת־, לְ־, אֶל־, עַל־, בְּעַד־; נִלְחָם, יִלָּחֵם]

~ הת׳ הִתְלַחֵם *, נִלְחַם זֶה בָּזֶה: "אִם חֲבֵרִים מִתְלַחֲמִים — אַתֶּם מָה אִכְפַּת לָכֶם?" (ירושלמי מועד קטן פא ד). "אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְחֲמוּ, וְאוֹתְךָ בַּיִּשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ" (קליר, סידור 669). "כַּמָּה שׁוֹטִים הָיִינוּ שֶׁנִּתְלַחַמְנוּ לְמַעַן שׁוֹמְרֵינוּ!" (שלונסקי, תר׳ קולא 49). "בּוֹאוּ וְנִרְאֶה אֶתְכֶם, אִם לְהִתְלַחֵם—אָז בּוֹאוּ נִתְלַחֵם!" (יזהר, צקלג 235). — [לְהִתְלַחֵם, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **לחם** [מן לֶחֶם; אכדית: lemu; אוגריתית: לחמ]

~ פָּעַ׳ לָחַם פ״י אָכַל לֶחֶם: "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי" (משלי ט ה). "אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן" (משלי כג ו). "לִלְחֹם בְּלֶחֶם מַעֲדַנֶּיךָ" (בן המלך 191). "אַף לָחַמְתִּי לֶחֶם מִשֻּׁלְחַן רוֹזְנִים" (שלונסקי, שירים ב 69). — [לִלְחֹם, לוֹחֵם, יִלְחַם]

ג. **לחם** [ערבית: לַחַמַ הדביק]

~ הִפ׳ הִלְחִים * פ״י 1°, הִדְבִּיק מַתֶּכֶת אֶל מַתֶּכֶת בִּבְדִיל אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: הַפֶּחָח מַלְחִים כְּלֵי־פַּח שׁוֹנִים. 2*, חִבֵּר, הִדְבִּיק: "כְּאָדָם שֶׁהוּא מַלְחִים שְׁנֵי נְסָרִים וּמַדְבִּיקָן זֶה לָזֶה" (ויקרא רבה ג). [ובמליצה:] "הַשֶּׁמֶשׁ מַלְחִימָה שָׁמַיִם — יָם" (גורי, שושנת 12). — [לְהַלְחִים אֶת־; מַלְחִים, יַלְחִים]

~ הֻפ׳ הֻלְחַם °, הֻדְבַּק חֹמֶר שֶׁל מַתֶּכֶת בִּבְדִיל אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר: הַיָּדִית הֻלְחֲמָה אֶל כְּלִי־הַפַּח. — [מֻלְחָם, יֻלְחַם]

לֶחֶם ז׳ [אוגריתית: לחמ; ארמית: לַחְמָא; ערבית: לַחְמ בשר!] 1. בָּצֵק שֶׁל קֶמַח־תְּבוּאָה (חִטָּה, שִׁפּוֹן וְכַדּוֹמֶה) שֶׁנֶּאֱפָה בְּתַנּוּר; הַמָּזוֹן הָעִקָּרִי לִבְנֵי־הָאָדָם בְּרֹב אַרְצוֹת הָעוֹלָם: "לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" (בראשית כח כ). "וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם נִבְלֵי־יַיִן" (שמואל א כה יח). "עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם" (משלי יב יא). 2. שֵׁם כּוֹלֵל לַמְּזוֹנוֹת הָעִקָּרִיִּים לְמִינֵיהֶם, מַאֲכָל, אֹכֶל, כַּלְכָּלָה: "נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר" (תהלים קלו כה). — [לֶחֶם־, לְחָמִים, לַחְמֵי־]

— לֶחֶם־אוֹנִים (הושע ט ד), לֶחֶם אֲבֵלִים, סְעוּדַת־הַבְרָאָה לְאָבֵל.

— לֶחֶם־אֱמֶת *, מָזוֹן הַנִּתָּן לְמִישֶׁהוּ מִתּוֹךְ כַּוָּנָה טוֹבָה: "וּמָה אִם מִי שֶׁהֶאֱכִיל אֶת חֲבֵרוֹ לֶחֶם־שֶׁקֶר, זָכָה שֶׁנִּתְיַחֵד עָלָיו הַדִּבּוּר, הַמַּאֲכִיל אֶת חֲבֵרוֹ לֶחֶם־אֱמֶת – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!" (ירושלמי סנהדרין ל ג).

— לֶחֶם־אֲנָשִׁים (יחזקאל כד כב), סְעוּדַת־הַבְרָאָה לְאָבֵל.

— לֶחֶם־בִּכּוּרִים, 1, לֶחֶם שֶׁנֶּאֱפָה מִן הַתְּבוּאָה שֶׁהִבְשִׁילָה רִאשׁוֹנָה (מלכים ב ד מב). 2, לֶחֶם־תְּנוּפָה, שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת־הַלֶּחֶם שֶׁהָיוּ מְבִיאִים לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ בְּחַג הַשָּׁבֻעוֹת (ויקרא כג יז).

— לֶחֶם־בְּרִית °, סְעוּדַת־יְדִידִים, זֶבַח־שָׁלוֹם: "וּכְלֶחֶם־בְּרִית אָכַל אֶת הָעוּגָה" (מאירוביץ, הטללים 57).

— לֶחֶם־דִּמְעָה, אֹכֶל שֶׁאָדָם אוֹכֵל מִתּוֹךְ יָגוֹן וָאֵבֶל: "הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה, וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ" (תהלים פ ו). "וַיֵּלֶךְ אֶל חֲדַר־הָאֹכֶל וַיֹּאכַל לֶחֶם־דִּמְעָה וַיֵּשֶׁב" (עגנון, כפות ז).

— לֶחֶם־חֶסֶד, מָזוֹן שֶׁנִּתָּן בְּתוֹרַת נְדָבָה אוֹ מַתָּנָה: "יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ וְאוֹכְלִים לֶחֶם־חֶסֶד בְּחֶרְפָּה" (אחד העם, מו). "כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶהְיֶה כְּכָל אֵלֶּה הַבַּטְלָנִים הָאוֹכְלִים 'לֶחֶם־חֶסֶד'" (ברנר, א 22). "אֵינוֹ אוֹכֵל חָלִילָה לֶחֶם־חֶסֶד פֹּה" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות נז).

— לֶחֶם־חֻקּוֹ, 1. מְנַת־הַמָּזוֹן הַקְּצוּבָה לְאָדָם לְשֵׁם קִיּוּמוֹ: "הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי" (משלי ל ח). "הֵן לֹא לְעוֹלָם יִשְׁלְחוּ לוֹ הוֹרָיו לֶחֶם־חֻקּוֹ בְּלֹא עָמָל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עז). 2° [בהשאלה] דָּבָר חִיּוּנִי וְקָבוּעַ שֶׁאֵין לְוַתֵּר עָלָיו: "דְּבָרִים רַבִּים מֵעֵין אֵלֶּה וְקָשִׁים לְאֵין עֲרֹךְ מֵהֶם שֶׁהֵם עַתָּה 'לֶחֶם־חֻקֵּנוּ' יוֹם־יוֹם, לִבֵּנוּ אֵינֶנּוּ חַם עוֹד כְּשֶׁהָיָה לְהִתְקוֹמֵם נֶגְדָּם" (זכאי, קצרות 186). הָעִתּוֹן הַיּוֹמִי הוּא לֶחֶם־חֻקּוֹ שֶׁל הָאֶזְרָח הַמַּשְׂכִּיל.

— לֶחֶם־כְּזָבִים, מָזוֹן שֶׁהֻגַּשׁ לְאוֹרֵחַ לֹא בְּלֵבָב שָׁלֵם: "אַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמּוֹתָיו, וְהוּא לֶחֶם כְּזָבִים" (משלי כג ג).

— לֶחֶם לָבָן °, לֶחֶם שֶׁנֶּאֱפָה מִקֶּמַח־חִטָּה, בְּלֹא כָּל תַּעֲרֹבֶת שֶׁל סֻבִּין.

— לֶחֶם־לַחַץ, מָזוֹן דַּל וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: "שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא, וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ" (מלכים א כב כז).

— לֶחֶם־הַמַּעֲרֶכֶת (דברי הימים א ט לב), לֶחֶם הַפָּנִים (שמות לה יג), לֶחֶם הַתָּמִיד (במדבר ד ז), כִּנּוּיִים לִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה חַלּוֹת־הַלֶּחֶם שֶׁהָיוּ נֶאֱפוֹת בְּכָל עֶרֶב־שַׁבָּת וְהָיוּ מֻנָּחוֹת עַל שֻׁלְחַן־הַפָּנִים בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ עַד יוֹם־הַשַּׁבָּת הַבָּא, שֶׁאָז הֶחֱלִיפוּן בַּחֲדָשׁוֹת.

— לֶחֶם־מִשְׁנֶה, 1. (שמות טז כב), לֶחֶם כָּפוּל, מָנָה כְּפוּלָה שֶׁל לֶחֶם. 2* [על־פי שבת קיז:] כִּנּוּי לִשְׁתֵּי הַחַלּוֹת שֶׁעוֹרְכִים עַל הַשֻּׁלְחָן בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים.

— לֶחֶם־סְתָרִים, לֶחֶם שֶׁבָּא לוֹ לָאָדָם בִּדְרָכִים נִסְתָּרוֹת. [ובהשאלה] רֶוַח מֵעִנְיָנִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים: "מַיִם־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ, וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם" (משלי ט יז). [וראה עוד להלן בסוף הערך]

— לֶחֶם־עֹנִי 1 (דברים טז ג), כִּנּוּי לַמַּצָּה הַנֶּאֱפֵית סָמוּךְ לְלִישַׁת הַבָּצֵק בְּטֶרֶם הִסְפִּיק לְהַחְמִיץ. 2°, לֶחֶם צַר, פַּרְנָסָה בְּצִמְצוּם וּבְדֹחַק.

— לֶחֶם־עֲצָבִים (תהלים קכז ב), לֶחֶם שֶׁהֻשַּׂג בִּיגִיעָה רַבָּה וּבְעֶצֶב.

— לֶחֶם־עַצְלוּת, אֹכֶל שֶׁלֹּא טָרַח בְּהַשָּׂגָתוֹ אוֹ בַּהַתְקָנָתוֹ, פַּרְנָסָה לְלֹא יְגִיעָה: "צוֹפִיָּה (אֵשֶׁת־חַיִל) הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ, וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל" (משלי לא כז).

— לֶחֶם־הַפָּנִים, ראה "לֶחֶם־הַמַּעֲרֶכֶת" לְעֵיל.

— לֶחֶם־צַר (ישעיה ל כ), אֹכֶל מוּעָט וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר, מָזוֹן שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק אֶלָּא בְּקֹשִׁי.

— לֶחֶם שָׁחוֹר °, לֶחֶם שֶׁנֶּאֱפָה מִקֶּמַח שֶׁלֹּא נֻקָּה מִן הַסֻּבִּין.

— לֶחֶם־שָׁמַיִם, כִּנּוּי מְלִיצִי לַמָּן שֶׁיָּרַד מִן הַשָּׁמַיִם לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל בִּנְדוּדֵיהֶם בַּמִּדְבָּר: "שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו, וְלֶחֶם שָׁמַיִם יַשְׂבִּיעֵם" (תהלים קה מ).

— לֶחֶם־שֶׁקֶר [משלי כ יז, ראה לֶחֶם־אֱמֶת], לֶחֶם כְּזָבִים, מָזוֹן שֶׁהֻגַּשׁ לָאָדָם לֹא בְּלֵב שָׁלֵם וְלֹא בְּעַיִן יָפָה.

— לֶחֶם־הַתָּמִיד, ראה לֶחֶם־הַמַּעֲרֶכֶת.

— לֶחֶם־תְּנוּפָה (ויקרא כג יז), לֶחֶם־הַבִּכּוּרִים, שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת מִן הַתְּבוּאָה הַחֲדָשָׁה שֶׁהָיוּ מְבִיאִים לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת.

— כִּכַּר־לֶחֶם (שמות כט כג), גּוּשׁ שֶׁל בָּצֵק שֶׁנֶּאֱפָה לְלֶחֶם.

— מַטֵּה־לֶחֶם, מִשְׁעַן־לֶחֶם, תֵּאוּר־לְוַאי לַלֶּחֶם וְלִשְׁאָר מְזוֹנוֹת שֶׁסּוֹעֲדִים אֶת לֵב אָדָם: "וַיִּקְרָא רָעָב עַל־הָאָרֶץ, כָּל־מַטֵּה־לֶחֶם שָׁבָר" (תהלים קה טז). "הָאָדוֹן ה׳ צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַםִ... כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם" (ישעיה ג א).

— פְּרוּסַת־לֶחֶם °, חֲתִיכַת־לֶחֶם שֶׁנִּבְצְעָה בְּסַכִּין מִן הַכִּכָּר.

— פַּת־לֶחֶם, חֲתִיכַת־לֶחֶם: "וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם" (בראשית יח ה). "וְעַל־פַּת־לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר" (משלי כח כא).

— לַחְמוֹ נִתָּן, מֵימָיו נֶאֱמָנִים [על־פי ישעיהו לג טז], מַצָּבוֹ הַכַּלְכָּלִי טוֹב, הוּא חַי בִּרְוָחָה וְלֹא בְּדֹחַק.

— לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם [שאול מן דברים ח ג, ושם הפסוק בשלימותו: "לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם — כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־ה׳ יִחְיֶה הָאָדָם"] אֵין דַּי לוֹ לָאָדָם בְּסִפּוּק צְרָכָיו הַגּוּפָנִיִּים, אֶלָּא יֵשׁ לוֹ גַּם צְרָכִים אֲחֵרִים — רוּחָנִיִּים, נַפְשִׁיִּים וְתַרְבּוּתִיִּים.

— לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם (קהלת ט יא), מַאֲמָר פֶּסִימִי עַל הַחֲכָמִים וְהָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה — וְהֵם שְׁרוּיִים בְּדֹחַק חָמְרִי.

— עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם (משלי יב יא), פִּתְגָּם מִקְרָאִי בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל עוֹבֵד־הָאֲדָמָה.

— שָׁבַר אֶת מַטֵּה לַחְמוֹ (ויקרא כו כו), קִפֵּחַ אֶת פַּרְנָסָתוֹ, הֱבִיאוֹ לִידֵי עֹנִי.

— שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם (קהלת יא א, וסופו של הפסוק: "כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ") 1. עֲשֵׂה טוֹבוֹת לִבְנֵי־אָדָם, גַּם לְאֵלֶּה שֶׁאֵינְךָ מַכִּיר אוֹתָם — בִּרְבוֹת הַיָּמִים תָּבוֹא עַל שְׂכָרְךָ. 2 [גם בהוראה] כְּדַאי לְהִסְתַּכֵּן וּלְנַסּוֹת נִסּוּיִים לִטְוָח רָחוֹק, גַּם אִם אֵין רוֹאִים מִיָּד שָׂכָר לִפְעֻלָּה.

— הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ* (ברכות לח.), סִיּוּמָהּ שֶׁל הַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל אֲכִילַת לֶחֶם.

— נוֹתֵן־לַחְמוֹ [על־פי הושע ב ז], הַמְסַפֵּק לוֹ אֶת פַּרְנָסָתוֹ, מַעֲבִידוֹ אוֹ מַעֲסִיקוֹ.

— לֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם (משלי ט יז), דָּבָר שֶׁהֻשַּׂג בְּאִסּוּר יֵשׁ שֶׁהוּא חָבִיב עַל הַבְּרִיּוֹת יוֹתֵר מִן הַדָּבָר הַמֻּתָּר.

לֶחֶם° ז׳ [מן ג. לחם] כָּל מַתֶּכֶת הַנִּמַּסָּה בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה נְמוּכָה (עַד 250°) וּמְשַׁמֶּשֶׁת לְהַלְחָמָה, כְּגוֹן: בְּדִיל, אָבָץ, עוֹפֶרֶת. — [לְחֶם־, לְחָמִים, לַחֲמֵי־]

לָחֶם ז׳ [מן א. לחם] [ההוראה משוערת בלבד] מִלְחָמָה, קְרָב: "יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים, אָז לָחֶם שְׁעָרִים" (שופטים ה ח).

לַחְמָא* ז׳ [ארמית] לֶחֶם.

— לַחְמָא עַנְיָא* [תרגום יונתן ל"לֶחֶם עֹנִי", דברים טז ג], 1*, לֶחֶם עֹנִי, כִּנּוּי לַמַּצָּה: "הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם" (הגדה של פסח). 2°, לֶחֶם צַר, פַּרְנָסָה בְּצִמְצוּם וּבְדֹחַק: "עָנַשׁ אוֹתָנוּ ה׳ בְּלַחְמָא עַנְיָא בִּימוֹת הַחֹל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ד).

לְחָמָה°, לוֹחְמָה נ׳ [מן א. לחם, לָחַם] שִׁיטַת־לְחִימָה הַמֻּתְאֶמֶת לַמָּקוֹם, לָאֶמְצָעִים וְלַזְּמַן שֶׁבָּהֶם מְבֻצַּעַת הַלְּחִימָה: לָחֳמַת־מִדְבָּר. לְחָמָה כִּימִית. לָחֳמַת־לַיְלָה. לְחָמָה זְעִירָה (לָחֳמַת־גֵּרִילָה). — [לָחֳמַת־]

לַחְמִי° ת׳ [מן לֶחֶם] שֶׁדּוֹמֶה לְלֶחֶם, שֶׁצּוּרָתוֹ אוֹ תְּכוּנָתוֹ כְּשֶׁל לֶחֶם: "אַלְפֵי חֲלוֹמוֹת בְּאֵין־יָד יְגַשְּׁשׁוּ הַגּוּף הַלַּחְמִי בְּחַלּוֹן רָאֲוָה" (שלונסקי, שירים ב 193). — [לַחְמִית, לַחְמִיִּים, לַחְמִיּוֹת]

לַחְמִית° נ׳ [מן ג. לחם] כִּנּוּי לַלֹּבֶן שֶׁבָּעַיִן, הַקְּרוּם הָרִירִי שֶׁבֵּין הָעַפְעַפַּיִם וּבֵין הָאִישׁוֹן: מַחֲלַת הַגַּרְעֶנֶת פּוֹגַעַת בַּלַּחְמִית. — [לַחְמִית־, לַחְמִיּוֹת]

לַחְמָנִיָּה*, לַחְמָנִית* נ׳ [מן לֶחֶם] עֻגַּת־לֶחֶם, כִּכָּר קְטַנָּה שֶׁל לֶחֶם: "לַחְמָנִיּוֹת מְעָרְבִין בָּהֶן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן 'הַמּוֹצִיא'" (ברכות מב.). — [לַחְמָנִית־, לַחְמָנִיּוֹת]

לַחַן° ז׳ [מערבית: לַחְן] נְעִימָה שֶׁל שִׁיר, מֶלוֹדְיָה, צֵרוּף שֶׁל צְלִילִים לְהַרְמוֹנְיָה אַחַת: "הַשִּׁירִים הַמְחֻבָּרִים הַנִּבְנִים עַל

הַלְּחָנִים" (כוזרי ב סט). "יַשִּׂיג בְּחוּשׁ הַשֶּׁמַע סוּג אַחֵר... כַּקּוֹלוֹת וְהַלְּחָנִים וְהֶבְדֵּלֵיהֶם" (אלבו, העיקרים 378). "הָיָה מְחַבֵּר פִּיּוּטִים נָאִים וְאַף הָיָה מְצָרֵף לָהֶם לַחַן מִשֶּׁלּוֹ" (בורלא, כיסופים 212). "כְּלַחַן הַשְּׁבָעָה קְדוֹשָׁה כֹּה תָנִיעַ בִּשְׂפָתַיִם" (ש' שלום שירים קב). "וּמְפֻזֶּמֶת לְעַצְמָהּ פִּזְמוֹן כְּלְשֶׁהוּ, מְשׁוֹרֶרֶת בְּלַחַן מְסֻלְסָל" (סביב, דרך 61). — [לַחַן־, לְחָנִים, לַחֲנֵי־]

לחן [מן לַחַן]

~ פָּע' לָחַן ° פִּעוּ"י הִשְׁמִיעַ נִגּוּן, שָׁר, זִמֵּר, פִּזֵּם: "אִמֵּנוּ לוֹחֶנֶת שִׁירֵי עֲמֵלִים" (שלונסקי, שירים ב 142). "(הַכִּנֶּרֶת) מִתְיַפָּה וּמִתְחַנְחֶנֶת, לַחַן אוֹר וּפָז לוֹחֶנֶת" (תלמי, לארצי 21). "אֲשֶׁר דִּבֵּר־אֵל רַחוּם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לוֹחֵן" (מאירוביץ, הטללים 56). "מַקְשִׁיבִים לַקַּמְקוּם שֶׁהֵחֵל לוֹחֵן וְזִמְרוֹ" (יזהר, במאתי 61). "הַקְרֵב אָזְנְךָ אֶל חַיֵּי הַלּוֹחֵן" (טבנקין, שירים 41). — [לִלְחֹן, לוֹחֵן, יִלְחַן]

~ הִפ' הִלְחִין ° 1, פ"י חִבֵּר מַנְגִּינָה לְשִׁיר, כָּתַב מוּסִיקָה לְטֶקְסְט: הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר הִלְחִין אֶת שִׁירוֹ שֶׁל בְּיַאלִיק. 2, פ"ע הִנְעִים זֶמֶר, פִּזֵּם: "וְהָיָה שׁוֹנֶה בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ... וּמַלְחִין בָּהּ בְּקוֹל כָּבוּשׁ" (סביב, דרך 62). — [לְהַלְחִין אֶת־, מַלְחִין, יַלְחִין]

~ הֻפ' הֻלְחַן °, חֻבְּרָה לוֹ מַנְגִּינָה: הַשִּׁיר "אֶל הַצִּפּוֹר" הֻלְחַן עַל־יְדֵי הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר. — [מֻלְחָן, יֻלְחַן]

~ הת' נִתְלַחֵן °, נִזְדַּמֵּר, הִתְרוֹנֵן, הֻבַּע בְּשִׁיר: "נִתְלַחֲנוּ בְּאֵלִיק מִלִּים, מֵעֵבֶר לַחֵךְ הַיָּבֵשׁ נִתְלַחֲנוּ, בְּמָקוֹם בּוֹ נוֹלָדוֹת מִלִּים בְּטֶרֶם תֵּאָמַרְנָה" (שמיר, במו 180). "בֵּין עֲלֵי הַסִּדּוּר מִתְלַחֲנָה לְחִינָה" (מירסקי, כרוח נושבת). — [לְהִתְלַחֵן, מִתְ־, יִתְ־]

לְחֵנָה*, לְחֵינָה

נ' [מארמית, דניאל ה ב; ערבית: לַחְ'נ ערווה] פִּילֶגֶשׁ: "אֵין לְךָ יָרוּד מִשֵּׁבֶט דָּן, שֶׁהָיָה מִן הַלְּחֵנוֹת" (שמות רבה מ). — [לְחֵנַת־, לְחֵנוֹת]

לחץ [ערבית: לַחַצַ דחק]

~ פָּע' לָחַץ פ"י 1, דָּחַק, הֵעִיק: "וַתִּלָּחֵץ (הָאָתוֹן) אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר" (במדבר כב כה). הַנַּעַל הַצָּרָה לָחֲצָה אֶת אֶצְבְּעוֹת רַגְלוֹ. 2 הֵצִיק, עִנָּה, נָגַשׂ: "רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם" (שמות ג ט). "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ" (שמות כב כ). 3 ° [לחץ על־] הִכְבִּיד עַל־, הִפְעִיל עָלָיו מַגָּע אוֹ מְשִׁיכָה: הָאֲוִיר לוֹחֵץ עַל כָּל גּוּף בְּכֹחַ מְמֻצָּע שֶׁל קִילוֹגְרַם אֶחָד עַל כָּל סֶנְטִימֶטֶר מְרֻבָּע. הֵחֵל לִלְחֹץ עַל הַהֶדֶק לִירִיָּה. 4*, הִכְרִיחַ, אִלֵּץ, תָּבַע בְּתֹקֶף: "מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה (אֶת הָאִשָּׁה הַשְּׁבוּיָה) בַּמִּלְחָמָה" (קידושין כב.). "לֹא תִלְחַץ אוֹתִי, יָא אָבִי, וְלֹא תִּדְחַק" (הזז, היושבת 67). הַחוֹקֵר לָחַץ עַל הַנֶּאֱשָׁם, כִּי יוֹדֶה בְּאַשְׁמָה. — [לִלְחֹץ אֶת־, עַל־; לוֹחֵץ, יִלְחַץ]

~ נִפ' נִלְחַץ, 1, נִדְחַק: "וַתִּלָּחֵץ אֶל־הַקִּיר" (במדבר כב כה). "אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ נִלְחָצוּ" (ביאליק, שבעה). יָדוֹ שֶׁל הַפּוֹעֵל נִלְחֲצָה בַּמְּכוֹנָה. 2 °, דֻּכָּא, נֶעֱנָה: הַיְּהוּדִים נִלְחֲצוּ בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה עַל־יְדֵי שְׁכֵנֵיהֶם. — [לְהִלָּחֵץ, נִלְחָץ, יִלָּחֵץ]

~ הִפ' הִלְחִיץ ^ פ"י 1 °, קֵרֵב דְּבַר־מָה אֶל דָּבָר אַחֵר עַד כְּדֵי לַחַץ, גָּרַם שֶׁיִּלָּחֵץ, הִדֵּק: הַיֶּלֶד הִלְחִיץ אֶת מִצְחוֹ אֶל זְגוּגִית הַחַלּוֹן. 2 ^, לָחַץ: "אָנֹכִי לוֹקַחַךְ, מִי יַלְחִיצֵךְ?" (ינאי, שיז). "דָּבָר זֶה, כִּבְמֶלְקָחַיִם, מַלְחִיץ אֶת הָרֹאשׁ, מֵכִיץ אֶת הֶחָזֶה" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 68). — [לְהַלְחִיץ, מַלְחִיץ, יַלְחִיץ]

~ הֻפ' הֻלְחַץ °, הֻדַּק, הוּבָא בְּמַגָּע קָרוֹב בְּיוֹתֵר אֶל מַשֶּׁהוּ עַד כְּדֵי לַחַץ: מִצְחוֹ שֶׁל הַנַּעַר הֻלְחַץ אֶל זְגוּגִית הַחַלּוֹן. — [מֻלְחָץ, יֻלְחַץ]

~ פֻּע' לֻחַץ ^, נִלְחַץ, הֻכְרַח: "לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתְּךָ לֹא לֻחַצְתָּ וְגַם לַעֲזֹר לֹא נִצְרַכְתָּ" (שיר הייחוד, יום ה). — [מְלֻחָץ, יְלֻחַץ]

~ הת' נִתְלַחֵץ ° 1, נִלְחַץ, נִתְפַּס וְנִדְחַק: "לֹא עַל זְנָבוֹ שֶׁנִּתְלַחֵץ הוּא כּוֹעֵס וְנוֹבֵחַ" (מגדלי מו"ס, שסג). 2, לָחַץ אֶת עַצְמוֹ, נִלְחַץ בְּגוּפוֹ: "הִיא נֶהֶנְתָה מִתְּשׁוּבָתוֹ, הִסְמִיקָה וְהִתְלַחֲצָה אֵלָיו כָּל־שֶׁהוּא" (הלקין, יחיאל 111). — [לְהִתְלַחֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

— לָחַץ אוֹתוֹ אֶל הַקִּיר ° [בהשאלה מן במדבר כב כה], דָּחַק אוֹתוֹ, הֱבִיאוֹ בְּמַצָּב שֶׁאֵין בּוֹ אֶפְשָׁרוּת שֶׁל הִשְׁתַּמְּטוּת וְהִתְחַמְּקוּת, כָּפָה אוֹתוֹ לְהוֹדוֹת עַל דְּבַר־מָה אוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "וּבָזֶה הָאָמָּן לְחָצָתִיו אֶל הַקִּיר... עַד שֶׁגִּלָּה אֶת לְבָבוֹ" (יעב"ץ, מגילת ספר קיט). הַתּוֹבֵעַ לָחַץ אֶת הַנֶּאֱשָׁם אֶל הַקִּיר.

— לָחַץ אֶת יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי °, 1, תָּקַע כַּפּוֹ לְכַף רֵעֵהוּ; הֶחֱזִיק בְּיָדוֹ, כִּמְקַבֵּל בִּשְׁעַת פְּגִישַׁת מַכִּירִים אוֹ בִּשְׁעַת פְּרֵדָה. 2, הִבִּיעַ תּוֹדָה אוֹ בִּרְכַּת עִדּוּד לִפְלוֹנִי: הֲרֵינִי לוֹחֵץ אֶת יָדְךָ עַל הַמַּעֲשֶׂה הָרַב שֶׁעָשִׂיתָ!

— לָחַץ אֶת פְּלוֹנִי אֶל לִבּוֹ °, חִבֵּק אוֹתוֹ בְּחָזְקָה: "וּלְחַצְתִּיךָ אֶל לֵב, רֵעִי, אָחִי הַטּוֹב" (ביאליק, ביום קיץ).

— נִלְחַץ אֶל הַקִּיר [בהשאלה מן במדבר כב כה] נִדְחַק, הוּבָא בְּמַצָּב שֶׁאֵין בּוֹ אֶפְשָׁרוּת שֶׁל הִתְחַמְּקוּת מִמֶּנּוּ, הֻכְרַח לְהוֹדוֹת עַל דְּבַר־מָה: הַנֶּאֱשָׁם נִלְחַץ אֶל הַקִּיר עַל־יְדֵי הַתּוֹבֵעַ.

— לִבּוֹ נִלְחַץ בְּקִרְבּוֹ °, לִבּוֹ נִתְכַּוֵּץ, הוּא הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד: "לִבּוֹ נִלְחַץ בְּקִרְבּוֹ – מַה קְּרוֹבִים אוֹתָם הַיָּמִים!" (עגנון, כפות שפה).

לַחַץ

ז' [מן לחץ] 1 °, דְּחִיקָה, הֲעָקָה עַל מַשֶּׁהוּ עַל־יְדֵי כֹּבֶד וּמַשָּׂא: "כָּל טִפָּה בִּשְׁעָתָהּ בְּצִירֵי יוֹלֵדָה וּבְלַחַץ שְׁנַיִם מֵעֵינֵי עַצְבּוּתִי" (ביאליק, לא תמח). לַחַץ הָאֶבֶן עַל הַקַּרְקַע. לַחַץ הַדָּם עַל דָּפְנֵי הָעוֹרְקִים. 2, נְגִישָׂה, דִּכּוּי, עִנּוּי: "וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ" (דברים כו ז). "וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם" (שמות ג ט). "לָמָּה־קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב?" (תהלים מב י). 3 ^ [בהשאלה] כְּפִיָּה, תְּבִיעָה נִמְרֶצֶת: "וְהִסְתּוֹפֵף בְּעִתּוֹתַי לְחָצִים" (פיוט, שכטר ג 248). "שֶׁלְּחָצַתּוּ הַתּוֹרָה בָּזֶה הָעִנְיָן לַחַץ רַב" (רלב"ג, מלחמות ה' ג ג). הוּא עָשָׂה זֹאת לֹא מֵרְצוֹנוֹ, אֶלָּא מִתּוֹךְ לַחַץ הַמְּצִיאוּת. הַמֶּמְשָׁלָה הִפְעִילָה לְחָצִים רַבִּים עַל הַצִּבּוּר. — [לַחַץ־, לְחָצִים, לַחֲצֵי־]

— לַחַץ־הָאֲוִיר °, כֹּחַ־הַכֹּבֶד שֶׁל שִׁכְבַת־הָאֲוִיר הָעוֹטָה אֶת כַּדּוּר־הָאָרֶץ. בְּכֹחַ זֶה לוֹחֵץ הָאֲוִיר עַל כָּל גּוּף הַנִּמְצָא עַל הָאָרֶץ. מַשְׁאֵבוֹת וּמְכוֹנוֹת רַבּוֹת אֲחֵרוֹת מֻפְעָלוֹת עַל־יְדֵי נִצּוּל לַחַץ־הָאֲוִיר.

— לֶחֶם־לַחַץ, מַיִם־לַחַץ, מְנַת־לֶחֶם זְעוּמָה וּמְצֻמְצֶמֶת בְּיוֹתֵר, מְנַת־מַיִם זְעוּמָה: "שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא, וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ" (מלכים א כב כז).

לַחֲצוֹן^

ז' [מן לַחַץ] לַחַץ, מוּעָקָה: "רְפוּ יָדַי עִם עָנְיֵי הַצֹּאן, רָדוּ בָהֶם שׂוֹנְאֵיהֶם בְּעֹנִי וְלַחֲצוֹן" (תחנות, עשרת ימי תשובה, יום ד'). — [לַחֲצוֹן־]

לַחְצָנִית° נ׳ [מן לחץ, לָחַץ] לְחִיץ, כַּפְתּוֹר קָטָן הַנִּרְכָּס בְּאֶמְצָעוּת בְּלִיטָה הַנִּתְקַעַת בִּלְחִיצָה בְּתוֹךְ שֶׁקַע מַתְאִים שֶׁבְּכַפְתּוֹר שֵׁנִי. – [לַחְצָנִית־, לַחְצָנִיּוֹת, ־וֹת־]

לחשׁ [אכדית: luḫḫušu; ארמית: לְחַשׁ; קרוב אל נחשׁ – השבעת נחשים]

~ פע׳ **לָחַשׁ*** פ״י דִּבֵּר בְּקוֹל נָמוֹךְ, אָמַר מִפֶּה לְאֹזֶן: ״נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ לְחָשָׁהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, וְרַבִּי עֲקִיבָא לְחָשָׁהּ לְבֶן עַזַּאי״ (ברכות כב.). ״מְתֻרְגְּמָן הָעוֹמֵד לִפְנֵי חָכָם הַדּוֹרֵשׁ, וְהֶחָכָם לוֹחֵשׁ לוֹ לָשׁוֹן עִבְרִית, וְהוּא מְתַרְגֵּם לָרַבִּים לָשׁוֹן שֶׁהֵן שׁוֹמְעִין (רש״י יומא כ:). ״וּשְׂפָתָיו לָחֲשׁוּ בְּדְמָמָה״ (ביאליק, מגילת ג). ״כַּמָּה פְּעָמִים רָמַז לוֹ... לָחַשׁ לוֹ״ (הזז, צל 27). הַלַּחְשָׁן לוֹחֵשׁ אֶת הַמִּלִּים לַשַּׂחְקָנִים שֶׁעַל הַבִּימָה. – [לִלְחֹשׁ, לוֹחֵשׁ, יִלְחַשׁ]

~ נפ׳ **נִלְחַשׁ*** 1, נֶאֱמַר בִּלְחִישָׁה: ״לְעוֹלָם אֵין הַנָּחָשׁ נוֹשֵׁךְ, אֶלָּא אִם כֵּן נִלְחָשׁ לוֹ מִלְּעֵיל; וְאֵין הָאֲרִי טוֹרֵף, אֶלָּא אִם כֵּן נִלְחָשׁ לוֹ מִלְמַעְלָה; וְאֵין הַמַּלְכוּת מִתְגָּרָה בִּבְנֵי־אָדָם, אֶלָּא אִם כֵּן נִלְחָשׁ לָהּ מִלְּעֵיל״ (קהלת רבה י, אם ישוך). ״שׁוֹמֵעַ לְחִישׁוֹת נִלְחָשׁוֹת״ (יגיי, קכה). דִּבְרֵי הַתַּפְקִיד נִלְחֲשׁוּ לַשַּׂחְקָנִים שֶׁעַל הַבִּימָה. 2°, קִבֵּל דִּבְרֵי לְחִישָׁה, קָלַט לְחִישׁוֹת: ״כַּמָּה פְּעָמִים רָמַז לוֹ וְלֹא נִרְמַז, לָחַשׁ לוֹ וְלֹא נִלְחַשׁ״ (הזז, צל 27). ״הָיוּ רַבִּים שֶׁלֹּא נִלְחֲשׁוּ, אוֹ שֶׁנִּלְחֲשׁוּ וְלֹא הֶאֱמִינוּ, שֶׁיֵּרֵד הַשִּׁלְטוֹן לִנְכְסֵיהֶם״ (הזז, דלתות 60). – [לְהִלָּחֵשׁ, נִלְחָשׁ, יִלָּחֵשׁ]

~ פע׳ **לִחֵשׁ** פ״י 1*, לָחַשׁ, דִּבֵּר בְּקוֹל נָמוֹךְ, אָמַר בִּלְחִישָׁה: ״שֶׁרָאָה הָאֲנָשִׁים מְלַחֲשִׁים אֵלּוּ לְאֵלּוּ מִפְּנֵי שֶׁנְּשָׁקָהּ״ (בראשית רבה ע). ״שָׁמַע קוֹל מְלַחֵשׁ וְדוֹפֵק עַל אָזְנוֹ״ (הזז, יעיש ב 65). 2, הִשְׁבִּיעַ נָחָשׁ (אוֹ עַיִן רָעָה וְכַדּוֹמֶה) עַל־יְדֵי לְחִישַׁת מִלּוֹת־קֶסֶם שׁוֹנוֹת, שֶׁלְּפִי הַמַּאֲמִינִים בָּהֶן כֹּחַן רַב לְרַפֵּא וּלְהוֹעִיל: ״כְּמוֹ פֶתֶן חֵרֵשׁ... אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים״ (תהלים נח ה–ו). 3*, הִשְׁמִיעַ קוֹל שְׁרִיקָה דַּקָּה כְּעֵין לְחִישָׁה: ״הַנָּחָשׁ מְלַחֵשׁ וְהוֹרֵג״ (שמות רבה ח). – [לְלַחֵשׁ, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **לֻחַשׁ°**, נִלְחַשׁ, נֶאֱמַר בִּלְחִישָׁה: ״הִתְעָרֵב פִּתְאֹם קוֹל שֶׁלֹּא מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וּמִסְתַּבֵּר... שֶׁמִּכְּבָר לֹא הָיוּ עוֹד הַדְּבָרִים מְלֻחָשִׁים בַּחֲשַׁאי שֶׁבֵּין שְׁנֵיהֶם״ (יזהר, צקלג 502). – [מְלֻחָשׁ, יְלֻחַשׁ]

~ התפ׳ **הִתְלַחֵשׁ** 1, שׂוֹחַח עִם מִישֶׁהוּ בְּקוֹל נָמוֹךְ, דִּבֵּר עִם פְּלוֹנִי בִּלְחִישָׁה: ״וַיַּרְא דָּוִד כִּי עֲבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים, וַיָּבֶן דָּוִד כִּי מֵת הַיָּלֶד״ (שמואל ב יב יט). ״הָיְתָה חַנָּה מִתְלַחֶשֶׁת עִמָּהֶן בְּקֶרֶן־זָוִית בְּהֶחָבֵא וּבִזְהִירוּת״ (ביאליק, אריה ט). 2 [התלחשׁ על־] דִּבֵּר בְּסֵתֶר רָעוֹת נֶגֶד־, הִתְנַכֵּל לְ־: ״יַחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ כָּל־שֹׂנְאָי, עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי״ (תהלים מא ח).

~ הפ׳ **הִלְחִישׁ°** פע״י הִשְׁמִיעַ בִּלְחִישָׁה, מָסַר בְּלַחַשׁ: ״הִיא הִלְחִישַׁתְנִי בְּקוֹלָהּ הַמְשַׁאֲנָן״ (שטיינמן, דודאים 185). ״וְסִפּוּר לְךָ אַלְחִישָׁה מֵעִמְקֵי הַלֵּב הָרַךְ״ (מלצר, אור 103). ״הִלְחִישׁ לוֹ לְיָאִיר מִשְׁאָלָה״ (טביב, כערער 159). ״וְרַבִּים מַלְחִישִׁים: עוֹד שָׁבוּעַ, שְׁבוּעַיִם, וּמַיִם אֵינָם״ (שלו, אלוהי 61). ״קוֹלוֹת הַדּוֹבְרִים הִלְחִישׁוּ וְהָלְכוּ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 173). – [לְהַלְחִישׁ, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻלְחַשׁ°**, נִלְחַשׁ, נֶאֱמַר בְּקוֹל רָפֶה מְאֹד: ״בַּסּוֹפָה, בַּבָּרָד בַּמָּטָר מַעֲנֵה־לְבָבִי לוֹ מֻלְחָשׁ וּמוּשָׁר״ (ש׳ שלום, חי 89). – [מֻלְחָשׁ, יֻלְחַשׁ]

– **לָחַשׁ עַל הַמַּכָּה*** (הָעַיִן, הַנָּחָשׁ וְכו׳), בִּטֵּא דִּבְרֵי־הַשְׁבָּעָה שׁוֹנִים מִתּוֹךְ אֱמוּנָה כִּי יֵשׁ בָּהֶם לְרַפֵּא אֶת הַמַּכָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: ״וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה״ (סנהדרין י א). ״לוֹחֲשִׁין עַל הָעַיִן וְעַל הַנָּחָשׁ וְעַל הָעַקְרָב... אַף בַּחֹל אֵין לוֹחֲשִׁין בִּדְבַר שֵׁדִים״ (תוספתא שבת ז כג).

– **לְחָשְׁךָ פְּלוֹנִי***, מִי שֶׁהוּא לָחַשׁ בְּאָזְנֶיךָ, מִי שֶׁהוּא הֵעִיר לְךָ: ״מִי לְחָשְׁךָ שֶׁהוֹצִיא הָאֱלֹהִים אֶת הַבְּכוֹרוֹת?״ (במדבר רבה ד). ״וְאִם לְחָשְׁךָ אָדָם לוֹמַר...״ (ברכות ז:).

– **גַּחֶלֶת לוֹחֶשֶׁת***, גַּחֶלֶת מְהַבְהֶבֶת, גַּחֶלֶת שֶׁמַּשְׁמִיעָה מֵעֵין לַחַשׁ (לְהַבְדִּיל מִן ״גַּחֶלֶת עוֹמֶמֶת״, הַקְּרוֹבָה לִדְעֹךְ): ״גֶּחָלִים לוֹחֲשׁוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, אוֹמְמוֹת – אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן״ (ברכות נג:). [ובהשאלה:] ״עוֹד הוֹתִיר אֱלֹהֵינוּ לִפְלֵיטָה גְּדוֹלָה גַּחֶלֶת לוֹחֶשֶׁת בַּעֲרֵמַת הַדָּשֶׁן״ (ביאליק, המתמיד).

לַחַשׁ ז׳ [מן לחשׁ] 1* לְחִישָׁה, דִּבּוּר בְּקוֹל נָמוֹךְ: ״רֹאשׁ יָנִיעַ וְהֵנִיף יָד וּלְרֹב הַלַּחַשׁ יְשַׁנֶּא פָּנִים״ (בן־סירא יב יג). ״וְלֹא אֶשְׁמַע עוֹד מִשָּׁם אֶת לַחַשׁ שִׂפְתוֹתֵיהֶם״ (ביאליק, לפני ארון). לַחַשׁ הַלַּחְשָׁן לַשַּׂחְקָנִים. תַּעֲמוּלַת־לַחַשׁ נֶגֶד הַשִּׁלְטוֹן. 2, דִּבְרֵי הַשְׁבָּעָה הַנֶּאֱמָרִים עַל נָחָשׁ אוֹ עַל פֶּגַע רָע אַחֵר כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק: ״הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ, וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם״ (ירמיה ח יז). ״וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ״ (ישעיה ג ג). ״הַהֲבָלִים מֵאִצְטַגְנִינוּת וּלְחָשִׁים וּקְמֵעוֹת וְנִסְיוֹנוֹת רְחוֹקִים מֵהַטֶּבַע״ (כוזרי ד כג). 3, כִּנּוּי לִתְפִלָּה הַנֶּאֱמֶרֶת בִּלְחִישָׁה וּבְכַוָּנָה רַבָּה: ״צָקוּן לַחַשׁ״ (ישעיה כו טז) [וראה להלן: צָקוּן לַחַשׁ] ״וְלֹא בָזֶה לַחְשִׁי״ (אצולים, לאחרון של פסח). 4, כִּנּוּי לְאַחַד מִתַּכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים בִּימֵי הַמִּקְרָא, אוּלַי מֵעֵין קוּנְכִית לוֹחֶשֶׁת: ״וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים״ (ישעיה ג כ). – [לַחַשׁ־, לְחָשִׁים, לַחֲשֵׁי־]

– **בְּלַחַשׁ*** תה״פ בִּלְחִישָׁה, בְּקוֹל נָמוֹךְ, חֶרֶשׁ: ״׳וּנְבוֹן לָחַשׁ׳ – זֶה שֶׁרָאוּי לִמְסֹר לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּלַחַשׁ״ (חגיגה יד.). ״תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה בְּלַחַשׁ״ (עירובין נד.). ״הַמְסַפְּרוֹת בְּלַחַשׁ... בִּרְמָזִים לְשִׂיחַ הַשָּׂדֶה סוֹד יָהּ״ (ביאליק, הרהורי). תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ.

– **לַחַשׁ־נַחַשׁ°**, דִּבּוּר שֶׁל הַשְׁבָּעָה, מִלַּת־קֶסֶם: ״לַחַשׁ־נַחַשׁ, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה, הַדּוֹפִיכַת כָּכָה שָׁחָה״ (ביאליק, בין נהר).

– **לַחַשׁ־רַחַשׁ°**, קוֹל לְחִישָׁה וְאִוְשָׁה, נְהִימָה עֲמוּמָה: ״הַיּוֹשֵׁב בָּאוּלָם שׁוֹמֵעַ לַחַשׁ־רַחַשׁ רַק בִּשְׁכֵנוּתוֹ הַקְּרוֹבָה״ (שטיינמן, דין קונכיה). לַחַשׁ־רַחַשׁ עָבַר בָּאוּלָם בֵּין הַנֶּאֱסָפִים לְמִשְׁמַע הַבְּשׂוֹרָה.

– **צָקוּן לַחַשׁ** [על־יסוד הבנה זו בישעיה כו טז] הִשְׁתַּפְּכוּת הַנֶּפֶשׁ, הַבָּעַת רַחֲשֵׁי הַלֵּב, תְּפִלָּה מִתּוֹךְ כַּוָּנָה עֲמֻקָּה: ״צָקוּן לַחְשֵׁנוּ כְּחַטָּאת הַכִּפּוּרִים רְצֵה נָא״ (סידור רס״ג, שיא). [ויש מצטטים: צָקוּן־לַחַשׁ]

לַחֲשָׁה° נ׳ [מן לחשׁ] לְחִישָׁה, דָּבָר שֶׁנִּמְסַר בְּלַחַשׁ: ״שׁוֹקֵעַ טוֹרָנוּ... מוּסַר מֵאָדָם לְאָדָם לַחֲשַׁת הַהוֹלֵךְ רִאשׁוֹנָה״ (שלו, אלוהי 171). – [לַחֲשַׁת־, לְחָשׁוֹת, לַחֲשׁוֹת־]

לַחֲשׁוֹן* ז׳ [מן לַחַשׁ] לְחִישָׁה, דִּבּוּר בְּקוֹל נָמוֹךְ: ״אֲהַלֵּל בְּפֶה וְלָשׁוֹן לְשׁוֹמֵעַ קוֹל לַחֲשׁוֹן״ (קליר, אאמיץ, ב׳ סוכות). ״וְעוֹד הַלְאָה הַרְחֵק מִתְאַוֶּשֶׁת... אִוְשַׁת לַחֲשׁוֹן שֶׁל דְּמָמָה יְסוֹדִית״ (יזהר, צקלג 870). – [לַחֲשׁוֹן־, לַחֲשׁוֹנִים, ־נֵי־]

לַחֲשׁוּשׁ° ז׳ [מן לַחַשׁ] לַחַשׁ קַל, לְאִיטָה: ״צִחְקוּק לוֹטֵף, לַחֲשׁוּשׁ הָאוֹהֲבִים״ (ברוידס, השחר 51). ״סִפּוּרִים וַאֲגָדוֹת... וְלַחֲשׁוּשֵׁי־בַדִּים שֶׁבֵּין נְעָרִים לְבֵין עַצְמָם״ (שמיר, במו 41). לַחֲשׁוּשׁ רָפֶה שֶׁל הַגּוֹוֵעַ.– [לַחֲשׁוּשׁ־, לַחֲשׁוּשִׁים, ־שֵׁי־]

לַחֲשָׁן° ז׳ [מן לחש, לָחַשׁ] 1. קַרְיָן בַּתֵּיאַטְרוֹן הַמַּזְכִּיר בִּלְחִישָׁה לַשַּׂחְקָנִים אֶת נֹסַח הַמִּלִּים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם לְהַשְׁמִיעַ בְּהַצָּגַת הַמַּחֲזֶה: תָּאוֹ שֶׁל הַלַּחֲשָׁן סָמוּךְ לַבִּימָה. 2. כִּנּוּי לְמִי שֶׁרָגִיל לְדַבֵּר בְּלַחַשׁ. [לַחֲשַׁן־, לַחֲשָׁנִית, לַחֲשָׁנִים, לַחֲשָׁנֵי־, לַחֲשָׁנִיּוֹת]

לַחֲשָׁנוּת° נ׳ [מן לַחֲשָׁן] 1. תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַקַּרְיָן בַּתֵּיאַטְרוֹן הַמַּזְכִּיר בִּלְחִישָׁה לַשַּׂחְקָנִים אֶת נֹסַח הַמִּלִּים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם לְהַשְׁמִיעַ בְּהַצָּגַת הַמַּחֲזֶה. 2. הִתְלַחֲשׁוּת, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים בִּלְחִישָׁה: ״אַתֶּן מִסְתּוֹדְדוֹת בִּי... הֲרַשַּׁאי אֲנִי לָדַעַת נוֹשֵׂא לַחֲשָׁנוּתְכֶם?״ (שטייגמן, דודאים 32). – [לַחֲשָׁנוּת־]

לַחֲשָׁנִי° ת׳ [מן לַחֲשָׁן] הַנֶּאֱמָר בִּלְחִישָׁה: ״אוֹתוֹ קִשְׁקוּשׁ־לְשׁוֹנוֹת, לַחֲשָׁנִי בְּרֻבּוֹ״ (טביב, דרך 165). – [לַחֲשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לחשש [מן לחש]

~ פִּעֵ׳ **לִחְשֵׁשׁ°** פ״י הִשְׁמִיעַ בִּלְחִישָׁה, לָחַשׁ בְּקוֹל נָמוּךְ בְּיוֹתֵר: ״פָּתַח וְלִחְשֵׁשׁ חֶרֶשׁ מַשֶּׁהוּ״ (יזהר, שיירה 24). ״בְּפִנַּת־גַּג אַחֶרֶת לְחִשְׁשָׁה אִילָנָה עִם הַנָּזִיר״ (שמיר, עירום 154). ״אַל תַּרְעִישׁ עוֹלָמוֹת – הָיָה מִיטְקָא מְלַחְשֵׁשׁ בְּנִים־וְלֹא־נִים״ (שלונסקי, תר׳ הזדן א 134). – [לְלַחְשֵׁשׁ, מְ־, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְלַחְשֵׁשׁ°**, הִתְלַחֵשׁ בַּסֵּתֶר, שׂוֹחֵחַ בִּלְחִישָׁה עִם מִישֶׁהוּ: ״מִישֶׁהוּ מְנַסֶּה לְהִתְחַבֵּא, לְהִתְלַחְשֵׁשׁ מְזִמּוֹת קְטַנּוֹת״ (שמיר, עירום 299). – [לְהִתְלַחְשֵׁשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

לְחֶשֶׁת־, לְחוֹשֶׁת נ׳ [מן לחש] לַחַשׁ, לְחִישָׁה: ״וְנִתְקַיֵּם עָלַי לְחֶשֶׁת, וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת״ (קליר, על־פי זולאי, לשוננו לעם, תשי״ד). מָה פִּשְׁרָהּ שֶׁל לְחֶשֶׁת זוֹ? – [לְחֶשֶׁת־]

לחת [ערבית: לַהַתַ׳ נשם בכבדות מרוב צמא]

~ הִפְ׳ **הִלְחִית°** פ״ע, הִתְנַשֵּׁם, נָשַׁם בִּכְבֵדוּת: ״וְהָיָה הַחֲמוֹר מְהַלֵּךְ וְהַכֶּלֶב מַלְחִית״ (ויקרא רבה יג). הַכֶּלֶב מַלְחִית וּמְשַׁרְבֵּב לְשׁוֹנוֹ בְּיוֹם קַיִץ לוֹהֵט. 2 [על־פי תרגום יונתן ״ויגהר״ – וְאַלְהִית; וכן על־פי הבנה זו בויקרא רבה יג, לעיל] גָּהַן, הִתְכּוֹפֵף: ״הִנֵּה אֲנִי מַלְחִית בְּמִטָּתִי וְאוֹתוֹ חֶדֶר מַקִּיפֵנִי מִסָּבִיב״ (ש׳ שלום, שירים רלח). ״מַלְחִית וְנִכְנָס וּמְגַוִּים בְּכַוָּנָה בְּשִׁפְשׁוּף עֵינָיו מִפְּנֵי הָאוֹר״ (צמח, כתבים 104). ״אַךְ מַלְחִיתִים אִי שָׁם מֵעֵבֶר גָּדֵר־תַּיִל הַבַּחוּרִים עֲזִים עַל מִשְׁמַרְתָּם״ (תלמי, לארצי 13). ״הִלְחִית לוֹ דוֹמֵם בִּמְקוֹמוֹ מֵאֲחוֹרֵי גּוּשׁ סֶלַע חָשׂוּף, מְצַפֶּה לַזִּנּוּק הַבָּא״ (שמיר, הגבול 299). – [לְהַלְחִית, מַ־, יַ־]

א. **לַט** ז׳ [מן לוט, לָט; ראה לְהָטִים] לַהַט, קֶסֶם, כִּשּׁוּף: ״וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם״ (שמות ז כב). – [לַט־, לָטִים, לָטֵי־]

ב. **לָט** ז׳ [מן לוט, לָט; ראה א. לָאט] סֵתֶר, שֶׁקֶט [רווחת רק הצורה:]
– בַּלָּט תה״פ חֶרֶשׁ, בַּסֵּתֶר, בִּצְנְעָה: ״וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוּל בַּלָּט״ (שמואל א כד ד).

לֹט ז׳ רְאֵה ב. לוֹט.

לְטָא° ז׳ הַזָּכָר שֶׁל לְטָאָה – רְאֵה לְטָאָה. – [לְטָא־, לְטָאִים, לְטָאֵי־]

לְטָאָה נ׳ [המקור לא הוברר] בַּעַל־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת הַזּוֹחֲלִים (Lacerta). לַלְּטָאָה אַרְבַּע גַּפַּיִם מְפֻתָּחוֹת, גּוּף גָּמִישׁ וְזָנָב אָרֹךְ. זְנַב הַלְּטָאָה שֶׁנִּקְטַע גָּדֵל מֵחָדָשׁ. מְזוֹנוֹת הַלְּטָאָה – חֲרָקִים וְתוֹלָעִים וְכַדּוֹמֶה. נִזְכְּרָה בַּמִּקְרָא (ויקרא יא ל) בֵּין הַשְּׁרָצִים הַטְּמֵאִים. – [לְטָאַת־, לְטָאוֹת, לְטָאוֹת־]
– כִּזְנַב־הַלְּטָאָה° (חגיגה יא.), מָשָׁל לְדָבָר מוּעָט וְדַל בְּיוֹתֵר.

לטאה (1/4)

לָטוּף° ת׳ [מן לטף, לָטַף] מְלֻטָּף, שֶׁהֶחֱלִיקוּ עָלָיו בַּיָּד [גם בהשאלה]: ״לְטוּפָה תֵּרָגַע בַּעֲרָבָה עֵשָׂה״ (שלונסקי, שירים ב 277). ״לְטוּף קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ וָרוּחַ, שָׂרוּי בְּדִמְמָה קְדוּמָה״ (תלמי, לארצי 23). ״בְּלֵילָה שֶׁל יָרֵחַ עַז... עָמַדְתִּי לְטוּף אוֹרִים״ (גלבוע, בבוקר 46). – [לְטוּפָה, לְטוּפִים, ־פוֹת]

לְטוּף°, לִיטוּף ז׳ [מן לטף, לִטֵּף] הַחֲלָקָה בַּיָּד עַל פְּנֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ מִתּוֹךְ חִבָּה וּנְעִימוּת: לְטוּף עוֹרוֹ שֶׁל הֶחָתַלְתּוּל. לְטוּף לְחָיֵי הַיֶּלֶד. לְטוּפִים וְגִפּוּפִים. – [לְטוּף־, לְטוּפִים, לְטוּפֵי־]

לְטוּשׁ°, לִיטוּשׁ ז׳ [מן לטש, לִטֵּשׁ] 1. הַשְׁחָזָה, חִדּוּד וְשִׁפְשׁוּף, צִחְצוּחַ: לְטוּשׁ לַהַב הַסַּכִּין בְּאֶבֶן מַשְׁחֶזֶת. לְטוּשׁ יַהֲלוֹמִים. לְטוּשׁ פְּנֵי הַזְּכוּכִית לְהַתְקָנַת מַרְאוֹת. 2 (בהשאלה) עִבּוּד אַחֲרוֹן, שִׁכְלוּל וְשִׁפּוּר: הַסּוֹפֵר עָסַק בְּלִטּוּשׁ הַסִּגְנוֹן בְּסִפּוּרוֹ. – [לְטוּשׁ־]

לָטוּשׁ° ת׳ [מן לטש, לָטַשׁ] מֻשְׁחָז, מְמֹרָק, מְצֻחְצָח [גם בהשאלה]: ״נָדְדָה מִפְּנֵי חֲרָבוֹת וּמִפְּנֵי חֶרֶב לְטוּשָׁה״ (יהודה הלוי, ט 550). ״מָתַי רַעְיוֹנִים כְּבָרָק לְטוּשִׁים״ (משה אבן־עזרא, א 58). ״יָצָא שָׂרָף אֶחָד כְּבָזָק מִבֹּהַל, צָרוּף וְלָטוּשׁ״ (חזז, יעיש ג 97). – [לְטוּשָׁה, לְטוּשִׁים, ־שׁוֹת]
– עֵינַיִם לְטוּשׁוֹת° [ראה לטש, לָטַשׁ אֶת עֵינָיו] עֵינַיִם מַבְלִטוֹת וּמְאֻמָּצוֹת (כִּנְעוּצוֹת בְּדָבָר־מָה מִתּוֹךְ תִּמָּהוֹן אוֹ סַקְרָנוּת): ״וַתְּהִי לְשַׁלְהֶבֶת יְרֻקָּה בְּעֵינֵי הַפֶּתֶן הַלְּטוּשׁוֹת״ (ביאליק, מתי מדבר).

לָטִינִי° ת׳ רוֹמִי, שֶׁל בְּנֵי לַטְיוּם הָעַתִּיקָה (Latium, אֵזוֹר בְּאִיטַלְיָה הַקְּדוּמָה שֶׁבִּירָתוֹ הָיְתָה רוֹמָא): הַלָּשׁוֹן הַלָּטִינִית. הָאָלֶף־בֵּית הַלָּטִינִי נִתְקַבֵּל בְּרֹב לְשׁוֹנוֹת אֵירוֹפָּה. סִפְרוּת לָטִינִית. בְּמִלּוֹן זֶה צֻיְּנוּ הַמִּלִּים הַשְּׁאוּלוֹת מִלָּטִינִית. – [לָטִינִית, לָטִינִיִּים, ־נִיּוֹת]
– לָטִינִית° נ׳ הַלָּשׁוֹן הָרוֹמִית הַקְּלָסִית: לָטִינִית הִיא אֵם הַלְּשׁוֹנוֹת הָרוֹמָנִיּוֹת (אִיטַלְקִית, צָרְפָתִית, סְפָרַדִּית וְעוֹד).

לָטִיף° ת׳ [מן לטף, לָטַף; ערבית: לַטִיף עדין] רַךְ, עָדִין, נָעִים: ״וּבְעֵינָיו נִצְנֵץ אוֹר שֶׁל תְּמִימוּת חַם וְלָטִיף״ (קבק, במשעול 48). ״אַךְ כֹּה לָטִיף, כֹּה רַךְ שִׁכְשׁוּךְ גַּלִּים בַּחוֹל״ (שמעוני, שירים ב קסז). ״צְחוֹקָךְ הַלָּטִיף״ (שטייגמן, סודות 64). ״וּמָוֶת נוֹשְׁקֵנִי עַל פִּי וְלָטִיף חִבּוּקוֹ מִכָּל גּוּף״ (ש׳ שלום, שירים תקנט). ״הַלַּיְלָה כֹּה רַךְ וְלָטִיף״ (דשא, עד 48). – [לְטִיפָה, לְטִיפִים, ־פוֹת]

לְטִיפָה° נ׳ [מן לטף, לָטַף] הַחֲלָקָה בַּיָּד עַל פְּנֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ מִתּוֹךְ חִבָּה וּנְעִימוּת: ״אֵין אַתָּה זָרִיז, בְּנִי! – אָמְרָה הָאֵם בִּנְזִיפָה שֶׁנִּשְׁמְעָה מִתּוֹכָהּ לְטִיפַת חִבָּה״ (קבק, במשעול 94). ״שׁוֹקֶטֶת קָלְטָה אֶת לְטִיפוֹתַי״ (פיכמן, צו). לְטִיפָה עַל לֶחְיוֹ שֶׁל יֶלֶד. לְטִיפַת עוֹרוֹ שֶׁל הַכְּלַבְלָב. לְטִיפוֹת וּנְשִׁיקוֹת. – [לְטִיפַת־, לְטִיפוֹת]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

לָטִיפוּנְדְיָה◊ נ׳ [לאטינית: latifundium, מן latus נרחב + fundus אחוזה] נַחֲלָה גְדוֹלָה, אֲחֻזָּה נִרְחָבָה: הַלָּטִיפוּנְדְיוֹת הָעֲנָקוֹ בִּימֵי־הַבֵּינַיִם לִבְנֵי הָאֲצִילִים מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה בְּחַיֵּי הוֹרֵיהֶם. — [־דְיוֹת]

לְטִישָׁה* נ׳ [מן לטש, לָטַשׁ] לְטוּשׁ, הַשְׁחָזָה וְהַבְרָקָה: ״כְּלֵי מַתָּכוֹת... הַמְחֻסָּר לְטִישָׁה״ (כלים יד א). לְטִישַׁת הַחֶרֶב. לְטִישַׁת זְכוּכִית לְמַרְאוֹת. — [לְטִישַׁת־, לְטִישׁוֹת]

— **לְטִישַׁת־עֵינַיִם**∴, [ראה לטש, לָטַשׁ אֶת עֵינָיו] אִמּוּץ מַבַּט הָעֵינַיִם, הַבְלָטַת אִישׁוֹנֵי־הָעֵינַיִם — מִתּוֹךְ תִּמָּהוֹן, אַפְתָּעָה, הִתְבּוֹנְנוּת מְאֻמֶּצֶת, תַּאֲוָה, קִנְאָה וְכַדּוֹמֶה: ״הִנֵּה הוּא כְּבָר לְקַלָּלָה וַחֲרִיקַת שֵׁן וּלְטִישַׁת עַיִן וּמְנוֹד רֹאשׁ״ (יהודה הלוי, ט 506).

לְטִישׁוּת∴ נ׳ [מן לְטִישָׁה] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁלֻּטַּשׁ, חַדּוּת, הַבְרָקָה: ״וְיֵשׁ לוֹ זֹהַר וּלְטִישׁוּת, כְּמוֹ הֶעָנָן הַלָּבָן הַמְקַבֵּל לְטִישׁוּת מְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ״ (דוראן, מגן אבות ד). לְטִישׁוּת הַסַּכִּין. — [לְטִישׁוּת־]

לֹטֶם*, לוֹטֶם ז׳ [ערבית: לָטִים בושם לשער הנשים; לַטַמ הדבק; ארמית: לוֹטְמָא; בגירסה: לְטוֹם] שִׂיחַ־בַּר יָרֹק־עַד קָטָן, בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים שֶׁצִּבְעָם לָבָן, צְהַבְהַב אוֹ וָרֹד. גָּדֵל בְּעִקָּר בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (Cistus). נִזְכַּר בַּמִּשְׁנָה בֵּין צִמְחֵי־הַבְּשָׂמִים שֶׁחָל עֲלֵיהֶם דִּין שְׁבִיעִית: ״הַוֶּרֶד וְהַכֹּפֶר וְהַקֶּטֶף וְהַלֹּטֶם יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית״ (שביעית ז ו). יֵשׁ סְבוּרִים כִּי הוּא הַצֶּמַח ״לֹט״ שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא (בראשית לז כה). — [לֹטֶם־, לְטָמִים, לִטְמֵי־]

לוטם

לטף [מערבית: לַטַף היה חביב; לַטַף עדן]

~ פע׳ **לָטַף** ° פ״י הֶחֱלִיק בְּרֹךְ בְּיָדוֹ, נָגַע בְּחִבָּה [גם בהשאלה]: ״וּבְאָחֲזוֹ בּוֹ בְּכַף יָדוֹ הַמְעֻנָּגָה וְלוֹטְפוֹ בְּמַבָּטֵי עֵינָיו״ (ליסיצקי, תולדות 119—120). ״הַלְּבָנָה בְּיָד לוֹטֶפֶת זֹהַר חָג כָּל צְרִיף עוֹטֶפֶת״ (פיכמן, לו). ״רִשְׁרוּשׁוֹ הַלּוֹטֵף סָפוּג חֲמִימוּת שִׂפְתֵי־עָם״ (קריב, עיונים 20). ״יָדוֹ עַל הָעֵשֶׂב יַעֲבִיר וְיִלְטֹף גִּבְעוֹל״ (תלמי, לארצי 104). ״וְהָרוֹכֵב לוֹטֵף בְּהֶמְתוֹ הַמְלַבֶּבֶת״ (רבינוב, אמיתי יד). — [לִלְטֹף, לוֹטֵף, יִלְטֹף]

~ פע׳ **לִטֵּף** ° פ״י לָטַף, הֶחֱלִיק בְּיָדוֹ עַל פְּנֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ מִתּוֹךְ חִבָּה וּנְעִימוּת: הָאוֹרֵחַ לִטֵּף אֶת לֶחְיוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד. הַיְלָדִים לִטְּפוּ אֶת עוֹר הַכְּלַבְלָב. [ובהשאלה:] ״בְּלִטּוּפֵי הַפְּרָחִים בַּגִּנָּה״ (ש׳ שלום, שירים קמח). ״הַבָּתִּים הִתְכּוֹפְפוּ לְאוֹרוֹ הַמְלַטֵּף כִּילָדִים אֶל הַיָּד הַלּוֹטֶפֶת רֹאשָׁן״ (מלצר, אור 66). — [לְלַטֵּף אֶת־; מְלַטֵּף, יְ־]

~ פע׳ **לֻטַּף** °, הֻחְלַק בְּרֹךְ בְּיָד: ״הַטַּף שֶׁלֹּא לֻטַּף״ (שלונסקי, אבני 92). ״לֹא לֻטַּף קָדְקֳדָם בְּלֵיל חֹרֶף״ (אלתרמן, מסביב למדורה). ״בְּהִשָּׁבֵר דְּמָמָה... בְּקוֹל אִשָּׁה צוֹחֶקֶת מְלֻטָּפָה״ (גורי, שושנת 36). — [מְלֻטָּף, יְלֻטַּף]

~ התפ׳ **הִתְלַטֵּף** °, 1. מָסַר עַצְמוֹ לְלִטּוּפוֹת, הִתְחַטֵּא: ״מִיָּד יִתְקָרֵב יָקְטָן אֵלָיו, מִתְלַטֵּף וּמִתְחַנֵּף״ (פיכמן, יקטן בת״א). ״לְכֶסֶף לָגַעַת בָּךְ, לְהִתְלַטֵּף, לָשִׂים רֹאשׁ בְּחֵיקֵךְ״ (יזהר, צקלג 569). 2. לִטֵּף זֶה אֶת זֶה: ״זוּגוֹת... הַמִּסְתַּתְּרִים בְּרֶגַע זֶה בְּפִתְחֵי הַבָּתִּים וּמִתְלַטְּפִים״ (א׳ אבנרי, הצד השני 76). — [לְהִתְלַטֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

לֶטֶף° ז׳ [מן לטף] לְטִיפָה, הַחְלָקָה בַּיָּד מִתּוֹךְ חִבָּה, מַגָּע קַל [גם בהשאלה]: ״לִזְכּוֹת אוֹתוֹ... בְּמַבָּט חִבָּה וּבְלֶטֶף־יָד״ (גרינברג, רחובות קנג). ״וּבְלְטִיפוֹת לֶטֶף־מַיִם... יִפְקְדֶנָּה רֶגַע רֶגַע״ (טשרניחובסקי, שירים 322). ״אַבְנֵי הַשָּׂדֶה שֶׁהֵן נְשׁוּקוֹת מִשֶּׁמֶשׁ, שְׁקוּיוֹת מִטַּל וּמְלֻטָּף רוּחוֹת חֲלָקוֹת״ (בארון, פרשיות 541). ״וְאוֹחִילָה לְלֶטֶף יָדְךָ, אֱלֹהִים אַדִּירִים״ (שלונסקי, שירים ב 231). ״נֹגַע בִּלְבָבִי... בְּלֶטֶף וְלֹא בְּמַרְאֶה״ (ש׳ שלום, שירים קנג). ״נָגְעָה בִשְׂעָרוֹתָיו בְּלֶטֶף קַל״ (שנהר, א 245). ״עַד בְּכִי לִי צַר הַלֶּטֶף הַנִּתָּן״ (עוגן, 16). ״וּבוֹכָה אֲנִי אֶת הַלֶּטֶף שֶׁלֹּא לְטַפְתִּיךְ״ (שלו, אלוהי 93). — [לֶטֶף־]

לַטְפָנִי° ת׳ [מן לטף, לָטַף] מְלַטֵּף, רַךְ וְעָדִין [גם בהשאלה]: ״אָמַר בְּחִיּוּךְ חַמִּים וּבְפִקְחוֹן עֵינַיִם לַטְפָנִיּוֹת״ (שטייגמן, צרור 32). ״וּמִשְׁתַּדֵּל לְהִתְחַמֵּק חִישׁ־מְהֵרָה מִמַּבָּטָהּ הַלַּטְפָנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 144). יָדַיִם לַטְפָנִיּוֹת. — [לַטְפָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לַטְרַגְיָה◊, ראה לִתְרַגְיָה.

לִטְרָה*, ראה לִיטְרָא, לִיטְרָה.

לטש [אוגריתית: לטש; ארמית: לְטַשׁ; ערבית: לַטַשׁ חבט]

~ פע׳ **לָטַשׁ** פ״י 1. הִשְׁחִיז, חִדֵּד, חִשֵּׁל, שִׁפְשֵׁף: ״לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל״ (בראשית ד כב). ״וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים, לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ״ (שמואל א יג כ). ״חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ, קַשְׁתּוֹ דָרַךְ וַיְכוֹנְנֶהָ״ (תהלים ז יג). ״וּכְלוֹטֵשׁ עַל גַּלְגַּל־מִלְטַשְׁתּוֹ יָנוּעַ״ (ביאליק, המתמיד). ״לְטֹשָׁה, לְטֹשָׁה, צִרְיִ שֶׁלִּי, לְטֹשָׁה חִישׁ אֶת הַחֶרֶב לִי!״ (כהן, שירים פה). 2* חָבַט, הִכָּה: ״תְּפַח (הַבָּצֵק) — תִּלְטֹשׁ בְּצוֹנֵן״ (פסחים ג ד). 3° [בהשאלה] שִׁכְלֵל, שִׁפֵּר: ״הָאָב הַלּוֹטֵשׁ עֲדַיִן אֶת יְצִיר כַּפָּיו בַּחֲדַר עֲבוֹדָתוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים צג). — [לִלְטֹשׁ אֶת־; לוֹטֵשׁ, יִלְטֹשׁ]

~ נפ׳ **נִלְטַשׁ** °, הֻשְׁחַז, חֻדַּד וְהֻבְרַק: הַחֶרֶב נִלְטְשָׁה הֵיטֵב. — [לְהִלָּטֵשׁ, נִלְטָשׁ, יִלָּטֵשׁ]

~ פע׳ **לִטֵּשׁ** ° פ״י 1. שִׁפְשֵׁף וְהִשְׁחִיז: הַפּוֹעֲלִים מְלַטְּשִׁים יַהֲלוֹמִים. לִטְּשׁוּ אֶת הַזְּכוּכִית לַמַּרְאוֹת. 2 [בהשאלה] שִׁפֵּר, עִבֵּד עִבּוּד סוֹפִי, שִׁכְלֵל: הַסּוֹפֵר לִטֵּשׁ אֶת הַסִּגְנוֹן בִּיצִירָתוֹ. — [לְלַטֵּשׁ אֶת־; מְלַטֵּשׁ, יְלַטֵּשׁ]

~ פע׳ **לֻטַּשׁ**, 1. הֻשְׁחַז, חֻדַּד, מֹרַק וְהֻבְרַק: ״כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ״ (תהלים נב ד). ״מִקְצָתָם בְּהִירִים כְּרָאֵי מְלֻטָּשִׁים״ (ביאליק, זוהר). יַהֲלוֹמִים מְלֻטָּשִׁים. הַזְּכוּכִית לֻטְּשָׁה לְהַתְקָנַת מַרְאוֹת. 2°, עֻבַּד וְשֻׁכְלַל, הֻתְקַן וְשֻׁפַּר: סִגְנוֹן מְדֻיָּק וּמְלֻטָּשׁ. — [מְלֻטָּשׁ, יְלֻטַּשׁ]

~ התפ׳ **הִתְלַטֵּשׁ** ° 1. הֻבְרַק, מֹרַק: ״עַל עֵין יְמִינוֹ תְּבַלּוּל, וּבְהִתְלַטְּשׁוֹ כְּבָרָק צָחוֹר״ (ליסיצקי, מידות 58). 2 [בהשאלה] הִשְׁתַּפֵּר, הִשְׁתַּכְלֵל: ״וּלְשׁוֹנוֹ מִתְגַּמֶּשֶׁת וּמִתְלַטֶּשֶׁת יוֹתֵר״ (ג׳ גורן, דמויות בספרותנו 230). — [לְהִתְלַטֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִלְטִישׁ** ∴ פ״י לָטַשׁ, הִבְלִיט: ״צַר וְאוֹיֵב הִלְטִישׁ עֵינָיו״ (פיוטים, סידור 615). ״הֵרִיעַ הַקּוּק... הִלְטִישׁ עֵינָיו וּבִתֵּק אֶת הָאֲוִיר בְּחַרְבּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ בבל 119). — [לְהַלְטִישׁ, מַלְטִישׁ, יַ־]

— **לָטַשׁ בְּבָצֵק***, רְאֵה לְעֵיל, לָטַשׁ 2.

— **לָטַשׁ אֶת עֵינָיו**, אִמֵּץ אֶת מַבָּטוֹ, הִרְחִיב אֶת אִישׁוֹנֵי עֵינָיו, נָעַץ מַבָּט חַד (אַגַּב אַפְתָּעָה, תַּאֲוָה, שִׂנְאָה, קִנְאָה, וְכַדּוֹמֶה): ״אַפּוֹ טָרַף וַיִּשְׂטְמֵנִי, חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו, צָרִי יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי״ (איוב

טז ט). "לוטש עיניו ומצדדן אילך ואילך" (מנדלי מו"ס, רעג). "ורבבות עיני חשך לי ילטשו" (ביאליק, רזי לילה).

לֶטֶשׁ° ז׳ [מן לטש] לטישה [ובהשאלה על עיניים:] "לטש עיניו העיד כי דעתו נסתכסכה עליו" (אריכא, סיפורים 179). — [לטש־]

— **נְיַר־לֶטֶשׁ°**, נייר־שמיר, נייר שמודבקים אליו גרגרי שמיר טחונים או אבקת זכוכית לשם לטוש ושיוף פני כלי־עץ או מתכת.

לַטָּשׁ° ז׳ [מן לטש, לטש] אמן ממחה בלטוש — ביחוד בלטוש יהלומים או זכוכית. — [לטש־, לטשת, לטשים, לטשי־, לטשות]

לִי מ״י [ל־ + כינוי המדבר] אלי, לעצמי וכו׳: "מה לי ולך, איש האלהים?" (מלכים א יז יח). "אם אין אני לי, מי לי?" (אבות א יד). תן לי את הספר. "אלכה לי" (ירמיה ה ה).

ל״י ר״ת 1. לירה ישראלית. 2. לשון יחיד.

ליאות, ראה לאות.

ליבוב, ראה לבוב. **ליבון**, ראה לבון.

ליבוי, ראה לבוי. **לִיבּוּנָאוֹת***, ראה לבונאה.

לִיבִּידוֹ◇ ז׳ [לאטינית: libido כיסוף, חשק] [בפסיכואנאליזה] יצר־המין, אביונה, כסופי־החמדה, האנרגיה הנפשית באדם הכרוכה באהבה המינית (Libido).

ליבנה, ראה לבנה. **ליבנטיני**, ראה לבנטיני.

לִיבְּרָה◇ נ׳ ראה ליטרה.

לִיבֶּרוּם וֶטוֹ◇ [לאטינית: liberum veto איסור חפשי] זכות שנתנה לחבר־יחיד בפרלמנט או במועצה וכדומה להטיל אסור על החלטה של הרב.

לִיבְּרֶטוֹ◇ ז׳ [איטלקית: libretto, הקטנה מן libro ספר] לברית, תמליל, הטקסט השירי של יצירה דרמתית־מוסיקלית (אופרה, אופרטה וכו׳). — [ליברטואות]

לִיבֶּרָל◇ ז׳ [מלאטינית: liber חפשי] 1. שואף לחרות הפרט והכלל, לקדמה ולפתוח היזמה החפשית. 2. חבר למפלגה מדינית, שעקריה הם: חפש היזמה הפרטית במסחר ובתעשיה, הפרדה בין השלטונות המחוקקים ובין המוציאים לפעל לשם הבטחת חרותם האישית של האזרחים. מפלגת הליברלים מבטאת בדרך־כלל את השקפת עולמו של המעמד הבינוני. — [־לים]

— **לִיבֶּרָלִי◇** ת׳ 1. חפשי, מתקדם, נוטה לקדמה ולחרות שאינו שמרני: יחס ליברלי להצעת התקונים. 2. נדיב, אדיב, רחב־לב, נותן ביד רחבה.

— **מִפְלָגָה לִיבֶּרָלִית°**, ראה ליברל 2.

— **לִיבֶּרָלִיּוּת◇** נ׳ **לִיבֶּרָלִיזְם◇** ז׳ 1. שאיפה לחרות הפרט והכלל. יחס של סובלנות לדעותיהם של אחרים, תביעת חפש המחשבה והדעה של כל אדם בתחום החברתי, הכלכלי או הדתי. 2. יסודותיה המדיניים של מפלגת הליברלים — ראה ליברל 2. — [ליברליות־]

— **לִיבֶּרָלִיזַצְיָה◇** נ׳ מתן חפש, בטול הגבלות, הנהגת משטר חפשי.

לִיגָה◇ נ׳ [צרפתית: ligue; מלאטינית: ligare לקשר] חבר, התאגדות של גופים צבוריים שונים (מפלגות, קבוצות, מדינות וכו׳) לשם טפול בענינים משתפים לכלם, כגון: ליגה למלחמה בשחפת. ליגה בינלאמית לכדורגל. — [ליגת־, ליגות]

לִיגוּסְטְרוּם◇ ז׳ [על־פי הלועזית] שיח־נוי תרבותי ממשפחת הזיתיים (Ligustrum). מוצאו מיפן, מגדלים אותו בעקר למשוכות בשל הסתעפותו הרבה.

לִיגָטוּרָה◇ נ׳ [מלאטינית: ligare לקשר, לחבר] [בדפוס] שתי אותיות או יותר המחברות ויצוקות כאחת, כגון: [illegible] (אל), Œ. — [ליגטורות]

ליגלוג, ראה לגלוג.

לִיגְנִין◇ ז׳ [מלאטינית: lignum עץ] חמר כעין נייר רך, מחספס ודק, המיצר מן העצה של עצי־מחט. מצטין בכח ספיגתו, ולפיכך הוא משמש כחמר־חבישה, לנגוב וכדומה.

לְיַד מ״י [ל + יד] אצל, סמוך ל־, קרוב ל־: "ואני אצא ועמדתי ליד־אבי בשדה" (שמואל א יט ג). ליד המעין — [ראה יד]

לידה, ראה לדה.

לִידֵי* מ״י [ל + ידי־] 1. אל־, ל־. 2. למצב של־ — ראה יד.

לֵידִי◇ נ׳ [אנגלית: lady] גברת, גבירה [תואר של כבוד או אצולה לאשה באנגליה]

לִידֶר° ז׳ [אנגלית: leader] מנהיג, דבר, ביחוד: מנהיג תנועה מדינית או חברתית. — [לידרים]

ליה, ראה לויה.

ליהוג, ראה להוג. **ליווח**, ראה לווח.

ליהוט, ראה להוט. **ליווי**, ראה לווי.

לֵילוּל° ז׳ [מן לילה] שהיה בלילה, תחושת לילה: "נגה רב ברחוב ובלבי לילול" (גרינברג, כלב קיא). — [לילול־]

לִיפוּף* ז׳ [מן ליף] חלקה לליפים (Fibrillation). — [ליפוף־]

לִיזָה* נ׳ [מן לוז, לזו] לעז, שם רע, דבה: "שלא להוציא ליזה על בניה" (ירושלמי יבמות ה א). "איכה אם עליזה נתנה לבזה וליזה" (ינאי, שי). "באו דברי הלגלוג, הליזה והקנטור של אויביו" (קבק, במשעול 493). — [ליזת־, ליזות]

לִיזוֹל◇ ז׳ [מיוונית: lysis התכה + לאטינית: oleum שמן] נוזל־חטוי המופק מזפת פחם (Lysol). שמושו בעקר לחטוי בתי־שמוש.

ליח, ראה לח. **ליחה**, ראה לחה. **ליחוש**, ראה לחוש.

לִיטָאִי° תה״ז 1. בן ארץ ליטא, שמוצאו מליטא: הלשון הליטאית. ליטאי ופולני. 2. כנוי עממי למי שלמד באחת מן ה"ישיבות" בליטא, שלומדיהן הצטינו בלמוד מעמיק ובחריפות הנתוח של סגיות התלמוד והפוסקים. 3 (ביידיש: "ליטבק"). כנוי־גנאי בפי ה"חסידים" ליהודי "מתנגד", שהוא חריף ובקי בתלמוד, אך "יבש" ו"רציני" — בנגוד אל ה"חסיד" אוהב השמחה, הזמר וההתלהבות. — [ליטאית, ליטאים, ליטאיות]

ליטוגרפיה, ראה ליתוגרפיה.

לִיטוּרְגְיָה◇ נ׳ [מיוונית: leitourgia, מן leitos צבורי + ergon עבודה] עבודת־אלהים, פלחן דתי, סדרי התפלה והעבודה בבית־הכנסת. — [ליטורגיות]

— לִיטוּרְגִּי ◇ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לַעֲבוֹדַת אֱלֹהִים, הַכָּרוּךְ בְּפֻלְחָן הַדָּתִי: סִפְרוּת לִיטוּרְגִּית. הַחַזָּנוּת הִיא מוּסִיקָה לִיטוּרְגִּית.

לִיטְיוּם, ראה לִיתְיוּם.

לֵיטְמוֹטִיב◇ ז׳ [גרמנית: Leitmotiv] 1. מוֹטִיב מַנְחֶה, נוֹשֵׂא יְסוֹדִי הַחוֹזֵר בְּכָל חֵלֶק שֶׁל יְצִירָה מוּסִיקָלִית. 2. רַעְיוֹן מְסֻיָּם אוֹ תְּמוּנָה מְסֻיֶּמֶת הַחוֹזְרִים בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בִּיצִירָה סִפְרוּתִית. [לֵיטְמוֹטִיבִים]

לֵיטֶנַנְט◇ ז׳ [צרפתית: lieutenant ממלא-מקום, סגן] תֹּאַר צְבָאִי מְקֻבָּל בְּאַרְצוֹת רַבּוֹת לְדַרְגָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל קְצִינוּת, מַקְבִּיל בְּעֶרֶךְ לְדַרְגַּת "סֶגֶן" בִּצְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל. רוֹוֵחַ גַּם הַכְּתִיב לוּיטֶנַנְט. — [לֵיטֶנַנְטִים]

לִיטֶר◇ ז׳ [צרפתית: litre; מיוונית: litra ליטרה] יְחִידַת־נֶפַח לְנוֹזְלִים בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית: קִבּוּל בְּשִׁעוּר שֶׁל דֶּצִימֶטֶר מְעֻקָּב אֶחָד. הַלִּיטֶר הוּא נִפְחוֹ שֶׁל קִילוֹגְרַם אֶחָד מַיִם מְזֻקָּקִים בְּחֹם שֶׁל 4° צֶלְסְיוּס, בִּלְחַץ אַטְמוֹסְפֵירָה אַחַת; כּוֹלֵל בְּעֵרֶךְ אַרְבַּע כּוֹסוֹת רְגִילוֹת. — [לִיטְרִים]

— דֶּצִילִיטֶר◇, הֶקְטוֹלִיטֶר◇, סֶנְטִילִיטֶר◇ וְכו׳, רְאֵה כָּל עֵרֶךְ בִּמְקוֹמוֹ.

לִיטְרָא*, לִיטְרָה◇ נ׳ [מיוונית: litra; מקביל לרומית libra] 1*. מַטְבֵּעַ שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִשְׁקָל לִמְזוֹנוֹת: מִשְׁקָל רוֹמִי קָדוּם, שְׁוֵה־עֵרֶךְ לַמָּנֶה הָאִיטַלְקִי — 50 שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ — בְּעֵרֶךְ 358.5 גְּרַם בְּמִשְׁקָלֵנוּ: "לִיטְרָא קְצִיעוֹת" (ירושלמי תרומות מג א). "לִיטְרָא בְּצָלִים" (נדרים נט.). 2 ° [בימינו] יְחִידַת־מִשְׁקָל מְקֻבֶּלֶת בְּאַרְצוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: הַלִּיטְרָה הָאַנְגְּלִית (pound = 453.5 גְּרַם), הַלִּיטְרָה הָרוּסִית ("פוּנְט" = 409.5 גְּרַם). הַלִּיטְרָה הַנְּהוּגָה בְּבָתֵּי־הַמִּרְקַחַת הִיא בַּת 12 אוּנְקִיּוֹת, וּמִשְׁקָלָהּ כְּמִשְׁקַל הַלִּיטְרָה הָרוֹמִית. — [לִיטְרַת־, לִיטְרָאוֹת]

— לִיטְרָה־שְׁטֶרְלִינְג◇ [לי״ש], ראה א. לִירָה.

לִיטַרְגְּיָה, ראה לְתַרְגְּיָה.

לִיטֶרָטוּרָה◇ נ׳ [לאטינית: litteratura] סִפְרוּת, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל סוּגֵי הַיְצִירוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת (שִׁירָה, פְּרוֹזָה וְכו׳) שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. — [לִיטֶרָטוּרוֹת]

— לִיטֶרָרִי◇ ת׳ סִפְרוּתִי, הַשַּׁיָּךְ לִתְחוּם הַסִּפְרוּת: גֶּשֶׁף אָמְנוּתִי־לִיטֶרָרִי.

לִיךְ* מ״י [ארמית] לְךָ [צורה ארמית הרווחת הרבה בתלמוד גם במשפטים עבריים:] "עַד שֶׁיִּרְצוּ הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן לִיךְ כְּתֻבָּתֵיךְ" (כתובות ד יב). "שְׁתִיקוּתֵיךְ יָפָה לִיךְ מִדִּבּוּרֵיךְ" (גיטין ד ח). "בִּתִּי, תּוֹרָה הִתִּירָתֵךְ, וַאֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה לִיךְ?" (נדרים כ:).

לֵיכָּא* תה״פ [ארמית, מן: לֵית אין + כָּא פה; ניגודו: אִיכָּא (יש) — מן אִית כָּא] אֵין פֹּה, אֵין כָּאן, אֵין [שגור בצירופים ארמיים:]

— לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ* (פסחים קיא.) אֵין לָחֹשׁ, אֵין כָּל חֲשָׁשׁ בַּדָּבָר.

— בִּדְלֵיכָּא שָׁאנֵי ° [דיבור עממי] (כְּשֶׁאֵין — שׁוֹנֶה), כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר הַמְבֻקָּשׁ אֵינֶנּוּ וְאֵין נִתָּן לְהַשִּׂיגוֹ — אֵין בְּרֵרָה.

— לֵיכָּא מִידֵּי דְּלָא רְמִיזָא בְּאוֹרָיְתָא* [על־פי תענית ט.], אֵין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָמוּז בַּתּוֹרָה.

לֵיכִי* מ״י [ארמית] לִיךְ, לָךְ: "לֹא יֹאמַר אָדָם לְאִשְׁתּוֹ בְּשַׁבָּת: מוּפָר לֵיכִי, בָּטֵיל לֵיכִי" (נדרים עז.).

לַיִל, לֵיל, לַיְלָה ז׳ [אכדית: lilatu; אוגריתית: לל; ארמית: לֵילְיָא; ערבית: לַיְל] 1. פֶּרֶק הַזְּמַן מִשְּׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ וְעַד זְרִיחָתָהּ, חֵלֶק הַיְמָמָה מִשְּׁעַת גְּמַר הָעֶרֶב וְעַד רֵאשִׁית הַבֹּקֶר: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם, וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה" (בראשית א ה). "אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (שמות לד כח). "שֹׁמֵר, מַה־מִּלַּיְלָה, שֹׁמֵר, מַה־מִּלֵּיל?" (ישעיה כא יא). "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת?" (פסחים י ד — הגדה של פסח). "בְּלֵיל זֶה יִבְכָּיוּן וְיֵלִילוּ בָּנַי, לֵיל חָרַב בֵּיתִי וְנִשְׂרְפוּ אַרְמוֹנַי" (קליר, בליל זה, ט׳ באב). 2. תה״פ בִּשְׁעוֹת הַלַּיִל, בִּשְׁעַת הַחֲשֵׁכָה: "וַיִּבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ לַיְלָה מִן־הָעִיר" (ירמיה לט ד). "וַנַּעֲמִיד מִשְׁמָר עֲלֵיהֶם יוֹמָם וָלָיְלָה" (נחמיה ד ג). 3* [בהשאלה] עֵת צָרָה, סֵבֶל: "בֹּקֶר לַצַּדִּיקִים, וְלַיְלָה לָרְשָׁעִים" (ירושלמי תענית סד א). "הָקִיצָה, עַמִּי... הֵן גַּז הַלַּיִל" (יל״ג, שירה יז). "מִי יוֹדֵעַ, כַּמָּה עוֹד יַאֲרִיךְ לֵילִי?" (ביאליק, כוכב נידח). — [לֵיל־, לֵילִי; לֵילוֹת, לֵילוֹת־ גם לֵילֵי־]

— בַּלַּיְלָה בַּלַּיְלָה °, בְּכָל לַיְלָה, מִדֵּי לַיְלָה: "בַּלַּיְלָה בַּלַּיְלָה אֵרֵד עַל הַקְּבָרִים" (ביאליק, בעיר ההריגה).

— הַלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה זֶה: "לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה" (במדבר כב ח). "אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה, מָחָר אַתָּה מוּמָת" (שמואל א יט יא).

— לַיְלָה טוֹב! ° בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת בִּשְׁעַת פְּרִידָה בַּלַּיְלָה, בְּיִחוּד לִפְנֵי הַשֵּׁנָה.

— לֵיל־הַסֵּדֶר°, הַלַּיְלָה שֶׁל עֶרֶב־הַפֶּסַח שֶׁעוֹרְכִים בּוֹ אֶת "סֵדֶר־הַפֶּסַח" (קִדּוּשׁ, קְרִיאַת־הַהַגָּדָה וְכו׳).

— לֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חַג (~מוֹעֵד) °, לֵיל עֶרֶב הֶחָג: "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג" (ישעיה ל כט). "לֵיל הִתְקַדֵּשׁ הַפֶּסַח" (ביאליק, תקות עני). "תָּבוֹא הַשִּׂמְחָה אֶל שֻׁלְחַן עֲנִיִּים, בְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ מוֹעֵד" (אלתרמן, שירים א 164).

— לֵיל־יָרֵחַ °, לַיְלָה שֶׁבּוֹ הַיָּרֵחַ הוּא בִּמְלוֹאוֹ וְאוֹרוֹ בָּהִיר: "וּבְלֵיל יָרֵחַ, עֵת עַל שְׁחוֹר קַרְקָעִי אוֹר זָרוּעַ" (ביאליק, ביום סתיו).

— לֵיל־מְנוּחָה! °, בִּרְכַּת אִישׁ לְרֵעֵהוּ לִפְנֵי הַשֵּׁנָה.

— לֵיל־שַׁבָּת °, הַלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי בֹּקֶר שַׁבָּת, יוֹם שִׁשִּׁי בַּלַּיְלָה; וְכֵן "לֵיל שִׁשִּׁי" — הַלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי יוֹם שִׁשִּׁי; "לֵיל שֵׁנִי" — הַלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי יוֹם שֵׁנִי וְכו׳: "וּבְלֵילֵי־שַׁבָּת, אַךְ יִתְקַדֵּשׁ־לֵיל, תַּדְלִיק אִמִּי שִׁבְעָה נֵרוֹת" (ביאליק, בת ישראל).

— לֵיל־שָׁלוֹם °, בְּרָכָה בִּשְׁעַת פְּרֵדָה בַּלַּיְלָה: "לֵיל־שָׁלוֹם לָךְ וּשְׁנַת מְנוּחָה" (ביאליק, רועת הכוכבים).

— לֵיל־שִׁמּוּרִים, 1. לַיְלָה לְזִכָּרוֹן, לַיְלָה שֶׁנִּקְבַּע לְמִשְׁמֶרֶת לְכָל הַדּוֹרוֹת: "לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא... שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם" (שמות יב מב). 2°. לַיְלָה שֶׁל חֹסֶר־שֵׁנָה, לַיְלָה שֶׁעֵרִים בּוֹ בְּכֻלּוֹ אוֹ בְּרֻבּוֹ: "הַלַּיְלָה הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַקּוֹנְגְּרֶס לֵיל־שִׁמּוּרִים הָיָה" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 227). "בְּאַחַד הַלֵּילוֹת בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת שָׁב ר׳ יוֹסֵף מִ׳לֵיל־שִׁמּוּרִים׳ (אוֹר לְיוֹם בְּרִית־מִילָה)" (שופמן, א 253).

— אִישׁוֹן־לַיְלָה, חֲצוֹת־לַיְלָה, חֶשְׁכַת־לַיְלָה: "בְּנֶשֶׁף־בְּעֶרֶב־יוֹם, בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה" (משלי ז ט).

– אֲרוֹן־לַיְלָה °, אָרוֹן קָטָן שֶׁלְּיַד מִטַּת הַיָּשֵׁן – לָשִׂים בּוֹ בְּגָדִים וַחֲפָצִים אִישִׁיִּים אֲחֵרִים לְמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה.

– בִּן־לַיְלָה, בְּמֶשֶׁךְ לַיְלָה אֶחָד: "אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן... שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד" (יונה ד י).

– חֲזוֹן־לַיְלָה (ישעיה כט ז), חֶזְיוֹן־לַיְלָה (איוב ד יג), כִּנּוּי לַחֲלוֹם שֶׁאָדָם רוֹאֶה בִּשְׁנָתוֹ.

– חָכָם בַּלַּיְלָה °, כִּנּוּי־לַעַג עֲמָמִי לְשׁוֹטֶה [ראה עוד ערך חָכָם]

– חֲצוֹת־לַיְלָה, אֶמְצַע הַלַּיְלָה: "חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ" (תהלים קיט סב).

– יוֹמָם וָלַיְלָה, בְּכָל עֵת, תָּמִיד: "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה" (יהושע א ח). "וַאֲרִי הָאֵשׁ אֲשֶׁר יִרְבַּץ עַל הַמִּזְבֵּחַ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה" (ביאליק, מגילת ב).

– כְּתֹנֶת־לַיְלָה °, כֻּתֹּנֶת אֲרֻכָּה שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הַגּוּף לְשֵׁנָה.

– מְנוֹרַת־לַיְלָה °, מְנוֹרָה קְטַנָּה הַמֻּתְקֶנֶת לְיַד הַמִּטָּה לִקְרִיאָה לִפְנֵי הַשֵּׁנָה, אוֹ לְהָאִיר כָּלְשֶׁהוּ אֶת הַחֶדֶר בִּשְׁעוֹת הַשֵּׁנָה.

– מִקְרֵה־לַיְלָה [על־פי דברים כג יא] קֶרִי, פְּלִיטַת זֶרַע אֵצֶל הַגֶּבֶר תּוֹךְ כְּדֵי שֵׁנָה.

– סִיר־לַיְלָה °, עָבִיט לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים בַּלַּיְלָה.

– עוֹף־לַיְלָה °, עוֹף הַיּוֹצֵא מִקִּנּוֹ בַּלֵּילוֹת לָתוּר לוֹ מָזוֹן, כְּגוֹן יַנְשׁוּף, לִילִית.

– רְסִיסֵי־לַיְלָה, כִּנּוּי מְלִיצִי לְטִפּוֹת הַטַּל: "שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל, קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה" (שיר השירים ה ב).

– שׁוֹמֵר־לַיְלָה °, נוֹטֵר הַמְמֻנֶּה עַל שְׁמִירַת מָקוֹם מְסֻיָּם בְּמֶשֶׁךְ שְׁעוֹת הַלַּיְלָה.

ליל [מן לַיִל]

~ פע׳ לִיֵּל ° פ״י בִּלָּה אֶת הַלַּיְלָה: "בַּאֲשֶׁר שָׁם לִיַּלְתָּ, יוֹם לֹא יוֹמַמְתָּ" (גרינברג, רחובות רצט). "אֶת לֵילֵנוּ הַסּוֹעֵר לִיַּלְנוּ" (בסוק, נחושתיים עג). – [לְלַיֵּל, מְ־, יְ־]

~ פע׳ לִיֵּל °, כִּסָּה חֶשְׁכַת־לַיְלָה, אִפֵּל: "בַּלַּיְלָה זֶה... יָקוּם מִשֻּׁלְחָנוֹ וְאֶל חוּצוֹת לֻיְּלוּ יֵלֵךְ" (שלונסקי, שירים ב 911). "כְּאֵם הַמְנַשֶּׁקֶת לְבִתָּהּ, בְּצֵאתָהּ מִן הָרֶחֶם הַמְלֻיָּל" (ש׳ שלום, שירים קפג). [מְלֻיָּל, יְלֻיַּל]

~ התפ׳ הִתְלַיֵּל °, 1. יָרַד הַלַּיְלָה, נַעֲשָׂה לַיִל: "מֵאָז נִתְלַיְּלוּ שְׁקִיעוֹת רַבּוֹת אֶל הַבְּלִי" (שלונסקי, שירים א 209). "בְּהִתְאַיֵּם הָעִיר הַמִּתְלַיֶּלֶת" (שלונסקי, שירים ב 139). 2. בִּלָּה אֶת הַלַּיְלָה, לָן: "מֵאֵין מָקוֹם בְּמָלוֹן... הֶחְלַטְתִּי לְהִתְלַיֵּל בְּבֵיתוֹ" (בן־אב״י, עם שחר 231). – [לְהִתְלַיֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

לַיְלָה ז׳ רְאֵה לַיִל, לֵיל.

לֵילִי ° ת׳ [מן לַיִל] 1 °, שֶׁהוּא עֵר וּפָעִיל בַּלֵּילוֹת: "וּמֵהֶן לֵילִית, וּמֵהֶן יוֹמִית" (קאגון, ד א א). הַיַּנְשׁוּף הוּא עוֹף לֵילִי. עֲבוֹדָה לֵילִית שֶׁל הָאוֹפִים. 2, שֶׁהוּא כַּלַּיְלָה, חָשׁוּךְ וְאָפֵל: "יְחִידָה וּקְטַנָּה וְנִפְעֶמֶת בָּעוֹלָם הַגָּדוֹל, הַלֵּילִי" (רחל, שירים קמו). "יֶחֱרַד לְבָבוֹ לַזֵּרְעִים שֶׁנִּטְמְנוּ בְּחֵיק הַלֵּילִי הָעָמֹק וּמַשְׁחִיר" (ברגשטין, אסיף 57). "הוּא יַקִּיף אֶת הָעִיר הַלֵּילִית" (גורי, פרחי 37).–[לֵילִית, ־יִּים, ־יּוֹת]

לִילִיפּוּט ° ז׳ [על־יסוד סיפורו של הסופר האנגלי יונתן סוויפט (Swift) "מסעי גוליבר" – בארץ הדמיונית Lilliput המיושבת על־ידי גמדים] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְגַמָּד, נַנָּס, אֶצְבְּעוֹנִי. – [לִילִיפּוּטִים]

– לִילִיפּוּטִי ° ת׳ זָעִיר, נַנָּסִי, קָטָן כְּגַמָּד.

לִילִית נ׳ [אכדית: lilitu] 1 °, עוֹף דּוֹרֵס לֵילִי מִמִּשְׁפַּחַת הַיַּנְשׁוּפִים, בַּעַל רֹאשׁ עָבֶה מְאֹד וְעֵינַיִם גְּדוֹלוֹת (Strix aluco). צִבְעָהּ אָפֹר אוֹ גַּם חוּם. מְצוּיָה בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים. 2 [במקרא ובתלמוד] שֵׁדָה בִּדְמוּת אִשָּׁה בַּעֲלַת כְּנָפַיִם וְשֵׂעָר אָרֹךְ מְאֹד: "וְשָׂעִיר עַל־רֵעֵהוּ יִקְרָא, אַךְ־שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית" (ישעיה לד יד). "מְגַדֶּלֶת שֵׂעָר כְּלִילִית" (עירובין ק:). "רוּחִין וְשֵׁדִין וְלִילִין" (עירובין יח:). "שֵׁדִי, שֵׁדִי, קְרַע הַשָּׂטָן! לִילִית צוּר צְדָתְנִי!" (ביאליק, עיניה). – [לִילִית־, לִילִיּוֹת גם לִילִין]

(1) לילית (1/18)

לִילִיתִי ° ת׳ [מן לִילִית 2] שֶׁדּוֹמֶה לְלִילִית: "נִתְּנָה בּוֹ... עֵינֶיהָ הַיְּרֻקּוֹת בְּמַבָּט לִילִיתִי, וּמִיָּד נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ" (ברש, א 374). – [לִילִיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

לִילָךְ ° ז׳ [על־פי השם הלועזי: Lilac] שִׂיחַ־נוֹי נָשִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַזֵּיתִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים רֵיחָנִיִּים סְגֻלִּים עַל־פִּי־רֹב, הָעֲרוּכִים בְּאֶשְׁכּוֹלוֹת גְּדוֹלִים (Syringa). [לִילַךְ־, לִילָכִים, לִילְכֵי־]

לילך

ל״מ ר״ת לִירָה מִצְרִית.

לִימוֹן ° ז׳ [פרסית: לימון; ערבית: לַיְמוּן] אֶחָד מִמִּינֵי פְּרִי הַהֲדָרִים, בַּעַל טַעַם חֲמַצְמַץ חָרִיף: מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְיִצִּירַת מִיצִים, רְבּוֹת וְכַדּוֹמֶה (Citrus limon). עָשִׁיר בְּוִיטָמִין C. נָפוֹץ הַרְבֵּה כְּנוֹתֵן טַעַם לְמַשְׁקָאוֹת וּלְמְזוֹנוֹת רַבִּים. חֻמְצַת הַלִּימוֹן שִׁמּוּשָׁהּ רַב וְחָשׁוּב בַּהֲכָנַת רְפוּאוֹת שׁוֹנוֹת. – [לִימוֹן־, לִימוֹנִים, ־נֵי־]

לימון

לִימוֹנָדָה ° נ׳ [מן לִימוֹן] מַשְׁקֶה מַרְוֶה וּמְרַעֲנֵן, עָשׂוּי מִיץ־לִימוֹן מָהוּל בְּמַיִם וּמְמֻתָּק. – [לִימוֹנַדַת־, לִימוֹנָדוֹת]

לִימוֹנִי ° ת׳ [מן לִימוֹן] שֶׁהוּא כְּצֶבַע הַלִּימוֹן, כָּתֹם בָּהִיר: נְגוֹהוֹת הַיָּרֵחַ... חִוְּרִים וְגוֹמְלִים מֵחֲוַרְוָרוּתָם הַלִּימוֹנִית לָאֲדָמָה (יזהר, קיץ 86). – [לִימוֹנִית, לִימוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

לִימֵין, לִימָן * ז׳ [יוונית: limen] נָמָל: "שְׁתֵּי סְפִינוֹת שֶׁהָיוּ עוֹלוֹת בְּלִימֵין, אַחַת מְבַקֶּשֶׁת רוּחַ צְפוֹנִית, וְאַחַת מְבַקֶּשֶׁת רוּחַ דְּרוֹמִית" (אסתר רבה א, והשתיה). – [לִימֵנִים]

לִימְפָה ° נ׳ [מלאטינית: lympha נוזל] לִבְנָה, נְסִיוֹב־הַדָּם, נוֹזֵל לְבַנְבַּן־חִוֵּר הַנִּמְצָא בַּגּוּף מִחוּץ לְצִנּוֹרוֹת־הַדָּם וּבָא בְּמַגָּע בִּלְתִּי־אֶמְצָעִי עִם תָּאֵי הָרְקָמוֹת (Lympha). הַלִּימְפָה זוֹרֶמֶת בֵּין תָּאֵי־הַגּוּף, קוֹלֶטֶת לְתוֹכָהּ אֶת הַחַמְצָן מִן הַדָּם וּמַעֲבִירָה אוֹתוֹ לְתָאֵי הַגּוּף. הֶרְכֵּב הַלִּימְפָה דּוֹמֶה לְהֶרְכֵּב הַדָּם, אַךְ אֵין בָּהּ גּוּפִיפֵי־דָם אֲדֻמִּים. – [לִימְפַת־]

– לִימְפָתִי ° ת׳ שֶׁל לִימְפָה: רִקְמָה לִימְפָתִית.

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

לִימְפוֹצִיט° ז' [מלאטינית: lympha נוזל + יוונית: kytos כלי] אֶחָד מִסּוּגֵי הַלֵּיקוֹצִיטִים (כַּדּוּרִיּוֹת לְבָנוֹת). בְּדָמוֹ שֶׁל אָדָם בָּרִיא חֵלֶק הַלִּימְפוֹצִיטִים כ־25% מִכְּלַל הַלֵּיקוֹצִיטִים.–[לִימְפוֹצִיטִים]

לִימֶרִיק° ז' [מאנגלית: Limerick, כנראה על שם מקום בדוי שהופיע באחד מראשוני השירים בנוסח זה] 1. חַמְשִׁיר, שִׁיר הִתּוּלִי־לֵיצָנִי בֶּן חָמֵשׁ שׁוּרוֹת שֶׁחֲרִיזָתָן לְפִי סֵדֶר הַשּׁוּרוֹת הִיא א–א–ב–ב–א. פְּתִיחָתוֹ עַל־פִּי־רֹב בְּמִלִּים "הָיָה אֶחָד..." מְקוֹר הַלִּימֶרִיקִים בְּאַנְגְּלִיָּה. 2 [בהשאלה] חֲרוּז שֶׁל דִּבְרֵי־הֶבֶל. – [לִימֶרִיקִים]

לִין, ראה לוּן.

לִינְגְּוִיסְטִיקָה° נ' [צרפתית: linguistique; מלאטינית: lingua לשון] בַּלְשָׁנוּת, תּוֹרַת הַלְּשׁוֹנוֹת.

– **לִינְגְּוִיסְט°** ז' מֻמְחֶה לְלִינְגְּוִיסְטִיקָה, בַּלְשָׁן.

לִינְגּוֹפוֹן° ז' [מלאטינית: lingua לשון + יוונית: phone קול] מַעֲרֶכֶת־תַּקְלִיטִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּרְס מָלֵא לִלְמוֹד שָׂפָה.–[לִינְגּוֹפוֹנִים]

לִינָה* נ' [מן לוּן, לָן] שֶׁהִיָּה בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה, שֵׁנָה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: "לָן (הֶעָנִי)–נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לִינָה" (פאה ח ז). "צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית פְּלוֹנִי וְיָצָא בְּלֹא לִינָה?" (חולין צא:). דְּמֵי אֲכִילָה, שְׁתִיָּה, לִינָה (אֲשֶׁ״ל). [ועל הדומם:] "מֵי סוֹטָה נִפְסָלִין בְּלִינָה" (ירושלמי סוטה יח א). [לִינַת־, לִינוֹת]

– **לִינַת־צֶדֶק^** [על־פי ישעיה א כא, "צדק ילין בה"], כִּנּוּי עֶמְמִי לְאַכְסַנְיָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְלִינַת־לַיְלָה חִנָּם לְעוֹבְרֵי־אֹרַח עֲנִיִּים.

לִינוֹטַיְפּ° ז' [אנגלית: linotype; מלאטינית: linea שורה + יוונית: typos חותם] שֵׁם מִסְחָרִי לִמְכוֹנַת־סִדּוּר הַמְסַדֶּרֶת וְיוֹצֶקֶת שׁוּרוֹת שְׁלֵמוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת־דְּפוּס עַל־יְדֵי הַפְעָלַת מַנְעֲנוּעִים גְּדוֹלִים כְּבִמְכוֹנַת־כְּתִיבָה. – [לִינוֹטַיְפִּים]

– **לִינוֹטַיְפִּאִי°** ז' סַדָּר מֻמְחֶה בִּמְכוֹנַת־לִינוֹטַיְפּ.

לִינוֹל°, לִינוֹלֵיאוּם° ז' [מלאטינית: linum פשתן + oleum שמן] שַׁעֲמָנִית, חֹמֶר מְלָאכוּתִי הֶעָשׂוּי תַּעֲרֹבֶת שֶׁל שַׁעַם טָחוּן וְשָׁחוּק וְשֶׁמֶן־פִּשְׁתִּים מְבֻשָּׁל, נָתוּן עַל־גַּבֵּי שִׁכְבַת אֶרֶג אוֹ יוּטָה. לוּחוֹת הַלִּינוֹל מְשַׁמְּשִׁים לְצִפּוּי רְצָפוֹת, קִירוֹת וְכַדּוֹמֶה. כֵּן רַב הַשִּׁמּוּשׁ בְּלוּחוֹת לִינוֹל לַחֲתוֹךְ אוֹתִיּוֹת אוֹ צִיּוּרִים לְשֵׁם הַדְפָּסָה.

לִינְץ', לִינְטְשׁ° ז' מִשְׁפַּט־לִינְץ' ◊ [על שם השופט האמריקאי Charles Linch, במאה ה־18, שהתחיר משפט זה] הוֹצָאָה לַהֹרֶג שֶׁל אָדָם הֶחָשׁוּד בְּפֶשַׁע צִבּוּרִי אוֹ עֲשִׂיַּת שְׁפָטִים בּוֹ עַל־יְדֵי הֲמוֹנֵי הָעָם בָּרְחוֹב, בְּלֹא לְהָבִיא אֶת הֶחָשׁוּד לִפְנֵי בֵּית־מִשְׁפָּט מֻסְמָךְ. בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ הִרְבּוּ הַלְּבָנִים בַּאֲמֶרִיקָה בְּמַעֲשֵׂי־"לִינְץ'" כְּלַפֵּי הַכּוּשִׁים.

לֶס° ז' [גרמנית: Löss] חַמְרָה, שִׁכְבַת־קַרְקַע הַמֻּרְכֶּבֶת מֵחֶלְקִיקִים קְטַנִּים שֶׁל חֹמֶר, חוֹל, פַּחְמַת־סִידָן וְעוֹד; מִצְטַיֶּנֶת בְּפוֹרִיּוּתָהּ הָרַבָּה. אַדְמַת הַלֶּס נִתְהַוְּתָה מִן הָאָבָק הַנַּיָּד שֶׁמְּבִיאוֹת הָרוּחוֹת מִן הַמִּדְבָּר (בְּאַרְצֵנוּ בְּאֵזוֹר עַזָּה, צְפוֹן הַנֶּגֶב).

ליסטות, ראה לְסָטוּת. ליסטים, ראה לְסָטִים.

לִיף^ ז' [מערבית: ליף] סִיב, חוּט דַּק בְּצֶמַח אוֹ נִימָה דַּקָּה בִּבְשַׂר הָאֵיבָרִים שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים (Fiber): "לִיפֵי הָעָצָב הַשּׁוֹמֵעַ" (קאנון א ג). – [לִיף־, לִיפִים, לִיפֵי־]

לִיפוֹן° ז' [מן לִיף] לִיף דַּק, סִיב דַּק בְּצוֹמֵחַ אוֹ בְּחַי (Fibril). – [לִיפוֹן־, לִיפוֹנִים, ־נֵי־]

לִיפְט° ז' [אנגלית: lift הרמה] 1. כִּנּוּי לְאַרְגָּז גָּדוֹל שֶׁאוֹרְזִים בְּתוֹכוֹ רָהִיטִים, מְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה, לְשֵׁם הַעֲבָרָתָם לְמֶרְחַקִּים גְּדוֹלִים: "פּוֹרְצִים אֶת הַלִּיפְטִים מִצַּד הַתִּקְרָה" (אלתרמן, הטור ב 124). 2. מַעֲלִית. – [לִיפְטִים]

לִיפִי° ת' [מן לִיף] הֶעָשׂוּי לִיפִים: רִקְמָה לִיפִית בַּגּוּף. – [לִיפִית, לִיפִיִּים, לִיפִיּוֹת]

לִיפִין° ז' [מן לִיף] פִיבְּרִין (Fibrin), חֹמֶר חֶלְבּוֹנִי הַנּוֹצָר בַּדָּם כְּשֶׁהוּא מִתְקָרֵשׁ וּפוֹרֵץ הַחוּצָה בְּצוּרַת פְּקַעַת שֶׁל לִיפִים.

לִיפֶת° נ' [מן לִיף] מַחֲלָה דַּלַּקְתִּית בַּלִּיפִים שֶׁבַּגּוּף (Fibrosis).

א. ליץ [ערבית: לַאצַ סטה]

~ פע' **לָץ** פ"ע לָעַג, לִגְלֵג, הִתֵּל, חָמַד לָצוֹן: "אִם־חָכַמְתָּ, חָכַמְתָּ לָּךְ; וְלַצְתָּ, לְבַדְּךָ תִשָּׂא" (משלי ט יב). – [לָלִיץ, לַצְתִּי... לָץ, לָצָה; לָץ, לָצָה; יָלִיץ]

~ הפ' **הֵלִיץ** פ"י שָׂם לִצְחוֹק וּלְלַעַג, בָּזָה, עָשָׂה לְבוּז: "זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד־מְאֹד" (תהלים קיט נא). "הֵלִיץ לָהּ בְּלִיצָה מְשֻׁגֶּרֶת שֶׁל אָבִיו בִּשְׁעָתוֹ" (טביב, כעריער 86). – [לְהָלִיץ, מֵלִיץ, יָלִיץ]

~ הת' **הִתְלוֹצֵץ**, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי צְחוֹק וְלֵיצָנוּת, חָמַד לָצוֹן: "וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ, פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם" (ישעיה כח כב). "הָבוּ לַמִּתְלוֹצְצִים!" (ביאליק, ברכת עם). "נִתְלוֹצֵץ בּוֹ וְאָמַר לוֹ: אֱכֹל וּשְׁתֵה, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם" (עגנון, כלה קלז). – [לְהִתְלוֹצֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. ליץ [פיניקית: מלצ תורגמן; וראה מְלִיצָה]

~ הפ' **הֵלִיץ** פ"י 1. הִמְלִיץ, דִּבֵּר בִּזְכוּת פְּלוֹנִי, הֵגֵן עַל פְּלוֹנִי: "מְלִיצַי רֵעָי" (איוב טז כ). "אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף" (איוב לג כג). "וּלְדַבֵּר בְּשִׁבְחָם... וּלְהָלִיץ בַּעֲדָם" (חובות הלבבות, הכניעה ט). "הִנֵּה אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ הֵלִיץ עַל הַיְּהוּדִים כִּפְלַיִם מִמָּה שֶׁהֶלַצְתִּי" (שבט יהודה, לה). 2. תִּרְגֵּם, הֶעְתִּיק מִשָּׂפָה לְשָׂפָה. רְאֵה מֵלִיץ. – [לְהָלִיץ עַל־; מֵלִיץ, יָלִיץ]

– **מֵלִיץ־יֹשֶׁר^**, סַנֵּיגוֹר, הַמְדַבֵּר בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: "בְּאֵין מֵלִיץ יֹשֶׁר מוּל מַגִּיד פֶּשַׁע" (המול על מעשיך, לימים נוראים). [וראה עוד ערך מֵלִיץ]

לִיצָה* נ' [מן א. ליץ] לֵיצָנוּת, דִּבְרֵי צְחוֹק: "כִּי לָמַד לִיצַת לִיזוֹת" (יניי, ב). "הֲרֵי לָשׁוֹן שֶׁל בְּדִיחוּת תְּפָשַׂתְנִי... בְּדֶרֶךְ שֶׁל לִיצָה בְּעָלְמָא אֲמַרְתִּיהָ" (שלונסקי, תרי הדון א 126). "הֵלִיץ לָהּ בְּלִיצָה מְשֻׁגֶּרֶת שֶׁל אָבִיו בִּשְׁעָתוֹ" (טביב, כעריער 86). – [לִיצַת־, לִיצוֹת]

לִיצוּת, ראה לֵיצָנוּת.

לִיצֵיאוֹן° ז' [מיוונית: lykeion שם האקדמיה ביוון העתיקה, שהורה בה אריסטו] 1. טִיפּוּס מְיֻחָד שֶׁל בֵּית־סֵפֶר תִּיכוֹן בְּכַמָּה מִמְּדִינוֹת אֵירוֹפָּה: הַלִּיצֵיאוֹן יֵשׁ בּוֹ לָרֹב פְּנִימִיָּה לַתַּלְמִידִים. 2. סֶמִינַרְיוֹן, אֲקַדֶּמְיָה. – [לִיצֵיאוֹנִים]

לֵיצָן* ז' [מן א. ליץ] 1. לֵץ, לַגְלְגָן, מִי שֶׁאוֹהֵב לְהִתְלוֹצֵץ, מְהַתֵּל: "אֵין דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ לֵיצָנִים" (ירושלמי ברכות ד ב). "שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה לֵיצָנֵי יִשְׂרָאֵל מְדַבְּרִים מֵאַחֲרָיו" (שמות רבה נא). "אָמַר לָהּ הַנָּחָשׁ: מִן הָעֵץ הַזֶּה אָכַל הַמָּקוֹם וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, וְאִם אַתֶּם

אוכלין ממנו, אתם יכולים לבראות עולם כמותו... מכאן שהיה (הנחש) ליצן" (מדרש תהלים א, אשרי האיש). 2 °, מוקיון, בדחן, מתנהג בדרך שיש בה כדי לבדח דעת אחרים: "וליצני הדור נוטלים כתבי הזמנותיהם" (עגנון, כלה עז). ליצני־פורים. ליצן־המלך. — [ליצן־, ליצנית, ליצנים, ליצני־, ־ניות]

ליצנות* נ׳ [מן ליצן] לצון, מהתלות, דברי בדיחה ולגלוג: "התחילו אומרים ליצנות עליו (על המן)" (במדבר רבה ז). "והוא לא ידע שדברים שנתכון לשם ליצנות כבר נעשו אמת" (עגנון, כלה קלו). — [ליצנות־]

ליקוידציה° נ׳ [צרפתית: liquidation; מלאטינית: liquidus נקי] חסול, בטול, פרוקו של עסק או של מפעל: ליקוידציה של בית־מסחר. — [ליקוידציות]

— **ליקוידטור**° נ׳ חסלן, מפרק, מי שמחסל ומפרק עסק או מפעל.

ליקוידי° ת׳ [מלאטינית: liquidus נוזל] נזיל, שוטף.

— הון ליקוידי°, הון נזיל, הון זמין, הון שאפשר להשתמש בו ולהחליפו בנקל בכסף מזמן.

ליקומה° נ׳ [יוונית: leukoma; מן leukos לבן] תבלול לבן בעין.

ליקומיה° נ׳ [מיוונית: leukos לבן + haima דם] חוור־דם, מחלה קשה של התרבות מפרזת וחולנית של הכדוריות הלבנות (ליקוציטים) בדם, מחמת הפרעה בפעלת מח־העצמות, הטחול ועוד.

ליקופניה° נ׳ [מיוונית: leukos לבן + penia עוני] התמעטות חולנית של הליקוציטים (הכדוריות הלבנות) בדם.

ליקוציט° ז׳ [מיוונית: leukos לבן + kytos כלי] שמו המדעי של כל אחד מן הגופיפים הלבנים שבתוך הדם (Leucocyte), שתפקידם להגן על בריאות הגוף בהשמידם את חידקי המחלות המדבקות השונות שחדרו אל מחזור הדם. במילימטר מעקב אחד של דם מדמו של אדם בריא מצויים 6000 — 8000 ליקוציטים. — [ליקוציטים]

ליקר° ז׳ [צרפתית: liqueur] שם כולל למין מיחד של משקאות חריפים ומתוקים המכילים כהל. — [ליקרים]

א. **לירה**° [מיוונית: litra ליטרא] יחידת־כסף מקבלת בארצות שונות: לירה ישראלית (ל״י). לירה שטרלינג (ל״ש). לירה איטלקית. — [לירת־, לירות]

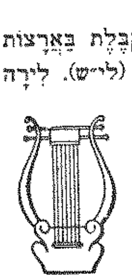
לירה (1)

ב. **לירה**° נ׳ [יוונית: lyra], 1, נבל, כלי־מיתרים יוני קדמון ששמש לווי לזמרה. הלירה נחשבה כסמל ליצירה הפיוטית [ראה להלן ליריקה]. 2, שם קבוצת־כוכבים בשמי הצפון, ראה ערך "נבל". — [לירות־]

לירי° ת׳ [ראה להלן ליריקה] שיש בו מרוח הליריקה, מהשתפכות־הנפש ומן ההגות: שירים ליריים. שירה אפית ושירה לירית. — [לירית, ליריים, ־ריות]

— **ליריות**° נ׳ מצב־רוח לירי, השתפכות־הנפש, הגות: "תכונת שירתו היא הליריות הנקיה" (פיכמן שפח). ליריות עמקה בשירת בירון.

ליריקה° נ׳ [מיוונית: lyrikos של נבל, המזמר לצלילי הנבל] 1, אחד משלשת הסוגים העקריים של היצירה הספרותית (ליריקה, אפוס, דרמה) הליריקה כוללת את היצירות הפיוטיות, המביעות השתפכות־הנפש, הגות. סעיפיה העקריים של הליריקה הם: אודה, אלגיה. 2 [בהשאלה] השתפכות־הנפש, הבעת רגשות וחויות. — [ליריקת־]

— **ליריקן**° ז׳ משורר שהנושא העקרי בשירתו הוא הליריקה – הגות והשתפכות־הנפש: מיכ״ל היה מראשוני הליריקנים בספרותנו.

א. **ליש** ז׳ [אכדית: nesu; ארמית: ליתא; ערבית: ליתﹼ] אריה: "ליש גבור בבהמה" (משלי ל ל). — [ליש־, לישים, לישי־]

ב. **ליש*** ז׳ [מן לוש] בצק שנלוש, עסה: "הליש והשמן והדבש כליש זה שערוך בשמן ומקטף בדבש" (ספרי בהעלותך כד). "יפה הוא אף נעים בליש" (שלונסקי, שירים 277). — [ליש־]

לישׁ* ז׳ [מן לוש, וכן בארמית, ירושלמי חגיגה עח ד] מי שעוסק בלישת בצק, מגלגל בצקו: "כחמר ביד היוצר, כבצק ביד הליש" (קבק, בצל 216). "אחינו הליש! שבחוהו בלושו" (שלונסקי, שירים ב 277). — [לישׁ־, לישׁת, לישׁים, לישׁי־, לישׁות]

ל״ש ר״ת לירה־שטרלינג.

לישה* נ׳ [מן לוש, לש] 1,* גלגול בצק, התקנת עסה מקמח ומים: "וחיבים על לישתה ועל עריכתה ועל אפיתה" (מנחות ה ב). 2 °, גבול טיט, מלט, חול וכדומה במים. — [לישת־, לישות]

לישנא, ראה לשנא.

לית* [ארמית, מן לא + אית = לא יש] אין [רווח בצירופים:]

— **לית ברירה*** [על־פי גיטין כה.] אין ברירה, אין דרך אחרת.

— (בדלית) **בלית ברירה**°, כיון שאין ברירה: "בלית ברירה חזרתי אל הרציף ההומה" (קרליבך, הודו 145). "בלית ברירה חזר וקפץ לתשובה" (הזז, יעיש א 140). בדלית ברירה הסכמתי לתנאים הקשים.

— **לית אתר פנוי מניה*** [ביטוי בקבלה, על־פי "אין מקום פנוי מן השכינה" (במדבר רבה יב)], אין מקום פנוי ממנו (מרוח־הקדש).

— **לית דין בר נש*** [על־פי שבת קיב:, ושם על מלאך], אין זה בן־אדם, אין הוא בגדר אדם כלל: "גלם, בעל חלומות, ביש־גדא, לית דין בר נש" (ביאליק, ספיח ז).

— **לית דין ולית דין***, אין משפט ואין שופט, איש הישר בעיניו יעשה, העולם הוא הפקר: "התרה רצועה? לית דין ולית דין?" (ויקרא רבה כח). "לית דין ולית דין! אנשים נתלים על־פי רצון היחיד" (שופמן, א 278). "האין ישר על אדמות? הלית דין ולית דין?" (שמעוני, הכיבר 131).

— **לית בה משׁשׁא*** (נדרים צא:), אין בה ממשות.

– לֵית מָאן דְּפָלֵיג^, אֵין מִי שֶׁחוֹלֵק עַל כָּךְ, הַכֹּל מַסְכִּימִים: "לֵית מָאן דְּפָלֵיג שֶׁהָאֶזְרָחִים הָאֵלֶּה מְזוֹנוֹתֵיהֶם מוּכָנִים לָהֶם" (קרליבך, הודו 54). "לֵית מָאן דְּפָלֵיג, כִּי לְהַבְלִיג – מִדָּה נָאָה הִיא" (שמעוני, הביבר 165).

– לֵית סֵפֶר דִּמְסַפֵּר לְגַרְמֵיהּ* (ויקרא רבה יד), אֵין סַפָּר שֶׁמְּסַפֵּר אֶת שַׂעֲרוֹת עַצְמוֹ.

– לֵית דְּעַנְיָא מִכַּלְבָּא וְלֵית דְּעַתִּיר מֵחֲזִירָא* (שבת קנה:), אֵין מִי שֶׁהוּא עָנִי מִכֶּלֶב וְאֵין מִי שֶׁעָשִׁיר מֵחֲזִיר.

– לֵית תְּנָנָא בְּלָא אִישָּׁא^ (זוהר א ע.), אֵין עָשָׁן בְּלֹא אֵשׁ.

– לֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם°, אֵין לוֹ מֵעַצְמוֹ וּמִשֶּׁלּוֹ כְּלוּם: "הָרֶקְלָמָא הַזֹּאת הִיא הִיא כָּל עֶשְׂרָהּ שֶׁל סִפְרוּתֵנוּ עַתָּה, וְזוּלַת זֶה כִּמְעַט לֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם" (אחד העם, קפ).

לִיתוֹגְרַפְיָה◊ נ׳ [מיוונית: lithos אבן + graphein לכתוב] דְּפוּס־אֶבֶן, הַדְפָּסַת צִיּוּרִים אוֹ כְּתָב מֵעַל לוּחַ־אֶבֶן מְלֻטָּשׁ. – [־פִיּוֹת]

– לִיתוֹגְרָפִי ◊ ת׳ שֶׁהוּא שֶׁל לִיתוֹגְרַפְיָה, הֶעָשׂוּי בִּדְפוּס־אֶבֶן: מְכוֹנָה לִיתוֹגְרָפִית. צִיּוּרִים לִיתוֹגְרָפִיִּים.

לִיתְיוּם◊ ז׳ [מיוונית: lithios אבני] יְסוֹד כִּימִי, הַמַּתֶּכֶת הַקַּלָּה בְּיוֹתֵר. הַלִּיתְיוּם מָצוּי בְּכַמֻּיּוֹת קְטַנּוֹת בַּטֶּבַע בְּצוּרַת מְלָחִים. מְלָחָיו מְשַׁמְּשִׁים בָּרְפוּאָה לְהַרְחָקַת חֻמְצַת־הַשֶּׁתֶן מִן הַגּוּף, כְּגוֹן בְּמַחֲלַת הַשִּׁגָּרוֹן (Lithium, סִימָן כִּימִי Li, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 6,94, מִשְׁקָל סְגֻלִּי 0.53).

לִיתַרְגְּיָה, ראה לֶתַרְגְּיָה.

לֵךְ, צִוּוּי מִן הלך, הָלַךְ.

לְךָ מ״י [לְ־ + כינוי נוכח]: נָתַתִּי לְךָ אֶת הַסֵּפֶר. "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ" (בראשית יב א).

לָךְ מ״י 1, [לְ־ + כינוי הנוכחת:] "וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב: מַה־לָּךְ?" (יהושע טו יח). "וְזֹאת אֹמֶרֶת: גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה" (מלכים א ג כו). 2, [לנוכח בהפסק:] "מַה־לִּי וָלָךְ, אִישׁ הָאֱלֹהִים?" (מלכים א יז יח).

לכ׳ קיצור: לִכְבוֹד.

ל״כ ר״ת 1, לֹא כֵן. 2, לֹא כָּתוּב.

לְכָא*, ראה לַכָּה°.

לכ״א ר״ת לְכָל אֶחָד.

לכאו״א ר״ת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד.

לִכְאוֹרָה* תה״פ [המקור בארמית בכתובות נד.: "לְכָאוֹרָה כשמואל רהיטא, כי מעיינת בה, הילכתא כוותיה דרב" (= לכאורה מרוץ־המשנה בשמואל, אך אם תעיין בה, ההלכה היא כרב); יש סוברים – מן א. אוֹרָה] בִּסְקִירָה רִאשׁוֹנָה וּמְרַפְרֶפֶת, לְפִי הַנִּרְאֶה בִּרְאִיָּה שִׁטְחִית וַחֲטוּפָה: "וְלִכְאוֹרָה נִרְאֶה שֶׁאִם הוּא (הַחֵרֵשׁ) מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד, אֲבָל הָרַמְבַּ״ם כָּתַב: אֶחָד הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר" (טור חושן משפט לה יב). "לִכְאוֹרָה הָיָה נִרְאֶה, שֶׁאֲנַחְנוּ בְּטוּחִים מִמִּכְשׁוֹל חֵטְא וְעָוֹן" (מגדלי מו״ס, שצה). "עַד עַתָּה לִכְאוֹרָה הָיָה הַכֹּל בּוֹ בְּמַחֲשָׁבָה וּבְהִגָּיוֹן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ל). "אֵין הָעֲבוֹדָה בִּכְלָלָהּ קָשָׁה כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁהִיא נִרְאֵית לִכְאוֹרָה" (ביאליק, הספר העברי ה). "לִכְאוֹרָה יָכוֹל הָיָה לִשְׂמֹחַ... אִלְמָלֵא לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ שָׁעָה לִשְׁתּוֹת כּוֹס חַמִּין" (עגנון, כלה קכו).

לכב׳ קיצור: לִכְבוֹד.

לכד [ארמית: לְכַד; ערבית: לַכַּד התנפל]

~ פָּע׳ לָכַד פ״י 1, תָּפַס, כָּבַשׁ, לָקַח בַּשֶּׁבִי: "וַיִּלָּחֶם יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן, וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה" (שמואל ב יב כו). "וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם, וַיִּלְכֹּד אֶת־שְׁנֵי מַלְכֵי מִדְיָן" (שופטים ח יב). "וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים" (שופטים טו ד). 2, אָחַז בְּחָזְקָה, הִתְחַזֵּק וְהִתְבַּסֵּס (בּ־): "וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל" (שמואל א יד מז). 3, תָּפַס בְּגוֹרָל, הֶעֱלָה בְּגוֹרָל: "וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנּוּ ה׳ יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת" (יהושע ז יד). – [לִלְכֹּד אֶת־; לוֹכֵד, יִלְכֹּד]

~ נִפ׳ נִלְכַּד, 1, נִתְפַּס, נֶאֱחַז, נִכְבַּשׁ, נִלְקַח בַּשֶּׁבִי: "בִּשְׁנַת־שֵׁשׁ לְחִזְקִיָּהוּ... נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן" (מלכים ב יח י). "בְּרֶשֶׁת־זוּ טָמָנוּ נִלְכְּדָה רַגְלָם" (תהלים ט טז). "כִּי בָא עָלֶיהָ עַל־בָּבֶל שׁוֹדֵד, וְנִלְכְּדוּ גִּבּוֹרֶיהָ" (ירמיה נא נו). "וּכְצִפּוֹר בְּרֶשֶׁת אוֹר נַפְשִׁי נִלְכָּדָה" (ביאליק, זוהר). 2, עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל: "וַיַּקְרֵב (יְהוֹשֻׁעַ) אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו, וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט יְהוּדָה" (יהושע ז טז). "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל: הַפִּילוּ (גּוֹרָל) בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי! וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן" (שמואל א יד מב). – [לְהִלָּכֵד, נִלְכָּד, יִלָּכֵד]

~ פִּע׳ לִכֵּד ° פ״י חִבֵּר, אִחֵד: הַסֵּבֶל הַמְּשֻׁתָּף לִכֵּד אֶת תּוֹשְׁבֵי הָעִיר. לְהַצְלָחַת הַפְּעֻלָּה עָלֵינוּ לְלַכֵּד אֶת כָּל הַכֹּחוֹת. – [לְלַכֵּד אֶת־; מְלַכֵּד, יְלַכֵּד]

~ פֻּע׳ לֻכַּד °, חֻבַּר, אֻחַד: "נִגּוּן... שֶׁלֻּכַּד וְרֻדַּד" (ש׳ שלום, חי 123). בְּכֹחוֹת מְלֻכָּדִים נַצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר עַל הַכֹּל. – [מְלֻכָּד, יְלֻכַּד]

~ הִת׳ הִתְלַכֵּד, הִתְחַבֵּר, הִתְאַחֵד: "אִישׁ־בְּאָחִיהוּ יְדֻבָּקוּ, יִתְלַכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרָדוּ" (איוב מא ט). "נִתְלַכְּדָה נָא יַחַד, אִישׁ בְּאָחִיו יִתְמַזֵּג!" (ביאליק, למנצח). – [לְהִתְלַכֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

– לְכָדוֹ פִּיו*, הוּא נִתְפַּס עַל־יְדֵי דְּבָרָיו, נִכְשַׁל בִּלְשׁוֹנוֹ: "בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לְכָדוֹ פִּיו לְאוֹתוֹ רָשָׁע (גָּלְיָת)" (סוטה מב:).

– נִלְכַּד בְּאִמְרֵי פִּיו, נִכְשַׁל בְּדִבּוּרוֹ: "נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־פִיךָ, נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־פִיךָ" (משלי ו ב).

לֶכֶד° ז׳ [מן לכד] פַּח, מוֹקֵשׁ, מַלְכֹּדֶת: "וְשָׁמַר רַגְלְךָ מִלָּכֶד" (משלי ג כו). "חֲרָדָה שֶׁחֲרַדְנוּ לִצְעֹף וּלְהַסְתִּיר אֶת הַלֶּכֶד" (ש׳ שלום, שירים שיד). – [לֶכֶד־]

לַכָּה°, לַכָּא* נ׳ [ארמית: לַכָּא בחש; ערבית: לַכּ; לאטינית: lac, lacca, שרף־עצים] 1* (חולין כח.) נוֹזֵל לִצְבִיעָה. 2°, תְּמִסָּה שֶׁל זֶפֶת בְּכֹהַל, צֶבַע־שֶׁמֶן הַמְשַׁמֵּשׁ לִצְבִיעָה וּמַתַּן בָּרָק לְכֵלִים, לָרָהִיטִים וְכַדּוֹמֶה. – [לַכּוֹת]

– נַעֲלֵי־לַכָּה °, נַעֲלַיִם הָעֲשׂוּיוֹת עוֹר שֶׁמְּצֻפֶּה שִׁכְבַת לַכָּה מַבְרִיקָה.

לכה [מן לַכָּה]

~ פִּע׳ לִכָּה ° פ״י צָבַע בְּצִבְעֵי־לַכָּה: הַנַּגָּר לִכָּה אֶת הָאָרוֹן בְּלַכָּה שְׁחוֹרָה. – [לְלַכּוֹת אֶת־; מְלַכֶּה, יְלַכֶּה]

~ פֻּע׳ לֻכָּה °, צֻפָּה בְּצֶבַע־לַכָּה. – [מְלֻכֶּה, יְלֻכֶּה]

א. **לְכָה** [ציווי מוארך מן הלך, הָלַךְ, משמש לבקשה ולזירוז] לֵךְ, הָבָה: "וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה בְרִית" (בראשית לא מד).

ב. **לָכָה** מ״י [לְ + כנוי הנוכח] לְךָ: "שִׂמְלָה לְכָה – קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ" (ישעיה ג ו).

לכה״י ר״ת לְכָל הַיּוֹתֵר. **לכה״פ** ר״ת לְכָל הַפָּחוֹת.

לָכוּד ת׳ [מן לכד, לָכַד] שֶׁנִּלְכַּד, כָּבוּשׁ: "וְכַגּוֹאֵל לְאַנְשֵׁי עִיר לְכוּדָה" (הנגיד, דיואן 202). "בָּאתִי בִּמְצוּדָה, בְּרֶשֶׁת צַר לְכוּדָה" (פיוטים, סידור 743). "בְּתוֹךְ הַכְּלוּבִים יָשְׁבוּ כָּל מִינֵי צִפֳּרֵי־שִׁיר לְכוּדוֹת" (פרלמן, תר׳ הרץ 19). [ובהשאלה:] "שַׁאֲנַנֵּי גוֹרָל, לְכוּדֵי נִיבוֹ, אֶת אָהֳלֵיהֶם... יַעַזְבוּ" (פיכמן, קעח). – [לְכוּדָה, לְכוּדִים, ־דוֹת]

לִכּוּד°, לִיכּוּד ז׳ [מן לכד, לִכֵּד] אִחוּד, חִבּוּר: לִכּוּד הַכֹּחוֹת. לִכּוּד הָאֲנָשִׁים לְחֶבְרָה אַחַת. – [לִכּוּד־]

לִכּוּי°, לִיכּוּי° ז׳ [מן לכה, לִכָּה] צְבִיעָה בְּצִבְעֵי לַכָּה: לִכּוּי רָהִיטִים. – [לִכּוּי־]

לכ״ז ר״ת 1. לְכָל זֹאת. 2. לְכַף זְכוּת. **לכ״ח** ר״ת לְכַף חוֹבָה.

א. **לָכִיד°** ת׳ [מן לכד, לָכַד] דָּבִיק, הַמִּתְלַכֵּד וּמִתְקַשֵּׁר הֵיטֵב. – [לְכִידָה, לְכִידִים, ־וֹת]

ב. **לָכִיד°** ז׳ [מן א. לָכִיד] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים יְרֻקִּים־צְהַבְהַבִּים (Xanthium). גָּדֵל בִּמְקוֹמוֹת לַחִים. – [לְכִיד־, לְכִידִים, לְכִידֵי־]

לְכִידָה° נ׳ [מן לכד, לָכַד] כִּבּוּשׁ, תְּפִיסָה: לְכִידַת הָעִיר הַנְּצוּרָה. – [לְכִידַת־]

לָכִיס* ז׳ [אולי מיוונית: leukos לבן] שֵׁם שֶׁל אֶחָד מִמִּינֵי דְּגֵי־הַנָּהָר שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (ירושלמי בבא מציעא ח ב). זֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּבֵרוּר. [לְכִיס־, לְכִיסִים, לְכִיסֵי־]

לְכָל הַיּוֹתֵר°, לְכָל הַפָּחוֹת°, רְאֵה יוֹתֵר, פָּחוֹת.

לִכְלוּךְ* ז׳ [מן לכלך, לִכְלֵךְ] 1. זִהוּם, טִנּוּף, גִּעוּל, גְּרִימָה לְאִי־נִקָּיוֹן [גם בהשאלה]: "לִכְלוּךְ מַעֲשִׂים" (רות רבה ב, ויאמר לה). לִכְלוּךְ הָרִצְפָּה עַל־יְדֵי רֶפֶשׁ הַנְּעָלַיִם. לִכְלוּךְ הַמָּזוֹן עַל־יְדֵי הַזְּבוּבִים. 2. זֻהֲמָה, טִנֹּפֶת, רֶפֶשׁ, חֹסֶר־נִקָּיוֹן: "לִכְלוּכֵי צוֹאָה" (מקואות ט ד). "לֹא בָּא בְּרַגְלֶיךָ לִכְלוּךְ בְּדָבָר זֶה" (פרקי רבי אליעזר, כז). הַלִּכְלוּךְ מַרְבֶּה אֶת סַכָּנַת הַמַּחֲלוֹת.–[לִכְלוּךְ־, ־כִים, ־כֵי־]

– **לִכְלוּךְ־פֶּה***, כִּנּוּי לִשְׁתִיָּה מוּעֶטֶת בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא לְהַרְטִיב אֶת הַפֶּה: "כָּל מַה שֶּׁהַיַּרְדֵּן מַכְנִיס לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֳדָשִׁים, הוּא (בְּהֵמוֹת) עוֹשֶׂה אוֹתוֹ גְּמִיעָה אַחַת... וְיֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לִכְלוּךְ־פֶּה... אֵין בָּהֶם לִכְלוּךְ־פֶּה" (פסיקתא, נח:).

לִכְלוּכִי° ת׳ [מן לִכְלוּךְ] מְלֻכְלָךְ, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּלֻכְלָךְ בְּחִיצוֹנִיּוּתוֹ, בִּבְגָדָיו: "הַלִּכְלוּכִי הַזֶּה לֹא דַי שֶׁבְּגִנְעוֹ לֹא הִתְבַּיֵּשׁ" (שמעוני, הביכר 90). – [לִכְלוּכִית, ־כִיִּים, ־כִיּוֹת]

לִכְלוּכִית* נ׳ [מן לִכְלוּךְ] 1* כִּנּוּי לְאִשָּׁה מְכֹעֶרֶת: "יָפָה קוֹרִין אוֹתָהּ לִכְלוּכִית, שֶׁהִיא מְלֻכְלֶכֶת בְּמוּמִין" (נדרים סו:). "וְאוֹתָהּ רִיבָה הָיְתָה שׁוֹטָה וְלִכְלוּכִית" (עגנון, כלה נח). 2°. כִּנּוּי בְּסִפּוּרֵי הַיְלָדִים לְיַלְדָּה שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמֶרֶת עַל נִקְיוֹנָהּ וְהִיא מְלֻכְלֶכֶת תָּמִיד. 3*. לִכְלוּךְ, זֻהֲמָה: "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַפְקִידִין לוֹ הַבְּרִיּוֹת טִפָּה שֶׁל לִכְלוּכִית בַּחֲשַׁאי, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַחֲזִיר לָהֶם נְפָשׁוֹת מְשֻׁבָּחוֹת שְׁלֵמוֹת בְּפַרְהֶסְיָא" (ויקרא רבה יד). "יְדֵיהֶם עוֹסְקוֹת בְּלִכְלוּכִית שֶׁל מַעֲשֵׂה הַהַבְרָחָה" (סדן, ממחוז נח). – [לִכְלוּכִית־, ־כִיּוֹת]

לכלך [ארמית: לְכַךְ בחש; אולי קרוב אל לחלח]

~ פִּעֵ׳ **לִכְלֵךְ*** פ״י זִהֵם, טִנֵּף, גֵּאֵל, לֹא שָׁמַר עַל הַנִּקָּיוֹן [גם בהשאלה]: "סוֹף שֶׁמְּלַכְלֵךְ אֶת הֶחָלוּק וּמְקַנֵּחַ אֶת רַבּוֹ" (תוספתא ברכות ז יח). "שֶׁלִּכְלֵךְ מַעֲשָׂיו כְּחֹמֶץ מִמַּעֲשִׂים רָעִים" (רות רבה ב, ויאמר לה). "אִם אַתָּה נוֹתֵן כְּלִי־זָהָב בְּאַף חֲזִיר, הוּא מְלַכְלְכוֹ בְּטִיט וְצוֹאָה וְאֵינוֹ מְדִיחוֹ; כָּךְ תַּלְמִיד־חָכָם, אִם הוֹלֵךְ אֵצֶל זוֹנָה וּמְקַלְקֵל עִמָּהּ, מְלַכְלֵךְ אֶת תּוֹרָתוֹ" (ילקוט משלי יא). – [לְלַכְלֵךְ אֶת־; מְלַכְלֵךְ, יְלַכְלֵךְ]

~ פֻּעַ׳ **לֻכְלַךְ***, זֻהַם, טֻנַּף, נִתְגָּאַל: "אִם הָיוּ רַגְלָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּטִיט אוֹ בְצוֹאָה, רוֹחֵץ כְּדַרְכּוֹ" (תוספתא שבת טז יט). [ראה גם ערך מְלֻכְלָךְ]. – [מְלֻכְלָךְ, יְלֻכְלַךְ]

~ הִת׳ **הִתְלַכְלֵךְ*, נִתְלַכְלֵךְ*** 1. הִזְדַּהֵם, נִטַּנֵּף, הִתְגָּאֵל: "הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים – אִם נִתְלַכְלְכוּ כֵּלָיו, חַיָּב" (ירושלמי בבא קמא ג ג). "(יְרִיעָה) זוֹ מִתְלַכְלֶכֶת וּמִתְכַּבֶּסֶת וְחוֹזֶרֶת וּמִתְלַכְלֶכֶת וּמִתְכַּבֶּסֶת" (שיר השירים רבה א, כאהלי קדר). 2 [בהשאלה] נִטְמָא: "יַעֲקֹב מִתְלַכְלֵךְ בַּעֲווֹנוֹת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, וּבָא יוֹם הַכִּפּוּרִים וְיֵשׁ לוֹ בַּמֶּה יְכַפֵּר" (בראשית רבה סח). – [לְהִתְלַכְלֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

– **לִכְלֵךְ אֶת יָדָיו°** [בהשאלה] נָטַל חֵלֶק בְּמַעֲשֶׂה בִּלְתִּי כָּשֵׁר.

לַכְלְכָן° תו״ז [מן לכלך, לִכְלֵךְ] שֶׁאֵינוֹ זָהִיר בְּנִקָּיוֹן וּמַרְבֶּה לְלַכְלֵךְ: "לַכְלְכָנִים מֵאֲחוֹרֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת הַגָּדוֹל" (סדן, ממחוז ריג). תִּינוֹק לַכְלְכָן. – [לַכְלְכָנִית, לַכְלְכָנִים, לַכְלְכָנִיּוֹת]

לִכְלֹכֶת°, לכלוכת נ׳ [מן לכלך] לִכְלוּךְ, זֻהֲמָה: "יְלָדִים זוֹהֲרִים לְלֹא חֵטְא בְּלִכְלֹכֶת" (גרינברג, רחובות מט). – [לִכְלֹכֶת־]

לָכֶם מ״י [לְ + כינוי הנוכחים]: "נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב" (בראשית א כט).

לָכֵן מ״י [לְ + כינוי הנוכחות]: הֵא לָכֵן.

לָכֵן מ״ח [לְ + כֵּן; ערבית: לַכִּנ אבל] עַל כֵּן, לְפִיכָךְ, מִשּׁוּם כָּךְ: "יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי... לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ" (במדבר כ יב).

– **קֹדֶם־לָכֵן°**, לִפְנֵי־כֵן, לִפְנֵי הַמִּסְפָּר.

לִכְסוֹן°, ליכסון ז׳ [מן לכסן, לִכְסֵן] הַטָּיָה הַצִּדָּה, הַפְנָיָה בַּאֲלַכְסוֹן: "הוּא קָרָא בְּנִיד שְׂפָתַיִם... וּבְלִכְסוֹן גַּבּוֹת הָעֵינַיִם" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 25). "זוּג עֵינֵי הַזַּיִת בְּלִכְסוֹן אֶל הָרְסִיסִים" (ש׳ שלום, חי 93). "לִכְסוֹן עֵינַיִךְ אַתְּ" (עמיחי, שירים 193). "כַּף הַסַּיָּדִים מִתְעוֹפֶפֶת בְּיָדוֹ לִכְסוּנִים־לִכְסוּנִים" (אריך, ביתו 18). – [לִכְסוֹן־, לִכְסוּנִים, ־נֵי־]

לְכְּסִיקָה°, לְכְּסִיקוֹגְרַפְיָה°, לְכְּסִיקוֹן°, רְאֵה **לֶקְסִיקָה°, לֶקְסִיקוֹגְרַפְיָה°, לֶקְסִיקוֹן°**.

לכסן [מן לוֹכְסָן]

~ פִּע׳ לִ כְ סֵ ן ° פ״י הִפְנָה בַּאֲלַכְסוֹן, הִטָּה הַצִּדָּה: ״בְּלִי הָסֵב פְּנֵיהֶם הָיוּ הַחַיָּלִים מְלַכְסְנִים מַבָּט זֶה אֶל זֶה״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 170). — [לְלַכְסֵן אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ לֻ כְ סַ ן °, הֻפְנָה בַּאֲלַכְסוֹן, הֻטָּה הַצִּדָּה: מַבָּטוֹ לֻכְסַן. [ראה ערך מְלֻכְסָן] — [מְלֻכְסָן, יְלֻכְסַן]

~ הת׳ הִ תְ לַ כְ סֵ ן °, הֻטָּה הַצִּדָּה, הֻפְנָה בַּאֲלַכְסוֹן: ״עַמּוּד הָאוֹר שֶׁמִּתְלַכְסֵן מִן הַמָּאוֹר הַקָּטָן״ (קבק, במשעול 87). ״וְחָגַר כַּרְסוֹ הַדַּק הֵיטֵב בַּחֲגֹרַת־עוֹר רְחָבָה, הַמִּתְלַכְסֶנֶת מִכֹּבֶד הָאֶקְדָּח״ (יזהר, שיירה 23). ״יָרֵחַ מָלֵא הִתְלַכְסֵן כְּלַפֵּי אַחַד הַגַּגּוֹת״ (בר־יוסף, העומדים 273). — [לְהִתְלַכְסֵן, מִתְ־, יִתְ־]

לִכְסֵן, ראה לוֹכְסָן.

לֶכֶשׁ* ז׳ [גירסת הערוך: לֶגֶשׁ; אולי מיוונית: lugos] 1 *, סִיבִים הַמּוּפָקִים מִקְּלִפַּת עֵצִים וּמְשַׁמְּשִׁים לְבַעֲרָה (שבת ב א). 2 °, יֵשׁ מְכַנִּים כֵּן אֶת ״הָרַפְיָה״ — סִיבֵי כַּפּוֹת־הַדְּקָלִים שֶׁמְּכִינִים מֵהֶם חוּטִים וּסְרָטִים צָרִים לִקְלִיעָה. — [לֶכֶשׁ־]

לִכְשֶׁ־ * [לְ + כְּ + שֶׁ] [לפני פועל בעתיד] אַחֲרֵי אֲשֶׁר, לְאַחַר שֶׁ־: ״אַל תֹּאמַר: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה״ (אבות ב ד). אֶעֱשֶׂה זֹאת לִכְשֶׁיַּרְחִיב.

לכ״ש ר״ת לֹא כָּל שֶׁכֵּן.

לֶכֶת [שם הפועל מן (ילך) הָלַךְ: לָלֶכֶת, בְּלֶכְתִּי, ראה הלך, הָלַךְ] הֲלִיכָה.

— כּוֹכַב־לֶכֶת ÷, פְּלָנֶטָה, גּוּף שְׁמֵימִי הַמַּקִּיף אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וּמֵאִיר בְּאוֹר־הַשֶּׁמֶשׁ הַמֻּחְזָר — רְאֵה כּוֹכָב, כּוֹכַב־לֶכֶת ÷.

— שִׁיר־לֶכֶת °, מַרְשׁ, שִׁיר וּמַנְגִּינָה הַמַּתְאִימִים לְקֶצֶב הֲלִיכָתָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם: שִׁירֵי־לֶכֶת שֶׁל חַיָּלִים.

לְכַתְּחִלָּה,* לכתחילה [לְ + כַּ + תְּחִלָּה] תה״פ מֵרֹאשׁ, בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה [בניגוד אל ״בְּדִיעֲבַד״ — לאחר מעשה]: ״הַכֹּל שׁוֹחֲטִין לְכַתְּחִלָּה, וּשְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה — דִּיעֲבַד״ (חולין ב.). [וראה עוד ערך תְּחִלָּה]

ללב [מן לוּלָב]

~ פִּע׳ לִ לֵּ ב ° פ״י חִזֵּק וְחִבֵּר בְּלוּלָב: הַמַּסְגֵּר לִלֵּב אֶת מִכְסֵה־הַדּוּד. — [לְלַלֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ לֻ לַּ ב °, חֻבַּר בְּלוּלָב, הֻבְרַג: הַמִּכְסֶה לֻלַּב בְּלוּלָבִים גְּדוֹלִים. — [מְלֻלָּב, יְלֻלַּב]

ללין [מן לוּלְיָן]

~ פִּע׳ לִ לְ יֵ ן ° פ״י הֵנִיעַ לִצְדָדִים, הִטָּה לְכָאן וּלְכָאן כְּמַעֲשֵׂה לוּלְיָן: ״(הָאֲוִירוֹן) לִלְיֵן פְּעָמִים שָׁלוֹשׁ אֶת חִיּוּגוֹ מֵעַל לַכְּפָר״ (קובנר, פנים 135). — [לְלַלְיֵן, מְ־, יְ־]

לַלְיָן, לַלְיָנִי, ראה לוּלְיָן, לוּלְיָנִי.

לָלֶת (שמואל א ד יט) לָלֶדֶת — רְאֵה ילד, יָלַד.

לְמַאי* מ״ש [ארמית] לָמָּה? לְצֹרֶךְ מָה? — ראה א. מַאי*.

למד [אכדית: lamadu; אוגריתית: למד]

~ פָּע׳ לָ מַ ד פ״י 1, קָנָה דַּעַת, רָכַשׁ יְדִיעָה אוֹ נִסָּיוֹן בִּדְבַר־מָה: ״וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־ה׳״ (דברים לא יג). ״חִדְלוּ הָרֵעַ, לִמְדוּ הֵיטֵב״ (ישעיה א טז–יז). ״לֹא־יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב, וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה״ (ישעיה ב ד). 2 *, עָסַק בְּלִמּוּדִים, שָׁמַע מִפִּי מוֹרִים אוֹ קָרָא בִּסְפָרִים: ״אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ״ (אבות ב ח). ״לָמָּה בָּאתֶם?... לִלְמֹד תּוֹרָה בָּאנוּ״ (ברכות סג.). הַתַּלְמִיד לוֹמֵד בְּבֵית־הַסֵּפֶר קְרִיאָה וּכְתִיבָה. פְּלוֹנִי לוֹמֵד רְפוּאָה. 3 °, עִיֵּן הֵיטֵב בְּעִנְיָן וּבָחַן אוֹתוֹ מִכָּל הַבְּחִינוֹת: נִתְמַנְּתָה וַעֲדָה כְּדֵי לִלְמֹד אֶת הַבְּעָיָה. — [לִלְמֹד; לוֹמֵד גם לָמֵד; יִלְמַד גם יִלְמֹד] [ראה גם ערך לָמֵד]

~ נפ׳ נִ לְ מַ ד °, שִׁמֵּשׁ חֹמֶר לְלִמּוּד: הַקְּרִיאָה וְהַכְּתִיבָה נִלְמָדוֹת בְּכִתָּה א׳ שֶׁל בֵּית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי. — [לְהִלָּמֵד, נִלְמָד, יִלָּמֵד]

~ פִּע׳ לִ מֵּ ד, לִ מַּ ד פ״י 1, הוֹרָה, הִקְנָה יְדִיעוֹת: ״רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים״ (דברים ד ה). ״וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת בְּנִי אֶלָּא תּוֹרָה״ (קידושין ד יד). הַמּוֹרֶה מְלַמֵּד אֶת תַּלְמִידָיו מִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים. 2, חִנֵּךְ, הִרְגִּיל, אִמֵּן: ״לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר״ (ירמיה ט ד). ״לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב״ (הוריות יג:). ״וַיְלַמֵּד אֶת עֵינָיו לְהַבִּיט נִכְחוֹ״ (ביאליק, מגילת ח). — [לְלַמֵּד אֶת־; מְלַמֵּד, יְלַמֵּד]

~ פֻּע׳ לֻ מַּ ד, הֻרְגַּל, אֻמַּן, אֻלַּף: ״יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד״ (ירמיה לא יז). ״כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב, מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה״ (שיר השירים ג ח). וּרְאֵה עוֹד עֵרֶךְ מְלֻמָּד. — [מְלֻמָּד, יְלֻמַּד]

~ הת׳ הִ תְ לַ מֵּ ד *, 1 °, לָמַד מֵעַצְמוֹ, לָמַד מִתּוֹךְ סְפָרִים אוֹ מִנִּסָּיוֹן עַצְמִי בְּלֹא עֶזְרַת מוֹרֶה: סֵפֶר־עֵזֶר לְתַלְמִידֵי בָּתֵּי־סֵפֶר וּלְמִתְלַמְּדִים. 2 *, הִתְרַגֵּל, הִתְאַמֵּן: ״כּוֹתְבִין מְגִלָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ״ (יומא לז:). ״אֲבָל בְּרֹב הַיָּמִים הִתְלַמֵּד בְּצָרוֹת אֵלּוּ״ (מגדלי מו״ס, קנב). ״בְּבַחֲרוּתוֹ אָמְנָם הִתְלַמֵּד וְהִתְאַמֵּן אַרְיֵה בְּכָל הַמְּלָאכוֹת״ (ביאליק, אריה ד). 3 *, נִלְמַד, שִׁמֵּשׁ חֹמֶר לְלִמּוּד: ״הַתּוֹרָה — הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וּלְמָחָר הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְלַמֶּדֶת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בִּשְׁתַּיִם״ (במדבר רבה יב). — [לְהִתְלַמֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

— הָא לָמַדְתָּ*, הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ, מִכָּאן תָּבִין: ״אַל תַּעֲשֵׂם (אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה) עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם... הָא לָמַדְתָּ: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם״ (אבות ד ה).

— הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם* (אבות ד א), מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הֶחָכָם.

— לָמֵד דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר*, הִסִּיק מַסְקָנוֹת מִתּוֹךְ עֻבְדּוֹת בּוֹדְדוֹת: ״נָדוֹן דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר וְנִלְמַד דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר״ (זבחים נז.).

— אֵינוֹ דּוֹמֶה לוֹמֵד מֵעַצְמוֹ לְלוֹמֵד מֵרַבּוֹ* (כתובות קיא.), אִמְרַת־חֲכָמִים בִּזְכוּת עֶרְכּוֹ הָרַב שֶׁל הַלִּמּוּד הַמְסֻדָּר וְהַשִּׁיטָתִי מִפִּי מוֹרֶה.

— הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם* (תענית ז.), אִמְרַת חֲכָמִים בְּשֶׁבַח הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם.

— הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד* (אבות ד ה), אִמְרַת חֲכָמִים בְּשֶׁבַח הַהוֹרָאָה.

— לִמֵּד זְכוּת (סָנֵיגוֹרְיָה) עַל־*, צִדֵּד בִּזְכוּתוֹ, טָעַן כִּי פְּלוֹנִי זַכַּאי: ״יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת״ (סנהדרין ו א). ״אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֲבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, מִיָּד הִתְחִיל לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סָנֵיגוֹרְיָא״ (שמות רבה מב).

– לַמֵּד חוֹבָה (קָטֵגוֹרְיָה)*, טָעַן כִּי פְּלוֹנִי חַיָּב, הֶאֱשִׁים אֶת פְּלוֹנִי: ״הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה״ (סנהדרין ד א). ״לֹא כָּל הַמְלַמֵּד קָטֵגוֹרְיָה מְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָה, וְלֹא הַמְלַמֵּד סָנֵיגוֹרְיָא מְלַמֵּד קָטֵיגוֹרְיָא״ (שמות רבה טו).

– לְלַמֵּד שֶׁ־*, לְלַמֶּדְךָ שֶׁ־*, לְהַסְבִּיר לְךָ, כְּדֵי שֶׁתָּבִין שֶׁ־: ״לָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים? אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁעָמְדוּ בֵּית־דִּין עַל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הֵם כְּבֵית־דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה״ (ראש השנה ב ט). ״מִפְּנֵי־מָה הִתְקִינוּ ׳גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל׳ בְּרָכָה שְׁבִיעִית? לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בַּשְּׁבִיעִית״ (ירושלמי ברכות ד ד).

– מְלַמֵּד שֶׁ־*, דָּבָר זֶה מוֹרֶה כִּי־, מִכָּאן יוּבַן שֶׁ־, הֱוֵי אוֹמֵר: ״׳לְעֵינֵי כָל־הָעָם׳ – מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם סוּמִים״ (מכילתא סד׳).

– מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה [שאול מן ישעיה כט יג], כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מִתּוֹךְ שֶׁנִּצְטַוָּה לַעֲשׂוֹת כֵּן, אוֹ מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל, אוֹ בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי, וְלֹא מִתּוֹךְ הֲבָנָה וְהַכָּרָה.

לָמֶ֫ד* נ׳ (נדרים לב.) שֵׁם הָאוֹת הַשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה בָּא״ב הָעִבְרִי, ל׳ [נִקְרֵאת כֵּן עַל שׁוּם צוּרָתָהּ, צוּרַת מַלְמַד הַבָּקָר באלף־בית העברי־הכנעני הקדמון]. – [לָמְדֵי״ן]

– לָמֶד־הַפֹּעַל° [בדקדוק] כִּנּוּי לָאוֹת הַשְּׁלִישִׁית בְּפֹעַל בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת: בְּפֹעַל ״שמר״ הָאוֹת ר׳ הִיא לָמֶד־הַפֹּעַל [לה״פ]

– לָמֶד־וָו*, ראה ערך ל״ו.

לָמֵד ז׳ [מן למד] לִמּוּד, דַּעַת: ״לָמֵד קְרִיַּת שְׁמַע אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ לוֹ״ (ינאי, רמא). ״מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים אֶפְתְּחָה פִי״ (פתיחה לקרובות לשבתות וימים־טובים). ״אָמָן שִׁירוֹת... מְלֻמַּד הוּא נִבְעַר?״ (אבינועם, שירים קפד). – [לֶמֶד־]

לָמֵד* ת׳ [מן למד, לָמַד] לוֹמֵד, מִי שֶׁקּוֹנֶה דַּעַת: ״וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד״ (אבות ב ה). – [לְמֵדָה, לְמֵדִים, ־דוֹת]

– מִכָּאן אַתָּה לָמֵד*, נִמְצֵינוּ לְמֵדִים*, מִן הַכָּתוּב לְמַעְלָה תּוּכַל לְהָבִין וּלְהַסִּיק, מִזֶּה נָבִין: ״׳אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׳ – מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ צְרִיכָה כַּוָּנָה״ (ברכות יג:). ״נִמְצֵינוּ לְמֵדִין שֶׁנִּיסָן רֹאשׁ לֶחֳדָשִׁים, לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים״ (מכילתא ב:).

– דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ*, פָּסוּק אוֹ מַאֲמָר סָתוּם שֶׁאָנוּ יְכוֹלִים לְלָמְדוֹ מִתּוֹךְ הֶמְשֵׁךְ הַדְּבָרִים שֶׁבְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה, וְהִיא אַחַת מִן י״ג הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן: ״דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ – בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּמָמוֹן! אַף כָּאן בְּמָמוֹן!״ (ברייתא דר׳ ישמעאל).

– דָּבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ*, פָּסוּק אוֹ מַאֲמָר סָתוּם שֶׁאָנוּ יְכוֹלִים לְלָמְדוֹ רַק מִתּוֹךְ סוֹפוֹ שֶׁל הַפָּסוּק אוֹ מִסּוֹפָהּ שֶׁל הַפָּרָשָׁה (הַמִּשְׁכָּה שֶׁל אוֹתָהּ מִדָּה שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהּ): ״דָּבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ – שֶׁאֵין הַבַּיִת נִטְמָא עַד שֶׁיְּהוּ בוֹ אֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר״ (ברייתא דר׳ ישמעאל).

– בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד* (פסחים כה:), 1 * [בהלכה] עִנְיָן שֶׁהֻשְׁוָה בַּתּוֹרָה לְעִנְיָן אַחֵר כְּדֵי לִלְמֹד מִן הַשֵּׁנִי עַל הָרִאשׁוֹן, וְעִם זֹאת אֶפְשָׁר לִלְמֹד מֵעֶצֶם הַהַשְׁוָאָה עַל הָרִאשׁוֹן מִתּוֹךְ הַשֵּׁנִי. 2 ° [בהשאלה] דִּבּוּר רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁבָּא לְלַמֵּד אֲחֵרִים פֶּרֶק בְּעִנְיָן מְסֻיָּם, וּלְבַסּוֹף נִתְבָּרֵר כִּי הָאֲחֵרִים בְּקִיאִים בַּדָּבָר יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְהוּא צָרִיךְ לִלְמֹד מֵהֶם.

לָמֻד ת׳ (ירמיה לא יז), ראה לִמֵּד, לָמֵד.

לַמְדָּא° נ׳ [יוונית] שֵׁם הָאוֹת l הַיְּוָנִית (Lambda).

לְמַדַּי תה״פ [לְ + מִ + דַּי] בְּכַמּוּת מַסְפֶּקֶת. דַּי וְהוֹתֵר – רְאֵה דַּי.

לַמְדָן° ז׳ [מן למד, לָמַד] 1 °. יַדְעָן, מִי שֶׁלָּמַד וְקָנָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדַעַת: ״וּכְנֶגֶד זֶה לַמְדָן מֻפְלָג הָיָה, בַּעַל תַּנַ״ךְ מְצֻיָּן וּבַעַל דִּקְדּוּק מְפֻרְסָם״ (ברקוביץ, תר׳ חיי כט). 2. בָּקִי וְחָרִיף בַּתַּלְמוּד. – [לַמְדַן־, לַמְדָנִים, לַמְדָנֵי־; לַמְדָנִית, לַמְדָנִיּוֹת]

לַמְדָנוּת° נ׳ [מן לַמְדָן] יַדְעָנוּת, יְדִיעָה וּבְקִיאוּת רַבָּה בְּחָכְמָה וּבְמַדָּע. – [לַמְדָנוּת־]

לַמְדָנִי° ת׳ [מן לַמְדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַמְדָנוּת, בְּקִיאוּת וִידִיעָה רַבָּה: סֵפֶר לַמְדָנִי. פֵּרוּשׁ לַמְדָנִי לַמִּקְרָא. – [לַמְדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

לָמָּה, לָמָה [לפני א, ה, ע] **לָמֶה** מ״ש [לְ + מָה] 1. לְשֵׁם מָה? לְאֵיזוֹ תַּכְלִית?: ״לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה, לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי?״ (שמות ה כב). ״לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם? יֹאמַר ה׳״ (ישעיה א יא). 2. מַדּוּעַ? מִשּׁוּם־מָה? בְּשֶׁל מָה?: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־קָיִן: לָמָּה חָרָה לָךְ, וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ?״ (בראשית ד ו). ״וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע: לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ?״ (שמות ב יג). ״חַנָּה, לָמֶה תִבְכִּי, וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי, וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ?״ (שמואל א א ח).

– לָמָּה־זֶּה? לְשֵׁם־מָה אֵפוֹא?: ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת, וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה?״ (בראשית כה לב). ״לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן?״ (ירמיה כ יח).

– לָמָּה זֶּה אָנֹכִי? [שאול מקריאתה של רבקה כשהתרוצצו הבנים בקרבה, בראשית כה כב], בִּטּוּי רוֹוֵחַ לְהַבָּעַת מֹרַת־רוּחַ וְרֹגֶז עַל טֹרַח מְיֻתָּר.

– לָמָּה לִי? לְאֵיזֶה צֹרֶךְ הוּא לִי? לְשֵׁם־מָה דָּרוּשׁ לִי הַדָּבָר?: ״אִם לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת... לָמָּה לִּי חַיִּים?״ (בראשית כז מו). ״אִי הָכֵי – מְעוֹת לָמָּה לִי?״ (בכורות יג:).

– שַׁלָּמָה [שֶׁ + לָמָה], 1. אֲשֶׁר לָמָה, מִשּׁוּם־מָה: ״הַגִּידָה לִּי... שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ?״ (שיר השירים א ז). 2 [לדעת אחרים] פֶּן, שֶׁמָּא.

א. **לָמָה*** ז׳ [לָא + מָה; ארמית: לְמָא] אֶפֶס, אַיִן: ״׳וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ׳ – זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה לְלָמָה וְלֹא כְלוּם״ (בראשית רבה ב).

לאמה (1/100)

ב. **לָמָה°, לאמה** נ׳ [על־פי הלועזית] בַּעַל־חַיִּים מַעֲלֵה־גֵרָה מִמִּשְׁפַּחַת הַגְּמַלִּיִּים (Lama). הַלָּמָה חַסְרַת דַּבֶּשֶׁת, קְטַנָּה בְּהַרְבֵּה מִן הַגָּמָל הָרָגִיל. מִשְׁכָּנָהּ בְּהָרֵי הָאַנְדִּים שֶׁבְּאַמֶרִיקָה הַדְּרוֹמִית. מְשַׁמֶּשֶׁת לְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת. – [לָמַת־, לָמוֹת]

ג. **לָמָה°** ז׳ [הודית] כִּנּוּי לְכֹמֶר־נָזִיר אֵצֶל בְּנֵי בּוּדְהָא בְּטִיבֶּט.

– דָּלַי־לָמָה° [= לאמה־אוקיינוס, כלומר הלאמה הגדול כגודל האוקיינוס] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַכֹּמֶר הָעֶלְיוֹן בְּטִיבֶּט וּבְמוֹנְגוֹלְיָה.

למה״ד ר״ת לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה.

לְמַה״שׁ ר״ת לְמַעַן הַשֵּׁם.

לָמוֹ מ״י [לְ + כִּינּוּי הַנִּסְתָּרִים; צוּרָה פִּיּוּטִית] לָהֶם: "הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ, וְחֵרְשִׁים – וְאָזְנַיִם לָמוֹ" (ישעיה מג ח). "ה' יִלְעַג לָמוֹ" (תהלים ב ד). "יִמְתַּק לָמוֹ חֲלוֹמָם" (ביאליק, מתי מדבר האחרונים).

לְמוֹ מ״י [לְ + מוֹ (=מָה); צוּרָה פִּיּוּטִית] לְ־, אֶל: "אִם־יִרְבּוּ בָנָיו לְמוֹ־חָרֶב" (איוב כז יד). "לִי שָׁמְעוּ וְיִחֵלּוּ, וְיִדְּמוּ לְמוֹ עֲצָתִי" (איוב כט כא). "וְאַחֲרֵי הַמְּזוּזוֹת הַנְּחָשִׁים לְמוֹ אֶרֶב" (ביאליק, הציץ).

לָמוּד ת׳ [מִן למד, לָמַד] 1*. רָגִיל, מֻרְגָּל: "וְאִם הָיָה כֹּהֵן אוֹ עָנִי לְמוּדִים לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ, יָבוֹאוּ וְיֹאכְלוּ" (דמאי ד ד). "שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת נִתְעַנָּה: אִם הָיָה לָמוּד לוֹכַל בְּשָׁלֹשׁ – אָכַל בְּשֵׁשׁ" (ירושלמי סנהדרין כח ב). "אַתֶּם יוֹשְׁבֵי עָרִים לְמוּדִים אַתֶּם בְּמַאֲכָלִים נָאִים מִשֶּׁלִּי" (עגנון, כפות קכז). "לְמוּדִים הָיוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִבְזוֹת אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ" (הזז, צל 15). 2. מְנֻסֶּה, מִי שֶׁלָּמַד וְהוּא בָּקִי בַּדָּבָר: "נֹשְׂאֵי מָגֵן וְחֶרֶב וְדֹרְכֵי קֶשֶׁת וּלְמוּדֵי מִלְחָמָה" (דברי הימים א ה יח). – [לְמוּדָה, לְמוּדִים, לְמוּדוֹת]

א. **לִמּוּד*, לִימּוּד** ז׳ [מִן למד, לִמֵּד] 1°. הוֹרָאָה, הַקְנָיַת יְדִיעוֹת: הַמּוֹרֶה עוֹסֵק בְּלִמּוּד מִקְצוֹעוֹת שׁוֹנִים לְתַלְמִידָיו. שְׂכַר לִמּוּד. 2*. קְנִיַּת יְדִיעוֹת, עִיּוּן, חֲקִירָה: "גָּדוֹל שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה יוֹתֵר מִלִּמּוּדָהּ" (ברכות ז:). "שִׂיחַת תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים צְרִיכָה לִמּוּד" (סוכה כא:). "יְמַהֵר אֶל רֵעָיו וְהֵחֵל לִמּוּדוֹ" (ביאליק, המתמיד). תַּלְמִיד מִצְטַיֵּן בְּלִמּוּדָיו. 3°. מִקְצוֹעַ שֶׁלּוֹמְדִים אוֹתוֹ, כָּל אֶחָד מֵעַנְפֵי הַמַּדָּע וְהַהַשְׂכָּלָה: תָּכְנִית הַלִּמּוּדִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר. לִמּוּדֵי־הַיַּהֲדוּת. לִמּוּדֵי־הַטֶּבַע. – [לִמּוּד־, לִמּוּדִים, לִמּוּדֵי־]

– **לִמּוּדִים חִיצוֹנִיִּים** ∴, כִּנּוּי לְמִקְצוֹעוֹת הַשְּׂכָּלָה כְּלָלִית, לְהַבְדִּיל מִלִּמּוּדֵי־הַתּוֹרָה.

– **חָכְמַת־הַלִּמּוּדִים** ∴ [בספרות ימי־הביניים] כִּנּוּי לְלִמּוּדֵי הַמָּתֵמָטִיקָה אוֹ הָאַסְטְרוֹנוֹמְיָה.

– **חֹק־לִמּוּדִים** °, קוּרְס, מִכְסַת־הַלִּמּוּדִים: הַתַּלְמִיד גָּמַר אֶת חֹק־לִמּוּדָיו בְּבֵית־הַסֵּפֶר.

– **לְשׁוֹן־לִמּוּדִים** [שאול מן ישעיה נ ד], לְשׁוֹן־חָכְמָה, לָשׁוֹן מְנֻסַּחַת יָפֶה.

ב. **לִמּוּד, לִימּוּד** תו״ז [מִן למד] 1. רָגִיל, מֻרְגָּל: "פֶּרֶא לִמֻּד מִדְבָּר" (ירמיה ב כד). "גַּם־אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב, לִמֻּדֵי הָרֵעַ" (ירמיה יג כג). "לִמּוּד עֹל וּמַשָּׂא, הֵלֶךְ דַּל וְעָנִי" (ביאליק, כוכב נידח). 2. תַּלְמִיד, חָנִיךְ הַלּוֹמֵד דְּבַר־מָה: "וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה'" (ישעיה נד יג). – [לִמּוּדָה, לִמּוּדַת, לִמּוּדִים־, ־דֵי־, לִמּוּדוֹת]

ג. **לִמּוּד*, לִימּוּד** ז׳ [המקור לא הוברר] נֶסֶר, לוּחַ צַר, קֶרֶשׁ לְדָפְנוֹת חָבִית אוֹ לְכִסּוּיוֹ שֶׁל בּוֹר אוֹ שֶׁל פִּי־תַנּוּר: "תַּנּוּר שֶׁבָּא מְחֻתָּךְ מִבֵּית־הָאֻמָּן וְעָשָׂה בּוֹ לִמּוּדִין" (כלים ה ט). – [לִמּוּד־, לִמּוּדִים, ־דֵי־]

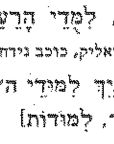

ל - לימודים

לִמּוּדִי ∴, **לִימּוּדִי** תו״ז [מִן א. לִמּוּד] 1°. שֶׁכָּרוּךְ בְּלִמּוּד, בְּהוֹרָאָה אוֹ בְּקִנְיַת יְדִיעוֹת, דִּידַקְטִי: שִׁיטוֹת לִמּוּדִיּוֹת שׁוֹנוֹת. הַצַּד הַלִּמּוּדִי וְהַחִנּוּכִי. 2°. עִיּוּנִי, לֹא מַעֲשִׂי: "אֱמוּנָה זוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשָּׁעֵן עַל נִסָּיוֹן מוּחָשִׁי וְכָל תְּקֻפָּהּ הוּא בִּרְאָיוֹת לִמּוּדִיּוֹת וְהִשְׁתַּפְּכוּת הַנֶּפֶשׁ" (אחד העם, לח). 3 ∴. שֶׁנִּקְנָה עַל־יְדֵי לִמּוּד, בְּנִגּוּד אֶל "טִבְעִי" (הַנִּמְצָא בָּאָדָם מִלֵּדָה): "וְהַטִּבְעִי הוּא מַה שֶּׁאָצַל הַבּוֹרֵא עָלֵינוּ, וְהַלִּמּוּדִי מַה שֶּׁנִּקַּח אֲנַחְנוּ בְּנַפְשֵׁנוּ" (משה אבן־עזרא, ערוגת הבושם). "אִם כֹּחַ טִבְעִי וְאִם לִמּוּדִי" (אברבנאל, שמואל ב כב). יְדִיעוֹת וּמֻשָּׂגִים לִמּוּדִיִּים וְטִבְעִיִּים. 4 ∴ ז׳. לַמְדָן, מְלֻמָּד: "בְּאוֹתוֹ יוֹם עָבַר דֶּרֶךְ שָׁם לִמּוּדִי גָּדוֹל מִזַּרְעֵנוּ" (שבט יהודה, קיח). – [לִמּוּדִית, לִמּוּדִיִּים, לִמּוּדִיּוֹת]

– **הַחָכְמָה הַלִּמּוּדִית** ∴, [בספרות ימי־הביניים, בהשפעת היוונית: mathema לימוד, שכן לימוד המאתימאטיקה נחשב ללימוד העיקרי] כִּנּוּי לַמָּתֵמָטִיקָה אוֹ לָאַסְטְרוֹנוֹמְיָה.

לִמּוּדִיּוּת°, לִימּוּדִיּוּת נ׳ [מִן לִמּוּדִי] לַמְדָנוּת, עִסּוּק בְּלִמּוּדִים וּבְהַשְׂכָּלָה: "שֶׁהָיָה בָּקִי בְּ'לִמּוּדִיּוּת' וְאַף בְּחָכְמַת הַתִּשְׁבֹּרֶת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסב). "לְהָשִׁיב רוּחוֹ אֵלָיו אַחֲרֵי לִמּוּדִיּוּת מְרֻבָּה זוֹ" (שניאור, סיפורים קס). "אוֹתָם שֶׁעָסְקוּ בְּלִמּוּדִיּוּת הָיוּ מְחַדְּשִׁים חִדּוּשִׁים" (עגנון, עד הנה שב). "אֵינוֹ גּוֹרֵס אֶת הַהֶשֵּׂגִים הָרִשְׁמִיִּים גַּם בְּלִמּוּדִיּוּת" (פיכמן, שט). "וּמְפַנֶּה מָקוֹם לְכָל מִי שֶׁגָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְלִמּוּדִיּוּת" (שנהר, א 149). – [לִמּוּדִיּוּת־]

לִמּוֹן°, ראה לִימוֹן.

לָמּוּת ∴ נ׳ [מִן לָמָּה] שְׁאֵלַת "לָמָּה", תַּכְלִית: "וּכְשֶׁיֵּדַע הָאָדָם מַהוּת זֶה הָעֶצֶם, יֵדַע עִם זֶה לָמּוּתוֹ, כִּי הַלָּמּוּת נִמְצָא אֵצֶל הַמַּהוּת" (גבירול, מקור חיים ב יז). – [לָמּוּת־]

לְמַטָּה תה״פ [לְ + מַטָּה] 1. אֶל מִתַּחַת, בְּכִוּוּן הַנָּמוּךְ יוֹתֵר, בְּנִגּוּד אֶל "לְמַעְלָה". 2°. לְהַלָּן, אַחֲרֵי־כֵן (בְּסֵפֶר) – רְאֵה מַטָּה.

לְמַטָּן* תה״פ לְמַטָּה – רְאֵה מַטָּן*.

לָמִיד° ת׳ [מִן למד, לָמַד] שֶׁאֶפְשָׁר לִלְמֹד אוֹתוֹ, הַנִּתָּן בְּנָקֵל לִלְמִידָה: חֹמֶר קַל וְלָמִיד. שִׁיר לָמִיד. – [לְמִידָה, ־דִים, ־דוֹת]

לְמִידָה ∴ נ׳ [מִן למד, לָמַד] קְנִיַּת יְדִיעוֹת מִפִּי מוֹרֶה אוֹ מִקְּרִיאָה וְעִיּוּן: "לְבַבּוּהוּ בִּלְמִידָה" (ינאי, שלד). "וְכַמָּה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים בְּחָכְמָה אִבְּדוּ כָּל יְמֵיהֶם בִּלְמִידַת אוֹתָם הַסְּפָרִים" (רמב״ם, איגרת לחכמי קשטיליה). "לְפִי שֶׁכָּל לְמִידָה וְלִמּוּד יִצְטָרֵךְ הָאָדָם בּוֹ לִידִיעָה קוֹדֶמֶת" (רלב״ג לאיוב לט ל). לְמִידַת הַתַּלְמִיד בְּגִיל צָעִיר. פְּסִיכוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַלְּמִידָה. חֻקֵּי הַלְּמִידָה. – [־דַת־]

לְמִידוּת° נ׳ [מִן לָמִיד] 1. הָאֶפְשָׁרוּת לִהְיוֹת נִלְמָד: לְמִידוּת הַשִּׁיר אֵינָהּ מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. 2. הַכֹּשֶׁר לִלְמֹד: לְמִידוּתוֹ שֶׁל הַזָּקֵן פְּחוּתָה מִשֶּׁל הַצָּעִיר. – [לְמִידוּת־]

לְמַכְבִּיר תה״פ הַרְבֵּה, בְּשֶׁפַע, לָרֹב – רְאֵה מַכְבִּיר.

לִמְלוּם, לִימְלוּם ז׳ [מִן למלם, לִמְלֵם] מִלְמוּל, הַשְׁמָעַת הֲבָרוֹת בִּלְתִּי־בְּרוּרוֹת: "הַאֲמָרֵר בִּבְכִי וְרֹאשׁ אָכֹף בְּלִמְלוּמֵי קֹהֶלֶת וְאִיּוֹב?" (ש' שלום, שירים תקס). "וְהָיָה מוֹשֵׁךְ וּמַפְטִיר לִמְלוּמֵי דְּבָרִים" (יזהר, צקלג 169). לִמְלוּמֵי הַתִּינוֹק. –[לִמְלוּם־, ־מִים, ־מֵי־]

למלם [קרוב אל מלמל, מלל]

~ פִּעֵל **לִמְלֵם*** פ״ע 1*. רָטַן, הִתְלוֹנֵן: "לֹא לִמְלֵם אָדָם אַחַר מֹשֶׁה" (פסיקתא רבתי כד:). "אַתָּה מְלַמְלֵם אַחַר כָּל אוֹתָם הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים שֶׁבּוֹסְרִים עַל חַיֵּי שָׁעָה" (קבק, במשעול 408). "נִתְיָאֲשׁוּ

מִן הַנִּיךְ וְהָיוּ מְלַמְלְמִים אַחֲרָיו וְאוֹמְרִים שֶׁאַף הוּא אֵינוֹ מִן הַמֻּבְחָר״ (הזז, צל 165). 2 °, מִלְמֵל, בִּטֵּא בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר, גִּמְגֵּם: ״רָטַן סוֹרֵרְשׁ וְלִמְלֵם: דָּבָר כָּזֶה לֹא רָאִיתִי מֵעוֹלָם״ (עגנון, כפות תג). ״לִמְלַמְתִּי וְזִמְזַמְתִּי לְבִלְתִּי יָבִין זָר״ (גרינברג, רחובות פד). הַפָּעוּט מְלַמְלֵם. — [לְלַמְלֵם; מְלַמְלֵם, י־]

לַמְלְמָן ° ז׳ [מן למלם, לִמְלֵם] מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עִלְּגִים, מְמַלְמֵל בִּכְבֵדוּת: ״הָיָה תָּמִיד מִדַּכְדֵּךְ וּמִתְבַּהֵל... חֲשָׁבוּהוּ לְלַמְלְמָן (ש׳ אבן-שושן, חד׳ ימים 18). תִּינוֹק לַמְלְמָן. — [לַמְלְמָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

למן [מן לִימוֹן]

~ פִּעֵ׳ **לִמֵּן** ° פ״י מָהַל בְּמִיץ־לִימוֹן, הוֹסִיף טַעַם־לִימוֹן: לִמַּנְתִּי אֶת הַתֵּה בְּפֶלַח־לִימוֹן. — [לְלַמֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **לֻמַּן** °, תֻּבַּל בְּמִיץ־לִימוֹן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַעַם לִימוֹן: ״וּשְׁתֵה קְצָת מִן הַבַּקְבּוּק, שֶׁאִמָּא הֵכִינָה לְךָ תֵּה מְמֻתָּק וּמְלֻמָּן״ (יזהר, צקלג 700). — [מְלֻמָּן, יְלֻמַּן]

~ הִפְ׳ **הִלְמִין** ° פ״ע נַעֲשָׂה כְּצֶבַע לִימוֹן: ״הִתְפּוּ מַחֲוִיר, הַתָּרֹג מַלְמִין, הַתֶּכֶל מַאֲפִיר״ (יזהר, צקלג 825). — [לְהַלְמִין, מַ־, יַ־]

לָמֶנְטוֹזוֹ ° תה״פ [איטלקית; מלאטינית: lamentum קינה, מספד] [במוסיקה] בְּקֶצֶב שֶׁל קִינָה, כִּמְקוֹנֵן.

למנ״ר, אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת־הַשֶּׁטֶף בִּלְשׁוֹנֵנוּ.

לְמַעֵט*, לְהוֹצִיא, זוּלָתִי, חוּץ מִן־ — רְאֵה עֵרֶךְ מעט.

לְמַעְלָה תה״פ 1. לְכִוּוּן הָעֶלְיוֹן. 2 °. לְעֵיל — רְאֵה מַעְלָה.

לְמַעְלָן* תה״פ לְמַעְלָה — רְאֵה מַעְלָן*.

לְמַעַן [אולי מן א. ענה] 1 מ״ח בַּעֲבוּר, כְּדֵי שֶׁ־: ״וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם״ (שמות א יא). ״בְּקוֹל ה׳... נִשְׁמָע, לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב־לָנוּ״ (ירמיה מב ו). ״לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ״ (יהושע ד כד). 2. מ״י בִּזְכוּת, בִּשְׁבִיל, לְטוֹבַת: ״אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה, לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ״ (מלכים א יא יב). ״לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה, וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט״ (ישעיה סב א). ״וְהַרְבֵּה מִמָּה שֶׁבִּקַּשְׁנוּ מָצָאתָ לְמַעֲנֵנוּ״ (ביאליק, לאחד העם). 3. מ״י בִּגְלַל, בְּסִבַּת: ״וַיִּתְעַבֵּר ה׳ בִּי לְמַעַנְכֶם״ (דברים ג כו). — [לְמַעֲנִי, לְמַעַנְכֶם]

— **לְמַעַן הַשֵּׁם!** ° בְּשֵׁם אֱלֹהִים! רְאֵה, הִשְׁבַּעְתִּיךָ! (קְרִיאָה נִרְגֶּשֶׁת לְהַזְהִיר אֶת מִישֶׁהוּ מֵעֲשִׂיַּת דָּבָר, אוֹ לְהֶפֶךְ, לְהַמְרִיצוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ): לְמַעַן הַשֵּׁם, אַל נָא תֵּלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַהִיא! לְמַעַן הַשֵּׁם, קַיֵּם אֶת דְּבָרֶיךָ!

לַמְפָּד*, לַמְפָּדָס* ז׳ [יוונית: (lampas(lampados] (ירושלמי יומא מא א). 1 *. לַפִּיד, מְנוֹרָה, פָּנָס: ״שִׁיקָה מוּכָן... יוֹשֵׁב... מוּל הַלַּמְפָּד הָאָדֹם״ (יזהר, צקלג 583). 2 °. כִּנּוּי רוֹוֵחַ בְּיָמֵינוּ בְּיִחוּד לִמְנוֹרָה הַדּוֹלֶקֶת בְּבָתֵּי הַנּוֹצְרִים לִפְנֵי אִיקוֹנִין שֶׁל קְדוֹשֵׁיהֶם. — [לַמְפַּד־, לַמְפָּדִים, לַמְפְּדֵי־]

לְמַפְרֵעַ* תה״פ [מן א. פרע, במשמעות היסודית: פריעת הסדר הקיים, הקדמת המאוחר או האחרת המוקדם] 1 *. לְאָחוֹר, לְשֶׁעָבַר, עַל מַה שֶּׁהָיָה קֹדֶם לָכֵן: ״הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרֵעַ (שֶׁלֹּא כְּסִדְרָהּ!) לֹא יָצָא״ (מגילה ב א). ״עַד זוֹמֵם, אַבַּיֵּי אָמַר: לְמַפְרֵעַ הוּא נִפְסָל; וְרָבָא אָמַר: מִכָּאן וּלְהַבָּא הוּא נִפְסָל״ (סנהדרין כז.). ״נַחֲזוֹר נָא עַל הַדָּבָר הַזֶּה בְּעַצְמוֹ לְמַפְרֵעַ, מִסּוֹפוֹ לְרֹאשׁוֹ״ (מנדלי מו״ס, ההה). 2 °. מֵרֹאשׁ, עַל מַה שֶּׁעָתִיד לָבוֹא: ״עֲלֵיכֶם לָתֵת לוֹ... סְכוּם יָדוּעַ לְמַפְרֵעַ, כְּלוֹמַר, אַחַר קַבָּלַת כְּתַב־הַיָּד וְלִפְנֵי הַהַדְפָּסָה״ (ביאליק, אגרות ב טו). פְּלוֹנִי הִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם שְׂכַר־דִּירָה לְמַפְרֵעַ בְּעַד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. ״הִנְנִי מוֹדֶה לְךָ לְמַפְרֵעַ...״ (סיום במכתב).

לְמַקְטַעִין ° תה״פ רְאֵה עֵרֶךְ מִקְטָע.

לְמָרוֹת תה״פ [קיצור של: לְהַמְרוֹת, מן א. מרה, הִמְרָה; שאול מן ישעיה ג ח: ״לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ״; בא רק לפני שם] עַל־אַף־, בְּנִגּוּד, חֶרֶף: ״וְלַמְרוֹת כָּל דְּרִשׁוֹתֵינוּ וְתוֹכְחוֹתֵינוּ תִּשָּׁאֵר ׳חִבַּת צִיּוֹן׳ בְּתוֹךְ הַחוּג הַצַּר״ (אחד העם, לט). ״וְאַף־עַל־פִּי־כֵן וְלַמְרוֹת הַכֹּל — אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל״ (שמעוני, ואף-על-פי-כן). הָאִישׁ תָּרַם בְּעַיִן יָפָה לַמְרוֹת מַצָּבוֹ הַחָמְרִי הַדָּחוּק.

לְמִשְׁעִי תה״פ [מלה סתומה; אולי מן שעע; יש משווים לאכדית: mesu רחוץ; המשמעות לפי העניין] בְּאֹפֶן נָקִי בְּיוֹתֵר, בְּאֹפֶן חָלָק: ״לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי״ (יחזקאל טז ד). ״הָרָאשִׁים גְּזוּזִים לְמִשְׁעִי״ (שופמן, א 86).

ל״נ ר״ת 1. לֹא נִרְאֶה. 2. לָשׁוֹן נְקֵבָה.

לָנוּ מ״י [לְ־ + כינוי המדברים והמדברות] אֵלֵינוּ, לְמַעֲנֵנוּ: ״לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין״ (שופטים יא ו). ״וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ?״ (ישעיה ו ח).

לָן פ״ע ראה א. לון, לין.

לֶנְטוֹ ° תה״פ (איטלקית: lento לאט) [במוסיקה] בְּמְתִינוּת, לְאַט.

לַנְטָנָה ° נ׳ [על־פי הלועזית] שִׂיחַ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הָוֶרְבֵּנִיִּים (Lantana), מוֹצָאוֹ מֵאֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית; צֶבַע עֲלֵי־הַכּוֹתֶרֶת מִשְׁתַּנֶּה חֲלִיפוֹת בְּמֶשֶׁךְ הַפְּרִיחָה, וְהַתִּפְרָחוֹת מִצְטַיְּנוֹת בְּשֶׁלֶל צְבָעִים. — [לַנְטָנוֹת]

לִגֵן פ״ע רְאֵה ב. לחן.

לנע״ל ר״ת לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן.

לֶס °, ראה לֵיס °.

לֶסְבִּית ° ת״נ [על שם האי היווני Lesbos, שלפי המסורת היוונית היו תושביו הקדמונים, ובייחוד הנשים, שטופים בזימה] כִּנּוּי לְאִשָּׁה הַמְקַיֶּמֶת יְחָסִים מִינִיִּים עִם בַּת־מִינָהּ. — [לֶסְבִּיּוֹת]

— **אַהֲבָה לֶסְבִּית** °, כִּנּוּי לְיַחֲסֵי־אַהֲבָה מִינִיִּים בֵּין אִשָּׁה לְאִשָּׁה.

צייד מחזיק לאסו

לַסּוֹ°, **לַאסוֹ** ז׳ [ספרדית: lazo] פְּלָצוּר, חֶבֶל אָרֹךְ שֶׁבְּקָצֵהוּ עֲנִיבָה, שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּידֵי הַצַּיָּדִים בָּעֲרָבוֹת בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת (בְּעִקָּר בְּאָמֶרִיקָה הַמֶּרְכָּזִית וְהַדְּרוֹמִית) לִלְכִידַת סוּסֵי־בָּר וּבַהֲמוֹת־פֶּרֶא אֲחֵרוֹת. — [לַסּוֹאוֹת]

לסוטה

לְסוֹטָה* נ׳ [ארמית; אולי מלאטינית: suta + לְ; בירושלמי שבת ח ב, תרגום של ״רדידים״] מְעִיל־נָשִׁים קָצָר, חָלוּק קָצָר: ״קִשּׁוּרֵי הַלְּסוֹטָה פּוֹרְפֶּת הָאָמָּה״ (ליבטנברים, תר׳ טדיאוש 179). [לְסוֹטַת־, ־טוֹת]

לְסוֹטִית ° נ׳ [מן לְסוֹטָה] לְסוֹטָה קְטַנָּה: "קִפְּלִי לְסוֹטִיתֵךְ הַיְשָׁנָה" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 67). — [לְסוֹטִית־ לְסוֹטִיּוֹת]

לִסְטוּת*, לִיסְטוּת* נ׳ [מן לִסְטִים] גָּזֵל, שֹׁד: "כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אֻמָּנוּת... כְּאִלּוּ מְלַמְּדוֹ לִסְטוּת" (קידושין כט.). "בְּלִסְטוּת וּמִשְׁסָּה מִתְנַכֵּל הוּא לְהָבִיא עֲלֵיכֶם אֶת גֵּיסוֹת הַשּׂוֹנֵא" (שלונסקי, תר׳ טיל 248). — [לִסְטוּת־]

לִסְטִיּוּת*, לִיסְטִיּוּת* נ׳ [מן לִסְטִים] גַּזְלָנוּת, מַעֲשֵׂי שֹׁד: "אֶחָד מְגוּהוּ מֶלֶךְ, וְאֶחָד יָצָא לְלִסְטִיּוּת" (סנהדרין מו:). "וְגוֹנְבִים מָמוֹן חַבְרֵיהֶם וְאַף פּוֹשְׁטִים גְּדוּדֵיהֶם בְּלִסְטִיּוּת" (רש״י הושע ז א). "אַךְ לִסְטִים בְּלִסְטִיּוּתָם יוֹדְעִים" (שניאור, פאגדרי א 70). "וְהוֹלִיךְ לוֹ מִתְנָאֶה בַּחֲלִצָּה הָאֲדָמָּה וּכְלֵי הַלִּיסְטִיּוּת שֶׁעָלָיו" (הזז, צל 169). — [לִסְטִיּוּת־]

לִסְטִים*, לִיסְטִים* ז׳ גם ר׳ [הנוסח המקורי: לֵיסְטִים; מיוונית: lestes] שׁוֹדֵד, גַּזְלָן: "שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ גּוֹיִים, קְצָרוּהָ לִסְטִים" (פאה ב ז). "לִסְטִים מְזֻיָּן בְּבֵיתוֹ שֶׁל זֶה, וַאֲנִי נִכְנָסִין אֶצְלוֹ" (בבא קמא פ.). "בָּא לִסְטִים מְזֻיָּן וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ וְלִשְׁלֹל אֶת הָעֲגָלָה וְאֶת הַסּוּסִים" (עגנון, כלה צו). "וְנִשְׁתַּבְּשָׁה הָאָרֶץ בִּכְנוּפְיוֹת שֶׁל לִיסְטִים וְהָיָה דָּמָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל נִשְׁפָּךְ בָּעִיר וּבַכְּפָר" (הזז, היושבת 16). — [ריבוי: לִסְטִים, לִסְטִין]

לִסְטִים* ז׳ רְאֵה לִסְטִים.

לסטם [מן לִסְטִים]

~ פִּע׳ **לִסְטֵם*** פ״י שָׁדַד, גָּזַל: "הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁסּוֹף יוֹצֵא לְפָרָשַׁת־דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת" (סנהדרין עב.). "לְפִי שֶׁהָיוּ הַשָּׂרִים מְלַסְטְמִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִים אֶת מָמוֹנָם" (עגנון, כלה שצח). "אֶפְשָׁר אָנוּ מְלַסְטְמִים בְּכָךְ אֵיזֶה עוֹלָם אַחֵר" (אלתרמן, פונדק הרוחות 39). — [לְלַסְטֵם אֶת־; מְ־, יְ־]

לַסְטְמָן ° ז׳ [מן לִסְטִים] שׁוֹדֵד, גַּזְלָן: "בְּחוּלֵי גַּזְלָנִים רְגִילִים וּמַעֲשֵׂי לַסְטְמָנִים" (יזהר, מישור 143). — [לַסְטְמָנִים, ־מָנֵי־]

לסלס [מן לעס]

~ פִּע׳ **לִסְלֵס** ° פ״י הִרְבָּה לִלְעֹס, לָעַס בְּתֵאָבוֹן וּבְמֶרֶץ: "סְקֹר אֶת הַבְּרִיּוֹת הַמְלַסְלְסִים וּמְלַקְלְקִים בְּזִילְלָה וּסְבִיאָה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 111). "הוֹסִיף וְאָמַר בְּלַסְלְסוֹ אֶת הַכִּכְּתָה בְּפִיו" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 163). — [לְלַסְלֵס, מְ־, יְ־]

לְסֵרוּגִין* תה״פ ראה סֵרוּגִין.

לֶסֶת* נ׳ [ארמית: לִסְתָּא; אולי מן לְעַסְתָּא, לְעָסֶת] כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הָעֲצָמוֹת שֶׁבַּחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַפָּנִים בְּבַעֲלֵי־הַחֻלְיוֹת. הַלֶּסֶת הָעֶלְיוֹנָה מְחֻבֶּרֶת בְּחָזְקָה לַגֻּלְגֹּלֶת, הַתַּחְתּוֹנָה חָפְשִׁית בִּתְנוּעָתָהּ. הַלְּסָתוֹת נוֹשְׂאוֹת עַל־פִּי־רֹב שִׁנַּיִם: "וְהָעַיִן וְהַלֶּסֶת וְגַבַּת הַזָּקָן" (גידה כב:). — [לֶסֶת־, לִסְתּוֹ; לְסָתוֹת, לִסְתוֹת־]

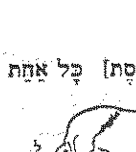

ל - לסתות

לִסְתָּנִי ° ת׳ [מן לֶסֶת] בַּעַל לְסָתוֹת בּוֹלְטוֹת: "יָצְאָה אֵלָיו אִשָּׁה שְׁנוּנִית וְלִסְתָּנִית" (דרויאנוב, 1523). "לֹא סָר מֵעַל לְחָיֶיהָ הַשְּׁזוּפוֹת וְהַלִּסְתָּנִיּוֹת הָאֹדֶם הַדַּבְדְּבָנִי הֶעָז" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 48). — [לִסְתָּנִית, לִסְתָּנִיִּים, לִסְתָּנִיּוֹת]

לֹעַ, לוֹעַ ז׳ [מן לעע; ארמית: לוּעָא] 1. בֵּית־הַבְּלִיעָה, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִנּוֹר הָעִכּוּל שֶׁבֵּין חֲלַל־הַפֶּה לַוֶּשֶׁט: "וְשַׂמְתָּ שַׂכִּין בְּלֹעֶךָ" (משלי כג ב). "תָּבוֹא מְאֵרָה לָאָדָם שֶׁהוּא אוֹכֵל קָדָשִׁים בְּלֹעוֹ" (בראשית רבה פא). לֹעַ הָאַרְיֵה. 2 °. כִּנּוּי לְפִיו שֶׁל הַר־גַּעַשׁ, שֶׁקַע מְעֻגָּל, בְּדֶרֶךְ כְּלָל, שֶׁהַלָּבָה נִפְלֶטֶת דַּרְכּוֹ מִבֶּטֶן־הָאֲדָמָה: לֹעַ הַזּוֹהֵב עָשָׁן עַל־פִּי־רֹב. 3 ° [בבוטאניקה] פִּי הַצִּנּוֹר שֶׁל הַכּוֹתֶרֶת בִּפְרָחִים. 4 °. פִּי הַקָּנֶה שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא הַכַּדּוּר אוֹ הַטִּיל (Muzzle). 5 °. בּוֹר כַּדּוּרִי שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי הִתְפּוֹצְצוּת שֶׁל פָּגָז אוֹ פְּצָצָה. — [לֹעַ־, לֹעוֹת]

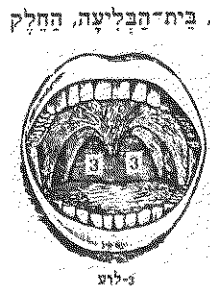

ב - לוע

— **לֹעַ־הָאֲרִי** °, צֶמַח חַדְשָׁנִתִּי מִמִּשְׁפַּחַת הַלֹּעֲנִתִּיִּים, בַּעַל פְּרָחִים גְּדוֹלִים הַדּוֹמִים לְכַעֵין לֹעַ שֶׁל חַיָּה (Antirrhinum). מִלְּבַד מִינֵי לֹעַ־הָאֲרִי, הַגְּדֵלִים בָּר, מְצוּיִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתָם בְּגַנִּים כְּצִמְחֵי־נוֹי.

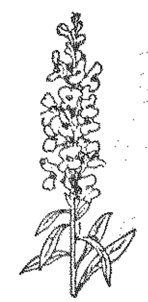

לוע־הארי

ל״ע ר״ת לֹא עָלֵינוּ; לֹא עֲלֵיכֶם.

לע׳ קיצור: לְעֵרֶךְ.

לעב [ארמית: לְעַב; ערבית: לַעִבַ, שחק; בהיפוך אותיות: עלב]

~ הִפ׳ **הִלְעִיב** פ״י עָלַב, פָּגַע בְּכָבוֹד, לִגְלֵג: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו" (דברי הימים ב לו טז). "אִשָּׁה פְּרוּשָׁה — זוֹ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת וּמַלְעֶבֶת בְּדִבְרֵי־תוֹרָה" (ירושלמי סוטה יט א). "יִשְׂרָאֵל מַלְעִיבִים עַל נְבִיאֵיהֶם וְשׁוֹפְטֵיהֶם" (רש״י מיכה ד יד). "אִישׁ כָּזֶה הַמַּלְעִיב בֶּאֱמוּנָתוֹ" (יל״ג, פרוזה פז). "הֲרֵי הֵם מַלְעִיבִים בְּהִגָּיוֹן וּבִמְצִיאוּת כְּאֶחָד" (אחד העם, תכט). "מַלְעִיבִים בָּהֶם וְדוֹחֲקִים אוֹתָם" (ברקוביץ, סיפורים ה). — [לְהַלְעִיב, בְּ־; מַלְעִיב, יַ־]

~ הָפ׳ **הָלְעַב** °, הָכְלַם, הוּשַׂם לְבוּז: "וְהָקְצוּ וְהָלְעֲבוּ כֹּהֲנֵי עֵילְבוֹ" (קליר, איכה ישבה חבצלת, לט׳ באב). — [מָלְעָב, יָלְעַב]

~ פָּע׳ **לָעַב** פ״י עָלַב, בָּזָה, לִגְלֵג: "וְלָעֲגוּ וְלָעֲבוּ וְהֵלִיזוּ" (יניי, רצב). — [לִלְעֹב, לוֹעֵב, יִלְעַב]

לַעַב* ז׳ [מן לעב] עֶלְבּוֹן, פְּגִיעָה בְּכָבוֹד, חֶרְפָּה: "וְעַתָּה אֵיךְ אֲשַׁלְּחֶנָּה, פֶּן אֶהְיֶה לְלַעַב" (רשב״י, אמהות, מח׳ ויטרי תסב). "פְּדֵנוּ מֵחֲצִי רָעָב וְאַל תְּשִׂימֵנוּ לְלַעַב" (אשפוך שיח, סליחה). "קִבַּלְתְּ אוֹתוֹ... בְּאַהֲבָה? בְּלַעַב?" (שנהוד, תר׳ במארב ס). — [לַעַב־, לַעֲבוֹ]

לעג [קרוב אל עלג, לגלג]

~ פָּע׳ **לָעַג** פ״ע לִגְלֵג, בָּזָה, הִתְלוֹצֵץ: "בָּזָה לָךְ, לָעֲגָה לָךְ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה לז כב). "לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ" (משלי יז ה). "בְּנִי, אַל תִּלְעַג לְחַיֵּי עָנִי" (בן־סירא ד א). "לְשָׁוְא שֶׁחָקְנוּ, לְשָׁוְא לָעַגְנוּ עַל דִּבְרֵיהֶם" (פסיקתא רבתי קנה). — [לִלְעֹג לְ־, עַל־; לוֹעֵג, יִלְעַג]

~ נִפ׳ **נִלְעַג**, הָיָה לִצְחוֹק, הָיָה לְבוּז: "עַם עִמְקֵי שָׂפָה מִשְּׁמוֹעַ, נִלְעַג לָשׁוֹן, אֵין בִּינָה" (ישעיה לג יט). "לֹא עוֹד כְּאֶתְמוֹל בְּלַעֲם... נִלְעַג הַיְּהוּדִי וִיהִי גַם לְלַעַג" (יל״ג, שירה יח). — [לְהִלָּעֵג, נִלְעָג, יִלָּעֵג]

~ הִפ׳ הִלְעִיג פעו״י לָעַג, לִגְלֵג: "כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ לִי" (תהלים כב ח). "וַיִּכְעַס הַרְבֵּה, וַיַּלְעֵג עַל־הַיְּהוּדִים" (נחמיה ג לג). "וַיִּהְיוּ מַשְׂחִיקִים עֲלֵיהֶם וּמַלְעִגִים בָּם" (דברי הימים ב ל י). "וְהָיוּ מַלְעִיגִין עָלָיו וְאוֹמְרִים עָלָיו: תַּלְמִיד־חָכָם קַפְּדָן הוּא זֶה" (מכילתא מה:). "לְמָחָר בָּאִים אֶצְלֵנוּ וְהַיּוֹם מַלְעִיגִים אוֹתָנוּ" (תוספות פסחים מ:). "וְאִם מַלְעִיג אֲנִי לִפְעָמִים בְּשִׂטְנִי וּמְהַתֵּל בּוֹ" (מגדלי מו״ס, ג). "וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי הַמַּלְעִיגִים עָלָיו" (אחד העם, קצד). — [לְהַלְעִיג עַל, לְ־, בְּ־; מַלְעִיג, ־ָה]

~ הֻפ׳ הֻלְעַג ^, נַעֲשָׂה נִלְעָג, הָיָה לִצְחוֹק: "וְיֻלְעַג בְּכָל דּוֹר, כִּי לֹא לָמַד" (יוסי בן־יוסי, אהללה, מוסף ב׳ ראש־השנה). "הוּא תְּרוּמוֹת קַבְּץ וְהוּא כְּמוֹ בְּדִיחָה בָּרַבִּים הֻלְעַג" (אלתרמן, הטור א 431). — [מֻלְעָג, ־ָה־ֻ]

~ פִּע׳ לִעֵג ^ פ״ע לָעַג, הִלְעִיג, לִגְלֵג: "שֶׁלִּעֵג עָלָיו שֶׁהָיָה מֵת וְחָיָה" (רש״י בבא קמא קיז:). "לִעֵג צִ׳יבִּי, וְכָל הַדָּבָר הִתְקָרֵב בְּבַת־רֹאשׁ לְמַהֲלֻמּוֹת" (יזהר, צקלג 81). — [לְלַעֵג, מְ־, ־ָה]

~ פֻּע׳ לֻעַג °, נִלְעַג, לֻגְלַג [ראה עוד ערך מְלֻעָג]. — [מְלֻעָג, ־ֻלְעַג]

~ הִתְ׳ הִתְלַעֵג ^, 1 ^, נַעֲשָׂה לְלַעַג, הָיָה לָבוּז: "יִצְחַצַּח מִלָּיו וְלֹא יִתְלַעֵג בָּמוֹ" (מנחם, פתיחה למחברות). "וְאֵינוֹ אֶלָּא כְּלִמַּת תַּכְלִית שֶׁנִּתְלַעֲגָה" (יזהר, שיירה 106). 2 °, הִבִּיעַ לַעַג: "יֵשׁ עַיִן צוֹחֶקֶת... וּמַבָּט מִתְלַעֵג מִסִּתְרֵי־הַתְּחוּשָׁה" (סבנקין, שירים 156). — [לְהִתְלַעֵג, מִתְלַעֵג, ־ָת־]

— לוֹעֵג לָרָשׁ [על־פי משלי יז ה], נוֹהֵג עִם הֶעָנִי, אוֹ הַחַלָּשׁ בְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַזְכִּיר לוֹ אֶת חֻלְשָׁתוֹ, אֶת עָנְיוֹ וְכוּ׳: "הַשֶּׁמֶשׁ, לוֹעֵג־לָרָשׁ זֶה הַמַּקְרִין... לְהָאִיר וּלְהַבְהִיר מַחְשׂוֹף שִׁמְמָתָם (שֶׁל הָאֲסִירִים)" (ליסיצקי, תולדות 57).

— נִלְעַג־לָשׁוֹן [על־פי ישעיה לג יט], עִלֵּג, מְגַמְגֵּם בִּלְשׁוֹנוֹ מֵחֹסֶר יְדִיעָה בָּהּ.

לַעַג ז׳ [מן לעג] לִגְלוּג, צְחוֹק שֶׁל בִּזָּיוֹן, הִתּוּל: "כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי... תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל" (יחזקאל כג לב). "וְעַל קָרַחְתּוֹ הָעֲלוּבָה יִשָּׁפֵךְ לַעַג יְלָדֵינוּ" (ביאליק, ילדות). לַעַג וָבוּז. — [לַעַג־, לְעָגִים, לַעֲגֵי־]

— לַעַג וָקֶלֶס, חֶרְפָּה וָבוּז: "הָיִינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ, לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ" (תהלים עט ד).

— לַעַג לָרָשׁ ° [על־פי משלי יז ה], הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַזְכִּיר לְחַלָּשׁ אוֹ לְעָנִי אֶת חֻלְשָׁתוֹ, אֶת עָנְיוֹ וְכוּ׳.

לָעֵג ת׳ [מן לעג] עִלֵּג: "בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג" (תהלים לה טז). "וְיוֹנַת רְחוֹקִים לַעֲגַת־פֶּה — וְלִי צַחוֹת מְדַבֶּרֶת" (יהודה הלוי, ג 283). — [לְעֵגָה, לַעֲגַת־, לְעֵגִים, לַעֲגֵי־, לְעֵגוֹת, לַעֲגוֹת]

— לַעֲגֵי־שָׂפָה, 1 °, שָׂפָה נִלְעֶגֶת וּמְגֻמְגֶּמֶת. 2, לָשׁוֹן בִּלְתִּי־מוּבֶנֶת, לוֹעֲזִית: "בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה" (ישעיה כח יא).

לַעֲגָן ° ז׳ [מן לעג, לָעַג] מִי שֶׁנּוֹהֵג לִלְעֹג וּלְלַגְלֵג, לִגְלְגָן: "בֵּין לַעֲגָנִים הָיִיתִי, וְלַעַג רַב כָּל־כַּךְ אֶל תּוֹךְ נַפְשִׁי סָפַגְתִּי" (מלצר, תר׳ נהרות 250). — [לַעֲגָנִים; לַעֲגָנִית, לַעֲגָנִיּוֹת]

לַעֲגָנוּת ° נ׳ [מן לַעֲגָן] דִּבְרֵי לִגְלוּג וָלַעַג: "וּדְבוֹרָה שׁוֹפַעַת לַעֲגָנוּת שְׁנוּנָה" (ליסיצקי, תולדות 161). "נִתְהַפְּכָה אוֹתָהּ שִׂנְאָה לְלַעֲגָנוּת עַל צוּרָתוֹ הַמְּשֻׁנָּה" (סביב, דרך 154). — [לַעֲגָנוּת־]

לַעֲגָנִי ° ת׳ [מן לַעַג] לִגְלְגָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם לַעֲגָנוּת: "מוּטָב שֶׁנַּעֲצִיר בְּהִתְאַפְּקוּת מְסֻיֶּמֶת אֶת הֶעָרוֹתֵינוּ הַלַּעֲגָנִיּוֹת עַל אוֹתָם תִּמְהוֹנִים קוֹדְרִים" (פרלמן, תר׳ רעיונות ג). "שְׁטֻיָּה — פָּסַק לָהּ אֶפְרַיִם בְּהִתְחַיְּכוּת לַעֲגָנִית" (סביב, דרך 140). — [לַעֲגָנִית, ־ִיִּים, ־ִיּוֹת]

לָעַד תה״פ לְעוֹלָם, לָנֶצַח — רְאֵה א. עַד.

לע״ד ר״ת לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי.

לעה, רְאֵה לעע.

לָעוֹג ^, לִיעוֹג ז׳ [מן לעג] לִגְלוּג, בִּזּוּי, שִׂימָה לָבוּז וּלְלַעַג: "תְּלַע לַיִם לְעוֹגוֹ, תְּכַבֵּס כֶּתֶם כְּלִמָּתֵנוּ" (ינאי, שכד). "מִכָּל מָקוֹם שַׁיָּךְ בָּהֶן לְעוֹג, לְפִי שֶׁמַּרְאִין עַצְמָן כִּמְצֻוִּין בְּמִצְווֹת וְהֵן אֵינָן מְצֻוִּין" (תוספות פסחים מ:). "לֹא שׁוֹעָה לַלְּעוֹגִים, מִתְבַּדַּחַת עִם מְבַזֶּיהָ" (יזהר, מישור 13). — [לְעוֹג־, לְעוֹגִים, לְעוֹגֵי־]

לָעוֹג ^ ת׳ [מן לעג, לָעַג] מְבַיֵּשׁ, נִלְעָג: "עִם חֲדֵי פֶה וּלְעוֹגֵי שָׂפָה" (ינאי, יב). "וְכַמָּה הָיָה מַרְאֵהוּ לָעוֹג בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת" (בורלא, עקביה 204). — [לְעוֹגָה, לְעוֹגִים, לְעוֹגוֹת]

לָעוֹז * ז׳ [מן לעז] לוֹעֵז, הַמְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן זָרָה, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ עִבְרִית: "קְרָאָהּ (אֶת הַמְּגִלָּה) בְּלַעַז — הַלָּעוֹזוֹת יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן" (תוספתא מגילה ב ו). "בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל לָעוֹזוֹת" (שם ד יג). — [לְעוֹז־, לְעוֹזוֹת, לְעוֹזוֹת־]

א. לָעוּז °, לִיעוּז ז׳ [מן א. לעז] 1, שִׁמּוּשׁ בִּלְשׁוֹן לַעַז. 2, דִּבּוּר אוֹ צוּרַת־לָשׁוֹן שֶׁמְּקוֹרָם בְּלוֹעֲזִית, בַּרְבָּרִיזְם: "הַרְבֵּה לְעוּזִים וּבִטּוּיִים זָרִים בַּדִּבּוּר הָעִבְרִי" (אבינרי, יד 143). — [לְעוּז־, לְעוּזִים, לְעוּזֵי־]

ב. לָעוּז ^, לִיעוּז ז׳ [מן ב. לעז] דִּבְרֵי־לַעַז, דִּבְרֵי־דֹּפִי: "דִּימַת לְשׁוֹן לְעוּז" (רש״י נידה סו.). "עָפָר לְפִיהֶם שֶׁל הוֹלְכֵי־רָכִיל, וַאֲנַחְנוּ עַד עוֹלָם לֹא נַאֲמִין לְדִבְרֵי לְעוּזָם בְּזָקֵן חָבִיב זֶה" (סביב, כפרער 142). — [לְעוּז־, לְעוּזִים, ־זֵי־]

לָעוּט ^ [מן לעט] בָּלוּעַ, נִבְלָע: "לְעוּטָה בְּפִי אֲרָיוֹת" (פיוטים, סידור 593). — [לְעוּטָה, ־טִים, ־טוֹת]

לְעוֹלָם תה״פ 1, לָנֶצַח, לָעַד. 2 *, תָּמִיד. 3 *, אָמְנָם, בֶּאֱמֶת — רְאֵה עוֹלָם.

לְעוּמַּת, ראה לְעֻמַּת.

לַעוֹן * ז׳ [מן לַעֲנָה?] אֶחָד מִמִּינֵי הַיְּרָקוֹת: "הַתְּרָדִים וְהַלְּעוֹנִים" (כלאים א ג). — [לְעוֹן־, לְעוֹנִים, ־נֵי־]

לָעוֹן ^ ת׳ [מן לַעֲנָה] מַר כְּלַעֲנָה: "וְאָבִיתָה תְּהִלָּה... מִלְּכוּדֵי פַּת, מִלְּעוּנֵי מָרֶר" (ינאי, שלב; אשר אימתך, מוסף יום-כיפור). "לְעוּנִים וּמְרוֹרִים" (החרישו ממני, לט׳ באב). "שֶׁאָכְלוּ הַרְבֵּה מְאֹד בָּשָׂר וְלֶחֶם עָצֵב לָעוֹן" (גרינברג, רחובות קיא). "וּדְבוֹרָה שׁוֹפַעַת לַעֲגָנוּת שְׁנוּנָה וּלְעוּנָה" (ליסיצקי, תולדות 161). — [לְעוּנָה, לְעוּנִים, לְעוּנוֹת]

לָעוּס* ת׳ [מן לעס, לָעַס] 1 *, טָחוּן בַּשִּׁנַּיִם, שָׁחוּק וּמְפֹרָר עַל־יְדֵי הַשִּׁנַּיִם: ״הַלָּעוּס – כְּבָלוּעַ״ (ירושלמי תרומות מה ב). אֹכֶל לָעוּס. 2 ° [בהשאלה] נָדוֹשׁ, שֶׁחָזְרוּ עָלָיו כַּמָּה פְּעָמִים: ״מִיָּד פָּתַח... מִן הַיָּשָׁן וּמִן הַלָּעוּס שֶׁבְּפִיו וְאָמַר...״ (הזז, יעיש ג 220). ״דִּבְרֵי־שִׂיחוֹתֵיהֶם הַתְּדִירִים הַלְּעוּסִים בְּפִיהֶם עַד כְּדֵי מָאוֹס״ (הזז, צל 217). הַמַּרְצֶה לֹא חִדֵּשׁ דָּבָר, אֶלָּא חָזַר עַל דְּבָרִים לְעוּסִים. – [לְעוּסָה, לְעוּסִים, לְעוּסוֹת]

א. לעז* [ערבית: לַעְ׳ז דיבור שקשה להבינו; לפי אטימולוגיה עממית: לע״ז – ראשי־תיבות: לשון עם זר]

~ פָּע׳ **לָעַז** פ״ע 1, דִּבֵּר בְּלָשׁוֹן זָרָה: ״בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, בֵּית יַעֲקֹב – מֵעַם לֹעֵז״ (תהלים קיד א). ״הוּא לוֹעֵז בְּלַעַז אֵיזֶה לַחַשׁ הַמְקֻבָּל בְּיָדוֹ״ (ביאליק, אריה א). ״וְלוֹעֶזֶת צָרְפָתִית מַהֵר־מַהֵר״ (שנהר, ב 242). 2 ^, תִּרְגֵּם מֵעִבְרִית לְלָשׁוֹן זָרָה: ״וְיֵשׁ לוֹעֲזִים ׳בְּרִית׳ – שָׁאבּוֹ״ן בְּלַעַז״ (רש״י ירמיה ב כב). ״אֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד לוֹעֲזִים ׳לְחַיִּים׳ בִּלְשׁוֹנוֹ, וְאָמַרְתִּי לוֹ ׳לִבְרִיאוּת׳״ (עגנון, אלו ועה). – [לִלְעֹז, לוֹעֵז, יִלְעַז]

~ הִפ׳ **הִלְעִיז** פ״י גָּרַם שֶׁיְּדַבְּרוּ לוֹעֲזִית, הֵבִיא לִידֵי דִּבּוּר בְּלָשׁוֹן זָרָה: ״אִם עֲקֶרֶת הַבַּיִת מְדַבֶּרֶת לוֹעֲזִית, הִיא מַלְעִיזָה גַּם אֶת בָּאֵי־בֵיתָהּ״ (עיתונות). – [לְהַלְעִיז אֶת־; מַלְעִיז, יַלְעִיז]

~ הת׳ **הִתְלַעֵז** °, נַעֲשָׂה לוֹעֲזִי, הָפַךְ לְזָר בִּלְשׁוֹנוֹ: ״אֵין הוּא מֵעַמֵּי־הָאָרֶץ הַמִּתְפּוֹלְנִים וּמִתְלַעֲזִים״ (טברסקי, לפידים 290). הַחֶבְרָה מִתְלַעֶזֶת בְּהַשְׁפָּעַת הַתַּרְבּוּת הַזָּרָה. – [לְהִתְלַעֵז, מִתְ־, יִתְ־]

~ פֻּע׳ **לֻעַז** °, ראה מְלֻעָז.

ב. לעז* [אולי התרחבות המשמעות מן א. לעז]

~ פָּע׳ **לָעַז** * פ״ע דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל־, הוֹצִיא שֵׁם רָע: ״וּמַעֲשֶׂה בִּיהוּדָה וְהִלֵּל... וְלָעֲזָה עֲלֵיהֶן הַמְּדִינָה, וְאָמְרוּ: מִיָּמֵינוּ לֹא רָאִינוּ כָּךְ״ (פסחים נא.). ״וּמַעֲשֶׂה בְּגַבַּאי שֶׁמָּעַל וְלָעֲזָה עָלָיו כָּל הַמְּדִינָה״ (עגנון, אלו ריח). – [לִלְעֹז עַל־; לוֹעֵז, יִלְעַז]

~ פִּע׳ **לִעֵז** ° פ״י עָשָׂה לְלוֹעֲזִי, שִׁעְבֵּד לְלָשׁוֹן זָרָה: ״גָּדוֹל חֶטְאָם שֶׁל מְלַעֲזֵי לְשׁוֹנֵנוּ הַכּוֹפִים עָלֵינוּ שִׁמּוּשִׁים זָרִים לִרְוָחָה״ (אבינרי, יד 147). – [לְלַעֵז, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִלְעִיז** * פ״ע לָעַז, דִּבֵּר סָרָה, הוֹצִיא דִּבָּה: ״רַבִּי זְכַרְיָה... הָיוּ הַכֹּל מַלְעִיזִין עָלָיו״ (ירושלמי שקלים מח ד; נוסח אחר: ״מליזין״). ״עוֹד מַלְעִיזִים בְּלִי הֶרֶף, עוֹד לְהַגִּיד יָעֵזּוּ...״ (שמעוני, הביבר 170). ״לְהוֹדוֹת כִּי הִלְעַזְנוּ וְדִבַּרְנוּ דֹּפִי״ (אלתרמן, חיקוי ההיגוי). – [לְהַלְעִיז עַל־; מַלְעִיז, יַלְעִיז]

א. לַעַז* ז׳ [מן א. לעז; לפי אטימולוגיה עממית ר״ת: ״לשון עם זר״] שָׂפָה זָרָה, לֹא־עִבְרִית: ״קוֹרִין אוֹתָהּ (אֶת הַמְּגִלָּה) לַלְּעוֹזוֹת בְּלַעַז״ (מגילה ב א) [במשנה הכוונה ללשון היוונית]. ״׳בֹּרִית׳ – שָׁאבּוֹן בְּלַעַז״ (רש״י ירמיה ב כב). – [לַעַז־, לְעָזִים, לַעֲזֵי־]

ב. לַעַז [מן ב. לעז] דִּבָּה, דִּבַּר־גְּנוּת, שֵׁם רָע. – [לַעַז־, לְעָזִים, לַעֲזֵי־]

– **הוֹצִיא לַעַז עַל־** *, סִפֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל־, הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל־: ״אַתָּה מוֹצִיא לַעַז עַל אוֹתוֹ צַדִּיק״ (שבת צו:).

– **יָצָא לַעַז** ° [על־פי הנ״ל], יָצָא שֵׁם רָע, הָלְכָה שְׁמוּעָה: ״וַיֵּצֵא לַעַז שֶׁבּוֹזְקִים עֲלֵיהֶם קֶמַח וְנִמְנְעוּ הָעָם מִלִּקְנוֹתָם״ (עגנון, כלה רסח).

לעט [אכדית: la'atu בלע; ערבית: לַעַטַ לקק; אולי קרוב אל לעס]

~ פָּע׳ **לָעַט** * פ״י בָּלַע, אָכַל: ״כָּל שֶׁהוּא אִלֵּם וְלוֹעֵט הֵימֶנּוּ (מִפְּרִי הָעֵץ), לְשׁוֹנוֹ מִתְרַפְּאָה״ (דברים רבה א). ״דְּמֵי חֲלָלִים לוֹעֵט״ (חריזי, תחכמוני יד 154). ״וְאָכַל וְשָׁתָה וְלָעַט מִכָּל הַכִּבּוּדִים״ (עגנון, אלו קד). ״הָיָה סְטֵיפַן לוֹעֵט חָלָב מִסֵּפֶל וְלוֹחֵךְ וּמוֹצֵץ אֶת שְׂפָמוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון 73). – [לִלְעֹט, לוֹעֵט, יִלְעַט]

~ הִפ׳ **הִלְעִיט** פ״י 1, נָתַן מַשְׁקֶה אוֹ אֹכֶל לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אַחֵר, הִגְמִיא: ״הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה״ (בראשית כה ל). 2 * פִּטֵּם, נָתַן בְּכֹחַ אֹכֶל רַב לִבְהֵמָה כְּדֵי שֶׁתִּשְׁמַן וְתַעֲלֶה בְּמִשְׁקָל (שבת כד ג). 3 ° [בהשאלה] נָתַן בְּשֶׁפַע, הִכְנִיס הַרְבֵּה: ״אִם רוֹצֶה אָדָם לְהַלְעִיט הָמוֹן בְּנֵי עַמֵּנוּ ׳אֱנוֹשִׁיּוּת׳״ (אחד העם, רכז). ״כָּל הַבְּשׂוֹרִים הָאֵלֶּה שֶׁכָּכָה הִלְעִיטוּנִי מִמְּקוֹר תַּעֲנוּגִים״ (ביאליק, העיניים הרעבות). ״בְּלִמּוּדִים הַשּׁוֹנִים שֶׁהִלְעִיטוּנִי מוֹרַי וְרַבּוֹתַי בְּרֹב טוּבָם״ (ברגנר, א 14). – [לְהַלְעִיט אֶת־, מַלְעִיט, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻלְעַט** °, 1, פֻּטַּם, הֻכְנַס אֹכֶל רַב לְפִיו כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַן: הָאַוָּזִים הֻלְעֲטוּ עַל־יְדֵי הַלּוֹלָן. 2 [בהשאלה] נִתַּן לוֹ בְּשֶׁפַע: ״הַשְׂכָּלָה רִשְׁמִית, שֶׁהִיא מֻלְעֶטֶת בְּחֹזֶק־יָד״ (קלוזנר, הספרות א 190). – [מֻלְעָט, יֻלְעַט]

~ פֻּע׳ **לֻעַט** ^, נִבְלַע, נִסְפַּג: ״אִם לֻעֲטָה לֵחָתוֹ (שֶׁל הַמְּצֹרָע) יִלְוֶנוּ״ (ינאי, קמא). – [מְלֻעָט, יְלֻעַט]

לַעַט ^ ז׳ [מן לעט] 1 ^, לְעִיטָה, גְּמִיאָה: ״זָכוֹר יוֹם עֹנֶג בְּלַעַט וַעֲדִי״ (סידור רס״ג, שפה). ״נַחֲרַת סוּסִים וָשַׁעַט, מִתַּלְּעוֹת כְּפִירִים וְלַעַט״ (פיוטים, סידור 662). ״וְהַצֹּאנִים אֶל וָאדִי שָׁחוּ בְּלֵק הַלַּעַט הַנִּמְהָר״ (שלונסקי, שירים ב 267). 2 °, הָאֹכֶל שֶׁבַּפֶּה: ״מֵאֵלָיו מוּבָן, שֶׁאֵין אִישׁ אֶלָּא מַשְׁקִיעַ בְּדוֹרְסָנוּת אֶת הַלַּעַט״ (יזהר, צקלג 463). – [לַעַט־]

לַעֲטָן ° ז׳ [מן לעט, לָעַט] מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִלְעֹט, רַעַבְתָן: ״גַּרְגְּרָנִים וְלַעֲטָנִים שֶׁכְּמוֹתְכֶם! רְקִיקֵי־טְרֵפָה תּוֹלְלוּ אֶצְלִי בְּעֶצֶם הַבֹּקֶר לִפְנֵי פַּת שַׁחֲרִית?״ (שניאור, סיפורים סט). – [לַעֲטָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

לָעִי °, **לוֹעִי** ת׳ [מן לֹעַ] הָגוּי בְּאֶמְצָעוּת הַלֹּעַ: הָעִצּוּרִים ה׳, ח׳, ע׳ הֵם הַגָּאִים לֹעִיִּים. – [לֹעִית, לֹעִיִּים, לֹעִיּוֹת]

לְעִיגָה ^ נ׳ [מן לעג, לָעַג] לִגְלוּג, לַעַג: ״גַּסּוּת־רוּחַ וּלְעִיגַת־לָשׁוֹן״ (ר׳ חננאל לפסחים ג:). – [לְעִיגַת־]

לְעִיזָה ° נ׳ [מן ב׳ לעז, לָעַז] 1, הוֹצָאַת דִּבָּה, דִּבּוּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״בֵּית יַעֲקֹב לְבוּזָה לְלַעַג וּלְעִיזָה״ (פיוטים, סידור 610). ״לְהַבְחִין בֵּין מַעַרְכֵי נִיבִים שֶׁהֵם לְפִי רוּחַ הַלָּשׁוֹן לְבֵין לְעִיזָה שֶׁהִיא לְמֹרַת רוּחָהּ״ (קריב, עטרה 76). – [לְעִיזַת־, לְעִיזוֹת]

לְעִיטָה* נ׳ [מן לעט, לָעַט] 1 °, זְלִילָה, בְּלִיעָה, אֲכִילָה גַּסָּה: ״הָיָה... שׁוֹקֵד עַל גְּמַר לְעִיטָתוֹ שֶׁל זוּם הַכְּרוּב״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 76). 2 *, פִּטּוּם, הַלְעָטָה, הַכְנָסַת אֹכֶל בְּכֹחַ אֶל פִּיהָ שֶׁל בְּהֵמָה: ״אֵינָהּ יְכוֹלָה לִחְיוֹת עַל־יְדֵי לְעִיטָה וְהַמְרָאָה – טְרֵפָה״ (חולין נה:). – [לְעִיטַת־, לְעִיטוֹת]

לְעֵיל* תה״פ [ארמית: לְ־ + עֵיל] 1 *, לְמַעְלָה. 2 ° קֹדֶם לָכֵן (בְּסֵפֶר אוֹ בְּמַאֲמָר).

— מִלְּעֵיל ° [בדקדוק] מִלְּמַעְלָה – מְקוֹמָהּ שֶׁל הַנְּגִינָה (הַטַּעַם) בַּמִּלִּים בַּהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה, לְמָשָׁל: בֶּגֶד, מִשְׁמֶרֶת – [לְהַבְדִּיל מִן ״מִלְּרַע״]

לְעֵילָא* תה״פ רְאֵה לְעֵלָּא.

לְעִין* ז׳ (שבת צ.) [נוסח אחר של לָעוֹן] – רְאֵה לָעוֹן*

לְעִיס ° ת׳ [מן לעס, לָעַס] בַּר־לְעִיסָה, הַנִּתָּן לִלְעִיסָה: בָּשָׂר מְבֻשָּׁל הֵיטֵב וְלָעִיס. – [לְעִיסָה, לְעִיסִים, ־סוֹת]

לְעִיסָה* נ׳ [מן לעס, לָעַס] טְחִינָה וּשְׁחִיקָה בַּשִּׁנַּיִם: ״לְעִיסַת גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל״ (נידה ס ז). ״שׁוֹרֶה יָעִישׁ אֶת פִּתּוֹ בַּמַּיִם וְנוֹתְנָהּ לְתוֹךְ פִּיו וְיוֹשֵׁב לוֹ לוֹעֵס לְעִיסוֹת־לְעִיסוֹת״ (הזז, יעיש ב 8). לְעִיסַת לֶחֶם. לְעִיסַת גֹּמִי. – [לְעִיסַת־, לְעִיסוֹת]

לְעֵלָּא*, לְעֵילָּא תה״פ [ארמית] לְמַעְלָה, יוֹתֵר: ״לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא״ (= לְמַעְלָה מִכָּל הַבְּרָכוֹת וְהַשִּׁירוֹת) (קדיש).

— לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא* [על־פי נוסח הקדיש בעשרת ימי תשובה] לְמַעְלָה וּלְמַעְלָה, לְמַעְלָה רֹאשׁ, בַּמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר, ״מִשְׁפְּרָא דְּשִׁפְרָא״: ״וְהֶעֱלוּ סְבָרוֹת וְכַוָּנוֹת בְּיָדָם לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא מִדַּעַת הָרִאשׁוֹנִים״ (מגדלי מו״ס, שפח). ״הַפְּרָקִים הָהֵם הֵם בְּעֵינַי לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא וַעֲדַיִן רִשְׁמָם חָזָק בְּלִבִּי״ (ביאליק, אגרות ה לד).

לַעֲלוּעַ ° ז׳ [מן לעלע] גְּמִיעָה גַּסָּה: ״וְהֵם לָגְמוּ בְּלַעֲלוּעַ וְעִם כָּל נֶטֶף מַר בָּלוּעַ הִקְשִׁיבוּ לְאֶחָד״ (שלונסקי, שירים ב 81). – [לַעֲלוּעַ־, לַעֲלוּעִים, ־עֵי־]

לעלע [מן לעע]

~ פִּעְ׳ לִ עְ לֵ עַ ° פ״ע הָגָה כְּמִתּוֹךְ חֵנֶךְ בְּלִעוֹ: ״כְּכְּ... כְּכְּ... בְּר... אַמָּ...אָמַרְתִּי לְךָ, הָיָה יְחִיאָ מְלַעֲלֵעַ בְּקוֹל מְרֻסָּק״ (סביב, כעשב 243). – [לְלַעֲלֵעַ, מְ־, יְלַעֲלֵעַ]

~ הת׳ הִ תְ לַ עֲ לֵ עַ °, נִשְׁתַּהֵק כְּמִתּוֹךְ גְּמִיעָה גַּסָּה: ״הִתְחִילָה בִּיבָבָה חֲרִישִׁית חֲנוּקָה, מִתְלַעֲלַעַת״ (ברש, א 42). ״בִּהְיוֹת הַבַּעַל מְסַפֵּר וּמִתְלַעֲלֵעַ״ (שרת, באסיה 350). ״אוּלַי כִּדְמוּת שִׁכּוֹר: עוֹדוֹ מִתְלַעֲלֵעַ״ (שלונסקי, שירים ב 75). ״וּמְאִירֵךְ בְּמָקוֹם שֶׁהַכֹּל נִצְרָדִים וּמִתְלַעְלְעִים״ (יזהר, החורשה 181). [ובהשאלה:] ״מְכוֹנוֹת־יְרִיָּה הִתְלַעְלְעוּ וְהִקִּישׁוּ בִּבְהִילוּת״ (שנהר, ב 491). – [לְהִתְלַעֲלֵעַ, מִתְ־, יִתְלַעֲלֵעַ]

לַעַלְעָנִי ° ת׳ [מן לעלע, לִעְלַע] מִתְלַעֲלֵעַ, הַנִּשְׁמָע כְּמִתּוֹךְ חֵנֶךְ בֶּלַע: ״וְלָהֶם לְגִימָה לַעַלְעָנִית מִסִּפְלוֹ״ (מגד, חדוה 204). – [לַעַלְעָנִית, לַעַלְעָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

לְעֻמַּת, לעומת מ״י [לְ + עֻמַּת] 1, מוּל, נֶגֶד, נֹכַח: ״וּמָסָךְ שַׁעַר הֶחָצֵר... לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר״ (שמות לח יח). ״גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים״ (קהלת ז יד). ״וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם״ (יחזקאל א כא). 2 °, בְּהַשְׁוָאָה לְ־, לְגַבֵּי־, בְּיַחַס לְ־: מַצָּבוֹ הִשְׁתַּפֵּר הַרְבֵּה לְעֻמַּת אֶשְׁתָּקַד. – [לְעֻמָּתוֹ]

— כִּלְעֻמַּת שֶׁ־ ° [על־פי קהלת ה טו, ושם הנוסח ״כָּל־עֻמַּת״], כַּאֲשֶׁר, כְּשֵׁם שֶׁ־, בְּאוֹתוֹ הָאֹפֶן שֶׁ־: הוּא הָלַךְ כִּלְעֻמַּת שֶׁבָּא.

— מִלְּעֻמַּת, קָרוֹב, אֵצֶל: ״מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר הַשְּׂבָכָה״ (מלכים א ז כ).

לַעַן ° ז׳ [מן לַעֲנָה] לַעֲנָה: ״טַל אָב הִבְטַח לְשַׁעַן, יִתֵּן לְהַמְתִּיק לַעַן״ (קליר, אלים, תפילת טל). ״כֹּה שָׁת לִי יְדִידִי, וּמַר שִׂיחוֹ כַּלַּעַן״ (שמעוני, הביבר 205). ״מֵרֹב חֵרוּק שֵׁן וּמֵרֹב לַעַן־לַעַס״ (גרינברג, רחובות שטז). ״לְחָךְ, אָדָם, הַלַּעַן עַד תֻּמּוֹ״ (שלונסקי, שירים א 263). ״מַה גָּבַהּ הוּא–עֵשֶׂב לַעַן מָר״ (גולדברג, מוקדם 73). ״בִּמְלוֹא הַקֻּבַּעַת מָצִיתִי לַעַן וָרוֹשׁ״ (ברוידס, שרשים 29). – [לַעַן־]

לען [מן לַעֲנָה]

~ הִפְ׳ הִ לְ עִ י ן ° פ״י הֵמַר, הֵצֵר: ״חוֹשֵׁב מַחְשָׁבוֹת עָלָיו... לְהַלְעִיטוֹ בְּמֶסֶךְ תַּרְעֵלָיו״ (מי יתנה, שחרית יום־כיפור). – [לְהַלְעִין, מַלְעִין, יַ־]

לַעֲנָה נ׳ [ערבית: לַעְנ, לַעְנָה קללה] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים בַּעַל פְּרָחִים קְטַנִּים וִירַקְרַקִּים (Arthemisia). הֶעָלִים שֶׁל רֹב מִינֵי הַלַּעֲנָה מָרִים וְרֵיחָנִיִּים. כַּמָּה מֵהֶם מְכִילִים חֳמָרִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לִרְפוּאָה. [לדעה אחרת: צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים הַיָּדוּעַ הַיּוֹם בְּשֵׁם ״שִׁכָּרוֹן״ (Hyoscyamus), פְּרָחָיו צְהֻבִּים, בַּעֲלֵי תְּכוּנָה נַרְקוֹטִית חֲרִיפָה] הַלַּעֲנָה מְשַׁמֶּשֶׁת בַּסִּפְרוּת כְּסֵמֶל לִמְרִירוּת וּלְפֻרְעָנוּת: ״וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַלַּעֲנָה״ (משלי ה ד). ״כְּאֵב, רֹאשׁ, לַעֲנָה וְקָלוֹן״ (בן־סירא לא מט). ״וּמִלִּים שֶׁל לַעֲנָה בִּלְשׁוֹנָן״ (שנהר, ג 99). – [לַעֲנַת־, לְעָנוֹת, לַעֲנוֹת־]

לענה

— שֹׁרֶשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה [שאול מן דברים כט יז], מְקוֹר הָרָעָה, אֲבִי הַטֻּמְאָה.

פרח הלוענית

לֹעֲנִית °**, לוענית** נ׳ [מן לֹעַ] צֶמַח־בַּר רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַלֹּעֲנִיתִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים הַדּוֹמִים בְּצוּרָתָם לְלֹעַ, צִבְעָם עַל־פִּי־רֹב אָדֹם (Scrophularia). – [לֹעֲנִית־, ־נִיּוֹת]

לֹעֲנִיתִי °**, לוענִיתִי** ת׳ [מן לֹעֲנִית] (צֶמַח) שֶׁלְּכוֹתֶרֶת פְּרָחָיו דְּמוּת לֹעַ אוֹ כְּעֵין שְׁתֵּי שְׂפָתַיִם: לֹעַ־הָאֲרִי הוּא מִמִּשְׁפַּחַת הַלֹּעֲנִיתִיִּים (Scrophulariaceae). – [לֹעֲנִיתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

לעס [ארמית: לְעַס; ערבית: לַעַשׂ נשך; אולי קרוב אל לעט]

~ פָּעַ׳ לָ עַ ס * פ״י 1 *, טָחַן מָזוֹן בַּפֶּה, כָּסַס וְשָׁחַק בַּשִּׁנַּיִם: ״לֹא יִלְעֹס אָדָם חִטִּין״ (פסחים ב ז). ״עוֹדֵינוּ לוֹעֲסִים... הַפְּרוּסָה הַטְּבוּלָה בְּמֶלַח״ (ביאליק, שירתי). ״אִם הוּא לוֹעֵס בְּשִׁנָּיו, מְזוֹנוֹ מִתְעַכֵּל״ (עגנון, כלה כב). 2 ° [בהשאלה] דָּשׁ בְּדָבָר הַרְבֵּה, דִּבֵּר עַל עִנְיָן אֶחָד וְחָזַר וְדִבֵּר עָלָיו: אֵין צֹרֶךְ לִלְעֹס אֶת הָעִנְיָן יוֹתֵר מִדַּי. – [לִלְעֹס אֶת־; לוֹעֵס, יִלְעַס או יִלְעֹס]

~ נִפְ׳ נִ לְ עַ ס ° 1, נִטְחַן, נִשְׁחַק בַּשִּׁנַּיִם: הַמָּזוֹן צָרִיךְ לְהִלָּעֵס יָפֶה. 2 [בהשאלה] נָדוֹשׁ, שֶׁחָזְרוּ עָלָיו הַרְבֵּה: ״זוֹ קֻשְׁיָה יְשָׁנָה, שֶׁכְּבָר נִלְעֲסָה בְּפִי הַנִּמְוֹשׁוֹת״ (הזז, יעיש א 156). – [לְהִלָּעֵס, נִלְעָס, יִלָּעֵס]

~ הִתְ׳ נִ תְ לַ עֵ ס °, נִלְעַס, נִטְחַן: ״כְּאוֹתָם מֵי־דְבַשׁ... לְאַחַר שֶׁנִּתְלַעֵס תִּתְעַכֵּל וְנִבְלַע בָּהֶם כְּרִי שֶׁל אֱגוֹזִים״ (סדן, באלכסון 102). – [לְהִתְלַעֵס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִלְעִיס ° פ״י גָּרַם שֶׁיִּלְעַס: הָאֵם הִלְעִיסָה אֶת יַלְדָּהּ. [ובהשאלה:] "זוֹ פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ יַסְבִּירֶנָּה, מִלֶּיהָ יַלְעִיס לָמוֹ" (ליסיצקי, מידות 202). — [לְהַלְעִיס, מַ־, יַ־]

לַעַס ° ז׳ [מן לעס] לְעִיסָה, טְחִינָה בְּשִׁנַּיִם: "וְכִרְסוּם וְלִקְלוּק וְלַעַס" (שלונסקי, שירים ב 278). "גְּמַלִּים נִצָּבִים בְּשׁוּרָה בְּלַעַס עָגוּם" (ש׳ שלום, שירים לב). "לַעַס בָּלוּל בְּאָבָק" (יזהר, צקלג 386). "וּבְעוֹד הַלַּעַס בְּפִיהֶם" (אריכא, סנחריב 327). — [לַעַס־]

— גְּמִי־לַעַס °, ראה ערך גֹּמֶא.

לְעָסָה ^ נ׳ [מן לעס] לְעִיסָה, טְחִינָה בְּשִׁנַּיִם: "מִתַּאֲוָתְךָ הִזָּהֵר פֶּן תַּשִּׂיאֲךָ בִּלְעָסוֹת" (סידור רס״ג, ריד). — [לַעֲסַת־, לְעָסוֹת, לַעֲסוֹת־]

לַעֲסָן ° תו״ז [מן לעס, לָעַס] לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לִלְעֹס דְּבָרִים נְדוֹשִׁים וְלַחֲזֹר עֲלֵיהֶם, טוֹחֵן קֶמַח טָחוּן: "לַעֲסָנִים הַנִּרְאִים לְעַצְמָם וְלַאֲחֵרִים כַּחַדְשָׁנִים מְקוֹרִיִּים" (קלצקין, כתבים 250). — [לַעֲסָנִית, לַעֲסָנִים, ־נִיּוֹת]

לעע [סורית: לַע גמע; ערבית: וְלַעַ׳ לקק; לַעְ׳אָ שגה בדיבור; ראה גם לעֵ, לעלע]

~ פָּעַ׳ לָעַע, לָע פ״ע 1. בָּלַע, גָּמָא: "וְשָׁתוּ וְלָעוּ, וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ" (עובדיה טז). "וְלֹא תִהְיֶה גַרְגְּרָן... וְאַל תָּלַע פֶּן תִּמָּאֵס" (בן־סירא לא כז־כח). 2 °, עָצַר בִּלְעוֹ: "לוֹעַ בִּגְרוֹן מִיֹּבֶשׁ חַרְחוּרֵי נְשִׁימוֹת פְּרוּצוֹת" (יזהר, צקלג 1800). — [לָלַע, לוֹעַ, יָלַע]

~ פִּע׳ לוֹעַע פ״י בָּלַע, שָׂם בְּלֹעוֹ: "קִטְעֵי גְנִיחָה וַאֲנָחָה עוֹלִים מִשָּׁם, כְּאִלּוּ יְלוֹעֲעוּ הַדַּיָּרִים אֶת הָאֲפֵלָה, וְהִיא עוֹמֶדֶת לָהֶם בִּמְצַר בֵּית־בְּלִיעָתָם" (שנהר, א 384). — [לְלוֹעֵעַ, מְלוֹעֵעַ, יְלוֹעֵעַ]

— לָעוּ דְבָרָיו (איוב ו ג), גִּמְגֵּם, הִתְבַּלְבֵּל, הִסְתַּבֵּךְ בְּדִבּוּרוֹ: "לָעוּ דְבָרֶיהָ, וְעֵינֶיהָ בִּתְפִלָּה נָשָׂא" (בן־ציון, קסג). "הָיוּ... מְגַמְגְּמִים יוֹתֵר מִשֶּׁהָיוּ מְדַבְּרִים, דִּבְרֵיהֶם לָעוּ וְרַעְיוֹנוֹתֵיהֶם נִמְשְׁכוּ בִּכְבֵדוּת" (ברקוביץ, הראשונים קמג).

לע״ע ר״ת לְעֵת עַתָּה.

לְעֵרֶךְ ° תה״פ בְּקֵרוּב, לֹא בְּדִיּוּק, לְפִי אֻמְדָּן כְּלָלִי—רְאֵה עֵרֶךְ.

לפ״ג ר״ת לִפְרָט גָּדוֹל, לְפִי מִנְיַן הַשָּׁנִים מִיּוֹם בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּצִיּוּן הָאֲלָפִים: ה׳תשכ״ז לפ״ג; לְהַבְדִּיל מִן תשכ״ז (בְּלֹא הָאֲלָפִים) לִפְרָט קָטָן [לפ״ק]

לֶפֶד ° ז׳ [מארמית: לַפְדָּא (בבא מציעא פד:); אולי מיוונית: lopas (lopados) צלחת—ובהשאלה, המאכל שבצלחת] מְזוֹן לְקִנּוּחַ־סְעֻדָּה, לִפְתָּן, מָנָה אַחֲרוֹנָה שֶׁמַּגִּישִׁים כְּפַרְפְּרָאוֹת לָאֲרוּחָה: לֶפֶד שֶׁל פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה.— [לֶפֶד־, לְפָדִים, לִפְדֵי־]

לפד [מן לַפִּיד]

~ פָּע׳ לָפַד ^ פ״ע בָּעַר, דָּלַק כְּלַפִּיד: "לָפַד וְעָשַׁן עֵינַי" (סידור רס״ג שפא). "לוֹפֶדֶת חֲקוּקֶיהָ יְהַלֵּנִי" (שכטר, ב 70). — [לִלְפֹּד, לוֹפֵד, יִלְפֹּד]

~ פִּע׳ לִפֵּד °, הִבְעִיר, הִצִּית: כַּנְפֵי נַפְשׁוֹ לִפְּדוּ בְּלַהֲבוֹת" (ש׳ שלום, חי 87). [מְלַפֵּד, יְלַפֵּד]

~ הִת׳ הִתְלַפֵּד ^, הִבְרִיק, הִתְנוֹצֵץ: "וְהַפַּז אֲשֶׁר עָלָיו נוֹצֵץ, וְהַבָּרֶקֶת וְהָאֹדֶם וְהַנֹּפֶךְ מִתְלַפְּדִים" (יוסיפון, כט). "זֶה דוֹר הַמּוֹרָאִים הַמִּתְלַפֵּד וּמִתְחַדֵּשׁ" (ברדיצ׳בסקי, השחר 36). "זָהֳרוּ אִישׁוֹנֶיהָ בְּאֹפֶל בְּזֹהַר אָפֹר חֲרִישִׁי, אַךְ בִּנְפֹל הַחַמָּה בְּשִׁמְשַׁת הַחַלּוֹן נִתְלַפְּדוּ בְּיָרֹק" (שלג, קולות 130). — [לְהִתְלַפֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

לפה״ס ר״ת לִפְנֵי הַסְּפִירָה.

לפה״צ ר״ת לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם.

לְפוּם * מ״י [ארמית: לְ + פּוּם] לְפִי, עַל־פִּי [רווח בפתגמים הארמיים:]

— לְפוּם גַּמְלָא שִׁחְנָא * (כתובות סז.), לְפִי הַגָּמָל הַמַּשָּׂא, כְּלוֹמַר, אֵין מַטִּילִים עַל אָדָם עֲבוֹדָה אֶלָּא לְפִי כֹּחוֹ וִיכָלְתּוֹ.

— לְפוּם חֻרְפָּא שַׁבְשְׁתָּא * (בבא מציעא צז:), לְפִי הַחֲרִיפוּת — הַשִּׁבּוּשׁ, כְּלוֹמַר: כְּכָל שֶׁאָדָם חָרִיף וְשָׁנוּן יוֹתֵר, כֵּן עָלוּל הוּא יוֹתֵר לִשְׁגּוֹת.

— לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא * (אבות ה כג), לְפִי הַצַּעַר — הַשָּׂכָר, כְּלוֹמַר: הַשָּׂכָר שֶׁאָדָם מְקַבֵּל הוּא לְפִי שִׁעוּר הַטִּרְחָה וְהַיְגִיעָה שֶׁהִשְׁקִיעַ בַּעֲבוֹדָה.

— לְפוּם רִיהֲטָא °, לְפִי הָרְהִיטוּת וְהַשִּׁגְרָה, מִתּוֹךְ הַקְּרִיאָה (אוֹ הַשִּׂיחָה) הָרְהוּטָה, בְּלֹא הַעֲמָקָה יְתֵרָה: פְּלִיטַת־פֶּה לְפוּם רִיהֲטָא.

לְפוּף ^, לִיפוּף ז׳ [מן לפף, לִפֵּף] כְּרִיכָה, חִתּוּל: לִפּוּפִים שֶׁל תַּיִל עַל לֵב־הַבַּרְזֶל שֶׁל הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט. לִפּוּפֵי בַּד לָרַגְלַיִם. [לִפּוּף־, לִפּוּפִים, ־פֵי־]

לָפוּף ^ ת׳ [מן לפף, לָפַף] כָּרוּךְ, מְחֻתָּל: "הַשְּׁתִי שֶׁמִּקְצָתוֹ לָפוּף עַל הַכֹּבֶד הָעֶלְיוֹנָה וּמִקְצָתוֹ לָפוּף עַל הַכֹּבֶד הַתַּחְתּוֹנָה" (רמב״ם, טומאת צרעת יג ט). "וַיִּשְׁכַּב לַאֲנָחוֹת, לָפוּף כֻּלּוֹ בִּרְטִיּוֹת" (ביאליק, תר׳ קישוט עא). הַתַּיִל לָפוּף עַל הַיָּתֵד.—[לְפוּפָה, ־פִים, ־וֹת]

לְפוּפִית ° נ׳ [מן לפף] 1. מַשֶּׁהוּ מְגֻלָּל בְּצוּרַת שְׁפוֹפֶרֶת: "שֶׁמְּגַלְגְּלִים לָהֶם טַבַּקְגַּס בִּלְפוּפִיּוֹת נְיָר" (יזהר, מישור 89). 2. צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲבַלְבָּלִיִּים (Ipomoea), בַּעַל פְּרָחִים לְבָנִים אוֹ צְהֻבִּים, גָּדֵל בְּחוֹלוֹת חוֹף הַיָּם. — [לְפוּפִית־, לְפוּפִיּוֹת]

לָפוּת * ת׳ [מן א. לפת, לָפַת] חָבוּק בְּחָזְקָה, קָשׁוּר, מְהֻדָּק: "לִפְתָּן... שְׁנֵי תַבְשִׁילִין לְפוּתִין זֶה בָּזֶה" (קהלת רבה ז, כי העושק). "כְּבוּשֵׁי כַעַס... לְפוּתֵי לָבֶט" (ינאי, קצב). "בְּשִׁבְתָּם חֲבוּקִים וּלְפוּתִים יַחַד" (ביאליק, אלמנות). הַצְּמִיגִים לְפוּתִים לַגַּלְגַּלִּים. — [לְפוּתָה, לְפוּתִים, ־תוֹת]

לִפּוּת ^, לִיפּוּת ז׳ [מן ב. לפת, לִפֵּת] תַּבְשִׁיל, הוֹסָפַת מָזוֹן נוֹתֵן־טַעַם לַלֶּחֶם: "מִינֵי מְתִיקָה... וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁבָּאִין לִמְתִיקָה וְלֹא לְלִפּוּת" (הערוך, ערך דבר). "בִּשְּׁלָה בָּהֶם אֶת תַּבְשִׁילֶיהָ הַמְּיֻמָּנִיִּים לְלִפּוּת" (טביב, כערער 39). לִפּוּת הַפַּת בְּזֵיתִים אוֹ בִּגְבִינָה. [לִפּוּת־, לִפּוּתִים, לִפּוּתֵי־]

לְפָחוֹת ° תה״פ [לְ + פָּחוֹת] לְמִצְעָר, בַּמִּדָּה הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר, בְּדֶרֶךְ מִינִימוּם: אִם לֹא תוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר בִּשְׁלֵמוּתוֹ, עֲשֵׂה נָא לְפָחוֹת אֶת חֶלְקוֹ [ראה עוד ערך פָּחוֹת]

לְפִי מ״י [לְ + פֶּה בסמיכות] עַל־פִּי, בְּשִׂים לֵב לְ־, בְּיַחַס לְ־: "לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ, וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ" (ויקרא כה טז). "לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל־אִישׁ" (משלי יב ח). "הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל רוֹאֶה" (כלים יז ו). לְפִי דַעְתִּי צָדֵק הָאִישׁ בְּרִיבוֹ. סֵפֶר הַלִּמּוּד נֶעֱרַךְ לְפִי תָּכְנִית מִשְׂרַד־הַחִנּוּךְ. גַּן־יְלָדִים לְפִי מוֹנְטֶסוֹרִי.

— לְפִי־כָךְ*, ראה ערך לְפִיכָךְ*.

— לְפִי־שֶׁ־*, מִשּׁוּם שֶׁ־, יַעַן כִּי־, מֵאַחַר שֶׁ־: ״אֵין אוֹכְלִין אֱזוֹבְיוֹן בְּשַׁבָּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל בְּרִיאִים״ (שבת יד ג).

— לְפִי־שֶׁ־... לְכָךְ* (עַל־כֵּן°), הוֹאִיל וְ־... לָכֵן: ״לְפִי שֶׁשִּׁחֲרוֹ מוּסָר, לְכָךְ אוֹהֲבוֹ״ (שמות רבה א). ״וּלְפִי שֶׁדָּחֲקוּ אֶת הַקֵּץ, עַל כֵּן לֹא עָמַד טַעְמָם בָּם״ (אחד העם, יב).

— לְפִי־דַרְכּוֹ*, אַגַּב־אוֹרְחָא, בְּהִזְדַּמְּנוּת: ״וּלְפִי־דַרְכֵּנוּ לָמַדְנוּ, שֶׁ...״ (סוכה ב א).

— לְפִי־שָׁעָה°, לְעֵת־עַתָּה, עַד כֹּה: ״לְפִי־שָׁעָה תְּנוּ לִי מַקֵּל״ (ביאליק, משירי החורף ב). לְפִי־שָׁעָה לֹא הוּקְלָה מַחֲלָתוֹ.

— לְפִי־תֻמּוֹ* [על־פי שבת קכא:], שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, מִתּוֹךְ תְּמִימוּת: מֵסִיחַ לְפִי־תֻמּוֹ. הַיֶּלֶד גִּלָּה אֶת הַסּוֹד לְפִי־תֻמּוֹ.

לַפִּיד ז׳ [ארמית: לַפִּידָא; אולי מאכדית: dipâru; ויש סוברים, כי המקור יווני מן lampos-(ados)] 1. אֲבוּקָה גְּדוֹלָה, מַקֵּל שֶׁרֹאשׁוֹ טָבוּל בְּזֶפֶת אוֹ בְּחֹמֶר דָּלִיק אַחֵר וְהוּא בּוֹעֵר בָּאֵשׁ: ״וַיַּבְעֶר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים, וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים״ (שופטים טו ה). תַּהֲלוּכַת לַפִּידִים. 2. שַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לֶהָבָה: ״וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם״ (שמות כ יח). ״וְעֵינָיו כְּלַפִּידֵי אֵשׁ״ (דניאל י ו). — [לַפִּיד־, לַפִּידִים, לַפִּידֵי־]

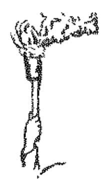
לפיד

— לַפִּיד־בּוּז° [שאול מן איוב יב ה, ושם כנראה: לְ + פִּיד] הַבָּעַת בּוּז: ״וְלַפִּיד הַבּוּז בְּעֵינָיִם״ (ביאליק, מתי מדבר).

לְפִיכָךְ* מ״ח [לְפִי + כָּךְ] עַל כֵּן, לָכֵן, הִלְכָּךְ, מִסִּבָּה זוֹ: ״חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם... לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת...״ (פסחים י ה — הגדה של פסח). ״לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ רִאשׁוֹנִים סוֹפְרִים, שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה״ (קידושין ל.).

לְפִיפָה° נ׳ [מן לפף, לָפַף] כְּרִיכָה, חִתּוּל: ״לָפַף ר׳ אַבְרָהָם יִצְחָק אֶת עַצְמוֹ בְּאַבְנֵטוֹ שָׁלֹשׁ לְפִיפוֹת״ (עגנון, האש רל). ״וּלְפִיפַת הָרַגְלַיִם בְּחוּתָלוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 308). לְפִיפַת תַּיִל עַל לֵב הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט. — [לְפִיפַת־, לְפִיפוֹת]

לְפִין, ראה לוּפִין.

א. **לְפִיתָה**° נ׳ [מן א. לפת, לָפַת] אֲחִיזָה בְּחָזְקָה, תְּפִיסָה מִסָּבִיב: ״לְפִיתַת צַוָּאר וּסְתִימַת הַפֶּה״ (טביב, דרך 181). ״לְפִיתַת הָעוֹלָם בְּכָל מַאַמַצֵּי הָעַיִן״ (פיכמן, שסד). לְפִיתַת הַקֶּת שֶׁל הָרוֹבֶה. — [לְפִיתַת־, לְפִיתוֹת]

ב. **לְפִיתָה**° נ׳ [מן ב. לפת, לָפַת] לִפְתָּן, מַאֲכָל אַחֲרוֹן בִּסְעוּדָה: ״לִקְנוֹחַ הֵבִיאוּ לְפִיתָה מְהֻבְּילָה״ (דרויאנוב, 1269). — [לְפִיתַת־, לְפִיתוֹת]

לְפְלוּף*, לִיפְלוּף ז׳ [מן לפף; ארמית: לְפְלוּפָא] לֵחַ הַמֻּפְרָשׁ מִתּוֹךְ הָעַיִן וּמִתְיַבֵּשׁ בְּסִפָּתָהּ: ״לִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן וְגֶלֶד שֶׁעַל הַמַּכָּה״ (מקואות ט ד). ״וְלִפְלוּף לָבָן בְּעֵינָיו הָאֲדֻמּוֹת״ (בן־ציון, גט). ״כַּלְּךְ מְגֻלָּה, לִפְלוּף וּשְׁחִין״ (קבק, במשעול 121). — [לִפְלוּף־, ־פִים, ־פֵי־]

לפלף [מן לִפְלוּף]

~ פִּע׳ **לִפְלֵף**° 1. פ״ע הִפְרִישׁ לִפְלוּף, הַפְּרִישׁ נוֹזֵל מִן הָעֵינַיִם: ״בַּעַל עֵינַיִם כּוֹאֲבוֹת וּמְלַפְלְפוֹת״ (ברנר, א 174). ״עֵינַיִם דּוֹמְעוֹת וּמְלַפְלְפוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ אדם קסט). 2. פ״י [בהשאלה על העיניים] גָּרַם מֵעֵין לִפְלוּף, הֵעִיב, צִעֵף: ״מֵהֶבֶל פִּיהֶם נִשְׂרְפוּ קוּרֵי הָעַכָּבִישׁ, שֶׁלִּפְלְפוּ אֶת רִיסֵי עֵינֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ הַמִּתְנַמְנְמִים״ (ביאליק, שירתנו ב). — [לְלַפְלֵף אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **לֻפְלַף**°, ראה ערך מְלֻפְלָף.

~ הת׳ **נִתְלַפְלֵף**°, נִצְטַבֵּר, נֶעֱרַם: ״וְהַלֵּחָה שֶׁנִּתְלַפְלְפָה לָהֶם בְּזָוִיּוֹת עֵינֵיהֶם לֹא הָיְתָה כְּבִדְמָעוֹת״ (יזהר, מישור 29).

לִפְנוֹת תה״פ [שם הפועל מן פנה, פָּנָה] לְעֵת בּוֹא, בְּהִתְקָרֵב, בְּסָמוּךְ לְ־ [רווח צירופים:]

— לִפְנוֹת־בֹּקֶר, סָמוּךְ לִזְרִיחַת־הַשֶּׁמֶשׁ, בִּשְׁעַת בֹּקֶר מֻקְדֶּמֶת בְּיוֹתֵר: ״וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ״ (שמות יד כז).

— לִפְנוֹת־עֶרֶב, בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת, עִם רֶדֶת הַחֲשֵׁכָה: ״וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה״ (דברים כג יב).

לִפְנֵי מ״י [לְ + פָּנִים בסמיכות] 1 [בזמן] טֶרֶם, קֹדֶם: ״וַה׳ גָּלָה אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־שָׁאוּל״ (שמואל א ט טו). ״בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ״ (בראשית כז י). ״אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו אֶלָּא...״ (ברכות מא:). הַדָּבָר הָיָה לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת. 2 [במקום] בְּרֹאשׁ, קֹדֶם: ״וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים״ (יהושע ו ט). ״וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו: עִבְרוּ לְפָנַי״ (בראשית לב יז). 3. מוּל, נֹכַח, כְּנֶגֶד: ״וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה״ (בראשית מא מו). ״וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם״ (שופטים ב יד). ״מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ״ (ברכת השחר). 4. אֶל, אֵצֶל: ״הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים״ (ברכות מא:). — [לְפָנַי, לְפָנֶיךָ... לִפְנֵיהֶם]

— מִלִּפְנֵי, 1. מִן, מֵאֵת, מִפְּנֵי: ״כִּי־מִלִּפְנֵי ה׳ הוּא בֹרֵחַ״ (יונה א י). ״גּוֹרְפִין מִלִּפְנֵי הַפְּטָם וּמְסַלְּקִין לַצְּדָדִין״ (שבת כ ד). 2. מִן הַזְּמַן שֶׁקֹּדֶם: ״יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר: רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא, כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ״ (קהלת א י). הַתְּקוּפָה מִלִּפְנֵי הַמַּבּוּל. הַיָּמִים מִלִּפְנֵי הֱיוֹת הָאָדָם.

— לִפְנֵי הַסְּפִירָה°, לִפְנֵי סְפִירַת הַנּוֹצְרִים°, מִנְיָן מְקֻבָּל אֵצֶל רֹב הָעַמִּים (וּבְאֹפֶן חֶלְקִי גַּם בְּיִשְׂרָאֵל) לִקְבִיעַת תַּאֲרִיכֵי הַשָּׁנִים לִפְנֵי הַתַּאֲרִיךְ הַקּוֹבֵעַ שֶׁל שְׁנַת הֻלֶּדֶת יֵשׁוּ: אַבְרָהָם אָבִינוּ חַי בְּקֵרוּב בִּשְׁנַת 2000 לִפְנֵי הַסְּפִירָה. דָּוִד מָלַךְ בְּקֵרוּב בִּשְׁנַת 1000 לִפְנֵי הַסְּפִירָה. חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן חָל בִּשְׁנַת 586 לִפְנֵי הַסְּפִירָה. [בראשי־תבות: לפה״ס או לפסה״נ]

— לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם°, בְּאַחַת מִשְּׁעוֹת הַבֹּקֶר הַסְּמוּכוֹת לְשָׁעָה 12: שִׁדּוּרוֹ שֶׁל דְּבַר הַנָּשִׂיא לְבָתֵּי הַסֵּפֶר לְיוֹם הָעַצְמָאוּת יִתְקַיֵּם בְּשָׁעָה 11 לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם [בראשי־תבות: לפה״צ]

לִפְנַי תה״פ [מן פָּנִים] בִּפְנִים, בְּתוֹךְ: ״וְאַרְבָּעִים בָּאַמָּה הָיָה הַבָּיִת, הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי״ (מלכים א ו יז). [רווח ביחוד הצירוף:]

— לִפְנַי וְלִפְנִים*, (אֶל) הַמָּקוֹם הַפְּנִימִי בְּיוֹתֵר, קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ״׳מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ׳ — זֶה לִפְנַי וְלִפְנִים״ (יומא סא.). ״לְיָמִים נִכְנַס הַמֶּלֶךְ לְתוֹךְ פַּלְטִין... אָמַר: כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה עָשָׂה לִי עַבְדִּי, וַאֲנִי מִבִּפְנִים וְהוּא מִבַּחוּץ? קְרָאוּ לוֹ שֶׁיִּכָּנֵס לִפְנַי וְלִפְנִים״ (ויקרא רבה א). ״אָרוּר הַמַּחֲרִיד אֶת מְנוּחַת הַשְּׁכִינָה הַבּוֹכָה לִפְנַי

וְלִפְנִים" (קרני, שערים נה). [בהשאלה:] "שֶׁקּוֹבֵעַ לוֹ מָקוֹם לְעַצְמוֹ לִפְנַי וְלִפְנִים בְּתוֹךְ נַפְשִׁי" (מגדלי מו"ס, שטז). "הַחָכְמוֹת, שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ קוֹרְאִים לָהֶן 'חִיצוֹנִיּוֹת'... נִכְנְסוּ עַתָּה לִפְנַי וְלִפְנִים, אוֹכְלוֹת כָּל שְׁעוֹת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שֶׁל בְּנֵי הַנְּעוּרִים" (אחד העם, קה). "הָאָרוֹן הֵן סָגוּר עַל מַסְגֵּר, אֵיךְ חָדְרָה הַדְּבוֹרָה לִפְנַי וְלִפְנִים?" (גרינברג, זרקנו פרחים).

לְפָנִים תה"פ [לְ + פָּנִים] 1 [בזמן] לִפְנֵי יָמִים רַבִּים, בְּיָמִים קְדוּמִים, בֶּעָבָר הָרָחוֹק: "כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא לְפָנִים הָרֹאֶה" (שמואל א ט ט). לְפָנִים נִקְרְאָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל "אֶרֶץ כְּנַעַן". 2. [במקום] בָּרֹאשׁ, בַּמָּקוֹם הַקִּדְמִי: הֶחָלוּץ הוֹלֵךְ לְפָנִים, וְהַמְאַסֵּף – מֵאָחוֹר [ראה גם פָּנִים, לִפְנֵי]

לִפְנִים* תה"פ [לְ + פְּנִים] בְּתוֹךְ, פְּנִימָה – רְאֵה פְּנִים.
– לִפְנַי וְלִפְנִים*, ראה לִפְנֵי.

לפסה"נ ר"ת לִפְנֵי סְפִירַת הַנּוֹצְרִים.

לפע"ד ר"ת לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי.

לִפְעָמִים° תה"פ מִזְּמַן לִזְמַן – רְאֵה פַּעַם.

לפף [קרוב אל לפת; ארמית: לְפַף; ערבית: لَفَّ]

~ פִּעֵל **לִפֵּף*** פ"י כָּרַךְ, חִתֵּל, קָשַׁר מִסָּבִיב: "וַיְלַפֵּף לְפָפָתוֹ (רוּת לְבֹעַז) כַּחֲזִית" (רות רבה ג, תצוח). "מַסְמֵר הַגַּרְדִּי... שֶׁמַּכְנִיס בּוֹ הָאוֹרֵג שֶׁסּוֹפֶרֶת הַקָּנֶה אוֹ הָעֵץ וְלוֹפֵף עָלֶיהָ חוּטִים" (רמב"ם, כלים י ד). [ובהשאלה:] "בְּעוֹד עָנָן לוֹפֵף תִּרְנָהּ" (פיכמן, ט). "חֲמִימוּת הַבַּיִת עוֹד לוֹפֶפֶת הַפַּחַד" (גרינברג, רחובות נג). "קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה שֶׁתְּלַפֵּף בְּעֹז גַּם אוֹתִי" (פרסקי, קול 157). – [לְלַפֵּף אֶת־; לוֹפֵף, יְלַפֵּף]

~ פִּעֵל **לִפֵּף*** פ"י כָּרַךְ, חִתֵּל, קָשַׁר: "שֶׁרוֹחֲצִין הַוָּלָד בְּשַׁבָּת... שֶׁמְּלַפְּפִין הַוָּלָד בְּשַׁבָּת" (שבת קכט:). הַחַשְׁמַלַּאי לִפֵּף אֶת הַבַּרְזֶל בְּתַיִל וַהֲפָכוֹ לְאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶט. [ובהשאלה:] "וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְלַפַּפְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין" (סוטה ג:). "כְּשֶׁהָיְתָה הַבְּדִידוּת מְלַפֶּפֶת אוֹתוֹ, הָיָה יוֹצֵא מֵחַדְרוֹ" (עגנון, כפות שטז). "וְהַחַמָּה מְנַפְנֶפֶת בּוֹ וּמְלַפַּפְתּוֹ וּמְעַנַּגְתּוֹ" (הזז, צל 83). "כְּשֶׁאַתֶּם קוֹרְאִים אֶת כִּתְבֵי מַנְדֶּלִי, מְלַפֶּפֶת אֶתְכֶם הַרְגָּשָׁה בִּלְתִּי־פּוֹסֶקֶת וְכוּ'" (ביאליק, מנדלי). – [לְלַפֵּף אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **לֻפַּף** °, 1*, נִכְרַךְ, הֻחְתַּל: "הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְמֹשֶׁה עוֹרָהּ שֶׁל אֵשׁ לְבָנָה... חֲתוּמָה בְּאֵשׁ וּמְלֻפֶּפֶת בְּאֵשׁ" (דברים רבה ג). "וְיוֹצְאוֹת (הָרְחֵלוֹת) מְלֻפָּפוֹת בְּמַטְלָנִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן נָקִי" (רמב"ם, שבת כ יב). "וְנָתְנָה בָּהּ אֶת הַתִּינֹקֶת מְלֻפֶּפֶת בִּכְרִים וּכְסָתוֹת מִשּׁוּם צִנָּה" (עגנון, אורח 70). "כֻּלּוֹ מְעֻלָּף בִּסְפִירִים וּמְלֻפָּף בִּסְפִירִים" (הזז, יעיש ג 78). הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶט לֻפַּף לִפּוּפִים רַבִּים בְּתַיִל. 2 ° [בהשאלה] הָיָה אָפוּף, הֻקַּף: "כִּמְעַט כָּל יָמָיו הָיָה שָׁרוּי וּמְלֻפָּף בִּתְוּגָה כְּבֵדָה" (קלצקין, כתבים 315). – [מְלֻפָּף, יְלֻפַּף]

~ התפ' **הִתְלַפֵּף** °, הִתְכָּרֵךְ, הִתְקַשֵּׁר, הִתְעַטֵּף: "שֶׁיִּתְלַפֵּף בִּכְלִי וְתַעֲשֶׂה לוֹ לְבוּשׁ לְנִשְׁמָתוֹ" (ראשית חכמה, היראה ח). "וְהַשַּׁלְהֶבֶת הַקְּטַנָּה... מִתְכָּרֶכֶת וּמִתְלַפֶּפֶת סָבִיב הַגְּזִירִים" (ביאליק, ספיח ו). "כֵּן נוֹסְפָה לִי גֶּפֶן־דָּלִית שֶׁמִּתְלַפֶּפֶת עַל הַגָּדֵר שֶׁלִּי" (שנהר, ג 157). [ובהשאלה:] "אַף יַנַּאי נִתְלַפֵּף חֻלְשַׁת נְעִימוּת" (שמיר, מלך 50). – [לְהִתְלַפֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

לִפָּפָה° נ' [מן לפף] כְּרִיכָה, חִתּוּל: "אוֹ לְסִבַּת מַה שֶּׁיַּקִּיף בּוֹ מֵהַקְּרוּמוֹת וְהַלִּפָּפוֹת" (קאנון ג כא). הַחַשְׁמַלַּאי לִפֵּף אֶת הַתַּיִל עַל הַקָּנֶה לִפָּפוֹת רַבּוֹת. – [לִפֶּפֶת־, לִפָּפוֹת, לִפְּפוֹת־]

לפק' קיצור: לְפָקֻדַּת.

לפ"ק ר"ת לִפְרָט קָטָן – צִיּוּן הַתַּאֲרִיךְ הָעִבְרִי שֶׁל הַשָּׁנָה (מִשְּׁנַת בְּרִיאַת־הָעוֹלָם) בְּלֹא רִשּׁוּם הָאֲלָפִים: תשכ"ז לפ"ק (וְלֹא ה'תשכ"ז) [ראה גם לפ"ג]

לִפְרָקִים* תה"פ מִזְּמַן לִזְמַן, לִפְעָמִים. – רְאֵה פֶּרֶק.

א. **לפת*** [אכדית: lapātu נגע; ערבית: لَفَتَ כרך, פנה]

~ פָּעַל **לָפַת** פ"י תָּפַס וְאָחַז, חִבֵּק וְהֶחֱזִיק בְּחָזְקָה: "וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ" (שופטים טז כט). [ובהשאלה:] "וּלְפָתְךָ (הַצַּעַר) וְהֵעִיק עָלֶיךָ כְּהָעֵק חֲלוֹם זְוָעָה" (ביאליק, בעיר). "לִפְעָמִים לָפַת אוֹתוֹ הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן לַעֲלוֹת לְצַדִּיקֵי הַדּוֹר" (עגנון, אלו קכב). "הַמַּכְאוֹב אֶת עוֹלָמִי לָפַת" (ש' שלום, שירים תיט). – [לִלְפֹּת אֶת־; לָפַתִּי לוֹפֵת, יִלְפֹּת]

~ נפ' **נִלְפַּת**, הִתְפַּתֵּל, הִתְעַוֵּת, נִרְתַּע: "יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם, יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ" (איוב ו יח). "וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת" (רות ג ח). "אֶלָּפֵת כִּי אֶשְׁמַע קוֹל חֲצוֹצְרָה בָּרָמָה" (ביאליק, שירת ישראל). – [לְהִלָּפֵת, נִלְפַּתִּי, נִלְפָּת, יִלָּפֵת]

~ הפ' **הִלְפִּית°** פ"י אָחַז, הִקִּיף: "אִם לֹא יַלְפִּית לְצַוָּנוֹ, יְלַכֵּד" (ינאי, קכה). – [לְהַלְפִּית, מַ־, יַ־]

~ התפ' **נִתְלַפֵּת°**, נִדְבַּק, נִתְחַבֵּר, נִזְדַּוֵּג: "טַלִּית הָאֵפֶר הָעֶלְיוֹנָה נִתְלַפְּתָה עִם הַלַּיְלָה גּוּף אֶחָד" (רגלסון, חקוקות 102). – [לְהִתְלַפֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **לפת** [מן לֶפֶת]

~ פִּעֵל **לִפֵּת*** פ"י תִּבֵּל, נָתַן תַּבְלִין בַּמָּזוֹן, הוֹסִיף יָרָק כָּלְשֶׁהוּ אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ לַמָּזוֹן הָעִקָּרִי: "כָּל שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפַּת" (עבודה זרה לח.). "וּמֶלַח לְלַפֵּת בְּלִבּוּסִין" (שניאור, סיפורים ריח). "אָנוּ מְלַפְּתִים בָּהֶם (בְּשִׁיּוּרֵי הָאֲבַטִּיחַ) פַּת עַרְבִית" (ברקוביץ, חרי מוטיל שלה). "הֵם לִפְּתוּ אֶת הַמַּשְׁקֶה בְּצַלְיֵי בָּשָׂר וּפִלְפְּלִין וְזֵיתִים" (בר־יוסף, העומדים 211). – [לְלַפֵּת אֶת־; לִפַּתִּי, מְלַפֵּת, יְלַפֵּת]

~ פֻּעַל **לֻפַּת** °, תֻּבַּל, נִתַּן בּוֹ תַּבְלִין: "פַּת חַיֵּינוּ... שֶׁלֹּא טֻבְּלָה בִּדְבַשׁ וְלֹא לֻפְּתָה שָׁם בְּחֶמְאָה" (למדן, במעלה מט). – [מְלֻפָּת, יְלֻפַּת]

לֶפֶת* נ' [ארמית: לַפְתָּא; ערבית: لِفْت; אולי מכאן ביוונית: rapys]
1*, יָרָק מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּצְלִיבִים: אֶחָד מִמִּינֵי הַכְּרוּב בַּעַל פְּקַעַת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְמַאֲכָל, וּבְעִקָּר לְמַזּוֹן (Brassica rapa). הַלֶּפֶת גְּדֵלָה בְּיִחוּד בְּאַרְצוֹת שֶׁל אַקְלִים לַח וּמְמֻזָּג. נִזְכְּרָה בַּמִּשְׁנָה בֵּין יַרְקוֹת הַגִּנָּה (כלאים א ג). 2 °, שֵׁם כּוֹלֵל לְיָרָק אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ הַנֶּאֱכָל עִם הַלֶּחֶם. – [לֶפֶת־, לְפָתוֹת, לִפְתוֹת־]

לִפְתִּית° נ' [מן א. לפת] צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמְּצְלִיבִים בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים, שֶׁפֵּרוֹתָיו לוֹפְתִים אֶת הַגִּבְעוֹל (Hirschfeldia). – [לִפְתִּיּוֹת]

לִפְתָּן* ז׳ [מן לֶפֶת] 1°. תבשיל ממתק של פרות או ירקות המשמש כמנה אחרונה בסעודה, ״קומפוט״: לפתן של תפוחים. 2*. מזון כלשהו ללפת או את הפת: ״אין הבוצע (את הלחם) רשאי לבצע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד״ (ברכות מ.). — [לִפְתַּן־, לִפְתָּנִים, לִפְתְּנֵי־]

לַפְתָּן* ז׳ [מן לֶפֶת] (בכורות ז א) אדם שראשו דמוי־לפת – רחב למעלה והולך וצר למטה. — [לַפְתָּנִים, לַפְתָּנֵי־]

לְפֶתַע, לְפֶתַע פִּתְאֹם תה״פ באפן בלתי־צפוי, באפן מפתיע – ראה פתע.

לָץ, ראה א.ליץ.

ל״צ ר״ת לא צריך; לא צריכא.

לֵץ ז׳ [מן א. ליץ] 1. ליצן, המרבה להתלוצץ, קל־דעת: ״בן חכם מוסר אב, ולץ לא־שמע גערה״ (משלי יג א). ״בקש־לץ חכמה ואין״ (משלי יד ו). חבר לצים. 2. רשע, זד: ״כי־אפס עריץ וכלה לץ״ (ישעיה כט כ). 3°. אחד ממיני השדים באגדה העממית. — [לֵץ־, לֵצִים, לֵצֵי־]

— מושב־לצים, חברה של אנשים קלי־דעת ופוחזים: ״אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים... ובמושב לצים לא ישב״ (תהלים א א). ״שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב־לצים״ (אבות ג ב).

לָצוֹן ז׳ [מן א. ליץ] ליצנות, דברי שחוק והתול: ״שמעו דבר־ה׳, אנשי לצון״ (ישעיה כח יד). ״ואיך תשתובב, תעלולים וזדונות ולצונות מלאה״ (כהן, שירים פא). — [לְצוֹן־, לְצוֹנוֹת]

— חמד לו לצון [על־פי משלי א כב], התלוצץ, שם לצחוק את מישהו: אל נא תשים לבך לדבריו, הלוא אך לצון חמד לו.

לְצוּן^, **לִיצוּן** ז׳ [מן לָצוֹן] התלוצצות, ליצנות: ״אם לא ילפית לצונו, ילכד״ (ינאי, קכה). — [לְצוּן־]

לָצוּת* נ׳ [מן ליץ] לצון, ליצנות, דברי התול: ״פה שהוא מפיץ דברי לצות״ (שיר השירים רבה ג, במעט). — [לְצוּת־]

לְצוּץ°, לִיצוּץ ז׳ [מן לצץ] התלוצצות, התבדחות וליצנות: ״להזם בדוחים ולצוצים״ (שנהר, ב 278). ״ממתינים אגב פצוח בטנים, לצוצים, עשן סיגריות״ (יזהר, צקלג 685). — [לְצוּץ־, ־צִים, לְצוּצֵי־]

לצלץ [מן א. ליץ]

~ פע׳ **לִצְלֵץ°** פ״ע התלוצץ, השמיע דברי ליצנות: ״אחר־כך לצלץ על שאר מוסדות־הרפוי שבמקום״ (אבישאול, תר׳ הר א 67). — [לְלַצְלֵץ, מְ־, יְ־]

לְצְמִיתוּת תה״פ (ויקרא כה כג) לעולם, לנצח – ראה צמיתות.

לֵצָן, לֵצָנוּת, ראה לֵיצָן, לֵיצָנוּת.

לצץ [מן לוצץ; ראה א. ליץ]

~ פע׳ **לִצֵּץ°** פ״ע השתובב, התבדח: ״והיו אף שהתחילו דברי קלות־ראש, לוצצים בדברי כבד־ראש״ (יזהר, צקלג 369). ״לא אומרים ולא מדברים, לא לוצצים ולא נפנים לצדדים, אלא מצותתים״ (שם, 687) — [לְלַצֵּץ, לוֹצֵץ, יְלַצֵּץ]

~ פע׳ **לוֹצֵץ°** פ״ע, לצץ, התבדח: ״ושחקה לו נכלמה, ולוצצה כמעט באמרה...״ (בן־ציון, קנה). — [לְלוֹצֵץ, מְ־, יְ־]

לָק, צווי מן לקק, לַקֵּק – ראה לקק.

לקה [ארמית: לְקָא; אכדית: laku חלש; וראה לַקְוָה]

~ פעל **לָקָה*** פ״ע 1. הכה, ספג מכות: ״ארבעים (מלקיות) שלמות הוא לוקה״ (מכות ג י). 2. נפגע, נזוק, חלה: ״כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי״ (עירובין י יד). ״פעם אחת לקה בדלקת״ (ירושלמי תרומות מח ג). ״הלך הוא וזרע ברביעה שניה; של כל העולם כלו לקה, שלו לא לקה״ (ברכות יח:). ״כל החושד בכשרין לוקה בגופו״ (יומא יט:). ״ונכנסים בשיחה נאה על הפרנסות שלקו וקשים מזונותיו של אדם״ (עגנון, אלו ע). ״יש מפליגים בנזירותם מכל מלה מקראית שאינה בתלמוד, ולפיכך סגנונם לוקה ונפגם״ (אביגדי, יד 44). — [לִלְקוֹת, לוֹקֶה, יִלְקֶה]

~ נפ׳ **נִלְקָה°** לקה, סבל: ״כך טבעה של הקדחת הירקה, שמי שנלקה בה פעם אחת עלול ביותר להלקות שנית״ (אחד העם, רמ). ״האדם יודע הוא להלקות, ואוהב הוא להלקות״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יד). — [לְהִלָּקוֹת, נִלְקֶה, יִלָּקֶה]

~ הפ׳ **הִלְקָה*** פ״י 1. הכה ויסר ברצועה או בשבט: ״כמה מלקין אותו? ארבעים חסר אחת״ (מכות ג י). 2. ענש, פגע לרעה ב־: ״שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה, ברד מלקה אותו״ (ברכות יח:). ״הלקן (ה׳ את בנות ציון) בצרעת״ (ויקרא רבה טז). — [לְהַלְקוֹת אֶת־; מַלְקֶה, יַלְקֶה]

~ הפ׳ **הֻלְקָה***, הכה, ספג מלקות: ״אף הוא משבר ומלקה״ (רות רבה, ויבמות ו). העבריין הלקה בפקדת השופט. — [מֻלְקֶה, יֻלְקֶה]

— **לָקְתָה הַחַמָּה***, קדר אור השמש במקום מסים על פני הארץ (מחמת הירח שחצץ בין השמש ובין הארץ), חל ״לקוי חמה״: ״וכשהחמה לוקה, סימן רע לגוים, שהם מונים לחמה״ (מכילתא ג).

— **לָקְתָה הַלְּבָנָה***, חשך הירח, לא הגיע אליו אור השמש (מחמת כדור־הארץ שחצץ בינו ובין השמש). חל ״לקוי ירח״: ״וכשהלבנה לוקה, סימן רע לשונאיהם של ישראל, שהם מונים ללבנה״ (מכילתא ג).

לַקְוָה^ נ׳ [קאנון ג ב ז; מערבית: לַקְוָה] מחלת־עצבים הגורמת להתעותות שרירי הפנים והפה (Paralisis nervi facialis).

לָקוֹחַ* ז׳ [מן לקח] קונה, צרכן, הבא לקנות סחורה: ״דרך הלקוחות להיות מדקדקין״ (ירושלמי בבא בתרא יד ד). ״שאף הוא היה מוכר מנעלים, והיו מושכים לקוחות זה מזה״ (עגנון, אורח 313). הסוחר נתן ללקוחותיו הקבועים הנחה גדולה. — [לְקוֹחַ־, לְקוֹחוֹת, לְקוֹחוֹת־]

לָקוּחַ ת׳ [מן לקח, לָקַח] 1. נטול, שנלקח, שהעבר אל־ או מן־: ״הצל לקחים למות״ (משלי כד יא). ״דבריך במור עובר רקוחים ומצור הררי המור לקוחים״ (יהודה הלוי, א 13). 2*. קנוי: ״הלקוח בכסף מעשר״ (ירושלמי פסחים כט ב). — [לְקוּחָה, לְקוּחִים, לְקוּחוֹת]

— **לְקוּחָה*** [בהשאלה] מי שנלקחה לאשה, נשואה: ״אינו חיב

עַל (הָאִשָּׁה) הַשְּׁנִיָּה, עַד שֶׁתְּהֵא לְקוּחָה לוֹ (הָרִאשׁוֹנָה)״ (ירושלמי סנהדרין כו ד). ״שֶׁהָיְתָה רִאשׁוֹנָה לְקוּחָתוֹ״ (רש״י יבמות צז.)

לָקוּחַ*, לִיקוּחַ ז׳ [מן לקח] מִקָּח, רְכִישָׁה, קְנִיָּה: ״אֵיזֶהוּ לִקּוּחַ? כָּל שֶׁמְּכָרוֹ לוֹ וְחָזַר וּלְקָחוֹ הֵימֶנּוּ אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה וְחָזַר וּלְקָחוֹ הֵימֶנּוּ״ (תוספתא בכורות ז ה). — [לְקוּחַ־, ־חִים, ־חֵי־]

— **לִקּוּחִין***, נִשּׂוּאִין, נְשִׂיאַת אִשָּׁה: ״שֶׁעָשָׂה לוֹ (עַמְרָם) מַעֲשֵׂה־לִקּוּחִין, הוֹשִׁיבָהּ (אֶת יוֹכֶבֶד) בְּאַפִּרְיוֹן וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם מְרַקְּדִין לְפָנֶיהָ״ (סוטה יב.). ״לִקּוּחִין יֵשׁ לְךָ בָּהּ״ (קידושין כב.). ״לְמַסַּע הַלִּקּוּחִין לְבֵית הַכַּלָּה הִתְקִינוּ אַרְבַּע עֲגָלוֹת״ (שלונסקי, תרי הרדון א 107).

לִקּוּט*, לִיקוּט ז׳ [מן לקט, לִקֵּט] אִסּוּף, קִבּוּץ: ״לִקּוּט עֲצָמוֹת״ (תוספתא מגילה ד טו). ״צְרִיכִים הַמְסַדְּרִים לָדוּן עַל כָּל הַחֹמֶר הָאַגָּדִי, שֶׁיְּהֵא בִּידֵיהֶם בִּשְׁעַת הַלִּקּוּט וְהַסִּדּוּר״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה). לִקּוּט פֵּרוֹת. לִקּוּט פִּרְקֵי סִפְרוּת לְקֹבֶץ אֶחָד. — [לִקּוּט־, לִקּוּטִים, לִקּוּטֵי־]

— **לִקּוּטִים**^, פִּרְקֵי סִפְרוּת הַמְלֻקָּטִים מִתּוֹךְ סְפָרִים שׁוֹנִים וּמְמְּחַבְּרִים שׁוֹנִים לְקֹבֶץ אֶחָד: לִקּוּטֵי תְּפִלּוֹת וּפִיּוּטִים. לִקּוּטֵי דִּינִים. לִקּוּטֵי קַדְמוֹנִיּוֹת.

— **לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי*** [עפ״י תענית ז., ושם ״לְקוּטֵי״ ובמשמע: מלקטים] לִקּוּטִים אַחֲרֵי לִקּוּטִים, לִקּוּטִים מְמֻשָּׁכִים אוֹ רְצוּפִים: ״הָיִיתָ צָרִיךְ לְהַטֵּט בְּכָל מִכְתָּבַי... וּלְלַקֵּט לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי עַד אֲשֶׁר סוֹף־סוֹף הָיִיתָ מוֹצִיא מֵהֶם תְּמוּנָה שְׁלֵמָה״ (גנסין, ג 17).

לָקוֹט^ ז׳ [מן לקט] (בבא מציעא עב:), עָנִי הַבָּא לַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֶת הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹשְׁרוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר. — [לְקוֹט־, לְקוֹטוֹת, לְקוֹטוֹת־]

א. **לָקוּט**^ ת׳ [מן לקט, לָקַט] אָסוּף, נִלְקָט: ״וְנִטְפֵיהֶם כְּמוֹ גַּרְגַּר בְּדֹלַח וְהֵם לַחִים, לְזֹאת אֵינָם לְקוּטִים״ (משה אבן־עזרא, א 119). — [לְקוּטָה, לְקוּטִים, ־טוֹת]

ב. **לָקוּט**^ ז׳ [מן לקט, לָקַט 3] מָקוֹם מְטֻלָּא בְּבֶגֶד, מָקוֹם שֶׁאִחוּ אֶת קְרָעָיו עַל־יְדֵי טְלַאי אוֹ קִפּוּל: ״וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשָּׁלָל אוֹ הַמֻּלָּל אוֹ הַלָּקוּט — לֹא עָשָׂה כְּלוּם״ (רמב״ם, אבל ט ג). — [לְקוּט־, לְקוּטִים, לְקוּטֵי־]

לְקוּטָה° נ׳ [מן לָקוּט] לֶקֶט יְדִיעוֹת, דְּבָרִים שֶׁנִּלְקְטוּ מִמְּקוֹרוֹת שׁוֹנִים: ״רָאִיתִי לְהַעֲמִיד אֵלֶיךָ בְּמַאֲמָר הַזֶּה לְקוּטוֹת מְשֻׁבָּחוֹת מְסוֹדוֹת הָרְפוּאָה״ (חריזי, הנהגה משובחת). — [לְקוּטַת־, לְקוּטוֹת]

לָקוּי* ת׳ [מן לקה, לָקָה] פָּגוּם, פָּגוּעַ חַלָּשׁ: ״כָּל שֶׁאֵין לוֹ זָקָן וּשְׂעָרוֹ לָקוּי״ (יבמות פ:). ״שֶׁהַפַּרְנָסָה לְקוּיָה, וְאֵין אָדָם מִשְׂתַּכֵּר כְּדֵי מְזוֹנוֹתָיו״ (עגנון, אורח 445). ״אֶרְאֶה כִּלְקוּי־חוּשׁ שֶׁל קְנֵה־מִדָּה״ (קררי, כורך 13). פְּלוֹנִי לָקוּי בִּבְרִיאוּתוֹ. הַקְּשָׁבָה לְקוּיָה. הַחִבּוּר לָקוּי בְּיֹתֶר. כְּתִיב לָקוּי. — [לְקוּיָה, לְקוּיִים, לְקוּיוֹת]

לִקּוּי^, לִיקוּי ז׳ [מן לקה] פְּגָם, חִסָּרוֹן, מוּם: לִקּוּי גּוּפָנִי. לִקּוּי שִׂכְלִי. לִקּוּיֵי סִגְנוֹן. — [לִקּוּי־, לִקּוּיִים, לִקּוּיֵי־]

— **לִקּוּי חַמָּה**^, הִתְכַּסּוּת הַשֶּׁמֶשׁ מֵעֵינֵי הַצּוֹפִים עַל־יְדֵי הַיָּרֵחַ הָעוֹבֵר עַל פָּנֶיהָ. מֶשֶׁךְ הַלִּקּוּי הַמָּלֵא הוּא קָצָר וְהוּא מֻגְבָּל לְאֵזוֹר מְצֻמְצָם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ. בְּאֵזוֹר נִרְחָב יוֹתֵר חָל בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לִקּוּי חֶלְקִי — מְכַסֶּה רַק חֵלֶק מִפְּנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. לִקּוּי חַמָּה מִתְרַחֵשׁ כְּשֶׁהַיָּרֵחַ נִמְצָא בִּשְׁעַת הַמּוֹלָד בַּמִּלְקָה (אֶקְלִיפְּטִיקָה) בְּמִישׁוֹר מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ עַל קַו הַיָּשָׁר: שֶׁמֶשׁ — יָרֵחַ — אֶרֶץ.

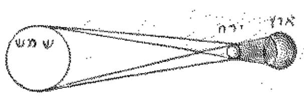

לקוי־חמה

— **לִקּוּי לְבָנָה**^, כְּנִיסַת הַיָּרֵחַ לְתוֹךְ צֵל הָאָרֶץ. לִקּוּי לְבָנָה נִרְאֶה בְּכָל הָאֵזוֹרִים שֶׁל הָאָרֶץ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַיְלָה. הוּא מִתְרַחֵשׁ כְּשֶׁהַיָּרֵחַ מָלֵא וְנִמְצָא בַּמִּלְקָה (אֶקְלִיפְּטִיקָה) בְּמִישׁוֹר מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ, עַל קַו הַיָּשָׁר: שֶׁמֶשׁ — אֶרֶץ — יָרֵחַ.

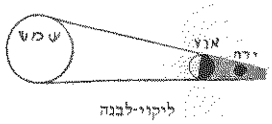

ליקוי־לבנה

— **לִקּוּי־מְאוֹרוֹת**°, 1. לִקּוּי חַמָּה אוֹ לִקּוּי לְבָנָה. 2 [בהשאלה] יְרִידָה רוּחָנִית, שְׁקִיעָה תַּרְבּוּתִית.

לָקוֹנִי◇ ת׳ [מיוונית: Lakon תושב לאקוניה, ספארטה העתיקה, שתושביה הצטיינו, לפי המסורת, בדיבורם הקצר] קָצָר וּמְדֻיָּק, מַבָּע בְּמִלִּים מֻעָטוֹת: סִגְנוֹן לָקוֹנִי. תְּשׁוּבָה לָקוֹנִית. — [לָקוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **לָקוֹנִיּוּת**◇ נ׳ קִצּוּר וְדִיּוּק בַּדִּבּוּר.

— **לָקוֹנִיזְם**◇ ז׳ צוּרַת סִגְנוֹן הַנּוֹטָה לְהַבִּיעַ כָּל רַעְיוֹן בְּדִיּוּק וּבְקִצּוּר קִיצוֹנִי.

— **לָקוֹנִית**◇ תה״פ בְּצוּרָה לָקוֹנִית, קְצָרוֹת: ״ר׳ יוֹסֵף מִתְרַגֵּז עוֹד יוֹתֵר וּמוֹסִיף לָקוֹנִית...״ (ברנר, א 387).

לְקוּת^ נ׳ [מן לקה] 1 °, לִקּוּי, פְּגָם, מוּם: לְקוּת גּוּפָנִית אוֹ נַפְשִׁית. 2^, פֶּגַע, צָרָה, מַכָּה: ״כָּל זְמַן שֶׁהָיָה (מֹשֶׁה) בַּיְאוֹר, אֵין לְקוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ״ (רש״י סוטה יב:). — [לְקוּת־, לְקֻיּוֹת]

— **לְקוּת־הַחַמָּה**^, **לְקוּת־הַיָּרֵחַ**^ (לטיף, רב פעלים א), לִקּוּי־חַמָּה, לִקּוּי־יָרֵחַ.

— **לְקוּת־הַשֵּׂכֶל**^, נְחִיתוּת שִׂכְלִית וְרוּחָנִית מִלֵּדָה אוֹ מֵחֲמַת מַחֲלָה.

לְקוּתָא*, לְקוּתָה* נ׳ [מן לקה; ארמית: לְקוּתָא, זבחים יח:] לְקוּת, לִקּוּי, פְּגָם: ״הָיְתָה לוֹ לְיַלַ״ג לְקוּתָא מְיֻחֶדֶת שֶׁקִּלְקְלָה הַכֹּל״ (סוקולוב, אישים 172). ״מְאֹרָעוֹת שֶׁל עֲבַרְיָנוּת... שֶׁהֵם הָיוּ לְקוּתוֹת גְּמוּרוֹת״ (הרב קוק, אורות פב). ״הָאֶחָד מְחוֹנָן בִּבְרִיאוּת לְמוֹפֵת... וְאִלּוּ הַשֵּׁנִי מְשֻׁפָּע בִּלְקוּתוֹת גּוּפָנִיּוֹת וְנַפְשִׁיּוֹת שׁוֹנוֹת״ (גיר, השעיפים 26). — [לְקוּתַת־, לְקוּתוֹת]

לקח [אכדית: lequ; אוגריתית: לקח; ארמית: לְקַח; ערבית: לַקַחַ קבל זרע]

~ פע׳ **לָקַח** פ״י 1. נָטַל, אָחַז בַּיָּד, הֵסִיר דְּבַר־מָה מִמְּקוֹמוֹ וְקִבְּלוֹ לְיָדָיו אוֹ לִרְשׁוּתוֹ: ״וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל״ (בראשית ג כב). ״וְלָקַח דָּוִד אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ״ (שמואל א טז כג). 2. כָּבַשׁ: ״וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי״ (דברים ג ח). 3. קָנָה, קִבֵּל דְּבַר־מָה לִרְשׁוּתוֹ לְאַחַר שֶׁשִּׁלֵּם אֶת מְחִירוֹ לַמּוֹכֵר: ״זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ״ (משלי לא טז). ״הַלּוֹקֵחַ גַּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: אִם שִׁיֵּר הַמּוֹכֵר,

הַמּוֹכֵר חַיָּב: לֹא שִׁיֵּר – הַלּוֹקֵחַ חַיָּב״ (חולין יא ב). [וראה עוד הצירופים להלן]. — [לָקַחַת אֶת־, גם לַקַּח; לָקַחְתָּ; לָקַחְתִּי... לָקַחַתְּ; לוֹקֵחַ, לוֹקַחַת; יִקַּח; קַח!]

~ נפ׳ נִלְקַח, 1. נֶאֱחַז, נִתְפַּס, הוּצָא מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל אַחֵר לִרְשׁוּתוֹ, הוּבָא: ״וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ב ח). ״כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים (בַּמִּלְחָמָה)״ (שמואל א ד כב). ״הַנִּלְקָח בִּסְעָרָה מַעְלָה, וּבִגְדוּדֵי־אֵשׁ – [מָרוֹם]״ (בן־סירא, מח ט). ״נִלְקוֹחַ נִלְקְחָה עֲטֶרֶת הָעִיר בְּהִסְתַּלֵּק הָרַב הַזֶּה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסו). 2*. נִקְנָה, שֻׁלַּם בַּעֲדוֹ כֶּסֶף־מְחִירוֹ: ״כְּסָבוּר שֶׁבְּהָרִים וְהַכַּרְפַּס שֶׁבַּנְּהָרוֹת ...פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת וְנִלְקָחִים מִכָּל אָדָם״ (שביעית ט א). ״וְהַכֹּל נִקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר״ (עירובין ג א). ״תְּפִלִּין יֵשׁ לָהֶם בְּדִיקָה וְאֵין נִקָּחִין אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה״ (מנחות מב:). 3 [בהשאלה] מֵת, נִפְטַר, הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ: ״אָנוּ אֲבֵלִים עַל הַלֻּקַּח הַיָּקָר בָּאָדָם״ (מודעת־אבל). — [לְהִלָּקַח; נִלְקַח גם נִקַּח; יִלָּקַח]

~ פּע׳ לֻקַּח, נִלְקַח, נִטַּל: ״עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה, כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ״ (בראשית ג יט). ״כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי״ (ירמיה מח מו). ״וְאֵשׁ קֹדֶשׁ מְלֻקָּחָה״ (הנגיד, דיואן 104). ״לֻקַּח גְּדוֹלָם וּפְאֵר קְהָלָם״ (יהודה הלוי, ד 37). — [לֻקַּחְתִּי, מְלֻקָּח; העתיד לפי בניין הִפעל: יֻקַּח, ראה להלן; ויש סוברים, כי יֻקַּח תמורת יְלֻקַּח]

~ הת׳ הִתְלַקַּח, 1. [על האש ובהשאלה] הִתְלַהֵב, הִשְׁתַּלְהֵב: ״וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד״ (שמות ט כד). ״וּבְדִבְרֵי הִתְלַקְּחוּ לְחַיֵּי מְאֹד״ (עגנון, כפות שצג). 2°. הִתְעוֹרֵר, הִתְפָּרֵץ: ״מִכָּל מְקוֹם הִתְלַקְּחָה מַחְלֹקֶת בָּעִיר״ (עגנון, אלו קנח). לְאַחַר דִּין־וּדְבָרִים הִתְלַקְּחָה קְטָטָה גְּדוֹלָה. — [לְהִתְלַקֵּחַ, מִתְ־, יִתְלַקַּח]

~ הפ׳ יֻקַּח [= יְלֻקַּח] יִלָּקַח, יִנָּטֵל: ״יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם״ (בראשית יח ד). ״וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה״ (בראשית יב טו). ״הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ?״ (ישעיה מט כד). [מצוי רק העתיד!]

— לָקַח אִשָּׁה, נָשָׂא אִשָּׁה, קִדֵּשׁ אִשָּׁה לִהְיוֹתָהּ אִשְׁתּוֹ: ״וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה״ (בראשית כה כ). ״וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ״ (דברים כ ז).

— לָקַח חֵבֶל בְּ־°, לָקַח חֵלֶק בְּ־° [על־פי בראשית יד כד: ״הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם״], הִשְׁתַּתֵּף בְּ־: ״לֹא יָכֹלְתִּי לָקַחַת חֵבֶל בְּכָל הַשִּׂמְחָה הַזֹּאת״ (ברש, א 10). ״מִתְכַּבְּדִים אָנוּ לְבַקֵּשׁ אֶת מַעֲלַתְכֶם לָבוֹא וְלָקַחַת חֵבֶל בְּשִׂמְחַת בִּנְיָנוֹ״ (עגנון, כלה שפד).

— לָקַח דְּבָרִים עִם פְּלוֹנִי° שׂוֹחַח עִם פְּלוֹנִי, נִהֵל אִתּוֹ מַשָּׂא־וּמַתָּן: ״יִקְרָא לְאָבִיו... כִּי יִקַּח הָאָב דְּבָרִים עִמּוֹ״ (בורלא, עקביה 46).

— לְקָחוֹ אַחַר כָּבוֹד [על־פי תהלים עג כד: ״וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי״] כִּבְּדוֹ בְּתַפְקִיד נִכְבָּד (בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי שִׁדּוּכִים!), סִדֵּר אוֹתוֹ בִּתְנָאִים טוֹבִים וּמְכֻבָּדִים: ״לְקָחוֹ אַחַר כָּבוֹד וְעָשָׂה לוֹ דִּירָה עִם חֶדֶר מָלֵא סְפָרִים״ (עגנון, אלו קעג).

— לָקַח אֶת לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הִטָּה אֶת לִבּוֹ לְאַהֲבָה, פִּתָּה אוֹתוֹ, מָשַׁךְ אַחֲרָיו אֶת לִבּוֹ: ״זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב״ (הושע ד יא). ״קוֹלוֹ אֵינוֹ לוֹקֵחַ אֶת לִבּוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ״ (עגנון, אורח 333). ״אַל תִּקַּח לִבֵּנוּ בְּדִבְרֵי נִימוּסֶיךָ״ (בורלא, כיסופים 32).

— לָקַח לוֹ לֵב°, הֵעֵז, נִתְמַלֵּא עֹז: ״לָקַח לוֹ פֶּרֶץ לֵב לְדַבֵּר בִּפְנֵי זְקֵנָיו״ (עגנון, האש סס).

— לָקַח מוּסָר, לָמַד לֶקַח, קִבֵּל תּוֹכָחָה וְשָׁמַע לָהּ: ״לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם, מוּסָר לֹא לָקָחוּ״ (ירמיה ב ל).

— לָקַח מְנוּחָה°, נִרְגַּע: ״אֲנִי אַחֲרַאי לַמָּמוֹן... רַק יִקַּח מְנוּחָתוֹ ר׳ פִּינְחָס וְיַמְתִּין עַד מָחָר״ (בורלא, כיסופים 20).

— לָקַח נַפְשׁוֹ, 1. הֵמִית אוֹתוֹ: ״קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי, כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי״ (יונה ד ג). 2. מָשַׁךְ אֶת לֵב פְּלוֹנִי, גָּרַם שֶׁפְּלוֹנִי יִטֶּה אַחֲרָיו: ״פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם״ (משלי יא ל).

— לָקַח נָקָם (נְקָמָה), הִתְנַקֵּם, הֵשִׁיב לְעוֹשֵׂה־רַע כְּרִשְׁעָתוֹ: ״נָקָם אֶקָּח״ (ישעיה מז ג). ״אוּלַי יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ, וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ״ (ירמיה כ י).

— לָקַח לוֹ עֹז°, הִרְהִיב עֹז, הֵעֵז: ״לָקְחוּ לָהֶן עֹז וְהִתְחִילוּ מְסִיחוֹת״ (עגנון, כלה שכב).

— לָקַח אוֹתוֹ בְּעַפְעַפָּיו (~ בְּעֵינָיו°), מָשַׁךְ אוֹתוֹ אַחֲרָיו, שָׁבָה אֶת לִבּוֹ: ״אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ בִּלְבָבֶךָ, וְאַל־תִּקָּחֲךָ בְּעַפְעַפֶּיהָ״ (משלי ו כה). ״כֵּן, אֲנַחְנוּ נְדַבֵּר אִתָּהּ – לָקְחוּ מַרְאֵי אֵלֹכֶן בְּעֵינָיו״ (הזז, היושבת 309).

— לָקַח עֵצָה מִן־*, הִתְיָעֵץ בִּפְלוֹנִי, שָׁאַל בַּעֲצָתוֹ: ״כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיָּמוֹל, הָלַךְ לָקַחַת מֵהֶם עֵצָה״ (תנחומא וירא ג).

— לָקַח תּוֹרָה מִפִּי־, לָמַד מִפִּי־, קִבֵּל אֶת תּוֹרָתוֹ שֶׁל־: ״קַח־נָא מִפִּיו תּוֹרָה, וְשִׂים אֲמָרָיו בִּלְבָבֶךָ״ (איוב כב כב).

— לָקַח לוֹ קַרְנַיִם [שאול מן עמוס ו יג; ושם ״קרנים״ כנראה שם־מקום], מָצָא עֹז בְּלִבּוֹ, הִרְהִיב עֹז: ״וְאֵין נַפְשִׁי, כִּי יִקַּח לוֹ אִכָּר בְּיָדוֹ קַרְנַיִם לִבְנוֹת לוֹ בָּתִּים״ (ביאליק, תר׳ טל כד). ״תַּקִּיפִים שֶׁבָּעֵדָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים, לָקְחוּ לָהֶם קַרְנַיִם ׳וְהִמְלִיכוּ׳ לְרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן אֶת הָרַב הַיָּשִׁישׁ״ (בורלא, כיסופים 240).

— לָקְחָה אָזְנוֹ שֵׁמֶץ מִן־, שָׁמַע מַשֶּׁהוּ, הֻגַּד לוֹ דְּבַר־מָה: ״וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב, וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ״ (איוב ד יב). ״לָקְחָה פַּעַם אָזְנִי שֵׁמֶץ מִשִּׂיחָתָם״ (ביאליק, יונה החייט).

— יִקָּחֵהוּ אֹפֶל! [דיבור של קללה] יֹאבַד, יֵלֵךְ לַעֲזָאזֵל: ״הַלַּיְלָה הַהוּא יִקָּחֵהוּ אֹפֶל״ (איוב ג ו). ״אַיְזִיק־בֶּר, יִקָּחֵהוּ אֹפֶל... הֶחְמִיר עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁגִּיחַ בַּגֶּשֶׁם וְלֵישֵׁב דַּוְקָא בַּסֻּכָּה״ (מגדלי מו״ס, תנב). ״אֹפֶל יִקָּחֲכֶם, לַקְּקָנִים!״ (בן־ציון, לח).

— לְעוֹלָם תִּקַּח!° [מימרה עממית־הלצית] נוֹחַ יוֹתֵר לָקַחַת מֵאֲשֶׁר לָתֵת...

לֶקַח ז׳ [מן לקח] 1. לִמּוּד, יְדִיעָה, דַּעַת: ״יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח, וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה״ (משלי א ה). ״כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ״ (משלי ד ב). ״מִמֶּנּוּ תִּלְמַד לֶקַח, לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי שָׂרִים״ (בן־סירא ח יא). 2°. מוּסַר־הַשֵּׂכֶל, מַסְקָנָה הַנִּלְמֶדֶת מִתּוֹךְ נִסָּיוֹן וְכַדּוֹמֶה: ״וְהַשְּׁגִיאוֹת אֲשֶׁר שָׁגִינוּ הָיוּ יָפוֹת מִן הַלְּקָחִים״ (אלתרמן, עיר 318). לֶקַח הַבְּחִירוֹת לָעִירִיָּה. — [לֶקַח־, לִקְחוֹ, לְקָחִים, לִקְחֵי־]

— שׁוֹמֵעַ־לִקְחוֹ°, תַּלְמִידוֹ, מִי שֶׁלָּמַד בִּשְׁעוּרָיו.

לַקְחָן° ז׳ [מן לקח, לָקַח] כִּנּוּי עֲמָמִי לְגַנָּב, מִי שֶׁנּוֹהֵג לָקַחַת חֲפָצֵי זָרִים: ״אִכָּר אֶחָד... ׳לַקְחָן׳ יָדוּעַ בַּכְּפָר, הוּא וּשְׁנֵי בָנָיו נִתְפְּסוּ בְּשָׁעָה שֶׁהִטְעִינוּ אֵלֶּה אֶת עֶגְלָתָם עֵצִים גְּנוּבִים״ (ביאליק, החצוצרה ב). — [לַקְחָנִית, לַקְחָנִים, לַקְחָנִיּוֹת]

לקט [אכדית: laqātu גרף; אוגריתית: לקט; ארמית: לְקַט; ערבית: לַקַטַ; קרוב אל נקט]

~ פָּע׳ **לָקַט** פ״י 1. אָסַף, צָבַר, קִבֵּץ: ״וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו: לִקְטוּ אֲבָנִים, וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־גָל״ (בראשית לא מו). ״וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ״ (שמות טז ד). ״מִי שֶׁלָּקַט אֶת הַפֵּאָה״ (פאה ד ט). 2. קָטַף, תָּלַשׁ וְאָסַף: ״לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים״ (שיר השירים ו ב). 3*. חִבֵּר קְרָעִים בְּבֶגֶד עַל־יְדֵי קִפּוּל אוֹ טְלַאי: ״וְכֻלָּן רַשָּׁאִין לְשָׁלְלָן וּלְמוֹלְלָן וּלְלָקְטָן... אֲבָל לֹא לְאַחוֹתָן״ (מועד קטן כו.). — [לִלְקֹט אֶת־; לוֹקֵט, יִלְקֹט]

~ נִפ׳ **נִלְקַט***. נֶאֱסַף, נִצְבַּר, נִקְבַּץ: ״שֶׁאֵין לְךָ שֶׁחַיָּב בְּמַעֲשֵׂר אֶלָּא שֶׁגָּדֵל בְּחוֹבָה וְנִלְקַט בְּחוֹבָה״ (תוספתא שביעית ד כא). הָאֲבָנִים נִלְקְטוּ לַעֲרֵמָה. הַשִּׁבֳּלִים הַמְפֻזָּרוֹת נִלְקְטוּ עַל־יְדֵי עֲנִיִּים. — [לְהִלָּקֵט, נִלְקָט, יִלָּקֵט]

~ פִּע׳ **לִקֵּט** פ״י 1. אָסַף, צָבַר, קִבֵּץ דְּבָרִים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים: ״וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ מִצְרַיִם״ (בראשית מז יד). ״הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ״ (ירמיה ז יח). ״אֲלֲכָה־נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים... וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים״ (רות ב ב–ג). ״מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן (סנהדרין מו.). ״כָּל פְּלֵיטַת הַטּוֹב... הָבָה נְלַקֵּט, לַאֲחָדִים נֶאֱגֹרָה״ (ביאליק, למתנדבים). 2*. קָטַף, תָּלַשׁ: ״יוֹרְדִין לְשָׁם (לְמוֹצָא) וּמְלַקְּטִין מִשָּׁם מֻרְבִּיּוֹת שֶׁל עֲרָבָה״ (סוכה ד ה). ״לִקֵּט יָרָק בְּעֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה״ (תוספתא תרומות ב ו). ״יַלְדָּה מְלַקֶּטֶת לוֹ (שְׂעָרוֹת) לְבָנוֹת, זְקֵנָה מְלַקֶּטֶת לוֹ שְׁחוֹרוֹת״ (בבא קמא ס:). 3. אָסַף קִטְעֵי סִפְרוּת שׁוֹנִים לְסֵפֶר אֶחָד: בְּיַאלִיק וְרַבְנִיצְקִי לִקְּטוּ אֶת הָאַגָּדוֹת שֶׁבַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים וְכִנְּסוּם בְּ״סֵפֶר הָאַגָּדָה״. 4*. קָלַט, תָּפַס בְּיָדַיִם: ״כַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת... שֶׁהֵן מְלַקְּטוֹת וְזוֹרְקוֹת לְכָאן וּלְכָאן״ (במדבר רבה יד). — [לְלַקֵּט אֶת־; מְלַקֵּט, יְלַקֵּט]

~ פֻּע׳ **לֻקַּט**. 1. נֶאֱסַף, נִקְבַּץ: ״וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד״ (ישעיה כז יב). ״גָּדִישׁ שֶׁלֹּא לֻקַּט תַּחְתָּיו״ (פאה ה א). ״וַיְלֻקְּטוּ אֵלֵינוּ מִקֶּדֶם עַד יָם״ (ביאליק, למתנדבים). 2°. נֶאֱסַף לְקֹבֶץ אֶחָד: אַגָּדוֹת מְלֻקָּטוֹת מִן הַתַּלְמוּד וְהַמִּדְרָשִׁים. — [מְלֻקָּט, יְלֻקַּט]

~ הִת׳ **הִתְלַקֵּט**. 1. הִתְאַסֵּף, הִתְכַּנֵּס אֶחָד־אֶחָד: ״וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים״ (שופטים יא ג). ״כֹּחוֹת נִפְרָדִים, הִתְלַקְּטוּ, הִתְקוֹשְׁשׁוּ!״ (ביאליק, ברכת עם). 2*. הִצְטַבֵּר, נֶאֱסַף: ״מְעוֹת־חֻלִּין וּמְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ... הַמִּתְלַקְּטִים — לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי״ (מעשר שני ב ה). 3*. נִתְפַּס, נִקְלַט בַּיָּדַיִם: ״הַכַּדּוּר הַזֶּה שֶׁמִּתְלַקֵּט בַּיָּדַיִם וְאֵין מַגִּיעַ לָאָרֶץ״ (ויקרא רבה ה). — [לְהִתְלַקֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִלְקִיט***, **הִלְקֵט*** פ״י 1°. פִּזֵּר אֹכֶל לָעוֹף שֶׁיְּלַקֵּט אוֹתוֹ: ״מַלְקִטִין לָאַוְזִין וְלַתַּרְנְגוֹלִין... וְנוֹתֵן לָהֶם מַיִם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁמַּלְקִיטִין; וְאֵין מַלְקִיטִין לְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ״ (תוספתא שבת יח ד). ״תְּשַׂגְּתִּי לְלַמֵּד רִיבָה זוֹ, כֵּיצַד מַלְקִיטִים לָעוֹפוֹת״ (קבק, במשעול 312). ״וּמַמְתִּינִים לְמַעֲדַנֵּי שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַלְקִיט לָהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 100). 2*. פ״י לָקַט: ״הַנּוֹטֵעַ אִילָן לָרַבִּים מַלְקִיט וְאוֹכֵל, מַלְקִיט וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְלֹא יְהֵא מַלְקִיט וְעוֹשֶׂה גְּרוֹגָרוֹת, מַלְקִיט וְעוֹשֶׂה דְּבֵלָה״ (תוספתא בבא מציעא יא כח). — [לְהַלְקִיט, מַ־, יַ־] [וראה עוד ערך **הלקט**]

לֶקֶט ז׳ [מן לקט] 1°. אֹסֶף, קֹבֶץ שֶׁל דְּבָרִים שֶׁנִּלְקְטוּ: לֶקֶט שֶׁל מִינֶרָלִים שׁוֹנִים. לֶקֶט סִפְרוּתִי שֶׁל שִׁירִים וּפִיּוּטִים. 2. שִׁבֳּלִים שֶׁנָּשְׁרוּ בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים אוֹ פֵּרוֹת שֶׁנָּשְׁרוּ בִּשְׁעַת הַקָּטִיף אוֹ הַבָּצִיר — וְהָעֲנִיִּים בָּאִים וּמְלַקְּטִים אוֹתָם: ״וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט״ (ויקרא יט ט). ״אֵיזֶהוּ לֶקֶט? הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה״ (פאה ד י). 3*. קֶפֶל הֶעָשׂוּי בְּבֶגֶד לְשֵׁם תִּקּוּן חוֹר, טְלַאי (מועד קטן כו:). — [לֶקֶט־, לְקָטִים, לִקְטֵי־]

לַקְטוֹז° ז׳ [מלאטינית: lac (lactis) חָלָב] סֻכַּר־חָלָב; חֹמֶר כִּימִי גְּבִישִׁי הַמּוּפָק מִנְּסִיּוּב הֶחָלָב, בַּעַל טַעַם מָתוֹק (Lactose). מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בָּרְפוּאָה וּכְתוֹסֶפֶת לִמְזוֹן שֶׁל תִּינוֹקוֹת.

לַקְטוֹמֶטֶר* ז׳ [מלאטינית: lac (lactis) חָלָב + יוונית: metron מודד] מַד־חָלָב, מַכְשִׁיר הַמּוֹדֵד אֶת הַרְכֵּבוֹ שֶׁל הֶחָלָב, שִׁעוּר הַשֻּׁמָּן שֶׁבּוֹ וְכַדּוֹמֶה. — [לַקְטוֹמֶטְרִים]

לֶקְטוֹר° ז׳ [לאטינית: lector קריין; קורא] מַרְצֶה, מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם שֶׁנִּתְמַנָּה לְהַרְצוֹת בְּמִקְצוֹעוֹ. — [לֶקְטוֹרִים]

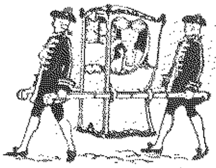
לקטיקא בימי-הביניים

לֶקְטִיקָא* נ׳ [לאטינית: lectica] אַפִּרְיוֹן, כִּסֵּא הַנָּתוּן עַל מוֹטוֹת לָשֵׂאת בּוֹ בְּנֵי־אָדָם: ״לֹא יִטְּלֶנּוּ לֹא בְּפוּרְיוֹן וְלֹא בְּכִסֵּא וְלֹא בְּלֶקְטִיקָא כְּדֶרֶךְ שֶׁעֲבָדִים עוֹשִׂין״ (מכילתא עה:). — [לֶקְטִיקוֹת]

לַקְטָן° ז׳ [מן לקט, לִקֵּט] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּלִקּוּט דְּבָרִים שׁוֹנִים: ״לְשַׁמֵּשׁ לַקְטָנִים וְאֶקְלֶקְטִיקוֹנִים״ (קלצקין, כתבים 115). לַקְטָן שֶׁל חִדּוּשֵׁי מִלִּים. לַקְטָן שֶׁל מֵימְרוֹת וּפִתְגָּמִים. — [לַקְטַן־, לַקְטָנִים, לַקְטָנֵי־; לַקְטָנִית, לַקְטָנִיּוֹת]

לֶקֶטֶת°, **לְקוֹטֶת** נ׳ [מן לקט] צְרוֹר, קֹבֶץ: ״לֶקֶטֶת מִכְתָּבִים אֲגוּדָה בְּסֶרֶט״ (ארד, ביתר 95). [ראה גם ערך **לְקוֹטָה**] — [לֶקֶטֶת־, לְקוֹטוֹת]

לְקִיָּה^, **לְקִייָה** נ׳ [מן לקה, לָקָה] 1^. סְפִיגַת מַלְקוֹת, קַבָּלַת מַכּוֹת: ״אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִּלְקִיָּתָן עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ״ (רמב״ם, תשובה א א). 2^. לִקּוּת, לִקּוּי: ״כָּל זְמַן שֶׁהָיָה (מֹשֶׁה) בַּיְאוֹר אֵין לִקּוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ וּבְטֵלָה סִימָן שֶׁל לְקִיָּה״ (רש״י סוטה יב:). 3°. הוֹפָעַת פְּגָם, הִתְהַוּוּת לִקּוּי: לְקִיַּת הַזָּקֵן בְּעֵינָיו. לְקִיַּת הָאִישׁ בְּשִׂכְלוֹ. — [לְקִיַּת־, לְקִיּוֹת]

לִקָּיוֹן°, **לִיקָּיוֹן** ז׳ [מן לקה] לִקּוּי, פַּעַר, רֶוַח רֵיק: ״בֵּין סִפְרוּת הַמִּקְרָא וְהַמִּשְׁנָה יֵשׁ לִקָּיוֹן גָּדוֹל״ (א׳ כהנא, ׳דבר׳ 1931). — [לִקְיוֹן־]

לָקִיחַ° ת׳ [מן לקח] הֶעָשׂוּי לְהִתְלַקֵּחַ מַהֵר: הַבֶּנְזִין הוּא נוֹזֵל לָקִיחַ. — [לְקִיחָה, לְקִיחִים, לְקִיחוֹת]

לְקִיחָה* נ׳ [מן לקח, לָקַח] 1. נְטִילָה, קַבָּלָה בַּיָּד, אֲחִיזָה: ״לְקִיחָה עַל־יְדֵי דָּבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָה״ (סוכה לז.). לְקִיחַת חֵפֶץ בַּיָּד. לְקִיחַת סֵפֶר מִן הָאָרוֹן. 2 (ירושלמי סנהדרין כו ד) נְשׂוּאֵי אִשָּׁה. — [לְקִיחַת־, לְקִיחוֹת]

לְקִיחוּת^ נ׳ [מן לְקִיחָה] 1^. לְקִיחָה, נְטִילָה: ״וְהָאֱלֹהִים לְיָדוֹ אִנָּה, רֶמֶז לִלְקִיחוּת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל צְרָכָיו״ (סהולה, משל 169).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר הזכר;

2 °, הֱיוֹת לָקוֹחַ, ״קְלִיֶּנְטוּרָה״: ״אוֹתָם מוֹרִים, שֶׁנְּאוֹת בַּעַל הַמִּסְעָדָה עַל לְקִיחוּתָם״ (שרת, באסיה 328). — [לְקִיחוּת־]

לָקִיט* ז׳ [מן לקט, לָקַט] פּוֹעֵל שָׂכִיר לְעוֹנַת הַקָּצִיר וְהָאָסִיף לְשֵׁם לִקּוּט הַתְּבוּאָה וְהַעֲבָרָתָהּ מִן הַשָּׂדֶה לַגֹּרֶן: ״שְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ״ (עירובין סד.). — [לְקִיט־, לְקִיטִים, לְקִיטֵי־]

לְקִיטָה* נ׳ [מן לקט, לָקַט] 1, אִסּוּף, צְבִירָה: ״וְאִם הָיָה הַכֹּל מִסְּקָר, אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה״ (מעשר שני ה ה). 2, תְּלִישָׁה, קְטִיפָה: ״מָה זַיִת וְכֶרֶם מְיֻחָדִין, שֶׁלְּקִיטָתָן כְּאַחַת״ (ירושלמי פאה טז ג). — [לְקִיטַת־, לְקִיטוֹת]

לְקִיקָה* נ׳ [מן לקק, לָקַק] לִקְלוּק, גְּמִיאַת נוֹזְלִים בַּלָּשׁוֹן: ״שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹתִים בִּגְמִיעָה, כִּי אִם בִּלְקִיקָה בִּלְשׁוֹנָם״ (אברבנאל שופטים ז ו). ״וּגְרִיסָה וַאֲבִיסָה וּלְקִיקָה וּבְלִיעָה״ (יזהר, צקלג 704). לְקִיקַת הֶחָתוּל מִן הֶחָלָב. — [לְקִיקַת־, לְקִיקוֹת]

לָקִישׁ* תו״ז [מן לקש] 1 * ת׳ [בצמחים] אָפִיל, הַמְּאַחֵר לְהַבְשִׁיל: ״׳וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ, כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה׳... לְקִישׁוֹת הָיוּ״ (שמות רבה יב). 2 * [בבעלי־חיים] שֶׁנּוֹלַד בְּאִחוּר זְמַן: ״כִּי מִן הַבְּכִירוֹת עוֹשֶׂה כָּךְ, וְלֹא מִן הַלְּקִישׁוֹת״ (מדרש שכל טוב, בראשית ל מ). 3 ° [בפצצות, בטילים וכו׳] שֶׁנִּתְפּוֹצֵץ לְאַחַר זְמַנּוֹ. 4 * [בטקסט ארמי] אַחֲרוֹן: ״לְקִישׁ לִסְטִים בְּכִיר לְצְלוּבִין״ (קהלת רבה ז, ומוצא [= אחרון הליסטים ראשון לתלויים]. 5 * ז׳ עוֹנַת הַזְּרִיעָה הַמְּאֻחֶרֶת: ״בְּכִיר וְלָקִישׁ״ (סנהדרין יח:). — [לְקִישָׁה, לְקִישִׁים, לְקִישׁוֹת]

לִקְלוּק° ז׳ [מן לקלק, לִקְלֵק] לְקִיקָה, גְּמִיאַת נוֹזְלִים בַּלָּשׁוֹן: ״וְכִרְסוּם וְלִקְלוּק וְלַעַס״ (שלונסקי, שירים ב 278). ״עִנְיָנִים לִי רַבִּים וַחֲשׁוּבִים, וְאַתָּה בָּא הֵנָּה בִּשְׁטֻיּוֹת שֶׁלְּךָ, בְּלִקְלוּק וּבְחַנֵּף״ (שניאור, סיפורים רכג). לִקְלוּק הַכֶּלֶב. — [לִקְלוּק־, לִקְלוּקִים, לִקְלוּקֵי־]

לקלק [מן לקק]

~ פִּעֵ׳ **לִקְלֵק*** פ״י 1*, לָקַק, גָּמָא נוֹזְלִים בִּלְשׁוֹנוֹ: ״מַיִם שֶׁלִּקְלֵק בָּהֶן הַכֶּלֶב״ (ירושלמי שבת יא ג). ״וַיֹּאכַל הַטַּבָּח בְּכָל פֶּה... גָּרוֹס וְהָדֵק וּפַמְפֵּם וְלַקְלֵק״ (ביאליק, שור אבוס ג). 2 °, נָגַע בִּקְצֵה לְשׁוֹנוֹ: ״טוֹנִי לִקְלְקָה אֶת שְׂפָתֶיהָ וְעֵינֶיהָ נִתְלַחְלְחוּ״ (עגנון, כפות תסג). — [לְלַקְלֵק, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְלַקְלֵק °**, לִקֵּק אֶת שְׂפָתָיו: הֶחָתוּל הִתְלַקְלֵק אַחֲרֵי גְּמִיאָתוֹ מִן הֶחָלָב. — [לְהִתְלַקְלֵק, מִתְ־, יִתְ־]

— **לִקְלֵק (בְּ)אֶצְבְּעוֹתָיו °** [בהשאלה] נֶהֱנָה בְּיוֹתֵר מִן הַמַּאֲכָל: ״חֲטֹף וֶאֱכֹל וְתִלַקְלֵק בְּאֶצְבְּעוֹתֶיךָ״ (הזז, צל 63).

לַקְמוּס° ז׳ [הולנדית: lakmoes] [בכימיה] חֹמֶר־צֶבַע כָּחֹל הַמֻּפָּק מִצְּמָחִים שׁוֹנִים וְהַמְּשַׁמֵּשׁ לְאַבְחָנַת בָּסִיס אוֹ חֻמְצָה בְּנִסּוּיִים כִּימִיִּים: נְיַר סָפוּג בְּלַקְמוּס מַאְדִּים בְּהִטָּבְלוֹ בְּחֻמְצָה; בְּהִטָּבְלוֹ בְּחֹמֶר בְּסִיסִי הוּא חוֹזֵר וּמַכְחִיל.

לְקַמָּן° תה״פ [ארמית: לְ + קַמָּן לפנינו, מן קַמֵּי לפני] לְפָנֵינוּ, הָלְאָה, לְהַלָּן (בְּטֶקְסְט כָּתוּב): ״מִשָּׁעַת צֵאת הַכּוֹכָבִים, שֶׁהוּא גְּמַר בִּיאַת שֶׁמֶשׁ, כִּדְיְלִיף לְקַמָּן״ (רש״י ברכות ב.). ״הָעֵרֶךְ ״לקק״ מֻגְדָּר בְּעַמּוּד זֶה לְקַמָּן״.

— **דִּלְקַמָּן °**, שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״לְפִי הָרְשִׁימָה דִּלְקַמָּן...״

— **כִּדְלְקַמָּן °**, כְּפִי שֶׁכָּתוּב לְמַטָּה, כְּפִי שֶׁיֵּאָמֵר אַחַר־כָּךְ, כִּלְהַלָּן.

לֶקְסִיקָה°, לֶכְּסִיקָה° נ׳ [מיוונית: lexikos של מלים] אוֹצַר הַמִּלִּים הַכְּלוּלוֹת בְּשָׂפָה מְסֻיֶּמֶת, אוֹצָרָהּ הַמִּלּוֹנִי שֶׁל לָשׁוֹן.

לֶקְסִיקוֹגְרַפְיָה°, לֶכְּסִיקוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: lexikon מילון + graphein לכתוב] 1, מֶחְקָר בְּאוֹצַר הַמִּלִּים שֶׁל לָשׁוֹן וּבְמִיּוּנָן לְפִי עֶקְרוֹנוֹת מְסֻיָּמִים. 2, מִלּוֹנָאוּת, חִבּוּר שֶׁל מִלּוֹן. —[־גְרַפְיוֹת]

— **לֶקְסִיקוֹגְרָף°** ז׳ מִלּוֹנַאי, אָדָם הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר אוֹצַר הַמִּלִּים, מְחַבֵּר מִלּוֹן.

— **לֶקְסִיקוֹגְרָפִי°** ת׳ מִלּוֹנִי, הַשַּׁיָּךְ לְמִלּוֹנוּת: מֶחְקָר לֶקְסִיקוֹגְרָפִי. סֵדֶר עֲרָכִים לֶקְסִיקוֹגְרָפִי.

לֶקְסִיקוֹן°, לֶכְּסִיקוֹן° ז׳ [יוונית: lexikon] 1, מִלּוֹן, אוֹצַר הַמִּלִּים שֶׁל לָשׁוֹן, עָרוּךְ וּמְגֻדָּר. 2, אוֹצָר שֶׁל עֲרָכִים וּמֻנָּחִים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: לֶקְסִיקוֹן לְסִפְרוּת. לֶקְסִיקוֹן פִילוֹסוֹפִי. — [לֶקְסִיקוֹנִים]

לקק [ערבית: לַקַּ; בחיקוי לקול הטבעי]

~ פָּעַ׳ **לָקַק** פ״י גָּמָא נוֹזְלִים עַל־יְדֵי שִׁרְבּוּב הַלָּשׁוֹן וּנְגִיעָתָהּ בָּהֶם: ״כֹּל אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר יָלֹק הַכֶּלֶב״ (שופטים ז ה). ״בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה״ (מלכים א כא יט). ״כָּל הָרוֹצֶה פּוֹשֵׁט לָשׁוֹן וְלוֹקֵק״ (ביאליק, גן עדן). ״גְּשָׁה וּשְׁקָה לִי, לֹק אֶת פִּי״ (ביאליק, גד גדיי). — [לְלֹקֵק גם לָלֹק; לוֹקֵק, יָלֹק... תָּלֹקְנָה; לֹק! לֹקִי!]

~ נִפְ׳ **נִלְקַק °**, נִשְׁתָּה עַל־יְדֵי שִׁרְבּוּב הַלָּשׁוֹן: הֶחָלָב נִלְקַק כֻּלּוֹ עַל־יְדֵי הֶחָתוּל. — [לְהִלָּקֵק, נִלְקָק, יִלָּקֵק]

~ פִּעֵ׳ **לִקֵּק** פ״י 1, לִקְלֵק בִּלְשׁוֹנוֹ נוֹזְלִים: ״וַיְהִי מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ״ (שופטים ז ו). ״וְגִילְדֶּנְהוֹרְן מְלַקֵּק טִפָּה וּמְשַׁיֵּר כָּל הַכּוֹס״ (עגנון, כפות רגח). 2 °, לִחֵךְ, נָגַע וּמִשֵּׁשׁ בִּקְצֵה לְשׁוֹנוֹ: ״וְאֶשְׁפַּל לְלַקֵּק רַגְלַיִךְ וַעֲפַר לַחֲכִתִי״ (ביאליק, הצור). —[לְלַקֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **לֻקַּק °**, נִלְקַק, שֶׁלִּקְּקוּ אוֹתוֹ: ״וְהוֹשִׁיטוּ לְיָדָהּ פְּרוּסַת פַּת חֲרֵבָה, וּפְעָמִים גַּם עֶצֶם מְלֻקָּקָה״ (מגדלי מו״ס, קכ). —[מְלֻקָּק, יְלֻקַּק]

~ הת׳ **הִתְלַקֵּק °**, לִקֵּק אֶת שְׂפָתָיו, חָזַר וְלִקֵּק לַהֲנָאָתוֹ: ״אָדָם רוֹאֶה וְנוֹשֵׁם וּמִתְלַקֵּק״ (יזהר, החורשה 91). הֶחָתוּל הִתְלַקֵּק אַחֲרֵי שְׁתִיַּת הֶחָלָב. — [לְהִתְלַקֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

— **לִקֵּק אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו °** [בהשאלה] נֶהֱנָה מְאֹד (מִמָּזוֹן, מִדְּבָרִים שֶׁרָאָה אוֹ שָׁמַע): ״לְעַצְמוֹ, שֶׁקָּרָא אֶת הַסִּפּוּר... נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ הֲנָאָה מִשְׁנָה, לִקֵּק אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו״ (ברקוביץ, הראשונים רנז). [ראה גם לִקְלֵק]

— **לֹא לִקֵּק דְּבַשׁ °** [בהשאלה] לֹא נֶהֱנָה בְּיוֹתֵר, סָבַל לֹא מְעַט: ״הַזְּקֵנָה כְּבָר הֵנִיחָה אֶת חוֹתָמָהּ עָלֶיהָ... כִּי הִיא לֹא לִקְּקָה דְּבַשׁ כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ״ (א״ז רבינוביץ, כתבים ב 303).

— **כְּכֶלֶב הַמְלַקֵּק מִן הַיָּם***, מָשָׁל לְמִי שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר אוֹ מְקַטֵּן דָּבָר־מָה אַף כְּלָשֶׁהוּ: ״הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי וְלֹא חִסַּרְתִּי מֵרַבּוֹתַי אֲפִלּוּ כְּכֶלֶב הַמְלַקֵּק מִן הַיָּם״ (סנהדרין סח.).

לַקְקָן° ז׳ [מן לקק, לִקֵּק] מִי שֶׁאוֹהֵב לְלַקֵּק, בְּיִחוּד דִּבְרֵי מְתִיקָה: ״שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל זְקֵנוֹת לִהְיוֹת לַקְקָנִיּוֹת כַּחֲתוּלִים״ (עגנון, כלה קעח). — יְלָדִים לַקְקָנִים. [לַקְקַן־, לַקְקָנִים, לַקְקָנֵי־; לַקְקָנִית, לַקְקָנִיּוֹת]

לַקְקָנוּת° נ׳ [מן לַקְקָן] לְהִיטוּת אַחַר אֲכִילַת מַאַכְלֵי תַּאֲוָה, נְטִיָּה לְלַקֵּק. – [לַקְקָנוּת־]

לִקְרַאת מ״י [לְ + שם הפועל מן ב.קרא, או קרה] כְּנֶגֶד, מוּל, נֹכַח, לְהַקְבָּלַת פְּנֵי־: "וַיֵּצֵא משֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ" (שמות יח ז). "וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ" (מלכים א יח ז). הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם... הַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים וְהַגִּזְבָּרִים יוֹצְאִים לִקְרָאתָם" (ביכורים ג ג). "לְכָה, דוֹדִי, לִקְרַאת כַּלָּה, פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה" (אלקבץ, לכה דודי). – [לִקְרַאת־, לִקְרָאתוֹ... לִקְרַאתְכֶם]

לקשׁ [ארמית: לְקַשׁ איחר; ערבית: לַקַשׁ; ראה גם לֶקֶשׁ, מַלְקוֹשׁ]

~ פִּע׳ **לִקֵּשׁ** פ״י אָסַף פְּרִי שֶׁהִבְשִׁיל בְּאִחוּר, אוֹ אָסַף עוֹלֵלוֹת בַּכְּרָם אַחֲרֵי הַבָּצִיר: "בַּשָּׂדֶה בְּלִילוֹ יִקְצוֹרוּ, וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ" (איוב כד ו). – [לְלַקֵּשׁ, מְלַקֵּשׁ, יְלַקֵּשׁ]

~ הִפ׳ **הִלְקִישׁ*** פ״י 1. אִחֵר אֶת הַבְשָׁלַת הַפְּרִי (בְּנִגּוּד אֶל "הִבְכִּיר"): "אַרְצוֹ שֶׁהִיא מְבַכֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ... בֵּית־אֵל – הַמַּלְקֶשֶׁת פֵּרוֹתֶיהָ" (תנחומא ויחי יד). 2. אִחֵר, הִשְׁהָה לְאַחַר זְמַן: "שֶׁמָּא אֲמַרְתִּי לָכֶם שֶׁאֲנִי מֵבִיא טוֹבָה וְהִלְקַשְׁתִּי אוֹתָהּ?" (במדבר רבה א). "הִתְחַלְתִּי מַשְׁהֶה וּמַלְקִישׁ תְּשׁוּבוֹתַי עַל מִכְתָּבֶיהָ" (קבק, בצל 107). – [לְהַלְקִישׁ אֶת־; מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָלְקַשׁ**^, אֻחַר, נִתְאַחֵר: "צִיָּה אִם מְלֻקֶּשֶׁת, וּמַלְקוֹשׁ אִם מְבֻקֶּשֶׁת" (קליר, אלים, תפילת טל). – [מָלְקָשׁ, יָלְקַשׁ]

לֶקֶשׁ ז׳ [מן לקש] עֵשֶׂב אוֹ תְּבוּאָה הַצּוֹמְחִים אַחֲרֵי הַמַּלְקוֹשׁ: "וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ, וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ" (עמוס ז א). "וְאֶת זַרְעוֹ יְהִי קוֹצֵר כְּלִקְשׁוֹ" (משה אבן־עזרא, א 17). "חָבֵר קוֹצְרִים בְּקַצְרָם אֶת הַלֶּקֶשׁ" (ליכטנבום, תר׳ טדיאוש 216). – [לֶקֶשׁ, לִקְשׁוֹ]

– יֶרַח־לֶקֶשׁ, חֹדֶשׁ הַזְּרִיעָה הַמְאֻחֶרֶת (כִּנּוּי לְחֹדֶשׁ אֲדָר אוֹ נִיסָן בְּלוּחַ הַחַקְלָאִי הָעַתִּיק שֶׁנִּמְצָא בַּחֲפִירוֹת גֶּזֶר) [ויש סוברים כי יש לנסח שם: לָקֶשׁ]

ל״ר ר״ת 1. לְשׁוֹן רַבִּים. 2 לָשׁוֹן רָעָה.

לָרֹב, לָרוֹב תה״פ [לְ + רֹב] בְּשֶׁפַע, הַרְבֵּה: "כַּחוֹל שֶׁעַל־שְׂפַת הַיָּם לָרֹב" (שופטים ז יב) – ראה ערך רֹב.

לְרַבּוֹת* תה״פ (בבא קמא נד.) לְהַכְנִיס לַכְּלָל, לְצָרֵף לַמִּנְיָן גַּם אֶת־: הַכֹּל הִשְׁתַּתְּפוּ בָּאֲסֵפָה – לְרַבּוֹת נָשִׁים וִילָדִים – ראה ערך א.רבה.

לַרְגוֹ° [איטלקית: largo רחב] [במוסיקה] 1. תה״פ לְאַט־לְאַט, בִּמְתִינוּת. 2. ז׳ יְצִירָה מוּסִיקָלִית אוֹ חֵלֶק מִמֶּנָּה הַמְּבֻצָּעִים בְּקֶצֶב אִטִּי.

לְרֶגֶל מ״י [לְ + א.רֶגֶל] לְפִי, בִּגְלַל, בְּשֶׁל, בְּסִבַּת: "וַיְבָרֶךְ ה׳ אֹתְךָ לְרַגְלִי" (בראשית ל ל). "וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים" (בראשית לג יד). נִזְדַּמַּנְתִּי בָּעִיר לְרֶגֶל עֲסָקַי. – [לְרֶגֶל־, לְרַגְלוֹ] [ראה עוד א.רֶגֶל]

לָרִינְגוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: larynx גרון + logos לימוד] תּוֹרַת מַחֲלוֹת־הַגָּרוֹן.

– **לָרִינְגוֹלוֹג**° ז׳ מֻמְחֶה לְמַחֲלוֹת־הַגָּרוֹן.

לָרִינְגִיטִיס° ז׳ [מיוונית: larynx גרון] דַּלֶּקֶת הַקְּרוּם הָרִירִי שֶׁל הַגָּרוֹן.

לָרִינְגוֹסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: larynx גרון + skopein לראות] מַכְשִׁיר לְהִסְתַּכְּלוּת בִּפְנִים הַגָּרוֹן: רֹאשׁ קָטָן וְשָׁטוּחַ הַמְּחֻבָּר אֶל קָנֶה אָרֹךְ בְּזָוִית שֶׁל °120 בְּקֵרוּב. – [לָרִינְגוֹסְקוֹפִּים]

לְרַע^ תה״פ [ארמית: לְ + (אַ)רַע (אדמה)] לְמַטָּה [רווח רק עם מ׳ השימוש:]

– **מִלְרַע**^, 1* (ירושלמי ראש השנה נח א) מִלְּמַטָּה. 2^ [בדקדוק] הַטְעָמַת הַתְּנוּעָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַמִּלָּה, כְּגוֹן בַּמִּלִּים: שֻׁלְחָן, כִּסֵּא (לְהַבְדִּיל מִן "מִלְעֵיל").

לָשׁ פ״י ראה לוּשׁ, לָשׁ.

לְשַׁד ז׳ [חבשית: לַסֵד חמאה; ערבית: לַשַׁד ינק, מצץ] 1. מִיץ, שַׁמְנוּנִית: "וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן" (במדבר יא ח). 2. [בהשאלה] תַּמְצִית, חִיּוּת: "נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ" (תהלים לב ד). "כִּי בָאוּ זָרִים לָמֹץ לְשַׁד הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ" (אחד העם, ט). "דְּאָגָה בִּלְתִּי סָרָה הוֹבִישָׁה מֹחָהּ וּלְשָׁדָהּ" (ביאליק, אלמנות). "תִּמְצֶה אֶת לְשַׁד־חַיֵּיהֶם וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם לְאַנְשֵׁי מַכְאוֹבוֹת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכב). "לְשַׁד־חַיָּיו הָיָה צָפוּן בְּצִנּוֹר יְצִירָתוֹ" (ברקוביץ, הראשונים קצה). "לְהַפְרִישׁ... אֶת הַלְּשָׁדִים הַחִיּוּנִיִּים בְּיוֹתֵר" (פיכמן רלי). – [לְשַׁד־, לְשָׁדוֹ, לְשָׁדִים, לְשָׁדֵי־]

לשד [מן לְשַׁד]

~ פִּע׳ **לִשֵּׁד**° פ״י דִּשֵּׁן, הוֹסִיף שֻׁמָּן וּלְשַׁד, [ובהשאלה] הוֹסִיף כֹּחַ וְחִיּוּנִיּוּת: "הֵזִּימוּ רֹטֶב מִן הַחַי לְתוֹךְ הַסִּפּוּר הָעִבְרִי, לִשְּׁדוּהוּ וְרִעֲנְנוּהוּ" (נ׳ גורן, "דבר"). – [לְלַשֵּׁד אֶת־; מְלַשֵּׁד, יְלַשֵּׁד]

~ הִת׳ **הִתְלַשֵּׁד**°, גָּבְרוּ חִיּוּתוֹ וְכֹחוֹ: "נִתְגַּבְּשָׁה וְהָלְכָה שִׁירָתָהּ... נִתְגַּוְּנָה וְנִתְלַשְּׁדָה בַּחֲוָיוֹת וּבְמַרְאוֹת" (נ׳ גורן, על אגדה פינקרפלד). – [לְהִתְלַשֵּׁד, מִתְ־, יִתְ־]

לְשָׁדִי° ת׳ [מן לְשַׁד] הַמֵּכִיל לְשַׁד, שַׁמְנוּנִי, עֲסִיסִי: אֲדָמָה לְשָׁדִית. – [לְשָׁדִית, לְשָׁדִיִּים, לְשָׁדִיּוֹת]

לָשׁוּד° ת׳ [מן לשד] דָּשֵׁן, מָלֵא לְשַׁד: "לָשׁוּד קַרְקַע הָעָם, שְׁקוּי עֵינוֹת תּוֹרָתוֹ" (ברש, ג 12). "וְיוֹנְקוֹת לִבְנוֹת נוֹלָדוֹת... וְלָעוֹת חֵלֶב מִפִּטְמוֹת עֲמֻקּוֹת, לְשׁוּדוֹת" (שלו, אלוהי 633). – [לְשׁוּדָה, ־דִים, ־דוֹת]

לָשׁוֹן זו״נ [אכדית: lišānu; אוגריתית: לשנ; ארמית: לִשָּׁן, לִשָּׁנָא; ערבית: לִסַאן] 1. זו״נ אֵיבָר שְׁרִירִי בַּפֶּה הַמְּשַׁמֵּשׁ לְהַבְחָנַת הַטַּעַם, מְסַיֵּעַ לַאֲחִיזַת הַמָּזוֹן וְלִבְלִיעָתוֹ, וְלָאָדָם גַּם לְדִבּוּר: "דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא" (איכה ד ד). 2. נ׳ שָׂפָה, שְׂפַת הַדִּבּוּר, מַעֲרֶכֶת הַמִּלִּים שֶׁאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְהַבָּעַת כָּל צְרָכָיו: "אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ, וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ" (אסתר א כב). הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. לְשׁוֹנוֹת שֵׁמִיּוֹת. 3. נ׳ [בהשאלה] עַם, אֻמָּה: "לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת" (ישעיה סו יח). "אֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן" (עירובין נג.). "אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן" (קידוש לחג). 4* ז׳ נֹסַח, סִגְנוֹן, מַשְׁמָע: "אֵין 'נָא' אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה" (ברכות ט.). "'אִישׁ' וְ'אִשָּׁה' לָמָּה? שֶׁהַלָּשׁוֹן הַזֶּה נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן הַזֶּה" (בראשית רבה יח). 5. נ׳ דָּבָר מָאֳרָךְ, שֶׁדְּמוּת לָשׁוֹן לוֹ, רְצוּעָה: "לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח" (יהושע יח יט). "לְשׁוֹן הַזָּהָב" (יהושע ז כד). לְשׁוֹן־וְנַעַל. לְשׁוֹן־הַמַּפְתֵּחַ [וראה עוד הצירופים והניבים להלן]. – [לְשׁוֹן־, לְשׁוֹנוֹת]

– לָשׁוֹן אַחֵר*, בְּמִלִּים אֲחֵרוֹת, בְּנֹסַח שׁוֹנֶה מִן הַקּוֹדֵם: "הֲרֵי אָנוּ מְשִׁיבִים לְךָ לָשׁוֹן אַחֵר" (נידה לה:).

– לְשׁוֹן־אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶת־אֵשׁ: "כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ" (ישעיה ה כד). "וְהִשְׁתָּרְבְבוּ לְשׁוֹנוֹת־אֵשׁ מֵעַל הַר־הַבָּיִת" (ביאליק, מגילת א).

– לְשׁוֹן־אִלְּמִים °, מַשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין אִלְּמִים בְּשִׁיטָה מֻסְכֶּמֶת שֶׁל רְמָזִים וּתְנוּעוֹת בַּיָּד, בָּרֹאשׁ וּבַפָּנִים: "וַהֲרֵי אֲנִי רוֹמֵז לוֹ בִּלְשׁוֹן־אִלְּמִים, מַרְאֶה לוֹ בְּיָדַי" (ברקוביץ, טוביה קעג).

– לְשׁוֹן־אֵם °, הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי אָדָם מִיַּלְדוּתוֹ בְּבֵית הוֹרָיו: "בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְרוֹמֵם לָשׁוֹן לְמַדְרֵגַת לָשׁוֹן לְאֻמִּית, לֹא דַי לָהּ לִהְיוֹת 'לְשׁוֹן הָאֵם', אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁתָּכִיל עִם זֶה גַּם אוֹצָרָהּ הָרוּחָנִי שֶׁל הָאֻמָּה מִדּוֹר דּוֹר" (אחד העם, תד).

– לְשׁוֹן־גִּדּוּפִים*, דִּבְרֵי חֲרָפוֹת: "וּבִלְשׁוֹן גִּדּוּפִים פָּתְחוּ פֶּה עַל חֻקֵּי בְּרִית אֵל" (מגילת ברית דמשק ה 12—11).

– לְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם*, שְׂפַת־הַדִּבּוּר הַמְקֻבֶּלֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת; לָשׁוֹן מְדֻבֶּרֶת, פְּשׁוּטָה וּמוּבֶנֶת לַכֹּל, שֶׁאֵין בָּהּ כָּל רֶמֶז וּדְרָשׁ: "דִּבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי־אָדָם" (ברכות לא:).

– לְשׁוֹן־הַדִּבּוּר °, לָשׁוֹן מְדֻבֶּרֶת °, הַשָּׂפָה הַמְקֻבֶּלֶת בְּדִבּוּר הַיּוֹם־יוֹמִי בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין הַבְּרִיּוֹת, לְהַבְדִּיל מִן הַלָּשׁוֹן הַסִּפְרוּתִית, שֶׁהִיא עֲשִׁירָה וְ"רָמָה" יוֹתֵר.

– לְשׁוֹן־הֶדְיוֹט* (בבא מציעא קד.), הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי הַבְּרִיּוֹת בְּחַיֵּי יוֹם־יוֹם.

– לְשׁוֹן־הָרָע*, רְכִילוּת, לַעַז, דִּבָּה: "כָּל הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע כְּאִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר" (ערכין טו:). "מְדַבֶּרֶת לְשׁוֹן־הָרָע וּרְכִילוּת, וְהַכֹּל נַעֲשֶׂה בְּמַסְוֶה שֶׁל יִרְאַת־שָׁמַיִם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קד).

– לְשׁוֹן־זָהָב, 1. גּוּשׁ מָאֳרָךְ שֶׁל זָהָב בְּתַבְנִית לָשׁוֹן (יהושע ז כא) — לְהַבְדִּיל מִגּוּשׁ עָגֹל (כִּכָּר). 2 ° [בהשאלה] לָשׁוֹן נָאָה, לָשׁוֹן שֶׁאֵין בָּהּ כָּל פְּגָם: "וְעַתָּה קוּם, לְשׁוֹן הַזָּהָב וְהָאַדֶּרֶת... וֶאֱסֹף מַחֲנֵה שִׁירֶיךָ אֶל מַחְבֶּרֶת" (הרומי, הקדמה 5). "הֲלֹא לְשׁוֹנוֹ בִּלְבַד, לְשׁוֹן־הַזָּהָב שֶׁל שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, הִיא אוֹצַר כָּל טוּב" (ברקוביץ, הראשונים קל).

– לְשׁוֹן־שֶׁל־זְהוֹרִית* (יומא ו ו), רְצוּעָה שֶׁל צֶמֶר אָדֹם שֶׁהָיוּ קוֹשְׁרִים בְּרֹאשׁ שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים.

– לְשׁוֹן־זָכָר* [בדקדוק] מִין זָכָר, הוֹרָאַת זָכָר: "'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל' — מַגִּיד שֶׁהַשָּׂדֶה קָרוּי לְשׁוֹן־זָכָר בִּלְשׁוֹן־קֹדֶשׁ" (ספרא בחוקותי קיד א). "סֵפֶר" — לְשׁוֹן זָכָר.

– לְשׁוֹן־חֲכָמִים, 1*. כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית שֶׁהָיְתָה מְדֻבֶּרֶת בְּפִי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וּבָהּ נִכְתְּבוּ הַמִּשְׁנָה, הַתּוֹסֶפְתָּא, הַבָּרַיְתוֹת, מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה וּמַאַמְרֵי הָאָמוֹרָאִים — לְהַבְדִּיל מִן "לְשׁוֹן־תּוֹרָה" אוֹ "לְשׁוֹן־קֹדֶשׁ": "לְשׁוֹן־תּוֹרָה לְעַצְמָהּ, לְשׁוֹן־חֲכָמִים לְעַצְמָן" (חולין קלז:). 2. דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם חָכָם: "לְשׁוֹן חֲכָמִים תֵּיטִיב דָּעַת, וּפִי כְסִילִים יַבִּיעַ אִוֶּלֶת" (משלי טו ב).

– לְשׁוֹן־יַבָּשָׁה °, רְצוּעַת־אֲדָמָה הַנִּכְנֶסֶת בַּיָּם, כְּגוֹן הַ"לָּשׁוֹן" בְּחֶלְקוֹ הַמִּזְרָחִי שֶׁל יָם־הַמֶּלַח.

– לְשׁוֹן־יָחִיד* [בדקדוק] מִסְפַּר יָחִיד (לְהַבְדִּיל מִן "לְשׁוֹן־רַבִּים" אוֹ "לְשׁוֹן־רִבּוּי"): "כָּל שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים... הָאֲמוּרוֹת בִּלְשׁוֹן יָחִיד, כְּנֶגֶד עַצְמוֹ" (פסחים קיז.). "בֶּגֶד" — לְשׁוֹן־יָחִיד, "בְּגָדִים" — לְשׁוֹן־רִבּוּי.

– לְשׁוֹן־יָם, חֵלֶק צַר שֶׁל יָם הַנִּכְנָס לְתוֹךְ הַיַּבָּשָׁה, מִפְרָץ צַר: "וְהָיוּ תּוֹצְאוֹת הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה" (יהושע יח יט).

– לְשׁוֹן־הַכֶּלֶב °, עֵשֶׂב חַד־שְׁנָתִי אוֹ דּוּ־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַזִּיפָנִיִּים (Cynoglossum). גָּדֵל בְּצִדֵּי דְרָכִים וּבִשְׂדוֹת־בּוּר בְּרֹב אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ.

– לְשׁוֹן־הַלֵּב °, הַבָּעָה פְּנִימִית, רְגָשׁוֹת: הַסִּגְנוֹן שֶׁל הָאַגָּדָה... יֵשׁ בּוֹ מִן הַחֲמִימוּת הַפְּנִימִית הַכְּבוּשָׁה וְהַנֶּאֱמָנָה שֶׁל לְשׁוֹן־הַלֵּב" (ביאליק, לכינוסה של האגדה).

– לְשׁוֹן־לִמּוּדִים, 1. לָשׁוֹן מְנֻסָּה וּמַשְׂכִּילָה: "ה' אֱלֹהִים נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים, לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר" (ישעיה נ ד). 2 ° [בהשאלה] לָשׁוֹן נִמְלֶצֶת וַעֲשִׁירָה בְּסִגְנוֹנָהּ: "וַתִּשָּׂא מַדְבְּרוֹתֶיהָ וַתְּפָאֵר אֶבְלָהּ בִּלְשׁוֹן־לִמּוּדִים וּבִשְׂפַת יֶתֶר" (מאפו, קד). "וַיְדַבְּרוּ בְּחָכְמָה וּבִלְשׁוֹן לִמּוּדִים עַל הָאַבִּירִים וַהֲלִיכוֹתֵיהֶם" (ביאליק, חר' קישוט מה). "עָנָה לוֹ עֲקַבְיָה לְשׁוֹן־לִמּוּדִים: כִּבּוּד אָב וָאֵם וּכְבוֹד הָאָב שֶׁבַּשָּׁמַיִם — כְּבוֹד מִי גָּדוֹל?" (בורלא, עקביה 76).

– לְשׁוֹן־הַמֹּאזְנַיִם ° (ברצלוני, יצירה 207), מָחוֹג קָבוּעַ בְּאֶמְצַע זְרוֹעַ־הַמֹּאזְנַיִם שֶׁשִּׁעוּר סְטִיָּתוֹ יָמִינָה אוֹ שְׂמֹאלָה מַרְאֶה אֶת דִּיּוּקוֹ שֶׁל הַמִּשְׁקָל [וראה עוד ערך מֹאזְנַיִם]

– לְשׁוֹן־מִשְׁנָה*, לְשׁוֹן־חֲכָמִים, סִגְנוֹן חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה (לְהַבְדִּיל מִן "לְשׁוֹן־תּוֹרָה", הִיא לְשׁוֹן הַמִּקְרָא): "מַהוּ 'רָדְנוּ' [ירמיה ב לא]? לְשׁוֹן־מִשְׁנָה הוּא: הָרוֹדָה פַּת חַמָּה" (במדבר רבה א).

– לְשׁוֹן־נַעַל °, רְצוּעָה צָרָה שֶׁל עוֹר הַתְּלוּיָה וּמְכַסָּה אֶת הָרֶוַח שֶׁמִּתַּחַת לְאַבְקֵי־הַשְּׂרוֹכִים שֶׁבַּנַּעַל.

– לְשׁוֹן־נְקֵבָה* [בדקדוק] מִין נְקֵבָה: "'דֶּרֶךְ' לְשׁוֹן נְקֵבָה הוּא" (קידושין ב:). "מַחְבֶּרֶת" — לְשׁוֹן נְקֵבָה.

– לָשׁוֹן נְקִיָּה*, לָשׁוֹן יָפָה, שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים אוֹ בְּשֵׁמוֹת שְׁאוּלִים נִימוּסִיִּים וּמְקֻבָּלִים בַּחֶבְרָה לְכַוָּנוֹת אוֹ לְעִנְיָנִים, שֶׁמִּטַּעֲמֵי נִימוּס אֵין נוֹהֲגִים לְבַטְּאָם בִּמְפֹרָשׁ: "לְעוֹלָם יְסַפֵּר אָדָם בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה" (פסחים ג.). הַשֵּׁמוֹת "בֵּית־כָּבוֹד" "בֵּית־כִּסֵּא" — לָשׁוֹן נְקִיָּה הֵם לַמָּקוֹם שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בּוֹ אֶת צְרָכָיו.

– לְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר ° [לָשׁוֹן שֶׁל 'בַּעַל אוֹר רַב', כִּנּוּי בְּהוֹרָאָה הֲפוּכָה לְעִוֵּר] לָשׁוֹן מְהֻפֶּכֶת, שִׁמּוּשׁ בְּלָשׁוֹן בְּמַשְׁמָעוּת הֲפוּכָה: "כַּאֲשֶׁר יִקָּרֵא כֵּן בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר כָּל גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם 'הַקָּטָן'" (יל"ג, פרוזה קכז). "הוּא מַבִּיעַ אֶת הִתְפַּעֲלוּתוֹ בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר" (שניאור, סיפורים לד) [וראה גם סַגִּי]

– לְשׁוֹן־עִלְּגִים, לָשׁוֹן מְגַמְגֶּמֶת: "וּלְשׁוֹן עִלְּגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צָחוֹת" (ישעיה לב ד). "אַל תִּרְאֻנִי שֶׁאֲנִי בֶּן־יְשִׁיבָה בְּחִיצוֹנִיּוּתִי, שֶׁלָּשׁוֹן עִלְּגִים בְּפִיו, לֹא לָמַדְתִּי לְדַבֵּר צָחוֹת" (ברגר, א 23).

– לְשׁוֹן־סְתָרִים °, שָׂפָה מְסֻיֶּמֶת הַמּוּבֶנֶת רַק לָאֵלֶּה שֶׁקְּבָעוּהָ.

– לְשׁוֹן־עֲרוּמִים, דִּבּוּר בְּעָרְמָה, דִּבְרֵי חֹנֶף וּמִרְמָה שֶׁנּוֹעֲדוּ לְהַשִּׂיג בַּעֲקִיפִין אֶת הַמְבֻקָּשׁ: "כִּי־יְאַלֵּף עֲוֺנְךָ פִיךָ, וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים" (איוב טו ה).

– לְשׁוֹן־צָחוֹת [על־פי ישעיה לב ד], דִּבּוּר נָאֶה, בָּרוּר וּמְדֻיָּק.

– לְשׁוֹן־הַפָּר °, צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַזִּיפָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים צִבְעוֹנִיִּים וְעָלִים גְּדוֹלִים הַמְכֻסִּים זִיפִים (Anchusa). גָּדֵל בְּכָל חֶלְקֵי הָאָרֶץ.

לשון־הפר

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

— לְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ*, 1. כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית, עַל־שׁוּם שֶׁנִּכְתְּבוּ בָּהּ כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: "בַּתְּחִלָּה נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּכְתָב עִבְרִי וּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (סנהדרין כא:). "וּמִנְהָג גָּדוֹל הָיָה לוֹ שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (עגנון, כלה ריא). 2. לְשׁוֹן־תּוֹרָה, הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית שֶׁכְּתוּבִים בָּהּ סִפְרֵי הַמִּקְרָא (לְהַבְדִּיל מִן "לְשׁוֹן־חֲכָמִים" אוֹ "לְשׁוֹן־הַמִּשְׁנָה"): "'וְהָיָה הַשָּׂדֶה'... – מַגִּיד שֶׁהַשָּׂדֶה קָרוּי לְשׁוֹן־זָכָר בִּלְשׁוֹן־קֹדֶשׁ" (ספרא בחוקותי קיד א).

— לְשׁוֹן רַבִּים*, לְשׁוֹן־רִבּוּי° [בדקדוק] מִסְפַּר רַבִּים, רִבּוּי: "הוֹאִיל וְנֶאֶמְרוּ 'קֳדָשִׁים' בִּלְשׁוֹן רַבִּים וְנֶאֶמְרָה 'טְמֵאָה' בִּלְשׁוֹן יָחִיד" (זבחים מג:). "סְפָרִים" – לְשׁוֹן רִבּוּי.

— לְשׁוֹן רַכָּה, דִּבּוּר נוֹחַ, דְּבָרִים נְעִימִים וְרַכִּים: "בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין, וְלָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבָּר־גָּרֶם" (משלי כה טו). "פָּתַח וְאָמַר בִּלְשׁוֹן רַכָּה: אַל תֵּעָצֵב כָּכָה, עֲקַבְיָ'" (בורלא, עקביה 35).

— לְשׁוֹן־תּוֹרָה*, הַלָּשׁוֹן וְהַסִּגְנוֹן שֶׁל הַמִּקְרָא (לְהַבְדִּיל מִן "לְשׁוֹן חֲכָמִים" – לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה): "לְשׁוֹן־תּוֹרָה לְעַצְמָהּ, לְשׁוֹן־חֲכָמִים לְעַצְמָן" (חולין קלז:).

— אוֹתִיּוֹת־הַלָּשׁוֹן° [בדקדוק] כִּנּוּי לַהֲגָאִים שֶׁחִתּוּכָם הַסּוֹפִי נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת הַלָּשׁוֹן – דטלנ״ת.

— לְשׁוֹן־תַּרְמִית, דִּבְרֵי מִרְמָה וְכָזָב: "וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית" (צפניה ג יג).

— אִישׁ־לָשׁוֹן, 1. מַלְשִׁין, דּוֹבֵר רָעוֹת בַּאֲחֵרִים, מוֹצִיא דִּבָּה: "אִישׁ לָשׁוֹן בַּל־יִכּוֹן בָּאָרֶץ" (תהלים קמ יב). 2°. בַּלְשָׁן, מֻמְחֶה בְּלָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת.

— בַּעַל־לָשׁוֹן*, 1*. בָּקִי בְּלָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת, בַּלְשָׁן: "חִזַּרְתִּי עַל כָּל בַּעֲלֵי־לְשׁוֹנוֹת לֵידַע מַהוּ דְּיָאתִיקִי, וְלֹא אָמַר לִי אָדָם אֶחָד" (ירושלמי בבא בתרא טז ג). 2°. דַּבְּרָן, יוֹדֵעַ לְדַבֵּר יָפֶה: "בַּעַל לָשׁוֹן וְנֹעַם הַדִּבּוּר" (הזז, היושבת 338). "כָּל הַיּוֹדֵעַ לִקְרֹא אֵיזֶה סֵפֶר, כָּל בַּעַל לָשׁוֹן" (אחד העם רג). "הוּא נוֹדַע... לְיָהִיר, לְפַקֵּחַ, לְבַעַל־לָשׁוֹן וּלְבֶן־חַיִל" (שופמן, א ז). 3. מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לִלְחֹשׁ לְנָחָשׁ לְהַשְׁבִּיעוֹ: "אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן" (קהלת י יא). 4*. מַלְשִׁין: "וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי־זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי־לָשׁוֹן" (סוטה ט טו).

— חָכְמַת־הַלָּשׁוֹן÷, תּוֹרַת הַלָּשׁוֹן וְדִקְדּוּקָהּ.

— חֶלְקַת־לָשׁוֹן, דִּבְרֵי חֲנֻפָּה: "לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע, מֵחֶלְקַת לָשׁוֹן נָכְרִיָּה" (משלי ו כד).

— כְּבַד־לָשׁוֹן, מִתְקַשֶּׁה בְּדִבּוּרוֹ, מְגַמְגֵּם: "כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי" (שמות ד י).

— מַעֲנֵה־לָשׁוֹן, 1. תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה: "לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב, וּמֵה' מַעֲנֵה לָשׁוֹן" (משלי טז א). 2° [בהלצה] דִּבּוּר שׁוֹטֵף וּמָהִיר: פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בְּ"מַעֲנֵה לָשׁוֹן" שֶׁלּוֹ. מִשְׁפַּחְתָּהּ הָאִשָּׁה בְּ"מַעֲנֵה לָשׁוֹן" שֶׁלָּהּ – שׁוּב לֹא נָתַן לִי לוֹמַר מִלָּה.

— צַחוּת־הַלָּשׁוֹן°, דִּיּוּק בְּשִׁמּוּשׁ בְּצוּרוֹת הַלָּשׁוֹן.

— שִׁמּוּשׁ־הַלָּשׁוֹן°, דַּרְכֵי צֵרוּפֵיהֶם שֶׁל הַמִּלִּים, הַנִּיבִים וְהַבִּטּוּיִים בַּלָּשׁוֹן.

— תּוֹרַת־הַלָּשׁוֹן°, כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק וְהַתַּחְבִּיר שֶׁל הַלָּשׁוֹן; הִתְפַּתְּחוּת אוֹצַר הַמִּלִּים בַּלָּשׁוֹן, צֵרוּפֵי־הַמִּלִּים, נְטִיּוֹתֵיהֶן, צוּרוֹתֵיהֶן וְהוֹרָאוֹתֵיהֶן.

— דָּבְקָה לְשׁוֹנוֹ לְחִכּוֹ, נֶאֱלַם, לֹא יָכֹל לְהוֹצִיא הֶגֶה מִפִּיו, נִטַּל דִּבּוּרוֹ: "תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי" (תהלים קלז ו). "כָּל עַצְמוֹתֶיהָ רוֹחֲפוֹת, לְשׁוֹנָהּ דְּבֵקָה לְחִכָּהּ וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהוֹצִיא גַּם הֶגֶה מִפִּיהָ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רנט).

— לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן*, צִמּוּד, שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים הַדּוֹמוֹת בְּצִלְצוּלָן אוֹ בְּשָׁרְשָׁן אַךְ שׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאָתָן – מִקִּשּׁוּטֵי הַמְּלִיצָה הַמִּקְרָאִית, כְּגוֹן: "כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה... וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר" (צפניה ב ד). "וּבִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר" (ירמיה ו א). "'עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף' וְלֹא פֵּרֵשׁ, אָמַר (משֶׁה): אִם אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁל זָהָב, אֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן זֶה... אֶלָּא הֲרֵי אֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת – לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיַּעַשׂ משֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת'" (בראשית רבה לא).

— הֶאֱרִיךְ לָשׁוֹן, דִּבֵּר אֲרֻכּוֹת שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, הִרְחִיב פִּיו: "עַל־מִי תַּרְחִיבוּ פֶה, תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן?" (ישעיה נז ד).

— הֶחֱלִיק לְשׁוֹנוֹ, דִּבֵּר חֲלָקוֹת, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים רַכִּים, הֶחֱנִיף: "קֶבֶר־פָּתוּחַ גְּרוֹנָם, לְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן" (תהלים ה י).

— הִכָּהוּ בַּלָּשׁוֹן, הִלְשִׁין עָלָיו: "לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן" (ירמיה יח יח).

— הִקְדִּימָה לְשׁוֹנוֹ אֶת לִבּוֹ÷, דִּבֵּר בְּלֹא מַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: "וְאַל יַקְדִּים בָּהּ (בַּתְּפִלָּה) לְשׁוֹנְךָ אֶת לִבְּךָ" (חובות הלבבות, אהבת ה' ו).

— הִקְפִּיד עַל לְשׁוֹנוֹ*, הִשְׁתַּדֵּל לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן מְדֻיֶּקֶת וּנְכוֹנָה: "בְּנֵי יְהוּדָה שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם – נִתְקַיְּמָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם" (עירובין נג.).

— חָרַץ (כֶּלֶב) אֶת לְשׁוֹנוֹ, 1. הוֹצִיא וְשִׁרְבֵּב אֶת לְשׁוֹנוֹ, הִשְׁתָּעֵר בִּנְבִיחָה: "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ" (שמות יא ז). 2° [בהשאלה] דִּבֵּר קָשׁוֹת, הִתְחַצֵּף: "אַל תֶּחֱרַץ אֶת לְשׁוֹנְךָ בִּנְקוֹם גְּדוֹלִים" (ביאליק, אריה ג).

— כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ° [שאול מן אסתר ח ט], בְּדִיּוּק כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב, לְלֹא שִׁנּוּי הַנֹּסַח: "וַהֲרֵי מִכְתָּבוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אֵלַי כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ".

— לִמֵּד (אֶת) לְשׁוֹנוֹ לוֹמַר*, הִרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לוֹמַר: "לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ לוֹמַר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ', שֶׁמָּא תִּתְבַּדֶּה וְתֵאָחֵז" (ברכות ד.).

— נִכְשַׁל (נוֹקַשׁ) בִּלְשׁוֹנוֹ°, (בִּשְׂפָתָיו°), הִפְלִיט מִפִּיו דִּבּוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַעֲלִימוֹ, הִשְׁמִיעַ דָּבָר שֶׁלֹּא חָשַׁב לְהַשְׁמִיעוֹ.

— נָצַר לְשׁוֹנוֹ, שָׁמַר אֶת פִּיו מִלְּדַבֵּר: "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה" (תהלים לד יד).

— דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנוֹ [על־פי שיר השירים ד יא], הוּא מַשְׁמִיעַ דְּבָרִים נְעִימִים, הוּא מַחֲנִיף.

— עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ*, כְּבַד־פֶּה, מִתְקַשֶּׁה בְּדִבּוּרוֹ: "לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עָמוֹס?... שֶׁהָיָה עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ" (קהלת רבה א, דברי קהלת).

— מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן (משלי יח כא), מַאֲמַר הֶחָכָם בְּשֶׁבַח הַזְּהִירוּת בְּדִבּוּר: דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם עָלוּל לִפְעָמִים לְהָמִיט מָוֶת עָלָיו אוֹ עַל אֲחֵרִים – וְלִפְעָמִים, לְהֶפֶךְ, לְהַצִּיל חַיֵּי אָדָם מִמָּוֶת.

לְשׁוֹנַאי° ז׳ [מן לָשׁוֹן] בַּלְשָׁן, מֻמְחֶה בְּלָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת. – [לְשׁוֹנָאִית, לְשׁוֹנָאִים, לְשׁוֹנָאִיּוֹת]

לְשׁוֹנִי ת׳ [מן לָשׁוֹן] 1 ⁺, הַשַּׁיָּךְ לַלָּשׁוֹן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעֵין הַלָּשׁוֹן: ״שֶׁיִּהְיֶה הַדִּבּוּר מְסֻבָּב כְּפִי הַהֲנָחוֹת הַלְּשׁוֹנִיּוֹת״ (מעשה אפוד ח). ״עֶמְדָּה לוֹ בְּמִשְׂרָה זוֹ זְכוּת יְדִיעוֹתָיו הַלְּשׁוֹנִיּוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אֵינוֹ גּוֹזֵר עַל עַצְמוֹ נְזִירוּת לְשׁוֹנִית יְתֵרָה״ (אביגרי, יד 52). בִּטּוּי לְשׁוֹנִי. הֶבְדֵּל לְשׁוֹנִי בֵּין סִגְנוֹן לְסִגְנוֹן. אוֹצָרוֹ הַלְּשׁוֹנִי שֶׁל הַיֶּלֶד הַקָּטָן דַּל הוּא. 2 °, דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְלָשׁוֹן: עָלֶה לְשׁוֹנִי. [לְשׁוֹנִית, לְשׁוֹנִיִּים, לְשׁוֹנִיּוֹת]

— דּוּ־לְשׁוֹנִי °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי שָׂפוֹת, מְיֻסָּד עַל שִׁמּוּשׁ בִּשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: דִּבּוּר דּוּ־לְשׁוֹנִי שֶׁל הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה: בִּלְשׁוֹן הָאֵם וּבִלְשׁוֹן הַמְּדִינָה. כְּתֹבֶת דּוּ־לְשׁוֹנִית עַל אֶבֶן. מִלּוֹן דּוּ־לְשׁוֹנִי (כְּגוֹן: עִבְרִי־אַנְגְּלִי).

— לְשׁוֹנִיִּים ° ת״ר [בבוטאניקה] בַּת־מִשְׁפָּחָה בְּמִשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים הַכּוֹלֶלֶת צְמָחִים שֶׁתִּפְרְחוֹתֵיהֶם מְכִילוֹת פְּרָחִים שֶׁכּוֹתַרְתָּם דְּמוּת־לָשׁוֹן (Liguliflorae) — לְהַבְדִּיל מִן בַּת־הַמִּשְׁפָּחָה הָאַחֶרֶת ״צִנּוֹרִיִּים״, הַכּוֹלֶלֶת צְמָחִים שֶׁתִּפְרְחוֹתֵיהֶם מְכִילוֹת פְּרָחִים שֶׁכּוֹתַרְתָּם דְּמוּת־צִנּוֹר: הַכְּתָמָה וְשֶׁן־הָאֲרִי הֵן מִן הַלְּשׁוֹנִיִּים.

לְשׁוֹנִיּוּת ° נ׳ [מן לְשׁוֹנִי] תּוֹפָעָה לְשׁוֹנִית. — [לְשׁוֹנִיּוּת־]

— דּוּ־לְשׁוֹנִיּוּת °, דִּבּוּר בִּשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: דּוּ־לְשׁוֹנִיּוּת בְּחִנּוּכָם שֶׁל יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה.

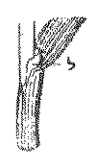

ל - לשונית

לְשׁוֹנִית ° נ׳ [מן לָשׁוֹן] [בבוטאניקה] כְּעֵין לָשׁוֹן קְטַנָּה אוֹ זֵר שֶׁל שְׂעָרוֹת, הַנִּמְצֵאת בֵּין טֶרֶף הֶעָלֶה וּבֵין הַנֶּדֶן בִּצְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים. — [לְשׁוֹנִית־, לְשׁוֹנִיּוֹת]

לָשִׁיד ° ת׳ [מן לְשַׁד] מָלֵא לְשַׁד, עֲסִיסִי, דָּשֵׁן. — [לְשִׁידָה, ־דִים, לְשִׁידוֹת]

לְשִׁישִׁית * נ׳ (תוספתא שביעית ה ו), עֵשֶׂב־בָּר חַד־שְׁנָתִי קֵיצִי מִמִּשְׁפַּחַת הַחֲלַבְלוּבִיִּים, בַּעַל עָלִים אֲפֹרִים גְּדוֹלִים. מֵאֶחָד מִמִּינֵי הַלְּשִׁישִׁית הָיוּ מְכִינִים צֶבַע הַדּוֹמֶה בִּתְכוּנוֹתָיו לַלַּקְמוּס (Chrozophora). — [לְשִׁישִׁיּוֹת]

לֶשֶׁךְ ⁺ [מן לִשְׁכָּה] 1 ⁺, לִשְׁכָּה, חֶדֶר, תָּא: ״אֱלֹהַי גֹּרַשְׁתִּי מִדְּבִיר וּמִלֶּשֶׁךְ״ (גבירול, וארץ אשפיל). 2 ° [במכס] אֲרִיזָה בְּתַבְנִית תֵּבָה גְּדוֹלָה, עֲשׂוּיָה נְסָרִים מְסֹרָגִים כְּעֵין כְּלוּב, לְהַעֲבָרַת סְחוֹרוֹת בַּעֲלוֹת נֶפַח גָּדוֹל, כְּגוֹן מְכוֹנוֹת, רָהִיטִים. — [לֶשֶׁךְ־, לְשָׁכִים, לִשְׁכֵי־]

לִשְׁכָּה נ׳ [קרוב אל נִשְׁכָּה; ארמית: לִשְׁכְּתָא] 1, מִשְׂרָד, חֶדֶר אוֹ מִבְנֶה שֶׁהֻקְצוּ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״אֵצֶל לִשְׁכַּת הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־שַׁלֻּם״ (ירמיה לה ד). 2 °, תָּא, סְנִיף שֶׁל אֲגֻדָּה אוֹ חֶבְרָה: לִשְׁכַּת ׳בְּנֵי־בְּרִית׳ בִּירוּשָׁלַיִם. 3 ° [בפרח] מְגוּרָה אַחַת שֶׁל הַמַּאֲבָק: הַמַּאֲבָק עַל־פִּי־רֹב בַּעַל שְׁתֵּי לְשָׁכוֹת. 4, חֶדֶר בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים בּוֹ כֵּלִים וּמִצְרָכִים, אוֹ גַּם שִׁמֵּשׁ אֶת עוֹבְדֵי הַמִּקְדָּשׁ: ״כִּי אֶל־הַלְּשָׁכוֹת יָבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי לֵוִי אֶת־תְּרוּמַת הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְשָׁם כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַכֹּהֲנִים הַמְשָׁרְתִים וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַמְשֹׁרְרִים (נחמיה י מ). ״אַרְבַּע

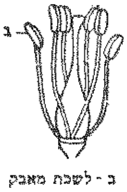

ב - לשכת מאבק

לְשָׁכוֹת הָיוּ שָׁם״ (תמיד ג ג). 4, חֲדַר־עֲבוֹדָה, קַבִּינֶט. — [לִשְׁכַּת־, לְשָׁכוֹת, לִשְׁכוֹת־]

— לִשְׁכָּה אֲפֵלָה ° [בתורת־האור] תֵּבָה אוֹ תָּא שֶׁאֵין הָאוֹר חוֹדֵר אֲלֵיהֶם אֶלָּא דֶּרֶךְ נֶקֶב קָטָן בִּלְבַד, כְּגוֹן בַּמַּצְלֵמוֹת (Camera obscura).

— לִשְׁכַּת־הַגָּזִית * שְׁמוֹ שֶׁל הָאוּלָם בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיָּשְׁבוּ בּוֹ חַבְרֵי הַסַּנְהֶדְרִין הַגְּדוֹלָה: ״סַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית״ (ירושלמי סנהדרין יט ג).

— לִשְׁכַּת־חֲשָׁאִים * 1 *, חֶדֶר שֶׁהֻקְצָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ לְמַתַּן צְדָקָה בַּסֵּתֶר (שקלים ה ו). 2 °, מְקוֹם־סֵתֶר: ״צְרִיכִים לִתְפֹּס אֶת הַשּׁוֹפָר בְּתַחְבּוּלוֹת עָרְמָה וְלִתְקֹעַ בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם בְּלִשְׁכַּת הַחֲשָׁאִים, שָׁם בְּעֶזְרַת נָשִׁים״ (מגדלי מו״ס, קסא). 3 °, מוֹסָד בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לְמַתַּן צְדָקָה בַּסֵּתֶר: ״מִלְּבַד נִדְבוֹתֶיהָ לְלִשְׁכַּת חֲשָׁאִין״ (יל״ג, פרוזה לז).

— לִשְׁכַּת־מוֹדִיעִין °, תָּא אוֹ מָדוֹר בְּמִשְׂרָד, שֶׁיּוֹשֵׁב שָׁם פָּקִיד הַמּוֹסֵר מֵידָע (אִינְפוֹרְמַצְיָה) לַאֲנָשִׁים הַפּוֹנִים בִּשְׁאֵלוֹת בְּעִנְיְנֵי הַמִּשְׂרָד, אוֹ מַפְנֶה אוֹתָם אֶל הַפָּקִיד הַמַּתְאִים: לִשְׁכַּת־מוֹדִיעִין לְתַיָּרִים. לִשְׁכַּת־מוֹדִיעִין בְּמוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי.

— לִשְׁכַּת־עֲבוֹדָה °, מִשְׂרָד צִבּוּרִי הַמְטַפֵּל בַּחֲלֻקַּת עֲבוֹדָה לְפוֹעֲלִים: לִשְׁכַּת־עֲבוֹדָה עִירוֹנִית.

לַשְׁכָּן ° ז׳ [מן לִשְׁכָּה] פָּקִיד בְּלִשְׁכָּה, פָּקִיד אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי. — [לַשְׁכַּן־, לַשְׁכָּנִית, לַשְׁכָּנִים, לַשְׁכָּנִיּוֹת]

לַשְׁלוּשׁ °, לִישְׁלוּשׁ ז׳ [מן לשלש, לִשְׁלֵשׁ] לִישָׁה, בּוֹסֶסֶת בְּבֹץ: ״בְּבוֹסְסוֹ בְּרַגְלָיו (בַּטִּיט) בְּקוֹל לַשְׁלוּשׁ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 126). — [לַשְׁלוּשׁ־]

לשלש [מן לַשְׁלֶשֶׁת]

~ פִּעֵ׳ לִשְׁלֵשׁ ° 1, פ״ע הֵטִיל (עוֹף) צוֹאָה: הַתַּרְנְגוֹלוֹת לִשְׁלְשׁוּ. 2 פ״י לְלַכְלֵךְ בְּצוֹאָה: ״הַזַּרְזִירִים לִשְׁלְשׁוּ אֶת הַפֵּרוֹת״ (אביגרי, יד 202). — [לְלַשְׁלֵשׁ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְלַשְׁלֵשׁ °, הִתְבּוֹסֵס, נִמְשַׁךְ כְּלַשְׁלֶשֶׁת: ״זִרְמוֹת עֲכוּרוֹת נִתְלַשְׁלְשׁוּ בְּפֶתַח הָאֹהָלִים״ (קובנר, פנים 308). — [לְהִתְלַשְׁלֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

לַשְׁלֶשֶׁת * [מן לרשׁ (חומר דביק); ערבית: לָוַּת׳ צואה; ואולי היפוך־אותיות מן שלשל] צוֹאַת עוֹפוֹת: ״הָיְתָה עָלָיו לַשְׁלֶשֶׁת, מְקַנַּחָהּ בִּסְמַרְטוּט״ (שבת כא ב). — [לַשְׁלֶשֶׁת־]

לְשֵׁם * מ״י [לְ + שֵׁם] בִּשְׁבִיל, לְמַעַן: ״כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם״ (אבות ד יא). בָּאתִי אֶל הַמִּשְׂרָד לְשֵׁם סִדּוּר עִנְיָנַי — רְאֵה שֵׁם.

לֶשֶׁם ז׳ [אולי ממצרית: nsm אבן יקרה] שְׂרָף מְאֻבָּן וְקָשֶׁה, שָׁקוּף לְמֶחֱצָה, הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִשּׁוּט. צִבְעוֹ מִצָּהֹב־בָּהִיר וְעַד אָדֹם. הַלֶּשֶׁם הוּא מִן הָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ בַּחֹשֶׁן שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, אַבְנוֹ שֶׁל שֵׁבֶט דָּן: ״וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי: לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה״ (שמות כח יט). ״וְנֹגַהּ אוֹר לְשָׁמָיו עַל לְשָׁמָיו״ (גבירול, א 9). — [לֶשֶׁם־, לְשָׁמִים, לִשְׁמֵי־]

לִשְׁמִי ° ת׳ [מן לֶשֶׁם] שֶׁהוּא כְּעֵין הַלֶּשֶׁם, מַבְרִיק: ״אִילָנוֹת שֶׁגִּזְעֵיהֶם הַשְּׁחוֹרִים, הַמְעֻקָּמִים, עֲבוּשִׁים וְלִשְׁמִיִּים״ (טברסקי, לפידים 60). — [לִשְׁמִית, לִשְׁמִיִּים, לִשְׁמִיּוֹת]

לשן [מִן לָשׁוֹן; אַרמית: אַלְשֵׁן; ערבית: לַשַׁןַ]

~ הִפ׳ **הִלְשִׁין** פ״י דִּבֵּר רָעוֹת עַל פְּלוֹנִי בְּאָזְנֵי אַחֵר, מָסַר יְדִיעוֹת־סֵתֶר אוֹ דְּבָרִים בְּדוּיִים עַל מַעֲשָׂיו שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו״ (משלי ל י). ״וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה״ (תפילת שמונה עשרה). — [לְהַלְשִׁין עַל־, אֶת־; מַלְשִׁין, יַלְשִׁין, תַּלְשָׁנָה]

~ פִּעֵ׳ **לִשֵּׁן** ״ פ״י הֶאֱרִיךְ לָשׁוֹן: ״רֵעַ לֹא תְלַשֵּׁן״ (ינאי, שעא). ״כָּל חֲבֵרֶיהָ לוֹשְׁנֵי לָשׁוֹן וּמְמוֹלְלֵי מִלִּין״ (עגנון, סמוך 266). ״וְאַתֶּם לְפַלְּגוֹת עוֹד לוֹשְׁנִים, לוֹהֲגִים״ (ש׳ שלום, שירים תקמד). — [לְלַשֵּׁן, לוֹשֵׁן, יְלַשֵּׁן]

לִשָּׁנָא, לִישָּׁנָא ז׳ [אַרמית; דניאל ג כט] לָשׁוֹן, שָׂפָה [רווח בביטויים:]

— **לִשָּׁנָא אַחֲרִינָא*** (ברכות לח.), לָשׁוֹן אַחֵר, נֹסַח אַחֵר.

— **לִשָּׁנָא בִּישָׁא*** (בבא בתרא לט:), לָשׁוֹן רָעָה, הַלְשָׁנָה, הַשְׁמָצָה.

— **לִשָּׁנָא דַּחֲכִימָא °, לִשָּׁנָא דְּחָכְמְתָא °**, לְשׁוֹן־חֲכָמִים, לְשׁוֹן־חָכְמָה: ״אֲנִי אֲדַבֵּר עִמְּךָ בְּלִשָּׁנָא דַּחֲכִימָא, מְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם״ (מגדלי מו״ס, רסה). ״אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהִתְרַעֵם עַל שֶׁבָּחַר בְּלִשָּׁנָא דְּחָכְמְתָא״ (אחד העם, קמג). ״וְהָרַב שֶׁהָיָה מִשְׁתַּעֵי בְּלִשָּׁנָא דְּחָכְמְתָא אָמַר אֶל אֲבִי הַנַּעֲרָה״ (עגנון, אלו קמד).

— **לִשָּׁנָא מְעַלְיָא*** (על־פי ברכות יא:), לָשׁוֹן מְעֻלָּה, לָשׁוֹן נְקִיָּה, אֵיפֶמִיזְם.

— **לִשָּׁנָא קְלִילָא*** (בבא קמא ו:), לָשׁוֹן קַלָּה.

— **כְּהַאי לִשָּׁנָא °** [על־פי ״כי האי לישנא״, נידה ג.], בְּזֶה הַלָּשׁוֹן.

— **שִׁטְפָא דְּלִשָּׁנָא °** [על־פי שבת קלו:] שֶׁטֶף־הַלָּשׁוֹן, רְהִיטוּת־הַדִּבּוּר.

לַשְׁנוּן ° ז׳ [מִן לשנן, לַשְׁנָן] הַאֲרָכַת לָשׁוֹן, דִּבּוּר יָתֵר: ״שָׁמַרְתִּי לְעַצְמִי אֶת חֵרוּת הַלַּשְׁנוּן״ (ארד, ביתו 39). — [לַשְׁנוּן־]

לַשְׁנָן ° ת׳ [מִן לָשׁוֹן] בַּעַל לָשׁוֹן, מַרְבֶּה בְּדִבּוּר, אוֹהֵב שִׂיחָה: ״לוֹקִישְׁקָה הַפּוֹלָנִית וְהַלַּשְׁנָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 150). — [לַשְׁנַן־, לַשְׁנָנִים, לַשְׁנָנֵי־; לַשְׁנָנִית, לַשְׁנָנִיּוֹת]

לשנן [מִן לַשְׁנָן]

~ פִּעֵ׳ **לִשְׁנֵן °** פ״י דִּבֵּר רָכִיל, הֶאֱרִיךְ לָשׁוֹן: ״כָּל אֻמַּת שֶׁמְּלַשְׁנֶנֶת בִּסְמָכַי״ (ארד, ביתו 269). — [לְלַשְׁנֵן, מְ־, יְ־]

לְשֶׁעָבַר* תה״פ [לְ + שֶׁ + עָבַר] 1. עַל מַה שֶּׁעָבַר: ״הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבַר״ (ברכות ט ג). 2. בִּזְמַן שֶׁחָלַף, לְפָנִים, בִּזְמַן שֶׁקָּדַם לְמִסְפָּר: ״לְשֶׁעָבַר, כְּשֶׁהָיְתָה הַפְּרוּטָה מְצוּיָה, הָיְתָה נֶפֶשׁ אָדָם מִתְאַוָּה לִשְׁמֹעַ דְּבַר הֲלָכָה וּדְבַר אַגָּדָה״ (מסכת סופרים טז ד).

ל״ת ר״ת לֹא־תַעֲשֶׂה.

לְתוּת ״ ת׳ [מִן לתת, לָתַת] שָׁרוּי בְּמַיִם: ״תְּבוּאָה לְתוּתָה לְסֹלֶת״ (שלחן ערוך, אורח חיים תנג ח). ״וְהַגַּרְגִּלָה—אֲמִירָה מְשֻׁפָּע בְּטֶבֶק הַלְּתוּת וּמְצַפָּה לְגַחֲלֵי־הָאֵשׁ״ (טביב, דרך 107). — [לְתוּתָה, לְתוּתִים, ־תוֹת]

לְתִיתָה* נ׳ [מִן לתת, לָתַת] שְׁרִיַּת גַּרְגְּרֵי־תְּבוּאָה בְּמַיִם לְשֵׁם רִכּוּכָם לִפְנֵי טְחִינָתָם: ״אִי־אֶפְשָׁר (פַּת) נְקִיָּה בְּלֹא לְתִיתָה״ (פסחים מ.). — [לְתִיתַת־]

לֶתֶךְ ז׳ [אוגריתית: לתח] מִדַּת הַיָּבֵשׁ, מִן הַמִּדּוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא. לְפִי הַהַשְׁעָרָה, הַלֶּתֶךְ הוּא חֲצִי כּוֹר = 15 סְאָה = 5 אֵיפוֹת. בְּמִדּוֹתֵינוּ הַיּוֹם – בְּעֵרֶךְ 197 לִיטֶר, אוֹ כְּ־10 פַּחִים: ״וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים״ (הושע ג ב). — [לֶתֶךְ־, לִתְכּוֹ; לְתָכִים, לִתְכֵי־]

לתע [מִן מַלְתָּעָה]

~ הִפ׳ **הִלְתִּיעַ °** פ״י הִבְלִיט (שִׁנַּיִם, לְסָתוֹת): ״גִּידֵי מַלְתִּיעַ לְסָתוֹתָיו עַד נוֹגֵעַ כָּל צַמֶּרֶת רֹאשׁוֹ״ (יזהר, צקלג 707). — [לְהַלְתִּיעַ, מַלְתִּיעַ, יַ־]

לֵתַרְגְּיָה ◇ נ׳ [יוונית: lethergia, מִן lethe שיכחה + argos בטל, עצל] 1. רַדֶּמֶת, מַחֲלַת הַשֵּׁנָה, מַצָּב הִיפְּנוֹטִי שֶׁבּוֹ הָעֵינַיִם נֶעֱצָמוֹת, הַנְּשִׁימָה וּדְפִיקוֹת־הַלֵּב נֶחֱלָשׁוֹת וְהַגּוּף פּוֹסֵק מֵהִתְנוֹעֵעַ (Lethargy). 2. [בהשאלה] שִׁמָּמוֹן, שִׁעֲמוּם, אֲדִישׁוּת רַבָּה.

— **לֵתַרְגִּי** ◇ ת׳ רָדוּם: שֵׁנָה לֵתַרְגִּית. מַצַּב־נֶפֶשׁ לֵתַרְגִּי.

לתת [אולי קרוב אל לוש; ערבית: לַתַּ בחש, ערבב]

~ פָּעַ׳ **לָתַת*** פ״י הִרְטִיב, שָׁרָה גַּרְגְּרֵי־תְּבוּאָה בְּמַיִם לְשֵׁם הַתְלָעָתָם (הַתְחָלַת הַנְּבִיטָה) אוֹ לְשֵׁם רִכּוּכָם וּלְהַשָּׁרַת קְלִפּוֹתֵיהֶם לִפְנֵי כְּתִישָׁתָם אוֹ טְחִינָתָם: ״חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁהֶעֱלוּ פֵּרוֹתֵיהֶן לַגַּג לְלָתְתָן בַּטַּל וּבַגְּשָׁמִים״ (תוספתא מכשירין ג ב). ״הַמּוֹלִיךְ חִטִּין וְלֹא לְתָתָן״ (בבא בתרא צג:). — [לִלְתֹּת אֶת־; לָתַתִּי, לוֹתֵת, יִלְתֹּת]

~ נִפ׳ **נִלְתַּת °** נִשְׁרָה בְּמַיִם לְשֵׁם הַתְלָעָה אוֹ לְשֵׁם כְּתִישָׁה. — [לְהִלָּתֵת, נִלְתָּת, יִלָּתֵת]

~ פֻּעַ׳ **לֻתַּת** ״ פ״י לָתַת: ״שֶׁמְּלַתְּתִין אוֹתָן (אֶת הַחִטִּים), שֶׁהַקְּלִפָּה שֶׁעַל הַחִטִּין קוֹלְפִין, וּמִן הַגַּרְעִינִין גּוּפָהּ בְּלֹא הַקְּלִפָּה עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ סֹלֶת״ (רבינו גרשום לבבא בתרא צג:). — [לְלַתֵּת, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **לֻתַּת °**, נִלְתַּת, נִשְׁרָה: גַּרְעִינֵי חִטִּים מְלֻתָּתִים. — [מְלֻתָּת, יְלֻתַּת]

לֶתֶת ״ ז׳ [מִן לתת] גַּרְגְּרֵי־תְּבוּאָה, בְּעִקָּר שְׂעוֹרִים, שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם וְהִתְלִיעוּ: ״רַבָּה עֲמָרִים... יַחְבֹּט... תָּכֵן בֶּלֶת וְצִבּוּר וְגֶרֶשׂ בְּלִי חִסָּרוֹן״ (אור יום, מעריב ב׳ פסח). בְּלֶתֶת מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּתַעֲשִׂיּוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן שֵׁכָר וּמַמְתַּקִּים. הַלֶּתֶת מֵכִיל סֻכָּר הַנִּקְרָא ״סֻכַּר־הַלֶּתֶת״ (Malt). — [לֶתֶת־, לִתְתּוֹ]

לַתָּת ° ז׳ [מִן לתת, לֶתֶת] עוֹסֵק בְּלְתִיתָה, מֻמְחֶה בְּהַתְקָנַת לֶתֶת לְתַעֲשִׂיַּת שֵׁכָר אוֹ מַמְתַּקִּים. — [לַתַּת־, לַתָּתִים, לַתָּתֵי־; לַתָּתִית, לַתָּתִיּוֹת]

מ [כתב: N; רש"י: מ; עברית-כנענית ל] 1, האות השלש־עשרה באלף־בית העברי, שמה "מם". בסופי מלים צורתה ם ונקראת "מם סופית" או "מם סתומה", להבדיל מ"מם פתוחה" שבראשי מלים או באמצען. 2, אחת מאותיות־השמוש בכל"ם – ראה להלן מ־. 3, סימן המספר ארבעים (40): מ' שנים הלכו בני־ישראל במדבר. 4, ם – סימן המספר שש מאות (600): ם'ל"ה = 635.

מ־ [קיצור של מן, לפיכך יבוא באות שאחריה דגש חזק לתשלום הנ' החסרה; לפני א' ה' ח' ע' ר' שאינן מקבלות דגש – מ־; להוציא המלים "חוס", "חוץ", "היות", שלפניהן תישאר מ־] אות־יחס: 1, מן, מתוך: "בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לעז" (תהלים קיד א). קבלתי מכתב מתל־אביב. 2, יותר מן, מאשר: "מה־מתוק מדבש, ומה עז מארי?" (שופטים יד יח). 3, [לשלילה] לבלתי, שלא להיות: "וימאסך ממלך" (שמואל א טו כג). "גמר בלבו מלאכל או מלשתות" (רמב"ם, ברכות ד ז) 4, מסבת, משום, בשל: "מדעתי כי קשה אתה... ואגיד לך מאז" (ישעיה מח ד). "חדוש שאינו נותן טעם לשבח מהיותו מלאכותי" (אבינרי, יד 360). [וראה עוד ערך מן]

מ' קיצור: 1, מטר. 2, מספיק. 3, מר. 4, [בגימטריא] 40.

מ"א ר"ת 1, מלכים א'. 2, מקום אחר. 3, מדרש אגדה. 4, מועצה אזורית. 5, מסמך־אוניברסיטה [תואר אקדמי שני אחרי ב"א – מוסמך למדעי הרוח, נוסח עברי לתואר הלועזי M. A.]

מאבב°, מאובב ת' [מן א. אבב] פורח: "וגדותיו בעתר אבים מאבבות" (ליסיצקי, מידות 56). – [מאבבת, מאבבים, ־בבות]

מאבוס ז' [מן אבס] 1, אוצר־תבואה: "פתחו מאבסיה, סלוה כמו־ערמים" (ירמיה נ כו). 2°, אבוס מרכב, ארגז ששמים בו גרגרים או תבן וכיוצא בזה, מציד בסורג ("סלם") שמאחורי שלביו שמים קש, שחת וכדומה. 3°, מקום שאובסים שם בעלי־חיים להשמינם: "דיר גדול, שחציו ארוה לסוס... וחציו מאבוס לחזירים" (ביאליק, מאחורי א). – [מאבוס־, מאבוסים, מאבוסי־]

מאבטח°, מאובטח ת' [מן אבטח, אבטח] שנתנה לו אבטחה: שירה מאבטחת על־ידי יחידת־משמר. דרך מאבטחת. [מאבטחת, מאבטחים, מאבטחות]

מאבך° ז' **מאבכת°** נ' [מן אבך] מקום התאבכות, תימרה, עבוי: "מתוך מאבך העשן, הרשפים וזרק המים" (שניאור, פאנדרי א 199). "לנגה האש ולצל מאבכת המשרפות" (ורד, שירים 124). – [מאבך־, ־בכים, מאבכי־; מאבכות, מאבכות־]

מאובן

מאבן°, מאובן תו"ז [מן אבן, אבן] 1, ז' דבר שנתקשה כאבן, קשה ומוצק; שרידי צמח או שרידי בעל־חיים שנתקשו כאבן, או עקבותיהם בשכבות־הקרקע של תקופות גיאולוגיות קדומות. 2, ת' נקשה, שהתקשה: "כאן – אדיקות מאבנת, חובה, שעבוד" (ביאליק, הלכה ואגדה). "אך זאת הזעקה מאבנת־הקול" (ברוידס, שרשים 44). 3° [בהשאלה] נדהם, משתק, שרוי בלי נוע: האיש נשאר מאבן למשמע הידיעה המחרידה. – [מאבן־, מאבנים, מאבני־; מאבנת, מאבנים, מאבנות]

מאבץ°, מאובץ ת' [מן אבץ, אבץ] מצפה או מלחם באבץ: פח מאבץ. – [מאבצת, מאבצים, ־צות]

א. **מאבק°** ז' [מן א. אבק] האבקות, מלחמה ממשכת לשם שבירת התנגדות ולהשגת מטרה מסימת: מאבק היהודים בגולה על זכיותיהם. מאבק הפועלים להעלאת שכרם ולשפור תנאי עבודתם. "סמל למאבק־העד שבין שכחה ונגודה" (סדן, שפה 351). – [מאבק־, מאבקים, מאבקי־]

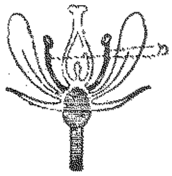

מ – מאבק (ב)

ב. **מאבק°** ז' [מן אבק] ראש האבקן בפרח, המכיל את האבקה. המאבק מחלק על־פי־רב לשתי לשכות. – [מאבק־, מאבקים, מאבקי־]

מאבק° ז' [מן אבק] מכשיר של גננים הדומה למפוח לפזור אבקה של חמרי־חטוי שונים להגנה על צמחים מפני חרקים או פטריות או מזיקים אחרים. – [מאבק־, מאבקים, מאבקי־]

מאבק

מאבק°, מאובק ת' [מן ב. אבק, אבק] 1, מכסה אבק, שיש עליו אבק רב: "את מנעלי המאבקים אשל" (שלונסקי, שירים א 166). "גרעיני החטה... נשפכים לשקים במאספיו המאבקים של הקומבין" (בר־יוסף, העומדים 156). 2, שפזרו עליו אבקה כלשהי לחטוי: צמח מאבק באבקת־גפרית. – [מאבקת, מאבקים, ־קות]

מאגד°, מאוגד ת' [מן אגד, אגד] 1, קשור, מחבר, צרור: פרחים מאגדים בחוט. 2, חבר לאגדה, שיך לחבר מסים, מארגן: "בני עדתם שאינם מצטרפים לצבור מאגד" (ליסיצקי, תולדות 141). פועלי־הבנין מאגדים באגדה מקצועית. – [מאגדת, מאגדים, ־דות]

מאגד°, מואגד ת' [מן אגד, האגד] מארגן באגדה או בתאגיד: גוף מאגד (חברה מסחרית, קואופרטיב וכדומה). – [מאגדת, מאגדים, מאגדות]

מאגדת^, מאגודת נ' [מן אגד] אגד, קשר, צרור: "במאגדת לולב להלל את שמי" (סידור רס"ג, רב). – [מאגדת־, מאגודות]

מאגור° ז' [מן אגר] 1, כלי או מחסן לאגירת דברים שונים: מאגור לגרגרים. מאגור למצרכים חיוניים. 2, מקום־קבול גדול: מאגור למי הנחל [ראה גם מאגר] – [מאגור־, מאגורים, ־רי־]

מַאֲגוּרָה° נ׳ [מן אגר] בּוֹר־מַיִם חָצוּב בְּסֶלַע שֶׁהַכְּנִיסָה אֵלָיו בְּמַדְרֵגוֹת חֲצוּבוֹת [״הַרַאבָּה״ בערבית]. – [מַאֲגוּרַת־, מַאֲגוּרוֹת]

מְאֻגָּם°, מאוגם ת׳ [מן אגם, אֲגַם] 1, עָשׂוּי בְּצוּרַת אֲגַם: ״אֲנִי קָם וְיוֹרֵד לִי אֶל... הַוָּאדִי הַמְאֻגָּם״ (יזהר, צקלג 331). 2, שֶׁרֻכְּזוּ מֵימָיו לַאֲגַם. – [מְאֻגֶּמֶת, מְאֻגָּמִים, ־מוֹת]

מְאֻגָּן°, מאוגן ת׳ [מן אגן] בַּעַל־אַגָּן, בַּעַל־שׁוּלַיִם: כּוֹבַע מְאֻגָּן. בֹּרֶג מְאֻגָּן. – [מְאֻגֶּנֶת, מְאֻגָּנִים, ־נוֹת]

מְאֻגָּף°, מאוגף ת׳ [מן א. אגף, אֲגַף] מְכֻתָּר, מֻקָּף מִן הָאֲגַף אוֹ מִן הָאֲגַפִּים: הַגְּדוּד הַמְאֻגָּף נִכְנַע וְנִלְקַח בַּשֶּׁבִי. – [מְאֻגֶּפֶת, מְאֻגָּפִים, ־פוֹת]

מַאֲגָר° ז׳ [מן אגר] 1, מִקְוֶה, רִכּוּז, מְקוֹם־אֲגִירָה שֶׁל מַיִם אוֹ שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים: ״הוֹבִילוּ אוֹתִי אֶל מַאֲגַר־מַיִם גָּדוֹל״ (קרליבך, הודו 195). ״מַאֲגַר מֵי הַגְּשָׁמִים״ (אריכא, סנחריב 9). מַאַגְרֵי מַיִם תַּת־קַרְקָעִיִּים. מַאֲגַר־נֵפְט. 2 [בצבא] מְקוֹם־רִכּוּז זְמַנִּי שֶׁל כֹּחַ־אָדָם אוֹ שֶׁל אַסְפָּקָה בִּידֵי מִפְקָדָה מְמֻנָּה, לְשֵׁם חֲלֻקָּתָם לְאַחַר־מִכֵּן. – [מַאֲגַר־, מַאֲגָרִים, מַאַגְרֵי־]

מַאֲגֵרָף° ז׳ [מן אגרף, אֶגְרֹף] מְאַמֵּן בְּאֶגְרוֹפָנוּת, מַדְרִיךְ בְּמִלְחֶמֶת־אֶגְרוֹפִים. – [מַאֲגֵרַף, מַאֲגֵרְפִים, מַאֲגְרְפֵי־]

מְאֻגְרָף°, מאוגרף ת׳ [מן אגרף, אֶגְרֹף] קָמוּץ לְאֶגְרוֹף: ״כָּל יָד מְאֻגְרֶפֶת וְכָל לֵבָב מִתְקוֹמֵם״ (בן־אב״י, שחר 191). ״וְיָדַיו מְאֻגְרָפוֹת בְּאַכְזָרִיּוּת עֲצוּרָה״ (סמקין, שירים כח). ״הִנֵּה יָדִי, מְאֻגְרֶפֶת אֲרָאֶנָּה״ (שלונסקי, שירים ב 103). – [מְאֻגְרֶפֶת, ־רָפִים, ־פוֹת]

מְאֹד, מְאוֹד תה״פ וז׳ [אכדית: ma'du; אוגריתית: מאד; ערבית: מַאַד החל לצמוח] 1, תה״פ בְּמִדָּה מְרֻבָּה, בְּשִׁעוּר רַב: ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד״ (בראשית א לא). ״וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד״ (שמות יט טז). 2, ז׳ כֹּחַ, יְכֹלֶת, מַאֲמָץ: ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ״ (דברים ו ה). ״כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאוֹדִי עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה״ (ביאליק, המתמיד). 3* ז׳ רְכוּשׁ, הוֹן: ״וְכָל הָאוֹבֵד וְלֹא נוֹדַע מִי גְנָבוֹ מִמְּאֹד הַמַּחֲנֶה״ (מגילת ברית דמשק ט 10־11). – [מְאֹד־, מְאֹדִי]

– מְאֹד מְאֹד, בִּמְאֹד מְאֹד, עַד מְאֹד, עַד לִמְאֹד, בְּמִדָּה מְרֻבָּה בְּיוֹתֵר, עַד לְאֵין גְּבוּל: ״טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד״ (במדבר יד ז). ״מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל־רוּחַ״ (אבות ד ד). ״וְגָדוֹל מְאֹד מְאֹד הַכְּאֵב״ (ביאליק, אחרי מותי). ״וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד״ (שמות א ז). ״הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ בִּמְאֹד מְאֹד״ (ברכות ט ה). ״וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד״ (מלכים א א ד). ״שֶׁהָיוּ עַד מְאֹד גִּבּוֹרִים״ במדבר רבה טו). ״וַיִּשְׂרְפוּ־לוֹ שְׂרֵפָה גְּדוֹלָה עַד־לִמְאֹד״ (דברי הימים ב טז יד).

– בְּכָל מְאֹדוֹ, בְּכָל לִבּוֹ, בְּכָל יֵשׁוּתוֹ: ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ״ (דברים ו ה).

מאד [מן מְאֹד]

~ הִפ׳ **הִמְאִיד**^ פ״י הִרְבָּה, הִגְדִּיל: ״כִּי מַחֲנוֹת מְעוּסָּסִים בְּמַהֲלָלָם יַמְאִידוּךָ״ (כי אדוקי אש, שחרית יום־כיפור). – [לְהַמְאִיד אֶת־; מַמְאִיד, יַמְאִיד]

מַאֲדֶה° ז׳ [מן א. אדה] מַאֲכָל מְבֻשָּׁל בְּאֵדִים: מַאֲדֵה־בָּשָׂר. מַאֲדֵה יְרָקוֹת. – [מַאֲדֵה־, מַאֲדִים, מַאֲדֵי־]

מְאֻדֶּה°, מאודה ת׳ [מן א. אדה, אֵדָה] מְבֻשָּׁל בְּאֵדִים: בָּשָׂר מְאֻדֶּה. יְרָקוֹת מְאֻדִּים. פֵּרוֹת מְאֻדִּים. – [מְאֻדָּה, מְאֻדִּים, ־דּוֹת]

מְאֹדִי^, מְאוֹדִי^ ת׳ [מן מְאֹד] רַב מְאֹד, תָּדִיר הַרְבֵּה: ״הֵן יִהְיֶה הַדָּבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה מְאֹדִי״ (פירוש המשניות לרמב״ם, אבות ח). ״שֶׁבִּכְלַל הַנִּמְצָאוֹת הַטּוֹב הוּא מְאֹדִי וְגוֹבֵר בָּהֶם״ (אלבו, העיקרים 245). – [מְאֹדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

מְאֹדִיּוּת^, מְאוֹדִיּוּת^ נ׳ [מן מְאֹדִי] רִבּוּי, הֱיוֹת הַרְבֵּה, תְּדִירוּת: ״הַמְּאֹדִיּוּת וְרִבּוּי הַדְּבָרִים״ (אלבילה, ראשית דעת קיז). – [מְאֹדִיּוּת־]

מַאְדִּים* ז׳ [מן אדם, הָאְדִּים] (שבת קנו.) שְׁמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל כּוֹכַב־הַלֶּכֶת מַרְס (Mars), הָרְבִיעִי בְּמֶרְחַקּוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ (לְאַחַר כּוֹכַב־חַמָּה, נֹגַהּ וְכַדּוּר־הָאָרֶץ). מַאְדִּים הוּא כּוֹכַב־לֶכֶת מַזְהִיר, בַּעַל גָּוֶן אָדֹם־כָּתֹם (מִכָּאן שְׁמוֹ הָעִבְרִי), הַדּוֹמֶה בְּיוֹתֵר לְכַדּוּר־הָאָרֶץ בֵּין כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת: בַּעַל אַטְמוֹסְפֵירָה, תְּקוּפוֹת־שָׁנָה וְעוֹד. מַאְדִּים צֻלַּם מִמֶּרְחָק מוּעָט בְּאֶמְצָעוּת חֲלָלִית בִּשְׁנַת 1965. שְׁאֵלַת קִיּוּם חַיִּים עַל מַאְדִּים עֲדַיִן לֹא נִפְתְּרָה.

מְאָדָּם, מאודם ת׳ [מן אדם, אָדַם] 1, צָבוּעַ וּמְעֻבָּד בְּצֶבַע אָדֹם: ״וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים״ (שמות כה ה). 2°, מְכֻסֶּה אֹדֶם, מַסְמִיק: ״פְּנֵי שְׁנֵיהֶם מְאָדָּמִים וּמְזִיעִים״ (ברקוביץ, תר׳ קומדיות קנט). – [מְאָדֶּמֶת, מְאָדָּמִים, ־מוֹת]

מְאֻדָּר^, מאודר ת׳ [מן אדר, אֶדֶר] כַּבִּיר, נֶהְדָּר: ״מֶלֶךְ מְהֻדָּר עַל כֵּס מְאֻדָּר״ (גבירול, ו 59). – [מְאֻדֶּרֶת, מְאֻדָּרִים, ־רוֹת]

מֵאָה ש״מ לזו״נ [אוגריתית: מאת; ארמית: מְאָה; ערבית: מִאַה] 1, עֶשֶׂר עֲשָׂרוֹת, 100: ״מֵאָה שָׁנָה״ (בראשית כג א). ״מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ״ (מלכים א ז ב). ״בֶּן־מְאַת שָׁנָה״ (בראשית יא י). ״עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים״ (בראשית לב יד). בְּמִסְפָּר 1967 הַסִּפְרָה 9 הִיא סִפְרַת הַמֵּאוֹת. 2^, תְּקוּפָה שֶׁל מֵאָה שָׁנָה: ״צָלְחָה עַל בְּנֵי סְפָרַד בַּמֵּאָה הַשְּׁבִיעִית רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה״ (חריזי, תחכמוני יח 183). מֶרֶד בַּר־כּוֹכְבָא אֵרַע בַּמֵּאָה הָרִאשׁוֹנָה אַחֲרֵי חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי. אָנוּ חַיִּים בַּמֵּאָה הָעֶשְׂרִים לְמִנְיַן הָאֻמּוֹת. 3, מִסְפָּר שֶׁל גֻּזְמָה, הַרְבֵּה מְאֹד: ״תֵּחַת גְּעָרָה בְּמֵבִין, מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה״ (משלי יז י). ״אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְשׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה וְאֶחָד״ (חגיגה ט:). – [מְאַת־, מָאתַיִם (= שְׁתֵּי מֵאוֹת), מֵאוֹת, מְאוֹת־]

– עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים (שָׁנָה) [על־יסוד בראשית ו ג], בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לַאֲרִיכוּת יָמִים.

– לְמֵאָה^ [בחשבון] פְּרוֹצֶנְט, חֵלֶק הַמִּתְבַּטֵּא בַּאֲחוּזִים לְמֵאָה, כְּגוֹן: שְׁנַיִם לְמֵאָה (2%), עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְמֵאָה (25%): ״שֶׁשָּׂכָר קָצוּב הָיָה לָהֶם... אַרְבָּעָה לְמֵאָה״ (רש״י בבא מציעא נא:).

– מֵאָה אָחוּז°, 1, 100%, הַכֹּל בִּשְׁלֵמוּת. 2 [בהשאלה, בלשון־הדיבור] טוֹב בְּיוֹתֵר, מְצֻיָּן, מֻשְׁלָם: ״וַהֲרֵי לְךָ עֶמְדַּת מַרְגֵּמָה כְּבֵדָה, שֶׁאִם גַּם אֵינָהּ מֵאָה־אָחוּז... הֲרֵי... הֵיכָן בָּעוֹלָם מוֹצְאִים מֵאָה־אָחוּז?״ (יזהר, צקלג 30). – ״מַה שְּׁלוֹמְךָ? – ״מֵאָה אָחוּז!״

– כְּמֵאָה עֵדִים*, מָשָׁל לְעֵדוּת נֶאֱמָנָה וּמְבֻסֶּסֶת בְּיוֹתֵר: ״אִתְקַפְתָּא זוֹ מְעִידָה כְּמֵאָה עֵדִים עַד הֵיכָן יָרַדְנוּ״ (אבינרי, יד 40). [ראה להלן ״הוראת בעל־דין״]

— הַמֵּאָה הַשְּׁחוֹרָה°, כִּנּוּי לִכְנוּפְיוֹת שֶׁל פּוֹרְעִים אַנְטִישֵׁמִיִּים שֶׁעָמְדוּ לְשֵׁרוּת הָרֵיאַקְצְיָה הַצָּארִית בְּרוּסְיָה בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הָעֶשְׂרִים: "זֶה... שֶׁנֶּהֱרַג בִּידֵי אַנְשֵׁי הַמֵּאָה הַשְּׁחוֹרָה" (טשרניחובסקי, סיפורים 76). "נִסְתַּדְּרָה הַפְּסֹלֶת שֶׁבָּעָם הָרוּסִי, הַקְּרוּיָה ה'מֵּאָה הַשְּׁחוֹרָה'" (ויסלבסקי, תר' במערכה 249).

— מֵאָה מִיתוֹת וְלֹא קִנְאָה אַחַת* (דברים רבה ט), אִמְרַת חֲכָמִים בִּגְנוּתָהּ שֶׁל הַקִּנְאָה שֶׁהִיא קָשָׁה בְּיוֹתֵר לָאָדָם.

— הוֹדָאַת בַּעַל־דִּין כְּמֵאָה עֵדִים* (תוספתא בבא מציעא א י), [כלל בהלכה] לְאַחַר שֶׁבַּעַל־הַדִּין (הַנִּתְבָּע) הוֹדָה בְּעַצְמוֹ בַּתְּבִיעָה — שׁוּב אֵין הַתּוֹבֵעַ זָקוּק לְעֵדִים לְחִזּוּק תְּבִיעוֹתָיו.

— בַּעַל הַמֵּאָה הוּא בַּעַל הַדֵּעָה° [פתגם עממי], הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל הֶעָשִׁיר רַבָּה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִזּוֹ שֶׁל הֶעָנִי.

— נֵר לְאֶחָד — נֵר לְמֵאָה*, 1* הַנֵּר הַמֵּאִיר לְאָדָם אֶחָד יָכוֹל לְהָאִיר לְמֵאָה אֲנָשִׁים בְּלֹא שֶׁיִּגָּרַע מִמֶּנּוּ כְּלוּם (שבת קכב.). 2° [בהשאלה] מֵימְרָה בְּשֶׁבַח הֲפָצַת דַּעַת וְהַשְׂכָּלָה בָּרַבִּים.

מְאָה ש"מ [ארמית] (דניאל ו ב), מֵאָה [רווח בצירוף:]

— מְאָה כִּתְרֵי וּתְרֵי כִּמְאָה* [= מאה כשניים ושניים כמאה] (שבועות מב.), לְעִנְיַן עֵדוּת אֵין הֶבְדֵּל בֵּין מֵאָה עֵדִים לְבֵין שְׁנֵי עֵדִים, תֹּקֶף שָׁוֶה יֵשׁ לְעֵדוּתָם שֶׁל שְׁנֵי עֵדִים וּלְעֵדוּתָם שֶׁל עֵדִים רַבִּים.

מאה [מן מֵאָה]

~ הִפ' הִמְאָה^ פ"י כָּפַל בְּמֵאָה, הִגְדִּיל פִּי מֵאָה: "חֲרֵדִים לְהַמְאוֹת יְדוּעֶיךָ בְּשָׁלְךָ" (בכל און, שחרית יום־כיפור). — [לְהַמְאוֹת, מַמְאֶה, יַמְאֶה]

מְאַהֵב ז' [מן אהב, אִהֵב] חוֹזֵר אַחַר אִשָּׁה וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתָהּ, חוֹשֵׁק, עוֹגֵב: "וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ" (הושע ב טו). — [מְאַהֵב־, מְאַהֲבִים, מְאַהֲבֵי־]

מְאֹהָב^, מאוהב ת' [מן אהב, אֹהַב] אֲחוּז־אַהֲבָה, נִמְשָׁךְ מִתּוֹךְ אַהֲבָה חֲזָקָה: "תְּהֵא מְאֹהָב עַל הַבְּרִיּוֹת" (ילקוט, דברים תתלז). "הַשְּׁאָר שֶׁלֹּא נָשַׁק מִמְּאֹהַב־הַלֵּב" (טשרניחובסקי, שירים 495). "אֲנַחְנוּ מְאֹהָבִים בּוֹ (בְּיוֹסִי), וְיָמִים רַבִּים רַבִּים לֹא נִכַּר בְּאַהֲבָתֵנוּ" (פיכמן, קעו). בָּחוּר מְאֹהָב בְּבַחוּרָה. זוּג מְאֹהָבִים. — [מְאֹהֶבֶת, מְאֹהָבִים, ־בוֹת]

מְאַהֵב° ז' [מן אהב] 1°, מִשְׂחַק־אַהֲבָה, הִתְעַסְּקוּת בָּאֲהָבִים, פְלִירְט. — [מְאַהֵב־, מְאַהֲבִים, מְאַהֲבֵי־]

מְאַהֵב^ ז' [מן אהב] אַהֲבָה, חִבָּה: "הַבְּתוּלוֹת בְּהִקָּבֵץ שֵׁנִית בְּמְאַהֵב" (קליר, סידור 676). — [מְאַהֵב־]

מאה"ג ר"ת מְאוֹר־הַגּוֹלָה.

מַאֲהִילָה° נ' [מן א. אהל, הֶאֱהִיל] סוֹכֵךְ, מִכְסֶה: "הַכּוֹבַע הַזֶּה עִם פְּסִיקָתוֹ הַמְּשֻׁלֶּשֶׁת כְּמִין 'מַאֲהִילָה' נִתְקַבֵּל אַחַר־כָּךְ בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל" (מגדלי מו"ס, רסז). — [מַאֲהִילַת־, מַאֲהִילוֹת]

מַאֲהָל° ז' [מן א. אהל] מַחֲנֵה אֹהָלִים: מַאֲהַל־בֶּדְוִים בַּנֶּגֶב. — [מַאֲהַל־, מַאֲהָלִים, מַאֲהֲלֵי־]

מְאֹהָל^, מאוהל ת' [מן א. אהל, אֹהַל] מְסוּכָּךְ, מְחֻפֶּה, מְכֻסֶּה: "מְאֹהָל בִּירִיעוֹת עוֹרוֹת" (יניי, קי). "בְּדֶלֶת הַמְאֹהָלָה מָסָךְ" (גולדברג, תר' מלחמה ד 212). — [מְאֹהֶלֶת, מְאֹהָלִים, ־לוֹת]

מאובב ר' מְאֻבָּב	מאוגד ר' מְאֻגָּד	מאוד ר' מְאֹד
מאובטח ר' מְאֻבְטָח	מאוגם ר' מְאֻגָּם	מאודה ר' מְאֻדֶּה
מאובן ר' מְאֻבָּן	מאוגן ר' מְאֻגָּן	מאודי ר' מְאֹדִי
מאובץ ר' מְאֻבָּץ	מאוגף ר' מְאֻגָּף	מאודם ר' מְאֻדָּם
מאובק ר' מְאֻבָּק	מאוגרף ר' מְאֻגְרָף	מאודר ר' מְאֻדָּר

מְאֻוֶּה°, מאווה ת' [מן אוה, אִוָּה] שֶׁרוֹצִים בּוֹ מְאֹד, שֶׁנִּכְסָפוּ לוֹ בְּיוֹתֵר: "הִרְחַקְתּוּנִי מִמְּחוֹז גַּעְגּוּעַי, מִפִּלְאֵי מַגָּעִים מְאֻוִּים עִם הַיָּם הַגָּדוֹל" (שמעוני, הביבר 54). "לֹא הִגִּיד הַלֵּב בָּרוּר, מַהוּ הַחוֹף הַמְאֻוֶּה" (קריב, עיונים 106). "אִם הַכִּסּוּף לָךְ הֵבִין... עֲשֵׂה בְּפֵרוּשׁ אֶת הַמְצַפֶּה, הַמְאֻוֶּה, הֲרֵי זוֹ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה" (ש' אבן-שושן, תר' עתודותו 53). — [מְאֻוָּה, מְאֻוִּים, ־וּוֹת]

מַאֲוָה^, מַאֲוַי^ ז' [רווח בייחוד הריבוי: מַאֲוַיִּים] [מן אוה] 1, תַּאֲוָה, חֵשֶׁק: "אַל־תִּתֵּן ה' מַאֲוַיֵּי רָשָׁע" (תהלים קמ ט). "יְהִי לוֹ מַאֲוָה־לִבּוֹ לְמוֹקֵשׁ" (הנגיד, בן-משלי 13). "אֲנִי אֶבְחַר בָּךְ, כִּי אַתָּה מַאֲוַיִּי וְחֶפְצִי" (זבארה, על־פי שירמן ב 293). "רֵאשִׁית הַנְּעוּרִים... הַמַּאֲוַי לְשִׂיא הָהָר" (גרינברג, רחובות פט). "רַק מַאֲוָה אֶחָד תַּסְתִּיר, הַנִּלְהָב בְּמַאֲוַיִּים" (שמעוני, שירים ג קיד). "וְיֵשׁ הֵיכָל לְכָל מַאֲוַי נִסְתָּר" (ש' שלום, חי 15). "לֹא יִתָּכֵן שֶׁנָּתַן אֱלֹהִים בְּלִבָּהּ מַאֲוַי שֶׁלֹּא כִּרְצוֹנוֹ" (גולדברג, תר' מלחמה ב 66). "מַאֲוָה עִוֵּר, תַּקִּיף, הַפּוֹעֵל עַל־פִּי דַּחַף פְּנִימִי" (הלקין, משבר 330). 2° [בפסיכולוגיה] רָצוֹן כָּמוּס, כִּסּוּפִים פְּנִימִיִּים שֶׁאֵין אָדָם מְגַלֶּה אוֹתָם לַאֲחֵרִים: מַאֲוַיָּיו שֶׁל אָדָם בָּאִים לִפְרָקִים לִידֵי בִּטּוּי בַּחֲלוֹמוֹתָיו. — [מַאֲוֵה־, מַאֲוַי־, מַאֲוַיוֹ; מַאֲוַיִּים, מַאֲוַיֵּי־]

מאוהב ר' מְאֹהָב	מאוחד ר' מְאֻחָד	
מאוהל ר' מְאֹהָל	מאוחה ר' מְאֻחֶה	מאוין ר' מְאֻיָּן
מאווה ר' מְאֻוֶּה	מאוחז ר' מְאֻחָז	מאוכזב ר' מְאֻכְזָב
מאוורר ר' מְאֻוְרָר	מאוחסן ר' מְאֻחְסָן	מאוכל ר' מְאֻכָּל
מאוזב ר' מְאֻזָּב	מאוחר ר' מְאֻחָר	מאוכלס ר' מְאֻכְלָס
מאוזוליאון ר' מַבּ־	מאוטם ר' מְאֻטָּם	מאוכף ר' מְאֻכָּף
מאוזן ר' מְאֻזָּן	מאוטר ר' מְאֻטָּר	מאולה ר' מְאֻלֶּה
מאוזנן ר' מְאֻזְנָן	מאויד ר' מְאֻיָּד	מאולף ר' מְאֻלָּף
מאוזר ר' מְאֻזָּר	מאויך ר' מְאֻיָּךְ	מאולץ ר' מְאֻלָּץ
מאוזרח ר' מְאֻזְרָח	מאוים ר' מְאֻיָּם	מאולתר ר' מְאֻלְתָּר

מְאוּם ז' [אולי קרוב אל מוּם; ראה להלן מְאוּמָה] [בשלילה] כְּלוּם, מַשֶּׁהוּ, דְּבַר־מָה: "אִם־תִּטֶּה אַשֻּׁרִי מִנִּי הַדָּרֶךְ... וּבְכַפַּי דָּבַק מְאוּם" (איוב לא ז). אֵין לִי מְאוּם.

— טוֹב מְאוּם מִלֹּא־כְלוּם° [על־פי פתגם לועזי], טוֹב מְעַט מֵאֶפֶס.

מאומד, ראה מְאֻמָּד.

מְאוּמָה ז' [אולי הסתעפות מן מָה־וּמָה, ואולי מן מְאוּם; אכדית: mimma משהו; ואולי בערבית: מַהְמָא מה שיהיה] 1, מְאוּם, כְּלוּם, מַשֶּׁהוּ, דְּבַר־מָה: "הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה?" (במדבר כב לח). "כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה" (דברים כד י). "וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה" (מלכים ב ה כ). "אֵלֵךְ וְאָבִיא לְךָ מְאוּמָה מִבֵּיתִי... לֵךְ וּקְנֵה לְךָ מְאוּמָה!" (מגדלי מו"ס, קעט). 2, [על־פי־רב במשפט שלילי] (לֹא) כְּלוּם, שׁוּם דָּבָר (לֹא): "וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה" (בראשית כב יב). "וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה" (שמואל א כט ג).

— כָּל־מְאוּמָה, מַשֶּׁהוּ, שׁוּם דָּבָר, מְעַט מִן הַמְּעַט: "כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף, כִּי אִם־לִפְנֵי בוֹא־הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה" (שמואל ב ג לה).

— לִמְאוּמָה, לְמַשֶּׁהוּ, לְדָבָר שֶׁל מַמָּשׁ: "אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה" (מלכים א י כא).

מאומל ר׳ מְאֻמָּל	מאומן ר׳ מְאֻמָּן	
מאומלל ר׳ מְאֻמְלָל	מאומץ ר׳ מְאֻמָּץ	מאומת ר׳ מְאֻמָּת

מֵאוּן*, מֵיאוּן ז׳ [מן מאן, מֵאֵן] 1°, סֵרוּב, אִי־הַסְכָּמָה, הִתְנַגְּדוּת לְהַצָּעָה: "מִבְּלִי לְהַשְׁגִּיחַ בִּרְצוֹנָם אוֹ מֵאוּנָם שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים" (אחד העם, ט). 2* [בהלכות התלמוד] סֵרוּבָהּ שֶׁל יְתוֹמָה קְטַנָּה, שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ אוֹ אָחִיהָ, לִשְׁהוֹת אֵצֶל בַּעְלָהּ: "כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מֵאוּן, אֵין חֲלִיצָה" (חולין א ז). — [מֵאוּן־, מֵאוּנִים, מֵאוּנֵי־]

מֵאוֹן° ז׳ [מן מֵאָה] פֶּרְצֶנְטִיל, אֶחָד לְמֵאָה, חֵלֶק אֶחָד מִמַּשֶּׁהוּ הַמְּחֻלָּק לְמֵאָה קְבוּצוֹת. — [מֵאוֹן־, מְאוֹנִים, מְאוֹנֵי־]

מאונך ר׳ מְאֻנָּךְ.	מאונפף ר׳ מְאֻנְפָּף.
מאונס ר׳ מְאֻנָּס.	מאונקל ר׳ מְאֻנְקָל.

מָאוֹס ז׳ [מקור מן א. מאס, מָאַס] תּוֹעֵבָה, זֻהֲמָה: "סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים" (איכה ג מה). — [מְאוֹס־]

מָאוּס* ת׳ [מן א. מאס, מָאַס] מְכֹעָר, בָּזוּי, מְעוֹרֵר גֹּעַל: "נוֹתֵן (שֶׁמֶן) בֵּין בְּיָד בֵּין בִּכְלִי־מָאוּס הוּא (הַשֶּׁמֶן)" (ירושלמי מעשר שני נג ב). "עֲזֹב אוֹתוֹ, זֶה הַמָּאוּס, וְאַל תְּדַבֵּר אֵלָיו!" (הזז, היושבת 220). "לַעֲזָאזֵל אַתְּ וְהִיא, יָא מְאוּסָה!" (הזז, יעיש ב 126). מַרְאֶה מָאוּס. הִתְנַהֲגוּת מְאוּסָה. — [מְאוּסָה, מְאוּסִים, ־סוֹת]

מְאוּס*, מֵיאוּס ז׳ [מן א. מאס] תִּעוּב, גֹּעַל, זֻהֲמָה: "דִּבְרֵי שִׂיחוֹתֵיהֶם הַתְּדִירִים הַלְּעוּסִים בְּפִיהֶם עַד כְּדֵי מְאוּס" (הזז, צל 217). — [מְאוּס־]

— מֻקְצֶה מֵחֲמַת מְאוּס* [שאול מן שבת קנז., ושם בעניין איסור השימוש בשבת], מֻבְדָּל וּמֻרְחָק, אָסוּר בְּשִׁמּוּשׁ אוֹ בְּמַגָּע מִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ מָאוּס וּמְגֻנֶּה: "אִם לֹא תִסְתַּלֵּק מִזֶּה, מֻקְצֶה מֵחֲמַת מְאוּס, בְּנֵי־מֵעֶיךָ נִשְׁפָּכִים!" (ביאליק, אריה ז).

מאוסל ר׳ מְאֻסָּל	מאופל ר׳ מְאֻפָּל	
מאוסם ר׳ מְאֻסָּם	מאופלל ר׳ מְאֻפְלָל	מאופץ ר׳ מְאֻפָּץ
מאוסף ר׳ מְאֻסָּף	מאופס ר׳ מְאֻפָּס	מאופק ר׳ מְאֻפָּק
מאופין ר׳ מְאֻפְיָן	מאופף ר׳ מְאֻפָּף	מאופר ר׳ מְאֻפָּר

מֵאוֹץ° ז׳ [מן אוץ] [בספורט] תַּחֲרוּת בִּמְהִירוּת הָרִיצָה לְמֶרְחַקִּים קְצָרִים: רִיצַת־מֵאוֹץ שֶׁל מֵאָה מֶטֶר. — [מֵאוֹץ־]

מאוצבע ר׳ מְאֻצְבָּע.	מאוקדח ר׳ מְאֻקְדָּח.
מאוצטב ר׳ מְאֻצְטָב.	מאוקלם ר׳ מְאֻקְלָם.

מָאוֹר ז׳ [מן אור] 1. גּוּף מֵפִיץ אוֹר: "יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם" (בראשית א יד). 2. הֶאָרָה, הֲפָצַת אוֹר: "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר" (שמות כז כ). "וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר" (שמות לה יד). 3* [בהשאלה] זִיו, זֹהַר, חֵן: "עֵינֶיךָ יָאִירוּ בִּמְאוֹר תּוֹרָה" (ברכות יז.). 4*, צֹהַר, חַלּוֹן אוֹ אֲרֻבָּה לִכְנִיסַת אוֹר (כלים יז יב). 5° [במליצה] כִּנּוּי לָעַיִן: "לְמַעַן בְּקֶבֶר לֹא אֶדְמַע מְאוֹרוֹתַי" (הנגיד, דיואן 124). — [מְאוֹר־, מְאוֹרוֹת גם מְאוֹרִים, מְאוֹרֵי־]

— הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל, 1. כִּנּוּי לַשֶּׁמֶשׁ (בראשית א טז). 2°, תֹּאַר־כָּבוֹד לְרַב גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל (בספרות הרבנית).

— הַמָּאוֹר הַקָּטֹן, כִּנּוּי לַיָּרֵחַ (בראשית א טז).

— הַמָּאוֹר שֶׁבְּדָבָר*, הַמַּעֲלָה וְהַנָּאֶה שֶׁבְּדָבָר: "הַלְוַאי אוֹתִי עָזְבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמָרוּ; מִתּוֹךְ שֶׁהָיוּ מִתְעַסְּקִין בָּהּ, הַמָּאוֹר שֶׁבָּהּ הָיָה מַחֲזִירָן לְמוּטָב" (איכה רבתי, פתיחתא ב). "לֹא הַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמָּאוֹר שֶׁבַּיַּהֲדוּת" (עגנון, כפות רעג).

— מְאוֹר־הַגּוֹלָה··, תֹּאַר־כָּבוֹד לְרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מוֹרֵהוּ שֶׁל רַשִׁ״י.

— מְאוֹר־עֵינַיִם, 1*. כֹּחַ הָרְאִיָּה: "שֶׁכָּהָה מְאוֹר עֵינָיו" (נגעים ב ג). "לְיָמִים נָטַל מְאוֹר עֵינָיו" (עגנון, אלו תמר). 2, הַצְהָלַת פָּנִים, סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, יַחַס שֶׁל רָצוֹן לַזּוּלַת: "מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב" (משלי טו ל). הָאִישׁ קִבֵּל אֶת הָאוֹרְחִים בִּמְאוֹר־עֵינַיִם. 3* [בלשון סגי־נהור (במשמעות הפוכה)] כִּנּוּי לְעִוֵּר: "יֵשׁ תַּלְמִיד־חָכָם כָּאן וּמְאוֹר עֵינַיִם הוּא" (חגיגה ה:).

— מְאוֹר־פָּנִים [שאול מן תהלים צ ח], זִיו פָּנִים, סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, יַחַס שֶׁל רָצוֹן: "בְּהַפִּילְךָ מְאוֹר־פָּנִים בְּמִשְׁאָל" (הנגיד, בן־משלי 42). "וְעֵינֵינוּ בִּמְאוֹר־פָּנָיו וּבְהַדְרַת זְקָנוֹ" (ביאליק, יונה). "שַׁבַּת טוֹבָה לָךְ, אִיטָה! יִקְרָא בִּמְאוֹר־פָּנִים" (פיכמן, לה). בַּעַל־הַבַּיִת קִבֵּל אֶת אוֹרְחָיו בִּמְאוֹר־פָּנִים.

— גַּז־הַמָּאוֹר°, גַּז דָּלִיק הַמּוּפָק אַגַּב זִקּוּק נֵפְט אוֹ פֶּחָם; לְפָנִים הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לְמָאוֹר לַבָּתִּים וְלָרְחוֹבוֹת, וּבְיָמֵינוּ בְּעִקָּר לְחִמּוּם וּלְבִשּׁוּל.

— מְנוֹרַת־הַמָּאוֹר, כִּנּוּי לַמְּנוֹרָה שֶׁהָיְתָה בַּמִּשְׁכָּן (שמות לה יד).

— בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ* (ברכות ח ה), נֹסַח הַבְּרָכָה עַל הַנֵּר שֶׁמְּבָרְכִים בִּשְׁעַת הַהַבְדָּלָה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת.

מְאַוֵּר°, מאוור ז׳ [מן אִוֵּר] מִתְקָן בִּמְכוֹנָה לְהַפְלָטַת גַּז אוֹ עָשָׁן הַחוּצָה: מְאַוֵּר בִּכְבִשָׁן. — [מְאַוֵּר־, מְאַוְּרִים, מְאַוְּרֵי־]

מְאֻוָּר°, מאוור ת׳ [מן אִוֵּר] 1. מָלֵא אֲוִיר. 2. שֶׁאֲוִירוֹ הֻחְלַף בַּאֲוִיר צַח: חֶדֶר מְאֻוָּר. רְאֵה מְאֻוְרָר. — [מְאֻוֶּרֶת, מְאֻוָּרִים, מְאֻוָּרוֹת]

מאורג ר׳ מְאֻרָג.	מאורגן ר׳ מְאֻרְגָּן.

מְאוּרָה נ׳ [אולי מן אור] 1. חוֹר אוֹ מְעָרָה בַּקַּרְקַע הַמְּשַׁמְּשִׁים לְעִתִּים מִשְׁכָּן לְבַעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים: "מְאוּרַת צִפְעוֹנִי" (ישעיה יא ח). מְאוּרַת נְמֵרִים. 2°, כִּנּוּי לְמָעוֹן דַּל בְּיוֹתֵר, מַרְתֵּף אוֹ פִּנָּה נִדַּחַת: "וַיַּעֲלוּ מְאוֹרוֹת מִמְּאוּרוֹת אֵלֵינוּ" (ביאליק, המתמיד). הֶעָנִי גָּר בִּמְאוּרָה אֲפֵלָה. — [מְאוּרַת־, מְאוּרוֹת]

מְאוֹרָה·· נ׳ [מן מָאוֹר] שֵׁם לְסוּג שֶׁל פִּיּוּטִים שֶׁמּוֹסִיפִים בִּימֵי חַג וְשַׁבָּתוֹת מְיֻחָדוֹת בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית בְּבִרְכַּת "יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת". — [מְאוֹרַת־, מְאוֹרוֹת]

מאורס ר׳ מְאֹרָס.	מאורע ר׳ מְאֹרָע.

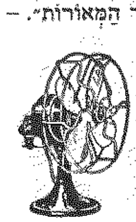

מאוורר

מְאַוְרֵר°, מאוורר ז׳ [מן אוורר, אִוְרֵר] וֶנְטִילָטוֹר, מַכְשִׁיר לְהַחְלָפַת הָאֲוִיר בְּחֶדֶר, אוֹ לְקֵרוּרוֹ — בְּאֶמְצָעוּת כְּנָפַיִם הַמּוּנָעוֹת בִּמְהִירוּת (עַל־פִּי־רֹב בְּכֹחַ־חַשְׁמַל) וְהַמְּעוֹרְרוֹת עַל־יְדֵי־כָּךְ זֶרֶם אֲוִיר חָזָק מִסָּבִיב. — [מְאַוְרֵר־, מְאַוְרְרִים, מְאַוְרְרֵי־]

מְאֻרְרָ°, מְאוּרָר ת׳ [מן אורר, אֻרְרַר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זֶרֶם שֶׁל אֲוִיר נָקִי וָצַח מִן הַחוּץ: אוּלָם גָּדוֹל וּמְאֻרְרָר.–[מְאֻרְרֶרֶת, ־רָרִים, ־רוֹת]

מאורר ר׳ מְאֹרָר	מאושכן ר׳ מְאֻשְׁכָּן	
מאושבל ר׳ מְאֻשְׁבָּל	מאושנב ר׳ מְאֻשְׁנָב	מאושר ר׳ מְאֻשָּׁר
מאושכל ר׳ מְאֻשְׁכָּל	מאושפז ר׳ מְאֻשְׁפָּז	מאושש ר׳ מְאֻשָּׁשׁ

מְאוֹשָׁשׁ* ת׳ [מן אשש, אוֹשֵׁשׁ] 1°, מְחֻזָּק, מְבֻסָּס, אֵיתָן: ״עֲמֹד כְּמוֹתָם עֲמִידָה מְאוֹשֶׁשֶׁת וְקַלָּה כְּאַחַת״ (ביאליק, אריה ד). ״יָשׁוּב... בִּצְעָדִים מְאוֹשָׁשִׁים... אֶל הָאֲרוּחָה״ (ביאליק, אריה א). מַצָּבוֹ שֶׁל הַמִּפְעָל מְאוֹשָׁשׁ. 2°, מְבֻסָּס, יְסוֹדִי: ״הַהֲלָכוֹת הַמְאוֹשָׁשׁוֹת״ (שיר השירים רבה ב, סמכוני באשישות). – [מְאוֹשֶׁשֶׁת, מְאוֹשָׁשִׁים, ־שׁוֹת]

מאותר ר׳ מְאֻתָּר.

מְאוֹתֵת° ז׳ [מן ב. אות, אוֹתֵת] אַתָּת, אָדָם הַמְשַׁדֵּר לַמֶּרְחַקִּים אוֹ מְקַבֵּל אוֹתוֹת וְסִימָנִים מֻסְכָּמִים מֵרֹאשׁ – עַל־יְדֵי דְּגָלִים, אוֹ אוֹרוֹת, אוֹ מַרְאוֹת וְכַדּוֹמֶה: פְּלֻגַּת מְאוֹתְתִים. – [מְאוֹתֶת־, מְאוֹתֶתֶת, מְאוֹתְתִים, ־תְתֵי־, ־תְתוֹת]

מָא״ז° ר״ת מְפַקֵּד־אֵזוֹר, כִּנּוּי לַמְמֻנֶּה עַל הַבִּטָּחוֹן בְּאֵזוֹר הַכּוֹלֵל מִסְפַּר נְקֻדּוֹת־יִשּׁוּב.

מְאֻזָּב°, מְאוּזָּב ת׳ [מן אזב, אִזֵּב] שֶׁעָלָה בּוֹ אֵזוֹב: ״קוֹרָה רְטֻבָּה, מְסֻקֶּסֶת וּמְאֻזֶּבֶת״ (שופמן, א 189). ״הַמַּצֵּבוֹת הַמְאֻזָּבוֹת שֶׁל בֵּית־הַקְּבָרוֹת הַיָּשָׁן״ (ארד, ביתר 123). ״גַּבְשׁוּשִׁית חוֹל מְאֻזֶּבֶת בְּתוֹךְ יַעַר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 116).– [מְאֻזֶּבֶת, מְאֻזָּבִים, מְאֻזָּבוֹת]

מַאֲזִין° ז׳ [מן אזן, הֶאֱזִין] 1, שׁוֹמֵעַ, מַקְשִׁיב [וביחוד:] 2, מַקְשִׁיב לְשִׁדּוּרִים בְּרַדְיוֹ: ״עַל כָּל מַאֲזִינֵינוּ שָׁלוֹם״ (ברכה בראדיו). ״וַהֲרֵי הוֹדָעָה חֲשׁוּבָה לַמַּאֲזִינִים״. – [מַאֲזִינָה, מַאֲזִינִים, מַאֲזִינוֹת]

מְאֻזָּן°, מְאוּזָּן ת׳ [מן ב. אזן, אִזֵּן] 1, אָפְקִי, נִצָּב עַל הַמְּאֻנָּךְ: שֶׁטַח מְאֻזָּן. קַוִּים מְאֻזָּנִים. 2, שָׁקוּל, מְעֻיָּן, נָתוּן בְּמַצָּב שֶׁל שִׁוּוּי־מִשְׁקָל: כַּפּוֹת־הַמֹּאזְנַיִם מְאֻזָּנוֹת כְּשֶׁהֵן שָׁווֹת בְּמִשְׁקָלָן. 3, מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ סְטִיּוֹת: ״נַעַר קָטָן וּמְיֻשָּׁב וְשָׁקֵט וּמְאֻזָּן וְשָׁקוּל כְּאִישׁ בָּא בַּיָּמִים״ (סוקולוב, אישים 116). ״טִיפּוּס אַנְשֵׁי מְאֻזָּן וְחִיּוּבִי״ (שרת, באסיה 298). 4, [בהנהלת־חשבונות] מֻשְׁוֶה, מְסֻכָּם וּמוּבָא לְמַצָּב שֶׁסְּכוּם הַהוֹצָאָה שָׁוֶה לִסְכוּם הַהַכְנָסָה: תַּקְצִיב שְׁנָתִי מְאֻזָּן שֶׁל הַחֶבְרָה הַמִּסְחָרִית. 5° [בשירה] שָׁקוּל, עָרוּךְ בְּמִשְׁקָל וְקֶצֶב: שִׁירִים מְאֻזָּנִים. – [מְאֻזֶּנֶת, מְאֻזָּנִים, ־נוֹת]

מַאֲזָן° ז׳ [מן אזן, אִזֵּן 2] 1, הַשְׁוָאַת הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, סִכּוּם שֶׁל הַפְּעֻלּוֹת הַכַּסְפִּיּוֹת מִקֵּץ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת: מַאֲזָן שְׁנָתִי. מַאֲזָן חָדְשִׁי שֶׁל מַצַּב הַקֻּפָּה. 2, [בהשאלה] הַתְאָמַת הַכֹּחוֹת הַמִּתְנַגְּדִים, סִכּוּם כּוֹלֵל: מַאֲזַן הַכֹּחוֹת בַּמִּפְלָגוֹת. מַאֲזַן הַהֶשֵּׂגִים. – [מַאֲזַן־, מַאֲזָנִים, מַאַזְנֵי־]

מאזנת-משולש

מְאַזֶּנֶת° נ׳ [מן אזן, אִזֵּן] מַכְשִׁיר לִבְחִינַת קַוִּים וּשְׁטָחִים מְאֻזָּנִים, כְּגוֹן: מְאַזֶּנֶת־מְשֻׁלָּשׁ, שֶׁבְּקָדְקֳדוֹ קָשׁוּר אֲנָךְ; מְאַזֶּנֶת־מַיִם שֶׁהַמְהַנְדְּסִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְאַזּוּן וּלְיִשּׁוּר פְּנֵי־הַקַּרְקַע וְכַדּוֹמֶה. – [מְאַזֶּנֶת־, מְאַזְּנוֹת, מְאַזְּנוֹת־]

מאזנת-מים

מֹאזְנַיִם ז״ז [אוגריתית: מזנם; ארמית: מוֹזַנְיָא; ערבית: מִיזַאן, וַזַן שקל; וראה ב. אזן] 1, מַכְשִׁיר לִשְׁקִילָה. הַמֹּאזְנַיִם הַפְּשׁוּטִים בְּיוֹתֵר, מֹאזְנֵי־אֵסֶל, עֲשׂוּיִים קָנֶה אוֹ מוֹט שֶׁבִּשְׁנֵי קְצוֹתָיו תְּלוּיוֹת כַּפּוֹת הַנְּתוּנוֹת בְּמַצָּב שֶׁל שִׁוּוּי־מִשְׁקָל. בְּאַחַת מֵהֶן שָׂמִים אֶת הַמִּשְׁקוֹלוֹת הַמַּתְאִימוֹת, וּבַשְּׁנִיָּה אֶת הַחֵפֶץ הַנִּשְׁקָל, עַד כְּדֵי אִזּוּן הַכַּפּוֹת: ״מֹאזְנֵי־צֶדֶק... וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם״ (ויקרא יט לו). 2° [בתורת־השיר] מִשְׁקָל, רִיתְמוּס: ״וְעִנְיָנִים יְקָרִים מְפֻנִּינִים וּבִבְנֵי שִׁיר בְּמֹאזְנֵי שִׁיר שְׁקוּלִים״ (הנגיד, דיואן 26, לפי כ״י לנינגרד). 3°, מַאֲזָן, סִכּוּם חֶשְׁבּוֹן וְהַשְׁוָאָתוֹ. 4* [באסטרונומיה] שֵׁם אֶחָד הַמַּזָּלוֹת בְּגַלְגַּל־הַמַּזָּלוֹת בְּאֵזוֹר מִשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם, נִרְאֶה בָּאָבִיב בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב; מַזָּלוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי: ״בְּחֹדֶשׁ שֶׁמַּזָּלוֹ מֹאזְנַיִם; וְאֵיזֶה? זֶה תִּשְׁרֵי״ (פסיקתא, בחודש בשביעי). סִימַן מֹאזְנַיִם סֵמֶל אֶת מַעֲבַר הַשֶּׁמֶשׁ בְּמִשְׁוֵה־הַשָּׁמַיִם, שִׁוְיוֹן יוֹם וְלַיְלָה שֶׁל סְתָו. בִּתְקוּפָתֵנוּ נִמְצֵאת נְקֻדַּת־הַסְּתָו שֶׁל מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַזַּל בְּתוּלָה. – [מֹאזְנֵי־]

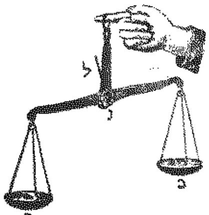

מאזני-אסל

– מֹאזְנֵי־מִכְתָּבִים°, סוּג שֶׁל מֹאזְנַיִם רְגִישִׁים בַּעֲלֵי כַּף אַחַת הַנְּתוּנָה עַל־גַּבֵּי מָנוֹף מְאֻזָּן וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת לִשְׁקִילַת מִכְתָּבִים, חֲבִילוֹת קַלּוֹת וְכַדּוֹמֶה: עִם גְּבֹר הַלַּחַץ עַל הַכַּף, נָע מָחוֹג וּמַרְאֶה בְּקֶשֶׁת שֶׁלְּיָדוֹ אֶת צִיּוּן הַמִּשְׁקָל הַמַּתְאִים.

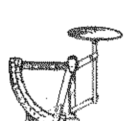

מאזני-מכתבים

– מֹאזְנֵי מִרְמָה (הושע יב ח), מֹאזְנֵי רֶשַׁע (מיכה ו יא), מֹאזְנֵי־סוֹחֵר שֶׁאֵינָם מַרְאִים אֶת הַמִּשְׁקָל הַנָּכוֹן – לְרָעָתוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה.

– מֹאזְנֵי־מִרְקַחַת°, מֹאזְנֵי־אֵסֶל מְדֻיָּקִים וּרְגִישִׁים עַד כְּדֵי חֶלְקֵי מִילִיגְרַמִּים. נִקְרָאִים כָּךְ עַל־שׁוּם שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בְּבָתֵּי־הַמִּרְקַחַת לִשְׁקִילַת סַמֵּי־רְפוּאָה.

– מֹאזְנֵי־צֶדֶק, מֹאזְנַיִם מְכֻוָּנִים וּמְדֻיָּקִים: ״מֹאזְנֵי צֶדֶק, אַבְנֵי צֶדֶק... יִהְיֶה לָכֶם״ (ויקרא יט לו).

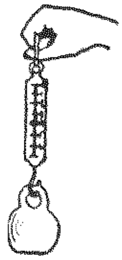

מאזני-קפיץ

– מֹאזְנֵי־קְפִיץ°, מֹאזְנַיִם הַמּוֹרִים עַל הַמִּשְׁקָל לְפִי שִׁעוּר הִתְמַתְּחוּת הַקְּפִיץ שֶׁבְּקָצֵהוּ תּוֹלִים אֶת הַגּוּף הַנִּשְׁקָל.

– מֹאזְנֵי־שֻׁלְחָן°, מֹאזְנַיִם מִסּוּגִים שׁוֹנִים הַנְּהוּגִים בַּחֲנֻיּוֹת־מַכֹּלֶת וְכַדּוֹמֶה נִקְרָאִים כֵּן עַל־שׁוּם שֶׁהֵם עוֹמְדִים עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל הַמּוֹכֵר.

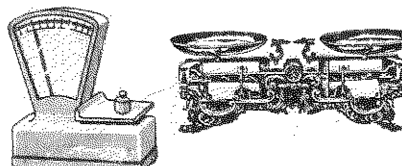

מאזני-שולחן

– מֹאזְנַיִם עֶשְׂרוֹנִיִּים°, סוּג שֶׁל מֹאזְנַיִם גְּדוֹלִים הַמְשַׁמְּשִׁים לִשְׁקִילַת חֲפָצִים גְּדוֹלִים – שַׂקִּים מְלֵאִים, חָבִיּוֹת וְכוּ׳. לְשֵׁם אִזּוּן הַכַּפּוֹת בְּמֹאזְנַיִם עֶשְׂרוֹנִיִּים יֵשׁ לָשִׂים אַבְנֵי־מִשְׁקָל רַק כְּדֵי עֲשִׂירִית מִכֹּבֶד הַחֹמֶר הַנִּשְׁקָל.

מאזנים-עשרוניים

ז״ז - זכר זוגי; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

– כַּף־מֹאזְנַיִם* (אבות ב ח), צַלַּחַת שֶׁבְּכָל צַד מִשְּׁנֵי צִדֵּי קְנֵה־הַמֹּאזְנַיִם [בציור "מאזני-אסל" שבעמוד הקודם – כ].

– לְשׁוֹן־הַמֹּאזְנַיִם "(ברצלוני, פירוש יצירה 207), קָנֶה כְּעֵין מָחוֹג הַקָּבוּעַ בְּאֶמְצַע הַמּוֹט שֶׁעָלָיו נִתְלוֹת הַכַּפּוֹת וְהַמְּשַׁמֵּשׁ לִבְחִינַת הַדִּיּוּק בִּשְׁקִילַת דְּבָרִים [בציור "מאזני-אסל" שבעמוד הקודם – ל]. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְגוּף קָטָן הַמִּצְטָרֵף לְצַד אֶחָד וּמַכְרִיעַ עַל־יְדֵי־כָּךְ בֵּין יְרִיבִים חֲזָקִים, אַךְ שְׁקוּלִים כִּמְעַט: הַסִּיעָה הַקְּטַנָּה שִׁמְּשָׁה לְשׁוֹן־הַמֹּאזְנַיִם בְּהַרְכָּבַת הַקּוֹאָלִיצְיָה הַמֶּמְשַׁלְתִּית.

– נֶפֶשׁ־הַמֹּאזְנַיִם* (בבא בתרא פט.), מֶרְכַּז הַמּוֹט הַנּוֹשֵׂא אֶת כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם [בציור "מאזני-אסל" שבעמוד הקודם – נ]. מִנֶּפֶשׁ־הַמֹּאזְנַיִם יוֹצֵאת "לְשׁוֹן־הַמֹּאזְנַיִם".

מְאֻזְנָן°, **מאוזנן** ת׳ [מן אֹזֶן] עָשׂוּי בְּצוּרַת אֹזֶן: פְּרָחִים מְאֻזְנָנִים. [מְאֻזְנֶנֶת, מְאֻזְנָנִים, מְאֻזְנָנוֹת]

מְאֻזָּר^, **מאוזר** ת׳ [מן אזר, אֻזַּר] חָגוּר, מְצֻיָּד [בהשאלה:] "וְאִישׁ־שֵׂכֶל בְּחָכְמָה מְאֻזָּר" (רב האי גאון, ממונות), "אוֹר מְאֻזַּר חַיִל וּמוֹשִׁיט תִּקְוָה" (הרב קוק, חזון הגאולה קסב). – [מְאֻזֶּרֶת, מְאֻזָּרִים, ־רוֹת]

מַאֲזָר° ז׳ [מן אזר] הִתְאַזְּרוּת, אִמּוּץ: מַאֲזַר כֹּחוֹת לִפְנֵי הַתְחָלַת הַמִּבְצָע הַקָּשֶׁה. – [מַאֲזַר־]

מְאֻזְרָח°, **מאוזרח** ת׳ [מן אזרח, אֻזְרַח] שֶׁנַּעֲשָׂה לְאֶזְרָח, שֶׁקִּבֵּל אֶת אֶזְרָחוּת הַמְּדִינָה: "הוּא הָיָה מְאֻקְלָם, מְאֻזְרָח מְכֻבָּד, מְקֻשָּׁר בְּמִשְׁפָּחָה, בַּעֲסָקִים עִם לוֹנְדוֹן" (סוקולוב, במראות 327). – [מְאֻזְרַחַת, מְאֻזְרָחִים, מְאֻזְרָחוֹת]

מְאֻחָד°, **מאוחד** ת׳ [מן אחד, אֻחַד] מְחֻבָּר, מְצֹרָף לַחֲטִיבָה אַחַת: "מַה שֶּׁיִּצָּק חָלוֹם פֹּה אֶחָד עַל רוֹחֵנוּ הַמְאֻחֶדֶת" (ביאליק, מכתב קטן). "מַאֲמָץ מְאֻחָד, עַקְשָׁנִי וָעֵר שֶׁל אֶלֶף זְרוֹעוֹת" (רחל, נח). בְּכֹחוֹת מְאֻחָדִים נִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַקְּשָׁיִים. מִפְלָגָה מְאֻחֶדֶת (מִשְּׁתֵּי מִפְלָגוֹת אוֹ מִמִּפְלָגוֹת אֲחָדוֹת שֶׁנִּתְמַזְּגוּ לְאַחַת). – [מְאֻחֶדֶת, מְאֻחָדִים, ־דוֹת]

מְאֻחָד°, **מוּאחד** ת׳ [מן אחד, הֻאֲחַד] הֶעָשׂוּי כַּחֲטִיבָה אַחַת, אוּנִיפוֹרְמִי, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ אֲחִידוּת: "מְדִינָה עוֹלָמִית מְאֻחֶדֶת אֵינָהּ מְצוּיָה וְאֵינָהּ רְצוּיָה" (אנציקלופדיה חינוכית א 174). – [מְאֻחֶדֶת, מְאֻחָדִים, מְאֻחָדוֹת]

מְאֻחֶה°, **מאוחה** ת׳ [מן אחה, אֻחָה] מְחֻבָּר, דָּבוּק וּמְצֻמָּד זֶה לָזֶה: "מְאֻחִים חַיַּי עִם חַיֶּיהָ" (רחל, קמו). קְרָעִים מְאֻחִים בְּבֶגֶד. עָלִים מְאֻחִים בְּצֶמַח. – [מְאֻחָה, מְאֻחִים, ־חוֹת]

מַאֲחָז° ז׳ [מן אחז] 1. מָקוֹם אוֹ דָּבָר לְהֵאָחֵז בּוֹ: "וְיָדֶיהָ לַעֲבָרֶיהָ חִטְּטוּ בַּקַּרְקַע, רָעֲדוּ בְּאֵין מַאֲחָז לָהֶן" (בן־ציון, קסט). 2. מָקוֹם שֶׁדָּבָר נֶאֱחָז בּוֹ, יָדִית: מַאֲחַז לִמְנוֹרָה. מַאֲחַז בַּקֶּשֶׁת שֶׁל כְּלֵי־מֵיתָרִים. – [מַאֲחַז־, מַאֲחָזִים, מַאַחֲזֵי־]

מַאֲחֵז° ז׳ [מן אחז] הֶדֶק קְפִיצִי כְּעֵין מֶלְקָחַיִם לְחִבּוּר גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר זֶה לָזֶה. – [מַאֲחֵז־, מַאֲחֲזִים, מַאַחֲזֵי־]

מאחז

מְאֻחָז°, **מאוחז** ת׳ [מן אחז, אֻחַז] אָחוּז, נָתוּן, קָבוּעַ בְּתוֹךְ: "כַּתְלֵי־בֵיתוֹ מְקֻשָּׁטִים תְּמוּנוֹת גְּדוֹלוֹת, מְאֻחָזוֹת בְּמִסְגָּרוֹת הַסְּמוּקִית" (הלקין, משבר 104). "הַשִּׁירָה... זוֹ שֶׁמְּאֻחֶזֶת עוֹד בְּנֶפֶשׁ הַמְשׁוֹרֵר" (ברדיצבסקי, מאמרים קעב). – [מְאֻחֶזֶת, מְאֻחָזִים, ־זוֹת]

מְאֻחָז ת׳ [מן אחז, הָאֳחַז] אָחוּז בְּ־, מְחֻבָּר: "וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא מָאֳחָזִים" (דברי הימים ב ט יח). "מַאֲיִן כָּמוֹהוּ מַמְהִיר וּמַגְבִּיהַּ עוֹלֶה, מְאֻחָז־וְרָגוּעַ, אֶל רֹאשׁ סֻלָּם" (ליסיצקי, מידות 44). – [מָאֳחֶזֶת, מָאֳחָזִים, ־זוֹת]

מַאֲחֶזֶת°, **מאחוזת** נ׳ [מן אחז] מִתְקָן לַאֲחִיזָה. – [מַאֲחֶזֶת־, מַאֲחָזוֹת]

– מַאֲחֶזֶת־סְפָרִים°, שְׁתֵּי טַבְלָאוֹת נִצָּבוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְהַחֲזִיק בֵּינֵיהֶן סְפָרִים.

מְאֻחְסָן°, **מאוחסן** ת׳ [מן אחסן, אֻחְסַן] נָתוּן בְּתוֹךְ מַחְסָן, שָׁמוּר בְּתוֹךְ מַחְסָן: הַסְּחוֹרָה הַמְאֻחְסֶנֶת הוּצְאָה לִמְכִירָה. – [מְאֻחְסֶנֶת, מְאֻחְסָנִים, ־נוֹת]

מְאֻחָר*, **מאוחר** ת׳ [מן א. אחר, אֻחַר] שֶׁבָּא בְּאִחוּר־זְמַן, שֶׁבָּא אַחֲרֵי דְּבָרִים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ (בְּנִגּוּד אֶל "מֻקְדָּם"): "אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה" (פסחים ו:). הַשָּׁעָה מְאֻחֶרֶת – קְרוֹבָה לַחֲצוֹת. צַר לִי מְאֹד, מְאֻחָר מִדַּי!

– לְכָל הַמְאֻחָר°, בַּמּוֹעֵד הָרָחוֹק בְּיוֹתֵר: עָלֶיךָ לְהַחֲזִיר אֶת הַסֵּפֶר לְכָל הַמְאֻחָר בְּעוֹד שָׁבוּעַ.

– בִּמְאֻחָר° תה״פ בְּאִחוּר זְמַן, לְאַחַר הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע: מִכְתָּבְךָ הִגִּיעַ לְיָדַי בִּמְאֻחָר.

– הַמְחָאָה מְאֻחֶרֶת°, הַמְחָאָה שֶׁהַתַּאֲרִיךְ הָרָשׁוּם בָּהּ אֵינוֹ שֶׁל יוֹם נְתִינָתָהּ אֶלָּא מוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר.

– שְׁטַר־חוֹב מְאֻחָר* (שביעית י ה), שְׁטַר־חוֹב שֶׁנִּרְשַׁם בּוֹ לֹא יוֹם הַמִּלְוָה הָאֲמִתִּי אֶלָּא מוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר.

– טוֹב בִּמְאֻחָר מִלֹּא כְּלָל־עִקָּר° [מימרה עממית] מוּטָב שֶׁתֵּעָשֶׂה דָּבָר לְאַחַר זְמַנּוֹ מִשֶּׁלֹּא תַעֲשֶׂנּוּ כְּלָל.

מְאֻטָּם°, **מאוטם** ת׳ [מן אטם, אֻטַּם] סָתוּם, סָגוּר בְּהֶחְלֵט, אָטוּם כֻּלּוֹ: "בָּתִּים מְאֻטָּמִים עוֹמְדִים בְּמִטְמוּטָם וְגַבֵּיהֶם לָרְחוֹב" (שנהר, ב 307). "חֲלַל הָעוֹלָם הַמְאֻטָּם מִצְטַהֵר בְּבָהִיקוּת מְסַמְּאָה" (ליסיצקי, תולדות 257). "אֲרִיג מְצֻמָּג, מְאֻטָּם בְּגַמִּי" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 244). "מִתְעַלֵּם – וְגָלוּי, פָּלוּשׁ – וּמְאֻטָּם" (צייטלין, האש 124). – [מְאֻטֶּמֶת, מְאֻטָּמִים, ־מוֹת]

מַאֲטָם° ז׳ [מן אטם] מְקוֹם אָטוּם, דְּחִיסוּת, מַעֲבֶה: "מַעֲטֵה הַמַּאֲטָם הַלֵּילִי" (ליסיצקי, במעלות 66). "שָׁט אֲנִי בֶּחָלְלוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּתוֹךְ הַמַּאֲטָם הַלָּבָן" (ליסיצקי, תולדות 112). – [מַאֲטַם־]

מְאֻטָּר°, **מאוטר** ת׳ [מן אטר, אֻטַּר] אָטוּם, סָתוּם: "מְשַׁעֵר אֲנִי שֶׁבְּאֵרוֹת מְאֻטָּרוֹת שֶׁבְּקַרְקַע הַבְּרֵכָה נִפְתְּחוּ מֵעַצְמָן" (עגנון, המבקשים להם רב). – [מְאֻטֶּרֶת, מְאֻטָּרִים, ־רוֹת]

א. **מַאי*** [ארמית] מ״ש מַה?: "מַאי חֲנֻכָּה?" (שבת כא:). [רווח בצירופים:]

– מַאי אִירְיָא?* מַה הַדִּבּוּר?–מַה הִכְרִיחַ אֶת הָאוֹמֵר לִתְפֹּס לָשׁוֹן זֶה?: "מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי פְּתִילַת־הַבֶּגֶד, לִתְנֵי פְּתִילָה שֶׁל בֶּגֶד" (שבת כט:).

— מַאי בֵּינַיְהוּ?* (סוכה לה:) מַה בֵּינֵיהֶם? בַּמֶּה הֵם חוֹלְקִים? מַהוּ הַהֶבְדֵּל הָעִקָּרִי שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַדֵּעוֹת?

— מַאי דַּהֲוָה הֲוָה* (יומא ה:), מַה שֶּׁהָיָה הָיָה, אֶת שֶׁנַּעֲשָׂה אֵין לְהָשִׁיב: ״מַאי דַּהֲוָה הֲוָה – אֲבוֹתֵינוּ סָבְלוּ וְאֵינָם, וַאֲנַחְנוּ – עוֹד מְעַט וְנֵחָלֵץ מֵעֹל הַגָּלוּת״ (אחד העם, ז).

— מַאי דִּכְתִיב?* מַהוּ שֶׁכָּתוּב? מַה פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּפָסוּק פְּלוֹנִי?: ״מַאי דִּכְתִיב: ׳אוֹהֵב ה׳ שַׁעֲרֵי צִיּוֹן...׳? אוֹהֵב ה׳ שְׁעָרִים הַמְצֻיָּנִים בַּהֲלָכָה״ (ברכות ח.).

— מַאי הַאי?* (ברכות מט.), מַה זֶּה?

— מַאי טַעְמָא?* (עירובין סד.), מַה טַּעַם? מָה הַנִּמּוּק לְכָךְ?

— מַאי לָאו?* (שבת ח.), מַהוּ לֹא...? וְכִי אֵין הַדָּבָר כָּךְ? כְּלוּם לֹא כָּךְ?

— מַאי מַשְׁמַע* (ברכות ה.) [מה זה משמיע?] מַה פֵּרוּשׁ? מָה הַהוֹרָאָה?

— מַאי נָפְקָא מִנַּהּ* (שבת יד.), 1*, מַהוּ הַיּוֹצֵא מִזֶּה לְמַעֲשֶׂה? 2°, מַה הֶבְדֵּל יֵשׁ בְּכָךְ?: ״אֵיזוֹ שֶׁתִּהְיֶה, מַאי נָפְקָא מִנַּהּ?״ (ברנר, א 24).

— מַאי עֲבִידְתֵּהּ?*, מַה מַּעֲשֵׂהוּ? מָה עִנְיָנוֹ?: ״רַבִּי יַעֲקֹב מְשַׁלֵּם... רַבִּי יַעֲקֹב מַאי עֲבִידְתֵּהּ?״ (בבא קמא לט:).

— מַאי קָא מַשְׁמַע לָן?* (בבא קמא שם), מַה הוּא בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ? מַה חִדּוּשׁ יֵשׁ כָּאן?: ״לָמָּה נָדְדָה שְׁנָתוֹ... וְקוֹל־נְהִימָה זֶה שֶׁמִּטָּתוֹ מְנַהֶמֶת... מַאי קָא מַשְׁמַע לָן?״ (מנדלי מו״ס, קצט).

— מַאי רְבוּתָא?* (יומא כב:), אֵיזוֹ רְבוּתָה וּגְדֻלָּה כָּאן? מָה הַמְיֻחָד שֶׁבַּדָּבָר?: ״בְּנֵי־אָדָם רוֹאִים וְתוֹהִים: פְּשִׁיטָא! מַאי רְבוּתָא?״ (ביאליק, יוצר הנוסח).

— הַאי מַאי* (עירובין ט:), זֶה – מַהוּ? מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן?

ב. מַאי° ז׳ [לאטינית: Majus] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה לְפִי הַלּוּחַ הַכְּלָלִי, בֶּן 31 יוֹם. מַקְבִּיל בְּעֵרֶךְ לְחֹדֶשׁ אִיָּר (לָרֹב מִתְלַכֵּד בְּחֶלְקוֹ בְּחֵלֶק מִנִּיסָן אוֹ בְּחֵלֶק מִסִּיוָן).

— אֶחָד בְּמַאי°, חַג־הָעֲבוֹדָה, חַגָּם הַבֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל הַפּוֹעֲלִים.

מְאַיֵּד°, מאייד ז׳ [מן איד, אִיֵּד] מִתְקָן בְּמָנוֹעַ שֶׁל בְּעִירָה פְּנִימִית הַפּוֹלֵט אֶת חֹמֶר־הַדֶּלֶק (כְּגוֹן בֶּנְזִין) וְהַמְעַרְבֵּב אוֹתוֹ בָּאֲוִיר לְשֵׁם יְצִירַת תַּעֲרֹבֶת שֶׁל נֶפֶץ (Carborator). הַמְאַיֵּד הוּא חֵלֶק חָשׁוּב בְּמָנוֹעֵי הַמְּכוֹנִיּוֹת. – [מְאַיֵּד־, מְאַיְּדִים, מְאַיְּדֵי־]

מְאֻיָּד°, מאויד ת׳ [מן איד, אִיֵּד] 1, שֶׁהֻפַּךְ לְאֵדִים, שֶׁהִתְנַדֵּף: מַיִם מְאֻיָּדִים. 2, מְבֻשָּׁל בְּאֵדִים: בָּשָׂר מְאֻיָּד. יְרָקוֹת מְאֻיָּדִים. – [מְאֻיֶּדֶת, מְאֻיָּדִים, ־דוֹת] [ראה גם מְאֻדֶּה]

מֵאִידָךְ, מֵאִידָךְ גִּסָּא [ארמית] מִצַּד שֵׁנִי, לְעֻמַּת זֹאת – רְאֵה אִידָךְ.

מְאֻיָּךְ, מאויך ת׳ [מן אֵיךְ] מְתֹאָר בְּתָאֳרֵי הָאֵיכוּת, בַּעַל אֵיכוּת מְסֻיֶּמֶת: ״שֶׁהָאֵיכוּת מִקְרֶה וְהַמְאֻיָּךְ עֶצֶם״ (הסדאי, תר׳ ספר יסודות לר״י ישראלי). – [מְאֻיֶּכֶת, מְאֻיָּכִים, ־כוֹת]

מְאֻיָּם°, מאוים ת׳ [מן אים, אִיֵּם] נוֹרָא, אָיֹם מְאֹד, מַטִּיל אֵימָה וָפַחַד: ״שֶׁרְאִיתֶם אוֹתוֹ (אֶת אֱלֹהִים) יָרְאוּי וּמְאֻיָּם״ (רש״י שמות כ יז). ״נִרְאוּ לָהּ פַּרְצוּפֵיהֶם מְשֻׁנִּים וּמְאֻיָּמִים כָּל־כָּךְ״ (ביאליק, מאחורי ג). ״לִפְנֵי שְׁנָתַיִם הָיָה בֵּית־הָאֲסוּרִים קוֹדֵר יוֹתֵר וּמְאֻיָּם בִּבְדִידוּתוֹ״ (שניאור, סיפורים קעה). ״הֲרֵי חֲבִית גְּדוֹלָה וּמְאֻיֶּמֶת״ (סדן, ממחוז רצח). ״מַחְשְׁבֵי הַלַּיְלָה הָאָרֹךְ וְהַמְאֻיָּם הַזֶּה״ (שור, אישים 165). – [מְאֻיֶּמֶת, מְאֻיָּמִים, ־מוֹת]

מֵאֵימָתַי* מ״ש [מן + אֵי + מָתַי] מִמָּתַי? מֵאֵיזֶה זְמַן? מֵאֵיזוֹ שָׁעָה?: ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית? מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִים לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן״ (ברכות א א) – רְאֵה אֵימָתַי.

מֵאַיִן תה״פ מֵחֹסֶר, מִתּוֹךְ הֶעְדֵּר – רְאֵה א. אַיִן.

מֵאַיִן* מ״ש מֵאֵיזֶה מָקוֹם? מֵהֵיכָן? – רְאֵה ב. אַיִן.

מְאַיֵּן°, מאיין ז׳ [מן אין, אִיֵּן] שׁוֹלֵל הַכֹּל, נִיהִילִיסְט, אַפְסָן: ״הַמְבַקֵּר הֶחָרִיף, הַהַרְסָן הָאַכְזָרִי, הַשּׁוֹלֵל לְתֵאָבוֹן, הַמְאַיֵּן הֶחָרִיף״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 131). – [מְאַיְּנִים]

מְאֻיָּן, מאוין ת׳ [מן אין, אִיֵּן] שְׁלִילִי, נֶעְדַּר־הַמְּצִיאוּת (בספרות המחקר). – [מְאֻיֶּנֶת, מְאֻיָּנִים, ־נוֹת]

מְאִיסָה* נ׳ [מן א. מאס, מָאַס] תִּעוּב, בְּחִילָה, גֹּעַל: ״מְאִיסָה וּגְעִילָה״ (איכה רבה ה, למה לנצח). ״אֵין בִּי פַּחַד וְאֵין בִּי מְאִיסָה״ (גלבוע, כבוקר 81). מְאִיסָה בְּמַאֲכָל רַע. מְאִיסָה בְּחַיֵּי הַגָּלוּת. – [מְאִיסַת־]

מְאִיסוּת° נ׳ [מן מָאוּס; ארמית: מְאִיסוּתָא] הֱיוֹת מָאוּס, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמָּאוּס: ״שֶׁאִם נָפַל (הַמּוֹךְ) אֵינָהּ מְבִיאָה אוֹתוֹ מִפְּנֵי מְאִיסוּתוֹ״ (רמב״ם, שבת יט יא). מְאִיסוּת הַמְעוֹרֶרֶת בְּחִילָה. – [מְאִיסוּת־]

מְאִיץ° תרי״ז [מן אוץ, הֵאִיץ] 1 ת׳ חֹמֶר הַמַּגְבִּיר וּמְזָרֵז פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: מְאִיץ בְּמִטְעַן חֹמֶר־נֶפֶץ. 2, ז׳ [בפיסיקה גרעינית] מַכְשִׁיר הַמַּגְבִּיר וּמְזָרֵז אֶת תְּנוּעָתָם שֶׁל הָאֶלֶקְטְרוֹנִים (Accelerator). – [מְאִיצָה, מְאִיצִים, ־צוֹת; מְאִיצִים, מְאִיצֵי־]

מְאִית° נ׳ [מן מֵאָה] 1°, חֵלֶק הַמֵּאָה, $\frac{1}{100}$ אוֹ 0.01: בַּעֲשִׂירִית אַחַת עֶשֶׂר מְאִיּוֹת. 2°, דַּרְגַּת הַמֵּאוֹת בְּמִסְפָּרִים (ברצלוני, פירוש יצירה 145). – [מְאִית־, מְאִיּוֹת]

מָאךְ° ז׳ [על שם הפיסיקאי האוסטרי Ernst Mach (1838—1916)] יְחִידַת־מְהִירוּת הַשָּׁוָה לִמְהִירוּת הַקּוֹל בָּאֲוִיר (330 מֶטֶר בִּשְׁנִיָּה): מְהִירוּתוֹ שֶׁל הַמָּטוֹס הָעַל־קוֹלִי הִגִּיעָה בִּשְׁנַת 1965 לִשְׁלוֹשָׁה מָאכִים. – [מָאכִים]

מאך [צורת־משנה מן מוך; על־פי הארמית: מְאַךְ, אַמְאֵיךְ]

~ הִפ׳ הִמְאִיךְ° פ״י הֵמִיךְ, הִשְׁפִּיל: ״וְהֻצְרַךְ הִלֵּל לְהַמְאִיךְ אֶת נַפְשׁוֹ וּלְכוֹף אֶת עַצְמוֹ״ (תשובות הגאונים, הרכבי רג). ״בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי נִתַּק אֵזוֹר כֹּחִי לְהַמְאִיכוֹ״ (בחודש החמישי, קינות לט׳ באב). – [לְהַמְאִיךְ, מַ־, יַ־]

מְאַכְזָב°, מאוכזב ת׳ [מן אכזב, אִכְזֵב] שֶׁנִּכְזְבָה תִּקְוָתוֹ, שֶׁנָּחַל מַפַּח־נֶפֶשׁ: ״חוֹזֵר אֲנִי וּבוֹדֵק אֶת יְצִירוֹתָיו – חוֹזֵר וּמְקַסֵּם וְחוֹזֵר וּמְאַכְזָב חֲלִיפוֹת״ (פיכמן, שג). הַקָּהָל יָצָא מִן הָאוּלָם מְאַכְזָב מִן הַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה. – [מְאַכְזֶבֶת, מְאַכְזָבִים, ־בוֹת]

מְאֻכְזָר°, מאוכזר ת׳ [מן אכזר] אַכְזָרִי, מְאַיֵּם: ״הַכֹּל אֵי־פַּעַם עָתִיד לְהִתְגַּלּוֹת בִּדְמוּת מְאֻכְזָרָה״ (שלונסקי, שירים ב 40). — [מְאֻכְזֶרֶת, מְאֻכְזָרִים, ־רוֹת]

מַאֲכָל ז׳ [מן אכל] 1. מָזוֹן, כָּל דָּבָר הַמְיֻעָד לַאֲכִילָה: ״וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל״ (בראשית ו כא). ״אֶת־מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם״ (דניאל א י). מַאַכְלֵי־בָשָׂר וּמַאַכְלֵי־חָלָב. ״מַאֲכַל אֲרִי — פִּרְאֵי מִדְבָּר״ (בן־סירא יג כא). מַאֲכָל זָן וּמַשְׂבִּיעַ. 2*. אֲכִילָה: ״שָׁעָה רִאשׁוֹנָה — מַאֲכַל לוּדִים... חֲמִישִׁית — מַאֲכַל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים, שִׁשִּׁית — מַאֲכַל כָּל אָדָם״ (פסחים יב:). — [מַאֲכַל־, מַאֲכָלִים, מַאַכְלֵי־, גם מַאֲכָלוֹת, מַאַכְלוֹת־]

— **כְּמַאֲכַל בֶּן־דְּרוֹסַאי*** [״בן־דרוסאי לסטים היה ומבשל בישולו שליש״, רש״י שבת כ.; כנראה משום שזולל היה ואכל אכילה גסה], כִּנּוּי לִמְנַת־אֹכֶל גְּדוֹלָה, מָנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי אֲכִילָה גַּסָּה: ״עֲשִׁירֵי הָעִיר מַעֲלִין מִתַּבְשִׁיל זֶה עַל שֻׁלְחָנָם כְּמַאֲכַל בֶּן־דְּרוֹסַאי״ (יל״ג, פרוזה קו).

— **מַאֲכַל־מְלָכִים°**, כִּנּוּי־הַפְלָגָה לְמַאֲכָל טָעִים וְעָרֵב מְאֹד: ״זֶהוּ וַדַּאי מַאֲכַל־מְלָכִים, שֶׁאֵין בָּעוֹלָם יָפֶה מִמֶּנּוּ״ (מגדלי מו״ס, נח).

— **מַאֲכַל־תַּאֲוָה**, מַאֲכָל טָעִים מְאֹד שֶׁמִּתְאַוִּים לְאָכְלוֹ: ״וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם, וְנַפְשׁוֹ מַאֲכַל תַּאֲוָה״ (איוב לג כ). ״אֲנִי בֶּאֱמֶת אוֹהֶבֶת אֶת זֶה, זֶה מַאֲכַל־תַּאֲוָה!״ (הזז, יעיש ב 204).

— **עֵץ־מַאֲכָל** (ויקרא יט כג), עֵץ־פְּרִי, עֵץ הַמַּצְמִיחַ פֵּרוֹת שֶׁבְּנֵי־אָדָם אוֹכְלִים אוֹתָם.

— **צֹאן־מַאֲכָל**, בְּהֵמוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ לִשְׁחִיטָה לְמַאֲכַל אָדָם: ״תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מַאֲכָל, וּבַגּוֹיִם זֵרִיתָנוּ״ (תהלים מד יב).

— **שֶׁמֶן־מַאֲכָל°**, שֶׁמֶן שֶׁנּוֹעַד לְתִבּוּל מְזוֹנוֹת, לְהַבְדִּיל מִן ״שֶׁמֶן מְכוֹנוֹת״ (שֶׁמֶן־סִיכָה).

— **מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת∴** (רמב״ם, מאכלות), דִּבְרֵי־אֹכֶל בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים.

מְאֻכָּל∴, מאוכל ת׳ [מן אכל, אִכֵּל] 1°. מְעֻכָּל, (מָזוֹן) שֶׁהֻפְרַד בַּקֵּבָה לִיסוֹדוֹתָיו. 2*. שָׂרוּף: ״חָתָה מִן (הַגֶּחָלִים) הַמְאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת״ (תמיד א ד). — [מְאֻכֶּלֶת, מְאֻכָּלִים, ־לוֹת]

מְאֻכְלָס°, מאוכלס° ת׳ [מן אכלס, אִכְלֵס] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֻכְלוּסִים רַבִּים, נוֹשָׁב, מְיֻשָּׁב עַל־יְדֵי רַבִּים: עִיר מְאֻכְלֶסֶת. עֲדַיִן רַבִּים הַמְּקוֹמוֹת שֶׁאֵינָם מְאֻכְלָסִים. מִבְנִים מְאֻכְלָסִים בַּעֲלֵי־חַיִּים. — [מְאֻכְלֶסֶת, ־לָסִים, ־וֹת]

— **כִּתָּה מְאֻכְלֶסֶת°**, מַחְלָקָה בְּבֵית־סֵפֶר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִסְפָּר רַב שֶׁל תַּלְמִידִים, כִּתָּה גְּדוּשַׁת־תַּלְמִידִים.

א. **מַאֲכֹלֶת, מאכולת** נ׳ [מן אכל] מַאֲכָל, אֲכִילָה [רווח בצירוף:]

— **מַאֲכֹלֶת־אֵשׁ**, כִּלָּיוֹן עַל־יְדֵי אֵשׁ, שְׂרֵפָה: ״וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה, מַאֲכֹלֶת אֵשׁ״ (ישעיה ט ד). ״הִנֵּה יִהְיֶה הַמָּלוֹן לְמַפֹּלֶת אוֹ לְמַאֲכֹלֶת־אֵשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמט).

ב. **מַאֲכֹלֶת*, מאכולת** נ׳ [מן אכל] (נידה ח ב) כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַכִּנִּים אוֹ תּוֹלְעֵי־הָעֵץ. — [מַאֲכֹלֶת־, מַאֲכוֹלוֹת]

מַאֲכֶלֶת נ׳ [מן אכל] סַכִּין לִשְׁחִיטָה, חַלָּף: ״וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת, לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ״ (בראשית כב י). ״לִפְשֹׁט אֶת הַצַּוָּאר אֶל כָּל מַאֲכֶלֶת מְרוּטָּה״ (ביאליק, אם יש). — [מַאֲכֶלֶת־, מַאַכַלְתּוֹ; מַאֲכָלוֹת, מַאַכְלוֹת־]

מְאֻכָּף°, מאוכף ת׳ [מן ב. אכף, אִכֵּף] 1. חָבוּשׁ אֻכָּף, שֶׁשָּׂמוּ עָלָיו אֻכָּף לִרְכִיבָה: ״סוּסִים מְאֻכָּפִים וּקְצַרֵי־רוּחַ קִשְׁקְשׁוּ בְּמִתְגֵּיהֶם״ (שניאור, סיפורים רי). 2. דּוֹמֶה לְאֻכָּף, מְעֻקָּם בְּצוּרַת אֻכָּף, שָׁקוּעַ בְּאֶמְצָעִיתוֹ: הַר מְאֻכָּף. — [מְאֻכֶּפֶת, מְאֻכָּפִים, ־פוֹת]

הר מאוכף

מְאֻלָּה°, מאולה ת׳ [מן אלה, אִלֵּהַ] נֶעֱרָץ כְּאֵל, נֶחְשָׁב כְּאֵל: ״גִּבּוֹרִים נַעֲרָצִים וּמְאֻלָּהִים הָיוּ בִּן־לַיְלָה לְמִפְלְצוֹת־אָדָם״ (שרת, באסיה). — [מְאֻלָּהָה, מְאֻלָּהִים, ־הוֹת]

מְאַלְחֵשׁ° ז׳ [מן אלחש, אִלְחֵשׁ] 1. סַם מַרְדִּים הַמְבַטֵּל לִתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת אֶת הַתְּחוּשָׁה, ״אֲנֶסְתֶּטִיק״. 2. רוֹפֵא הַמְטַפֵּל בְּחוֹלֶה בְּסַם מַרְדִּים — [מְאַלְחֲשִׁים, ־חֲשֵׁי־]

מֵאֵלָיו* מ״י [מִן + אֶל + כינוי הנסתר] (ברכות ג:) מֵעַצְמוֹ: הַדָּבָר מוּבָן מֵאֵלָיו. נָע מֵאֵלָיו. — רְאֵה אֶל. — [מֵאֵלֶיהָ, מֵאֲלֵיהֶם, ־הֶן]

מַאֲלִיף ת׳ [מן ג. אלף, הֶאֱלִיף] רַב פִּי אֶלֶף, רַב בְּיוֹתֵר: ״צֹאנֵנוּ מַאֲלִיפוֹת, מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ״ (תהלים קמד יג). ״שְׁלוֹמוֹת מְרֻבָּבוֹת כְּפוּלוֹת מַאֲלִיפוֹת״ (יהודה הלוי, א 47). ״עוֹמְדִים וּמְבָרְכִים אֶת הַנּוֹסְעִים בְּרָכוֹת מַאֲלִיפוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ חיי יז). — [מַאֲלִיפָה, מַאֲלִיפִים, מַאֲלִיפוֹת]

מַאֲלֶמֶת° נ׳ [מן ב. אלם, אִלֵּם] מְכוֹנַת־קְצִירָה הַקּוֹשֶׁרֶת לַאֲלֻמּוֹת אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא קוֹצֶרֶת. — [מַאֲלֶמֶת־, מַאַלְמוֹת]

מְאַלֵּף° [מן א. אלף, אִלֵּף] 1. ז׳ מְאַמֵּן, מְחַנֵּךְ (בְּיִחוּד לְבַעֲלֵי־חַיִּים): מְאַלֵּף־כְּלָבִים. מְאַלֶּפֶת־אֲרָיוֹת. 2. ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְלַמֵּד וּלְהַשְׂכִּיל: נִסָּיוֹן מְאַלֵּף. חֹמֶר מוֹעִיל וּמְאַלֵּף. מִסְפָּרִים מְאַלְּפִים. — [מְאַלֶּפֶת, מְאַלְּפִים, ־וֹת]

מְאֻלָּף°, מאולף ת׳ [מן א. אלף, אִלֵּף] מְחֻנָּךְ, מֻרְגָּל, מְלֻמָּד לְבַצֵּעַ פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת לְפִי פְּקֻדָּה (בְּיִחוּד בַּעֲלֵי־חַיִּים): כְּלָבִים מְאֻלָּפִים. דֹּב מְאֻלָּף. — [מְאֻלֶּפֶת, מְאֻלָּפִים, ־פוֹת]

מְאֻלָּץ°, מאולץ ת׳ [מן אלץ, אִלֵּץ] כָּפוּי, לֹא־חָפְשִׁי: פְּעֻלָּה מְאֻלֶּצֶת. הַמְּטֻטֶּלֶת נָעָה תְּנוּעָה מְאֻלֶּצֶת. — [־לֶּצֶת, ־לָּצִים, ־צוֹת]

מְאֻלְתָּר°, מאולתר ת׳ [מן אלתר, אִלְתֵּר] שֶׁנִּקְבַּע בּוֹ בַּמָּקוֹם לְלֹא הֲכָנוֹת: ״הַזְּמָנָה לַאֲסֵפָה מְאֻלְתֶּרֶת״ (ארד, תר׳ ז׳יוואגו א 40). תָּכְנִית מְאֻלְתֶּרֶת בִּמְסִבָּה. — [מְאֻלְתֶּרֶת, ־תָּרִים, ־רוֹת]

מְאֻמָּד°, מאומד ת׳ [מן אמד, אִמֵּד] מְשֹׁעָר, שֶׁנִּקְבַּע בְּקֵרוּב, שֶׁאֵינוֹ מְדֻיָּק: ״הַשְׁעָרָה מְאֻמֶּדֶת״ (צוייפל, מינים ועוגב 97). — [מְאֻמֶּדֶת, מְאֻמָּדִים, ־דוֹת]

מַאֲמִין ז׳ [מן אמן, הֶאֱמִין] 1. הַנּוֹתֵן אֵמוּן בְּמַשֶּׁהוּ אוֹ בְּמִישֶׁהוּ: ״הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ״ (ישעיה כח טז). ״מַאֲמִינֵי־הַהַגְשָׁמָה״ (מורה נבוכים א נג). 2. דָּתִי, בַּעַל אֱמוּנָה בְּבוֹרֵא הָעוֹלָם וּבְעִקְּרֵי הַדָּת: ״הֵן מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, וְאַתָּה אֵין סוֹפְךָ לְהַאֲמִין״ (שבת צז.).

— מַאֲמִינִים° [ערבית: אַלְמֻאְמִנִין] כִּנּוּי בְּפִי הַמֻּשְׁלְמִים לְעַצְמָם, לְהַבְדִּילָם מִן ״הַכּוֹפְרִים״ — בְּנֵי אֱמוּנוֹת אֲחֵרוֹת (ילין, כתבים 3).

מְאֻמָּל°, מְאוּמָּל ת׳ [מן ב. אמל, אֻמַּל] מְצֻפֶּה בְּשִׁכְבַת אֵמַיִל: כְּלֵי־חֶרֶס מְאֻמָּלִים. אֲרִיחַ מְאֻמָּל. — [מְאֻמֶּלֶת, מְאֻמָּלִים, מְאֻמָּלוֹת]

מְאֻמְלָל°, מְאוּמְלָל ת׳ [מן אמלל, אֻמְלַל] מִסְכֵּן, שֶׁסָּבַל קָשׁוֹת: ״הָעוֹלָם מָלֵא רִשְׁעָה, וְכֻלּוֹ שָׁת עָלָיו עַל הָאָדָם הַמְאֻמְלָל״ (ברש, ב 148). — [מְאֻמְלָלָה, מְאֻמְלָלִים, ־לוֹת]

מְאַמֵּן° ז׳ [מן אמן, אִמֵּן] מַדְרִיךְ, מוֹרֶה הַמַּרְגִּיל אֶת חֲנִיכָיו בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מְאַמֵּן בְּהִתְעַמְּלוּת. מְאַמֵּן בִּכְלֵי־נֶשֶׁק. מוֹרֶה־מְאַמֵּן לְפִרְחֵי־הוֹרָאָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר. — [מְאַמֶּנֶת, מְאַמְּנִים, ־נוֹת]

מְאֻמָּן°, מְאוּמָּן ת׳ [מן אמן, אֻמַּן] מְחֻנָּךְ, מֻרְגָּל בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: סְפּוֹרְטַאי מְאֻמָּן. חַיָּלִים מְאֻמָּנִים. — [מְאֻמֶּנֶת, מְאֻמָּנִים, מְאֻמָּנוֹת]

מְאֻמָּן°, מוּאֳמָן ת׳ [מן אמן, הָאֳמַן 3] [בדיפלומאטיה] שֶׁהָאֳמַן לְתַפְקִיד מְדִינִי, שֶׁאִשֵּׁר כְּתַב־הָאֲמָנָה שֶׁלּוֹ בַּמְּדִינָה שֶׁבָּהּ יְכַהֵן כְּנָצִיג (כְּשַׁגְרִיר, כְּצִיר וְכַדּוֹמֶה): הַשַּׁגְרִיר הַמֻּאֳמָן יָצָא לְסִיּוּר בְּרַחֲבֵי הָאָרֶץ. — [מֻאֳמֶנֶת, מֻאֳמָנִים, ־נוֹת]

מַאֲמָץ ז׳ [מן א. אמץ] הִתְאַמְּצוּת, אִמּוּץ־הַכֹּחַ, הִתְגַּבְּרוּת, הִשְׁתַּדְּלוּת לְהִתְגַּבֵּר עַל קֹשִׁי: ״הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר, וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ״ (איוב לו יט). דָּרוּשׁ מַאֲמָץ רַב לַהֲרָמַת הַמַּשָּׂא. עֲבוֹדָה כְּרוּכָה בְּמַאֲמַצִּים. מַאֲמָץ מִלְחַמְתִּי. מַאֲמַצָּיו הָרַבִּים הֻכְתְּרוּ בְּהַצְלָחָה. — [מַאֲמַץ־, מַאֲמַצִּים, ־צֵּי־]

מְאֻמָּץ°, מְאוּמָּץ ת׳ [מן א. אמץ, אֻמַּץ] 1. שֶׁאִמְּצוּ אוֹתוֹ, שֶׁנִּתְקַבֵּל כְּבֵן בְּמִשְׁפָּחָה: יָתוֹם מְאֻמָּץ עַל־יְדֵי מִשְׁפָּחָה. בַּת מְאֻמֶּצֶת. 2. שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ מַאֲמָץ: עֲבוֹדָה מְאֻמֶּצֶת. — [מְאֻמֶּצֶת, מְאֻמָּצִים, ־צוֹת]

— **בִּמְאֻמָּץ°** תה״פ תּוֹךְ הִתְאַמְּצוּת: ״הִיא גִּלְגְּלָה בְּיָדֶיהָ אֶת הַגַּלְגַּלִּים וְנָסְעָה בִּמְאֻמָּץ בְּיוֹם לוֹהֵט״ (קדרי, כורך 53).

מַאֲמָר ז׳ [מן אמר] 1. פְּקֻדָּה, צַו: ״עַל אֲשֶׁר לֹא־עָשְׂתָה אֶת־מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ״ (אסתר א טו). ״בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם״ (אבות ה א). 2* דִּבּוּר, אֲמִירָה: ״בְּנִי, בְּמַאֲמָר וּבְמַעֲשֶׂה כַּבֵּד אָבִיךָ!״ (בן־סירא ג ז) 3^, פֶּרֶק־מֶחְקָר אוֹ מַסָּה בְּעִנְיְנֵי סִפְרוּת, חֶבְרָה, מְדִינִיּוּת וְכַדּוֹמֶה: ״וְלָזֶה נִקְרָא הַמַּאֲמָר הַזֶּה ׳מוֹרֵה נְבוּכִים׳. וְאֵינִי אוֹמֵר, כִּי הַמַּאֲמָר הַזֶּה דּוֹחֶה כָּל סָפֵק״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״וְר׳ יְדַעְיָה הַפְּנִינִי בְּמַאֲמָרוֹ ׳בְּחִינוֹת עוֹלָם׳״ (אברבנאל לשופטים ו). הַכַּתָּב מְפַרְסֵם מִפַּעַם לְפַעַם מַאֲמָרִים בָּעִתּוֹן. אֹסֶף מַאֲמָרִים בְּעִנְיְנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. 4°, מֵימְרָה, מִשְׁפָּט, פִּתְגָּם, רַעְיוֹן מְסֻיָּם הַמֻּבָּע בְּמִלִּים אֲחָדוֹת: ״זֶה הָיָה כְּמַאֲמַר הַבְּרִיּוֹת: מִן הָרְמָזִים הַמְגַלִּים אֶת כָּל הָרָזִים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 48). אֹסֶף מַאַמְרֵי חֲזַ״ל. 5^ [במחקר של ימי־הביניים] אֶחָד מֵעֲשֶׂרֶת הַיְסוֹדוֹת הָעֶלְיוֹנִים (״קָטֵיגוֹרְיוֹת״) לְפִי שִׁיטַת אֲרִיסְטוֹ. —[מַאֲמַר־, מַאֲמָרִים, מַאַמְרֵי־ גם מַאֲמָרוֹת, מַאַמְרוֹת־]

— **כְּ מַ אֲ מָ ר וֹ***, כִּפְשׁוּטוֹ, כְּמַשְׁמָעוֹ: ״הָעוֹשֶׂה מִצְוָה כְּמַאֲמָרָהּ, אֵין מְבַשְּׂרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת״ (שבת סג.).

— **מַאֲמָר מְסֻגָּר°** [בתחביר], מִשְׁפָּט צְדָדִי הַמּוּבָא דֶּרֶךְ־אַגַּב בְּמִשְׁפָּט מֻרְכָּב, לְמָשָׁל הַמִּשְׁפָּט שֶׁבֵּין הַקַּוִּים־הַמַּפְרִידִים שֶׁלְּהַלָּן: ״רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם — יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם — יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם״ (דברים ג יט).

— **מַאֲמָר רָאשִׁי°**, מַאֲמָר הַכָּתוּב בִּידֵי עוֹרֵךְ הָעִתּוֹן (אוֹ חֲבַר־הַמַּעֲרֶכֶת) בְּשְׁאֵלוֹת הַשָּׁעָה, וּבוֹ מֻבַּעַת עֶמְדָּתוֹ הָרִשְׁמִית שֶׁל הָעִתּוֹן בְּעִנְיָן מְסֻיָּם.

— **מַאֲמָרוֹ הוּא מַעֲשֵׂהוּ*** [שאול מן בראשית רבה מד, ושם על הקדוש־ברוך־הוא, וכפשוטו] הוּא אוֹמֵר וּמְקַיֵּם.

— **עָשָׂה מַאֲמָר***, הִשְׁמִיעַ דִּבּוּר מְחַיֵּב מְסֻיָּם: ״עָשָׂה בָּהּ (בִּיבָמָה) מַאֲמָר (׳הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת׳)״ (יבמות ב א).

מַאֲמָרִיּוֹת° נ׳ [מן מַאֲמָר 3] כִּנּוּי־זִלְזוּל לִכְתִיבַת מַאֲמָרִים קְלוּשִׁים בְּתָכְנָם: ״הַמַּאֲמָרִיּוּת הָעִתּוֹנָאִית, הָאֲגוּדָלִית, אֵינָהּ בָּאָה בְּחֶשְׁבּוֹן״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [מַאֲמָרִיּוּת־]

מְאַמֵּת^ ז׳ [מן אמת, אִמֵּת] אִישׁ־אֱמֶת, מִי שֶׁמַּחֲזִיק בְּדֵעוֹת אֲמִתִּיּוֹת: ״וְזֶהוּ אֲשֶׁר צָרִיךְ שֶׁיַּאֲמִינוּהוּ הַמְאַמְּתִים״ (מורה נבוכים א ט). — [מְאַמֶּתֶת, מְאַמְּתִים, ־תוֹת]

מְאֻמָּת^, מְאוּמָּת ת׳ [מן אמת, אֻמַּת] מְאֻשָּׁר, שֶׁהוּכְחָה אֲמִתִּיּוּתוֹ: ״הַרְצָאַת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵינָהּ מְאֻמֶּתֶת בְּהֶעָרוֹת וּבְרְאָיוֹת מִמְּקוֹרִים סִפְרוּתִיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים נט). ״וְהַכְּלָל הַזֶּה אֵינוֹ מְאֻמָּת כְּלָל וְאֵינוֹ בַּר־קַיָּמָא״ (שם, ם). ״חֻקֵּי הַפְּסִיכוֹלוֹגְיָה וּכְלָלֶיהָ הַמְאֻמָּתִים בְּיוֹתֵר״ (קלצקין, כתבים 23). ״אֵין לָנוּ עָלֶיהָ כָּל תְּעוּדָה מְפֹרֶשֶׁת וּמְאֻמֶּתֶת״ (שזר, כוכבי 218).—[מְאֻמֶּתֶת, מְאֻמָּתִים, ־תוֹת]

מאן [שבאית: מאנ סרב; סורית: מְאַן; ערבית: (מין) מַאנַ שִׁקֵּר]

~ פע׳ **מֵאֵן**, 1, פ״ע סֵרֵב, לֹא אָבָה, לֹא הִסְכִּים: ״וַיְמָאֵן אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ״ (במדבר כ כא). ״רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ, מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם״ (ירמיה לא טו). ״וְאִם־מָאֵן (מְמָאֵן?) אַתָּה לְשַׁלֵּחַ, הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים״ (שמות ז כז). ״הָעָם הַזֶּה הָרָע הַמֵּאֲנִים (= הַמְמָאֲנִים?) לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי״ (ירמיה יג י). ״הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ אֵין לָהּ כְּתֻבָּה״ (תוספתא יבמות יג ג). 2* פ״י הִשְׁפִּיעַ עַל אַחֵר שֶׁיְּסָרֵב, עוֹרֵר אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַסְכִּים: ״שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת (לְהִנָּשֵׂא לְבַעַל הַמְיֻעָד)״ (עדיות ו א). — [לְמָאֵן, מֵאַנְתִּי, מְמָאֵן, יְמָאֵן]

— **מְמָאֲנִין בְּקָטָן וְאֵין מְמָאֲנִין בְּגָדוֹל*** (בראשית רבה ג), מְסָרְבִים לְבַקָּשַׁת קָטָן, וְאֵין מְסָרְבִים לְבַקָּשַׁת גָּדוֹל.

א. מָאן מ״ג [ארמית] מִי [רווח בצירופים ובמימרות הארמיים:]

— **מָאן־דְּהוּ*** (חולין ג.), מִי־שֶׁהוּא, פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי: ״וַאֲנִי — כְּלוּם סוֹבֵר אֲדוֹנִי קוֹטֵל־קָנִים אָנֹכִי? מָאן־דְּהוּא?״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אָמַרְתִּי... הֱיוֹת שֶׁכְּבוֹדוֹ אֵינוֹ מָאן־דְּהוּא״ (ברנר, א 48).

— **מָאן דְּיָהֵב חַיֵּי יָהֵב מְזוֹנֵי*** [על־פי תענית ח:], מִי שֶׁנּוֹתֵן חַיִּים נוֹתֵן מְזוֹנוֹת, כְּלוֹמַר: יֵשׁ לִבְטֹחַ בְּבוֹרֵא־הָעוֹלָם כִּי לֹא יַפְקִיר אֶת בְּרִיּוֹתָיו.

— **מָאן דְּכַר שְׁמֵהּ?*** (שבת נז.), מִי זָכַר אֶת שְׁמוֹ? מָה עִנְיָנוֹ לְכָאן?

— מָאן מַלְכֵי? רַבָּנָן! ∴ [עַל־פִּי "דרבנן איקרו מלכים... דכתיב: בי מלכים ימלוכו", גיטין סב.], מִי הֵם מְלָכִים? רַבּוֹתֵינוּ! [דיבור של כבוד על הלמדנים יודעי התורה]: "וּמַה לָּנוּ גָּדוֹל מִלַּמְבַּרְג, אֲשֶׁר שָׁם מְלָכִים יִמְלֹכוּ! מָאן מַלְכֵי? רַבָּנָן" (עגנון, אלו מה).

ב. **מָאן** ז' [ארמית, עזרא ה יד; אכדית: unutu] כְּלִי, מַלְבּוּשׁ [רווח בנימרה הארמית:]

— מוֹבִילְנָא מָאנֵיהּ (אַ)בָּתְרֵהּ לְבֵי־מְסוּתָא* (בבא מציעא מא.), אֲנִי מוֹבִיל אֶת כֵּלָיו (בְּגָדָיו) אַחֲרָיו לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, כְּלוֹמַר, הֲרֵינִי מוּכָן לְשָׁרְתוֹ בְּכָל מְלָאכָה קָשָׁה: "רָאוּי יִהְיֶה שֶׁנּוֹבִיל מָאנֵי אַבָּתְרֵהּ לְבֵי־מְסוּתָא" (אחד העם, קמז).

מְאֻנָּךְ °, מְאוּנָךְ ת' [מן אנך, אֲנָךְ] זָקוּף, נִצָּב לְגַבֵּי גּוּף מְאֻזָּן אוֹ אָפְקִי הַפּוֹנֶה אֶל מֶרְכַּז כַּדּוּר־הָאָרֶץ: קִירוֹת־הַבִּנְיָן מְאֻנָּכִים [מְאֻנֶּכֶת, מְאֻנָּכִים, ־כוֹת]

מְאֻנָּס °, מְאוּנָס ת' [מן אנס, אֻנַּס] מְאֻלָּץ, כָּפוּי, שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ כְּפִיָּה אוֹ מַאֲמָץ: "הִטְעִים הָאָב אֶת הַדָּבָר בַּאֲנָחָה, שֶׁקָּשָׁה הָיָה לְהַכִּיר אִם הִיא מְאֻנֶּסֶת אוֹ מִתּוֹךְ הַלֵּב" (יהודה שטינברג, כז). "בַּת־צְחוֹק זוֹ הִיא אָמְנָם מְאֻנֶּסֶת, עֲשׂוּיָה" (ברנר, א 33). "צְחוֹקוֹ הַמְאֻנָּס" (הלקין, משבר 154). — [מְאֻנֶּסֶת, מְאֻנָּסִים, ־סוֹת]

מְאֻנְפָּף °, מְאוּנְפָּף ת' [מן אנפף; אֻנְפַּף] מְבֻטָּא בְּאֶמְצָעוּת הָאַף, חַטְמִי: "רֵישׁ כָּהּ גַּרְגּוּרִית וְנוּן כָּהּ מְאֻנְפֶּפֶת" (אלתרמן, הטור ב 221). "נִשְׁתָּאוּ מְאֹד וּמְחָרְפִים בִּמְאֻנְפָּף" (קובנר, פנים 215). — [מְאֻנְפֶּפֶת, מְאֻנְפָּפִים, ־פוֹת]

מְאֻנְקָל °, מְאוּנְקָל ת' [מן אֻנְקוֹל] 1, עָשׂוּי בְּתַבְנִית אֻנְקוֹל, מְעֻקָּם וְדוֹמֶה לָוָו: "אֶצְבָּעוֹ הַמְאֻנְקֶלֶת" (שלונסקי, תרי קרקע א 97). 2, שֶׁקָּבוּעַ בּוֹ אֻנְקוֹל: כְּלִי מְאֻנְקָל. זְרוֹעַ מְאֻנְקֶלֶת בִּמְקוֹם כַּף־הַיָּד הַקְּטוּעָה. — [מְאֻנְקֶלֶת, מְאֻנְקָלִים, ־לוֹת]

א. **מאס** [אכדית: mašu שכח; ארמית: מְאַס]

~ פָּעַל **מָאַס** פעו"י תִּעֵב, בָּחַל, הִתְיַחֵס בְּאִי־רָצוֹן אֶל־: "וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ, וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם" (ויקרא כו טו). "כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ, וְחֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם" (יחזקאל ה ו). "שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם" (עמוס ה כא). "זֶה חֵלֶק כָּל בְּשַׂר מֵאֵל, וּמַה תִּמְאַס בְּתוֹרַת עֶלְיוֹן" (בן־סירא, כא ד). "הֵם מָאֲסוּ אוֹתוֹ וּבוֹ נָקְעוּ" (משה אבן־עזרא, א 69). "כִּי מָאַס גַּם אֵלַי אֶת מִשְׁפַּט הָרָשׁ" (ביאליק, איגרת קטנה). — [לִמְאֹס אֶת־, בְּ־; מוֹאֵס, יִמְאַס]

~ נִפְעַל **נִמְאַס**, הָיָה לְזָרָא, נִתְעַב: "כֶּסֶף נִמְאָס" (ירמיה ו ל). "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" (תהלים טו ד). "תְּאֵנָה עִם נְפִילָתָהּ נִמְאֶסֶת" (בבא מציעא כא:). "וּמָצָא שָׁם פֶּגֶר אָבִיו מְגֹאָל וְנִמְאָס" (ביאליק, בעיר). "עַד שֶׁסּוֹף נִמְאַס בּוֹ וְהֵסִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ" (הזז, יעיש א 40). נִמְאֲסוּ עָלָיו חַיֵּי־הַבַּטָּלָה. — [לְהִמָּאֵס, נִמְאָס, יִמָּאֵס]

~ הִפְעִיל **הִמְאִיס** ∴ פ"י עוֹרֵר יַחַס שֶׁל תִּעוּב: "בִּשְׁעַת דְּמַעְתִּי אֲנִי מַמְאִיס אֶת מִטָּתִי בְּתַשְׁמִישׁ" (רש"י סנהדרין קז.). "לְהַשְׁחִית יָפְיֵךְ וּלְהַמְאִיסֵךְ לְכָל הָעוֹלָם" (רד"ק נחום ג ו). "סֵפֶר כָּזֶה הָיָה כֹּחוֹ יָפֶה לְהַשְׂנִיא וּלְהַמְאִיס עַל הַיֶּלֶד אֶת כָּל הַלִּמּוּדִים" (ביאליק, לזכר בן־ציון). הַדַּלּוּת הַמְאִיסָה עָלָיו אֶת הַחַיִּים. — [לְהַמְאִיס אֶת־; מַמְאִיס, יַמְאִיס]

~ הֻפְעַל **הֻמְאַס °**, נַעֲשָׂה מָאוּס, נֶהְפַּךְ לְבָזוּי: הָאִישׁ הֻמְאַס בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשָׂיו הַשְּׁלִילִיִּים. — [מֻמְאָס, יֻמְאַס]

~ פִּעֵל **מִאֵס °** פ"י תִּעֵב, רָאָה כְּמָאוּס וְנִבְזֶה: "אֵינוֹ מְמָאֵס בְּשׁוּם עֲבוֹדָה" (יהודה שטינברג, קכ). "הִנְנִי מְבַזֶּה אוֹתְךָ וּמְמָאֵס אוֹתְךָ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לה). — [לְמָאֵס, מְ־, יְ־]

~ הִתְפַּעֵל **נִתְמָאֵס °**, נַעֲשָׂה מָאוּס, נִזְדַּלְזֵל: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמָאֲסוּ נִסְיוֹנוֹתָיו בְּעֵינָיו, וְאַף הוּא נִתְמָאֵס עַל עַצְמוֹ" (עגנון, כלה רג). "קָמְצָן זֶה נִתְמָאֲסָה עָלָיו אִשְׁתּוֹ, עָמַד וְגֵרְשָׁהּ" (סדן, מנחות קטו). "עֲדַיִן לֹא נִתְמָאֵס עֲלֵיהֶם? לֹא מֵתִים מִשִּׁעֲמוּם?" (יזהר, צקלג 1036). "נִתְמָאֲסוּ הַנְּדוּדִים הָאֲרֻכִּים" (ברטוב, כנפים 14). — [לְהִתְמָאֵס, מִתְ־, יִתְמָאֵס]

ב. **מאס** [צורת־משנה של מסס]

~ נִפְעַל **נִמְאַס**, נָמַס: "יִמָּאֲסוּ כְמוֹ־מַיִם, יִתְהַלְּכוּ לָמוֹ... כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ" (תהלים נח ח—ט). — [לְהִמָּאֵס, נִמְאָס, יִמָּאֵס]

מֵאָס * ז' [מן א. מאס] מְאִיסָה, זִלְזוּל: "מָצִינוּ שֶׁוִּתֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבוֹדָה זָרָה... וְלֹא וִתֵּר עַל מֵאֲסָהּ שֶׁל תּוֹרָה" (איכה רבה, פתיחתא ב). "אָהוּב... וְשָׂנוּאוּי לְמֵאָס" (ינאי, לז). — [מֵאַס־]

מָאֶסְטוֹזוֹ ◊ תה"פ [איטלקית: maestoso] [במוסיקה] רוֹמֵם, בְּרוֹמְמוּת, חֲגִיגִית, בְּאֹפֶן מְפֹאָר.

מָאֶסְטְרוֹ ◊ ז' [איטלקית: maestro] 1, רַב־אָמָן; כִּנּוּי־כָּבוֹד לְאָמָן בְּמוּסִיקָה, בְּיִחוּד לִמְנַצֵּחַ עַל תִּזְמֹרֶת. 2, רַב־אָמָן בְּמִשְׂחַק הַשַּׁחְמָט. — [מָאֶסְטְרִים]

מְאֻסָּל °, מְאוּסָל ת' [מן אִסֵּל] שֶׁנִּתַּן עָלָיו אֵסֶל — מִזֶּה וּמִזֶּה: "בְּבַהֲמוֹתֵיהֶם הַקְּטַנּוֹת מְאֻסָּלוֹת־הָאַרְגָּזִים" (איתן, ברקיע 43). — [מְאֻסֶּלֶת, מְאֻסָּלִים, ־לוֹת]

מְאֻסָּם °, מְאוּסָם ת' [מן אסם, אִסֵּם] אָסוּף לְתוֹךְ אָסָם, שָׁמוּר בְּאָסָם: תְּבוּאָה מְאֻסֶּמֶת. — [מְאֻסֶּמֶת, מְאֻסָּמִים, ־מוֹת]

מְאַסֵּף ז' [מן אסף, אִסֵּף] 1, כִּנּוּי לַיְחִידָה הַנָּעָה בְּסוֹף הַמַּחֲנֶה (שֶׁל צָבָא, מְטַיְּלִים וְכַדּוֹמֶה), עַל־שׁוּם שֶׁתַּפְקִידָהּ בֵּין הַיֶּתֶר לֶאֱסֹף אֶת הַנֶּחֱשָׁלִים בַּמַּסָּע (לְהַבְדִּיל מִן "חָלוּץ", הַהוֹלֵךְ בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה): "וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־דָן מְאַסֵּף לְכָל־הַמַּחֲנֹת" (במדבר י כה). "וַחֲצוֹצְרוֹת הַמִּרְדָּף בְּהִנָּגֵף הָאוֹיֵב וַחֲצוֹצְרוֹת הַמְאַסֵּף בְּשׁוּב הַמִּלְחָמָה" (מגילת בני אור ג 2). 2 °, קֹבֶץ סִפְרוּתִי; לֶקֶט שֶׁל מַאֲמָרִים, שִׁירִים, סִפּוּרִים וְכַדּוֹמֶה הַמְּכֻנָּסִים בְּסֵפֶר אֶחָד: "אֲדוֹנֵי הַגְּעָלִים, עוֹרְכֵי הַמְאַסֵּף הָעִתִּי 'דְּבִיר'" (ביאליק, על חכמת ישראל). הַ"מְאַסְּפִים" בִּתְקוּפַת הַהַשְׂכָּלָה. מְאַסֵּף לְדִבְרֵי הָגוּת. 3 °, מְכוֹנִית צִבּוּרִית הַמִּתְעַכֶּבֶת בְּכָל תַּחֲנָה וְתַחֲנָה לֶאֱסֹף אֶת הַנּוֹסְעִים (לְהַבְדִּיל מִן "מָהִיר" ("אֶקְסְפְּרֶס") אוֹ "יָשִׁיר", הַמִּתְעַכֵּב רַק בְּתַחֲנוֹת מֶרְכָּזִיּוֹת. — [מְאַסֵּף־, מְאַסְּפִים, מְאַסְּפֵי־]

מְאֻסָּף, מְאוּסָף ת' [מן אסף, אִסֵּף] מְכֻנָּס, מְלֻקָּט: חֹמֶר מְאֻסָּף מִמְּקוֹרוֹת שׁוֹנִים. — [מְאֻסֶּפֶת, מְאֻסָּפִים, ־פוֹת]

מַאֲסָר ∴ ז' [מן אסר] 1 °, חֲבִישָׁה בְּבֵית־סֹהַר, יְשִׁיבָה בְּבֵית־כֶּלֶא: הַנֶּאֱשָׁם נָדוֹן לְמַאֲסַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. מַאֲסָרִים הֲמוֹנִיִּים בְּמִשְׁטָר רוֹדָנִי. 2 ∴, בֵּית־סֹהַר, כֶּלֶא: "בְּמָקוֹם צַר כְּמוֹ בְּמַאֲסָר" (רש"י תהלים סו יא). — [מַאֲסַר־, מַאֲסָרִים, מַאַסְרֵי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

– מַאֲסַר־בַּיִת°, אִסּוּר עַל נֶאְשָׁם בִּפְקֻדַּת בֵּית־הַמִּשְׁפָּט לָצֵאת מִפֶּתַח בֵּיתוֹ בְּכָל שְׁעוֹת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, אוֹ בְּשָׁעוֹת מְסֻיָּמוֹת, בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת.

– מַאֲסַר־עוֹלָם°, עֹנֶשׁ יְשִׁיבָה בְּבֵית־הַסֹּהַר לְכָל יְמֵי־הַחַיִּים: הָרוֹצֵחַ נִדּוֹן לְמַאֲסַר־עוֹלָם.

מַאֲסֹרֶת°, מאסורת נ׳ [מן אסר] מַאֲסָר, כְּלִיאָה: ״עַבְדוּת לַתְּחוּמִים, לְמַאֲסֹרֶת אָבוֹת״ (ש׳ שלום, שירים ריח). — [מַאֲסֹרֶת־]

מְאֻפָּד*, מאופד ת׳ [מן אפד, אִפֵּד] אָזוּר, מֻקָּף, אָפוּף: ״רְנִי רְנִי, הַשִּׁטָּה... הַמְאֻפֶּדֶת בֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים״ (סדר אליהו רבה 58). ״חַלָּלָם שֶׁל רְחוֹבוֹת מְאֻפָּד לְהָבִים־לְהָבִים״ (מגד, חדוה 9). — [מְאֻפֶּדֶת, מְאֻפָּדִים, מְאֻפָּדוֹת]

מַאֲפֶה ז׳ [מן א. אפה] דָּבָר שֶׁנֶּאֱפָה, מַעֲשֵׂה־בָצֵק שֶׁחֻמַּם בְּתַנּוּר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָאוּי לַאֲכִילָה: ״קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר״ (ויקרא ב ד). ״וּבְחַלְּקָהּ פַּת שַׁחֲרִית חַמָּה לִילָדֶיהָ מִמַּאֲפֵה בְּצֵקָהּ״ (ביאליק, שירתי). ״וְעָמְדָה בַּעֲלַת־הַבַּיִת לִפְנֵי הַתַּנּוּר וְהוֹצִיאָה מִינֵי מַאֲפֶה״ (עגנון, כלה כח). — [מַאֲפֵה־, מַאֲפִים, מַאֲפֵי־]

מַאֲפִיָּה° נ׳ [מן א. אפה] מָקוֹם שֶׁאוֹפִים בּוֹ לֶחֶם, עוּגוֹת וּשְׁאָר מַעֲשֵׂי־בָצֵק: מַאֲפִיַּת־לֶחֶם. מַאֲפִיָּה חַשְׁמַלִּית. — [מַאֲפִיַּת־, מַאֲפִיּוֹת]

מְאֻפְיָן°, מאופין ת׳ [מן אפין, אִפְיֵן] מֻגְדָּר בְּאָפְיוֹ, שֶׁאָפְיוֹ הֶעֱרַךְ. — [מְאֻפְיֶנֶת, מְאֻפְיָנִים, ־נוֹת]

מַאֲפֵל ז׳ [מן א. אפל] דָּבָר אָפֵל, מַחְשָׁךְ: ״וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים״ (יהושע כד ז). ״הִגִּיהַּ לְשִׁבְעָתַיִם מַאֲפֵל מְאוֹרָם״ (סידור רס״ג, רצד). ״בְּמַאֲפֵל בֵּית הַנֶּפַח״ (ביאליק, לממשלת המארש). ״מִמַּאֲפֵל צְלָלִים יַגִּיעַ רֶגַע צְחוֹק קָטוּעַ״ (שמעוני, פואמות א צד). ״מַאֲפֵל יְעָרוֹת, הַרְרֵי גִּיל לְלֹא דֶּרֶךְ וּשְׁבִיל״ (פיכמן, כז). ״מַחְשַׁכֵּי הַהֲוָיָה עֲלוּפִים הֵם בְּפַחֲדֵי שָׁוְא שֶׁמַּאֲפֵלֵיהֶם מִתְפַּשְּׁטִים בְּנִשְׁמוֹת הַיָּחִיד״ (הרב קוק, אורות קד). — [מַאֲפֵל־, מַאֲפֵלִים, מַאֲפְלֵי־]

מַאְפֵּל* ז׳ [מן א. אפל] חֹשֶׁךְ: ״לְעֵת הֵאִיר אֶזְרַח מִמַּאְפֵּל, עוֹלָם הָיָה תֹהוּ וּמַאְפֵּל״ (קליר, אומץ אדירי, מוסף א׳ ראש־השנה). — [מַאְפֵּל־]

מְאֻפָּל*, מאופל ת׳ [מן א. אפל, אִפֵּל] מַחְשָׁךְ, עָטוּי אֲפֵלָה, שֶׁאוֹרוֹ מְכֻסֶּה: ״לְעֵת הֵאִיר אֶזְרַח מִמְאֻפָּל, עוֹלָם הָיָה תֹהוּ וּמְאֻפָּל״ (קליר, אומץ אדירי, מוסף א׳ ראש־השנה). ״יְרוּשָׁלַיִם בִּרְצוֹתְךָ תָּקִים וְתָאִיר מְאֻפֶּלֶת״ (פיוטים, סידור 794). ״קַסְיוֹפֵּיָה הַצְּפוּנָה וְנִתְאַבְּכָה בְּאֵד הַמְאֻפָּל״ (זוהר, צקלג 584). כָּל הַבָּתִּים הָיוּ מְאֻפָּלִים בַּלֵּילוֹת מִפְּנֵי סַכָּנַת מַפְצִיצֵי הָאוֹיֵב. — [מְאֻפֶּלֶת, מְאֻפָּלִים, ־לוֹת]

מָאֳפָל°, מוֹאפל ת׳ [מן א. אפל, הָאֳפַל] מְאֻפָּל, מַחְשָׁךְ, שֶׁהָאוֹר כֻּסָּה בּוֹ: ״כָּךְ אִמּוֹתֵינוּ... לְיַד חַלּוֹן מָאֳפָל... הִתְפַּלְּלוּ לְפָנִים״ (למדן, במעלה רא). חֶדֶר מָאֳפָל לְהַקְרָנַת סֶרֶט־קוֹלְנוֹעַ. — [מָאֳפֶלֶת, מָאֳפָלִים, ־לוֹת]

מַאֲפֵלָה° נ׳ [מן מַאֲפֵל] לִשְׁכָּה אֲפֵלָה (Camera obscura), תָּא חָשׁוּךְ – שֶׁהָאוֹר חוֹדֵר בַּעֲדוֹ דֶּרֶךְ נֶקֶב קָטָן בִּלְבַד, כְּגוֹן בְּמַצְלֵמָה. — [מַאֲפֵלַת־, מַאֲפֵלוֹת, מַאֲפְלוֹת־]

מַאְפֵּלְיָה נ׳ [מַאְפֵּל + יָהּ] חֹשֶׁךְ רַב, אֲפֵלָה עֲמֻקָּה: ״הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל, אִם־אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה״ (ירמיה ב לא). ״וְלֹא עֲשָׂרוֹ יְהִי נִזְכָּר בְּיוֹם יוּבָא בְמַאְפֵּלְיָה״ (הנגיד, דיואן 232). ״וּבְאֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה כִּי חֹשֶׁךְ אֲלֵכָה״ (ביאליק, אל האגדה). ״שָׁם לֹא יִרְאוּ אוֹר, יָשְׁבוּ בְמַאְפֵּלְיָה״ (טשרניחובסקי, עשתורת בשאול). ״שֶׁאֵין לָךְ עָנִי יוֹתֵר הַצּוֹרֵב מַאְפֵּלְיוֹת״ (ש׳ שלום, שירים קנט). — [מַאְפֵּלְיַת־, מַאְפֵּלְיוֹת]

מְאֻפְלָל°, מאופלל ת׳ [מן אפלל, אִפְלֵל] מַחְשָׁךְ מְעַט, מוּצָל: ״זָוִית שֶׁל חָצֵר מְאֻפְלֶלֶת״ (אלתרמן, הטור א 269). ״מִיַּרְכְּתֵי הַחֶדֶר הַמְאֻפְלָלִים קָמוּ שְׁתֵּי דְמֻיּוֹת״ (ארד, ביתו 90). — [מְאֻפְלֶלֶת, מְאֻפְלָלִים, ־לוֹת]

מְאֻפָּן°, מאופן ת׳ [מן אפן, אִפֵּן] מֻנָּע עַל־יְדֵי מְתִיחַת גּוּפוֹ עַל אוֹפַן־עַנְוִים: ״הָיָה... רוֹאֶה... אֲנָשִׁים מְאֻפָּנִים, הַיְנוּ, שֶׁמּוּמָתִים בַּגַּלְגַּל, וּמֻכִּים״ (שלונסקי, טיל 70). — [מְאֻפֶּנֶת, מְאֻפָּנִים, ־נוֹת]

מְאֻפָּס°, מאופס ת׳ [מן אפס, אִפֵּס] 1 [במכשירי־מדידה] מֻתְאָם וּמְכֻוָּן לִנְקֻדַּת־הָאֶפֶס. 2 [בכלי־ירייה] מֻתְאָם לִנְקֻדַּת הַפְּגִיעָה הַמְמֻצַּעַת שֶׁל הַיּוֹרֶה: הָרוֹבֶה נִבְדַּק וְנִמְצָא מְאֻפָּס. 3. אַפְסִי, שֶׁהוּא כְּאַיִן וּכְאֶפֶס: ״רֵיקִים וּמְרוּקָנִים, מְאֻפָּסִים וְלֹא רוֹצִים לְהַתְחִיל״ (זוהר, צקלג 533). ״הוּא מוֹדֶה... כִּי כָּל הַסִּפּוּרִים עַל הַמִּילְיוֹנֶרִים מְאֻפָּסִים לְעֻמַּת הָאֱמֶת״ (סערוני, ניסים 33). — [מְאֻפֶּסֶת, מְאֻפָּסִים, ־סוֹת]

מְאֻפְסָר°, מאופסר ת׳ [מן אִפְסֵר; ראה גם אפסר, אִפְסֵר] קָשׁוּר בְּאַפְסָר: ״צֶמֶד שְׁוָרִים, שֶׁקַּרְנֵיהֶם מְאֻפְסָרוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 53). — [מְאֻפְסֶרֶת, מְאֻפְסָרִים, ־סוֹת]

מְאֻפָּף°, מאופף ת׳ [מן אפף, אִפֵּף] מֻקָּף, מְכֻתָּר: ״וְהִנֵּה הוּא אָפוּף וּמְאֻפָּף אַלְפֵי עֵינַיִם״ (סברסקי, לפידים 267). — [מְאֻפֶּפֶת, מְאֻפָּפִים, ־פוֹת]

מְאֻפָּץ°, מאופץ ת׳ [מן אפץ] מֻתְאָם וּמְכֻוָּן, צָמוּד הֵיטֵב: בֹּרֶג מְאֻפָּץ לְסָלִיל. — [מְאֻפֶּצֶת, מְאֻפָּצִים, ־צוֹת]

מְאֻפָּק°, מאופק ת׳ [מן א. אפק, אִפֵּק] עָצוּר, מְרֻסָּן, בִּלְתִּי־חָפְשִׁי: ״פָּנָיו... הִפִּיקוּ סַקְרָנוּת מְאֻפֶּקֶת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 328). ״אַפָּיָה הַיַּצִּיב וְהַמְאֻפָּק וְצֶנַע חַיֶּיהָ״ (קדרי, כורך 56). אֲנָחָה מְאֻפֶּקֶת. צְחוֹק מְאֻפָּק. — [מְאֻפֶּקֶת, מְאֻפָּקִים, ־קוֹת]

מְאֻפָּר°, מאופר ת׳ [מן א. אפר, אִפֵּר] שֶׁפָּנָיו צְבוּעִים אוֹ תִּסְרָקְתּוֹ עֲשׂוּיָה בְּאֹפֶן מְיֻחָד לְשֵׁם הִתְיַפּוּת אוֹ הִתְחַפְּשׂוּת: הַשַּׂחְקָנִים מוֹפִיעִים בַּהַצָּגוֹת כְּשֶׁהֵם מְאֻפָּרִים. — [מְאֻפֶּרֶת, מְאֻפָּרִים, ־רוֹת]

מַאֲפֵרָה° נ׳ [מן אֵפֶר] בֵּית־אֵפֶר, כְּלִי לְנַעֵר לְתוֹכוֹ אֶת אֵפֶר הַסִּיגָרִיָּה. — [מַאֲפֵרַת־, מַאֲפֵרוֹת, מַאֲפְרוֹת־]

מְאֻצְבָּע°, מאוצבע ת׳ [מן אֶצְבַּע] 1. דּוֹמֶה לְאֶצְבָּעוֹת, גָּזוּר בְּתַבְנִית אֶצְבְּעוֹת־הַיָּד: ״מְרִיצִים מַבָּט לְאֹרֶךְ הַשְּׁלוּחָה הַמְאֻצְבַּעַת״ (זוהר, צקלג 201). ״בְּהַנִּיחָם אַחֲרֵיהֶם (הַצִּפֳּרִים) עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג... מִפּוֹר־פְּסִיעוֹת מְאֻצְבָּע״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 139). עָלִים מְאֻצְבָּעִים. 2. (יָד) שֶׁאֶצְבְּעוֹתֶיהָ פְּסוּקוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְבָּעוֹת: ״יָד מְאֻצְבַּעַת מוּשָׁטָה״ (שטיינמן, זוגות א 182). ״וְהוּא זֶה

עלה מאוצבע

הַמְגַשֵּׁשׁ בְּיָד לֹא־מְאֻצְבַּעַת״ (שלונסקי, שירים ב 167). — [מְאֻצְבַּעַת, מְאֻצְבָּעִים, ־עוֹת]

מְאֻצְטָב°, מאוצטב ת׳ [מן אִצְטַבָּה] עָשׂוּי אִצְטַבָּאוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִצְטַבָּאוֹת־אִצְטַבָּאוֹת: ״הַצְּרִיחַ עַצְמוֹ הָיָה מְאֻצְטָב — מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ״ (שמיר, תחת השמש). חֲדַר־סִפְרִיָּה מְאֻצְטָב. — [מְאֻצְטֶבֶת, מְאֻצְטָבִים, ־בוֹת]

מְאֻקְדָּח°, מאוקדח ת׳ [מן אֶקְדָּח] נוֹשֵׂא אֶקְדָּח, מְצֻיָּד בְּאֶקְדָּח: ״זֶה הַחוֹבֵשׁ הַמְשֻׁפָּם וְהַמְאֻקְדָּח״ (יזהר, צקלג 630). — [מְאֻקְדַּחַת, מְאֻקְדָּחִים, ־חוֹת]

מְאֻקְלָם°, מאוקלם ת׳ [מן אקלם, אִקְלֵם] מֻרְגָּל לָאַקְלִים, שֶׁהִסְתַּגֵּל לִתְנָאֵי הָאַקְלִים וְהַסְּבִיבָה: ״הוּא הָיָה מְאֻקְלָם, מְאֻזְרָח מְכֻבָּד, מְקֻשָּׁר בַּמִּשְׁפָּחָה״ (סוקולוב, במראות 327). הָאֵיקָלִיפְּטוּס מְאֻקְלָם בָּאָרֶץ. — [מְאֻקְלֶמֶת, מְאֻקְלָמִים, ־מוֹת]

מְאֻקְנָן⁺, מאוקנן ת׳ [מן אִיקוֹנִין] שֶׁנַּעֲשָׂה בְּצַלְמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי נוֹרָא מְעִידִין מְאֻקְנָנָיו״ (שמואל השלישי, יוצר ראש־השנה, על־פי זולאי). — [מְאֻקְנֶנֶת, מְאֻקְנָנִים, ־נוֹת]

מאר [אולי קרוב לערבית: מַאֲרָ נפתח הפצע]

~ הִפ׳ **הַמְאִיר** פ״י — ראה ערך **מַמְאִיר.**

מָאר* ז׳ מַר, אָדוֹן — ראה ערך ב. **מַר*.**

מַאֲרָב ז׳ [מן ארב] 1. מְקוֹם־סֵתֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹקְבִים אַחֲרֵי תְּנוּעוֹת הָאוֹיֵב לְשֵׁם הַתְקָפַת־פֶּתַע: ״וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאֲרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי״ (יהושע ח ט). הִתְנַפְּלוּת מִן הַמַּאֲרָב. 2. כֹּחַ צְבָאִי מֻסְתָּר הָאוֹרֵב לָאוֹיֵב כְּדֵי לְהַתְקִיפוֹ בְּהַתְקָפַת־פֶּתַע: ״וְיָרָבְעָם הֵסֵב אֶת־הַמַּאֲרָב לָבוֹא מֵאַחֲרֵיהֶם״ (דברי הימים ב יג יג). הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה מַאֲרָב לַמִּסְתַּנְּנִים מֵעֵבֶר לַגְּבוּל. — [מַאֲרַב־, מַאֲרָבִים, מַאַרְבֵי־]

מְאָרֵב ז׳ [מן ארב, אֵרֵב] אוֹרֵב, הַיּוֹשֵׁב בַּמַּאֲרָב: ״וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים״ (שופטים ט כה). ״וַחֲצוֹצְרוֹת תְּרוּעוֹת הַמְאָרֵב וַחֲצוֹצְרוֹת הַמִּרְדָּף״ (מגילת בני אור ג 2). — [מְאָרֵב־, מְאָרְבִים, מְאָרְבֵי־]

מַאֲרָג° ז׳ [מן ארג] 1. מַעֲשֵׂה אֲרִיגָה: ״בַּחֲמִילָתוֹ הָאֲפֹרָה, מַאֲרַג־בַּיִת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 54). 2 [בהשאלה] מַסֶּכֶת, מִשְׁזָר, מַעֲרֶכֶת: ״כָּל תָּא בְּמַאֲרַג־עוֹרֵךְ כְּפֶרֶג חַי שׁוֹעַ״ (אבינועם, שירים קל). מַאֲרַג הַחֶבְרָה. מַאֲרַג הַחַיִּים בַּמּוֹלֶדֶת. — [מַאֲרַג־]

מְאֹרָג°, מאורג ת׳ [מן ארג, אֹרַג] קָשׁוּר, מְחֻבָּר, מְעֹרֶה: ״עִמָּהֶם הָיוּ הַיְּהוּדִים מְאֹרָגִים וּמְשֻׁזָּרִים״ (סוקולוב, במראות 201). — [מְאֹרֶגֶת, מְאֹרָגִים, ־גוֹת]

מַאֲרָגָה° נ׳ [מן ארג] מַסֶּכֶת, מַעֲרֶכֶת: ״רָאִינוּ אֶת הַמַּאֲרָגָה הַבִּלְתִּי פּוֹסֶקֶת שֶׁל בָּתֵּי־הָעֲבוֹדָה״ (סוקולוב, אישים 431). — [מַאַרְגַת־, מַאֲרָגוֹת, מַאַרְגוֹת־]

מְאַרְגֵּן° ז׳ [מן ארגן, אִרְגֵּן] עוֹרֵךְ וּמְסַדֵּר דְּבַר־מָה, אוֹרְגַנִיזָטוֹר: מְאַרְגְּנֵי הַנֶּשֶׁף זָכוּ לְשֶׁבַח. — [מְאַרְגֶּנֶת, מְאַרְגְּנִים, מְאַרְגְּנֵי־, ־נוֹת]

מְאֹרְגָּן°, מאורגן ת׳ [מן ארגן, אֹרְגַּן] 1. מְסֻדָּר, עָרוּךְ וּמְתֻקָּן: הַתָּכְנִית הָיְתָה מְאֹרְגֶּנֶת הֵיטֵב. 2. נִמְנֶה עִם הִסְתַּדְּרוּת, רָשׁוּם כְּחָבֵר בַּאֲגֻדָּה: פּוֹעֲלֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת מְאֹרְגָּנִים כֻּלָּם. ״הָרַב בֶּן־חָזוֹן רָחַק מִן הַפְּעִילוּת הַתְּנוּעָתִית, וְרִחוּקוֹ זֶה סִיְּעוֹ לְהִשָּׁאֵר בִּלְתִּי־מְאֹרְגָּן״ (קדרי, כורך 23). — [מְאֹרְגֶּנֶת, מְאֹרְגָּנִים, ־נוֹת]

— **בִּמְאֹרְגָּן°** תה״פ בְּצוּרָה מְאֹרְגֶּנֶת, בְּהַסְכָּמָה וּבְתִכְנוּן מְשֻׁתָּף: ״תְּנוּעַת הַפּוֹעֲלִים שׁוֹקֶדֶת בִּמְאֹרְגָּן עַל בִּצּוּרוֹ שֶׁל הַמֶּשֶׁק״ (׳דבר׳). ״בַּחוּרִים אַלְמוֹנִים שֶׁעָלוּ לֹא בִּמְאֹרְגָּן בִּימֵי הָעֲלִיָּה הַשְּׁלִישִׁית״ (קדרי, כורך 114).

מְאֵרָה נ׳ [מן ארר] קְלָלָה: ״מְאֵרַת ה׳ בְּבֵית רָשָׁע״ (משלי ג לג). ״לְפִי שֶׁרָצוּ לְרַבּוֹת אֶת מָמוֹנָן וְשָׁלְטָה בָּהֶן מְאֵרָה וְהָיוּ מִתְמוֹטְטִין וְהוֹלְכִין״ (ירושלמי סנהדרין כח ב). ״הֲלֹא זוֹהִי מְאֵרַת הַגָּלוּת וְקִלְלָתָהּ״ (ביאליק, לפתיחת האוניברסיטה). ״כָּל פְּרוּטָה הֵבִיאָה נֶאֱרָה בִּמְאֵרָה״ (ביאליק, שירתי). — [מְאֵרַת־, מְאֵרוֹת]

— **תָּבוֹא מְאֵרָה לוֹ!***, אָרוּר הוּא! הוּא רָאוּי לִקְלָלָה: ״תָּבוֹא מְאֵרָה לְמִי שֶׁהוּא נוֹתֵן לְאָבִיו מַעְשַׂר עָנִי (בְּמָקוֹם שֶׁיְּפַרְנְסֶנּוּ מִשֶּׁלּוֹ)!״ (ירושלמי פאה יט א). ״תָּבוֹא מְאֵרָה לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ נֶאֱמֶנֶת וְהוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן!״ (ירושלמי דמאי כב ד).

מַאֲרוּפָה* נ׳ [אולי קרוב אל גרף, מַגְרֵפָה] כְּלִי־חֲפִירָה מֵעֵין מַעְדֵּר: ״לוּף שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית... עוֹקְרִין אוֹתָן בְּמַאֲרוּפוֹת שֶׁל עֵץ״ (שביעית ה ד). ״עָמַד... וּפִנָּה בְּמַאֲרוּפָה אֶת הַשֶּׁלֶג״ (ברש, א 330). — [מַאֲרוּפַת־, מַאֲרוּפוֹת]

מארז״ל ר״ת מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

מְאָרֵחַ* ז׳ [מן ארח, אֵרַח] מַכְנִיס־אוֹרְחִים, הַמְּקַבֵּל אוֹרְחִים בְּבֵיתוֹ, בַּעַל־אַכְסַנְיָה: הָאוֹרְחִים הִבִּיעוּ דִּבְרֵי בְּרָכָה וְתוֹדָה לַמְאָרֵחַ. — [מְאָרַח־, מְאָרְחִים, מְאָרְחֵי־; מְאָרַחַת, מְאָרְחוֹת]

מַאֲרִיךְ⁺ ז׳ [מן ארך, הֶאֱרִיךְ] שֵׁם מָסָרְתִּי קָדוּם לַמֶּתֶג (אָ) — מִסִּימָנֵי טַעֲמֵי הַמִּקְרָא, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מְצַיֵּן אֶת אֲרִיכוּתָהּ שֶׁל הַתְּנוּעָה שֶׁלְּפָנָיו, כְּגוֹן: הָיְתָה.

מְאֹרָךְ°, מוארך ת׳ [מן ארך, הָאֳרַךְ] שֶׁאָרְכּוֹ גָּדוֹל מֵרָחְבּוֹ: ״בְּנֵי מוֹף... דַּקֵּי־קוֹמָה וּמְאֹרְכֵי־הָעַיִן״ (פיכמן, קמ״ד). הַמַּלְבֵּן הוּא רִבּוּעַ מְאֹרָךְ. לַבֵּיצָה צוּרָה סְגַלְגֶּלֶת־מְאֹרֶכֶת. — [מְאֹרֶכֶת, מְאֹרָכִים, ־כוֹת]

מַאֲרֵךְ° ז׳ [מן ארך] חֵלֶק בִּכְלִי הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַאֲרָכַת רֶגֶל אוֹ קָנֶה בּוֹ: מַאֲרֵךְ הָרֶגֶל שֶׁל הַדּוּרְגָּל. מַאֲרֵךְ הַקָּנֶה בִּכְלִי־יְרִיָּה. — [מַאֲרֵךְ־, מַאַרְכִים, ־כֵי־]

מַאַרְכָן* ז׳ [מן ארך, הֶאֱרִיךְ (מַאֲרִיךְ)] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּאֲרִיךְ בִּדְבָרָיו: ״מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד... וְהָיָה מַאֲרִיךְ בִּבְרָכוֹתָיו... וְהָיוּ אוֹמְרִין עָלָיו: מַאַרְכָן הוּא זֶה!״ (מכילתא בשלח מה:). — [מַאַרְכַן־, מַאַרְכָנִים, מַאַרְכָנֵי־; מַאַרְכָנִית, מַאַרְכָנִיּוֹת]

מְאֹרָס°, מאורס ת״ז [מן א. ארס, אֹרַס] אָרוּס, אָדָם שֶׁבָּא בִּבְרִית־הָאֵרוּסִין. — [מְאֹרַס־, מְאֹרָסִים, מְאֹרְסֵי־]

מְאֹרָסָה*, מאורסה ת״נ [מן א. ארס, אֹרַס] (סנהדרין ז ט) כַּלָּה, אֲרוּסָה, אִשָּׁה שֶׁבָּאָה בִּבְרִית־הָאֵרוּסִין. — [מְאֹרֶסֶת־, מְאֹרָסוֹת, מְאֹרְסוֹת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ת״ז - תואר וזכר;

מְאֹרָע*, מאורע ז׳ [מן ארע, אֹרַע] מִקְרֶה, דָּבָר שֶׁאֵרַע, מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה: ״שֶׁחָזַרְנוּ עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְאֵין מָקוֹם שֶׁנִּקְרָא אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע״ (ספרי דברים סה.). ״הַכֹּל לְפִי הַזְּמַן, הַכֹּל לְפִי הַמְּאֹרָע״ (ירושלמי תענית סג ד). ״וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁקּוֹרֵא לְמִרְיָם שְׁנֵי שֵׁמוֹת עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע שֶׁאֵרַע לָהּ״ (שמות רבה א). ״וְזֶה יִדְרֹשׁ עַל מְאֹרָעוֹת זְמַנּוֹ״ (חריזי, תחכמוני כב 216). ״סִפֵּר הַכָּתוּב שְׁנַיִם מְאֹרָעִים: הָאֶחָד מוֹת מִרְיָם, וְהַשֵּׁנִי מוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה״ (אברהם אבן־עזרא לבמדבר כ ב). ״הוֹפָעַת סִפְרֵי ׳בֶּן־עַמִּי׳ הָיְתָה בְּשַׁעְתָּהּ מְאֹרָע גָּדוֹל״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״מִיּוֹם שֶׁבָּחַן הִירְשֶׁל אֶת מְאֹרְעוֹתָיו הִכִּיר, שֶׁמַּחֲשָׁבוֹת כְּגוֹן אֵלּוּ אֵינָן יָפוֹת לוֹ״ (עגנון, כפות קס). מְאֹרְעוֹת הַפָּלִיט. מְאֹרָע הִיסְטוֹרִי. —[מְאֹרַע־, מְאֹרָעוֹת, מְאֹרְעוֹת־, גם מְאֹרָעִים, מְאֹרְעֵי־]

— מֵעֵין הַמְּאֹרָע*, רֶמֶז לַמִּקְרֶה, קִרְבָה וְדִמְיוֹן לְמַה שֶּׁקָּרָה: ״מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה וְאוֹמֵר מֵעֵין הַמְּאֹרָע בָּעֲבוֹדָה״ (שבת כד.). הַהַפְטָרָה יֵשׁ בְּתָכְנָהּ אוֹ בְּסִגְנוֹנָהּ מֵעֵין הַמְּאֹרָע שֶׁבְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ.

— מְאֹרְעוֹת־דָּמִים°, הִתְנַגְּשֻׁיּוֹת בֵּין תּוֹשָׁבִים עַל רֶקַע מְסֻיָּם (עֲדָתִי, לְאֻמִּי, כַּלְכָּלִי וְכַדּוֹמֶה) שֶׁנִּסְתַּיְּמוּ בַּהֲרוּגִים וּפְצוּעִים.

מְאַרֵק°, מוארק ת׳ [מן ארק, הָאֳרַק] [בחשמלאות] מְחֻבָּר בְּתַיִל מוֹלִיךְ־חַשְׁמַל לַקַּרְקַע: מִטַּעֲמֵי זְהִירוּת צְרִיכִים מִתְקְנֵי־הַחַשְׁמַל לִהְיוֹת מְאֹרָקִים. — [מְאֹרֶקֶת, מְאֹרָקִים, ־קוֹת]

מְאֹרָר°, מאורר ת׳ [מן ארר, אֹרַר] אָרוּר, מְקֻלָּל: ״הַמַּיִם שֶׁבְּפִי הָיוּ לֹא חַמִּים, אַךְ מָרִים, נִבְאָשִׁים, מְאֹרָרִים״ (ברנר, א 149). ״חַיִּים אֲרוּרִים וּמְאֹרָרִים״ (הזז, היושבת 76). ״לוֹ יַעַן הֵד זָר... הֵד מַר וּמְאֹרָר״ (ש׳ שלום, שירים תקמו). — [מְאֹרֶרֶת, מְאֹרָרִים, ־רוֹת]

מְאֻשְׁבָּל°, מאושבל ת׳ [מן אֶשְׁבּוֹל] [בבוטאניקה] נוֹשֵׂא אֶשְׁבּוֹל, שֶׁרֹאשׁוֹ רֹאשׁ אֶשְׁבּוֹל: ״בִּקְנֵי־תִירָס זְקוּפִים, מְאֻשְׁבָּלִים״ (פיכמן, קנז). — [מְאֻשְׁבֶּלֶת, מְאֻשְׁבָּלִים, ־לוֹת]

מַאֲשֵׁכָה° נ׳ [מן אֶשֶׁךְ] כִּיס־הָאֲשָׁכִים שֶׁבְּגוּף הַזָּכָר. —[מַאֲשֶׁכֶת־, מַאֲשֵׁכוֹת, מַאֲשְׁכוֹת־]

מְאֻשְׁכָּל°, מאושכל ת׳ [מן אֶשְׁכּוֹל] הֶעָרוּךְ בְּצוּרַת אֶשְׁכּוֹלוֹת. — [מְאֻשְׁכֶּלֶת, מְאֻשְׁכָּלִים, ־לוֹת]

מְאֻשְׁכָּן*, מאושכן ת׳ [מן אֶשֶׁךְ] (בכורות ז ה) בַּעַל אֲשָׁכִים גְּדוֹלִים מְאֹד. — [מְאֻשְׁכָּנִים]

מְאֻשְׁנָב°, מאושנב ת׳ [מן אֶשְׁנָב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּעֵין אֶשְׁנָב: חֶדֶר מְאֻשְׁנָב. — [מְאֻשְׁנֶבֶת, מְאֻשְׁנָבִים, ־בוֹת]

— מַעֲטָפָה מְאֻשְׁנֶבֶת°, מַעֲטָפָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּעֵין ״אֶשְׁנָב״ — פֶּתַח מְצֻפֶּה נְיָר שָׁקוּף שֶׁרוֹאִים בַּעֲדוֹ אֶת הַשֵּׁם וְהַכְּתֹבֶת הָרְשׁוּמִים עַל גּוּף הַמִּכְתָּב הַנָּתוּן בְּתוֹךְ הַמַּעֲטָפָה.

מְאֻשְׁפָּז,° מאושפז ת׳ [מן אשפז, אֻשְׁפַּז] שֶׁהָעֳבַר לְבֵית־חוֹלִים: הַמְאֻשְׁפָּזִים נֶהֱנוּ מִטִּפּוּל רְפוּאִי מָסוּר. —[מְאֻשְׁפֶּזֶת, מְאֻשְׁפָּזִים, ־זוֹת]

א. **מְאֻשָּׁר, מאושר** ת׳ [מן א. אשר, אֻשַּׁר] 1. שֶׁמַּרְגִּישׁ בְּטוֹב בְּמִדָּה רַבָּה, שָׂמֵחַ מְאֹד בְּחֶלְקוֹ: ״עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר״ (משלי ג יח). ״וְאַתָּה — הַמְאֻשָּׁר! לְךָ מֶרְחָב מִסָּבִיב״ (ביאליק, איגרת). מַה־מְּאֻשָּׁר הָיִיתִי בְּדָרְכִּי רַגְלַי עַל קַרְקַע הַמּוֹלֶדֶת! 2°. שָׁרִיר, שֶׁנִּתַּן לוֹ אִשּׁוּר, שֶׁהֻחְלַט עָלָיו בְּחִיּוּב: הַהֶסְכֵּם הַמְאֻשָּׁר נִכְנַס לְתָקְפּוֹ. תָּכְנִית מְאֻשֶּׁרֶת. — [מְאֻשֶּׁרֶת, מְאֻשָּׁרִים, ־רוֹת]

ב. **מְאֻשָּׁר, מאושר** ת׳ [מן ב. אשר, אִשֵּׁר] מְדֻרְדָּךְ, מֻנְהָג: ״וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים, וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים״ (ישעיה ט טו). ״הָיוּ הַשְׁתַּדְּלָנִים מְאַשְּׁרִים מַתְעִים, וְהֲמוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל מְאֻשָּׁרִים־מֻתְעִים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 4). — [מְאֻשֶּׁרֶת, מְאֻשָּׁרִים, ־רוֹת]

מְאֻשָּׁשׁ*, מאושש ת׳ [מן אשש, אֻשַּׁשׁ] חָזָק, אֵיתָן, מְבֻסָּס: ״אֵלּוּ הֲלָכוֹת הַמְאֻשָּׁשׁוֹת״ (סופרים טז ד). ״כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִסְחָר מְאֻשָּׁשׁ וְקַיָּם״ (סוקולוב, במראות 69). ״וְהָאִישׁ חוֹזֵר אֶל עֲבוֹדָתוֹ מְאֻשָּׁשׁ״ (פיכמן, קצא). ״גּוּפוֹ שָׁמֵן וְרָחָב קְצָת, נַעֲשָׂה מְאֻשָּׁשׁ וּמוּצָק יוֹתֵר״ (ברקוביץ, הראשונים רפח). ״פָּרִים מְאֻשָּׁשִׁים עִם כֹּחַ בַּפְּרָסוֹת וּבַקַּרְנַיִם״ (שמעוני, הביבר 165). ״אֲנִי עוֹלֶה בַּמַּדְרֵגוֹת וּפְסִיעוֹתַי מְאֻשָּׁשׁוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 71). —[מְאֻשֶּׁשֶׁת, מְאֻשָּׁשִׁים, ־שׁוֹת] [וראה גם מְאוֹשָׁשׁ]

מֵאֵת מ״י [מִן־ + א. אֵת] 1. מִן, מֵאֵצֶל: ״מֵאֵת ה׳ הָיְתָה זֹּאת״ (תהלים קיח כג). ״נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדִּי, רֹקַע הָאָרֶץ מֵאִתִּי״ (ישעיה מד כד). ״מֵאִתְּךָ תְּהִלָּתִי בְּקָהָל רָב״ (תהלים כב כו). ״וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ״ (ישעיה נד י). ״וּבִתְפִלָּתָם מֵאֵת ה׳ שְׁאֵלוּנוּ״ (ביאליק, אם יש). קִבַּלְתִּי מֵאֵת חֲבֵרִי אֶת הַחוֹב. 2°. עַל־יְדֵי, בִּידֵי, מִפְּרִי עֲטוֹ שֶׁל־: ״מְגִלַּת־הָאֵשׁ״ מֵאֵת בְּיַאלִיק. — [מֵאִתִּי, מֵאִתְּךָ, מֵאִתֵּךְ גם מֵאִתָּךְ, מֵאִתָּם]

מְאַת ש״מ צוּרַת נִסְמָךְ שֶׁל ״מֵאָה״.

מָאתַיִם ש״מ [מֵאָה + ריבוי זוגי] שְׁתֵּי מֵאוֹת, 200.

מְאֻתָּר°, מאותר ת׳ [מן אתר, אֻתַּר] 1. מְבֻדָּד, מֻגְבָּל בְּמָקוֹם מְיֻחָד. מַחֲלָה מְאֻתֶּרֶת. 2. שֶׁנִּקְבַּע מְקוֹמוֹ: נִתַּן שֵׁם לַתָּל הַמְאֻתָּר. [מְאֻתֶּרֶת, ־תָּרִים, מְאֻתָּרוֹת]

מ״ב ר״ת 1. מַסְפִּיק בְּקֹשִׁי. 2. מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

מְבֹא, ראה מָבוֹא.

מַבְאִישׁ* ת׳ [מן באש, הִבְאִישׁ] מַסְרִיחַ, נוֹתֵן רֵיחַ רַע: ״יָצָא וְהֵבִיא לוֹ דָּג מַבְאִישׁ״ (מכילתא כו). צְמָחִים מַבְאִישִׁים. —[מַבְאִישָׁה, מַבְאִישִׁים, ־שׁוֹת]

מְבֹאָר*, מבואר ת׳ [מן באר, בֹּאַר] מְפֹרָשׁ, מֻסְבָּר: ״מְבֹאָר הַדָּבָר״ (ידים ג א). ״חָכְמָתְךָ בְּכָל מְבֹאֶרֶת״ (יהודה הלוי, ת 303). — [מְבֹאֶרֶת, מְבֹאָרִים, ־רוֹת]

מֻבְאָשׁ°, מובאש ת׳ [מן באש, הֻבְאַשׁ] מָאוּס: ״וְאַתֶּם מֻבְאָשִׁים בְּעֵינָיו, וְהִנְּכֶם לוֹ מְאוּסִים וּמְשֻׁקָּצִים״ (יוסיפון, שעא). — [מֻבְאֶשֶׁת, מֻבְאָשִׁים, ־שׁוֹת]

מְבֻגָּר°, מבוגר [מן בגר, בֻּגַּר] תו״ז 1. ז׳ בּוֹגֵר, מְגֻדָּל, מִי שֶׁיָּצָא מִכְּלַל יַלְדוּת וְנַעֲרוּת וְהִגִּיעַ לִכְלַל בַּגְרוּת: הַכְּנִיסָה לַהַצָּגָה לִמְבֻגָּרִים בִּלְבָד. 2. ת׳ בָּשֵׁל, מֻשְׁלָם: ״שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם שֶׁנִּתְגַּלָּה לְפָנֵי שֵׁנִית, הַפַּעַם בְּכָל זֹהַר כִּשְׁרוֹנוֹ הַמְבֻגָּר״ (ברקוביץ, הראשונים יח). — [מְבֻגֶּרֶת, מְבֻגָּרִים, מְבֻגָּרוֹת]

מְבֻדָּד°, מבודד ת׳ [מן בדד, בֻּדַּד] מֻבְדָּל, נָתוּן בְּמַצָּב אוֹ בִּתְנָאִים הַמּוֹנְעִים כָּל קֶשֶׁר בֵּינוֹ לְבֵין הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ, מוּגָן מִמַּגָּע

עם חמרים אחרים: "רחוקה חלקתי מישוב... ואני מרגיש עצמי בתוכה מבדל ומבדד מן העולם" (ליסיצקי, תולדות 265). תיל־חשמל מבדד. החולה במחלה מדבקת שוכב מבדד בבית־החולים. מקום מבדד. – [מבדדת, מבדדים, ־דות]

מבדד° ז׳ [מן בדד] איזולטור, חמר או מכשיר שאינו מוליך חשמל (שאין האלקטרונים יכולים לעבר דרכו) והוא משמש לשם הבדלה וחציצה במכשירים, בתילים חשמליים – שלא יבואו במגע עם מוליך־חשמל אחר ולא יסכנו חיי אדם. – [מבדד־, מבדדים, מבדדי־]

מבדה*, מבודה ת׳ [מן א. בדה, בדה] 1*, מוכח כבדאי, שהוכחו שקריו: "משנחקרה עדותן ואמרו: מבדין אנו, אין נאמנין" (תוספתא סנהדרין ו ה). 2°, שלא קים, שנתבדה: נחושים מבדים. – [מבדה, מבדים, מבדות]

מבדה° ז׳ [מן בדה] משהו בדוי פיקציה: "נהנה הנאה יתרה מן המבדה של קיום מיחד" (בובר, בסוד שיח 49). – [מבדה־, מבדים, מבדי־]

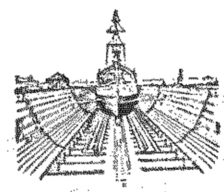
ספינה במבדוק

מבדוק° ז׳ [מן בדק] מתקן בנמל לבדיקת ספינות ולשפוצן: המבדוק עשוי ברכה או תעלה חפורה באדמה ולה מוצא אל הנמל. הברכה עשויה להתמלא מים לשם כניסת הספינה אליה. לאחר־מכן מוצאים המים מן הברכה והספינה נחה על קרקעה לשם תקונה. – [מבדוק־, מבדוקים, ־קי־]

– מבדוק צף°, מבנה גדול בתבנית רציף צף בים העשוי לצלל במים אל מתחת לספינה העוגנת בנמל. לאחר הוצאת המים מן המכלים שבקירותיו צף המבדוק ועולה על פני המים ומעלה על רציפו את הספינה הטעונה בדק ותקון.

מבדח° ת׳ [מן בדח, בדח] התולי, הלצי, מעורר צחוק ובדיחות־הדעת: חמר מבדח. מעשיה מבדחת. –[מבדחת, מבדחים, מבדחות]

מבדח°, מבודח ת׳ [מן בדח, בדח] עליז, שיש בו משום בדיחות ושמחה: "רגש של קרח־רוח ודעה מבדחת" (קבק, במשעול 90). "שמח לשמע סוף־סוף דבר מבדח מפיו של הפרופסור" (הלקין, משבר 248). פלוני שרוי במצב־רוח מבדח. – [מבדחת, מבדחים, ־חות]

– במבדח° תה״פ בבדיחות־הדעת, לא ברצינות: "אמר... קצת במבדח" (סדן, תר׳ בטרם מבול 10).

מבדיל ת׳ [מן בדל, הבדיל] המפריש וחוצץ בין דברים שונים: "ויהי מבדיל בין מים למים" (בראשית א ו). קוי־אפי מבדילים בין אנשים שונים. – [מבדילה, מבדילים, ־לות]

– המבדיל ∴, כנוי לברכה הפותחת במלים "המבדיל בין קדש לחל", שאומרים במוצאי־שבת ובמוצאי יום־טוב על כוס יין, וכן כנוי לזמר למוצאי־שבת הפותח באותן המלים.

מבדל* ז׳ [מן בדל] הבדל, הפרש: "ואין בין 'קורא ממזרח עיט' ובין 'וירד העיט על הפגרים' מבדל" (דונש על מנחם). –[מבדל־]

מבדל°, מבודל ת׳ [מן בדל, בדל] 1, מבדד, מפרש, מרחק: "רחוקה חלקתי מישוב... ואני מרגיש עצמי בתוכה מבדל ומבדד מן העולם" (ליסיצקי, תולדות 265). "נשאר עומד על רגליו הקצרות, מבדל ונעלה מעל כל אלה הגרגרות" (שניאור, סיפורים ס). 2, שיש בו חלקים נבדלים זה מזה, בנוי מחלקים שונים ונבדלים. – [מבדלת, מבדלים, ־לות]

מבדל*, מובדל ת׳ [מן בדל, הבדל] מפרש, מפרד, נפרד: "שתי נפנים המבדלות זו מזו" (תוספתא פאה ג ה). "ושכרתי לקיץ הבא בית מבדל, מקף עצי דבדבנים" (פיכמן, צד). – [מבדלת, מבדלים, מבדלות]

מבדלת° ז׳ [מבדיל + דלת] כנוי מסחרי למחצה בין שני חדרים עשויה חמר־פלסטי או גמי, והיא נתנת להתקפל ולהתפרש כדגמת קפלי האקורדיון. – [מבדלת־, מבדלות, מבדלות־]

מבדק° ז׳ [מן בדק] 1, חמר הנתן למעבדה לבדיקה ולאבחנה. 2, בדיקה, מערכת בדיקות: "למחר החל מבדק הסוסים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 253). – [מבדק־, מבדקים, מבדקי־]

מבדק° ז׳ [מן בדק] מכשיר שבודקים בו חמרים או פעלות: מבדק לזרם־חשמל (Tester). – [מבדק־, מבדקו, מבדקים, מבדקי־]

מבדקה° נ׳ [מן בדק] 1, מקום או מעבדה לבדיקת טיבם והרכבם של חמרים שונים. 2, משרד הבדקים (הצנזורים): המבדקה הראשית בדאר. – [מבדקת־, מבדקות, מבדקות־]

מבדר°, מבודר ת׳ [מן בדר, בדר] 1, מפזר, משלח לצדדים: "מבטה המבדר מכון היה כבר לצד אחר" (בארון, פרשיות 296). "שער־ראשו מבדר לרוח הים" (ברקוביץ, א קפח). "גלימות ושוליהן מבדרים, ויטפח בהם הרוח" (וולפובסקי, שירים 278). "פאות־זקן... מזדנבות במעין מניפות מבדרות עם הלסת העליונה" (הלקין, משבר 230). "גדודים על זינם ודגלם המבדר" (ש׳ שלום, הפגישה). 2 [בהשאלה] שפג שעמומו או צערו: הקהל המבדר נהנה מן ההצגה הקומית. דעתו מבדרת עליו. – [מבדרת, מבדרים, ־ות]

מבהה°, מבוהה ת׳ [מן בהה, בהה] נבוך, מבלבל, מגמגם: "מין הויה טמטומית, מבהה" (שטיינמן, סודות א 16). "מגמגם פתאם גניחות, אולי מלים מבהות" (יזהר, צקלג 260). –[מבהה, מבהים, ־ות]

מבהיל° ת׳ [מן בהל, הבהיל] מפחיד, מחריד, מעורר פחד ובהלה: לעינינו נתגלה מחזה מבהיל. – [מבהילה, ־לים, ־לות]

מבהיק* ת׳ [מן בהק, הבהיק] מזהיר, מתנוצץ, מבריק: "כדרכדים גדולים ומבהיקים – שני שמשות" (ביאליק, הבריכה). פנים מבהיקות מאשר. – [מבהיקה, מבהיקים, ־קות]

מבהל, מבוהל ת׳ [מן בהל, בהל] 1, נחפז, ממהר מאד: "הרצים... יצאו מבהלים ודחופים" (אסתר ח יד). "היציאה המבהלה לארץ־ישראל" (אחד העם, מד). 2°, נמהר, פזיז וחסר ישוב־הדעת: "אשמים בכל אלה רק מעשינו המבלבלים

וְהַמְּבֹהָלִים" (אחד העם, כז). "בְּנֵי־דוֹרוֹ צִיְּרוּהוּ כְּאִישׁ מְבֹהָל וְנִמְהָר" (ברקוביץ, הראשונים קפס). 3°, תְּקוּף־בֶּהָלָה, שָׁרוּי בְּפַחַד: "אָמַר עֲקַבְיָה כְּאֶחָד מְבֹהָל וְנִפְחָד" (בורלא, עקביה 157). עֵינַיִם מְבֹהָלוֹת. – [מְבֹהֶלֶת, מְבֹהָלִים, ־לוֹת]

– מְבֹהָלוֹת° תה"פ מִתּוֹךְ בֶּהָלָה, בִּבְהִילוּת: "אָנָּה פִּבְלוֹבְנָה עֲצָרַתּוּ מְבֹהָלוֹת וְאָמְרָה" (גולדברג, תר' מלחמה א 15).

מְבֹהָם°, מְבוֹהָם ת' [מן בהם, בְּהֵמָה] גַּס, מְגֻשָּׁם כִּבְהֵמָה: "כְּעֵשֶׂב שׁוֹטֶה בְּמֹחַ הַמְּבֹהָם" (פיכמן, כב). "וְלֹא שָׁקְטָה הַיָּד הַמְּבֹהֶמֶת הַמִּתְאַכְזֶרֶת" (פיכמן, קסד). – [מְבֹהֶמֶת, ־הָמִים, ־הָמוֹת]

מַבְהֵן° ז' [מן בֹּהֶן] [במכונת־כתיבה] חֵלֶק בַּמַּנְגָּנוֹן הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה אוֹ מַגָּע בַּבֹּהֶן (Thumb-piece). – [מַבְהֵן־, מַבְהֲנוֹ, מַבְהֲנִים, ־הֲנֵי־]

מַבְהֵק° ז' [מן בהק] 1. זֹהַר, בָּרָק: "בְּלֶחָיָיו – מַבְהֵק רוּחוֹת, וּבְעֵינָיו – חֶמְדַּת יְקוֹד" (רבינוב, אמתי סא). 2 [באימוני־הסוואה בצבא] הַחֵלֶק הַמַּבְהִיק בְּיוֹתֵר בְּעֶצֶם אוֹ בִּדְמוּת הַנִּרְאִים מֵרָחוֹק (Highlight). – [מַבְהֵק־, מַבְהֲקִים, מַבְהֲקֵי־]

מֻבְהָק*, מוּבְהָק ת' [מן בהק, הֻבְהַק] 1. בָּרוּר, בּוֹלֵט, נִכָּר וְנוֹדָע בְּיוֹתֵר, מְצֻיָּן: "רַב מֻבְהָק" (קידושין לג). "לְבַלֵּר מֻבְהָק" (סופרים יג א). "אָמָּן מֻבְהָק הוּא, כֻּלּוֹ אָמָּן" (ביאליק, האמנות הטהורה). פְּלוֹנִי הוּא תַּלְמִידוֹ הַמֻּבְהָק שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר. 2. לָבָן: "מַה לְּשׁוֹן 'שְׂאֵת'? מֻבְהֶקֶת, כְּמַרְאֵה הַצֵּל שֶׁהֵם גְּבוֹהִים מִמַּרְאֵה הַחַמָּה" (ספרא ס א). – [מֻבְהֶקֶת, מֻבְהָקִים, ־קוֹת]

– סִימָן מֻבְהָק* (בבא מציעא כז), סִימָן בָּרוּר, אוֹת שֶׁבּוֹ נִכָּר דָּבָר מֵאֲחֵרִים: "וּכְבָר אֶרְאֶה סִימָנִים מֻבְהָקִים, כִּי רַבִּים... אֵינָם מַבִּיטִים עָלָיו כְּלָל מִצַּד הַתּוֹעֶלֶת הַכְּלָלִית" (אחד העם, לח). "הַבּוּר שֶׁהֻשְׁלַךְ יוֹסֵף אֶל תּוֹכוֹ עוֹדֶנּוּ נִמְצָא שָׁם בְּעֵינוֹ וּבְצוּרָתוֹ... הוּא הוּא הַבּוֹר שֶׁבַּחֻמָּשׁ לְכָל סִימָנָיו הַמֻּבְהָקִים" (ביאליק, ספיח יב).

– בְּמֻבְהָק° תה"פ בְּאֹפֶן בָּרוּר וּבוֹלֵט בְּיוֹתֵר: "נֶחְשַׂף בְּמֻבְהָק מַשֶּׁהוּ שֶׁהוּא מָצָא לוֹ שָׁם" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 173)

מֻבְהָקוּת°, מוּבְהָקוּת נ' [מן מֻבְהָק] הִצְטַיְּנוּת בִּתְחוּם מְסֻיָּם, הֱיוֹת מֻבְהָק: "כָּאן עָזְרָה לוֹ מֻבְהָקוּתוֹ הַתַּלְמוּדִית" (סוקולוב, אישים 87). – [מֻבְהֲקוּת־]

מְבֹהָר°, מְבוֹהָר ת' [מן בהר, בֹּהַר] שֶׁנִּתְבַּהֵר, שֶׁהָפַךְ בָּהִיר וּבָרוּר: "הָיָה כְּבָר הַגֶּשֶׁם מְתוֹפֵף עָלָיו... וְהָעֲנָנִים מִמַּעַל מְבֹהָרִים וְקַלִּים" (בארון, פרשיות 276). "זֶה נוֹעִי וְנוֹדִי עַל פְּנֵי הָעוֹלָם שֶׁיִּהְיֶה לְפָחוֹת מְבֹהָר" (מלצר, תר' נהרות 131). – [מְבֹהֶרֶת, מְבֹהָרִים, ־רוֹת]

מֻבְהָר°, מוּבְהָר [מן בהר, הֻבְהַר] מְבֹאָר, מְבֹרָר: דְּבָרִים מֻבְהָרִים וּבְרוּרִים. – [מֻבְהֶרֶת, מֻבְהָרִים, ־רוֹת]

מָבוֹא ז' [מן בוא] 1. כְּנִיסָה, מָקוֹם שֶׁנִּכְנָסִים דַּרְכּוֹ לְמָקוֹם אַחֵר: "הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר" (שופטים א כד). "וַיְבִיאֵנִי בַּמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר" (יחזקאל מו יט). "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ בְּחָכְמָה יֶהְגֶּה... וְכָל מְבוֹאֶיהָ יְרַצֵּד" (בן־סירא, יד כה). 2. פְּעֻלַּת הַכְּנִיסָה לְמָקוֹם, בִּיאָה לְמָקוֹם: "כְּבוֹאוֹ בִּשְׁעָרַיִךְ כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה" (יחזקאל כו י). 3*, סִמְטָה, רְחוֹב צַר – רְאֵה "מָבוֹי". 4 ͨ, פְּתִיחָה, הַקְדָּמָה מְפֹרֶטֶת לְסֵפֶר, שֶׁבָּהּ מַסְבִּיר הַמְחַבֵּר דְּבָרִים שֶׁעַל הַקּוֹרֵא לָדַעַת כְּדֵי שֶׁיֵּיטִיב לְהָבִין אֶת גּוּף הַסֵּפֶר: לַסֵּפֶר צֹרַף מָבוֹא גָּדוֹל. 5°, חִבּוּר הַמַּסְבִּיר אֶת הָעֶקְרוֹנוֹת הָרִאשׁוֹנִיִּים לַהֲבָנַת עִנְיָן אוֹ מִקְצוֹעַ: מָבוֹא לַפִילוֹסוֹפְיָה, מָבוֹא לַמָּתֵמָטִיקָה. 6 ͨ, פְּעֻלָּה, הַשְׁפָּעָה: "שֶׁהַתּוֹרָה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ טִבְעִית, יֵשׁ לָהּ מָבוֹא בָּעִנְיָן הַטִּבְעִי" (מורה נבוכים ב מ). – [מְבוֹא־, מְבוֹאוֹת, גם מְבוֹאִים, מְבוֹאֵי־]

– מְבוֹא־יָם, נָמָל, מָקוֹם שֶׁהַסְּפִינוֹת נִכְנָסוֹת שָׁמָּה לַעֲגֹן: "וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶת עַל־מְבוֹאֹת יָם" (יחזקאל כז ג).

– מְבוֹא־הַשֶּׁמֶשׁ, צַד מַעֲרָב, הַצַּד שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נִרְאֵית כְּשׁוֹקַעַת בּוֹ: "מֵהַמִּדְבָּר... וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ, יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם" (יהושע א ד).

– מְבוֹא־הַתַּלְמוּד ͨ, שֵׁם חִבּוּרוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד הַמַּסְבִּיר אֶת הַכְּלָלִים לְמַשָּׂא־וּמַתָּן וְאֶת הַמֻּנָּחִים הָעִקָּרִיִּים בַּהֲלָכָה הַתַּלְמוּדִית. "מְבוֹא הַתַּלְמוּד" מְצֹרָף בִּדְפוּסִים לְמַסֶּכֶת "בְּרָכוֹת".

מבואר ר' מְבֹאָר.	מבוגר ר' מְבֻגָּר.

מְבוֹדָד° ת' [מן בדד, בּוֹדֵד] שֶׁבּוֹדְדוּ אוֹתוֹ, שֶׁהֻבְדַּל וְהֻרְחַק מֵאֲחֵרִים: חוֹלֶה מְבוֹדָד [ראה גם מְבֻדָּד]. – [מְבוֹדֶדֶת, מְבוֹדָדִים, מְבוֹדָדוֹת]

מבודד ר' מְבֻדָּד	מבוהה ר' מְבֹהֶה	
מבודה ר' מְבֻדֶּה	מבוהל ר' מְבֹהָל	מבוזה ר' מְבֻזֶּה
מבודח ר' מְבֻדָּח	מבוהם ר' מְבֹהָם	מבוטח ר' מְבֻטָּח
מבודל ר' מְבֻדָּל	מבוהר ר' מְבֹהָר	מבוטל ר' מְבֻטָּל
מבודר ר' מְבֻדָּר	מבוזבז ר' מְבֻזְבָּז	מבוטן ר' מְבֻטָּן

מָבוֹי* ז' [מן בוא, וראה מָבוֹא] רְחוֹב צַר, סִמְטָה. – [מְבוֹי־, מְבוֹיִים, מְבוֹיֵי־]

– מָבוֹי מְפֻלָּשׁ* (שבת סו א), סִמְטָה הַפְּתוּחָה מִשְּׁנֵי קְצוֹתֶיהָ.

– נִכְנַס לְמָבוֹי אָטוּם (סָתוּם)° [בהשאלה] נִסְתַּבֵּךְ וְהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁאֵין מוֹצָא מִמֶּנּוּ, נִתְקַל בְּמַעֲצוֹר וּבְמִכְשׁוֹל שֶׁקָּשֶׁה לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם.

מבויל ר' מְבֻיָּל	מבויץ ר' מְבֻיָּץ	מבויש ר' מְבֻיָּשׁ
מבוים ר' מְבֻיָּם	מבויר ר' מְבֻיָּר	מבוית ר' מְבֻיָּת

מָבוֹךְ° ז' [מן בוך] 1. לַבִּירִינְתְּ, מָקוֹם שֶׁמִּתְפַּתְּלוֹת בּוֹ דְּרָכִים רַבּוֹת וּמְסֻבָּכוֹת בְּיוֹתֵר וְהַהוֹלֵךְ בּוֹ תּוֹעֶה וְנָבוֹךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִמְצֹא דֶּרֶךְ לִיצִיאָה. 2 [בהשאלה] תִּסְבֹּכֶת, מַצָּב אוֹ תְּנָאִים מְסֻבָּכִים שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לָאָדָם לְהִסְתַּגֵּל אֲלֵיהֶם אוֹ לְהַתִּירָם: הָאִישׁ נִמְצָא בְּתוֹךְ מָבוֹךְ שֶׁל שְׁאֵלוֹת וּבְעָיוֹת לְלֹא מוֹצָא. 3°, כִּנּוּי לַחֵלֶק הַפְּנִימִי שֶׁל הָאֹזֶן ("לַבִּירִינְתְּ"), הַמֵּכִיל אֶת צִנּוֹרוֹת־הַקֶּשֶׁתוֹת הַשּׁוֹמְרִים עַל שִׁוּוּי־הַמִּשְׁקָל שֶׁל הַגּוּף וְאֶת הַ"שַּׁבְּלוּל" אֲשֶׁר בּוֹ סִיבֵי עֲצַב־הַשְּׁמִיעָה. – [מְבוֹךְ־, מְבוֹכִים, מְבוֹכֵי־]

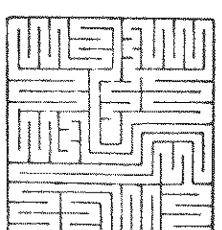
מבוך

מְבוּכָה נ׳ [מן בוך] בִּלְבּוּל, אָבְדַן־עֵצוֹת, אִי־יְדִיעָה כֵּיצַד לְהָגִיב עַל דְּבַר־מָה אוֹ אֵיךְ לְהֵחָלֵץ מִמֶּנּוּ: ״מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה״ (ישעיה כב ה). ״וֶהֱצִיקוּהוּ פְּשָׁטֵי הַתּוֹרָה... וְנִשְׁאַר בִּמְבוּסָה וּבַהֲלָה... וּכְשֶׁנִּתְבָּאֵר הַמָּשָׁל הַהוּא... יִמָּלֵט וְיִנָּצֵל מִן הַמְּבוּכָה הַהִיא; וְלָזֶה נִקְרָא הַמַּאֲמָר הַזֶּה ׳מוֹרֵה נְבוּכִים׳״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״בִּמְבוּכַת־נֶפֶשׁ וּבִבְדִידוּת קָשָׁה זוֹ שֶׁל נְעָרִים שֶׁהִגִּיעוּ לְפִרְקָם וְאֵין אִישׁ עִמָּם שֶׁיַּעֲמֹד לָהֶם בִּשְׁעַת דָּחְקָם וְיוֹצִיאֵם מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה״ (הזז, יעיש א 73). הַתַּלְמִיד נִמְצָא בִּמְבוּכָה רַבָּה בִּשְׁעַת הַבְּחִינָה. — [מְבוּכַת־, מְבוּכוֹת]

מַבּוּל ז׳ [ארמית: מַבּוּלָא; אולי מן יבל; ערבית: וַאבִּל גשם שוטף; ויש סוברים מן נבל; אכדית: mabulu החריב] 1. גֶּשֶׁם גָּדוֹל וְחָזָק מְאֹד הַגּוֹרֵם לְשִׁטָּפוֹן עָצוּם; בַּמִּקְרָא – כִּנּוּי לַשִּׁטָּפוֹן הַגָּדוֹל בִּימֵי נֹחַ שֶׁהִשְׁמִיד אֶת כָּל הַחַי: ״הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים״ (בראשית ו יז). ״וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ״ (בראשית ז יז). ״נֹחַ צַדִּיק נִמְצָא תָמִים... וּבִבְרִיתוֹ חָדַל מַבּוּל״ (בן־סירא מד י—כא). 2 * [בהשאלה] זֶרֶם רַב, שֶׁפַע: ״מַבּוּל שֶׁל מַיִם אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל מַבּוּל שֶׁל אֵשׁ וְגָפְרִית מֵבִיא״ (תוספתא תענית ג א). ״לוּ יַעַזְרוּנִי עֵנַי עֵינַי אֲזַי תֵּבֵל בְּמַבּוּל הַבְּכִי כִּסִּיתִי״ (חריזי, תחכמוני יג 144). ״בָּא מַבּוּל שֶׁל דְּבָרִים לְסִפְרוּתֵנוּ״ (אחד העם, קמ). ״וּבְמַבּוּל שֶׁל זֹהַר וּבִימֵי הָאוֹר״ (ביאליק, זוהר). ״מַבּוּל שֶׁל מִדְרָשִׁים, הוּא אוֹמֵר, אַתָּה מֵבִיא לָעוֹלָם״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צח). — [מַבּוּל־, מַבּוּלִים, מַבּוּלֵי־]

— **דּוֹר־הַמַּבּוּל** * (בבא מציעא ד ב). כִּנּוּי לָאֲנָשִׁים שֶׁחָיוּ בִּתְקוּפָתוֹ שֶׁל נֹחַ וּמֵתוּ בַּמַּבּוּל.

— **מִלִּפְנֵי הַמַּבּוּל** ° [בלשון גוזמה] מִזְּמַן קָדוּם בְּיוֹתֵר, יָשָׁן־נוֹשָׁן, שֶׁאָבַד עָלָיו כֶּלַח: ״לְיָדוֹ חֲדַר־רַחֲצָה מִלִּפְנֵי הַמַּבּוּל״ (שרת, באסיה 279). בְּדִיחָה יְשָׁנָה הִיא, מִלִּפְנֵי הַמַּבּוּל!

— **אַחֲרַי הַמַּבּוּל!** ° [מימרה המיוחסת ללואי ה־16 מלך צרפת בתקופה שלפני המהפכה הצרפתית הגדולה] לֹא אִכְפַּת לִי מַה שֶּׁיִּקְרֶה אַחֲרֵי מוֹתִי, אֲפִלּוּ תָּבוֹא כְּלָיָה עַל הָאֱנוֹשׁוּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תָּבוֹא בְּיָמַי.

מבולבל, ראה מְבֻלְבָּל.

מְבוּלָל ° ת׳ [מן בלל, בּוֹלַל] מְעֹרָב: ״אָז גַּם שְׂפַת הָעָם עֲנִיָּה, רְפוּיָה, מְבוּלָלָה״ (ברנר, ג 247). ״אָנוּ מַרְגִּישִׁים אֶת עַצְמֵנוּ מְטֻמְטָמִים וּמְבוּלָלִים, מְמֻזָּגִים בְּכֻלָּנוּ בָּאֻמָּה הַצָּרְפָתִית״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 128). — [מְבוּלָלָה, מְבוּלָלִים, ־לוֹת]

מבולם ר׳ מְבֻלָּם. **מבולק** ר׳ מְבֻלָּק. **מבונה** ר׳ מְבֻנֶּה.

מְבוּסָה נ׳ [מן בוס] מִרְמָס, מַפָּלָה: ״מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה״ (ישעיה כב ה). ״וְהָיָה רַעַשׁ גָּדוֹל בֵּין הַשְּׁכֵנִים וְהַשְּׁכֵנוֹת, מְבוּכָה וּמְבוּסָה וְקוֹל צְעָקָה״ (מנדלי מו״ס, תנב). ״וְהִנֵּה מְבוּסָה, וְהִנֵּה חֲבָטָה״ (ביאליק, חיבוט ערבה). ״רַק נִשְׁאַר צִיץ אֶחָד לֹא הָיָה לִמְבוּסָה״ (שמעוני, שירים א קסד). — [מְבוּסַת־, מְבוּסוֹת]

מבוסה ר׳ מְבֻסֶּה. **מבוסם** ר׳ מְבֻסָּם. **מבוסס** ר׳ מְבֻסָּס.

מַבּוּעַ ז׳ [מן נבע] 1. מַעְיָן, מְקוֹר־מַיִם, מָקוֹם שֶׁהַמַּיִם נוֹבְעִים מִמֶּנּוּ: ״וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם, וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם״ (ישעיה לה ז). ״וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר״ (קהלת יב ו). ״מַדּוּעַ רָץ הַכַּד אֶל הַמַּבּוּעַ?״ (ביאליק, יש לי גן). 2 ÷ [בהשאלה] מָקוֹר, יְסוֹד, מוֹצָא: ״וּתְפִלִּין־שֶׁל־יָד עַל מַבּוּעַ הַכֹּחוֹת, רוֹצֶה לוֹמַר הַלֵּב״ (כוזרי ג יא). ״וְרוּחוֹ יְהִי הַמַּבּוּעַ לְכָל הַהִרְהוּרִים הַכְּבוּשִׁים בְּהַרְבֵּה לְבָבוֹת״ (ביאליק, לאחד העם). ״לִרְעוֹת צֹאן אָבִיו עַל מַבּוּעֵי תּוֹרָתוֹ״ (עגנון, כלה תכ). — [מַבּוּעַ־, מַבּוּעִים, מַבּוּעֵי־]

מַבּוּעִי ° ת׳ [מן מַבּוּעַ] שֶׁיּוֹצֵא מִן הַמַּבּוּעַ: ״כְּשֶׁהַדִּמְעָה מְקוֹרִית, מַבּוּעִית״ (בסוק, פתיחה לדו־שיח). — [מַבּוּעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

מבוער ר׳ מְבֹעָר	מבוצל ר׳ מְבֻצָּל	מבוצק ר׳ מְבֻצָּק
מבועת ר׳ מְבֹעָת	מבוצע ר׳ מְבֻצָּע	מבוצר ר׳ מְבֻצָּר
מבוצבץ ר׳ מְבֻצְבָּץ	מבוצץ ר׳ מְבֻצָּץ	מבוקבק ר׳ מְבֻקְבָּק

מְבוּקָה נ׳ [ראה בּוּקָה; קרוב אל בקק] רֵיקָנוּת, שְׁמָמָה: ״בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה״ (נחום ב יא). ״אֲסַפְסוּף נְכוֹת, טְרוּפוֹת מְהוּמָה וּמְבוּקָה״ (ביאליק, אלמנות). ״הַצֶּדֶק, הַשָּׁלוֹם שֶׁיָּרְדוּ לִמְבוּקָה הַשְּׁחוֹרָה״ (שניאור, שירים רלא). — [מְבוּקַת־, מְבוּקוֹת]

מבוקע, ראה מְבֻקָּע.

מְבוֹקָק ° ת׳ [מן בקק, בּוֹקֵק] מְרוֹקָן, שׁוֹמֵם: ״לְהָנִיס שְׁאֵרִית חִיּוּתְךָ הַמְבוֹקֶקֶת, שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה כְּלוּם״ (יזהר, צקלג 764). — [מְבוֹקֶקֶת, מְבוֹקָקִים, ־קוֹת]

מבוקר ר׳ מְבֻקָּר	מבורדס ר׳ מְבֻרְדָּס	מבורסק ר׳ מְבֻרְסָק
מבוקש ר׳ מְבֻקָּשׁ	מבורז ר׳ מְבֹרָז	מבורץ ר׳ מְבֹרָץ
מבורא ר׳ מְבֹרָא	מבורזל ר׳ מְבֻרְזָל	מבורר ר׳ מְבֹרָר
מבורג ר׳ מְבֹרָג	מבורך ר׳ מְבֹרָךְ	מבורש ר׳ מְבֹרָשׁ

מְבוּשִׁים ז״ר [מן בושׁ] (דברים כה יא) כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן נְקִיָּה לְאֵיבְרֵי־הַמִּין. — [מְבוּשֵׁי־, מְבוּשָׁיו]

מבושל ר׳ מְבֻשָּׁל	מבושר ר׳ מְבֻשָּׂר	
מבושם ר׳ מְבֻשָּׂם	מבותק ר׳ מְבֻתָּק	מבותר ר׳ מְבֻתָּר

מְבֻזְבָּז °, **מבוזבז** ת׳ [מן בזבז, בִּזְבֵּז] מוּצָא וּמְפֻזָּר לָרִיק וּלְלֹא צֹרֶךְ: כֶּסֶף מְבֻזְבָּז. חַיִּים מְבֻזְבָּזִים. — [מְבֻזְבֶּזֶת, ־בָּזִים, ־זוֹת]

מְבֻזֶּה *, **מבוזה** ת׳ [מן בזה, בִּזָּה] בָּזוּי, מְגֻנֶּה, מְזֻלְזָל: ״שֶׁעַל (הַכֵּלִים) הַמְכֻבָּדִין – אֲסוּרִים, שֶׁעַל הַמְבֻזִּין – מֻתָּרִין״ (עבודה זרה ג ג). ״לְחַזֵּק יְתֵדִים שֶׁל אֹהֶל – זֶה דָּבָר מְבֻזֶּה?״ (שנהר, ב 238). מַעֲשֶׂה בָּזוּי וּמְבֻזֶּה. — [מְבֻזָּה, מְבֻזִּים, מְבֻזּוֹת]

מִבְזָה °, **מביזה** נ׳ [מן בזה, קרוב אל בוז] מְשִׁסָּה, בּוּז, זִלְזוּל: ״בְּכָל הַלַּעַג וְהַקֶּלֶס וְהַמִּבְזוֹת וְהַנְּאָצוֹת״ (מ״ז גולדברים, על־פי ר׳ בנימין, משפחות 89). — [מִבְזַת־, מִבְזוֹת]

מָבּוֹזוֹלֵיאוֹן °, **מָאוּזוֹלֵיאוֹן** ◊ ז׳ [מיוונית: Mausoleion; מצבת־קברו הנודעת של Mausollos שליט קאריה, שנבנתה במאה ה־4 לפני מניין האומות באסיה הקטנה בעיר האליקארנאסוס] מִבְנֶה גָּדוֹל וּמְפֹאָר שֶׁהוּקַם עַל קִבְרוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל. — [־נִים]

מַבְזֵק ° ז׳ [מן א. בזק] מַכְשִׁיר לִבְזֹק וּלְפַזֵּר בּוֹ מַשֶּׁהוּ: מַבְזֵק לְמֶלַח (מִמְלָחָה). מַבְזֵק־סֻכָּר. — [מַבְזֵק־, מַבְזְקִים, מַבְזְקֵי־]

מִבַּחוּץ * תה״פ לֹא מִבִּפְנִים – ראה א. חוּץ.

מִבְחוֹר ז׳ [מן בחר] מִבְחָר, הַדָּבָר הַטּוֹב וְהַנִּבְחָר בְּיוֹתֵר: ״וְאַכְרִת קוֹמַת אֲרָזָיו, מִבְחוֹר בְּרֹשָׁיו״ (מלכים ב יט כג). — [מִבְחוֹר־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

מַבְחִיל° ת׳ [מן א. בחל, הִבְחִיל] מְעוֹרֵר בְּחִילָה, מַגְעִיל: תְּמוּנַת־זְוָעָה מַבְחִילָה. הִתְנַהֲגוּת מַבְחִילָה שֶׁל הַשִּׁכּוֹר. – [מַבְחִילָה, מַבְחִילִים, ־לוֹת]

מִבְחָל° ז׳ [מן א. בחל] הִתְקֵפַת בְּחִילָה, קֶבֶס: ״מָה עָגְמוּ הֲלוּמֵי הַפְּחָדִים, נִלְפְּתֵי הַמִּבְחָל וְהַכִּיחַ״ (ברוידס, השחר 39). – [מִבְחַל־, מִבְחָלִים, מִבְחֲלֵי־]

מֻבְחָל°, מוּבְחָל ת׳ [מן ב. בחל, הֻבְחַל] (פְּרִי) שֶׁהוּבָא לִגְמַר הַבְשָׁלָתוֹ בְּדֶרֶךְ מְלָאכוּתִית. – [מֻבְחֶלֶת, מֻבְחָלִים, ־לוֹת]

מִבְחָן^ ז׳ [מן בחן] 1, בְּחִינָה, מַסָּה, נִסּוּי: ״וְיָדַעְתִּי כִּי לְטוֹבָתִי נִסִּיתַנִי... בְּמִבְחַן הַתְּלָאוֹת הַבָּאוֹתָנִי״ (גבירול, כתר מלכות פט). ״בְּעֵת הַמִּבְחָן וְהַמֶּחְקָר יֵקַל אָדָם אוֹ יֵקַר״ (חריזי, תחכמוני מד 334). ״דֶּרֶךְ הַמִּבְחָן הַזֶּה, שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁבּוֹ יִבָּחֲנוּ הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַפְּעֻלּוֹת הָרָעוֹת״ (אלבו, העיקרים 358). מִבְחַן הַמְּכוֹנִית הַחֲדָשָׁה. הַתָּכְנִית עָמְדָה יָפֶה בְּמִבְחַן הַמְּצִיאוּת. 2°, חֹמֶר לִמּוּדִי, עִיּוּנִי אוֹ מַעֲשִׂי, הֶעָרוּךְ בְּצוּרַת שְׁאֵלוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לִבְחֹן אֶת הַלּוֹמֵד: מִבְחָן בְּחֶשְׁבּוֹן. מִבְחֲנֵי־שֵׂכֶל. מִבְחַן־הַשֵּׂגִים בַּלִּמּוּדִים. – [מִבְחַן־, ־חָנִים, מִבְחֲנֵי־]

– עָמַד בַּמִּבְחָן°, 1, סִיֵּם אֶת הַבְּחִינָה בְּהַצְלָחָה. 2, הִתְגַּבֵּר עַל מִכְשׁוֹל, גָּבַר עַל מַשְׁבֵּר.

– עָמַד לְמִבְחָן°, 1, הִתְיַצֵּב לִפְנֵי בּוֹחֵן לְהִבָּחֵן. 2, נֻסָּה, נִבְדַּק.

– קְצִין־מִבְחָן°, אָדָם מֻסְמָךְ מִטַּעַם שׁוֹפֵט־נֹעַר לְפַקֵּחַ וְלַעֲרֹךְ תַּצְפִּיּוֹת בִּילָדִים וּבִנְעָרִים עֲבַרְיָנִים שֶׁנִּמְסְרוּ לְטִפּוּלוֹ.

– שֵׁרוּת־מִבְחָן°, מוֹסָד לְטִפּוּל בְּנֹעַר עֲבַרְיָן.

מַבְחֵנָה° נ׳ [מן בחן] שְׁפוֹפֶרֶת עֲשׂוּיָה זְכוּכִית חֲסִינַת־אֵשׁ שֶׁשָּׂמִים אוֹ מַרְתִּיחִים בָּהּ נוֹזְלִים אוֹ חֳמָרִים אֲחֵרִים לְשֵׁם בְּחִינוֹת וְנִסּוּיִים שׁוֹנִים בְּמַעְבָּדוֹת לְכִימְיָה, לְפִיסִיקָה וְעוֹד. – [מַבְחֵנַת־, מַבְחֵנוֹת, מַבְחֵנוֹת־]

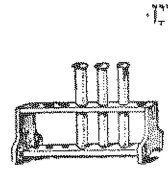
3 מבחנות

מִבְחָנָה° נ׳ [מן בחן] חֶבֶר־בּוֹחֲנִים, וַעֲדָה לִבְחִינוֹת. – [מִבְחֶנֶת־, מִבְחָנוֹת, מִבְחֲנוֹת־]

מִבְחָר ז׳ [מן בחר] 1, דָּבָר נִבְחָר וְטוֹב בְּיוֹתֵר, מֵיטָב, חֵפֶץ רָצוּי בְּיוֹתֵר: ״בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ״ (בראשית כג ו). ״וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף״ (שמות טו ד). ״שֶׁרָאִינוּ אֶת הָאָדָם מִבְחַר בְּרוּאֵי יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ״ (תיקון מידות הנפש ח). ״וּלְטַשְׁתִּיהָ וְשִׁבַּצְתִּיהָ בְּמִבְחַר הַנְּזָרִים״ (ביאליק, פרידה). 2°, אֹסֶף שֶׁל חֲפָצִים לִבְחִירָה: בְּבֵית־הַמִּסְחָר הָיָה מִבְחָר רַב שֶׁל חֲלִיפוֹת וּבְגָדִים. 3°, לֶקֶט שֶׁל יְצִירוֹת נִבְחָרוֹת: מִבְחַר שִׁירַת יְמֵי־הַבֵּינַיִם. מִבְחַר מִכְתְּבֵי הַסּוֹפֵר. – [מִבְחַר־, מִבְחָרִים, מִבְחֲרֵי־]

מֻבְחָר*, מוּבְחָר ת׳ [מן בחר, הֻבְחַר] נִבְחָר, מְשֻׁבָּח, טוֹב: ״מִצְוָה בָּרִאשׁוֹן; וְאִם הָיָה שֵׁנִי מֻבְחָר מִמֶּנּוּ, יְבִיאֶנּוּ״ (יומא סב.). ״מֻבְחָר שֶׁבִּבְהֵמוֹת–שׁוֹר, מֻבְחָר שֶׁבָּעוֹפוֹת – תַּרְנְגֹלֶת״ (בבא מציעא פו:). ״הוּא רָצָה לָתֵת אוֹצַר־הַיַּהֲדוּת מֻבְחָר שֶׁבַּמֻּבְחָר, סֹלֶת נְקִיָּה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 76). קָנִיתִי סְחוֹרָה בְּיֹקֶר, אֲבָל הִיא מֻבְחֶרֶת. – [מֻבְחֶרֶת מֻבְחָרִים, ־רוֹת]

– מִן הַמֻּבְחָר*, הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, מְעֻלֶּה: ״מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר״ (בבא קמא עח:). ״כָּל הַשְּׁמָנִים כֻּלָּן יָפִים לְנֵר, וְשֶׁמֶן־זַיִת מִן הַמֻּבְחָר״ (שבת כג.).

– מֻבְחָר מִן הַמֻּבְחָר* (ירושלמי פסחים לג ב), הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר, מֵיטַב הַמֻּבְחָר: ״רֵיק פָּנוּי וְכָשֵׁר, בָּחוּר כַּהֲלָכָה, מֻבְחָר מִן הַמֻּבְחָר״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קסח).

מִבְחָרִי^ ת׳ [מן מִבְחָר] שֶׁנִּבְחַר, שֶׁנִּקְבַּע מִתּוֹךְ בְּחִירָה: ״הַמַּעֲשִׂים יִהְיוּ... מִקְרִיִּים אוֹ מִבְחָרִיִּים״ (כוזרי ה כ). – [מִבְחָרִית, מִבְחָרִיִּים, ־רִיּוֹת]

מַבְחֵשׁ° [מן בחש] בַּחֲשָׁה, תַּרְוָד, כַּף גְּדוֹלָה לִבְחִישָׁה. – [מַבְחֵשׁ־, מַבְחֵשׁוֹ, מַבְחֵשִׁים, מַבְחֲשֵׁי־]

מבחש

מַבָּט, מֶבָּט ז׳ [מן ב. נבט] 1^, רְאִיָּה, הַבָּטָה, הַעֲפַת עֵינַיִם עַל פְּנֵי דְּבַר־מָה, סְקִירַת־עַיִן: ״זֶה אֶל מָקוֹם שֶׁנּוֹצַר מִמֶּנּוּ מַבָּטוֹ״ (לקח טוב, בראשית 22). ״וְאִישׁ לֹא עָמַד בִּפְנֵי מַבָּטוֹ הַיָּשָׁר״ (ביאליק, מגילת ח). ״וּמַבָּט קוֹדֵר, כֻּלּוֹ אוֹמֵר אַלְמוֹן, מְרִירוּת״ (ביאליק, ביום סתיו). ״עֶלֶם שְׁחַרְחַר, בַּיְשָׁן וַחֲרִיף־מַבָּט כְּאֶחָד״ (פיכמן, רס). 2 [בהשאלה] סִכּוּי, תִּקְוָה: ״הִנֵּה כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר נַסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה״ (ישעיה כ ו). ״אַתָּה הוֹצֵא לָאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ, כִּי אֵין לָנוּ עֵדִים וְאַתָּה מַבָּטֵנוּ״ (זבארה, על־פי שירמן ב 41). 3^, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם לְאֹפֶן מַעֲמַד הַכּוֹכָבִים (Aspect) (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא יב). – [מַבַּט־, מַבָּטִים, מַבָּטֵי־]

– נְקֻדַּת־מַבָּט°, נְקֻדַּת־רְאוּת, הַשְׁקָפָה, אַסְפֶּקְט, דֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת שֶׁל רְאִיַּת־הַדְּבָרִים: פְּלוֹנִי דָּן אֶת כָּל הַמִּתְרַחֵשׁ בַּחַיִּים מִנְּקֻדַּת־מַבָּט פִילוֹסוֹפִית. לִפְלוֹנִי נְקֻדַּת־מַבָּט אָנֹכִיִּית עַל הַכֹּל.

– חָכְמַת־הַמַּבָּט^, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם לְמַדַּע הָאוֹפְּטִיקָה, תּוֹרַת הָאוֹר.

– מִמַּבָּט רִאשׁוֹן°, לְאַחַר רְאִיָּה חֲטוּפָה אוֹ הֶכֵּרוּת קַלָּה: בֵּין הַצָּעִיר וְהַצְּעִירָה נִתְעוֹרְרָה אַהֲבָה מִמַּבָּט רִאשׁוֹן.

– הוֹבִישׁ מַבָּטוֹ (זכריה ט ה), בָּטַל סִכּוּיוֹ, נִתְבַּדְּתָה תִּקְוָתוֹ.

מִבְטָא ז׳ [מן בטא] 1^, בִּטּוּא, הַבָּעָה, אֹפֶן הַהִגּוּי שֶׁל הֲגָאִים אוֹ תְּנוּעוֹת: ״וְאֵין סָפֵק, כִּי ׳שָׁפְכָה׳ הוּא וָאו בְּמִבְטָא, פַּעַם יִכָּתֵב וּפַעַם לֹא יִכָּתֵב, כִּי יִשָּׁעֲנוּ עַל הַמִּבְטָא״ (אברהם אבן־עזרא, צחות א). ״אוֹצַר הַמִּלִּים שֶׁלִּי בְּלָשׁוֹן זוֹ דַּל הָיָה, וּמִבְטָאִי קְלוֹקֵל״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 38). הַמִּבְטָא הַמְקֻבָּל בִּלְשׁוֹנֵנוּ הוּא הַמִּבְטָא הַסְּפָרַדִּי. מִבְטָא תֵּימָנִי. פְּלוֹנִי מְדַבֵּר בְּמִבְטָא אַנְגְּלִי מֻבְהָק. 2°, בִּטּוּי, נִיב, מֵימְרָה, צֵרוּף מִלִּים: ״לֹא כָּל מוֹרֶה מְסֻגָּל לְתַרְגֵּם וּלְהַמְצִיא מִבְטָאִים חֲדָשִׁים״ (אחד העם, לג). בְּ״סֵפֶר הָאַגָּדָה״ כֻּנְּסוּ מְשָׁלִים, פִּתְגָּמִים וּמִבְטָאִים שֶׁל חֲזַ״ל. – [מִבְטָא־, מִבְטָאִים, מִבְטָאֵי־]

– מִבְטָא־שְׂפָתַיִם, דִּבּוּר מָהִיר, מִלִּים שֶׁיָּצְאוּ מִפִּיו שֶׁל אָדָם לָאו דַּוְקָא מִתּוֹךְ שִׁקּוּל־דַּעַת רַב: ״מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ״ (במדבר ל ז).

– כְּלִי־מִבְטָא°, 1, אֵיבָר מֵאֵיבְרֵי הָאָדָם שֶׁבָּהֶם נֶחְתָּכִים הַקּוֹלוֹת הַשּׁוֹנִים שֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ. לָאָדָם חֲמִשָּׁה כְּלֵי־מִבְטָא: הַגָּרוֹן, הַחֵךְ, הַלָּשׁוֹן, הַשִּׁנַּיִם וְהַשְּׂפָתַיִם. 2, בִּטָּאוֹן, כְּתַב־עֵת הַמַּבִּיעַ דֵּעוֹת וְהַשְׁקָפוֹת שֶׁל חוּג מְסֻיָּם.

מִבְטָח ז׳ [מן בטח] 1, דָּבָר שֶׁנִּתָּן לִבְטֹחַ בּוֹ, מָקוֹם בָּטוּחַ, מַחְסֶה וּמִבְצָר בְּעֵת צָרָה: ״בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה׳, וְהָיָה ה׳

מִבְטַחוֹ" (ירמיה יז ז). "לְלֹא מַחְסֶה וּמִבְטָח" (ביאליק, אלמנות). 2, בִּטָּחוֹן: "וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם, וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים" (ישעיה לב יח). "נֶהֱרַס קַן־מִבְטַחִים" (ביאליק, שבעה). — [מִבְטַח־, מִבְטַחִים, מִבְטַחֵי־]

— שָׂם מִבְטַחוֹ (בְּ־ °) בָּטַח בְּ־, סָמַךְ עַל: "אַשְׁרֵי־הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׂם ה' מִבְטַחוֹ" (תהלים מ ה). "וְרַק בָּהֶם... שָׂם מִבְטַחוֹ, שֶׁיְּדַקְדְּקוּ הֵיטֵב בְּכָל הַפְּרָטִים" (אחד העם, קמח).

— מִבְטַח־עֹז (משלי יד כו), מִבְצָר חָזָק, מְצוּדָה לְמַחְסֶה.

מַבְטֵחַ° ז' [מן בטח] הֶתְקֵן בְּרֶשֶׁת הַחַשְׁמַל לְשֵׁם הַבְטָחָה מִשְּׂרֵפָה: אִם קוֹרֶה קֶצֶר חַשְׁמַלִּי, הַנָּתִיךְ שֶׁבַּמַּבְטֵחַ נִתָּךְ, וְעַל־יְדֵי־כָּךְ נִפְסָק זֶרֶם הַחַשְׁמַל. — [מַבְטַח־, מַבְטְחִים, מַבְטְחֵי־]

מְבֻטָּח°, מְבוּטָּח ת' [מן בטח, בִּטַּח] שֶׁנִּתְּנָה עָלָיו אַחֲרָיוּת עַל־יְדֵי חֶבְרַת־בִּטּוּחַ בְּסִכּוּם מְסֻיָּם בְּמִקְרֶה שֶׁל נֵזֶק אוֹ אֲבֵדָה, תְּאוּנָה אוֹ מָוֶת וְכַדּוֹמֶה: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת שֶׁנִּשְׂרַף הָיָה מְבֻטָּח בְּחֶבְרַת־הַבִּטּוּחַ. סְחוֹרָה מְבֻטַּחַת. — [מְבֻטַּחַת, מְבֻטָּחִים, ־חוֹת]

מֻבְטָח*, מוּבְטָח ת' [מן בטח, הִבְטִחַ] שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הַבְטָחָה, שֶׁהוּא בָּטוּחַ: "מֻבְטָח אֲנִי בְּךָ שֶׁאַתָּה מְשַׁלֵּם שָׂכָר לַצַּדִּיקִים" (ברכות ד.). "כָּל הָאוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא" (ברכות ד:). "אִם כִּוֵּן לִבּוֹ בִּתְפִלָּה, הוּא מֻבְטָח שֶׁנִּשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ" (ויקרא רבה טז). "בֵּיתֵנוּ הַלְּאֻמִּי הַמְּטֹהָר וְהַמֻּבְטָח" (קדרי, כורך 121). — [מֻבְטַחַת, מֻבְטָחִים, ־חוֹת]

— מֻבְטְחַנִי°, מֻבְטָחַנִי*, הֲרֵינִי בָּטוּחַ: "מֻבְטְחַנִי שֶׁלֹּא נַגִּיעַ לְמַצָּב מוּזָר כָּזֶה" (אחד העם קפ).

— מֻבְטַחְתַּנִי°, הֲרֵינִי בְּטוּחָה.

— מֻבְטָחַנִי בּוֹ*, הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלָיו, אֲנִי בָּטוּחַ בּוֹ: "מֻבְטָחַנִי בּוֹ שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל" (גיטין נח.).

— הָאָרֶץ הַמֻּבְטַחַת°, הָאָרֶץ הַיְעוּדָה, כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, הָאָרֶץ שֶׁהִבְטִיחַ ה' לַאֲבוֹתֵינוּ.

מַבְטִיחַ° ת' [מן בטח, הִבְטִיחַ] הַנּוֹסֵךְ בִּטָּחוֹן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִכּוּיִים לְטוֹבוֹת: "אוֹתָם הָעֲלָמִים הַמְּגָרִים, הַמַּבְטִיחִים, שֶׁהִסְעִירוּ כָּל כָּךְ בַּפְּרוֹבִינְצְיָה אֶת הַלְּבָבוֹת הַצְּעִירִים" (פיכמן, רגח). אָדָם צָעִיר, מֻכְשָׁר וּמַבְטִיחַ. — [מַבְטִיחָה, מַבְטִיחִים, ־חוֹת]

מְבֻטָּל*, מְבוּטָּל ת' [מן בטל, בִּטֵּל] 1*, נְטוּל־עֵרֶךְ, שֶׁפָּג כֹּחוֹ: "רְשׁוּתִי קְנוּיָה לָךְ, רְשׁוּתִי מְבֻטֶּלֶת לָךְ" (עירובין סט:). "מַתָּנָה זוֹ מְבֻטֶּלֶת" (גיטין לב.). 2°, דַּל, זָעוּם בְּיוֹתֵר: כַּמּוּת מְבֻטֶּלֶת. הַשְׁפָּעָה מְבֻטֶּלֶת. — [מְבֻטֶּלֶת, מְבֻטָּלִים, ־לוֹת]

— בָּטֵל וּמְבֻטָּל^, שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ, פָּג תָּקְפּוֹ — ראה בָּטֵל.

מֻבְטָל°, מוּבְטָל ז' [מן בטל, הֻבְטַל] מְחֻסַּר־עֲבוֹדָה, מִי שֶׁמְּהַלֵּךְ מֵאֹנֶס בְּלֹא עֲבוֹדָה: הַמֶּמְשָׁלָה דָּנָה בִּבְעָיַת הַמֻּבְטָלִים. — [מֻבְטֶלֶת, מֻבְטָלִים, מֻבְטְלֵי־, מֻבְטָלוֹת]

מְבַטְלָן^ ז' [מן בטל, בִּטֵּל (מְבַטֵּל)] מִי שֶׁנּוֹהֵג לְבַטֵּל דַּעְתָּם שֶׁל אֲחֵרִים: "כֹּהֲנִים מְבַטְּלָנִים" (לקח טוב, שמות 127). — [מְבַטְלָנִית, מְבַטְלָנִים, ־נִיּוֹת]

א. מְבֻטָּן°, מְבוּטָּן ת' [מן ב. בטן, בִּטֵּן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בִּטְנָה, מְצֻפֶּה מִבִּפְנִים בְּאָרִיג, מְרֻפָּד מִבִּפְנִים: "רְפִידָתוֹ שֶׁל הַיַּלְקוּט, שֶׁהָיָה מְבֻטָּן בְּמֶשִׁי" (שלונסקי, תרי טיל 436). "הַמְּעִיל הַקָּצָר הַמְבֻטָּן בְּצֶמֶר־גֶּפֶן" (ש' אבן־שושן, תר' צחוק 74). — [מְבֻטֶּנֶת, מְבֻטָּנִים, ־נוֹת]

ב. מְבֻטָּן° [מן בֵּטוֹן] מְחֻזָּק עַל־יְדֵי בֵּטוֹן, מְצֻפֶּה בֵּטוֹן: יְסוֹדוֹת מְבֻטָּנִים כַּהֲלָכָה. — [מְבֻטֶּנֶת, מְבֻטָּנִים, ־נוֹת]

מַבְטֵשׁ° ז' [מן בטש] מְכוֹנָה לְכַבִּישַׁת צֶמֶר וּלְדְחִיסָתוֹ (Fulling machine). — [מַבְטֵשׁ־, מַבְטְשִׁים, מַבְטְשֵׁי־]

מַבְטֵשָׁה° נ' [מן בטש] מִתְקָן כְּעֵין מַכְבֵּשׁ גָּדוֹל הַפּוֹעֵל כְּעֵין טַחֲנַת־קֶמַח לְכַבִּישַׁת סִיבֵי־הַצֶּמֶר (Fulling mill). — [מַבְטֶשֶׁת־, מַבְטֵשׁוֹת, מַבְטְשׁוֹת־]

מֵבִיךְ° ת' [מן בוך, הֵבִיךְ] הַגּוֹרֵם לִמְבוּכָה, מְבַלְבֵּל: הִתְנַהֲגוּת מְבִיכָה. — [מְבִיכָה, מְבִיכִים, ־כוֹת]

מְבֻיָּל°, מְבוּיָּל ת' [מן ביל, בִּיֵּל] שֶׁמֻּדְבָּק אוֹ נִדְפָּס עָלָיו בּוּל־דֹּאַר: מַעֲטָפָה מְבֻיֶּלֶת. — [מְבֻיֶּלֶת, מְבֻיָּלִים, ־לוֹת]

מְבֻיָּם°, מְבוּיָּם ת' [מן בים, בִּיֵּם] 1, עָרוּךְ לְהַצָּגָה עַל הַבָּמָה, מְעֻבָּד לְהַעֲלוֹתוֹ בְּמַחֲזֶה לִפְנֵי קָהָל: הַסִּפּוּר כָּתוּב בִּידֵי סוֹפֵר וּמְבֻיָּם עַל־יְדֵי בַּמַּאי. 2 (בהשאלה) מְזֻיָּף, לֹא־אֲמִתִּי, עָשׂוּי לְהוֹלִיךְ שׁוֹלָל: הַסּוֹחֵר הָרַמַּאי נִדּוֹן עַל גְּנֵבָה מְבֻיֶּמֶת. מִשְׁפָּט מְבֻיָּם. — [מְבֻיֶּמֶת, מְבֻיָּמִים, מְבֻיָּמוֹת]

מִבֵּין מ"י מִתּוֹךְ — רְאֵה בֵּין.

מֵבִין ז' [מן א. בין, הֵבִין] 1, נָבוֹן: "תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה" (משלי יז י). "נוֹצֵר תּוֹרָה בֵּן מֵבִין" (משלי כח ז). "וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע" (דניאל א ד). 2, מֻמְחֶה וּבָקִי בְּדָבָר: "וְהַלְוִיִּם, כָּל־מֵבִין בִּכְלֵי־שִׁיר" (דברי הימים ב לד יב). "כְּשֶׁרֹאשׁוֹ זָקוּף וְעֵינָיו עֲצוּמוֹת קְצָת בְּכַוָּנָה שֶׁל מֵבִין" (ביאליק, סוחר). פְּלוֹנִי יָדוּעַ כְּמֵבִין גָּדוֹל בַּמּוּסִיקָה. 3, מוֹרֶה: "כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל, מֵבִין עִם־תַּלְמִיד" (דברי הימים א כה ח). "וְלֹא צָרִיךְ לְכָל מֵבִין" (בן־סירא, מב לא). — [מְבִינָה, מְבִינִים, ־נוֹת]

מְבִינוּת° נ' [מן מֵבִין] מֻמְחִיּוּת, בְּקִיאוּת בְּדָבָר־מָה, יְדִיעָתוֹ שֶׁל הַמֵּבִין בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: "וּלְאַחַר שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי 'מְבִינוּת' וּבָלַע אֶת הֶעָשָׁן" (ביאליק, סוחר). "וּמַגִּיד לוֹ 'מְבִינוּת' עַל הָאָרֶג" (פרישמן, כתבים 205). "סָמְכָה בַּכֹּל עַל הַמְּבִינוּת שֶׁלָּהּ" (בארון, פרשיות 546). "בְּמִכְתָּבוֹ הַקָּצָר בְּטֵל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם... אֶת מִדַּת 'הַמְּבִינוּת' שֶׁל נוּמְבֶּרְג" (ברקוביץ, הראשונים מ). "וְעוֹמְדִים וּבוֹדְקִים לָהֶם אֶתְרוֹגִים וְלוּלָבִים וַהֲדַסִּים אוֹ אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם מְבִינוּת" (עגנון, האש ועצים). — [מְבִינוּת־]

מְבֻיָּץ°, מְבוּיָּץ ת' [מן ביץ, בִּיֵּץ] 1, מְתֻבָּל וּמְעֹרָב בְּבֵיצָה: מָרָק מְבֻיָּץ. חֲמִיצָה מְבֻיֶּצֶת. 2, מָרוּחַ בְּבֵיצָה: חַלּוֹת מְבֻיָּצוֹת. 3, דּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְבֵיצָה, סְגַלְגַּל. — [מְבֻיֶּצֶת, מְבֻיָּצִים, ־צוֹת]

מְבֹיָר°, מְבוֹיָר ת' [מן א. בור, בִּיֵּר] (שָׂדֶה) בִּלְתִּי מְעֻבָּד, בּוּר: "כָּל שֶׁטַח־קַרְקַע מְבֹיָר" (שנהר, א 192). — [מְבֹיֶרֶת, מְבֹיָרִים, מְבֹיָרוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר. נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

מְבֻיָּשׁ°, מְבוּיָשׁ ת׳ [מן בוש, בִּיֵּשׁ] נִכְלָם, נָבוֹךְ מִתּוֹךְ בּוּשָׁה אוֹ מִשּׁוּם שֶׁבִּיְּשׁוּ אוֹתוֹ: "הַבְּטָנִים הִתְלִיעוּ וּמְבֻיָּשׁ הַמֶּחָם" (ביאליק, למי אבן). "אֵיךְ פָּנִיתִי מִשָּׁם מְבֻיָּשׁ וְנִכְלָם" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 34). "הֶחֱזִיר לָהּ סָעִיד בְּפָנִים מְבֻיָּשׁוֹת וּבְרוּחַ נְמוּכָה" (הזז, יעיש ב 39). — [מְבֻיֶּשֶׁת, מְבֻיָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מְבַיֵּשׁ ת׳ [מן בוש, הֵבִישׁ] מְגַנֶּה, מַחְפִּיר: "בֵּן מֵבִישׁ וּמַחְפִּיר" (משלי יט כו). הִתְנַהֲגוּת מְבַיֶּשֶׁת. — [מְבַיֶּשֶׁת, מְבַיְּשִׁים, ־שׁוֹת]

מִבַּיִת תה״פ מִבִּפְנִים — רְאֵה בַּיִת.

מְבֻיָּת°, מְבוּיָת ת׳ [מן בית, בִּיֵּת] מְאֻלָּף וּמֻרְגָּל לִחְיוֹת לְיַד הַבַּיִת, בִּ מְחִצַּת בְּנֵי־אָדָם: חַיָּה מְבֻיֶּתֶת. — [מְבֻיֶּתֶת, מְבֻיָּתִים, ־תוֹת]

מֻבָּךְ^ ז׳ [צורת־משנה פיוטית של מְבוּכָה] מְבוּכָה, מְהוּמָה: "אֶאֱבִיךְ בְּיוֹם מֻבָּךְ עֵגֶל חֲצִי גָרְנִי" (קליר, אאביך, לט׳ באב). — [מֻבַּךְ־]

מִבְכֶּה° ז׳ [מן בכה] בְּכִי, בְּכִיָּה: "מִנִּי אָז כָּל כִּנּוֹר בְּיָדֵנוּ מִבְכֶּה" (גרינברג, רחובות קכא). — [מִבְכֵּה־, מִבְכִּים, מִבְכֵּי־]

מַבְכִּירָה נ׳ [מן בכר, הִבְכִּירָה] 1. אִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת בְּכוֹר, יוֹלֶדֶת לֵדָה רִאשׁוֹנָה: "קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי, צָרָה כְּמַבְכִּירָה" (ירמיה ד לא). "׳מַבְכִּירוֹת׳ שֶׁתִּינוֹקוֹת מְתַפְּשִׂים בֵּין סַנְוֵרֵיהֶן" (שנהר, א 110). 2*. בְּהֵמָה הַמַּמְלִיטָה הַמְלָטָה רִאשׁוֹנָה: "נִכְנַס לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְרָאָה אֶת הַמַּבְכִּירוֹת מְנִיקוֹת" (בכורות ג ב). — [מַבְכִּירַת־, ־רוֹת]

מַבְּכָךְ* [מַה + בְּ + כָּךְ] מַשֶּׁהוּ, דָּבָר פָּעוּט: "הֱוֵי אוֹהֵב אֶת הַשְּׁמָא וְשׂוֹנֵא אֶת הַמַּבְּכָךְ" (דרך ארץ זוטא א; גירסת הגר״א). [ראה ערך מָה]

מְבֻלְבָּל°, מְבוּלְבָּל ת׳ [מן בלבל, בִּלְבֵּל] 1. מְעֹרְבָּב, שֶׁאֵין בּוֹ סֵדֶר נָכוֹן: "אֲשֵׁמִים בְּכָל אֵלֶּה רַק מַעֲשֵׂינוּ הַמְבֻלְבָּלִים וְהַמְבֹהָלִים" (אחד העם, כז). נִתְקַבֵּל דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן מְבֻלְבָּל. 2. נָבוֹךְ, שֶׁנִּתְבַּלְבְּלוּ חוּשָׁיו: "מְקַלְקֵל־הַמֹּחַ וּמְבַלְבֵּל־הַדַּעַת, יִמַּח שִׁמְךָ וְשֵׁם זִכְרְךָ!" (הזז, יעיש ג 184). "עֵינָיו מְבֻלְבָּלוֹת וְעַצְבוּת גְּדוֹלָה מְפַעְפַּעַת בָּהֶן" (עגנון, כפות רלז). פְּלוֹנִי עָמַד תּוֹהֶה וּמְבֻלְבָּל מֵרֹב שִׂמְחָה. — [מְבֻלְבֶּלֶת, מְבֻלְבָּלִים, ־לוֹת]

מֻבְלָג*, מוּבְלָג ת׳ [מן בלג, הֻבְלַג] 1°. מְאֻפָּק, עָצוּר: "וְאָמְרָה בְּבַת־צְחוֹק יְגֵעָה, רוֹפֶפֶת וּמֻבְלֶגֶת" (הזז, יעיש א 163). בְּכִי מֻבְלָג וְחָרִישִׁי. 2*. מֻסָּח, מֻרְחָק, מְפֻזָּר: "כֵּיוָן שֶׁרוֹאֶה (אָדָם) צָרָתוֹ לְפָנָיו, דַּעְתּוֹ מֻבְלֶגֶת" (דברים רבה ט). — [מֻבְלֶגֶת, מֻבְלָגִים, ־גוֹת]

מֻבְלָט°, מוּבְלָט ת׳ [מן בלט, הֻבְלַט] נִרְאֶה בְּאֹפֶן בּוֹלֵט, מֻדְגָּשׁ: "מֵאָחוֹר, מֻבְלָטִים בְּאֹדֶם הַשְּׁקִיעָה, הִשְׁחִירוּ כִּפּוֹת הַכְּנֵסִיּוֹת" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 48). — [מֻבְלֶטֶת, מֻבְלָטִים, ־טוֹת]

מִבְלָט^ ז׳ [מן בלט] דָּבָר בּוֹלֵט, בְּלִיטָה, מַשֶּׁהוּ הַמִּתְבַּלֵּט וּמֻדְגָּשׁ: "שָׁנָה בֵּין בַּדֵּי מִבְלָט" (קלונימוס, אשוחת, עבודה). "מִתְחַבֶּטֶת בֵּין מִשְׁקָעִים וּמִבְלָטִים" (קלצקין, כתבים 140). "אֵין בָּהֶם (בְּפָנָיו) לֹא מִבְלָטִים וְלֹא מִשְׁקָעִים יְתֵרִים יוֹצְאִים מִגֶּדֶר הַמְּמֻצָּע" (ליסיצקי, תולדות 160). "וּמְשִׁיחָה... מִשְׁתַּלְשֶׁלֶת מִמִּבְלַט חֲזִיהֶן" (שנהר, ג 271). — [מִבְלַט־, מִבְלָטִים, מִבְלְטֵי־]

מַבְלֵט° ז׳ [מן בלט] מִתְקָן מְכָנִי הַמְשַׁמֵּשׁ לִטְבִיעַת צוּרוֹת שׁוֹנוֹת בַּחֳמָרִים אוֹ לִגְזִירַת חֲלָקִים בַּעֲלֵי צוּרוֹת מְיֻחָדוֹת מִתּוֹךְ לוּחוֹת בְּלַחַץ שֶׁל מַכְבֵּשׁ (״שְׁטַנְץ״). — [מַבְלֵט־, מַבְלְטִים, מַבְלְטֵי־]

מַבְלְטָן° ז׳ [מן מַבְלֵט] טֶכְנַאי מֻמְחֶה לַעֲשִׂיַּת מַבְלְטִים אוֹ לַעֲבוֹדָה בְּמַבְלֵט. — [מַבְלְטַן־, ־נִים, ־טְנֵי־]

מִבְּלִי מ״ח מֵאֵין־, בְּלֹא — רְאֵה א. בְּלִי.

מַבְלִיגוּת° נ׳ [מן מַבְלִיג; ראה בלג, הִבְלִיג] הִתְאַפְּקוּת, הַבְלָגָה: "מַבְלִיגוּת הִיא כֹּחָם, וְסַבְלָנוּת — גְּבוּרָתָם (מ״א גינצבורג, על־פי קלוזנר, הספרות ג 136). "בְּלִי הֲנָחָה וּבְלִי מַבְלִיגוּת (סוקולוב, אישים 306). — [־גוּת]

מַבְלִיגִית נ׳ [ראה בלג, הִבְלִיג] הִתְאַפְּקוּת, הִתְגַּבְּרוּת: "מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן" (ירמיה ח יח). — [מַבְלִיגִית־]

מַבְלֵל° ז׳ [מן בלל] מַכְשִׁיר הַמְבוֹלֵל וּמְעַרְבֵּב חֳמָרִים אוֹ דִּבְרֵי מַאֲכָל נוֹזְלִים אוֹ מוּצָקִים־לְמֶחֱצָה (Mixer): מַבְלֵל חַשְׁמַלִּי. — [מַבְלֵל־, מַבְלְלִים, מַבְלְלֵי־]

מְבֻלָּם*, מְבוּלָּם ת׳ [מן בלם, בִּלֵּם] עָצוּר, מְכֻוָּץ, מְשֻׁתָּק: "וְרַגְלָיו מְבֻלָּמוֹת" (בכורות מ:). "הַלִּירִיזְם שֶׁלּוֹ הָיָה תָּמִיד מְרֻסָּן וּמְבֻלָּם" (פיכמן, רצח). "מִנַּיִן תַּאֲווֹת סוֹעֲרוֹת יְצָרִים כֹּה אִי־מְבֻלָּמִים לְחַלְכָּאִים אֵלֶּה?" (שטיינמן, במעגל 134). "וְרַק מְבֻלָּם וּמָנוּעַ הָיָה בְּמַחְצָתוֹ" (שנהר, ב 275). — [מְבֻלֶּמֶת, מְבֻלָּמִים, ־מוֹת]

מֻבְלָע*, מוּבְלָע ת׳ [מן בלע, הֻבְלַע] 1. נָתוּן וְשָׁקוּעַ (בְּתוֹךְ): "בַּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמֻבְלָעוֹת בִּתְחוּם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (גיטין ד.). "פַּס כֶּסֶף... שֶׁסּוֹפוֹ מֻבְלָע בְּבַדְלְחָה שֶׁל מְצוּלַת הַיְאוֹר, וְלֹא נוֹדַע כִּי בָא אֶל קִרְבּוֹ" (ליסיצקי, תולדות 270). אוֹתִיּוֹת מֻבְלָעוֹת. 2°. אָמוּר בְּדֶרֶךְ־אַגַּב, נָתוּן לְלֹא הַבְלָטָה: בִּנְאוּם הָיוּ מֻבְלָעִים דִּבְרֵי בִּקֹּרֶת עַל הַוַּעַד. — [מֻבְלַעַת, מֻבְלָעִים, ־עוֹת]

מִבַּלְעֲדֵי מ״י זוּלַת, חוּץ מִן־: "מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי ה׳?" (שמואל ב כב לב) — רְאֵה בִּלְעֲדֵי.

מֻבְלָעָה°, מֻבְלַעַת, מובלעה(ת) נ׳ [מן בלע הֻבְלַע] אֶנְקְלָוָה, חֶבֶל־אֶרֶץ בִּמְדִינָה, הַמֻּקָּף כֻּלּוֹ אוֹ רֻבּוֹ שִׁטְחֵי אֲדָמָה שֶׁל מְדִינָה אַחֶרֶת. — [מֻבְלַעַת־, מֻבְלָעוֹת, מֻבְלְעוֹת־]

מְבֻלָּק, מבולק ת׳ [מן בלק] הָרוּס, פָּרוּץ, נָתוּץ: "בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה" (נחום ב יא). "רוּחוֹ הָיָה קָרוּעַ וְשָׁסוּעַ וּמְבֻלָּק" (פרישמן, כתבים 175). "נִכְפַּשׁ וְנִדְבַּק בְּטִיט הַיָּוֵן... גּוּשׁ מְבֻלָּק וּמְסֹאָב לְלֹא תֹאַר וּלְלֹא צוּרָה" (שניאור, פאנדרי ב 116). "בַּעֲלֵי מוּמִין... מְצֻלָּקִים וּמְבֻלָּקִים" (שלונסקי, תר׳ קולא 172). "עוֹרְנוּ הַמְבֻלָּק וְעֵינֵינוּ הָעֲשֵׁשׁוֹת" (שמיר, במו 109). "הָאֲדָמָה הַמְבֻלָּקָה, מְלֵאַת הָאֲבָנִים וּצְרוֹרוֹת שִׁבְרֵי הַכֵּלִים" (בר־יוסף, אם 5). — [מְבֻלֶּקֶת, מְבֻלָּקִים, מְבֻלָּקוֹת]

מִבְלָשׁ° ז׳ [מן בלש] מַעֲשֵׂה בְּלוּשׁ, חֲקִירָה וְסִיּוּר: "מָקוֹם שֶׁהָיָה רַק נְקֻדָּה בְּשֶׁטַח הַמַּבָּט צָפוֹנָה, אַגַּב הַמִּבְלָשׁ הַשּׁוֹמֵם, הֶחָרֵד צָפוֹנָה" (יזהר, צקלג 1141). — [מִבְלַשׁ־]

מִבִּלְתִּי מ״ח מֵאֵין־, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא, יַעַן לֹא — רְאֵה בִּלְתִּי.

מֻבְנָאָם°, מובנאם ת׳ [מן בנאם, בֻּנְאַם] שֶׁהָעֳבַר לִרְשׁוּת בֵּינְלְאֻמִּית: אֵזוֹר מֻבְנָאָם. — [מֻבְנְאֶמֶת, מֻבְנָאָמִים, ־מוֹת]

מִבְנֶה ז׳ [מן בנה] 1. תַּבְנִית: ״הַר גָּבֹהַּ מְאֹד וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב״ (יחזקאל מ ב). 2°. בִּנְיָן אוֹ בַּיִת, צְרִיף, מִתְקָן שֶׁנִּבְנָה: הוּקְמוּ מִבְנִים חֲדָשִׁים לְבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. 3°. אֹפֶן הַבִּנְיָן, שִׁיטַת בְּנִיָּתוֹ שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם (מוּחָשׁ אוֹ מֻפְשָׁט): הַמֻּמְחֶה בָּקִי בְּמִבְנֵה הַמְּכוֹנָה. הַמִּבְנֶה הַגֵּיאוֹלוֹגִי שֶׁל הַקַּרְקַע בְּמָקוֹם מְסֻיָּם. מִבְנֵה הַלָּשׁוֹן וּנְטִיּוֹתֶיהָ. מִבְנֵה הַמִּשְׁפָּט הָעִבְרִי: נוֹשֵׂא, נָשׂוּא, לְוַאי, וְכוּ׳. – [מִבְנֵה־, מִבְנֵהוּ, מִבְנִים, מִבְנֵי־]

מֻבְנֶה*, מבונה ת׳ [מן בנה, בֻּנָּה] 1*. בָּנוּי כָּרָאוּי, מְבֻסָּס, אֵיתָן: ״חֶבְרוֹן מֻבְנָה עַל אַחַת מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן״ (כתובות קיב.). ״׳אִישׁ הַבֵּינַיִם׳... שֶׁמֻּבְנֶה מִכָּל מוּם״ (סוטה מב:). ״הַבַּיִת מֻבְנֶה עַל אַחַת מִן הַגְּבָעוֹת״ (עגנון, עד הנה קעג). 2°. מוּקָם מֵחָדָשׁ: ״הַשֶּׁטַח הַהוּא נוֹעַד לִהְיוֹת מֻבְנֶה כֻּלּוֹ״ (עיתונות). – [מֻבְנָה, מֻבְנִים, ־נוֹת]

מִבְנִי° ת׳ [מן מִבְנֶה] [בתורת-הלשון] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִבְנִים וְתַצּוּרוֹת קְבוּעִים, סְטְרוּקְטוּרָלִי: יְחָסִים וּקְשָׁרִים מִבְנִיִּים בַּלָּשׁוֹן. בַּלְשָׁנוּת מִבְנִית. – [מִבְנִית, מִבְנִיִּים, מִבְנִיּוֹת]

מִבְנִית* נ׳ [מן בנה] מִבְנֶה, בִּנְיָן: ״וַתָּכֶן עַל סֶלַע מִבְנִיתִי וְאֻשֵּׁי עוֹלָם לְסוֹדִי״ (מגילת ההודיות ז 9). – [מִבְנִית־, מִבְנִיּוֹת]

מְבֻסֶּה° ת׳ [מן בסה, בֻּסָּה] מְגֹלָּל, מְלֻכְלָךְ: ״וְאַף זָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ מְבֻסִּים דָּם, כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים״ (שיר הייחוד א). – [מְבֻסָּה, ־סִּים, מְבֻסּוֹת]

מְבֻסָּם*, מבוסם ת׳ [מן בסם, בֻּסַּם] 1*. מְתֻקָּן בִּבְשָׂמִים: ״שֶׁאֵין שֶׁבַח לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיֵּצֵא מְבֻסָּם״ (תוספתא ברכות ו ח). ״וְנַעֲרָה יוֹצֵאת מְקֻשֶּׁטֶת וּמְבֻסֶּמֶת וּמְפַתָּה אוֹתוֹ״ (במדבר רבה כ). 2°. עָרֵב, טָעִים: ״(טָעַם אֶת הַיַּיִן וְלֹא הָיָה) מְבֻסָּם וָטוֹב״ (רש״י כתובות ס.). 3°. שָׁתוּי, שִׁכּוֹר מְעַט: הָאוֹרֵחַ יָצָא מְבֻסָּם מִן הַמְּסִבָּה. [מְבֻסֶּמֶת, מְבֻסָּמִים, ־מוֹת]

מְבֻסָּס*, מבוסס ת׳ [מן בסס, בֻּסַּס] מְיֻסָּד, בָּנוּי עַל בָּסִיס חָזָק, מוּצָק, אֵיתָן: ״אֵימָתַי כִּבְיָכוֹל כִּסְאוֹ מְבֻסָּס לְמַעְלָה״ (במדבר רבה טו). ״הָיָה יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב תְּשׁוּבָה מְבֻסֶּסֶת וּמְיֻשֶּׁבֶת בְּקֶרֶב הַשּׁוֹמֵעַ״ (עגנון, האש ה). מַצָּבוֹ הַכַּלְכָּלִי מְבֻסָּס לְמַדַּי. – [מְבֻסֶּסֶת, מְבֻסָּסִים, מְבֻסָּסוֹת]

מַבָּע* ז׳ [מן נבע, הִבִּיעַ] 1*. בִּטּוּי, מַאֲמָר, הַבָּעָה בְּמִלִּים: ״וַתָּשֶׂם דְּבָרִים עַל קַו וּמַבַּע רוּחַ שְׂפָתַיִם בְּמִדָּה״ (מגילת ההודיות א 30). ״בַּיּוֹם הַהוּא קָרָא בְּמַבָּע אֵל נוֹרָא״ (אביתור, עבודה). ״סוֹד הַצִּמְצוּם, בִּטְחוֹן יָד וְכֹחַ הַמַּבָּע הֶעָז״ (ביאליק, פאסטרנאק). הַנּוֹאֵם נָתַן מַבָּע הוֹלֵם לִרְגָשׁוֹת הַנֶּאֱסָפִים. 2°. בִּטּוּי לְרֶגֶשׁ אוֹ לְמַחֲשָׁבָה עַל־יְדֵי תָּוֵי פָּנִים, מַבַּט הָעֵינַיִם, תְּנוּעוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״מֵאֲבָנִים הָיוּ פְּנֵיהֶם, לְלֹא מַבָּע וָאֶרֶשֶׁת״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 226). ״מְצִיצוֹת עֵינָיו, אֲפֹרוֹת וְזוֹרְחוֹת, עֵינַיִם עַזּוֹת מַבָּע״ (אריכא, סנחריב 64). לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח אֶת מַבַּע־עֵינָיו שֶׁל הַפָּצוּעַ. – [מַבַּע־, מַבָּעִים, מַבְּעֵי־]

מֻבָּע°, מובע ת׳ [מן נבע, הֻבַּע] 1. מֻבְטָא: מִלִּים מֻבָּעוֹת בִּטְעָם. 2. שֶׁנִּתַּן לוֹ בִּטּוּי מֻדְגָּשׁ: ״צַעַד, מֻבָּע בְּכָל נִיעָה וָרַחַשׁ, כְּצַעַד דַּיָּג״ (ש׳ אבן-שושן תר׳ שנים 57). – [מֻבַּעַת, מֻבָּעִים, ־עוֹת]

מִבַּעַד לְ־ מ״י מֵאֲחוֹרֵי־ – רְאֵה בַּעַד.

א. מַבְעֶה* ז׳ [מן ב. בעה, הִבְעָה] 1°. חוֹשֵׂף, מְגַלֶּה. 2*. מְכַלֶּה, יָכוֹל בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים עַל־יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ הָרוֹעָה בּוֹ, וְהוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה אֲבוֹת נְזִיקִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים: ״הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמַּבְעֶה וְהַהֶבְעֵר״ (בבא קמא א א). – [מַבְעֵה־, מַבְעִים, מַבְעֵי־]

ב. מַבְעֶה° ת׳ [מן א. בעה, הִבְעָה] מַעֲלֶה בּוּעוֹת. – [מַבְעָה, מַבְעִים, ־עוֹת]

– **גֵּז מַבְעֶה°**, גַּז הַגּוֹרֵם לְהוֹפָעַת בּוּעוֹת מַכְאִיבוֹת עַל־פְּנֵי הָעוֹר.

מִבְּעוֹד* תה״פ כְּשֶׁעֲדַיִן, כָּל עוֹד שֶׁ־, בְּטֶרֶם בָּא מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת אַחֲרֵי־כֵן – רְאֵה **עוֹד**.

א. מְבֹעָר, מבוער ת׳ [מן א. בער, בֹּעַר] מְדֻלָּק: ״וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת״ (ירמיה לו כב). ״אֲבוּקָה מְבֹעֶרֶת מְאִירָה אֶת הָאֹהֶל בְּנֹגַהּ רוֹשֵׁף״ (אלחרמן, הקרב 81). – [מְבֹעֶרֶת, מְבֹעָרִים, ־רוֹת]

ב. מְבֹעָר°, מבוער ת׳ [מן ב. בער, בֹּעַר] מְכֻלֶּה, מְפֻנֶּה, מְסֻלָּק: ״חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת, הֲרֵי הוּא כִּמְבֹעָר״ (פסחים ב ג). – [מְבֹעֶרֶת, מְבֹעָרִים, ־רוֹת]

מַבְעֵר° ז׳ [מן א. בער] 1. מַכְשִׁיר־בְּעִירָה שֶׁדֶּלֶק בְּצוּרַת גַּז מִתְעָרֵב בּוֹ בְּחַמְצָן וְנוֹתֵן עַל־יְדֵי־כָּךְ שַׁלְהֶבֶת חַמָּה בְּיוֹתֵר. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּיִחוּד בַּעֲבוֹדוֹת הַלְחָמָה אוֹ רִתּוּךְ. 2. מַצִּית, מִתְקָן מְיֻחָד הַמַּצִּית אֶת מַנְגְּנוֹן־הַבְּעִירָה בְּמִתְקָנִים שׁוֹנִים: מַבְעֵר בְּ״פְּרִימוּס״. מַבְעֵר בְּדוּד שֶׁל הַסָּקָה מֶרְכָּזִית. – [מַבְעֵר־, מַבְעֲרוֹ; מַבְעֲרִים, מַבְעֲרֵי־]

מֻבְעָת°, מבועת ת׳ [מן בעת, בֻּעַת] מְבֹהָל, אָיֹם: ״הָיְתָה תְּשׁוּקָה מֻבְעָתָה מִתְעוֹרֶרֶת בְּלִבּוֹ״ (הלקין, משבר 293). – [מֻבְעֶתֶת, מֻבְעָתִים, מֻבְעָתוֹת]

מִבִּפְנִים* תה״פ מִבַּיִת, לֹא מִבַּחוּץ – רְאֵה **פְּנִים**.

מְבֻצְבָּץ°, מבוצבץ ת׳ [מן בּץ] מָלֵא בִּצּוֹת, טוֹבְעָנִי: ״וְאַדְוֵי מְבֻצְבָּץ, שֶׁבְּקֹשִׁי נִמְצְאָה אֲחִיזָה בּוֹ לְרֶגֶל״ (ד׳ שחם, יום 75). – [מְבֻצְבֶּצֶת, מְבֻצְבָּצִים, ־צוֹת]

מְבֻצָּל°, מבוצל ת׳ [מן בצל, בֻּצַּל] 1. מְתֻבָּל בִּבְצָלִים, שֶׁשָּׂמוּ בּוֹ בָּצָל: ״מְפֻלְפָּל וּמְבֻצָּל בִּבְצָלִים עִם חֲזֶרֶת וּמָרוֹר״ (מנדלי מו״ס, שטו). ״גַּלְדֵי־שֻׁמָּן מְבֻצָּלִים״ (ביאליק, מאחורי ה). ״מְלָפְפוֹנִים חֲמוּצִים... חֲצָאֵי קַרְקְבָנִים, בֵּיצִים מְבֻצָּלוֹת״ (שניאור, סיפורים לח). 2. דְּמוּי־בָּצָל. – [מְבֻצֶּלֶת, מְבֻצָּלִים, ־לוֹת]

מִבְצָע° ז׳ [מן א. בצע, בִּצַּע] מַגְשִׁים, מוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל: ״מְשִׂימָה זוֹ שֶׁהֻטְּלָה עָלָיו סִיֵּם מְבַצְּעָהּ כַּהֲלָכָה״ (סביב, דרך 168). מְסִבָּה לִכְבוֹד מִתְכַּנֵּן הַבַּיִת וּמְבַצְּעוֹ. – [מְבַצַּע־, מְבַצְּעִים, מְבַצְּעֵי־; מְבַצַּעַת, מְבַצְּעוֹת]

מְבֻצָּע°, מבוצע ת׳ [מן א. בצע, בֻּצַּע] עָשׂוּי, מֻגְשָׁם, מוּצָא אֶל הַפֹּעַל: הַתָּכְנִית הַמְבֻצַּעַת נִתְקַבְּלָה בְּרָצוֹן. – [מְבֻצַּעַת, מְבֻצָּעִים, מְבֻצָּעוֹת]

מִבְצָע° ז׳ [מן א. בצע] תָּכְנִית־פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁנִּמְסְרָה לְבִצּוּעַ: הַגְּדוּד הִשְׁלִים אֶת הַמִּבְצָע וְחָזַר בְּשָׁלוֹם אֶל בְּסִיסוֹ. מִבְצַע הַנְחָלַת הַלָּשׁוֹן לָעָם. – [מִבְצַע־, מִבְצָעִים, מִבְצְעֵי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ‸ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל; ז׳ז - תואר וזכר;

— **אֲגַף־מִבְצָעִים**° [בצבא] מַחְלָקָה בַּמִּפְקָדָה הָעוֹסֶקֶת בְּתִכְנוּן פְּעֻלּוֹת־קְרָב וּבְדַרְכֵי בִּצּוּעָן.

— **קְצִין־מִבְצָעִים**° [בצבא] קְצִין הַמְּמֻנֶּה עַל תִּכְנוּן פְּעֻלּוֹת־הַקְּרָב וּמְשִׂימוֹת צְבָאִיּוֹת אֲחֵרוֹת וְעַל דַּרְכֵי בִּצּוּעָן.

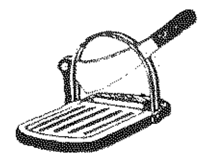
מבצעה

מַבְצֵעָה° נ׳ [מן א. בצע] מְכוֹנָה לַחְתּוֹךְ לֶחֶם לִפְרוּסוֹת. —[מַבְצֵעַת־, מַבְצֵעוֹת]

מִבְצָעִי° ת׳ [מן מִבְצָע] שֶׁל מִבְצָע, שֶׁל עֲרִיכַת סִדְרַת מִבְצָעִים, אוֹפֶּרָטִיבִי: הַמָּטוֹס הֶחָדָשׁ כְּבָר נִכְנַס לְשֵׁרוּת מִבְצָעִי בַּצָּבָא. הַבִּטָּחוֹן וְהַתּוֹצָאוֹת הַמִּבְצָעִיּוֹת הִשְׁתַּפְּרוּ וְהָלְכוּ. —[מִבְצָעִית, מִבְצָעִיִּים, ־עִיּוֹת]

מְבֻצָּץ°, **מבוצץ** ת׳ [מן בֹּץ, ב. בצץ] מְלֻכְלָךְ בְּבֹץ: ״אָנוּ מְבֻצָּצִים וּמְזֻהָמִים״ (שמיר, במו 109). נַעֲלַיִם מְבֻצָּצוֹת בְּיוֹם־גֶּשֶׁם. —[מְבֻצֶּצֶת, מְבֻצָּצִים, ־צוֹת]

מְבֻצָּק°, **מבוצק** ת׳ [מן ב. בָּצֵק] 1. תָּפוּחַ, שֶׁהוּא כְּעֵין בָּצֵק: ״גּוּפָם פַּשְׁטִידָה מְבֻצֶּקֶת״ (שלונסקי, תרי קולא 35). 2. מְכֻסֶּה בָּצֵק: ״יְדֵי הָאוֹפִים הַמְבֻצָּקוֹת״ (״דבר״, 1930). —[מְבֻצֶּקֶת, מְבֻצָּקִים, ־קוֹת]

מִבְצָר ז׳ [מן ב. בצר] מְצוּדָה, מָקוֹם שֶׁחֻזַּק בְּחוֹמַת־מָגֵן מִסְּבִיבוֹ, אוֹ בְּמִגְדְּלֵי צוֹפִים, אוֹ בַּעֲמָדוֹת לִכְלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים וְכַדּוֹמֶה לַהֲגַנָּה מֵהַתְקָפַת הָאוֹיֵב: ״הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר״ (ירמיה ד ה). ״וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ, וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ״ (מיכה ה י). ״עַל כֵּף... הִתְנַשֵּׂא לְפָנִים מִבְצָר יָשָׁן נוֹשָׁן״ (ביאליק, על כף). —[מִבְצַר־, מִבְצָרִים, מִבְצְרֵי־]

— **עִיר־מִבְצָר**, עִיר בְּצוּרָה הַמֻּקֶּפֶת חוֹמַת־מָגֵן [ראה לעיל].

מְבֻצָּר*, **מבוצר** ת׳ [מן ב. בצר, בִּצֵּר] 1. מוּגָן, מְחֻזָּק מְאֹד: ״(עִיר) שֶׁמְּבֻצֶּרֶת מִכָּל מָקוֹם״ (דברים רבה א). 2. מֻקָּף מִכָּל צַד: ״בִּמְכֻנָּס וּבִמְפֻזָּר, בִּמְבֻצָּר וְשֶׁלֹּא בִמְבֻצָּר״ (נגעים ד ג). —[מְבֻצֶּרֶת, מְבֻצָּרִים, ־רוֹת]

מַבְצֵרָה° נ׳ [מן א. בצר] מַכְשִׁיר דּוֹמֶה לְמַזְמֵרָה, הַמְּשַׁמֵּשׁ לִבְצִירַת עֲנָבִים. —[מַבְצֵרַת־, מַבְצֵרוֹת, מַבְצְרוֹת]

מְבֻקְבָּק°, **מבוקבק** ת׳ [מן בַּקְבּוּק] עָשׂוּי כְּעֵין בַּקְבּוּקִים: ״מִשְּׁנֵי צְדָעֶיהָ נִשְׁתַּלְשְׁלָה כְּמִין סַלְסִלַּת מְבֻקְבֶּקֶת שֶׁל פֵּאוֹת״ (טביב, כערער 228). —[מְבֻקְבֶּקֶת, ־בָּקִים, ־קוֹת]

מְבֻקָּע, **מבוקע** ת׳ [מן בקע, בִּקַּע] פָּרוּץ, סָדוּק: ״נֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים״ (יהושע ט ד). ״וּכְנַעַל בָּלָה וּמְבֻקַּעַת״ (ביאליק, אלמנות). שְׂפָתַיִם מְבֻקָּעוֹת מִיֹּבֶשׁ. —[מְבֻקַּעַת, מְבֻקָּעִים, מְבֻקָּעוֹת]

— **עִיר מְבֻקָּעָה**, עִיר שֶׁהָאוֹיֵב פָּרַץ וּבִקַּע אֶת חוֹמַת־הַמָּגֵן שֶׁלָּהּ: ״בְּבוֹאוֹ בִּשְׁעָרַיִךְ כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה״ (יחזקאל כו י).

מִבְקָע* ז׳ [מן בקע] 1*. בְּקִיעָה, פְּרִיצָה: ״חוּג יַמִּים וּמִקְוֵי נְהָרוֹת וּמִבְקַע תְּהוֹמוֹת״ (מגילת בני אור י 13). ״מִבְקְעֵי מוֹקְשִׁים בַּכְּבִישׁ״ (ג׳ שחם, תמיד 9). 2° [בצבא] מָקוֹם שֶׁהֻבְקַע בַּמִּלְחָמָה, פִּרְצָה בְּקַו הַחֲזִית: ״מִשֶּׁחָסַמְנוּ אֶת הַמִּבְקָע בִּמְבוֹאֵי ווֹלוֹקוֹלַמְסְק, שׁוּב הָיִינוּ מְנֻתָּקִים״ (ש׳ אבן־שושן, תרי עתודתו 17).—[מִבְקַע־, מִבְקָעִים, מִבְקְעֵי־]

מְבַקֵּר* ז׳ [מן א. בקר, בִּקֵּר] 1°. מִי שֶׁכּוֹתֵב דִּבְרֵי בִּקֹּרֶת וְהַעֲרָכָה עַל סְפָרִים (״מְבַקֵּר סִפְרוּתִי״) אוֹ עַל דִּבְרֵי אָמָּנוּת (״מְבַקֵּר אָמָּנוּתִי״) וְכַדּוֹמֶה: ״גַּם שִׁירַי לֹא נִמְלְטוּ מִפַּח הַמְבַקֵּר״ (וייזל, שיחה בארץ החיים). 2*. אָדָם הַמְמֻנֶּה לִבְחֹן וְלִבְדֹּק דְּבַר־מָה: ״מְבַקְּרֵי מוּמִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה״ (כתובות קו.). מְבַקֵּר־כַּרְטִיסִים בָּאוֹטוֹבּוּס, בַּתֵּיאַטְרוֹן. מְבַקֵּר שֶׁל חֶשְׁבּוֹנוֹת מִסְחָרִיִּים. 3*. אוֹרֵחַ, מִי שֶׁבָּא לְבַקֵּר: ״נִכְסֵי חוֹלֶה אֲסוּרִין עַל הַמְבַקֵּר״ (נדרים לט.). רַבּוּ הַמְבַקְּרִים בַּתַּעֲרוּכַת־הַסְּפָרִים. —[מְבַקֵּר־, מְבַקְּרִים, מְבַקְּרֵי־]

— **מְבַקֵּר־הַמְּדִינָה**°, מְמֻנֶּה מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה אוֹ הַפַּרְלָמֶנְט, בַּעַל סַמְכֻיּוֹת נִרְחָבוֹת לִבְדֹּק אֶת שִׁיטוֹת נִהוּל הָעִנְיָנִים וְאֶת חֶשְׁבּוֹנוֹת הַהַכְנָסָה וְהַהוֹצָאָה שֶׁל הַמִּשְׂרָדִים הַמֶּמְשַׁלְתִּיִּים אוֹ גַּם הַצִּבּוּרִיִּים.

— **מְבַקֵּר־חֶשְׁבּוֹנוֹת**°, רוֹאֵה־חֶשְׁבּוֹן, מֻסְמָךְ לִבְדִיקַת הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל בֵּית־עֵסֶק וְלַעֲרִיכַת מַאֲזָנִים.

— **מְבַקֵּר מִטַּעַם**°, צֶנְזוֹר מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה שֶׁתַּפְקִידוֹ לִבְדֹּק אֶת הַדְּבָרִים הַמִּתְפַּרְסְמִים בְּעִתּוֹנִים, בְּכִתְבֵי־עֵת וּבִסְפָרִים: ״הַמְבַקֵּר מִטַּעַם... הָרִאשׁוֹן שֶׁל ׳הַצְּפִירָה׳״ (סוקולוב, במראות 207).

— **נָקֵל לִהְיוֹת מְבַקֵּר מִלִּהְיוֹת מְחַבֵּר**° (מימרה עממית), קַל יוֹתֵר לְבַקֵּר וְלִמְצֹא מוּמִים בִּיצִירוֹת שֶׁל אֲחֵרִים מִלִּיצֹר יְצִירוֹת מְקוֹרִיּוֹת.

מְבֻקָּר*, **מבוקר** ת׳ [מן א. בקר, בִּקֵּר] 1*. נִבְדָּק, שֶׁבִּקְּרוּ וּבָדְקוּ אוֹתוֹ וְנִמְצָא כָּשֵׁר: ״וּמָצְאוּ שְׁנֵי טְלָיִים מְבֻקָּרִים״ (ירושלמי ברכות ז ג). ״הוֹצָאָה בַּעֲלַת נֹסַח קָבוּעַ, מְבֻקָּר וּמְזֻקָּק עַל־פִּי כִּתְבֵי־יָד וּסְפָרִים״ (ביאליק, משנה לעם). 2°. שֶׁמָּתְחוּ עָלָיו בִּקֹּרֶת, שֶׁהֶעֱרִיכוּ אוֹתוֹ: ״מוֹרֶה וּמְבַקֵּר וְאוֹהֵב לִהְיוֹת מְבֻקָּר״ (סוקולוב, אישים 88). הַסֵּפֶר הַמְבֻקָּר זָכָה לְפִרְסוּם רַב. 3°. שֶׁבָּאוּ לְבַקְּרוֹ וְלִרְאוֹתוֹ: חוֹלֶה מְבֻקָּר. —[מְבֻקֶּרֶת, מְבֻקָּרִים, ־רוֹת]

מְבַקֵּשׁ* ז׳ [מן בקש, בִּקֵּשׁ] 1°. מִי שֶׁפּוֹנֶה אֶל מִישֶׁהוּ בְּבַקָּשָׁה לַעֲשׂוֹת לְמַעֲנוֹ דְּבַר־מָה: הַמְנַהֵל הֵשִׁיב רֵיקָם אֶת פְּנֵי הַמְבַקְּשִׁים. 2° [בהשפעת הערבית: טָאלִב] תַּלְמִיד, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּלִמּוּד וּבְמֶחְקָר: ״וּלְמַעַן הַשָּׂם כָּל כַּוָּנָתוֹ לַחֲקֹר הַחָכְמָה וּלְבַקֵּשׁ, קָרְאוּ שְׁמוֹ כָּל יוֹדְעָיו לְפָנִים מְבַקֵּשׁ״ (פלקירא, המבקש יג). 3°. כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל חַיָּיו לְבִקּוּשׁ דְּבַר־מָה מְסֻיָּם: ״ר׳ משֶׁה מְבַקֵּשׁ, שֶׁהִנִּיחַ אֶת כִּסֵּא הָרַבָּנוּת וּפִזֵּר מָמוֹנוֹ וּמָמוֹן אִשְׁתּוֹ עַל הֲרוּגֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּהֶרְגוּ בַּדְּרָכִים לַהֲבִיאָם לְקֶבֶר יִשְׂרָאֵל״ (עגנון, האש גא). —[מְבַקֵּשׁ־, מְבַקְּשִׁים, מְבַקְּשֵׁי־; מְבַקֶּשֶׁת, מְבַקְּשׁוֹת]

מְבֻקָּשׁ*, **מבוקש** תה״פ [מן בקש, בִּקֵּשׁ] 1* ת׳ נִדְרָשׁ, שֶׁמְּבַקְּשִׁים אוֹתוֹ: ״הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁאַתָּה מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (איכה רבתי, פתיחתא). ״וּמַגִּיעַ אֶל הָעִנְיָן הַמְבֻקָּשׁ מִמֶּנּוּ״ (חובות הלבבות, הייחוד י). קִבַּלְתִּי מִן הַסִּפְרִיָּה אֶת הַסֵּפֶר הַמְבֻקָּשׁ. 2° ז׳ דָּבָר שֶׁמְּבַקְּשִׁים אוֹתוֹ: ״הִגִּישׁ לָהּ עֲקִיבָה מְבֻקָּשָׁהּ בִּשְׁתִיקָה״ (בורלא, עקביה 45). לְצַעֲרִי לֹא אוּכַל לְמַלֵּא אֶת מְבֻקָּשְׁךָ. מְבֻקָּשׁוֹ נִתַּן לוֹ. 3° הַבְּעָיָה שֶׁהַחוֹקֵר מְבַקֵּשׁ לְהוֹכִיחַ, מַטָּרָה, תַּכְלִית: ״אֵינוֹ מְחַזֵּק אֶצְלִי הָאֲמָנַת הַמְבֻקָּשׁ הַהוּא״ (מורה נבוכים ב טז). —[מְבֻקֶּשֶׁת, מְבֻקָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מְבֹרָא°, מְבוֹרָא ת׳ [מן ג. ברא, בֹּרָא] 1. כָּרוּת, חָתוּךְ: "חִצִּים שֶׁל עֵץ מְבֹרָאִים וּמְקֻצָּעִים" (קבק, במשעול 398). 2. שֶׁנִּגְדְּעוּ עֵצָיו "דוֹמְמִים הֶהָרִים הַמְבֹרָאִים, הָאֶחָד בֵּינֵיהֶם מְבֹרָא בְּאֶמְצָעִיתוֹ" (שופמן, ג 21). — [מְבֹרָאָה, מְבֹרָאִים, ־אוֹת]

א. **מִבְרָא^** ז׳ [מן א. ברא] בְּרִיאָה, יְצִירָה: "נִבְחָרִים בְּמִבְרָאָם יִיחֲדוּן פּוֹדֶה וְגוֹאֵל" (יהודה הלוי, ז 147). — [מִבְרָא־]

ב. **מִבְרָא°** ז׳ [מן ב. ברא] מָקוֹם שֶׁנִּכְרְתוּ עֵצָיו, מַחְשׂוֹף בְּיַעַר: "הַלּוֹחֲמִים מָצְאוּ לָהֶם מְקוֹמוֹת נוֹחִים בַּמִּבְרָא וּמֵאֲחוֹרֵי הָאִילָנוֹת, יָשְׁבוּ, נִסְמְכוּ אֶל הַגְּדָמִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 212). — [מִבְרָא־, מִבְרָאִים, מִבְרָאֵי־]

מִבְרָאָה° נ׳ [מן ג. ברא] בֵּית־הַבְרָאָה, מָלוֹן לַאֲנָשִׁים הַבָּאִים לָנוּחַ וּלְהַבְרִיא: "שְׁנֵינוּ עוֹבְרִים בְּמִשְׁעוֹלִים הַסְּדוּרִים... מִשְׁעוֹלֵי גִּנָּה שֶׁל מִבְרָאָה" (פיכמן, שלח). — [מִבְרְאַת־, מִבְרָאוֹת, מִבְרְאוֹת־]

מִבְּרֵאשִׁית* תה״פ מִן הַהַתְחָלָה, מִן הַפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן – רְאֵה בְּרֵאשִׁית.

מברג

מַבְרֵג° ז׳ [מן ברג] קָנֶה שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ פְּלָדָה בַּעַל רֹאשׁ מְשֻׁטָּח, הֶעָשׂוּי לְהִתָּקַע בְּחָרִיץ שֶׁבְּרֹאשׁ הַבֹּרֶג כְּדֵי לְהַכְנִיס אֶת הַבֹּרֶג אוֹ לְהוֹצִיאוֹ בִּתְנוּעָה סִבּוּבִית. [מַבְרֵג־, מַבְרְגוֹ; מַבְרְגִים, מַבְרְגֵי־]

מְבֹרָג°, מְבוֹרָג ת׳ [מן ברג, בֹּרַג] מוּצָא עַל־יְדֵי תְּנוּעָה סִבּוּבִית (נֶגֶד כִּוּוּן הַשָּׁעוֹן) מִתּוֹךְ הַחֹמֶר שֶׁלְּתוֹכוֹ הֻבְרַג. — [מְבֹרֶגֶת, מְבֹרָגִים, ־גוֹת]

מֻבְרָג°, מוּבְרָג ת׳ [מן ברג, הֻבְרַג] 1. נִתְקַע בִּתְנוּעָה סִבּוּבִית: הַבְּרָגִים הַמֻּבְרָגִים בִּמְכוֹנָה מְלַכְּדִים אֶת חֲלָקֶיהָ. 2. מְחֻבָּר וּמְהֻדָּק בִּבְרָגִים: דָּפְנוֹת הָאָרוֹן מֻבְרָגִים הֵיטֵב. — [מֻבְרֶגֶת, מֻבְרָגִים, מֻבְרָגוֹת]

מברגה

מַבְרֵגָה° נ׳ [מן ברג] מַכְשִׁיר הַמְשַׁמֵּשׁ לַחֲרִיטַת סְלִילֵי תַּבְרֹגֶת עַל־גַּבֵּי קָנֵי־מַתֶּכֶת, עַל צִנּוֹרוֹת וְכוּ׳. — [מַבְרֶגֶת־, ־גוֹת]

אדם מבורדס

מְבֻרְדָּס°, מְבוּרְדָּס ת׳ [מן בֻּרְדַּס] שֶׁרֹאשׁוֹ נָתוּן בְּבֻרְדָּס: "נִכְנָסִים הַמִּתְחַבְּלִים מְבֻרְדָּסִים" (טברסקי, אקוסטה ב 175). — [מְבֻרְדֶּסֶת, מְבֻרְדָּסִים, מְבֻרְדָּסוֹת]

מַבְרוֹשׁ° ז׳ [מן ברש] קָנֶה שֶׁבְּרֹאשׁוֹ תְּקוּעוֹת שְׂעָרוֹת קָשׁוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְרִיחַת דֶּבֶק (לְהַבְדִּיל מִן "מִכְחוֹל" הַמְשַׁמֵּשׁ לִצְבִיעָה וּלְצִיּוּר). — [מַבְרוֹשׁ־, מַבְרוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

מַבְרֵז° ז׳ [מן ברז] מַכְשִׁיר בְּצוּרַת מַקְדֵּחַ מְחֹרָץ בַּחֲרִיצֵי בֹּרֶג, הַמְשַׁמֵּשׁ לַחֲרִיצַת תַּבְרֹגֶת פְּנִימִית בְּחוֹר שֶׁנִּקְדַּח קֹדֶם לָכֵן. — [מַבְרֵז־, מַבְרְזִים, מַבְרְזֵי־]

מֻבְרָז°, מוּבְרָז ת׳ [מן ברז, הֻבְרַז] 1°. שֶׁנֶּחֶרְצָה בּוֹ תַּבְרֹגֶת: נֶקֶב מֻבְרָז. 2°. שֶׁהֻתְקַן בּוֹ בֶּרֶז: חָבִית מֻבְרֶזֶת. — [מֻבְרֶזֶת, מֻבְרָזִים, מֻבְרָזוֹת]

מְבֻרְזָל°, מְבוּרְזָל ת׳ [מן ברזל, בֻּרְזַל] מְתֻקָּן בְּבַרְזֶל, מְצֻפֶּה צִפּוּי־בַּרְזֶל אוֹ מְחֻשָּׁק בְּחִשּׁוּקֵי בַרְזֶל: "וְעַל אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים גְּדוֹלִים מֵעֵץ, מְבֻרְזָלִים בְּבַרְזֶל" (יוסיפון, נג). "דְּלָתוֹת כְּבֵדוֹת, מְבֻרְזָלוֹת, מוֹבִילוֹת אֶל כּוּכִים" (ברש, א 13). "רַגְלַיִם הַמּוּגְנָפוֹת מַגָּפַיִם מֻזְפָּפִים, מְבֻרְזָלִים" (טברסקי, לסידים 262). חַלּוֹנוֹת מְבֻרְזָלִים בְּסוֹרְגִים. — [מְבֻרְזֶלֶת, מְבֻרְזָלִים, ־לוֹת]

מִבְרָח ז׳ [מן א. ברח] 1. בּוֹרֵחַ, נָס, פָּלִיט: "כָּל־מִבְרָחָיו בְּכָל־אֲגַפָּיו בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ" (יחזקאל יז כא). 2°. בְּרִיחָה, מְנוּסָה, מִפְלָט: "וְאֵין מִבְרָח וְאֵין מָנוֹס לְנַפְשִׁי" (גבירול, א 202). "אֵין לָנוּ מִבְרָח מִמֶּנּוּ וְלֹא מָנוֹס מִפָּנָיו" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "הַקְּרָב הוּא מָר, אַךְ אֵין מִבְרָח" (שמעוני, שירים ג טו). 3°. סְחוֹרָה שֶׁהֻבְרְחָה, קוֹנְטְרַבַּנְדָּה. — [מִבְרַח־, מִבְרָחִים, מִבְרְחֵי־]

מֻבְרָח°, מוּבְרָח ת׳ [מן א. ברח, הֻבְרַח] שֶׁהֻעֲבַר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּדֶרֶךְ בִּלְתִּי־חֻקִּית, שֶׁהוּצָא אוֹ הֻכְנַס בְּלֹא רְשׁוּת הַשִּׁלְטוֹנוֹת: הַסְּחוֹרָה הַמֻּבְרַחַת נִתְפְּסָה עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה לְיַד הַגְּבוּל. — [מֻבְרַחַת, מֻבְרָחִים, ־חוֹת]

מַבְרַחַת° נ׳ [מן ג. ברח] רְצוּעַת־אָרִיג הַמְכֻוֶּצֶת כָּלְשֶׁהוּ אֶת הַמְּעִיל בְּמָתְנַיִם מֵאָחוֹר, כְּעֵין בְּרִיחַ: "הַסָּגָן, שֶׁנִּתְלְשָׁה מַבְרַחְתּוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 65). — [מַבְרַחַת־, מַבְרָחוֹת, מַבְרְחוֹת־]

מַבְרִיא ז׳ [מן ג. ברא, הִבְרִיא] 1. מַחֲלִים, מִי שֶׁקָּם מֵחָלְיוֹ. 2. מִי שֶׁיּוֹשֵׁב בְּבֵית־הַבְרָאָה לְשֵׁם שִׁפּוּר בְּרִיאוּתוֹ אַחֲרֵי מַחֲלָה אוֹ אַחֲרֵי מַאֲמָץ רַב בַּעֲבוֹדָה: מְסִבָּה חֲגִיגִית שֶׁל הַמַּבְרִיאִים. — [מַבְרִיאָה, מַבְרִיאִים, ־אוֹת]

מַבְרִיחַ* ז׳ [מן א. ברח, הִבְרִיחַ] מַעֲבִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּלֹא רְשׁוּת הַשִּׁלְטוֹנוֹת: כְּנוּפְיָה שֶׁל מַבְרִיחֵי־גְבוּל. מַבְרִיחֵי־סְחוֹרָה בְּלֹא מֶכֶס. — [מַבְרַחַת, מַבְרִיחִים, ־חוֹת]

— **מַבְרַחַת*** (בדיני אישות) כִּנּוּי לְאִשָּׁה שֶׁהֶעֱבִירָה אֶת נְכָסֶיהָ לִפְנֵי נִשּׂוּאֶיהָ מִבַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה אִם תָּמוּת לְפָנָיו: "אִם יָבוֹא שְׁטַר מַבְרַחַת לְיָדִי, אֶקְרָעֶנּוּ" (כתובות עט).

מַבְרִיק* ת׳ [מן ברק, הִבְרִיק] נוֹצֵץ, מַזְהִיר: "בְּרָקִים – הֵם זֹהֲרוּרֵי הָרָקִיעַ הַמַּבְרִיקִים" (רש״י תהלים קלה ז). מַתֶּכֶת מַבְרִיקָה. נַעֲלַיִם מַבְרִיקוֹת. נְאוּם מַבְרִיק. — [מַבְרִיקָה, מַבְרִיקִים, ־קוֹת]

מְבֹרָךְ, מְבוֹרָךְ ת׳ [מן ב. ברך, בֹּרַךְ] 1. מְהֻלָּל, בָּרוּךְ: "יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ" (איוב א כא). 2°. רָאוּי לְשֶׁבַח, שֶׁבִּרְכָתוֹ רַבָּה: אָכֵן הָיָה זֶה מַעֲשֶׂה מְבֹרָךְ. פְּעֻלּוֹת מְמֻשֶּׁכֶת וּמְבֹרֶכֶת. — [מְבֹרֶכֶת, מְבֹרָכִים, ־כוֹת]

מֻבְרָךְ°, מוּבְרָךְ ת׳ [מן א. ברך, הֻבְרַךְ] 1. מֻצָּב עַל בִּרְכָּיו, מֻכְרָע: גְּמַלִּים מֻבְרָכִים לְיַד הַבְּאֵר. 2. (בצמחים) כָּפוּף (עָנָף) וְנָתוּן בָּאֲדָמָה: זְמוֹרַת־גֶּפֶן מֻבְרֶכֶת. — [מֻבְרֶכֶת, מֻבְרָכִים, ־כוֹת]

מְבֻרְנָשׁ°, מְבוּרְנָשׁ ת׳ [מן בֻּרְנַשׁ] (תוא׳ – היתולי רווח בצירוף:)

— **בַּרְנָשׁ מְבֻרְנָשׁ°**, כִּנּוּי־זִלְזוּל לְמִישֶׁהוּ: "הַ–הַ–הַ, הִגִּיעַ, הִגִּיעַ הַבַּרְנָשׁ הַמְבֻרְנָשׁ הַזֶּה" (יזהר, צקלג 235).

מְבֻרְסָק°, מְבוּרְסָק ת׳ [מן ברסק, בֻּרְסַק] מְעֻבָּד בְּבֻרְסְקִי: "מִכְנְסֵי הָעוֹר הַמְבֻרְסָק" (שלונסקי, תר׳ טיל 238). — [מְבֻרְסֶקֶת, מְבֻרְסָקִים, ־קוֹת]

מְבֹרָץ*, מְבוֹרָץ ת׳ [מן ברץ, בֹּרַץ] מָלֵא וְגָדוּשׁ, מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו: ״אֵיזֶה הוּא הַיָּתֵר? – שֶׁקְּמָצוֹ מְבֹרָץ״ (מנחות א ב). מִדָּה מְבֹרֶצֶת. – [מְבֹרֶצֶת, מְבֹרָצִים, ־צוֹת]

מִבְרָק° ז׳ [מן ברק] טֵלֵגְרָמָה, הוֹדָעָה הַמְּשֻׁדֶּרֶת לְמֶרְחָק בְּאֶמְצָעוּת הַטֵּלֵגְרָף. – [מִבְרַק־, מִבְרָקִים, מִבְרְקֵי־]

מִבְרָקָה° נ׳ [מן מִבְרָק] מַחְלֶקֶת הַטֵּלֵגְרָף בַּדֹּאַר. – [מִבְרֶקֶת־, מִבְרָקוֹת, מִבְרְקוֹת־]

מִבְרְקָן° ז׳ [מן מִבְרָק] טֵלֵגְרָפַאי, אִישׁ־דֹּאַר הָעוֹסֵק בְּהַבְרָקַת מִבְרָקִים. – [מִבְרְקַן־, מִבְרְקָנִים, ־קְנֵי־]

מְבֹרָר*, מְבוֹרָר ת׳ [מן ברר, בֹּרַר] 1, מֻסְבָּר וּמְחֻוָּר, שֶׁבֵּרְרוּ אוֹתוֹ: ״שֶׁהוּא מְבֹרָר וְנִכָּר בְּאֵיזוֹ הוּא מְדַבֵּר״ (רש״י בראשית כד כז). ״וְכָל דְּבָרָיו הָיוּ בְּרוּרִים וּמְבֹרָרִים וּקְצוּבִים״ (עגנון, אלו קעה). הָעִנְיָן מְבֹרָר עַד תֻּמּוֹ. 2, נִבְחָר, מְנֻפֶּה וּמְטֹהָר מִן הַפְּסֹלֶת: ״מְבֹרָר וּמְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה נָפָה״ (עובדיה מברטנורה לסוטה ב א). גְּרִיסִים מְבֹרָרִים. חֹמֶר סִפְרוּתִי מְבֹרָר. – [מְבֹרֶרֶת, מְבֹרָרִים, מְבֹרָרוֹת]

מְבֹרָשׁ°, מְבוֹרָשׁ ת׳ [מן ברש, בֹּרַשׁ] מְנֻקֶּה בְּמִבְרֶשֶׁת: חֲלִיפָה מְבֹרֶשֶׁת וּמְגֻהֶצֶת. – [מְבֹרֶשֶׁת, מְבֹרָשִׁים, ־שׁוֹת]

מִבְרֶשֶׁת° נ׳ [עַל־פִּי הלועזית: brush; ערבית: מִבְּרַשָׁה] מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי טַבְלָה שֶׁקְּבוּעוֹת בָּהּ שְׂעָרוֹת לְשֵׁם נִקּוּי בְּגָדִים, נַעֲלַיִם, כֵּלִים, שִׁנַּיִם וְעוֹד, אוֹ לְשֵׁם צְבִיעָה, סִיּוּד וְכוּ׳. – [מִבְרֶשֶׁת־, מִבְרָשׁוֹת, מִבְרְשׁוֹת־]

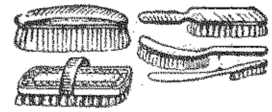

מברשות שונות

מְבַשֵּׁל ז׳ [מן בשל, בִּשֵּׁל] טַבָּח, עוֹסֵק בְּבִשּׁוּל: ״אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם״ (יחזקאל מו כד). – [מְבַשֵּׁל־, מְבַשְּׁלִים, מְבַשְּׁלֵי־] [ראה גם להלן מְבַשֶּׁלֶת]

מְבֻשָּׁל, מְבוּשָּׁל ת׳ [מן בשל, בֻּשַּׁל] מֻרְתָּח בְּמַיִם עַל אֵשׁ עַד הֵעָשׂוֹתוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה: ״בָּשָׂר מְבֻשָּׁל״ (שמואל א ב טו) (לְהַבְדִּיל מִן ״בָּשָׂר חַי״ אוֹ ״נָא״ (שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל) אוֹ ״בָּשָׂר צָלוּי״ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה). – [מְבֻשֶּׁלֶת, מְבֻשָּׁלִים, ־לוֹת]

מִבְשָׁל° ז׳ [מן בשל] בִּשּׁוּל, הַתְקָנָה בְּחֹם: ״תְּמוּנוֹת מִבֵּית מִבְשַׁל הַשֵּׁכָר״ (ברש, א 5). – [מִבְשַׁל־, מִבְשָׁלִים, ־שְׁלֵי־]

מְבַשְּׁלָה° נ׳ [מן בשל] מְכוֹנַת־בִּשּׁוּל, מַכְשִׁיר הַמְסַפֵּק חֹם לַמְּזוֹנוֹת הַמּוּשָׂמִים עָלָיו. – [מְבַשֶּׁלֶת־, מְבַשְּׁלוֹת]

מִבְשָׁלָה° נ׳ [מן בשל] מְקוֹם בִּשּׁוּל: ״הָיוּ מֻכְרָחִים לָשֵׂאת אֶת קַלַּחוֹת־הַתַּבְשִׁיל מֵהַמִּבְשָׁלָה אֶל הָעֲזָרָה״ (ברנר, א 122). מִבְשָׁלָה לְשֵׁכָר. – [מִבְשֶׁלֶת־, מִבְשָׁלוֹת, מִבְשְׁלוֹת־]

מְבַשֶּׁלֶת נ׳ [מן בשל, בִּשֵּׁל] 1°, טַבַּחַת, אִשָּׁה הָעוֹסֶקֶת בְּבִשּׁוּל מַאֲכָלוֹת שׁוֹנִים. 2, כִּירָה, מְקוֹם שְׁפִיתַת קְדֵרוֹת: ״וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב״ (יחזקאל מו כג). – [מְבַשֶּׁלֶת־, מְבַשְּׁלוֹת]

מְבֻשָּׂם*, מְבוּשָּׂם ת׳ [מן בשם, בֻּשַּׂם] 1*, מְתֻקָּן בִּבְשָׂמִים, הַמַּדִּיף רֵיחַ בֹּשֶׂם: ״יַיִן מְבֻשָּׂם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ״ (בבא בתרא ו ג). ״צַמַּרְתּוֹ הָעֲבֻתָּה וְהַמְבֻשֶּׂמֶת שֶׁל הָאוֹג״ (ביאליק, מאחורי ו). ״הֵיכָן הֵם הַדָּגִים הַמְבֻשָּׂמִים?״ (עגנון, אלו יג). 2° [בהשאלה] מְנֻעָם, שֶׁנִּתַּן לוֹ טַעַם טוֹב מְיֻחָד: ״עֲרֵמָה שֶׁל מִכְתָּבִים... מְבֻשָּׂמִים בְּמֶתֶק סִגְנוֹנוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים קצו). ״גְּדוֹלָה אַהֲבָה שֶׁנִּפְלְּלָה בָּהֶם, עַזָּה, חֲרִיפָה וּמְבֻשֶּׂמֶת כְּחֹדֶשׁ אָבִיב״ (הזז, יעיש ב 203). 3°, שָׁכוּר, מִשְׁתַּכֵּר: ״אִישׁ מְבֻשָּׂם מְדַבֵּר מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ עַל הָרֵאָה״ (בוחן צדיק, מכתב א). ״הַאֻמְנָם אַחַת מִבְּנוֹת הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל זֶה... הֶעָרֵל הַמְבֻשָּׂם?״ (ביאליק, איש הסיפון). – [מְבֻשֶּׂמֶת, מְבֻשָּׂמִים, ־מוֹת]

מִבְשָׂמָה° נ׳ [מן בֹּשֶׂם] ״פַּרְפוּמֶרְיָה״, בֵּית־מִסְחָר לְמִמְכַּר מִינֵי בְּשָׂמִים. – [מִבְשֶׂמֶת־, מִבְשָׂמוֹת, מִבְשְׂמוֹת־]

מְבַשֵּׂר ז׳ [מן בשר, בִּשֵּׂר] 1, מַשְׁמִיעַ טוֹבוֹת, מֵבִיא יְדִיעָה טוֹבָה, אִישׁ־בְּשׂוֹרָה: ״מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר, מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם, מְבַשֵּׂר טוֹב״ (ישעיה נב ז). 2*, כִּנּוּי לְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא שֶׁיָּבוֹא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וִיבַשֵּׂר אֶת בּוֹא הַגְּאֻלָּה: ״וּכְשֶׁיָּבוֹא הַמְבַשֵּׂר, יְהוּדָה מִתְבַּשֵּׂר תְּחִלָּה״ (במדבר רבה ב). – [מְבַשֶּׂרֶת, מְבַשְּׂרִים, מְבַשְּׂרֵי־, מְבַשְּׂרוֹת]

מְבֻשָּׂר*, מְבוּשָּׂר ת׳ [מן בשר, בֻּשַּׂר] מִי שֶׁשָּׁמַע בְּשׂוֹרָה, מְקַבֵּל יְדִיעָה טוֹבָה: ״יְהֵא מְבֻשָּׂר מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא״ (ירושלמי כלאים לב ב). ״לִבּוֹ הָיָה מָלֵא רֹגֶן, כְּאָדָם מְבֻשָּׂר בְּשׂוֹרָה טוֹבָה״ (קבק, במשעול 226). – [מְבֻשֶּׂרֶת, מְבֻשָּׂרִים, ־רוֹת]

מְבֻתָּק°, מְבוּתָּק ת׳ [מן בתק, בֻּתַּק] מְשֻׁסָּע, חָתוּךְ: ״מֵאָה נֹאדוֹת נְפוּחִים מְבֻתְּקֵי חֶרֶב״ (ביאליק, אגדת שלושה וארבעה יח). הֶחָלָל נִמְצָא מוּטָל עַל הָאָרֶץ מְבֻתָּק בְּפִגְיוֹן. [ובהשאלה:] ״שְׁנָתָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם רְגִישִׁים מְבֻתֶּקֶת וּמְרֻסֶּקֶת״ (שרת, באסיה 208). – [מְבֻתֶּקֶת, מְבֻתָּקִים, ־קוֹת]

מְבֻתָּר°, מְבוּתָּר ת׳ [מן בתר, בֻּתַּר] חָתוּךְ, חָרוּץ, מְחֻלָּק לִבְתָרִים: הַר מְבֻתָּר עַל־יְדֵי גֵּאָיוֹת. – [מְבֻתֶּרֶת, מְבֻתָּרִים, ־רוֹת]

מִבְתָּר° ז׳ [מן בתר] 1 [בטופוגראפיה] חֲפִירָה אוֹ בִּתּוּר בְּשֶׁטַח הֲרָרִי הַנַּעֲשִׂים לְשֵׁם מַעֲבָר לִכְבִישׁ אוֹ לִמְסִלַּת־בַּרְזֶל. 2, מְקוֹם מִבְתָּר: ״הַשֶּׁטַח שׁוּב לֹא הָיָה מִישׁוֹרִי, אֶלָּא מְבֻתָּר גְּבָעוֹת נְמוּכוֹת וַחֲלָקוֹת״ (נ׳ שחם, תמיד 157). – [מִבְתַּר־, מִבְתָּרִים, מִבְתְּרֵי־]

מָג ז׳ [אכדית: mugu; יוונית: magos] מְכַשֵּׁף, קוֹסֵם [אצל מלכי בבל ופרס]. [מַג־, מָגִים, מָגֵי־] [מצוי רק בצירוף:]

— רַב־מָג (ירמיה לט ג) [אכדית: rabmugu] רֹאשׁ־הַקּוֹסְמִים.

מָג פ״ע נָמַס, נַעֲשָׂה רַךְ – רְאֵה מוּג.

מ״ג ר״ת 1, מִלַּת־גּוּף. 2, מִילִיגְרַם. 3, מַחֲזוֹר גָּדוֹל. 4, מוֹנֶה־גַּיְגֶר [בפיסיקה]. 5 [בגימטריא] 43.

מְגֹאָל, מְגוֹאָל ת׳ [מן ב.גאל, גֹּאַל] מְזֹהָם, מְלֻכְלָךְ: ״שֻׁלְחַן ה׳ מְגֹאָל הוּא, וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ״ (מלאכי א יב). ״הַבִּיט בְּנַעַל־נֶפֶשׁ עַל שְׁכֵנָיו, אֲשֶׁר יְדֵיהֶם מְגֹאָלוֹת בְּדָם״ (אחד העם, תסב). ״רָאוּ פַּרְצוּפָהּ הַמְגֹאָל מֵרָחוֹק״ (ביאליק, שבעה). ״לְהָבִיא מִיָּדוֹ, יָד מְגֹאָלָה, יֶשַׁע וּפְדוּת לְנֶפֶשׁ טְהוֹרָה״ (בורלא, עקביה 235). – [מְגֹאֶלֶת, ־אָלִים, ־וֹת]

מַגָּב° ז׳ [מן א.נגב] מַכְשִׁיר הַקָּבוּעַ בִּמְכוֹנִית לְנִגּוּב הַשִּׁמְשָׁה הַקִּדְמִית שֶׁמִּמּוּל הַנֶּהָג בִּשְׁעַת יְרִידַת גֶּשֶׁם אוֹ שֶׁלֶג. – [מַגַּב־, מַגָּבִים, מַגָּבֵי־]

מג״ב ר״ת משמר־גבול.

מגבב ÷, מגובב ת׳ [מן גבב, גבב] מערם, מוטל ומנח זה על זה [גם בהשאלה]: ״שבעה דברים היו מגבבים״ (רש״י, אז טרם, לצום גדליה). ״והנהו (השקע) סתום ברגבי אבנים מגבבות״ (יזהר, קיץ 45). ״מגבבים אימים בהוד־בראשית ופרא״ (תלמי, לארצי 88). ערמות־קש מגבבות. — [מגבבת, מגבבים, ־בות]

— **דברים מגבבים** ° [על־פי ״גבב דברים״, יומא עו.] דברים מערבבים ומבלבלים, דברי להג.

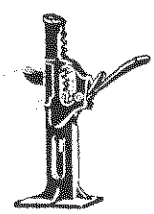
מגבה למכוניות

מגבה* נ׳ [מן גבה] מגבית, אסף כספים מחיבים או מנדבים: ״מגבת פורים לפורים״ (בבא מציעא עח:). — [מגבת־, מגבות]

מגבה ° ז׳ [מן גבה] מכשיר להרמת משאות כבדים: מגבה להרמת מכוניות (Jack). מגבה ברגי. מגבה הידרולי. — [מגבה־, מגבהים, מגבהי־]

מגבה ° ז׳ [מן גבה] מדה מסימת של גבה, שעור התגבהה: מגבה הבכנה של המנוע. — [מגבה־, מגבהים, מגבהי־]

— **לוח־המגבהים** ° [ברובה ובכלי־ירייה דומים לו] טבלה נצבת הקבועה בכונת האחורית, והיא נתנת להגבהה ולהורדה — לפי טוח המטרה.

מגבה °, **מגובה** ת׳ [מן גבה] משוך לגבה, רם־קומה: ״נתיצבה דמותו המגבהת והדקה של הים״ (טביב, דרך 62). — [מגבהת, מגבהים, ־הות]

מגבה*, **מוגבה** ת׳ [מן גבה, הגבה] מורם, מעלה לגבה: ״מה לשון ׳שאת׳? מגבהת״ (ירושלמי שבועות לב ד). ״פניה... זרועים בעברי החטם המגבה נקדות־חמה״ (בן־ציון, ה). ״המחצה שבין שתי החצרות הולכת ומגבהת״ (ביאליק, מאחורי ה). — [מגבהת, מגבהים, ־הות]

מגבול ° ז׳ [מן א. גבל] מערכת הגבולות מכאן ומכאן. — [מגבול־, מגבולים, ־לי־] [רווח בצירוף:]

— **מגבול־הקול** °, דיאפזון, תחומי קולו של אדם או של כלי־נגינה — מן הטון הנמוך ביותר ועד הטון הגבוה ביותר: זמר בעל מגבול רחב ביותר. תרגילים לפתוח מגבול־הקול.

מגבח ° ת׳ [מן גבח, גבחת] שמופיעה אצלו גבחת, ששער ראשו ליד המצח מתחיל לנשר: ״איש רזה היה... קצת מגביח, קצת מקריח״ (יזהר, מישור 70). — [מגבחת, מגביחים, ־חות]

מגביל ° ז׳ [מן א. גבל, הגביל] 1, מצמצם, בולם, מרסן: המחסור בבעלי־מקצוע היה הגורם המגביל בפתוח התעשיה. 2 [בתחביר] תאר, לואי, מלה במשפט המתארת או מגדירה את הנושא או את המשא; למשל, במשפט: ״בן חכם ישמח אב״ — מלת ״חכם״ היא מגביל של הנושא (בן). — [מגבילים, ־לי־]

מגביר ° ת׳ [מן גבר, הגביר] מחזק, מגדיל. — [מגבירה, ־רים, מגבירות]

כרוז במגביר־קול

— **מגביר־קול** °, מגפון, מכשיר העשוי צנור צר בקצהו האחד ורחב בקצהו השני, כעין אפרכסת, המרכז את קולו של האדם המדבר לתוכו בכוון המבקש ומשמיעו למרחק.

מגבית ° נ׳ [מן גבה] אסוף כספים ותרומות מאנשים שונים לשם מטרה צבורית מסימת: מגבית קרן־היסוד. המגבית היהודית המאחדת. מגבית לטובת ילדים מכי־גורל. — [מגבית־, מגביות]

מגבל*, **מגובל** ת׳ [מן ב. גבל, גבל] נלוש, מערב בנוזלים: ״ואני יצר החמר, מה אני מגבל במים״ (מגילת ההודיות ג 24). ״הטיט מגבל יפה״ (תענית יט:). ״כבשה את עצמה, מגבלת בדם, כטיט של יוצר״ (כהן, שירים תקיז). ״והדחן שבקרבן מגבל נאה וממזג נאה״ (הזז, צל 54). — [מגבלת, מגבלים, ־לות]

מגבל* ז׳ [מן ב. גבל] לישה, ערבוב: ״והואה מעפר מגבלו, ולחם רמה מדורו״ (מגילת הסרכים יא 21). — [מגבל־]

מגבל ÷, מוגבל ת׳ [מן א. גבל, הגבל] 1 °, מצמצם, זעום: ״יפים וטובים החיים לא בתכנם המגבל... אלא בשטף מרוצתם״ (ביאליק, המנוח לוינסקי). אפשרויות מגבלות ביותר. יש בידו לתכלית זאת אמצעים מגבלים. ידיעותיו של תלמיד פלוני מגבלות. 2 °, שהצב לו גבול: ״ואל אלהי הרוחות הוא בלתי־מגבל, לו אין תחלה ואין סוף״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים יט). שלטון מגבל. 3 ÷, גדור, מקף על־ידי גבול: ״מרצדים היו מגבלים״ (קליר, תתו קול, יוצר א׳ שבועות). — [מגבלת, ־בלים, ־לות]

— **בערבון מגבל** ° [בחברת־מניות] באחריות מסימת וקבועה: החברים בעלי־המניות אחראים לנזקי החברה רק בגבול של סכום קבוע שנרשם על ידם, אולם אין רכושם האחר ערב לעסקי החברה.

מגבלה ° נ׳ [מן ב. גבל] מכונת־גבול, מכונה המערבבת ולשה חמרי־בנין שונים: מגבלת בטון. — [מגבלת־, מגבלות, מגבלות־]

מגבלה ° נ׳ [מן א. גבל] תנאי או תכונה או תחום המגבילים ומצמצמים כשר־פעלה: ״תכסיסינו, האפשריות, המגבלות — הכל״ (יזהר, צקלג 971). המכשיר מצין, אולם יש לו גם כמה מגבלות. אין אדם ללא מגבלות. — [מגבלת־, מגבלות, מגבלות־]

מגבלות °, **מוגבלות** נ׳ [מן מגבל] צמצום, מצבו של המגבל: ״מתגרה במגבלותנו ובקטנותנו״ (ד׳ שחם, המדרון 55). מגבלות התפתחותו של הילד המפגר. — [מגבלות־]

מגבלת נ׳ [מן א. גבל] מקלעת, מעשה קליעה, מעשה שרשרת: ״ושתי שרשרת זהב טהור, מגבלת תעשה אתם, מעשה עבת״ (שמות כח יד). — [מגבלת־, מגבלות, מגבלות־]

מגבן °, **מוגבן** ת׳ [מן גבן; ראה א. גבן, גבן] מגבנן, מעקם כעין גבנון: ״הלך מגבן ולבוש־בלאים״ (שנהר, ג 349). ״אלה מגבנים תחת שקים כבדים״ (טברסקי, לפידים 343). ״גוף בת־יענה מגבן״ (רגלסון, חקוקות 147). ״כתפו המגבהת מגבנת מאד״ (קובנר, פנים 257). — [מגבנת, מגבנים, ־נות]

מגבן ז׳ [מן גבינה; ראה ב. גבן, גבן] עושה־גבינה, גבן. – [מגבנת, מגבנים, מגבנות]

מגבנה° נ׳ [מן גבינה] מחלבה או בית־מסחר לגבינות: ״נצבה מגבנה גדולה... בה נוצצו גושי־גבינה לבנים מצברים״ (ליבטנבום, תר׳ טדיארש 337). – [מגבנת־, מגבנות, מגבנות־]

מגבנן°, מגובנן ת׳ [מן גבנון] 1. בעל גב כפוף ומעקם כגבו של גבן. 2 [בהשאלה] מעקם: ״בתים, רבם של עץ, כפופים, מגבננים״ (סוקולוב, במראות 80). ״בעלי חטם מגבנן״ (ויסלבסקי, יחידים 71). ״קטן, מגבנן, חזה נפול״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ יכים 35). – [מגבננת, מגבננים, ־נות]

א. **מגבע°, מגובע** ת׳ [מן א. גבע] מבלט, מקמר קצת כעין גבעה או גביע: ״נטל מכיסו אולר ופערו באצבעותיו מגבעות הצפרנים הסגלגלות״ (יזהר, צקלג 125). ״חזרה לשרבב כנגדו שפתיה המגבעות״ (סביב, כערער 295). ״פרגוד גדול שכסה על איזו ערמה מגבעת ומגבנת״ (מגד, חדוה 58). – [מגבעת, מגבעים, ־עות]

ב. **מגבע״, מגובע** ת׳ [מן ב. גבע, גבע] חבוש מגבעת: ״מגבע (הכהן הגדול) בלבשו שמונה בהדרן״ (שבת מנחות, מוסף יום כיפור). – [מגבעת, מגבעים, ־עות]

מגבע° ז׳ [מן מגבעת] כובע בעל שולים רחבים וכפה גבוהה ועגלה כגליל (״צילינדר״): ״לבוש חליפה מהדרה, מגבע מבהיק בראשו וכפפות לבנות על כפיו״ (ליסיצקי, תולדות 226). ״במגבע השחור המבהיק שבראשו״ (טברסקי, לפידים 188). – [מגבע־, מגבעים, מגבעי־]

מגבע

מגבען° ז׳ [מן מגבעת] אמן העושה מגבעות, סוחר במגבעות: ״שביתת המגבעניות״ (דינור, בעולם 279). – [מגבען־, מגבענים, מגבעני־; מגבענית, ־עניות]

מגבעת נ׳ [קרוב אל כובע; ראה א. גבע; גם ב. גבע] 1°. כובע בעל שולים וכפה מעגלת. 2. כסוי לראש הכהן בימי־קדם: ״ומגבעות תעשה להם, לכבוד ולתפארת״ (שמות כח מ). – [מגבעת־, מגבעות, מגבעות־]

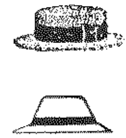
מגבעות

מגבר״, מוגבר ת׳ [מן גבר, הגבר] מחזק, מרבה: ״טובו העדיף בם בחסדו מגבר״ (פיוטים, סידור 781). פעילות מגברת. עליה מגברת לארץ. למוד מגבר בחשבון בבית־הספר. – [מגברת, מגברים, ־רות]

מגבר° ז׳ [מן גבר] מכשיר להגברת עצמה: מגבר של עצמת הזרם בנורה שבמכשיר הרדיו (Amplifier). – [מגבר־, מגברו, מגברים, מגברי־]

מגבש° ז׳ [מן גבש] דבר שנתגבש, צורה מגבשת, התגבשות, רכוז: מגבש המלח בתחתית הכוס. [בהשאלה] ״התוכו האישי של מגבש הרוח האוביקטיבי, השפה״ (גיר, השעיפים 117). מגבש הרעיונות. המדינה היא מגבש השאיפות הלאמיות. – [מגבש־]

מגבש°, מגובש ת׳ [מן גבש, גבש] 1. עשוי גבישים. 2 [בהשאלה] מרכז, מאחד לחטיבה אחת, מוצק: ״שירת הרשב״ג מגבשת־התכן ומצמצמת־השפה״ (ביאליק, הקדמה לשירי רשב״ג). חברה מגבשת ומלכדת. תכנית מגבשת. – [מגבשת, מגבשים, ־שות]

– **במגבש°** תה״פ בצורה מרכזת, בגבוש: ״זכיר דמות האדם במגבש״ (גרינברג, כתוך ספר העיגול).

מגבשש°, מגובשש ת׳ [מן גבשושית; ראה גבשש, גבשש] בעל גבשושיות, מחספס, שיש בו בליטות: ״הספטר הכבד ומגבשש״ (יזהר, החורשה 349). – [מגבששת, מגבששים, ־שות]

מגבת° נ׳ [מן א. נגב] אלונטית. מטפחת להתנגב בה אחרי הרחיצה, או לנגב בה כלים וכדומה. – [מגבת־, מגבות, מגבות־]

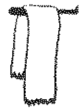
מגבת

מגג* ז׳ [המקור לא הוברר] אחד ממיני קני־הסוף שהיו עושים מסיביו חבלים: ״כפתוה בחבל של מגג״ (פרה ג ט). ״שלשה חבלים הם: של מגג, של נצר ושל פשתן״ (עירובין נח.). – [מגג־]

מגג [קרוב אל מוג]

~ פע׳ **מגג*** פ״י סחט, מעך והרך: ״מוגג (כרשינין ששרו במים) בידים טהורות״ (ירושלמי מעשר שני בג ג). – [למג: מוגג, ימגג או ימג]

~ **נמוג, מוגג, התמוגג**, ראה מוג.

~ **התמגמג**, ראה מגמג.

מגד ז׳ [ארמית: מגדא; ערבית: מג׳ד פאר, כבוד] מתק, טוב: ״מברכת ה׳ ארצו, ממגד שמים מטל״ (דברים לג יג). ״יין אמונים ולא יין גפנים, מגדי שכל ולא מגדי אכל״ (משה אבן־עזרא, א 29).* ״ויהי לפרדס, כלו פרחים עם מגדים״ (ביאליק, מגילת ו). ״הוציאו כל מיני מגדים ונתנו לה לאכל ולשתות״ (עגנון, כלה טז). ״שם הם חוגגים את חייהם, סובאים מגדי נשף״ (ש׳ שלום, שירים כו). – [מגד־, מגדים, מגדי־]

– **פרי־מגדים**, פרי טוב וטעים: ״פרדס רמונים עם פרי מגדים״ (שיר השירים ד יג).

מגד [מן מגד]

~ הפ׳ **המגיד״** פ״י המתיק, הנעים: ״חטאת לענתה איך ימגיד״ (ינאי, קכד). ״הלול קדש תירושי, ימגיד בטל קדושי״ (קליר, אלים ביום, תפילת טל). – [להמגיד את־, ממגיד, ימגיד]

~ הפ׳ **המגד°**, המתק, נעשה טעים וערב. – [ממגד, ימגד]

~ הת׳ **נתמגד°**, נהנה, הנעם: ״מתמתקת נפשו ומתמגדת באור הברוך״ (טברסקי, אקוסטה א 89). – [להתמגד, מת־, ית־]

מגד°, מוגד ת׳ [מן ב. נגד, הגד] אמור, מספר: ״ושותקים... ומצפינים חטאת לא־מגדת״ (יזהר, צקלג 830). –[מגדת, מגדים, ־דות]

מג״ד° ר״ת מפקד־גדוד.

מגד״א ר״ת מגן דוד אדם.

מגדד״, מגודד ת׳ [מן א. גדד, גדד] שרוט בעור בשרו: ״שאם היה הכהן מקרח ומגדד, איננו ראוי לעבודה״ (רמב״ן דברים יד א). – [מגדדת, מגדדים, ־דות]

מגדיר° ז׳ [מן א. גדר, הגדיר] 1. מי שקובע הגדרות למשגים, מברר בדיוק זהותו של דבר. 2. ספר שמושי הכולל סימני־

מ״י – מלת יחס; פ״ע – פועל עומד; פ״י – פועל יוצא; ר״ת – ראשי תיבות; תה״פ – תואר הפועל. — פע׳ל; נפ׳על; פע׳ל; פע׳ל; התפ׳על; הפ׳עיל; הפ׳על

הַכֵּר לְמֻשָּׂגִים שׁוֹנִים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מַגְדִּיר לִצְמָחִים. מַגְדִּיר לְבַעֲלֵי־חַיִּים. מַגְדִּיר לְמִינֶרָלוֹגְיָה. – [מַגְדִּיר־, מַגְדִּירִים, ־רֵי־]

מִגְדָּל ז' [מן א. גדל; ארמית: מַגְדְּלָא; אוגריתית: מגדל; ערבית: מַגְ'דַל מִבְצָר] 1. צְרִיחַ, בִּנְיָן צַר וְגָבוֹהַּ הַמִּתְרוֹמֵם מֵעַל לַבִּנְיָנִים שֶׁבְּסָמוּךְ לוֹ – לְשֵׁם תַּצְפִּית עַל פְּנֵי הַסְּבִיבָה, לְהַצָּבַת כְּלֵי מִלְחָמָה עָלָיו, לִקְרִיאַת הָעָם מִמֶּנּוּ לִתְפִלָּה (מִגְדְּלֵי מִסְגָּדִים וּכְנֵסִיּוֹת), וְכֵן לַעֲבוֹדוֹת קְדוּחַ, לְשִׁלּוּחַ טִילִים וְעוֹד: "הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם" (בראשית יא ד). "וַיִּבֶן עֻזִּיָּהוּ מִגְדָּלִים בִּירוּשָׁלַםִ" (דברי הימים ב כו ט). 2. בִּימָה, דּוּכָן: "וַיַּעֲמֹד עֶזְרָא הַסֹּפֵר עַל־מִגְדַּל־עֵץ" (נחמיה ח ד). 3*. אָרוֹן גָּבוֹהַּ: "הַצָּד צִפּוֹר לַמִּגְדָּל" (שבת יג ה). "שִׁדָּה, תֵּבָה וּמִגְדָּל" (שבת טז ה). – [מִגְדַּל־, מִגְדָּלִים, מִגְדְּלֵי־, גם מִגְדָּלוֹת, מִגְדְּלוֹת־]

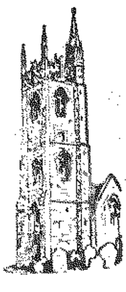
מגדל-כנסיה

מגדל-מסגד

– **מִגְדַּל־אוֹר**°, רְאֵה מִגְדַּלּוֹר°.

– **מִגְדַּל־הַחֲמָצָה** (תַּחְמִיץ)°, מַחְסָן גָּבוֹהַּ בְּתַבְנִית מִגְדָּל, שֶׁכּוֹבְשִׁים וּמַחְמִיצִים בּוֹ מִסְפּוֹא יָרֹק, קְלִפּוֹת הֲדָרִים לְשֵׁם מִלּוּאֵי שֶׁל מָזוֹן עֲסִיסִי לַבְּהֵמוֹת לִתְקוּפָה שֶׁל חֹסֶר מִסְפּוֹא יָרֹק ("סִילוֹ").

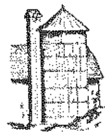
מגדל-החמצה

– **מִגְדַּל־מַיִם**°, בְּרֵכָה שֶׁל מַיִם הַמְּתֻקֶּנֶת עַל־גַּבֵּי עַמּוּדִים מֵעַל פְּנֵי בָּתֵּי הַסְּבִיבָה, לְשֵׁם הַסְפָּקַת מַיִם לְכָל הַסְּבִיבָה.

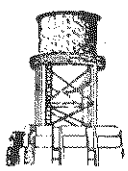
מגדל-מים

– **מִגְדַּל־פִּקּוּחַ**°, מִבְנֶה גָּבוֹהַּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְתֻקָּנִים לְשֵׁם מַכְשִׁירֵי־קֶשֶׁר עִם מְטוֹסִים: מִגְדַּל־פִּקּוּחַ בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה.

– **מִגְדַּל־עֹז**, מִבְצָר רָם וְחָזָק: "וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים" (שופטים ט נא).

– **מִגְדַּל־צוֹפִים**°, **מִגְדַּל־נוֹצְרִים** (מלכים ב יז ט), מִגְדָּל גָּבוֹהַּ שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ זְקִיפִים הַצּוֹפִים לְמֶרְחַקִּים.

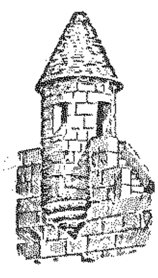
מגדל-צופים בחומה

– **מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר*** [על־פי סנהדרין קו:], מָשָׁל לְעִנְיָן דִּמְיוֹנִי, מִקְסַם־כָּזָב, לַחֲלוֹם־שָׁוְא: "אִם אַךְ קוֹצוֹ שֶׁל יוּ"ד יִמָּצֵא לָהֶם, הֲרֵי זֶה הֵם יוֹדְעִים לִבְנוֹת מִמֶּנּוּ מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר" (מנדלי מו"ס, שפב). "אֵין מַנִּיחִים 'יְסוֹד' בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר" (אחד העם, תיט).

– **מִגְדַּל־הַשֵּׁן**°, כִּנּוּי לְמָקוֹם רָם וְנַעֲלֶה, מְקוֹם־הִתְבּוֹדְדוּת שֶׁל אֶחָד גָּדוֹל הָרוֹאֶה עַצְמוֹ רָחוֹק וְגָבוֹהַּ מֵעַל לְחֶבְרַת בְּנֵי־אָדָם: "אֵין לוֹמַר עָלָיו (עַל פְלוֹבֶּר) כְּלָל, שֶׁהוּא עָלָה וְהִשְׁתַּכֵּן בְּמִגְדַּל־הַשֵּׁן" (שטיינמן, המשפט על פלובר).

– **חוֹמָה וּמִגְדָּל**°, כִּנּוּי לְשִׁיטַת הַבְּנִיָּה שֶׁל יִשּׁוּבִים שֶׁהוּקְמוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת מְאֹרְעוֹת־הַדָּמִים בִּימֵי הַשִּׁלְטוֹן הַבְּרִיטִי בָּאָרֶץ (1936–1939): קִיר־מָגֵן מִסָּבִיב לַיִּשּׁוּב וּמִגְדַּל־צוֹפִים בְּתוֹכוֹ.

מְגַדֵּל° ז' [מן א. גדל, גִּדֵּל] אָדָם הָעוֹסֵק בְּגִדּוּל, בְּרִבּוּי וּבְטִפּוּל שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ שֶׁל צְמָחִים: אִרְגּוּן מְגַדְּלֵי דְּבוֹרִים. כִּנּוּס מְגַדְּלֵי עֲצֵי־פְּרִי. – [מְגַדְּלִים, מְגַדְּלֵי־; מְגַדֶּלֶת, מְגַדְּלוֹת]

מְגֻדָּל*, מגודל ת' [מן א. גדל, גֻּדַּל] 1*. גָּדוֹל, אָרֹךְ: "זְקָנוֹ מְגֻדָּל" (ברכות יא.). "כִּתְפִלַּת זָקֵן וְרָגִיל וּפִרְקוֹ נָאֶה וּזְקָנוֹ מְגֻדָּל" (הגבי העני ממעש, לימים נוראים). "בְּלוֹרִיּוֹתֵיהֶם הַמְגֻדָּלוֹת וְכוֹבְעֵיהֶם הַחֲבוּשִׁים" (ביאליק, אריה ד). 2. מְטֻפָּח, מְטֻפָּל: "בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם" (תהלים קמד יב). – [מְגֻדֶּלֶת, מְגֻדָּלִים, ־לוֹת]

מֻגְדָּל°, מוגדל ת' [מן א. גדל, הִגְדִּיל] שֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל מִשֶּׁהָיָה, שֶׁהוֹסִיפוּ עָלָיו: תְּמוּנָה מֻגְדֶּלֶת, בַּלּוּטוֹת מֻגְדָּלוֹת. – [מֻגְדֶּלֶת, מֻגְדָּלִים, ־לוֹת]

– **קֶרֶן מֻגְדֶּלֶת**° (בחשבון פקדונות), קֶרֶן עִם הָרְוָחִים, סְכוּם־כֶּסֶף בְּצֵרוּף הָרְוָחִים שֶׁנּוֹסְפוּ עָלָיו בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן.

מִגְדַּלּוֹר° ז' [מִגְדָּל + א. אור] 1. מִגְדָּל גָּבוֹהַּ הַבָּנוּי עַל שְׂפַת הַיָּם אוֹ עַל אִי סָמוּךְ לַחוֹף, שֶׁמַּפְעִילִים בּוֹ לַיְלָה־לַיְלָה זַרְקוֹרִים לְהוֹרוֹת לָאֳנִיּוֹת אֶת הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה בִּכְנִיסָה לַנָּמֵל, אוֹ לִמְנִיעַת הִתְקָרְבוּת אֶל כֵּפִים וְצוּקִים הַמְסַכְּנִים אֶת הַשַּׁיִט. 2. מָשָׁל לְדָבָר נוֹשֵׂא תִּקְוָה וְעִדּוּד: מְדִינַת יִשְׂרָאֵל הִיא מִגְדַּלּוֹר לַיְּהוּדִים בַּתְּפוּצוֹת. – [מִגְדַּלּוֹר־, מִגְדַּלּוֹרִים, מִגְדַּלּוֹרֵי־]

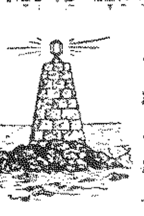
מגדלור

מְגַדֶּלֶת* נ' [מן א. גדל, גִּדֵּל] אוֹמֶנֶת: "לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים, וְשִׁפְחָה אַחַת מִשֶּׁלּוֹ מְגַדַּלְתָּן... הָיָה אוֹמֵר: שַׁאֲלוּ לִי בִּשְׁלוֹם הַמְגַדֶּלֶת" (ויקרא רבה לו). – [מְגַדְּלוֹת]

מַגְדֶּלֶת° נ' [מן א. גדל, הִגְדִּיל], זְכוּכִית־מַגְדֶּלֶת°, זְכוּכִית בְּתַבְנִית עֲדָשָׁה, שֶׁבְּעַדָהּ נִרְאֶה כָּל גּוּף מֻגְדָּל פִּי כַּמָּה: מַגְדֶּלֶת אַחַת אוֹ אֲחָדוֹת קְבוּעוֹת בְּתוֹךְ מִיקְרוֹסְקוֹפּ, בְּטֶלֶסְקוֹפּ וּבִשְׁאָר מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים. – [מַגְדֶּלֶת־, מַגְדְּלוֹת, מַגְדְּלוֹת־]

מְגֻדָּם°, מגודם ת' [מן גדם] כָּרוּת, קָטוּעַ: "הַיָּד הַמְגֻדָּמָה" (שלונסקי, שירים ב 111). – [מְגֻדֶּמֶת, מְגֻדָּמִים, ־מוֹת]

מִגְדָּן ז' [מן מֶגֶד; רווח ביחוד הריבוי: מִגְדָּנוֹת] 1°. מַמְתָּק, מִין מִמִּינֵי מְתִיקָה: "עָמוּס כָּל טוּב, פְּרִי וּמִגְדָּנוֹת לָרֹב" (ביאליק, גד גדיי). 2 מִנְחָה, מַתָּנָה: "וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה, וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ" (בראשית כד נג). "סִבְלוֹנוֹת – מִגְדָּנוֹת שֶׁהֶחָתָן שׁוֹלֵחַ לַאֲרוּסָתוֹ" (רש"י כתובות נג.). – [מִגְדַּן־, מִגְדָּנִים, מִגְדְּנֵי־; גם מִגְדָּנוֹת, מִגְדְּנוֹת־]

מִגְדָּנִיָּה° נ' [מן מִגְדָּן] חֲנוּת לְמִמְכַּר מַמְתַּקִּים וּמִגְדָּנוֹת ("קוֹנְדִיטוֹרְיָה"). – [מִגְדָּנִיַּת־, מִגְדָּנִיּוֹת]

מִגְדָּנִית° נ' [מן מִגְדָּן] סֻכָּרִיָּה, מַמְתָּק: "אֶתֵּן לְךָ מִגְדָּנִית חֲצִי הַחֲתִיכָה וּשְׁלֹשָׁה אֱגוֹזִים" (ברקוביץ, תר' מעשיות יב). –[מִגְדָּנִית־, ־נִיּוֹת]

מְגֻדָּף*, מגודף ת' [מן א. גדף, גִּדֵּף] שֶׁגִּדְּפוּ וְחֵרְפוּ אוֹתוֹ, מְזֻלְזָל, מְבֻזֶּה: "לִחְיוֹת חַיִּים בְּזוּיִים וּמְגֻדָּפִים" (אברבנאל לשופטים א). "אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָךְ, עֲטֶרֶת הַמַּמְלֶכֶת, מְיֻתֶּרֶת, מְגֻדָּפָה" (שלונסקי, שירים ב 66). – [מְגֻדֶּפֶת, מְגֻדָּפִים, ־פוֹת]

מְגֻדָּר°, מגודר ת׳ [מן א.גדר, גָּדַר] מֻקָּף גָּדֵר: חָצֵר מְגֻדֶּרֶת. [מְגֻדֶּרֶת, מְגֻדָּרִים, ־רוֹת]

מֻגְדָּר°, מוגדר ת׳ [מן א. גדר, הִגְדִּיר] 1. בָּרוּר וּמְגֻבָּשׁ, קָבוּעַ וּמְסֻיָּם: רַעְיוֹן מֻגְדָּר. תְּנוּעָה חֶבְרָתִית מֻגְדֶּרֶת. 2. שֶׁנִּקְבְּעוּ מִינוֹ וּשְׁמוֹ הַמְּדֻיָּק: אֹסֶף צְמָחִים מֻגְדָּרִים. פַּרְפָּרִים מֻגְדָּרִים. — [מֻגְדֶּרֶת, מֻגְדָּרִים, ־רוֹת]

מְגֻדָּשׁ*, מגודש ת׳ [מן גדש, גָּדַשׁ] 1*. נֶעֱרָם לְגָדִישׁ: "הַזֶּרַע הַנִּקְצָר וְהַמְגֻדָּשׁ" (השרשים לג׳נאח, גדש). 2*. מְמֻלָּא בְּגֹדֶשׁ, מָלֵא וְדָחוּס, מְשֻׁפָּע: "חֶטְאוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ גָּדוּשׁ וּמְגֻדָּשׁ" (בראשית רבה כב). "כָּל אוֹתָם בְּנֵי־אָדָם שֶׁהֵמָּה... מְגֻדָּשִׁים בְּנַחֲלַת־אָבוֹת רַבָּה" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לג). "סָבוּ שֶׁעָמַס עַל הַגַּב אֶת הַצְּרוֹר הַמְגֻדָּשׁ" (מלצר, תר׳ בהרות 367). "הֲרֵי אַתְּ מְגֻדֶּשֶׁת לִי בְּגֹדֶשׁ" (שלונסקי, שירים ב 254). — [מְגֻדֶּשֶׁת, מְגֻדָּשִׁים, ־שׁוֹת]

— **בִּמְגֻדָּשׁ°** תה״פ בְּאֹפֶן גָּדוּשׁ, בְּמֻרְכָּז, בְּשֶׁפַע: "לִחְיוֹת אֶת הַחַיִּים בִּמְגֻדָּשׁ" (שנהר, אישים 238).

מֻגָּה*, מוגה ת׳ [מן ב.נגה, הִגִּיהַּ] 1*. נְקִי מִשִּׁבּוּשִׁים: "וּכְשֶׁאַתָּה מְלַמֵּד אֶת בִּנְךָ, לַמְּדֵהוּ בְּסֵפֶר מֻגָּה" (פסחים קיב.). 2°. שֶׁנִּבְדַּק עַל־יְדֵי מַגִּיהַּ: יְרִיעוֹת־הַסֵּדֶר הַמֻּגָּהוֹת נִמְסְרוּ לְהַדְפָּסָה. — [מֻגַּהַת, מֻגָּהִים, מֻגָּהוֹת]

מג״ה ר״ת מֶגָהֶרְץ [ראה הֶרְץ]

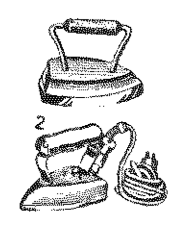

1 - מגהץ־חימום
2 - מגהץ חשמלי

מַגְהֵץ° ז׳ [מן א.גהץ] לוּחַ־מַתֶּכֶת מְצֻיָּד בְּיָדִית, שֶׁמְּחַמְּמִים אוֹתוֹ בָּאֵשׁ אוֹ בְּזֶרֶם חַשְׁמַל וּמַעֲבִירִים אוֹתוֹ בְּלַחַץ עַל־פְּנֵי בְּגָדִים וּלְבָנִים לְגַהֵץ. —[מַגְהֵץ־, מַגְהֵצִים, מַגְהֵצֵי־]

מְגֻהָץ*, מגוהץ ת׳ [מן א.גהץ, גִּהֵץ] 1°. (בֶּגֶד) מְחֻלָּק וּמְיֻשָּׁר עַל־יְדֵי מַגְהֵץ: "הָאִמָּהוֹת הִקְפִּידוּ עַל הַצָּעִיף שֶׁיְּהֵא תָּמִיד מְלֻבָּן וּמְגֻהָץ וְחָלָק" (מנדלי מו״ס, רפז). בְּגָדִים נָאִים וּמְגֻהָצִים. 2*. מְנֻקֶּה, מְצֻחְצָח, מְהֻדָּר: "כְּלֵי־צֶמֶר מְגֻהָצִין" (ירושלמי מועד קטן פב א). "שָׁם אֶבְיוֹנִים מְגֻהָצִים וּמְקֻשָּׁטִים כַּעֲשִׁירִים" (מנדלי מו״ס, קלד). "וְהַמֶּלְצַר הַמְהֻדָּר וְהַמְגֻהָץ – כִּמְעַט בֶּן־בָּרוֹן לְמַרְאֶה" (ביאליק, איש הסיפון). [ובהשאלה:] "לְהוֹצִיא הַפַּעַם מִתַּחַת יָדוֹ 'מִנְחָה' מְתֻקֶּנֶת וּמְגֻהֶצֶת כַּהֲלָכָה... מַעֲשֵׂה חַזָּן מְנֻעִים וּזְמִירוֹת" (ברקוביץ, תר׳ מעשה כח). "לַיְלָה שָׁחוֹר וְיָפֶה וְחָלָק וָרַךְ וּמְגֻהָץ" (יזהר, צקלג 300). — [מְגֻהֶצֶת, מְגֻהָצִים, מְגֻהָצוֹת]

מִגְהָצָה° נ׳ [מן גהץ] מָקוֹם שֶׁמְּגַהֲצִים שָׁם בְּגָדִים: מִכְבָּסָה וּמִגְהָצָה. — [מִגְהֶצֶת־, מִגְהָצוֹת, מִגְהְצוֹת־]

מִגּוֹ* תה״פ [ארמית: מִן + גּוֹ מתוך] מִתּוֹךְ, מֵאַחַר שֶׁ־, מִכֵּיוָן שֶׁ־; מֻנָּח מִשְׁפָּטִי מְקֻבָּל בַּהֲלָכָה הַתַּלְמוּדִית: אִם יָדוּעַ לַדַּיָּנִים כִּי יֵשׁ לוֹ לְבַעַל־הַדִּין טַעֲנָה חֲזָקָה הַיְכוֹלָה לְהָבִיא לִידֵי זִכּוּיוֹ, הֲרֵיהוּ נֶאֱמָן גַּם אִם טָעַן טַעֲנָה אַחֶרֶת חֲלָשָׁה מִמֶּנָּה, מִגּוֹ (מִתּוֹךְ) שֶׁהָיָה יָכוֹל לִטְעֹן אֶת הַטַּעֲנָה הַחֲזָקָה, אֶלָּא שֶׁמִּסִּבּוֹת מְסֻיָּמוֹת נִמְנַע מִלַּהֲבִיאָהּ (שבועות מב. ועוד).

מגואל, ראה מְגֹאָל.

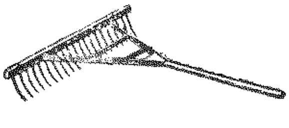

מגוב־יד

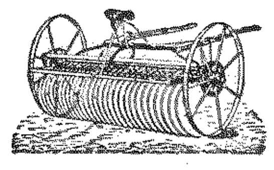

מגוב־גרר

מַגּוֹב* ז׳ [מן גבב; גְּבָבָה] מַגְרֵפָה, מַכְשִׁיר חַקְלָאִי בַּעַל שִׁנַּיִם הַמְשַׁמֵּשׁ לִגְרִיפַת קַשׁ וְחָצִיר וְכַדּוֹמֶה: "הַמַּעְבָּר וְהַמִּזְרֶה וְהַמַּגּוֹב" (כלים יג ז). בַּחַקְלָאוּת מְקֻבָּלִים בְּיָמֵינוּ מַגּוֹבִים שׁוֹנִים: מַגּוֹב־יָד, מַגּוֹב־גָּרֵר וְכַדּוֹמֶה. — [מַגּוֹב־ מַגּוֹבִים, מַגּוֹבֵי־]

מגובב ר׳ מְגֻבָּב	מגובן ר׳ מְגֻבָּן	
מגובה ר׳ מֻגְבָּה	מגובנן ר׳ מְגֻבְנָן	מגובש ר׳ מְגֻבָּשׁ
מגובל ר׳ מְגֻבָּל	מגובע ר׳ מְגֻבָּע	מגובשש ר׳ מְגֻבְשָׁשׁ

מָגוֹד* ז׳ [אולי מן א.נגד משך] קוֹלָב, הַתְקֵן לִתְלוֹת עָלָיו בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בוֹ: "אֲבֵדָה (מְעִיל) לֹא יְשַׁטְחֶנָּה לֹא עַל־גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל־גַּבֵּי מָגוֹד לְצָרְכּוֹ" (בבא מציעא ל.). "וְקוֹשְׁרָם בַּחֲבִילוֹת מִכְּרִכּוֹת יָפֶה וְתוֹלָן עַל הַמָּגוֹד שֶׁמִּחוּץ לַחֲנוּת" (בן־ציון, מז). "תְּלָתָהּ אֶת בְּגָדָיו עַל מָגוֹד שֶׁבַּכֹּתֶל" (קבק, בצל 272). — [מְגוֹד־, מְגוֹדִים, מְגוֹדֵי־]

מְגוּדָד° ת׳ [מן ב.גדד] מְקֻבָּץ, נִקְהָל. —[מְגוּדֶדֶת, ־דָדִים, ־דוֹת]

— **בִּמְגוּדָד°** תה״פ בְּצַוְתָּא, בַּחֲבוּרָה: "וְחֵלוּ הָרַגְלַיִם מִן הַתְּעָלָה אֶל הַמִּפְלָשׁ. הַלָּלוּ נָעוּ בִּמְגוּדָד וְנִזְדַּחֲלוּ אֵצֶל גֶּדֶר הַבּוּנְקֶרִים" (קובנר, פנים 244).

מגודד ר׳ מְגֻדָּד	מגודש ר׳ מְגֻדָּשׁ	מגוחך ר׳ מְגֻחָךְ
מגודל ר׳ מְגֻדָּל	מגוהץ ר׳ מְגֻהָץ	מגויד ר׳ מְגֻיָּד
מגודם ר׳ מְגֻדָּם	מגוון ר׳ מְגֻוָּן; מְגוּוָן	מגויס ר׳ מְגֻיָּס
מגודף ר׳ מְגֻדָּף	מגוונץ ר׳ מְגֻוְנָץ	מגויץ ר׳ מְגֻיָּץ
מגודר ר׳ מְגֻדָּר	מגוזז ר׳ מְגֻזָּז	מגויר ר׳ מְגֻיָּר

מִגּוּל°, מיגול ז׳ [מן מֻגְלָה; ראה מגל, מִגֵּל] הוֹפָעַת מֻגְלָה, הַעֲלָאַת מֻרְסָה: מִגּוּל הַפֶּצַע. — [מִגּוּל־]

מגולגל ר׳ מְגֻלְגָּל.	מגולח ר׳ מְגֻלָּח.
מגולוון ר׳ מְגֻלְוָן.	מגולה ר׳ מְגֻלֶּה.

מְגוֹלָל ת׳ [מן גלל, גּוֹלֵל] 1. מִתְגַּלְגֵּל, מִתְפַּלֵּשׁ: "וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים" (ישעיה ט ד). "לִשְׁמֹעַ 'קַדִּישׁ יָתוֹם' רָצוּץ... וּמְגוֹלָל בְּרִיר וּדְמָעוֹת" (ביאליק, שבעה). 2°. כָּרוּךְ, מְקֻפָּל בְּצוּרַת גָּלִיל: מְגִלַּת־סֵפֶר מְגוֹלָלָה. 3° [בהשאלה] שֶׁגּוֹלְלוּ אוֹתוֹ, שֶׁנִּמְסַר לִפְרָטָיו: פָּרָשַׁת הַטֶּבַח הַמְגוֹלָלָה בְּפִי הַנִּצּוֹל וְזִעְזְעָה אֶת הַשּׁוֹמְעִים. — [מְגוֹלָלָה, מְגוֹלָלִים, ־לוֹת]

מגולמד ר׳ מְגֻלְמָד	מגומגם ר׳ מְגֻמְגָּם	מגומם ר׳ מְגֻמָּם
מגולף ר׳ מְגֻלָּף	מגומד ר׳ מְגֻמָּד	מגומש ר׳ מְגֻמָּשׁ

מְגֻוָּן°, מגוון ת׳ [מן גון, גִּוֵּן] 1. צִבְעוֹנִי, בַּעַל גְּוָנִים שׁוֹנִים: "חֲגוֹגִיּוֹת הַחַלּוֹנוֹת מְקֻשָּׁטוֹת בְּנֵירוֹת הַמְגֻוָּנִים" (עגנון, אלו רמא). תְּמוּנָה מְגֻוֶּנֶת. 2. [בהשאלה] בַּעַל פָּנִים שׁוֹנִים, שֶׁאֵינוֹ מֵעוֹר אֶחָד: תָּכְנִית הַנֶּשֶׁף הָיְתָה מְגֻוֶּנֶת: קְרִיאוֹת, זִמְרָה, נְגִינָה, רִקּוּדִים. בַּמּוּסָף הַסִּפְרוּתִי שֶׁל הָעִתּוֹן נִתַּן חֹמֶר מְגֻוָּן. — [מְגֻוֶּנֶת, מְגֻוָּנִים, ־נוֹת]

מִגְוָן°, מגוון ז' [מן גון] 1. מִכְלוֹל גְּוָנִים, מַעֲרֶכֶת צְבָעִים: "וַהֲרֵיהוּ (הַצַּיָּר) מִתְלַבֵּט וּמְעַנֶּה אֶת נַפְשׁוֹ עַד מָצְאוֹ אֶת הַמִּגְוָן הַנָּכוֹן" (אריכא, סיפורים 187). "הַמִּגְוָן הַמְיֻחָד שֶׁל נוֹף אַרְצֵנוּ טְבוּל־הָאוֹר" (קשת, אמנות בירושלים). 2 [בהשאלה] שֹׁנִי, מִבְחָר: מִגְוָן שֶׁל דְּמֻיּוֹת בַּיְּצִירָה הַסִּפְרוּתִית. — [מִגְוַן־, מִגְוָנִים, מִגְוָנֵי־]

מגונדר ר' מְגֻנְדָּר	מגונות ר' מְגֻנּוֹת	
מגונה ר' מְגֻנֶּה	מגונן ר' מְגוֹנֵן	מגוסס ר' מְגֻסָּס

מִגְוֶנֶת°, מגוונת נ' [מן גון] מַעֲרֶכֶת גְּוָנִים, שְׁלַל צְבָעִים [בייחוד בהשאלה]: "תְּחוּם הַפְּרוֹזָה עַל מְלֹא מִגְוַנְתָּהּ" (סדן, רשות הלשון). "אֵיזוֹ מִגְוֶנֶת לָךְ עֲשִׁירָה: מִכִּשְׁלוֹת עֲדֵי בֹּסֶר!" (בסוק, גחושתים מד).— [מִגְוֶנֶת־, מִגְוַנְתּוֹ: מִגְוָנוֹת, מִגְוְנוֹת־]

מַגּוֹעַ° ז' [מן נגע] [בנגינה] אֹפֶן הַנְּגִינָה שֶׁל אֶצְבְּעוֹת הַיָּד בִּכְלֵי־הַנְּגִינָה: הַמַּגּוֹעַ שֶׁל הָאָמָּן בַּפְּסַנְתֵּר הָיָה עָדִין וָרַךְ בְּיוֹתֵר. — [מַגּוֹעַ־, מַגּוֹעִים, מַגּוֹעֵי־]

מגועל, ראה מְגֹעָל.

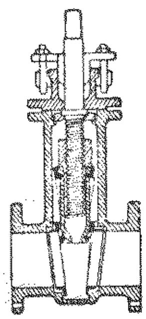
מגוף במשאבת־מים

מָגוֹף° ז' [מן גוף] שַׁסְתּוֹם מֵכָנִי בְּמַשְׁאֵבוֹת־מַיִם וּבִמְכוֹנוֹת־קִיטוֹר, הַסּוֹתֵם וּפוֹתֵחַ אֶת זֶרֶם הַנּוֹזְלִים אוֹ הַגַּזִּים מִצִּנּוֹר אֶל צִנּוֹר. — [מְגוֹף־, מְגוֹפִים, ־פֵי־]

מְגוּפָה* נ' [מן גוף] מְסַתֵּם, פְּקָק, סֶכֶר לִסְתִימַת פִּי־חָבִית אוֹ כְּלִי אַחֵר וְלִפְתִיחָתוֹ: "מְגוּפָה שֶׁל חָבִית" (שבת כב ג).—[מְגוּפַת־, מְגוּפוֹת]

מגופף ר' מְגֻפָּף.	מגופר ר' מְגֻפָּר.

מְגֻוָּץ°, מגווץ ת' [מן גוץ] מְכֻוָּץ, מְצֻמְצָם: "וַיְהִי לַשֶּׁמֶשׁ... מְגֻמָּד, מְגֻוָּץ, מְסֻנְוָר וְנִפְחָד לְחֶמְלָה" (המאירי, המוקד קע). — [מְגֻוֶּצֶת, מְגֻוָּצִים, ־צוֹת]

א. **מָגוֹר*** ז' [מן א.גור] דִּיּוּר, דִּירָה: "אוֹדְךָה ה' כִּי לֹא עֲזַבְתַּנִי בְּגוּרִי בָּעָם... וַתְּשִׂימֵנִי בְּמָגוֹר עִם דַּיָּגִים רַבִּים" (מגילת ההודיות ה 5—8). "גֵּרוֹ — לְשׁוֹן מָגוֹר, תַּשְׁמִישׁ דִּירָה" (רש"י סנהדרין ז.). [מְגוֹר־] [רווח ביחוד הריבוי:]

— **מְגוּרִים**, 1. דִּיּוּר, שְׁהִיָּה בְּמָקוֹם, יְשִׁיבָה בִּקְבִיעוּת בְּמָקוֹם: "וְנָתַתִּי לְךָ... אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ" (בראשית יז ח). 2. חַיִּים, שְׁהִיַּת אָדָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה" (בראשית מז ט). — [מְגוּרֵי־, מְגוּרָיו]

— **בֵּית־מְגוּרִים°**, בַּיִת שֶׁאָדָם גָּר בּוֹ, בֵּית־דִּירָה, מָעוֹן — (לְהַבְדִּיל מִבִּנְיָן לְמִשְׂרָדִים, לַחֲנֻיּוֹת, לְמַחְסָנִים, לְבָתֵּי־מְלָאכָה וְעוֹד).

— **מְקוֹם־מְגוּרִים°**, כְּתֹבֶת, מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ שֶׁל אָדָם: "פְּלוֹנִי... מְקוֹם מְגוּרָיו בִּלְתִּי־יָדוּעַ" (בהודעות משרדיות).

— **רֹבַע־מְגוּרִים°, שְׁכוּנַת־מְגוּרִים°**, רֹבַע אוֹ שְׁכוּנָה בָּעִיר, שֶׁמְּרֻכָּזִים בָּהֶם בָּתֵּי־הַדִּירָה שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים הָעוֹבְדִים עַל־פִּי־רֹב בָּרְבָעִים הַמִּסְחָרִיִּים אוֹ הַתַּעֲשִׂיָּתִיִּים.

ב. **מָגוֹר** ז' [מן ב. גור] פַּחַד, מוֹרָא, יִרְאָה: "וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ — מָגוֹר מִסָּבִיב" (ירמיה מו ה). — [מְגוֹר־]

מָגוּר ת' [מן מגר] מֻכְרָע, מֻשְׁמָד: "מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב" (יחזקאל כא יז). [מְגוּרָה, מְגוּרִים, ־רוֹת]

מִגּוּר°, מיגור ז' [מן מגר, מִגֵּר] הַשְׁמָדָה, הֲבָסָה, הַנְחָלַת מַפָּלָה: מִגּוּר הָאוֹיֵב בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב. — [מִגּוּר־]

מגור ר' מָגַר	מגורגר ר' מְגֻרְגָּר	מגורדם ר' מְגֻרְדָּם
מגורב ר' מְגֹרָב	מגורד ר' מְגֹרָד	מגורה ר' מְגֹרֶה

א. **מְגוּרָה, מְגוֹרָה** נ' [מן ב. גור] מְגוֹרָה, מָגוֹר, פַּחַד: "וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם" (ישעיה סו ד). "מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְבוֹאֶנּוּ" (משלי י כד).— [מְגוֹרַת־ מְגוּרוֹת]

ב. **מְגוּרָה** נ' [מן א.גור; וראה מַמְּגוּרָה] 1. אָסָם, מַטְמוּרָה, מַחְסָן לִשְׁמִירַת תְּבוּאָה אוֹ פֵּרוֹת: "הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה" (חגי ב יט). "מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בִּמְגוּרָה" (תרומות ד ב). 2*. מַאֲגָר, מְקוֹם־רִכּוּז לַמַּיִם: "לֹא מָכַר לֹא אֶת הַמְּגוּרוֹת שֶׁל מַיִם וְלֹא אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁל עֵצִים" (בבא בתרא ד ו). 3° [בצמח] חֵלֶק שֶׁל חֲלַל הַשַּׁחֲלָה הַמְחֻלָּק עַל־יְדֵי מְחִצּוֹת: הַשַּׁחֲלָה הִיא בַּת מְגוּרָה אַחַת אוֹ בַּת מְגוּרוֹת אֲחָדוֹת. 4* [באגוזים למיניהם] פְּנִים הַקְּלִפָּה שֶׁהַפְּרִי מֻנָּח בְּתוֹכָהּ כְּבְתוֹךְ קֻפְסָה: "הָאֱגוֹזִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ מְגוּרָה" (מעשרות א ב). 5*, מָדוֹר, תָּא: "תֵּבָה... מְגוּרוֹת שֶׁבָּהּ טְמֵאוֹת וְאֵינָן חִבּוּר לָהּ" (כלים יט ז). "בְּנָה בָּהּ (בָּאִשָּׁה) מְגוּרוֹת יוֹתֵר מִן הָאִישׁ" (בראשית רבה יח). 6°, מָעוֹן, מָקוֹם לָגוּר בּוֹ: "הַיּוֹם בְּאַרְמוֹן הוּא וּמָחָר יַעֲזֹב מְגוּרוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁם גָּר" (חריזי, הענק ג ב). — [מְגוּרַת־, מְגוּרוֹת]

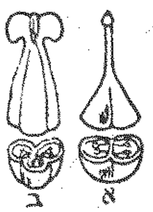

חתך של שחלות:
א - בעלת 2 מגורות
ב - בעלת 3 מגורות

מגורז ר' מְגֹרָז	מגורע ר' מְגֹרָע	מגורר ר' מְגֹרָר
מגורם ר' מְגֹרָם	מגורען ר' מְגֻרְעָן	מגורש ר' מְגֹרָשׁ

מָגוֹשׁ* ז' [ערבית: מַגּוּשִׁי; יוונית: magos; ראה גם מָג, אַמְגּוּשִׁי] קוֹסֵם, מְכַשֵּׁף: "הַלּוֹמֵד דָּבָר אֶחָד מִן הַמָּגוֹשׁ חַיָּב מִיתָה" (שבת עה.). — [מְגוֹשׁ־, מָגוֹשִׁים, מָגוֹשֵׁי־]

מגושם ר' מְגֻשָּׁם.	מגושר ר' מְגֻשָּׁר.

מְגֻוָּז°, מגווז ת' [מן גזז, גָּזַז] גָּזוּז, שֶׁקִּצְּרוּ אֶת שַׂעֲרוֹתָיו: "כֶּלֶב עַב־גוּף מְגֻוָּז וְגוּצָנִי" (שמיר, הוא הלך 33). — [מְגֻוֶּזֶת, מְגֻוָּזִים, מְגֻוָּזוֹת]

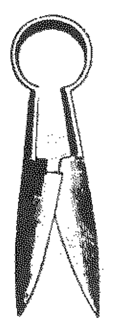
מגזזיים

מִגְזָזַיִם° ז"ז [מן גזז] מִסְפָּרַיִם לִגְזֹז הַצֹּאן. — [מִגְזְזֵי־]

מַגָּזִין° ז' [צרפתית: magasin; מערבית: מַחְ'זַן מחסן, מַחַ'אזִן מחסנים] כְּתַב־עֵת הַמַּכִּיל מַאֲמָרִים וּפִרְקֵי סִפְרוּת וְאָמָּנוּת עַל נוֹשְׂאִים שׁוֹנִים. — [מַגָּזִינִים]

מְגֻזָּם°, מגוזם ת' [מן ב. גזם, גִּזֵּם] מֻפְרָז, מִסְפָּר בְּדֶרֶךְ שֶׁל הַגְזָמָה: "הָיוּ שׁוֹתִים בְּצִמָּא דִּבְרֵי סִפּוּרָיו הַמְגֻזָּמִים" (מנדלי מו"ס, שצג). "לְעוֹרֵר בְּלֵב הֲמוֹן הָעָם תִּקְוָה מְגֻזֶּמֶת לִישׁוּעָה קְרוֹבָה" (אחד העם, רעה). "עָשְׁרוֹ הַמֻּפְרָז וּמְגֻזָּם גַּם הוּא בֵּין הַבְּרִיּוֹת" (ביאליק, אריה ב). — [מְגֻזֶּמֶת, מְגֻזָּמִים, ־מוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; ז"ז - זכר זוגי; נ' - נקבה; ת' - תואר;

מַגְזָם°, מוּגְזָם ת׳ [מִן ב. גזם, הִגְזִים] מֻגְזָם, מֻפְרָז, מִסְפָּר בְּדֶרֶךְ גּוּזְמָה, מְתֹאָר בְּצוּרָה הָעוֹלָה הַרְבֵּה עַל הַמְּצִיאוּת: תֵּאוּרִים מֻגְזָמִים שֶׁל הַמְּאֹרָע. — [מֻגְזֶמֶת, מֻגְזָמִים, מֻגְזָמוֹת]

מִגְזָם ז׳ [מִן גּוּזְמָה; רְאֵה ב. גזם] סִפּוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הַגְזָמָה וְהַפְרָזָה, מַעֲשֵׂה גּוּזְמָה: פְּלוֹנִי מַרְבֶּה בְּמִגְזָמִים, לְפִיכָךְ אֵין מַאֲמִינִים לוֹ. — [מִגְזַם־, מִגְזָמִים, מִגְזְמֵי־]

מַגְזָר°, מִיגְזָר ז׳ [מִן גזר] מָקוֹם שֶׁנִּגְזַר בּוֹ מַשֶּׁהוּ, מִפְתָּח: ״הָאָדִים גַּם הַצַּוָּאר מִתּוֹךְ מִגְזַר כְּתֹנֶת־הַטְּרִיקוֹ הַכְּחֻלָּה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ יכים 17). — [מִגְזַר־, מִגְזָרִים, מִגְזְרֵי־]

מְגֵזָרָה נ׳ [מִן גזר] 1. כְּלִי הֶעָשׂוּי לִגְזֹר בּוֹ, מֵעֵין מַסּוֹר אוֹ גַּרְזֶן: ״וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל״ (שמואל ב יב לא). 2°. מְכוֹנַת גְּזִירָה, מְכוֹנָה וּבָהּ לַהַב־פְּלָדָה חַד לִגְזִירַת נְיָר אוֹ נְיֹרֶת (קַרְטוֹן).—[מַגְזֵרַת־, מַגְזֵרוֹת, מַגְזְרוֹת־]

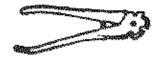
מגזרי־תיל

מַגְזְרַיִם° ז״ז [מִן גזר] צְבָת בַּעֲלַת רֹאשׁ מְחֻרָץ לִגְזִירַת תַּיִל. — [מַגְזְרֵי־]

מִגְזֶרֶת° נ׳ [מִן גזר] גִּלָּיוֹן שֶׁהוּא גָּזוּר בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת לְשֵׁם קִשּׁוּט: מִגְזְרוֹת־נְיָר סִינִיּוֹת. קִשּׁוּטֵי־מִגְזֶרֶת.—[מִגְזֶרֶת־, מִגְזָרוֹת, מִגְזְרוֹת־]

מַגָּח° ז׳ [מִן נגח] 1. נְגִיחָה, מַכָּה בַּקַּרְנַיִם, בָּרֹאשׁ וְכַדּוֹמֶה: ״אִישׁ כָּבֵד הוּא מֶלֶךְ מוֹאָב, מְרִיא בָּקָר! וְאוּלָם גַּם מַגַּח קַרְנוֹ נֶאֱמָן״ (ביאליק, אגדת שלושה ב א). ״מַגַּח אֵילֵי־בַרְזֶל״ (ברדיצ׳, שרשים 19). ״וּבְמַגְּחֵי־רֹאשׁ סוֹעֲרִים וּבְטַלְטֶלֶת כְּתֵפַי וְכָל גֵּוִי״ (יזהר, מישור 52). 2. (בנגרות) מַחְבָּר, מְקוֹם־חִבּוּר: מַגַּח־פִּנָּה. מַגַּח לוֹכְסָנִי בְּחִבּוּרֵי־עֵצִים. — [מַגַּח־, מַגָּחִים, מַגְּחֵי־]

מַגְחָךְ°, מַגוּחָךְ ת׳ [מִן גחך, גִּחֵךְ] מְעוֹרֵר צְחוֹק, נִלְעָג: ״שָׁעָה אֲרֻכָּה יָשַׁבְתִּי עַל הַקַּרְקַע בִּדְמִי שֶׁל מְגֻחָךְ עַל־פִּי הַהֶכְרֵחַ״ (ברנר, א 132). מַה־מְּגֻחָךְ הַדָּבָר! — [מְגֻחֶכֶת, מְגֻחָכִים, ־כוֹת]

מַגְחָכוּת°, מַגוּחָכוּת נ׳ [מִן מְגֻחָךְ] הֱיוֹת מְגֻחָךְ, נִלְעָגוּת: הוּא הִגִּיעַ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ הָאֱוִילִית לִקְצֵה גְּבוּל הַמְּגֻחָכוּת. — [מְגֻחָכוּת־]

מַגְחֶלֶת° נ׳ [מִן גַּחֶלֶת] מַחְתָּה, מָקוֹם שֶׁחוֹתִים שָׁם גֶּחָלִים: ״וּמְצַפָּה (אֲמִיר־הַנַּרְגִּילָה) לְגַחֲלֵי הָאֵשׁ שֶׁהַנָּשִׁים תַּחְתֶּנָּה לְתוֹכוֹ מִן הַמַּגְחֶלֶת״ (סביב, דרך 167). — [מַגְחֶלֶת־, מַגְחַלְתּוֹ, מַגְחָלוֹת, מַגְחֲלוֹת־]

מָגִי° ת׳ [מיוונית: magos קוסם] קָסוּם, שֶׁמֵּעֵבֶר לְדֶרֶךְ הַטֶּבַע, בִּלְתִּי־רָגִיל: פְּעֻלָּה מָגִית. מַעְגָּל מָגִי. הַשְׁפָּעָה מָגִית שֶׁל הַמְּהַפְּנֵט עַל הַמְּהֻפְּנָט. — [מָגִית, מָגִיִּים, מָגִיּוֹת]

— רִבּוּעַ מָגִי°, רִבּוּעַ־קֶסֶם, רְאֵה ערך רִבּוּעַ.

מְגִיב° ז׳ [מִן גוב, הֵגִיב] [שם עברי למונח הלועזי reactor] 1 (בכימיה) מַכְשִׁיר לַעֲרִיכַת הַתְרַכְּבֻיּוֹת כִּימִיּוֹת בִּטֶמְפֶּרָטוּרוֹת וּבִלְחָצֵי־אֲוִיר שׁוֹנִים. 2 (בפיסיקה גרעינית) מִתְקָן בְּכוּר אֲטוֹמִי לִיצִירַת שַׁרְשֶׁרֶת שֶׁל פִּצּוּצִים אֲטוֹמִיִּים אַגַּב הַפְלָטַת כַּמֻּיּוֹת־חֹם עֲצוּמוֹת. — [מְגִיב־, מְגִיבִים, מְגִיבֵי־]

מְגִיגָה° נ׳ [מִן מגג, מָגַג] הֲמַסָּה, רִכּוּךְ (ירושלמי מעשר שני נג ג). — [מְגִיגַת־, מְגִיגוֹת]

מַגִּיד°, מַגּוּיד ת׳ [מִן גיד, גִּיֵּד] 1 °. בַּעַל גִּידִים בּוֹלְטִים: ״הַיָּד הָרָזָה וְהַמְגֻיֶּדֶת שֶׁל הַזְּקֵנָה הַצְּמוּקָה״ (ביאליק, ההצורה ג). ״נוֹשֵׂא עַל עַצְמוֹתָיו הַחֲזָקוֹת גּוּף מוּצָק וּמְגֻיָּד״ (שניאור, פאנדרי א 113). (ובהשאלה על דברים:) ״קַרְקַע הָאֶבֶן הַמְגֻיֶּדֶת״ (פיכמן, קפר). ״וְתִתְהַפֵּךְ בִּנְאֻם־תַּעֲנוּגוֹת הָאֲדָמָה, וְהִיא מְגֻיֶּדֶת, מְבֹרֶכֶת״ (רבינוב, אמיתי ז). 2 °. שֶׁנִּמְתְּחוּ גִּידָיו: ״רָאוּהוּ מְגֻיָּד וְצָלוּב״ (יבמות טז ג). — [מְגֻיֶּדֶת, מְגֻיָּדִים, מְגֻיָּדוֹת]

מַגִּיד ז׳ [מִן נגד, הִגִּיד] 1. מְסַפֵּר, מְבַשֵּׂר: ״וַיָּבֹא הַמַּגִּיד אֶל־דָּוִד״ (שמואל ב טו יג). 2° [קיצור הצירוף: ״מַגִּיד מֵישָׁרִים״, ישעיה מה יט] כִּנּוּי עֲמָמִי לְדַרְשָׁן וּמַטִּיף בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הַדּוֹרֵשׁ בְּעִנְיְנֵי דָּת וּמוּסָר: ״מַגִּידִים עוֹבְרֵי־אֹרַח מִן הַבִּלְתִּי מְפֻרְסָמִים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 17). ״וְהִנֵּה בָּא מַגִּיד לָעֲיָרָה, זָקֵן וְחָלוּשׁ, פָּנָיו מְלֵאִים זָקָן וּפֵאוֹת״ (אגנון, 67). ״לֹא מַגִּיד אֲנִי וְלֹא בֶּן־מַגִּיד אֲנִי וְאֵינִי יָכוֹל לִמְשֹׁל מְשָׁלִים״ (עגנון, כלה מב). הַמַּגִּיד מִדּוּבְנוֹ. 3 °. כִּנּוּי לְמַלְאָךְ הַמִּתְגַּלֶּה לְאָדָם וּמַגִּיד לוֹ סוֹדוֹת. — [מַגִּיד־, מַגִּידִים, ־דֵי]

מַגִּידָה נ׳ [מִן מַגִּיד 2] כִּנּוּי לְאִשָּׁה שֶׁקּוֹרֵאת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֶת נֹסַח הַתְּפִלּוֹת בְּקוֹל כְּדֵי שֶׁהַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן יוֹדְעוֹת לִקְרֹא תַּחֲזֹרְנָה אַחֲרֶיהָ: ״בְּעֶזְרַת הַנָּשִׁים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הָיְתָה חוֹזֶרֶת עַל קְרִיאַת הַ׳מַּגִּידָה׳, שֶׁהָיְתָה קוֹרֵאת בְּקוֹל רָם אֶת הַתְּפִלּוֹת, וְהַנָּשִׁים הָיוּ חוֹזְרוֹת אַחֲרֶיהָ מִלָּה בְּמִלָּה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 19). — [מַגִּידוֹת]

מֶג׳ידָה° נ׳ [תורכית] מַטְבֵּעַ־כֶּסֶף שֶׁהָיָה נָפוֹץ בְּאֶרֶץ בִּימֵי שִׁלְטוֹן הַתֻּרְכִּים: ״כָּךְ וְכָךְ מֶג׳ידִיּוֹת מֵעִזְבוֹנוֹת, כָּךְ וְכָךְ גֵּרוּשִׁים״ (עגנון, תכה). — [מֶג׳ידוֹת אוֹ מֶג׳ידִיּוֹת]

מַגִּידוּת° נ׳ [מִן מַגִּיד 2] דַּרְשָׁנוּת, הַטָּפָה בְּעִנְיְנֵי דָּת וּמוּסָר, דְּרוּשׁ שֶׁל הַמַּגִּיד: ״הַחַזָּנוּת, הַמַּגִּידוּת וְהַשְׁחִיטוּת״ (מנדלי מו״ס, שם). ״הִתְיַחֵס לְכָל הַהוֹפָעָה שֶׁל הַמַּגִּידוּת שֶׁלֹּא בְּהַעֲרָצָה יְתֵרָה״ (שור, כוכבי 32). — [מַגִּידוּת־]

מַגִּידִי° ת׳ [מִן מַגִּיד 2] דַּרְשָׁנִי: סִגְנוֹן מַגִּידִי. נְעִימָה מַגִּידִית. — [מַגִּידִית, מַגִּידִיִּים, מַגִּידִיּוֹת]

מַגִּיהַּ° ז׳ [מִן ב. נגה, הִגִּיהַּ 2] בּוֹדֵק וּמְתַקֵּן שִׁבּוּשִׁים שֶׁנָּפְלוּ בְּהֶעְתֵּקוֹ אוֹ בְּהַדְפָּסוֹ שֶׁל כְּתַב־יָד: ״מַגִּיהֵי סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה״ (כתובות קו). מַגִּיהַּ בְּבֵית־הַדְּפוּס. מַגִּיהִים בְּמַעֲרֶכֶת הָעִתּוֹן. — [מַגִּיהַּ־, מַגִּיהִים, מַגִּיהֵי־; מַגִּיהָה, מַגִּיהוֹת]

מַגְיָה° נ׳ [יוונית: mageia] קֶסֶם, מַעֲשֵׂי־כְּשׁוּף, עֲשִׂיַּת מַעֲשֵׂי לְהָטִים.

— **מַגְיָה לְבָנָה°** [באמונות בימי־הביניים] מַעֲשֵׂה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת וּמוֹפְתִים הַנַּעֲשִׂים כְּבְיָכוֹל בְּעֶזְרַת כֹּחוֹת הָאֱלֹהִים.

— **מַגְיָה שְׁחוֹרָה°** [באמונות כנ״ל] מַעֲשֵׂה־כְּשׁוּף בְּעֶזְרַת כֹּחוֹת טֻמְאָה, שֵׁדִים וְרוּחוֹת.

מגילה, רְאֵה מְגִלָּה. **מגינה**, רְאֵה מְגִנָּה.

מְגַיֵּס°, מְגוּיָּס תה״ז [מִן גיס, גִּיֵּס] 1. מִי שֶׁהִתְיַצֵּב לְשֵׁרוּת צְבָאִי, חַיָּל, אִישׁ־צָבָא. 2. מִי שֶׁנִּקְרָא לְתַפְקִיד צִבּוּרִי מְסֻיָּם: הוֹפִיעוּ הַמְגֻיָּסִים לַעֲבוֹדַת הַהַצָּלָה שֶׁל נִפְגְּעֵי הַשִּׁטָּפוֹן. — [מְגֻיֶּסֶת, מְגֻיָּסִים, מְגֻיְּסֵי־, מְגֻיָּסוֹת]

מַגִּיסְטֶר° ז׳ [לאטינית: magister מפקד, מורה] 1 °. מֻסְמָךְ־אוּנִיבֶרְסִיטָה בַּעַל תֹּאַר אֲקָדֶמִי לְמַטָּה מִתֹּאַר ״דּוֹקְטוֹר״: מַגִּיסְטֶר אַרְטִיוּם (M. A.) — מֻסְמָךְ לְמַדָּעֵי־הָרוּחַ. מַגִּיסְטֶר סַצִּיאֶנְצִיָּרוּם (M. Sc.) — מֻסְמָךְ לְמַדָּעֵי־הַטֶּבַע. 2 °. רֹאשׁ, מְפַקֵּד (שמות רבה ל). — [מַגִּיסְטְרִים]

מָגִיסְטְרָט° ז׳ [לאטינית: magistratus בעל כהונה גדולה] 1 [ברומא העתיקה] נְצִיגוּת הַשִּׁלְטוֹן, מֶמְשָׁלָה. 2. עִירִיָּה, פְּקִידוּת שֶׁל מוֹעֶצֶת־הָעִיר. — [מָגִיסְטְרָטִים]

מַגִּיעַ, ראה ערך נגע, הִגִּיעַ.

מְגֻיָּץ°, **מגויץ** ת׳ [מן א.גיץ, גִּיֵּץ] מְכֻרְסָם, חָרוּץ וְחָרוּט (בְּמַתֶּכֶת): שֵׁן מְגֻיֶּצֶת בִּמְכוֹנָה. — [מְגֻיֶּצֶת, מְגֻיָּצִים, ־צוֹת]

מְגֻיָּר°, **מגויר** ת׳ [מן גיר, גִּיֵּר] שֶׁנַּעֲשָׂה גֵּר, שֶׁקִּבֵּל עָלָיו אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל: גּוֹי מְגֻיָּר. — [מְגֻיֶּרֶת, מְגֻיָּרִים, ־רוֹת]

מגירה, ראה מְגֵרָה.

מַגִּישׁ° ז׳ [מן נגש, הִגִּישׁ] מֶלְצַר הָעוֹרֵךְ אֶת הַשֻּׁלְחָן לָאוֹכְלִים בְּמִסְעָדָה וְשָׂם לִפְנֵיהֶם אֶת מְנוֹת־הַמָּזוֹן. — [מַגִּישׁ־, מַגִּישִׁים, מַגִּישֵׁי־; מַגִּישָׁה, מַגִּישַׁת־, מַגִּישׁוֹת]

מגל

מַגָּל ז׳ [ארמית: מַגְּלָא; ערבית: מִנְגַ׳ל] מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי סַכִּין עָקֹם לִקְצֹר בּוֹ תְּבוּאָה וַעֲשָׂבִים: "שִׁלְחוּ מַגָּל, כִּי בָשַׁל קָצִיר" (יואל ד יג). "פֵּאָה אֵין קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת" (פאה ד ד). — [מַגַּל־, מַגָּלִים, מַגְּלֵי־, גם מַגָּלוֹת, מַגְּלוֹת־]

— **מַגַּל־יָד*** (שביעית ה ו), מַגָּל קָטָן לִקְצִיר עֲשָׂבִים, לְהַבְדִּיל מִן "מַגַּל־קָצִיר", שֶׁהוּא גָּדוֹל יוֹתֵר וְקוֹצְרִים בּוֹ תְּבוּאָה.

מֹגֶל+, **מוגל** ז׳ רְאֵה מֻגְלָה.

מגל [מן מֻגְלָה]

~ פִּע׳ **מִגֵּל** + פ״י גָּרַם לְהִתְהַוּוּת מֻגְלָה: "עָלָה שֶׁלֹּא תַבְרִיא תְּמַגֵּל" (פרקי משה ח). "מְמַגֵּל אֶת הַמֻּרְסָה תְּחִלָּה, וּלְבַסּוֹף מְפִיסָהּ" (שלונסקי, תר׳ קולא 189). הַזִּהוּם מִגֵּל אֶת מְקוֹם הַפֶּצַע. — [לְמַגֵּל אֶת־, מְמַגֵּל, י־]

~ פֻּע׳ **מֻגַּל** °, נִמְלָא מֻגְלָה: פְּצָעוֹ מֻגַּל, מְקוֹמוֹת מְמֻגָּלִים. — [מְמֻגָּל, יְמֻגַּל]

~ הת׳ **נִתְמַגֵּל** +, נִמְלָא מֻגְלָה, נִתְהַוְּתָה בּוֹ מֻגְלָה: "רֹב הַזְּקֵנִים הִנֵּה תִּתְמַגֵּל בָּהֶם הַמֻּרְסָה הַזֹּאת" (קאנון ג ו). "נִגְלַע לְפֶתַע הַפֶּצַע שֶׁבְּרֹאשׁוֹ וְנִתְמַגֵּל קִמְעָא" (שלונסקי, תר׳ הדון א 426). — [הִתְמַגֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

מַגְלֵב* ז׳ [ארמית: מַגְלְבָא] שׁוֹט לְהַלְקוֹת בּוֹ, פַּרְגּוֹל: "כְּשֶׁסָּרַח הֵבִיאוּ כְּבָלִים וּכְבָלוּ וְהִכָּהוּ בְּמַגְלְבִין" (במדבר רבה יג). "גְּרֵיגוֹרִי הֵנִיף אֶת מַגְלֵבוֹ תְּנוּפָה קְצָרָה וּבְכֹחַ גָּדוֹל וְנוֹרָא הִצְלִיף עַל פְּנֵי הַגֶּדֶר... וְהָיָה הַמַּגְלֵב שׁוֹרֵק וְהוֹלֵךְ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 436). — [מַגְלֵב־, מַגְלְבִים, מַגְלְבֵי־]

מְגֻלְגָּל°, **מגולגל** ת׳ [מן גלגל, גִּלְגֵּל] 1*. מוּטָל, מֻשְׁלָךְ: "הָיוּ עַצְמוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה מְגֻלְגָּלִין בָּאָרוֹן" (סוטה ז). 2°. גָּלוּל, שֶׁגִּלְגְּלוּ אוֹתוֹ: הַמְּגִלָּה הִיא יְרִיעָה אֲרֻכָּה מְגֻלְגֶּלֶת. 3+. שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל אַחֲרֵי מוֹתוֹ בְּאָדָם אַחֵר אוֹ בְּבַעַל־חַיִּים, לְפִי אֱמוּנַת הָעָם: "נְשָׁמוֹת מְגֻלְגָּלוֹת בְּעֵצִים וּבַאֲבָנִים" (ארי נוהם יב). — [מְגֻלְגֶּלֶת, מְגֻלְגָּלִים, ־לוֹת]

— **בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת*** [שגלגלו אותה על לוח לוהט] (עוקצים ב ו), כִּנּוּי לְבֵיצָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה עַד הֱיוֹתָהּ קָשָׁה לְמֶחֱצָה.

— **עִסָּה מְגֻלְגֶּלֶת*** (פסחים ז), בָּצֵק שֶׁגָּלוּשׁ כָּל צָרְכּוֹ.

מֻגְלָד°, **מוגלד** ת׳ [מן גלד, הִגְלִיד] 1°. שֶׁהֶעֱלָה קְרוּם חָדָשׁ: פֶּצַע מֻגְלָד. 2. נֻקְרָשׁ, קָפוּא: "אַרְשֶׁת שְׂפָתָיו... שֶׁעֵינָן כְּעֵין הָרֶפֶשׁ הַמֻּגְלָד" (כרגר, א 496). "וּמֶטֶל הָאֲגַם כְּמֻגְלָד וְדוֹמֶה לְדִסְקוּס שֶׁל כֶּסֶף" (כהן, שירים לב). "חֹם הוּצַק בִּתְהוֹם מֻגְלֶדֶת" (פיכמן, נה). — [מֻגְלֶדֶת, מֻגְלָדִים, ־דוֹת]

מִגְלָד° ז׳ [מן גלד] הִתְקָרְשׁוּת: "בְּמִגְלַד דָּמִם" (שוהם, ארץ־ישראל). — [מִגְלַד־, מִגְלָדִים, מִגְלְדֵי־]

מַגְל״ד° ז׳ [מגרמנית: Maschinengewehr 34, בראשי־תיבות: M.g.34; ובנוטריקון עברי: מ״ג ל״ד] כִּנּוּי בִּימֵי מִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר לְמִקְלֵעַ שֶׁהָיָה בְּשִׁמּוּשׁ בִּידֵי כֹּחוֹת הַהֲגָנָה וְצַהַ״ל.

מְגִלָּה, **מגילה** נ׳ [מן גלל] 1. רְצוּעָה אֲרֻכָּה שֶׁל קְלָף אוֹ נְיָר הַגְּלוּלָה וּכְרוּכָה בְּצוּרַת גָּלִיל. בִּימֵי־קֶדֶם הָיוּ רֹב הַסְּפָרִים בְּתַבְנִית מְגִלּוֹת: "קַח־לְךָ מְגִלַּת־סֵפֶר וְכָתַבְתָּ אֵלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ" (ירמיה לו ב). "תּוֹרָה מְגִלָּה מְגִלָּה נִתְּנָה" (גיטין ס). סִפְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמְּגִלּוֹת שֶׁבְּבָתֵּי־הַכְּנֶסֶת נִכְתָּבִים עַד הַיּוֹם עַל קְלָף בְּתַבְנִית מְגִלּוֹת. 2° [בהשאלה] מַסֶּכֶת, פָּרָשָׁה: "מְגִלַּת הָאֵשׁ" (ביאליק, מגילת). 3°. כִּנּוּי לַסֵּפֶר "אֶסְתֵּר" שֶׁבְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ הַנִּקְרָא בְּפוּרִים: "מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד־עָשָׂר, בִּשְׁנֵים־עָשָׂר, בִּשְׁלֹשָׁה־עָשָׂר, בְּאַרְבָּעָה־עָשָׂר, בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר" (מגילה א א). "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה" (ברכה לפני הקריאה ב"אסתר" בפורים). 4*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים, בְּסֵדֶר מוֹעֵד, הָעוֹסֶקֶת בְּעִקָּר בְּדִינֵי קְרִיאַת מְגִלַּת־אֶסְתֵּר וּבְהִלְכוֹת פּוּרִים. — [מְגִלַּת־, מְגִלּוֹת, מְגִלּוֹת־]

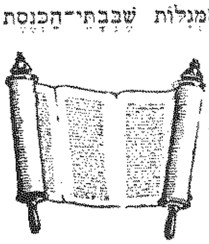
מגלת ספר־תורה

— **מְגִלָּה עָפָה** [שאול מן זכריה ה א, ושם כפשוטו], מִכְתָּב חוֹזֵר.

— **מְגִלַּת־אַנְטִיוֹכוֹס**+ אוֹ **מְגִלַּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי**+, מְגִלָּה עַתִּיקָה הַמְסַפֶּרֶת אֶת פָּרָשַׁת גְּזֵרוֹת אַנְטִיוֹכוֹס וּמֶרֶד הַחַשְׁמוֹנָאִים עַד חַג הַחֲנֻכָּה [נתחברה, כנראה, בזמן קדום (לפני ספרי המקבים), בלשון הארמית ותורגמה לעברית. נדפסה לראשונה בנאפולי בשנת 1491 ובספרד לפני הגירוש]

— **מְגִלַּת־חֲסִידִים*** (ירושלמי ברכות יד ד), קֻנְטְרֵס שֶׁכָּלַל דְּרָשׁוֹת וְאִמְרֵי־מוּסָר.

— **מְגִלַּת־יֻחֲסִין*** (יבמות ד יג), סֵפֶר־הַיַּחַס, גֵּנֵיאָלוֹגְיָה, רְשִׁימַת אֲבוֹתָיו וַאֲבוֹת־אֲבוֹתָיו שֶׁל אָדָם.

— **מְגִלַּת־הַיְסוֹד**°, מְגִלָּה שֶׁנִּרְשָׁמִים בָּהּ פָּרָשַׁת הַבִּנְיָן, מַטְּרָתוֹ, תַּאֲרִיךְ יְסוֹדוֹ וְכַדּוֹמֶה, וּמַטְמִינִים אוֹתָהּ בִּיסוֹד הַבַּיִת בְּטֶקֶס הֲנָחַת אֶבֶן־הַפִּנָּה — לְזִכָּרוֹן "לְדוֹר אַחֲרוֹן".

— **מְגִלַּת־סְתָרִים***, 1* (שבת ו) דִּבְרֵי חִדּוּשׁ בַּהֲלָכָה שֶׁנִּרְשְׁמוּ בִּתְקוּפַת הַמִּשְׁנָה עַל־יְדֵי תַּנָּאִים מֵחֲשַׁשׁ שִׁכְחָה; נִקְרְאוּ כֵּן עַל שׁוּם שֶׁהָיוּ מַסְתִּירִים אוֹתָם מֵעֵין זָרִים, כַּנִּרְאֶה, מֵחֲמַת הָאִסּוּר שֶׁהָיָה קַיָּם לְפַרְסֵם בִּכְתָב דִּבְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. 2° [בהשאלה] אִגֶּרֶת סוֹדִית.

— **מְגִלַּת־קִינוֹת***, כִּנּוּי לַסֵּפֶר "אֵיכָה" שֶׁבְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: "הָיוּ יוֹשְׁבִים וּפוֹשְׁטִין בִּמְגִלַּת קִינוֹת עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב" (איכה רבה ד, רזה אפיגו).

– מגלת־תענית* (תענית ב ח), חבור קדמון הכולל רשימת הימים הטובים שאסור להתענות בהם, ובה שלשים וחמשה זכרונות ומאורעות היסטוריים מתקופת בית שני. מגלת־תענית נתחברה בחלקה עוד לפני חרבן ירושלים. נזכרה פעמים אחדות בתלמוד. המגלה כתובה ארמית, ודברי הגמרא שלה – עברית.

– חמש מגלות* (בבא בתרא יד י), ספרי שיר־השירים, רות, איכה, קהלת ואסתר שבכתבי־הקדש, הנקראים בצבור בימי מועד או אבל (שיר־השירים – בפסח, רות – בשבועות, איכה – בתשעה באב, קהלת–בסכות, אסתר–בפורים).

– המגלות הגנוזות°, כתבי־יד עבריים מן המאה הראשונה לפני מנין־האמות שנתגלו משנת 1947 ואילך במדבר יהודה ליד חרבת קומראן שעל חוף ים־המלח: מגלות פשר חבקוק, סרך היחד, מלחמת בני־אור בבני־חשך, מגלת־ההודיות ועוד. חלק מן המגלות שמור ומצג במוזיאון ישראל בירושלים.

– מגלת־העצמאות°, פרשת הקמתה של מדינת־ישראל, שמה ויעודיה, שנכתבה על מגלת־קלף ונחתמה על־ידי ראשי העם ביום ה׳ באיר תש״ח. המגלה שמורה בגנזך המדינה.

מגילת-העצמאות

מגלה, מגולה ת׳ [מן גלה, גלה] חשוף, שאינו מכסה, נראה לעין: ״טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת״ (משלי כז ה). ״מגלי אזן ושומעי עמקות״ (מגילת בני אור י 11). ״ראשו מגלה״ (בראשית רבה יז). – [מגלה, מגלים, מגלות]

מגלה*, מוגלה נ׳ [ארמית: מוגלא] לחה לבנה המתהוית בפצע שוהם; המגלה מכילה חידקים, כדוריות לבנות ותאי גוף (ליקוציטים) המתמסמסים בתוך נוזל מימי: ״(היתה הבועה מלאה) מגלא – טרפה, מים זכים – כשרה״ (חולין מח.). ״ויררם תולעים ועפוש ומגלה ויחלפו סימני יפי גופו״ (חובות הלבבות, הכניעה ה). – [מגלת־, מגלות]

מגלה° ז׳ [מן גלה, גלה] חושף, מוציא ממקום־סתר. – [מגלה־]

– מגלה־מוקשים° [בצבא] מכשיר חשמלי לגלוי מוקשים שהטמנו בדרך.

מגלול° ז׳ [מן גלל] סרט־מדה של מודדי־קרקעות, כבישים, מגרשים וכדומה, נגלל ונתון בתוך תיק עגל. המגלול מכיל על־פי־רב רצועה או סרט־פלדה שארכם 10–20 מטרים. – [מגלול־, מגלולים, מגלולי־]

מגלול

מגלומניה* נ׳ [מיוונית: megas (megalos) גדול + mania שגעון, בולמוס] שגעון־הגדלות, מחלת־רוח שהנגוע בה מאמין כי אין גדול או מכשר או חשוב ממנו בעולם.

– מגלומן* ז׳ חולה בשגעון־הגדלות.

מגלון°, מגלוון ת׳ [מן גלון, גלון] מצפה צפוי של מתכת באמצעות זרם חשמל: פח מגלון. – [מגלונת, מגלונים, ־נות]

מגלח°, מגולח ת׳ [מן גלח, גלח] מי שגלח את שערות זקנו ושפמו: ״אותו זקן מגלח למשעי״ (סוקולוב, במראות 212). [ובהשאלה:] ״הטובים והישרים בארנים... עורם נקלף, ומגלחי־גוף, חשופי־בשר ומסרסי־שרש״ (שניאור, שירים רעה). – [מגלחים, מגלחי־]

מגלח° ז׳ [מן גלח] מכשיר שנקבע בו סכין־גלוח לשם תגלחת (״מכונת־גלוח״): ״על המדף שבחדר־הרחצה המרוה – מגלח וסבון־גלוח וכו׳״ (שרת, באסיה 331). מגלח־חשמלי. – [מגלח־, מגלחים, מגלחי־]

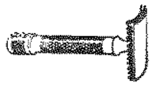
מגלח

מגלית° ז׳ [מיוונית: megas גדול + lithos אבן] גוש גדול, אבן גדולה שהשתמש בה האדם הקדמון למצבות־זכרון וכדומה. – [־תים]

מגלמד°, מגולמד ת׳ [מן גלמוד] בודד, מיתם: ״ירושלים נשארה חנוקה ומגלמדת ללא עתון יומי משלה״ (בן־אב״י, שחר 522). – [מגלמדת, מגלמדים, ־דות]

מגלן° ז׳ [מן מגל] עוף־בצה ממשפחת האיביסים (Plegadis). מקורו כפוף כמגל. צבע נוצותיו חום־מבריק. גוזן בטרף חי, כגון: תולעים, חלזונות וחרקים. מצוי בארץ־ישראל בחרף ובאביב. – [מגלן־, מגלנים, מגלני־]

מגלן (1/20)

מגלף° ז׳ [מן גלף] נקר, חרט שמגלפים בו בחמר קשה או במתכת. – [מגלף־, מגלפים, מגלפי־]

מגלף°, מגולף ת׳ [מן גלף, גלף] מפתח, חרות, חקוק: מקל מגלף, ידית מגלפת. – [מגלפת, מגלפים, מגלפות]

מגלפה° נ׳ [מן גלף] בית־מלאכה להתקנת גלופות, צינקו־גרפיה. – [מגלפת־, מגלפות, מגלפות־]

מגלש° ז׳ [מן גלש] 1. מקום גלישה, מעבר חלק שגולשים בו נוזלים: ״הזרמת המים דרך מגלש צר״ (טבע וארץ, תשי״ט 340). 2. [בהשאלה] שפוע, חלקה: ״בוחנת את מצחה...ומגלש צוארה״ (שנהר, א 329). 3. גלישה, ירידה: ״לא כהנה מגלש עדרים״ (שלונסקי, שירים ב 263). 4. ראה להלן מגלשים. –[־לש־, ־לשים, ־לשי־]

מגלשה° נ׳ [מן גלש] מתקן־משחק לילדים העשוי מישור משפע וחלק שהילדים יושבים עליו וגולשים ומחליקים מעליו מלמעלה למטה. מגלשות מצויות בגני־ילדים ובגנים צבוריים. –[מגלשת־, מגלשות, ־שות־]

מגלשים*, מוגלשין ת״ר [מן גלש, הגלש] מים רותחים: ״המעסה – קמח שעל־גבי מגלשין״ (פסחים לז:).

מגלשים° ז״ז [מן גלש] ״סקי״ (Skis); זוג של פסי־עץ ארכים וצרים המתחברים לרגלים לשם גלישה והחלקה על־פני השלג. – [היחיד: מגלש, מגלש־; מגלשי־]

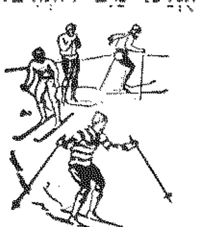
מחליקים על מגלשיים

מגלתי°, מוגלתי ת׳ [מן מגלה] שיש בו מגלה, שנתגלתה בו מגלה: בפצע נתהותה דלקת מגלתית. – [מגלתית, ־יים, ־יות

מגמג [קרוב אל מגג, מוג]

~ פִּע׳ **מִגְמֵג** * פ״י 1 *, בלבל וערבב, הגיס ובחש: ״תרוד... של עץ... ממגמג ושופך, ר׳ עקיבא מטמא״ (תוספתא כלים בבא בתרא ז ה). 2 °, הרטיב, המס, פורר: ״ומטרות־עז ימגמגו את שלדי המתפורר״ (שניאור, שירים קצג). ״אחת מגמגה עצמה (במקלחת) מתחת לסילון״ (שמיר, הוא הלך 75). 3, עסה, גפף: ״היה נוהג לתפס בהן את ידיגו הזעירות, למעכן ולמגמגן, עד שנשמע קול פצפוץ העצמות הרכות״ (ר׳ שחם, יום 15). — [למגמג, מ־, י־]

~ נִתְמַגְמֵג *, נבלל, נמוג, נמס, התפוגג: ״אלולי שעמדו ישראל על הר סיני... היה העולם מתמגמג וחוזר לתהו ובהו״ (שיר השירים רבה א, לסוסתי). ״וחתיכת פרוה... אשר אם תגע בה בידך, מיד תתמגמג ותלך״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קעז). ״קופחת החמה ותכלת השמים מתמגמגת וגגרת לאפק״ (שנהר, ב 503). ״היתה מתמגמגת מצער״ (סדן, ממחוז רלח). —[להתמגמג, מת־, ית־]

מְגַמְגֵם * ז׳ [מן גמגם. גמגם] 1 °, כבד־פה, מתקשה בהגיה רהוטה של מלים: בית־ספר למגמגמים. 2 *, הססן, מפקפק, פוסח על שתי הסעפים [ראה עוד ערך גמגם] – [מגמגמת, מגמגמים, ־גמות]

מְגֻמְגָּם ^, **מגומגם** ת׳ [מן גמגם, גמגם] 1 °, מבטא בלשון עלגים, בלתי־רהוט: ״קולות קטועים ומבלעים, פגומים ומגמגמים״ (מגדלי מו״ס, כח). ״בתוך שפע הברכות המגמגמות ומבלעות בנעימה״ (שניאור, סיפורים לח). ״פתח ואמר לשון מגמגמה: אבל, ימחל לי״ (בורלא, עקביה 158). ״וכה בשברי־ניב מגמגמים השכלת לשיר״ (פיכמן, קנד). ״שפת סתרים מגמגמת״ (שזר, אישים 286). 2 ^, מפקפק, בלתי־ברור: ״כך פרשו רבותי, ומגמגם הוא״ (עובדיה מברטנורה למעילה ג ו). 3 ° [בהשאלה] לקוי, עלוב: ״אותה דלות שלנו, דלות מגמגמת, תרבות־עציצים חורת״ (יזהר, צקלג 555). — [מגמגמת, מגמגמים, ־מות]

מְגֻמָּד °, **מגומד** ת׳ [מן גמד, גמד] מכוץ, מצמצם: ״ויהי לשמש... מגמד, מגוץ, מסגור ונפחד לחמלה״ (המאירי, המוקד קע). ״והוא כפוף, מגמד״ (קדרי, כורך 264). — [מגמדת, מגמדים, ־דות]

— **בִּמְגֻמָּד** ° תה״פ במכוץ, שחוח: ״וכבר היה יושב במגמד על־גבי השרפרף״ (שנהר, ג 335).

מְגַמָּה נ׳ [אולי מן גמא, קיצור מן מגמאה] 1. כוון, מחוז־חפץ, מטרה: ״מגמת פניהם קדימה״ (חבקוק א ט). ״וצם ומתפלל והולך ומגמתו להרג את חברו״ (כוזרי א ב). ״מארץ גלעד ביאתי, ולארץ עילם מגמתי״ (חריזי, תחכמוני מו 344). ״שים מגמתך אל עקר האמונה ושרש התורה״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). ״אין מגמתי להתוכח עם המשיבים על פרטי דבריהם״ (אחד העם, לה). מגמה ריאלית ומגמה הומניסטית בבית־ספר תיכון. מגמות חדשות בחנוך הנער. 2 °, פניה, טנדנציה, כונה להבליט רעיון מסים: מגמה של שלילת־הגלות ברומן החדש. – [מגמת־, מגמות]

מַגְמָה ◊ נ׳ [יוונית: magma עיסה] חמר סלעי מתך הנמצא מתחת לקלפת כדור־הארץ ומתפרץ לפרקים כלבה דרך לע הרי־הגעש. המגמה מכילה למעלה מ־50% צרן. – [מגמת־]

מִגְמוּג ° ז׳ [מן מגמג, מגמג] טשטוש, משהו הנמוג וחולף: ״אפשר להצית עתה סיגריה ולהשיב בנשיפה רבתי של עשן כמה מגמוגי הרהורים״ (יזהר, שיירה 47). ״הם נטלו תכלת מן הרקיע ושפכוה בחדי אילנות ובמגמוג־משעולים״ (שמיר, הוא הלך 51). — [מגמוג־, מגמוגים, ־גי־]

מְגֻמָּם °, **מגומם** ת׳ [מן גמם, גמם] 1, מקטם, שקצות צמיחתו קצצו: מטע־הדרים צעיר מגמם ומטפח. 2, שיש בו גמות קטנות: ״קרסל דק, מגמם שקעים גמישים״ (יזהר, שיירה 97). — [מגממת, מגממים, ־מות]

מְגַמָּנִי ° ת׳ [מן מגמה] מגמתי, שיש לו מגמה מסימת, טנדנציוזי: ״הדמוקרטים נוטים חסד לשירה מגמנית״ (פרלמן, תר׳ רעיונות כד). [רווחת יותר הצורה: מגמתי]. — [מגמנית, ־ניים, ־ניות]

מִגְמָע ^ ז׳ [מערבית: גַ׳מְע קיבץ] [בהלכות־שחיטה] חבור, צמוד: ״אם יש מגמע בין בשר לעור... כלו טרפה״ (הלכות טריפות לאלדד ג כח). — [מגמע־]

מגמ״ק ר״ת מגלה־מוקשים.

א. **מְגֻמָּר** °, **מגומר** ת׳ [מן א. גמר, הגמר] שנסתים, משלם, גמור: מלאכה מגמרת. עבודה מגמרת. ״ובפרט רופא מגמר״ (ברקוביץ, תר׳ מדברים רח). — [מגמרת, מגמרים, מגמרות]

— **בֵּרֵךְ עַל הַמְגֻמָּר** ° [שאול מן ברכות מג.: ״כל המוגמרות מברכין עליהן״, אך שם במשמעות ב. מגמר] ברך על דבר שנגמר, שמח להשלמת עבודה, גמר במזל־טוב את מלאכתו: ״אין מדעתי להתחיל ולסים ולברך על המגמר בענין החברה״ (בורלא, כיסופים 215).

ב. **מֻגְמָר** *, **מוגמר** תו״ז [מן ג. גמר, הגמר] 1 *, ז׳ קטרת של בשמים ועשבים שונים הנשרפים באש ומעלים אגב שרפה ריח ניחוח: ״נותנין מגמר על־גבי גחלים ערב שבת״ (תוספתא שבת א כג). 2 ° ת׳ מקטר: ״טובים ומתוקים כמו העשבים כמו המגמרים, היין המתוק״ (קבק, במשעול 380). — [מגמרת, מגמרים, מגמרות]

— **בֵּרֵךְ עַל הַמֻּגְמָר** *, ראה א. מגמר.

מִגְמָר ^ ז׳ [מן א. גמר] גמר, סיום: ״זה שלש ושתים וזה אחד במגמר״ (גבירול, ה 53). — [מגמר־]

מְגֻמָּשׁ °, **מגומש** ת׳ [מן גמש] גמיש, רך ונתן לגוון רב: ״שאותה שעה עדין לא היתה הלשון מגמשת כדי להעלות מתוכה חרוזים מרבים״ (מירסקי, שירי כלפון 33). — [מגמשת, מגמשים, מגמשות]

מְגַמָּתִי ° ת׳ [מן מגמה] בעל נטיה מסימת, שיש בו מגמה קבועה, טנדנציוזי, השואף להבליט כונה מסימת: הצגת המחזה היתה מגמתית. — [מגמתית, מגמתיים, ־תיות]

מְגַמָּתִיּוּת ° נ׳ [מן מגמתי] טנדנציוזיות, נטיה לכוון מסים, הדגשת מגמה מסימת: למוד ההיסטוריה יש בו מגמתיות. ברומן החדש בולטת המגמתיות. —[מגמתיות־]

מָגֵן ז׳ [מן א. גנן; ארמית: מגנא; ערבית: מִגַ׳ן] 1, שריון, טבלה של עור או של מתכת שהלוחם אוחז בידו לשמר על גופו ממכת־חרב או מפגיעת חץ או אבנים וכו׳: ״אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי מלחמה״ (דברי הימים א ה יח).

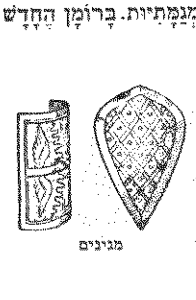

מגינים

"מגני נחשת" (מלכים א יד כז). 2. הגנה, מחסה: "אל־תירא אברם, אנכי מגן לך" (בראשית טו א). "עזרנו ומגננו הוא" (תהלים לג כ). "לא בזין ולא במגן, אלא בתפלה ובתחנונים" (פסיקתא ע:). — [מגן־, מגנו, מגנים, מגני־, גם מגנות]

— מגן אבות ^, כנוי לברכה בתפלת "מעריב" בליל־שבת הנאמרת אחר העמידה, נקראת גם "מעין שבע".

— מגן אברהם* (עירובין סה.), שם הברכה הראשונה בתפלת "שמונה־עשרה" על שום שהיא מסתימת במלים "מגן אברהם".

— מגן־דוד ^ [נזכר לראשונה בספר "אשכול הכופר" לקראי יהודה הדסי שחי באמצע המאה ה־12 למניין האומות] צורה של שני משלשים שוי־צלעות הנתונים באפן מהפך זה על גב זה, ויוצרים כוכב בן 6 קדקדים. נקרא כך על־שום המסרת, כי צורה זו היתה חרותה על מגנו של דוד המלך. "מגן־דוד" הוא סמל יהודי עתיק ומשמש עד היום לסמל הלאמי של עם ישראל. מגן־דוד מצויר על דגלה של מדינת־ישראל.

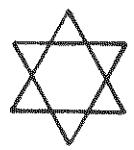

מגן-דוד

— מגן־דוד אדם °, חברה ישראלית להגשת עזרה דחופה לפצועים ולחולים בימי שלום ובימי מלחמה, מקבילה לארגון הבינלאמי למטרות אלה הנקרא "הצלב האדם".

— איש־מגן [שאול מן משלי ו יא], אדם העומד על המשמר ומוכן להגן על מקום ואנשים: אנשי־המגן חשו לעזרת הכפר שהתקף.

— מלחמת־מגן °, מגננה, נהול קרב תוך התגוננות, הדיפת התקפות של האויב — בנגוד ל"מלחמת־תנופה" (מתקפה).

— צבע־מגן °, צבע־הסואה, צבע המתמזג עם צבע הסביבה, באפן שנושא־הצבע אינו נכר לעיני אויביו מרחוק: צבעי־מגן של בעלי־חיים שונים. מכוניות־הצבא צבועות בצבעי־מגן.

א. מגן [אוגריתית: מגן בקש, חלה פנים; פיניקית: מגן נתן במתנה; ארמית: מגן חינם; ערבית: מג'אנא חינם]

~ פע׳ מגן פ״י נתן, מסר: "וברוך אל עליון אשר־מגן צריך בידך" (בראשית יד כ). "איך אתנך אפרים, אמגנך ישראל" (הושע יא ח). "(החכמה) תתן לראשך לוית־חן, עטרת תפארת תמגנך" (משלי ד ח). "כיא אתה... לב גבורים מגנתה לאין מעמד" (מגילת בני אור יח 12). "ביד הכוס יגון לבי אמגן" (משה אבן־עזרא, שתי אחי). "ואם ימגן, היגון ביד השמחה ימגן, ולשומעיו עטרת תפארת ימגן" (חריזי, תחכמוני א 20). — [למגן את־, ממגן, י־]

~ פע׳ מגן ^, נמסר, הסגר: "ממגני בעז גאות חרב" (ינאי, רלא). [ממגן, ימגן]

~ הפ׳ המגין ^ פ״י הסגיר, הכניע: "אנכי מגנך — מי ימגינך?" (ינאי, כה). — [להמגין, מ־, י־]

~ הפ׳ המגן °, הסגר, נמסר. — [ממגן, ימגן]

ב. מגן [מן מגן]

~ פע׳ מגן ^ פ״י הגן במגן על־, גונן, עמד לימין־: "והשנים מהם עומדים מול יהודה... וממגנים אותו במגניהם" (יוסיפון, קמד). — [למגן את־, ממגן, י־]

~ הת׳ התמגן, ^ התגונן, הגן על עצמו במגן: "מגן אשר בו יתמגן הגבור מן החצים" (ידעיה הפניני, ביאור תהלים טו). — [להתמגן, מת־, ית־]

מגן ° ז׳ [מן א. גנן, הגן] 1. איש־הגנה, העומד על המשמר, המוכן להדף כל התקפה של אויב: המגנים הדפו את השתערות האויב. 2 (בכדורגל ובמשחקי־תחרות דומים אחרים) כל אחד מן הספורטאים המשחקים לפני השוער ומשתדלים להרחיק את הכדור מן השער שלהם ולהעבירו אל שער היריב. — [מגן־, מגנים, מגני־; מגנה, מגנת־, מגנות]

מגן* ז׳ [ארמית; ערבית: מג'אנא] מתנת־חנם, דבר־של־חנם, שאינו שוה כלום.

— אסיא דמגן — מגן שוי* (בבא קמא פה.), רופא של חנם שוה חנם, כלומר, מי שעושה דבר חנם וללא תמורה — על־פי־רב אין עבודתו שוה הרבה, או שאין מעריכים אותה כראוי.

— על־מגן*, על־חנם, לחנם: "לא על מגן זכית" (בראשית רבה יא).

מגנב °, מוגנב ת׳ [מן גנב, הגנב] שהכנס בגנבה, מובא בחשאי ובאין רואים, מברח: סחורה מגנבת. דברים מגנבים. — [מגנבת, מגנבים, ־בות]

מגנדר °, מוגנדר ת׳ [מן גנדר, גנדר] מקשט, מהדר באפן מפרז, מתיפה: בחורה מקשטת ומגנדרת. הליכה מגנדרת. — [מגנדרת, מגנדרים, ־רות]

מגנה, מגינה נ׳ [מן גנן; ואולי קרוב אל גנה] צרה, מצוקה, צער ויגון: "ושכחתי נגינותי וזכרתי מגנותי" (יהודה הלוי, ד 136). "ובהגיוני לא יסור יגוני, ונגינתי לא תעביר מגנתי" (חריזי, תחכמוני ר 83). — [מגנת־, מגנות]

— מגנת־לב, עגמת־נפש, צער עמק: "תתן להם מגנת־לב, תאלתך להם" (איכה ג סה). "ויהפך ששון ההורים למגנת־לב" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רלח).

מגנה*, מגונה נ׳ [מן גנה, גנה] מכער, לא נאה, גס, לא־הגון: "לעולם אל יוציא אדם דבר מגנה מפיו" (פסחים ג.). "הנטיה אל תאוות הגופות המגנות" (חובות הלבבות, הייחוד י). "והסכסוכים והמריבות והמעשים המגנים אשר מלאה הארץ אותם" (אחד העם, יא). התנהגות מגנה. — [מגנה, מגנים, מגנות]

— מעשה מגנה °, כנוי לתקיפה של אשה או ילד או ילדה על רקע מיני.

מגנוט °, מיגנוט ז׳ [מן מגנט, מגנט] הקנית סגלות מגנטיות, עשית גוף למגנט: מגנוט מטיל־ברזל. — [מגנוט־]

מגנון* ז׳ ראה מגנון.

מ — מגינור

מגנור °, מגינור ז׳ [מגן + א.אור] אהיל, חפה, סככה הקבועה מסביב למנורה לרכוז האור. — [מגנור־, מגנורים. מגנורי־]

מגנות °, מגונות נ׳ [מן מגנה] היות מגנה ומכער: העתון הוקיע את המגנות שבהתנהגות האיש. — [מגנות־]

מגנזה ° נ׳ [מן גנז] מקום לגניזה, מקום שגונזים שם באפן זמני תיקים ותעודות, לפני העברתם הסופית לארכיון או לגנזך. — [מגנזת־, מגנזות, מגנזות־]

מגנזיום° ז׳ ראה מגניון°.

מגנט°, מגניט° ז׳ [מיוונית: magnetis (lithos), אבן מן העיר Magnesia שבאסיה הקטנה] 1. אבן־שואבת, מחצב בעל סגלה טבעית למשך אליו ברזל או פלדה ועוד. בהיות מגנט נתלה במרכזו באפן חפשי, מפנה הוא את קצהו האחד לצפון ומשנהו לדרום. 2. מטיל של ברזל או פלדה שספקה לו סגלה זו באפן מלאכותי (על־ידי השראה ממגנט אחר או על־ידי זרם־חשמל): למגנט בשמוש היום־יומי על־פי־רב צורת פרסה. — [מגנטים]

מגנט־מתכת

— **אלקטרומגנט°**, מטיל־ברזל מלפף בתיל־מתכת, שעובר בו זרם־חשמל ומקנה לו על־ידי כך סגלות מגנטיות. אלקטרומגנטים קטנים קבועים בטלגרף, בטלפון, בפעמון־חשמלי ועוד. באלקטרומגנטים גדולים משתמשים במנועים חשמליים, במכונות כבדות להרמת משאות וכדומה.

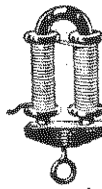
אלקטרומגנט

— **הוא נתון (תלוי) בין שני מגניטים°** [בהשאלה] הוא נמצא בין שני כחות מנגדים המושכים אותו לכאן ולכאן: "ארונו של מחמד התלוי האויר, מפני שהוא נתון בין שני מגניטים מכאן ומכאן" (מנדלי מו״ס, רנו). "ותלויים באמצע בין שני המגניטים הללו" (ביאליק, לאחד העם).

מגנט [מן מגנט]

~ פע׳ **מגנט°** פ״י הקנה סגלה מגנטית, עשאו למגנט: זרם החשמל מגנט את מטיל־הברזל. — [למגנט, ממגנט, י־]

~ פע׳ **מגנט°**, הת׳ **התמגנט°**, קבל סגלה מגנטית, הפך למגנט. — [ממגנט, ימגנט; מתמגנט, ית־]

מגנטו° ז׳ [מן מגנט] מכונת־חשמל קטנה מטיפוס הדינמו המשמשת במנוע של בערה פנימית (במכונית, באופנוע) ליצירת ניצוץ חשמלי. — [מגנטואות]

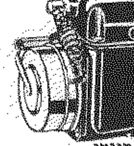
מגנטו

מגנטון° ז׳ [מן מגנט] [בפיסיקה גרעינית] המומנט המגנטי הקטן ביותר הנוצר על־ידי סבוב האלקטרון בתוך האטום או על־ידי התנועה הסבובית של האלקטרון עצמו. — [מגנטונים]

מגנטי° ת׳ [מן מגנט] בעל סגלות של מגנט: החשמל מספק כח מגנטי. מחט מגנטית במצפן. מוקש מגנטי. — [מגנטית, מגנטיים, ־טיות]
— **שדה מגנטי°**, סביבתו של המגנט, שנכרת בה השפעתו על הברזל הנמצא בה.

שדה מגנטי
(מומחש על־ידי אבקת־ברזל)

מגנטיות° נ׳ [מן מגנטי] התופעה הטבעית הגלומה במגנט, כח המשיכה המגנטי: המגנטיות של כדור־הארץ. — [מגנטיות־]

מגנטרון° ז׳ [מגנט + אלקטרון] נורה אלקטרונית, שהזרם האלקטרוני שבה נעשה על־ידי שדות קבועים או מתחלפים הנוצרים על־ידי סוללות מיחדות. — [מגנטרונים]

מגניון° ז׳ [מיוונית: magnesia, על שם העיר Magnesia שבאסיה הקטנה] יסוד כימי; מתכת קלה בעלת צבע כספי לבן. המגניון בוער באור חזק מאד; לפיכך רב השמוש בו להארה בהירה בשעת צלומים וכן להכנת רקטות מאירות. בשל קלותו רב השמוש בו בתערבת עם אלומיניום. מסג זה מצטין בקשיותו ובהתמתחותו. משתמשים בו בעקר בתעשית אוירונים וכלי־רכב ממנעים. חמצות שונות של המגניון משמשות ברפואה (Magnesium; סימן כימי Mg; משקל אטומי 24.3; משקל סגלי 1.74).

מגנן° ז׳ [מן א.גנן] [בצבא] מתקן־הגנה, בצור, מקום מבצר, שנועד להדף התקפת אויב. — [מגנן־, מגננים, מגנני־]

מגנן°, מגונן ת׳ [מן ב.גנן, גנן] עשוי לגן, שנטוע בו גן: "פורח שם הלימון, ביחוד לפאת מערב המגננת יותר" (סוקולוב, במראות 215). מגרש מגנן. — [מגננת, מגננים, ־נות]

מגננה° נ׳ [מן א.גנן] [בצבא] צורת מלחמה שפעלותיה מכונות בעקר להגנה ולהדיפת התקפות האויב (הפך מן "מתקפה"). — [מגננת־]

מגנסיה° נ׳ [מן מגניון] תחמצת של מגניון (MgO); אבקה לבנה, נטולת־טעם; משתמשים בה הרבה ברפואה וכן בתעשיות שונות. — [מגנסית־]

מגס* ז׳ [יוונית: magis; ארמית: מגיסא; יש סוברים מן גסס] 1*. מין קערה או סיר (יומא ז ז). 2°. קערה עמקה למרק, לחמיצה וכדומה. — [מגס־, מגסים, מגסי־]

מגס (2)

מגסס°, מגוסס ת׳ [מן ב.גסס] שנעשה גס, מסרבל: "ואצבעותיה הגמלוניות, המגססות" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 67). — [מגססת, מגססים, ־סות]

מגע* ז׳ [מן נגע] 1*. נגיעה, קרוב יד או חלק־גוף אחר אל דבר־מה: "נבלת בהמה שהיא מטמאה במגע ובמשא" (זבחים ז ו) "השרץ וכו׳ הרי אלו מטמאין אדם וכלים במגע" (כלים א א). "בהבל פיהם ובמגע אצבעם" (ביאליק, ראיתיכם). "כשירד השוט עד עור הסוס, היה מגעו רך כמגע הפרפר" (סוקולוב, במראות 76). 2°. קשר, יחס קרוב: נתקימו מגעים ראשונים בין המדינות היריבות. אין לי כל מגע בדבר הזה. 3° [בצבא] קונטקט, מצב המאפשר קיום תצפית או אש בין שני גופי־צבא לוחמים: קרב־מגע. — [מגע־, מגעים, מגעי־; גם מגעות, מגעות־]
— **מגע־ומשא*** [בהשאלה מן זבחים ז ו ועוד הרבה בהלכות טומאה, ושם כפשוטו] יחס, שיכות, שיח־ושיג: "אלה שזכו לבוא עמו במגע־ומשא" (פרישמן, כתבים 200). "הללו לא היו באים במגע־ומשא ובקרבה חברתית אלא עם יהודים מגרמנים" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 215).
— **בא במגע עמו°**, קשר עמו קשרים, התראה עמו: השגריר בא במגע עם שר־החוץ.

מגעון° ז׳ [מן מגע] התקן חשמלי־מכני לחבור זרם־החשמל ונתוקו ברשתות־חשמל שונות על־ידי הפעלתו במקום מרכזי (Contactor). — [מגעון־, מגעונים, ־ני־]

מַגְעִיל° ת׳ [מן א. געל, הִגְעִיל] מְעוֹרֵר גֹּעַל־נֶפֶשׁ, מַבְחִיל: הִתְנַהֲגוּתוֹ הָיְתָה בְּזוּיָה וּמַגְעִילָה. מַרְאֶה־צַחֲנָה מַגְעִיל. – [מַגְעִילָה, מַגְעִילִים, מַגְעִילוֹת]

מִגְעָל* ז׳ [מן א. געל] דָּבָר הַמְעוֹרֵר גֹּעַל־נֶפֶשׁ, בְּחִילָה: ״מִגְעַל (מעגל) נֶפֶשׁ מַטְעַמּוֹ״ (בן־סירא מ לה). – [מִגְעַל־, מִגְעָלִים, מִגְעֲלֵי־]

מְגֹעָל°, מגועל ת׳ [מן א. געל] מְגֹאָל, מְלֻכְלָךְ: ״מְדוֹר דּוֹר מְגֹעָל הַמְּגֻן בְּדָם״ (טנאי, ארץ 6). – [מְגֹעֶלֶת, מְגֹעָלִים, ־לוֹת]

מִגְעֶרֶת נ׳ [מן גער] פֶּגַע, אִי־הַצְלָחָה, מְאֵרָה: ״יְשַׁלַּח ה׳ בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה, אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת״ (דברים כח כ). ״וְאֶגְעֲרָה בּוֹ בַּחֲמַת מִגְעַרְתִּי״ (גבירול, א 174). ״וַהֲמוֹן מַלְאָכָיו רֹעֵשׁ, אֵיד וּמִגְעֶרֶת״ (יל״ג, שירה יא). ״יְכוֹלָה לִהְיוֹת שׁוֹרָה עָלֶיהָ הַבְּרָכָה אוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, מִגְעֶרֶת״ (יהודה שטינברג, שט). ״יֵשׁ דַּי עַל דַּי, אֵין גְּבוּל לַמִּגְעֶרֶת״ (המאירי, המוקד ז). –[מִגְעֶרֶת־, מִגְעָרוֹת, מִגְעֲרוֹת־]

מִגְעָשׁ° ז׳ [מן געש] הִתְפָּרְצוּת שֶׁל הַר־גַּעַשׁ, הִשְׁתַּפְּכוּת הַלַּבָּה מִתּוֹךְ לֹעַווּלְקָן: הַמִּגְעָשׁ הִתְחִיל בַּחֲצוֹת־הַלַּיְלָה. – [מִגְעַשׁ־, מִגְעָשִׁים, מִגְעֲשֵׁי־]

מַגָּף* ז׳ [מן גוף או גפף] 1 °. נַעַל סְגוּרָה בַּעֲלַת בֵּית־שׁוֹקַיִם גָּבוֹהַּ כִּמְעַט עַד הַבֶּרֶךְ. 2* [בימי־קדם] נַעַל־בַּרְזֶל שֶׁנָּעֲלוּ הַלּוֹחֲמִים לְהָגֵן עַל שׁוֹקֵיהֶם וּבִרְכֵּיהֶם: ״לֹא יֵצֵא הָאִישׁ בְּסַנְדָּל הַמְּסֻמָּר... וְלֹא בְּשִׁרְיוֹן וְלֹא בְּקַסְדָּא וְלֹא בְּמַגָּפַיִם״ (שבת ו ב). – [מַגַּף־, מַגָּפַיִם, מַגְּפֵי־]

מגף (1)

מַגְפָּגָף° ז׳ [מן מַגָּף] מַגָּף קָטָן: ״קָנְתָה לוֹ מַגְפָּגָפִים שֶׁל לַבָּה״ (שלונסקי, תר׳ בבל 205). – [מַגְפָּגַף־, מַגְפָּגָפִים, מַגְפָּגְפֵי־]

מַגֵּפָה נ׳ [מן נגף] 1. מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קָשָׁה, מַחֲלָה מְהַלֶּכֶת: ״וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים... בַּמַּגֵּפָה״ (במדבר יד לז). ״וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה״ (שמואל ב כד כה). ״וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר וַיְהֻמֵּם בַּמַּגֵּפָה״ (בן־סירא מח כט). ״מִיתַת מַגֵּפָה״ (מועד קטן כח.). מַגֵּפַת הַטִּיפוּס. מַגֵּפַת הַכּוֹלֵירָה. 2. תְּבוּסָה גְּדוֹלָה, מַפָּלָה קָשָׁה: ״וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד, וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף״ (שמואל ב יח ז). 3*. פֶּצַע, נֶגַע (מכשירין ו ח). – [מַגֵּפַת־, מַגֵּפוֹת, מַגֵּפוֹת־]

דובר במגאפון

מֶגָפוֹן*, מגאפון ז׳ [מיוונית: megas גדול + phone קול] מַגְבִּיר־קוֹל, מַכְשִׁיר הַמְרַכֵּז אֶת קוֹלוֹ שֶׁל הַמְדַבֵּר לְתוֹכוֹ וּמַעֲבִירוֹ לְמֶרְחָק. – [מֶגָפוֹנִים]

מְגֻפָּף*, מגופף ת׳ [מן גפף, גִּפֵּף] 1 °. מְחֻבָּק, וּמְלֻטָּף: תִּינוֹק מְגֻפָּף בִּידֵי אִמּוֹ. מְחֻבָּק וּמְגֻפָּף. 2*. מֻקָּף, עָטוּר, חָסוּם: ״עַד שֶׁתְּהֵא מְגֻפֶּפֶת מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ״ (ירושלמי כלאים כט ב). 3*. סָתוּם, אָטוּם: ״פִּיו בָּלוּם... אָזְנָיו מְגֻפָּפוֹת״ (תוספתא בכורות ד יג). – [מְגֻפֶּפֶת, מְגֻפָּפִים, ־פוֹת]

מגפר

מַגְפֵּר ז׳ [מן גפר] מַכְשִׁיר־גָּפוּר, מַאֲבֵק לְפִזּוּר אַבְקַת־גָּפְרִית: מַגְפֵּר בְּגַנְּנוּת. – [מַגְפֵּר־, מַגְפְּרִים, מַגְפְּרֵי־]

מְגֻפָּר°, מגופר ת׳ [מן גפר, גִּפֵּר] מְעֻשָּׁן אוֹ מְאֻבָּק בְּגָפְרִית: ״פִּיטָסוֹת נָאוֹת וּמְגֻפָּרוֹת״ (בבא בתרא צז:). אִילָנוֹת מְגֻפָּרִים. – [מְגֻפֶּרֶת, מְגֻפָּרִים, ־רוֹת]

מְגַפֵּר° ז׳ [מן גפר, גִּפֵּר] 1. אָדָם שֶׁעִסּוּקוֹ לְגַפֵּר צְמָחִים לְשֵׁם הַשְׁמָדַת מַזִּיקֵיהֶם. 2. מְעַבֵּד וּמְתַקֵּן כְּלֵי־גֻּמִּי וּצְמִיגִים בְּתַהֲלִיךְ שֶׁל גִּפּוּר (Vulcanizer). – [מְגַפֶּרֶת, מְגַפְּרִים, ־רוֹת]

מַגֵּפָתִי° ת׳ [מן מַגֵּפָה] שֶׁל מַגֵּפָה, אֶפִּידֶמִי: הַמַּחֲלָה פָּשְׁטָה בָּאֵזוֹר בְּצוּרָה מַגֵּפָתִית. – [מַגֵּפָתִית, מַגֵּפָתִיִּים, מַגֵּפָתִיּוֹת]

מְגֵר* ז׳ [מן ב. גרר] מְגֵרָה, מַשּׂוֹר: ״הָיוּ מְבִיאִים הָעֲגָלִים וְגוֹרְרִים אוֹתָם בַּמְּגֵרִים״ (אבות דר׳ נתן ו). – [מְגֵר־, מְגֵרִים, מְגֵרֵי־]

מָגֵר°, מגור ז׳ [מן ב. גרר] הַחֹמֶר הַנּוֹפֵל אַגַּב גְּרִירָה וּשְׁחִיקָה שֶׁל מַתֶּכֶת. – [מְגַר־]

מג״ר ר״ת מִילִיגְרַם.

מגר [אולי קרוב אל מכר; ארמית: מְגַר, מַגַּר]

~ פע׳ **מָגַר** [מצוי רק הבינוני מָגוּר; ראה ערך זה]

~ פע׳ **מִגֵּר** פ״י הִפִּיל, הִכְרִיעַ, הִשְׁמִיד: ״וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה״ (תהלים פט מה). ״וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ״ (ברכת המינים, תפילת י״ח). ״תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וּתְכַלֶּה מִבְּלִי תֵּת לָהּ כָּל חֲנִינָה״ (ביאליק, אריה יא). צְבָאֵנוּ מִגֵּר אֶת מַחֲנֵה הָאוֹיֵב. – [לְמַגֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻגַּר** °, הֻפַּל, הֻכְרַע, הֻשְׁמַד: ״יְמֻגַּר־נָא כִּסְאוֹ לָעַד!״ (ביאליק, על השחיטה). ״מְמֻגָּר וּמְחֻסָּל וּמְשֻׁבָּר עַד הַיְסוֹד״ (שמיר, עירום 337). – [מְמֻגָּר, יְמֻגַּר]

~ הת׳ **נִתְמַגֵּר** °, הוּטַל, הֻשְׁלַךְ אַרְצָה: ״נִתְרַפּוּ הָאֶצְבָּעוֹת וְהוּא נִתְמַגֵּר וְנֶחְבַּט אַפַּרְקָדָן״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 59). – [לְהִתְמַגֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

מֻגָּר, מוגר ת׳ [מן א. נגר, הֻגַּר] שָׁפוּךְ, מוּזָרָם לְמַטָּה: ״כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד״ (מיכה א ד). – [מֻגֶּרֶת, מֻגָּרִים, ־רוֹת]

מְגֹרָב°, מגורב ת׳ [מן גֶּרֶב] נָתוּן בְּגֶרֶב: רַגְלַיִם מְגֹרָבוֹת וּנְעוּלוֹת. – [מְגֹרֶבֶת, מְגֹרָבִים, ־בוֹת]

מְגֻרְגָּר°, מגורגר ת׳ [מן גַּרְגֶּרֶת; וראה א. גרגר] 1. בַּעַל־גַּרְגֶּרֶת, שֶׁגַּרְגַּרְתּוֹ בּוֹלֶטֶת: ״מִשְׁפַּחַת הַצֶּמֶר הָאֲרֻכָּה שֶׁעַל צַוָּארוֹ הַמְגֻרְגָּר״ (שניאור, סיפורים נא). 2. (קוֹל) הַיּוֹצֵא מִן הַגַּרְגֶּרֶת, גְּרוֹנִי: ״לְשׁוֹנוֹ הָעַרְבִית הַמְגֻרְגֶּרֶת״ (ברקוביץ, סיפורים רעח). ״הִפְלִיט קוֹל צְחוֹק מְגֻרְגָּר מִפִּיו״ (מגד, חדוה 241). – [מְגֻרְגֶּרֶת, מְגֻרְגָּרִים, ־רוֹת]

מַגְרֵד° ז׳ [מן א. גרד] 1. גֵּרוּד, מַכְשִׁיר אוֹ הֶתְקֵן לְגָרֵד בּוֹ דְּבַר־מָה: מַגְרֵד לְיַד פֶּתַח־הַבַּיִת לְנִקּוּי סֻלְיוֹת־הַנְּעָלַיִם מִן הַבֹּץ שֶׁדָּבַק בָּהֶן. מַגְרֵד לְגֵרוּד צֶבַע יָבֵשׁ. 2. מַכְשִׁיר גָּדוֹל הַנִּגְרָר עַל־יְדֵי בְּהֵמוֹת אוֹ טְרַקְטוֹר וְהַמְגָרֵד אֶת הַגַּבְשׁוּשִׁיּוֹת שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לְשֵׁם יִשּׁוּרָהּ (Scraper). –[מַגְרֵד־, מַגְרֵדִים, מַגְרְדֵי־]

מְגֹרָד°, מגורד ת׳ [מן א. גרד, גֵּרַד] 1. שֶׁגֵּרְדוּ אוֹתוֹ, קָלוּף: טִיחַ מְגֹרָד. 2. [בהשאלה] חֲסַר־כֹּל: ״עָרֹם וּמְגֹרָד אֲנִי עוֹזֵב אֶת בֵּיתִי״ (שנהר, א 318). – [מְגֹרֶדֶת, מְגֹרָדִים, ־דוֹת]

מגרדם°, **מגורדם** ת׳ [מן גרדם, גרדם] כרות, קצוץ: ״שהחוטים המגרדמים (בציצית) יכולים לענב יחד״ (מעדני יו״ט, הלכות ציצית ז ח). עצים מגרדמים. — [מגרדמת, ־דמים, ־מות]

מגרדת* נ׳ [מן א. גרד] 1°, מכשיר בעל טורים אחדים של מסרקות־ברזל, או מעין מברשת של זיפי ברזל, לגרד ולקרצף בו עורן של בהמות לשם נקוי. 2*, מטלית מחספסת או ספוג מחספס או מברשת מיחדת לגרוד גוף האדם ולשפשופו בשעת רחיצה (כלים יב ז). [מגרדת־, מגרדות, מגרדות־]

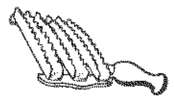
מגרדת 1

מגרה° ת׳ [מן גרה, גרה] גורם גרוי מעורר: ״העולם שהיה פרוש לפניו בכל צבעיו המגרים״ (פיכמן, רנו). — [מגרה, מגרים, ־רות]

מגרה°, **מגורה** ת׳ [מן גרה, גרה] 1, שגרם לו גרוי: פצע מגרה. 2, שנתעוררו יצריו. — [מגרה, מגרים, ־רות]

א. **מגרה***, **מגירה** נ׳ [מן א. גרר] תבה המכנסת ומוצאת בגרירה בארון או בשלחן או ברהיט אחר: ״שדה שהמגרות שלה מבפנים״ (תוספתא כלים בבא מציעא ח א). המגרה העליונה בציור — פתוחה (מוצאת ברבה), שתים האחרות — סגורות (מכנסות). [מגרת־, מגרות, מגרות־]

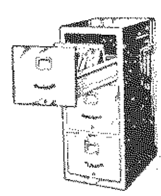
מגירות בארון

ב. **מגרה**, **מגירה** נ׳ [מן ב. גרר] מסור גדול, מכשיר ובו סכין בעל להב משנן לנסר בו עץ או מתכת או אבנים: ״אבנים יקרת כמדות גזית, מגררות במגרה מבית ומחוץ״ (מלכים א ז ט). ״אין מבקעין עצים...לא בקרדם ולא במגרה ולא במגל, אלא בקופיץ״ (ביצה ד ג). — [מגרת־, מגרות, מגרות־]

מגרה° נ׳ [מן נגר] נגריה, בית־מלאכה של חרש־עצים. — [מגרת־, מגרות, מגרות־]

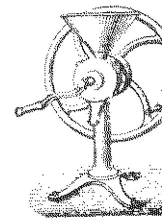
מגרוס (1)

מגרוס* ז׳ [מן א. גרס] 1°, מגרסה, מכונה לגרס ולפורר בה גרגרים לגריסים. 2*, טחנה: ״קול מגרוס בעיר״ (ירושלמי כתובות כה ג). — [מגרוס־, ־סים, ־סי־]

מגרופית* נ׳ [מן גרף] 1°, חלק במחרשה שמחברים אליו הסכין והכנף החותכים ומהפכים את רגבי האדמה. 2*, את־חפירה: ״ארבעה ראשי נהרות היה פותק במגרופית אחת״ (בראשית רבה טז). — [מגרופית־, ־יות]

מ — מגרופית (1)

מגרז, **מגורז** [מן גרז, גרז] חתוך ומעבד במפסלת: עץ מגרז. — [מגרזת, מגרזים, ־זות]

מגרל°, **מגורל** ת׳ [מן גרל, הגרל] נתן בהגרלה, נמצא בין החפצים שניתנו לזוכה בגורל: מקלט־רדיו היה בין המצגים המגרלים. — [מגרלת, מגרלים, ־לות]

מגרם*, **מוגרם** ת׳ [מן ב. גרם, הגרם] (בעל־חיים) שנשחט תוך כדי הטית הסכין הצדה (חולין יח:). — [מגרמת, מגרמים, ־מות]

מגרם°, **מגורם** ת׳ [מן ב. גרם, גרם] 1, מכרסם: עצמות מגרמות. 2, שהוצאו ממנו עצמותיו: דג־מלוח מגרם. — [מגרמת, מגרמים, ־מות]

מגרמן°, **מגורמן** ת׳ [מן גרמן] משפע מן הלשון או מן התרבות הגרמנית: ״היה כותב מכתב ארך ביידיש מגרמנת״ (ברש, א 167). ״הללו לא היו באים במגע־ומשא ובקרבה חברתית אלא עם יהודים מגרמנים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 215). ״שפת סתרים מגמגמת ומגרמנת״ (שזר, אישים 236) — [מגרמנת, מגרמנים, ־נות]

מגרנה°, ראה מיגרנה.

מגרסה נ׳ [מן א. גרס] מכונה לפרור חמרים שונים: מגרסה של גרגרי־תבואה (ראה מגרוס). מגרסה של אבנים לחצץ. — [מגרסת־, מגרסות, מגרסות־]

מגרע°, **מגורע** ת׳ [מן גרע] שיש בו מגרעה, שנעשה בו שקע או חריץ: ״בנין־חומה קטן... מגרע באמצעיתו על־ידי חלל מארך, ובתוכו עומדת תבנית מחשבת של ׳אם אלהים׳״ (סוקולוב, במראות 80). — [מגרעת, מגרעים, מגרעות]

מגרע* ז׳ [מן גרע] פגם, חסרון, לקוי: ״עוד יש לי לתקן באמתחתי מגרע, אשר היום נקרע״ (סהולה, משל 160). ״כי הצבי ערום לרע, מדותיו חסר ומגרע״ (שם 37). — [מגרע־, מגרעים, מגרעי־]

מגרעה נ׳ [מן גרע] משקע, שקע, גמחה: ״מגרעות נתן לבית סביב״ (מלכים א ו ו). — [מגרעת־, מגרעות, מגרעות־]

מגרען°, **מגורען** ת׳ [מן גרעין; וראה גרען, גרען] 1, שהוצאו ממנו גרעיניו: זיתים מגרענים. 2, דמוי־גרעין. — [מגרענת, מגרענים, ־נות]

מגרעת* נ׳ [מן גרע] 1, חסרון, פגם, לקוי: ״להעתיק מלה במלה, מבלי תוספת ומגרעת״ (חובות הלבבות, פתיחת המתרגם). ״אדמה טובה שאין בה כל מגרעת״ (אחד העם, כג). 2, מגרעה, שקע, גמחה: ״וארא והנה כעין מגרעת עשויה בקיר המערה״ (ביאליק, תר׳ קישוט רד). —[מגרעת־, מגרעות, מגרעות־]

מגרעת° נ׳ [מן גרע] מקצועה החותכת ומוציאה חלק משולי הקרש, המשאירה מגרעה כעין מדרגה לארך הקרש. —[־רעת־, מגרעות, מגרעות־]

מגרף* ז׳ [מן גרף] 1°, כף רחבה ושטוחה שהבנאים גורפים בה טיט. 2*, מגרפה, מכשיר לגרף ולאסף בו דברים פזורים שונים או ליישר את הקרקע התחוחה: ״סלו ומגרפו מוכיחין עליו שהוא עושה אשפה״ (ירושלמי שביעית לד ג). —[מגרף־, מגרפים, מגרפי־]

מגרף° ז׳ [מן גרף] מקום גריפה, סחף: ״השתוללות מדמנה, מגרף של רעי״ (בסוק, נחושתים מא). — [מגרף־]

א. **מגרפה*** נ׳ [מן גרף] מכשיר לגרף ולאסף בו דברים פזורים שונים או ליישר את אדמה תחוחה: ״מגרפה לגרף בה את הגרוגרות״ (שבת יז ב). מגרפה של גננים. — [מגרפת־, מגרפות, מגרפות־]

מגרפה של גננים

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◆ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

ב. **מַגְרֵפָה*** נ׳ [המקור לא הוברר] כְּלִי־זֶמֶר עַתִּיק שֶׁהָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: ״מַגְרֵפָה הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, עֲשָׂרָה נְקָבִים הָיוּ בָהּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מוֹצִיא עֲשָׂרָה מִינֵי זֶמֶר״ (ערכין י:—יא.). עַל־יְסוֹד הַתֵּאוּר הַזֶּה יֵשׁ סוֹבְרִים שֶׁהִיא מִין עוּגָב (Organ). — [מַגְרֵפַת־, מַגְרֵפוֹת, מַגְרֵפוֹת־]

מֶגְרָפָה נ׳ [מן גרף] גּוּשׁ־אֲדָמָה: ״עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם״ (יואל א יז). ״לֹא רְסִיסַי זֵעָתִי אֶת מֶגְרְפוֹת אַדְמַתְכֶן הַשְּׁחוֹרָה הִרְטִיבוּ״ (ביאליק, בשדה). — [מֶגְרֶפֶת־, מֶגְרָפוֹת, מֶגְרְפוֹת־]

מְגֵרָר, מגורר ת׳ [מן ב. גרר, גֹּרַר] מְנֻסָּר בִּמְגֵרָה: ״אֲבָנִים... מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה״ (מלכים א ז ט). — [מְגֹרֶרֶת, מְגֹרָרִים, ־רוֹת]

מְגָרֵר° ז׳ [מן א. גרר] עוֹקֵב, קְרוֹן הַקָּשׁוּר אֶל כְּלִי־רֶכֶב (מְכוֹנִית, טְרַקְטוֹר) וְנִגְרָר אַחֲרָיו: הַמְּגָרֵר מְשַׁמֵּשׁ לְהַעֲבָרַת מַשָּׂאוֹת. — [מְגָרֵר־, מְגָרְרִים, מְגָרְרֵי־]

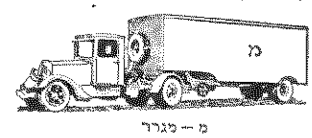

מ — מגרר

מִגְרָרָה° נ׳ [מן א. גרר] עֲגָלַת־חֹרֶף, עֲגָלָה אֲשֶׁר בִּמְקוֹם אוֹפַנִּים יֵשׁ לָהּ פַּסֵּי־בַּרְזֶל, וְהִיא נִגְרֶרֶת וּמַחֲלִיקָה עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג אוֹ הַקֶּרַח: ״הַתַּחְבּוּרָה... נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הֲלִיכָה בָּרֶגֶל עַל מַגְּפֵי־שֶׁלֶג מְצֻמָּדִים לַנַּעֲלַיִם וְעַל־יְדֵי נְסִיעָה בְּמִגְרָרוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 251). ״לִפְנֵי הַבַּיִת עָמְדָה מִגְרֶרֶת־שֶׁלֶג״ (סדן, ממחוז קמו). — [מִגְרֶרֶת־, מִגְרָרוֹת, מִגְרְרוֹת־]

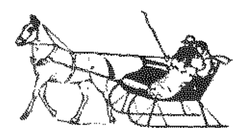
מגררה

מַגְרֶרֶת° נ׳ [מן ב. גרר] 1 °, פַּמְפִּיָּה, לוּחַ־פַּח הֶעָשׂוּי נְקָבִים בַּעֲלֵי דְּפָנוֹת מְחֻדָּדִים, שֶׁגּוֹרְרִים וּמְפוֹרְרִים בָּהֶם יְרָקוֹת שׁוֹנִים אוֹ מְזוֹנוֹת אֲחֵרִים: ״רֶסֶק מָרוֹר בַּמַּגְרֶרֶת״ (ביאליק, התצוררה ג). 2 °, מַגְרֵדָה, מַסְרֵק שֶׁל בַּרְזֶל לְקַרְצוּף וּלְגֵרוּד: ״וּמַקְרְדִין... בְּמַגְרֶרֶת שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁשִּׁנֶּיהָ דַּקּוֹת״ (רש״י ביצה כג.). — [מַגְרֶרֶת־, מַגְרֵרוֹת, מַגְרְרוֹת־]

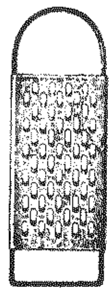
מגררת

מִגְרָשׁ ז׳ [מן גרש, אולי על שום שגורשים (שולחים) לשם את הבהמות] 1, חֶלְקַת־אֲדָמָה פְּנוּיָה בְּאֵזוֹר עִירוֹנִי: ״וַחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגְרָשׁ לוֹ סָבִיב״ (יחזקאל מה ב). פְּלוֹנִי הֵקִים עַל מִגְרָשׁוֹ בַּיִת. 2 °, רְחָבָה, כִּכָּר, מָקוֹם פָּנוּי וּמְרֻוָּח: מִגְרַשׁ־מִשְׂחָקִים. מִגְרַשׁ־סְפּוֹרְט. מִגְרְשֵׁי־חֲנָיָה לִמְכוֹנִיּוֹת. 3, שֶׁטַח־אֲדָמָה מִחוּץ לְבָתֵּי־הַמְּגוּרִים שֶׁהוּא פָּנוּי לְמִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת: ״וְהָיוּ הֶעָרִים לָהֶם לָשָׁבֶת, וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם״ (במדבר לה ג). — [מִגְרַשׁ־, מִגְרָשִׁים, מִגְרְשֵׁי־; גם מִגְרָשׁוֹת]

מְגֹרָשׁ°, מגורש ת׳ [מן גרש, גֵּרַשׁ] שֶׁגֵּרְשׁוּ אוֹתוֹ, מֻרְחָק, מְסֻלָּק: יְהוּדֵי מְגֹרְשֵׁי סְפָרַד. — [מְגֹרַשׁ־, מְגֹרָשִׁים, מְגֹרְשֵׁי־]

— **מְגֹרֶשֶׁת*** (גיטין ...) אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ נָתַן לָהּ גֵּט, גְּרוּשָׁה.

מֻגָּשׁ°, מוגש ת׳ [מן נגש, הֻגַּשׁ] מוּבָא, מְקֹרָב: ״וְהֵם... מְנַעַנְעִים רָאשֵׁיהֶם... עַל כָּל כּוֹס מֻגֶּשֶׁת״ (שניאור, שירים שא). — [מֻגֶּשֶׁת, מֻגָּשִׁים, מֻגָּשׁוֹת]

— **מִקְטָר מֻגָּשׁ** [על־פי מלאכי א יא: ״וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה״] פְּתִיחָה רוֹוַחַת לִכְתֻבַּת־הַקְּדָשָׁה מְלִיצִית עַל־גַּבֵּי מַתָּנָה.

מַגָּשׁ° ז׳ [מן נגש] טַס אוֹ צַלַּחַת שְׁטוּחָה וּרְחָבָה לְהַגָּשַׁת מָזוֹן לָאוֹכְלִים אוֹ תִּקְרֹבֶת לָאוֹרְחִים. — [מַגַּשׁ־, מַגָּשִׁים, מַגָּשֵׁי־]

מגש

מַגָּשָׁה°, מיגשה נ׳ [מן נגש] מֵזַח קָטָן בָּנוּי אֶבֶן, שֶׁהַסְּפִינוֹת יְכוֹלוֹת לִפְרֹק וְלִטְעֹן מֵעָלָיו סְחוֹרָתָן (Quay). — [מַגֶּשֶׁת־, מַגַּשְׁתּוֹ; מַגָּשׁוֹת, מַגְּשׁוֹת־]

א. **מַגְשִׁים** ת׳ [מן א. גשם, הִגְשִׁים] מוֹרִיד גֶּשֶׁם: ״הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים, וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים?״ (ירמיה יד כב). — [מַגְשִׁימָה, מַגְשִׁימִים, ־מוֹת]

ב. **מַגְשִׁים°** תה״פ [מן ב. גשם, הִגְשִׁים] 1 °, מְבַצֵּעַ, מוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל: חֲלוּצֵי־יִשְׂרָאֵל הָיוּ בֵּין מַגְשִׁימֵי הַצִּיּוֹנוּת. 2 °, מַאֲמִין בְּגַשְׁמִיּוּתוֹ שֶׁל הָאֵל (מורה נבוכים א עו). — [מַגְשִׁים־, מַגְשִׁימִים, ־מֵי־]

מְגֻשָּׁם°, מגושם ת׳ [מן ב. גשם, גֻּשַּׁם] גַּס, מְסֻרְבָּל, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּשְׁמִיּוּת מְרֻבָּה: ״בַּעֲלָה... הָיָה אָדָם מְגֻשָּׁם וְכַעֲסָן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רלח). ״נוֹשֵׂא הַמִּכְתָּבִים אָדָם מְגֻשָּׁם וְיָדָיו וְרַגְלָיו כְּבֵדוֹת״ (עגנון, אורח 198). ״וְנִתְפַּטַּרְתִּי מִכָּל תַּעֲלוּלֵי תֵּבֵל וְהַבְלֵי הָעוֹלָם הַמְגֻשָּׁם הַזֶּה״ (הזז, יעיש א 180). ״הוּא הָפַךְ בַּדַּפִּים הַבָּלִים, הַטְּבוּלִים מֵרֹאשָׁם וְעַד סוֹפָם בְּשִׁירֵי אַהֲבָה מְגֻשֶּׁמֶת״ (שופמן, א 35). — [מְגֻשֶּׁמֶת, מְגֻשָּׁמִים, ־מוֹת]

א. **מֻגְשָׁם°, מוגשם** ת׳ [מן א. גשם, הֻגְשַׁם] רָטֹב מִגֶּשֶׁם, שֶׁיָּרַד עָלָיו גֶּשֶׁם: ״וְסָנָה (הָעֵדֶר) לָלֶכֶת דֶּרֶךְ טְפִיפָה אֶל הָאָחוּ מִבְּלִי לְהַעֲלוֹת אָבָק עַל הָאֲדָמָה הַמֻּגְשָׁמָה״ (בארון, פרשיות 276). — [מֻגְשֶׁמֶת, מֻגְשָׁמִים, ־מוֹת]

ב. **מֻגְשָׁם°, מוגשם°** ת׳ [מן ב. גשם, הֻגְשַׁם] 1 °, מְבֻצָּע, שֶׁהוּצָא אֶל הַפֹּעַל: תָּכְנִית מֻגְשֶׁמֶת. 2 °, מְתֹאָר בְּצוּרָה גַּשְׁמִית, שֶׁמְּיֻחֶסֶת לוֹ תְּכוּנָה חָמְרִית: תְּמוּנָה מֻגְשֶׁמֶת שֶׁל אֱלֹהִים. — [מֻגְשֶׁמֶת, מֻגְשָׁמִים, מֻגְשָׁמוֹת]

מְגֻשָּׁר°, מגושר ת׳ [מן גשר, גֻּשַּׁר] מְחֻבָּר עַל־יְדֵי גֶּשֶׁר: הַר־הַבַּיִת הָיָה מְגֻשָּׁר לְפָנִים אֶל הָעִיר הָעֶלְיוֹנָה. — [מְגֻשֶּׁרֶת, מְגֻשָּׁרִים, מְגֻשָּׁרוֹת]

מַגְשֵׁשׁ° ז׳ [מן גשש] מַכְשִׁיר לִמְדִידַת עֹמֶק הַמַּיִם (בִּבְרֵכָה, בְּנָהָר, בַּיָּם). — [מַגְשֵׁשׁ־, מַגְשְׁשִׁים, מַגְשְׁשֵׁי־]

א. **מַד** ז׳ [מן מדד] בֶּגֶד, לְבוּשׁ: ״וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ״ (תהלים קט יח). ״וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד״ (ויקרא ו ג). ״וְיוֹאָב חָגוּר מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ״ (שמואל ב כ ח). ״וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב... וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו״ (שופטים ג טז).

— **מַדִּים**, בִּגְדֵי־שְׂרָד, לְבוּשׁ מְיֻחָד שֶׁל אַנְשֵׁי־צָבָא, שֶׁל פְּקִידִים רִשְׁמִיִּים הָעוֹסְקִים בְּמִקְצוֹעַ צִבּוּרִי מְסֻיָּם: מַדֵּי־חַיָּלִים. מַדֵּי־שׁוֹטְרִים. מַדֵּי־שׁוֹפְטִים. — [מַד־, מַדּוֹ גם מִדּוֹ, מַדִּים גם מִדִּים; וראה מִדִּין]

ב. **מד** ז׳ [מן מדד] 1. מדה, שעור של ארך או גדל וכדומה: "ארכה מארץ מדה, ורחבה מני־ים" (איוב יא ט). 2°. מודד, מציין מדה או שעור [בראש שמות מורכבים של מכשירים המודדים גודל, עוצמה של תופעות שונות, כגון: אור, גשם, זווית, חום, לחץ — כנסמך לשם: מד־אור, מד־גשם, מד־רוח, או כשם מורכב: מדאור, מדגשם, מדרוח; הערכים העקריים ניתנו להלן כשמות מורכבים וכסדר אלפביתי]. — [מד־, מדים, מדי־; גם מדו, מדים, מדי־]

מ״ד ר״ת 1. ממלכתי־דתי. 2. מאי דכתיב. 3. מאן דאמר.

מד״א ר״ת 1. מגן־דוד אדם. 2. מסכת דרך־ארץ.

מדאג°, מודאג ת׳ [מן דאג, הדאג] שקוע בדאגות, מצר, מצטער: ההורים המדאגים קבלו סוף־סוף ידיעה מרגיעה מבנם. — [מדאגת, מדאגים, ־גות]

מדאג°, מודאג ת׳ [מן דאג, דאג] דאוג, שקוע בדאגות: "עמדה יוכבד מדאגת שעונה אל הגדר" (מלצר, תר׳ נהרות 240). — [מדאגת, מדאגים, ־גות]

מדאה° נ׳ [מן דאה] מגרש לאמוני דאיה. — [מדאה־, מדאים, מדאי־]

מדאה°, מודאה ת׳ [מן דאה, הדאה] מעבר בדאון. — [מדאה, מדאים, ־אות]

מדאויר°, מד־אויר° ז׳ אוירומטר, מכשיר למדידת המשקל והצפיפות של אויר או של גזים אחרים. — [המדאויר, ־רים, ־רי]

מדאוץ°, מד־אוץ° ז׳ מד־מהירות (Speedometer), מכשיר המודד את מהירות התנועה של כלי־רכב או מכונות. — [המדאוץ, מדאוצים, מדאוצי־]

מדאום°, מד־אום° ז׳ מכשיר המודד את ההתנגדות החשמלית המבטאת באומים [ראה ב. אום] (Ohmmeter; Megger). — [המדאום, מדאומים, מדאומי־]

מדאור°, מד־אור° ז׳ מכשיר המודד את עצמתו של האור (Photometer). — [המדאור, מדאורים, מדאורי־]

מדאוריתא* [ארמית: מן + ד + אוריתא משל התורה] מן התורה: דין או מצוה הכתובים מפרשים בתורה או שאנו למדים אותם מן הכתוב; (בנגוד אל "מדרבנן" — דינים שנקבעו על־ידי חכמינו ז״ל): "מדאוריתא צרכי שבת נעשין ביום־טוב" (פסחים מו:). "מדאוריתא אין לו, מדרבנן יש לו" (חולין יג.).

— **בור מדאוריתא°**, כנוי בדיחה עממי לעם־הארץ גמור, ריק ובער [ראה עוד ערך אוריתא]

— **חכם מדאוריתא°**, כנוי־בדיחה לשוטה מפלג.

מדאיג° ת׳ [מן דאג, הדאיג] מעורר דאגה, גורם לדאגנות: הגיעו ידיעות מדאיגות מעבר לגבול. — [מדאיגה, מדאיגים, ־גות]

מדאמפר°, מד־אמפר° ז׳ אמפרמטר, מדזרם, מכשיר למדידת עצמת זרם החשמל כשהיא מבטאת באמפרים. — [המדאמפר, מדאמפרים, מדאמפרי־]

מדבך* ז׳ [צורת־משנה של נדבך] שורת אבנים בבנין: "מדבך של אבנים וכן סואר של קורות" (אהלות ג ז). "משהוטלה אבן קשה וממשית למראשות המדבכים" (סדן, באלכסון 69). — [מדבך־, מדבכים, מדבכי־]

מדבלל*, מדובלל ת׳ [מן דבלל, דבלל] מדלדל ומבלבל, קלוש ומרפט: "סכה המדבללת" (סוכה ב ב). "ושער זקנו מדבלל ומסבך בשער פאותיו" (עגנון, כלה סד). "מנענעים ראשיהם כדבים מדבללי־בלורית" (שניאור, שירים שא). — [־ללת, ־ללים, ־לות]

— **סכה המדבללת*** (סוכה ב ב), סכה שהסכך על גגה מנח בערבוביה ובחסר־סדר, ולכן מרבה בה הצל מאור השמש.

מדבק, מודבק ת׳ [מן דבק, הדבק] דבוק ומחבר, צמוד, רצוף: "לשוני מדבק מלקוחי" (תהלים כב טז). בול מדבק על המעטפה. — [מדבקת, מדבקים, ־קות]

מדבק*, מדובק ת׳ [מן דבק, דבק] מחבר, צמוד: "שיהו שפתותיו מדבקות זו בזו" (מועד קטן טו.). "שההשגחה נמשכת אחר השכל ומדבקת בו" (מורה נבוכים ג יז). "שערות סומרות ומדבקות" (ביאליק, אריה ז). "וכל עשתונותיו דבוקים ומדבקים באותו חלון" (בורלא, כיסופים 49). "כשהוא נלהב ונרגש ודעתו מדבקת בתורת שלמדי" (הזז, יעיש ג 6). — [מדבקת, מדבקים, ־קות]

מדבק*, מידבק ת׳ [מן דבק, הדבק] דביק, נוח להדבקה: חמק מדבק, ניר מדבק. אדמת טיט מדבקת. — [מדבקת, מדבקים, מדבקות]

— **מחלה מדבקת°**, מחלה העוברת לאחר על־ידי נגיעה בחולה, או בכלי־אכילתו, או בדרך האויר: טיפוס, שפעת, כולירה ועוד — מחלות מדבקות הן.

מדבקה° נ׳ [מן דבק, הדביק] פתק שצדו האחד מרוח בדבק, עשוי לשם הדבקתו על מעטפת של מחברות, פנקסים, ספרים וכדומה — לרשום פרטים שונים כגון: שם, מקצוע ועוד. — [מדבקת־, מדבקות, מדבקות־]

א. **מדבר** ז׳ [ארמית: דבר נהג; מדברא] 1. אזור נרחב שמעטים בו הישובים וצמחיתו דלה ומספקת רק למרעה לצאן ולבהמות של השבטים הנודדים בו: "וינהג את־הצאן אחר המדבר" (שמות ג א). "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב ב). "אין מגדלין בהמה דקה בארץ־ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ־ישראל" (בבא קמא ז ז). מדבר־יהודה. מדבר־צין. 2. שם נרדף לישימון, מקום שומם וצחיח, שאין בו כל צמחיה: "תעו במדבר בישימון דרך, עיר מושב לא מצאו" (תהלים קז ד). מדבר סהרה. — [מדבר־, מדברים, מדברי־; גם מדברות, מדברות־, גם מדבריות]

— **במדבר***, שם הספר הרביעי של חמשת חמשי התורה, על־שום תחלתו: "וידבר ה׳ אל־משה במדבר סיני". נקרא גם "ספר וידבר" (בראשית רבה ג; סד).

— **דור־המדבר*** (סנהדרין י ג), **מתי־מדבר*** (בבא בתרא עג:), כנוי לבני־ישראל יוצאי מצרים שמתו במדבר ולא זכו להכנס לארץ־ישראל.

– **נְאוֹת־מִדְבָּר** (ירמיה כג י ועוד), מְקוֹמוֹת־מִרְעֶה לְצֹאן בַּמִּדְבָּר.

– **נְוֵה־מִדְבָּר**°, כִּנּוּי לְאוֹאָזִיס, מְקוֹם מַיִם וְיֶרֶק בְּלֵב יְשִׁימוֹן.

– **סְפִינַת־הַמִּדְבָּר**°, כִּנּוּי לְגָמָל, עַל שׁוּם שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בְּהֶמַת־הַתַּחְבּוּרָה הַנּוֹחָה בְּיוֹתֵר לְשַׁיָּרוֹת שֶׁל הוֹלְכֵי־הַמִּדְבָּר.

– **פֶּרֶא לִמּוּד מִדְבָּר** [שאול מן ירמיה ב כד], כִּנּוּי־גְּנַאי עֲמָמִי לְמִישֶׁהוּ חֲסַר־תַּרְבּוּת.

– **קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר** [שאול מן ישעיה מ ג, אולם שם יש לקרא: "קול קורא: במדבר פנו דרך ה'!"] קְרִיאָה לְלֹא כָּל תְּשׁוּבָה, קְרִיאַת־שָׁוְא: "הַמְדַבֵּר קוֹלוֹ כְּקוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר, יִקְרָא לְעֶזְרָה וָאַיִן" (יל"ג, פרוזה קסה).

ב. **מִדְבָּר** ז' [מן ב. דבר] דִּבּוּר, בִּטּוּי שְׂפָתַיִם: "כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה" (שיר השירים ד ג). "וְנֹעַם מִדְבָּרוֹ שׁוֹבֵה כָּל לֵב" (אריכא, סנחריב 37). –[מִדְבַּר־, מִדְבָּרִים, מִדְבְּרֵי־]

מְדַבֵּר* ז' [מן דבר, דִּבֵּר] 1°, דּוֹבֵר, נוֹאֵם: פְּלוֹנִי הָיָה בִּמְסִבָּה רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים. 2^, כִּנּוּי לְאָדָם, לְהַבְדִּילוֹ מִן בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְדַבֵּר: "אֵיךְ תַּעֲלֶה בְּדַעַת מְדַבֵּר, בְּעוֹדֶנּוּ בִּבְרִיאוּתוֹ, כְּמַחֲשָׁבָה הַזֹּאת?" (חובות הלבבות, הייחוד ו). הַחֲלֻקָּה הַמְקֻבֶּלֶת שֶׁל כָּל הַנִּמְצָא בַּטֶּבַע הִיא: דּוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי וּמְדַבֵּר. 3^ [בדקדוק] כִּנּוּי לְגוּף רִאשׁוֹן (אֲנִי), לְהַבְדִּיל מִן "נוֹכֵחַ" (אַתָּה), וְ"נִסְתָּר" (הוּא), לְמָשָׁל: כָּתַבְתִּי, אֶלְמַד. – [מְדַבֶּרֶת, מְדַבְּרִים, מְדַבְּרוֹת]

– **מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ**^ 1^ [בדקדוק] כִּנּוּי לְגוּף רִאשׁוֹן (אֲנִי). 2°, שִׂיחָה בְּגוּף רִאשׁוֹן, מוֹנוֹלוֹג: יְצִירָתוֹ שֶׁל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם "אִלּוּ הָיִיתִי רוֹטְשִׁילְד" כְּלוּלָה בִּכְרַךְ כְּתָבָיו "מְדַבְּרִים בַּעֲדָם" (הו' ברקוביץ).

– **מְדַבֵּר שֶׁל־הַלָּשׁוֹן*** (בכורות ו ח), כִּנּוּי לְחֵלֶק הַלָּשׁוֹן שֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַחֵךְ וְהוּא חָפְשִׁי לָנוּעַ לְשֵׁם הַשְׁמָעַת דִּבּוּר.

– **מְדַבֶּרֶת**^ [בדקדוק] גּוּף רִאשׁוֹן לִנְקֵבָה.

– **מְדַבְּרִים**^, 1^, גּוּף רִאשׁוֹן בְּרִבּוּי זָכָר: לָמַדְנוּ, נִכְתֹּב. 2^, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם לַחוֹקְרִים הַמֻּשְׂלְמִים ("מֻתַכַּלִּמֻן") שֶׁהִתְאַמְּצוּ לְהוֹכִיחַ אֶת עִקְּרֵי מַסָּרְתָּם הַדָּתִית ("דְּבַר הָאֵל") עַל־יְדֵי רְאָיוֹת עִיּוּנִיּוֹת־פִילוֹסוֹפִיּוֹת (כוזרי ה א).

מְדֻבָּר, מדובר ת' [מן דבר, דֻּבַּר] נִדּוֹן, נוֹשֵׂא־הַשִּׂיחָה, עִנְיָן אוֹ אָדָם שֶׁדִּבְּרוּ עָלָיו: בַּשָּׁעָה הַמְדֻבֶּרֶת נִפְגַּשְׁנוּ. – [מְדֻבֶּרֶת, מְדֻבָּרִים, ־רוֹת]

– **כַּמְּדֻבָּר**° תה"פ כְּפִי הַהֶסְכֵּם, לְפִי שֶׁנִּדְבַּרְנוּ: עָשִׂיתִי כַּמְּדֻבָּר בֵּינֵינוּ.

מַדְבֵּר° ז' [מן ב. דבר, הִדְבִּיר] מִתְקָן לְהַדְבָּרַת הַפְרָעוֹת אוֹ תּוֹפָעוֹת־לְוַאי בִּלְתִּי־רְצוּיוֹת בִּמְכוֹנוֹת (Suppressor): מַדְבֵּר־הֵד. מַדְבֵּר־נִיצוֹצוֹת. –[מַדְבֵּר־, ־בְּרִים, מַדְבְּרֵי־]

מַדְבֵּרָה נ' [מן דבר; מצוי רק בריבוי: מַדַּבְּרוֹת] דִּבּוּר, נְאוּם: "יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ" (דברים לג ג). "עֲקִיבָא, מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה? כַּלֵּךְ מִדַּבְּרוֹתֶיךָ אֵצֶל נְגָעִים וְאֹהָלוֹת" (חגיגה יד.). "רָמוֹת יְמַלֵּל בְּמִכְתָּבָיו... וְנוֹשֵׂא מַדַּבְּרוֹתָיו עַל אוֹדוֹת יִעוּד הָאָדָם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים נו). "בְּגִיל מֻקְדָּם מְאֹד הִתְחַלְתִּי כְּבָר אֲנִי לָשֵׂאת אֶת מַדַּבְּרוֹתַי" (שור, כוכבי 45). – [מַדַּבְּרוֹת־]

מִדְבָּרִי* ת' [מן מִדְבָּר] 1°, שׁוֹמֵם, צָחִיחַ: נוֹף מִדְבָּרִי. 2*, הַשַּׁיָּךְ לַמִּדְבָּר, הַחַי בַּמִּדְבָּר, פִּרְאִי: "אֵלּוּ הֵן (בְּהֵמוֹת) הַבַּיְתוֹת? הַלָּנוֹת בָּעִיר; הַמִּדְבָּרִיּוֹת? הַלָּנוֹת בָּאֲפָר" (ביצה ה ז). צְמָחִים מִדְבָּרִיִּים. 3*, שֶׁל בְּנֵי־הַמִּדְבָּר: "סְאָה מִדְבָּרִית" (יומא מד:). "וְרַגְלָיו הַיְחֵפוֹת וְהַשְּׁחוֹרוֹת מְפַסְּעוֹת בְּפִרְאוּת מִדְבָּרִית" (אריכא, סיפוריו 165). – [מִדְבָּרִית, מִדְבָּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

מִדְבָּרִיּוּת^ נ' [מן מִדְבָּרִי] (קאנון) טִבְעוֹ שֶׁל הַמִּדְבָּר, שׁוֹמְמוּת. – [מִדְבָּרִיּוּת־]

מְדַבְּרָנָא* ז' [ארמית] דַּבָּר, מַנְהִיג [רווח בצירוף:]

– **מְדַבְּרָנָא דְאֻמָּתֵיהּ*** (סנהדרין יד.), מַנְהִיג־אֻמָּתוֹ, דַּבַּר־הָאֻמָּה.

מַדְבֵּשׁ° ז' [מן דְּבַשׁ] כְּלִי־חֶרֶס שֶׁמַּחֲזִיקִים בּוֹ דְּבַשׁ. –[מַדְבֵּשׁ־ מַדְבְּשִׁים, מַדְבְּשֵׁי־]

א. **מְדֻבָּשׁ°, מדובש** ת' [מן דבש] מְמֻתָּק, מָתוֹק מִדְּבַשׁ [בהשאלה]: "וַאֲנִי... זְוָעָה! דָּבוּשׁ וּמְדֻבָּשׁ לִי כָּאן!" (יזהר, צקלג 472). – [מְדֻבֶּשֶׁת, מְדֻבָּשִׁים, ־שׁוֹת]

ב. **מְדֻבָּשׁ°, מדובש** ת' [מן דַּבֶּשֶׁת] בַּעַל־דַּבֶּשֶׁת: גְּמַלִּים מְדֻבָּשִׁים. – [מְדֻבֶּשֶׁת, מְדֻבָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מַדְגֵּבַהּ°, מדגובה, מַד־גֹּבַהּ° ז' מַדְרוּם, בָּרוֹמֶטֶר קְפִיצֵי הַמְצַיֵּן אֶת גֹּבַהּ טִיסָתוֹ שֶׁל אֲוִירוֹן מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (Altimeter). – [הַמַּדְגֹּבַהּ, מַדְגֹּבְהִים, מַדְגָּבְהֵי־]

מְדֻגְדָּג°, מדוגדג ת' [מן דגדג, דֻּגְדַּג] מְלֻטָּף עַל־יְדֵי מַגָּע מְגָרֶה בְּגוּף [ובהשאלה:] מְגֹרֶה: "וְלִי אֵין דֶּרֶךְ אֵלַיִךְ וַאֲנִי צָמֵא עַד טֵרוּף, כְּלִי מְדֻגְדָּג אֵלַיִךְ" (יזהר, צקלג 591). [מְדֻגְדֶּגֶת, מְדֻגְדָּגִים, ־גוֹת]

מִדְגֶּה° ז' [מן דגה] גִּדּוּל דָּגִים בִּבְרֵכוֹת מְיֻחָדוֹת עֲשׂוּיוֹת לְכָךְ: "הַמִּדְגֶּה הוֹסִיף לְהִתְפַּתֵּחַ וְשִׁטְחוֹ מַגִּיעַ לְ־6000 דּוּנָם" (אבינרי, יד 112). – [מִדְגֵּה־, מִדְגִּים, מִדְגֵּי־]

מְדֻגָּל°, מודגל ת' [מן דגל, הֻדְגַּל] מוּרָם, מֻגְבָּה, נִשָּׂא: "הָאַלּוּף בָּא לְכָאן וְהַנֶּשֶׁק מֻדְגָּל בְּמַשָּׁק" (שלו, אלוהי 191). –[מֻדְגֶּלֶת, מֻדְגָּלִים, מֻדְגָּלוֹת]

מִדְגָּם° ז' [מן דגם, דְּגִימָה] 1, חֵלֶק שֶׁנִּבְחַר לְשֵׁם דְּגִימָה, פְּרָט אוֹ פְּרָטִים שֶׁתְּכוּנוֹתָיו יְכוֹלוֹת לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לַכְּלָל: "הוּא הוֹלֵךְ בְּרֹאשׁ תַּהֲלוּכַת מִדְגְּמֵי הַהֶשֵּׂגִים" (קרליבך, הודו 263). 2, תַּבְנִית, תַּרְשִׁים אוֹ תָּכְנִית לְהַדְגָּמַת מִבְנֵהוּ שֶׁל מַכְשִׁיר אוֹ מִתְקָן, דַּרְכֵי הַרְכָּבָתוֹ אוֹ פְּעֻלָּתוֹ, מוֹדֶל (Design): "הַמִּשְׁכָּן הוּקַם לְפִי מִדְגָּם מִן הַשָּׁמַיִם" (קדרי, כורך 188). – [מִדְגַּם־, מִדְגָּמִים, מִדְגְּמֵי־]

מֻדְגָּם°, מודגם ת' [מן דגם, הֻדְגַּם] מְלֻוֶּה וּמְסֻבָּר בְּדֻגְמָה אוֹ בְּדֻגְמוֹת: "וּבִדְגָלִים וּבְשֵׂעָר מֻדְגָּם כִּוּוּן הָרוּחַ" (עמיחי, שירים 106). הַרְצָאָה עַל נוֹשֵׂא מוּסִיקָלִי מֻדְגֶּמֶת בִּנְגִינַת קְטָעִים עַל פְּסַנְתֵּר. – [מֻדְגֶּמֶת, מֻדְגָּמִים, ־מוֹת]

מְדֻגָּן^ ת' [מן דגן] מָלֵא דָּגָן, שׁוֹפֵעַ דָּגָן: "בְּחִטֵּי מִנִּית מְדֻגָּנוֹת" (יגיע, גז). "יְקִיצַת הַשָּׂדוֹת הַמְדֻגָּנוֹת נוֹהֶרֶת מִנֶּגֶד לַכְּבִישׁ" (ברתיני, שביל 98). – [מְדֻגֶּנֶת, מְדֻגָּנִים, ־נוֹת]

מִדְגָּר° ז' [מן דגר] 1, מִסְפַּר הָאֶפְרוֹחִים שֶׁנִּבְקְעוּ מִן הַבֵּיצִים וְיָצְאוּ מִן הַמַּדְגֵּרָה: הַמִּדְגָּר עָלָה הַחֹדֶשׁ יָפֶה. 2 [בהשאלה ובלשון היתול]

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות; תה"פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

טפליה, כלל הצאצאים: "נתנוססה דמות המלך... עם מדגר שלם של נסיכות" (שלונסקי, תר' בבל 31). — [מדגר־, ־גרים, ־גרי]

מדגר°, מודגר ת' [מן דגר, הדגר] מחמם בתוך מדגרה: ביצים מדגרות. — [מדגרת, מדגרים, ־רות]

מדגרה° נ' [מן דגר, הדגיר] אינקובטור, מכונה להדגרת ביצי עופות בחם מלאכותי (חמום בנפט או בחשמל) בהתאמה למדת החם ולמשך תקופת הדגירה הטבעית של העוף הדוגר. — [מדגרת־, מדגרות, מדגרות־]

מדגריה° נ' [מן מדגרה] משק שנמצאת בו מערכת מדגרות לביצים. — [מדגרית־, מדגריות]

מדגרמיה^ [מארמית: גרמא עצם] משל עצמו, ממקורו: "האור הזורח עליהם ועל כחותיהם המרבים לא מדגרמם הוא ביסודו" (ויסלבסקי, יחידים 157). —[מדגרמו, מדגרמה, מדגרמם]

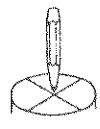

מדגש

מדגש° ז' [מן דגש, הדגיש] מקוד, אזמל בעל חד מוצק כעין חדו של עפרון: מכים על ראש המדגש בפטיש לסמון נקדה במתכת. — [מדגש־, מדגשים, מדגשי־]

מדגש°, מדוגש ת' [מן דגש, דגש] מדגש: "הם יוצאים מפיו מדגשים דגשים חזקים" (בורלא, עקביה 192). —[מדגשת, ־גשים, ־גשות]

מדגש^, מודגש ת' [מן דגש, הדגש] 1°, מבלט ומטעם: הרעיון המרכזי הוא המדגש בהרצאה. דברים מדגשים. 2^, שיש בו דגש: "קשת — על־שם האמנות כמו חמר, גמל, ציר, לפיכך השין מדגשת" (רש"י בראשית כא כ). — [מדגשת, מדגשים, ־שות]

מדגשם

מדגשם°, מד־גשם° ז' מכשיר הכולל כלי־קבול למי הגשם שירדו במקום מסים במשך זמן מסים, וכן משורה למדידת כמות הגשם (בסנטי־מטרים מעקבים). — [המדגשם, מדגשמים, מדגשמי־]

מדד [אכדית: madādu; ערבית: מד, מדד מתח, האריך]

~ פע' **מדד** פ"י קבע מדתו ושעורו של דבר — ארכו, שטחו או נפחו וכדומה. מודדים באמה, במטר, במשורה ועוד: "ומדתם מחוץ לעיר את־פאת־קדמה אלפים באמה" (במדבר לה ה). "למד את־ירושלם, לראות כמה־רחבה וכמה ארכה" (זכריה ב ו). "אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה" (עירובין ח ד). "אין שום מדה טבעית למד בה את המחיר האמתי של היין החדש" (אחד העם, לא). — [למדד את־, מודד, ימדד; גם למד, מדתי, מד, מדה, ימד]

~ נפ' **נמד, נמדד***, נקבעה מדתו נערך גדלו, שטחו או נפחו וכדומה: "כחול הים אשר לא־ימד ולא יספר" (הושע ב א). "היו שם נקעים עמקים... או סלעים גבוהים... אינן נמדדין עמה" (בבא בתרא ז א). "אלו שש מדות למעשה ידי אמן נמדדות" (פיוטים, סידור 747). ארכם של כבישים נמדד בקילומטרים. — [להמדד, נמדד, ימדד; גם להמד; נמד, נמדה; ימד]

~ פע' **מדד, מודד** פ"י מדד: "וימדד שני־חבלים להמית, ומלא החבל להחיות" (שמואל ב ח ב). "עמד וימדד ארץ" (חבקוק ג ו). "והיתה ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים" (איכה רבה ב, ראה ה'). "ככלה שממדדת בגדיה עליה" (עגנון, אלו מג). "ושוקלו בדעתו וממדדו בעיניו מכף רגלו ועד ראשו" (הזז, צל 106). — [למדד, מ־, י־; למודד, מ־, י־]

~ פע' **מדד^**, נמדד: "ושמונה עשר טפחים ממדדת (המנורה)" (ינאי, קפח). — [ממדד, ימדד]

~ הת' **התמודד**, 1, מתח את עצמו לכל ארכו, השתרע, השתטח: "ויתמדד על־הילד שלש פעמים" (מלכים א יז כא). "מתמודד ומושך את עצמו לשמש" (ביאליק, מתי מדבר). 2° [התמודד עם־] נאבק, התחרה, נסה להתגבר: קשה היה לו להתמודד עם הבעיה החמורה. המעצמות התמודדו זו עם זו על השליטה במקורות הנפט. — [להתמודד, מת־, ית־]

~ הפ' **הממדד^**, נמדד: "ובסאה אשר מדד הממדד" (אמרו לאלוהים, ז' פסח). — [ממדד, ימדד]

— **מדד עצמו עם פלוני***, התחרה בפלוני בכח, בכשר, בחכמה וכו': "מדד עצמך עמו" (שיר השירים רבה ג).

— **במדה שאדם מודד בה — מודדין לו*** [על־פי סוטה א ז; ושם הכוונה: מודדים לו מן השמים] כיחסו של אדם לאחרים, כן יחס האחרים אליו.

— **מדד לו כמדתו***, שלם לו כגמולו, גמל לו לפי המגיע לו: "שעתיד הקדוש־ברוך־הוא למדד להם כמדתם" (במדבר רבה יא).

א. **מדד^** ז' [מן מדד] מדידה: "כל קו וקצב ומדד ושעוריר" (קליר, אז ראית, שבת שקלים). "עסקניות ומדד יום ולילה" (שניאור, סיפורים שלה). "שרטוט ומדד" (אבינועם, שירים קנה). — [מדד־]

ב. **מדד°** ז' [מן מדד?] צמח־בצות רב־שנתי ממשפחת נר־הלילה, שרוע, גדל בתוך המים בשפלה ובשרון (Jussiaea). — [מדד־, מדדים, מדדי־]

מדד° ז' [מן מדד] אינדקס, ציון מספרי המראה באחוזים או בשיטת נקדות את השנויים שחלו במשך הזמן בתופעה מסימת: מדד יקר־המחיה, מדד חסר־העבודה. עליה במדד המחירים בתקופת המשבר הכלכלי. — [מדד־, מדדים, מדדי־]

א. **מדה, מידה** נ' [מן מדד] 1, שעור של ארך, רחב, שטח, נפח וכו' המבטא ביחידה מסימת, כגון אמה, מטר, לג, ליטר: "מדה אחת לכל־היריעת" (שמות כו ב). "ואלה מדות המזבח באמות" (יחזקאל מג יג). "כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין" (קידושין מב:). בגדים לפי מדה. 2°, שעור של כל תכונה ותופעה הנתנת למדידה, כגון: מדת־החם, מדת־הזמן. 3*, כלל קבוע, עקרון: "בשלש־עשרה מדות התורה נדרשת" (ספרא, פתיחתא א א). 4*, תכונה, טיב, דרך־התנהגות: "ארבע מדות באדם: האומר שלי שלי ושלך שלך — זו מדה בינונית... ארבע מדות בדעות: נוח לכעס ונוח לרצות וכו'" (אבות ה י—יא). "בא וראה שלא כמדת הקדוש־ברוך־הוא מדת בשר־ודם" (ברכות ה.). "מדת־חסידות" (שבת קכ.). "המדות הטובות שלמדו ישראל" (שיר השירים רבה ז יד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [מדת־, מדות, מדות־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

— מִדּוֹת*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה בְּסֵדֶר קָדָשִׁים הָעוֹסֶקֶת בְּמִדּוֹת הַמִּקְדָּשׁ וְכֵלָיו.

— בְּמִדָּה שֶׁ־* [שאול מן סוטה א ז, ושם מידה ממש], כְּפִי שֶׁ־, בְּאוֹתוֹ יַחַס, בְּאוֹתוֹ שִׁעוּר: בְּמִדָּה שֶׁיִּרְבּוּ הָעוֹלִים לָאָרֶץ, כֵּן תִּתְבַּסֵּס הַמְּדִינָה.

— בָּהּ בְּמִדָּה שֶׁ־°, בְּאוֹתוֹ יַחַס שֶׁ־, מַמָּשׁ כְּשֵׁם שֶׁ־: "וְאַל קָסְמֵי הַנֶּטֶו צָמֵא, בָּהּ בְּמִדָּה שֶׁחָרַשׁ מְזִמּוֹת לְהַחֲלִיץ מֵעָנְיוֹ" (פיכמן, רגו).

— בְּמִדַּת־°, כְּפִי מִדַּת־°, בִּגְבוּל־, עַד כַּמָּה שֶׁמַּגִּיעַ: "אוּלַי אוּכַל גַּם אָנֹכִי לְהוֹשִׁיעֲךָ... כְּפִי מִדַּת יְכָלְתִּי" (עגנון, אלו קבו). אֶעֱזֹר לְךָ בְּמִדַּת הָאֶפְשָׁרוּת.

— בְּמִדַּת־מָה°, בְּמִקְצָת, בְּאֹפֶן חֶלְקִי: "גַּם הָיָה לִי לְעֵזֶר בְּמִדַּת־מָה" (ויסלבסקי, תרי בעולם 82).

— מִדַּת־אֹרֶךְ°, יְחִידָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לִקְבִיעַת אָרְכּוֹ אוֹ רָחְבּוֹ שֶׁל דָּבָר, כְּגוֹן: אַמָּה, מֶטֶר, קִילוֹמֶטֶר, יַרְד.

— מִדַּת־הַדִּין*, שׁוּרַת־הַדִּין, הִתְנַהֲגוּת לְפִי הַצֶּדֶק הַמֻּחְלָט — עַל־פִּי מַה שֶּׁהַדִּין נוֹתֵן, לְפִי כָּל חֹמֶר־הַדִּין, בְּלֹא לְהִתְחַשֵּׁב בְּרֶגֶשׁ הָרַחֲמִים: "אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל... לֹא עֲשִׂיתוֹ מָשִׁיחַ, חִזְקִיָּה... תַּעֲשֵׂהוּ מָשִׁיחַ?!" (סנהדרין צד.). [להבדיל מן:]

— מִדַּת־הָרַחֲמִים*, מִדַּת־הָרַחֲמָנוּת*, הִתְנַהֲגוּת לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין, מַתַּן מָקוֹם לְרֶגֶשׁ הָרַחֲמִים בַּדִּין: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ... וְתִתְנַהֵג עִם בָּנֶיךָ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים" (ברכות ז.). "יוֹדֵעַ אֲנִי בְּךָ, שֶׁאֵין מִדַּת־הַדִּין אַתָּה עוֹשֶׂה, אֶלָּא מִדַּת־רַחֲמָנוּת" (כתובות ג:).

— מִדַּת־זְמַן°, יְחִידָה לִקְבִיעַת שִׁעוּר הַזְּמַן, כְּגוֹן: שְׁנִיָּה, דַּקָּה, שָׁעָה, יְמָמָה, חֹדֶשׁ.

— מִדַּת־חֲסִידוּת* (שבת קכ.), דֶּרֶךְ הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אָדָם חָסִיד, יָשָׁר וְצַדִּיק.

— מִדַּת־הַיָּבֵשׁ*, כָּל אַחַת מִן הַיְחִידוֹת הַשּׁוֹנוֹת לִקְבִיעַת נִפְחָם שֶׁל דְּבָרִים יְבֵשִׁים, כְּגוֹן אֵיפָה, סְאָה: "שְׁתֵּי מִדּוֹת שֶׁל יָבֵשׁ הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: עִשָּׂרוֹן וַחֲצִי־עִשָּׂרוֹן" (מנחות ט א).

— מִדַּת־הַלַּח*, כָּל אַחַת מִן הַיְחִידוֹת הַשּׁוֹנוֹת לִמְדִידַת נִפְחָם שֶׁל נוֹזְלִים: "שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: הִין... לֹג וְכוּ'" (מנחות ט ב). מִדּוֹת־הַלַּח הַמְּקֻבָּלוֹת בְּיָמֵינוּ — לִיטֶר, גַּלּוֹן.

— מִדַּת־נֶפַח°, יְחִידָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְצַיֵּן קִבּוּלוֹ וְנִפְחוֹ שֶׁל גּוּף, כְּגוֹן: מֶטֶר־מְעֻקָּב, לִיטֶר, אֵיפָה, סְאָה, כּוֹר.

— מִדַּת־שֶׁטַח°, יְחִידָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לְצַיֵּן שִׁטְחוֹ שֶׁל גּוּף, כְּגוֹן: אַמָּה־מְרֻבַּעַת, מֶטֶר־מְרֻבָּע, דּוּנָם, אָר.

— מִדַּת־סְדוֹם* (אבות ה י), דֶּרֶךְ הִתְנַהֲגוּת רָעָה וּמֻשְׁחָתָה, מְנִיעַת טוֹבָה מֵאֲחֵרִים, אַכְזָרִיּוּת.

— אִישׁ־מִדּוֹת, 1. אָדָם גְּבַהּ־קוֹמָה, עֲנָק: "וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת" (במדבר יג לב). "רְחַב־הַכְּתֵפַיִם וְאִישׁ־הַמִּדּוֹת, כְּבַד־הַגּוּף וְקַל־הַשִּׂיחָה" (ביאליק, לוינסקי). 2°. אָדָם בַּעַל תְּכוּנוֹת מְצֻיָּנוֹת, בַּעַל שְׂאָר־רוּחַ, בַּעַל שִׁעוּר־קוֹמָה בְּמוּבָן הָרוּחָנִי.

— בֵּית־מִדּוֹת (ירמיה כב יד), בַּיִת גָּדוֹל וּמְרֻוָּח.

— חָכְמַת־הַמִּדּוֹת^ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא א), כִּנּוּי לְמַדַּע הַגֵּיאוֹמֶטְרִיָּה, הַנְדָּסָה.

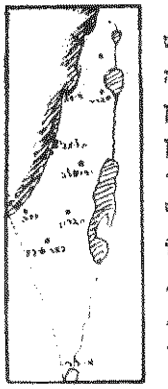

ארץ־ישראל
קנה־המידה 1:10 000 000

— קְנֵה־מִדָּה, 1. מוֹט לִמְדִידָה שֶׁאָרְכּוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת: "מָדַד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה" (יחזקאל מב יט). 2°. שִׁעוּר הַיַּחַס שֶׁבֵּין הַמִּדָּה הָרְשׁוּמָה בַּמַּפָּה (אוֹ בְּתַרְשִׁים) וּבֵין הַמִּדָּה שֶׁהַמַּפָּה מְיַצֶּגֶת בַּמְּצִיאוּת: מַפַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָרְשׁוּמָה כָּאן הִיא לְפִי קְנֵה־מִדָּה שֶׁל 1:10,000,000; הַיְנוּ: כָּל סֶנְטִימֶטֶר בַּמַּפָּה זוֹ מְסַמֵּן 10 מִילְיוֹן סֶנְטִימֶטְרִים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, שֶׁהֵם 100 קִילוֹמֶטְרִים. 3° [בהשאלה] שִׁעוּר, יַחַס, מֵמַד: הַמֶּמְשָׁלָה נִגְּשָׁה לְבִצּוּעַ תָּכְנִיּוֹת־שִׁכּוּן בִּקְנֵה־מִדָּה גָּדוֹל.

— תּוֹרַת־הַמִּדּוֹת°, תּוֹרַת־הַמּוּסָר, אֶתִיקָה, הַתּוֹרָה הַמְלַמֶּדֶת אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ טוֹבָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם.

— שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת* (ראש השנה יז:), סִכּוּם הַתְּכוּנוֹת וְדַרְכֵי הַנְהָגַת הָעוֹלָם שֶׁבָּהֶן נוֹהֵג הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי שֶׁהוֹדִיעַן לְמֹשֶׁה: "ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת, נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים, נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה" (שמות לד ו—ז).

— שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן*, סִכּוּם הַכְּלָלִים וְהַדְּרָכִים לְבֵאוּר דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַסָּקַת הֲלָכוֹת מִן הַמִּקְרָא, כְּפִי שֶׁמְּצָאָהּ וְסִכְּמָהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל־וָחֹמֶר, מִגְּזֵרָה שָׁוָה, מִבִּנְיַן־אָב" וְכוּ' (ספרא, פתיחתא א א).

— שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת שֶׁהָאַגָּדָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן*, סִכּוּם הַכְּלָלִים וְהַדְּרָכִים לְבֵאוּר דִּבְרֵי הַתּוֹרָה עַל דֶּרֶךְ הָאַגָּדָה וְהַדְּרוּשׁ, שֶׁקָּבַע רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי (ברייתא דל״ב מידות).

— הֶעֱבִיר עַל מִדּוֹתָיו*, וִתֵּר, לֹא הִקְפִּיד, לֹא עָמַד בְּתֹקֶף עַל דַּעְתּוֹ גַּם אִם הָיָה מְשֻׁכְנָע כִּי הַצֶּדֶק אִתּוֹ: "לֹא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה (רַבִּי עֲקִיבָא) גָּדוֹל מִזֶּה (מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר), אֶלָּא שֶׁזֶּה מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וְזֶה אֵינוֹ מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו" (תענית כה:).

— עָמַד עַל מִדּוֹתָיו*, הִקְפִּיד וְעָמַד עַל זְכֻיּוֹתָיו בְּכָל תֹּקֶף, לֹא וִתֵּר: "מִיָּמַי לֹא קִבַּלְתִּי מַתָּנוֹת וְלֹא עָמַדְתִּי עַל מִדּוֹתַי וּוַתְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי" (מגילה כח.).

— מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה* (נדרים לב.), גְּמוּל לְפִי הַמַּעֲשֶׂה, תַּשְׁלוּם לְאִישׁ לְפִי הַמַּגִּיעַ לוֹ: "יֵשׁ בָּזֶה מֵעֵין 'תְּשׁוּבַת הַמִּשְׁקָל', מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" (ביאליק, הספר העברי ג).

— בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ — מוֹדְדִין לוֹ* [על־פי סוטה א ז; ראה לעיל מדד]

— אֵינָהּ מִן הַמִּדָּה* [על־פי פסחים א ז] אֵין זוֹ הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה, לֹא כָּךְ יֵשׁ לָדוּן בַּדָּבָר.

— אֵין מִן הַמִּדָּה לְ־° [שאול מן הנ״ל] אֵין זֶה נָאֶה וְרָאוּי לְ־: "הִרְהַרְתִּי בְּלִבִּי שֶׁאֵין מִן הַמִּדָּה לְדַבֵּר בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה" (עגנון, אלו רמח).

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע'ל; נִפְ'עַל; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִתְ'פַּעֵל; הִפְ'עִיל; הֻפְ'עַל

ב. **מִדָּה** נ׳ [ארמית: מִנְדָּה; אכדית: ma(n)dattu; מן nadanu נתן] מַס מֶמְשַׁלְתִּי: "וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֹמְרִים: לָוִינוּ כֶסֶף לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ" (נחמיה ה ד). "וּמִדָּה בְּלוֹ וַהֲלָךְ" (עזרא ד כ). — [מִדַּת־, מִדּוֹת]

מַדְהֵבָה נ׳ [אולי הנכון: מַרְהֵבָה, מן רהב; ואולי מן דהב הקרוב אל דאב] 1. נְגִישָׂה, דְּחִיקָה, דִּכּוּי: "אֵיךְ שָׁבַת נֹגֵשׂ, שָׁבְתָה מַדְהֵבָה" (ישעיה יד ד). "וְהוֹוֹת מַדְהֵבָה עִם מְצָעֲדֵי" (מגילת ההודיות ג 25) 2 ^ [על־יסוד מדרש חז״ל, שבת קמט:, "מדוד והבא" — מדוד מסים והבא לאוצר המלכות] מַס, נֵטֶל: "מֵרֹב צָרוֹת וִיגוֹנוֹת וּמַדְהֵבוֹת כְּבֵדוֹת תְּכוּפוֹת וּסְמוּכוֹת" (איגרות ק״ק פורגא תצח). — [מַדְהֵבַת־, מַדְהֵבוֹת, ־בוֹת־]

מדה״ג ר״ת מִדְרָשׁ הַגָּדוֹל. **מדה״ד** ר״ת מִדַּת־הַדִּין.

מֻדְהָם, מודהם ת׳ [מן דהם, הֻדְהַם] נִדְהָם, מְבֹהָל, נִרְעָשׁ: "הָיִיתִי לְגַמְרֵי מֻדְהָם" (אבישאול, תר׳ הר הקסמים א 190). — [מֻדְהֶמֶת, מֻדְהָמִים, מֻדְהָמוֹת]

מַדְהֵמָה ° נ׳ [מן דהם] תַּדְהֵמָה, בְּעָתָה, מוֹרָא: "קוֹל אֶחָד מְנַסֶּה... לְהִתְעַשֵּׁת, לְהִתְגַּבֵּר, וְצוֹלֵל מֵאֵלָיו לְמַדְהֵמָה" (יזהר, צקלג 780). — [מַדְהֵמַת־]

מְדֻהָן°, מדוהן ת׳ [מן דהן, דֻּהַן] 1. מָרוּחַ בְּדֹהַן: "שַׂעֲרוֹתָיו הַמְדֻהָנוֹת הָיוּ מַבְהִיקוֹת מִזֵּעָה" (ברש, ב 131). 2. מְכֻתָּם בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֳמָרִים אֲחֵרִים: "לְרֹאשׁוֹ חָבַשׁ כִּמְתָּה קַלָּה... אֲשֶׁר מִיּוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן הָיְתָה כְּבָר מְשֻׁמֶּשֶׁת, מְדֻהֶנֶת, שְׁחוֹרַת־שׁוּלַיִם" (שמיר, במו 72). "נֶהָג מְדֻהָן־מַדִּים שָׁטַח אֶת עַצְמוֹ בֵּינוֹת הַגַּלְגַּלִּים" (קובנר, פנים הקדמה). — [מְדֻהֶנֶת, מְדֻהָנִים, מְדֻהָנוֹת]

מִדְהָר° ז׳ [מן דהר] דְּהִירָה, מֵרוֹץ: "הָיָה זֶה מִדְהַר־חֲמוֹרִים נֶחְמָד" (בן־אב״י, שחר 249). "אָרִיעַ לַמְנַצֵּחַ בַּסּוּעָה וּבַמִּדְהָר" (ברוידס, שרשים 6). "בְּמִדְהָרוֹ עוֹצֵר הַזְּמַן לְיַד הָאָרוֹן הַמְזֻמָּר" (רבינוב, חמדת עולם). — [מִדְהַר־]

מדה״ר ר״ת מִדַּת־הָרַחֲמִים.

מדובלל ר׳ מְדֻבְלָל | מדובר ר׳ מְדֻבָּר | מדוגדג ר׳ מְדֻגְדָּג
מדובק ר׳ מְדֻבָּק | מדובש ר׳ מְדֻבָּשׁ | מדוגש ר׳ מְדֻגָּשׁ

מָדוּד ^ ת׳ [מן מדד, מָדַד] 1 ^. שֶׁנִּקְבְּעָה מִדָּתוֹ, שֶׁנִּמְדַּד: "אִם תְּבַשֵּׁלְנָה נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת יַלְדֵיהֶן הַמְּדוּדִים טְפָחִים טְפָחִים" (קליר, אם תאכלנה, לט׳ באב). "וְאָשׁוּט אַחֲרֵי אַרְצוֹת אֲבוֹתַי עֲדֵי יִהְיוּ בְּכַף רַגְלַי מְדוּדוֹת" (יהודה הלוי, ג 138). בֶּגֶד מָדוּד וְתָפוּר לְפִי הַמִּדָּה. 2 °. קָצוּב, שָׁקוּל, מָתוּן: "יֵלְכוּ בְּעִקְּבוֹתֵינוּ, בִּצְעָדִים מְדוּדִים וְלֹא נִמְהָרִים" (אחד העם, קעא). "מַשְׁמִיעַ תָּמִיד רַק דְּבָרִים מְדוּדִים וּקְצָרִים" (ברנר, א 65). "סְפוּרִים דְּבָרָיו וּמְדוּדִים אֲמָרָיו" (בורלא, עקביה 221). — [מְדוּדָה, מְדוּדִים, ־דוֹת]

— שָׁקוּל וּמָדוּד°, מְדֻיָּק בְּתַכְלִית, שֶׁאֵין בּוֹ יָתֵר אוֹ חָסֵר: "אָדָם אֶחָד... לָבוּשׁ נָאִים... וְכָל תְּנוּעוֹתָיו שְׁקוּלוֹת וּמְדוּדוֹת" (עגנון, אורח 251).

— מָעוֹת מְדוּדִים (מְדוּדוֹת) ^ [בספרות הרבנית] מָעוֹת בִּמְזֻמָּנִים, כֶּסֶף בְּעַיִן.

— מְדוּדוֹת° תה״פ בְּאֹפֶן מָדוּד, מְתוּנוֹת: "פּוֹסֵעַ הוּא מְדוּדוֹת בְּתוֹךְ אַדַּרְתּוֹ הָאֲרֻכָּה" (בן־ציון, רח). "קָרְבָה לְאַט אֶל הַכַּלָּה, צוֹעֲדָה מְדוּדוֹת וּקְצָרוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 366).

מִדּוּד ^, מידוד ז׳ [מן מדד, מִדֵּד] מְדִידָה, קְבִיעַת מִדָּתוֹ שֶׁל דָּבָר: "מִדָּה — מִדּוּד שֶׁלָּהּ, וְכָאן הִזְכִּיר מִדּוּד בִּלְשׁוֹן זָכָר" (רש״י איוב יא ט). "נִצְחוֹנוֹ הָרִאשׁוֹן בָּעַר בְּדָמָיו... גֶּבַע לֹא הָיְתָה אֶלָּא בְּגֶדֶר נִסָּיוֹן, בִּשְׁבִיל מִדּוּד הַזְּרוֹעוֹת" (שמיר, מלך 185). — [מִדּוּד־]

א. **מַדְוֶה, מדווה** ז׳ [מן דוה] כְּאֵב, מַחֲלָה: "וְהֵסִיר ה׳ מִמְּךָ כָּל־חֹלִי, וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ" (דברים ז טו). "וְהָיִיתִי יָמִים רַבִּים שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׂ דְּוַי... וְנוֹאֲלוּ כָּל הָרוֹפְאִים בְּמַדְוַי" (חריזי, תחכמוני מח 373). "וְכָל הַמַּדְוֶה, כָּל הַכְּאֵב, הַצְּרוּרִים בְּנִשְׁמָתִי" (ביאליק, ביום סתיו). — [מַדְוֵה־, מַדְוִים, מַדְוֵי־]

ב. **מַדְוֶה, מדווה** ז׳ [צורת־משנה של א. מַד] מַד, בֶּגֶד, לְבוּשׁ: "וַיִּכְרֹת אֶת־מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד־שְׁתוֹתֵיהֶם" (שמואל ב י ד). "הָיוּ אוֹחֲזִים אִישׁ סַכִּין תַּחַת בִּגְדֵיהֶם, וַיַּסְתִּירוּ אוֹתוֹ תַּחַת מַדְוֵיהֶם" (יוסיפון, רעט). — [מַדְוֵה־, מַדְוִים, מַדְוֵי־]

מדוהן ר׳ מְדֻהָן. מדווה ר׳ מַדְוֶה. מדווח ר׳ מְדֻוָּח.

מֶדוּזָה ° נ׳ [מיוונית: Medousa, ראה להלן 2] 1. בַּעַל־חַיִּים שׁוֹכֵן־יָם, בַּעַל גּוּף שָׁקוּף, כְּעֵין מִקְפָּה, מִצְטַיֵּן בְּיֹפִי צִבְעָיו הַכְּחַלִּים־צְהַבְהַבִּים (Rhizostoma pulmo). חֶלְקָהּ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַמֶּדוּזָה דּוֹמֶה לְסוֹכֵךְ הַמִּטְרִיָּה, מִצִּדָּהּ הַתַּחְתּוֹן יוֹצְאוֹת "זְרוֹעוֹת־צַיִד" הַמְשַׁמְּשׁוֹת לְקַבָּלַת מָזוֹן: יְצוּרִים מֵי־קְרוֹסְקוֹפִּיִּים וְגַם בַּעֲלֵי־חַיִּים גְּדוֹלִים כְּדָגִים. הַ"זְּרוֹעוֹת" מְצֻיָּדוֹת בְּתָאִים

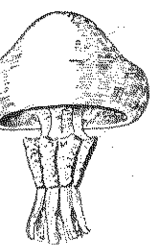

(1) מדוזה (1/10)

אַרְסִיִּים צוֹרְבִים, הַפּוֹעֲלִים כְּנֶשֶׁק לְהִתְקָפָה וּלְהַגָּנָה. פְּגִיעָתָהּ שֶׁל הַמֶּדוּזָה בָּאָדָם גּוֹרֶמֶת לִכְאֵב צוֹרֵב. 2 [במיתולוגיה היוונית] שְׁמָהּ שֶׁל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ הָאֲחָיוֹת הָאֲיֻמּוֹת שֶׁתַּלְתַּלֵּי רָאשֵׁיהֶן הָיוּ נְחָשִׁים מִתְפַּתְּלִים וְכָל הָרוֹאֶה אוֹתָן הָיָה הוֹפֵךְ לְאֶבֶן. — [מֶדוּזוֹת]

מַדּוּחַ ז׳ [מן נדח] 1. הַדָּחָה מִן הַדֶּרֶךְ, מִכְשׁוֹל, תַּעְתּוּעַ: "וַיֶּחֱזוּ לָךְ (נְבִיאַיִךְ) מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים" (איכה ב יד). "רֹאשׁוֹ מִסְתַּחְרֵר מֵרֹב חִדּוּשִׁים, מִכָּל מִקְסַם־שָׁוְא וַחֲזוֹן־מַדּוּחִים, שֶׁהוּא פּוֹגֵשׁ בְּדַרְכּוֹ" (ברקוביץ, תר׳ יוסילי ק). "מִמַּדּוּחִים אֶגְרַע עֵינַיִם" (שלונסקי, תר׳ אוניגין 48). "אֶשְׁכַּח מְרִי הַמַּדּוּחִים, כָּל צָרוֹתַי הַגְּדוֹלוֹת" (ולפובסקי, שירים 119). 2 ^. הֱיוֹת נִדָּח, גָּלוּת: "שָׂם קֵץ לְכָל תִּכְלָה בְּתֵבֵל מְלַבֵּד קִבּוּץ נִדָּדֵנוּ וּמַדּוּחֵנוּ" (משה בן־עזרא, א 6). — [מַדּוּחַ־, מַדּוּחִים, מַדּוּחֵי־]

מְדֻוָּח°, מדווח ת׳ [מן ב. דוח, דֻּוַּח] שֶׁנִּתַּן דּוּ״חַ מְפֹרָט מִמֶּנּוּ: "מְסִבַּת הָעִתּוֹנָאִים שֶׁלִּי מְדֻוַּחַת כַּהֲלָכָה בָּעִתּוֹן" (שרת, באסיה 207). [מְדֻוַּחַת, מְדֻוָּחִים, ־חוֹת]

מדוחק ר׳ מְדֻחָק. מדויר ר׳ מְדֻיָּר.
מדויק ר׳ מְדֻיָּק. מדוית ר׳ מְדֻיָּת.

מָדוֹךְ* ז׳ [מן דוך] 1. עֱלִי, קָנֶה בַּעַל קָצֶה מְעֻבֶּה וּמֻרְחָב שֶׁדָּכִים (כּוֹתְשִׁים) בּוֹ בִּמְדוֹכָה: "תַּבְלִין נִדּוֹכִין בְּמָדוֹךְ שֶׁל עֵץ" (ביצה א ז). 2 ° [בצבא] מַכְשִׁיר אוֹ הֶתְקֵן שֶׁדּוֹחֲקִים וּמַכְנִיסִים בּוֹ אֶת הַפָּגָז לְתוֹךְ בֵּית־הַבְּלִיעָה. — [מְדוֹךְ־, מְדוֹכִים, מְדוֹכֵי־]

מדוכא ר׳ מְדֻכָּא. מדוכה ר׳ מְדֻכֶּה. מדוכדך ר׳ מְדֻכְדָּךְ.

מְדוֹכָה נ׳ [מן דוך] 1. מַכְתֵּשׁ, כְּלִי שֶׁדָּכִים וְכוֹתְשִׁים וּמְפוֹרְרִים בְּתוֹכוֹ דְּבָרִים יְבֵשִׁים: ״וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה״ (במדבר יא ח). ״מוֹלִיכִין תַּבְלִין וּמָדוֹךְ אֵצֶל מְדוֹכָה, וְלֹא מְדוֹכָה אֵצֶל מָדוֹךְ״ (תוספתא יום טוב א יז). 2*. אֻכָּף לִרְכִיבָה (עַל־שֵׁם צוּרָתוֹ הַדּוֹמָה לְמַכְתֵּשׁ) (כלים כג ב). 3° [בצבא] הֶתְקֵן לְהַטָּלַת רִמּוֹנִים בְּרוֹבֶה לְמֶרְחָק שֶׁל כַּמָּה מֵאוֹת מְטָרִים: הַמְּדוֹכָה עֲשׂוּיָה צִנּוֹר מֻרְחָב, כְּעֵין מַכְתֶּשֶׁת, שֶׁשָּׂמִים בּוֹ אֶת הָרִמּוֹן וְאֶת קְצֵהוּ מַצְמִידִים אֶל לֹעַ קְנֵה־הָרוֹבֶה. — [מְדוֹכַת־, מְדוֹכוֹת]

א - מדוכה
ב - מדוך

— יָשַׁב עַל הַמְּדוֹכָה* (בהשאלה) הִתְחַבֵּט הַרְבֵּה בְּפִתְרוֹן בְּעָיָה, טָרַח וְטִפֵּל בְּדָבָר מְסֻבָּךְ: ״מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁעַל מְדוֹכָה זוֹ יָשַׁב חַגַּי הַנָּבִיא״ (יבמות טז). ״בִּזְמַן שֶׁאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים, חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, יוֹשְׁבִים עַל מְדוֹכָה זוֹ ...מְבַזְבְּזִים עַל שְׁאֵלָה זוֹ הַרְבֵּה נְיָר וּדְיוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ יוסילי כז). מוֹעֶצֶת הָעִיר יָשְׁבָה עַל הַמְּדוֹכָה שֶׁל אִזּוּן תַּקְצִיבָהּ הַשְּׁנָתִי.

מדוכך ר׳ מְדֻכָּךְ	מדולדל ר׳ מְדֻלְדָּל	
מדוכן ר׳ מְדֻכָּן	מדולפן ר׳ מְדֻלְפָּן	מדומה ר׳ מְדֻמֶּה
מדולג ר׳ מְדֻלָּג	מדומדם ר׳ מְדֻמְדָּם	מדומין ר׳ מְדֻמִּין

מָדוֹן ז׳ [מן א.דון, דין] רִיב, מְרִיבָה, קְטָטָה: ״אִישׁ־אַף יְגָרֶה מָדוֹן״ (משלי כט כב). — [מְדוֹן־, מְדוֹנִים, מְדוֹנֵי־]

— אִישׁ־מָדוֹן, אִישׁ־מְדוֹנִים, אִישׁ־רִיב, סַכְסְכָן, אָדָם שֶׁרַבִּים רָבִים אִתּוֹ: ״אִישׁ־רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ״ (ירמיה טו י). ״וְאִישׁ מְדוֹנִים לְחַרְחַר־רִיב״ (משלי כו כא; הקרי: מִדְיָנִים). ״טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, מֵאֵשֶׁת מְדוֹנִים וָכָעַס״ (משלי כא יט; הקרי: מִדְיָנִים).

מדונג, ראה מְדֻנָּג.

מָדוֹנָה* נ׳ [איטלקית: madonna] 1. כִּנּוּי לִגְבֶרֶת, אִשָּׁה כְּבוּדָה. 2. כִּנּוּי לִתְמוּנַת מִרְיָם, אֵם יֵשׁוּ, בְּצִיּוּר אוֹ בְּגִלּוּף. — [מָדוֹנוֹת]

מַדּוּעַ מ״ש [מָה + יָדוּעַ] מִפְּנֵי־מָה? בְּשֶׁל אֵיזוֹ סִבָּה? מִשּׁוּם־מָה?: ״מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה?״ (שמות א יח). ״מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה?״ (שמות ג ג). ״מַדּוּעַ נוֹצַרְתִּי, לְמַלֵּא פְּנֵי תֵבֵל תַּרְמִית?״ (בן־סירא לז ג). ״לֹא אֶזְכֹּר אֵימָתַי, לֹא אֵדַע מַדּוּעַ״ (ביאליק, זוהר). לָמָּה וּמַדּוּעַ?

מִדּוּעַ°, מִידּוּעַ ז׳ [מן מַדָּע] בִּסּוּס עַל יְסוֹדוֹת הַמַּדָּע, יִשּׁוּם שִׁיטוֹת מַדָּעִיּוֹת, הַשְׁלָטַת הַמַּדָּע בַּחַיִּים: תַּהֲלִיךְ הַמִּדּוּעַ בַּחֶבְרָה הַמּוֹדֶרְנִית הוּא בִּלְתִּי־נִמְנָע. — [מִדּוּעַ־]

מִדּוּף°, מִידּוּף ז׳ [מן מַדָּף] [בספרנות] עֲרִיכַת סְפָרִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם בִּמְדָפִים: מִדּוּף הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ. — [מִדּוּף־]

מדופלם ר׳ מְדֻפְלָם	מדוקדק ר׳ מְדֻקְדָּק	
מדופן ר׳ מְדֻפָּן	מדוקלם ר׳ מְדֻקְלָם	מדוקר ר׳ מְדֻקָּר

מָדוֹר* ז׳ [מן דור] 1*. מָעוֹן, מְקוֹם־דִּירָה מְיֻחָד, תָּא: ״אֵין לְךָ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁאֵין לוֹ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדוֹ״ (בבא מציעא פג). מָדוֹר עֶלְיוֹן וּמָדוֹר תַּחְתּוֹן בָּאֳנִיָּה. בְּקֻבַּת בַּעֲלֵי־חַיִּים רַבִּים מְצוּיִים שְׁנֵי מְדוֹרִים. 2°. מַחְלָקָה, מִקְצוֹעַ, פִּנָּה שֶׁהֻקְצְתָה לְנוֹשֵׂא מְיֻחָד: מְדוֹר־הַסְּפּוֹרְט, מְדוֹר־הַכַּלְכָּלָה בָּעִתּוֹן, מְדוֹר־הַשִּׁירָה בְּקֹבֶץ סִפְרוּתִי. 3°. חֵלֶק מִמַּחְלָקָה (בְּמִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי אוֹ צִבּוּרִי): מָדוֹר לְיַחֲסֵי־צִבּוּר. מָדוֹר לְסִפְרִיּוֹת בְּמַחְלֶקֶת־הַתַּרְבּוּת. — [מְדוֹר־, מְדוֹרִים, מְדוֹרֵי־; גם מְדוֹרוֹת]

— שִׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנֹּם* (סוטה י:). 1*. שֶׁבַע הַמַּחְלָקוֹת בַּגֵּיהִנֹּם שֶׁמַּעֲבִירִים בָּהֶן, לְפִי הָאַגָּדָה הָעֲמָמִית, אֶת הַחוֹטְאִים, וּבְכָל מַחְלָקָה עוֹשִׂים אוֹתָם בְּעֹנֶשׁ אַחֵר. 2° [בהשאלה] פָּרָשָׁה אֲרֻכָּה שֶׁל יִסּוּרִים וּפְגָעִים: הַפָּלִיט עָבַר שִׁבְעָה מְדוֹרֵי־גֵיהִנֹּם עַד שֶׁהִצְלִיחַ לְהִתְבַּסֵּס בָּאָרֶץ.

מדורבן ר׳ מְדֻרְבָּן. מדורג ר׳ מְדֻרָּג.

מְדוּרָה נ׳ [קרוב אל א.דור] עֲרֵמָה שֶׁל עֵצִים בּוֹעֲרִים, מְקוֹם שֶׁהִדְלִיקוּ שָׁם עֵצִים: ״אַגְדִּיל הַמְּדוּרָה, הַרְבֵּה הָעֵצִים, הַדְלֵק הָאֵשׁ״ (יחזקאל כד ט־י). ״עוֹשֶׂה אָדָם מְדוּרָה וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּהּ״ (ביצה ב ה). ״לַעֲלוֹת עַל הַמּוֹקֵד, לִקְפֹּץ אֶל הַמְּדוּרָה״ (ביאליק, אם יש). מְדוּרַת לַ״ג בָּעֹמֶר. — [מְדוּרַת־, מְדוּרוֹת]

— הוֹסִיף שֶׁמֶן לַמְּדוּרָה° [בהשאלה] הִגְדִּיל אֶת הַמְּהוּמָה, הִרְבָּה לְסַבֵּךְ אֶת הַדָּבָר: תְּשׁוּבָתוֹ הַמִּתְחַצֶּפֶת שֶׁל הָאִישׁ הוֹסִיפָה שֶׁמֶן לַמְּדוּרָה.

מְדוּשָׁה נ׳ [מן א.דוש] 1. דָּבָר שֶׁנָּדוֹשׁ, הַתְּבוּאָה שֶׁהִפְרִישָׁה מִן הַגָּדִישׁ לְדִישָׁה: ״מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי״ (ישעיה כא י). 2° [בהשאלה] דִּישָׁה, גְּרִישָׁה: ״הַאִם יָחוּשׁ כְּאֵב חֶרְפַּת־נֶפֶשׁ בָּצָר מִלְּבַד מְדוּשַׁת הַגֵּו?״ (ביאליק, אבן חציר). — [מְדוּשַׁת־, מְדוּשׁוֹת]

מִדּוֹת* נ״ר שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה בְּסֵדֶר קָדָשִׁים הָעוֹסֶקֶת בְּמִדּוֹת הַמִּקְדָּשׁ וְכֵלָיו.

מִדּוֹתִי° ת׳ [מן א.מִדָּה, מִדּוֹת] מוּסָרִי, אֶתִי: ״הַמַּעֲלוֹת הַמִּדּוֹתִיּוֹת וְהַמַּדָּעִיּוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת״ (כוזרי א א). ״בְּהַתְאָמַת הַמַּדָּעִי וְהַמִּדּוֹתִי״ (מבחר המסה 40). — [מִדּוֹתִית, מִדּוֹתִיִּים, ־תִיּוֹת]

מַדְזָוִית°, מַד־זָוִית° ז׳ מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי סַרְגֵּל וְעָלָיו חֲצִי־מַעְגָּל מְחֻלָּק לְ־180 מַעֲלוֹת, מְשַׁמֵּשׁ לִמְדִידַת זָוִיּוֹת. — [הַמַּדְזָוִית, מַדְזָוִית־, מַדְזָוִיתִים, ־תֵי־]

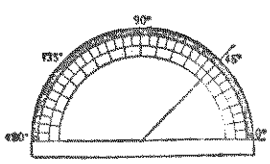

מדזוית

מַדְזְמַן°, מַד־זְמַן° ז׳ כְּרוֹנוֹמֶטֶר, שָׁעוֹן מְיֻחָד לִמְדִידַת זְמַן מִתְּחִלַּת פְּעֻלָּה וְעַד סִיּוּמָהּ: מַדְזְמַן שֶׁבִּידֵי שׁוֹפֵט שֶׁל תַּחֲרוּת־סְפּוֹרְט. — [הַמַּדְזְמַן, מַדְזְמַנִּים, מַדְזְמַנֵּי־]

מַדְזֶרֶם°, מַד־זֶרֶם° ז׳ מַדְאַמְפֵּר, אַמְפֶּרְמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת עָצְמַת זֶרֶם הַחַשְׁמַל. — [הַמַּדְזֶרֶם, מַדְזְרָמִים, מַדְזְרָמֵי־]

מֻדָּח, מוּדָּח ת׳ [מן נדח, הֻדַּח] מֻרְחָק, מְגֹרָשׁ: ״וְהָיָה כִּצְבִי מֻדָּח, וּכְצֹאן וְאֵין מְקַבֵּץ״ (ישעיה יג יד). הַמַּנְהִיג הַמֻּדָּח יָצָא בַּגּוֹלָה. — [מֻדַּחַת, מֻדָּחִים, ־חוֹת]

מִדְחֶה ז׳ [מן דחה] 1. מִכְשׁוֹל, תַּקָּלָה, מִשְׁגֶּה: ״וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה״ (משלי כו כח). ״אֲבַקֶּשְׁכֶם לִכְתֹּב לִי גַּם אֶת דַּעְתְּכֶם, אִם לֹא עָשִׂיתִי מִדְחֶה בְּאֵיזֶה דָּבָר״ (אחד העם, תמנ). ״אַל נָא תַּעֲשֶׂה מִדְחֶה!״ (פרישמן, כתבים 48). 2*. דְּחִיָּה, הַשָּׂגָה כְּנֶגֶד־, טַעֲנָה

לְסַתֵּר: "דְּבָרִים מְפֻרְסָמִים שֶׁאֵין מִדְחֶה לָהֶם" (כוזרי א ו). — [מִדְחֵה־, מִדְחִים, מִדְחֵי־]

מַדְחוּל° ז׳ [ב. מַד + א. חוֹל] צֶמַח־חוֹלוֹת רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים (Sporobolus) בַּעַל קְנֵה־שֹׁרֶשׁ זוֹחֵל הַגָּדֵל בִּמְהִירוּת רַבָּה; מָצוּי בְּאַדְמוֹת קַלּוֹת בַּשְּׁפֵלָה וּבַשָּׁרוֹן. — [הַמַּדְחוּל, מַדְחוּל־, מַדְחוּלִים, מַדְחוּלֵי־]

מַדְחָלָב°, מַד־חָלָב° ז׳ מַכְשִׁיר לִקְבִיעַת תִּרְכָּבְתּוֹ שֶׁל הֶחָלָב, וּבְיִחוּד שִׁעוּר הַשֻּׁמָּן שֶׁבּוֹ (Lactometer). — [הַמַּדְחָלָב, מַדְחֲלֵב־, מַדְחָלָבִים, מַדְחָלְבֵי־]

מַדְחֹם°, מַדְחוֹם, מַד־חֹם° ז׳ תֶּרְמוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת שִׁנּוּיֵי חֹם בְּגוּפִים: הַמַּדְחֹם עָשׂוּי עַל־פִּי־רֹב שְׁפוֹפֶרֶת־זְכוּכִית וּבָהּ צִנּוֹר נִימִי הַמְּמֻלָּא בְּחֶלְקוֹ כַּסְפִּית (אוֹ כֹּהַל צָבוּעַ): בְּהֶתְאֵם לַחֹם מִתְפַּשֶּׁטֶת הַכַּסְפִּית (אוֹ הַכֹּהַל) וּמִתְרוֹמֶמֶת. לְכָל מַעֲלַת חֹם יֵשׁ קַו מַתְאִים בַּשְּׁפוֹפֶרֶת. יֵשׁ מַדְחֻמִּים בְּשִׁיטוֹת שׁוֹנוֹת. הַיְדוּעִים בְּיוֹתֵר: "מַדְחֹם צֶלְסִיּוּס" — נְקֻדַּת־הַקִּפָּאוֹן שֶׁל הַמַּיִם 0° וְהָרְתִיחָה 100°; "רֵאוֹמִיוּר" — נְקֻדּוֹת־הַקִּפָּאוֹן וְהָרְתִיחָה — 0° וּ־80°; "פָרֶנְהַיְט" — הַנְּקֻדּוֹת הַנַּ"ל הֵן 32° וּ־212°. — [הַמַּדְחֹם, מַדְחֹם־, מַדְחֻמּוֹ; מַדְחֻמִּים, מַדְחֻמֵּי־]

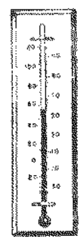
מדחום

— מַדְחֹם מִינִימוּם־מַקְסִימוּם° [במיטאורולוגיה] מַדְחֹם הַמַּרְאֶה אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר וְכֵן אֶת הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם אוֹ בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת.

מַדְחָן° ז׳ [מַד + חֲנִיָּה] מִתְקָן וּבוֹ שָׁעוֹן מֻכְנִי קָבוּעַ לְיַד מְקוֹם־חֲנִיָּה לִכְלֵי־רֶכֶב. הַמַּדְחָן מֻפְעָל אוֹטוֹמָטִית עַל־יְדֵי מַטְבֵּעַ שֶׁבַּעַל־הָרֶכֶב נִדְרָשׁ לְשַׁלְשֵׁל לְתוֹכוֹ וְהוּא מַפְסִיק לִפְעֹל עִם תֹּם הַזְּמַן הַקָּצוּב לַחֲנִיַּת־הָרֶכֶב. — [מַדְחַן־, מַדְחָנִים, מַדְחֲנֵי־]

מַדְחֵס° ז׳ [מן דחס] 1. מְכוֹנָה לִדְחִיסַת גַּזִּים (כְּגוֹן אֲוִיר, אַמּוֹנְיָק) (Compressor). בְּאֶמְצָעוּת הַמַּדְחֵס מְקַבֵּל הַגַּז לַחַץ גָּבוֹהַּ יוֹתֵר וְאַף עוֹבֵר לִפְעָמִים לְמַצַּב־צְבִירָה שֶׁל נוֹזֵל אוֹ שֶׁל מוּצָק. — [מַדְחֵס־, מַדְחֵסוֹ, מַדְחֵסִים, מַדְחֵסֵי־]

מַדְחֵף° ז׳ [מן דחף] הַתְּקֵן הֶעָשׂוּי כְּעֵין כְּנָפַיִם הַמִּסְתּוֹבְבוֹת בִּמְהִירוּת רַבָּה וְיוֹצְרוֹת זֶרֶם אֲוִיר חָזָק הַמֵּנִיעַ אֶת הַגּוּף הַמְּחֻבָּר אֵלָיו (Propeller): מַדְחֵף בַּאֲוִירוֹן. מַדְחֵף בָּאֳנִיָּה. — [מַדְחֵף־, מַדְחֵפוֹ, מַדְחֵפִים, מַדְחֲפֵי־]

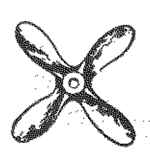
מדחף

מַדְחֵפָה נ׳ [מן דחף] דְּחִיפָה, מִכְשׁוֹל, תַּקָּלָה, מִדְחֶה: "אִישׁ־חָמָס רָע יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפֹת" (תהלים קמ יב). "וּכְמוֹ רָבְצָה בּוֹ הָאָלָה לְהַפִּילוֹ לְמַדְחֵפוֹת" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קפד). "הִיא הִיא שֶׁהֶעֱצִידַתְהוּ לְמַדְחֵפוֹת" (ברנר, ב 243). "שְׂרֵפָה, מַגֵּפָה וּמַדְחֵפָה" (ברקוביץ, תר׳ חיי אדם מה). "דַּם אֶצְעַד לְמַדְחֵפוֹת" (ולפובסקי, שירים 141). — [מַדְחֵפַת־, מַדְחֵפוֹת, מַדְחֵפוֹת־]

מְדֻחָק°, מְדוּחָק ת׳ [מן דחק, דֻּחַק] 1. צַר, לָחוּץ: "עוֹבֵר בַּאֲפֵלוּלִית הַסִּמְטָאוֹת הַמְדֻחָקוֹת" (שנהר, ב 487). 2. נִצְרָךְ, נָתוּן בְּצָרָה: "שֶׁמָּא מְדֻחָק אַתָּה בְּמַשְׁקֶה בִּכְפַר שֶׁלְּךָ?" (הזז, צל 228). "אֲנִי הִנְנִי דָחוּק וּמְדֻחָק בִּמְאֹד מְאֹד" (הזז, יעיש א 41). — [מְדֻחֶקֶת, מְדֻחָקִים, ־קוֹת]

מֻדְחָק°, מוּדְחָק ת׳ [מן דחק, הֻדְחַק] [בפסיכולוגיה] שֶׁהָעֳבַר מִן הַתּוֹדָעָה לִתְחוּמָהּ שֶׁל תַּת־הַהַכָּרָה (repressed): לָאָדָם הַתַּרְבּוּתִי מַאֲוַיִּים מֻדְחָקִים. — [מֻדְחֶקֶת, מֻדְחָקִים, ־קוֹת]

מַדְחֵקָה° נ׳ [מן דחק] דֹּחַק, דְּחִיפָה וּדְחִיקָה מֵרֹב צְפִיפוּת: "חֲרִיקַת גַּלְגַּלִּים, מַדְחֵקָה, הֲמֻלַּת־חִפָּזוֹן" (גולדברג, מוקדם 62). — [מַדְחֵקַת־, מַדְחֵקוֹת, מַדְחֵקוֹת־]

מַדְחַשְׁמַל°, מַד־חַשְׁמַל ז׳ אֶלֶקְטְרוֹמֶטֶר, מוֹנֶה, מַכְשִׁיר הַמּוֹדֵד אֶת תִּצְרֹכֶת הַחַשְׁמַל בְּקִילוֹוָאטִים לְשָׁעָה: מַדְחַשְׁמַל קָבוּעַ בְּכָל דִּירָה הַצּוֹרֶכֶת חַשְׁמַל. — [הַמַּדְחַשְׁמַל, מַד־חַשְׁמַלִּים, ־לֵי־]

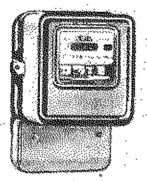
מדחשמל (מונה)

מַדְטְוָח°, מַד־טְוָח° ז׳ הַתְּקֵן בִּכְלֵי־יְרִיָּה הַמְצַיֵּן אֶת טְוַח הַמַּטָּרָה. — [הַמַּדְטְוָח, מַדְטְוַח־, מַדְטְוָחִים, מַדְטְוָחֵי־]

מַדַּי, מִדַּי, רְאֵה עֶרֶךְ דַּי.

(מִדַּי) לְמַדַּי תה״פ בְּכַמּוּת מַסְפֶּקֶת, דֵּי־הַצֹּרֶךְ — רְאֵה עֶרֶךְ דַּי.

מֶדְיָאנָה* נ׳ [לאטינית: mediana התיכונית] 1. [בהנדסה] תִּיכוֹן, קַו הַמְחַבֵּר קָדְקֹד בִּמְשֻׁלָּשׁ אֶל אֶמְצַע הַצֵּלָע שֶׁמִּמּוּלוֹ. הַקַּוִּים BD, CE, AF הֵם שְׁלֹשׁ הַמֶּדְיָאנוֹת שֶׁבִּמְשֻׁלָּשׁ ABC. 2. [בסטאטיסטיקה] חֶצְיוֹן (2) [ראה ערך זה]. — [מֶדְיָאנוֹת]

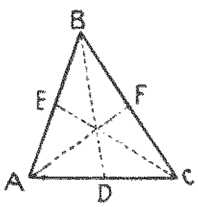

3 מדיאנות

מֶדְיָאנְטָה* נ׳ [מלאטינית: medians (-antis) חוצה] [במוסיקה] תָּוֶךְ, הַדַּרְגָּה הַשְּׁלִישִׁית אוֹ הַשִּׁשִּׁית בְּסֻלַּם הַקּוֹלוֹת הַדִּיאָטוֹנִי. — [־טוֹת]

מָדִיד° ת׳ [מן מדד, מָדַד] שֶׁאֶפְשָׁר לִמְדֹּד אוֹתוֹ, הַנִּתָּן לִמְדִידָה. — [מְדִידָה, מְדִידִים, ־דוֹת]

מַדִּיד° ז׳ [מן מדד] מַכְשִׁיר לִמְדִידָה, בְּיִחוּד לִמְדִידַת עֳבִי אוֹ קֹטֶר, מַדְעֳבִי: מַדִּיד בָּרְגִי. מַדִּיד זָחִיחַ. — [מַדִּיד־, מַדִּידִים, מַדִּידֵי־]

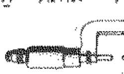
מדיד בורגי

מדיד זחיח

מְדִידָה* נ׳ [מן מדד, מָדַד] קְבִיעַת מִדָּתוֹ שֶׁל דָּבָר, עֲרִיכַת שִׁעוּרוֹ שֶׁל הַגֹּדֶל, שֶׁל הַשֶּׁטַח אוֹ שֶׁל מֵמַד אַחֵר: "(חֶבֶל) שֶׁל פִּשְׁתָּן לִמְדִידָה" (עירובין נח). "אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל מְדִידַת אָדָם מֻמְחֶה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מִדַּת הַקַּרְקַע" (רמב״ם, שבת כח יז). מְדִידַת קוֹמַת הָאִישׁ. מְדִידַת הַחֲלִיפָה. — [מְדִידַת־, מְדִידוֹת]

— חָכְמַת־הַמְּדִידָה^ [בספרות ימי־הביניים], כִּנּוּי לַגֵּיאוֹמֶטְרִיָּה, הַנְדָּסָה.

— מַחְלֶקֶת־הַמְּדִידוֹת°, מַחְלָקָה בִּרְשׁוּת מְקוֹמִית אוֹ מֶמְשַׁלְתִּית הָעוֹסֶקֶת בְּרִשּׁוּם מִדּוֹתֵיהֶם וְשִׁטְחֵיהֶם וְתַנְאֵיהֶם הַטּוֹפוֹגְרָפִיִּים שֶׁל מִגְרָשִׁים, כְּבִישִׁים, גַּנִּים וְכַדּוֹמֶה.

מְדִידוּת° נ׳ [מן מָדִיד] אֶפְשָׁרוּת לְהִמָּדֵד: מְדִידוּת הַמֶּרְחָק מִן הָאָרֶץ לַיָּרֵחַ נִפְתְּרָה עַל־יְדֵי הַחוֹקְרִים. — [מְדִידוּת־]

מֶדְיוּם° ז׳ [לאטינית: medium אמצע, תווך] 1, אֶמְצָעִי, דְּבַר־בֵּינַיִם, סְבִיבָה שֶׁבָּהּ מָצוּי גּוּף אוֹ שֶׁבָּהּ מִתְרַחֶשֶׁת תּוֹפָעָה. 2, מְתַוֵּךְ, אִישׁ־בֵּינַיִם. 3 [בהיפנוזה] אָדָם שֶׁהַמְּהַפְּנֵט מַרְדִּימוֹ, מְשַׁעְבְּדוֹ לִרְצוֹנוֹ וּמַכְרִיחוֹ לְבַצֵּעַ פְּעֻלּוֹת וּשְׁלִיחֻיּוֹת שׁוֹנוֹת. 4 [בחוגי הספיריטואליסטים] אָדָם שֶׁמַּאֲמִינִים בּוֹ כִּי הוּא מְתַוֵּךְ בֵּין עוֹלַם הָרוּחוֹת וְהַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים. — [מֶדְיוּמִים]

מַדִּיחַ* ז׳ [מן נדח, הִדִּיחַ] מֵסִית, מַתְעֶה, מַטֶּה מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה: ״הַמַּדִּיחַ — זֶה הָאוֹמֵר: נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה״ (סנהדרין ז י). — [מַדִּיחַ־, מַדִּיחִים, מַדִּיחֵי־]

מֶדִיטַצְיָה° נ׳ [לאטינית: meditatio] הִתְבּוֹנְנוּת, עִיּוּן, הָגוּת: מֶדִיטַצְיָה בַּפִּילוֹסוֹפְיָה הַהֹדִּית.

מַדִּים ז״ר ראה א. מַד.

מְדָיָן ז׳ [מן דין, וראה מָדוֹן] מָדוֹן, רִיב: ״מִדְיָנִים יַשְׁבִּית הַגּוֹרָל״ (משלי יח יח). ״וְדֶלֶף טֹרֵד — מִדְיְנֵי אִשָּׁה״ (משלי יט יג). — [מְדְיַן־, מִדְיָנִים, מִדְיְנֵי־]

מִדִּין ז״ר [אולי ריבוי מן א. מַד; המלה מצויה רק בשופטים ה י]

— **יֹשֵׁב עַל מִדִּין** [על־פי שופטים ה י], כִּנּוּי מְלִיצִי מְקֻבָּל לְדַיָּנִים הַיּוֹשְׁבִים עַל כֵּס הַמִּשְׁפָּט: ״קִוָּה לִרְאוֹתוֹ יֹשֵׁב עַל מִדִּין״ (שור, אישים 271).

מְדִינָאוּת° נ׳ [מן מְדִינָה] 1, דִּיפְּלוֹמַטְיָה, פְּעֻלַּת הַמְּדִינָאִים, טִפּוּחַ יְחָסִים עִם מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת יַחֲסֵי מִסְחָר, תַּרְבּוּת, כְּרִיתַת הֶסְכֵּמִים שׁוֹנִים וְכַדּוֹמֶה. — [מְדִינָאוּת־]

מְדִינַאי° ז׳ [מן מְדִינָה] 1, דִּיפְּלוֹמָט, עַסְקָן מְדִינִי, נְצִיג־מֶמְשָׁלָה (שַׂר, שַׁגְרִיר, צִיר וְכַדּוֹמֶה) הָעוֹסֵק בְּנִהוּל הַיְחָסִים שֶׁבֵּין מְדִינָתוֹ לְבֵין מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת. 2, אָדָם הָעוֹסֵק בְּהַנְהָגַת הַמְּדִינָה וְעִנְיָנֶיהָ. [מְדִינַאי־, מְדִינָאִים, מְדִינָאֵי־]

מְדִינָאִי° ת׳ [מן מְדִינַאי] דִּיפְּלוֹמָטִי, הַקָּשׁוּר בִּמְדִינָאוּת: פְּעֻלָּתוֹ הַמְּדִינָאִית שֶׁל הַשַּׁגְרִיר הֻכְתְּרָה בְּהַצְלָחָה. — [מְדִינָאִית, ־אִיִּים, מְדִינָאִיּוֹת]

מְדִינָה נ׳ [מן דין; ארמית: מְדִינְתָּא; ערבית: מַדִינָה עיר] 1, אֶרֶץ אֲשֶׁר תּוֹשָׁבֶיהָ נְתוּנִים לְשִׁלְטוֹן מֶרְכָּזִי, מְחוֹקֵק וְעַצְמָאִי: ״רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס״ (איכה א א). ״הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה״ (כתובות ו ד). מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. מְדִינַת־אַנְגְלִיָּה. מְדִינַת־רוּסְיָה. 2°, הַשִּׁלְטוֹן הַחִלּוֹנִי הָאֶזְרָחִי בָּאָרֶץ — בְּנִגּוּד לַשִּׁלְטוֹן שֶׁל אַנְשֵׁי הַדָּת אוֹ שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה: הַבְּעָיָה שֶׁל הַפְרָדַת הַמְּדִינָה מִן הַכְּנֵסִיָּה. 3, מָחוֹז, גָּלִיל, נָפָה, פֶּלֶךְ: ״מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ, שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה״ (אסתר א א). ״וַיִּפְקֹד אֶת־נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים״ (מלכים א כ טו). ״וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלָ͏ִם״ (נחמיה יא ג). ״פֵּרוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וּמָעוֹת בַּמְּדִינָה״ (מעשר שני ג ד). 4*, עִיר, כְּרַךְ: ״מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל... בְּעַכּוֹ, וְלִצְוָת עָלָיו כָּל הַמְּדִינָה״ (פסחים נא.). — [מְדִינַת־, מְדִינוֹת]

— **מְדִינַת־הַיָּם***, כִּנּוּי מְקֻבָּל בַּמִּשְׁנָה לְכָל אַחַת מִן הָאֲרָצוֹת שֶׁמֵּעֵבֶר לַיָּם: ״הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת־הַיָּם״ (יבמות י א).

— **מַכַּת־מְדִינָה*** צָרָה כְּלָלִית הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת לָרֹב בְּנֵי הַמְּדִינָה: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁדְּפָה; אִם מַכַּת־מְדִינָה הִיא — מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ״ (בבא מציעא ט ו). ״מִלְחָמָה אוֹ כַּדּוֹמֶה לָזֶה מַכַּת־מְדִינָה״ (ביאליק, התצוצרה ב).

— **מְדִינַת־חַיִץ**°, מְדִינָה קְטַנָּה הַשּׁוֹכֶנֶת בֵּין שְׁתֵּי מְדִינוֹת גְּדוֹלוֹת יְרִיבוֹת.

— **מְדִינַת־חֹק**°, מְדִינָה שֶׁשּׁוֹרֵר בָּהּ חֹק וּמִשְׁפָּט.

— **מְדִינַת־סַעַד**°, מְדִינָה הַדּוֹאֶגֶת לְסִפּוּק צָרְכֵיהֶם שֶׁל אֶזְרָחֶיהָ בְּמַתַּן חִנּוּךְ חִנָּם לַיְלָדִים, שֵׁרוּתֵי בְּרִיאוּת לְכָל הָאֶזְרָחִים, סִיּוּעַ לְשִׁכּוּן זוֹל, עֶזְרָה לַנְּכִים, גִּמְלָאוֹת לַזְּקֵנִים וְעוֹד. שֵׁרוּתֵי הַסַּעַד נִתָּנִים בְּדֶרֶךְ בִּטּוּחַ־חוֹבָה שֶׁל הָאֶזְרָחִים אוֹ עַל חֶשְׁבּוֹן הַמִּסִּים, אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד.

מְדִינִי^ ת׳ [מן מְדִינָה] 1°, הַשַּׁיָּךְ לְהַנְהָגַת הַמְּדִינָה, פּוֹלִיטִי: פְּעֻלָּה מְדִינִית. בַּמּוֹעָצָה נִתְבָּרְרוּ שְׁאֵלוֹת מְדִינִיּוֹת שׁוֹנוֹת. בְּעֵינַת הָאַבְטָלָה הִיא שְׁאֵלָה כַּלְכָּלִית וּמְדִינִית כְּאַחַת. 2^, הַקָּשׁוּר בְּחַיֵּי מְדִינָה, חֶבְרָתִי: ״כִּי הָאָדָם מְדִינִי בַּטֶּבַע וְשֶׁטִּבְעוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִתְקַבֵּץ״ (מורה נבוכים ב מ). — [מְדִינִית, מְדִינִיִּים, מְדִינִיּוֹת]

— **כַּלְכָּלָה מְדִינִית**°, תּוֹרַת הִתְפַּתְּחוּת יַחֲסֵיהֶם הַכַּלְכָּלִיִּים שֶׁל בְּנֵי־הָאָדָם בַּחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית, שֶׁתְּחוּמֶיהָ חֻקֵּי הַיִּצּוּר, חֲלֻקַּת הַתּוֹצֶרֶת, בְּעָיוֹת שֶׁל שְׂכַר־עֲבוֹדָה וּרְוָחִים וְכַדּוֹמֶה.

מְדִינִיּוּת^ נ׳ [מן מְדִינִי] 1°, פּוֹלִיטִיקָה, הַנְהָגַת הַמְּדִינָה, שִׁיטַת נִהוּל הַמְּדִינָה: מְדִינִיּוּתוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא הֵבִיאָה בְּרָכָה לָאָרֶץ. מְדִינִיּוּת שַׁמְרָנִית. מְדִינִיּוּת־חוּץ. מְדִינִיּוּת הַתִּכְנוּן הַכַּלְכָּלִי. 2°, דֶּרֶךְ נִהוּל שֶׁל עִנְיָנִים מְסֻיָּמִים: ״כִּי כָּל אוֹתָהּ הַמְּדִינִיּוּת שֶׁמִּתְאַמֶּרֶת לְהֵעָשׂוֹת אַפּוֹטְרוֹפְּיָה״ (ביאליק, תרבות). הַמְּנַהֵל הִתְוָה בִּנְאוּם הַפְּתִיחָה אֶת הַמְּדִינִיּוּת שֶׁל הַמּוֹסָד. — [מְדִינִיּוּת־]

מְדִינָתִי° ת׳ [מן מְדִינָה] הַשַּׁיָּךְ לַמְּדִינָה. — [־תִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

מְדַיָּס°, **מדויס** ת׳ [מן דַּיְסָה] סָמִיךְ וּמְעֻבֶּה כְּדַיְסָה: ״עֲרָפֶל מְדַיָּס זֶה מְלַפֵּף אֶת נִשְׁמָתְךָ״ (קובנר, פנים 30). — [מְדַיֶּסֶת, מְדַיָּסִים, ־סוֹת]

מֶדִיצִינָה^ נ׳ [לאטינית: medicina] תּוֹרַת־הָרְפוּאָה, תּוֹרַת הַשְּׁמִירָה עַל בְּרִיאוּת הָאָדָם וְרִפּוּי מַחֲלוֹתָיו.

— **מֶדִיצִינִי**^ ת׳ רְפוּאִי: קְלִינִיקָה מֶדִיצִינִית.

מְדֻיָּק°, **מדויק** ת׳ [מן דיק, דִּיֵּק] מְכֻוָּן בְּדִיּוּק, מְדֻקְדָּק, שֶׁהוּא לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁהוּא לֹא מֻקְדָּם וְלֹא מְאֻחָר: פְּעֻלָּה מְדֻיֶּקֶת. שָׁעוֹן מְדֻיָּק. — [מְדֻיֶּקֶת, מְדֻיָּקִים, ־קוֹת]

— **מַדָּעִים מְדֻיָּקִים**°, ראה מַדָּע.

מֶדִיקָמֶנְט^ ז׳ [לאטינית: medicamentum] תְּרוּפָה, סַם־מַרְפֵּא: בְּבֵית־הַמִּרְקַחַת מְצוּיִים מֶדִיקָמֶנְטִים שׁוֹנִים. — [מֶדִיקָמֶנְטִים]

מְדֻיָּר°, **מדויר** ת׳ [מן דור] מְיֻשָּׁב, שֶׁדָּרִים בּוֹ: ״כָּל הַבַּיִת מְיֻשָּׁב וּמְדֻיָּר״ (עגנון, תמול 251). — [מְדֻיֶּרֶת, מְדֻיָּרִים, מְדֻיָּרוֹת]

מְדִישָׁה° נ׳ [מן א. דוש] מְכוֹנַת־דִּישָׁה, מְכוֹנָה שֶׁשָּׂמִים בָּהּ שִׁבֳּלֵי־תְבוּאָה וְהִיא דָשָׁה אוֹתָן וּמוֹצִיאָה זְרָעִים נְקִיִּים, בָּר. — [מְדִישַׁת־, מְדִישׁוֹת]

מְדֻיָּת°, **מדוית** ת׳ [מן ב. דיות, דְּיֹת] מְכֻתָּם בִּדְיוֹ: נְיָר מְדֻיָּת. — [מְדֻיֶּתֶת, מְדֻיָּתִים, מְדֻיָּתוֹת]

מַדְכֵּא ת׳ [מן דכא, דִּכֵּא] מְדַכְדֵּךְ, מְעַצֵּב, מֵעִיק: ״נְשִׁימַת־הַמִּדְבָּר הַיְבֵשָׁה... מֻרְגֶּשֶׁת... בְּחַדְגּוֹנוּתָהּ הַמְדַכְּאָה שֶׁל הַסְּבִיבָה״ (פיכמן, רפח). מַרְאֵה הַחֻרְבָּן עָשָׂה רֹשֶׁם מְדַכֵּא עַל הַכֹּל. — [מְדַכְּאָה או מְדַכֵּאת, מְדַכְּאִים, מְדַכְּאוֹת]

מְדֻכָּא, מדוכא ת׳ [מן דכא, דֻּכָּא] שָׁבוּר, רָצוּץ, מְעֻנֶּה: ״וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ, מְדֻכָּא מֵעֲוֹנֹתֵינוּ״ (ישעיה נג ה). ״שֶׁהָיָה עָנִי גָּדוֹל וּמְדֻכָּא בַּעֲנִיּוּת״ (עגנון, כלה ז). ״מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ יָשַׁב... קוֹמָתוֹ כְּפוּפָה וּפָנָיו כְּיוֹם הַמְעֻנָּן״ (הזז, יעיש א 92). — [מְדֻכָּאָה או מְדֻכֵּאת, מְדֻכָּאִים, ־אוֹת]

מַדְכֹּבֶד°, מדכובד, מַד־כֹּבֶד° ז׳ בָּרוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כֹּבֶד הָאֲוִיר וְלַחֲצוֹ [ראה עוד ערך בָּרוֹמֶטֶר]. —[הַמַּדְכֹּבֶד, מַדְכְּבָדִים, מַדְכְּבְדֵי־]

מְדַכְדֵּךְ° ת׳ [מן דכדך, דִּכְדֵּךְ] מְדַכֵּא, גּוֹרֵם דִּכְדּוּךְ וָסֵבֶל: ״זַרָה הַלְאָה עֲרֵמָה זוֹ מְדַכְדֶּכֶת״ (פיכמן, א). ״הַדַּלּוּת הַמְדַכְדֶּכֶת הַזֹּאת״ (קרליבך, הודו 31). מַרְאֶה מְדַכְדֵּךְ שֶׁל הֶהָרֶס. — [מְדַכְדֶּכֶת, מְדַכְדְּכִים, ־כוֹת]

מְדֻכְדָּךְ*, מדוכדך ת׳ [מן דכדך, דֻּכְדַּךְ] מְדֻכָּא, שָׁבוּר וְרָצוּץ: ״וְאַל תִּתְעַלֵּם מִמְּדֻכְדַּךְ נָפֶשׁ״ (בן־סירא ד ב). ״מִסְכֵּן — שֶׁהוּא בָּזוּי לַכֹּל... דַּךְ — מְדֻכְדָּךְ״ (ויקרא רבה לד). ״וַיֵּצֵא מֵהֶם בְּפַחֵי־נֶפֶשׁ, מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ, וְאֵין כֹּחַ בּוֹ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו״ (מגדלי מו״ס, קכב). ״רְצוּצָה וּמְדֻכְדֶּכֶת כֻּלָּהּ״ (ביאליק, אלמנות). — [מְדֻכְדֶּכֶת, מְדֻכְדָּכִים, ־כוֹת]

— דַּךְ מְדֻכְדָּךְ° [שאול מן ויקרא רבה לד, ושם לא כצירוף] 1. שָׁבוּר וְרָצוּץ, מְדֻכָּא וּמְעֻנֶּה. 2. עָנִי וְאֶבְיוֹן, קַבְּצָן.

מְדֻכֶּה*, מדוכה ת׳ [מן דכה, דֻּכָּה] מְדֻכָּא, מְדֻכְדָּךְ: ״עַלֵּץ וְאַמֵּץ לְבָבוֹת מְדֻכִּים״ (גנזי שכטר, ג 130). ״הוֹלְכִים וּמְדֻכִּים בְּתַחֲלוּאִים״ (רש״י דברי הימים ב כב ו). ״מְדֻכֶּה בְּיִסּוּרִין״ (רד״ק ליחזקאל יד יד). — [מְדֻכָּה, מְדֻכִּים, מְדֻכּוֹת]

מַדְכֹּחַ°, מדכוח, מַד־כֹּחַ° ז׳ דִּינָמוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כֹּחָן שֶׁל מְכוֹנוֹת אוֹ שִׁעוּר הַכֹּחַ הַפּוֹעֵל עַל גּוּף כָּל־שֶׁהוּא [ראה הציור ליד דִּינָמוֹמֶטֶר] — [הַמַּדְכֹּחַ, מַדְכֹּחִים, מַדְכֹּחֵי־]

מְדֻכָּךְ*, מדוכך ת׳ [מן דכך, דֻּכַּךְ] מְדֻכָּא, מְדֻכְדָּךְ: ״דַּכִּים אָנוּ... מְדֻכָּכִים אָנוּ״ (בראשית רבה ה, גירסת תיאודור). — [מְדֻכֶּכֶת, מְדֻכָּכִים, ־כוֹת]

מְדֻכָּן*, מדוכן ת׳ [מן דכן, דֻּכַּן] 1. לָחוּץ, מָעוּךְ: ״בְּצָלִים... מְדֻכָּנִין״ (נדרים נח.). 2. לָחוּץ, מְדֻכָּא: ״דַּכִּים אָנוּ... מְדֻכָּנִים אָנוּ״ (בראשית רבה ה). — [מְדֻכֶּנֶת, מְדֻכָּנִים, ־נוֹת]

מְדֻלָּג*, מדולג ת׳ [מן דלג, דֻּלַּג] שֶׁדִּלְּגוּ עָלָיו, שֶׁהֻשְׁמַט: ״אִם קָרָא עֲשָׂרָה מִן הַפָּסוּק הַמְדֻלָּג בֵּינֵיהֶם — אֵינוֹ חוֹזֵר״ (סופרים יא ו). [מְדֻלֶּגֶת, מְדֻלָּגִים, ־גוֹת]

א. **מְדֻלְדָּל*, מדולדל** ת׳ [מן א. דלדל, דֻּלְדַּל] 1. דָּלִיל, קָלוּשׁ, לֹא־צָפוּף: ״וּשְׂעָרוֹ מְדֻלְדָּל״ (בכורות ה ג). ״הַסּוּסִים... מְכַשְׁכְּשִׁים בִּזְנָבֵיהֶם הַמְדֻלְדָּלִים״ (מגדלי מו״ס, קסג). ״הָ׳רַבִּי׳ יוֹשֵׁב בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת, זְקָנוֹ הַמְדֻלְדָּל בְּיָדוֹ״ (ביאליק, החצוצרה א).
2. עָנִי, דַּל וְאֶבְיוֹן: ״רַבִּי עֲקִיבָא עָנִי בְּיוֹתֵר וּמְדֻלְדָּל הָיָה״ (אבות דרבי נתן ב). ״וּמִי כְּהַיְּהוּדִים הַקַּבְּצְיאֵלִים עֲנִיִּים וּשְׁפָלִים וּמְדֻלְדָּלִים בְּכָל הָאָרֶץ?״ (מגדלי מו״ס, קנה). ״עֶגְלוֹנִים וְסוֹחֲרֵי־עֵץ קְטַנִּים וּמְדֻלְדָּלִים״ (ביאליק, אריה ה). ״וְהַכִּבְשָׂה, מֻרְעֶבֶת וּמְדֻלְדֶּלֶת, מִיּוֹם לְיוֹם מְמַעֶטֶת חֲלָבָהּ״ (פיכמן, קנח). —[מְדֻלְדֶּלֶת, מְדֻלְדָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְדֻלְדָּל*, מדולדל** ת׳ [מן ב. דלדל, דֻּלְדַּל] תָּלוּי בְּרִפְיוֹן, שֶׁנִּתַּק מֵעִקָּרוֹ וְדָבֵק בּוֹ בְּקָצֵהוּ בִּלְבַד: ״אֵיבָר הַמְדֻלְדָּל בִּבְהֵמָה״ (כריתות ג ח). ״צִפֹּרֶן הַמְדֻלְדֶּלֶת״ (מקוואות ט ד). — [מְדֻלְדֶּלֶת, ־דָּלִים, ־לוֹת]

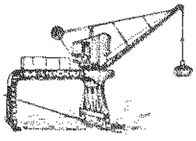
מדלה

מַדְלֶה° ז׳ [מן דלה, הִדְלָה] עֲגוּרָן, מָנוֹף גָּדוֹל הֶעָשׂוּי מַעֲרֶכֶת שֶׁל גַּלְגַּלּוֹת וְכַבְלִים לַהֲרָמַת מַשָּׂאוֹת כְּבֵדִים. — [מַדְלֵה־, מַדְלֵהוּ; מַדְלִים, מַדְלֵי־]

מֻדְלֶה*, מודלה ת׳ [מן דלה, הֻדְלָה] מוּרָם וְנָתוּן עַל סְמוֹכוֹת: ״גֶּפֶן מֻדְלָה עַל מִקְצַת תְּאֵנָה״ (כלאים ו ד). — [מֻדְלָה גם מֻדְלֵית, מֻדְלִים, מֻדְלוֹת]

מִדְלָח^ ז׳ [מן דלח] 1^. מַיִם דְּלוּחִים וַעֲכוּרִים: ״וּמִרְפַּשׁ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה כְּמוֹ מִדְלָח״ (מנחם, מחברת, רפש). ״וּלְכָל כּוּשִׁי וַעֲרָבִי אֲנִי מִדְלָח״ (גאגארה, 30). ״מִדְלָח אַפְרוּרִי שֶׁסּוֹפוֹ מִבְלַע בְּבִדְלָחָה שֶׁל מְצוּלַת הַיְאוֹר״ (ליסיצקי, תולדות 270). 2°. דְּלִיחוּת, עֲכִירוּת: ״בְּמִדְלַח עֵינָיו הַשְּׁתוּיוֹת נִצְנְצוּ זַהֲרוּרִים דֵּהִים״ (ביאליק, איש הסיפון). — [מִדְלַח־]

מֻדְלָח°, מודלח ת׳ [מן דלח, הֻדְלַח] עָכוּר, מֻזְהָם: מַעְיָן מֻדְלָח. — [מֻדְלַחַת, מֻדְלָחִים, ־חוֹת]

מַדְלַחוּת°, מַד־לַחוּת° ז׳ הִיגְרוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִקְבִיעַת דַּרְגַּת הַלַּחוּת הַיַּחֲסִית שֶׁבָּאֲוִיר. — [הַמַּדְלַחוּת, מַדְלַחוּתִים, מַדְלַחוּתֵי־]

מַדְלַחַץ°, מַד־לַחַץ° ז׳ מָנוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר עֵזֶר הַקָּבוּעַ בִּמְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת וְתַפְקִידוֹ לְצַיֵּן אֶת שִׁעוּר הַלַּחַץ שֶׁל אֲדֵי־מַיִם וְגַזִּים הַנְּתוּנִים בְּמֵכָלִים סְגוּרִים. — [הַמַּדְלַחַץ, מַדְלַחְצִים, מַדְלַחְצֵי־]

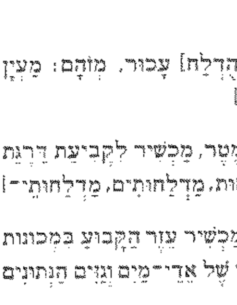
מידאליה שניתנה בשנת תש״ט למגיני ירושלים

מֶדַלְיָה°, מידאליה נ׳ [צרפתית: medaille; מלאטינית: metallum מתכת] עִטּוּר, אוֹת־הִצְטַיְּנוּת, מַטְבֵּעַ שֶׁנִּטְבְּעוּ עָלָיו כְּתֹבֶת אוֹ צִיּוּר וְנִתָּן לְמִישֶׁהוּ לְאוֹת כָּבוֹד וְהַעֲרָכָה אוֹ לְזֵכֶר מַעֲשֶׂה רַב: הַחַיָּל קִבֵּל מֶדַלְיָה עַל אֹמֶץ־לִבּוֹ בַּחֲזִית. — [מֶדַלְיַת־ מֶדַלְיוֹת]

מידאליון

מֶדַלְיוֹן°, מידאליון ז׳ [צרפתית: medaillon; וראה מֶדַלְיָה] קָמֵעַ, טַבְלָה קְטַנָּה שֶׁעָלֶיהָ חֲקוּקָה אוֹ מְצֻיֶּרֶת כְּתֹבֶת, דְּמוּת אָדָם אוֹ חֵפֶץ. הַמֶּדַלְיוֹן נִשָּׂא עַל־פִּי־רֹב עַל הַצַּוָּאר לְזִכָּרוֹן, לִסְגֻלָּה אוֹ לְקִשּׁוּט. — [מֶדַלְיוֹנִים]

מַדְלִיחַ° ת׳ [מן דלח, הִדְלִיחַ] דָּלוּחַ, עָכוּר: ״הַשְּׁלִיחָה... מַבָּט מַדְלִיחַ וְעָכוּר״ (סביב, דרך 169). — [מַדְלִיחָה, ־חִים, ־חוֹת]

מִדְלָעָה* נ׳ [מן דְּלַעַת] שְׂדֵה דִּלּוּעִים: ״כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי־אָדָם חוֹרְשִׁים לִטַּע בַּמִּקְשָׁאוֹת וּבַמִּדְלָעוֹת״ (שביעית ב א). — [מִדְלַעַת־, מִדְלַעְתּוֹ, מִדְלָעוֹת, מִדְלְעוֹת־]

מְדֻלָּף°, **מודלף** ת׳ [מן דלף, הֻדְלַף] 1. מְרֻטָּב, שֶׁנִּרְטַב: ״כִּי רוּחַ לַסְּתָו פֹּה וְהוּא דּוֹפֵק כַּשַּׁמָּשׁ עַל שִׁמְשׁוֹת מְדֻלָּפוֹת בַּדְּיוֹטָה הַשִּׁשִּׁית״ (שלונסקי, שירים ב 224). 2. [בהשאלה] שֶׁהֻעֲבַר בַּסֵּתֶר, שֶׁנִּתְגַּלָּה לֹא בְּאֹפֶן רִשְׁמִי: הִכְחִישׁוּ הַיְּדִיעוֹת הַמְדֻלָּפוֹת מִישִׁיבַת הַמֶּמְשָׁלָה. — [מְדֻלֶּפֶת, מְדֻלָּפִים, ־פוֹת]

מְדֻלְפָּן°, **מדולפן** ת׳ [מן דַּלְפוֹן] מִסְכֵּן, קַבְּצָן, עָנִי וָדַל: ״הוֹי דַּלְפוֹן מְדֻלְפָּן, הִתְנַדֵּף כֶּעָשָׁן!״ (שמעוני, שירים ג רכג). — [מְדֻלְפֶּנֶת, מְדֻלְפָּנִים, ־נוֹת]

מַדְלֶפֶת° נ׳ [מן דלף] קְצֵה הַמַּרְזֵב הַמְחֻבָּר לַגַּג, שֶׁמִּמֶּנּוּ דּוֹלְפִים מֵי־הַגְּשָׁמִים. — [מַדְלֶפֶת־, מַדְלְפוֹת, מַדְלְפוֹת־]

מַדְלֵק° ז׳ [מן א. דלק] מַצִּית, מַכְשִׁיר לְהַבְעָרַת אֵשׁ. — [מַדְלֵק־, מַדְלְקִים, מַדְלְקֵי־]

מֻדְלָק°, **מודלק** ת׳ [מן א. דלק, הֻדְלַק] 1. מֻצָּת, מְבֹעָר: הַסִּיגָרִיָּה הַמֻּדְלֶקֶת הֶעֶלְתָה עָשָׁן. 2. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּלֶּקֶת: קְרוּם־רֵאָה מֻדְלָק. — [מֻדְלֶקֶת, ־לָקִים, ־קוֹת]

מַד־לֶק°, **מַד־דֶּלֶק**° ז׳ מַכְשִׁיר הַמַּרְאֶה אֶת כַּמּוּת הַדֶּלֶק בְּמְנוֹעֵי מְכוֹנוֹת, מְכוֹנִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה. — [הַמַּדְלֶק, מַדְלְקִים, מַדְלְקֵי־]

מָדָם°, **מאדאם** נ׳ [צרפתית: madame] גְּבֶרֶת, אִשָּׁה כְּבוּדָה, מָרַת־; תֹּאַר לְלוֹעֲזִי הַנִּלְוֶה אֶל שְׁמָהּ שֶׁל אִשָּׁה נְשׂוּאָה: מָדָם קִירִי מְגַלַּת הָרַדְיוּם.

מְדֻמְדָּם*, **מדומדם** ת׳ [מן דמדם, דֻּמְדַּם] 1°. מְבֻלְבָּל, נִדְהָם, שָׁרוּי בְּמַצָּב שֶׁל טִמְטוּם הַחוּשִׁים: ״וְאֵם אֱלִישָׁע, הָאַלְמָנָה הַמְדֻמְדֶּמֶת, לָקְחָה לִי לְאוֹמֶנֶת״ (ש׳ שלום, שירים תפח). הַחוֹלֶה, שֶׁחֻמּוֹ עָלָה מְאֹד, הָיָה מְדֻמְדָּם. 2*. הָלוּם יַיִן, שֶׁאֵינוֹ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ מֵרֹב שִׁכְרוּת (ירושלמי תרומות ט ד). 3°. שֶׁאֵינוֹ בָּהִיר, מְטֻשְׁטָשׁ: ״עֶרֶב אֲוִירִירִי מְדֻמְדָּם, קַל־כָּנָף״ (טשרניחובסקי, שירים 482). ״וְכָל שִׁבֹּלֶת, כָּל גִּבְעוֹל... עַצְמוֹ מִתַּחַת אוֹר זֶה מְדֻמְדָּם״ (פיכמן, קמט). ״אֲנִי זוֹכֵר זִכָּרוֹן מְשֻׁנֶּה, מְדֻמְדָּם״ (הזז, בקולר 154). ״בְּלַחַשׁ מְדֻמְדָּם רוֹמְזִים לְבֶן־הַכְּרָךְ זַהֲרוּרֵי הָעֶרֶב״ (שלונסקי, שירים ב 79). ״וּמְפַטְמִים אֶת לִבְּךָ בְּדִחִיּוֹת לְעָתִיד מְדֻמְדָּם״ (איתן, ברקיע 310). — [מְדֻמְדֶּמֶת, מְדֻמְדָּמִים, ־מוֹת]

מְדַמֶּה° ת׳ ראה א. **דמה, דִּמָּה.**

— **הַכֹּחַ הַמְדַמֶּה**° [בספרות־המחקר] כֹּחַ הַדִּמְיוֹן, הַשֵּׂכֶל וְהַחֲשִׁיבָה שֶׁל הָאָדָם, דִּמְיוֹן יוֹצֵר.

מְדֻמֶּה*, **מדומה** ת׳ [מן א. דמה, דֻּמָּה] 1. מֻטְעֶה, שֶׁהוּא לְמַרְאִית־עַיִן, שֶׁהוּא לִכְאוֹרָה: ״אֵינוֹ מַקְפִּיד כָּל כָּךְ עַל כְּבוֹד עַצְמוֹ הַמְדֻמֶּה״ (מגדלי מד״ס רכד). ״וְאַתָּה רָץ אַחֲרֵי צְרָכֶיךָ הַמְדֻמִּים וְשׁוֹכֵחַ אֶת תַּכְלִית הַיָּמִים״ (עגנון, כלה רא). תְּנוּעַת הַשֶּׁמֶשׁ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב הִיא תְּנוּעָה מְדֻמָּה. חוֹלֶה מְדֻמֶּה. — [מְדֻמָּה, ־מִּים, ־מּוֹת]

— **שֶׁבֶר מְדֻמֶּה**° [בחשבון] מִסְפָּר הַנִּכְתָּב כְּשֶׁבֶר וּלְמַעֲשֶׂה הוּא מִסְפָּר שָׁלֵם אוֹ שָׁלֵם וְשֶׁבֶר יַחַד, כְּגוֹן $\frac{6}{2}$ אוֹ $\frac{9}{5}$.

— **מְדֻמַּנִי**°, מְדֻמֶּה אֲנִי, סָבוּר אֲנִי: ״מְדֻמַּנִי שֶׁיֵּשׁ בְּךָ יוֹתֵר מִן הַכְּנִיעָה״ (קבק, במשעול 315).

— **כִּמְדֻמֶּה***, דּוֹמֶה, יֵשׁ רֹשֶׁם: ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף, וְכִמְדֻמֶּה שֶׁמֵּת״ (נדרים פז.). ״הֵבִיאוּ דַּף־קְרָשִׁים שֶׁיִּהְיֶה, כִּמְדֻמֶּה, שֻׁלְחָן״ (יזהר, צקלג 10).

— **כִּמְדֻמֶּה אֲנִי***, **כִּמְדֻמֶּה לִי***, כְּסָבוּר אֲנִי, נִרְאֶה לִי, אֲנִי חוֹשֵׁב: ״כִּמְדֻמֶּה הָיִיתִי שֶׁאַתֶּם נְכוֹנִין בְּפוֹשְׁרִין, וְאִי אַתֶּם נְכוֹנִין אֲפִלּוּ בְּרוֹתְחִין״ (ירושלמי ברכות ה ב). ״כִּמְדֻמֶּה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין לוֹ לִשְׁתֵּי רוּחוֹת״(עירובין נ:). ״כִּמְדֻמִּין אַתֶּם שֶׁשְּׂרָרָה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם – עַבְדוּת אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם״ (הוריות י.–י:) ״כִּמְדֻמֶּה לִי, שֶׁאֵין לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ״ (יבמות ט.). ״כִּמְדֻמֶּה לוֹ שֶׁכְּבָר שָׁמַע אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה פְּעָמִים רַבּוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כז).

— **כִּמְדֻמַּנִי**° [כִּמְדֻמֶּה + אֲנִי], אֲנִי סָבוּר: ״הַדְּבָרִים, כִּמְדֻמַּנִי, בְּרוּרִים כָּל צָרְכָּם״ (אחד העם, רפה). כִּמְדֻמַּנִי שֶׁנִּפְגַּשְׁנוּ אֵי־פַּעַם. [ובנקבה:] ״נִנְעֲרָה וְאָמְרָה: כִּמְדֻמַּתְנִי שֶׁהָיָה כָּאן אָדָם״ (עגנון, אורח 363).

מְדַמֶּה° ז׳ [מן א. דמה] תַּבְנִית מְדֻמָּה, גּוּף אוֹ הֶתְקֵן הָעֲשׂוּיִים לְשֵׁם הַטְעָיָה אוֹ לְשֵׁם יְצִירַת רֹשֶׁם מְדֻמֶּה: מְדַמִּים שֶׁל מְטוֹסִים בִּשְׂדֵה־הַתְּעוּפָה הַצְּבָאִי כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת מְטוֹסֵי הָאוֹיֵב [ראה גם דֶּמֶה] — [מְדַמֵּה־, מְדַמִּים, מְדַמֵּי־]

מַדְמְהִירוּת, **מַד־מְהִירוּת**° ז׳ טָכוֹמֶטֶר, הֶתְקֵן בִּמְכוֹנָה אוֹ בִּכְלִי־רֶכֶב הַמּוֹנֶה אֶת מִסְפַּר הַסִּבּוּבִים שֶׁל הַגַּלְגַּלִּים בִּיחִידַת־זְמַן קְצוּבָה וּמוֹדֵד עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת הַמְּהִירוּת. — [הַמַּדְמְהִירוּת, מַדְמְהִירוּתִים, ־תֵי]

מַדְמוּאָזֶל° נ׳ [צרפתית: mademoiselle גברת צעירה] גְּבֶרֶת צְעִירָה, כִּנּוּי אֵירוֹפִּי לְעַלְמָה קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ.

מַדְמַיִם°, **מַד־מַיִם**° ז׳ שָׁעוֹן מְיֻחָד הַקָּבוּעַ בְּרֶשֶׁת הַצִּנּוֹרוֹת הַמְסַפְּקִים מַיִם לְבַיִת אוֹ לְדִירָה—לִמְדִידַת כַּמּוּת הַמַּיִם שֶׁמּוֹצִיאִים הַצַּרְכָנִים. — [הַמַּדְמַיִם, מַדְמֵים־, מַדְמֵימִים, מַדְמֵימֵי־]

מְדֻמְיָן°, **מדומין** ת׳ [מן דמין, דֻּמְיַן] שֶׁנּוֹצַר בַּדִּמְיוֹן, פִיקְטִיבִי, מְדֻמֶּה, שֶׁאֵינוֹ בַּמְּצִיאוּת: ״כְּקוֹדְמוֹ הוּא שׁוֹכֵן בְּעוֹלָם מְדֻמְיָן״ (קריב, עיונים 204). טִיסָה מְדֻמְיֶנֶת אֶל הַשֶּׁמֶשׁ. — [מְדֻמְיֶנֶת, מְדֻמְיָנִים, מְדֻמְיָנוֹת]

מַדְמִיעַ° ת׳ [מן א. דמע, הִדְמִיעַ] גּוֹרֵם לְהַזָּלַת דְּמָעוֹת: הַמִּשְׁטָרָה פִּזְּרָה אֶת קְהַל הַמַּפְגִּינִים בְּגַזִּים מַדְמִיעִים. — [מַדְמִיעָה אוֹ מַדְמַעַת, מַדְמִיעִים, ־עוֹת]

מַדְמֵנָה נ׳ [מן דֹּמֶן] מְקוֹם דֹּמֶן וָזֶבֶל, מִזְבָּלָה. — [מַדְמֵנַת־, מַדְמֵנוֹת, מַדְמֵנוֹת־]

— **מֵי־מַדְמֵנָה**, 1. הַנּוֹזְלִים שֶׁהַחַקְלָאִים מַרְטִיבִים בָּהֶם אֶת הַתֶּבֶן, רוֹמְסִים אוֹתוֹ וְהוֹפְכִים אוֹתוֹ לְדֹמֶן—לְזִבּוּל הַשָּׂדוֹת: ״כְּהִדּוּשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה״ (ישעיה כה י; הקרי שם: בְּמוֹ). 2° [בהשאלה] בֹּץ, מֵי טִיט.

א. **מְדֻמָּע**°, **מדומע** ת׳ [מן א. דמע, דֻּמַּע] דָּמוּעַ, סָפוּג דְּמָעוֹת: ״וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ בְּעֵינַיִם מְדֻמָּעוֹת מְגִיל״ (מגדלי מד״ס, קכד). ״בְּקוֹל

מְטֹרָף־שֵׁעוּל וּמְדֻמָּע״ (ליסיצקי, מידות 109). – [מְדֻמַּעַת, מְדֻמָּעִים, מְדֻמָּעוֹת]

ב. **מְדֻמָּע*, מדומע** ת׳ [מן ב. דמע, דִּמַּע] שֶׁמְּעֹרָב בּוֹ קֹדֶשׁ בְּחֹל, כְּגוֹן תְּבוּאַת חֻלִּין שֶׁנָּפְלָה בְּתוֹכָהּ תְּרוּמָה: ״מְטַלְטְלִין בִּמְדֻמָּע בִּתְרוּמָה טְהוֹרָה״ (ירושלמי שבת טז ג). ״כַּדֵּי־יַיִן וְכַדֵּי־שֶׁמֶן הַמְדֻמָּעוֹת״ (חגיגה כה:). – [מְדֻמַּעַת, ־מָּעִים, מְדֻמָּעוֹת]

מַדְמַעֲלוֹת°, מַד־מַעֲלוֹת° ז׳ מַדְזָוִית, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת שִׁעוּר הַמַּעֲלוֹת שֶׁל זָוִיּוֹת וּקְשָׁתוֹת. –[הַמַּדְמַעֲלוֹת, מַדְמַעֲלוֹתִים, ־תֵי־]

מְדֻגָּג°, מדוגג ת׳ [מן דגג, דִּגֵּג] מְצֻפֶּה בְּדוֹגַג, מְכֻסֶּה בְּשַׁעֲוָה: ״חֲגוֹרֵי סַנְּרָךְ הַמְדֻגָּג״ (שניאור, שירים רמד). ״הָרִצְפָּה הַמְדֻגֶּגֶת וְהַחֲלַקְלַקָּה״ (שופמן, ב 114). ״מְגִלּוֹת גְּנוּזוֹת... טְמוּנוֹת בְּכַדֵּי־חֶרֶס וַעֲטוּפוֹת בַּד מְדֻגָּג״ (זכאי, קצרות 466). – [מְדֻגֶּגֶת, מְדֻגָּגִים, ־גּוֹת]

מַדְנְחָא*, מדינחא ז׳ [ארמית; מן דנח זרח] מִזְרָח, זְרִיחַת הַחַמָּה.

– **מַדְנְחָאֵי*** ז״ר (= הַמִּזְרָחִיִּים), כִּנּוּי לְחַכְמֵי הַמָּסוֹרָה וְהַמְדַקְדְּקִים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ־בָּבֶל (בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל!).

מְדָנִים ז״ר [מן דין; ראה גם מָדוֹן, מִדְיָן] רִיב, קְטָטָה: ״שִׂנְאָה תְּעוֹרֵר מְדָנִים״ (משלי י יב).

– **אִישׁ־מְדָנִים°** [על־פי משלי כו כא] מְחַרְחֵר רִיב, גּוֹרֵם קְטָטוֹת.

מַדְנֶשֶׁם°, מַד־נֶשֶׁם° ז׳ סְפִּירוֹמֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כַּמּוּת הָאֲוִיר שֶׁאָדָם יָכֹל לִנְשֹׁם וּלְהוֹצִיא מִתּוֹךְ חֲלַל חָזֵהוּ בְּפַעַם אַחַת.– [הַמַּדְנֶשֶׁם, מַדְנֶשֶׁם־, מַדְנְשָׁמִים, ־נִשְׁמֵי־]

מד״ס ר״ת 1, מַדְרִיךְ־סְפּוֹרְט. 2, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

מַדָּע ז׳ [מן ידע] 1, יְדִיעָה, דַּעַת, חָכְמָה: ״וְתִשְׁאַל־לְךָ חָכְמָה וּמַדָּע״ (דברי הימים ב א יא). ״בְּנִי, הִתְחַזֵּק בִּכְבוֹד אָבִיךָ... וְגַם אִם יֶחְסַר מַדָּעוֹ, עֲזוֹב לוֹ״ (בן־סירא ג יב). ״שֶׁנָּתַתִּי לְךָ מַדָּע יוֹתֵר מִן הַבְּהֵמָה וּמִן הַחַיָּה וּמִן הָעוֹפוֹת״ (קהלת רבה י, גם במדעך). ״כִּי תַּכְלִית הַהַצְלָחָה לָאָדָם אֵינֶנָּה כִּי אִם הַמַּדָּע הָעִיּוּנִי״ (כוזרי ד יט). 2°, מֶחְקָר שִׁיטָתִי בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם, מְאֻרְגָּן וּמְבֻסָּס עַל עֻבְדּוֹת, תַּצְפִּיּוֹת אוֹ נִסּוּיִים שֶׁסֻּכְּמוּ לְחֻקִּים, לִכְלָלִים וְלַאֲמִתּוֹת: פִיסִיקָה, מָתֵמָטִיקָה, בּוֹטָנִיקָה, הִיסְטוֹרְיָה הֵם מַדָּעִים. ״הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב... שֶׁמְּשַׁמֶּשֶׁת אוֹבְּיֶקְט לַמֶּחְקָר וְלַמִּדְרָשׁ שֶׁל הַמַּדָּע הַיָּבֵשׁ״ (ביאליק, על חכמת ישראל). הָאֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה כּוֹלֶלֶת מַדָּעִים שׁוֹנִים. – [מַדַּע־, מַדָּעִים, מַדְּעֵי־]

– **מַדְּעֵי־הַחֶבְרָה°**, כִּנּוּי לְלִמּוּדֵי כַּלְכָּלָה מְדִינִית, סוֹצְיוֹלוֹגְיָה, דֶּמוֹגְרַפְיָה וְעוֹד, הָעוֹסְקִים בַּיְחָסִים הַהֲדָדִיִּים שֶׁבַּחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית הַמְאֻרְגֶּנֶת.

– **מַדְּעֵי־הַטֶּבַע°**, שֵׁם כּוֹלֵל לַמַּדָּעִים פִיסִיקָה, כִּימְיָה, בּוֹטָנִיקָה, זוֹאוֹלוֹגְיָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

– **מַדְּעֵי־הַיַּהֲדוּת°**, שֵׁם כּוֹלֵל לְמִקְצוֹעוֹת־הַמֶּחְקָר הַקְּשׁוּרִים בְּחַיֵּי הַיְּהוּדִים וּבְתַרְבּוּתָם, כְּגוֹן: לְשׁוֹן עִבְרִית, תַּנַ״ךְ, סִפְרוּת עִבְרִית, הִיסְטוֹרְיָה עִבְרִית, תַּלְמוּד וְכו׳, ״יוּדָאִיקָה״.

– **מַדְּעֵי־הָרוּחַ°**, שֵׁם כּוֹלֵל לַמִּקְצוֹעוֹת הַהוּמָנִיסְטִיִּים, כְּגוֹן: סִפְרוּת, אֳמָנוּת, הִיסְטוֹרְיָה, בַּלְשָׁנוּת.

– **הַמַּדָּעִים הַמְדֻיָּקִים°**, כִּנּוּי לְמַדְּעֵי מָתֵמָטִיקָה, פִיסִיקָה וְכִימְיָה, הַבְּנוּיִים עַל נֻסְחוֹת וְצֵרוּפֵי מִסְפָּרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דִּיּוּק גָּמוּר.

– **אִישׁ־מַדָּע°**, מְלֻמָּד הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם.

– **סֵפֶר־הַמַּדָּע**, שֵׁם הַסֵּפֶר הָרִאשׁוֹן בְּחִבּוּר ״מִשְׁנֵה תּוֹרָה״ (״הַיָּד הַחֲזָקָה״) לָרַמְבַּ״ם.

מדעובי

מַדְעֳבִי°, מדעובי, מַד־עֳבִי° ז׳ מַכְשִׁיר בְּתַבְנִית סַרְגֵּל נָע עַל־גַּבֵּי סַרְגֵּל אַחֵר, הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְדִידַת עֳבָיִם (קְטָרִים) שֶׁל גּוּפִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן צִנּוֹרוֹת, גִּזְעֵי־עֵצִים. –[הַמַּדְעֳבִי, מַדְעֳבֵי־, ־עֳבִיִּים, ־עֳבִיֵּי־]

מַדָּעוּת° נ׳ [מן מַדָּע] תְּכוּנוֹת הַמַּדָּע, מֶחְקָר בְּדֶרֶךְ מַדָּעִית: ״וְכָל ׳מַדָּעוּתָם׳ אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לְהַרְאוֹת, אֵיךְ לְאַשֵּׁר אֶת הַכְּלָל הַזֶּה״ (אחד העם, שעא). ״אַנְשֵׁי הַמַּדָּע יִתְּנוּ לָמוֹ מִמַּדָּעוּתָם, מִבְּקִיאוּתָם וּמֵחֲקִירָתָם הַמְדֻיֶּקֶת״ (ביאליק, חבלי לשון). ״הוֹן רַב שֶׁל יְדִיעוֹת וּמַדָּעוּת״ (קלצקין, כתבים 114). [רווחת יותר הצורה: מַדָּעִיּוּת]

מַדָּעִי° ת׳ [מן מַדָּע] שֶׁכָּרוּךְ בְּמַדָּע וּמֶחְקָר, הַמְבֻסָּס עַל שִׁיטוֹת הַמַּדָּע וַאֲמִתּוֹתָיו: ״לִמּוּד הַמְּלָאכוֹת הַמַּדָּעִיּוֹת כְּמוֹ לִמּוּד הָעֵצָה וְהַדָּת וְהַהַנְהָגָה״ (השרשים לג׳נאח, אבה). חִבּוּר מַדָּעִי שֶׁל הַמְלֻמָּד. פְּעֻלָּתוֹ הַמַּדָּעִית שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר. מַכְשִׁיר מַדָּעִי. גִּישָׁה מַדָּעִית. – [מַדָּעִית, מַדָּעִיִּים, מַדָּעִיּוֹת]

מַדָּעִיּוּת° נ׳ [מן מַדָּעִי] קִיּוּם עֶקְרוֹנוֹת הַמַּדָּע, חֲקִירָה מַדָּעִית, הַתְאָמָה לִיסוֹדוֹת הַמֶּחְקָר: ״כָּל פִּתְגָּם מִפִּתְגָּמָיו חֲבַר מַדָּעִיּוּת שֶׁל חָכָם עִם פִּקְחוּת שֶׁל אִישׁ־מַעֲשֶׂה זָהִיר״ (סוקולוב, אישים 88). ״הַמַּדָּעִיּוּת שֶׁלּוֹ אֵינָהּ בְּעֶצֶם אֶלָּא מִין שִׁיר״ (פרישמן, כתבים 202). [מַדָּעִיּוּת־]

מַדְעָךְ° ז׳ [מן א. דעך] מְקוֹם הַדְּעִיכָה, מָקוֹם שֶׁדָּעֲכָה בּוֹ אֵשׁ: ״בָּאִים אֶל מַדְעַךְ הַמְּדוּרָה... לִנְבֹּר בַּשְּׂרִידִים״ (יזהר, צקלג 207). – [מַדְעַךְ־, מַדְעָכִים, ־עֲכֵי־]

מַדְעֹמֶק°, מדעומק, מַד־עֹמֶק° ז׳ מַגּוֹשׁ, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת עֹמֶק הַמַּיִם בִּבְרֵכָה, בְּנָהָר, בַּיָּם וְכו׳. – [הַמַּדְעֹמֶק, מַדְעֻמְקִים, מַדְעֻמְקֵי־]

מַדְעָן° ז׳ [מן מַדָּע] אִישׁ־מַדָּע, מְלֻמָּד וְחוֹקֵר: כִּנּוּס הַמַּדְעָנִים מֻקְדָּשׁ לְמֶחְקַר הָאָטוֹם. – [מַדְעַן־, מַדְעָנִים, מַדְעָנֵי־, מַדְעָנִית, מַדְעָנִיּוֹת]

מַדְעָנוּת° נ׳ [מן מַדְעָן] פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַמַּדְעָן, מֶחְקָר מַדָּעִי: ״בְּשׁוּקֵי סִפְרוּת קִיקְיוֹנִית אוֹ מַדְעָנוּת חֶנְוָנִית״ (קלצקין, כתבים 124).–[מַדְעָנוּת־]

מַדָּף* ז׳ [אולי מן דַּף; ערבית: מִנְדַף לוח־עץ שחובטים בו צמר]

מדף (1)

1°, אִצְטַבָּה, לוּחַ־עֵץ בָּאָרוֹן אוֹ בַּקִּיר לָשִׂים עָלָיו דְּבָרִים שׁוֹנִים. 2*, לוּחַ־עֵץ לָצִיד עוֹפוֹת (כלים כג ה), לְכַנֶּסֶת דְּבוֹרִים (כלים טז) וְעוֹד. 3*, דַּרְגָּה נְמוּכָה בְּטֻמְאָה (לְהַבְדִּיל מִן מִדְרָס): ״וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף״ – מְלַמֵּד שֶׁעוֹשֶׂה תַּחְתָּיו (הַזָּב) מַדָּף״ (ספרא עז א). – [מַדַּף־, מַדָּפוֹ... מַדַּפְכֶם; מַדָּפִים, מַדְּפֵי־]

מדף [מִן מֻדָּף]

~ פֻּעַ' מֻדַּף° פ״י עֻרַךְ עַל גַּבֵּי מַדָּפִים, סֻדַּר סְפָרִים אוֹ חֲפָצִים אֲחֵרִים עַל מַדָּפִים: הַסַּפְרָן מִדֵּף אֶת הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים. – [לְמַדֵּף, מְמַדֵּף, יְ־]

~ פֻּעַ' מֻדַּף°, נֶעֱרַךְ עַל גַּבֵּי מַדָּפִים: הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ מֻיְּנוּ וּמֻדְּפוּ כֻּלָּם. – [מְמֻדָּף, יְמֻדַּף]

מַדָּף° ז' [מִן נדף, הִדִּיף] (בכוורנות) מַכְשִׁיר הַמַּפִּיק בְּכוּרַת עָשָׁן הַמַּשְׁקִיט אֶת הַדְּבוֹרִים וּמוֹנֵעַ מֵלַעֲקֹץ בִּשְׁעַת טִפּוּלוֹ שֶׁל הַכַּוְרָן. – [מַדַּף־, מַדָּפִים, מַדְּפֵי־]

מַדְפִּיס° ז' [מִן דפס, הִדְפִּיס] 1. בַּעַל בֵּית־דְּפוּס. 2. דַּפָּס, פּוֹעֵל הָעוֹבֵד בִּמְכוֹנַת־הַדְפָּסָה בְּבֵית־דְּפוּס. – [מַדְפִּיס־, מַדְפִּיסִים, מַדְפִּיסֵי־]

– הַמַּדְפִּיס הַמֶּמְשַׁלְתִּי°, יְחִידָה בְּמִשְׂרַד הָאוֹצָר הַמְּבַצַּעַת אֶת כָּל שֵׁרוּתֵי הַדְּפוּס לְמִשְׂרְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה וְלַאֲגוּדִים צִבּוּרִיִּים וּמֶמְשַׁלְתִּיִּים אֲחֵרִים. בְּבָתֵּי־הַדְּפוּס שֶׁל הַמַּדְפִּיס הַמֶּמְשַׁלְתִּי מַדְפִּיסִים בֵּין הַיֶּתֶר נְיָרוֹת־עֵרֶךְ, אִגְּרוֹת־חוֹב, דַּרְכּוֹנִים, מַדְרִיכֵי־הַטֶּלֶפוֹן.

מֻדְפְּלָם°, מדופלם ת' [מִן דפלם, דִּפְלֵם] בַּעַל דִּיפְּלוֹמָה, מֻסְמָךְ, מִי שֶׁקִּבֵּל תְּעוּדַת־אִשּׁוּר עַל גְּמַר חֹק־לִמּוּדָיו בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: רוֹפֵא מֻדְפְּלָם. רוֹקֵחַ מֻדְפְּלָם. מְיַלֶּדֶת מֻדְפְּלֶמֶת. – [מֻדְפְּלֶמֶת, מֻדְפְּלָמִים, ־מוֹת]

מַדְפֵּן° ז' [מִן דפן] מַכְשִׁיר חַקְלָאִי כְּעֵין מַחֲרֵשָׁה, בַּעַל צַלָּחוֹת קְעוּרוֹת, הַנִּגְרָר אַחֲרֵי טְרַקְטוֹר וּמְשַׁמֵּשׁ לַעֲשִׂיַּת דְּפָנוֹת בַּעֲרוּגוֹת הַהַשְׁקָיָה בְּשִׁטְחֵי הַמִּסְפּוֹא: הָאֲדָמָה נִגְרֶפֶת אֶל בֵּין הַצַּלָּחוֹת וְנִשְׁאֶרֶת בְּצוּרַת תֵּל לְאֹרֶךְ הַשָּׂדֶה – הוּא דֹּפֶן הָעֲרוּגָה. – [מַדְפֵּן־, מַדְפְּנִים, מַדְפְּנֵי־]

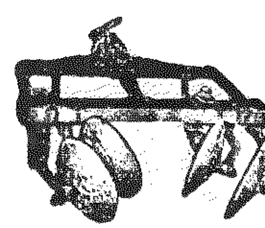

מדפן

מֻדְפָּן°, מדופן ת' [מִן דפן, דִּפֵּן] 1. שֶׁחֻזְּקוּ דָּפְנוֹתָיו: ״תְּלוּלִית שְׁטוּחָה, מֻדְפֶּנֶת יָפֶה״ (שמיר, כמו 26). 2. לָחוּץ: ״עָמַד, חָזֵהוּ מֻדְפָּן אֶל הַפִּשְׁפָּשׁ, רֹאשׁוֹ מֻשְׁפָּל״ (שלונסקי, תר' קרקע ב 362). – [מֻדְפֶּנֶת, מֻדְפָּנִים, ־נוֹת]

מִדְפָּס° ז' [מִן דפס] דְּבַר־דְּפוּס (לְהַבְדִּיל מִן ״מִכְתָּב״ – דָּבָר שֶׁבִּכְתָב). – [מִדְפַּס־, מִדְפָּסִים, מִדְפְּסֵי־]

מֻדְפָּס°, מודפס ת' [מִן דפס, הֻדְפַּס] מְסֻדָּר בִּדְפוּס, שֶׁיָּצָא מִמְּכוֹנַת הַדְּפוּס: סְפָרִים מֻדְפָּסִים. תְּמוּנוֹת מֻדְפָּסוֹת. – [מֻדְפֶּסֶת, מֻדְפָּסִים, ־סוֹת]

מַדְפֵּסָה° נ' [מִן דפס] מְכוֹנַת־דְּפוּס, מְכוֹנָה לְהַדְפָּסַת סְפָרִים וְדִבְרֵי־דְפוּס אֲחֵרִים. – [מַדְפֵּסַת־, מַדְפֵּסוֹת, מַדְפְּסוֹת־]

מְדַקְדֵּק° תו״ז [מִן דקדק, דִּקְדֵּק] 1°. בַּעַל־דִּקְדּוּק, מֻמְחֶה בְּתוֹרַת הַדִּקְדּוּק שֶׁל לָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת: ״ר' יְהוּדָה הַמְדַקְדֵּק הָרִאשׁוֹן״ (אברהם אבן־עזרא, צחות א). 2°. דַּיְקָן, פַּדְּנָט, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו נֶעֱרָכִים בְּדִיּוּק וּבְהַקְפָּדָה. – [מְדַקְדְּקִים, מְדַקְדְּקֵי־]

מְדֻקְדָּק*, מדוקדק ת' [מִן דקדק, דֻּקְדַּק] 1*. מְדֻיָּק בְּתַכְלִית, מְכֻוָּן בְּדִיּוּק, נָתוּן לְכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו: ״לָשׁוּב אֶל תּוֹרַת מֹשֶׁה, כִּי בָהּ הַכֹּל מְדֻקְדָּק״ (מגילת ברית דמשק טז 1–2). ״אַךְ דַּרְכֵי הָרְאָיוֹת נֶחְלְקוּ, מֵהֶם מְדֻקְדָּקוֹת עַד תַּכְלִית וּמֵהֶם מְקֻצָּרוֹת״ (הכוזרי ד ג). בָּעִתּוֹן נִתַּן תֵּאוּר מְדֻקְדָּק שֶׁל הַמְּאֹרָע. 2°. דַּק: ״וְהֶחָבִית – צוּרָתָהּ כְּצוּרַת בֵּיצָה: בִּקְצוֹתֶיהָ מְדֻקְדֶּקֶת, וּבְטַבּוּרָהּ מִתְבַּטֶּנֶת״ (טביב, כערער 271). – [מְדֻקְדֶּקֶת, ־דָּקִים, ־קוֹת]

– מְדֻקְדָּק בַּעֲנִיּוּת* מְדֻכֶּה עַל־יְדֵי עֲנִיּוּת, דָּחוּק בְּיוֹתֵר: ״אֵין לְךָ מִדָּה קָשָׁה כָּעֲנִיּוּת, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מְדֻקְדָּק בַּעֲנִיּוּת, כְּאִלּוּ דְּבוּקִין בּוֹ כָּל הַיִּסּוּרִין שֶׁבָּעוֹלָם״ (שמות רבה לד). ״אֲנִי דָּחוּק, עָנִי מְדֻקְדָּק בַּעֲנִיּוּת״ (הזז, היושבת 118).

– עָנִי מְדֻקְדָּק*, עָנִי מְדֻכָּא, עָנִי גָּמוּר: ״אִם הָיָה עָנִי מְדֻקְדָּק, בָּרִאשׁוֹן וּבַשֵּׁנִי (שֶׁל יְמֵי הָאֵבֶל) אֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה, וּבַשְּׁלִישִׁי הוּא עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה״ (בראשית רבה ק).

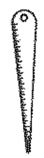

מדקוטר

מַדְקֹטֶר°, מדקוטר, מַד־קֹטֶר° ז' מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי קָנֶה בְּצוּרַת חָרוּט (קוֹנוּס) וְעָלָיו מַעֲרֶכֶת קַוִּים וּמִסְפָּרִים: תּוֹקְעִים אוֹתוֹ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל גָּלִיל חָלוּל עַד הִצָּמְדוּתוֹ אֶל דָּפְנוֹת הַגָּלִיל – וְהַקַּו הַמַּתְאִים לְפִי הַגָּלִיל מְצַיֵּן אֶת קָטְרוֹ. – [הַמַּדְקֹטֶר, מַדְקֹטֶר־, מַדְקֹטְרִים, מַדְקֹטְרֵי־]

מְדַקְלֵם° ז' [מִן דקלם, דִּקְלֵם] קַרְיָן, קוֹרֵא־אָמָּן שֶׁל יְצִירוֹת סִפְרוּתִיּוֹת. – [מְדַקְלֶמֶת, מְדַקְלְמִים, ־מוֹת]

מְדֻקְלָם°, מדוקלם ת' [מִן דקלם, דֻּקְלַם] מֻטְעָם, נִקְרָא בְּהַטְעָמָה וּבְדֶרֶךְ אָמָּנוּתִית: הַשִּׁיר הַמְדֻקְלָם עַל־יְדֵי הַקַּרְיָן הָאָמָּן זָכָה לִתְשׁוּאוֹת הַשּׁוֹמְעִים. – [מְדֻקְלֶמֶת, מְדֻקְלָמִים, ־מוֹת]

מְדֻקָּק°, מדוקק ת' [מִן דקק, דֻּקַּק] מְנֻפָּץ עַד דַּק: ״שִׁבְרֵי רְעָפִים וְאֶבֶן מְדֻקָּקִים כֶּחָצָץ״ (שמיר, הגבול 298). – [מְדֻקֶּקֶת, מְדֻקָּקִים, ־קוֹת]

מְדֻקָּר, מדוקר ת' [מִן דקר, דֻּקַּר] דָּקוּר, הָרוּג אוֹ פָּצוּעַ בְּנֶשֶׁק חַד: ״וְנָפְלוּ חֲלָלִים... וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ״ (ירמיה נא ד). – [מְדֻקֶּרֶת, מְדֻקָּרִים, ־רוֹת]

מַדְקֵר° ז' [מִן דקר] קָנֶה אָרֹךְ וּמְחֻדָּד לִדְקֹר בּוֹ – כְּעֵין מַרְצֵעַ. [מַדְקֵר־, מַדְקְרִים, מַדְקְרֵי־]

מִדְקָר° ז' [מִן דקר] דְּקִירָה, עֲקִיצָה: ״לוֹ מִדְקַר הַחוֹחִים״ (ברוידס, שרשים 27) – [מִדְקַר־, מִדְקָרִים, מִדְקְרֵי־]

מַדְקֵרָה נ' [מִן דקר] דְּקִירָה, נְעִיצָה בְּדָבָר חַד: ״צַדִּיק רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ בָּאַחֲרוֹנָה נֶהֱרַג בְּמַדְקֵרָה״ (ארזי הלבנון, לט' באב). ״זֶה כְּבָר אָחוּשׁ מַדְקֵרוֹת כְּעֵין מַדְקְרוֹת־מַחַט מִצַּד חָזִי הַשְּׂמָאלִי״ (ביאליק, תקות). ״בְּכָל פִּנָּה שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מַדְקֵרָה וּמַכְתָּה״ (שלונסקי, תר' קולא 171). – [מַדְקֵרַת־, מַדְקֵרוֹת, מַדְקְרוֹת־]

– כְּמַדְקְרוֹת־חֶרֶב, מָשָׁל לִדְבָרִים קָשִׁים וְעוֹקְצָנִיִּים בְּיוֹתֵר: ״יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב״ (משלי יב יח). ״כְּמַדְקְרוֹת־חֶרֶב נָגְעוּ הַדְּבָרִים אֶל לִבָּהּ״ (פרישמן, כתבים 44). ״דִּבְרֵי־כִּבּוּשִׁין רַכִּים כַּשֶּׁמֶן וּדְבָרִים קָשִׁים כְּמַדְקְרוֹת־חֶרֶב״ (בורלא, עקביא 268).

מֻדָּר* ז׳ [ערבית: مَدَر] טִיט יָבֵשׁ, רֶגֶב: ״אֲפִלּוּ לְבֵנִים, אֲפִלּוּ מֻדָּר, אֲפִלּוּ חַרְסִית״ (ספרא עג ג). — [מֻדַּר־]

מד״ר ר״ת 1. מַדְרִיךְ רָאשִׁי. 2. מִדְרָשׁ רַבָּה.

מדר [מן מִדְרוֹן]

~ הִפ׳ **הִמְדִּיר*** פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא מִשְׁפָּע, שָׁוָה צוּרַת מִדְרוֹן: ״בְּמַמְדִּיר (נוסח אחר: בְּמַדִּיר) אֶת כָּתְלוֹ״ (בבא בתרא כב:). — [לְהַמְדִּיר, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻמְדַּר°** נַעֲשָׂה מִשְׁפָּע, נַעֲשָׂה מִדְרוֹן. — [מֻמְדָּר, יֻמְדַּר]

מֻדָּר*, מוּדָּר ת׳ [נדר, הִדִּיר] אָסוּר וּמֻרְחָק מִמַּשֶּׁהוּ בְּתֹקֶף נֶדֶר וּשְׁבוּעָה: ״הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ״ (נדרים ד א). [וראה עוד ערך נדר]. — [מֻדֶּרֶת, מֻדָּרִים, מֻדָּרוֹת]

מְדֻרְבָּן°, מדורבן ת׳ [מן דרבן, דִּרְבֵּן] 1. מְזֹרָז, מוּאָץ, מְמֻרָץ לִפְעֹל מַהֵר וּבִזְרִיזוּת: הַסּוּס הַמְדֻרְבָּן הִגִּיעַ מְהֵרָה. 2. שֶׁיֵּשׁ לוֹ דָּרְבוֹן, שֶׁצְּמוּדִים עָלָיו דָּרְבוֹנוֹת: ״מַגָּף שֶׁל טַפְסָר מְדֻרְבָּן״ (שניאור, פאנדרי א 231). ״בִּרְכָּבוֹ בְּשַׁלְגִים מִמַּגָּף וּמְדֻרְבָּן״ (אלתרמן, הטור א 136). — [מְדֻרְבֶּנֶת, מְדֻרְבָּנִים, ־נוֹת]

מִדְּרַבָּנָן* [ארמית: מִן + דְּ + רַבָּנָן] (חולין יג.), מִשֶּׁל חֲכָמֵינוּ: דִּין אוֹ מִנְהָג שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי חַכְמֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, אַף שֶׁלֹּא נִמְצָא לָהֶם סֶמֶךְ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה [לְהַבְדִּיל מִן ״מִדְּאוֹרַיְתָא״ (מִן הַתּוֹרָה)]: ״מִדְּרַבָּנָן הִיא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל״ (שבת קלח.).

מְדֹרָג°, מדורג ת׳ [מן דרג, דֹּרַג] 1. עָשׂוּי מַדְרֵגוֹת־מַדְרֵגוֹת. ״מִדְרוֹנִים מְדֹרָגִים לְמִזְרַע הָאֹרֶז״ (שרת, באסיה 52). 2. מְשֻׁבָּץ בְּדַרְגָּה מְסֻיֶּמֶת: הַפָּקִיד מְדֹרָג בְּדַרְגָּה י״א מִנְהָלִית. — [מְדֹרֶגֶת, מְדֹרָגִים, ־גוֹת]

מֻדְרָג°, מודרג ת׳ [מן דרג, הִדְרִיג] עָשׂוּי לְפִי דְּרָגוֹת שׁוֹנוֹת; מִתְקַדֵּם בְּהַדְרָגָה וְתוֹךְ הִתְפַּתְּחוּת – מִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד אוֹ מִן הַקָּרוֹב אֶל הָרָחוֹק: חֹמֶר־הַלִּמּוּדִים בְּבָתֵּי־הַסֵּפֶר מֻדְרָג מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. שְׂכַר־לִמּוּד מֻדְרָג – לְפִי מַצָּבָם הַחָמְרִי שֶׁל הַהוֹרִים. — [מֻדְרֶגֶת, מֻדְרָגִים, ־גוֹת]

— בֵּית־סֵפֶר מֻדְרָג°, בֵּית־סֵפֶר הַמְּחֻלָּק לְמַחְלָקוֹת־מַחְלָקוֹת נִפְרָדוֹת, וְכָל מַחְלָקָה לוֹמֶדֶת לְחוּד (לְהַבְדִּיל מִן ״בִּלְתִּי־מֻדְרָג״– כִּתּוֹת קְטַנּוֹת הַמְצֹרָפוֹת וְלוֹמְדוֹת יַחַד).

מִדְרָג° ז׳ [מן דרג] 1. מַדְרֵגָה הַבְּנוּיָה בְּמִדְרוֹן הַר, טֶרַסָּה. 2 [בפקידות במינהל] מַעֲרֶכֶת הַדְּרָגוֹת, סֻלַּם הַדְּרָגוֹת שֶׁל הָעוֹבְדִים: מִדְרָג הַמַּשְׂכֹּרוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי־הַמְּדִינָה. — [מִדְרַג־, מִדְרָגִים, מִדְרְגֵי־]

מדרג [מן מַדְרֵגָה]

~ פִּע׳ **מִדְרֵג°** פ״י עָשָׂה מַדְרֵגוֹת, בָּנָה טֶרַסּוֹת: הַמִּתְיַשְּׁבִים מִדְרְגוּ אֶת מוֹרַד הָהָר. — [לְמַדְרֵג אֶת־, מְמַדְרֵג, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻדְרַג°** נַעֲשׂוּ בּוֹ מַדְרֵגוֹת, נִבְנוּ בּוֹ טֶרַסּוֹת: מִדְרוֹן הָהָר מֻדְרַג כֻּלּוֹ. — [מְמֻדְרָג, יְמֻדְרַג]

מַדְרֵגָה נ׳ [אכדית: durgu שביל; ארמית: דַּרְגָּא; ערבית: دَرَجَة; וראה דרג] 1°. מַעֲלָה שֶׁעוֹלִים בָּהּ, דַּרְגָּה: עוֹלִים בְּמַדְרֵגוֹת אֶל הַקּוֹמָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּבַּיִת. חֲדַר־הַמַּדְרֵגוֹת. 2 [בהרים] טֶרַסָּה, שֶׁטַח צַר בְּמִדְרוֹן־הַר שֶׁיֻּשַּׁר וְאֻזַּן וְהֻתְאַם לִנְטִיעוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה״ (שיר השירים ב יד). ״וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת״ (יחזקאל לח כ). ״הַנּוֹטֵעַ אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּמַּדְרֵגָה״ (כלאים ו ב). ״בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי נְאָיוֹת מַעֲרָב שְׁבִיעִית״ (תוספתא שביעית ג ד).

מדרגות (1)

מדרגות (2)

3* [בהשאלה] מַעֲמָד, רָמָה, שָׁלָב בְּהִתְפַּתְּחוּת: ״לְטָרְדָן (אֶת הָרְשָׁעִים) וּלְהוֹרִישָׁן לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה״ (קידושין מ:). ״וְהַפְּחוּת שֶׁבָּאָדָם יוֹתֵר מַעֲלָה בְּמַדְרֵגָה מִן הַמַּעֲלֶה שֶׁבַּבְּהֵמָה״ (כוזרי ה כ). ״רָאוּי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ בְּמַדְרֵגַת חָתָן, כִּי אִם בְּמַדְרֵגַת בֵּן״ (אברבנאל לשמואל יח). ״שֶׁרָאִיתִי שֶׁכְּבָר הִגַּעְתִּי לַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּהַצְלָחָה״ (עגנון, אלו קסה). סְחוֹרָה טוֹבָה מִמַּדְרֵגָה רִאשׁוֹנָה. — [מַדְרֵגַת־, מַדְרֵגוֹת, מַדְרְגוֹת־]

— שֵׁפֶל־הַמַּדְרֵגָה°, מַצָּב חָמְרִי אוֹ מוּסָרִי יָרוּד מְאֹד: ״כָּל הַשְּׁאָר נִתְלוּ בְּרִפְיוֹן, בְּשֵׁפֶל הַמַּדְרֵגָה״ (שלונסקי, תר׳ בבל 143). פְּלוֹנִי עָלָה מִשֵּׁפֶל־הַמַּדְרֵגָה שֶׁל עָנִי וְאֶבְיוֹן וְהָיָה לְאַחַד הָעֲשִׁירִים בָּאָרֶץ. הַנַּרְקוֹמָן יָרַד לְשֵׁפֶל־הַמַּדְרֵגָה.

מִדְרָגָה° נ׳ [מן דרג] מַעֲרֶכֶת טֶרַסּוֹת: ״מִדְשָׁאוֹת וַחֲרְשׁוֹת־עֵצִים וּמִדְרָגוֹת״ (שרת, באסיה 114). — [מִדְרֶגֶת־, מִדְרָגוֹת, מִדְרְגוֹת־]

מדרוח

מִדְרוּג°, מידרוג ז׳ [מן מדרג, מִדְרֵג] עֲשִׂיַּת מַדְרֵגוֹת, בְּנִיַּת טֶרַסּוֹת: מִדְרוּג הַמִּדְרוֹן. — [מִדְרוּג־]

מַדְרוּחַ°, מַד־רוּחַ° ז׳ מַכְשִׁיר לִמְדִידַת מְהִירוּת הָרוּחַ וְעָצְמָתָהּ, אַנֶמוֹמֶטֶר. — [הַמַּדְרוּחַ, מַדְרוּחִים, ־חֵי־]

מַדְרוּם°, מַד־רוּם° ז׳ אַלְטִימֶטֶר, בָּרוֹמֶטֶר קְפִיצִי הַמְּשַׁמֵּשׁ לִמְדִידַת גָּבְהוֹ שֶׁל מָקוֹם מֵעַל פְּנֵי הַיָּם אוֹ גֹּבַהּ טִיסָתוֹ שֶׁל מָטוֹס. — [הַמַּדְרוּם, מַדְרוּמִים, ־מֵי־]

מִדְרוֹן* ז׳ [המקור לא הוברר; יש סוברים מן נְדַר בארמית שהוראתו בין השאר: גלגל למטה; ואולי קרוב אל דִּרְדֵּר] שִׁפּוּעַ, שֶׁטַח נָטוּי וּמְשֻׁפָּע, מוֹרָד: ״תַּרְנְגֹלֶת... אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהָטִיל בֵּיצָתָהּ בִּמְקוֹם מִדְרוֹן״ (שבת מב.). ״שׁוֹפְכִין בִּמְקוֹם מִדְרוֹן, וְאֵין שׁוֹפְכִין בִּמְקוֹם הָאַשְׁבֹּרֶן״ (פסחים מב.). מַדְרֵגוֹת בְּמִדְרוֹן הָהָר. — [מִדְרוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

מדרון

— הוּא מְדַרְדֵּר בְּמִדְרוֹן° [בהשאלה] הוּא יוֹרֵד וְשׁוֹקֵעַ, הוּא הוֹלֵךְ וּמִתְנַוֵּן: מִשֶּׁהִתְמַכֵּר הָאִישׁ לְסַמִּים, הִתְחִיל מְדַרְדֵּר בְּמִדְרוֹן.

מִדְרוֹנִי° ת׳ [מן מִדְרוֹן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁפּוּעַ וִירִידָה: ״אֲדָמָה מִדְרוֹנִית עִם בְּרֵכוֹת לְצַד שִׁפּוּעַ הַמִּדְרוֹן״ (סוקולוב, במראות 53). שְׁבִיל מִדְרוֹנִי בָּהָר. — [מִדְרוֹנִית, מִדְרוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מִדְרוֹנִיּוּת° נ׳ [מִן מִדְרוֹנִי] מַצָּבוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם הַמִּדְרוֹנִי, שִׁעוּר הַשִּׁפּוּעַ: "יֻקְצוּ שְׁטָחִים לְמַטְּעֵי־בַּעַל בְּהֶתְאֵם לְטִיב הַקַּרְקַע, עָמְקָהּ וְשִׁעוּר מִדְרוֹנִיּוּתָהּ" (עיתונות). – [מִדְרוֹנִיּוּת־]

מַדְרִיגָל° ז׳ [איטלקית: madrigale] 1 [במוסיקה] זֶמֶר רַב־קוֹלִי, שִׁיר הַמֻּתְאָם לְקוֹלוֹת אֲחָדִים. 2 [בספרות] שִׁיר־אַהֲבָה קָצָר, עַל־פִּי־רֹב מוּשָׁר. – [מַדְרִיגָלִים]

מַדְרִיךְ° ז׳ [מִן דרך, הִדְרִיךְ] 1 °, מוֹרֵה־דֶּרֶךְ, מְנַהֵל, מְכַוֵּן לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: "כַּצֹּאן הַנְּפוֹצִים עַל הֶהָרִים בְּלֹא יוֹעֵץ וּמַדְרִיךְ" (רמב״ן לשמות כב לה). טִיּוּל בָּאָרֶץ בְּהַדְרָכַת מַדְרִיךְ מֻסְמָךְ. 2 °, מְאַמֵּן, מְלַמֵּד לִפְעֹל בְּאֹפֶן וּבְשִׁיטָה הַנְּכוֹנִים: מַדְרִיךְ לַעֲבוֹדָה בְּמַעְבָּדָה. מַדְרִיךְ לַמִּתְיַשְּׁבִים הַחֲדָשִׁים. 3 °, סֵפֶר־עֵזֶר הַנּוֹתֵן יְדִיעוֹת שִׁמּוּשִׁיּוֹת בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מַדְרִיךְ לְטִיּוּלִים בָּאָרֶץ. מַדְרִיךְ לַמַּצִּיגִים בְּתַעֲרוּכַת הַתְּמוּנוֹת. מַדְרִיךְ בִּמְלֶאכֶת הַבִּשּׁוּל. מַדְרִיךְ־טֶלֶפוֹן. – [מַדְרִיךְ־, מַדְרִיכִים, ־כֵי־; מַדְרִיכָה, מַדְרִיכַת־, מַדְרִיכוֹת]

מַדְרִיכוּת° נ׳ [מִן מַדְרִיךְ] תַּפְקִידוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַמַּדְרִיךְ: "הִלְבִּישׁוּהוּ סֵמֶל שֶׁל מַדְרִיכוּת" (אריד, ביתו 37). שְׂכַר מַדְרִיכוּת. – [מַדְרִיכוּת־]

מִדְרָךְ ז׳ [מִן דרך] 1, מְקוֹם דְּרִיכַת הָרֶגֶל: "לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל" (דברים ב ה). "אַחֲרֵי חַבְקִי מִדְרַךְ נְעָלָיו" (יהודה הלוי, א 68). 2 ^, דְּרִיכָה, צְעִידָה: "וְלוּ מִימֵי פְּרַת כְּדָמַי דְּמָעַי, לְעוֹלָם לֹא עֲבָרוֹ אִישׁ בְּמִדְרָךְ" (גבירול, ו 21). "וּכְמִדְרַךְ עֲנָקִים מִצְעָדוֹ בָּטוּחַ" (ביאליק, בשירי החורף). – [מִדְרַךְ־, מִדְרָכִים, מִדְרְכֵי־]

מֻדְרָךְ ^, **מוּדְרָךְ** ת׳ [מִן דרך, הֻדְרַךְ] 1 °, מֻנְהָל, מֻנְהָג בְּדֶרֶךְ מְסֻיֶּמֶת: הַמַּדְרִיךְ הוֹלִיךְ אֶת הַמֻּדְרָכִים לְמַחֲנוֹ חֶפְצָם. 2 ^, מְכֻוָּן, פּוֹעֵל לְפִי הַדְרָכַת מִישֶׁהוּ, מְבַצֵּעַ לְפִי הוֹרָאוֹתָיו, מֻנְחֶה: "שֶׁלֹּא הָיָה מֻדְרָךְ וּמְיֻשָּׁר מִן הַשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה" (אברבנאל לשמות). שִׁעוּרִים מֻדְרָכִים. – [מֻדְרֶכֶת, מֻדְרָכִים, מֻדְרָכוֹת]

מַדְרֶךְ°, **מַד־דֶּרֶךְ**° ז׳ 1, מִתְקָן בִּכְלִי־רֶכֶב הַמְצַיֵּן אֶת מִסְפַּר הַקִּילוֹמֶטְרִים שֶׁעָבַר הָרֶכֶב בִּנְסִיעָתוֹ. 2, שָׁעוֹן מְיֻחָד הַמְצַיֵּן אֶת מִסְפַּר הַצְּעָדִים שֶׁהַהוֹלֵךְ צָעַד בַּהֲלִיכָתוֹ וְקוֹבֵעַ לְפִי זֶה אֶת הַמֶּרְחָק. – [הַמַּדְרֶךְ, מַדְרֶךְ־, מַדְרְכִים, מַדְרְכֵי־]

מְדֻרָּךְ°, **מְדוּרָּךְ** ת׳ [מִן דרך, הִתְדָּרֵךְ] [בכלי־נשק] הַנִּדְרָךְ מֵאֵלָיו, שֶׁאֵין צֹרֶךְ לִדְרֹךְ אוֹתוֹ בַּיָּד. –[מְדֻרֶּכֶת, ־רָּכִים, ־כוֹת]

מִדְרָכָה° נ׳ [מִן דרך] שְׁבִיל סָלוּל אוֹ מְרֻצָּף בְּצַד כְּבִישׁ, דֶּרֶךְ אוֹ גֶּשֶׁר, לְמַעֲבַר הוֹלְכֵי־רֶגֶל. – [מִדְרֶכֶת־, מִדְרָכוֹת, מִדְרְכוֹת־]

מִדְרֶכֶת° נ׳ [צורת־משנה מִן מִדְרָכָה] מִדְרָכָה: "מַצֵּבוֹת שֶׁהֻסְּעוּ מִקְּבָרֵינוּ שֻׁבְּצוּ בְּמִדְרֶכֶת" (גרינברג, רחובות רפב). "וְטָחַב... דּוֹלֵף מֵעַל שְׁלָטִים עַל תַּשְׁבְּצֵי מִדְרֶכֶת" (שלונסקי, שירים ב 156). "מְקַפֵּץ בְּרֶגֶל אַחַת – עַל־גַּבֵּי שׁוּלֶיהָ שֶׁל הַמִּדְרֶכֶת" (שמיר, במו 65). – [מִדְרֶכֶת־, מִדְרָכוֹת, מִדְרְכוֹת־]

מֻדְרָם°, **מוּדְרָם** ת׳ [מִן דרם, הֻדְרַם] פּוֹנֶה לְצַד דָּרוֹם: "אֵין מְבִיאִין אֶת הָעֹמֶר אֶלָּא מִן הַשָּׂדוֹת הַמֻּדְרָמוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (מנחות פה:). – [מֻדְרֶמֶת, מֻדְרָמִים, ־מוֹת]

מדרן [מִן מִדְרוֹן]

~ התפ׳ **הִתְמַדְרֵן**° הִשְׁתַּפֵּעַ, נָטָה בְּשִׁפּוּעַ: "גִּבְעָה מִתְמַדְרֶנֶת אֶל נִמְלָה" (ליסיצקי, תולדות 191). "שֻׁלְחָן זֶה הַמִּתְמַדְרֵן קִמְעָה" (הלקין, משבר 222). – [לְהִתְמַדְרֵן, מִתְ־, יִתְ־]

מִדְרָס° ז׳ [מִן דרס] 1 °, מַצָּע בְּתוֹךְ הַנַּעַל, בְּיִחוּד מַצָּע מְגֻבָּה בְּאֶמְצָעִיתוֹ לְשֵׁם תְּמִיכָה בַּקֶּשֶׁת הַתִּיכוֹנָה שֶׁל כַּף־הָרֶגֶל שֶׁנִּתְרוֹפְפָה, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה – לְתִקּוּן לִקּוּיִים שׁוֹנִים בָּרֶגֶל: הַמִּדְרָסִים נַעֲשִׂים עַל־יְדֵי אוֹרְתּוֹפֵּד. 2 ^, מִדְרָךְ, דְּרִיסָה, דְּרִיכָה: "שֶׁהָעֲצָמוֹת נִפְרָסִים בְּמִדְרַס רַגְלַיִם" (תוספות נידה נז.). "וְהֶחְדַּל מִהְיוֹת מִדְרָס לִנְעָרִים וּבַטְלָנִים" (אחד העם, רעד). [ובהשאלה:] "כְּטִיט חוּצוֹת הוּא, מִדְרָס לְכָל עוֹבֵר" (ברקוביץ, תר׳ מנחם ל). "כְּעוֹלָם בָּטֵל וּכְגוּף מֵת, שֶׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת מִדְרָס לַחֲקִירָה וּכְמִין חֹמֶר לְעִבּוּד" (ביאליק, לכינוסה של האגדה). 3 * [בהלכות טומאה בתלמוד] מֻנָּח כּוֹלֵל לְדַרְכֵי־הַמַּגָּע הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַטָּמֵא בְּדָבָר־מָה שֶׁעַל־יְדֵי־כָךְ הוּא מְטַמֵּא אוֹתוֹ – בִּישִׁיבָה אוֹ בַּעֲמִידָה אוֹ בִּשְׁכִיבָה עָלָיו וְכַדּוֹמֶה: "בִּגְדֵי עַם־הָאָרֶץ מִדְרָס לַפְּרוּשִׁין; בִּגְדֵי פְרוּשִׁין מִדְרָס לְאוֹכְלֵי תְרוּמָה; בִּגְדֵי אוֹכְלֵי תְרוּמָה מִדְרָס לַקֹּדֶשׁ; בִּגְדֵי קֹדֶשׁ מִדְרָס לַחַטָּאת" (חגיגה ב ז). "כָּל הַמְטַמֵּא מִדְרָס, מְטַמֵּא טְמֵא־מֵת" (נידה ו ג). – [מִדְרַס־, מִדְרָסִים, מִדְרְסֵי־; גם מִדְרָסוֹת, מִדְרְסוֹת־]

– **טְמֵא־מִדְרָס**°, כִּנּוּי לְחֵפֶץ שֶׁנִּטְמָא עַל־יְדֵי מַגָּע שֶׁל טָמֵא: "סָדִין טְמֵא־מִדְרָס וַעֲשָׂאוֹ וִילוֹן – טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע־מִדְרָס" (מנחות כד. – כד:).

מִדְרָסָה° נ׳ [מִן דרס] שְׁטִיחוֹן גַּס שֶׁשָּׂמִים לִפְנֵי פֶּתַח־הַבַּיִת לְנִקּוּי נַעֲלֵי הַנִּכְנָסִים לַבַּיִת. – [מִדְרֶסֶת־, מִדְרָסוֹת, ־מִדְרְסוֹת־]

מַדְרַעַשׁ°, **מַד־רַעַשׁ**° ז׳ סֵיסְמוֹגְרָף, מַכְשִׁיר הַמְצַיֵּן בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי רְעִידַת־אֲדָמָה, כַּוָּנָהּ, זְמַן הַמְשָׁכָהּ וְעָצְמָתָהּ. – [הַמַּדְרַעַשׁ, מַדְרַעַשׁ־, מַדְרַעֲשִׁים, מַדְרַעֲשֵׁי־]

מֻדְרָר ^, **מוּדְרָר** ת׳ [מִן דרר, הֻדְרַר] מְשֻׁחְרָר, חָפְשִׁי: "וְקָטַל לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים, וְהוֹצִיאָם בִּפְדוּת מֻדְרָרִים" (פיוטים, סידור 697). – [מֻדְרֶרֶת, מֻדְרָרִים, ־רוֹת]

מִדְרָשׁ ז׳ [מִן דרש] 1 *, חֲקִירָה, לִמּוּד, עִיּוּן: "לֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה" (אבות א יז). "הוּאֵל מִדְרַשׁ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה בְּיַד מֹשֶׁה" (מגילת הסרכים, ח 15). "מַעֲשֶׂה נָאֶה חָשׁוּב מִכָּל מִדְרָשׁ נָאֶה" (בורלא, כיסופים 229). 2 *, דְּרוּשׁ, חֵלֶק מִן הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הַמְבָאֵר אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה לֹא לְפִי פְּשׁוּטָם אֶלָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל דְּרָשָׁה, מָשָׁל וְאַגָּדָה: "וּמְלַמְּדוֹ מִדְרָשׁ, הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת" (נדרים ד ג). "שְׁאָלוֹ בַּמִּקְרָא – אוֹמֵר לוֹ, בַּמִּשְׁנָה – אוֹמֵר לוֹ, בַּמִּדְרָשׁ – אוֹמֵר לוֹ" (אבות דרבי נתן יח א). "'הַחֻקִּים' – אֵלּוּ מִדְרָשׁוֹת" (כריתות יג:). 3 °, הוֹרָאָה מֻשְׁאֶלֶת, לֹא פְּשָׁט: "אַרְיֵה בֶּאֱמֶת 'בַּעַל גּוּף' הוּא, לֹא רַק כִּפְשׁוּטוֹ, אֶלָּא גַּם כְּמִדְרָשׁוֹ: אִישׁ שֶׁמַּצָּבוֹ אֵיתָן" (ביאליק, אריה ב). 4 *. שֵׁם כּוֹלֵל לְקֹבְצֵי דְּרָשׁוֹת, מַאַמְרֵי־אַגָּדָה, מְשָׁלִים

וְסִפּוּרֵי־מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁל חֲזַ״ל: מִדְרַשׁ רַבָּה. מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. מִדְרָשׁ הַגָּדוֹל. 5, סֵפֶר זִכְרוֹנוֹת וּמַעֲשִׂים מִן הֶעָבָר: ״וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּה וּדְרָכָיו וּדְבָרָיו כְּתוּבִים בְּמִדְרַשׁ הַנָּבִיא עִדּוֹ״ (דברי הימים ב יג כב). 6˙, דְּרִישָׁה, תְּבִיעָה: ״מַלְאָכֵינוּ אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם הָאֱלֹהִים עַל־יָדֵינוּ לְמִדְרַשׁ שָׁלוֹם וּבְרִית״ (יוסיפון, קעט). 7*, בֵּית־מִדְרָשׁ, מְקוֹם תּוֹרָה: ״מַה שִּׁמְךָ... וּמַה שֵּׁם רַבְּךָ וּמַה שֵּׁם מִדְרָשְׁךָ שֶׁאַתָּה לָמֵד בּוֹ תּוֹרָה?״ (מנחות מד.). — [מִדְרַשׁ־, מִדְרָשִׁים, מִדְרְשֵׁי־ גם מִדְרָשׁוֹת, מִדְרְשׁוֹת־]

— מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה*, דְּרָשׁוֹת, מֵימְרוֹת וְדִבְרֵי־אַגָּדָה מִפִּי חֲכָמֵינוּ זַ״ל, הַקְּשׁוּרִים בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לִכְתוּבִים שׁוֹנִים שֶׁבַּמִּקְרָא. מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה נִלְקְטוּ בִּסְפָרִים ״מִדְרַשׁ רַבָּה״, ״מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא״ וּבְקֹבָצִים אֲחֵרִים.

— מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה*, הֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁנִּדְרְשׁוּ כְּפֵרוּשִׁים עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה. מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה נִלְקְטוּ בִּסְפָרִים ״מְכִילְתָּא״ (לְסֵפֶר שְׁמוֹת), ״סִפְרָא״ (לְסֵפֶר וַיִּקְרָא), ״סִפְרֵי״ (לִסְפָרִים בְּמִדְבַּר וּדְבָרִים) וְעוֹד.

— מִדְרַשׁ רַבָּה*, קֹבֶץ עַתִּיק שֶׁל 10 מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה – לַחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי הַתּוֹרָה וְלַחֲמֵשׁ הַמְּגִלּוֹת [נתחברו בזמנים שונים במאות 5 — 11]

— מִדְרַשׁ־פְּלִיאָה° [על־פי שמו של מדרש עתיק] דְּבַר־פֶּלֶא, דָּבָר סָתוּם וּמֻפְלָא, חִידָה שֶׁקָּשָׁה לְפָתְרָהּ: ״וּכְשֶׁסִּפַּרְתִּי הַדָּבָר לַחֲכָמֵינוּ הָיָה בְּעֵינֵיהֶם כְּמִדְרַשׁ־פְּלִיאָה וְהִנִּיחוּ אוֹתוֹ בְּצָרִיךְ־עִיּוּן״ (מנדלי מו״ס, ש). ״כָּל צְרוֹר אֶבֶן וְקֵיסָם־עֵץ מִדְרַשׁ־פְּלִיאָה״ (ביאליק, ספיח א).

— מִדְרַשׁ־שֵׁמוֹת°, סִפּוּר, מַעֲשֶׂה, דְּרָשָׁה, חִדּוּד אוֹ בְּדִיחָה וּשְׁנִינָה הַמְבֻסָּסִים עַל קִרְבָה אֶטִימוֹלוֹגִית אוֹ פוֹנֶטִית שֶׁבֵּין הַשֵּׁם וּבֵין הַדְּרָשָׁה, כְּגוֹן: ״הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַ עֲ קֹ ב – וַ יַּ עְ קְ בֵ נִ י זֶה פַעֲמַיִם״ (בראשית כז לו). ״פּ וּ עָ ה – שֶׁ ה וֹ פִ י עָ ה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה״ (שמות רבה א). פּ וֹ לִ י ן – פֹּ ה לִ י ן״ (דרוש עממי).

— בֵּית־מִדְרָשׁ*, ראה ערך בַּיִת, בֵּית־מִדְרָשׁ*.

— לֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה* [על־פי אבות א יז, ושם הכוונה: לא הדרישה בתורה והלימוד הם העיקר, אלא קיום המצוות], לֹא הַדִּבּוּר חָשׁוּב, אֶלָּא הָעֲשִׂיָּה, ״אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה!״

— אֵין מִדְרָשׁ בְּלֹא חִדּוּשׁ° [על־פי חגיגה ג., ושם הנוסח: ״אי־אפשר לבית־המדרש בלא חידוש״], הָעוֹסֵק בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם (מַדָּעִי, תּוֹרָנִי, חֶבְרָתִי וְכוּ׳) עָשׂוּי לְגַלּוֹת בּוֹ בְּדֶרֶךְ אַגַּב דְּבָרִים חֲדָשִׁים.

מִדְרָשָׁה° נ׳ [מן מִדְרָשׁ; ערבית: מַדְרַסַה בית-ספר] בֵּית־מִדְרָשׁ עִיּוּנִי אוֹ מִקְצוֹעִי־מַעֲשִׂי בְּהֶקֵּף אוֹ בְּרָמָה מְצֻמְצָמִים מְעַט מִן ״בֵּית־מִדְרָשׁ״ אוֹ מִן ״אֲקָדֶמְיָה״ וְכַדּוֹמֶה: מִדְרָשָׁה לְצִיּוּר. מִדְרָשָׁה צְבָאִית. מִדְרָשָׁה לְמוֹרֵי־כְּפָר. — [מִדְרֶשֶׁת־, מִדְרָשׁוֹת, מִדְרְשׁוֹת־]

מִדְרָשִׁי° ת׳ [מן מִדְרָשׁ] הַקָּשׁוּר בְּמִדְרָשׁ(4): הַסִּפְרוּת הַתַּלְמוּדִית וְהַמִּדְרָשִׁית. — [מִדְרָשִׁית, ־שִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

מִדְשָׁא°, **מדושא** ת׳ [מן דֶּשֶׁא] שֶׁגָּדֵל בּוֹ דֶּשֶׁא, מְכֻסֶּה עֵשֶׂב: ״הַשְּׁבִיל הַמְּדֻשָּׁא שֶׁבֵּין הָאֳרָנִים״ (בארון, פרשיות 209). ״זְנוּ הַלְּאָה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה הַמְּדֻשָּׁא״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ ימים 132). — [מְדֻשָּׁאָה או מְדֻשֵּׁאת, מְדֻשָּׁאִים, ־אוֹת]

מִדְשָׁאָה° נ׳ [מן דשא] כַּר־דֶּשֶׁא; כִּכָּר רְחָבָה מְכֻסָּה עֵשֶׂב הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְנוֹי, לְטִיּוּל וְלִמְנוּחָה. — [מִדְשְׁאַת־, מִדְשָׁאוֹת, ־שְׁאוֹת־]

מַדְשֶׁטַח°, **מַד־שֶׁטַח**° ז׳ פְּלָנִימֶטֶר, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת שִׁטְחָן שֶׁל צוּרוֹת הַנְדָּסִיּוֹת מִישׁוֹרִיּוֹת: מַעֲבִירִים אֶת חֻדּוֹ שֶׁל הַמַּכְשִׁיר לְאֹרֶךְ הַקֶּפָה שֶׁל הַצּוּרָה הַנְּתוּנָה וּמִתְקָן מְכָנִי הַקָּבוּעַ בּוֹ מְצַיֵּן אֶת מִדַּת הַשֶּׁטַח. — [הַמַּדְשֶׁטַח, מַדְשֶׁטַח־, מַדְשְׁטָחִים, מַדְשִׁטְחֵי־]

מדשטח

מְדֻשָּׁן˙, **מדושן** ת׳ [מן דשן, דָּשֵׁן] שָׁמֵן, מָלֵא שֻׁמָּן: ״הֲרֵינִי מְדֻשָּׁן מֵרֹב שִׂמְחָה״ (מנדלי מו״ס, צו). — [מְדֻשֶּׁנֶת, מְדֻשָּׁנִים, ־שָּׁנוֹת]

— מְדֻשַּׁן־עֹנֶג˙, שְׂבַע נַחַת: ״וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי־עֹנֶג״ (ברכה מעין שבע, ערבית לשבת). ״וְעַד שֶׁהִרְשָׁלִי הוֹלֵךְ וְנֶהֱנֶה וּמְדֻשַּׁן־עֹנֶג״ (מנדלי מו״ס, קסב).

— מְדֻשַּׁן־נַחַת (־שֹׂבַע)° [על־פי הנ״ל], מְרֻצֶּה וְנֶהֱנֶה בְּיוֹתֵר: ״הוּא מוֹצֵץ וּמְמַצְמֵץ וּמִתְמַצֶּה וּמְלַקֵּק שְׂפָתָיו – וּמְדֻשַּׁן־נַחַת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״מְדֻשְּׁנֵי־שֹׂבַע כֻּלָּם, מַמָּשׁ מִתְפּוֹצְצִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 428).

מַדְתַּיִל°, **מַד־תַּיִל**° ז׳ מִתְקָן בְּצוּרַת עִגּוּל אוֹ סַרְגֵּל וּבוֹ חֲרִיצִים בְּרֹחַב שׁוֹנֶה, שֶׁלְּפִיהֶם נִקְבָּע עָבְיוֹ שֶׁל הַתַּיִל. הַמַּדְתַּיִל מְשַׁמֵּשׁ גַּם לִמְדִידַת עָבְיָם שֶׁל פַּחִים. — [הַמַּדְתַּיִל, מַדְתַּיִל־, מַדְתַּיְלִים, ־תַּיְלֵי־]

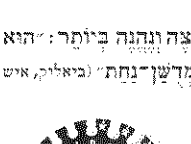

מדתיל

מָה מ״ש, מ״ח [ארמית: מָה, מָא; ערבית: מָא; אכדית: minu] [לפני א׳ ר׳, ע׳ לא-קמוצה וכן בהפסק—מָה; לפני ח׳, ע׳ וה׳ קמוצות, ובמקרים מיוחדים נוספים – מֶה] 1, מִלַּת־שְׁאֵלָה לְדָבָר לֹא־יָדוּעַ, אֵיזֶה דָּבָר?: ״מַה תְּבַקֵּשׁ? וַיֹּאמֶר: אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ״ (בראשית לז טו–טז). ״מָה אֶתֶּן־לָךְ?״ (בראשית ל לא). ״מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ?״ (בראשית כ ט). ״מָה אָנוּ? מֶה חַיֵּינוּ? מֶה חַסְדֵּנוּ? מַה צִּדְקוֹתֵינוּ? מַה יְּשׁוּעָתֵנוּ?״ (ריבון, תפילת השחר). 2, [לפני שם] אֵיזֶה? אֵיזוֹ? אֵילוּ?: ״מַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ?״ (ישעיה מ יח). ״מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״ (קהלת א ג). ״מַה־מַּעֲשִׂים טוֹבִים יֵשׁ בְּיָדְךָ?״ (ירושלמי תעניות סז א). ״מַה־שְּׁמוּעָה שָׁמַע (יִתְרוֹ) וּבָא וְנִתְגַּיֵּר?״ (זבחים קטז.). ״מַה שְּׁמֶךָ?״ (מנחות מד.). 3°, כַּמָּה?: מַה מְּחִירוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר? מַה הַשָּׁעָה? מַה מִּשְׁקָלְךָ? 4, מ״ח אֲשֶׁר, הַדָּבָר אֲשֶׁר־: ״מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי – מַהֲרוּ עֲשׂוּ כָמוֹנִי!״ (שופטים ט מח). ״מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה, וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה״ (קהלת א ט). 5, מִלַּת־קְרִיאָה לְהִשְׁתּוֹמְמוּת, כַּמָּה! כָּל כָּךְ!: ״מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ, יַעֲקֹב!״ (במדבר כד ה). ״מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים!״ (שיר השירים ז ז). 6*, בַּמֶּה, מַדּוּעַ, לָמָּה: ״מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת?״ (פסחים י ד). ״מָה רָאִיתָ לְהַשְׁחִית אֶת שְׂעָרְךָ זֶה הַנָּאֶה?״ (נדרים ט:). 7 [כסומך בצירופים שונים] כְּלָשֶׁהוּ, קְצָת: ״וְחָכְמַת־מֶה לָהֶם״ ירמיה ח ט). בְּמִדַּת־מָה צָדַק הָאִישׁ. קַיָּם סִכּוּי־מָה לְבִצּוּעַ הַתָּכְנִית. נֶהֱנָה הֲנָאַת־מָה. 8, אֵיזֶה דָּבָר שֶׁהוּא, מַשֶּׁהוּ: ״וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ״ (שמואל א יט ג). [וראה עוד הצירופים להלן]

— מָה אִם־*, שֶׁמָּא, אוּלַי: ״מָה אִם יִרְצֶה (בַּעַל הָעֶבֶד) שֶׁלֹּא לְזוּנוֹ וְשֶׁלֹּא לְפַרְנְסוֹ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ״ (תוספתא גיטין א ה).

— מַה... אַף...*, כְּשֵׁם שֶׁ... כָּךְ, כְּזֶה כֵּן זֶה: "מַה עֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, אַף תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים קְטַנִּים מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים" (תענית ז.). "מָה אֲנִי בְּחִנָּם, אַף אַתֶּם בְּחִנָּם" (חגיגה ז.).

— מַה בֵּין... לְ־*, מַה בֵּין... לְבֵין־*, מָה הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין... לְבֵין...: "מַה בֵּין הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר לְבֵין כָּל הַקֳּדָשִׁים?" (תמורה ג ה). "מַה בֵּין בְּנֵי לְבֶן־חָמִי?" (ברכות ז:). "מַה בֵּין חָכָם לְרוֹפֵא?" (כתובות עד:).

— מַה־בְּכָךְ°, אֵיזֶה פְּגָם יֵשׁ בַּדָּבָר? מָה רָעָה בַּדָּבָר?: וּמָה בְּכָךְ, אִם עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר?

— שֶׁל מַה־בְּכָךְ*, שֶׁל מַשֶּׁהוּ, פָּעוּט, שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ: "חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מַה־בְּכָךְ מֻתָּר לְחַשְּׁבָן בְּשַׁבָּת" (שבת קנ.). "שֶׁאַתָּה מַפְסִיק סִפּוּרוֹ שֶׁל פִּישְׁקָא בִּדְבָרִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ" (מנדלי מו"ס, קסה). "הִרְהוּרִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ, שֶׁקָּשֶׁה לִי לַהֲשִׁהוֹתָם בְּמֹחִי" (ביאליק, סוחר).

— מַה־גַּם (שֶׁ־)°, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, קַל וָחֹמֶר (שֶׁ־): "לְהַשְׁכִּים קוּם בְּעֵת תְּקֵפָה עָלָיו שְׁנָתוֹ, וּמַה־גַּם בִּימוֹת הַחֹרֶף" (מנדלי מו"ס, א). "לֹא נַגְרִיס אֶת לְשׁוֹנֵנוּ בְּ"חֹרֶף", וּמָה גַּם שֶׁמִּשְׁנָה מְפֹרֶשֶׁת הִיא" (אבינרי, יד 300).

— וּמָה*, פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בְּמִשְׁפָּט שֶׁל קַל־וָחֹמֶר: "וּמָה מִנְעָל, שֶׁאֵין בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן, אָמְרָה תּוֹרָה: אַל תִּכָּנֵס בְּמִנְעָל,– קַל וָחֹמֶר לִרְקִיקָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן!" (תוספתא ברכות ז יט). "וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה תְּפִלָּה הַקַּלָּה לֹא הִתְפַּלֵּל אֶלָּא חוּץ לָעִיר, דִּבּוּר חָמוּר לֹא כָּל שֶׁכֵּן!" (מכילתא, בוא א). "וּמָה בְּמָקוֹם חִיּוּתֵנוּ אָנוּ מִתְיָרְאִין, בִּמְקוֹם מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!" (ברכות סא:).

— מַה טּוֹב! טוֹב מְאֹד, טוֹב בְּיוֹתֵר: "מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד" (תהלים קלג א).

— מַה־טַּעַם?* מַהִי הַסִּבָּה וְהַכַּוָּנָה? מַדּוּעַ? מִשּׁוּם אֵיזֶה נִמּוּק?: "הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן (עַל הָעֵדִים) חֲמִשָּׁה (חָמֵשׁ) פְּעָמִים... אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת... מַה טַּעַם? הוֹאִיל וְאֵינָן יְכוֹלִים לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת" (שבועות ד ג). מַה טַּעַם לֹא נֶעֱנֵית לַהַזְמָנָה?

– מַה יּוֹם מִיּוֹמַיִם?* (סנהדרין סה:), בַּמֶּה שׁוֹנֶה יוֹם זֶה מִשְּׁאָר הַיָּמִים?

— מַה־יָּקָר? [על פי תהלים לו ח: "מַה יָּקָר חַסְדְּךָ, אֱלֹהִים" ובהשפעת הניב הרווח ביידיש] מַה מְּחִירוֹ?: "נוּ, וּמַה יָּקָר? – לֹא יָקָר..." (הזז, צל 97).

— מַה־יָּפִית°, ראה ערך יפה, מַה־יָּפִית.

— מַה־יֵּשׁ?° [בלשון-הדיבור] מָה הַדָּבָר? מַה קָּרָה? מָה רְצוֹנְךָ?

— מַה לּוֹ לְ*..., לְשֵׁם־מָה עָלָיו לְ־?: "מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?" (סנהדרין ד ה). "מַה לִּי לְשַׁקֵּר?" (כתובות כז:).

— מַה לִּי וָלוֹ?, אֵיזֶה יַחַס יֵשׁ בֵּינֵינוּ? אֵין לִי עִנְיָן בּוֹ: "מַה־לִּי וָלָךְ, כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי?" (שופטים יא יב). "מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת?" (סנהדרין ד ה).

— מַה־לְּךָ, 1. אֵיזֶה דָּבָר קָרָה לְךָ? מָה רְצוֹנְךָ?: "מַה־לְּךָ, כִּי נִזְעָקְתָּ?" (שופטים יח כג). 2.° [לפני בינוני-פועל] "מִפְּנֵי־מָה אַתָּה...?: "מַה לָּכֶם מְרַתְּתִים?" (בראשית רבה ה). "מַה לְּךָ יוֹצֵא לִסָּקֵל? – עַל שֶׁמַּלְתִּי אֶת בְּנִי" (ויקרא רבה לב).

— מַה לִּי... מַה לִּי...*, מָה הַהֶבְדֵּל? לֹא אִכְפַּת לִי זֶה אוֹ זֶה: "מַה לִּי אֲהוּבָה, מַה לִּי שְׂנוּאָה?" (רש"י כתובות צז:).

— מַה לְּךָ אֵצֶל־*, אֵיזֶה עִנְיָן לְךָ לְ־, מָה הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּינְךָ לְ־?: "מַה לְּךָ אֵצֶל יַלְדָּה? מַה לְּךָ אֵצֶל זְקֵנָה? כַּלֵּךְ אֵצֶל שֶׁכְּמוֹתְךָ" (יבמות מד.).

— מַה מְּנֵי יְהַלֵּךְ? [על־פי איוב טז ו], מָה אִכְפַּת לִי? אֵין הַדָּבָר נוֹגֵעַ לִי.

— מַה־מָּצִינוּ ...אַף...* [מן המידות שהתורה נדרשת בהן] כְּשֵׁם שֶׁ...כָּךְ, מַה שֶּׁמָּצָאנוּ בְּעִנְיָן אֶחָד נַטִּיל אוֹתוֹ אַף עַל הַשֵּׁנִי; שְׁנֵי עִנְיָנִים הַשָּׁוִים בְּדָבָר אֶחָד וּמָצָאנוּ פְּרָט שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם–נַשִּׁיךְ אוֹתוֹ גַּם לַשֵּׁנִי: "מַה מָּצִינוּ בְּיַיִן, שֶׁבָּא חוֹבָה וּבָא נְדָבָה – אַף הַשֶּׁמֶן בָּא חוֹבָה וּבָא נְדָבָה" (מנחות יב ה).

— מַה־נַּפְשָׁךְ*, מִמָּה־נַּפְשָׁךְ*, חֲשֹׁב לְךָ כַּאֲשֶׁר תַּחְשֹׁב, אַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה, כָּךְ אוֹ כָּךְ: בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁתִּרְצֶה, בְּכָל אֹפֶן שֶׁהוּא: "מַה נַּפְשָׁךְ, אִם הָרִאשׁוֹנִים יוֹם הֵן, אַף הָאַחֲרוֹנִים יוֹם הֵן" (ירושלמי ברכות ב ב). "הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת חַיָּב חַטָּאת מִמָּה־נַּפְשָׁךְ" (שבת לה:). "מִמָּה־נַּפְשָׁךְ: אִם שֶׁלְּעוֹלָם לֹא תְּהֵא תַּקָּנָה... וְאִם כֵּן אֵין תִּקְוָה עוֹד לְיִשְׂרָאֵל! וְאִם שֶׁתְּהֵא לָהֶן תַּקָּנָה... וַהֲלוֹא יֵשֵׁב יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָה" (מנדלי מו"ס, תלג). "מִמָּה־נַּפְשָׁךְ: בֵּין זַכַּאי בֵּין חַיָּב, הַבְּרֵרָה בְּיָדְךָ" (הזז, יעיש ד 200).

— מַה נִּשְׁתַּנָּה?* (פסחים י ד), 1. מַדּוּעַ נִשְׁתַּנָּה? בַּמֶּה הוּא שׁוֹנֶה? 2. פְּתִיחַת "אַרְבַּע הַקֻּשְׁיוֹת" שֶׁשּׁוֹאֲלִים בְּ"סֵדֶר" בְּלֵיל חַג הַפֶּסַח.

— חָכָם שֶׁל "מַה־נִּשְׁתַּנָּה"°, כִּנּוּי עֲמָמִי־הִלְצִי לְמִי שֶׁאֵינוֹ מִצְטַיֵּן בְּחָכְמָתוֹ אוֹ בַּחֲרִיפוּת מְקוֹרִית.

— מַה שֶּׁאֵין כֵּן*, אֲבָל לֹא כָּךְ הוּא בַּדָּבָר הַנִּדּוֹן: "הֲרֵי אֵלּוּ בַּתְּרוּמָה וּבַבִּכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּעֲשֵׂר" (ביכורים ב א).

— מַה שַּׁיָּךְ?° [בהשפעת הרווח ביידיש], מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן? אֵיזוֹ שַׁיָּכוּת לְכָךְ?: "מַה שַּׁיָּךְ עִנְיַן כַּפְתּוֹרִים לְחֻלְשַׁת גּוּפְךָ?" (מנדלי מו"ס, רגז). "שָׁם כָּלוּ לוֹ עֲסָקָיו... בְּאוֹתָהּ שָׁנָה. מַה שַּׁיָּךְ בְּאוֹתָהּ שָׁנָה? הָעֲסָקִים כְּבָר לְקוּיִים וְעוֹמְדִים, אֲבָל בְּאוֹתָהּ שָׁנָה... בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ" (ביאליק, סוחר). "מַה שַּׁיָּךְ, אֲנִי אוֹמֵר, כְּלוּם עוֹמֵד אֲנִי עִמָּכֶם עַל הַמִּקָּח"? (ברקוביץ, תר׳ טוביה כד).

— מַה לִּי הָכָא וּמַה לִּי הָתָם?* [ארמית, בבא מציעא לו:], [מה לי כאן ומה לי שם], כָּאן אוֹ שָׁם – וְכִי לֹא אַחַת הִיא? אֵין הֶבְדֵּל בֵּין זֶה לָזֶה.

— בַּמֶּה? [בַּמָּה לפני אות גרונית], בְּאֵיזֶה אֹפֶן? עַל־יְדֵי אֵיזֶה דָּבָר?: "בַּמֶּה תֵּאָסֵר?" (שופטים טז יג). "בַּמָּה אֵדַע, כִּי אִירָשֶׁנָּה?" (בראשית טו ח). "בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין?" (שבת ב א).

— כְּמָה*, כְּמוֹ, כְּכָל אֲשֶׁר־: "כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ" (הגדה של פסח).

— כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר*, 1*. כְּפִי שֶׁכָּתוּב: "׳בִּמְתֵי מְעָט׳ – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: ׳בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה׳" (הגדה של פסח). 2.° [בסגנון הלצי] כָּרָאוּי, כַּהֲלָכָה: "חֲנֻיּוֹת לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, חֲנֻיּוֹת – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר!" (ביאליק, תקות עני).

— כַּמָּה, ראה ערך כַּמָּה.

— לָמָּה, ראה ערך לָמָּה.

— לְמַה*, לְמָה*, לְאֵיזֶה דָּבָר: "מָשְׁלוּ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?" (סוכה ב ט).

— וִיהִי מָה, יְהִי אֲשֶׁר יְהִי: "וִיהִי מָה, אָרֻצָה־נָּא גַם־אָנִי אַחֲרֵי הַכּוּשִׁי!" (שמואל ב יח כב). אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר, וִיהִי מָה!

— וְיַעֲבֹר עָלַי מָה, יִקְרֵנִי אֲשֶׁר יִקְרֶה, גַּם אִם הַדָּבָר כָּרוּךְ בְּאִי־נוֹחִיּוּת אוֹ בְּסַכָּנוֹת: "הַחֲרִישׁוּ מִמֶּנִּי וַאֲדַבְּרָה־אָנִי, וְיַעֲבֹר עָלַי מָה!" (איוב יג יג).

— מַהוּ*, מַהִי*, מַה הוּא, מַה הִיא.

— מָהֵם*, מָהֵן*, מָה הֵם, מָה הֵן.

— מַה־שֶּׁהוּא*, דְּבַר־מָה, מְעַט, ראה מַשֶּׁהוּ.

— דְּבַר־מָה [על־פי: אוּלַי יִקָּרֶה ה׳ לִקְרָאתִי, וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ (במדבר כג ג)] אֵיזֶה דָּבָר שֶׁהוּא: "דְּבַר־מָה בַּל יְדַעְתִּי, כַּיַּיִן בִּי הָמָה" (ביאליק, זוהר).

— כָּל מַה שֶּׁ*, 1, כָּל דָּבָר אֲשֶׁר־: "כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה" (פסחים פו:). 2, בְּמִדָּה שֶׁ־, כְּכָל שֶׁ־: "כָּל מַה שֶּׁהָיָה יוֹסֵף חָכָם, בָּא יְהוּדָה וְנִצֵּחַ אוֹתוֹ" (תנחומא, ויגש).

— זְמַן־מָה°, עֵת־מָה°, זְמַן קָצָר, רְגָעִים אֲחָדִים: "לְאַחַר שֶׁשָּׁף עֵת־מָה אֶת יְרֵכוֹ הַחֲבוּלָה" (יזהר, צקלג 815).

— מִמַּה שֶּׁ־*, מֵאֲשֶׁר־: "יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָעֵגֶל רוֹצֶה לִינֹק, פָּרָה רוֹצָה לְהָנִיק" (פסחים קיב.).

מְהַבְהֵב° תו״ז [מן א. הבהב, הִבְהֵב] 1, ת׳ בּוֹעֵר בְּאוֹר חַלָּשׁ, הַדּוֹלֵק וְכָבֶה חֲלִיפוֹת: אוֹרוֹ שֶׁל הַנֵּר הַמְהַבְהֵב נִרְאָה בַּחַלּוֹן. 2, ז׳ כִּנּוּי לְפָנָס קָטָן הַמֻּתְקָן בִּמְכוֹנִית, שֶׁמַּדְלִיקִים אוֹתוֹ בַּחֹשֶׁךְ בְּאוֹר־הִבְהוּב קָטָן בְּשָׁעָה שֶׁהַמְּכוֹנִית חוֹנָה – לְשֵׁם אוֹתוֹת לִכְלֵי־רֶכֶב עוֹבְרִים וּלְמָנְעָם מֵהִתְנַגְּשׁוּת. – [מְהַבְהֶבֶת, ־הֲבִים, ־בוֹת]

מְהֻבְהָב*, מהובהב ת׳ [מן א. הבהב, הֻבְהַב] חָרוּךְ, קָלוּי: "אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ (אֶת הַבָּשָׂר) מְהֻבְהָב" (ירושלמי סנהדרין כו א). תַּרְנְגֹלֶת מְהֻבְהֶבֶת. – [מְהֻבְהֶבֶת, מְהֻבְהָבִים, ־בוֹת]

מַהְבִּיל° ת׳ [מן הבל, הִהְבִּיל] 1°, מַעֲלֶה הֶבֶל וְאֵדִים: "מֵחֹם... רוֹתֵחַ וּמַהְבִּיל" (ביאליק, אריה א). "כְּשֶׁכּוֹס תֵּה מַהְבִּילָה בִּימִינוֹ" (ביאליק, סוחר). 2 [על־פי ירמיה כג טז: מַהְבִּלִים הֵמָּה אֶתְכֶם] מַטְעֶה, מְשַׁבֵּשׁ: דּוֹבֵר הֲבָלִים (אברהם אבן־עזרא, בראשית לו לב). "אֲבָל הֵם שָׁמְעוּ לַעֲצָתָם שֶׁל הַמַּהְבִּילִים" (קלוזנר, יוצרים ב 136). "יוֹדַעַת אֲנִי שֶׁלֹּא פָּסוּ מַהְבִּילִים, אֲבָל... שֶׁאָבִי וְאִמִּי נִמְנִים עִמָּהֶם, דָּבָר זֶה קָשֶׁה לִסְבֹּל" (עגנון, אורח 234). פֵּרוּשׁ מַהְבִּיל. דְּבָרִים מַהְבִּילִים. – [מַהְבִּילָה, מַהְבִּילִים, ־לוֹת]

מְהֻבָּל°, מהובל ת׳ [מן הבל, הֻבַּל] 1, מְכֻסֶּה אֵדִים, מְצֻפֶּה הֶבֶל: "מְסַלֵּק אֶת מִשְׁקָפָיו הַמְהֻבָּלִים" (טברסקי, לפידים 157). 2, מְבֻשָּׁל בְּאֵדִים: בֵּיצִים מְהֻבָּלוֹת. – [מְהֻבֶּלֶת, מְהֻבָּלִים, מְהֻבָּלוֹת]

מְהֻבָּר°, מהובר ת׳ [מן הבר, הֻבַּר] מְבֻטָּא, הָגוּי: הֲגָיִים מְהֻבָּרִים. – [מְהֻבֶּרֶת, מְהֻבָּרִים, ־רוֹת]

מה״ג ר״ת 1, מִלַּת־הַגּוּף. 2, מְאוֹר־הַגּוֹלָה.

מַהֲגוֹנִי° ז׳ [על־פי הלועזית] שֵׁם אִילָן הַגָּדֵל בְּאֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית (Swietenia mahagoni). מִצְטַיֵּן בְּעֵצוֹ הַקָּשֶׁה שֶׁצִּבְעוֹ עַל־פִּי־רֹב אָדֹם־כֵּהֶה. הַמַּהֲגוֹנִי מְשַׁמֵּשׁ לְיִצּוּר רָהִיטִים מְשֻׁבָּחִים.

מְהֻגָּן*, מהוגן ת׳ [ראה הגן, הָגוּן, הֻגַּן] הָגוּן, נָאֶה, טוֹב, יָשָׁר: "אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים...אֲנָשִׁים מְהֻגָּנִים" (כתובות כב.). "שֶׁמָּא יָבוֹאוּ בְּנֵי־אָדָם שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם" (עגנון, כלה קד). "כְּדֶרֶךְ יְהוּדִים מְהֻגָּנִים, שֶׁאֵין מְגַלִּים לְנָשִׁים דְּבָרִים חֲשׁוּבִים וַחֲדָשִׁים אֶלָּא לְאַחַר שֶׁנִּתְקַבְּלוּ עַל דַּעַת הַגְּבָרִים לַחֲלוּטִין" (בורלא, עקביה 248). "מַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא הָיָה מְהֻגָּן בְּעֵינֶיהָ" (פרסקי, קול 121). – [מְהֻגֶּנֶת, מְהֻגָּנִים, ־נוֹת]

מְהַגֵּר° ז׳ [מן הגר, הִגֵּר] אָדָם שֶׁיָּצָא מֵאַרְצוֹ וּבָא לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת, אֶמִיגְרַנְט: אוֹסְטְרַלְיָה יֻשְּׁבָה עַל־יְדֵי מְהַגְּרִים מֵאֵירוֹפָּה. – [מְהַגֶּרֶת, מְהַגְּרִים, מְהַגְּרוֹת]

מה״ד ר״ת 1, מַחְלֶקֶת־הַדְּרָכָה. 2, מִשְׂרַד־הַדֹּאַר.

מַהֲדוּר° ז׳ [מן ב. הָדוּר] עִקּוּם, פִּתּוּל: "וּבָא גַם קָרוֹן הַמְּסַיַּעַת... גּוֹנֵחַ וְהִתְנַדְנֵד בְּמַהֲדוּרֵי הַשָּׂדֶה" (יזהר, צקלג 728). – [מַהֲדוּרִים, מַהֲדוּרֵי־]

מַהֲדוּרָה° נ׳ [מארמית: מַהֲדוּרָא, בבא בתרא קנז:, מן ב. הדר חזר] 1, מַחֲזוֹר, הוֹצָאָה לָאוֹר שֶׁל סֵפֶר, כְּלַל הָעֲתָקִים שֶׁל סֵפֶר שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּהַדְפָּסָה אַחַת: הַמַּהֲדוּרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַסֵּפֶר נִמְכְּרָה כֻּלָּהּ. הוֹפִיעָה מַהֲדוּרָה חֲדָשָׁה, מֻרְחֶבֶת וּמְתֻקֶּנֶת. 2, [בהשאלה] נֹסַח אַחֵר, גִּלְגּוּל צוּרָה: "מַעֲשֶׂה עַתִּיק שֶׁחוֹזֵר וּמִתְחַדֵּשׁ תָּמִיד בְּכַמָּה וְכַמָּה מַהֲדוּרוֹת" (מגדלי מר״ס, שסס). "הַמַּרְאוֹת הָרִאשׁוֹנִים... כְּיוֹם צֵאתָם מִתַּחַת יַד הַיּוֹצֵר, הֵם הֵם גּוּפֵי דְבָרִים... וְאֵלֶּה שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם – אַךְ מַהֲדוּרוֹתֵיהֶם הַשְּׁנִיּוֹת וְהַפְּגוּמוֹת הֵן" (ביאליק, ספיח א). – [מַהֲדוּרַת־, מַהֲדוּרוֹת]

מַהְדִּיר° ז׳ [מן ג. הדר, הִהְדִּיר] עוֹרֵךְ מַהֲדוּרָה, מִי שֶׁעוֹרֵךְ וּמְתַקֵּן לִדְפוּס סֵפֶר, וּבְיִחוּד, מִי שֶׁמּוֹצִיא סֵפֶר יָשָׁן בְּמַהֲדוּרָה חֲדָשָׁה: הַמַּהְדִּיר הוֹסִיף מָבוֹא חָדָשׁ לַסֵּפֶר שֶׁהֶהְדִּיר. – [מַהְדִּיר־, מַהְדִּירִים, מַהְדִּירֵי־]

מְהֻדְיָט°, מהודיט ת׳ [מן הֻדְיוֹט] שֶׁנַּעֲשָׂה פָּשׁוּט יוֹתֵר: "קוֹנָאן דּוֹיְל אֵינוֹ אֶלָּא 'פּוֹ' מְהֻדְיָט, מְגֻשָּׁם, מְשֻׁפָּל" (סוקולוב, במראות 496–497). – [מְהֻדְיֶטֶת, מְהֻדְיָטִים, ־טוֹת]

מְהֻדָּם°, מהודם ת׳ [מן הדם, הֻדַּם] חָתוּךְ, גָּזוּר, מְשֻׁסָּע: "מְתֵי חֶרֶב מְהֻדָּמִים" (אבל אעורר, לט׳ באב). – [מְהֻדֶּמֶת, מְהֻדָּמִים, ־מוֹת]

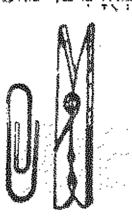
מהדקים

מְהַדֵּק°, מַהְדֵּק° ז׳ [מן הדק] 1, אֶטֶב, הֶתְקֵן לְהִדּוּק, קֶרֶס קָטָן שֶׁל תַּיִל לְהִדּוּק גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר זֶה לָזֶה וּלְחִבּוּרָם. 2, הֶתְקֵן כְּעֵין צְבָת־שֶׁל־עֵץ לְהִדּוּק כְּבָסִים אֶל חֶבֶל לְשֵׁם יִבּוּשָׁם. – [מְהַדֵּק־, מְהַדְּקִים, מְהַדְּקֵי־; מַהְדֵּק־, מַהְדְּקִים, מַהְדְּקֵי־]

מְהֻדָּק°, מהודק ת׳ [מן הדק, הֻדַּק] צָמוּד וּמְחֻבָּר בְּחָזְקָה: "גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מֵהֶן כֶּרֶךְ אֶחָד מְהֻדָּק יָפֶה יָפֶה וּמוֹסִיף בָּעוֹרוֹת וּמְהַדֵּק" (רמב״ם, ספר תורה ט ג). "וְהָאוֹפַנַּיִם שֶׁל

מרכבתו מרסקי־הידות, מהדקי חבלים״ (מגדלי מו״ס, צג). חגורה מהדקת למתנים. קשרים מהדקים. – [מהדקת, מהדקים, ־קות]

מַהְדֶּקֶת° נ׳ [מן הדק] מתקן להדוק דבר־מה: מהדקת־גליון־הניר במכונת־כתיבה. – [מהדקת־, מהדקות, מהדקות־]

מְהַדֵּר* ת׳ [מן א. הדר, הדר; קיצור הביטוי: מהדר במצוות] זהיר, מקפיד מאד: ״מצות חנכה נר איש וביתו; והמהדרין – נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין... יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך״ (שבת כא:). ״והמהדרים שבהם מסכימים גם לזאת, כי שפת עבר ודברי ימי ישראל הם דברים טובים, שראוי ונאה... ללאמיים לדעתם״ (אחד העם, קס). ״אמנם המהדרים מתעקשים ואינם חפצים לנסע עם נשים יחד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ק).

– מהדרין מן המהדרין* (שבת כא:, ראה למעלה), זהירים ביותר, מקפידים ומחמירים ביותר: ״מנערים היו את חצני הבגדים, ומהדרים מן המהדרים היו נוהגים להפך גם את כיסי הבגדים ולנערם יפה־יפה לתוך גלי הנהר״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 73—74). ״מצה כשרה למהדרין מן המהדרין״ (הודעת-פרסומת).

מְהֻדָּר*, מהודר ת׳ [מן א. הדר, הדר] מקשט, מבחר, משבח: ״שיהא המזבח מהדר בקרבנו של עני״ (ויקרא רבה ג). ״ירושלים אשר היתה מלאתי עם ומהדרת לכל המלכים״ (יוסיפון, צז). ״תפוח אדמדם או אגס מהדר״ (ביאליק, מאחורי א). הוצאה מהדרת של ספר־היובל. – [מהדרת, מהדרים, ־רות]

מַהֲדֵר° ז׳ [מן ב. הדר חזר] התקן הקבוע ברשת החשמלית של הטלפון, הטלגרף ובשאר אמצעי תקשרת אלקטרונית, הקולט שדורים חלשים וחוזר ומשדרם ליעדם בצורה מגברת ונוחה לקליטה (Repeater). – [מהדר־, מהדרים, מהדרי־]

מהה [ערבית: מח בלה בגד; קרוב אל ה. מחה]

~ נפ׳ **נִמְהָה***, נשחק ובלה, התרפט, התמזמז: ״שנמהה ממנה חוט אחד״ (כלים כז יב). ״כמה נאים היו החוטים שנמהו מתוך הארג״ (קלצקין, כתבים 214). – [להמהות, נמהה, ימהה]

~ הת׳ **נִתְמַהְמָה°**, נמהה, נשחק ובלה, נתרפט: ״המושכות של הסוס נתמהו מרב שמוש״ (דרויאנוב, 407). – [להתמהות, מתמהה, ית־]

מַהוּ* מ״ש [מה + הוא] מה הוא: ״חכם מהו אומר?״ (ירושלמי פסחים לז ד; הגדה של פסח). ״דלדול זה איני יודע מהו״ (חולין מו.).

– מהו ש־*, מה הדין? הנכון יהיה אם־?: ״שאלו את רבי יהושע: מהו שילמד אדם את בנו יונית?״ (ירושלמי סוטה כד ג).

– מהו דתימא* [ארמית, ברכות כ:, רווח הרבה במשא-ומתן התלמודי] שמא תאמר, אולי תהא סבור ש־.

מהובהב ר׳ מהבהב. מהובר ר׳ מהבר.

מהובל ר׳ מהבל. מהוגן ר׳ מהגן.

מָהוֹד° ז׳ [מן הד] התקן היוצר הד או המגביר את התהודה בכלי־נגינה, בשדורי־רדיו וכדומה (Resonator). – [מהוד־, מהודים, מהודי־]

מהודיט ר׳ מהדיט. מהודק ר׳ מהדק. מהודר ר׳ מהדר.

מָהוּהַּ* ת׳ [ראה מהה] בלה ושחוק, מרפט: ״מטלית מהוהא״ (טהרות ט ט). ״יהודיות עטופות סודרים דהוהים ומהוהים״ (ליסיצקי, תולדות 81). ״בגדי־עבודתו המהוהים שמראיהם כעין העפר״ (עגנון, אורח 84). – [מהוהה, מהוהים, ־הות]

מַהֲוֶה°, מהווה ז׳ [מן היה, הוה] תהליך, תופעה בהתהוותה: ״מהוה לשוני של פצול מלים להוראות שונות״ (טור־סיני, הלשון א 315). ״מאורעות ומהוים של תקופות נפשיות שונות״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 219). ״דיוק חשבונות בנדון מהוים נפשיים״ (קלצקין, כתבים 148). ״לוח ההתאם בין המהוה המחי ובין המהוה הנפשי״ (י׳ לוי, תר׳ אנרגיה רוחנית 51). – [מהוה־, מהוים, מהוי־]

א. **מָהוּל** ת׳ [מן א. מהל, מהל] מערב, מסוך, מזוג במים או בנוזל זול אחר: ״סבאך מהול במים״ (ישעיה א כב). ״יי״ש שישראל מברכין עליו אינו מהול במים״ (עגנון, אלו שעה). חלב מהול במים. – [מהולה, מהולים, ־לות]

ב. **מָהוּל*** ת׳ [מן ב. מהל, מהל] נמול, שמלו את ערלתו (יבמות עא.). – [מהולים]

מֹהַל°, מיהול ז׳ [מן מהל, מהל] ערוב, מזיגה של נוזל בנוזל פשוט יותר: מהול יין במים. מהול מי־תהום במי הכנרת כדי להפיג את המליחות. – [מהול־]

מהולהל ר׳ מהלהל. מהולל ר׳ מהלל.

מְהֻלָּל ת׳ ראה ערך הלל.

מְהוּמָה נ׳ [מן הום, הים] בלבול ובהלה, רעש, אי־סדרים: ״היתה חרב איש ברעהו, מהומה גדולה מאד״ (שמואל א יד כ). ״מהומה ומבוסה ומבוכה״ (ישעיה כב ה). – [מהומת־, מהומות]

– מהומת־מות (שמואל א ה יא), בהלה גדולה מאד.

– רעב של מהומה* (אבות ה ח), רעב שבא מחמת בהלת מלחמה.

– רב מהומה על לא־מאומה°, טרחה רבה ורעש רב ללא סבה או ללא תוצאות של ממש, ״סערה בצלוחית של מים״.

מהומה ר׳ מהמה. מהומהם ר׳ מהמהם.

מְהוּמִיָּה° נ׳ [מן מהומה] מהומה גדולה, ערבוביה רבה: ״המהומיה השוקקת במאפלית מחי״ (שטיינמן, דוראים 75). ״יחריש את שועתך במהומיה המתפרזלת״ (שלונסקי, שירים ב 67). – [מהומית־]

מהומם, ראה מהמם.

מְהוּמְתָן° ז׳ [מן מהומה] עושה מהומה, טרדן גדול: ״אותו מהומתן שלא חס על עצבה של אשה ובא עליה בטענותיו ובחקירותיו״ (שמיר, מלך 57). ״כל המהומתנים האלה של שדים״ (סדן, שפה 396). – [מהומתנית, מהומתנים, ־תני־, ־תניות]

מְהוּמְתָנוּת° נ׳ [מן מהומתן] מצב של המלה ומהומה: רעש ומהומתנות ביריד הגדול. – [מהומתנות־]

מְהוּמְתָנִי° ת׳ [מִן מְהוּמָה] רַעֲשָׁנִי, מְבֻלְבָּל, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְהוּמָה: ״וְכָאן פָּתְחוּ כָּל הַבַּחוּרִים בְּדִין־וּדְבָרִים מְהוּמְתָנִי״ (קוּבְנֶר, פנים 149). — [מְהוּמְתָנִית, ־תָנִיִּים, ־תָנִיּוֹת]

מהוסה ר׳ מְהֻסֶּה	מהוסק ר׳ מְהֻסָּק	מהופנט ר׳ מְהֻפְנָט
מהוסס ר׳ מְהֻסָּס	מהופך ר׳ מְהֻפָּךְ	מהוקצע ר׳ מְהֻקְצָע

מָהוּר^, **מְ֯הוּר** ז׳ [מִן מהר, מָהֵר] חִפָּזוֹן, מְהִירוּת: ״אֵין מִדָּה רָעָה כְּמוֹ הַמָּהוּר, וְאֵין מִדָּה טוֹבָה כְּמוֹ הָאָחוּר״ (זבארה, השעשועים ח). — [מְהוּר־]

מְהוֹרָה^ נ׳ [מִן ב. מהר] אֲרוּסָה, שֶׁשִּׁלְּמוּ בַּעֲדָהּ מֹהַר: ״סָטַת עָלָיו מְהוֹרָתוֹ וּמָאֲסָתוּ בְּחוֹרָתוֹ״ (ינאי, קפב). — [מְהוֹרַת־, ־רוֹת]

מהורהר ר׳ מְהֻרְהָר. מהורמן ר׳ מְהֻרְמָן.

מַהוּת^ נ׳ [מִן מַה] טִיב, עַצְמוּתוֹ שֶׁל דָּבָר, תָּכְנוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל דָּבָר: ״זֶה הַתֹּאַר הוּא הַמּוֹרֶה עַל מַהוּת הַדָּבָר וַאֲמִתָּתוֹ״ (מורה נבוכים א נב). ״כָּל מִי שֶׁלֹּא יָדַע מַהוּת נַפְשׁוֹ חָכְמַת־מָה לוֹ״ (אברהם אבן-עזרא לשמות לא יח). ״לֹא הָיָה כֹּחַ בְּפֶה לְהַסְבִּיר מַהוּתָם״ (מנדלי מו״ס, תכב). ״אֵין לָהֶם עִם זֶה הַכָּרָה בְּרוּרָה בְּמַהוּת הַהַרְגָּשָׁה הַזֹּאת״ (אחד העם, קלז). ״כָּל כָּךְ הֵם נִרְאִים כִּבְדֵי־עֵרֶךְ בְּעֵינֵי מִי שֶׁמַּכִּיר אֶת מַהוּתָם הַפְּנִימִית״ (ביאליק, מנדלי). ״כִּי תִשְׁאַל בַּהַגְדָּרָה מְבֹהֶרֶת לְפָרֵשׁ מַהוּתִי הַסְּתוּמָה״ (בת-מרים, 270) — [מַהוּת־, מַהֻיּוֹת]

מַהוּתִי^ ת׳ [מִן מַהוּת] הַמִּתְיַחֵס אֶל הַמַּהוּת, לְהַבְדִּיל מִן ״אֵיכוּתִי״ אוֹ ״כַּמּוּתִי״: ״אֲבָל עַצְמוּתוֹ הַמַּהוּתִי אֵינוֹ בְּכֹחַ״ (נוה שלום ח ט). ״בְּחֹסֶר הַשְּׁלֵמוּת הַחִיצוֹנִית כְּאִלּוּ חָזַק בִּטּוּי הַיֹּשֶׁר הַפְּנִימִי, הַמַּהוּתִי״ (פיכמן, קצא). בַּמַּהֲדוּרָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל הַסֵּפֶר הֻכְנְסוּ כַּמָּה שִׁנּוּיִים בִּלְתִּי־מַהוּתִיִּים. — [מַהוּתִית, מַהוּתִיִּים, מַהוּתִיּוֹת]

מהותך, ראה מְהֻתָּךְ.

מה״ח ר״ת מִלַּת־הַחִבּוּר.

מַהַטְמָה^ ז׳ [הודית: mahatma נשמה גדולה] כִּנּוּי־כָּבוֹד בְּהֹדּוּ לְאִישׁ חָשׁוּב: מַהַטְמָה גַּנְדִּי.

מה״י ר״ת 1, מִלַּת־הַיַּחַס. 2, מְדִינוֹת־הַיָּם.

מַהִי° [מַה + הִיא] מַה הִיא: עַתָּה הֵבַנְתִּי, מַהִי הַבְּעָיָה.

מֵהֵיכָא* תה״פ [ארמית] מֵהֵיכָן, מִנַּיִן — ראה ערך הֵיכָא.

מֵהֵיכָן תה״פ מִנַּיִן, מֵאַיִן — ראה ערך הֵיכָן.

א. **מְהִילָה**° נ׳ [מִן א. מהל, מָהַל] עִרְבּוּב, מְזִיגַת נוֹזֵל בְּנוֹזֵל זוּל מִמֶּנּוּ: מְהִילַת יַיִן בְּמַיִם. — [מְהִילַת־, מְהִילוֹת]

ב. **מְהִילָה*** נ׳ [מִן ב. מהל, מָהַל] [על־פי יבמות עא., ושם בארמית: מְהִילָא] מִילָה, כְּרִיתַת בְּשַׂר הָעָרְלָה: מְהִילַת הַתִּינוֹק. — [מְהִילַת־, מְהִילוֹת]

מְהֵימָן* ת׳ [מארמית, על־פי אַפְעֵל מִן אמן] נֶאֱמָן, שֶׁאֶפְשָׁר לִבְטֹחַ בּוֹ: ״בָּעֵי בַּר־נָשׁ... מִתְקְרֵי מְהֵימָן״ [רוצה אדם... להיקרא נאמן] (ירושלמי גיטין מז א) ״וּמָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ – מָעוֹת שֶׁל צְדָקָה וּשְׁאָר מִינֵי מְמוֹנוֹת שֶׁהוּא מְהֵימָן עֲלֵיהֶם״ (מנדלי מו״ס, קלז). נִתְקַבְּלָה יְדִיעָה מִמָּקוֹר מְהֵימָן. — [מְהֵימָנָה, מְהֵימָנִים, מְהֵימָנוֹת]

מְהֵימָנוּת° נ׳ [מִן מְהֵימָן; ארמית: הֵימָנוּתָא] נֶאֱמָנוּת, אֲמִתִּיּוּת: אֵין לְהַטִּיל כָּל סָפֵק בִּמְהֵימָנוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ. מְהֵימָנוּתָן שֶׁל הַיְדִיעוֹת הָרִשְׁמִיּוֹת. — [מְהֵימָנוּת־]

מָהִיר ת׳ [מִן מהר] 1°, הַפּוֹעֵל אוֹ נִמְשָׁךְ מַהֵר וּבִזְמַן קָצָר בְּיַחַס, בְּנִגּוּד אֶל ״אִטִּי״: רַכֶּבֶת מְהִירָה. הֲלִיכָה אִטִּית וַהֲלִיכָה מְהִירָה. הִתְקַדְּמוּת מְהִירָה. תַּלְמִיד פְּלוֹנִי בַּעַל תְּפִיסָה מְהִירָה הוּא. הַמְנַגֵּן נִגֵּן בְּקֶצֶב מָהִיר. 2, זָרִיז, חָרוּץ, מֻמְחֶה: ״עֵט סוֹפֵר מָהִיר״ (תהלים מה ב). ״חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ – לִפְנֵי־מְלָכִים יִתְיַצָּב״ (משלי כב כט). ״מְלַמֵּד... מָהִיר לִקְרוֹת וּלְדַקְדֵּק״ (רמב״ם, תלמוד תורה ב ג). 3^ [בשירת-ספרד] כִּנּוּי לְמִשְׁקָל בְּשִׁיר שֶׁמִּבְנֵהוּ: שְׁתֵּי תְנוּעוֹת וְיָתֵד, שְׁתֵּי תְנוּעוֹת וְיָתֵד, תְּנוּעָה וְיָתֵד בְּכָל צֶלַע, לְמָשָׁל:

יוֹנַת רְחוֹ׳ קִים נָדְדָה׳ יַעְרָה (יהודה הלוי).

[מְהִירָה, מְהִירִים, ־רוֹת]

— **מָהִיר לְאַבֵּד*** (אבות ה יב), נוֹטֶה לִשְׁכֹּחַ מַהֵר מַה שֶּׁלָּמַד אוֹ שָׁמַע אוֹ יָדַע, בַּעַל זִכָּרוֹן חַלָּשׁ.

— **מָהִיר לִשְׁמֹעַ*** (אבות ה יב), מֵבִין מַהֵר וְעַל־נְקַלָּה מַה שֶּׁאוֹמְרִים לוֹ, בַּעַל תְּפִיסָה טוֹבָה.

— **מְהִיר־חֵמָה**°, נוֹחַ לִכְעֹס, הַנּוֹטֶה לְהִתְפָּרֵץ בְּכַעַס עַל־נְקַלָּה: ״מְהִיר־חֵמָה אַתָּה״ (ביאליק, תר׳ טל לה). ״נַעֲשָׂה קַפְּדָן, חַשְׁדָן וּמְהִיר־חֵמָה״ (בורלא, עקביה 50).

— **מְהִיר־יָד**°, זָרִיז, קַל־תְּנוּעָה: ״כְּצָהֳלַ דַּיָּג חָרוּץ וּמְהִיר־יָד לִקְרַאת דַּג־זָהָב מִתְלַהְלֵהַּ בֵּין גַּלֵּי־יָם לְהַעֲלוֹתוֹ בְּחַכָּתוֹ״ (בורלא, עקביה 37).

— **מְהִיר־עֵצָה**°, נָבוֹן וְחָכָם: ״וְהָעֶלֶם הַחַכְמוֹנִי אִישׁ־מְזִמּוֹת וּמְהִיר־עֵצָה וְעַלִּיז־רוּחַ״ (ביאליק, תר׳ קישוט קנא).

— **מְהִיר־צֶדֶק**, חָרוּץ וְזָרִיז לְהוֹצִיא מִשְׁפַּט־צֶדֶק: ״שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִר־צֶדֶק״ (ישעיה טז ה).

— **מְהִיר־תְּפִיסָה**° קוֹלֵט וּמֵבִין עַל־נְקַלָּה דְּבָרִים שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ וְלוֹמֵד.

— **מְהִירוֹת** תה״פ מַהֵר, מְהֵרָה, בְּחִפָּזוֹן: ״וְנִיסַּל גּוּפוֹ דּוֹפֵק מְהִירוֹת־מְהִירוֹת בִּמְכוֹנַת־הַתְּפִירָה״ (בן־ציון, ט).

מְהִירָה^ נ׳ [מִן מהר] חִפָּזָה, הֶחְפָּזוּת, עֲשִׂיַּת מַשֶּׁהוּ בִּמְהִירוּת: ״וְעִם חֻלְשָׁתוֹ כְּבָר סִפֵּר מְהִירַת תְּשׁוּקַת הַיֵּצֶר״ (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ה). ״אִישׁ כִּמְהִירָתוֹ, אִישׁ בְּחָפְזוֹ הַצּוֹדֵק לְהַסְפִּיק״ (יזהר, מישור 188). — [מְהִירַת־]

מְהִירוּת* נ׳ [מִן מָהִיר] 1*, חִפָּזוֹן, זְרִיזוּת, עֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה בְּקֶצֶב מָהִיר; הֵפֶךְ מִן ׳אִטִּיּוּת׳, אוֹ ׳מְתִינוּת׳: ״עַד שֶׁלֹּא חָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיוּ הַמַּזָּלוֹת מְהַלְּכִין דֶּרֶךְ קְצָרָה וּבִמְהִירוּת, מִשֶּׁחָטָא סִבְּבָן דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה וּבִמְתִינוּת״ (בראשית רבה י). הַצָּבָא הִתְקַדֵּם בִּמְהִירוּת. מְהִירוּת תְּפִיסָתוֹ שֶׁל הַנַּעַר הַמֻּכְשָׁר. 2°, שִׁעוּר הַמֶּרְחָק שֶׁגּוּף נָע אוֹ אֶנֶרְגְּיָה נָעָה עוֹבְרִים בְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצוּב (שְׁנִיָּה, שָׁעָה וְכוּ׳): הַמְּכוֹנִית נָסְעָה בִּמְהִירוּת שֶׁל 90 קִילוֹמֶטֶר לְשָׁעָה. מְהִירוּת הַמָּטוֹס הִגִּיעָה לְ־2000 ק״מ לְשָׁעָה. הַמְּהִירוּת הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר הַיְדוּעָה הִיא מְהִירוּת הָאוֹר: 300,000

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

קִילוֹמֶטֶר לִשְׁנִיָּה בְּקֵרוּב. 3 °, שִׁעוּר הַהִתְקַדְּמוּת, קֶצֶב הַתְּנוּעָה: לְפַטִּיפוֹן אוֹ לְרַשְׁמְקוֹל מִשְׁכְלָל יֵשׁ שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ מְהִירֻיּוֹת. – [מְהִירוּת־, מְהִירֻיּוֹת]

– בִּמְהִירוּת־הַבָּזָק° (הַבָּרָק)°, בִּמְהִירוּת רַבָּה, מַהֵר מְאֹד: "מִבְּחִינָה הִיסְטוֹרִית הֲרֵי כָּל מַהֲלָךְ הָעֲקִירָה וְהַהֲנָחָה עָבַר בִּמְהִירוּת־הַבָּזָק" (ויסלבסקי, תר' במערכה 22). "כִּרְכָּרָתִי עוֹבֶרֶת עַל פְּנֵי עֲגָלוֹת טְעוּנוֹת אֲבָנִים כְּבֵדוֹת... בִּמְהִירוּת שֶׁל בָּרָק" (סוקולוב, במראות 393).

– מַד־מְהִירוּת°, "סְפִּידוֹמֶטֶר", מַכְשִׁיר הַקָּבוּעַ בִּמְכוֹנִית וּבִכְלֵי־רֶכֶב אֲחֵרִים וְהוּא מוֹדֵד אֶת הַמְּהִירוּת שֶׁבָּהּ הֵם נָעִים [ראה עוד ערך מַדְמְהִירוּת]

א׳ מהל [ארמית: אַמְהֵיל]

~ פָּע׳ מָ הַ ל פ״י [במקרא מצוי רק הפעול: מָהוּל, ישעיה א כב, ראה ערך זה] עִרְבֵּב, מָזַג נוֹזֵל בְּנוֹזֵל זוֹל וּפָשׁוּט מִמֶּנּוּ: "אִם מֵי־עֲנָבִים בְּמַיִם תִּמְהֹל תִּשְׁנֶה בְּתָמִים" (משה אבן־עזרא, תרשיש ב). הַיַּיִן מָהֵל כֹּהֵל בְּמַיִם. – [לִמְהֹל אֶת־, מוֹהֵל, יִמְהַל או יִמְהֹל]

~ נפ׳ נִ מְ הַ ל °, נִתְעַרְבֵּב, נִמְזַג נוֹזֵל בְּנוֹזֵל פָּשׁוּט מִמֶּנּוּ: הַיַּיִן הֶחָרִיף נִמְהַל בְּמַיִם. – [לְהִמָּהֵל, נִמְהָל, יִמָּהֵל]

~ התפ׳ נִ תְ מַ הֵ ל °, נִמְהַל, נִתְעַרְבֵּב נוֹזֵל בְּנוֹזֵל אַחֵר: "כְּשֶׁמִּתְמַהֵל הַדָּם בַּמַּיִם" (פנואלי, על עיר היונה). – [לְהִתְמַהֵל, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ מהל [הרחבה מן מול; ארמית: מְהַל]

~ פָּע׳ מָ הַ ל * פ״י מָל, כָּרַת בְּשַׂר עָרְלָה: "קָטָן הַחוֹלֶה אֵין מוֹהֲלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא" (שבת יט ה). – [לִמְהֹל אֶת־, מוֹהֵל, יִמְהֹל]

~ נפ׳ נִ מְ הַ ל °, נִמּוֹל, נִכְרַת בְּשַׂר־עָרְלָתוֹ. – [לְהִמָּהֵל, נִמְהָל, יִמָּהֵל]

מֹהַל*, מוהל ז׳ [אולי מן א.מהל] 1 °. מֶזֶג הַנּוֹזְלִים שֶׁשָּׁרָשֵׁי הַצֶּמַח קוֹלְטִים מִן הָאֲדָמָה וְהֵם עוֹלִים בְּצִנּוֹרוֹת הַנִּימִיִּים אֶל הֶעָלִים. 2*, מִיץ, עָסִיס שֶׁל פְּרִי: "הַמֹּהַל הַיּוֹצֵא (מִן הַזֵּיתִים)" (טהרות ט ג). – [מֹהַל־, מָהֳלוֹ, מָהָלְכֶם; מְהָלִים, מָהֳלֵי־]

מְהַלְהֵל°, מהולהל ת׳ [אולי מן ג.הלל] מְבֻלְבָּל, נָבוֹךְ: "וְלִבִּי מְבֹהָל וּמְהַלְהֵל" (פיוט, ידיעות שוקן תרצ״ז קסא). "שִׁרְבֵּב נָחוּם אֶת רֹאשׁוֹ מֵעֵבֶר לַמָּסָךְ כְּשֶׁהוּא מְבֹהָל וּמְהַלְהֵל" (שנהר, א 296). – [מְהַלְהֶלֶת, מְהַלְהֲלִים, ־לוֹת]

מַהֲלוּם° ז׳ [מן הלם] מַהֲלֻמָּה, מַכָּה: "טוֹב לִי שֶׁיּוֹכִיחֵנִי וְיִיַסְּרֵנִי נְבִיא אֱמֶת וְצַדִּיק שֶׁכָּל מַהֲלוּמָיו וְתוֹכַחְתּוֹ חֶסֶד" (רש״י תהלים קמא ה). "כִּי הִצִּיל עַם לֹא אַלְמָן מִמָּוֶת וּמִמַּהֲלוּם" (נאגארה, 349). – [מַהֲלוּם־, מַהֲלוּמִים, ־מֵי־]

מַהֲלוּמָה, ראה מַהֲלֻמָּה.

מַהֲלָךְ ז׳ [מן הלך] 1, מֶרְחָק שֶׁאָדָם עוֹבֵר בְּרֶגֶל, דֶּרֶךְ: "וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים, מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (יונה ג ג). "כַּמָּה מְהַלֵּךְ אָדָם בַּיּוֹם? עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת" (פסחים צג:). "בֵּין זֶה לָזֶה מַהֲלַךְ ת״ק פַּרְסָה" (ביאליק, מגדלי). 2 °, הֲלִיכָה, מַעֲבַר מֶרְחָק, תְּנוּעָה: "וְכֵן שְׁאָר הַשִּׁבְעָה כּוֹכָבִים מַהֲלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בְּגַלְגַּל שֶׁלּוֹ מַהֲלָךְ שָׁוֶה" (רמב״ם, קידוש החודש יא יג). "מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנוֹת וּמַהֲלַךְ הַגַּלְגַּלִּים" (עגנון, כלה תמ). מַהֲלַךְ הַיָּרֵחַ מִסָּבִיב לָאָרֶץ. מַהֲלָכִים בַּשַּׁחְמָט. 3 ° [בכלי־רכב] אֹפֶן־הֲנָעָה, שִׁעוּר הַתְּנוּעָה – רְאֵה הִלּוּךְ. 4 ° [בהשאלה] הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִתְפַּתְּחוּת: "לִגְרֹם שִׁנּוּי עִקָּרִי בְּמַהֲלַךְ הַחִנּוּךְ" (אחד העם, לח). מַהֲלַךְ הָעִנְיָנִים. 5 °, הֲלִיכוֹת, אֹרַח־חַיִּים, הִתְנַהֲגוּת: "בָּחוּר אַרְמְנִי הָגוּן, שֶׁדִּבּוּרוֹ וּמַהֲלָכָיו נָאִים" (בורלא, עקביה 92). "אֵיךְ הַטֶּבַע שֶׁלּוֹ וְאֵיךְ הַמַּהֲלָךְ שֶׁלּוֹ" (הזז, היושבת 181). – [מַהֲלַךְ־, מַהֲלָכִים גם מְהַלְכִים, מַהַלְכֵי־]

– הַמַּהֲלָךְ הֶחָדָשׁ°, כִּנּוּי לִתְנוּעָה שֶׁקָּמָה בְּסִפְרוּת הָעִבְרִית בְּסוֹף הַמֵּאָה הַי״ט, שֶׁהִתְנַגְּדָה לְסִפְרוּת הַמְּלִיצִית־הַמְּצֻמְצֶמֶת שֶׁל תְּקוּפַת הַהַשְׂכָּלָה וְדָגְלָה בְּסִפְרוּת עֲמָמִית, טִבְעִית וּפְשׁוּטָה שֶׁתַּשְׁקִף אֶת הַחַיִּים כְּמוֹת שֶׁהֵם.

– מַהֲלַךְ־חַיִּים°, תֵּאוּר הַשְּׁלַבִּים הָעִקָּרִיִּים הַחֲשׁוּבִים בְּחַיָּיו שֶׁל אָדָם, אוֹטוֹבִּיוֹגְרַפְיָה קְצָרָה (Curriculum vitae): הַמֻּעֲמָד לַמִּשְׂרָה נִתְבַּקֵּשׁ לְצָרֵף לְבַקָּשָׁתוֹ אֶת מַהֲלַךְ־הַחַיִּים שֶׁלּוֹ.

– נָתַן לוֹ מַהֲלָכִים, אִפְשֵׁר לוֹ לָבוֹא וְלָצֵאת בְּאֹפֶן חָפְשִׁי: "וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה" (זכריה ג ז).

– מָצָא לוֹ מַהֲלָכִים° [על־פי הצירוף הנ״ל] הִתְחִיל מְהַלֵּךְ הַרְבֵּה, נַעֲשָׂה רוֹוֵחַ וּמָצוּי: "הַתּוֹרָה הַזֹּאת מָצְאָה לָהּ אָמְנָם מַהֲלָכִים בְּקֶרֶב הָעָם בִּזְמַן קָצָר" (אחד העם, ג). סֵפֶר־הַלִּמּוּד הֶחָדָשׁ מָצָא לוֹ מַהֲלָכִים רַבִּים בְּבָתֵּי־סֵפֶר.

מַהֲלָכָה° נ׳ [מן הלך] 1 °, מַהֲלָךְ, הֲלִיכָה: "לְסוֹף שס״ה יָמִים יִגְמְרוּ מַהֲלָכְתָּם בְּי״ב מַזָּלוֹת" (רש״י בראשית לג יב). 2°, טַיֶּלֶת, מָקוֹם שֶׁרַבִּים נוֹהֲגִים לְהַלֵּךְ שָׁם. – [מַהֲלֶכֶת־, מַהֲלָכוֹת, מַהַלְכוֹת־]

מַהְלְכִים ז״ר רְאֵה מַהֲלָךְ.

מַהֲלָל ז׳ [מן הלל] שֶׁבַח, תְּהִלָּה, דִּבְרֵי הַלֵּל: "וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ" (משלי כז כא). "יִיטַב בְּעֵינֶיךָ נְעִים שִׁירַי וּמֵיטַב מַהֲלָלַי" (יהודה הלוי, ז 239). "בְּפָנָיו מַהֲלָלָיו הִשְׁמִיעַ לוֹ" (ליסיצקי, מידות 104). לְפִי מַהֲלַל הָאִישׁ הֲרֵיהוּ אָדָם מְעֻנְיָן מְאֹד. – [מַהֲלַל־, מַהֲלָלִים, מַהַלְלֵי־]

מְהֻלָּל, מהולל ת׳ [מן א. הלל, הֻלַּל] יָדוּעַ לְשֶׁבַח, מְבֹרָךְ: "מְהֻלָּל שֵׁם ה׳" (תהלים קיג ג). "הַמְּהֻלָּלָה בִּדְבִיר אַרְמוֹן" (עודד זרה כד:). פְּרִי מְהֻלָּל. סְחוֹרָה מְהֻלֶּלֶת. – [מְהֻלֶּלֶת, מְהֻלָּלִים, ־לוֹת]

מַהֲלֻמָּה, מהלומה נ׳ [מן א. הלם] מַכָּה חֲזָקָה: "נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים" (משלי יט כט). "בְּרֶגַע הַהוּא הֻמְּמָה מַהֲלֻמָּה נוֹרָאָה אֶת רֹאשׁ אַלְתֵּר הַקָּטָן. הַמַּהֲלֻמָּה הַזֹּאת הָיְתָה בַּת אֶגְרוֹפוֹ שֶׁל שְׁפִּיל" (ביאליק, אריה ז). "פּוֹתְחִים בְּהִתְקַצְּצוּת־שִׂנְאָה וּמְסַיְּמִים בְּמַהֲלֻמוֹת וַחֲבָטוֹת" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 82). הָאָסוֹן יָרַד עַל רֹאשׁוֹ כְּמַהֲלֻמָּה קָשָׁה. – [מַהֲלֻמַּת־, מַהֲלֻמּוֹת]

– קָרָא לְמַהֲלֻמוֹת, הִתְגָּרָה, פָּתַח בִּקְטָטָה: "שִׂפְתֵי כְסִיל יָבֹאוּ בְרִיב וּפִיו לְמַהֲלֻמוֹת יִקְרָא" (משלי יח ו). "מַעֲשֶׂה בַּחֲמִשָּׁה קַצָּבִים שִׁכּוֹרִים שֶׁקָּרְאוּ עָלָיו לְמַהֲלֻמוֹת" (ביאליק, אריה ג).

מָהֵם [מַה + הֵם] מ"ש מָה הֵם: "הֲרָאִיתָ אַתָּה, מָהֵם עֹשִׂים?" (יחזקאל ח ו; הקרי: מָה הֵם). מָהֵם הַדְּבָרִים שֶׁהֵבֵאתָ לִי?

מֵהֶם מ"י [מִן + הֵם] מֵאִתָּם, מִתּוֹכָם: "לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם" (יחזקאל ז יא).

מהמה [אולי קרוב לערבית: מֻהְמַה הליכה לאט]

~ פִּעְ' מִהְמֵהַּ ^ פ"י הִשְׁהָה, עִכֵּב, דָּחָה: "הֲלֹא יָכֹלְתָּ לְחַמֵּץ דִּינִי וּלְמַהְמֵהַּ מִשְׁפָּטִי עַד אֲשֶׁר יִגָּלֶה צֶדֶק־עוֹלָמִים" (מנחם, איגרת אל חסדאי, על־פי שירמן א 19). "כְּדֵי לְמַהְמֵהַּ אוֹתוֹ עַד יַעֲבָר־זַעַם עָשָׂה הָרֶב אֶת עַצְמוֹ כִּמְעַיֵּן בְּהִלְכוֹת גִּטִּין שֶׁבְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ" (בארון, פרשיות 43). "הַמְסַפֵּר כְּאִלּוּ מְמַהְמֵהַּ כָּל הֶרֶף־עַיִן" (קריב, עיונים 196). "לְגַבֵּי מִי שֶׁמְּמַד הַזְּמַן הַכְּרוֹנוֹלוֹגִי מְהַמֵּהַּ אוֹתוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה – הַרְגָּשַׁת־הַדְּחִיפוּת הִיא לְמַעְלָה מִמּוּבֶנֶת" (אבידן, משהו 277). – [לְמַהְמֵהַּ, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ' מֻהְמַהּ °, הֻשְׁהָה, נִשְׁתָּהָה, עֻכַּב בַּזְּמַן: "כָּל מִי שֶׁנִּתְנַסָּה בִּכְתִיבַת שִׁירָה, בֵּין אִם מֻהְמְהָה וּבֵין אִם הוּאָץ" (אבידן, משהו 277). – [מֻהְמְהָה, יְמֻהְמַהּ]

~ הת' הִתְמַהְמֵהַּ, שָׁהָה הַרְבֵּה, הִתְעַכֵּב, אֵחַר: "אִם־יִתְמַהְמָהּ, חַכֵּה־לוֹ" (חבקוק ב ג). "כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ" (שמות יב לט). "וְאָסוּר לְהִתְמַהְמֵהַּ בְּחִלּוּל שַׁבָּת לְחוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה" (רמב"ם, שבת ב ג). "אַל תִּתְמַהְמַהּ, אַל תְּאַחֵר, שֶׁמָּא יְקַדֶּמְךָ אַחֵר" (ביאליק, אחת שתים). – [לְהִתְמַהְמֵהַּ, מִתְ־, יִתְמַהְמַהּ]

מְהֻמֶּה*, מהוּמה ת' [מן המה, הָמָה] מְשֻׁתּוֹקֵק מְאֹד, נִכְסָף: "מִתּוֹךְ שֶׁמְּהֻמָּה לְבֵיתָהּ לֹא בָּדְקָה" (נידה ה.). – [מְהֻמָּה, מְהֻמִּים, מְהֻמּוֹת]

מְהֻמְהָם°, מהוּמהם ת' [מן המהם, הִמְהֵם] מְטֻשְׁטָשׁ, מְעֻרְבָּב, מְעֻרְבָּל: "הוּא מַפְלִיט כְּנֶגְדָּהּ אֶת מִלּוֹתָיו הַמְהֻמְהָמוֹת וּמְבֻלָּעוֹת לְמֶחֱצָה" (שניאור, פנדרי ג 186). "דַּעְתִּי מְשֻׁבֶּשֶׁת וְנַפְשִׁי מְהֻמְהֶמֶת" (מגד, חדוה 10). – [מְהֻמְהֶמֶת, מְהֻמְהָמִים, ־מוֹת]

מַהֲמוֹרָה נ' [המקור לא הוברר] חֲפִירָה, בּוֹר, שׁוּחָה: "בָּאֵשׁ יַפִּלֵם, בְּמַהֲמֹרוֹת בַּל־יָקוּמוּ" (תהלים קמ יא). "בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתָן (אֶת הַנִּדּוֹנִים לְמִיתָה) בְּמַהֲמוֹרוֹת" (ירושלמי מועד קטן פ ז). "אֶפְשָׁר לִפֹּל בְּבוֹרוֹת וּבְמַהֲמוֹרוֹת שָׁם וְלִשְׁבֹּר יָד וָרֶגֶל" (מנדלי מו"ס, קסד). אַחֲרֵי גִּשְׁמֵי הַזַּעַף הַמְרֻבִּים נִתְהַוּוּ בַּכְּבִישׁ מַהֲמוֹרוֹת וּבוֹרוֹת. – [מַהֲמֹרֶת־, מַהֲמוֹרוֹת]

מַהֲמוֹרָנִי° ת' [מן מַהֲמוֹרָה] מָלֵא מַהֲמוֹרוֹת, מָלֵא בּוֹרוֹת: "וְהָאֲדָמָה מַהֲמוֹרָנִית וּמְעֻקֶּשֶׁת סָבִיב" (יזהר, צקלג 486). – [מַהֲמוֹרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְהֻמָּם*, מהוּמם ת' [מן המם, הָמַם] נִדְהָם, מֻכֵּה־תַדְהֵמָה: "שֶׁהָיוּ (הַמִּצְרִים) מְהֻמָּמִים וּמְטֹרָפִים וְרָצִין לִקְרַאת הַמַּיִם" (רש"י שמות יד כז). "עוֹתָהּ... כְּשֶׁהִיא מְהֻמָּמָה וּמְעֻרְבֶּבֶת וַאֲדֻמָּה כַּדָּם" (הזז, יעיש ג 80). "וּלְמָחֳרָתוֹ מָצָא אֶת עַצְמוֹ מְהֻמָּם וְנִדְהָם, רָבוּץ לִמְעַצְּבָה בְּבֵית־הַמַּחְסֶה" (שנהר, ב 140). "אֶרְאֶם אוֹבְדִים, שְׁדוּדִים, מְהֻמָּמִים" (פיכמן, כג). – [מְהֻמֶּמֶת, מְהֻמָּמִים, ־מוֹת]

מַהֲמֹרֶת°, מהמורת נ' [צורת־משנה מן מַהֲמוֹרָה] מַהֲמוֹרָה, שׁוּחָה: "תִּמְשֹׁךְ בְּרִיחָהּ אֶת מִשְׁקָהּ לְגֶשֶׁר הָרוֹפֵף וּלְתוֹךְ הַמַּהֲמֹרֶת" (שניאור, שירים רס). – [מַהֲמֹרֶת־, מַהֲמוֹרוֹת]

מָהֵן מ"ש [מַה + הֵן] מָה הֵן: פְּלוֹנִי לֹא יָדַע מִיָּמָיו מַחֲלוֹת מָהֵן.

מֵהֶן מ"י [מִן + הֵן] מֵאִתָּן: "כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ" (יחזקאל טז מז). קִבַּלְתִּי מֵהֶן אֶת הַסֵּפֶר.

מְהַנְדֵּס^ ז' [ערבית: מֻהַנְדִּס; ראה גם הַנְדָּסָה] (מורה נבוכים א עב) אִנְגִ'ינֶר, מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעַ הַהַנְדָּסָה, מֻסְמָךְ לְמַדְּעֵי הַטֶּכְנִיקָה, בְּנִיָּה, מְכוֹנָאוּת וְכַדּוֹמֶה. – [מְהַנְדֶּסֶ־, מְהַנְדְּסִים, מְהַנְדְּסֵי־]

מְהַנְדְּסוּת° נ' [מן מְהַנְדֵּס] מִקְצוֹעַ הַמְהַנְדֵּס, אִינְגִ'ינֶרְיוּת. – [מְהַנְדְּסוּת־]

מְהַנֶּה* ת' [מן הנה, הֵנָה] גּוֹרֵם הֲנָאָה, מֵבִיא נַחַת־רוּחַ וּנְעִימוּת: "כְּלוּם הַנֵּר מְהַנֶּה אֶלָּא בְּמָקוֹם חֹשֶׁךְ" (מכילתא יתרו עמלק ב). מַחֲזֶה מְהַנֶּה וּמְשַׁעֲשֵׁעַ. – [מְהַנָּה, מְהַנִּים, ־נּוֹת]

מֻהְסֶה°, מהוּסה ת' [מן הסה, הִסָּה] מֻשְׁתָּק, שֶׁהֻשְׁתַּק: "הַקּוֹל הַמֻּהְסֶה לֹא נָדַם" (קריב, עיונים 238). – [מֻהְסָה, מֻהְסִים, מֻהְסוֹת]

מְהֻסָּס°, מהוּסס ת' [מן הסס] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִסּוּס, חַיְשָׁנִי, פַּקְפְּקָנִי: "הוּא מְהֻסָּס וּמְעֻרְעָר וְכֹחַ הַפְּעֻלָּה נִטַּל מִמֶּנּוּ" (שטיינמן, מחשבה למקוטעין). "חִיכָה אַקְסְטָנִית חִיּוּךְ חֲרִישִׁי וּמְהֻסָּס" (שלונסקי, תר' הרון א 83). "אֶסַּע אֵלָיו, – אָמַרְתִּי מְהֻסָּס, מְבֻיָּשׁ כְּלְשֶׁהוּ" (קדרי, כורך 73). – [מְהֻסֶּסֶת, מְהֻסָּסִים, ־סוֹת]

מְהַסֵּס^ ת' [מן הסס, הִסֵּס] פַּקְפְּקָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִסּוּס: "וְלִבִּי מְהַסֵּס" (רש"י חולין כו.) הַתַּלְמִיד עָנָה עַל הַשְּׁאֵלוֹת בְּקוֹל מְהַסֵּס. אוֹי לַמְהַסְּסִים! – [מְהַסֶּסֶת, מְהַסְּסִים, ־סוֹת]

מֻהְסָק°, מהוּסק ת' [מן הסק] מֻסָּק: "בֵּיתָם מָלֵא וְתַנּוּרָם מֻהְסָק, וְאֶפְשָׁר שֶׁהוּא חַם יוֹתֵר מִשֶּׁאָדָם בֵּינוֹנִי צָרִיךְ" (עגנון, אלו שבט). – [מֻהְסֶקֶת, מֻהְסָקִים, ־קוֹת]

מְהֻפָּךְ°, מהוּפך ת' [מן הפך] שֶׁהֻפְּכוּ אוֹתוֹ, עָשׂוּי אוֹ נִמְצָא לְהֵפֶךְ: "דֶּרֶךְ גְּדוֹלָה הוּא בְּסֵדֶר מְהֻפָּךְ: מִן הֶעָתִיד אֶל הֶעָבָר" (אחד העם, פא). אוֹתִיּוֹת מְהֻפָּכוֹת. – [מְהֻפֶּכֶת, מְהֻפָּכִים, ־כוֹת]

מַהְפַּךְ^ [ארמית] שְׁמוֹ שֶׁל אֶחָד מִטַּעֲמֵי־הַמִּקְרָא, מִן "הַמְשָׁרְתִים" (הַמְחַבְּרִים), סִימָנוֹ ֤.

מַהְפֵּךְ° ז' [מן הפך] חוּג, טְרוֹפִּיק, כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַחוּגִים הַמְדֻמִּים עַל כַּדּוּר־הָאָרֶץ הַמַּקְבִּילִים לַמַּשְׁוֶה בְּמֶרְחָק שֶׁל ′27°23 מִצָּפוֹן וּמִדָּרוֹם לוֹ, שֶׁבֵּינֵיהֶם נָעָה הַשֶּׁמֶשׁ בִּתְנוּעָתָהּ הַמְדֻמָּה בַּשָּׁמַיִם. בֵּין שְׁנֵי הַמַּהְפְּכִים שָׂרוּי הָאֵזוֹר הַטְּרוֹפִּי הַחַם. – [מַהְפֵּךְ־, מַהְפְּכִים, מַהְפְּכֵי־]

מַהְפֵּכָה נ' [מן הפך] 1. הֲפִיכָה, הֲרִיסָה, הַחֲרָבָה: "כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה" (דברים כט כב). 2 °. רֶבוֹלוּצְיָה, הֲפִיכָה־בְּכֹחַ שֶׁל מִשְׁטַר־הַמְּדִינָה, בִּטּוּלָהּ שֶׁל צוּרַת הַשִּׁלְטוֹן הַקַּיֶּמֶת לְשֵׁם הֲקָמַת שִׁלְטוֹן חָדָשׁ: הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה (1789). מַהְפֵּכַת אוֹקְטוֹבֶּר בְּרוּסְיָה (1917). 3 °. שִׁנּוּי הָפוּךְ וּפִתְאוֹמִי בְּעִנְיָן אוֹ בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: הַנּוֹל הַמְּכָנִי הִכְנִיס מַהְפֵּכָה בְּיִצּוּר אֲרִיגִים.

תּוֹרַת־הַיַּחֲסוּת שֶׁל אַיְנְשְׁטֵין חוֹלְלָה מַהְפֵּכָה בְּמַדַּע־הַפִּיסִיקָה. — [מַהְפֵּכַת־, מַהְפֵּכוֹת, מַהְפְּכוֹת־]

— מַהְפֵּכַת סְדוֹם [עַל־פִּי דברים כט כב], מָשָׁל לְמַהְפֵּכָה חֲמוּרָה בְּיוֹתֵר, הֶרֶס וְאַנְדְּרוֹלָמוּסְיָה.

מַהְפְּכָן° ז׳ [מִן מַהְפֵּכָה 2] רֶבוֹלוּצְיוֹנֶר, אָדָם הַתּוֹמֵךְ אוֹ הַמִּשְׁתַּתֵּף בְּפֹעַל בְּמַהְפֵּכָה – לְשִׁנּוּי יְסוֹדִי וּפִתְאוֹמִי שֶׁל מִשְׁטָר מְדִינִי קַיָּם, אוֹ לְחִדּוּשׁ גָּמוּר בְּמַדָּע וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [מַהְפְּכַן־, מַהְפְּכָנִים, מַהְפְּכָנֵי־, מַהְפְּכָנִית, ־נִיּוֹת]

מַהְפְּכָנוּת° נ׳ [מִן מַהְפְּכָן] רֶבוֹלוּצְיוֹנִיּוּת, נְטִיָּה לְחוֹלֵל מַהְפֵּכוֹת, שְׁאִיפָה לַהֲפִיכַת הַקַּיָּם לְשֵׁם יְצִירַת מַשֶּׁהוּ חָדָשׁ: ״וְאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזַע מִכָּל רַדִּיקָלִיּוּת קוֹלָנִית, מַהְפְּכָנוּת מְלִיצִית״ (פיכמן, ריס). — [מַהְפְּכָנוּת־]

מַהְפְּכָנִי° ת׳ [מִן מַהְפְּכָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם מַהְפֵּכָה, רֶבוֹלוּצְיוֹנִי: הַתְּנוּעָה הַמַּהְפְּכָנִית בָּעוֹלָם. פְּעֻלָּה מַהְפְּכָנִית. — [מַהְפְּכָנִית, מַהְפְּכָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מַהְפֶּכֶת נ׳ [מִן הפך] סַד, מַכְשִׁיר־עִנּוּי עַתִּיק, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים בּוֹ אֶת יְדֵי הָאָסִיר, אוֹ גַּם אֶת רַגְלָיו, כְּשֶׁהוּא הָפוּךְ: ״וַיַּכֶּה פַשְׁחוּר אֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא, וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמַּהְפֶּכֶת״ (ירמיה כ ב). — [מַהְפֶּכֶת־, מַהְפָּכוֹת, מַהְפְּכוֹת־]

— בֵּית־הַמַּהְפֶּכֶת, בֵּית־כֶּלֶא וּבוֹ מַכְשִׁירֵי עִנּוּי, צִינוֹק: ״וַיִּכְעַס אָסָא אֶל־הָרֹאֶה וַיִּתְּנֵהוּ בֵּית הַמַּהְפֶּכֶת״ (דברי הימים ב טז י).

מְהַפֵּנֵט° ז׳ [מִן הפנט, הִפְנֵט] מֻמְחֶה בְּהִיפְּנוֹזָה, אָדָם הַיּוֹדֵעַ לְהַפְנֵט אֲנָשִׁים, לְהַרְדִּים אֶת רְצוֹנָם וּלְהַשְׁלִיט עֲלֵיהֶם אֶת רְצוֹנוֹ בְּדַרְכֵי סוּגֶסְטְיָה. — [מְהַפְנֵט־, מְהַפְנְטִים, מְהַפְנְטֵי־]

מְהֻפְנָט°, **מְהוּפְנָט** ת׳ [מִן הפנט, הֻפְנַט] שֶׁהִפְנְטוּ אוֹתוֹ, שֶׁהֻשְׁלַט עָלָיו כֹּחַ הַהִיפְּנוֹזָה וְנִטַּל מִמֶּנּוּ כֹּחַ רְצוֹנוֹ הָעַצְמִי. — [מְהֻפְנֶטֶת, ־נָטִים, ־טוֹת]

מה״צ ר״ת מְגַהֵרֶץ [ראה הֶרֶץ] **מה״ק** ר״ת מִלַּת־הַקְּרִיאָה.

מְהֻקְצָע, **מְהוּקְצָע** ת׳ [מִן קצע, הֻקְצַע] 1 °, מְחֻלָּק, עָשׂוּי וּמְלֻטָּשׁ בְּמַקְצוּעָה: ״וּמְהֻקְצָע מִשֵּׁן מוּפָז בָּהּ כָּל כֶּלִי״ (יל״ג, שירה צה). ״הַמִּקְדָּשִׁים הַקְּטַנִּים, מְבֻנִּים נְמוּכִים וּבִלְתִּי־מְהֻקְצָעִים״ (קרליבך, הודו 124). ״קָבַע בָּרוּךְ גְּרֶנְט אֶת יָתֵדוֹ הַמְהֻקְצַעַת״ (שמיר, עירום 146). 2 ° [בהשאלה על אדם] חָלָק, לְלֹא פְּגָמִים חִיצוֹנִיִּים: ״וּמִלְּבַד זֹאת הוּא (שְׁלֹמֹה) בִּכְלָל בִּלְתִּי־מְהֻקְצָע״ (יהודה שטינברג, ס). 3, מְזָוֶת, גָּזוּר בְּתַבְנִית מִקְצוֹעַ וּפִנָּה: ״מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת״ (יחזקאל מו כב). — [מְהֻקְצַעַת, מְהֻקְצָעִים, ־עוֹת]

א. מהר [ערבית: מַהַר היה זריז]

~ פִּעֵ׳ מִהֵר, מִהֵר 1, פ״ע נֶחְפַּז, עָשָׂה דְּבַר־מָה מִיָּד, לֹא הִתְמַהְמַהּ: ״וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה״ (בראשית יח ו). ״וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ״ (שופטים יג י). ״מִדָּה טוֹבָה מְמַהֶרֶת לָבֹא מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת״ (שבת צז.). 2, פ״י הֵאִיץ, זֵרֵז: ״מַהֲרוּ אֶת־הָמָן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר!״ (אסתר ה ה). ״וַיֹּאמֶר: מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת!״ (בראשית יח ו). ״וַיֹּאמֶר: מַהֲרָה מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה!״ (מלכים א כב ט). ״בִּדְבָרָיו אוֹתוֹת מַהֵר״ (בן־סירא, מה ג). — [לְמַהֵר, מְמַהֵר, יְמַהֵר]

~ נִפְ׳ נִמְהַר, נֶחְפַּז, הָיָה פָּזִיז, נָהַג בִּפְזִיזוּת: ״לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם, וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה״ (איוב ה יג). ״כָּל בָּשָׂר יַחְדָּו נִמְהָרוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם אַרְצָה״ (בן־סירא, נ כז). [רווח בעבר, ובעיקר בבינוני; ראה ערך נִמְהָר]

~ הִתְ׳ הִתְמַהֵר °, נַעֲשָׂה מָהִיר יוֹתֵר, הוּאַץ: ״הִתְקָרְבוּ וְאַל תִּתְעַכְּבוּ... וְהִתְמַהֲרוּ וְאַל תִּתְמַהְמְהוּ״ (חריזי, תחכמוני 301). ״אֲבָל הִתְמַהֲרוּ, אַל־נָא תִּגְרְרוּ הוֹלְכוֹתֵיכֶם כִּזְקֵנוֹת מְבֻסָּמוֹת״ (טברסקי, אקוסטה א 45). — [לְהִתְמַהֵר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִמְהִיר ° פ״י מִהֵר: ״מֵאֵין כָּמוֹהוּ מַמְהִיר וּמַגְבִּיהַּ עֲלוֹת״ (ליסיצקי, מדורות 44). — [לְהַמְהִיר, מַ־, יַ־]

מַהֵר תה״פ [מִן א. מהר, מַהֵר] חִישׁ, בְּחִפָּזוֹן, בִּזְמַן קָצָר (הֵפֶךְ מִן ״לְאַט״): ״סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ״ (שמות לב ח). ״רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם, כִּי תַשִּׂיגוּם״ (יהושע ב ה). ״מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד – יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ״ (אבות ה יב) [נוסח אחר: מָהִיר] [ראה גם מְהֵרָה]

ב. מהר [מִן מֹהַר]

~ פָּעַ׳ מָהַר פ״י שִׁלֵּם לְהוֹרֵי נַעֲרָה מֹהַר כֶּסֶף כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּהָ לוֹ לְאִשָּׁה: ״מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה״ (שמות כב טו). — [לִמְהֹר אֶת־, מוֹהֵר, יִמְהַר]

מֹהַר, **מוֹהַר** ז׳ [אוגריתית: מהר; אכדית: mahiru מחיר, tamartu מתנה; ארמית: מָהֳרָא; ערבית: מַהְר; ואולי קרוב אל מֹור או מְחִיר; וראה ב. מהר] נְדֻנְיָה, תַּשְׁלוּם שֶׁהֶחָתָן מְשַׁלֵּם לְהוֹרֵי הַכַּלָּה וְהוּא קוֹנֶה אוֹתָהּ לְאִשָּׁה, לְפִי הַנָּהוּג בִּימֵי־קֶדֶם, וּבְיָמֵינוּ בְּקֶרֶב בְּנֵי־הַמִּזְרָח: ״הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן״ (בראשית לד יב). ״כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת״ (שמות כב טז). ״לֹא בְמֹהַר וְלֹא בְמַתָּן – כִּי בְאַהֲבָה בָּךְ אֶתְחַתָּן״ (ביאליק, בין נהר פרת). — [מֹהַר־, מָהֳרוֹ... מָהָרְכֶם]

מְהָרֵג° ז׳ [מִן הרג] רוֹצֵחַ: ״שֻׁתָּפִים גַּם הֵם לִמְהָרְגֵי מִשְׁפַּחְתֵּנוּ הַטְּמֵאִים״ (גרינברג, רחובות קעב). — [מְהָרֶגֶת, מְהָרְגִים, ־גֵי־, ־גוֹת]

מַהֲרָג׳ה° ת׳ [סאנסקריטית: maharaja המלך הגדול] תֹּאַר־כָּבוֹד שֶׁל נָסִיךְ גָּדוֹל בֵּין הַהֹדִּים, הַמּוֹשֵׁל עַל נְסִיכִים אֲחֵרִים קְטַנִּים מִמֶּנּוּ (״רָג׳ה״). — [מַהֲרָג׳ים]

מְהֵרָה תה״פ [מִן א. מהר] חִישׁ, מַהֵר, בְּחִפָּזוֹן, בְּלִי הִתְמַהְמַהּ (הֵפֶךְ מִן ״לְאַט״): ״עֲלֵה אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ!״ (יהושע י ו). ״קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם״ (יואל ד ד).

— בִּמְהֵרָה, עַד מְהֵרָה, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ °, בַּזְּמַן הַקָּרוֹב, בְּקָרוֹב, בְּעוֹד זְמַן קָצָר: ״וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק״ (קהלת ד יב). ״עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ״ (תהלים קמז טו). ״שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ״ (יהי רצון, סוף תפילת י״ח). ״לֹא תָמַח בִּמְהֵרָה דִּמְעָתִי הַכְּבֵדָה״ (ביאליק, לא תמח). יְרוּשָׁלַיִם עִיר־הַקֹּדֶשׁ תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן [בר״ת: תובב״א]

מְהַרְהֵר°, **מְהוּרְהָר** ת׳ [מִן הרהר, הֻרְהַר] שָׁקוּעַ בְּהִרְהוּרִים: ״וְאַף נִשְׁמַת הַמְשׁוֹרֵר, הַדּוֹלֶפֶת מִגַּעְגּוּעִים, הַמְהֻרְהֶרֶת וְהַמְהַרְהֶרֶת, הִיא מַרְגִּישָׁה בָּהּ״ (מגדלי מו״ס, רצז). ״לֹא רְאִיתִיךְ עַל מַחְבַּרְתֵּךְ מְהֻרְהֶרֶת״ (פיכמן, קנא). ״עוֹמֵד הָיָה הַמֶּלֶךְ מְהֻרְהָר וּמְטֹרָד״ (אריכא, סנחריב 104). — [מְהֻרְהֶרֶת, ־הָרִים, ־רוֹת]

מְהָרֵס ז׳ [מן הרס, הָרַס] הוֹרֵס, מַחֲרִיב: ״מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ״ (ישעיה מט יז). ״אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵי מְהָרְסֵיכֶם מִחוּץ״ (יל״ג, פרוזה רב). — [מְהָרֶסֶת, מְהָרְסִים, ־סֵי־, מְהָרְסוֹת]

מְהָרְמֵן°, מהורמן ת׳ [מן הוֹרְמוֹן] שֶׁהֻזְרְקוּ לְגוּפוֹ הוֹרְמוֹנִים מְסֻיָּמִים לְהַגְבָּרַת הַפּוֹרִיּוּת אוֹ לְהַחְלָשָׁתָהּ: עוֹפוֹת מְהֻרְמָנִים. — [מְהֻרְמֶנֶת, ־מָנִים, ־נוֹת]

מְהֻתָּךְ*, מהותך [מן התך, הִתֵּךְ] יָצוּק, מֻתָּךְ, נָמֵס: ״חֵלֶב מְהֻתָּךְ״ (שבת כא.). נְחֹשֶׁת מְהֻתֶּכֶת. [וכהשאלה:] ״כְּשֶׁאוֹמְרִים ׳לָשׁוֹן׳ סְתָם, עִקַּר הַכַּוָּנָה... אֶל יְסוֹדָהּ הַמְהֻתָּךְ, הַתּוֹסֵס, שֶׁנִּמְצָא תָּמִיד בְּמַצָּב דִּינָמִי״ (ביאליק, חבלי לשון). — [מְהֻתֶּכֶת, מְהֻתָּכִים, ־כוֹת]

מַהֲתַלָּה נ׳ [מן התל] 1, בְּדִיחָה, לֵיצָנוּת, דְּבַר צְחוֹק וְהִתּוּל: ״דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת, חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת״ (ישעיה ל י). ״לֹא יְהֵא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתַלּוֹת וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ״ (רמב״ם, דעות ב ז). 2°, חִזָּיוֹן הִתּוּלִי, קוֹמֶדְיָה קְצָרָה: מַהֲתַלָּה בְּמַעֲרָכָה אַחַת. — [מַהֲתַלַּת־, מַהֲתַלּוֹת]

(מוֹ) בְּמוֹ, כְּמוֹ, לְמוֹ — רְאֵה עֲרָכִים אֵלֶּה בִּמְקוֹמוֹתֵיהֶם.

מוֹאָבִי ת׳ [מן מוֹאָב] שֶׁל מוֹאָב, הַשַּׁיָּךְ לְאֶרֶץ מוֹאָב. בֶּן הָעָם שֶׁיָּשַׁב בִּימֵי בַּיִת רִאשׁוֹן בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יָם הַמֶּלַח: ״לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה׳״ (דברים כג ד). ״רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה״ (רות ד ד). כְּתֹבֶת מֵישַׁע כְּתוּבָה בַּלָּשׁוֹן הַמּוֹאָבִית. — [מוֹאָבִית גם מוֹאֲבִיָּה, מוֹאָבִיִּים, מוֹאָבִיּוֹת]

מואגד, ראה מְאֻגָּד.

מוֹאֲזִין° ז׳ [ערבית: מוּאַדִּ׳ן] חַזָּן בְּמִסְגַּד מֻסְלְמִי שֶׁאֶחָד מִתַּפְקִידָיו הוּא לִקְרֹא אֶת הַצִּבּוּר לִתְפִלָּה. — [מוֹאֲזִינִים]

מואחד ר׳ מְאֻחָד. מואכן ר׳ מְאֻכָּן. מואפל ר׳ מְאֻפָּל.

מוּאָץ° ת׳ [מן אוץ, הוּאַץ] שֶׁנַּעֲשָׂה מַהֵר יוֹתֵר, שֶׁהֻגְבְּרָה מְהִירוּתוֹ: כָּל גּוּף נוֹפֵל בִּמְהִירוּת מוּאֶצֶת מִשְּׁנִיָּה לִשְׁנִיָּה. ״מְטֻלְטָל וּמְגֻלְגָּל בִּנְשִׁימָה יְגֵעָה וּבְחִפְּזוֹ מוּאָץ״ (יזהר, צקלג 10). — [מוּאֶצֶת, מוּאָצִים, מוּאָצוֹת]

מוּאָר° ת׳ [מן אור, הוּאַר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹ עָלָיו אוֹר, שֶׁנִּתְמַלֵּא אוֹר: אוּלָם מוּאָר בְּחַשְׁמַל. אָנוּ רוֹאִים אֶת חֲצִי הַמּוּאָר שֶׁל הַיָּרֵחַ. — [מוּאָרָה, מוּאָרִים, ־רוֹת]

מוארך ר׳ מְאֹרָךְ. מוארק ר׳ מְאֻרְק.

מוֹבָא ז׳ 1 [מן בוא, מָבוֹא; בהידמות אל מוֹצָא] מָבוֹא, כְּנִיסָה: ״וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו״ (יחזקאל מג יא). ״לְמֶלֶךְ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִבְנוֹת פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ, אִם אֵינוֹ מַחֲרִיט בָּאָרֶץ יְסוֹדוֹתָיו וּמוֹבָאָיו וּמוֹצָאָיו, אֵינוֹ מַתְחִיל לִבְנוֹת״ (פרקי רבי אליעזר ג). — [מוֹבָא־, מוֹבָאִים, מוֹבָאֵי־]

מוּבָא ת׳ [מן בוא, הוּבָא] מֻעֲבָר מִן הַחוּץ פְּנִימָה: סְחוֹרוֹת הַמּוּבָאוֹת אַרְצָה. — [מוּבֵאת, מוּבָאִים, ־אוֹת]

מוּבָאָה° נ׳ [מן מוּבָא] הֲבָאָה, צִיטָטָה, קֶטַע הַמּוּבָא כִּלְשׁוֹנוֹ וְכִכְתָבוֹ מִסֵּפֶר אוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר: בַּסֵּפֶר זֶה מוּבָאוֹת רַבּוֹת מִמְּקוֹרוֹת סִפְרוּתֵנוּ. — [מוּבְאַת־, מוּבָאוֹת, מוּבְאוֹת־]

מובאש ר׳ מְבֻאָשׁ | מובהקות ר׳ מֻבְהָקוּת | מובחר ר׳ מֻבְחָר
מובדל ר׳ מֻבְדָּל | מובהר ר׳ מֻבְהָר | מובטח ר׳ מֻבְטָח
מובהק ר׳ מֻבְהָק | מובחל ר׳ מֻבְחָל | מובטל ר׳ מֻבְטָל

מוֹבִיל° ז׳ [מן א. יבל, הוֹבִיל] 1, הַמַּעֲבִיר סְחוֹרוֹת אוֹ נוֹסְעִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּמְכוֹנִית אוֹ בִּכְלִי־רֶכֶב אַחֵר: אִרְגּוּן מוֹבִילֵי הַנֵּפְט. 2°, תְּעָלָה אוֹ צִנּוֹר לְהַעֲבָרַת מַיִם אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: מוֹבִיל־הַמַּיִם הָאַרְצִי מִן הַצָּפוֹן לַנֶּגֶב. — [מוֹבִיל־, מוֹבִילִים, מוֹבִילֵי־]

מוֹבִילִיּוּת° נ׳ [מלאטינית: mobilis נייד] נַיָּדוּת, נִיעוּת, קַלּוּת־הַתְּנוּעָה. — [מוֹבִילִיּוּת־]

מוֹבִילִיזַצְיָה° נ׳ [צרפתית: mobilisation; מלאטינית: mobilis נייד] גִּיּוּס, קְרִיאַת אֲנָשִׁים לַצָּבָא. — [מוֹבִילִיזַצְיוֹת]

מובלע ר׳ מֻבְלָע. מובלעת ר׳ מֻבְלַעַת.

מוּבָן תר״ז [מן א. בין, הוּבַן] 1, ז׳ הוֹרָאָה, מַשְׁמָעוּת, כַּוָּנָה: לַמִּלָּה ״אַשְׁפָּה״ שְׁנֵי מוּבָנִים — דֹּמֶן וְנַרְתִּיק־לְחִצִּים. 2, ת׳ מְחֻוָּר, בָּרוּר, נָהִיר: הַדְּבָרִים הָיוּ בְּהִירִים וּמוּבָנִים. — [מוּבַן־, מוּבָנִים, מוּבְנֵי־; מוּבֶנֶת, מוּבָנִים, ־נוֹת]

— מוּבָן מֵאֵלָיו°, בָּרוּר בְּלֹא כָּל הֶסְבֵּר נוֹסָף.

— כַּמּוּבָן°, כְּפִי שֶׁנָּקֵל לְהָבִין גַּם בְּלֹא תּוֹסֶפֶת הַסְבָּרָה: בְּאֵין בְּרֵרָה עָשִׂיתִי. כַּמּוּבָן, כִּדְבָרָיו.

— בִּמְלֹא (בְּמִבְחַר) מוּבַן הַמִּלָּה°, בְּמַשְׁמָעוּתוֹ הַמְּלֵאָה שֶׁל הַשֵּׁם אוֹ הַתֹּאַר שֶׁנֶּאֱמַר: פְּלוֹנִי אִישׁ־צָבָא בִּמְלֹא מוּבַן הַמִּלָּה. ״מְלַמֵּד מַרְבֵּה־הַצְּדָדִים, בְּמִבְחַר מוּבַן הַמִּלָּה״ (סוקולוב, אישים 93).

מוּבָנוּת° נ׳ [מן מוּבָן] הֱיוֹת מוּבָן, בְּהִירוּת הַהֲבָנָה וְקַלּוּתָהּ: ״הַבְּהִירוּת, הַמּוּבָנוּת וְהַמּוּחָשׁוּת שֶׁל אֹרַח כְּתִיבָתוֹ״ (פרלמן, תר׳ עניינים 30). הַמַּרְצֶה דִּבֵּר עַל מוּבָנוּתָהּ וְאִי־מוּבָנוּתָהּ שֶׁל הַשִּׁירָה הַחֲדָשָׁה. — [מוּבָנוּת־]

מוּבָס ת׳ [מן בוס, הוּבַס] 1, רָמוּס, דָּרוּס: ״כְּפֶגֶר מוּבָס״ (ישעיה יד יט). 2°, שֶׁנָּחַל תְּבוּסָה, מְנֻצָּח: שְׂרִידֵי הַצָּבָא הַמּוּבָס נִתְפַּזְּרוּ לְכָל עֵבֶר. — [מוּבֶסֶת, מוּבָסִים, ־סוֹת]

מוּבָר° ת׳ [מן א. בור, הוּבַר] שֶׁנִּשְׁאַר בּוּר, שֶׁלֹּא נֶחֱרַשׁ וְלֹא נִזְרַע: ״לִזְרֹעַ, לִזְרֹעַ כָּל חֶלְקָה מוּבֶרֶת״ (ארז, ביתר 32). — [מוּבֶרֶת, מוּבָרִים, ־רוֹת]

מוברג ר׳ מֻבְרָג. מוברח ר׳ מֻבְרָח. מוברך ר׳ מֻבְרָךְ.

מוג [ארמית: אֲמִיג המס; וראה מגג]

~ פע׳ מָג, 1, פ״ע נָמַס: ״נָתַן בְּקוֹלוֹ, תָּמוּג אָרֶץ״ (תהלים מו ז). 2, פ״י מוֹגֵג, הֵמֵס: ״כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֹנֵנוּ״ (ישעיה סד ו). ״לְמַעַן לָמוּג לֵב וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים״ (יחזקאל כא כ). [לָמוּג, מָג, יָמוּג]

~ נפ׳ נָמוֹג, נִתְרַכֵּךְ וְנָמַס, נֶחֱלַשׁ: ״אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד, נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן״ (שמות טו טו). ״וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ, וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם״ (יהושע ב ט). ״אָז נָמוֹגוּ בְּגָאוֹן לִבָּם וַיָּחִילוּ כַּיּוֹלֵדָה״ (בן־סירא, מח כו). ״הוֹלְכִים הַצְּלָלִים

וּנְמוֹגִים" (ביאליק, מתי מדבר). "נִצְטַנְּנוּ הַדְּבָרִים וּבָטְלוּ הַחֲלוֹמוֹת וְנָמוֹגוּ הַגַּעְגּוּעִים" (הזז, יעיש א 83). "פִּתְאֹם־אֲדָמָה נֶחְרְדוּ פֶּתַע וְהִקְפִּצוּ לְמַעְלָה עַד הַמּוֹגִים לְאָבָק" (יזהר, צקלג 229). — [לְהִמּוֹג, נָמוֹג, יִמּוֹג]

~ פִּע׳ **מוֹגֵג** פ״י הֵמֵס: "תְּלָמֶיהָ רַוֵּה, נַחֵת גְּדוּדֶיהָ, בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה" (תהלים סה יא). "כִּי הִנֵּה כַּזְּכוּכִית בְּיַד הַמְזַגֵּג, בִּרְצוֹתוֹ חוֹגֵג וּבִרְצוֹתוֹ מְמוֹגֵג" (כי הנה כחומר, ערבית יום כיפור). [ובהשאלה:] "מַחֲזֶה קֹדֶשׁ מְמוֹגֵג לֵב וּמַבִּיעַ רִגְשֵׁי־יָהּ וְדִמְעוֹת נֹעַם" (מגדלי מו״ס, תלד). "סַר כֹּחַן מְמוֹגֵג אֶת לִבּוֹת אֲבָנִים" (ביאליק, הרהורי לילה). "יְדִיעוֹת מָרוֹת וּמְמוֹגְגוֹת לֵב" (בורלא, אשתו 157). — [לְמוֹגֵג, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְמוֹגֵג**. 1. נָמַס: "וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס, וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה" (עמוס ט יג). "נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג" (תהלים קז כו). "הִתְעַלֵּף לִבָּם וְנַפְשָׁם הִתְמוֹגְגָה" (ביאליק, מגילת ד). 2 ° [בהשאלה] הִתְרַגֵּשׁ מְאֹד: "הִתְעַנָּה פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ, הֶאֱרִיךְ בִּתְפִלָּה וְהִתְמוֹגֵג בִּדְמָעוֹת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיג). "קְהַל הַשּׁוֹמְעִים הָיָה מִתְמוֹגֵג מִצְּחוֹק" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 144). הַהוֹרִים הִתְמוֹגְגוּ מִנַּחַת לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַהַפְטָרָה מִפִּי בְּנָם בַּר־מִצְוָה. — [לְהִתְמוֹגֵג, מִתְ־, יִתְ־]

מוֹג° ת׳ [מן מוג] נָמֵס, רַךְ [ובהשאלה] עָלוּב, מְדֻכָּא: "כֹּה נִשְׁאַרְנוּ גְּזוּלִים, מוֹגִים וְאֶבְיוֹנֵי־רוּחַ" (שניאור, שירים קסו). — [מוֹגָה, מוֹגִים, מוֹגוֹת] [רווח ביחוד בצירוף:]

— **מוֹג־לֵב°** [שאול מן יחזקאל כא כ, ושם כפועל: "לָמוּג לֵב" — להמס את הלב] רַךְ־לֵבָב, פַּחְדָן, חֲסַר אֹמֶץ־לֵב: "מוֹגֵי־לֵב הֵם, הַשּׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִים עָלֶיהָ בְּחֶרֶב וּבְדָם" (אחד העם, קסב). "בִּמְדִינוֹת חֲלוּשׁוֹת, מוּגוֹת־לֵב וּרְפוֹת־גוּף" (אלתרמן, הטור א 283). — [מוֹגַת־לֵב, מוֹגֵי־לֵב, מוֹגוֹת־לֵב]

מוֹג* ז׳ [מן מוג] חֹמֶר רַךְ, מֵעֵין חֵלֶב: "כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מַרְאִים אוֹתָם לְשָׁמִיר, הָיוּ כַּמּוֹג הַזֶּה" (פסיקתא רבתי קנה). — [מוֹג־, מוֹגִים, מוֹגֵי־]

מוֹ״ג ר״ת מוֹרִים וְגַנָּנוֹת ("בֵּית־מִדְרָשׁ לְמוֹ״ג").

מוגבה ר׳ מֻגְבֶּה	מוגבר ר׳ מֻגְבָּר	מוגדר ר׳ מֻגְדָּר
מוגבל ר׳ מֻגְבָּל	מוגדל ר׳ מֻגְדָּל	מוגה ר׳ מֻגָּה

מוֹגֶה ז׳ [מן יגה, הוֹגָה] מֵצִיק, נוֹגֵשׂ, מְצַעֵר: "וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ" (ישעיה נא כג). — [מוֹגֶה־, מוֹגִים, מוֹגֵי־]

מוּגוּת° נ׳ [מן מוג] רַכּוּת, חֻלְשָׁה [רק בצירוף:]

— **מוּגוּת־לֵב°**, מֹרֶךְ־לֵב, חֻלְשַׁת־הַדַּעַת, פַּחְדָנוּת: "שׁוּב כָּל אוֹתָהּ מוּגוּת־לֵב עַד חֹלִי, בְּלֹא יְכֹלֶת לְהִתְגַּבֵּר, זֶה הַפַּחַד הַנָּזִיל, הָרַכְרוּכִי" (יזהר, צקלג 1058). "בְּעַצְלוּתָם אוֹ טִמְטוּמָם אוֹ מוּגוּת־לִבָּם, הִמְשִׁיכוּ בְּיִחוּדָם חֲסַר־הַטַּעַם" (גרודז׳ינסקי, 'דבר' 1961).

מוגזם ר׳ מֻגְזָם	מוגלד ר׳ מֻגְלָד	מוגלתי ר׳ מֻגְלָתִי
מוגלה ר׳ מֻגְלָה	מוגלש ר׳ מֻגְלָשׁ	מוגמר ר׳ מֻגְמָר

מוּגָן° ת׳ [מן א. גנן, הוּגַן] שֶׁמְּגִנִּים עָלָיו, שָׁמוּר מִפְּגִיעָה: עֶמְדָּה מְבֻצֶּרֶת וּמוּגֶנֶת הֵיטֵב. — [מוּגֶנֶת, מוּגָנִים, מוּגָנוֹת]

מוגנב, ראה מֻגְנָב.

מוּגָף* ת׳ [מן גוף, הוּגַף] סָגוּר, נָעוּל: "בֵּית הָאֹפֶל וְחַלּוֹנוֹתָיו מוּגָפוֹת" (תוספתא נגעים א ח). "מִקְצָת מִתְרִיסֵי הַבָּתִּים מוּגָפִים" (ביאליק, מאחורי ס). "הוֹלֵךְ וּפוֹתֵחַ אֶת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹ הַמּוּגָפִים" (ביאליק, אריה א). — [מוּגֶפֶת או מוּגָפָה, מוּגָפִים, מוּגָפוֹת]

מוגר, ראה מֻגָּר.

מוֹגְרָה* נ׳ [מן אגר] מַאֲגָר, מַחְסָן, אוֹצָר שֶׁל מִצְרְכֵי אֹכֶל: "מִן הַמּוֹגְרוֹת בְּצִידוֹן" (תוספתא דמאי א י). — [מוֹגֶרֶת־, מוֹגְרוֹת, מוֹגְרוֹת־]

מוגרל ר׳ מֻגְרָל		
מוגרם ר׳ מֻגְרָם	מודאג ר׳ מֻדְאָג	מודגם ר׳ מֻדְגָּם
מוגש ר׳ מֻגָּשׁ	מודבק ר׳ מֻדְבָּק	מודגר ר׳ מֻדְגָּר
מוגשם ר׳ מֻגְשָׁם	מודגל ר׳ מֻדְגָּל	מודגש ר׳ מֻדְגָּשׁ

מוֹדֵד° ז׳ [מן מדד, מָדַד] 1. מַד, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת כַּמֻּיּוֹת אוֹ עֲרָכִים שׁוֹנִים: מוֹדֵד־מַיִם. מוֹדֵד־חֹם. 2. מֻמְחֶה לִמְדִידַת שִׁטְחֵי־אֲדָמָה: אֲגֻדַּת הַמְּהַנְדְּסִים וְהַמּוֹדְדִים. 3. מַדָּד, אִינְדֶּקְס, מוֹדוּס, מַפְתֵּחַ לְהַעֲרָכַת מַצָּבִים שׁוֹנִים: מוֹדֵד־הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת הָיָה 550 3 קוֹל לְצִיר אֶחָד. — [מוֹדֵד־, מוֹדְדִים, מוֹדְדֵי־]

מוֹדָה* נ׳ [צרפתית: mode] אָפְנָה, צוּרַת הַמַּלְבּוּשִׁים, אוֹ צוּרַת בִּנְיַן רָהִיטִים וְכַדּוֹמֶה, הַנְּהוּגָה בִּזְמַן מְסֻיָּם: פְּלוֹנִית מִתְלַבֶּשֶׁת לְפִי הַמּוֹדָה הָאַחֲרוֹנָה. — [מוֹדוֹת]

מוֹדֶה, הפ׳ בינוני מן ידה.

מוֹדוּלַצְיָה* נ׳ [מלאטינית: modulatio שקול, קצוב] 1 [במוסיקה] מַעֲבָר מִסֻּלַּם־קוֹלוֹת אֶחָד לְמִשְׁנֵהוּ, כִּוּוּן צְלִילִים. 2 [ברדיו] הַרְכָּבַת גַּלֵּי־הַקּוֹל עַל־גַּבֵּי גַּלֵּי־הַיְסוֹד שֶׁהַתַּחֲנָה מְשַׁדֶּרֶת. — [מוֹדוּלַצְיוֹת]

מוֹדוּס* ז׳ [לאטינית: modus מידה] 1. אֹפֶן, שִׁעוּר, הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ נַעֲשָׂה דְּבַר־מָה. 2 [בדקדוק הלאטיני והאירופי] דֶּרֶךְ, דֶּרֶךְ־הַחִוּוּי, דֶּרֶךְ־הַמָּקוֹר וְכַדּוֹמֶה.

— **מוֹדוּס וִיוֶנְדִּי*** [modus vivendi אורח-חיים], מַתַּן אֶפְשָׁרוּת לַזּוּלַת לִחְיוֹת לְלֹא הַפְרָעָה, דֶּרֶךְ־חַיִּים מִתּוֹךְ סוֹבְלָנוּת הֲדָדִית.

מוֹדָח° ת׳ [מן דוח, הוּדַח] שָׁטוּף, וְרָחוּץ: כֵּלִים מוּדָחִים וּמְנֻגָּבִים. — [מוּדַחַת, מוּדָחִים, ־חוֹת]

מודח ר׳ מֻדָּח. מודחק ר׳ מֻדְחָק.

מוֹדִיעִין* [מן ידע, הוֹדִיעַ] 1 ° ז׳ אִינְפוֹרְמַצְיָה, מֵידָע, יְדִיעוֹת: בְּכָל מִשְׂרָד צִבּוּרִי יֵשׁ לִשְׁכַּת־מוֹדִיעִין לְנוֹחוּת קְהַל הַמְבַקְּרִים וּלְהַדְרָכָתוֹ. 2* ז״ר [בתלמוד] סִימָן לְזִכָּרוֹן: "עֲשֵׂה מוֹדִיעִין לַתּוֹרָה" (עירובין נד:). [בדפוסים שלנו שם: מוֹדָעִים]

— **מוֹדִיעִין־צְבָאִי°**, אִסּוּף יְדִיעוֹת בַּעֲלוֹת עֵרֶךְ צְבָאִי עַל פְּעֻלּוֹת הָאוֹיֵב, שֵׁרוּת־יְדִיעוֹת, בִּיּוּן: חֵיל מוֹדִיעִין. קְצִין־מוֹדִיעִין.

מוֹדִיפִיקַצְיָה* נ׳ [מלאטינית: modificatio] שִׁנּוּי צוּרָה וְהַתְאָמָתָהּ, סִגּוּל צוּרָתוֹ שֶׁל דְּבַר־מָה לְצֹרֶךְ תַּפְקִידוֹ. — [־קַצְיוֹת]

מוֹדֶל* ז׳ [צרפתית: modele; מאיטלקית: modello] דֶּגֶם, דֻּגְמָה, תַּבְנִית לְדֻגְמָה: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ מוֹדֶלִים שׁוֹנִים שֶׁל מְכוֹנוֹת חֲדָשׁוֹת. הַצַּיֶּרֶת שִׁמְּשָׁה מוֹדֶל לַצַּיָּר. — [מוֹדֶלִים]

מודלה ר׳ מֻדְלֶה.	מודלף ר׳ מֻדְלָף.
מודלח ר׳ מֻדְלָח.	מודלק ר׳ מֻדְלָק.

מוֹדָע, מוֹדַע ז׳ [מן ידע] מַכָּר, רֵעַ, חָבֵר: "אֱמֹר לַחָכְמָה: אֲחֹתִי אָתְּ, וּמֹדָע לַבִּינָה תִקְרָא" (משלי ז ד). "וּלְנָעֳמִי מוֹדַע לְאִישָׁהּ" (רות ב א). "הוֹשִׁיטוּ לִי אֶת יָדָם בְּחִבָּה וְקִבְּלוּ אוֹתִי כְּמוֹדָע וּכְאָח" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ט). "קִבֵּל אוֹתִי הָרוֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַבְּלִים פְּנֵי מוֹדָע וָתִיק" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 473).—[מוֹדַע־, מוֹדָעִים, מוֹדָעֵי־]

מוּדָע ת׳ [מן ידע, הודע] 1. יָדוּעַ, מְפֻרְסָם: "מוּדַעַת זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ" (ישעיה יב ה). "כִּי זֹאת הֲלֹא מוּדַעַת הִיא כְּבָר!" (אחד העם, רפז). "הֲלֹא מוּדַעַת הִיא כִּי בֵּין הַשְּׂכָלִים מָצָאָה מָנוֹחַ שִׁפְעַת בַּעֲלֵי־חַיִּים" (שמעוני, הביבר 183). 2° [בפסיכולוגיה] כִּנּוּי לְאוֹצַר הַמֻּשָּׂגִים שֶׁבַּתּוֹדָעָה, הַיְּדוּעִים וּמֻכָּרִים לָאָדָם, כָּל שֶׁנִּמְצָא בִּתְחוּם יְדִיעָתוֹ [להבדיל מן:]

— בִּלְתִּי־מוּדָע°, לֹא־מוּדָע°, אוֹצַר הַמֻּשָּׂגִים שֶׁאֵינוֹ מֻכָּר לָאָדָם, שֶׁהוּא "מִתַּחַת לְסַף־הַהַכָּרָה".

— בְּמוּדָע°, בְּהַכָּרָה, בִּידִיעָה בְּרוּרָה: "כָּךְ הָיְתָה הַהַרְגָּשָׁה, אֲבָל בְּמוּדָע לֹא הָיְתָה קַיֶּמֶת אֶלָּא הַהִשְׁתָּאוּת הַזֹּאת" (שמיר, עירום 105).

מוֹדָעָה* נ׳ [מן ידע; על־פי הארמית: מוֹדָעָא, בבא בתרא מ.— מ:] יְדִיעָה שֶׁפֻּרְסְמָה בַּצִּבּוּר, הוֹדָעָה כְּתוּבָה, כְּרָזָה: לוּחוֹת־הַמּוֹדָעוֹת בָּרְחוֹבוֹת. מוֹדָעָה בָּעִתּוֹן עַל הַהַצָּגָה הַקְּרוֹבָה. מוֹדַעַת אֵבֶל. —[מוֹדַעַת־, מוֹדָעוֹת, מוֹדְעוֹת־]

— מָסַר מוֹדָעָה*, 1°. הִכְרִיז, הִזְהִיר, קָרָא גִּלּוּי־דַּעַת: רֹאשׁ־הַסִּיעָה בַּכְּנֶסֶת מָסַר מוֹדָעָה בְּשֵׁם סִיעָתוֹ נֶגֶד הַצָּעַת הַהַחְלָטָה. 2* [על־פי הארמית, ערכין כא:] הוֹדִיעַ לִפְנֵי עֵדִים שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם (מָכַר אֶת רְכוּשׁוֹ, נָתַן גֵּט וְכַדּוֹמֶה) מִתּוֹךְ אֹנֶס וְהֶכְרֵחַ, וּלְפִיכָךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְבַטֵּל אֶת הַמַּעֲשֶׂה.

— מוֹדָעָא רַבָּה לְאוֹרַיְתָא* [על־פי שבת פח.] (= מוֹדָעָה גְּדוֹלָה לַתּוֹרָה). כּוֹתֶרֶת מְקֻבֶּלֶת בְּמוֹדָעוֹת חֲשׁוּבוֹת שֶׁל מוֹסָדוֹת דָּתִיִּים בְּעִנְיְנֵי תוֹרָה.

מוּדָעוּת° נ׳ [מן מודע] הֱיוֹת מוּדָע, הֱיוֹת בִּגְבוּל הַתּוֹדָעָה וְהַהַכָּרָה (Awareness). — [מוּדָעוּת־]

מודר, ראה מֻדָּר. מודרג, ראה מְדֹרָג.

מוֹדֶרָטוֹ° תה״פ [איטלקית: moderato במידה] [במוסיקה] בְּקֶצֶב אִטִּי וּמָדוּד, בִּמְתִינוּת.

מודרך ר׳ מֻדְרָךְ. מודרם ר׳ מֻדְרָם.

מוֹדֶרְנִי° ת׳ [צרפתית: moderne; מלאטינית: modo זה־עתה, modernus של ההווה] חָדִישׁ, שֶׁהוּא לְפִי הָאָפְנָה הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁהוּא שֶׁל הַזְּמַן הֶחָדָשׁ: "סִיעָה קְטַנָּה זוֹ שֶׁל אֲבוֹת סִפְרוּתֵנוּ הַמּוֹדֶרְנִית" (ביאליק, שירתנו ב). אָדָם מוֹדֶרְנִי. רָהִיט מוֹדֶרְנִי. — [מוֹדֶרְנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— מוֹדֶרְנִיּוּת° נ׳ נֹהַג לְפִי הַזְּמַן הֶחָדָשׁ, חֲדִישׁוּת, צוּרָה הַמַּתְאִימָה לָאָפְנָה הָאַחֲרוֹנָה: הַמּוֹדֶרְנִיּוּת נִכֶּרֶת בִּלְבוּשׁוֹ שֶׁל הָאִישׁ, בְּהַשְׁקָפוֹתָיו, בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ.

— מוֹדֶרְנִיזְם° ז׳ 1. נְטִיָּה (מֻפְרֶזֶת) לְחִדּוּשֵׁי הַמּוֹדָה, לָאָפְנָה חֲדָשָׁה — בְּתִלְבֹּשֶׁת, בְּנִימוּסִים וְכַדּוֹמֶה. 2. נְהִיָּה אַחֲרֵי חִדּוּשִׁים, כְּגוֹן: מוֹדֶרְנִיזְם בָּאָמָּנוּת, בַּסִּפְרוּת.

— מוֹדֶרְנָה° נ׳ זֶרֶם הַמּוֹדֶרְנִיזְם, חַדְשָׁנוּת.

— מוֹדֶרְנִיזַצְיָה° נ׳ הַתְאָמַת דְּבַר־מָה בַּמֶּשֶׁק, בַּתַּעֲשִׂיָּה בְּתַהֲלִיכֵי עֲבוֹדָה לַזְּמַן הֶחָדָשׁ וְלָאָפְנָה הַחֲדָשָׁה.

— מוֹדֶרְנִיסְט° ז׳ הַשּׁוֹאֵף לְמוֹדֶרְנִיזְם, רוֹדֵף אַחֲרֵי חִדּוּשִׁים בְּשֶׁטַח שׁוֹנִים, כְּגוֹן: מוֹדֶרְנִיסְט בְּצִיּוּר, בְּסִפְרוּת.

מודרר, ראה מְדֹרָר.

מוּהָד° ת׳ [מן הוד, הוהד] מְלֻוֶּה בְּהֵד, שֶׁנִּלְוָה לוֹ כְּעֵין הֵד קוֹלִי: הָעִצּוּרִים ג׳, ד׳, ז׳ הֵם הֲגָאִים מוּהָדִים; מַקְבִּילֵיהֶם שֶׁאֵינָם מוּהָדִים הֵם כ׳, ת׳, ס׳. — [מוּהֶדֶת, מוּהָדִים, ־דוֹת]

מוֹהִיקָנִי° ת׳ [אינדיאנית] בֶּן־שֵׁבֶט מִשִּׁבְטֵי הָאִינְדִּיאָנִים הָאֲמֶרִיקָנִיִּים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּעֵבֶר בְּאֵזוֹר נְהַר הוּדְסוֹן [ראה להלן]. — [מוֹהִיקָנִים]

— הַמּוֹהִיקָנִי הָאַחֲרוֹן° [על־יסוד סיפורו הנודע של הסופר האמריקאי Fenimore Cooper בשם זה, המתאר את חיי האחרון בשבט זה שהושמד] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְשָׂרִיד אַחֲרוֹן שֶׁל עַם אוֹ שֶׁל שֵׁבֶט אוֹ כַּת מְיֻחֶדֶת, אוֹ שֶׁל אֲנָשִׁים שֶׁדָּבְקוּ בְּדֵעָה מְסֻיֶּמֶת.

מוֹהֵל* ז׳ [מן ב׳ מהל, מָהַל] מִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ לָמוּל יְלָדִים: "מֹשֶׁה הָיָה מוֹהֵל, וְאַהֲרֹן פּוֹרֵעַ, וִיהוֹשֻׁעַ מַשְׁקֶה" (שיר השירים רבה א, עד שהמלך). — [מוֹהֵל־, מוֹהֲלִים, מוֹהֲלֵי־]

מוהל, ראה מֹהַל.

מוהר״ר ר״ת מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי.

מוֹז° ז׳ [ארמית: מוֹזָא (קידושין נב:, ושם המשמעות אחרת); ערבית: מַוְז] בָּנָנָה (Musa) — רְאֵה בָּנָנָה. —[מוֹז־, מוֹזִים, מוֹזֵי־]

מוֹזָאִיקָה° נ׳ [צרפתית: mosaïque; מאיטלקית: mosaico] פְּסֵיפָס, חֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל אֶבֶן, שֶׁל זְכוּכִית אוֹ שֶׁל עֵץ, אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר, הַמְשֻׁבָּצוֹת בָּרִצְפָּה אוֹ בַּקִּיר בְּבִנְיָנִים, לִפְרָקִים גַּם בְּתַבְנִית צִיּוּרִים צִבְעוֹנִיִּים. בַּתְּמוּנָה קֶטַע מִן הַמּוֹזָאִיקָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה בְּרִצְפַּת בֵּית־הַכְּנֶסֶת הַקָּדוּם שֶׁבְּבֵית־אַלְפָא. — [מוֹזָאִיקוֹת]

מוזאיקה

מוֹזֵג* ז׳ [מן מזג, מָזַג] מוֹכֵר מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים, בַּעַל מִסְבָּאָה. — [מוֹזֵג־, מוֹזְגִים, מוֹזְגֵי־; מוֹזֶגֶת, מוֹזְגוֹת]

מוּזָה° נ׳ [יוונית: Mousa] 1. בַּמִּיתוֹלוֹגְיָה הַיְּוָנִית: כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִתֵּשַׁע הָאֵלוֹת שֶׁהָיוּ מְמֻנּוֹת עַל הָאָמָּנֻיּוֹת וְהַמַּדָּעִים: קַלִּיוֹפֶּה — עַל שִׁירַת גִּבּוֹרִים; אוּרַנְיָה — עַל אַסְטְרוֹנוֹמְיָה; קְלֵיאוֹ — עַל הִיסְטוֹרְיָה; מֶלְפּוֹמֶנֶה — עַל טְרָגֶדְיָה; פּוֹלִיהִימְנִיָּה — עַל שִׁירֵי קֹדֶשׁ; תָּלִיָּה — עַל קוֹמֶדְיָה; טֶרְפְּסִיכוֹרָה — עַל מָחוֹל; אֶרָטוֹ — עַל שִׁירַת־אַהֲבָה; אֵיטֶרְפֶּה — עַל מוּסִיקָה. 2 [בהשאלה] בַּת־הַשִּׁיר, רוּחַ הַשִּׁירָה, הַהַשְׁרָאָה לִיצֹר יְצִירָה אָמָּנוּתִית. — [מוּזַת־, מוּזוֹת]

— בְּרַעַם הַתּוֹתָחִים תֶּאֱלַמְנָה הַמּוּזוֹת° [בהשאלה] בִּימֵי מִלְחָמָה וּבִשְׁעוֹת־חֵרוּם אֵין הַלֵּב נָתוּן לִכְתִיבַת דִּבְרֵי־שִׁירָה.

מוזה ר׳ מֻזֶּה. מוזהב ר׳ מֻזְהָב. מוזהר ר׳ מֻזְהָר.

מוּזָז° ת׳ [מן זוז, הוזז] שֶׁהֵזִיזוּ אוֹתוֹ: "בְּנִגּוּד בִּלְתִּי־מוּזָז כָּזֶה לְכָל נְדָנוּד שֶׁל פְּשָׁרָה" (סוקולוב, אישים 201). — [מוּזֶזֶת, מוּזָזִים, מוּזָזוֹת]

מוּזֵיאוֹן°, מוּסֵיאוֹן° ז׳ [יוונית: muoseion היכל המוזות] בֵּית־נְכוֹת, בַּיִת שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ אֳסָפִים שׁוֹנִים – אַרְכֵיאוֹלוֹגִיִּים, אָמָּנוּתִיִּים וְכַדּוֹמֶה. – [מוּזֵיאוֹנִים]

מוּזִיקָה°, ראה מוּסִיקָה. **מוזכר**, ראה מֻזְכָּר.

מוּזָל° ת׳ [מן זול, הוּזַל] שֶׁהוּרַד מְחִירוֹ, שֶׁנַּעֲשָׂה זוֹל מִשֶּׁהָיָה: רַבּוּ הַקּוֹפְצִים עַל הַסְּחוֹרָה הַמּוּזֶלֶת. הַסְּחוֹרוֹת נִמְכְּרוּ בִּמְחִירִים מוּזָלִים. – [מוּזֶלֶת, מוּזָלִים, ־לוֹת]

מוזלף ר׳ מֻזְלָף | **מוזנח** ר׳ מֻזְנָח
מוזמן ר׳ מֻזְמָן | **מוזנחות** ר׳ מֻזְנָחוּת | **מוזקן** ר׳ מֻזְקָן

מוּזָר ת׳ [מן א־זור, הוּזַר] מְשֻׁנֶּה, זָר, בִּלְתִּי־רָגִיל: ״מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי, וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי״ (תהלים סט ט). ״אַל תְּהִי כְּכֶלֶב בְּבֵיתְךָ וּמוּזָר וּמִתְיָרֵא בִּמְלַאכְתְּךָ״ (בן־סירא ד לג). ״מוּזָר הָיָה אֹרַח־חַיֵּי וּפְלִיאָה נְתִיבָתָם״ (ביאליק, אבי). תּוֹפָעָה מוּזָרָה. – [מוּזָרָה, מוּזָרִים, ־רוֹת]

– **מוּזָרוֹת°** תה״פ בְּאֹפֶן מוּזָר: ״נָבוֹךְ הִסְתַּכֵּל בִּי וּבְנַהֲרָה מוּזָרוֹת״ (קדרי, בורך 224).

– **בֵּיצָה מוּזֶרֶת*** (חולין סד:), בֵּיצָה שֶׁלֹּא הֻפְרְתָה עַל־יְדֵי זָכָר וְאֵין אֶפְרוֹחַ מִתְרַקֵּם בָּהּ בִּדְגִירָה [ויש סוברים: מוּזֶרֶת – מן מזר]

מוּזָרוּת° נ׳ [מן מוּזָר] מַצָּבוֹ שֶׁל הַמּוּזָר, אִי־טִבְעִיּוּת, דָּבָר מוּזָר: הַמּוּזָרוּת שֶׁבְּהִתְנַהֲגוּתוֹ הָיְתָה לִפְלִיאָה בְּעֵינַי. – [מוּזָרוּת־, מוּזָרֻיּוֹת]

מוזרם ר׳ מֻזְרָם. **מוזרק** ר׳ מֻזְרָק. **מוח** ר׳ מֹחַ.

מוח [קרוב אל מחה]

~ נפ׳ **נְמוֹחַ***, נִתְרַכֵּךְ, נִתְמַסְמֵס [גם בהשאלה]: ״מִי־חַטָּאת שֶׁהִגְלִידוּ וְחָזְרוּ וְנִמּוֹחוּ״ (תוספתא פרה ט ח). ״מְשְׁכֵהוּ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ, אִם אֶבֶן הוּא, נִמּוֹחַ; וְאִם בַּרְזֶל, הוּא מִתְפּוֹצֵץ״ (קידושין ל:). ״וְהַקְּטַנִּיּוֹת אֶצְלִי נִתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן עַד שֶׁהָיוּ נִמּוֹחוֹת בְּתוֹךְ הַפֶּה״ (מגדלי מו״ס, קנח). ״לִבּוֹ נִמּוֹחַ מֵחֶמְלָה רַבָּה״ (מגדלי מו״ס, קצר). – [לְהִמּוֹחַ; נִמּוֹחַ, נִמּוֹחִית, יִמּוֹחַ]

מוּחָג° ת׳ [מן חגג, הוּחַג] נָחוּג, נֶעֱרָךְ כְּחַג: יוֹם־הָעַצְמָאוּת הַמּוּחָג. – [מוּחֶגֶת או מוּחֶגֶת, מוּחָגִים, מוּחָגוֹת]

מוחדר ר׳ מֻחְדָּר | **מוחזר** ר׳ מֻחְזָר
מוחזק ר׳ מֻחְזָק | **מוחט** ר׳ מֻחָט | **מוחטף** ר׳ מֻחְטָף

מוֹחִין* ז״ר ראה מֹחַ.

מוחכר ר׳ מֻחְכָּר | **מוחלד** ר׳ מֻחְלָד | **מוחלף** ר׳ מֻחְלָף
מוחל ר׳ מֻחָל | **מוחלט** ר׳ מֻחְלָט | **מוחלק** ר׳ מֻחְלָק
מוחלב ר׳ מֻחְלָב | **מוחלן** ר׳ מֻחְלָן | **מוחלש** ר׳ מֻחְלָשׁ

מוּחָם° ת׳ [מן חמם, הוּחַם] מְחֻמָּם, הוֹסִיפוּ לוֹ חֹם: ״גּוּף מוּחָם, הָאָח בּוֹ מְבֹעֶרֶת״ (שמעוני, הביבר 226). חֶדֶר מֻסָּק וּמוּחָם. – [מוּחֶמֶת, מוּחָמִים, מוּחָמוֹת]

מוּחָן° ת׳ [מן חנן, הוּחַן] שֶׁנִּתְּנָה לוֹ חֲנִינָה, שֶׁוִּתְּרוּ עַל עָנְשׁוֹ. – [מוּחֶנֶת, מוּחָנִים, מוּחָנוֹת]

מוחן ר׳ מֻחָן. **מוחצן** ר׳ מֻחְצָן.

מוּחְצָנִי° ת׳ [מן מחץ, מָחַץ] מוֹחֵץ, פּוֹגֵעַ קָשֶׁה: ״לִהְיוֹת מוּכָן עִם מַכַּת־נֶגֶד מוּחְצָנִית כְּכָל שֶׁתּוּכַל״ (שמיר, במו 236). ״לְמַאֲמָרָיו הַמּוּחְצָנִיִּים שֶׁל הַמְבַקֵּר הַקַּפְּדָן יָצְאוּ מוֹנִיטִין״ (עיתונות). – [מוּחְצָנִית, מוּחְצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מוֹחֵק* ז׳ [מן מחק, מָחַק] 1°. מַחַק, מַכְשִׁיר עֲשׂוּי־גּוּמִי לִמְחֹק בּוֹ אֶת הַכָּתוּב בְּעִפָּרוֹן אוֹ בִּדְיוֹ. 2* (כלים יג ב), קָצֶה שָׁטוּחַ וּמְחֻדָּד שֶׁל כְּלִי־כְּתִיבָה קַדְמוֹן שֶׁהָיוּ מְגָרְדִים וּמוֹחֲקִים בּוֹ אֶת הַכָּתוּב. – [מוֹחֵק־, מוֹחֲקִים, מוֹחֲקֵי־]

מוּחְקָק° ת׳ [מן חקק, הוּחַק] 1. שֶׁחָקְקוּ אוֹתוֹ, חָרוּת: כְּתֹבֶת מוּחְקָקָה עַל מַצֵּבָה. 2. שֶׁהוּצָא כְּחֹק: צַו מוּחְקָק עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה. [מוּחְקָקָה, מוּחְקָקִים, מוּחְקָקוֹת]

מוחרז ר׳ מֻחְרָז. **מוחרם** ר׳ מֻחְרָם. **מוחרש** ר׳ מֻחְרָשׁ.

א· **מוּחָשׁ°** ז׳ [מן א· חוש, הוּחַשׁ] מוּאָץ, מְזֹרָז: הָעֶזְרָה הַמּוּחֶשֶׁת הִגִּיעָה בַּמּוֹעֵד. – [מוּחֶשֶׁת, מוּחָשִׁים, מוּחָשׁוֹת]

ב· **מוּחָשׁ*** [מן ב· חוש, הוּחַשׁ] 1° ת׳ הַנִּתְפָּס בַּחוּשִׁים, מַמָּשִׁי, מְצִיאוּתִי, קוֹנְקְרֵטִי (בְּנִגּוּד אֶל ״מֻפְשָׁט״): ״לֵב״ הוּא שֵׁם מוּחָשׁ, לְעֻמַּת ״אֹמֶץ״ שֶׁהוּא שֵׁם מֻפְשָׁט. ״דְּבָרִים מוּחָשִׁים וּמֻרְגָּשִׁים מֵרָחוֹק״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעב). 2* ז׳ הַדָּבָר הַנִּתְפָּס עַל־יְדֵי הַחוּשִׁים, דָּבָר שֶׁהוּחַשׁ, מֻצָּג: ״וּלְכָל חוּשׁ מֵהֶם עִנְיָן מְיֻחָד לְהַשִּׂיג מוּחָשׁוֹ״ (חובות הלבבות, הייחוד י). – [מוּחֶשֶׁת, מוּחָשִׁים, ־שׁוֹת]

– **בְּמוּחָשׁ°** תה״פ בְּאֹפֶן מֻכָּר וּמֻרְגָּשׁ הֵיטֵב: ״מִיּוֹם שֶׁעָלִיתָ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל נַעֲשְׂתָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל דָּבָר שֶׁבְּמוּחָשׁ״ (עגנון, אורח 87). ״וְקָרוֹנוֹת... הִתְנַדְנְדוּ... שֶׁהוֹדְפִים וְנוֹשְׂאִים אֶת כָּבְדָּם בְּנָקֵל, אֲבָל מְאֹד בְּמוּחָשׁ״ (יזהר, שיירה 126).

מוּחָשִׁי° ת׳ [מן ב· מוּחָשׁ] הַנִּמְנֶה עִם הַדְּבָרִים הַנִּתְפָּסִים בַּחוּשִׁים, קוֹנְקְרֵטִי, גַּשְׁמִי, מַמָּשִׁי: ״הָרָאִיתָ לָדַעַת בְּרִאָיוֹת שִׂכְלִיּוֹת וּמוּחָשִׁיּוֹת״ (״אוהב משפט״ לאיוב יז, לפי ב״י). ״לֹא חֲלוֹם נָעִים לִי עוֹד הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ... כִּי אִם אֱמֶת מוּחָשִׁית״ (אחד העם, כג). ״וְלֹא יַרְעִישׁוּ אֶת הָעוֹלָם בְּהַמְצָאוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיּוּכְלוּ לְהַרְאוֹתָן בְּאֹפֶן מוּחָשִׁי״ (אחד העם, לח). ״וּמְנִיפָה תְּנוּפָה לְעֵינֵי כָּל הַתִּינוֹקוֹת, מֵנִיף וְשׁוֹאֵל בְּסִגְנוֹן שֶׁל מוֹרֶה עַל־פִּי הַשִּׁיטָה הַמּוּחָשִׁית״ (ביאליק, ספיח ד). הָעוֹלָם הַמּוּחָשִׁי. – [מוּחָשִׁית, מוּחָשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

מוּחָשִׁיּוּת°, מוּחָשׁוּת° נ׳ [מן מוּחָשִׁי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַמּוּחָשׁ, מְצִיאוּתִיּוּת, קוֹנְקְרֵטִיּוּת: ״וְהָעִקָּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיסוֹד הַמּוּחָשִׁיּוּת, כְּלוֹמַר... מִקְצָת מִכָּל אוֹתָן הַסְּגֻלּוֹת שֶׁיֵּשׁ לְכָל שְׂפַת־דִּבּוּר מַמָּשׁ״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין אָדָם נוֹתֵן לִבּוֹ עֲלֵיהֶם בִּשְׁעַת רְאִיָּה, אוֹתָהּ שָׁעָה קִבְּלוּ מוּחָשִׁיּוּת יְתֵרָה וּפִזְּרוּ אֶת דַּעְתִּי״ (עגנון, אורח 275). ״וְשָׁתוּ לַחַיִּים, עַד שֶׁנִּטְּלָה מֵהֶם כָּל הַמּוּחָשִׁיּוּת״ (עגנון, אלו כא). ״הַבְּהִירוּת, הַמּוּבָנוּת וְהַמּוּחָשׁוּת שֶׁל אֹרַח כְּתִיבָתוֹ״ (תר׳ עגיינים 30). – [מוּחָשִׁיּוּת־]

מוחשך, ראה מֻחְשָׁךְ.

מוט [ארמית: מוט; ערבית: מָאטַ הדף]

~ פעַ׳ **מָט** פ״ע הִתְנוֹדֵד, נָע, נִזְדַּעְזַע: ״כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה... וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט״ (ישעיה נד י). ״הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת״ (תהלים מו ז). ״צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע״ (משלי כה כו) ״בָּנַי,

אם ראיתם זכות־אבות שמטה וזכות־אמהות שנתמוטטה, לכו והדבקו בחסד" (ירושלמי סנהדרין כז ד). "ובעת מוטו ימצא משען" (בן־סירא ג כט). "לא נפלו (הכתלים) מפני כבודו של רבי יהושע... ועדין מטין ועומדין" (בבא מציעא נט:). "לא תמוט, אהל שם!" (ביאליק, על סף). — [למוט, מט, ימוט]

~ נפ' נמוט, נכשל, התנודד והתרופף, נהרס: "תכון תבל בל־תמוט" (תהלים צג א). "ויחזקהו במסמרים לא ימוט" (ישעיה מא ז). "ואהל ישרים נמוט" (ביאליק, שבעה). — [להמוט, נמוט, ימוט]

~ פע' מוטט ° פ"י 1. זעזע, החליש, רפה, הרס: הרוח והגשמים מוטטו את הבנין הישן. הסבל הרב מוטט את בריאותו. מעשי־הפשע עלולים למוטט את יסודות החברה. 2 [במשחק "שחמט"]: הכה את יריבו ב"מט" ונצחו. — [למוטט את־, מ־, י־]

~ פע' מוטט °, זעזע: "נפשי דלפה אז מתוגה, וברגל ממוטטת נכנסתי" (שנהר, ג 220). בריאות ממוטטת. — [ממוטט, ימוטט]

~ התפ' התמוטט, התנודד, התנועע ונפל, נהרס [גם בהשאלה]: "פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ" (ישעיה כד יט). "שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין" (בבא מציעא עא.). "אחת לאלף ותרג"ו שנה הרקיע מתמוטט, בואו ונעשה סמוכות!" (בראשית רבה לח). "אלמלא שלש מקראות הללו, נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל" (סוכה נב:). "נתמוטט הבסיס הפסיכולוגי של הטעות הזאת" (אחד העם, קנא). "כמו חשבה התמוטט מנטל המצוקה" (ביאליק, שירתי). בריאותו של האיש התמוטטה. — [להתמוטט, מת־, ית־]

~ הפ' המיט פ"י 1. הפיל, השליך: "כי־ימיטו עלי און ובאף ישטמוני" (תהלים נה ד). 2. זעזע: "איזו היא ספינה גדולה?... כל שאינה יכולה להמיט באדם" [כלומר, כשנכנס בה אדם] (זבים ג ג). "לא אוכל להלך נגד החיים ולהמיט מוסדות דעת הקהל" (יל"ג, פרוזה קא). "נמיט הגבולות, נבקיע השערים!" (טשקין, שירים לו). — [להמיט, ממיט, ימיט]

~ הפ' הומט °, הוטל, השלך, הומטה שואה על הצבור. — [מומט, יומט]

— מט להרג, עומד להרג, מוצא למיתה: "הצל לקחים למות, ומטים להרג אם־תחשוך" (משלי כד יא).

— מט לנפל °, נטה לנפל, היה במצב רעוע: "נחזק יותר את הגשר המט לנפל" (א"ד גורדון, לפי ברנר ב 44).

— מטה ידו, התרושש, נדלדל, ירד מנכסיו: "וכי־ימוך אחיך ומטה ידו עמך" (ויקרא כה לה).

— מטה רגלו, מעדה רגלו, נכשל: "אם־אמרתי: מטה רגלי, חסדך ה' יסעדני" (תהלים צד יח).

— המיט שואה °, גרם אסון רב: "הוא נכון להמיט שואה על אנשים נקיים" (ברנר, א 177).

— הומטה שואה °, נגרם אסון רב.

א. מוט ז' [מן מוט] 1. מטה, מקל עבה, קורה, בד: "ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים" (במדבר יג כג). "וישאו בני הלוים את ארון האלהים... בכתפם במטות עליהם" (דברי הימים א טו טו). "שחטה בשדה, לא יביאנה במוט או במוטה" (ביצה ג ג). 2. על, קורה ששמים על גב הבהמה:

מ - מוט־המאזנים

"ועתה אשבר מטהו מעליך, ומוסרתיך אנתק" (נחום א יג). — [מוט־, מוטות]

— מוט־המאזנים °, המטה שכפות המאזנים תלוית עליו.

— מוט־העגלה °, יצול, קורה ארכה בעגלה שאליה רותמים את הבהמה. בעגלה שרותמים בה בהמה יחידה יש שני מוטות.

ב. מוט ז' [מקור מן מוט, מט] התמוטטות, מכשול, תקלה: "לא־יתן לעולם מוט לצדיק" (תהלים נה כג). "ולא־נתן למוט רגלנו" (תהלים סו ט). — [מוט־]

א. מוטב * תה"פ [מן טוב, הוטב] 1. טוב יותר, נוח יותר: "מוטב שיהיו שוגגין, ואל יהיו מזידין" (ביצה ל.). "מוטב תעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל" (תמורה יד:). 2. ניחא, טוב הדבר: "אם נצחו (את יצר הרע) — מוטב, ואם לאו — יעסק בתורה" (ברכות ה.). "אם אתם עושין כן — מוטב, ואם לאו — באין מים ושוטפין אותיכם (אותי ואתכם)" (סוטה לד.).

— חזר למוטב ° [ראה להלן] שב לדרך הישרה, בחר בטוב.

— החזירו למוטב * (מגילה יד.), העלהו לדרך הטובה, השפיע על פלוני כי יחזור בתשובה.

— בין טוב למוטב ° [רווח בספרות הרבנית] אם טוב פחות או טוב יותר, בערך כך או אחרת, אם לחובה ואם לזכות: "נקבל עלינו כפי מה שיראום מן השמים בין טוב למוטב" (ברצלוני, השטרות ח). "יתקימו כל היעודים הן לטוב הן למוטב" (נפוצות יהודה כח). "השם יודע, אם לטוב ואם למוטב" (עגנון, אורח 171). "לא אכפת לה בין טוב למוטב" (הזז, יעיש א 229).

— לכל המוטב °, באפן הטוב ביותר, לכל היותר: "נתן לטעון, כי השמוש הזה הוא ברבריזם, ולכל המוטב — אידישיזם" (סדן, שפה 339).

ב. מוטב ° ז' [מן טוב, הוטב] [בבנקאות] מי שלזכותו נזקף סכום כסף מסים. — [מוטבת, מוטבים, ־בות]

מוטבל ר' מטבל. מוטבע ר' מטבע.

מוטה נ' [ראה א. מוט] 1. מוט, קורה, בד־עץ, וביחוד הקורה העליונה של העל: "ויקח חנניה הנביא את־המוטה מעל צואר ירמיה הנביא" (ירמיה כח י). 2 [בהשאלה] על, לחץ, נגישה: "פתח חרצבות רשע, התר אגדות מוטה" (ישעיה נח ו). — [מוטת־, ־טות]

מוטה של עול

מוטה * נ' [מן מוט; ראה ב. מוט] התמוטטות, נפילה: "כשהוא מט אין מוטתו מוטת־עולם, כי יפל וקם" (רש"י משלי י ל). "החזקהו משעת מוטת היד" (רש"י ויקרא כה לה). — [מוטת־]

מוטו° ז׳ [איטלקית: motto חידוד] מימרה, אמרה קצרה הנרשמת כסיסמה בראש מאמר או ספר וכדומה: ״שיר זה הוא מעין מוטו לספר כלו״ (פיכמן, רפד). בראש החוברת ״אבטואמנציפציה״ לפינסקר נרשם המוטו: ״אם אין אני לי, מי לי?״

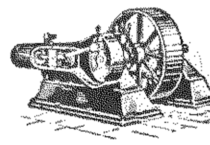

מוטור° ז׳ [מלאטינית: motor המניע] מנוע, מכונה ההופכת אנרגיה כלשהי לאנרגיה מכנית, כגון מוטור של בנזין ומוטור חשמלי. – [מוטורים]

– **מוטורי°** ת׳ 1. תנועתי, הקשור בתנועה: פעלות מוטוריות של שרירי הגוף. 2. הפועל באמצעות מנוע, ממנע: רכב מוטורי. מוטור

– **מוטוריות°** נ׳ ניעות, תנועתיות.

– **מוטוריזציה°** נ׳ מנוע, מכון, שמוש נרחב במכונות ובמנועים במשק, החלפת כחות שרירי האדם והבהמה בכחות ממנעים.

מוטט° ז׳ [צרפתית: motet] [במוסיקה] שירה רב־קולית, מחזור של פסוקים המלקטים ממקורות שונים למקהלה או למקהלה ולתזמרת. – [מוטטים]

מוטטת° נ׳ [מן א׳ מוט] מערכת מוטות במכונה: מוטטת ההגה במכונית. – [מוטטת־, מוטטות, מוטטות־]

מוטיב° ז׳ [צרפתית: motif; מלאטינית מאוחרת: motivus מניע] 1 [בספרות ובאמנות] רעיון, נושא, אידיאה: ״כל אלו המוטיבים הנצחיים שלא שערתם ספרותנו הפיוטית״ (ביאליק, שירתנו). המוטיב של בית־המדרש בשירת ביאליק. מוטיב העירה היהודית בציורי שגל. 2 [במוסיקה] רקמה מוסיקתית הקטנה ביותר, בעלת אפי מלודי או ריתמי: המוטיב יוכל להיות בן שני צלילים בלבד. – [מוטיבים, מוטיבי־]

– **מוטיבציה°** נ׳ הנעה, מתן מניעים לדבר, הנמקה: בעדוד ובהערכה – מוטיבציה להתנהגות טובה.

מוטית° נ׳ [מן א׳ מוט] מוט קצר, מקל. – [מוטית־, מוטיות]

מוטל° ת׳ [מן טול, הוטל] משלך, זרוק: הכידון המוטל נתקע בעץ [וראה גם מטל] – [מוטלת, מוטלים, ־לות]

מוטל° ז׳ [אנגלית: motel, קיצור מן: motorist's hotel] מלונוע, מלון־מוסך, פנדק לבעלי־מכוניות. – [מוטלים]

מוטלא ר׳ מטלא. מוטמן ר׳ מטמן. מוטמע ר׳ מטמע.

מוטס° ת׳ [מן א. טוס, הוטס] מובל במטוס, מסע באוירון: הגיעה פלגה של צבא מוטס במטוסים. ״חילי הדיביזיה המוטסת הוציאו בזרוע את המעפילים מן הארץ״ (הזז, בקולר 138). – [מוטסת, מוטסים, ־סות]

מוטעה ר׳ מטעה. מוטען ר׳ מטען.
מוטעם ר׳ מטעם. מוטפס ר׳ מטפס.

מוטציה° נ׳ [לאטינית: mutatio] גלגול, שנוי המביא לידי הוצרותו של סוג חדש בחי או בצומח. – [מוטציות]

– **מוטציה של הקול°**, התחלפות קולותיהם של הנערים בגיל ההתבגרות מאלט – לטנור, ומסופרן – לבריטון או לבס.

מוטרד ר׳ מטרד. מוטרח ר׳ מטרח. מוטרם ר׳ מטרם.

מוך [צורת־משנה של מכך; ארמית: מוך; ראה גם נמך]

~ פע׳ **מך** פ״ע שפל, התרושש, ירד מנכסיו, נדלדל: ״וכי־ימוך אחיך ומטה ידו עמך״ (ויקרא כה לה). ״וכי ימוך אחיך עמו, ונמכר לגר תושב עמך״ (ויקרא כה מז). ״הקר מך ואל תתן לזד״ (בן־סירא יב ז). – [למוך, מך, ימוך]

~ נפ׳ **נמוך°**, ראה ערך נמוך.

~ הפ׳ **המיך°** פ״י השפיל, הוריד: ״כאן הקדוש־ברוך־הוא ממיך ומשה מגביה״ (ספרי כה). ״דברי תורה אין מתקימים אלא במי שהוא ממיך את עצמו״ (ספרי פר). ״המיך קולו ואמר״ (הזז, יעיש ג 149). ״ולא המיך גבה דבורו״ (פרן, מכחוז שכה). ״ממיך קומתו ומבליט טלאי שבמכנסיו״ (שנהר, א 277). – [להמיך, ממיך, ימיך]

~ הפ׳ **הומך°**. 1. התרושש: האיש הומך וירד מנכסיו. 2. השפל, הורד: תקרת הצריף הומכה. – [מומך, יומך]

מוך° ז׳ [אולי קרוב לערבית מחוה (בגד) בלוי; לפי הערוך ״קורין בלשון ישמעאל אלמכ״] 1. דבר רך כעין צמר, או צמר־גפן, בלויי־בגדים וכדומה: ״יוצאה אשה (בשבת)... במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה״ (שבת ו ה). ״נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על־גבי מכתו״ (תוספתא שבת יב יד). ״ואחת מאזניה דולפת ופקוקה במוך״ (מנדלי מו״ס, קנב). ״וחבש מצנפתו הבלה והמעוכה, שבצבוצי מוך מציצים מנקביה״ (ביאליק, יום הששי ו). 2. הפלומה הדקה שבין הנוצות בעופות. 3. שער רך העולה בלחיי נער מתבגר. – [מוך־, מוכין]

– **מוך־השן°**, החלק הרך של השן שנמצאים בו העצבים וני[מי] הדם.

מוכוון, ראה מכון.

מוכ״ז ר״ת: מוסר כתב זה, או: מוליך כתב זה.

מוכזב, ראה מכזב.

מוכח ת׳ [מן יכח, הוכח] 1° שנתבררה אמתותו: ״וכן מוכח למטה בענין״ (רש״י דברי הימים ב כ א). דבר זה מוכח בראיות מכריעות. 2°. מי שקבל תוכחה, שהטיפו לו מוסר: ״הנה מתו המוכחים והמוכיחים, ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם״ (אברהם אבן־עזרא לזכריה א ה). – [מוכחת, מוכחים, ־חות]

מוכחש, ראה מכחש.

מוכי° ת׳ [מן מוך] דומה למוך, רך וצמרי. – [מוכית, ־יים, ־יות]

מוכיח ז׳ [מן יכח, הוכיח] מטיף־מוסר, דרשן המיסר בדברים על מעשים רעים שנעשו: ״שנאו בשער מוכיח״ (עמוס ה י). ״הוא המוכיח הגדול רבי יצחק זצ״ל״ (עגנון, כלה קז). – [מוכיח־, מוכיחים, ־חי־]

מוּכָל° ת׳ [מן כול, הוּכַל] כָּלוּל, נִמְצָא בְּתוֹךְ: ״כָּל נִפְרָד מִשֶּׁלְּךָ, כָּלוּל בְּתוֹךְ תּוֹכְכִי, מוּכָל בְּתוֹךְ הֶהֱמָיָה״ (יזהר, צקלג 244). הַמִּסְפָּר 5 מוּכָל 7 פְּעָמִים בְּ־35. — [מוּכָלָה, מוּכָלִים, ־לוֹת]

מוכלל ר׳ מְכֻלָּל. **מוכלם** ר׳ מְכֻלָּם. **מוכמן** ר׳ מְכֻמָּן.

מוּכָן ת׳ [מן כון, הוּכַן] עָרוּךְ וּמְזֻמָּן, שֶׁהֵכִינוּ אוֹתוֹ: ״סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה, וְלַה׳ הַתְּשׁוּעָה״ (משלי כא לא). ״אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוּכָן לַחֲבֵרוֹ״ (יומא לח.). ״הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת הָעֹמֶר״ (ספירת העומר). כֵּלִים מוּכָנִים. — [מוּכָנָה, מוּכָנִים, מוּכָנוֹת]

— מִן הַמּוּכָן*, שֶׁהוּכַן מֵרֹאשׁ, מְזֻמָּן: ״כָּל שֶׁאֵין מוּמוֹ נִכָּר מִבְּעוֹד יוֹם אֵין זֶה מִן הַמּוּכָן״ (ביצה ג ד). ״מִן הַמּוּכָן — טָמֵא, שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן — טָהוֹר (כלים כח ב).

מוּכַּם° ז׳ [מן מַכֵּ״ם] מַפְעִיל מַכֵּ״ם (רָאדָאר). — [מוּכַּמִּים, מוּכַּמֵּי־]

מוּכְנַאי° ז׳ [מן מוּכְנִי] חַיָּל בְּצֶוֶת הַמַּפְעִיל מְכוֹנַת־יְרִיָּה. — [מוּכְנָאִים, מוּכְנָאֵי־]

מוּכְנִי* ז׳ [יוונית: mechane] מְכוֹנָה אוֹ חֵלֶק מִמְּכוֹנָה, מַעֲרֶכֶת גַּלְגַּלִּים: ״וְאַף הוּא עָשָׂה מוּכְנִי לַכִּיּוֹר שֶׁלֹּא יִהְיוּ מֵימָיו נִפְסָלִין בְּלִינָה״ (יומא ג י). ״בְּבֵית־דְּפוּס אֶחָד, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים... וּמִגַּלְגַּלִּים אוֹפַן הַמּוּכְנִי שָׁם בְּלֹא הֶפְסֵק״ (מנדלי מו״ס, קכב). ״מִין מוּכְנִי, כְּלִי־שָׁעוֹת שֶׁכִּוְּנוּהוּ וְהוֹלֵךְ״ (טברסקי, לפידים 62). ״כְּאוֹתוֹ גָּמָל... וְרַגְלָיו הוֹלְכוֹת מֵאֲלֵיהֶן בְּמַסְלוּלָן מִסָּבִיב לַבְּאֵר, כְּמִין מוּכְנִי״ (סביב, כערער 106). — [מוּכְנִים]

מוּכְנִיִּי° ת׳ [מן מוּכְנִי] מְכָנִי, אוֹטוֹמָטִי, שֶׁהוּא כְּעֵין מְכוֹנָה: ״הַהַרְגָּשָׁה הַהִיא... פּוֹעֶלֶת הִיא בְּנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ כְּכֹחַ טִבְעִי וְלֹא כְּכֹחַ מוּכְנִיִּי״ (יל״ג, פרווה רטז). ״זְקַן הָעִתּוֹנִים... תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת הַמּוּכְנִיִּית, הַמִּלָּה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל סִדּוּר הַהֲפָצָה וְהַהַעֲבָרָה לַסּוֹחֵר״ (סוקולוב, במראות 256). — [מוּכְנִיִּית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מוּכְנִית° תה״פ [מן מוּכְנִי] בְּאֹפֶן מְכָנִי, אוֹטוֹמָטִית: ״וְהִתְחִילָה דּוֹבֶרֶת מוּכְנִית אֶל הָאַפַּרְכֶּסֶת״ (יזהר, שיירה 913). ״הַמְּלִים... מוֹשְׁכוֹת אוֹתוֹ עִמָּהֶן וְהוּא נִגְרָר אַחֲרֵיהֶן מוּכְנִית וּמַמְשִׁיךְ וּמַמְשִׁיךְ״ (ד׳ שחם, שאלה 35). ״לְקַחְתִּיו (אֶת הַפִּנְקָס) מוּכְנִית, פְּתַחְתִּיו״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 118).

מוכנס, ראה מְכֻנָּס.

מוֹכֵס* ז׳ [מן מֶכֶס; ערבית: מַאכְּשׁ] גּוֹבֵה־מֶכֶס, אוֹסֵף־מִסִּים: ״נָטְלוּ הַמּוֹכְסִין אֶת חֲמוֹרוֹ״ (בבא קמא י ב). ״הָיָה עוֹמֵד בְּצַד הַמּוֹכְסִין וְאָמַר: ׳בְּנִי הוּא׳, וְחָזַר וְאָמַר: ׳עַבְדִּי הוּא׳ — נֶאֱמָן״ (ירושלמי, קידושין סו ב). — [מוֹכֵס־, מוֹכְסִים, מוֹכְסֵי־]

מוֹכְסָן° ז׳ [מן מוֹכֵס] 1. מוֹכֵס. 2. חוֹכֵר מֶכֶס מִן הַמֶּמְשָׁלָה: ״תַּקִּיפִים, שְׁתַדְּלָנִים, מוֹכְסָנִים וַחֲטָפָנִים״ (מנדלי מו״ס, שטו). ״הַגְּבִיר ר׳ גָּצִי, זֶה הַמּוֹכְסָן הֶעָשִׁיר שֶׁבַּכְּפָר הַסָּמוּךְ״ (ביאליק, יום השישי ב). ״עַל כָּל פֶּלֶךְ מִנָּה מוֹכְסָן שֶׁיְּהֵא גוֹבֶה אֶת הַמִּסִּים״ (שמיר, מלך 189). — [מוֹכְסַן־, מוֹכְסָנִים, מוֹכְסָנֵי־, מוֹכְסָנִית, ־נִיּוֹת]

מוֹכְסָנוּת° נ׳ [מן מוֹכְסָן] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַמּוֹכֵס, חֲכִירַת הַמֶּכֶס: ״יֵשׁ לָתֵת עַל כָּל מַס וָמַס מוֹכְסָן מִשֶּׁלּוֹ, וְיֵשׁ לְהַצִּיעַ אֶת הַמּוֹכְסָנוּת לִמְכִירָה״ (שמיר, מלך 189). — [מוֹכְסָנוּת־]

מוכסף ר׳ מְכֻסָּף. **מוכפל** ר׳ מְכֻפָּל. **מוכפן** ר׳ מְכֻפָּן.

מוֹכֵר ז׳ [מן מכר, מָכַר] מִי שֶׁנּוֹתֵן סְחוֹרָה לְקוֹנֶה בִּמְחִיר, חֶנְוָנִי אוֹ סוֹחֵר הַמְקַבֵּל אֶת מְחִיר סְחוֹרָתוֹ: ״הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח, וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל״ (יחזקאל ז יב). ״מוֹכֵר שֶׁאָמַר לַלּוֹקֵחַ: חֵפֶץ זֶה שֶׁאֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּמָאתַיִם״ (בבא מציעא נא:). מוֹכֵר־סְפָרִים. מוֹכֵר־יְרָקוֹת. — [מוֹכֵר־, מוֹכְרִים, מוֹכְרֵי־; מוֹכֶרֶת, מוֹכְרוֹת]

מוכר ר׳ מֻכָּר. **מוכרז** ר׳ מֻכְרָז. **מוכרח** ר׳ מֻכְרָח.

מוֹכְרָן° ז׳ [מן מוֹכֵר] מוֹכֵר, זַבָּן: ״שֶׁלֹּא קָשַׁר קִשְׁרֵי־יְדִידוּת עִם מוֹכְרָנִיּוֹת שֶׁבַּחֲנֻיּוֹת״ (עגנון, עד הנה קיט). — [מוֹכְרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

מוכרע ר׳ מֻכְרָע	**מוכשר** ר׳ מֻכְשָׁר	**מוכתם** ר׳ מֻכְתָּם
מוכרת ר׳ מֻכְרָת	**מוכשרות** ר׳ מֻכְשָׁרוּת	**מוכתף** ר׳ מֻכְתָּף
מוכשל ר׳ מֻכְשָׁל	**מוכתב** ר׳ מֻכְתָּב	**מוכתר** ר׳ מֻכְתָּר

מול [קרוב אל ג. מלל; וראה גם מהל]

~ פָּע׳ **מָל** פ״י כָּרַת אֶת בְּשַׂר הָעָרְלָה שֶׁל הַתִּינוֹק, מָהַל: ״וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים״ (בראשית כא ד). ״חַיָּב אָדָם מִן הַתּוֹרָה לָמוּל אֶת בְּנוֹ״ (מכילתא כב:). — [לָמוּל, מָל, יָמוּל]

~ נִפ׳ **נִמּוֹל**, נִכְרַת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: ״הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ״ (בראשית יז יג). ״קָטָן נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, לְתִשְׁעָה... וְלִשְׁנֵים־עָשָׂר״ (שבת יט ה). — [לְהִמּוֹל, נִמּוֹל, יִמּוֹל]

~ הִפ׳ **הֵמִיל** פ״י כָּרַת, גָּזַר, הִכְרִית: ״בְּשֵׁם ה׳ כִּי אֲמִילַם״ (תהלים קיח י). — [לְהָמִיל, הֲמִילוֹתִי או הֵמַלְתִּי, מֵמִיל, יָמִיל]

— מָל אֶת (עָרְלַת) לְבָבוֹ, חָזַר לְמוּטָב, הִסְתַּלֵּק מִן הַטֻּמְאָה, מִן הַכִּעוּר שֶׁבְּלִבּוֹ וְכַדּוֹמֶה: ״וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם, וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד״ (דברים י טז). ״וּמוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ״ (ברכות כט.).

א. **מוּל** ת׳ [מן מול, מָל] מָהוּל, שֶׁנִּכְרַת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: ״כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים (מִמִּצְרַיִם)״ (יהושע ה ה). — [מוּלִים]

ב. **מוּל, מוֹל** [המקור לא הוברר; יש סוברים: מִ + אֶל] 1. מ״י נֹכַח, נֶגֶד, לְעֻמַּת: ״וְכָל־יִשְׂרָאֵל... עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה... חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־גְּרִזִים, וְהַחֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל״ (יהושע ח לג). ״בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף״ (דברים א א). 2* ז׳ אָחוֹר, חֵלֶק אֲחוֹרִי: ״עָשָׂה לָהּ (לַמְּנוֹרָה) מוּל וּפָנִים״ (ספרי בהעלותך נט). — [מוּלוֹ... מוּלְכֶם]

— מִמּוּל, מִנֶּגֶד: ״וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי״ (במדבר כב ה).

מוֹל* ז׳ [איטלקית: molle רך] (במוסיקה) מִינוֹר, ״הַסֻּלָּם הָרַךְ״.

מו״ל° ר״ת מוֹצִיא לָאוֹר: הִתְאַחֲדוּת הַמּו״לִים. — [מו״לִים]

מוּלָא* ז׳ [לאטינית: mula] פֶּרֶד: ״מוּלָאוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי יוֹצְאִין בְּאַפְסָרֵיהֶן״ (שבת נב:). — [מוּלָא־, מוּלָאוֹת, מוּלָאוֹת־]

מולאם, ראה מְלֻאָם.

מוֹלָד* ז׳ [מן ילד] 1. לֵדָה, הֲבָאַת יְצוּר חַי לָעוֹלָם: ״וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מוֹלְדֵיהֶם הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה״ (שמות רבה א). 2. מַצָּבוֹ שֶׁל הַיָּרֵחַ בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָעִבְרִי, כְּשֶׁהוּא מִתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ וְצִדּוֹ הַמֻּפְנֶה אֶל הָאָרֶץ הוּא בִּלְתִּי מוּאָר. הַזְּמַן מִמּוֹלָד לְמוֹלָד הוּא

חֹדֶשׁ אוֹ יָרֵחַ: "וּמוֹלַד הַלְּבָנָה הָיָה בְּיוֹם ד' בַּחֲצוֹת הַיּוֹם" (פסיקתא רבתי טו). — [מוֹלַד־, מוֹלָדִים, מוֹלְדֵי־ (להוראה 1); מוֹלָדוֹת, מוֹלְדוֹת־ (להוראה 2)]

– חַג־הַמּוֹלָד°, כִּנּוּי לְיוֹם 25 בְּדֶצֶמְבֶּר, יוֹם הֻלַּדְתּוֹ שֶׁל יֵשׁוּ לְפִי מָסֹרֶת הַנּוֹצְרִים.

מוֹלֶדֶת נ׳ [מן ילד; קיצור הצירוף אֶרֶץ־מוֹלֶדֶת, ראה להלן] 1°, מָקוֹם שֶׁאָדָם נוֹלַד בּוֹ, מְכוֹרָה: "מוֹלַדְתִּי אֶרֶץ כְּנַעַן" (יצחק קצנלסון). אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיא מוֹלֶדֶת הָאֻמָּה הָעִבְרִית. פְּלוֹנִי נִלְחָם לְמַעַן מוֹלַדְתּוֹ. 2°, מְקוֹם גִּדּוּלוֹ הַטִּבְעִי וְהַמְּקוֹרִי שֶׁל צֶמַח אוֹ בַּעַל־חַיִּים: הַצַּבָּר מוֹלַדְתּוֹ מֶקְסִיקוֹ. הָאֵיקָלִיפְּטוּס מוֹלַדְתּוֹ אוֹסְטְרַלְיָה. אֵזוֹר הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי הוּא מוֹלַדְתּוֹ שֶׁל הַדֹּב הַלָּבָן. 3, בְּנֵי־הַמִּשְׁפָּחָה, קְרוֹבֵי־הַמִּשְׁפָּחָה: "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ" (בראשית יב א). "שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר: הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי, הֲיֵשׁ לָכֶם אָח?" (בראשית מג ז). 4, יָלִיד, נוֹלָד: "בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ" (ויקרא יח יא). [מוֹלֶדֶת־, מוֹלַדְתִּי; מוֹלָדוֹת, מוֹלְדוֹת־]

– מוֹלֶדֶת־חוּץ [בהשאלה מן ויקרא יח ט], מִי שֶׁנּוֹלַד מִנִּשּׂוּאִים בִּלְתִּי־חֻקִּיִּים: "וְלֹא מוֹלֶדֶת־חוּץ אַתָּה מְגַדֵּל?" (שלונסקי, תר׳ הדון א 248).

– אֶרֶץ מוֹלֶדֶת, הָאָרֶץ שֶׁאָדָם נוֹלַד בָּהּ, אֶרֶץ־אָבוֹת: "וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ" (בראשית לא יג). "הוֹי אֶרֶץ מוֹלֶדֶת, אַתְּ אֶרֶץ נֶחְמֶדֶת" (נ׳ פינס).

מולהב, ראה מְלֻהָב.

(מולוטוב) בַּקְבּוּק־מוֹלוֹטוֹב°, ראה ערך בַּקְבּוּק.

מוֹ״לוּת° נ׳ [מן מו״ל] עֵסֶק הַמּוֹ״ל, הוֹצָאַת סְפָרִים: הַמּוֹ״לוּת שֶׁל סֵפֶר זֶה הִיא בִּידֵי חֶבְרַת "קִרְיַת־סֵפֶר" בְּע״מ.

מולחם ר׳ מֻלְחָם. מולחש ר׳ מֻלְחָשׁ.

מוֹלָט° ת׳ [מן לוט, הולט] מְכֻסֶּה, מְצֻפֶּה: "עַל קֶרַח מוּלַט־עֲרָפִלִּים כְּסוּפָה טָסָה מַנְגִּינַת אוֹנִי" (שמעוני, שירים א קלה). "תָּעָה מוּלַט־פָּנִים וּבְהֶסְתֵּר" (ברוידס, שרשים 17). "בְּשִׁבְתּוֹ לְיַד הָאָח, מוּלַט פָּנִים, שָׁקוּעַ בְּהִרְהוּרָיו הַמָּרִים" (אריכא, סנחריב 398). — [מוּלַט־, מוּלֶטָה או מוּלֶטֶת, מוּלָטִים, מוּלְטֵי־, מוּלָטוֹת]

מוּלַט°, מוּלַאט ז׳ [ספרדית: mulato] בֵּן לְהוֹרִים שֶׁאֶחָד מֵהֶם כּוּשִׁי וְאֶחָד לָבָן. — [מוּלַטִּים, מוּלַטִּית, מוּלַטִּיּוֹת]

מוּלְטִי° [לאטינית: multum הרבה] קִדֹּמֶת לְשֵׁמוֹת לוֹעֲזִיִּים שׁוֹנִים בְּמַשְׁמָעוּת: הַרְבֵּה, לָרֹב, כְּגוֹן: מוּלְטִימִילְיוֹנֶר, מוּלְטִיוִיבְּרָטוֹר.

מוֹ״לִי° ת׳ [מן מו״ל] שֶׁל פְּעֻלַּת הַמּוֹ״ל, שֶׁעִנְיָנוֹ הוֹצָאַת־סְפָרִים: "הַחֵלֶק הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר שֶׁל תְּעוּדָתָם הַמּוֹ״לִית הַנַּעֲלָה" (ברקוביץ, הראשונים רפט). פְּעֻלָּה מוֹ״לִית עֲנֵפָה. —[מוֹ״לִית, מוֹ״לִיִּים, מוֹ״לִיּוֹת]

מוֹלְיָאר* ז׳ [יוונית: miliarion] כְּלִי גָּדוֹל כְּעֵין מֵחַם שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ עוֹבֵר צִנּוֹר וּבְתַחְתִּיתוֹ מַבְעִירִים גֶּחָלִים לְהַרְתִּיחַ בּוֹ מַיִם: "מוֹלְיָאר הַגָּרוּף שׁוֹתִין הֵימֶנּוּ בַּשַּׁבָּת" (שבת ג ד). "עַל הַסַּפְסָל לִפְנֵי הַשֻּׁלְחָן עוֹמֵד מוֹלְיָאר רוֹתֵחַ מַפִּיק הַבְלָא וְתִימְרוֹת קִיטוֹר" (מגדלי מו״ס, רנד). "הִגִּיעַ לְאָזְנָיו זִמְזוּם הַמּוֹלְיָאר" (יהודה שטינברג, צג). — [מוֹלְיָאר־ מוֹלְיָארִים, מוֹלְיָארֵי־]

מוֹלִיךְ° ז׳ [מן הלך, הוליך] 1, מַעֲבִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מְנַהֵל, מוֹבִיל. 2, [בפיסיקה] חֹמֶר הַמַּעֲבִיר דַּרְכּוֹ חֹם אוֹ חַשְׁמַל אוֹ אֶנֶרְגִּיָּה אַחֶרֶת: רֹב הַמַּתָּכוֹת הֵן מוֹלִיכִים טוֹבִים שֶׁל חֹם וְחַשְׁמַל. — [מוֹלִיךְ־, מוֹלִיכִים, מוֹלִיכֵי־]

מוֹלִיכוּת° נ׳ [מן מוליך] סְגֻלַּת הַחֹמֶר לְהוֹלִיךְ דַּרְכּוֹ חֹם אוֹ חַשְׁמַל אוֹ אֶנֶרְגִּיָּה אַחֶרֶת: מוֹלִיכוּתוֹ שֶׁל עֵץ יָבֵשׁ לְגַבֵּי חֹם וְחַשְׁמַל פְּחוּתָה הַרְבֵּה מִמּוֹלִיכוּת הַמַּתָּכוֹת. — [מוֹלִיכוּת־]

מוֹלֶיקוּלָה* נ׳ [מלאטינית: moles חומר + סיומת ההקטנה cula-] פְּרֻדָּה, הַחֵלֶק הַזָּעִיר בְּיוֹתֵר בְּכָל חֹמֶר הַמְקַיֵּם אֶת הַסְּגֻלּוֹת הַכִּימִיּוֹת שֶׁל הַחֹמֶר כֻּלּוֹ, קְבוּצָה שֶׁל אֲטוֹמִים הַקְּשׁוּרִים קֶשֶׁר כִּימִי: הַמּוֹלֶיקוּלָה שֶׁל מַיִם כּוֹלֶלֶת 2 אֲטוֹמִים מֵימָן וְאָטוֹם 1 חַמְצָן (H_2O). — [מוֹלֶיקוּלוֹת]

– מוֹלֶיקוּלָרִי* ת׳ שֶׁהוּא בִּתְחוּם מוֹלֶיקוּלוֹת: הַתּוֹרָה הַמּוֹלֶיקוּלָרִית. מִשְׁקָל מוֹלֶיקוּלָרִי.

מוֹלְיָר, ראה מוֹלְיָאר.

מוּלִית° נ׳ [על־פי השם הלועזי] דַּג־יָם בַּעַל גּוּף מְאֹרָךְ, פָּחוּס בִּצְדָדָיו וּמְכֻסֶּה קַשְׂקַשִּׂים גְּדוֹלִים (Mullus). שְׁנֵי גְּדִילֵי מָשׁוּשׁ הַיּוֹצְאִים מִתַּחַת לַסַּנְטֵר מְסַיְּעִים לַמּוּלִית לִמְצֹא אֶת מְזוֹנָהּ — יְצוּרִים זְעִירִים וְחָמְרֵי רָקָב עַל קַרְקַע הַיָּם. הַמּוּלִיּוֹת מְצוּיוֹת הַרְבֵּה בַּיָּם הַתִּיכוֹן. הֵן נִצּוֹדוֹת וְנִמְכָּרוֹת בְּכַמֻּיּוֹת רַבּוֹת בִּגְלַל בְּשָׂרָן הַטּוֹב לְמַאֲכָל. — [מוּלִית־, מוּלִיּוֹת]

מולית (1/3)

מוּלְיָתָא* נ׳ [ארמית, מן מְלֵי מלא] 1*, מָזוֹן מְמֻלָּא בְּבָשָׂר אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ (פסחים עד:). 2°, מַאֲפֶה אוֹ מַאֲכָל הַמְמֻלָּא תַּבְלִין אוֹ מַשֶּׁהוּ אַחֵר: "מִינֵי זֶפֶק מְמֻלָּאִים... וְהַקֻּרְקְבָנִים הַמְטֻגָּנִים... מִינֵי מוּלְיָתָא" (ביאליק, יום השישי ג). "וַחֲבִתֵּי סֹלֶת וּמוּלְיָתוֹת גְּבִינָה וְכַרְכָּשָׁאוֹת מְמֻלָּאוֹת" (שנהר, א 395). —[מוּלְיָתוֹת]

מולך, ראה מֹלֶךְ.

מֻוְלָן°, מוּולן ת׳ [מן וִילוֹן] מְכֻסֶּה בְּוִילוֹן, שֶׁפָּרוּשׂ עָלָיו מָסָךְ: "בְּחֶדֶר אֲפְלוּלִי, מְצֻעָף וּמֻוְלָן" (שטיינמן, זוגות א 148). "חַלּוֹנוֹת מֻוְלָנִים עַד אֲטִמּוּת" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 150). מִרְפֶּסֶת מֻוְלֶנֶת. — [מֻוְלֶנֶת, מֻוְלָנִים, ־נוֹת]

מוֹלָסָה* נ׳ [אנגלית: molasses; מלאטינית: mel(-lis) דבש] נֹזֶל כֵּהֶה וְדָבִקִי הַנִּשְׁאָר לְאַחַר זִקּוּק קְנֵה־סֻכָּר. מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּמּוֹלָסָה בַּאֲפִיָּה וּבְבִשּׁוּל.

מולקה, ראה מֻלְקֶה.

מוּם ז׳ [אולי כיווץ מן מְאוּם] 1, לִקּוּי, פְּגָם מִלֵּדָה אוֹ מֵחֲמַת תְּאוּנָה בְּאַחַד הָאֵיבָרִים בְּאָדָם אוֹ בְּבַעַל־חַיִּים אוֹ בְּצֶמַח: "אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ... כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם" (ויקרא כא יח–כא). "כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי, וּמוּם אֵין בָּךְ" (שיר השירים ד ז). 2, [בהשאלה] פְּגָם מוּסָרִי,

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ תואר הפועל; — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

מגרעת, מדה שלילית: "אם־תטה אשרי מני הדרך... ובכפי דבק מום" (איוב לא ז). — [מום־, מומים, מומי־]

— **מום עובר*** (סנהדרין ה:), לקוי זמני וחולף בגוף, כגון שבר ברגל העתיד להתרפא [להבדיל מן:]

— **מום קבוע*** (סנהדרין ה:), לקוי תמידי, כרוני.

— **בעל־מום***, לקוי באחד מאיברי גופו, בנגוד אל"תמים": "השוחט את הבכור בחזקת בעל־מום ונמצא תמים" (תוספתא בכורות ג ו). אדם בעל־מום.

— **כל הפוסל במומו פוסל*** [על־פי קידושין ע.] 1, הממגנה אחרים תולה בהם על־פי־רב גנות הנמצאת בו בעצמו. 2 [במשמעות אחרת] הממגנה אחרים גורם גנאי לעצמו.

— **מום שבך אל תאמר לחברך*** (בבא מציעא נט:), אל תגנה אחרים בדבר שאתה עצמך לקוי בו.

— **האי מאן דיהיר בעל־מום הוא*** (מגילה כט.) [ארמית] מאמר חז"ל בגנותה של הגאוה: מי שמתיהר בצורה מפרזת, מסתבר כי משהו פגום בו.

מום [מן מום]

~ הפ׳ **המים** °, הטיל מום, הפך אחר לבעל־מום: "מטת־סדם אינה משוה את הבריות אלא ממימה אותן" (ברש, ג 119). — [להמים, ממים, ימים]

~ הפ׳ **הומם***, לקה במום, נעשה בו מום: "תמימי והוממו" (ירושלמי שקלים מח ב). "הפריש אשם להתכפר בו והמיר בו והומם וחללו על אחר" (תמורה טו:). "עכשו הן (הפרות) קימות, ולא הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו, אלא הן חיות וקימות" (שיר השירים רבה ו, יפה את). — [מומם, יומם]

מו"מ ר"ת 1, משא־ומתן. 2, מגע־ומשא. 3, מקדם ומאחר. 4, מקח־וממכר.

מומוס*, מומס* ז׳ [יוונית: mimos חקיין, שחקן] ליצן, שחקן קומי, בדחן: "מכניסין מומסין לבתי־תיאטראות ולבתי־קרקסאות שלהן ומשחקין בהם" (בראשית רבה ס). "עדת מומוסים הצועה במאסף את לבי תשסף" (ש׳ שלום, שירים פב). —[מומוסים, מומוסי־]

מומחה, ר׳ ממחה	מומחיות ר׳ ממחיות	
מומחז ר׳ ממחז	מומחש ר׳ ממחש	מומטר ר׳ ממטר

מומי° ת׳ [מן מום] שיש בו מום, לקוי: "ומקפל תחתיו את רגליו המומיות" (סביב, דרך 16). — [מומית, מומיים, מומיות]

מומיה° נ׳ [ערבית: מומיא; מפרסית: מום שעוה] 1, גוף חנוט, גוית אדם (או בעל־חיים) שיבשה ונמרחה בסממנים שונים השומרים עליה מן הרקבון, והיא יכולה להתקים במצב זה ימים רבים. בימינו נשתמרו מומיות של מלכי המצרים מלפני אלפי שנים. 2, [בהשאלה] כנוי לאדם חסר־רגש ותנועה, או למי שאין הבעת פניו מגלה את רגשותיו: פניו של פלוני — פני מומיה. — [מומיות]

מומיה מצרית

מומם* ת׳ [מן מום, הומם] שנפל בו מום, שלקה במום: "ומנחת כהן מומם וטמא מלגע" (סידור רס"ג, קעא). "והוא מקלל... את עצמו ואת ירכיו המוממות" (שנהר, ג 258). — [מוממת, מוממים, ־מות]

מומנט° [מלאטינית: momentum תנועה] 1, רגע, הרף־עין, חלק זעיר של זמן. 2, [במכניקה] כמות התנועה של גוף נע, מכפלת המסה שלו במהירות. 3, [בהשאלה] מעמד, מצב: בדרמה הבלטו המומנטים הסוציאליים. היה זה מומנט מזעזע. — [מומנטים]

— **מומנטלי°** ת׳ רגעי, מידי, המתרחש בו ברגע: תגובה מומנטלית על גרוי.

א. **מומס*** ז׳ ראה מומוס*.

ב. **מומס°** ת׳ [מן מסס, הומס] נמס, שהמסו אותו: סכר מומס בתוך כוס התה. — [מומסה, מומסים, ־סות]

מומר* תו"ז [מן מור, הומר] 1°, מי שהמיר את דתו בדת אחרת. 2*, משמד, יהודי שהמיר את דתו: "הכל שוחטין, ואפלו כותי, ואפלו ערל, ואפלו ישראל מומר" (חולין ד:). — [מומרת גם מומרית, מומרים, מומרות גם מומריות]

— **מומר להכעיס*** [שאול מן עבודה זרה כו:], מי שעובר על מצוה או שהמיר את דתו כדי להרגיז את בני עדתו, כופר באמונתו מתוך רשעות.

— **מומר לתאבון*** [שאול מן עבודה זרה כו:], מי שעובר על מצוה או שהמיר את דתו מתוך רדיפה אחרי תועלתו הפרטית.

מומרות* נ׳ [מן מומר] מצבו של המומר, מעבר לדת אחרת: "ואם היה הבעל מומר... ומת במומרותו" (מרדכי ליבמות כט.). "למרות מומרותו היה חבר פעיל ב'חברת מרבי השכלה בישראל'" (קלוזנר, הספרות ג 410). — [מומרות־]

מומרץ, ראה ממרץ.

מו"נ ר"ת מורה נבוכים.

מומת ת׳ [מן מות, הומת] שהוצא להורג, הרוג: "ותגנב אותו מתוך בני המלך הממתים" (מלכים ב יא ב). "שכן דרך המומתין מתודין" (סנהדרין ו ב). — [מומתה, ־תים, ־תות]

מונגולי° ת׳ [מן השם מונגוליה] 1, בן ארץ מונגוליה (במזרח־אסיה). 2, בן "הגזע הצהב" של בני־האדם: הסינים והיפנים שיכים לגזע המונגולי. — [מונגולית, מונגוליים, ־ליות]

— **מונגולואיד°** ת׳ [מן מונגולי + יוונית: eidos דמות] [בפאתולוגיה] כנוי למי שנולד כשהוא לקוי בשכלו והבעת פניו דומה לזו של מונגולי: ראש משטח וסדקי עינים משפעים.

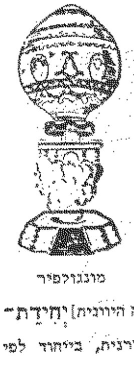

מונגולפיר

מונגולפיר° ז׳ [על שם האחים הצרפתים Montgolfier, ממציאי הכדור] כנוי לכדור־פורח ממלא אויר חם או עשן. הטיסה הראשונה בעולם במונגולפיר נערכה בשנת 1783. — [מונגולפירים]

מונד ת׳ [מן נוד, הונד] משלך, זרוק, מוטל: "ובליעל כקוץ מנד כלהם" (שמואל ב כג ו). — [מונדה, מונדים, ־דות]

מונדה° נ׳ [מיוונית: monas(-ados) יחידה] 1, [בפילוסופיה היוונית] יחידת־חמר, אטום, אנדיבידואום. 2, [בפילוסופיה המודרנית, בייחוד לפי

תורת לייבניץ] כָּל אַחַת מִן הַיְּחִידוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת, שֶׁמֵּהֶן מֻרְכָּב, לְפִי הַשְׁקָפָה זוֹ, הָעוֹלָם. כָּל גּוּף בְּטֶבַע הוּא צֵרוּף שֶׁל מוֹנָדוֹת. נֶפֶשׁ הָאָדָם אַף הִיא מוֹנָדָה. – [מוֹנָדַת־, מוֹנָדוֹת]

מוּנְדִּיר° ז׳ [רוסית: mundír; מגרמנית: Montur] בֶּגֶד־שְׂרָד צְבָאִי אוֹ אֶזְרָחִי, מַדִּים: ״וּבְרָאִי עָמַד בְּנָהּ לָבוּשׁ בְּמוּנְדִּיר״ (ברנר, א 106). ״מְלִיצָתָם עָבָה וַאֲמֻצָּה כְּמוּנְדִּיר שֶׁל אִישׁ־הַצָּבָא״ (ביאליק, שירתנו). – [מוּנְדִּירִים]

א. **מוֹנֶה** ז׳ [מן מנה, מָנָה] 1° [בחשבון] הַמִּסְפָּר הַמַּרְאֶה אֶת מִסְפַּר הַחֲלָקִים בַּשֶּׁבֶר וְהָרָשׁוּם מֵעַל לְקַו־הַשֶּׁבֶר, לְמָשָׁל: הַמִּסְפָּר 3 בַּשֶּׁבֶר $\frac{3}{5}$. 2°. מוֹדֵד, מַד, שָׁעוֹן מְיֻחָד הַמּוֹדֵד אֶת כַּמּוּת הַחַשְׁמַל (נִקְרָא גַּם ״מַדְחַשְׁמַל״), אוֹ שָׁעוֹן הַמּוֹדֵד אֶת כַּמּוּת הַמַּיִם (״מַדְמַיִם״) אוֹ כַּמּוּת הַגַּז שֶׁהַצַּרְכָן הוֹצִיא בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת וְכַדּוֹמֶה. 3, פַּעַם: ״וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים״ (בראשית לא מא). – [מוֹנֵה־, מוֹנִים, מוֹנֵי־]

ב. **מוֹנֶה**° ז׳ [מן ינה, הוֹנָה] לוֹחֵץ, מֵצִיק, מַרְגִּיז, מַקְנִיט – רְאֵה ״ינה, הוֹנָה.

מונהג, ראה מֻנְהָג.

מוגה״ז ר״ת מוֹרֵה נְבוֹכֵי הַזְּמַן.

מוֹנוֹ־°, קִדֹּמֶת יְוָנִית [monos אחד] הַמִּצְטָרֶפֶת לְשֵׁמוֹת שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: חַד, שֶׁל אֶחָד, לְמָשָׁל: מוֹנוֹגְרַפְיָה, מוֹנוֹטוֹנִי. רְאֵה כָּל עֵרֶךְ בִּמְקוֹמוֹ.

מוֹנוֹגַמְיָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + gamos נישואין] נְשִׂיאַת אִשָּׁה אַחַת בִּלְבַד, לְהַבְדִּיל מִן ״בִּיגַמְיָה״ (נְשִׂיאַת שְׁתֵּי נָשִׁים) אוֹ ״פּוֹלִיגַמְיָה״ (נְשִׂיאַת נָשִׁים רַבּוֹת).

מונוגרמה של ״קרית-ספר״

מוֹנוֹגְרַמָּה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + gramma אות, כתב] מִשְׁלֶבֶת, צִיּוּר אוֹ שִׁלּוּב שֶׁל כַּמָּה אוֹתִיּוֹת כְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת שֶׁל שֵׁם, שֵׁם־מִשְׁפָּחָה, שֵׁם מוֹסָד, חֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה. – [מוֹנוֹגְרַמּוֹת]

מוֹנוֹגְרַפְיָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + graphein לכתוב] מֶחְקָר מַדָּעִי הַמְעַבֵּד נוֹשֵׂא אֶחָד לִפְרָטָיו: מוֹנוֹגְרַפְיָה עַל אֲרִיסְטוֹ וְתוֹרָתוֹ. מוֹנוֹגְרַפְיָה עַל תּוֹרַת־הַיַּחֲסוּת. – [מוֹנוֹגְרַפְיוֹת]

מוֹנוֹדְיָה° נ׳ [יוונית: monodos השר לבדו] [במוסיקה] 1, יְצִירָה מוּסִיקָלִית שֶׁבָּהּ בּוֹלֵט בְּיוֹתֵר קוֹל אֶחָד. 2. זִמְרָה חַדְקוֹלִית. – [מוֹנוֹדְיוֹת]

מוֹנוֹדְרָמָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + drama דראמה] מַחֲזֶה לְשַׂחְקָן אֶחָד הַמְעַצֵּב כַּמָּה דְמֻיּוֹת, אוֹ מַחֲזֶה לִדְמוּת אַחַת בִּלְבַד, מוֹנוֹלוֹג דְּרָמָתִי. – [מוֹנוֹדְרָמוֹת]

מוֹנוֹטוֹנִי° ת׳ [מיוונית: monos אחד + tonos צליל] 1, חַד־גּוֹנִי, בַּעַל טוֹן אֶחָד לְלֹא שִׁנּוּיִים: זִמְרָה מוֹנוֹטוֹנִית. 2, מְשַׁעֲמֵם, נוֹסֵךְ עֶצֶב: סִגְנוֹן מוֹנוֹטוֹנִי, חַיִּים מוֹנוֹטוֹנִיִּים. – [מוֹנוֹטוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– מוֹנוֹטוֹנִיּוּת° נ׳ חַדְגּוֹנִיּוּת, חֹסֶר־שִׁנּוּיִים.

מוֹנוֹטַיְפּ° ז׳ [בהגייה אנגלית: מוֹנוֹטַיְפּ; אנגלית: monotype; מיוונית: monos אחד + typos חותם, דפוס] מְכוֹנַת־סִדּוּר הַיּוֹצֶקֶת אוֹתִיּוֹת־דְּפוּס בּוֹדְדוֹת, לְהַבְדִּיל מִן ״לִינוֹטַיְפּ״ (לִינוֹטַיְפּ) הַיּוֹצֶקֶת שׁוּרוֹת שְׁלֵמוֹת. – [מוֹנוֹטַיְפִּים]

מוֹנוֹכוֹרְד° ז׳ [מיוונית: monos אחד + chorde מיתר] חַד־מֵיתָר, כְּלִי־נְגִינָה בַּעַל מֵיתָר אֶחָד.–[מוֹנוֹכוֹרְדִים]

מוֹנוֹלוֹג° ז׳ [מיוונית: monos אחד + logos דיבור] 1, מְדַבֵּר בְּעַדוֹ, שִׂיחַת־יָחִיד, לְהַבְדִּיל מִן ״דוּאוֹלוֹג״ (דּוּ־שִׂיחַ) אוֹ מִן ״דִּיאָלוֹג״ (שִׂיחָה בֵּין אֲחָדִים); הוֹפָעָה דְּרָמָתִית שֶׁבָּהּ מְדַבֵּר וּמַצִּיג שַׂחְקָן אֶחָד. 2, יְצִירָה סִפְרוּתִית בְּצוּרָה שִׂיחַת־יָחִיד: מוֹנוֹלוֹגִים שֶׁל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם. – [מוֹנוֹלוֹגִים]

מוֹנוֹלִית° ז׳ [מיוונית: monos אחד + lithos אבן] 1, מַצֶּבֶת־אֶבֶן, עַמּוּד אוֹ אַנְדַּרְטָה חֲצוּבִים בְּאֶבֶן אַחַת שְׁלֵמָה. 2, מִקְשָׁה אַחַת, חֲטִיבָה אַחַת, דְּבַר־מָה שָׁלֵם וְאָחִיד. – [מוֹנוֹלִיתִים]

– מוֹנוֹלִיתִי° ת׳ אָחִיד, שָׁלֵם, עָשׂוּי מִקְשָׁה אַחַת, עָשׂוּי חֲטִיבָה אַחַת.

– מוֹנוֹלִיתִיּוּת° נ׳ אֲחִידוּת, מִקְשָׁה אַחַת.

מוֹנוֹם° ז׳ [מיוונית: monos אחד + nomen שֵׁם] חַד־אֵיבָר, בִּטּוּי אַלְגֶּבְּרִי שֶׁאֵינוֹ מֵכִיל סִימָנֵי + אוֹ –; כְּגוֹן: 3ab. – [מוֹנוֹמִים]

מוֹנוּמֶנְט° ז׳ [מלאטינית: monumentum, מן: monere להזכיר] מַצֶּבֶת־זִכָּרוֹן. – [מוֹנוּמֶנְטִים]

– מוֹנוּמֶנְטָלִי° ת׳ 1, עָצוּם, כַּבִּיר, אֵיתָן, מְצֻיָּן בְּגָדְלוֹ אוֹ בְּעָמְקוֹ: ״עוֹשָׂה הַתְּמוּנָה... רֹשֶׁם שֶׁל דְּבַר־יְצִירָה מוֹנוּמֶנְטָלִי״ (ביאליק, פסטרנאק). הַתַּנַ״ךְ הוּא יְצִירָה מוֹנוּמֶנְטָלִית. 2, עוֹמֵד לְזִכָּרוֹן, מְשַׁמֵּשׁ כְּמַזְכֶּרֶת־עוֹלָם: בִּנְיָנִים מוֹנוּמֶנְטָלִיִּים מִימֵי־קֶדֶם. – [מוֹנוּמֶנְטָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

מוֹנוֹמַנְיָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + mania שגעון] מַחֲלַת־רוּחַ בָּאָדָם הַמִּתְבַּטֵּאת בְּבֻלְמוּס הַשָּׁקוּעַ בִּדְבַר־מָה מְסֻיָּם, שִׁגָּעוֹן לְדָבָר אֶחָד, לְחֵפֶץ, לְאִידֵיאָה וְכַדּוֹמֶה. – [מוֹנוֹמַנְיוֹת]

– מוֹנוֹמָן° ז׳ חוֹלֵה־רוּחַ הַנָּתוּן כֻּלּוֹ לִדְבַר־מָה מְסֻיָּם, מְשֻׁגָּע לְדָבָר אֶחָד (לְחֵפֶץ, לְאִידֵיאָה וְכַדּוֹמֶה). – [מוֹנוֹמָנִים]

מוֹנוֹפּוֹל°, מוֹנוֹפּוֹלִין° ז׳ [מיוונית: monos אחד + polein למכור) זְכוּת יָחִיד, זְכוּת שְׁלִיטָה שֶׁנִּתְּנָה לְאָדָם, לְחֶבְרָה אוֹ לִמְדִינָה וְכוּ׳ עַל אֵיזֶה דָּבָר (בִּיצּוּר, בְּמִסְחָר, בִּגְבִיַּת מִסִּים): הַמֶּמְשָׁלָה מָסְרָה אֶת הַמּוֹנוֹפּוֹלִין עַל הַטַּבָּק לְחֶבְרָה פְּלוֹנִית. בִּידֵי חֶבְרָה פְּלוֹנִית הַמּוֹנוֹפּוֹלִין עַל הַתַּחְבּוּרָה הַבֵּינְעִירוֹנִית בַּמְּדִינָה. [ובהשאלה:] ״הָ׳עִקָּרִים׳ הַלָּלוּ... הֶעֱלוּ עָלַי חָרוֹן אַפָּם שֶׁל כָּל אֵלּוּ שֶׁהַפְּרוֹגְרֶס הוּא מוֹנוֹפּוֹלִין שֶׁלָּהֶם״ (אחד העם, שצו).

– מוֹנוֹפּוֹלִי° ת׳ הַמָּסוּר לִזְכוּת־יָחִיד, שֶׁהוּא בַּעַל רְשׁוּת מְיֻחֶדֶת לְיַצֵּר אוֹ לִמְכֹּר וְכוּ׳ לְפִי רְצוֹנוֹ: מִפְעָל מוֹנוֹפּוֹלִי.

– מוֹנוֹפּוֹלִיסְט° ז׳ אָדָם אוֹ חֶבְרָה שֶׁבְּיָדָם זְכוּת־יָחִיד עַל סְחוֹרָה, שֵׁרוּת אוֹ תְּחוּם מְסֻיָּם, וְהֵם מֻרְשִׁים לְהַעֲלוֹת אוֹ לְהוֹרִיד אֶת הַמְּחִירִים בְּאֹפֶן שְׁרִירוּתִי עַל־יְדֵי הַגְבָּרַת אַסְפָּקָתָהּ שֶׁל הַסְּחוֹרָה לַשּׁוּק אוֹ הַגְבָּלָתָהּ.

– מוֹנוֹפּוֹלִיסְטִי° ת׳ בַּעַל זְכוּת יָחִיד.

מוֹנוֹפְּלָן° ז׳ [מיוונית: monos אחד + לאטינית: planus שטוח] אֲוִירוֹן בַּעַל זוּג אֶחָד שֶׁל כְּנָפַיִם, לְהַבְדִּיל מִן ״בִּיפְּלָן״ (בַּעַל שְׁנֵי זוּגוֹת כְּנָפַיִם). – [מוֹנוֹפְּלָנִים]

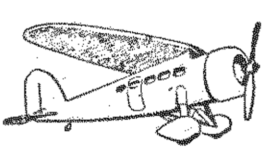

תבנית של מונופלאן

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

מוֹנוֹקוּלְטוּרָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + לאטינית: cultura תרבות, עיבוד] 1. עִבּוּד וְגִדּוּל מַתְמִיד שֶׁל מִין אֶחָד מִגִּדּוּלֵי פְּלָחָה אוֹ מַטָּעִים עַל אוֹתָן חֶלְקוֹת־הָאֲדָמָה; הֵפֶךְ מִן ״מַחֲזוֹר זְרָעִים״. 2. שִׁיטָה שֶׁל מֶשֶׁק חַקְלָאִי הַמִּתְבַּסֵּס בְּעִקָּרוֹ עַל עָנָף אֶחָד אוֹ עַל סוּג יְבוּלִים אֶחָד. – [מוֹנוֹקוּלְטוּרוֹת]

מוֹנוֹקֶל° ז׳ [מיוונית: monos אחד + לאטינית: oculus עין] מִשְׁקָפַיִם בַּעֲלֵי זְכוּכִית אַחַת – לְעַיִן אַחַת בִּלְבַד. – [מוֹנוֹקְלִים]

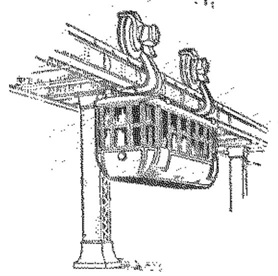

מונוריל

מוֹנוֹקְרַטְיָה° נ׳ [מיוונית: monos אחד + kratos שלטון] שִׁלְטוֹן־יָחִיד. – [מוֹנוֹקְרַטְיוֹת]

מוֹנוֹרֵיל° ז׳ [מיוונית: monos אחד + אנגלית: rail פס] רַכֶּבֶת עִלִּית, קְרוֹנִיּוֹת־רַכֶּבֶת הַמְּהַלְּכוֹת כְּשֶׁהֵן תְּלוּיוֹת עַל־גַּבֵּי מְסִלָּה שֶׁל פַּס אֶחָד. – [מוֹנוֹרֵילִים]

מוֹנוֹתֵאִיזְם° ז׳ [מיוונית: monos אחד + theos אל] הָאֱמוּנָה בְּאֵל אֶחָד וְיָחִיד, בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּמְכַוֵּן אֶת כָּל מַעֲשָׂיו – לְהַבְדִּיל מִן ״פּוֹלִיתֵאִיזְם״ (אֱמוּנָה בְּאֵלִים רַבִּים, עֲבוֹדַת־אֱלִילִים): הַיַּהֲדוּת, הַנַּצְרוּת וְהָאִסְלָאם מִשְׁתַּתְּפִים עַל הַמּוֹנוֹתֵאִיזְם.

– **מוֹנוֹתֵאִיסְט**° ז׳ מַאֲמִין בְּאֵל אֶחָד וְיָחִיד.

– **מוֹנוֹתֵאִיסְטִי**° ת׳ הַכָּרוּךְ בֶּאֱמוּנָה בְּאֵל יָחִיד: הַשְׁקָפָה מוֹנוֹתֵאִיסְטִית.

מונח, ראה מֻנָּח. מונחה, ראה מִנְחָה.

מוֹנְטָז׳°, **מונטאז׳** ז׳ [צרפתית: montage הרמה, הרכבה] 1. הַרְכָּבָה שֶׁל חֲלָקִים בּוֹדְדִים לְמִתְקָן שָׁלֵם. [וביחוד:] 2. גְּזִירָה וְהַרְכָּבָה אָמָּנוּתִית שֶׁל קִטְעֵי תְּמוּנוֹת שׁוֹנוֹת לְמַעֲרֶכֶת אַחַת שְׁלֵמָה וּרְצוּפָה: תְּמוּנַת מוֹנְטָז׳ שֶׁל יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת בָּעֵמֶק. – [מוֹנְטָזִ׳ים]

– **פּוֹטוֹ־מוֹנְטָז׳**°, מוֹנְטָז׳ שֶׁל צִלּוּמִים.

מוֹנִיזְם° ז׳ [מיוונית: monos אחד] תּוֹרַת הָאַחְדוּת בַּבְּרִיאָה, שִׁיטָה בַּפִילוֹסוֹפְיָה הַקּוֹבַעַת כִּי יֵשׁ מָקוֹר יָחִיד לְכָל תּוֹפְעוֹת הַטֶּבַע – הַחֹמֶר (מוֹנִיזְם מַטֶּרְיָאלִיסְטִי) אוֹ הָרוּחַ (מוֹנִיזְם אִידֵיאָלִיסְטִי), לְהַבְדִּיל מִשִּׁיטוֹת אֲחֵרוֹת – ״דּוּאָלִיזְם״ (שְׁנִיּוּת) אוֹ ״פְּלוּרָלִיזְם״ (רִבּוּי).

מוֹנֵיטָה* נ׳ [לאטינית: moneta מטבע; על שמה של האלה הרומית Juno Moneta, שבמקדשה נטבעו מטבעות] מַטְבֵּעַ, חֲתִיכַת מַתֶּכֶת שֶׁהֻטְבַּע בָּהּ חוֹתָם מֻכָּר וּמְקֻבָּל: ״מַה הַמֶּלֶךְ מוֹנֵיטָה שֶׁלּוֹ הוֹלֶכֶת״ (אסתר רבה ח, ומרדכי). – [מוֹנֵיטַת־, מוֹנֵיטוֹת גם מוֹנִיטִין]

– **יָצְאוּ לוֹ מוֹנִיטִין*** [בהשאלה על־פי בראשית רבה לט], יָצָא שְׁמוֹ בָּעוֹלָם, נִתְפַּרְסֵם וְהֻכַּר בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים: ״עַד שֶׁיָּצְאוּ מוֹנִיטִין שֶׁלּוֹ מִסּוֹף הָעִיר וְעַד סוֹפָהּ״ (עגנון, אלו שצב). ״בַּיָּמִים הָהֵם כְּבָר יָצְאוּ לְשָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם מוֹנִיטִין כְּאָמָּן הַקְּרִיאָה״ (ברקוביץ, הראשונים לה).

– **הוֹצִיא לוֹ מוֹנִיטִין**° [בהשאלה על־פי הנ״ל] פִּרְסֵם אֶת פְּלוֹנִי, עָשָׂה לוֹ שֵׁם לְמֵרָחוֹק: ״הָבוּ גֹדֶל לְלִישְׁטִין, וְנוֹצִיאָה לָהּ מוֹנִיטִין״ (ביאליק, מי יודע). ״וְהָיוּ מִתְיַקְּרִים בְּרַבִּים, מִשּׁוּם שֶׁהוֹצִיא מוֹנִיטִין לְעִירָם״ (עגנון, אלו קעה).

מוּנִיצִיפָּלִי° ת׳ [מלאטינית: municipium קהילה בעלת שלטון עצמי] עִירוֹנִי, הַשַּׁיָּךְ לָעִירִיָּה אוֹ לַמּוֹעָצָה הָעִירוֹנִית: שְׁאֵלַת הַשִּׁכּוּן הִיא בְּעָיָה מוּנִיצִיפָּלִית. – [מוּנִיצִיפָּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

מוֹנִית° נ׳ [צירוף מקוצר: מוֹנֶה + מְכוֹנִית] טַקְסִי, מְכוֹנִית צִבּוּרִית קְטַנָּה שֶׁקָּבוּעַ בָּהּ מוֹנֶה (טַקְסִימֶטֶר) לִמְדִידַת הַמֶּרְחַקִּים; מְכוֹנִית לְהַסָּעַת נוֹסְעִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּשָׂכָר קָצוּב בְּהֶתְאֵם לַמֶּרְחָק אוֹ לִזְמַן הַנְּסִיעָה. – [מוֹנִית־, מוֹנִיּוֹת]

מוֹנְסוּן° ז׳ [אנגלית: monsoon; מהולנדית: monssoen] רוּחוֹת הַזּוֹרְמִים בִּקְבִיעוּת לְאֹרֶךְ חוֹפֵי הָאוֹקְיָנוֹס הַהֹדִּי וְאַסְיָה הַדְּרוֹמִית (בְּהֹדּוּ, בְּיַפָּן וּבְסִין): בַּקַּיִץ – רוּחוֹת קָרִים מִן הַיָּם אֶל הַיַּבָּשָׁה, וּבַחֹרֶף – מִן הַיַּבָּשָׁה אֶל הַיָּם [נקראים גם מַסּוֹן]. – [מוֹנְסוּנִים]

מוּנָע* ת׳ [מן נוע, הוּנַע] 1°. שֶׁהֱנִיעוּ אוֹתוֹ, שֶׁהוּבָא לִידֵי תְּנוּעָה: גַּלְגַּל מוּנָע בִּמְכוֹנָה עַל־יְדֵי רְצוּעָה. קֶטֶר מוּנָע עַל־יְדֵי אֵדֵי־מַיִם. 2* [בדקדוק] מְבֻטָּא עַל־יְדֵי תְּנוּעָה: בְּמִלַּת ״שָׁלוֹם״ הָעִצּוּר שׁ׳ מוּנָע עַל־יְדֵי קָמָץ. – [מוּנַעַת, מוּנָעִים, ־עוֹת]

מוּנָע° ת׳ [מן מנע, מֻנַּע] מְעֻכָּב, עוֹצֵר מַפְרִיעַ. –[מוּנַעַת, מוּנָעִים, מוּנָעוֹת]

– **רְפוּאָה מוֹנַעַת**°, רְפוּאָה פְּרוֹפִילַקְטִית, טִפּוּל רְפוּאִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְהַקְדִּים וְלִמְנֹעַ אֶת בּוֹא הַמַּחֲלָה.

מונעם, ראה מֻנְעָם.

מוּנָף° ת׳ [מן נוף, הוּנַף] מוּרָם, מֻגְבָּה: הַדְּגָלִים הַמּוּנָפִים שִׁוּוּ מַרְאֶה חֲגִיגִי לָעִיר. – [מוּנֶפֶת, מוּנָפִים, ־פוֹת]

מוֹנַרְכְיָה° נ׳ [מיוונית: monarchia; מן monos אחד + archein לשלוט] מַלְכוּת, שִׁלְטוֹן מֶלֶךְ יָחִיד; שִׁיטַת מִמְשָׁל שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד מֶלֶךְ שֶׁשִּׁלְטוֹנוֹ לְכָל יְמֵי חַיָּיו וְהוּא מוֹרִישׁ אוֹתוֹ לְבָנָיו אַחֲרָיו.

– **מוֹנַרְךְ**° ז׳ מוֹשֵׁל יָחִיד, אִימְפֶּרָטוֹר.

– **מוֹנַרְכִיזְם**° ז׳ שִׁיטָה פּוֹלִיטִית הַתּוֹמֶכֶת בְּשִׁלְטוֹן מֶלֶךְ בַּמְּדִינָה.

– **מוֹנַרְכִיסְט**° ז׳ תּוֹמֵךְ בְּמוֹנַרְכִיזְם, מְצַדֵּד בְּהַשְׁלָטַת מֶלֶךְ כְּשַׁלִּיט יָחִיד בַּמְּדִינָה.

מוֹ״ס ר״ת מוֹכֵר סְפָרִים: מִגְדְּלֵי מוֹ״ס. הִתְאַחֲדוּת הַמּוֹ״סִים.

א. **מוּסָב** [מן סבב, הוּסַב] 1. ת׳ מֻקָּף, מְעֻטָּר: ״מוּסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב״ (שמות לט יג). 2°. ת׳ מָעֳבָר, חָל עַל־: הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְתִּי מוּסַבִּים עַל פְּלוֹנִי. 3° ז׳ [בבנקאות] הָאִישׁ אוֹ הַמּוֹסָד שֶׁאֵלָיו הֻעֲבַר שְׁטָר אוֹ כָּל מִמְשָׁךְ כַּסְפִּי אַחֵר. – [מוּסַבָּה, מוּסַבִּים, ־וֹת]

– מוּסַב־שֵׁם, נִקְרָא בְּשֵׁם אַחֵר, מְכֻנֶּה בְּכִנּוּי: ״וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא... מוּסַבֹּת שֵׁם״ (במדבר לב לז–לח).

ב. **מוּסָב** ז׳ [מן סבב, הוּסַב] מַדְרֵגָה לוּלְיָנִית, עָלֶיהָ מִתְפַּתֶּלֶת: ״כִּי מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת״ (יחזקאל מא ז). – [מוּסַב־, מוּסַבִּים, מוּסַבֵּי־]

מוסבר ר׳ מֻסְבָּר. מוסג ר׳ מֻסָּג. מוסגר ר׳ מֻסְגָּר.

מוֹסָד ז׳ [מן יסד] 1°, מָכוֹן, גּוּף אוֹ מִפְעָל אוֹ אִרְגּוּן הַנּוֹתְנִים שֵׁרוּת בַּעַל אֹפִי צִבּוּרִי: ״חֵלֶק מִכֹּחוֹתָיו הַלְּאֻמִּיִּים — אֲנָשִׁים, נְכָסִים, מוֹסָדִים קוּלְטוּרִיִּים וְכוּ׳״ (אחד העם, ט). הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת וְקֶרֶן־הַיְסוֹד הֵן מוֹסָדוֹת לְאֻמִּיִּים. הָעִירִיָּה הִיא מוֹסָד צִבּוּרִי. מוֹסָד חִנּוּכִי לְתַלְמִידִים. מוֹסָד תַּרְבּוּתִי. 2. יְסוֹד, בָּסִיס: ״אִם־יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי־אֶרֶץ לְמָטָּה״ (ירמיה לא לז). ״וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ, מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ״ (שמואל ב כב ח). ״לְיַסֵּד מוֹסַד אֻמַּת לְיִשְׂרָאֵל לְיַחֵד בְּרִית עוֹלָם״ (מגילת הסרכים ה 5). ״בַּעֲבוּר הֱיוֹת כָּל נִמְצָא תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ מֻרְכָּב מֵאַרְבָּעָה מוֹסָדִים... וְהֵם: הָאֵשׁ וְהָרוּחַ... וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ״ (אברהם אבן־עזרא לקהלת א ד). ״וְחָתַר שָׁם כָּל מוֹסְדוֹת־הָאָרֶץ הַנַּמְקִים״ (ביאליק, על השחיטה). [ובהשאלה:] ״רָעֲדוּ מֵיתְרֵי לִבּוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה וְחָרְדוּ מוֹסְדוֹת נַפְשׁוֹ״ (בורלא, עקביה 131). — [מוֹסַד־, מוֹסָדוֹת, מוֹסְדוֹת־; גם מוֹסָדִים, מוֹסְדֵי־]

מוּסָד ת׳ [מן יסד, הוּסַד] מְיֻסָּד, מְבֻסָּס. — [מוּסָדָה, ־דִים, ־דוֹת]

— **יְסוֹד מוּסָד** ° [שאול מן ישעיה כח טז, ושם: ״מוּסָד מוּסָּד״] בָּסִיס עִקָּרִי, חֵלֶק מֶרְכָּזִי וִיסוֹדִי: ״מְמוּכָּן הוּא יְסוֹד מוּסָד בְּמִשְׂחַק הַפּוּרִים, רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן לְכָל דָּבָר״ (כרקובי, תר׳ ימים קז). קְלִיטַת הָעֲלִיָּה הִיא יְסוֹד מוּסָד בְּבִנְיַן־הַמְּדִינָה.

מוֹסָדִי ° ת׳ [מן מוֹסָד 1] הַקָּשׁוּר בְּמוֹסָד, אִרְגּוּנִי: פְּעֻלָּה מוֹסָדִית. מַשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין־מוֹסָדִי. — [מוֹסָדִית, ־דִיִּים, ־דִיּוֹת]

מוֹסָדִיּוּת ° נ׳ [מן מוֹסָדִי] מַעֲמָד אוֹ אֹפִי שֶׁל מוֹסָד, הַבָּנוּי בְּצוּרַת מוֹסָד: מוֹסָדִיּוּת בְּאִרְגּוּן הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית. — [מוֹסָדִיּוּת־]

מוֹסָה° ר׳ מוּזָה	מוּסוֹלִיאוֹן° ר׳ מַבְזוֹלֵיאוֹן	
מוֹסוּה ר׳ מַסְוֶה	מוּסוֹן ר׳ מַסּוֹן	מוֹסָח ר׳ מֶסֶח

מוּסָט ° ת׳ [מן סוט, הוּסַט] מוּזָז, מֻרְחָק הַצִּדָּה: ״קוֹל הַסְּפִסְלִים הַמּוּסָטִים הִתְנַכֵּל לְהַפִּיג אֶת רוּחַ־הַקְּדֻשָּׁה הָעֲצוּרָה״ (הלקין, יהיאל 52). — [מוּסָטָה, מוּסָטִים, ־טוֹת]

מוּסֵיאוֹן°, ראה מוּזֵיאוֹן.

מוֹסִיף פ״י [מן יסף, הוֹסִיף] נוֹתֵן עוֹד, מַרְבֶּה — ראה ערך יסף.

— **מוֹסִיף עַל־**°, נוֹסָף עַל־, כְּתוֹסֶפֶת לְ־: ״מוֹסִיף עַל אַמְתַּחוֹתָיו כְּמִין שַׂק הָיָה עִמּוֹ וּבוֹ כַּר קָטָן״ (עגנון, האש רלד).

מוּסִיקַאי* ז׳ [מן מוּסִיקָה] אִישׁ הַמּוּסִיקָה, אָמָּן בְּמִקְצוֹעַ הַמּוּסִיקָה, כְּגוֹן: נַגָּן, זַמָּר, מַלְחִין. — [מוּסִיקָאִים; מוּסִיקָאִית, מוּסִיקָאִיּוֹת]

מוּסִיקָה* נ׳ [מיוונית: mousike (techne) אמנות של המוזות] 1. נְגִינָה, שִׁירָה, אָמָּנוּת הַצֵּרוּפִים הַהַרְמוֹנִיִּים שֶׁל צְלִילִים הַמִּצְטָרְפִים לְמַנְגִּינוֹת. 2. שֵׁם כּוֹלֵל לִיצִירוֹת בִּנְגִינָה אוֹ בְּשִׁירָה: מוּסִיקָה יְהוּדִית. מוּסִיקָה כְּנֵסִיָּתִית. מוּסִיקָה קְלַסִּית. מוּסִיקָה קָמֶרִית. תּוֹרַת־הַמּוּסִיקָה. — [מוּסִיקַת־]

— **מוּסִיקָלִי*, מוּסִיקָתִי*** ת׳ 1. נְגִינָתִי, שִׁירִי, הַבָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת הַמּוּסִיקָה: הוֹפָעָה מוּסִיקָלִית. כִּשְׁרוֹן מוּסִיקָלִי. 2. רָגִישׁ לְמוּסִיקָה, מְפֻתָּח מִבְּחִינַת הַמּוּסִיקָה: צָעִיר מוּסִיקָלִי מְאֹד. שְׁמִיעָה מוּסִיקָלִית. הַדְרָכָה מוּסִיקָתִית.

— **כְּלִים מוּסִיקָלִיִּים**°, כְּלֵי־נְגִינָה, כְּגוֹן חָלִיל, כִּנּוֹר, פְּסַנְתֵּר.

— **קוֹמֶדְיָה מוּסִיקָלִית**°, מַחֲזֶה קַל וּמְבַדֵּחַ שֶׁמְּשֻׁלָּבִים בּוֹ שִׁירִים, נְגִינָה, וְרִקּוּדִים בְּלִוּוּי תִּזְמֹרֶת.

— **מוּסִיקָלִיּוּת*, מוּסִיקָתִיּוּת*** נ׳ נְגִינָתִיּוּת, יְסוֹד הַמּוּסִיקָה: הַזַּמָּר גִּלָּה מוּסִיקָלִיּוּת רַבָּה בְּשִׁירָתוֹ.

מוּסָךְ ז׳ [מן סכך] 1°, ״גָּרָז׳״, מִבְנֶה בְּצוּרַת אוּלָם גָּדוֹל וּמְרֻוָּח הַמְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם־חֲנָיָה לִכְלֵי־רֶכֶב אוֹ מָקוֹם לְתִקּוּן כְּלֵי־רֶכֶב: מוּסָךְ לִמְכוֹנִיּוֹת. מוּסָךְ לִמְטוֹסִים. 2. בִּנְיָן מְקֹרֶה: ״וְאֶת־מוּסַךְ הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר־בָּנוּ בַבַּיִת״ (מלכים ב טז יח). — [מוּסַךְ־, מוּסָכִים, מוּסְכֵי־]

מוסך פתוח

מוּסְכָּם, ראה מֻסְכָּם.

מוּסְלִין* ז׳ [צרפתית: mousseline, על שם העיר מוסול שבעיראק, שממנה הובא האריג לראשונה] אֲרִיג־כֻּתְנָה דַּק וְעָדִין, לָבָן אוֹ מְגֻוָּן.

מוּסְלְמִי ר׳ מֻסְלְמִי. מוּסְמָךְ ר׳ מֻסְמָךְ. מוּסָע ר׳ מֻסָּע.

מוּסָף* תו״ז [מן יסף, הוּסַף] 1, ת׳ נוֹסָף, שֶׁבָּא לְהוֹסִיף: ״יָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קָרְבַּן מוּסָף״ (שבת כד:). עֵרֶךְ מוּסָף שֶׁל הַסְּחוֹרָה. שׁוֹטֵר מוּסָף. 2, ז׳ תּוֹסֶפֶת, נִסְפָּח, דָּבָר שֶׁנּוֹסָף: ״מוּסַף הַתַּנּוּר״ (כלים ה ה). מוּסָף סִפְרוּתִי שֶׁבְּעִתּוֹן. מוּסָפִים שֶׁל לוּחוֹת וְדִיאַגְרַמּוֹת לַסֵּפֶר. 3*ז׳, כִּנּוּי לַתְּפִלָּה הַבָּאָה אַחֲרֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּשַׁבָּת, בְּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּבְמוֹעֲדִים (בִּמְקוֹם הַקָּרְבָּן הַמּוּסָף שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם): ״הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, אַחַת שֶׁל מִנְחָה וְאַחַת שֶׁל מוּסָף״ (ברכות כח.). — [מוּסַף־, מוּסָפִים, מוּסְפֵי־]

— **עֵרֶךְ מוּסָף** ° [ממונחי תורת־הכלכלה] הָעֲלִיָּה בְּשָׁוְיָהּ שֶׁל הַסְּחוֹרָה הַמְיֻצֶּרֶת עַל־יְדֵי הַפּוֹעֵל הַשָּׂכִיר לְמַעְלָה מִשָּׁוְיוֹ שֶׁל שְׂכַר־הָעֲבוֹדָה שֶׁשֻּׁלַּם לוֹ; הָעֵרֶךְ הַמּוּסָף הוּא מְקוֹר רֶוַח שֶׁל הַמַּעֲבִיד.

— **שׁוֹטֵר־מוּסָף** °, שׁוֹטֵר שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן הָרָגִיל, אָדָם שֶׁנִּתְמַנָּה זְמַנִּית לְתַפְקִידֵי מִשְׁטָרָה.

— **תְּפִלַּת־הַמּוּסָפִין*** תְּפִלַּת מוּסָף: ״אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעֹם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין״ (ברכות כח:).

מוּסָפִית ° נ׳ [מן מוּסָף] [בדקדוק] אַפִּיקְס, אוֹת אוֹ אוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת אֶל הַשֹּׁרֶשׁ בְּרֵאשִׁיתוֹ (תְּחִלִּית), בְּתוֹכוֹ (תּוֹכִית) אוֹ בְּסוֹפוֹ (סוֹפִית). — [מוּסְפִית־, מוּסָפִיּוֹת]

מוּסָק, ראה מֻסָּק.

מוּסְקָט* ז׳ [מלאטינית: muscus חומר חריף; עיין גם מוֹשֶׁק 2] שֵׁם לְזָנִים מְסֻיָּמִים שֶׁל עִנְּבֵי מַאֲכָל בַּעֲלֵי צְבָעִים שׁוֹנִים וְטַעַם רֵיחָנִי מְיֻחָד. וְכֵן כִּנּוּי לְיֵין הַמְיֻצָּר מֵעֲנָבִים אֵלֶּה.

מוּסְקֶטֶר* ז׳ [צרפתית: mousquetaire, מן mousquet — טיפוס ישן של רובה שהומצא במאה ה־16 והיה נהוג באירופה; ה״מוסקט״ הופעל על־ידי פתילה שהודלקה] חַיָּל הַמְזֻיָּן בְּ״מוּסְקֶט״: ״שְׁלֹשֶׁת הַמּוּסְקֶטֶרִים״ לַאֲלֶכְּסַנְדֶּר דִּיוּמָה. — [מוּסְקֶטֶרִים]

מוסקטר (המאה ה 17) בשמאלו — מוסקט

א. מוסר ז׳ [מן יסר] 1. תוכחה, דברי אזהרה או לקח להיטיב את ההתנהגות: "שמע, בני, מוסר אביך, ואל־תטש תורת אמך" (משלי א ח). "אהב מוסר אהב דעת, ושנא תוכחת בער" (משלי יב א). "בני, בנעוריך קח מוסר, ועד שיבה תשיג חכמה" (בן־סירא ו יז). 2. ענש, גמול על מעשה רע: "אולת קשורה בלב־נער, שבט מוסר ירחיקנה ממנו" (משלי כב טו). "אכן גם זה מוסר אלהים ותוכחה רבה" (ביאליק, אבן). 3°. אתיקה, תורת המדות, מורל: "דעה, לבי, חכמה... שמע המוסרים והצדק בקש" (דונש, דעה לבי). "וחשב באחריתך ושמר מוסרך וצניעותך" (חובות הלבבות, הפרישות ה). "ונראה בלב־מי החכמות והמוסרים" (הרומי, א 22). מוסר־היהדות. פלוני חטא נגד מוסר החברה [וראה עוד להלן] — [מוסר־, מוסרים, מוסרי־]

— **מוסר־השכל** [שאול מן משלי א ג], לקח להועיל, רעיון למודי או חנוכי הנובע מתוך ספור או מעבדה: "תוכיחנה מעט... מוסר־השכל, כמו שידעת" (מגדלי מו״ס, רב). "ומכאן לכל הנערים מוסר השכל ומישרים" (ביאליק, אחת). "והמוסר־השכל פשוט: ודאי קרה לכם לא פעם... להעריץ נוכל כפאר היקום רק משום שקהל־זנבות רב נגרר אחריו" (שמעוני, הכיבר 81). "נמשך מכאן מוסר־השכל לענינים אחרים" (סדן, ממחוז רגז). המשלים יש בהם מוסר־השכל לקורא.

— **מוסר־כליות**° [שאול מן תהלים טז ז: "אף־לילות יסרוני כליותי"] חרטה, רגש הצער שאדם מרגיש לאחר מעשה רע שעשה, יסורי המצפון: "רך נפשה נגע עד מיתרי לבי, ומרגיש אני מוסר־כליות" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י). "שלא הרגשתי אותו מוסר־הכליות האים ש׳ודוי׳ מושך אחריו" (ברנר, א 158).

— **לקח מוסר**, קבל מוסר, שמע לדברי תוכחה ולמד להיטיב את דרכו: "לא שמעה בקול, לא לקחה מוסר" (צפניה ג ב). "שמע עצה וקבל מוסר" (משלי יט כ).

— **פורע מוסר**, מפר חק, מי שאינו רוצה לשמע בקול מוכיחו: "פורע מוסר מואס נפשו, ושומע תוכחת קונה לב" (משלי טו לב).

— **שבט־מוסר**, 1. כנוי לענש גופני, הלקאה על מעשה רע: "אולת קשורה בלב־נער, שבט מוסר ירחיקנה ממנו" (משלי כב טו). 2 ° [בהשאלה] יסורים, גורל קשה: "לפנים אהבתי צרותי ובתם לבבי הצדקתי את שבט־מוסרי" (ביאליק, איגרת קטנה).

— **שחרו מוסר** [על־פי משלי יג כד], הטיף לו דברי־מוסר.

ב. מוסר ז׳ [מן אסר, צורת משנה של ב. מוסר] חבל, כבל: "מוסר מלכים פתח, ויאסר אזור במתניהם" (איוב יב יח). — [מוסר־, מוסרים, מוסרי־]

א. מוסר* ז׳ [מן מסר, מסר] מסור, מלשין, דילטור: "מוסר ומפגל" (בבא קמא ה.). "עשה המוסר אשר זמם ומסר" (רמב״ם, חובל ומזיק ח יא). המוסר נדה על־ידי מכיריו. — [מוסר־, מוסרים, מוסרי־]

ב. מוסר ז׳ [מן אסר] חבל, כבל, רצועה לרתימה: "אני עבדך בן־אמתך, פתחת למוסרי" (תהלים קטז טז). — [מוסר־, מוסרים, מוסרי־, מוסריו]

מוסרה נ׳ [צורת־משנה מן ב. מוסר] 1. כבל, עבות, חבל המשמש לרתימת בהמה בעגלה, במחרשה וכדומה: "עשה לך מוסרות ומטות, ונתתם על־צוארך" (ירמיה כז ב). "אשבר עלו מעל צוארך ומוסרותיך אנתק" (ירמיה ל ח). 2*. חבל הקשור לרסן של בהמת־רכיבה, מושכה: "קשרו (את השור) בעליו במוסרה ונעל בפניו כראוי" (בבא קמא ד ט). "וינהג את הסוס במוסרה, ואת החמור — באפסר" (ביאליק, תר׳ קישוט מ). "ורתמתי את סוסי לקרון שלו ונטלתי את המוסרות בידי ונסעתי" (עגנון, כלה כה). — [מוסרת־, מוסרות, מוסרות־]

מוסרי° ת׳ [מן א. מוסר] אתי, מורלי, בנוי על יסודות המוסר: והצטירות הדברים המוסריים מהמגנים" (כוזרי ה יב). "עד היכן מגיע כחנו החמרי והמוסרי לבנות את הבית הלאמי" (אחד העם, י). "רבבות כסף דרושים יהיו להוצאותיו שנה שנה, וכחות מוסריים גדולים" (אחד העם, לד). התנהגות מוסרית. אדם מוסרי. לקח מוסרי. — [מוסרית, ־ריים, ־ריות]

מוסריות° נ׳ [מן מוסרי] אתיקה, טהר המדות, נהג לפי עקרונות המוסר: "הייתי קפדן במוסריות שלא לפי דעותי" (קלצקין, כתבים 343). "מוסריות תפסה לאותו אדם" (עגנון, כפות רסג). המוסריות שוללת אכזריות והתעללות. — [מוסריות־]

מוסרן° ז׳ [מן א. מוסר 3] מורליסט, בעל־מוסר, מי שתובע להעמיד הכל על המוסר, על החנוך למדות טובות ולחובת־הלב: "בימי העמידה שלי נעשיתי מוסרן לפי דעותי" (קלצקין, כתבים 343). "מפלא שבמוסרנים היה ושלם במדותיו" (ליפסון, מדור 1370). — [מוסרנית, מוסרנים, ־ניות]

מוסרנות° נ׳ [מן מוסרן] מורליזם, דרישה להעמיד הכל על יסודות המוסר, אמונה בכרח קיומן של כל החובות המוסריות: "מוסרנות חברתית" (קלצקין, כתבים 39). — [מוסרנות־]

מוסרני° ת׳ [מן מוסרן] שיש בו מוסר, הכולל מוסר: "מתקני־עולם מוסרניים" (קלצקין, כתבים 20). "מקל עליהן את המלאכה ומשחרר אותן מסבך ההסוסים המוסרניים" (ד׳ שחם, שאלה 61). "מריה סטוארט היא דרמה מוסרנית על מותה של חפה מפשע" (דן מירון, על מריה סטוארט). — [מוסרנית, ־ניים, ־ניות]

מוסת°, מסת° ת׳ [מן סות, הוסת] משסה, שהסיתו ופתו אותו (ביחוד לשלילה): ההמון המוסת התחיל להשתולל. — [מוסתה, או מוסתת, מוסתים, ־תות]

מוסת°, מווסת ת׳ [מן וסת, וסת] מכונן, שוסתו אותו: פעלה מוסתת. — [מוסתת, מוסתים, ־תות]

מוסתר, ראה מסתר.

מועב° ת׳ [מן עוב, הועב] מעונן, מכסה עבים: "מתיו רשפי שיר מול אפק מועב" (ברויידס, שרשים 41). "היום יום־סתו, פנים מועב" (רוזן, שירים פב). שמים מועבים. [ובהשאלה:] פנים מועבים. —[מועבת, מועבים, ־בות]

מועבר, ראה מעבר.

מועד ז׳ [מן יעד] 1. זמן קבוע, שעה יעודה: "ותלד שרה לאברהם בן לזקניו, למועד אשר־דבר אתו אלהים" (בראשית

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי.— ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תז״ן - תואר וזכר;

כא ב). ״ויעשו בני־ישראל את־הפסח במועדו, בארבעה עשר־יום בחדש הזה״ (במדבר ט ב—ג). ״אל תתכבד במועד צרכך״ (בן־סירא י כז). ״עשה מועדים לתורה״ (עירובין נד:). 2, חג, יום טוב: ״וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם״ (במדבר י י). ״לששון ולשמחה ולמעדים טובים״ (זכריה ח יט). ״כן ה׳ אלהינו... יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום״ (פסחים י ו) ״המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות״ (אבות ג יא). ״מפני־מה מועדים שבבבל שמחים? מפני שהן עניים״ (שבת קמה). ״מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון״ (קידוש לחג). 3, כנוי לקרבן שהיו מקריבים בחג: ״ויאכלו את־המועד שבעת הימים״ (דברי הימים ב ל כב). 4* (שבת לא.), שם הסדר השני בששה סדרי משנה, הכולל את המסכות העוסקות בחגי ישראל ובמנהגיהם: שבת, ערובין, פסחים, שקלים, יומא (יום־הכפורים), סכה, ביצה (יום־טוב), ראש־השנה, תענית, מגלה, מועד קטן, חגיגה. 5, סימן מיעד וקבוע מראש: ״והמועד היה לאיש ישראל עם־הארב: הרב להעלותם משאת העשן מן־העיר״ (שופטים כ לח). — [מועד־, מועדים, מועדי־; גם מועדות]

— למועד, לשעה היעודה: ״למועד אשוב אליך כעת חיה״ (בראשית יח יד). ״למועד אתעוררה ואצא למלחמה״ (ביאליק, על ספף).

— מועדים לשמחה° [ברכת חג, שאולה מן ה״קידוש״ לחג], חג שמח!

— מועד קטן* (מס׳ מועד קטן), 1, חל־המועד. 2, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמודים בסדר מועד, העוסקת בעקר בהלכות חל־המועד.

— אהל מועד, 1, האהל שבו נועד אלהים לדבר עם משה לפני שנבנה המשכן (שמות לג ז). 2, המשכן שבנו ישראל במדבר ובו היו לוחות העדות: ״באהל מועד אשר אועד לך שמה״ (שמות ל לו). ״וילכו... לבמה אשר בגבעון, כי־שם היה אהל מועד האלהים, אשר עשה משה עבד־ה׳ במדבר״ (דברי הימים ב א ג).

— באי־מועד, עולי־רגל, החוגגים העולים למקדש בימי החג: ״דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד״ (איכה א ד).

— בית־מועד°, מקום התכנסות בני־אדם, מועדון.

— בית־מועד לכל חי, כנוי מליצי לבית־קברות: ״כי־ידעתי מות תשיבני, ובית מועד לכל־חי״ (איוב ל כג).

— בעוד מועד°, בזמנו, כל עוד יש שהות, בטרם עבר הזמן: יש לפנות אל הרופא בעוד מועד.

— חל־המועד°, חלו־של־מועד* (מכילתא בוא ח), ימים של חג למחצה, הימים שבין יום־טוב ראשון ליום־טוב אחרון בחג הפסח ובחג הסכות: חל־המועד פסח. חל־המועד סכות. א׳ דחל־המועד (= יום ראשון של חל־המועד).

— יום־מועד, יום־חג: ״קול נתנו בבית־ה׳ כיום מועד״ (איכה ב ז).

— סדר מועד* (שבת לא.), הסדר השני מששה סדרי משנה — ראה מועד 4.

— עת מועד, זמן קבוע: ״מהבקר ועד־עת מועד״ (שמואל ב כד טו).

— פרשת מועדות* (מגילה לא.), הפרשה ב״ויקרא״ כ״ג או ב״דברים״ ט״ז, הכוללת את חקי המועדים והחגים.

— אחר מן המועד [על־פי שמואל ב כ ה], העביר המועד (ירמיה מו יז), החמיץ את הזמן שנקבע לו, התאחר ולא הגיע לשעה היעודה.

— עוד חזון למועד [על־פי חבקוק ב ג], עדין לא הגיעה השעה לכך, הדבר בוא יבוא בזמנו.

מועד ז׳ [מן יעד] מקום אספת־קהל, מקום ועד: ״ואין בודד במועדיו״ (ישעיה יד לא). — [מועד־, מועדים, מועדי] [מכאן המליצה:]

— בודד במועדיו, כנוי מליצי למי שמתבודד ומתיחד בעולמו הפרטי והפנימי.

א. **מועד*** ת׳ [מן ב. עוד, הועד] מזהר, מתרה, שהעידו והתרו בו על שהוא רגיל לעשות מעשה מסים (ביחוד שלילי) [ובהשאלה] עלול, מזמן: ״הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר״ (בבא קמא ב א). ״שור שהוא מועד למינו״ (בבא קמא ד ב). ״כיון שנשתלש (שמשון) בחטא, נעשה מועד לעברה״ (במדבר רבה ט). ״שהתקיף מועד לתקף את החלש״ (עגנון, אורח 234). יום מועד לפרענות. — [מועדת, מועדים, ־דות]

— שור המועד* [בהלכות נזיקין] שור נגח שנגח שלש פעמים, ובכל פעם הזהר בעליו שישמר את שורו (בנגוד לשור ״תם״) (בבא קמא ב ד).

— פושע מועד°, פושע שנתחיב בדין פעמים אחדות על פשעים שונים.

— שטר מועד°, שטר שלא נפרע ושנמסרה עליו תביעה משפטית, שטר שנמסר ל״פרוטסט״.

— אדם מועד לעולם* [בבא קמא ב ו, רשם לענין נזיקין: אדם שהזיק, הריהו בחזקת מועד וחיב לשלם נזק שלם] אין אדם יכול לפטר את עצמו מאחריות בשום אמתלה, כגון שלא התרו בו או שלא ידע את החק.

ב. **מועד** ת׳ [מן יעד, הועד] מפנה, מכון: ״אנה פניך מעדות?״ (יחזקאל כא כא). — [מועדה או מועדת, מועדים, ־דות]

מועדה נ׳ [מן יעד, הועד] מקום שאליו מועדות פני אדם, מחוז־חפץ, מקום שנועד למטרה מסימת: ״אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל... לנוס שמה כל־מכה־נפש בשגגה״ (יהושע כ ט). ״אלה היו מקומות המועדה להמוני יהודים... שבאו מכל עבר״ (סוקולוב, אישים 47). ״התחזקתי ויצאתי למועדת הדור־קרב״ (שרת, באסיה 181). — [מועדת־, מועדות, מועדות־]

מועדון° ז׳ [מן מועד; יעד] קלוב, בית־מועד, מקום שנועד לפגישות חברים: מועדון המפלגה. מועדון־תילים. מועדון לתלמידי בית־הספר. — [מועדון־, מועדונים, מועדוני־]

מועדוני° ת׳ [מן מועדון] של מועדון, מארגן לבאי מועדון מסים: ״הפעלה המועדונית היא מטרה לשמה״ (קדרי, כורך 109). — [מועדונית, ־נית, ־ניות]

מועדית° תה״פ [מן מועד] חגיגית, בסגנון של מועד: ״כלנו לבושים מועדית״ (ברש, ב 361).

מוֹעֲדָף, ראה מֻעֲדָף.

מוֹעָז* ז׳ [מן עזז] עַזּוּת, חֻצְפָּה: ״תְּחִלַּת גְּאוֹן אָדָם מוֹעָז וּמַעֲשֵׂהוּ יָסוּר לִבּוֹ״ (בן־סירא י יב).

מוּעָט*, מֻעָט* ת׳ [=מְמֻעָט או מְמֻעְט] שֶׁאֵינוֹ רַב, קָטָן בְּמִסְפָּרוֹ, מְצֻמְצָם בְּכַמּוּתוֹ, הַהֵפֶךְ — ״מְרֻבֶּה״: ״לְעוֹלָם יִהְיוּ דְּבָרָיו שֶׁל אָדָם מוּעָטִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (ברכות סא.). ״סָד אָדָם כָּל בֵּיתוֹ בְּסִיד, מְשַׁיֵּר בּוֹ דָּבָר מוּעָט זֵכֶר לִירוּשָׁלַיִם״ (תוספתא בבא בתרא ב יז). פְּלוֹנִי מִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט. — [מוּעֶטָה או מוּעֶטֶת, מוּעָטִים, מוּעָטוֹת]

— **בֵּין רַב לְמוּעָט***, אִם רַב וְאִם מְעַט: ״וְכָל פְּעֻלַּת מַעֲשֵׂיהֶם בְּמִפְלְגֵיהֶן לְפִי נַחֲלַת אִישׁ בֵּין רֹב לְמוּעָט״ (מגילת הסרכים ד 16).

— **מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה*** [על־פי בראשית רבה ה], תֹּאַר לְדָבָר קָטָן בְּכַמּוּתוֹ אֲבָל גָּדוֹל וְחָשׁוּב בְּאֵיכוּתוֹ: הַחוֹבֶרֶת ״מְדִינַת הַיְּהוּדִים״ לְהֶרְצְל הִיא בִּבְחִינַת מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה.

— **תָּפַשְׂתָּ מוּעָט תָּפַשְׂתָּ*** (חגיגה יז.), אִם לֹא תִּרְדֹּף אַחֲרֵי גְּדוֹלוֹת וְתִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט, תַּשִּׂיג אֶת חֶפְצְךָ; וּלְהֶפֶךְ: ״תָּפַשְׂתָּ מְרֻבֶּה לֹא תָּפַשְׂתָּ״ (שם).

— **לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁ־*...** לֹא עָבְרוּ אֶלָּא יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁ־..., לֹא עָבַר זְמַן רַב וְהִנֵּה...: ״לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁתְּפָסוּהוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבָשׁוּהוּ בְּבֵית־הָאֲסוּרִים״ (ברכות סא:). לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁנִּתְגַּלָּה הַדָּבָר.

מוֹעִיל ת׳ [מן יעל, הוֹעִיל] מֵבִיא תּוֹעֶלֶת, עוֹזֵר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּרָכָה וְטוֹבָה: ״אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ, הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל״ (ירמיה טז יט). רְפוּאָה מוֹעִילָה. סֵפֶר פְּלוֹנִי יֵשׁ בּוֹ מִן הַמְּעַנְיֵן וְהַמּוֹעִיל גַּם יַחַד. — [מוֹעִילָה גם מוֹעֶלֶת, מוֹעִילִים, ־לוֹת]

מוּעָם° ת׳ [מן עמם, הוּעַם] מְכֻהֶה: ״וְעֵינָם כִּנְחֹשֶׁת מוּעָמָּה״ (ביאליק, מתי מדבר). —[מוּעָמָּה, מוּעָמִּים, ־מּוֹת]

מועמד ר׳ מֻעֲמָד. מועמדות ר׳ מֻעֲמָדוּת. מועמק ר׳ מֻעֲמָק.

מוֹעָן° ז׳ [מן מָעוֹן, א. מַעַן] מִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ מִכְתָּב אוֹ הוֹדָעָה, כּוֹתֵב הַכְּתֹבֶת עַל גַּבֵּי הַמִּכְתָּב (לְהַבְדִּיל מִן מְקַבֵּל הַמִּכְתָּב שֶׁהוּא ״נִמְעָן״). — [מוֹעַן־, מוֹעֶנֶת, מוֹעֲנִים, מוֹעֲנֵי־, מוֹעֲנוֹת]

מועסק, ראה מֻעֲסָק.

א. **מוּעָף°** ת׳ [מן עוף, הוּעַף] מוּטָס, מְפֻרָח בָּאֲוִיר: עֲפִיפוֹן מוּעָף. דָּאוֹן מוּעָף. — [מוּעָפָה או מוּעֶפֶת, מוּעָפִים, ־פוֹת]

ב. **מוּעָף** ז׳ [מן יעף, על־פי הבנה בהוראה זו בכתוב: ״כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ״ ישעיה ח כג] עֲיֵפוּת, יְגִיעָה, לֵאוּת. — [מוּעַף־]

מוֹעֵצָה נ׳ [מן יעץ] עֵצָה, מְזִמָּה, מַחֲשָׁבָה (על־פי רוב בהוראה שלילית): ״וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע״ (ירמיה ז כד). (ובהוראה חיובית): ״בְּמוֹעֵצוֹת וָדָעַת״ (משלי כב כ). — [מוֹעֲצַת־, מוֹעֵצוֹת, מוֹעֲצוֹת]

מוֹעָצָה° נ׳ [מן יעץ] חֶבֶר אֲנָשִׁים שֶׁנִּבְחֲרוּ אוֹ נִתְמַנּוּ כְּדֵי לְהִוָּעֵד לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת, לְהִתְיָעֵץ וּלְהַחְלִיט בְּעִנְיָנִים הַנְּתוּנִים לְסַמְכוּתָם: מוֹעָצָה עִירוֹנִית. מוֹעֶצֶת־הַפּוֹעֲלִים שֶׁבָּעִיר. מוֹעֶצֶת־הַבִּטָּחוֹן שֶׁל הָאֻמּוֹת הַמְּאֻחָדוֹת. — [מוֹעֶצֶת־, מוֹעַצְתּוֹ; מוֹעָצוֹת, מוֹעֲצוֹת־]

— **מוֹעָצָה מְחוֹקֶקֶת°**, אֲסֵפָה שֶׁל נִבְחָרִים שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ כְּדֵי לָחֹק חֻקָּה חֲדָשָׁה.

— **בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת°**, כִּנּוּי לְרוּסְיָה הַסּוֹבְיֶטִית, עַל־שֵׁם אִרְגּוּן הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי בָּהּ הַבָּנוּי עַל נְצִיגוּתָן שֶׁל מוֹעָצוֹת מְקוֹמִיּוֹת וְאֲזוֹרִיּוֹת.

מוֹעַצְתִּי° ת׳ [מן מוֹעָצָה] הַבָּנוּי לְפִי שִׁיטָה שֶׁל מוֹעָצוֹת: רוּסְיָה הַמּוֹעַצְתִּית. מִבְנֶה מוֹעַצְתִּי שֶׁל מוֹסְדוֹת הַפּוֹעֲלִים בְּכָל עִיר. — [מוֹעַצְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

מוּעָקָה נ׳ [מן עוק, הֵעִיק] לַחַץ, מְצוּקָה, נֵטֶל כָּבֵד וּמֵעִיק: ״שַׂמְתָּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ, הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ, בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמַּיִם״ (תהלים סו יא—יב). ״כְּמוּעָקָה בָּאָה בְּלֵב יוֹשְׁבֶיהָ וְאֵיזֶה כַּעַס עָצוּר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסא). ״בְּמוּעָקָה נַפְשִׁית זוֹ, שֶׁאֵין מוֹצָא מִמֶּנָּה״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו סח). הַחוֹלֶה חָשׁ מוּעָקָה בְּלִבּוֹ. — [מוּעֲקַת־, מוּעָקוֹת, מוּעֲקוֹת־]

מוּעָר° ת׳ [מן א. עור, הוּעַר] כָּתוּב בְּהֶעָרָה, אָמוּר בְּדֶרֶךְ־אַגַּב: הַסֵּפֶר יָצָא לָאוֹר עִם בִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה מוּעֶרֶת. —[מוּעָרָה או מוּעֶרֶת, מוּעָרִים, ־רוֹת]

מוערך ר׳ מֻעֲרָךְ. מועתק ר׳ מֻעְתָּק.

מוּף° ז׳ [מגרמנית: Muffe] גְּלִיל שֶׁל פַּרְוָה שֶׁנָּשִׁים מִשְׁתַּמְּשׁוֹת בּוֹ לְחִמּוּם הַיָּדַיִם: ״יָדָהּ הַשְּׁלוּבָה נְתוּנָה בְּמוּף הַתָּלוּי וּמֻנָּח עַל בִּטְנָהּ הַצָּרָה״ (ברש, א 349). — [מוּפֵי־, מוּפִים]

מוף

מופגש ר׳ מֻפְגָּשׁ.

מוּפָז ת׳ [מן ב. פזז, הוּפַז] מְצֻפֶּה פָּז, מְכֻסֶּה שִׁכְבַת־זָהָב: ״מֵאוֹר הַיָּרֵחַ הַקִּיר עוֹד מוּפָז״ (ש׳ שלום, שירים ג). ״וְכוֹכְבִית רְאֻיָּה בְּאוֹרִיָּה מוּפֶּזֶת״ (שלונסקי, שירים ב 53). — [מוּפָזָה או מוּפֶזֶת, מוּפָזִים, ־זוֹת]

— **זָהָב מוּפָז** (מלכים א י יח), זָהָב טָהוֹר, זָהָב מֻבְחָר.

מופחד ר׳ מֻפְחָד	מופלג ר׳ מֻפְלָג	
מופחת ר׳ מֻפְחָת	מופלה ר׳ מֻפְלֶה	מופנה ר׳ מֻפְנֶה
מופל ר׳ מֻפָּל	מופלט ר׳ מֻפְלָט	מופסק ר׳ מֻפְסָק

מוֹפָע° ז׳ [מן יפע, הוֹפִיעַ] מַעֲשֵׂה־הַהוֹפָעָה, שָׁלָב בְּהוֹפָעָה: ״כְּשֶׁאֲנִי קוֹרֵא דִּבְרֵי יְמֵי־עוֹלָם, וְאֵיזֶה מַעַשׂ אוֹ מוֹפָע מַפְתִּיעַ אוֹתִי״ (פרלמן, תר׳ רעיונות נה). הַמּוֹעָצָה הָאֲזוֹרִית דּוֹאֶגֶת לְמוֹפְעֵי־תַּרְבּוּת בָּאֵזוֹר לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת. — [מוֹפַע־, מוֹפָעִים, מוֹפְעֵי־]

מוֹפָעָה° נ׳ [מן יפע, הוֹפִיעַ] הוֹפָעַת שַׂחְקָן עַל הַבִּימָה: הַשַּׂחְקָנִית הִצְטַיְּנָה בַּמּוֹפָעָה הָאַחֲרוֹנָה. — [מוֹפָעַת־, מוֹפָעוֹת, מוֹפְעוֹת־]

מופעל ר׳ מֻפְעָל. מופצץ ר׳ מֻפְצָץ.

מוּפָק° ת׳ [מן א. פוק, הוּפַק] מֻשָּׂג, מוּצָא: הָרֶוַח הַמּוּפָק הָיָה סָבִיר. — [מוּפָקָה או מוּפֶקֶת, מוּפָקִים, מוּפָקוֹת]

מופקד ר׳ מֻפְקָד. מופקע ר׳ מֻפְקָע. מופקר ר׳ מֻפְקָר.

מוּפָר° ת׳ [מן פור, הוּפַר] מֻשְׁבָּת, מְבֻטָּל: תָּכְנִית מוּפֶרֶת. חֹק מוּפָר. — [מוּפָרָה או מוּפֶרֶת, מוּפָרִים, ־רוֹת]

מופרה ר׳ מֻפְרֶה	מופרך ר׳ מֻפְרָךְ	מופשט ר׳ מֻפְשָׁט
מופרז ר׳ מֻפְרָז	מופרע ר׳ מֻפְרָע	מופשל ר׳ מֻפְשָׁל
מופרח ר׳ מֻפְרָח	מופרש ר׳ מֻפְרָשׁ	מופשר ר׳ מֻפְשָׁר

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

מוֹפֵת ז׳ [המקור אינו ברור] 1, פֶּלֶא, נֵס, מַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע: ״וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (שמות ז ג). ״וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה״ (שמות יא י). 2, דֻּגְמָה, מָשָׁל: ״וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת, וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם״ (דברים כח מו). ״עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה וּגְלֵה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם... כִּי־מוֹפֵת נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל״ (יחזקאל יב ג–ו). ״חַדֵּשׁ אוֹת וְשַׁנֵּה מוֹפֵת״ (בן־סירא לו ה) 3 ^, רְאָיָה, הוֹכָחָה: ״וְאָמְנָם יְדַעְנוּהָ, אִם עַל צַד הַקַּבָּלָה וְאִם עַל צַד הַמּוֹפֵת מִפִּי הַחֲכָמִים״ (אלבו, העיקרים 85). ״הַאֵין זֶה מוֹפֵת בָּרוּר כִּי לֹא חֲלוֹם חֲלַמְנוּ?״ (אחד העם, יא).—[מוֹפֵת־, מוֹפֶתְךָ, מוֹפְתִים, מוֹפְתֵי־]

– מוֹפֵת הַדּוֹר* (חולין קג:), אָדָם מְצֻיָּן בְּדוֹרוֹ הַמְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לַאֲחֵרִים.

– מוֹפֵת חוֹתֵךְ ^, מוֹפֵת פּוֹסֵק ^, רְאָיָה נִצַּחַת, הוֹכָחָה שֶׁאֵין לִסְתֹּר אוֹתָהּ: ״וְיֵשׁ לָהֶם רְאָיוֹת רַבּוֹת לְהָבִיא מוֹפֵת חוֹתֵךְ וּרְאָיָה בְּרוּרָה עַל זֶה״ (איגרת רמב״ם לחכמי קשטיליה). ״נָחָה דַעְתָּהּ בְּטַעַם זֶה וְרָאֲתָה כָּאן מוֹפֵת חוֹתֵךְ״ (אחד העם, רלב). ״אֲנִי מוֹפֵת חוֹתֵךְ לְהַשְׁקָפַת הַיַּהֲדוּת״ (ברנר, א 15). ״וְזֶה מוֹפֵת פּוֹסֵק עַל שֶׁחֶסְרוֹן הַבֵּי״ת אֵינֶנּוּ נָכוֹן״ (הרקמה לג׳אנח טז).

– לְמוֹפֵת תה״פ [על־פי יחזקאל כד כד], בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה, בְּהִצְטַיְּנוּת: פְּלוֹנִי הִתְנַהֵג לְמוֹפֵת. נַעַשְׂתָה עֲבוֹדָה לְמוֹפֵת.

– בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים [על־פי דברים ד לד], בְּהוֹכָחוֹת שֶׁאֵין לְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן, בְּעֻבְדּוֹת מַכְרִיעוֹת: הוֹכַחְתִּי לוֹ אֶת צִדְקַת דְּבָרַי בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים.

– אִישׁ־מוֹפֵת, 1 °, אָדָם דָּגוּל הָרָאוּי לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לַאֲחֵרִים: 2, אִישׁ־פֶּלֶא, מִי שֶׁאֵרַע בּוֹ (אוֹ לוֹ) נֵס: ״אַתָּה וְרֵעֶיךָ... אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה״ (זכריה ג ח).

– בַּעַל־מוֹפֵת ^, ״צַדִּיק״, בַּעַל־שֵׁם, ״רַבִּי״ שֶׁל חֲסִידִים הַמְפֻרְסָם בְּמַעֲשֵׂי נִסִּים (כְּגוֹן רִפּוּי חוֹלִים אֲנוּשִׁים, בִּרְכַּת־בָּנִים לָעֲקָרוֹת).

– סִפְרֵי־מוֹפֵת °, סְפָרִים קְלַסִּיִּים, סְפָרִים מְצֻיָּנִים הָרְאוּיִים לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לְתֹכֶן, לְסִגְנוֹן, כְּגוֹן הַמִּקְרָא וְהַתַּלְמוּד בְּסִפְרוּתֵנוּ הָעַתִּיקָה, שִׁירֵי בְּיַאלִיק וְכִתְבֵי אַחַד־הָעָם בְּסִפְרוּתֵנוּ הַחֲדָשָׁה.

מוֹפְתִי ^ ת׳ [מן מוֹפֵת] 1 °, הָרָאוּי לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה, דֻּגְמָתִי, מְצֻיָּן וְרָאוּי לְחִקּוּי: הִתְקַדְּמוּת מוֹפְתִית שֶׁל הַתַּלְמִיד בְּלִמּוּדָיו. ״הוּא נָתַן לָנוּ דֻּגְמָאוֹת יָפוֹת, כִּמְעַט מוֹפְתִיּוֹת, שֶׁל שִׁירָה דִּידַקְטִית״ (פיכמן, רסג). 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹפֵת, שֶׁהוּא מִטֶּבַע הַמּוֹפֵת: ״תִּקְּנוּ הַחָכְמוֹת הַמּוֹפְתִיּוֹת תִּקּוּן שֶׁאֵין אַחֲרָיו כְּלוּם״ (הכוזרי ה יד). — [מוֹפְתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

מוּפְתִּי °, **מֻפְתִּי** ° ז׳ [ערבית] רֹאשׁ הָעֵדָה הַמֻּסְלְמִית, שׁוֹפֵט עֶלְיוֹן בִּקְהִלָּה מֻסְלְמִית. — [מוּפְתִּים]

מוֹפְתִיּוּת ^ נ׳ [מן מוֹפְתִי] הֱיוֹת לְמוֹפֵת, הִמָּצְאוּת בְּדַרְגַּת מוֹפֵת לַאֲחֵרִים. — [־תִיּוּת־]

מופתע, ראה מֻפְתָּע.

מוֹץ, מֹץ ז׳ [ארמית: מוֹצָא; ערבית: מֻץ] כָּל אֶחָד מִן הַקַּשְׂקַשִּׂים הָעוֹטְפִים אֶת הַפֶּרַח בִּצְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים, מַפַּל גַּרְגְּרֵי הַתְּבוּאָה בִּשְׁעַת הַזְּרִיָּה: ״כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן״ (הושע יג ג). ״כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ״ (תהלים א ד). ״הַתֶּבֶן וְהַמֹּץ וְהַקַּשׁ״ (שיר השירים רבה ז, שררך). — [מוֹץ, מוֹצִים, מוֹצֵי־, או מֹץ־, מֹצִים, מֹצֵי־]

– כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ, מָשָׁל לְדָבָר הָאוֹבֵד וְכָלֶה מַהֵר: ״יִהְיוּ כְּמֹץ לִפְנֵי־רוּחַ וּמַלְאַךְ ה׳ דּוֹחֶה״ (תהלים לה ה).

מו״צ ר״ת מוֹרֵה־צֶדֶק.

מוֹצָא ז׳ [מן יצא] 1, יְצִיאָה, מָקוֹם לָצֵאת בּוֹ [גם בהשאלה]: ״וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם״ (במדבר לג ב). ״צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו״ (יחזקאל מג יא). פְּלוֹנִי נִכְנַס לְמָבוֹךְ לְלֹא מוֹצָא מִמֶּנּוּ. מָצָאתִי מוֹצָא מִן הַסְּבַךְ. 2, מָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא דְּבַר־מָה, מָקוֹר: ״וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם״ (מלכים א י כח). ״מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ)״ (תהלים יט ז). ״כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא״ (איוב כח א). ״וְהוּא יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת־מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן״ (דברי הימים ב לב ל). מוֹצָאוֹ שֶׁל הַיַּרְדֵּן לְרַגְלֵי הַחֶרְמוֹן. הָאֶקָלִיפְּטוּס מוֹצָאוֹ מֵאוֹסְטְרַלְיָה. אֶסְתֵּר לֹא גִּלְּתָה לַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת מוֹצָאָהּ הַיְּהוּדִי. 3, כִּנּוּי לְצַד מִזְרָח, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ יוֹצֵאת בּוֹ בַּבֹּקֶר: ״מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב״ (תהלים עה ז). [וראה עוד להלן] — [מוֹצָא־, מוֹצָאִים, מוֹצָאֵי־]

– מוֹצָא־הָאוֹתִיּוֹת ^ (הַהֲגָאִים), הַמָּקוֹם בַּגָּרוֹן הָאָדָם אוֹ בַּפִּיו שֶׁהַהֲגָאִים לְמִינֵיהֶם נֶחְתָּכִים בּוֹ: ״הָאוֹתִיּוֹת הָעִבְרִיּוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם... וְיֵשׁ לָהֶן חֲמִשָּׁה מוֹצָאִים״ (הרקמה לג׳נאח, שער ג). הַהֲגָאִים אהח״ע מוֹצָאָם מִן הַגָּרוֹן.

– מוֹצָא־דָבָר, הַשְׁמָעַת־דָּבָר, הַצְהָרָה: ״וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר״ (דניאל ט כה).

– מוֹצָא־מַיִם, מְקוֹר־מַיִם, מַעְיָן: ״וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו״ (ישעיה נח יא).

– מוֹצָא־פֶה, דִּבּוּר, אֹמֶר, דְּבָרִים: ״כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־ה׳ יִחְיֶה הָאָדָם״ (דברים ח ג). ״וּמוֹצָא פִּיו אוֹצָרוֹ״ (בן־סירא לט כד).

– מוֹצָא־שְׂפָתַיִם, דִּבּוּר, אֹמֶר: ״מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר״ (דברים כג כד).

– מוֹצָאֵי בֹקֶר וָעֶרֶב, בְּכָל בֹּקֶר וּבְכָל עֶרֶב: ״מוֹצָאֵי־בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין״ (תהלים סה ט).

– מוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב* (סוכה ה ב), הַלַּיְלָה שֶׁבְּסִיּוּמוֹ שֶׁל יוֹם הֶחָג, זְמַן יְצִיאַת הֶחָג.

– מוֹצָאֵי־שְׁבִיעִית* (אבות ה ט), הַזְּמַן שֶׁאַחֲרֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה.

– מוֹצָאֵי־שַׁבָּת* 1, הַלַּיְלָה שֶׁבְּסִיּוּמוֹ שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת, זְמַן יְצִיאַת הַשַּׁבָּת (דמאי ד א). 2, הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁבוּעַ שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת (ירושלמי מגילה ע ג). [בר״ת: מוֹצ״ש; מו״ש]

מוּצָא ת׳ [מן יצא, הוּצָא] מֵעֵבֶר הַחוּצָה: ״הַמּוּצָאִים, בָּנִים וּבָנוֹת, הִנָּם יוֹצְאִים אֲלֵיכֶם״ (יחזקאל יד כב).—[מוּצֵאת או מוּצָאָה, ־אִים, ־וֹת]

מוֹצָאָה נ׳ [מן יצא] 1, מַחֲרָאָה, בֵּית־כִּסֵּא: ״וַיִּתְּצוּ אֶת־בֵּית הַבָּעַל וַיְשִׂמֻהוּ לְמוֹצָאוֹת (הכתיב: למחראות) עַד־הַיּוֹם״ (מלכים ב י כז). 2, מוֹצָא, מָקוֹר: ״מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל, וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם, מִימֵי עוֹלָם״ (מיכה ה א). — [מוֹצְאַת־, מוֹצָאוֹת, מוֹצְאוֹת־]

מוצב, ראה מצב | מוצדק ר׳ מצדק |
מוצג, ראה מצג | מוצהב ר׳ מצהב | מוצהר ר׳ מצהר

מוציא ז׳ [מן יצא, הוציא] מעביר החוצה [רווח בצירופים:]

– **המוציא**˘, 1. שם הברכה שמברכים קדם אכילת לחם [על יסוד ברכות לח: ״שעל הפת הוא אומר... המוציא לחם מן הארץ״]: ״הגדול שבהן יעשה המוציא״ (תוספות ברכות מו.). 2 °, כנוי לפרוסת־לחם קטנה שהאוכל אותה מברך עליה את הברכה הנ״ל: ״קחו המוציא או הביאו לפתך״ (אלדבי לשמואל א ז).

– **המוציא והמביא**, המנהיג הדואג לכל הצרכים: ״גם־אתמול גם־שלשום... אתה היית המוציא והמביא את־ישראל״ (שמואל ב ה ב).

– **מוציא־לאור** ° [בר״ת: מו״ל] אדם או חברה העוסקים במסירת כתבי־יד של סופרים להדפסה ובהפצתם של דברי־הדפוס ברבים.

– **מוציא־לפעל** °, מבצע, מגשים.

מוצי״ט ר״ת מוצאי יום־טוב.

מוצי״כ ר״ת מוצאי יום־כפור.

מוצית ° נ׳ [מן מוץ] צמח־בתה־ושדות רב־שנתי ממשפחת המרכבים, בעל תפרחות צהבות העטורות קוצים (Pallenis). – [מוצית־, מוציות]

מוצל ° ת׳ [מן ג. צלל, הוצל] נתון בצל, מכסה על־ידי צל: פנה מוצלה. חלק מוצל בציור. – [מוצלה, מוצלים, ־לות]

מוצל [גיצול], ראה מצל.

מוצלח ר׳ מצלח. מוצלב ר׳ מצלב. מוצנע ר׳ מצנע.

מוצף ° ת׳ [מן צוף, הוצף] 1, שטוף, מכסה מים: שדה מוצף. 2, [בהשאלה] מלא וגדוש, שיש בו עדף: שוק מוצף פרות. – [מוצפת או מוצפה, מוצפים, ־פות]

מוצפן, ראה מצפן.

מוצץ ° ז׳ [מן מצץ, מצץ] מצץ, כנוי לפטמה של גמי שהתינוק מוצץ בה נוזלים מבקבוק או מוצצה סתם להנאתו. – [מוצץ־, מוצצים, מוצצי־]

מוצצני ° ת׳ [מן מצץ, מצץ] המרבה למצץ ולסחט: ״אותה מציקת נפש מוצצנית ואימה״ (הלקין, משבר 200). – [מוצצנית, מוצצניים, ־ניות]

א. **מוצק** ת׳ [מן יצק, הוצק] 1 מתך, שהתיכו ויצקו אותו: ״ויעש את־הים מוצק״ (מלכים א ז כג). ״בצקת עפר למוצק, ורגבים ידבקו״ (איוב לח לח). 2 ° הנמצא במצב־צבירה שאינו לא נוזל ולא גז. הגופים המוצקים מתחלקים, לפי סגלותיהם, ל״מוצקים צפידים״ – שאינם משנים את צורתם בהשפעת כחות חיצונים; ״למוצקים גמישים״ – המשנים את צורתם בהשפעת לחצים, אך חוזרים לצורתם הקודמת בתם פעלת הלחץ או המתח (קפיץ־פלדה, גמי); ול״מוצקים פלסטיים״ – המשנים את צורתם בהשפעת כחות חיצונים בלי לחזר לצורתם הקודמת (פלסטלינה, חמאה). 3 ° [בהשאלה] חזק, איתן, בריא: ״הגוף החסן והמוצק הזה״ (ביאליק, אריה ב). ״ובהיר ומוצק העולם״ (ביאליק, משירי החורף). – [מוצקה או מוצקת, מוצקים, ־קות]

ב. **מוצק** ת׳ [מן א. צוק, הוצק] לחוץ: ״כי לא מועף לאשר מוצק לה״ (ישעיה ח כג). – [מוצקת, מוצקים, ־קות]

מוצקה נ׳ [מן יצק, הוצק] 1, דפוס, תבנית ליציקה: ״שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו״ (דברי הימים ב ד ג). 2, בית־קבול לשמן: ״ושבעה מוצקות לנרות״ (זכריה ד ב). – [מוצקת־, מוצקות, מוצקות־]

מוצקות ° נ׳ [מן א. מוצק, יציב] קשי, איתנות, יציבות: ״בניבו הפשוט כניב־עם והמוצק עם זה מוצקות קלסית״ (פיכמן, רסג). ״הביטו נא אל מוצקות הבנין״ (בורלא, אשתו 153). ״מוצקות האדמה השותקת״ (יזהר, מישור 46). – [מוצקות־]

א. **מוצר** ° ז׳ [מן יצר, הוצר] דבר שמיצרים בבית־מלאכה, בבית־חרשת או בכל עבודה, ״פרודוקט״: מוצרי־מתכת. מוצרים חקלאיים. – [מוצר־, מוצרים, מוצרי־]

ב. **מוצר** ° ת׳ [מן ב. צרר, הוצר] שנעשה צר משהיה: ״לבוש מעיל חדש, מכוץ קמעא בשרוליות ומוצר במתנים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודותו 52). – [מוצרה, מוצרים, ־רות]

מוצ״ש ר״ת מוצאי־שבת.

מוצש״ק ר״ת מוצאי שבת־קדש.

מוצת, ראה מצת.

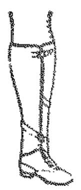
מוק

מוק * ז׳ [ערבית: מוק] בית־שוקים, חתול־עור (או של חמר אחר) לשוק־הרגל מעל לנעל (תוספתא יבמות יב י). – [מוק־, מוקים, מוקי־]

– **מוקים** °, זוג בתי־שוקים.

מוק [ארמית: מיק]

~ הפ׳ **המיק** פ״י לעג, ולזל: ״ימיקו וידברו ברע עשק ממרום ידברו״ (תהלים עג ח). – [להמיק, ממיק, י־]

מוקא ° ת׳ [מן קיא, הוקא] שהקיאו אותו, מוצא דרך הפה לאחר שנבלע: אכל מוקא. – [מוקאת או מוקאה, מוקאים, ־אות]

מוקד ז׳ [מן יקד] 1. מדורה, אש בוערת: ״מי יגור לנו אש אוכלה, מי־יגור לנו מוקדי עולם״ (ישעיה לג יד). ״ועצמותי כמוקד נחרו״ (תהלים קב ד). ״לעלות על המוקד, לקפץ אל המדורה״ (ביאליק, אם יש את נפשך). 2 °, נקדת־השרפה, פוקוס, הנקדה שבה נפגשות קרני אור המשתברות בעדשה קמורה או קעורה, וכן נקדת הפגישה של גלי רדיו, קול, חם, ועוד. 3 °, כל אחת משתי הנקדות באליפסה, שסכום מרחקיהן מכל נקדה על העקמה הוא גדל קבוע. 4 ° [בהשאלה] מרכז, עקר: האורח הדגול שמש מוקד־התענינותו של הצבור. בעית הבטחון היתה המוקד בהרצאה. – [מוקד־, מוקדים, מוקדי־]

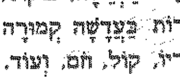

F — נקודת־מוקד

– **בית־המוקד** *, לשכה בבית־המקדש, שבה היתה יוקדת מדורת־תמיד והכהנים היו מתחממים כנגדה: ״ומאחזין את האור (בערב־שבת) במדורת בית־המוקד״ (שבת א יא).

– נְקֻדַּת־הַמּוֹקֵד ° [בהשאלה] הַנְּקֻדָּה הָעִקָּרִית, הַמֶּרְכָּז – רְאֵה לְמַעְלָה מוֹקֵד 4.

מוֹקֵד ° ת׳ [מן יקד, הוּקַד] שָׂרוּף: "צָנַחְתִּי בְּקֶרֶב וְקַמְתִּי מוֹקֵד בְּכָל דּוֹר" (ש׳ שלום, חי 67). – [מוֹקָדָה או מוֹקֶדֶת, מוֹקָדִים, ־דוֹת]

מוֹקְדָה נ׳ [מן מוֹקֵד, על־פי הגִּנה זו בויקרא כ ב: "הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר", ואולי יש לנסח שם: מוֹקְדָה (מוקד שלה)] מוֹקֵד, מְדוּרָה: "עַל מוֹקֶדֶת־חָזוֹן זָקוּף דּוֹלֵק־צוֹפֶה אַבְרָם" (למדן, במעלה יד). – [מוֹקֶדֶת־, מוֹקְדוֹת]

מוקדח ר׳ מְקֻדָּח	מוקדש ר׳ מְקֻדָּשׁ	מוקטן ר׳ מְקֻטָּן
מוקדם ר׳ מְקֻדָּם	מוקהה ר׳ מְקֻהֶה	מוקטר ר׳ מְקֻטָּר

מוּקְיוֹן* ז׳ [יוונית: mokos] לֵיצָן, בַּדְּחָן בְּקִרְקָס אוֹ בְּתֵיאַטְרוֹן הַמְשַׁעֲשֵׁעַ אֶת קְהַל הַצּוֹפִים: "הַהוֹלֵךְ לְאִצְטַדְיָנִין ... וְרָאָה שָׁם אֶת הַנַּחָשִׁים וְאֶת הַחַבָּרִין, בּוּקְיוֹן וּמוּקְיוֹן... הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב־לֵצִים" (עבודה זרה יח:). – [מוּקְיוֹן־, מוּקְיוֹנִים, מוּקְיוֹנֵי־]

מוקיונים בקירקס

מוּקְיוֹנִי ° ת׳ [מן מוּקְיוֹן] לֵיצָנִי, נִלְעָג: "בְּנַפְתּוּלֵי עֲגָבָנוּת מוּקְיוֹנִית" (יזהר, צקלג 685). הִתְנַהֲגוּת מוּקְיוֹנִית. – [מוּקְיוֹנִית, ־נִיִּים ־נִיּוֹת]

מוֹקִיר ° ת׳ [מן יקר, הוֹקִיר] מְכַבֵּד, נוֹתֵן יְקָר: "מוֹקִירוֹ וּמְכַבְּדוֹ" [נוסח רווח בחתימה במכתב]. "יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבָּת" (שבת קיט, ושם ארמית). מוֹקִיר חֲכָמִים. – [מוֹקִיר־, מוֹקִירִים, ־רֵי־; מוֹקִירָה, ־רוֹת]

מוקלט, ראה מֻקְלָט.

מוּקָם ° ת׳ [מן קום, הוּקַם] מֻצָּב, שֶׁהֱקִימוּ אוֹתוֹ: בָּתִּים מוּקָמִים. מִפְעָל מוּקָם. – [מוּקָמָה, מוּקָמִים, ־מוֹת]

מוקסם, ראה מֻקְסָם.

מוּקָע ת׳ [מן יקע, הוּקַע] 1, תָּלוּי, שֶׁנִּתְלָה: "וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים" (שמואל ב כא יג). 2 ° [בהשאלה] מְפֻרְסָם לִגְנַאי. – [מוּקָעָה או מוּקַעַת, מוּקָעִים, ־עוֹת]

מוקף ר׳ מֻקָּף		
מוקפא ר׳ מֻקְפָּא	מוקצף ר׳ מֻקְצָף	מוקרח ר׳ מֻקְרָח
מוקצב ר׳ מֻקְצָב	מוקרא ר׳ מֻקְרָא	מוקרן ר׳ מֻקְרָן
מוקצה ר׳ מֻקְצֶה	מוקרב ר׳ מֻקְרָב	מוקרש ר׳ מֻקְרָשׁ

מוֹקֵשׁ ז׳ [מן יקש] 1, מַלְכֹּדֶת, פַּח טָמוּן שֶׁנּוֹעַד לִלְכֹּד מִישֶׁהוּ: "הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ?" (עמוס ג ה). "בְּדֶרֶךְ מוֹקְשׁוֹת אַל תֵּלֵךְ, וְאַל תִּתָּקֵל בְּנֶגֶף פַּעֲמָיִם" (בן־סירא לב כס). 2 °, חֹמֶר־נֶפֶץ הַמִּתְפּוֹצֵץ עַל־יְדֵי מַגָּע, לַחַץ אוֹ מְשִׁיכָה: הַצָּבָא טָמַן מוֹקְשִׁים בַּשָּׂדוֹת כְּדֵי לְעַכֵּב אֶת הִתְקַדְּמוּת הָאוֹיֵב. מוֹקְשֵׁי־יָם ("טוֹרְפֵּדוֹת"). מוֹקֵשׁ מַגְנֵטִי. מַגְלֵה־מוֹקְשִׁים. 3 [בהשאלה] מִכְשׁוֹל, שָׂטָן, פֶּגַע: "תּוֹרַת חָכָם מְקוֹר חַיִּים, לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת" (משלי יג יד). "דְּלָגָה עַל מִכְשׁוֹלֵי הַחַיִּים וּמוֹקְשֵׁיהֶם וְצָעֲדָה לָבֶטַח" (ברקוביץ, הראשונים רמח). "מַכְאוֹבֵי לִבּוֹ וּמוֹקְשֵׁי יִצְרוֹ נִטְּלוּ הֵימֶנּוּ" (עגנון, אלו מב). – [מוֹקֵשׁ־, מוֹקְשִׁים, מוֹקְשֵׁי־; גם מוֹקְשׁוֹת]

– טָמַן לוֹ מוֹקֵשׁ [על־פי תהלים סד ו] [בהשאלה] הִתְנַכֵּל לְהָרַע לוֹ, זָמַם לְהִתְנַקֵּשׁ בּוֹ.

– הָיָה לוֹ לְמוֹקֵשׁ (שמות כג לג) [בהשאלה] הָיָה מִכְשׁוֹל לוֹ, גָּרַם לוֹ תַּקָּלָה.

מוקש, ראה מֻקָּשׁ.

מוֹקְשַׁאי ° ז׳ [מן מוֹקֵשׁ 2] מַנִּיחַ־מוֹקְשִׁים, חַבְּלָן שֶׁמְּלַאכְתּוֹ הַטְמָנַת מוֹקְשִׁים. – [מוֹקְשָׁאִים, מוֹקְשָׁאֵי־]

מוקשה, ראה מֻקְשֶׁה. מוקשח, ראה מֻקְשָׁח.

מור [אכדית: maru החליף; ארמית: אֲמִיר; ערבית: מָאר (מור) גע אנה ראנה]

~ הִפ׳ הֵמִיר פ״י הֶחֱלִיף, לָקַח דָּבָר וְנָתַן בִּמְקוֹמוֹ דָּבָר אַחֵר: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב" (ויקרא כז י). "הַהֵימִיר גּוֹי־אֱלֹהִים... וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל" (ירמיה ב יא). "אַל תָּמִיר אוֹהֵב בִּמְחִיר" (בן־סירא ז יח). "מְמִירִין מִן הַבָּקָר עַל הַצֹּאן וּמִן הַצֹּאן עַל הַבָּקָר... אֵין מְמִירִין אֶלָּא אֶחָד בְּאֶחָד" (תמורה א ב). – [לְהָמִיר אֶת־; הֲמִירוֹתִי או הֵמַרְתִּי; הֲמַרְתֶּם, מֵמִיר; יָמִיר]

~ הָפ׳ הוּמַר ° 1 °, הָחְלַף, נִלְקַח וְנִתַּן בִּמְקוֹמוֹ דָּבָר אַחֵר: "אִם הֵטִיב גּוֹרָתָהּ לְמַעֲנוֹ, לֹא תוּמַר גְּזֵרַת מַעֲנוֹ" (ינאי שנט). "וּמְרָרִים קוֹל יְמָרֵרוּ, כִּי שִׁירָתָם הוּמָרָה" (יהודה הלוי, ד 116). הַסְּחוֹרָה הוּמְרָה בִּסְחוֹרָה אַחֶרֶת. 2 °, הוּבָא בְּדָת אַחֶרֶת: הַיֶּלֶד הֻטְבַּל וְהוּמַר [ראה גם ערך מוּמָר] – [מוּמָר, יוּמַר]

~ נִפ׳ נָמַר, הָחְלַף, הִשְׁתַּנָּה: "עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר" (ירמיה מח יא). – [לְהִמַּר; נָמַר, נָמְרָה; נָמָר, נְמָרָה; יִמַּר]

– הֵמִיר דָּתוֹ, עָזַב אֶת אֱמוּנַת אֲבוֹתָיו וְקִבֵּל עָלָיו דָּת אַחֶרֶת: "מַעֲשֶׂה בְּמִרְיָם בַּת בִּלְגָּה שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְסַרְדְיוֹט אֶחָד מִמַּלְכֵי יְוָנִים" (סוכה נו:).

מוֹר, ראה מֹר.

מו״ר ר״ת מוֹרִי וְרַבִּי; מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ.

מוֹרָא ז׳ [מן ירא] 1, פַּחַד, אֵימָה, יִרְאָה, הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל הַמְפַחֵד אוֹ רֶגֶשׁ הַיִּרְאָה שֶׁמַּטִּילִים עַל הַזּוּלַת: "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ" (בראשית ט ב). "שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ (שֶׁל מַלְכוּת) אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ" (אבות ג ב). 2, מַעֲשֶׂה בִּלְתִּי־רָגִיל: "וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ... בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים... וּבְמוֹרָא גָּדוֹל" (ירמיה לב כא). "וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים" (דברים ד לד). 3, יִרְאַת־כָּבוֹד: "וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי – אַיֵּה מוֹרָאִי?" (מלאכי א ו). "לְפִיכָךְ הִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹרָא הָאֵם לְמוֹרָא הָאָב" (קידושין לא.). – [מוֹרָא־, מוֹרָאִים, מוֹרָאֵי־]

– מוֹרָא־שָׁמַיִם °, יִרְאַת־שָׁמַיִם, יִרְאַת־אֱלֹהִים, יִרְאָה מִפְּנֵי עֹנֶשׁ ה׳ עַל חֲטָאִים: "וִיהִי מוֹרָא־שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם" (אבות א ג).

מוֹרָאָה* נ׳ [צורת־משנה מן מוֹרָא] מוֹרָא: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ – הֲרֵי: זֶה מוֹרְאַת הָרַב" (במדבר רבה טו). – [מוֹרְאַת־, מוֹרָאוֹת]

מוראה, ראה מֻרְאָה. מורבך, ראה מֻרְבָּךְ.
מורבית, ראה מֻרְבִּית. מורבץ, ראה מֻרְבָּץ.

מוֹרַג ז׳ [ערבית: מַוְרַג] 1. כְּלִי־דִּישָׁה פָּשׁוּט: לוּחַ־עֵץ רָחָב וּבוֹ שׁוּרוֹת־שׁוּרוֹת שֶׁל חִדּוּדֵי צֹר אוֹ בַּרְזֶל (״פִּיפִיּוֹת״); הַבְּהֵמָה גּוֹרֶרֶת אֶת הַמּוֹרַג עַל פְּנֵי הַקַּשׁ וְשִׁנָּיו גּוֹזְרוֹת וּמְפוֹרְרוֹת אֶת הַקַּשׁ לְתֶבֶן: ״הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת, תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק״ (ישעיה מא טו). 2 * (ברכות נה.), חֶלְקֵי הַבָּשָׂר בַּבְּהֵמָה שֶׁהֵם מְחֻסְפָּסִים וּמְלֵאִים זִיזִים וּבְלִיטוֹת, כְּגוֹן הַחֵךְ, הַלָּשׁוֹן וְהַכֶּרֶס הַפְּנִימִית. — [מוֹרַג־, מוֹרַגִּים, מוֹרַגֵּי־]

— **מוֹרְגֵי־הַמֵּעַיִם** ° [באנאטומיה] בְּלִיטוֹת שֶׁעַל הַקְּרוּם הָרִירִי שֶׁל הַמֵּעַיִם. הַמּוֹרַגִּים סוֹפְגִים אֶת הַמָּזוֹן שֶׁנֶּעְכַּל בְּצִנּוֹר־הָעִכּוּל וְהָפַךְ לְנוֹזְלִים. נִקְרָאִים גַּם סִיסִים.

מורגז ר׳ מֻרְגָּז. **מורגע** ר׳ מֻרְגָּע.
מורגל ר׳ מֻרְגָּל. **מורגש** ר׳ מֻרְגָּשׁ.

מוֹרָד ז׳ [מן ירד] 1. מִדְרוֹן, שִׁפּוּעַ, הִשְׁתַּפְּלוּת הַדְּרָגִית שֶׁל הַקַּרְקַע: ״כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד״ (מיכה א ד). ״עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת״ (עירובין נו:). ״אָז תֵּרֵד מַקְהֵלַת נַפָּדִים בְּמוֹרַד הַגִּבְעָה״ (ביאליק, גמדי ליל). 2 ° [בהשאלה] יְרִידָה, שֵׁפֶל, חֻלְשָׁה: תְּקוּפוֹת שֶׁל מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת בְּחַיֵּי אָדָם אוֹ צִבּוּר. — [מוֹרַד־, מוֹרָדוֹת, מוֹרְדוֹת־, גם מוֹרָדִים, מוֹרְדֵי־]

מדרון

מוֹרֵד ז׳ [מן א.מרד, מָרַד] 1. מִתְפָּרֵץ וְנִלְחָם בַּשִּׁלְטוֹן, מִתְקוֹמֵם נֶגֶד הַמְּמֻנֶּה עָלָיו אוֹ נֶגֶד מַשֶּׁהוּ מְקֻבָּל: ״שׁוֹלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ... אֶל־גּוֹיִם הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי״ (יחזקאל ב ג). ״הַהוּא גַּבְרָא (עַמְשָׂא) מוֹרֵד בְּמַלְכוּת הֲוָה״ (סנהדרין מט.). הַמֶּמְשָׁלָה נָקְטָה אֶמְצָעִים חֲרִיפִים נֶגֶד הַמּוֹרְדִים. 2 *, מִי שֶׁמְּסָרֵב לְמַלֵּא חוֹבוֹתָיו כְּלַפֵּי אִשְׁתּוֹ, וְכֵן לְהֶפֶךְ, מוֹרֶדֶת: ״הַמּוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ, פּוֹחֲתִין לָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ... וְכֵן הַמּוֹרֵד עַל אִשְׁתּוֹ, מוֹסִיפִין לָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ״ (כתובות ה ז). — [מוֹרֵד־, מוֹרְדִים, מוֹרְדֵי־; מוֹרֶדֶת, ־דוֹת]

— **מוֹרֵד־אוֹר** [שאול מן איוב כד יג], שׂוֹנֵא הַשְׂכָּלָה וָדַעַת, חָשׁוּךְ.

— **מוֹרְדֵי־הַגֶּטָאוֹת** °, שְׂרִידֵי הַיְּהוּדִים שֶׁרֻכְּזוּ בְּגֶטָאוֹת בְּפּוֹלִין (בְּיִחוּד בְּגֶטָאוֹת וִילְנָא וְוַרְשָׁה) בִּימֵי מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה בִּגְזֵרַת הַנָּאצִים, וּלְבַסּוֹף (1942) הִתְמָרְדוּ וְנִלְחֲמוּ בַּגֶּרְמָנִים, מְעַטִּים נֶגֶד רַבִּים, אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּדְעוּ כִּי אֵין לָהֶם כָּל סִכּוּי לְנַצֵּחַ.

מוֹרִד ° ת״ [מן ירד, הוֹרִיד] מְפַנֶּה לְמַטָּה, מַעֲבִיר לְמַטָּה: וִילוֹן מוֹרִיד. עַפְעַפַּיִם מוֹרִידִים. — [מוֹרִידָה או מוֹרֶדֶת, מוֹרִדִים, ־דוֹת]

מורדף, ראה מֻרְדָּף.

א. **מוֹרֶה** ז׳ [מן ב. ירה, הוֹרָה] מְלַמֵּד, מִי שֶׁמַּקְנֶה יְדִיעוֹת לַאֲחֵרִים: ״וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ״ (ישעיה ל כ). ״וְלֹא־שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מוֹרָי, וְלִמְלַמְּדַי לֹא־הִטִּיתִי אָזְנִי״ (משלי ה יג). ״שָׂא בְּרָכָה, הַמּוֹרֶה, מִפִּינוּ״ (ביאליק, לאחד העם). מוֹרֶה וְתַלְמִידִים. מוֹרִים וּמְחַנְּכִים. [וראה עוד הצירופים להלן] — [מוֹרֵה־, מוֹרִי, מוֹרוֹ, או מוֹרֵהוּ; מוֹרִים, מוֹרֵי־]

— **מוֹרֵה־דֶרֶךְ** ° [שאול מן ישעיה ב ג: ״וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו״] 1. מַדְרִיךְ, מֻמְחֶה הַבָּקִי בִּדְרָכִים בְּאֶרֶץ אוֹ בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם וּמוֹלִיךְ בָּהֶם טַיָּלִים וְתַיָּרִים. 2. סֵפֶר שִׁמּוּשִׁי הַמַּדְרִיךְ אֶת קוֹרְאָיו בִּפְרָטָיו שֶׁל נוֹשֵׂא אוֹ מִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: מוֹרֵה־דֶרֶךְ בַּצִּיּוּר. מוֹרֵה־דֶרֶךְ בְּנַהֲגוּת.

— **מוֹרֵה־הוֹרָאָה** * 1. (כתובות עט.), פּוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר. 2 ◊, רַב, דַּיָּן (בִּקְצָת קְהִלּוֹת), תֹּאַר לְמִי שֶׁקִּבֵּל סְמִיכָה לְהוֹרוֹת בְּעִנְיְנֵי דָּת וְצִבּוּר, אַךְ אֵינוֹ מֻסְמָךְ לְרַבָּנוּת: ״עִירֵנוּ... בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק לֹא הָיָה לָהּ רַב אֶלָּא מוֹרֵה־הוֹרָאָה לִשְׁאֵלוֹת ׳כַּף וּקְדֵרָה׳״ (עגנון, אורח 148). 3 ° [בהשאלה] תֵּיאוֹרֶטִיקָן: ״שְׁנֵיהֶם הָיוּ מִזִּקְנֵי מוֹרֵי־הַהוֹרָאָה בַּתְּנוּעָה״ (שור, אישים 11).

— **מוֹרֵה נְבוֹכִים** ◊, שֵׁם חִבּוּרוֹ הַפִּילוֹסוֹפִי הַגָּדוֹל שֶׁל הָרַמְבַּ״ם שֶׁנִּכְתַּב עֲרָבִית וְתֻרְגַּם עִבְרִית לָרִאשׁוֹנָה עַל־יְדֵי ר׳ שְׁמוּאֵל אִבְּן תִּבּוֹן. בַּסֵּפֶר נִתַּן בִּסּוּס לְדַת יִשְׂרָאֵל עַל יְסוֹדוֹת פִילוֹסוֹפִיִּים, לְפִי תּוֹרַת אֲרִיסְטוֹ, וּבִטּוּל הַסְּפֵקוֹת שֶׁנִּתְעוֹרְרוּ בֵּין מַשְׂכִּילֵי הַיְּהוּדִים עִם הִתְפַּשְּׁטוּת הַפִילוֹסוֹפְיָה הַיְּוָנִית.

— **מוֹרֵה־צֶדֶק** * [על־פי הושע י יב: ״עַד יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם״] 1 *. מוֹרֶה וּמַדְרִיךְ רוּחָנִי, מַנְהִיג דָּתִי: ״וַיָּקֶם לָהֶם מוֹרֵה־צֶדֶק לַהֲדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ״ (מגילת ברית דמשק א 11). 2 °, כִּנּוּי לְרַב־הַקְּהִלָּה: ״וְשׁוֹפֵךְ אֶת לִבּוֹ הַמַּר לִפְנֵי גִיסוֹ הַמּוֹרֵה־צֶדֶק, ר׳ יִשְׂרָאֵל הַלֵּוִי״ (סדן, ממחוז לה).

— **מוֹרִי וְרַבִּי** ◊, פְּנִיַּת־כָּבוֹד שֶׁל תַּלְמִיד אֶל מוֹרֵהוּ.

— **מוֹרֵה־שָׁעוֹת** °, שָׁעוֹן: ״מוֹרֵה־שָׁעוֹת זָהָב... יַךְ שָׁנָה שָׁנָה״ (אר״ם הכהן, שיר יום הולדת). ״הִבַּטְתִּי עַל מוֹרֵה־הַשָּׁעוֹת, וְהִנֵּה כְּבָר עָבְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת״ (יל״ג, פרוזה ט). ״הֲלֹם מוֹרֵה־הַשָּׁעוֹת״ (בגדלי מו״ס, נא). ״קוֹל מוֹרֵה־הַשָּׁעוֹת אֲשֶׁר עַל הַקִּיר״ (פרישמן, כתבים 96). ״מוֹרֵה־הַשָּׁעוֹת הַגָּדוֹל הִבְהִיק מִן הַקִּיר״ (עגנון, כפות שבז). ״תְּלִיתָ אֶת מוֹרֵה־הַשָּׁעוֹת לִשְׁרֹק לְךָ מָוֶת בְּקֶצֶב תִּיק־תַּק״ (שטיינברג, צרור 41).

— **מוֹרֵנוּ** °, מוֹרֵנוּ הָרַב °, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ °, תָּאֳרֵי־כָבוֹד בִּקְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לִמְסֻמָּכִים לְרַבָּנוּת, לִלְמֵדָנִים וְלִגְדוֹלִים בַּתּוֹרָה; בְּתָאֳרִים הָאֵלֶּה נוֹהֲגִים לְכַנּוֹת גַּם יְהוּדִי לַמְדָן כְּשֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה: ״יַעֲמֹד מוֹרֵנוּ ר׳...״

— **מוֹרַי וְרַבּוֹתַי** ° [נוסח עברי לארמית: מָרָנָן וְרַבָּנָן] פְּנִיָּה מְקֻבֶּלֶת אֶל קְהַל שׁוֹמְעִים מְכֻבָּד: ״אַף אֲנִי, מוֹרַי וְרַבּוֹתַי, נִכְשַׁלְתִּי בְּשִׁדּוּךְ שֶׁאֵינוֹ מְהֻגָּן״ (עגנון, כלה קסג).

— **אָבִי־מוֹרִי** ◊ (ברכת־המזון), כִּנּוּי שֶׁל כָּבוֹד בְּפִי הַבֵּן לְאָבִיו, שֶׁהָיָה גַּם מוֹרוֹ וּמְחַנְּכוֹ.

ב. **מוֹרֶה** [מן א. ירה, הוֹרָה] יוֹרֶה בְּקֶשֶׁת וָחֵץ, קַלָּע: ״וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת״ (שמואל א לא ג). — [מוֹרֵה־, מוֹרִים, ־רֵי־]

ג. **מוֹרֶה** ז׳ [מן א. יוֹרֶה, ואולי מן רוה, הִרְוָה] יוֹרֶה, הַגֶּשֶׁם הָרִאשׁוֹן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הַיּוֹרֵד בִּרְבִיעָה רִאשׁוֹנָה (בִּתְקוּפַת מַרְחֶשְׁוָן — כִּסְלֵו): ״גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ״ (יואל ב כג).

ד. **מוֹרֶה** ת״ [מן א. מרה, מָרָה] מַמְרֶה, מוֹרֵד, מְסָרֵב לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹן הַמְּמֻנִּים עָלָיו: ״בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ״ (דברים כא יח). — [מוֹרָה, מוֹרִים, מוֹרוֹת]

א. **מוֹרָה** ° נ׳ [מן א. מוֹרֶה] מְלַמֶּדֶת, מַקְנָה יְדִיעוֹת לְתַלְמִידִים: מוֹרָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר. שָׁלוֹם, מוֹרָתִי! — [מוֹרַת־, מוֹרוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ◊ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

— אִמִּי־מוֹרָתִי (ברכת־המזון), כִּנּוּי־כָּבוֹד שֶׁל יֶלֶד לְאִמּוֹ: "אָבִיהָ שֶׁל אִמִּי־מוֹרָתִי מָרַת אֶסְתֵּר עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם" (עגנון, כלה רו).

ב. **מוֹרָה** ז' [המקור לא הוברר; יש סוברים: מן א. ערה, שממנו תַּעַר; והוא במקום מַעֲרָה] מַכְשִׁיר מֵעֵין תַּעַר או מִסְפָּרַיִם לְגִלּוּחַ הַשֵּׂעָר: "מוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ" (שופטים יג ה). — [מוֹרַת־, מוֹרוֹת]

ג. **מוֹרָה** ז' (תהלים ט כא), רְאֵה מוֹרָא.

ד. **מוֹרָה**, מוֹרַת־רוּחַ, רְאֵה מֹרָה, מֹרַת־רוּחַ.

מורחב ר' מֻרְחָב. מורחק ר' מֻרְחָק.

מוֹרָט ת' [מן מְמֹרָט] מְמֹרָט, מְלֻטָּשׁ, מְצֻחְצָח וּמַבְרִיק [על־פי הבנת בהוראה זו בכתוב: "גּוֹי מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט", ישעיה יח ב]. — [מוֹרָטָה, מוֹרָטִים, ־טוֹת]

מורטב, ראה מֻרְטָב.

מוֹרָטוֹרְיוּם° ז' [מלאטינית: moratorius מעכב, דוחה] תַּדְחִית, שְׁמִטַּת־כְּסָפִים, חֹק מֶמְשַׁלְתִּי (הַנִּתָּן עַל־פִּי־רֹב בִּשְׁעַת חֵרוּם) הַקּוֹבֵעַ מֶשֶׁךְ־זְמַן מְסֻיָּם שֶׁבַּעֲלֵי־הַחוֹבוֹת וְהַבַּנְקִים רַשָּׁאִים לִדְחוֹת בּוֹ אֶת פֵּרָעוֹן חוֹבוֹתֵיהֶם לַנּוֹשִׁים.

מוֹרְטָנִי° ת' [מן מרט, מָרַט, מוֹרָט] מוֹרָט, מַצְלִיף וּפוֹגֵעַ: "תַּדְהֵמַת הָרוּחַ הַמּוֹרְטָנִית" (יזהר, צקלג 951). [ובהשאלה:] דְּאָגוֹת קָשׁוֹת וּמוֹרְטָנִיּוֹת. — [מוֹרְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מוֹרִינְגָה° נ' [שם לועזי] עֵץ בַּעַל עָלִים מְנֻצִּים וּפְרָחִים וְרֻדִּים, הַגָּדֵל בַּר בִּנְאוֹת הַמִּדְבָּר, מָצוּי בְּעֵמֶק־הַיַּרְדֵּן הַתַּחְתּוֹן (Moringa). — [מוֹרִינְגוֹת]

מוֹרֶנָה° נ' [צרפתית: moraine] כָּל אַחַת מֵעֲרֵמוֹת חוֹל וָחָצָץ שֶׁנִּסְחֲפוּ מֵעַל מוֹרְדוֹת הֶהָרִים עַל־יְדֵי קַרְחוֹנִים. — [מוֹרֶנוֹת]

מוּרְיָס° ז' [מלאטינית: muries] רֹטֶב שֶׁל דָּגִים כְּבוּשִׁים: "הַלּוֹקֵחַ יַיִן לִתֵּן לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס" (חולין ו.). — [מוּרְיַס־, מוּרְיָסִים, מוּרְיְסֵי־]

מוֹרִיק° ת' [מן ב. ירק, הוֹרִיק] הוֹפֵךְ לְיָרֹק, שֶׁנַּעֲשָׂה יָרֹק: עָלִים מוֹרִיקִים. — [מוֹרִיקָה, ־קִים, ־קוֹת]

מוֹרִיר° ת' [מן ריר, הוֹרִיר; במקוריות הנוסח מפוקפק] מוֹצִיא רִיר, פּוֹלֵט כִּיחַ: "מִתּוֹךְ פֶּה מוֹרִיר וּבְדִיאוּת לֵב" (שנהר, ג 360). — [מוֹרִירָה, מוֹרִירִים, מוֹרִירוֹת]

א. **מוֹרִישׁ** ז' [מן א. ירש, הוֹרִישׁ] מַנְחִיל, נוֹתֵן יְרֻשָּׁה. — [מוֹרִישָׁה, מוֹרִישִׁים, ־שׁוֹת]

ב. **מוֹרִישׁ** ז' [מן ב. ירש, הוֹרִישׁ] מְדַלְדֵּל, עוֹשֶׂה לְרָשׁ וּלְעָנִי: "ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר" (שמואל א ב ז). — [מוֹרִישָׁה, ־שִׁים, ־שׁוֹת]

מורך, ראה מֹרֶךְ. מורכב ר' מֻרְכָּב. מורכן ר' מֻרְכָּן.

מוֹרָל° ז' [מלאטינית: moralis הנוגע למידות] 1. מוּסָר, מִדּוֹת טוֹבוֹת. 2. מַצָּבוֹ הַנַּפְשִׁי וְהַמּוּסָרִי שֶׁל אָדָם מִבְּחִינַת אֱמוּנָתוֹ, בִּטְחוֹנוֹ וּמְסִירוּתוֹ: הַמְּפַקְּדִים מְצֻוִּים לִשְׁמֹר עַל הַמּוֹרָל בְּקֶרֶב הַצָּבָא. צָבָא שֶׁנֻּצַּח — הַמּוֹרָל שֶׁלּוֹ יָרוּד. — [מוֹרַל־]

— **מוֹרָלִי**° ת' מוּסָרִי.

— **מוֹרָלִיזְם**° ז' מוּסָרָנוּת, תְּבִיעָה לְהַעֲמִיד אֶת הַכֹּל עַל יְסוֹדוֹת הַמּוּסָר, אֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּאֶפְשָׁרוּת קִיּוּמָן שֶׁל כָּל הַדְּרִישׁוֹת הַמּוּסָרִיּוֹת.

— **מוֹרָלִיסְט**° ז' מַטִּיף לְמוֹרָלִיזְם, חָסִיד שֶׁל תְּנוּעַת הַמּוּסָרָנוּת.

מוּרָם* ת' [מן רום, הוּרַם] 1. מֻגְבָּה, נִשָּׂא, נַעֲלֶה: "כִּי כְּחֵלֶב מוּרָם מִקֹּדֶשׁ, כֵּן דָּוִיד מִיִּשְׂרָאֵל" (בן־סירא מז ב). אָדָם מוּרָם מֵעָם. יָצָאתִי בְּרֹאשׁ מוּרָם. 2*. הַמֻּפְרָשׁ לַכֹּהֲנִים מִן הַקָּרְבָּנוֹת: "שְׁלָמִים, קָדָשִׁים קַלִּים, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה... הַמּוּרָם מֵהֶם... נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים, לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם" (זבחים ה ז). [מוּרָמָה או מוּרֶמֶת, מוּרָמִים, ־מוֹת]

מוֹרֵנוּ° ת' תֹּאַר־כָּבוֹד לְרַב וּלְלַמְדָן. ראה א. מוֹרֶה.

מוֹרָנִית* נ' [ארמית: מוֹרָנִיתָא; ערבית: מֻרַאנַת חנית] רֹמַח, חֲנִית: "לְמֶלֶךְ שֶׁבָּא עִם בָּנָיו בַּיָּם וּסְפִינוֹת שֶׁל פִּירָטִין מַקִּיפוֹת אוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: הֵא לָכֶם מוּכָנוֹת מוֹרָנִיּוֹת שֶׁלִּי" (שמות רבה יז). — [מוֹרָנִיּוֹת]

א .—	ח	ס —.—.
ב —...	ט ..—	ע .———
ג ——.	י ..	פ .——.
ד —..	כ —.—	צ .——
ה ———	ל .—..	ק ——.—
ו .	מ ——	ר .—.
ז ——..	נ —.	ש ...
		ת —

כתב־מורס לעברית

מוֹרְס° ז', כְּתַב־מוֹרְס° [על שם שמואל מורס (Morse), שהמציא את הכתב בשנת 1840] כְּתָב הַמֻּרְכָּב מִצֵּרוּפֵי קַוִּים וּנְקֻדּוֹת, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּטֶלֶגְרָף אוֹ בְּאוֹתוֹת.

מורסה ר' מֻרְסָה	מורעב ר' מֻרְעָב	מורעל ר' מֻרְעָל
מורסן ר' מֻרְסָן	מורעד ר' מֻרְעָד	מורעש ר' מֻרְעָשׁ

מוֹרְפוֹלוֹגְיָה° נ' [מיוונית: morphe צורה + logos לימוד] תּוֹרַת הַצּוּרוֹת וְהַמִּבְנֶה בְּמַדָּעֵי הַטֶּבַע וּבַבַּלְשָׁנוּת: הַמּוֹרְפוֹלוֹגְיָה שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים. מוֹרְפוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַקַּרְקַע. מוֹרְפוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַלָּשׁוֹן. — [מוֹרְפוֹלוֹגְיַת־]

— **מוֹרְפוֹלוֹגִי**° ת' צוּרָתִי, הַשַּׁיָּךְ לְמוֹרְפוֹלוֹגְיָה: נִתּוּחַ מוֹרְפוֹלוֹגִי שֶׁל הַצְּמָחִים. חֲלֻקָּה מוֹרְפוֹלוֹגִית שֶׁל הַלְּשׁוֹנוֹת.

מוֹרְפְיוּם° ז' [על שם Morpheios, אל־השינה־והחלומות במיתולוגיה היוונית] חֹמֶר נַרְקוֹטִי הַמּוּפָק מִן הָאוֹפְיוּם (Morphine); מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בָּרְפוּאָה כְּסַם מַרְדִּים לְחוֹלֶה לְשֵׁם נִתּוּחַ אוֹ לְהַשְׁתָּקַת תְּחוּשַׁת כְּאֵבָיו.

מוֹרְפֵימָה° נ' [מיוונית: morphe צורה] [בבלשנות] צוּרָן, חֵלֶק בְּמִלָּה שֶׁהוּא בַּעַל מַשְׁמָעוּת מְסֻיֶּמֶת: בַּמִּלָּה "הִלְבַּשְׁתִּי" שָׁלֹשׁ מוֹרְפֵימוֹת: הַתְּחִלִּית "הִ־" (הַמּוֹרָה עַל בִּנְיַן הִפְעִיל), הַשֹּׁרֶשׁ "לבשׁ", וְהַסּוֹפִית "תִּי" (הַמּוֹרָה עַל גּוּף רִאשׁוֹן יָחִיד בֶּעָבָר). — [מוֹרְפֵימוֹת]

מוֹרְפִינִיזְם° ז' [מן מוֹרְפְיוּם] מַצָּב חוֹלָנִי שֶׁל אָדָם הַזָּקוּק לִזְרִיקוֹת־מוֹרְפְיוּם בְּמִדָּה מֻפְרֶזֶת; אַחַת מִצּוּרוֹת הַנַּרְקוֹמָנְיוּת.

— **מוֹרְפִינִיסְט**° ז' אָדָם הַלָּהוּט אַחֲרֵי קַבָּלַת זְרִיקוֹת־מוֹרְפְיוּם בְּמִדָּה מֻפְרֶזֶת.

מוֹרְפָּשׁ, ראה מְרֻפָּשׂ. מוֹרְצָה, ראה מְרֻצָּה.

מוֹרָק° ת׳ [מן ריק, הוריק] 1, שֶׁהֱרִיקוּ אוֹתוֹ מִתּוֹךְ כְּלִי. 2, שֶׁנַּעֲשָׂה רֵיק: תֵּבַת־הַמִּכְתָּבִים מוּרֶקֶת שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם. — [מוּרָקָה או מוּרֶקֶת, מוּרָקִים, ־קוֹת]

א. **מוֹרָשׁ** ז׳ [מן א.ירש] 1, נַחֲלָה, יְרֻשָּׁה: ״וְשַׂמְתִּיהָ (אֶת בָּבֶל) לְמוֹרַשׁ קִפֹּד״ (ישעיה יד כג). ״וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם״ (עובדיה יז). — [מוֹרַשׁ־, מוֹרָשִׁים, מוֹרָשֵׁי־]

ב. **מוֹרָשׁ** ז׳ [אולי מן ארש; וראה להלן ״מוֹרָשֵׁי־לֵבָב״] מַחֲשָׁבָה, רֶגֶשׁ, הִרְהוּר: ״לְבָבִי יֶהֱמֶה לְנֶדֶד יְהוֹסֵף, וּמוֹרָשָׁיו בְּאֵשׁ אַהַב שְׂרוּפִים״ (משה אבן־עזרא, א 72). ״וּמוֹרָשָׁיו יִרְחֲשׁוּ לוֹ עֲתִידוֹת וִידוּבָבוּ״ (יל״ג, שירה קיח). ״כָּל קֶמֶט וּמַבָּט מוֹרָשֵׁי הַגִּיעַ״ (ביאליק, המתמיד). — [מוֹרַשׁ־, מוֹרָשִׁים, מוֹרָשֵׁי־]

— **מוֹרָשֵׁי־לֵבָב** [על־פי הבנה זו באיוב יז יא: ״זִמֹּתַי נִתְּקוּ, מוֹרָשֵׁי לְבָבִי״] מַחְשְׁבוֹת־הַלֵּב, הִרְהוּרִים: ״כָּל מוֹרָשֵׁי־לִבּוֹ יַחַד נִתְּכוּ לְהִגָּיוֹן אֶחָד״ (סוקולוב, במראות 143). ״אוּלַי יָנוּחוּ מוֹרָשֵׁי־לִבָּהּ וְרָוַח לָהּ״ (עגנון, אלו מד).

מוֹרָשׁ° ת׳ [מן א. ירש] שֶׁעָבַר בִּירֻשָּׁה, שֶׁעָבַר מֵאָבוֹת לְבָנִים אוֹ מִדּוֹר לְדוֹר: תְּכוּנוֹת מוֹרָשׁוֹת. — [מוֹרֶשֶׁת, מוֹרָשִׁים, ־שׁוֹת]

מוֹרָשָׁה נ׳ [מן א. ירש] יְרֻשָּׁה, נַחֲלָה, אֲחֻזָּה: ״לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה״ (יחזקאל יא טו). ״תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב״ (דברים לג ד). ״אֶת מוֹרֶשֶׁת הַיְצִירָה הַמְּקוֹרִית בְּיִשְׂרָאֵל קִפֵּל תַּחְתָּיו (אַחַד־הָעָם) בַּעֲבוֹדָתוֹ הַסִּפְרוּתִית״ (שזר, אישים 325). מוֹרֶשֶׁת אָבוֹת. — [מוֹרֶשֶׁת־, מוֹרָשׁוֹת, ־רְשׁוֹת]

מורשה ר׳ מְרֻשֶּׁה	מורשע ר׳ מְרֻשָּׁע	
מורשון ר׳ מְרֻשּׁוֹן	מורתח ר׳ מְרֻתָּח	מורתע ר׳ מְרֻתָּע

מֹרַת־רוּחַ, רְאֵה מֹרָה, מֹרַת־רוּחַ.

א. **מוּשׁ** [קרוב אל משה, משש; אכדית: mašu שכח]

~ פָּע׳ **מָשׁ** 1, פ״ע סָר, סָטָה, זָז, נֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ: ״וַאֲרוֹן בְּרִית־ה׳ וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה״ (במדבר יד מד). ״לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ״ (יהושע א ח). ״וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל״ (שמות לג יא). ״וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו וְיַעֲמֹד, מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ״ (ישעיה מו ז). ״וְגַם לְרוֹפֵא תֵּן מָקוֹם, וְלֹא יָמוּשׁ כִּי גַם בּוֹ צֹרֶךְ״ (בן־סירא לח יב). ״וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד״ (תפילת י״ח, קדושה). ״יוֹם תְּמִים... מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ״ (ביאליק, המתמיד). 2 פ״ע חָדַל, פָּסַק: ״וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי״ (ירמיה יז ח). 3, פ״י הֵזִיז, הֵסִיר, סִלֵּק: ״וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד״ (זכריה ג ט). — [לָמוּשׁ מִן־; מַשְׁתִּי, מָשׁ, מָשָׁה; מָשׁ, מָשָׁה; יָמוּשׁ גם יָמִישׁ]

~ נִפ׳ **נָמוֹשׁ**^, ראה ערך נָמוֹשׁ.

~ הִפ׳ **הֵמִישׁ** פ״י הֵזִיז, הֵסִיר. — [לְהָמִישׁ אֶת־, מֵמִישׁ, יָמִישׁ]

[רווח בצירוף:]

— הֵמִישׁ צַוָּארוֹ מִן־, נֶחֱלַץ, הִשְׁתַּחְרֵר מִן־: ״אֲשֶׁר לֹא תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם״ (מיכה ב ג). ״צְרִיכִים אָנוּ קֹדֶם־כֹּל לְהָמִישׁ צַוָּארֵנוּ מִן הָעֹל הַיָּשָׁן״ (אחד העם, תקיג). ״לְהָמִישׁ צַוָּארוֹ מֵעֹל אֹפֶן־חַיִּים שֶׁכָּזֶה״ (ברגר, א 378).

ב. **מוּשׁ** [צורת־משנה של משש]

~ פָּע׳ **מָשׁ** פ״י מִשֵּׁשׁ, נָגַע בְּ־: ״גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ, בְּנִי, הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא״ (בראשית כז כא). — [לָמוּשׁ, מָשׁ, יָמוּשׁ]

~ הִפ׳ **הֵמִישׁ** פ״י 1, הֵנִיחַ לְמַשֵּׁשׁ: ״וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן... הַנִּיחָה אוֹתִי וַהֲמִשֵׁנִי אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם״ (שופטים טז כו). הַיֶּלֶד הֵמִישׁ אֶת הָעִוֵּר אֶת הַמַּעֲקֶה. 2, מִשֵּׁשׁ, נָגַע בְּ־: ״יְדֵיהֶם — וְלֹא יְמִישׁוּן״ (תהלים קטו ז). — [לְהָמִישׁ אֶת־; מֵמִישׁ, יָמִישׁ]

מו״שׁ ר״ת מוֹצָאֵי־שַׁבָּת.

מושא ר׳ מֻשָּׂא. מושאל ר׳ מֻשְׁאָל. מושאר ר׳ מֻשְׁאָר.

מוֹשָׁב ז׳ [מן ישב] 1, יְשִׁיבָה, שֶׁהִיָּה בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם, שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה״ (שמות יב מ). ״מוֹשָׁבוֹ בְּקֻדְשָׁה — אֱלֹהִים יָשַׁב אֶל כִּסֵּא קָדְשׁוֹ״ (ירושלמי ברכות יג א) 2, מְקוֹם־יְשִׁיבָה, מָקוֹם שֶׁאָדָם אוֹ גּוּף צִבּוּרִי יוֹשֵׁב בּוֹ בִּקְבִיעוּת: ״מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ״ (בראשית כז לט). ״וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם״ (שמות י כג). מוֹשַׁב מֶמְשֶׁלֶת יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַיִם. 3, כִּסֵּא אוֹ סַפְסָל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁאָדָם יוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם: ״וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ״ (שמואל א כ כה). ״מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב״ (כלים א ה). ״רַחֵק מִמְּקוֹמְךָ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מוֹשָׁבוֹת וְשֵׁב עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ עֲלֵה״ (ויקרא רבה א). מְכוֹנִית צִבּוּרִית בַּעֲלַת 48 מוֹשָׁבִים. מָטוֹס בֶּן 2 מוֹשָׁבִים. 4, כֶּנֶס, הִתְכַּנְּסוּת שֶׁל חֶבֶר אֲנָשִׁים בְּסִדְרַת יְשִׁיבוֹת לְדִיּוּן בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים: ״וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם, וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ״ (תהלים קז לב). מוֹשַׁב הַכְּנֶסֶת נִפְתַּח בִּישִׁיבָה חֲגִיגִית. מוֹשַׁב אִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת. 5 ° [קיצור השם המלא ״מוֹשַׁב־עוֹבְדִים״] כִּנּוּי לְיִשּׁוּב חַקְלָאִי הַבָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת קוֹאוֹפֶּרָטִיבִיִּים. — רְאֵה לְהַלָּן ״מוֹשַׁב־עוֹבְדִים״. 6, [בנסמך: מוֹשַׁב־] מְקוֹם־, מַצַּב־: ״מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב... וְהַמַּיִם רָעִים״ (מלכים ב ב יט). ״שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה״ (יחזקאל ח ג). 7, כְּלַל הַיּוֹשְׁבִים וּקְבוּעִים בְּמָקוֹם: ״וְכֹל מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת״ (שמואל ב ט יב). 8*, כִּנּוּי לִישִׁיבָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים מְלַוֵּי הַמֵּת בִּשְׁעַת הַהֲלָוָיָה (שֶׁבַע פְּעָמִים) לִכְבוֹד הַמֵּת: ״לֹא הָיוּ פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת וּמוֹשָׁבוֹת לַמֵּת״ (בבא בתרא ק:). — [מוֹשַׁב־, מוֹשָׁבִים, מוֹשְׁבֵי־; גם מוֹשָׁבוֹת, מוֹשְׁבוֹת־]

— **מוֹשַׁב־זְקֵנִים°** [שאול מן תהלים קז לב, ושם הכוונה לזקני עם וחכמיו] מוֹסָד צִבּוּרִי לִזְקֵנִים וְלִקְשִׁישִׁים שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדָה מְפַרְנֶסֶת מִפְּאַת גִּילָם וְהֵם שׁוֹכְנִים בּוֹ וְנִזּוֹנִים מִקֻּפַּת הַצִּבּוּר אוֹ מִתְּמִיכַת קְרוֹבֵיהֶם.

— **מוֹשַׁב־כָּבוֹד***, כִּסֵּא־כָּבוֹד: ״אַל תְּבַקֵּשׁ מֵאֵל מֶמְשֶׁלֶת, וְכֵן מִמֶּלֶךְ — מוֹשַׁב־כָּבוֹד״ (בן־סירא ז ג).

— **מוֹשַׁב־לֵצִים** [על־פי תהלים א א], חֶבְרַת לֵיצָנִים, חוּג שֶׁל עַלִּיזִים וְהוֹלְלִים.

— **מוֹשַׁב־עוֹבְדִים°**, אַחַת מִצּוּרוֹת הַהִתְיַשְּׁבוּת הָעִבְרִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל — יִשּׁוּב חַקְלָאִי הַבָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת שֶׁל קוֹאוֹפֶּרַצְיָה: קַרְקַע לְאֻמִּית, עֲבוֹדָה עַצְמִית, עֶזְרָה הֲדָדִית, בִּנְיָנִים צִבּוּרִיִּים מְשֻׁתָּפִים, שִׁתּוּף בְּמִקָּח־וּמִמְכָּר שֶׁל הַתּוֹצֶרֶת [נִקְרָא בְּקִצּוּר ״מוֹשָׁב״]

— **מוֹשַׁב־רֵעִים°**, מְסִבַּת־חֲבֵרִים: ״בְּכָל עֵת הָאָסֵף מוֹשַׁב־רֵעִים יִתְּנוּ קוֹלָם בְּשִׁיר״ (בורלא, עקביה 94).

— בֵּית־מוֹשָׁב (ויקרא כה כט), בֵּית־מְגוּרִים, דִּירָה, מָעוֹן.

— עִיר־מוֹשָׁב (תהלים קז ד), עִיר מְיֻשֶּׁבֶת, עִיר מְאֻכְלֶסֶת: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ, עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ" (תהלים קז ד).

— תְּחוּם־הַמּוֹשָׁב°, כִּנּוּי לְאֵזוֹר שֶׁל יִשּׁוּבִים וְעָרִים בְּרוּסְיָה, שֶׁהַיְּהוּדִים הֻרְשׁוּ לָגוּר בָּהֶם בִּימֵי שִׁלְטוֹן הַצָּאָרִים. מֵעֵבֶר לִתְחוּם הַמּוֹשָׁב הָיְתָה יְשִׁיבָתָם אֲסוּרָה. עִם בִּטּוּל שִׁלְטוֹן הַצָּאָרִים בֻּטְּלָה גַּם גְּזֵרַת תְּחוּם־הַמּוֹשָׁב.

א. **מוּשָׁב** ת' [מן א. שוב, הוּשַׁב] מַחְזָר: "וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב... תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם" (בראשית מג יב). "כָּל אָשָׁם מוּשָׁב אֲשֶׁר אֵין בְּעָלִים" (מגילת ברית דמשק ט 13). — [מוּשָׁבָה או מוּשֶׁבֶת, מוּשָׁבִים, ־בוֹת]

ב. **מוּשָׁב** ת' [מן ישב, הוּשַׁב] שֶׁהוֹשִׁיבוּהוּ, שֶׁנִּתַּן לוֹ מָקוֹם לָשֶׁבֶת. — [מוּשָׁבָה, מוּשָׁבִים, ־בוֹת]

מוֹשָׁבָה° נ' [מן ישב] 1. יִשּׁוּב חַקְלָאִי, כְּפָר, סְבִיבָה כַּפְרִית שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהּ אֲנָשִׁים בְּאֹפֶן פְּרָטִי עַל אֲדָמָה פְּרָטִית. לְתוֹשְׁבֵי הַמּוֹשָׁבָה מְשָׁקִים פְּרָטִיִּים שֶׁהֵם עוֹבְדִים בָּהֶם בְּעַצְמָם אוֹ בַּעֲבוֹדָה שְׂכִירָה. 2. קוֹלוֹנְיָה, אֶרֶץ הַנִּמְצֵאת בִּרְשׁוּתָהּ וּבְשִׁלְטוֹנָהּ הַמָּלֵא שֶׁל מְדִינָה זָרָה (הַמֶּטְרוֹפּוֹלִין), הַמְּנַצֶּלֶת אֶת מְקוֹרוֹתֶיהָ וְאֶת הַכְנָסוֹתֶיהָ לְטוֹבַת עַצְמָהּ. מוֹשָׁבוֹת רַבּוֹת זָכוּ לְעַצְמָאוּת אַחֲרֵי מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה. — [מוֹשֶׁבֶת־, מוֹשָׁבוֹת, מוֹשְׁבוֹת־]

מוֹשָׁבִי° ת' [מן מוֹשָׁב 3] בַּעַל מוֹשָׁב אוֹ מוֹשָׁבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹשָׁב: אֲוִירוֹן דּוּ־מוֹשָׁבִי. — [מוֹשָׁבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

מושבע ר' מֻשְׁבָּע	מושוה ר' מֻשְׁוֶה	
מושבת ר' מֻשְׁבָּת	מושג ר' מֻשָּׂג	מושזר ר' מֻשְׁזָר

מוּשָׁח° ת' [מן שחח, הוּשַׁח] כָּפוּף לְמַטָּה: "בְּרַחֲמִים רַבִּים יֵשֵׁק גֶּזַע־אֹרֶן מוּשָׁח עַד הַשָּׁבְרוֹ" (טשרניחובסקי, שירים 269). — [מוּשָׁחָה, מוּשָׁחִים, ־חוֹת]

מושחז ר' מֻשְׁחָז		
מושחל ר' מֻשְׁחָל	מושחר ר' מֻשְׁחָר	מושחת ר' מֻשְׁחָת

א. **מוּשָׁט*** ת' [מן ישט, הוּשַׁט] שָׁלוּחַ, פָּרוּשׂ: "אַל תְּהִי יָדְךָ מוּשֶׁטֶת לָשֵׂאת, וּבְעֵת הָשֵׁב קְפוּדָה" (בן־סירא ד לד). יָד מוּשָׁטָה לְשָׁלוֹם. — [מוּשָׁטָה או מוּשֶׁטֶת, מוּשָׁטִים, ־טוֹת]

ב. **מוּשָׁט**° ת' [מן שוט, הוּשַׁט] שֶׁמְּשִׁיטִים אוֹתוֹ: סִירָה מוּשֶׁטֶת בַּנָּהָר. — [מוּשָׁטָה או מוּשֶׁטֶת, מוּשָׁטִים, ־טוֹת]

מוֹשִׁיב, הפ' בינוני מן ישב.

מוֹשִׁיט° ז' [מן ישט, הוֹשִׁיט] שׁוֹלֵחַ, פּוֹרֵשׂ: מוֹשִׁיט יָד לְשָׁלוֹם. מוֹשִׁיט עֶזְרָה לַנִּצְרָךְ. — [מוֹשִׁיטָה, ־טִים, ־טוֹת]

מוֹשִׁיעַ ז' [מן ישע, הוֹשִׁיעַ] מַצִּיל, פּוֹדֶה, עוֹזֵר, מֵבִיא תְּשׁוּעָה: "וַיִּתֵּן ה' לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ" (מלכים ב יג ה). "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן" (עובדיה כא). "יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעַ — אֵין מַצִּילִין אוֹתָהּ בְּנַפְשׁוֹ" (סנהדרין עג.). "מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן" (תפילת י"ח). — [מוֹשִׁיעַ־, מוֹשִׁיעִים, ־עֵי־; מוֹשִׁיעָה, מוֹשִׁיעוֹת]

מושכב, ראה מֻשְׁכָּב.

מוֹשְׁכָה נ' [מן משך, מָשַׁךְ; ערבית: מַשְׁכַּה שרשרת־רגליים לנשים] 1°. רְצוּעָה בִּרְתֻמַּת בְּהֵמָה הַקְּשׁוּרָה לָרֶסֶן שֶׁבְּפִיהָ, כְּדֵי לֶאֱחֹז בָּהּ וּלְהַטּוֹתָהּ יָמִינָה אוֹ שְׂמֹאלָה: "עַל הַדּוּכָן רַכָּב אוֹחֵז בַּמּוֹשְׁכוֹת" (ביאליק, קטינא). "צִמְצֵם נָטַע אֶת הַמּוֹשְׁכוֹת בְּיָדוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָעֲגָלָה" (עגנון, כלה יג). 2. חֶבֶל, רְצוּעָה לִמְשֹׁךְ בָּהּ: "הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה, אוֹ־מוֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ" (איוב לח לא). (ובהשאלה:) "לִבִּי נִמְשָׁךְ לְאָחוֹר... בְּמוֹשְׁכוֹת גַּעְגּוּעִים" (יהודה שטינברג, קסה). — [מוֹשְׁכַת־, מוֹשְׁכוֹת, מוֹשְׁכוֹת־]

מוֹשְׁכָנִי° ת' [מן משך, מָשַׁךְ (מוֹשֵׁךְ)] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְשִׁיכָה חֲזָקָה: "גְּרֵיגוֹרִי מַנְחִית בְּכֹחַ־אַדִּירִים מַכַּת־חֶרֶב מוֹשְׁכָנִית וּבִתְקָנִית" (שלונסקי, תר' הדון ג 249). — [מוֹשְׁכָנִית, מוֹשְׁכָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מושכר ראה מֻשְׂכָּר.

א. **מוֹשֵׁל** ז' [מן א. מָשַׁל, מָשַׁל] שַׁלִּיט, שַׂר הַמְּמֻנֶּה עַל עִיר אוֹ עַל אֵזוֹר מְסֻיָּם: "מֹשֵׁל מַקְשִׁיב עַל־דְּבַר־שָׁקֶר, כָּל־מְשָׁרְתָיו רְשָׁעִים" (משלי כט יב). מוֹשֵׁל צְבָאִי. מוֹשֵׁל הַמָּחוֹז. — [מוֹשֵׁל־, מוֹשְׁלִים, מוֹשְׁלֵי־]

ב. **מוֹשֵׁל** ז' [מן ב. מָשַׁל, מָשַׁל] מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים, מְחַבֵּר מְשָׁלִים: "עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים: בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן" (במדבר כא כז). "מִשֶּׁמֵּת רַבִּי מֵאִיר, בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים" (סוטה ט טו). "אֱמֶת אָמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים: לֹא נִתְּנוּ כְּעָכִים וּשְׁנַיִם בְּבֶרֶךְ אֶחָד" (הזז, יעיש ג 165). — [מוֹשֵׁל־, מוֹשְׁלִים, מוֹשְׁלֵי־]

מושל ר' מֻשָּׁל	מושלך ר' מֻשְׁלָךְ	
מושלג ר' מֻשְׁלָג	מושלם ר' מֻשְׁלָם	מושמד ר' מֻשְׁמָד
מושלט ר' מֻשְׁלָט	מושלש ר' מֻשְׁלָשׁ	מושמץ ר' מֻשְׁמָץ

מוֹשָׁעָה נ' [מן ישע] יְשׁוּעָה, הַצָּלָה: "הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת" (תהלים סח כא). — [מוֹשְׁעַת־, מוֹשָׁעוֹת, מוֹשְׁעוֹת־]

מוּשְׁק*, מֻשְׁק* ז' [ערבית: מִשְׂךּ; יוונית: moschos] 1°. בַּעַל־חַיִּים מִן הַיּוֹנְקִים, מַעֲלֵה־גֵרָה, חֲסַר־קַרְנַיִם, שׁוֹכֵן בְּהָרֵי אַסְיָה הַמֶּרְכָּזִית. גָּדְלוֹ כְּגֹדֶל הָאַיָּלָה. הַזָּכָר מְצֻיָּן בְּנִיבָיו הָעֶלְיוֹנִים הַבּוֹלְטִים מִן הַפֶּה בְּצוּרַת שְׁנֵי לַהֲבֵי פִּגְיוֹן אֲרֻכִּים וּכְפוּפִים (Moschus). 2• (ברכות מג.), חֹמֶר רַךְ, אֲדַמְדַּם־חוּם, בַּעַל רֵיחַ חָרִיף וְטַעַם מַר, שֶׁמַּפְרִישׁ הַמּוּשְׁק הַזָּכָר עַל־יְדֵי בַּלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת וְנֶאֱגָר בְּכִיס הַסָּמוּךְ לְאֵיבְרֵי־הַמִּין. מְשַׁמֵּשׁ לְתַעֲשִׂיַּת בְּשָׂמִים וּלְצָרְכֵי־רְפוּאָה. — [מוּשְׁקִים, ־קֵי־]

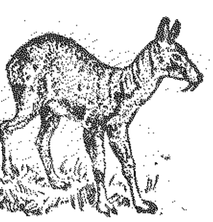

מושק (1/45)

מושפל, ראה מֻשְׁפָּל. **מושפע**, ראה מֻשְׁפָּע.

מוֹשֵׁק° ז' [מן מֶשֶׁק] מְנַהֵל מֶשֶׁק, אֶקוֹנוֹם: "יֵשׁ בְּדַעְתֵּנוּ לְשִׂימְךָ מְנַהֵל־הַמֶּשֶׁק; שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ, כִּי מוֹשֵׁק בֶּן־תַּרְבּוּת אַתָּה" (שלונסקי, תר' קרקע א 111). — [מוֹשְׁקִים, מוֹשְׁקֵי־]

מושקה, ראה מֻשְׁקֶה.

מוֹשָׁר° ת׳ [מן שיר, הושר] שֶׁשָּׁרִים אוֹתוֹ, שֶׁמַּשְׁמִיעִים אוֹתוֹ בְּקוֹל שִׁירָה: ״מַעֲנֶה־לְבָבִי לוֹ מְלַחֵשׁ וּמוּשָׁר״ (ש׳ שלום, חי 88). שִׁירֵי־עֲבוֹדָה מוּשָׁרִים בְּפִי הַזִּמְרָה הָעֲמָמִית. תְּפִלּוֹת מוּשָׁרוֹת בְּפִי הַחַזָּן. — [מוּשָׁרָה, מוּשָׁרִים, ־רוֹת]

מוֹשְׁרָשׁ, ראה מְשֹׁרָשׁ. **מוּשֶׁתֶת**, ראה מְשֻׁתָּת.

מות [אכדית: mâtu; אוגריתית: מת; ארמית: מִית; ערבית: מָוּת]

~ פע׳ **מֵ ת** פ״ע נָפַח רוּחוֹ, יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ, נִפְטַר, גָּוַע וְחָדַל לִחְיוֹת: ״וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה״ (בראשית לה יח). ״יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת״ (דברים לג ו). ״אִם־יַזְקִין בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ, וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ״ (איוב יד ח). ״אִם־יָמוּת גֶּבֶר, הֲיִחְיֶה?״ (איוב יד יד). ״וּכְשֶׁמֵּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָיוּ בְּנוֹת־יִשְׂרָאֵל נוֹשְׂאוֹת קִינָה״ (נדרים ס י). ״סוֹף אָדָם לָמוּת״ (ברכות יז.).—[לָמוּת; מַתִּי, מֵת, מֵתָה; מֵת, מֵתָה; יָמוּת]

~ הפ׳ **הֵ מִ י ת** פ״י הָרַג, שָׂם קֵץ לְחַיִּים, רָצַח: ״וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ״ (בראשית לז יח). ״אִם־יְחַיֻּנוּ, נִחְיֶה, וְאִם־יְמִיתֻנוּ, וָמָתְנוּ״ (מלכים ב ז ד). ״ה׳ מֵמִית וּמְחַיֶּה״ (שמואל א ב ו). ״וְהֵמַתִּי בָרָעָב שָׁרְשֵׁךְ, וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג״ (ישעיה יד ל). ״בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית — עֲשָׂרָה טְפָחִים״ (בבא קמא ה ה). — [לְהָמִית אֶת־; הֵמַתִּי, הֲמִתֶּם; מֵמִית; יָמִית]

~ הפ׳ **הוּ מַ ת**, נֶהֱרַג, הוּשַׂם קֵץ לְחַיָּיו (בְּעִקָּר עַל־יְדֵי פְּסַק־דִּין): ״מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ״ (במדבר לה טז). ״לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים, וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת, אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ״ (דברים כד טז). — [מוּמָת, יוּמַת]

~ פע׳ **מוֹ תֵ ת** פ״י הִכָּה מַכַּת־מָוֶת, סִיֵּם אֶת פְּעֻלַּת הַהֲמָתָה: ״שְׁלֹף חַרְבְּךָ וּמוֹתְתֵנִי!״ (שופטים ט נד). ״וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן, וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו״ (שמואל א יד יג). — [לְמוֹתֵת אֶת־; מוֹתַתִּי, מְמוֹתֵת, יְמוֹתֵת]

~ פֻּע׳ **מוֹ תַ ת**, הוּמַת: ״וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הַמְּמוֹתָתִים״ (מלכים ב יא ב; הקרי: הַמּוּמָתִים). ״אִם לֹא יָמִיר מֶרְיוֹ יְמוֹתָת״ (ינאי, קכה). — [לְמוֹתֵת אֶת־; מוֹתַתִּי, מְמוֹתֵת, יְמוֹתֵת]

— **מֵת בְּלֹא עִתּוֹ** (קהלת ז יז), **מֵת בְּלֹא יָמָיו*** (תנא דבי אליהו רבה י), נִפְטַר בִּצְעִירוּתוֹ, מֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ.

— **מֵת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ**, נִבְהַל וְנִדְהַם מְאֹד, נִתְאַבֵּן: ״וַיָּמָת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְהוּא הָיָה לְאָבֶן״ (שמואל א כה לז).

— **מֵת לְ־°** [לפני מקור] [בלשון־הדיבור, בהשפעת הלועזית] נִכְסַף בְּיוֹתֵר, הִתְאַוָּה מְאֹד: ״יוֹדְעִים שֶׁאַתֶּם מֵתִים לְהִסְתַּלֵּק לָכֶם״ (שמיר, עירום 76). ״אַל תֹּאמַר: אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת, אֱמֹר: אֲנִי מֵת לָלֶכֶת!״ (מסיסמות של ספורט־הצעדה).

— **מֵת אַחֲרֵי־°** [בלשון־הדיבור, בהשפעת הלועזית] הִשְׁתּוֹקֵק בְּיוֹתֵר לְ־: ״הוֹי, אֲנִי מֵתָה אַחֲרֵי מַקְלַחַת״ (בר־יוסף, בני 163). הַבָּחוּר מֵת אַחֲרֵי הַנַּעֲרָה שֶׁפָּגַשׁ.

— **תָּמֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים!** [על־פי קריאתו האחרונה של שמשון לפני מותו, שופטים טז ל], קְרִיאַת־נָקָם שֶׁל מִתְאַבֵּד: הָבָה אֶנָּקֵם מֵאוֹיְבַי, אַף אִם אֶפֹּל עִמָּהֶם גַּם אֲנִי.

— **הֵמִית עַצְמוֹ עַל־***, הִקְרִיב אֶת נַפְשׁוֹ לְמַעַן־: ״אֵין דִּבְרֵי־תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ״ (ברכות סג:).

מָוֶת, מָווֶת ז׳ [מן מות; ארמית: מוֹתָא; ערבית: מַוְת] חֹסֶר־הַחַיִּים, חִדָּלוֹן, מַצָּב שֶׁפָּסְקוּ בּוֹ כָּל הַפְּעֻלּוֹת וְהַתַּהֲלִיכִים שֶׁל הַחַיִּים בְּגוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ: ״הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ״ (דברים ל יט). ״מִי גֶבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה־מָּוֶת״ (תהלים פט מט). ״טוֹב וָרָעָה וְחַיִּים וָמָוֶת — וּמוֹשֶׁלֶת בָּם כְּלִיל לָשׁוֹן״ (בן־סירא לז כד). ״אַל תַּאֲמִן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ״ (אבות ב ד). ״שָׁוֶה לָנוּ מָוֶת מִשְׁתִּיָּתֵנוּ לָאִישׁ הַזֶּה״ (אבות דרבי נתן טז ב). — [מוֹת־, מוֹתוֹ]

— **מוֹת־יְשָׁרִים**, מָוֶת טִבְעִי שֶׁל אָדָם יָשָׁר: ״תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים, וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ״ (במדבר כג י). ״גִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל... מֵתוּ אָמְנָם מוֹת יְשָׁרִים וְזִכְרָם לִבְרָכָה״ (אחד העם, ב).

— **מוֹת קְדוֹשִׁים°**, סִבְלוֹתָיו וּמוֹתוֹ שֶׁל מַאֲמִין מְעֻנֶּה, מוֹתוֹ שֶׁל אָדָם עַל קִדּוּשׁ שֵׁם אֱלֹהָיו, אוֹ עַמּוֹ, אוֹ אֱמוּנָתוֹ: ״וּב׳אֶחָד׳ לָמוּת מוֹת קְדוֹשִׁים״ (ביאליק, אם יש).

— **אֵימַת־מָוֶת**, פַּחַד גָּדוֹל מְאֹד: ״לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי, וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי״ (תהלים נה ה).

— **אִישׁ־מָוֶת**, אָדָם שֶׁנִּגְזַר דִּינוֹ לָמוּת: ״כִּי לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ״ (שמואל ב יט כט).

— **בְּכוֹר־מָוֶת**, 1. מַלְאַךְ־הַמָּוֶת: ״יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת״ (איוב יח יג). 2°. כִּנּוּי חֵרוּף וְגִדּוּף: ״לִבְכוֹר מָוֶת! הִתְמַלֵּט הַנָּבָל!״ (ביאליק, הרי טל כא).

— **בֶּן־מָוֶת**, חַיָּב מִיתָה, צָפוּי לָמוּת: ״חַי־ה׳ כִּי בְנֵי־מָוֶת אַתֶּם, אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַרְתֶּם עַל־אֲדֹנֵיכֶם, עַל־מְשִׁיחַ ה׳״ (שמואל א כו טז).

— **דּוּמִיַּת־מָוֶת°**, **דְּמָמַת־מָוֶת°**, דְּמָמָה מֻחְלֶטֶת: ״בְּחֶשְׁכַת הַלַּיְלָה וּבִדְמָמַת הַמָּוֶת״ (ביאליק, המתמיד). דּוּמִיַּת־מָוֶת הִשְׁתַּלְּטָה בַּחֶדֶר כַּאֲשֶׁר קָם אַב־בֵּית־הַדִּין לִקְרֹא אֶת פְּסַק־הַדִּין.

— **חֶבְלֵי־מָוֶת**, כְּאֵבִים קָשִׁים בְּיוֹתֵר: ״אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי״ (תהלים קטז ג).

— **חַדְרֵי־מָוֶת**, כִּנּוּי לַקֶּבֶר: ״דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ, יֹרְדוֹת אֶל־חַדְרֵי־מָוֶת״ (משלי ז כז).

— **חֵטְא־מָוֶת** (דברים כב כו), חֵטְא חָמוּר בְּיוֹתֵר הַגּוֹרֵר עֹנֶשׁ־מָוֶת.

— **מְהוּמַת־מָוֶת**, בֶּהָלָה גְּדוֹלָה מְאֹד: ״שַׁלְּחוּ אֶת אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב לִמְקֹמוֹ וְלֹא יָמִית אֹתִי וְאֶת־עַמִּי, כִּי־הָיְתָה מְהוּמַת־מָוֶת בְּכָל־הָעִיר״ (שמואל א ה יא).

— **יַם הַמָּוֶת°** [על־פי הספרות הלועזית] כִּנּוּי לְיַם הַמֶּלַח, עַל־שׁוּם שֶׁבְּמֵימָיו שֶׁהֵם מְלוּחִים בְּיוֹתֵר אֵין יְצוּרִים חַיִּים.

— **מַלְאַךְ־הַמָּוֶת***, 1* (עבודה זרה ה.) הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה, לְפִי הָאֱמוּנָה, עַל נְטִילַת נִשְׁמָתָם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם בְּבוֹא עִתָּם לָמוּת. 2°, כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן חֲרִיפָה לְאָדָם רָשָׁע וְאַכְזָר בְּיוֹתֵר.

— **מַר־הַמָּוֶת**, כִּנּוּי לְמָוֶת הָאַכְזָרִי: ״אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת״ (שמואל א טו לב). ״עוֹד אֵימַת מַר־הַמָּוֶת בְּמַאְפֵל הַדּוֹמֵם שָׁטָה״ (ביאליק, בעיר ההריגה).

— **מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת**, נַחְשׁוֹלֵי־מַיִם גְּדוֹלִים בַּיָּם הָעוֹמְדִים לִטְבֹּעַ אֶת כָּל הַנִּמְצָא בָּהֶם: ״כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת, נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי״ (שמואל ב כב ה).

– משפט־מות, פסק־דין להמית פושע: "פן־ירדף גאל הדם אחרי הרצח... והכהו נפש, ולו אין משפט־מות" (דברים יט ו).

– סכנת־מות°, סכנה רבה מאד, מצב מסכן ביותר.

– סם־מות* (חולין ג ה), רעל, ארס, חמר שיש בו כדי להמית את אוכלו.

– פצעי־מות°, פצעים אנושים העלולים לגרם למותו של הפצוע: הנוסע נפצע בתאונה פצעי־מות.

– שנאת־מות°, שנאה עזה מאד: "שנאת־מות אלה לאלה" (ביאליק, מאחורי ב).

– שערי־מות, כנוי מליצי לקבר, שאול: "כל־אכל תתעב נפשם, ויגיעו עד־שערי מות" (תהלים ט יד).

– הערה למות נפשו (ישעיה נג יב), הקריב את חייו, שם נפשו בכפו, העמיד את עצמו בסכנה רבה.

– חרה לו עד מות (יונה ד ט), רגז והצטער ביותר.

– כפשע בינו ובין המות (שמואל א כ ג), הוא בסכנה גדולה ביותר, חייו נתונים בסכנת מות.

– מר ממות, קשה ביותר, שאין לשאתו ואין להתגבר עליו: "ומוצא אני מר ממות את האשה" (קהלת ז כו).

– עזה כמות אהבה (שיר השירים ח ו), תאור פיוטי של האהבה שהיא חזקה ועמקה ואין דבר שיעמד בפניה.

– עמד בין מות לחיים* (פרקי דרבי אליעזר י), היה בסכנה גדולה.

– ראה את המות בעיניו°, נמצא בסכנה גדולה, היה כפשע בינו ובין המות.

מותאם, ראה מתאם.

מותב* ז' [ארמית, מן יתב ישב] 1°, מושב, ישיבה: "העניים הולכים... ונחתכים שם במותב פני העיר ובעלי־הבתים החשובים" (מנדלי מו"ס, נח). "באספה רבה ציונית, במותב כנסת איזו מאות אנשים" (ברדיצ'בסקי, מאמרים צ). 2* [שאול מן "במותב תלתא" (בבא בתרא קסה:) — במושב שלושה שופטים] צות שופטים שנתמנו לשבת בדין. 3°, קורטוריון, ועד־מנהל. [מותב־, מותבים, מותבי־]

מותה ז' [מן מות] צורה מארכת של "מות": "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו" (תהלים קטז טו).

מותווה, ראה מתוה. מותז, ראה מתז.

מותח° ת' [מן מתח, מתח] מושך־לב, מגביר מתיחות: ספור מותח, הצגה בעלת מותחת. — [מותחת, מותחים, ־חות]

מותחל, ר' מתחל	מותן ר' מתן	
מותך ר' מתך	מותנה ר' מתנה	מותנע ר' מתנע
מותלע ר' מתלע	מותניים ר' מתן	מותק ר' מתק

מותיר° ז' הפ' בינוני מן יתר.

מותקן, ראה מתקן. מותקף, ראה מתקף. מותר, ראה מתר.

מותר ז' [מן יתר] 1, עדף, שארית, יתרה מה שנותר מדבר־מה: "בכל־עצב יהיה מותר" (משלי יד כג). "שור שנגח ארבעה וחמשה שורים זה אחר זה, ישלם לאחרון שבהם; ואם יש בו מותר – יחזיר לשלפניו; ואם יש בו מותר – יחזיר לשלפני פניו" (בבא קמא ד א). 2, יתרון, עדיפות: "מחשבות חרוץ אך־למותר, וכל־אץ אך למחסור" (משלי כא ה). "ומותר האדם מן־הבהמה אין" (קהלת ג יט). 3^, דבר שהוא בחזקת מיתר, שאינו חיוני: "ושנפרש ממותרי עניני העולם שטורדים אותנו מעבודת השם" (חובות הלבבות, הקדמה). — [מותר־, מותרות, מותרות־; גם מותרים, מותרי־]

– מותרות°, דברים שהם יתרים על הצרך, דברי־תפנוקים, דברים שאינם חיוניים לחייו של אדם והם באים רק להרחבת דעתו או לתענוגיו: "לא לחם לאכל ובגד ללבש בלבד יבקש לו בעל־הון, אך כל המותרות והתענוגים אשר הסכין בהם" (אחד העם, טו). ישיבת בתי־קפה, והדור מפרז במלבוש – הם לדעת רבים בבחינת מותרות. הממשלה הטילה על מצרכים רבים מס־מותרות.

– למותר תה"פ [על־פי משלי כא ה, ראה למעלה] יותר מן הצריך, בלתי־נחוץ, לא מן ההכרח: "ובמקום שהמעשים מדברים, דבר־שפתים למותר" (אחד העם, לה). "חשבתי למותר לתת להם מקום גם בקבץ הזה" (אחד העם, מג). למותר להאריך במקום שאפשר לקצר.

מותר, ראה מתר. מותרה, ראה מתרה. מותרז, ראה מתרז.

מותרי^ ת' [מן מותר] שהוא בבחינת מותרות, שאינו חיוני: "חטא דור־הפלגה שהיה בבחינת המלאכות המותריות" (אברבנאל, נח). — [מותרית, מותריים, ־ריות]

מותרם, ראה מתרם.

מותש° ת' [מן תשש, הותש] תשוש, נחלש, רפה: "בשכבי בבדידותי מותש מן החם בעפוש חדרי" (קדרי, כורך 63). — [מותשה, מותשים, ־שות]

מ"ז ר"ת מספר זוגי.

מזאטט°, מזואטט ת' [מן זאטוט] דומה לזאטוט, נראה קטן וצעיר: "שוב אין הוא מר גילאי... אלא אחד מיחי מזאטט במכנסיו הקצרים" (י' האזרחי, בצל עץ הזית). —[־טטת, ־טטים, ־טות]

מז"ב ר"ת מזל־ברכה.

מזבב°, מזובב ת' [מן זבוב] מגבב נקדות שחורות כעין כתמים של זבובים: "המלה של תכניות ותקציבים וגליונות מזבבים של חשבון" (ארד, ביתו 28). — [מזבבת, ־בבים, מזבבות]

מזבח ז' [מן זבח] מבנה כעין במה או שלחן לשרף עליו קרבנות (בהמה, עוף) או להקטיר עליו קטרת לעבודת אלהים: "ויבן נח מזבח לה'... ויעל עלת במזבח" (בראשית ח כ). "אבנים שלמות תבנה את־מזבח ה' אלהיך, והעלית עליו עולות לה'"

תבנית של המזבח במשכן

אֱלֹהֶיךָ״ (דברים כז ו). ״בַּעֲלוֹתוֹ עַל מִזְבַּח־הוֹד, וַיְהַדֵּר עֲזָרַת מִקְדָּשׁ״ (בן־סירא נ יד). — [מִזְבַּח־, מִזְבְּחוֹ, מִזְבְּחוֹת, מִזְבְּחוֹת־]

— הֶחֱזִיק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ [על־יסוד מלכים א א נ, ושם כפשוטו] נֶאֱחַז בְּדָבָר־מָה בִּשְׁאֵרִית כֹּחוֹתָיו.

— עַל מִזְבַּח־ ° [כנסמך] [בהשאלה] לְטוֹבַת, לְשֵׁם, לְמַעַן, לְשֵׁם הַצְלָחַת־: ״אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֹדִי עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה״ (ביאליק, המתמיד). הַחוֹקֵר הִקְרִיב אֶת חַיָּיו עַל מִזְבַּח הַמַּדָּע. הֶחָיָל נָתַן נַפְשׁוֹ עַל מִזְבַּח הַמּוֹלֶדֶת.

א. **מֻזְבָּל*, מוּזְבָּל** ת׳ [מן א. זבל, זָבַל] מֻטְיָב בְּזֶבֶל: ״וְנִמְצָא מְזַבֵּל אֶת אוֹתוֹ מָקוֹם, וְלֹא כְבָר הוּא מְזֻבָּל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית״ (ירושלמי מועד קטן פ ב). — [מְזֻבֶּלֶת, מְזֻבָּלִים, ־בָּלוֹת]

מִזְבָּלָה ° נ׳ [מן זֶבֶל; ערבית: מַזְבַּלַה] מְקוֹם לְזֶבֶל, בּוֹר לְאַשְׁפָּה, מָקוֹם שֶׁשּׁוֹפְכִים שָׁם אַשְׁפָּה וָזֶבֶל. — [מִזְבֶּלֶת־, מִזְבַּלְתּוֹ, מִזְבָּלוֹת, מִזְבְּלוֹת־]

מֶזֶג ז׳ [קרוב אל מֶסֶךְ; ארמית: מְזָגָא; ערבית: מִזַאג׳ תערובת, יין מהול במים] 1. תַּעֲרֹבֶת נוֹזֵל בְּנוֹזֵל, עֵרוּב מַשְׁקֶה חָרִיף בְּמַשְׁקֶה חָרִיף פָּחוֹת אוֹ בְּמַיִם: ״שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר, אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג״ (שיר השירים ז ג). ״וּכְמֶזֶג—שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן״ (נידה יט. במשנה; אבל במשנה נידה ב ז הנוסח: ״וכמזוג״). 2*. תְּכוּנָה, טִבְעוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ בַּעַל־חַיִּים, רְגִישׁוּת טִבְעִית כְּלָלִית וְאֹפֶן הַתְּגוּבָה הָרִגְשִׁית לְמַצָּבִים שׁוֹנִים, טֶמְפֶּרָמֶנְט: ״וְהָיוּ בְּנֵי־הַמְּדִינָה מְלִיזִין אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: מִזְגּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ רָעָה״ (בראשית רבה כח). ״כְּשֶׁיִּזְדַּמֵּן לָהּ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ חַם״ (תיקון מידות הנפש כו). ״וְהִנֵּה עַל־פִּי הַמֶּזֶג תִּהְיֶה שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ וְחֶסְרוֹנָהּ״ (כוזרי ב י). מֶזֶג רִתְחָנִי. מֶזֶג קַר וְאָדִישׁ. 3 °. מְזִיגָה, חִבּוּר: ״לְהִתְמַזֵּג עִם רוּחַ הַדּוֹר מֶזֶג־עוֹלָם וּלְהִבָּטֵל בְּתוֹכוֹ״ (ביאליק, יוצר הנוסח). — [מֶזֶג־, מִזְגּוֹ, מְזָגִים, מִזְגֵי־]

— מֶזֶג־הָאֲוִיר ^, מַצַּב הָאֲוִיר בִּזְמַן וּבְמָקוֹם מְסֻיָּם מִבְּחִינַת הַקֹּר וְהַחֹם, הַלַּחוּת וְהַיֹּבֶשׁ, צַחוּת הַשָּׁמַיִם וְהַעֲנָנוּת, הָרוּחוֹת, הַלַּחַץ: ״מֶזֶג־הָאֲוִיר הַחַם וְהַלַּח״ (קאנון א ב). מֶזֶג־אֲוִיר נָאֶה וָנוֹחַ. מֶזֶג־אֲוִיר קָשֶׁה (גִּשְׁמֵי־זַעַף, סוּפוֹת).

— אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג! [על־פי שיר השירים ז ג] הָבוּ יַיִן לִשְׁתִיָּה! תִּהְיֶה הַשְּׁתִיָּה כַּדָּת!

— חֲלוּשׁ־הַמֶּזֶג ^, רַךְ הַמֶּזֶג ^, רַךְ מִטִּבְעוֹ, שֶׁאֵינוֹ תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ: ״וְהַיְּהוּדִים רַכֵּי־הַלֵּב, חֲלוּשֵׁי־הַמֶּזֶג, וּבִמְעַט מִצַּעַר יִכָּנְעוּ לַכֹּל״ (שבט יהודה, מט). ״שֶׁהוּא אִסְטְנִיס רַךְ הַמֶּזֶג וַחֲלוּשׁ הַטֶּבַע״ (שאלות ותשובות, מים רבים).

— מֶזֶג חַם ^, אִפְיֵי תּוֹסֵס, נוֹחַ לְהִתְלַהֵב וּלְהִתְרַגֵּשׁ: ״שְׁלֹמֹה לִי הָיָה בַּעַל מֶזֶג חַם בְּטִבְעוֹ״ (מגדלי מו״ס, רעח). [ולהפך:]

— מֶזֶג קַר °, אֹפִי שָׁקֵט וְאָדִישׁ, שֶׁאֵינוֹ מִתְרַגֵּשׁ עַל נְקַלָּה: ״אִישׁ בַּעַל מֶזֶג קַר הָיָה הַלָּלֵי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעב).

— מֶזֶג טוֹב °, אֹפִי טוֹב, טוּב־לֵב: ״רַבִּי יוּדִיל שֶׁבַּעַל מֶזֶג טוֹב הָיָה וּמִיָּמָיו לֹא סֵרֵב מִלַּעֲשׂוֹת מַה שֶּׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ״ (עגנון, כלה שמד).

מזג [מן מֶזֶג. ארמית: מְזַג; ערבית: מַזַג׳ מהל]

~ פע׳ **מָזַג** * פ״י 1. מָהַל נוֹזֵל בְּנוֹזֵל, הִתְקִין נוֹזֵל עַל־יְדֵי עֵרוּב שְׁנֵי מִינֵי נוֹזְלִים: ״יַיִן שֶׁמְּזָגוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אָסוּר״ (עבודה זרה נח:). ״וּמָזֹג בְּמֵימֵי רְבִיבִים״ (הנגיד, דיואן 295). מָזַג יַיִן חָרִיף בְּיַיִן חָרִיף פָּחוֹת. 2. יָצַק נוֹזְלִים לְתוֹךְ כְּלִי לִשְׁתִיָּה: ״מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס, וְאַחַר־כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם״ (ברכות ח ב). ״מָזְגוּ לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן... מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן״ (פסחים י ב). מָזַגְתִּי כּוֹס תֵּה. — [לִמְזֹג אֶת־, מוֹזֵג, יִמְזֹג]

~ נפ׳ **נִמְזַג** * 1*. נִמְהַל, עֻרְבַּב: ״אֲפִלּוּ מַיִם בְּיַיִן, אֲפִלּוּ נִמְזַג כָּל צָרְכּוֹ״ (ירושלמי עבודה זרה מה א). 2 °. נוּצַק לִשְׁתִיָּה: נִמְזְגָה לִי כּוֹס תֵּה. 3 ^. נִתְעַרְבֵּב, נִתְרַכֵּב: ״כָּל הָעוֹלָם מְחֻבָּר מִגַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת נִמְזְגוּ וְנִתְעָרְבוּ״ (חובות הלבבות, הבחינה ג). — [לְהִמָּזֵג, נִמְזַג, יִמָּזֵג]

~ פע׳ **מִזֵּג** * פ״י 1 °. צֵרֵף יַחַד, עֵרֵב, וִסֵּת, יָצַר מְזִיגָה שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים [גם בהשאלה]: הַצַּיָּר מִזֵּג אֶת הַצְּבָעִים הַשּׁוֹנִים. הַמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ מִזֵּג אֶת הָאֲוִיר בַּחֶדֶר. הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ מִזֵּג אֶת הַדֵּעוֹת הַשּׁוֹנוֹת עַל־יְדֵי הַצָּעַת הַחְלָטָה אֲחִידָה שֶׁנִּתְקַבְּלָה עַל דַּעַת הַכֹּל. 2*. לִבֵּן, בֵּרֵר, זִקֵּק: ״שֶׁהוּא מְמַזֵּג לָהּ אֶת הַהֲלָכָה״ (שיר השירים רבה ז, שררך). — [לְמַזֵּג אֶת־, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻזַּג** °, עֹרַב, צֹרַף מִדְּבָרִים שׁוֹנִים, וֻסַּת: ״וְהֶסְבֵּר הַחֲגִיגִי שֶׁבְּפָנָיו הִרְבָּה יָגוֹן מְמֻזָּג בּוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 226). הַדְּבָרִים מֻזְּגוּ לְתָכְנִית אֲחִידָה. צְבָעִים מְמֻזָּגִים. הָאֲוִיר בַּחֶדֶר מֻזַּג עַל־יְדֵי הַמַּזְגָן. [וראה עוד ערך מְמֻזָּג] — [מְמֻזָּג, יְמֻזַּג]

~ התפ׳ **הִתְמַזֵּג** ^, הִתְעָרֵב, הִתְחַבֵּר, הִצְטָרֵף: ״לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַמִּתְחַדֵּשׁ מֵהִתְמַזֵּג נִפְרָדִים״ (כוזרי ה יב). ״הָרוּחוֹת יִשְׁתְּקוּ וְהָאֲוִיר בַּחוּץ יִתְמַזֵּג כָּרָאוּי״ (מגדלי מו״ס, שצז). ״לְהִתְמַזֵּג עִם רוּחַ הַדּוֹר מֶזֶג־עוֹלָם וּלְהִבָּטֵל בְּתוֹכוֹ״ (ביאליק, יוצר הנוסח). שְׁתֵּי הַמִּפְלָגוֹת הַקְּרוֹבוֹת הִתְמַזְּגוּ לְמִפְלָגָה אַחַת. הַקּוֹלוֹת הִתְמַזְּגוּ לְהַרְמוֹנְיָה. הַצְּבָעִים הִתְמַזְּגוּ יָפֶה בַּתְּמוּנָה. — [לְהִתְמַזֵּג לְ־; מִתְ־, יִתְ־]

מַזָּג ^ ז׳ [מן זגג, זַגָּג] זַגָּג: ״כִּי הִנֵּה כַּזְּכוּכִית בְּיַד הַמַּזָּג, בִּרְצוֹתוֹ חוֹגֵג וּבִרְצוֹתוֹ מְמוֹגֵג״ (כי הנה, מעריב יום־כיפור). — [מַזַּג, מַזָּגִים, מַזָּגֵי־]

מְזֻגָּג °, **מזוגג** ת׳ [מן זגג, זִגֵּג] 1. שֶׁנִּקְבְּעוּ בּוֹ זְגוּגִיּוֹת: ״דַּלְתוֹת הָאָרוֹן הַמְזֻגָּג נִתְמַלְּאוּ אוֹר״ (בארון, פרשיות 37). ״מִרְפֶּסֶת יָפָה, מְזֻגֶּגֶת סָבִיב״ (מלצר, אור 292). 2. מְצֻפֶּה זְגוּגִית, מְצֻפֶּה שִׁכְבַת חֹמֶר מַבְרִיק וְשָׁקוּף כִּזְכוּכִית: ״לוּחִיּוֹת־חֶרֶס מְזֻגָּגוֹת, צִבְעוֹנִיּוֹת״ (אריכא, סנחריב 195). 3 [בהשאלה] שֶׁנִּרְאֶה כְּעֵין הַזְּכוּכִית: ״רֹאשׁוֹ מֻפְשָׁל לְמַטָּה וְשַׁוְעַת־כְּאֵב קְרוּשָׁה בְּעֵינָיו הַמְזֻגָּגוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 202). — [מְזֻגֶּגֶת, מְזֻגָּגִים, ־גּוֹת]

מִזְגָּגָה ° נ׳ [מן זגג] בֵּית־מְלָאכָה לַעֲבוֹדוֹת זְכוּכִית. — [מִזְגֶּגֶת־, מִזְגַּגְתּוֹ, מִזְגָּגוֹת, מִזְגְּגוֹת־]

קוים מזוגזגים

מְזֻגְזָג °, **מזוגזג** ת׳ [מן ב׳ זגזג, זִגְזֵג] שָׁבוּר בְּצוּרַת זִיגְזַג, שָׁבוּר לִקְטָעִים בַּעֲלֵי־זָוִיּוֹת: קַוִּים מְזֻגְזָגִים. — [מְזֻגְזֶגֶת, מְזֻגְזָגִים, מְזֻגְזָגוֹת]

מִזְגִּי ^ ת׳ [מן מֶזֶג] טִבְעִי, הַתָּלוּי בְּמֶזֶג: ״וְיֵשׁ אֲנָשִׁים רַבִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מִתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה תְּכוּנָה מִזְגִּית, אִי־אֶפְשָׁר עִמָּהּ שְׁלֵמוּת בְּשׁוּם פָּנִים״ (מורה נבוכים א לד). תּוֹפָעוֹת מִזְגִּיּוֹת. — [מִזְגִּית, מִזְגִּיִּים, ־גִּיּוֹת]

מִזְגִּיּוּת ^ נ׳ [מן מִזְגִּי] תְּכוּנַת הַמֶּזֶג, טִבְעִיּוּת: ״וְהוּא מַה שֶּׁיִּתְחַיֵּב וְיֻשְׁפַּע מֵהַמִּזְגִּיּוּת״ (מלחמות השם ה ג יג). — [מִזְגִּיּוּת־]

מַזְגָן° ז׳ [מן מזג, מָזַג] מוֹזֵג־יַיִן: "בְּסִמְטָא... דָּר הָיָה מַזְגָן אֶחָד" (יהודה שטינברג, רלב). — [מַזְגַן־, מַזְגָנִים, מַזְגָנֵי־; מַזְגָנִית, ־נִיּוֹת]

מַזְגָן° ז׳ [מן מזג, מִזֵּג] מִתְקָן לְמִזּוּג וּלְוִסּוּת. — [מַזְגַן־, מַזְגָנִים, מַזְגָנֵי־]

— מַזְגַן־אֲוִיר°, מִתְקָן חַשְׁמַלִּי הַמְּוַסֵּת אֶת מֶזֶג־הָאֲוִיר בַּבַּיִת (עַל־יְדֵי קֵרוּר הָאֲוִיר בַּחֶדֶר אוֹ חִמּוּמוֹ לְפִי הַצֹּרֶךְ).

מָזֶה ת׳ [אולי קרוב אל מצה, מצץ; ערבית: מַזּ מצץ] [רווח כנסמך: מְזֵה־], מָצוּץ, סָחוּט [גם בהשאלה]: "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף" (דברים לב כד). "גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים מְזֵי־תַחֲלוּאִים" (בן־ציון, קסח). "אוֹתוֹ מְשׁוֹרֵר חִוֵּר וּמְזֵה־שַׁחֶפֶת" (כהן, שירים פב). "עַל דַּרְכֵי אוּקְרַיְנָה סְמוּרֵי־קְבָרִים וּמְזֵי־מַכְאוֹב אָחִי... שָׁדוּד נָפַל" (למדן, מסדה 11). "עִם עֲבָדִים וּמְזֵי־רָעָב" (שלונסקי, תר׳ אינטרנציונאל). "אַפֵּיהֶם קְפוּאִים וּלְחָיֵיהֶם מְזוֹת־קֹר" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 131). — [מְזֵה־, מְזַת־, מְזֵי־, מְזוֹת־]

א· **מַזֶּה** מ״ש [מַה + זֶה] מַה זֶּה: "מַזֶּה בְיָדֶךָ?" (שמות ד ב; הקרי: מַה־זֶּה).

ב· **מַזֶּה** ז׳ [מן נזה, הִזָּה] 1, מַטִּיף נְטָפִים, מַתִּיז נוֹזְלִים: "וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו" (במדבר יט כא). 2* כִּנּוּי לַכֹּהֵן הַזּוֹרֵק אֶת דַּם הַקָּרְבָּן עַל הַמִּזְבֵּחַ (תוספתא פרה יב יב). — [מַזֵּה־, מַזִּים, מַזֵּי־]

— מַזֶּה בֶּן מַזֶּה*, זוֹרֵק בֶּן זוֹרֵק, כֹּהֵן בֶּן כֹּהֵן, כִּנּוּי לְכֹהֵן מְיֻחָס: "מִי שֶׁהוּא מַזֶּה בֶּן מַזֶּה — יַזֶּה" (ירושלמי ברכות ז ד).

מִזֶּה° ג׳ [מן נזה] מַזְרֵק, כְּלִי לְהַזָּאַת נוֹזְלִים. — [מִזַּת־, מִזּוֹת]

מֻזֶּה*, מוּזֶּה ת׳ [מן נזה, הֻזָּה] מֻתָּז, מֻזְלָף: "...הֲרֵי זֶה לֹא יַזֶּה, וְאִם הִזָּה — מֻזֶּה" (תוספתא פרה יב טז). — [מֻזָּה, מֻזִּים, מֻזּוֹת]

מֻזְהָב*, מוּזְהָב ת׳ [מן זהב, הֻזְהַב] מְצֻפֶּה־זָהָב: "טַלִּית מֻזְהֶבֶת (שבת נט:). "כַּפּוֹת קְטַנּוֹת מֻזְהָבוֹת" (מגדלי מו״ס, רסג). "מַרְאוֹת גְּדוֹלוֹת... בַּעֲלוֹת מִסְגְּרוֹת מֻזְהָבוֹת" (ביאליק, אריה י). שַׁרְשֶׁרֶת מֻזְהֶבֶת. — [מֻזְהֶבֶת, מֻזְהָבִים, ־בוֹת]

מְזֹהָב°, מְזוֹהָב ת׳ [מן זהב] מֻזְהָב, מְצֻפֵּה־זָהָב: "וְקוֹל רִנָּה עוֹלֶה מִכָּל בִּימָה מְזֹהָבָה" (פיכמן, לג). — [מְזֹהֶבֶת, ־הָבִים, ־בוֹת]

מִזְהָב° ז׳ [מן זהב] מִשְׁטָח שֶׁל מַשֶּׁהוּ זָהֹב: "בַּמַּעֲרָב, בְּתוֹךְ מִזְהַב כַּחְלִילֵי עָמוּם, הָיְתָה מוּטֶּלֶת הַשְּׁקִיעָה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 186). — [מִזְהַב־, מִזְהָבִים, מִזְהֲבֵי־]

מְזֹהֶה°, מְזוֹהֶה ת׳ [מן זהה, זִהָה] שֶׁזִּהוּ אוֹתוֹ, שֶׁקָּבְעוּ אֶת זֶהוּתוֹ: הֶחָשׁוּד הַמְזֹהֶה הָעֻמַּד לְדִין. — [מְזֹהָה, מְזֹהִים, ־הוֹת]

מַזְהִיר* ת׳ [מן א· זהר, הִזְהִיר] 1*, מַבְרִיק, נוֹצֵץ: "אוֹרוֹ מַזְהִיר בִּמְרוֹמֵי־אֵל" (בן־סירא מג יא). פָּנִים מַזְהִירִים. 2° [בהשאלה] טוֹב מְאֹד, מְצֻיָּן, מַצְלִיחַ מְאֹד: מַצָּבוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי מַזְהִיר. נִשְׁקָף לוֹ עָתִיד מַזְהִיר. עֲסָקִים מַזְהִירִים. [ובהשאלה, על־פי הלועזית:] "בְּדִידוּת מַזְהִירָה". — [מַזְהִירָה, מַזְהִירִים, מַזְהִירוֹת]

מֻזְהָם*, מוּזְהָם ת׳ [מן זהם, זֻהַם] 1, מְלֻכְלָךְ, מְטֻנָּף, מָלֵא זֻהֲמָה: "זָקֵן וְחוֹלֶה וּמֻזְהָם" (בכורות ו יב). "יָדַיִם מֻזְהָמוֹת פְּסוּלוֹת לִבְרָכָה" (ברכות נג:). "הוּא לֹא בוֹשׁ לִתְחֹב אֶת כַּפּוֹ אֶל כִּיסוֹ הַמֻּזְהָם שֶׁל אֵיזֶה עֶגְלוֹן" (ביאליק, אריה ו). 2 [בהשאלה] פָּסוּל, פָּגוּם: "מֻזְהֶמֶת הִיא לְפָנָיו וְאֵינוֹ חָשׁוּד עָלֶיהָ" (ירושלמי גיטין מט ד). "מִפְּנֵי־מָה עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים מֻזְהָמִין? מִפְּנֵי שֶׁאוֹכְלִין שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים" (שבת קמה:). — [מֻזְהֶמֶת, ־הָמִים, ־מוֹת]

מִזְהָם° ז׳ [מן זהם] מְקוֹם־לִכְלוּךְ: "בְּמַחֲנַק חֲרִיפֵי־הַסַּמִּים, בְּמִזְהַם הַמִּדְכָּא, בַּמְּגֻלֶּה הַמְּסֹאֶבֶת" (ברוידס, השחר 40). — [מִזְהַם־]

א· **מֻזְהָר*, מוּזְהָר** ת׳ [מן א· זהר, הֻזְהַר] מוּאָר, מַבְרִיק: "מֵעֵבֶר לִמְרוֹמֵי הָרִים מֻזְהָרִים, לְחַגֵּי כַּפִּים אֲפְלוּלִיִּים" (פיכמן, קפג). "הֵם עוֹמְדִים... מֻזְהָרִים בִּקְדֻשָּׁה וּבִגְבוּרָה" (הרב קוק, אורות עז). — [מֻזְהֶרֶת, מֻזְהָרִים, ־רוֹת]

ב· **מֻזְהָר*, מוּזְהָר** ת׳ [מן ב· זהר, הֻזְהַר] שֶׁהִזְהִירוּ אוֹתוֹ, מֻתְרֶה: "קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיִינוּ מֻזְהָרִים עַל שְׁפִיכוּת־דָּמִים" (מכילתא משפטים פג). "וַאֲנִי כְּמֻזְהָר עַל הַשְּׁתִיקָה לֹא הָיִיתִי רַשַּׁאי לִבְכּוֹת וּלְהַשְׁמִיעַ קוֹל" (מגדלי מו״ס, קמ). — [מֻזְהֶרֶת, מֻזְהָרִים, ־רוֹת]

מְזֹהָר*, מְזוֹהָר ת׳ [מן א· זהר, זֹהַר] מָלֵא זֹהַר, מַבְרִיק: "וַתִּקְשְׁבִי לְקוֹל אֲשֶׁר פִּלַּח הַלֹּבֶן הַמְזֹהָר" (פיכמן, קגג). "אַתְּ בִּי תוֹלָה מְלֹא עֵינַיִךְ מְזֹהָרוֹת בְּטָחוֹן וֶאֱמוּנָה" (למדן, במעלה קעט). "זְכוּכִית רְאוּיָה מְזֹהֶרֶת עֵדֶן" (שלונסקי, שירים ב 53). "שׁוּב הָעוֹלָם הַמְזֹהָר" (טברסקי, אקוסטה א 133). — [מְזֹהֶרֶת, מְזֹהָרִים, מְזֹהָרוֹת]

מזובב, ראה מְזֻבָּב. מזובל, ראה מְזֻבָּל.

מָזוּג* ת׳ [מן מזג, מָזַג] 1*, מָהוּל, מְעֹרָב: "כְּיַיִן הַמָּזוּג בְּמַיִם" (נגעים א ב). "שֶׁהָאֲוִיר שָׁם מָזוּג מִקֹּר וּמֵחֹם" (שער השמים ט). "יַעֲרֹךְ הַמָּזוּג בְּנַחֲלֵי דִבְשֵׁךְ" (יהודה הלוי, ב 31). "וְהַיַּיִן הַמָּזוּג אֵינוֹ דַוְקָא מְשֻׁמָּר, כִּי אִם חָמוּץ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קצא). 2°, יָצוּק (לְתוֹךְ־): תֵּה מָזוּג לַכּוֹס. 3° [בהשאלה] מְעֹרָב, מֻרְכָּב: "כָּל זֶה מִן הַדִּבּוּר הַמָּזוּג לְצַחוּת וּלְנַחַץ" (השרשים לג׳אנח, מרובעי השין). "שְׁנֵיהֶם מְעֹרִים וּמְזוּגִים זֶה בָּזֶה מִבְּרֵאשִׁית" (ביאליק, חבלי לשון). "חַיֵּי הַיַּהֲדוּת הַמָּסָרְתִּית, בָּהֶם מֻרְכָּבִים וּמְזוּגִים עִנְיְנֵי קֹדֶשׁ וָחֹל" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 149). — [מְזוּגָה, מְזוּגִים, ־גוֹת]

מִזּוּג°, מִיזּוּג ז׳ [מן מזג, מִזֵּג] צֵרוּף, חִבּוּר, הַרְכָּבָה: "מִזּוּג מַפְתִּיעַ שֶׁל כְּלֵי־צִיּוּר וּכְלֵי־נְגִינָה" (סדן, ממחוז קיג). מִזּוּג הַקּוֹלוֹת לְהַרְמוֹנְיָה אַחַת. מִזּוּג תְּנוּעוֹת נִפְרָדוֹת. מִזּוּג הַגָּלֻיּוֹת לְעַם אֶחָד. מִזּוּג תַּרְבֻּיּוֹת לְתַרְבּוּת אֲחִידָה. — [מִזּוּג־, מִזּוּגִים, מִזּוּגֵי־]

— מִזּוּג־אֲוִיר°, וִסּוּת הָאֲוִיר בְּבַיִת עַל־יְדֵי מִתְקָן חַשְׁמַלִּי (מַזְגָן) הַמְּחַמֵּם אֶת הָאֲוִיר בַּבַּיִת אוֹ מְקָרְרוֹ, לְפִי הַצֹּרֶךְ.

מְזֻוָּג°, מְזוּוָג ת׳ [מן זוג, זֻוַּג] מְחֻבָּר זוּגוֹת זוּגוֹת. — [מְזֻוֶּגֶת, מְזֻוָּגִים, מְזֻוָּגוֹת]

מַזְוָג°, מַזְווָג ז׳ [מן זוג] מַצְמֵד, הֶתְקֵן בִּמְכוֹנִיּוֹת וּבִכְלֵי־רֶכֶב אֲחֵרִים הַמְּחַבֵּר אוֹ מַפְרִיד שְׁנֵי חֲלָקִים לְצֹרֶךְ הַהֲנָעָה (Clutch). — [מַזְוַג־, מַזְוָגִים, מַזְוְגֵי־]

מזוגג, ראה מְזֻגָּג. מזוגזג, ראה מְזֻגְזָג.

מִזְוָד°, מזווד ז׳ [מן מִזְוָדָה] 1. כְּלַל הַחֲפָצִים שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ עִמּוֹ בִּנְסִיעָתוֹ. 2 [בצבא] הַשַּׂק שֶׁהַחַיָּל נוֹשֵׂא בּוֹ אֶת הַזָּוָד שֶׁלּוֹ (חֲפָצָיו הָאִישִׁיִּים). — [מִזְוַד־, מִזְוָדִים, מִזְוְדֵי־]

מִזְוָדָה*, מזוודה נ׳ [ראה זָוָד; ארמית: זְוָדָא; ערבית: מִזְוַד שק־אוכל, תרמיל] 1°. תֵּבָה עֲשׂוּיָה עוֹר, בַּד, קַרְטוֹן, פְּלַסְטִיק וְכַדּוֹמֶה בַּעֲלַת מִכְסֶה וְיָדִית לְהַחְזָקָתָם שֶׁל בְּגָדִים וּשְׁאָר חֲפָצִים שֶׁל הַנּוֹסֵעַ. 2* (כלים כ א) תַּרְמִיל אוֹ שַׂק לְצֵידָה לַדֶּרֶךְ. —[מִזְוֶדֶת־, מִזְוָדוֹת, מִזְוְדוֹת־]

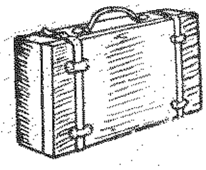
מזוודה (1)

מִזְוָדִית°, מזוודית נ׳ [מן מִזְוָדָה] מִזְוָדָה קְטַנָּה: "הֶחֱזִיקָה בְּיָדָהּ מִזְוָדִית קַלָּה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 39). — [מִזְוָדִית־, מִזְוָדִיּוֹת, מִזְוְדִיּוֹת־]

מִזְוָדֶנֶת°, מזוודנת נ׳ [מן מִזְוָדָה] מִזְוָדָה קְטַנָּה. —[מִזְוַדֶּנֶת־, מִזְוָדוֹנוֹת, מִזְוְדוֹנוֹת־]

מְזָוֶה, מזווה ז׳ [אולי קרוב אל זָוִית; ערבית: זַוִי ארז, הסתיר] 1. מַחְסָן לְמָזוֹן אוֹ לִתְבוּאָה: "מְזָוֵינוּ מְלֵאִים, מְפִיקִים מִזַּן אֶל־זַן" (תהלים קמד יג). 2°. אָרוֹן אוֹ מִזְנוֹן בַּמִּטְבָּח אוֹ בְּסָמוּךְ לוֹ לְצָרְכֵי־מָזוֹן: "וּמְטַיֵּל הַ׳כָּבוֹד׳... מִמְּזָוֶה לַשֻּׁלְחָן, מִשֻּׁלְחָן לִמְזָוֶה" (ביאליק, למי אבן). — [מְזָוֵה־, מְזָוֵהוּ, מְזָוִים, מְזָוֵי־]

מזוהב ר׳ מֻזְהָב	מזוהר ר׳ מֻזְהָר	מזוודית ר׳ מִזְוָדִית
מזוהה ר׳ מְזֹהֶה	מזווג ר׳ מְזֻוָּג	מזווית ר׳ מִזְוִית
מזוהם ר׳ מְזֹהָם	מזוודה ר׳ מִזְוָדָה	מזוות ר׳ מְזֻוָּת

מְזוּזָה נ׳ [מן זוז? אכדית: manzazu ניצב] 1. אֶחָד מִשְּׁנֵי הַדְּפָנוֹת שֶׁעַל הַסַּף, מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל לַפֶּתַח, שֶׁהַמַּשְׁקוֹף נִשְׁעָן עֲלֵיהֶם: "וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף" (שמות יב ז). "מַה מְּזוּזָה — מְעֻמָּד; אַף דֶּלֶת נַמֵּי — מְעֻמָּד" (קידושין כב:). 2*. מְגִלַּת־קְלָף קְטַנָּה שֶׁכְּתוּבוֹת עָלֶיהָ שְׁתֵּי הַפָּרָשׁוֹת: "שְׁמַע" (דברים ו ד—ט), "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ" (דברים יא יג—כא), וְשֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָהּ בִּמְזוּזַת־הַפֶּתַח הַיְמָנִית לְמַעְלָה בְּכָל בֵּית יְהוּדִי: "הַזָּהִיר בִּמְזוּזָה זוֹכֶה לְדִירָה נָאָה" (שבת כג:). "הַמְּזוּזָה נִכְתֶּבֶת עַל הַיָּמִין בִּכְנִיסָתוֹ" (מס׳ מזוזה ב). "עָמַד ר׳ לִיפָּא וְנָשַׁק אֶת הַמְּזוּזָה וְיָצָא אֶת הַבַּיִת" (ביאליק, יום השישי ב). — [מְזוּזַת־, מְזוּזוֹת]

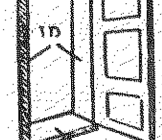

מז-מזוזות; מש-משקוף; מפ-מפתן

— **מֵאֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה°** [על־פי ישעיה נז ח: "וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ זִכְרוֹנֵךְ"] בְּפִנָּה נִדַּחַת אוֹ נִסְתֶּרֶת, בְּקֶרֶן זָוִית.

מֶזוֹזוֹאִיקוֹן° ז׳ [מיוונית: mesos בינוני, אמצעי + dzoon חיה] [בגיאולוגיה] כִּנּוּי לְעִדָּן הָאֶמְצָעִי בְּתוֹלְדוֹת כַּדּוּר־הָאָרֶץ שֶׁבֵּין הַפָּלֵיאוֹזוֹאִיקוֹן וּבֵין הַקֵּנוֹזוֹאִיקוֹן, הַתְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי 200—80 מִילְיוֹן שָׁנִים בְּקֵרוּב.

מָזוּט° ז׳ [תורכית] חֹמֶר־דֶּלֶק סָמִיךְ הַמֻּפָק מִפְּסֹלֶת שֶׁמֶן־הָאֲדָמָה הַנִּשְׁאֶרֶת לְאַחַר זִקּוּק הַשֶּׁמֶן, הַבֶּנְזִין, הַנֵּפְט וְכוּ׳.

מזוין, ראה מְזֻיָּן.	מזויף, ראה מְזֻיָּף.
מזוין, ראה מְזֻיָּן.	מזוית, ראה מְזֻיָּת.

מַזְוִית°, מזווית ז׳ [מן זָוִית] מַכְשִׁיר הֶעָשׂוּי שְׁנֵי סַרְגֵּלִים הַמִּסְתּוֹבְבִים עַל צִיר מְשֻׁתָּף בְּאֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לִיצֹר בֵּינֵיהֶם כָּל זָוִית שֶׁהִיא. הַמַּזְוִית מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַעְתָּקַת זָוִיּוֹת וּלְרִשּׁוּמָן. — [מַזְוִית־, מַזְוִיּוֹת]

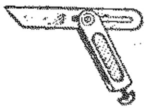
מזווית

מזוכך, ראה מְזֻכָּךְ.

מָזוֹכִיזְם° ז׳ [על שם הסופר האוסטרי Sacher-Mazoch (1836—1895), שתיאר מחלה זו] תְּשׁוּקָה חוֹלָנִית שֶׁל אָדָם לְסַפֵּק תַּאֲוָתוֹ הַמִּינִית עַל־יְדֵי צַעַר אוֹ עִנּוּיִים גּוּפָנִיִּים שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ הָאִישִׁיּוּת הָאֲהוּבָה עָלָיו.

— **מָזוֹכִיסְט°** ז׳ חוֹלֶה בְּמַחֲלַת מָזוֹכִיזְם.

מזוכך, ראה מְזֻכָּךְ.	מזולף, ראה מְזֻלָּף.
מזולעף, ראה מְזֻלְעָף.	מזומן, ראה מְזֻמָּן.

מָזוֹן ז׳ [מן זון] אֹכֶל, כָּל דָּבָר הַנֶּאֱכָל עַל־יְדֵי הַחַי אוֹ נִסְפָּג עַל־יְדֵי הַצֶּמַח. הַמָּזוֹן מְסַפֵּק לַגּוּף חֹמֶר לְבִנְיָנוֹ וּמְשַׁמֵּשׁ מְקוֹר לָאֶנֶרְגְּיָה: "בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו לַדָּרֶךְ" (בראשית מה כג). "טוֹב עוֹבֵד וְיוֹתֵר הוֹן מִמִּתְכַּבֵּד וַחֲסַר־מָזוֹן" (בן־סירא י כח) "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לֹא יִטֹּל מִן הַתַּמְחוּי" (פאה ח ז). "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּמְחַלֵּק מְזוֹנוֹת לְכָל בְּרִיָּה... קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם" (פסחים קיח.). [ובהשאלה:] "וְלָתֵת לָהֶם גַּם לִכְשֶׁיִּגְדְּלוּ מָזוֹן רוּחָנִי מַסְפִּיק" (אחד העם, תא). — [מְזוֹן־, מְזוֹנוֹת]

— **אֲבוֹת־הַמָּזוֹן°**, הַחֳמָרִים הָאוֹרְגָנִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁמֵּהֶם מֻרְכָּבִים הַמְּזוֹנוֹת שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים: חֶלְבּוֹנִים, שֻׁמָּנִים, פַּחְמֵימוֹת, מִינֵרָלִים, וִיטָמִינִים.

— **בִּרְכַּת־הַמָּזוֹן***, אַרְבַּע הַבְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים אַחֲרֵי הָאֲרוּחָה: הַזָּן, עַל הָאָרֶץ, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב: "מִנַּיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן לְאַחֲרֶיהָ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ'" (ברכות כא.).

— **בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת*** (עירובין ל.), בְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל עוּגָה אוֹ תַּבְשִׁיל מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן.

— **אֵין בּוֹדְקִין לִמְזוֹנוֹת*** (בבא בתרא ט.), 1*. כְּלָל בְּעִנְיְנֵי צְדָקָה: אָדָם שֶׁמְּבַקֵּשׁ אֹכֶל, מַאֲכִילִים אוֹתוֹ, וְאֵין בּוֹדְקִים אַחֲרָיו, שֶׁמָּא הוּא רַמַּאי. 2° [בדרך היתול] אַל תְּהִי בַּרְרָן יֶתֶר עַל הַמִּדָּה בְּעִנְיְנֵי אֲכִילָה, חֲטֹף וֶאֱכֹל מִמָּה שֶׁיֵּשׁ לְךָ!

מזונב, ראה מְזֻנָּב.

מְזוֹנִי* ת׳ [מן מָזוֹן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶר זָן: "לָחוּת אַרְסִי אוֹ מְזוֹנִי" (כוזרי ה יד). חֳמָרִים מְזוֹנִיִּים. — [מְזוֹנִית, מְזוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מָזוֹנִיט° ז׳ [Masonite] חֹמֶר־בְּנִיָּה הֶעָשׂוּי תַּעֲרֹבֶת שֶׁל נְיָר וְאַזְבֶּסְט, דְּחוּסִים וּמְרֻקָּעִים לְלוּחוֹת. לוּחוֹת־הַמָּזוֹנִיט מְשַׁמְּשִׁים לְבִדּוּד מִפְּנֵי הַחֹם וּלְצִפּוּי קִירוֹת שֶׁל בִּנְיָנִים.

מזועזע ר׳ מְזֻעְזָע	מזופת ר׳ מְזֻפָּת	מזוקף ר׳ מְזֻקָּף
מזועף ר׳ מְזֹעָף	מזוקן ר׳ מְזֻקָּן	מזוקק ר׳ מְזֻקָּק
מזופף ר׳ מְזֻפָּף	מזוקנן ר׳ מְזֻקְנָן	מזוקר ר׳ מְזֻקָּר

א **מָזוֹר** ז׳ [אולי מן ב׳ זור] 1. חֳלִי, מַכָּה, מַכְאוֹב: "וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ" (הושע ה יג). 2 [במשמעות הפוכה] רְטִיָּה,

תחבשת על מכה: "אין־דן דינך למזור, רפאות תעלה אין לך" (ירמיה ל יג). "עשאה (את המטלית) מזור — טהורה" (ירושלמי שבת ח א). 3 ° [בהשאלה] רפואה, תרופה: "אולי יעתר ה' לנו וישלח לה משמים מזור ותעלה" (עגנון, אלו כד). "תחלה אמרו לבקש מרפא ומזור על־ידי 'חכמים'" (בורלא, עקביה 147). — [מזור־, מזורים, ־רי־]

ב. **מזור** ° ז' [מן ב. זור; שאול מארמית: שבת קכג:; וראה זירה] לוח־עץ שהכובס חובט בו את הלבנים כדי לסחט אותם. — [מזור־, מזורים, ־רי־]

מז'ור ° ז' [צרפתית: majeur; מלאטינית: maior גדול מן־] [במוסיקה] נסק, הסלם החזק, סלם־קולות רווח במוסיקה המרכב משמונה צלילים שהרווחים שביניהם (החל מן דו) הם בהדרגה: טון שלם — שלם — חצי — שלם — שלם — שלם — חצי (להבדיל מסלם "מינור").

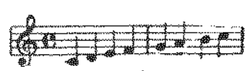
סולם־מז'ור

— **מז'ורי** ° ת' 1. הבנוי על סלם מז'ור. 2 [בהשאלה] ער, בהיר, מעודד: מנגינה מז'ורית. מצב־רוח מז'ורי.

מזורב, ראה מזרב. **מזורה**, ראה מזרה.

מזורבב, ראה מזרבב. **מזורז**, ראה מזרז.

מזורקה ° נ' [פולנית: mazurka אשה ממחוז מאזוביה] 1. רקוד פולני עממי עליז וקל בקצב של שלשה רבעים. 2. יצירה מוסיקלית בקצב זה. — [מזורקות]

מזות °, **מזוות** ת' [מן זות, זוית] בעל זויות, שיש בו פנות: "היה הולך... ומנפנף בידיו נפנופים עזים ומזותים" (שלונסקי, תר' הדון ג 29). "נכנסו עוד כמה אדונים זרים... רבם פנים מזותות אורבניות" (פרלמן, תר' הרץ 26). "חתוכה לחתיכות מזותות" (שניאור, סיפורים לב). [מזותת, מזותים, מזותות]

מזח ז' [אולי שאול ממצרית: mdh; ערבית: חזאם חגורה] 1. כנוי לרציף מארך כעין גשר הנכנס מן החוף אל הנהר או אל הים והמשמש להקלת המעבר או ההעברה של סחורות מן הספינה או האניה אל החוף, ולהפך: "עברי ארצך כיאר, בת־תרשיש, אין מזח עוד" (ישעיה כג י). מזח לסירות. מזחים ליד נמל. 2. חגורה, אזור: "כבגד יעטה, ולמזח תמיד יחגרה" (תהלים קט יט). — [מזח־, מזחים, מזחי־]

מזח [מן מזח 2]

~ נפ' **נמזח** ^, נאזר, נחגר: בחלקי שמחתי, וחכמה נמזחתי" (רונש, מזח). "אני נחגר בחותמי ונמזח" (גבירול, ר 17). — [להמזח, נמזח, ימזח]

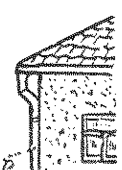
ג'-מזחילה

מזחילה * נ' [מן א. זחל] מרזב, צנור מחבר אל קיר הבנין מתחת לגג, שדרכו זוחלים מי הגשם מן הגג ויורדים למטה: "המזחילה שהיתה שותה ויורדת משקין" (תוספתא טהרות ט טו). — [־לת־, ־לות]

מזחל ° ז' [מן א. זחל] זחילה [ובהשאלה:] התקדמות אטית: "ארליך נתרגל למזחל השעות הריקות" (שנהר, ג 267). — [מזחל־]

מזחלת ° נ' [מן זחל] מגררה, עגלת־שלג, כעין עגלה שבמקום גלגלים יש לה שני מוטות מצפים פסי־ברזל המחליקים על פני השלג או הקרח: "בימות החרף התקין להם מזחלות, שהחליקו בהן הילדים מראש גבעת זליג לתחתיתה" (ביאליק, החצוצרה א). — [מזחלת־, מזחלות, מזחלות־]

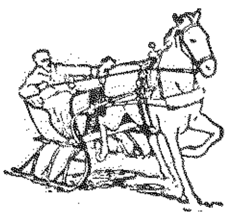
מזחלת

מז"ט ר"ת מזל־טוב.

מזי־רעב, ראה ערך מזה.

מזיג ° ז' [מן מזג] [במוסיקה] קונסוננס, התלכדות הרמונית של שני צלילים מוסיקליים (הפך מן "צריר" — דיסוננס). — [מזיג־, מזיגים, ־גי־]

מזיגה * נ' [מן מזג, מזג] 1 °, ערבוב, מהילה: "המוציא יין כדי מזיגת הכוס" (שבת ח א). מזיגת יין במים. 2 °, יציקה לכלי: מזיגת כוס יין. מזיגת תה. 3 °, [בהשאלה] תאום, צרוף: "היה באויר משהו אביבי ומשהו סתוי כאחד, ומזיגת שניהם היתה מוזרה" (פיכמן, קסט). "מי יתן ויתערבו ויתמזגו שניהם מזיגת־עולם" (ויסלבסקי, תר' מרד 64). מזיגת הקולות במקהלה להרמוניה. מזיגה נאה של צבעים. מזיגת הישן והחדש בתרבות. — [מזיגת־, מזיגות]

מזיגות ° נ' [מן מזוג] היות מזוג, ערוב הרמוני: "המזיגות הנפלאה של סגנון המקרא והמשנה גם יחד" (אביגרי, יד 411). — [מזיגות־]

מזיד * ת' [מן א. זוד, הזיד] חוטא בזדון, עושה דבר רע בכונה תחלה (ההפך: "שוגג"): "כי מזיד בוזה אביו ומכעיס בוראו מקלל אמו" (בן־סירא ג טז). "אם תרם שוגג, תרומתו תרומה; ומזיד — לא עשה כלום" (תרומות ב ב). "הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין, ואל יהיו מזידין" (ביצה ל.). — [מזידה, מזידים, מזידות]

— **במזיד** תה"פ מתוך כונה (רעה), בזדון: "המטמא... בשוגג, פטור; במזיד — חיב" (גיטין ה ד). "הרי אנו מאבדים חלק מכחנו הדל במזיד" (אחד העם, רד).

מזיז °, **מזויז** ת' [מן א. זיז] בעל זיזים, שיש בו בליטות: גלגל מזיז. — [מזיזת, מזיזים, מזיזות]

מזיח ז' [צורת־משנה של מזח] מזח, חגורה: "שופך בוז על־נדיבים, ומזיח אפיקים רפה" (איוב יב כא). — [מזיח־, מזיחים, מזיחי־]

מזימה, ראה מזמה.

א. **מזין** *, **מזוין** ת' [מן א. זין, זין] 1 *, חמוש בנשק, נושא כלי־זין: "לסטים מזין" (בבא קמא נז.). "כשהיו ישראל נראין לעמונים, נראין עטופים לשלום, ולמואבים נראים מזינין למלחמה" (במדבר רבה כ). "אסירים... בלוית השוטר המזין שמאחריהם" (שופמן, א 219). החילים יצאו לקרב מזינים ברובים ובמקלעים. הכחות המזינים של המדינה. 2 °, מצייד, שיש עמו כל הדרוש לו לבצוע לתפקיד מסים: החוקרים עבדו במעבדה כשהם מזינים במיקרוסקופים ובמצלמות עדינות. — [מזינת, מזינים, ־נות]

— בטון מזין°, בטון היצוק על שלד של מטילי־ברזל המקנים לו חזק רב.

— עין מזינת°, עין משקיפה בעד מכשיר אופטי.

ב. **מזין**ˆ, **מזוין** ת׳ [מן ב. זין, זין] מקשט, מעטר: ״ופילגשים רבות מזינות במיני תכשיטי זהב ורקמה״ (מורה נבוכים ג יב), בספרי התורה הכתובים מזינות האותיות שעטנ״ז ג״ץ [ראה ערך ב. זיון, ושם גם הציור] — [מזינת, מזינים, ־נות]

מזין° ת׳ [מן זון, הזין] זן ומשביע: מאכל מזין. — [מזינה, מזינים, מזינות]

מזיף*, **מזויף** ת׳ [מן זיף, זיף] 1*, עשוי במרמה כחקוי לדבר־מה: ״ונמצאת עדותן מזיפת״ (בבא בתרא קע.). שטרות מזיפים. חמאה מזיפת. 2,° מסלף, בלתי־מתאים: טונים מזיפים בזמרתו של פלוני. — [מזיפת, מזיפים, ־פות]

— (אדם) מזיף ˆ, צבוע, מי שאין תוכו כברו: ״מזיפים ושקרנים אתם״ (שבט יהודה, כט).

מזיק* ז׳ [מן נזק, הזיק] 1*, משחית, מחבל, גורם נזק: ״וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ״ (בבא קמא א א). 2°, כנוי לחרק או לבעל־חיים אחר הגורם נזקים לצמחי־תרבות: מזיקי־ההדרים. מזיקי־הגפנים. 3*, כנוי לשד, רוח רעה: ״אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמד מפני המזיקין״ (ברכות ו.). 4°, כנוי עממי לאדם בעל תחבולות, זריז וממלח ביותר, המסגל לבצע דברים קשים ביותר, מעין הכנוי ״שד משחת״: ״הוא ׳מזיק׳ לסדר הרצאות ואיש נאמן״ (ביאליק, אגרות ח קסח). ״תבקש בשמי את ידידנו שניאור, שהוא ׳מזיק׳ במלאכת השיר״ (ברקוביץ, הראשונים סח). ״מזיק שכמותו, שום דבר לא יקשה בעיניו!״ — [מזיק־, מזקים, מזיקי־]

מזית°, **מזוית** ת׳ [מן זית] דומה לזית, שצבעו כעין הזית: ״וצבע פניו מזית״ (הלקין, משבר 262). — [מזיתת, מזיתים, ־תות]

מזכזך°, **מזוכזך** ת׳ [מן זכזך, זכזך] 1, מטהר, מזכך: אויר מזכזך. [ובהשאלה:] ״והנה ראש הקולחוז שלנו אין דעתו מזכזכה עליו כל־צרכה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 136). 2, נוצץ כעין הזכוכית: ״תנור ארך וגבוה, עשוי לבנים מזכזכות״ (מגדלי מו״ס, רסג). — [מזכזכה או מזכזכת, מזכזכים, ־כות]

— זך ומזכזך°, נקי וטהור ביותר, צח ובהיר מאד.

מזכיר ז׳ [מן א.זכר, הזכיר] 1°, פקיד במשרד, או במוסד פרטי או צבורי המרכז את התכתבת המשרדית, רושם פרוטוקולים, דו״חות וכיוצא בזה: ״מתבקשת מזכירה־כתבנית היודעת על־בריין עברית ואנגלית״ (מודעה בעתון). 2°, תאר מקבל בארגונים צבוריים לאדם המרכזי המנהל ומכון את כל העניינים והממציג את ארגונו: מזכיר המפלגה. מזכיר ההסתדרות. 3 [בימי־קדם] סופר המלך, כותב ספר־הזכרונות של מלך: ״ואדרם על המס, ויהושפט בן־אחילוד המזכיר״ (שמואל ב כ כד). — [מזכירה, מזכירת־, מזכירים, מזכירי־, מזכירות]

מזכירות° נ׳ [מן מזכיר] 1, עבודת המזכיר, רשום פרוטוקולים, נהול תכתבת וכו׳. 2, רכוז עניני מוסד ונהולם. 3, משרד שעובד בו צות הפקידים: המזכירות פתוחה משעה 8 בבקר ועד 12. 4°, המנגנון המנהלי המרכזי של מוסד, של ארגון צבורי וכדומה: מזכירות המפלגה. בועידת ההסתדרות נבחרה מזכירות בת 11 חברים. — [מזכירות־, מזכיריות]

מזכך° ז׳ [מן זכך, זכך] מטהר־אויר, חמר המעלה ריח חריף ונעים, שיש בו כדי להפיג ריחות רעים. — [מזכך־, מזככים, מזככי־]

מזכך°, **מזוכך** ת׳ [מן זכך, זכך] מנקה, מטהר: ״כאדמת־סתו מזככת זו״ (פיכמן, קע). ״כל העולם כאלו חדש בעיניך, מרחץ, מזכך ומטהר״ (הזז, יעיש ד 38). [ובהשאלה:] ״סוד שיחה של אמנות מזככה״ (קריב, עיונים 48). האויר נעשה מזכך לאחר רדת הגשם. — [מזככה או מזככת, מזככים, ־כות]

מזכ״ל° ר״ת מזכיר כללי.

מזכר°, **מוזכר** ת׳ [מן א.זכר, הזכר] נזכר, נאמר, שהעלה בזכרון: הדברים המזכרים למעלה. — [מזכרת, ־כרים, ־רות]

מזכר° ז׳ [מן זכר] 1, ממורנדום, זכרון־דברים על הסכם, סכום עבודות וכדומה. 2, תזכרת, הודעה בכתב כדי להזכיר משהו שהחלט לפני־כן. — [מזכר־, מזכרים, מזכרי־]

מזכרת נ׳ [מן א.זכר, הזכיר] 1° [שאול מן במדבר ה טו: ״מנחת זכרון מזכרת עון״, ושם כנראה בינוני־פועל] אות־זכרון, דבר שנתן לזכרון, חפץ שיש בו כדי להזכיר משהו או מישהו: ״שלל אויבים הוא... להיות לנו למזכרת (ביאליק, התרנגולים). התיר לקח עמו מזכרת מירושלים מתוצרת ״בצלאל״. התירים הביאו מאבנים למזכרת מן הטיול. מזכרת ידידות וחבה. 2°, רשימה לזכרון, פרט של דברים שונים, קטלוג או פרוטוקול. — [מזכרת־, מזכרות, מזכרות־]

— למזכרת־נצח°, למזכרת־עולם°, נסח־הקדשה מקבל שכותבים על חפץ שנתן למישהו לזכרון־ידידות, לאות־חבה והוקרה וכדומה.

מזל ז׳ [אכדית: manzaltu מראה הירח; וכן ערבית: מנזל; ארמית: מזלא] 1* [שאול מן ההוראות 2, 3 להלן, ועל־יסוד האמונה הקדומה כי הכוכבים מכוונים את מהלך חייו של אדם] גורל, מנת־חלקו של אדם בחייו: ״לא מזל־יום גורם, אלא מזל־שעה גורם... מזל מחכים, מזל מעשיר״ (שבת קנו.). ״ואני לרע מזלי והיגון אשר עלה בגורלי״ (חריזי, תחכמוני כב 216). ״אי מזלי, מזל רע!״ (ביאליק, תאמר). [וראה עוד הצירופים להלן]. 2° [קיצור מן ״מזל טוב״] הצלחה, אשר: ״איני חסר בלתי מזל, הצלחה״ (ביאליק, תקוות). ״אם מזל, אחי, אין לאיש״ (ביאליק, יש פרשט). 3, כנוי לכל אחת משתים־עשרה קבוצות־הכוכבים המהוות את ״גלגל המזלות״ (ראה גלגל, גלגל המזלות): ״לשמש ולירח ולמזלות, ולכל צבא השמים״ (מלכים ב כג ה). ״שנים־עשר מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל... תליתי בו שלש־מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים״ (ברכות לב:). כל מזל נמצא בחדש מסים מאחורי השמש, ולפי זה נקבע מזל לכל חדש, כגון: מזל ״טלה״ — לניסן, מזל ״שור״ — לאיר, מזל ״אריה״ —

לְאָב. 4 *, כּוֹכָב: "יֵשׁ מַזָּל שֶׁגּוֹמֵר הִלּוּכוֹ לִשְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, כְּגוֹן כּוֹכַב־חַמָּה, וְיֵשׁ מַזָּל שֶׁגּוֹמֵר הִלּוּכוֹ לִשְׁלֹשִׁים יוֹם וְהוּא לְבָנָה, וְיֵשׁ מַזָּל שֶׁגּוֹמֵר הִלּוּכוֹ לִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהוּא צֶדֶק... אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב וָעֵשֶׂב שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל בָּרָקִיעַ שֶׁמַּכֶּה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ גְּדַל!" (בראשית רבה י). — [מַזַּל־, מַזָּלוֹת, מַזְּלוֹת־]

— מַזָּל טוֹב ^ 1 ^, הַצְלָחָה, אֹשֶׁר: "בָּא גָד – בָּא מַזָּל טוֹב" (רש"י בראשית ל יא). "נָשָׂאתִי, לְמַזָּל טוֹב, אֶת זוּגָתִי הַצְּנוּעָה" (מנדלי מו"ס, נח). 2 °, בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לְבַעַל־שִׂמְחָה – לְמִי שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן אוֹ בַּת (אֵצֶל הַסְּפָרַדִּים – רַק לְבַת!), לַבָּאִים בִּבְרִית־הַנִּשּׂוּאִין, לְזוֹכֶה בְּגוֹרָל וְכַדּוֹמֶה: "הַכֹּל צוֹהֲלִים וְהַכֹּל אוֹמְרִים: מַזָּל טוֹב! שְׂמַח בָּחוּר בְּעֶגְלָתְךָ!" (מנדלי מו"ס, שנה). "אָמַרְתִּי לָהֶם: בָּרְכוּנִי בְּמַזָּל טוֹב" (עגנון, כלה יט–כ).

— מַזָּל רָע ^, מַזָּל שָׁחוֹר °, חֹסֶר־הַצְלָחָה בַּחַיִּים, הֲלִיכָה מִדְּחִי אֶל דֶּחִי: "אִי מַזָּלִי, מַזָּל רָע! אֵין לִי הָא וְאֵין לִי הָא" (ביאליק, תאמר אהיה). "אֵין עֵצָה... כְּנֶגֶד מַזָּל רָע" (עגנון, אלו צה). הַמַּזָּל הַשָּׁחוֹר רָדַף אֶת הָאֻמְלָל.

— בְּסִימָן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב! ^ [על־פי הברכה בקידוש לבנה: "סימן טוב ומזל טוב יהי לנו ולכל ישראל"] בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לְבַעַל־שִׂמְחָה.

— לְמַזָּלוֹ °, לְאָשְׁרוֹ, לְשִׂמְחָתוֹ: לְמַזָּלִי, מָצָאתִי אֶת הָאֲבֵדָה.

— לְרֹעַ מַזָּלוֹ ^, לְאָסוֹנוֹ, לְהַוָּתוֹ, לְצַעֲרוֹ: "וּלְרֹעַ מַזָּלִי רָאַנִי אִישׁ מַלְשִׁינִי" (הרומי, טו 272).

— בִּישׁ־מַזָּל °, רַע־הַמַּזָּל °, גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח, מִי שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ בְּמַעֲשָׂיו.

— בֶּן־מַזָּל °, בַּר־מַזָּל °, אָדָם מַצְלִיחַ, הָעוֹשֶׂה חַיִל בְּמַעֲשָׂיו. — [בְּנֵי־מַזָּל]

— אֵין לוֹ מַזָּל ° [על־פי "אין מזל לישראל", ראה להלן] אֵינוֹ מַצְלִיחַ, כָּל אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה אֵינוֹ עוֹלֶה יָפֶה: "אִם מַזָּל, אָחִי, אֵין לָאִישׁ – נִסְתַּחֲפָה שָׂדוֹ" (ביאליק, יש פרשס). [ולהפך:]

— יֵשׁ לוֹ מַזָּל °, הוּא מַצְלִיחַ.

— גָּרַם לוֹ מַזָּלוֹ °, אִנָּה לוֹ גּוֹרָלוֹ, קָרָה לוֹ: "לֹא גָרַם מַזָּלִי כִּי אֹבַד עִמָּכֶם" (ביאליק, המתמיד).

— מִשְׂחֲקֵי־מַזָּל °, מִשְׂחֲקֵי הַזָּרִי, מִשְׂחָקִים בִּקְלָפִים, בְּקֻבִּיּוֹת וְכַדּוֹמֶה, שֶׁהַהַצְלָחָה בָּהֶם תְּלוּיָה לֹא בְּכֹחַ הַחֲשִׁיבָה וְהַיְדִיעוֹת שֶׁל הַמְשַׂחֵק, אֶלָּא בְּמַזָּל וּבְמִקְרֶה הָעִוֵּר.

— שִׂחֵק לוֹ מַזָּלוֹ °, הִצְלִיחַ, הָיְתָה לוֹ הַצְלָחָה.

— אֵין מַזָּל לְיִשְׂרָאֵל * [שאול מן שבת קנו, ושם הכוונה: אין בני ישראל נתונים להשפעת הכוכבים והמזלות], אִמְרָה פְּסִימִית מְקֻבֶּלֶת עַל גּוֹרָלָם שֶׁל הַיְּהוּדִים לְעֻמַּת גּוֹרָלָם שֶׁל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים הַמַּצְלִיחִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם.

— מְשַׁנֶּה מָקוֹם מְשַׁנֶּה מַזָּל ^ [פתגם רווח, שאול בשינוי נוסח מן ראש־השנה טז: "ארבעה דברים מקרעין גזר־דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה... ויש אומרים אף שינוי מקום"], 1, הָעוֹבֵר לָגוּר אוֹ לַעֲבֹד בְּמָקוֹם אַחֵר פּוֹתֵחַ פֶּרֶק חָדָשׁ בְּחַיָּיו וְנִפְתָּחִים לְפָנָיו סִכּוּיִים חֲדָשִׁים לְהַצְלָחָה. 2, דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה לְאָדָם שֶׁהֶעְתִּיק דִּירָתוֹ אוֹ עָבַר לַעֲבוֹדָה חֲדָשָׁה: וּלְוַאי יָאִיר לְךָ מַזָּלְךָ יוֹתֵר בִּמְקוֹמְךָ הֶחָדָשׁ!

— עוֹבֵד (עוֹבֶדֶת) כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת * [בראשי־תיבות: עַכּוּ"ם] כִּנּוּי לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים הַמִּשְׁתַּחֲוִים לִצְבָא־הַשָּׁמַיִם: "מַעֲשֶׂה בְּעַכּוּ"ם אַחַת שֶׁהָיְתָה חוֹלָה בְּיוֹתֵר" (סנהדרין סד.).

— הַכֹּל תָּלוּי בְּמַזָּל ^ [על־פי רש"י שבת עה., ושם כפשוטו] אֵין אָדָם יָכוֹל לִפְעֹל כְּנֶגֶד גּוֹרָלוֹ שֶׁנִּגְזַר עָלָיו מֵרֹאשׁ, הַצְלָחָתוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ כִּשְׁלוֹנוֹ נְתוּנִים בְּיַד הַגּוֹרָל וְהַמִּקְרֶה: "כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים: הַכֹּל תָּלוּי בְּמַזָּל" (ביאליק, יום השישי א).

— הַכֹּל תָּלוּי בְּמַזָּל, אֲפִלּוּ סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבַּהֵיכָל ^ (זוהר, נשא קלד.). אֵין לְךָ דָּבָר בָּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בְּמַזָּל.

מזל [מן מַזָּל]

~ הת׳ הִתְמַזֵּל ^ [על־פי רוב בצירוף אל "מַזָּל":]

— הִתְמַזֵּל מַזָּלוֹ ^, הִצְלִיחַ, שִׂחֵק לוֹ מַזָּלוֹ: "הָאוֹמֵר: גַּד גַּדִּי – הִתְמַזֵּל מַזָּלִי" (רש"י שבת סז:). "וַעֲדַיִן הָיָה... מְצַפֶּה שֶׁיִּתְמַזֵּל מַזָּלוֹ וְיָקוּם" (עגנון, כפות ע). "עֲנִיִּים מְרוּדִים כְּמוֹתוֹ שֶׁנִּתְמַזֵּל לָהֶם מַזָּלָם וְזָכוּ בְּגוֹרָל וְעָלוּ לִגְדֻלָּה" (ליסיצקי, תולדות 94). — [לְהִתְמַזֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

~ פֻּע׳ מֻזָּל °, ראה ערך מְמֻזָּל °.

מַזְלֵג

מַזְלֵג ז׳ [מן זלג–לגז; ערבית: מִזְלָאג׳ בריח] 1 °, כְּלִי־שֻׁלְחָן קָטָן בַּעַל שִׁנַּיִם מָאֳרָכוֹת וּמְחֻדָּדוֹת שֶׁהָאוֹכֵל תּוֹקֵעַ אוֹתוֹ בְּמָזוֹן וּמַגִּישׁוֹ אֶל פִּיו; הַמַּזְלֵג הוּא אֶחָד מֵאַבְזְרֵי־הָאֹכֶל בִּימִינוּ יַחַד עִם הַסַּכִּין וְהַכַּף (סַכּוּ"ם = סַכִּין כַּף וּמַזְלֵג). 2 [בימי־קדם] מֵעֵין קִלְּשׁוֹן לְהַעֲלוֹת בּוֹ בָּשָׂר מִן הַדּוּד אוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְכַדּוֹמֶה: "וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ" (שמואל א ב יג). 3 °, כִּנּוּי לְמַכְשִׁיר אוֹ לְחֵלֶק מִמַּכְשִׁיר הֶעָשׂוּי בְּצוּרַת מַזְלֵג. — [מַזְלֵג־, מַזְלְגוֹת, מַזְלְגוֹת־; במקרא מצוי הריבוי: מִזְלָגוֹת, מִזְלְגוֹת־]

מזלג (1)

— כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג [שאול מן שמואל א ב יד, ושם כפשוטו] מִכָּל הַבָּא בַּיָּד, בְּלֹא כָּל בְּחִירָה: "הָיִינוּ הוֹלְכִים יַחְדָּו וּמְשׂוֹחֲחִים עַל כָּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג" (יל"ג, פרוזה קלג).

— עַל קְצֵה הַמַּזְלֵג ° [בהשאלה] מְעַט מְאֹד, מַשֶּׁהוּ: בַּמְּסִבָּה הִשְׁמִיעוּ נְאוּמִים לָרֹב – וְאָמָּנוּת נִתְּנָה עַל קְצֵה הַמַּזְלֵג...

— מַזְלֵג־קוֹל °, ראה קוֹלָן.

מַזְלְגוֹן

מַזְלְגוֹן ° ז׳ [מן מַזְלֵג] מַזְלֵג קָטָן. — [מַזְלְגוֹנִים, ־גוֹנֵי־]

מַזְלוּל

מַזְלוּל ° ז׳ [מן א. זלל] זְלִילָה, אֲכִילָה גַּסָּה: "מִתְבַּטְבֵּט לְעֵינֵינוּ הַבָּחוּר, יִמַּח שְׁמוֹ, מִן הַמַּזְלוּל הַזֶּה" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 334). — [מַזְלוּל־]

מַזָּלוּת

מַזָּלוּת ° נ׳ [מן מַזָּל] הֶאָרַת הַמַּזָּל, הַצְלָחָה: "שֶׁלֹּא עַל־חִנָּם בַּר־מַזָּל הוּא; שֶׁנִּצְטָרְפוּ לְמַזָּלוּתוֹ גַּם זְרִיזוּת וּמְעַט עָרְמָה" (טביב כערער 182). — [מַזָּלוּת־]

מְזַלְזֵל, מזולזל

מְזֻלְזָל ^, מזולזל ת׳ [מן זלזל, זִלְזֵל] נִלְעָג, נִקְלֶה: "מְזֻלְזָל הָעֶבֶד יוֹתֵר מִן הָאִשָּׁה" (רש"י מנחות מד.). "רַתְחָן הוּא, בָּזוּי וּמְזֻלְזָל" (ביאליק, אריה ז). "הֲרֵי חַיָּיו יִהְיוּ מְיֻשָּׁן, מְזֻלְזָל" (קריי, כורך 75). — [מְזֻלְזֶלֶת, מְזֻלְזָלִים, ־לוֹת]

מזלח° ז' [מן זלח] מכשיר קטן לזלוח מי־בשם. [ראה גם מזלף]. — [מזלח־, מזלחים, מזלחי־]

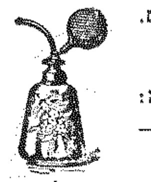
מזלח

מזלל° ז' [מן זלל] זלילה, אכילה גסה: "למזלל רמשי עפר" (כהן, מאזנים תר"צ יב). — [מזלל־]

מזללה° נ' [מן זלל] [בלשון־הדיבור] כנוי למסעדה קטנה או למזנון מהיר, המגישים ללקוחות מאכלים מיחדים ומגרים המיעדים "לזלילה": מזללה מזרחית. מזללה סינית. — [מזללת־, מזללות, מזללות־]

מזלעף°, מזולעף ת' [מן זלעף, זלעף] מלא זלעפה, מסער: מזג־אויר מזלעף. רוח מזלעפת. — [מזלעפת, ־עפים, ־פות]

מזלף° ז' [מן זלף] 1. דלי־גננים המצייד במשפך נקובוי שמזלפים בו מים על ערוגות־צמחים. 2. מכשיר־לזלוף נוזלים, מרסס: מזלף למי־בשם. מזלף־נוזלים נגד חרקים. — [מזלף־, מזלפים, מזלפי־]

מזלף־גננים

מזלף°, מזולף ת' [מן זלף, זלף] מרסס, מזה, שזלפו אותו: נוזלים מזלפים. — [מזלפת, מזלפים, ־פות]

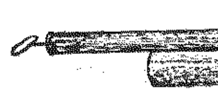
מזלף נגד חרקים

מזלף°, מוזלף ת' [מן זלף, הזלף] משקה, מרבץ בנוזלים: "לחייו השחומות של הגנרל המזלפות במי־בשם מבהיקות ברעננותן" (ש' אבן־שושן, עתודתו 81). ערוגה מזלפת. — [מזלפת, מזלפים, ־פות]

מזלת° נ' [מן מזל] קבוצת מזלות: "מזלת קבועה בחלל ההויה" (ברש, ב 244). "מה אזעם ואאר מזלת שהיא כה אמללה?" (למדן, במעלה קמד). "איזו מזלת מבטיחה אשר בחיי הנשואין" (קרליבך, הודו 100). — [מזלת־, מזלות, מזלות־]

מזמה, מזימה נ' [מן א. זמם] 1. מחשבה, רעיון לעשות דבר־מה, דבר שזוממים לעשות: "לא ישוב אף־ה' עד־עשתו ועד־הקימו מזמות לבו" (ירמיה כג כ). "כי אין הולל בכול מעשיך ולא רמיה במזמת לבכה" (מגלת ההודיות ד 21). "אעוף עלי גבהי מזמות" (גבירול, א 18). 2. ערמה תבונה: "לתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזמה" (משלי א ד). "שרי גוים במזמתם, ורוזנים במחקרותם" (בן־סירא מד ה). — [מזמת־, מזמות]

— איש־מזמות, 1. בעל תחבולות להרע, חכם להרע: "טוב יפיק רצון מה', ואיש מזמות ירשיע" (משלי יב ב). 2*. ערום, חכם ונבון, הוגה מחשבות: "ואיש מזמות יכניע רבים" (בן־סירא כא כד).

— בעל־מזמות, בעל תחבולות להרע: "מחשב להרע, לו בעל־מזמות יקראו" (משלי כד ח).

— חרש מזמות°, חרש רעה, חשב מחשבות להרע: "והם חורשים מזמה להביאו בין מצריהם ולחנקו שם" (ביאליק, מגילת ז).

מזמוז^ ז' [מן מומז, מזמז] 1.^ לחץ, העקה: "ורבה בו פעמים במסמוס ומזמוז" (סליחות י"ז בתמוז, אמרר). 2° [בלשון המונית] מעוך, גפוף, משוש ולטוף מיני. — [מזמוז־, מזמוזים, מזמוזי־]

מזמוט* ז' **מזמוטים*** ז"ר [אולי קרוב לערבית: זמט גלש, חמק] שעשועים, שחוק חמר: "כבני־אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה" (חגיגה יד ב). "עליו וליצן הוא ועושה מעשי־מזמוטין... להצחיק עלמות" (בן־ציון, xxvi). "הוא ראה מזמוטי אהבה ושחק" (גרינברג, מעשה בסוס ורוכב). — [מזמוטי־]

מזמוטאי° ז' [מן מזמוט] בדחן, שחקן קומי. — [מזמוטאית, מזמוטאים, ־איות]

מזמור ז' [מן א. זמר] 1. שיר, זמר, פזמון: "מזמור לדוד, בברחו מפני אבשלום בנו" (תהלים ג א). "מזמור שיר־חנכת הבית לדוד" (תהלים ל א). "קול מזמור על נעם תירוש" (בן־סירא לב ט). "וכמזמור על משתה היין" (בן־סירא מט ב). "עוד צולל בנפשי מזמורם הערב" (ביאליק, זוהר). מזמורי חילים. 2. כנוי לפרק מפרקי תהלים [על־שום שרבים מהם פתיחתם: "למנצח מזמור", "מזמור ל־" ועוד]: "מאה וארבעים ושבעה מזמורות שכתוב בתהלים — כנגד שנותיו של אבינו יעקב" (ירושלמי שבת טו ג). "מאה ועשרים מזמורים אמר דויד" (ויקרא רבה ד). מזמורי תהלים. מזמור קי"ח. — [מזמור־, מזמורים, ־רי־; גם מזמורות]

— הולך כמזמור° (דבור עממי) הוא נעשה בקלות ובמהירות, ללא כל תקלה (כמזמורי תהלים, שהם שגורים בפי העם).

— מזמור שיר לעתיד לבוא° [מימרה עממית, והשווה ספרי האזינו קמ:] חלום לאחרית הימים, דבר שאין לו סכוי להתגשם בימינו, הלכתא למשיחא.

מזמז [קרוב אל מסמס]

~ פע' **מזמז** פ"י 1. מסמס, קלקל, השחית: "כמה יכול אדם למזמז את עצמו בהוראת הלשון?" (ברטוב, כנפים 253). ההנהלה הכושלת מזמזה את כל התכנית. 2 [בלשון המונית] מעך, גפף, לטף לטופים מיניים. — [למזמז, מ־, י־]

~ פע' **מזמז** °, ראה ערך ממזמז.

~ התפ' **התמזמז** 1*. נתמעך, נתרכך, התמסמס: "בהמה שנתמזמזו מחה — טרפה" (חולין מה:). "אוי לו לזה שנתמזמז מחו" (רש"י חולין מה:). "והנר אינו דולק יפה, אלא מתמזמז ומתיז ניצוצות ברתיחה" (מנדלי מו"ס, צח). "וכך מתמזמזת וכלה שארית הקרן הלאמית" (אחד העם, תד). "החמה זורחת והשלג מתמזמז ושלוליות־שלוליות משתלשלות והולכות" (עגנון, כלה סח). "ואולם לבי מתמזמז, מתמזמז" (ברנר, א 191). "בעוד שנרות הדורות דולקים או כבים, הנר שבחיי היחיד מתמזמז" (ברדיצ'בסקי, מאמרים קטו). 2°. [בלשון המונית] התעלס בגפופים ובלטופים מיניים. 3° [בהשאלה מן 2] התבטל, עסק בדברים של מה־בכך: "מה שמם, מה הם מתמזמזים שם?" (קובנר, פנים 35). — [להתמזמז, מת־, ית־]

מזמזן° ז' [מן מזמז, מזמז] 1. מי שלהוט אחרי מזמוז [בהוראה 2], רדוף אחרי גפופים ולטופים מיניים. 2 [בהשאלה] בטלן, רועה־רוח, עוסק בדברים של מה־בכך. — [מזמזנית, ־נים, ־ניות]

מזמט [מן מזמוט]

~ פע' **מזמט** ° פ"י 1. שעשע, בדר, בדח: הבדחן מזמט את המסבים. 2. [בהשאלה] עסק בפלירט, ענב על־, התעלס: "חושב

אֲנִי בְּלִבִּי, אֲמַזְמֵט מְעַט אֶת הָאִשָּׁה, וְהִיא נִתְפַּחֲדָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 332). – [לְמַזְמֵט, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְמַזְמֵט °, הִתְעַלֵּס, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ שַׁעֲשׁוּעֵי־אַהֲבָה: ״לְהִתְמַזְמֵט עִם יַעֲלוֹת דַּקּוֹת־רַגְלַיִם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 90). – [לְהִתְמַזְמֵט, מִתְ־, יִתְ־]

מְזֻמָּן, מזומן ת׳ [מן זמן, זִמֵּן] 1 ^, מוּכָן, עָרוּךְ, נָכוֹן: ״הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת סֻכָּה״ (תפילה לנכנס לסוכה). ״זֶה כְּבָר הָיָה מְזֻמָּן לְעָלְמָא דְאָתֵא״ (לָעוֹלָם הַבָּא) (סוקולוב, במראות 212). 2 *, מְזֻמָּן, מִתְבַּקֵּשׁ: ״הַנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, בָּאַחֲרוֹנָה הוּא מְזֻמָּן לִבְרָכָה״ (ברכות מג.). ״יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן דּוּרְדְּיָא מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא״ (עבודה זרה יז.). 3 ^, כִּנּוּי לִשְׁלשָׁה אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר הַסּוֹעֲדִים יַחַד, עַל־שׁוּם שֶׁאַחֲרֵי הַסְּעוּדָה מִתְבַּקֵּשׁ (מְזֻמָּן) אֶחָד מֵהֶם עַל־יְדֵי חֲבֵרָיו לְבָרֵךְ בִּרְכַּת־הַמָּזוֹן [וראה עוד להלן]. 4 ^, הַנִּמְצָא בָּעַיִן, הַקַּיָּם בַּמְּצִיאוּת [בייחוד בעניני כספים]: ״וּמִצְטָרֶפֶת לַחֶשְׁבּוֹן גַּם פְּרוּטָה מְזֻמֶּנֶת״ (ביאליק, אריה ב). – [מְזֻמֶּנֶת, מְזֻמָּנִים, מְזֻמָּנוֹת]

– מְזֻמָּנִים ^ [על־פי ספרות השאלות והתשובות] כִּנּוּי לְכֶסֶף, כֶּסֶף בָּעַיִן: ״חָסְרוּ לוֹ הַ׳מְּזֻמָּנִים׳, דְּמֵי כָּל הַמַּכְשִׁירִים״ (טשרניחובסקי, סיפורים 105).

– בִּמְזֻמָּנִים ^, בְּשְׁטָרוֹת שֶׁל כֶּסֶף וּבְמַטְבְּעוֹת: ״שֶׁתְּשַׁלֵּם לָהֶם אֶת הַמְּחִיר... תֵּכֶף בִּמְזֻמָּנִים״ (אחד העם, רלד). ״וְחוֹשְׁבִים וּמוֹנִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל, מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם בִּמְזֻמָּנִים וְשֶׁעוֹד יַכְנִיסוּ בְּקָרוֹב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צה). ״שְׁקָלִים ת״ק בִּמְזֻמָּנִים״ (ביאליק, תקוות עני).

– בְּעִתִּים מְזֻמָּנוֹת (נחמיה יג לא), בִּזְמַנִּים קְבוּעִים, מִפַּעַם לְפַעַם.

– מוּכָן וּמְזֻמָּן ^, נָכוֹן בַּכֹּל, מוּכָן בְּהֶחְלֵט: ״הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת הָעֹמֶר״ (ספירת העומר). הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לָצֵאת לַדֶּרֶךְ.

– נִצְטָרֵף לִמְזֻמָּן ^ [על־יסוד מְזֻמָּן 3], נִתְחַבֵּר לִסְעוּדָה: ״עוֹד בְּרִיָּה אַחַת... מִצְטָרֶפֶת לִמְזֻמָּן״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קעו).

מֻזְמָן°, מוזמן ת׳ [מן זמן, הֻזְמַן] קָרוּא, מִי שֶׁהִזְמִינוּהוּ לָבוֹא לְמָקוֹם פְּלוֹנִי: הַכְּנִיסָה לַמְּסִבָּה רַק לַמֻּזְמָנִים. – [מֻזְמֶנֶת, מֻזְמָנִים, ־נוֹת]

מִזְּמַן° תה״פ [מִן + זְמַן] מִכְּבָר, זֶה זְמַן רַב – ראה זְמַן.

מְזַמֵּר° ז׳ [מן א.זמר, זִמֵּר] זַמָּר, אָדָם הָעוֹסֵק בְּשִׁירָה: פְּלוֹנִי מְזַמֵּר בָּאוֹפֶּרָה. – [מְזַמֶּרֶת, מְזַמְּרִים, ־רוֹת]

מִזְמָר ^ ז׳ [מן א.זמר] מִזְמוֹר, שִׁיר: ״יְהַלְלוּ יַחְדָּו בְּכָל מִינֵי מִזְמָר״ (אביתור, אופנים, על־פי שירמן א 60). – [מִזְמַר־, מִזְמָרִים, מִזְמְרֵי־]

מַזְמֵרָה נ׳ [מן ב.זמר] מַכְשִׁיר כְּעֵין מִסְפָּרַיִם בַּעֲלֵי לְהָבִים מְעֻגָּלִים לִזְמִירַת (קְצִיצַת) עַנְפֵי עֵצִים, גְּפָנִים וְשִׂיחִים: ״וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים, וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת״ (ישעיה ב ד). ״וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת״ (ישעיה יח ה). – [מַזְמֵרַת־, מַזְמֵרוֹת, מַזְמְרוֹת־]

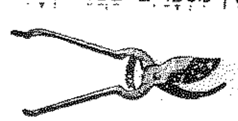
מזמרה

מְזַמֶּרֶת נ׳ [מן ב.זמר] סַכִּין לְנִקּוּי הַמְּנוֹרָה, מִכְּלֵי־הַמִּקְדָּשׁ (מלכים א ז נ). – [מְזַמֶּרֶת־, ־רוֹת]

מְזַמֶּרֶת° נ׳ [מן א. זמר, זִמֵּר] זַמֶּרֶת, מְשׁוֹרֶרֶת. – [מְזַמֶּרֶת־, מְזַמְּרוֹת]

מְזִמָּתָה נ׳ [צורה מוארכת של ״מְזִמָּה״] מְזִמָּה, מַעֲשֵׂה־רֶשַׁע: ״מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים״ (ירמיה יא טו).

מְזֻנָּב ^, מזונב ת׳ [מן זנב, זִנֵּב] בַּעַל זָנָב, שֶׁבִּקְצֵהוּ מְחֻבָּר כְּעֵין זָנָב: ״אַדְּרוֹת־הַגּוֹמִיָּה הַמְזֻנָּבוֹת״ (שניאור, סיפורים קכה). ״אַל תִּרְאֵנִי, חֲסִידָה, שֶׁאֲנִי מְזֻנֶּבֶת״ (טשרניחובסקי, הצפרדעונית). ״הוֹלַנְדִּי אֶחָד הִתְחַכֵּם לְהוֹפִיעַ בְּמִקְטֹרֶן מְזֻנָּב״ (שרת, באסיה 30). – [מְזֻנֶּבֶת, מְזֻנָּבִים, מְזֻנָּבוֹת]

מְזֻנֶּבֶת° נ׳ [מן זָנָב] כִּנּוּי לְ״שְׁטְרַיְמְל״ – כּוֹבַע שֵׂעָר שֶׁהַחֲסִידִים וּסְתָם אֲדוּקִים מִן הַדּוֹר הַיָּשָׁן נוֹהֲגִים לַחֲבֹשׁ בְּיִחוּד בְּשַׁבָּתוֹת וּבְחַגִּים. – [מְזֻנֶּבֶת־, מְזֻנָּבוֹת, מְזֻנְּבוֹת־]

מִזְנוֹן* ז׳ [המקור לא הוברר; יש סוברים: מן מָזוֹן או זָן; ויש גוזרים מיוונית: mazonomos לוח לחיתוך עוגות] 1 °, אֲרוֹן־אֹכֶל, רָהִיט־בַּיִת שֶׁשּׁוֹמְרִים בּוֹ כְּלֵי־אֲכִילָה, וּמַשְׁקָאוֹת לִכְבוֹד אוֹרְחִים, צָרְכֵי מָזוֹן וְכַדּוֹמֶה. 2 °, חֶדֶר, פִּנָּה, דֶּלְפֵּק וְכַדּוֹמֶה שֶׁהֻקְצָה בְּבִנְיָן צִבּוּרִי לִמְכִירַת מִינֵי־מָזוֹן קַלִּים – מַשְׁקָאוֹת, עוּגוֹת, מִינֵי מְתִיקָה וְכַדּוֹמֶה: מִזְנוֹן בִּפְרוֹזְדוֹר קוֹלְנוֹעַ, בְּתֵיאַטְרוֹן, בְּמוֹעֲדוֹן. 3 * (כלים טז א) קְעָרָה גְּדוֹלָה הַמְחֻלֶּקֶת לִקְעָרוֹת קְטַנּוֹת שֶׁבְּכָל אַחַת מֵהֶן נוֹתְנִים מָזוֹן מְיֻחָד. – [מִזְנוֹן־, מִזְנוֹנִים, ־נֵי־; גם מִזְנוֹנוֹת]

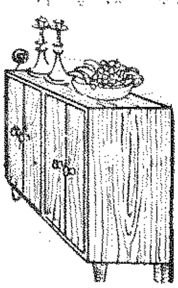
מזנון (1)

– מִזְנוֹן מָהִיר °, בֵּית־אֹכֶל, בֵּית־קָפֶה קָטָן הַמַּגִּישׁ לַלָּקוֹחוֹת מַאֲכָלִים קַלִּים שֶׁאֵינָם דּוֹרְשִׁים הֲכָנָה מְרֻבָּה (כְּגוֹן: כְּרִיכִים, כּוֹס מַשְׁקָאוֹת וְכו׳): הַלָּקוֹחוֹת מְסֻבִּים עַל־פִּי־רֹב לְיַד הַדֶּלְפֵּק הַמְּאֹרָךְ שֶׁל בַּעַל־הַמִּזְנוֹן (כְּעֵין ״בַּר״).

מִזְנוֹנַאי°, מִזְנוֹנִי°, מִזְנוֹנָר° ז׳ [מן מִזְנוֹן] 1, בַּעַל מִזְנוֹן. 2, עוֹבֵד בְּמִזְנוֹן: ״שַׁמָּשׁ מִזְנוֹנַאי בְּאֶחָד הַמּוֹעֲדוֹנִים״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 275). ״הָיָה קוֹרֵץ עַיִן לַמִּזְנוֹנָר, הָיָה פּוֹקֵד בִּלְחִישָׁה פְּקֻדּוֹת לַמֶּלְצָרִים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 21). ״מוֹנְדְשְׁפִּיל סִפֵּר דְּבָרִים עִם הַמִּזְנוֹנִית״ (עגנון, כפות רפא). – [מִזְנוֹנָאִים, ־נָאֵי־; מִזְנוֹנָאִית, ־אִיּוֹת; מִזְנוֹנַר־, ־נָרִים, ־נָרֵי־; מִזְנוֹנָרִית, ־רִיּוֹת]

מֻזְנָח°, מוזנח ת׳ [מן זנח, הֻזְנַח] עָזוּב, מֻפְקָר לְלֹא טִפּוּל בּוֹ, שֶׁאֵין עָלָיו הַשְׁגָּחָה: יֶלֶד־רְחוֹב מֻזְנָח. חָצֵר מֻזְנַחַת. – [מֻזְנַחַת־, מֻזְנָחִים, ־חוֹת]

מֻזְנָחוּת°, מוזנחות נ׳ [מן מֻזְנָח] הֱיוֹת מֻזְנָח, עֲזוּבָה: ״שֶׁהִגִּיעוּ עַד מֻזְנָחוּת, בְּרִשּׁוּל לַעֲיֵפָה״ (יזהר, צקלג 555). – [מֻזְנָחוּת־]

מַזְנֵק° ז׳ [מן זנק] פִּיו הַצַּר וְהַמְּאֹרָךְ שֶׁל הַזַּרְנוּק (הַצִּנּוֹר), שֶׁהַמַּיִם פּוֹרְצִים וּמְזַנְּקִים מִמֶּנּוּ. – [מַזְנֵק־, מַזְנְקִים, מַזְנְקֵי־]

מִזְנָק° ז׳ [מן זנק] זְנִיקָה, קְפִיצָה, הִתְנַשְּׂאוּת: ״תְּקָפוּ תְּשׁוּאוֹת נוֹגֵשׂ, מִזְנַק הַשִּׁרְיוֹנִים״ (ברודיס, שרשים 17). ״הַהֲוָיָה... זָעֲקָה בְּמִזְנְקֵי אָבָק וְעָשָׁן״ (יזהר, צקלג 660). – [מִזְנַק־, מִזְנָקִים, מִזְנְקֵי־]

מְזַעְזֵעַ° ת׳ [מן זעזע, זִעְזַע] מַרְעִישׁ, מַבְהִיל, נוֹגֵעַ עַד הַלֵּב: לְעֵינֵינוּ נִתְגַּלָּה מַחֲזֶה מְזַעְזֵעַ. – [מְזַעְזַעַת, מְזַעְזְעִים, ־זְעוֹת]

מְזֻעְזָע ״, מזועזע ת׳ [מן זעזע, זִעְזַע] נִדְהָם, נִרְעָשׁ, מְבֹהָל: ״קָם הַמָּשִׁיחַ וְנִכְנַס לְשָׁם... וְכָל הַצַּדִּיקִים מְזֻעְזָעִים״ (ילינק, ב 135). ״פָּנִים רָזִים... נִקְלִים וּמְזֻעְזָעֵי עֲצָבִים״ (ביאליק, איש הסיפון). הָיִינוּ מְזֻעְזָעִים לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן. — [מְזֻעְזַעַת, מְזֻעְזָעִים, ־עוֹת]

מְזֹעָף°, מזועף ת׳ [מן זעף, זָעַף] מָלֵא זַעַף, נִרְגָּז, נִסְעָר: ״וְנֶאֱבַק עִם הַחוּץ הַלֵּילִי, הַמְזֹעָף״ (למדן, במעלה צג). — [מְזֹעֶפֶת, מְזֹעָפִים, מְזֹעָפוֹת]

— **בִּמְזֹעָף°** תה״פ בְּחֻמְרָה, בְּקַפְּדָנוּת, בְּהַבָּעַת זַעַף: ״מִיָּד צִמְצֵם עֵינָיו בִּמְזֹעָף״ (קובנר, פנים 17).

מַזְעֵק° ז׳ [מן זעק] הֶתְקֵן מֶכָנִי אוֹ חַשְׁמַלִּי הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל אַזְעָקָה, פַּעֲמוֹן־אַזְעָקָה. — [מַזְעֵק־, מַזְעֵקִים, מַזְעֲקֵי־]

מִזְעָר תה״פ [ראה זער] מְצַעַר, מְעַט: ״וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר״ (ישעיה כד ו). ״וַיִּשָּׁאֵר לִיהוּדָה מִזְעָר״ (בן־סירא מח כ).

— **מְעַט מִזְעָר**, מְעַט מִן הַמְּעַט, כַּמּוּת זְעוּמָה בְּיוֹתֵר: ״וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לוֹא כַבִּיר״ (ישעיה טז יד).

— **עוֹד מְעַט מִזְעָר**, בְּעוֹד זְמַן מוּעָט, בְּקָרוֹב מְאֹד: ״עוֹד מְעַט מִזְעָר, וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל״ (ישעיה כט יז).

—**לְמִזְעָר°**, לְכָל־הַפָּחוֹת.

מִזְעָרִי״ ת׳ [מן מִזְעָר] 1״. מוּעָט, דַּל בְּיוֹתֵר בְּכַמּוּת: ״זֹאת הַהֲוָיָה בָּאָדָם הִיא מְעוּטָה מְאֹד מְאֹד, מִזְעָרִית בְּיוֹתֵר״ (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים ג). 2°. מִינִימָלִי, פָּחוּת בְּיוֹתֵר: מְחִירִים מִזְעָרִיִּים בִּמְכִירָה הַכְּלָלִית. — [מִזְעָרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

מְזֻפָּף*, מזופף ת׳ [מן זפף, זִפֵּף] מְזֻפָּת, מְצֻפֶּה בְּזֶפֶת, מָרוּחַ וְסָתוּם בְּזֶפֶת: ״נוֹדוֹת הַגּוֹיִים: גְּרוּדִים חֲדָשִׁים — מֻתָּרִין; יְשָׁנִים וּמְזֻפָּפִין — אֲסוּרִין״ (עבודה זרה לג.). ״דַּרְגָּשׁ־הַבַּד הַמְזֻפָּף, הַמְפֻטָּם תֶּבֶן״ (שניאור, סיפורים סד). כְּבִישׁ מְזֻפָּף. גַּג מְזֻפָּף לִמְנִיעַת רְטִיבוּת. — [מְזֻפֶּפֶת, מְזֻפָּפִים, ־פוֹת]

מְזֻפָּת״, מזופת ת׳ [מן זפת, זִפֵּת] 1״. מְזֻפָּף, מְצֻפֶּה בְּזֶפֶת: ״לוּחוֹת־עֵץ מְזֻפָּתוֹת בְּזֶפֶת וָנֵפְט וְגָפְרִית״ (יוסיפון, שלח). דֶּרֶךְ מְזֻפֶּתֶת. כְּבִישׁ מְזֻפָּת. 2° [בלשון־הדיבור, בהשפעת הערבית: זִפְת] גָּרוּעַ, פָּגוּם, מְקֻלְקָל: ״אִי לָכֶם, טַבָּחִים מְזֻפָּתִים שֶׁכְּמוֹתְכֶם!״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 286). ״זֶה הַלַּעַג שֶׁלְּךָ מְזֻפָּת!״ (צייטלין, האש 313). מַצַּב־רוּחַ מְזֻפָּת. — [מְזֻפֶּתֶת, מְזֻפָּתִים, ־תוֹת]

— **זֶפֶת מְזֻפֶּתֶת!°** [בלשון־הדיבור כנ״ל] רַע וָמַר, עֵסֶק בִּישׁ, מַקְצֶה מַחְמַת מָאוּס: ״כִּתָּה וַחֲצִי מוּל אֶרֶץ שְׁלֵמָה! זֶפֶת מְזֻפֶּתֶת!״ (יזהר, צקלג 168).

מְזַקְזֵק° ת׳ [מן א. זִק] יוֹרֶה זִקִּים, מַבְרִיק: ״הַקַּפּוֹת־הַקַּפּוֹת נִפְנָף מֵעַל לְרֹאשׁוֹ אֶת חַרְבּוֹ, הַמְנַצְנֶצֶת וּמְזַקְזֶקֶת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 12). — [מְזַקְזֶקֶת, מְזַקְזְקִים, ־קוֹת]

מְזֻקָּן°, מזוקן ת׳ [מן זָקָן] בַּעַל זָקָן, מְגַדֵּל־זָקָן: ״חַבְרֵי לַהֲתַחֲרוּת: מֵהֶם מְזֻקָּנִים וּמֵהֶם מְגֻלָּחִים״ (ליסיצקי, תולדות 177). ״צֶוֶת שֶׁל בְּרִיּוֹת מְזֻקָּנוֹת״ (טביב, דרך 165). — [מְזֻקֶּנֶת, מְזֻקָּנִים, מְזֻקָּנוֹת]

מְזַקֵּן°, מזקן ת׳ [מן זקן, הִזְקִין] שֶׁקְּפִיצָה עָלָיו זִקְנָה, שֶׁהִזְדַּקֵּן: ״הַחַיִּט הַכָּפוּף עָמוּס־הַתְּלָאוֹת... הַמְזַקֵּן בְּלֹא עֵת״ (סוקולוב, במראות 176). — [מְזַקֶּנֶת, מְזַקְּנִים, מְזַקְּנוֹת]

מְזֻקְנָן°, מזוקנן ת׳ [מן זָקָן] עָטוּר בְּזָקָן גָּדוֹל: ״בָּחוּר מְזֻקְנָן בְּזָקָן חַיּוֹת־הַנֶּגֶב״ (יזהר, צקלג 11). — [מְזֻקְנֶנֶת, מְזֻקְנָנִים, מְזֻקְנָנוֹת]

א. מַזְקֵף° ז׳ [מן זקף] [בהנהלת פנקסים] מִסְמָךְ שֶׁנִּרְשָׁם בּוֹ סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ לְזָקְפוֹ לִזְכוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי (״מַזְקֵף־זְכוּת״) אוֹ לְחוֹבָתוֹ (״מַזְקֵף־חוֹבָה״). — [מַזְקֵף־, מַזְקְפִים, ־קְפֵי־]

ב. מַזְקֵף° ז׳ [מן זָקִיף] קְבוּצַת זְקִיפִים, קְבוּצָה קְטַנָּה שֶׁל חַיָּלִים הַנִּשְׁלַחַת לְמַצָּב מְסֻיָּם לְשַׁמֵּשׁ בְּתַפְקִידֵי אַבְטָחָה: מַזְקְפִים עַל הַמִּשְׁלָטִים בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים בִּשְׁעַת תְּנוּעָה בָּעֲמָקִים. — [מַזְקֵף־, מַזְקְפִים, ־קְפֵי־]

מְזֻקָּף°, מזוקף ת׳ [מן זקף, זִקֵּף] 1. מוּרָם כְּלַפֵּי מַעְלָה: ״פָּנָיו כִּמְקֻמָּטִים וּפִיו פָּעוּר מִקְצָתוֹ״ (סדן, ממחוז סב). 2. תָּלוּל: ״אֲדָמָה מִשְׁתַּפַּחַת, מִשְׁקָעָה מִן הַמְזֻקָּף״ (יזהר, מישור 148). ״הַגָּדָה הַמְּפַנָּה אֶל הָאוֹיֵב הָיְתָה מְזֻקֶּפֶת כֻּלָּהּ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 140). — [מְזֻקֶּפֶת, מְזֻקָּפִים, ־פוֹת]

א. מְזֻקָּק, מזוקק ת׳ [מן א. זקק, זִקֵּק] מְנֻקֶּה וּמְטֹהָר, שֶׁהוּצְאָה מִמֶּנּוּ פְּסָלְתּוֹ: ״שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים״ (ישעיה כה ו). ״כֶּסֶף צָרוּף... מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם״ (תהלים יב ז). ״זָהָב מְזֻקָּק״ (דברי הימים א כח יח). [ובהשאלה:] ״יְהוּדִי כַּתְרִיאֵלִי צָרוּף וּמְזֻקָּק״ (ברקוביץ, הראשונים לא). — [מְזֻקֶּקֶת, מְזֻקָּקִים, מְזֻקָּקוֹת]

ב. מְזֻקָּק* ת׳ [מן ב. זקק] מְחֻבָּר, קָשׁוּר: ״מְזֻקָּק לַקֹּדֶשׁ״ (ירושלמי חגיגה עח ד). — [מְזֻקֶּקֶת, מְזֻקָּקִים, ־קוֹת]

מַזְקֵקָה° נ׳ [מן א. זקק] מַעֲרֶכֶת שֶׁל כֵּלִים הַמְשַׁמְּשִׁים לְזִקּוּק מַיִם אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים עַל־יְדֵי אִידּוּי וְעִבּוּי מֵחָדָשׁ. — [מַזְקֵקַת־ מַזְקֵקוֹת, מַזְקְקוֹת־]

מזקקה

מְזֻקָּר°, מזוקר ת׳ [מן זקר, זִקֵּר] מֻגְבָּה, מֻבְלָט: ״רַגְלוֹ (שֶׁל הַסּוּס), הַמְזֻקֶּרֶת לוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה, הָיְתָה כְּפוּפָה בְּפִרְקָהּ שֶׁל הַבֶּרֶךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 373). ״יָדַיִם בְּכִיסִים וּכְתֵפַיִם מְזֻקָּרוֹת״ (יזהר, צקלג 698). — [מְזֻקֶּרֶת, ־קָּרִים, ־רוֹת]

מַזָּר ז׳ [אולי צורת־משנה של מַזָּל] מַזָּל, מַעֲרֶכֶת כּוֹכָבִים: ״הֲתֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ, וְעַיִשׁ עַל־בָּנֶיהָ תַנְחֵם״ (איוב לח לב). ״וּמָוֶת יִרְעָנוּ, הֲלֹא יַשִּׂיגֵנוּ; וְלוּ יִמְצָאֵנוּ בְּבֵין הַמַּזָּרוֹת״ (גבירול, א 140). ״אוֹרוֹת וּמַזָּרוֹת עַל פִּיו יָצְאוּ וּבָאוּ״ (יהודה הלוי, בשם אדוני). ״לַעֲשׂוֹת אֶת כּוֹכְבֵי־הַשֵּׁבֶט מַלְאָכִים מִמַּזָּר לְמַזָּר״ (שניאור, שירים רצז). ״כְּמַזָּר הַנִּדָּח בְּאֵין־סוֹף שֶׁל הַבְּרִיאָה״ (טשרניחובסקי, שירים 84). ״קְרוֹבִים זֶה לָזוֹ וּרְחוֹקִים כְּמַזָּר מִמַּזָּר״ (שלו, אלוהי 91). — [מַזַּר־, מַזָּרוֹת, מַזְּרוֹת־]

א. מזר [אולי קרוב אל שזר; ערבית זַר כפתר]

~ פע׳ **מָזַר*** פ״י טָוָה, שָׁזַר חוּטִים: ״עַד שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ (נָשִׁים) מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה״ (סוטה ו א). ״שׁוֹזְרוֹת מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה חוּטֵי כֶסֶף״ (ביאליק, היה ערב). ״שִׁזְרוּ מִזְרוּ לְבַת־הַלַּיְלָה שִׂמְלַת־חַג!״ (שניאור, שירים שכט). — [לִמְזֹר מוֹזֵר, יִמְזֹר]

~ פע׳ **מִזֵּר*** פ״י אָרַג, רָקַם [ובהשאלה:] שִׁפֵּר, הִבְשִׁיל: ״מַזָּל הוּא, שֶׁהוּא מְמַזֵּר אֶת הַפֵּרוֹת״ (בראשית רבה י). — [לְמַזֵּר, מְ־, יְ־]

ב. **מזר** [ערבית: מד'ר הרקיב]

~ פע' מָזַר * פ"ע [רק בצירוף:]

– ביצה מוזרת*, ביצה מקלקלת: "'זמרי' – על שנעשה כביצה המוזרת" (סנהדרין פב.). [ויש מנסחים: "ביצה מוזרת" – מן מוזר, ראה ערך מוזר]

מזרב°, מזורב ת' [מן זרב, זרב] מצמק, מיבש: "אין רפאות לראתו המזרבה" (ליסיצקי, אנשי 115). – [מזרבת, מזרבים, ־בות]

מזרבב°, מזורבב ת' [מן זרבובית] בעל זרבובית, מחדד כעין זרבובית של בעלי־חיים: "יעקבסון מגביה ראשו השועלי, המזרבב, השבוע בשלשה רבעיו בקסדה גדולה" (יזהר, צקלג 238). – [מזרבבת, ־בבים, ־בבות]

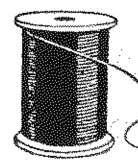
מזרבה

מזרבה° נ' [מן זרב?] [בלשון־הדיבור] אשוה, סליל־עץ שכרוכים עליו חוטי־תפירה. – [מזרבת־, מזרבות, מזרבות־]

מזרה ז' [מן א.זרה] כלי־יד קדום של האכר, כעין קלשון, לזרות את התבואה ולנקותה מן המוץ: "בליל חמיץ יאכלו, אשר־זרה ברחת ובמזרה" (ישעיה ל כד). "מחרשה וכל כליה, העל והמזרה והדקר" (שביעית ה ו). המזרה בימינו הוא מכונה גדולה המנקה את התבואה מפסלתה. – [מזרה־, מזרים, מזרי־]

מזרה° נ' [מן א.זרה] 1. תבואה שנזרתה ונקתה במזרה. 2. הפסלת שנזרתה מן התבואה: "מזרת מוץ ונערת" (ביאליק, ראיתיכם). 3. חמר שפזר, מפזר: "הרוח שנתעודד עתה... כדי להטיח מזרת־חול לתוך הפרצופים" (יזהר, קיץ 72). – [מזרת־, מזרות]

מזרה, מזורה ת' [מן א.זרה, זרה] 1°. מפזר, מופץ: אבקת גפרית מזרה על צמחים לשם השמדת מזיקיהם. 2. פרוש, שטוח: "כי חנם מזרה הרשת, בעיני כל־בעל כנף" (משלי א יז). – [מזרה, מזרים, מזרות]

מזרון° ז' ראה מזרן*.

מזרז° תה"ז [מן זרז, זרז] 1. מאיץ ומעורר לעשות דבר־מה במהירות. 2. חמר המחיש פעלה כימית בגופים אחרים, בלי שישתנה הוא עצמו ("קטליזטור"). – [מזרז־, מזרזים, ־זי־; מזרזת, מזרזות]

מזרז*, מזורז ת' [מן זרז, זרז] 1. מהיר וחרוץ: "אין מזרזין אלא למזרז" (מכות כג.). "מרבה השכלה ועדין תכונה, שקדן ומזרז" (ביאליק, פאסטרנאק). "סוחר זריז ומזרז" (הזז, יעיש ד 233). 2°. מגבר, מואץ: המשכנו בעבודה בקצב מזרז. – [מזרזת, מזרזים, ־זות]

מזרח ז' [מן זרח] 1. אחת מארבע רוחות השמים: צד האפק שהשמש נראית בו בזריחתה: "ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה" (דברים ג כז). "ונעו מים עד־ים, ומצפון ועד־מזרח" (עמוס ח יב). 2°. כנוי לקיר הקדמי בבית־הכנסת שבו ארון־הקדש ודוכן־החזן – מקום מושבם של נכבדי הקהל. 3°. כנוי ללוח־קיר מעטר ציורים מסרתיים וקשוטים שונים, שיש נוהגים לתלותו בבתים בקיר המזרחי, והשם "מזרח" כתוב עליו באותיות גדולות: "דחו צבעוני ה'מזרח'" (ביאליק, שבעה). "אחד עושה מזרחאות" (ביאליק, מי יודע). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [מזרח־, מזרחאות, מזרחאות־]

– מזרח־שמש, צד מזרח: "שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן, מזרח שמש" (דברים ד מז). "כי ממזרח־שמש ועד־מבואו גדול שמי בגוים" (מלאכי א יא).

– המזרח הקרוב°, כנוי למערב־אסיה וצפון־אפריקה שעל חופיו המזרחיים של הים התיכון ובסמוך לו (יון, תרכיה, קפריסין, עירק, סוריה, ירדן, לבנון, ארץ־ישראל, ערב ומצרים).

– המזרח הרחוק°, כנוי לארצות שבאסיה המזרחית והמזרחית־צפונית שלחופי האוקינוס השקט (סין, יפן, האיים המלאיים, הפיליפינים ועוד).

– המזרח התיכון°, כנוי לארצות שבמרכז אסיה ובדרומה (פרס, הדו, טיבט ועוד). (יש מאחדים את הכנויים "המזרח התיכון" ו"המזרח הקרוב").

– ארצות־המזרח°, שם כללי לארצות שבאסיה ובחלק המזרחי של אירופה.

– בני־המזרח°, עדות־המזרח°, כנוי ליוצאי הארצות שבאסיה ובצפון־אפריקה (עירק, תימן, סוריה, פרס, מרוקו וכו').

– מדעי־המזרח°, מזרחנות, חקר ארחות־חייהם של עמי המזרח, לשונותיהם, תרבותם, נימוסיהם, דברי־ימיהם וכו'.

– כרחק מזרח ממערב, משל לשני דברים הרחוקים ומנגדים זה לזה בתכלית, דברים קטביים: "כרחק מזרח ממערב, הרחיק ממנו את־פשעינו" (תהלים קג יב). "הרבה פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחק מזרח ממערב" (ספרי מז.).

מזרח [מן מזרח]

~ התפ' התמזרח°, התמצא, קבע את הכוון הנכון. – [להתמזרח, מת־, ית־]

מזרחי* ת' [מן מזרח] 1. המצוי בצד מזרח, הפונה לצד מזרח: "מדשן את (הנר) המזרחי ומניח את המערבי דולק" (תמיד ו א). קיר מזרחי בבנין. 2. הבא ממזרח: "זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר" (בבא בתרא כה.). 3. שמוצאו מאחת מארצות המזרח: "מי הוא זה שהעיר לבם של מזרחיים, שיבואו ויפלו ביד אברהם?" (בראשית רבה מג). "וימים ומעברים עברתי... ונתחברתי למזרחיים ולמערביים" (חריזי, איגרת לשון הזהב). פלוני הוא בן עדה מזרחית. – [מזרחית, ־חיים, ־חיות]

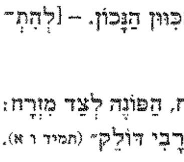

שושנת הרוחות

– (קרן) דרומית־מזרחית*, (קרן) מזרחית־דרומית*, הכוון שבין דרום ובין מזרח: "לא יצאה חמה מעולם מקרן... מזרחית־דרומית ושקעה בקרן מערבית־דרומית" (עירובין נו.). [בציור דר־מז]

– (קֶרֶן) צְפוֹנִית־מִזְרָחִית*, (קֶרֶן) מִזְרָחִית־צְפוֹנִית*, הַכִּוּוּן שֶׁבֵּין צָפוֹן וּבֵין מִזְרָח: "בָּא לוֹ לְהַקִּיף אֶת הַמִּזְבֵּחַ, מֵאַיִן הוּא מַתְחִיל? מִקֶּרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית, מִזְרָחִית־צְפוֹנִית..." (זבחים סב.). [בציור שבעמוד הקודם צפ־מז]

מִזְרָחִיּוּת° נ' [מן מִזְרָחִי] תְּכוּנַת הַמִּזְרָח, אָפְיָם שֶׁל בְּנֵי הַמִּזְרָח (בְּנִגּוּד אֶל "מַעֲרָבִיּוּת"). – [מִזְרָחִיּוּת־]

מִזְרְחָן° ז' [מן מִזְרָח] אוֹרְיֶנְטָלִיסְט, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּחֵקֶר עַמֵּי הַמִּזְרָח, לְשׁוֹנוֹתֵיהֶם, סִפְרוּתָם נִימוּסֵיהֶם וְכַדּוֹמֶה. – [מִזְרְחַן־, מִזְרְחָנִים, מִזְרְחָנֵי־]

מִזְרְחָנוּת° נ' [מן מִזְרְחָן] מַדָּעֵי הַמִּזְרָח, "אוֹרְיֶנְטָלִיסְטִיקָה", כְּלַל הַמַּדָּעִים הָעוֹסְקִים בְּחֵקֶר עַמֵּי הַקֶּדֶם, לְשׁוֹנוֹתֵיהֶם, סִפְרוּתָם דִּבְרֵי־יְמֵיהֶם וְכַדּוֹמֶה. – [מִזְרְחָנוּת־]

מְזָרִים ז"ר [אולי מן א. זרה, זָרָה] 1. כִּנּוּי לְרוּחוֹת (הַצָּפוֹן) הַמְּפַזְּרוֹת אֶת הָעֲנָנִים: "מִן־הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה, וּמִמְּזָרִים קָרָה" (איוב לז ט). 2 ° [על־פי הבנה אחרת בכתוב הנ"ל] עֲנָנִים: "וַיְחוֹלֵל הָרוּחַ... וַיִּנֶה מְעַט קָט וַיֵּרָעֵם מִמְּזָרִים" (טשרניחובסקי, שירים 32). "וּבְצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּזָרִים צְרוּפָה" (ש' שלום, חי 28). 3 ° [לפי סברת האסטרונום האיטלקי סקיאפארלי יש לקרוא:] "מַזָּרִים" אוֹ "מִזְרִים", רִבּוּי אוֹ רִבּוּי זוּגִי מִן "מִזְרֶה", וְהַכַּוָּנָה לִקְבוּצוֹת־הַכּוֹכָבִים דֻּבָּה גְדוֹלָה וְדֻבָּה קְטַנָּה הַדּוֹמוֹת בְּצוּרָתָן לְמִזְרֶה(1) שֶׁל אִכָּר. – [מְזָרֵי־]

מִזְרָם° ז' [מן זרם] זְרִימָה, שֶׁטֶף: "שִׁכּוֹר מִזְרַם הָעָצְמָה וּתְקוֹף חֶמְדַּת נַעֲנוּעַ" (ברדיצ', שרשים 11). "מִזְרַם אַדִּירִים בְּתַחְתִּיּוֹת תְּעָלָה" (בסוק, נחושתיים מא). – [מִזְרַם־]

מְזֻרָּם°, **מוזרם** ת' [מן זרם, הֻזְרַם] מָעֳבָר בְּזֶרֶם: "עֲבָרַתָּ בְּגַלִּים מְזֻרָּמִים" (שכטר, ג 98). הַנּוֹזְלִים הַמְזֻרָּמִים בְּצִנּוֹרוֹת עָבְרוּ תַּהֲלִיךְ שֶׁל זִקּוּק. – [מְזֻרֶּמֶת, מְזֻרָּמִים, ־מוֹת]

מִזְרָן* ז' [אולי מן אזר] 1 °. מַצָּע לְמִטָּה מְמֻלָּא קַשׁ אוֹ עֵשֶׂב־יָם אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן וְכַדּוֹמֶה. 2* [במשנה] כְּעֵין חֲגוֹרָה רְחָבָה שֶׁהָיוּ קוֹשְׁרִים בָּהּ אֶת הַמַּצָּעוֹת אֶל הַמִּטָּה: "מִטָּה שֶׁכָּרַךְ לָהּ מִזְרָן" (כלים יט ו). – [מִזְרַן־, מִזְרָנִים, מִזְרְנֵי־]

מזרן (1)

מִזְרָע ז' [מן זרע] 1. כְּלַל הַצְּמָחִים הַזְּרוּעִים בְּשֶׁטַח מְסֻיָּם: "וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר יִיבַשׁ" (ישעיה יט ז). 2 °, זְרִיעָה: "גַּם הַיִּשּׁוּב בַּאֲגֻדּוֹת־אֲגֻדּוֹת אֶפְשָׁר יִהְיֶה... רַק לְשֵׁם מִזְרַע תְּבוּאוֹת" (אחד העם, לכ). מִזְרַע הָאָבִיב. מִזְרַע הַסְּתָו. – [מִזְרַע־, מִזְרָעִים, מִזְרְעֵי־]

– **שְׂדוֹת־מִזְרָע**°, כִּנּוּי לְשִׁטְחֵי הַפַּלְחָה – הַדָּגָן וְהַמִּסְפּוֹא (לְהַבְדִּיל מִשִּׁטְחֵי מַטָּעִים, גַּן־יָרָק וְכַדּוֹמֶה).

מִזְרָעָה° נ' [מן זרע] מְכוֹנַת־זְרִיעָה הַחוֹרֶשֶׁת וְזוֹרַעַת כְּאַחַת. עַל־פִּי־רֹב יֵשׁ לָהּ אַרְבַּע מַגְרֵפוֹת הַחוֹרְשׁוֹת. מֵאֲחוֹרֵי כָּל מַגְרֵפָה יוֹרֵד צִנּוֹר וְהַזְּרָעִים מִדַּרְדְּרִים דַּרְכּוֹ מֵאַרְגַּז־הַזֶּרַע וְנוֹפְלִים בַּתֶּלֶם שֶׁנִּפְתַּח. – [מִזְרַעַת־, מִזְרָעוֹת, מִזְרְעוֹת־]

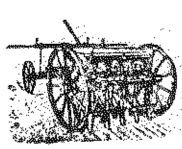
מזרעה

– **מִזְרַעַת־יָד**°, מְכוֹנַת זְרִיעָה קְטַנָּה שֶׁהַזּוֹרֵעַ נוֹשְׂאָהּ עַל חָזֵהוּ אוֹ עַל גַּבּוֹ: עַל־יְדֵי סִבּוּב יָדִית מִדַּרְדְּרִים הַזְּרָעִים וְנוֹפְלִים עַל־גַּבֵּי אַפַּרְכֶּסֶת הַמִּסְתּוֹבֶבֶת וּמְפַזֶּרֶת אוֹתָם עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה.

מַזְרֵק° ז' [מן זרק] (קאנון) מַשְׁאֵבָה קְטַנָּה בְּצוּרַת בְּכָנָה הַנְּעָצָה בְּתוֹךְ צִנּוֹר קָטָן שֶׁבְּרֹאשׁוֹ מַחַט חֲלוּלָה. הָרוֹפֵא מַזְרִיק בַּמַּזְרֵק סַמֵּי־רְפוּאָה אֶל תּוֹךְ הַגּוּף, אֶל מִתַּחַת לָעוֹר וְכַדּוֹמֶה. – [מַזְרֵק־, מַזְרְקִים, מַזְרְקֵי־]

מזרק

מִזְרָק ז' [מן זרק] 1. סֵפֶל גָּדוֹל לְנוֹזְלִים, סֵפֶל גָּדוֹל לִשְׁתִיַּת יַיִן: "הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן" (עמוס ו ו). 2. אֶחָד מִכְּלֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִרְכּוֹז דַּם הַקָּרְבָּן וְלִזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ (שמות כז ג). – [מִזְרַק־, מִזְרָקִים, מִזְרְקֵי־, גם מִזְרָקוֹת, מִזְרְקוֹת־]

מֻזְרָק°, **מוזרק** ת' [מן זרק, הֻזְרַק] מֻכְנָס לְתוֹךְ גּוּף: הַנַּסְיוּב הַמֻּזְרָק לַחוֹלֶה פָּעַל אֶת פְּעֻלָּתוֹ. – [מֻזְרֶקֶת, מֻזְרָקִים, ־קוֹת]

מִזְרָקָה° נ' [מן זרק] מִתְקָן בְּמִגְרָשִׁים צִבּוּרִיִּים אוֹ בְגַנִּים, שֶׁבְּמֶרְכָּזוֹ עוֹלֶה זֶרֶם מַיִם גָּבוֹהַּ הַמִּשְׁתַּפֵּךְ לְמַטָּה בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת אֶל תּוֹךְ הַבְּרֵכָה הַמַּקֶּפֶת אוֹתוֹ: "וּמִזְרְקוֹת־מִזְרָקוֹת מַיִם חַיִּים זַכִּים הֵקִרוּ נוֹזְלֵיהֶם" (ביאליק, אגדת ד' וה' ב א). – [מִזְרֶקֶת־, מִזְרָקוֹת, מִזְרְקוֹת־]

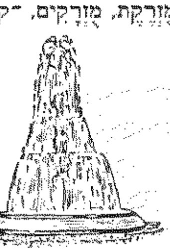
מזרקה

מֹחַ, מוח ז' [אכדית: muhhu; אוגריתית מח; ארמית: מוֹחָא; ערבית: מֻחּ] 1*. חֹמֶר אֲפֹר־לָבָן הַמְּמַלֵּא אֶת חֲלַל הַגֻּלְגֹּלֶת וְאֶת חֲלַל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה; הָאֵיבָר הַמֶּרְכָּזִי שֶׁל מַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים וְהַחוּשִׁים, הַמְמֻנֶּה עַל הַתְּחוּשׁוֹת, הַפְּעֻלּוֹת הָרוּחָנִיּוֹת, הַתְּנוּעוֹת וְעַל פְּעֻלּוֹת הַבַּלּוּטוֹת. הַחֲלָקִים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמֹּחַ הֵם: "הַמֹּחַ הַגָּדוֹל" וְ"הַמֹּחַ הַקָּטָן" (בְּתוֹךְ הַגֻּלְגֹּלֶת) וּ"מֹחַ הַשִּׁדְרָה" (בְּתוֹךְ חֲלַל עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה): "נִפְחֲתָה הַגֻּלְגֹּלֶת וְלֹא נִקַּף קְרוּם שֶׁל מֹחַ" (חולין ג ב). 2. לְשַׁד, שֻׁמָּן שֶׁבְּתוֹךְ הָעֲצָמוֹת: "וּמֹחַ עַצְמוֹתָיו יְשֻׁקֶּה" (איוב כא כד). 3 ^. כִּנּוּי לַחֵלֶק הַפְּנִימִי הָרַךְ שֶׁבְּצֶמַח: "כְּעֵין שֶׁל עֲרָבָה וְשֶׁל אֱגוֹז שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מֹחַ מִבִּפְנִים" (רש"י פסחים עד.). – [מֹחַ־, מֹחוֹת; גם מֹחִים, מֹחִין]

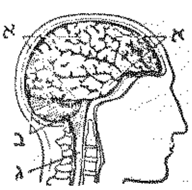

א – המוח הגדול
ב – המוח הקטן
ג – מוח השדרה

– **מֹחַ־שֶׁל־אֶפְרוֹחַ**°, **מֹחַ־שֶׁל־חָתוּל**°, **מֹחַ־שֶׁל־צִפּוֹר**°, כִּנּוּיִים הֲלָצִיִּים לְאָדָם מֻגְבָּל בְּכֹשֶׁר־חֲשִׁיבָתוֹ.

– **מֹחַ־בַּרְזֶל**°, 1. כִּנּוּי לְאָדָם חָרִיף וּבָקִי, לְבַעַל זִכָּרוֹן מְעֻלֶּה. 2. [בפי יהודי־המזרח] כִּנּוּי לִמְטֻמְטָם.

– **מֹחַ חָרִיף**°, כִּנּוּי לְאָדָם שָׁנוּן וּמְחֻדָּד.

– **מֹחַ־הָעֲצָמוֹת** [על־פי איוב כא כד, ראה לעיל מֹחַ 2] לְשַׁד הָעֲצָמוֹת: "וְהָרְטִיבוּת הַקָּרָה הִתְכַּנְּסָה לְתוֹךְ מֹחַ־הָעֲצָמוֹת וְהַפְּרָקִים" (טשרניחובסקי, סיפורים 83).

– **מֹחוֹ רוֹפֵס*** [בהשאלה מן מנחות לז.], הוּא חַלָּשׁ בִּתְפִיסָתוֹ וּבַהֲבָנָתוֹ.

– **מֹחִין־דְּגַדְלוּת**^ [שאול מספרות־הקבלה] מַחְשָׁבוֹת גָּאוֹן, שְׁאָר־רוּחַ:

״בַּעֲלֵי מֹחִין־דְּגַדְלוּת אָמְנָם יָנִיעוּ רֹאשׁ אַחֲרֵינוּ וְיֹאמְרוּ: מַה זֹּאת סִפְרוּת?״ (אחד העם, של). ״בְּנֹחַ עָלָיו הָרוּחַ שֶׁל מֹחִין־דְּגַדְלוּת, הָיָה... מָלֵא הִתְפַּעֲלוּת שֶׁל תָּם קָדוֹשׁ מִמַּדְרֵגוֹתָיו הַגְּדוֹלוֹת״ (שטיינמן, גן 81).

– **אִישׁ־מֹחַ**°, **בַּעַל־מֹחַ**°, חָרִיף בְּשִׂכְלוֹ.

– **בִּלְבּוּל־מֹחַ**°, בִּלְבּוּל־הַדַּעַת, עִרְבּוּבְיָה, דָּבָר אוֹ מַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְבַלְבֵּל אֶת הָאָדָם.

– **חֲמוּם־מֹחַ**°, נוֹטֶה לְהִתְלַהֵב מַהֵר, נוֹחַ לְהִתְרַתֵּחַ וּלְהִתְרַגֵּשׁ: צְעִירִים חֲמוּמֵי־מֹחַ פָּתְחוּ בְּהִתְכַּתְּשׁוּת.

– **נְבוּב־הַמֹּחַ**°, **רֵיק־הַמֹּחַ**°, חֲסַר־שֵׂכֶל, מְטֻמְטָם.

– **קְטַן־מֹחַ**°, צַר־אֹפֶק, מֻגְבָּל בְּהַשְׁקָפוֹתָיו, דַּל־מַחֲשָׁבָה.

– **רֵיק־מֹחַ**°, נְבוּב מַדָּעַת, בּוּר וְעַם־הָאָרֶץ: ״רֵיקֵי־מֹחַ אָמְרוּ כִּי מֵהֵר מֹשֶׁה״ (אברהם אבן־עזרא לשמות לד ח).

– **שְׁטִיפַת־מֹחַ**°, שְׁבִירַת כֹּשֶׁר הִתְנַגְּדוּתוֹ הָרוּחָנִית שֶׁל אָדָם (אָסִיר, שָׁבוּי) עַל־יְדֵי אֶמְצְעֵי־כְּפִיָּה וְעִנּוּיִים גּוּפָנִיִּים וְנַפְשִׁיִּים קָשִׁים.

– **אִגּוּד (טְרַסְט)־הַמֹּחוֹת**°, כִּנּוּי לְצֶוֶת אַנְשֵׁי־מַדָּע גְּדוֹלִים הַמַּקְדִּישִׁים אֶת הַיֶּדַע שֶׁלָּהֶם לְטוֹבַת מִפְעָל מְסֻיָּם אוֹ לְטוֹבַת הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ.

– **קַטְנוּת־הַמֹּחִין**°, צִמְצוּם הַמַּחֲשָׁבָה וְדַלּוּתָהּ: ״בְּלִי תַּעֲרֹבֶת כָּל־שֶׁהִיא שֶׁל ׳קַטְנוּת־הַמֹּחִין׳ וְגַסּוּת־הָרוּחַ״ (אחד העם, תלה). ״קַטְנוּת הַמֹּחִין וְדִבְרֵי שְׁטוּת וְשָׂטָן מְרַקֵּד בָּאֶמְצַע״ (ביאליק, אגרות ב מה).

– **הוֹבִישׁ (יִבֵּשׁ) אֶת מֹחוֹ**°, הִתְיַגֵּעַ מְאֹד, טָרַח בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחוֹתָיו: הַחוֹקֵר הוֹבִישׁ אֶת מֹחוֹ עַל פִּתְרוֹן הַבְּעָיָה הַמְּסֻבֶּכֶת.

– **לָטַשׁ אֶת מֹחוֹ**°, הִתְאַמֵּן בְּדָבָר, חָזַר עַל דָּבָר כְּדֵי לְהִתְמַחוֹת בּוֹ: ״כֹּה יִלְטֹשׁ אֶת מֹחוֹ גַּם הוּא בְּמִקְצֹעַ וּמִרְטוֹ בְּסֻגְיוֹת־הַתַּלְמוּד הַקָּשׁוֹת״ (ביאליק, המתמיד).

– **אֵין לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ*** (מנחות פ:), אֵינוֹ מְסֻגָּל לְהָבִין דָּבָר, הוּא מְטֻמְטָם.

– **אַל תְּבַלְבֵּל אֶת הַמֹּחַ**° (בלשון־הדיבור) אַל תַּטְרִידֵנִי בִּדְבָרִים שֶׁל מַה־בְּכָךְ, הַנִּיחֵנִי לְנַפְשִׁי.

מֵחַ ת׳ [קרוב אל מֹחַ] שָׁמֵן: ״עֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה־לָּךְ״ (תהלים סו טו). — [מֵחָה, מֵחִים, מֵחוֹת]

מ״ח ר״ת מִלַּת־חִבּוּר.

מחא [ארמית: מְחָא; קרוב אל מחה, מחץ, מחק]

~ פע׳ **מָחָא** פ״י הִכָּה, הִקִּישׁ זֶה עַל זֶה. – [לִמְחֹא, מוֹחֵא, יִמְחָא]

– מָחָא יָד, מָחָא כַּף, מָחָא כַּפַּיִם, הִכָּה כַּף אֶל כַּף בְּקוֹל רַעַשׁ לְאוֹת שִׂמְחָה, הַסְכָּמָה, שֶׁבַח וְהַעֲרָכָה: ״יַעַן מַחְאֲךָ יָד וְרַקְעֲךָ בְּרָגֶל״ (יחזקאל כה ו). ״וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף״ (ישעיה נה יב). ״מָחֲאוּ כַף וְקָרְאוּ: הֵידָד!״ (ביאליק, קטינא כל בו). הַנֶּאֱסָפִים מָחֲאוּ כַּפַּיִם בְּתֹם דְּבָרָיו שֶׁל הַנּוֹאֵם.

מְחָאָה*, מַחְאָה* נ׳ [מן ב. מחה, מָחָה, מִחָה] עִרְעוּר וְהִתְנַגְּדוּת, הַבָּעָה שֶׁל הִתְנַגְּדוּת נִמְרֶצֶת לִדְבַר־מָה: ״מְחָאָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם״ (בבא בתרא לט:). הַצִּיר יָצָא מֵאוּלָם הָאֲסֵפָה לְאוֹת מְחָאָה. –[מְחָאַת־, מְחָאוֹת, מְחָאוֹת־; מַחְאַת־, מַחְאוֹת, מַחְאוֹת־]

מַחְאָן° ז׳ [מן מחא, מָחָא כַּף] כִּנּוּי לְמִי שֶׁהִשְׂכִּיר עַצְמוֹ לְמִישֶׁהוּ כְּדֵי לִמְחֹא כַּפַּיִם בָּאֲסֵפָה אוֹ בְּהַצָּגָה וּלְעוֹרֵר עַל־יְדֵי כָּךְ אֶת הַקָּהָל לְהִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בִּמְחִיאוֹת: הַנּוֹאֵם־הַדֶּמָגוֹג הֵבִיא אִתּוֹ לָאוּלָם קְהַל מַחְאָנִים. — [מַחְאָנִים, מַחְאָנֵי־, מַחְאָנִית, ־נִיּוֹת]

מַחֲבֵא ז׳ [מן חבא] מַחֲבוֹא, מִסְתָּר, מְקוֹם־סֵתֶר לְהִתְחַבֵּא בּוֹ: ״כְּמַחֲבֵא־רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם״ (ישעיה לב ב). ״שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁיָּלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים בְּמַחֲבֵא״ (תוספתא בבא בתרא ט ג). ״וּבְמַחֲבֵא חֲרָשִׁים, בִּמְעָרוֹת אֲפֵלָה, יְשׁוּעָה גְדוֹלָה גָּמְלָה״ (ביאליק, למתנדבים בעם). — [מַחֲבֵא־, מַחֲבָאִים, מַחֲבְאֵי־]

מֶחְבָּא*, מחובא ת׳ [מן חבא, חָבָא] מֻסְתָּר, חָבוּי: ״עֲצֵי חַיִּים בְּמַעְיַן־רָז מֶחְבָּאִים בְּתוֹךְ כָּל עֲצֵי מַיִם״ (מגילת ההודיות ח 5—6). ״פִּתְאֹם יַבִּיעוּ מֶחְבָּאִים בַּסֵּתֶר״ (שם, 15). — [מֶחְבָּאָה, מֶחְבָּאִים, מֶחְבָּאוֹת]

מְחֻבָּב°, מחובב ת׳ [מן חבב, חִבֵּב] אָהוּב, נוֹשֵׂא חֵן וְחִבָּה: ״מְחֻבָּבִים לַמָּקוֹם בַּעֲלֵי־מְלָאכָה״ (ליסיצקי, מידות 177). ״מַה עָלְתָה לוֹ... בַּר־אוֹרְיָן וּבַר־אֲבָהָן שֶׁכְּמוֹתוֹ, שֶׁיְּהֵא רָחוּם וּמְחֻבָּב עַל הַכֹּל״ (סרן, באלכסון 101). ״בְּעֵלָה שֶׁהָיָה מְחֻבָּב עַל הַבְּרִיּוֹת״ (טביב, דרך 127). — [מְחֻבֶּבֶת, מְחֻבָּבִים, ־בּוֹת]

מַחֲבוֹא ז׳ [מן חבא] מַחֲבֵא, מִסְתָּר, מְקוֹם־סֵתֶר לְהִתְחַבֵּא בּוֹ: ״וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם״ (שמואל א כג כג). ״בַּפַּרְדֵּס יֵשׁ מַחֲבוֹאֵי שֶׁקֶט״ (ביאליק, בשל תפוח). הַיְלָדִים שִׂחֲקוּ בְּמַחֲבוֹאִים. —[מַחֲבוֹא־, מַחֲבוֹאִים, ־אֵי־; גם מַחֲבוֹיִים, מַחֲבוֹיֵי־]

– **מַחֲבוֹאֵי־הַלֵּב*** (מנחות סג.), צְפוּנוֹת הַלֵּב, מַחֲשָׁבוֹת כְּמוּסוֹת, הִרְהוּרֵי־לֵב.

מַחֲבוֹאָה* נ׳ [צורת־משנה של מַחֲבוֹא; בתלמוד ירושלמי גיטין כה א: מַחֲבוֹיָה] מַחֲבוֹא, מִסְתָּר, מָקוֹם לְהִתְחַבֵּא בּוֹ אוֹ לְהַטְמִין בּוֹ דְּבַר־מָה: ״אִם יֵשׁ שָׁם (בָּעִיר) מַחֲבוֹאָה אַחַת, מַצֶּלֶת עַל הַכֹּהֲנוֹת כֻּלָּן״ (כתובות כז:). ״הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ וּמוֹצֵא לִי מַחֲבוֹאָה״ (ביאליק, ספיח ג). ״מְשָׁרֵת בֵּית־יִרְאָתָם מִסְתַּתֵּר בְּמַחֲבוֹאָה, וְהַמַּחֲבוֹאָה מְלֵאָה כְּלֵי־כֶסֶף״ (עגנון, אלו שעז – שעח). — [מַחֲבוֹאַת־, מַחֲבוֹאוֹת]

מַחְבּוֹט° ז׳ [מן חבט; ארמית: מַחְבּוֹטָא, תרגום של שֵׁבֶט, ישעיה כח כז] מַקֵּל עָבֶה שֶׁהַכּוֹבְסוֹת חוֹבְטוֹת בּוֹ עַל הַכְּבָסִים לְנַקּוֹתָם: ״נִשְׁתַּתְּקוּ הַשִּׁקְשׁוּקִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל מַחְבּוֹטֵי הַכּוֹבְסוֹת״ (סוקולוב, במראות 106). — [מַחְבּוֹט־, מַחְבּוֹטִים, ־טֵי־]

מַחֲבוֹי°, ראה מַחֲבוֹא. **מַחֲבוֹיָה***, ראה מַחֲבוֹאָה.

מַחְבּוֹשׁ° ז׳ [מן חבש] (בצבא) עֹנֶשׁ שֶׁל שְׁלִילַת חֹפֶשׁ הַתְּנוּעָה שֶׁל נִדּוֹן, חֲבִישָׁה בְּכֶלֶא: ״הַחֲקִירוֹת, הַמַּחְבּוֹשׁ הַמְּמֻשָּׁךְ וְהַהַשְׁפָּלוֹת שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו 353). הַחַיָּל הַמִּתְפָּרֵעַ נִדּוֹן לְשָׁבוּעַ שֶׁל מַחְבּוֹשׁ עַל־תְּנַאי. — [מַחְבּוֹשׁ־]

מַחְבֵּט÷ ז׳ [מן חבט; ארמית: מַחְבְּטָא, שבת לב., לפי הערוך]

1. מַקֵּל לַחֲבִיטָה, מוֹט לַחְבֹּט בּוֹ: הַמַּחְבְּטִים לְנִעוּר בְּגָדִים, שְׁטִיחִים וְכוּ׳ מֵאָבָק עֲשׂוּיִים בְּיָמֵינוּ עַל־פִּי־רֹב

מחבט (1)

מקלעת של קנים דקים וגמישים. 2 ° [במשחק־הטניס] מסגרת מעגלת ובה מתוחה רשת, עשויה לחבט בה את כדור־הטניס. נקראת גם ״רחת״. 3 ^, מכה, מהלמה: ״רעצם במחבט אשו״ (פיוטים,

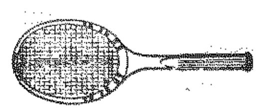
מחבט (2)

סידור 644). — [מחבט־, מחבטים, מחבטי־]

מחבטה° נ׳ [מן חבט] מכונת־דישה פשוטה. — [מחבטת־, מחבטות, מחבטות־]

מחבל ז׳ [מן א. חבל, חבל] 1. חבלן, משחית, מזיק, מקלקל: ״שועלים קטנים מחבלים כרמים״ (שיר השירים ב טו). ״שופכים חמתם על מחבלי כרם שפתנו העתיקה״ (ברקוביץ, הראשונים קמג). 2 *. כנוי לשד ולרוח רעה: ״שנתנה רשות למחבלים לחבל״ (במדבר רבה יד). — [מחבל־, מחבלים, מחבלי־]

מחבל*, מחובל ת׳ [מן א. חבל, חבל] נזוק, מקלקל: ״שנכנסו לכרמו של מלך וקצצו גפנים. בא המלך ומצא כרמו מחבל״ (שמות רבה ל). ״באו בשמחתם כנוצחים ביום שלל, אבל שבו עצבים, מחבלים״ (הנגיד, דיואן 53). ״הבנין והפתוח מחבלים או מזנחים לגמרי״ (שרת, באסיה 333). ״קם הנפח... כשהוא מקרצף את הדם מעל פניו המחבלים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 320). — [מחבלת, מחבלים, ־לות]

מחבלל°, מחובלל ת׳ [מן חבל] מגדר בחבלים מתוחים: מסלול המצעד ברחובות העיר היה מחבלל כלו. — [מחבללת, מחבללים, ־לות]

מחבץ°, מחובץ ת׳ [מן חבץ, חבץ] עשוי משמנת על־ידי חבטה ונעירה: ״חריצי־חלב מחבצים, פרושים מהנסיוב, שעדין לא גבנו״ (סוקולוב, במראות 87). חמאה מחבצת. — [מחבצת, מחבצים, ־צות]

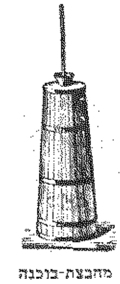
מחבצת-בוכנה

מחבצה° נ׳ [מן חבץ] כלי שמחבצים בו חמאה משמנת. יש מחבצות שונות: מחבצת־בכנה, מחבצת־חבטה ועוד. — [מחבצת־, מחבצות, מחבצות־]

מחבק^ ז׳ [מן חבק] 1 *, חבוק, לפיתה בחזקה בין הזרועות: ״כאח דבק יהיה מחבקו״ (פרנסים, מתק שפתים 45). ״פקחה עיניה ועצמתן בהחזיקה את מחבק ידיה סביבי״ (בן־ציון, רכה). 2 ° [בטכניקה] טבעת או חשוק וכיוצא בהם המקיפים כלי או מתקן ושומרים עליו שלא יתפורר. — [מחבק־, מחבקים, מחבקי־]

מחבק^, מחובק ת׳ [מן חבק, חבק] חבוק בחזקה, לפות: ״וראוי שלא יזיע הנער המחבק״ (קאנון). זוגות מחבקים הסתודדו באפלת הגן. — [מחבקת, מחבקים, ־קות]

מחבר^ ז׳ [מן א. חבר, חבר] 1 ^, סופר, כותב ספר: ״אמר המחבר: התלמוד נחלק לשני חלקים״ (הנגיד, מבוא התלמוד). מחבר ומתרגם. 2 °, יוצר, כותב דבר־מה מקורי או מעבד: מחבר המוסיקה, מחבר השיר. 3 ^, מצרף יחד, מרכיב: ״מחבר התרופות״ (אסף הרופא גד, לפי ב״י). — [מחבר־, מחברים, מחברי־; מחברת, מחברות]

— בעל־מחבר ° [בסגנון עממי, מיידיש] מחברו של ספר מסים.

— נקל להיות מבקר מלהיות מחבר ° [מימרה עממית], קל לו לאדם לבקר יצירותיהם של אחרים, מליצר ולחבר בעצמו.

— ו׳־המחבר ^ [בדקדוק] ו׳־החבור, האות ו׳ המשמשת לחבור מלה למלה או משפט למשפט, כגון: בשר־ודם, קרא וכתב.

מחבר^ ז׳ [מן א. חבר] 1 °, שגם, בליטה בקרש בצורת שן המשמשת לחבור לקרש אחר שיש בו שקע מתאים ל״שן״, וכן כל צורת־חבור אחרת בנגרות או במסגרות. 2 ^, חבורת בני־אדם, חבר: ״ויטש אחוה ומחבר ויסע לארץ מדבר״ (יהודה הלוי, ד 48). — [מחבר־, מחברים, ־ברי]

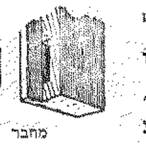
מחבר

מחבר° ז׳ [מן א. חבר] אביזר המשמש לחבור שני חלקים במכשיר, במתקן, במכונה: מחבר מסמרר. מחבר מרתך. מחבר קפיצי. מחבר־צנורות. — [מחבר־, מחברים, מחברי־]

מחבר*, מחובר ת׳ [מן א. חבר, חבר] 1 *, מאחד, מצרף, קשור יחד (הפך מן ״תלוש״ או ״מנתק״): ״לקח (תבואה) במחבר לקרקע — פטור״ (מעשרות ה א). הדפים בחוברת מחברים בסכות. 2 ° [בחשבון] כל אחד מן המספרים שאנו מחברים ומצרפים זה לזה (באלגברה — גם מספרים שליליים): בבטוי [4 + 6 + 7 = 17] המספרים 4, 6, 7 הם מחברים. בבטוי האלגברי [4a − 3b + 5] המספרים 4a, 3b−, 5 הם מחברים. התוצאה של חבור מחברים נקראת ״סכום״. — [מחבר־, מחברים, מחברי־]

— משפט מחבר ° [בתחביר] משפט מקיף המכיל שני משפטים או משפטים אחדים עצמאיים, למשל: ״ויכר יוסף את־אחיו, והם לא הכרהו״ (בראשית מב ח).

מחברת נ׳ [מן א. חבר] 1 °, דפי־ניר המחברים יחד לכתיבה בהם: ספרים לקריאה ומחברות לכתיבה. 2 ^, קונטרס, קבץ של דברי מחקר או דברי ספרות: ״הלא הנה ספר מחברתו ביד כל חכמי ספרד״ (תשובות תלמידי דונש). ״ואסף מחנה שיריך אל מחברת״ (הרומי, הקדמה 5). ״ד״ר פינסקר ומחברתו״ (אחד העם, מג). 3, קשר, חבור של דברים שונים: ״חמש היריעת תהיין חברת אשה אל־אחתה... וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית״ (שמות כו ג—ד). 4 ^ [בחשבון] מדרגה של מספרים — יחידות, עשרות, מאות וכו׳: ״ודע כי האחד... הוא ראש למחברת השנית״ (אברהם אבן־עזרא לדברים יד כב). — [מחברת־, מחברתו, מחברות, מחברות־]

— מחברת ^, שם ספרו של מנחם בן־סרוק, מאבות הדקדוק העברי, שחי ופעל בספרד במאה העשירית. הספר כולל רשימת שרשי הלשון העברית שבמקרא וכל המלים הארמיות שבדניאל ועזרא, מחלקים בשיטה מיחדת לפי הוראותיהם, והוא המלון הראשון ללשון העברית אשר נכתב עברית.

מחברת נ׳ [מן א. חבר, חבר] 1. קורה המשמשת לחבור חלקי בנין (דברי הימים ב לד יא). 2 °, סופרת — ראה מחבר. — [מחברת־, מחברות]

מַחְבֵּשׁ°, מַחוֹבַשׁ ת׳ [מן חבש, חָבַשׁ] נָתוּן בְּתַחְבֹּשֶׁת: ״בִּזְרוֹעוֹ הַמַּחְבֶּשֶׁת הַנְּתוּנָה בְּתָלִי״ (ברקוביץ, ספורים תנה). — [מַחְבֶּשֶׁת, מַחְבָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מַחְבָּשׁ° ז׳ [מן חבש] חֲבִישָׁה, כְּרִיכָה: ״גַּחְתְּ מִתַּכְרִיכֵךְ, מַחְבַּשׁ־סֵפֶר וּמַחֲנַט־קֳדָשִׁים״ (רגלסון, חקיקות 20). — [מַחְבַּשׁ־]

מַחֲבַת נ׳ [מן חבת; ראה גם חֲבִתִּים] כְּלִי בַּעַל שׁוּלַיִם לֹא־גְבוֹהִים וְיָדִית אֲרֻכָּה הַמְשַׁמֵּשׁ לְטִגּוּן אוֹ לַאֲפִיָּה: ״עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה (הַמִּנְחָה)״ (ויקרא ו יד). ״מַחֲבַת אֵין לָהּ כִּסּוּי״ (מנחות ה ח). [מַחֲבַת־, מַחֲבַתּוֹת]

מחבת

מַחְגּוֹר° ז׳ [מן א. חגר] אֵזוֹר, קֶשֶׁר: ״וּבְאַבְזְמֵי הָרִתְמָה הַמְרַקְּדִים וּבְמַחְגּוֹר הַמְרַדַּעַת״ (יזהר, ברגלים יחפות 20).—[מַחְגּוֹר־, ־רִים, ־רֵי־]

מְחֻגָּר⁺, מְחוּגָּר ת׳ [מן א. חגר, חֻגַּר] אָזוּר, קָשׁוּר: ״תֹּכֶן בּוּץ וַעֲרִיכַת אֶבֶן, מְחֻגָּר בְּכֻלָּם כְּמַלְאַךְ הַשָּׁרֵת״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״חֻלְצָה רוּסִית לוֹ מְחֻגֶּרֶת״ (שלונסקי, תר׳ אוניגין 84). — [מְחֻגֶּרֶת, מְחֻגָּרִים, ־רוֹת]

מַחְגֵּר* ז׳ [מן א. חגר] 1°, מַנְגָּנוֹן בִּמְכוֹנוֹת שֶׁבּוֹ גַּלְגַּל אֶחָד נוֹשֵׂא בְּלִיטוֹת (שִׁנַּיִם) בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהִסְתּוֹבֵב עַל־יְדֵי דְּחִיפוֹת שֶׁל מָנוֹף אוֹ זְרוֹעַ. 2* (כלים יד ד), מֵאַבְזְרֵי הָרִתְמָה בִּימֵי־קֶדֶם – שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת הַמְקַשֶּׁרֶת אֶת צַוַּאר הַבְּהֵמָה אֶל הָעֹל. 3°, שֵׁם כּוֹלֵל לִרְצוּעוֹת בְּרִתְמַת הַבְּהֵמָה. — [מַחְגֵּר־, מַחְגְּרִים, מַחְגְּרֵי־]

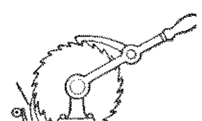

מחגר משונן

— מַחְגֵּר מְשֻׁנָּן°, מַנְגָּנוֹן שֶׁבּוֹ גַּלְגַּל מְשֻׁנָּן (בַּעַל־שִׁנַּיִם) נֶאֱחָז וּמוּנָע בְּאֶמְצָעוּת לָשׁוֹן הַחוֹדֶרֶת בֵּין שִׁנָּיו. מַחְגְּרִים מְשֻׁנָּנִים קְבוּעִים בְּמַנְגְּנוֹנֵי שְׁעוֹנִים וְעוֹד.

מַחֲגֹרֶת, מַחֲגוֹרֶת נ׳ [מן א. חגר] חֲגוֹרָה, אֵזוֹר: ״וְתַחַת פְּתִיגִיל – מַחֲגֹרֶת שָׂק״ (ישעיה ג כד). — [מַחֲגֹרֶת־, מַחֲגָרְתּוֹ, מַחֲגוֹרוֹת]

מַחְדֵּד°, מְחַדֵּד° ז׳ [מן חדד] מַכְשִׁיר לְחִדּוּד עֶפְרוֹנוֹת. — [מַחְדֵּד־, מַחְדְּדִים, מַחְדְּדֵי־]

מְחֻדָּד*, מְחוּדָּד ת׳ [מן חדד, חֻדַּד] 1°, מְשֻׁחָז, שֶׁחִדְּדוּ אוֹתוֹ: עִפָּרוֹן מְחֻדָּד עַל־יְדֵי מַחְדֵּד. קָנֶה מְחֻדָּד. 2°, רָחָב בְּתַחְתִּיתוֹ וְהוֹלֵךְ וְצַר בְּרֹאשׁוֹ: ״אַפּוֹ הַמְחֻדָּד וְעֵינָיו הַדְּלוּחוֹת״ (ביאליק, אריה ז). הַקּוֹנוּס הוּא גּוּף מְחֻדָּד. 3* (בהשאלה) חָרִיף וְשָׁנוּן, בָּרוּר הֵיטֵב: ״׳וְשִׁנַּנְתָּם׳ – שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי־תוֹרָה מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ״ (קידושין ל). ״וִכּוּחַ הָיָה בֵּין הַמֶּלֶךְ... עִם טוֹמַשׂ הֶחָכָם הַמְחֻדָּד״ (שבט יהודה, כו). ״יְהוּדִי כָּשֵׁר וְיָשָׁר, צַדִּיק תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו, אַף כִּי אֵינוֹ מְחֻדָּד בְּיוֹתֵר״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים קיב) — [מְחֻדֶּדֶת, מְחֻדָּדִים, ־דּוֹת]

— מֹחַ מְחֻדָּד°, שֵׂכֶל חָרִיף וְשָׁנוּן.

מְחֻדָּל⁺ ז׳ [מן חדל] 1°, חֹסֶר־מַעַשׂ, אִי־עֲשִׂיָּה: מַעֲשִׂים וּמְחֻדָּלִים. הַהַנְהָלָה הָאֲשֵׁמָה בִּמְחֻדָּלִים מְרֻבִּים. 2⁺, מַחְסוֹר: ״חָס עַל דַּל לְתוֹרִים וּבְנֵי־יוֹנָה וַעֲשִׂירִית בִּמְחֻדָּלִים״ (סידור רס״ג, ריג). — [מְחֻדַּל־, מְחֻדָּלִים, מְחֻדְּלֵי־]

מְחֻדָּר°, מְחוּדָּר ת׳ [מן חדר, חֻדַּר] נָתוּן בְּתוֹךְ־, שָׁקוּעַ כָּל־כֻּלּוֹ: ״כָּל הַדּוֹר הַצָּעִיר... הָיָה חָדוּר וּמְחֻדָּר מִדֵּעוֹתֵיהֶם״ (קלוזנר, הספרות ו 134). — [מְחֻדֶּרֶת, מְחֻדָּרִים, ־רוֹת]

מְחַדֵּשׁ⁺ ז׳ [מן חדש, חִדֵּשׁ] 1⁺, מַמְצִיא, מְגַלֶּה שֶׁל תַּגְלִיּוֹת חֲדָשׁוֹת: ״וְכָל מְחֻדָּשׁ יֵשׁ לוֹ מְחַדֵּשׁ״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). קוֹפֶּרְנִיקוּס וְגָלִילֵי הָיוּ מְחַדְּשִׁים. 2°, מִי שֶׁמְּתַקֵּן דָּבָר יָשָׁן וְהוֹפְכוֹ לְחָדָשׁ: מְחַדֵּשׁ הַצְּבָעִים. מְחַדֵּשׁ הַבָּרָק בְּרָהִיטִים. מְחַדֵּשׁ בְּגָדִים. 3⁺, כִּנּוּי לַה׳ בּוֹרֵא הָעוֹלָם (בספרות־המחקר). — [מְחַדֵּשׁ־, מְחַדְּשִׁים, מְחַדְּשֵׁי־; מְחַדֶּשֶׁת, מְחַדְּשׁוֹת]

מְחֻדָּשׁ⁺, מְחוּדָּשׁ ת׳ [מן חדש, חֻדַּשׁ] 1°, שֶׁחִדְּשׁוּ אוֹתוֹ, שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחָדָשׁ: צְבָעִים מְחֻדָּשִׁים. בֶּגֶד מְחֻדָּשׁ. הַתַּלְמִידִים חָזְרוּ לְלִמּוּדִים אַחֲרֵי הַחֻפְשָׁה בְּכֹחוֹת מְחֻדָּשִׁים. תָּכְנִית מְחֻדֶּשֶׁת. 2⁺, נִבְרָא, כִּנּוּי לְכָל דָּבָר שֶׁנִּבְרָא בָּעוֹלָם: ״וְצָרִיךְ מִמָּה שֶׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁיִּהְיֶה כֻּלּוֹ מְחֻדָּשׁ״ (חובות הלבבות לט). ״וְכָל הַמְחֻבָּר מִן הַמְחֻדָּשִׁים מְחֻדָּשׁ״ (אלבו, העיקרים 243). — [מְחֻדֶּשֶׁת, מְחֻדָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מֹחָה°, מוֹחָה נ׳ [מן מֹחַ] כִּנּוּי לַמֹּחַ הַגָּדוֹל בְּגוּף הֶחָי. — [מֹחַת־]

א. **מחה** [ארמית: מְחָא; ערבית: מַחַא]

~ פָּע׳ **מָחָה** פ״י 1. מָחַק, הֵסִיר וּבִטֵּל אֶת הַכָּתוּב [גם בהשאלה:] ״מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ״ (שמות לב לב). ״וְגַם יְמֵי עָנְיִי וּנְדוּדֵי גָלוּתִי לֹא מָחוּ מִלִּבִּי זִכְרוֹנוֹת יַלְדוּתִי״ (ביאליק, כשוט במרחקים). ״לִמְחוֹת אֶת הָרֹשֶׁם הַקָּשֶׁה שֶׁל הַמִּכְתָּב הַקּוֹדֵם״ (ברקוביץ, הראשונים קלב). 2. קִנַּח, נִקָּה, נִגֵּב: ״אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ״ (משלי ל כ). ״וּמָחָה ה׳ אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ״ (ישעיה כה ח). ״בֹּא מְחֵה מֵעַל פָּנַיִם הַזֵּעָה״ (ביאליק, לבנות שפיה). 3. הִשְׁמִיד, כִּלָּה: ״וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה״ (בראשית ז כג). ״וּמָחִיתִי אֶת־יְרוּשָׁלַיִם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־הַצַּלַּחַת, מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ״ (מלכים בכא יג). ״שֶׁקֶר עָשִׁיר יִמְחֶה שְׁאֵרוֹ״ (בן־סירא לא א). [וראה עוד להלן] — [לִמְחוֹת אֶת־, מוֹחֶה, יִמְחֶה]

~ נפ׳ **נִמְחָה** 1. נִמְחַק, הוּסַר הַכָּתוּב [גם בהשאלה]: ״יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים״ (תהלים סט כט). ״וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל־תִּמָּחֶה״ (נחמיה ג לז). ״צִדְקַת אָב לֹא תִמָּחֶה״ (בן־סירא ג יג). ״וְלֹא יִמָּחוּ עִקְּבוֹת דָּבָר״ (ביאליק, אחד אחד). ״וְהִנֵּה (הָאָחוֹת) הָרִאשׁוֹנָה נִמְחֲתָה כִּמְעַט מִזִּכְרוֹנִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכב). הַמִּלִּים נִמְחוּ מִן הַמַּחְבֶּרֶת. 2. סֻלַּק, הָשְׁמַד, אֻבַּד: ״וַיִּמַּח אֶת־כָּל הַיְקוּם... וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ״ (בראשית ז כג). ״וְלֹא־יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל״ (שופטים כא יז). — [לְהִמָּחוֹת, נִמְחָה, יִמָּחֶה]

~ פִּע׳ **מִחָה** * פ״י מָחָה, נִקָּה, קִנַּח, נִגֵּב: ״הַחֶנְוָנִי מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו פַּעֲמַיִם בַּשַּׁבָּת (= בַּשָּׁבוּעַ), וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו פַּעַם אַחַת בַּשַּׁבָּת״ (בבא בתרא ה י). ״הִכְנִיסוּ לוֹ תַּבְשִׁיל הָרִאשׁוֹן וַאֲכָלוֹ וְהָיָה עָרֵב לוֹ, הִתְחִיל מְמַחֶה בַּקְּעָרָה״ (ויקרא רבה ז). ״מוֹשֵׁחַ אֶת יָדַי בְּשֶׁמֶן וּמְמַחֶה אוֹתָן בְּחָרוּבִין שֶׁהִתְלִיעוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כַּחֲדָשִׁים״ (בן־ציון, מו). ״מְמַחֶה זֵעָתוֹ וּמְטַלְטֵל זְרוֹעָיו לְהַחֲזִיר אֶת מֵרוֹץ הַדָּם״ (יזהר, צקלג 23). — [לְמַחוֹת אֶת־; מְמַחֶה, יְ־]

~ הִפ׳ **הִמְחָה** פ״י מָחַק, מָחָה, בִּטֵּל: ״זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי עַל־זֹאת, וְאַל תֵּמַח חֲסָדַי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּבֵית אֱלֹהַי וּבְמִשְׁמָרָיו״ (נחמיה יג יד). — [לְהַמְחוֹת, מַמְחֶה, יַ־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

~ הת' נִתְמַחָה °, נִמְחָה, נִמְחַק: "וְאֵינוֹ הוֹפֵךְ אֶת הַדַּפִּים, שֶׁכְּבָר נִתְמַחָה הַכְּתָב מֵחֲמַת יָשְׁנוֹ... וְאֵין כָּל תֵּבָה נִכֶּרֶת" (עגנון, האש שר). — [לְהִתְמַחוֹת, מִתְמַחֶה, יִתְ־]

– מָחָה אֶת זִכְרוֹ (אֶת שְׁמוֹ), הִשְׁמִידוֹ כָּלִיל, הִשְׁכִּיחוֹ מִלֵּב: "מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם" (שמות יז יד). "וּמָחָה ה' אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם" (דברים כט יט). "תִּמָּחֶה זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלֶךָ" (קליר, סידור 669).

– מָחָה אֶת פְּשָׁעוֹ (עֲוֹנוֹ), מָחַל וְסָלַח לוֹ: "כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי" (תהלים נא ג). "הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי, וְכָל־עֲוֹנֹתַי מְחֵה" (תהלים נא יא).

– יִמַּח שְׁמוֹ (תהלים קט יג), יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ° (פיוטים, סידור 669), דִּבּוּרִים שֶׁל קְלָלָה.

– נִמְחָה פִּשְׁעוֹ° (נִמְחֲתָה חַטָּאתוֹ), נִסְלַח לוֹ, נִשְׁכַּח עֲוֹנוֹ: "וְאַל תְּכַס עַל־עֲוֹנָם, וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל־תִּמָּחֶה" (נחמיה ג לז).

– נִמְחֲתָה חֶרְפָּתוֹ (משלי ו לג), נִשְׁכַּח בִּזְיוֹנוֹ, לֹא זָכְרוּ עוֹד אֶת חֶרְפָּתוֹ.

ב. מחה [קרוב אל מחא]

~ פָּע' מָחָה * פ"י [קיצור הצירוף "מחה בידו", ראה להלן] עִרְעֵר, הֵבִיא אֶת מְחָאָתוֹ: "וּמִי שֶׁסִּפֵּק בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה" (תוספתא סוכה ב ה). "הוּא מָחָה בְּכָל עֹז, בַּחֲמַת־רוּחַ וּבַחֲרוּק־שִׁנַּיִם, עַל עֶלְבּוֹן כְּבוֹדוֹ" (ברקוביץ, הראשונים רצו). הָאֲסֵפִים מָחוּ עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. — [לִמְחוֹת עַל־, מוֹחֶה, יִמְחֶה]

~ פִּע' מִחָה *, מָחָה, עִרְעֵר: "כְּשֶׁעָמַד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאָמַר 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ', מִי עָמַד וּמִחָה כְּנֶגְדּוֹ?" (מכילתא סו ה). "שֶׁהָיָה לוֹ לְפִנְחָס לִמְחוֹת לְחָפְנִי וְלֹא מִחָה" (שבת נה:). "אֶפְשָׁר אוֹתוֹ צַדִּיק רָאָה תַּלְמִידוֹ וְלֹא מִחָה בּוֹ?" (מנחות לה:). "הַהַסְכָּמָה שְׁלֵמָה וְאֵין מְמַחֶה וְחוֹלֵק" (צמח, כתבים 37). — [לְמַחוֹת בְּ־, לְ־, כְּנֶגֶד־; מְמַחֶה, יְ־]

– מָחָה בְּיָדוֹ*, הִבִּיעַ מְחָאָה, הִתְנַגֵּד לוֹ, עִרְעֵר עָלָיו: "יָצְאוּ לַשּׁוּק, נוֹטְלִין פַּת, בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל דָּבָר, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה מוֹחָה בְּיָדָם" (מכילתא מז.). "אֵין מִי שֶׁיְּהֵא מוֹחֶה בְּיָדֵינוּ" (מגדלי מר"ס, פה).

– מִחָה בְּיָדוֹ* [בדניאל ד לב בארמית: "דִּי־יְמַחֵא בִידֵהּ"], מָחָה, עִרְעֵר, הִתְנַגֵּד לִפְלוֹנִי: "חֲנוּת שֶׁבֶּחָצֵר – יָכוֹל הוּא לְמַחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אֵינִי יָכוֹל לִישׁוֹן מִקּוֹל הַנִּכְנָסִין וּמִקּוֹל הַיּוֹצְאִין" (בבא בתרא ב ג). "אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ... גּוֹדְשִׁין שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים, וְלֹא מִחוּ בְּיָדָם חֲכָמִים" (מנחות י ח). "מִחָה בִּפְנֵי שְׁנֵי בְּנֵי־אָדָם, שֶׁאֵין יְכוֹלִין לוֹמַר לוֹ" (בבא בתרא לח:). "אֲפִלּוּ הוּא עוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ, אֵין מְמַחִים בְּיָדוֹ" (עגנון, אלו רנט).

ג. מחה [אולי הרחבת המשמעות של ב. מחה; ראה גם הַמְחָאָה]

~ הִפ' הִמְחָה * פ"י 1°. מָסַר לִפְלוֹנִי כְּתַב־פְּקֻדָּה לְאַחֵר שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ אֶת הַסְּכוּם הָרָשׁוּם בַּפְּקֻדָּה: "הִמְחָהוּ (בַּעַל־הַבַּיִת אֶת הַשָּׂכִיר) אֵצֶל הַחֶנְוָנִי אוֹ אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי" (בבא מציעא ט יב). "בָּטוּחַ אֲנִי כִּי הָאִישׁ... כְּבָר שִׁלֵּם אֶת הַסְּכוּם שֶׁהִמְחֵיתִיךָ אֶצְלוֹ" (ביאליק, אגרות ג קצו). "נִזְדָּרַזְתִּי לְמָחָר וְהִמְחֵיתִי לִקְרוֹבַי זֶה אוֹתָם שְׁמוֹנַת הַדּוֹלָרִים שֶׁנִּשְׂכַּרְתִּי" (ליסיצקי, תולדות 133). 2° [בבנקאות] נָתַן הַמְחָאָה, רָשַׁם שֶׁק מֵחֶשְׁבּוֹנוֹ בַּבַּנְק לִזְכוּת מִישֶׁהוּ: קוֹנֶה־הַסְּחוֹרָה הִמְחָה לַמּוֹכֵר מֵאָה לִירוֹת. — [לְהַמְחוֹת אֶת־; מַמְחֶה, יַ־]

~ הָפ' הֻמְחָה °, קִבֵּל הַמְחָאָה מִמִּישֶׁהוּ: "רְאוּבֵן שֶׁטָּעַן עַל שִׁמְעוֹן שֶׁהֻמְחָה עָלָיו בְּסֵךְ מָעוֹת" (מיגאש, תשובות א). הַמּוֹכֵר הֻמְחָה עַל־יְדֵי הַקּוֹנֶה. — [הֻמְחֵיתִי, מֻמְחֶה, יֻמְחֶה]

ד. מחה [ראה מֻמְחֶה; ארמית: מְחִי]

~ הִפ' הִמְחָה * פ"י חָשַׁב (אֶת פְּלוֹנִי) כְּבַעַל־נִסָּיוֹן, קָבַע לְמֻמְחֶה: "דַּיָּן שֶׁהִמְחוּהוּ רַבִּים עֲלֵיהֶם" (סנהדרין כג.). — [לְהַמְחוֹת, מַמְחֶה, יַ־]

~ הָפ' הֻמְחָה * פ"ע נֻסָּה וְהוּכַח כָּשְׁרוֹ אוֹ הוּכְחָה יְעִילוּתוֹ: "לֹא יֵצֵא הָאִישׁ בְּסַנְדָּל הַמְסֻמָּר... וְלֹא בְקָמֵיעַ בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ מִן הַמֻּמְחֶה" (שבת ו ב). "שֶׁהֲרֵי הֻמְחָה (הָרוֹפֵא) בִּשְׁלֹשָׁה מִינֵי קְמֵעִים" (רש"י שבת סא.). [ראה ערך מֻמְחֶה] — [מֻמְחֶה, יֻ־]

~ הת' הִתְמַחָה ° [ארמית: אִתְמְחֵי, שבת סא:] הִתְאַמֵּן הַרְבֵּה, נַעֲשָׂה מֻמְחֶה: "כְּאֻמָּנִים, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים, מִתְמַחִים בִּמְלַאכְתָּם" (עגנון, אלו רסח). הָרוֹפֵא הַצָּעִיר הִתְמַחָה בְּמִקְצוֹעוֹ. — [לְהִתְמַחוֹת, מִתְמַחֶה, יִתְ־]

ה. מחה [הרחבת המשמעות בן א. מחה; קרוב אל מוח]

~ נפ' נִמְחָה *, נִתְמַסְמֵס, נִתְרַכֵּךְ: "צְאוּ וּרְאוּ אִם נִמְחֵית אֶבֶן הַטּוֹעִים" (תענית ג ח). "יוֹצֵא הוּא אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּרָקִיק שָׁרוּי וּבְרָקִיק מְבֻשָּׁל שֶׁלֹּא נִמְחָה" (ירושלמי פסחים כט ד). — [לְהִמָּחוֹת, נִמְחֶה, יִמָּחֶה]

~ פִּע' מִחָה * פ"י מִסְמֵס, הֵמֵס, רִכֵּךְ: "חַרְדָּל שֶׁלָּשׁוֹ מֵעֶרֶב־שַׁבָּת, לְמָחָר מְמַחוֹ בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ" (שבת קמ.). "הִתְחִיל בּוֹכֶה וּמְמַחֶה בִּדְמָעוֹת מִטָּתוֹ" (מדרש תהלים ו, יגעתי). "מִי מְמַחֶה אֶת הֶעָפָר? הַמַּיִם!" (בראשית רבה בח). — [לְמַחוֹת אֶת־, מְמַחֶה, יְ־]

~ הִפ' הִמְחָה * פ"י מִסְמֵס, שָׁרָה, בָּלַל בְּמַיִם: "הִמְחָה אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ, הִקְפָּה אֶת הַדָּם וַאֲכָלוֹ" (ירושלמי מעשר שני נג ב). — [לְהַמְחוֹת, מַמְחֶה, יַ־]

ו. מחה [קרוב אל מחא]

~ פָּע' מָחָה פ"ע מָחָא, נָגַע, פָּגַע. — [לִמְחוֹת, מוֹחֶה, יִמְחֶה]

– מָחָה הַגְּבוּל עַל מְקוֹם פְּלוֹנִי, הִגִּיעַ הַגְּבוּל עַד מְקוֹם פְּלוֹנִי: "וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה" (במדבר לד יא).

מָחוּא ^ ת' [מן מחא, מָחָא] רָקוּעַ, חָבוּט: "וְשָׂם אֶת מִגְנָתוֹ בְּכַף רֶגֶל מְחוּאָה" (משה אבן־עזרא, א 43). — [מְחוּאָה, מְחוּאִים, ־אוֹת]

מחובא ר' מַחֲבָא	מחובץ ר' מַחְבָּץ
מחובב ר' מְחַבֵּב	מחובק ר' מְחַבֵּק
מחובל ר' מְחַבֵּל	מחובר ר' מְחַבֵּר
מחובלל ר' מְחַבְלֵל	מחובש ר' מְחַבֵּשׁ

א. מָחוֹג ^ ז' [מן חוג] 1°. קָנֶה קָבוּעַ עַל צִיר בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים הַנָּע בְּעִגּוּל וּמוֹרֶה עַל מִדּוֹת שׁוֹנוֹת (זְמַן, לַחַץ, מְהִירוּת, כִּוּוּן וְעוֹד): מְחוֹגֵי הַשָּׁעוֹת וְהַדַּקּוֹת בַּשָּׁעוֹן. מְחוֹג בְּמַד־מְהִירוּת. מְחוֹג בְּמַצְפֵּן. 2°. מְחוּגָה. — [מְחוֹג־, מְחוֹגִים, מְחוֹגֵי־]

מ — מחוגי שעון

ב. **מָחוֹג*** ז׳ [מארמית, אולי מן חוג] תְּנוּעַת יָד אוֹ פָּנִים לְסִימָן, רֶמֶז, מֶחֱוָה, גֶ׳סְטָה: ״אָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה מַּרְאִין לוֹ – יְהֵא מְשׁוֹחֵחַ בְּמָחוֹג לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ?״ (חגיגה ה., ושם בארמית). ״רוֹאֶה אֶת הָאֲנָשִׁים, אֶת פְּנֵיהֶם, גְּוֹנֵיהֶם וּמְחוֹגֵיהֶם״ (קבק, בצל 151). ״נִזְדַּעְזְעָה הַזְּקֵנָה וְנִתְרַעֲמָה בְּמָחוֹג וּבְהַעֲוָיָה שֶׁל בּוּז״ (בן־ציון, קפב). ״וְכֵן הֶרְאָה לַחֲבֵרוֹ בְּמָחוֹג שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמוֹתוֹ״ (עגנון, כלה רצ). – [מְחוֹג־, ־גִים, מְחוֹגֵי־]

מְחוּגָה נ׳ [מן חוג] 1. מַכְשִׁיר־שִׂרְטוּט לְהַתְווֹת בּוֹ מַעְגָּלִים וּקְשָׁתוֹת, לִמְדִידַת קְטָעִים וְכַדּוֹמֶה: ״יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד, יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת, וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ״ (ישעיה מד יג). 2 *, חוּג, מַעְגָּל: ״כְּשׁוֹשַׁנֵּי סוּגָה... יָרוּצוּן בִּמְחוּגָה״ (הנגיד, דיואן 202). – [מְחוּגַת־, מְחוּגוֹת]

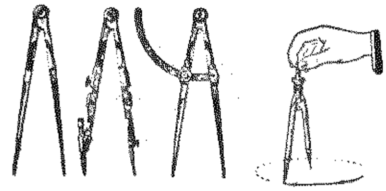

מחוגות שונות בימינו

– מְחוּגַת־אֶפֶס °, מְחוּגָה הַמְּתֻקֶּנֶת בְּאֹפֶן מְיֻחָד לְהַתְוָיַת מַעְגָּלִים בַּעֲלֵי רַדְיוּס זָעִיר בְּיוֹתֵר.

– מְחוּגַת־חוּץ °, מְחוּגַת־פָּנִים °, מַכְשִׁירֵי־מְדִידָה בְּתַבְנִית מְחוּגוֹת הַמְשַׁמְּשִׁים לִקְבִיעַת קֹטֶר חִיצוֹנִי אוֹ פְּנִימִי שֶׁל צִנּוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה.

מחוגת-פנים מחוגת-חוץ

מחוגר, ראה מְחֻגָּר. **מחודד**, ראה מְחֻדָּד. **מחודש**, ראה מְחֻדָּשׁ

מַחֲוֶה°, מחווה ז׳ [מן א. חוה, הֶחֱוָה] 1. חֹטֶר, קָנֶה שֶׁמַּחֲזִיקִים בַּיָּד וּמַרְאִים בּוֹ עַל מְקוֹם הַקְּרִיאָה בַּסֵּפֶר (בְּהוֹרָאַת הַקְּרִיאָה לִילָדִים, בִּקְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת (נִקְרָא גַּם ״יָד״), בְּצִיּוּן נְקֻדּוֹת בַּמַּפּוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״הַסֶּגֶן הֵנִיחַ מִיָּדוֹ אֶת הַ״טִּיטֶל״ (הַמַּחֲוֶה)״ (ביאליק, ספיח ג). ״כִּמְלַמֵּד דַּרְדְּקֵי לֹא הֵנִיחַ אֶת הַמַּחֲוֶה מִן הַיָּד״ (שזר, אישים 62). 2 [כבצבא] מִתְקַן־אִמּוּן לְצִיּוּן מַטָּרוֹת, עָשׂוּי שְׁנֵי מוֹטוֹת מַקְבִּילִים שֶׁכָּל אֶחָד מְצֻיָּד בְּכַוֶּנֶת קִדְמִית וּבְכַוֶּנֶת אֲחוֹרִית; בְּאֶמְצָעוּתוֹ רוֹאִים הַמַּדְרִיךְ וְהַחָנִיךְ בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת אֶת הַמַּטָּרָה וּבוֹדְקִים אֶת דִּיּוּקוֹ שֶׁל צִיּוּן הַמַּטָּרָה. – [מַחֲוֶה־, מַחֲוִים, מַחֲוֵי־]

מֶחֱוָה°, מחווה נ׳ [מן א. חוה] גֶ׳סְטָה, תְּנוּעָה בְּאֶחָד מֵאֵיבְרֵי־הַגּוּף לְשֵׁם הַבָּעַת דְּבַר־מָה: ״מִכָּל תְּנוּעַת יָדוֹ, מִכָּל מֶחֱוָה שֶׁל גּוּפוֹ, מִכָּל זִיעַ שֶׁל נִשְׁמָתוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 54). – [מֶחֱוַת־, מֶחֱווֹת]

מַחֲוָה*, **מחווה** נ׳ [מן א. חוה] מַאֲמָר, דִּבּוּר, פְּרָזָה: ״וְיֵשׁ עִנְיָנִים אֲשֶׁר אֲמוּרִים בִּלְשׁוֹן עֲרוּמִים אֲשֶׁר בְּמִזְעַר מִלִּים תִּשְׁלַם מַחֲוָתָם״ (מנחם, מחברת ה). ״אֵין מִלּוֹת וּמַחֲווֹת בּוֹדְדוֹת וְעוֹמְדוֹת כָּל אַחַת בִּרְשׁוּת עַצְמָהּ״ (קלצקין, כתבים 163). – [מַחֲוַת־, מַחֲווֹת]

מחוות, ראה מַחֲוָה.

מָחוֹז ז׳ [אכדית: mahazu; ארמית: מָחוֹזָא עיר] 1 *, חֶבֶל־אֶרֶץ, אֵזוֹר בִּמְדִינָה הַכּוֹלֵל עַל־פִּי רֹב עִיר מֶרְכָּזִית וּסְבִיבוֹתֶיהָ, הַנְּתוּנוֹת לְשִׁלְטוֹן אֶחָד: ״הַשָּׁרוֹן – שֵׁם מָחוֹז שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (רש״י ישעיה סה י). מְחוֹז יְרוּשָׁלַיִם. מְחוֹז תֵּל־אָבִיב. 2 [במקרא, לדעת רבים] נָמֵל, מְבוֹא־יָם: ״יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה... וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם״ (תהלים קז כט–ל). ״וְיִתְגַּבְּרוּ הַיְּהוּדִים בְּעִיר יָפוֹ, וְהוּא מְקוֹם מְחוֹז לָאֳנִיּוֹת הָרוֹמִיִּים״ (יוסיפון, רמג). 3 ° [בהשאלה] סְבִיבָה, תְּחוּם, אֵזוֹר: ״אָהוּב מְחוֹז הַיַּלְדוּת כְּרַחַשׁ וּכְשְׁמוּעָה״ (סדן, ממחוז ה). ״מְחוֹזֵי נֶפֶשׁ אִי־שִׂכְלָנִיִּים בִּכְלָל״ (קלצקין, כתבים 141). – [מְחוֹז־, מְחוֹזוֹת, גם מְחוֹזִים, מְחוֹזֵי־]

– מְחוֹז־חֶפְצוֹ [שאול מן תהלים קז ל, ראה למעלה מָחוֹז 2], מַטְּרָתוֹ, הַמָּקוֹם שֶׁאֵלָיו רָצָה לְהַגִּיעַ: ״כֹּחוֹת... הַמְהַפְּכִים אֶת הַחַלָּשׁ לְגִבּוֹר וּמְבִיאִים פְּעָמִים רַבּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶם לִמְחוֹז־חֶפְצָם״ (אחד העם, לס). ״וּמַה מְּחוֹז־חֶפְצְךָ כִּי אֵדַע?״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קא). ״בִּרְאוֹתוֹ כִּי קָרוֹב הוּא אֶל מְחוֹז חֶפְצוֹ וְאֶל הָעִיר אֲשֶׁר אֵלֶיהָ תְּשׁוּקָתוֹ״ (עגנון, אלו קיז).

– עִיר־הַמָּחוֹז °, הָעִיר הַמֶּרְכָּזִית בַּמָּחוֹז, שֶׁבָּהּ יוֹשְׁבִים פְּקִידֵי הַשִּׁלְטוֹן.

מְחוֹזִי° ת׳ [מן מָחוֹז] הַמְיֻעָד לְמָחוֹז: כִּנּוּס מְחוֹזִי שֶׁל רוֹפְאִים. שִׁלְטוֹנוֹת מְחוֹזִיִּים. – [מְחוֹזִית, ־זִיִּים, ־זִיּוֹת]

מְחֻוָּח°, מחווח ז׳ [מן א. חוח] זָרוּעַ חוֹחִים, מָלֵא מִכְשׁוֹלִים: ״דֶּרֶךְ־חַיִּים מְחֻתְחֶתָה וּמְחֻוָּחָה״ (ליסיצקי, דרך חיים וספרות). – [מְחֻוַּחַת, מְחֻוָּחִים, ־חוֹת]

א. **מָחוּט°** ת׳ [מן כחט, מָחַט] מְקֻנָּח, מֻנְקֶה: ״פְּעוֹטוֹת... רְחוּצִים לְהַלֵּל וּמְחוּטֵי חֳטָמִים סַגַלְגַּלִּים בְּיַד אִמָּא״ (שלו, קולות 188). – [מְחוּטָה, מְחוּטִים, ־טוֹת]

ב. **מָחוּט°** ת׳ [מן מַחַט] מָלֵא מְחָטִים, דּוֹקְרָנִי: ״וּבְהַדְרָגָה הֵמִיתוֹ הַקִּפּוֹד אֶת הַנָּחָשׁ בְּשִׁרְיוֹנוֹ הַמָּחוּט״ (אריכא, לחם וחזון 51). – [מְחוּטָה, מְחוּטִים, ־טוֹת]

מחוטא ר׳ מְחֻטָּא	מחוטט ר׳ מְחֻטָּט	
מחוטב ר׳ מְחֻטָּב	מחוטם ר׳ מְחֻטָּם	מחוטר ר׳ מְחֻטָּר

א. **מִחוּי*, מיחוי** ז׳ [מן א. מחה, מִחָה] 1. קִנּוּחַ, שִׁפְשׁוּף, נִקּוּי: ״שְׁחִיטָתוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ וּמִחוּי קְרָבָיו״ (פסחים ו א). ״וּמִחוּי צַלַּחַת וּמִצּוּי צַפַּחַת״ (יהודה הלוי, ס 491). 2 *, מְחִיקָה, הַשְׁמָדָה: ״הוּא עָפָר, וְאָבִיא עָלָיו מַיִם וַאֲמַחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן מִחוּי״ (רש״י בראשית ו ז). – [מִחוּי־, מִחוּיִים, ־יֵי־]

ב. **מִחוּי*, מיחוי** ז׳ [מן ב. מחה, מִחָה] הַשְׁמָעַת מְחָאָה, הַבָּעַת הִתְנַגְּדוּת וְעִרְעוּר: ״חוּץ מִן הָאִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלָה לְמַחוֹת... כֵּיוָן שֶׁשָּׁתְקָה, אֵין לְךָ מִחוּי גָּדוֹל מִזֶּה״ (פסחים פח.). מִחוּי הָאָסִיר עַל יַחַס הַמִּשְׁטָרָה אֵלָיו. – [מִחוּי־, מִחוּיִים, מִחוּיֵי־]

מָחוּי* ת׳ [מן א. מחה, מָחָה] מָחוּק, מְסֻלָּק: ״וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל – אֶת שֶׁאֵין שְׁמוֹ מָחוּי״ (ירושלמי יבמות ה ג). ״אֱמֶת כִּי בוֹ עֲוֹנֵינוּ מְחוּיִים״ (גבירול, א 77). ״וּלְוַאי שֶׁתִּהְיֶה אַתָּה מָחוּי וְשִׁמְךָ מָחוּי״ (שנהר, ב 321). כְּתָב מָחוּי. – [מְחוּיָה, מְחוּיִים, ־יוֹת]

מחויב, ראה מְחֻיָּב.	**מחויך**, ראה מְחֻיָּךְ.
מחויט, ראה מְחֻיָּט.	**מחויל**, ראה מְחֻיָּל.

א. **מָחוֹךְ°** ז׳ [על־פי תרגום אונקלוס של כּוּמָז, במדבר לא נ; ואולי קרוב אל חכך] ״קוֹרְסֶט״, חֲגוֹרָה רְחָבָה שֶׁנָּשִׁים חוֹגְרוֹת וּמְהַדְּקוֹת

לְמָתְנֵיהֶן כְּדֵי לְשַׁווֹת לְגוּפָן גִּזְרָה דַּקָּה וּתְמִירָה. – [מְחוֹךְ־, מְחוֹכִים, מְחוֹכֵי־]

ב׳ מָחוֹךְ ^ ז׳ [ארמית: חוּכָא, חוך, חייך] צְחוֹק: "וַתִּצְחַק שָׂרָה) לְשׁוֹן מָחוֹךְ" (רש״י בראשית יז יז). – [מְחוֹךְ־, מְחוֹכִים, מְחוֹכֵי־]

מחוכה, ראה מְחֻכֶּה.	מחוכלל, ראה מְחֻכְלָל.
מחוכך, ראה מְחֻכָּךְ.	מחוכם, ראה מְחֻכָּם.

מְחוֹכָר ° ז׳ [מן א׳ מָחוֹךְ] עוֹשֶׂה מְחוֹכִים. – [מְחוֹכַר־, מְחוֹכָרִים, מְחוֹכָרֵי־; מְחוֹכָרִית, מְחוֹכָרִיּוֹת]

מָחוּל * ת׳ [מן מחל, מָחַל] נִסְלָח, מְכֻפָּר: "הָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ – כְּבוֹדוֹ מָחוּל, הָרַב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ – אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל" (קידושין לב). "וְחַטֹּאת דּוֹרְשֵׁי חֶפְצוֹ מְחוּלוֹת" (גבירול, א 77). חֵטְא מָחוּל. – [מְחוּלָה, מְחוּלִים, ־לוֹת]

– מָחוּל לְךָ *, עֲוֹנְךָ כֻּפַּר, נִסְלַח לְךָ: "אָמַר דָּוִד... מְחֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן! וְאָמַר לוֹ: מָחוּל לָךְ" (שבת ל).

מָחוֹל ז׳ [מן א׳ חול] 1. רִקּוּד, מַעֲרֶכֶת תְּנוּעוֹת רִיתְמִיּוֹת שֶׁל הַגּוּף, וּבְיִחוּד שֶׁל הָרַגְלַיִם, לְפִי קֶצֶב מְסֻיָּם, לָרֹב בְּלִוּוּי מַנְגִּינָה – בְּיָחִיד אוֹ בַּחֲבוּרָה: "וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת (שמות טו כ). "וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים" (ירמיה לא ג). "לְשִׁמוֹ נָרִים רֶגֶל, נַגְבִּירָה הַמָּחוֹל" (ביאליק, למנצח). "לָחוּל הַמָּחוֹל הָרִאשׁוֹן הַזֶּה עִם הַכַּלָּה" (טשרניחובסקי, שירים 364). מְחוֹל עֲמָמִי. מְחוֹלוֹת אָמָּנוּתִיִּים. 2 [במקרא, לדעת פרשנים: קרוב אל חלל, חָלִיל] מִין כְּלִי־זֶמֶר כְּעֵין חָלִיל: "הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל, הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב" (תהלים קנ ד). 3*. מַעְגָּל: "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲשׂוֹת מָחוֹל לַצַּדִּיקִים, וְהוּא יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם בְּגַן־עֵדֶן" (תענית לא). – [מְחוֹל־, מְחוֹלוֹת]

– מְחוֹל־בֶּטֶן °, רִקּוּד הַמִּתְבַּצֵּעַ בְּעִקָּר עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת רִיתְמִיּוֹת שֶׁל שְׁרִירֵי־הַבֶּטֶן: מְחוֹלוֹת־הַבֶּטֶן רוֹוְחִים הַרְבֵּה בְּאַרְצוֹת־הַמִּזְרָח.

– מְחוֹל־וִיטוּס °, ראה מְחוֹלִית °.

– מְחוֹל־הַכֶּרֶם *, כִּנּוּי לָרֶוַח שֶׁבֵּין שׁוּרוֹת הַגְּפָנִים בְּכֶרֶם וּבֵין הַגָּדֵר: "אֵיזֶה הוּא מְחוֹל הַכֶּרֶם? בֵּין כֶּרֶם לַגָּדֵר" (כלאים ד ב). [אולי נקרא כן על שום שבמקום זה היו יוצאים במחולות בגמר הבציר]

– מְחוֹל־שֵׁדִים °, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְהִשְׁתּוֹלְלוּת בִּלְתִּי־מְרֻסֶּנֶת, הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ הֶפְקֵרוּת: מְחוֹל־הַשֵּׁדִים שֶׁל הַסַּפְסָרוּת בִּימֵי הַמִּלְחָמָה.

– בְּתֻפִּים וּבִמְחוֹלוֹת (בהשאלה על־פי שמות טו כ ועוד), בְּפֻמְבֵּי וּבְעֵסֶק גָּדוֹל, בִּתְכוּנָה גְדוֹלָה, בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן.

– יָצָא בְּמָחוֹל [על־פי ירמיה לא ג], הִתְחִיל לִרְקֹד.

מְחוֹלָה נ׳ [מן מָחוֹל] רִקּוּד, מָחוֹל: "מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם" (שיר השירים ז א). "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲשׂוֹת רֹאשׁ מְחוֹלָה לַצַּדִּיקִים... שֶׁהֵם חָלִין לְפָנָיו כָּעֲלָמוֹת" (קהלת רבה א, אין זכרון). – [מְחוֹלַת־, מְחוֹלוֹת]

מחולה, ראה מְחֻלֶּה.	מחולחל, ראה מְחֻלְחָל.

מְחוֹלִית ° נ׳ [מן מָחוֹל] מַחֲלָה הַמְּצוּיָה בְּעִקָּר בְּגִיל צָעִיר. סִימָנֶיהָ: תְּנוּעוֹת בִּלְתִּי־רְצוֹנִיּוֹת שֶׁל שְׁרִירֵי־הַגּוּף, מֵעֵין עֲוִית (Chorea). נִקְרֵאת גַּם "מְחוֹל וִיטוּס הַקָּדוֹשׁ" [על שום St Vitus, מקדושי הנצרות, שלקה במחלה זו]

מְחוֹלֵל ז׳ [מן א׳ חול, חוֹלֵל] רַקְדָן, יוֹצֵא בְּרִקּוּד וּבְמָחוֹל: "וַיִּשְׂאוּ נָשִׁים לְמִסְפָּרָם מִן־הַמְּחֹלְלוֹת" (שופטים כא כג). – [מְחוֹלֶלֶת, מְחוֹלְלִים, מְחוֹלְלוֹת]

מְחוֹלָל ת׳ הָרוּג, דָּקוּר – ראה ד׳ חלל, חוֹלָל.

מחולל ר׳ מְחֻלָּל	מחולק ר׳ מְחֻלָּק	
מחולן ר׳ מְחֻלָּן	מחומם ר׳ מְחֻמָּם	מחומצן ר׳ מְחֻמְצָן
מחולף ר׳ מְחֻלָּף	מחומץ ר׳ מְחֻמָּץ	מחומש ר׳ מְחֻמָּשׁ

מַחֲוָן °, מחוון ז׳ [מן מַחֲוֶה] "אִינְדִיקָטוֹר", זְרוֹעַ אוֹ מִתְקָן אַחֵר הַמַּרְאִים עַל הַכִּוּוּן אוֹ עַל מַצָּב מְסֻיָּם בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים: מַחֲוָן לְגֹבַהּ הַמַּיִם בִּבְרֵכָה. מַחֲוַן הַשֶּׁמֶן בִּמְכוֹנָה. – [מַחֲוַן־, מַחֲוָנִים, מַחֲוָנֵי־]

מֹחוֹן °, מוחון ז׳ [מן מֹחַ] הַמֹּחַ הַקָּטָן שֶׁבְּגֻלְגֹּלֶת הַחַי. – [מֹחוֹנִים, מֹחוֹנֵי־]

מחונך, ראה מְחֻנָּךְ.

מְחוֹנָן ° ת׳ [מן חנן, חוֹנֵן] 1. מְכֻשָּׁר מְאֹד: פְּלוֹנִי מְחוֹנָן בְּכִשְׁרוֹנוֹת מוּסִיקָלִיִּים. שַׁחְקָן מְחוֹנָן. 2. מְרֻחָם, שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ חֶסֶד, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ חֲנִינָה: הָאֲסִירִים הַמְחוֹנָנִים שָׁלְחוּ מִכְתַּב־תּוֹדָה לַנָּשִׂיא. – [מְחוֹנֶנֶת, מְחוֹנָנִים, ־נוֹת]

– דַּעְתּוֹ מְחוֹנֶנֶת עָלָיו ° [ראה חנן, נִתְחוֹנְנָה דַּעְתּוֹ עָלָיו] הוּא רָגוּעַ, הוּא מְרֻצֶּה וּמְפֻיָּס: "כְּשֶׁאֲנִי יוֹצֵא מִשָּׁם, דַּעְתִּי תָּמִיד מְחוֹנֶנֶת עָלַי" (סיכמן, קסח).

מחונק ר׳ מְחֻנָּק		
מחוגקן ר׳ מְחֻנְקָן	מחוסם ר׳ מְחֻסָּם	מחוסר ר׳ מְחֻסָּר
מחוסל ר׳ מְחֻסָּל	מחוסן ר׳ מְחֻסָּן	מחוספס ר׳ מְחֻסְפָּס

מחו״ע ר״ת מְחֻסַּר־עֲבוֹדָה.

מחופה ר׳ מְחֻפֶּה	מחופר ר׳ מְחֻפָּר	מחופש ר׳ מְחֻפָּשׂ
מחופז ר׳ מְחֻפָּז	מחופש ר׳ מְחֻפָּשׂ	מחופת ר׳ מְחֻפָּת

מָחוּץ * ת׳ [מן מחץ, מָחַץ] פָּצוּעַ, מֻכֶּה, נָגוּעַ, מָעוּךְ: "שֶׁהַצִּבּוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ" (רש״י במדבר כד ח). "הֲיַעֲמֹד לִבְּבִי, וְנַפְשִׁי מְחוּצָה" (משה אבן־עזרא, א 15). "וְרֹאשׁ הַיְּהוּדִי הַמָּחוּץ שׁוֹתֵת דָּם" (ש׳ שלום, חי 47). – [מְחוּצָה, מְחוּצִים, מְחוּצוֹת]

מְחוֹץ °, מִיחוּץ ז׳ [מן מחץ, מִחֵץ] [בצבא] מַכַּת־נְגִיחָה בְּקַת־הָרוֹבֶה בִּקְרָבוֹת פָּנִים אֶל פָּנִים. – [מְחוּץ־]

מחוצה, ראה מְחֻצֶּה. מחוצף, ראה מְחֻצָּף. מחוצץ, ראה מְחֻצָּץ.

מָחוּק * ת׳ [מן מחק, מָחַק] 1. מָחוּי, שֶׁנִּמְחַק: "מָה לְךָ לִהְיוֹת מָחוּק מִסֵּפֶר חַיִּים?" (פרקי רבי אליעזר 26). "וְאַהֲבָה לֹא כְּאַהֲבָתֵךְ, כְּתָבָהּ אֱנוֹשׁ עַל קִיר לְבָבִי, חִישׁ מְחוּקָה" (הנגיד, דיואן 192). כְּתָב מָחוּק. אוֹתִיּוֹת מְחוּקוֹת בִּכְתֹבֶת. 2. מְמֻלָּא בְּלֹא כָּל עֹדֶף אוֹ גֹּדֶשׁ (הֶפֶךְ מִן "גָּדוּשׁ"): "מְלֹא חָפְנָיו – שֶׁאָמְרוּ לֹא מְחוּקוֹת וְלֹא גְדוּשׁוֹת" (יומא מח). – [מְחוּקָה, מְחוּקִים, ־קוֹת]

– מִדָּה מְחוּקָה * (על־פי תוספתא שבת א יז ועוד), מִדָּה מְדֻיֶּקֶת – לְלֹא כָּל גֹּדֶשׁ.

– נְיָר מָחוּק* (אבות ד כ), נְיָר שֶׁמָּחוּ אֶת הַכָּתוּב בּוֹ כְּדֵי לָשׁוּב וְלִכְתֹּב עָלָיו.

– מַטְבֵּעַ מָחוּק°, מַטְבֵּעַ שֶׁנִּמְחֲקָה צוּרָתוֹ: "לְהָטִיל פְּרוּטוֹת מְחוּקוֹת אֶל תּוֹךְ נֶקֶב הַלָּגִין" (ביאליק, אריה ו).

– דְּיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק* (אבות ד כ), מָשָׁל לַלּוֹמֵד בְּזִקְנוּתוֹ שֶׁאֵין לִמּוּדוֹ קַל אוֹ יְסוֹדִי.

מָחוֹק* ז׳ [מן מחק] קָנֶה שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ הַחֶנְוָנִים לִמְחֹק וּלְהָסִיר אֶת הַגֹּדֶשׁ בְּיָבֵשׁ שֶׁמָּכְרוּ לְפִי הַמִּדָּה (כלים יז טז). – [מְחוֹק־, מְחוֹקִים, מְחוֹקֵי־]

מחוקה, ראה מְחָקָה. מחוקק, ראה מְחֻקָּק.

מְחוֹקֵק ז׳ [מן חקק, חוֹקֵק] 1. קוֹבֵעַ חֻקִּים, נוֹתֵן חֻקִּים: "מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים, וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר" (שופטים ה יד). "כִּי ה׳ שֹׁפְטֵנוּ, ה׳ מְחֹקְקֵנוּ" (ישעיה לג כב). "בְּיַד אֱלֹהִים מֶמְשֶׁלֶת כָּל גָּבֶר, וְלִפְנֵי מְחוֹקֵק יָשִׁית הוֹדוֹ" (בן-סירא י ד). "וְהַמְּחוֹקֵק הוּא דּוֹרֵשׁ הַתּוֹרָה" (מגילת ברית דמשק ו ז). "מִצַּד הֱיוֹתוֹ מְחוֹקֵק לֹא יִרְצֶה לְהַעֲבִיר עַל הַחֹק" (אלבו, העיקרים 62). הַמְּחוֹקֵק חָקַק אֶת חֹק־הַשְּׁבוּת. 2°. חוֹרֵת, מְפַתֵּחַ בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר קָשֶׁה אַחֵר: "אָז יַעֲשֶׂה הַמְּחוֹקֵק אֶת תַּבְנִית הַמַּצֵּבָה" (עגנון, כפות ט). 3. שַׁרְבִיט, מַטֶּה בְּיַד מוֹשֵׁל: "בְּאֵר... כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם" (במדבר כא יח). "לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה, וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו" (בראשית מט י).– [מְחוֹקֵק־, מְחוֹקְקִים, ־קֵי־]

– בֵּית־הַמְּחוֹקְקִים°, הַמּוֹסָד הָעֶלְיוֹן בַּמְּדִינָה הַמֻּסְמָךְ לִקְבֹּעַ חֻקִּים.

– מוֹעֵצָה מְחוֹקֶקֶת°, גּוּף צִבּוּרִי הַמֻּרְכָּב מִנִּבְחֲרֵי הָעָם וּמְמֻנִּים עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹן, וְתַפְקִידוֹ לַעֲסֹק בַּחֲקִיקַת חֻקִּים.

מְחֻוָּר*, מחוור ת׳ [מן חור, חִוֵּר] בָּרוּר, בָּהִיר, נָהִיר: "זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִדְרָשׁוֹת שֶׁהֵן מְחֻוָּרִין בַּתּוֹרָה" (ירושלמי תרומות כא ג). "הַפַּרְצוּף הַכְּלָלִי שֶׁל כָּל מַה שֶּׁאָנוּ מְכַנִּים בְּשֵׁם 'חַיִּים' אֵינוֹ מְחֻוָּר לִי" (ברנר, א 348). "תּוֹלָדָה שֶׁמַּרְבָּה בָּהּ הַמֻּסְתָּר עַל הַמְּחֻוָּר" (ויסלבסקי, יחידים 207). "מִכָּל מָקוֹם דָּבָר זֶה אֵינוֹ מְחֻוָּר לִי" (עגנון, כלה שיר). – [מְחֻוֶּרֶת, מְחֻוָּרִים, ־רוֹת]

מֻחְוָר°, מוחוור ת׳ [מן חור, הֻחְוַר] מְחֻוָּר, בָּרוּר: "מַה לְּךָ וּלְעִנְיָן זֶה? עִנְיָנֵנוּ שֶׁלָּנוּ הוּא... מֻחְוָר לְךָ? – לֹא מֻחְוָר לִי כְּלוּם" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 292). – [מֻחְוֶרֶת, מֻחְוָרִים, ־רוֹת]

מחורבן ר׳ מְחֻרְבָּן	מחורטם ר׳ מְחֻרְטָם	
מחורז ר׳ מְחֹרָז	מחורין ר׳ מְחֻרְיָן	מחורל ר׳ מְחֹרָל
מחורחר ר׳ מְחֻרְחָר	מחורך ר׳ מְחֹרָךְ	מחורץ ר׳ מְחֹרָץ

מָחוֹרְקָא* נ׳ [רוסית] כִּנּוּי לְמִין פָּשׁוּט שֶׁל טַבָּק: "הַבַּיִת נִתְמַלֵּא צִנַּת שֶׁלֶג וְהֶבֶל פֶּה וַעֲשַׁן מָחוֹרְקָא" (ביאליק, יום השישי ו).

מחורר, ראה מְחֹרָר.

מֵחוֹשׁ*, מיחוש ז׳ [מן חשש או ב. חוש] 1. הַרְגָּשַׁת כְּאֵב, מַכְאוֹב: "כָּל מֵחוֹשׁ, וְלֹא מֵחוֹשׁ־רֹאשׁ!" (שבת יא.). "שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ מֵחוֹשׁ־רֹאשׁ וּמֵחוֹשׁ־אָזְנַיִם וּמֵחוֹשׁ־עֵינַיִם" (תמורה טז.). "אַרְיֵה נוֹהֵג לְהַקִּיז דָּם... וַהֲרֵיהוּ יָפֶה לְמֵחוֹשׁ־הָרֹאשׁ" (ביאליק, אריה א). "שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁנִּתְעוֹרֵר בּוֹ מֵחוֹשׁ־הַלֵּב" (עגנון, אלו מב). פְּלוֹנִי אָדָם חָלוּשׁ וּבַעַל מֵחוֹשִׁים. 2. מִי שֶׁסּוֹבֵל מַכְאוֹב, אָדָם הַכּוֹאֵב: "אֵין מְבַקְּרִין לֹא חוֹלֵי־מֵעַיִם וְלֹא חוֹלֵי־הָעַיִן וְלֹא מֵחוֹשֵׁי־הָרֹאשׁ" (נדרים מא.). – [מֵחוֹשׁ־, מֵחוֹשִׁים, מֵחוֹשֵׁי־]

– בֵּית־מֵחוֹשׁ*, מָקוֹם לָחֲשָׁשׁ, יְסוֹד לְפַקְפֵּק בִּדְבַר־מָה: "קָרְאָה (הַיְּבָמָה) וְלֹא רָקְקָה וְלֹא חָלְצָה – אֵין כָּאן בֵּית־מֵחוֹשׁ" (יבמות קה.).

מחושים

מָחוֹשׁ° ז׳ [מן ב. חוש] כָּל אֶחָד מֵאֵיבְרֵי־הַחוּשׁ הַקְּבוּעִים בְּצִדֵּי הָרֹאשׁ אֵצֶל סַרְטָנִים, מַרְבֵּי־רַגְלַיִם וַחֲרָקִים. צוּרַת הַמְּחוֹשִׁים שׁוֹנָה: מֵהֶם בִּדְמוּת חוּטִים, אַלּוֹת, נוֹצוֹת, מַסְרֵקוֹת וְעוֹד. הַמְּחוֹשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בְּעִקָּר לִקְלִיטַת רֵיחוֹת וּלְמִשּׁוּשׁ (Antennae). – [מְחוֹשׁ־, מְחוֹשִׁים, מְחוֹשֵׁי־]

מחושב ר׳ מְחֻשָּׁב		
מחושל ר׳ מְחֻשָּׁל	מחושק ר׳ מְחֻשָּׁק	מחותל ר׳ מְחֻתָּל
מחושמל ר׳ מְחֻשְׁמָל	מחותחת ר׳ מְחֻתְחָת	מחותם ר׳ מְחֻתָּם
מחושף ר׳ מְחֻשָּׂף	מחותך ר׳ מְחֻתָּךְ	מחותן ר׳ מְחֻתָּן

מַחֲזֶ* ז׳ [מן מַחֲזֶה] מַחֲזֶה, מַרְאֶה: "וּמוֹקֵד אַהֲבָה יַשְׁקִיט לְהָבָיו וְאוּלַי יִתְּנוּ פוּגָה מַחֲזָיו" (יהודה הלוי, א 40). – [מַחֲזֵ־, מַחֲזִים, מַחֲזֵי־]

מחז [מן מַחֲזֶה]

~ הִפ׳ הִ מְ חִ י ז ° פ״י עָרַךְ מַחֲזֶה, עִבֵּד סִפּוּר לְמַחֲזֶה כְּדֵי לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַבִּימָה. – [לְהַמְחִיז, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הֻ מְ חַ ז °, נֶעֱרַךְ לְמַחֲזֶה, עֻבַּד בְּצוּרָה דְּרָמָתִית לְהַצָּגָה עַל הַבִּימָה: הַסִּפּוּר "מַסְּעוֹת בִּנְיָמִין הַשְּׁלִישִׁי" הֻמְחַז וְהֻצַּג בַּתֵּיאַטְרוֹן. – [מֻמְחָז, יֻמְחַז]

מַחֲזָאוּת° נ׳ [מן מַחֲזֶה] עִסּוּק בְּמַחֲזוֹת, כְּתִיבַת מַחֲזוֹת, עִבּוּדָם וּבִמּוּיָם, דְּרָמָטוּרְגְיָה. – [מַחֲזָאוּת־]

מַחֲזַאי° ז׳ [מן מַחֲזֶה] סוֹפֵר הַכּוֹתֵב מַחֲזוֹת, דְּרָמָטוּרְג: שֶׁקְסְפִּיר הָיָה מִגְּדוֹלֵי הַמַּחֲזָאִים. – [מַחֲזָאִים, מַחֲזָאֵי־; מַחֲזָאִית, ־אִיּוֹת]

מַחֲזֶה ז׳ [מן חזה] 1. מַרְאֶה, תְּמוּנָה, חָזוֹן: "הָיָה דְבַר־ה׳ אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה" (בראשית טו א). "הֲלוֹא מַחֲזֵה שָׁוְא חֲזִיתֶם" (יחזקאל יג ז). "מַה נִּשְׂגָּב הַמַּחֲזֶה הַזֶּה!" (ביאליק, משומרים לבוקר). לְעֵינֵינוּ נִתְגַּלָּה מַחֲזֶה מַחֲרִיד. 2°. דְּרָמָה, יְצִירָה סִפְרוּתִית הַכְּתוּבָה בְּצוּרַת שִׂיחוֹת וְנוֹעֶדֶת עַל־פִּי־רֹב לְהַצָּגָה עַל הַבִּימָה: מַחֲזֶה בְּשָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת. – [מַחֲזֵה־, מַחֲזוֹת, גם מַחֲזָאוֹת]

– מַחֲזֵה־תּוּגָה°, רְאֵה טְרָגֶדְיָה.

– מַחֲזֵה־שַׁעֲשׁוּעִים°, מַחֲזֶה מְבַדֵּחַ, הַשָּׂם לִצְחוֹק אֶת מִגְרְעוֹת הָאָדָם וְחֻלְשׁוֹתָיו – רְאֵה קוֹמֶדְיָה.

מֶחֱזָה נ׳ [מן חזה] מַרְאֶה: "וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים, וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים" (מלכים א ז ד). – [מֶחֱזַת־, מֶחֱזוֹת]

מַחֲזוֹר* ז׳ [מן חזר] 1°. הַקָּפָה, תְּנוּעָה הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶרֶת, סִבּוּב: מַחֲזוֹר הַיָּרֵחַ מִסָּבִיב לָאָרֶץ. מַחֲזוֹר הַכְּסָפִים בַּמְּדִינָה. מַחֲזוֹר הַדָּם בְּגוּפֵנוּ. מַחֲזוֹר הַמַּיִם בַּטֶּבַע. 2* (תוספות יומא נד.) סֵדֶר הַתְּפִלּוֹת וְהַפִּיּוּטִים לְיָמִים נוֹרָאִים וּלְשָׁלֹשׁ רְגָלִים. 3°. קְבוּצַת תַּלְמִידִים

הַמְסַיְּמִים את חק־לִמּוּדֵיהֶם בְּבֵית־הַסֵּפֶר בְּשָׁנָה מְסֻיֶּמֶת: מְסִבַּת־סִיּוּם שֶׁל הַמַּחֲזוֹר. בֵּית־הַסֵּפֶר הוֹצִיא עֲשָׂרָה מַחֲזוֹרִים שֶׁל בּוֹגְרִים. 4 °. סִדְרָה, צִיקְלוּס, שׁוּרָה שֶׁל דְּבָרִים הַנִּשְׁנִים וְהוֹלְכִים: מַחֲזוֹר קוֹנְצֶרְטִים. מַחֲזוֹר הַרְצָאוֹת בְּמַדְּעֵי־הַיַּהֲדוּת. 5 ° [בחשבון] הַסִּפְרָה אוֹ הַסְּפָרוֹת בְּשֶׁבֶר עֶשְׂרוֹנִי הַהוֹלְכוֹת וְחוֹזְרוֹת עַד אֵין סוֹף, לְמָשָׁל: בַּשֶּׁבֶר $\frac{1}{3}$ כְּשֶׁהוּא מֻבָּע בְּצוּרָה עֶשְׂרוֹנִית 0,333... סִפְרַת 3 הִיא הַמַּחֲזוֹר. 6 * [באסטרונומיה] תְּקוּפָה, הַקָּפָה שֶׁל אֶחָד מִגַּרְמֵי הַשָּׁמַיִם בְּמַסְלוּלוֹ: מַחֲזוֹר כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת מִסָּבִיב לַשֶּׁמֶשׁ. מַחֲזוֹר הַיָּרֵחַ מִסָּבִיב לָאָרֶץ. [ראה עוד להלן מַחֲזוֹר גָּדוֹל, מַחֲזוֹר קָטָן]. — [מַחֲזוֹר־, מַחֲזוֹרִים, מַחֲזוֹרֵי־]

— מַחֲזוֹר גָּדוֹל *, מַחֲזוֹר־חַמָּה * (פרקי דרבי אליעזר ו), תְּקוּפָה שֶׁל 28 שָׁנִים: בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה זוֹ חוֹזֶרֶת הַשֶּׁמֶשׁ, לְפִי הַשְׁקָפַת הַקַּדְמוֹנִים, לִמְקוֹם בְּרִיאָתָהּ, וּתְקוּפוֹת הַשָּׁנָה מַתְחִילוֹת מֵחָדָשׁ בְּעֶרֶב הַיּוֹם הָרְבִיעִי לַשָּׁבוּעַ, הוּא הַיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בּוֹ הַמְּאוֹרוֹת. שְׁנַת תשכ"ז הִיא, לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, שְׁנַת ט"ז לַמַּחֲזוֹר ר"ה מִיּוֹם בְּרִיאַת־הָעוֹלָם.

— מַחֲזוֹר קָטָן *, מַחֲזוֹר־לְבָנָה *, [גַּם מַחֲזוֹר סְתָם] (פרקי דרבי אליעזר ז), תְּקוּפָה שֶׁל 19 שָׁנָה, שֶׁבָּהּ חָלוֹת 12 שָׁנִים "פְּשׁוּטוֹת" (בְּנוֹת 12 חֹדֶשׁ) וְ־9 שָׁנִים "מְעֻבָּרוֹת" (בְּנוֹת 13 חֹדֶשׁ) — לְשֵׁם הַתְאָמַת חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה לִשְׁנוֹת־הַחַמָּה. שְׁנַת תשכ"ז הִיא שְׁנַת ח' לַמַּחֲזוֹר הַקָּטָן ש"ב מֵאָז בְּרִיאַת־הָעוֹלָם [(8) 301=19 : 5727]

— מַחֲזוֹר־הַדָּם °, תְּנוּעַת הַדָּם מִן הַלֵּב אֶל כָּל תָּאֵי הַגּוּף וּמֵהֶם בַּחֲזָרָה אֶל הַלֵּב.

— מַחֲזוֹר־זְרָעִים °, שִׁיטָה בְּעִבּוּד שְׂדוֹת הַמִּזְרָע, לְשֵׁם שְׁמִירָה עַל פּוֹרִיּוּת הַקַּרְקַע; לְפִיהָ זוֹרְעִים בַּשָּׂדֶה גִּדּוּלִים שׁוֹנִים לְסֵרוּגִין וְכֵן מְבִירִים אוֹתוֹ אַחַת לְכַמָּה שָׁנִים. נְהוּגִים מַחֲזוֹרִים שׁוֹנִים: מַחֲזוֹר דּוּ־שְׁנָתִי, תְּלַת־שְׁנָתִי וְכוּ'. בְּכָל מַחֲזוֹר־זְרָעִים מְשֻׁבָּץ גִּדּוּל קִטְנִיּוֹת, הַמַּעֲשִׁיר אֶת הַקַּרְקַע בְּחַנְקָן.

— מַחֲזוֹר־הַכֶּסֶף °, הַסְּכוּם הַכּוֹלֵל שֶׁל הַכְּסָפִים בְּמַטְבְּעוֹת וּבְשִׁטְרֵי־הַמֶּמְשָׁלָה הַמְּהַלְּכִים בַּמְּדִינָה.

— מַחֲזוֹר־הַמַּיִם °, גִּלְגּוּלֵי הַמַּיִם בַּטֶּבַע: מַיִם — אֵדִים — עֲנָנִים — גֶּשֶׁם — מַיִם.

מַחֲזוֹרִי ° ת' [מִן מַחֲזוֹר] הַחוֹזֵר וְנִשְׁנֶה בִּקְבִיעוּת, פֶּרִיּוֹדִי: תְּנוּעָה מַחֲזוֹרִית שֶׁל גֵּאוּת וָשֵׁפֶל בַּיַּמִּים. — [מַחֲזוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— שֶׁבֶר מַחֲזוֹרִי °, שֶׁבֶר עֶשְׂרוֹנִי אֵין־סוֹפִי הַמֵּכִיל מַחֲזוֹר, כְּגוֹן: הַשֶּׁבֶר 0,333... (הַסִּפְרָה 3 חוֹזֶרֶת בּוֹ בְּמַחֲזוֹר עַד אֵין־סוֹף).

— הַמַּעֲרָכָה הַמַּחֲזוֹרִית שֶׁל הַיְסוֹדוֹת °, מִיּוּן כָּל הַיְסוֹדוֹת הַכִּימִיִּים הַשּׁוֹנִים וְסִדּוּרָם בְּטַבְלָה בִּקְבוּצוֹת וּבְמַחֲזוֹרִים לְפִי מִשְׁקָלָם הָאַטּוֹמִי וּלְפִי עֶרְכִּיּוּתָם. בַּמַּעֲרָכָה זוֹ מִתְגַּלֵּית הַמַּחֲזוֹרִיּוּת שֶׁבִּתְכוּנוֹת הַכִּימִיּוֹת וְהַפִיסִיּוֹת שֶׁל הַיְסוֹדוֹת הַנִּמְצָאִים בִּקְבוּצָה אַחַת (מְאֻנֶּכֶת) בַּטַּבְלָה.

מַחֲזוֹרִיּוּת ° נ' [מִן מַחֲזוֹרִי] פֶּרִיּוֹדִיּוּת, חֲזָרָה וְהִשָּׁנוּת שֶׁל תּוֹפָעוֹת שׁוֹנוֹת בַּטֶּבַע אוֹ בִּפְעֻלּוֹת אָדָם וְכוּ' בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: מַחֲזוֹרִיּוּת בְּזֶרֶם הַדָּם בְּגוּפֵנוּ. מַחֲזוֹרִיּוּת שֶׁל גֵּאוּת וָשֵׁפֶל בַּיַּמִּים. מַחֲזוֹרִיּוּת בִּתְקוּפוֹת הַשָּׁנָה. — [מַחֲזוֹרִיּוּת־]

מַחֲזִיָּה ° נ' [מִן מַחֲזֶה] מַחֲזֶה קָצָר, תְּמוּנָה דְּרָמָתִית קְצָרָה. — [מַחֲזִיַּת־, מַחֲזִיּוֹת]

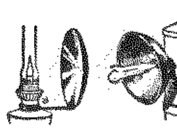

מחזירורים

מַחֲזִירוֹר ° ז' [מַחֲזִיר + א.אוֹר] רֶפְלֶקְטוֹר, מַרְאָה שְׁקַעֲרוּרִית־מְקֻמֶּרֶת עֲשׂוּיָה מַתֶּכֶת אוֹ זְכוּכִית, הַמַּחֲזִירָה אֶת הָאוֹר הַנִּשְׁלָח אֵלֶיהָ עַל־יְדֵי מְנוֹרָה וְכַדּוֹמֶה. — [־רוֹר־, מַחֲזִירוֹרִים, ־רֵי־]

מַחֲזִית * נ' [מִן חזה] מַרְאָה, זְכוּכִית מְלֻטֶּשֶׁת שֶׁפְּנֵי אָדָם נִשְׁקָפִים בָּהּ: "וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם — בְּאַסְפַּקְלַרְיָא, בְּמַחֲזִית זוֹ שֶׁחוֹזִין בָּהּ הַמְּלָכִים" (מכילתא יתרו ס). — [מַחֲזִית־, מַחֲזִיּוֹת]

מַחֲזֶמֶר ° ז' [מַחֲזֶה + זֶמֶר] מַחֲזֶה מוּסִיקָלִי קַל וּמְשַׁעֲשֵׁעַ. — [הַמַּחֲזֶמֶר, מַחֲזֶמֶרִים, מַחֲזֶמְרֵי־]

מְחֻזָּק *, מוּחְזָק ת' [מִן חזק, הֻחְזַק] 1 °. תָּפוּס, אָחוּז: הֶחָשׁוּד הַמֻּחְזָק בְּמַעֲצָר יְשֻׁחְרַר בָּעֲרֻבּוֹת. 2 °. נִמְצָא בְּהַחְזָקָתוֹ שֶׁל־, שֶׁכָּל הוֹצָאוֹתָיו מְכֻסּוֹת עַל־יְדֵי־: בֵּית־הַיְתוֹמִים מֻחְזָק עַל־יְדֵי הָעִירִיָּה. בָּתֵּי־סֵפֶר מֻחְזָקִים עַל־יְדֵי הַמְּדִינָה, לְעֻמַּת בָּתֵּי־סֵפֶר נִתְמָכִים. 3 °. מְקֻבָּל, נֶחְשָׁב כְּ־: "אֲנִי מֻחְזָק קֶרֶן טוֹב" (טשרניחובסקי, סיפורים 108). "וְהַפָּרִיצִים הָיוּ נוֹתְנִים לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב בְּלֹא מִשְׁקָל, שֶׁהָיָה מֻחְזָק לְאָדָם כָּשֵׁר" (עגנון, כלה רז). "אָדָם זָר אִם נִזְדַּמֵּן... וְהוּא מֻחְזָק תַּלְמִיד־חָכָם" (הזז, צל 16). 4 *. בָּטוּחַ, מְשֻׁכְנָע: "מֻחְזָק הָיִיתִי בָּךְ, שֶׁאַתָּה בָּקִי בְּחַדְרֵי תוֹרָה" (תוספתא כתובות ה א). 5 *. נִמְצָא בְּפֹעַל, קַיָּם בְּעַיִן (לְהַבְדִּיל מִן "רָאוּי" — נִמְצָא בְּכֹחַ): "הָיוּ שָׁם נְכָסִים בָּרָאוּי, אֵינָן כְּבַמֻּחְזָק" (כתובות י ג). "הַהֲלָכָה שֶׁנִּזּוֹנִית מֵעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, עוֹסֶקֶת בַּקַּיָּם וּבַמֻּחְזָק" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [מֻחְזֶקֶת, מֻחְזָקִים, ־קוֹת]

— מֻחְזְקַנִי (מֻחְזָקַנִי) בְּ־ *, הֲרֵינִי בָּטוּחַ בְּ־, בָּרִי לִי שֶׁ־: "מֻחְזְקַנִי בָּזֶה שֶׁהוּא כֹּהֵן" (כתובות כה:).

— מֻחְזָק בְּיָדוֹ *, נָקוּט בְּיָדוֹ, מְקֻבָּל אֶצְלוֹ: "כָּל מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עֲלֵיהֶם לְמִיתָה... עֲדַיִן הִיא מֻחְזֶקֶת בְּיָדָם, וְכָל מִצְוָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ יִשְׂרָאֵל עַצְמָן עָלֶיהָ לְמִיתָה... עֲדַיִן הִיא מְרֻפָּה בְּיָדָם" (שבת קל.).

מַחְזֵק ° ז' [מִן חזק] מַכְשִׁיר אוֹ הֶתְקֵן הֶעָשׂוּי לְהַחֲזִיק בּוֹ דְּבַר־מָה. — [מַחְזֵק־, מַחְזְקוֹ, מַחְזְקִים, מַחְזְקֵי־]

מַחְזָקָה ° נ' [מִן חזק] [בסגנון עממי, על־פי יידיש] מַעֲשֵׂה־'חֹזֶק', מַהֲתַלָּה: "שְׁתֵה אַתָּה, שְׁתֵה! אַל תַּעֲשֶׂה מַחְזָקוֹת!" (ברקוביץ, סיפורים יב). — [מַחְזְקַת־, מַחְזָקוֹת, מַחְזְקוֹת־]

מְחַזֵּר * ת' [מִן חזר, חִזֵּר] 1 *. הוֹלֵךְ וְחוֹזֵר, סוֹבֵב: "הָרוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת" (מעשרות ב ג). רַבּוּ הַמְחַזְּרִים עַל הַפְּתָחִים. 2 ° [קיצור מן "מחזר אחר אשה"] בָּחוּר הַכָּרוּךְ אַחַר בַּחוּרָה וּמִשְׁתַּדֵּל לִזְכּוֹת בְּאַהֲבָתָהּ: לַיָּפֵהפִיָּה פְּלוֹנִית מְחַזְּרִים רַבִּים. — [מְחַזֵּר־, מְחַזְּרִים, מְחַזְּרֵי־]

מֻחְזָר *, מוּחְזָר ת' [מִן חזר, הֻחְזַר] 1 *. מוּשָׁב לִמְקוֹמוֹ אוֹ לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם: "הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו — מֻחְזָר" (בבא קמא צח:). אֲבֵדָה מֻחְזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ. סֵפֶר מֻחְזָר לַסִּפְרִיָּה. 2 °. מֻטֶּה בְּחָזְקָה, מֻפְנֶה, מוּסָב: קַרְנֵי אוֹר מֻחְזָרוֹת. — [מֻחְזֶרֶת, מֻחְזָרִים, ־רוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

מחזר° ז׳ [מן חזר] [במכונת־כתיבה] התקן המחזיר את גליל־המכונה לכוונו הקודם, לשם הדפסת שורה חדשה. – [מחזר־, מחזרים, מחזרי־]

מחזרת°, מחזורת נ׳ [מן חזר] [בתחביר] פריודה, משפט מקיף ומשכלל במבנהו המביע רעיון שלם ומפתח והמסתים במסקנה הגיונית, למשל: "והיה כאשר יחלם הרעב והנה אוכל, והקיץ וריקה נפשו; וכאשר יחלם הצמא והנה שתה, והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה – כן יהיה המון כל־הגוים הצבאים על־הר ציון" (ישעיה כט ח). – [מחזרת־, מחזרתו; מחזורות]

א. מחט [קרוב אל חטט; ערבית: מח׳ט קינח את אפו]

~ פע׳ **מחט** * פ״י 1 *. נקה, חטט וסלק פיח או פחם: "מוחטין את הפתילה ביום טוב" (ביצה לב:). "ומוחט סיגריה אחרי סיגריה במאפרת־הנחשת הגדולה" (שנהר, ג 369). החיל מחט את רובהו אחר הפעלה. 2°. קנח, הוציא לחה (מאפו): "מחט אפך! שערך פרוע!" (ש׳ שלום, שירים קב). כל אדם נושא ממחטה למחט את אפו בשעת הצרך. 3°. חטט וגרד: "מחט בצפרניו את החטטים מעל פרצופו" (שופמן, ב 246).–[למחט את־, מוחט, ימחט]

~ נפ׳ **נמחט** °. נקה, קנח: הפתילה נמחטה. אפו נמחט. קנה הרובה נמחט אחרי הירייה. –[להמחט, נמחט, ימחט]

~ הפ׳ **המחיט** ° פ״י מחט, נגב בממחטה: "ולאחר שהמחיטו לחייהם מאותה דמעה רותחת" (טביב, דרך 133).–[להמחיט את־, ממחיט, י־־]

ב. מחט [ארמית: יחטא הפלה; קרוב אל א. חטא]

~ פע׳ **מחטה** *, הפילה (נקבה): "פרות שלהן מתעברות ויולדות בלא צער, ולא היתה אחת מהן מוחטת" (ילמדנו סוף בראשית, לפי הערוך). – [למחט, מוחטת, תמחט]

מחט * נ׳ [מן א. חטט; ערבית: מח׳יט] 1 *. קנה דק של מתכת שבקצהו האחד – חד (עקץ), ובקצהו השני חור קטן (חריר, קוף), להשחיל בו חוט לתפירה: "מחט שנטל חרירה או עקצה" (כלים יג ה). "מחט של יד ליטל בה את הקוץ" (ירושלמי שבת טז ב). "חיט כפוף על מחטו" (ביאליק, יונה החייט). 2°. קנה קטן, מחוג במכשירים שונים: מחט־הפלדה שבמצפן. 3*. סמל לדבר קטן ומועט: "המלוה על המשכון... אפלו על המחט" (ירושלמי שביעית לט ג). 4°, כנוי לעלה צר, קשה ומחדד: מחטי הארן. – [מחט־, מחטים, מחטי־]

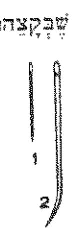

מחטים
1 - רגילה
2 - של סקאים

– מחט־סדקית *, מחט דקה ביותר: "לבן של ראשונים כפתחו של אולם... ואנו כמלא נקב מחט־סדקית" (עירובין נג.).

– מחט־של־סקאין * (שבת יז ב), מחט עבה ומעקמת בחדה המשמשת לתפירת שקים של אריג גס. ראה בציור 2.

– חריר־המחט ° [על־פי כלים יג ה], קוף־המחט ° (בבא מציעא לח:, ושם בארמית), הנקב שבראש המחט שמשחילים בו את החוט.

– מלא־מחט *, מלא משיכת המחט * (ירושלמי בבא קמא ז ג), חוט כארך משיכת המחט.

– מעשה־מחט *, 1. חיטות, תפירת מלבושים מאריג – גזירת אריג ותפירתו לפי המדה בחוט ומחט: "בגדי כהנה אין עושין אותם מעשה־מחט, אלא מעשה־אורג" (זבחים פח.). 2°. מלאכת רקמה, רקימת קשוטים באריגים.

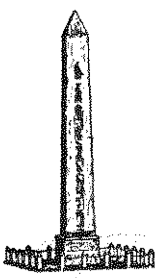
מצבת־מחט

– מצבת־מחט °, אובליסק, עמוד־אבן מרבע וגבוה ההולך וחד כלפי מעלה ומסתים בתבנית פירמידה, על־פי־רב חקוקה עליו כתבת לזכרון.

– עובדי־המחט °, פועלי־המחט °, כנוי לחיטים ולשוליותיהם.

– עצי־מחט °, עצים שהעלים שלהם צרים, קשים ומחדדים ודומים למחט של תפירה, כגון, עצי הארן.

– כחדה של מחט * (שיר השירים רבה ה, אני ישנה), כחרירה של מחט °, סמל לדבר קטן וזעיר ביותר.

– כמחט בבשר החי *, משל לדבר הגורם תחושת כאב, כדקירת מחט: "קשה רמה למת כמחט בבשר החי" (ברכות יח:). "כמחט בבשר החי היו לי דבריו אלו" (ברקוביץ, תר׳ טוביה עט).

– הכניס פיל בקוף של מחט ° [על־פי בבא מציעא לח:, ושם בארמית] עשה מעשה בלתי־אפשרי, הביע סברה דחוקה שאינה מתקבלת על הדעת.

– כפתחה של מחט °, כגדל הקוף שבמחט, כלומר, משהו דל ומועט ביותר: "לא זכו לשום דבר זכות, אף לא כפתחה של מחט" (אביגדי, יד 178).

– חפש מחט בתוך ערמה של שחת °, משל על מי שטרח לשוא לגלות או לתקן דבר שאין לו תקנה עולמית.

– אין נקב המחט צר לשני אוהבים * (גבירול, מבחר הפנינים כח ד), תאור נמלץ לעז האהבה ולמסירות שבה.

– טמן מחט באמתחת °, משל על מי שעשה מעשה בלתי־הגיוני ובלתי־מעשי.

מח״ט° ר״ת מפקד חטיבה.

מחט°, מוחט ז׳ [מן א. מחט] פיח או פחם שמסלקים מפתילה בוערת, מקנה־רובה לאחר יריה וכדומה. – [מחט־, מחטו]

מחטא°, מחוטא ת׳ [מן א. חטא, חטא] מטהר, מנקה (ביחוד מחידקים – באמצעים כימיים): החדר ששכב בו החולה מחטא היטב. – [מחטאת, מחטאים, ־אות]

מחטב, מחוטב ת׳ [מן א. חטב, חטב] מגלף, מהקצע, גזור באפן נאה ואמנותי: "בנותינו כזוית מחטבות תבנית היכל" (תהלים קמד יב). "סמוך על מקלו המחטב מצולים" (סדן, ממחוז רפ). עמודים מחטבים יפה. אף מחטב. – [מחטבת, מחטבים, מחטבות]

מחטט°, מחוטט ת׳ [מן חטט] מלא חטטים, מצלק, שפניו מכסים שרידי גמות של אבעבועות וכדומה: "פניה מחטטין

וּמַזִּיעִים תָּמִיד״ (מנדלי מו״ס, קסה). ״שִׁקְצָה שְׁמֵנָה וּמְחֻטֶּטֶת־פָּנִים״ (ביאליק, החצוצרה א). ״פָּנָיו מְחֻטָּטִים מִמַּחֲלַת הָאֲבַעְבּוּעוֹת״ (ברקוביץ, סיפורים שכז). — [מְחֻטֶּטֶת, מְחֻטָּטִים, ־טוֹת]

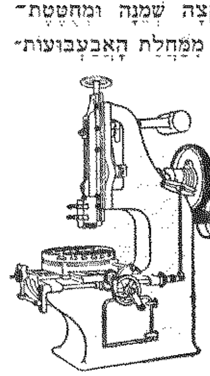
מחטטה

מַחְטֵטָה° נ׳ [מן א. חטט] מְכוֹנָה הַחוֹרֶצֶת וּמְחַטֶּטֶת חֲרִיצִים, נְקָבִים וְכַדּוֹמֶה בְּמַתֶּכֶת אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר בְּאֶמְצָעוּת מַעֲרֶכֶת שֶׁל סַכִּינִים הַפּוֹעֲלִים בְּכִוּוּן מְאֻנָּךְ (Slotting machine). [מַחְטֵטַת־, מַחְטֵטוֹת, מַחְטְטוֹת־]

עלה מחטני

מַחֲטִי° ת׳ [מן מַחַט] דַּק כְּמַחַט, רָזֶה מְאֹד: ״עָלִים חֲדָשִׁים... דַּקִּים מַחֲטִיִּים״ (שמיר, עירום 97). [מַחֲטִית, מַחֲטִיִּים, ־טִיּוֹת]

מַחֲטָנִי° ת׳ [מן מַחַט] דּוֹמֶה לְמַחַט, צַר, קָשֶׁה וּמְחֻדָּד: הֶעָלִים שֶׁל הָאֹרֶן מַחֲטָנִיִּים. — [מַחֲטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— מַחֲטָנִיִּים°, שֵׁם שֶׁל סִדְרַת צְמָחִים בְּמַחְלֶקֶת חֲשׂוּפֵי־הַזֶּרַע, שֶׁהֶעָלִים שֶׁלָּהֶם צָרִים וְקָשִׁים וּמְחֻדָּדִים כְּמַחַט. הָאֹרֶן, הָאֶרֶז הַבְּרוֹשׁ וְהַתְּוָיָה נִמְנִים עִם סִדְרַת הַמַּחֲטָנִיִּים.

מְחֻטָּם°, **מחוטם** ת׳ [מן חֹטֶם; וראה ב. חטם, חִטֵּם] מְאֻנְפָּף, הַיּוֹצֵא דֶּרֶךְ הַחֹטֶם: ״לִשְׁמֹעַ קוֹלָהּ הַמְּמֻשָּׁךְ וּמְחֻטָּם״ (שנהר, א 135). ״הַקּוֹל הַנֶּעֱצָב, הַמְחֻטָּם״ (שופמן, ג 85). — [מְחֻטֶּמֶת, מְחֻטָּמִים, ־מוֹת]

מְחֻטָּף°, **מוחטף** ת׳ [מן חטף, הֶחֱטִף] מְנֻקָּד בַּחֲטָף: בְּשֵׁם ״יַעֲקֹב״ הָעַ׳ מְחֻטֶּפֶת. — [מְחֻטֶּפֶת, מְחֻטָּפִים, ־פוֹת]

מַחְטֹפֶת°, **מחטופת** נ׳ [מן חטף] פְּעֻלַּת חֲטִיפָה, מִבְצָע מִשְׁטַרְתִּי שֶׁל חֲטִיפַת אֲנָשִׁים חֲשׁוּדִים וַעֲצִירָתָם: ״עָרְכוּ צַיִד וּמַחְטֹפֶת עַל פּוֹלָנִים״ (בסוק, תר׳ בין קירות נופלים). — [מַחְטֹפֶת־, מַחְטָפְתּוֹ, מַחְטוֹפוֹת]

מְחֻטָּר°, **מחוטר** ת׳ [מן חֲטוֹטֶרֶת; וראה ב. חטר] גִּבֵּנִי, בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת. — [מְחֻטֶּרֶת, מְחֻטָּרִים, ־רוֹת]

מְחִי ז׳ [מן מחא] מַכָּה, מַהֲלֻמָּה: ״וּמְחִי קָבָלוֹ יִתֵּן בְּחֹמוֹתָיִךְ, וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו״ (יחזקאל כו ט). ״קוֹל נַהַם הַמִּשְׁבָּר וְזַעְפּוֹ, מְחִי שִׁטְפוֹ הָעַז״ (ביאליק, הצור והגל). ״חַי עָמֹק, כִּמְחִי גַּלַּיִךְ לֹא יִפָּסֵק לְדוֹרוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 523). ״הֵמַם אוֹתִי בִּמְחִי מָשׁוֹט״ (שטיינר, הגיבור 226). ״הִגִּיעָה הַסְּפִינָה... וְהִיא גּוֹלֶשֶׁת כְּבֵדָה וּמְטֻלְטֶלֶת מוּל מְחִי הַגַּלִּים״ (יזהר, קיץ 15). — [מְחִי־, מְחִיוֹ, מְחִיִּים, מְחָיֵי־]

— בִּמְחִי־יָד° [בהשאלה] בִּתְנוּפַת־יָד, בְּבַת־אַחַת: ״וּמָחִיתָ בִּמְחִי־יָד אַחַת אֶת קוּרֵי הָעַכָּבִישׁ״ (ביאליק, דבר). ״הַיְדִיעָה... הוֹפִיעָה וְשׁוּב נֶעֶלְמָה בִּמְחִי־יָד״ (אלתרמן, הטור א 281). הַמְבַקְּרִים בִּטְּלוּ בִּמְחִי־יָד אֶת כָּל הַתָּכְנִית.

— מְחִי־כַף°, מְחִיאַת כַּף, הַכָּאַת כַּף אֶל כַּף: ״וּמוֹחֲאִים לָנוּ כַּף... וּמְחִי־כַף צָרֵב לְחָיַי״ (בן־ציון, ה). ״וּפוֹרֵץ הַקָּהָל בִּתְרוּעוֹת וּמְחִי־כָף״ (אלתרמן, התיבה 90).

— בִּמְחִי־עֵט°, בִּמְשִׁיכַת־קֻלְמוֹס, בְּהַעֲבָרַת קַו: ״בָּא הַמַּגִּיהַּ וּבִמְחִי־עֵט אֶחָד עִרְעֵר אֶת הַכֹּל״ (סדן, שפה 67). ״אִלְמָלֵי הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּי, הָיִיתִי מוֹחֵק בִּמְחִי־עֵט אֶחָד אֶת כָּל הַחֻקִּים״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 199).

— מְחִי־כְּנָפַיִם°, תְּנוּפַת־כְּנָפַיִם לְשֵׁם הַמְרָאָה: ״הַכֹּחַ לְהֵעָקֵר מִיּוֹן־הַמְּצוּלָה בִּמְחִי־כְּנָפַיִם אֶחָד״ (פיכמן, שא).

מֹחִי°, **מוחי** ת׳ [מן מֹחַ] הַקָּשׁוּר בַּמֹּחַ: ״הָעֲצַבִּים הַמֹּחִיִּים״ (קאנון). ״כְּשֵׁם שֶׁהִיא טוֹעֶנֶת... טְעָנוֹת מֹחִיּוֹת כְּלַפֵּי עַצְמָהּ״ (שנהר, ב 476). פְּעֻלָּה מֹחִית. נִפְגְּעֵי שִׁתּוּק מֹחִי. — [מֹחִית, מֹחִיִּים, מֹחִיּוֹת]

מְחִיאָה° נ׳ [מן מחא, מָחָא] הַכָּאָה, נְקִישָׁה. — [מְחִיאַת־, מְחִיאוֹת]

— מְחִיאוֹת־כַּפַּיִם°, תְּשׁוּאוֹת הַמֻּבָּעוֹת עַל־יְדֵי הַכָּאוֹת תְּכוּפוֹת שֶׁל כַּף אֶל כַּף — לְאוֹת הַסְכָּמָה, עִדּוּד, שֶׁבַח אוֹ הַעֲרָצָה: הַקָּהָל קִבֵּל בִּמְחִיאוֹת־כַּפַּיִם אֶת הוֹפָעַת הָאָמָּן הַדָּגוּל. מְחִיאוֹת־כַּפַּיִם סוֹעֲרוֹת לִוּוּ אֶת הַנְּאוּם.

מְחַיֵּב°, **מחייב** ת׳ [מן חוב, חִיֵּב 4] 1°, מִתְיַחֵס בְּחִיּוּב, מְאַשֵּׁר, אוֹמֵר ״הֵן״: מְחַיְּבִים וְשׁוֹלְלִים. 2*, מְאַשֵּׁם, מַרְשִׁיעַ: ״וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין״ (סנהדרין ד ג). — [מְחַיֶּבֶת, מְחַיְּבִים, מְחַיְּבֵי־, מְחַיְּבוֹת]

מְחֻיָּב°, **מחויב** ת׳ [מן חוב, חִיֵּב] חַיָּב, שֶׁהֻטְּלָה עָלָיו חוֹבָה, מְצֻוֶּה לְלֹא כָּל הִסְתַּיְּגוּת: ״מְחֻיְּבֵי מִיתָה... מְחֻיְּבֵי מַכּוֹת״ (ירושלמי כתובות כז ב). הִנְּךָ מְחֻיָּב לְמַלֵּא אֶת הַפְּקֻדָּה לְלֹא תְּנַאי. — [מְחֻיֶּבֶת, מְחֻיָּבִים, ־בוֹת]

— מְחֻיַּב־הַמְּצִיאוּת÷ 1. מֻכְרָח לִהְיוֹת בְּתֹקֶף תְּנָאֵי הַמְּצִיאוּת: ״שֶׁהַחֹמֶר הַהוּא, אִם הָיָה קָדוּם וְנִצְחִי, הָיָה מְחֻיַּב־הַמְּצִיאוּת״ (אברבנאל, מפעלות ה׳ ב ד). ״אֲבָל עָלָיו לְהִשְׁתַּעְבֵּד גַּם אֶל אֵיזֶה ׳מְחֻיַּב הַמְּצִיאוּת׳״ (ביאליק, יוצר הנוסח). מַעֲשֶׂה זֶה הוּא מְחֻיַּב־הַמְּצִיאוּת וְאֵין לְהִמָּנַע מִמֶּנּוּ. 2. תֹּאַר לַה׳ שֶׁהוּא קַיָּם מִלְּכַתְּחִלָּה (בספרות־המחקר).

א· **מִחְיָה** נ׳ [מן חיה] 1, אֶמְצְעֵי־קִיּוּם, אֶפְשָׁרוּת שֶׁל חַיִּים: ״כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים... לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ, וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם״ (בראשית מה ה—ז). ״וַיֶּט־עָלֵינוּ חֶסֶד... לָתֶת־לָנוּ מִחְיָה״ (עזרא ט ט). ״...וּרְפָאוֹת לְמַעַן מִחְיָה״ (בן־סירא לח יד). 2. מִצְרְכֵי־אֹכֶל, מָזוֹן, פַּרְנָסָה: ״וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ״ (שופטים יז י). ״וְלֹא מָצְאוּ מִחְיָה וָמַיִם״ (ביאליק, מגילת ד). ״הִתְאַכְזֵר עָלֶיהָ כְּעוֹרֵב וְלֹא שָׁלַח לָהּ מִחְיַת נַפְשָׁהּ״ (עגנון, אלו קיח). מַשְׂכֻּרְתּוֹ שֶׁל הָאִישׁ הִסְפִּיקָה בְּצִמְצוּם לְמִחְיַת בֵּיתוֹ. — [מִחְיַת־]

— בֵּית־מִחְיָה°, ראה בַּיִת, בֵּית־מִחְיָה°.

— יֹקֶר־הַמִּחְיָה°, רָמַת מְחִירֵי הַמָּזוֹן, הַהַלְבָּשָׁה וּשְׁאָר הַמִּצְרָכִים הַדְּרוּשִׁים לָאָדָם לְקִיּוּמוֹ.

— מֶרְחַב־מִחְיָה°, שֶׁטַח מַסְפִּיק לְכַלְכָּלַת הָאֻכְלוּסִיָּה: הַמְּדִינָה יָצְאָה לְמִלְחֶמֶת־כִּבּוּשׁ כְּדֵי לְהַגְדִּיל אֶת מֶרְחַב־הַמִּחְיָה שֶׁלָּהּ.

— מָצָא מִחְיָתוֹ°, הִתְפַּרְנֵס, הִשְׂתַּכֵּר לְפַרְנָסָתוֹ [גם בהשאלה]: ״וּבִמְקוֹם שֶׁאֻכְלוּסֵי־יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים, הַמִּשְׁטָמָה מוֹצֵאת מִחְיָתָהּ... בְּעֶצֶם קִיּוּמָם בִּלְבָד״ (אחד העם, קסח).

ב. **מְחָיָה** נ׳ [מן חיה; וראה חַי, בָּשָׂר חַי] צְמִיחַת בָּשָׂר בְּנֶגַע, בָּשָׂר הָעוֹלֶה וּמִתְהַוֶּה עַל פֶּצַע: "וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת" (ויקרא יג י). — [מִחְיַת־, מִחְיוֹת]

מְחִיָּה°, מחייה נ׳ [מן א. מחה, מָחָה] 1°, מְחִיקָה, נִגּוּב, קִנּוּחַ: מְחִיַּת הַכָּתוּב. מְחִיַּת הַפֶּה לְאַחַר הָאֹכֶל. 2*, סִלּוּק, כִּלָּיוֹן, הַשְׁמָדָה: "'וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים' – הִזְהִיר בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ, שֶׁהֵם מְחִיַּת מְלָכִים" (במדבר רבה י). "מְחִיַּת שׂוֹטֵן לְהַשְׁמִיעָה" (פיוטים, סידור 686). — [מְחִיַּת־, מְחִיּוֹת]

מְחֻיָּט°, מחויט ת׳ [מן חיט, חָיַט] תָּפוּר, רָקוּם: "כְּתֹנוֹת הַשֵּׁשׁ וּשְׂמִיכוֹת הַצֶּמֶר הַמְחֻיָּטוֹת" (ברקוביץ, תר׳ מנחם גד). — [מְחֻיֶּטֶת, מְחֻיָּטִים, ־טוֹת]

מְחִיטָה° נ׳ [מן א. מחט, מָחַט] קִנּוּחַ, סִלּוּק הַלֵּחָה מִתּוֹךְ הָאַף: מְחִיטַת הָאַף בְּמִמְחָטָה. — [מְחִיטַת־, ־טוֹת]

מְחֻיָּךְ°, מחויך ת׳ [מן חיך, חִיֵּךְ] שֶׁנִּכָּר בּוֹ חִיּוּךְ, מַבִּיעַ צְחוֹק קַל: "הֶעֶלְתָה עַל פָּנֶיהָ סֵבֶר מְחֻיָּךְ, עַרְמוּמִי... וְהוֹסִיפָה בִּבְדִיחוּת־הַדַּעַת" (טביב, כערער 109). — [מְחֻיֶּכֶת, מְחֻיָּכִים, ־כוֹת]

מְחֻיָּל°, מחויל ת׳ [מן ד. חיל, חִיֵּל] מְגֻיָּס, שֶׁנִּקְרָא לְשֵׁרוּת בַּצָּבָא. הַמְחֻיָּלִים יָצְאוּ לְאִמּוּנִים. — [מְחֻיֶּלֶת, מְחֻיָּלִים, ־לוֹת]

מְחִיל* ז׳ [מן מְחִילָה] מְחִילָה, סְלִיחָה: "מְשַׁלְּחַי לְהַמְצִיא כֹּפֶר וּמְחִיל" (יראתי בפצותי, שחרית א׳ ר״ה). "וַאֲנִי גַּם כֵּן מוֹחֵל לְכֻלְּכֶם, וְכֻלְּכֶם אַתֶּם בִּמְחִיל, בְּאֶלֶף מְחִיל" (חזז, יעיש ג 237). — [מְחִיל־, מְחִילִים, מְחִילֵי־]

מְחִילָה* נ׳ [מן מחל, מָחַל] 1*, סְלִיחָה, כַּפָּרָה: "וּמְבָרֵךְ... עַל מְחִילַת הֶעָוֹן: מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים" (ירושלמי יומא כד ב). "הוֹצִיא לוֹ שֵׁם רַע, אֵין לוֹ מְחִילָה עוֹלָמִית" (ירושלמי בבא קמא ו ג). "וְהָעֵדִים לֹא תְּהֵא לָהֶם מְחִילָה לְעוֹלָם" (סנהדרין מד). 2*, וִתּוּר: "הַמְּחִילָה הוּא עַל דָּבָר יָדוּעַ שֶׁעָשָׂה לוֹ פְּשָׁרָה וּמָחַל לוֹ" (ברצלוני, השטרות ד). "וְהוּא מוֹחֵל עַל זֶה מְחִילָה גְּמוּרָה" (ביאליק, אריה ה). מְחִילָה עַל הַתְּבִיעָה שֶׁהֻגְּשָׁה. מְחִילָה עַל כְּבוֹדוֹ. — [מְחִילַת־, מְחִילוֹת]

— **בִּמְחִילָה*. בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדוֹ*. בִּמְחִילַת כְּבוֹדוֹ°**, דִּבּוּרִים שֶׁל נִימוּס, בַּקָּשַׁת סְלִיחָה עַל בִּטּוּי אוֹ עַל הַצָּעָה שֶׁאֵינָם נָאִים בְּיוֹתֵר אוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי לִפְגֹּעַ כְּלָשֶׁהוּ בַּשּׁוֹמֵעַ: "אוֹחֵז בְּיַד יְמִינוֹ אֶת הַמִּכְנָסַיִם, בִּמְחִילָה" (מנדלי כו״ס, ס). "הַמֻּכְסָן אָמְנָם אֵינוֹ סוֹפֵר מָהִיר, בִּמְחִילָה" (ביאליק, יום השישי ב). "וַאֲחוֹרָיו, בִּמְחִילָה, כְּלַפֵּי מַעְלָה" (עגנון, כלה כג). "אַתָּה מְדַבֵּר כְּשׁוֹטֶה, בִּמְחִילָה" (שם, צח). "לֹא יָרַדְתָּ לְסוֹף דַּעְתִּי, בִּמְחִילַת כְּבוֹדְךָ" (מנדלי בו״ס, קצו).

— **בִּמְחִילָה מִכְּבוֹד תּוֹרָתוֹ°**, דִּבּוּר שֶׁל נִימוּס וְהִתְנַצְּלוּת אַגַּב הַשָּׂגָה עַל דִּבְרֵי אָדָם גָּדוֹל: הָרַב, בִּמְחִילָה מִכְּבוֹד תּוֹרָתוֹ, טָעָה כָּאן.

— **שְׁטַר־מְחִילָה*** (בספרות הרבנית), אִשּׁוּר בִּכְתָב שֶׁפְּלוֹנִי מָחַל וְוִתֵּר עַל מַשֶּׁהוּ לְטוֹבַת אַחֵר.

מחילה [מנהרה, חלל], ראה מְחִלָּה.

מְחֻיָּץ°, מחויץ ת׳ [מן חיץ, חַיֵּץ] מְחֻלָּק עַל־יְדֵי חַיִץ: "רוֹאֶה מִגְרָשׁוֹ גָּדוּר וּמְחֻיָּץ" (טביב, כערער 221). — [מְחֻיֶּצֶת, מְחֻיָּצִים, ־צוֹת]

א. **מְחִיצָה*** נ׳ [מן מחץ, מָחַץ] פְּצִיעָה, פְּגִיעָה גּוּפָנִית קָשָׁה: "מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא – מַה מְּחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד, אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד" (סנהדרין צא). מְחִיצַת רֹאשׁוֹ שֶׁל הַנָּחָשׁ. — [מְחִיצַת־, מְחִיצוֹת]

ב. **מְחִיצָה°** נ׳ [מן חיץ] חַיִץ, קִיר, דֹּפֶן: "נִפְרְצָה מְחִיצַת הֶעָבִים" (ביאליק, בשורה). — [רווחת יותר הצורה מְחִצָּה, ראה מְחִצָּה]

מָחִיק° ת׳ [מן מחק, מָחַק] שֶׁאֶפְשָׁר לִמְחֹק אוֹתוֹ, הַנִּתָּן לִמְחִיקָה: הַכְּתָב בְּעִפָּרוֹן כְּתָב מָחִיק הוּא. — [מְחִיקָה, מְחִיקִים, ־קוֹת]

מְחִיקָה* נ׳ [מן מחק, מָחַק] 1*, מְחִיָּה, גֵּרוּד הַכָּתוּב מֵעַל הַנְּיָר: "וְוֹ (הַמְּגִלָּה) לִמְחִיקָה נִתְּנָה" (ירושלמי סוטה יח א). מְחִיקַת הַכְּתֹבֶת בְּמוֹחֵק. 2°, הַעֲבָרַת קַו עַל פְּנֵי הַכָּתוּב לְשֵׁם בִּטּוּלוֹ: בְּמַחְבַּרְתּוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד רַבּוּ הַמְּחִיקוֹת מִידֵי עֶפְרוֹנוֹ שֶׁל הַמּוֹרֶה. 3°, בִּטּוּל, חִסּוּל: מְחִיקַת חוֹבוֹ שֶׁל הָאִישׁ. — [מְחִיקַת־, ־קוֹת]

מְחִיר ז׳ [אכדית: mahīru; אולי קרוב אל מֹהַר, מור] 1. עֵרֶךְ דָּבָר וְשָׁוְיוֹ בְּכֶסֶף: "אֶתְּנָה־לְּךָ כֶּסֶף מְחִיר זֶה" (מלכים א כא ב). "וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מְחִירָהּ" (איוב כח טו). מְחִיר הַחֲלִיפָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים לִירוֹת. עֲלִיַּת־מְחִירִים בִּימֵי־חֵרוּם. לוּחַ־הַמְּחִירִים. "הַמְּחִירִים קְבוּעִים" (שלט בבית־מסחר). 2. תְּמוּרָה, דְּמֵי הַסְּחוֹרָה: "קָנוֹ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר, וְלֹא אַעֲלֶה לַה׳ אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם" (שמואל ב כד כד). "לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה, וְלֶב־אָיִן?" (משלי יז טז). "לְאוֹהֵב אֱמוּנָה אֵין מְחִיר, וְאֵין מִשְׁקָל לְטוֹבָתוֹ" (בן־סירא ו יד). רוֹדֵף חָרוּץ לֹא יִנָּקֶה, וְאוֹהֵב מְחִיר בּוֹ יִשְׁגֶּה" (בן־סירא לא ז). 3. שָׂכָר, תַּשְׁלוּם: "רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ, וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ" (מיכה ג יא). "מְחִיר זוֹנָה" (סוטה כו). — [מְחִיר־, מְחִירִים, מְחִירֵי־]

— **מְחִיר נָקוּב°**, הַמְּחִיר הָרִשְׁמִי הַקָּבוּעַ עַל סְחוֹרָה, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתֶּנֶת לַסּוֹכֵן הֲנָחָה מְסֻיֶּמֶת.

— **מְחִיר הַקֶּרֶן°**, הַסְּכוּם שֶׁעוֹלָה הַסְּחוֹרָה לַסּוֹחֵר עַצְמוֹ.

מְחִירוֹן° ז׳ [מן מְחִיר] תַּעֲרִיף, לוּחַ־מְחִירִים, רְשִׁימַת הַסְּחוֹרוֹת הַמֻּצָּעוֹת לִמְכִירָה בַּחֲנוּת וּמְחִירֵיהֶן. — [מְחִירוֹן־, מְחִירוֹנִים, ־נֵי־]

מְחִישָׁה° נ׳ [מן ב. חוש] תְּחוּשָׁה, הַרְגָּשָׁה עַל־יְדֵי הַחוּשִׁים: "הַגֵּרוּי הָרִאשׁוֹן וְהַמְּחִישָׁה הָרִאשׁוֹנָה" (קלצקין, כתבים 78). — [מְחִישַׁת־, מְחִישׁוֹת]

מְחִית° נ׳ [מן ה. מחה] "פִּירֶה", תַּבְשִׁיל אוֹ מָזוֹן הֶעָשׂוּי חֳמָרִים מְעוּכִים אוֹ טְחוּנִים: מְחִית שֶׁל תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. — [מְחִית־, מְחִיּוֹת]

מח״כ ר״ת מְחִיאוֹת־כַּפַּיִם.

מְחֻכֶּה*, מחוכה ת׳ [מן א. חכה, חִכָּה] נִכְסָף, שֶׁמְּחַכִּים לוֹ: "הַמָּשִׁיחַ הַמְּחֻכֶּה" (כוזרי ד כג). — [מְחֻכָּה, מְחֻכִּים, מְחֻכּוֹת]

מַחְכִּים ת׳ [מן חכם, הֶחְכִּים] מוֹסִיף חָכְמָה, מַשְׂכִּיל: אוֹתִיּוֹת מַחְכִּימוֹת. סְפָרִים מַחְכִּימִים [ראה עוד ערך **חכם**]. — [מַחְכִּימָה, מַחְכִּימִים, ־מוֹת]

מַחְכִּיר* ז׳ [מן חכר, הֶחְכִּיר] נוֹתֵן בַּחֲכִירָה, הַמּוֹסֵר אֶת זְכוּת הַשִּׁמּוּשׁ בְּקַרְקַע אוֹ בְּעֵסֶק מִסְחָרִי לְמִישֶׁהוּ לִזְמַן מְסֻיָּם וּבְתַשְׁלוּם

קָצוּב בְּכֶסֶף אוֹ בִּיבוּל הַשָּׂדֶה: "נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל שְׂדוֹתָיו שֶׁל מַחְכִּיר" (בבא מציעא קה). חוֹזֶה בֵּין הַמַּחְכִּיר וּבֵין הַחוֹכֵר. – [מַחְכִּיר־, מַחְכִּירִים, ־רֵי־]

מַחְכָּךְ°, מחוכך ת׳ [מן חכך, חִכֵּךְ] 1. שֶׁנִּתְחַכֵּךְ הַרְבֵּה: "חֲנִיכָיו הַמְחֻכָּכִים (שֶׁל הַסּוּס)" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 9). 2. שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי חִכּוּךְ: הֶגֶה מְחֻכָּךְ, כְּגוֹן כ, פ. –[מְחֻכֶּכֶת, מְחֻכָּכִים, ־כוֹת]

מְחֻכְלָל°, מחוכלל ת׳ [מן חכלל, חִכְלֵל] מְאֻדָּם, שֶׁגּוֹנוֹ חַכְלִילִי: "הַשֶּׁמֶשׁ... הַצּוֹבַעַת אֶת כַּנְפֵי הַצִּפֹּרֶת... וּמְכִינָה לָהּ מִיץ מָתוֹק בְּכוֹס שׁוֹשַׁנָּה מְחֻכְלֶלֶת" (יהודה שטינברג, רסג). "זֶה צֶמֶד הַכְּנָפַיִם הַמְחֻכְלָלוֹת מִצֶּבַע דַּם הַחַוָּה" (שלונסקי, שירים ב 136). "אַפָּהּ וּמִצְחָהּ מְלֻבָּנִים בְּיוֹתֵר בְּסוֹף, וּלְחָיֶיהָ מְחֻכְלָלוֹת בְּיוֹתֵר בְּסָקְרָה" (טברסקי, אקוסטה א 203-204).–[מְחֻכְלֶלֶת, מְחֻכְלָלִים, ־לוֹת]

מְחֻכָּם, מחוכם ת׳ [מן חכם, חִכֵּם] חָכָם מְאֹד, עַרְמוּמִי: "אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים, חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם" (תהלים נח ו). "כִּי הֵם הַמְּלִיצִים הַמְחֻכָּמִים וּפוֹתְרֵי הַחֲלוֹמוֹת הַנַּעֲלָמִים" (יוסיפון לו). "כַּמָּה מְחֻכֶּמֶת הִיא! עֵינַיִם לָהּ חַיּוֹת וּמְמַלְּלוֹת" (ביאליק, איש הסיפון). תַּחְבּוּלָה מְחֻכֶּמֶת. אַמְצָאָה מְחֻכֶּמֶת. – [מְחֻכֶּמֶת, מְחֻכָּמִים, ־מוֹת]

– חָכָם מְחֻכָּם, פִּקֵּחַ מְאֹד, נָבוֹן בְּיוֹתֵר: "וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים" (משלי ל כד).

מְחֻכָּר*, מוחכר ת׳ [מן חכר, הֶחְכִּר] נָתוּן בַּחֲכִירָה: "שֶׁמָּא מְחֻכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים הִיא (הַקַּרְקַע)" (שבת קכז:). – [מְחֻכֶּרֶת, מְחֻכָּרִים, ־רוֹת]

מחל [אולי קרוב אל א. מחה; מקביל לפועל המקראי סלח]

~ פע׳ **מָחַל** * מ״י 1. סָלַח, כִּפֵּר, מָחָה עָוֹן: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים... מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו" (ברכות ה–ה:). "מְחַל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן! אָמַר לוֹ: מָחוּל לָךְ" (שבת ל.). "אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה פַּעַם רִאשׁוֹנָה – מוֹחֲלִין לוֹ... רְבִיעִית – אֵין מוֹחֲלִין לוֹ" (יומא פו:). "סְלַח־לָנוּ, מְחַל־לָנוּ, כַּפֶּר־לָנוּ" (וידוי לימים נוראים). "מוֹחֲלַנִי לְךָ אֶת הַכֹּל – וְקַח נַפְשִׁי" (ביאליק, יום השישי ז). "יִמְחֹל לִי הָאָדוֹן שֶׁעִכַּבְתִּי אוֹתוֹ" (עגנון, כלה קט). 2. וִתֵּר, לֹא תָּבַע אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ וְהִנִּיחוֹ אֵצֶל אַחֵר: "מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן, וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ" (בבא קמא ט ו). "הָיָה מוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ... כְּשֶׁהוּא בָּא עִמּוֹ לְחֶשְׁבּוֹן, לֹא יֹאמַר לוֹ: מַלֵּא לִי אֶת הַמִּדָּה, מְחַל לִי אֶת הַקִּרְטוֹב הַזֶּה!" (תוספתא בבא בתרא ה ח). "הַמּוֹכֵר שְׁטַר־חוֹב לַחֲבֵרוֹ וְחָזַר וּמְחָלוֹ – מָחוּל" (כתובות פה:). "הָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ – כְּבוֹדוֹ מָחוּל; הָרַב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ – אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל" (קידושין לב.). – [לִמְחֹל אֶת־, לְ־, עַל־; מוֹחֵל, יִמְחַל גם יִמְחֹל; מְחַל! גם מְחֹל! מִחֲלִי!]

~ נפ׳ **נִמְחַל** *, 1. נִסְלַח, הִתְכַּפֵּר: "אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (תענית ז:). 2. בָּטֵל, נִפְטַר, תַּם כֹּחוֹ: "שְׁטַר שֶׁלָּוָה בּוֹ וּפְרָעוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר וְלֹוֶה בּוֹ, שֶׁכְּבָר נִמְחַל שִׁעְבּוּדוֹ" (כתובות פה.). – [לְהִמָּחֵל, נִמְחַל, יִמָּחֵל]

~ הפ׳ **הֻמְחַל** ⸫, נִמְחַל: "זְכֻיּוֹת יִכְרְעוּ וְעָוֹן יֻמְחַל" (קליר, אאמיץ, ב׳ סוכות). – [מֻמְחָל, יֻמְחַל]

א. **מַחַל** ⸫ ז׳ [מן מְחִילָה, מחל] מְחִילָה, סְלִיחָה: "יְעוּרוּת בְּאַבֵּי הַנַּחַל, לְהַעֲרִיב בָּם מַחַל" (קליר, אקחה, א׳ סוכות). – [מַחַל־, מַחְלִי]

ב. **מַחַל** ⸫ ז׳ [מן מַחֲלָה] מַחֲלָה, חֹלִי: "הֲיָסוּר מַחְלִי?" (יהודה הלוי, ג 370). "חוּס חָנֵּנִי, רְפָא מַחְלִי" (באגארה, 135). – [מַחַל־, מַחְלוֹ]

מֹחַל*, מוחל [צורת־משנה של מֹהַל] מִיץ הַפְּרִי, עָסִיס (טהרות ט ב). – [מֹחַל־, מֹחֲלוֹ]

מַח״ל° ר״ת מִתְנַדְּבֵי חוּץ־לָאָרֶץ (אַנְשֵׁי חוּץ־לָאָרֶץ שֶׁהִתְנַדְּבוּ לִצְבָא־הֲגַנָּה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר, תש״ח–תש״ט).

מְחֻלָּב°, מוחלב ת׳ [מן חִלֵּב] מְכֻסֶּה בְּחֵלֶב: "הַפָּמוֹטִים הַמְחֻלָּבִים" (ברנר, א 354). – [מְחֻלֶּבֶת, מְחֻלָּבִים, ־בוֹת]

מַחְלָבָה° נ׳ [מן חָלָב] 1. מָקוֹם שֶׁמְּיַצְּרִים בּוֹ מוּצְרֵי־חָלָב שׁוֹנִים – שַׁמֶּנֶת, חֶמְאָה, גְּבִינָה וָעוֹד. 2. חֲנוּת אוֹ מִסְעָדָה שֶׁמּוֹכְרִים שָׁם חָלָב וּמַאַכְלֵי־חָלָב. – [מַחְלֶבֶת־, מַחְלָבוֹת, מַחְלְבוֹת־]

מְחֻלָּד°, מוחלד ת׳ [מן א. חלד, הֶחְלִיד] מְכֻסֶּה חֲלוּדָה, שֶׁעָלְתָה עָלָיו שִׁכְבַת חֲלוּדָה: "מַפְתֵּחַ מְחֻלָּד" (בורלא, נשים 221). "הוֹי שְׁלָדִים אֲפֹרִים, מְחֻלָּדִים" (שלג, שלדים). "הַפַּחִים הַמְחֻלָּדִים" (שמיר, הגבול 295). – [מְחֻלֶּדֶת, מְחֻלָּדִים, ־דוֹת]

מַחֲלָה נ׳ [מן א. חלה] חֹלִי, הַפְרָעָה קַלָּה אוֹ חֲמוּרָה בְּמַצַּב הַבְּרִיאוּת שֶׁל הַגּוּף: "וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ" (שמות כג כה). "שֶׁמֶן מַחֲלָה יַצְהִיב רוֹפֵא" (בן־סירא י י). "אִם אֵין בָּהֶם מַחֲלָה, מִפְּנֵי מָה הֵם צְרִיכִין רְפוּאָה?" (מכילתא בשלח מו.). "נָפַל לְמִשְׁכָּב, וּמַחֲלָתוֹ הָיְתָה אֲנוּשָׁה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמד). מַחֲלַת הַטִּיפוּס. מַחֲלוֹת אַף, אֹזֶן וָגָרוֹן. מַחֲלוֹת־קֵבָה. מַחֲלוֹת־עֲצַבִּים. מַחֲלַת הַיֵּרָקוֹן בִּצְמָחִים. – [מַחֲלַת־, מַחֲלוֹת]

– מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת°, חֹלִי הָעוֹבֵר מִבַּעַל־חַיִּים לְרֵעֵהוּ אוֹ מִצֶּמַח לְמִשְׁנֵהוּ עַל־יְדֵי הָאֲוִיר אוֹ עַל־יְדֵי מַגָּע בְּגוּף הַחוֹלֶה וְכַדּוֹמֶה: הַמַּחֲלוֹת הַמִּדַּבְּקוֹת נִגְרָמוֹת עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים וְנְגִיפִים. הַטִּיפוּס וְהַשַּׁפַּעַת – מַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת הֵן.

– מַחֲלַת־נֶפֶשׁ°, דִּכָּאוֹן רוּחָנִי, שִׁגָּעוֹן, טֵרוּף־הַדַּעַת.

מַחֲלֶה ז׳ [מן א. חלה] חֹלִי, מַחֲלָה: "רוּחַ אִישׁ יְכַלְכֵּל מַחֲלֵהוּ" (משלי יח יד). "וְאַתָּה בָּחֳלָיִים רַבִּים בְּמַחֲלֵה מֵעֶיךָ" (דברי הימים ב כא טו). "מַחֲלִים רָעִים עָשׂוּ בוֹ וּנְקָמוֹת בִּגְוִיַּת בְּשָׂרוֹ" (מגילת פשר חבקוק ט ו). – [מַחֲלֵה־, מַחֲלִים, מַחֲלֵי־]

מְחִלָּה, מחילה נ׳ [מן ד. חלל] 1. חָלָל בָּאֲדָמָה, מִנְהָרָה, מְעָרָה בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה – טִבְעִית אוֹ חֲפוּרָה בִּידֵי אָדָם: "וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר" (ישעיה ב יט). "מְחִלּוֹת מִתַּחַת הַהֵיכָל" (פסחים פו.). "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם מְחִלִּים־מְחִלִּים מִלְּמַטָּן" (פסיקתא קמו:). 2°. חוֹר שֶׁבַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים מְכַרְסְמִים וְקוֹדְחִים בְּגִזְעֵי עֵצִים אוֹ בְּשָׁרָשִׁים. – [מְחִלַּת־, מְחִלּוֹת, גם מְחִלִּים, מְחִלֵּי־]

– גִּלְגּוּל־מְחִלּוֹת ⸫ [על־פי בראשית רבה צו], הָאֱמוּנָה כִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִתְגַּלְגְּלוּ כָּל מֵתֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבַּגּוֹלָה דֶּרֶךְ מְחִלּוֹת וּמִנְהָרוֹת בָּאֲדָמָה עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְיָקוּמוּ בָהּ לִתְחִיָּה: "שֶׁאֵין מֵתֵי חוּצָה־לָאָרֶץ חַיִּים אֶלָּא בְּצַעַר גִּלְגּוּל־מְחִלּוֹת" (רש״י בראשית מז כט).

מַחֲלֶה˝, **מחולה** ת׳ [מן א. חלה, חָלָה] חוֹלֶה, מֻכֵּה־מַחֲלָה: ״בְּמַדְוֵה אַהֲבָה גּוּפוֹ מַחֲלֶה״ (יהודה הלוי, ר 309). — [מַחֲלָה, מַחֲלִים, מַחֲלוֹת]

מַחֲלוֹב° ז׳ [מן א. חלב] 1. אֵבוּס בְּדִיר־הַצֹּאן וּבוֹ הֶתְקֵן לִקְשִׁירַת הַכְּבָשִׂים בְּצַוְּארֵיהֶן כְּשֶׁהֵן מַכְנִיסוֹת רָאשֵׁיהֶן לְתוֹךְ הָאֵבוּס לַאֲכִילָה, לְשֵׁם הֲקַלַּת מְלֶאכֶת הַחֲלִיבָה עַל הַחוֹלֵב. 2. מִתְקָן מְכָנִי לַחֲלִיבַת צֹאן אוֹ בָּקָר. — [מַחֲלוֹב־, ־מַחֲלוֹבִים, מַחֲלוֹבֵי־]

מַחֲלוּי ז׳ [מן א. חלה] מַחֲלָה: ״כִּי־עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלֻיִים רַבִּים״ (דברי הימים ב כד כה). — [מַחֲלוּי־, מַחֲלוּיִים, ־יֵי־]

מחלוקת, ראה מַחֲלֹקֶת.

א. **מְחֻלְחָל***, **מחולחל** ת׳ [מן א. חלחל, חֻלְחַל] 1°. מָלֵא חַלְחָלָה, רוֹעֵד, מְזֻעְזָע: ״כָּל שִׁיטַת הַחַיִּים הִיא מְחֻלְחֶלֶת מֵעִקָּרָהּ״ (קלצקין, כתבים 230). ״וּכְלִי מְחֻלְחָל וּמְפֻרְכָּס (שנהר, א 367). 2*. רָפוּי, בִּלְתִּי־הָדוּק, מִתְנַדְנֵד: ״מְגוּפַת־הֶחָבִית הַמְחֻלְחֶלֶת וְאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת״ (כלים י ג). — [מְחֻלְחֶלֶת, ־חָלִים, ־לוֹת]

ב. **מְחֻלְחָל**°, **מחולחל** ת׳ [מן ב. חלחל, חֻלְחַל] עָשׂוּי נְקָבִים זְעִירִים, בַּעַל מִבְנֶה נִימִי־נַקְבּוּבִי (קַפִּילָרִי): כְּלִי־חֶרֶס מְחֻלְחָל. [מְחֻלְחֶלֶת, ־חָלִים, ־לוֹת]

מֻחְלָט*, **מוחלט** ת׳ [מן א. חלט, הֻחְלַט] גָּמוּר, נֶחֱרָץ, שֶׁאֵין בּוֹ כָּל סָפֵק, אַבְּסוֹלוּטִי: ״מְצֹרָע מֻחְלָט״ (מגילה א ז). ״תְּשׁוּבַת (הָרְשָׁעִים) הַמֻּחְלָטִין מְעַכֶּבֶת הַפֻּרְעָנוּת״ (יומא פו). ״פִּתְרוֹן מֻחְלָט לִשְׁאֵלַת הַיְּהוּדִים״ (אחד העם, ז). ״הַשִּׂרְטוּטִים הַבְּרוּרִים וְהַמֻּחְלָטִים שֶׁל הַפֶּה בִּשְׂרוּ הַחְלָטָה שֶׁל נֶפֶשׁ יְשָׁרָה״ (סוקולוב, במראות 59). ״מְמַלֵּא מֵהֶם וּמְדַבֵּק בָּהֶם וּמֻחְלָט בָּהֶם״ (הזז, יעיש ב 30). תְּנוּעָה מֻחְלֶטֶת – בְּנִגּוּד לִתְנוּעָה יַחֲסִית. צֶדֶק מֻחְלָט. — [מֻחְלֶטֶת, מֻחְלָטִים, ־טוֹת]

— **מֻחְלָטוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן מֻחְלָט: ״נֶאֱמַר וְהֻטְעַם מֻחְלָטוֹת, שֶׁאֵין מָקוֹם לְ...״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 258).

מֻחְלָטִיּוּת° נ׳ [מן מֻחְלָט] אַבְּסוֹלוּטִיּוּת, מַצַּב הַדָּבָר הַמֻּחְלָט וְהַגָּמוּר: ״עִם פֻּלְחַן הַחֶבְרָתִיּוּת וְהַמְּדִינָתִיּוּת בִּבְחִינַת מֻחְלָטִיּוּת עֶלְיוֹנָה״ (קלצקין, כתבים 23). — [־טִיּוּת־]

מַחֲלִים° ת׳ [מן ב. חלם, הֶחֱלִים] מַבְרִיא, הַחוֹזֵר לְאֵיתָנוֹ אַחֲרֵי מַחֲלָה: בֵּית־הַבְרָאָה לְמַחֲלִימִים אַחֲרֵי נִתּוּחַ וּמַחֲלָה. — [מַחֲלִימָה, מַחֲלִימִים, ־מוֹת]

מַחֲלִיף° תו״ז [מן חלף, הֶחֱלִיף] הַבָּא בִּמְקוֹם מִישֶׁהוּ, מְמַלֵּא־מָקוֹם: בִּמְקוֹם הַשַּׂחְקָן שֶׁחָלָה הִשְׁתַּתֵּף בַּהַצָּגָה מַחֲלִיפוֹ. — [מַחֲלִיפָה, מַחֲלִיפִים, ־פוֹת]

מַחֲלִיקָה° נ׳ [מן ב. חלק, הֶחֱלִיק] מַקְצוּעָה עֲדִינָה הַמְיַשֶּׁרֶת וּמַחֲלִיקָה אֶת פְּנֵי הָעֵץ. — [מַחֲלִיקַת־, ־קוֹת]

מחליקיים

מַחֲלִיקַיִם° ז״ז [מן ב. חלק, הֶחֱלִיק, מַחֲלִיק] פַּסֵּי־בַּרְזֶל הַנִּקְשָׁרִים אֶל הַנַּעֲלַיִם כְּדֵי לְהַחֲלִיק בָּהֶם עַל הַקֶּרַח. — [מַחֲלִיקֵי־]

א. **מְחֻלָּל**, **מחולל** ת׳ [מן א. חלל, חֻלַּל] 1. שֶׁהָפַךְ חֹל, מוּפָר, מְבֻזֶּה: ״וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם, אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם״ (יחזקאל לו כג). ״וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת״ (אבות ד ו). ״מִבְּלִי שִׂים לֵב לִכְבוֹד הָרַעְיוֹן הַמְחֻלָּל״ (אחד העם, יג). שַׁבָּת מְחֻלֶּלֶת. חַג מְחֻלָּל. 2*. מֻחְלָף, פָּדוּי: ״וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי... מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת״ (ירושלמי דמאי כד ג). תְּבוּאַת הַבִּכּוּרִים מְחֻלֶּלֶת בְּכֶסֶף. — [מְחֻלֶּלֶת, מְחֻלָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְחֻלָּל**, **מחולל** ת׳ [מן ד. חלל, חֻלַּל] מְדֻקָּר, הָרוּג: ״מְחֻלְּלֵי חֶרֶב״ (יחזקאל לב כו). — [מְחֻלָּלָה, מְחֻלָּלִים, ־לוֹת]

ג. **מְחֻלָּל***, **מחולל** ת׳ [מן ב. חָלָל] (שבת נב:) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל, שֶׁיֵּשׁ רֶוַח בֵּינוֹ וּבֵין אֲחֵרִים, מְרֻוָּח. — [מְחֻלֶּלֶת, ־לָּלִים, ־לָּלוֹת]

מָחֳלָן˝, **מוחלן** ז׳ [מן מחל] סַלְחָן, שֶׁדַּרְכּוֹ לִמְחֹל וְלִסְלֹחַ: ״כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן״ (תפילת יום כיפור). ״וַתְּרָן בְּמָמוֹנוֹ, מָחֳלָן בִּכְבוֹדוֹ״ (קלצקין, כתבים 107). ״מַתְּוָן וְסַלְחָן וּמָחֳלָן וּמְחֻסַּר כָּל סְעָרוֹת בְּנַפְשׁוֹ״ (קלוזנר, הספרות ב 157). — [מָחֳלַן־, מָחֳלָנִים, מָחֳלָנֵי־; מָחֳלָנִית, מָחֳלָנִיּוֹת]

מְחֻלָּן°, **מחולן** ת׳ [מן חלן, חֻלַּן] שֶׁנַּעֲשָׂה חִלּוֹנִי, שֶׁהֻפְקַע מִתְּחוּם הַקְּדֻשָּׁה: תַּרְבּוּת מְחֻלֶּנֶת. — [מְחֻלֶּנֶת, מְחֻלָּנִים, ־נוֹת]

מַחֲלָף ז׳ [מן חלף, וראה חַלָּף] מַאֲכֶלֶת, חַלָּף, סַכִּין לִשְׁחִיטָה: ״אֲגַרְטְלֵי זָהָב... מַחֲלָפִים״ (עזרא א ט). ״וְחָלַף אֶת לְבָבִי מַחֲלָפוֹ״ (יהודה הלוי, ג 132). — [מַחֲלַף־, מַחֲלָפִים, מַחֲלְפֵי־]

מַחְלֵף° ז׳ [מן חלף] מַכְשִׁיר הַמַּחֲלִיף דְּבָרִים שׁוֹנִים: מַחְלֵף־תַּקְלִיטִים אוֹטוֹמָטִי. מַחְלֵף בִּכְלֵי־יְרִיָּה לִקְבִיעַת אֵשׁ שׁוֹטֶפֶת אוֹ בּוֹדֶדֶת. — [מַחְלֵף־, מַחְלְפִים, מַחְלְפֵי־]

מֻחְלָף*, **מוחלף** [מן חלף, הֻחְלַף] שֶׁהֶחֱלִיפוּ אוֹתוֹ: ״מֻחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה״ (ברכות יז). בֶּגֶד מֻחְלָף. סֵפֶר מֻחְלָף בְּסִפְרִיָּה. — [מֻחְלֶפֶת, מֻחְלָפִים, מֻחְלָפוֹת]

מְחֻלָּף°, **מחולף** ז׳ [מן חלף, חֻלַּף] שׁוֹנֶה, שֶׁהֶחֱלִיפוּ אוֹתוֹ: ״בְּגוֹנִים מְרֻבִּים וְשׁוֹנִים, וּפְעָמִים גַּם הֲפוּכִים וּמְחֻלָּפִים זֶה מִזֶּה״ (ביאליק, הבחור מפאדובה). ״שְׁתֵּי מְגַמּוֹת מְחֻלָּפוֹת״ (הרב קוק, אורות קלט). [מְחֻלֶּפֶת, מְחֻלָּפִים, ־פוֹת]

מַחְלָפָה נ׳ [אוגריתית: מחלפת; אולי מן חלף, על שום שהשערות קלועות וחולפות זו בזו] קְוֻצָּה, מִקְלַעַת שֶׁל שְׂעַר־הָרֹאשׁ, צַמָּה: ״שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשִׁי״ (שופטים טז יג). ״שַׁחֲרוּת וְיַלְדוּת חָלְפוּ וְכוֹכְבֵי זְקוּנִים נִשְׁקְפוּ, וְנִחַמְתִּי כִּי הֶחֱלִפוּ מַחְלְפוֹתַי בְּצֶמֶר צָחַר״ (משה אבן־עזרא, קודש נה). ״וְחָלַף מַחְלְפוֹת לֵילִי בְּשֵׂיבָה״ (יהודה הלוי, ג 132). ״מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כִּבִימֵי בַחֲרוּת, קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת״ (שיר הכבוד). ״מַחְלַפְתָּהּ עֲבֻתָּה וּשְׁמֵנָה״ (ביאליק, מאחורי א). — [מַחְלֶפֶת־, מַחְלַפְתּוֹ, מַחְלָפוֹת, מַחְלְפוֹת־]

מַחֲלֶפֶת˝ נ׳ [מן חלף] הִתְחַלְּפוּת, שִׁנּוּי: ״טְבִילוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת מַחֲלְפוֹת הַיּוֹם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ״ (רש״י יומא לב:). ״אַתָּה עַל יְמֵי חָרְףְ... נָקְטוּ בִי וְחֵרְפוּ וְכַצֵּל חָלְפוּ, וּמַחֲלְפוֹתָם אוֹתִי חָלָפוּ״ (חריזי, תחכמוני יד 156) — [מַחֲלֶפֶת־, מַחֲלָפוֹת, מַחֲלְפוֹת־]

מַחְלֵץ° ז׳ [מן חלץ] 1. מכשיר ברגי שחולצים בו פקק מפי בקבוק על־ידי הברגה ומשיכה (במחלץ רגיל), או על־ידי הברגה בלבד (במחלץ אוטומטי). 2 [בכלי־יריה] "שן חולצת", שן קבועה ליד הסדן, החולצת את התרמיל הריק מבית־הבליעה אחרי שגורה הכדור. — [מחלץ־, מחלצים, מחלצי־]

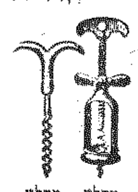
מחלץ אוטומטי · מחלץ רגיל

מַחֲלָצָה נ׳ [מן חלץ; ואולי קרוב לאכדית: halsu נקי, ולערבית: חַ׳לַץ טהור] בגד־פאר, לבוש הדור: "המחלצות והמעטפות והמטפחות והחריטים" (ישעיה ג כב). "העברתי מעליך עונך, והלבש אתך מחלצות" (זכריה ג ד). "חפש בין בגדיה והוציא משם מחלצה שחורה" (יהודה שטינברג, רסט). "עם התפשטו מחלצותיו הטהורות" (ביאליק, אבי). [ובהשאלה:] "לקות הוא עמדי, והלבשתיו רק מחלצה עברית" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלט). "הדברים פשוטים, במחלצות־המליצה אין להם כל צרך" (ברנר, א 337). — [מחלצת־, מחלצות, מחלצות־]

מַחְלְצַיִם* ז״ז [אולי מן לחץ, בהיפוך אותיות] כלי מכלי הבנאים בתקופת המשנה, אולי כעין מכבש קטן, שהיו מהדקים ומחליקים בו את הטיח שעל הגגות: "שפין את הסדקין ומעגילין אותן במעגילה ביד וברגל, אבל לא במחלצים" (מועד קטן א י). — [מחלצי־, מחלציו]

מחלק

מַחְלֵק° ז׳ [מן ב. חלק] מכשיר העשוי ידית וטבלת מתכת בקצה, שהסנדלר מחממה באש ומחליק בה בשעוה את שפת הסליה והעקב. — [מחלק־, מחלקים, ־לקי־]

מְחַלֵּק° ז׳ [מן א. חלק, חִלֵּק] 1. נותן דבר־מה חלקים־חלקים, נותן לכל איש את מנתו: מחלקי־חלב בבתים. מחלק־עתונים. מחלק מתח חשמלי. 2 [בחשבון] המספר המציין את מספר החלקים שבו יתחלק מספר נתון, למשל: בפעלת החלוק [35:5=7] המספר 5 הוא המחלק. — [מחלק־, מחלקים, מחלקי־]

מְחֻלָּק°, **מחולק** תו״ז [מן חלק, חִלֵּק] 1. ת׳ מפרד לחלקיו. 2 ז׳ [בחשבון] המספר שמחלקים אותו, למשל: בחלוק [35:5 = 7] המספר 35 הוא המחלק. — [מחלקת, מחלקים, ־קות]

מֻחְלָק°, **מוחלק** ת׳ [מן ב. חלק, הֻחְלַק] שנעשה חלק, מהקצע: לוחות מחלקים. — [מחלקת מחלקים, ־קות]

מַחְלָק° ז׳ [מן א. חלק] מפלג, מדור במשטרה המטפל בתחום מגדר, כגון: "מחלק הרכוש", העוסק ברכוז מציאות של חפצים או ברכוש שנגנב ונמצא; "מחלק הנוער", המטפל בנוער עבריין. — [מחלק־, מחלקים, מחלקי־]

מַחְלָקָה° נ׳ [מן א. חלק] קבוצה של אנשים, בעלי־חיים, עצמים וכו׳ שהם חלק ממערכה שלמה. 1. כתה בבית־ספר, קבוצת תלמידים הלומדים ביחד בבית־ספר: בית־הספר היסודי הוא בן שמונה מחלקות. 2 [בצבא] יחידת־משנה של פלגה: המחלקה כוללת כתות אחדות. 3 [בתורת המיון (סיסטימאטיקה) של החי או הצומח וכדומה] קבוצה של בעלי־חיים או צמחים שלכלם סימני־קרבה זה לזה והם מהוים חלק מקבוצה גדולה יותר. המחלקה בשלמותה מן הכללי אל הפרטי היא: ממלכה — מערכת — מחלקה — סדרה — משפחה — סוג — מין. האדם, הכלב והזאב שיכים למחלקת היונקים. הארן, הארז, הברוש והתויה שיכים למחלקת חשופי־הזרע. 4. חלק או סניף במוסד גדול ומקיף יותר: המחלקה להנחלת הלשון במשרד החנוך והתרבות. מחלקת הכספים שבעיריה. מחלקת עבודות צבוריות שבמשרד העבודה. — [מחלקת־, מחלקתו; מחלקות, מחלקות־]

מַחֲלֹקֶת, **מחלוקת** נ׳ [מן א. חלק] 1°. פרוד בדעות, חלוקי־דעות, פלגתה, מריבה: "ואל ישנה אדם (ממנהג המקום שהוא נמצא שם) — מפני המחלקת" (פסחים ד א). "מחלקת הלל ושמאי" (אבות ה יז). "׳ויהי מבדיל בין מים למים׳... אם מחלקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו, אין בה ׳כי טוב׳ — מחלקת שהיא לערבובו, על אחת כמה וכמה!" (בראשית רבה ד). "מחלקת של הבל בשביל מקום בבית־הכנסת" (אחד העם, כט). "נפלה בין השכנים מחלקת גדולה" (ביאליק, מאחורי ה). 2. מחלקה, חלק מקבוצה גדולה ומקיפה יותר: "ויתנה יהושע לנחלה לישראל כמחלקתם לשבטיהם" (יהושע יא כג). "זאת הארץ אשר־תפילו מנחלה לשבטי ישראל, ואלה מחלקתם" (יחזקאל מח כט). "המחלקת האחת עשרים וארבעה אלף" (דברי הימים א כז א). "מבן עשרים שנה ולמעלה, במשמרותיהם במחלקותיהם" (דברי הימים ב לא יז). "וכל חלקי החכמה לפי מחלקת עניניה" (חובות הלבבות, הקדמה). — [מחלקת־, מחלקתו; מחלוקות, מחלקות־]

— **מחלקת לשם שמים**°, חלוקי־דעות והתנגדות מתוך כונה טובה, לשם תקון או שפור (להבדיל מן "מחלקת שאינה לשם שמים" — הבאה מתוך יצר התנצחות או מקנאה ושנאה): "כל מחלקת שהיא לשם שמים, סופה להתקים; ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקים. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים? זו מחלקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים? זו מחלקת קרח וכל עדתו" (אבות ה יז).

— **סלע־המחלקת**° [שאול מן שמואל א כג כח, ושם "סלע המחלקות" (כנראה מן ב. חלק — סלע חָלָק), שם מקום] נושא לחלוקי־דעות, ענין שרבים עליו: "שכל עגלה שזכתה להיות לסלע־מחלקת לשני סוחרים, סופה להשתלם פי שנים" (ביאליק, אריה ז).

— **שנוי במחלקת*** [על־פי יומא פא.], יש דעות שונות לגביו וקשה להכריע לכאן או לכאן, הוא תלוי ועומד ללא הכרעה.

מַחְלַקְתִּי° ת׳ [מן מחלקה] השיך למחלקה: החילים ערכו תרגילי־קרב מחלקתיים. ציוד מחלקתי. — [מחלקתית, ־תיים, מחלקתיות]

מְחֻלָּשׁ°, **מוחלש** ת׳ [מן א. חלש, הֻחְלַשׁ] 1. שהחלשו כחותיו, מתש: חידק מחלש על־ידי חמצות. 2 [בהשאלה] שהופגה חריפותו: יין מחלש על־ידי מהילה במים. — [מחלשת, ־לשים, מחלשות]

מָחֲלַת נ׳ [המקור לא הוברר; יש סוברים כי הקרי הנכון: מְחֹלֹת] אחד מכלי־הזמר, או מסוגי השיר העתיקים: "למנצח על־מחלת, משכיל לדוד" (תהלים נג א).

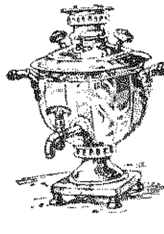

מיחם (1) [סאמובאר]

מֵחַם*, מיחם ז׳ [מן חמם, (הֶחֶם) הֵחֵם] 1°, כְּלִי־מַתֶּכֶת שֶׁבְּמֶרְכָּזוֹ עוֹבֵר צִנּוֹר שֶׁמְּבַעֲרִים בְּתוֹכוֹ אֵשׁ לְשֵׁם חִמּוּם הַמַּיִם הַנְּתוּנִים בּוֹ. הַמֵּחַם הַמְקֻבָּל בְּיוֹתֵר בְּיָמֵינוּ הוּא הַ״סָּמוֹבַר״ הָרוּסִי. 2* [בימי המשנה] כְּלִי לְחִמּוּם מַיִם, מֵעֵין קֻמְקוּם שֶׁשָּׂמִים עַל אֵשׁ: ״הַמֵּחַם שֶׁפִּנָּהוּ לֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ צוֹנֵן בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּחַמּוּ״ (שבת ג ה). — [מֵחַם־, מֵחַמּוֹ; מְחַמִּים, מְחַמֵּי־]

מַחֲמָאָה° נ׳ [שאול מן תהלים נה כב: ״חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו״, ושם כנראה יש לקרוא: ״מַחֲמָאוֹת״ —ריבוי מן חֶמְאָה] ״קוֹמְפְּלִימֶנְט״, דְּבַר חֲלָקוֹת, הֶעָרַת הַעֲרָכָה אוֹ שֶׁבַח לְמִישֶׁהוּ (לִפְעָמִים גַּם מִתּוֹךְ חֲנֻפָּה): ״אֵינִי אוֹהֵב לְהַבִּיעַ מַחֲמָאוֹת, אֲבָל עָלַי לְהוֹדוֹת כִּי הָיִית נֶהְדָּרָה בְּהוֹפָעָתֵךְ!״ ״אַל נָא בְּמַחֲמָאוֹת!״ — [מַחְמְאַת־, מַחֲמָאוֹת, מַחְמְאוֹת־]

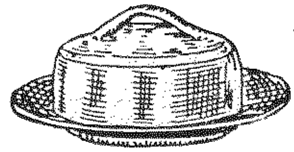

מחמאה

מַחֲמָאָה° נ׳ [מן חֶמְאָה] כְּלִי שֶׁמַּחֲזִיקִים בּוֹ חֶמְאָה, צִנְצֶנֶת לְחֶמְאָה. — [מַחְמְאַת־, מַחֲמָאוֹת, מַחְמְאוֹת־]

מַחְמָד ז׳ [מן חמד] 1, דָּבָר חֶמְדָּה, מַה שֶּׁעֵינוֹ אוֹ לִבּוֹ שֶׁל אָדָם חוֹמְדִים, דָּבָר יָקָר וְרָצוּי מְאֹד: ״וְהָיָה כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ״ (מלכים א כ ו). ״כַּסְפִּי וּזְהָבִי לְקַחְתֶּם, וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם לְהֵיכְלֵיכֶם״ (יואל ד ה). ״חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים״ (שיר השירים ה טז). ״טוֹב לְרָע יַהֲפֹךְ נִרְגָּן, וּבְמַחֲמַדֶּיךָ יִתֵּן קֶשֶׁר״ (בן-סירא יא כב). 2°, יַקִּיר, אָהוּב: ״מְדֵי שַׁבָּת בָּא מַחְמַדִּי, מַיִם זַכִּים יֵשְׁתְּ מִכַּדִּי״ (ביאליק, יש לי גן). — [מַחְמַד־, מַחֲמַדִּים, ־דֵּי־]

— מַחְמַד־עַיִן, דָּבָר אָהוּב בְּיוֹתֵר: ״אֶת־מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת־מַשָּׂא נַפְשָׁם — בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם״ (יחזקאל כד כה). ״הוֹד־כָּבוֹד וְתִהִלַּת־עֹז, מַחְמַד־עַיִן וּמִכְלַל־יֹפִי״ (בן-סירא מה כא). ״אֵין לִי מַחְמַד־עֵינַי וּמְשַׂמֵּחַ נַפְשִׁי אֶלָּא אַתָּה״ (פסיקתא קמא).

— כֻּלּוֹ מַחֲמַדִּים (שיר השירים ה טז), הוּא נֶחְמָד מְאֹד.

מַחְמוֹד ז׳ [צורת-משנה מן חמד, מַחְמָד] מַחְמָד, דְּבַר־חֶמְדָּה: ״זָכְרָה יְרוּשָׁלַיִם... כֹּל מַחֲמֻדֶיהָ, אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם״ (איכה א ז). — [מַחְמוֹד־, מַחֲמוּדִים, מַחֲמוּדֵי־]

מַחְמִיר* ת׳ [מן ג. חמר, הֶחְמִיר] 1*, מִי שֶׁנּוֹהֵג לְהַרְבּוֹת בְּחֻמְרוֹת, שֶׁאֵינוֹ מֵקֵל: ״עָלֶיךָ רְאָיָה לְלַמֵּד, שֶׁאַתָּה מַחְמִיר, שֶׁכָּל הַמַּחְמִיר עָלָיו רְאָיָה לְלַמֵּד״ (ידים ד ג). רַב פְּלוֹנִי הוּא מַחְמִיר גָּדוֹל. 2°, קַפְּדָנִי, רְצִינִי מְאֹד, מַבִּיעַ חֻמְרָה: ״פָּנִים זוֹעֲפוֹת וּמַחֲמִירוֹת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 314). — [מַחְמִירָה, מַחְמִירִים, ־רוֹת]

מַחְמָל ז׳ [מן חמל] דָּבָר הַמְעוֹרֵר חֶמְלָה וְאַהֲבָה, מַחְמָד, יָקָר: ״וְכִי יִזְכֹּר מַחְמַלּוֹ, יִנְשֶׁה אֶת כָּל עֲמָלוֹ״ (יהודה הלוי, ס 459). ״וְאַל תִּתְּנוּ לִבְכּוֹת אֶל תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים וּמַחְמַל הָעֲלָמוֹת״ (ש׳ שלום, שירים שפט). — [מַחְמַל־, מַחְמָלִים, מַחְמַלֵּי־]

— מַחְמַל־נַפְשׁוֹ, אֲהוּבוֹ, יַקִּירוֹ: ״מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם״ (יחזקאל כד כא). ״שְׁלֹשֶׁת יְתוֹמֶיהָ מַחְמַל נַפְשָׁהּ״ (ביאליק, אלמנות). ״הַגִּידִי לִי, גּוֹלְדָה, מַחְמַל־נַפְשִׁי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה מח).

מְחֻמָּם°, מחומם ת׳ [מן חמם, חִמֵּם] 1°, שֶׁהֶעֱלָה חֻמּוֹ, שֶׁנַּעֲשָׂה חַם מִשֶּׁהָיָה, חַם: ״בְּיָדוּעַ שֶׁכָּל הַשָּׁנָה מְחֻמֶּמֶת, וְצָרִיךְ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁתְּהֵא גְּשׁוּמָה״ (רבינו גרשום לבבא בתרא קמז:). ״טוֹב לְמִי שֶׁחָשׁ... אֶת יָדָיו הַמְחֻמָּמוֹת״ (פיכמן, קע). תֵּה מְחֻמָּם. 2° [בהשאלה] נִלְהָב, נִרְגָּשׁ מְאֹד: מַה לְּךָ שֶׁאַתָּה מְחֻמָּם כָּל כָּךְ? — [מְחֻמֶּמֶת, מְחֻמָּמִים, ־מוֹת]

מַחְמָץ° ז׳ [מן חמץ] מַאֲכָל חָמוּץ, פְּרִי אוֹ יֶרֶק כָּבוּשׁ בְּחֹמֶץ. — [מַחְמַץ־, מַחְמַצִּים, מַחְמַצֵּי־]

מְחֻמָּץ*, מחומץ ת׳ [מן חמץ, חִמֵּץ] מְתֻבָּל בְּחֹמֶץ: ״וְאֵין הַמְחֻמָּץ מְחֻמָּץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן״ (תמורה א ד). ״פַּרְפֶּרֶת מְבֻצֶּלֶת בִּבְצַלְצָלִים וּמְחֻמֶּצֶת בְּחֹמֶץ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 48). ״וְאַתָּה כָּאן תָּקוּעַ וּמְתֻקָּע, חָמוּץ וּמְחֻמָּץ!״ (יזהר, קיץ 87). — [מְחֻמֶּצֶת, ־מָּצִים, מְחֻמָּצוֹת]

מֻחְמָץ°, מוחמץ ת׳ [מן חמץ, הֶחְמִיץ] 1, שֶׁנַּעֲשָׂה חָמוּץ: יְרָקוֹת מֻחְמָצִים. 2, [בהשאלה] מֻשְׁהֶה, מֻפְסָד: ״אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְהַחְמִיץ אֶת הַמֻּחְמָץ בֵּין כֹּה וָכֹה״ (אבידן, משהו 90). הִזְדַּמְּנוּת מֻחְמֶצֶת. — [מֻחְמֶצֶת, מֻחְמָצִים, ־צוֹת]

מְחֻמְצָן°, מחומצן ת׳ [מן חמצן, חִמְצֵן] מֻרְכָּב עִם חַמְצָן, שֶׁנִּתְרַכֵּב בּוֹ חַמְצָן. — [מְחֻמְצֶנֶת, מְחֻמְצָנִים, ־נוֹת]

מַחְמְצָן* ז׳ [מן חמץ] (בבא בתרא יט.) בְּרֵכָה שֶׁל כּוֹבְסִים שֶׁהָיוּ שָׂמִים בָּהּ חָמְרֵי־נִקּוּי שׁוֹנִים וְהָיוּ שׁוֹרִים בָּהּ אֶת הַלְּבָנִים לִפְנֵי הַכְּבִיסָה. — [מַחְמְצַן־, מַחְמְצָנִים, ־צְנֵי־]

מַחְמֶצֶת נ׳ [מן חמץ] בָּצֵק שֶׁהֶחְמִיץ, בָּצֵק שֶׁנִּתַּן בּוֹ שְׂאוֹר: ״כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ (בְּפֶסַח)״ (שמות יב כ). ״רֵיחַ שֶׁל מַחְמֶצֶת עִם סְבִּים״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה יד). — [מַחְמֶצֶת־, מַחְמָצוֹת, ־מְצוֹת]

מַחֲמָק° ז׳ [מן חמק] מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲמֹק לְשָׁם, מַחֲבוֹא וּמִקְלָט: ״דּוּקְרַב שֶׁל מַחֲמַקִּים וּמַחֲבוֹאִים״ (שטיינמן, ״דבר״ 1934). הַמִּשְׁטָרָה גִּלְּתָה אֶת הַמַּחֲמָק שֶׁל הֶעָרִיק. — [מַחֲמַק־, מַחֲמַקִּים, מַחֲמַקֵּי־]

מְחַמֵּר* ז׳ [מן ו. חמר, חִמֵּר] נוֹהֵג בַּחֲמוֹר אוֹ בְּכָל בְּהֵמָה אַחֶרֶת, עֶגְלוֹן: ״וַהֲלֹא מְחַמֵּר מְחַמֵּר כִּלְאַחַר־יָד״ (פסחים סו:). ״יוֹשֵׁב לוֹ בְּשַׁלְוָה בַּחֲדַר־הַבִּשּׁוּל הַמְחַמֵּר אִיוָאן״ (ביאליק, יום הששי ג). — [מְחַמְּרִים, מְחַמְּרֵי־]

א. **מְחֻמָּשׁ°, מחומש** ת׳ [מן א. חמש, חִמֵּשׁ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה, כְּפוּל חֲמִשָּׁה: סְכוּם כֶּסֶף מְחֻמָּשׁ. שֵׁם אוֹ פֹּעַל מְחֻמָּשׁ (בַּעַל חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת־שֹׁרֶשׁ). —[מְחֻמֶּשֶׁת, מְחֻמָּשִׁים, מְחֻמָּשׁוֹת]

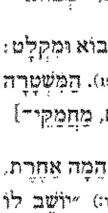

מחומשים

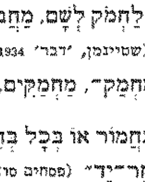

מחומש משוכלל

ב. **מְחֻמָּשׁ°, מחומש** ז׳ [מן א. חמש, חִמֵּשׁ] מְצֻלָּע בַּעַל חָמֵשׁ צְלָעוֹת. — [מְחֻמַּשׁ־, מְחֻמָּשִׁים, מְחֻמְּשֵׁי־]

— מְחֻמָּשׁ מְשֻׁכְלָל°, מְחֻמָּשׁ שֶׁכָּל צַלְעוֹתָיו וְכֵן כָּל

זָוִיּוֹתָיו שָׁווֹת זוֹ לָזוֹ. כָּל זָוִית פְּנִימִית בִּמְחֻמָּשׁ מְשֻׁכְלָל הִיא בַּת 108 מַעֲלוֹת.

– כּוֹכַב מְחֻמָּשׁ°, צוּרַת כּוֹכָב בַּעַל חֲמִשָּׁה קָדְקֳדִים. כּוֹכַב מְחֻמָּשׁ אָדֹם הוּא מִסְמָלֶיהָ שֶׁל רוּסְיָה הַמּוֹעַצְתִּית.

כוכב מחומש

מַחֲמֶשֶׁת°, מחמושת נ׳ [מן חָמֵשׁ] מַעֲרֶכֶת חֲמֵשֶׁת הַקַּוִּים שֶׁרוֹשְׁמִים עֲלֵיהֶם תָּוֵי־נְגִינָה. – [מַחֲמֶשֶׁת־, מַחֲמוֹשׁוֹת]

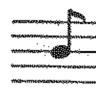

מחמושת

מֵחֲמַת* מ״י [מִן + ארמית חֲמָה (פנים) בנסמך] מִפְּנֵי־, מִשּׁוּם־, בְּסִבַּת־, מֵאֵת־: "עָלוּ בוֹ צְמָחִים: אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה – חַיָּב; שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה – פָּטוּר" (בבא קמא ח א). "הַבְּרֵכָה שֶׁבַּבַּיִת, הַבַּיִת מֵזִיעַ מֵחֲמָתָהּ" (מכשירין ב ב). "הִזָּהֲרוּ בְּזָקֵן שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אָנְסוֹ" (ברכות ח:). "מֵתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה" (חולין ד:). "שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ מֵחֲמַת קָטְנָם" (רש״י בבא בתרא טו:) "אִם לֹא תִסְתַּלֵּק מִזֶּה, מְקַצָּה מֵחֲמַת מָאוּס – בְּנֵי־מֵעַיִךְ נִשְׁפָּכִים!" (ביאליק, אריה ו). "עַד שֶׁעָמְדוּ צְפוּפִים בְּקִלּוּיז מֵחֲמַת דֹּחַק מָקוֹם" (עגנון, אורח 185). – [מֵחֲמָתוֹ... מֵחֲמַתְכֶם]

מַחַן^ ז׳ [מן מַחֲנֶה] מַחֲנֶה: "וְתִמְלֹךְ בְּמַחַן וְתִנָּשֵׂא בְּנֵס" (ינאי רט). "לְהַמְתִּיק מַר לְמַחַן" (קליר, סידור 677). – [מַחַן־, מַחֲנוֹ־]

מֹחָן°, מוחן ז׳ [מן מֹחַ] בַּעַל־מֹחַ, אָדָם חָרִיף בְּשִׂכְלוֹ. – [מֹחָנִית, מֹחָנִים, מֹחָנִיּוֹת]

מַחֲנָאוּת° נ׳ [מן מַחֲנֶה] הֲקָמַת מַחֲנֶה, אֹרַח־חַיִּים שֶׁל מַחֲנֶה וְאִרְגּוּן חַיֵּי הַחֶבְרָה בּוֹ. – [מַחֲנָאוּת־]

מַחֲנָאִי° ת׳ [מן מַחֲנֶה] הַכָּרוּךְ בְּמַחֲנֶה: אֹרַח־חַיִּים מַחֲנָאִי. סִדּוּרִים מַחֲנָאִיִּים. – [מַחֲנָאִית, מַחֲנָאִיִּים, מַחֲנָאִיּוֹת]

מַחֲנֶה ז׳ (במקרא גם נ׳) [מן חנה] 1. מָקוֹם שֶׁחוֹנִים בּוֹ, שֶׁטַח־אֲדָמָה הַתָּפוּס בְּאֹפֶן זְמַנִּי עַל־יְדֵי קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁהֵקִימוּ עָלָיו אֹהָלִים אוֹ צְרִיפִים וְכַדּוֹמֶה לְמַחְסֶה וּלְלִינָה: "וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה" (בראשית לב כב). "וְלֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה" – זוֹ מַחֲנֵה שְׁכִינָה" (פסחים סח.). מַחֲנֵה־צוֹפִים בַּיַּעַר. מַחֲנֵה־רוֹעִים בַּשָּׂדֶה. מַחֲנֶה צְבָאִי. מַחֲנֵה־אִמּוּנִים. מַחֲנֵה־קַיִץ לְתַלְמִידִים עַל שְׂפַת הַיָּם. 2. קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל אֲנָשִׁים, הָמוֹן, קָהָל רַב: "וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים, וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד" (בראשית נ ט). [ועל מלאכים:] "מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה, וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם" (בראשית לב ב). [ועל ארבה:] "וַה׳ נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ, כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ" (יואל ב יא). 3. יְחִידָה גְּדוֹלָה שֶׁל לוֹחֲמִים: "וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם" (במדבר א נב). "וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא לְפִי־חֶרֶב" (שופטים ד טז). 4° [בצבא] גַּיִס, גּוּף צְבָאִי יַבַּשְׁתִּי גָּדוֹל הַמְּחֻלָּק לְדִיבִיזְיוֹת וְלַחֲטִיבוֹת. 5. יִשּׁוּב שֶׁאֵינוֹ מְבֻצָּר, מָקוֹם פָּרוּז: "וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה, הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים?" (במדבר יג יט). – [מַחֲנֵה־, מַחֲנוֹת, גם מַחֲנִים, מַחֲנֵי־]

– מַחֲנֵה־הֶסְגֵּר°, 1. מָקוֹם שֶׁמַּחֲזִיקִים בּוֹ בְּאֹפֶן זְמַנִּי מְהַגְּרִים חֲדָשִׁים שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁיַּעַבְרוּ בְּדִיקָה רְפוּאִית. 2. מְקוֹם מַעֲצָר לִשְׁבוּיִים אוֹ לַאֲנָשִׁים חֲשׁוּדִים.

– מַחֲנֵה־רִכּוּז°, מָקוֹם שֶׁכְּלוּאִים בּוֹ מִתְנַגְּדִים לַשִּׁלְטוֹן אוֹ חֲשׁוּדִים בְּהִתְנַגְּדוּת לוֹ.

– מַחֲנַיִם, 1. (שיר השירים ז א), שְׁנֵי מַחֲנוֹת זֶה מוּל זֶה. 2°. מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר: הַמְשַׂחֲקִים מִתְחַלְּקִים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת וּמִשְׁתַּדְּלִים "לִשְׁבּוֹת" אֶת שַׂחֲקָנֵי הַמַּחֲנֶה הָאַחֵר עַל־יְדֵי פְּגִיעָה בָּהֶם בְּכַדּוּר.

מַחֲנָט° ז׳ [מן חנט] חֲנִיטָה, מָקוֹם שֶׁחָנוּט בּוֹ מַשֶּׁהוּ: "נַחַת מִתַּכְרִיכַיִךְ, מַחֲבֵשׁ־סֵפֶר וּמַחֲנַט־קָדָשִׁים" (רגלסון, הקוקות 20). – [מַחֲנַט־]

מֹחָנִי°, מוחני ת׳ [מן מֹחַ] הַקָּשׁוּר בַּמֹּחַ, שִׂכְלִי: "כָּךְ מְשַׁתֶּקֶת הַדֵּעָה הַמֹּחָנִית אֶת הֶמְיַת הַלֵּב" (קלוזנר, הספרות ג 230). פְּעֻלָּה מֹחָנִית. – [מֹחָנִית, מֹחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מֹחָנִיּוּת°, מוחניות נ׳ [מן מֹחָנִי] שִׂכְלִיּוּת, פְּעֻלַּת הַמֹּחַ: "הָאִשָּׁה לָרֹב מְגַבֶּרֶת כֹּחָנִיּוּת עַל מֹחָנִיּוּת" (טברסקי, לפידים 55). – [מֹחָנִיּוּת־]

מְחַנֵּךְ° ז׳ [מן חנך, חִנֵּךְ] מוֹרֶה הָעוֹסֵק בְּחִנּוּךְ תַּלְמִידָיו – בְּהַקְנָיַת מִדּוֹת טוֹבוֹת (יֹשֶׁר, הֲגִינוּת, חָרִיצוּת מְסִירוּת), בְּפִתּוּחַ הַחֲשִׁיבָה וְעִדּוּן הָרְגָשׁוֹת, בְּעִצּוּב הָאֹפִי וְעוֹד. – [מְחַנְּכִים, מְחַנְּכֵי־; מְחַנֶּכֶת, מְחַנְּכוֹת]

– מְחַנֵּךְ־כִּתָּה°, מוֹרֶה בְּבֵית־סֵפֶר הַמְרַכֵּז אֶת הָעִנְיָנִים הַחֶבְרָתִיִּים וְהַחִנּוּכִיִּים בְּכִתָּה מְסֻיֶּמֶת, נוֹסָף עַל תַּפְקִידָיו כְּמוֹרֶה.

מְחֻנָּךְ^, מחונך ת׳ [מן חנך, חִנֵּךְ] 1°, שֶׁחִנְּכוּ אוֹתוֹ יָפֶה, בַּעַל נִימוּסִים נָאִים: תַּלְמִיד מְחֻנָּךְ. 2^, מְאֻמָּן: "שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם נִתְחַנֵּךְ לִלְבֹּשׁ כְּלֵי־מִלְחָמָה, וְדֶרֶךְ הַמְחֻנָּכִים לַעֲשׂוֹת נִצָּחוֹן וּגְבוּרָה בְּיוֹם חִנּוּכָם" (רש״י שמואל ב כא טז). – [מְחֻנֶּכֶת, מְחֻנָּכִים, ־כוֹת]

מַחֲנָק ז׳ [מן חנק] 1. מִיתַת־חֶנֶק, סְתִימַת צִנּוֹרוֹת נְשִׁימָתוֹ שֶׁל אָדָם: "וַתִּבְחַר מַחֲנָק נַפְשִׁי" (איוב ז טו). "בְּמַחֲנַק הַבֶּכִי וּבְלַהַט הַתְּפִלָּה" (ביאליק, אמי). 2° חֹסֶר אֲוִיר לִנְשִׁימָה: בַּחֶדֶר הַסָּגוּר, שֶׁנִּצְטוֹפְפוּ בוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים, הָיָה מַחֲנָק. הַחוֹלֶה חָשׁ מַחֲנָק בִּגְרוֹנוֹ. 3° [בהשאלה] חֹסֶר־מֶרְחָב, חֹסֶר־חֹפֶשׁ: "בְּמַחֲנַק־עוֹלָם זֶה אִי־אֶפְשָׁר הָיָה לִנְשֹׁם" (פיכמן, ר). לֹא אוּכַל לְהִשָּׁאֵר בַּמַּחֲנָק שֶׁבָּעֲיָרָה זוֹ. – [מַחֲנַק־]

מְחֻנָּק°, מחונק ת׳ [מן חנק, חִנֵּק] 1. חָנוּק, שֶׁחִנְּקוּ אוֹתוֹ: גּוּפָה מְחֻנֶּקֶת בְּלֹא רוּחַ־חַיִּים. 2 [בהשאלה] כָּבוּשׁ, עָצוּר: "יְבָבוֹת מְקֻטָּעוֹת, חֲשָׁאִיּוֹת, מְחֻנָּקוֹת" (ביאליק, הקדוש ישראל). "מוֹצִיא מִגְּרוֹנוֹ הַבְּרָה מְחֻנֶּקֶת" (יהודה שטינברג, רלז). "בְּלֵיל בְּלֵיל תּוֹפִיעַ לִי בִּילָלָה מְחֻנֶּקֶת" (שמעוני, שירים ב רלו). "וְקוֹל שִׁיר מֵרָחֹק וּמְחֻנָּק" (מלצר, תר׳ נהרות 257). "בַּחֶדֶר הַשֵּׁנִי נִמְשְׁכוּ הַלְּחִישׁוֹת וְהַצְּחוֹקִים הַמְחֻנָּקִים" (שמיר, הגבול 70). – [מְחֻנֶּקֶת, מְחֻנָּקִים, ־קוֹת]

מַחְנְקָן°, מחונקן ת׳ [מן חנקן, חַנְקָן] מֻרְכָּב בְּחַנְקָן. – [מַחְנְקֶנֶת, ־קָנִים, ־נוֹת]

מַחַס ז׳ [מן מַחְסֶה] מַחְסֶה, מִקְלָט: "רְצֵנוּ וְסוֹכְכֵנוּ בְּמַחַס אֶבְרָתֶךָ" (שולחתי, שחרית ב׳ ראש השנה). – [מַחַס־]

מַחְסֶה ז׳ [מן חסה] 1. מָקוֹם לַחֲסוֹת בּוֹ, מִקְלָט, מִסְתּוֹר: "וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר" (ישעיה ד ו). "סְלָעִים מַחְסֶה

לשפנים" (תהלים קד יח). החילים תפסו מחסה בשדה־הקרב. 2. [בהשאלה] מגן, עוזר, מושיע: "וה' מחסה לעמו, ומעוז לבני ישראל" (יואל ד טז). "ויהי ה' לי למשגב, ואלהי – לצור מחסי" (תהלים צד כב). "ביראת ה' מבטח־עז, ולבניו יהיה מחסה" (משלי יד כו). "אם יהיו צירי ממלכות אירופה למחסה לנו" (אחד העם, כד). – [מחסה־, מחסהו, מחסים, ־סי]

– בית־מחסה°, מוסד צבורי לאכסון אנשים דלי־אמצעים הזקוקים לטפול: בית־מחסה ליתומים. בית־מחסה לנכים.

– מחסה־כזב (ישעיה כח יז), מחסה־שוא, מחסה שאין לו ערך.

מחסול° ז' [מן חסל] פרוק, ליקוידציה: מחסול בית־המסחר הגדול. המשברים הביאו בעקבותיהם מחסולים רבים. – [מחסול־, מחסולים, מחסולי־]

מחסום ז' [מן א. חסם; במקרא רק במימרה: "אשמרה לפי מחסום" תהלים לט ב; ראה להלן] 1°. זמם ששמים בפיה של חיה או בהמה למנעה מאכילה או מיניקה או מנשיכה וכו': מחסום לכלב. מחסום לשור. 2°. מתרס, מעצור בדרך למנע מעבר של כלי־רכב או של הולכי־רגל וכדומה: מחסום לפני מסלת־הברזל. מחסום של כדורים פורחים נגד הפצצות מן האויר. מחסום־אש. – [מחסום־, מחסומים, ־מי־]

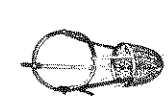
מחסום

– שמר לפיו מחסום° (תהלים לט ב). נאלם, נשתתק, לא הוציא דבור מפיו.

מחסומית* נ' [מן מחסום] 1° מחסום קטן. 2* חסום, חד של ברזל מחסם (תוספתא כלים; בבא מציע א ג). – [מחסומית־, ־מיות]

מחסור ז' [מן חסר] 1. חסר, העדר, גרעון: "אין מחסור כל־דבר" (שופטים יט יט). "אין ביראת ה' מחסור" (בן־סירא מ לא). בימי המלחמה הרגש מחסור בסחורות ובמצרכים רבים. מחסור בפועלים ממחים. מחסור באמצעים. 2. דבר שחסרונו מרגש, מה שחסר לו לאדם: "שלום לך, רק כל־מחסורך עלי" (שופטים יט כ). 3. עניות, דלות: "ובא־כמהלך ראשך, ומחסרך – כאיש מגן" (משלי ו יא). פלוני חי חיי עני ומחסור. – [מחסור־]

– איש־מחסור, עני: "איש מחסור אהב שמחה" (משלי כא יז).

– די־מחסורו, לפי מה שהוא חסר, לכל צרכיו: "והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו" (דברים טו ח).

– כל אץ – אך למחסור (משלי כא ה), החפזון והפזיזות גורמים צרות ודלות.

מחסי° ת' [מן מחסה] הנותן מחסה, מגן: "תריסיהם מוגפים מפני החמה ומשרים צל צונן ומחסי" (קבק, במשעול 257). "נמשך הראש אל חיקה המחסי של האם" (בארון, פרשיות 414). – [מחסית, מחסיים, מחסיות]

מחסיות° נ' [מן מחסי] מציאות מחסה: "מחסיות ראשונה מכאן, ותלישות גמורה מכאן" (ויסלבסקי, יחידים 126). – [מחסיות־]

מחסל°, מחוסל ת' [מן חסל, חסל] 1. גמור, מפרק, שבא לידי חסול וסיום: הסכסוך מחסל. עסקים מחסלים. 2. אבוד, שאין לו כל סכוי: אדם מחסל. – [מחסלת, מחסלים, ־לות]

מחסם°, מחוסם ת' [מן ב. חסם, חסם] מחזק ומקשה על־ידי לבון באש וצנון אחרי־כן: השופין עשוי פלדה מחסמת. – [מחסמת, מחסמים, ־מות]

מחסן*, מחוסן ת' [מן ב. חסן, חסן] 1°. מוגן מפני מחלה מדבקת, בעל כשר התנגדות: גופו של פלוני מחסן נגד הצטננות. הכלב מחסן נגד כלבת. 2*. מקשה, מוצק: "המסדר קנקנים בכפה... אם היו מחסנות, אינן שואבות" (תוספתא מכשירין א ו). – [מחסנת, מחסנים, ־נות]

מחסן° ז' [מן א. חסן] מקום לשמירת סחורות או חפצים שונים: מחסן של ספרים. מחסן של כלי־עבודה במשק. מחסן־קרור. – [מחסן־, מחסנים, ־סני־]

– מחסן־ערבה°. מחסן שהנהלת המכס מאחסנת בו סחורות מיבאות מחוץ־לארץ עד שימסרו לידי המיבא לאחר שישלם את דמי המכס ושאר התשלומים כדין.

מחסנאות° נ' [מן מחסן] טפול במחסן, סדור סחורות וחפצים במחסן, רשומם, הכנסתם והוצאתם וכיוצא בזה. – [מחסנאות־]

מחסנאי° ז' [מן מחסן] ממנה על מחסן, אחראי לסחורות או לחפצים הנשמרים במחסן, מנהל משק. – [מחסנאים, ־נאי־; מחסנאית, ־נאיות]

מ — מחסנית

מחסנית° נ' [מן מחסן] מכל־כדורים להזנת כלי־יריה: מצמידים את המחסנית אל כלי־היריה או תוחבים אותה אל תוכו. – [מחסנית־, ־ניות]

מחספס, מחוספס ת' [מן חספס, חספס] בלתי־חלק, עשוי בליטות־בליטות: "דק מחספס, דק ככפר על־הארץ" (שמות טז יד). קלפת תפוח־הזהב מחספסת. מגבת מחספסת. [ובהשאלה:] "איני אומר שהמציאות המחספסת הזאת דומה בכל לחלום־כסופים" (קדרי, כורך 59). "אדרתו האפרה מאריג מחספס של טוי שער עזים התמזגה עם זקנו" (אריכא, סנחריב 258). – [מחספסת, מחספסים, ־סות]

מחסר° ז' [מן חסר, חסר] [בחשבון] המספר שמפחיתים ממספר נתון: בתרגיל [5=3−8] המספר 3 הוא המחסר. – [מחסר־, מחסרים, ־רי־]

מחסר*, מחוסר תו"ז [מן חסר, חסר] 1. ת' שאין לו, נטול, חשוך: "נזיר שמחסר תגלחת" (נזיר סד:). "הרי שהיתה עינו סמויה וחטטה... מחסר־איבר הוא" (קידושין כד:). "ומחסר־בגדים ומחסר־כפרה" (סנהדרין פג.). "מחסר־זמן" (חולין לח:). "נח מחסר־אמנה היה, אלולי שהגיעו המים עד קרסליו, לא נכנס לתבה" (בראשית רבה לב). פלוני מחסר־לחם. מחסר־עבודה. מחסר־ישע. 2 ז' [בחשבון] מספר שמפחיתים ממנו מספר אחר: בתרגיל [5=3−8] המספר 8 הוא המחסר. – [מחסר־, מחסרת, מחסרים, מחסרי־, מחסרות, מחסרות־]

מחפה*, מחופה ת' [מן חפה, חפה] 1*. מכסה, מצפה: "מצא כלכלה מחפה בעלין" (ירושלמי מעשרות ג ג). "חמין שלו מחפין

בנסרים" (שבת מ.). "האשנבים הקטנים המחפים כפור" (ביאליק, יום השישי ו). "שני קרונות גבוהים וארכים מחפים כמין סכה" (עגנון, אלו תצב). 2 °, מוגן, חסוי: "הפרצות... אינן מחפות על־ידי שום יחידה" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 91). — [מחפה, מחפים, ־פות]

מַחְפֶּה° ז' [מן חפה] [בצבא] עמדת־חפוי, עמדה שיש בה כדי לחפות ולהגן על גזרה מסימת. — [מחפה־, מחפים, מחפי־]

מַחְפֶּה° ז' [מן חפה] כסוי לחלק הרגל שמעל לנעל. — [מחפה־, מחפים, מחפי־]

מחפים
1 - למבוגר; 2 - לילד

מְחֻפָּז°, מחופז ת' [מן חפז, חפז] בהול ונמהר ביותר: "מתחלת המלחמה בהולים ומחפזים היו להגן על ארצם" (עגנון, סמוך 81). — [מחפזת, מחפזים, ־זות]

מַחְפִּיר ת' [מן ב. חפר, החפיר] מביש, גורם חרפה: "בן מביש ומחפיר" (משלי יט כו). מעשה מחפיר. התנהגות מחפירה. — [מחפירה, ־רים, מחפירות]

מַחְפָּצָה^ נ' [מן חפץ; ועל־פי הערבית: מחפט'ה, מן חפט' שמר] תבה לשמירת חפצים יקרים (שאלות ותשובות ריב"ש, לפי ב"י). — [מחפצת־, מחפצתו, מחפצות, מחפצות־]

מְחֻפָּף°, מחופף ת' [מן חפף] מצפה: "רהיטים קלים וחזקים, עשויים עץ מחפף" (שלונסקי, תר' קרקע ב 187). — [מחפפת, ־פפים, מחפפות]

מַחְפֵּר° ז' [מן א. חפר] מכונת־חפירה גדולה [ראה גם דחפור]. — [מחפר־, מחפרים, מחפרי־]

מְחֻפָּר°, מחופר ת' [מן א. חפר חפר] [בצבא] נמצא במצב שלאחר התחפרות: החילים המחפרים התכוננו להתקפת האויב. — [מחפרת, מחפרים, ־רות]

מַחְפֹּרֶת*, מחפורת נ' [מן א. חפר] 1*, חפירה, מקום שחפרו בו: "מחפרות שנטל מהן אילן, הרי זה לא יכסה בעפר" (תוספתא שביעית ג יח). "לחפר לה חמר מן המחפרת שאחורי החצר" (בן־ציון, יב). "אני חופר בעפר, מוציא את האולר מן המחפרת" (ברקוביץ, תר' אדם יז). 2*, מכרה של מחצבים: "פיר של גפרית, מחפרת של צריף" (כתובות עט:). "מחפרת של זהב! מי איננו יודע את פרותיו?" (סוקולוב, במראות 179). "אזחל בערוצי מחפרות ובריהטי גיר עקלתון" (שניאור, שירים ר). 3 °, עמדה צבאית חפורה באדמה; מקלט תת־קרקעי שנבנה לשם אבטחת גיסות, תחמשת או אספניה אחרת מפני אש האויב: "אנך קיר־המחפרת" (יזהר, צקלג 126). "כל אלה ששכנו במחפרת... כבר ישנו את שנתם מתחת לסגיניהם" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 10). — [מחפרת־, מחפרתו, מחפורות גם מחפרות, מחפרות־]

מְחֻפָּשׂ°, מחופש ת' [מן חפש, חפש] משחרר, שנתן לו חפש. — [מחפשת, מחפשים, ־שות]

מְחֻפָּשׂ, מחופש ת' [מן חפש, חפש] 1 °, מסוה, ששנה מראהו ולבושו למען לא יכר: רב המשתתפים בנשף־המסכות היו מחפשים. 2, מבקש, שמחפשים אותו [ראה להלן: חפש מחפש]. — [מחפשת, מחפשים, ־שות]

— חפש מחפש, חקירה ובדיקה מדקדקת: "יחפשו־עולת תמנו חפש מחפש" (תהלים סד ז). "וארבעה אנשים... עלו אלינו, לבושי בגדי שוטרים... ויהיו כמחפשי בחפש מחפש בחדרינו" (מאפו, שט). "לו היו מחפשים חפש מחפש, היו מוצאים" (פרסקי, קול 58).

מְחֻפָּת°, מחופת ת' [מן חפת] חפות, מקפל: "שרוולים מחפתים עד למעלה, השאר לבושות היו... שני וארגמן, וכל אחת כאות־נפשה בחפת מחפת ובמעשה־רקמה" (שלונסקי, תר' טיל 255). — [מחפתת, מחפתים, ־תות]

מחץ [אוגריתית: מח'צ; אכדית: mahasu; ערבית: מח'צ' נענע; קרוב אל א. מחה, מחק]

~ פע' **מָחַץ** פ"י פצע, בקע, רוצץ: "אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא" (דברים לב לט). "אך־אלהים ימחץ ראש איביו" (תהלים סח כב). "זרע בכורי פתרוס מחצתה בחצי לילה" (ינאי, אז רוב נסים, הגדה של פסח). [ובהשאלה:] "רפאתי אותה בסממנים ומחצתי את לבה בדברים" (עגנון, כפות תעט). — [למחץ את־, מוחץ, ימחץ]

~ נפ' **נִמְחַץ** ^, נפצע, נבקע, נמעך, רצץ: "ראש מבית רשע נמחץ בעץ חמשים" (קליר, אומץ גבורותיך, הגדה של פסח). האיש נמחץ בין שתי המכוניות שהתנגשו. — [להמחץ, נמחץ, ימחץ]

~ פע' **מִחֵץ** ° פ"י בקע: "שרקרק זה... תראה בפיו את הטרף, דבורה חטופה... כעת ממחץ ממנה את עקצה" (יזהר, מישור 186). — [למחץ, מ־, י־]

מַחַץ ז' [מן מחץ] פצע, מכה קשה, פגיעה קשה: "ומחץ מכתו ירפא" (ישעיה ל כו). "כי אשמע קול מחץ מכוש ומעדר" (טשרניחובסקי, שירים 523). — [מחץ־, מחצים, מחצי־]

— חיל־מחץ °, פלגות־מחץ ° [בצבא] יחידות צבאיות שתפקידן למחץ את כחו העקרי של האויב, לשבר את התנגדותו.

— ראש־מחץ ° [בצבא] החלוץ של חיל־התקפה.

מָחָץ* ז' [אולי מן מחץ, בענין הדלי בבאר לשאיבת מים] כלי לשאיבת נוזלים (שמן, יין) ולהעברתם לתוך מכל: "הזולף את הבור... אם היה זולף במחץ" (טהרות יז.). — [מחץ־, מחצים, מחצי־]

מַחְצָב ז' [מן א. חצב] חציבה, עקירה ובקיעה. — [מחצב־, מחצבים, מחצבי־]

— אבני־מחצב (מלכים ב יב יג), אבנים גדולות שנחצבו מסלעי האדמה.

מַחְצָב* ז' [מן א. חצב] 1 ^, מינרל, חמר שחוצבים ומוציאים מן האדמה בעמק רב או מעט, כגון פחם־אבן, מתכות ומלחים: "מן היסודות אל המחצבים, אל הצמחים, אל החי" (כוזרי ד ג). מחצבי־נחשת בנגב. 2*, מחצבה, מקום שחוצבים בו אבנים או מינרלים: "לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו" (שביעית ג ה). "מחצב של אבנים טובות ומרגליות" (ירושלמי שקלים מט א).

״אדם רואה עמוד נאה, אומר: ברוך המחצב שנחצב ממנו״ (שמות רבה טו). [ובהשאלה:] ״בצדו של המקרא, מכרה הזהב הטהור... משמשת לנו המשנה מחצב אין־תכלה בן־מעמקים עצומים״ (ביאליק, משנה לעם). — [מחצב־, מחצבים, מחצבי־]

מחצבה* נ׳ [מן א. חצב] מקום סלעי שחוצבים משם אבנים לבנין, למצבות וכדומה: ״מסיע אבנים ממחצבתם בהרים״ (רש״י קהלת י ט). — [מחצבת־, מחצבתו, מחצבות, מחצבות־]

— צור־מחצבתו°, מקור־מחצבתו° [על־פי ישעיה נא א: ״הביטו אל צור חצבתם״] מקורו, גזעו, העם או המולדת שמהם יצא: ״תראה מדינת ישראל בציונות ערש ומקור מחצבת״ (אלתרמן, הטור א 254). יהודי שהמיר את דתו מתנכר לצור־מחצבתו.

מחצבי* ת׳ [מן מחצב] מינרלי, הבא מחמרים שנחצבו מן האדמה: ״הגופים האבניים המחצביים אשר על שטח הארץ״ (פלקירה, ראשית חכמה ג א). שמן מחצבי. — [מחצבית, מחצביים, מחצביות]

מחצה נ׳ [מן א. חצה, וראה חצי] חצי, מחצית, חלק אחד מדבר שנחלק לשנים: ״ותהי המחצה חלק היצאים בצבא״ (במדבר לא לו). ״והיה לאהרן ולבניו — מחצה לאהרן ומחצה לבניו״ (עבודה זרה יז). ״הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין״ (פסחים עט). ״תשובה עשתה את הכל, ותפלה עשתה מחצה״ (ויקרא רבה י). ההתחלה בשעה שבע ומחצה. — [מחצת־, שאר הנטיות בעיקר לפי מחצית]

— מחצה למחצה*, בדיוק באמצע, בין שני הקצוות, לא לכאן ולא לכאן: ״מעות שנמצאו בין שקלים לנדבה, קרוב לשקלים — יפלו לשקלים; לנדבה — יפלו לנדבה; מחצה למחצה — יפלו לנדבה״ (שקלים ז א).

— מחצה על מחצה*, שוה בשוה, חלק כחלק, חצי בדיוק: ״אם רב נכרים — אינו מברך; אם רב ישראל — מברך... מחצה על מחצה — מברך״ (ברכות נג.). הקולות באספה היו שקולים — מחצה על מחצה.

— למחצה, לשליש ולרביע* [שאול מן פאה ה ה], באופן חלקי, בדרך מקצצת ובלתי־שלמה: ״ראיתים במראה עכורה, שברים־שברים, למחצה, לשליש ולרביע״ (ביאליק, התצוצרה ד). ״ענים מרודים ועניים למחצה, לשליש ולרביע״ (בורלא, כיסופים 218—219).

מחצה°, מחוצה ת׳ [מן א. חצה, חצה] חצוי, מפלג לשנים: אישיות מחצה. — [מחצה, מחצים, מחצות]

מחצה*, מחיצה נ׳ [מן א. חצץ] 1. חיץ, קיר דק, דפן החוצץ בין שני דברים: ״השתפין שרצו לעשות מחצה בחצר, בונין את הכתל באמצע״ (בבא בתרא א א). ״מחצת הכרם שנפרצה״ (תוספתא כלאים). ״רק חדר אחד לה ומחצה של נסרים באמצע״ (עגנון, אלו קלג). מחצה בין עזרת־הנשים ובין עזרת־הגברים בבית־הכנסת. 2. מקום גדור, מקום לפנים מן הקיר, מדור: ״מכניסין אותו במחצה, שאפלו מלאכי השרת אין יכולין לכנס בתוכה״ (נדרים לב.). ״ואני אין לי רשות לכנס למחצתך״ (ויקרא רבה כו). [ובהשאלה:] ״אריה לא מצא בנפשו... לצאת ממחצת נסותו... ובכן התבצר במחצתו ויסתפק בשם ׳בעל־גוף׳״ (ביאליק, אריה ה). — [מחצת־, מחצות]

— עמד במחצתו* 1°, הגיע לדרגתו, נחשב כשוה לו: ״הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמד במחצתן״ (פסחים נ.). 2°, נמצא בסביבתו, היה קרוב אליו, היה ממקרביו: ״עיניו... רמו ביָמים ההם כל כך, שקשה היה לאדם מן הישוב לעמד במחצתו״ (ברקוביץ, הראשונים רמו).

מחצה* נ׳ [מן מחץ] מחץ, מכה: ״מחץ בו מחצות תשע, ולא נרגע ולא שע, ובעשירית נשבר מטה הרשע״ (מה מועיל, אחרון פסח). [מחצת־, מחצות, מחצות־]

מחצית נ׳ [מן א. חצה] חצי, מחצה, חלק אחד מדבר שנחלק לשני חלקים: ״זה יתנו כל־העבר על־הפקדים: מחצית השקל בשקל הקדש״ (שמות ל יג). ״עשירת האפה סלת מנחה תמיד, מחציתה בבקר ומחציתה בערב״ (ויקרא ו יג). מחצית־השעה. — [מחצית־, מחציות]

— מחצית־היום, אמצע־היום, צהרים: ״ויקרא־בו מן־האור עד־מחצית היום״ (נחמיה ח ג).

מחצלאי° ז׳ [מן מחצלת] עושה־מחצלות. — [מחצלאית, ־אים, מחצלאיות]

מחצלת* נ׳ [קרוב לערבית: חצירה] שטיח עשוי מקלעת של קני־קש או גמא: ״מחצלת קנים גדולה, עשאה לשכיבה... אין מסככין בה; לסכוך — מסככין בה״ (סוכה א יא). ״מחצלת הקש... מחצלת קנים״ (כלים יז יז). — [מחצלת־, מחצלות, מחצלות־; גם מחצלאות]

מחצן°, מוחצן ת׳ [מן חיצון; ראה חצן, החצן] הפונה כלפי חוץ, שאינו מסגר כלפי פנים ואינו מסתגר בד׳ אמותיו, ״אקסטרוורטי״ (הפך מן ״מפנם״): אדם מחצן ברגשותיו. — [מחצנת, מחצנים, מחצנות]

מחצף°, מחוצף ת׳ [מן חצף] עז־פנים, חצוף, מי שנוהג בגסות ובחצפה: ״משום שאתה עז־פנים מחצף, העזות פנים בפרנס״ (עגנון, כלה קלח). ״הורידוהו... את החצף המחצף!״ (טבריסקי, אקוסטה ב 100). נער מחצף. פנים מחצפים. — [מחצפת, מחצפים, ־פות]

א. מחצץ°, מחוצץ ת׳ [מן חצץ] מלא חצץ: ״מחצצים ומבקעים השדות בגליל״ (ש׳ שלום, שירים רפב). ״אדמת הבתה המחצצת באבן צורים״ (שלו, אלוהי 185). ״פסעה אילך ואילך על פני קרקע מחצצת, קשה״ (שמיר, הוא הלך 231). — [מחצצת, מחצצים, ־צות]

ב. מחצץ°, מחוצץ ת׳ [מן א. חצץ, חצץ] מחלק, חצוי: ״סנטרו המחצץ ברחבו לשני סנטרים״ (ברנר, א 343). — [מחצצת, מחצצים, ־צות]

מחצצה° נ׳ [מן א. חצץ] קיסם לחצץ בו את השנים ולנקותן משירי מזונות שנתקעו ביניהן: ״מנקיות לאזנים, מחצצות לשנים וכיוצא באלה כלים זערורים לנוי ולתשמיש״ (ביאליק, ספיח ח). — [מחצצת־, מחצצות, מחצצות־]

מַחְצֵצְר°, מַחְצֶרֶץ° ז׳ [מן חצצר, חִצְצֵר] חֲצוֹצְרָן, תּוֹקֵעַ בַּחֲצוֹצְרָה. –[מַחְצְצְרִים, ־צְרֵי־]

מחק [קרוב אל מחץ; ערבית: מַחַק השמיד]

~ פִּע׳ **מָחַק** פ״י 1*, מָחָה, גֵּרֵד וְהֵסִיר כְּתָב מֵעַל נְיָר: ״מוֹחֵק עַל־מְנָת לִכְתֹּב וְהַמּוֹחֵק עַל־מְנָת לְתַקֵּן״ (תוספתא שבת יא יא). ״מָחַק אוֹת גְּדוֹלָה, וְיֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ לִכְתֹּב שְׁתַּיִם״ (שבת עה:). ״לָנֶצַח מָחַקְתְּ אֶת עִקְּבוֹת פְּעָמַיִךְ וְצִלֵּךְ״ (ביאליק, לנתיבך). 2* [בהשאלה] בִּטֵּל, הֶעֱבִיר קַו עַל פְּנֵי דָּבָר כָּתוּב לְסַמֵּן אֶת בִּטּוּלוֹ וּשְׁלִילָתוֹ: ״אָבִינוּ, מַלְכֵּנוּ, מְחֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ״ (תפילת אבינו מלכנו). מָחַקְתִּי אֶת חוֹבוֹ. 3*, גֵּרֵד, שִׁפְשֵׁף, הֶחֱלִיק: ״וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ וְהַמּוֹחֲקוֹ״ (שבת ז ב). 4*, גָּרַע קְצָת, הֶעֱבִיר בְּמַגַּע אֶצְבָּעוֹ אוֹ בְּמֶחֶק עַל פְּנֵי הַחֹמֶר הַנִּמְדָּד כְּדֵי שֶׁיִּשְׁוֶה לִשְׂפַת הַכְּלִי וְלֹא יִהְיֶה גָּדוּשׁ: ״מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְחֹק, לֹא יִגְדֹּשׁ; לִגְדֹּשׁ – לֹא יִמְחֹק״ (בבא בתרא ה יא). ״גּוֹדֵשׁ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַחֶנְוָנִים מוֹחֲקִים״ (הזז, יעיש ג 144). 5, מָחַץ, נָקַב: ״וְהָלְמָה סִיסְרָא, מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ״ (שופטים ה כו). 6° [בלשון־הדיבור של הנוער] פָּגַע קָשֶׁה, הִשְׁמִיד: ״תִּסְתַּלֵּק, אוֹ שֶׁאֲנִי מוֹחֵק אוֹתְךָ!״ – [לִמְחֹק אֶת־, מוֹחֵק, יִמְחַק גם יִמְחֹק; מְחַק! מַחֲקִי!]

~ נפ׳ **נִמְחַק** *, 1*, נִמְחָה, נִגְרַד וְהוּסַר הַכְּתָב: ״מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ״ (בבא בתרא י ו). ״סֵפֶר שֶׁנִּמְחַק וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת״ (ידים ג ה). ״אֵינוֹ דּוֹמֶה נִמְחַק פַּעַם אַחַת לְנִמְחַק שְׁתֵּי פְעָמִים... אֵינוֹ דּוֹמֶה נִמְחַק בֶּן־יוֹמוֹ לְנִמְחַק בֶּן שְׁנֵי יָמִים״ (בבא בתרא קסד.). 2°, בֻּטַּל, הֻעֲבַר עָלָיו קַו לְאוֹת שֶׁהוּא בָּטֵל אוֹ שְׁלִילִי: חוֹבוֹ בַּבַּנְק נִמְחַק. הַתְּבִיעָה שֶׁהֻגְּשָׁה נֶגְדּוֹ נִמְחֲקָה. – [לְהִמָּחֵק, נִמְחַק, יִמָּחֵק]

~ פִּע׳ **מִחֵק** * פ״י 1*, מָחַק, גֵּרֵד: ״הַשָּׁף בֵּין הָעַמּוּדִים בְּשַׁבָּת חַיָּב מִשּׁוּם מְמַחֵק״ (שבת עה:). 2°, בִּטֵּל, סִלֵּק: ״מְשֻׁנָּה גֻּמּוֹת וּמְמֻחֶקֶת גַּבְשׁוּשִׁים״ (קלצקין, כתבים 139). ״כּוֹבַע... רְחַב־שׁוּלַיִם שֶׁמִּחֵק לוֹ... כָּל טַעַם פַּרְצוּפוֹ״ (יזהר, צקלג 16). – [לְמַחֵק, מְ־, יְ־]

~ התפ׳ **נִתְמַחֵק** °, נִמְחָה, נִמְחַק, נִטַּשְׁטֵשׁ: ״יִצְחָק צַבָּע אָמָּן הָיָה, וְסַמְמָנָיו אֵינָם מִתְמַחֲקִים״ (עגנון, תמול 285). ״מִשְׁפָּחָה הָיָה כְּקוֹרֵא מֵעַל־גַּבֵּי מְגִלַּת־כְּתָב שֶׁנִּתְמַחֲקָה״ (שמיר, מלך 99). – [לְהִתְמַחֵק, מִתְ־, יִתְ־]

מְחָק* ז׳ [מן מחק] מָקוֹם שֶׁנִּמְחַק מֵעָלָיו הַכְּתָב: ״שְׁטָר עַל הֶחָלָק, וְעֵדִים עַל הַמְּחָק״ (ירושלמי גיטין מד:). ״צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הַמְּחָק מְקוֹם שְׁתֵּי שִׁיטִין״ (ירושלמי בבא בתרא יז ג). ״אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַמְּחָק אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחַק בִּפְנֵיהֶם״ (בבא בתרא קסד.). ״מֵרֹב תִּקּוּנִים, מְחָקִים וְסֵרוּסִים... נַעֲשׂוּ הַדְּבָרִים מְבֻלְבָּלִים״ (אחד העם, תיח). – [מְחַק־, מְחָקִים, מְחָקֵי־]

מַחַק° ז׳ [מן מחק] מוֹחֵק, חֲתִיכַת־גֻּמִּי הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִמְחִיקַת הַכְּתָב. [מַחַק־, מַחֲקִים, מַחֲקֵי־]

מֶחֶק* ז׳ [מן מחק] מָחוֹק, קָנֶה שֶׁהָיוּ מוֹחֲקִים בּוֹ אֶת הַמִּדּוֹת, סַרְגֵּל שֶׁהָיוּ מְסִירִים בּוֹ אֶת הַחֹמֶר הָעוֹדֵף עַל הַמִּדָּה: ״אֵין עוֹשִׂין הַמֶּחֶק שֶׁל דְּלַעַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קַל; וְלֹא שֶׁל מַתֶּכֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְבִּיד, אֲבָל עוֹשֵׂהוּ שֶׁל זַיִת... אֵין עוֹשִׂין אֶת הַמֶּחֶק צִדּוֹ אֶחָד עָב וְצִדּוֹ אֶחָד קָצָר״ (בבא בתרא פט:). – [מֶחֶק־, מְחָקִים, מַחֲקֵי־]

מְחַקֶּה° ז׳ [מן חקה, חִקָּה] חַקְיָן, מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְחַקּוֹת אֲחֵרִים, שֶׁאֵינוֹ מְקוֹרִי, עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂה אֲחֵרִים: רַבִּים מְחַקָּיו שֶׁל הָאָמָּן הַגָּדוֹל. – [מְחַקֵּה־, מְחַקִּים, מְחַקֵּי־]

מְחֻקָּה, מחוקה ת׳ [מן חקה, חֻקָּה] 1°, שֶׁחִקּוּ אוֹתוֹ, הַמְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה לְחִקּוּי: תְּמוּנָה אָמָּנוּתִית מְחֻקָּה נִמְכְּרָה כִּמְקוֹרִית. חֹמֶץ מְחֻקֶּה. 2, מְצֻיָּר, חָרוּת, חָקוּק: ״וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה... מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר״ (יחזקאל ח י). –[מְחֻקָּה, מְחֻקִּים, ־קּוֹת]

מַחְקָן° ז׳ [מן מחק, מָחַק] הַמַּרְבֶּה לִמְחֹק: ״רוֹצֵי רוּץ, הַנּוֹצָה, יְכַפֵּר חִפְזוֹנֵךְ, מַחְקָנִית לֹא בְּרוּכָה״ (אלתרמן, עיר 162). – [מַחְקָנִית, מַחְקָנִים, ־נִיּוֹת]

מְחֻקָּק, מחוקק ת׳ [מן חקק, חִקֵּק] חָקוּק, שֶׁנִּקְבַּע עַל־יְדֵי הַחֹק [ובהשאלה] חֹק וּמִשְׁפָּט: ״פֶּן־יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק״ (משלי לא ה). ״שֵׁשׁ מֵאוֹת... מְחֻקָּקוֹת מְזֻקָּקוֹת כְּמוֹ צִיצִית פְּזוּרֵיהֶם״ (פיוטים, סידור 770). – [מְחֻקֶּקֶת, ־קָּקִים, ־קוֹת]

מְחֹקֵק, ראה מְחוֹקֵק.

מֶחְקָר ז׳ [מן חקר] 1*, עִיּוּן וַחֲקִירָה מַדָּעִית בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם: ״הַהַתְחָלָה אָמְנָם הוּא מֵהַמֶּחְקָר וְהַחִפּוּשׂ״ (כוזרי ג גג). ״וְיֵשׁ מֵהַגְּאוֹנִים שֶׁחִבֵּר סֵפֶר וּקְרָאוֹ סֵפֶר הַיִּחוּד עַל דַּעַת אַנְשֵׁי הַמֶּחְקָר״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא א). ״רֵאשִׁית מֶחְקָר – פְּלִיאָה״ (צמח צדיק כד 80). הַפִּיסִיקַאי הַגָּדוֹל לַעֲשׂוֹת בְּמֶחְקָר גַּרְעִין הָאָטוֹם. עֲבוֹדַת־מֶחְקָר לְשֵׁם קַבָּלַת תֹּאַר ״דּוֹקְטוֹר לְפִילוֹסוֹפְיָה״. 2°, חִבּוּר מַדָּעִי: תּוֹצְאוֹת חֲקִירָה מַדָּעִית, כְּתוּבוֹת וּמֻסְבָּרוֹת בְּמַאֲמָר אוֹ בְּסֵפֶר. 3, מַעֲמַק, מִסְתָּר: ״אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ, וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ״ (תהלים צה ד). – [מֶחְקַר־, מֶחְקָרִים, מֶחְקְרֵי־]
– תַּלְמִיד־מֶחְקָר°, תַּלְמִיד שֶׁגָּמַר אֶת חֹק לִמּוּדָיו בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה, וְהוּא עוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה מַדָּעִית לְשֵׁם קַבָּלַת תֹּאַר ״דּוֹקְטוֹר״.

מֶחְקָרִי° ת׳ [מן מֶחְקָר] הַכָּרוּךְ בְּמֶחְקָר, מַדָּעִי, עִיּוּנִי: ״הָאֱמוּנָה הִיא לְמַעְלָה מִן הַיְדִיעָה הַמֶּחְקָרִית״ (אלבו, העיקרים 140). ״אָנוּ קוֹרְאִים אֶת הַ׳כּוֹפְרִים׳ שֶׁל אַחַד־הָעָם... אֵיזֶה רוּחַ יִרְאִי וְתֹם מֶחְקָרִי מְרַחֵף עֲלֵיהֶם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). אִישׁ... שֶׁאֵינוֹ נִרְתָּע מִפְּנֵי כָּל קֹשִׁי מֶחְקָרִי״ (שזר, אישים 238). פְּעֻלָּתוֹ הַמֶּחְקָרִית שֶׁל הַחוֹקֵר הֻכְתְּרָה בְּהַצְלָחָה. – [מֶחְקָרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

מָחָר תה״פ וז׳ [אולי מן א. אחר, מְאֻחָר; ואולי כיווץ של יוֹם אַחֵר; אכדית: maharu היות קודם; ארמית: מְחַר] 1 תה״פ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר זֶה, כַּעֲבֹר יוֹם: ״שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַה׳ מָחָר, אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ״ (שמות טז כג). ״לִינוּ־נָא... וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם״ (שופטים יט ט). ״מֶלֶךְ הַיּוֹם וּמָחָר יִפֹּל״ (בן־סירא י י). הַיּוֹם יוֹם שֵׁנִי, מָחָר – יוֹם שְׁלִישִׁי. 2 תה״פ בֶּעָתִיד הַקָּרוֹב אוֹ הָרָחוֹק, בְּאַחַד הַיָּמִים הַבָּאִים: ״כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר״ (דברים ו כ). 3, ז׳ הַיּוֹם הַבָּא אוֹ הַיָּמִים הַבָּאִים: ״וְהָיָה כָזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד״ (ישעיה נו יב). ״לֹא זָכָר וְלֹא תִקְוָה, לְלֹא תְמוֹל וּלְלֹא מָחָר״ (ביאליק, מי אני). ״חָזִיתִי שׁוּלֵי מְחָרֵךְ״ (ש׳ שלום, שירים שסח). דַּאֲגַת־הַמָּחָר. עוֹלַם־הַמָּחָר. – [מְחַר־, מְחָרוֹ]

– לְמָחָר, 1, לַיּוֹם הַבָּא: ״הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר״ (במדבר יא יח). 2, מָחָר: ״לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה״ (שמות ח יט). ״כִּי בַעֲבוֹדָתָהּ (שֶׁל הַחָכְמָה) מְעַט תַּעֲבֹד, וּלְמָחָר תֹּאכַל פִּרְיָהּ״ (בן־סירא ו יט). ״יַעֲשֶׂה תְשׁוּבָה הַיּוֹם, שֶׁמָּא יָמוּת לְמָחָר״ (אבות דרבי נתן טו ד).

– כְּעֵת מָחָר, מָחָר בִּזְמַן זֶה, כַּעֲבֹר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת: "הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד" (שמות ט יח).

– כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִישִׁית (שמואל א כ יב), מָחֳרָתַיִם בִּזְמַן זֶה, כַּעֲבֹר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת.

– אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר (משלי כז א), אַל תִּתְפָּאֵר בִּדְבָרִים שֶׁאַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת – "כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם" (שם).

– מָחָר־מָחֳרָתוֹ°, מָחָר אוֹ מָחֳרָתַיִם: "עוֹד אֵין לִי, תָּבוֹא אֵלַי מָחָר־מָחֳרָתוֹ" (הזז, יעיש ב 53).

– אַל תֵּצַר צָרַת מָחָר°, אַל תִּדְאַג לַצָּרוֹת הָעֲלוּלוֹת לְהִתְרַחֵשׁ בֶּעָתִיד, שְׂמַח בְּחֶלְקְךָ בַּהֹוֶה, דַּיָּהּ לְצָרָה בְּשַׁעְתָּהּ (יבמות סג: בשם בן־סירא).

– יֵשׁ מָחָר עַכְשָׁיו, וְיֵשׁ מָחָר לְאַחַר זְמַן° (מכילתא בוא כב:),
1°, מִלַּת "מָחָר" יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי הוֹרָאוֹת: מָחָר מַמָּשׁ, וּמָחָר בְּהוֹרָאַת הֶעָתִיד (ראה למעלה מָחָר 1, 2). 2°, תְּשׁוּבַת־הִתְנַצְּלוּת הֲלָצִית לְמִי שֶׁבָּא בְּטַעֲנָה כִּי הַהַבְטָחָה שֶׁהֻבְטְחָה לוֹ לֹא קֻיְּמָה בְּמוֹעֲדָהּ.

מַחֲרָאָה נ׳ [מן חרא] (מלכים ב י כז, לפי הכתיב) בֵּית־כִּסֵּא, בֵּית־שִׁמּוּשׁ. – [מַחֲרָאַת־, מַחֲרָאוֹת, מַחַרְאוֹת־]

מָחֳרָב ת׳ [מן חרב, הָחֳרַב] הָרוּס, שֶׁנֶּחֱרַב: "עָרִים מָחֳרָבוֹת" (יחזקאל כט יב). – [מָחֳרֶבֶת, מָחֳרָבִים, ־בוֹת]

מִחְרָב° ז׳ [ערבית: מִחְרַאב] בְּמִסְגָּד מֻסְלְמִי – שֶׁקַע בָּנוּי בַּקִּיר הַפּוֹנֶה לְמֶכָּה, מְקוֹם מַעֲמַד הַחַזָּן. – [מִחְרָבִים]

מְחֻרְבָּן°, מחורבן ת׳ [מן חרבן, חֻרְבּוֹן] (בלשון הדיבורית) מְקֻלְקָל, מֻשְׁחָת, פָּגוּם: "נִשְׁכַּח אֶת הַחֹם, אֶת הָעוֹלָם הַמְחֻרְבָּן, אֶת הָעֶלְבּוֹנוֹת" (יזהר, צקלג 147). "וְדַוְקָא כְּבִישׁ מְחֻרְבָּן זֶה הֱרִיהוּ גְּבוּל" (יזהר, שיירה 45). "שׁוּב הַבְּדִידוּת הַמְחֻרְבֶּנֶת הַזֹּאת" (שמיר, עירום 181). "לֹא מְחֻרְבָּן, לֹא מְעֻצְבָּן" (צייטלין, האש 319). – [מְחֻרְבֶּנֶת, מְחֻרְבָּנִים, ־נוֹת]

מְחֻרְדָּל°, מחורדל ת׳ [מן חַרְדָּל] שֶׁתֻּבַּל בְּחַרְדָּל (ובהשאלה) שֶׁנַּעֲשָׂה חָרִיף מְעַט: "לְשׁוֹנוֹ הָרַכָּה, הַמְחֻרְדֶּלֶת עַל־יְדֵי מְעַט" (צויפל, לפי קלוזנר, הספרות ו 74). – [מְחֻרְדֶּלֶת, ־דָּלִים, ־לוֹת]

מַחֲרוֹז^ ז׳ [מן חרז] מְלִיצָה, חֲרוּזָה: "מַחֲרוֹזֵי חָכְמָה... וּמִכְתָּבוֹ רִקְמָה" (תשובת יהודה אבן ששת על מנחם, את מ׳). – [מַחֲרוֹז־, ־זִים, ־זֵי־]

מַחֲרוֹץ° ז׳ [מן ב. חָרִיץ] סַכִּין לַחְתּוֹךְ חֲרִיצֵי־גְּבִינָה. – [מַחֲרוֹץ־, מַחֲרוֹצִים, ־צֵי־]

מְחֹרָז^, מחורז ת׳ [מן חרז, חֹרַז] 1^, מְשֻׁחָל בָּזֶה אַחַר זֶה עַל חוּט כְּמַעֲשֵׂי חֲרוּזִים: "רִמּוֹנִים... מְחֹרָזִים בְּשַׁלְשֶׁלֶת" רש״י מלכים א ז כ). פְּנִינִים מְחֹרָזוֹת. 2, כָּתוּב בַּחֲרוּזִים: שִׁירָה מְחֹרֶזֶת. פְּרוֹזָה מְחֹרֶזֶת. – [מְחֹרֶזֶת, ־רָזִים, ־זוֹת]

מְחָרָז°, מוחרז ת׳ [מן חרז, הָחֳרַז] מְחֹרָז, כָּתוּב בַּחֲרוּזִים: "הַמַּעֲבָר מִשִּׁירָה מָחֳרֶזֶת לִפְרוֹזָה" (פיכמן, רכד). – [מָחֳרֶזֶת, מָחֳרָזִים, ־זוֹת]

מַחֲרֹזֶת*, מחרוזת נ׳ [מן חרז] 1, דְּבָרִים הַחֲרוּזִים עַל פְּתִיל: "מַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים" (בבא מציעא ב א). "בָּשָׂר שֶׁנִּמְצָא בַּעֲזָרָה מַחֲרוֹזוֹת" (תוספתא שקלים ג י). "קַפְלוֹט שֶׁל כְּרוּב, מַחֲרֹזֶת שֶׁל פִּטְרִיּוֹת" (ביאליק, כאחורי א). "מַחֲרֹזֶת שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת לַכַּלָּה" (עגנון, בלה תב). 2° (בהשאלה) צֵרוּף, שִׁלּוּב, מַעֲרֶכֶת: "מַחֲרֹזֶת אֲרֻכָּה שֶׁל עֵינַיִם נִפְקָחוֹת" (ביאליק, מגילת ה). "רוֹאֶה אֲנִי מַחֲרֹזֶת חַיַּי שֶׁחָלְפוּ" (ויסלבסקי, תר׳ מירד 152). מַחֲרֹזֶת שֶׁל בָּתִּים בְּשִׁיר. מַחֲרֹזֶת מַנְגִּינוֹת יִשְׂרְאֵלִיּוֹת. – [מַחֲרֹזֶת־, מַחֲרָזְתּוֹ; מַחֲרוֹזוֹת]

מַחֲרְחֵר° ז׳ [מן א. חרחר, חִרְחֵר] סַכְסְכָן, מִי שֶׁמְּסַכְסֵךְ אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְעוֹרְרָן לְרִיב: מַחֲרְחֵר רִיב. מַחַרְחֲרֵי הַמִּלְחָמָה נִתְבְּעוּ לְדִין. – [מַחֲרְחֶרֶת, מַחַרְחֲרִים, ־רוֹת]

מְחֻרְחָר°, מחורחר ת׳ [מן ב. חרחר] נִחָר, שֶׁנִּכְּרָה בּוֹ חַרְחוּר: "עָמַד בְּעֵינַיִם דּוֹלְקוֹת, וּבְקוֹל מְחֻרְחָר פָּתַח בְּזֶמֶר" (סדן, ממחוז רפא). – [מְחֻרְחֶרֶת, מְחֻרְחָרִים, ־רוֹת]

מַחֲרָטָה° נ׳ [מן א. חרט] בֵּית־מְלָאכָה שֶׁחוֹרְטִים בּוֹ כֵּלִים שׁוֹנִים בְּעֵץ אוֹ בְּמַתֶּכֶת, בֵּית חָרָט. – [מַחֲרֶטֶת־, מַחֲרָטוֹת, מַחַרְטוֹת־]

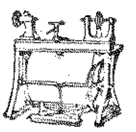
מחרטת-רגל

מַחֲרֵטָה° נ׳ [מן א. חרט] מְכוֹנַת־חֲרִיטָה, מְכוֹנָה שֶׁחוֹרְטִים וְגוֹלְפִים בָּהּ בְּעֵץ אוֹ בְּמַתֶּכֶת עַל־יְדֵי סִבּוּב מָהִיר שֶׁל הַחֹמֶר מוּל מַפְסָלוֹת שׁוֹנוֹת הַנִּנְעָצוֹת בּוֹ. – [מַחֲרֵטַת־, מַחֲרֵטוֹת, מַחַרְטוֹת־]

מְחֻרְטָם°, מחורטם ז׳ [מן חַרְטוֹם] בַּעַל חַרְטוֹם, בַּעַל זַרְבּוּבִית כְּעֵין חַרְטוֹם: "פְּנֵי הַמְחֻרְטָמִים (שֶׁל הַחֲזִיר) קוֹדְרִים תָּמִיד וּשְׁטוּפִים דְּאָגָה" (שניאור, סיפורים יד). "הַסֵּפֶל הַמְחֻרְטָם" (אבישאול, תר׳ הר א 294). – [מְחֻרְטֶמֶת, מְחֻרְטָמִים, ־מוֹת]

מַחֲרִיב ז׳ [מן חרב, הֶחֱרִיב] הוֹרֵס, מַשְׁמִיד, מֵבִיא חֻרְבָּן וּכְלָיָה: "מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ" (ישעיה מט יז). – [מַחֲרִיבִים, מַחֲרִיבֵי־]

מַחֲרִיד° ת׳ [מן חרד, הֶחֱרִיד] מַבְהִיל, מְעוֹרֵר חֲרָדָה, מַפִּיל אֵימָה: קוֹל מַחֲרִיד. מַחֲזֶה מַחֲרִיד וּמְזַעְזֵעַ. – [מַחֲרִידָה, ־דִים, מַחֲרִידוֹת]

מְחֻרְיָן°, מחוריין ת׳ [מן חַרְיוֹנִים] (בלשון הדיבורית) מְטֻנָּף, מְזֹהָם: "לֹא יוֹשִׁיעַ לָכֶם הַבַּרְזֶל. צְאוּ, חַרְיוֹנִים מְחֻרְיָנִים, צְאוּ!" (יזהר, צקלג 1137). – [מְחֻרְיֶנֶת, מְחֻרְיָנִים, ־נוֹת]

מַחֲרִישׁ ת׳ [מן ב. חרש, הֶחֱרִישׁ] 1, שׁוֹתֵק, נֶאֱלָם: "גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב" (משלי יז כח). "יֵשׁ מַחֲרִישׁ וְנֶחְשָׁב חָכָם, וְיֵשׁ נִמְאָס בְּרֹב שִׂיחַ; יֵשׁ מַחֲרִישׁ מֵאֵין מַעֲנֶה, וְיֵשׁ מַחֲרִישׁ כִּי רָאָה עֵת" (בן-סירא כ ד—ה). 2°, הוֹפֵךְ לְחֵרֵשׁ: "שָׁאוֹן עָלָיו מַחֲרִישׁ־אָזְנַיִם" (ברקוביץ, הראשונים רע). – [מַחֲרִישָׁה, ־שִׁים, ־שׁוֹת]

מְחֹרָךְ*, מחורך ת׳ [מן חרך, חֹרַךְ] חָרוּךְ, קָלוּי וּמְהֻבְהָב בָּאֵשׁ, שָׂרוּף בְּמִקְצָת: "מַדְלִיקִין בִּפְתִילָה הַמְחֹרֶכֶת" (תוספתא שבת ב א). "וְגוּפוֹ כִּפְתִילָה מְחֹרֶכֶת" (הזז, היושבת 6). הָאִישׁ נֶחֱלַץ מִתּוֹךְ הַשְּׂרֵפָה כְּשֶׁבְּגָדָיו וְשַׂעֲרוֹתָיו מְחֹרָכִים. – [מְחֹרֶכֶת, ־רָכִים, ־כוֹת]

מְחֹרָל°, מחורל ת׳ [מן חָרוּל] מְכֻסֶּה קוֹצִים וַחֲרֻלִּים: "בְּפֶתַח מְעָרָה כֹּה מְחֹרֶלֶת פֶּרַע" (שלונסקי, שירים ב 100). אֲדָמָה בִּצָּתִית וּמְחֹרֶלֶת. – [מְחֹרֶלֶת, מְחֹרָלִים, ־לוֹת]

מַחֳרָם*, מוחרם ת׳ [מן א. חרם, הֶחֱרִם] 1*, שֶׁהֻטַּל עָלָיו חֵרֶם, מְנֻדֶּה: ״מַחֲרָם לֹא שׁוֹנֶה וְלֹא שׁוֹנִין לוֹ (מועד קטן טו.). 2°, מֻפְקָע מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו: הַמֶּמְשָׁלָה הֶחֱזִירָה אֶת הָרְכוּשׁ הַמָּחֳרָם. – [מָחֳרֶמֶת, מָחֳרָמִים, ־מוֹת]

מַחֲרֹסֶת°, מחרוסת נ׳ [מן חֲרֹסֶת] 1, קְעָרִית לַחֲרֹסֶת לַ״סֵּדֶר״ בְּפֶסַח. 2, צַלַּחַת קְטַנָּה לְלִפְתָּן אוֹ לְמַאֲכָל קַל אַחֵר לִקְנוּחַ סְעֻדָּה. – [מַחֲרֹסֶת־, מַחֲרָסְתּוֹ; מַחֲרוֹסוֹת]

מֶחְרָץ° ז׳ [מן א. חרץ] מָקוֹם שֶׁנִּתְהַוּוּ בּוֹ חֲרִיצִים: ״מֶחְרְצֵי אוֹפַנֵּי הַמְּכוֹנִיּוֹת מִן הַצַּד״ (יזהר, צקלג 264). – [מֶחְרַץ־, מֶחְרָצִים, ־רְצֵי־]

מְחֹרָץ*, מחורץ ת׳ [מן א. חרץ, חֹרַץ] עָשׂוּי חֲרִיצִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָרִיץ אוֹ חֲרִיצִים: ״וְשִׁבֹּלֶת וְהַסְּגוֹר מְחֹרָץ בֵּין הַצְּמִידִים״ (מגילת בני אור ה 9). ״עוֹרָם אֲכוּל הַשֶּׁמֶשׁ וְהָרוּחַ נַעֲשָׂה קָשֶׁה וּמְחֹרָץ יוֹתֵר״ (שפיר, תר׳ ההרריים 157). ״נִתְלַקְּטוּ אֶל מִתַּחַת חֻפַּת הָעֵץ מְחֹרַץ־הַגֶּזַע״ (יזהר, צקלג 353). ״עֵינֶיהָ מְחֹרָצוֹת״ (ארד, ביתי 253). רֹאשׁ מְחֹרָץ בְּבֹרֶג. – [מְחֹרֶצֶת, מְחֹרָצִים, ־צוֹת]

מַחֲרֵצָה° נ׳ [מן א. חרץ] 1, מְכוֹנָה לַעֲשִׂיַּת חֲרִיצִים אוֹ לְכִרְסוּם חֹמֶר וְהַפְחָתָתוֹ בְּגוּפִים שׁוֹנִים. 2, פַּס־בַּרְזֶל מְחֻדָּד בְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַמִּזְחֶלֶת שֶׁבּוֹ הִיא מַחֲלִיקָה עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג: ״מִזְחֶלֶת... מַשְׁמִיעָה קוֹל מְנַסֵּר בְּמַחֲרֵצוֹתֶיהָ הַנִּדְבָּקוֹת כִּבְיָכוֹל מֵחֻמַּת הַכְּפוֹר אֶל הַשֶּׁלֶג״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 279). – [מַחֲרֵצַת־, מַחֲרֵצוֹת, מַחֲרְצוֹת־]

מַחֲרָק° ז׳ [מן א. חרק] חֲרִיקָה: ״וְסוֹפוֹ נִרְדָּם בַּעֲרֵמָה שֶׁל שַׁחַת רֵיחָנִית לְקוֹל מַחֲרַק שֶׁל אַבְנֵי רֵחַיִם״ (שנהר, א 35). – [מַחֲרַק־, מַחֲרָקִים, מַחַרְקֵי־]

מַחֲרֵק° ז׳ [מן א. חרק] אִזְמֵל מְיֻחָד שֶׁמַּחְרְקִים וְחוֹרְצִים בּוֹ חֲרִיצִים וְזִיזִים (״מַחֲרֶקֶת״) בְּשׁוֹפִין. – [מַחֲרֵק־, מַחֲרְקִים, ־קֵי־]

מַחֲרָקָה° נ׳ [מן א. חֶרֶק] בֵּית־קִבּוּל לַחֲרָקִים, אֹסֶף מִמִּין שֶׁל חֲרָקִים (Insectarium). – [מַחֲרֶקֶת־, מַחֲרָקוֹת, מַחַרְקוֹת־]

מַחֲרֶקֶת°, מחרוקת נ׳ [מן א. חרק] 1, מַעֲרֶכֶת הַחֲרִיצִים וְהַזִּיזִים בִּפְצִירָה אוֹ בְּשׁוֹפִין: עַל־יְדֵי שִׁמּוּשׁ רַב בְּשׁוֹפִין נִשְׁחֶקֶת מַחֲרַקְתּוֹ. – [מַחֲרֶקֶת־, מַחֲרַקְתּוֹ; מַחֲרוֹקוֹת]

א. **מְחֹרָר°, מחורר** ת׳ [מן א. חרר] מָלֵא חֹרִים, מְנֻקָּב: ״סַנְדָּלִים מְחֹרָרִים עַל רַגְלֶיהָ הַיְחֵפוֹת״ (בארון, פרשיות 550). ״הוּא לָבוּשׁ כֻּתֹּנֶת אַחַת לְעוֹרוֹ קְרוּעָה וּמְחֹרֶרֶת״ (שרת, באסיה 172). ״הֶעָלִים... כְּמוּשִׁים וּמְצֻמָּקִים וּמְחֹרָרִים״ (חלקין, משבר 257). בֶּגֶד מְחֹרָר. טַבְלָה מְחֹרֶרֶת. – [מְחֹרֶרֶת, מְחֹרָרִים, ־רוֹת]

ב. **מְחֹרָר*, מחורר** ת׳ [מן ג. חרר, חֹרַר] מְשֻׁחְרָר, מוּצָא מִשִּׁעְבּוּד: ״גּוֹבִין מִן הַמְחֹרָרִין (מִן הַנְּכָסִים שֶׁל אָדָם שֶׁהֵם בִּרְשׁוּתוֹ וְאֵינָם מְשֻׁעְבָּדִים לַאֲחֵרִים)״ (בבא קמא צה.). ״עֶבֶד מְחֹרָר״ (בראשית רבה יד, גי׳ תיאודור). – [מְחֹרֶרֶת, מְחֹרָרִים, ־רוֹת]

מַחֲרָשׁ* ז׳ [מן א׳ חרש] מַחֲשָׁבָה, מְזִמָּה: ״כִּיא בְּסָאוֹן רֶשַׁע מַחַרְשׁוֹ״ (מגילת הסרכים ג 2). – [מַחֲרַשׁ־]

מְחֹרָשׁ°, מוחרש ת׳ [מן ב. חרש, הֶחְרַשׁ] שֶׁחוּשׁ הַשֶּׁמַע שֶׁלּוֹ נִטַּל, שֶׁנַּעֲשָׂה חֵרֵשׁ: ״וּמָחְרַשׁ־אָזְנַיִם מֵרִיעַ גַּם הוּא דִּבְרֵי הִתְלַהֲבוּת בְּאָזְנֵי דָּוִיד״ (יזהר, צקלג 126). – [מָחְרֶשֶׁת, מָחְרָשִׁים, ־שׁוֹת]

מַחֲרֵשָׁה, מַחֲרֶשֶׁת נ׳ [מן א. חרש] כְּלִי־עֲבוֹדָה שֶׁל הַחַקְלַאי לַחֲרִישַׁת הָאֲדָמָה וּלְתִחוּחָהּ. הַמַּחֲרֵשׁוֹת עֲשׂוּיוֹת בְּיָמֵינוּ בַּרְזֶל וּפְלָדָה וְהֵן שׁוֹנוֹת בְּמִבְנֵיהֶן לְפִי סוּג־הַחֲרִישָׁה הַנִּדְרָשׁ. בִּימֵי־הַקֶּדֶם (וּבִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים גַּם בְּיָמֵינוּ) הָיוּ הַמַּחֲרֵשׁוֹת עֲשׂוּיוֹת בְּרֻבָּן עֵץ, וְרַק הַקַּנְקַן

מחרשה

(הַסַּכִּין וְהַשְּׁפוֹד הַבּוֹלֵט בְּחֻדּוֹ) הָיָה עָשׂוּי בַּרְזֶל: ״וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ״ (שמואל א יג כ). ״יָתֵד שֶׁל מַחֲרֵשָׁה״ (שבת יז ד). ״מַעֲמִיק ג׳ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַעֲלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה״ (ירושלמי נזיר נה ד). ״בְּמַחֲרַשְׁתִּי כָּל אַשְׁרֵי יְרֻשָּׁתִי״ (נ׳ שפירא, תר׳ ״במחרשתי״ לצוזמר). – [מַחֲרֵשַׁת־, מַחֲרֵשָׁתִי, מַחֲרֵשׁוֹת, מַחַרְשׁוֹת־; מַחֲרֶשֶׁת־, מַחֲרַשְׁתִּי, מַחֲרָשׁוֹת, מַחַרְשׁוֹת־]

מָחֳרָת תה״פ וּנ׳ [מן מָחָר] יוֹם הַמָּחֳרָת, מָחָר, בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר הַיּוֹם הַמְדֻבָּר: ״וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכֹל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו״ (במדבר יא לב). – [מָחֳרַת־, מָחֳרָתַיִם]

– **לְמָחֳרָת, לְמָחֳרָתוֹ**, בַּיּוֹם הַבָּא אַחֲרֵי הַמְדֻבָּר: ״וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת״ (יונה ד ז). ״מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד־הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם״ (שמואל א ל יז). ״יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה הַיּוֹם, שֶׁמָּא יָמוּת לְמָחָר; יָשׁוּב לְמָחָר, שֶׁמָּא יָמוּת לְמָחֳרָתוֹ״ (אבות דרבי נתן טו ד).

– **מִמָּחֳרָת, מִמָּחֳרַת־**, מִן הַיּוֹם שֶׁאַחֲרֵי הַמְדֻבָּר, בַּיּוֹם הַמָּחָר: ״וַיַּשְׁכִּמוּ מִמָּחֳרָת״ (שופטים ו לח). ״מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן״ (ויקרא כג יא). ״וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי״ (יהושע ה יא).

– **מָחֳרָתַיִם***, בַּיּוֹם שֶׁאַחֲרֵי יוֹם הַמָּחָר, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁאַחֲרֵי הַיּוֹם הַמְדֻבָּר: ״הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאַחֲרֹשׁ, וּלְמָחֳרָתַיִם נֵלֵךְ בְּיַחַד״ (מדרש תהלים יב ג). הַיּוֹם יוֹם חֲמִישִׁי, מָחֳרָתַיִם – שַׁבָּת.

מחש [מן ב. מוּחָשׁ]

~ הִפ׳ **הִמְחִישׁ°** פ״י עָשָׂה דְּבַר־מָה בְּאֹפֶן מוּחָשׁ, הִלְבִּישׁ צוּרָה מוּחֶשֶׁת וּמַמָּשִׁית: הַמּוֹרָה הִמְחִישָׁה אֶת הַמִּסְפָּרִים בְּשִׁעוּר הַחֶשְׁבּוֹן עַל־יְדֵי קְבוּצוֹת שֶׁל בְּדִידִים וַחֲרוּזִים. הַמַּרְצֶה הִמְחִישׁ אֶת הַנָּחוֹתָיו בְּדֻגְמוֹת מֵעוֹלַם הֶחָי. – [לְהַמְחִישׁ אֶת־; מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻמְחַשׁ°**, נִתַּן בְּצוּרָה מוּחֶשֶׁת, הֻצַּג בְּצוּרָה מוּחָשִׁית וּמַמָּשִׁית: הָרַעְיוֹן הֻמְחַשׁ עַל־יְדֵי עֻבְדּוֹת מֵחַיֵּי יוֹם־יוֹם. – [מֻמְחָשׁ, יֻמְחַשׁ]

~ הִת׳ **הִתְמַחֵשׁ°**, נַעֲשָׂה מוּחָשׁ, הִתְמַמֵּשׁ: ״דֶּרֶךְ הַזִּכְרָתָם שֶׁנִּתְמַחֲשָׁה וְנִתְמַמְּשָׁה בֵּינָתַיִם״ (קלצקין, כתבים 153). ״שִׂרְטוּט שֶׁל תָּכְנִית הִתְמַחֵשׁ לְעֵינֶיהָ״ (ארד, ביתו 140). ״עָתִיד הֶעָשׂוּי לְהִתְמַחֵשׁ וּלְהִתְמַמֵּשׁ כַּהֹוֶה״ (נויר, השעיפים 85). – [לְהִתְמַחֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

מְחַשֵּׁב* ת׳ [מן חשב, חִשֵּׁב] °חַשָּׁב, עוֹרֵךְ חֶשְׁבּוֹנוֹת, מְסַכֵּם מִסְפָּרִים. – [מְחַשֶּׁבֶת, מְחַשְּׁבִים, ־בֵי־, מְחַשְּׁבוֹת]

– **מְחַשְּׁבֵי־קִצִּין***, כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים הַקּוֹבְעִים זְמַנִּים מְשֹׁעָרִים לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ: ״תִּפַּח עַצְמָן שֶׁל מְחַשְּׁבֵי־קִצִּין, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ (אֶת) הַקֵּץ וְלֹא בָּא, שׁוּב אֵינוֹ בָּא״ (סנהדרין צז:).

מחשב°, מחושב ת׳ [מן חשב, חשב] 1, שנערך בחשבון: הוצאות המחשבות התאימו למציאות. 2, ערוך מתוך מחשבה וישוב־דעת, שנתנה הדעת עליו: תכנית מחשבת מראש סופה להצליח. — [מחשבת, מחשבים, ־בות]

מחשב* ז׳ [מן חשב] 1, חשיבה, כשר המחשבה, פעלת העיון והדמוי של משגים למשגים (בנגוד אל הרגשה או חישה): "היצר והרעיון והמחשב והזכרון" (כוזרי ג ה). 2 [בפיוטים] מחשבה: "ומה אמר? — ומחשבי בידך" (יהודה הלוי, ידעתני). "אין בלבו רעיון ולא מחשב" (אברהם אבן־עזרא, א 173). — [מחשב־, מחשבים, מחשבי־]

מחשב* ז׳ [מן חשב] 1° מכונת־חשוב (Computor), מכונה העורכת במהירות חשבונות מסבכים ופותרת בעיות שונות: מחשב אלקטרוני. 2* מחשבה, כונה שבלב: "אלהי אקראך במחשב, שיר מעני להקשב" (פיוטים, סידור 758). — [מחשב־, מחשבים, מחשבי־]

מחשבה נ׳ [מן חשב] רעיון, תוצאה של החשיבה, מה שהאדם חושב בלבו: "רבות מחשבות בלב־איש, ועצת ה׳ היא תקום" (משלי יט כא). "מחשבתיהם מחשבות און, שד ושבר במסלותם" (ישעיה נט ז). "ולא־ידעתי כי־עלי חשבו מחשבות" (ירמיה יא יט). "מחשבות שלום ולא לרעה" (ירמיה כט יא). "מחשבתו אשר חשב על־היהודים" (אסתר ח ג). "מחשבה שעושה פרי הקדוש־ברוך־הוא מצרפה למעשה; מחשבה שאין בה פרי אין הקדוש־ברוך־הוא מצרפה למעשה" (קידושין מ.). — [מחשבת־, מחשבתו; מחשבות, מחשבות־]

— במחשבה־תחלה*, מתוך עיון בדבר מראש, מתוך כונה ושקול־דעת: "סוף מעשה במחשבה־תחלה" (אלקבץ, לכה דודי). עשיתי את הדבר לא בהסח־הדעת, אלא במחשבה־תחלה.

— בעל־מחשבות*, 1°, הוגה־דעות, מעמיק ומרבה לחשב, דן על כל דבר מתוך מחשבה וישוב־הדעת. 2*, מי שמרבה לחשב ולפקפק בעשית איזה מעשה, הססן: "אמר להם שמעון בן שטח: בעלי־מחשבות אתם" (סנהדרין יט:). 3*, כנוי לקדוש־ברוך־הוא, היודע את מחשבות לב האדם: "יבא בעל־מחשבות ויפרע מכם" (סנהדרין יט:).

— עלה במחשבה*, צץ רעיון: "שני דברים עלו במחשבה (של הקדוש־ברוך־הוא) לבראות בערב־שבת" (פסחים נד.). "שתק, כך עלה במחשבה לפני!" (מנחות כט:).

מחשבי* ת׳ [מן מחשב] שהוא במחשבה, שכלי, עיוני, מפשט: "הכח המחשבי, והוא כח שופט דן על דבר שראו שיבקש" (כוזרי ה יב). "בעל חכמת השעור לא יוכל ללמד תלמידו השעור המחשבי" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "יצא ממנה החלק האספקולטיבי, ונכנס החלק המחשבי וההגיוני" (ביאליק, הספר העברי ד). הכח המחשבי של האדם. פעלה מחשבית. — [מחשבית, מחשביים, מחשביות]

מחשבת נ׳ [מן חשב] ידיעה מעמיקה באמנות, הבנה בחרשת המעשה [רווח בצירופים:]

— מלאכת־מחשבת, עבודה אמנותית, מעשה אמן הבקי במלאכתו: "לעשות בכל־מלאכת מחשבת" (שמות לה לג). מנורת זהב זו היא מלאכת־מחשבת!

— מחשבת־חושב, המצאה: "ויעש (עזיהו) בירושלם חשבנות מחשבת חושב להיות על־המגדלים ועל־הפנות לירוא בחצים ובאבנים גדלות" (דברי הימים ב כו טו).

— מחשבת־פגול*, מזמת רשע, הרהורי עברה: "זבח רשעים תועבה והוא מטעם שמחשבתם מחשבת פגול" (חידושי הגאונים, ברכות כד.).

מחשבתי° ת׳ [מן מחשבה] שהוא במחשבה, שיש בו מחשבה, עיוני: "במלאכת־מחשבת שהמחשבתי שבה מרבה על המלאכתי" (ליסיצקי, תולדות 212). פתרון הבעיה היה כרוך ביגיעה מחשבתית רבה. — [מחשבתית, ־תיים, ־תיות]

מחשוף ז׳ [מן חשף] 1, מקום חשוף ומגלה: "מחשף הלבן אשר על־המקלות" (בראשית ל לז). "כדמות נערה רוחצת ראיתי... בעיני אכלתי את מחשוף בשרה הלבן" (ביאליק, מגילת ו). "מעבר למחשוף היער" (עמיחי, שירים 11). 2°, גלאי, מפתח בשמלה או בחלצה החושף חלק מן הצואר והחזה או מן הגב. 3° [בגיאולוגיה] מקום שנתגלו בו שכבות או עורקים של מחצבים. — [מחשוף־, מחשופים, מחשופי־]

מחשך ז׳ [מן חשך] 1, חשך, אפל: "אשים מחשך לפניהם לאור" (ישעיה מב טז). "בנקיק סלע אפל ובמחשך חר עפר" (ביאליק, אל האגדה). "עת מחשכים ושחור ישופך בחוץ" (ביאליק, ביום קיץ). 2, מקום אפל, מקום חשך: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" (איכה ג ו). 3, מחבוא: "הבט לברית, כי־מלאו מחשכי־ארץ נאות חמס" (תהלים עד כ). — [מחשך־, מחשכים, מחשכי־]

מחשך°, מוחשך ת׳ [מן חשך, החשך] מאפל, שנעשה בו חשך: אולם מחשך. [גם בהשאלה:] "המחשכים בטרם אור יומם" (ש׳ שלום, שירים שג). — [מחשכת, מחשכים, ־כות]

מחשכה° נ׳ [מן חשך] [בצילום] תא אפל, לשכה אפלה (במצלמה או במכשירים אופטיים אחרים) (Camera obscura). — [מחשכת־, מחשכות, מחשכות־]

מחשל°, מחושל ת׳ [מן ב׳ חשל, חשל] 1, מקשה, מעבד על־ידי הכאות בקרנס בעודו חם: "ערדלי־עור, שעקבותיהם מחשלים נחשת" (ברקוביץ, תר׳ חיי תנז). פלדה מחשלת. 2 [בהשאלה] מעצב, מגבש ומוצק: אדם מחשל באפיו על־ידי פגעי־החיים. רצון עז ומחשל. — [מחשלה או מחשלת, מחשלים, ־לות]

מחשמל°, מחושמל ת׳ [מן חשמל, חשמל] 1, שעובר דרכו זרם חשמל: "על גשר־מתכת יטוס, המחשמל קרני סתר" (שניאור, שירים קכז). תיל מחשמל, עמוד מחשמל. 2 [בהשאלה] משלהב, נלהב ביותר, כמי שעברו זרם חשמל: הקהל הקשיב מחשמל כלו לדבריו הנלהבים של הנואם. — [מחשמלת, מחשמלים, ־לות]

מחשף°, מחושף ת׳ [מן חשף, חשף] מגלה לגמרי, חשוף: "הוא הרגיש עצמו מחשף בפני כל" (בר־יוסף, אם 115). "הרגשה

שֶׁאָבְדָה הַמְּחִצָּה הָאַחֲרוֹנָה וְאַתָּה מַחְשָׂף" (יזהר, צקלג 526). "עֲנָפִים מְסֻבָּלִים, עֵצִיִּים לְמַדַּי, מַחְשָׂפִים לְמַדַּי" (יזהר, מישור 135). — [מַחְשֶׂפֶת, מַחְשָׂפִים, ־פוֹת]

— בְּמַחְשָׂף° תה"פ בְּגָלוּי, בְּפַרְהֶסְיָה, לֹא בַּסֵּתֶר: "לֹא בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה... אֶלָּא לְמַעְלָה בְּמַגֻּלֶּה, בְּמַחְשָׂף" (ויסלבסקי, תר' במערכה 69).

מַחְשֵׂף° ז' [מן חשף] מַגְרוֹפִית קְטַנָּה הַמֻּרְכֶּבֶת עַל מִסְגֶּרֶת הַמַּחֲרֵשָׁה לִפְנֵי הַמַּגְרוֹפִית הַגְּדוֹלָה: הַמַּחְשֵׂף "קוֹלֵף" אֶת שִׁכְבַת הַקַּרְקַע הָעֶלְיוֹנָה וּמְטִילָהּ אֶל תַּחְתִּית הַתֶּלֶם. — [מַחְשֵׂף־, מַחְשְׂפִים, מַחְשְׂפֵי־]

מַחְשֹׁף, ראה מַחְשׂוֹף.

א. **מַחְשָׁק°, מחושק** ת' [מן א. חשק] מְאֻוֶּה, נִכְסָף: מַשָּׂא־אַהֲבָתוֹ הַמַּחְשָׁק. נַעֲרָתוֹ הַמַּחְשֶׁקֶת. — [מַחְשֶׁקֶת, מַחְשָׁקִים, ־קוֹת]

ב. **מְחֻשָּׁק, מחושק** ת' [מן ב. חשק, חִשֵּׁק] 1. לְפוּת וְחָבוּק בְּחִשּׁוּק: "כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף" (שמות כז יז). "כְּאִלּוּ הִיא גְּלִיל כֶּסֶף וּבְזָהָב מְחֻשֶּׁקֶת" (גבירול, א 168). "הָאַרְגָּז הַכָּבֵד הַמְצֻפֶּה רִקּוּעֵי־פַחִים וּמְחֻשָּׁק בַּרְזֶל" (ביאליק, באחורי ה). "הָיָה קוֹנֶה הֵימֶנּוּ כְּלֵי־עֵץ מְחֻשָּׁקִים" (שניאור, סיפורים סח). גַּלְגַּל־עֲגָלָה מְחֻשָּׁק. 2 °. מְחֻבָּק, צָמוּד בְּחָזְקָה, מְהֻדָּק: "וּמְחֻשָּׁקִים וּדְבֵקִים... דּוֹמָם נָשָׂא עֵינָיו" (ביאליק, עם דמדומי). "הֶעֱלָה בַּת־חִיּוּךְ עַל שְׂפָתוֹתָיו הַמְחֻשָּׁקוֹת" (שמיר, כלך 42). "שְׂפָתַיִם גְּלִילִיּוֹת, צָרוֹת וּמְחֻשָּׁקוֹת" (טנאי, ארץ 134). — [מְחֻשָּׁקָה או מְחֻשֶּׁקֶת, מְחֻשָּׁקִים, ־קוֹת]

מַחְשָׁק° ז' [מן א. חשק] חֵשֶׁק, הִתְלַהֲבוּת, תַּאֲוָה: "בְּעֶרֶב יְצִיאָתָם לִקְרַב־נְקָמוֹת... וַתִּקְדַּשׁ בְּמַחְשַׁק־מַאֲבָק אֶת מַחְשַׁכֵּי־הַלַּיִל" (אבינועם, שירים יח). "וַדַּאי אִשָּׁה בְּמַעֲרֻמֶּיהָ – כֻּלָּהּ מַחֲשַׁקִּים" (אריכא, סופר 132). — [מַחְשַׁק־]

מַחְשָׁשָׁה° נ' [מן חָשִׁישׁ] מְאוּרָה שֶׁל מְעַשְּׁנֵי חָשִׁישׁ. — [מַחְשֶׁשֶׁת־, מַחְשָׁשׁוֹת, מַחְשְׁשׁוֹת־]

מַחְתָּא* נ' [ארמית; מן מחא ארג] אֲרִיגָה, מַסֶּכֶת [רווח בביטוי:]
— בְּחַדָא מַחְתָּא* (ברכות כד:), [בהשאלה] בִּתְנוּפָה אַחַת, בְּבַת אַחַת.

מַחְתָּה נ' [מן א. חתה] כְּלִי לַחְתּוֹת בּוֹ גֶּחָלִים: הַמַּחְתָּה הָיְתָה אֶחָד מִן הַכֵּלִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ לְנִקּוּי הַמִּזְבֵּחַ (שמות כז ג). מַחְתָּה קְטַנָּה שִׁמְּשָׁה לְפִנּוּי אֵפֶר הַמְּנוֹרָה (שמות כה לח). "וּכְאֵשׁ לְבוֹנָה עַל הַמַּחְתָּה" (גירסה אחרת: "המנחה") (בן־סירא נ ט). — [מַחְתַּת־, מַחְתּוֹת]

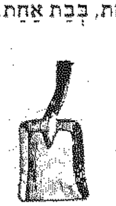
מחתה

מְחִתָּה, מחיתה נ' [מן חתת] הֶרֶס, שֶׁבֶר, צָרָה: "נֹצֵר פִּיו שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ, פֹּשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה־לוֹ" (משלי יג ג). — [מְחִתַּת־]

מַחְתּוֹם° ז' [מן חתם] קְרוּם־הַדּוֹנַג שֶׁהַדְּבוֹרִים "חוֹתְמוֹת" וְסוֹגְרוֹת בּוֹ אֶת תָּאֵי־הַדְּבַשׁ בַּחַלּוֹת. — [מַחְתּוֹם־, מַחְתּוֹמִים, מַחְתּוֹמֵי־]

מַחְתּוֹר° ז' [מן חתר] מַחְתֶּרֶת, חֲתִירָה: "נַפְשִׁי לְהַשְׁלִיךְ בַּמַּחְתּוֹר וּבַקְּרָב" (ש' שלום, הי 47). — [מַחְתּוֹר־, מַחְתּוֹרִים, ־רֵי־]

מְחֻתְחָת°, מחותחת ת' [מן חַתְחַתִּים] מָלֵא חַתְחַתִּים, שֶׁאֵינוֹ חָלָק: "הַדְּרָכִים... מְחֻתְחָתוֹת וּמְשֻׁבָּשׁוֹת" (ברש, א 12), [ובהשאלה:] "דֶּרֶךְ חַיִּים מְחֻתְחֶתֶת וּמְחֻנָּקָה" (ליסיצקי, בשבילי חיים). "עַל־פְּנֵי הֶעָבָר מְחֻתְחַת־הָעִתִּים" (ברתיני, שביל 105). — [־חָתָה, ־תִים, ־תוֹת]

מְחֻתָּךְ*, מחותך ת' [מן חתך, חִתֵּךְ] 1*. גָּזוּר וּמְחֻלָּק לַחֲלָקִים: "תַּנּוּר שֶׁבָּא מְחֻתָּךְ מִבֵּית הָאֻמָּן, וְעָשָׂה בּוֹ לִמּוּדִין וְנוֹתְנָן עָלָיו" (כלים ה ט). "פֶּסַח מַחֲזִירוֹ אֶת שָׁלֵם וְאֵין אֶת מַחֲזִירוֹ מְחֻתָּךְ" (ירושלמי שבת ד א). "הַבָּשָׂר הָיָה כְּבָר מְחֻתָּךְ חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת" (קבק, במשעול 369). 2 ° [בהשאלה] חַד, מְדֻיָּק, נִמְרָץ: "לוֹחֶשֶׁת לְעַצְמָהּ אֶת מִלּוֹת תַּפְקִידָהּ... עַד שֶׁהֵן יוֹצְאוֹת מִפִּיהָ שֶׁל זוֹ לַאֲחַת אַחַת, בְּרוּרוֹת וּמְחֻתָּכוֹת" (הלקין, משבר 43). "פָּקַד פ' בְּדִבּוּר מְחֻתָּךְ, כִּמְפַקֵּד לְעֵת קְרָב" (שלונסקי, תר' קרקע א 94). — [מְחֻתֶּכֶת, מְחֻתָּכִים, ־כוֹת]

מַחְתָּךְ° ז' [מן חתך] 1. חֲתָךְ אֲנָכִי שֶׁל עֶצֶם הַמַּרְאֶה אֶת תּוֹכוֹ, כְּגוֹן: מַחְתַּךְ אֲדָמָה הַמְגַלֶּה אֶת שִׁכְבוֹתֶיהָ. 2. מְקוֹם הַחִתּוּךְ, תַּבְנִית: "עֵינֶיהָ – אֵינֶנִּי מְדַבֵּר עַל צִבְעָן... מִתְכַּוֵּן אֲנִי לְמוֹשָׁבָן, לְמַחְתָּכָן" (אבי שאול, תר' הר א 245). — [מַחְתַּךְ־, מַחְתָּכִים, מַחְתְּכֵי־]

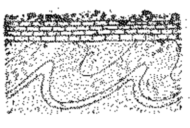
מחתך של אדמה

מַחְתֵּךְ^ ז' [מן חתך] 1 °. מַכְשִׁיר לַחְתּוֹךְ מַתָּכוֹת: מַחְתֵּךְ לְצִנּוֹרוֹת בַּרְזֶל. 2 ^. מִמַּכְשִׁירֵי הַנִּתּוּחַ שֶׁל הָרוֹפְאִים בִּימֵי־הַבֵּינַיִם (קאנון ד ה). — [מַחְתֵּךְ־, מַחְתְּכִים, מַחְתְּכֵי־]

מַחְתֵּכָה° נ' [מן חתך] מִבְצָעָה, מַכְשִׁיר־יָד לַחְתּוֹךְ כִּכַּר־לֶחֶם לִפְרוּסוֹת. — [מַחְתֶּכֶת־, מַחְתֵּכוֹת, מַחְתְּכוֹת־]

מחתכה (מבצעה)

מְחֻתָּל°, מחותל ת' [מן חתל, חִתֵּל] מְכֻרָּךְ וּמְעֻטָּף: "מְחֻתָּלִים בְּמַטְלִיּוֹת מְזֹהָמוֹת" (ביאליק, שור אבוס ד). "הַמְפֻנָּק, הַמְחֻתָּל בְּשִׁירְיָאִין כָּל יָמָיו, לָבַשׁ מַדֵּי חַיִל" (ויסלבסקי, יחידים 55). רַגְלַיִם מְחֻתָּלוֹת בְּחִתּוּלוֹת. תִּינוֹק מְחֻתָּל בְּחִתּוּלִים. [ובהשאלה:] "הָאָדָם הַיָּחִיד וּמְיֻחָד הַמְחֻתָּל בְּסֵתֶר חַיֶּיהָ" (שנהר, ב 113). — [מְחֻתֶּלֶת, מְחֻתָּלִים, מְחֻתָּלוֹת]

מְחֻתָּם*, מחותם ת' [מן חתם, חִתֵּם] חָתוּם: "שְׁטָר שֶׁהוּא מְחֻתָּם בְּאַרְבַּע חוֹתָמוֹת" (ירושלמי כתובות כו ג). "תְּשׁוּבַת רְשָׁעִים מְעַכֶּבֶת וּגְזַר־דִּינָם מְחֻתָּם" (אבות דרבי נתן לט). — [מְחֻתֶּמֶת, מְחֻתָּמִים, ־מוֹת]

מְחֻתָּן^, מחותן ז' [מן חתן, חִתֵּן] 1 ^. קָרוֹב עַל־יְדֵי נִשּׂוּאֵי בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ: הוֹרֵי הֶחָתָן וְהוֹרֵי הַכַּלָּה הֵם מְחֻתָּנִים אֵלּוּ לָאֵלּוּ. "הַמְחֻתָּנִים מַסְכִּימִים עַל הַשִּׁדּוּךְ" (עגנון, כלה יט). "וּמִלְּבַד הַבָּאִים מִצַּד הַמְחֻתָּן בָּאִים מִצַּד הֶחָתָן" (שם, עז). 2 ° [בלשון־הדיבור] נָשׂוּי, בָּא בְּקֶשֶׁר נִשּׂוּאִין: פְּלוֹנִי מְחֻתָּן עִם הָעַלְמָה לְבֵית יַרְדֵּנִי. — [מְחֻתֶּנֶת, מְחֻתָּנִים, ־נוֹת]

מְחֻתָּנוּת° נ' [מן מְחֻתָּן] קִרְבַת מִשְׁפָּחָה שֶׁל אֲנָשִׁים עַל־יְדֵי נִשּׂוּאֵי בְּנֵיהֶם. — [מְחֻתָּנוּת־]

מַחְתֶּרֶת נ' [מן חתר] 1. חֲפִירָה מִתַּחַת לְקִיר כְּדֵי לַחְדֹּר פְּנִימָה אוֹ, לְהֶפֶךְ, לָצֵאת הַחוּצָה: "אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב" (שמות כב א). "וַאֲנִי לַשָּׁוְא כַּגַּנָּב בַּמַּחְתֶּרֶת... נִשַּׁשְׁתִּי" (ביאליק, לפני ארון). הָאֲסִירִים

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי.—ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

נמלטו דרך המחתרת מתחת לחומת הכלא 2 °. מקום סתר, מחבוא, מקום שאינו גלוי לשלטונות: חברי תנועת המרי ירדו למחתרת. 3 ° (בהשאלה) תנועה בלתי חוקית, פעולת חתירה נגד השלטון הנעשית בסתר ובהסואה: מחתרת של לוחמי החפש. מחתרת של מורדים. – [מחתרת־, מחתרות, מחתרות־]

מחתרתי° ת' [מן מחתרת] הנתון במחתרת, הפועל במסתרים ובניגוד לחק: "אל תחשב שגמרת הקריירה המחתרתית שלי, שהכל אבוד" (חזז, בקולר 9). ארגון מחתרתי. – [־תית, ־תיים, ־תיות]

מט פ"ע התנודד, נע, נזדעזע – ראה מוט, מט.

מ"ט ר"ת, מה טעם, מאי טעמא.

מט° ז' [פרסית: "שח מת" – המלך מת] (במשחק השחמט) הבאת "המלך" של היריב למצב שבו הוא נתון באיום של "שח" ("מות" במהלך הבא) ללא אפשרות להנצל: הודעת מט. מט בחמשה מהלכים.

מט־° [יוונית: -meta] תחלית בראש מלים בינלאמיות שונות, שהוראתה: אחר, עם, בין ועוד, למשל: מטמורפוזה, מטפיסיקה – ראה כל ערך במקומו.

מטאור° ז' [יוונית: meteoros גבוה, נישא ברום] התופעה המתרחשת כשגוף שמחוץ־לאדמה ("מטאוריט" – ראה ערך זה) חודר לתוך האטמוספירה של האדמה: בשמים מופיעה נקודת־אור הדומה לכוכב, והיא נעה במסלה ארכה פחות או יותר וכבה באפן פתאומי ("כוכב נופל"). התופעה מתרחשת בגבה 80–150 קילומטר מעל פני האדמה.

מטאורולוגיה° נ' [מיוונית: meteoros נישא באויר, גבוה + logos לימוד] תורת מזג־האויר, מדע העוסק בחקר האטמוספירה והתופעות האטמוספיריות (החם, הלחות, המשקעים, הרוחות ועוד).

– **מטאורולוג°** ז' מומחה במטאורולוגיה, מי שעוסק בתצפיות מטאורולוגיות.

– **מטאורולוגי°** ת' השיך לחקר מזג־האויר: תחנה מטאורולוגית, מדרוח, מדגשם, מדלחות – מכשירים מטאורולוגיים.

מטאוריט° ז' [ראה מטאור] כנוי לגופיף היוצר את תופעת המטאור והמתנדף כלו או בחלקו באטמוספירה. שרידי המטאורים נופלים לעתים על פני הקרקע, רבם – מוצאם מכוכבי־שביט. המטאורים הגדולים הם אולי שרידי התפרקות של פלנטואידים. – [מטאוריטים]

מטאטא ז' [מן טאטא] מכבד, חבילה של שבטים מאגדים יחד לנקוי רצפה מאבק ולפנוי אשפה: במטאטא מטאטאים. – [מטאטא־, מטאטאו; מטאטאים, ־אי־]

מטאטא

– **מטאטא השמד**, תאור מליצי להשמדה גמורה: "וטאטאתיה במטאטא השמד" (ישעיה יד כג). "קבל על עצמו לבער מתוכה במטאטא־השמד את הכעור והטעם הרע" (ברקוביץ, הראשונים טז). "המהפכה שלנו תטאטא במטאטא־השמד את כל החלאה" (שנהר, א 87).

– **מטאטא חדש°** כנוי הלצי למנהל או למפקח חדש במוסד הנכנסה להשליט סדרים חדשים: "מטאטא חדש מטאטא למשעי" (שלונסקי, תר' בבל 137).

– **ברצות ה' גם המטאטא יורה כחץ°** (מנדלי מו"ס, תו), **ברצות הבורא גם מטאטא יורה°** (בירברה עברית, ביידיש) אין דבר שיבצר מאלהים.

מטאטא° ז' [מן טאטא, טאטא] מי שעוסק בטאטוא רצפה של בית, חצר או רחוב; פועל־נקיון. – [מטאטאת, ־טאים, ־טאות]

מטאטא°, מטואטא ת' [מן טאטא, טאטא] מכבד, מנקה מאבק ומאשפה: רצפה מטאטאת יפה. – [מטאטאה או מטאטאת, ־טאים, ־אות]

מטאטאן° ז' [מן מטאטא] עושה־מטאטאים. – [מטאטאן־, מטאטאנים, ־אני־]

מטבוליזם° ז' [יוונית: metabole שינוי] חלוף החמרים בגוף, התהליכים שבאמצעותם משנה כל תא חי את חמר־המזון שהוא מקבל והופכו לחמר חי משלו, וכן התהליכים של התפרקות מרכיבי התאים לחמרי־פסלת אגב שחרור האנרגיה הדרושה לגוף.

מטבח° ז' [מן טבח] חדר־בשול, חדר מיחד בתוך דירה שיש בו מתקנים למים ולבשול תבשילים לבני־הבית. – [מטבח־, מטבחים, מטבחי־]

– **מטבח צבורי°**, מקום שמכינים בו ארוחות ומגישים אותן במחירים מוזלים.

– **מטבחים°**, ראה ערך מטבחים.

מטבח ז' [מן טבח] טבח, הרג: "הכינו לבניו מטבח" (ישעיה יד כא). "לעת תכין מטבח מצר המנבח" (מעוז צור, לחנוכה). "נשאו יפין, אהבתן, את אור לבן אל כל במת־מטבח" (פיכמן, כ). – [מטבח־]

מטבחון° ז' [מן מטבח] מטבח קטן. – [מטבחון־, ־נים, ־ני־]

מטבחים° ז"ז [מן טבח] [רווח רק בצירוף:]

– **בית־מטבחים°**, מקום לשחיטת בהמות, משחטה: "ולא נראה זבוב בבית־המטבחים" (אבות ה ה). בית־מטבחים עירוני.

מטביל° ז' [מן א. טבל, הטביל] 1. משקיע בתוך נוזל. 2 (במסורת הנוצרית) כנויו של יוחנן, רבו של ישו, שהיה מחיב את תלמידיו לטבל בירדן לשם כפרת חטאיהם. – [מטבילה, ־לים, ־לות]

מטבל°, מוטבל ת' [מן א. טבל, הטביל] 1. משקע בנוזלים: אצבע מטבלת. 2. כנוי למי שטבל במי־טבילה של הנוצרים ונכנס לדתם. – [מטבלת, מטבלים, ־לות]

מטבל°, מטובל ת' [מן טבל, טבל] 1°, משקע בתוך נוזלים: "ואחריהם זעה, במימיה עצמי מטבלים" (הנגיד, דיואן 45). "ביצה מגלגלת ומטבלת באפר כירה" (מנדלי מו"ס, קב). 2°, כנוי למי שטבל במי־טבילה של הנוצרים ועבר לדתם, מטבל: "יהודי טמא שכמותך, לא־מטבל שכמותך!" (ברקוביץ, תר' מחזות קלג). – [מטבלת, מטבלים, ־לות]

מטבלה° נ׳ [מן א. טבל] 1. בריכת־מים שמטבילים בה בהמות לשם נקוי וחטוי: מטבלה מתקנת בכל משק חקלאי מודרני שיש בו עדר גדול. 2 [אצל הנוצרים] בריכה להטבלת תינוקות בטקס הכנסתם בברית־הנצרות.–[מטבלת־, מטבלות, מטבלות־]

מטבע* זו״נ [מן ב. טבע] 1*, טבלת־מתכת עגולה שטבועה בה כתבת או צורה, וכן ערכה ושם המדינה שבה היא עוברת לסוחר בתקף חק הממשלה ככסף בערך קבוע: ״מטבע היוצא לשום מלכים הראשונים״ (תוספתא מעשר שני א ו). ״בדינרי זהב ובמטבעות של נחשת״ (תוספתא בבא מציעא ג יט). ״המלוה את חברו על המטבע ונפסלה המטבע – רב אמר: נותן לו מטבע היוצא באותה שעה״ (בבא קמא צז.־צז:). ״ובחברה הוא כמטבע שנפסלה צורתו, ואי אתה יודע מה טיבו״ (מגדלי מו״ס, שד). מטבע של עשר אגורות. מטבעות כסף או זהב. 2*, נסח, צורה, פורמולה: ״כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה, לא יצא״ (תוספתא ברכות ד ה). ״מטבע קצר פותח בהן ב׳ברוך׳ ואינו חותם בהן ב׳ברוך׳; מטבע ארך פותח בו ב׳ברוך׳ וחותם ב׳ברוך׳״ (ירושלמי ברכות ג ד). ״משה התקין מטבעה של תפלה: האל הגדול, הגבור והנורא״ (ירושלמי מגילה עד ג). ״וכשברכו אחד מן המסבים על הכוס במטבע הקבוע: ׳לחיים... עד מאה ועשרים שנה׳״ (ביאליק, ומגדלי זקן). ״טבועים היו חיי ישראל בכללם מטבע לאמי מבהק״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 64). ״(השפעה) מוסיפה דיוק ובהירות, מבלי לדחק את המטבע העברי המקורי״ (אביגרי, יד 146). 3°, שם כולל לכסף העקרי המהלך במדינה (Currency): מטבע יציב. מטבע־חוץ. – [מטבע־, מטבעו; מטבעות, מטבעות־]

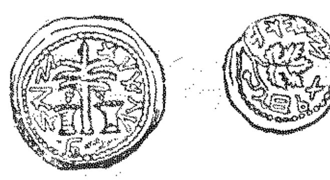

מטבעות מתקופת החשמונאים

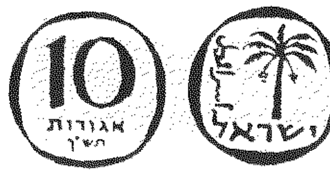

מטבע ישראלי בן 10 אגורות

– **מטבע־לשון°**, ג״ב. בטוי מקבל ומקורי של מלים בלשון, דפוס־מלים: ״חלשה דעתי עלי, שמא שניתי ממטבע־הלשון ופגמתי ביפיה״ (עגנון, אלו רצח).

– **מטבע מרוד*** (תוספתא מעשר שני א ה), מטבע שנטבע בשעת מרד או בעת־חרום ואחרי־כן נפסל ויצא מן השמוש.

– **בעל־המטבע°**, כנוי עממי למי שיש לו כסף, עשיר.

– **לא ראה צורת מטבע מימיו°** [שאול מירושלמי מגילה עב ב, ושם: ״לא הביט בצורת מטבע מימיו״, והמשמעות: לא היה מסתכל בצורות האלילים הטבועות במטבעותיהם של נכרים; וכן על־פי פסחים קד., ושם בארמית: ״דלא איסתכל בצורתא דזוזא״] היה עני מרוד, היה קבצן וחסר־כל.

– **אינו יודע צורת מטבע°** [על־פי הנ״ל], אינו בקי בהויות העולם, הוא ״בטלן״ בעניני עסק וכספים.

– **הצד השני של המטבע°** [בהשאלה] נקדת־ראות שונה של הענין, ראית אותה בעיה מזוית אחרת.

א. **מטבע°** ז׳ [מן ב. טבע] 1. צורה או ציון מיחד שנטבע על דבר־מה כעין חותמת להעיד על טיבו של דבר: מטבע שעל ביצים – להודיע את טיבן (סוג א׳, ב׳ וכו׳). מטבע של סמל מסחרי. – [מטבע־, מטבעים, מטבעי־]

ב. **מטבע°** ז׳ [מן א. טבע] משקע, שקיעה בתוך משהו: ״חקוקי מטבע האופנים בקרקע״ (יזהר, שיירה 63). – [מטבע־, מטבעים, מטבעי־]

א. **מטבע÷, מטובע** ת׳ [מן א. טבע, טבע] שטבעו אותו, שהורד למעמקי המים, שצלל וירד תהומות: ״ואויבתי בבץ מבלי מוצא נתנה מטבעת״ (הנגיד, דיואן 144). ספינה מטבעת. – [מטבעה או מטבעת, מטבעים, ־עות]

ב. **מטבע°, מטובע** ת׳ [מן טבעת] שהצמידו לגופו טבעת לשם זהוי: צפרים מטבעות. – [מטבעה או מטבעת, ־בעים, ־עות]

א. **מטבע÷, מוטבע** ת׳ [מן א. טבע, הטבע] ששקע במים, שהורד למעמקי מים וטבע: ״אני בא... מטבע כמו יונה ולא מת בלב מים״ (הנגיד, דיואן 128). נמשתה האניה המטבעת. – [מטבעה או מטבעת, מטבעים, ־עות]

ב. **מטבע°, מוטבע** ת׳ [מן ב. טבע, הטבע] שנתנה לו צורה מסימת: צורה של ענף־הזית מטבעת במטבע. [ובהשאלה:] ״מדתם זאת המטבעת ברוחם – זו מדת הפרה שהיא רוצה להניק יותר ממה שהעגל רוצה לינק״ (מגדלי מו״ס, שמב). – [מטבעה או מטבעת, מטבעים, ־עות]

מטבעה° נ׳ [מן ב. טבע] בית־חרשת שיוצקים וטובעים בו מטבעות: המטבעה פועלת בפקוח משרד־האוצר של המדינה. – [מטבעת־, מטבעות, מטבעות־]

מטבעי° ת׳ [מן מטבע] 1, שדומה למטבע, שצורתו צורת מטבע. 2 [בהשאלה] מקבל ומסכם, שגור ביותר, שהפך לדבר העובר לסוחר, שגרתי: ״המליצות והציורים המטבעיים״ (ביאליק, הקדמה לשירי רשב״ג XIV). – [מטבעית, ־עיים, ־עיות]

מטבען÷ ז׳ [מן מטבע] 1÷, עושה־מטבעות, עובד במטבעה, ממנה על מלאכת טביעת מטבעות. 2°, אספן של מטבעות ומדליות מתקופות ומארצות שונות, נומיסמט. – [מטבען־, מטבענים, ־ני־]

מטבענות° נ׳ [מן מטבען] 1, יציקת־מטבעות, עבודה במטבעה. 2, אספנות של מטבעות ומדליות וחקר גלגוליהם, נומיסמטיקה. – [מטבענות־]

מטבעת° נ׳ [מן ב. טבע] מכשיר להטבעת צורות שונות במתכת (״שטנץ״). – [מטבעת־, מטבעות, מטבעות־]

– **מטבעת־אותיות°**, מכונה ליציקת אותיות להדפסה.

מטבעת° נ׳ [מן ב. טבע] חותמת־בדיל טבועה על־גבי אריזה או על דלת שננעלה בפקדת השלטונות וכדומה (Plombe). – [מטבעת־, מטבעות, מטבעות־]

ללא ציון – מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; זו״נ – זכר ונקבה; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

מְטַבֵּק°, מטובק ת׳ [מן טַבָּק] מְכֻתָּם בְּטַבָּק: ״רוֹמֵז לוֹ... בְּאֶצְבַּע מְטֻבֶּקֶת״ (שניאור, סיפורים ג). — [מְטֻבָּקָה או מְטֻבֶּקֶת, מְטֻבָּקִים, ־קוֹת]

מְטֻגָּן*, מטוגן ת׳ [מן טגן, טֻגַּן] מְבֻשָּׁל בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּשֻׁמָּן אוֹ בְּחֶמְאָה וְכוּ׳, בְּלֹא תּוֹסֶפֶת שֶׁל מַיִם: ״הַנּוֹדֵר מִן הַמְבֻשָּׁל, מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר מִן הַמְעֻשָּׁן? מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר בַּמְטֻגָּן?״ (ירושלמי נדרים לט ג). ״׳וְהַדְּבַשְׁנִין׳ — מְטֻגָּנִין בִּדְבַשׁ״ (רש״י פסחים לז). דָּגִים מְטֻגָּנִים בְּמַחֲבַת. בֵּיצָה מְטֻגֶּנֶת. — [מְטֻגָּנָה או מְטֻגֶּנֶת, מְטֻגָּנִים, ־נוֹת]

מִטָּה, מיטה נ׳ [מן נטה] 1. רָהִיט הַמְשַׁמֵּשׁ לִשְׁכִיבָה, לִמְנוּחָה וְלִשְׁנָה; מַצִּיעִים מִטָּה בְּמִזְרָן, בְּכָרִים וּבִכְלֵי־מַצָּע אֲחֵרִים: ״וְהוּא־שֹׁכֵב עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ״ (שמואל ב ד ז). ״הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ, וְעָצֵל עַל־מִטָּתוֹ״ (משלי כו יד). ״וּכְשֶׁבָּא לְבֵיתוֹ

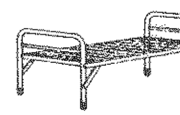

מיטה

וּמָצָא נֵר דָּלוּק וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּתוֹ מֻצַּעַת״ (שבת קיט:). 2. [בימי־קדם] מֵעֵין סַפָּה, רָהִיט לְהָסֵבָּה אֶל הַשֻּׁלְחָן: ״וְיָשַׁבְתְּ עַל־מִטָּה כְבוּדָּה, וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ״ (יחזקאל כג מא). ״וּמֵסֵב עִמּוֹ עַל הַמִּטָּה וְאוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן״ (נדרים ד ד). 3. אָרוֹן אוֹ אֲלֻנְקָה שֶׁנּוֹשְׂאִים עָלֶיהָ אֶת הַמֵּת לִקְבוּרָה: ״וְסִפְדוּ לִפְנֵי אַבְנֵר! וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה״ (שמואל ב ג לא). ״נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה״ (ברכות ג א). — [מִטַּת־, מִטָּתוֹ; מִטּוֹת]

— **מִטַּת־סְדוֹם*** [על־פי האגדה, סנהדרין קט:, על אנשי סדום שהיתה להם מיטה שהיו משכיבים בה אורחים: אדם ארוך — קיצרוהו, קצר — מתחוהו] כִּנּוּי לְמָקוֹם אוֹ לְמַצָּב צַר וְדָחוּק בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין בּוֹ מֶרְחָב וְאֶפְשָׁרוּת שֶׁל פְּעֻלָּה חָפְשִׁית: ״מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם... נַעֲשֵׂית מִטַּת־סְדוֹם בִּשְׁבִיל כָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר סִגְּלוּ לָהֶם הִסְתַּכְּלוּת אַחַת יְחִידָה״ (יעקב שטיינברג, שנא). ״כָּל הִתְחַמְּקוּת מִן הַבְּעָיָה הַדָּתִית מַכְנִיסָה אֶת הַפַּרְשָׁנוּת לְמִטַּת־סְדוֹם שֶׁל אִידֵיאוֹלוֹגְיָה לְאֻמִּית שִׁטְחִית״ (קורצוויל, על ביאליק). הַתָּכְנִית הַנָּאָה הֻכְנְסָה לְמִטַּת־סְדוֹם, וּלְפִיכָךְ לֹא עָלְתָה יָפֶה. [ובמשמעות הפשוטה:] ״בְּרָצוֹן הָיִיתִי נוֹתֵן אָז לְמָתְחֵנִי עַל מִטַּת־סְדוֹם כְּדֵי לְהִתְגַּדֵּל לְפָחוֹת כִּמְלוֹא טֶפַח״ (בן־ציון, ר).

— **חֲדַר־הַמִּטּוֹת** (מלכים ב יא ב), חֲדַר־הַשֵּׁנָה.

— **תַּשְׁמִישׁ־הַמִּטָּה*** (יומא ח א), בְּעִילָה, הִזְדַּוְּגוּת אִישׁ וְאִשָּׁה.

— **כְּלֵי־מִטָּה°**, הַכֵּלִים שֶׁמַּצִּיעִים בָּהֶם אֶת הַמִּטָּה — מִזְרָן, כָּרִים, שְׂמִיכָה, סָדִין, צִפּוֹת.

— **רָתוּק לְמִטָּתוֹ°**, שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׂ דְּוַי, חוֹלֶה.

— **שִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ*** (נדרים פא:), הִזְדַּוֵּג עִם אִשָּׁה.

— **אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי°** [בהשאלה] אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ, אַחֲרֵי מוֹתוֹ: דִּבְרֵי אַזְכָּרָה אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג.

מַטֶּה ז׳ [מן נטה] 1. מַקֵּל, קָנֶה, מוֹט: ״חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ״ (בראשית לח יח). ״אֵיכָה נִשְׁבַּר מַטֵּה־עֹז, מַקֵּל תִּפְאָרָה״ (ירמיה מח יז). ״כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח, וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט״ (ישעיה כח כז). 2. שֵׁבֶט, עָנָף: ״צָץ הַמַּטֶּה, פָּרַח הַזָּדוֹן״ (יחזקאל ז י). 3. [בהשאלה] שֵׁבֶט, בֵּית־אָב, חֵלֶק בָּעָם הַמִּתְיַחֵס לְפִי הַמָּסֹרֶת לְאָב אֶחָד: ״בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי־בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה״ (שמות לא ב). ״אֵלֶּה קְרִיאֵי הָעֵדָה, נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם״ (במדבר א טז). בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל נִתְחַלְּקוּ לִשְׁנֵים־עָשָׂר מַטּוֹת (שְׁבָטִים). 4°. מִפְקָדָה, חֲבֶר קְצִינִים הָעוֹזְרִים לַמְּפַקֵּד בְּבִצּוּעַ תַּפְקִידוֹ וּפוֹעֲלִים בִּשְׁמוֹ בִּתְחוּמִים מֻגְדָּרִים (Staff): מַטֵּה־הַפְּלֻגָּה. מַטֵּה־הַגְּדוּד. מַטֵּה־הַחֲטִיבָה. — [מַטֵּה־, מַטֵּהוּ, מַטּוֹת]

— **מַטֵּה־אַהֲרֹן°**, שֵׁם עֲמָמִי לְצֶמַח ״לוּף״ — רְאֵה לוּף.

— **מַטֵּה־יַעֲקֹב°**, 1°. שְׁמָם שֶׁל שְׁלֹשֶׁת כּוֹכְבֵי ״הַחֲגוֹרָה״ (שֶׁל הַצַּיָּד) בִּקְבוּצַת־הַכּוֹכָבִים אוֹרְיוֹן (כְּסִיל). נִקְרָאִים כֵּן עַל־שׁוּם מַכְשִׁיר־הַמְּדִידָה מִימֵי־הַבֵּינַיִם [ראה להלן]. 2*°. כִּנּוּי לְמַכְשִׁיר אַסְטְרוֹנוֹמִי לִמְדִידַת זָוִיּוֹת בַּשָּׁמַיִם שֶׁהֻמְצָא עַל־יְדֵי הָרַלְבַּ״ג (ר׳ לֵוִי בֶּן־גֵּרְשׁוֹן) בַּמֵּאָה הָ־14, וְהָיָה בְּשִׁמּוּשׁ בִּימֵי־הַבֵּינַיִם.

— **הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי°**, הַמִּפְקָדָה הַמֶּרְכָּזִית שֶׁל הַצָּבָא בַּמְּדִינָה, [בראשי־תיבות: ״מַטְכָּ״ל״] הַמְּפַקֵּד הָעֶלְיוֹן הוּא רֹאשׁ הַמַּטֶּה־הַכְּלָלִי [בראשי־תיבות: ״רַמַטְכָּ״ל״]

— **מַטֵּה־לֶחֶם**, כִּנּוּי מְלִיצִי לַלֶּחֶם, מְזוֹנוֹ הָעִקָּרִי שֶׁל הָאָדָם, שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ מִשְׁעָן וּמִסְעָד לוֹ: ״בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם... וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ״ (ויקרא כו כו). [וראה עוד להלן: ״שבר לו מטר לחם״]

— **מַטֵּה־שִׁכְמוֹ**, מַקֵּל הַמַּכֶּה אֶת הַגַּב: ״כִּי אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ, שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ, הַחִתֹּתָ כְּיוֹם מִדְיָן״ (ישעיה ט ג).

— **נָגַע בּוֹ בִּקְצֵה הַמַּטֶּה** [שאול מן שמואל א יד כז], נָגַע בּוֹ נְגִיעָה קַלָּה בִּלְבַד: לֹא נוּכַל לָגַעַת בִּשְׁאֵלָה זוֹ אֶלָּא בִּקְצֵה הַמַּטֶּה.

— **שָׁבַר לוֹ מַטֵּה־לֶחֶם**, קִפַּח אֶת פַּרְנָסָתוֹ, הֱבִיאוֹ לְמַצָּב שֶׁל רָעָב וְדַלּוּת: ״וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם, וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב״ (יחזקאל יד יג). ״וַיִּשְׁבֹּר לָהֶם מַטֵּה־לֶחֶם, וּבְקִנְאָתוֹ הִמְעִיטָם״ (בן־סירא מח ב).

— **נִשְׁבַּר מַטֵּה־לַחְמוֹ°** [על־פי הנ״ל], נִשְׁאַר מְחֻסַּר־פַּרְנָסָה: ״וְלֹא דַי שֶׁקֻּפַּח בִּנְיָמִין פַּרְנָסָתוֹ וְנִשְׁבַּר מַטֵּה־לַחְמוֹ לְעֵת זִקְנָה״ (מגדלי מו״ס, שצז).

מַטָּה תה״פ [מן נטה; פיניקית: למט] מִתַּחַת, בְּצַד הַנָּמוּךְ, בַּכִּוּוּן הַיּוֹרֵד (הֶפֶךְ מִן ״מַעְלָה״): ״הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה, וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה״ (דברים כח מג). [וראה הצירופים להלן]

— **לְמַטָּה**, 1. לַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ, בַּתַּחְתִּית (הַהֶפֶךְ — ״לְמַעְלָה״): ״וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה, וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה״ (ישעיה לז לא). ״וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל... מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה, וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה רָאִיתִי כְּמַרְאֵה־אֵשׁ״ (יחזקאל א כז). ״מַה לְמַעְלָה, מַה לְמַטָּה, מַה לְּפָנִים וּמַה לְאָחוֹר״ (חגיגה ב א). 2°. בְּהֶמְשֵׁכוֹ שֶׁל דָּבָר, אַחַר־כָּךְ (בְּנִגּוּד אֶל ״לְעֵיל״): הָעֵרֶךְ ״מָטוֹל״ מֻגְדָּר בַּמִּלּוֹן זֶה לְמַטָּה. 3. פָּחוֹת מִן הַקּוֹדֵם: ״לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמָטָּה״ (דברי הימים א כז כג). צָעִיר פְּלוֹנִי עוֹדֶנּוּ לְמַטָּה מִגִּיל הַגִּיּוּס.

— **מִלְּמַטָּה**, מִן הַמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן, מִן הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ: ״וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה״ (שמות כז ה). ״שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן, וְאַחַת מִלְּמַטָּה״ (מכות ג ה).

— לְמַטָּה מִן־, פָּחוּת מִכְּדֵי־, שֶׁלֹּא לְפִי־: ״כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ חָשַׂכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֹנֵנוּ וְנָתַתָּה לָּנוּ פְּלֵיטָה כָּזֹאת״ (עזרא ט יג). דָּבָר זֶה הוּא לְמַטָּה מִכְּבוֹדוֹ. הֲרֵי זֶה לְמַטָּה מִיְּכָלְתְּךָ.

— לְמַטָּה מִכָּל בִּקֹּרֶת °, אֵינוֹ עוֹמֵד בִּפְנֵי הַבִּקֹּרֶת, גָּרוּעַ בְּתַכְלִית: הַסֶּרֶט שֶׁהֻצַּג בַּקּוֹלְנוֹעַ הָיָה לְמַטָּה מִכָּל בִּקֹּרֶת.

— הֶחָתוּם מַטָּה °, כִּנּוּי לָאִישׁ שֶׁחֲתִימַת שְׁמוֹ בָּאָה בְּסוֹף הַמִּכְתָּב, הַתְּעוּדָה אוֹ הַמַּאֲמָר: ״אֲנִי, הֶחָתוּם מַטָּה, מְבַקֵּשׁ בָּזֶה...״ (נוסח מקובל בטופס של בקשה).

— בֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּה * (ראש השנה ח:), 1. כִּנּוּי לַשּׁוֹפְטִים וְלַדַּיָּנִים שֶׁהֵם בְּשַׂר־וָדָם (לְהַבְדִּיל מִן ״בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה״ — בֵּית־דִּינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא). 2 °, כִּנּוּי לְבֵית־דִּין בְּדַרְגָּה נְמוּכָה יוֹתֵר, כְּגוֹן: בֵּית־מִשְׁפַּט הַשָּׁלוֹם — בְּיַחַס אֶל בֵּית־מִשְׁפָּט מְחוֹזִי, אוֹ שְׁנֵי אֵלֶּה — בְּיַחַס לְבֵית־הַדִּין הָעֶלְיוֹן.

— יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה * (תענית ה.), כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם הַמַּמָּשִׁית, שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, יְרוּשָׁלַיִם בִּירַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (לְהַבְדִּיל מִן ״יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה״ — הָרוּחָנִית, הַשְּׁמֵימִית).

— מַה לְּמַעְלָה, מַה לְּמַטָּה * [על־פי חגיגה ב א ועוד], עִיּוּן וַחֲקִירָה בְּסוֹדוֹת הַבְּרִיאָה, מֶטָפִיסִיקָה.

מֻטֶּה, מוטה [מן נטה, הֻטָּה] תה״ז 1 ° ת׳ שֶׁהִטּוּ אוֹתוֹ, נָטוּי: עַמּוּד מֻטֶּה עַל צִדּוֹ מְעַט. 2. ז׳ הַטָּיַת מִשְׁפָּט, עִוּוּת־הַדִּין: ״וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה״ (יחזקאל ט ט). — [מֻטָּה, מֻטִּים, מֻטּוֹת]

— אוֹתִיּוֹת מֻטּוֹת °, אוֹתִיּוֹת בִּכְתָב אוֹ בִּדְפוּס, כְּשֶׁהֵן נְטוּיוֹת וּמְלֻכְסָנוֹת בְּמִקְצָת (״קוּרְסִיב״) — לְהַבְדִּיל מִן הָאוֹתִיּוֹת הָרְגִילוֹת שֶׁהֵן זְקוּפוֹת.

מדינת ישראל

אותיות מוטות

מֻטֶּה, מוטה נ׳ [מן נטה, הֻטָּה] הִתְמַתְּחוּת, הִתְפַּשְּׁטוּת בִּמְלֹא הָרֹחַב. — [מֻטַּת־, מֻטּוֹת] [רווח בעיקר בצירוף:]

— מֻטּוֹת־כְּנָפַיִם, כַּנְפֵי־הָעוֹף כְּשֶׁהֵן פְּרוּשׂוֹת לְכָל גָּדְלָן: ״וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא־רֹחַב אַרְצְךָ״ (ישעיה ח ח). ״כִּיעָף כְּרוּב קַל וּכְמֻטּוֹת כַּנְפֵי מַלְאָךְ״ (ביאליק, רזי לילה). [ובהשאלה:] ״וְהַלַּיְלָה פָּרַשׂ מֻטּוֹת־כְּנָפָיו, וְהַחֲשֵׁכָה כִּסְּתָה אֶת פְּנֵי הַיְּקוּם״ (עגנון, אלו קב).

— מֻטַּת־כְּנָפַיִם ° [במטוסים על־פי הנ״ל] הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין קְצוֹת הַכְּנָפַיִם שֶׁל כְּלִי־טַיִס.

א. **מטה** [מן מַטָּה]

~ הת׳ הִתְמַטָּה °, שָׁכַב, הִשְׂתָּרַע: ״כְּשֶׁמִּתְמַצְ(ע)ִים וּמִתְמַטִּים עַל מִטּוֹתֵיהֶם״ (ספרי בהעלותך כו.). ״מִתְמַטָּה אֲנִי עַל מִטָּתִי״ (עגנון, בעיר צלהום). — [לְהִתְמַטּוֹת, מִתְמַטֶּה, יִתְ־]

ב. **מטה** [מן מַטָּה]

~ הפ׳ הִמְטָה ^, הִפִּיל מַטָּה, הִכְשִׁיל, הִמְעִיד: ״נוֹשְׂאֵי עַל מוֹטוֹת אִם פֶּךְ לְהַמְטוֹת״ (קליר, זכר תחילת, מוסף א׳ ראש־השנה). — [לְהַמְטוֹת, מַמְטֶה, יַמְטֶה]

מְטֹהָר, מטוהר ת׳ [מן טהר, טֹהַר] 1. מְנֻקֶּה, שֶׁנַּעֲשָׂה טָהוֹר: ״אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה״ (יחזקאל כב כד). 2 ° [בהשאלה] שֶׁסֻּלַּק מִתַּפְקִידוֹ אוֹ מִכְּהֻנָּתוֹ מִטְּעָמִים פּוֹלִיטִיִּים: הַמַּצְבִּיאִים ״הַמְטֹהָרִים״ בִּגְזֵרַת הָרוֹדָן הֻגְלוּ. — [מְטֹהָרָה או מְטֹהֶרֶת, מְטֹהָרִים, ־רוֹת]

מַטְהֶרֶת* נ׳ [מן טהר] אַמְבָּט אוֹ מִתְקָן אַחֵר לְמַיִם צוֹנְנִים לִשְׁטֹף בָּהֶם אֶת הַגּוּף אַחַר הָרְחִיצָה בְּמַיִם חַמִּים: ״הַמַּטְהֶרֶת שֶׁבַּמֶּרְחָץ״ (מקואות ו יא). — [מַטְהֶרֶת־, מַטְהָרוֹת, מַטְהֲרוֹת־]

מָטוּ* נ׳ [ארמית] בַּקָּשָׁה, בַּקָּשַׁת סְלִיחָה: ״כָּל הַמְבַקֵּשׁ מָטוּ מֵחֲבֵרוֹ אַל יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים״ (יומא פז:). [וראה עוד להלן מְטוּתָא]

— בְּמָטוּ מִנָּךְ (מִמָּךְ) °, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ: ״בְּבַקָּשָׁה וּבְמָטוּ מִמְּךָ, הַנַּח לִי!״ (הזז, יעיש ד 219).

מַטְוָאָה °, מטוואה נ׳ [מן טוה] מַטְוִיָּה, בֵּית־מַטְוֶה, בֵּית־מְלָאכָה לִטְוִיַּת חוּטִים וְלַהֲכָנַת מַטְוֶה. — [מַטְוָאַת־, מַטְוָאוֹת, מַטְוְאוֹת־]

מטואטא ר׳ מְטֹאטָא	מטובע ר׳ מְטֻבָּע	
מטובל ר׳ מְטֻבָּל	מטובק ר׳ מְטֻבָּק	מטוגן ר׳ מְטֻגָּן

מְטוֹדָה °, מְטוֹדִיקָה °, ראה מֶתוֹדָה, מֶתוֹדִיקָה.

מַטְוֶה, מטווה ז׳ [מן טוה] 1. חוּטִים שֶׁנִּטְווּ מִצֶּמֶר, מִכֻּתְנָה אוֹ מִכָּל חֹמֶר אַחֵר הַלָּקוּחַ מִן הַחַי אוֹ מִן הַצּוֹמֵחַ אוֹ מִן הַדּוֹמֵם: ״וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ, וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן״ (שמות לה כה). מַטְוֵה־פִּשְׁתָּה, מַטְוֵה־יוּטָה, מַטְוֵה־קַנְבּוֹס. 2 ° [בהשאלה] מִשְׁזָר, מַסֶּכֶת, מַעֲרֶכֶת: ״נַעֲרָה... אֲשֶׁר טָוְתָה בִּשְׁבִילִי אֶת יְפֵי־חֲלוֹמוֹתֶיהָ לְמַטְוֵה־קְסָמִים״ (שמעוני, פואמות ב יב—יג). ״מַטְוֵה מַחְשַׁבְתּוֹ״ (ר׳ בנימין, משפחות 377). ״וְכָל אוֹתוֹ מַטְוֵה־מַעֲשִׂים שֶׁנִּטְוָה בְּחַדְרֵי בְּלֵילוֹת יֵהָפֵךְ וְהָיָה לְקוּרֵי עַכָּבִישׁ״ (שנהר, א 59). — [מַטְוֵה־, מַטְוֵהוּ, מַטְוִים, מַטְוֵי־]

— בֵּית־מַטְוֶה °, מַטְוִיָּה, בֵּית־מְלָאכָה לִטְוִיַּת חוּטִים.

מטוהר ר׳ מְטֹהָר.	מטוויה ר׳ מַטְוִיָּה.
מטווח ר׳ מְטְוָח, מִטְוָח.	מטווס ר׳ מְטֻוָּס.

מִטְוָח °, מטווח ז׳ [מן טְוָח; ראה ב. טוח] 1. שֶׁטַח מְתֻקָּן לְאִמּוּנִים בִּקְלִיעָה לַמַּטָּרָה בִּטְוָחִים (בְּמֶרְחַקִּים) שׁוֹנִים. 2. אִמּוּנֵי יְרִיָּה לִטְוָחִים שׁוֹנִים. — [מִטְוַח־, מִטְוָחִים, מִטְוְחֵי־]

מְטֻוָּח °, מטווח ת׳ [מן ב. טוח, טְוָח] מְכֻוָּן לַמַּטָּרָה, שֶׁיָּדוּעַ מֶרְחַקּוֹ וְהָאַזִּימוּט שֶׁלּוֹ מִכְּלִי־יְרִיָּה (וּנְתוּנִים אֵלֶּה נָסוּ בִּירִיּוֹת־נִסָּיוֹן): ״הַבִּקְעָה הַסְּרוּחָה הַזֹּאת מְטֻוַּחַת אֶצְלָם (אֵצֶל תּוֹתְחָנֵי הָאוֹיֵב) מִבְּעוֹד יוֹם״ (יזהר, צקלג 415). ״יָדַעְתִּי שֶׁמִּפְעָרִים אֵלֶּה מְטֻוָּחִים״ (ש׳ אבן־שושן, עתודתו 33). — [מְטֻוָּחָה או מְטֻוַּחַת, מְטֻוָּחִים, מְטֻוָּחוֹת]

מטוחב, ראה מְטֻחָב.

מְטוֹחָה* נ׳ [מן א. טוח] 1. ^ טִיחַ, מִמְרָח, מַעֲשֵׂה מְרִיחָה: ״מְטוֹחַת גָּפְרִית וְשָׂרְפָה נָתַן בּוֹ עַל כְּלִי הַבַּרְזֶל״ (יוסיפון ג, לפי דפוס מנטובה). 2 ° [בהשאלה] סְתִימוּת, אֲטִימוּת: ״אַךְ מְטוֹחַת עֵינֵיכֶם עוֹמֶדֶת לְמִפְגָּע לָכֶם״ (שנהר, ב 307). [מְטוֹחַת־]

מטוחר, ראה מְטֹחָר.

מְטוּט*, מיטוט ז׳ [מן מוט, מוֹטֵט] הִתְמוֹטְטוּת, חֻלְשָׁה: ״שֶׁמַּלְוֵי־רִבִּיּוֹת מִתְמוֹטְטִין וְהוֹלְכִין מִן הָעוֹלָם; מְטוּט זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא״ (תוספתא בבא מציעא ו יח). ״הִתְחִיל לִבּוֹ דוֹפֵק וְרַגְלָיו

מתמוטטות. ועם מטוט רגליו ודפיקות לבו היה קולו הולך...״ (עגנון, תמול 351). — [מטוט־]

מטוטלת, ראה מטטלת.

מטוי״, מיטוי ז׳ [מן ב. מטה] שפל, ירידה: ״חגון, זקף מטוי קרנגו״ (פיוטים, סידור 259). — [מטוי־]

מטויב ר׳ מטיב. מטויט ר׳ מטיט. מטויח ר׳ מטיח.

מטויה°, מטווייה נ׳ [מן טוה] 1, מכונה לטוית חוטים. 2, מטואה, בית־מלאכה לטוית חוטים, בית־מטוה. — [מטוית־, מטויות]

מטוכס, ראה מטכס. מטוכסס, ראה מטכסס.

א. **מטול°** ז׳ [מן טול] פרויקטור, מכשיר כעין ״פנס־קסם״ להטלת תמונות־אור על מסך: מטול־שקופיות. — [מטול־, מטולים, מטולי־]

ב. **מטול°** ז׳ [מן טול] כלי־נשק להטלת פצצות או רקטות במסלול שטוח: מטול־רקטות נגד־טנקי (ר״ת מרנ״ט). — [מטול־, מטולים, ־לי־]

מטולא, ראה מטלא. מטולגרף, ראה מטלגרף.

מטולה° נ׳ [מן טיל (טול), טיל] פרומנדה, מקום נרחב לטיול, טילת: מטולות מכסות ירק בקצה העיר. — [מטולת־, מטולות]

מטולטל, ראה מטלטל. מטולל, ראה מטלל.

מטולן° 1, [מן א. מטול] מכונאי של מטול, המפעיל מטול להקרנה. 2 [מן ב. מטול] חיל המצייד במטול. — [מטולן־, מטולנים, מטולני־]

מטולנוע° ז׳ [א. מטול + נוע] מטול להקרנת תמונות נעות, מכונת־קולנוע. — [מטולנועים, ־עי־]

מטולף ר׳ מטלף		
מטולפן ר׳ מטלפן	מטומטם ר׳ מטמטם	מטומר ר׳ מטמר
מטומא ר׳ מטמא	מטומן ר׳ מטמן	מטונן ר׳ מטנן
מטומבל ר׳ מטמבל	מטומע ר׳ מטמע	מטונף ר׳ מטנף

מטוס° ז׳ [מן א. טוס] אוירון, מכונה הטסה באויר בכח המנוע אשר בה: מטוס־נוסעים, מטוס־סיור, מטוס־קרב, מטוס־ים [ראה שרטוט ופרטים נוספים בערך אוירון] — [מטוס־, מטוסים, מטוסי־]

— מטוס־סילון°, מטוס המונע בכח סילונים של גזים הנפלטים ממנועו לאחור במהירות גדולה (Jet-plane).

מטוס°, מטווס ת׳ [מן טוס] מגמר, מגון (כנוצות הטוס!): ״הוא עלה, השתער ובשירה צבעונית־מטוסת הכריע בתי הקפה״ (ציטלין, האש 251). — [מטוסת, מטוסים, ־סות]

מטוסאות° נ׳ [מן מטוס] מקצוע בנית מטוסים או תקונם: אמן ממחה במטוסאות. — [מטוסאות־]

מטוסאי° ז׳ [מן מטוס] 1, טוראי בחיל־האויר. 2, פועל העובד בבנית מטוסים או בתקונם. — [מטוסאים, ־אי־; ־אית, מטוסאיות]

מטוען ר׳ מטען		
מטופח ר׳ מטפח	מטוקס ר׳ מטקס	מטורף ר׳ מטרף
מטופל ר׳ מטפל	מטורד ר׳ מטרד	מטורפד ר׳ מטרפד
מטופר ר׳ מטפר	מטורז ר׳ מטרז	מטורפז ר׳ מטרפז
מטופש ר׳ מטפש	מטורזן ר׳ מטרזן	מטורש ר׳ מטרש

מטוש° ז׳ [מן טוש] משטח־גרון, חמר שגרד והוצא מתוך המעטה הרירי של הגרון לשם בדיקת הרכבו. — [מטוש־, מטושים, ־שי־]

מטושטש, ראה מטשטש.

מטותא* נ׳ [ארמית, מן מטא, סנהדרין צז׳; ראה גם מטו] בקשה.
— במטותא*, במטותא ממך° [על־פי סנהדרין צז. ושם בטקסט ארמי: במטותא מנך] בבקשה ממך, אנא: ״בקר אותי, במטותא, עוד בלילה הזה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סט). ״ובמטותא ממך, אמר נא״ (שמעוני, הביבר 259). ״במטותא ממך, עלה אמר לרבנים״ (בורלא, עקביה 197).

מטח° ז׳ [מן ב. טוח] 1, יריה בבת אחת מכמה כלי־נשק בני אותו הסוג: ״החרישני מטח הירי״ (ברוידס, שרשים 9). ״התכיפו תותחי הקרקע מטחם בזה אחר זה״ (טביב, דרך 186). 2 [בהשאלה] התפרצות פתאומית: ״כאן פרץ צחוק רב והיה מטח של מחיאות־כפים״ (שרת, באסיה 256). ״מטח איבות במחלפות היער״ (שלינסקי, אבני 14). מטח גדופים נתך עליו. — [מטח־, מטחים, מטחי־]

מט״ח ר״ת מטבע־חוץ.

מטחב°, מטוחב ת׳ [מן טחב; ראה גם טחב] נתון בטחב, ספוג רטיבות: ״והוא, אכול האבק ומטחב העבש של תאי מרתפים״ (בארון, פרשיות 564). דירה לחה ומטחבה. — [מטחבה או מטחבת, מטחבים, מטחבות]

מטחוה ז׳ [מלה סתומה; לפי הסברה, פיעל בינוני מן טחה, בבקום מטחה; המשמעות משוערת מתוך הצירוף המקראי, ראה להלן] — [מטחוה־, ־וים, מטחוי־]

— כמטחוי־(קשת, תותח° וכו׳), כמרחק הפגיעה של חץ מקשת, פגז מתותח וכו׳: ״ותשב לה מנגד, הרחק כמטחוי קשת״ (בראשית כא טז). ״חרדו מפניו ונסו מפחדו למרחוק כמטחוי־קשת״ (מגדלי מו״ס, קמט). האויב התקרב אל העיר כמטחוי תותח. [ובהשאלה:] ״רק בהיות היהדות במטחוי רעלם״ (אלתרמן, הטור א 331).

מטחן* ז׳ [מן טחן] טחנה, מכשיר לטחינה: ״הזית הזה... נותנין אותן במטחן ואחר־כך טוחנין אותן״ (שמות רבה לו). ״מרחוק, על מרומי שדה, מטחן של רוח פורש כנפים״ (ביאליק, ספיח טו). — [מטחן־, מטחנים, ־ני־]

מטחנה לבשר

מטחנה° נ׳ [מן טחן] מכשיר של מטבח לטחינת בשר, לחם יבש, בצלים וכדומה. — [מטחנת־, ־חנות, מטחנות־]

מטחנה° נ׳ [מן טחן] טחנה: ״הלא אין פה לפנינו בלתי אם מטחנות־מים, אשר תבאנה שמה חטים לטחנה״ (ביאליק, תר׳ קישוט רכד). — [מטחנת־, מטחנות, ־חנות־]

מְטֻחָר°, מטוחר ת׳ [מן טְחוֹרִים] [בלשון המונית ובדרך גיבוי] מֻכֵּה טְחוֹרִים, מִתְקַשֶּׁה בִּיצִיאוֹתָיו: ״הַשְּׁפַנִּים הַמְּדֻשָּׁנִים הַלָּלוּ! טַרְזָנִים מְטֻחָרִים! עַכְבְּרֵי־זָהָב!״ (סערוני, ניסים 21). — [מְטֻחֶרֶת, מְטֻחָרִים, ־רוֹת]

מְטֻטֶּלֶת*, מטוטלת נ׳ [במקום מְטַלְטֶלֶת, מן טלטל, טִלְטֵל]

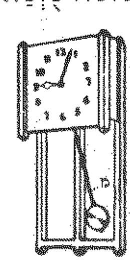
מ—מטוטלת בשעון

1. מִשְׁקֹלֶת הַתְּלוּיָה בְּחוּט אוֹ בְּמוֹט וְדַרְכָּהּ לְהִטַּלְטֵל וּלְהִתְנוֹעֵעַ אֵילָךְ וָאֵילָךְ: ״הַמְּטֻטֶּלֶת וְהַמִּשְׁקָלוֹת״ (כלים יב ח). ״לְשׁוֹנוֹ שֶׁל אַלְתֵּר שֶׁהִתְחִילָה מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּפִיו כִּמְטֻטֶּלֶת״ (מנדלי מו״ס, צה). ״הַמְּטֻטֶּלֶת שֶׁל הַשָּׁעוֹן הָעַתִּיק מִתְנוֹעַעַת כְּדַרְכָּהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו). 2. מַטְּלִית, חֲתִיכַת־בַּד הַתְּלוּיָה כִּמְדַלְדֶּלֶת: ״לֹא יֵצֵא הַגָּמָל בִּמְטֻטֶּלֶת״ (שבת ה ג). — [מְטֻטֶּלֶת־, מְטֻטָּלוֹת, מְטֻטְּלוֹת־]

מְטֵי*, מטא [ארמית; עברית: מצא]

~ פִּע׳ מְטֵי*, מְטָא* פ״ע מָצָא, הִגִּיעַ [רווח בביטוי:]

— מְטֵי וְלָא מְטֵי^, הִגִּיעַ וְלֹא הִגִּיעַ: ״ר׳ יַעֲקֹב יוֹסֵף כָּל נְתִינַת שָׁלוֹם שֶׁלּוֹ בִּבְחִינַת מְטֵי וְלָא מְטֵי, לֹא נָגְעָה יָד בְּיָד עַד שֶׁאָסַף אֶת יָדוֹ״ (עגנון, האש קמא).

— אַפְ׳ אַמְטֵי* פ״י הֵבִיא [רווח בביטוי:]

— אַפִּרְיוֹן נַמְטֵה לְ־* (בבא מציעא קיט.), הַשֶּׁבַח לְ־, ראה ערך אַפִּרְיוֹן.

מֵטִיב ת׳ [מן טוב, הֵטִיב] עוֹשֶׂה טוֹבָה, גּוֹמֵל חֶסֶד: ״טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב, לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ״ (תהלים קיט סח). ״הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל״ (ברכת המזון). [נכתב גם מֵיטִיב]. — [מְטִיבָה, מְטִיבִים, ־בוֹת]

מְטֻיָּב°, מטויב ת׳ [מן טוב, טִיֵּב] מְשֻׁבָּח עַל־יְדֵי פְּעֻלּוֹת חַקְלָאִיּוֹת שׁוֹנוֹת — זִבּוּל, חֲרִישָׁה, נִקּוּז וְעוֹד: ״חֶלְקָתָם גְּדוּרָה, מְטֻיֶּבֶת וּשְׁתוּלָה רַבָּה״ (ברש, ב 42). [ובהשאלה:] ״מָצְאוּ לָהֶם קַרְקַע פּוֹרִיָּה וּמְטֻיֶּבֶת יָפֶה לְגִלּוּי כִּשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 151). — [מְטֻיֶּבֶת, מְטֻיָּבִים, ־בוֹת]

מַטְיָה° נ׳ [מן נטה] מַעֲבָר אַרְעִי לִכְלֵי־רֶכֶב לַעֲקִיפַת קֶטַע־דֶּרֶךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁבּוּשׁ אוֹ תִּקּוּן [ראה מַעֲקָף] — [מַטְיַת־, מַטָּיוֹת, מַטְיוֹת־]

מְטֻיָּח°, מטויח ת׳ [מן א. טוח, טִיֵּחַ] שֶׁצֻּפָּה בְּטִיחַ: ״בְּמַרְתֵּף בֵּיתִי יָצוּק מֶלֶט, מְטֻיָּח וּמוּגָן״ (קדרי, כורך 5). קִירוֹת מְטֻיָּחִים וּמְסֻיָּדִים. — [מְטֻיָּחָה או מְטֻיַּחַת, מְטֻיָּחִים, ־חוֹת]

מֵטִיחַ פ״י ראה א. טוח, הֵטִיחַ.

א. **מְטֻיָּט°, מטויט** ת׳ [מן טְיוּטָה; ראה גם א. טיט] 1. כָּתוּב בִּטְיוּטָה, כָּתוּב כְּתִיבָה רִאשׁוֹנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, כָּרָגִיל, מְחִיקוֹת וְתִקּוּנִים: הַמַּאֲמָר הַמְטֻיָּט הֶעְתֵּק אֶל נָקִי 2. מְלֻכְלָךְ מִזֹּהַם: ״וְכִתְמֵי דְּיוֹ וָיַיִן, וּשְׂמָלוֹת מְטֻיָּטוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קולא 171). — [מְטֻיֶּטֶת, מְטֻיָּטִים, ־טוֹת]

ב. **מְטֻיָּט°, מטויט** [מן טיט; ראה ב. טיט, טִיֵּט] מְכֻסֶּה בְּטִיט, מָלֵא טִיט: ״גִּבְנֵי רֶפֶשׁ, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים — מְטֻיָּטִים וַחֲלַקְלַקִּים״ (סוקולוב, במראות 161). ״כֻּלָּהּ מַרְאָה כִּמְפֻלֶּצֶת: מְטֻיֶּטֶת וּמְשׁוּחָה בְּחֹמֶר״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קעא). ״בִּגְדֵי־עֲבוֹדָה מְטֻיָּטִים״ (ארד, ביתו 19). ״רַגְלָיו מְטֻיָּטוֹת עַד אַרְכֻּבּוֹתֵיהֶן בַּעֲפַר־הָאֲדָמָה הַלַּח״ (טביב, כערער 92). — [מְטֻיֶּטֶת, מְטֻיָּטִים, ־טוֹת]

מְטַיֵּל°, מטייל ז׳ [מן טיל, טִיֵּל*] טַיָּל, מְשׁוֹטֵט בִּדְרָכִים לְשֵׁם הַכָּרַת מְקוֹמוֹת אוֹ לַהֲנָאָתוֹ: הַמְטַיְּלִים הִגִּיעוּ לִפְנוֹת־עֶרֶב לְמִחוּז חֶפְצָם. בִּימֵי הֶחָג הָמוּ כְּבִישֵׁי־הַנֶּגֶב מֵרֹב מְטַיְּלִים. — [מְטַיֵּל־, מְטַיְּלִים, מְטַיְּלֵי־; מְטַיֶּלֶת, מְטַיְּלוֹת]

מְטִיל ז׳ [ארמית: מְטִילָא; ערבית: מַטִּל רקע ברזל; מַמְטוּל ברזל רקוע לאורך] מוֹט, קָנֶה גָּדוֹל, גּוּשׁ מָאֳרָךְ: ״מְטִיל בַּרְזֶל״ (איוב מ יח). ״רֹאשׁוֹ שֶׁל הָרַב וְאֵיבָרָיו כְּבֵדִים עָלָיו כִּמְטִילֵי עוֹפֶרֶת״ (ביאליק, יום השישי ה). — [מְטִיל־, מְטִילִים, מְטִילֵי־]

מְטִילָן° ז׳ [מן טול, הֵטִיל, מֵטִיל] חַיָּל בְּמָטוֹס־מַפְצִיץ שֶׁתַּפְקִידוֹ לְכַוֵּן אֶת כַּוָּנַת הַפְּצָצוֹת וּלְהָטִיל פְּצָצוֹת עַל הַמַּטָּרוֹת. — [מְטִילַן־, מְטִילָנִים, ־לְנֵי־]

מַטִּיף* ז׳ [מן נטף, הִטִּיף] דַּרְשָׁן, נוֹאֵם, בְּיִחוּד דַּרְשָׁן בְּעִנְיְנֵי דָּת וּמוּסָר, מַגִּיד: ״פֵּשֶׁר הַדָּבָר עַל מַטִּיף הַכָּזָב״ (מגילת פשר חבקוק י 9). מַטִּיף בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. ״כַּאֲשֶׁר שָׁקְעָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל ׳הַמַּטִּיף׳ הַצִּיּוֹנִי בְּבָתֵּי־הַכְּנֵסִיּוֹת... הִחְלָה לַעֲלוֹת שִׁמְשׁוֹ שֶׁל הַמַּרְצֶה״ (שזר, אישים 289). — [מַטִּיפָה, מַטִּיפִים, מַטִּיפֵי־, מַטִּיפוֹת]

מַטִּיפִי° ת׳ [מן מַטִּיף] שֶׁל מַטִּיף, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹתָיו שֶׁל הַמַּטִּיף, דַּרְשָׁנִי: ״לֹא מִלֵּט עַצְמוֹ מִנְּעִימָה מַטִּיפִית״ (סדן, ממחוז רסט). — [מַטִּיפִית, מַטִּיפִיִּים, מַטִּיפִיּוֹת]

מַטְכָּ״ל° ר״ת מַטֶּה כְּלָלִי.

מְטֻכָּס*, מטוכס ת׳ [מן טכס, טִכֵּס] עָרוּךְ וּמְסֻדָּר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְדָרִים קְבוּעִים, מְיֻשָּׁר: ״מָקוֹם מְטֻכָּס״ (מדרש תהלים צ). ״הַכֹּל הַנֶּהוּ מְשֻׁכָּל וּמְטֻכָּס״ (שטיינמן, זוגות ב 187). — [מְטֻכֶּסֶת, מְטֻכָּסִים, מְטֻכָּסוֹת]

מְטֻכְסָס°, מטוכסס ת׳ [מן טכסס, טִכְסֵס^] מְטֻכָּס, עָרוּךְ, מְסֻדָּר: ״שֶׁהֵם מְטֻכְסָסִים בְּנִימוּסִים וּמְעֻדָּנִים בְּאֵיבְרֵיהֶם״ (עגנון, סמוך 57). 2. מְבֻצָּע עַל־יְדֵי תַּכְסִיסִים — ראה ערך מְתֻכְסָס. — [מְטֻכְסֶסֶת, מְטֻכְסָסִים, ־סוֹת]

מֻטָּל°, מוטל ת׳ [מן נטל, הֻטַּל] מֻנָּח, נָתוּן, שֶׁהֵטִילוּ אוֹתוֹ עַל מִישֶׁהוּ: הַמִּסִּים הַמֻּטָּלִים עַל הַתּוֹשָׁבִים הָיוּ כְּבֵדִים. אֵינְךָ בֶּן־חוֹרִין לְהִפָּטֵר מִן הַחוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ. — [מֻטָּלָה או מֻטֶּלֶת, מֻטָּלִים, ־לוֹת]

— מֻטָּל בְּסָפֵק°, מְפֻקְפָּק, אֵינוֹ וַדַּאי: הַצְלָחַת הַפְּעֻלָּה עֲדַיִן מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק.

מְטֻלָּא, מטולא ת׳ [מן טלא, טִלֵּא] מְתֻקָּן בִּטְלָאִי, שֶׁנִּתַּן עָלָיו טְלָאִי בִּמְקוֹם הַקֶּרַע: ״וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם״ (הושע ט ה). ״גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד־חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטֻלָּאִים... בִּטְלַאי עַל גַּבֵּי טְלַאי״ (ברכות מג:). ״הָיָה לָבוּשׁ רַק בִּכְתֹנֶת מְטֻלֵּאת וּמְזֹהֶמֶת״ (קבק, בצל 339). — [מְטֻלָּאָה או מְטֻלֵּאת, מְטֻלָּאִים, ־אוֹת]

מְטֻלָּא°, מוטלא ת׳ [מן טלא, הֻטְלָא] מְטֻלָּא, מְתֻקָּן בְּטְלַאי: ״גֵּוָה הָרָקוּב...נִקְרַע קְרָעִים שֶׁאֵינָם מְטֻלָּאִים״ (ביאליק, מאחורי ב). — [מְטֻלָּאָה או מְטֻלֵּאת, מְטֻלָּאִים, ־אוֹת]

מְטֻלְגְּרָף°, מטולגרף ת׳ [מן טלגרף, טִלְגְּרֵף] מְבֻרָק, מֻעֲבָר בְּטֶלֶגְרָף: הַהוֹדָעָה הַמְטֻלְגְּרֶפֶת הִגִּיעָה בַּמּוֹעֵד. — [מְטֻלְגְּרֶפֶת, ־רָפִים, מְטֻלְגְּרָפוֹת]

מַטָּלָה° נ׳ [מן נטל, הִטִּיל] מְשִׂימָה, תַּפְקִיד מְיֻחָד שֶׁהֻטַּל עַל מִישֶׁהוּ לְמַלְּאוֹ: ״בְּצַד הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַמַּטָּלָה הַכְּפוּלָה הַזֹּאת עָסְקוּ דּוֹרוֹת אַחֲרֵי דּוֹרוֹת״ (טור־סיני, הלשון א 310). ״יִרְאַת הַחוֹבָה הַגְּדוֹלָה, הַמַּטָּלָה הָעֲצוּמָה״ (ויסלבסקי, יחידים 126). ״הַמַּטָּלוֹת שֶׁהֻטְּלוּ עָלָיו הַמַּזְכִּיר הֶחָדָשׁ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 108). ״הַפְּלֻגָּה מִלְּאָה אֶת הַמַּטָּלָה הַקְּרָבִית״ (ש׳ אבן־שושן, עתודתו 212). — [מַטְלַת־, מַטָּלוֹת, מַטְלוֹת־]

מַטְלוֹנִית* נ׳ (בבא בתרא כ.), ראה מַטְלָנִית*.

מֶטַלּוּרְגְיָה° נ׳ [מיוונית: metallon מתכת + ergon עבודה] תּוֹרַת הַמַּתָּכוֹת, הֲפָקַת מַתָּכוֹת שׁוֹנוֹת מִן הָאֲדָמָה, הַפְרָדָתָן, הַטִּפּוּל בָּהֶן וְעִבּוּדָן.

— **מֶטַלּוּרְגִּי°** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְתוֹרַת הַמַּתָּכוֹת: מֶחְקָרִים מֶטַלּוּרְגִּיִּים.

— **מֶטַלּוּרְג°**, מֻמְחֶה בְּמֶטַלּוּרְגְיָה.

מְטֻלְטָל*, מטולטל ת׳ [מן טלטל, טִלְטֵל] 1^, הַנִּתָּן לְטִלְטוּל, שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, מִתְפָּרֵק לַחֲלָקָיו: ״אוֹתָן טַבָּעוֹת לֹא יָדַעְתִּי אִם קְבוּעוֹת הֵן אִם מְטֻלְטָלוֹת״ (רש״י שמות כו כד). אַלְפָּא־בֵּיתָא מְטֻלְטֶלֶת. 2*, נָע וָנָד, מִתְגַּלְגֵּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״הֵם דְּחוּפִים וּנְזוּפִים וּמְטֻלְטָלִים״ (אבות דרבי נתן כ). ״לְצַלּוֹחִית שֶׁל אֲפּוֹפּוֹלְסָמוֹן... מֻנַּחַת בְּזָוִית, וְלֹא הָיָה רֵיחוֹ נוֹדֵף, כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה מְטֻלְטֶלֶת [נוסח אחר: מִטַּלְטֶלֶת], הָיָה רֵיחוֹ נוֹדֵף״ (בראשית רבה לט). ״שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו, וַאֲנִי מְטֻלְטָל״ (גאגארה, 197). ״וְהַקְּטַנָּה הָיְתָה רְדוּפָה וּמְטֻלְטֶלֶת כָּל הַיּוֹם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (ביאליק, מאחורי ג). — [מְטֻלְטֶלֶת, ־טָלִים, ־לוֹת]

— **דַּעְתּוֹ מְטֻלְטֶלֶת***, הוּא נָבוֹךְ וּמְבֻלְבָּל: ״הַיַּיִן נִכְנָס בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר וְהַגּוּף מִתְרַשֵּׁל וְהַדַּעַת מְטֻלְטֶלֶת״ (תנחומא שמיני ה).

מִטַּלְטֵל*, מיטלטל ת׳ [מן טלטל, נִטַּלְטֵל] שֶׁאֶפְשָׁר לְשֵׂאתוֹ וּלְהַעֲבִירוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם עַל־יְדֵי פֵּרוּקוֹ אוֹ קִפּוּלוֹ וְכַדּוֹמֶה: רָהִיטִים מִטַּלְטְלִים. מְכוֹנַת־כְּתִיבָה מִטַּלְטֶלֶת. צָרִיף מִטַּלְטֵל. — [מִטַּלְטֶלֶת, ־טְלִים, ־טְלוֹת]

— **מִטַּלְטְלִים°, מִטַּלְטְלִין*** ז״ר 1*, כִּנּוּי לַחֲפָצִים שֶׁאֶפְשָׁר לְשֵׂאתָם וּלְהַעֲבִירָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, נִכְסֵי דְנַיְדֵי, רְכוּשׁ שֶׁאֵינוֹ מְחֻבָּר לָאֲדָמָה (לְהַבְדִּיל מִן ״מְקַרְקְעִין״ — נִכְסֵי דְלָא־נַיְדֵי): ״הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, אֲבָל לֹא אֶת הַמִּטַּלְטְלִין״ (בבא בתרא ד ד). ״אָדָם נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, לְסוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטְלָיו״ (ערכין ל:). 2°, חֲפָצִים אִישִׁיִּים שֶׁאָדָם נוֹשֵׂא עִמּוֹ בְּצֵאתוֹ לַדֶּרֶךְ: ״אַחַר הַהַבְדָּלָה חָבְשָׁה לוֹ צִירֶל אֶת מִטַּלְטְלָיו שֶׁל בָּרוּךְ מֵאִיר״ (עגנון, כפות רמ). — [מִטַּלְטְלֵי־, ־טְלָיו]

מִטַּלְטֶלֶת* נ׳ ראה מְטֻלְטֶלֶת*.

מַטְלִית* נ׳ [מן טלה; קרוב אל טַלִּית] 1, סְחָבָה, חֲתִיכַת אָרִיג: ״וּמַטְלִית שֶׁטְּלָיָהּ עַל הַשָּׂפָה״ (כלים כז ז). ״שֶׁלֹּא יִטֹּל בְּמוֹךְ וּבְמַטְלִית וְיִתֵּן עַל־גַּבֵּי מַכָּתוֹ״ (תוספתא תרומות ט יג). ״שְׁיָרֵי עָלִים כְּעֵין מַטְלִיּוֹת מְלֻכְלָכוֹת״ (ביאליק, מאחורי ז). מַטְלִית לְנִקּוּי רָהִיטִים, נַעֲלַיִם וְכו׳. 2, חֵלֶק מְדֻבָּר: ״׳יְהִי רָקִיעַ׳... יַעֲשֶׂה מַטְלִית לָרָקִיעַ״ (בראשית רבה ד). ״מַטְלִיּוֹת־מַטְלִיּוֹת הָיוּ גּוֹלִים... שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד גָּלוּ תְּחִלָּה״ (איכה רבתי, פתיחתא). ״מַטְלִית שֶׁל עָנָן״ (הזז, יעי״ש ג 97). ״כִּשְׁאָר דְּרֵי הַמִּדְבָּר, שֶׁנָּחֲלוּ לְעַצְמָם מַטְלִיּוֹת־מַטְלִיּוֹת מִן הַמַּעֲבָרִים שֶׁבֵּין הַצְּרִיפִים... נָטְלָה אַף הִיא מַטְלִית אַחַת, כִּבְרַת־קַרְקַע קְטַנָּה״ (סביב, דרך 16). — [מַטְלִית־, מַטְלִיּוֹת]

א. **מְטֻלָּל°, מטולל** ת׳ [מן א. טלל, טֻלַּל] מְכֻסֶּה בְּגַג לְצֵל: סֻכָּה מְטֻלֶּלֶת. — [מְטֻלָּלָה או מְטֻלֶּלֶת, מְטֻלָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְטֻלָּל^, מטולל** ת׳ [מן ב. טלל, טֻלַּל] מְכֻסֶּה טַל, שֶׁיָּרַד עָלָיו טַל: ״הַבָּרָק הֶעָלִיז שֶׁל הַגַּרְגְּרִים הַמְטֻלָּלִים״ (בארון, פרשיות 190). ״חֶלְקָה מְטֻלָּלָה וְרֵיחָנִית״ (שמיר, במו 71). — [מְטֻלָּלָה או מְטֻלֶּלֶת, מְטֻלָּלִים, ־לוֹת]

מֻטְלָל°, מוטלל ת׳ [מן ב. טלל, הֻטְלַל] מֻטְלָל, מְכֻסֶּה טַל: ״כִּי לְבַךְ אַתְּ נוֹצַרְתְּ: לְעֶדְנָה בִּמְעֻשָּׂבִים מֻטְלָלִים״ (טשרניחובסקי, שירים 495). ״שְׂפַת הָאַהֲבָה הַמֻּטְלָלָה כַּדֶּשֶׁא״ (שלונסקי, שירים א 270). — [מֻטְלָלָה או מֻטְלֶלֶת, מֻטְלָלִים, ־לוֹת]

מַטְלָנִית* נ׳ [צורת־משנה של מַטְלִית] מַטְלִית, סְחָבָה, סְמַרְטוּט: ״בְּמַטְלָנִיּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ״ (שבת קכה.). ״וְהָרְחֵלוֹת יוֹצְאוֹת... מְלֻפָּפוֹת בְּמַטְלָנִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן נָקִי״ (רמב״ם, שבת כ יב). ״פָּרָשִׁים שֶׁסּוּסֵיהֶם הַקָּשִׁים לָרֶסֶן יֻפּוּ בְּמַטְלָנִיּוֹת מְרֻקָּמוֹת״ (טברסקי, לפידים 22). ״דַּף שֶׁל צְבָעִים וּמִינֵי מַטְלָנִיּוֹת מְזֹהָמוֹת״ (שנהר, ג 334). — [מַטְלָנִית־, מַטְלָנִיּוֹת]

מֻטְלָף°, מוטלף ת׳ [מן טֻלַף] רָמוּס עַל־יְדֵי טְלָפַיִם, שֶׁנִּכָּרִים בּוֹ עִקְּבוֹת טְלָפַיִם: ״קַרְקָעָה מֻטְלָף בְּפַרְסוֹת סוּסִים״ (שלונסקי, תר׳ קולא 185). — [מֻטְלָפָה או מֻטְלֶפֶת, מֻטְלָפִים, ־פוֹת]

מְטֻלְפָן° מטולפן ת׳ [מן טִלְפֵּן] נִמְסָר בְּטֶלֶפוֹן: הַהוֹדָעָה הַמְטֻלְפֶּנֶת נִתְפַּרְסְמָה בָּרַבִּים. — [מְטֻלְפֶּנֶת, ־פָּנִים, ־פָּנוֹת]

מְטֻמָּא, מטומא ת׳ [מן טמא, טֻמָּא] שֶׁנַּעֲשָׂה טָמֵא, מְזֹהָם, שֶׁדָּבְקָה בּוֹ טֻמְאָה: ״הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה״ (יחזקאל ד יד). ״כָּל הָעוֹלָם הַשָּׁדוּד, הַמְטֻנָּף וְהַמְטֻמָּא״ (שמעוני, פואמות ב מד). כֵּלִים מְטֻמָּאִים. — [מְטֻמָּאָה או מְטֻמֵּאת, מְטֻמָּאִים, ־אוֹת]

מְטֻמְבָּל°, מטומבל ת׳ [מן טֻמְבַּל] [בלשון־ההמונית] מְטֻמְטָם, מְשֻׁעְמָם, טִפְּשִׁי: ״זֶה יִהְיֶה כָּל כָּךְ מְטֻמְבָּל הַכֹּל עַכְשָׁו״ (שמיר, הוא הלך 235). ״נְבֵלָה בֶּן כַּלְבָּה... טֶמְבֶּל מְטֻמְבָּל״ (יזהר, צקלג 292). ״פִּיצוֹ הֶעֱמִיד פָּנִים מְטֻמְבָּלִים: ׳מָה הַהִשְׁתּוֹמְמוּת הַזּוֹ!׳״ (קובנר, פנים 112). — [מְטֻמְבֶּלֶת, ־בָּלִים, ־לוֹת]

מִטְמוּט*, מיטמוט ז׳ [מן מטמט, מִטְמֵט] הִתְמוֹטְטוּת, זַעֲזוּעַ, הֶרֶס: ״(עֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם) — הַמִּטְמוּט הַזֶּה לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִין מַהוּ״ (ירושלמי בבא מציעא י ד). ״יֵשׁ שֶׁבְּהַשְׁפָּעַת אֵיזֶה רֶגֶשׁ... בָּא מִטְמוּט פְּנִימִי״ (קבק, בצל 235). ״שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִפְגַּע,

כְּמִין הֶרְגֵּשׁ שֶׁל מִטְמוּט מְזַעְזֵעַ״ (עגנון, כלה קטז). ״בָּתִּים מְאַטְּמִים עוֹמְדִים בְּמִטְמוּטָם״ (שנהר, ב 307). ״בְּאֵין לְרַגְלֵנוּ מַעֲמָד וּלְמִטְמוּטֵנוּ מִשְׁעָן״ (ש׳ שלום, חי 56). — [מִטְמוּט־, מִטְמוּטִים, ־טֵי־]

מַטְמוֹן ז׳ [מן טמן] 1, אוֹצָר, אֹסֶף שֶׁל דְּבָרִים יְקָרִים שֶׁהֵם טְמוּנִים וְנִסְתָּרִים: ״אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם״ (בראשית מג כג). ״וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים״ (ישעיה מה ג). ״אִם־תְּבַקְשֶׁנָּה כַכָּסֶף, וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה״ (משלי ב ד). ״מֵעֵין רֹאִים נִצְפְּנוּ בַּקַּרְקַע מַטְמוֹנִים, מַטְמוֹנִים״ (ביאליק, גמדי ליל). 2*, מְקוֹם־סֵתֶר, מַחֲבוֹא, מָקוֹם שֶׁטָּמוּן בּוֹ אוֹצָר: ״הִתְחִילוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מַטְמִינִים כַּסְפָּם וּזְהָבָם לְתוֹךְ הַמַּטְמוֹנִים״ (במדבר רבה ט). — [מַטְמוֹן־, מַטְמוֹנִים, מַטְמוֹנֵי, במקרא גם: מַטְמֻנֵי־]

— בְּמַטְמוֹנִים* תה״פ בַּסֵּתֶר, בִּצְנִעָה: ״כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ אֵצֶל אִשְׁתּוֹ, הוֹלֵךְ בְּפַרְהֶסְיָה; וּכְשֶׁהוּא הוֹלֵךְ אֵצֶל פִּילַגְשׁוֹ, הוֹלֵךְ בְּמַטְמוֹנִים״ (ויקרא רבה א).

מַטְמוֹנִית* נ׳ [מן מַטְמוֹן] מַטְמוֹן, אוֹצָר, דָּבָר חָבוּי: ״שָׁלֹשׁ מַטְמוֹנִיּוֹת הִטְמִין יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם״ (סנהדרין קי.). — [מַטְמוֹנִית־, מַטְמוֹנִיּוֹת]

— מַטְמוֹנִיּוֹת־הַלֵּב °, צְפוּנוֹת הַלֵּב, הַמַּחֲשָׁבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת שֶׁאֵין אָדָם מְגַלֶּה אוֹתָן לַאֲחֵרִים.

— בְּמַטְמוֹנִיּוֹת* תה״פ בַּסֵּתֶר, בַּחֲשַׁאי: ״בְּפַרְהֶסְיָא מְקַבְּלִין אוֹתָן, בְּמַטְמוֹנִיּוֹת אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָן״ (תוספתא דמאי ב ט). ״וַאֲנִי הָיִיתִי פּוֹסֵעַ בַּחֲשַׁאי וְהוֹלֵךְ אֶצְלָהּ כְּהוֹלֵךְ בְּמַטְמוֹנִיּוֹת לַאֲהוּבָתוֹ״ (מנדלי מו״ס, שנה). ״כְּגַנָּב שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ וּבָא בְּמַטְמוֹנִיּוֹת וּבַחֲשַׁאי שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ הַבְּרִיּוֹת״ (הזז, יעיש ב 104).

מַטְמוֹרָה° נ׳ [מן טמר; ארמית: מַטְמוֹרָא — תרגום של ״מַטְמֹנִים״, ירמיה מא ח] מָקוֹם חָפוּר בָּאֲדָמָה כְּדֵי לִשְׁמֹר בּוֹ דְּבַר־מָה לְיָמִים רַבִּים: ״לַחְפֹּר מַטְמוֹרוֹת לְתַפּוּחֵי־הָאֲדָמָה״ (ביאליק, מאחורי ז). ״מַטְמוֹרוֹת לְתַפּוּחִים וְלִשְׁאָר פֵּרוֹת וּתְנוּבַת הָאֲדָמָה״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו קל). — [מַטְמוֹרַת־, מַטְמוֹרוֹת]

מֶטָמוֹרְפוֹזָה° נ׳ [מיוונית: meta אחר + morphe צורה] 1, שִׁנּוּי צוּרָה, תְּמוּרָה, מַעֲבָר מִצּוּרָה אֶל צוּרָה, גִּלְגּוּל. 2, [במיתולוגיה] גִּלְגּוּל בְּנֵי־אָדָם בְּאֵלִים, בְּבַעֲלֵי־חַיִּים, בְּעֵצִים וָעוֹד, וּלְהֵפֶךְ. 3 [בביולוגיה] הִתְפַּתְּחוּת שֶׁל יְצוּר מִן הָעֻבָּר, גִּלְגּוּלֵי הַחֲרָקִים (בֵּיצָה — זַחַל — גֹּלֶם — פַּרְפָּר וְכו׳). — [מֶטָמוֹרְפוֹזוֹת]

מטמט [מן מוט]

~ פִּעֵ׳ **מִטְמֵט** * פ״י מוֹטֵט, זִעְזַע, הָרַס: ״שֵׁן מְעַרְעֲרָה וְרֶגֶל מְמַטְמְטָה״ (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ חנינא). הַסּוּפָה מְטַמְטְמָה אֶת כָּתְלֵי הַצְּרִיפִים. — [מְמַטְמֵט, מִ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **מֻטְמַט** °, זֻעְזַע, נֶהֱרַס. — [מְמֻטְמָט, יְמֻטְמַט]

~ הת׳ **הִתְמַטְמֵט** *, הִתְמוֹטֵט, נִזְדַּעְזַע, נֶהֱרַס: ״מַאי נִתְמַעֵט? נִתְמַטְמֵט״ (עירובין מ:). ״שֶׁלֹּא יִתְמַטְמֵט כָּתְלֵי בְּעֵת חֲפִירָה״ (רמב״ם, שכנים ח ט). ״אוֹתָם שֶׁאֱמוּנָתָם לֹא נִתְמַטְמְטָה דָּבְקוּ בּוֹ״ (קבק, במשעול 493). ״נְחִפָּזָה עַל עֲקֵבֶיהָ הַגְּבוֹהִים כּוֹשֶׁלֶת וּמִתְמַטְמֶטֶת בֵּין גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת הָאֲדָמָה״ (שנהר, ג 30). — [לְהִתְמַטְמֵט, מִתְ־, יִתְ־]

מְטֶמָטִיקָה°, ראה מָתֶמָטִיקָה.

מְטֻמְטָם ⁘, **מטומטם** ת׳ [מן טמטם, טֻמְטַם] 1 ⁘, אָטוּם, סָתוּם: ״רָאָה שֶׁנּוֹפְחִין אוֹתָהּ וְיֵשׁ בָּהּ מָקוֹם שֶׁמְּטֻמְטָם וְאֵין הָרוּחַ נִכְנָס בָּהּ״ (הלכות פסוקות, שחיטה). ״בַּפְּרוֹזְדוֹר תְּקָפַתּוּ אוֹתָהּ הָאֲפְלוּלִית הַמְּטֻמְטֶמֶת שֶׁל עַרְבֵי־קַיִץ חַמִּים שֶׁמְּעֻמְעֶמֶת עַל חֶדֶר שֶׁאֵין בּוֹ חַלּוֹן״ (עגנון, כפות תד). 2 °, חֲסַר־שֵׂכֶל, שֶׁאֵין בּוֹ כָּל הֲבָנָה וּתְפִיסָה: ״וְלֹא יִבָּדֵק כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי, וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְטֻמְטָם בְּשֵׁנָה״ (פלא יועץ, שוחט). ״יֶלֶד עֲרַל־לֵב, גַּס וּמְטֻמְטַם־מֹחַ״ (ביאליק, אריה ד). ״מְטֻמְטְמֵי־הֶרְגֵּשׁ וְגַסֵּי־הַחַיִּים״ (ברנר, א 79). — [מְטֻמְטֶמֶת, ־טָמִים, מְטֻמְטָמוֹת]

מֻטְמָן*, **מוטמן** ת׳ [מן טמן, הֻטְמַן] מֻסְתָּר, מֻצְנָע: ״הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ מֻטְמָן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (סדר עולם רבה ב). נִתְגַּלָּה הָאוֹצָר הַמֻּטְמָן. — [מֻטְמָנָה או מֻטְמֶנֶת, מֻטְמָנִים, ־נוֹת]

מְטֻמָּן°, **מטומן** ת׳ [מן טמן, טֻמַּן ⁘] חָבוּי, שָׁמוּר, נִסְתָּר: ״הָיְתָה (הָאַדֶּרֶת) וְעַכְשָׁיו מְטֻמֶּנֶת בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת (שלונסקי, תר׳ קרקע א 81). ״לִמְצֹא רְשִׁימוֹת הַבִּנְיָן שֶׁמְּטֻמָּנוֹת לוֹ בִּמְגֵרַת הַשֻּׁלְחָן״ (ד׳ שחם, יום 100). — [מְטֻמֶּנֶת, מְטֻמָּנִים, ־נוֹת]

מַטְמֹנֶת*, **מטמונת** נ׳ [מן מַטְמוֹן; וראה מַטְמוֹנִית] מַטְמוֹן, אוֹצָר: ״בַּת לְאָב מַטְמֹנֶת שָׁקֶר״ (בן־סירא מב יא, וראה סנהדרין ק:). — [מַטְמֹנֶת־, מַטְמוֹנוֹת]

מִטְמָע ⁘ ז׳ [מן טמע] טְמִיעָה, הִתְבּוֹלְלוּת: ״דְּכָל מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְמְעָה... אֵין לְהַפְרִישָׁהּ וּלְהַרְחִיקָהּ וּלְבָרֵר סְפֵק מִטְמָעֵיהֶם — מִי נִטְמַע וּמִי לֹא נִטְמַע״ (רש״י קידושין עא.). — [מִטְמַע־, מִטְמָעִים, מִטְמָעֵי־]

מֻטְמָע ⁘, **מוטמע** ת׳ [מן טמע, טֻמַּע] מִתְבּוֹלֵל: ״לְבָרֵר סְפֵק מִשְׁפָּחוֹת הַמֻּטְמָעוֹת, מִי נִטְמַע וּמִי לֹא נִטְמַע״ (עובדיה מברט. ורה, עדיות ח ז). — [מֻטְמָעָה או מֻטְמַעַת, מֻטְמָעִים, ־עוֹת]

מֻטְמָע°, **מוטמע** ת׳ [מן טמע, הֻטְמַע ⁘] 1, מְעֹרָב, בָּלוּעַ: הַפַּחְמָן מֻטְמָע בַּצֶּמַח. 2, מְבֻלָּל בְּעַם זָר מִבְּחִינָה לְאֻמִּית, הוּבָא לִידֵי טְמִיעָה: ״אָנוּ מַרְגִּישִׁים אֶת עַצְמֵנוּ מֻטְמָעִים וּמְבֻלָּלִים״ (ויסלבסקי, תר׳ המערכה 128). — [מֻטְמָעָה או מֻטְמַעַת, מֻטְמָעִים, ־עוֹת]

מֶטֶמְפְּסִיכוֹזָה° נ׳ [מיוונית: meta אחר + en בתוך + psyche נפש] גִּלְגּוּל נְפָשׁוֹת, הָאֱמוּנָה כִּי נִשְׁמַת הָאָדָם נוֹדֶדֶת וּמִתְגַּלְגֶּלֶת לְאַחַר מוֹתוֹ בְּגוּף אַחֵר.

מֻטְמָר°, **מוטמר** ת׳ [מן טמר] מֻסְתָּר, מֻצְנָע: ״הַכֹּל פֹּה מֻטְמָר וּמִתְגַּלֶּה פִּתְאֹם״ (שלונסקי, שירים ב 79).—[מֻטְמָרָה או מֻטְמֶרֶת, מֻטְמָרִים, ־רוֹת]

מַטְמֹרֶת°, **מטמורת** נ׳ [מן טמר] מַטְמוֹרָה, מַחֲבוֹא, מִסְתָּר: ״יוֹם אֶחָד לָקְחָה אָזְנִי, בִּהְיוֹתִי בְּמַטְמֹרֶת שֶׁלָּנוּ, שִׂיחָה בֵּין אָבִי וּבֵין הַ׳דּוֹדָה׳״ (ברש, א 175). — [מַטְמֹרֶת־, מַטְמוֹרוֹת]

מַטָּן* תה״פ [צורת־משנה מן מַטָּה] מַטָּה, בַּמָּקוֹם הַנָּמוּךְ: ״כֵּיוָן שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָן רוֹאִין שֶׁאֵין בֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּן מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, הֵן מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ״ (ירושלמי ראש השנה נח ב). ״כַּשּׁוּרוֹת שֶׁל מַעְלָן, כָּךְ שׁוּרוֹת שֶׁל מַטָּן״ (ויקרא רבה כא).

– לְמַטָּן*, לְמַטָּה: "נָתַן אֶת הַנִּתָּנִין לְמַטָּן – לְמַעְלָן, וְאֶת הַנִּתָּנִין לְמַעְלָן – לְמַטָּן" (זבחים ג א).

– מִלְּמַטָּן*, מִלְּמַטָּה: "שֶׁהַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים מִלְּמַעְלָן, וְהַלְוִיִּם מִלְּמַטָּן" (מידות א ה).

מְטֻנָּן*, מטונן ת׳ [מִן טנן, טֻנַּן] 1*. מְרֻטָּב, לַח, מוּצָף מַיִם: "שָׂדֶה מְטֻנֶּנֶת" (מועד קטן ו:). "גַּם בְּיָמִים הַמְטֻנָּנִים יְבֵשִׁים הֵם" (בן־ציון, ריב). "כַּד הַמַּיִם הַמְטֻנָּן בִּפִנָּה" (יזהר, מישור 150). "וּמִשְׁעוֹלִים מְטֻנָּנִים מְנַשְּׁקִים לְכַפּוֹת־הָרַגְלַיִם הַיְחֵפוֹת" (שנהר, א 242). [ובהשאלה:] "אָמַר בְּקוֹל מְטֻנָּן מְדַמֵּעַ" (ברש, א 296). 2°. מָלֵא טִין, מְכֻסֶּה טִיט רָטֹב, בִּצָּתִי: "הַחוֹף הַמְטֻנָּן נִתְקַף כְּפוֹר, נִתְקַשָּׁה" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 152). קַרְקַע מְטֻנֶּנֶת. – [מְטֻנֶּנֶת, מְטֻנָּנִים, ־נוֹת]

מְטֻנָּף*, מטונף ת׳ [מִן טנף, טֻנַּף] מְלֻכְלָךְ, מְזֹהָם, מְגֹאָל: "אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתִּינוֹק הַזֶּה יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְעֵי אִמּוֹ מְלֻכְלָךְ וּמְטֻנָּף, מָלֵא רִירִין וָדָם, הַכֹּל מְחַבְּקִין אוֹתוֹ וּמְנַשְּׁקִין אוֹתוֹ" (ויקרא רבה כז). "כְּאָדָם שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּמָקוֹם מְטֻנָּף וְעוֹקֵם אֶת חָטְמוֹ" (איכה רבתי ב, חשב). "שֶׁלֹּא יְחַטֵּט אֶת עֵינַי בְּצִפָּרְנָיו הַמְטֻנָּפוֹת" (ביאליק, ספיח ג). [ובהשאלה - לגנאי או לביטול:] "כָּל זֶה אֶפְשָׁר לִמְחוֹת בְּמִצְצַת מִימָן מְטֻנֶּפֶת אַחַת" (סערוני, גיסים 21). – [מְטֻנָּפָה או מְטֻנֶּפֶת, מְטֻנָּפִים, מְטֻנָּפוֹת]

מַטָּס° ז׳ [מִן א. טוס] טִיסָה מְאֻרְגֶּנֶת שֶׁל מְטוֹסִים: "עִם תֹּם הַמִּצְעָד, הַמַּטָּס וְהַמִּשְׁט, קַבֵּל־נָא הַעֲרָכָתִי" (פקודת־יום של הרמטכ״ל). מַטָּס צוּרָתִי שֶׁל מְטוֹסֵי־קְרָב בְּמִצְעַד יוֹם־הָעַצְמָאוּת. – [מַטַּס־, מַטָּסִים, מַטְּסֵי־]

מַטָּע ז׳ [מִן נטע] 1. שֶׁטַח־אֲדָמָה הַנָּטוּעַ עֲצֵי־פְּרִי אוֹ נְטִיעוֹת אֲחֵרוֹת: "לְמַטָּעֵי כָרֶם" (מיכה א ו). "וְדַלִּיּוֹתָיו שִׁלְּחָה־לוֹ לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ" (יחזקאל יז ז). "מַטַּע עֲצֵיהֶם עַל מִשְׁקֶלֶת הַשֶּׁמֶשׁ" (מגילת ההודיות ח 21–22). מַטְּעֵי כֻּתְנָה. 2. מְלֶאכֶת הַנְּטִיעָה, שְׁתִילָה: "נֵצֶר מַטָּעַי, מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר" (ישעיה ס כא). "לֹא נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא בְּמַטָּע תְּחִלָּה... אַף אַתֶּם כְּשֶׁנִּכְנָסִין לָאָרֶץ לֹא תִתְעַסְּקוּ אֶלָּא בְּמַטָּע תְּחִלָּה" (ויקרא רבה כה). 3* [בהשאלה] מָקוֹר, רֵאשִׁית: "מֵהֵיכָן הוּא מַטָּעֲךָ – לֹא מִן הַגֵּרִים?" (במדבר רבה ח). – [מַטַּע־, מַטָּעֲךָ, מַטַּעֲכֶם; מַטָּעִים, מַטְּעֵי־]

מַטָּעָה* נ׳ ראה מַטַּעַת*.

מַטְעֶה° ת׳ [מִן טעה, הִטְעָה] גּוֹרֵם טָעוּת, מֵבִיא לִידֵי טָעוּת: דִּמְיוֹן מַטְעֶה, הוֹכָחָה מַטְעָה. פְּלוֹנִי נֶאֱשַׁם בִּמְסִירַת הוֹדָעוֹת מַטְעוֹת לַמִּשְׁטָרָה. – [מַטְעָה, מַטְעִים, ־עוֹת]

מֻטְעֶה*, מוטעה ת׳ [מִן טעה, הֻטְעָה] שֶׁיְּסוֹדוֹ בְּטָעוּת, מְשֻׁבָּשׁ: "וְלֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֻטְעֶה" (ספרא צא ב). "חֲלִיצָה מֻטְעֵית... גֵּט מֻטְעֶה" (יבמות קו.). חֶשְׁבּוֹן מֻטְעֶה. – [מֻטְעֵית, מֻטְעִים, ־עוֹת]

מַטְעָם* ז׳ [מִן טעם] טְעִימָה קַלָּה, מַטְעֶמֶת: "וְכִי אָכַל (יוֹנָתָן מִן הַדְּבַשׁ)? וַהֲלֹא מַטְעַם טָעַם" (ילקוט שמואל א יד). – [מַטְעַם־, מַטְעָמִים, מַטְעֲמֵי־]

א. **מַטְעָם°, מוטעם** ת׳ [מִן טעם, הֻטְעַם¹] 1°. מֻדְגָּשׁ, מֻבְטָא בְּהַבְלָטָה יְתֵרָה: "הַדְּבָרִים הַמֻּטְעָמִים בָּזֶה... מֵרָאִים גָּלוּי" (אחד העם, שעה). "מִלְחָמָה זוֹ לִקְדֻשָּׁה שֶׁאֵינָהּ מֻטְעֶמֶת וְאֵינָהּ מֻלְהֶבֶת" (פיכמן רפ). דְּבָרִים מֻטְעָמִים. טַעֲנָה מֻטְעֶמֶת בְּתוֹךְ נְאוּם. 2°. מְדֻקְלָם, נִקְרָא בְּהַטְעָמָה: קְרִיאָה מֻטְעֶמֶת שֶׁל הַשִּׁיר. – [מֻטְעֶמֶת, מֻטְעָמִים, ־מוֹת]

– הֲבָרָה מֻטְעֶמֶת° [בדקדוק] הַהֲבָרָה שֶׁעָלֶיהָ נִמְצָא הַטַּעַם (הַנְּגִינָה) וְהִיא מֻדְגֶּשֶׁת וּמֻבְלֶטֶת יוֹתֵר מֵאֲחֵרוֹת: בְּמִלַּת "מַזְכֶּרֶת" הַהֲבָרָה "כֶּ" מֻטְעֶמֶת – לְעֻמַּת הַהֲבָרוֹת "מַז" "רֶת", שֶׁהֵן בִּלְתִּי־מֻטְעָמוֹת.

ב. **מֻטְעָם*, מוטעם** ת׳ [מִן טעם, הֻטְעַם] שֶׁטָּעֲמוּ מִמֶּנּוּ: "עַד מָתַי אַתָּה מַשְׁקֶה כּוֹסוֹת מֻטְעָמִין?" (דרך ארץ רבה ט, גי׳ ראשית חכמה). – [מֻטְעֶמֶת, מֻטְעָמִים, ־מוֹת]

מַטְעָם ז׳ [מִן טעם; רווח ביחוד הריבוי: מַטְעַמִּים] אֹכֶל שֶׁטַּעְמוֹ טוֹב, מַאֲכַל־תַּאֲוָה: "וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי" (בראשית כז ד). "אַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמּוֹתָיו, וְהוּא לֶחֶם כְּזָבִים" (משלי כג ג). "חֵיךְ בּוֹחֵן מַטְעַמֵּי דָבָר, וְלֵב מֵבִין מַטְעַמֵּי כָזָב" (בן־סירא לו כ). "וְלֹא הָיָה שֻׁלְחָנוֹ חָסֵר מִכָּל מַטְעַמִּים שֶׁבָּעוֹלָם אֶלָּא אֱגוֹזֵי־פֶרֶךְ בִּלְבַד" (במדבר רבה כא). "מַטְעָם וְלֶחֶם עָשְׂתָה" (אברהם אבן־עזרא, אכזר אהבו). [ובהשאלה:] הָעִתּוֹן הִגִּישׁ "מַטְעַמִּים" סִפְרוּתִיִּים. – [מַטְעַם־, ־מִים, מַטְעַמֵּי־; גם מַטְעַמּוֹת]

מַטְעַמִיָּה° נ׳ [מִן מַטְעָם] מִסְעָדָה שֶׁמְּקַבְּלִים בָּהּ אֲרוּחוֹת קַלּוֹת "עַל רֶגֶל אַחַת" – תֵּה, קָפֶה, עוּגוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [מַטְעַמִיַּת־, מַטְעַמִיּוֹת]

מַטְעַמִּים ז״ר ראה מַטְעָם.

מַטְעֶמֶת* נ׳ [מִן טעם] טְעִימָה קַלָּה, לְגִימָה אוֹ אֲכִילָה קַלָּה מִתַּבְשִׁיל וְכַדּוֹמֶה כְּדֵי לִבְחֹן אֶת טַעְמוֹ: "מַטְעֶמֶת אֵינָהּ טְעוּנָה בְּרָכָה" (ברכות יד.). – [מַטְעֶמֶת־, מַטְעָמוֹת, מַטְעֲמוֹת־]

מִטְעָן° ז׳ [מִן א. טען] 1. מַשָּׂא הַנִּטְעָן עַל כְּלִי־רֶכֶב לְשֵׁם הַעֲבָרָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: הִגִּיעַ מִטְעַן שֶׁל סֻכָּר. 2. כַּמּוּת מְסֻיֶּמֶת שֶׁל חֹמֶר אוֹ אֶנֶרְגְיָה בְּעֶצֶם מְסֻיָּם: מִטְעַן חֹמֶר־נֶפֶץ בְּפָגָז. מִטְעָן חַשְׁמַלִּי בְּמַצְבֵּר. מִטְעַן כַּדּוּרִים בְּמַחְסָנִית הָרוֹבֶה. [ובהשאלה:] מִטְעָנוֹ הָרוּחָנִי שֶׁל פְּלוֹנִי דַּל וּמֻגְבָּל. – [מִטְעַן־, מִטְעָנִים, מִטְעֲנֵי־]

א. **מְטֹעָן°, מטוען** ת׳ [מִן טען, טֹעַן] עָמוּס, מְמֻלָּא: "הַצְּחוֹק הִתְפָּרֵק כְּעָב מְטֹעָנָה מֵעַל לָרֹאשׁ" (שמיר, עירום 146). "וְהֶרְאָה בְּיָדוֹ עַל מִקְנֵהוּ הַמְטֹעָן עַד לְמַעְלָה" (יזהר, מישור 21). "הִשְׁפִּיל אֶת רֹאשׁוֹ לַקַּרְקַע, מְטֹעָן הִרְהוּרִים" (שלו, אלוהי 55). – [מְטֹעָנָה או מְטֹעֶנֶת, מְטֹעָנִים, ־נוֹת]

ב. **מְטֹעָן, מטוען** ת׳ [מִן ג. טען, טֹעַן] מְדֻקָּר, מֻכֶּה: "וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב, לְבֻשׁ הֲרֻגִים מְטֹעֲנֵי חָרֶב" (ישעיה יד יט). – [מְטֹעֶנֶת, מְטֹעָנִים, ־נוֹת]

מֻטְעָן°, מוטען ת׳ [מִן א. טען, הֻטְעַן¹] מְעֻמָּס, שֶׁטָּעֲנוּ וְעָמְסוּ עָלָיו: מַשָּׂאִית מֻטְעֶנֶת חוֹל. – [מֻטְעֶנֶת, מֻטְעָנִים, ־נוֹת]

מַטְעֵן° ז׳ [מִן א. טען] מִתְקָן הַמְשַׁמֵּשׁ לִטְעִינָה: מַטְעֵן כַּדּוּרִים לְרוֹבֶה (פַּס־מַתֶּכֶת הַמַּחֲזִיק מִסְפַּר כַּדּוּרִים בְּכַרְכְּבֵּיהֶם, וּבְאֶמְצָעוּתוֹ הֵם נִטְעָנִים בָּזֶה אַחַר זֶה). מַטְעֵן לְמַצְבֵּר. – [מַטְעֵן־, מַטְעֵנִים, מַטְעֲנֵי־]

מטען°, מיטען ת׳ [מן א. טען] (כלי־יריה) הנטען מעצמו עם כל יריה: אקדח מטען. — [מטענת, מטענים, ־נות]

מטען° ז׳ [מן מטע] בעל מטעים, פלנטטור: חברת מטענים באמריקה. — [מטען־, מטענים, מטעני־]

מטענה° נ׳ [מן טען] מעלית להעלאת מטען: מטענה לשקים בטחנת־קמח. — [מטענת־, מטענות, ־נות־]

מטעת* נ׳ [מן מטע] 1. שעור הנטיעה, אפן הנטיעה: ״ובלבד שתהא מטעתן מטע עשרה (אילנות) לבית סאה״ (תוספתא שביעית א א). 2. נטיעה, שתילה: ״והיו להפריח נצר למטעת עולם... כי במטעתם יתשגשגו״ (מגילת ההודיות ח 6—9). ״שלא היתה כוונתן למטעת כרמים״ (בראשית רבה ל). ״שורות־שורות, כמטעת של כרם״ (שיר השירים רבה ב, כתפוח). 3. המקום שממנו נלקח הנטע, מקום המוצא: ״שלשה חזרו למטעתן, אלו הן? — ישראל וכו׳״ (פסחים פז:). — [מטעת־, מטעות, מטעות־]

מטפה° ז׳ [מן טפה; ראה גם טפי] מכשיר לכבוי אש, מפעל באמצעים כימיים בעקר. — [מטפה־, מטפים, מטפי־]

מטפורה° נ׳ [מיוונית: meta אחר + phercin להעביר] השאלה, העברה, שמוש במלה או בניב לא בהוראתם הפשוטה אלא בהוראה שאולה לשם יתר ציוריות, למשל: ״מ ב ט ן שאול שועתי״ (יונה ב ג); ״פלוני כותב ב ד ם לבו״; ״הקהל היה מ ח ש מ ל מדברי הנואם״. — [מטפורות]

— **מטפורי°** ת׳ שיש בו משום מטפורה, משאל: דמויים וניבים מטפוריים רבים במליצה המקראית.

מטפח°, מטופח ת׳ [מן א. טפח, טפח] 1. שטפחו וגדלו אותו: גן של צמחים מטפח על־ידי הגנן. רעיון מטפח מנער. 2. מטפל, שהקפיד וטפל הרבה במראהו, בהופעתו, בלבושו וכדומה: אשה מטפחת היטב. 3. מעדן, ענג: ״בידו המטפחה היה תופס אותה בסנטרה״ (בארון, פרשיות 261). — [מטפחת, מטפחים, ־חות]

מטפח° ז׳ [מן ב. טפח] טפיחה, הכאה, דפיקה: ״העורב... נשא ועף במטפח־כנפים לאחור״ (יזהר, מישור 45). — [מטפח־, מטפחים, מטפחי־]

מטפחת נ׳ [מן ב. טפח] 1. יריעה רחבה של אריג שעוטפים בה את הצואר, את הראש וכדומה: ״הבי המטפחת אשר־עליך״ (רות ג טו). הערביים כורכים מטפחת לראש (״כפיה״). 2*. חתיכת אריג לעטף בה משהו: ״מטפחות הידים, מטפחות הספרים, מטפחות הספג״ (כלאים ט ג). ״צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת״ (חולין ח ב). — [מטפחת־, מטפחתו; מטפחות, מטפחות־]

— **מטפחת־אף°**, ממחטה, יריעת־אריג קטנה שאדם נושא על־פי־רב בכיסו למחט ולנגב בה את האף בשעת הצרך: ״ידיו ממשמשות בלי הרף במטפחת־אפו״ (גנסין, א 10). ״משימים אותו מחמת קטנו בכיס הבגד כאגוז או כמטפחת־האף, למשל״ (ביאליק, ספיח יא).

— **מטפחת־ספג*** (כלאים ט ג), מגבת גדולה להסתפג בה אחרי רחיצת הגוף.

— **מטפחת־ספרים*** (כלאים ט ג), מעטפת או סדין שהספר שם על המסתפר לשמר על בגדיו שלא יכסו בשער.

— **מטפחת־ספרים*** (כלים כח ד), יריעה של אריג להחזיק בה את ספר־התורה ולעטפו בה.

מטפטף

מטפטף° ז׳ [מן טפטף, טפטף] שפופרת קטנה של זכוכית שעליה מרכב כסוי של גמי — לשאיבת נוזל ולטפטופו טפות־טפות אגב לחיצה קלה בגמי. נקרא גם טפטפת. — [מטפטף־, מטפטפים, ־פי־]

מטפיסיקה° נ׳ [מיוונית: meta-ta-physika אחרי הפיסיקה, דמשמעות המקורית: כתביו העיוניים של אריסטו שנערכו אחרי ה״פיסיקה״ שלו] 1. המדע הפילוסופי הדן בדברים שמעבר לטבע הנתון בתחום הנסור והחישה הבלתי־אמצעית, חקירה בסבת בראשית של העצמים בעולם, בסוד בריאת העולם, במהות הנפש וכדומה. 2. העקרונות הנעלים והמפשטים ביותר המנחים ביסוד כל מדע. 3. [בלשון־עממית] כנוי לדרך מחשבה ערטילאית ומפשטת, חטוטים בכבשונו של עולם וכדומה.

— **מטפיסי°** ת׳ 1. היוצא מגדר הטבע, שהוא מחוץ לנסיון, שהוא רק בתחום התבונה הטהורה: שאלה מטפיסית. עיונים מטפיסיים. 2. [בלשון־עממית] מפשט, ערטילאי, בלתי־מציאותי.

מטפל° ז׳ [מן טפל, טפל] מי שעוסק, משגיח ודואג למישהו או למשהו: מטפל בצמחים. מטפלים בחיות בגן־החיות. — [מטפלים, מטפלי־] [ראה להלן מטפלת]

מטפל*, מטופל ת׳ [מן טפל, טפל; ראה גם טפל, טפליא] 1*. שיש לו ילדים: ״מטפל (בבנים) ואין לו (במה לפרנסם)״ (תענית טז.). 2°. עמוס, נושא כעל של־: ״הוא היה מטפל בבנים נשואים ובחתנים... שישבו רבם על שלחנו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קס). ״איש עשיר הוא, מטפל בממון הרבה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צח). אדם מטפל בדאגות מרבות. 3°. שהרבו לטפל בו: מטע מטפל, בית מטפל כהלכה. — [מטפלה או מטפלת, מטפלים, ־לות]

מטפלת° נ׳ [מן מטפל] אומנת, אשה העוסקת בטפול בתינוק בהעדר אמו. — [מטפלת־, מטפלות]

מטפס°, מוטפס ת׳ [מן ב. טפס] 1. מדפס מאמהות־דפוס. 2. מעתק בטפסים רבים: חוזר מטפס במאה טפסים. — [מטפסת, מטפסים, ־סות]

מטפס° ז׳ [מן א. טפס, טפס] צמח הנאחז ועולה בדרך גדולו על צמחים אחרים שבשכנותו או על־גבי סמוכות בעזרת קנוקנות שבו או בגבעולו, כגון: שעועית, גפן. — [מטפסים]

מטפסה° נ׳ [מן טפס] 1. מכשיר לשכפול טפסים שונים. 2. מתקן לעבודות סטראוטיפיה, מערכת מכשירים ואביזרים להתקנת אמהות מסדר של אותיות, וכן ליציקת עמודי־עופרת מאמהות. — [מטפסת־, מטפסות, ־סות־]

מטפסה° נ׳ [ראה מטפסה] מדור בבית־דפוס או בית־מלאכה לעבודות סטראוטיפיה, מקום להתקנת אמהות מסדר של אותיות וכן ליציקת עמודי־עופרת מאמהות. — [מטפסת־, מטפסות, מטפסות־]

מְטַפְּסַיִם ° ז״ז [מן א. טפס] אֲבִזָרִים שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁמַּצְמִידִים לָרַגְלַיִם לְשֵׁם טִפּוּס עַל־גַּבֵּי עַמּוּדִים: מְטַפְּסַיִם לְעוֹבְדֵי־הַחַשְׁמַל. — [מְטַפְּסֵי־]

מַטְפְּסָן ° ז׳ [מן מַטְפֵּסָה] מֻמְחֶה לַעֲבוֹדוֹת סְטֶרֵאוֹטִיפִּיָּה, עוֹבֵד בְּהַתְקָנַת אִמָּהוֹת וּבִיצִיקַת סֵדֶר מִן הָאִמָּהוֹת. — [מַטְפְּסַן־, מַטְפְּסָנִים, ־סָנֵי־]

מְטֻפָּר°, מְטוּפָּר ת׳ [מן טֹפֶר] בַּעַל צִפָּרְנַיִם: ״יָדַיִם מְעֻקָּמוֹת קְעוּרוֹת, מְטֻפָּרוֹת וּרְוּעֲדוֹת״ (שנהר, ב 320). — [מְטֻפֶּרֶת, ־רִים, ־רוֹת]

מְטֻפָּשׁ*, מְטוּפָּשׁ ת׳ [מן טפש] מְטֻמְטָם, נוֹאָל: ״מִי גָּרַם לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מְנֻוָּלִים וּמְטֻפָּשִׁים?״ (ספרי האזינו קלב). ״שְׁתִיקַת־אֲדִישׁוּת. אֲטוּמָה וְקֵהָה... וּמְטֻפֶּשֶׁת״ (אלתרמן, הטור א 283). — [מְטֻפָּשָׁה או מְטֻפֶּשֶׁת, מְטֻפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

— טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ °, טִפֵּשׁ מֻבְהָק, שׁוֹטֶה מֻפְלָג: ״תַּבְנִית טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ עָמַד שַׂר הָעֲשָׂרָה... לִפְנֵי הַפֶּלְדְּפֶבֶּל״ (טשרניחובסקי, סיפורים 172). ״אֶכְתֹּב לְךָ, טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ שֶׁכְּמוֹתְךָ״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם קל).

מְטֻקָּס*, מְטוּקָּס ת׳ [מן טקס, טִקֵּס] עָרוּךְ וּמְסֻדָּר, נוֹהֵג לְפִי הַטֶּקֶס הַמְּקֻבָּל: ״אֵין ׳צָב׳ אֶלָּא מְטֻקָּסוֹת, שֶׁלֹּא הָיוּ מְחֻסָּרוֹת כְּלוּם״ (במדבר רבה יב). ״בּוֹאִי הַלְוַי עִמָּנוּ בְּלֹא טְקָסִים מְטֻקָּסִים וְנֵטֵיל בְּחַבְרוּתָא״ (שנהר, א 232). ״הַחַוָּה קִדָּה מְטֻקֶּסֶת בְּמִקְצָת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 88). נֶעֶרְכָה קַבָּלַת־פָּנִים מְטֻקֶּסֶת לַשַּׁגְרִיר הֶחָדָשׁ. — [מְטֻקֶּסֶת, מְטֻקָּסִים, ־סוֹת]

מָטָר ז׳ [אוגריתית: מטר; אכדית: mitru; ארמית: מִטְרָא; ערבית: מַטַר] 1, גֶּשֶׁם, מַיִם הַיּוֹרְדִים מִן הָעֲנָנִים בְּצוּרַת טִפּוֹת בְּנוֹת גֹּדֶל שׁוֹנֶה בִּמְהִירוּת שׁוֹנָה: ״הַנֹּתֵן מָטָר עַל־פְּנֵי אָרֶץ, וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל־פְּנֵי חוּצוֹת״ (איוב ה י). ״וְהָאָרֶץ... לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם״ (דברים יא יא). ״הֶהָרִים יָגֵנּוּ עָלֶיךָ מִן הַשְּׁלָגִים וּמִן הַמְּטָרִים״ (רש״י סנהדרין צו:). ״כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁבָּא מִן הַמַּעֲרָב, שֶׁכֻּלּוֹ לִבְרָכָה״ (ספרי האזינו קלב.). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי לִדְבָרִים הַנִּשְׁפָּכִים אוֹ נִזְרָקִים בְּשֶׁפַע כְּעֵין הַמָּטָר: ״כִּי בִּכְיִי עִם מִטְרוֹת דִּמְעוֹתַי הַשְּׁפוּכִים״ (ביאליק, הרהורי). מְטַר כַּדּוּרִים נוֹרָה עַל הַיִּשּׁוּב. הַפּוֹרְעִים קִדְּמוּ אֶת הַמְּכוֹנִיּוֹת בִּמְטַר אֲבָנִים. — [מְטַר־, מְטָרוֹת, מִטְרוֹת־, גם מְטָרִים, מִטְרֵי־]

— מָטָר סוֹחֵף (משלי כח ג), גֶּשֶׁם חָזָק הַגּוֹרֵף וְסוֹחֵף הַכֹּל בִּזְרִימָתוֹ עַל הָאָרֶץ.

— מִטְרוֹת־עֹז [על־פי איוב לז ו], גְּשָׁמִים הַיּוֹרְדִים בְּזַעַף.

— אוֹתִיּוֹת שֶׁל טַל־וּמָטָר °, כִּנּוּי עֲמָמִי לְאוֹתִיּוֹת קְטַנּוֹת [על־שום התוספה שמוסיפים בברכת השנים שבתפילת שמונה־עשרה ״ותן טל ומטר לברכה״, והיא רשומה ב״סידורים״ באותיות קטנות]

א׳ **מטר** [מן מָטָר]

~ נפ׳ נִמְטַר, 1, יָרַד עָלָיו מָטָר, נִרְטַב מִגֶּשֶׁם: ״חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר״ (עמוס ד ז). ״פַּעַם אֵין הָאֲדָמָה נִמְטֶרֶת בִּזְמַנָּהּ״ (טברסקי, אקוסטה ב 97). 2, [בהשאלה] יָרַד בְּשֶׁפַע, נִתַּךְ: ״קוֹל חֲבָטוֹת עֲמוּמוֹת הַנִּמְטָרוֹת בָּזוֹ אַחַר זוֹ קָלְטוּ אָזְנֶיהָ״ (אריכא, סנחריב 334). — [לְהִמָּטֵר, נִמְטַר, יִמָּטֵר]

~ הפ׳ הִמְטִיר פ״י 1, הוֹרִיד מָטָר, הִגְשִׁים: ״וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אַחַת, וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר״ (עמוס ד ז). 2, הוֹרִיד בְּשֶׁפַע, הֵטִיל: ״וַה׳ הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה׳ מִן־הַשָּׁמָיִם״ (בראשית יט כד). ״וַתַּמְטֵר קְלָלוֹת נִמְרָצוֹת עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה חַיִּים״ (עגנון, אלו סו). הָאֲוִירוֹנִים הִמְטִירוּ פְּצָצוֹת עַל הָעִיר. [לְהַמְטִיר, מַ־ יַ־]

~ הפ׳ הֻמְטַר ° 1, הוּרַד גֶּשֶׁם: מְטַר־עֹז הֻמְטַר מִן הַשָּׁמַיִם. 2, נִמְטַר, הֻשְׁקָה מַיִם, רָוָה מֵי־גֶשֶׁם: הַחֶלְקָה הֻמְטְרָה. 3, הֻשְׁלַךְ וְהוּטַל בְּשֶׁפַע: פְּגָזִים הֻמְטְרוּ עַל בִּצּוּרֵי הָאוֹיֵב. — [מֻמְטָר, יֻמְטַר]

ב׳ **מטר** [מן מַטָּרָה]

~ פע׳ מִטֵּר ° פ״י [בצבא] יָרָה אֵשׁ־מַקְלְעִים מְמָטוֹס עַל מַטָּרַת קַרְקַע, עַל־פִּי רֹב מִגֹּבַהּ מוּעָט. — [לְמַטֵּר, מְ־, יְ־]

מֶטֶר ° ז׳ [מיוונית: metron מידה] 1, יְחִידַת־הָאֹרֶךְ בַּשִּׁיטָה הָעֶשְׂרוֹנִית הַמְּקֻבֶּלֶת בְּרֹב אַרְצוֹת הָעוֹלָם וּבַמַּדָּע. שִׁעוּר אָרְכּוֹ – בְּקֵרוּב אֶחָד מֵאַרְבָּעִים מִילְיוֹן שֶׁל קַו־הַמַּשְׁוֶה. הַמֶּטֶר מִתְחַלֵּק לְ־10 דֵּצִימֶטְרִים, לְ־100 סֶנְטִימֶטְרִים, לְ־1000 מִילִימֶטְרִים. 2, תּוֹסֶפֶת בְּסוֹפֵי שֵׁמוֹת שֶׁל מַכְשִׁירֵי־מְדִידָה שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: ״מוֹדֵד״, ״מַד״, כְּגוֹן: תֶּרְמוֹמֶטֶר (מַדְחֹם), בָּרוֹמֶטֶר (מַדְכֹּבֶד), מָנוֹמֶטֶר (מַדְלַחַץ). — [מֶטְרִים]

— מֶטֶר מְרֻבָּע ° [ראשי־תיבות: מ״ר] יְחִידַת־שֶׁטַח בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית – רִבּוּעַ שֶׁכָּל אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו אָרְכָּהּ מֶטֶר.

— מֶטֶר מְעֻקָּב ° [בראשי־תיבות: מ״ק; גם ממ״ע] יְחִידַת־נֶפַח בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית–נֶפַח קֻבִּיָּה שֶׁכָּל אֶחָד מִמִּקְצוֹעוֹתֶיהָ אָרְכּוֹ מֶטֶר.

— מֶטֶר־קִילוֹגְרָם ° [בראשי־תיבות: מק״ג], כַּמּוּת עֲבוֹדָה הַנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הֲרָמַת מַשָּׂא שֶׁל קִילוֹגְרָם לְגֹבַהּ שֶׁל מֶטֶר: אָדָם בֵּינוֹנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה כְּדֵי שְׁמוֹנָה מֶטֶר־קִילוֹגְרָם בַּשְּׁנִיָּה אַחַת.

מְטֹרָד°, מְטוֹרָד ת׳ [מן טרד, טֹרַד] נָתוּן בִּטְרָדָה, מָלֵא טְרָדוֹת וּטְרָחוֹת: ״הָיְתָה טְרוּדָה וּמְטֹרֶדֶת בְּכַלְכּוּל הַבַּיִת הַגָּדוֹל״ (שופמן, ב 220). ״רַב מוֹטִיל־בָּרוּךְ מְטֹרָד וּמְפֻזָּר״ (ברקוביץ, תר׳ אדם סא). ״חָרְדוּ הָעָם שֶׁבְּצָרִיף וְיָצְאוּ מְטֹרָדִים וּמְבֹהָלִים״ (בורלא, כיסופים 164). — [מְטֹרָדָה או מְטֹרֶדֶת, מְטֹרָדִים, ־דוֹת]

מֻטְרָד°, מוּטְרָד ת׳ [מן טרד הִטְרִיד°] מְגֹרָשׁ, מְטֻלְטָל: ״הָמוֹן מֻטְרָד וּמְעֻרְעָר וּמְפֻרְכָּס, אֲשֶׁר מִלֵּט אֶת קֹמֶץ חַיָּיו מִן הַחֳרָבוֹת״ (שנהר, ב 133). מֻטְרָד מִן הָעוֹלָם. 2, טָרוּד בְּיוֹתֵר, עָסוּק וְדוֹאֵג: ״אָבִי, שֶׁהָיָה מְפֻזָּר וּמֻטְרָד בַּעֲסָקָיו, הָיָה שׁוֹאֲלֵנִי מַה לִּי?״ (ברש, א 175). — [מֻטְרֶדֶת, מֻטְרָדִים, ־דוֹת]

מֻטְרָד ° ז׳ [מן טרד] פֶּגַע, דָּבָר אוֹ פְּעֻלָּה הַגּוֹרְמִים הַפְרָעָה אוֹ אִי־נוֹחוּת לְאָדָם פְּרָטִי אוֹ לְצִבּוּר [מונח משפטי מקובל בפקודת הנזיקין]. — [מֻטְרַד־, מֻטְרָדִים, מֻטְרְדֵי־]

א׳ **מַטָּרָה** נ׳ [מן נטר] 1 °, תַּכְלִית, דָּבָר שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְהַשִּׂיגוֹ, תְּעוּדָה: אַחַת מִמַּטְּרוֹתֶיהָ הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוֹנוּת הָשְׂגָה עִם הֲקָמַת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. פְּלוֹנִי הִגִּיעַ אֶל הַמַּטָּרָה הַנִּכְסֶפֶת. ״הַמַּטָּרָה מְקַדֶּשֶׁת אֶת הָאֶמְצָעִים״ (סיסמה מיוחסת לישועיים). 2, עֶצֶם אוֹ גּוּף שֶׁאֵלָיו מְכַוֵּן הַיּוֹרֶה אֶת חִצָּיו אוֹ אֶת אִשּׁוֹ: ״שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה, לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה״ (שמואל א כ כ). קְלִיעָה אֶל הַמַּטָּרָה. הֶחָיִל הֵטִיל רִמּוֹן אֶל טַנְק הָאוֹיֵב וּפָגַע בַּמַּטָּרָה. — [מַטְּרַת־, מַטָּרוֹת, מַטְּרוֹת־]

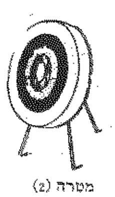

מטרה (2)

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

— **מטרה צבאית**°, כל מקום או מפעל שהוא חיוני לצד לוחם אחד (מפעלי־דלק, קרונות־אספקה, בצורים וכדומה) והוא משמש מטרה להתקפת הצד השני: מטוסי האויב הפציצו מטרות צבאיות בערף האויב.

ב. **מטרה** נ׳ [מן נטר] משמר, מקום־שמירה, כלא: ״וירמיהו הנביא היה כלוא בחצר המטרה״ (ירמיה לב ב).

מטרו° ז׳ [קיצור התואר הצרפתי métropolitain של עיר־הבירה, מיוונית: metropolis אם (למושבותיה)] כנוי לרכבת תחתית, רכבת המהלכת במנהרות כרויות מתחת לאדמה בערים גדולות שונות בעולם.— [מטרואות]

מטרולוגיה° נ׳ [מיוונית: metron מידה + logos דבר] המדע העוסק בקביעת מדות ומשקלות.

מטרום° ז׳ [מיוונית: metron מידה, קצב] [במוסיקה] מספר היחידות בטקט ומשקלן.

מטרון^ ז׳ [אולי מן מטר] גלימה לכסוי גוף האדם וראשו (להגנה מן הגשם?): ״ויתמרמר לנגדו ויתפשהו בבגדו... ויגזל ממנו מטרונו״ (מתתיה, על-פי שירמן ב 657). — [מטרון־, מטרונים, ־ני־]

מטרונה* נ׳ [לאטינית: matrona] גברת כבודה, אשה מבית אצילים (בין נשי רומא בימי־קדם): ״עמד המלך ונטלה לאשה ועשאה מטרונה״ (שמות רבה מד). — [מטרונת־, מטרונות]

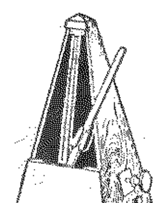
מטרונום

מטרונום° ז׳ [מיוונית: metron מידה + nomos חוק] מכשיר המציין רוחים מדיקים בזמן. המטרונום עשוי על־פי־רב תבה בצורת פירמידה שבתוכה נעה מטטלת אילך ואילך על־ידי מנגנון של שעון. משתמשים במטרונום לקביעת הקצב בנגינה, בזמרה, במדידות מדעיות מדיקות ועוד. — [מטרונומים]

מטרונית*נ׳ (שמות רבה ג), **מטרוניתא*** נ׳ (חולין קה:), ראה מטרונה*. — [מטרוניות]

מטרופוליט° ז׳ [מיוונית: metropolis עיר־הבירה] כנוי לבישוף העליון בכנסיה הנוצרית־היונית. — [מטרופוליטים]

מטרופולין* נ׳ [מיוונית: metropolis אם (למושבותיה)] 1*, עיר בירה, עיר מושב השלטונות המרכזיים של המדינה: ״זו קיסרי בת אדום, שהיא היתה מטרופולין של מלכים״ (מגילה ו.). 2°, ארץ המולדת, הארץ המרכזית ביחסה אל מושבותיה.—[מטרופוליות]

מטרז°, מטורז ת׳ [מן טרזן] מתהדר בלבושו, מתגנדר בחיצוניותו. — [מטרזת, ־רזים, ־זות]

מטרזן°, מטורזן ת׳ [מן טרזן] מהדר ומגנדר בלבושו: ״האדם המפאר והמאדר, המביים והמטרזן״ (שטיינמן, זוגות 53). ״בחור אחד מטרזן כהלכה ותסרקתו מבהיקה ביותר״ (אריכא, יצרים 93). — [מטרזנת, מטרזנים, ־נות]

מטרח°, מוטרח ת׳ [מן טרח, הטרח^] שהטריחו אותו, שנגרם לו טרח: צר לי שאתה מטרח כל כך בגללי. — [מטרחת, מטרחים, ־חות]

מטרי° ת׳ [מן מטר] הבנוי לפי שיטת חלקתו של המטר, עשורי. [מטרית, מטריים, ־ריות]

— **השיטה המטרית**°, השיטה העשורית של מדות ומשקלות שביסודה המטר – כיחידת־ארך; האר – כיחידת־שטח; הליטר – כיחידת־נפח; הגרם – כיחידת־משקל.

מטריאליזם° ז׳ [מלאטינית: materia חומר] חמרנות, השקפה, כי ביסודו של העולם ושל כל תופעות החיים והחברה – החמר הוא גורם ראשוני. המטריאליזם קובע, שקיום העולם האוביקטיבי הוא בלתי־תלוי בתודעתו של האדם – להבדיל מן ״אידיאליזם״ הרואה את המניע היסודי ברוח ובאידיאות.

— **מטריאליזם היסטורי**°, ההשקפה ההיסטורית שהתפתחות החברה והרוח האנושית היא תוצאה של יחסי הייצור והכלכלה. הגורם העקרי המכריע בהיסטוריה – הגורם הכלכלי־חברתי; ״ההויה החברתית קובעת את תודעת האדם״ (קארל מארקס).

— **מטריאליסט**° ז׳ 1, חמרן, נוטה להשקפת עולם של מטריאליזם. 2, השואף לספוק הצד החמרי שבחייו, מעשי, המחפש בכל את התועלת החמרית.

— **מטריאליסטי**° ת׳ העומד על הבסיס של המטריאליזם.

— **מטריאלי**° ת׳ חמרי, כלכלי, מעשי: מצבו המטריאלי של פלוני טוב. התנאים המטריאליים במשק המדינה.

— **מטריאליות**° נ׳ 1, חמריות, הצד המעשי־החמרי שבדבר. 2, הנטיה ליחס עקר החשיבות לגוף ולחמר, ופחות מזה לענינים שברוח.

מטריארכט° ז׳ [מלאטינית: mater (matris) אם + יוונית: arche שלטון] מבנה משפחתי וחברתי עתיק בתולדות האדם הקדמון שלפיו היתה האם ראש־המשפחה, וכל הענינים המשקיים והשבטיים התנהלו בידי נשים (להבדיל מן פטריארכט, ראה ערך זה).

— **מטריארכלי**°, של ראשות האשה־האם במשפחה ובחברה; של משטר המטריארכט (להבדיל מ פטריארכלי, ראה ערך זה).

מטריות (פתוחה וסגורה)

מטריה° נ׳ [מן מטר] סוכך מפני הגשם, העשוי מסגרת מתקפלת שעל קניה מתוח אריג אטים בפני מים. — (מטרית־, מטריות)

מטריצה° נ׳ [מלאטינית: mater (matris) אם] אמה, טפס; דפוס שבו טבועה תבנית אות המשמשת ליציקת אותיות־עופרת חדשות, כגון: המטריצה שבמכונת־הסדור ״ליינוטיפ״. כן יקרא גם לוח של ניר עבה או חמר אחר כיוצא בו שהטבעו בו על־ידי לחץ אותיות־הסדר שבעמודי ספר או עתון, והמשמש אחר־כך לטפס שבו יוצקים מעופרת לוחות של סדר להדפסת הספר מחדש. — [מטריצות]

מטריקה° נ׳ [מיוונית: metron מידה משקל] תורת המשקלים בשירה. —[מטריקות]

מֻטְרָם°, מוטרם ת׳ [מן טֶרֶם; ראה גם טרם, הִטְרִים] מֻקְדָּם, שֶׁנַּעֲשָׂה בְּטֶרֶם בּוֹא דָּבָר אַחֵר: סַכָּנוֹת מְדֻמּוֹת אוֹ מֻטְרָמוֹת. יְדִיעָה מֻטְרֶמֶת עַל הַמַּצָּב. — [מֻטְרֶמֶת, מֻטְרָמִים, ־מוֹת]

מְטֹרָף*, מטורף ת׳ [מן ב׳ טרף, טֹרַף] 1. מְבֻלְבָּל, מְשֻׁגָּע, מְעֹרָב בְּדַעְתּוֹ: ״שָׁתָה ג׳ כּוֹסוֹת — יָצְאוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מִדַּעְתּוֹ וְלִבּוֹ מְטֹרָף, מִיָּד הוּא מַתְחִיל לְדַבֵּר שֶׁלֹּא כַהֹגֶן״ (במדבר רבה י). ״פִּיבְקָא הָיָה כִּמְטֹרָף: מַה זֹּאת? שַׁבָּת — וְהֶרֶב... שִׁכּוֹר אֲנִי אוֹ מְשֻׁגָּע״ (ביאליק, יום השישי ו). הַמְטֹרָף אֵינוֹ אַחְרַאי לְמַעֲשָׂיו. 2. דָּחוּי, נִדָּח, מְגֹרָשׁ, מֻשְׁלָךְ, מְטֻלְטָל, מוּנָע וּמוּנָד: ״הָרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם הָיוּ מְטֹרָפִין כְּקַשׁ״ (מכילתא בשלח לח). ״יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה דְּוּוּיִם... וּמְטֹרָפִין״ (יבמות מז.). 3. מְנֻמָּר, מְכֻתָּם: ״מִפְּנֵי מָה גּוּפוֹ (הַנָּחָשׁ) מְטֹרָף?״ (קהלת רבה י, אם ישוך). — [מְטֹרֶפֶת, מְטֹרָפִים, ־פוֹת]

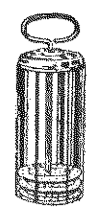

מטרף

מַטְרֵף° ז׳ [מן ב׳ טרף] כְּלִי־מִטְבָּח שֶׁטּוֹרְפִים וּבוֹלְלִים בּוֹ עַל־יְדֵי חֲבִיטָה שַׁמֶּנֶת, בֵּיצִים וְעוֹד. [מַטְרֵף־, מַטְרְפִים, מַטְרְפֵי־]

מְטֻרְפָּד°, מטורפד ת׳ [מן טוֹרְפֵּדוֹ; ראה גם טרפד, טִרְפֵּד] שֶׁנִּפְגַּע וְנוּקַשׁ עַל־יְדֵי טוֹרְפֵּדוֹ: הַסְּפִינָה הַמְטֻרְפֶּדֶת בְּלֶב־יָם יָרְדָה בִּמְצוּלוֹת. — [מְטֻרְפֶּדֶת, מְטֻרְפָּדִים, ־דוֹת]

מְטֻרְפָּז°, מטורפז ת׳ [מן טְרַפֶּז] עָשׂוּי בְּצוּרַת טְרַפֶּזָה: ״יוֹשֵׁב כְּמַצֵּבָה מְטֻרְפֶּזֶת מוּל הַלְּמֶפֶד הָאָדֹם״ (יזהר, צקלג 593). — [מְטֻרְפֶּזֶת, מְטֻרְפָּזִים, ־זוֹת]

מַטַּרְפְּסָא*, מיטרפסא ז׳ [ארמית] עֹנֶשׁ, גְּמוּל [רווח בצירוף:]

— שָׁקַל לְמַטַּרְפְּסֵיהּ* [על־פי יבמות קה:], קִבֵּל אֶת גְּמוּלוֹ, קִבֵּל אֶת הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לוֹ.

מְטֹרָשׁ°, מטורש ת׳ [מן טֶרֶשׁ; ראה גם טרש] מְסֻלָּע, מָלֵא טְרָשִׁים: ״לְאֹרֶךְ צַלְעָה הַמְעֻקֶּמֶת וּמְטֹרֶשֶׁת עַד הָאֹפֶק הַזָּרוּעַ אֲבָנִים וּרְגָבִים מְגֻבָּבִים״ (יזהר, צקלג 469). ״כָּל אֵלֶּם־הֲוָיָתוֹ יֵחָנֵט בְּקִפְּל־אֶבֶן מְטֹרָשׁ״ (אבינועם, שירים רלא).—[מְטֹרֶשֶׁת, ־רָשִׁים, ־שׁוֹת]

מַטַּ״שׁ ר״ת מַטֵּה רָאשִׁי.

מַטְרָתִיּוּת° נ׳ [מן מַטָּרָה] תַּכְלִיתִיּוּת, שְׁאִיפָה לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: ״הַחִמּוּד הָאֶסְתֵּטִי הוּא ...כְּמִיהָה לַחֲוָיוֹת בְּנוֹת־חוֹרִין מִן בְּלִימוּס הַמַּטְרָתִיּוּת וְטִרְדוֹתֶיהָ״ (קלצקין, כתבים 220). — [מַטְרָתִיּוּת־]

מְטֻשְׁטָשׁ*, מטושטש ת׳ [מן טשטש, טִשְׁטֵשׁ] 1*. לֹא בָּרוּר, מְעֻרְפָּל, שֶׁקָּשֶׁה לְהַבְחִין בִּפְרָטָיו אוֹ לְקָרְאוֹ: ״הָיוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת מְטֻשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקֹרָעוֹת; אִם רִשּׁוּמָן נִכָּר — כְּשֵׁרָה; וְאִם לָאו — פְּסוּלָה״ (מגילה יח:). ״לֹא נִשְׁאַר לָהּ אֶלָּא כְּעֵין בְּבוּאָה מְטֻשְׁטֶשֶׁת שֶׁל קוֹלִי״ (ביאליק, מאחורי א). ״עֶרֶב אוּרִירִי... תָּלוּי בִּתְחוּמָהּ שֶׁל כִּכָּר מְטֻשְׁטָשׁ״ (טשרניחובסקי, שירים 48). ״מַשְׁחִיר גַּג מְנֻזָּר בַּמֶּרְחָק הַמְטֻשְׁטָשׁ״ (פיכמן, עד). תְּמוּנָה מְטֻשְׁטֶשֶׁת. 2°. מְבֻלְבָּל, נָבוֹךְ: ״עָמְדָה מְטֻשְׁטֶשֶׁת בְּאֶמְצַע הַבַּיִת וְלֹא הֵבִינָה מִכָּל הַנַּעֲשֶׂה כְּלוּם״ (ביאליק, יום השישי ו). 3*. מְלֻכְלָךְ, מְזֹהָם: ״הָיוּ בְּגָדָיו מְטֻשְׁטָשִׁין וְעָבֵד — עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה״ (פסחים סה:). — [מְטֻשְׁטָשָׁה או מְטֻשְׁטֶשֶׁת, מְטֻשְׁטָשִׁים, ־שׁוֹת]

— בִּמְטֻשְׁטָשׁ תה״פ בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר, בְּצוּרָה מְעֻרְפֶּלֶת: ״אֵין הַדְּבָרִים בָּאִים בִּמְטֻשְׁטָשׁ, בִּמְעֻרְבָּב, אֶלָּא דָּבָר דָּבָר בִּתְחוּמוֹ״ (ויסלבסקי, יחידים 93). ״לְעִתִּים הִגִּיעַ מִשָּׁם בִּמְטֻשְׁטָשׁ קוֹלוֹ הַצָּרוּד״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 168).

א. מִי מ״ג לזכר ולנקבה, ליחיד ולרבים [אוגריתית: מי; אכדית: mannu; ארמית: מַן; ערבית: מַן] 1. מִלַּת־שְׁאֵלָה בְּפִי אָדָם הָרוֹצֶה לָדַעַת אֶת זֶהוּתוֹ אוֹ אֶת שְׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״וַיֹּאמֶר: מִי־אָתְּ? וַתֹּאמֶר: אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ״ (רות ג ט). ״וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף, וַיֹּאמֶר: מִי־אֵלֶּה?״ (בראשית מח ח). ״וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים: מִי עָשָׂה זֹאת? וַיֹּאמְרוּ: שִׁמְשׁוֹן חֲתַן הַתִּמְנִי!״ (שופטים טו ו). ״מִי הִגִּיד לְךָ, כִּי עֵירֹם אָתָּה״ (בראשית ג יא). ״אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ?״ (ישעיה ו ח). ״לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה״ (בראשית כא כו). ״אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי?״ (אבות א יד). [וכסומך:] ״בַּת־מִי אַתְּ?״ (בראשית כד כג). ״אֶת־שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי... וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר?״ (שמואל א יב ג). 2. זֶה שֶׁ־, אוֹתוֹ אָדָם שֶׁ־, כָּל אָדָם שֶׁ־: ״מִי־בַעַל דְּבָרִים, יִגַּשׁ אֲלֵהֶם״ (שמות כד יד). ״מִי לַה׳ — אֵלָי!״ (שמות לב כו). ״מִי־יָרֵא וְחָרֵד, יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד״ (שופטים ז ג). [ובצירוף אֲשֶׁר, שֶׁ־] ״מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי, אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי״ (שמות לב לג). ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָאתַיִם זוּז, לֹא יִטֹּל לֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֵאָה״ (פאה ח ח). ״כָּל מִי שֶׁלֹּא רָאָה שִׂמְחַת בֵּית־הַשּׁוֹאֵבָה, לֹא רָאָה שִׂמְחָה מִיָּמָיו״ (סוכה ה א). ״וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי־צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה״ (תפילת מי שבירך). 4. מִישֶׁהוּ, פְּלוֹנִי: ״שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר בְּאַבְשָׁלוֹם״ (שמואל ב יח יב). ״אִם יֵשׁ לוֹ מִי לְאָחוֹז בַּחֲמוֹרוֹ״ (ירושלמי ברכות ד ה). 5. הַאִם, הַאֻמְנָם: ״מִי יָקוּם יַעֲקֹב, כִּי קָטֹן הוּא?״ (עמוס ז ב). ״אִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם שֶׁפִּיסּוּף בְּאוֹתָהּ שָׁעָה — מִי נָדַרְתָּ?״ (נדרים כא:). [וראה עוד ההוראות והצירופים להלן]

— לְמִי, לְאֵיזֶה אָדָם אוֹ לְאֵילוּ אֲנָשִׁים: ״לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי?״ (אסתר ו ו). ״וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל? הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ!״ (שמואל א ט כ). ״לְמִי־אוֹי, לְמִי אֲבוֹי?״ (משלי כג כט). ״לְמִי זָהָב, הִתְפָּרָקוּ!״ (שמות לב כד).

— מִי... מִי...°, כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה: ״מִי בָּרֶכֶב, מִי בָּרֶגֶל — נֵעוֹשׁ נָא לַאֲגֻדָּה״ (רוזנבוים, שאו ציונה).

— מִמִּי, מֵאֵיזֶה אָדָם: ״ה׳ אוֹרִי וְיִשְׁעִי, מִמִּי אִירָא? ה׳ מָעוֹז חַיַּי, מִמִּי אֶפְחָד?״ (תהלים כז א).

— מִי וָמִי, אֵילוּ הֵם הָאֲנָשִׁים?: ״מִי וָמִי הַהֹלְכִים?... בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ״ (שמות י ח).

— מִי־שֶׁהוּא°, מִישֶׁהוּ°, אֵיזֶה אָדָם, אָדָם אֶחָד, פְּלוֹנִי: מִישֶׁהוּ דּוֹפֵק עַל הַדֶּלֶת. מִישֶׁהוּ גִּלָּה לִי אֶת הַדָּבָר.

— מִי יוֹדֵעַ, אוּלַי, שֶׁמָּא: ״מִי יוֹדֵעַ, וְחַנַּנִי ה׳ וְחַי הַיָּלֶד״ (שמואל ב יב כב). ״מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים... וְלֹא־נֹאבֵד״ (יונה ג ט). מִי יוֹדֵעַ אִם יָקוּם הַחוֹלֶה מֵחָלְיוֹ.

— מִי יוֹדֵעַ מָה° [בלשון־הדיבור] מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ חָשׁוּב בְּיוֹתֵר: ״וְהָרוּחַ טִלְטְלָה אֶת סְבַךְ רֹאשׁוֹ... כְּאִלּוּ מִי יוֹדֵעַ מָה״ (יזהר, צקלג 23). מַה הוּא סָבוּר, אוֹתוֹ שַׁחְצָן, מִי יוֹדֵעַ מָה!...

— מִי יִתֵּן, הַלְוַאי, וּלְוַאי שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ: "מִי־יִתֵּן תָּבוֹא שֶׁאֱלָתִי, וְתִקְוָתִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ" (איוב ו ח). מִי יִתֵּן וְתַצְלִיחַ בְּדַרְכְּךָ!

— מִי שֶׁבֵּרַךְ^, 1^, בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ הַגַּבַּאי בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֶת הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה אוֹ אֶת קְרוֹבָיו (עַל־שׁוּם תְּחִלָּתָהּ שֶׁל הַבְּרָכָה: "מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ... הוּא יְבָרֵךְ אֶת..."). 2°, כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר לִקְלָלוֹת וְגִדּוּפִים: אוֹתוֹ גַּס־רוּחַ קִדֵּם אֶת פָּנֵינוּ בְּ"מִי שֶׁבֵּרַךְ" שֶׁכָּזֶה, שֶׁמִּהַרְנוּ לְהִסְתַּלֵּק.

— מִי דָּמֵי* (ארמית) כְּלוּם דּוֹמִים שְׁנֵי הַדְּבָרִים זֶה לָזֶה? (הרבה בתלמוד, למשל: פסחים יד:)

ב. **מִי°** ז׳ שֵׁם מְקֻבָּל לַצְּלִיל הַשְּׁלִישִׁי בְּסֻלַּם־הַמּוּסִיקָה הַדִּיאָטוֹנִי אַחֲרֵי "דּוֹ" וְ"רֶה".

מֵי, סְמִיכוּת מִן מַיִם: מֵי־מֶלַח, מֵי־מָרוֹם.

מ״י ר״ת 1, מִלַּת־יַחַס. 2, מִסְפָּר־יָחִיד.

מיאון, ראה מֵאוּן.　　**מיאוס,** ראה מֵאוּס.

מְיֻאָשׁ°, מיואש ת׳ [מן יאש, יֵאֵשׁ^] שֶׁבָּא לִידֵי יֵאוּשׁ, חֲסַר־תִּקְוָה, חָמוּר בְּיוֹתֵר: "וּבְאִישׁוֹנֵיהֶן קָפְאָה לָנֶצַח תְּחִנָּה מְיֻאֶשֶׁת מְרַחֲמִים" (ביאליק, אלמנות). מַצָּב מְיֻאָשׁ. אָדָם מְיֻאָשׁ. – [מְיֻאֶשֶׁת, מְיֻאָשִׁים, מְיֻאָשׁוֹת]

מְיֻבָּא°, מיובא ת׳ [מן יִבּוּא; ראה יבא, יִבֵּא] שֶׁהֻכְנַס מִחוּץ־לָאָרֶץ: "הַבָּשָׂר הַכָּשֵׁר הַמְיֻבָּא בְּקֻפְסָאוֹת מֵאַרְצוֹת־הַבְּרִית" (שרת, באסיה 70). חֶמְאָה מְיֻבֵּאת.–[מְיֻבָּאָה או מְיֻבֵּאת, מְיֻבָּאִים, ־אוֹת]

א. **מְיֻבָּל°, מיובל** ת׳ [מן ג. יבל, יִבֵּל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַבָּלוֹת: "וּלְבָרֵךְ אֶת שׁוֹתְלוֹ וְיָדוֹ הַמְיֻבֶּלֶת" (גרינברג כלב פ). "בַּעַל הַיָּדַיִם הַמְיֻבָּלוֹת וְהַצִּפָּרְנַיִם הַמְּלֻכְלָכוֹת" (ר׳ שחם, שאלה 50).–[מְיֻבֶּלֶת, ־בָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְיֻבָּל°, מיובל°** ת׳ [מן ב. יוֹבֵל; ראה גם ד. יבל, יִבֵּל] מִי שֶׁחוֹגְגִים אֶת חַג יוֹבְלוֹ: נִשְׁלְחָה בְּרָכָה לַסּוֹפֵר הַמְיֻבָּל. – [מְיֻבֶּלֶת, מְיֻבָּלִים, ־בָּלוֹת]

מְיֻבָּשׁ°, מיובש ת׳ [מן יבש, יִבֵּשׁ^] שֶׁיִּבְּשׁוּהוּ, שֶׁנִּטְּלָה לַחוּתוֹ: צְמָחִים מְיֻבָּשִׁים. תְּאֵנִים מְיֻבָּשׁוֹת. – [מְיֻבָּשָׁה או מְיֻבֶּשֶׁת, ־בָּשִׁים, מְיֻבָּשׁוֹת]

מיגו, ראה מִגּוֹ.　　**מיגול,** ראה מִגּוּל.　　**מיגור,** ראה מִגּוּר.

מְיֻגָּן°, מיוגן ת׳ [מן יָגוֹן] חֲדוּר יָגוֹן, נוּגֶה, עָצוּב: "וּמִשְּׁלִי פֹּה מְיֻגָּן הַכֹּל וּמְגֻעְגָּע כִּתְפִלָּה" (שלונסקי, שירים ב 58). "עוֹלָם מְיֻגָּן, הָיְתָה מְיֻגֶּנֶת" (טננבוים, תמולים 18). – [מְיֻגֶּנֶת, מְיֻגָּנִים, ־נוֹת]

מְיַגֵּעַ°, מייגע ת׳ [מן יגע, יִגֵּעַ] מְעַיֵּף, גּוֹרֵם לִיגִיעָה: עֲבוֹדָה מְיַגַּעַת. מַשָּׂא וּמַתָּן מְיַגֵּעַ בֵּין הַצְּדָדִים. – [מְיַגַּעַת, מְיַגְּעִים, ־גּוֹת]

מְיֻגָּע*, מיוגע ת׳ [מן יגע, יִגַּע] עָיֵף מְאֹד, יָגֵעַ מְאֹד: "אַחֵינוּ הַמְיֻגָּעִים הַמְדֻכָּאִין בָּאֵבֶל הַזֶּה" (כתובות ח:). "מְיֻגָּע וְעָמֵל וְלָחוּץ וְאֻמְלָל" (יהודה הלוי, א 50). "נִשְׁמַתְכֶם הָרְצוּצָה, רוּחֲכֶם הַמְיֻגָּע" (ביאליק, המתמיד). "וַיֵּשֶׁב לוֹ מְיֻגָּע וּמְשֻׁמָּם" (הזז, היושבת 327). "אַבָּא בָּא מִן הַחֲנוּת, פָּנָיו עֲצוּבוֹת וּמְיֻגָּעוֹת" (עגנון, אורח 104). "חִוֵּר הָיָה מְיֻגָּע וּמֹחוֹ נִטְרַד מֵרֹב מַחְשָׁבוֹת" (אריכא, סנחריב 194). – [מְיֻגָּעָה או מְיֻגַּעַת, מְיֻגָּעִים, ־עוֹת]

מִיגְרֶנָה° נ׳ [צרפתית: migraine; מיוונית: hemikrania חצי גולגולת] פֶּלֶג, מְחוּשׁ־רֹאשׁ חָרִיף, בְּיִחוּד בְּמַחֲצִית הַגֻּלְגֹּלֶת, מְלֻוֶּה לְעִתִּים הַרְגָּשַׁת בְּחִילָה וּנְטִיָּה לְהַקָּאָה.

מִיָּד* תה״פ [מן + יָד] תֵּכֶף, לְאַלְתַּר, בְּלֹא שְׁהִיָּה: "כָּל מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין עֵינֵיהֶן, מִיָּד נַעֲשֶׂה" (שבת לג:). "וְאִם יֶשׁ־צֶדֶק – יוֹפַע מִיָּד!" (ביאליק, על השחיטה).

— תֵּכֶף־וּמִיָּד°, בְּרֶגַע זֶה מַמָּשׁ, לְלֹא שְׁהִיָּה כָּלְשֶׁהִי: הַחֲזֵר אֶת הַסֵּפֶר תֵּכֶף וּמִיָּד!

מידבק, ראה מִדַּבֵּק.

מְיֻדָּד°, מיודד ת׳ [מן יְדִיד; ידד] מְקֹרָב, שֶׁנַּעֲשָׂה יְדִיד: "מִסְפַּר בָּתֵּי־הַמִּשְׁפָּחָה בְּגְרוֹדְנָה מְיֻדָּדִים הָיוּ לִי" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 111). הֲרֵינִי מְיֻדָּד עִם פְּלוֹנִי זֶה זְמַן רַב. – [מְיֻדָּדָה או מְיֻדֶּדֶת, מְיֻדָּדִים, ־דוֹת]

מידה, ראה מִדָּה.　　**מידוד,** ראה מִדּוּד.　　**מידוע,** ראה מִדּוּעַ.

א. **מִידֵי** מ״י [מִן + יְדֵי] 1, מִפְּנֵי, מִן: "שָׁמְרֵנִי ה׳ מִידֵי רָשָׁע" (תהלים קמ ה). 2, מֵאֵת: הַבּוֹגֵר קִבֵּל אֶת תְּעוּדָתוֹ מִידֵי הַמְנַהֵל. – [מִיָּדָיו... מִידֵיכֶם]

ב. **מִידֵי*** ז׳ (ארמית) דְּבַר־מָה, מַשֶּׁהוּ: "מִידֵי דְּאַתֵּן לָךְ" (גיטין נג:). [רווח ביחוד בצירופים בשלילה:]

— וְלָא מִידֵי*, וְלֹא־כְלוּם, כְּלָל לֹא: "וְלָא אֲמַר לֵיהּ לָא מִידֵי" (שבת סב:). "וְשׁוּב לֹא מוֹכָח וְלָא מִידֵי" (הזז, צל 18).

— וְתוּ לָא מִידֵי* (סוכה לז:). וְשׁוּב לֹא־כְלוּם, אֵין כָּאן מַה לִּטְעֹן, אֵין שׁוּם קֶשֶׁר לַדָּבָר.

מִיָּדִי° ת׳ [מן מִיָּד] הַנַּעֲשֶׂה לְאַלְתַּר, מָהִיר, שֶׁהוּא לְלֹא דְּחִיָּה: תְּגוּבָה מִיָּדִית. דְּרוּשָׁה פְּעֻלָּה מִיָּדִית לְשֵׁם מְנִיעַת הָאָסוֹן. – [מִיָּדִית, מִיָּדִיִּים, ־דִיּוֹת]

מִיָּדִיּוּת° נ׳ [מן מִיָּדִי] תְּכִיפוּת, עֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה מִיָּד וּלְלֹא דְּחִיָּה: מַה פֵּשֶׁר הַבֶּהָלוּת וְהַמִּיָּדִיּוּת הַזֹּאת?

מְיֻדָּע, מיודע ז׳ [מן ידע] תו״ז 1, ז׳ רֵעַ, מַכִּיר, יָדִיד: "אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי" (תהלים נה יד). "הִרְחַקְתָּ מְיֻדָּעַי מִמֶּנִּי" (תהלים פח ט). "הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא מוֹדִיעַ בָּהּ (בָּאֲבֵדָה) לִשְׁכֵנָיו וְלִקְרוֹבָיו וְלִמְיֻדָּעָיו וּלְאַנְשֵׁי עִירוֹ" (תוספתא בבא מציעא ב יז). 2° ת׳ [בדקדוק] יָדוּעַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֵא־הַיְדִיעָה: מִלַּת "הַסֵּפֶר" הִיא מְיֻדַּעַת. – [מְיֻדַּע־, מְיֻדַּעַת, מְיֻדָּעִים, מְיֻדָּעֵי־, מְיֻדָּעוֹת, מְיֻדְּעוֹת־]

מֵידָע° ז׳ [מן ידע] אִינְפוֹרְמַצְיָה, דִּבְרֵי הֶסְבֵּר וְהוֹדָעָה: שַׂר־הַחוּץ מָסַר בִּישִׁיבַת הַמֶּמְשָׁלָה מֵידָע עַל הַמַּצָּב הַבֵּינְלְאֻמִּי. – [מֵידַע־]

מִיהָא* מ״ח [ארמית: מִן + א. הָא או מִן + הֲוָא] עַל כָּל פָּנִים, מִכָּל מָקוֹם, אֲבָל: "בַּתּוֹרָה מִיהָא גָּדוֹל מִמְּךָ" (בבא מציעא פד:). – [ראה גם ערך ב. מִיהוּ]

מְיֻהָד°, מיוהד ת׳ [מן יהד, יִהֵד] 1, שֶׁנַּעֲשָׂה יְהוּדִי, מְגֻיָּר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו אֶת דַּת הַיְּהוּדִים: גּוֹי מְיֻהָד. 2, שֶׁנִּמְצָא הַרְבֵּה בֵּין יְהוּדִים וְדָבֵק בְּמִנְהֲגֵיהֶם: "גּוֹיָה מְיֻהֶדֶת זוֹ, שֶׁהָיְתָה מְדַקְדֶּקֶת

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי; ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

בְּעֵינַי כַּשְׁרוּת יוֹתֵר מִיִּשְׂרְאֵלִית״ (ביאליק, החצוצרה ג). 3, שֶׁנִּתַּן לוֹ צִבְיוֹן יְהוּדִי: ״עוֹלָמוֹ שֶׁל מְגַדְּלֵי מְיֻהָד וְעוֹמֵד מִבְּרֵאשִׁית: הַטֶּבַע־נְשָׁמָה יְהוּדִית לוֹ״ (ביאליק, מגדלי ושלושת הכרכים). – [מְיֻהֶדֶת, מְיֻהָדִים, ־דוֹת]

א. **מִיהוּ**° מ״ג [מִי + הוּא] מִי הוּא: מִיהוּ בַּרְנָשׁ זֶה?

ב. **מִיהוּ*** מ״ח [ארמית, צורת־משנה מן מִיהָא] [בתלמוד בטקסטים ארמיים, סנהדרין לט. ועוד, רווח בספרות המאוחרת] אֲבָל, בְּכָל זֹאת, עַל כָּל פָּנִים: ״וּמִיהוּ בְּדִיעֲבַד כְּשֶׁטְּרָחוּ וְעָלוּ עַל הַסַּפְסָל, לֹא הִפְסִידוּ״ (מגדלי מו״ס, רסג). ״אַף הוּא חִבֵּר כַּמָּה שִׁירִים, מִיהוּ קוֹל עָרֵב לֹא הָיָה לוֹ״ (ליפסון, מדור 2500).

מיהור, ראה מְהוּר.

מִיהוּת° נ׳ [מן א. מִיהוּ] כְּלַל הַתְּכוּנוֹת הַקּוֹבְעוֹת מִי הוּא פְּלוֹנִי, זֶהוּת: ״הַפָּסוּק הַנַּ״ל הַמְפָרֵשׁ לָנוּ מִיהוּתוֹ שֶׁל ר׳ אַבְרָהָם״ (קריב עטרה 95). מַהוּת וּמִיהוּת. – [מִיהוּת־]

מיואש ר׳ מְיֹאָשׁ	מיודע ר׳ מְיֻדָּע	
מיובא ר׳ מְיֻבָּא	מיוהד ר׳ מְיֻהָד	מיוחל ר׳ מְיֻחָל
מיובל ר׳ מְיֻבָּל	מיוזם ר׳ מְיֻזָּם	מיוחס ר׳ מְיֻחָס
מיובש ר׳ מְיֻבָּשׁ	מיוזן ר׳ מְיֻזָּן	מיוחף ר׳ מְיֻחָף
מיוגן ר׳ מְיֻגָּן	מיוזע ר׳ מְיֻזָּע	מיולד ר׳ מְיֻלָּד
מיוגע ר׳ מְיֻגָּע	מיוחד ר׳ מְיֻחָד	מיומן ר׳ מְיֻמָּן
מיודד ר׳ מְיֻדָּד	מיוחדות ר׳ מְיֻחָדוּת	מיומנות ר׳ מְיֻמָּנוּת

מִיּוּם° ז׳ [מן מַיִם; ראה גם מים, מָיַם] הוֹסָפַת מַיִם לְתִרְכֹּבֶת, לְחָלוּחַ (״הִידְרַצְיָה״). – [מִיּוּם־]

מִיּוּן° ז׳ [מן מין, מִיֵּן] סִדּוּר דְּבָרִים (עֲצָמִים, בַּעֲלֵי־חַיִּים, צְמָחִים וְכַדּוֹמֶה) לְמִינֵיהֶם, קְלַסִּיפִיקַצְיָה: מִיּוּן צְמָחִים לְמִשְׁפָּחוֹת, לְסוּגִים, לְמִינִים וְכַדּוֹמֶה לְפִי סִימָנִים מְיֻחָדִים. מִיּוּן זְרָעִים. מִיּוּן מִכְתָּבִים בַּדֹּאַר. חֲדַר־הַמִּיּוּן (לְחוֹלִים חֲדָשִׁים) בְּבֵית־חוֹלִים. – [מִיּוּן־, מִיּוּנִים, ־נֵי־]

מְיוֹנִית° נ׳ [על־פי הצרפתית: mayonnaise] חֲלְמוֹן־בֵּיצִים מְעֹרָב בְּשֶׁמֶן וּבְתַבְלִינִים אֲחֵרִים, וְכֵן סָלָט מְתֻבָּל בְּתַעֲרֹבֶת זֹאת. –[־נִיּוֹת־]

מיוסד ר׳ מְיֻסָּד		
מיוסר ר׳ מְיֻסָּר	מיוצא ר׳ מְיֻצָּא	מיוצר ר׳ מְיֻצָּר
מיוער ר׳ מְיֹעָר	מיוצב ר׳ מְיֻצָּב	מיוקד ר׳ מְיֻקָּד
מיופה ר׳ מְיֻפֶּה	מיוצג ר׳ מְיֻצָּג	מיוקר ר׳ מְיֻקָּר

מַיוֹר°, **מַאיוֹר** ז׳ [אנגלית; מלאטינית: maior הגדול יותר] [בצבא האנגלי ועוד] קָצִין בַּצָּבָא הַמַּקְבִּיל בִּצְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל לְרַב־סֶרֶן, גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּתוֹ מִן ״קַפִּיטָן״.

– **מַיוֹר־גֶּנֶרָל**°, קָצִין גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּתוֹ מִמַּיוֹר.

מיורא ר׳ מְיֹרָא	מיושב ר׳ מְיֻשָּׁב	מיושר ר׳ מְיֻשָּׁר
מיורה ר׳ מְיֹרֶה	מיושן ר׳ מְיֻשָּׁן	מיושש ר׳ מְיֻשָּׁשׁ

מִיּוּת° נ׳ [מן א. מִי] מִיהוּת, זֶהוּת: קָשֶׁה הָיָה לְבָרֵר מַהוּתוֹ וּמִיּוּתוֹ שֶׁל הָאַלְמוֹנִי. – [מִיּוּת־]

מיותם, ראה מְיֻתָּם.	מיותרות, ראה מְיֻתָּרוּת.
מיותר, ראה מְיֻתָּר.	מיזוג, ראה מִזּוּג.

מֵיזָם° ז׳ [מן יזם] מִפְעָל רַב־הֶקֵּף שֶׁיָּזְמוּ אוֹתוֹ, מַעֲשֵׂה־יָזְמָה: הַמֵּיזָם שֶׁל חֲבוּרַת הַמְּהַנְדְּסִים הָיָה לְשִׂיחַת־הַיּוֹם. ״הָיָה לִי מֵיזָם טַקְטִי, תָּכְנִית, הֲכִינוֹתִי אֶת הַלּוֹחֲמִים״ (ש׳ אבן־שושן, חר׳ עתודתו 166). – [מֵיזַם־, מֵיזָמִים, מֵיזְמֵי־]

מְיֻזָּם°, **מיוזם** ת׳ [מן יזם] יָזוּם, שֶׁיָּזְמוּ אוֹתוֹ, שֶׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה: הַתָּכְנִית הַמְיֻזֶּמֶת הֻגְּשָׁה לְאִשּׁוּר. פְּעֻלָּה מְיֻזֶּמֶת. – [מְיֻזֶּמֶת, ־זָּמִים, מְיֻזָּמוֹת]

מיזמוז, ראה מִזְמוּז.	מיזמוט, ראה מִזְמוּט.

מְיֻזָּן, **מיוזן** ת׳ [מן זון או יזן] 1, מְפֻטָּם, אָבוּס וּבָרִיא מְאֹד: ״סוּסִים מְיֻזָּנִים״ (ירמיה ה ח). ״שִׁפְעַת סוּסִים אַבִּירִים וּמְיֻזָּנִים לְשֹׂבַע (ביאליק, תר׳ טל כג). ״נִצְטַהֵל כְּסוּס, כְּסוּס מְיֻזָּן מַמָּשׁ״ (שניאור, סיפורים קנד). 2°, מָלֵא מָזוֹן אֶל זָן: ״קֻפָּה שֶׁל רוֹכְלִים אוֹ חֲנוּת מְיֻזֶּנֶת״ (קלצקין, כתבים 308). – [מְיֻזֶּנֶת, מְיֻזָּנִים, ־נוֹת]

מִיזַנְסְצֶנָה° נ׳ [צרפתית: mise en scène הצגה על במה] סִדְרֵי מְקוֹמָם שֶׁל הַשַּׂחְקָנִים עַל בִּימַת הַתֵּיאַטְרוֹן בְּהוֹפָעוֹתֵיהֶם הַשּׁוֹנוֹת עַל הַבִּימָה. – [מִיזַנְסְצֶנוֹת]

מִיזַנְתְּרוֹפּ° ז׳ [מיוונית: misein לשנוא + anthropos אדם] שׂוֹנֵא הַבְּרִיּוֹת, מִתְיַחֵס בְּשִׂנְאָה וּבְבוּז לַזּוּלַת. – [מִיזַנְתְּרוֹפִּים]

– **מִיזַנְתְּרוֹפִּי**° ת׳ רְווּי שִׂנְאַת אָדָם, חָדוּר שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת: יַחַס מִיזַנְתְּרוֹפִּי לַחֶבְרָה.

– **מִיזַנְתְּרוֹפְּיָה**° נ׳ שִׂנְאַת־אָדָם, יַחַס שֶׁל בּוּז וְשִׂנְאָה לַבְּרִיּוֹת.

מֵיזָע° ז׳ [מן יזע; כהוראת האנגלית: sweater] אֲפֻדָּה, פֻּקָּרֶס, בֶּגֶד סָרוּג מִצֶּמֶר אוֹ מֵחֹמֶר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ לְחַמֵּם אֶת אֵזוֹר הֶחָזֶה וְהַגַּב (״סְוֶדֶר״): ״לָבַשְׁתִּי מֵיזָע שֶׁל צֶמֶר חַם״ (ברש, א 193). ״חָזֶה שֶׁמֵּיזָע צָהֹב מָתוּחַ עָלָיו״ (ברטוב, כנפים 38). – [מֵיזַע־, מֵיזָעִים, מֵיזְעֵי־]

מְיֻזָּע°, **מיוזע** ת׳ [מן יזע] מְכֻסֶּה זֵעָה, מַזִּיעַ, שְׁטוּף־זֵעָה: ״הַמְּחֻתָּן הַמְיֻזָּע בִּמְלֹא רֹחַב פָּנָיו הַצְּהֻבִּים״ (טשרניחובסקי, סיפורים 29). ״אֲסִירִים... מְיֻזְּעֵי־מֵצַח נוֹשְׂאִים מַשָּׂאוֹת כְּבֵדִים״ (שופמן, א 219). פָּנִים מְיֻזָּעִים וְלֵאִים. – [מְיֻזָּעָה או מְיֻזַּעַת, מְיֻזָּעִים, ־עוֹת]

מיה, ראה מֵחַ.

מְיַחֵד°, **מייחד** ז׳ [מן יחד, יִחֵד] מַאֲמִין בְּאַחְדוּת אֱלֹהִים, מַאֲמִין בְּיִחוּדוֹ שֶׁל בּוֹרֵא־עוֹלָם: ״הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ״ (קדושה, מוסף לשבת). ״אָנוּ כְּלַל הַמְיַחֲדִים בֶּאֱמֶת״ (מורה נבוכים א יג). – [מְיַחֵד־, מְיַחֶדֶת, מְיַחֲדִים, מְיַחֲדֵי־, מְיַחֲדוֹת]

מְיֻחָד*, **מיוחד** ת׳ [מן יחד, יִחֵד] 1*, נִבְדָּל, נִבְחָר: ״כָּל הַמְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם״ (שביעית ח א). ״מִנְחַת הַסֹּלֶת, שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת שֶׁבַּמְּנָחוֹת״ (מנחות יג א). ״פֶּרַח וְרַדְרַד הַפּוֹרֵחַ לוֹ בְּלִי חֲגִיגִיּוּת מְיֻחָדָה״ (פיכמן, קע). 2^, שֶׁהוּא אֶחָד וְיָחִיד: ״שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד״ (אלקבץ, לכה דודי). 3^, מֻגְדָּר, קָבוּעַ לְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: ״וַאֲנִי עָתִיד לְבָאֵר כָּל דָּבָר מֵהֶם בְּשַׁעַר הַמְיֻחָד לוֹ״ (חובות הלבבות, הקדמה). מוֹשָׁב מְיֻחָד שֶׁל הַכְּנֶסֶת. שָׁלִיחַ מְיֻחָד. הוֹצָאָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל הָעִתּוֹן. כְּתָב מְיֻחָד. – [מְיֻחָדָה או מְיֻחֶדֶת, מְיֻחָדִים, ־דוֹת]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

— בִּמְיֻחָד°, בְּאֹפֶן מְיֻחָד° תה״פ 1. בְּאֹפֶן נִבְדָּל, תּוֹךְ הַבְלָטָה וְהַדְגָּשָׁה יְתֵרָה: הַמַּרְצֶה הִתְעַכֵּב בִּמְיֻחָד עַל בְּעָיַת הָאַבְטָלָה. 2. בְּיִחוּד, בְּעִקָּר, לְשֵׁם תַּכְלִית מְסֻיֶּמֶת: הַשָּׁלִיחַ בָּא לַמָּקוֹם בִּמְיֻחָד לְשֵׁם אִרְגּוּן הַפְּעֻלָּה.

— מְיֻחָד בְּמִינוֹ°. שׁוֹנֶה מִכָּל הָאֲחֵרִים. יוֹצֵא מִן הַכְּלָל.

— שֵׁם הַמְיֻחָד^. כִּנּוּי לְשֵׁם אֱלֹהִים, הַמְּפֹרָשׁ בְּאוֹתִיּוֹתָיו: "אֵין קוֹרְעִין אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד בִּלְבָד" (סנהדרין ס.).

— בֵּית־דִּין מְיֻחָד°. בֵּית־מִשְׁפָּט שֶׁנִּתְמַנָּה לְתַפְקִידִים מְיֻחָדִים שֶׁלֹּא נִכְלְלוּ בְּסַמְכוּת בָּתֵּי־הַדִּין הָרְגִילִים.

מְיֻחָדוּת°, מיוחדות נ׳ [מן מְיֻחָד] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמְיֻחָד, הִבָּדְלוּת מֵאֲחֵרִים, הֱיוֹת מְיֻחָד וְשׁוֹנֶה: "הַמְיֻחָדוּת שֶׁלָּנוּ הַמּוּסָרִית" (שריון, "דבר" תש״ב). "מְיֻחָדוּתוֹ שֶׁל גּוֹרָלֵנוּ" (סרן, תר׳ בין זרע 167). "כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ חָשׁ אֶת זוֹ, עִם כָּל מְיֻחָדוּתָהּ, כָּזֶהָ... עִם זוֹ שֶׁל מִילְיוֹנֵי בְּנֵי־אָדָם אֲחֵרִים" (גיר, השעיפים 29). — [מְיֻחָדוּת־]

מיחוי, ראה מִחוּי. מיחוש, ראה מֵחוּשׁ.

מְיֻחָל°, מיוחל ת׳ [מן יחל, יִחֵל] נִכְסָף, מְצֻפֶּה: "סְכֵמָה קְצָרָה שֶׁל עֲבוֹדַת הַכִּנּוּס הַמְיֻחָל" (ביאליק, הספר העברי ד). הַמִּכְתָּב הַמְיֻחָל הִגִּיעַ סוֹף־סוֹף. — [מְיֻחָלָה או מְיֻחֶלֶת, מְיֻחָלִים, ־לוֹת]

מיחם, ראה מֵחַם.

מְיֻחָם^, מיוחם ת׳ [מן יחם, יִחֵם] 1°. מְגֹרֶה גֵּרוּי מִינִי: "בְּרֹאשׁ מִנְהָר מְפַקֵּד הַפְּלֻגָּה כְּחַסִיל מְיֻחָם" (שלו, אלוהי 169). 2°. מְחֻמָּם, מְשֻׁלְהָב: "וְגוּשׁ אֲדָמָה, מְיֻחָם וּפוֹרֵחַ" (שלונסקי, שירים ב 216). "כַּלָּה גֻּמָּה, מְיֻחֶמֶת מֵאוֹר חַמָּה, רוֹבֶצֶת אֲדָמָה" (תלבי, לארצי 52). 3^. מוּלָד, הָרוּי: "אָדָם... מְיֻחָם בְּחֵטְא הוּא, מְחוֹלָל בְּעָוֹן הוּא" (קלונימוס, מי יתנה, יוצר יום־כיפור). — [מְיֻחֶמֶת או מְיֻחָמָה, מְיֻחָמִים, ־מוֹת]

מְיֻחָס*, מיוחס ת׳ [מן יחס, יִחֵס] 1*. בֶּן־יִחוּס, אָצִיל, שֶׁהוּא מִמּוֹצָא נַעֲלֶה: "מִשְׁפָּחוֹת מְיֻחָסוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל" (קידושין עו). 2°. יַחְסָן, בַּעַל זְכֻיּוֹת יְתֵרוֹת: פְּלוֹנִי רוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ מְיֻחָס, אֵינְךָ מְיֻחָס גָּדוֹל! 3^ [מיוחס ל־] שַׁיָּךְ לְ־, נִתְלֶה בְּ־: "הַפְּעֻלּוֹת הַמְיֻחָסוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה" (מורה נבוכים א כא). סֵפֶר קֹהֶלֶת מְיֻחָס לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. צִיּוּר פְּלוֹנִי מְיֻחָס לְוַאן־גּוֹךְ. — [מְיֻחֶסֶת, מְיֻחָסִים, מְיֻחָסוֹת]

— רֹב מְיֻחָס° [בהצבעה] כִּנּוּי לְרֹב שֶׁל שְׁנֵי שְׁלִישִׁים, לְהַבְדִּיל מִן "רֹב רָגִיל", שֶׁלְּפִיו קוֹל אֶחָד יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַכְרִיעַ.

מְיֻחָף°, מיוחף ת׳ [מן יחף] מְגֻלֶּה, מְעֻרְטָל: "שַׂרְווּל עֲטִיפָתוֹ, הָאֲרֻכָּה עַד לְמַעְלָה מֵעִקְּבוֹתָיו הַמְיֻחָפִים, מְקֹרָע" (טברסקי, לפידים 201). — [מְיֻחֶפֶת, מְיֻחָפִים, ־פוֹת]

— בִּמְיֻחָף° תה״פ בְּרַגְלַיִם יְחֵפוֹת, בְּלִי נַעֲלַיִם וּבְלִי גַּרְבַּיִם: "הַתַּיָּלִים אוֹמְרִים: בִּמְיֻחָף נוֹחַ יוֹתֵר" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 206).

מִיט*, מייט ז׳ [מן מוט] הִתְמוֹטְטוּת, כִּשָּׁלוֹן, מַפֹּלֶת: "שֶׁהַצַּדִּיק עָתִיד לָבוֹא לִידֵי מִיט" (קהלת רבה ז, את הכל). "עַצְמוֹ עַמּוּדֵי שְׁחָקֶיךָ הַגְּבוֹהִים מֵהֶרֶס וָמִיט" (ש׳ שלום, שירים רצז). "וְזֶה אַחַר הַכֹּל, וְזֶה אַחַר הַמִּיט וְזֶה אַחַר הָאֵשׁ" (אלתרמן, הטור א 300). "וְרוֹקֵד רִקּוּד שֶׁל עֶלֶג, פִּיק־בִּרְכַּיִם, מִיט יָדַיִם" (מלצר, אור 189). — [מִיט־]

מֵיטָב ז׳ [מן יטב; רווח ביחוד בנסמך: מֵיטַב־] 1. מִבְחָר, הַחֵלֶק הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם" (שמות כב ד). "בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ" (בראשית מז ו). "מֵיטַב הַשִּׁיר כְּזָבוֹ" (הרוכי ח 149). "וְאוּלָם חַיֵּיכֶם – מֵיטַב חֲזוֹנְכֶם" (ביאליק, יהי חלקי). "גְּצִיל שֶׁטֶן מְלֻבָּשׁ בְּמֵיטַב בְּגָדָיו" (עגנון, כפות קנא). מֵיטַב אִחוּלַי לְיוֹם הֻלַּדְתְּךָ. אֶעֱשֶׂה כְּמֵיטַב יְכָלְתִּי לְסַיֵּעַ בְּיָדְךָ. לְפִי מֵיטַב יְדִיעָתִי אֵין יְסוֹד לַשְּׁמוּעָה. 2°. אוֹפְּטִימוּם, מַצָּב אוֹ תְּנָאִים הַטּוֹבִים וְהַנּוֹחִים בְּיוֹתֵר לְמַשֶּׁהוּ אוֹ לְמִישֶׁהוּ: נִקְבַּע מֵיטַב הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה לְגִדּוּלוֹ שֶׁל הַצֶּמַח. — [מֵיטַב־]

— לְכָל הַמֵּיטָב°. בַּמִּקְרֶה הַטּוֹב בְּיוֹתֵר.

מֵיטָבִי° ת׳ [מן מֵיטָב] שֶׁהוּא מִן הַמֵּיטָב, אוֹפְּטִימָלִי, הַטּוֹב וְהַנּוֹחַ בְּיוֹתֵר: טֶמְפֶּרָטוּרָה מֵיטָבִית לְגִדּוּל יְרָקוֹת. תְּנָאִים מֵיטָבִיִּים לַבְּרִיאוּת. — [מֵיטָבִית, מֵיטָבִיִּים, מֵיטָבִיּוֹת]

מיטה, ראה מִטָּה. מיטוט, ראה מִטּוּט.

מיטולוגיה, מיטוס, ראה מִיתוֹלוֹגְיָה, מִיתוֹס.

מֵיטֵאוֹר, ראה מֶטֶאוֹר. מֵיטֵאוֹרוֹלוֹגְיָה, ראה מֶטֶאוֹרוֹלוֹגְיָה.

מֵיטֵאוֹרִיט, ראה מֶטֶאוֹרִיט.

מֵיטִיב ז׳ [מן יטב, הֵיטִיב] עוֹשֶׂה טוֹבָה, אִישׁ־חֶסֶד: "טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב, לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ" (תהלים קיט סח). "אִם לֹא סִפַּרְתִּי לְךָ, מֵיטִיבִי, שֵׁב וַאֲסַפֵּר לְךָ" (עגנון, אורח 327). מֵיטִיבִי וְאִישׁ־חַסְדִּי. — [מֵיטִיב־, מֵיטִיבִים, מֵיטִיבֵי־]

מִיטִינְג◈ ז׳ [אנגלית: meeting פגישה] אֲסֵפַת־עַם לְהַשְׁמָעַת נְאוּמִים בְּעִנְיָנִים צִבּוּרִיִּים אוֹ מְדִינִיִּים: מִיטִינְג לִפְנֵי בְּחִירוֹת לַפַּרְלָמֶנְט.

מיטלטל, ראה מִטַּלְטֵל. מיטרפסא, ראה מִטְרַפְּסָא.

מיטלטלין, ראה מִטַּלְטְלִין. מייגע, ראה מְיַגֵּעַ.

מיטמוט, ראה מִטְמוּט. מייחד, ראה מְיַחֵד.

מֵיטָמוֹרְפוֹזָה, ראה מֶטָמוֹרְפוֹזָה. מיילד, ראה מְיַלֵּד.

מֵיטָפוֹרָה, ראה מֶטָפוֹרָה. מיילדת, ראה מְיַלֶּדֶת.

מֵיטָפִיסִיקָה, ראה מֶטָפִיסִיקָה. מייסד, ראה מְיַסֵּד.

מִיכָה* נ׳ [מן מוך] הִדַּלְדְּלוּת, הִתְרוֹשְׁשׁוּת, יְרִידָה מִנְּכָסִים: "גָּמַר (לָמַד) מִיכָה מִיכָה מֵעֲרָכִין, גַּבֵּי עֲרָכִין כְּתִיב: 'וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ'; גַּבֵּי בַּעַל־חוֹב כְּתִיב: 'וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ'" (בבא מציעא קיד.). — [מִיכַת־, מִיכוֹת]

מיכון, ראה מִכּוּן.

מִיכוּת° נ׳ [מן מִיכָה] דִּכָּאוֹן, דִּכְדּוּךְ: "וְנִבְזֶקֶת מִנַּפְשָׁהּ לְנַפְשִׁי אוֹתָהּ מִיכוּת הַצַּעַר שֶׁבְּתוֹךְ עֵינֶיהָ" (ליסיצקי, תולדות 168). — [מִיכוּת־]

מִיכָל ז׳ [המקור לא הוברר; אולי: מֵי־כֹל] פֶּלֶג, נַחַל: "עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם" (שמואל ב יז כ). "יִזַּל עֵינַי כְּמֵי מִיכָל" (נאגארה, 124). — [מִיכַל־, מִיכָלִים, מִיכְלֵי־]

מיכל, ראה מֵכָל.

מיכלית, ראה מְכָלִית. מיכניות, ראה מְכָנִיּוֹת.

מיכני, ראה מְכָנִי. מיכניקה, ראה מְכָנִיקָה.

א׳ **מִיל*** ז׳ [מלאטינית: milia (passuum) ריבוי של mille אלף (צעד)] 1*. [בימי־קדם] מִדַּת־אֹרֶךְ כְּדֵי אַלְפַּיִם צַעַד (בְּעֵרֶךְ 1470 מֶטֶר): "תִּשְׁעִים רִיס – שִׁבְעָה וּמֶחֱצָה לְכָל מִיל" (יומא י ד). "מִירוּשָׁלַיִם וְעַד בֵּית־

חֲדוּדוֹ שְׁלֹשָׁה מִילִין, הוֹלְכִין מִיל וְחוֹזְרִין מִיל וְשׁוֹהִין כְּדֵי מִיל" (יומא ו ח). 2 ° [בימינו] "מִיל אַנְגְּלִי" (Mile)=1609.3 מֶטֶר; "מִיל יַמִּי"=קֶשֶׁר אֶחָד=1853.3 מֶטֶר. – [מִיל־, מִילִים גם מִילִין, מִילֵי־]

– אֶבֶן־מִיל °, כָּל אַחַת מִן הָאֲבָנִים הַמֻּצָּבוֹת בַּדֶּרֶךְ בְּמֶרְחָק שֶׁל מִיל זוֹ מִזּוֹ לְסִמּוּן מֶרְחַקִּים. הַמִּסְפָּר עַל אֶבֶן הַמִּיל מְצַיֵּן אֶת הַמֶּרְחָק מֵעִיר־הַמּוֹצָא.

אבן-מיל

ב. מִיל° ז׳ [מלאטינית: mille אלף] מַטְבֵּעַ קָטָן, חֵלֶק הָאֶלֶף בִּיחִידוֹת־כֶּסֶף גְּדוֹלוֹת בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת. – [מִיל־, מִילִים, מִילֵי־]

א. מִילָא* מ״ק [ארמית; אולי קרוב אל מֵאֵלָיו; בתלמוד רק: מִמֵּילָא, ראה להלן] 1 °, נִיחָא, לוּ יְהִי כֵן: "מִילָא – הַגּוֹיִים – זֶהוּ עִנְיָנָם שֶׁלָּהֶם אֲבָל אַתָּה?" (ברנר, א 106). "מִילָא הוּא, שֶׁכְּבָר הוּא בָּא קְצָת בַּיָּמִים, אֲבָל הַתִּינוֹקוֹת... מַה יְּהֵא עֲלֵיהֶם?" (הזז, צל 145). "אֲבָל מִילָא, נָמֵל הוּא נָמֵל!" (אלתרמן, הטור א 213). 2 ° [בלשון־הדיבור – מלת-קריאה בתגובה על דיבור או על סיפור שאין לתת בו אימון רב] נַגִּיחַ! אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרֶיךָ, לְהַדַ״ם!

– מִמֵּילָא* תה״פ 1 *, מֵאֵלָיו, מֵעַצְמוֹ: "יְרֻשָּׁה מִמֵּילָא הִיא" (בבא מציעא סז.). "דָּבָר זֶה צִיְּרוּ לָהֶם כְּתוֹלָדָה שֶׁתֵּצֵא מִמֵּילָא מִמְּצִיאוּת הַטִּפֵּס הַמּוּסָרִי הָעֶלְיוֹן" (אחד העם, קנו–קנז). "מִמֵּילָא מוּבָן, כִּי מִדַּת הָרַחֲמִים אֵינָהּ קַפְּדָנִית לְהַבְחִין בְּדִיּוּק גָּדוֹל בֵּין פּוֹעֵל וּפוֹעֵל" (אחד העם, לח). "חֲשִׁיבוּתָם מִמֵּילָא נִפְקַעַת, וּמִמֵּילָא מֻטָּל בְּסָפֵק אִם יָבִיא בְּטָרְחָתָם מָה" (עגנון, אלו פו). "לֹא יְוַדְּעוּעוּ בְּרוֹשִׁים מִמֵּילָא" (טשרניחובסקי, רואה אתה). 2 ° [בלשון־הדיבור] גַּם בְּלָאו הָכֵי, בֵּין כֹּה וּבֵין כֹּה: תֵּן לִי אֶת הַמִּכְתָּב וַאֲשַׁלְּחֵהוּ בְּתֵבַת־הַדֹּאַר, מִמֵּילָא אֶעֱבֹר עַל־יָדָהּ.

ב. מִילָא*, ראה מִילָה.

מְיַלֵּד°, מיילד ז׳ [מן ילד, יִלֵּד] רוֹפֵא אוֹ אָדָם אַחֵר הַמֻּסְמָךְ לְטַפֵּל בְּאִשָּׁה בִּשְׁעַת לֵדָתָהּ, מִי שֶׁאֻמָּנוּתוֹ לְהוֹצִיא אֶת הַוָּלָד מִבֶּטֶן הָאֵם. – [מְיַלֵּד־, מְיַלְּדִים, ־לְּדֵי־]

מְיַלְּדוּת°, מיילדות נ׳ [מן מְיַלֵּד, מְיַלֶּדֶת] תּוֹרַת הַטִּפּוּל בְּאִשָּׁה בִּשְׁעַת לֵדָתָהּ, אֻמָּנוּת הַמְיַלֵּד. – [מְיַלְּדוּת־]

מְיַלֶּדֶת, מיילדת נ׳ [מן ילד, יִלֵּד] אִשָּׁה הַמֻּסְמֶכֶת לְטַפֵּל בְּנָשִׁים בִּשְׁעַת לֵדָתָן, מִי שֶׁאֻמָּנוּתָהּ לְהוֹצִיא אֶת הַוָּלָד מִבֶּטֶן אִמּוֹ: "וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים... וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים" (שמות א יז). – [מְיַלֶּדֶת־, מְיַלְּדוֹת]

מִילָה* נ׳ [מן מול, מָל] 1, כְּרִיתַת בְּשַׂר הָעָרְלָה: "שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה" (עירובין מ:). 2, [בהשאלה] אֵיבַר הַזַּכְרוּת שֶׁל נִמּוֹל: "שֶׁלֹּא הִבִּיט בְּמִילָתוֹ מִיָּמָיו" (ירושלמי מגילה עב ב). – [מִילַת־, מִילוֹת]

– בְּרִית־מִילָה* (מנחות נג:), טֶקֶס כְּרִיתַת עָרְלַת הַבֵּן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְהִוָּלְדוֹ.

מילה, ראה מִלָּה.

מֵילָה* נ׳ [מיוונית: melia] (מידות ג ז) עֵץ מִמִּשְׁפַּחַת הַזֵּיתִיִּים, גָּדֵל בַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּגְדוֹת נְחָלִים, בְּאֵזוֹרֵי הֶהָרִים (Fraxinus): "דּוֹמְמִים כָּל עַתִּיקֵי הַמֵּילָה, לֹא יְזַדַּעְזְעוּ בְּרוֹשִׁים מִמֵּילָא" (טשרניחובסקי, רואה אתה). – [מֵילַת־, מֵילוֹת]

מִילוּא, ראה מִלּוּא.	מִילוּט, ראה מִלּוּט.
מילואה, ראה מִלּוּאָה.	מילוי, ראה מִלּוּי.
מילוג, ראה מִלּוּג.	מילול, ראה מִלּוּל.
מילודיה, ראה מֶלוֹדְיָה.	מילולי, ראה מִלּוּלִי.

מֶילוֹן° ז׳ רְאֵה אֲבַטִּיחַ צָהֹב.

מילון, ראה מִלּוֹן. מילונאות, מילונאי, ראה מִלּוֹנָאוּת, מִלּוֹנַאי.

מִילוֹרְד° ז׳ [אנגלית: my Lord לורד שלי] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְאָצִיל אוֹ לְעָשִׁיר (בְּיִחוּד בְּצָרְפַת לְגַבֵּי הָאַנְגְּלִים).

מִילִיגְרַם° ז׳ [מלאטינית: mille אלף + יוונית: grammanon מידת משקל] אַלְפִּית הַגְּרַם, יְחִידַת־מִשְׁקָל קְטַנָּה בַּשִּׁיטָה הָעֶשְׂרוֹנִית. – [־מִים]

מִילְיוֹן° ש״מ [צרפתית: million] אֶלֶף אֲלָפִים, מֵאָה רְבָבוֹת, 1,000,000. – [מִילְיוֹנִים, מִילְיוֹנֵי־, גם מִילְיוֹנוֹת]

מִילְיוֹנִית° ש״מ [מן מִילְיוֹן] חֵלֶק אֶחָד מִמִּילְיוֹן; $\frac{1}{1000000}$; 0,000,001 [מִילְיוֹנִית־, מִילְיוֹנִיּוֹת]

מִילְיוֹנֶר° ז׳ [מן מִילְיוֹן] 1, עָשִׁיר מֻפְלָג שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִילְיוֹן אוֹ מִילְיוֹנִים שֶׁל לִירוֹת אוֹ דּוֹלָרִים אוֹ כֶּסֶף אַחֵר הָעוֹבֵר בִּמְדִינָתוֹ. 2 [בלשון-גוזמה] כִּנּוּי לְעָשִׁיר מֻפְלָג, "גְּבִיר אַדִּיר". – [מִילְיוֹנֶרִים]

מִילִיטַנְטִי° ת׳ [מצרפתית: militent לוחם] תּוֹקְפָנִי, לוֹחֵם, נוֹקֵט אֶמְצָעִים תּוֹקְפָנִיִּים. – [מִילִיטַנְטִית, מִילִיטַנְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

מִילִיטָרִיזְם° ז׳ [מלאטינית: militaris צבאי] צְבָאִיּוּת. 1, שִׁיטַת מִמְשָׁל הַמִּשְׁתַּדֶּלֶת לְהַגְבִּיר וּלְהַאְדִּיר אֶת כֹּחָהּ שֶׁל הַמְּדִינָה עַל־יְדֵי הַחְזָקַת כֹּחוֹת צְבָאִיִּים מְרֻבִּים שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים בְּכָל עֵת לְמִלְחָמָה. 2, הַעֲרָצָה יְתֵרָה וְטִפּוּחַ מֻפְרָז שֶׁל הַצְּבָאִיּוּת.

– מִילִיטָרִיסְט° ז׳ תּוֹמֵךְ בְּשִׁיטַת הַמִּילִיטָרִיזְם, הַשּׁוֹאֵף לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ שֶׁל הַצָּבָא וּבְכֹחַ הַזְּרוֹעַ לְפִתְרוֹן כָּל בְּעָיָה הַשְּׁנוּיָה בְּמַחֲלֹקֶת בֵּין מְדִינָתוֹ לִמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת.

– מִילִיטָרִיסְטִי° ת׳ הַמְבֻסָּס עַל מִילִיטָרִיזְם: מְדִינָה מִילִיטָרִיסְטִית. הַשְׁקָפוֹת מִילִיטָרִיסְטִיּוֹת.

מִילִילִיטֶר° ז׳ [מלאטינית: mille אלף + יוונית: litra ליטרא] יְחִידַת־נֶפַח בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית – אַלְפִּית הַלִּיטֶר, סַנְטִימֶטֶר מְעֻקָּב. – [מִילִילִיטְרִים]

מִילִימֶטֶר° ז׳ [מלאטינית: mille אלף + יוונית: metron מידה] יְחִידַת־אֹרֶךְ זְעִירָה בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית – אַלְפִּית הַמֶּטֶר, עֲשִׂירִית הַסֶּנְטִימֶטֶר. – [מִילִימֶטְרִים]

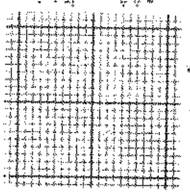
נייר מילימטרי

– מִילִימֶטְרִי° ת׳ הַמְחֻלָּק לְמִילִימֶטְרִים.

– נְיַר מִילִימֶטְרִי°, נְיָר מְחֻלָּק לְמִשְׁבְּצוֹת רִבּוּעִיּוֹת, שֶׁכָּל אַחַת מִצַּלְעוֹתֶיהָ אָרְכָּהּ מִילִימֶטֶר. הַנְּיָר הַמִּילִימֶטְרִי מְשַׁמֵּשׁ לַהֲכָנַת דִּיאַגְרַמּוֹת וְתַרְשִׁימִים.

מִילִימִיקְרוֹן° ז׳ [מלאטינית: mille אלף + יוונית: mikron זעיר] יְחִידַת־אֹרֶךְ מִיקְרוֹסְקוֹפִּית בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית – אַלְפִּית הַמִּיקְרוֹן, מִילְיוֹנִית הַמִּילִימֶטֶר. – [מִילִימִיקְרוֹנִים]

מִילִיצְיָה° נ׳ [לאטינית: militia שירות צבאי] 1, צְבָא עַמְמִי הַמְּבֻסָּס עַל גִּיּוּסָם שֶׁל כָּל אֶזְרְחֵי הַמְּדִינָה הַמֻּכְשָׁרִים לָשֵׂאת נֶשֶׁק: בְּשְׁוַיְץ קַיָּם אִרְגּוּן מִילִיצְיָה. 2, מִשְׁטָרָה. — [מִילִיצְיוֹת]

מִילְיַרְד°, **מִילְיַארְד** ש״מ [צרפתית: milliard] אֶלֶף מִילְיוֹנִים, 1,000,000,000. — [מִילְיַרְדִּים]

— **מִילְיַרְדֶּר** ◊ ז׳ 1, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הוֹן כְּדֵי מִילְיַרְד אוֹ מִילְיַרְדִּים. 2, כִּנּוּי גּוּזְמָה לְעָשִׁיר מֻפְלָג בְּיוֹתֵר.

מִילִית, ראה מִלִּית.

מִילֵל°, **מִיוֹלֵל** ת׳ [מן ילל] נוֹזֵעַק, נֶאֱנָח, שֶׁנִּשְׁמָעוֹת בּוֹ יְלָלוֹת: ״פִּתְאֹם זְעָקָה... אַתֶּם לֹא תֵדְעוּ מַה הִיא עִיר מְיַלֶּלֶת וְשַׁעַט צְלָלִים שֶׁל רוֹדְפִים וְנָסִים״ (שלונסקי, שירים ב 206). — [מְיַלֶּלֶת, מְיַלְלִים, ־לוֹת]

מִילְמוּל, ראה מִלְמוּל.

מֵילָת* נ׳ [יוונית: mallos צמר] צֶמֶר דַּק וְנָקִי: ״עֲתִידָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילָת״ (שבת ל:). ״כְּצֶמֶר נָקִי בֶּן־יוֹמוֹ שֶׁמְּכַבְּנִין (עוֹטְפִים) אוֹתוֹ לְמֵילָת״ (שבת נד.). ״לְשֶׁעָבַר הָיְתָה (נָעֳמִי) מְכֻסָּה בְּבִגְדֵי־מֵילָתִין, וְעַכְשָׁו הִיא מְכֻסָּה בִּסְמַרְטוּטִין״ (רות רבה א, ותלכנה). — [מֵילַת־, מֵילָתִין, מֵילְתֵי־]

מֵילָת* נ׳ [אולי מן אַלְיָה] אַלְיָה, הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן הָרַךְ שֶׁבָּאֹזֶן: ״אֵין רוֹצְעִין אֶלָּא בְּמֵילָת״ (בכורות לז:). — [מֵילַת־]

מֵילְתָא*, ראה מִלְּתָא.

מַיִם ז״ר [אכדית: mu, mamu; אוגריתית: מי; ארמית: מַיָּא, מַיִן; ערבית: מַאְ] 1, הַנּוֹזֵל הַמְּמַלֵּא אֶת הַנְּהָרוֹת, הַיַּמִּים וְהָאוֹקְיָנוֹסִים שֶׁעַל פְּנֵי הָאָרֶץ וְהוּא בָּא מִן הָעֲנָנִים בְּצוּרַת טִפּוֹת גֶּשֶׁם. הַמַּיִם הֵם נוֹזֵל שָׁקוּף חֲסַר צֶבַע וָרֵיחַ. תִּרְכָּבְתָּם הַכִּימִית: שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן וְאָטוֹם אֶחָד חַמְצָן (H_2O). הַמַּיִם קוֹפְאִים וְהוֹפְכִים לְקֶרַח בְּ־0° צֶלְסְיוּס, רוֹתְחִים בְּ־100° צֶלְסְיוּס בְּלַחַץ שֶׁל אַטְמוֹסְפֵירָה אַחַת. הַמַּיִם תּוֹפְסִים חֵלֶק חָשׁוּב בְּמִבְנֵה גּוּף הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ. מְשַׁמְּשִׁים לְמָזוֹן וּלְמַשְׁקֶה, לִרְחִיצָה וּלְנִקּוּי [ראה כל הצירופים והניבים להלן]. — [מֵי־ גם מֵימֵי־, מֵימָיו; גם מֵימוֹת]

— **מַיִם אַדִּירִים**, 1, כִּנּוּי מְלִיצִי לְמֵי־הַיָּם הָעֲמֻקִּים: ״צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים״ (שמות טו י). 2 °, כִּנּוּי עֲמָמִי־הִלּוּלִי לְעָרָק אוֹ לְיֵי״ש.

— **מַיִם אַחֲרוֹנִים*** (ברכות מו:), מַיִם שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לִנְטִילַת יָדַיִם אַחֲרֵי הַסְּעוּדָה לִפְנֵי בִּרְכַּת־הַמָּזוֹן.

— **מַיִם אֶמְצָעִיִּים***, מַיִם לִנְטִילַת יָדַיִם בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה, כְּגוֹן בֵּין אֲכִילַת דָּגִים לַאֲכִילַת בָּשָׂר: ״מַיִם רִאשׁוֹנִים וַאֲחֲרוֹנִים חוֹבָה, אֶמְצָעִיִּים — רְשׁוּת״ (חולין קה.).

— **מַיִם גְּנוּזִים** °, הַמַּיִם הַנִּשְׁאָרִים בְּכָל גּוּף שֶׁנִּתְיַבֵּשׁ בָּאֲוִיר בְּמֶשֶׁךְ יָמִים אֲחָדִים, אַךְ לֹא בְּחֹם מְלָאכוּתִי.

— **מַיִם דְּלוּלִים** °, מַיִם רְדוּדִים, בִּלְתִּי־עֲמֻקִּים.

— **מַיִם זוֹחֲלִים*** (מקואות ה ה), מַיִם הַנּוֹבְעִים מִמַּעְיָנוֹת.

— **מַיִם זֵידוֹנִים**, מַיִם הַזּוֹרְמִים בְּעֹז, מִתְגַּעֲשִׁים, מַעֲלִים קֶצֶף: ״אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים״ (תהלים קכד ה).

— **מַיִם חַיִּים**, 1, מַיִם הַנּוֹבְעִים בְּתוֹךְ בְּאֵר אוֹ בְּמַעְיָן: ״וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל, וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים״ (בראשית כו יט). 2, [לפי דעה אחרת] מַיִם מְתוּקִים, מַיִם טִבְעִיִּים הַטּוֹבִים לִשְׁתִיָּה. 3 °, כִּנּוּי הִלּוּלִי לְיֵי״שׁ, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מְחַיֶּה אֶת נַפְשׁוֹ שֶׁל הַשּׁוֹתֶה.

— **מַיִם טֶרִיטוֹרְיָאלִיִּים** °, ראה להלן ״מֵי־חוֹפִין״.

— **מַיִם כְּבֵדִים** °, מַיִם הַמְּכִילִים מֵימָן בַּעַל מִשְׁקָל אֲטוֹמִי גָּדוֹל יוֹתֵר מִן הַמֵּימָן הָרָגִיל. לַמַּיִם הַכְּבֵדִים שִׁמּוּשׁ חָשׁוּב בְּכוּרִים הָאֲטוֹמִיִּים.

— **מַיִם לַחַץ** (ישעיה ל כ; סנהדרין ט ה), מָנָה זְעוּמָה שֶׁל מַיִם לִשְׁתִיָּה.

— **מַיִם מְאָרְרִים**, כִּנּוּי לְמַיִם חַיִּים שֶׁנִּתַּן בָּהֶם עָפָר מִקַּרְקַע הַמִּשְׁכָּן וְהָיוּ מַשְׁקִים בָּהֶם אֶת הָאִשָּׁה הַסּוֹטָה: ״וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ, וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ״ (במדבר ה כז).

— **מַיִם מְהַלְּכִים***, מַיִם זוֹרְמִים שֶׁהַסְּפִינוֹת יְכוֹלוֹת לְהַלֵּךְ בָּהֶם — בְּנִגּוּד אֶל ״מַיִם עוֹמְדִים״ (מֵי־בִצָּה אוֹ מֵי־בְרֵכָה): ״מַעֲשֶׂה בִּסְפִינָה אַחַת גְּדוֹלָה מְפָרֶשֶׁת לַיָּם הַגָּדוֹל, נְטָלָהּ הָרוּחַ וְהוֹלִיכָהּ לְמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מַיִם מְהַלְּכִין״ (קהלת רבה יא, שלח).

— **מַיִם מְזֻקָּקִים** °, מַיִם שֶׁטִּהֲרוּ אוֹתָם עַל־יְדֵי הַרְתָּחָה וְאִדּוּי.

— **מַיִם מִינֶרָלִיִּים** °, מֵי־מַעְיָנוֹת הַמְּכִילִים מְלָחִים שׁוֹנִים וְהַמְּשַׁמְּשִׁים כְּמַשְׁקֶה־רִפּוּי בְּמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת.

— **מַיִם מְכַזְּבִים** (פרה ח ט), מֵי מַעְיָן אוֹ נַחַל הַמִּתְיַבְּשִׁים בְּעוֹנַת הַחֹם וְהַחֹרֶב.

— **מַיִם מַכִּים***, 1 *, מַיִם מְקֻלְקָלִים בְּשֶׁל מְלִיחוּתָם הַיְּתֵרָה (פרה ח ט). 2 °, מַיִם דְּלוּחִים הַמְּכִילִים גּוֹרְמֵי מַחֲלוֹת וְהֵם מַזִּיקִים לָרוֹחֵץ בָּהֶם.

— **מַיִם מְלוּחִים** °, מַיִם הַמְּכִילִים אָחוּז גָּבֹהַּ שֶׁל מְלָחִים (כְּלוֹר וְעוֹד) וְאֵינָם טוֹבִים לִשְׁתִיָּה.

— **מַיִם מְתוּקִים** °, מַיִם טִבְעִיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם גֹּדֶשׁ שֶׁל מְלָחִים וְהֵם רְאוּיִים לִשְׁתִיָּה, בְּנִגּוּד אֶל ״מַיִם מְלוּחִים״.

— **מַיִם נוֹטְפִים*** (מקואות ה ה), מֵי־גֶשֶׁם אוֹ מֵי־שֶׁלֶג.

— **מַיִם נִימִיִּים** °, **מַיִם קַפִּילָרִיִּים** °, הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּכָל צִנּוֹר דַּק וְצַר עַל־יְדֵי הַכֹּחַ הַשּׁוֹאֵב שֶׁבֵּין הַמַּיִם וּבֵין דָּפְנוֹת הַצִּנּוֹר: הַמַּיִם הָעוֹלִים מֵעִמְקֵי הָאֲדָמָה לְשִׁכְבַת־הָאֲדָמָה הָעֶלְיוֹנָה הֵם נִימִיִּים, וְכֵן פּוֹעֲלִים מַיִם נִימִיִּים בְּכָל הַצְּמָחִים הַשּׁוֹאֲבִים אֶת הַמַּיִם בְּיוֹנְקוֹתֵיהֶם וּבְצִנּוֹרוֹתֵיהֶם.

— **מַיִם עוֹמְדִים** °, מֵי־בִצָּה אוֹ מֵי־בְרֵכָה שֶׁאֵין בָּהֶם תְּנוּעָה, בְּנִגּוּד אֶל ״מַיִם מְהַלְּכִים״.

— **מַיִם קַפִּילָרִיִּים** °, ראה מַיִם נִימִיִּים.

— **מַיִם קַרְסְטִיִּים** °, מֵי־מַעְיָנוֹת וּנְחָלִים בְּאֵזוֹרִים שֶׁל הָרֵי־גִּיר.

— **מַיִם קָשִׁים** °, מַיִם הַמְּכִילִים כַּמּוּת רַבָּה (לְמַעְלָה מִמַּחֲצִית הַגְּרָם לְכָל לִיטֶר) שֶׁל מִינֶרָלִים שׁוֹנִים: פַּחְמַת־סִידָן, גָּפְרַת־סִידָן וְעוֹד; בְּמַיִם אֵלֶּה אֵין הַסַּבּוֹן מַקְצִיף, לְפִיכָךְ אֵינָם טוֹבִים לִרְחִיצָה וּלְכְבִיסָה.

— מַיִם רִאשׁוֹנִים* (ברכות מו:), מַיִם שֶׁנּוֹטְלִים בָּהֶם אֶת הַיָּדַיִם לִפְנֵי הַסְּעוּדָה.

— מַיִם רְדוּדִים°, מַיִם שֶׁאֵינָם עֲמֻקִּים.

— מַיִם רַכִּים°, מַיִם רְגִילִים שֶׁאֵין בָּהֶם מִינֵרָלִים בְּמִדָּה יְתֵרָה וְהֵם טוֹבִים לִשְׁתִיָּה וּלְכְבִיסָה (בְּנִגּוּד אֶל "מַיִם קָשִׁים").

— מַיִם שֶׁלָּנוּ* (פסחים מב.), מַיִם שֶׁנִּשְׁאֲבוּ לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְעָבַר עֲלֵיהֶם הַלַּיְלָה; הַמְהַדְּרִים בְּמִצְווֹת מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לַאֲפִיַּת מַצּוֹת.

— מֵי־הָאַף* (נדה נה:), לֵחָה הַיּוֹצֵאת מִן הַחֹטֶם.

— מֵי־אָפְסַיִם (יחזקאל מז ג), מַיִם שֶׁאֵינָם עֲמֻקִּים, מַיִם רְדוּדִים הַמַּגִּיעִים עַד פִּסּוֹת־הָרַגְלַיִם.

— מֵי־אֵשׁ°, כִּנּוּי לַחֻמְצַת־כְּלוֹר, עַל־שׁוּם שֶׁהִיא צוֹרֶבֶת וּמְעַכֶּלֶת חֳמָרִים רַבִּים. מֵי־אֵשׁ מְשַׁמְּשִׁים לְחִטּוּי מְקוֹמוֹת־זִהוּם.

— מֵי־בּוֹר°, חֻמְצָה בּוֹרִית הַמְשַׁמֶּשֶׁת בִּרְפוּאָה כְּאֶמְצָעִי־חִטּוּי (לְגִרְגּוּר הַגָּרוֹן וְכַדּוֹמֶה). ראה ב׳ בּוֹר.

— מֵי־בִּצִּים* (פרה ח י), מַיִם דְּלוּחִים וְעוֹמְדִים הַמְלֵאִים טִיט.

— מֵי־בִּרְכַּיִם°, 1. [על־פי יחזקאל מז ד, ושם: "מים ברכים"] מַיִם רְדוּדִים הַמַּגִּיעִים עַד הַבִּרְכַּיִם. 2° [על־פי "וכל ברכים תלכנה מים", יחזקאל ז יז] שֶׁתֶן.

— מֵי־בֹּשֶׂם°, מַיִם שֶׁהִסְפִּיג בָּהֶם רֵיחַ שֶׁל בְּשָׂמִים שׁוֹנִים, מְשַׁמְּשִׁים לְזִלּוּף עַל שְׂעָרוֹת וְעַל בְּגָדִים לְהָפִיץ רֵיחַ נָעִים.

— מֵי־גֵבִים° [על־פי ירמיה יד ג], מַיִם הָעוֹמְדִים בִּשְׁלוּלִיּוֹת בְּתוֹךְ גֻּמּוֹת בַּקַּרְקַע.

— מֵי־גְבִינָה°, הַנּוֹזֵל הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי חֲבִיצַת הֶחָלָב לִגְבִינָה.

— מֵי־גְשָׁמִים* (מכשירין ב ג), הַמַּיִם הַיּוֹרְדִים מִן הָעֲנָנִים.

— מֵי־דְבַשׁ°, תֶּמֶד, מַשְׁקֶה הֶעָשׂוּי מִדְּבַשׁ שֶׁנִּמְהַל בְּמַיִם חַמִּים, נִתְבַּשֵּׁל וְתָסַס: "קָם בַּעַל־הַבַּיִת וְהֵבִיא מֵי־דְבַשׁ" (עגנון, אלו כא).

— מֵי־דְקָלִים* (שבת יד ג), מִיץ הַמְּבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא מִפְּצָעֵי הַקְּלִפָּה שֶׁל הַדְּקָלִים.

— מֵי־זְבָלִים°, הַנּוֹזֵל הַמִּתְמַצֶּה מִזֶּבֶל הַבְּהֵמוֹת; מְכַנְּסִים אוֹתוֹ בְּתוֹךְ בּוֹר־שׁוֹפְכִין וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ כְּזֶבֶל־נוֹזֵל לְזִבּוּל שָׂדוֹת.

— מֵי־זֵיתִים* (תוספתא טהרות יא טז), הַנּוֹזֵל הַנִּסְחָט מִן הַזֵּיתִים בְּבֵית־הַבַּד.

— מֵי־חוֹפִין°, מַיִם טֶרִיטוֹרְיָאלִיִּים, רְצוּעַת־הַיָּם בְּרֹחַב מְסֻיָּם מִן הַחוֹף שֶׁהַמְּדִינָה הַגּוֹבֶלֶת בָּהּ זַכָּאִית, לְפִי הַחֹק הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְהַכְרִיז עָלֶיהָ כְּעַל שֶׁטַח הַנָּתוּן לְשִׁלְטוֹנָהּ הָרִבּוֹנִי.

— מֵי־חַטָּאת (במדבר ח ז), מֵי אֵפֶר הַפָּרָה הָאֲדֻמָּה, שֶׁשִּׁמְּשָׁה בִּימֵי־קֶדֶם לְטִהוּר טְמֵאִים.

— מֵי־חֹטֶם* (על־פי נדה נה:), מֵי־אַף, מִיץ־אַף, הַלֵּחָה שֶׁבָּאַף.

— מֵי־חָלָב* (מכשירין ו ה), הַנּוֹזְלִים שֶׁהוּצְאוּ מִן הֶחָלָב, נְסִיוּב הֶחָלָב אַגַּב חֲבִיצָתוֹ לְחֶמְאָה אוֹ לִגְבִינָה.

— מֵי־כֹּבֶד°, הַמַּיִם שֶׁאֵינָם נֶאֱחָזִים בְּגַרְגְּרֵי הַקַּרְקַע וְהֵם מְחַלְחֲלִים לָעֹמֶק בְּכֹחַ כָּבְדָּם.

— מֵי־כְּבָשִׁים°, מַיִם שֶׁשָּׁרוּ בָּהֶם יְרָקוֹת כְּבוּשִׁים, כְּגוֹן מֵי מְלָפְפוֹנִים חֲמוּצִים.

— מֵי־מַדְמֵנָה [לפי הכתיב בישעיה כה י], מַיִם עוֹמְדִים בְּאַדְמַת־בִּצָּה: "מִתְגַּלְגֵּל בָּאַשְׁפָּה, נוֹפֵל לְתוֹךְ הַבּוֹר, לְתוֹךְ הַנָּהָר, לְתוֹךְ מֵי־מַדְמֵנָה" (סוקולוב, במראות 275). "הָעֲגָלוֹת הַמִּתְרוֹצְצוֹת הִתִּיזוּ מֵי־מַדְמֵנָה לְכָל עֵבֶר" (ברנר, א 415).

— מֵי־מֶלַח*, מַיִם שֶׁהֻמַּסּוּ בָּהֶם מֶלַח רַב: "עוֹשֶׂה הוּא אֶת מֵי־הַמֶּלַח וְטוֹבֵל בָּהֶן פִּתּוֹ" (שבת יד ב). בְּלֵיל הַ"סֵּדֶר" טוֹבְלִים כַּרְפַּס בְּמֵי־מֶלַח.

— מֵי־מֶלֶךְ° (Aqua regia), כִּנּוּי לְתַעֲרֹבֶת שֶׁל חֻמְצָה חַנְקָנִית וְחֻמְצַת מֶלַח; נִקְרֵאת כֵּן עַל שׁוּם שֶׁהִיא מְמַסָּה אַף אֶת "מֶלֶךְ הַמַּתָּכוֹת" — אֶת הַזָּהָב, וְכֵן אֶת הַפְּלָטִינָה, שֶׁאֵינָם נְמַסִּים בְּחֻמְצוֹת אֲחֵרוֹת.

— מֵי־מְנוּחוֹת, 1. כִּנּוּי מְלִיצִי לְמַיִם שְׁקֵטִים הַזּוֹרְמִים לְאַט: "עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי" (תהלים כג ב). "תָּמִים כָּזֶה, לֹא הָיָה נִכָּר בּוֹ כְּלָל שֶׁהוּא מְחַזֵּר אַחֲרֶיךָ; מֵי־מְנוּחוֹת חוֹתְרִים בְּטוּחוֹת" (עגנון, כפות קח). 2 [בהשאלה] שַׁלְוָה, שַׁאֲנַנּוּת: "בִּתְשׁוּאוֹת עִיר הוֹמִיָּה, קִרְיַת מֶלֶךְ, וְלֹא עַל מֵי־מְנוּחוֹת עָבְרוּ חַיַּי" (שמעוני, פואמות א רג).

— מֵי־מִשְׁרָה°, נוֹזֵל שֶׁנִּשְׁרוּ בּוֹ צְמָחִים לְשֵׁם מַשְׁקֶה אוֹ תְּרוּפָה.

— מֵי־מָתְנַיִם (יחזקאל מז ד), מַיִם הַמַּגִּיעִים עַד מָתְנָיו שֶׁל אָדָם, בְּעֵרֶךְ בְּעֹמֶק שֶׁל מֶטֶר.

— מֵי־נִדָּה (במדבר יט יג), מֵי חַטָּאת, מֵי אֵפֶר הַפָּרָה הָאֲדֻמָּה, שֶׁשִּׁמְּשׁוּ לְפָנִים לְטִהוּר טְמֵאִים.

— מֵי־נֹחַ (ישעיה נד ט), כִּנּוּי לַמַּבּוּל שֶׁהָיָה בִּימֵי נֹחַ.

— מֵי־סוֹדָה°, גָּזוֹז, מַיִם רְווּיִים פַּחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי.

— מֵי־עֻבָּר°, הַנּוֹזֵל שֶׁהַוָּלָד נִמְצָא בּוֹ בְּרֶחֶם אִמּוֹ.

— מֵי־פָנִים°, כִּנּוּי מְלִיצִי לִדְמָעוֹת [רווח בפיוטים]

— מֵי־פֵרוֹת* (פסחים ב ח) 1. מִיץ־פֵּרוֹת, עָסִיס שֶׁל פֵּרוֹת. 2. מַיִם שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ בָּהֶם פֵּרוֹת.

— מֵי־קוֹלוֹן° (מֵי־קוֹלוֹנְיָה°) [מצרפתית: Eau de Cologne] מִין שֶׁל מֵי־בֹּשֶׂם הֶעָשׂוּי כֹּהַל וּשְׁמָנִים רֵיחָנִיִּים שׁוֹנִים: "וּמְשַׁפְשֶׁפֶת אֶת מִצְחָהּ וְאֶת צְדָעֶיהָ בְּמֵי־קוֹלוֹנְיָה" (עגנון, כפות פט).

— מֵי־קַטַפְרֵסוֹת° [על־פי אוהלות ג ג], מֵי־מוֹרָד, מַיִם הַמְּגָרִים בְּמוֹרַד הָר.

— מֵי־רֹאשׁ, מֵי־רוֹשׁ, מַיִם מָרִים מְאֹד, מֵי־רַעַל: "וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ, כִּי חָטָאנוּ לַה׳" (ירמיה ח יד).

— מֵי־רַגְלַיִם* (ברכות מ:), מֵימֵי־רַגְלַיִם (ישעיה לו יב, לפי הקרי), שֶׁתֶן.

— מֵי־רְקָק° [על־פי שבת יא ד], מַיִם עוֹמְדִים בְּבִצּוֹת.

— מֵי־שׁוֹפְכִים (שְׁפָכִין)* [על־פי שבת ח א], מֵי־שְׁפִיכוּת* (מכשירין ב ג), מַיִם מְשֻׁמָּשִׁים, מֵי־בִּיּוּב.

— מֵי־שָׂחוּ, מַיִם עֲמֻקִּים שֶׁאֶפְשָׁר לִשְׂחוֹת בָּהֶם: "כִּי־גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ, נַחַל אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵר" (יחזקאל מז ה).

— מֵי־שֶׁלֶג [על־פי איוב כד יט], מַיִם מִשֶּׁלֶג שֶׁהִפְשִׁיר וְנָמַס.

— מי־שלחים °, מים הזורמים בתעלות ובאמות.

— מי־שתיה °, מים צלולים, בעלי טעם טבעי (לא מתוק, לא מלוח ולא מריר). מי שתיה מכילים כמות מעטה של מינרלים (כעשירית הגרם לכל ליטר), כגון פחמת־הסידן, גפרת־הסידן, ברזל, כלור ועוד, שהם הכרחיים לבנין הגוף.

— מי־תהום °, המים שמתחת לפני האדמה המשמשים מקור למעינות ולבארות.

— בית־המים * (מגילה ג ב), משתנה, מקום להטלת שתן.

— יצורי־מים °, בעלי־חיים או צמחים הגדלים במים או בסמוך להם, כגון עופות־מים, שרצי־מים, צמחי־מים.

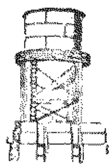
מגדל־מים

— מגדל־מים °, ברכה של מים המתקנת על גבי עמודים בגבה נכר מעל פני בתי הסביבה, לשם הספקת מים לכל הסביבה.

— נסוך־המים * (סוכה ד א), שאיבת המים ויציקתם על המזבח, טקס שהיה נהוג בימי חג־הסכות בזמן שבית־המקדש היה קים.

— באו מים עד־נפש, (בהשאלה) הצרה הגיעה לשיאה ואין אפשרות לסבל עוד, כלו כל הקצין: "הושיעני, אלהים, כי באו מים עד־נפש" (תהלים סט ב).

— ברכיו הלכו מים (יחזקאל ז יז), השתין מרב בהלה, נבהל ונדהם מאד, אבדו עשתונותיו.

— הטיל מים * (יומא ג ב), השתין.

— היה לבו למים, נבהל מאד, לא קמה בו עוד רוח: "וימס לבב־העם ויהי למים" (יהושע ז ה).

— יצק מים על־ידי פלוני, (בהשאלה) שרת את פלוני, היה תלמידו הנאמן: "אלישע בן־שפט, אשר־יצק מים על־ידי אליהו" (מלכים ב ג יא). פלוני יצק מים על־ידי הרב הגאון.

— מים גנובים ימתקו (משלי ט יז), דבר הבא לאדם באסור יש אשר ינעם לו יותר מן הדבר שבא לו בהתר.

— מים שאין להם סוף, 1 * (יבמות טז ד) מי־ים או נהר גדול שאין רואים את סופם, בנגוד למים שיש להם סוף, שרואים את גבולותיהם. 2 °, משל הלצי לנאום או למאמר ארך שתכנם קלוש: "דרשות מלאות מים שאין להם סוף" (אחד העם, עח).

— הוא שותה מימיו של פלוני *, הוא לומד תורה מפיו, הוא שומע לקחו: "תלמידיך אנו וממימיך אנו שותין" (חגיגה ג.).

— מלא פיו מים ° (בהשאלה) שתק, לא פצה פיו.

— נשפכו מים על שוקיו *, הוא השתין מרב בהלה או התרגשות: "בשעה שאמר יצחק ליעקב: 'גשה נא ואמשך בני' נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה" (בראשית רבה מד).

— עיני יורדה מים (איכה א טז), הוא בוכה הרבה.

— דג במים עכורים ° (בהשאלה) התעסק בעסקים לא־טהורים; נצל מצב של צרה ומבוכה כללית לטובתו הפרטית.

— כדג במים °, ראה ערך דג.

— שאב מים בכברה °, משל למי שעשה עבודה שאין בה כל ברכה וכל תועלת.

— שלח לחמך על פני המים, ראה ערך לחם.

— מים רבים זרמו מאז בירדן °, כלומר, מאז עברו ימים רבים, ארכו הימים.

מים * ג׳ ראה מם.

מים [מן מים]

~ פע׳ מים ° פ״י 1, מהל במים, נתן מים על־ או ב־. 2, (בהשאלה) השמיע דברים קלושים: "כמה זיף ורפרף ומים לרגל חסרון מלים" (סוקולוב, אישים 196). — [למים, מ־, י־]

~ הת׳ התמים °, נמהל במים, נעשה מימי: "כאלו הדם שבלשון הולך ומתמים" (ביאליק, מגדלי). — [להתמים, מת־, ית־]

מימד, ראה ממד.

מימה ° נ׳ [מן מים] (בכימיה) חמר שנתרכב עם מים ("הידרט"): מימת תחמצת־הסידן ("סיד כבוי"). מימת חמצה גפריתית. — [מימת־, מימות]

מימואר ♦ ז׳ [צרפתית: memoir; מלאטינית: memoria זכרון] יצירה ספרותית בצורת זכרונות ממארעות שעברו, הכתובים בידי מי שהשתתף בהם: "החיים הרחוקים... כפי שקלטם מפי השמועה, מתוך עתונים, וביחוד מתוך המימוארים של גבוריהם גופא" (שופמן, ד 29). "לא נשארו כל עקבות לועידה ההיא, לא בתעודות התנועה ולא במימוארים המועטים של זוכרי הזכרונות" (שזר, כוכבי 126). — [מימוארים]

מימון ° ז׳ [מן מים] צמח הגדל על פני נהרות ואגמים (Hydrocharis). העלים קצתם טבועים במים וקצתם צפים על פניהם. מצוי על פני החולה. — [מימונים]

מימון, ראה ממון.

מימוס ♦ ז׳ [יוונית: mimos] הצגה עממית שנונה ומבדחת הכתובה על־פי־רב בלהג מקומי. — [מימוסים]

מימוסה ♦ נ׳ [כשם הלועזי] סוג של צמחים ממשפחת הקטניות הכולל מינים טרופיים רבים (Mimosa). עליהם מנצים ופרחיהם ערוכים בקרקפות. אחד ממיני המימוסה הידועים הוא ה"מימוסה הבישנית" שהיא רגישה ביותר: היא מקפלת את עלעליה לכל מגע של גוף זר או זעזוע. נקראת בפי העם "שטה בישנית". — [מימוסות]

מימוש, ראה ממוש.

מימות ° 1, ז״ר ריבוי מן "מים". 2, נ״ר ריבוי מן "מימה".

מימזיס ♦ ז׳ [מיוונית: mimesis חיקוי] תאור ארח־החיים של בני־אדם על רקע תקופתם, חברתם וכדומה.

מימי ^ ת׳ [מן מים] 1 °, מהול במים, המכיל מים במדה מרבה: משקה מימי, מרק מימי. 2 ^ דומה למים, שיש בו מטבע המים: "החלק השלישי קבל צורה מימית ונהיה בו יסוד המים" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ז). 3 ° [בהשאלה] נטול־צבע־וברק, כאלו

נִסְפַּג מַיִם: "פָּנִים רָזִים... עֵינַיִם מֵימִיּוֹת" (ביאליק, איש הסיפון). "הַטִּמְטוּם שֶׁבְּעֵינֵיהֶם הַמֵּימִיּוֹת וְהַקְּטַנּוֹת" (פיכמן, רלא). "בְּמָקוֹר נָטוּי וּבְעֵינַיִם מֵימִיּוֹת, אֲדִישׁוֹת" (גלעד, גלבוע 108). 4 ° [בהשאלה] שִׁטְחִי, קָלוּשׁ, שֶׁאֵין תָּכְנוֹ רְצִינִי לְמַדַּי: "הַמְּלִיצָה הַמֵּימִית, מְלִיצָה גְבוֹהָה וּשְׂדוּפָה" (ביאליק, לזכר בן־ציון). — [מֵימִית, מֵימִיִּים, מֵימִיּוֹת]

מִימֵיאוֹגְרָף* ז' [מיוונית: mimeomai אני מחקה + graphein לכתוב] מַכְשִׁיר הַמַּעְתִּיק בְּעֶתֶקִים רַבִּים כְּתַב־יָד אוֹ כְּתַב־מְכוֹנָה שֶׁנִּכְתַּב עַל שַׁעֲוָנִיּוֹת מְיֻחָדוֹת – בְּאֶמְצָעוּת דְּיוֹ מְיֻחֶדֶת. מְכוֹנַת־הַשִּׁכְפּוּל "סְטֶנְסִיל" הִיא טִפּוּס מְיֻחָד שֶׁל מִימֵיאוֹגְרָף. — [מִימֵיאוֹגְרָפִים]

מֵימִיָּה° נ' [מן מַיִם] צַפַּחַת־מַיִם, בַּקְבּוּק עָטוּף־לֶבֶד שֶׁהַמְּטַיֵּל בַּדְּרָכִים אוֹ הַחַיָּל נוֹשְׂאִים בַּדֶּרֶךְ לְהַחֲזִיק בּוֹ מַיִם לִשְׁתִיָּה. — [מֵימִיַּת־, מֵימִיּוֹת]

מֵימִיּוּת* נ' [מן מֵימִי] 1 °, הֱיוֹת מָהוּל בְּמַיִם בְּמִדָּה מְרֻבָּה, עֹדֶף מַיִם בְּמֶזֶג: מֵימִיּוּת הַיַּיִן שֶׁנִּמְהַל בְּמַיִם. 2 ° [בהשאלה] שִׁטְחִיּוּת, קְלִישׁוּת, חֹסֶר־יְסוֹדִיּוּת: "לֹא תַּעֲמֹד בִּפְנֵי הַמֵּימִיּוּת הַמְיַגַּעַת, בִּפְנֵי אוֹתָהּ שִׁטְחִיּוּת הַהַגְדָּרָה" (סוקולוב, אישים 189). 3 °, תְּכוּנַת הַמַּיִם, טֶבַע הַמַּיִם: "וְיִשְׁתַּנֶּה טַעְמָהּ אֶל הָעֲפִיצוּת לְקִפְאַת מֵימִיּוּתָהּ" (קאנון א א). — [מֵימִיּוּת־]

מִיָּמִים תה"פ [מן יוֹם] מִכְּבָר, זֶה זְמַן רַב.

— מִיָּמִים יָמִימָה, מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה: "וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמואל א ב יט).

— מִיָּמִים מִשֶּׁכְּבָר °, מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים, מִלִּפְנֵי זְמַן רַב בְּיוֹתֵר: "מַנְגִּינָה לִי וּנְגִינָה לִי מִיָּמִים מִשֶּׁכְּבָר" (טשרניחובסקי, שירים 277).

מַיְמִין ת' [מן א. ימן, הֵימִין] 1 °, הַפּוֹנֶה יָמִינָה, הַנּוֹטֶה לְצַד יָמִין: פְּלוֹנִי מַיְמִין בְּדֵעוֹתָיו הַפּוֹלִיטִיּוֹת. 2, עוֹבֵד בְּיַד יָמִין, שֶׁיַּד יְמִינוֹ מְפֻתַּחַת יוֹתֵר מִשְּׂמֹאלוֹ (לְהַבְדִּיל מִן "מַשְׂמְאִיל"): "מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת" (דברי הימים א יב ב). — [מַיְמִינָה, מַיְמִינִים, ־נוֹת]

מִימִיקָה* נ' [מיוונית: mimeomai אני מחקה] תְּנוּעַת שְׁרִירֵי הַפָּנִים בְּהֶתְאֵם לְהַרְגָּשַׁת הָאָדָם אוֹ לְמַצַּב־רוּחוֹ; אָמְנוּת הַהַבָּעָה שֶׁל רְגָשׁוֹת וּמַצָּבִים עַל־יְדֵי הַעֲוָיוֹת שֶׁל שְׁרִירֵי־הַפָּנִים וּתְנוּעוֹת־הַגּוּף: הַשַּׂחְקָן הַמְּחוֹנָן הִצְטַיֵּן בְּמִימִיקָה שֶׁלּוֹ. — [מִימִיקוֹת]

— מִ י מִ י קָ ן * ז', אָמָּן מֻמְחֶה לְחִקּוּי בְּנֵי־אָדָם אוֹ מַצָּבִים, אוֹ לְהַבָּעַת רְגָשׁוֹת עַל־יְדֵי תָּוֵי־הַפָּנִים אוֹ תְּנוּעוֹת־הַגּוּף וְכַדּוֹמֶה.

מִימִיקְרִיָּה* ז' [מיוונית: mimikos השייך לחיקוי] 1, חִקּוּי. 2, סְגֻלָּתָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מְסֻיָּמִים לִלְבֹּשׁ צוּרָה שֶׁל יְצוּרִים אֲחֵרִים (צְמָחִים אוֹ דּוֹמְמִים) לְשֵׁם הִתְגּוֹנְנוּת מִפְּנֵי אוֹיְבִים: הַמִּימִיקְרִיָּה רוֹוַחַת בְּיִחוּד בְּעוֹלַם הַחֲרָקִים.

מֵימָן° ז' [מן מַיִם] גַּז חֲסַר צֶבַע, טַעַם וָרֵיחַ, הַיְסוֹד הַכִּימִי הַקַּל בְּיוֹתֵר. הַמֵּימָן הוּא אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמַּרְכִּיבִים שֶׁל הַמַּיִם: שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן וְאָטוֹם חַמְצָן (H_2O). כֵּן מָצוּי הַמֵּימָן בְּתִרְכָּבְתָּן שֶׁל כָּל הַחֻמְצוֹת לְמִינֵיהֶן וְשֶׁל רֹב הַחֳמָרִים הָאוֹרְגָנִיִּים (Hydrogenium, סִימָן כִּימִי H, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 1). — [מֵימַן־]

— פְּצָצַת־מֵימָן°, פְּצָצָה בַּעֲלַת כֹּחַ הֶרֶס עָצוּם הַמְיֻסֶּדֶת עַל שִׁחְרוּר הָאֶנֶרְגִּיָה הָאֲטוֹמִית שֶׁל הַמֵּימָן שֶׁבָּהּ עַל־יְדֵי רֵיאַקְצְיָה תֶּרְמוֹ־גַרְעִינִית.

א. **מְיֻמָּן*, מְיוּמָּן** ת' [מן א. יָמִין; ראה גם א. ימן, יָמַן] 1, יְמָנִי, הַפּוֹנֶה לְיָמִין: "הַיָּרֵךְ – הַמְיֻמֶּנֶת שֶׁבַּיָּרֵךְ" (חולין צא.). "שָׁלַח אֶצְבַּע מְיֻמֶּנֶת וְטָבַל" (סידור רס"ג רעד). "אֲנִי אִם אֶשְׁכָּחֵךְ תִּשְׁכַּח (יָד) מְיֻמָּנָה" (פיוטים, סידור 750). 2, [בהשאלה] מֻכְשָׁר, מֻצְלָח, מְאֻמָּן: "אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית – הַמְיֻמֶּנֶת שֶׁבְּיָמִין" (ספרא ויקרא יז ד). "אֲחִיָּמָן – מְיֻמָּן שֶׁבָּאַחִים" (יומא י.). "לָשָׂה אֶת הַגְּדֵרֶשׁ בְּיָדָיו שֶׁאֵינָן מְיֻמָּנוֹת" (ארד, תר' ז'יראגו 438). "הַדֹּב הָרוֹקֵד הַמְיֻמָּן" (מלצר, אור 112). — [מְיֻמֶּנֶת, מְיֻמָּנִים, ־נוֹת]

ב. **מְיֻמָּן*, מְיוּמָּן** ת' [מן ב. ימן, יָמַן] מוּכָן, מְזֻמָּן: "יַעֲלֶה וְיָבוֹא הַקֵּץ הַמְיֻמָּן" (יהודה הלוי, אחה כוננת). — [מְיֻמֶּנֶת, מְיֻמָּנִים, ־נוֹת]

מְיֻמָּנוּת°, מְיוּמָּנוּת נ' [מן א. מְיֻמָּן] כֹּשֶׁר־פְּעֻלָּה, יְכֹלֶת וּזְרִיזוּת לְבִצּוּעַ פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת, בְּעִקָּר בַּעֲבוֹדַת־כַּפַּיִם (Skill): קְרִיאָה, כְּתִיבָה, צִיּוּר, מְלָאכָה הֵם מְיֻמָּנֻיּוֹת. הַמְיֻמָּנֻיּוֹת הַחִיּוּנִיּוֹת לָאָדָם נִקְנוֹת בְּרֻבָּן בִּתְחוּם הַמִּשְׁפָּחָה. — [מְיֻמְּנוּת־, מְיֻמָּנֻיּוֹת]

מֵימָנִי° ת' 1, [מן מֵימָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵימָן: תִּרְכֹּבֶת מֵימָנִית. 2 [מן מַיִם] מֵימִי, סְפוּג מַיִם: "קִמְקוּם שֶׁל קַהֲוָה וְתַבְשִׁיל מֵימָנִי שֶׁל כְּלוּם" (טביב, דרך 17). — [מֵימָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מֵימְרָה°, מֵימְרָא* נ' [ארמית: מֵימְרָא, מן אמר] מַאֲמָר, דִּבּוּר, בִּטּוּי, בְּיִחוּד מַאֲמָר הַמְשַׁמֵּשׁ כְּפִתְגָּם אוֹ כְּסִיסְמָה: "אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי?" – מֵימְרָתוֹ שֶׁל הִלֵּל (אבות א יד). — [מֵימְרַת־, מֵימְרוֹת]

— רֶגַע כְּמֵימְרָא* [שאול מן ברכות ז., וההוראה המקורית שם: מידת הזמן של רגע היא כשיעור הזמן הדרוש להגיית המלה "רגע"], תֵּכֶף וּמִיָּד, בֶּן־רֶגַע, כְּהֶרֶף־עַיִן: "בָּזֶה כֹּחָהּ שֶׁל יְצִירָה זוֹ... שֶׁלֹּא חָפְצָה לְהָקִים אֶת פִּיתוֹם וְרַעַמְסֵס רֶגַע כְּמֵימְרָא" (פיכמן, רסא).

מֵימֶת° נ' [מן מַיִם] הִצְטַבְּרוּת חוֹלָנִית שֶׁל מַיִם אוֹ נוֹזֵל מֵימִי בַּחֲלַל הַבֶּטֶן אוֹ בְּאֵיבָר אַחֵר בַּגּוּף. — [מֵימַת־]

א. **מִין** ז' [ארמית: מִינָא; אולי הרחבה מן מִי או מַאן; ויש סוברים מן מוּן, שממנו נגזרה תְּמוּנָה] 1 °. בְּתוֹרַת הַמִּיּוּן (סִיסְטֶמָטִיקָה): חֵלֶק שֶׁל סוּג, בֶּן־סוּג; קְבוּצַת צְמָחִים אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה בְּרֹב סִימָנֵיהֶם וְהַמְהַוִּים חֵלֶק מִן הַסּוּג הַכּוֹלֵל. כָּל מִשְׁפַּחַת בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹ צְמָחִים מִתְחַלֶּקֶת לְסוּגִים. כָּל סוּג מִתְחַלֵּק לְמִינִים, לְמָשָׁל: מִשְׁפַּחַת הָאָרְנִיִּים (Pinaceae) כּוֹלֶלֶת אֶת הַסּוּגִים "אֹרֶן" (Pinus) וְ"אֶרֶז" (Cedrus). הַסּוּג "אֹרֶן" כּוֹלֵל אֶת הַמִּינִים "אֹרֶן־הַסֶּלַע" (Pinus pinea) וְ"אֹרֶן־יְרוּשָׁלַיִם" (Pinus halepensis). מִשְׁפַּחַת הַכְּלָבִים כּוֹלֶלֶת אֶת הַסּוּגִים "כֶּלֶב" (Canis), שׁוּעָל (Vulpes). הַסּוּג "כֶּלֶב" מִתְחַלֵּק לְמִינִים: "כֶּלֶב־הַבַּיִת" (Canis familiaris), "זְאֵב" (Canis lupus), "תַּן" (Canis aureus). 2, קְבוּצַת צְמָחִים אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה בְּסִימָנֵיהֶם וּבִתְכוּנוֹתֵיהֶם: "עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ" (בראשית א יב). "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ, וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ, וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ" (בראשית א כה).

"כסמין מין חטין, שבלת־שועל ושפון מין שעורין" (פסחים לה.). "אין מברכין 'בורא מיני מזונות' אלא בחמשת המינין (של תבואה) בלבד" (ברכות לה:). "לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב, אלא מפני שהוא מינו" (בבא קמא צב:). "כל הבשר יאהב מינו, וכל אדם את הדומה לו" (בן־סירא יג יז). 3°, איכות, טיב: סחורה ממין משבח. בחנות יש סחורות מכל המינים. מיני מתיקה. רהיטים ממין מעלה. 4°, כלל התכונות והשנויים האנטומיים והפיסיולוגיים היוצרים הבדל ברור בין זכר לנקבה בעולם החי או הצומח [ראה עוד להלן]. 5^ [בדקדוק] חלקת השמות לזכר ולנקבה: ילדה, תמונה, מחברת – מין נקבה: ילד, שלחן, עפרון – מין זכר. 6*, אפן, דרך: "שלשה מינין אסורין בנזיר: הטמאה והתגלחת והיוצא מן הגפן" (נזיר ו א). — [מין־, מינו או מינהו; מינים, מיני־]

– כמין*, מעין, בדומה ל־, כדמות: "העושה סכתו כמין צריף" (סוכה א יא). "נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן" (חגיגה יד:). "וכמין חלחול נשמע מגרונם" (עגנון, אורות 22).

– המין האנושי°, כלל בני־האדם, להבדיל מעולם החיות או הצמחים.

– המין החלש°, המין היפה°, כנויים לנשים.

– המין החזק°, כנוי לגברים.

– ארבעה מינים (שבלולב)* (מנחות כז., על־פי ויקרא כג מ), ארבעת הצמחים שנוטלים בחג הסכות: אתרוג ("פרי עץ הדר"), לולב ("כפות תמרים"), הדס ("ענף עץ עבת") וערבה ("ערבי־נחל").

– חמשת המינים* (נדרים ז ב), חמשה מיני־תבואה הנקראים "דגן" (חטה, שעורה, כסמת, שפון, שבלת־שועל).

– שבעת המינים* (ביכורים א ג), שבעת צמחי השדה והכרם שנשתבחה בהם ארץ־ישראל, לפי המפרט בדברים ח ח: "ארץ חטה ושערה, וגפן ותאנה ורמון, ארץ־זית שמן ודבש".

– חיי־המין°, אישות, הזדווגות, קיום יחסים בין זכר לנקבה.

– חתולת־המין°, כנוי לאשה המבליטה בהופעתה ובכל הליכותיה את נשיותה.

– יחסי־מין°, הזדווגות של זכר ונקבה, בעילה והבעלות.

– יצר־המין°, המשיכה הטבעית הקימת בין זכר לנקבה.

– מחלות־מין°, מחלות מדבקות שעוברות מאדם חולה אל אדם בריא בשעת הזדווגותם, כגון זיבה, עגבת (סיפיליס).

– פצצת־מין°, כנוי לאשה יפה (שחקנית, דגמנית וכדומה) שהופעתה הנשית מגרה ביותר את קהל הצופים.

– קיום־המין^, המשך קיומו של אדם או בעל־חיים או צומח על־ידי הקמת ולדות והתרבות.

– בן־מינו°, השיך לאותו מין.

– מצא מין את מינו* [על־פי עירובין ט.], כל אחד מתקרב ומתחבר אל הדומה לו.

– כל עוף למינו ישכן, ובן אדם לדומה לו* (בבא קמא צב: על־פי בן־סירא כז ט, יג יז), כל אחד מתחבר אל הקרוב לו ולרוחו.

– איזה מין!° [בלשון־הדיבור], קריאת גנאי או רגז כלפי מישהו.

ב. מין* ז׳ [אולי הסתעפות מן א. מין – אחד ממיני היהודים – בלשון זלזול] כופר, אפיקורוס; כך קראו חכמי התלמוד לבני הכת שקמה בין היהודים וכפרה בעולם הבא ובקצת אמונות אחרות. יש סוברים שכן נקראו הנוצרים הראשונים. "איזהו מין? זה העובד עבודת אלילים" (עבודה זרה כו:). "המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחית המתים ושפרשו מדרכי־צבור... יורדין לגיהנם ונדונין בה לדורי־דורות" (ראש השנה יז.). "המינין – האנשים אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה, כגון צדוקים וביתוסים" (רש״י ראש השנה יז.). — [מינים]

– ברכת המינים* (ברכות כח:), כנוי לברכה השתים־עשרה בתפלת "שמונה עשרה" שתקנה שמואל הקטן והיא מכונת נגד המלשינים והמינים. נקראת גם "ברכת הצדוקים".

– ספרי־מינים*, ספרי אפיקורסות וכפירה, ספרים העוסקים בבקרת יסודות־האמונה ובשלילתם: "הגליונים וספרי־מינין אין מצילין אותן" (תוספתא שבת יג ה). "ספרי־מינים שמטילים איבה ושנאה וקנאה... על־אחת כמה וכמה שימחו מן העולם" (ספרי נשא ו).

מין [מן א. מין]

~ פע׳ מִיֵּן ° פ״י עסק במיון, סדר וחלק דברים שונים לפי מיניהם, קבע סדר ומשטר בעצמים שונים: החוקר מין את הצמחים אשר אסף. מינתי את אבני־הצר. – [למין את־, ממין, ימין]

~ פֻּע׳ מֻיַּן °, סדר לפי מינו: הסחורה מינה על־ידי הסוחר. צמחים ממינים על־ידי החוקר. – [ממין, ימין]

~ התפ׳ הִתְמַיֵּן °, התחלק למינו: "התכנים החדשים... מתמינים במיניהן ומסתיגים בסוגיהן" (קלצקין, כתבים 150—151). – [להתמין, מת־, ית־]

מַיָּן°, מיין ז׳ [מן מין, מין]

מי שעוסק במיון, ממין ומסדר דברים שונים למיניהם: מין סחורות. מין צמחים. – [מין־, מינת, מינים, מיני־, מינות]

מינואט°, ראה מנואט.

מיניה וביה*, ראה ערך מן, מניה.

מינוטה° נ׳ [לאטינית: minutus קטן, minuta קטנה]

1. דקה, החלק הששים בשעה. 2. אחד מששים במעלה. – [מינוטות]

מינוס° ז׳ [לאטינית: minus פחות]

1. [בחשבון] פחות, סימן להפחתת מספר ממספר, המינוס סימנו "–": 1 = 3 – 4 (קרא: ארבע מינוס שלש הן אחת). 2. [באלגברה] סימן למספר שלילי: המספרים 4–, 7–, הם מספרים שליליים. 3. [בהשאלה] חסרון, פגם, לקוי (להבדיל מן "פלוס" – מעלה, יתרון): התכנית בכללה טובה, אבל יש בה כמה מינוסים. – [מינוסים]

מינור° ז׳ [לאטינית: minor קטן מן־, צעיר]

[במוסיקה] זעיר, הסלם הרך, סלם הצלילים השונה במבנהו או בהרכבו או באפיו מן

הסלם "מז'ור" (נסק). סלם מינור רגיל בנוי על שיטת הרוחים הבאה: טון שלם – חצי טון – שלם – שלם – חצי – שלם – שלם. לסלם מינור, בנגוד לסלם מז'ור, יש על־פי־רב צביון נוגה ועצוב. – [מינורים]

– **מינורי*** ת' 1. הבנוי על סלם מינור: נעימה מינורית. 2. [בהשאלה] נוגה, חלש: טון מינורי. מצב־רוח מינורי.

מינות* נ' [מן ב־מין] כפירה, אפיקורסות: "שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות" (תוספתא חולין ב כד). "חשוד אתה בעיני רבים על המינות בענינים ידועים" (אחד העם, שכו). – [מינות־]

– **נתפס למינות*** [על־פי עבודה זרה טז; ושם כפשוטו: נאסר בעוון מינות] כפר ביסודות האמונה, הפך להיות כופר.

מיני* ת' [מן א־מין] 1*, השייך למין מסים: "'צלמם תבנה' – כי הבנין דבק בנפש, אשר היא הצורה המינית" (מורה נבוכים א א). 2*, השייך ליחסים שבין זכרים לנקבות, סקסואלי: היצר המיני. המשיכה המינית ההדדית. פסיכולוגיה מינית. – [מינית, מיניים, מיניות]

– **יחסים מיניים***, הזדווגות, בעילה והבעלות.

מיניאטורה* נ' [מלאטינית: miniatus מצויר] 1. אות מצירת בצבעים או ציור קטן בפתיחות שבכתבי־יד קדומים. 2. ציור זעיר ודק, מגלף בשנהב, במתכת ועוד. 3. [בספרות] זוטה, ספור או תאור קצר מאד. 4. [בהשאלה] דבר־מה קטן בממדיו או בכמותו, זעיר־אנפין: "מרכז לאמי רוחני... מיניאטורה אמתית של עם ישראל כמו שהיה צריך להיות" (אחד העם, מז). – [־רות]

– **מיניאטורי*** ת' קטן, זעיר, מזערי.

מיניום* ז' [לאטינית: minium] אבקה של תחמצת עופרת, המשמשת כחמר־צבע־וצפוי על ברזל שלא יחליד. צבעה על־פי־רב אדם.

מיניות* נ' [מן מיני] סקסואליות, יצר המין, המשיכה הטבעית שבין זכר לנקבה: המיניות ממלאה תפקיד חשוב בחיי האדם והחי. – [מיניות־]

מינימום* ז' [מלאטינית: minimum הדבר הקטן ביותר] הכמות הקטנה ביותר, מזער, שעור נמוך ביותר, הפך מן "מקסימום": "במעוט הצער עד המינימום האפשרי, וברבוי העונג עד המקסימום האפשרי" (אחד העם, שמט). "שידע למצוא עולם במינימום של אמצעים" (פיכמן, רכט). הקר הגיע עד מינימום של 5°. המחירים ירדו עד המינימום.

– **מינימלי*** ת' מזערי, הקטן ביותר, הפחות מכל: החנוני מכר את סחורתו במחירים מינימליים. תכנית מינימלית. "בקוים מינימליים הצג בראשית הספור הבית הכפרי ויושביו" (פיכמן, רנט).

– **מינימליזם***, הסתפקות במועט, תפיסת המועט.

– **מינימליסט*** ז' המסתפק במינימום, הצנוע ביותר בתביעותיו.

מיניסטר* ז' [לאטינית: minister משרת, פקיד] שר בממשלה, כל אחד מחבר האנשים אשר נבחרו או מנו לעמד בראש המשרדים הממשלתיים העקריים: מיניסטר־החוץ. מיניסטר־החנוך. – [מיניסטרים]

– **מיניסטריון*** ז' משרד ממשלתי שבראשו עומד מיניסטר (שר): מיניסטריון־הפנים.

– **מיניסטריוני*** ת' של שר, של מיניסטר, של חבר בממשלה: תפקיד מיניסטריוני.

מיניקה נ' ראה מינקת.

מיניקות* נ' [מן מיניקה] מצבה של המינקת, התקופה שאשה יכולה להיניק מחלבה: "כל ימי עבורה וכל ימי מיניקותה" (ירושלמי נדה מט ג). – [מיניקות־]

מינן*, מיונן ת' [מן ב־יון] המכיל יונים חשמליים, חיוביים או שליליים: אויר מינן. – [מיננת, מיננים, ־נות]

מינקת נ' [מן ינק, היניקה] 1. אשה הזנה ילד בחלב שדיה: "וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות, ותינק לך את־הילד" (שמות ב ז). "תינוק המכיר את אמו אין נותנין אותו למינקת אחרת מפני סכנת נפשות" (תוספתא נידה ב ב). 2*. שפופרת העשויה להעלות בה נוזלים מתוך חבית על־ידי שאיבה ומציצה: "עובד כוכבים שפקדח במינקת והעלה... והחזירו לחבית" (עבודה זרה נח). – [מינקת־, מינקתו; מיניקות]

מינארט

מינרט*, מינארט ז' [מערבית: מנארה] צריח המתנשא מעל למסגד מסלמי שמעליו קורא החזן ("המואד'ין") את הקהל לתפלה. – [מינרטים]

מינרל*, מינראל ז' [צרפתית: minéral; מלאטינית מאוחרת: mineralis השייך למכרה] מחצב, חמר בלתי־אורגני שחוצבים ומוציאים מן האדמה או מעל פניה, כגון: מתכות, אבנים ומלחים שונים. – [מינרלים]

– **מינרלי*** ת' שיש בו מינרלים, בלתי־אורגני: האפר הנשאר אחרי הבערה של כל גוף הוא חמר מינרלי.

– **מים מינרליים***, מים רוויים מינרל מסים או מינרלים שונים, כגון מי מעינות רפואיים (בארצנו – חמי־טבריה).

מינרלוגיה* נ' [מלאטינית: mineralis השייך למכרה + יוונית: logos לימוד] תורת המינרלים, המדע העוסק בחקר המחצבים שבאדמה.

– **מינרלוג*** ז' מומחה במינרלוגיה, חוקר המינרלים שבטבע.

מיס* ת' [אנגלית: Miss] תאר אנגלי ואמריקני מקבל לאשה שאינה נשואה, מעין הכנוי בעברית בימינו "העלמה".

מיסד*, מייסד ז' [מן יסד, יסד] מכונן, יוצר ומבסס דבר: הרמן שפירא ובודנהימר היו מיסדי הקרן הקימת. אספת המיסדים. – [מיסד־, מיסדים, מיסדי־]

מיסד*, מיוסד ת' [מן יסד, יסד] 1*. מבסס, בנוי על־: "שער התוך – שהוא מיסד בין שני שערים" (ירושלמי עירובין כב ג). "שימני כחותם בקדם מיסדה" (פיוטים, סידור 743). התכנית מיסדת על כמה הנחות־יסוד. שיטה פילוסופית מיסדת על תורת

אריסטו. 2 ^, מאשש, מחזק: "אלה דברים מקבלים חזקים ומיסדים" (כוזרי א נב). — [מיסדת, מיסדים, ־דות]

מיסטיקה° נ׳ [מיוונית: mystikós סודי] מסתורין, תורת הסוד והנסתר, האמונה באפשרות היחוד והדבקות של האדם עם היש המחלט, עם האלהות: הקבלה יש בה מיסודות המיסטיקה. הספיריטיזם כלו מיסטיקה.

— **מיסטי**° ת׳ מסתורי, סודי, מלא רזים: תנועה מיסטית. פחד מיסטי מתוך אמונות תפלות.

— **מיסטיות**° נ׳ סודיות, נטיה לפלאי ולסודי, הסברת תופעות על־ידי אמונה בכחות שלמעלה מן הטבע.

— **מיסטיפיקציה**° נ׳ 1. עטיפת ענין בסודיות יתרה. 2. הטעיה, השליה.

מיסטר° [אנגלית: Mister, בקיצור .Mr; מלאטינית: magister ראש, מנהל] תאר אנגלי ואמריקני מקבל בפניה לאיש, מעין "מר" או "אדון": "ד"ר ג'קל ומיסטר הייד" (סטיבנסון).

מיסטריה° [מן mystikos סודי] מחזה דתי־נוצרי בימי־הבינים, שנושאו לקוח מכתבי־הקדש, וביחוד מן הברית החדשה. — [מיסטריות]

מיסיון° ז׳ [מלאטינית: missio שליחות] 1. חבר כמרים או נזירים (ביחוד נוצרים) שנועדו להפיץ את תורתם בין הבריות ולרכש נפשות לאמונתם. 2. שליחות, משלחת. — [מיסיונים]

— **מיסיונר**° ז׳ שליח של כנסיה (ביחוד של הכנסיה הנוצרית) להפיץ את תורתה ולרכש נפשות לאמונתה.

— **מיסיונרי**° ת׳ של מיסיונר, שיש לו תפקידים של שליח־כנסיה.

מיסיס° נ׳ [אנגלית: Missis, נכתב Mistress, ובקיצור: .Mrs] מרת, גברת, תאר אנגלי ואמריקני מקבל לאשה נשואה.

מיסר ^, **מיוסר** ת׳ [מן יסר, יסר] נענש, שיסרוהו: "באש ובמים באו, כאלו הם בנדד מיסרים" (יהודה הלוי, ג 104—105). "ואויתי לאכל בשר ולבי בשוט רעב מיסר" (חריזי, תחכמוני כא 208). "ואיך לא יצעק, לא יתמרמר... על המוכיחים ועל המוכחים, על המיסרים ועל המיסרים" (ויסלבסקי, יחידים 32). "אל יחד בקהלם זה הלב המיסר" (ברדיס, שרשים 48). — [מיסרת, מיסרים, מיסרות]

מיעד ^, **מיועד** ת׳ [מן יעד, יעד] מוכן, מזמן, קבוע: "כיצד הוא מיעדה? אומר לה בפני שנים: הרי את מיעדת לי" (ירושלמי קידושין נט ב). האספה נתכנסה ביום המיעד. "איש...לא האמין, כי החתן כותב למיעדתו מכתבי־אהבה לפני הנשואין" (ברדיצבסקי, סיפורים קפז). "זאת הארץ הטובה, המיעדה אשר עליה חלמתי" (פיכמן, קטט). מסבת עתונאים עם ראש־הממשלה המיעד. — [מיעדת, מיעדים, ־דות]

מיעוט, ראה מעוט.

מיעוך, ראה מעוך.

מיעז° ז׳ [מן יעז, על משקל מיטב] דבר עז ביותר: "אהבה לוהטת זו גזלה את מיטב זמני ואת מיעז רעיונותי" (בן־אב"י, שחר 206). — [מיעז־]

מיעל°, **מיועל** ת׳ [מן יעל, יעל] עשוי ביעילות, מבצע כראוי: "סופו שיהיה מבלע ומיעל במערכת הפתוח" (שרת, באביה 133). — [מיעלת, מיעלים, ־לות]

מיעץ°, **מייעץ** ז׳ [מן יעץ, יעץ] יועץ, מדריך, נותן עצות: גוף מיעץ. ועדה מיעצת. — [מיעץ־, מיעצים, מיעצת, ־עצות]

מיער°, **מיוער** ת׳ [מן יער; ראה גם יער, יער] מכסה עצי־יער: "דוממים ההרים המיערים" (שופמן, ג 21). "הייתי עולה במעלה הגבעה המיערת" (שלונסקי, תר׳ קולא 166). שטח הררי מיער. אדמה מיערת. — [מיערת, מיערים, ־רות]

מיפה *, **מיופה** ת׳ [מן יפה, יפה] 1 *. מקשט, שיפו והדרו אותו: "נשא אדם אשה טובה ומיפה, שמח בה ומשתוקק בה" (תנא דבי אליהו 51). "הביאוהו לאהל אחד מיפה משאר כל האהלים" (עגנון, אלו תנט). פנים מיפים. 2 ° [קיצור מן "מיופה־כוח"] מרשה, שנתן לו רשיון, מסמך, שיש לו התקף: פלוני מיפה לקבל את הכסף. הועד מיפה לפעל בשם שולחיו. — [מיפה־, מיפה, מיפת־, מיפים, מיפי־, מיפות]

— **מיפה־כח**°, מרשה, מסמך, בעל־תקף.

— **כחו מיפה** *, הוא בעל תקף, הוא מסמך: "חתימה בשנים כחה מיפה, וכתיבה בשנים אין כחה מיפה" (ירושלמי גיטין מד א).

מיפיף°, **מיופיף** ת׳ [מן יפיף] מקשט, מפאר: "כאליל צבעוני מיפיף וכפסל עתיר תכשיטים" (צייטלין, האש 251). כלה מיפיפת. — [מיפיפה או מיפיפת, מיפיפים, ־פות]

מיפוי, ראה מפוי.

מיפע° ז׳ [מן יפע] רסיטל, קונצרט של נגינה או זמרה המבצע בעקרו על־ידי אמן יחיד: מיפע של הכנר־האורח. [ראה גם מופע] — [מיפע־, מיפעים, מיפעי־]

מיץ ז׳ [קרוב אל מצה, מצץ] 1 *. עסיס, נוזל שסוחטים וממצים מפרות או מירקות: "מיץ של (פרי) ערלה" (ירושלמי נזיר נא ב). מיץ ענבים. מיץ תפוחי־זהב. מיץ עגבניות. 2. מציצה, סחיטה: "כי מיץ חלב יוציא חמאה, ומיץ־אף יוציא דם" (משלי ל לג). — [מיץ־, מיצים, מיצי־]

— **מיצי־עכול**°, נוזלים שונים המפרשים בקבה, בכיס־המרה, בבלוטת־הכרס (פנקריאס) ובמעים, ותפקידם לסיע בעכול המזון באפן כימי, כדי שיוכל להספג בגוף.

מיצא°, **מיוצא** ת׳ [מן יצא, יצא] נשלח לחוץ־לארץ למכירה כסחורת־יצוא: פרי־ההדר המיצא הוא מן המבחר. — [מיצאה או מיצאת, מיצאים, ־אות]

מיצב°, **מיוצב** ת׳ [מן יצב יצב] מבסס, שנעשה איתן ויציב: "אמר יואל, וקולו מיצב ועניני" (ארד, ביתו 220). מצב מיצב. מחירי מחירים מיצבים. מטבע מיצב. — [מיצבה או מיצבת, מיצבים, ־ות]

מיצב°, **מייצב** ז׳ [מן יצב, יצב] מתקן המקנה יציבות ומעמד איתן: האניות בימינו מצידות במערכת מיצבים. — [מיצב־, מיצבים, מיצבי־]

מֵיצָב° ז׳ [מן יצב] מַעֲמָד, סְטָטוּס: הַצָּעִיר הִשְׁתַּדֵּל לְקַיֵּם אֶת הַמֵּיצָב הַחֶבְרָתִי שֶׁל הוֹרָיו. – [מֵיצַב־]

מְרֻצָּג°, מיוצג ת׳ [מן יצג, יִצֵּג] מְשַׁמֵּשׁ בָּא־כֹּחַ, מוֹפִיעַ כְּנָצִיג: הַצַּיָּר הוֹפִיעַ בִּמְסִבָּה כִּמְיֻצָּג מֶמְשַׁלְתּוֹ. – [מְיֻצֶּגֶת, ־צָּגִים, ־וֹת]

מְיֻצָּג°, מיוצג ת׳ [מן יצג, יִצֵּג] שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְצִיגוּת, שֶׁנְּצִיגוֹ מוֹפִיעַ בִּמְקוֹמוֹ: הַמֶּמְשָׁלָה הָיְתָה מְיֻצֶּגֶת בַּכִּנּוּס עַל־יְדֵי שַׂר־הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. – [מְיֻצֶּגֶת, ־צָּגִים, ־צָּגוֹת]

מיצד, ראה מֵצַד.

מִיצָה*, מִצָּה* נ׳ [אולי קרוב אל מצה, מצץ] אַרְכֻּבָּה, מָקוֹם מְעֻבֶּה בְּעָנָף, בְּקָנֶה־שִׁבֹּלֶת אוֹ בְּחֵלֶק אַחֵר שֶׁל צֶמַח שֶׁשְּׁנֵי פְּרָקִים נִפְגָּשִׁים בּוֹ; מִן הַמִּיצָה יוֹצְאִים עָלִים אוֹ עֲנָפִים אֲחֵרִים: "מִצָּה שְׁנִיָּה שֶׁל קָנֶה" (כלים ט ח). – [מִיצַת־, מִיצוֹת]

מיצוי, ראה מִצּוּי.

מיצוע, ראה מִצּוּעַ. **מיצוק**, ראה מִצּוּק.

מִיצוֹר° ז׳ [מן יצר] [במוסיקה] אוֹפּוּס, חִבּוּר, יְצִירָה, קוֹמְפּוֹזִיצְיָה: מִיצוֹר מס׳ 3 לְבֶטְהוֹבֶן. – [מִיצוֹר־, מִיצוֹרִים, מִיצוֹרֵי־]

מְיֻצָּר°, מיוצר תה״פ [מן יצר, יָצַר] 1 ז׳, עָשׂוּי וּמְעֻבָּד בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת אוֹ בְּבֵית־מְלָאכָה: מַכְשִׁירֵי־חַשְׁמַל וּמוּצָרִים רַבִּים אֲחֵרִים מְיֻצָּרִים בָּאָרֶץ. 2 ת׳, עָשׂוּי, נוֹצָר: "הַנִּגּוּד שֶׁבֵּין הַיּוֹצֵר וּבֵין הַמְיֻצָּר, בֵּין הַסּוּבְּיֶקְט וּבֵין הָאוֹבְּיֶקְט" (ויסלבסקי, יחידים 259). – [מְיֻצֶּרֶת או מְיֻצָּרָה, מְיֻצָּרִים, ־רוֹת]

מיצר, ראה מֵצַר. **מיק**, ראה מוק.

מְיֻקָּד°, מיוקד ת׳ [מן יקד; יָקוֹד] בּוֹעֵר, צוֹרֵב, דָּלוּק: "עֵינָיו הַמְיֻקָּדוֹת מִנְּדוּדֵי שֵׁנָה" (שלונסקי, תר׳ בבל 91). – [מְיֻקֶּדֶת או מְיֻקָּדָה, מְיֻקָּדִים, ־דוֹת]

מִיקָדוֹ°, מיקאדו ז׳ [יאפאנית: mi נעלה + kado שער] תָּאֳרוֹ שֶׁל קֵיסַר יַפָּן.

מִיקָה° נ׳ [לאטינית: mica פירור] נָצִיץ; אֶחָד מִקְּבוּצָה גְּדוֹלָה שֶׁל מִינֶרָלִים הַמֻּרְכָּבִים מִסִּילִיקָט שֶׁל אֲלוּמִינְיוּם. הַמִּיקָה עֲמִידָה בִּפְנֵי הַחֹם, מְשַׁמֶּשֶׁת מַבְדֵּד חַשְׁמַלִּי טוֹב, מִתְפַּצֶּלֶת לְעָלִים דַּקִּים שְׁקוּפִים. הַמְשַׁמְּשִׁים כְּחֹמֶר־בִּדּוּד בְּמַגְהֲצִים חַשְׁמַלִּיִּים, בְּכִירַיִם חַשְׁמַלִּיִּים וְעוֹד.

מיקוד, ראה מִקּוּד.

מיקוח, ראה מִקּוּחַ. **מיקוש**, ראה מִקּוּשׁ.

מיקום, ראה מִקּוּם. **מיקח**, ראה מֶקַח.

מִיקְסְטוּרָה° נ׳ [לאטינית: mixtura תערובת] תְּרוּפָה נוֹזְלִית שֶׁמּוּמַסִּים בָּהּ סַמֵּי־רְפוּאָה שׁוֹנִים. – [מִיקְסְטוּרוֹת]

מְיֻקָּר*, מיוקר ת׳ [מן יקר, יִקֵּר] 1*, מְכֻבָּד, מְפֹאָר: "קֶשֶׁר אוֹתוֹ (נְבוּכַדְנֶאצַּר לִיהוֹיָכִין) בְּקוֹרָיְכִין שֶׁלּוֹ מְיֻקָּר" (במדבר רבה כג). "כְּבוּדָּה הָיְתָה וּמְיֻקֶּרֶת" (ינאי לא). "כַּלָּה מְיֻקֶּרֶת בִּצְפוּיֵי זָהָב וָכֶסֶף" (קבק, במשעול 22). 2°, יָקָר, חָבִיב בְּיוֹתֵר: "וּבְעֵינֵינוּ חוֹמְדוֹת סְקָרָה וַרְיָה אֶת הָעֲרָבָה... וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא מְיֻקֶּרֶת לְנַפְשָׁהּ יָקָר שֶׁאֵין לוֹ שִׁעוּר" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 322). 3°, שֶׁנַּעֲשָׂה יָקָר יוֹתֵר: מָזוֹן מְיֻקָּר. – [מְיֻקֶּרֶת, מְיֻקָּרִים, מְיֻקָּרוֹת]

מִיקְרוֹ־° [יוונית: mikros קטן] תְּחִלִּית בִּשְׁמוֹת מַכְשִׁירִים וּמֻשָּׂגִים שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: קָטָן, זָעִיר, כְּגוֹן: מִיקְרוֹסְקוֹפ, מִיקְרוֹמֶטֶר [ראה כל ערך במקומו]

מִיקְרוֹאוֹרְגָּנִיזְם° ז׳ [יוונית: mikros קטן + organon איבר] חַיְדַּק, יְצוּר זָעִיר בְּיוֹתֵר מִמּוֹצָא שֶׁל צוֹמֵחַ אוֹ חַי הַנִּרְאֶה רַק בְּמִיקְרוֹסְקוֹפ: הָאֲמֵבוֹת וְהַנְּבָגִים הֵם מִיקְרוֹאוֹרְגָּנִיזְמִים. – [־נִיזְמִים]

מִיקְרוֹב° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + bios חיים] חַיְדַּק: מִיקְרוֹבִים רַבִּים מְחוֹלְלִים מַחֲלוֹת בְּגוּף הָאָדָם אוֹ הֶחָי. – [מִיקְרוֹבִים]

מִיקְרוֹבִּיּוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: mikros קטן + bios חיים + logos לימוד] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר חַיֵּיהֶם, הִתְרַבּוּתָם וְהִתְפַּתְּחוּתָם שֶׁל הַחַיְדַּקִּים לְמִינֵיהֶם.

– מִיקְרוֹבִּיּוֹלוֹג°, מֻסְמָךְ לְמַדָּע הַמִּיקְרוֹבִּיּוֹלוֹגְיָה.

– מִיקְרוֹבִּיּוֹלוֹגִי°, הַשַּׁיָּךְ לִתְחוּם הַמִּיקְרוֹבִּיּוֹלוֹגְיָה: מַעְבָּדָה מִיקְרוֹבִּיּוֹלוֹגִית.

מִיקְרוֹמֶטֶר° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + metron מידה] מַכְשִׁיר לִמְדִידָה מְדֻיֶּקֶת שֶׁל מֶרְחַקִּים זְעִירִים בְּיוֹתֵר. – [מִיקְרוֹמֶטְרִים]

– מִיקְרוֹמֶטְרִי° ת׳ שֶׁל מִיקְרוֹמֶטֶר.

– בֹּרֶג מִיקְרוֹמֶטְרִי°, בֹּרֶג בַּעַל תַּבְרֹגֶת דַּקָּה הַמְשַׁמֵּשׁ לְכִוּוּן מַכְשִׁירִים מְדֻיָּקִים עַל־יְדֵי סִבּוּב קַל שֶׁל הַבֹּרֶג: בַּמִּיקְרוֹסְקוֹפ קָבוּעַ בֹּרֶג מִיקְרוֹמֶטְרִי.

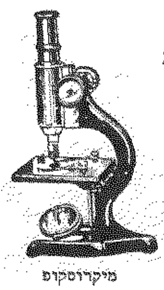
מיקרוסקופ

מִיקְרוֹן° ז׳ [מיוונית: mikros קטן] אַלְפִּית הַמִּילִימֶטֶר, יְחִידַת־אֹרֶךְ זְעִירָה כְּדֵי מִילְיוֹנִית הַמֶּטֶר. – [מִיקְרוֹנִים]

מִיקְרוֹסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + skopein לראות] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲרֶכֶת שֶׁל עֲדָשׁוֹת שֶׁרוֹאִים בְּעֶזְרָן בְּצוּרָה מֻגְדֶּלֶת עֲצָמִים זְעִירִים שֶׁאֵינָם נִרְאִים לָעַיִן בְּדֶרֶךְ רְגִילָה. – [מִיקְרוֹסְקוֹפִּים]

– מִיקְרוֹסְקוֹפִּי° ת׳ 1. מְבֻצָּע בְּאֶמְצָעוּת מִיקְרוֹסְקוֹפּ: בְּדִיקָה מִיקְרוֹסְקוֹפִּית שֶׁל הַדָּם. אֲנָלִיזָה מִיקְרוֹסְקוֹפִּית. 2 [בהשאלה] זָעִיר בְּיוֹתֵר, דַּקִּיק וְקָטָן בְּיוֹתֵר: יְצוּרִים מִיקְרוֹסְקוֹפִּיִּים. גֹּדֶל מִיקְרוֹסְקוֹפִּי.

– מִיקְרוֹסְקוֹפְּיָה°, שִׁמּוּשׁ בְּמִיקְרוֹסְקוֹפּ לַהֲכָנַת תַּכְשִׁירִים מִיקְרוֹסְקוֹפִּיִּים.

– מִיקְרוֹסְקוֹפִּיּוּת° נ׳ קְטַנּוּת, זְעִירוּת: "קַטְנוּת דְּמוֹחִין וּמִיקְרוֹסְקוֹפִּיּוּת זוֹ נוֹלְדָה בִּתְקוּפַת דַּרְדְּקוּתָהּ שֶׁל הַהַשְׂכָּלָה" (סוקולוב, במראות 433).

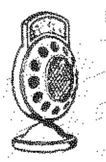
מיקרופון

מִיקְרוֹפוֹן° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + phone קול] מַכְשִׁיר חַשְׁמַלִּי הַהוֹפֵךְ אֶת גַּלֵּי הַקּוֹל הַנּוֹצָרִים עַל־יְדֵי הַמְדַבֵּר אוֹ הַמְזַמֵּר לִתְנוּדוֹת חַשְׁמַלִּיּוֹת הַמְשֻׁדָּרוֹת לְמֶרְחָק. בְּכָל מַכְשִׁיר־טֶלֶפוֹן יֵשׁ מִיקְרוֹפוֹן, הַקָּבוּעַ בַּחֵלֶק שֶׁמְּדַבְּרִים לְתוֹכוֹ. מִיקְרוֹפוֹן בְּמַשְׁדֵּר הָרַדְיוֹ, בְּרַמְקוֹל. – [מִיקְרוֹפוֹנִים]

– עמד (הופיע) לפני המיקרופון°, [בהשאלה] שדר את דבריו ברדיו.

מיקרופילם° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + אנגלית: film] תצלום של ספר, כתב־יד וכדומה, בצורה מקטנת על סרט זעיר ביותר לשם שמירת כתב־היד והקלת אחסנתו, או לשם הקרנתו לאחר־מכן על הבד בגדל המתאים. ברב הספריות הגדולות מצויים מיקרופילמים של כתבי־יד עתיקים. – [מיקרופילמים]

מיקרוקוסמוס° ז׳ [מיוונית: mikros קטן + kosmos עולם] עולם קטן, עולם בזעיר־אנפין. 1, כנוי לעולם החלקיקים הזעירים כגון: האטומים והאלקטרונים (בנגוד אל ״מקרוקוסמוס״ – עולם הכוכבים). 2, כנוי לכדור־הארץ, להבדיל מן היקום כלו. 3, [בהשאלה] כנוי לאדם שהוא עולם קטן – לעמת העולם הגדול שמחוצה לו.

מיר°, מייר ז׳ [מן מור, המיר] [במסחר] חלופין, קבלת סחורה על־ידי תמורתה בסחורה אחרת, ולא על־ידי קניה בכסף. – [מיר־]

מירא°, מורא ת׳ [מן ירא, ירא] חדור יראה, נפחד: ״מקור להגות כבדה ומיראה על גורלו של אדם בפני ההויה״ (ויסלבסקי, יחידים 125). ״הסוס נזדקף מתוך בהלה... וקול צהלתו, מירא וממשך, החריד את המחנה״ (אריכא, סנחריב 354). – [מיראה, מיראים, ־אות]

מירב, ראה מרב. מירבי, ראה מרבי.

מירה°, מורה נ׳ [מן ירה, ירה] מומת בירית: ״אמרו לו שהנה הוא מירה על המקום!״ (יזהר, צקלג 389). – [מירה, מירים, מירות]

מירוג, ראה מרוג. מירוץ, ראה מרוץ.
מירוח, ראה מרוח. מירוק, ראה מרוק.
מירוט, ראה מרוט. מירור, ראה מרור.

מירז׳°, מיראז׳ ז׳ [צרפתית: mirage] 1, תופעה אופטית הנראית לפעמים לעוברי ישימון בארצות־החם או לנוסעים בימים: עצמים הנמצאים הרחק מעבר לאפק מתגלים לעין – בשל השתברות קרני־האור בשכבות־האויר המתחממות במדה בלתי־שוה [ראה גם ״פטה־מורגנה״]. 2, [בהשאלה] מחזה־תעתועים, מקסם־שוא. – [מירז׳ים]

מירכה, ראה מרכה. מירע, ראה מרע.

מיש* ז׳ [ערבית: מיש] (תוספתא מנחות ט יד) עץ־יער הגדל בר בארצות הים התיכון, בעקר באזורי ההרים, מצוי גם בארץ־ישראל (Celtis australis). קלפתו חלקה ודקה, לבנה־אפרה עם פסים תכלים. פרותיו תפלים, אבל נאכלים. עצו חזק וקשה ומשמש להכנת קתות, חלקי עגלות, משוטים וכדומה. – [מיש־, מישים, מישי־]

מישב°, מיישב ז׳ [מן ישב, ישב] ישבן, קולוניזטור. – [מישבים, מישבי־; מישבת, מישבות]

מישב*, מיושב ת׳ [מן ישב, ישב*] 1*, שיש בו ישוב, שיושבים בו בני־אדם, מאכלס: ״שהראהו ארץ־ישראל מישבת על שלותה, וחזר והראהו מציקים המציקין לה... שהראהו בית־המקדש מישב על שלותו, וחזר והראהו המחריבים אותו״ (ספרי וזאת הברכה קמט). ״ואשר הכה את ארץ המזרח עד סוף כל הארץ המישבת״ (יוסיפון, ל). עמק יזרעאל מישב כלו. 2°, משכן: העולים החדשים מישבים בכפר. 3*, מתון, לא בהול, שוקל בדעתו: ״שכל הממתין בדין מישב בדין״ (אבות דרבי נתן א ד). ״וכל צעד וצעד יהיה מדוד ונעשה בדעה צלולה ומישבת״ (אחד העם, כג). 4״, מתרץ, מובן, מתאם: ״ורבותינו דרשו לצד אחר... ואינו מישב לי״ (רש״י קהלת ח יד). ״והיה מפרש והולך עד שהיו הדברים מישבים״ (עגנון, אלו שסט). קשיה מישבת. 5°, מסדר: סכסוך מישב. 6°, נתון (על־), ערוך: ״להראותה (את החליפה) לעיניו כיצד היא מישבת עליו מפנים ומאחור״ (ליסיצקי, תולדות 107). ״לבושה רק חלוק דק, המישב עליה בדחק״ (בארון, פרשיות 547). 7*, כשהוא יושב, ישוב (בנגוד אל ״מעמד״): ״אדם מעיד עדותו מישב״ (ירושלמי גיטין מח ד). – [מישבת, מישבים, מישבות]

– במישב° תה״פ תוך כדי ישיבה: ״האולם הראשי היה צר מהכיל את כל הקהל במישב״ (שרת, באסיה 78). ״ודוקטור לוי משתחוה במישב ואומר בחפזה: ׳בבקשה, תודה׳״ (שנהר, ג 187).

– דעתו מישבת עליו״, הוא מתון, רגוע, מרצה ושלו: ״לבו אין מתפחד עליו ודעתו מישבת במקומו עד שיחזר״ (אבות דרבי נתן ז ב). ״מחמת אפי ולא מדעת מישבת נשבעתי״ (רש״י חגיגה י). ״שפעמים יש אדם שאין דעתו מישבת להתפלל בהשכמה״ (עגנון, כלה ז).

– לבו מישב*, הוא שלו ורגוע: ״היה רוכב על החמור... מתפלל במקומו, שכך לבו מישב״ (ירושלמי ברכות ח ב).

– מישב על הלב״, מקבל, ערב: ״תבוס נפת – אף הטעמים (המטעמים) המישבים על הלב אינם חשובים עליו״ (רש״י משלי כז ז).

מישהו°, מישהי°, ראה מי שהוא, מי שהיא.
מישוי, ראה משוי. מישול, ראה משול.

מישור ז׳ [מן ישר] 1, אזור שטוח, מקום ישר שאין בו בקעות וגבעות: ״חשבון וכל־עריה אשר במישור״ (יהושע יג יז). ״והיה העקב למישור״ (ישעיה מ ד). ״אשים... מעקשים למישור״ (ישעיה מב טז). הדרך נמשכה על פני מישור רחב־ידים. 2, [בהנדסה] שטח אשר דרך כל שתים מנקדותיו נתן להעביר קו ישר המנח כלו על השטח. המישור הוא בן שני ממדים, ואנו מדמים אותו כנמשך עד אין סוף. 4, [בהשאלה] ישר, צדק: ״ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי־ארץ״ (ישעיה יא ד). ״וכלו אומר אהבת הבריות ומישורי נשמה״ (שנהר, ב 110). [וכתה״פ] ״כי־תשפט עמים מישר״ (תהלים סז ה). 5° [בהשאלה מן 1] תחום, שטח, הקף: ״אשתי רגליה עומדות במישור המציאות״ (קדרי, בורך 51). הדיון התנהל בשני מישורים: במישור המדיני ובמישור הכלכלי. – [מישור־, מישורים, ־רי־]

– במישור° תה״פ במישרים, כתקנו, כראוי: ״עם רחל־לאה וזוגתו חי נחום־שלמה במישור״ (ברנר, א 270).

— מישור משפע °, [בפיסיקה] לוח חלק הנטוי בשפוע מסים; הכח הדרוש לגרירת גוף במעלה מישור משפע הוא ביחס הפוך לארך המישור.

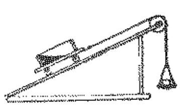

מישור משופע

מישורי ° ת׳ [מן מישור] של מישור, שיש בו מתכונות המישור: ״וכשעמדו בשיאו נמצאה בפניהם דרך מישורית״ (טביב, דרך 84). אזור מישורי. — [מישורית, ־ריים, ־ריות]

— הנדסה מישורית °, חלק ההנדסה העוסק בצורות הנמצאות במישור — קוים, זויות, מצלעים, מעגלים וכו׳.

— צורה מישורית ° [בהנדסה] צורה הנמצאת כלה במישור, להבדיל מן ״צורה מרחבית״ שהיא בעלת שלשה ממדים: המשלש, המעגל, האליפסה הם צורות מישוריות.

מישוריות ° נ׳ [מן מישורי] 1, ישרות, יושר: ״יצא ונשא בלבבו את המישוריות שבתבונה הליטאית״ (פנואלי, ״דבר״). 2, תכונה או מבנה של מישור: מישוריות השטח שהקצה למגרש משחקים. — [מישוריות־]

מישוש, ראה משוש.

א. **מישן** °, **מיושן** ת׳ [מן א. ישן, ישן] רדום, מנמנם, נוטה לישן, שנכרים בו אותות השנה: פניו של האיש העיף נראו מישנים ולאים. — [מישנת, מישנים, ־נות]

ב. **מישן** *, **מיושן** ת׳ [מן ישן; ראה ב. ישן] ישן מאד, עתיק: ״(יין) ישן — משל אשתקד, ומישן — משל שלש שנים״ (בבא בתרא ו ג). ״הם היו הראשונים שבעטו גם במסורות המישנות של ספרותנו המשכילית״ (ביאליק, שירתנו ב). בגדים מישנים. רהיטים מישנים שיצאו מן האפנה. — [מישנה או מישנת, מישנים, ־נות]

— ישן מישן °, ישן מאד, עתיק, בלה מרב ימים.

מישף *, **מיושף** ת׳ [מן ישפה] משבץ בישפה: ״שהיא משהמת כלה מישפה״ (גבירול, על־פי שירמן א 205). ״צלמים משהמים ומישפים״ (טברסקי, אקוסטה ב 110). — [מישפת, מישפים, ־פות]

מישר °, **מיישר** ז׳ [מן ישר, ישר] [בחשמלאות] מכשיר ההופך ומשנה גלי חשמל מזרם־חלופין לזרם ישר (Rectifier). — [מישר, מישרים, מישרי־]

מישר, מיושר ת׳ [מן ישר, ישר] 1, עשוי שיהיה ישר, שטוח, שסלקה ממנו עקמומיותו: ״וצפה זהב מישר על־המחקה״ (מלכים א ו לה). ״וראה יונה ושמח בלבו ואמר: עכשו אני יודע, שדרכי מישרה לפני״ (פרקי דרבי אליעזר י). ״כהכון כלי יוצר מישר באבנים״ (הגגיד, דיואן 129). אדמה מישרת. 2 *, נכון, מכון: ״כל התורה כלה ראויה שתכתב על־פיך מכלל דמישרין הן אצלו (דברי־התורה)״ (מגילה יח:). ״ומצותיו וחקותיו ודתיו מישרות״ (גבירול, א 78). ״המחשבה המישרת״ (מורה נבוכים ג הקדמה). — [מישרה או מישרת, מישרים, ־רות]

מישר ז׳ [מן ישר; במקרא רק בריבוי: מישרים, ראה להלן 2] 1 °, מקום מישר: ״מישר תלמים עשהו וגדודות״ (כרס, ב 446). ״למה תתגלה אף בדחי, ואינך במישר?״ (ש׳ שלום, חי 13). 2, [רק בריבוי: מישרים] ישר, צדקה, תם: ״הלך צדקות ודבר מישרים״ (ישעיה לג טו). ״והוא ישפט־תבל בצדק, ידין לאמים במישרים״ (תהלים ט ט). — [מישר־, מישרים, מישרי־]

— במישרים °, במישרין ° תה״פ באופן ישר, בדרך ישרה, לא בעקיפין: הבעתי בפניו את מרת־רוחי במישרין וגלויות. פנה במישרים אל הפקיד הראשי ותקבל תשובה מסמכת.

— הלך למישרים [שאול מן שיר השירים ז י: ״כיין הטוב הולך לדודי למישרים״] התנהל בדרך הטובה, הלך כשורה: ״גם בלעדיו אלך למישרים בדרך הרצויה״ (בן־ציון, יב). עסקיו של פלוני הולכים למישרים.

— התהלך במישרים [בהשאלה מן משלי כג לא, ושם על היין], התהלך בישר, התנהג בישר ובתמים.

— מגיד מישרים [שאול מן ישעיה מה יט, ושם משבחיו של אלהים], כנוי לדרשן ומטיף בבית־הכנסת: ״רבי בנימין... מגיד מישרים היה״ (עגנון, אלו ריג). ״איזיק־נפתלי מתהלך אט... כשידיו מסלקות לו לאחוריו, כמגיד מישרים״ (ברקוביץ, תר׳ סטמפניו כב).

מישש °, **מיושש** ת׳ [מן ישיש] מזדקן, מגיע לגיל של ישיש: ״כבר אני מישש מאד ולא זוכר מה אמרתי ומה לא אמרתי״ (שנהר, ב 247). ״הצעירים המיששים הללו״ (סערוני, ביטים 82). — [מיששת, מיששים, ־שות]

מישרת °, **מישורת** נ׳ [מן מישור] מקום ישר, פלטפורמה, רציף: ״עומד הוא בקצה המישרת בתחנה התחתית״ (הלקין, משבר 144). ״כשנזדמן פעם ראשונה למישרת זו״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו 353). מישרת למשחקי ספורט. — [מישרת־, מישורות]

מיתד °, **מיותד** ת׳ [מן יתד] עשוי בצורת יתד, רחב מזה ומחדד וצר מזה: ״בת־צחוק טורפנית שנלשה אל זקנו המיתד״ (שנהר, ג 46). ״סנטרו מיתד בזקן מחדד״ (טברסקי, אקוסטה א 183). פקק מיתד. קנים מיתדים. — [מיתדת, מיתדים, ־דות]

מיתה * נ׳ [מן מות, מת] 1, מות, חדלון־החיים, הפסקת תהליכי החיים בגוף החי או הצומח: ״שוב יום אחד לפני מיתתך״ (אבות ב י). ״מיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם״ (סנהדרין ח ה). 2, המתה, הריגה, הוצאה להורג: ״איש פלוני בן פלוני נתחיב מיתה בבית־דין״ (סנהדרין יא ד). ״כמיתת הבעלים כך מיתת השור״ (סנהדרין א ד). ״ולהמיתם מיתה ממשכת ברעב ובצמא״ (ביאליק, מגילת ד). — [מיתת־, מיתות]

— מיתה דחויה *, מות אדם לאחר מחלה קצרה: ״חלה... שני ימים ומת, זו היא מיתה דחויה״ (מועד קטן כח.).

— מיתה דחופה *, מות אדם לאחר מחלה קצרה ביותר: ״חלה יום אחד ומת, זו היא מיתה דחופה״ (מועד קטן כח.).

— מיתה חטופה *, מות פתאומי, כגון מות משבץ־הלב: ״מת פתאם — זו היא מיתה חטופה״ (מועד קטן כח.).

— מיתה יפה *, המתת אדם בידי בית־דין בדרך שאינה מנבלת את צורתו: ״ברר לו (להרוג בית־דין) מיתה יפה״ (תוספתא סנהדרין ט יא).

– מיתה משנה* (שבת קנו:), מות בלתי־טבעי, מות שנגרם על־ידי תאונה או רצח.

– מיתה רעה* (יבמות סב:), מות במגפה וביסורים.

– מיתה בבית־דין* (סנהדרין יא ח), מיתת בית־דין* (תוספתא יום הכיפורים ה ח), עונש מות שבוצע בפקודת בית־משפט.

– מיתת־כרת*, מות אדם בידי שמים קודם זמנו, לפני גיל הזקנה: "מת בחמשים שנה – זו היא מיתת כרת" (מועד קטן כח.).

– מיתת־נשיקה* 1*, מות של אדם שהגיע לזקנה מופלגת: "הגיע לגבורות (ומת) – זו היא מיתת־נשיקה" (מועד קטן כח.). 2°, כנוי למות שבא על אדם בלא ענויים ובלא יסורי גסיסה [ובהשאלה:] "להבליע את ישראל בנעימה ולהמיתו מיתת־נשיקה" (אחד העם, קיס).

– מיתת־עצמו*, מות טבעי של אדם שהגיע לזקנה: "תמה אני, אם ימותו מיתת עצמן" (סנהדרין סח.).

– ארבע מיתות בית־דין* (סנהדרין ז א), ארבעת סוגי ההמתה שהשופטים הרשו לדון בהם את חיבי המיתה: סקילה, שרפה, הרג וחנק.

– מאה מיתות ולא קנאה אחת* (דברים רבה ט), מאמר חז"ל בגנותה של הקנאה שהיא קשה ביותר.

– אלף מיתות ולא בושה אחת° (עגנון, כפות עח), טוב המות מן הבזיון.

מיתוג, ראה מתוג. מיתוח, ראה מתוח.

מיתולוגיה◊ נ' [מיוונית: mythos אגדה + logos דבר] 1, אסף האגדות וספורי הפלאות של עמי־הקדם, בעקר עלילות אליליהם וגבוריהם, שבהם באה לכלל בטוי סמלי הרגשת־העולם הדתית: המיתולוגיה היונית, הרומאית. 2, ספרות המחקר העוסקת בחקר האגדות הללו, באסופן ובפרושן. – [־לוגיות]

– מיתולוגי◊ ת' השיך למיתולוגיה, לאגדות עמי־הקדם על אליליהם וגבוריהם הקדמונים: ספרות מיתולוגית. אמונות מיתולוגיות. גבורים מיתולוגיים.

מיתון, ראה מתון.

מיתוס◊ ז' [יוונית: mythos אגדה] אגדת קדומים, מסרת־אגדה העטופה דמיון ומעשי־פלא, שבה מצאה בטוי סמלי הרגשת־העולם הדתית הקדומה. קבצי המיתוסים מהוים את הספרות המיתולוגית. – [מיתוסים]

מיתוק, ראה מתוק.

מיתותא* נ' [ארמית] מות, מיתה [רווח במימרה:]

– או חברותא או מיתותא* (תענית כג.), או חברות או מות, כלומר, טוב המות מחיי בדידות.

מיתם°, מיותם ת' [מן יתום; ראה גם יתם] 1, שנשאר יתום, בלא אב או בלא אם, או בלא שניהם: הילד נשאר מיתם אחרי מות הוריו. 2, גלמוד, בודד, ללא דואג ומטפל: "הכבש המיתם ילחך לענתו (הה עזובי באחו!)" (שלונסקי, שירים א 263) "הרגשתי עצמי מיתם, כי ישבתי יחידי ואנו שבעה בנים היינו" (קרוי, בורך 35). – [מיתמת, מיתמים, ־מות]

– כורת מיתמת°, כורת־דבורים בלי מלכתן.

מיתר*, מיותר ת' [מן יתר; יותר] יותר מן הדרוש, שאין בו צרך: "דברים שתראה הן מיתרין בתורה, כגון תוספות של בית רבי" (קהלת רבה ה ויתרון). "ומאחר שהרגיש שאמנותו מיתרת, נעשה מיתר בעיני עצמו" (עגנון, כפות קעו). "היא מפטמת אותנו בפטומי חדושים מיתרים לחלוטין" (אביגדי, יד 47). – [מיתרת, מיתרים, ־רות]

מיתר ז' [מן א' יתר; ראה גם יתר] חבל או חוט שמותחים אותו בין שתי נקדות למטרות שונות. 1, חבל שקושרים בו את יריעות האהל אל היתדות הנתקעות באדמה: "האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי" (ישעיה נד ב). 2, חוט חזק (של גידים בעקר) שמותחים בקצות הקשת לדרך את החץ הנורה: "במיתריך תכונן על־פניהם" (תהלים כא יג). 3^, חוט של מתכת או גידים המתוח בכלי־נגינה שונים לנגינה עליו: בכנור ארבעה מיתרים בעלי עבי שונה. מיתרי הגיטרה. "חבור תנועת ארבעת המיתרים עד אשר יתנועעו כלם" (מוסרי הפילוסופים א יט). "נסרו, כנורות, מיתריכם המרפים!" (ביאליק, למנצח).

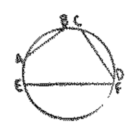
EF ,CD ,AB
מיתרים

4° [באנטומיה] חוט שרירי המקשר את השרירים אל העצמות. 5° [בהנדסה] קו המחבר שתי נקדות במעגל. הקטר הוא המיתר הגדול ביותר במעגל. – [מיתר־, מיתרים, מיתרי־]

– מיתרי־הקול°, נימי־הקול, זיזים קטנים בקנה ליד הגרון וביניהם סדק: על־ידי פעלת שרירי־המיתרים הסדק מתארך או מתקצר, מתרחב או מצטרר, ומכאן חליפות הקולות וההגאים אשר נהגה.

– כלי־מיתרים°, כנוי לכלי־הנגינה שמתוחים בהם מיתרים במספר שונה, כגון כנור, גיטרה, נבל (להבדיל מן 'כלי־נשיפה' או מן 'כלי־הקשה').

– מיתרי־הלב° [בפיוט] נימי־הלב, רחשי־הלב: "וקצה אצבעך החריד רגע מיתרי לבבי" (ביאליק, חלפה).

– כמיתר מתוח°, משל למישהו הנמצא במתיחות נפשית גדולה: "הייתי כמיתר מתוח. חגרתי כל כחות נפשי לדבר" (שרת, באסיה 211).

מיתרות°, מיותרות נ' [מן מיתר] היות מיתר, העדר הצרך בו: "זה הפחד הנזיל... האמללות עד בכי... כל אותה המיתרות" (יזהר, צקלג 1058). "מהו הצער שבבדידות? מיתרות, אתה שכוח, זנוח, מיתר" (טברסקי, הגיונות). – [מיתרויות־]

מך ת' [ראה מוך] 1, עני, דל, ירוד: "ואם־מך הוא מערכך" (ויקרא כז ח). 2*, ענו, צנוע, שפל־רוח: "'לדוד מכתם'... שהיה מך ותם לכל" (סוטה י:). "ושכבו שם עבדים על אדונים ומכים עם מלכים" (הגגיד, דיואן 11). – [מכה, מכים, מכות]

מ"כ ר"ת 1, מפקד־כתה. 2, מעלת כבודו. 3, מנוחתו כבוד.

מכ' קיצור: מכרך. מכ"א ר"ת מדור כח־אדם.

מכאב° ז' [מן כאב] כאב, סבל: "וגם הוא נגפני ונטה אהל הרחק ממכאב" (סידור רס"ג, שכה). – [מכאב־]

מַכְאָב°, מַכְוֹאב ת׳ [מן כאב] סוֹבֵל כְּאֵבִים, מֻכֶּה וּפָצוּעַ: ״וּבַחֲצוֹת לַיְלָה אֵצֵא בָּעוֹלָם: יְהוּדִי יָחִיד מַכְאָב״ (גרינברג, רחובות רעד). — [מַכְאָבָה או מַכְאֶבֶת, מַכְאָבִים, ־בוֹת]

מַכְאוֹב ז׳ [מן כאב] כְּאֵב, מֵחוֹשׁ: ״הַבִּיטוּ וּרְאוּ, אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי״ (איכה א יב). ״מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ, אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ״ (ירמיה ל טו). ״לֵב כָּבֵד יִרְבּוּ מַכְאוֹבָיו״ (בן־סירא ג כד). ״וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹבֵינוּ וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ״ (ברכות כט.). ״בְּעֵת יִדְאַב וְגַם יִכְאַב, וְאֵין מַרְפֵּא לְמַכְאוֹבוֹ״ (יהודה הלוי, ס 544). ״הֲיָדְעוּ יָדוֹעַ כִּי אֶסְבֹּל, הוֹי אֶסְבֹּל מַכְאוֹבִים?״ (ביאליק, אל הצפור). — [מַכְאוֹב־, מַכְאוֹבִים, מַכְאוֹבֵי־; גם מַכְאוֹבוֹת]

— **אִישׁ־מַכְאוֹבוֹת** (ישעיה נג ג), אָדָם יְדוּעַ־חֹלִי, חוֹלָנִי, בַּעַל־מֵחוֹשִׁים.

— **יוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב** (קהלת א יח), 1, כְּכָל שֶׁאָדָם מַרְבֶּה לִלְמֹד וְלָדַעַת, כֵּן רַב סִבְלוֹ הַנַּפְשִׁי. 2 [לפי הבנה אחרת] רְכִישַׁת הַשְׂכָּלָה וָדַעַת מְלֻוָּה עַל־פִּי־רֹב סֵבֶל וְיִסּוּרִים.

— **כָּל יָמָיו מַכְאוֹבִים** (קהלת ב כג), הוּא סוֹבֵל יִסּוּרִים תָּמִיד.

מַכְאִיב ת׳ [מן כאב, הִכְאִיב] גּוֹרֵם כְּאֵב, מְצַעֵר: ״קוֹץ מַכְאִב״ (יחזקאל כח כד). ״מַה מַּכְאִיב, מַה נּוּגֶה זֶה נִגּוּן הַגְּמָרָא!״ (ביאליק, המתמיד). פֶּצַע מַכְאִיב. הִתְנַהֲגוּת מַכְאִיבָה. — [מַכְאִיבָה, ־בִים, מַכְאִיבוֹת]

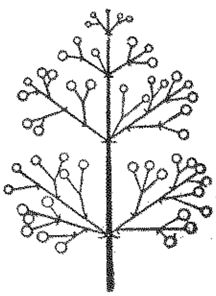

מכבד (1)

מִכָּאן* תה״פ מִמָּקוֹם זֶה — ראה כָּאן.

מְכֹאָר ת׳ [מן כאר] — ראה ערך מְכֹעָר.

מַכְבֵּד* ז׳ [מן ב׳ כבד] 1 ° [בבוטאניקה] תִּפְרַחַת בִּצְמָחִים שׁוֹנִים שֶׁצִּירָהּ הָרָאשִׁי מִסְתָּעֵף לַעֲנָפִים נוֹשְׂאֵי פְּרָחִים. 2*, עֲנַף הַתָּמָר שֶׁעָלָיו נְתוּנִים הַפְּרָחִים וְהַפֵּרוֹת: ״קָשִׁין וּבָהֶן שִׁבֳּלִים, מַכְבְּדוֹת וּבָהֶן תְּמָרִים״ (סוכה יג.). 3*, מַטְאֲטֵא, צְרוֹר שְׁבָטִים לְכִבּוּד רִצְפָּה: ״הִכְבִּידָן כְּבַמַּכְבֵּד״ (תנחומא מסעי יג). — [מַכְבֵּד־, מַכְבְּדִים, מַכְבְּדֵי־, גם ־דוֹת]

מְכֻבָּד, מְכוּבָּד ת׳ [מן א׳ כבד, כִּבֵּד] נִכְבָּד, שֶׁחוֹלְקִים לוֹ כָּבוֹד, חָשׁוּב: ״וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד״ (ישעיה נח יג). ״בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲנִיֵּי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל בִּמְכֻבָּד — הַכֹּל לְפִי כְּבוֹדוֹ״ (כתובות ה ט). ״אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד? הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת״ (אבות ד א). ״יוֹם זֶה מְכֻבָּד מִכָּל יָמִים״ (זמר לשבת). — [מְכֻבֶּדֶת, מְכֻבָּדִים, ־דוֹת]

— **הִתְכַּבְּדוּ, מְכֻבָּדִים!*** [שאול מן ברכות ס., ושם בהוראה שונה] קְרִיאַת הַזְמָנָה מְקֻבֶּלֶת לְאוֹרְחִים לִטְעֹם מִן הַכִּבּוּד שֶׁמַּגִּישִׁים לָהֶם.

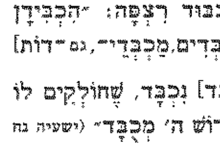

מכבדת

מִכְבֶּדֶת° נ׳ [מן א׳ כבד, כִּבֵּד] מַגָּשׁ, כְּלִי בְּתַבְנִית צַלַּחַת עַל כַּן שֶׁמַּגִּישִׁים עָלָיו מִינֵי כִּבּוּד וְתִקְרֹבֶת לְאוֹרְחִים: ״חָזַר וּבָא וּבְיָדוֹ מִכְבֶּדֶת גְּדוֹלָה שֶׁל כָּל מִינֵי מְגָדִים״ (עגנון, סמוך 152). — [מִכְבֶּדֶת־, מִכְבַּדְתּוֹ, מִכְבָּדוֹת, מִכְבְּדוֹת־]

מַכְבֶּדֶת* נ׳ [צורת־משנה של מַכְבֵּד 2] 1* (תוספתא עוקצים א ג) עֲנַף הַתָּמָר שֶׁעָלָיו נְתוּנִים הַפְּרָחִים וְהַפֵּרוֹת. 2 °, מַטְאֲטֵא: ״אֵלֶּה רוֹכְבוֹת עַל צְבוּעִים... וְאֵלֶּה רוֹכְבוֹת עַל מַכְבָּדוֹת חֲבוּטוֹת״ (מגולי מר״ס, שלו). ״נָטְלוּ הַמַּכְבָּדוֹת בִּידֵיהֶם וְהָיוּ עוֹסְקִים בַּמְּלָאכָה״ (הזז, צל 153). — [מַכְבֶּדֶת־, מַכְבָּדוֹת, מַכְבְּדוֹת־]

מְכַבֶּה ז׳ [מן כבה, כִּבָּה] מַפְסִיק אֶת הַבְּעֵרָה: ״וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה״ (ישעיה א לא). — [מְכַבֵּה־, מְכַבִּים, מְכַבֵּי־; מְכַבָּה, מְכַבַּת־, מְכַבּוֹת]

— **מְכַבֵּה־אֵשׁ°**, כַּבַּאי, אָדָם שֶׁאֻמָּנוּתוֹ לְכַבּוֹת אֵשׁ שֶׁל שְׂרֵפָה הַפּוֹרֶצֶת בְּבִנְיָנִים, בְּשָׂדוֹת, בִּיעָרוֹת וְכוּ׳.

מַכַּבִּ״י ר״ת מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה׳.

מַכְבִּיר ז׳ [בינוני־פועל מן ב׳ כבר, הִכְבִּיר] מַרְבֶּה, מַגְדִּיל, מוֹסִיף [רווח בצורה:]

— **לְמַכְבִּיר** תה״פ [על־פי הבנה בהוראה זו באיוב לו לא: ״יִתֶּן־אֹכֶל לְמַכְבִּיר״] בְּשֶׁפַע, לָרֹב, הַרְבֵּה מְאֹד: ״הָעֲרָבִים שֶׁבִּסְבִיבָה הַמְזֻיָּנִים בְּנֶשֶׁק אֵירוֹפִּי לְמַכְבִּיר״ (ברנר, ב 175). ״הָלַךְ פַּעַם... בֵּין עֲרֵמוֹת שְׁלָגִים לְמַכְבִּיר״ (בורלא, עקביה 75). סְחוֹרָה זוֹ מְצוּיָה בַּשּׁוּק לְמַכְבִּיר.

מְכֻבָּל*, מְכוּבָּל ת׳ [מן כבל, כִּבֵּל*] קָשׁוּר, עָמוּס: ״שֶׁהָיוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם מְכֻבָּלִין בְּכֶסֶף וּבְזָהָב״ (שבת נד.). — [מְכֻבֶּלֶת, מְכֻבָּלִים, ־לוֹת]

מַכְבֵּנָה° נ׳ [מארמית: מַכְבַּנְתָּא, שבת סב.; ראה גם כבן] סִכָּה לְהַדּוּק שְׂעָרוֹת אוֹ לְהַדּוּק סֶרֶט אוֹ כּוֹבַע אֶל הַשְּׂעָרוֹת: ״מַרְכִּיבָה הִיא אֶת מִגְבַּעַת־הֶחָג שֶׁלָּהּ עַל פֵּאָתָהּ הַנָּכְרִית וּפוֹרֶשֶׂת אוֹתָהּ בְּמַכְבֵּנָה אֲרֻכָּה״ (שניאור, סיפורים לה). — [מַכְבֶּנֶת־, מַכְבֵּנוֹת, מַכְבְּנוֹת־]

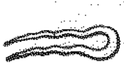

מכבנה

מְכֻבָּס*, מְכוּבָּס ת׳ [מן כבס, כִּבֵּס] שֶׁכִּבְּסוּ אוֹתוֹ, מְנֻקֶּה בְּמַיִם: ״בְּגָדִים שֶׁהִטְבִּילָן מְכֻבָּסִים״ (מקוואות י ד). חֲלִיפָה מְכֻבֶּסֶת וּמְגֹהֶצֶת. — [מְכֻבֶּסֶת, מְכֻבָּסִים, ־סוֹת]

מְכַבֵּס° ז׳ [מן כבס] מְכוֹנַת־כְּבִיסָה, מִתְקָן חַשְׁמַלִּי הַמְכַבֵּס כְּבָסִים בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי בְּשִׁיטַת סִכְסוּךְ בְּתוֹךְ מַיִם וְאַבְקַת־סַבּוֹן הַמֻּכְנָסִים לְתוֹכוֹ. — [מְכַבֵּס־, מְכַבְּסִים, מְכַבְּסֵי־]

מִכְבָּסָה° נ׳ [מן כבס] בֵּית־כְּבִיסָה, מָקוֹם שֶׁכּוֹבְסִים בּוֹ בְּגָדִים. [מִכְבֶּסֶת־, מִכְבָּסוֹת, מִכְבְּסוֹת־]

מִכְבָּר ז׳ [ראה כבר, כְּבָרָה] 1, כְּלִי עָשׂוּי נְקָבִים־נְקָבִים כְּעֵין כְּבָרָה, מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: ״וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר, מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת״ (שמות לח ד). ״וְעָשָׂה צִבּוּרִים (מֵעָפָר) וְהֵבִיא מִכְבָּרוֹת וְכָבַר... מָצָא הַמֶּלֶךְ מַרְגָּלִית שֶׁלּוֹ״ (בראשית רבה לט). ״וְלֹא יָמוּת וְהוּא נִדְקָר וְכָל גּוּפוֹ כְּמוֹ מִכְבָּר״ (גבירול, ז 8). 2 °, מִתְקָן בְּמִטְבָּח עֲשׂוּי רֶשֶׁת אוֹ שְׂבָכָה לִצְלִיָּה מְהִירָה שֶׁל בָּשָׂר (Grill). — [מִכְבַּר־, מִכְבָּרִים, מִכְבְּרֵי־; גם מִכְבָּרוֹת, מִכְבְּרוֹת־]

מַכְבֵּר ז׳ [ראה גם כַּבִּיר] מְכַסֶּה כְּעֵין שְׂמִיכָה: ״וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמֹת״ (מלכים ב ח טו). — [מַכְבֵּר־, מַכְבְּרִים, מַכְבְּרֵי־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע'ל; נִפְ'עַל; פִּע'ל; פֻּע'ל; הִתְ'פַּעֵל;

מַכְבֵּשׁ* ז׳ [מן כבש] מַכְשִׁיר אוֹ מְכוֹנָה לִכְבִישַׁת דְּבָרִים, לִיצִירַת לַחַץ רַב וְלִדְחִיסָה: ״הַמַּכְבֵּשׁ שֶׁל חָרָשׁ״ (כלים טז ז). ״מַכְבֵּשׁ שֶׁל כּוֹבֵס״ (זבים ד ז). ״מַכְבֵּשׁ שֶׁל אַשְׁכָּף שֶׁהוּא מוֹתֵחַ עָלָיו אֶת הָעוֹר וּמַנִּיחַ עָלָיו אֶת הָאֶבֶן״ (תוספתא כלים בבא בתרא א טו). מַכְבֵּשׁ לִכְרִיכַת סְפָרִים. מַכְבֵּשׁ לִכְבִישַׁת תֶּבֶן לַחֲבִילוֹת. מַכְבֵּשׁ לִסְלִילַת כְּבִישׁ. — [מַכְבֵּשׁ־, מַכְבְּשִׁים, מַכְבְּשֵׁי־]

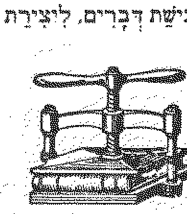
מכבש-ספרים

מכבש-כבישים

— **מַכְבֵּשׁ־הַדְּפוּס**°, כִּנּוּי לִמְכוֹנַת־הַהַדְפָּסָה [ומכאן הניבים:]

— **יָצָא מִתַּחַת מַכְבֵּשׁ־הַדְּפוּס**°, הוֹפִיעַ, יָצָא לָאוֹר, נִסְתַּיְּמָה הַדְפָּסָתוֹ.

— **נִמְצָא תַּחַת מַכְבֵּשׁ־הַדְּפוּס**°, נִדְפָּס וְהוֹלֵךְ.

מִכְבָּשׁ*, מכובש ת׳ [מן כבש, כֻּבַּשׁ*] 1*, כָּבוּשׁ, לָכוּד: ״וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְכֻבָּשִׁין אֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי הַמָּקוֹם? אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהֵן עָלֶיהָ, כְּאִלּוּ הִיא מְכֻבֶּשֶׁת״ (תוספתא עבודה זרה ד ה). 2°, כָּבוּשׁ וְלָחוּץ הַרְבֵּה, דָּחוּס: ״לְבַד צֶמֶר מְכֻבָּשׁ״ (ביאליק, תר׳ קישוט). ״עַל גַּג הַגְּצָרִים הַשָּׁקוּעַ... הַמְכֻבָּשׁ הֵיטֵב בְּרַגְבֵי דֶשֶׁא״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 122). 3^, מְמֻלָּא, מְשֻׁבָּץ: ״וְהוּא (כִּסֵּא שְׁלֹמֹה) מְכֻבָּשׁ בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת״ (ילינק, ב 84). — [מְכֻבֶּשֶׁת, מְכֻבָּשִׁים, מְכֻבָּשׁוֹת]

מִכְבָּשָׁה° נ׳ [מן כבש] מָקוֹם שֶׁכּוֹבְשִׁים בּוֹ פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת אוֹ מִינֵי מְזוֹנוֹת לַהֲכָנַת שִׁמּוּרִים. — [מִכְבֶּשֶׁת־, מִכְבָּשׁוֹת, מִכְבְּשׁוֹת־]

מַכְבֵּשָׁה° נ׳ [מן מַכְבֵּשׁ] מַכְבֵּשׁ גָּדוֹל: ״תִּתְנַהֲלְנָה צַעַד צַעַד מַכְבֵּשׁוֹת כְּבוּדוֹת, מְתוּנוֹת, רַחֲבוֹת־אוֹפָן, לִכְבֹּשׁ סוֹלְלוֹת שֶׁסּוּכוֹת וּלְיַשֵּׁר הֲדוּרֵיהֶן״ (שניאור, שירים רעז). — [מַכְבֵּשַׁת־, ־שׁוֹת, ־שׁוֹת־]

מְכֻדָּד°, מכודד [מן כדד] מְעֻגָּל: ״וְגִבְעַת שִׁיךְ עֲלֵי זוֹ, שֶׁעַל פִּסְגָּתָהּ הַמְכֻדֶּדֶת כְּתָמִים כֵּהִים״ (יזהר, צקלג 802). — [מְכֻדֶּדֶת, מְכֻדָּדִים, ־דוֹת]

מִכְּדֵי* מ״ח [מארמית] מִכֵּיוָן שֶׁ־, הוֹאִיל וְ־, מֵאַחַר שֶׁ־: ״מִכְּדֵי שְׁקוּלִין הֵן וְיָבוֹאוּ שְׁנֵיהֶם״ (בבא קמא ג׳).

מִכְּדֵי* מ״י [מִן + כְּדֵי] מִמִּדַּת־, מִן הַדָּרוּשׁ לְ־: ״יוֹתֵר מִכְּדֵי חֶסְרוֹנָן״ (בבא מציעא לח׳) — רְאֵה דַּי.

א. **מְכֻדָּן°, מכודן** ת׳ [מן כִּידוֹן; ראה א. כדן, כֻּדַּן°] 1, שֶׁמְּחֻבָּר אֵלָיו כִּידוֹן: קְרָב־פָּנִים־אֶל־פָּנִים בְּרוֹבִים מְכֻדָּנִים. 2, שֶׁהוּא בְּתַבְנִית כִּידוֹן, זָקוּף וְחַד: ״אֲמִירֵיהֶם הַמְכֻדָּנִים שֶׁל הָאֲשׁוּחִים״ (אבי־שאול, תר׳ הר א 97). ״וְהַשֶּׁמֶשׁ הֵטִילָה אֲלֻמּוֹת־קַרְנַיִם מְכֻדָּנוֹת״ (שנהר, ב 129). ״שַׁלְהֶבֶת־הַנֵּר הַמְכֻדֶּנֶת״ (ש׳ שלום, שירים רלא). — [מְכֻדֶּנֶת, מְכֻדָּנִים, ־נוֹת]

ב. **מְכֻדָּן*, מכודן** ת׳ [מן ב. כדן, כֻּדַּן*] מְשֻׁעְבָּד, כָּבוּל: ״עֶבֶד מְכֻדָּן״ (בראשית רבה יד). ״שֶׁלָּחְנוּ עֲבָדִים שֶׁתַּחַת יָדֵינוּ מְכֻדָּנִים״ (אומץ גבורותיך, לאחרון של פסח). ״חָרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם כָּל הַשֵּׁדִים שֶׁהָיוּ בָהּ כְּבוּלִים וּמְכֻדָּנִים״ (קבק, במשעול 436). — [מְכֻדֶּנֶת, ־דָּנִים, מְכֻדָּנוֹת]

מְכֻדָּר°, מכודר ת׳ [מן כַּדּוּר; ראה כדר, כֻּדַּר°] 1, מְעֻגָּל בְּתַבְנִית כַּדּוּר: פַּטִּישׁ מְכֻדָּר (שֶׁקְּצֵהוּ תַּבְנִית כַּדּוּר לוֹ). 2, מְכֻרְבָּל, מְכֻוָּץ לְכְעֵין כַּדּוּר: ״מְכֻדָּר, כְּאִלּוּ חֲטוֹטֶרֶת מִתְעַגֶּלֶת לוֹ מִתַּחַת לִמְעִילוֹ״ (הלקין, משבר 340). ״גִּלְיוֹנוֹת־נְיָר מְכֻדָּרִים״ (שנהר, א 298). ״גַּם פ׳ מְכֻדַּר־הַלְּסָתוֹת הָיוּ עָלָיו בְּדִיחוֹתָיו שֶׁלּוֹ לְזָרָא״ (יזהר, צקלג 508). — [מְכֻדֶּרֶת, מְכֻדָּרִים, ־רוֹת]

מַכָּה נ׳ [מן נכה, הִכָּה] 1, הַכָּאָה, מַהֲלֻמָּה, חֲבָטָה חֲזָקָה: ״וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה גְדוֹלָה״ (שופטים טו ח). ״הִכָּה בְּאַחַר יָדוֹ... שֶׁמַּכָּה שֶׁל בִּזָּיוֹן הִיא״ (תוספתא בבא קמא ט לא). ״אַף יֵשׁ אֲשֶׁר הִפְלִיא מַכּוֹתַי הַפְלֵא וָפֶלֶא״ (ביאליק, פרידה). ״יָצָא מִגִּדְרוֹ וּבִקֵּשׁ לָתֵת לְנָהּ מַכַּת־לֶחִי״ (ביאליק, מאחורי ז). 2 [במלחמה] פְּגִיעָה קָשָׁה, מַפָּלָה, תְּבוּסָה: ״וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו״ (שמואל א יט ח). 3, פֶּצַע, מְקוֹם חוֹלֶה בַּגּוּף שֶׁנּוֹצַר עַל־יְדֵי פְּגִיעָה קָשָׁה: ״מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם, פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה״ (ישעיה א ו). ״נוֹתְנִין רְטִיָּה עַל גַּבֵּי מַכָּה מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְהִיא מִתְרַפְּאָה וְהוֹלֶכֶת בְּשַׁבָּת״ (ירושלמי שבת ג ד). 4 [בהשאלה] שֶׁבֶר, צָרָה, אָסוֹן: ״לָמָּה הָיָה כְאֵבִי נֶצַח, וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה?״ (ירמיה טו יח). [וראה עוד להלן]. — [מַכַּת־, מַכּוֹת]

— **מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כְתוּבָה בַּתּוֹרָה**° [על־פי דברים כח סא] כִּנּוּי לְצָרָה שֶׁלֹּא נִזְכְּרָה בִּרְשִׁימַת הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת ׳כִּי תָבוֹא׳, כְּלוֹמַר: צָרָה גְדוֹלָה מֵאֵין כָּמוֹהָ.

— **מַכָּה מְהַלֶּכֶת*** (תענית ג ה), מַגֵּפָה אוֹ צָרָה הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת וּפוֹגַעַת בָּרַבִּים.

— **מַכָּה בִּלְתִּי־סָרָה** [על־פי ישעיה יד ו, ושם: מַכַּת בִּלְתִּי־סָרָה] מַכָּה קָשָׁה שֶׁרִשּׁוּמָהּ נִכָּר יָמִים רַבִּים: ״שָׁכַח שֶׁהִכָּה מַכָּה בִּלְתִּי־סָרָה עַל הוֹכִיחוֹ פַּעַם שֶׁהִזְהִיר אֵינוֹ מַרְבִּי שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחָאִי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לב).

— **מַכָּה מוֹרֶדֶת**° [על־פי ׳מִכְוָה הַמּוֹרֶדֶת׳, ספרא סג ב] מַכָּה שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה: ״הַרְבֵּה מִשְּׁאֵלוֹתֵינוּ הַפְּנִימִיּוֹת דּוֹמוֹת לְמַכָּה מוֹרֶדֶת: מִתְעַלְּמוֹת וּמִבַּצְבְּצוֹת״ (ביאליק, חבלי לשון).

— **מַכַּת־בְּכוֹרוֹת*** (ברכות נח׳), הַמַּכָּה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁהֻכּוּ הַמִּצְרִים לִפְנֵי יְצִיאַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: מִיתָה חֲטוּפָה שֶׁל כָּל בְּכוֹר מִצְרִי.

— **מַכַּת־בַּצֹּרֶת*** (תענית ג א), צָרַת הַבַּצֹּרֶת, עֲצִירַת־הַגְּשָׁמִים.

— **מַכַּת־מְדִינָה***, 1*, צָרַת רַבִּים, אָסוֹן אוֹ פֶּגַע שֶׁפָּגַע בַּכְּלָל: ״הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁדְּפָה; אִם מַכַּת־מְדִינָה הִיא — מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ״ (בבא מציעא ט ו). 2°, תּוֹפָעָה שְׁלִילִית שֶׁרַבִּים נְגוּעִים בָּהּ: ״מִין מַחֲלָה מִתְהַלֶּכֶת הָיְתָה זֹאת, מִין מַכַּת־מְדִינָה — בְּחִינוֹת!״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תי). ״רִבּוּי־הַדְּבָרִים, שֶׁהָיָה אָז מַכַּת־מְדִינָה בְּסִפְרוּת הָעִבְרִית״ (קלוזנר, הספרות ג 218).

— **מַכַּת־מָוֶת**°, מַכָּה חֲזָקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית.

— **מַכַּת־מַרְדּוּת***, 1* (נזיר ד ג), הַלְקָאַת אָדָם בִּידֵי בֵּית־דִּין עַל חֵטְא שֶׁחָטָא. 2°, מַכַּת־עֹנֶשׁ: ״לְסוּס טוֹב... וּפִתְאֹם נִכְנַס בּוֹ רוּחַ־שְׁטוּת, וְאֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהָרוֹקֵד כְּנֶגְדּוֹ וּמַלְקֵהוּ מַכּוֹת־מַרְדּוּת״ (מנדלי מו״ס, סט).

— **מַכַּת־שֶׁמֶשׁ**°, פְּגִיעָה קָשָׁה שֶׁל קַרְנֵי־הַשֶּׁמֶשׁ בְּמֶרְכְּזֵי הַמֹּחַ שֶׁל הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה. מַכַּת־שֶׁמֶשׁ מְצוּיָה גַּם בִּצְמָחִים, צְעִירִים בְּעִקָּר, וְגַם בְּפֵרוֹת.

– מַכּוֹת*, שֵׁם מַסֶּכֶת בְּסֵדֶר נְזִיקִין, בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי הַמַּלְקוֹת שֶׁיֵּשׁ לְהַלְקוֹת עוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת.

– מַכּוֹת־מִצְרַיִם °, [עַל־יְסוֹד המכות שהוכו המצרים על־ידי משה] כִּנּוּי לְמַכּוֹת קָשׁוֹת וְנִמְרָצוֹת.

– מַכּוֹת נִמְרָצוֹת °, מַכּוֹת חֲזָקוֹת מְאֹד.

– מַכּוֹת נֶאֱמָנוֹת, מַכּוֹת קָשׁוֹת בְּיוֹתֵר: "וְהִפְלָא ה' אֶת־מַכֹּתְךָ... מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת" (דברים כח נט). "כָּל מָה שֶׁאָכְלוּ הוֹצִיאוּ מֵהֶם בְּמַכּוֹת נֶאֱמָנוֹת" (ברנר, א 225). "אִלּוּ נִשְׁתַּיֵּר בִּי קָרְטוֹב כֹּחַ, הָיִיתִי מַטְעִימָהּ לָכֵן בְּיָדַי מַכּוֹת נֶאֱמָנוֹת וְיָפוֹת" (עגנון, כלה שכד).

– מַכּוֹת־רֶצַח °, מַכּוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בְּחֵמָה שְׁפוּכָה, מַכּוֹת אַכְזָרִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְהָמִית: "הָיוּ הֵם מַכִּים מַכּוֹת־רֶצַח, שָׁבְרוּ צְלָעוֹת וַעֲצָמוֹת" (הזז, צל 191).

– הִקְדִּים רְפוּאָה לַמַּכָּה ° [עַל־פִּי מגילה יג: ושיר השירים רבה ד, שני שירך], הִזְדָּרֵז וְהֵכִין בְּעוֹד מוֹעֵד דֶּרֶךְ־הַצָּלָה מִן הַצָּרָה הָעֲתִידָה לָבוֹא.

– סָפַג מַכּוֹת °, לָקָה, הֻכָּה.

מֻכֶּה, מוּכֶּה ת' [מִן נכה, הֻכָּה] 1, שֶׁסָּפַג מַכּוֹת, לוֹקֶה: "וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים" (שמות ה יד—טז). 2, הָרוּג, שֶׁהֻכָּה עַד מָוֶת: "וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה" (במדבר כה יד). "בַּחוּרֵיהֶם מֻכֵּי־חֶרֶב בַּמִּלְחָמָה" (ירמיה יח כא). 3, יְדוּעַ־חֹלִי, נָגוּעַ בְּמַחֲלָה: "נָגוּעַ, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה" (ישעיה נג ד). 4*, פָּגוּם, מְקֻלְקָל: "הַמַּיִם הַמֻּכִּים פְּסוּלִים, אֵילוּ הֵן הַמֻּכִּים? הַמְּלוּחִים וְהַפּוֹשְׁרִים" (פרה ח ח). — [מֻכָּה, מֻכִּים, מֻכּוֹת]

– מֻכֵּה־גוֹרָל °, אֻמְלָל, מִי שֶׁהַגּוֹרָל הֵמַר לוֹ וְהִתְאַכְזֵר אֵלָיו: "כְּמַשָּׂא חֲנֻפִּים עַל אֹזֶן מֻכֵּה־גוֹרָל" (סמקין, שירים רד). יְלָדִים דֶּפֶּקְטִיבִיִּים מֻכֵּי־גוֹרָל.

– מֻכֵּה־יָרֵחַ °, סַהֲרוּרִי, חוֹלֵה־נֶפֶשׁ שֶׁקָּם בַּלֵּילוֹת מִתּוֹךְ שְׁנָתוֹ וּמְהַלֵּךְ בְּלֹא הַכָּרָה, בְּיִחוּד בְּלֵילוֹת יָרֵחַ (לְפָנִים סָבְרוּ כִּי מְקוֹר הַמַּחֲלָה בְּהַשְׁפָּעַת הַיָּרֵחַ עַל הַחוֹלֶה).

– מֻכֵּה־סַנְוֵרִים ° [עַל־פִּי מלכים ב ו יח], לָקוּי בְּאוֹר עֵינָיו, מְסֻנְוָר: "מֻכֵּי סַנְוֵרִים וְתִמָּהוֹן" (ביאליק, קראו לנחשים). "חַלּוֹנוֹת הָעֶלְיוֹת... הַמְכֻסִּים בְּמַסֵּכִים, רֻבָּם כְּמֻכֵּי־סַנְוֵרִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לד).

– מֻכֵּה־עֶצֶב °, עָצוּב: "מֻכֵּה־עֶצֶב חָזַר וְשָׁכַב" (עגנון, כפות שעד).

– מֻכֵּה־שְׁחִין* (כתובות ז י), נָגוּעַ בִּשְׁחִין, מְצֹרָע.

– מֻכֵּה־תַדְהֵמָה °, נִדְהָם: "רָחֵל עָמְדָה מֻכַּת־תַּדְהֵמָה" (שפיר, תר' ההרריים 56).

– מֻכֵּה־תִמָּהוֹן ° [עַל־פִּי דברים כח כח], תָּמֵהַּ וְתוֹהֶה מְאֹד, נִפְתָּע וְנָבוֹךְ, נִדְהָם: "וּבְנָפְלוֹ עַל פָּנָיו, מֻכֵּה־תִמָּהוֹן וַאֲחוּז חֶרְדַּת־אֱלֹהִים" (ביאליק, גילוי וכיסוי).

– מֻכַּת־עֵץ* (כתובות א ז), [בהשאלה] אִשָּׁה שֶׁאִבְּדָה אֶת בְּתוּלֶיהָ בִּתְאוּנָה.

מכואב ר' מְכֹאָב	מכובס ר' מְכֻבָּס	
מכובד ר' מְכֻבָּד	מכובש ר' מְכֻבָּשׁ	מכודן ר' מְכֻדָּן
מכובל ר' מְכֻבָּל	מכודד ר' מְכֻדָּד	מכודר ר' מְכֻדָּר

מִכְוָה נ' [מִן כוה] 1, מָקוֹם בַּגּוּף שֶׁנִּכְוָה וְנִצְרַב בָּאֵשׁ, מְקוֹם־כְּוִיָּה: "אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ" (ויקרא יג כד). [ובהשאלה:] "כִּצְרִי זוֹלֵף עַל מִכְוַת נַפְשׁוֹ" (ביאליק, מגילת ו). 2, שְׂרֵפָה צְרִיבָה: "אִישׁ לֹא נִצַּל מִמִּכְוַת־לְשׁוֹנָהּ" (ברטוב, כנפים 161). — [מִכְוַת־, מִכְווֹת]

מכוון ר' מְכֻוָּן	מכוזב ר' מְכֻזָּב	
מכווץ ר' מְכֻוָּץ	מכוחל ר' מְכֻחָל	מכויר ר' מְכֻיָּר
מכוורת ר' מַכְוֶרֶת	מכויס ר' מְכֻיָּס	מכוכב ר' מְכֻכָּב

מְכוֹכָב ° ת' [מִן כּוֹכָב] כָּכוּב, זָרוּעַ כּוֹכָבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כּוֹכָבִים: "בְּאַשְׁמֹרֶת לֵילִית מְכוֹכֶבֶת" (אלתרמן, עיר 308). "וּבִשְׁמֵי־הַחֹרֶף הַמְכוֹכָבִים בַּלַּיְלָה" (גולדברג, תר' מלחמה 270). "שָׁמַיִם שְׁחוֹרִים מְכוֹכָבִים" (ברטוב, כנפים 34). — [מְכוֹכֶבֶת, מְכוֹכָבִים, מְכוֹכָבוֹת] [ראה גם מְכֻכָּב]

מכולח ר' מְכֻלָּח	מכולת ר' מַכֹּלֶת	
מכולל ר' מְכֻלָּל	מכומש ר' מְכֻמָּשׁ	מכומת ר' מְכֻמָּת

מָכוֹן ז' [מִן א. כון] 1, מָקוֹם שֶׁיֻּחַד לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: "מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה'" (שמות טו יז). 2, יְסוֹד, בָּסִיס שֶׁעָלָיו נָכוֹן דָּבָר: "צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ" (תהלים פט טו). "יָסַד־אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ, בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד" (תהלים קד ה). 3 °, מוֹסָד; מַחְלָקָה בְּמוֹסָד גָּדוֹל, מַדָּעִי, צִבּוּרִי אוֹ מִסְחָרִי וְכַדּוֹמֶה; פָּקוּלְטָה: מְכוֹן לְמַדָּעֵי־הָרוּחַ. מְכוֹן לְמָתֵמָטִיקָה בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. מְכוֹן לְחֵקֶר־הַכַּלְכָּלָה. 4*, שְׁמוֹ שֶׁל הָרָקִיעַ הַשִּׁשִּׁי (מִלְּמַטָּה): "רְקִיעִים הֵן... שִׁבְעָה, וְאֵלּוּ הֵן: וִילוֹן, רָקִיעַ, שְׁחָקִים, זְבוּל, מָעוֹן, מָכוֹן, עֲרָבוֹת... מָכוֹן – שֶׁבּוֹ אוֹצְרוֹת־שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת־בָּרָד וַעֲלִיַּת טְלָלִים רָעִים וְכוּ'" (חגיגה יב:). — [מְכוֹן־, מְכוֹנִים, מְכוֹנֵי־]

– הֶעֱמִידוֹ (סְדָרוֹ °) עַל מְכוֹנוֹ, [בהשאלה] קְבָעוֹ כַּהֲלָכָה, הֶחֱזִירוֹ לְסִדְרוֹ הַנָּכוֹן: "הִתְנַדְּבוּ לְבֵית הָאֱלֹהִים לְהַעֲמִידוֹ עַל־מְכוֹנוֹ" (עזרא ב סח). "יֵשׁ מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה רַבִּים, וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה וּבִשְׁאָר מִדְרָשׁוֹת" (רש"י בראשית ג ח).

מְכֻוָּן*, מְכוּוָן ת' [מִן ב. כון, כִּוֵּן*] 1, מֻפְנֶה לְצַד מְסֻיָּם, נָתוּן בְּכִוּוּן נָכוֹן: "בֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים שֶׁלְּמַטָּן מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים שֶׁלְּמַעְלָן" (ירושלמי ברכות ח ג). 2, מְדֻיָּק, מֻתְאָם, נָכוֹן: "אַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר" (סנהדרין ג ו). "וַיֵּצְאוּ כֻלָּם בְּעֵצָה אַחַת מְכֻוָּנִים" (אומץ גבורותיך, יוצר לאחרון פסח). "לְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת וְלַעֲשׂוֹתוֹ מְכֻוָּן כֻּלּוֹ לַמַּטָּרָה שֶׁהוּא רוֹצֶה בָּהּ" (אחד העם, רג). שְׁעוֹנִי מְכֻוָּן יָפֶה. 3, מְקַבִּיל, מַתְאִים: "בְּסִילְקִי שֶׁשְּׁנֵי פִּתְחֶיהָ מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה" (תוספתא טהרות ז יג). — [מְכֻוֶּנֶת, מְכֻוָּנִים, מְכֻוָּנוֹת]

– בִּמְכֻוָּן ° תה"פ מִתּוֹךְ כַּוָּנָה, בְּכַוָּנָה תְחִלָּה: "בְּרַסִּיסֵי־לֵב אֵלֶּה הַנּוֹשְׁרִים שֶׁלֹּא בִּמְכֻוָּן" (פיכמן, שנו). "אָבִי מִתְעַלֵּם בִּמְכֻוָּן מִן הָעֹמֶק שֶׁבָּהֶם" (קדרי, כורך 165).

– מִסְפָּרִים מְכֻוָּנִים° [באלגברה] כִּנּוּי כּוֹלֵל לַמִּסְפָּרִים הַחִיּוּבִיִּים וְהַשְּׁלִילִיִּים, הַמְּתֹאָרִים בְּצוּרָה הַנְדָּסִית כִּקְטָעִים מְנֻגָּדִים זֶה לָזֶה בְּכִוּוּנֵיהֶם.

מְכֻוָּן°, מוּכוון ת' [מן ב. כון, הֻכְוַן°] מֻפְנֶה לַכִּוּוּן הָרָצוּי וְהַמַּתְאִים: מַקְלֵט הָרַדְיוֹ מְכֻוָּן לִקְלִיטַת גַּל "קוֹל יִשְׂרָאֵל". הַמֶּרֶץ שֶׁל גִּיל הַנְּעוּרִים הַמְכֻוָּן עַל־יְדֵי הַמְּחַנֵּךְ הַנָּבוֹן לַאֲפִיקִים קוֹנְסְטְרוּקְטִיבִיִּים – נוֹתֵן פְּרִי בֶּעָתִיד. – [מְכֻוֶּנֶת, ־וָּנִים, ־וָּנוֹת]

מִכּוּן°, מיכון ז' [מן מכן, מִכֵּן°] צִיּוּד בִּמְכוֹנוֹת, הַנְהָגַת מְכוֹנוֹת בִּמְקוֹם עֲבוֹדַת־יָדַיִם: מִכּוּן הַתַּעֲשִׂיָּה. מִכּוּן הַחַקְלָאוּת בַּמְּשָׁקִים הַגְּדוֹלִים. צִיּוּד לְמִכּוּן מִשְׂרָדִי. מִכּוּן מִשְׂרָדִי בְּאֶמְצָעוּת מַחְשֵׁב אֶלֶקְטְרוֹנִי. – [מִכּוּן־]

מִכְוָן°, מיכוון ז' [מן ב. כון] [בכלי־יריה] מַצָּבוֹ שֶׁל כְּלִי־יְרִיָּה כְּשֶׁהוּא מְכֻוָּן לַמַּטָּרָה: חֹק הַמִּכְוָן הַנָּכוֹן. – [מִכְוַן־]

מַכְוֵן°, מכוון ז' [מן ב. כון] 1. מַכְשִׁיר הַמְכַוֵּן אֶת הַמְּהִירוּת אוֹ הָעָצְמָה בִּפְעֻלַּת מְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת. 2. [בצבא] מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי לִמְדִידַת זָוִיּוֹת הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲכָוָנַת תּוֹתָחִים, לִמְדִידוֹת קַרְקַע וְעוֹד: "הַסִּיטוּ שׁוּב הַתּוֹתְחָנִים שֶׁלָּהֶם אֶת הַמַּכְוֵן" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 94). – [מַכְוֵן־, מַכְוְנִים, מַכְוְנֵי־]

מְכֻיָּן°, ראה כֻּיַּן°.

מְכוֹנָאוּת° נ' [מן א. מְכוֹנָה] טִפּוּל בִּמְכוֹנוֹת, תּוֹרַת הַמְּכוֹנוֹת, מִבְנֵה הַמְּכוֹנוֹת לְמִינֵיהֶן, הַתְקָנָתָן וְדַרְכֵי הַפְעָלָתָן. – [מְכוֹנָאוּת־]

מְכוֹנַאי° ז' [מן א. מְכוֹנָה] מְכוֹנֵן, מֻמְחֶה בִּמְכוֹנוֹת, אֻמָּן שֶׁתַּפְקִידוֹ לְתַקֵּן וּלְסַדֵּר חֶלְקֵי מְכוֹנוֹת, לְהַפְעִיל מְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [מְכוֹנַאי־, מְכוֹנָאִים, מְכוֹנָאֵי־]

א. **מְכוֹנָה°** נ' [לאטינית: machina; יוונית: mechane מבנה – בדימוי אל ב. מְכוֹנָה] 1. מַכְשִׁיר מֻרְכָּב מִמַּעֲרֶכֶת שֶׁל גַּלְגַּלִּים, מְנוֹפִים, בְּרָגִים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁתַּפְקִידוֹ בִּצּוּעַ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת; הַמְּכוֹנָה מְקַבֶּלֶת אֶנֶרְגִּיָּה וְהוֹפֶכֶת אוֹתָהּ לְאֶנֶרְגִּיָּה אַחֶרֶת, בְּיִחוּד מֵכָנִית: מְכוֹנוֹת בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. מְכוֹנַת־קִיטוֹר. מְכוֹנַת־כְּתִיבָה. מְכוֹנַת־אֲרִיגָה. מְכוֹנַת־דְּפוּס. מְכוֹנוֹת חַקְלָאִיּוֹת [וראה עוד להלן]. 2. [בהשאלה] מַנְגָּנוֹן, צֶוֶת שֶׁל אֲנָשִׁים הַמְּבַצֵּעַ פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: מְכוֹנַת־הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת הִתְחִילָה בִּפְעֻלָּתָהּ. – [מְכוֹנַת־, מְכוֹנוֹת]

מכונת־יריה

– מְכוֹנַת־חַשְׁמַל°, מְכוֹנָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ בַּמַּעְבָּדוֹת לְשֵׁם יִצּוּר מֶתַח חַשְׁמַלִּי.

– מְכוֹנַת־יְרִיָּה°, כְּלִי־נֶשֶׁק שֶׁמֻּצָּב עַל חֲצוּבָה הַיּוֹרָה קְלָעִים רַבִּים בָּזֶה אַחַר זֶה בִּלְחִיצַת־הֶדֶק אַחַת.

– מְכוֹנַת־כְּבִיסָה°, ראה ערך מְכַבֵּס.

– מְכוֹנַת־כְּתִיבָה°, ראה ערך כְּתִיבָה, מְכוֹנַת־כְּתִיבָה.

– מְכוֹנַת־קִיטוֹר°, מְכוֹנָה הַפּוֹעֶלֶת בְּכֹחַ הַלַּחַץ שֶׁל אֵדֵי מַיִם הַנּוֹצָרִים בָּהּ עַל־יְדֵי הַרְתָּחַת מַיִם. כְּרָגִיל מְנִיעִים הָאֵדִים בֻּכְנָה וּבְאֶמְצָעוּת טַלְטֵל וְגַלְגַּל הוֹפֶכֶת הַתְּנוּעָה־בְּקַו־יָשָׁר לִתְנוּעָה סִבּוּבִית.

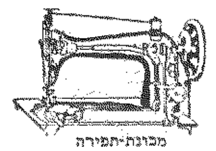
מכונת־תפירה

– מְכוֹנַת־תְּפִירָה°, מְכוֹנָה הַמֻּפְעֶלֶת עַל יְדֵי מַנְגָּנוֹן שֶׁל יָד אוֹ שֶׁל רֶגֶל אוֹ בְּחַשְׁמַל אֶת מַחַט הַתְּפִירָה הַנָּעָה בִּמְהִירוּת רַבָּה וְתוֹפֶרֶת.

– מְכוֹנַת־תֹּפֶת°, מוֹקֵשׁ הַמֻּצָּד עַל־פִּי־רֹב בְּמַנְגָּנוֹן שֶׁל שָׁעוֹן וּמִתְפּוֹצֵץ בְּרֶגַע הַמְּיֻעָד.

ב. **מְכוֹנָה** [מן א. כון] 1. בָּסִיס, כֵּן, מָקוֹם לְהַעֲמִיד עָלָיו אוֹ לִבְנוֹת עָלָיו מַשֶּׁהוּ: "כִּיּוֹר אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת" (מלכים א ז לח). "וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל־מְכוֹנֹתָיו" (עזרא ג ג). "אַנְשֵׁי־חַיִל וְסוֹמְכֵי־כֹחַ וְשׁוֹקְטִים עַל מְכוֹנָתָם" (בן־סירא מד ח). 2*. כְּלוּב, מָקוֹם לֶאֱסֹף חַיּוֹת וְעוֹפוֹת: "וְעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּטְהוֹרָה, וּמְכוֹנוֹת חַיָּה וָעוֹף" (אהלות ח א). – [מְכוֹנַת־, מְכוֹנוֹת]

מְכוֹנִי° ת' [מן א. מְכוֹנָה] אוֹטוֹמָטִי, הַפּוֹעֵל כִּמְכוֹנָה, מֵכָנִי, בִּלְתִּי־רְצוֹנִי: "הוּא מְכוֹנִי וַחֲסַר־חַיִּים" (ברש, ג 129). – [מְכוֹנִית־, ־נִיִּים, מְכוֹנִיּוֹת]

מְכוֹנִיּוּת° נ' [מן מְכוֹנִי] מַעֲשֵׂה־מְכוֹנָה, אוֹטוֹמָטִיּוּת, מֵכָנִיּוּת: "נַפְשָׁהּ סוֹלֶדֶת בִּמְכוֹנִיּוּת וּמְגֻנְּנִיּוּת צִבּוּרִית" (קלצקין, כתבים 23). – [מְכוֹנִיּוּת־]

מְכוֹנִית° נ' [מן א. מְכוֹנָה] אוֹטוֹמוֹבִּיל, כְּלִי־רֶכֶב הַנָּע בְּכֹחַ מָנוֹעַ הַקָּבוּעַ בְּתוֹכוֹ: מְכוֹנִית־מַשָּׂא. מְכוֹנִית־נוֹסְעִים. מְכוֹנִית צְבָאִית. מְכוֹנִית צִבּוּרִית. – [מְכוֹנִית־, מְכוֹנִיּוֹת]

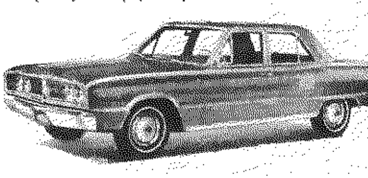
מכונית פרטית

מכונם ר' מְכֻנָּם.

מְכוֹנֵן° תו"ז [מן א. כון, כּוֹנֵן] 1. מְכוֹנַאי, מֻמְחֶה בִּמְכוֹנוֹת, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתִקּוּן מְכוֹנוֹת אוֹ בְּהַפְעָלָתָן. 2. מְיַסֵּד, מֵקִים דָּבָר עַל מְכוֹנוֹ. – [מְכוֹנֵן־, מְכוֹנְנִים, ־נְנֵי־; מְכוֹנֶנֶת, ־נְנוֹת]

– אֲסֵפָה מְכוֹנֶנֶת°, אֲסֵפַת־יְסוֹד; כִּנּוּס שֶׁל בָּאֵי־כֹחַ צִבּוּר, חֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם קְבִיעַת יְסוֹדוֹתָיו שֶׁל מוֹסָד חָדָשׁ.

מְכֻוְנָן°, מכוונן ת' [מן כונן, כֻּוְנַן°] מֻתְאָם, מְכֻוָּן בְּאֹפֶן נָכוֹן: חֶלְקֵי הַמְּכוֹנָה מְכֻוְנָנִים. לֶהָבָה מְכֻוְנֶנֶת בַּמַּבְעֵר. – [מְכֻוְנֶנֶת, מְכֻוְנָנִים, מְכֻוְנָנוֹת]

מכונס ראה מְכֻנָּס. מכונף ראה מְכֻנָּף.

מְכוֹנָתִי° ת' [מן א. מְכוֹנָה] שֶׁהוּא כְּמַעֲשֵׂה־מְכוֹנָה, אוֹטוֹמָטִי, מֵכָנִי: "בִּתְנוּעָה מְכוֹנָתִית נָתַתִּי אֶת יָדַי אֶל צַלַּחְתִּי" (גנסין, א 51). – [מְכוֹנָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

– מְכוֹנָתִית° תה"פ אוֹטוֹמָטִית, מֵכָנִית: "אֲנִי הֶאֱזַנְתִּי מְכוֹנָתִית לְקֻבְלְנוֹתָיו וּלְקוֹל בִּכְיוֹ" (ברנר, א 148).

מכוסה ר' מְכֻסֶּה	מכוער ר' מְכֹעָר	מכופר ר' מְכֻפָּר
מכוסח ר' מְכֻסָּח	מכופל ר' מְכֻפָּל	מכופש ר' מְכֻפָּשׁ
מכוסס ר' מְכֻסָּס	מכופף ר' מְכֻפָּף	מכופתר ר' מְכֻפְתָּר

מְכֻוָּץ°, מכווץ ת' [מן כוץ, כֻּוַּץ°] מְצֻמְצָם בְּנִפְחוֹ, קָמוּץ, לָחוּץ: קְפִיץ מְכֻוָּץ. אֵיבָרִים מְכֻוָּצִים מִקֹּר. – [מְכֻוֶּצֶת, ־וָּצִים, מְכֻוָּצוֹת]

—בְּמִכְוָץ° תה״פ תּוֹךְ הִתְכַּוְּצוּת וְהִצְטַמְצְמוּת וְהִדָּחֲקוּת: ״יוֹשְׁבִים הֵם בְּמִכְוָץ, כְּשֶׁהַיָּדַיִם מְכֻנָּסוֹת בְּשַׁרְווּלֵי סְגִינִים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 208).

מִכְוָץ°, מִיכְווֹץ ז׳ [מן כוץ] 1. הִתְכַּוְּצוּת, עֲוִית: ״מַכְאוֹבִים עַזִּים תְּקָפוּ פִּתְאֹם אֶת חֲמוֹתִי, מִכְוְצֵי־קֵבָה שֶׁהָיוּ פּוֹקְדִים אוֹתָהּ מִזְּמַן לִזְמָן״ (כהן, פגישות). ״מִכְוָץ שָׁנַק אֶת גְּרוֹנוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 252). 2°. מָקוֹם אוֹ חֵלֶק מְכֻוָּץ: ״שׁוּלֵי הַמִּכְנָסַיִם הַנְּהוּצִים, שׁוּלַיִם לְלֹא מִכְוַץ־גְּמִי״ (שמיר, עירום 305). — [מִכְוַץ־, מִכְוָצִים, מִכְוְצֵי־]

מָכוּר* ת׳ [מן מכר, מָכַר] 1*. שֶׁמְּכָרוּ אוֹתוֹ, שֶׁהֻעֲבַר לִרְשׁוּת הַקּוֹנֶה: ״הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת... כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי זֶה מָכוּר״ (תוספתא בבא בתרא ג א). סְחוֹרָה מְכוּרָה. 2° [בהשאלה] מְשֻׁעְבָּד מֵרְצוֹנוֹ לְמִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי שֶׁקִּבֵּל שֹׁחַד וְכַדּוֹמֶה: הַסַּנֵּגוֹר הָאֲשִׁים אֶת עֵד־הַתְּבִיעָה שֶׁהוּא מָכוּר. הַמְּדִינָה הַקְּטַנָּה מְכוּרָה לַמַּעֲצָמָה הַגְּדוֹלָה. — [מְכוּרָה, מְכוּרִים, ־רוֹת]

מְכוֹרָה, מְכֹרָה, מְכוּרָה נ׳ [קרוב אל כור, כרה] מוֹלֶדֶת; מְקוֹם־מוֹצָא; הַמּוֹלֶדֶת הַטִּבְעִית שֶׁל אָדָם, בַּעַל־חַיִּים אוֹ צֶמַח: ״מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי, אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית״ (יחזקאל טז ג). ״וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם... עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם״ (יחזקאל כט יד). ״וְנוֹף מְכוֹרוֹתַי הָרָחוֹק, נְאוֹת יַלְדוּתִי״ (ביאליק, אחד אחד). ״מְכוֹרָתִי, נוֹף מוֹלַדְתִּי״ (י׳ לבני). ״סָבִיב לָךְ סָבִיב אַרְצִי מְחַכַּת כְּנוֹדֵד שֶׁחָזַר לִמְכוֹרָה״ (בת־מרים, 289). — [מְכוֹרַת־, ־רוֹת]

מכורבל ר׳ מְכֻרְבָּל	מכורכב ר׳ מְכֻרְכָּב	מכורס ר׳ מְכֹרָס
מכורך ר׳ מְכֹרָךְ	מכורכם ר׳ מְכֻרְכָּם	מכורסם ר׳ מְכֻרְסָם

מִכְוֶרֶת°, מכוורת נ׳ [מן כַּוֶּרֶת] מַעֲרֶכֶת שֶׁל כַּוָּרוֹת לְגִדּוּל דְּבוֹרִים וְלִרְדִיַּת דְּבַשׁ. — [מִכְוֶרֶת־, מִכְוַרְתּוֹ, מִכְוָרוֹת, מִכְוְרוֹת־]

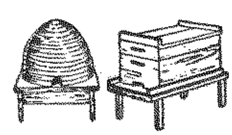

כוורות שונות במכוורת

מְכוֹרָתִי° ת׳ [מן מְכוֹרָה] הַשַּׁיָּךְ לִמְכוֹרָה, שֶׁל מוֹלֶדֶת: ״לְכַלֵּי נְשִׁימָתִי הִתְחִילוּ לִזְרֹם זִרְמֵי אֲוִיר מְכוֹרָתִי״ (למדן, ״גליונות״). — [מְכוֹרָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

מַכּוֹשׁ* ז׳ [מן נכש] 1°. מַעְדֵּר כָּבֵד בַּעַל שְׁנֵי רָאשִׁים מְחֻדָּדִים לַחֲפִירָה בַּאֲדָמָה סַלְעִית, לַעֲקִירַת סְלָעִים וְכַדּוֹמֶה. 2°. מַעְדֵּר קָטָן לְנִכּוּשׁ עֲשָׂבִים בַּעֲרוּגוֹת. 3*. הַכָּשָׁה, מַכַּת מַכּוֹשׁ: ״כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ בָּהּ מַכּוֹשׁ אֶחָד, קָנָה כֻּלָּהּ״ (בבא בתרא נד.). 4*. פַּטִּישׁ קָטָן, עִנְבָּל: ״לְפַעֲמוֹן שֶׁל זָהָב, וּמַכּוֹשׁוֹ שֶׁל מַרְגָּלִית״ (מדרש תהלים ז, יגמר). 5. מְנַעְנֵעַ, קְלִיד — רְאֵה מַקּוֹשׁ. — [מַכּוֹשׁ־, מַכּוֹשִׁים, מַכּוֹשֵׁי־]

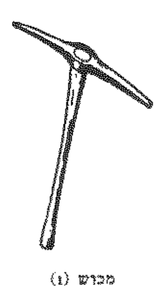

מכוש (1)

מַכּוֹשִׁית, ראה מַקּוֹשִׁית.

מכושף ר׳ מְכֻשָּׁף. מכושר ר׳ מְכֻשָּׁר. מכושת ר׳ מְכֻשֶּׁת.

מָכוּת* נ׳ [מן מָךְ] עֲנִיּוּת, דַּלּוּת, מַצָּב יָרוּד: ״׳וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ׳ — עַד שֶׁיְּהֵא בְּמָכוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ״ (ערכין יז.). ״חִלּוּפִים וְתַשְׁלוּמִים לְחֻלְשָׁה שֶׁבִּתְכוּנָה וּלְמָכוּת־עֵרֶךְ שֶׁבִּפְנִים״ (קלצקין, כתבים 28). ״גִּדִּי אֵינוֹ מֵנִיחַ לוֹ לְהִתְמַסֵּר לְמָכוּת־רוּחוֹ״ (יזהר, צקלג 590). — [מְכוּת־]

מַכּוֹת* נ״ר [מן מַכָּה] שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּדִים, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי הַלְקָאָה שֶׁל בֵּית־דִּין לְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת.

מכותף ר׳ מְכֻתָּף. מכותר ר׳ מְכֻתָּר. מכותת ר׳ מְכֻתָּת.

מִכְזָב° ז׳ [מן כזב] דְּבַר־כָּזָב, מַעֲשֵׂה־שֶׁקֶר: ״אִישׁ לֹא כָּאַב כָּמוֹהוּ כָּל מִכְזָב, כָּל פְּסֹלֶת״ (פיכמן, קסג). — [מִכְזַב־, מִכְזָבִים, מִכְזְבֵי־]

מֻכְזָב°, מוכזב ת׳ [מן כזב, הָכְזַב°] שֶׁיְּסוֹדוֹ בְּשֶׁקֶר, שֶׁנִּכְזַב: ״וְעֵדַי אוֹתִי בְּמִלִּים עֲרֵבִים טוֹבִים, וְלוּ מֻכְזָבִים״ (יהודה הלוי, ב 52). — [מֻכְזֶבֶת, מֻכְזָבִים, ־בוֹת]

מְכֻזָּב°, מכוזב ת׳ [מן כזב, כֻּזַּב°] מְבֻדֶּה, שֶׁיְּסוֹדוֹ בְּשֶׁקֶר: ״בָּרוּר הָיָה מִיָּד... כִּי כָּזָב מְכֻזָּב הוּא״ (שנהר, ב 427). — [מְכֻזֶּבֶת, מְכֻזָּבִים, ־בוֹת]

מִכְחוֹל* ז׳ [מן כחל] 1°. מִבְרֶשֶׁת קְטַנָּה עֲשׂוּיָה יָדִית וּבְרֹאשָׁהּ קְוֻצּוֹת־שֵׂעָר לִצְבִיעָה וּלְצִיּוּר: ״שֶׁהָיָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא אֶת הַסַּרְגֵּל וְהַמַּקְצוּעָה וְאֶת הַחֶרֶט וְהַמִּכְחוֹל שֶׁבְּיָדָם״ (ביאליק, הלכה ואגדה). 2* (כלים יג ב). כַּף קְטַנָּה שֶׁהַנָּשִׁים טוֹבְלוֹת בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַכֹּחַל לִכְחֹל אֶת רִיסֵי עֵינֵיהֶן. — [מִכְחוֹל־, מִכְחוֹלִים, ־לֵי־]

—כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת*. כְּמִכְחוֹל הַנִּטְבָּל בְּתוֹךְ שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל צֶבַע וּמַעֲלֶה מִמֶּנָּה מְעַט צֶבַע, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁהוּא מְעַט מִן הַמְּעַט: ״הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי וְלֹא חִסְּרוּנִי תַּלְמִידַי אֶלָּא כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת״ (סנהדרין סח.).

מִכְחוֹלָן° ז׳ [מן מִכְחוֹל] תּוֹפֵשׂ מִכְחוֹל, כִּנּוּי־זִלְזוּל לְצַיָּר: ״מַה מְּדַמֶּה מִכְחוֹלָן חוּלָנִי זֶה בְּלִבּוֹ?״ (סערוני, גיסים 16). — [מִכְחוֹלַן־, ־לָנִים, ־לָנֵי־; מִכְחוֹלָנִית, ־נִיּוֹת]

מַכְחִיל° ז׳ [מן כחל, הִכְחִיל°] שֶׁצִּבְעוֹ נוֹטֶה לְכָחֹל: ״טִיַּלְנוּ בֵּין הָאֳרָנִים הַמַּכְחִילִים״ (פיכמן, רגה). — [מַכְחִילָה, מַכְחִילִים, ־לוֹת]

מְכֻחָל°, מכוחל ת׳ [מן כחל, כֻּחַל°] צָבוּעַ בְּכֹחַל (בְּיִחוּד מִתַּחַת לָעֵינַיִם): ״כַּלָּה מְקֻטֶּרֶת וּמְבֻשֶּׂמֶת וּמְכֻחֶלֶת״ (שמיר, מלך 257). — [מְכֻחֶלֶת, מְכֻחָלִים, ־לוֹת]

מֻכְחָל°, מוכחל ת׳ [מן כחל, הָכְחַל°] הַנּוֹטֶה לְגוֹן כָּחֹל: ״בְּתוֹךְ הַבְּלִי־מָה הַמֻּכְחֶלֶת יֵשׁ אֶלֶף כּוֹכָבִים״ (שלונסקי, שירים ב 100). ״לְאוֹר פְּנַס־הַלּוּקְס הַמֻּכְחָל״ (איתן, ברקיע 272). — [מֻכְחֶלֶת, מֻכְחָלִים, ־לוֹת]

מֻכְחָשׁ°, מוכחש ת׳ [מן ב. כחש, הָכְחַשׁ*] שֶׁסָּתְרוּ אוֹתוֹ, שֶׁהוֹדִיעוּ כִּי אֵין בּוֹ אֱמֶת, שֶׁהוֹכִיחוּ אֶת כַּחֲשׁוֹ: יְדִיעָה מֻכְחֶשֶׁת. — [מֻכְחֶשֶׁת, מֻכְחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מַכַּיִן*, ראה כַּיִן*.

מַכִּיךְ* ת׳ [מן מכך, וכן בארמית] מָךְ, דַּל, יָרוּד [נסמך אל רוּחַ]: ״מַכִּיכֵי־רוּחַ תְּמַהֵר״ (פיוטים, סידור 644). ״מַכִּיכֵי־רוּחָא וְרַכֵּי־הַלֵּבָב״ (מגדלי מו״ם, שפה). ״בְּקֶרֶב אֲנָשִׁים אֵלֶּה, מַכִּיכֵי רוּחַ וְהַשָּׂגָה וַעֲשִׂיָּה״ (שנהר, א 205). — [מַכִּיךְ־, מַכִּיכִים, ־כֵי־]

מְכִילְתָּא*, מְכִילְתָא* נ׳ [מן כול; ארמית: מידה, כלל] שֵׁם כּוֹלֵל לְקִבְצֵי מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה לְסֵפֶר שְׁמוֹת; אֶחָד מֵהֶם מְיֻחָס לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְהַשֵּׁנִי לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי.

מְכִינָה° נ׳ [מן א. כון, הֵכִין] כִּתַּת־הֲכָנָה; מַחְלָקָה שֶׁתַּלְמִידֶיהָ לוֹמְדִים אֶת הַיְדִיעוֹת הַדְּרוּשׁוֹת לִכְנִיסָה לְכִתָּה אוֹ לְמוֹסָד מְסֻיָּם: מְכִינָה לְבֵית־סֵפֶר תִּיכוֹן. מְכִינוֹת פֶּדָגוֹגִיּוֹת לְבֵית־מִדְרָשׁ לְמוֹרִים. — [מְכִינַת־, מְכִינוֹת]

מְכֻיָּס°, מכויס ת׳ [מן כיס, כִּיֵּס°] שֶׁנִּפְגַּע עַל־יְדֵי כַּיָּס, שֶׁנִּגְנַב מִתּוֹךְ כִּיסוֹ: הַמְכֻיָּס הִתְלוֹנֵן בַּמִּשְׁטָרָה. — [מְכֻיֶּסֶת, מְכֻיָּסִים, ־סוֹת]

מַכִּיר ז׳ [מן נכר, הִכִּיר] מוֹדָע, אָדָם מֻכָּר: ״הַבֵּיט יָמִין וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר״ (תהלים קמב ה). ״יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ״ (רות ב יט). ״מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִין, הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין (עֵדוּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ) אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִים״ (ראש השנה ב א). הִזְמַנְתִּי אֶת מַכִּירַי לִמְסִבָּה. — [מַכִּיר־, מַכִּירִים, מַכִּירֵי־; מַכִּירָה, מַכִּירַת־, מַכִּירוֹת]

מְכֻיָּר*, מכויר ת׳ [מן כיר, כִּיֵּר*] 1°. גָּלוּשׁ וְעָשׂוּי בְּצוּרָה בּוֹלֶטֶת בְּחֹמֶר אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ: תַּבְלִיט מְכֻיָּר בַּגֶּבֶס. 2*. מְצֻפֶּה צִפּוּי אָמָּנוּתִי בְּצֶבַע אוֹ בְּחֹמֶר: ״חָצֵר מְסֻיֶּדֶת, מְכֻיֶּרֶת, מְפֻיַּחַת״ (בבא בתרא ס:). ״שֶׁלֹּא תְּהֵא הַחֻפָּה הַמְצֻיֶּרֶת וְהַמְכֻיֶּרֶת חֲסֵרַת כַּלָּה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). — [מְכֻיֶּרֶת, מְכֻיָּרִים, ־רוֹת]

מָכִיר° ת׳ [מן מכר, מָכַר] הַנִּמְכָּר הֵיטֵב, עוֹבֵר לַסּוֹחֵר, שֶׁרַבִּים הַקּוֹנִים לִקְנוֹתוֹ: חֵפֶץ מוֹעִיל וּמָכִיר. — [מְכִירָה, ־רִים, ־רוֹת]

מְכִירָה* נ׳ [מן מכר, מָכַר] נְתִינַת דְּבַר־מָה בִּמְחִיר, מְסִירַת סְחוֹרָה בִּתְמוּרָה כַּסְפִּית: ״מָה מְכִירָה חוּץ לִרְשׁוּתוֹ, אַף טְבִיחָה חוּץ לִרְשׁוּתוֹ״ (מכילתא פח:). ״כֻּלְּכֶם הֱיִיתֶם שֻׁתָּפִין בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (בראשית רבה צט). ״קָדְמָה מְכִירָה לַהֲלְוָאָה״ (רש״י ראש השנה כ:). ״מְכִירַת הָעֲלִיּוֹת בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת״ (סוקולוב, במראות 195). ״וּמֵעַכְשָׁו עַד עוֹלָם מְכִירָה גְּמוּרָה וַחֲלוּטָה״ (ביאליק, תקות עני). מְכִירַת סוֹף־הָעוֹנָה. — [מְכִירַת־, ־רוֹת]

— מְכִירָה כְּלָלִית°, מְכִירַת סְחוֹרוֹת בַּחֲנוּת בִּמְחִירִים מוּזָלִים, עַל־פִּי־רֹב בְּסוֹף עוֹנָה, אוֹ לִפְנֵי חִסּוּל עֵסֶק.

— מְכִירָה פֻּמְבִּית°, מְכִירַת חֲפָצִים עַל־יְדֵי הַכְרָזָה בַּקָּהָל לְכָל הַמּוֹצִיא מִי שֶׁמַּרְבֶּה בִּמְחִירָם.

מְכִירוּת° נ׳ [מן מָכִיר] הֱיוֹת מָכִיר, הִמָּכְרוּת: מְכִירוּתוֹ שֶׁל הַמּוּצָר הֶחָדָשׁ מֻבְטַחַת. — [מְכִירוּת־]

מכך [ארמית: מְכַךְ, מַךְ, מְכָא, מְכִי; ערבית: מַכָּ מיעט, השמיד; קרוב אל מוך, נמך]

~ פָּע׳ מָ כַ ךְ פ״ע דָּכָא, שָׁפַל: ״וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֹנָם״ (תהלים קו מג). ״עוֹד יוֹתֵר יָמֹכּוּ יָשֹׁכּוּ הַקּוֹלוֹת״ (ביאליק, המתמיד). — [לָמֹךְ; מַכּוֹתִי; מַךְ, מַכָּה; יָמֹךְ]

~ נפ׳ נָ מַ ךְ, הִתְמוֹטֵט, נָפַל, שָׁקַע: ״בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה״ (קהלת י יח). — [לְהִמַּךְ, נָמַךְ, יִמַּךְ]

~ הִפ׳ הֵ מַ ךְ ° פ״י הִנְמִיךְ, הִשְׁפִּיל: ״הֵמַךְ הָרַב אֶת קוֹלוֹ וְאָמַר״ (עגנון, בנעריגו ובזקנינו). — [לְהָמֵךְ, מֵמַךְ, מְמַכָּה, יָמֵךְ]

~ הָפ׳ הֻ מַּ ךְ, הָשְׁפַּל, הוּרַד: ״רוֹמּוּ מְעַט וְאֵינֶנּוּ וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן״ (איוב כד כד). ״גַּם קוֹל הָאָרְלוֹגִין כְּמוֹ הֻמַּךְ מֵעַתָּה״ (ביאליק, שירתי). ״קוֹל שׁוֹפָרְךָ יֻמַּךְ וְהֻפְסְקָה כָּל שִׁירֵי נִצְחוֹנְךָ״ (שניאור, שירים רפז). ״קוֹמַת סִפְרוּתֵנוּ הֻמְּכָה כְּדֵי רֹאשׁ; בְּהִסְתַּלְּקוֹ — כְּמוֹ הֻמְּכוּ כָּל עוֹבְדֶיהָ״ (ברש, ג 12). — [מֻמָּךְ, יֻמַּךְ]

~ הִת׳ נִתְמַכֵּךְ °, נִפְחַת, הֻמְעַט: ״מִשְׁקַל הָאִישִׁיּוּת מִתְמַכֵּךְ וְנִפְחָת אַגַּב אֲגֻדָּה״ (קלצקין, כתבים 26). — [לְהִתְמַכֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

מְכֻכָּב°, מכוכב ת׳ [מן כּוֹכָב] כָּכוּב, זָרוּעַ כּוֹכָבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כּוֹכָבִים: ״אֲנִי — שְׁתֻפַּת לַלַּיְלָה וּמוּבֵאת בְּסוֹדוֹ הַמְכֻכָּב״ (רחל, שירים קמו). — [מְכֻכֶּבֶת, מְכֻכָּבִים, ־בוֹת] [ראה גם מְכוֹכָב]

מֵכָל°, מיכל ז׳ [מן כול, כָּלִי] כְּלִי־קִבּוּל גָּדוֹל לְנוֹזְלִים, מְאָגוּר, תֵּבִית גְּדוֹלָה: מֵכַל בֶּנְזִין. מְכָלֵי נֵפְט. — [מֵכַל־, מְכָלִים, מְכָלֵי־]

— מִכֹּל, מִכֹּל־וָכֹל, מִכָּל־מָקוֹם, ראה ערך כֹּל.

מֻכְלָא°, מוכלא ת׳ [מן ב. כלא, הֻכְלָא°] עָשׂוּי כִּלְאַיִם, מֻרְכָּב בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ: צֶמַח מֻכְלָא. צֹאן מֻכְלָאוֹת. — [מֻכְלָאָה או מֻכְלֵאת, מֻכְלָאִים, ־אוֹת]

מִכְלָא ז׳ [מן א. כלא] מָקוֹם גָּדוּר לִבְהֵמוֹת: ״וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ, וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן״ (תהלים עח ע). ״וְאַל יִתְעֶה עֵדֶר בְּמַרְעִיתוֹ וּמִכְלָאוֹ״ (יהודה הלוי, ג 51). ״בַּיִת חָדָשׁ, אָסָם, רֶפֶת, מִכְלָא״ (ביאליק, החצוצרה א). ״כִּכְלוּב שֶׁאֵין בּוֹ אַחִים וּכְמִכְלָא שֶׁאֵין בּוֹ עֶגְלֵי־מַרְבֵּק״ (הזז, צל 47). ״וְלֹא עֹצֶר סוֹגֵר אֲנָשִׁים כִּכְבָשִׂים בְּמִכְלָא״ (שלו, אלוהי 58). — [מִכְלָא־, מִכְלָאוֹת, ־לְאוֹת־]

מכלא לסוסים

מִכְלָאָה° נ׳ [מן א. כלא] מַחֲנֵה־הֶסְגֵּר אַרְעִי, מָקוֹם גָּדוּר מִסָּבִיב שֶׁנִּכְלְאוּ בְּתוֹכוֹ בְּנֵי־אָדָם בְּאֹפֶן זְמַנִּי. — [מִכְלְאַת־, מִכְלָאוֹת, מִכְלְאוֹת־]

מִכְלָב° ז׳ [מן א. כלב] שׁוּרַת תְּפִירוֹת גַּסּוֹת וּדְלִילוֹת בְּגִזְרֵי אָרִיג לְשֵׁם חִבּוּרָם הָאַרְעִי אוֹ לְשֵׁם סִמּוּן מְקוֹם תֶּפֶר־הַקֶּבַע הַדַּק וְהַצָּפוּף שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי־כֵן. — [מִכְלַב־, מִכְלָבִים, מִכְלְבֵי־]

מְכֻלָּב°, מכולב ת׳ [מן א. כלב, כִּלֵּב°] מְחֻבָּר בְּתְפָרִים גַּסִּים, תָּפוּר תְּפִירָה אַרְעִית: ״וְהָאִשָּׁה הַתּוֹפֶרֶת... שָׂמָה עַל הַנַּעֲרָה אֶת הַשִּׂמְלָה הַמְכֻלֶּבֶת״ (בארון, פרשיות 133). ״טְלָאִים לָהֶם... מְתֻפָּרִים בְּחוּטִים צִבְעוֹנִיִּים וּמְכֻלָּבִים בָּהֶם״ (יזהר, מישור 11). — [מְכֻלֶּבֶת, מְכֻלָּבִים, ־בוֹת]

מֻכְלָב°, מוכלב ת׳ [מן א. כלב] מְכֻלָּב, תָּפוּר תְּפָרִים גַּסִּים: ״שַׂק מֻכְלַב־שְׂרוֹכִים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 275). — [מֻכְלֶבֶת, מֻכְלָבִים, ־בוֹת]

א. **מִכְלָה** נ׳ [צורת־משנה מן מִכְלָא] מִכְלָא: ״גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן, וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים״ (חבקוק ג יז). ״בְּכָל מִכְלָה קָרְחָה, כָּל עֵדֶר יִתְאַבֵּל״ (שמעוני, הגיבור 145). ״שֶׂה בֶּן־כֶּשֶׂב אֱלֵי מִכְלַת־שֵׁן יֵאָסֵף״ (ביאליק, שה). — [מִכְלַת־, מִכְלוֹת]

ב. **מִכְלָה** נ׳ [מן כלה?] כָּלִיל (?) כְּלִי (?): ״וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב הוּא מִכְלוֹת זָהָב״ (דברי הימים ב ד כא). — [מִכְלַת־, מִכְלוֹת]

מְכַלֶּה* ז׳ [מן כלה, כִּלָּה] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמַּלְאֲכֵי־הַחַבָּלָה בָּאַגָּדָה: ״שָׁמְעוּ חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה וּבִקְּשׁוּ לְהַזִּיקוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: אַף וְחֵמָה, קֶצֶף, מַשְׁחִית וּמְכַלֶּה״ (דברים רבה ג).

א. **מִכְלוֹל** ז׳ [מן א. כלל; ראה גם הביטויים: ״כְּלִילוּ יָפְיֵךְ״, ״כְּלִיל יֹפִי״; ראה גם מִכְלוּלִים] פְּאֵר, הָדָר: ״סוּסִים וּפָרָשִׁים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל כֻּלָּם״ (יחזקאל לח ד). — [מִכְלוֹל־, מִכְלוֹלִים, ־לֵי־]

ב. **מִכְלוֹל** ^ ז׳ [מן א. כלל] דָּבָר כּוֹלֵל, מַעֲרֶכֶת, שְׁלֵמוּת הַכּוֹלֶלֶת דְּבָרִים רַבִּים: ״וּבְהִצְטָרֵף כָּל אֵלֶּה לְמִכְלוֹל נֶהְדָּר אֶחָד עַל גַּבֵּי יְרִיעָה לֹא גְדוֹלָה בְּיוֹתֵר״ (ביאליק, פאסטרנק). ״אֵיזֶה מִכְלוֹל שֶׁל יְחָסִים, אֵיזֶה עוֹלָם!״ (ברטוב, כנפים 46). ״לְהִשְׁתַּלֵּב לְמִכְלוֹל־חַיִּים אֶחָד״ (רטוש, ממש 51). מִכְלוֹל בְּעָיוֹת. הַעֲרָכָה שֶׁל מִכְלוֹל פְּעֻלּוֹתָיו. — [מִכְלוֹל־, מִכְלוֹלִים, מִכְלוֹלֵי־]

— ״מִכְלוֹל״ ^, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר דִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית שֶׁנִּתְחַבֵּר עַל־יְדֵי ר׳ דָּוִד קִמְחִי (רַדַ״ק) בַּמֵּאָה הַשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית וְזָכָה לְפִרְסוּם רַב.

מִכְלוּלִים ז״ר [מן א. כלל; ראה גם א. מִכְלוֹל] דִּבְרֵי־פְּאֵר, חֶפְצֵי־נוֹי: ״הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּמַכְלֻלִים, בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה״ (יחזקאל כז כד). ״בֵּיתִי קָטֹן וָדַל בְּלִי מִכְלוּלִים וּפְאֵר״ (ביאליק, ביום קיץ). — [מִכְלוּלֵי־]

מַכְלֵחַ°, מכולח ת׳ [מן כֻּלַּח; וראה כלח, כֶּלַח] מְיֻשָּׁן, שֶׁנִּתְיַשֵּׁן, שֶׁאָבַד עָלָיו כֶּלַח: ״הוּא מַרְאֶה אֲדִישׁוּת גְּמוּרָה לַמְקֻבָּל, לַמְּכֻלָּח, לַהִיסְטוֹרִי״ (פרלמן, תר׳ רעיונות נד). — [מְכֻלַּחַת, מְכֻלָּחִים, ־חוֹת]

מְכַלִּיב° ת׳ [מן א. כלב, הִכְלִיב] הָעוֹשֶׂה תְּפָרִים אֲרָעִיִּים גַּסִּים וּרְחָבִים. — [מְכַלִּיבָה, ־בִים, ־בוֹת]

— תֶּפֶר מַכְלִיב°, מַכְלֵב, תֶּפֶר גַּס וַאֲרָעִי שֶׁתּוֹפְרִים בְּשׁוּלֵי גִּזְרֵי־אָרִיג לְסִמּוּן בִּלְבַד.

מְכֻלְכָּל^, מכולכל ת׳ [מן כלכל, כִּלְכֵּל] נָזוֹן, מִתְפַּרְנֵס: ״וְתַחְלוּאֵי בְּדָמֵי מְכֻלְכָּלִים״ (הנגיד, דיואן 55). עֲנִיִּים מְכֻלְכָּלִים עַל־יְדֵי הַמּוֹסָדוֹת לְעֶזְרָה סוֹצְיָאלִית. — [מְכֻלְכֶּלֶת, ־כָּלִים, מְכֻלְכָּלוֹת]

מִכְלָל ז׳ [מן א. כלל] 1. כָּלִיל, דָּבָר מֻשְׁלָם וּמֻשְׁכְלָל, שְׁלֵמוּת [ראה להלן ״מִכְלַל־יֹפִי״]: ״מִכְלַל חֶפְצֵיהָ זְמַן יַרְחִיק״ (משה אבן עזרא, א 91). 2^, אֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה, סֵפֶר הַכּוֹלֵל אֶת כָּל הַמַּדָּעִים, עֲרוּכִים בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי אוֹ לְפִי מִקְצוֹעוֹת. 3°, כְּלַל הַחֲלָקִים הַמְהַוִּים מְכוֹנָה שְׁלֵמָה, מַכְשִׁיר וְכַדּוֹמֶה. — [מִכְלַל־, מִכְלָלִים, מִכְלְלֵי־]

— מִכְלַל־יֹפִי, יֹפִי שָׁלֵם בְּתַכְלִית: ״מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ״ (תהלים נ ב). ״עֲקַר בּוֹנֵי מִכְלַל־יֹפִי״ (יהודה הלוי, ד 95).

א. **מְכֻלָּל*, מכולל** ת׳ [מן א. כלל, כֻּלַּל*] מֻשְׁלָם, מְגֻבָּשׁ: ״מְכֻלָּלִים הָיוּ הַמַּעֲשִׂים, וְהָיוּ מוֹתְחִין וְהוֹלְכִין״ (בראשית רבה י). ״שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת לִי, וְכֻלָּן בְּרוּרוֹת וּמְכֻלָּלוֹת״ (שנהר, א 361). — [מְכֻלֶּלֶת, מְכֻלָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְכֻלָּל^, מכולל** ת׳ [מן ב. כלל, כֻּלַּל^] מְכֻתָּר, מְעֻטָּר, מְקֻשָּׁט: ״הָאֵל לָקְחוּ מְשַׂחֲקִים אֶל תֵּבֵל לְשׂוּמָהּ לוֹ מְכֻלֶּלֶת״ (יהודה הלוי, ג 368). ״יָשְׁבָה הַכַּלָּה בְּחַדְרָהּ, מְיֻפָּה וּמְקֻשֶּׁטֶת וּמְכֻלֶּלֶת״ (חזז, יעיש ב 164). ״שַׁעַר מְקֻשָּׁט בְּקִשּׁוּטֵי כַּפְתּוֹר וָפֶרַח... וּמְכֻלָּל בְּמִכְלוּלֵי אֶשְׁכְּלוֹת־עֲנָבִים״ (ליטיצקי, תולדות 87). — [מְכֻלֶּלֶת, מְכֻלָּלִים, ־לוֹת]

מֻכְלָל*, מוכלל ת׳ [מן א. כלל, הֻכְלַל^] 1°, כָּלוּל, נִמְצָא בְּתוֹךְ הַכְּלָל: שְׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי מֻכְלָל בִּרְשִׁימַת הַזּוֹכִים. 2°, כְּלָלִי, מַקִּיף: הָאֶלִיפְּסָה הִיא מַעְגָּל מֻכְלָל (הַמַּעְגָּל הוּא מִקְרֶה פְּרָטִי שֶׁל אֶלִיפְּסָה שֶׁמּוֹקְדֶיהָ מִתְלַכְּדִים). 3*, מֻשְׁלָם, מֻשְׁכְלָל: ״מִמֶּנּוּ מֻכְלָל יָפְיוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (יומא נד:). — [מֻכְלֶלֶת, ־לָלִים, ־לוֹת]

מִכְּלַל*, מִתּוֹךְ־, מֵעִנְיַן־ — רְאֵה, עֵרֶךְ כְּלָל.

מִכְלָלָה° נ׳ [מן מִכְלָל; השווה בערבית: כֻּלִּיָּה] אוּנִיבֶרְסִיטָה, בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְמַדָּעִים שׁוֹנִים. — [מִכְלֶלֶת־, מִכְלָלוֹת, מִכְלְלוֹת־]

מַכְלִית°, מיכלית נ׳ [מן מֵכָל] מְכוֹנִית אוֹ סְפִינָה הַמְצֻיֶּדֶת בְּמֵכָל אוֹ בְּמֵכָלִים לְהַעֲבָרַת נוֹזְלִים. — [מַכְלִית־, מַכְלִיּוֹת]

מֻכְלָם*, מוכלם ת׳ [מן כלם, הָכְלַם*] נָבוֹךְ, נִכְלָם, מְבֻיָּשׁ: ״נֶגֶף עַד שֶׁתְּהֵא מֻכְלֶמֶת״ (ספרי בהעלותך פח). ״פָּנֵי מֻכְלָמוֹת... רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ״ (סידור רס״ג שז). ״בּוֹשׁ אֲנִי מֵחֲטָאַי וּמֻכְלָם אֲנִי מֵרִשְׁעַי״ (וידוי הגדול לרבנו ניסים). — [מֻכְלֶמֶת, מֻכְלָמִים, מֻכְלָמוֹת]

מַכֹּלֶת, מכולת נ׳ [מן אכל, מַאֲכֹלֶת] צָרְכֵי־אֹכֶל, מִצְרְכֵי־מָזוֹן: ״עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ״ (מלכים א ה כה). ״לְזַבֵּחַ... וְהַרְבּוֹת מַאֲכָלְתּוֹ וּמַכָּלְתּוֹ״ (הנגיד, דיואן 120). חֲנוּת־מַכֹּלֶת. — [מַכֹּלֶת־, מַכָּלְתּוֹ]

מַכָּלְתָּא, ראה מְכִילְתָּא.

מַכָּלְתָּן° ז׳ [מן מַכֹּלֶת] מוֹכֵר מַכֹּלֶת, בַּעַל חֲנוּת לְמִצְרְכֵי־מָזוֹן וּמֶשֶׁק־בַּיִת. — [מַכָּלְתַּן־, מַכָּלְתָּנִים, מַכָּלְתָּנִית, ־תָּנֵי־, ־נִיּוֹת]

מַכָּ״ם° ר״ת מְגַלֶּה כִּוּוּן וּמָקוֹם, שֵׁם עִבְרִי לְ״רָאדָאר״, מַכְשִׁיר הַמְשַׁמֵּשׁ לְגִלּוּיָן וּלְאִכּוּנָן שֶׁל מַטָּרוֹת בְּאֶמְצָעוּת גַּלֵּי רַדְיוֹ הַפּוֹגְעִים בַּמַּטָּרָה, מֻחְזָרִים עַל־יָדֶיהָ וּמִשְׁתַּקְּפִים בַּחֲזָרָם עַל מָסַךְ הַמַּכְשִׁיר. הַמַּכָּ״ם שִׁמּוּשׁוֹ רַב בְּגִלּוּי מְטוֹסִים זָרִים הַמִּתְקָרְבִים לִגְבוּלוֹת הָאָרֶץ.

מכ״מ ר״ת 1. מִכָּל מָקוֹם. 2. מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

מִכְמָה° ז׳ [מן כמה] שְׁאִיפָה, כִּסּוּף, מַשֶּׁהוּ שֶׁאָדָם כָּמַהּ לוֹ: ״לֹא הָיָה קַיָּם בְּלִבּוֹ אֶלָּא מִכְמָה אֶחָד וְיָחִיד לְהָטִיל גּוּפוֹ עַל־גַּבֵּי מַצָּע וְלִישֹׁן״ (טביב, דרך 168). — [מִכְמֵה־, מִכְמָהִים, מִכְמְהֵי־]

מִכְמוֹר ז׳ [ראה ג. כמר, מִכְמָר] רֶשֶׁת, מַלְכֹּדֶת: ״יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים״ (תהלים קמא י). — [מִכְמוֹר־, ־רִים, ־רֵי־]

מכמך [מן מכך]

~ פִּע׳ מִכְמֵךְ ° פ״י מָעֵךְ, דִּכְדֵּךְ: ״הַתּוֹעֵבָה וְהַתַּדְהֵמָה מִכְמְכוּ אֶת נַפְשׁוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדרן א 301). — [לְמַכְמֵךְ אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ מֻכְמַךְ °, נִמְעַךְ, רֻפַּט — רְאֵה מְמֻכְמָךְ.

~ הת׳ נִתְמַכְמֵךְ * 1*, נַעֲשָׂה מָךְ, נִדַּלְדֵּל, הֶעֱנִי: ״׳וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ׳ — אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְמַכְמֵךְ תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג אַחֲוָה״ (לקח טוב, ויקרא עג:). 2*, נִמְעַךְ, נִלְחַץ: ״מִיכָה — שֶׁנִּתְמַכְמֵךְ בְּבִנְיָן״ (סנהדרין קא:). ״הָאֶפִּיקָה הָאַגָּדִית הָיְתָה בְּרֻבָּהּ יְצִירַת־אֲנָב,

שֶׁנִּגְרְרָה אַחֲרֵי הַהֲלָכָה וְנִתְמַכְמְכָה בָּהּ" (פיכמן, שעח). "מִן אוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁנִּתְמַכְמֵךְ בְּמַשָּׂאָה וְיָצָא וּזְרוֹעוֹ פְּרוּקָה וְרַגְלוֹ שְׁבוּרָה" (הזז, היושבת 246). 3°. נִתְגַּמֵּךְ, הֻמַּךְ: "וְקוֹמָתוֹ הִתְחִילָה מִתְמַכְמֶכֶת וְהוֹלֶכֶת" (שנהר, א 179). "נִכְאֵי רָקִיעַ מִתְמַכְמֵךְ" (ברוידס, השחר 61). — [לְהִתְמַכְמֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

מִכְמָן*, מוּכְמָן ת' [מן כמן, הִכְמִין*] מֻסְתָּר, טָמוּן: "רָז הַמֻּכְמָן לְיוֹם זֶה מְזֻמָּן" (קליר, אנסיכה, מוסף א' ראש השנה). — [מֻכְמֶנֶת, מֻכְמָנִים, ־נוֹת]

מִכְמָן ז' [ראה כמן] מַחֲבוֹא, מַטְמוֹן, אוֹצָר: "וּמָשַׁל בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף" (דניאל יא מג). "בָּאוּ בְּמִכְמַנָּה וּמִשְׁמַנָּה" (יהודה הלוי, ו 337). "כֹּחוֹת טְמִירִים... הַחֲבוּיִים בְּמִכְמָן הַבִּלְתִּי־מוּדָע" (סוקולוב, אישים 447). "וּפְנֵיהֶם מוֹעֲדוֹת הַיַּעְרָה, שָׁם לַחְפֹּר מִכְמַנִּים, מִכְמַנִּים" (ביאליק, גמדי ליל). "עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ וּמַהוּת מִכְמַנֵּי הַנֶּפֶשׁ" (ברדיצ'בסקי, מאמרים סה). "כֹּחָהּ לְגַלּוֹת מִכְמַנֵּי הַחֵן הַיְּהוּדִי" (פיכמן, קצו). "נוֹצְצִים כָּל מִכְמַנֵּי הַתִּפְאֶרֶת אֲשֶׁר נִצְבְּרוּ... בֵּין חוֹמוֹת הַמִּקְדָּשִׁים" (שניאור, שירים קפו). "שָׁלַט בְּמִכְמַנֵּי הַשָּׂפָה הָרוּסִית" (שור, כוכבי 131). [מִכְמַן־, מִכְמַנִּים, מִכְמַנֵּי־]

מִכְמָס* ז' [מן כמס, מצוי במקרא כשם עיר בבנימין (עזרא ב כז) על־פי רוב בנוסח: מִכְמָשׂ] מַחֲבוֹא, מְקוֹם־סֵתֶר, מָקוֹם שֶׁדָּבָר כָּמוּס בּוֹ. — [מִכְמַס־, מִכְמַסִּים, מִכְמַסֵּי־]

מִכְמָר ז' [ראה ג. כמר; מִכְמֶרֶת, מִכְמוֹר] מַלְכֹּדֶת, רֶשֶׁת: "בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ, שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר" (ישעיה נא כ). — [מִכְמַר־, מִכְמָרִים, ־מְרֵי־]

מִכְמֹרֶת, מִכְמֶרֶת נ' [ראה ג. כמר; מִכְמָר] רֶשֶׁת גְּדוֹלָה שֶׁהַדַּיָּגִים פּוֹרְשִׂים בַּמַּיִם לָדוּג דָּגִים: "וְאָנוּ הַדַּיָּגִים, וְאָבְלוּ כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה, וּפֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת עַל־פְּנֵי־מַיִם אֻמְלָלוּ" (ישעיה יט ח). "כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֵעֲלָה... וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ" (חבקוק א טו). "הָרְשָׁתוֹת וְהַמִּכְמָרוֹת" (כלים כג ה). "מַעֲשֶׂה בִּשְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְכַמְּרִין מִכְמָרוֹת בַּיַּרְדֵּן" (תוספתא יבמות יד ו). [ובהשאלה:] "הֶעָלָה הַכּוֹתֵב דְּגֵי־פְלָאִים זֶה בְּמִכְמֹרֶת שֶׁל זִכְרוֹנוֹתָיו" (פיכמן, שסב). — [מִכְמֹרֶת־, מִכְמַרְתּוֹ; מִכְמוֹרוֹת, מִכְמוֹרוֹת־; מִכְמֶרֶת, ־מַרְתּוֹ, מִכְמָרוֹת, מִכְמְרוֹת־]

מכמורת

— סִירַת־מִכְמֹרֶת°, סִירַת דַּיָּגִים הַנּוֹשֵׂאת מִכְמֹרֶת לְפָרְשָׂהּ בַּיָּם.

מִכְמַרְתָּן° ז' [מן מִכְמֶרֶת] אֻמָּן מֻמְחֶה בִּקְלִיעַת מִכְמָרוֹת וּבְתִקּוּנָן. — [מִכְמַרְתַּן־, ־תָּנִים, ־תְּנֵי־]

מֻכְמָשׁ°, מוּכְמָשׁ ת' [מן כמש, כָּמַשׁ°] כָּמוּשׁ מְאֹד, מְקֻמָּט וְכָחוּשׁ: "וְדָרֵי עִיר מֻכְמָשִׁים וּמְצֻמָּקִים, כִּסְחוּטֵי כָּל דָּם וּלְשַׁד" (ולפובסקי, שירים 277). — [מֻכְמֶשֶׁת, מֻכְמָשִׁים, ־שׁוֹת]

מֻכְמָת°, מוּכְמָת ת' [מן כַּמּוּת] שֶׁנִּקְבְּעָה כַּמּוּתוֹ: "הָאִימְפְּלִיקַצְיָה הַמֻּכְמֶתֶת" (ברגמן, תורת ההגיון 323). — [מֻכְמֶתֶת, מֻכְמָתִים, מֻכְמָתוֹת]

מכן [מן א. מְכוֹנָה]

~ פִּע' **מִכֵּן°** פ"י 1. צִיֵּד בִּמְכוֹנוֹת, הִנְהִיג יִצּוּר בְּאֶמְצָעוּת מְכוֹנוֹת בִּמְקוֹם עֲבוֹדַת־יָדַיִם אוֹ עֲבוֹדַת־מְכוֹנוֹת: הַמֶּשֶׁקִים מִכְּנוּ אֶת הַחַקְלָאוּת. 2. [בצבא] צִיֵּד בִּכְלֵי־רֶכֶב חֲמוּשִׁים: מִשְׂרַד הַבִּטָּחוֹן הוֹרָה לְמַכֵּן אֶת הַחֲטִיבָה. — [לְמַכֵּן אֶת־, מְ־]

~ פֻּע' **מֻכַּן°**, צֻיַּד בִּמְכוֹנוֹת, הֻכְנְסוּ בּוֹ מְכוֹנוֹת בִּמְקוֹם עֲבוֹדַת יָדַיִם אוֹ עֲבוֹדַת בְּהֵמוֹת: הַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי מֻכַּן עַל־יְדֵי מִשְׂרַד הַחַקְלָאוּת. חֲטִיבָה מְמֻכֶּנֶת. —[מְמֻכָּן, יְמֻכַּן] [וראה עוד ערך מְמֻכָּן]

~ הת' **הִתְמַכֵּן°**, 1. עָבַר לַעֲבוֹדַת מְכוֹנוֹת בִּמְקוֹם עֲבוֹדַת־יָדַיִם אוֹ עֲבוֹדַת מְכוֹנִית: הַחַקְלָאוּת מִתְמַכֶּנֶת וְהוֹלֶכֶת בְּיָמֵינוּ. 2 [בהשאלה] הָפַךְ לִמְכוֹנָה: "כְּשֶׁרָאָה הַסּוֹפֵר... אֶת הָאָדָם הַמִּתְמַכֵּן, הָיְתָה נַפְשׁוֹ רוֹגֶזֶת" (פנואלי, 'דבר'). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

מְכַנֶּה° ז' [מן כנה, כִּנָּה] [בחשבון] הַמִּסְפָּר שֶׁמִּתַּחַת לְקַו הַשֶּׁבֶר, הַמְצַיֵּן לְכַמָּה חֲלָקִים נִתְחַלְּקָה הַיְּחִידָה, לְהַבְדִּילוֹ מִן הַמִּסְפָּר שֶׁמִּמַּעַל לַקַּו, הַנִּקְרָא "מוֹנֶה": בַּשֶּׁבֶר $\frac{2}{3}$ הַמִּסְפָּר 3 הוּא הַמְכַנֶּה. — [מְכַנֵּה־, מְכַנִּים, מְכַנֵּי־]

— **מְכַנֶּה־מְשֻׁתָּף°**, 1 [בחשבון] מִסְפָּר הַמַּתְאִים כִּמְכַנֶּה לִקְבוּצָה שֶׁל שְׁבָרִים; לְשֵׁם חִבּוּר שְׁבָרִים אוֹ חִסּוּרָם יֵשׁ לִמְצֹא בִּתְחִלָּה מְכַנֶּה מְשֻׁתָּף לָהֶם, לְמָשָׁל: מְכַנֶּה מְשֻׁתָּף לִשְׁבָרִים $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$ הוּא 20. 2. [בהשאלה] בָּסִיס מְשֻׁתָּף, מַצָּע מְשֻׁתָּף, צַד צָוֶה: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִדְגִּישׁ אֶת הַמְכַנֶּה הַמְּשֻׁתָּף שֶׁבְּדִבְרֵי הַנּוֹאֲמִים.

מְכֻנֶּה*, מכונה ת' [מן כנה, כִּנָּה*] קָרוּא בְּשֵׁם מְסֻיָּם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ כִּנּוּי: "רֹב נִפְלְאוֹתֶיךָ הַרְאֵה לַמְכֻנִּים רֵעִים" (סידור רס"ג, שטז). הַסּוֹפֵר אֲשֶׁר גִּינְצְבֶּרְג מְכֻנֶּה "אַחַד הָעָם". — [מְכֻנָּה, ־נִּים, ־נּוֹת]

— **מִסְפָּר מְכֻנֶּה°** [בחשבון] מִסְפָּר שֶׁעַל־יָדוֹ רָשׁוּם שֵׁם הַדְּבָרִים שֶׁהוּא מוֹנֶה אוֹתָם: הַמִּסְפָּרִים 5 מ', 7 ק"ג הֵם מִסְפָּרִים מְכֻנִּים (לְהַבְדִּיל מִן הַמִּסְפָּרִים 5, 7).

מֶכָנִי* ת' [מיוונית: mechane מכונה, מכשיר] 1. הַמִּתְיַחֵס לִמְכָנִיקָה, הַנָּתוּן לְחֻקֵּי הַחֹמֶר וְהַתְּנוּעָה: עֲבוֹדָה מֶכָנִית. כֹּחוֹת מֶכָנִיִּים. 2. מֻפְעָל עַל־יְדֵי מַכְשִׁיר אוֹ עַל־יְדֵי מְכוֹנָה: נַגָּרִיָּה מֶכָנִית. מַסְגֵּרִיָּה מֶכָנִית. 3. [בהשאלה] אוֹטוֹמָטִי, עָשׂוּי בְּלֹא מַחֲשָׁבָה, כְּמַעֲשֵׂה מְכוֹנָה, הַפּוֹעֵל מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל בִּלְבַד: הָאָסִיר עָנָה בְּאֹפֶן מֶכָנִי עַל שְׁאֵלוֹת הַחוֹקְרִים. — [מֶכָנִית, מֶכָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **צִיּוּר מֶכָנִי°**, שִׂרְטוּט תָּכְנִיּוֹת, תַּרְשִׁימִים וְכַדּוֹמֶה, בְּאֶמְצָעוּת מְחוּגוֹת, סַרְגֵּלִים וְכַדּוֹמֶה.

— **תַּעֲרֹבֶת מֶכָנִית°**, עִרְבּוּב שֶׁל חֳמָרִים אֲחָדִים יַחַד בְּאֹפֶן שֶׁאֵינָם מִתְרַכְּבִים לְחֹמֶר חָדָשׁ וְאָחִיד, אֶלָּא שׁוֹמְרִים כָּל אֶחָד עַל סְגֻלּוֹתָיו – (לְהַבְדִּיל מִן תַּעֲרֹבֶת כִּימִית – "תִּרְכֹּבֶת").

— **מֶכָנִית◊** תה"פ אוֹטוֹמָטִית, בְּלֹא מַחֲשָׁבָה, כְּמַעֲשֵׂה מְכוֹנָה, מוּכָנִית.

— **מֶכָנִיּוּת◊** נ' 1. אוֹטוֹמָטִיּוּת, מוּכָנִיּוּת, שִׁגְרָתִיּוּת, פְּעֻלָּה מִתּוֹךְ חֹסֶר־מַחֲשָׁבָה: הָאָסִיר עָנָה בְּמֶכָנִיּוּת עַל שְׁאֵלוֹת הַחוֹקֵר. 2. [בפילוסופיה] הַהַשְׁקָפָה הָרוֹאָה בַּטֶּבַע וּבְעוֹלָם הַחַי אֶת הַכֹּחוֹת הַפִּיסִיִּים־הַמֶּכָנִיִּים כִּיסוֹד לְכָל הַתַּהֲלִיכִים; יְסוֹד הַכֹּל – תְּנוּעַת אֲטוֹמִים.

— **מֶכָנִיזְם**°, **מֶכָנִיסְמוּס**° ז׳ מַנְגָּנוֹן, מַעֲרֶכֶת הַמְּנוֹפִים וְהַגַּלְגַּלִּים וְכו׳ בְּתוֹךְ מַכְשִׁיר אוֹ מְכוֹנָה: ״הַמֶּכָנִיסְמוּס הַמֻּרְכָּב שֶׁל הָעֲבוֹדָה הַמַּחְשַׁבְתִּית״ (ביאליק, הספר העברי). בְּשָׁעוֹן קָבוּעַ מֶכָנִיזְם מֻרְכָּב.

מַכְנִיס* [מן כנס, הִכְנִיס*] תו״ז **1** * ז׳ מִי שֶׁמֵּבִיא דְּבַר־מָה מִן הַחוּץ: ״יְהֵא חֵלֶק מִמַּכְנִיסֵי הַשַּׁבָּת בִּטְבֶרְיָא״ (שבת קיח). **2** ° ת׳ נוֹתֵן הַכְנָסָה, מֵבִיא רְוָחִים: עֵסֶק מַכְנִיס. — [מַכְנִיסָה, מַכְנִיסִים, מַכְנִיסוֹת]

— **מַכְנִיס־וּמוֹצִיא*** (תוספתא בבא מציעא יא יג), כִּנּוּי לִרְשׁוּת־מַעֲבָר הַנִּתֶּנֶת לְאָדָם לַעֲבֹר מִבֵּיתוֹ אֶל הָרְחוֹב דֶּרֶךְ חֲצַר חֲבֵרוֹ.

מֶכָנִיקָה° נ׳ [מיוונית: mechanica דברים הנוגעים למכונות, למכשירים] **1**, עָנָף בְּמַדְּעֵי הַפִיסִיקָה הָעוֹסֵק בְּחֻקֵּי הַתְּנוּעָה וְשִׁוּוּי־הַמִּשְׁקָל, תּוֹרַת הַכֹּחוֹת וּפְעֻלּוֹתֵיהֶם. הַמֶּכָנִיקָה נֶחְלֶקֶת לְתוֹרַת הַכֹּחוֹת בִּתְנוּעָה—דִּינָמִיקָה, וּלְתוֹרַת שִׁוּוּי־הַמִּשְׁקָל—סְטָטִיקָה. **2**, מְכוֹנָאוּת, תּוֹרַת מִבְנֵה הַמְּכוֹנוֹת וּפְעֻלּוֹתֵיהֶן. — [מֶכָנִיקַת־, מֶכָנִיקוֹת]

— **מֶכָנִיקָה עֲדִינָה**°, טִפּוּל בְּמַכְשִׁירִים קְטַנִּים וַעֲדִינִים: שְׁעוֹנוֹת, תַּעֲשִׂיַּת מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים וְכַדּוֹמֶה.

מַכְנִיף° ת׳ [מן א. כנף, הִכְנִיף°] **1**, בַּעַל כְּנָפַיִם: סוּס מַכְנִיף. **2** [בהשאלה] מַרְקִיעַ שְׁחָקִים, מִתְעַלֶּה: ״בִּתְנוּפָה אוֹכֶלֶת, בַּחֲלוֹם מַכְנִיף״ (מיכל, ברקובין). — [מַכְנִיפָה, ־פִים, ־פוֹת]

מְכֻנָּם°, **מכונם** ת׳ [מן כִּנֵּם] מָלֵא כִּנִּים, נָגוּעַ בְּכִנִּים: ״יְלָדִים מְלֻכְלָכִים וּמְכֻנָּמִים״ (טברסקי, לפידים 309). — [מְכֻנֶּמֶת, מְכֻנָּמִים, מְכֻנָּמוֹת]

מִכְנָס* ז׳ [מן כנס] **1** *, פְּרִי־הָאֲדָמָה שֶׁאָדָם כּוֹנֵס וְשׁוֹמֵר בְּמַחְסָן: ״הַתַּגָּר... בִּזְמַן שֶׁרֹב מִכְנָסוֹ מִיִּשְׂרָאֵל״ (ירושלמי דמאי כב ג). **2** *, הַכְנָסָה, הַעֲבָרָה לְמַחְסָן: ״כְּשֶׁנִּתְעָרְבוּ (שְׁנֵי מִינֵי תְּבוּאָה) דֶּרֶךְ מִכְנָס״ (ירושלמי כלאים כז ג). **3** ° [בבלי־ירייה] הַפֶּתַח שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי הַקָּנֶה הַמְּאַפְשֵׁר אֶת הַכְנָסַת הַטִּיל אֶל תּוֹךְ הַקָּדָח. **4** ° [בלשון הדיבור] אֶחָד מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי הַמִּכְנָסַיִם, בֵּית־קִבּוּל לְרֶגֶל אַחַת [ראה להלן מִכְנָסַיִם]. — [מִכְנַס־, מִכְנָסִים, מִכְנְסֵי־]

— **בֵּית־מִכְנָס*** (ירושלמי בבא מציעא יב א), בֵּית־קִבּוּל לְיָדִית, גָּלִיל שֶׁשָּׂמִים בּוֹ יָדִית שֶׁל כְּלִי.

מְכֻנָּס*, **מכונס** ת׳ [מן כנס, כֻּנַּס*] **1** *, מְאֻסָּף, מְקֻבָּץ: ״מְבִיאִין עֵצִים מִן הַשָּׂדֶה מִן הַמְכֻנָּס, וּמִן הַקַּרְפֵּף אֲפִלּוּ מִן הַמְּפֻזָּר״ (ביצה ד ב). בַּעֲוֹן חַלָּה אֵין בְּרָכָה בַּמְכֻנָּס, וּמְאֵרָה מִשְׁתַּלַּחַת בַּשְּׁעָרִים״ (שבת לב:). **2** ° [בצבא] (מִבְנֶה) לֹא מְפֻזָּר, בְּהִתְכַּנְּסוּת יַחְדָּו: סֵדֶר מְכֻנָּס בִּזְמַן הַמַּסָּע. **3** °, מְכֻוָּץ, מְקֻפָּל: ״אַךְ מְכֻנָּס (הַיְאוֹר) כֻּלּוֹ בַּאֲפִיקִים אֵלָמִים״ (פיכמן, ד). הָאֲנָשִׁים יָשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁרַגְלֵיהֶם מְכֻנָּסוֹת תַּחְתֵּיהֶם. — [מְכֻנֶּסֶת, מְכֻנָּסִים, ־סוֹת]

— **מְכֻנָּס בְּתוֹךְ עַצְמוֹ**°, מְסֻגָּר, שָׁקוּעַ בְּעוֹלָמוֹ הַפְּנִימִי, אֵינוֹ מְשַׁתֵּף אֲחֵרִים בְּרִגְשׁוֹתָיו, אִינְטְרוֹבֶרְטִי.

— **בִּמְכֻנָּס**°, בְּצוּרָה מְכֻנֶּסֶת וּמְקֻבֶּצֶת: ״עֲבוֹדָתָהּ שֶׁל זוֹ בִּמְקֻבָּץ וּבִמְכֻנָּס״ (ויסלבסקי, תר״ במערכה 180).

מֻכְנָס*, **מוכנס** ת׳ [מן כנס, הֻכְנַס*] (תוספתא עבודה זרה ח א) מוּבָא, מֻעֲבָר מִן הַחוּץ פְּנִימָה. — [מֻכְנֶסֶת, מֻכְנָסִים, ־סוֹת]

מִכְנָסַיִם ז״ז [מן כנס] **1** °, בֶּגֶד עֶלְיוֹן שֶׁלּוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַל הָרַגְלַיִם וְהוּא מַגִּיעַ עַד הַמָּתְנַיִם. מִכְנָסַיִם אֲרֻכִּים מְכַסִּים אֶת הָרַגְלַיִם לְכָל אָרְכָּן, עַד לְמַטָּה מִן הַקַּרְסֻלַּיִם; מִכְנָסַיִם קְצָרִים מְכַסִּים אֶת הָרַגְלַיִם עַד מֵעַל הַבִּרְכַּיִם. **2**, תַּחְתּוֹנִים; בֶּגֶד כְּעֵין מִכְנָסַיִם עֲשׂוּיִים בַּד, שֶׁלּוֹבְשִׁים תַּחַת הַבְּגָדִים הָעֶלְיוֹנִים עַל בְּשַׂר הַגּוּף: ״וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה, מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ״ (שמות כח מב). ״וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ (הַכֹּהֵן) עַל־בְּשָׂרוֹ״ (ויקרא ו ג). ״וַיַּלְבִּישֵׁהוּ כְּלִיל תִּפְאֶרֶת... מִכְנָסַיִם, כְּתֹנֶת וּמְעִיל״ (בן־סירא מה יב—יג). מִכְנְסֵי־סְפּוֹרְט. מִכְנְסֵי־שְׂחִיָּה. — [מִכְנְסֵי־] [ראה גם לעיל מִכְנָס 4]

מְכֻנָּע°, **מוכנע** ת׳ [מן כנע, הֻכְנַע*] נִכְנָע, שֶׁנִּשְׁבְּרָה הִתְנַגְּדוּתוֹ: ״הַ׳גֹּלֶם׳ מֻכְנָע מִכְּבָר וְכָפוּף מֵרֹאשׁ לְמִשְׁמַעְתּוֹ״ (ביאליק, מגדלי ושלשת הכרכים). ״הָיִיתִי מֻכְנָע מְחֻנָּךְ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יח). — [מֻכְנַעַת, מֻכְנָעִים, ־עוֹת]

מְכֻנָּף°, **מכונף** ת׳ [מן כנף, כֻּנַּף°] **1**, בַּעַל כָּנָף אוֹ בַּעַל כְּנָפַיִם: ״בְּשַׁעֲרֵי הַמַּלְכוּת שֶׁעֲלֵיהֶם יִשְׁמְרוּ הַפָּרִים הַמְכֻנָּפִים מִפְּנֵי רוּחוֹת רָעוֹת״ (אריכא, סנחריב 169). זֶרַע מְכֻנָּף. **2**, [בהשאלה] נִשָּׂא כְּבַעַל כְּנָפַיִם, נִלְהָב: ״דְּבָרֶיהָ מִשְׁתַּחְרְרִים קִמְעָה קִמְעָה וְנַעֲשִׂים חֲפְשִׁיִּים וּמְכֻנָּפִים״ (אלתרמן, פונדק 8). ״אָחוּז כֻּלּוֹ בְּחֶדְוַת הַהִתְגַּלּוּת, סָחוּף בָּהּ, מְכֻנָּף, נִסְעָר״ (יזהר, צקלג 644). אֲנָשִׁים מְכֻנְּפֵי־חָזוֹן. **3**, מְסֻתָּר, מֻצְנָע: ״הִרְגִּישׁ... בְּקֹצֶר־רוּחוֹ הַמְכֻנָּף שֶׁל עַבְדּוֹ״ (שניאור, סיפורים רב). — [מְכֻנֶּפֶת, מְכֻנָּפִים, ־פוֹת]

— **מֵימְרָה מְכֻנֶּפֶת**°, אִמְרַת־כָּנָף, בִּטּוּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַהֲלָכִים רַבִּים בַּצִּבּוּר.

— **בִּמְכֻנָּף** תה״פ בְּהֶסְתֵּר, בְּצוּרָה בִּלְתִּי־בְּרוּרָה: ״לִרְאוֹת מַטָּרָה לְעַצְמָהּ בְּרִחוּק וּבִמְכֻנָּף״ (שנהר, ג 340).

מִכְנָף° ז׳ [מן כָּנָף] פְּרִישַׂת־כָּנָף [בהשאלה]: ״רְעִידַת־תְּהוֹמִים לִי וּמִכְנַף פְּסָגוֹת״ (ברוידס, שרשים 19). — [מִכְנַף־]

מֶכֶס ז׳ [מן ב. כסס; אכדית: miksu; ארמית: מִכְסָא; ערבית: מַכְּשׁ] **1** °, מַס שֶׁהַשִּׁלְטוֹנוֹת גּוֹבִים בְּשִׁעוּר מְסֻיָּם מֵעֵרֶךְ הַסְּחוֹרָה הַמְּיֻבֵּאת אוֹ הַמְּיֻצֵּאת: הַמֶּכֶס הוּא אֶחָד מִמְּקוֹרוֹת־הַהַכְנָסָה הַחֲשׁוּבִים שֶׁל הַמְּדִינָה. בַּנְּמֵלִים וּבְתַחֲנוֹת־הַגְּבוּל שֶׁל כָּל מְדִינָה קְבוּעוֹת תַּחֲנוֹת שֶׁל פְּקִידֵי־הַמֶּכֶס. **2**, [במקרא] תְּרוּמָה קְצוּבָה לֵאלֹהִים, חֵלֶק מִן הָרְכוּשׁ הַמֻּפְרָשׁ לְאוֹצַר ה׳ וּלְכֹהֲנָיו: ״וַיְהִי הַמֶּכֶס לַה׳ מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת... וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת ה׳ לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן״ (במדבר לא לז—מא). — [מֶכֶס־, מִכְסוֹ; מְכָסִים, מִכְסֵי־, גם מִכְסָאוֹת]

— **בֵּית־הַמֶּכֶס**°, תַּחֲנָה בִּגְבוּל הָאָרֶץ אוֹ בִּנְמַל־הַתְּעוּפָה, שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהּ פְּקִידֵי הַמֶּמְשָׁלָה הַגּוֹבִים אֶת הַמֶּכֶס מִן הַסְּחוֹרוֹת הַמֻּעֲבָרוֹת בַּגְּבוּל: ״לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה עוֹבֵר עַל בֵּית־הַמֶּכֶס, אָמַר לַעֲבָדָיו: ׳תְּנוּ מֶכֶס לַמּוֹכְסִים׳!״ (סוכה ל.).

מִכְסָה נ׳ [מן מֶכֶס] **1**, מִסְפָּר, כַּמּוּת, סַךְ: ״וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת, אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה״ (שמות יב ד). **2**, שִׁעוּר, מָנָה קְצוּבָה, נוֹרְמָה: ״וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל״ (ויקרא כז כג). מִכְסַת

הַמְּזוֹנוֹת לְכָל נֶפֶשׁ. מִכְסָה שְׁנָתִית שֶׁל עוֹלִים לָאָרֶץ בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי. — [מִכְסַת־, מִכְסוֹת]

מִכְסֶה ז׳ [מן כסה] כִּסּוּי, דָּבָר שֶׁמְּכַסִּים בּוֹ מַשֶּׁהוּ: ״וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה״ (בראשית ח יג). ״וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל, עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים״ (שמות כו יד). ״שְׁנֵי מִכְסָאוֹת הָיוּ: אֶחָד שֶׁל עִירוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים, וְאֶחָד שֶׁל עוֹרוֹת תְּחָשִׁים״ (שבת כח.). מִכְסֶה לְסִיר. מִכְסֶה לְתֵבָה. — [מִכְסֵה־, מִכְסִי; מִכְסִים, מִכְסֵי־, גם מִכְסָאוֹת, מִכְסוֹת־]

מְכַסֶּה ז׳ [מן כסה, כִּסָּה] 1. כִּסּוּי, מִכְסֶה, דָּבָר לְכַסּוֹת בּוֹ: ״תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה, וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה״ (ישעיה יד יא). 2. הַקְּרוּם הַמְּכַסֶּה אֶת הַקְּרָבַיִם: ״וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת״ (ויקרא ט יט). — [מְכַסֵּה־, מְכַסֵּהוּ; מְכַסִּים, מְכַסֵּי־]

מְכַסָּה° נ׳ [מן כסה, כִּסָּה] כְּסוּת לַגּוּף, מַלְבּוּשׁ: ״לֹא כֻתֹּנֶת, לֹא נַעַל, לֹא בֶגֶד וּמְכַסָּה״ (ביאליק, למנצח). — [מְכַסַּת־, מְכַסּוֹת]

מְכֻסֶּה, מכוסה ת׳ [מן כסה, כִּסָּה] מְצֻפֶּה, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו מִכְסֶה: ״וְהַזְּקֵנִים מְכֻסִּים בַּשַּׂקִּים עַל־פְּנֵיהֶם״ (דברי הימים א כא טז). ״בִּמְפֻלָּא מִמְּךָ אַל תִּדְרֹשׁ, וּבִמְכֻסֶּה מִמְּךָ אַל תַּחְקֹר״ (חגיגה יג., בשם בן־סירא). ״אֲבָנִים... שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ״ (שבועות ג ז). תֵּבָה מְכֻסָּה. — [מְכֻסָּה, מְכֻסִּים, ־סּוֹת]

— **מְכֻסֵּי־זֶרַע**° [בבוטאניקה] מַחְלָקָה שֶׁל צְמָחִים שֶׁזַּרְעֵיהֶם נִמְצָאִים בְּתוֹךְ קְלִפָּה, קֻפְסוֹל וְכַדּוֹמֶה: כָּל הַצְּמָחִים הַדּוּ־פְסִיגִיִּים וְהַחַד־פְּסִיגִיִּים שַׁיָּכִים לְמַחְלֶקֶת מְכֻסֵּי־הַזֶּרַע.

מְכֻסָּח°, מכוסח ת׳ [מן כסח, כִּסַּח°] כָּסוּחַ, מְקֻצָּץ: דֶּשֶׁא מְכֻסָּח. — [מְכֻסַּחַת, מְכֻסָּחִים, ־חוֹת]

מַכְסֵחָה° ז׳ [מן כסח] מַכְשִׁיר שֶׁל גַּנָּנִים לְכַסּוּחַ דֶּשֶׁא. — [מַכְסֵחַת־, מַכְסֵחוֹת, מַכְסְחוֹת־]

מַכְסִימוּם◇, **מַכְסִימָלִי**◇ וְכו׳ — ראה מַקְסִימוּם, מַקְסִימָלִי וְכו׳.

מַכְסִימָה◇, ראה מַקְסִימָה.

מַכְסִיף° ת׳ [מן א. כסף, הִכְסִיף*] מַלְבִּין: שֵׂעָר מַכְסִיף. פָּנִים מַכְסִיפִים מִבּוּשָׁה אוֹ מִמְּבוּכָה. — [מַכְסִיפָה, ־פִים, ־פוֹת]

מִכְסָן, ראה מוֹכְסָן.

מְכֻסָּס°, מכוסס ת׳ [מן א. כסס, כִּסֵּס°] מְכֻרְסָם, מְקֻצָּץ: ״בְּמוֹרְדוֹת הַפְּרֵיאוֹ קוֹצִים וְגִדְמוֹת־שִׂיחִים מְכֻסָּסִים וּמְעֻפָּרִים״ (יזהר, שיירה 9). צִפָּרְנַיִם מְכֻסָּסוֹת. — [מְכֻסֶּסֶת, מְכֻסָּסִים, ־סוֹת]

מְכֻסָּף°, מוכסף ת׳ [מן ב. כסף, הִכְסִף°] 1. מְצֻפֶּה כֶּסֶף: כַּפּוֹת וּמַזְלְגוֹת מֻכְסָפִים. 2. נוֹצֵץ כַּכֶּסֶף: ״בְּצַמֶּרֶת־זַיִת מֻכְסֶפֶת עֲנָפִים מִשְׁתַּחְרְרִים נִזְמָר״ (רחל, שירים קא). ״כִּפַּת שַׁחַק... מְגַהּ יָרֵחַ מֻכְסֶפֶת״ (ליכטנבוים, בר׳ טדיאום 273). — [מֻכְסֶפֶת, ־סָפִים, ־סָפוֹת]

מכ״ע ר״ת מִכְתָּב עִתִּי.

מְכֹעָר*, מכוער ת׳ [מן כער, כֵּעֵר*] מְגֻנֶּה, לֹא יָפֶה, מָאוּס: ״חָכְמָה מְפֹאָרָה בִּכְלִי מְכֹעָר״ (תענית ז.). ״כַּמָּה מְכֹעָר אוֹתוֹ הָאִישׁ!״ (תענית כ:). ״מְכֹעָר הַדַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שָׂכָר לָדוּן״ (כתובות קה.). ״דִּבּוּרִים מְכֹעָרִים אֵלּוּ נִכְנְסוּ לְלִבּוֹ שֶׁל הַיָּרֵשׁ וְעָכְרוּ אוֹתוֹ״ (עגנון, כפות עו). הִתְנַהֲגוּת מְכֹעֶרֶת. — [מְכֹעֶרֶת, מְכֹעָרִים, ־רוֹת]

מְכֻפָּל*, מכופל ת׳ [מן כפל, כִּפֵּל*] 1*. מֻגְדָּל פִּי שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר: ״שִׁירָה כְּפוּלָה עָלַי טוֹבָה מְכֻפֶּלֶת״ (הנגיד, דיואן 64). ״סַנְטֵרָה הַמְכֻפָּל בְּבָשָׂר״ (מנדלי מו״ס, רד). 2° [בחשבון] שֶׁנַּעַשְׂתָה בּוֹ פְּעֻלַּת כֶּפֶל. — [מְכֻפֶּלֶת, מְכֻפָּלִים, ־לוֹת]

— **כָּפוּל וּמְכֻפָּל***, גָּדוֹל פִּי כַּמָּה וְכַמָּה: ״׳בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה׳... שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא קָבוּר בְּתוֹכָהּ בָּטוּחַ, שֶׁשְּׂכָרוֹ כָּפוּל וּמְכֻפָּל״ (בראשית רבה נח). ״עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ״ (הגדה של פסח). ״הַקְּדֻשָּׁה כָּאן כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת״ (בורלא, עקביה 218). — [מְכֻפֶּלֶת, מְכֻפָּלִים, ־לוֹת]

מֻכְפָּל⁖, מוכפל ת׳ [מן כפל, הִכְפִּיל*] 1⁖. מֻגְדָּל פִּי שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר: ״חוּט לִשְׁמוֹנָה מֻכְפָּל״ (ינאי, קי). מַאֲמָץ מֻכְפָּל. מְנַת־מָזוֹן מֻכְפֶּלֶת. 2° [בחשבון] מֻגְדָּל עַל־יְדֵי פְּעֻלַּת כֶּפֶל: בְּתַרְגִּיל $3 \times 4 = 12$ הַמִּסְפָּר 3 מֻכְפָּל בְּ־4. — [מֻכְפֶּלֶת, מֻכְפָּלִים, ־לוֹת]

מַכְפֵּל⁖ ז׳ [מן כפל] כִּנּוּי לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה: ״אֲשֶׁר שָׁקַל אָב בְּמַכְפֵּל חֶבְרוֹן״ (פיוטים, סידור 657). ״אֲנִי שׁוֹמֵעַ עוֹד קוֹל תַּחַן: מִנִּי קֶבֶר הַמַּכְפֵּל הוּא״ (גרינברג, רחובות שי). — [מַכְפֵּל־]

מַכְפֵּלָה נ׳ [מן כפל] [בחשבון] הַתּוֹצָאָה שֶׁל פְּעֻלַּת הַכֶּפֶל שֶׁל מִסְפָּרִים זֶה בָּזֶה: בְּתַרְגִּיל $56 = 8 \times 7$ הַמִּסְפָּר 56 הוּא מַכְפֵּלַת 7 וְ־8. — [מַכְפֵּלַת־, מַכְפֵּלוֹת, מַכְפְּלוֹת־]

— **מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה** (בראשית כג ט), שְׁמָהּ שֶׁל הַמְּעָרָה בְּחֶבְרוֹן שֶׁנִּקְבְּרוּ בָּהּ, לְפִי הַתּוֹרָה, אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאִמּוֹתֵינוּ שָׂרָה, רִבְקָה וְלֵאָה. לְפִי הָאַגָּדָה נִקְבְּרוּ בָּהּ גַּם אָדָם וְחַוָּה.

מַכְפֵּלָן° ז׳ [מן מַכְפֵּלָה] מַכְשִׁיר־חִשּׁוּב לְכֶפֶל מִסְפָּרִים (Duplicator). — [מַכְפֵּלַן־, מַכְפֵּלָנִים, מַכְפֵּלָנֵי־]

מַכְפֶּלֶת° נ׳ [מן כפל, הִכְפִּיל*] 1. מְכוֹנַת־שִׁכְפּוּל, מְכוֹנָה שֶׁמַּדְפִּיסִים בָּהּ עֻתָּקִים מְרֻבִּים מֵעַל שַׁעֲוָנִית הָעֲשׂוּיָה לַדָּבָר: מַכְפֶּלֶת ״סְטֶנְסִיל״. מַכְפֶּלֶת־יָד. מַכְפֶּלֶת חַשְׁמַלִּית. 2. [בתפירה] שׁוּלֵי־בֶגֶד מְקֻפָּלִים וּתְפוּרִים: מַכְפֶּלֶת בְּשִׂמְלָה. — [מַכְפֶּלֶת־, מַכְפָּלוֹת, מַכְפְּלוֹת־]

מֻכְפָּן⁖, מוכפן ת׳ [מן כָּפַן; ראה גם ב. כפן, הִכְפִּין⁖] מְרֻעָב: ״לֹא צְמֵאִים וְלֹא מֻכְפָּנִים״ (אומץ גבורותיך, לאחרון של פסח). — [מֻכְפֶּנֶת, ־פָּנִים, ־נוֹת]

מְכֻפָּף°, מכופף ת׳ [מן כִּפָּפָה] נָתוּן בִּכְפָפָה: ״אִם הָאִשָּׁה מוֹשִׁיטָה יָד מְכֻפֶּפֶת, אֵין הַגֶּבֶר חַיָּב לְהָסִיר כְּפָפוֹתָיו״ (הלכות נימוסים). — [מְכֻפֶּפֶת, מְכֻפָּפִים, ־פוֹת]

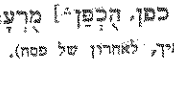

מ—מכבש
ח—חומר־המילוי

מַכְבֵּשׁ° ז׳ [מן כבש] הַתֶּקֶן נָע בְּתוֹךְ בִּכְנָה שֶׁל מָנוֹעַ וּמְהַדֵּק אֶת חֹמֶר־הַמִּלּוּי אֶל מְקוֹמוֹ (Gland) — [מַכְבֵּשׁ־, ־בְּשִׁים, מַכְבְּשֵׁי־]

מְכֻפָּשׁ*, מוכפש ת׳ [מן כפש, הִכְפִּשׁ*] רָמוּס, מְגֹלָל בֶּעָפָר אוֹ בַּבֹּץ: ״כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְכֻפֶּשֶׁת בָּאֵפֶר״ (בראשית רבה עה). ״רוּחוֹ כְּבוּלָה, מְכֻדֶּנֶת וּמְכֻפֶּשֶׁת לֶעָפָר״ (קבק, במשעול 501). ״הִתְפַּלַּשְׁנוּ כִּצְפַרְדֵּעַ בַּבֹּץ... מְכֻפָּשִׁים וּמִתְבַּיְּשִׁים כְּפִי שֶׁאָנוּ״ (יזהר,

מישור 199). ״הַשּׁוּלַיִם מְכֻפָּשִׁים הָיוּ בְּפִתֵּי רֶפֶשׁ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 170). — [מְכֻפֶּשֶׁת, מְכֻפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מְכֻפָּשׁ°, מכופש ת׳ [מן כפש] מְכֻפָּשׁ, מְגֹלָּל: ״כְּשֶׁפָּנָיו מְכֻפָּשִׁים כְּהִלָּכְתָם בְּחֶלְיָתָהּ הַתְּחוּחָה שֶׁל הָאֲדָמָה״ (טביב, דרך 156). ״עָלוּב נֶפֶשׁ, כָּפוּשׁ וּמְכֻפָּשׁ״ (יזהר, צקלג 678). — [מְכֻפֶּשֶׁת, מְכֻפָּשִׁים, ־שׁוֹת]

מַכְפְּתָר° ז׳ [מן כפתר, כִּפְתֵּר°] מַכְשִׁיר קָטָן בְּתַבְנִית אַנְקוֹל הַמְסַיֵּעַ לִרְכִיסַת נְעָלַיִם וְכַדּוֹמֶה. — [מַכְפְּתַר־, ־תְּרִים, ־תְּרֵי־]

מְכֻפְתָּר°, מכופתר ת׳ [מן כַּפְתּוֹר; ראה גם כפתר] 1. רָכוּס בְּכַפְתּוֹרִים, שֶׁכַּפְתּוֹרָיו הֻכְנְסוּ לְתוֹךְ אִבְקֵיהֶם הַמַּתְאִימִים: מְעִיל מְכֻפְתָּר. 2. [בהשאלה] מְסֻגָּר, שֶׁאֵינוֹ גָּלוּי: ״אָבוֹת זְעֵפָּנִיִּים, שֶׁתְּכוּנָתָם הַקַּפְּדָנִית, הַמְּכֻפְתֶּרֶת, אָמְנָם אִי־נְעִימָה הִיא לְבָנִים עַלִּיזֵי־עֹנֶג״ (פרלמן, תר׳ ריעיונות ג). ״הָיָה בְּדֶרֶךְ־כְּלָל אָדָם סָגוּר, מְכֻפְתָּר וְקַר־הַמֶּזֶג״ (דיגור, בימי 302). — [מְכֻפְתֶּרֶת, מְכֻפְתָּרִים, מְכֻפְתָּרוֹת]

מכר [אכדית: makkuru רכוש; ארמית: מְכַר נשא אשה]

~ פָּע׳ **מָכַר** פ״י 1. נָתַן דְּבַר־מָה לְאַחֵר בִּמְחִיר, קִבֵּל כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה־כֶּסֶף מֵאֵת קוֹנֶה תְּמוּרַת סְחוֹרָה שֶׁמָּסַר לוֹ: ״וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף״ (בראשית לז כח). ״סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר״ (משלי לא כד). ״הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת... כָּל הַמְחֻבָּר בַּקַּרְקַע הֲרֵי זֶה מָכוּר״ (תוספתא בבא בתרא ג א). 2. מָסַר, הִסְגִּיר, הֶעֱבִיר לִרְשׁוּת אַחֶרֶת: ״וַיִּחַר־אַף ה׳ בְּיִשְׂרָאֵל... וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב״ (שופטים ב יד). — [לִמְכֹּר אֶת־, לְ־; מוֹכֵר, יִמְכֹּר; מְכֹר! גם מִכְרָה! מִכְרִי!]

~ נפ׳ **נִמְכַּר** 1. נִמְסַר לַאֲחֵרִים בִּמְחִיר, נִתַּן לְקוֹנֶה: ״וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת״ (ויקרא כה כג). ״וְהָיוּ תְאֵנִים נִמְכָּרוֹת מִשָּׁלֹשׁ וּמֵאַרְבַּע בְּאִסָּר״ (מעשרות ב ה). 2. נִמְסַר, הֻסְגַּר: ״כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד״ (אסתר ז ד). 3. מָכַר אֶת עַצְמוֹ לְעֶבֶד: ״וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ״ (ויקרא כה מז). — [לְהִמָּכֵר, נִמְכַּר, יִמָּכֵר]

~ התפ׳ **הִתְמַכֵּר** 1. נִמְכַּר אוֹ מָכַר אֶת עַצְמוֹ: ״וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה״ (דברים כח סח). 2. הִתְמַסֵּר, הִקְדִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לִדְבַר־מָה מְסֻיָּם בְּכָל לִבּוֹ [בייחוד לשלילה]: ״לֹא הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳״ (מלכים א כא כה). ״וַתִּגְדַּל רָעָתוֹ מְאֹד וּלְכָל רָעָה הִתְמַכָּר״ (בן־סירא מז לט). ״הָאִישׁ אֲשֶׁר לֵב לוֹ לְהִתְמַכֵּר לְאֵיזֶה אִידֵיאָל רוּחָנִי״ (אחד העם, קס). ״הִתְמַכֵּר שָׁם לְמִשְׂחַק הַקְּלָפִים״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קלד). — [לְהִתְמַכֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

מֶכֶר ז׳ [מן מכר] 1. מְחִיר, כֶּסֶף שֶׁאָדָם מְשַׁלֵּם לַמּוֹכֵר בְּעַד דָּבָר שֶׁהוּא קוֹנֶה: ״וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה... וְנָתַתִּי מִכְרָם״ (במדבר כ יט). ״וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ״ (משלי לא י). 2*. מְכִירָה, מַתַּן סְחוֹרָה לְקוֹנֶה תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם: ״בְּמֶכֶר לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ דָּמִים״ (קידושין כו׳). 3. סְחוֹרָה, דָּבָר שֶׁמּוֹכְרִים אוֹתוֹ: ״וְהַצֹּרִים... מְבִיאִים דָּאג וְכָל־מֶכֶר וּמוֹכְרִים״ (נחמיה יג טז). — [מֶכֶר־, מִכְרוֹ; מְכָרִים, מִכְרֵי־]

— **מֶכֶר־שְׂכִירוּת°**, הַשְׂכָּרַת חֵפֶץ (מְכוֹנִית, מַכְשִׁיר וְכַדּוֹמֶה) בִּתְנַאי, שֶׁאִם יַגִּיעוּ תַּשְׁלוּמֵי דְּמֵי־הַשְּׂכִירוּת כְּדֵי סְכוּם מְסֻיָּם, תַּעֲבֹר לַשּׂוֹכֵר הַבַּעֲלוּת עַל אוֹתוֹ חֵפֶץ.

— **סַחַר־מֶכֶר°** [בעיקר בנוסח־בינוני] מַשָּׂא־וּמַתָּן בְּעִסְקֵי מִסְחָר: פְּלוֹנִי מֻמְחֶה גָּדוֹל בְּסַחַר־מֶכֶר.

— **שְׁטַר־מֶכֶר°**, אִשּׁוּר שֶׁנּוֹתֵן הַמּוֹכֵר לַקּוֹנֶה כִּי מָכַר לוֹ מַשֶּׁהוּ וְקִבֵּל אֶת מְחִירוֹ.

— **רַב־מֶכֶר°**, שֶׁרַבִּים קוֹפְצִים עָלָיו בַּשּׁוּק (Best-seller): הָרוֹמָן הֶחָדָשׁ נַעֲשָׂה עִם הוֹפָעָתוֹ לְרַב־מֶכֶר.

מַכָּר ז׳ [מן נכר, הִכִּיר] מַכִּיר, מוֹדָע, אָדָם שֶׁפְּלוֹנִי מַכִּיר אוֹתוֹ אוֹ גַּם נִפְגַּשׁ אִתּוֹ לִפְרָקִים: ״יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ״ (מלכים ב יב ו). פְּלוֹנִי הִזְמִין אֶת מַכָּרָיו וִידִידָיו לִמְסִבָּה. — [מַכַּר־, מַכָּרִים, מַכָּרֵי־; מַכָּרָה, מַכֶּרֶת־, מַכָּרוֹת, מַכְּרוֹת־]

— **וְיֵשׁ מַכָּר לֶעָנִי?*** (ירושלמי גיטין מה א). כְּלוּם יֵשׁ לוֹ יְדִידִים לֶעָנִי?

מֻכָּר°, מוכר ת׳ [מן נכר, הֻכַּר°] 1°. שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ, יָדוּעַ: ״וְקוֹל אִשָּׁה לְעוֹלָם מֻכָּר״ (אברהם אבן־עזרא לרות ג ח). ״כְּמִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לָצוּד פָּנִים מֻכָּרוֹת״ (קובנר, פנים 15). אָדָם פְּלוֹנִי מֻכָּר לִי בְּמִקְצָת. 2°. שֶׁהִכִּירוּ בּוֹ, שֶׁהִסְכִּימוּ וְאִשְּׁרוּ אֶת תָּקְפּוֹ אוֹ מַעֲמָדוֹ וְכַדּוֹמֶה: בֵּית־סֵפֶר מֻכָּר עַל־יְדֵי מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. תְּעוּדַת־גְּמַר מֻכֶּרֶת עַל־יְדֵי הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. פְּלוֹנִי הוּא שַׂחְקָן מֻכָּר. מְדִינָה מֻכֶּרֶת עַל־יְדֵי רֹב מְדִינוֹת הָעוֹלָם. 3°. מֻשָּׂג בַּהַכָּרָה, נִמְצָא בַּתּוֹדָעָה: חֲוָיָה נַפְשִׁית מֻכֶּרֶת. — [מֻכֶּרֶת, מֻכָּרִים, ־רוֹת]

א. **מְכֻרְבָּל, מכורבל** ת׳ [מן א.כרבל, כִּרְבֵּל] לָבוּשׁ, מְעֻטָּף וּמְכֻוָּץ: ״וְדָוִיד מְכֻרְבָּל בִּמְעִיל בּוּץ״ (דברי־הימים א טו כז). ״מְכֻרְבָּלִים הֵם בְּשַׂקִּים שֶׁל בַּד״ (סוקולוב, במראות 338). ״וְהַנּוֹסְעִים אֲחוּזֵי טַחַב וְצִנָּה וּמְכֻרְבָּלִים בִּמְעִילֵיהֶם״ (ביאליק, איש הסיפון). — [מְכֻרְבֶּלֶת, מְכֻרְבָּלִים, ־לוֹת]

ב. **מְכֻרְבָּל°, מכורבל** ת׳ [מן כַּרְבֹּלֶת] בַּעַל כַּרְבֹּלֶת, שֶׁיֵּשׁ כְּמִין כַּרְבֹּלֶת בְּרֹאשׁוֹ: הַתַּרְנְגוֹל הוּא עוֹף מְכֻרְבָּל. צֶמַח מְכֻרְבָּל. — [מְכֻרְבֶּלֶת, מְכֻרְבָּלִים, מְכֻרְבָּלוֹת]

מִכְרֶה ז׳ [מן א.כרה] חֲפִירָה בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה לַחְצֹב מִשָּׁם מַחְצָבִים: ״מִכְרֵה־מֶלַח״ (צפניה ב ט). מִכְרוֹת־פֶּחָם. מִכְרוֹת־זָהָב. — [מִכְרֵה־, מִכְרוֹת]

— **מִכְרֵה־זָהָב°** [בהשאלה] עֵסֶק רִוְחִי וּמַצְלִיחַ מְאֹד.

מְכֵרָה נ׳ [אולי קרוב אל מְכוּרָה; המשמעות משוערת בלבד] מוֹלֶדֶת, מוֹצָא: ״כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם״ (בראשית מט ה). —[מְכֵרַת־, מְכֵרוֹת]

מִכְרוֹעַ° ז׳ [מן כרע] הִשְׁתַּחֲוָיַת־נִימוּס קַלָּה אַגַּב כְּפִיפָה קַלָּה שֶׁל הַבִּרְכַּיִם, ״רֶוֶרַנְס״. — [מִכְרוֹעַ־, מִכְרוֹעִים, ־עֵי־]

מֻכְרָז°, מוכרז ת׳ [מן כרז, הֻכְרַז] שֶׁהֻכְרִיזוּ עָלָיו, שֶׁהוֹדִיעוּ עָלָיו בָּרַבִּים: הַסְּחוֹרָה הַמֻּכְרֶזֶת נִמְכְּרָה בִּמְכִירָה פֻּמְבִּית. — [מֻכְרֶזֶת, מֻכְרָזִים, ־זוֹת]

מִכְרָז°, מיכרז ז׳ [מן כרז] הוֹדָעָה פֻּמְבִּית עַל קַבָּלַת הַצָּעוֹת לִמְכִירָה, לִקְנִיָּה, לְמִשְׂרָה פְּנוּיָה וְכַדּוֹמֶה: מִכְרָז מִטַּעַם הַצָּבָא לְתַפִּירַת מַדִּים. מִכְרָז מִטַּעַם שֵׁרוּתֵי־הַמְּדִינָה עַל הַמִּשְׂרָה שֶׁנִּתְפַּנְּתָה. — [מִכְרַז־, מִכְרָזִים, מִכְרְזֵי־]

מֻכְרָח∴, מוכרח ת' [מן כרח, הֻכְרַח∴] 1 °, אָנוּס, נֶאֱלָץ, מְחֻיָּב: אַתָּה מֻכְרָח לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר! 2 ∴, הֶכְרֵחִי, שֶׁאֵין לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת: "וְחָשַׁב הָרַלְבַּ"ג שֶׁאֵין הַטַּעֲנָה הַזּוֹ מֻכְרַחַת" (אברבנאל, נח). "מֵאֲלֵיהֶם יָצְאוּ, כְּתוֹלָדָה מֻכְרַחַת מִתְּנָאֵי־חַיֵּינוּ בְּאַרְצוֹת נֵכָר" (אחד העם, כ). —[מֻכְרָחָה או מֻכְרַחַת, מֻכְרָחִים, ־חוֹת]

מַכְרִיז° ז' [מן כרז, הִכְרִיז*] כָּרוֹז, הַמּוֹדִיעַ בְּקוֹל דְּבַר־מָה: מַכְרִיז בִּמְכִירָה פֻּמְבִּית. —[מַכְרִיז־, ־זִים, ־זֵי־; מַכְרִיזָה, ־זוֹת]

מַכְרִיעַ* ת' [מן כרע, הִכְרִיעַ] 1 °, גּוֹרֵם לְהַכְרָעָה, מֵבִיא לִידֵי תּוֹצָאָה סוֹפִית: הִתְחוֹלֵל קְרָב מַכְרִיעַ בֵּין שְׁנֵי הַמַּחֲנוֹת. בָּאֲסֵפָה נִתְקַבְּלָה הַחְלָטָה מַכְרַעַת. נִצָּחוֹן מַכְרִיעַ. 2 *, מִי שֶׁפּוֹסֵק וְקוֹבֵעַ בִּהְיוֹת חִלּוּקֵי־דֵעוֹת: "הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ" (שבת לט:). 3 ° [במשקל השירה] אַמְפִיבְּרַכוּס [ראה ערך זה]. — [מַכְרִיעָה או מַכְרַעַת, מַכְרִיעִים, ־עוֹת]

— בּוֹרֵר־מַכְרִיעַ°, בּוֹרֵר נוֹסָף הַמְּזֻמָּן עַל־יְדֵי שְׁנֵי הַצְּדָדִים בִּהְיוֹת שְׁנֵי בּוֹרְרִים מֻחְלָקִים בְּדַעוֹתֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁיַּכְרִיעַ לְצַד בּוֹרֵר זֶה אוֹ זֶה.

— דֵּעָה מַכְרַעַת°, דֵּעָה הַקּוֹבַעַת אֶת הַהַחְלָטָה בִּהְיוֹת הַדֵּעוֹת הָאֲחֵרוֹת חֲלוּקוֹת: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִשְׁתַּתֵּף בָּאֲסֵפָה בִּזְכוּת שֶׁל דֵּעָה מַכְרַעַת.

— הַדַּעַת מַכְרַעַת*, מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת, הַהִגָּיוֹן מְחַיֵּב: "'וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ'... הַדַּעַת מַכְרַעַת: יָרֵךְ הִתְחִילָה בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ הַבֶּטֶן; לְפִיכָךְ תִּלָּקֶה הַיָּרֵךְ תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ הַבֶּטֶן" (ירושלמי סוטה יז א).

מְכֹרָךְ*, מכורך ת' [מן כרך, כֹּרַךְ*] 1 °, נָתוּן בִּכְרִיכָה, תָּפוּר וּמְדֻבָּק בֵּין שְׁתֵּי טַבְלוֹת: סְפָרִים מְכֹרָכִים. 2 *, מְחֻבָּר, קָשׁוּר, כָּרוּךְ: "הַסַּיִף וְהַסֵּפֶר נִתְּנוּ מְכֹרָכִין מִן הַשָּׁמַיִם... הַכִּכָּר וְהַמַּקֵּל נִתְּנוּ מְכֹרָכִין מִן הַשָּׁמַיִם" (ויקרא רבה לה). — [מְכֹרֶכֶת, מְכֹרָכִים, ־כוֹת]

מְכֻרְכָּב∴, מכורכב ת' [מן כַּרְכֹּב] בַּעַל כַּרְכֹּב, מְעֻגָּל: [ובהשאלה] מֻקָּף: "שַׁלִּיט יִרְכַּב עַל כֵּס מְכֻרְכָּב" (גבירול, ר 58). אָרוֹן מְכֻרְכָּב. — [מְכֻרְכֶּבֶת, ־כָּבִים, ־בוֹת]

מְכֻרְכָּם*, מכורכם ת' [מן כַּרְכּוֹם; וראה כרכם, כִּרְכֵּם*] צָבוּעַ בְּצֶבַע כַּרְכֹּם (צָהֹב או כָּתֹם־אֲדַמְדַּם): "יְרַקְרַק שֵׁם לַגָּוֶן הַמְּכֻרְכָּם" (רד"ק, שרשים, ירק). "טַרְפֵּי־עֵצִים כְּמוּשִׁים וּמְכֻרְכָּמִים" (פרישמן, כתבים 178). "אִשְׁתִּי מוֹצִיאָה מִן הַתַּנּוּר אֶת הַחַלָּה הַחַמָּה וְהַמְּכֻרְכֶּמֶת (ברקוביץ, תר' מדברים פח). "הֲקַת הַצְהַבְהֶבֶת הַמְּכֻרְכָּמָה מִמַּגָּע וּמִמִּשְׁמָשׁ" (שמיר, עירום 248). — [מְכֻרְכָּמָה או מְכֻרְכֶּמֶת, מְכֻרְכָּמִים, ־מוֹת]

— פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת*, פָּנִים שֶׁהִצְהִיבוּ מִצַּעַר אוֹ מִבּוּשָׁה: "שִׁמְעוֹן וְלֵוִי יָצְאוּ אַף הֵם פְּנֵיהֶם מְכֻרְכָּמוֹת" (בראשית רבה צט). "רָאִיתִי אֶת פְּנֵי יוֹנָה וְהֵם מְכֻרְכָּמִים" (יהודה שטינברג, רמב). "לְהָטִיל מִזְרַת חוֹל לְתוֹךְ הַפַּרְצוּפִים הַמְּכֻרְכָּמִים וּצְהֻבִּים שֶׁלָּנוּ" (יזהר, קיץ 72).

מְכֹרָס°, מכורס ת' [מן כָּרֵס] בַּעַל כָּרֵס, כַּרְסְתָן: בַּר־נַשׁ מְשֻׁפָּם וּמְכֹרָס. — [מְכֹרֶסֶת, מְכֹרָסִים, ־סוֹת]

מְכַרְסֵם∴ ז' [מן כרסם, כִּרְסֵם] כּוֹרֵת וְגוֹזֵר בְּשִׁנַּיִם: "חַיַּת קָנֶה קָנֶה יִגְעַר, יְחַלְּצֵנִי מִמְּכַרְסֵם מִיָּעַר" (אפיק רגן, לב' של פסח). — [מְכַרְסֶמֶת, מְכַרְסְמִים, ־מֵי־, ־מוֹת]

שִׁינֵי־כִירְסוּם בְּפִי מְכַרְסֵם

— מְכַרְסְמִים° (Rodentia), סִדְרָה בְּמַעֲרֶכֶת הַיּוֹנְקִים הַכּוֹלֶלֶת חַיּוֹת קְטַנּוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת, הַנִּכָּרוֹת בְּשִׁנֵּיהֶן הַחוֹתְכוֹת: שְׁתַּיִם בַּלֶּסֶת הָעֶלְיוֹנָה וּשְׁתַּיִם בַּלֶּסֶת הַתַּחְתּוֹנָה הַגְּדֵלוֹת כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶן. בְּשִׁנֵּיהֶן אֵלּוּ הֵן מְכַרְסְמוֹת וּמְפַצְּחוֹת אֶת מְזוֹנוֹתֵיהֶן. לַמְּכַרְסְמִים שַׁיָּכִים עַכְבָּרִים, אַרְנָבוֹת, סְנָאִים, אוֹגְרִים וְעוֹד.

מְכֹרְסָם°, מכורסם ת' [מן כרסם, כֹּרְסַם°] 1, שֶׁכִּרְסְמוּ אוֹתוֹ, גָּזוּר וְחָתוּךְ בְּשִׁנַּיִם: "קִשּׁוּא גָּדוֹל, מְכֹרְסָם לְמֶחֱצָה" (ביאליק, מאחורי ו). [ובהשאלה:] "בְּעוֹד שֶׁנַּפְשׁוֹ יְבֵשָׁה וּמְכֹרְסֶמֶת פַּחַד הַהֲוָיָה" (פיכמן, רכח). רִצְפַּת־עֵץ מְכֹרְסֶמֶת עַל־יְדֵי עַכְבָּרִים. 2, חָרוּץ, מְגֻיָּץ, חָרוּט עַל־יְדֵי מַכְרֶסֶמֶת בְּבֵית־מְלָאכָה. — [מְכֹרְסֶמֶת, ־סָמִים, ־מוֹת]

מַכְרֶסֶמֶת° נ' [מן כרסם, כִּרְסֵם] מְכוֹנָה לְכִרְסוּם שִׁנַּיִם בְּמַתֶּכֶת אוֹ בַּחֳמָרִים אֲחֵרִים; נִקְרֵאת גַּם "כַּרְסֹם" אוֹ "גַּיֶּצֶת". — [מַכְרֶסֶמֶת־, ־סְמוֹת]

מֻכְרָע∴, מוכרע ת' [מן כרע, הֻכְרַע∴] 1 ∴, שֶׁהוּבָא לִידֵי הַכְרָעָה, מֻחְלָט לְצַד מְסֻיָּם: "שֶׁעִקְּרֵי הַדְּבָרִים מֻכְרָעִין בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ" (רמב"ן, הקדמה למלחמות). 2 °, מְנֻצָּח, מוּבָס: שְׂרִידֵי הַגְּדוּד הַמֻּכְרָע נִתְפַּזְּרוּ לְכָל עֵבֶר. — [מֻכְרַעַת, מֻכְרָעִים, ־עוֹת]

מֻכְרָת∴, מוכרת ת' [מן כרת, הֻכְרַת] [בדקדוק בימי־הביניים] נִפְרָד, (שֵׁם) שֶׁאֵינוֹ בִּסְמִיכוּת וְלֹא בְּכִנּוּיִים: "וְהַמִּלָּה ("בְּרִית") בְּסָמוּךְ וּבְמֻכְרָת שָׁוָה, וְכֵן "שְׁבִית יַעֲקֹב", "וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית" (אברהם אבן־עזרא לבראשית ו יח). "סִפְרוֹ" בְּמֻכְרָת — "סֵפֶר". — [מֻכְרֶתֶת, מֻכְרָתִים, ־תוֹת]

מַכְרֵת° ז' [מן כרת] מַכְשִׁיר רְפוּאִי לִכְרִיתָה וּלְנִתּוּק שֶׁל בַּלּוּטוֹת וְכַדּוֹמֶה: מַכְרֵת־שְׁקֵדִים. — [מַכְרֵת־, מַכְרֵתִים, מַכְרְתֵי־]

מכ"ש ר"ת מִכָּל שֶׁכֵּן.

מִכְשׁוֹל ז' [מן כשל] 1, תַּקָּלָה, דָּבָר שֶׁעֲלוּלִים לְהִכָּשֵׁל בּוֹ: "פַּנּוּ־דָרֶךְ, הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי!" (ישעיה נז יד). "וּבָאתָ בֶּן־רֶגַע... בְּלִי מִכְשׁוֹל וָפֶגַע" (ביאליק, הנער). הַמִּתְחָרִים בְּמֵרוֹץ הַסּוּסִים דִּלְּגוּ עַל־פְּנֵי מִכְשׁוֹלִים רַבִּים שֶׁהוּשְׂמוּ בְּדַרְכָּם. 2, [בהשאלה] הַפְרָעָה, פֶּגַע רַע, דָּבָר שֶׁקָּשֶׁה לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו: "וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן" (יחזקאל יח ל). "וַיִּתֵּן לְאֶפְרַיִם מִכְשׁוֹל לְהַדִּיחָם מֵאַדְמָתָם" (בן־סירא מז לח). "מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת מִכְשׁוֹל גָּדוֹל הֵן" (עגנון, אורח 36). הַפָּלִיט נִתְקַל בְּמִכְשׁוֹלִים רַבִּים עַד שֶׁזָּכָה לְהַגִּיעַ אֶל הַמְּנוּחָה. —[מִכְשׁוֹל־, מִכְשׁוֹלִים, ־לֵי־; גם מִכְשׁוֹלוֹת]

— מִכְשׁוֹל־לֵב, מוּסַר־כְּלָיוֹת, רֶגֶשׁ שֶׁל חֲרָטָה עַל מַעֲשֶׂה רַע שֶׁנַּעֲשָׂה: "וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַאדֹנִי" (שמואל א כה לא).

— לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל (ויקרא יט יד), 1, מִמִּצְווֹת הַתּוֹרָה בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ: אַל תַּכְשִׁל אֶת הָעִוֵּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה וְלֹא יֵדַע שֶׁאַתָּה הוּא הַמַּכְשִׁיל אוֹתוֹ. 2 ° [בהשאלה] אַל תְּנַצֵּל אֶת חֻלְשָׁתוֹ שֶׁל הַזּוּלַת לְרָעָתוֹ.

מַכְשׁוּר°, מִיכְשׁוּר ז׳ [מן מַכְשִׁיר] הַתְקָנַת מַכְשִׁירִים, צִיּוּד בְּמַכְשִׁירִים: ״הַמִּכְשׁוּר הַלָּקוּי לֹא אִפְשֵׁר לַעֲקֹב אַחַר כָּל פְּרָטֵי הַתַּהֲלִיךְ הַמְּסֻבָּךְ״ (טבע וארץ, תשי״ט 27). — [מִכְשׁוּר־]

מַכְשִׁיר* ז׳ [מן כשר, הִכְשִׁיר*] 1°, כְּלִי־מְלָאכָה, כְּלִי אוֹ מִתְקָן כָּלְשֶׁהוּ הַמְּשַׁמֵּשׁ לְתַפְקִיד מְסֻיָּם: פַּטִּישׁ, צְבָת, מַסּוֹר — הֵם מַכְשִׁירֵי הַנַּגָּר. סְפָרִים, מַחְבָּרוֹת וְכוּ׳ — הֵם מַכְשִׁירֵי־לִמּוּד. מַכְשִׁירֵי־טֶלֶפוֹן. מַכְשִׁיר־רַדְיוֹ. חֲנוּת לְמַכְשִׁירֵי־כְּתִיבָה. 2* [בריבוי ובנסמך: מַכְשִׁירֵי־] פְּעֻלּוֹת מֻקְדָּמוֹת הַמְּכִינוֹת וּמַתְקִינוֹת דָּבָר לְתַכְלִיתוֹ: ״מַכְשִׁירֵי שְׁחִיטָה״ (ירושלמי שבת יז א). ״מַכְשִׁירֵי מִילָה״ (שבת קלו.). ״מַכְשִׁירֵי אֹכֶל־נֶפֶשׁ״ (מגילה ז:). — [מַכְשִׁיר־, מַכְשִׁירִים, ־רֵי־]

— מַכְשִׁירִין* ז״ר שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת, הָעוֹסֶקֶת בָּעִנְיָנִים וּבָאֳפָנִים הַמְּכִינִים וּמַכְשִׁירִים אֶת הַמְּזוֹנוֹת לְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן בִּנְתִינַת מַיִם עֲלֵיהֶם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

מַכְשִׁירָן° ז׳ [מן מַכְשִׁיר] מִי שֶׁמְּטַפֵּל בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים אוֹ בַּאֲבִיזָרִים שֶׁל מְכוֹנָה: מַכְשִׁירָן בְּמָטוֹס. — [מַכְשִׁירַן־, מַכְשִׁירָנִים, מַכְשִׁירָנֵי־]

מַכְשִׁירָנוּת° נ׳ [מן מַכְשִׁירָן] טִפּוּל בְּמַכְשִׁירִים וּבַאֲבִיזָרִים שֶׁל מְכוֹנָה: קוּרְסִים לְמַכְשִׁירָנוּת שֶׁל מְטוֹסִים. — [מַכְשִׁירָנוּת־]

מֻכְשָׁל, מוּכשל ת׳ [מן כשל, הֻכְשַׁל] נִתְקָל, נִפְגָּע עַל־יְדֵי מִכְשׁוֹל: ״וְיִהְיוּ מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ״ (ירמיה יח כג). — [מֻכְשֶׁלֶת, מֻכְשָׁלִים, ־לוֹת]

מַכְשֵׁלָה נ׳ [מן כשל] פֶּגַע, עִנְיָן הַכָּרוּךְ בְּסִבּוּכִים וּבִקְשָׁיִים, דָּבָר הֶעָלוּל לְהַכְשִׁיל, תַּסְבֹּכֶת: ״קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ!״ (ישעיה ג ו). ״וּבָאוּ מְתַוְּכִים לְפַשֵּׁר וּלְתַוֵּךְ וְלָקְחוּ אֶת כָּל הַמַּכְשֵׁלָה תַּחַת יָדָם״ (ברקוביץ, תר׳ מדברים מח). ״גְּדוֹלָה הַמַּכְשֵׁלָה אֲשֶׁר תָּבוֹא״ (בורלא, אשתו 160). — [מַכְשֵׁלַת־, מַכְשֵׁלוֹת, ־לוֹת־]

מְכַשֵּׁף ז׳ [מן כשף, כִּשֵּׁף] קוֹסֵם, עוֹשֶׂה כְּשָׁפִים: ״לֹא־יִמָּצֵא בְךָ... קֹסֵם קְסָמִים, מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף״ (דברים יח י—יא). ״הַמְּכַשֵּׁף הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם״ (סנהדרין ז יא). ״מְכַשֵּׁף אֲנִי, וּלְנַסּוֹתְכֶם בִּכְשָׁפִים בָּאתִי״ (רש״י סנהדרין מד:). — [מְכַשֵּׁף־, מְכַשְּׁפִים, ־פֵי־]

מְכֻשָּׁף˚, מכושף ת׳ [מן כשף, כֻּשַּׁף˚] מֻקְסָם, אֲחוּז־כִּשּׁוּף: ״וְנִדְמֶה לָהֶם שֶׁעוֹמְדִים בְּפַלְטִין מְפֹאָר וּמְכֻשָּׁף זֶה״ (מנדלי מו״ס, פג). ״וְעָמְדוּ מְכֻשָּׁפִים מִקֶּסֶם הַצֶּבַע הָרָוֶה״ (טשרניחובסקי, שירים 313). ״עָזַבְנוּ תֵּכֶף לְאַחַר הַפֶּסַח אֶת אַרְמוֹנָהּ הַמְּכֻשָּׁף שֶׁל הָאַלְמָנָה״ (פיכמן, צג). ״וְשׁוּב שְׁתֵּי הַקְּשָׁתוֹת... מִשְׁתַּלְּבוֹת, מִסְתַּגְּרוֹת לְעִגּוּל אֶחָד מְכֻשָּׁף״ (למדן, במעלה קסד). —[מְכֻשָּׁפָה או מְכֻשֶּׁפֶת, ־שָּׁפִים, ־פוֹת]

מְכַשֵּׁפָה נ׳ [ראה מְכַשֵּׁף] קוֹסֶמֶת, אִשָּׁה הָעוֹסֶקֶת בִּכְשָׁפִים: ״מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה״ (שמות כב יז). — [מְכַשֵּׁפוֹת, מְכַשְּׁפוֹת־]

— צֵיד־מְכַשְּׁפוֹת° [שאול מימי־הביניים, מן המאות 15—17, כשרבו בגרמניה ובארצות אחרות רדיפות אכזריות נגד נשים שהואשמו במעשי כישוף והועלו על המוקד] כִּנּוּי־גְּנַאי לִרְדִיפוֹת וּלְהִתְקָפוֹת נִמְרָצוֹת שֶׁל הַשִּׁלְטוֹנוֹת עַל חוּגֵי מִתְנַגְּדִים שׁוֹנִים.

מַכְשֵׁפוֹת* נ׳ [מן מְכַשֵּׁף] מַעֲשֵׂה־כִּשּׁוּף: ״וּמַנִּיחִין הַצִּיץ בְּמַכְשֵׁפוֹת תַּחַת לְשׁוֹנוֹ״ (תנחומא, ויצא יב). ״יוֹצֵא (הָיָה פַּרְעֹה) לַיְאוֹר בִּשְׁבִיל מַכְשֵׁפוֹת״ (רש״י מועד קטן יח.). ״מַעֲשֵׂה מַכְשֵׁפוֹת עָשִׂית!״ (שלונסקי, תר׳ מכשפה). — [מַכְשֵׁפוֹת־, ־פוֹת]

מְכַשְּׁפָן˚ ז׳ [מן מְכַשֵּׁף] מְכַשֵּׁף, קוֹסֵם: ״וּבְנֵי עֲמָלֵק מְכַשְּׁפָנִים הֵם״ (חזקוני, בשלח יז ט). — [מְכַשְּׁפַן־, ־פָנִים, ־פָנֵי־]

מְכַשְּׁפָנִית˚ נ׳ [מן מְכַשְּׁפָן] מְכַשֵּׁפָה: ״מִפְּנֵי נָשִׁים מְכַשְּׁפָנִיּוֹת יִשְׂרְאֵלִיּוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַשְׁקְלוֹן״ (רש״י סנהדרין מד:). ״סְחוֹב אֵלֵינוּ אֶת הַמְּכַשְּׁפָנִית שֶׁלְּךָ! נַעֲשֶׂה דִּין!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 11). — [־נִיּוֹת]

מֻכְשָׁר*, מוכשר ת׳ [מן כשר, הֻכְשַׁר*] 1°, מְתֻקָּן, מוּכָן, רָאוּי וּמַתְאִים: ״כְּשֶׁתַּגִּיעַ הַשָּׁעָה הַמֻּכְשֶׁרֶת לְכָךְ״ (אחד העם, לא). אֲדָמָה מֻכְשֶׁרֶת לְהִתְיַשְּׁבוּת. הַדּוֹר לֹא הָיָה מֻכְשָׁר לְהַעֲרִיךְ אֶת גָּדְלָהּ שֶׁל הַתַּגְלִית. 2°, בַּעַל כִּשְׁרוֹנוֹת, מְחוֹנָן בְּכִשְׁרוֹן: ״עַל־יְדֵי הַמֻּכְשָׁרִים לִהְיוֹת אִכָּרִים אֲמִתִּיִּים״ (אחד העם, לא). ״לֹא כָּל אִשָּׁה מֻכְשֶׁרֶת לָצֵאת מִמִּדָּה לְמִדָּה״ (עגנון, כפות רגה). פְּלוֹנִי תַּלְמִיד מֻכְשָׁר הוּא. חוֹקֵר מֻכְשָׁר מְאֹד. 3°, מֻתָּר לְשִׁמּוּשׁ, שֶׁנַּעֲשָׂה כָּשֵׁר: עוֹפוֹת מְנֻקִּים וּמֻכְשָׁרִים. — [מֻכְשֶׁרֶת, מֻכְשָׁרִים, ־רוֹת]

— מֻכְשָׁר (לְקַבֵּל טֻמְאָה)* [בהלכה] פְּרִי אוֹ תְּבוּאָה תְּלוּשִׁים שֶׁנִּרְטְבוּ בְּמַיִם אוֹ בְּטַל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְנַעֲשׂוּ עַל־יְדֵי־כָּךְ מוּכָנִים לְקַבֵּל טֻמְאָה בְּנָגְעָם בְּמֵת אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ: ״הַמַּנִּיחַ זֵיתָיו בַּגַּג... אֵינָן מֻכְשָׁרִים, נְתָנָן בַּבַּיִת... הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין״ (טהרות ט ו).

מְכֻשָּׁר°, מכושר ת׳ [מן כָּשֵׁר; כשר] 1, מְתֻקָּן וְטוֹב וְרָאוּי לְפִי הַדִּין: קְדֵרוֹת מְכֻשָּׁרוֹת לַפֶּסַח. 2, בַּעַל כְּשִׁירוּת, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַכְשָׁרָה מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי מְכֻשָּׁר כָּרָאוּי לַעֲבוֹדָה מִשְׂרָדִית. — [מְכֻשֶּׁרֶת, מְכֻשָּׁרִים, ־רוֹת]

מֻכְשָׁרוּת°, מוכשרות נ׳ [מן מֻכְשָׁר] הֱיוֹת מֻכְשָׁר, הֱיוֹת נָתוּן בְּכִשְׁרוֹן אוֹ בְּכִשְׁרוֹנוֹת: ״מֻכְשָׁרוּת בַּעֲלֵי־הַמְּלָאכָה לָאִגּוּד קוֹאוֹפֶּרָטִיבִי״ (אביגדי, יד 318). מֻכְשָׁרוּתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר אֵינָהּ מֻטֶּלֶת בְּסָפֵק. — [מֻכְשָׁרוּת־]

מְכֻשָּׁת°, מכושת ת׳ [מן כִּשּׁוּת] מְכֻסֶּה כְּשׁוּת, מְכֻסֶּה שְׂעָרוֹת קְצָרוֹת וְרַכּוֹת: ״הַפַּרְצוּפִים הַשְּׁחַרְחָרִים וְהַמְכֻשָּׁתִים״ (שופמן, ב 42). ״קָלַסְתֵּר מְכֻשָּׁת וּלְחָיַיִם חֲמוּמוֹת־דְּהוּיוֹת״ (אבי־שאול, תר׳ הר א 50). — [מְכֻשֶּׁתֶת, מְכֻשָּׁתִים, ־תּוֹת]

מכש״ת ר״ת מַעֲלַת כְּבוֹד שֵׁם תּוֹרָתוֹ.

מכ״ת ר״ת מַעֲלַת כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ.

מִכְתָּב ז׳ [מן כתב] 1, אִגֶּרֶת, גִּלָּיוֹן כָּתוּב שֶׁאָדָם שׁוֹלֵחַ לְמִישֶׁהוּ לְהוֹדִיעוֹ דְּבָרִים אוֹ לִשְׁאוֹל פְּרָטִים וְכַדּוֹמֶה: ״וַיָּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר...״ (דברי הימים ב כא יב). ״הַמִּכְתָּבִין שֶׁבַּבְּרָכִים אֵין קוֹרִין בָּהֶם; אִם הָיָה דָּבָר שֶׁהוּא צֹרֶךְ־מְדִינָה, הֲרֵי זֶה מֻתָּר״ (תוספתא שבת יז ח). בְּיָמֵינוּ אָנוּ שׁוֹלְחִים מִכְתָּבִים בְּעִקָּר בְּאֶמְצָעוּת הַדֹּאַר. 2, כְּתִיבָה, כְּתָב: ״וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת״ (שמות לב טז). ״עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן... וְהַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב וְהַלּוּחוֹת״ (אבות ה ו). — [מִכְתַּב־, מִכְתָּבִים, מִכְתְּבֵי־]

— מִכְתָּב דָּחוּף°. מִכְתַּב־אֶקְסְפְּרֶס°, מִכְתָּב שֶׁשֵּׁרוּת־הַדֹּאַר מִתְחַיֵּב לִמְסֹרוֹ לַנִּמְעָן בְּדֶרֶךְ מְהִירָה יוֹתֵר מִזּוֹ שֶׁל מִכְתָּב רָגִיל.

– מכתב־המלצה °, מכתב שאדם או מוסד ממליצים בו על פלוני שהוא ראוי לעזרה, או מכשר ומתאים לעבודה שמציעים לו וכיוצא בזה.

– מכתב חוזר °, הודעה שהעתקה או הדפסה בעתקים רבים הנשלחים אל המעונינים בדבר; נקרא בקצור גם ״חוזר״.

– מכתב־עתי ° [על־פי הגרמנית: Zeitschrift] כתב־עת (שם שהיה מקבל בתקופת־ההשכלה לעתון, לז'ורנל וכדומה, היוצאים לאור לעתים קבועות): ״אין מכתב עתי אחר לא יודיע זאת״ (סוקולוב, במראות 214).

– מכתב רשום °, מכתב ששולחו מקבל מידי הדאר קבלה, וכן מחיב הדאר את הנמען לחתם לאשור שקבל את המכתב.

מכתב* ז׳ [מן כתב] 1 °, חרט לכתיבה על לוח־צפחה. 2* (כלים יג ב), מכשיר־כתיבה שהיו כותבים או חורטים בו בלוח שעוה; הקצה שהיו כותבים בו נקרא ״כותב״, והקצה שבו היו מוחקים – ״מוחק״. – [מכתב־, מכתבים, ־בי־]

מכתב ⁺, מכותב ת׳ [מן כתב, כתב ⁺] 1 ⁺, כתוב, רשום: ״מכתב על ספר כמו חזון מכתב עלי לוחות״ (הנגיד, דיואן 51). 2 °, מי שהמכתב או המברק מכונים אליו. – [מכתבת, ־תבים, ־בות]

מכתב*, מוכתב ת׳ [מן כתב, הכתב*] 1 °, שהכתיבו אותו: הכתבה מכתבת למבחן. תנאי השלום מכתבים על־ידי המנצח. 2*, רשום, מכנס ברשימה: ״כמה אדם רוצה לתן לקטע לו ידו המכתב למלכות?״ (בבא קמא פה.). – [מכתבת, מכתבים, ־בות]

מכתבה ° נ׳ [מן כתב] 1, מדף מגבה במשרד או במקום אחר המיעד לכתיבה עליו: מכתבות במשרד־הדאר. 2, ארון ובו טבלה העשויה לשמש כשלחן־כתיבה. – [מכתבת־, מכתבות, מכתבות־]

מכתה, מכיתה נ׳ [מן כתת] שברים ורסיסים של דבר שנשבר: ״ושברה כשבר נבל יוצרים... ולא ימצא במכתתו חרש״ (ישעיה ל יד). ״במכתות כוס זכוכית״ (ביאליק, צפרירים). [ובהשאלה:] ״ממכתות חייך מקדשי אחרים הקימה״ (שניאור, שירים רח). ״נגוהות זהר בדומה למכתות כסף מבריק״ (בורלא, כיסופים 9). – [מכתת־, מכתות]

מכתוף ° ז׳ [מן כתף] התקן המחבר על עקב־הקת של כלי־יריה לשם רפוד או לשם יצוב ההשענה על הכתף. – [מכתוף־, מכתופים, ־פי־]

מכתיר* ז׳ [מן כתר, הכתיר] (עירובין נג.) כנוי לנשיא הסומך חכמים להוראה. – [מכתירים, ־רי־]

א. **מכתם** ז׳ [המקור לא הוברר] 1 °, אפיגרם, שיר קצר הכולל תכן סטירי־עוקצני או חידוד. 2, [במקרא] כנוי לאחד מסוגי השירים במזמורי תהלים (תהלים טז א). – [מכתם־, מכתמים, מכתמי־]

ב. **מכתם ⁺** ז׳ [מן ב.כתם] כלי עשוי זהב: ״כסוחרת ממלאה במכתם״ (יוסי בן יוסי, זבכן מה נהדר). – [מכתם־, מכתמים, מכתמי־]

מכתם ⁺, מוכתם ת׳ [מן כתם, הכתם ⁺] מלכלך, שיש בו כתם או כתמים: ניר מכתם בדיו. בגד מכתם בשמן. – [מכתמת, מכתמים, ־מות]

מכתם*, מכותם ת׳ [מן כתם, כתם*] מלכלך, מלא כתמים: ״׳מכתם לדוד׳ – אמר דוד: מכתם אני״ (מדרש תהילים טז, מהדורת בובר). ״עתה מרחיש בו פרימוס מכתם״ (שנהר, ב 381). – [מכתמת, מכתמים, ־מות]

מכתף* ז׳ [מן כתף, כתף*] כתף, סבל, נושא משא על כתפו: ״מכתפי פרות״ (ירושלמי שביעית לח ב). – [מכתף־, מכתפים, ־פי־]

מכתף °, מכותף ת׳ [מן כתף] נשוא על הכתף: ״צרור גדול מכתף על כתפך״ (ליסיצקי, במעלות 27). ״מכתפת על כתפיהם של שמונה בחורים... זעה... תבנית של עץ״ (שלונסקי, תרי קולא 209). – [מכתפת, מכתפים, ־פות]

מכתף °, מוכתף ת׳ [מן כתף, הכתף °] משען על הכתף: רובים מכתפים. – [מכ פת, מכתפים, ־פות]

מכתר ⁺, מכותר ת׳ [מן כתר, כתר ⁺] 1 °, מקף: הפלגה המכתרת נכנעה. 2 °, שנתנה לו כותרת: בשל טעות הסדר יצא העמוד בלתי־מכתר. 3 ⁺, מעטר, מקשט: ״המצפים בזהב והמכתרים ומעטרים באבנים יקרות״ (יוסיפון, שצב). – [מכתרת, מכתרים, ־רות]

א. **מכתר*, מוכתר** ת׳ [מן כתר, הכתר*] 1 ⁺, שנתן כתר בראשו [גם בהשאלה]: ״חן וכבוד ונבואה מכתרים״ (יהודה הלוי, ט 432). ״עטוף בטלית ומכתר בתפלין״ (מגדלי מו״ס, פב). 2 °, שנתן לו תאר: פלוני מכתר בתאר דוקטור לפילוסופיה. 3* [בהשאלה] בעל סגלות של־: ״מרדכי מכתר בנימוסו היה״ (מגילה יב:). ״שניהם יצאו משם מכתרים בנימוסים ומשכילים בחכמה ומדע״ (מגדלי מו״ס, תס). ״וזהיר בקלות כבחמורות ומכתר במעלות ובמדות״ (עגנון, האש ה). – [מכתרת, מכתרים, ־רות]

ב. **מכתר °, מוכתאר** ז׳ [ערבית: מח'תאר נבחר] ראש־הכפר, זקן־הכפר (בין הערבים בעקר). – [מכתר־, מכתרים, מכתרי־]

מכתש ז׳ [מן כתש] 1, כלי ששמים בתוכו חמרים שונים לכתישה בעלי, מדוכה קטנה: ״אם־תכתוש את־האויל במכתש בתוך הריפות בעלי, לא־תסור מעליו אולתו״ (משלי כז כב). מכתש לקפה.

א—מכתש, ב—עלי

2, שקע סגור מכל הרוחות על־ידי שטח גבוה יותר: ״הילילו, ישבי המכתש״ (צפניה א יא). המכתש הגדול בנגב. 3*, שקע, גמה, כעין השקע שבמכתש (תוספתא כלים בבא מציעא ז ח). 4 °, בור המתהוה בקרקע לאחר התפוצצות פגז וכדומה. – [מכתש־, מכתשים, ־שי־]

מכתשת* נ׳ [מן כתש] 1, מכתש, מכשיר לכתש בו: ״לעשות שני עגולי דבלה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו״ (תענית כח.). ״אין כותשין במכתשת (ביום טוב)״ (ביצה יד.). ״דרדור המצה במכתשת״ (ברנר, א 175). ״וכתשה מצה במכתשת ובעלי של עץ״ (ביאליק, החצוצרה ג). 2, בור, גמה בקרקע: ״מכתשת מלאה עצמות״ (תוספתא נידה ח ו). – [מכתשת־, מכתשות, מכתשות־]

מכתת ° ז׳ [מן כתת] כלי־עץ כעין פטיש שכותתים בו בשר לשם התקנת ״שניצל״: המבשלת מכה במכתת ומרדדת בו את הבשר. – [מכתת־, מכתתים, ־תי־]

מַכְתֶּת*, מַכּוֹתֶת ת׳ [מן כתת, כָּתַת] שֶׁכִּתְּתוּ אוֹתוֹ, מְרֻצָּץ: "הַשּׁוֹרָה וְהַגֻּלְגֹּלֶת – אֲפִלּוּ מַכְתֶּתֶין, אֲפִלּוּ מְפֻרְקִין" (ירושלמי נזיר נז ג). "הָרַגְלַיִם הַמַּכְתָּתוֹת טִלְטְלוּ בִּנְתִיבוֹת־הַשְּׁבִיָּה בַּנֵּכָר" (סדן, באלכסון 32). — [מַכְתֶּתֶת, מַכְתָּתִים, ־תוֹת]

מַל מ״י רְאֵה מוּל.

מלא [אכדית: mulû; אוגריתית: מלא; ארמית: מְלָא; ערבית: מַלַאַ, מַלִיַ]

~ פָּעַ׳ **מָלֵא 1**, פ״ע הֵכִיל בְּכָל קִבּוּלוֹ, הָיָה בְּתוֹכוֹ עַד גְּדוֹתָיו: "וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו, כֹּל יְמֵי קָצִיר" (יהושע ג טו). "וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר" (יואל ב כד). **2** פ״ע, הָיָה בּוֹ הַרְבֵּה: "מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־ה׳" (ישעיה יא ט). "וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ" (מיכה ג ח). **3**, פ״י תָּפַס אֶת כָּל הַקִּבּוּל, גָּרַם שֶׁיַּחֲזִיק בְּתוֹכוֹ הַרְבֵּה מְאֹד: "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ" (בראשית ט א). "וּכְבוֹד ה׳ מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ לד). [וראה שאר ההוראות והצירופים להלן] — [בִּמְלֹאת, לִמְלֹאת, מָלֵא, יִמְלָא, תִּמְלָאֻנָה]

~ נִפ׳ **נִמְלָא**, **1**, נַעֲשָׂה מָלֵא, הֵכִיל בְּכָל מְלוֹא קִבּוּלוֹ: "כָּל־נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן" (ירמיה יג יב). **2**, הָיָה בּוֹ הַרְבֵּה, נִמְצָא בּוֹ לָרֹב: "וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס" (בראשית ו יא). "אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ" (תהלים קכו ב). "וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה" (אסתר ג ה). — [לְהִמָּלֵא, נִמְלָא, יִמָּלֵא]

~ פִּעֵ׳ **מִלֵּא** פ״י **1**, שָׂם דְּבַר־מָה בְּתוֹךְ בֵּית־קִבּוּל עַד שְׂפָתוֹ: "וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם" (בראשית כא יט). "וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר" (בראשית מב כה). **2**, נָתַן בְּשֶׁפַע, חָנַן הַרְבֵּה: "מִלֵּא צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה" (ישעיה לג ה). "וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים" (שמות לא ג). **3**, קִיֵּם: "בָּרוּךְ ה׳... אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו... וּבְיָדוֹ מִלֵּא" (מלכים א ח טו). "יְמַלֵּא ה׳ כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ" (תהלים כ ו). **4**, הִשְׁלִים (אֶת הֶחָסֵר): "אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא" (שמות כג כו). — [לְמַלֵּא אֶת־; מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **מֻלָּא**, שֶׁמִּלְאוּ אוֹתוֹ, שֶׁהִכְנִיסוּ לְתוֹכוֹ בְּכָל מְלוֹא קִבּוּלוֹ: "גְּלִילֵי זָהָב, מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ" (שיר השירים ה יד). "לְמִצְוֹתָיו אֵימָה יְמֻלָּאוּ" (פיוטים, סידור 781). "וְיַחְלִיק בְּאִמְרָתוֹ יְמֻלְאוּ שְׁאֵלוֹתָיו (הנגיד, בן־משלי 24). "שִׁירִים בְּסַפִּירֵי יְדִידוּת עָלְפוּ וּבְיַהֲלוֹמֵי אַהֲבָה מֻלָּאוּ" (משה אבן עזרא, א 76). דָּגִים מְמֻלָּאִים. — [מְמֻלָּא, יְ־]

~ התפ׳ **הִתְמַלֵּא**, **1***, נַעֲשָׂה מָלֵא, נִכְנַס לְתוֹכוֹ בְּכָל מְלוֹא קִבּוּלוֹ: "וְנִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כֻּלּוֹ עָשָׁן" (יומא ה א). "׳בִּקְעָה, בִּקְעָה, הִתְמַלְּאִי דִינָרֵי־זָהָב!׳, וְהָיְתָה מִתְמַלְּאָה" (ירושלמי ברכות יג ד). "וְאֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַדּוּכָן עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ" (ירושלמי סוכה נד א). "מִפְּרָשָׂיו... מִתְמַלְּאִים רוּחַ" (פיכמן, שסא). הַמַּרְחֶשֶׁת נִתְמַלְּאָה מַיִם. **2**, הִתְקַהֵל, הִתְאַסֵּף בְּהָמוֹנִים: "בְּחֶרְפָּה הִכּוּ לְחָיָי, יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן" (איוב טז י). "מַה לִּי פֹּה וּמִי לִי פֹה, כִּי כֻּלְּכֶם עָלַי תִּתְמַלְּאוּן?" (מאפו, שמה). — [לְהִתְמַלֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

– **מְלֵאָה הַסְּאָה*** [בהשאלה] הִגְדִּישָׁה הַמִּדָּה, הֵקִיץ הַקֵּץ, אֵין לָשֵׂאת עוֹד: "הָהּ, עוֹד לֹא מָלְאָה סְאָתֵנוּ!" (יל״ג, פרוזה נה). "לֹא יָדַעְתִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בּוּזוֹ שֶׁל מִי גָּדוֹל יוֹתֵר, יָדַעְתִּי רַק – מָלְאָה הַסְּאָה" (שור, כוכבי 62).

– **מָלְאוּ יָמָיו**, הִגִּיעָה שְׁעָתוֹ, הֻשְׁלְמָה מִכְסַת זְמַנּוֹ: "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת" (בראשית כה כד). "כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ" (שמואל ב ז יב).

– **מְלָאוֹ לִבּוֹ**, הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ: "מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא, אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן?" (אסתר ז ה). "וְעַתָּה דַּע כִּי מוֹת תָּמוּת עַל אֲשֶׁר מְלָאֲךָ לִבְּךָ לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם" (יוסיפון, לא). "מְלָאוֹ לִבּוֹ לִנְסֹעַ בַּשַּׁבָּת" (ביאליק, יום השישי ד).

– **מָלְאוּ לוֹ כָּךְ וְכָךְ יָמִים** (שָׁנִים וְכוּ׳), עָבַר עָלָיו כָּךְ וְכָךְ זְמַן, הוּא נַעֲשָׂה בֶּן כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים: "וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה" (ויקרא כה ל). לַנַּעַר מָלְאוּ שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה. נִקְרְאָה אֲסֵפַת־אַזְכָּרָה בִּמְלֹאת שָׁנָה לְמוֹת הַמְשׁוֹרֵר.

– **לֹא נִמְלְאָה אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ**, לֹא יָדְעָה אָזְנוֹ שָׂבְעָה, הָיָה תָּאֵב לִשְׁמֹעַ עוֹד וְעוֹד: "לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת, וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ" (קהלת א ח).

– **נִמְלָא הַזְּמַן**, הֻשְׁלַם הַזְּמַן, עָבַר כָּל הַזְּמַן שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ: "וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים, אַחֲרֵי הַכּוֹת־ה׳ אֶת־הַיְאֹר" (שמות ז כה).

– **נִמְלָא חֵמָה**, הִתְרַגֵּז מְאֹד, גָּדַל כַּעְסוֹ: "וַיַּרְא הָמָן כִּי־אֵין מָרְדֳּכַי כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ, וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה" (אסתר ג ה).

– **מִלֵּא אֶת דְּבָרָיו**, קִיֵּם אֶת דְּבָרָיו, עָשָׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: "וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר... לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר ה׳, אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי" (מלכים א ב כז).

– **מִלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ°**, הָיָה בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל, קִבֵּל אֶת תַּפְקִידוֹ (עַל־פִּי־רֹב זְמַנִּית), בָּא תַּחְתָּיו: "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי דִּמְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה" (שבת נא.). הַסְּגָן מִלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל הַמְנַהֵל.

– **מִלֵּא חוֹבָתוֹ°**, עָשָׂה כָּל מַה שֶּׁהָיָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת.

– **מִלֵּא אֶת יַד פְּלוֹנִי**, מִנָּה אֶת פְּלוֹנִי, הִפְקִיד אוֹתוֹ וְנָתַן לוֹ יִפּוּי־כֹּחַ: "וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ־לִי" (שמות כח מא). "וַיְמַלֵּא מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ (שֶׁל אַהֲרֹן) וַיִּמְשָׁחֵהוּ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ" (בן־סירא, מה כה). "מִבַּעֲלֵי בָּתִּים רַבִּים אֲשֶׁר מִלְּאוּ אֶת יָדוֹ לִקְנוֹת בַּעֲדָם כִּבְרַת אֶרֶץ בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ" (אחד העם, טו). רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה מִלֵּא אֶת יָדוֹ שֶׁל שַׂר־הַחִנּוּךְ לְבָרֵךְ אֶת הַכִּנּוּס בִּשְׁמוֹ.

– **מִלֵּא אַחֲרָיו**, **1**, עָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ, שָׁמַע בְּקוֹלוֹ: "וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי, וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ" (במדבר יד כד). "וְגַם כִּי מִלֵּא (יְהוֹשֻׁעַ) אַחֲרֵי אֵל" (בן־סירא מו יא). **2°**, הוֹסִיף וְהִשְׁלִים דְּבָרִים אַחֲרֵי דִּבְרֵי פְּלוֹנִי: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ מִלֵּא אַחֲרֵי הַמַּרְצֶה.

– **מִלֵּא יָדוֹ בַּקֶּשֶׁת**, תָּפַס אֶת הַקֶּשֶׁת בְּיָדוֹ וּדְרָכָהּ: "וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת" (מלכים ב ט כד).

– **מִלֵּא כְּרֵשׂוֹ** (כְּרֵסוֹ), **1**, אָכַל הַרְבֵּה, זָלַל וְשָׂבַע: "בִּלְעַנִי כַּתַּנִּין, מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנָי" (ירמיה נא לד). "הַסְּפָגְנִין וְהַדֻּבְשָׁנִין... אָדָם מְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מֵהֶן" (פסחים קכ.). **2°** [בהשאלה] קָלַט וְסָפַג הַרְבֵּה: "הַתַּלְמִידִים כְּבָר ׳מִלְּאוּ כְרֵסָם׳ בְּדִבּוּר עִבְרִי וּבְכָל שְׁאָר הַלִּמּוּדִים הַיְסוֹדִיִּים" (אחד העם, קצב). "שֶׁכְּבָר מִלֵּא אֶת כְּרֵסוֹ בַּשַּׁ״ס וּפוֹסְקִים" (עגנון, כלה קמא).

– **מִלֵּא פִּיו מַיִם°** [בהשאלה] שָׁתַק, לֹא פָּצָה פִּיו: "פְּקִידֵי מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל מִלְּאוּ פִּיהֶם מַיִם וְאֵינָם רוֹצִים לְדַבֵּר" (ברקוביץ, הראשונים נב).

– **מִלֵּא תַּפְקִיד°**, עָשָׂה עֲבוֹדָה שֶׁהֻטְּלָה עָלָיו: "לֹא הָיָה יָכוֹל בְּשׁוּם פָּנִים לְמַלְּאוֹת אֶת תַּפְקִידוֹ הַקָּשֶׁה" (פיכמן, רנג).

— **נתמלא חמה***, התכעס, חרה אפו: "ומצא כרמו מחבל ונתמלא חמה וירד על הלסטים" (שמות רבה ל).

— **נתמלא רחמים עליו***, נתעוררו רחמיו עליו: "זה שהוא בשר־ודם ואכזרי נתמלא רחמים על בני" (ירושלמי תעניות סט ב).

— **נתמלאה הסאה***, הגדשה המדה, הדבר נעשה עד תמו: "אין הקדוש־ברוך־הוא נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו" (סוטה ט). "נראה, שסוף־סוף נתמלאה הסאה" (בן־ציון, נג).

מָלֵא ת׳ [ר׳: מלא, מלא] 1, מכיל בכל קבולו, תפוס כלו, מחזיק בתוכו עד גדותיו: "גבעים מלאים יין" (ירמיה לה ה). "חלקת השדה מלאה עדשים" (שמואל ב כג יא). "כל־הנחלים הלכים אל־הים, והים איננו מלא" (קהלת א ז). "ובתים מלאים כל־טוב" (דברים ו יא). 2, שיש לו הרבה: "נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה׳" (דברים לג כג). "ויהושע בן־נון מלא רוח חכמה" (דברים לד ט). "אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה׳" (רות א כא). 3°, שמן, בעל איברים מגדלים: "הדורת־קומה, חסינת־גוף ומלאת־חזה" (סוקולוב, במראות 58). "בלונדינית זקופית ומלאה עם עינים טובות" (עגנון, אורח 390). 4*, הכתוב במקרא ב־ו׳ אחרי התנועות שורוק או חולם או קבוץ, וב־י׳ אחרי התנועות חירק או צרה (ופעמים גם א׳ אחרי תנועת קמץ) (להבדיל מן "חסר" — שהוא בלא ו׳ או י׳): "אמור להם — אמור מלא כתיב" (תנחומא נשא י). המלים "תולדות" ו"שעורים" כתובות מלא, לעמת "תלדת" ו"שערם" הכתובות חסר. 5* [בספרות המאוחרת, ובימינו בטקסט בלתי־מנוקד] כתוב בתוספת ו׳ אחרי כל קבוץ, חולם וקמץ־קטן (שולחן, בוקר, תוכנית), וב־י׳ אחרי חיריק וצרה (לימוד, בירור) ועוד. — [מלאה, מלאים, מלאות]

— **מלא וגדוש*** 1*, מלא וממלא עד אפס מקום: "הבזך היה בתוכו מלא וגדוש קטרת" (תמיד ה ו). "וסנדר־ל דאג לתרמילו שיהא מלא וגדוש" (מגדלי מו״ס, עב). 2° [בהשאלה] שקנה חכמה ודעת הרבה, בקי מאד: "מלא וגדוש ידיעות ברורות ומדיקות" (ביאליק, ספיח י). "בחור זה מלא וגדוש הוא, כלי שלם ומפאר" (ברקוביץ, תר׳ חיי רז). "ישיש עני חבד״... מלא וגדוש תורת חסידות כרמון" (שזר, כוכבי 61).

— **מלא ימים** (ירמיה ו יא), זקן, בא בימים.

— **מלא על כל גדותיו** [על־פי יהושע ג טו] 1, מלא עד שפתו העליונה: "והירדן מלא על־כל־גדותיו כל ימי קציר" (יהושע ג טו). 2° [בהשאלה] גדוש, מלא עד אפס־מקום: "ולבי מלא על כל גדותיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו).

— **מלא... כרמון***, מלא וממלא, מלא וגדוש: "אפלו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון" (סנהדרין לז). פלוני מלא תחבולות ואמצאות כרמון.

— **מלא וממלא**°, מלא מאד.

— **חדש מלא***, חדש שיש בו שלשים יום (להבדיל מן "חדש חסר", שהוא בן עשרים ותשעה ימים): "אדר הסמוך לניסן, זמנין מלא וזמנין חסר" (בכורות נח). החדשים תשרי, שבט, אדר א׳, ניסן, סיון ואב — תמיד מלאים.

— **יום מלא***, יום תמים, יממה, יום בן עשרים וארבע שעות: "דוד, ימים מלאים אני מונה לך, איני מונה לך ימים חסרים" (ירושלמי ראש השנה א א).

— **ידיו מלאות עבודה**°, הוא טרוד מאד.

— **כתיב מלא**°, ראה ערך כתיב.

— **מקרא מלא*** (ויקרא רבה ז), כתוב מפרש, דברים שנאמרו בתנ״ך במפרש.

— **שנה מלאה***, שנה בת 355 יום (שנ״ה), להבדיל מן "שנה סדורה" (354 יום) ו"שנה חסרה" (353 יום).

— **בכסף מלא**, בכל שויו ומחירו של הדבר, במלא ערכו ובמזומנים: "בכסף מלא יתננה לי (את מערת המכפלה)" (בראשית כג ט).

— **בפה מלא***, בפרוש, בגלוי ובבטחה, בלא כל הסוס: "צריך אדם לתן שלום לחברו בפה מלא (תנחומא נשא י). הסכמתי בפה מלא לתכנית המצעת.

— **אל מלא רחמים***, פתיחתה של תפלת־אזכרה לנפטרים.

— **קרא אחריו מלא** (ירמיה יב ו), חרף וגדף אותו בקול.

מְלֹא, מְלוֹא ז׳ [מן מלא] 1, כל מה שממלא איזה דבר, כל הנמצא בתוך משהו: "תשמע הארץ ומלאה, תבל וכל־צאצאיה" (ישעיה לד א). "ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה, עיר וישבי בה" (ירמיה ח טז). "ירעם הים ומלאו, יעלז שדי וכל־אשר־בו" (תהלים צו יא–יב). עולם ומלאו. 2, [לרוב כנסמך] כל קבולו של דבר, הכמות המרבית שדבר־מה יכול להכיל: "אם־יתן־לי בלק מלא ביתו כסף וזהב, לא אוכל לעבר את־פי ה׳ אלהי" (במדבר כב יח). וקמץ משם מלא קמצו" (ויקרא ב ב). "וימץ טל מן־הגזה מלוא הספל מים" (שופטים ו לח). "עד שיצא ממנו מלאו" (מקואות ג א). "אכסדרה שנפרצה במלאה לרשות הרבים" (ירושלמי סוכה נא ד). 3, [כנסמך] שלמות, כל מדת״, כל הארך, כל ההקף, כל השטח וכו׳: "וימדד שני־חבלים להמית, ומלא החבל להחיות" (שמואל ב ח ב). "מלא כל־הארץ כבודו" (ישעיה ו ג).״ והיה מטות כנפיו מלא־רחב ארצך" (ישעיה ח ח). — [מלא־, מלאו]

— **מלא־מחט*** (תוספתא בבא קמא יא יז), מלא משיכת מחט* (ירושלמי בבא קמא ז ג), חוט כארך משיכת המחט.

— **כמלא־נימא***, **כמלא־השערה**° [על־פי־רוב במשפט־שלילה] כשעור עביה של שערה [בהשאלה] כלשהו, משהו: "שאין מלכות נוגעת בחברתה אפלו כמלא־נימא" (ברכות מח). "ואינו זז ממנה כמלא נימה" (מגדלי מו״ס, עג). "אמונתי... אינה נפגמת על־ידי כך אפלו כמלא־נימה" (ביאליק, ספיח א). "הוא אינו מותר על חפצו כמלא נימא" (בן־ציון, כ). "אינה מסבירה לו פנים כמלא־נימה" (בורלא, עקביה 328). "לא יחשבו להם לחובה לותר על חרותם הדתית במעשה אף כמלא השערה" (אחד העם, מג). "מבלי לותר על חרותו הוא כמלא השערה" (ביאליק, פאסטרנק).

— **מלא עיניו*** (קידושין לג), **לכל מלא־העין**°, ככל שהעין יכולה לראות ולהקיף: "שטוחות לכל מלא העין" (ביאליק, מאחורי

ו). "הָיָה כָּל הַשֶּׁטַח הַכַּבִּיר הַזֶּה לְכָל מְלֹא־הָעַיִן מְחֻפֶּה בְּאַדֶּרֶת שֶׁלֶג לָבָן וָצַח" (ויסלבסקי, תר"י ילדותי 23). "מְלֹא עַיִן סָבִיב מֶרְחֲבֵי עֲרָבָה" (מאירוביץ, הטללים 61).

– כִּמְלֹא־עֵינוֹ (עֵינָיו)°, כְּדֵי מֶרְחָק שֶׁהָעַיִן יְכוֹלָה לִרְאוֹת, מֶרְחָק רַב: "חֲבֵרָיו הַקּוֹדְמִים הָיוּ מִתְרַחֲקִים מִמֶּנּוּ כִּמְלֹא עֵינָם" (ביאליק, מאחורי ח). "הַרְחֵק עַצְמְךָ מִמֶּנּוּ כִּמְלֹא עֵינֶיךָ" (הזז, יעיש ד 69).

– מְלֹא הַסִּיט*. מְלֹא רֹחַב הַסִּיט* (שבת יג ד), הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּין הָאֲגוּדָל וּבֵין הָאֶצְבַּע כְּשֶׁהֵם מְפֻשָּׂקִים וּמְרֻחָקִים זֶה מִזֶּה, בְּעֵרֶךְ שְׁנֵי טְפָחִים – כְּ־19 סֶנְטִימֶטְרִים.

– מְלֹא חָפְנַיִם, 1, חָפְנַיִם מְלֵאִים: "וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ... וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה" (ויקרא טז יב). 2 [ובהשאלה] הַרְבֵּה, שֶׁפַע: "טוֹב מְלֹא כַף נָחַת, מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ" (קהלת ד ו). "קְחוּ מְלֹא חָפְנֵיכֶם מֵהָעוֹלָם הַנִּתָּן לָכֶם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים טז). "בָּאתָ – נוֹתְנִים לְךָ מְלֹא חָפְנַיִם" (ברנר, א 314). "וְהִנֵּה הֵבִיאוּ לְךָ תֵּכֶף וּמִיָּד מְלֹא חָפְנֶיךָ רֶוַח" (ברקוביץ, תר"י מנחם יא).

– מְלֹא קוֹמָתוֹ, בְּכָל שִׁעוּר גָּבְהוֹ, בְּכָל אֹרֶךְ גּוּפוֹ: "וַיִּפֹּל מְלֹא קוֹמָתוֹ אַרְצָה" (שמואל א כח כ).

– בִּמְלֹא כֹּחוֹ°, בְּמֵיטַב כֹּחוֹ: "וְהוּא בָּחוּר בִּמְלֹא כֹּחוֹ" (ביאליק, מי הגנב).

– בִּמְלֹא מוּבַן הַמִּלָּה°, בְּהוֹרָאָתָהּ הַמְּלֵאָה וְהַמַּקִּיפָה בְּיוֹתֵר שֶׁל הַמִּלָּה, כְּלוֹמַר – בְּהֶחְלֵט, בִּשְׁלֵמוּת: פְּלוֹנִי הוּא אָמָן בִּמְלֹא מוּבַן הַמִּלָּה.

מל"א ר"ת 1, מְלָכִים א'. 2, מִלְּשׁוֹן אַשְׁכְּנַז.

מְלֵאָה נ' [מן מָלֵא] יְבוּל עָשִׁיר, שֶׁפַע הַתְּבוּאָה אוֹ פְּרִי הַגֶּפֶן: "כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב" (במדבר יח כז). "פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם" (דברים כב ט). – [מְלֵאַת־, מְלֵאוֹת]

מְלֹאָה, ראה מְלוֹאָה.

מְלֻאָה° ת' [מן לאה, הֶלְאָה] מְיַגֵּעַ, מְעַיֵּף, מַטְרִיד: הַהֲלִיכָה הַמְלֻאָה נִסְתַּיְּמָה. דְּבָרִים מְלֻאִים. – [מְלֻאָה, מְלֻאִים, ־אוֹת]

מַלְאוֹן° ז' [מן מלא, מִלֵּא] [בצבא] מַכְשִׁיר לְמִלּוּי כַּדּוּרִים בְּמַחְסָנִיּוֹת וּבְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל כְּלֵי־יְרִיָּה אוֹטוֹמָטִיִּים (מִקְלָעִים וְתַת־מִקְלָעִים). – [מַלְאוֹן־, מַלְאוֹנִים, ־נֵי־]

מְלֵאוּת° נ' [מן מָלֵא] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר כְּשֶׁהוּא מָלֵא, הֱיוֹת מָלֵא (הֶפֶךְ מִן 'רֵיקוּת'): "יִלְלַת־תְּרוּעָה זוֹ, הַקּוֹרֵאת לִמְלֵאוּת, לְעֶתֶרֶת, לַהֲשָׁבַת הָאֲבֵדָה שֶׁל דּוֹרוֹת נִמְקִים" (פיכמן, שסה). "הַשִּׁבֳּלִים הַמְּלֵאוֹת... מְלֵאוּתָן מְכַפִּיפָתָן" (סדן, תוכחת דברים). "הַמָּקוֹר הַיְּחִידִי לִמְלֵאוּת הַהֲוָיָה" (ניר, השעיפים 32). – [מְלֵאוּת־]

מְלַאי* ז' [מן מלא] 1, סְחוֹרוֹת אוֹ מִצְרָכִים שׁוֹנִים שֶׁהוּכְנוּ מֵרֹאשׁ לִצְרִיכָה אוֹ לְמִסְחָר: "חֲנוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמְלַאי שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (פסחים לא). הָעִירִיָּה הֵכִינָה מְלַאי שֶׁל מִצְרָכִים לִימֵי חֵרוּם. מְלַאי שֶׁל נַעֲלַיִם בְּבֵית־הַמִּסְחָר. [ובהשאלה:] "וְאוּלָם בָּזֶה אֵין עֲדַיִן כְּדֵי מְלַאי בִּשְׁבִיל בֵּית־סֵפֶר שָׁלֵם" (ביאליק, לזכרו של ש' בן־ציון).

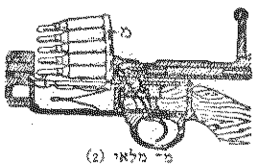
מ־ מלאי (2)

2° [בכלי־נשק] מִסְגֶּרֶת־פַּח הַמַּחֲזִיקָה בְּתוֹכָהּ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל כַּדּוּרִים בְּכַרְכְּבֵי תַּרְמִילֵיהֶם וְהִיא נִשְׁלֶפֶת וְנִזְרֶקֶת בִּשְׁעַת טְעִינַת הַנֶּשֶׁק. 3*, מַלְעָן, זִיף אָרֹךְ בְּרֹאשׁ כָּל גַּרְגִּיר בְּשִׁבֹּלֶת הַדְּגָנִים: "הַמְּלַאי שֶׁבַּשִּׁבֳּלִים" (חולין קיט:) – [מְלַאי־, מְלָאוֹ, מְלַאכֶם; מְלָאִים, מְלָאֵי־]

מַלְאָךְ [אוגריתית: מלאך, לאך שלח; ארמית: מַלְאֲכָא; ערבית: מַלְאַךְ, לַאַךְ שלח] 1, שְׁלִיחַ ה', יְצוּר רוּחָנִי עֶלְיוֹן הַמְשָׁרֵת אֶת הָאֱלֹהִים וּמְשַׁמֵּשׁ, לְפִי הָאֱמוּנָה, כְּמְתַוֵּךְ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי־הָאָדָם שֶׁעַל הָאֲדָמָה: "ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם... הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ" (בראשית כד ז). "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ" (תהלים צא יא). "הַמַּלְאָךְ עַצְמוֹ חֶצְיוֹ מַיִם וְחֶצְיוֹ אֵשׁ... וּגְוִיָּתוֹ כְתַרְשִׁישׁ וְכוּ'" (ירושלמי ראש השנה נח א). "אֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוֹת" (בראשית רבה נ). "הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַתְּפִלּוֹת נוֹטֵל כָּל הַתְּפִלּוֹת... וְעוֹשֶׂה אוֹתָן עֲטָרוֹת וְנוֹתְנָן בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (שמות רבה כא). [וראה עוד להלן]. 2, שָׁלִיחַ, צִיר, מִי שֶׁנִּשְׁלַח בְּשֵׁם אֲדוֹנָיו לִמְסֹר אוֹ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ" (במדבר כא כא–כב). – [מַלְאַךְ־, מַלְאָכִים, מַלְאֲכֵי־]

– מַלְאַךְ־הַמָּוֶת, 1, הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה, לְפִי הָאֱמוּנָה, עַל מִיתָתָם שֶׁל הַיְּצוּרִים נִקְרָא גַּם 'שָׂטָן': "חֲמַת־מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת" (משלי טז יד). "לְבַטֵּל מֵהֶם מַלְאַךְ־הַמָּוֶת אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה" (עבודה זרה ה.). 2°, כִּנּוּי עֲמָמִי לְרָשָׁע וּלְאַכְזָר.

– מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה* (ירושלמי שבועות לז א), הַמַּלְאָכִים הַמְמֻנִּים עַל עִנּוּי הָרְשָׁעִים בְּגֵיהִנֹּם וּבִשְׁאוֹל תַּחְתִּית: "אָדָם בָּא לְעוֹלָם הָאֱמֶת, פּוֹגְעִים בּוֹ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה" (עגנון, אלו קלא).

– מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת* (סנהדרין לח:), הַמַּלְאָכִים הַמְשָׁרְתִים אֶת ה'.

– מַלְאֲכֵי־מַעְלָה°, תֹּאַר לְמַלְאָכִים, מַלְאֲכֵי־עֶלְיוֹן: "נִתְּנָה לָשׁוֹן לִבְנֵי־אָדָם וְלֹא לְמַלְאֲכֵי מַעְלָה" (אביגדור, יד 288).

– מַלְאֲכֵי־שָׁלוֹם, 1, שְׁלִיחִים לְהַשְׁכָּנַת שָׁלוֹם (ישעיה לג ז). 2°, כִּנּוּי־כָּבוֹד לְמַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת הַמְלַוִּים לוֹ לָאָדָם, לְפִי הָאַגָּדָה (שבת קיט:), מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ: "בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם, מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם" (סדר ליל שבת).

– מַלְאַךְ־הַמָּוֶת כֻּלּוֹ מָלֵא עֵינַיִם* [על־פי עבודה זרה כ, ושם כפשוטו] אֵין מִפְלָט מִן הַמָּוֶת, מַלְאַךְ־הַמָּוֶת מַשִּׂיג אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם.

– מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים, כִּנּוּי מְלִיצִי לְצָרוֹת וְלִפְגָעִים קָשִׁים: "יְשַׁלַּח־בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים" (תהלים עח מט).

מְלָאכָה נ' [אולי מן מַלְאָךְ במשמעות: שליחות, תפקיד] 1, עֲבוֹדָה, אֻמָּנוּת, עִסּוּק, מִקְצוֹעַ מַעֲשִׂי שֶׁאָדָם עוֹבֵד בּוֹ, עֲבוֹדָה מִקְצוֹעִית: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ" (שמות כ ט). "לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם... וְאֹרֵג, עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה" (שמות לה לה). "לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת" (מלכים א ז יד). "הַגִּידָה־נָּא לָנוּ... מַה מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא?" (יונה א ח). "אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם" (דברי הימים א כח א). "מְלֶאכֶת עוֹר"

(ויקרא יג מח). "ועל עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה" (דברי הימים א כז כו). "אל תהי ככלב בביתך ומוזר ומתירא במלאכתך" (בן־סירא ד לג). מלאכת־יד. 2. תוצרת העבודה, חפץ, כלי, נכס מטלטל: "כי־יתן איש אל־רעהו כסף או־כלים לשמר, וגנב... ונקרב בעל־הבית אל־האלהים, אם־לא שלח ידו במלאכת רעהו" (שמות כב ו–ז). "אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר־לפני־" (בראשית לג יד). — [מלאכת־, מלאכתו; מלאכות, מלאכות־]

— מלאכת־יד°, עבודת־כפים, התקנת כלים ומכשירים בעבודת־יד: שעורים במלאכת־יד בבית־הספר כוללים על־פי־רב נגרות, מסגרות, עבודת קרטון (לבנים), תפירה, סריגה ורקמה (לבנות).

— מלאכת־מחשבת, עבודה אמנותית, מלאכה הדורשת ממחיות והבנה מרבה: "לעשות בזהב ובכסף ובנחשת, ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ, לעשות בכל־מלאכת מחשבת" (שמות לה לב–לג). הצורף, הרוקם וכדומה – מלאכתם מלאכת־מחשבת היא.

— מלאכת־עבודה (ויקרא כג לו), עבודה גופנית.

— מלאכת־הקדש (שמות לו ד), 1. העבודה בהקמת המקדש. 2° [בהשאלה] עבודה רוחנית, עבודה חשובה ביותר.

— אב־מלאכה* מלאכה עקרית האסורה בשבת, שמסתעפות ממנה מלאכות אחרות – "תולדות": "אבות־מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע, החורש, הקוצר וכו'" (שבת ז ב).

— בית־מלאכה°, מקום שעובדים שם במקצוע מסים בעקר בעבודת־ידים (להבדיל מן "בית־חרשת" – שעובדים בו בעקר במכונות), כגון נגריה, מסגריה, סנדלריה.

— בעל־מלאכה*, אמן, עוסק בעבודת־ידים במקצוע מסים, כגון נגר, מסגר, חרט, ספר.

— אנשי־מלאכה (דברי הימים א כה א), בעלי־מלאכה.

— עשה מלאכה, עבד: "עשי המלאכה המפקדים בית ה'" (מלכים ב יב טו). "בן־בתירא מתיר בסוס, מפני שהוא עושה בו מלאכה" (שבת צד.).

— בעל מלאכה אחת^, אדם העוסק רק במקצוע מסים אחד ורואה בו את יעודו בחיים (להבדיל מן אדם העוסק במלאכות רבות): "מימי לא נצחני אדם אלא בעל מלאכה אחת" (בשם הרמב"ם, שו"ת חות יאיר מג).

— בעל־מלאכתו של פלוני*, נותן עבודתו של פלוני, מעבידו: "ונאמן הוא בעל־מלאכתך, שישלם לך שכר פעלתך" (אבות ב יד).

— גדולה מלאכה שמחממת את בעליה* (גיטין סז:), גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה* (נדרים מט:), אהב את המלאכה* (אבות א י), מאמרי חז"ל בשבח המלאכה והעבודה.

— היום קצר והמלאכה מרבה* [אבות ב טו, ושם בהשאלה על חובת קיומן של כל המצוות] יש לעבוד במרץ כדי להשלים את העבודה.

— לא עליך המלאכה לגמר* [על־פי אבות ב טז], אל תרתע מפני מפעל הנראה לך למעלה מן כחותיך, שכן אם לא תשלימו אתה – ימשיכו אחרים את מלאכתך [ובהמשך המאמר: ולא אתה בן־חורין לבטל ממנה]

— מלאכה – מלוכה^, משל עממי בשבח המלאכה (מובא בפירוש לאבות בכתב־יד, כוכבי יצחק כט).

— רב מלאכות ומעט ברכות^ (חכמה ומוסר ז), פתגם על אדם לא־יצלח, מי שמנסה לעסק בעבודות–שונות ואינו רואה ברכה אף באחת מהן.

מלאכות נ' [מן מלאך] 1. שליחות: "ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם" (חגי א יג). "אחד המנהיגים, שהלך אז לארץ־ישראל במלאכות חבריו" (אחד העם, רלז). 2°. משלחת, חבר אנשים שנשלחו למקום מסים לשם תפקיד מסים: "לשלח עוד הפעם 'מלאכות' לפריס, שתדרש מאת הברון..." (אחד העם, שלו). "שני יצרים בתוכנו... ומלאכות שניהם היא להטות אותנו לטוב ולרע" (ברדיצ'בסקי, מאמרים י). — [מלאכות־, מלאכיות]

מלאכותי^ ת' [מן מלאכה] 1^ עשוי בידי אדם, מתקן על־ידי מלאכת אדם או מכונה, בלתי־טבעי: "וצרך האדם לפעלות המלאכותיות להזמנת מזונו ולבושו ודירתו" (מורה נבוכים א מו). המטרה יוצרת "גשם" מלאכותי. הנשמה מלאכותית על־ידי הפעלת שרירי החזה וכדומה. עין מלאכותית במקום העין שנעקרה. 2° [בהשאלה] מעשה, בלתי־טבעי: "חיי שעה מדמים ומלאכותיים" (מגדלי מו"ס, שצו). "משתדלים להרבות מספר הפועלים מאחינו בדרך מלאכותית" (אחד העם, כט). צחוק מלאכותי. — [מלאכותית, ־תיים, מלאכותיות]

— מלאכותית° תה"פ באפן מלאכותי, בדרך בלתי־טבעית: "אותו זרם־בניה גדול התנפח מלאכותית" (קדרי, כורך 240).

מלאכותיות° נ' [מן מלאכותי] תכונתו של דבר מלאכותי, חסר טבעיות: "כל אותן המטרות... לא היו באמת אלא מלאכותיות, חקוי מעשה אחרים" (אחד העם, כא). — [־תיות־]

מלאכתי° ת' [מן מלאכה] שיש בו מלאכה, מכני: "במלאכת מחשבת שהמחשבתי שבה מרבה על המלאכתי" (ליסיצקי, תולדות 217). — [מלאכתית, ־תיים, ־תיות]

מלאכי^ ת' [מן מלאך] 1^. דומה למלאך: "הסוג האלהי המלאכי" (כוזרי ד ג). "בכל סממניו... גם באוריריים, כמעט מלאכיים" (שמעוני, פואמות ב קנו). "יצור חמוד זה פטפט כל הזמן דברים של תמימות מלאכית" (ד' שחם, המדרון 202). 2° [בהשאלה] אדיב ביותר, טוב להפליא: התנהגות מלאכית עם הזולת. — [מלאכית, מלאכיים, ־כיות]

מלאכת נ' [צורת־משנה של מלאכה] מלאכה: "וכהנים משרתים והלוים במלאכתם" (דברי הימים ב יג י). — [מלאכת־]

מלאם°, מולאם ת' [מן לאם, הלאם] מפקע מרשות הפרט או מרשות זרים ומעבר לרשות העם או המדינה: מכרות־פחם מלאמים. אדמה מלאמת. — [מלאמת, ־אמים, ־מות]

מלאפום^ ז' [ארמית; בעברית: מלא־פה] (הוריות הקורא 54) כנוי לתנועה u (ו) או o (ו)

מלאת נ' [מן מלא, מלא] מלאות, מלוא, שפע: "עיניו כיונים... ישבות על־מלאת" (שיר השירים ה יב). "הב לן ונברך על מלאת ורויה" (שלונסקי, שירים ב 350). — [מלאת־]

– רְתוּךְ־מִלֵּאת° [במכאניקה] רִתּוּךְ שֶׁמְּמַלְּאִים בּוֹ בְּמַתֶּכֶת מַתֶּכֶת אֶת הָרֶוַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי לוּחוֹת אוֹ מְטִילִים הַטְּעוּנִים רִתּוּךְ וְחִבּוּר.

– יָשַׁב עַל מִלֵּאת [בהשאלה מן שיר השירים ה יב, ראה לעיל] נִמְצָא בִּמְלוֹאוֹ, שָׁרוּי בְּשֶׁפַע: "מַה טוֹבָה חֶלְקָה זֹאת וְשִׁבֳּלֶיהָ יוֹשְׁבוֹת עַל מִלֵּאת" (זבארה, על־פי שירמן ב 30). "שְׁתֵּי הָעֲרֵמוֹת יוֹשְׁבוֹת עַל מִלֵּאת" (שניאור, סיפורים יב).

מְלַבֵּב° ת׳ [מן א. לבב, לִבֵּב] מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב, נָעִים מְאֹד: "פִּנּוּ לָהּ חֶדֶר מְלַבֵּב, לָשֶׁבֶת בּוֹ בִּמְנוּחָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רכא). תְּמוּנָה מְלַבֶּבֶת. הָאוֹרֵחַ הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים מְלַבְּבִים. – [מְלַבֶּבֶת, מְלַבְּבִים, ־בוֹת]

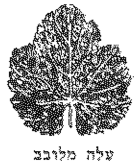

מְלֻבָּב⁺, **מלובב** ת׳ [מן א. לבב, לֻבַּב⁺] 1°, לָבוּב, עָשׂוּי בְּתַבְנִית לֵב, דְּמוּי־לֵב: עָלִים מְלֻבָּבִים. 2°, נִלְבָּב, חָבִיב: "גַּוְלוּתוֹ שֶׁל הַפַּרְנָס הַנּוֹעֵץ צִפָּרְנָיו בַּמְּכֻבָּד וּבַמְּלֻבָּב שֶׁבַּקָּהָל" (קריב, עטרה 98). 3⁺, מְקַסֵּם, נִמְשָׁךְ, מֻשְׁפָּע: "לִבִּי מְלֻבָּב מֵהֲדַר יָפְיֵךְ" (גבירול, ד 14). – [מְלֻבֶּבֶת, מְלֻבָּבִים, ־בוֹת]

עלה מלובב

מִלְּבַד מ״י [מן + לְ + ג. בַּד] 1, נוֹסָף עַל־: 2, חוּץ מִן – [ראה ערך לְבַד]

מְלֻבָּד°, **מלובד** ת׳ [מן א. לבד, לֻבַּד°] מְחֻבָּר, דָּבוּק: "שְׂעַר רֹאשׁוֹ סָבַךְ אָטוּם וּמְלֻבָּד אֶחָד" (יזהר, צקלג 8). לוּחוֹת־עֵץ מְלֻבָּדִים. – [מְלֻבֶּדֶת, מְלֻבָּדִים, ־דוֹת]

מַלְבֵּדָה° נ׳ [מן לָבֵד] מִתְקָן לַעֲשִׂיַּת לָבֵד: "שִׁשָּׁה פַּטִּישִׁים כְּבֵדִים, פַּטִּישֵׁי מַלְבֵּדוֹת עוֹלִים וְיוֹרְדִים... וְעוֹשִׂים בִּמְלֶאכֶת הַלָּבֵד" (ביאליק, תר׳ קישוט צז). – [מַלְבֶּדֶת־, מַלְבֵּדוֹת, מַלְבְּדוֹת־]

מִלְבָּדָה° נ׳ [מן א. לבד] בֵּית־חֲרֹשֶׁת לְהַתְקָנַת עֵץ לָבוּד ("דִּיקְט"). – [מִלְבֶּדֶת־ מִלְבָּדוֹת מִלְבְּדוֹת־]

מְלֻבֶּה⁺, **מלובה** ת׳ [מן לבה, לֻבָּה⁺] מְשֻׁלְהָב, מִתְלַקֵּחַ: "שֶׁמָּסַר אוּר מְלֻבֶּה לְחֵרֵשׁ" (רש״י בבא קמא ט:). מְדוּרָה מְלֻבָּה עַל־יְדֵי הָרוּחַ. [ובהשאלה:] הָמוֹן מוּסָת וּמְלֻבֶּה. – [מְלֻבָּה, מְלֻבִּים, ־בּוֹת]

מלבה״ד ר״ת מֵבִיא לְבֵית־הַדְּפוּס.

מַלְבּוּשׁ ז׳ [מן לָבַשׁ] לְבוּשׁ, בֶּגֶד, כְּסוּת: "וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף, וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשׁ וָמֶשִׁי וְרִקְמָה" (יחזקאל טז יג). "שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חֹל" (שבת קיג.). "מֵהֶם לְבוּשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי, מֵהֶם גּוֹיִים שֶׁלָּבְשׁוּ מַלְבּוּשׁ יְהוּדִי" (עגנון, כלה שנ). – [מַלְבּוּשׁ־, מַלְבּוּשִׁים, ־שֵׁי־]

מְלֻבְלָב°, **מלובלב** ת׳ [מן לבלב, לֻבְלַב°] פּוֹרֵחַ: "וּבְגַן יִזְדַּקֵּף הָאִילָן שֶׁנִּגְדַּע וְיַבְשִׁיל מְלֻבְלָב וְרָטֹב" (שלונסקי, שירים ב 222). – [מְלֻבְלֶבֶת, מְלֻבְלָבִים, ־בוֹת]

מְלֻבָּן*, **מלובן** ת׳ [מן א. לבן, לֻבַּן*] 1*, מְלֻהָט בָּאֵשׁ עַד הֱיוֹתוֹ לָבָן: "בְּחֶרֶב מְלֻבֶּנֶת נִכְוָה" (ירושלמי יבמות טו ג). "סַפְסָלִים וְשֻׁלְחָנוֹת נִדּוֹנוּ בְּרוֹתְחִים וּבַאֲבָנִים מְלֻבָּנוֹת" (ביאליק, החצוצרה ג). בַּרְזֶל מְלֻבָּן. 2* [בהשאלה] מְגֻבָּשׁ, חָזָק, מְחֻסָּן: "שֶׁיְּהֵא לִי בֵּן מְזֹרָז וּמְלֻבָּן" (סנהדרין עו:). "לָבָן... מְלֻבָּן בְּרֶשַׁע" (בראשית רבה ס).

3°, צָבוּעַ לָבָן: "עַד לְמֶרְחוֹק הִבְרִיקוּ כָּתְלָיו הַמְּלֻבָּנִים" (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 12). 4, מְבֹרָר, מְחֻוָּר: הַשְּׁאֵלָה מְלֻבֶּנֶת כָּל צָרְכָּהּ. – [מְלֻבֶּנֶת, מְלֻבָּנִים, ־נוֹת]

מַלְבֵּן ז׳ [מן ב. לבן; אכדית: nalbanu; ארמית: מַלְבְּנָא; ערבית: מִלְבַּן] 1° [בהנדסה] מְרֻבָּע שֶׁאַרְבַּע זָוִיּוֹתָיו יְשָׁרוֹת. 2, תַּבְנִית אוֹ מִסְגֶּרֶת אוֹ טַבְלָה מְרֻבָּעוֹת לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים: "בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר, הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן!" (נחום ג יד). "עִגּוּלֵי דְבֵלָה... הָעֲגוּלִים... הַמַּלְבְּנִים" (תרומות ד ח). "מַלְבֵּן שֶׁל כִּסֵּא" (כלים כב ד). "מַלְבְּנוֹת שֶׁל חַלּוֹנוֹת" (בבא בתרא סט.). 3*, חֶלְקַת־אֲדָמָה מְרֻבַּעַת, שֶׁזָּוִיּוֹתֶיהָ יְשָׁרוֹת: "מַלְבְּנוֹת הַתְּבוּאָה שֶׁבֵּין הַזֵּיתִים" (פאה ג א). "מַלְבְּנוֹת הַבְּצָלִים שֶׁבֵּין הַיָּרָק" (שם ד). – [מַלְבֵּן־, מַלְבְּנִים, מַלְבְּנֵי־; גם מַלְבְּנוֹת]

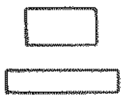

מלבנים (1)

מַלְבֵּ״ן° ר״ת מוֹסָד לְטִפּוּל בְּעוֹלִים נֶחֱשָׁלִים.

מִלְבָּנָה° נ׳ [מן ב. לבן] בֵּית מִשְׂרְפוֹת־לְבֵנִים, בֵּית־חֲרֹשֶׁת שֶׁלּוֹבְנִים בּוֹ לְבֵנִים: "וּלְאוֹתוֹ גְּבִיר מִלְבָּנָה יֵשׁ לוֹ, שֶׁהִיא עִקַּר פַּרְנָסָתוֹ" (עגנון, אלו קגג). "כָּאן הָיְתָה מִלְבָּנָה אַחַת שֶׁהִשְׁקִיעוּ לִפְנֵי כַּמָּה שָׁבוּעוֹת" (צמח, כתבים 115). – [מִלְבֶּנֶת־, מִלְבָּנוֹת, ־בְּנוֹת־]

מַלְבְּנִי° ת׳ [מן מַלְבֵּן 1] שֶׁדְּמוּת מַלְבֵּן לוֹ, שֶׁהוּא בְּצוּרַת מַלְבֵּן, מְרֻבָּע וְזָוִיּוֹתָיו יְשָׁרוֹת: שָׂדֶה מַלְבְּנִי. עֲרוּגָה מַלְבְּנִית. – [מַלְבְּנִית, מַלְבְּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מַלְבְּנִית° נ׳ [מן מַלְבֵּן] מַלְבֵּן קָטָן, תַּבְנִית מְקֻטֶּנֶת שֶׁל מַלְבֵּן. – [מַלְבְּנִית־, מַלְבְּנִיּוֹת]

מִלְּבַר* תה״פ [ארמית: מִן + לְ + ד. בַּר] 1*, מִבַּחוּץ: "אַתְּ מִפַּנֵּי מִלְּגָו וַאֲנָא שָׁתֵי מִלְּבַר (אַתָּה מְפַנֶּה מִבִּפְנִים וַאֲנִי שׁוֹתֶה מִבַּחוּץ)" (ויקרא רבה יב). "הַמְּחֻסָּר שָׂפָה וְלָטוּשׁ דַּק מִלְּבַר, וְהַמְּעֻדָּן מִלְּגָו" (סוקולוב, בפראות 338). "מִי שֶׁמַּכִּיר אֶת דְּפוּסֵי הַחַיִּים הַלָּלוּ הַבָּרָה מִלְּבַר" (קריב, עיונים 57). "הָיָה נִזְהָר וּמְסַפֵּר דְּבָרִים מִלְּבַר וְלֹא מִלְּגָו" (בורלא, עקביה 155). 2* [בהלכה – בחישובי מחירים, כמויות וכדומה] מִתּוֹךְ הַחֶשְׁבּוֹן הַכּוֹלֵל אֶת הַקֶּרֶן יַחַד עִם הָרֶוַח, לְמָשָׁל: "חֲמִישִׁית מִלְּבַר" פֵּרוּשָׁהּ: הַקֶּרֶן נֶחְלֶקֶת לְאַרְבָּעָה רְבָעִים, וַעֲלֵיהֶם נוֹסָף "מִבַּחוּץ" רֶבַע חֲמִישִׁי, הַיְנוּ תּוֹסֶפֶת שֶׁל 25% (בְּנִגּוּד לְ"חֲמִישִׁית מִלְּגָו" [=מִבִּפְנִים] – הַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי מִן הַקֶּרֶן, כְּלוֹמַר תּוֹסֶפֶת שֶׁל 20%): "חוּמְשָׁא מִלְּגָו אוֹ חוּמְשָׁא מִלְּבַר? [חֹמֶשׁ מִלְּגָו אוֹ חֹמֶשׁ מִלְּבַר]" (בבא מציעא נג:).

מְלֻבָּשׁ, **מלובש** ת׳ [מן לבש, לֻבַּשׁ] 1, לָבוּשׁ, נָתוּן בִּבְגָדִים: "וְהַלְוִיִּם הַמְשֹׁרְרִים... מְלֻבָּשִׁים בּוּץ" (דברי הימים ב ה יב). "הַמּוֹצִיא כֵּלָיו... אִם הָיָה מְלֻבָּשׁ בָּהֶן – פָּטוּר" (שבת קמב.). "וְכֻלָּם מְלֻבָּשִׁים אַרְגָּמָן" (ביאליק, מגילת). 2, שֶׁנִּתַּן אוֹ נִתְלָה עַל גּוּפוֹ: "וַיַּעֲמִידוּ הַכֹּהֲנִים מְלֻבָּשִׁים בַּחֲצֹצְרוֹת" (עזרא ג י). "אֶלְעָזָר מְלֻבָּשׁ אוּרִים וְתֻמִּים" (בבא בתרא קכב.). – [מְלֻבֶּשֶׁת, מְלֻבָּשִׁים, מְלֻבָּשׁוֹת]

– מָעוֹת מְלֻבָּשׁוֹת⁺, כֶּסֶף שֶׁהֻשְׁקַע בִּקְנִיַּת סְחוֹרוֹת (שאלות ותשובות).

– שְׁאֵלָה מְלֻבֶּשֶׁת ° [בחשבון] שְׁאֵלָה שֶׁהַמִּסְפָּרִים נְתוּנִים בָּהּ בִּלְבוּשׁ שֶׁל סִפּוּר (לְהַבְדִּיל מִשְּׁאֵלָה שֶׁאֵינָהּ מְלֻבֶּשֶׁת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְחַשֵּׁב תַּרְגִּילִים חֶשְׁבּוֹנִיִּים בִּלְבַד).

מַלְבֻּשׁ, מוּלְבָּשׁ ת׳ [מן לבש, הִלְבִּשׁ] שֶׁהִלְבִּישׁוּ אוֹתוֹ: ״לְמַעַן תִּלְבְּשִׁי מִכְלוֹל וְרִקְמָה וְנִסִּים עַל בְּנֵי הַמַּלְבֻּשׁ חֲרָדִים״ (הנגיד, דיואן 230). – [מַלְבֶּשֶׁת, מַלְבָּשִׁים, ־שׁוֹת]

א. **מלג** [ארמית: מְלַג]

~ פִּעֵ׳ **מִלֵּג** ° פ״י חָלַט, יָצַק מַיִם רוֹתְחִים (עַל בַּעֲלֵי־חַיִּים שְׁחוּטִים, כְּדֵי לְהָקֵל אֶת מְרִיטַת שְׂעָרוֹ אוֹ נוֹצוֹתָיו): ״מוֹלְגִין אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הָרַגְלַיִם וּמְהַבְהֲבִין אוֹתָן בָּאוּר״ (ביצה לד.). ״תַּרְנְגוֹל אֶחָד, מְלַגוּהוּ בְרוֹתְחִין״ (קבק, בצל 348). [ובהשאלה:] ״אֵיךְ אֶהְיֶה נִזְהָר... שֶׁלֹּא יְמַלְּגוּ אוֹתִי בְרוֹתְחִים״ (בן־ציון, יד). – [לְמַלֵּג אֶת־, מוֹלֵג, יְמַלֵּג]

~ נִפְ׳ **נִמְלַג** ◌֗, נֶחְלַט, נוּצְקוּ עָלָיו מַיִם רוֹתְחִים: ״אִם נִמְלְגָה תַּרְנְגֹלֶת בִּכְלִי שֵׁנִי״ (יורה דעה סח טו). ״מִבְּלִי מֵשִׂים נָגְעָה יָדוֹ בִּבְשַׂר הָרַךְ וְהֵשִׁיבָהּ בַּחֲזָרָה, כְּנִמְלָג בְּרוֹתְחִים״ (שניאור, סיפורים קכו). – [לְהִמָּלֵג, נִמְלָג, יִמָּלֵג]

ב. **מלג** [מן מְלוֹג]

~ פִּעֵ׳ **מִלֵּג** ◌֗ פ״י קִבֵּל מְלוֹג (רֶנְטָה), נֶהֱנָה מִן הָרְוָחִים שֶׁמַּכְנִיסִים נְכָסִים, בְּלֹא זְכוּת הֲנָאָה מִן הַנְּכָסִים עַצְמָם: ״שֶׁהַבַּעַל מוֹלֵג אוֹתָם נְכָסִים״ (עובדיה ברטנורה יבמות ז א). – [לְמַלֵּג אֶת־; מוֹלֵג, יְמַלֵּג]

מֶלֶג ◌֗ ז׳ [מן א. מלג] מַיִם רוֹתְחִים: ״בִּימֵי חֲנֻכָּה לְהָצֵן מֶלֶג״ (קליר, יפתח, נשם). – [מֶלֶג־, מְלָגוֹ]

מִלְגָּה °, מִילְגָה נ׳ [מן מְלוֹג] סְטִיפֶּנְדְיָה, מַעֲנָק כַּסְפִּי הַנִּתָּן לְמִשְׁתַּלֵּם בְּלִמּוּדִים מְסֻיָּמִים לְכִסּוּי הוֹצָאוֹת לִמּוּדָיו אוֹ מִחְיָתוֹ, אוֹ מַעֲנָק הַנִּתָּן לְחוֹקֵר לְשֵׁם הַשְׁלָמַת מֶחְקָרוֹ; מְקוֹרוֹתֶיהָ שֶׁל הַמִּלְגָּה–בְּדֶרֶךְ־כְּלָל מִן הָרְוָחִים הַמִּצְטַבְּרִים מִקֶּרֶן שֶׁהֻפְקְדָה. – [מִלְגַּת־, מִלְגוֹת, מִלְגוֹת־]

מָלָגָה ◊ נ׳ [עַל שֵׁם הָעִיר Malaga שבספרד הידועה בכרמי ענביה] שֵׁם זַן שֶׁל עֲנָבִים וְשֵׁם הַיַּיִן הַמְּתֻקָּן מֵהֶם. בְּעִבְרִית הוּסַב הַשֵּׁם לְ־״אַלְמֹג״.

מִלְגַּו*, מִלְגָּו* תה״פ [ארמית: מִן + לְ + גַּו] 1 °, מִבִּפְנִים, מִתּוֹךְ [ראה גם המובאות בערך מִלְּבַר]: ״יֵשׁ רוּחַ מִלְגָּו וְיֵשׁ רוּחַ מִלְּבַר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שי). ״יְצִירָתוֹ מְיֻסֶּדֶת עַל שְׁמִירַת תְּחוּמִים מִלְּבַר וּמִלְגָּו כְּאֶחָד״ (קריב, עיונים 63). ״אוֹתָהּ קְטָטָה... שׁוּב לֹא הָיָה רִשּׁוּמָהּ נִכָּר מִלְּבַר, וְאִלּוּ מִלְגָּו... לֹא פָּג טַעַם מְרִירוּתָהּ אֶלָּא יָמִים מְרֻבִּים לְאַחֲרֶיהָ״ (שביב, דרך 156—157). 2 ° [בהלכה – בחישובי מחירים, כמויות וכדומה] (חֵלֶק) מִן הַקֶּרֶן, לְמָשָׁל: ״חֹמֶשׁ מִלְגָּו״ – חֲמִישִׁית מִן הַקֶּרֶן, שֶׁהֵם 20% (לְהַבְדִּיל מִן ״חֹמֶשׁ מִלְּבַר״– חֲמִישִׁית מִן הַקֶּרֶן שֶׁנֶּחְלְקָה לְאַרְבָּעָה רְבָעִים, וַעֲלֵיהֶם נוֹסָף ״מִבַּחוּץ״ רֶבַע חֲמִישִׁי, הַיְנוּ 25%: ״חוּמְשָׁא מִלְגָּו אוֹ חוּמְשָׁא מִלְּבַר?״ (בבא מציעא נג:). [ראה עוד ערך מִלְּבַר]

מַלְגֵּז* ז׳ [מן לגז, קרוב אל מַזְלֵג] קִלְשׁוֹן בֶּן שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ, אוֹ אַרְבַּע שִׁנַּיִם, הַמְשַׁמֵּשׁ בְּעִקָּר לִזְרִיַּת תְּבוּאָה אוֹ לְגִבּוּב שִׁבֳּלִים פְּזוּרוֹת: ״שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ אוֹחֲזִין בְּמַלְגֵּז וְלוֹגְזִין״ (שבת צג:). – [מַלְגֵּז־, מַלְגְּזִים, מַלְגְּזֵי־]

מַלְגֵּזָה ° נ׳ [מן מַלְגֵּז] מְכוֹנַת־הוֹבָלָה הַמְצֻיֶּדֶת בְּהֶתְקֵן דְּמוּי־מַלְגֵּז לַהֲרָמַת מַשָּׂאוֹת. – [מַלְגֵּזַת־, מַלְגֵּזוֹת, מַלְגְּזוֹת־]

מְלַגְלֵג °, מְלוֹגְלָג ת׳ [מן לגלג] נִלְעָג, שֶׁהוּשַׂם לְלַעַג וּלְלִגְלוּג: ״שֶׁכֵּן מְחֻבָּב וְגַם מְלֻגְלָג הָיָה עֲלֵיהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 131). ״מִלָּה זֹאת נַעֲשְׂתָה מְלֻגְלֶגֶת כָּעֵת״ (שטיינמן, ״דבר״ 1935). ״עֵינֵיהֶם טָחוּ מֵרְאוֹת אֶת כָּל הַמְלֻגְלָג שֶׁבַּדָּבָר״ (סדן, תר׳ בטרם מבול 40). ״יָצָא מֵהֶם הָאָדָם הַיְחִידִי מְלֻגְלָג וּמְקֻנְתָּר כָּל כָּךְ״ (קריב, עטרה 22). ״וְכָל תְּנוּעָה שֶׁעֲדַיִן נוֹתְרוּ בָּהּ יְסוֹדוֹת מוּסָרִיִּים וְאִידֵיאָל נַפְשִׁי הֲרֵיהִי מְלֻגְלֶגֶת וּמְשֻׁמֶּצֶת״ (אבינרי, יד 68). – [מְלֻגְלֶגֶת, ־לָגִים, ־גוֹת]

מַלְגְּמָה, ראה מְלוּגְמָא.

מִלָּה נ׳ [מן א. מלל; ארמית: מִלְּתָא] 1. דִּבּוּר, דָּבָר: ״רוּחַ ה׳ דִּבֶּר־בִּי, וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי״ (שמואל ב כג ב). ״שְׁמַע־נָא אִיּוֹב מִלָּי, וְכָל־דְּבָרַי הַאֲזִינָה״ (איוב לג א). ״יָדֶיהָ רֵיקוֹת – וּבְפִיהָ אֵין מִלָּה וּבְשׂוֹרָה״ (ביאליק, אלמנות). 2 ◌֗. צֵרוּף שֶׁל הֲגָאִים הַמַּבִּיעַ מֻשָּׂג כָּל־שֶׁהוּא, כְּגוֹן: ״סֵפֶר״, ״חָכְמָה״, ״אֵצֶל״, ״שָׁמַרְתִּי״: ״כִּי יֵשׁ מִלּוֹת בִּלְשׁוֹן עִבְרִית מִלָּה אַחַת מִתְחַלֶּפֶת בְּפִתְרוֹן לְשַׁמֵּשׁ בִּנְיָן וּסְתִירָה״ (רש״י שמות כז ג). ״עוֹד לֹא נְכוֹנָה מִלַּת ׳אַבָּא׳ עַל דַּל שְׂפָתַי״ (ביאליק, פרידה). 3 ◌֗ [בדקדוק] כָּל אֶחָד מֵחֶלְקֵי־הַדִּבּוּר שֶׁאֵינוֹ לֹא שֵׁם וְלֹא פֹּעַל – רְאֵה לְהַלָּן: מִלַּת־גּוּף, מִלַּת־חִבּוּר וְכוּ׳. – [מִלַּת־, מִלִּים גם מִלִּין, מִלֵּי־, גם מִלּוֹת]

– מִלָּה בְּמִלָּה ◌֗, מִלָּה לְמִלָּה °, בְּדִיּוּק, כִּכְתָבוֹ אוֹ כִּלְשׁוֹנוֹ, לְלֹא כָּל שִׁנּוּי: ״לְהַעְתִּיק מִלָּה בְּמִלָּה מִבְּלִי תּוֹסֶפֶת וּמִגְרַעַת״ (חובות הלבבות, פתיחת המתרגם). ״כָּךְ אָמַר מְפֹרָשׁ, מִלָּה בְּמִלָּה״ (ביאליק, מאחורי ג). ״עָרַךְ וְסִדֵּר בְּמַחֲשָׁבָה דִּבְרֵי הַמִּכְתָּב מִלָּה לְמִלָּה״ (בורלא, כיסופים 135). תַּרְגּוּם מִלָּה בְּמִלָּה (בְּנִגּוּד לְתַרְגּוּם חָפְשִׁי).

– מִלַּת־גּוּף °, כִּנּוּי, שֵׁם־הַגּוּף, מִלָּה הַמְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלֹא לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, כְּגוֹן: אֲנִי, הוּא, אַתֶּם.

– מִלָּה זָרָה ◌֗, 1 °. מִלָּה לוֹעֲזִית שֶׁנִּקְלְטָה בַּלָּשׁוֹן, כְּגוֹן: ״אֵקוֹנוֹמְיָה״, ״פּוֹלִיטִיקָה״, ״רַדְיוֹ״. 2 ◌֗. מִלָּה שֶׁלֹּא לְפִי חֹק הַלָּשׁוֹן: ״׳וְהֵבִיאָת׳ – מִלְּרַע, וְהִיא מִלָּה זָרָה״ (אברהם אבן־עזרא ויקרא טו כט).

– מִלַּת־חִבּוּר ° [בדקדוק] מִלָּה הַמְחַבֶּרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בְּמִשְׁפָּט אוֹ מִשְׁפָּט אֶל מִשְׁפָּט, כְּגוֹן: אִם, כְּדֵי, גַּם, אוֹ, אֲבָל. מִלּוֹת־חִבּוּר אֵין לָהֶן בְּדֶרֶךְ־כְּלָל נְטִיּוֹת.

– מִלַּת־יַחַס ° [בדקדוק] מִלָּה הַמְצַיֶּנֶת קֶשֶׁר וְיַחַס מְסֻיָּם בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, כְּגוֹן: אֶל, עִם, עַל, אֵצֶל, תַּחַת. מִלּוֹת־יַחַס בָּאוֹת בְּדֶרֶךְ־כְּלָל גַּם בִּנְטִיּוֹת: אֵלַי, אֵלֶיךָ וְכוּ׳.

– מִלַּת־טַעַם ◌֗ [בדקדוק ימי־הביניים] כִּנּוּי לְמִלַּת־חִבּוּר אוֹ מִלַּת־יַחַס הַמְקַשֶּׁרֶת אֶת חֶלְקֵי הַמִּשְׁפָּט.

– מִלַּת־קְרִיאָה °, מִלָּה הַמְבַטֵּאת רֶגֶשׁ, קְרִיאָה, עִדּוּד, שִׂמְחָה, צַעַר וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵידָד! הֶאָח! אַלְלַי! הָבָה!

– מִלַּת־קִשּׁוּר °, מִלַּת־חִבּוּר.

– מִלַּת־שְׁאֵלָה °, מִלָּה הַמַּבִּיעָה שְׁאֵלָה אוֹ תְּמִיהָה, כְּגוֹן: מָה? לָמָּה? הַאִם? וְכוּ׳?

– מִלֵּי דְּבַדִּיחוּתָא*, מִלֵּי דִּשְׁמַיָּא* וכו׳ – ראה ערך מִלְּתָא.

– ספר־מלים °, מלון, לקסיקון.

– משחק־מלים °, שמוש במלה אחת במשמעיות שונות, להטוטי־לשון, לשון נופל על לשון וכדומה.

– במלים אחרות °, לשון אחר, בנסח שונה מזה.

– פטומי מלים בעלמא * [על־פי הארמית, בבא מציעא סו.], ערבובי מלים, דבורים סתם בלא מעשים.

– מלה בסלע, משתוקא בתרין * [ארמית] (מגילה יח.), אם הדבור מחירו סלע אחד, השתיקה מחירה שני סלעים, כלומר: יפה השתיקה מן הדבור.

– אין מלה בלשונו [על־פי תהלים קלט ד], אין מלים בפיו °, הוא מתקשה לדבר מרב התרגשות וכיוצא בזה.

– היה לו למלה, שמש לו נושא לרכילות, הזכר על־ידיו לגנאי ולבוז: "ועתה נגינתם הייתי ואהי להם למלה" (איוב ל ט).

– כבר מלתך אמורה *, התשובה לכך כבר מוכנה, תשובתך כבר כתובה: "גוי אחד פגע את רבי ישמעאל וברכו, אמר לו: כבר מלתך אמורה! פגע אחרינא (אחר) וקללו, אמר לו: כבר מלתך אמורה!... כן כתיב: אורריך ארור ומברכיך ברוך" (ירושלמי ברכות יב ג).

– מלים מפוצצות °, דברי מליצות; בטויים נמלצים שיש בהם כדי לעשות רשם על השומע, גם אם תכנם דל.

– מלים נבובות °, מלים ריקות מתכן, דברי פטפוט: "זרמת מלים נבובות, מזרת מוץ ונערת" (ביאליק, ראיתיכם).

– במלא מובן המלה °, בהוראתה המלאה והמקיפה ביותר של המלה, כלומר – בהחלט, בכל: פלוני הוא אמן במלא מובן המלה.

מלהב °, מולהב [מן להב, הלהב °] שיש התלהבות אליו: "מלחמה זו לקדשה שאינה מטעמת ואינה מלהבת" (פיכמן, רס). – [מלהבת, מלהבים, ־בות]

מלהג ° מלוהג ת׳ [מן להג] שיש בו להג: "וקצת דבור מלהג על מפקדים" (קובנר, פנים 71). – [מלהגת, מלהגים, ־גות]

מלה״ד ר״ת 1. משל למה הדבר דומה. 2. מביא לבית־הדפוס.

מלהט °, מלוהט ת׳ [מן להט, להט *] 1. קלוי ומלבן באש: ברזל מלהט. אבנים מלהטות בכבשן. 2. משלהב, מחמם: "מה מאד משכו עיני המלהטות בניא שדי־התנובה" (פיכמן, קכב). "המבט חתמו בתא־המות המלהט" (ש׳ שלום, חי 43). "והשנים חזרו עיפים ומלהטים" (שנהר, ב 29). "מלהטות היו שפתי ויבשות" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שנים שונות 71). – [מלהטת, מלהטים, ־טות]

מלהק °, מלוהק ת׳ [מן להקה; ראה גם להק, להק *] מצרף ללהקה, מחבר וממזג יחד: "קולות מלהקים, שנשתגרו זה עם זה, החרו־החזיקו אחריו בעזוז" (שלונסקי, תר׳ הדון א 430). הצות המלהק נגש במרץ לחזרות להצגת המחזה. – [מלהקת, מלהקים, ־קות]

מלוא * ת׳ [מן מלא] מלא, ממלא: "כי יעמד את פני אל כבד ברשעה ומלוא" (הנגיד, דיואן 86). – [מלואה, מלואים, ־אות]

מלוא, מילוא ז׳ [מן מלא, מלא] [במקרא רק בריבוי: מלואים] 1 °. מלוי, הכנסת משהו לתוך דבר עד שיהיה מלא: מלוא הכוס יין. מלוא הבור עפר. מלוא דגים בתבלינים שונים. 2 *. מצבו של דבר כשהוא מלא, שלמות: "אכל שליש ושתה שליש והנח שליש; לכשתכעס תעמד על מלואך" (גיטין ע.). "באמצע החדש, בשעה שהלבנה במלואה" (בורלא, כיסופים 168). השליחות שהטלה עליו בצעה במלואה. 3. ראה להלן "מלואים". – [מלוא־, מלואים, ־אי־]

– מלוא־יד פלוני °, מתן יפוי־כח והרשאה לפלוני: מלוא־ידו של המזכיר לקבל את האורחים.

– מלוא־הירח °, צורת הירח בהראותו מכדור־הארץ כעגול שלם, בלילות שבסמוך לאמצע החדש העברי.

– מלואים, 1 °. נוספות, השלמות: "ויסדו, כמלואים לזה, גם בית־ספר לבנות" (אחד העם, רה). לספר נספחו מלואים והערות. הופיע כרך־מלואים למלון. 2 °. מיני מאכל שממלאים בהם מזונות שונים, כגון: מלואים של פרורי לחם, בצל וכדומה לדגים וכו׳. 3. הקדשה לתפקיד מסים: "ואת איל המלאים תקח... למלא את־ידם (של הכהנים) לקדש אתם" (שמות כט לא–לג). 4 °. ראה להלן "חיל־מלואים".

– אבן־מלואים, אבן טובה למלא בה משבצת: "ואבני־שהם ואבני־מלאים, לאפוד ולחשן" (שמות לה ט).

– חיל־מלואים °, חילים שסימו את שרותם הסדיר בצבא והם נקראים לעתים מזמנות לתקופה קצרה לשם חדוש אמוניהם, או לחזור לשרות פעיל בימי חרום או מלחמה.

מלוא, מילוא ז׳ [מן מלא; ארמית: מליתא] סוללה שפוכה, מבצר, בנין מבצר; כן נקרא חלק מבצוריה של ירושלים בימי דוד: "ויבן דוד סביב מן־המלוא וביתה" (שמואל ב ה ט).

מלוא, ראה מלא.

מלואה, מילואה נ׳ [מן מלא, מלא] משבצת לשבץ בתוכה אבן טובה: "ומלאת בו מלאת אבן, ארבעה טורים אבן" (שמות כח יז). "אבני־חפץ על החשן, פתוחי־חותם במלואותם" (בן־סירא מה יח). – [מלואת־, ־אות]

מלובב, ראה מלבב. **מלובן,** ראה מלבן.

מלובה, ראה מלבה. **מלובש,** ראה מלבש.

מלוג * ז׳ [אולי מאכדית mulugu נדוניה; וראה ב׳ מלג] זכות השמוש ברוחים מקרן מסימת או מנכס, אך לא בקרן או בנכס עצמו: "ולד בהמת־מלוג – לבעל; ולד שפחת־מלוג – לאשה" (כתובות עט:). "׳ושמה הגר׳ – שפחת־מלוג היתה, והיה חיב במזונותיה ולא היה רשאי למכרה" (בראשית רבה מה). [רווח בייחוד בצירוף:]

– נכסי־מלוג * (בבא קמא צ.), נכסים (רכוש) שהאשה מביאה לבעלה עם נשואיה, או שבאים לה בירשה או במתנה לאחר נשואיה; מנכסים אלה רשאי הבעל לקבל רק את פרותיהם (הרוחים שהם מכניסים). אך הנכסים עצמם אינם שיכים לו אלא לאשה בלבד, ולפיכך אינו אחראי לאבדתם או לנזקיהם

(לְהַבְדִּיל מִן ״נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל״ — נְכָסִים שֶׁהָאִשָּׁה מְבִיאָה לְקִנְיָנוֹ שֶׁל הַבַּעַל לְכָל יְמֵי חַיָּיו).

מְלוֹג° ת׳ [מן א׳ מלג, מָלַג*] שֶׁנֶּחְלַט בְּרוֹתְחִין: עוֹף מָלוֹג לִפְנֵי מְרִיטַת נוֹצוֹתָיו. — [מְלוּגָה, מְלוּגִים, ־גוֹת]

מלוגלג, ראה מְלֻגְלָג.

מְלוּגְמָא*, מְלוּגְמָה° נ׳ [מיוונית: malagma] 1, אִסְפְּלָנִית, רְטִיָּה, תַּחְבֹּשֶׁת רְטֻבָּה עַל מַכָּה לְחַמְּמָהּ וּלְרַכְּכָהּ: ״הַלּוֹקֵחַ... קֶמַח לַעֲשׂוֹת מְלוּגְמָא וּרְטִיָּה״ (תוספתא דמאי א כה). 2, [בהשאלה] רְפוּאָה, הֲנָאָה: ״חַמִּין בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת מְלוּגְמָא, פַּת חַמָּה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת מְלוּגְמָא״ (שבת קיט:). — [מְלוּגְמַת־, מְלוּגְמוֹת]

מֶלוֹדְיָה° נ׳ [יוונית: melodia] לַחַן, נְעִימָה, צֵרוּף שֶׁל צְלִילִים מוּסִיקָלִיִּים הַיּוֹצֵר נְעִימָה מְסֻיֶּמֶת. — [מֶלוֹדְיוֹת]

— **מֶלוֹדִי**◇ ת׳ בַּעַל נְעִימָה, עָרֵב לָאֹזֶן: שִׁיר מֶלוֹדִי. ״הָרִנָּה לֹא נִפְסְקָה... גַּל מֶלוֹדִי זֶה שֶׁהֵצִיף פַּעַם אֶת הַלֵּב״ (פיכמן, רמח).

— **מֶלוֹדִיּוּת**◇ נ׳ נְעִימִיּוּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֶלוֹדְיָה: מֶלוֹדִיּוּת רַבָּה בְּקוֹלָהּ שֶׁל הַזַּמֶּרֶת.

מֶלוֹדְרָמָה° נ׳ [מיוונית: melos שיר + drama פעולה, מחזה] 1, מַחֲזֶה הַמְלֻוֶּה נְגִינָה וְשִׁירָה [וביחוד:] 2, יְצִירָה דְּרָמָתִית עֲמָמִית שֶׁבּוֹלֶטֶת בָּהּ רַגְשָׁנוּת יְתֵרָה עַד כְּדֵי הַפְרָזָה. הַגִּבּוֹרִים בַּמֶּלוֹדְרָמָה הֵם עַל־פִּי־רֹב צַדִּיקִים וּתְמִימִים הַנּוֹפְלִים בְּרִשְׁתָּם שֶׁל רְשָׁעִים וְנוֹכְלִים, וּלְבַסּוֹף הַצַּדִּיקִים נֶחֱלָצִים וְחוֹגְגִים אֶת נִצְחוֹנָם: ״הַמְכַשֵּׁפָה״ לְגוֹלְדְפַדֶן הִיא מֶלוֹדְרָמָה. 3, [בהשאלה] הוֹפָעָה מְלֵאָה רַגְשָׁנוּת מְתַקְתֶּקֶת: ״לָמָּה אֵפוֹא כָּל הַ׳מֶּלוֹדְרָמָה׳ הַזֹּאת?״ (אחד העם, שם). — [מֶלוֹדְרָמוֹת]

— **מֶלוֹדְרָמָתִי**◇ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיסוֹדוֹת הַמֶּלוֹדְרָמָה, רַגְשָׁנִי.

— **מֶלוֹדְרָמָתִיּוּת°** נ׳ רַגְשָׁנוּת ״מְמֻתֶּקֶת״, יְסוֹד הַמֶּלוֹדְרָמָה.

מַלְוֶה, מלווה ז׳ [מן א׳ לוה, הִלְוָה] אָדָם הַנּוֹתֵן כֶּסֶף לַאֲחֵרִים בְּהַלְוָאָה עַל־מְנָת שֶׁיַּחֲזִירוּהוּ לוֹ כַּעֲבֹר זְמַן מְסֻיָּם, נוֹשֶׁה: ״וְהָיָה... כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר, כַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה, כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נֹשֶׁה בוֹ״ (ישעיה כד ב). ״הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה וְהֶעָרֵב וְהָעֵדִים״ (בבא מציעא ה יא). ״גָּדוֹל הַמַּלְוֶה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה צְדָקָה״ (שבת סג.). — [מַלְוֵה־, מַלְוֵהוּ, מַלְוִים, מַלְוֵי־]

— **מַלְוֶה בְּרִבִּית*, מַלְוֵה־רִבִּית***, מִי שֶׁנּוֹתֵן כֶּסֶף לַאֲחֵרִים תְּמוּרַת תַּשְׁלוּם הַמְחֻשָּׁב בַּאֲחוּזִים מְסֻיָּמִים מִן הַקֶּרֶן: ״כָּל הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית נְכָסָיו מִתְמוֹטְטִין״ (בבא מציעא עא.). ״מַלְוֵי־רִבִּית יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁמַּרְוִיחִים — מַפְסִידִים״ (בבא מציעא עה:). ״פָּנֶיךָ דּוֹמִין אִי כְּמַלְוֵי־רִבִּיּוֹת אִי כִּמְגַדְּלֵי־חֲזִירִין״ (נדרים מט:).

מִלְוֶה°, מילווה ז׳ [מן א׳ לוה] 1, מַתַּן כֶּסֶף בְּתוֹרַת הַלְוָאָה בְּיִחוּד כְּמִפְעָל מֶמְשַׁלְתִּי — הַלְוָאַת כְּסָפִים מִן הָאֶזְרָחִים לַמְּדִינָה: מִלְוֶה עֲמָמִי. מִלְוֵה־חוֹבָה. מִלְוֶה קְצַר־מוֹעֵד. 2, הַלְוָאָה: ״מִלְווֹת קְטַנִּים שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְהַחֲזִיר״ (ביאליק, החצוצרה א). — [מִלְוֵה־, מִלְוֵהוּ, מִלְוִים, מִלְוֵי־, גם מִלְווֹת]

— **קֻפַּת־מִלְוֶה°**, מוֹסָד צִבּוּרִי לְמַתַּן הַלְוָאוֹת בְּהֶקֵּף מְצֻמְצָם.

מִלְוָה*, מילווה נ׳ [מן א׳ לוה] שִׁעוּר הַמִּלְוָה, סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁנִּתַּן כְּהַלְוָאָה: ״מִלְוָה לְהוֹצָאָה נִתְּנָה... מִלְוָה בְּיַד אֲחֵרִים... מִלְוָה עַל־פֶּה... מִלְוָה בִּשְׁטָר״ (קידושין מז—מז:). ״הַכּוֹפֵר בְּמִלְוָה״ (בבא מציעא ד.). ״לְשַׁלֵּם הַקְּפוֹתֵיכֶם וּמִלְווֹתֵיכֶם שֶׁתִּלְווּ״ (רש״י ביצה טו:). — [מִלְוַת־, מִלְווֹת]

מְלַוֶּה*, מלווה ז׳ [מן ב׳ לוה, לִוָּה*] 1*, הַהוֹלֵךְ עִם מִישֶׁהוּ אוֹ אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ לְלַוּוֹתוֹ: ״כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה וּמִתְלַוֶּה, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים״ (סוטה מו:). הַנָּשִׂיא וּמְלַוָּיו חָזְרוּ לָאָרֶץ. לְכוֹכַב צֶדֶק יֵשׁ תִּשְׁעָה מְלַוִּים. 2°, מְנַגֵּן הַמְסַיֵּעַ בִּנְגִינָתוֹ לִנְגִינָתוֹ אוֹ לְזִמְרָתוֹ שֶׁל אַחֵר: הַכַּנָּר וּמְלַוֵּהוּ בַּפְּסַנְתֵּר זָכוּ לִתְשׁוּאוֹת. — [מְלַוֵּה־, מְלַוֵּהוּ; מְלַוִּים, מְלַוֵּי־]

— **מְלַוֵּה־מַלְכָּה**✧, כִּנּוּי לַזְּמִירוֹת שֶׁאוֹמְרִים בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת לְלַוּוֹת אֶת שַׁבָּת הַמַּלְכָּה.

— **סְעוּדַת מְלַוֵּה־מַלְכָּה**✧, כִּנּוּי לַסְּעוּדָה הָרְבִיעִית שֶׁל שַׁבָּת הַנֶּאֱכֶלֶת בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אַחַר הַהַבְדָּלָה וּמְלֻוָּה שִׁירִים וּזְמִירוֹת: ״אַחֲרֵי־כֵן סְעוּדַת ׳מְלַוֵּה־מַלְכָּה׳, שֶׁתְּחִלָּתָהּ מַשְׁקֶה״ (ביאליק, החצוצרה א).

מְלֻוֶּה°, מלווה ת׳ [מן ב׳ לוה, לֻוָּה°] 1, הוֹלֵךְ עִם אֲחֵרִים אוֹ נִמְצָא בְּחֶבְרָתָם: הַנָּשִׂיא הִגִּיעַ כְּשֶׁהוּא מְלֻוֶּה מִשְׁמַר־כָּבוֹד. 2, מְנֻגָּן בְּלִוּוּי שֶׁל אֲחֵרִים: נְגִינַת הַכַּנָּר מְלֻוָּה עַל־יְדֵי הַפְּסַנְתְּרָן. 3, מְצֹרָף, כָּרוּךְ בְּ־: מַחֲלָה הַמְלֻוָּה כְּאֵבִים. סְעָרָה מְלֻוָּה בְּרָקִים וּרְעָמִים. — [מְלֻוָּה, מְלֻוִּים, מְלֻוּוֹת]

מלוהג ר׳ מְלֹהָג	מלוהק ר׳ מְלֹהָק	מלוות ר׳ מְלֻוַּת
מלוהט ר׳ מְלֹהָט	מלווה ר׳ מְלַוֶּה; מְלֻוֶּה	מלווז ר׳ מְלֻזְבָּז

מָלוּחַ* תו״ז [מן א׳ מלח, מָלַח] 1, ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֶלַח, שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם מֶלַח: ״הַנּוֹדֵר מִן הַגְּבִינָה — אָסוּר בָּהּ, בֵּין מְלוּחָה בֵּין טְפֵלָה״ (נדרים ו ה). ״דָּגִים קְטַנִּים מְלוּחִים״ (עבודה זרה לח.). מַיִם מְלוּחִים. 2, ז׳ מַאֲכָל מְתֻבָּל בְּמֶלַח, מַאֲכָל חָרִיף מְאֹד: ״גָּזְרוּ עַל פִּתָּן (שֶׁל גּוֹיִים)... עַל כְּבוּשֵׁיהֶן וְעַל שְׁלוּקֵיהֶן וְעַל מְלוּחֵיהֶן״ (ירושלמי שבת ג ג). ״הַקּוֹנְיָאק הַטּוֹב, וּמִינֵי מְלוּחִים מֻבְחָרִים״ (ברקוביץ, תר״ טוביה קעה). — [מְלוּחָה, מְלוּחִים, ־חוֹת]

— **דַּג־מָלוּחַ**✧, מָלִיחַ (Clupea harengus), דַּג־יָם הַנִּמְכָּר בְּדֶרֶךְ־כְּלָל כְּשֶׁהוּא מָלוּחַ — רְאֵה ב׳ מָלִיחַ.

מַלּוּחַ ז׳ [מן א׳ מלח] שִׂיחַ־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַסַּלְקִיִּים, בַּעַל עָלִים אֲפֹרִים וּפְרָחִים זְעִירִים יְרַקְרַקִּים (Atriplex). רֹב מִינֵי הַמַּלּוּחַ גְּדֵלִים בִּמְלֵחוֹת: ״הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ״ (איוב ל ד). ״אֲבוֹתֵינוּ הָיוּ אוֹכְלִים מַלּוּחִים בִּזְמַן שֶׁהָיוּ עֲסוּקִים בְּבִנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ״ (קידושין סו.). — [מַלּוּחַ־, מַלּוּחִים, מַלּוּחֵי־]

מְלֻוָּח°, מלווח ת׳ [מן לוח, לֻוַּח°] 1, עָרוּךְ בְּצוּרַת לוּחוֹת: נְתוּנִים סְטָטִיסְטִיִּים מְלֻוָּחִים. 2, מְחֻלָּק לְלוּחוֹת, שָׁטוּחַ כְּלוּחַ: ״מְלֻוָּחוֹת הֵן (הַמַּרְאוֹת) וְדַקּוֹת וַחֲלָקוֹת״ (עגנון, סמוך 205). 3, מְצֻפֶּה בְּלוּחוֹת: ״חֶדֶר... שֶׁכְּתָלָיו וּסְפוּנוֹ מְלֻוָּחִים בְּלוּחוֹת־עֵץ דְּהֵי־צֶבַע״ (ליטיצקי, תולדות 182). — [מְלֻוַּחַת, מְלֻוָּחִים, ־חוֹת]

מלוחך, ראה מְלֻחָךְ. **מלוחץ**, ראה מְלֻחָץ.
מלוחלח, ראה מְלֻחְלָח. **מלוחש**, ראה מְלֻחָשׁ.

א· **מְלוּט*, מִילוּט** ז׳ [מן א· מלט, מִלֵּט] הַצָּלָה, חִלּוּץ מִצָּרָה: ״מְלוּט נַפְשׁוֹת שֶׁל צַדִּיקִים מִגֵּיהִנֹּם״ (פסחים קיח.). ״רָאָה שֶׁאֵין לוֹ מְלוּט מִן הַבְּרִיּוֹת״ (עגנון, אלו שבו). ״חַיֵּיכֶם, מְלוּט נְפָשׁוֹת יֵשׁ כָּאן!״ (שנהר, א 292). – [מְלוּט־, מְלוּטִים, ־טֵי־]

ב· **מְלוּט°, מִילוּט** ז׳ [מן ב· מלט, מִלֵּט°] חִזּוּק בְּמֶלֶט, צִמְנְטַצְיָה: מְלוּט דָּפְנוֹת הַבּוֹר. – [מְלוּט־]

מָלוּט^ ת׳ [מן א· מלט] נִצָּל, פָּלִיט: ״הִבְטַחְתָּה הָאָרֶץ לְמָלוּט כִּבְשַׁן אֵשׁ״ (ינאי, נא). – [מְלוּטָה, מְלוּטִים, ־טוֹת]

מלוטף, ראה מְלֻטָּף. **מלוטש**, ראה מְלֻטָּשׁ.

מִלּוּי*, מִילוּי ז׳ [מן מלא, מִלֵּא] 1*, מִלּוּא, שִׂימַת דָּבָר־מָה בְּתוֹךְ בֵּית־קִבּוּל עַד שְׂפָתוֹ: ״מִלּוּי הַמַּיִם״ (סוכה ה ה). ״שֶׁיִּהְיֶה סִבַּת הַחֳלִי מֵחֲמַת מִלּוּי כָּרֵס״ (אבוהב, מנורת המאור רצה). מִלּוּי בּוֹר בְּעָפָר. 2°, חֹמֶר שֶׁסּוֹתְמִים אוֹ מְמַלְּאִים בּוֹ מַשֶּׁהוּ: הִכְנִס מִלּוּי בֵּין שְׁנֵי הַדְּפָנוֹת. מִלּוּי הַיְסוֹדוֹת. מִלּוּי לְעֵט־כַּדּוּרִי (שְׁפוֹפֶרֶת מְמֻלֵּאת דְּיוֹ מְיֻחֶדֶת). 3°, מְלֵאוּת, שְׁלֵמוּת: ״בַּהֲלָכָה קְטַנָּה וִיבֵשָׁה זוֹ נְתוּנָה בְּצִמְצוּם מֻפְלָג, אֲבָל בְּמִלּוּי הָאֶפְשָׁרִי, תְּמוּנָה צִיּוּרִית שְׁלֵמָה״ (ביאליק, הלכה ואגדה). – [מִלּוּי־, מִלּוּיִים, מִלּוּיֵי־]

– מִלּוּי־בַּקָּשָׁה°, הֵעָנוּת לְבַקָּשָׁה.

– מִלּוּי־חוֹבָה°, קִיּוּם הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם הִתְחַיֵּב לַעֲשׂוֹתָם.

– מִלּוּי־יָדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי°, מַתַּן הַרְשָׁאָה וְיִפּוּי־כֹּחַ לִפְלוֹנִי.

– מִלּוּי־מָקוֹם°, בִּצּוּעַ תַּפְקִידָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ בְּהֵעָדְרוֹ.

– מִלּוּי מִשְׁאֲלוֹתָיו (רְצוֹנוֹ)°, עֲשִׂיַּת כָּל אֲשֶׁר הוּא שׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ.

מלויל, ראה מְלֻיָּל. **מלוכד**, ראה מְלֻכָּד.

מְלוּכָה נ׳ [מן א· מלך] שִׁלְטוֹן מֶלֶךְ, מַלְכוּת: ״וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל״ (שמואל א יד מז). ״יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: רְחַבְעָם וְיָרָבְעָם יַחֲלְקוּ אֶת הַמְּלוּכָה״ (שבת נו:). ״בָּשָׂר־וָדָם עוֹלֶה לִמְלוּכָה – לִבּוֹ נָתוּן בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (מדרש משלי כא א). – [מְלוּכַת־, מְלוּכוֹת]

– זֶרַע־הַמְּלוּכָה (מלכים ב כה כה), בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ, מִשְׁפַּחַת־הַמֶּלֶךְ.

– כִּסֵּא־הַמְּלוּכָה (מלכים א א מו), הַכִּסֵּא שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עָלָיו בְּטְקָסִים רִשְׁמִיִּים.

– עִיר־מְלוּכָה (שמואל ב יב כו), עִיר הַבִּירָה, עִיר מוֹשַׁב־הַמֶּלֶךְ.

– יָשַׁב עַל כִּסֵּא־הַמְּלוּכָה, הֻכְתַּר לְמֶלֶךְ: ״וְגַם יָשַׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה״ (מלכים א א מו).

– עָשָׂה מְלוּכָה עַל־, מָלַךְ עַל־, הָיָה לְמֶלֶךְ בְּ־, יִסֵּד מְלוּכָה: ״אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל!״ (מלכים א כא ז).

– מְלָאכָה – מְלוּכָה^, ראה ערך מְלָאכָה.

מלוכה, ראה מְלֻכָּה. **מלוכלך**, ראה מְלֻכְלָךְ.

מַלּוּכִיָּה° נ׳ עֵשֶׂב חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַטִּלְיָתִיִּים (Corchorus); גָּדֵל בְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ בְּיִחוּד בְּגִנּוֹת־שְׁלָחִין. – [מַלּוּכִיּוֹת]

מְלוּכָן° ז׳ [מן מְלוּכָה] מוֹנַרְכִיסְט, מִי שֶׁתּוֹמֵךְ בְּשִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בַּמְּדִינָה. – [מְלוּכַן־, מְלוּכָנִים, ־כָנֵי־; מְלוּכָנִית, ־נִיּוֹת]

מְלוּכָנוּת° נ׳ [מן מְלוּכָן] מוֹנַרְכִיזְם, תְּנוּעָה מְדִינִית הַתּוֹבַעַת שִׁלְטוֹן־מֶלֶךְ בַּמְּדִינָה.

מְלוּכָנִי° ת׳ [מן מְלוּכָן] הַדּוֹגֵל בִּמְלוּכָנוּת, הַמְצַדֵּד בְּשִׁלְטוֹן מֶלֶךְ בַּמְּדִינָה: נִתְגַּלְּתָה מַחְתֶּרֶת שֶׁל הַחוּגִים הַמְּלוּכָנִיִּים. – [מְלוּכָנִית, מְלוּכָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

מלוכסן, ראה מְלֻכְסָן.

א· **מְלוּל^, מִילוּל** ת׳ [מן א· מלל, מִלֵּל; ארמית מְלוּלָא] דִּבּוּר, הַשְׁמָעַת מִלִּים: ״קְרַב אַתָּה וּשְׁמַע מְלוּלוֹ״ (קליר, אלה העדות, שחרית א׳ שבועות). ״מַלְאֲכֵי מָרוֹם יְהוֹדוּךְ בְּנִיב מְלוּלָם״ (נאגארה, 152). ״יָפֶה מִכָּל שִׁיר וּמְלוּל זֶה הִלּוּל״ (דשא, עד 47). – [מְלוּל־, מְלוּלִים, ־לֵי־]

ב· **מְלוּל°** ז׳ [מן ב· מלל, מוֹלֵל] שִׁפְשׁוּף, חִכּוּךְ: ״אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים, אֶלָּא מְלוּל אֶצְבָּעוֹת וְנִקִּישַׁת לָשׁוֹן״ (שניאור, סיפורים לד). – [מְלוּל־]

מְלוּלִי°, מִילוּלִי ת׳ [מן א· מְלוּל] הַכָּרוּךְ בְּמִלִּים וּבְדִבּוּר־פֶּה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּבּוּרִים (בְּנִגּוּד אֶל ״מַעֲשִׂי״ אוֹ ״מוּחָשִׁי״): ״לֹא הָיָה דָּבָר שָׂנוּא עָלָיו... כָּעֹשֶׁר הַמְּדֻמֶּה, הַבָּדוּי, הַמְּלוּלִי״ (פיכמן, רכט). הַחֵלֶק הַמְּלוּלִי בַּהוֹרָאָה וְהַחֵלֶק הַהִסְתַּכְּלוּתִי אוֹ הַמַּעֲשִׂי בָּהּ. הַמַּרְצֶה הִסְבִּיר אֶת הַדָּבָר בְּאֹפֶן מְלוּלִי וְצִיּוּרִי כְּאֶחָד. – [מְלוּלִית, מְלוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

– תַּרְגּוּם מְלוּלִי°, תַּרְגּוּם מְדֻיָּק, לֹא חָפְשִׁי.

מְלוּלִיּוּת° נ׳ [מן מְלוּלִי] דַּבְּרָנוּת, רִבּוּי מִלִּים, שִׁמּוּשׁ רַב בְּמִלִּים: ״לְרֹב יֵצֶר הַדַּבְּרָנוּת... צָרִיךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ... צָרִיךְ שֶׁבִּמְלוּלִיּוּת״ (קלצקין, כתבים 90). – [מְלוּלִיּוּת־]

מלומד, ראה מְלֻמָּד. **מלומן**, ראה מְלֻמָּן.

מְלוֹן° ז׳ שְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי שֶׁל אֲבַטִּיחַ צָהֹב – רְאֵה אֲבַטִּיחַ.

מָלוֹן ז׳ [מן א· לון, לין] מְקוֹם־לִינָה, אַכְסַנְיָה לְאוֹרְחִים: ״וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר־תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה״ (יהושע ד ג). ״מְלוֹן אֹרְחִים״ (ירמיה ט א). ״צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית־מְלוֹנִי, יִפָּטֵר בְּלֹא לִינָה?״ (סנהדרין צה:). ״אַשְׁרֶיךָ, רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁנִּמְצָא לְךָ מָלוֹן טוֹב בִּשְׁעַת מִיתָתְךָ״ (מדרש משלי ט). מָלוֹן לְתַיָּרִים. מָלוֹן וּמִסְעָדָה. – [מְלוֹן־, מְלוֹנִים, ־נֵי־, גם מְלוֹנוֹת]

מִלּוֹן°, מִילוֹן ז׳ [מן מִלָּה] סֵפֶר־מִלִּים, סֵפֶר הַכּוֹלֵל אוֹצָר שָׁלֵם אוֹ חֶלְקִי שֶׁל מִלּוֹת הַלָּשׁוֹן הָעֲרוּכוֹת בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי אוֹ בְּסֵדֶר מֻסְכָּם אַחֵר, וְהֵן מֻגְדָּרוֹת וּמְבֹאָרוֹת אוֹ מְתֻרְגָּמוֹת: מִלּוֹן עִבְרִי. ״מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית״ לֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן־יְהוּדָה. – [מִלּוֹן־, מִלּוֹנִים, מִלּוֹנֵי־, גם מִלּוֹנוֹת]

– מִלּוֹן דּוּ־לְשׁוֹנִי°, מִלּוֹן שֶׁמִּלּוֹת לָשׁוֹן אַחַת מִתֻּרְגָּמוֹת בּוֹ לְלָשׁוֹן אַחֶרֶת: מִלּוֹן עִבְרִי־אַנְגְּלִי. מִלּוֹן רוּסִי־עִבְרִי.

מִלּוֹנָאוּת°, מִילוֹנָאוּת נ׳ [מן מִלּוֹן] לֶקְסִיקוֹגְרַפְיָה, כְּתִיבַת מִלּוֹן וַעֲרִיכָתוֹ, תּוֹרַת הַחִבּוּר שֶׁל מִלּוֹן: רַבִּי נָתָן מֵרוֹמִי בַּעַל הֶ״עָרוּךְ״ הָיָה מִמַּנִּיחֵי הַיְסוֹד לַמִּלּוֹנָאוּת הַתַּלְמוּדִית. – [־אוּת־]

מְלוֹנָאוּת° נ׳ [מן מָלוֹן] 1, נִהוּל מָלוֹן אוֹ מִלּוּי תַּפְקִיד מְסֻיָּם אַחֵר בְּמָלוֹן: קוּרְסִים לִמְלוֹנָאוּת. 2, עֲנַף הָאֵרוּחַ בְּבָתֵּי־מָלוֹן: הַמְּלוֹנָאוּת מִתְפַּתַּחַת בָּאָרֶץ עִם גִּדּוּל זֶרֶם הַתַּיָּרוּת. – [מְלוֹנָאוּת־]

מְלוֹנַאי°, מילונאי ז׳ [מִן מִלּוֹן] מְחַבֵּר מִלּוֹן, לֶקְסִיקוֹגְרָף. — [מְלוֹנָאֵי־, מְלוֹנָאִים, ־נָאֵי־]

מְלוֹנָאִי°, מילונאי ת׳ [מִן מִלּוֹן] הַקָּשׁוּר בְּאוֹצַר הַמִּלִּים, לֶקְסִיקָלִי: בְּעָיוֹת מִלּוֹנָאִיּוֹת. — [מִלּוֹנָאִית, מִלּוֹנָאִיִּים, מִלּוֹנָאִיּוֹת]

מְלוֹנַאי° ז׳ [מִן א. מָלוֹן] בַּעַל בֵּית־מָלוֹן. — [מְלוֹנָאִית, מְלוֹנָאִים, ־אִיּוֹת]

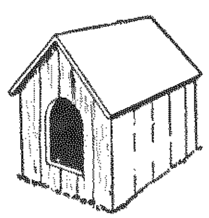
מלונה לכלב

מְלוּנָה נ׳ [מִן א. לון, לין] 1. סֻכַּת שׁוֹמֵר בְּגַן אוֹ בְּפַרְדֵּס: "כְּסֻכָּה בְכָרֶם, כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה" (ישעיה א ח). 2°. בִּנְיָן קָטָן לְכֶלֶב בֶּחָצֵר. — [מְלוּנַת־, מְלוּנוֹת]

מְלוֹנוֹעַ° ז׳ [מָלוֹן + נוֹעַ] מוֹטֶל, מָלוֹן לְבַעֲלֵי־רֶכֶב וּלְרִכְבָּם. — [מְלוֹנוֹעִים, מְלוֹנוֹעֵי־]

מִלּוֹנוּת°, מילונות נ׳ [מִן מִלּוֹן] הַסִּפְרוּת הַמִּלּוֹנִית, כְּלַל הַמִּלּוֹנִים וְהַמֶּחְקָרִים הַבַּלְשָׁנִיִּים בְּאוֹצַר־הַמִּלִּים שֶׁל לָשׁוֹן מְסֻיֶּמֶת: לְמִלּוֹנוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יְהוּדָה מָקוֹם נִכְבָּד בַּמִּלּוֹנוּת הָעִבְרִית הַחֲדָשָׁה. — [מִלּוֹנוּת־]

מִלּוֹנִי°, מילוני ת׳ [מִן מִלּוֹן] הַקָּשׁוּר בְּמִלּוֹן: עֲבוֹדָה מִלּוֹנִית. מִפְעָל מִלּוֹנִי. — [מִלּוֹנִית, מִלּוֹנִיִּים, מִלּוֹנִיּוֹת]

מלוסת ר׳ מִלְסַת	מלופד ר׳ מִלְפַּד	
מלועג ר׳ מִלְעָג	מלופף ר׳ מִלְפָּף	מלופת ר׳ מִלְפֶּת

מָלוּק* ת׳ [מִן מלק, מָלַק] שֶׁנִּמְלַק, שֶׁהֻתַּז: "הַשְּׁחוּטָה וְלֹא הַמְּלוּקָה" (ספרא מצורע ע ד). "וּמְלוּקֵי־רֹאשׁ וּמְצוּצֵי־דָם וּשְׁפוּכֵי־קֶרֶב וּכְלָיוֹת" (כהן, חזון התשבי יב). "כְּנָפַיִם שְׁבוּרוֹת וּרְצוּעוֹת מְלוּקוֹת" (גרינברג, רחובות קצא). — [מְלוּקָה, מְלוּקִים, ־קוֹת]

מלוקט ר׳ מְלֻקָּט. מלוקק ר׳ מְלֻקָּק. מלוקש ר׳ מְלֻקָּשׁ.

מָלוֹשׁ* ז׳ [מִן לושׁ] (ירושלמי גיטין מט ב), מִשְׁאֶרֶת, עֲרֵבָה שֶׁלָּשִׁים בָּהּ בָּצֵק: "וְאָפוּ לַחְמָן בְּתַנּוּר אֶחָד, וְלָשׁוּ עִסָּתָן בְּמָלוֹשׁ אֶחָד" (ברקוביץ, תר׳ ימים קצט). — [מְלוֹשׁ־, מְלוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

מלותת, ראה מִלְתָּת.

מְלֻזְבָּז°, מלוזבז ת׳ [מִן לִזְבֵּז] שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִזְבֵּז, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׂפָה אוֹ כַּרְכֹּב: "הַחוֹמָה הַמְלֻזְבֶּזֶת וְהַב עִשְׂבֵי סוֹף קַיִץ" (יזהר, צקלג 469). פִּי הַצִּנּוֹר מְלֻזְבָּז בַּמָּקוֹם שֶׁמְּחַבְּרִים אֵלָיו אֶת הַמַּשְׁאֵבָה. — [מְלֻזְבֶּזֶת, מְלֻזְבָּזִים, ־זוֹת]

מֶלַח ז׳ [אכדית: mil'u; ארמית: מְלַח, מִלְחָא; ערבית: מִלְח] 1. תִּרְכֹּבֶת שֶׁל נַתְרָן וּכְלוֹר (NaCl) הַמְּצוּיָה לָרֹב בְּמֵי הַיָּם, בְּמַעְיָנוֹת וּבָאֲדָמָה; בַּעֲלַת טַעַם מְיֻחָד (מָלוּחַ). הַמֶּלַח הוּא הַתַּבְלִין הַמָּצוּי בְּיוֹתֵר בַּמִּטְבָּח, מְשַׁמֵּשׁ לְתִבּוּל מְזוֹנוֹת, לִמְלִיחַת בָּשָׂר וְכֵן לִשְׁמוֹר חֳמָרִים שׁוֹנִים. נִקְרָא גַּם "מֶלַח־בִּשּׁוּל" אוֹ "מֶלַח־מִטְבָּח": "הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי־מֶלַח?" (איוב ו ו). "רֹאשׁ כָּל צֹרֶךְ לְחַיֵּי אָדָם: מַיִם וָאֵשׁ וּבַרְזֶל וָמֶלַח" (בן־סירא לט לה). "אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא מֶלַח" (מסכת סופרים טו ח). "הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה מֵחֲבֶרְתָּהּ תַּבְלִין וּמַיִם וָמֶלַח לְעִסָּתָהּ" (ביצה ה ד). "קְדֵרָה זוֹ חֲסֵרָה מֶלַח, יְתֵרָה מֶלַח, חֲסֵרָה תַּבְלִין, יְתֵרָה תַּבְלִין" (עבודה זרה סז.). "אֵינוֹ נֶאֱכָל מֵחֲמַת מִלְחוֹ" (חולין קיב.). 2° [בכימיה] חֹמֶר כִּימִי שֶׁנּוֹצָר מִתִּרְכֹּבֶת שֶׁל חֻמְצָה עִם בָּסִיס, אוֹ מֵהַחְלָפַת מְקוֹם הַמֵּימָן שֶׁבַּחֻמְצָה בְּאָטוֹם אֶחָד אוֹ אֲחָדִים שֶׁל מַתֶּכֶת, כְּגוֹן: גָּפְרַת־הַנְּחֹשֶׁת (חֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית שֶׁהַנְּחֹשֶׁת נָטְלָה בָּהּ אֶת מְקוֹם הַמֵּימָן). — [מֶלַח־, מִלְחוֹ; מְלָחִים, מִלְחֵי־]

— **מֶלַח אַנְגְּלִי°**, כִּנּוּי לְתַחְמֹצֶת גָּפְרִיתָנִית שֶׁל מַגְנִיּוֹן ($MgSO_4$), מְשַׁמֶּשֶׁת בִּרְפוּאָה כְּחֹמֶר מְשַׁלְשֵׁל.

— **מֶלַח בֶּרְטוֹלֶט°**, כְּלוֹרִיד הָאַשְׁלָגָן; גְּבִישֵׁי מֶלַח לְבָנִים הַמֻּרְכָּבִים מֵאַשְׁלָג, כְּלוֹר וְחַמְצָן ($KClO_3$). בִּהְיוֹתוֹ מְעֹרָב בְּסֻכָּר הוּא חֹמֶר־נֶפֶץ.

— **מֶלַח גְּלָאוּבֶּר°**, גָּפְרַת הַנַּתְרָן, מֶלַח הַמֻּרְכָּב מִנַּתְרָן, גָּפְרִית וְחַמְצָן (Na_2SO_4). מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ הַרְבֵּה לְהַתְקָנַת סוֹדָה, בְּתַעֲשִׂיַּת זְכוּכִית, וְכֵן בִּרְפוּאָה כְּחֹמֶר מְשַׁלְשֵׁל.

— **מֶלַח־°** [כנסמך] עִקָּרוֹ וְתַמְצִיתוֹ שֶׁל־: "אַתֶּם מֶלַח הָאָרֶץ" (זלקינסון, תר׳ מתתיהו ה יג). "כָּל מִפְלָגָה חוֹשֶׁבֶת עַצְמָהּ לְתַכְלִית מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וּמֶלַח־הָעוֹלָם" (מנדלי, מו״ס, שע). "וְכָל דּוֹר בִּשְׁעָתוֹ חוֹשֵׁב אֶת עַצְמוֹ לְמֶלַח הָאֱנוֹשִׁיּוּת" (פיירברג, 150). "וַאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי כִּי חֹפֶשׁ — זֶה מֶלַח־הַנְּעוּרִים" (שניאור, שירים רפג). "הַחֲלוֹם הוּא מֶלַח הַחַיִּים" (שטיינמן, במעגל 24).

— **מֶלַח סְדוֹמִית*** (עירובין יז:), מֶלַח שֶׁנֶּחְצָב בְּהַר סְדוֹם (דְּרוֹמִית־מַעֲרָבִית לְיָם־הַמֶּלַח).

— **בְּרִית־מֶלַח** (במדבר יח יט). 1. בְּרִית־עוֹלָם, בְּרִית הָעֲשׂוּיָה לְהִתְקַיֵּם לְאֹרֶךְ יָמִים (עַל־יְסוֹד הָעֻבְדָּה כִּי הַמֶּלַח אֵינוֹ מִתְקַלְקֵל יָמִים רַבִּים). 2. [לדעה אחרת] בְּרִית מְקֻיֶּמֶת בִּשְׁבוּעָה וּבְאָלָה נִמְרֶצֶת — עַל־יְסוֹד הַמִּנְהָג שֶׁהָיָה נָהוּג בִּימֵי־קֶדֶם בְּטֶקֶס כְּרִיתַת בְּרִית הַשְּׁבוּעָה, שֶׁהָיוּ מְבִיאִים מֶלַח וְזוֹרְעִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: "כְּשֵׁם שֶׁמֶּלַח זֶה אֵין לוֹ זֶרַע, כֵּן לֹא יְהִי זֶרַע לַאֲשֶׁר יָפֵר אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת!" (על־פי טור־סיני, הלשון א 332).

— **יָם הַמֶּלַח** (בראשית יד ג), שְׁמוֹ שֶׁל הַיָּם בְּבִקְעַת הַיַּרְדֵּן מִמִּזְרַח לְאֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁאֵלָיו נוֹפֵל הַיַּרְדֵּן. נִקְרָא כָּךְ עַל־שׁוּם הָאָחוּז הָרַב שֶׁל מְלָחִים שׁוֹנִים שֶׁהוּא מֵכִיל (יוֹתֵר מִן 25%).

— **מֵי־מֶלַח***, מַיִם רְווּיִים מֶלַח, מַיִם שֶׁהוּמַס בָּהֶם מֶלַח רַב: "עוֹשֶׂה הוּא אֶת מֵי־הַמֶּלַח וְטוֹבֵל בָּהֶן פִּתּוֹ" (שבת יד ב). בְּלֵיל הַ"סֵּדֶר" מַטְבִּילִים כַּרְפַּס בְּמֵי־מֶלַח.

— **נְצִיב־מֶלַח** (בראשית יט כו), עַמּוּד שֶׁל מֶלַח.

— **פַּת בְּמֶלַח***, כִּנּוּי לְמַאֲכָל דַּל וּמְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר מָזוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַק כְּדֵי לְהַחֲזִיק אֶת הַחַיִּים: "פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה" (אבות ו ד).

— **אֵין בּוֹ מֶלַח°** [בהשאלה] הוּא תָּפֵל וַחֲסַר־טַעַם.

— **זָרָה מֶלַח עַל פְּצָעָיו°** [בהשאלה] הִרְבָּה לְהַרְגִּיזוֹ, הוֹסִיף יָגוֹן עַל מַכְאוֹבוֹ.

— **זָרַע אֲדָמָה מֶלַח** (שופטים ט מה), [בהשאלה] הֶחֱרִיב אֶת הַמָּקוֹם וְהֵשַׁם אוֹתוֹ, עֲשָׂאוֹ תֵּל־עוֹלָם [על־יסוד המנהג שנהגו האויבים בימי־קדם להשחית שדות פוריים על־ידי פיזור מלח רב בהם]

— **יֵלֵךְ לְיָם־הַמֶּלַח!*** [בהשאלה] יֵלֵךְ לְאִבּוּד, הוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה: "דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם־הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין" (תוספתא נזירות ג טז).

— קדם את פניו בלחם ומלח °, קבל את פניו בכבוד רב ובסבר פנים יפות [על־יסוד המנהג הרווח לצאת לקראת שליט ונכבד כשראשי־היישוב נושאים כיכרות לחם ומלח]

— מלח ממון חסר (חסר)* (כתובות סו:) 1. הממון אין לו מלח שישמרהו כלומר, העשר אין לו קיום אצל אדם והוא עלול להפסידו בנקל. 2 [לפי פירוש רש״י שם] הרוצה שממונו יתקים בידו, יחסר ממנו חלק למעשה צדקה [פירוש זה - בהתאם לנוסח השני שם: ״מלח ממון – חסד]

א· **מלח** [מן מלח; ארמית: מלח]

~ פע׳ **מלח** פ״י זרה מלח על דבר־מה, תבל במלח: ״וכל־קרבן מנחתך במלח תמלח״ (ויקרא ב יג). ״אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה־יפה ומדיחו יפה־יפה״ (חולין קיג.). ״הספסל שהרבנית מולחת עליו בשר״ (ברקוביץ, תר׳ אדם מב). — [למלח את־; מולח, ימלח]

~ נפ׳ **נמלח** *. פזר עליו מלח, התקן במלח: ״נותן את האיברים על־גבי המלח... שהן נמלחין״ (ירושלמי נדרים לז ב). ״איזה מרק היום!... מים נמלחים ותו לא!״ (ברנר, א 185). — [להמלח, נמלח, ימלח]

~ פע׳ **מלח** ° פ״י 1. זרה מלח, מלח: ״היה ממלח על־גבי העור מעט מעט״ (רבנו חננאל ביצה יא:). ״דג שאתה ממלחו ומפלפלו יתר על המדה, אי אתה נהנה הימנו״ (פדן, ממחוז רם). 2 ° [בהשאלה] תבל, הוסיף נפך: ״צועקות ללחם ו׳ממלחות׳ הן את טענותיהן באיזו קללות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסח).

~ פע׳ **מלח**. תבל במלח, נוסף אליו מלח: ״ועשית אתה קטרת, רקח מעשה רוקח, ממלח״ (שמות ל לה). ״שם יאשיהו כקטרת־סמים, הממלח מעשה־רוקח״ (בן־סירא מט א). ״בשמיך אשר מלחו״ (גבירול, א 11). ״בצלים מחתכים וממלחים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צה). [ובהשאלה:] ״אלה הם המלח והתבלין ששיחותיו של אריה ממלחות בהם״ (ביאליק, אריה ג). [וראה עוד ערך ממלח] — [ממלח, ימלח]

~ הפ׳ **המליח** * פ״י מלח, פזר מלח: ״אסור (לשים בשר בקדרה) עד שיחתכנו וימליחנו יפה־יפה״ (והזהיר, ויקרא). [ובהשאלה:] ״יש מהם שקבלו אותו בסבר פנים יפות... ויש מהם שהמליחו לו את לחמו״ (עגנון, כלה תיד־תטו). — [להמליח, מ־, י־]

~ הפ׳ **המלח**. 1*. התקן במלח, פזר עליו מלח: ״והנותרת־אף־על־פי שלא המלחה״ (ספרא ויקרא י ב). הבשר המלח יפה לפני הבשול. 2. רחץ ושפשף במי־מלח: ״והמלח לא המלחת, והחתל לא חתלת״ (יחזקאל טז ד). — [ממלח, ימלח]

ב· **מלח** [ערבית: מלח׳ פירק, קרע; וראה מלח]

~ פע׳ **מלח** ° פ״י בלה, טשטש: ״והעשן מולח את האויר״ (עגנון, האש קמט). — [למלח, מולח, ימלח]

~ נפ׳ **נמלח**, בלה, נשחק, נתפורר: ״שמים כעשן נמלחו, והארץ כבגד תבלה״ (ישעיה נא ו). ״אראה שנית כתליך הנמלחים כעשן״ (ביאליק, על סף). ״ולמה אנו נושאים כפינו הנמלחות כעשן?״ (ש׳ שלום, סחור למדורה). — [להמלח, נמלח, ימלח]

מלח ז׳ [אכדית: malahu; משומרית: ma אוניה + lah מנוע; ארמית: מלחא; ערבית: מלאח] 1. ספן, נוט, יורד־ים, עובד באניה: ״כל־אניות הים ומלחיהם״ (יחזקאל כז ט). ״כי הנה כהגה ביד המלח״ (כי הנה כחומר, מעריב יום־כיפור). שירי מלחים. 2 °. חיל פשוט בחיל־הים, חיל בדרגה הראשונה. — [מלח־, מלחים, מלחי־]

סמל־דרגתו של מלח ראשון

— **מלח ראשון** °, חיל בעל הדרגה השניה בסלם־הדרגות בחיל־הים, מקביל לטוראי ראשון בחיל־היבשה (סרט אחד על השרוול).

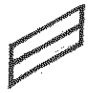
סמל־דרגתו של רב־מלח

— **רב־מלח** °, חיל בעל הדרגה השלישית בסלם הדרגות בחיל־הים, מקביל לרב־טוראי בחיל־היבשה (סרט כפול על השרוול).

מלח ז׳ [ראה ב·מלח] סחבה, סמרטוט, בגד שנשחק ובלה: ״שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצילות ידיך״ (ירמיה לח יב). — [מלח־, מלחים, מלחי־]

מלח ° ת׳ [מן א·מלח; מלח] מלוח, ספוג מלח: ״נדמה לו שהוא ספוג בדמעות מלחות״ (יהודה שטינברג, רסב). — [מלחה, מלחים, ־חות]

מלחה נ׳ [מן א·מלח] אדמה הספוגה הרבה מלח [ובהשאלה] אדמה חרבה, שאינה מצמיחה כלום: ״ושכן חררים במדבר, ארץ מלחה ולא תשב״ (ירמיה יז ו). ״אשר־שמתי ערבה ביתו, ומשכנותיו מלחה״ (איוב לט ו). ״כי הפך כל מושב לעדן, ומלחות־לפרדסי־בשמים״ (שניאור, שירים רצז). ״ונבואה מסלעת ואפר ומלחה״ (עמיחי, שירים 205). — [מלחת־, מלחות, מלחות־]

מלחות ° נ׳ [מן מלח] ספנות, מלאכת המלחים באניות, מקצוע השיט בספינות: ״המלאכות כנגרות ועבודת האדמה והרפואה והמלחות״ (רמב״ם, שמונה פרקים א). — [מלחות־]

מלחות °, מליחות נ׳ [מן מלח, מלחה] מצבו של דבר הספוג מלח: מלחות הקרקע. מלחות גבוהה של מי־הים. — [מלחות־]

מלחי ° ת׳ [מן מלח] שיש בו מלח, מרכב במלח: חמצה מלחית. טעם מלחי. — [מלחית, ־חיים, ־חיות]

— **חמצה מלחית** °, מימן כלורי, גז נטול צבע המרכב כלור ומימן (HCl), מסיס מאד במים. תמסת החמצה המלחית חשובה ביותר בתעשיה הכימית; היא תוקפת בחזקת את רב המתכות ויוצרת מלחים; משתמשים בה בעבוד עורות, בתעשית תמרי־מזון ועוד. כמות קטנה של חמצה מלחית מצויה במיץ־הקבה והיא מסיעת לתהליך העכול.

מלחיה ° נ׳ [מן מלח] ממלחה, כלי שראשו נקוב כעין כברה לזרית מלח על פני מזון. — [מלחית־, ־חיות]

מלחיות ° נ׳ [מן מלחי] מלחות, מצב הדבר המלחי: ״מלחיותו של הים מורחת עכשו יותר באפלה הירקה״ (טברסקי, לפידים 295). — [מלחיות־]

מלחין ° ז׳ [מן לחן, הלחין] מחבר־מנגינה, קומפוזיטור, יוצר יצירה מוסיקלית. — [מלחינה, מלחינים, מלחינות]

מַלְחִית° נ׳ [מן מלח] צמח־בר ממשפחת הסלקיים, בעל עלים בשרניים לרב (Salsola). מיני המלחית גדלים בארץ באזורים המדבריים ובמלחות. – [מלחית־, מלחיות]

מְלַחֵךְ* ז׳ [מן לחך, לחך] מלקק, לוקק [רווח בצירוף:]

– מלחך־פנכא* (פינכי)* [שאול מן פסחים מט., ושם כפשוטו] 1°, מלקק צלחות, כנוי־בוז לחנפן ומתרפס: ״מחבר ענִי, ממלחכי־פנכה על שלחנם של מצנטים״ (ברקוביץ, הראשונים רכה). ״הוא היה חצי שדכן וחצי סרסור, חצי ׳כלי־קדש׳, וכלו קבצן ומלחך־פנכי״ (מגדלי מו״ס, קג). ״הוא מהבטלנים מלחכי־פנכי ומתפרנס בדחק״ (הוא, שפב). 2, רעבתן, גרגרן: ״ריקים שכמותכם! זוללים ומלחכי־פנכה!״ (שניאור, סיפורים ט).

מְלָחֵךְ°, מְלוּחָךְ ת׳ [מן לחך, לחך°] שלחכו אותו: ״ששות צמרות צעירות – כל אחת מנשקת מטר ומלחכת אדים״ (שלו, אלוהי נגו). ״החצר המלחכת כדורים״ (קובנר, פנים 242). עשב מלחך: [מלחכת, מלחכים, ־כות]

מְלַחֲכָן° ז׳ [מן מלחך] מלחך־פנכה, חנף, חנפן. – [מלחכן־, מלחכנים, ־כני־]

מְלַחְלוּחִי° ת׳ [מן מלוח] מלוח במקצת: ״היבשת המלחלוחית בגרון גברה״ (שניאור, סיפורים קפב). ״שאפו את הרוח הקלה, המלחלוחית, שנשבה ובאה מן הים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 326). – [מלחלוחית, ־חיים, ־חיות]

מְלַחְלַח° ת׳ [מן מלח] מלוח מעט: טעם מלחלח. – [מלחלחה, מלחלחים, ־חות]

מְלֻחְלָח׳, מְלוּחְלָח ת׳ [מן לחלח, לחלח׳] רטב, לח במקצת: ״נוטלין מן העפר המלחלח אשר על שפת הנהר״ (ר׳ חננאל ביצה לב:). ״והארץ ההיא מלחלחת בטיט״ (יוסיפון, מט). ״פני הבכור... היו מלחלחים מדמעות והוא בכה בקול״ (ברקוביץ, סיפורים מב). ״צמח־בר קטן שעקרוהו עם השרש וצררוהו עם קמץ עפר מלחלח במטפחת״ (ברש, ב 15). ״ותינוקות של בית רבם מלחלחי־אף״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים קלח). ״אמר לה בעינים מלחלחות״ (סביב, כערער 61). – [מלחלחת, ־חים, ־חות]

מְלֻחָם°, מְלוּחָם ת׳ [מן ג׳ לחם, הלחם°] מחבר ומאחה על־ידי בדיל או על־ידי נתך אחר: צנורות מלחמים. – [מלחמת, מלחמים, ־מות]

מַלְחֵם° ז׳ [מן ג׳ לחם] מכשיר שמלחימים בו מתכת אל מתכת בבדיל או בחמר מתכתי אחר: מלחם חשמלי. מלחם של גז. – [מלחם־, מלחמים, מלחמי־]

מִלְחָמָה נ׳ [מן א׳ לחם] 1, התנגשות מזינת בין צבאות, סכסוך בין גופים מדיניים (עמים, מדינות) בפעלות־קרב בנשק ובכח הזרוע: ״ויצא מלך־סדם ומלך עמרה... ויערכו אתם מלחמה״ (בראשית יד ח). ״ויצא איש ישראל למלחמה עם־בנימן״ (שופטים כ כ). מלחמות החשמונאים נגד היונים. מלחמת השחרור. מלחמת־העולם הראשונה (1914–1918). מלחמת־העולם השניה (1939–1945). 2°, האבקות, התנצחות, וכוח, מחלקת חריפה: ״שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה״ (מגילה טו:). מלחמת המפלגות לקראת הבחירות. מלחמת־דעות בכנסת. מלחמת־יצרים בנפשו של אדם. מלחמה פנימית. 3° [בהשאלה] מאמצים גדולים להתגבר על קשיים, מאבק: מלחמת הקיום. [וראה עוד הצירופים להלן]. – [מלחמת־, מלחמות, מלחמות־]

– מלחמה קרה°, יחסים עוינים בין מדינות, המתבטאים באי־שתוף מדיני וכלכלי, בתחרות בקנית ידידים ובעלי־ברית, בנהול תעמולה נגד הצד השני ובפעלות אחרות שיש בהן כדי להכשיר את הקרקע למלחמה ממש (״מלחמה חמה״) בבוא השעה.

– מלחמה טוטלית°, מלחמה שמשתמשים בה בכל אמצעי־הלחימה, ללא הגבלות, נגד חילים ואזרחים כאחד.

– מלחמה אטומית°, מלחמה גרעינית°, מלחמה על־ידי שמוש בפצצות־אטום שהן בעלות כח־הרס אים, שיש בו כדי להשמיד את כל החי והצומח באזור הנפגע.

– מלחמת־אבות ובנים°, נגודים ואי־הבנות שבין ההורים ובין הדור הצעיר ששאיפותיו שונות משל הוריו.

– מלחמת־אזרחים°, מלחמה של חלק מאזרחי מדינה בחלק אחר של אזרחיה.

– מלחמת־אחים°, סכסוך חמור (ולעתים מלחמת־דמים ממש) בין אחים הרבים על ירשה, בין אנשים קרובים – על שלטון ועוד: ״המלחמה נתגלגלה במלחמת־אחים לכל מרירותה ואכזריותה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 145).

– מלחמת־בזק°, שיטת לחימה המשתתת על התקפות־פתע מהירות ונמרצות לשם השגת נצחון מהיר על־ידי נצול יתרון ההפתעה ושבירת התנגדות האויב במהירות.

– מלחמת־בחירות°, התנצחות בין מפלגות בתעמולה לקהל הבוחרים לבחר במעמדיהן למוסד המדיני העתיד להבחר: מלחמת־בחירות לכנסת.

– מלחמת־בינים°, דו־קרב, מלחמה בין שנים: ״אצלנו בני־אדם פשוטים אין מלחמת־בינים זו אלא רציחה״ (מגדלי מו״ס, שיח). ״בני הגדול נסע שמה בחרי־אפו ויקרא אותו למלחמת־הבינים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כז). ״התלקחה עתה מלחמת־בינים בין הבעל ואשתו״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תקנד).

– מלחמת גוג ומגוג* [סנהדרין צז:, על־יסוד יחזקאל לח–לט], כנוי למלחמה הגדולה האחרונה שתפרץ, לפי האמונה, בעולם באחרית הימים לפני בוא המשיח.

– מלחמת־גרילה° – ראה ערך גרילה.

– מלחמת־דברים°, מלחמת־דעות°, וכוח, פלמוס.

– מלחמת־דמים°, מלחמה אכזרית הכרוכה בשפיכות־דמים.

– מלחמת־חובה* (סוטה ח ז), מלחמה שנכפתה על־ידי אויב־תוקפן, כגון מלחמת ישראל בעמלק.

– מלחמת־מצוה*, 1, מלחמה שנצטוו עליה בני־ישראל מן התורה: ״במלחמת מצוה הכל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה״ (סוטה ח ז). 2°, מלחמת־קדש, מלחמה שהעם רואה חובה קדושה לעצמו לערך אותה נגד האויב.

– מלחמת־מגן °, תכסיסי־קרב של התגוננות בפני התקפת האויב (להבדיל מן "מלחמת תנופה").

– מלחמת־מעמדות °, תחרות וסכסוכים בין מעמדות מנגדים בחברה, כגון: בין בעלי האחוזות ובין האכרים, בין הפיאודלים ובין הבורגנות, בין מעמד בעלי־ההון ובין מעמד הפועלים.

– מלחמת־עמדות °, שיטת לחימה שבה היריבים מצמדים בדרך־כלל לעמדות קבועות והם מטרידים מהן את כחות האויב (להבדיל מן "מלחמת תנועה" – ראה להלן).

– מלחמת־עצבים °, איומי מלחמה והעמדת־פנים של הכנות מכריעות למלחמה, שנועדו לערער את שלותו של היריב, למוטט את בטחונו העצמי, להפחידו ולסחט ממנו ותורים בלא להזקק למלחמה ממש.

– מלחמת־הקיום °, המאמצים של כל חי ושל כל אדם לקבל את מזונו ושאר צרכי מחיתו לשם קיומו מאמצים הכרוכים לפרקים בתחרות, במלחמה ובהתנגשויות עם אחרים: "לתת להם איזו הכנה למלחמת קיומם לעתיד" (אחד העם, רא). "ואם אפשר שתפסק מלחמת־הקיום לגמרה" (קלוזנר, יוצרים ג 169). מלחמת־הקיום בעולם החי.

– מלחמת־הרשות* (סוטה ח ז), מלחמה שלא נצטוו עליה מן התורה, מלחמה לשם כבוש ארצות אחרות ולהרחבת גבולות הארץ.

– מלחמת־השחרור °, המלחמה שנהלו כחות המגן של הישוב היהודי וצבא־ההגנה לישראל נגד הפולשים מעמי ערב – לשחרור ארץ־ישראל ולהקמת מדינת־ישראל (תש״ח–תש״ט)

– מלחמת־שפתים °, וכוח, קטטה, דברי חרפות, גדופים וקללות בין צדדים רבים: "המלחמה מלחמת־שפתים היתה, דברי ריב וקנתור... מחרפים ומגדפים איש את חברו" (ברקוביץ, תר׳ חיי שכח).

– מלחמת־תנועה °, שיטת לחימה תוך תנועה והתקדמות, שבה משתדלים היריבים ליזם פעלות ולתקף את האויב (להבדיל מן "מלחמת־עמדות" – ראה לעיל).

– מלחמת־תנופה [על־פי ישעיה ל לב], מלחמה המתנהלת בתכסיסי התקפות והסתערות על האויב.

– מלחמת השפות °, כנוי למאבק שנאבקו קנאי הלשון העברית בארץ־ישראל בשנת תרע״ד נגד נסיונות השלטתה של השפה הגרמנית כשפת ההוראה במוסדות החנוך: מלחמת השפות נסתימה בנצחון הלשון העברית.

– מלחמת־תרבות °, מאבק בין נציגי תרבויות מתנגדות בעם אחד על עדיפותה של תרבות אחת ("Kulturkampf"): "נתלקחה גם המלחמה המפרסמת בשם מלחמת התרבות, המלחמה בין הדת והמדינה" (קלוזנר, הספרות ה 103).

– איש־מלחמה (יהושע ה ד), איש־צבא, המשרת בצבא וממלא תפקידי קרב.

– איש־מלחמות (דברי הימים א כח ג), מי שנהל פעלות־קרב מרבות, מנסה במלחמות.

– גבור־מלחמה (דברי הימים ב יג ג), חיל שהצטין בפעלות־קרב.

– כלי־מלחמה (שמואל ב א כז), נשק, כלי־זין, המכשירים שבהם נלחמים. כלי־המלחמה בימי קדם היו: קשת, חרב, חנית, איל־ברזל ועוד. כלי־המלחמה בימינו: טנקים, מטוסים, תותחים, מרגמות, מכונות־יריה למיניהן, פצצות, טילים ועוד.

– תופשי־מלחמה (במדבר לא כז), איש־צבא, חיל.

– אסר מלחמה (על־) (מלכים א כ יד), הכריז מלחמה על־ °, התגרה מלחמה ב־ (דברים ב ט), יצא למלחמה על־ (דברים כ א), עלה למלחמה (שופטים כ יח), ערך מלחמה (בראשית יד ח), עשה מלחמה עם־ (דברים כ יב), קדש מלחמה (יואל ד ט), פתח בפעלות־קרב מזינות נגד־.

– פושע־מלחמה °, כנוי למי שנהג בתקופת מלחמה בשיטות אכזריות ונתן יד להמתת אזרחים חפים מפשע ולהתעללות בקרבנותיו: רבים מבין הנאצים שהכרזו כפושעי־המלחמה העמדו לדין.

מִלְחֶמֶת נ׳ [צורת־משנה מן מלחמה] מלחמה: "והיה ביום מלחמת, ולא נמצא חרב וחנית ביד כל־העם" (שמואל א יג כב). "תרום ידו על צריו בזאת המלחמת" (יל״ג, שירה קיט). "לא יגור יפחד מכבד מלחמת" (ליליינבלום, א 438). "ובלי קרב ומלחמת לא יענה מפני כל" (ביאליק, תר׳ טל עה). "ומה הם החיים בלי סער ומלחמת?" (שמעוני, הביכר 76). "אך מחר יתברר למדינה־במלחמת אם נגזר כי ערב בה תכיר ראשונה" (אלתרמן, הטור א 140). – [מלחמת־]

מִלְחַמְתִּי° ת׳ [מן מלחמה] השיך למלחמה, קרבי: פעלות מלחמתיות. כשרו המלחמתי של הצבא לא נפגע. – [מלחמתית, מלחמתיים, ־תיות]

מִלְחַמְתִּיּוּת° נ׳ [מן מלחמתי] צבאיות, ערכת מלחמות, כוננות למלחמה. – [מלחמתיות־]

מִלְחַמְתָּן° ז׳ [מן מלחמה] איש־מלחמה, מנהל מלחמות: "גדול המלחמתנים של כל הדורות" (ויסלבסקי, בין חרבות עולם). – [־נית, מלחמתנים, ־תניות]

מְלֻחָץ°, מלוחץ ת׳ [מן לחץ, לחץ־] נמצא בלחץ, מהדק: "תיק תפוח ורב־מדות מלחץ לו תחת בית־שחיו" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 332). "כובעית המלחצת מצדיה" (שלונסקי, תר׳ בבל 291). – [מלחצה או מלחצת, מלחצים, ־צות]

מַלְחֲצַיִם° ז״ז [מן לחץ] מכשיר כעין צבת בן שתי שפתים, הנלחצות זו אל זו על־ידי תברגת; משמש לנגר או למסגר וכו׳ לתפיסת החמר ולהחזקתו במצב יציב ואיתן לצרך עבודתו. – [מלחצי־]

מלחציים

מַלְחֶצֶת° נ׳ [מן לחץ] מסגרת ובה בֹּרג המשמש להדוק חמרי־מלאכה שונים ולהלחיצתם; נקראת גם "כליבה". – [מלחצת־, מלחצות, מלחצות־]

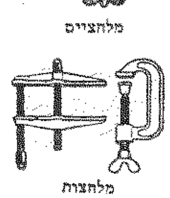

מלחצות

מְלַחֵשׁ ז׳ [מן לחש, לִחֵשׁ] קוֹסֵם הַיּוֹדֵעַ לִלְחֹשׁ עַל בַּעֲלֵי־חַיִּים מַזִּיק וּלְהַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא יַזִּיק: ״כְּמוֹ־פֶתֶן... אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים״ (תהלים נח ה–ו). — [מְלַחֶשֶׁת, מְלַחֲשִׁים, ־שׁוֹת]

מְלֻחָשׁ°, מְלוּחָשׁ ת׳ [מן לחש, לֻחַשׁ°] שֶׁלֻּחֲשׁוּ לוֹ, שֶׁנִּשְׁמַע בּוֹ לַחַשׁ: ״שֶׁמִּכְּבָר לֹא הָיוּ עוֹד הַדְּבָרִים מְלֻחָשִׁים בַּחֲשַׁאי בֵּין שְׁנֵיהֶם״ (יזהר, צקלג 502). ״חוֹזֶרֶת הַדְּמָמָה לַמֶּרְחָב מְנֻסֶּרֶת צִרְצֵר וְנֶשֶׁף וּמְלֻחֶשֶׁת טְמִירִין״ (שלו, אלוהי 172). — [מְלֻחֶשֶׁת, מְלֻחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מָלְחָשׁ°, מוּלְחָשׁ [מן לחש, הָלְחַשׁ°] נֶאֱמַר בְּלַחַשׁ: ״בְּסוּפָה, בְּבָרָד, בְּמָטָר מַעֲנֵה־לִבְבִי לוֹ מָלְחָשׁ וּמוּשָׁר״ (ש׳ שלום, חי 88). — [מָלְחֶשֶׁת, מָלְחָשִׁים, ־שׁוֹת]

מְלַחַת* נ׳ [מן מֶלַח] 1°, נַתְרַן חַנְקָתִי; מֶלַח מֻרְכָּב מִנַּתְרָן, חַנְקָן וְחַמְצָן ($NaNO_3$), בָּא בְּיָמֵינוּ בְּעִקָּר מִצִּ׳ילֶה, לְפִיכָךְ הוּא נִקְרָא גַּם ״מְלַחַת צִ׳ילֶה״. הַמְּלַחַת מְשַׁמֶּשֶׁת דֶּשֶׁן (זֶבֶל כִּימִי) מְעֻלֶּה. 2*, רִקָּבוֹן שֶׁבָּא מִמְּלָחִים שׁוֹנִים: ״חֹר שֶׁאֲכָלָתוּ מְלַחַת״ (אהלות ג ז). — [מְלַחַת־, מְלָחוֹת, מְלְחוֹת־]

— **מְלַחַת־אַשְׁלָגָן°**, מֶלַח הַמָּצוּי בִּסְלָעִים שׁוֹנִים, מֻרְכָּב מֵאַשְׁלָגָן, חַנְקָן וְחַמְצָן (KNO_3). מְשַׁמֶּשֶׁת זֶבֶל כִּימִי מְעֻלֶּה. כֵּן רַב שִׁמּוּשָׁהּ בַּתַּעֲשִׂיַּת אֲבַק־שְׂרֵפָה. נִקְרֵאת גַּם ״סַלְפֶּטֶר״.

מַלָּחַת° נ׳ [מן א.מלח; ארמית: מַלַּחְתָּא, שבת סו:] מָקוֹם שֶׁמַּפִּיקִים בּוֹ מֶלַח עַל־יְדֵי אִיּוּד מֵי־הַיָּם בִּבְרֵכוֹת: מַלָּחוֹת בְּעַתְלִית. — [מַלַּחַת־, מַלָּחוֹת, מַלְּחוֹת־]

א. מלט [ארמית: מְלַט; ערבית: מַלַצַ גלש, נמלט; קרוב אל פלט]

~ נפ׳ **נִמְלַט**, 1. נָס וְנִצַּל, בָּרַח עַל נַפְשׁוֹ: ״וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה הוּא״ (שמואל א יט י). ״וְאֶת־הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי־חָרֶב, וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי״ (איוב א טו). ״כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים״ (תהלים קכד ז). ״וְאַתָּה לֹא תִמָּלֵט מִיָּדוֹ״ (ירמיה לד ג). ״לֹא יִמָּלֵט בְּגֵזֶל עָוֶל״ (בן־סירא י י). ״וְהַלָּבִיא נִמְלַט לִמְכוֹרָתוֹ״ (ביאליק, גם בהתעוררותו). 2. חָמַק, רָץ: ״אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי״ (שמואל א כ כט). 3^. הֻשְׁמַט, נֶעְלַם: ״וְאוּלַי נִמְלַט לִי מֵהֶם (דָּבָר) שֶׁלֹּא הִרְגַּשְׁתִּי — יְתַקְּנֵהוּ הַמְעַיֵּן״ (שמואל אבן־תיבון, ביאור מלים זרות למורה נבוכים). — [לְהִמָּלֵט, נִמְלָט, יִמָּלֵט]

~ פע׳ **מִלֵּט** פ״י 1. הִצִּיל, חִלֵּץ: ״הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ מִכַּף אֹיְבֵנוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים״ (שמואל ב יט י). ״לֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו״ (קהלת ח ח). ״מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ״ (תפילת נשמת). ״וְאוֹתָהּ שִׂמְחָה שֶׁשָּׂמַח עִם מִינָהּ... שֶׁמִּלְּטָה אוֹתוֹ מִבְּדִידוּתוֹ״ (עגנון, כפות קיז). 2. הֵטִיל, הִמְלִיט: ״שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט, וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ״ (ישעיה לד טו). 3°. הִבְרִיחַ [ובהשאלה] הוֹצִיא, הֵפִיק: ״הַמָּעוֹז, אֶל רֹאשׁוֹ מִלְּטוּ אֲבוֹתֶיךָ מַשְׂאַת נַפְשָׁם״ (ביאליק, אם יש). — [לְמַלֵּט אֶת־; מְמַלֵּט, יְ־]

~ התפ׳ **הִתְמַלֵּט**, 1. מִלֵּט אֶת נַפְשׁוֹ, נִמְלַט: ״וָאֶתְמַלְּטָה בְּעוֹר שִׁנָּי״ (איוב יט כ). ״וְתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר הִתְמַלֵּט מִן הַבַּיִת״ (ביאליק, אריה י). ״מִתְמַלֶּטֶת מִיָּד מִן הַחֶדֶר״ (קבק, בצל 52). 2. יָצָא, נִפְלַט, נִתַּז: ״כִּידוֹדֵי אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ״ (איוב מא יא). ״אֵיזוֹ מִלָּה שֶׁהִתְמַלְּטָה מִפִּי אֶחָד הַ׳בְּקִיאִים׳״ (אחד העם, כז). ״נִחַם עַל הַמִּלִּים שֶׁהִתְמַלְּטוּ מִפִּיו״ (טרקלוב, במראות 52). ״וְהַהוּא הִמְרִיא וְנִתְמַלֵּט״ (יזהר, מישור 46). — [לְהִתְמַלֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִמְלִיט** 1. הִצִּיל, מִלֵּט, חִלֵּץ מִצָּרָה: ״גָּנוֹן וְהִצִּיל, פָּסֹחַ וְהִמְלִיט״ (ישעיה לא ה). ״עֲצָתוֹ הָיְתָה אֵפוֹא לְהַמְלִיטֵנִי מִן הָאָרֶץ מִיָּד ׳עַד יַעֲבֹר זָעַם׳״ (בן־אב״י, שחר 231). 2° [בהשאלה] הוֹצִיא, הֵפִיק: ״בִּקְרִירוּת מְכֻוֶּנֶת הִמְלִיטָה לָאָה מִתּוֹךְ שְׂפָתֶיהָ״ (ברנר, א 297). ״מַמְלִיט מִפִּיו רַק מִלָּה אַחַת״ (קלוזנר, יוצרים ג 152). — [לְהַמְלִיט אֶת־; מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הִמְלִיטָה**, יָלְדָה: ״בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר״ (ישעיה סו ז). ״אִשְׁתִּי הִמְלִיטָה בֵּן וְהַפָּרִיץ גֵּרֵשׁ אוֹתָנוּ מִבֵּית הַמִּחְיָה״ (עגנון, כלה טז), [וביחוד על נקבה של בעלי־חיים:] הַפָּרָה, הָעֵז, הַסּוּסָה, הַגְּמַלָּה, הַכַּלְבָּה וְכוּ׳ מַמְלִיטוֹת. — [לְהַמְלִיט, מַמְלִיטָה, תַּמְלִיט]

~ הפ׳ **הֻמְלַט^**, 1. הֻצַּל, הֻבְרַח, נֶחֱלַץ מִצָּרָה: ״לְעֵת יִמָּחֶה וְלֹא יֻמְלָט״ (הקליר, סידור 665). 2°. נוֹלַד [בבעלי־חיים]: הָעֵגֶל הֻמְלַט בִּשְׁעוֹת הַבֹּקֶר. — [מֻמְלָט, יֻמְלַט]

— **לֹא יִמָּלֵט מִהְיוֹת־^** [על־פי מורה נבוכים א מג] אִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּךְ וְכָךְ, לֹא יִתָּכֵן שֶׁלֹּא־.

— **מִלֵּט אֶת נַפְשׁוֹ**, הִצִּיל אֶת חַיָּיו, בָּרַח מֵאָסוֹן: ״נֻסוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמַלְּטוּ אִישׁ נַפְשׁוֹ״ (ירמיה נא ו). ״וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ״ (עמוס ב יד).

ב. מלט [מן מֶלֶט; ערבית: מַלַטַ]

~ פע׳ **מִלֵּט°**, ~ פע׳ **מִלֵּט°** פ״י טָח וּבָנָה בְּמֶלֶט: הַבַּנַּאי מִלֵּט (מִלֵּט) אֶת הַתִּקְרָה. — [לְמַלֵּט, מוֹלֵט, יְמַלֵּט; לְמַלֵּט, מְמַלֵּט, יְ־]

~ פע׳ **מֻלַּט°** טֻיַּח וְנִבְנָה בְּמֶלֶט: הַקִּירוֹת מֻלְּטוּ. — [מְמֻלָּט, יְמֻלַּט]

מֶלֶט ז׳ [ערבית: מַלַאט; יוונית: maltha] 1°, צֶמֶנְט, אַבְקַת־בִּנְיָן הֶעֲשׂוּיָה מֵאַבְנֵי־סִיד וּמְעֹרֶבֶת בְּחָמְרֵי־דֶבֶק שׁוֹנִים בְּיַחַס מְסֻיָּם: גּוֹבְלִים אֶת הַמֶּלֶט בְּמַיִם, וּמִשֶּׁהוּא מִתְיַבֵּשׁ הֲרֵיהוּ מִתְקַשֶּׁה וּמִתְאַבֵּן. 2. [במקרא] טִיט לְבִנְיָן לְלִבּוּן לְבֵנִים: ״קַח בְּיָדְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וּטְמַנְתָּם בַמֶּלֶט בַּמַּלְבֵּן״ (ירמיה מג ט). ״טָבַע רַגְלֵי צָר בַּבֹּץ וּפְנֵי טָמַן בַּמֶּלֶט״ (יהודה הלוי, ח 347). — [מֶלֶט־]

— **מֶלֶט־הַשֵּׁן°**, חֹמֶר קָשֶׁה וְאַבְנִי הַמְצַפֶּה אֶת שָׁרְשֵׁי הַשֵּׁן.

מֶלֶט° ז׳ [אנגלית: malt] לֶתֶת, גַּרְגְּרֵי שְׂעוֹרִים שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם וְהִתְלִיעוּ; הַמֶּלֶט מְשַׁמֵּשׁ בְּיִצּוּר בִּירָה.

מַלְטוֹזָה° נ׳ [מן מֶלֶט] 1. סֻכָּר הַנּוֹצָר מִן הָעֲמִילָן שֶׁבַּשְּׂעוֹרִים עַל־יְדֵי הִתְלַעַת גַּבְעוֹלֵיהֶן. 2. סֻכַּר־עֲנָבִים; הַסֻּכָּר הַדּוֹמֶה לַגְּלוּקוֹזָה הַנּוֹצֶרֶת עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים אוֹ עַל־יְדֵי תָּאִים חַיִּים הַפּוֹעֲלִים כִּמְזָרְזִים עַל עֲמִילָן.

מַמְלֶטֶת° נ׳ [מן מלט, מִלֵּט] כִּנּוּי לִנְקֵבָה שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים הַמַּמְלִיטָה הַרְבֵּה וְלָדוֹת, וַלְדָנִית: פָּרָה מַמְלֶטֶת. — [מַמְלֶטֶת־, מַמְלְטוֹת]

מְלֻטָּף°, מְלוּטָּף ת׳ [מן לטף, לֻטַּף] שֶׁלִּטְּפוּ אוֹתוֹ רַבּוֹת, שֶׁהֻחְלַק בְּיַד בָּרוּךְ [ובהשאלה] מְעֻדָּן: ״שְׂפָתוֹ הַהִתּוּלִית הַמְפֻנֶּקֶת וְהַמְלֻטֶּפֶת״ (טרקלוב, אישים 178). ״וְזֶה (הַסּוּס) עָרֹם עַתָּה מִן הָרִתְמָה וּמְלֻטָּף בִּשְׁמֵי לַיְלָה, לָעַס לְאִטּוֹ אֶת הַמַּאֲכָל הָעֲסִיסִי שֶׁלְּפָנָיו״

(בארון, פרשיות 565). "בְּתוֹךְ בֶּטֶן־חוֹל, מְלֻטֶּפֶת מְרוּחַ" (שלונסקי, שירים ב 215). "מַמְשִׁיכִים חֲלוֹמוֹת לְשַׂחֵק עַל קָמֶרֶת מִצְחוֹ הַמְלֻטָּף" (שלו, אלוהי 11). — [מְלֻטֶּפֶת, מְלֻטָּפִים, ־פוֹת]

מְלֻטָּשׁ, מְלוּטָשׁ ת׳ [מן לטש, לֻטַּשׁ] 1. מְשֻׁחָז: "כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ" (תהלים נב ד). "כָּל פָּסוּק כָּאן בּוֹטֶה כְּפִגְיוֹן מְלֻטָּשׁ" (פיכמן, רלב). 2°. מְסֻתָּת וּמְהֻקְצָע יָפֶה, מְשֻׁפְשָׁף וּמְחֻלָּק: אֶבֶן מְלֻטֶּשֶׁת. זְכוּכִית מְלֻטֶּשֶׁת. 3° [בהשאלה] מְעֻבָּד יָפֶה, חָלָק וּמְדֻיָּק: סִגְנוֹן מְלֻטָּשׁ. — [מְלֻטֶּשֶׁת, ־טָּשִׁים, מְלֻטָּשׁוֹת]

מִלְטָשָׁה° נ׳ [מן לטש] בֵּית־מְלָאכָה לְלִטּוּשׁ: מִלְטָשָׁה שֶׁל יַהֲלוֹמִים. — [מִלְטֶשֶׁת־, מִלְטָשׁוֹת, מִלְטְשׁוֹת־]

מַלְטֶשֶׁת° נ׳ [מן לטש] מַשְׁחֶזֶת, מַכְשִׁיר לְלַטֵּשׁ וּלְהַשְׁחִיז בּוֹ כֵּלִים שׁוֹנִים. —[מַלְטֶשֶׁת־ מַלְטַשְׁתּוֹ, מַלְטָשׁוֹת, מַלְטְשׁוֹת־]

מְלִי*, ראה מְלַאי*.

מְלִיא° ז׳ מְלִיאִים° ז״ר [מן מלא] עֲלֵי יָרָק מְמֻלָּאִים בָּשָׂר, אֹרֶז וְכַדּוֹמֶה: "לְטַעַם... מִמְּלִיאֵי הַכְּרוּב הַמְטֻגָּנִים בִּדְבַשׁ" (ברש, א 59). — [מְלִיאֵי־]

מְלִיאָה* נ׳ [מן מלא] 1°. פְּלֵנוּם, אֲסֵפָה שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִים בָּהּ כָּל הַחֲבֵרִים הַשַּׁיָּכִים לְגוּף מְסֻיָּם – לְמוֹעָצָה, לְוַעִידָה וְכַדּוֹמֶה: "כֵּיצַד הוּגַן כְּבוֹדוֹ שֶׁל צַהַ״ל בִּמְלִיאַת הַכְּנֶסֶת" (אלתרמן, הטור ב 284). הָעִנְיָן הוּבָא לְהַכְרָעָה בִּמְלִיאַת הַוַּעִידָה. 2*. שָׂדֶה שָׁלֵם, עֲרוּגָה שְׁלֵמָה (וְלֹא צֶמַח בּוֹדֵד): "הַמְקַיֵּם מְלִיאָה שֶׁל אַכְרוּעַ לְזֶרַע" (ירושלמי מעשרות מח ד). 3*. מְלֹא, מַצָּב שֶׁל דָּבָר כְּשֶׁהוּא מָלֵא: "אִם זְכִיתֶם, הֲרֵי אַתֶּם מוֹנִין לִמְלִיאָתָהּ (שֶׁל הַלְּבָנָה)... וְאִם לָאו, הֲרֵי אַתֶּם מוֹנִין לִפְגִימָתָהּ" (פסיקתא נג.). "גְּבִלֵּי יַיִן הַמִּתְבַּקְּעִים מִפְּנֵי מְלִיאָתָם וּנְפִיחָתָם" (מנחם, ימבות, מחברת). — [מְלִיאַת־, מְלִיאוֹת]

— עַל מְלִיאָתוֹ*. בִּשְׁלֵמוּתוֹ, בִּמְלוֹאוֹ: "עָלַם עַל מְלִיאָתוֹ נִבְרָא (אָדָם)... אַף חַוָּה עַל מְלִיאָתָהּ נִבְרֵאת... אָדָם וְחַוָּה כִּבְנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה נִבְרְאוּ" (בראשית רבה יד).

מְלֵי* נ״ר [ארמית; בצירופים מְלֵי־דִבְדִיחוּתָא, מְלֵי־דְעָלְמָא ועוד] ראה מִלְּתָא.

א. **מְלִיגָה*** נ׳ [מן א. מלג, מָלַג*] חֲלִיטַת עוֹף בְּרוֹתְחִים כְּדֵי לְהָקֵל אֶת מְרִיטַת הַשֵּׂעָר אוֹ הַנּוֹצוֹת: מְלִיגַת תַּרְנְגֹלֶת שְׁחוּטָה. — [מְלִיגַת־, ־גוֹת]

ב. **מְלִיגָה°** נ׳ [מן ב. מלג, מָלַג; מִלּוּג] קַבָּלַת רֶנְטָה, קַבָּלַת רְוָחִים מִנֶּכֶס אוֹ מִזְּכוּת מְסֻיֶּמֶת. — [מְלִיגַת־]

מִלִּיגְרַם, ראה מִילִיגְרַם.　　מִלְיוֹן, ראה מִילְיוֹן.

מַלְיוּת* נ׳ [מן מלא; ארמית: מַלְיוּתָא] מְלֵאוּת, הֱיוֹת מָלֵא וְשָׁלֵם: "כְּשֶׁיַּשְׁלִים אֱלֹהִים מַלְיוּתוֹ" (תנחומא בובר, תולדות יא). —[מַלְיוּת־]

א. **מָלִיחַ*** ת׳ [מן מֶלַח; א. מלח] מָלוּחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם מֶלַח: "הֲרֵי עָלַי כְּבָשָׂר מָלִיחַ" (נדרים ב ד). "דָּג טָמֵא מָלִיחַ וְדָג טָהוֹר תָּפֵל" (תוספתא תרומות ט ב). "אֹכֶל זַיִת מָלִיחַ" (ברכות לח:). "אֵין מַנִּיחִין בְּשַׂר מָלִיחַ אֶלָּא עַל־גַּבֵּי כְּלִי מְנֻקָּב" (חולין קיג.). — [מְלִיחָה, מְלִיחִים, ־חוֹת]

ב. **מָלִיחַ*** ז׳ [מן מֶלַח; א. מלח] 1°. "דָּג מָלוּחַ", דַּג־יָם לֹא גָּדוֹל הַמָּצוּי הַרְבֵּה בְּיִחוּד בִּצְפוֹן הָאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי (Clupea harengus). הַמְּלִיחִים

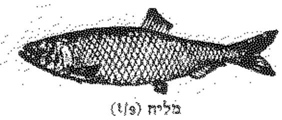

מליח (1/9)

נוֹדְדִים בַּיַּמִּים בִּלְהָקוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד. הֵם מִתְקָרְבִים לַחוֹפִים לְשֵׁם הֲטָלַת בֵּיצִים וְנִצּוֹדִים בַּהֲמוֹנֵיהֶם. הַמָּלִיחַ הוּא דַּג־מַאֲכָל נָפוֹץ מְאֹד וְנִמְכָּר כְּשֶׁהוּא מָלוּחַ אוֹ מְעֻשָּׁן: "אַתָּה חוֹלֵק לִי זָנָב שֶׁל מָלִיחַ" (דרויאנוב, א נה). 2*. מַאֲכָל מְשֻׁמָּר בְּמֶלַח: "הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ בַּתְּחִלָּה וּפַת עִמּוֹ – מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ וּפוֹטֵר אֶת הַפַּת" (ברכות ו ז). — [מְלִיחַ־, מְלִיחִים, מְלִיחֵי־]

מְלִיחָה* נ׳ [מן א. מלח, מָלַח] זְרִיַּת מֶלַח עַל דְּבַר־מָה, תִּבּוּל בְּמֶלַח: "הַיְצִיקוֹת וְהַבְּלִילוֹת וְהַפְּתִיתוֹת וְהַמְּלִיחוֹת" (מנחות יח:). "מְלִיחָה וּתְנוּפָה וְהַגָּשָׁה וּפְתִיתָה" (גבירול, ר 53). "צָרִיךְ לְהָדִיחַ הַבָּשָׂר קֹדֶם מְלִיחָה" (שולחן ערוך, יורה דעה סט א). "שֶׁהֵם כְּדֵי שִׁעוּר מְלִיחָה וְנִפֵּץ הַמֶּלַח מִן הַבָּשָׂר" (עגנון, אלו קצט). — [מְלִיחַת־, ־חוֹת]

— דַּף־מְלִיחָה°. לוּחַ שֶׁשָּׂמִים עָלָיו אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּמְלָח: "עַל גַּבֵּי מִסְרָג שֶׁל נְצָרִים, הוּא 'דַּף הַמְּלִיחָה', הָיוּ מֻנָּחִים כְּבָר הָעוֹפוֹת" (ביאליק, החצוצרה ג).

מְלִיחוּת* נ׳ [מן מָלוּחַ] טַעַם מָלוּחַ, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּמְלַח בְּמֶלַח: "'מַלָּחִים' – בַּעֲבוּר שֶׁהֵם יוֹדְעִים טַעַם הַיָּם, כְּאִלּוּ הֵם הַמַּרְגִּישִׁים בִּמְלִיחוּתוֹ בְּבִמְתִיקוּתוֹ" (רמב״ן שמות ל לה). "נִתְמַלְּאוּ הָעֵינַיִם מְלִיחוּת זֵעָה וְהָרֹאשׁ נַעֲשָׂה שִׁכּוֹר" (יזהר, צקלג 588). מְלִיחוּת הַמָּרָק. — [מְלִיחוּת־, מְלִיחֻיּוֹת]

א. **מְלִיטָה*** נ׳ [מן א. מלט] 1*. הַמְלָטָה, יְצִיאַת הָעֻבָּר מִבֶּטֶן אִמּוֹ (קאנון ג כא). 2°. בְּרִיחָה עַל נַפְשׁוֹ, הִמָּלְטוּת. — [מְלִיטַת־, מְלִיטוֹת]

ב. **מְלִיטָה°** נ׳ [מן מֶלֶט; ראה ב. מלט, מָלַט] מִלּוּט, חִבּוּר וְקִשּׁוּר בְּמֶלֶט: מְלִיטַת הָאֲבָנִים בַּבִּנְיָן. חָמְרֵי־מְלִיטָה. —[מְלִיטַת־ ־טוֹת]

מְלִיל° ז׳ [מן א. מְלִילָה] חֲתִיכַת־בָּצֵק, אִטְרִית: "מְבַשְּׁלִים וְשׁוֹלְקִים יַחַד בִּמְלִילֵי־בָצֵק" (ביאליק, שור אבוס ד). — [מְלִיל־, מְלִילִים, מְלִילֵי־]

מְלֻיָּל°, מְלוּיָל ת׳ [מן לַיִל; ראה גם ליל, לֻיַּל°] חָשׁוּךְ, אָפֵל כַּלַּיִל: "וּמוּזָרָה הָיְתָה הַמִּלָּה אַהֲבָה בְּצֵאתָהּ בִּמְפֹרָשׁ מִתּוֹךְ פֶּה מְלֻיָּל זֶה" (שנהר, א 85). "בְּצֵאתָהּ מִן הָרֶחֶם הַמְלֻיָּל" (ש׳ שלום, שירים קפג). —[מְלֻיֶּלֶת, מְלֻיָּלִים, ־לוֹת]

א. **מְלִילָה** נ׳ [ראה ב. מלל; ארמית: מְלִילְתָּא] שִׁבֹּלֶת שֶׁהִבְשִׁילָה וְגַרְגְּרֶיהָ יוֹצְאִים עַל נְקַלָּה כְּשֶׁמּוֹלְלִים וּמוֹעֲכִים אוֹתָהּ: "כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ" (דברים כג כו). "הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים מְנַפֶּה מִיָּד לְיָד וְאוֹכֵל" (מעשרות ד ה). "הַכְּנִיס שִׁבֳּלִין לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹתָם מְלִילוֹת" (תוספתא תרומות ג יח). — [מְלִילַת־, מְלִילוֹת]

ב. **מְלִילָה°** נ׳ [מן ב. מלל] רְקִיעָה, הֲנָעַת אֵיבְרֵי־הַגּוּף: "בִּלְשׁוֹן שֶׁאִישׁ לֹא נִזְקָק לָהּ, בְּנִדְנוּדֵי שָׂפָה וּמְלִילַת אֶצְבַּע" (ברנר, א 333). מְלִילָה בְּרַגְלַיִם אָנֶה וָאָנָה. — [מְלִילַת, ־לוֹת]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

ג. **מְלִילָה**° נ׳ [ראה ד. מלל; מְלָל] ״לָשׁוֹן״, גְּדִיל, קְנֵה: ״וְעַל הַגֵּאוּת פֶּרֶשׁ סְדִינִים וּבְשׁוּלֵיהֶם מְלִילוֹת־בְּדֹלַח״ (ביאליק, משירי החורף ג). ״שִׂפְתֵי הַדְּגָלִים מְקֻשָּׁטוֹת מְלִילוֹת זָהָב וָכֶסֶף״ (וימלבסקי, תר׳ ״לדורות״ 101). — [מְלִילַת־, מְלִילוֹת]

מְלִילִיטֶר, ראה מִילִילִיטֶר. **מְלִימֶטֶר**, ראה מִילִימֶטֶר.

מְלִינָה° נ׳ [מן א. לון, לין; מְלוּנָה] בּוּנְקֶר, מַחֲבוֹא; מִקְלָט בֵּין חֳרָבוֹת, בְּפִנַּת בִּנְיָן, בִּתְעָלוֹת מִתַּחַת לָאֲדָמָה — לְהִסְתַּתֵּר מֵעֵינֵי רוֹדֵף. — [מְלִינַת־, מְלִינוֹת]

מְלִיף°, **מְלוּף** ת׳ [מן ליף] עָשׂוּי כְּעֵין לִיפִים וְסִיבִים: ״זְנָבָהּ הַמְּלִיף שֶׁל הַסּוּסָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 237). —[מְלִיפָה, מְלִיפִים, מְלִיפוֹת]

מֵלִיץ ז׳ [מן ב. ליץ, הֵלִיץ] 1. תֻּרְגְּמָן, מַעְתִּיק מִשָּׂפָה לְשָׂפָה: ״וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף, כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם״ (בראשית מב כג). 2° [בהשאלה] מְתַוֵּךְ: ״הַלֵּב הוּא הַמֵּלִיץ בֵּינוֹ וּבֵין הָעָם״ (אחד העם, יב). 3. מַמְלִיץ, מְדַבֵּר בִּזְכוּת פְּלוֹנִי: ״אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף״ (איוב לג כג) ״מְלִיצַי רֵעָי!״ (איוב טז כ). ״שָׁם יָכֹלְתִּי לִהְיוֹת מֵלִיץ עַל יִשְׂרָאֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סט). 4*. מִי שֶׁמְּדַבֵּר דְּבָרִים נָאִים וּנְמֻלָּצִים, הַמְדַבֵּר אוֹ כּוֹתֵב בִּמְלִיצוֹת: ״כְּשׁוֹפֵט עַם כֵּן מְלִיצָיו, וּכְרֹאשׁ עִיר כֵּן יוֹשְׁבָיו״ (בן-סירא י ג). ״וְהֵמָּה מְלִיצֵי כָזָב וְחוֹזֵי רְמִיָּה״ (מגילת ההודיות ד 9—10). ״שֶׁהָיָה מֵלִיץ מְפֹאָר בִּמְלִיצַת לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ״ (עגנון, כלה שמו). — [מֵלִיץ־, מְלִיצִים, מְלִיצֵי־]

— **מֵלִיץ־יֹשֶׁר**^ [על-פי איוב לג כג: ״מֵלִיץ... לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ״] סַנֵּיגוֹר, מִי שֶׁטּוֹעֵן לִזְכוּתוֹ וּלְיָשְׁרוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: ״בְּאֵין מֵלִיץ־יֹשֶׁר מוּל מַגִּיד פֶּשַׁע״ (עוד יזכור, מוסף לימים נוראים). ״וְהִבִּיטָה עָלַי כְּמוֹ עַל מֵלִיץ־יֹשֶׁר״ (ברנר, א 42). ״אַתָּה מוּכָן תָּמִיד לִהְיוֹת מֵלִיץ־יָשְׁרוֹ״ (שמעוני, הביבר 256). ״כְּבָר גָּדְלוּ וְאֵינָן זְקוּקוֹת עוֹד לְמֵלִיץ־יֹשֶׁר״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קכב). ״אִלְמָלֵא קָמְתָ לִהְיוֹת לָהּ לְמֵלִיץ־יֹשֶׁר — תַּחַת יָדַי הָיְתָה גּוֹוַעַת״ (ברסוב, כנפים 31).

מְלִיצָה נ׳ [מן מֵלִיץ] 1. דִּבּוּר שֶׁל חָכְמָה, דְּבַר מָשָׁל וְחִידָה: ״לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה, דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם״ (משלי א ו). ״בְּשִׁיר מָשָׁל חִידָה וּמְלִיצָה עַמִּים הִסְעַרְתָּה״ (בן-סירא מז כג). 2^, דְּבַר פִּיּוּט, נִיב שִׁירִי־פִּיּוּטִי, סִגְנוֹן נִמְלָץ בְּמִשְׁקָל וּבַחֲרִיזָה: ״לֹא יְהִי אִישׁ אֲחִי־מְלִיצָה מִקְרָא״ (הנגיד, בן-משלי 30). ״מְלִיצָתִי בְּדַאֲגָתִי הֲדוּפָה״ (גבירול, א 3). 3°. פְּרָזָה מְנֻפַּחַת, פְּסוּקִים וְשִׁבְרֵי־פְּסוּקִים הַמְשֻׁבָּצִים בְּמִשְׁפָּטִים, דִּבּוּר גְּבוֹהַּ־גְּבוֹהַּ: פְּלוֹנִי אוֹהֵב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּמְלִיצוֹת. — [מְלִיצַת־, מְלִיצוֹת]

— **מְלִיצָה בְּעָלְמָא**°, דִּבּוּר נָאֶה סְתָמִי וּבִלְתִּי־מְחַיֵּב: ״לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין כָּאן מְלִיצָה בְּעָלְמָא שֶׁאֶפְשָׁר לְנַסְּחָהּ כָּךְ אוֹ כָּךְ״ (אחד העם, ט).

— **מְלִיצָה נְדוֹשָׁה**°, פְּרָזָה שֶׁמַּרְבִּים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וּמִשּׁוּם כָּךְ פָּג טַעְמָהּ.

— **לְתִפְאֶרֶת הַמְּלִיצָה**°, לְיֶתֶר יֹפִי בַּסִּגְנוֹן, לְשֵׁם הַצּוּרָה וְלֹא לְשֵׁם הַתֹּכֶן, מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ: ״הָאֱמֶת נִתְּנָה לְהֵאָמֵר, שֶׁכָּל זֶה לֹא דִּבֵּר אַרְיֵה אֶלָּא ׳לְתִפְאֶרֶת הַמְּלִיצָה׳; וּבֶאֱמֶת לֹא הָיָה בָּהוּל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ״ (ביאליק, אריה ד).

— **אִגֶּרֶת־מְלִיצָה**°, מִכְתַּב־הַמְלָצָה: ״נָטַל רַבִּי יוּדִיל אֶת אִגֶּרֶת הַמְּלִיצָה וְקִפְּלָהּ וְהִנִּיחָהּ בְּבִגְדוֹ״ (עגנון, כלה ט).

מְלִיצִי^ ת׳ [מן מְלִיצָה] פִּיּוּטִי, נִמְלָץ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְלִיצוֹת לָרֹב: סִגְנוֹן מְלִיצִי שֶׁל אַבְרָהָם מַאפּוּ. נְאוּם מְלִיצִי. — [מְלִיצִית, מְלִיצִיִּים, ־צִיּוֹת]

מְלִיצִיּוּת° נ׳ [מן מְלִיצִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַמְּלִיצִי, רִבּוּי מְלִיצוֹת: הַמְּלִיצִיּוּת הָיְתָה נְפוֹצָה וּמְקֻבֶּלֶת מְאֹד בְּסִפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה. — [מְלִיצִיּוּת־]

מְלִיצָנוּת° נ׳ [מן מְלִיצָה] לְהִיטוּת אַחֲרֵי מְלִיצוֹת, הִצְטַעְצְעוּת בְּמִלִּים וּבִפְרָזוֹת שֶׁאֵינָן אוֹמְרוֹת הַרְבֵּה: ״רֵיחַ דּוֹחֶה שֶׁל חַכְמָנוּת וּמְלִיצָנוּת פּוֹגֵל מֵרֹאשׁ כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹמַר״ (יזהר, צקלג 96). — [מְלִיצָנוּת־]

מְלִיקָה* נ׳ [מן מלק, מָלַק] הַתָּזַת רֹאשׁ שֶׁל עוֹף בְּצִפֹּרֶן מִמּוּל עָרְפּוֹ: ״שְׁחִיטָתָהּ (שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף) וּמְלִיקָתָהּ מְטַהֲרוֹת אֶת טְרֵפָתָהּ״ (טהרות א א). ״מִצְוַת מְלִיקָה — קוֹצֵץ וְיוֹרֵד״ (חולין כ.). ״וְכָל דַּל... יְהִי נֶעְתָּר בְּתוֹרֵי הַמְּלִיקָה״ (הנגיד, דיואן 194). ״אֵין מְלִיקָה אֶלָּא בְּצִפֹּרֶן״ (רש״י חולין כח.). [ובהשאלה:] ״רִסּוּק אֵיבָרִים, מְלִיקַת הָרֹאשׁ, רְצִיצַת גֻּלְגֹּלֶת״ (ביאליק, אריה ג). — [מְלִיקַת־, ־קוֹת]

— **בֵּית־מְלִיקָה***, הַמָּקוֹם בָּעֹרֶף שֶׁמּוֹלְקִים בּוֹ אֶת הָעוֹף: ״הָיָה מוֹלֵק אֶת רֹאשָׁהּ מִמּוּל עָרְפָּהּ... נָטַל אֶת הָרֹאשׁ וְהִקִּיף בֵּית־מְלִיקָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ״ (זבחים ו ה).

מְלְיָאר, ראה מִילְיָאר.

מְלִישָׁה° נ׳ [מן לוש] מִשְׁאֶרֶת, עֲרֵבָה שֶׁלָּשִׁים בְּתוֹכָהּ בָּצֵק: ״וַדַּאי כְּבָר הֶחְמִיץ בְּצֵקֵךְ בִּמְלִישָׁתוֹ״ (טביב, כערער 57). —[מְלִישַׁת־, מְלִישׁוֹת]

מִלִּית° נ׳ [מן מִלָּה] כָּל אַחַת מִן הַמִּלִּים הַקְּצָרוֹת שֶׁאֵינָן לֹא שֵׁם וְלֹא פֹּעַל, וְהֵן מְשַׁמְּשׁוֹת לְהַבָּעַת יַחַס, קֶשֶׁר, קְרִיאָה וְכַדּוֹמֶה, כְּגוֹן: אֶל, עַל, עִם, כֵּן, הוֹי, הֶאָח, כִּי. — [מִלִּיּוֹת]

מְלִית° נ׳ [מן מלא] חֹמֶר־מָזוֹן כָּלְשֶׁהוּ שֶׁמְּמַלְּאִים בּוֹ כְּרוּכִית אוֹ כִּיסָן אוֹ עֲלֵי יְרָקוֹת וְכַדּוֹמֶה. —[מְלִית־, מְלִיּוֹת]

מְלִיתָה°, **מְלִיתָה** נ׳ [מן מלא] מְלִית, חֹמֶר־מִלּוּי בִּמְזוֹנוֹת: ״וְזַאֲבֵי הַמַּיִם הַגְּדוֹלִים... מְמֻלָּאִים מְלִיתָה חֲרִיפָה״ (טשרניחובסקי, שירים 369). — [מְלִיתַת־]

א. **מֶלֶךְ** [אכדית: malku שַׁר; אוגריתית: מלכ; מואבית: מלכ; ארמית: מֶלֶךְ; ערבית: מַלִכּ]

~ פע׳ **מָלַךְ** פ״ע הָיָה מֶלֶךְ, מָשַׁל עַל עַם בְּתֹאַר מֶלֶךְ, יָשַׁב עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה: ״הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ?״ (בראשית לז ח). ״בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה דָּוִד בְּמָלְכוֹ, אַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ״ (שמואל ב ה ד). ״בַּתְּחִלָּה מָלַךְ שְׁלֹמֹה עַל הָעֶלְיוֹנִים... וּלְבַסּוֹף מָלַךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים״ (סנהדרין כ:) [ובהשאלה על אלהים:] ״ה׳ מָלָךְ, גֵּאוּת לָבֵשׁ״ (תהלים צג א). — [לִמְלֹךְ, מוֹלֵךְ, יִמְלֹךְ]

~ הפ׳ **הִמְלִיךְ** פ״י הִכְתִּיר לְמֶלֶךְ (אוֹ לְמַלְכָּה), הוֹשִׁיב עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה: ״וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ (אֶת רְחַבְעָם) עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל״ (מלכים

ללא ציון - מקרא; * בן-סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״פ - תואר הפועל; ...

א יב כ). "וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי" (אסתר ב יז). "אָמָּה זוֹ (רוֹמִי) מִן הַשָּׁמַיִם הִמְלִיכוּהָ" (עבודה זרה יח.). "הַמַּמְלִיךְ מְלָכִים וְלוֹ הַמְּלוּכָה" (וכל מאמינים, לימים נוראים). — [לְהַמְלִיךְ אֶת־, מַמְלִיךְ, יַ־]

~ הפ׳ הָמְלַךְ, הָמְלַךְ, הָכְתַּר לְמֶלֶךְ, נַעֲשָׂה מֶלֶךְ: "בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ... אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים" (דניאל ט א). דָּוִד הָמְלַךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. — [מָמְלָךְ, יָמְלַךְ]

~ הת׳ הִתְמַלֵּךְ° פ״ע 1. הִכְרִיז עַצְמוֹ לְמֶלֶךְ, תָּפַס בְּיָדוֹ אֶת הַמְּלוּכָה: מַאֲבָק טְרָגִי בֵּין הַמֶּלֶךְ הַזָּקֵן וּבֵין בְּנוֹ הַמִּתְמַלֵּךְ. 2° הָמְלַךְ, הָכְתַּר לְמֶלֶךְ: "יֹאשִׁיָּהוּ נִתְמַלֵּךְ בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנִים" (קלוזנר, הרעיון 53). — [לְהִתְמַלֵּךְ, מִתְמַלֵּךְ, יִתְ־]

— מָלַךְ בְּכִפָּה*. 1. מָלַךְ עַל הָאֲרָצוֹת תַּחַת כָּל כִּפַּת הַשָּׁמַיִם, מָשַׁל עַל כָּל הָעוֹלָם: "שְׁלֹשָׁה מָלְכוּ בְּכִפָּה, וְאֵלּוּ הֵן: אַחְאָב וַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּנְבוּכַדְנֶצַּר" (מגילה יא.). 2° [בהשאלה] הָיָה הַשַּׁלִּיט הַיָּחִיד: "שֶׁהָיָה אָז מוֹלֵךְ בְּכִפָּה עַל כָּל מֵאוֹת וַעֲדֵי־הַהֲגִירָה הַיְּהוּדִים" (שזר, כוכבי 146).

ב. מלך [אכדית: malaku התייעץ; ארמית: מְלַךְ, אִתְמְלֵךְ התייעץ]

~ נפ׳ נִמְלַךְ, חָשַׁב וְשָׁקַל בְּדָבָר, עִיֵּן וְהֶחְלִיט, הִתְיַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ: "וַיִּמָּלֵךְ לִבִּי עָלַי" (נחמיה ה ז). "הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים וְנִמְלַךְ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים" (כלאים ב ג). "הַשּׁוֹלֵחַ פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ וְנִמְלַךְ לְהַחֲזִיר" (תוספתא דמאי ד ל). "נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ וְשָׁב עַל עֲקֵבָיו" (שופמן, א 98). "אַחַר־כָּךְ כְּמוֹ נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ וְעָבַר לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים" (ברנר, א 151). "נִמְלַךְ עִם נַפְשׁוֹ וְהִתְחִיל תּוֹלֶה עֵינָיו לַצְּדָדִים" (הזז, יעיש ב 21) — [לְהִמָּלֵךְ, נִמְלָךְ, יִמָּלֵךְ]

— נִמְלַךְ בִּפְלוֹנִי*, שָׁאַל בַּעֲצַת מִישֶׁהוּ, הִתְיָעֵץ עִמּוֹ: "כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הִמָּלֵךְ בְּקוֹנְךָ וָצֵא" (ברכות כט:). "הִנְנִי כּוֹתֵב כָּל זֹאת עַל דַּעַת עַצְמִי וְלֹא נִמְלַכְתִּי בַּחֲבֵרֵינוּ פֹּה" (אחד העם, תמז). "וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צְרִיכִים לְהִמָּלֵךְ בָּרַבָּנִית" (ביאליק, יום הששי ב).

מֶלֶךְ ז׳ [אכדית: malku מושל; ארמית: מַלְכָּא; ערבית: מַלִכּ; ראה א.מלך]

1. שַׁלִּיט עֶלְיוֹן בַּמְּדִינָה, שֶׁשִּׁלְטוֹנוֹ עוֹבֵר בִּירֻשָּׁה לְיוֹרְשׁוֹ אַחֲרָיו, מוֹשֵׁל יָחִיד בַּמְּדִינָה שֶׁמִּשְׁטָרָהּ מְלוּכָנִי: "וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב ה ג). "כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר" (מלכים ב יח יט). נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל. 2 [בהשאלה] רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן, מִי שֶׁמִּצְטַיֵּן בְּיוֹתֵר בִּסְבִיבָתוֹ אוֹ בֵּין בְּנֵי־מִינוֹ: הָאַרְיֵה הוּא מֶלֶךְ הַחַיּוֹת, הַנֶּשֶׁר — מֶלֶךְ הָעוֹפוֹת. מֶלֶךְ הַנֵּפְט. מֶלֶךְ הַבַּרְזֶל. הַזָּהָב הוּא מֶלֶךְ הַמַּתָּכוֹת. 3^ [במשחק השחמט] שְׁמוֹ שֶׁל כְּלִי־הַמִּשְׂחָק הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר הַיָּכוֹל לִפְסֹעַ בְּכָל מַהֲלָךְ פְּסִיעָה רַק כְּדֵי מִשְׁבֶּצֶת אַחַת בְּכָל כִּוּוּן שֶׁהוּא: הַמַּפְסִיד אֶת הַמֶּלֶךְ — מַפְסִיד אֶת הַמִּשְׂחָק. 4^. כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִסִּימָנֵי הַטְּעָמִים הַמְשַׁמְּשִׁים כְּמַפְסִיקִים עִקָּרִיִּים. סִימָנֵי הַטְּעָמִים מִתְחַלְּקִים לְפִי דַּרְגּוֹת הַהַפְסָקָה: לְקֵיסָרִים, לִמְלָכִים, לְמִשְׁנִים וְלִשְׁלִישִׁים. 5^. כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַתְּנוּעוֹת בְּפִי הַמְּדַקְדְּקִים בִּימֵי־הַבֵּינַיִם (לְהַבְדִּיל מִן הַשְּׁוָא־הַנָּע שֶׁנִּקְרָא "מְשָׁרֵת"). —[מֶלֶךְ־, מַלְכּוֹ; מְלָכִים, מַלְכֵי־]

— מֶלֶךְ אֶבְיוֹן^, כִּנּוּי לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, בְּנִגּוּד לֵאלֹהִים שֶׁהוּא "מֶלֶךְ עֶלְיוֹן" (מלך עליון, מוסף לראש־השנה).

— מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם* (ברכות כח:), כִּנּוּי לְמֶלֶךְ שֶׁעַל־פְּנֵי הָאָרֶץ — לְהַבְדִּיל מִמֶּלֶךְ הָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

— מֶלֶךְ הַכָּבוֹד (תהלים כד ז), מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים* (ברכות כח ג), מֶלֶךְ הָעוֹלָם* (כתובות ז:), כִּנּוּיֵי כָּבוֹד לַה׳.

— מֶלֶךְ עֶלְיוֹן^, כִּנּוּי לֵאלֹהִים (ראה לעיל "מֶלֶךְ אֶבְיוֹן").

— כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד [שאול מן איוב כט כה: "וְאֶשְׁכּוֹן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד"] מָשָׁל רוֹוֵחַ לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא מֵאֲחֵרִים: "הַכֹּל כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לִי... וַהֲרֵי אֲנִי כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד וּכְחַד בְּדָרָא" (סוקולוב, אישים 82). "עַל הַשֻּׁלְחָן עוֹמֵד הַמֵּחַם כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מז). "בְּשָׁעָה זוֹ לְבַדָּהּ הוּא חָשׁ עַצְמוֹ כְּמֶלֶךְ בִּגְדוּדָיו" (טביב, כערער 111).

— מֶלֶךְ בְּכִפָּה° [ראה א.מלך, מָלַךְ בְּכִפָּה] מֶלֶךְ עַל מְדִינוֹת רַבּוֹת: "מֶלֶךְ בְּכִפָּה הָיָה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ" (דרויאנוב, 2139).

— מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ* (ויקרא רבה יד), כִּנּוּי לַגּוֹאֵל הַמְקֻוֶּה מִזֶּרַע דָּוִד הַמֶּלֶךְ, שֶׁיּוֹפִיעַ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְיִגְאַל אֶת יִשְׂרָאֵל מִגָּלוּתָם וְיַעֲלֵם לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— אֶבֶן־הַמֶּלֶךְ, מִשְׁקָל מִמְשַׁלְתִּי רִשְׁמִי: "מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יד כו).

— בַּת־מֶלֶךְ*, כִּנּוּי לְמַחֲלָה מִמַּחֲלוֹת־הָעֵינַיִם שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד: "פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת־מֶלֶךְ וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה" (שבת קט.).

— דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ, 1. דֶּרֶךְ־רָאשִׁית שֶׁעוֹבְרֵי־דְרָכִים וּכְלֵי־רֶכֶב רַבִּים עוֹבְרִים בָּהּ: "לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם... בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ" (במדבר כא כב). "דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר (בְּרֹחַב)" (בבא בתרא ו ז). 2° [בהשאלה] מֶרְחָב, מָקוֹם אוֹ מַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹפֶשׁ פְּעֻלָּה: "הַדֶּרֶךְ הַחֲדָשָׁה הַזֹּאת הִיא הִיא גַּם 'דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ' שֶׁל הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי" (ביאליק, לזכר בן־ציון). הַמִּפְעָל הִתְפַּתֵּחַ וְיָצָא לְדֶרֶךְ־הַמֶּלֶךְ. [וראה עוד ערך דֶּרֶךְ]

— מֵי־מֶלֶךְ° — ראה מַיִם, מֵי־מֶלֶךְ°.

— עֵד־הַמֶּלֶךְ°, כִּנּוּי לְאֶחָד מִן הָעֲבַרְיָנִים הַשֻּׁתָּפִים בְּפֶשַׁע שֶׁהִסְכִּים לְהוֹדוֹת בְּפִשְׁעוֹ וּלְהָעִיד בְּמִשְׁפָּט נֶגֶד שֻׁתָּפָיו לַפֶּשַׁע (תְּמוּרַת שֵׁרוּתוֹ זֶה אֵין הַמְּדִינָה מַעֲמִידָה אוֹתוֹ לְדִין).

— מַאֲכַל־מְלָכִים°, מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ, כִּנּוּיֵי־הַפְלָגָה לְמַאֲכָל טָעִים מְאֹד: "מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ, וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ" (בראשית מט כ). "'חַלָּה' שֶׁל סֹלֶת נְקִיָּה עִם צְלִי... זֶהוּ וַדַּאי מַאֲכַל־מְלָכִים שֶׁאֵין בָּעוֹלָם יָפֶה מִמֶּנּוּ" (מנדלי מו״ס, בח).

— כְּיַד הַמֶּלֶךְ [בהשאלה על יסוד: "וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ", אסתר א ז] בְּרַחֲבוּת, בְּשֶׁפַע רַב, בְּיָד רְחָבָה: בַּמְּסִבָּה הֻגַּשׁ כִּבּוּד רַב — כְּיַד הַמֶּלֶךְ!

— אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל [על־פי: "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה", שופטים יז ו] אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן, אֵין מִי שֶׁיְּפַקֵּחַ וְיַשְׁלִיט סֵדֶר.

— הַמֶּלֶךְ מֵת, יְחִי הַמֶּלֶךְ!° [צרפתית: Le roi est mort, vive le roi] נֹסַח־הַכְרָזָה רִשְׁמִי עַל מוֹת הַמֶּלֶךְ וּמִנּוּי יוֹרְשׁוֹ בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד; מֵימְרָה בִּזְכוּת רְצִיפוּת הָעֲשִׂיָּה עַל אַף חִלּוּפֵי הָעוֹשִׂים; סִיּוּם תְּקוּפָה וּפְתִיחַת תְּקוּפָה.

— אֵין שְׁנֵי מְלָכִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֶתֶר אֶחָד* [על־פי חולין ס:, ושם בתמיהה: "אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד?"] אֵין שְׁנַיִם יְכוֹלִים לִהְיוֹת בַּעֲלֵי סַמְכוּת שָׁוָה בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ תְּחוּם עַצְמוֹ.

— מִשְׂחַק־הַמְּלָכִים °, כִּנּוּי לְמִשְׂחַק הַשַּׁחְמָט, עַל־שׁוּם שֶׁכָּל צַד מִשְׁתַּדֵּל לִשְׁמֹר עַל מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ (״הַשָּׁח״) שֶׁלּוֹ.

ב. **מְלַךְ** ^ ז׳ [ארמית: מְלַךְ, דניאל ד כד; מן ב. מלך] עֵצָה: ״וְאִם אֵין כִּמְלָכוֹ שֶׁקֶר נִסָּכוֹ״ (יהודה הלוי, א 28). — [מְלַךְ־, מַלְכּוֹ]

מֹלֶךְ, מולך ז׳ [כנראה, שינוי צורה של ״מֶלֶךְ״ — לפי הניקוד של בֹּשֶׁת; ראה גם מִלְכֹּם] שְׁמוֹ שֶׁל אַחַד הָאֱלִילִים הָרָאשִׁיִּים אֵצֶל הַכְּנַעֲנִים בִּימֵי־קֶדֶם, שֶׁהֶעֱמַד גַּם בְּגֵיא בֶּן־הִנֹּם שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים הָיוּ מַעֲבִירִים לוֹ יְלָדִים בָּאֵשׁ (מלכים ב כג י).

מַלָּךְ * [מַה + לָּךְ] [רווח במימרה:]

— חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מַלָּךְ וְשֶׁל מַה־בְּכָךְ * (שבת קנ.), חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם כָּל תּוֹעֶלֶת וְכָל חֲשִׁיבוּת (לְפִיכָךְ מֻתָּר לְחַשְּׁבָם בַּשַּׁבָּת).

מְלֻכָּד °, מלוכד ת׳ [מן לכד, לֻכַּד °] דָּבוּק וּמְחֻבָּר, מְאֻחָד: בְּכֹחוֹת מְלֻכָּדִים נִתְגַּבֵּר עַל הַכֹּל. —[מְלֻכֶּדֶת, מְלֻכָּדִים, ־דוֹת]

מלכד [מן מַלְכֹּדֶת]

~ פע׳ **מִלְכֵּד** ° פ״י שָׂם מַלְכֹּדֶת, סִכֵּן מָקוֹם אוֹ פְּעֻלָּה עַל־יְדֵי הַנָּחַת מַלְכֹּדֶת: חֵיל־הַהַנְדָּסָה מִלְכֵּד אֶת הַמַּעֲבָרִים שֶׁל הָאוֹיֵב לְיַד הַמּוֹקְשִׁים. הַמִּשְׁטָרָה מִלְכְּדָה אֶת הַכְּבִישִׁים בְּמִלְחַמְתָּהּ נֶגֶד עֲבַרְיָנֵי־תְּנוּעָה. — [לְמַלְכֵּד, מְ־, יְ־]

מַלְכֹּדֶת, מלכודת נ׳ [מן לכד] 1. פַּח, רֶשֶׁת אוֹ כָּל הֶתְקֵן אַחֵר שֶׁשָּׂמִים לִלְכִידַת חַיּוֹת אוֹ עוֹפוֹת: ״טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ, וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב״ (איוב יח י). מַלְכֹּדֶת־עַכְבָּרִים. מַלְכֹּדֶת לְחַיּוֹת־טֶרֶף. 2 ° [בצבא] מַצָּב אוֹ מַעֲרָךְ לְשֵׁם תְּפִיסַת הָאוֹיֵב אוֹ הַשְׁמָדַת כֵּלָיו: מַלְכֹּדֶת־אֵשׁ. מַלְכֹּדֶת־טַנְקִים. הַגְּדוּד נָפַל בְּמַלְכֹּדֶת הָאוֹיֵב. 3 °. מַאֲרָב כְּדֵי לִתְפֹּס מִישֶׁהוּ: הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה מַלְכֹּדֶת בַּכְּבִישִׁים לַעֲבַרְיָנֵי תְּנוּעָה. — [מַלְכֹּדֶת־, מַלְכֻּדְתּוֹ, מַלְכּוֹדוֹת]

מלכודת-עכברים

מְלֻכָּה °, מלוכה ת״ [מן לֻכָּה; ראה גם לכה, לֻכָּה] מָשׁוּחַ בְּלַכָּה: נַעֲלַיִם מְלֻכּוֹת. — [מְלֻכָּה, מְלֻכִּים, מְלֻכּוֹת]

מַלְכָּה נ׳ [מן א. מֶלֶךְ] 1. אֵשֶׁת הַמֶּלֶךְ: ״אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה״ (אסתר ב כב). 2. מוֹשֶׁלֶת בִּמְדִינָה בְּתַפְקִיד שֶׁל מֶלֶךְ: ״מַלְכַּת־שְׁבָא״ (מלכים א י ד). אֱלִיזָבֶת מַלְכַּת־אַנְגְלִיָּה. 3 *, תֹּאַר־כָּבוֹד לַשַּׁבָּת, יוֹם־הַמְּנוּחָה: ״בֹּאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת הַמַּלְכָּה״ (שבת קיט.). 4 ° [במשחק השחמט] הַ״כְּלִי״ הֶחָזָק בְּיוֹתֵר בֵּין כְּלֵי הַשַּׁחְמָט הַיָּכוֹל לָנוּעַ בְּמַסָּע אֶחָד בְּכָל מִסְפַּר מִשְׁבְּצוֹת שֶׁהוּא וּבְכָל כִּוּוּן–הַיָּשָׁר אוֹ בָּאֲלַכְסוֹן, קָדִימָה אוֹ לְאָחוֹר. 5 ° [בכוורנות] כִּנּוּי לַדְּבוֹרָה הַמְּטִילָה בְּתָאֵי־הַחַלּוֹת בֵּיצִים, שֶׁהַדְּבוֹרִים הָאֲחֵרוֹת (״הַפּוֹעֲלוֹת״) מְגַדְּלוֹת מֵהֶן בְּרֵיכוֹת שֶׁל דְּבוֹרִים. — [מַלְכַּת־, מְלָכוֹת, מַלְכוֹת־]

— מַלְכַּת־הַיֹּפִי °, כִּנּוּי לְאִשָּׁה שֶׁנִּבְחֲרָה עַל־יְדֵי חֶבֶר שׁוֹפְטִים בְּתַחֲרוּת שֶׁל נָשִׁים לָאִשָּׁה הַיָּפָה בְּיוֹתֵר.

— מְלַוֵּה־מַלְכָּה ^, ראה מְלַוֶּה, מְלַוֵּה־מַלְכָּה.

— מְלֶכֶת־הַשָּׁמַיִם, ראה מְלֶכֶת.

מַלְכּוֹלְמִיָּה, ראה מַלְקוֹלְמִיָּה.

מַלְכוּת נ׳ [מן א. מלך; ארמית: מַלְכוּ, מַלְכוּתָא] 1. שִׁלְטוֹן־הַמֶּלֶךְ, מְלוּכָה: ״וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו, וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד״ (מלכים א ב יב). ״בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה״ (ירמיה מט לד). 2. מַמְלָכָה, מְדִינָה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד מֶלֶךְ: ״וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ״ (אסתר ג ו). ״וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ״ (עזרא א א). ״בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ... אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים״ (דניאל ט א). ״מַלְכוּת מִגּוֹי אֶל גּוֹי תִּסֹּב בִּגְלַל חֲמַס תַּאֲוָה״ (בן-סירא י ח). ״הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת״ (אבות ג ב). 3 *. הַזְכָּרַת הַמִּלִּים ״אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם״: ״כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ מַלְכוּת אֵינָהּ בְּרָכָה״ (ברכות יב.). 4 ^ [בקבלה] כִּנּוּי לַסְּפִירָה הָעֲשִׂירִית שֶׁבָּאֲצִילוּת. — [מַלְכוּת־, מַלְכֻיּוֹת או מַלְכֻיּוֹת]

— מַלְכוּת אֱדוֹם * (שמות רבה לה), כִּנּוּי לִמְדִינַת רוֹמָא וּבִיזַנְץ.

— מַלְכוּת הָרְשָׁעָה * (שבת טו.), כִּנּוּי לְשִׁלְטוֹן הָרוֹמָאִים.

— מַלְכוּת שָׁמַיִם *, מַלְכוּת שַׁדַּי ^, שִׁלְטוֹן אֱלֹהִים: ״שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה״ (ברכות ב ב). ״לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי״ (תפילת ״עלינו לשבח״).

— בֵּית־הַמַּלְכוּת °, 1 (אסתר א ט), הֵיכַל הַמֶּלֶךְ. 2 °, מִשְׁפַּחַת הַמֶּלֶךְ.

— הוֹד מַלְכוּת [על-פי דברי הימים א כט כה], תֹּאַר־כָּבוֹד בִּפְנִיָּה לְמֶלֶךְ.

— הֲרוּגֵי־מַלְכוּת ^ [ראה להלן], אֲנָשִׁים שֶׁהוּצְאוּ לְהוֹרֵג בִּפְקֻדַּת הַמֶּלֶךְ אוֹ הַשִּׁלְטוֹנוֹת.

— עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת ^, עֲשֶׂרֶת הַצַּדִּיקִים חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּסְרוּ אֶת נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם וְהוּמְתוּ בְּאַכְזָרִיּוּת בִּתְקוּפוֹת שׁוֹנוֹת, רֻבָּם בִּימֵי אַדְרִיָּנוּס; וְאֵלֶּה הֵם: ר׳ יִשְׁמָעֵאל כֹּהֵן גָּדוֹל, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל, ר׳ עֲקִיבָא, ר׳ חֲנִינָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן, ר׳ יְהוּדָה בֶּן־בָּבָא, ר׳ יְהוּדָה בֶּן־דָּמָא, ר׳ חֻצְפִּית הַמְתֻרְגְּמָן, ר׳ חֲנִינָא בֶּן־חֲכִינַאי, ר׳ יְשֵׁבָב הַסּוֹפֵר, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן־שַׁמּוּעַ [על-פי מדרש תהלים ט, כי דורש דמים; ארזי הלבנון לט׳ באב].

— כִּסֵּא־מַלְכוּת, כִּסֵּא־הַמְּלוּכָה, כִּנּוּי לְשִׁלְטוֹן הַמֶּלֶךְ: ״וַהֲכִינוֹתִי כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם״ (דברי הימים א כב י).

— כֶּתֶר־מַלְכוּת, 1. עֲטָרָה שֶׁשָּׂמִים עַל רֹאשׁ הַמֶּלֶךְ בִּטְקָסִים וּבְקַבָּלוֹת־פָּנִים רִשְׁמִיּוֹת: ״לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת״ (אסתר איב). 2 ^, שֵׁם יְצִירָתוֹ הַפִּיּוּטִית שֶׁל שְׁלֹמֹה אִבְּן־גְּבִירוֹל עַל בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהַנְהָגָתוֹ עַל־יְדֵי בּוֹרֵא הָעוֹלָם.

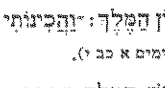
כתר-מלכות

— אֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא * [שאול מן ברכות מח., ושם כפשוטו], אֵין עִנְיָן אֶחָד נוֹגֵעַ לְמִשְׁנֵהוּ, כָּל דָּבָר יֵשׁ לוֹ תְּחוּמוֹ שֶׁלּוֹ, אֵין אֶחָד צָרִיךְ לְהִכָּנֵס לִתְחוּמָיו שֶׁל אֲחֵרִים.

— בְּשֵׁם וּמַלְכוּת ^, בִּטּוּי שְׁמוֹ וְתָאֳרוֹ שֶׁל אֱלֹהִים: ״ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם״.

— עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת [שאול מן אסתר ה ג], בְּמֵיטַב הַיְּכֹלֶת, כְּכָל שֶׁיִּדָּרֵשׁ – וְאַף לְמַעְלָה מִזֶּה.

— מַלְכֻיּוֹת *, מַלְכֻיּוֹת * (ראש השנה ד ה), חֵלֶק בִּתְפִלַּת מוּסָף לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וּבוֹ לֶקֶט שֶׁל פְּסוּקִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיַן מַלְכוּת ה׳

בָּעוֹלָם: ״אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה מַלְכֻיּוֹת – כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם״ (ראש השנה טז.).

– שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת*. הִשְׁתַּעְבְּדוּת יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים זָרִים: ״אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד״ (ברכות לד:).

– הַיּוֹשֵׁב רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת (אסתר א יד). 1. מֵרָאשֵׁי שָׂרֵי הַמֶּלֶךְ. 2 [בהשאלה] הָאָדָם הַמֶּרְכָּזִי, רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: ״הָאִישׁ הַיּוֹשֵׁב רִאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת הָעֲבוֹדָה״ (סוקולוב, במראות 337).

מַלְכוּתָא* נ׳ [ארמית] מַלְכוּת [רווח בניב:]

– מַלְכוּתָא דְאַרְעָא כְּעֵין מַלְכוּתָא דִרְקִיעָא* (ברכות נח.), מַלְכוּת הָאָרֶץ הִיא כְּמוֹ מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם.

מַלְכוּתִי° ת׳ [מן מַלְכוּת] הַמְיֻחָד לְדֶרֶךְ הַמְּלָכִים: הָדָר מַלְכוּתִי. הִתְנַהֲגוּת מַלְכוּתִית. נִגּוּנִים מַלְכוּתִיִּים. קַבָּלַת־פָּנִים מַלְכוּתִית. – [מַלְכוּתִית, ־תִיִּים, מַלְכוּתִיּוֹת]

מַלְכוּתִיּוּת° נ׳ [מן מַלְכוּתִי] צִבְיוֹן אוֹ אֹפִי מַלְכוּתִי, הוֹפָעָה מַלְכוּתִית: ״כַּמָּה מַלְכוּתִיּוּת בְּכָל תְּנוּעָתוֹ!״ (שטיינמן, זוגות א 53). הַטֶּקֶס הִצְטַיֵּן בְּמַלְכוּתִיּוּתוֹ הַמַּרְשִׁימָה. – [מַלְכוּתִיּוּת־]

מָלְכִיט° ז׳ [מיוונית: malache חלמית] מַחְצַב־נְחֹשֶׁת שֶׁצִּבְעוֹ יָרֹק־מַבְרִיק. לְפִי הַרְכָּבָתוֹ הַכִּימִית הוּא מֶלַח תַּחְמֹצֶת פַּחְמִית שֶׁל נְחֹשֶׁת $Cu(OH)_2CO_3$. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ גַּם לְקִשּׁוּטִים. הַמָּלְכִיט נִמְצָא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹת אֲחָדִים בְּאֵזוֹר הָעֲרָבָה.

מְלֻכְלָךְ*, מלוכלך ת׳ [מן לכלך, לִכְלֵךְ*] מְזֹהָם, מְטֻנָּף [גם בהשאלה]: ״אִם הָיוּ רַגְלָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּטִיט אוֹ בְּצוֹאָה, רוֹחֵץ כְּדַרְכּוֹ״ (תוספתא שבת טז יט). ״כָּל מִי שֶׁיָּדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּגָזֵל, הוּא קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאֵינוֹ עוֹנֶה״ (שמות רבה כב). ״בְּרִיּוֹתָיו מְלֻכְלָכִים בַּעֲבֵרוֹת״ (פסיקתא רבתי קסט). ״מָסַר לְיַד הָרַב אִגֶּרֶת מְקֻפֶּלֶת, קְמוּטָה וּמְלֻכְלֶכֶת מִצִּדֵּי צְדָדִים״ (ביאליק, יום הששי ב). ״וְהָאָרֶץ לַחָה וּמְטֻנֶּפֶת וְהַשָּׁמַיִם מְלֻכְלָכִים בֶּעָבִים״ (עגנון, אלו רסז). בֶּגֶד מְלֻכְלָךְ. – [מְלֻכְלֶכֶת, מְלֻכְלָכִים, ־כוֹת]

מִלְכֹּם ז׳ [קרוב אל א. מֶלֶךְ, מלך] שֵׁם הָאֵל שֶׁל בְּנֵי עַמּוֹן שֶׁהִקְרִיבוּ לוֹ קָרְבְּנוֹת אָדָם: ״וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים, וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים״ (מלכים א יא ה).

מַלָּכֶם = מַה לָּכֶם: ״מַלָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי״ (ישעיה ג טו).

מְלֻכְסָן°, מלוכסן ת׳ [מן לוֹכְסָן; ראה לכסן, לִכְסֵן°] פּוֹנֶה בַּאֲלַכְסוֹן, שֶׁאֵינוֹ יָשָׁר: ״וּמִין רְצוּעָה מְרֻקֶּמֶת מֻנַּחַת עָלֶיהָ מְלֻכְסֶנֶת״ (עגנון, כפות רנז). ״גֶּשֶׁם מְלֻכְסָן״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 163). מַבָּט מְלֻכְסָן הַצִּדָּה. – [מְלֻכְסֶנֶת, ־סָנִים, ־נוֹת]

– בִּמְלֻכְסָן° תה״פ בַּאֲלַכְסוֹן, לֹא בְּקַו יָשָׁר: ״הִצִּיב אֶת רוֹבָיו אֲגֻדּוֹת־אֲגֻדּוֹת בִּמְלֻכְסָן״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 184). ״קַוִּים שֶׁל עָשָׁן נָטוּ בִּמְלֻכְסָן״ (רביקוביץ, תפוח 25). ״בְּעֵינָיו הַקְּטַנּוֹת הַמְחֻטָּבוֹת בִּמְלֻכְסָן כְּלְשֶׁהוּ בְּנֹסַח מוֹנְגוֹלִי״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 32).

מְלֶכֶת נ׳ [מן מַלְכָּה], מְלֶכֶת־הַשָּׁמַיִם, מַלְכַּת הַשָּׁמַיִם – כִּנּוּי לָאֵלָה שֶׁל צְבָא־הַשָּׁמַיִם, הַלְּבָנָה אוֹ אַחַד הַכּוֹכָבִים (הָאֵלָה אַשְׁתָּר?) שֶׁהָיוּ מְקַטְּרִים לָהּ קְטֹרֶת: ״לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּיךְ־לָהּ נְסָכִים, כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ״ (ירמיה מד יז).

מִלְכַתְּחִלָּה תה״פ מֵרֹאשׁ, מִבְּרֵאשִׁית, מִתְּחִלַּת הַדָּבָר – ראה ערך תְּחִלָּה.

א. מלל [ארמית: מַלֵּיל; ערבית: מַלָּ הכתיב מלים; ראה גם מִלָּה]

~ פִּע׳ **מִלֵּל** פ״י דִּבֵּר, הִשְׁמִיעַ מִלִּים, הִבִּיעַ: ״מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה?״ (בראשית כא ז). ״מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה׳?״ (תהלים קו ב). ״וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ״ (איוב לג ג). ״שָׁמַעְנוּ פְּלוֹנִי מְמַלֵּל עַל פְּלוֹנִית אִשְׁתּוֹ, אִשָּׁה פְּלוֹנִית מְמַלֶּלֶת עַל בָּנֶיהָ״ (ירושלמי כתובות כו ד). ״מַאי ׳חַשְׁמַל׳?... חַיּוֹת... עִתִּים חָשׁוֹת, עִתִּים מְמַלְּלוֹת״ (חגיגה יג.–יג:). ״כַּמָּה מְחֻכֶּמֶת הִיא! עֵינַיִם לָהּ חַיּוֹת וּמְמַלְּלוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״זֶה אֶל זֶה מְמַלְּלִים וְאֵלֶּה לָאֵלֶּה שׁוֹאֲלִים״ (עגנון, כלה תמ). ״שָׂפָה אַחַת יְדַבֵּרוּ וּבְרוּחַ אֶחָד יְמַלֵּלוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). ״מִי יְמַלֵּל שִׁבְחוֹ, כִּי אֵין מִלִּים בַּפֶּה״ (עגנון, כלה רכו). – [לְמַלֵּל, מְמַלֵּל, יְ־]

~ פָּע׳ **מָלַל***, נֶאֱמַר: ״שֵׁם הַמְּהֻלָּל בִּגְבוּרָה מְמֻלָּל״ (ינאי, שם). ״וּמִי מָלַל בְּאִישִׁים בּוֹ יְמֻלָּל״ (הנגיד, בן־משלי 48). ״יְדֻבַּר וּמֻלַּל וְהֻבַּע, וְתֵהֹם הָאָרֶץ״ (יוזהר, קיץ 42). – [מְמֻלָּל, יְמֻלַּל]

~ הת׳ **הִתְמַלֵּל***, נִדְבַּר, שׂוֹחֵחַ: ״מִתְמַלֵּל עִמִּי״ (רש״י יחזקאל מג ו). ״תּוֹרַת שְׁמַע בְּכָל לָשׁוֹן לְהִתְמַלֵּל״ (פיוטים, סידור 777). ״אֲבָל מִיָּד כָּל לָשׁוֹן מִתְמַלֶּלֶת״ (סברסקי, אקוסטה א 78). – [לְהִתְמַלֵּל, מִתְמַלֵּל, יִתְ־]

– מִי פִלֵּל וּמִי מִלֵּל?° דִּבּוּר שֶׁל הַפְתָּעָה: מִי הָיָה יָכוֹל לְנַחֵשׁ אֶת הַדָּבָר אוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ עַל הַדַּעַת? לֹא יֵאָמֵן כִּי יְסֻפַּר!

– מְמַלֵּל רַבְרְבָן [על־פי הארמית, דניאל ז ח: ״וּפֻם מְמַלִּל רַבְרְבָן״] מְדַבֵּר גְּבֹהָה, מְדַבֵּר דִּבְרֵי הִתְפָּאֲרוּת: ״בְּלִי פֶּה מְמַלֵּל רַבְרְבָן, בְּלִי הִתְלַבְּשׁוּת בְּאִצְטְלָא דְרַבָּנָן רַחֲבַת־הַשּׁוּלַיִם״ (סוקולוב, אישים 84).

ב. מלל [אולי קרוב אל בלל]

~ פָּע׳ **מָלַל** פ״י 1. הֵנִיעַ הֵנָּה וָהֵנָּה, שִׁפְשֵׁף, חִכֵּךְ: ״קֹרֵץ בְּעֵינָו מֹלֵל בְּרַגְלָו״ (משלי ו יג). 2*. שָׁחַק וּמָעַךְ שִׁבֳּלִים כְּדֵי לְהוֹצִיא מֵהֶן אֶת גַּרְגְּרֵיהֶן: ״הַמְקַלֵּף שְׂעוֹרִים... הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים״ (מעשרות ד ה). ״מוֹלְלִין מְלִילוֹת וּמְפָרְכִין קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם־טוֹב״ (ביצה יב:). 3*. בָּחַשׁ, הֵנִיס וְטָרַף תַּבְשִׁיל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״אֵין מוֹלְלִין אֶת הַקְּדֵרָה בְּפֶסַח, וְהָרוֹצֶה שֶׁיִּמְלֹל נוֹתֵן אֶת הַקֶּמַח וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן אֶת הַחֹמֶץ״ (פסחים מ:). – [לִמְלֹל אֶת־, מוֹלֵל, יִמְלֹל]

~ נפ׳ **נִמְלַל***, 1*. נִמְעַךְ וְנִשְׁחַק: ״מַאי ׳מְלִתְחָה׳?... דָּבָר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח״ (גיטין נט.). ״נִמְלָלִים גַּלִּים לַחוֹף מִבְּלִי תְּלֻנָּה״ (שמעוני, שירים ב קל). ״אָחַז אֶת הַצִּיגָרֶטָה בְּיָדוֹ עַד שֶׁנִּמְלְלָה בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו״ (עגנון, כפות תנה). 2°. נִבְחַשׁ, הוּגַס: הַדַּיְסָה נִמְלְלָה בַּסִּיר. – [לְהִמָּלֵל, נִמְלָל, יִמָּלֵל]

~ פִּע׳ **מוֹלֵל°** פ״י מָלַל, שָׁחַק, חִכֵּךְ: ״הִיא קָטְפָה מְלִילוֹת אֲחָדוֹת... וּמוֹלְלָה אוֹתָן בְּאֶצְבְּעוֹתֶיהָ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמט). ״מוֹרִי מְמוֹלֵל בְּאֶצְבְּעוֹתָיו מִמַּעַל לִשְׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה וּמַחֲרִישׁ״ (ברנר, א 28). ״יְמִינוֹ הִנֵּה בְּלִי קֹשִׁי מְמוֹלֶלֶת שַׁרְשְׁרוֹת״ (אלתרמן, התיבה 110). – [לְמוֹלֵל, מְ־, יְ־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

~ התפ' **התמולל**, נמעך, נשחק: "ידרך חצו כמו יתמללו" (תהלים נח ח). "כגלים הללו שמתמוללים ושבים פעם בפעם" (קלוזנר, יוצרים ג 166). "ועבודה שנעשתה... מתמוללת בין האצבעות כמעשה ילדים" (ר' בנימין, כנסת 119). "מתחת פרסותיו הכבדות מתמוללים גבעות וצחיחים" (שניאור, שירים קמו). — [להתמולל, מתמולל, ית־]

ג. מלל [קרוב אל א. אמל, מול]

~ נפ' **נמל**, נבל, נכרת: "כי כחציר מהרה ימלו, וכירק דשא יבולון" (תהלים לז ב). "מתחת שרשיו יבשו, וממעל ימל קצירו" (איוב יח טז). "אנוש כציץ נמל וכקנה קמל" (גבירול, א 140). — [להמל, נמל, ימל]

~ פע' **מולל** פ"ע נכרת, נבל: "בבקר יציץ וחלף, לערב ימולל ויבש" (תהלים צ ו). — [למולל, מולל, ימולל]

ד. מלל [ערבית: מל, מלל הכליב; וראה מלל]

~ פע' **מלל** * פ"י קפל את המלל (השפה) באריג ותפרו, תפר והכליב את הקפל: "שימלל מאמצעיתו של בגד" (תוספתא כלים בבא בתרא ה ז). "וכלן (כל הקרעים שהאבל קורע) רשאין לשללן ולמללן וללקטן ולעשותן כמין סלמות, אבל לא לאחותן" (מועד קטן כו:). — [למלל או למל את־; מולל, ימלל או ימל]

מלל ^ ז' [מן א. מלל] 1 ^, מלול, דבור, אמירה: "מנעימי מלל ימללו בקול" (קליר, אדירי איומה, שחרית א' ראש־השנה). "פקחים הם בעלי נפש אלו ומנעימי־מלל" (מנדלי מו"ס, קצ). "אתה חש את עז החיים... ללא מלל וללא תאר" (סוקולוב, במראות 395). "סדורו בידו והוא מתפלל במלל קול" (שנהר, א 136). 2 °, דבור ריק, אמירה בעלמא, דבור שאין עמו מעשה: "מישהו מכלם נרמס ומשונע על נשולו מבמת המלל" (יזהר, צקלג 318). פלוני כחו במלל אך לא במעשים. — [מלל־, מללו]

— **רב־מלל** °, פרזיאולוג, דברן, דובר גבוהה־גבוהה.

מלל * ז' [ראה ד. מלל] 1 *, שפת האריג, חוטי השתי הבולטים כלפי חוץ: "שלש על שלש שאמרו — חוץ מן המלל" (כלים כח ז). בתפירת בגד מקפלים את המלל פנימה ותופרים על פני הקפל, למען לא יתפרק האריג. 2 °, גדיל: "מסך של משי תכלת ומלל כסף לו" (ביאליק, ספיח יג). [ובהשאלה:] "השיר את מללי הכפור שעלו בשפמו" (שנהר, א 181). — [מלל־, מללים, מללי־]

מללי [שם פרסי רווח בספרות בצירוף אל השם גללי, על־פי נחמיה יב לו; בהשאלה ובדרך היתול] מישהו, מאן־דהוא: "והמוסר היוצא מזה הוא... שלא כל מללי וגללי רשאים להרחיב (את אוצר הלשון)" (ביאליק, חבלי לשון).

מללן ° ז' [מן א. מלל, מלל] המרבה למלל, דברן: "קם אותו מללן והרעיש עולמות" (שרת, באסיה 293). "מללן שכמותך!" (שלונסקי, תר' קרקע א 82). "תפקידו של מללן פוליטי" (אריד, תר' ז'יראגו 177). — [מללנית, מללנים, ־ניות]

מללנות ° נ' [מן מללן] רבוי מלל, אריכות בדברים: "צפף את השורות כדרך שלוחמים בפרוזה עם המללנות" (אריד, תר' ז'יראגו 436). "עתה יצאה האסיסטנטית של השתקן שבמללנותה היא נגודו הגמור" (אריד, תר' ז'יראגו 105). — [מללנות־]

מלמד, מלמד ז' [אולי מן למד] מרדע, מקל ארך ובקצהו דרבן לכון ולזרז בו את הבהמה החורשת: "ויך את־פלשתים... במלמד הבקר" (שופטים ג לא). "מה יתחכם תומך מלמד" (בן־סירא לח כו). "מלמד — שהוא מלמד את הפרה לחרש בשביל לתן חיים לבעליה" (ירושלמי סנהדרין כח א). — [מלמד־, מלמדים, ־מדי־]

מלמד ז' [מן למד, למד] 1 *, מורה, מקנה ידיעות: "מכל־מלמדי השכלתי" (תהלים קיט צט). "ותקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה" (בבא בתרא כא.). "מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו" (רמב"ם, תלמוד תורה ב ו). 2 °, כנוי למורה מן הטפוס הישן ב"חדר" ("חדר־תורה"), שאין לו השכלה כללית והכשרה פדגוגית־מקצועית, והוא עוסק בהוראת קריאה, כתיבה, חמש וראשית גמרא לילדים: "הוא לא העריץ ביצירותיו את החדר הישן ואת מלמדיו" (ברקוביץ, הראשונים צז). "לפנים היו 'מלמדים' בישראל, כיום יש 'מורים'" (ר' בנימין, כנסת 176). — [מלמד־, מלמדים, ־די־]

— **מכל מלמדי השכלתי** (תהלים קיט צט), הנני לומד דעת מכל אדם [על־פי הפירוש באבות ד א; והמשמע המקורי בתהלים הוא: השכלתי וחכמתי יותר מכל מלמדי]

— **מלמד־דרדקי** °, מלמד־תינוקות: "ראוי היה מיקולקא להיות ריש־דוכנא בחדר של מלמד־דרדקי" (יהודה שטינברג, קט).

מלמד, מלומד ת' [מן למד, למד] 1 °, מי שקנה ידיעות מרבות במדע מסים, איש־מדע, למדן: פלוני מלמד גדול הוא. דעות המלמדים חלוקות בענין זה. 2, בקי בדבר־מה, מאמן: "ואפרים עגלה מלמדה, אהבתי לדוש" (הושע י יא). "מלמדי מלחמה" (שיר השירים ג ח). "מלמדי־שיר לה'" (דברי הימים א כה ז). "עם קדושי ברית ומלמדי חק, משכילי בינה ודעת" (מגילת בני אור ב 10). 3 *, רגיל, שהתנסה הרבה: "ילך ר' שמעון בן־יוחאי, שהוא מלמד בנסים" (מעילה יז:). "עכשו... אין מלמד־בצרות זה יכול לשמע!" (מנדלי מו"ס, שלז). "מלמד הוא בנסים כאלה ויודע מראשית אחרית" (ביאליק, אריה ז). 4 °, תאר־כבוד בפניה לשופט או לפרקליט בהופעות רשמיות בבית־הדין: "השופט המלמד". "חברי המלמד". — [מלמדה או מלמדת, מלמדים, ־דות]

— **מצות אנשים מלמדה** [שאול מן ישעיה כט יג], דבר שאדם למד לעשותו באפן אוטומטי, מתוך חקוי או מתוך הרגל, ולא מתוך התעוררות פנימית או בינה בדבר.

מלמדות ° נ' [מן מלמד] 1, הוראה, מקצועו של המלמד: "עמל המלמדות היה בעוכרי" (מ"א גינצבורג, דביר ב ט). "המלמדות... אף בה צרות־עין שולטת" (מנדלי מו"ס, תו). "אתפש רצועת המלמדות" (ביאליק, תקות עני). "והיה מתפרנס ממלמדות בכפר אחד" (עגנון, האש ק). 2, כנוי לשיטת הוראה הנהוגה ב"חדר", הוראה בשיטות ישנות שאינן מבססות על מדעי הפדגוגיה. — [מלמדות־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; ז"ר - זכר ריבוי; נ' - נקבה; ת' - תואר; תר"ז - תואר וזכר;

מְלַמְּדִיּוּת°, מְלוּמְדִיּוּת נ׳ [מן מְלֻמָּד] הֱיוֹת מְלֻמָּד, הִתְמַחוּת מַדָּעִית גְּבוֹהָה בִּתְחוּם מְסֻיָּם: ״אֵין מְלֻמָּדִיּוּת וְהַשְׂכָּלָה כְּרוּכוֹת זוֹ בָּזוֹ״ (קלצקין, משנת אחרונים רעו). — [מְלֻמָּדִיּוּת־]

מְלַמְּדִי° ת׳ [מן מְלַמֵּד 2] שֶׁהוּא אָפְיָנִי לִמְלַמֵּד, לְמוֹרֶה בַּ״חֶדֶר״: ״הַמִּלִּים הַמּוּזָרוֹת, הַמְּלַמְּדִיּוֹת, אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁלֹּא שְׁמָעָתַן אָזְנַי מֵעוֹלָם, לֹא יָדַעְתִּי מָה הֵן, וְרַבִּי לֹא טָרַח לְהַסְבִּירָן לִי״ (ביאליק, ספיח ז). ״לַמְשׁוֹרֵר בַּעַל הַשָּׂגוֹת מְלַמְּדִיּוֹת מִן הָאַהֲבָה לֹא נִרְאוּ שִׁירִים ׳פְּרוּצִים׳ כָּאֵלֶּה רְאוּיִים לְהִדָּפֵס״ (קלוזנר, הספרות ג 267). — [מְלַמְּדִית, מְלַמְּדִיִּים, ־דִּיּוֹת]

א. **מְלְמוּל°** ז׳ [מן מלמל, מִלְמֵל*] דִּבּוּר בִּלְתִּי־בָּרוּר, כְּעֵין גִּמְגּוּם אוֹ רִטּוּן: ״מִן הַסֶּלַע אָזְנַי קָלְטוּ כְּמִלְמוּל־קֶדֶם חַי״ (טיכמן, יג). ״וּבְעוֹד רֶגַע... לֹא יִהְיֶה מַה לְּדַבֵּר וְתִהְיֶה מְבוּכָה, וְיִהְיוּ מִלְמוּלִים דּוֹעֲכִים, וְתִהְיֶה זָרוּת״ (יזהר, שיירה 53). ״וַיֵּדַע לַעֲמֹד בְּעָרְשׁוֹ... וְקָרוֹא לְאִמָּא בִּלְשׁוֹן מִלְמוּל״ (רגלסון, חקוקות 55). מִלְמוּל הַחוֹלֶה מִתּוֹךְ חֹם. — [מִלְמוּל־, מִלְמוּלִים, ־לֵי־]

ב. **מִלְמוּל*** ז׳ מִלְמוּלִים* ז״ר [מן ב. מלל] גִּלְיְלֵי־לִכְלוּךְ דַּקִּים הַמִּצְטַבְּרִים בַּיָּדַיִם מֵיְזֻעוֹת כְּשֶׁמְּשַׁפְשְׁפִים אוֹתָן זוֹ בָּזוֹ: ״וּבָצֵק שֶׁתַּחַת הַצִּפֹּרֶן וְהַמִּלְמוּלִין״ (מקואות ט ב). — [מִלְמוּלֵי־]

מִלְמַטָּה*, מִלְמַטָּן* תה״פ מִתַּחַת – ראה מַטָּה, מַטָּן.

מלמל [מן א. מלל; קרוב אל למלם]

~ פִּע׳ **מִלְמֵל*** פ״י 1°. אָמַר דְּבַר־מָה בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר אוֹ מִתּוֹךְ גִּמְגּוּם: ״אֵינֶנִּי רוֹצָה לְמַלְמֵל מִלִּים שֶׁאֵינֶנִּי יוֹדֵעַ פֵּרוּשָׁן״ (סוקולוב, במראות 74). ״בְּצִפְצוּפוֹ ׳אִמָּא׳ וּבְמִלְמוּלוֹ ׳אַבָּא׳״ (ביאליק, אם ועוללה). ״אֲנִי הוֹלֶכֶת אִתְּךָ... מִיָּד... לְגַמְרֵי״... מִלְמְלָה הִיסְטֶרִית״ (ברנר, א 404). 2*. פִּטְפֵּט, דִּבּוּר מִתּוֹךְ לִגְלוּג: ״לְפִי שֶׁהָיוּ לֵיצָנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר מְמַלְמְלִין בְּפִיהֶם וּמְפָרְיְזִין בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וְאוֹמְרִים: ׳הֶחָזוֹן אֲשֶׁר הוּא חוֹזֶה׳ וְגוֹ׳״ (קהלת רבה ח, אין אדם). — [לְמַלְמֵל, מְמַלְמֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ **מֻלְמַל°**, נֶאֱמַר בְּאֹפֶן בִּלְתִּי בָּרוּר: ״יְשׁוּבִים יְהוּדִים... וּבְפִיהֶם פְּסוּקֵי תְהִלִּים מְמֻלְמָלִים בְּלִי הֶרֶף״ (רגלסון, חקוקות 12). — [מְמֻלְמָל, יְמֻלְמַל]

— **נִתְמַלְמֵל°**. נֶאֱמַר מִתּוֹךְ מִלְמוּל וְגִמְגּוּם. — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

מַלְמָלָה* נ׳ [אולי מן ג. מלל; פרסית: malmal] 1*. מִין אָרִיג דַּק: ״סַלְסָלָה וּמַלְמָלָה... מַאי מַלְמָלָא? דְּבַר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח״ (גיטין נט). 2°. בְּיָמֵינוּ יִחֵד הַשֵּׁם לָאֲרִיגִים הַדַּקִּים וְהָעֲדִינִים מֵעֵין ״מוּסְלִין״ אוֹ ״בָּטִיסְט״, שֶׁתּוֹפְרִים מֵהֶם לְבָנִים עֲדִינִים, וִילָאוֹת וְעוֹד: ״לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַפּוֹעֲלוֹת בְּבֵית־הַמְּלָאכָה לְמַעֲשֵׂה סַלְסָלָאוֹת וּמַלְמָלָאוֹת״ (עגנון, כפות שעה). 3° [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ דַּק, דֹּק: ״מַלְמֶלֶת־אֵדִים דַּקָּה וּשְׁקוּפָה הִתְנוֹסְסָה בְּמְתִינוּת עַל־גַּבֵּי לִבּוֹ שֶׁל הַיָּם״ (קבק, במשעול 317). — [מַלְמֶלֶת־, מַלְמָלוֹת או מַלְמָלָאוֹת, מַלְמְלוֹת־]

מַלְמְלָן° ז׳ [מן מלמל, מִלְמֵל*] מַרְבֶּה מַלֵּל, קַשְׁקְשָׁן, פַּטְפְּטָן: ״וָלוֹ... מַחֲנִיפִים בִּקְלוּסִים מְאַלִּיפִים כָּל מַלְמְלָן נָבוּב וְכָל מַעֲלֵה הַקְּטֹרֶת״ (שמעוני, הביבר 35–36). — [מַלְמְלָנִית, מַלְמְלָנִים, ־נִיּוֹת]

מַלְמְלָנִי°, מַלְמַלְתִּי° ת׳ [מן מַלְמָלָה] שֶׁהוּא כְּעֵין מַלְמָלָה, דַּק וְשָׁקוּף: ״עֲטָרָה מַלְמְלָנִית שֶׁל אוֹר הִקִּיפָה אֶת הַיָּרֵחַ״ (קובנר, פנים 384). [ובהשאלה:] ״מַה מְּזַדֶּפֶת לְךָ בַּלֵּב – שָׂא, נֶפֶשׁ מַלְמְלָנִית, רְטֻטָּנִית״ (יזהר, שיירה 53). ״עוֹלַם־הַחֲלוֹמוֹת הַמַּלְמַלְתִּי שֶׁל נַעֲרוֹת הַגִּימְנַסְיָה״ (ד׳ שחם, יום 132). — [מַלְמְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְלָמָן°, מְלוּמָן ז׳ [מן לִימוֹן; ראה גם למן, לָמַן] מְתֻבָּל בְּלִימוֹן: ״עוּגוֹתֶיהָ הַמְּפֹרָגוֹת וְתֵיָּהּ הַמְּלֻמָּנִים הַחֲרִיפִים״ (בן־אב״י, שחר 260). ״שֶׁאִמָּא הֵכִינָה לְךָ תֵּה מְמֻתָּק וּמְלֻמָּן״ (יזהר, צקלג 700). — [מְלֻמֶּנֶת, מְלֻמָּנִים, ־נוֹת]

מִלְמַעְלָה, מִלְמַעְלָן* תה״פ מִן הַמָּקוֹם הָעֶלְיוֹן – ראה מַעְלָה.

מֶלַנְכּוֹלְיָה° נ׳ [מיוונית: melas שחור + chole מרה] מָרָה שְׁחוֹרָה, מַחֲלַת־נֶפֶשׁ אוֹ מַצַּב־רוּחַ שֶׁל דִּכָּאוֹן מְמֻשָּׁךְ. — [מֶלַנְכּוֹלְיַת־]

— **מֶלַנְכּוֹלִי°** ת׳ 1. חוֹלֶה בְּמֶלַנְכּוֹלְיָה, בַּעַל מָרָה־שְׁחוֹרָה, סוֹבֵל מִדִּכָּאוֹן. 2 [בהשאלה] נוּגֶה, מְשַׁעֲמֵם: שִׁירָה מֶלַנְכּוֹלִית.

מְלֻסָּת, °מְלוּסָּת ת׳ [מן לָסַת] שֶׁלְּסְתוֹתָיו בּוֹלְטוֹת: ״פָּנֶיהָ הַמְּלֻסָּתִים הַגַּרְמִיִּים עוֹד חִיְּכוּ חִיּוּכָם הַמְּאֻבָּן״ (בר־יוסף, אם 97). ״מָה רָאָה לְהִתְאַהֵב בַּפּוּלָנִים הַמְּלֻסָּתִים הַלָּלוּ (הַסִּינִים)?״ (סערוני, נסים 72). — [מְלֻסֶּתֶת, מְלֻסָּתִים, ־תוֹת]

מְלַע* ז׳ ראה להלן מַלְעָן.

מְלֻעָג°, מְלוּעָג ת׳ [מן לעג, לָעַג°] מַבִּיעַ לַעַג, לִגְלְגָנִי: ״עֵינָיו קְרֵצָנִיּוֹת, וְהַפָּנִים... כְּבָר מְלֻעָגִים קְצָת״ (קובנר, פנים 108). — [מְלֻעֶגֶת, מְלֻעָגִים, ־גוֹת]

מִלְעוֹז° ז׳ [מן ב. לעז] דְּבַר לַעַז, דִּבְרֵי שִׂטְנָה: ״בְּעוֹז שֶׁחָטוּ בְּחֶרֶב לַהַב לְהָסִיר כָּל מִלְעוֹז״ (סידור רס״ג, רפו). — [מִלְעוֹז־, מִלְעוֹזִים, ־זֵי־]

מְלֻעָז°, מְלוּעָז ת׳ [מן א. לעז] מֻשְׁפָּע מִלָּשׁוֹן זָרָה, שֶׁנִּכֶּרֶת בּוֹ הַזָּרוּת הַלּוֹעֲזִית: ״יַהֲדוּת מְלֻעֶזֶת״ (שטיינמן, במעגל 162). בִּטּוּיִים מְלֻעָזִים רַבִּים חָדְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ. — [מְלֻעֶזֶת, מְלֻעָזִים, ־זוֹת]

מִלְעֵיל* תה״פ [ארמית: מִן + לְ + עֵיל] 1*. מִלְמַעְלָה: ״חַד מִלְעֵיל וְחַד מִלְּרַע״ (ירושלמי ראש השנה ב ה). 2° [בדקדוק] כִּנּוּי לַנְּגִינָה (לַהַטְעָמָה) הַבָּאָה עַל הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה (לְהַבְדִּיל מִן ״מִלְּרַע״ כְּשֶׁהַטַּעַם עַל הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה): מִלַּת ״סֵפֶר״ מֻנַּגֶּנֶת מִלְעֵיל.

מִלְעֵילִי° ת׳ [מן מִלְעֵיל] שֶׁהוּא מִלְעֵיל: מִלַּת ״סֵפֶר״ הִיא מִלְעֵילִית. — [מִלְעֵילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **מִלְעֵילִית°** תה״פ בְּהַדְגָּשָׁה מִלְעֵיל: ״מוֹשֵׁךְ הָיָה ׳קָ־בְּרִין׳ מִלְעֵילִית״ (ברטוב, כנפים 8).

מַלְעָן° ז׳ [במשנה, עוקצים א ג: מלעין; בתוספתא, עוקצין א ב: מלאין; יש סוברים כי לשון ריבוי הוא, והנפרד מְלַע או מְלַאי; בימינו נתקבל בבוטאניקה הנוסח: מַלְעָן] זִיף קָשֶׁה אוֹ חַד אָרֹךְ בִּקְצֵה הַמּוֹץ אוֹ הַגְּלוּמָה בְּשִׁבֹּלֶת הַדְּגָנִים [ראה המלען (מ) בצמח ״מלעניאל״ בעמוד הבא]. — [מַלְעַן־, מַלְעָנִים, מַלְעֲנֵי־]

מַלְעֲנִיאֵל° ז׳ [מן מַלְעָן] צֶמַח־בַּר רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַדַּגָנִיִּים (Stipa). גָּדֵל בְּעִקָּר בַּעֲרָבוֹת וּבְמִדְבָּרִיּוֹת. לְמַלְעֲנִיאֵל מַלְעָן אָרֹךְ כָּפִיף וְשָׂעִיר הָעוֹזֵר לַזֶּרַע לְהִתָּקַע בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה. — [מַלְעֲנִיאֵלִים]

מלעניאל: מ־מלען

מְלֻעָס°, מלועס ת׳ [מן לעס, לֻעַס°] שֶׁנִּלְעַס, שֶׁלָּעֲסוּ אוֹתוֹ: "כִּפְּסָה שֶׁל עוֹר יְשָׁנָה... הָיְתָה מְלֻעָסָה בַּחֲנִיכֶיהָ חַסְרֵי־הַשִּׁנַּיִם" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 22). — [מְלֻעָסָה או מְלֻעֶסֶת, מְלֻעָסִים, מְלֻעָסוֹת]

מְלֻפָּד°, מלופד ת׳ [מן לַפִּיד; וראה גם לפד] מְשֻׁלְהָב, דּוֹלֵק כְּלַפִּיד: "הִצְלִיפוּ שׁוּב כָּל הַבְּעָיוֹת הָעוֹלָמִיּוֹת עַל מֹחִי כִּשְׁפוֹדִים מְלֻפָּדִים" (שטיינמן, סודות 179). "בְּדָם וָאֵשׁ מְאָדָּמִים וּמְלֻפָּדִים" (ליסיצקי, מידות 230). — [מְלֻפֶּדֶת, מְלֻפָּדִים, ־דוֹת]

מְלֻפְלָף°, מלופלף ת׳ [מן לִפְלוּף; ראה גם לפלף] מָלֵא לִפְלוּף, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַחַ מִיבָּשׁ (עַל הָעֵינַיִם): "שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינֶיהָ וְהֵן מְלֻפְלָפוֹת" (מנדלי מו״ס, רפ). "כְּשֶׁהַיֶּלֶד יוֹצֵא מְלַכְלָךְ וְעֵינָיו מְלֻפְלָפוֹת" (ברש, ג 184). "וְתִינוֹקוֹת שֶׁעֵינֵיהֶם מְלֻפְלָפוֹת טְפֵסוּ בִּמְזֻבָּלוֹת" (שנהר, ב 81). — [מְלֻפְלָפָה או מְלֻפְלֶפֶת, ־לָפִים, ־פוֹת]

מַלְפָן° ז׳ [מארמית: מַלְפָנָא מורה] מְאַלֵּף וּמַכְנִיעַ חַיּוֹת שֶׁיָּסוּרוּ לְמִשְׁמַעְתּוֹ: "הַמַּלְפָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאַלֵּף יְסַכֵּן לִפְעָמִים אֶת חַיָּיו" (אביגדור, יד 353). — [מַלְפַן־, מַלְפָנִים, מַלְפְּנֵי־]

מְלֻפָּף*, מלופף ת׳ [מן לפף, לֻפַּף°] 1*. כָּרוּךְ, מְחֻתָּל: "הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְמֹשֶׁה עוֹרָהּ שֶׁל אֵשׁ לְבָנָה... חֲתוּמָה בְּאֵשׁ וּמְלֻפֶּפֶת בְּאֵשׁ" (דברים רבה ג). "יוֹצְאוֹת (רְחֵלוֹת) מְלֻפָּפוֹת בְּמַטְלָנִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן נָקִי" (רמב״ם, שבת כ יב). "מְלֻבָּשִׁים מַלְבּוּשִׁים אֲדֻמִּים וּמְלֻפָּפִים בְּלוּלָאוֹת וּפַסִּים" (עגנון, תמול 23). אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט מְלֻפָּף לִפּוּפִים רַבִּים שֶׁל תַּיִל. 2° [בהשאלה] אָסוּף, מֻקָּף: "כִּמְעַט כָּל יָמָיו הָיָה שָׁרוּי וּמְלֻפָּף בִּתְנוּגָה כְּבֵדָה" (קלצקין, כתבים 315). — [מְלֻפֶּפֶת, מְלֻפָּפִים, ־פוֹת]

מְלָפְפוֹן* ז׳ [יוונית: melopepon מְלוֹן־תפוח] 1° [בלשון־הדיבור] קִשּׁוּא־הַגִּנָּה, צֶמַח־גִּנָּה קֵיצִי, מְטַפֵּס, מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּלוּעִיִּים (Cucumis sativus). פִּרְיוֹ הַמָּאֳרָךְ הָעֲסִיסִי וְהֶעָשִׁיר מְאֹד בְּמַיִם נֶאֱכָל חַי אוֹ מָלוּחַ אוֹ כָּבוּשׁ. 2* (כלאים א ב) אֲבַטִּיחַ־צָהֹב, מֵלוֹן (Cucumis melo). — [מְלָפְפוֹן־, מְלָפְפוֹנִים, ־נֵי־, גם מְלָפְפוֹנוֹת]

מלפפון (1)

מְלָפְפוֹנִי° ת׳ [מן מְלָפְפוֹן] דּוֹמֶה לִמְלָפְפוֹן (1), מָאֳרָךְ־סְגַלְגַּל: "וְרֹאשׁוֹ הַמְּלָפְפוֹנִי מִתְהַפֵּךְ לִרְגָעִים כְּגַלְגַּל לַאֲחוֹרָיו" (ביאליק, איש הסיפון). — [מְלָפְפוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

מְלֻפָּת°, מלופת ת׳ [מן לֶפֶת; ראה גם ב׳ לפת, לִפֵּת°] מְתֻבָּל, שֶׁנּוֹסַף אֵלָיו יָרָק כָּלְשֶׁהוּ לָתֵת לוֹ טַעַם מְיֻחָד: "פַּת־קִיבָר בִּבְצָלִים מְלֻפֶּתֶת" (ליסיצקי, מידות 59). "תַּרְבִּיךְ שֶׁל בְּשַׂר הַמְּלֻפֶּתֶת בְּלֶפֶת וּמְתֻבָּל בִּשְׁאָר תַּבְלִין" (שלונסקי, תר׳ טיל 332). "וְהוֹצִיאָה פְּרוּסוֹת לֶחֶם מְלֻפָּתוֹת שֶׁהֵבִיאָה מִבֵּיתָהּ" (שנהר, ב 400). — [מְלֻפָּתָה או מְלֻפֶּתֶת, מְלֻפָּתִים, ־תוֹת]

מלץ [ערבית: מַלַצ היה חלק; וראה מְלִיצָה]

~ נפ׳ **נִמְלַץ** 1. הָיָה נָעִים, הָיָה עָרֵב וּמָתוֹק: "מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי" (תהלים קיט קג). 2°. הָיָה מָלֵא מְלִיצוֹת, הָיָה מְשֻׁבָּץ בְּמַטְבְּעוֹת־לָשׁוֹן פִּיּוּטִיִּים: סִגְנוֹן נִמְלָץ שֶׁל הַפַּיְטָן. 3°. שֶׁנֶּאֶמְרוּ עָלָיו טוֹבוֹת, שֶׁקִּבֵּל הַמְלָצָה: "וַיְסַפְּרוּ הָאֲנָשִׁים כָּל הַקּוֹרוֹת אֶת הַנִּמְלָץ" (עגנון, אלו קיג). — [לְהִמָּלֵץ, נִמְלָץ, יִמָּלֵץ]

~ הפ׳ **הִמְלִיץ** 1°. דִּבֵּר טוֹבוֹת עַל־, אָמַר דִּבְרֵי הַמְלָצָה: "יָכֹל מוֹרֵי בֵּית־הַסֵּפֶר הִמְלִיצוּ בַּעֲדִי וְלֹא הוֹעִילוּ כְּלוּם" (יל״ג, אגרות ט). "אֶפְשָׁר וְהִמְלִיץ עָלַי יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת" (קדרי, כורך 159). הַמּוֹרֶה הִמְלִיץ לְתַלְמִידָיו עַל הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ. הַוַּעֲדָה הִמְלִיצָה עַל קַבָּלַת הַתָּכְנִית. 2°. תִּרְגֵּם, הֶעְתִּיק: "וַיַּמְלִיצוּם מִלְּשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לִלְשׁוֹן יָוָנִית" (יוסיפון, סט). — [לְהַמְלִיץ, מֵ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻמְלַץ** °. שֶׁהִמְלִיצוּ עָלָיו, שֶׁצִּדְּדוּ בִּזְכוּתוֹ: "בָּרוּר שֶׁהֻמְלַצְתִּי, כִּי הִכַּרְתִּי אֶת הַהַמְלָצָה מִתּוֹךְ כְּתָלֵי דִּבְרֶיהָ" (קדרי, כורך 159). הַתָּכְנִית הַמֻּמְלֶצֶת עַל־יְדֵי הַוַּעֲדָה נִתְקַבְּלָה בִּמְלִיאָה שֶׁל הַכְּנֶסֶת. סֵפֶר־לִמּוּד מֻמְלָץ עַל־יְדֵי מִשְׂרַד־הַחִנּוּךְ. — [מֻמְלָץ, יֻמְלַץ]

מֶלֶץ∴ ז׳ [מן מלץ או מְלִיצָה] דָּבָר נִמְלָץ, דְּבַר־מְלִיצָה: "נִגְלָה לֹא יִתֵּן בְּמֶלֶץ" (גבירול, אאמיר). — [מֶלֶץ־]

מֶלְצַר ז׳ [אכדית: maṣṣāru שומר; קרוב אל א. נצר] 1°. מַגִּישׁ מַשְׁקָאוֹת וּמַאֲכָלִים לָאוֹרְחִים בְּבֵית־קָפֶה אוֹ בְּמִסְעָדָה וְכַדּוֹמֶה. 2 [במקרא] מַשְׁגִּיחַ, מַשְׁקֶה, שׁוֹמֵר בַּחֲצַר מֶלֶךְ בָּבֶל: "הַמֶּלְצַר אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר־הַסָּרִיסִים עַל־דָּנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה" (דניאל א יא). — [מֶלְצַר־, מֶלְצָרִים, מֶלְצְרֵי־; מֶלְצָרִית, ־צָרִיּוֹת]

מֶלְצָרוּת° נ׳ [מן מֶלְצַר 1] מְלֶאכֶת הַמֶּלְצַר, שֵׁרוּת הָאוֹרְחִים בְּמָלוֹן, בְּבֵית־קָפֶה, בְּמִסְעָדָה, וְכַדּוֹמֶה: בֵּית־סֵפֶר לִמְלוֹנָאוּת וּלְמֶלְצָרוּת. — [מֶלְצְרוּת־]

מלק [אולי קרוב אל א. מלג; אכדית: marāqu להקטין; ארמית: מְלַק]

~ פע׳ **מָלַק** פ״י 1. הִתִּיז רֹאשׁ שֶׁל עוֹף בְּצִפֹּרֶן: "וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ (שֶׁל הָעוֹף) מִמּוּל עָרְפּוֹ" (ויקרא ה ח). "כֵּיצַד מוֹלְקִין חַטַּאת הָעוֹף? אוֹחֵז גַּפָּיו בִּשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת, וּשְׁתֵּי רַגְלַיִם בִּשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת, וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ עַל רֹחַב גּוּדָלוֹ וּמוֹלְקָהּ" (זבחים סד:). 2° [בהשאלה] גָּנַס, חָתַךְ אוֹ קָרַע חֵלֶק מִמֶּשֶׁהוּ: "מִתְגַּנְּבִים וּמוֹלְקִים חֲתִיכוֹת מִן הַזְּנָבוֹת הַחֲרוּכִים (שֶׁל הַלֶּחֶם)" (ברנר, א 124). — [לִמְלֹק אֶת־; מוֹלֵק, יִמְלֹק]

~ נפ׳ **נִמְלַק** *1. הֻתַּז רֹאשׁוֹ בְּצִפֹּרֶן: "(חַטַּאת הָעוֹף) מִשֶּׁנִּמְלְקָה אֲסוּרָה לְזָרִים וּמֻתֶּרֶת לַכֹּהֲנִים" (ירושלמי שבת ה א). 2° [בהשאלה] נֶחְתַּךְ, נִקְרַע: "בָּלְעָה כִּכַּר לֶחֶם לָבָן שֶׁנִּמְלְקָה בְּאֶצְבָּעוֹת" (ברנר, א 285). — [לְהִמָּלֵק, נִמְלָק, יִמָּלֵק]

מַלְקֵה° ז׳ [מן לקה] [באסטרונומיה] "אֶקְלִיפְּטִיקָה", קַו־הַלִּקּוּיִים, מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ בִּתְנוּעָתָהּ הַשְּׁנָתִית הַמְּדֻמָּה בְּמֶרְכָּזוֹ שֶׁל אֵזוֹר גַּלְגַּל־הַמַּזָּלוֹת. הַשֵּׁם "מַלְקֵה" — עַל שׁוּם שֶׁהַלִּקּוּיִים שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ חָלִים רַק כְּשֶׁהַיָּרֵחַ נִמְצָא בְּקַו זֶה בְּרֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ (לִקּוּי חַמָּה) אוֹ בְּאֶמְצַע הַחֹדֶשׁ (לִקּוּי יָרֵחַ). — [מַלְקֵה־, מַלְקִים, מַלְקֵי־]

מַלְקָה° נ׳ [מן לקה] מַלְקוֹת, מַכָּה: מַלְקָה בִּרְצוּעָה. אַרְבָּעִים מַלְקוֹת. — [מַלְקַת־, מַלְקוֹת, מַלְקוֹת־]

מלקה*, מולקה ת׳ [מן לקה, הלקה] מכה, שספג מלקות: ״אף הוא משבר ומלקה״ (ויקרא רבה יז). המלקה התעלף מעצמת הכאבים. — [מלקה או מלקית, מלקים, ־קות]

א. **מלקוח** ז׳ [מן לקח] 1. שלל חי שנלקח בפעולות־קרב מן האויב — שבויים, בעלי־חיים: ״ויקחו את־כל־השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה״ (במדבר לא יא). 2 ° [בימינו] רכוש אויב שהחרם בהתאם לחק הבינלאמי. — [מלקוח־, מלקוחים, ־חי־]

מלקוחים ז״ז [מן לקח; אולי קרוב אל מלקחים; והשוה בערבית: חלקום בית־הבליעה, לוע] כנוי פיוטי ללוע או לחך העליון והתחתון: ״ולשוני מדבק מלקוחי״ (תהלים כב טז). — [מלקוחי־]

מלקוט* ז׳ [מן לקט; נוסח אחר: מקלוט] 1. שק־עור הנקשר אל מתחת לזנב הבהמה הדשה ללקט (או לקלט) את הפרשותיה: ״המלקוט של בקר״ (כלים כז ז). 2. (תוספתא כלים בבא מציעא ג יד), צבת קטנה ללקיטת צמר של הבקר. — [מלקוט־, מלקוטים, מלקוטי־]

מלקולמיה

מלקולמיה° נ׳ (Malcolmia), צמח־בר חד־שנתי ממשפחת המצליבים; פרחיו סגלים. נפוץ בעקר באזורי ההרים בארץ. — [מלקולמיות]

מלקוש ז׳ [ראה לקש] הגשמים המאחרים הבאים בסוף עונת הגשמים בארץ־ישראל (בערך בחדשים אדר—ניסן): ״ונתתי מטר־ארצכם בעתו יורה ומלקוש״ (דברים יא יד). ״יורה בכסלו ומלקוש בניסן וגשמים באמצע״ (ויקרא רבה לה). — [מלקוש־, מלקושים, ־שי־]

מלקות* נ׳ [מן לקה] 1*. מכת־רצועה, ענש בית־דין של הכאה ברצועה: ״חיבי מלקיות שלקו ושנו — מלקין אותן פעם ראשונה ושניה״ (תוספתא סנהדרין יב ח). ״מלקות תורה — ארבעים חסר אחת״ (ירושלמי נזיר נג א). ״וכל מלקיות שמלקין דייני חוצה־לארץ בכל מקום אינה אלא מכת מרדות״ (רמב״ם, סנהדרין טז ג). 2° [בהשאלה] ענש, פרענות: ״וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון... יתעלה ויתברך״ (ספר החינוך, שלח). — [מלקות־, מלקיות גם מלקות; ראה גם מלקה]

מלקחים ז״ז [מן לקח] מכשיר בן שתי זרועות כמין צבת, עשוי לקחת בו דבר־מה שאין לתפסו בידים: ״ובידו רצפה — במלקחים לקח מעל המזבח״ (ישעיה ו ו). ״ויעש את־נרתיה (של המנורה) שבעה, ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור״ (שמות לז כג).

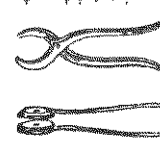
מלקחיים שונים

בימינו רבים טפוסי המלקחים לשמושים שונים: מלקחים של נפח, מלקחי־הלחמה ועוד. — [מלקחי־, מלקחיו]
— תנועת־מלקחים°, [בצבא] הפרדות הצבא לשני ראשים המאגפים בבת אחת את שני אגפי האויב או מכתרים אותו.

מלקחית° נ׳ [מן לקח] ראה להלן מלקט.

מלקחת* נ׳ [מן מלקחים] 1*. מלקחים: ״נטל מלקחת אחת לטל את הגחלת ונכוה״ (תנחומא וישלח ב). 2°. מלקחים קטנים המשמשים לקצוץ תיל או למשיכתו וכדומה (Pliers). השמוש במלקחת רב אצל חשמלאים, מסגרים ועוד. — [מלקחת־, מלקחות, מלקחות־]

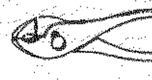
מלקחת

מלקט* ז׳ [מן לקט] 1°. מכשיר קטן בן שתי זרועות גמישות דקות ומחדדות, המשמש לאחיזת דברים עדינים, כגון חלקי שעון, אותיות־דפוס, או דברים שאין מגע היד יפה להם, כגון: צמר־גפן ותחבשת רפואית (Pincette). יש קוראים לו ״מלקחית״. 2* (מכות ג ה) צבת קטנה ללקיטת שערות או לתלישתן. — [מלקט־, מלקטו; מלקטים, ־קטי־]

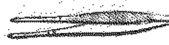
מלקט

מלקט°, מלוקט ת׳ [מן לקט, לקט] אסוף, צבור, מכנס: פרחים מלקטים. צרור אגדות מלקטות ממקורות שונים. — [מלקטת, מלקטים, ־טות]

מלקטת* נ׳ [מן לקט] (כלים יג ח) מלקט (2). — [מלקטת־, מלקטות, מלקטות־]

מלקטת°, מלקוטת נ׳ [מן לקט] לקט, אסף: ״המלקטת הגדולה של ספרות חסידית״ (שטיינמן, גם בשחוק). — [מלקטת־, מלקוטות]

מלקק°, מלוקק ת׳ [מן לקק, לקק] מלחך בלשון, שלקקו אותו: ״והושיטו לידה פרוסת פת חרבה, ופעמים גם עצם מלקקה״ (מנדלי מו״ס, קב). ״עגל ועגלי לבן־נחירים, מלקק כבר... חמש את העטין בשפתיו״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 25). חלב מלקק על־ידי החתול. — [מלקקת, ־קקים, ־קות]

מלקש* ת׳ [מן לקש] מאחר: ״צנה אם מלקשת ומלקוש אם מבקשת״ (קליר, אלים, טל). — [מלקשת, מלקשים, ־שות]

מלר״ן ר״ת מועצה למניעת רעש וזהום.

מלריה° נ׳ [מאיטלקית: mal רע + aria אויר] קדחת־הבצות (Malaria); מחלה מלוה חם גבוה הנגרמת על־ידי עקיצת יתושי אנופלס הגדלים בבצות או במקוי־מים עומדים.
— **מלרי°** ת׳ של מחלת המלריה: התקף מלרי. אמצעים אנטי־מלריים.

מלקש°, מלוקש ת [מן לקש] מאחר, שבא באחור: ״האפרים המלקשים מזעיפים פניהם כלפי השמש״ (ליסיצקי, תולדות 52). — [מלקשת, מלקשים, ־שות]

מלרע* תה״פ [ארמית: מן + ל + ארע (ארעא)] 1*, מלמטה: ״חד מלעיל וחד מלרע״ (ירושלמי ראש השנה נח א). 2° [בדקדוק] כנוי לנגינה (להטעמה) הבאה על ההברה האחרונה (להבדיל מן ״מלעיל״): מלת ״עפרון״ מטעמת מלרע.

מלרעי° ת׳ [מן מלרע] שהוא מטעם מלרע: רב השמות והתארים בלשוננו מלרעיים הם. — [מלרעית, מלרעיים, ־עיות]

מלשין ז׳ [מן לשן, הלשין] מי שמוסר לשלטונות ידיעות־סתר על פלוני כדי להרע לו, מסור, כותב שטנה, מספר רעות על

פלוני באזני אחר: "ולמלשינים אל תהי תקוה" (תפילת שמונה עשרה). [מלשין־, מלשינים, ־ני־; מלשינה, ־נות]

מלשינות נ׳ [מן מלשין; ארמית: מלשינותא, תרגום תהלים נב ד] מסירת ידיעות־סתר לשלטונות כדי להרע, דברי שטנה על פלוני, מסרנות: "שתלך ותחזק ידן של מסורות ומצליחין במלשינותן" (רש"י סנהדרין צז). "המלשינות והרכילות" (השרשים לג׳נאח, רגל). "סכסוכים וקטטות ומלשינות" (מגדלי מו"ס, קפט). "דברי רגול ורכילות, הוצאת לעז ומלשינות" (ברקוביץ, תר׳ חיי רפט). — [מלשינות־, ־ניות]

מלשן [נוסח־משנה מן מלשין, על־פי תהלים קא ה, ושם: "מלשני בסתר רעהו" והכתיב: מלושני] מלשין, הולך רכיל: "מלשני נסחף נצמת" (פיוטים, סידור 615). "ולרע מולי ראני איש מלשני והגיד עלי אל השופטים" (הרומי, שי 272). "כי צר ומלשן בך חמס יפח" (יל"ג, שירה סח). — [מלשן־, מלשנים, ־ני־]

מלתא*, מילתא נ׳ [ארמית] מלה, דבר. — [בריבוי: מלי] [רווח בביטויים:]

— מלתא־דבדיחותא*, דבר בדיחות, בדיחה: "אמר מלתא דבדיחותא – ובדחו רבנן" (שבת ל:). "והייתי משחק אף אני בתוכם ואומר להם מלתא־דבדיחותא" (מגדלי מו"ס, תגז). "היה מתבל את דבריו במלי דבדיחותא" (סוקולוב, במראות 209). [בריבוי: מלי־דבדיחותא]

— מלתא דלא שכיחא* (בבא מציעא מו:), דבר שאינו מצוי.

— מלתא דעבידא לאגלויי* (שבת יז:), דבר העשוי להתגלות: "אלו היו בדויים, לא היו מזיקים כלל, מפני שאז היו בכלל מלי דעבידין לגלויי" (סוקולוב, במראות 233).

— מלתא דתליא בסברא* (גיטין ו:), דבר התלוי בסברה.

— מלתא זוטרתא*, דבר קטן, דבר קל־ערך: "אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא?" (ברכות לג:). "אטו מלתא זוטרתא היא, זה התמר הריהו מארץ־ישראל!" (מגדלי מו"ס, נח). "להיות בעל־שכל בעבודה ובמסחר לאו מלתא זוטרתא היא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צז). "ולאו מלתא זוטרתא היא!" (בורלא, אשתו 76).

— לא אסתיעא מלתא* (כתובות ח.), לא נסתיע הדבר, לא נעזר (מן השמים), לא הצליח, לא עלתה בידו [ראה עוד ערך סיע]

— מלי דאבות^, דברי תורה, דברי חז"ל: "מיסרני יצרי הטוב במלי דאבות: המהלך בדרך וכו׳" (מגדלי מו"ס, צא).

— מלי דעלמא* (=דברי העולם) (שבת לג:), עניני העולם הזה, דברי חל (להבדיל מן "דברי תורה"): "בנימין פקח היה, בקי במלי דעלמא, מערב עם הבריות" (מגדלי מו"ס, שפט). "הרבו את ידיעותיהם במלי דעלמא" (שופמן, ד 21). "סימן שמבין הוא גם במלי דעלמא" (בורלא, עקביה 77).

— מלי דשמיא* (=דברי השמים) (כתובות קה:), דברים שבין אדם למקום, עניני קדשה.

— מלין קדישין^, מלים קדושות: "התחיל מפיק מלין קדישין, חמש, רש"י, גמרא, תוספות, מדרש, תרגום" (עגנון, אלו שצ).

— מלתא בטעמא* [על־פי ביצה כא.] מלה שיש לה טעם ומשמעות: "כל ענין מעניני העולם הרי יש לו פרוש, מלתא בטעמא, על־פי דרך הטבע" (מגדלי מו"ס, עה).

— מלין דרבנן^, דברי רבותינו, דברי־חז"ל: "היה מטפטף תמיד מימרא מן התלמוד, מלין דרבנן" (סוקולוב, במראות 249).

מלתחה נ׳ [אולי מאכדית: mashtaku חדר קטן] 1. חדר או ארון לשמירת בגדים: "ויאמר לאשר על המלתחה: הוצא לבוש לכל עובדי הבעל" (מלכים ב י כב). מלתחות בבתי־מרחצאות, במסדרון אולם־תיאטרון וכדומה. 2°. מזודה גדולה לחפצים של הנוסע בדרך: "נכנס בעל־העגלה והביא שתי מלתחות, אחת גדולה ואחת לא גדולה" (עגנון, אלו רס). — [מלתחת־, ־תחתו; מלתחות, מלתחות־]

מלתחן° ז׳ [מן מלתחה] ממנה על המלתחה, שומר הבגדים העליונים (מעילים, אדרות וכו׳) של הבאים לבקור במוסד צבורי (בתיאטרון, במסבה רבת־משתתפים וכדומה). — [מלתחן־, מלתחנית, ־חנים, ־ניות]

מלתעה נ׳ [צורת־משנה של מתלעה; השוה ערבית: לתע׳ נשך; וכן: ת׳על שן יתירה] כל אחת מן השנים הארכות והמחדדות שבין הניבים והטוחנות בפי חיות־טרף: "הרס־שנימו בפימו, מלתעות כפירים נתץ ה׳" (תהלים נח ז). — [מלתעת־, מלתעות, מלתעות־]

מלתרה* נ׳ [יוונית: melathron; ראה גם אמלתרה] קורה או מערכת־קורות להחזקת תקרת הבנין: "פתחו של אולם גבהו ארבעים אמה... וחמש מלתראות של מילה היו על גביו" (מידות ג ז). "בשער הגבוה, מתחת למלתראות" (שמיר, מלך 104). — [מלתרת־, מלתראות]

מלתת°, מלותת ת׳ [מן לתת; לותת, לתת] שרוי, מרטב: "גרעיני חטים מלתתים ביי"ש" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 44). — [מלתתת, מלתתים, ־תות]

מם*, מים נ׳ שם האות השלש־עשרה באלף־בית העברי, מ ("מם פתוחה") או ם ("מם סתומה" או "מם סופית"): "אמת – בראש האותיות, מם – באמצע, תיו – בסופן" (שיר השירים רבה, לטוסתי). "מם פתוחה, מם סתומה – מאמר פתוח, מאמר סתום" (שבת קד.). [השם אולי על שום צורתה, גלי מים באלף־בית העברי־הכנעני הקדמון]. — [ממין]

— מם־היתרון° [בדקדוק] ההברה מ־ (קצור של "מן") בראש שם הבא אחרי תאר לשם, להורות כי השם הראשון יתר על השני בדבר־מה, למשל: דוד גדול מיצחק.

— מם־המשקל° [בדקדוק] האות מ׳ הבאה בראש מלים שונות לציון שם־עצם, למשל: מקום, משכב, ממשלה, מסור; או בסופי מלים – לציון תאר־הפעל, למשל: יומם, ריקם.

מ"מ ר"ת 1. ממלא־מקום. 2. מכל־מקום. 3. מפקד־מחלקה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי; — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; ר"ת - ראשי תיבות

המשך הערכים של האות מ (המחצית השניה)

בכרך הרביעי

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,

מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעֵ״מ יְרוּשָׁלַיִם

א׳ אבן-שושן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

ע - צ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְּדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים, מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ חֲמִישִׁי: ע - צ

הוֹצָאַת „קִרְיַת־סֵפֶר" בע"מ, יְרוּשָׁלַיִם

Printed in Israel	נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל
Set and Photographed by Sivan Press	סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן
Printed by Keter Press	הֻדְפַּס בִּדְפוּס כֶּתֶר
Bound by Wiener Bindery	נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר

לזכר אחי

צבי אבן־שושן (רוזנשטין) ז״ל

נפטר ביום י׳ בסיוון תשכ״ח

תנצב״ה

ע ם ה כ ר ך

רוב הערכים במקצועות המדע השונים שבכרך זה נשארו בעיקרם במתכונת שנקבעה במהדורות הקודמות של המילון בעזרת חבר אנשי מדע ומומחים, ששמותיהם פורטו בהקדמה בראש כרך א׳ של המילון.

הערכים במקצועות הבאים נערכו או נבדקו מחדש בכרך זה:

אסטרונומיה והתחומים הקרובים לה – ע״י ד״ר דוד זיצ׳ק.

חוק ומשפט – ע״י מר מאיר שלי.

מוסיקה – ע״י מר משה גורלי.

בוטניקה – ע״י פרופ׳ גדעון אורשן.

ספרות – ע״י ד״ר ישראל מהלמן.

פילוסופיה – ע״י פרופ׳ נתן רוטנשטרייך.

רפואה – ע״י ד״ר מיכה לוי.

פרופ׳ ה״צ ויניק סייע בהבהרת כמה עניינים מתחום הפסיכיאטריה.

האטימולוגיות ביוונית ובלאטינית הוגהו ע״י פרופ׳ אלכסנדר פוקס.

האטימולוגיות בערבית הוגהו ע״י מר עידו אבינרי.

בקריאה ביקורתית ובשיפורי־נוסח של החומר בכרך כולו סייע בידי, כבכרכים הקודמים, אחי שלמה אבן־שושן.

ר׳ יצחק אבינרי הואיל בטובו להמציא לידי לכרך זה חלק ניכר מן החומר המילוני שבידו ואף מן החומר שנכלל לאחר־מכן בספרו ״גנזים מגולים״ שהופיע בימים אלה (בהוצ׳ ״יזרעאל״), ועל־ידי־כך ניתן סיפק בידי להשלים ולתקן ערכים רבים בכרך.

מר א׳ רוזנבלט סייע בקריאת עלי־ההגהה.

• • •

עם התקנת הכרך לדפוס הלך לעולמו בי׳ בסיוון אחי צבי אבן־שושן (רוזנשטין) ז״ל, איש ״החלוץ״, ממעצבי תנועת העבודה בארץ־ישראל ומחוקרי תולדותיה, נאמן הלשון העברית וספרותה, שתרם תרומה נכבדה למילון בעריכה ובניסוח של ערכים בכלכלה ובמדעי־החברה.

יהי זכרו ברוך.

א׳ א״ש

ירושלים רבה, מנחם-אב, תשב״ח

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן, מִקְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וּמִקְצָתָם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לְמַרְבִּית הַחִדּוּשִׁים – בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁ כֶּרֶךְ א׳.

קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן – לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ׳, בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אָחִיד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם – סִדְרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי קְבוּצוֹת שֶׁל מִלִּים: הָעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְהָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. שְׁנֵי צִיּוּנֵי־גְּבוּל אֵלֶּה נִתְּנוּ בְּמִלּוֹנֵנוּ סְמוּכִים זֶה לָזֶה: בְּכָל עַמּוּד יְמָנִי – בְּפִנָּתוֹ הַיְמָנִית, וּבְכָל עַמּוּד שְׂמָאלִי – בְּפִנָּתוֹ הַשְּׂמָאלִית. הֲצָצָה קַלָּה בִּקְצוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם – בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר – בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לָחוּץ); מִסְפָּר – בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ׳ – בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ׳.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ תְּחִלָּה אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית, שֶׁאוֹתָהּ תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן.

ד נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ – חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן: הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָּקִי בְּכָךְ – נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן ״הַחוֹרֶגֶת״ הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ״י רְאֵה מִן.

ה כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לְמָצְאוֹ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ – וּמְצָאֵהוּ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא לְאַחַר סִלּוּק אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל ״מַקְלִיטִים״ הוּא ״קלט״, וּבָעֵרֶךְ ״קלט״ תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל, וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ׳ הִקְלִיט פ״י

ו נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, הַטֵּהוּ לֶעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה (״פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים״) נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ׳ מִן נכה.	נוֹעַד, נִפ׳ מִן יעד.
הִתְבּוֹנֵן, הִת׳ מִן בין.	קָם, רְאֵה קום.

לְיֶתֶר הַקַּלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים ״נֶחֱשָׁלִים״ לֹא רַק בֶּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שם־הפועל מִן הִכָּה, רְאֵה נכה.

הוּעַץ, נִפ׳ מִן יעץ.

ז הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י׳ אוֹ ו׳ אוֹ א׳ (״כְּתִיב מָלֵא״). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ׳

סִפּוּר, סיפור ז׳

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת – הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית (״הַחֲסֵרָה״) וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת (״הַמְּלֵאָה״) – ״כְּשֵׁרוֹת״ הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ ״הֶחָסֵר״ – בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לשם הקלה למעין נרשמו במלון (באות קטנה יותר) רב המלים הנכתבות בלא נקוד בכתיב מלא – אגב הפניה אל הכתיב הדקדוקי, למשל:

אוהל, ראה אהל.

סיפור, ראה ספור.

ח מלים שיש לבטאן מלעיל (הטעמת ההברה שלפני האחרונה), הוטל מתחת לתנועתן המטעמת קו קטן זקוף ("מתג"), למשל: אין, בגד, לקח, שמה. כן נרשם "מתג" בתנועה המתאימה גם במלים שיש לבטאן מלרע (הטעמת ההברה האחרונה!), אך משום־מה נשתבשה קריאתן בפי המדברים. כך תמצא: אצבע, כובע, שמונה ועוד.

ט הערכים נדפסו במלון באות גדולה ואחריהן ציון באות זעירה סוגו של הערך לפי חלקי־הדבור בראשי־תבות (ז', נ', תה"פ וכו'). רשימת ראשי־התבות המקבלים במלון נתנה בעמוד הבא. לנוחותו של המעין נתנה רשימת ראשי־התבות המצויים בכל זוג עמודים מקבילים (ימני ושמאלי) גם בשולי העמודים למטה.

י כן נתנו בשולי העמודים גם באורי הסימנים השונים המקבלים במלוננו – לציון החטיבה הספרותית שבה נמצא כל ערך לראשונה, כפי שהסבר ביתר הרחבה בהקדמה למלון (בראש הכרך הראשון).

יא ערכים השוים בכתיבם ובנקודם, אך שונים בעקרם במשמעיותיהם ("הומונימים") הובאו במלון כערכים נפרדים, ולפני כל ערך נתנה אות סודרת קטנה (א. ב. ג. וכו'). למשל:

א. **אשפה** נ' . . . ערמה של פסלת וכו'

ב. **אשפה** נ' . . . נרתיק לחצים וכו'

יב לאחר כל ערך נתן בסוגרים מרבעים הסבר אטימולוגי קצר – מקורה של המלה, מאיזו מלה נגזרה, או מקבילתה באחת או באחדות מן הלשונות־האחיות (אכדית, ארמית, ערבית וכו') – אינפורמציה קצרה לקורא המתענין בגזרונן של המלים. לאחר־מכן נתנו ההגדרות השונות של המלה. לפני כל הגדרה נתן מספר סודר 1, 2, 3, וכו'. תן דעתך: סדר ההגדרות – בדרך כלל לפי השכיחות בלשון: כל הגדרה הקודמת לחברתה – היא הרווחת יותר בלשון. אמנם, לא תמיד נשמר סדר זה בקפידה, שכן לעתים נמצא כי נקל יותר לתת את ההסבר המקורי של המלה, ורק אחריו את ההוראה המשאלת – הכל לפי נוחות ההסברה לקורא.

יג מלה שמקורה בחטיבה ספרותית קדומה וקבלה משמעות מיחדת בתקופה מאחרת יותר – נתן סימן התקופה המאחרת ליד המספר שלפני ההגדרה החדשה. ראה, למשל, בערך אחות, שהיא מלה מקראית (ללא ציון!) וגם שלש המשמעיות הראשונות הן ללא סימן, שכן הגדרות אלו מצויות במקרא, ואלו המשמעיות הנוספות 4 ו־5 הן מאחרות (בנות ימינו!) ולפיכך נתן עגול לפני כל אחת מהגדרות אלה (ספרות חדשה!).

יד אחרי מרבית ההגדרות נתנו במלון משפט או משפטים אחדים – להדגמת אפן שמושה של המלה. המובאות מן המקורות הספרותיים נתנו במרכאות כפולות ואחריהן בסוגרים מראי־מקומן. רשימה מפרטת של המקורות הספרותיים העקריים שמהם נשאבו המובאות וציוני מראי־מקומותיהם – ברשימה המיחדת להלן, בעמודים יג – כ. משפטים שנתנו בלי מרכאות, לקטו מן העתונות או מלשון־הדבור.

טו אחרי כל הגדרה של ערך שמקורו בחטיבה ספרותית מסימת נתן בדרך־כלל משפט מדגים מתוך הספרות של אותה החטיבה. אולם יש אשר השמטנו משפט מדגים מאותה החטיבה, משום שהוא נראה סתום ובלתי־מובן כל־צרכו. במקרה זה העדפנו משפט מדגים מחטיבה ספרותית מאחרת יותר. כך תמצא לעתים, כי ערך המסמן בכוכב (החטיבה התלמודית־המדרשית), או בעגול הפוך (חטיבת ימי־הבינים) הובא לידו משפט מדגים מן הספרות הקלסית החדשה (מנדלי, אחד העם, ביאליק, עגנון ועוד).

טז תן אפוא דעתך: המובאות שנתנו אחרי ההגדרות נתנו לאו דוקא כאסמכתה למקורה של המלה ["מי חדש מלה זאת או היה הראשון שהשתמש בה?"] אלא בעקר לשם הדגמת שמושה ושבוצה בלשון הספרותית, או ליתר הסברת משמעותה: המלה כשהיא משבצת במשפט יש שהיא מתחורת לקורא יותר משהיא מבארת על־ידי הגדרה שהיא לעתים סתמית ביותר.

יז בסוף ההגדרות והמובאות נתנו בסוגרים מרבעים הצורות הדקדוקיות העקריות של כל ערך – סמיכות, רבוי, כנויים, זמנים, נטיות וכו'.

יח נוֹסָף עַל עֶרְכֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּלּוֹן (שֵׁמוֹת, תְּאָרִים, פְּעָלִים לְבִנְיָנֵיהֶם, תָּאֳרֵי־הַפֹּעַל, מִלִּיּוֹת וְכו׳), כֻּנְּסוּ בְּשֶׁפַע גַּם צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִיבִים, בִּטּוּיִים, פִּתְגָּמִים וּמֵימְרוֹת, הַמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן וּבַסִּפְרוּת. כָּל אֵלֶּה נִתְּנוּ כְּעֶרְכֵי־מִשְׁנֶה לְאַחַר הָעֵרֶךְ הַיְסוֹדִי. רְצוֹנְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן מֵימְרָה אוֹ צֵרוּף שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲמֹד עַל פֵּרוּשָׁם אוֹ עַל מְקוֹרָם, חַפְּשֵׂם לְפִי הַמִּלָּה הָאָפְיָנִית בָּהֶם בְּיוֹתֵר (״מִלַּת־מַפְתֵּחַ״). לְמָשָׁל, אֶת הַמֵּימְרָה ״מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא״ תִּמְצָא כְּעֵרֶךְ־מִשְׁנֶה לְיַד הָעֵרֶךְ ״אִגְּרָא״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״בֵּירָא״. אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי ״בַּר־מֶצֶר״ תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ ״בַּר״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״מֶצֶר״.

יט לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתָב לָטִינִי) לָאֶלֶמֶנְטִים הַכִּימִיִּים וְלַעֲרָכִים אֲחֵרִים מִתְּחוּם הָ״רֵיאַלְיָה״.

כ מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בַּמְּצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מְבֻטָּא בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט (1/3, 1/20). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

- **ז׳** — זָכָר (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).
- **ז״ז** — זָכָר זוּגִי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: מִסְפָּרַיִם).
- **זו״נ** — זָכָר וּנְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).
- **ז״ר** — זָכָר רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים, בָּתִּים).
- **מ״ג** — מִלַּת־גּוּף (מְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלִי לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי. לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).
- **מ״ח** — מִלַּת־חִבּוּר (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, אוֹ מִשְׁפָּט לְמִשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ, כִּי).
- **מ״י** — מִלַּת־יַחַס (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).
- **מ״ק** — מִלַּת־קְרִיאָה (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכו׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)
- **מ״ש** — מִלַּת־שְׁאֵלָה (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).
- **נ׳** — נְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).
- **נ״ז** — נְקֵבָה זוּגִית (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמִּסְתַּיֵּם בְּרִבּוּי בְּצוּרַת ־ַיִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).
- **נ״ר** — נְקֵבָה רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת, נָשִׁים).
- **פ״י** — פֹּעַל יוֹצֵא (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָגַר אֶת הַדֶּלֶת).
- **פ״ע** — פֹּעַל עוֹמֵד (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשַׁן, עָמַד).
- **פעו״י** — פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָפַךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָפַךְ לָבָן).
- **ר״ת** — רָאשֵׁי־תֵבוֹת (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל—זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).
- **ש״מ** — שֵׁם מִסְפָּר (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).
- **ש״פ** — שֵׁם פְּרָטִי (לְמָשָׁל: אַבְרָהָם, יַרְדֵּן).
- **ת׳** — תֹּאַר (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).
- **תה״פ** — תֹּאַר־הַפֹּעַל (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכו׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).
- **תו״ז** — תֹּאַר וְזָכָר (תֹּאַר בְּמִין זָכָר הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: חָכָם, זָקֵן).
- **תו״נ** — תֹּאַר וּנְקֵבָה (תֹּאַר בְּמִין נְקֵבָה הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: זְקֵנָה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

- **פָּע׳** — פָּעַל (בִּנְיָן קַל)
- **נִפ׳** — נִפְעַל
- **פִּע׳** — פִּעֵל (בִּנְיָן כָּבֵד)
- **פֻּע׳** — פֻּעַל
- **הִת׳** — הִתְפַּעֵל (בִּנְיָן חוֹזֵר)
- **הִפ׳** — הִפְעִיל (בִּנְיָן גּוֹרֵם)
- **הָפ׳** — הָפְעַל

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מַקְבִּיל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث – ת׳ (תַ׳לַאתַ׳ה–שְׁלֹשָׁה)

ج – ג׳ (גַ׳מַל–גָּמָל) ص – צ׳ (בַּיְצַ׳ה–בֵּיצָה)

خ – ח׳ (ח׳ַרְבַּה–חָרְבָּה) ظ – ט׳ (טֻ׳הְר–צָהֳרַיִם)

ذ – ד׳ (דַ׳הַב–זָהָב) غ – ע׳ (עַ׳מַז–רָמַז)

אוֹתִיּוֹת דְּגוּשׁוֹת נִתְּנוּ בְּסִימָן ˘ מֵעֲלֵיהֶן, כְּבַעֲרָבִית.

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כַּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים אֵלֶּה: ח – ḫ; צ – ṣ; שׁ – š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְּיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית – נִתְּנוּ כְּבְתַעְתִּיק מֵעֲרָבִית (לְהוֹצִיא ג׳ – שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכוּ׳ נִתְּנוּ בִּכְתָב לָטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן – סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

* (כּוֹכָב) – סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

^ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) – סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם (פִּיּוּטִים, סִפְרוּת־הַמֶּחְקָר, פַּרְשָׁנוּת, הַסִּפְרוּת הָרַבָּנִית).

° (עִגּוּל) – הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

◊ (מְרֻבָּע) – מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בְּסִפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים; ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימון מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאווידזאן, ניויארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, לר׳ **יונה אבן־ג׳נאח** (בערך 993—1050) תרגם של ר׳ **יהודה אבן־תבון** (1120—1191), מהד׳ מיכאל וילנסקי הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב ר׳ **יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, לר׳ **בחיי בן יוסף אבן־פקודה** [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשס״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	ירושלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו ר׳ **יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ס	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י ר׳ **דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [״שוחר טוב״, על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה **רבה**	
מדרש שמואל [״שוחר טוב״, על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [״שוחר טוב״, על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9 מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, לרבנו **משה בן מימון** (רמב״ם) [1133—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין - ע״צ מלמד, ירושלים תשס״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״י
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י ר׳ **יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, סדר אליהו רבה, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דווידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו ר׳ **אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר ר׳ **יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה וייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

	סימון מראה־המקום במילון
פיוטים שונים, מכונסים בסידור "עבודת ישראל" בעריכת ר' יצחק בן אריה יוסף דוב (ד"ר זליגמן בער), הוצ' שוקן תרצ"ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ונביאים, בקירוב המאה ה־7] מהד' שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד*
פסיקתא זוטרתא, ראה לקח טוב	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ"ל, בקירוב המאה ה־9] מהד' מאיר איש שלום, וינא תר"מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד*
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ"ל, בקירוב המאה ה־8] הוצ' יצחקי, תר"ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת **אבן־סינא** [980—1037], תרגם **ר' נתן המאתי** [בסוף המאה ה־13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת **שלמה אבן־וירגא** [מאה 15—16] מהד' עזריאל שוחט, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה־3 לספירה] מהד' מ"ש צוקערמאנדל, הוצ' במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח"י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה־6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד*
תלמוד ירושלמי, ראה ירושלמי	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה־9] מהד' מאיר איש שלום, הוצ' במברגר את וואהרמן, ירושלים תש"ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה־7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, וילנא תרמ"ה	תנחומא בובר פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

אבידן דוד [1934] — **משהו בשביל מישהו**, הוצ' שוקן, ירושלים ות"א תשכ"ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] — **שירים ופואמות**, הוצ' יבנה, ת"א תשי"א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] — **יד הלשון**, אוצר לשוני, הוצ' יזרעאל, ת"א תשכ"ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] — **שיילוק היהודי מוניציה**, הוצ' יבנה ת"א תש"ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ' יבנה ת"א תש"ג, מהד' שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ' יבנה ת"א תשכ"ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] — תרגום **'אנשי פאנפילוב' לא. בק**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מהד' ב', ת"א תשי"ד	ש'אבן־שושן,תר'פנפילוב,ע'
תרגום **'ימים אחדים' לא. בק**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"א	ש'אבן־שושן, תר' ימים, ע'
תרגום **'עתודתו של גורל פאנפילוב' לא. בק**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ב	ש'אבן־שושן, תר'עתודתו,ע'
תרגום **'שירי שנים שונות' לי. יבטושנקו**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ד	ש'אבן־שושן,תר' שנים,ע'
אברהם אבן־עזרא [1092—1167] — **שיריו ומכתמיו**, מהד' דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] — **שירי שפת קדש**, וילנא תרכ"א	אד"ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] — **כל כתביו בכרך אחד** הוצ' דביר ת"א ירושלים תש"ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל — **ברקיע החמישי**, הוצ' עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] — **ספר העיקרים**, הוצ' מחברות לספרות, ת"א התשי"א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה חריזי	
אלתרמן נתן [1910] — **כתבים, כרך א: שירים שמכבר**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ"א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי"ד, הוצ' דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי"ד—תשכ"ב, הוצ' הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ"ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי"ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ' מחברות לספרות, תשי"ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] — **בין שמים וארץ**, סיפורים, הוצ' עם עובד, תל־אביב תש"ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] — **ביתו של אדם**, רומאן, הוצ' ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום **'ד"ר ז'יוואגו' לפסטרנאק**, הוצ' עם עובד, 1958	ארד, תר' ז'יוואגו, עמוד
תרגום **'ליידי מקבת ממחוז מצנסק', לנ. לסקוב**, הוצ' עם עובד 1967	ארד, תר' לסקוב, עמוד
אריכא יוסף [1907] — **סופר המלך**, הוצ' אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966	אריכא, כרך, עמוד
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ה	אריכא, סופר, עמוד
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ' גיב, ת"א 1967	אריכא, סנחריב, עמוד

*עמ' א' — נקודה; עמ' ב' — נקודותיים.

	סימון מראה־המקום במילון
באַרון דבורה [1867—1956] — **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א	בארון, פרשיות, עמוד
בובר מרדכי [1878—1965] — **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח	בובר, אור, עמוד
בורלא יהודה [1887] — **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז	בורלא, עקביה, עמוד
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו	בורלא, כיסופים, עמוד
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב	בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק חיים נחמן [1873—1934] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח	בראליק, שם היצירה*
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ח, ת״א תשי״ז	ביאליק, שם השיר*
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח	ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
תרגום "וילהלם טל" לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ביאליק, תר׳ טל, עמוד
תרגום מקוצר של "דון קישוט" לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי [1909] — **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד	ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י איתמר [1885—1943] — **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב	בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי לוי [1901] — **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966	בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא [180 לפני הספירה] — **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג	בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון שמחה [1870—1932] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ט	בן־ציון, עמוד
בסוק משה [1907—1966] — **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	בסוק, נחושתים, עמוד
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג	בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח	בסוק, מבחר, עמוד
בר־יוסף יהושע [1912] — **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, אם, עמוד
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י	בר־יוסף, בני, עמוד
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג	בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין פניה [1908—1950] — **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1865—1921] — **כל סיפוריו בכרך אחד.**	
מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א	ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס אברהם [1907] — **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	ברוידס, השחר, עמוד
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ז	ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב חנוך [1926] — **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958	ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר יוסף חיים [1881—1921] — **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	
כתביו ,כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א	ברנר, הכרך, עמוד
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א	
ברקוביץ יצחק דב [1885—1967] — **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, סיפורים, עמוד
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	ברקוביץ, הראשונים, עמוד
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳)	
מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ו—תשט״ו	ברקוביץ, תר׳ הספרי, עמוד
ברש אשר [1889—1952] — **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז	ברש, כרך, עמוד
ברתיני ק. אהרן [1903] — **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)	ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים יוכבד [1901] — **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963	בת־מרים, עמוד
(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1021—1058] — **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב	גבירול, הספר, עמוד
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י	גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג לאה [1911] — **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)	גולדברג, מוקדם, עמוד
תרגום "מלחמה ושלום" לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959	גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורדון יהודה ליב — ראה יל״ג	
גורי חיים [1922] — **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961	גורי, פרחי, עמוד
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א	גורי, שושנת, עמוד
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	גורי, חותם, עמוד
גלאי בנימין [1921] — **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח	גלאי, מסע, עמוד
גלבוע אמיר [1917] — **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	גלבוע, בבוקר, עמוד
גלעד זרובבל [1912] — **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1879—1913] — **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד

* על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שנייה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
גרינברג אורי צבי [1894] — כלב בית, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט	גרינברג, כלב, עמוד
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד	גרינברג, רחובות, עמו
שירים שונים, בעתונות הפריודית	גרינברג, שם השיר
דינור בן־ציון [1884] — בעולם ששקע, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח	דינור, בעולם, עמוד
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב אלתר [1870—1938] — ספר הבדיחה והחידוד, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח—תרצ״ט	דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא מיכאל [1915] — עד הירח הזה, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י	דשא, הירח, עמוד
הזז חיים [1898] — היושבת בגנים, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	הזז, היושבת, עמוד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז—תשי״ב	הזז, יעיש, חלק, עמוד
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	הזז, צל, עמוד
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז	הזז, דלתות, עמוד
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג	הזז, בקולר, עמוד
הלקין שמעון [1898] — יחיאל ההגרי, רומאן, הוצ׳ ניומן (שנה?)	הלקין, יחיאל, עמוד
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה	הלקין, משבר, עמוד
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו	הלקין, יבוק, עמוד
המאירי אביגדור [1886] — המוקד הרן, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד	המאירי, המוקד, עמוד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז	המאירי, תנובה, עמוד
(הנגיד) שמואל הנגיד [993—1056] — דיואן, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו	הנגיד, דיואן, עמוד
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח	הנגיד, בן משלי, עמוד
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	הנגיד, בן קהלת, עמוד
(הרומי) עמנואל הרומי [1260—1328] — מחברות עמנואל, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז	הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי צבי [1889—1957] — יחידים ברשות הרבים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז	ויסלבסקי, יחידים, עמוד
תרגום ׳מזכרונות חיי׳ לשמריהו לוין: ספר א ילדותי; ספר ב מרד הנעורים; ספר ג במערכה;	
ספר ד בעולם החדש, הוצ׳ דביר, תרצ״ו—תשי״ד	ויסלבסקי, תר׳ הספרי, עמוד
וולפובסקי מנחם זלמן [1893] — שירים ופואמות, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	ולפובסקי, שירים, עמוד
תרגום רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
וילקנסקי מאיר [1882—1949] — סנוניות, סיפור, הוצ׳ ניומן, ירושלים תשכ״ג	וילקנסקי, סנוניות, עמוד
ורד חיה [1922] — שירים, על חרב ומיתר, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	ורד, חרב, עמוד
זך נתן [1930] — שירים שונים, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד	זך, שירים עמוד
זכאי דוד [1886] — קצרות, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו	זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי דב [1913] — וילאות, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש	חומסקי, וילאות, עמוד
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966	חומסקי, אזוב, עמוד
(חריזי) יהודה אלחריזי [1165—1234] — תחכמוני, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ב	חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
מחברות איתיאל, לאל־חרירי, מהד׳ יצחק פרץ, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א	חריזי, איתיאל, עמוד
טביב מרדכי [1910] — דרך של עפר, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	טביב, דרך, עמוד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957	טביב, כערער, עמוד
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960	טביב, כעשב, עמוד
טבנקין משה [1917] — ספר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי יוחנן [1900—1967] — אוריאל אקוסטה, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג—תרצ״ה	טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד	טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס אבו אל עאפיה [1249—1309] — גן המשלים והחידות, שני כרכים מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז	טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני נפתלי הרץ [1886] — הלשון והספר, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח—תשט״ז	טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין מרדכי [1891—1960] — ספר השירים והתפילות, הוצ׳ דבר, התש״ב	טמקין, שירים, עמוד
טנא בנימין [1914] — שירים ופואימות, מרחביה תשכ״ז	טנא, שירים, עמוד
טנאי שלמה [1919] — ארץ החיים, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1954	טנאי, ארץ, עמוד
טשרניחובסקי שאול [1875—1943] — כל שיריו בכרך אחד, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	טשרניחובסקי, שירים, עמוד
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב	טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי [1705—1141] — כל שיריו ב־10 ספרים, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ו	יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר ס. (סמילנסקי) [1916] — שיירה של חצות, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י	יזהר, שיירה, עמוד
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958	יזהר, צקלג, עמוד
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958	יזהר, קיץ, עמוד
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד	יזהר, מישור, עמוד

* בקיצור — מלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(יל״ג) יהודה ליב גורדון [1830—1892] — פרוזה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	יל״ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ז	יל״ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1984—1941] — כתבים נבחרים א, הוצ׳ מס, ירושלים תרצ״ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) בית המדרש, שישה חדרים (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים) מהד׳ אהרן יעללינעק, הוצ׳ במברגר את וואהרמן, ירושלים תפרח״י	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ייני) פיוטי יניי [המאה ה־ז] — מהד׳ מנחם זולאי, הוצ׳ שוקן, ברלין תחר״ץ	יניי, עמוד
כהן יעקב [1881—1960] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ׳לפון [960—1030 ?] — שיריו, מהד׳ א׳ מירסקי, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1895—1968] — במישור הגבוה, שירים, הוצאת אל״ף, תשכ״א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום ׳פן־טדיאוש׳ לא. מיצקביץ, הוצ׳ טברסקי, ת״א 1953	ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש, ע׳
ליליינבלום משה ליב [1843—1910] — כל כתביו בארבעה כרכים, הוצ׳ צטלין, קרקא תרע״ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1885—1962] — אלה תולדות אדם, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ׳ עם הספר, ת״א תשי״ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1885—1958] — מדור דור, מעשיות ושיחות וכו׳, שלושה כרכים, הוצ׳ דורות, ת״א 1929—1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1899—1954] — במעלה עקרבים, ששה סדרי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ע״י דביר, ת״א תש״ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] — הטללים ישכימו, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשי״ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשכ״ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ׳ דבר, תשכ״ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי״ר) [1859—1886] — כל כתביו, הוצאת תושיה, וורשה תרע״ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1808—1867] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] — חדוה ואני, מהד׳ ג, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1969	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ה	מגד, החי, עמוד
מיכ״ל (מיכה יוסף לבנזון) [1828—1852] — שירי מיכ״ל, אגרותיו ותרגומיו, הוצ׳ דביר, תשכ״ב	מיכ״ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] — אור זרוע, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום ״על נהרות״, תשעה מחזורי שירה מספרות יידיש, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשט״ז	מלצר, תר׳ נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1836—1917] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ז	מנדלי מו״ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] — מחברת מנחם, מהד׳ צ״ה פיליפובסקי, לונדון תדי״ר	מנחם, מחברת, עמוד
משה אבן עזרא [1055—1139] — שיריו, מהד׳ ביאליק ורבניצקי, הוצ׳ דביר, ת״א ירושלים תרפ״ה	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד׳ ברנשטין, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
נאגארה ישראל [1555—1625] — זמירות ישראל, מהד׳ י׳ פריס־חורב, מחברות הוצ׳ לספרות, ת״א תש״ו	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] — יתד לאוהל, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1960	ניצן, יתד, עמוד
ניר אהרן [1900—1955] — בין השעיפים, הגיונות, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] — ממחוז הילדות, עשרים פרקים, הוצ׳ דבר, ת״א תרצ״ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ׳ גזית, ת״א תש״ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1244—1300] — משל הקדמוני, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1859—1936] — אישים, הוצ׳ הספריה הציונית, ירושלים תשי״ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים תש״ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1842—1885] — מאמרים, הוצ׳ קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ״ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] — ניסים בצפת, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	סערוני, ניסים, עמוד
עגנון שמואל יוסף [1888] — הכנסת כלה, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ״ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ״ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נוטה ללון, כנ״ל, מהד׳ ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ תש״י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ ה, תש״ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ׳ כנ״ל ירושלים ות״א תש״ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים ות״א תשכ״ב	עגנון, האש, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עובדיהו מרדכי [1909] — תחנה אחת קודם, סיפורים, הוצ׳ מסדה תש״ך	עובדיהו, תחנה, עמוד
עוגן יצחק [1909] — שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שיויים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עוז עמוס [1939] — מיכאל שלי, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ח	עוז, מיכאל, עמוד
עמיחי יהודה [1924] — שירים 1948—1962, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה הרומי	
פוגל דוד [1891—1944] — כל השירים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874—1899] — כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881—1958] — כתבין בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] — גדיש ועומר, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, עמוד
פניאל נח [1905] — נופים גנוזים, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1956	פניאל, נופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859—1922] — מבחר כתביו, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887—1958] — תר׳ רעיונות ונצנוצים להיינה, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג—תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי, עמוד
פרסקי דניאל [1887—1962] — לשון נקיה, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852—1915] — כל כתביו (שנכתבו עברית במקורם) בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ז?)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] — בין האש והישע, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] — כתבים נבחרים, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ו	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ו	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881—1944] — בצל עץ התליה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] — מגילת כורך ספרים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] — פנים אל פנים, מהד׳ ו, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קויפמן יחזקאל [1889—1963] — תולדות האמונה הישראלית, 4 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ת״א תשי״ד—תשט״ז	קויפמן, אמונה, כרך, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865—1935] — אורות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874—1958] — היסטוריה של הספרות העברית החדשה, 6 כרכים,	
הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ—תש״י	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט—תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(קליר) אלעזר הקליר [המאה ה־ז] פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882—1948] — כתבים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885—1944] — כתבים אחרונים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	קצנלסון, כתבים עמוד
קריב אברהם [1900] — עיונים, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908—1956] — הודו, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] — חילופי משמרות בספרותנו, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884—1949] — שערים, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים—ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] — החיים הגנוזים, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירשלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] — שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] — שירת אמיתי, פואימה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד
רביקוביץ דליה [1936] — אהבת תפוח הזהב, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (יהושע רדלר) [1880—1957] — כנסת חכמים, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פמצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] — חקוקות אותיותיך, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(רד״ק) ר׳ דוד קמחי [1160—1235] — ספר השרשים, מהד׳ י״ה ביזנטל ופ׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] — שחר להלך, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ח	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890—1931] — שירה, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] — שירי ממש, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] — שירים למצא עת, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד

* קיצור — במלה ראשונה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1204—1135] — משנה תורה, הוא היד החזקה	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1840—1785] — מורה נבוכי הזמן, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1105—1040] — פירושו לתנ״ך ולתלמוד	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1865—1800] — כנור נעים, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] — כל כתביו ב־5 ספרים, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שור זלמן [1889] — כוכבי בוקר, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שור, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שור, אור, עמוד
שחם דוד [1923] — המדרון הארוך, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1950	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] — שיכון ותיקים, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שחר דוד [1926] — על החלומות, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שחר, חלומות, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] — זוגות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ה	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1908—1863] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1947—1887] — כל כתביו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס, בעריכת חיים שירמן, שני כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] — קולות אנוש חמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלוהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלוהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] — שירים, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] — שירים, כרך א מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברוניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] — הוא הלך בשדות, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן הסיטורי, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1956—1886] — ספר הפואמות, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד
שניאור זלמן [1959—1886] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפורים, עמוד
פנדרי הגיבור, חלקים א—ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדרי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] — סיפורים, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] — שערי עזה, רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] — משוט באסיה, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] — בית אבא, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גנים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] — לארצי, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] — גן נעול, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, גן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

ע [כתב: ; רש״י: ע; עברית-כנענית:] 1. הָאוֹת הַשֵּׁשׁ־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ עַיִן. 2. סִימַן הַמִּסְפָּר שִׁבְעִים (70); תשכ״ח = 728.

— **ע׳־הַפֹּעַל*** [בדקדוק] כִּנּוּי לָאוֹת הַשְּׁנִיָּה שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁל הַפֹּעַל, לְמָשָׁל: הָאוֹת ג׳ בַּפֹּעַל ״סגר״, אוֹ הָאוֹת ת׳ בַּפֹּעַל ״כתב״.

ע׳ קיצור: 1. עַמּוּד. 2. עַיִן. 3. עֵרֶךְ. 4. עַרְבִית.

ע״א ר״ת 1. עֲבוֹדַת־אֱלִילִים; עוֹבֵד־אֱלִילִים. 2. עַמּוּד א׳. 3. עַל־אוֹדוֹת. 4. עִנְיָן אַחֵר.

עאכו״כ ר״ת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

א. **עָב** זו״נ [מן עוב; קרוב אל עָבֶה; ארמית: עֵיבָא; ערבית: עַ׳בְּו] 1. עָנָן, הִצְטַבְּרוּת שֶׁל אֵדֵי־מַיִם הַנִּשָּׂאִים בָּרוּחַ בְּגֹבַהּ מְסֻיָּם מֵעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה; כְּשֶׁמִּתְקָרְרִים הָאֵדִים הֵם מִתְעַבִּים וְנוֹפְלִים עַל הָאָרֶץ כְּטִפּוֹת גֶּשֶׁם: ״עָב קַל״ (ישעיה יט א). ״עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם״ (מלכים א יח מד). ״הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים, הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר״ (תהלים קמז ח). ״זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת, קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים״ (תהלים עז יח). ״נָשְׁבָה הָרוּחַ וְנִתְפַּזְּרוּ הֶעָבִים, וְזָרְחָה הַחַמָּה״ (תענית כג.). ״בֵּין עָבֵי אֵשׁ וְעָבֵי דָם הַשֶּׁמֶשׁ רַד לִפְאַת הַיָּם״ (ביאליק, בערוב). 2. שֵׁם־דָּבָר וּמָשָׁל לְמַשֶּׁהוּ שֶׁחוֹלֵף מַהֵר וְאֵינוֹ מַשְׁאִיר כָּל עִקְבוֹת: ״מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ״ (ישעיה מד כב). ״וּכְעָב עָבְרָה יְשֻׁעָתִי״ (איוב ל טו). — [עַב־, עָבִים, עָבֵי־; גם עָבוֹת, עֲבוֹת־]

— **עַב הֶעָנָן**, 1. עָנָן כָּבֵד וְגָדוֹל הַמַּאֲפִיל עַל כָּל הַסְּבִיבָה: ״הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן״ (שמות יט ט). 2 ° [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ מְעֻרְפָּל וְנֶעְלָם: ״סִימַן הַשְּׁאֵלָה הַגָּדוֹל... אֲשֶׁר הִסְתַּתֵּר אַחֲרֵי־כֵן בְּעַב הֶעָנָן, חוֹזֵר וְנִגְלֶה מְעַט מְעַט״ (אחד העם, קכז). ״אַתָּה בָּא אֵלֵינוּ בְּעַב הֶעָנָן שֶׁל דִּבְרֵי תוֹרָה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה סב).

— **בֹּקֶר לֹא עָבוֹת** [על-פי שמואל ב כג ד], בֹּקֶר בָּהִיר וּבִלְתִּי־מְעֻנָּן: ״בְּבֹקֶר לֹא־עָבוֹת אֶחָד בָּאוּ נִצָּנֵי הַתְּחִיָּה״ (ברדיצבסקי, סיפורים טז). ״בְּבֹקֶר לֹא עָבוֹת וּבְנוֹת־הַשִּׁיר... רַק זֶה הִתְנָעֲרוּ״ (שמעוני, הביבר 34).

— **הַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים** (מלכים א יח מה), עַל־פְּנֵי הַשָּׁמַיִם הוֹפִיעוּ עֲנָנִים כְּבֵדִים.

— **נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בְּעָבִים*** (תענית כ.), עֲנָנִים כְּבֵדִים כִּסּוּ אֶת הַשָּׁמַיִם.

— **רֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר** (קהלת יא ד), עוֹבֵד־אֲדָמָה הַחוֹשֵׁשׁ לָצֵאת לִקְצֹר בִּרְאוֹתוֹ עָב קַל בַּשָּׁמַיִם מֵחֲשַׁשׁ שֶׁל גֶּשֶׁם, יַפְסִיד בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר אֶת עוֹנַת־הַקָּצִיר; כְּלוֹמַר, הֶחָרֵד וְהַמְהַסֵּס לֹא יוּכַל לְעוֹלָם לְבַצֵּעַ כָּל מַעֲשֶׂה.

— **רֹאשׁוֹ לָעָב יַגִּיעַ** (איוב כ ו), הוּא רָם וְנִשָּׂא בְּיוֹתֵר.

ב. **עָב*** ת׳ [מן עבה; ראה להלן עָבֶה] 1. שֶׁאֵינוֹ דַק, שֶׁאֵינוֹ קָלוּשׁ, שֶׁהוּא מְעֻבֶּה: ״שָׁאנֵי מַיָּא דְקָלִישֵׁי (שׁוֹנִים הַמַּיִם שֶׁהֵם קְלוּשִׁים)... אֲבָל דָּם עָב הוּא״ (רש״י יומא נח.). 2. עָבֶה, גַּס: ״שֶׁהוּא עֵץ עָב וְגָדוֹל״ (אברבנאל מלכים א ז ו). ״וְר׳ שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי הָיָה קוֹלוֹ עָב״ (יוחסין השלם א 52). ״וַיִּקַּח הָאָב הָאֻמְלָל חֶבֶל עָב כְּזֶרֶת וַיַּכֶּה בּוֹ אֶת בְּנוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפ). 3. שָׁמֵן: ״כִּי הָיָה אִישׁ עָב בָּרִיא שָׁמֵן וְכָבֵד״ (יוסיפון, פה). — [עָבָה, עָבִים, עָבוֹת]

ג. **עָב** ז׳ [מן עבה] מַעֲבֵה־הַיַּעַר, יַעַר עָבֹת וְסָמִיךְ: ״בָּאוּ בֶּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ״ (ירמיה ד כט). — [עַב־, עָבִים, עָבֵי־]

ד. **עָב*** ז׳ [מן עבה] 1°. לֶבֶד אוֹ עוֹר עָבֶה: ״עָב כְּסוּת וְתַכְרִיךְ כְּסוּת... עָב אַרְגָּמָן וְתַכְרִיךְ אַרְגָּמָן״ (כלים כז ו). 2°. בְּרֶזֶנְט, אַבְרֵזִין: ״מִטְפַּחַת גְּדוֹלָה וְעָבָה נְתוּנָה בְּתוֹךְ עָב״ (משרניחובסקי, סיפורים 212). — [עַב־, עָבִים, עָבֵי־]

ה. **עָב, עֹב** ז׳ [אולי קרוב אל עבה] קוֹרָה, מוֹט־עֵץ אָרֹךְ: ״וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם״ (מלכים א ז ו). ״וְעָב עֵץ אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם... וְצַלְעוֹת הַבַּיִת וְהָעֻבִּים״ (יחזקאל מא כה—כו). ״הַיְצוּעִין וְהָעֻבִּין וְהָאַסְקֻפָּה״ (ירושלמי בבא בתרא טו א). ״אַף הֵם מְרִישִׁים מְשַׁנִּים וְעֻבִּים יְשָׁנִים נוֹשָׁנִים״ (ביאליק, אריה ס). — [עַב־, עֻבִּים, עֻבֵּי־]

ע״ב ר״ת עַמּוּד ב׳.

עבב [מן א. עָב; צורת־משנה של עבה]

~ פִּע׳ **עִבֵּב*** פ״י כִּסָּה בְּעָבִים: ״עָב — שֶׁהוּא מְעַבֵּב אֶת פְּנֵי הָרָקִיעַ״ (בראשית רבה יג). ״בִּרְאוֹתוֹ עָב שֶׁמְּעַבֵּב שׁוּלֵי רָקִיעַ״ (שנהר, ב 182). — [לְעַבֵּב אֶת־, מְעַבֵּב, יְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱבִיב*** פ״י הֶעֱלָה עָבִים, כִּסָּה בַּעֲנָנִים: ״לְהַעֲבִיב וּלְהַעֲנִין, לְהָרִיק לְהַמְטִיר״ (קליר, אף ברי, תפילת גשם). — [לְהַעֲבִיב, מַעֲבִיב, יַ־]

~ הִת׳ **הִתְעַבֵּב**°, 1. הִתְעַבָּה, הִתְקַשָּׁה: ״מִצְטָרְפִים לִידֵי חֲטִיבָה שְׁלֵמָה וּמִתְעַבְּבִים וּמִתְגַּבְּשִׁים״ (קלצקין, כתבים 184). 2. הִתְכַּסָּה בְּעָבִים: ״לְעֵת כִּי יִתְעַבְּבוּ פְּנֵי הָרָקִיעַ״ (שנהר, ב 205). — [לְהִתְעַבֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

עֲבָבִית* נ׳ ראה ערך אֲבָבִית*.

עב״ג ר״ת 1. עִם בֶּן־גִּילָהּ. 2. עִם בַּת־גִּילוֹ.

עַבְגּוּץ° ת׳ [עב + גוץ] שָׁמֵן בְּגוּפוֹ וְקָצָר בְּקוֹמָתוֹ: ״הַקַּשִּׁישׁ בַּחֲבוּרָה... הָיָה עַבְגּוּץ, רְחַב־כְּתֵפַיִם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 88). — [עַבְגּוּצָה, ־צִים, ־צוֹת]

עַבְגַּפְנִי° ת׳ [עב + גף] בַּעַל גַּפַּיִם עָבוֹת, שֶׁיָּדָיו וְרַגְלָיו שְׁמֵנוֹת: ״אִשָּׁה אַחַת עַבְגַּפְנִית הָיְתָה בּוֹחֶשֶׁת בְּסִיר שֶׁל מָרָק בְּמַקֵּל״ (שמיר, הוא הלך 239). — [עַבְגַּפְנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עבד [אוגריתית: עבד; ארמית: עֲבַד; ערבית: עַבַדַ]

~ פע׳ **עָבַד** פ״י 1, עָשָׂה מְלָאכָה, עָסַק בַּעֲבוֹדָה, פָּעַל, טָרַח: ״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ״ (שמות כ ט). ״וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים״ (בראשית כט כ). ״מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד״ (קהלת ה יא). ״לַעֲבֹד וְלִסְבֹּל צְוָּנוּ גַּם אֵל״ (ביאליק, אגרת). פְּלוֹנִי עוֹבֵד בְּמִשְׂרַד־הַחִנּוּךְ. כָּל אֶחָד עוֹבֵד בְּמִקְצוֹעוֹ לְפַרְנָסָתוֹ. 2 [עבד את פלוני] שֵׁרֵת, שִׁמֵּשׁ, עָשָׂה מְלָאכָה בִּשְׁבִיל מִישֶׁהוּ: ״אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים״ (בראשית כט יח). 3, הָיָה מְשֻׁעְבָּד לִפְלוֹנִי, הָיָה עֶבֶד לוֹ: ״וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם״ (שמות כא ו). 4, נִכְנַע לוֹ, קִבֵּל מָרוּתוֹ: ״יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ לְאֻמִּים״ (בראשית כז כט). ״וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם שְׁמֹנֶה שָׁנִים״ (שופטים ג ח). 5 [עבד אלוהות] הִכִּיר בּוֹ כְּאֵל, הִתְפַּלֵּל אֵלָיו, קִיֵּם כָּל מִצְווֹת הַפֻּלְחָן: ״וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־ה׳ וְעִבְדֻהוּ לְבַדּוֹ״ (שמואל א ז ג). ״וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי ה׳ וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים״ (שופטים ב יא). ״יְכַלֶּה אֵל אֶת כּוֹל עוֹבְדֵי הָעֲצַבִּים״ (מגילת פשר חבקוק, יג 3). ״הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים״ (סנהדרין ז ו). ״לְעוֹבְדֵי הַשֵּׁם הַפְּשׁוּטִים שֶׁעוֹבְדִים אֶת בּוֹרְאָם בְּלֹא חָכְמוֹת״ (עגנון, אורח 257). 6 [עבד בפלוני] הֶעֱבִיד, הִטִּיל עֲבוֹדָה, הִכְרִיחַ לַעֲבֹד: ״בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ״ (ירמיה כב יג). ״לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ... לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ״ (ירמיה לד ט). — [לַעֲבֹד אֶת־, לְ־, בְּ־; עוֹבֵד, עָבוּד; אֶעֱבֹד, יַעֲבֹד; עֲבֹד! עִבְדִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱבַד**, 1, נַעֲשְׂתָה בּוֹ מְלָאכָה, הֻכְשַׁר עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה: ״וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל... וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנֶעֱבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם״ (יחזקאל לו ח–ט). ״בְּעוֹרוֹת שֶׁאֵינָן נֶעֱבָדִין״ (תוספתא בבא קמא ט לא). ״הַיְבוּל הַגָּדוֹל שֶׁנָּתְנוּ שְׂדוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּעֶבְדוּ בִּידֵי יִשְׂרָאֵל״ (פיכמן, רו). 2°. עָבְדוּ אוֹתוֹ, שֵׁרְתוּ וְשִׁמְּשׁוּ אוֹתוֹ: ״אֵיזֶהוּ נֶעֱבָד? כָּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתוֹ״ (תמורה ו א). ״וַיָּקָם אֶת הַצֶּלֶם הַקַּדְמוֹנִי אֲשֶׁר הָיָה נֶעֱבָד לֶאֱדוֹם״ (יוסיפון, קפז). 3 ֿ, הֻטְּלָה עָלָיו עֲבוֹדָה, הֻכְרַח לַעֲבֹד: ״נֶעֱבַד מֵאֵין נֶפֶשׁ טָבַע בְּיָוֵן מְצוּלָה״ (משה אבן־עזרא, קודש פ). ״הָשְׁלְכוּ בַיְאוֹר כָּל הַיִּלּוֹדִים וְכָל הָאָבוֹת בְּפֶרֶךְ נֶעֱבָדִים״ (אברהם אבן־עזרא, אותות אל). 4 ֿ, הָיָה לְעֶבֶד: ״אֲהוּבִי, אִם לְעִקַּר נֶעֱבַדְתִּי, שְׁאֵרִי אַתְּ, פְּדֵנִי מֵעֲבוֹדָה״ (הגגיד, דיואן 208). ״לָךְ כַּמָּה נְפָשׁוֹת נֶעֱבָדוֹת״ (יהודה הלוי, ג 6). — [לְהֵעָבֵד, נֶעֱבָד, יֵעָבֵד]

~ פע׳ **עִבֵּד** * פ״י 1°, הִכְשִׁיר בַּעֲבוֹדָה, הִתְקִין: ״הַצָּד צְבִי, הַשּׁוֹחֲטוֹ וְהַמַּפְשִׁיטוֹ, הַמּוֹלְחוֹ וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ״ (שבת ז ב). ״גְּוִילִין שֶׁלֹּא עִבַּדְתִּין לִשְׁמָן״ (גיטין נד:). עִבַּדְתִּי אֶת הַגִּנָּה. 2°, הִתְאִים, הִכְנִיס שִׁנּוּיִים מְסֻיָּמִים: הַסּוֹפֵר עִבֵּד אֶת הַסִּפּוּר לְדְרָמָה. הָעוֹרֵךְ הִצִּיעַ לְעַבֵּד אֶת הַמַּאֲמָר מֵחָדָשׁ. 3 ֿ, הֶעֱבִיד: ״טוֹרְפַי עִבְּדוּנִי בְּכֹבֶד עֲבוֹדָה״ (מגילת אחימעץ, צו). — [לְעַבֵּד אֶת־, מְעַבֵּד, יְעַבֵּד]

~ פע׳ **עֻבַּד**, 1, נֶעֱבַד, נַעַשְׂתָה עֲבוֹדָה: ״עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ״ (דברים כא ג). ״וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עֻבַּד־בָּךְ״ (ישעיה יד ג). 2 ֿ, הֻכְשַׁר, הֻתְקַן עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁהֻשְׁקְעָה בּוֹ: ״קְלָף מְעֻבָּד״ (רמב״ם, שבת יח טו). עוֹרוֹת מְעֻבָּדִים. 3°, הֻתְאַם, הֻכְנְסוּ בוֹ שִׁנּוּיִים: הַסִּפּוּר עֻבַּד לְמַחֲזֶה. סֵפֶר מְעֻבָּד וּמְקֻצָּר לַיְלָדִים. — [מְעֻבָּד, יְעֻבַּד]

~ הת׳ **נִתְעַבֵּד** *, 1 ֿ, הֻכְשַׁר, הֻתְקַן: ״הַמּוֹצִיא עוֹר שֶׁלֹּא נִתְעַבֵּד״ (רמב״ם, שבת יח יד). ״עוֹר מָרוֹקוֹ מוּפָז הַמִּתְעַבֵּד בְּקוֹרְדוֹבָה״ (טברסקי, אקוסטה ב 59). הַחֹמֶר הַגָּלְמִי מִתְעַבֵּד בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. סִפּוּר זֶה אֵינוֹ נִתָּן לְהִתְעַבֵּד לְמַחֲזֶה. 2*, נַעֲשָׂה: ״שֶׁלֹּא נִתְעַבְּדָה בּוֹ עֲבֵרָה״ (תמורה כח.). —[לְהִתְעַבֵּד, מִתְעַבֵּד, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֶעֱבִיד** פ״י 1, הִכְרִיחַ לַעֲבֹד, הִטִּיל עֲבוֹדָה עַל מִישֶׁהוּ: ״וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ״ (שמות א יג). ״וְתַעֲבִיד אוֹתָנוּ כַּחֲמוֹרִים״ (ביאליק, מה רב). 2, עָשָׂה לְעֶבֶד, שִׁעְבֵּד: ״וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ״ (ירמיה יז ד). — [לְהַעֲבִיד אֶת־, מַעֲבִיד, יַעֲבִיד]

~ הפ׳ **הָעֳבַד** ֿ, הֻטְּלָה עָלָיו עֲבוֹדָה, הֻכְרַח לַעֲבֹד: ״וְהָעֳבַדְתִּי בְּעֹז וּבְיָד חֲזָקָה״ (יהודה הלוי, ג 238). בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָעָבְדוּ בְּפֶרֶךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְרִים. — [מָעֳבָד, יָעֳבַד]

— **שִׁעְבֵּד, שֻׁעְבַּד, הִשְׁתַּעְבֵּד**, ראה ערך שעבד.

— **עָבַד אֶת הָאֲדָמָה**, עָשָׂה אֶת כָּל הַמְּלָאכוֹת הַכְּרוּכוֹת בְּהַכְשָׁרַת הָאֲדָמָה שֶׁתִּתֵּן יְבוּלָהּ: ״עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם״ (משלי יב יא).

— **מְעַבֵּד עוֹרוֹת** °, עַבְּדָן, בֻּרְסִי, מֻמְחֶה לְהַכְשָׁרַת עוֹרוֹת שֶׁל בְּהֵמוֹת (שְׁלָחִים) לְמוּצְרֵי־עוֹר שׁוֹנִים (קְלָף, עוֹרוֹת לִנְעָלִים וְכַדּוֹמֶה).

— **מַעֲבִיד** °, נוֹתֵן־עֲבוֹדָה, בַּעַל מִפְעָל (בְּתַעֲשִׂיָּה, בְּחַקְלָאוּת, בְּמִסְחָר בְּשֵׁרוּתִים וְכַדּוֹמֶה) הַמַּעֲסִיק פּוֹעֲלִים שְׂכִירִים: יַחֲסֵי עוֹבְדִים וּמַעֲבִידִים.

עֲבַד * פ״י [ארמית] עָבַד, עָשָׂה [רווח במימרות:]

— **כָּל דְּעָבֵד רַחֲמָנָא לְטַב עָבֵד** * (ברכות ס:), כָּל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה הָרַחֲמָן (אֱלֹהִים) לְטוֹב הוּא עוֹשֶׂה, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לְקַבֵּל בְּאַהֲבָה אֶת גְּזֵרַת אֱלֹהִים.

— **בְּדִיעֲבַד** * (חולין טו:), לְאַחַר שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה דָּבָר (בְּנִגּוּד אֶל ״לְכַתְּחִלָּה״): לְכַתְּחִלָּה לֹא הָיִיתִי עוֹשֶׂה כָּךְ, אַךְ בְּדִיעֲבַד אֵינִי מִתְחָרֵט עַל כָּךְ [ראה עוד ערך בְּדִיעֲבַד]

עֶבֶד ז׳ [ראה עבד; ארמית: עַבְדָּא; ערבית: עַבְד] 1, אָדָם שֶׁהוּא קִנְיָנוֹ הַפְּרָטִי שֶׁל מִישֶׁהוּ וְעוֹשֶׂה כָּל עֲבוֹדָה שֶׁבְּעָלָיו מֵטִיל עָלָיו: ״וַיְהִי־לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת״ (בראשית יב טז). ״וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף״ (שמות יב מד). ״יוֹצֵא הָעֶבֶד בְּחוֹתָם שֶׁבְּצַוָּארוֹ״ (שבת נח.). מִסְחַר הָעֲבָדִים בְּאַרְצוֹת־הַמִּזְרָח. 2, נָתִין, מְשֻׁעְבָּד לְמִישֶׁהוּ, כָּפוּף וְסָר לְפְקֻדַּת פְּלוֹנִי: ״וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה״ (שמואל ב ח ב). 3 ֿ, כִּנּוּי לְמִי שֶׁשִּׁעְבֵּד אֶת רְצוֹנוֹ וְאֶת הִתְנַהֲגוּתוֹ לְמִשֶׁהוּ: ״וְאֵיכָה אֶעֱבֹד יוֹצְרִי בְּעוֹדִי אֲסִיר יִצְרִי וְעֶבֶד תַּאֲוָתִי״ (יהודה הלוי, ט 509). ״עֶבֶד הַתַּאֲוָה יוֹתֵר מְדֻכָּא וּמְעֻנֶּה מֵעֶבֶד בְּנֵי־אָדָם״ (חריזי, מוסרי הפילוסופים ב יא). פְּלוֹנִי הוּא עֶבֶד בִּטְנוֹ. 4, כִּנּוּי שֶׁל הַכְנָעָה וַעֲנָוָה בְּפִי אָדָם הַפּוֹנֶה אֶל גָּדוֹל וְנִכְבָּד: ״כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו: כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב״ (בראשית לב ה). ״דַּבֵּר ה׳ כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ״ (שמואל א ג ט). ״כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ״ (מלכים א ב לח). [וראה עוד הצירופים להלן] — [עֶבֶד־, עַבְדּוֹ; עֲבָדִים, עַבְדֵי־]

– עֶבֶד־ה׳, 1. כִּנּוּי־כָּבוֹד לְנָבִיא אוֹ לְצַדִּיק וְקָדוֹשׁ: ״מֹשֶׁה עֶבֶד־ה׳״ (דברים לד ה). ״מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד ה׳?״ (ישעיה מב יט). 2. כִּנּוּי בְּפִי הַנְּבִיאִים לְעַם יִשְׂרָאֵל: ״אַל־תִּירָא, עַבְדִּי יַעֲקֹב״ (ירמיה ל י).

– עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ, תֹּאַר בִּימֵי־קֶדֶם לְפָקִיד גָּבוֹהַּ אֵצֶל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה: ״עֶבֶד הַמֶּלֶךְ יוֹאָב״ (שמואל ב יח כט). ״לְיַאֲזַנְיָהוּ עֶבֶד הַמֶּלֶךְ״ (חותמת עברית עתיקה).

– עֶבֶד כְּנַעֲנִי*, 1* [בימי־קדם בישראל] עֶבֶד מִבְּנֵי הַכְּנַעֲנִים – תּוֹשָׁבֶיהָ הַקְּדוּמִים שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל – שֶׁהָיָה קִנְיָנוֹ הַפְּרָטִי שֶׁל אֲדוֹנָיו לְכָל יְמֵי־חַיָּיו, לְהַבְדִּיל מִן ״עֶבֶד עִבְרִי״ שֶׁיָּצָא לַחָפְשִׁי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְעַבְדוּתוֹ: ״עֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה״ (קידושין א ג). 2° [בהשאלה] מְשֻׁעְבָּד כֻּלּוֹ לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: ״עֶבֶד כְּנַעֲנִי לְיֹפִי הַשָּׁלֵם וְעוֹבֵד נֶאֱמָן שֶׁל הַצּוּרוֹת הַנָּאוֹת״ (ביאליק, פסטרנאק).

– עֶבֶד נִרְצָע* [על־פי קידושין יז:, רש״י דברים טו יז; ושם בעניין עבד עברי שאינו רוצה להשתחרר מאדוניו בשנה השביעית: ״ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם״, שמות כא ו] כִּנּוּי לְמִי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד מֵרְצוֹנוֹ (אוֹ שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ) לְמִישֶׁהוּ, וְהוּא נָתוּן כֻּלּוֹ לְמָרוּתוֹ: ״שֶׁהָאֻמָּה הַזֹּאת לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ כַּעֲבָדִים נִרְצָעִים עַד עוֹלָם״ (אברבנאל, פירוש ניצבים). ״לְאַדְמוֹ״רִים כָּאֵלֶּה הֲרֵי אֲנִי עֶבֶד נִרְצָע וְחָסִיד נִלְהָב״ (סוקולוב, במראות 246). ״הוּא, הֲמוֹן הָעָם, עֶבֶד נִרְצָע לִשְׁאָר הַכִּתּוֹת וּמִתְיָרֵא מִפְּנֵיהֶן אֵימַת מָוֶת״ (מנדלי מו״ס, עח). ״לֹא נִתְיַחֵד אֵלָיו וְלֹא נַעֲשָׂה לוֹ עֶבֶד נִרְצָע״ (ביאליק, פסטרנק). ״אַדְּרַבָּה, כְּעֶבֶד נִרְצָע הָיָה כָּפוּת לָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רס).

– עֶבֶד־עֲבָדִים (בראשית ט כה), עֶבֶד לְעוֹלָם.

– עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ [על־פי משלי ל כב], כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם חֲסַר־עֵרֶךְ שֶׁעָלָה מִשְּׁפַל הַמַּדְרֵגָה לִגְדֻלָּה וְהִתְחִיל לִנְהֹג בְּרָמָה וּלְהַכְבִּיד יָדוֹ עַל הַנְּתוּנִים לְמָרוּתוֹ.

– כְּעֶבֶד כַּאדֹנָיו [בשינוי משמעות מן ישעיה כד ב], כְּמִנְהַג הָאָדוֹן כֵּן מִנְהַג עַבְדּוֹ עוֹשֵׂה־דְבָרוֹ.

– מַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ* (פסחים פח:), כָּל מַה שֶּׁרָכַשׁ הָעֶבֶד שַׁיָּךְ לִבְעָלָיו.

– עֶבֶד־מֶלֶךְ כְּמֶלֶךְ* (שבועות מז:), מִי שֶׁנִּמְצָא בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל גָּדוֹל מִתְגַּדֵּל גַּם הוּא.

– עַבְדְּךָ הַנֶּאֱמָן°, 1. נֹסַח שֶׁל כָּבוֹד וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ בַּחֲתִימָתָם שֶׁל מִכְתָּבִים רִשְׁמִיִּים (עַל־פִּי הַמְּקֻבָּל בְּאַנְגְּלִית). 2 [בשיחה ובדרך־הלצה] תֹּאַר־עֲנָוָה לְשֵׁם־הַגּוּף ״אֲנִי״: ״בַּפְּגִישָׁה הִשְׁתַּתְּפוּ שְׁלֹשָׁה נְצִיגִים וּבְתוֹכָם גַּם אֲנִי, עַבְדְּךָ הַנֶּאֱמָן״.

– עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ, בִּטּוּי שֶׁל הַכְנָעָה יְתֵרָה: ״אָנָּה ה׳ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ, אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ״ (תהלים קטז טז).

– עֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה (משלי כב ז), הַלֹּוֶה מֵחֲבֵרוֹ הֲרֵיהוּ מִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ עַד שֶׁיִּפָּרַע אֶת חוֹבוֹ.

– כְּעֶבֶד לִפְנֵי אֲדוֹנָיו° [על־פי הארמית: ״כעבדא קמי מריה״, שבת י.], דִּבּוּר־מָשָׁל עַל מִי שֶׁנּוֹהֵג בְּהַכְנָעָה וּבְהִתְרַפְּסוּת לִפְנֵי גָּדוֹל מִמֶּנּוּ: ״מִיָּד עָמַד לְפָנָיו הַשּׁוֹטֵר כְּעֶבֶד לִפְנֵי אֲדוֹנָיו״ (עגנון, כלה קס).

– בֵּית־עֲבָדִים (דברים ו יב), כִּנּוּי לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם, שֶׁבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים שָׁם וְעָבְדוּ בְּפָרֶךְ.

– דַּיּוֹ לְעֶבֶד שֶׁיְּהֵא כְּרַבּוֹ* (ברכות נח:), אֵין הָעֶבֶד יָכוֹל לִדְרֹשׁ זְכֻיּוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁיֵּשׁ לַאֲדוֹנָיו.

עֲבָד ז׳ [מן עבד] מַעֲשֶׂה, עֲבוֹדָה, פְּעֻלָּה: ״הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים״ (קהלת ט א). – [עֲבַד־, עֲבָדִים, עַבְדֵי־]

עַבְדָּא* ז׳ [ארמית] עֶבֶד [רווח במימרות:]

– עַבְדָּא בְּהֶפְקֵרָא נִיחָא לֵיהּ* (גיטין יג.), עֶבֶד בְּהֶפְקֵרוּת נוֹחַ לוֹ, הָעֶבֶד מֻפְקָר מִטִּבְעוֹ וּבָז לְחֹק וּמוּסָר.

– כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ* (שבת י.), כְּעֶבֶד לִפְנֵי אֲדוֹנָיו, כְּלוֹמַר, מִתּוֹךְ כְּנִיעָה גְמוּרָה: ״וּמְכַרְכֵּר וְרוֹקֵד לִפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ״ (מנדלי מו״ס, תכז).

– עַבְדֵי בִּישֵׁי בָּתַר דְּעָבְדִין מִתְמַלְּכִין* (בבא בתרא ד.), עֲבָדִים גְּרוּעִים לְאַחַר שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֶׂה נִמְלָכִים וּמְבַקְּשִׁים רְשׁוּת [כך ענתה מלכות רומא להורדוס, שלאחר שחידש את בניין בית־המקדש ביקש רשיון לכך]

עֻבְדָּא*, עֻבְדָּה°, עובדה נ׳ [מארמית: עוּבְדָא מעשה] מַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה, פְּעֻלָּה, מְאֹרָע שֶׁקָּרָה, דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ: ״וְכָל הָעֻבְדּוֹת הָאֵלֶּה מְלַמְּדוֹת אוֹתָנוּ שֶׁאֵין רָאוּי שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ אָדָם בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה״ (אברבנאל, נחלת אבות ד). הָעֵד מָסַר אֶת הָעֻבְדּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן. עֻבְדּוֹת וּמַעֲשִׂים. עֻבְדָּה הִיא וְאֵין לְהַכְחִישָׁהּ. – [עֻבְדַּת־, עֻבְדּוֹת, עֻבְדוֹת־]

– בְּדִידִי הֲוָה עֻבְדָּא (עוּבְדָא)* (בבא מציעא מט.) [ארמית] בִּי הָיָה הַמַּעֲשֶׂה, לִי עַצְמִי קָרָה מִקְרֶה זֶה אוֹ דּוֹמֶה לָזֶה: ״דָּבָר זֶה אֵינוֹ סְבָרָא בְּעָלְמָא, אֶלָּא מַעֲשֶׂה, וּבְדִידִי הֲוָה עוּבְדָא״ (מנדלי מו״ס, צד).

– גּוּפָא דְעֻבְדָּא (דְעוּבְדָא) הֵיכִי הֲוָה?* (בבא מציעא ע.) [ארמית] גּוּפוֹ שֶׁל הַמַּעֲשֶׂה כֵּיצַד הָיָה? מָה הֵם פְּרָטֵי הַמַּעֲשֶׂה?

עֲבֻדָּה, עבודה נ׳ [מן עֶבֶד] כְּלַל הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת: ״וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה״ (בראשית כו יד). ״וַיַּעֲזֹב אֶת כַּרְמוֹ וְאֶת גָּרְנוֹ לְכָל הָעֲבֻדָּה אֲשֶׁר בָּם״ (בן־ציון, קנה).

עַבְדוּת נ׳ [מן עֶבֶד] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל הָעֶבֶד, שִׁעְבּוּד: ״וּלְתִתֵּנוּ מִחְיָה מְעַט בְּעַבְדֻתֵנוּ, כִּי־עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעַבְדֻתֵנוּ לֹא עֲזָבָנוּ אֱלֹהֵינוּ״ (עזרא ט ח–ט). ״הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת״ (פסחים י ה). ״שִׂנְאָה עַזָּה לְמַנַּת חַיֵּי עַבְדוּת וָבוּז״ (ביאליק, אכן חציר). ״אֵין הָעֶבֶד חָשׁ בְּעַבְדוּתוֹ״ (אביגרי, יד 312). 2°. מִשְׁטָר שֶׁל עֲבָדִים וַאֲדוֹנִים, הִשְׁתַּלְּטוּת אָדָם עַל אָדָם כְּדֵי לְשַׁעְבְּדוֹ לְעוֹלָם: הָעַבְדוּת עוֹדֶנָּה קַיֶּמֶת בְּיָמֵינוּ בֵּין עַמִּים נֶחְשָׁלִים. – [עַבְדוּת־]

עַבְדוּתִי° ת׳ [מן עַבְדוּת] שֶׁל עַבְדוּת, כְּשֶׁל עֶבֶד: ״אֲנָשִׁים שֶׁכְּבָר נִתְּנוּ בְּעֹל... שֶׁמַּצָּבָם עַבְדוּתִי הוּא״ (ברנר, א 108). ״׳הַמַּגִּיד׳ פִּרְסֵם שִׁיר עַבְדוּתִי זֶה בְּשִׂמְחָה״ (קלוזנר, הספרות ג 204). ״יְכָלְתֶּם לִהְיוֹת בְּטוּחִים בִּכְנִיעוּתֵנוּ הָעַבְדוּתִית״ (פרלמן, תר׳ עניינים 8). – [־תִית, עַבְדוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

עַבְדָן* ז׳ [מן עבד, עִבֵּד] מְעַבֵּד־עוֹרוֹת, בֻּרְסִי: ״אֵין נוֹתְנִין (בְּעֶרֶב־שַׁבָּת) עוֹרוֹת לְעַבְדָן״ (שבת א ח). ״הָעַבְדָנִים שׁוֹטְחִים

וְתוֹלִים עוֹרוֹת טוֹלְדוֹ״ (טבריסקי, אקוסטה ב 59). – [עַבְדָּן־, עַבְדָּנִים, עַבְדָּנֵי־; עַבְדָּנִית, עַבְדָּנִיּוֹת]

עַבְדְּקָן* ת׳ [ארמית: עַב־דְּקַן עב-זקן] בַּעַל זָקָן עָבֶה וּמְגֻדָּל: ״זַלְדְּקָן... עַבְדְּקָן״ (סנהדרין ק:). ״שֶׁבַּעְלָהּ זַלְדְּקָן וַאֲנִי עַבְדְּקָן וּבַעַל־קָרְחָה״ (אלף-בית דבן-סירא ה). ״אִישׁ תֹּאַר וְאִישׁ אָמִיד, עַבְדְּקָן, בַּעַל בָּשָׂר״ (ברנר, א 82). ״יְהוּדִים עַבְדְּקָנִים וְנָשִׁים חֲבוּשׁוֹת פֵּאוֹת נָכְרִיּוֹת״ (שניאור, סיפורים יא). – [עַבְדְּקָנִים]

עֻבְדָּתִי°, עובדתי ת׳ [מן עֻבְדָּה] הַמְבֻסָּס עַל עֻבְדּוֹת, מַמָּשִׁי: הַמִּשְׁפָּט הִתְבַּסֵּס עַל חֹמֶר עֻבְדָּתִי. גִּישָׁה עֻבְדָּתִית לָעִנְיָן. פְּרָטִים עֻבְדָּתִיִּים. – [עֻבְדָּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

עֻבְדָּתִיּוּת°, עובדתיות נ׳ [מן עֻבְדָּתִי] הִתְבַּסְּסוּת עַל עֻבְדּוֹת, מַעֲשִׂיּוּת: ״הַשֶּׁקֶט וְהַצִּמְצוּם מַעֲנִיקִים לַסִּפּוּרִים אֵלֶּה מוּצָקוּת וְעֻבְדָּתִיּוּת״ (דן מירון, על שופמן). – [־תִיּוּת־]

עבה [ארמית: עֲבִי]

~ פָּעַל **עָבָה** פ״ע הָיָה גָּדוֹל וְגַס, נַעֲשָׂה גָּדוֹל בְּנִפְחוֹ מִשֶּׁהָיָה: ״שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ״ (דברים לב טו). ״אִילָן קָטָן שֶׁגָּדַל וְעָבָה״ (רמב״ם, נחלות ג ד). ״וְכָל אֲשֶׁר יַתְמִיד הַדָּבָר יֶחֱזַק וְיִעֱבֶה וְיִמָּנַע אוֹר־הַשֶּׁמֶשׁ מֵעֲבֹר בּוֹ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״וְהַצְּלָלִים עָבוּ סָבִיב״ (כהן, שירים קפו). – [לַעֲבוֹת, עָבָה, יַעֲבֶה]

~ נִפְעַל **נֶעֱבָה** *, נַעֲשָׂה עָבֶה: ״וּבָלַע מַטֵּה אַהֲרֹן וְלֹא נֶעֱבָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה״ (תנחומא וארא ג). ״עֹז מַטֵּה בְּמַעֲמָדוֹ יֶחֱוֶה... וְלֹא יֵעָבֶה״ (ינאי, פג). – [לְהֵעָבוֹת, נֶעֱבָה, יֵעָבֶה]

~ פִּעֵל **עִבָּה** * פ״י 1 *, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא עָבֶה וְגַס: ״מְחַפִּין אֶת הַקְּצִיעוֹת בְּקַשׁ... אַף מְעַבִּין״ (מועד קטן ב ה). ״עִבָּה עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְהַדֵּל״ (ירושלמי פאה יז ג). 2 ‸, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא סָמִיךְ וְצָפוּף יוֹתֵר, הֶפֶךְ מִן ״הִקְלִישׁ״: ״שֶׁמְּעַבִּין תַּבְשִׁיל הַקְּדֵרָה עַל־יְדֵי שֶׁמְּמַחִין קֶמַח לְתוֹכוֹ״ (רש״י פסחים לט:). הַמְבַשֶּׁלֶת עִבְּתָה אֶת הַמָּרָק בִּירָקוֹת וּבִגְרִיסִים. הָאֲוִיר הַקַּר מְעַבֶּה אֶת הָעֲנָנִים. 3 ‸, הֵעִיב, הֶאֱפִיל: ״מִבִּלְתִּי שֶׁיִּקְרֶה צֵל חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל שֶׁיְּעַבֵּהוּ וְיַחְשִׁיכֵהוּ״ (בן-המלך 202). – [לְעַבּוֹת אֶת־, מְעַבֶּה, יְ־]

~ פֻּעַל **עֻבָּה** *, 1 *, נַעֲשָׂה עָבֶה וְגַס מִשֶּׁהָיָה, גֻּדַּל בְּנִפְחוֹ: ״כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין דַּקִּין, אֶחָד מְעֻבֶּה וְאֶחָד דַּק״ (סוכה ד ט). ״לֹא מְעֻבֶּה וְלֹא מֵדַק אֶלָּא בֵּינוֹנִי״ (ערכין כה.). ״וְגַבּוֹתָיו מְעֻבּוֹת וּמְתוּחוֹת כְּחֶבֶל גַּס״ (עגנון, אלו ריעו). 2 °, נַעֲשָׂה סָמִיךְ וְצָפוּף יוֹתֵר: מָרָק מְעֻבֶּה. תַּבְשִׁיל מְעֻבֶּה בְּקֶמַח [ראה גם ערך מְעֻבֶּה] – [מְעֻבֶּה, יְ־]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְעַבָּה** ‸, 1 ‸, נַעֲשָׂה עָבֶה מִשֶּׁהָיָה: ״כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֶּה הַקּוֹרָה״ (ערוך, זבל). ״אוֹחֲזִים בַּקַּרְקַע וְעוֹרְקֵי הַיָּדַיִם כְּמוֹ מִתְעַבִּים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צט). ״דּוֹמָה עָלַי, שֶׁנִּי־סְרִיל, שֶׁאַתְּ מִתְעַבָּה וְהוֹלֶכֶת״ (עגנון, כפות תכג). גֶּזַע הָעֵץ הִתְעַבָּה בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה. 2 °, נַעֲשָׂה סָמִיךְ וְצָפוּף: ״הַמַּיִם הָהֵם יִתְעַבּוּ וְיָשׁוּבוּ כִּדְמוּת הַחֹמֶר״ (שמואל אבן-תבון, אותות השמים). ״הַחֲשֵׁכָה מִתְעַבָּה יוֹתֵר וְיוֹתֵר״ (עגנון, אלו תקיד). ״כְּאִלּוּ הָאֲפֵלָה נִתְעַבְּתָה כִּפְלַיִם״ (סדן, באלכסון 59). ״וְאוּלָם הֶעָבִים מִתְעַבִּים וּבָאִים וּתְלוּיִים הֵם מִמַּעַל לָרֹאשׁ״ (מלצר, אור 47). אֵדֵי הַמַּיִם נִתְקָרְרוּ וְנִתְעַבּוּ לַעֲנָנִים וּלְטִפּוֹת־מַיִם. הַמָּרָק הִתְעַבָּה בְּקֶמַח וּבִירָקוֹת. – [לְהִתְעַבּוֹת, מִתְעַבֶּה, יִתְעַבֶּה]

~ הֻפְעַל **הֻעֲבָה** * פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא עָבֶה: ״הָיוּ (הַגְּפָנִים) דַּקּוֹת וְלֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת, הֶעֱבָן וְנַעֲשׂוּ מְכֻוָּנוֹת״ (תוספתא כלאים ג ד). ״לְהַעֲבוֹת רֹאשׁ הַפְּתִילָה״ (רבינו חננאל שבת כא.). הַכּוֹתֵב הֶעֱבָה אֶת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב. – [לְהַעֲבוֹת אֶת־, מַעֲבֶה, יַ־]

~ הֻפְעַל **הָעֳבָה** *, נַעֲשָׂה עָבֶה: ״נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בַּמַּטֶּה, שֶׁאַף עַל־פִּי שֶׁבָּלַע כָּל אוֹתָן הַמַּטּוֹת... וְלֹא הָעֳבָה״ (שמות רבה ט). – [מָעֳבֶה, יָ־]

עָבֶה* ת׳ [מן עבה; ראה גם ב׳ עָב] גַּס, בַּעַל נֶפַח רַב, הֶהָפֵךְ – ״דַּק״: ״פַּת עָבָה״ (פסחים לז.). ״טֶפַח עָבוֹת״ (מקואות ח ג). ״וּבְתוּלָה בַּת־כְּפָר עָבָה שְׁמֵנָה״ (ביאליק, המתמיד). ״בַּעַל קוֹמָה כְּפוּפָה, לֹא מִשְּׁמֵנֵי הָעֵרֶךְ וַעֲבֵי הַכְּרֵס״ (סוקולוב, במראות 245). סֵפֶר עָבֶה וְסֵפֶר דַּק. זְכוּכִית עָבָה. – [עָבָה, עָבִים, עָבוֹת]

– קוֹל עָבֶה*, קוֹל הַמְּרֻכָּב בְּעִקָּר מִטּוֹנִים נְמוּכִים: ״קוֹל עָבֶה בְּאִשָּׁה הֲרֵי זֶה מוּם״ (כתובות עה.). קוֹל הַגֶּבֶר עַל־פִּי־רֹב עָבֶה הוּא.

עב״ה ר״ת עֲבוֹדַת־הַבּוֹרֵא. **עב״ה״** ר״ת עֵבֶר־הַיַּרְדֵּן.

עִבּוּד*, עיבוד ז׳ [מן עבד, עִבֵּד] 1 °, שִׁנּוּי דָּבָר־מָה וְהַתְקָנָתוֹ עַל־יְדֵי פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת בּוֹ: עִבּוּד חֹמֶר גָּלְמִי בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. עִבּוּד הָאֲדָמָה לִזְרִיעָה. עִבּוּד סִפּוּר לְמַחֲזֶה. יְצִירָה סִפְרוּתִית בְּעִבּוּדוֹ שֶׁל הַמְחַבֵּר. 2 *, הַתְקָנַת עוֹרוֹת וְהַכְשָׁרָתָם: ״מָה עִבּוּד הָיָה בַּמִּשְׁכָּן? שֶׁהָיוּ מְשַׂרְטְטִין בָּעוֹרוֹת״ (ירושלמי שבת י ג). – [עִבּוּד־, עִבּוּדִים, ־דֵי־]

עָבוּד* ת׳ [מן עבד, עִבֵּד] 1 *, מְעֻבָּד, מְתֻקָּן וּמְכֻשָּׁר: ״בַּחֲרָבָה – טֶפַח... בַּעֲבוּדָה – שְׁלֹשָׁה טְפָחִים״ (תענית כה:). ״עוֹרוֹת בֵּין עֲבוּדִין וּבֵין שֶׁאֵין עֲבוּדִין מֻתָּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת״ (שבת מט:). ״וְהִיא הַקַּרְקַע שֶׁנִּרְאֵית שֶׁאֵינָהּ עֲבוּדָה״ (רמב״ם, טומאת מת ט ו). ״(סוּסֵי) הַקּוֹזָקִים בּוֹסְסוּ בְּפַרְסוֹתֵיהֶם אֶת שְׂדוֹת הַגֶּרְמָנִים הָעֲבוּדִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 48). 2 °, עָשׂוּי, מְבֻצָּע: ״הָעֲבוֹדָה תַּעֲזֹב לֹא־עֲבוּדָה״ (פוגל, שירים 144). – [עֲבוּדָה, עֲבוּדִים, ־דוֹת]

עֲבוֹדָה נ׳ [מן עבד] 1, מְלָאכָה, פְּעֻלָּה, עֲשִׂיָּה הַכְּרוּכָה בְּמַאֲמָץ גּוּפָנִי אוֹ רוּחָנִי: ״וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה״ (שמות א יד). ״יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי עָרֶב״ (תהלים קד כג). עֲבוֹדַת־אֲדָמָה. עֲבוֹדָה מַדָּעִית. ״הָעֲבוֹדָה הִיא חַיֵּינוּ״ (זמר חלוצים). 2, שֵׁרוּת, הִתְעַסְּקוּת, עִסּוּק בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם לְשֵׁם מִחְיָה וּפַרְנָסָה: ״וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי״ (בראשית כט כז). הַמֻּבְטָל קִבֵּל סוֹף־סוֹף עֲבוֹדָה. פְּלוֹנִי פֻּטַּר מֵעֲבוֹדָתוֹ. עֲבוֹדָה מַכְנִיסָה. שְׂכַר־עֲבוֹדָה. 3 °, יְצִירָה, מִפְעָל, דָּבָר שֶׁהוּכַן עַל־יְדֵי עֲשִׂיָּה: תַּעֲרוּכָה שֶׁל עֲבוֹדוֹת הַצַּיָּר. הַתַּלְמִידִים הֵכִינוּ עֲבוֹדוֹת בִּכְתָב. הַחוֹקֵר פִּרְסֵם אֶת עֲבוֹדַת־הַמֶּחְקָר שֶׁלּוֹ. 4 [קיצור הצירוף: ״עבודת־אלהים״ או ״עבודת-הקודש״] שֵׁרוּת לֵאלֹהִים, פֻּלְחָן דָּתִי: ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת״ (שמות יב כה). ״עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד – עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים״ (אבות א ב). ״אֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּפִלָּה״ (תענית ב.). 5 ‸, כִּנּוּי לַפִּיּוּטִים הַמְתָאֲרִים אֶת הָעֲבוֹדָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (בִּתְפִלַּת מוּסָף). 6 *, כִּנּוּי לִתְפִלַּת ״רְצֵה״

שֶׁבִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה [עַל־שֵׁם הַפָּסוּק: "וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ"]: "סֵדֶר בְּרָכוֹת: אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם... וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים" (ראש־השנה ד ה). "טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בָּעֲבוֹדָה – חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה" (ברכות כט:). 7°, עִבּוּד, הַכְשָׁרָה: "הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה תְּבוּאָה וּבִקֵּשׁ לִטַּע לְתוֹכָהּ שׁוּרָה שֶׁל דִּלּוּעִין, נוֹתְנִין לָהּ לַעֲבוֹדָתָהּ שִׁשָּׁה טְפָחִים" (כלאים ג ז). [וראה עוד הצירופים להלן] — [עֲבוֹדַת־, עֲבוֹדוֹת, ־דוֹת־]

– הָעֲבוֹדָה!° לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה מְקֻבֶּלֶת בַּתַּלְמוּד, שְׁבוּעָה בַּעֲבוֹדַת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: "הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן!" (גיטין נח.). "קָפַץ ר' חִיָּא וְנִשְׁבַּע: 'הָעֲבוֹדָה', כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵרַבִּי!" (יבמות לב:).

– עֲבוֹדָה זָרָה°. 1. פֻּלְחַן אֱלִילִים (הרבה בתלמוד). 2. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נְזִיקִין, הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי אִסּוּר שֶׁל עֲבוֹדַת־אֱלִילִים. 3. כִּנּוּי לִמְלָאכָה בְּזוּיָה, עֲבוֹדָה שֶׁהִיא זָרָה וּמְאוּסָה עַל הַבְּרִיּוֹת: "לְעוֹלָם יַשְׂכִּיר אָדָם עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת" (בבא בתרא קי.).

– עֲבוֹדָה פְּרוֹדוּקְטִיבִית°. עֲבוֹדָה יוֹצֶרֶת, עִסּוּק בִּדְבָרִים מוֹעִילִים לִפְרָט אוֹ לִכְלָל: "לַעֲשׂוֹת אֶת הָאָרֶץ מְקוֹם לַעֲבוֹדָה פְּרוֹדוּקְטִיבִית בִּשְׁבִילֵנוּ" (אחד העם, תט).

– עֲבוֹדָה צִבּוּרִית°. עַסְקָנוּת, עִסּוּק בְּעִנְיְנֵי חֶבְרָה, מִפְלָגוֹת וְכַדּוֹמֶה.

– עֲבוֹדוֹת צִבּוּרִיּוֹת°. עֲבוֹדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תּוֹעֶלֶת צִבּוּרִית־אֶזְרָחִית, כְּגוֹן: סְלִילַת כְּבִישִׁים, דְּרָכִים, בִּיּוּב וְכַדּוֹמֶה: מִשְׂרָד לַעֲבוֹדוֹת צִבּוּרִיּוֹת.

– עֲבוֹדָה מְפָרֶכֶת°. עֲבוֹדָה קָשָׁה וּמְעַיֶּפֶת.

– עֲבוֹדָה סִיזִיפִית°. עֲבוֹדָה קָשָׁה שֶׁאֵינָהּ מְבִיאָה תּוֹעֶלֶת לְעוֹשֶׂיהָ, הוֹצָאַת כֹּחַ לְבַטָּלָה [ראה ערך סִיזִיפִי]

– עֲבוֹדָה שְׁחוֹרָה°. מְלָאכָה פְּשׁוּטָה, שֶׁאֵינָהּ דּוֹרֶשֶׁת יְדִיעָה מִקְצוֹעִית אֶלָּא כֹּחַ גּוּפָנִי לְבִצּוּעַ פְּעֻלּוֹת מְכָנִיּוֹת בִּלְבַד: עֲבוֹדוֹת שְׁחוֹרוֹת בַּבְּנִיָּה הֵן – סַבָּלוּת, חֲפִירַת יְסוֹדוֹת וְכַדּוֹמֶה; הַעְתָּקָה, כְּתִיבַת כְּתֹבוֹת וְכַדּוֹמֶה – עֲבוֹדוֹת שְׁחוֹרוֹת הֵן לְעֻמַּת עֲבוֹדַת מֶחְקָר אוֹ כְּתִיבַת דִּבְרֵי־יְצִירָה.

– עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב* [עַל־פִּי תענית ב.; ראה לעיל עֲבוֹדָה 4], תְּפִלָּה מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ פְּנִימִי־אֲמִתִּי: "הַתְּפִלָּה שֶׁעַד עַתָּה הָיְתָה לוֹ עֲבוֹדָה שֶׁבַּפֶּה עַכְשָׁו הָיְתָה לוֹ עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב" (מגדלי מו"ס, רצד).

– עֲבוֹדַת־אֲדָמָה°. חַקְלָאוּת, פְּלָחָה, עִבּוּד שָׂדוֹת לְשֵׁם קַבָּלַת יְבוּלִים.

– עֲבוֹדַת־אֱלִילִים (גִּלּוּלִים)°. עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים־וּמַזָּלוֹת°, כִּנּוּיִים רוֹוְחִים בַּתַּלְמוּד לְפֻלְחַן לָאֱלִילִים.

– עֲבוֹדַת־יָד°. מוּצָר שֶׁנַּעֲשָׂה בַּיָּדַיִם וְלֹא בִּמְכוֹנוֹת בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת: מַעֲשֵׂה־רִקְמָה עֲבוֹדַת־יָד.

– עֲבוֹדַת־יָדַיִם°. עֲבוֹדָה הַמְּבֻצַּעַת בִּידֵי אָדָם וְלֹא בִּמְכוֹנוֹת: קְטִיף הַהֲדָרִים נַעֲשָׂה בַּעֲבוֹדַת־יָדַיִם. בַּעֲבוֹדוֹת חַקְלָאִיּוֹת מַרְבּוֹת דָּחֲקוּ הַמְּכוֹנוֹת אֶת עֲבוֹדוֹת־הַיָּדַיִם.

– עֲבוֹדַת ה' (יהושע כב כז), עֲבוֹדַת־הַבּוֹרֵא* (שולחן ערוך א ד), קִיּוּם הַמִּצְווֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת לְפִי הַדָּת: "בְּתוֹךְ כָּךְ נִשְׁמַע קוֹל הַשַּׁמָּשׁ קוֹרֵא: יִשְׂרָאֵל עַם קְדוֹשִׁים... קוּמוּ נָא לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא" (עגנון, כלה קפט).

– עֲבוֹדַת־מַתָּנָה. 1°. מַעֲשֵׂה הִתְנַדְּבוּת, דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס. 2. כִּנּוּי לַעֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּתְּנָה לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בַּמִּקְדָּשׁ: "עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם" (במדבר יח ז).

– עֲבוֹדַת־נְמָלִים°. כִּנּוּי לַעֲבוֹדָה הַדּוֹרֶשֶׁת טִפּוּל מְמֻשָּׁךְ וּמְיַגֵּעַ בִּפְרָטִים רַבִּים וּקְטַנִּים.

– עֲבוֹדַת־הַמֶּלֶךְ*. כִּנּוּי לְשֵׁרוּת בַּצָּבָא: "יָצָא מְנַחֵם לַעֲבוֹדַת־הַמֶּלֶךְ וְיָצְאוּ עִמּוֹ שְׁמוֹנִים זוּגוֹת תַּלְמִידִים" (חגיגה טז:) "עָנָה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ לְבַל יִצְלַח לַעֲבוֹדַת־הַמֶּלֶךְ" (עגנון, כפות לט).

– עֲבוֹדַת־עֶבֶד, עֲבוֹדָה קָשָׁה מִתּוֹךְ נִצּוּל מֻחְלָט שֶׁל כֹּחוֹת הָעוֹבֵד: "לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד" (ויקרא כה לט).

– עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ* [עַל יְסוֹד הַכָּתוּב בשמות א יג: "וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ"] 1. עֲבוֹדָה קָשָׁה הַמְּפָרֶכֶת אֶת גּוּפוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד וּמַתִּישָׁה אֶת כֹּחוֹתָיו: "שֵׁבֶט לֵוִי פָּנוּי הָיָה מֵעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ" (שמות רבה ה). "עֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מֵהֶם – עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ" (ביאליק, שירתנו). עָבַדְתִּי עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ עַל הַמּוּצָר הֶחָדָשׁ. 2°, עֲבוֹדַת־כְּפִיָּה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ אָסִיר: הָרוֹצֵחַ נִדּוֹן לְמַאֲסַר־עוֹלָם עִם עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ.

– עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ [עַל־פִּי במדבר ז ט], פֻּלְחָן דָּתִי, קִיּוּם הַמִּצְווֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת.

– חַג־הָעֲבוֹדָה°. כִּנּוּיוֹ שֶׁל יוֹם הָאֶחָד בְּמַאי, שֶׁהוּא יוֹם חַג בֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל הַפּוֹעֲלִים.

– חֹסֶר־עֲבוֹדָה°. אַבְטָלָה, מַצָּב כַּלְכָּלִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּי עֲבוֹדָה לְכָל דּוֹרְשֶׁיהָ.

– מְחֻסַּר־עֲבוֹדָה°. מֻבְטָל, פּוֹעֵל הַמְּהַלֵּךְ בָּטֵל בְּלֹא עֲבוֹדָה.

– לִשְׁכַּת־עֲבוֹדָה°. מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי אוֹ צִבּוּרִי הָעוֹסֵק בַּחֲלֻקַּת עֲבוֹדָה בֵּין הַפּוֹנִים אֵלָיו – לְפִי סֵדֶר וְתוֹר מְסֻיָּם.

– מְלֶאכֶת־עֲבוֹדָה, מְלָאכָה־שֶׁל־מַמָּשׁ, עֲבוֹדָה הַדּוֹרֶשֶׁת מַאֲמָץ גּוּפָנִי: "מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כג ז).

– מִפְלֶגֶת־הָעֲבוֹדָה°. שְׁמָהּ שֶׁל מִפְלֶגֶת הַפּוֹעֲלִים בְּאַנְגְּלִיָּה וּבְכַמָּה אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת; מִשְּׁנַת תשכ"ח – גַּם בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל.

– מִשְׂרַד־הָעֲבוֹדָה°. מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְּמֻנֶּה עַל עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה בַּמְּדִינָה וּתְנָאֶיהָ. בְּרֹאשׁ מִשְׂרַד־הָעֲבוֹדָה עוֹמֵד שַׂר־הָעֲבוֹדָה.

– תְּנוּעַת־הָעֲבוֹדָה°. שֵׁם כּוֹלֵל לַמִּפְלָגוֹת וְלַהִסְתַּדְּרֻיּוֹת הַמַּקִּיפוֹת אֶת מַעֲמַד הַפּוֹעֲלִים עַל כָּל פְּלָגָיו.

עֲבוֹט ז' [מן א. עבט] מַשְׁכּוֹן, חֵפֶץ שֶׁהַמַּלְוֶה לוֹקֵחַ מִן הַלֹּוֶה כַּעֲרֻבּוֹת לְחוֹבוֹ שֶׁיִּפָּרַע בַּמּוֹעֵד: "לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ (שֶׁל הַלֹּוֶה) לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ" (דברים כד י). "שֶׁלֹּא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ עִמָּךְ" (ספרי כי תצא קכד). "צָרִיךְ לָתֵת בַּעֲבוֹט אֲפִלּוּ הַכַּר שֶׁל מְרַאֲשׁוֹתֶיהָ" (סוקולוב, במראות 64). "כְּלֵי הַכֶּסֶף וְהַנְּחֹשֶׁת... לָבוֹא עֲבוֹט אֶל־בֵּית הַנּוֹשֶׁה" (ביאליק, אלמנות). — [עֲבוֹט־, עֲבוֹטִים, עֲבוֹטֵי־, גם עֲבוֹטוֹת]

עֲבוֹט° ת' [מן א. עבט, עֲבֹט] 1. שֶׁנִּתַּן כְּמַשְׁכּוֹן: "יָכוֹל הָיָה לְהוֹצִיא מִידֵי הַמַּלְוֶה אֶת כָּל הַחֲפָצִים הָעֲבוּטִים" (בארון, פרשיות 17). 2 [בהשאלה] מְשֻׁעְבָּד: "אַתָּה עָבוּט בְּיַד קְלִפּוֹת עֲצָבוֹת" (צייטלין, האש 19). — [עֲבוּטָה, עֲבוּטִים, ־טוֹת]

עִבּוּט°, עיבוט ז' [מן ב. עבט, עִבֵּט] עִוּוּת, עִקּוּם: "עִבּוּט דְּרָכִים אֵין בָּהּ" (אברמסקי, 'הדואר' תש"ו). — [עִבּוּט־]

עִבּוּי⁺, עיבוי ז' [מן עבה, עִבָּה] גְּרִימָה לְדָבָר שֶׁיְּהֵא עָבֶה אוֹ צָפוּף וְסָמִיךְ מִשֶּׁהָיָה: "עַל־יְדֵי הִתְרַחֲקוּתוֹ וִירִידָתוֹ הוּא (הָאוֹר) מִתְעַבֶּה עִבּוּי אַחַר עִבּוּי" (חיים ויטל, עץ חיים ה ב). "עַל הַצְּפִיפוּת וְעַל הָעִבּוּי" (צמח, כתבים 178). "יוֹרֶדֶת עָלֶיהָ פְּעָמִים עֲצָבוּת כְּבֵדָה כְּעִבּוּי שֶׁל עָנָן בְּיוֹם סַגְרִיר" (סביב, דרך 124). עִבּוּי הַמָּרָק בְּקֶמַח. עִבּוּי אֶדֵי הַמַּיִם לַעֲנָנִים בְּקֹר. — [עִבּוּי־, עִבּוּיוֹ]

א. **עֲבוּר** ז' [אכדית: eburu יבול; ארמית: עֲבוּרָא דגן] תְּבוּאָה, יְבוּל הָאֲדָמָה: "וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי" (יהושע ה יא). — [עֲבוּר־, עֲבוּרוֹ]

ב. **עֲבוּר** מ"י [אולי הרחבה מן א. עֲבוּר יבול, שָׂכָר; ולדעת אחרים: מן עֵבֶר דרך, שביל; רווח ביחוד עם ב' השימוש]

— בַּעֲבוּר, 1. בִּגְלַל־, בְּשֶׁל־: "לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם" (בראשית ח כא). "וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי" (בראשית כו כד). "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג ח). "וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן וּבָקָר" (בראשית יב טז). "בַּעֲבוּרוֹ הָיָה שְׁאֵרִית וּבִבְרִיתוֹ חָדַל מַבּוּל" (בן־סירא מד כא). "שֶׁמֶשׁ הַבָּאָה בַּעֲבוּרוֹ זָרְחָה בַּעֲבוּרוֹ" (חולין צא:). "וָאֹהַב גַּם אֶת כָּל הַשָּׁמַיִם וּמְלוֹאָם בַּעֲבוּרֵךְ" (ביאליק, מגילת ו). 2 [לפני פועל] לְמַעַן, כְּדֵי שֶׁ־: "וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים... בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי" (בראשית כז ד). "אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ... בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ" (שמות ט יד). 3. בִּשְׁבִיל, בְּעַד: "עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם" (עמוס ב ו). נִתְקַבֵּל מִכְתָּב בַּעֲבוּרְךָ. שִׁלַּמְתִּי בִּמְזֻמָּנִים בַּעֲבוּר הַסְּחוֹרָה. — [בַּעֲבוּר־, בַּעֲבוּרִי, בַּעֲבוּרָם]

— לְבַעֲבוּר, לְמַעַן, כְּדֵי שֶׁ־: "כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים" (שמות כ כ).

— עֲבוּר*, 1*, כְּדֵי, לְמַעַן: "בְּנִי, בְּמַאֲמָר וּבְמַעֲשֶׂה כַּבֵּד אָבִיךָ עֲבוּר יְשִׂיגוּךָ כָּל בְּרָכוֹת" (בן־סירא ג ז). 2⁺, בִּשְׁבִיל, בְּעַד, לְ־: "נוֹשְׂאִים פֶּלֶל עֲבוּרְךָ וְלָאֵל זוֹעֲקִים" (אומן, יוצר ב' שבועות). "וְתָבַע אוֹתוֹ עֲבוּר מָמוֹנוֹ" (ברצלוני, השטרות 68). "שֶׁנִּפְרַע לוֹ הַמְּזוֹנוֹת עֲבוּרוֹ וַעֲבוּר אִשְׁתּוֹ" (שאלות־ותשובות, תרומת הדשן). "שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֲבוּרְךָ מִן הַכַּרְמֶל אֶת הַגִּלְיוֹנוֹת שֶׁבָּאוּ שָׁם שִׁירַי וַעֲבוּרִי אֶת גִּלְיוֹנוֹת הַמֵּלִיץ" (יל"ג, אגרות א נז). "עֲבוּרֵךְ, חֶמְדָּתִי... זָנַב לֹא אֶחָד מְלַקְתִּי" (שניאור, שירים שמד). [וכן בלשון־הדיבור:] מִכְתָּב דָּחוּף עֲבוּר פְּלוֹנִי. שִׁלַּמְתִּי עֲבוּר הַסֵּפֶר בִּמְזֻמָּנִים.

— עֲבוּר כִּי⁺, מִשּׁוּם שֶׁ־, מִפְּנֵי שֶׁ־: "סְלַח־נָא הַיּוֹם עֲבוּר כִּי פָנָה יוֹם" (נעילה, אב ידעך).

— בַּעֲבוּר אֲשֶׁר, 1*, מִשּׁוּם, מִפְּנֵי שֶׁ־: "לְהַסְגִּירָם לְחֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית בַּעֲבוּר אֲשֶׁר דָּרְשׁוּ בַּחֲלָקוֹת וַיִּבְחֲרוּ בְּמַהֲתַלּוֹת" (מגילת ברית דמשק א 18). 2. כְּדֵי שֶׁ־: "וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ" (בראשית כז י). "אַל יִמְכֹּר אִישׁ בְּהֵמָה וָעוֹף טְהוֹרִים לַגּוֹיִם בַּעֲבוּר אֲשֶׁר לֹא יִזְבָּחוּם" (מגילת ברית דמשק, יב 8).

א. **עִבּוּר*, עיבור** ז' [מן ב. עבר, עִבֵּר] 1. הֵרָיוֹן, הִתְרַקְּמוּת וָלָד בִּמְעֵי הָאִשָּׁה: "עִצְבוֹנֵךְ – זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים, וְהֵרֹנֵךְ – זֶה צַעַר הָעִבּוּר" (עירובין ק:). "אֶת הַנַּעֲשֶׂה אֵין לְהָשִׁיב, מוֹרָא עִבּוּר עָלֶיהָ" (טשרניחובסקי, סיפורים 126). "כְּדֶרֶךְ כָּל אִשָּׁה בִּתְחִלַּת עִבּוּרָהּ" (ברקוביץ, הראשונים קס). 2. זְמַן גְּדִילַת הָעָנָף בָּעֵץ עַד אֲשֶׁר יוֹצִיא פֶּקַע וּפְרָחִים וְיַעֲשֶׂה פֵּרוֹת: "חָרוּב זֶה... יְמֵי עִבּוּרוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים" (בכורות ח.). — [עִבּוּר־, עִבּוּרִים, עִבּוּרֵי־]

— עִבּוּר־הַחֹדֶשׁ*, הוֹסָפַת יוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ, קְבִיעַת חֹדֶשׁ שֶׁיְּהֵא מָלֵא (בֶּן 30 יוֹם): "עִבּוּר הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה" (סנהדרין א ב).

— עִבּוּר־הַשָּׁנָה* (ראש השנה יט:), הוֹסָפַת חֹדֶשׁ לַשָּׁנָה, הוֹסָפַת חֹדֶשׁ שְׁלֹשָׁה־עָשָׂר.

— עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר*, פַּרְוָרֵי הָעִיר, הַבִּנְיָנִים וְהַשְּׁכוּנִים שֶׁנּוֹסְפוּ לָעִיר מִחוּץ לְשֶׁטַח הַבָּנוּי הָרָצוּף: "הַנּוֹדֵר מִן הָעִיר מֻתָּר לִכָּנֵס לִתְחוּמָהּ שֶׁל עִיר וְאָסוּר לִכָּנֵס לְעִבּוּרָהּ" (נדרים ז ה). "הִגִּיעַ חֲנַנְיָה וּבָא לְעִבּוּרָהּ שֶׁל לוֹד" (בן־ציון, קלד). "נָסְעָה עִמּוֹ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְעִבּוּרָהּ שֶׁל הָעִיר" (עגנון, אורח 125). "נְטִיעוֹת הָיוּ בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה" (סביב, דרך 13).

— חֹדֶשׁ־הָעִבּוּר* (בבא מציעא ח ח), כִּנּוּי לַחֹדֶשׁ הַנּוֹסָף בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר־שֵׁנִי (שֶׁבַע פְּעָמִים בְּכָל מַחֲזוֹר שֶׁל תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה!)

— חָכְמַת־הָעִבּוּר⁺ (כוזרי ג לה), תּוֹרַת הַחִשּׁוּב הַמְדֻיָּק שֶׁל זְמַנֵּי שָׁנִים מְעֻבָּרוֹת, מַדַּע לוּחַ־הַשָּׁנָה.

— סוֹד־הָעִבּוּר* (ראש השנה כ:), 1. הַשִּׁיטָה הַמְדֻיֶּקֶת לְחִשּׁוּב הַשָּׁנִים וְהֶחֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִים. 2. בָּרַיְתָא הָעוֹסֶקֶת בְּעִנְיְנֵי הָעִבּוּר.

— פָּרָשַׁת־הָעִבּוּר*, כִּנּוּי לִימֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת וְצָרוֹת, תְּקוּפַת חֵרוּם: "הוֹשַׁע הַשֵּׁם אֶת עַמְּךָ אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל, בְּכָל פָּרָשַׁת־הָעִבּוּר יִהְיוּ צָרְכֵיהֶם לְפָנֶיךָ" (ברכות ד ד). [נוסח אחר: פָּרָשַׁת־הַצִּבּוּר]

— שְׁנַת־עִבּוּר* (פרקי דרבי אליעזר, ז), שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, שָׁנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁלֹשָׁה־עָשָׂר חֹדֶשׁ.

ב. **עִבּוּר*, עיבור** ז' [מן א. עבר, עִבֵּר] עֲבִירָה [רק בצירופים:]

— עִבּוּר־דִּין*, עֲבֵרָה עַל מִדַּת־הַדִּין, שְׁפִיטָה שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק: "עִבּוּר הַדִּין שֶׁעָבַר עַל אֲחֵרִים" (שמות רבה, ל) "שֶׁמָּא יֵשׁ עִבּוּר דִּין לְמַעְלָה?" (תנחומא בובר, תזריע ט).

— עִבּוּר־צוּרָה*, 1* [בעניני קרבנות] קִלְקוּל הַצּוּרָה, הַטָּלַת שִׁנּוּי לְשֵׁם פְּסוּל: "בָּעֵי עִבּוּר צוּרָה, שֶׁמָּא יָבוֹא אֵלִיָּהוּ וִיטַהֲרֶנָּה" (פסחים לד.). [ובהשאלה:] "שֶׁכֵּן כָּל עִבּוּד צוּרָה יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם עִבּוּר צוּרָה" (ליפסון, מדור, מבוא VII). 2°, שִׁנּוּי צוּרָתוֹ שֶׁל גּוּף עַל־יְדֵי פְּעֻלָּה כָּל־שֶׁהִיא – הַאֲרָכָה, כִּוּוּץ, כְּפִיפָה וְכַדּוֹמֶה.

ג. **עִבּוּר°, עיבור** ז' [מן עִבְרִית] מַתַּן צוּרָה עִבְרִית – ראה עִבְרוּר.

ד. **עִבּוּר*, עיבור** ז' [ארמית: עִבּוּרָא, ראה א. עֲבוּר] דָּגָן, תְּבוּאָה: "בֵּית־סְאָה אַחַת הִנִּיחַ לִי אַבָּא, מִמֶּנָּה מֶשַׁח (שֶׁמֶן), מִמֶּנָּה חֲמַר (יַיִן), מִמֶּנָּה עִבּוּר, מִמֶּנָּה קִטְנִיּוֹת" (כתובות קיב.). — [עִבּוּר־]

עָבוּשׁ˚ ת׳ [מן עבש] מָלֵא עֹבֶשׁ, מְעֻפָּשׁ: ״דִּשְׁאֵי אֶרֶץ בַּל יְהוּ עֲבוּשׁוֹת״ (סידור רס״ג, תג). ״וְאֵיזֶה רֵיחַ מְיֻחָד נוֹדֵף מִמֶּנּוּ כְּרֵיחַ פְּרִי עָבוּשׁ״ (בן־ציון, קצז). ״לָאִילָנוֹת שֶׁגְּזָעֵיהֶם הַשְּׁחוֹרִים הַמְעֻקָּמִים עֲבוּשִׁים״ (סברסקי, לפידים 60). ״מַאַכְלֵיהֶם בְּאוּשִׁים וַעֲבוּשִׁים״ (אבן־זהב, בסוד יג). — [עֲבוּשָׁה, עֲבוּשִׁים, ־שׁוֹת]

עִבּוּשׁ°, עִיבּוּשׁ ז׳ [מן עבש] הִתְעַפְּשׁוּת, הִתְכַּסּוּת בְּעֹבֶשׁ: עִבּוּשׁ הַלֶּחֶם. עִבּוּשׁ פֵּרוֹת. עִבּוּשׁ בַּגְּבִינָה. — [עִבּוּשׁ־, ־שִׁים, ־שֵׁי־]

א. **עָבוֹת**, רִבּוּי מִן ״עָב״ — עֲנָנִים. ראה א. עָב.

— בֹּקֶר לֹא עָבוֹת (שמואל ב כג ד), בֹּקֶר בָּהִיר, בֹּקֶר שֶׁאֵינוֹ מְעֻנָּן.

ב. **עָבוֹת** ת׳ עָבֶה, מְסֻבָּךְ — ראה עָבֹת.

עֲבוֹת זו״נ [מן עבת או עבה] 1. חֶבֶל עָבֶה וְקָלוּעַ, כֶּבֶל: ״וַיַּאַסְרֻהוּ (אֶת שִׁמְשׁוֹן) בִּשְׁנַיִם עֲבֹתִים חֲדָשִׁים״ (שופטים טו יג). ״וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת״ (שמות כח כד). ״יֵצֶר־הָרָע בַּתְּחִלָּה דּוֹמֶה לְחוּט שֶׁל בּוּכְיָא וּלְבַסּוֹף דּוֹמֶה כַּעֲבוֹתוֹת הָעֲגָלָה״ (סוכה נב.). [ובמליצה:] ״וְאָסַר בַּעֲבוֹת חֹשֶׁךְ לְבָבִי״ (גבירול, א 8). ״שָׂמוֹחַ שָׂמַחְתִּי עַל הָעֲבוֹתִים הַדָּתִיִּים שֶׁנִּטְּלוּ מֵעַל רוּחִי״ (ברנר, א 25). 2. עָנָף עָבֶה: ״וַתִּגְבַּהּ קוֹמָתוֹ עַל־בֵּין עֲבֹתִים וַיֵּרָא בְגָבְהוֹ בְּרֹב דָּלִיֹּתָיו״ (יחזקאל יט יא). ״וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ״ (יחזקאל לא ג). [ויש סוברים כי עֲבוֹתִים כאן — עבים, עננים]. ״נָשְׁרוּ רֹב עָלָיו... וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עֲבוֹתוֹ קַיֶּמֶת״ (סוכה לב:). — [עֲבוֹת־, עֲבוֹתִים, עֲבוֹתֵי; גם עֲבוֹתוֹת, עֲבוֹתוֹת־]

— עֲבוֹתוֹת־אַהֲבָה (־יְדִידוּת°) [במליצה] חַבְלֵי חֶסֶד, קִשְׁרֵי אַהֲבָה: ״בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם, בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה״ (הושע יא ד). ״וְהַמִּתְחַשְּׁבִים בָּהּ לֹא יִהְיוּ קְשׁוּרִים אֶל אַרְצָם הַחֲדָשָׁה בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה״ (אחד העם, שם). ״נִתְּקוּ עֲבוֹתוֹת הַיְדִידוּת שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ בָּהֶן קֹדֶם לָכֵן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 66).

— מַעֲשֵׂה־עֲבוֹת, שִׁיטַת קְלִיעָה, מִקְלַעַת: ״מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת״ (שמות כח יד). חַלָּה מַעֲשֵׂה־עֲבֹת.

עֲבוֹת˚ נ׳ [מן עָבֶה] עֹבִי, שִׁעוּר עָבְיוֹ שֶׁל דָּבָר, הֵפֶךְ מִן ״דַּקּוּת״: ״וְיֵשׁ מַשְׁתִּין דַּק וְאַחֲרֵי־כֵן יִתְעַבֶּה וְיִשָּׁאֵר בַּעֲבוּתוֹ״ (אלדבי לשמואל א ד). עֲבוּת הַסֵּפֶר לְעֻמַּת דַּקּוּת הַמַּחְבֶּרֶת. עֲבוּת הַקּוֹל. — [עֲבוּת־]

עִבּוּת°, עִיבּוּת ז׳ [מן עבת, עִבֵּת; עֲבוֹת] קְלִיעַת עֲבוֹתוֹת: מְכוֹנַת עִבּוּת. — [עִבּוּת־]

עַבְזָקָן° ת׳ [עָב + זָקָן; צורה עברית מן עַבְדְּקָן] בַּעַל זָקָן עָבֶה: ״בָּא מְטַיֵּל וְהוֹלֵךְ בַּשּׁוּק שֶׁבְּדֶרֶךְ הַר־הַבַּיִת יָשִׁישׁ עַבְזָקָן״ (בן־ציון, שמג). — [עַבְזָקָנִים]

א. **עבט** [קרוב אל עבת; ארמית: עֲבַט; ראה גם עֲבוֹט]

~ פָּע׳ עָ בַ ט פ״י 1. מִשְׁכֵּן, לָוָה כֶּסֶף כְּנֶגֶד מַשְׁכּוֹן: ״וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט״ (דברים טו ו). ״וּמָה עוֹד תַּעֲבֹט מִכֵּלֶיךָ אֲשֶׁר בַּבַּיִת?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צז). הֶעָנִי עָבַט אֶת מְנוֹרָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה. 2. לָקַח מַשְׁכּוֹן מִן הַלֹּוֶה: ״לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ״ (דברים כד י). — [לַעֲבֹט, עוֹבֵט, יַעֲבֹט]

~ נפ׳ נֶ עֱ בַ ט˚, נִתַּן בַּעֲבוֹט, מֻשְׁכַּן: ״לֹוֶה וְנֶעֱבָט״ (פיוטי רש״י, אפק השב). — [לְהֵעָבֵט, נֶעֱבַט, יֵעָבֵט]

~ הִפ׳ הֶ עֱ בִ י ט פ״י 1. הִלְוָה כֶּסֶף לִפְלוֹנִי כְּנֶגֶד מַשְׁכּוֹן: ״כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ״ (דברים טו ח). 2°. מָסַר כַּעֲבוֹט, נָתַן בְּתוֹרַת מַשְׁכּוֹן, מִשְׁכֵּן: ״וַיּוֹצֵא צְבִי אֶת כֶּרוֹ מִתַּחַת לְרֹאשׁוֹ וַיַּעֲבִיטֵהוּ בְּיַד בַּעַל בֵּית־מְלוֹנוֹ״ (יל״ג, פרוזה קסז). ״עַד שֶׁכָּלְתָה הַפְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה מִן הַכִּיס וְלֹא מָצְאוּ שׁוּם כְּלִי לְהַעֲבִיט״ (עגנון, אלו תכח). — [לְהַעֲבִיט אֶת־, מַעֲבִיט, יַ־]

~ הֻפ׳ הָ עֳ בַ ט °, נִתַּן כְּמַשְׁכּוֹן: מְנוֹרָתוֹ שֶׁל הֶעָנִי הָעָבְטָה. — [מָעֳבָט, יָעֳבַט]

ב. **עבט** [קרוב אל עות, עבת]

~ פִּע׳ עִ בֵּ ט פ״י עִוֵּת, עִקֵּם, סִלֵּף: ״וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא יְעַבְּטוּן אֹרְחוֹתָם״ (יואל ב ז). ״דּוֹכְבֵי שְׁטָמְתִּי בַּל יְעַבְּטוּ מַשְׁעוּלַי״ (סידור רס״ג, שצו). ״לְמַעַן לֹא יִכָּשֵׁל בְּלֶכְתּוֹ וְלֹא יְעַבֵּט אָרְחוֹתָיו״ (ברנר, א 385). — [לְעַבֵּט אֶת־, מְעַבֵּט, יְעַבֵּט]

~ פֻּע׳ עֻ בַּ ט ˚, עֻוַּת, עֻקַּם: ״הֶנֶעְקְשׁוּ שְׁבִילֵי רוּם וְאִם דַּרְכֵי צְבָאָיו מַהֲלָךְ עֻבָּטוּ?״ (משה אבן־עזרא, א 115). — [מְעֻבָּט, יְעֻבַּט]

עֲבָט* ז׳ [צורת־משנה של עָבִיט] עָבִיט, כְּלִי לְנוֹזְלִים (טהרות י ה). — [עֲבַט־, עֲבָטִים, עֲבָטֵי־]

עֲבֹט, ראה עֲבוֹט.

עַבְטִיט ז׳ [על־פי הפירושים המקובלים בכתוב בחבקוק ב ו: ״וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט״ — כצירוף של: עָב + טִיט, אך המשמעות הסבירה שם כנראה: עבוט, משכון] טִיט עָבֶה, רֶפֶשׁ וָבֹץ: ״בְּטִיט הַפְּרִיכֶם... וְהִכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט״ (סידור רס״ג, רפג). ״הִנֵּה כֻּלְּךָ טוֹבֵעַ בְּטִיט... עַל כְּבוֹדְךָ קִיקָלוֹן וְעַבְטִיט״ (יל״ג, פרוזה רכד). ״וּמַעֲלִים עַל הָרְחוֹבוֹת וְהַשְּׁוָקִים עַבְטִיט וְרֶפֶשׁ הַרְבֵּה כָּל כָּךְ״ (מנדלי מו״ס, עח). ״בִּדְרָכִים כִּבְדֵי עַבְטִיט״ (ביאליק, אבי). ״מְקוֹם שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְהָעַבְטִיט״ (יהודה שטינברג, קכא). ״וּמִיָּד כָּל הַדֶּרֶךְ עַבְטִיט הִיא וְנִדְבַּק הַגַּלְגַּל וְשָׁקַע״ (מלצר, אור 53). ״וְאֶל הַיְאוֹר נַבִּיט — עַבְטִיט וּסְחִי יִגְרֹף״ (עוגן, שירים 207). — [עַבְטִיט־]

עֲבִי ז׳ [מן עבה] מַעֲבֶה, מְקוֹם עָבֶה וְדָחוּס: ״בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בַּעֲבִי הָאֲדָמָה״ (דברי הימים ב ד יז). ״עַד בּוֹאָם בַּעֲבִי צֵל הַחֻרְשָׁה״ (ביאליק, במדי ליל). — [עֲבִי־]

עֳבִי, עוֹבִי ז׳ [מן עָבָה] 1. נֶפַח, שִׁעוּרוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָבֶה, הֵפֶךְ מִן ׳דַּקּוּת׳, מֵמַד הַגֹּבַהּ שֶׁל גּוּף נוֹסָף עַל מְמַדֵּי הָאֹרֶךְ וְהָרֹחַב שֶׁלּוֹ: ״וְעָבְיוֹ (שֶׁל הָעַמּוּד) אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת״ (ירמיה נב כא). ״וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה״ (בבא בתרא יד.). 2*. הַמָּקוֹם הֶעָבֶה שֶׁבַּדָּבָר: ״נוֹתֵן עָבְיָהּ שֶׁל תִּקְרָה זוֹ בְּצַד רֹאשָׁהּ שֶׁל אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה״ (שמות רבה א). — [עָבְיִ־, עָבְיוֹ]

— נִכְנַס בְּעָבְיֵי הַקּוֹרָה* [דיבור שאול מן המשל בברכות סד.: ״מכאן לבעל הקורה שיכנס בעוביה של קורה״ — בעל הקורה צריך לשאת בצד העבה ביותר של הקורה, כלומר, הנוגע בדבר צריך לשאת באחריותו יותר מאחרים] נִכְנַס בָּעִנְיָן לְכָל עָמְקוֹ: ״וְאַתָּה שֶׁכָּךְ אַתָּה נִכְנָס בְּעָבְיֵי הַקּוֹרָה, אֱמֹר לָנוּ סוּסָה זוֹ שֶׁלְּךָ הִיא?״ (מנדלי מו״ס, שכא). ״לֹא הָיִיתִי מֵעֵז

פָּנִים... לוּלֵא חֲבֵרַי שֶׁנִּכְנְסוּ בְּעָבֵי הַקּוֹרָה וְהִשְׁתַּדְּלוּ בַּדָּבָר״ (ביאליק, אגרות א קסח). ״וְנִכְנְסוּ בְּעָבֵי הַקּוֹרָה ׳פְּנֵי׳ כָּל הַקְּהִלָּה״ (טשרניחובסקי, שירים 399). [ובשינוי הסומך:] ״לְהִכָּנֵס בְּעָבֵי הַחַיִּים שֶׁל יְהוּדֵי רוּסְיָה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 12).

עָבִיב° ז׳ [הקטנה מן א. עָב] עָב קַל, עָנָן קָטָן: ״בְּזֹךְ עֲבִיבֵי כֶסֶף וּבִשְׁחוֹר גַּלְמֵיהֶם״ (ביאליק, הבריכה). ״מְקֻפֶּצֶת פַּמַלְיָה שֶׁל תַּרְשִׁישֵׁי עֲבִיבִים... נוֹטֶה הַשֶּׁמֶשׁ לְפַאֲתֵי הַמַּעֲרָב״ (ליסיצקי, תולדות 47). ״כִּפַּת הָרָקִיעַ עֲבִיבִים מְעֻטֶּרֶת״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 453). ״נִזְרָקִים מֶרֶגַע לְרֶגַע עֲבִיבִים קַלִּים״ (בר־יוסף, בני 60). ״עֲבִיבֵי זֹךְ דּוֹלְקִים בָּרֹם״ (עוגן, שירים 360). — [עֲבִיב־, עֲבִיבִים, עֲבִיבֵי־]

עֲבִידָא* ת׳ [ארמית] עָשׂוּי, רָגִיל [רווח בצירוף:]

— מִלְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִגַּלּוּיֵי* (ראש השנה כב:), דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת [המימרה בשלימותה שם: ״כָּל מִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִיגַּלּוּיֵי לָא מְשַׁקְּרֵי בַּהּ אֱנָשֵׁי״]

עֲבָיָה° נ׳ [ערבית: עַבַאאַה] בֶּגֶד עֶלְיוֹן רָחָב, כְּעֵין חָלוּק עָבֶה אוֹ צִבְעוֹנִי, שֶׁלּוֹבְשִׁים הָעֲרָבִים. — [עֲבָיַת־, עֲבָיוֹת]

א. **עָבִיט*** ז׳ [אולי קרוב אל אַמְבָּט*] 1. גָּרָף, כְּלִי־קִבּוּל לְמֵי־שְׁפָכִין: ״עָבִיט שֶׁל מֵימֵי־רַגְלַיִם״ (בבא בתרא פט:). ״חַזוֹרוֹת עֲבִיטֵי פֶּרֶשׁ אִשָּׁה עַל פְּנֵי רְעוּתָהּ״ (ביאליק, אלמנות). ״וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הֶעָבִיט וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ עַל פָּנֶיךָ!״ (הזז, יעיש ב 173). 2. כְּלִי, קִיתוֹן, בֵּית־קִבּוּל לְנוֹזְלִים: ״עָבִיט שֶׁל עֲנָבִים״ (תוספתא דמאי ד יא). — [עֲבִיט־, עֲבִיטִים, עֲבִיטֵי־]

ב. **עָבִיט*** ז׳ [ארמית: עֲבִיטָא; ערבית: עַ׳בִּיט] כַּר שֶׁל גָּמָל, מַרְדַּעַת שֶׁשָּׂמִים עַל הַגָּמָל לִרְכִיבָה (כלים כג ב). — [עֲבִיט־, עֲבִיטִים, עֲבִיטֵי־]

עָבִיר° ת׳ [מן א. עבר, עָבַר] שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר בּוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ מִכְשׁוֹל אוֹ מַעֲצוֹר לָעוֹבֵר בּוֹ: ״וְכָךְ עוֹבְרִים אֲנַחְנוּ אֶת הַקַּוִּים הַלֹּא־עֲבִירִים״ (גורי, שושנת 49). דֶּרֶךְ עֲבִירָה לִכְלֵי־רֶכֶב. — [עֲבִירָה, עֲבִירִים, ־רוֹת]

— בִּלְתִּי־עָבִיר°, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַעֲבֹר בּוֹ: דֶּרֶךְ בִּצּוֹת בִּלְתִּי־עֲבִירָה.

עֲבִירָה* נ׳ [מן עבר, א. עָבַר] מַעֲבָר, הֲלִיכָה אֶל הָעֵבֶר הָאַחֵר: ״כְּדֵי עֲבִירַת אָדָם״ (ירושלמי עירובין יט א). ״עָמְדָה כָּאן מִכְשָׁלָה לְפָנֵינוּ – עֲבִירָתִי אֶת הַגְּבוּל בְּלֹא פַּסְפּוֹרְט״ (ברקוביץ, הראשונים עח). עֲבִירָה עַל־פְּנֵי הַנַּחַל בְּסִירָה. [ובהשאלה:] ״לֹא בִּמְהֵרָה וְלֹא בְּנָקֵל עָלְתָה לִי עֲבִירָתִי לַסּוֹצְיָאלִיזְם״ (ליסיצקי, תולדות 127). [עֲבִירַת־, ־רוֹת]

עבירה, ראה עֲבֵרָה.

עֲבִירוּת° נ׳ [מן עָבִיר] אֶפְשָׁרוּת לַעֲבֹר, הַתְאָמָה לְמַעֲבָר: עֲבִירוּת קָשָׁה בִּשְׁבִילֵי הַג׳וּנְגֶּל. עֲבִירוּת טוֹבָה בְּדֶרֶךְ סְלוּלָה. — [עֲבִירוּת־]

עב״ל ר״ת 1. עִם בְּחִיר לִבָּהּ. 2. עִם בְּחִירַת לִבּוֹ.

עֲבְעָב° ז׳ [מן א. עָב] עָבִיב, עָב קָטָן: ״מְרַחֵף לוֹ עֲבְעָב דַּק דַּקִּיק, עֲרָפֶל״ (מלצר, אור 216). — [עֲבְעַב־, עֲבְעָבִים, עֲבְעֲבֵי־]

עֲבַפַּאתָן° ז׳ [עָב + פֵּאָה] בַּעַל פֵּאוֹת עָבוֹת וּסְמִיכוֹת: ״יְהוּדִים חַטְמָנִים, זַלְדְּקָנִים וַעֲבַפַּאתָנִים סוֹבְבִים אוֹתוֹ״ (מנדלי מו״ס, קו). — [עֲבַפַּאתָנִים, ־תָנֵי־]

א. **עבר** [אכדית: ebēru; פיניקית: עבר; ארמית: עֲבַר; ערבית: עַבַר]

~ פע׳ **עָבַר** פעו״י 1. הָלַךְ וּבָא אֶל עֶבְרוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל מָקוֹם מְסֻיָּם: ״וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר״ (בראשית לא כא). ״בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ״ (במדבר כא כב). 2. הָלַךְ לְכָאן וּלְכָאן, שׁוֹטֵט: ״עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה״ (יהושע א יא). ״וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמואל ב כ יד). 3. חָלַף, הָלַךְ וְנֶעְלַם, נִגְמַר, תַּם: ״עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ״ (ירמיה ח כ). ״כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר, הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ״ (שיר השירים ב יא). הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה. 4. מִהֵר וְהִקְדִּים אֶת מִישֶׁהוּ, הִרְחִיק יוֹתֵר מִמֶּנּוּ: ״וַיָּרָץ אֲחִימַעַץ... וַיַּעֲבֹר אֶת־הַכּוּשִׁי״ (שמואל ב יח כג). [וראה עוד כל הצירופים והמשמעויות להלן] — [לַעֲבֹר אֶת־, עַל־, אֶל־, בֵּין־, לִפְנֵי־, עַל־פְּנֵי־; עוֹבֵר, יַעֲבֹר, עֲבֹר! עִבְרִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱבַר**, 1. שֶׁמֵּשׁ מְקוֹם מַעֲבָר, שֶׁעָבְרוּ דַּרְכּוֹ: ״כִּי־גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ, נַחַל אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵר״ (יחזקאל מז ה). 2*. נַעֲשָׂה חֵטְא, נִפְשַׁע: ״וְנֶעֶבְרָה בָּהּ עֲבֵרָה״ (תוספתא בבא קמא י ג). פְּלוֹנִי עָבַר עֲבֵרָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָבֵר. 3*. חָלַף וְעָבַר, כָּלָה: ״שָׁמַיִם וָאָרֶץ עֲתִידִים לֵיעָבֵר וּלְהִתְחַדֵּשׁ״ (פרקי דרבי אליעזר, כא). — [לְהֵעָבֵר, נֶעֱבָר, יֵעָבֵר]

~ הפ׳ **הֶעֱבִיר** פ״י 1. הֵבִיא אֶל הָעֵבֶר הַשֵּׁנִי, הֶעְתִּיק מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן״ (במדבר לב ה). ״טֹל דִּינָר וְהַעֲבִירֵנִי (אֶת הַנָּהָר)״ (בבא קמא קטז.). ״קִרְאוּ לַנְּחָשִׁים וְיַעֲבִירוּ עִמָּכֶם עַד קְצֵה הָאָרֶץ״ (ביאליק, קראו). הַמֶּמְשָׁלָה הֶעֱבִירָה אֶת מִשְׂרָדֶיהָ מִתֵּל־אָבִיב לִירוּשָׁלַיִם. הֶעֱבַרְנוּ אֶת הַשֻּׁלְחָן אֶל הַחֶדֶר הַסָּמוּךְ. 2. הוֹלִיךְ, גָּרַם שֶׁיַּעֲבֹר עַל־פְּנֵי־: ״וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר״ (יחזקאל מו כא). ״וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו לִפְנֵי שְׁמוּאֵל״ (שמואל א טז י). 3. גָּרַם שֶׁיַּעֲבֹר אֶת פְּלוֹנִי וְיַגִּיעַ לְפָנָיו: ״וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ״ (שמואל א כ לו). 4. הֵסִיר, בִּטֵּל, סִלֵּק: ״כִּי־כֵן אֶעֱשֶׂה לּוֹ לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה״ (שמואל ב ג ט–י). ״וַתִּתְחַנֶּן־לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־רָעַת הָמָן הָאֲגָגִי וְאֵת מַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים״ (אסתר ח ג). ״וּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה מַעֲבִירִין אֶת רֹעַ הַגְּזֵרָה״ (ונתנה תוקף, מוסף ימים נוראים). ״חָסִיד שֶׁהֶעֱבִירוּ הַפַּרְנָס מִשְּׁחִיטָתוֹ״ (עגנון, אלו יט). ״הִשְׁתַּדַּלְתִּי לְהַעֲבִיר אֶת רֹעַ הַהֶסְכֵּם הַחֲשָׁאִי״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 69). חֲמָרִים כִּימִיִּים הַמַּעֲבִירִים כְּתָמִים. [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַעֲבִיר אֶת־, מַעֲבִיר, יַעֲבִיר, הַעֲבֵר! הַעֲבִירִי!]

~ הָפ׳ **הָעֳבַר** ״, 1. הוּבָא אֶל עֵבֶר אַחֵר, הָעְתַּק מִמָּקוֹם אֶל מָקוֹם: ״חַשְׁרַת מַיִם יָעֳבַר״ (קליר, ארשה, תפילת טל). הַפָּקִיד הָעֳבַר מִתֵּל־אָבִיב לִירוּשָׁלַיִם. הַמִּשְׂרָד הָעֳבַר לְדִירָה חֲדָשָׁה. 2. פֻּטַּר, סֻלַּק: ״הָיוּ מְמַנִּים הַמְמֻנֶּה וּמַעֲבִירִין הַמָּעֳבָר״ (כוזרי ג סה). ״מַלְכִּי־צֶדֶק הָעֳבַר מִן הַכְּהֻנָּה״ (תוקוני בראשית יד כ). הַפָּקִיד שֶׁנֶּחְשַׁד בִּמְעִילָה הָעֳבַר מִמִּשְׂרָתוֹ. — [מָעֳבָר, יָעֳבַר]

~ פע׳ **עִבֵּר** פיו״ע 1 פ״י הֶעֱבִיר, שִׁלֵּב: ״וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר״ (מלכים א ו כא). 2* פ״ע עָבַר: ״מַעֲשֶׂה

שֶׁעָבְרָה בַּדְּלֵקָה עַד הַיַּרְדֵּן״ (תוספתא בבא קמא ו כב). ״נָשִׁים הַמְעַבְּרוֹת עַל הַדָּת מְאַבְּדוֹת אֶת הַכֹּל״ (ירושלמי כתובות לא ג). — [לְעַבֵּר, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ עֻ בַּ ר °, ראה להלן עֻבְּרָה צוּרָתוֹ. — [מְעֻבָּר, יְעֻבַּר]

~ הת׳ הִ תְ עַ בֵּ ר °, 1 °, הֶעֱבִיר: ״אַל תְּאַחֵר לָשׁוּב אֵלָיו (אֶל ה׳) וְאַל תִּתְעַבֵּר מִיּוֹם אֶל יוֹם״ (בן־סירא ה י). ״כַּמָּה דִּינִין דָּנוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר נַחֲלָתָן מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט אַחֵר״ (תנחומא בהר א). ״וְהוּא חוֹבוֹת הָאֵיבָרִים אֲשֶׁר תּוֹעַלְתָּן וְנִזְקָן מִתְעַבְּרוֹת אֶל זוּלָתוֹ כַּצְּדָקָה וְהַמַּעֲשֵׂר״ (חובות הלבבות, הבטחון ד). 2 ° [בדקדוק] ראה להלן: פֹּעַל מִתְעַבֵּר °. — [לְהִתְעַבֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

– עָבוֹר! °, קְרִיאָה מְסַכֶּמֶת בְּסִיּוּם דְּבָרָיו שֶׁל הַמְּדַבֵּר בְּטֶלֶפוֹן־שָׂדֶה אוֹ בָּאַלְחוּט.

– מַה שֶּׁעָבַר – עָבַר ° [על־פי ויקרא רבה ל, ושם בארמית: ״מה דאזל — אזל״] אֵין כְּדַאי לְטַפֵּל בְּמַה שֶּׁהָיָה: ״אֶלָּא מַה שֶּׁעָבַר עָבַר, עַכְשָׁו סַפֵּר לִי עַל שְׁאָר עִנְיָנֶיךָ״ (עגנון, אורח 390).

– עָבַר אֶת מִצְוָתוֹ, הֵפֵר אֶת פְּקֻדָּתוֹ, לֹא שָׁמַע בְּקוֹלוֹ: ״מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ?״ (אסתר ג ג).

– עָבַר אֶת פִּיו, הִמְרָה אֶת דְּבָרָיו, לֹא עָשָׂה כִּדְבָרָיו: ״חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־ה׳״ (שמואל א טו כד).

– עָבַר עַל מִצְוָה (עַל דִּין, עַל דְּבָרִים) °, לֹא קִיֵּם מִצְוָה, הֵפֵר דְּבָרִים: ״הוֹרוּ בֵּית־דִּין לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה״ (הוריות א א). ״אִם יֹאמַר גּוֹי לְיִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה״... (ירושלמי שביעית לה א). ״הֲרֵי שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי רוֹפֵא״ (בבא קמא פה.).

– עָבַר עַל גְּדוֹתָיו ° [בהשאלה על־פי יהושע ב טו, ושם ״מלא על גדותיו״] הִשְׁתַּפֵּךְ, לֹא יָכוֹל לְהָכִיל: ״וְהַלֵּב שׁוֹטֵף עוֹבֵר עַל גְּדוֹתָיו״ (ביאליק, צפרירים).

– עָבַר בְּרִית, הֵפֵר בְּרִית, לֹא קִיֵּם אֶת הַבְּרִית כַּמִּצְוָה: ״חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם־עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי״ (יהושע ז יא).

– עָבַר לִפְנֵי הַתֵּבָה ° (ברכות ה ג), הִתְפַּלֵּל כִּשְׁלִיחַ־צִבּוּר, שִׁמֵּשׁ כְּחַזָּן.

– עָבַר זְמַנּוֹ °, עָבְרָה עִתּוֹ °, חָלַף זְמַנּוֹ, הִתְיַשֵּׁן: ״עָבַר זְמַנּוֹ – אָסוּר בַּהֲנָאָתוֹ״ (פסחים ב א). ״אִם כֵּן לֹא עָבְרָה עוֹד עִתֵּנוּ!״ (ביאליק, ילדות).

– עָבַר עֲבֵרָה °, פָּשַׁע, עָשָׂה מַעֲשֶׂה אָסוּר: ״כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵרָה וְשָׁנָה בָּהּ... נַעֲשֵׂית לוֹ כְּהֶתֵּר״ (יומא פו:).

– עָבַר עָלָיו, קְרָהוּ, אֵרַע לוֹ: ״וְיַעֲבֹר עָלַי מָה״ (איוב יג יג). ״מִי הָיָה מְחַכֶּה לְיוֹסֵף שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כָּל הַצָּרוֹת הָאֵלּוּ שֶׁיִּהְיֶה מֶלֶךְ?״ (בראשית רבה פה). תְּלָאוֹת רַבּוֹת עָבְרוּ עַל הַפָּלִיט.

– עָבַר עַל מַאֲמָר (עַל סֵפֶר, עַל חִבּוּר) °, קָרָא אוֹ עִיֵּן בַּמַּאֲמָר כְּדֵי לְחַוּוֹת דַּעְתּוֹ עָלָיו אוֹ לְתַקֵּן אֶת סִגְנוֹנוֹ וְכַדּוֹמֶה.

– עָבַר עַל פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ °, קָרָא אֶת הַפָּרָשָׁה (כְּדֵי לְהִתְרַגֵּל בִּקְרִיאָתָהּ הָרְהוּטָה): ״לֹא עָבַרְתִּי עַל הַפָּרָשָׁה״ (שמות רבה מ).

– עָבַר עַל פֶּשַׁע, מָחַל, סָלַח, כִּפֵּר: ״מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ״ (מיכה ז יח).

– עָבַר לְסֵדֶר־הַיּוֹם °, הִפְסִיק אֶת הַדִּיּוּן בָּעִנְיָנִים שֶׁחָרְגוּ מִן הַמִּסְגֶּרֶת שֶׁנִּקְבְּעָה: ״אֵיךְ הִצְבַּעְנוּ אֶל סֵדֶר־הַיּוֹם לַעֲבֹר״ (אלתרמן, הטור ב 269).

– עָבַר לִפְלוֹנִי, סָלַח וּמָחַל לוֹ: ״לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ״ (עמוס ח ב).

– עָבַר בְּקֻלְמוּסוֹ עַל־ °, הִגִּיהַּ, תִּקֵּן פֹּה וָשָׁם שִׁבּוּשֵׁי סִגְנוֹן אוֹ כְּתִיב.

– עָבַר מִשּׁוּם־ °, חָטָא בְּ־, נִכְשַׁל בְּאִסּוּר שֶׁל־: ״עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה וּמִשּׁוּם מִשְׁקָל״ (בבא מציעא עה.). ״עוֹבֵר עָלָיו מִשּׁוּם בַּל תָּלִין״ (בבא מציעא קיב.).

– עָבַר אֶת הָרוּבִּיקוֹן ° [בהשאלה על־שם נהר הרוביקון שיוליוס־קיסר עבר אותו על אף איסורו של הסינט הרומי, ועל־ידי־כך פתח במלחמת האזרחים נגד פומפיוס שהביאה בסופה להקמת האימפריה הרומית העתיקה] עָשָׂה מַעֲשֶׂה מַכְרִיעַ, בִּצַּע פְּעֻלָּה גּוֹרָלִית שֶׁאֵין מִמֶּנָּה דֶּרֶךְ חֲזָרָה.

– עָבַר יוֹמוֹ (זְמַנּוֹ) בָּטֵל קָרְבָּנוֹ ° (ברכות כו.) [בהשאלה] כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר לֹא נַעֲשָׂה בְּמוֹעֲדוֹ יֵשׁ לְבַטְּלוֹ לִגְמָרֵי.

– עָבַר לְהַתְקָפָה °, שִׁנָּה אֶת הַמַּעֲרָךְ הַקּוֹדֵם וְהִתְחִיל בְּמִתְקָפָה.

– עָבַר בִּשְׁתִיקָה עַל־ °, 1. לֹא הִקְפִּיד וְלֹא הֵגִיב עַל מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם שֶׁנַּעֲשָׂה. 2. הִתְעַלֵּם, לֹא הִזְכִּיר עִנְיָן מְסֻיָּם.

– עָבְרָה עָלָיו רוּחַ, נָחָה עָלָיו רוּחַ, הִתְעוֹרֵר בּוֹ רֶגֶשׁ אוֹ רָצוֹן לִדְבַר־מָה: ״וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ״ (במדבר ה יד). אֵיזוֹ רוּחַ עָבְרָה עָלֶיךָ, יְדִידִי?

– עָבְרָה עָלָיו כּוֹס [בהשאלה מן איכה ד כא: ״גַּם עָלַיִךְ (אֱדוֹם) תַּעֲבָר־כּוֹס, תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי״] בָּא יוֹמוֹ, קִבֵּל אֶת עָנְשׁוֹ: ״גַּם מִירְאָה שֶׁמָּא גַּם אֲלֵיהֶם תַּעֲבֹר כּוֹס״ (שבט יהודה, כב). ״גַּם עָלֶיךָ עָבְרָה כּוֹס״ (שמעוני, פראמות ב כא).

– עָבְרָה הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה, הִתְפַּשְּׁטָה הַשְּׁמוּעָה בַּמָּקוֹם, רַבִּים הִתְחִילוּ לְדַבֵּר עַל עִנְיָן מְסֻיָּם: ״וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר: אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ!״ (מלכים א כב לו). ״וּבִמְדִינָה עָבְרָה רִנָּה: אֵין כְּמוֹ קְטִינָא!״ (ביאליק, קטינא).

– יַעֲבֹר עָלַי מָה, יִקְרֶה אֲשֶׁר יִקְרֶה, יִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה: ״הַחֲרִישׁוּ מִמֶּנִּי וַאֲדַבְּרָה־אָנִי וְיַעֲבֹר עָלַי מָה!״ (איוב יג יג).

– עוֹבֵר־אֹרַח (ישעיה לג ח), עוֹבֵר־דֶּרֶךְ (תהלים פ יג), הֵלֶךְ, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ – ראה עוד ערך עוֹבֵר.

– עוֹבֵר בָּטֵל °, ראה ערך עוֹבֵר, עוֹבֵר בָּטֵל.

– עוֹבֵר־וָשָׁב, הוֹלֵךְ לְכָאן וּלְכָאן, עוֹבֵר דֶּרֶךְ: ״וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֹבֵר וָשָׁב״ (יחזקאל לה ז). ״נְבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ, כָּל עוֹבֵר וָשָׁב מַנִּיחַ יָדוֹ עַל חָטְמוֹ וּמִתְרַחֵק מִמֶּנָּה וְהוֹלֵךְ״ (אבות דר׳ נתן יא). [וראה עוד ערך עוֹבֵר, עוֹבֵר וָשָׁב]

– עוֹבֵר חֹק °, עֲבַרְיָן, מֵפֵר חֹק: ״לְהַרְשִׁיעַ כּוֹל עוֹבְרֵי חוֹק״ (מגילת הסרכים, ה 7).

– עוֹבֵר לַסּוֹחֵר, 1. מְקֻבָּל עַל־יְדֵי הַסּוֹחֲרִים, שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַהֲלָכִים טוֹבִים בַּשּׁוּק: ״שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר״ (בראשית כג טז). ״אֲסִימוֹן

הוא שאינו עובר לסוחר" (ברקוביץ, תר' חיי שמד). 2 ° [בהשאלה] יש לו מהלכים, הוא מקבל ורגיל: "חשיבות זו שהיתה עוברת לסוחר לפני שנות מספר, אינה שוה כעת אפלו פרוטה אחת" (ביאליק, אריה יב).

– עובר ל־ *, קדם, לפני ש־: "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן" (פסחים ז:). "'היום' אסף עובר להופעתו כחמשת אלפים חותמים" (סוקולוב, אישים 187).

– לשעבר *, בזמן שעבר, בימים שלפני־כן, בשכבר הימים: "לשעבר כשהיתה הפרוטה מצויה היתה נפש אדם מתאוה לשמע דבר הלכה ודבר אגדה" (סופרים טז ד). "לשעבר היית בעל־הבית והקדוש־ברוך־הוא כהן, ועכשו נעשית כהן והקדוש־ברוך־הוא בעל־הבית" (שמות רבה לא, סוף). מלך לשעבר.

– חק ולא יעבר [שאול מן תהלים קמח ו: "ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור"] פקדה שאין לבטלה, צו שאין להפירו.

– תנאי ולא יעבר ° [על־פי הנ"ל], תנאי הכרחי לקיום ענין מסים.

– עד יעבר־זעם, עד שיחלף הרגז, עד שתשקטנה הרוחות: "חבי כמעט־רגע עד יעבר־זעם" (ישעיה כו כ). "כדי למהמה אותו עד יעבר־זעם עשה הרב את עצמו כמעין" (בארון, פרשיות 43).

– עברו יין, השתכר, שתה לשכרה: "הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין" (ירמיה כג ט). "זולל סובא העולם, יין ענבים עברו" (ביאליק, היה ערב).

– עבר מגדלתו *, ירד מגדלתו, פטר מתפקידו הנכבד: "נשיא שחטא ואחר־כך עבר מגדלתו" (הוריות ג א).

– כמוץ עובר, כצל עובר, כקש עובר, משלים מקראיים על דברים החולפים ואינם: "וכמץ עבר – המון עריצים" (ישעיה כט ה). "אדם להבל דמה, ימיו כצל עובר" (תהלים קמד ד). "ואפיצם כקש עובר לרוח מדבר" (ירמיה יג כד).

– יהרג ואל יעבר * [שאול מן פסחים כה: ולפי פירוש רש"י שם: "אם אמר נכרי לישראל הרוג או תהרג – יהרג ואל יעבור עבירה זו"] יש לקים את הדבר בכל תנאי ואין לותר עליו בשום אפן: "הפקדה שקבלתי הריהי בשבילי בחזקת 'יהרג ואל יעבר'"...

– העביר אותו מירשה °, לא נתן לו חלק בירשה.

– העביר אותו (ממשרתו מתפקידו וכדומה) ^, פטר: "היו ממנים הממנה ומעבירין המעבר" (כוזרי ג סה). "חסיד שהעבירו הפרנס משחיטתו" (עגנון, אלו יט). פקיד שמעל מעבירים אותו.

– העביר באש, שרף, הבעיר: "כל־דבר... תעבירו באש וטהר" (במדבר לא כג). "לא־ימצא בך מעביר בנו־ובתו באש" (דברים יח י).

– העביר דבר־מה לפלוני, מסר את הדבר לרשות פלוני: "והעברתם את־נחלתו לבתו" (במדבר כז ח). שופט־השלום העביר את הדין לבית־המשפט המחוזי.

– העביר את הזמן °, בלה את הזמן, הוציא את הזמן: "אם סופר אני, היאך העברתי את הזמן ולא כתבתי דבר?" (עגנון, אורח 428).

– העביר אותו על דעתו *, בלבל את דעתו, גרם לעוות הגיונו: "שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו" (עירובין מא:). "חסידותו המפלגה עוברת כל חק וגבול ומעבירה אותו על דעתו ועל בינתו" (ברקוביץ, תר' חיי רצ).

– העביר המועד [ירמיה מו יז], אחר, החמיץ את הזמן.

– העביר לאלהים, הקדיש, מסר לקדשה: "והעברת כל פטר רחם לה'" (שמות יג יב).

– העביר על מדותיו *, נהג לפנים משורת־הדין, התיחס בסלחנות: "כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו" (מגילה כח.).

– העביר קול ב־, הכריז, הודיע בגלוי: "ויעבירו קול ביהודה וירושלים לכל בני הגולה להקבץ ירושלים" (עזרא י ז).

– העביר שופר ב־, הכריז על־ידי תקיעה בשופר: "בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל־ארצכם" (ויקרא כה ט).

– מעביר פקק מעל פי צלוחית *, חולץ פקק מבקבוק, משל־גזמה על מי שעושה דבר־מה בקלות יתרה: "ויגש יעקב ויגל את האבן' כזה שמעביר פקק מעל פי צלוחית" (בראשית רבה יב).

– העביר שנה מעיני פלוני * [על־פי ברכות ס: ושם: "המעביר חבלי שנה מעיני"] עורר אותו משנתו, עשהו ער: "ברוך... המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי" (ברכות השחר). [ועל עצמו:] "העביר שנתו מעיניו והביט אחריו כל הלילה" (עגנון, כלה רפג).

– עבר דין *, עבר על הדין, שפט שלא בצדק: "עבור הדין שעבר על אחרים" (שמות רבה ל).

– עבר צורתו *, נפגם, נשחת: "אין מחיבין אותו לאכל... ולא תבשיל שעברה צורתה" (תוספתא שביעית ו ב).

– עברה צורתו *, 1 *. נפגמה צורתו, נשחת: "תעבר צורתו (של קרבן הפסח) וישרף" (פסחים ז ט). 2 °. נשתנתה צורתו.

– נתעברה צורתו ° (על־פי פסחים ט.): עברה צורתו, נשתנה מראהו: "בית־המדרש הישן נתעברה צורתו" (עגנון, אורח 14).

– פעל מתעבר ^ [בדקדוק ימי־הבינים] כנוי לפעל־יוצא, פעל שפעלתו עוברת לאחר: "שהיה 'המבעה' מתעבר והיה 'נבעו' בלתי מתעבר" (הרקמה לג'נאח טו, ועוד הרבה שם).

ב׳ עבר [אולי הרחבת המשמעות של א׳ עבר – העברת הזרע אל הנקבה; ארמית: עבר]

~ פע' ע ב ר, 1. פ"י נתן הריון, הפרה: "שורו עבר" (איוב כא י). 2 עברה * פע"י הרתה, נתרקם עבר במעיה: "הגוזל את הפרה ועברה אצלו" (תוספתא בבא קמא י א). "רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו" (קידושין לא:). "כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועברו עמה" (פסיקתא רבתי קצז) [וראה עוד להלן] – [לעבר, עברה, מעבר, מעברת, יעבר, תעבר]

~ פע׳ **עִ בְּ רָ ה** *, הֶרְתָה, נִתְרַקֵּם וָלָד בְּמֵעֶיהָ: "הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת וְאָמְרוּ לָהּ: מַה טִּיבוֹ שֶׁל עֻבָּר זֶה?" (כתובות א ט). [ראה עוד ערך מְעֻבָּר] — [מְעֻבֶּרֶת, תְּעֻבַּר]

~ הת׳ **נִתְ עַ בְּ רָ ה** *, קִבְּלָה הֵרָיוֹן, הָרְתָה: "גָּזַל פָּרָה וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ וְיָלְדָה" (בבא קמא ט א). "נִתְעַבְּרָה אִשְׁתּוֹ בְּבֵן זָכָר" (מועד קטן ט). — [לְהִתְעַבֵּר, נִתְעַבְּרָה, תִּתְעַבֵּר]

— **עִבֵּר אֶת הַחֹדֶשׁ** * (פסחים ד ט), הוֹסִיף יוֹם שְׁלֹשִׁים לַחֹדֶשׁ.

— **עִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה** *, הוֹסִיף חֹדֶשׁ לַשָּׁנָה כְּדֵי לְהַשְׁווֹת אֶת מַחֲזוֹר שְׁנוֹת־הַיָּרֵחַ לִשְׁנוֹת־הַשֶּׁמֶשׁ: "עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה" (סנהדרין יא:).

— **עִבֵּר אֶת הָעִיר** * (עירובין ה א), הִרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹת הָעִיר, הוֹסִיף בִּנְיָנִים בִּקְצוֹת הָעִיר.

— **חֹדֶשׁ מְעֻבָּר** * (ראש השנה ג א), חֹדֶשׁ שֶׁנּוֹסַף לוֹ יוֹם, חֹדֶשׁ מָלֵא בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם.

— **שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת** *, 1 *, שָׁנָה שֶׁנּוֹסַף לָהּ חֹדֶשׁ, כְּדֵי לְהַשְׁווֹת מַחֲזוֹר שֶׁל שְׁנוֹת־הַיָּרֵחַ לִשְׁנוֹת־הַשֶּׁמֶשׁ: "כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת – עִבּוּר שָׁנָה שְׁלֹשִׁים יוֹם" (ערכין ט:). "וְהַשָּׁנָה הַמְעֻבֶּרֶת אִם יִהְיוּ חֳדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן תִּהְיֶה יְתֵרָה עַל הַשָּׁנָה הַסְּדוּרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם" (רמב״ם, קידוש החודש יב ב). 2 ° [בלוח־השנים הכללי] שָׁנָה שֶׁבְּחֹדֶשׁ פֶבְּרוּאָר שֶׁבָּהּ יֵשׁ 29 יוֹם (לְעֻמַּת 28 יוֹם בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה).

— **נִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ** * (מכילתא בא ב), נוֹסַף לַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד.

— **נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה** * (מגילה א ד), נוֹסַף לַשָּׁנָה חֹדֶשׁ אֶחָד.

ג. עבר [מן עֶבְרָה כעס]

~ הת׳ **הִתְ עַ בֵּ ר** פ״ע הִתְקַצֵּף, כָּעַס, בָּא לִידֵי רֹגֶז: "שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבָּר וַיִּמְאַס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל" (תהלים עח נט). "מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי־כָלֶב עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל־רִיב לֹא־לוֹ" (משלי כו יז). — [לְהִתְעַבֵּר, מִתְעַבֵּר, יִתְעַבֵּר]

ד. עבר [מן עִבְרִי]

~ פע׳ **עִ בְ ר** ° פ״י נָתַן צוּרָה עִבְרִית, עָשָׂה לְעִבְרִי: "לְעַבֵּר הַיַּהֲדוּת וּלְיַהֵד הָעִבְרִית" (ביאליק, ׳הארץ׳ תרצ״ג). "יוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ (מִן הַמִּלּוֹן) מֵאוֹת שָׁרָשִׁים וּנְעַבֵּר צוּרָתָם וּנְיַהֲדֵם" (א״מ ליפשיץ, זכרונות ועד־הלשון תרע״ד) [ראה גם עִבְרֵת] — [לְעַבֵּר, מְעַבֵּר, יְ־]

~ הת׳ **הִתְ עַ בֵּ ר** °, נַעֲשָׂה לְעִבְרִי: "וּמַה יֵּשׁ לִנְהֹג בְּמִלִּים לוֹעֲזִיּוֹת שֶׁנִּתְעַבְּרָה צוּרָתָם?" (ביאליק, משנה לעם) [ראה גם הִתְעַבְרֵת] — [לְהִתְעַבֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

עָבָר ° ז׳ [מן עבר, עָבַר] 1 °, הַזְּמַן שֶׁחָלַף, הַיָּמִים שֶׁהָיוּ לִפְנֵי־כֵן: "הֶעָבָר אַיִן, הַהוֹוֶה כְּהֶרֶף־עַיִן וְהֶעָתִיד עֲדַיִן" (מימרה עממית). "כֵּיצַד אָמַרְתָּ, אֵין בּוֹכִים עַל הֶעָבָר, אִם כֵּן לֹא אֶבְכֶּה" (עגנון, אורח 392). לְעַם יִשְׂרָאֵל עָבָר גָּדוֹל. זִכְרוֹנוֹת מִן הֶעָבָר. עָבָר עָשִׁיר. 2 °, כְּלַל הַמַּעֲשִׂים וְהַהִתְנַהֲגוּת שֶׁל אָדָם בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: הַשּׁוֹפְטִים הִתְחַשְּׁבוּ בְּעָבְרוֹ הַטּוֹב שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם. 3 ° [בדקדוק] צוּרַת הַפֹּעַל הַמּוֹרָה עַל פְּעֻלָּה שֶׁנַּעַשְׂתָה בִּזְמַן שֶׁלִּפְנֵי־כֵן: לַפֹּעַל שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים: עָבָר, הֹוֶה וְעָתִיד. "כָּתַבְתִּי" – לְשׁוֹן עָבָר. "לִשְׁקֹל כָּל הַמִּלּוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עָבָר וְעוֹמֵד מִגִּזְרַת פֹּעַל" (אברהם אבן־עזרא, צחות ה). — [עֲבַר־, עֲבָרוֹ... עֲבַרְכֶם, עֲבָרָם]

— **לְשֶׁעָבַר** *, ראה ערך עבר.

עֵבֶר ז׳ [מן א. עבר; ארמית: עֲבַר] צַד: "שֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה" (שמואל א יד ד). "לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם" (שמות לב טו). "אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ" (ישעיה מז טו). "׳אַבְרָם הָעִבְרִי׳–כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מֵעֵבֶר אֶחָד וְהוּא מֵעֵבֶר אֶחָד" (בראשית רבה מב). "שְׁלוֹם רָחוֹק וְקָרוֹב שְׂאִי מִכָּל עֲבָרָיִךְ" (יהודה הלוי, א 55). [וראה עוד הצירופים להלן] — [עֵבֶר־, עֶבְרוֹ; עֲבָרִים, עֶבְרֵי־]

— **מֵעֵבֶר לְ־**, בְּצִדּוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל־: "וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא" (דברים ל יג). "וְהָלַךְ עַל־פִּי הַדִּבּוּר לִמְדִינוֹת הַיָּם וְאִיִּים רְחוֹקִים מֵעֵבֶר לְהָרֵי חֹשֶׁךְ" (מנדלי מו״ס, נז). הֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר מֵעֵבֶר לַדַּף.

— **מֵעֲבָרִים** [שאול מן ירמיה כב כ: "וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים", ושם "עֲבָרִים" – שֵׁם רכס הרים!] מִכָּל הַצְּדָדִים: קוֹלוֹת וּתְרוּעוֹת נִשְׁמְעוּ מֵעֲבָרִים.

— **עֵבֶר־הַיַּרְדֵּן** (דברים א א), כִּנּוּי לְחֶלְקָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הַמִּשְׂתָּרֵעַ בְּצִדּוֹ הַמִּזְרָחִי שֶׁל הַיַּרְדֵּן (קִצּוּרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם הַמָּלֵא: "עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה").

— **לְשׁוֹן־עֵבֶר** °, **שְׂפַת־עֵבֶר** °, מִשְּׁמוֹתֶיהָ שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית.

— **בְּעֶבְרֵי פִּי־פַחַת** [על־פי ירמיה מח כח], תֵּאוּר מְלִיצִי לְפִנָּה נִדַּחַת וּמְסֻכֶּנֶת, אוֹ לְמַצָּב שֶׁהוּא עַל סַף הַסַּכָּנָה.

— **לֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא** (דברים ל יג), הַדָּבָר אֵינֶנּוּ מֻפְלָא כָּל עִקָּר, הוּא מָצוּי וְרוֹוֵחַ בְּיוֹתֵר.

עֻבָּר*, עוּבָּר ז׳ [מן ב. עבר, עִבֵּר] יְצוּר חַי בְּרֵאשִׁית הִתְהַוּוּתוֹ: "עֻבָּר שֶׁבִּמְעֵי אִמּוֹ" (סנהדרין נז:). "שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ בְּצִדָּהּ" (בבא קמא ה א). הָעֻבָּר מִתְפַּתֵּחַ מִן הַבֵּיצָה (תָּא הַמִּין הַנְּקֵבִי) אַחֲרֵי הַפְרָאָתָהּ. עֻבַּר הָאָדָם מִתְפַּתֵּחַ בְּרֶחֶם הָאֵם. עֻבָּרוֹ שֶׁל הָעוֹף – בְּתוֹךְ בֵּיצָה קְשַׁת־קְלִפָּה, עֻבַּר הַצֶּמַח – בְּתוֹךְ הַזֶּרַע. [ובהשאלה:] "צוֹמֵחַ וְעוֹלֶה עֻבָּר שֶׁל רַעְיוֹן" (סוקולוב, במראות 118). — [עֻבַּר־, עֻבָּרוֹ; עֻבָּרִים, עֻבְּרֵי־]

— **מַה טִּיבוֹ שֶׁל עֻבָּר זֶה?** * [שאול מן כתובות א ט, ושם שאלה על עובר ממש] שְׁאֵלָה הֲלָצִית אוֹ לַגְלְגָנִית עַל טִיבוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: מִי הוּא זֶה וְאֵיזֶה הוּא?

עֻבָּרָה*, עוּבָּרָה נ׳ [מן ב. עבר, עִבֵּר] מְעֻבֶּרֶת, הָרָה: "וּמְבִיאִים נָשִׁים עֻבָּרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם" (פרה ג ב). "וְהָיִיתִי מֵרִיחַ רֵיחַ תַּבְשִׁילִין שֶׁמְּבַשְּׁלִים בָּהֶם וּמִתְאַוֶּה לָהֶם כְּעֻבָּרָה" (עגנון, אלו תנש). — [עֻבֶּרֶת־, עֻבָּרוֹת]

עֲבָרָה נ׳ [מן עבר, עָבַר] 1 *, עֲבִירָה, מַעֲבָר, גְּמָר: "(הַכֹּהֲנוֹת צְרִיכוֹת בְּדִיקָה) אַף בִּשְׁעַת עֲבָרָתָן מִלֶּאֱכֹל בַּתְּרוּמָה" (נידה א ז). 2 *, הֲלִיכָה אֶל הָעֵבֶר הַשֵּׁנִי, הַעְתָּקָה מִמָּקוֹם אֶל מָקוֹם: "חֲמוֹר טָעוּן גְּדָיִים וּבִשְׁעַת עֲבָרָתָן פָּשְׁטוּ צַוְּארֵיהֶן וְאָכְלוּ מִפֶּתַח הַחֲנוּת" (ירושלמי בבא קמא ג א). "הָעֲבָרָה שֶׁאֲנִי עוֹבֵר קָשָׁה הִיא" (שמות רבה טו). 3, מַעֲבָר, מַעְבָּרָה, כְּעֵין גֶּשֶׁר אוֹ רַפְסוֹדָה עַל־פְּנֵי נָהָר לְמַעֲבָר: "וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יט יט). — [עֲבֶרֶת־, עֲבָרוֹת, עֲבָרוֹת־]

עֲבֵרָה,* עֲבִירָה נ׳ [מן עבר, עָבַר] 1 *, חֵטְא, מַעֲשֵׂהוּ שֶׁל מִי שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוָה: "אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת" (סוטה ג.). "עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם

הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר״ (יומא ח ט). ״הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה״ (אבות ד ב). 2 ° [בחקיקה במדינת־ישראל] מַעֲשֶׂה אוֹ מֶחְדָּל שֶׁדִּינָם עֲנִישָׁה: עֲבֵרָה בִּתְחַבּוּרָה. עֲבֵרָה מוּסָרִית. עֲבֵרָה פְּלִילִית. — [עֲבֵרַת־, עֲבֵרוֹת, ־רוֹת־]

— **עֲבֵרָה גוֹרֶרֶת עֲבֵרָה*** (אבות ד ב), הַנִּכְשָׁל בִּדְבַר חֵטְא סוֹפוֹ לְהִגָּרֵר וְלַחֲטֹא חֲטָאִים נוֹסָפִים.

— **בַּעַל־עֲבֵרָה**^, עֲבַרְיָן, חוֹטֵא, פּוֹשֵׁעַ.

— **מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה***, מִצְוָה שֶׁלְּשֵׁם קִיּוּמָהּ נֶאֱלַץ אָדָם לַעֲבֹר עֲבֵרָה, מִצְוָה זוֹ פְּסוּלָה וַאֲסוּרָה: ״(לוּלָב הַגָּזוּל פָּסוּל מִשּׁוּם) מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה״ (סוכה ל.).

— **גְּדוֹלָה עֲבֵרָה לִשְׁמָהּ מִמִּצְוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ*** (הוריות י:), מוּטָב לַעֲבֹר עֲבֵרָה לְשֵׁם מַטָּרָה טוֹבָה מִלְּקַיֵּם מִצְוָה שֶׁאֵין בָּהּ שׁוּם כַּוָּנָה.

— **הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה קָשִׁים מֵעֲבֵרָה*** (יומא כט. ושם: קָשׁוּ) 1 °. הַמַּחֲשָׁבוֹת עַל דְּבָרִים אֲסוּרִים, הַיְּצָרִים וְהַתַּאֲווֹת קָשִׁים לָאָדָם יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה הָעֲבֵרָה גּוּפָהּ. 2 ° [יש משתמשים במימרה גם בהוראה:] דִּמְיוֹן בִּלְתִּי־טָהוֹר וְתַאֲווֹת כְּמוּסוֹת מְעִידוֹת עַל שְׁחִיתוּת וְקִלְקוּל מוּסָרִי יוֹתֵר מִבִּצּוּעַ הָעֲבֵרָה גּוּפָהּ.

— **סַרְסוּר לִדְבַר־עֲבֵרָה**^, כִּנּוּי לְמְתַוֵּךְ בַּעֲסָקִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים, בְּיִחוּד בְּעִסְקֵי זְנוּת וְנִאוּף [ראה ערך סַרְסוּר]

— **שְׂכַר עֲבֵרָה – עֲבֵרָה*** (אבות ד ב), עָנְשׁוֹ שֶׁל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה הוּא בְּכָךְ שֶׁהוּא נִכְשָׁל בַּעֲבֵרוֹת נוֹסָפוֹת.

— **אֵין שָׁלִיחַ לִדְבַר עֲבֵרָה*** (קדושין מב:), כְּלָל בַּתַּלְמוּד: אֵין הַשָּׁלִיחַ יָכוֹל לְהַטִּיל אֶת הָאַשְׁמָה כֻּלָּהּ עַל שׁוֹלְחוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ אוֹתוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרָה, מְבַצֵּעַ הָרָעָה נוֹשֵׂא בָּאַחְרָיוּת וְלֹא (אוֹ: לֹא רַק) שׁוֹלְחוֹ.

עֶבְרָה נ׳ [ראה ג׳ עבר, הִתְעַבֵּר] כַּעַס, קֶצֶף, חָרוֹן: ״יְשַׁלַּח־בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה״ (תהלים עח מט). ״מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה״ (ישעיה יד ו). ״וַיַּעֲבִיר קָמֶיךָ בְּשׁוֹאוֹת וַעֲבָרוֹת״ (גבירול, א 141). — [עֶבְרַת־, עֲבָרוֹת, עֶבְרוֹת־]

— **יוֹם עֶבְרָה**, יוֹם עֲבָרוֹת, יוֹם צָרָה וּפֻרְעָנוּת: ״יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא, יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה״ (צפניה א טו). ״כִּי לְיוֹם אֵיד יֵחָשֶׂךְ רָע לְיוֹם עֲבָרוֹת יוּבָלוּ״ (איוב כא ל). [ובשינוי נסמך:] ״חוֹלְלוּהָ מוֹקְדֵי לֶהָבוֹת בְּלֵיל הָעֲבָרוֹת״ (ביאליק, מגילת ה).

עִבְרוּר° ז׳ [מן עִבְרִי, עִבְרִית] הֲפִיכָה לְעִבְרִית, עִבְרוּת, מַתַּן צוּרָה עִבְרִית: עִבְרוּר הַמֻּנָּחִים הַטֶּכְנִיִּים הַלּוֹעֲזִיִּים. עִבְרוּר הַשֵּׁמוֹת הַלּוֹעֲזִיִּים. ״עַל מָה יְהוּדִים מְשׂוֹחֲחִים? מוּבָן, עַל עִבְרוּר ׳קַרְנְבָל׳״ (פרסקי, קול המועד 110). [ראה גם עִבְרוּת] — [עִבְרוּר־]

עִבְרוּת° נ׳ [מן עִבְרִית] מַתַּן צוּרָה עִבְרִית, עִבְרוּר: עִבְרוּת הַשֵּׁמוֹת הַלּוֹעֲזִיִּים. — [עִבְרוּת־]

עִבְרִי תו״ז [אולי על־שום עֵבֶר נכדו של שֵׁם בן נח; או על־שום עֵבֶר־הַנָּהָר, הוא נהר פרת, שממנו בא אברהם אבי־האומה; יש מקשרים עם השם habiru שבאגרות תל־עמארנה] 1. יִשְׂרְאֵלִי, יְהוּדִי, אָדָם מִזֶּרַע אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב: ״וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי״ (שמות ב יא). ״וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת״ (שמות א טו). ״מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה״ (שמות ב ו). ״עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא״ (יונה א ט). ״וּמִי אַתָּה, שָׁמִיר... לִפְנֵי נַעַר עִבְרִי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה?״ (ביאליק, המתמיד). ״אִשָּׁה עִבְרִיָּה, מִי יֵדַע חַיָּיִךְ?״ (יל״ג, שירה קכט). 2 ° שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁל הַיְּהוּדִים: הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית. 3 °. שֶׁל לְשׁוֹן יִשְׂרָאֵל, שֶׁבַּלָּשׁוֹן הָעִבְרִית: תַּרְגּוּם עִבְרִי לְשֶׁקְסְפִּיר. מִלּוֹן עִבְרִי. דִּקְדּוּק עִבְרִי. סִפְרוּת עִבְרִית. — [עִבְרִיָּה, עִבְרִים, עִבְרִיּוֹת; עִבְרִית, עִבְרִיִּים, עִבְרִיּוֹת]

— **כְּתָב עִבְרִי***, 1 °, צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן בִּכְתִיבָה אוֹ בִּדְפוּס. 2*, כִּנּוּי לִכְתָב הַכְּנַעֲנִי־הַפֵּנִיקִי הַקַּדְמוֹן שֶׁאֲבוֹתֵינוּ הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בִּימֵי הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי: ״בַּתְּחִלָּה נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּכְתָב עִבְרִי וּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ״ (סנהדרין כא:). [לדעה אחרת:] כִּנּוּי לְטֹפֶס סֵפֶר־הַתּוֹרָה הַקַּדְמוֹן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְנִשְׁתַּבֵּשׁ, עַד שֶׁהֶעֱלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל אֶת הַטֹּפֶס ״הָאַשּׁוּרִי״ (הַמְאֻשָּׁר).

כתב עברי
טור א׳ - בימינו, ב׳ - עתיק

— **לָשׁוֹן עִבְרִי(ת)***, 1 ° [בימינו] לְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ, הַלָּשׁוֹן שֶׁנִּכְתְּבוּ בָּהּ הַמִּקְרָא וְהַמִּשְׁנָה, וְהַסִּפְרוּת הָעִבְרִית שֶׁאַחֲרֵיהֶם, הַלָּשׁוֹן הָרִשְׁמִית הַמְדֻבֶּרֶת בֵּין הַיְּהוּדִים בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל: הָאָקָדֶמְיָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. 2* [בתקופת התלמוד] כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָאֲרָמִית שֶׁהָיְתָה מְדֻבֶּרֶת בִּתְקוּפַת הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים (מגילה יח.).

עִבְרִיּוּת° נ׳ [מן עִבְרִי] אֹפִי עִבְרִי, מְצִיאוּתָהּ שֶׁל הָרוּחַ הָעִבְרִית אוֹ שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית: ״עִם כָּל עִבְרִיּוּתוֹ הַגְּדוֹלָה, רָחוֹק הוּא מֵרוּחָם שֶׁל הַנְּבִיאִים״ (קלוזנר, יוצרים ג 196). ״עִבְרִיּוּתוֹ הַלְּשׁוֹנִית שֶׁל הַמְאַסֵּף״ (ביאליק, על חכמת). ״וּמִתְיַמְּרִים בְּאַהֲבַת עַמָּם, בְּעִבְרִיּוּתָם, בָּאִידֵיאָלִים הַנִּצְחִיִּים״ (ברנר, ג 98). ״וְעוֹד סְגֻלָּה אַחַת — עִבְרִיּוּתָם, מֻשְׁרָשִׁים הֵם בְּקַרְקַע הַתַּנַ״ךְ״ (רחל, ר). ״וּמֵהֶן בּוֹלְטוֹת בְּעִבְרִיּוּתָן הַצִּיּוּרִית״ (אריכא, ג 226). — [עִבְרִיּוּת־]

עֲבַרְיָן*, עבריין ז׳ [מן עבר; עֲבֵרָה; ארמית: עֲבַרְיָנָא] בַּעַל־עֲבֵרָה, עוֹבֵר עֲבֵרוֹת, חוֹטֵא: ״הַמַּקְשֶׁה עַצְמוֹ לָדַעַת... נִקְרָא עֲבַרְיָן״ (נידה יג:). ״אָנוּ מַתִּירִים לְהִתְפַּלֵּל עִם הָעֲבַרְיָנִים״ (כל נדרי ליל יום־כיפור). ״וְלֹא שֶׁהָיָה עֲבַרְיָן לְתֵאָבוֹן אוֹ לְהַכְעִיס״ (ביאליק, התצוצרה א). הָעֲבַרְיָן נִתְבַּע לַדִּין. — [עֲבַרְיָנִית, עֲבַרְיָנִים, ־נִיּוֹת]

עֲבַרְיָנוּת^, עברייניות נ׳ [מן עֲבַרְיָן] בִּצּוּעַ פְּעֻלּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עֲבֵרוֹת, הֲפָרַת חֹק: הַמִּשְׁטָרָה נִלְחֶמֶת בָּעֲבַרְיָנוּת. בְּעָיַת הָעֲבַרְיָנוּת בְּקֶרֶב הַנֹּעַר הֶעָזוּב. — [עֲבַרְיָנוּת־]

עִבְרִית* נ׳ [ראה עִבְרִי] 1 °. הַלָּשׁוֹן הַהִיסְטוֹרִית הַקְּדוּמָה שֶׁל הַיְּהוּדִים, הַלָּשׁוֹן שֶׁבָּהּ נוֹצְרוּ וְנִכְתְּבוּ כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ וְהַמִּשְׁנָה וּשְׁאָר יְצִירוֹת־יְסוֹד שֶׁל הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית. הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית קָמָה לִתְחִיָּה בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים לְאַחַר תְּקוּפַת קִפָּאוֹן בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת הַגָּלוּת, וְהִיא עַתָּה הַלָּשׁוֹן הַמְדֻבֶּרֶת הָרִשְׁמִית בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. הָעוֹלִים לְיִשְׂרָאֵל לוֹמְדִים עִבְרִית. שִׁעוּרֵי־עֶרֶב לְעִבְרִית. 2* [בימי־התלמוד] כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָאֲרָמִית שֶׁהָיְתָה מְדֻבֶּרֶת בְּפִי הַיְּהוּדִים בִּתְקוּפַת הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים (מגילה יח.).

– אינך מבין עברית?° [בלשון-הדיבור, בלגלוג] כלום אינך מבין מה שאמרתי לך?

עבריתן° ז׳ [מן עברית] מומחה בידיעת הלשון העברית. – [עבריתנית, עבריתנים, ־תני־, ־ניות]

עברר [מן עברי, עברית; ראה גם עברת]

~ פִּע׳ **עברר** ° פ״י הפך לעברית, קבע מנח עברי במקום לועזי: ועד־הלשון עברר מנחים לועזיים רבים. רבים מבני הישוב עבררו את שמות־המשפחה הלועזיים – [לעברר את־, מעברר, יעברר]

~ הת׳ **התעברר** °, נהפך לעברית, קבל צורה עברית: מנחים לועזיים רבים התעבררו בארץ. – [להתעברר, מתעברר, ית־]

עברת [מן עברית; ראה גם עברר]

~ פִּע׳ **עברת** ° פ״י נתן צורה עברית, הפך לעברי, עברר: רבים מאזרחי ישראל עברתו את שמותיהם הלועזיים. – [לעברת את־, עברתי, מעברת, יעברת]

~ פֻּע׳ **עברת** °, נתנה לו צורה עברית: שמות לועזיים מעברתים. – [מעברת, יעברת]

~ הת׳ **נתעברת** °, נעשה עברי בצורתו או בלשונו: מנחים לועזיים רבים נתעברתו בימינו. – [להתעברת, מתעברת, ית־]

עבש [קרוב אל עפש, יבש; ארמית: עפש; ערבית: עבש זעף]

~ פָּע׳ **עבש** פ״ע התעפש, התכסה עבש, רקב: "עבשו פרדות תחת מגרפתיהם" (יואל א יז). "בטיט הפריכם ועבש וכלח אונם הרטיט" (סידור רס״ג, רפג). "בנודי עששו עיני ועבשו עצמי כאשר עבשה פרודה" (הנגיד, דיואן 207). "זרע גד אשר נפל אל־רפש ועבש" (ביאליק, שירת). הלחם שהיה מנח באויר הלח עבש. [ובהשאלה:] "על הספרות העברית השפיע... השפעה חיונית מיחדת שלא נתן אותה לעבש בפנה השוממה של חובשי בית־המדרש" (ברקוביץ, הראשונים רמח). – [לעבש, עבשה, עבש, יעבש]

~ פִּע׳ **עבש** ° פ״י כסה עבש, גרם להתעפשות: "רוח צח כי יחלף על פניהו יביא רקב בו ויעבשהו" (יל״ג, שירה רסב). לחות ואי־נקיון מעבשים את המזונות. – [לעבש את־, מעבש, יעבש]

~ פֻּע׳ **עבש** °, כסה עבש: לחם מעבש. – [מעבש, יעבש]

~ הת׳ **נתעבש** °, התכסה עבש: "טעם של בולבוסין אפויים שנתעבשו" (מגד, חדוה 19). "נמלא כלו טחיבות של גשם וריח של שלכת־אלמונים שנתעבשה" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 15). "מראה קודר... שנתעבש והשחיר מגשמים" (אריכא, ב 208). [ובהשאלה:] "מת לבו בקרבו ונתעבש" (פיארברג, 148). "התעסקו שני אלה באיזו עירה מצרית בהוראה ונתעבשו" (בארון, פרשיות 473). "כאותות שנותן מנצח לתזמרתו כשזו נתעבשה משהו" (יזהר, קיץ 85). – [להתעבש, מתעבש, ית־]

~ הִפ׳ **העביש** ° פע״י 1 פ״ע כסה עבש, הרקיב: "נשתמר טחב עתיק עם ריח לבונה מעבישה" (שניאור, שירים רפט). [ובהשאלה:] "הלא עולם זה עצמו החנוט והמעביש מזקן" (ברקוביץ, סיפורים תצח). "נורא שאי־אפשר לקבר דרכים שהעבישו כדרך שקוברים חיים שמתו" (יזהר, מישור 101). 2 פ״י גרם לעבש, עבש: הרטיבות העבישה את המזונות. [ובהשאלה:] "להחליא חטם ולהעביש נשימה ולסמא עינים" (יזהר, שיירה 111). – [להעביש, מ״, י־]

עבש° ת׳ [מן עבש, עבש] מעפש, מכסה עבש: "כמשה ויבשה, נמסה ועבשה" (יוצר יום-כיפור, כי יחנה) "מקורו יבש ולחמו עבש" (הריזי, תר׳ איתיאל כו 223). "אותו כתל היה... טחוב ועבש ושופע מין זעה ירקה" (ביאליק, ספיח). "אוירו של המדור הצר היה מלא ריחות זפת ודגים עבשים וזעת אדם" (שנהר, ב 177). [ובהשאלה:] "וממצמץ בעיניו הירקות והעבשות מרב הגות בתורה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים 17). – [עבשה, עבשים, ־שות]

א. **עבש°, עובש** ז׳ [מן עבש, עבש] מיני פטריות המתפתחות על חמרים אורגניים בתנאי לחות או רקבון (Mucor): לחם המנח בלחות זמן ממשך מתכסה עבש אפר־ירקרק. – [עבש־, עבשו; עבשים, עבשי־]

ב. **עבש*, עובש** ז׳ (תוספתא עוקצין א ה), נסח אחר של שם העץ והפרי 'חבוש' [ראה ערך חבוש]

עבשון° ז׳ [מן עבש] עבש, רקב: "אותו נשר מלים מזרי הנביאים אשר יגישו אותן בעבשונן הריחני" (יעקב שטינברג, תג). – [עבשון־]

עבשושי° ת׳ [מן עבש, עבש] שיש בו עבש קל, מעבש כלשהו: "ונחזור בחשך כשהטל נודף טחב עבשושי, כמתוך שק רטב ישן" (יזהר, מישור 123). "הריח את האפלה העבשושית" (שמיר, הוא הלך 164). – [עבשושית, ־שיים, ־שיות]

עבשות° נ׳ [מן עבש] עבש, רקב: "ולטהר עבשות אויר ארץ לא מטהרה" (מאפנהיים, ארבע כוסות, כוס תנחומים ד). "לטהר צחנת האויר ועבשותו היינית" (סברסקי, אקוסטה א 49). – [עבשות־]

עבת [קרוב אל עבט, עות; ראה להלן עבת]

~ פִּע׳ **עבת** פ״י 1, עות, סלף, עקש: "והגדול דבר הות נפשו הוא ויעבתוה" (מיכה ז ג). "ועקלו נתיבותיה ועבתו מלותיה ותבותיה" (הקדמת יהודה אבן־תבון ל'הרקמה' לג׳נאח, ב). 2 ° [על־פי הבנה במקרא לעיל במשמעות עבת] קלע, סעף וסבך: "ויעבתו נטעי תלאותיו" (משה אבן־עזרא, א 11). "ארוג ועבת אותמו לזקים נעלמים ועבים" (טמקין, שירים ע). "ויעבת את יערות מולדתי על ראשי" (בת-מרים, שירים 34). 3 °, קשר, אסר: "רק חבל עב יעבת רגל הפרה אל עץ אחד" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפג). "מלמד לעבת זנבותיהם של שורים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 171). – [לעבת את־, מעבת, יעבת]

~ פֻּע׳ **עבת** °, סבך, נקלע: "'מעשי עבות'–שלא היו עשויות כן, אלא מעבתין בארך כעין חבלים שלנו" (רשב״ם, שמות כח יד, מהד׳ ראזין). "ראשיהם מרבי הענפים מעבתים וסבוכים זה בזה" (מגדלי מו״ס, רמ). – [מעבת, יעבת]

~ הת׳ **התעבת** °, הסתבך, נעשה עבת: "ויתעבתו גבות עיניו ויהי מצחו כשמי עבים" (כהן, שירים קעא). "כאן, כמובן, נכפלה, נשלשה, נתעבתה האהבה הזאת אל החיים" (ברנר, א 410).

״נִתְעַבְּתָה לְשׁוֹנִי בְּפִי וְנִתְקַשֵּׁיתִי לוֹמַר דָּבָר״ (עגנון, סמוך 112). — [לְהִתְעַבֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

עָבֹת, עֲבוֹת ת׳ [ראה עבת] 1. מְסֻבָּךְ, מְסֹעָף, בַּעַל עֲנָפִים מְרֻבִּים וּסְבוּכִים זֶה בָּזֶה: ״וְתַחַת כָּל־אֵלָה עֲבֻתָּה״ (יחזקאל ו יג). ״וְכָאן אֵין יִשּׁוּב וְאֵין כְּלוּם, אֶלָּא יְעָרוֹת עֲבֻתִּים וּשְׁלוּלִיּוֹת״ (עגנון, כלה סט). [ובהשאלה:] ״הָרִים גָּבוֹת עֵינָיו הָעֲבֻתּוֹת לְמַעְלָה״ (ביאליק, יונה). — [עֲבֻתָּה, עֲבֻתִּים, עֲבֻתּוֹת]

ע״ג ר״ת 1. עַל־גַּבֵּי. 2. עֲבוֹדַת־גִּלּוּלִים; עוֹבֵד־גִּלּוּלִים.

עָג פ״י חָג, עָשָׂה עִגּוּל — ראה ב. עוג.

א. **עגב** [ערבית: עַגִ׳בַ התפעל, אהב]

~ פָּע׳ **עָגַב** פ״ע חָשַׁק, הִתְעַלֵּס בָּאֲהָבִים, חָזַר אַחֲרֵי הַמִּין הַשֵּׁנִי לְבַקֵּשׁ אַהֲבָתוֹ: ״אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר עָגְבָה״ (יחזקאל כג יב). ״וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעְגַּב עַל־מְאַהֲבֶיהָ״ (יחזקאל כג ה). ״נַפְשִׁי בְּיָפְיֵךְ מָאֲסָה, לְשָׁוְא עָלַי תַּעְגְּבִי״ (גבירול, א 14). ״נַפְשׁוֹ שֶׁל נַפְתָּלִי עָגְבָה עַל הַנַּעֲרָה צִפּוֹרָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכה). ״הֵן עוֹד יַלְדָּה אַתְּ וּכְבָר עוֹגֶבֶת, קַלַּת־דַּעַת!״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 156). [ובהשאלה:] ״הָיָה עוֹגֵב בְּעַצְמוֹ עַל הַ׳מּוֹזָה׳ וּמְכַבֵּד בְּמִסְתָּרִים אֶת מְיֻדָּעָיו הַסּוֹפְרִים בִּקְרִיאַת כְּתָבָיו״ (ברקוביץ, הראשונים קצח). — [לַעְגֹּב, עוֹגֵב, יַעְגֹּב, תַּעְגֹּב]

~ פִּע׳ **עִגֵּב** ^ פ״ע עָגַב, הִתְעַלֵּס בָּאֲהָבִים: ״כֹּה וָכֹה סוֹבֶבֶת לְפָנָיו... וּמִינֵי עֲגָבִים מְעַגֶּבֶת עָלָיו״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 237). — [לְעַגֵּב, מְ־, יְ־]

ב. **עגב** [מן עוּגָב]

~ פִּע׳ **עִגֵּב** ° פ״י הִשְׁמִיעַ (הָעוּגָב) קוֹלוֹ: ״הַחֲלִילִים מְחַלְּלִים... עוּגַב הָעוּגָב״ (שלונסקי, תר׳ טיל 169). — [לְעַגֵּב, עוּגַּב, יְעֻגַּב]

~ פִּע׳ **עִגֵּב** ° פ״י נִגֵּן בְּעוּגָב: ״עִגֵּב עַל עוּגָב״ (גרינברג, בלדה מן הנוף הישר). — [לְעַגֵּב, מְ־, יְ־]

עֶגֶב, עָגָב ז׳ [מן א.עגב] [במקרא רק בריבוי: עֲגָבִים] מְזִמּוּתֵי אַהֲבָה, הִתְעַלְּסוּת בָּאֲהָבִים: ״פְּגָרוֹ (דָּוִד) טוֹב־רֹאִי מְנַשֵּׁף בְּעָגֶב״ (פיוטים, סידור 668). ״אֵלֶּה הֵם בְּנֵי הָעֶגֶב: בְּנֵי תַעֲנוּג וְגִיל עָלוֹב״ (המאירי המוקד קכה). [ובריבוי:] ״כִּי עֲגָבִים בְּפִיהֶם״ (יחזקאל לג לא). ״יַיִן עֲגָבִים עֲבָרוֹ״ (ביאליק, היה ערב). ״וְאָדָם וּבְהֵמָה מְתֻנִּים עֲגָבִים״ (ש׳ שלום, שירים תכח). — [עֶגֶב־, עֲגָבִים, עַגְבֵי־]

— **שִׁיר־עֲגָבִים**, פִּזְמוֹן־אַהֲבָה, שִׁיר רָצוּף דִּבְרֵי אַהֲבָה חוּשָׁנִית: ״כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן״ (יחזקאל לג לב).

— **דֶּרֶךְ־עָגָב** ° [בסגנון הלצי, על־משקל ׳דֶּרֶךְ־אַגַּב׳], מַעֲשֵׂה־עֲגָבִים, בְּחִזּוּרֵי־אַהֲבָה: ״וְכִי סְבוּרִים אַתֶּם כִּי אֲהַבְתִּי אֲשֶׁר אָהַבְתִּי אֶת בְּחִירַת־לִבִּי עֲשׂוּיָה הָיְתָה לַהֲנִיאֵנִי חַס־וְשָׁלוֹם מִלֶּאֱכֹל, דֶּרֶךְ־עָגָב, בְּתַאֲוַת־עֵינַיִם חֲמוּדוֹתֵיהֶן שֶׁל שְׁאָר בְּנוֹת הַצֹּאן?״ (שלונסקי, תר׳ קולא 78).

עֻגָּב, ראה עוּגָב.

עֲגַבְגַּב ° ז׳ [מן עֶגֶב] עֶגֶב קַל, הִתְעַלְּסוּת קַלָּה בָּאֲהָבִים, פְלִירְט: ״הַמְשׁוֹרֵר מְגַנֶּה כְּאֶחָד נְזִירוּת מִתְחַסֶּדֶת וַעֲגַבְגַּבִּים הֶפְקֵרִיִּים״ (רגלסון, חקוקות 347). — [עֲגַבְגַּב־, עֲגַבְגַּבִּים, עֲגַבְגַּבֵּי־]

עֲגָבָה נ׳ [מן עגב] תְּשׁוּקָה מִינִית, אַהֲבַת בְּשָׂרִים: ״וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ וַתַּשְׁחֵת עַגְבָתָהּ מִמֶּנָּה וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ״ (יחזקאל כג יא). — [עַגְבַת־, עֲגָבוֹת, עַגְבוֹת־]

— **עֲגָבוֹת*** נ״ר שֵׁת, עַכּוּז, אֲחוֹרַיִם, הַשְּׁרִירִים הַבְּשָׂרִיִּים שֶׁמִּסָּבִיב לְפִי־הַטַּבַּעַת: ״הַוָּלָד... שְׁתֵּי אַצִּילָיו עַל שְׁתֵּי אַרְכֻּבּוֹתָיו וּשְׁתֵּי עֲקֵבָיו עַל שְׁתֵּי עַגְבוֹתָיו וְרֹאשׁוֹ מֻנָּח לוֹ בֵּין בִּרְכָּיו״ (נידה ל:).

עַגְבוּת ^ נ׳ [מן עגב] תַּאֲוָה מִינִית, מַעֲשֵׂה עֲגָבִים: ״עַגְבוּת זָכָר חֶרְמַת בְּהֵמָה״ (סידור רס״ג, קסח). — [עַגְבוּת־]

עַגְבָן ° ז׳ [מן עגב, עֶגֶב] אַהֲבָן, מְאַהֵב: ״אוּלַי אֵין זֶה אֶלָּא תַּכְסִיס בָּדוּק שֶׁל עַגְבָן?״ (סערוני, נסים 153). — [עַגְבָנִית, עַגְבָנִים, ־נִיּוֹת]

עַגְבָנוּת ° נ׳ [מן עגב] גַּנְדְּרָנוּת מִינִית, כִּרְכּוּרֵי־אַהֲבָה, קוֹקֶטִיּוּת: ״הִיא הֵאִירָה פָּנִים וְעָשְׂתָה מֵעֵין תְּנוּעָה שֶׁל עַגְבָנוּת״ (ברנר, א 45). ״לִרְמֹז רְמִיזָה קַלָּה בְּעַיִן אַחַת אוֹ בִּמְשִׁיכַת שְׂפָם, לְשֵׁם עַגְבָנוּת״ (שביאור, פנדרי א 143). ״בְּנַפְתּוּלֵי עַגְבָנוּת מוֹקִיוֹנִית״ (יזהר, צקלג 528). — [עַגְבָנוּת־]

עַגְבָנִי ° ת׳ [מן עַגְבָנוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם עַגְבָנוּת וְכִרְכּוּרֵי־אַהֲבָה, קוֹקֶטִי: ״אָמְנָם כֵּן אַהֲבָה עַגְבָנִית... לֹא הָיוּ יוֹדְעִים אֲבוֹתֵינוּ בִּימֵיהֶם״ (מגדלי מו״ס, רפ). ״אַתָּה אוֹהֵב אוֹתָהּ גַּם עַתָּה... אֶת מִי?... אֶת זוֹ הָעַגְבָנִית?״ (גנסין, א 38). ״אֲפִלּוּ חֲרִיקָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת תַּאֲוָנִית וְעַגְבָנִית״ (סוקולוב, במראות 458). ״הִיא הָיְתָה אִשָּׁה שְׁחוֹרָה וְנָאוָה וּמְעַט עַגְבָנִית״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עו). ״מֵשִׁיב לָהּ הַנֶּהָג וּמַבָּטוֹ עַגְבָנִי״ (שרירא, עזה 29). — [עַגְבָנִית, עַגְבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַגְבָנִיָּה ° נ׳ [מן עגב; בהקבלה לשם העממי בכמה מלשונות אירופה שמשמעותו: ׳תפוח־אהבה׳] יָרָק־גַּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים; הַפְּרִי אָדֹם וְעָסִיסִי, נֶאֱכָל כְּשֶׁהוּא חַי אוֹ מְבֻשָּׁל (Solanum lycopersicum). [עַגְבָנִיַּת־, עַגְבָנִיּוֹת]

עגבניה

עַגֶּבֶת ° נ׳ [מן עגב] מַחֲלַת־מִין מִדַּבֶּקֶת, סִיפִילִיס [ראה ערך סִיפִילִיס]

עֻגָּה, ראה עוּגָה.

עֲגָה* נ׳ [הגיזרון אינו ברור; אולי קיצור מן לַעַג] לְשׁוֹן־הֶדְיוֹט, נִיב־הֲמוֹנִי, דִּיאָלֶקְט, סְלֶנְג: ״הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו... וּבַגְּבוּלִין וּבִלְשׁוֹן עֲגָה״ (סנהדרין קא:). לָשׁוֹן סִפְרוּתִית וּלְשׁוֹן עֲגָה. עֲגָה שֶׁל חַיָּלִים. — [עֲגַת־, עֲגוֹת]

עִגּוּב ^, **עִיגוּב** ז׳ [מן עגב, עֶגֶב] חֲשִׁיקָה, חִזּוּרֵי־אַהֲבָה: ״דֶּרֶךְ הָעִגּוּב וְהַתַּאֲוָה״ (ברכיה הנקדן, החיבור והמצרף 23). ״אָמַר... בְּהַבִּיטוֹ מִן הַצַּד בְּעֵינַיִם בַּיְשָׁנִיּוֹת... אֶל עִגּוּבָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ עַל הָעַלְמָה הַיָּפָה״ (ברקוביץ, סיפורים תעו). — [עִגּוּב־, עִגּוּבִים, ־בֵי־]

עָגוּב ° ת׳ [מן עגב, עֶגֶב] אָהוּב, חָשׁוּק: ״עַד מָה בְּלֹא עִתּוֹ יָדַע הוּא לַעֲגוּבוֹת הַסְּעַר לִבָּבִי״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 17). — [עֲגוּבָה, עֲגוּבִים, עֲגוּבוֹת]

עגול*, עיגול ז׳ [מן עגל] 1 ^, חלק מישור המגבל על־ידי מעגל, שטח עגל: ״דמות הלבנה במים כדמות עגול״ (רש״י סנהדרין לט.). שטח העגול πr^2 (רבוע הרדיוס כפול 3.14). 2*, גוף עגל או כדורי: ״עגולי שלג״ (תוספתא מקואות ה ח). ״עגול של דבלה״ (תרומות ב א). 3 °, מתן צורה עגלה לדבר־מה: עגול בצק על־ידי לישה. עגול מספרים (ראה להלן) — [עגול־, עגולים, עגולי־]

עיגול

— **עגול־הגת*** (שבת א ט), קורת־עץ עגלה או מכבש עגל לסחיטת הענבים.

— **עגול־דבלה*** (תרומות ב א), דבלים כבושות ומהדקות בתבנית עגלה.

— **עגול מספרים °**, השמטת ספרות מימין לנקדה בשברים עשרוניים או השמטת היחידות או גם העשרות וכו׳ במספר שלם להקלת זכירתו או חשובו, כשאין הדיוק חשוב ביותר, למשל: 3.5 במקום 3.543; המספר 5 לירות במקום 4 לירות ו־90 אגורות.

— **רבוע העגול °**, 1, הבעיה של הפיכת העגול לרבוע החופף בשטחו את שטח העגול — לבעיה זו אין פתרון מדיק. (מכאן:) 2 (בהשאלה) כנוי לבעיה שאין לה פתרון.

עגול, ראה עגל. **עגולה**, ראה עגלה.

עגולי^, עיגולי ת׳ [מן עגול] עשוי בתבנית עגול: ״ולמה כמות ארץ כמעשה עגולית״ (אברהם אבן־עזרא, ב 24). כל חתך בכדור הוא עגולי. — [עגולית, עגוליים, עגוליות]

א. **עגום*** ת׳ [מן עגם; ראה גם אגם] עצוב, נוגה, מצר: ״עד מתי ארוסי יושב אצלכם ואני יושבת עגומה עליו?״ (ירושלמי חגיגה עז ד). ״הרואה חלום ונפשו עגומה״ (ברכות נה:). ״שלומי אל ידידי העגומים ואל ידאג לבבם בעדי״ (יהודה הלוי, ג 48). ״עגומים להצהיל, חרדים להאהיל״ (משה אבן־עזרא, א 58). ״מה לך, חביבי, שכך נפשך עגומה?״ (מגדלי מו״ס, סג). — [עגומה, עגומים, ־מות]

— **עגום־נפש °**, נוגה, שנפשו מרה עליו: ״ותשבנה הנערות נכריות ועגומות־נפש בבית חמותן האלמנה״ (ביאליק, מגילת ערפה). ״עזובה, שכוחה, ואף־על־פי־כן אין היא עגומת־נפש כל עקר״ (קבק, במשעול 442).

— **לשון עגומה***, לשון מגמגמת, לשון נלעגת: ״שתה כוס רביעי... מבקש לדבר ואינו יכול אלא לשונו עגום״ (במדבר רבה י). ״כבשו פניהם בקרקע ואמרו לשון עגומה״ (הזז, צל 14).

— **עגומות °** תה״פ בהבעה עגומה, בלשון עגומה: האיש הסתכל בפני עגומות ולחש.

א. **עגון^, עיגון** ז׳ [מן א. ענן; ארמית: עגונא*, יבמות פה:] השארת אדם במצב של עגון או עגונה: ״ולאשה עבריה עוד נגע אחד — העגון״ (יל״ג, שירה קלו). ״הקדוש־ברוך־הוא חס עליה והתירה מכבלי העגון ברחמיו העצומים״ (מגדלי מו״ס, סב). ״להצילה מעגון שמירת יבם״ (יהודה שטינברג, קיג). — [עגון־]

ב. **עגון^, עיגון** ז׳ [מן ב. עגן, עגן] עגינה, הטלת עגן של ספינה בתוך מים לשם עצירה: ״והוא (חבל) דבר עשוי מחבלים, צף על פני המים בים, כשמעגנים את הספינות ובו ידעו מקום העגון״ (השרשים לג׳נאח, חבל). ״אניות המשחית בחלו בעגון״ (ש׳ שלום, שירים שג). — [עגון־]

א. **עגון^** תו״ז [בארמית: עגן קשר] [במקורות הקדומים רק לנקבה: עגונה, ראה להלן] מי שאשתו עזבתו בלא נטילת גט ונעלמה, ולפיכך אינו רשאי (לפי תקנות רבנו גרשום) לשאת לו אשה אחרת כל עוד לא קבלה מידו גט או לא נודע שהיא מתה. — [עגונים]

— **עגונה***, אשה שבעלה עזבה ונעלם בלא שנתן לה גט, והריהי קשורה אליו, לפי הדין, ואינה רשאית להנשא לאחר, אלא אם כן יתן לה גט או יתברר כי הוא מת: ״משום תקנת עגונות״ (גיטין כז:) ״מפני תקון העולם... שלא תהא יושבת עגונה״ (ירושלמי גיטין מה ג). ״אשתו של זה יושבת כעגונה שוממה״ (עגנון, כלה שלד). — [עגונת־, עגונות]

ב. **עגון^** [צורת־משנה של עגום] עגום, אבל: ״בנפש אנונה ומרה ועגונה״ (מגלת אחימעץ, מא). — [עגונה, ־נים, ־נות]

עגור ז׳ [אכדית: igirû עוף] 1, משפחת עופות־בצה גדולים, הדומים במבנה גופם לחסידה (Gruidae). רגלי העגור גבוהות, מקורו אינו ארך ביותר, צבע הנוצה של המינים המצויים אפר־בהיר. מזונם — צמחים, חרקים ותולעים. העגורים עוברים את הארץ בסתו ובאביב במעופם לדרום, הם נודדים בלהקות גדולות: ״גם־חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסיס ועגור שמרו את־עת באנה״ (ירמיה ח ז), סבורים כי ׳עגור׳ הוא העוף הנקרא בתלמוד ׳כרוכיה׳ (עיין ערך זה). 2 ° (באסטרונומיה) קבוצת־כוכבים בשמי־הדרום העולה בארץ־ישראל מעל לאפק בערבי הסתיו (Grus). — [עגור־, עגורים, עגורי־]

עגור (1/25)

עגורן ° ז׳ [על שום גבהו וצורתו כעגור] מנוף גדול עשוי מערכת של גלגלות ועבותות להרמת משאות כבדים. נקרא גם מדלה. — [עגורן־, עגורנים, עגורני־]

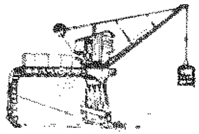
עגורן

עגורנאי ° ז׳ [מן עגורן] ממחה בהפעלת עגורנים. — [עגורנאים, עגורנאי־]

עגיה, ראה עוגיה.

עגיבה ° נ׳ [מן עגב, עגב] חזור־אהבה, פלירט: ״נפשותיהם נתקשרו התקשרות גדולה שאינה דומה לעגיבה של ארעי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 63). — [עגיבת־, עגיבות]

עגיל ז׳ [מן עגל] 1, טבעת או עגול כלשהו שנשים תולות באזניהן כתכשיט: ״ואתן נזם על־אפך ועגילים על־אזניך״ (יחזקאל טז יב). ״עגילים באזניך ועינך בפוך שמת״ (אברהם אבן־עזרא, איזמתי). ״עגילי זהב ושני צמידים״ (עגנון, כלה שמח). 2 °, עגול, טבעת: ״מבליע עשן ומוציאו אחר־כך מתוך פיו עגילים־עגילים״ (מגדלי מו״ס, רסה). 3 ° [בבוטניקה] תפרחת דמוית שבלת רפה של פרחים חד־מיניים הנושרת על־פי־רב כחטיבה אחת: עגיל של עץ הערבה. — [עגיל־, עגילים, עגילי־]

עֲגִילוּת ^ נ׳ [מן עָגֹל] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָגֹל: ״הַבְּלִיטָה שֶׁל הַלְּחִי שֶׁלָּהּ אֵין לָהּ עֲגִילוּת״ (טברסקי, לפידים 37). — [עֲגִילוּת־]

עֲגִינָה ° נ׳ [מן עגן, עָגַן] 1. הֲטָלַת עֹגֶן מִתּוֹךְ סְפִינוֹת לְשֵׁם רִתּוּקָן לַקַּרְקַע אוֹ לַחוֹף: עֲגִינַת אֳנִיּוֹת בַּנָּמֵל. הַסְּפִינוֹת נָחוֹת בִּשְׁעַת עֲגִינָתָן. 2 [בהשאלה] הִתְעָרוּת, הִשְׁתַּקְּעוּת בְּמָקוֹם: ״יוֹדֵעַ אֶת מֶתֶק הָעֲגִינָה בְּחֶלְקַת־חַיִּים קְטַנָּה״ (קריב, עיונים 39). — [עֲגִינַת־, עֲגִינוֹת]

עֲגִינוּת ^ נ׳ [מן עָגוּן] מַצָּבָם שֶׁל הֶעָגוּן אוֹ שֶׁל הָעֲגוּנָה, בְּדִידוּת, גַּלְמִידוּת: ״בַּת אַרְבָּעִים וָמַעְלָה שֶׁשָּׁהֲתָה בַּעֲגִינוּתָהּ עֶשֶׂר שָׁנִים״ (בורלא, עקביה 153). ״עָשָׂה בִּשְׁבִיל עֲגִינוּתִי וְאַלְמְנוּתִי״ (הזז, יעיש א 151). — [עֲגִינוּת־]

עָגֹל, עָגוֹל ת׳ [ארמית: עַרְגֹּל] שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרַת עִגּוּל, שֶׁהֶקֵּפוֹ מְעֻגָּל: ״וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם... עָגֹל סָבִיב״ (מלכים א ז כג). ״הָיְתָה מְרֻבַּעַת וְנַעֲשֵׂית עֲגֻלָּה אוֹ אֲרֻכָּה״ (נגעים א ה). ״וּצְנִיפִים עֲגֻלִּים וּשְׁחוֹרִים יִצְנְפוּ רָאשֵׁיהֶם״ (ביאליק, גמדי). כּוֹבַע עָגֹל. טִפָּה עֲגֻלָּה. — [עֲגֻלָּה, עֲגֻלִּים, עֲגֻלּוֹת]

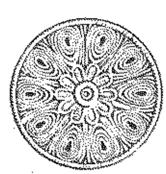
צורה עגולה

— חֶשְׁבּוֹן עָגֹל °, מִסְפָּר עָגֹל °, מִסְפָּר הַמְחֻשָּׁב בְּקֵרוּב, בְּהַשְׁמָטַת דַּרְגוֹתָיו הַנְּמוּכוֹת אוֹ בְּתוֹסֶפֶת כָּלְשֶׁהִי אֵלָיו: הַמִּסְפָּרִים 51, 49 הֵם בְּחֶשְׁבּוֹן עָגֹל 50. מַשְׂכֻּרְתּוֹ הַחָדְשִׁית שֶׁל פְּלוֹנִי הִיא בְּמִסְפָּרִים עֲגֻלִּים חֲמֵשׁ מֵאוֹת לִירוֹת.

— שֻׁלְחָן עָגֹל ° [בהשאלה] כִּנּוּי לִפְגִישָׁה מְשֻׁתֶּפֶת שֶׁל יְרִיבִים לְשֵׁם חִפּוּשׂ פְּשָׁרָה וְדֶרֶךְ הַשְׁלָמָה בֵּינֵיהֶם (לְשֻׁלְחָן עָגֹל אֵין רֹאשׁ וְאֵין קָצֶה וְכָל הַמְסֻבִּים אֵלָיו חֲשׁוּבִים בְּמִדָּה שָׁוָה!)

עגל [מן עָגֹל]

~ פִּעֵ׳ עָגַל * פ״י עָשָׂה עִגּוּל, צִיֵּן שֶׁטַח עָגֹל: ״עוֹשֶׂה עֲרוּגָה ו׳ עַל ו׳ וְעוֹגֵל בָּהּ חֲמִשָּׁה״ (שבת פה:). — [לַעְגֹּל, עוֹגֵל, יַעְגֹּל]

~ נִפְ׳ נֶעְגַּל *, נַעֲשָׂה עָגֹל: ״הוּא נִסְלָל וְנֶעְגָּל״ (ירושלמי עבודה זרה מא ב). ״שׁוּב נֶעְגַּל הַמַּעְגָּל הַנִּפְרָץ״ (שניאור, שירים רכח). — [לְהֵעָגֵל, נֶעְגָּל, יֵעָגֵל]

~ פִּעֵ׳ עִגֵּל * פ״י 1 *, עָשָׂה עִגּוּל, חָג, שִׂרְטֵט מַעְגָּל: ״חוֹנִי הַמְעַגֵּל״ (תענית ג ח). ״וּכְשֶׁנְּעַגֵּל עֲגֻלָּה בְּתוֹךְ אוֹתוֹ הַמְרֻבָּע״ (פירוש הרמב״ם, כלאים ה ה). ״הָרַקְמָן עִגֵּל אֶת זְרוֹעוֹ בָּאֲוִיר״ (עגנון, כפות תמרים). 2 °, שִׁוָּה צוּרָה עֲגֻלָּה: הַנַּגָּר עִגֵּל בְּמַקְצוּעָה אֶת פִּנַּת הַשֻּׁלְחָן. 3 *, גִּלְגֵּל, סוֹבֵב: ״הָיָה מְעַגֵּל בִּמְעִגִּילָה״ (מכות ב א). — [לְעַגֵּל אֶת, מְעַגֵּל, יְ־]

~ פֻּעַ׳ עֻגַּל ^, נַעֲשָׂה עָגֹל, שֻׁוְּתָה לוֹ צוּרָה עֲגֻלָּה: ״כִּי הַמְרֻבָּע דָּבָר הַמְעֻגָּל״ (ברצלוני, עירובי תחומין). ״וּבָאֶבֶן הַהִיא תְּמוּנַת שָׁלֹשׁ מְעֻגָּלוֹת שְׁלֵמוֹת״ (יוסיפון, לו). שֻׁלְחָן מְעֻגָּל. שׁוּלַיִם מְעֻגָּלִים. פָּנִים מְעֻגָּלִים [וראה עוד ערך מְעֻגָּל] — [מְעֻגָּל, יְעֻגַּל]

~ הִתְ׳ הִתְעַגֵּל *, 1. נַעֲשָׂה עָגֹל, קִבֵּל צוּרַת עִגּוּל: ״מָה רֹק שֶׁמִּתְעַגֵּל וְיוֹצֵא״ (נדה יט:). ״בֶּטֶן הַסּוּס שֶׁנִּתְמַלְּאָה וְנִתְעַגְּלָה בִּן־לַיְלָה״ (ביאליק, אריה א). טִפּוֹת הַמַּיִם מִתְעַגְּלוֹת. 2. הִתְגַּלְגֵּל: ״לֹא יִתְגַּנֶּה עַל גַּבֵּי טַבְלָה שֶׁל שַׁיִשׁ לְהִתְעַגֵּל עָלֶיהָ״ (ירושלמי סנהדרין כח א). — [לְהִתְעַגֵּל, מִתְעַגֵּל, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הֶעְגִּיל * פעו״י 1 * פ״י עָשָׂה שֶׁיְּהֵא עָגֹל, שִׁוָּה צוּרָה עֲגֻלָּה: ״שֶׁיַּעְגִּילוּ רֹאשׁ כַּפִּיקָה״ (אהלות ז ד). ״וּמַעְגִּילִין אוֹתָן בִּמְעִגִּילָה בַּיָּד וּבָרֶגֶל״ (מועד קטן א י). הֶעְגַּלְתִּי אֶת קְנֵה־הָעֵץ. 2 °, הֵנִיעַ בְּעִגּוּל: ״לְסוֹף הִקִּיף רֶגֶל עַל רֶגֶל וְהֶעְגִּיל אֶת שְׂמֹאלוֹ וְהֵנִיחַ רֹאשׁוֹ לְתוֹכָהּ״ (עגנון, אורח 50). 3 ° פ״ע נַעֲשָׂה עָגֹל: ״כֵּיצַד הָיָה הַסַּהַר... מָלֵא מְאֹד וְהֶעְגִּיל וְנָגַע״ (גולדברג, מוקדם 116). — [לְהַעְגִּיל, מַעְגִּיל, יַ־]

— עִגֵּל מִסְפָּר °, הִשְׁמִיט מִמִּסְפָּר אֶת דַּרְגוֹתָיו הַקְּטַנּוֹת אוֹ הוֹסִיף אֵלָיו מַשֶּׁהוּ לְשֵׁם הֲקַלַּת זְכִירָתוֹ אוֹ חִשּׁוּבוֹ: עִגַּלְתִּי אֶת הַמִּסְפָּר 317 לְמֵאוֹת לְמִסְפָּר 300; אֶת הַשֶּׁבֶר 4.1812 נְעַגֵּל לְ־4.2.

— חוֹנִי הַמְעַגֵּל * (תענית ג ח), כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְחָכָם חוֹנִי, עַל שׁוּם שֶׁהָיָה נוֹהֵג לָעוּג עוּגָה (עִגּוּל) סְבִיבוֹ בִּשְׁעַת תְּפִלָּתוֹ; [לדעת אחרים:] עַל שׁוּם שֶׁעִסּוּקוֹ הָיָה עֲשִׂיַּת עִגּוּלֵי־דְבֵלָה.

— מִסְפָּר מְעֻגָּל °, מִסְפָּר שֶׁהֻשְׁמְטוּ מִמֶּנּוּ דַּרְגוֹתָיו הַקְּטַנּוֹת אוֹ נוֹסַף אֵלָיו מַשֶּׁהוּ לְשֵׁם הֲקַלַּת זְכִירָתוֹ אוֹ חִשּׁוּבוֹ: הַמִּסְפָּר 5.5 הוּא מְעֻגָּל לְעֻמַּת 5.514.

עֹגֶל ^, עוֹגֶל ז׳ [מן עָגֹל] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָגֹל, שִׁעוּרוֹ שֶׁל הֶעָגֹל: ״׳חוּג׳ — עֹגֶל מְחוּגַת הַשָּׁמַיִם״ (רש״י איוב כב יד). ״רִבּוּעַ שֶׁל שִׁבְעָה עַל שִׁבְעָה אִם תַּעֲשֶׂה בּוֹ עֹגֶל שֶׁל שִׁבְעָה עַל שִׁבְעָה״ (תוספות סוכה ח:). ״גֹּבַהּ צַוָּארוֹ... גַּם עֹגֶל רֹאשׁוֹ״ (ליליינבלום, א 450). ״הַכִּנֶּרֶת רְבוּצָה בֵּין חוֹפֶיהָ כְּעֹגֶל שֶׁל כְּחוֹל״ (שנהר, ג 121). ״וְעוֹמְדִים סָבִיב בְּעֹגֶל הַפָּרִיצִים כֻּלָּם״ (מלצר, אור 109). עֹגֶל הַכּוֹס. — [עָגֶל־, עָגְלוֹ]

עֵגֶל ז׳ [אוגריתית: עגל; אכדית: agalê עגלים; ארמית: עֶגְלָא; ערבית: עִג׳ל] בֶּן־בָּקָר רַךְ, וָלָד זָכָר שֶׁל פָּרָה: ״קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר״ (ויקרא ט ב). ״וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל״ (יחזקאל א ז). ״מְדַדִּין עֲגָלִים וּסְיָחִים (בִּרְשׁוּת הָרַבִּים)״ (שבת יח ב). — [עֶגֶל־, עֶגְלוֹ; עֲגָלִים, עֶגְלֵי־; ראה גם עֶגְלָה]

— עֵגֶל־הַזָּהָב, 1. צֶלֶם־זָהָב בְּתַבְנִית עֵגֶל שֶׁעָשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לְהִשְׁתַּחֲווֹת לוֹ (על־פי שמות לב ג–ד). וְכֵן כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִצַּלְמֵי הָעֵגֶל שֶׁהֵקִים יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט (מלכים א יב כח). 2 °, כִּנּוּי עַמְמִי־הֶלְצִי לְעֹשֶׁר וּלְהוֹן רַב: פְּלוֹנִי מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל יָמָיו לְעֵגֶל־הַזָּהָב.

— עֵגֶל־מַסֵּכָה (שמות לב ד), שֵׁם אַחֵר לְ״עֵגֶל־הַזָּהָב״.

— עֵגֶל־מַרְבֵּק, עֵגֶל שֶׁהִלְעִיטוּהוּ הַרְבֵּה לְמַעַן יַשְׁמִן: ״וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק״ (מלאכי ג כ).

— מַעֲשֵׂה־הָעֵגֶל * (סוטה יד.), עֵגֶל־הַזָּהָב שֶׁחָטְאוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר.

— עֵינֵי־עֵגֶל °, כִּנּוּי לְעֵינַיִם מַבִּיעוֹת טִמְטוּם אוֹ מְבוּכָה.

— כְּעֵגֶל אַחֲרֵי הַפָּרָה °, מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּגְרָר בְּלִי־הֶרֶף אַחֲרֵי אַחֵר: ״וְרָפָאֵל נִמְשָׁךְ עַל כָּרְחוֹ וְהוֹלֵךְ אַחֲרָיו כְּעֵגֶל אַחֲרֵי הַפָּרָה״ (מנדלי מו״ס, רכ).

— יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָעֵגֶל רוֹצֶה לִינֹק – פָּרָה רוֹצָה לְהָנִיק * (פסחים קיב.) [משל-חכמים בהוראה] יוֹתֵר מִשֶּׁאָדָם רוֹצֶה לְקַבֵּל טוֹבָה

מידי אחרים, רוצים אחרים להעניקה לו; מי שיש לו הרבה משלו (ידיעות, חכמה וכדומה) שמח למסרם ולהפיצם ברבים.

– נתבעין לעגל – ונותנין, נתבעין למשכן – ונותנין* (ירושלמי שקלים א א ועוד), דבור של תמיהה על בני־ישראל הנענים בנקל למעשים רעים ולמעשים טובים כאחד [פתיחתה של המימרה: "אין אתה יכול לעמד על אפיה של אמה זו..."]

עגל * ז' עושה עגלות – ראה עגלן.

עגלא * ז' [ארמית] מהירות: "ותשמיע בכל מסלה קול ישע בעגלא" (משה אבן-עזרא, קודש נז).

– בעגלא ובזמן קריב * (קדיש), במהרה ובזמן קרוב, במהרה בימינו [ובסגנון הלציי] "אוכל לקנות עגלה וסוס בעגלא ובזמן קריב" (מנדלי מו"ס, שפב).

עגלגל*, עגלגל* ת' [מן עגול] עגל מעט, נוטה לעגל, סגלגל, עגל־מארך: "ובביצים כל שכודרת ועגלגלת – בידוע של עוף טמא" (תוספתא חולין ג כג). "מרבעים ועגלגלים ארכים וקצרים" (עגנון, כלה שפז). כובע עגלגל. – [עגלגלת גם עגלגלת, עגלגלים, גם עגלגלים, עגלגלות גם עגלגלות]

עגלגלות° נ' [מן עגלגל] סגלגלות, מצבו של הדבר העגלגל: "שני גידים... מתמזגים יחד עם העגלגלות המחשלת של הכתפים" (שניאור, פנדרי ב 155). – [עגלגלות־]

עגלה*, עגולה נ' [מן עגל] עגול: "השובת בדרך, עושה לו עגלה עד ארבע אמות" (תנחומא במדבר ט). "המקבץ דבלה ועשה ממנה עגלה" (רמב"ם, שבת ח ו). "גוף השמש שאנו רואים כאלו היא עגלה קטנה" (רמב"ם, מבוא המשנה). "וכל דבר עומד נגד העגלה הוא כנקדה" (סהולה, הקדמוני 216). "ועת ארגו עגלה תוך עגלה כאלו במחוגה הוא תארה" (הרומי, ח 147). בעגלת הרקיע לוהטים מזלות ידועים" (טברסקי, לפידים 163). "ונהר כחלחל יסובבנה (את המדינה) בעגלה" (מלאכי, תר' נהרות 132). – [עגלת־, עגלות]

עגלה נ' [מן עגל] ולד נקבה של פרה, פרה רכה: "עגלת בקר אשר לא עבד בה" (דברים כא ג). – [עגלת־, עגלות, עגלות־; ויש מנסחים גם בריבוי בנפרד עגלות, להבדיל מן עגלות – ריבוי מן עגלה]

– עגלה יפה־פיה [שאול מן ירמיה מו כ; ושם כתיאור שלילי למצרים], כנוי־הלצי לאשה נאה מאד בחיצוניותה, אבל פתיה וסרת־טעם.

– עגלה משלשת. 1. עגלה בת שלש שנים (בראשית טו ט). 2 [לדעה אחרת] עגלה שלישית ללדה.

– עגלה ערופה (דברים כא ז), ראה ערך ערוף.

עגלה נ' [אולי מן עגל, על שום הגלגלים העגולים; ארמית: עגלתא]

עגלת-איכר

1. תבה גדולה על גלגלים, הנגררת על־ידי בהמות או אדם ומשמשת להעברת חפצים או אנשים ממקום למקום: "קחו־לכם... עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את־אביכם ובאתם" (בראשית מה יט). "עגלה... טעונה

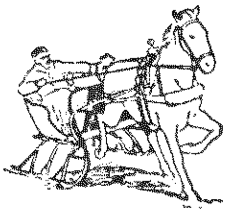

עגלת-חורף

אבנים" (בבא בתרא ג ח). עגלת־איכר. 2*, כנוי למזל־כוכבים הנמצא בשמי־הצפון (פסחים צד:) [ראה להלן] – [עגלת־, עגלות, עגלות־]

– עגלת־חרף°, מזחלת, עגלה שבמקום גלגלים יש לה שני פסי ברזל המחליקים על־פני השלג או הקרח.

– עגלת־יד°, עגלה קטנה (על־פי־רב בעלת שני גלגלים) שאדם סוחבה בידיו.

עגלת-צב

– עגלת־ילדים°, עגלה קטנה להובלת התינוק בידי המטפלים בו.

– עגלת־צב [על־פי הבנה זו בבמדבר ז ג], כנוי לעגלה מכסה להעברת נוסעים.

עגלה קטנה עגלה גדולה

– עגלה גדולה ועגלה קטנה°, שתי קבוצות הכוכבים הידועות ביותר של שמי־הצפון. נקראות גם "דבה גדולה" ו"דבה קטנה". ראה פרטים נוספים ליד הערך דבה.

– בעל־עגלה° [על־פי הרווח ביידיש] עגלון, מי שעסוקו העברת מטען או בני־אדם בעגלה: "היא־היא! קרא בגרון בעל־עגלה ממכון שבתו" (מנדלי מו"ס, עה). "יש שם סוס לבעל־עגלה" (ביאליק, מי יודע).

– העמיד את העגלה לפני הסוסים° [מימרה שאולה מלועזית], הפך את היוצרות, הקדים את המאחר.

עגלולי° ת' [מן עגל] עגל מעט: "אשה עגלולית מסרבלת בשר" (שפיר, תר' ההררים 31). "רגליכם עגלולית" (בסוק, החוף השקט, פוסט). – [עגלולית, עגלוליים, ־ליות]

עגלון * ז' [מן עגלה] [במקרא שם של עיר, וכן שמו של אחד ממלכי מואב] 1 *, בעל־עגלה, נוהג בעגלה רתומה לבהמה: "וכשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר צוה לעגלון לשוב ולילך לעיר" (ילינק ו, מעשיות טו). "אקבע לי עגלון קבוע אשר יבוא לביתך... לקחת את אשר יהיה בידך אלי" (יל"ג, אגרות א ד). "יובל העגלונים" (שמעוני, אידיליות מה). 2 ° [באסטרונומיה] קבוצת־כוכבים של שמי־הצפון הנראית בחרף בשמי־הערב (Auriga). כוכבה הראשי של הקבוצה, קפלה (Capella), נמנה עם הכוכבים המזהירים ביותר. שביל־החלב עובר בכל רחבה של הקבוצה "עגלון". – [עגלון־, עגלונים, ־ני־]

עגלונות° נ' [מן עגלון] מקצוע העגלון, נהוג עגלה וטפול בבהמות־משא: "לא יכול היה להוסיף לעבד עוד בעגלונות" (סוקולוב, בבראות 77). "חסל סדר עגלונות... לא יעמדו לי כחותי לעסק בסוסים" (שלונסקי, תר' קרקע ב 364). – [עגלונות־]

עגלוני° ת' [מן עגלון] כשל עגלון: "הליכתו, הליכה עגלונית, הדומה לטפיפת האוזים" (יהודה שטינברג, קסה). "סתב ר' סנדר שוב את שני מגפיו העגלוניים" (שניאור, פנדרי ב 25). – [עגלונית, עגלוניים, ־ניות]

מ"י - מלת יחס; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; פעו"י - פועל עומד ויוצא; תה"פ - תואר הפועל. – פעל; נפעל; פעל; פעל; התפעל; הפעיל; הפעל

עֲגָלוּת° נ׳ [מן עָגֹל] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָגֹל, הִתְעַגְּלוּת: ״חִסְפּוּס קְלִפַּת הָעֵץ, עֲגָלוּת הַגֶּזַע״ (שלונסקי, שירים ב 167). ״כָּל אִשָּׁה הָיְתָה מִתְבָּרֶכֶת בְּנוֹי שֶׁבָּהֶם (בַּקַּרְסֻלַּיִם) וּבָעֲגָלוּת שֶׁבָּהֶם״ (הלקין, משבר 296). ״נָחָה לָהּ (טִפַּת הַטַּל) עֲנָוֹת בְּלֹא לִפְגֹּם כְּלִשְׁהוּ מֵעֲגָלוּתָהּ״ (טביב, בערער 312). ״כְּקָנִים שֶׁל מְנוֹרַת־חֲנֻכָּה הַמִּתְעַגְּלִים עֲגָלוּת־מָה בְּתַחְתִּיתָם״ (שרירא, עזה 50). — [עֲגָלוּת־]

עַגְלָן^ ז׳ 1°, עַגָּל, עוֹשֶׂה עֲגָלוֹת, אָמָּן לְהַתְקָנַת עֲגָלוֹת שׁוֹנוֹת וְחֶלְקֵיהֶן: ״הַנַּפָּח, הָעַגְלָן״ (ברש, א 361). 2^, עֶגְלוֹן (שאלות ותשובות). [עַגְלָן־, עַגְלָנִים, עַגְלָנֵי־]

עֲגֻלֶּת° נ׳ [מן עֲגֻלָּה] שַׁיָּרָה שֶׁל עֲגָלוֹת: ״שְׁלֹשָׁה קְרוֹנוֹת (כְּדֶרֶךְ עֲגֻלֶּת) שִׁפְעַת כֵּלִים בָּהֶם מוּבֶלֶת״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 203). — [עֲגֻלֶּת־]

עגם [אכדית: agāmu כעס, זעף; ארמית: עֲגִימָא זועף; ראה גם אגם]

~ פָּעַ׳ **עָגַם** פ״ע הִצְטַעֵר, הָיָה עָצוּב, הָיָה שָׁרוּי בִּדְאָגָה: ״אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן״ (איוב ל כה). ״וְעָגְמָה נַפְשָׁהּ עָלָיו״ (פרקי דר׳ אליעזר, כח). ״וְעָגַם לְאֶבְיוֹנְךָ בְּנֶפֶשׁ מָרָה״ (הנגיד, דיואן 333). ״עָגְמָה, נִכְסְפָה, כַּאֲשֶׁר יֶעְגַּם לֵב לַמְזֻמָּן לוֹ״ (ביאליק, אחרי). ״וּבְעוֹד יֶעְגַּם רוּחֵנוּ עַל רֹאשׁ מַחְמַדֵּינוּ, אָבִיב, כִּי נֶעְדַּר״ (כהן, שירים מד). ״חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ וְעָגְמָה עָלָיו נַפְשׁוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רלו). ״הֵן שָׁאַר לִי עוֹד לֵיל זָהוּר וְכָחֹל — וּמַה לִּי עוֹגֵם?״ (דשא, הירח 14). — [עָגוֹם, לַעְגֹּם; עוֹגֵם, עָגוּם; יֶעְגַּם]

~ נִפְ׳ **נֶעְגַּם** ^, עָגַם, הִצְטַעֵר: ״נֶעְגַּם (כֹּהֵן) בְּבִכְיִי כִּי הִרְשַׁע כַּפָּתִי״ (יוסי בן־יוסי, סידור רס״ג, רע). ״אֶסְתֵּר בַּת מִרְיָם קִבְּלָה אֶת הַתְּנָאִים מֵהֶחָתָן בַּחֲזָרָה וַתֵּעָגֵם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רא). ״מִי יִמְנֶה מִסְפָּר לַנְּשָׁרִים שֶׁעָלוּ מִן הַקֵּנִּים הָהֵם, נֶעְגָּמִים וַעֲזוּבִים״ (קריב, עטרה 14). ״זוֹ אַגָּדָה בִּנְעִימָה נֶעְגָּמָה בְּפִיו״ (ליסיצקי, מידות 79). [לְהֵעָגֵם, נֶעְגַּם, יֵעָגֵם]

~ פִּעֵ׳ **עִגֵּם** ^ פ״י צִעֵר, הֶעֱצִיב: ״וּבְבֵית הָאֲסוּרִים שְׁמוֹ וְשִׁמָּהּ עִגְּמוֹ״ (אחימעץ, ב). ״הֲרֵי הוּא מְדַכֵּא רוּחַ... מְצַעֵר וּמְעַגֵּם נֶפֶשׁ״ (מגדלי מו״ס, שעג). ״מֵעֵין כְּמִיהָה סְתָמִים הַמְעַגֶּמֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ״ (קבק, בצל 192). — [לְעַגֵּם אֶת־, מְעַגֵּם, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **עֻגַּם**° [רווח ביחוד הבינוני — ראה ערך מְעֻגָּם]

~ הת׳ **הִתְעַגֵּם**°, נֶעְגַּם, נַעֲשָׂה עָגוּם וְעָצוּב, נָחָה עָלָיו רוּחַ יָגוֹן וָעֶצֶב: ״וַיִּדֹּם הַצְּחוֹק, וַתִּתְעַגֵּם הַחֲרֹשֶׁת״ (ביאליק, לא ידע). ״מִתְעַגֶּמֶת הָעִיר וּמִשְׁתַּתֶּקֶת בֵּין גַּעְגּוּעִים שׁוֹמֵמִים״ (שניאור, שירים רכ). ״נִתְעַגְּמָה עָלָיו נַפְשׁוֹ וְהִתְחִיל בּוֹכֶה בְּקוֹל״ (אגנון, שמים 69). ״נִשְׁאַר עַקַבְיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וּפָנָיו מְחֻוָּרִים וּמִתְעַגְּמִים״ (בורלא, עקביה 200). — [לְהִתְעַגֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הֶעְגִּים** ^, 1^ פ״י הֶעֱצִיב, עוֹרֵר צַעַר: ״מַקְרִיעִין לְקָטָן מִפְּנֵי עָגְמַת־נֶפֶשׁ — לְהַעְגִּים נַפְשׁוֹת הַגְּדוֹלִים״ (ערוך, אגמא). ״אֵין כָּמוֹךָ בָּאִלְּמִים, דּוֹמֵם וְשׁוֹתֵק לְמַעְגִּימִים״ (פיוטים, סידור 727). ״נָעִים וְלֹא נָעִים, מְשַׂמֵּחַ וּמַעְגִּים כְּאֶחָד״ (קבק, בצל 49). ״הַבָּתִּים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הֶעְגִּימוּ אוֹתָנוּ״ (המאירי, תנובה 46). ״מַצְהִילוֹ וּמַעְגִּימוֹ חֲלִיפוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 245). ״דְּמָמָה עֲצוּבָה הָעוֹטָה אֶת הַנֶּפֶשׁ וּמַעְגִּימָה אֶת הַהִרְהוּרִים״ (אריכא, שו 160). 2° פ״ע נַעֲשָׂה עָצוּב: ״וּפָנֶיהָ הֶעְגִּימוּ״ (כהן, פגישות). ״חִיּוּכִים מְעַטִּים וּצְלָלִים הֶעְגִּימוּ״ (סנא, שירים 310). — [לְהַעְגִּים, מַ־, יַ־]

עֹגֶם^ ז׳ [צורת־משנה: עָגְמָה] עָגְמָה, עֶצֶב: ״מְחַלֵּל הוּא בְּיַד נוֹקְמִי וְהֵן גָּדֵל לְזֹאת עָגְמִי״ (לקוטי קדמוניות, 30). ״בִּשְׁפֹּךְ נַפְשׁוֹ הָאֵל בְּעֹגֶם גַּעְגּוּעָיו״ (אביגועם, שירים יז). ״תַּעְתּוּעַ, עֹגֶם־עַד״ (פינקרפלד, גדיש 329). — [עֹגֶם־, עָגְמוֹ]

עֹגֶם°, עוֹגֶם, ז׳ [צורת־משנה של עֶגֶם] עָגְמָה, עֶצֶב, תּוּגָה: ״אֶהְיֶה כִּנּוֹר לְעֹגֶם הַתִּפְאֶרֶת״ (ש׳ שלום, שירים תיט). ״בָּעֹגֶם הַזֶּה עוֹד נוֹתַרְנוּ בְּדָמִי״ (בן־אמיתי, אספי 111). ״פִּנָּה שֶׁל גָּלוּת בָּהּ הָעֹגֶם וָעֶקֶ״ (סנא, שירים 283). — [עֹגֶם־, עָגְמוֹ]

עָגְמָה*, עוֹגְמָה נ׳ [מן עגם] [במקורות הקדומים רק בצירוף: עָגְמַת־נֶפֶשׁ, ראה להלן] צַעַר, יָגוֹן: ״אָז תֵּרֵד עֲנָנָה לַבַּיִת... לְמַלֵּא פִּנּוֹתָו עָגְמָה״ (ביאליק, שבעה). ״מִיָּד נֶהְפַּךְ בִּי לְעָגְמָה, עָגְמָה מָרָה״ (שמעוני, פואמות ב רסז). ״כָּל עָגְמָה קַדְמוֹנִית מְבַקֶּשֶׁת פֶּתַח כְּנִיסָה לְהִבָּלַע בְּשִׂמְחָתְךָ הַמְּלַהֶבֶת״ (בובר, אור הגנוז 15). ״וְהוּא בְּעָגְמָה מְרֻחֶקֶת, הוּא בִּמְבוּכָה בַּיְשָׁנִית״ (בת־מרים, שירים 116). — [עָגְמַת־]

— **עָגְמַת־נֶפֶשׁ***, צַעַר עָמֹק: ״עָלוּ בוֹ (בְּבֵית־כְּנֶסֶת שֶׁחָרַב) עֲשָׂבִים, לֹא יִתְלֹשׁ מִפְּנֵי עָגְמַת־נֶפֶשׁ״ (מגילה ג ג). ״מַקְרִיעִין לְקָטָן מִפְּנֵי עָגְמַת־נֶפֶשׁ״ (מועד קטן יד:). ״וְנֶאֱנַח בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה מֵרֹב צַעַר וְעָגְמַת־נֶפֶשׁ״ (מגדלי מו״ס, סא). ״הָרְכַב סְטִיּוּפֵי כִּמְעַט שֶׁבָּכָה מֵעָגְמַת־נֶפֶשׁ״ (ביאליק, התצורה ב).

עֲגְמוּמִי° ת׳ [מן עָגוּם] עָגוּם בְּמִקְצָת, נוּגֶה וְעָצוּב מְעַט: ״מַנְגִּינָה עֲגְמוּמִית״ (רחל צה). ״אִם כִּי חִיּוּכְךָ הָיָה קְצָת עֲגְמוּמִי״ (שמעוני, שירים ב צג). ״הַנּוֹף שֶׁאָנוּ מַפְלִיגִים בּוֹ... שָׁרוּי בְּזִיוָם הָעֲגְמוּמִי שֶׁל שִׁלְהֵי יוֹם שַׁבָּת״ (ליסיצקי, תולדות 47). ״הַבְּרוּנִיטָה הַיָּפָה עִם עֵינֶיהָ הָעֲמֻקּוֹת וְהָעֲגְמוּמִיּוֹת״ (שופמן, א 240). ״צְלִילֵי עוּגָב עֲגְמוּמִיִּים״ (פרלמן, תר׳ היינה יא). — [עֲגְמוּמִית, עֲגְמוּמִיִּים, ־מִיּוֹת]

עֲגְמוּמִית° נ׳ ראה עֲגְמִימוּת.

עַגְמוּת^ נ׳ [מן עָגוּם] עָגְמָה, עֶצֶב, צַעַר: ״כִּי נַפְשָׁם מֵעַגְמוּת תְּחִיֶּה״ (יניי, קיב). ״הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם חוֹשְׁבֵי קִצִּים הָאֲנוּחִים בְּעַגְמוּת״ (גנזי שכטר, ג 88). ״עַגְמוּת לִפְנוֹת־בֹּקֶר קָרָה אֲפֹרָה״ (שמעוני, שירים ג קכג). — [עַגְמוּת־]

עֲגְמִימוּת° נ׳ [מן עָגְמָה, עֲגְמוּמִי] עָגְמָה קַלָּה, עֶצֶב קַל: ״עֶר... לְצִלְלֵי הָעֲגְמִימוּת הַנִּצְחִית שֶׁל הַתּוֹכָחוֹת וְהַקִּינוֹת״ (סוקולוב, אישים 70). ״יַחַד עִם רֶגֶשׁ הַהֲקַלָּה שֶׁהָיְתָה בּוֹ שָׁרְתָה עָלָיו אֵיזוֹ עֲגְמִימוּת־נֶפֶשׁ״ (קבק, בצל 372). ״הִתְחִיל מֵצִיץ וּמַבִּיט מִתּוֹךְ צַעַר וַעֲגְמִימוּת עַד שֶׁנֶּעֶגְמָה נַפְשָׁהּ״ (עגנון, כלה שכא). ״עֲגְמִימוּת וְרֵיקָנוּת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ שָׁמוּ אוֹתוֹתָם בִּפְנֵי אַנְשֵׁי הַבַּיִת״ (בורלא, עקביה 243). ״הִיא נִתְפְּסָה לְמִין עֲגְמִימוּת שְׁקוּפָה שֶׁהִיא גַּם רַכָּה וְגַם עֲנֻגָּה״ (ברטוב, כנפים 249). — [עֲגְמִימוּת־]

עֹגֶן^, עוֹגֶן* ז׳ [במשנה ובתלמוד: עוֹגִין*, בבא בתרא ה א, גם הוֹגִין, ירושלמי שם; אולי מארמית: עֲגַן קשר; מסתבר יותר מיוונית: onkinos] 1, מִתְקָן בִּסְפִינוֹת לַעֲצִירַת הַסְּפִינָה: הָעֹגֶן עָשׂוּי מַתֶּכֶת כְּבֵדָה וּבָהּ אַנְקוֹלִים מְחֻדָּדִים, הַנִּנְעָצִים בְּקַרְקַע הַיָּם: הָאֳנִיָּה הֵטִילָה אֶת הָעֹגֶן בַּמַּיִם. רַב־הַחוֹבֵל

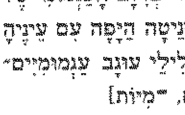
עוגן

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

פָּקַד לְהַעֲלוֹת אֶת הָעֹגֶן וּלְהַפְלִיג. 2. לוּחַ אוֹמְטִיל־בַּרְזֶל הַנִּמְשָׁךְ אֶל הָאֶלֶקְטְרוֹמַגְנֵט. 3 [במנוע חשמלי] הַחֵלֶק שֶׁהַכֹּחַ הָאֶלֶקְטְרוֹ־מֵנִיעַ מֻשְׁרֶה בּוֹ: הָעֹגֶן נָע וּמִסְתּוֹבֵב עַל־פִּי־רֹב בֵּין הַקְּטָבִים שֶׁבַּמָּנוֹעַ. — [עֹגֶן־, עָגְנוֹ; עֳגָנִים, עָגְנֵי־]

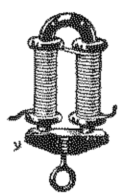
ע - עוגן (2)

— עֹגֶן־הַצָּלָה° [בהשאלה] דֶּרֶךְ הַצָּלָה אַחֲרוֹנָה, מִפְלָט יָחִיד: "וְהוּא הֶחֱזִיק בָּהּ כְּמוֹ בְּעֹגֶן־הַצָּלָה" (ברגנר, א 432). "זֶה עֹגֶן־הַצָּלָה אַחֲרוֹן וְנֶאֱמָן" (סדן, ממחוז רסד).

— הֵרִים עֹגֶן° [בלשון-הדיבור] הִסְתַּלֵּק, נִמְלַט.

א. עגן [מן עֹגֶן]

~ פָּע׳ עָגַן° פ״ע נֶעֱצַר כְּשֶׁהוּא מְרַתֵּק בְּעֹגֶן אֶל הַקַּרְקַע, הֵטִיל עֹגֶן כְּדֵי לְהֵעָצֵר: בַּנָּמֵל עוֹגְנוֹת סְפִינוֹת. הָאֳנִיָּה עָגְנָה לְיַד הַחוֹף. — [לַעֲגֹן, עָגְנָה, עוֹגֵן, יַעֲגֹן]

~ נִפ׳ נֶעֱגַן°, נֶאֱחַז כִּבְעֹגֶן, נִצְמַד, דָּבַק [בייחוד בהשאלה]: "לָאוֹרוֹת הָהֵן לֹא אֵעָגֵן" (שמעוני, שירים א קמס). "גַּם מַחֲרֵשָׁה זְקוּקָה לְמָגֵן, וְלֹא — אַךְ לַשָּׁוְא בָּהּ בִּלְבַד נֶעֱגָן" (תלמי, לארצי 117). "לִבּוֹ הַדָּוֶה נֶעֱגַן בְּמַעֲמַקֵּי נֶפֶשׁ הָעוֹלָם הַשּׁוֹחֵר לִגְאֻלָּה" (קרמר, משמרות 23). — [לְהֵעָגֵן, נֶעֱגָן, יֵעָגֵן]

~ פִּע׳ עִגֵּן°, 1°, עָצַר סְפִינָה עַל־יְדֵי הֲטָלַת עֹגֶן: "לְעַכֵּב וּלְעַגֵּן הַסְּפִינָה" (רש״י לאלפס בבא בתרא ה). "כְּשֶׁמְּעַגְּנִין אֶת הַסְּפִינוֹת" (השרשים לג׳נאח, חבל). "אָמַרְתִּי לְהַעֲמִיד הַסְּפִינָה וּלְעַגְּנָהּ עַד יַעֲבָר־זָעַם" (ליסיצקי, במעלות 150). 2° [בהשאלה] הִצְמִיד, רִכֵּז: "הוּא מְעַגֵּן מַבָּטוֹ הַלַּח בְּעֵינֶיהָ" (ברש, ב 53). — [לְעַגֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻגַּן°, 1, נִקְשַׁר עַל־יְדֵי עֹגֶן: הַסְּפִינָה עֻגְּנָה בַּנָּמֵל [ראה עוד ערך א׳ מְעֻגָּן]. 2 [בהשאלה] נִקְשַׁר, נִצְמַד: "בָּאוּלַמִּים בָּם הִשְׁתַּלֵּט הַמַּיִט עַל כָּל אֲשֶׁר חַיֵּי עֻגְּנוּ אֵלָיו" (ש׳ שלום, שירים ריד). שִׁירָתוֹ מְעֻגֶּנֶת כֻּלָּהּ בְּנוֹף הַמּוֹלֶדֶת. — [מְעֻגָּן, יְעֻגַּן]

~ הִפ׳ הֶעֱגִין° פ״י 1, פָּקַד לְהָטִיל עֹגֶן, עָצַר אֶת הַמַּהֲלָךְ עַל־יְדֵי הֲטָלַת עֹגֶן: רַב־הַחוֹבֵל הֶעֱגִין אֶת הָאֳנִיָּה. 2 [בהשאלה] הִצְמִיד, חִבֵּר: "מַהֵר וְהֶעֱגִין מַבָּט אֶל הַדִּבָּה הַגְּדוֹלָה" (יזהר, שיירה 37). "סוֹפוֹ שֶׁיַּעֲגִין עַצְמוֹ בִּכְלַל פִילוֹסוֹפִי" (ויסלבסקי, יחידים 253). — [לְהַעֲגִין אֶת־; מַעֲגִין, יַ־]

ב. עגן [ארמית: עֲגַן קשר]

~ נִפ׳ נֶעֱגַן°, נַעֲשָׂה עָגוּן, נִשְׁאַר קָשׁוּר קִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין חֻקִּיִּים לְאִשְׁתּוֹ לְאַחַר שֶׁזּוֹ עֲזָבַתּוּ בְּלֹא גֵּט. — [לְהֵעָגֵן, נֶעֱגָן, יֵעָגֵן] [ולנקבה:]

~ נִפ׳ נֶעֶגְנָה, 1°, נִשְׁאֲרָה עֲגוּנָה, נִשְׁאֲרָה קְשׁוּרָה קִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין חֻקִּיִּים לְבַעְלָהּ שֶׁעֲזָבָהּ אוֹתָהּ בְּלֹא גֵּט: "וּמְנַחֵם אַף הוּא עָזַב בְּיוֹם אֶחָד אֶת רַעְיָתוֹ הַשְּׁנִיָּה וַתֵּעָגֵן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיז). 2, הָיְתָה קְשׁוּרָה לְמִישֶׁהוּ לְלֹא רָצוֹן לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר: "הֲלָהֵן תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ, הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ?" (רות א יג). — [נֶעֱגֶנֶת, תֵּעָגֵן]

~ פִּע׳ עִגֵּן* פ״י [בתלמוד בטקסט ארמי] הִשְׁאִיר אֶת אִשְׁתּוֹ עֲגוּנָה, עָזַב אֶת אִשְׁתּוֹ בְּלֹא גֵּט: "וּמְעַגֵּן וּמוֹתִיב לָהּ" (גיטין כו). "וְהוּא לֹא יִטְרַח בְּכָל אֵלֶּה בִּשְׁבִיל לְעַגְּנָהּ" (רש״י גיטין לג.). "אָבִי עִגֵּן אֶת אִמִּי וְלֹא שָׁמַעְנוּ עָלָיו דָּבָר עַד הֵנָּה" (קדרי, כורך 13). — [לְעַגֵּן אֶת־, מְעַגֵּן, יְעַגֵּן]

~ פִּע׳ עִגְּנָה° פ״י הִשְׁאִירָה אֶת בַּעְלָהּ עָגוּן: "שֶׁגָּנְבָה אִשְׁתּוֹ הַשְּׁנִיָּה מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ וּבָרְחָה מִמֶּנּוּ וְעִגְּנָה אוֹתוֹ" (ברקוביץ, סיפורים יד).

~ פֻּע׳ עֻגַּן°, נִשְׁאַר עָגוּן, נִשְׁאַר קָשׁוּר לְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּפְרַד מִמֶּנָּה: "כִּי הִיא בְּטוּחָה שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהַמְתִּין וְלִהְיוֹת מְעֻגָּן עַד כְּלוֹת הַכְּתֻבָּה" (תוספות כתובות סג:). — [מְעֻגָּן, יְעֻגַּן]

~ פֻּע׳ עֻגְּנָה°, נִשְׁאֲרָה עֲגוּנָה, נֶעֶזְבָה עַל־יְדֵי בַּעְלָהּ: "כֻּלָּנוּ הֶעֱלֵינוּ קָרְבַּן הָעֲגִינוּת שֶׁעֻגְּנָה בָּהּ אִמֵּנוּ" (קדרי, כורך 47). — [מְעֻגֶּנֶת, תְּעֻגַּן]

~ הִתְ׳ נִתְעַגֵּן°, נִשְׁאַר עָגוּן, נֶעֱזַב עַל־יְדֵי אִשְׁתּוֹ: "שֶׁגַּם הוּא (הַבַּעַל) מִתְעַגֵּן בַּדּוֹרוֹת הַלָּלוּ מִתַּקָּנוֹת רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם" (מהר״ם מרוטנבורג, שערי תשובה). — [לְהִתְעַגֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִתְ׳ נִתְעַגְּנָה°, נִשְׁאֲרָה עֲגוּנָה, נֶעֶזְבָה עַל־יְדֵי בַּעְלָהּ: "שֶׁמָּא יֵהָרֵג וְאֵין מֵעִיד עָלָיו וְתִתְעַגֵּן אִשְׁתּוֹ" (רש״י שבת נו.). "אֵין יוֹדֵעַ אִם רַוָּק הוּא אוֹ שֶׁמָּא נִתְעַגְּנָה לוֹ אִשָּׁה בַּמֶּרְחַקִּים?" (שנהר, ג 383). [ובהשאלה:] "הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר לָהֶם נִתְעַגְּנָה הָאָרֶץ אַלְפַּיִם שָׁנָה" (קריב, עטרה 87).

עֲגָן* ז׳ [מן ב׳ עגן; ארמית: עֲגָנָא כלא] כֶּלֶא, בֵּית־סֹהַר: "עֹנֶג נֶהְפַּךְ לְעֲגָן וּבָטְלוּ שִׁירֵי נָגֶן" (פיוטים, סידור 233). — [עֲגַן־]

עגעג [נוסח אחר: געגע]

~ פִּע׳ עִגְעֵג* פ״י גִּלְגֵּל, גָּבַר, חָטַט: "אֶפְרוֹחִין מְעַגְעֲגִין בָּאֲדָמָה" (פסיקתא, קעא:). — [לְעַגְעֵג, מְעַגְעֵג, יְ־]

עגר [מן עָגוּר]

~ פִּע׳ עָגַר° פ״ע קָרָא כְּעָגוּר: "אֶעֱגֹר מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה" (קליר, אאדה, לט׳ באב). — [לַעֲגֹר, עוֹגֵר, יַעֲגֹר]

א. עַד

מ״י [אוגריתית: עד; אכדית: adi; ארמית: עַד] 1, מִלָּה לְצִיּוּן הַגְּבוּל הָאַחֲרוֹן בְּמָקוֹם שֶׁלְּשָׁם הִגִּיעַ אוֹ יַגִּיעַ דְּבַר־מָה: "וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (בראשית יא לא). "וַיָּבוֹא עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ" (אסתר ד ב). 2, מִלָּה לְצִיּוּן הַמּוֹעֵד הָאַחֲרוֹן לְעִנְיָן מְסֻיָּם: "וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר" (שמות יב י). "תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת" (ברכות ד א). הַכִּנּוּס נִדְחָה עַד לְהוֹדָעָה חֲדָשָׁה. 3, מִלָּה לְצִיּוּן הַגְּבוּל לְמִנְיָן אוֹ לְכַמּוּת מְסֻיֶּמֶת: "וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה" (שמות יב ו). לִילָדִים עַד גִּיל 12 הַכְּנִיסָה אֲסוּרָה. הַמַּכְשִׁיר יַעֲלֶה עַד מֵאָה לִירוֹת. 4, מִלָּה לְצִיּוּן הַגְּבוּל לִפְעֻלָּה שֶׁנִּסְתַּיְּמָה אוֹ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת לְהַשָּׂגַת הַתַּכְלִית: "וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים" (יהושע ב כב). "וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל" (שמואל א כ מא). "וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו" (יהושע י יג). 5, בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן, בְּעוֹד־: "וַיְהִי עַד דִּבֶּר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב" (שמואל א יד יט). "עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא" (איוב א יח). [וראה עוד כל ההוראות והצירופים להלן] — [עַד־, במליצה גם עֲדֵי־, עָדַי (=עַד אֵלַי), עָדֶיךָ, עָדַיִךְ, עָדָיו, עָדֶיהָ, עָדֵינוּ, עֲדֵיכֶם, ־הֶם]

— עַד־אֶחָד, 1°, הַכֹּל בַּכֹּל, עַד הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם: "הַזּוֹנָה עֵינֶיהָ מִן הַכֵּלִים כֻּלָּם עַד אֶחָד" (הזז, היושבת 127). 2 [במשפט שלילי] אַף אֶחָד, גַּם אֶחָד לֹא: "וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד" (שמות ט ז).

— **עַד אֵין סוֹף**°, בְּלִי סוֹף וּבְלִי שִׁעוּר: כּוֹכָבִים רַבִּים עַד אֵין סוֹף.

— **עַד אִם**, אֶלָּא אִם כֵּן, רַק לְאַחַר שֶׁ־: "לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי" (בראשית כד לג).

— **עַד־אַרְגִּיעָה**, כְּהֶרֶף־רֶגַע, בִּזְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר: "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר" (משלי יב יט). "צְדָדִים הֵם וְנוֹבְלִים עַד אַרְגִּיעָה" (שמעתי, פואמות א כא). "אֶפֶס לֹא תֶאֱרַךְ הַמְּנוּחָה וְהִיא עַד אַרְגִּיעָה" (שלו, אלהי 185).

— **עַד־אָן, עַד־אָנָה**, מָתַי יַגִּיעַ הַקֵּץ לְ־? מָתַי יִהְיֶה הַמּוֹעֵד הָאַחֲרוֹן אוֹ הַגְּבוּל לְ־?: "עַד־אָן תְּמַלֶּל אֵלֶּה?" (איוב ח ב). "עַד־אָנָה יְנַאֲצֻנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא יַאֲמִינוּ בִי?" (במדבר יד יא).

— **עַד אֲשֶׁר**, לְאַחַר: "וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ אֶת־נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה" (דברים ב יד). "וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ" (בראשית כז מד).

— **עַד אֲשֶׁר לֹא**, לִפְנֵי שֶׁ־, בְּטֶרֶם: "וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה" (קהלת יב א). [וראה עוד להלן עַד שֶׁלֹּא*]

— **עַד־בּוֹשׁ**, זְמַן מְמֻשָּׁךְ, זְמַן רַב בְּיוֹתֵר: "וַיָּחִילוּ עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה" (שופטים ג כה).

— **עַד־בְּלִי־דָי**, לְאֵין שִׁעוּר וּלְאֵין סוֹף: "וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי" (מלאכי ג י). "וִירַעַע וִיצַפְצֵף צִוְּרִיץ צְוְרִיץ עַד בְּלִי דָי" (ביאליק, צפרירים).

— **עַד בְּלִי יָרֵחַ**, עַד שֶׁיִּבְלֶה הַיָּרֵחַ, כְּלוֹמַר, לָנֶצַח, לְעוֹלָם: "וְרֹב שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ" (תהלים עב ז).

— **עַד־גְּמִירָא**" [ארמית] עַד הַסּוֹף: "אַף אַתָּה, בִּמְחִילַת כְּבוֹדְךָ, לֹא חָשַׁבְתָּ אֶת סֵדֶר הַמְּלָאכוֹת עַד־גְּמִירָא" (מנדלי מו"ס, רס). "לֹא הִסְפִּיקָה לִשְׁתּוֹת אֶת הַבַּקְבּוּק עַד־גְּמִירָא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסט). אַךְ מַנְקָה לֹא הִסְפִּיקָה לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי הַזְּקֵנָה עַד־גְּמִירָא" (שופמן, א 308). קָרָאתִי אֶת הַסֵּפֶר עַד־גְּמִירָא.

— **עַד־דַּכָּא**, עַד כְּנִיעָה גְּמוּרָה: "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא" (תהלים צ ג). [ובהשאלה:] "אֲבָל אֶת הַתְּיָשִׁים אָהוֹב אָהַב לְהַרְגִּיזָם עַד־דַּכָּא" (בורלא, עקביה 38).

— **עַד דְּלָא יָדַע*** [ארמית: עד שלא ידע; קיצור של המימרה: "מחייב איניש לבסומי בפוריא (חייב אדם להשתכר בפורים) עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה ז:)], 1. דִּבּוּר הֲלָצִי עַל שִׁכּוֹר. 2°. כִּנּוּי מְקֻבָּל לְהִלּוּלָה עֲמָמִית בְּתַהֲלוּכוֹת וּבְמַסֵּכוֹת ("קַרְנָבָל") הַנֶּעֱרֶכֶת בִּימֵי הַפּוּרִים; נִכְתֶּבֶת וְנֶהֱגֵית כְּמִלָּה אַחַת: "עַדְלָיָדַע".

— **עַד הָאִידָנָא*** [ארמית] עַד כֹּה, עַד עַתָּה: "עַד הָאִידָנָא הֶתֵּרָא — וְהַשְׁתָּא אִסּוּרָא?" (בבא קמא כח.).

— **עַד הֵיכָן***, 1. עַד אֵיזֶה מָקוֹם: "עַד הֵיכָן הוּא אוֹמֵר?... עַד אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה" (פסחים י ו). 2. מָה הַשִּׁעוּר? מָה הַגְּבוּל?: "עַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב וָאֵם?" (קידושין לא.). "בּוֹא וּרְאֵה עַד הֵיכָן הִגִּיעוּ הַדְּבָרִים" (עגנון, כלה רפ).

— **עַד וְלֹא עַד בִּכְלָל*** (נידה נח:), הַשִּׁעוּר הָאַחֲרוֹן לִדְבַר־מָה אַךְ הוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ נִכְלָל בַּחֶשְׁבּוֹן, לְמָשָׁל: "מִיּוֹם רִאשׁוֹן וְעַד יוֹם רְבִיעִי וְלֹא עַד בִּכְלָל" — הַיְנוּ: בַּיָּמִים רִאשׁוֹן, שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, אַךְ לֹא בְּיוֹם רְבִיעִי! [להבדיל מן:]

— **עַד וְעַד בִּכְלָל*** (נידה נח:), הַשִּׁעוּר הָאַחֲרוֹן לִדְבַר־מָה וְאַף הוּא כָּלוּל בַּחֶשְׁבּוֹן, לְמָשָׁל: "מִיּוֹם רִאשׁוֹן וְעַד יוֹם רְבִיעִי וְעַד בִּכְלָל" — הַיְנוּ: בַּיָּמִים רִאשׁוֹן, שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי וְגַם בָּרְבִיעִי!

— **עַד זְבוּלָא בָּתְרַיְתָא*** (ברכות ח.) [ארמית: עַד חֲפִירַת אֵת אַחֲרוֹנָה — לְכִסּוּי הַקֶּבֶר] עַד סוֹף הַיָּמִים [ראה עוד ערך זְבוּלָא]

— **עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת** [על־פי אסתר ה ג], בְּמֵיטַב הָאֶפְשָׁרוּת, כְּכָל שֶׁיִּדָּרֵשׁ, וְאַף לְמַעְלָה מִזֶּה.

— **עַד חָרְמָה** [על־יסוד דרש שם המקום 'חרמה' בכתוב: "ויכום ויכתום עד חרמה", במדבר יד מה; וכן דברים א מד] הַשְׁמָדָה מֻחְלֶטֶת, מַכָּה נִצַּחַת, עַד הַקֵּץ: "עֲדֵי אֶרְדֹּף וְאַשִּׂיגָה וְאַכֶּה עֲדֵי חָרְמָה" (אברהם אבן־עזרא, א 79). "הַמַּלְשִׁינוּת מִתְגַּבֶּרֶת וְאִישׁ אֶת אָחִיו רוֹדֵף עַד חָרְמָה" (מנדלי מו"ס, תו). "הִכּוּ אוֹתוֹ בִּשְׁבָטִים שֶׁבִּידֵיהֶם עַד חָרְמָה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רעז). "עָלֵינוּ לְהִלָּחֵם בַּ'בּוּנְד' עַד חָרְמָה" (שזר, כוכבי 135). יֵשׁ לְהִלָּחֵם בָּעֲבַרְיָנוּת עַד חָרְמָה.

— **עַד כָּאן***, 1. זֶה הַגְּבוּל הָאַחֲרוֹן לְ־, פֹּה מִסְתַּיֵּם הַדָּבָר: "עַד כָּאן דִּבְרֵי תַלְמִיד, מִכָּאן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי הָרַב" (ברכות לב.). "עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת" (חגיגה טו.). "עַד כָּאן הַקֻּפָּה א'" (הכרזה בשמחת תורה). "עַד כָּאן אוֹמְרִים בְּשַׁבַּת הַגָּדוֹל" (הערה בהגדה של פסח). 2 [במשפט תמיהה] כָּל כָּךְ הַרְבֵּה?: "עַד כָּאן הָעַזּוּת פָּנֶיךָ בְּרַבְּךָ?" (ברכות סב.). [ולהיפך:] רַק זֹאת בִּלְבַד?: "אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם: וּלְוַאי תֵּדְעוּ וְכוּ'" (ברכות כח:).

— **עַד יַעֲבָר־זָעַם**, ראה ערך עבר.

— **עַד כְּדֵי***, עַד שִׁעוּר שֶׁל־: "מַעֲלִין בִּדְמֵיהֶן עַד כְּדֵי טַרְפְּעִיק" (גיטין מה:)

— **עַד־כְּדֵי־כָּךְ**°, כָּל כָּךְ הַרְבֵּה: פְּלוֹנִי נִתְרַגֵּז עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁלֹּא שָׁלַט עוֹד בְּרוּחוֹ.

— **עַד כְּדֵי שֶׁ***־, עַד לְאַחַר שֶׁ־: "עַד אֵימָתַי הוּא מְבָרֵךְ? עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן בְּמֵעָיו" (ברכות ח ז).

— **עַד־כֹּה**, 1. לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, עַד כָּאן: "וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה" (בראשית כב ה). 2. בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן עַד רֶגַע זֶה: "וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה" (שמות ז טז).

— **עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה**, בֵּין כֹּה וָכֹה, בֵּינְתַיִם: "וַיְהִי עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים" (מלכים א יח מה).

— **עַד כִּי־**, עַד אוֹתוֹ זְמַן אוֹ עַד אוֹתוֹ מַצָּב שֶׁ־: "וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד" (בראשית כו יג). "וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד כִּי־יָגְעָה יָדוֹ" (שמואל ב כג י).

— **עַד לֹא**, בְּטֶרֶם, לִפְנֵי שֶׁ־: "בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ, לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי, עַד־לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת" (משלי ח כה–כו). "עַד לָא בְּרָא קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא עָלְמָא, בְּרָא תְּשׁוּבָה" (זוהר, אחרי סט).

— **עַד לוֹ***, עָדָיו, עַד זְמַנּוֹ, עַד הַזְּמַן הַקָּרוֹב אֵלָיו: "עֶזְרָא כָּתַב סִפְרוֹ וְיַחַס שֶׁל דִּבְרֵי הַיָּמִים עַד לוֹ" (בבא בתרא טו.). "אִלְמָלֵא

יְהֵא אַבְרָהָם אָבִינוּ מְקַבֵּל עָלָיו כָּל עֲוֹנוֹת הַדּוֹרוֹת עַד לוֹ, אֲנִי הָיִיתִי מְקַבֵּל עָלַי חֲטָאֵי הַדּוֹרוֹת מֵאַבְרָהָם עַד לִי" (רש"י דברי הימים ב כז ב).

– **עַד־לְהַשְׁחִית** [על־פי דברי הימים ב כו טז: "וּכְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד־לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּה' אֱלֹהָיו". אך שם כפשוטו: עד להשחית דרכו] עַד לִבְלִי־נְשֹׂא: "הֵעִירוּ חֲמָתוֹ עַד לְהַשְׁחִית" (ביאליק, אריה ה).

– **עַד לְחֶשְׁבּוֹן**°, תַּשְׁלוּם זְמַנִּי לְמִישֶׁהוּ כִּמְקַדְּמָה בְּטֶרֶם נֶעֱרָךְ הַסִּכּוּם הַסּוֹפִי שֶׁל הַחֶשְׁבּוֹן: "בִּקַּשְׁתִּי מֵאִתָּהּ לָתֵת לִי קוֹפֵּיקָה אַחַת עַד לְחֶשְׁבּוֹן" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 61). "מִכָּל־מָקוֹם טֹל עִמְּךָ מָעוֹת וְתֵן לוֹ עַד לְחֶשְׁבּוֹן" (עגנון, כלה קטז). הַפּוֹעֲלִים קִבְּלוּ תַּשְׁלוּמִים עַד לְחֶשְׁבּוֹן.

– **עַד־מְאֹד, עַד־לִמְאֹד**, מְאֹד מְאֹד, בְּמִדָּה רַבָּה בְּיוֹתֵר, בְּשִׁעוּר רַב: "וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד" (שמואל ב ב יז). "שְׂרֵפָה גְדוֹלָה עַד־לִמְאֹד" (דברי הימים ב טז יד).

– **עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים!**° [על יסוד בראשית ו ג: "והיו ימיו (של האדם) מאה ועשרים שנה"] בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לָאָדָם בְּיוֹם הֻלַּדְתּוֹ שֶׁיַּאֲרִיךְ שָׁנִים – עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

– **עַד־מְהֵרָה**, 1. בִּמְהִירוּת רַבָּה: "עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ" (תהלים קמז טו). 2°. מִיָּד, תֵּכֶף: בְּבַקָּשָׁה לְהַמְתִּין מְעַט, עַד מְהֵרָה אָשׁוּב.

– **עַד־מָתַי**, עַד אֵיזֶה זְמַן?: "עַד־מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב?" (משלי ו ט). "עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ?" (תהלים צד ג). "עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרְךָ?" (נזיר ג.).

– **עַד־עוֹלָם**, לָנֶצַח, לְעוֹלָם: "לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם" (בראשית יג טו).

– **עַד שֶׁ־**, 1. עַד כִּי, עַד אוֹתוֹ זְמַן אוֹ עַד אוֹתוֹ מַצָּב שֶׁ־: "חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ – עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה" (שופטים ה ז). "מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת 'שְׁמַע' בְּעַרְבִית?... עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר" (ברכות א א). "יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ" (שקלים ב ה). 2. בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁ־, בְּעוֹד שֶׁ־: "עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ" (שיר השירים א יב). "עַד שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִין בְּטִיט וּלְבֵנִים קִפַּצְתִּי וּגְאַלְתִּי אֶתְכֶם" (שיר השירים רבה, אתי מלבנון). 3°. אֶלָּא אִם כֵּן: "אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ" (ברכות ח ו). "אֵינוֹ גֵט עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ" (גיטין ו ג). 4°. בִּמְקוֹם שֶׁ־, תַּחַת אֲשֶׁר־: "עַד שֶׁאַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי לָמָּה נֶאֱמַר בָּהֶם 'טוֹב', שְׁאָלֵנִי אִם נֶאֱמַר בָּהֶם 'טוֹב' אִם לָאו!" (בבא קמא נה.).

– **עַד שֶׁלֹּא־**°, לִפְנֵי שֶׁ־, טֶרֶם, קֹדֶם שֶׁ־: "עַד שֶׁלֹּא כָּבְתָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל עֵלִי זָרְחָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל" (יומא לח:). "עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְּדַאי" (ברכות יז.). "הוּא מֹשֶׁה עַד שֶׁלֹּא נִדְבַּר עִמּוֹ, הוּא מֹשֶׁה מִשֶּׁנִּדְבַּר עִמּוֹ" (ספרא ויקרא ג ד). "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם" (תפילת השחר).

– **מִן... וְעַד...**, גַּם זֶה וְגַם זֶה, הַכֹּל יַחַד: "וַיַּךְ אֶת אַנְשֵׁי־הָעִיר מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל" (שמואל א ה ט). "אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל" (בראשית יד כג).

– **עֲדֵי אוֹבֵד**, לְכִלָּיוֹן, לִכְלָיָה: "וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד" (במדבר כד כ).

– **עֲדֵי־עַד**, ראה ב. עַד.

– **עֲדֵי־רֶגַע**, לִזְמַן קָצָר, בֶּן־רֶגַע: "וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע" (איוב כ ה).

ב. **עַד** ז' [אולי הרחבה מן א. עַד] נֵצַח, זְמַן אָרֹךְ לְאֵין סוֹף: "רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ" (ישעיה נז טו).

– **לָעַד**, לְעוֹלָם, לָנֶצַח: "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד" (תהלים יט י). "שְׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד" (משלי יב יט).

– **עֲדֵי־עַד**, לְעוֹלָם, לָנֶצַח: "שִׂישׂוּ וְגִילוּ עֲדֵי־עַד" (ישעיה סה יח).

– **עַד עוֹלְמֵי עַד, לְעוֹלְמֵי עַד**, לְעוֹלָם, לָנֶצַח: "לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד" (ישעיה מה יז). "וּלְעוֹלְמֵי עַד לֹא אֶשְׁכַּח אֶת־מַבָּטָהּ" (ביאליק, ביום סתו).

– **לְעוֹלָם וָעֶד** (= וָעַד), לָנֶצַח, עַד אֵין סוֹף: "שִׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד" (תהלים ט ו).

– **הַרְרֵי־עַד** (חבקוק ג ו), כִּנּוּי לֶהָרִים גְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר.

– **יַעֲרוֹת־עַד**°, יַעֲרוֹת־בְּרֵאשִׁית, יְעָרוֹת קְדוּמִים שֶׁלֹּא נִטְעוּ בִּידֵי אָדָם, מְקוֹם עֵצִים סְבוּכִים וַעֲבֻתִּים: "עֵץ... כַּאֲבוֹת אֲבוֹת אֲבוֹתָיו בְּיַעֲרוֹת עַד לְפָנִים" (ביאליק, ינסר).

– **יְרֹק־עַד**°, יָרֹק תָּמִיד, שֶׁעָלָיו אֵינָם נוֹשְׁרִים בַּשַּׁלֶּכֶת: הַזַּיִת הוּא יְרֹק־עַד.

– **כְּחוֹת־עַד**°, כֹּחוֹת עֲצוּמִים: "אֲבַק כְּחוֹת־עַד וּרְקַב עֹזֶם" (ביאליק, מתי).

– **מִנִּי־עַד**, מֵאָז וּמֵעוֹלָם, מִיָּמִים קְדוּמִים בְּיוֹתֵר: "הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי־עַד – מִנִּי שִׂים אָדָם עֲלֵי־אָרֶץ" (איוב כ ד).

– **מֶרְחַקֵּי־עַד**°, **קַצְוֵי־עַד**°, מֶרְחַקִּים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, מְקוֹמוֹת רְחוֹקִים עַד אֵין־סוֹף: "לִקְצוֹת מֶרְחַקֵּי־עַד, אֶל אַפְסֵי דְמָמָה" (ביאליק, רזי). "אֶל קַצְוֵי־עַד אֶל אַחֲרִית־יָם" (ביאליק, בערב).

ג. **עַד** ז' [ארמית: עֲדָאָה, עֲדִיתָא] שָׁלָל, בִּזָּה, טֶרֶף: "בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל" (בראשית מט כז). – [עֲדֵי־, עָדוֹ]

(עֶד) וָעֶד (= וָעַד) רַק בְּצֵרוּף: "לְעוֹלָם וָעֶד" – ראה ב. עַד.

א. **עֵד** ז' [ראה א. עוד] 1. מִי שֶׁנּוֹכַח בִּשְׁעַת מְאֹרָע מְסֻיָּם וְהוּא יָכוֹל לְאַשֵּׁר דְּבָרִים אוֹ עֻבְדּוֹת שֶׁרָאָה אוֹ שָׁמַע: "עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ... וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים: עֵדִים!" (רות ד ט–יא). הָיִיתִי עֵד לִתְאוּנָה שֶׁאֵרְעָה בָּרְחוֹב. עֵדֵי־רְאִיָּה. 2. מִי שֶׁנִּקְרָא לְבֵית־דִּין לִמְסֹר אֶת כָּל מַה שֶּׁהוּא יוֹדֵעַ בַּפָּרָשָׁה הָעוֹמֶדֶת לְבֵרוּר: "וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (ויקרא ה א). "עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר" (דברים יט טו). "אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ" (משלי כד כח). 3. עֵדוּת, דִּבְרֵי הָעֵד: "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ טז). "יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ" (ישעיה מג ט). 4. אוֹת וְסִימָן, אִשּׁוּר: "לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל... וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ" (דברים לא יט–כא). – [עֵד־, עֵדוֹ; עֵדִים, עֵדֵי־, עֵדֵיהֶם; עֵדָה, עֵדַת־, עֵדוֹת, "עֵדוֹת־]

– **עֵד אֱמֶת** (משלי יד כה), **עֵד אֱמוּנִים** (משלי יד ה), עֵד הַמֵּעִיד דִּבְרֵי אֱמֶת, הַמּוֹסֵר בְּדִיּוּק אֶת אֲשֶׁר רָאָה אוֹ שָׁמַע.

— **עד בליעל** (משלי יט כח), **עד־חמס** (שמות כג א), **עד־חנם** (משלי כד כח), **עד־כזבים** (משלי כא כח), **עד־שקר** (דברים יט יח), **עד־שקרים** (משלי יב יז), כנויים למי שבא להעיד דברים בלתי־נכונים.

— **עד זומם*** [על־פי מכות א ד], עד שהוכח שקרו על־ידי עדים אחרים שהודיעו כי העד היה עמהם אותו היום במקום פלוני.

— **עד־המלך°**, כנוי לאחד השתפים לפשע שהחליט לגלות את האמת ולהעיד במשפט נגד חבריו הנאשמים (תמורת שרותו זה אין המדינה מעמידה אותו לדין).

— **עד עוין°**, עד שנקרא על־ידי התובע או על־ידי הסנגור להעיד במשפט לחובת הנאשם או לזכותו – ובמהלך העדות העיד את ההפך.

— **עד־ראיה°**, מי שראה בעיניו את הדבר שהוא בא לספר עליו: "והביאני הפעם לארץ־ישראל להיות עד ראיה גם בשעת גמר החשבון" (אחד העם, קפו). "אני הייתי עד ראיה ועד שמיעה" (יהודה שטינברג, שמב). המשטרה חפשה עדי־ראיה לתאונת המכוניות.

— **עד־שמיעה°**, 1. מי ששמע באזניו את הדברים שנאמרו בשעת מעשה: "בעצמי הייתי עד שמיעה למקרים כאלה" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 233). הייתי עד־שמיעה לגדופיו ולקללותיו של הנאשם. 2. מי שלא ראה את המעשה בעיניו, אלא שמע את העדות מפי אחרים, עד מפי עד [עיין גם סנהדרין ד ה]

— **עדי נפשות*** (סנהדרין ד ה), עדים במשפט פלילי שהנאשם בו עלול להדון למיתה.

— **כמאה עדים*** [על־פי גיטין מ: ועוד, ראה להלן: "הודאת בעל דין" וכו׳] משל לעדות נאמנה ביותר, מופת חותך: "צורתך מעידה עליך כמאה עדים שלא נולדת במזל צדק" (עגנון, כלה פז).

— **בשמים עדי!** (איוב טז יט), קריאה בפי אדם כאומר: הריני נשבע בכל הקדוש לי, שהדי במרומים!

— **אין עד נעשה דין*** (ראש השנה כו.), מי שבא להעיד במשפט מסים, אינו יכול להיות דין בו ולחרץ דינו של הנאשם.

— **הודאת בעל־דין כמאה עדים דמי*** (גיטין מ: ועוד), הודאתו של הנאשם חשובה ונאמנת מכל עדות אחרת.

— **הוא הדין, הוא העד*** [על־פי אבות ד כב, ושם בחיוב על אלהים], דבור של תרעמת על מי שעוסק בשני תפקידים מנגדים בבת אחת [ראה לעיל: "אין עד נעשה דיין"]

ב. **עד** ז׳ [אולי קרוב לערבית: עדה מצב האשה העזובה] מטלית או כל חמר אחר שהנדה משתמשת בהם לקנוח דם־הוסת: "ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל־צדקתינו" (ישעיה סד ה). "בנות ישראל משמשות בשני עדים" (נדה ב א). "עד שהוא נתון תחת הכר" (נדה ה ד). — [עד־, עדה, עדים, עדי־]

ע״ד ר״ת 1. על־דבר. 2. על־דרך.

עדאי° ז׳ [מן עדי] סוחר בעדיים ובתכשיטים: "והתיר העדאי את הצרור החתום" (עוגן, שירים 98). — [עדאית, עדאים, ־איות]

עדד, ראה עוד, עודד.

א. **עדה** נ׳ [מן יעד] 1. קהל, קהלה, צבור: "וסמכו זקני העדה את־ידיהם" (ויקרא ד טו). "וילנו כל־העדה" (יהושע ט יח). "דברו אל־כל־עדת ישראל" (שמות יב ג). 2. חבורה, קבוצה: "אודה ה׳ בכל־לבב בסוד ישרים ועדה" (תהלים קיא א). "ועדת עריצים בקשו נפשי" (תהלים פו יד). "בעדת רשעים יוקדת אש" (בן־סירא טז ו). "כעדת מלאכים קלים" (ביאליק, מגילת ה). "יד על שכם שימו אחים ונרקדה, ושיר נפצחה – כל העדה" (י׳ קצנלסון, יש לי שיר 82). 3. קבוץ של בעלי־חיים, להקה: "עדת דברים" (שופטים יד ח). 4°. כנוי בימינו לכל קבוץ מקבוצי ישראל בארצות־הגולה, שחי במשך דורות בארץ מסימת אחת או בארצות סמוכות זו לזו וקנה לו ברבות הימים ארח־חיים מיחד, מנהגים ותכונות הנבדלים ברב או במעט משל קבוצי יהודים אחרים: עדת האשכנזים. עדת הספרדים. עדות המזרח. עדת התימנים. מדינת־ישראל שואפת ללכד את העדות השונות ולמזגן. — [עדת־, עדתו; עדות, עדות־, עדותיהם]

— **בתוך קהל ועדה** [על־פי משלי ה יד], בנוכחות הצבור כלו, בפרהסיה.

— **בפני עם ועדה°**, בפמבי, לעיני כל: "הגידו לי ואדעה בפני עם ועדה" (ביאליק, התרנגולים).

ב. **עדה** נ׳ [נקבה מן א.עד, ראה המשמעויות שם] "הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה" (יהושע כד כז). פלונית הזמנה לבית־הדין כעדה. — [עדת־, עדות, עדות־]

ג. **עדה** נ׳ [מן א.עוד] 1. מנהג שנתקדש בעם והפך למצוה ולחק: "אלה העדת והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל־בני ישראל" (דברים ד מה). "עדתיך נאמנו מאד" (תהלים צג ה). — [עדת־, עדות, עדות־]

עדה*, עודה נ׳ [ערבית: עדה] חבילה, קשר, צרור: "הניח עליה עדה של שקין" (סוטה מו.). — [עדת־, עדות]

א. **עדה** [קרוב אל עטה; ראה עדי]

~ פע׳ **עדה** פ״י התקשט, ענד, שם עליו תכשיט: "כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה" (ישעיה סא י). "ותעדי זהב וכסף" (יחזקאל טז יג). "ובני אלים עודי מכלול ולפידים נושאים" (כהן, שירים טז). — [לעדות, עודה, יעדה, עדה! עדי!]

~ הפ׳ **העדה** פ״י ענד, הלביש: "מעדה־בגד ביום קרה" (משלי כה כ). "וקראותי יקר השיר... והעדיתיו בעדי הבדלח, והעדיתיו עטרות מתהלות" (גבירול, א 80). — [להעדות את־, מעדה, יעדה, העדה!]

~ הת׳ **התעדה°**, התקשט, ענד על עצמו: "היא היתה מתקשטת בשבילו ומתעדה בשבילו במיטב עדייה" (שמיר, מלך 147). — [להתעדות, מתעדה, ית־]

— **עדה גאון**, לבש גאוה, גדל והתהדר: "עדה־נא גאון וגבה" (איוב מ י). "ושמש תעדה גאון וגבה" (משה אבן־עזרא, א 80).

ב· **עדה** [ארמית: עֲדָא הלך; ערבית: עַדָא עבר]

~ פע׳ **עָדָה** פ״ע עָבַר: ״נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט... לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל״ (איוב כח ז–ח). ״הַרְפַּתְקָאוֹת רַבּוֹת... עָדוּ עָלָיו עַד אֲשֶׁר זָכָה לָאַחֲרוֹנָה בְּיוֹם שֶׁמֶשׁ אֶחָד לְהִבָּדֵק״ (ברגר, א 110). ״כְּבָר הוֹדַעְתִּי לְךָ, יָא אָחִי, שֶׁהַרְבֵּה יִסּוּרִים וְהַרְפַּתְקָאוֹת דָּעֲדוּ עָלַי״ (הזז, יעיש ד 147). ״הָרֶגַע שֶׁעָדָה עַל הַזּוּלַת״ (גיר, השׂעיפים 26). — [לַעֲדוֹת, עוֹדֶה, יַעֲדֶה]

ג· **עדה** [ארמית: עֲדֵי הסיר]

~ הפ׳ **הֶעֱדָה** * פ״י הֵסִיר, הוֹרִיד: ״יוֹם שֶׁנִּזְדַּוֵּג נְבוּכַדְנֶצַּר לְיִשְׂרָאֵל הֶעֱדָה מֵהֶן שְׁנֵי לְבוּשִׁין – בִּגְדֵי כְהֻנָּה וּבִגְדֵי מַלְכוּת״ (איכה רבתי, פתיחתא). [ואולי משמעות זאת גם בכתוב במשלי כה כ: ״מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה״, ראה א·עדה, הפעיל] — [לְהַעֲדוֹת, מַעֲדֶה, יַעֲדֶה]

~ הפ׳ **הֻעֲדָה** *, הוּסַר, הֻרְחַק: ״בִּכְנַף אִמְרָתָהּ: בְּסִירָה (בְּקוֹץ) הֻעֲדָה, חָנִית וְצַפַּחַת בְּסִירָה הֻעֲדוּ?״ (ויקרא רבה כו). — [מֻעֲדֶה, יֻעֲדֶה]

עִדּוּד°, עִידּוּד ז׳ [מן עוד, עוֹדֵד] אִמּוּץ וְזֵרוּז, חִזּוּק רוּחוֹ שֶׁל אָדָם לַעֲשׂוֹת וּלְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: עִדּוּד הַמֶּמְשָׁלָה לַמִּשְׁתַּכְּנִים. הַמְשׁוֹרֵר קִבֵּל עִדּוּד רַב מִן הַהַעֲרָצָה שֶׁל קְהַל קוֹרְאָיו. הַמִּפְעָל נִפְתַּח בְּעִדּוּדוֹ שֶׁל מִשְׂרַד הַתַּעֲשִׂיָּה. פְּרַס־עִדּוּד. ״מִכְתָּב מָלֵא תַּחֲנוּנִים, עִדּוּד־רוּחַ וְחֹם־אַהֲבָה״ (יהודה שטינברג, סו). — [עִדּוּד־]

עֲדוּד* ת׳ [על־יסוד הכתוב: ״אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם״, שמות כב יב, ולפי הדרש עֵד = ג. עַד טרף] בַּעַל־חַיִּים שֶׁנִּטְרַף: ״יָבִיא עֲדוּדָה לְבֵית־דִּין״ (בבא קמא יא·). — [עֲדוּדָה, עֲדוּדִים, ־דוֹת]

עִדּוּי*, עִידּוּי ז׳ [מארמית] הֵרָיוֹן: ״וְהָרְגַּךְ זֶה צַעַר הָעִדּוּי״ (בראשית רבה כ). ״נִתַּן (בָּאִשָּׁה) צַעַר עִדּוּי וְעִבּוּר״ (ינאי, קנז). — [עִדּוּי־]

עָדוּי^ ת׳ [מן א· עדה, עָדָה] מְקֻשָּׁט, נָתוּן בַּעֲדָיִים: ״מַה־לִּי לְלֵב חָלוּק עֲדוּי תַּרְשִׁישׁ״ (סידור רס״ג, שכד). ״וְהַבָּתִּים בְּנוּיִים וַעֲדוּיִים בִּפְתּוּחִים״ (גבירול, לפי שירמן א 223). ״וְלֹא רָאִיתָ אֶת הַמְקֻשָּׁטִים, הָעֲדוּיִים, הַמְטַיְּלִים בַּהֲנָאָה״ (ברגר, א 219). ״בּוֹשְׁמָן עֲדוּי נוֹצוֹת יַעֲנָה״ (שלונסקי, שירים א 71). גְּבֶרֶת עֲדוּיָה וּמְפֻרְכֶּסֶת. — [עֲדוּיָה, עֲדוּיִים, עֲדוּיוֹת]

עִדּוּן*, עִידּוּן ז׳ [מן עדן, עִדֵּן] 1 *, עִנּוּג, תַּעֲנוּג: ״שִׂמְחַת לֵב וְשָׂשׂוֹן וְעִדּוּן״ (בן־סירא לא לד). ״וְאַל יַנְהִיג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ״ (תענית יא). ״בָּהּ (בְּשֶׁל הָאִשָּׁה) גֹּרַשׁ הָאָדָם מִגַּן הָעִדּוּנִים״ (הרזמי, א 32). ״נֹעַם וְעִדּוּן מֵעֵין עֹנֶג יוֹם־טוֹב בְּכָל מָקוֹם״ (מגדלי מו״ס, שכד). ״טָבוּעַ עָלָיו חוֹתָם שֶׁל עִדּוּן וּפִנּוּק״ (ביאליק, אריה ה). ״מְנַעְנַעַת גּוּפָהּ אֵילָךְ וְאֵילָךְ מִתּוֹךְ הַפִּנּוּק וּמִתּוֹךְ הָעִדּוּן״ (הזז, יעיש ב 204). ״יְרוּשָׁלַיִם... שְׁטוּפָה בְּתַפְנוּקִים וּבְעִדּוּנִים״ (אריכא, סנחריב 265). 2 °. הֲבָאַת מַשֶּׁהוּ לִידֵי כָּךְ שֶׁיְּהֵא עָדִין וְדַק בְּיוֹתֵר: עִדּוּן הָרְגָשׁוֹת. הַחִנּוּךְ וְהַלִּמּוּד מְבִיאִים לְעִדּוּן הַטַּעַם. — [עִדּוּן־, עִדּוּנִים, עִדּוּנֵי־]

עָדוּף^ ת׳ [מן עדף, עוֹדֵף] 1. יָתֵר, מְרֻבֶּה: ״מִי זֹאת עוֹלָה יָפָה, הִנֵּה פֵּרוֹתֶיהָ עֲדוּפָה״ (ינאי, רסט). ״וְעַל רֹאשְׁךָ צְנִיפֵי הוֹד עֲדוּפִים״ (יהודה הלוי, ג 319). ״וְטוּבָתוֹ לְכָל כִּילַי עֲדוּפָה וְאֵיפָתוֹ לְכָל נָדִיב וְעוּמָּה״ (משה אבן־עזרא, א 52). 2, שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲדִיפוּת, עָדִיף: ״וּכְבָר הוֹדַעְנוּ שֶׁהַשַּׁבָּת עֲדוּפָה מִן הַמּוֹעֵד״ (ר״א הקראי, לפי ב״י). — [עֲדוּפָה, עֲדוּפִים, ־פוֹת]

א· **עִדּוּר*, עִידּוּר** ז׳ [מן א·עדר, עִדֵּר] חֲפִירָה בְּמַעְדֵּר בָּאֲדָמָה בְּעֹמֶק מֻסָּיָם כְּדֵי לְתַחֵחַ אוֹתָהּ וּלְהַכְשִׁירָהּ לִזְרִיעָה אוֹ לִנְטִיעָה: ״לְנַכּוּשׁ וּלְעִדּוּר וּלְכִסּוּחַ״ (מועד קטן ג·). ״רָאָה (אַבְרָהָם) אוֹתָן עֲסוּקִין בְּנִכּוּשׁ בִּשְׁעַת הַנִּכּוּשׁ, בְּעִדּוּר – בִּשְׁעַת הָעִדּוּר״ (בראשית רבה לט). עִדּוּר עָמֹק. עִדּוּר גָּדוֹל בְּסוֹף הַחֹרֶף בַּפַּרְדֵּסִים. — [עִדּוּר־, עִדּוּרִים, עִדּוּרֵי־]

— **עִדּוּר בַּמַּעֲרָכָה** ° [בהשאלה על־פי דברי הימים א יב לט] הִשְׁתַּתְּפוּת בַּעֲבוֹדָה וּבְטִפּוּל בְּדָבָר אַחֲרָאִי וְקָשֶׁה.

ב· **עִדּוּר^, עִידּוּר** ז׳ [מן ב· עדר] חִסּוּר, הֵעָדְרוּת [ובהשאלה] מָוֶת, פְּטִירָה (בספרות שאלות־ותשובות). — [עִדּוּר־]

א· **עָדוּר°** ת׳ [מן א· עדר, עָדַר] שֶׁנֶּעְדַּר, שֶׁנֶּחְפַּר בְּמַעְדֵּר לְשֵׁם תִּחוּחוֹ: גִּנָּה עֲדוּרָה לִקְרַאת הַזְּרִיעָה. — [עֲדוּרָה, עֲדוּרִים, ־רוֹת]

ב· **עָדוּר^** ת׳ [מן ב· עדר] חָסֵר, נָטוּל: ״וְאָבִיתָה תְּהִלָּה... מֵעֲדוּרֵי אֱמֶת״ (ינאי, שלב). ״וְאִם אַתָּה חֲסַר שֵׂכֶל וּבִינָה וְדֵעוֹת מִלְּבָבְךָ עֲדוּרוֹת״ (גבירול, א 104). — [עֲדוּרָה, עֲדוּרִים, ־רוֹת]

עֵדוּת נ׳ [מן עוד, עֵד] 1 *, דִּבְרֵי הָעֵד, יְדִיעוֹת שֶׁהָעֵד מוֹסֵר בְּבֵית־הַדִּין מִכָּל מַה שֶּׁשָּׁמַע אוֹ רָאָה: ״קִבַּלְנוּ עֵדוּתְכֶם״ (עדויות ח ג). ״כּוֹתֵב אָדָם עֵדוּתוֹ עַל הַשְּׁטָר״ (כתובות כ·). הָעֵד מָסַר אֶת עֵדוּתוֹ לְאַחַר שְׁבוּעָה כִּי יְדַבֵּר רַק אֱמֶת. 2 ^, הוֹכָחָה, רְאָיָה: ״אָמְנָם הֱיוֹת לַשָּׁמַיִם תְּנוּעוֹת נַפְשִׁיּוֹת בְּרָצוֹן, הִנֵּה כְּבָר בֵּרַרְנוּ עֵדֻיּוֹתֵיהֶם מִן הַכְּתוּבִים״ (ראב״ד, אמונה רמה 62). ״נוֹשֵׂא בְּחֶבְיוֹן תּוֹלְדוֹתָיו עֵדוּת חוֹתֶכֶת עַל תְּנוּעָה שְׁלֵמָה״ (שזר, כוכבי 233). 3, חֹק, מִצְוָה: ״עֵדוּת ה׳ נֶאֱמָנָה״ (תהלים יט ח). ״לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו״ (מלכים א ב ג). — [עֵדוּת־, עֵדוּתוֹ; עֵדֻיּוֹת, עֵדֻיּוֹת־, עֵדֻיּוֹתָיו; גם עֵדוֹת, עֵדְוֹתָיו]

— **אֹהֶל־הָעֵדֻת** (במדבר ט טו), **אֲרוֹן־הָעֵדֻת** (שמות מ ג), **לוּחוֹת הָעֵדֻת** (שמות לא יח), **מִשְׁכַּן־הָעֵדֻת** (במדבר א נג), **פָּרֹכֶת־הָעֵדֻת** (ויקרא כד ג), תְּאָרֵי־לְוַי לָאֹהֶל וּלְתַשְׁמִישֵׁי־הַקְּדֻשָּׁה בַּמִּשְׁכָּן – עַל שׁוּם הֱיוֹתָם נוֹשְׂאֵי דִּבְרֵי הָעֵדוּת, הַחֻקִּים וְהַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל.

— **עֵדוּת הַחֹדֶשׁ** *, דִּבְרֵי הָעֵדִים הַמְּעִידִים לִפְנֵי בֵּית־הַדִּין שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ בְּמוֹלָדוֹ: ״אָב וּבְנוֹ וְכָל הַקְּרוֹבִין כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ״ (ראש השנה כב.).

— **עֵדֻיּוֹת** *, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר נְזִיקִין הַכּוֹלֶלֶת מִבְחַר הֲלָכוֹת וּמַחֲלוֹקוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁהֵעִידוּ עֲלֵיהֶן הַחֲכָמִים [נקראת בתלמוד, קידושין נד:, גם ״בְּחִירְתָּא״ מבחר].

— **הָרוֹצֶה לְשַׁקֵּר יַרְחִיק עֵדוּתוֹ** ^ [מובא אצל הרא״ש בהלכות שבועות ו יג], הַשַּׁקְרָן מְבַסֵּס עַל־פִּי־רֹב אֶת שְׁקָרָיו עַל עֻבְדּוֹת רְחוֹקוֹת אוֹ עַל אֲנָשִׁים מְרֻחָקִים, כְּדֵי שֶׁיִּקָּשֶׁה לְבָרֵר וְלַעֲמֹד עַל מִדַּת הָאֱמֶת שֶׁבָּהֶם.

– קָרוֹב פָּסוּל לְעֵדוּת^ [רש"י יבמות כה:, והרמב"ם בהלכות עדות יג א: "הקרובים פסולים לעדות מן התורה"], קְרוֹבֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם אֵין עֵדוּתָם לְטוֹבָתוֹ מִתְקַבֶּלֶת.

– וֹאת לְעֵדוּת °, כְּתֹבֶת־פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בִּתְעוּדָה רִשְׁמִית־חֲגִיגִית הַמֻּגֶּשֶׁת בְּטֶקֶס מְיֻחָד.

– סִפְרוּת־הָעֵדוּת °, כְּלַל הַיְצִירוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת הַמְבֻסָּסוֹת עַל חֹמֶר עֻבְדָּתִי שֶׁל דִּבְרֵי עֵדוּת וְכֵן עַל עִזְבוֹנוֹת שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ לְשֵׁם סִפְרוּת, כְּגוֹן: סִפְרוּת־הָעֵדוּת עַל הַשּׁוֹאָה שֶׁל הַיַּהֲדוּת בִּתְקוּפַת הַנָּאצִים, סִפְרוּת־הָעֵדוּת עַל הַבָּנִים שֶׁנָּפְלוּ בְּמִלְחֲמוֹת יִשְׂרָאֵל.

עד"ז ר"ת עַל־דָּבָר־זֶה.

א·**עֲדִי** ז' [ראה א·עדה] תַּכְשִׁיט, דָּבָר הַמְשַׁמֵּשׁ לְקִשּׁוּט וּלְנוֹי: "הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן" (שמואל ב א כד). "הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה עֶדְיָהּ, כַּלָּה – קִשֻּׁרֶיהָ?" (ירמיה ב לב).–[עֲדִי־, בהפסק: עֶדִי; עֶדְיִי; עֲדָיִים, עֶדְיֵי־, עֶדְיֵיהֶם]

– עֲדִי עֲדָיִים, תַּכְשִׁיטִים יְקָרִים: "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים" (יחזקאל טז ז).

עֲדֵי מ"י 1, צוּרָה מְלִיצִית בִּמְקוֹם "עַד" בִּסְמִיכוּת: "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב" (תהלים קד כג). "וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע" (איוב כ ה). "עֲדֵי חֲצוֹת לַיְלָה לֹא כִּבְּתָה אֶת נֵרָהּ" (ביאליק, שירתי). 2 ^, אֲפִלּוּ: "וְלֹא יִכְלוּ יְמֵי בִכְיוֹ עֲדֵי יִכְלוּ כְּעָשָׁן כּוֹכְבֵי שָׁמָיִם" (משה אבן־עזרא, א 21).

עֲדִי °, עִידִי ת' [מן עִדִּית] מֻבְחָר, מְשֻׁבָּח: סְחוֹרָה זִבּוּרִית וְעִדִּית. – [עִדִּית, עִדִּיִּים, עִדִּיּוֹת]

עֶדְיוֹן^ ז' [מן עֲדִי] עֲדִי, קִשּׁוּט: "כָּרְכוּ חַכְמֵי בְּסֵפֶר תּוֹרָה לְעֶדְיוֹן" (סידור רס"ג, שכח). –[עֶדְיוֹן־, עֶדְיוֹנִים, ־נֵי־]

עֵדְיוֹת נ"ר מן עֵדוּת.

עֲדַיִן*, עֲדַיִין תה"פ [הרחבה מן עֲדֶן שבמקרא; קרוב אל הארמית: אֲדַיִן אז] עוֹד, עַד כֹּה, עַד עַתָּה, עַד שָׁעָה זוֹ, לְפִי שָׁעָה: "עֲדַיִן מַחְלֹקֶת בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת" (מקואות ד א). "יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיֶיךָ וַעֲדַיִן בֶּן־דָּוִד לֹא יָבוֹא" (ירושלמי תענית סח ד). "עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַנְּכֶם לִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם" (שבת נה:). "וַעֲדַיִן הִיא טָסָה וּמְשׁוֹטֶטֶת בָּעוֹלָם" (ביאליק, ואם). [ועם ה' השאלה:] "עָבִים זַכִּים, הַעֲדַיִן דּוֹדִי כַּבִּיר לְבָבִי אָיִן?" (ביאליק, בין נהר).

עָדִין ת' [מן עדן] 1, מְפֻנָּק, עָנֹג, רַךְ: "שִׁמְעִי־זֹאת, עֲדִינָה" (ישעיה מז ח). 2 ^, מְנֻמָּס, אָדִיב וְנוֹחַ בַּהֲלִיכוֹתָיו, הֶפֶךְ מִן "גַּס": "כְּבוּדָה כְּבַת־מֶלֶךְ עֲדִינָה מְעֻנָּגָה" (גבירול, א 60). "עַלְמָה עֲדִינָה וְיַעֲלַת־חֵן" (מאפו, י). "אִשָּׁה גְּבוֹהָה דַּקַּת־גֵּו וַעֲדִינַת־פָּנִים" (בורלא, עקביה 11). הִתְנַהֲגוּת עֲדִינָה כְּלַפֵּי הַזּוּלַת. נֶפֶשׁ עֲדִינָה. 3 °, נַעֲלֶה, דַּק, אֲצִילִי: "הַשְּׁאֵלוֹת הַמְזַעְזְעוֹת אֶת הָאָדָם הֶחָדָשׁ עֲדִין־הַתַּרְבּוּת" (סוקולוב, אישים 454). "זֹהַר כָּל־שֶׁהוּא דַּק וְעָדִין" (ביאליק, שבעה). טַעַם עָדִין. רְגָשׁוֹת עֲדִינִים. – [עֲדִינָה, עֲדִינִים, עֲדִינוֹת]

– מְכָנִיקָה עֲדִינָה °, טִפּוּל בְּמַכְשִׁירִים קְטַנִּים וַעֲדִינִים, כְּגוֹן: שְׁעוֹנוֹת, תַּעֲשִׂיַּת מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים, לְטוּשׁ יַהֲלוֹמִים וְכַדּוֹמֶה.

– עֲדִינוּת ° תה"פ בְּאֹפֶן עָדִין: "הִפְסִיקָה וְחָטְטָה עֲדִינוּת בַּמַּחַט לְיַשֵּׁר חוּט בְּצִיץ רָקוּם" (ברש, א 187).

עֲדִינְדָּן ° ת' [מן עָדִין] עָדִין בְּיוֹתֵר, עָנֹג וְרַכְרוּכִי: "הַפִּילוֹסוֹף... עֲדִינְדָּן שֶׁכֻּלּוֹ מַחֲמַדִּים, מִתְעַלֶּה בְּרוּחָנִיּוּתוֹ" (אריכא, סופר 19). – [עֲדִינְדָּנָה, עֲדִינְדָּנִים, ־נוֹת]

עֲדִינוּת ° נ' [מן עָדִין] 1, פִּנּוּק, עִנּוּג: עֲדִינוּת פָּנֶיהָ שֶׁל הָעַלְמָה. 2, אֲצִילוּת, רַכּוּת, נִמּוּסִיּוּת: יַחַס שֶׁל עֲדִינוּת. עֲדִינוּת הָרֶגֶשׁ וְהַטַּעַם. – [עֲדִינוּת־]

עָדִיף* ת' [מן עדף; ארמית: עֲדִיפָא] 1 *, טוֹב יוֹתֵר, מְעֻלֶּה מִן־, מֻבְחָר: "וְחָכָם עָדִיף מִנָּבִיא" (בבא בתרא יב.). "חַד אָמַר: סִינַי עָדִיף, וְחַד אָמַר: עוֹקֵר הָרִים עָדִיף" (הוריות יד.). 2 °, גָּדוֹל יוֹתֵר, מְרֻבֶּה יוֹתֵר: הָאוֹיֵב הִצְלִיחַ בְּכֹחוֹת עֲדִיפִים לִכְבֹּשׁ אֶת הַמְּצוּדָה. [עֲדִיפָה, עֲדִיפִים, ־פוֹת]

– בָּרִי וְשֶׁמָּא – בָּרִי עָדִיף* (כתובות יב:), יֵשׁ לָתֵת יִתְרוֹן לַדָּבָר הַוַּדָּאִי עַל הַדָּבָר הַמֻּטָּל בְּסָפֵק.

– חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא* (בבא בתרא יב.), מַאֲמַר חֲזַ"ל בְּשֶׁבַח הַשְּׁקִידָה עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה וְהַחָכְמָה.

עֲדִיפוּת^ נ' [מן עָדִיף] עֶלְיוֹנוּת, יִתְרוֹן בְּטִיב אוֹ בְּכַמּוּת, זְכוּת־קְדִימָה: "אֵין עֲדִיפוּת בְּשִׁבְעַת הַמִּינִים אֶלָּא מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה שֶׁיִּרְצֶה תְּחִלָּה הֶחָבִיב לוֹ" (תוספות ברכות מא.). עֲדִיפוּת הָאוֹר עַל הַחֹשֶׁךְ. עֲדִיפוּת בְּכֹחוֹת וּבְצִיּוּד. – [עֲדִיפוּת־, עֲדִיפֻיּוֹת]

– סֻלַּם־עֲדִיפֻיּוֹת °, קְנֵה־מִדָּה לִקְבִיעָה מִי עָדִיף עַל מִי לְגַבֵּי זְכוּת אוֹ הֲטָבָה מְסֻיֶּמֶת.

עָדִיר ° ז' [מן א·עדר, עָדַר] עוֹנַת הָעִדּוּר בַּפַּרְדֵּסִים – בְּסוֹף הַחֹרֶף אוֹ בְּרֵאשִׁית הָאָבִיב. – [עֲדִיר־]

עֲדִירָה* נ' [מן א·עדר, עָדַר] חֲפִירָה בַּמַּעְדֵּר, עִדּוּר: "עֲדֹר לִי שְׁתֵּי עֲדִירוֹת" (קהלת רבה ב). עֲדִירַת הָאֲדָמָה לְשֵׁם הַכְשָׁרָתָהּ לִזְרִיעָה אוֹ לְשֵׁם נִכּוּשׁ קוֹצִים. – [עֲדִירַת־, עֲדִירוֹת]

עִדִּית*, עִידִּית נ' [ערבית: עַדִיָּה ארץ מבריאה] 1 *, אֲדָמָה טוֹבָה וּמְשֻׁבַּחַת, מֻבְחָר, מֵיטָב, הַנִּגּוּד לְ־זִבּוּרִית: "הַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בָּעִדִּית, וּבַעַל־חוֹב – בְּבֵינוֹנִית, וּכְתֻבַּת אִשָּׁה – בְּזִבּוּרִית" (גיטין ה א). וְעוֹד כִּשְׁנֵי אֲלָפִים, מִן הָעִדִּית הַסְּמוּכָה אֶל הַמּוֹשָׁבָה" (אחד העם, רכו). 2 °, סְחוֹרָה מְשֻׁבַּחַת, מֵיטַב הַסְּחוֹרָה: "שֶׁדַּרְכָּם שֶׁל בְּנֵי־הַכְּפָר לְהוֹבִיל אֶת הַזִּבּוּרִית אֶל הַשּׁוּק וְלִשְׁמֹר בְּבֵיתָם תַּחַת כַּרְעֵי הַמִּטָּה אֶת הָעִדִּית" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכב). – [עִדִּית־, עִדִּיּוֹת]

– עִדֵּי־עִדִּית^, עִדִּית שֶׁבְּעִדִּית °, מֻבְחָר שֶׁבַּמֻּבְחָר, הַטּוֹב בְּיוֹתֵר: "מַגְבֵּית לִי מֵעִדֵּי עִדִּית דְּאִית לָךְ" [בבא מציעא סו., ארמית: "אגבה את המגיע לי מעידי עידית שיש לך"]. "הַטּוֹב שֶׁבַּחֲתָנִים, עִדִּית שֶׁבְּעִדִּית!" (ברקוביץ, תר' טוביה צו). "אֶת שִׁירֶיךָ הַחֲדָשִׁים... קָרָאתִי כִּמְעַט כֻּלָּם, מֵהֶם עִדִּית, מֵהֶם עִדִּית שֶׁבְּעִדִּית" (ביאליק, אגרות ב רמב).

עִדְכּוּן °, עִידְכּוּן ז' [מן עדכן, עִדְכֵּן] הֲבָאָה לְמַצָּב עַדְכָּנִי, הַתְאָמָה לַנְּתוּנִים הָאַחֲרוֹנִים בְּיוֹתֵר: עִדְכּוּן הַחֶשְׁבּוֹנוֹת בַּמּוֹסָד. עִדְכּוּן הַיְדִיעוֹת. – [עִדְכּוּן־]

עַדְכָּן° תה״פ [עַד + כָּאן] עד כאן, עד מועד זה.

עדכן [מן עַד + כָּאן]

~ פִּע׳ **עִדְכֵּן** ° פ״י הביא או התאים למצב הדברים של אותה שעה: הפקיד עדכן את הנתונים הסטטיסטיים. על המלונאי לעדכן את אוצר המלים שבמלונו. – [לְעַדְכֵּן אֶת־, מְעַדְכֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻדְכַּן** °, הֻתְאַם למצב הקיים עתה, לנתונים האחרונים ביותר: לוח סטטיסטי מעדכן. מלון מעֻדכן. – [מְעֻדְכָּן, יְעֻדְכַּן]

עַדְכָּנִי° ת׳ [מן עַד + כָּאן] מעדכן, מתאם למצב הדברים של היום, הכולל את הנתונים האחרונים: טבלות סטטיסטיות עדכניות. אוצר־מלים עדכני. – [עַדְכָּנִית, עַדְכָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַדְלָיָדַע° ג׳ [שאול מן המימרה: ״מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״, מגילה ז:] כנוי מקבל להלולת פורים הכוללת תהלוכות ושעשועים בהמון, קרנבל עממי [עיין גם: עַד, עַד דְּלָא יָדַע]

עֲדָלָמִיˆ, **עדולמי** ת׳ [על־פי שם המקום עֲדֻלָּם ועל־יסוד המסופר בבראשית לח כ על העדולמי שתיווך בין יהודה ובין הקדשה] כנוי לסרסור־זונות. – [עֲדֻלָּמִים]

עד״מ ר״ת על דרך משל.

עדן [ערבית: עַ׳דֻן רוך וליאות; ראה גם עָדִין, עֶדְנָה]

~ פָּע׳ **עָדַן**ˆ פ״ע 1, התענג, נהנה: ״ולוּ עלי בני ועדנו מעדני״ (גבירול, ו 82). 2, נעם, היה ערב: ״ונתיב חטאה כקערת בשרים עדנה ונחה ללבות צרורים״ (הנגיד, בן־משלי 98). – [לַעֲדֹן, עָדֵין, יַעֲדַן]

~ פִּע׳ **עִדֵּן** * פ״י 1*, פנק, ענג: ״אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהן נפש כל חי״ (ירושלמי ברכות י ב). ״שמן זית... שמשיר את השער ומעדן הבשר״ (שבת פ:). ״דשנים בביתך יהיו... וברב טובך תעדנם״ (יהודה הלוי, י 614). ״ומי יעדן חגיה בזמירות־נעם?״ (ביאליק, שבעה). ״ואוכל ושותה ומעדן עצמו במיני תפנוקים״ (עגנון, כפות תפב). 2°, השביח, פתח, האציל, עשה לעדין: הלמוד וההשכלה עדנו את טעמו ואת הבנתו. קריאה בספרות טובה מעדנת את הרגשות. – [לְעַדֵּן אֶת־, מְעַדֵּן, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻדַּן** *, ענג, פנק: ״אין תכשיט נאה אלא על גוף מעדן״ (ירושלמי נדרים מא ג). ״אשר עש (עשה) מטעמים לאביו גדיים מריח עדן עדנו״ (ינאי, שצח). ״ועל בנות מעדנות נמסרו לדת נכריה״ (אברהם אבן־עזרא, אהה ירד). טעם מעדן ומפתח [וראה עוד ערך מְעֻדָּן] – [מְעֻדָּן, יְעֻדַּן]

~ הת׳ **הִתְעַדֵּן**, 1, התפנק, התענג, נהנה: ״ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול״ (נחמיה ט כה). 2*, נעשה עדין ועוג, נעשה רך ונאה: ״נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היפי למקומו״ (בבא מציעא פז.). ״התעדנת וראשך בשמן דשנת״ (יהודה הלוי, ט 491). ״יביאוני לגן עדנך ושם תהיה ישיבתי ואתעדן באורך״ (אברהם אבן־עזרא, א 207). ״כלם עולים ומתפרקדים, מתעדנים ומשמיעים יחד בקול וי־וי־וי!״ (מגדלי מו״ס, צט). ״מתמוגג מרך ומתעדן בשפעת הזהר״ (ביאליק, מתי מדבר). ״ומרקדים בהתלהבות קדושה ומתעדנים בתפנוקי התורה״ (עגנון, אלו קמב). – [לְהִתְעַדֵּן, מִתְעַדֵּן, יִתְעַדֵּן]

~ הִפ׳ **הֶעֱדִין**ˆ, 1°, גרם להרגשת עדינות, האציל: ״המגע אתו היה מעדין, היותו אתנו היה מרחיב את דעתנו״ (ב׳ כצנלסון, מבוא לחיי רופין). 2ˆ פ״ע נעשה עדין, התעדן: ״מדשן ביתך זכו להעדין״ (שלמים, יוצר ב׳ שבועות). ״פניה מלאו והעדינו ועור פניה היה זורח״ (ברש, א 514). ״העדין־הכחיל משפע צל ענג״ (שמעוני, שירים ב קעד). – [לְהַעֲדִין, מַ־, יַ־]

עֵדֶן ז׳ וש״פ [אכדית: edinu מישור; ראה עדין] 1 [בריבוי: עֲדָנִים] ענג, נעם: ״ונחל עדניך תשקם״ (תהלים לו ט). ״בה יעלז לבי ובה ייטב כי טהרו נחלי עדניה״ (גבירול, א 30). ״אך בעינה תביט וחם עדנים אתה מרגיש בכל רמ״ח איבריך״ (מגדלי מו״ס, קכב). ״היאריך ליל עדנים?״ (ביאליק, נושנות). ״בנותינו כבר מחכות לך בנגינות־גיל ועדני־חג״ (טשרניחובסקי, שירים 208). ״חמימות עדנים השתפכה בכל יצורי״ (גנסין, א 31). ״היא מציצה לבן־זוגה בעין אחת נוצצת ורוחצת כלה בעדנים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי כ). ״או אז תוכלי בשכרון עדנים התמכר״ (שמעוני, הביבר 45). 2, המקום, שלפי המספר בתורה, נטע שם אלהים גן והשכין בו את אדם הראשון: ״ויטע ה׳ אלהים גן בעדן מקדם״ (בראשית ב ח). ״וישם מדברה כעדן״ (ישעיה נא ג). 3*, כנוי לעולם שכלו טוב המוכן לנשמות הצדיקים, להבדיל מן ״גיהנם״ מקום הפרענות לרשעים: ״עדן אין לה שעור״ (תענית י.). רב פלוני נשמתו עדן. [וראה להלן] – [עֵדֶן־, עֶדְנוֹ; עֲדָנִים, עַדְנֵי־, עֲדָנָיו]

– גַּן־עֵדֶן, 1, הגן שנטע אלהים, לפי המספר בבראשית ב ח, למושב לאדם הראשון ולאשתו. 2, סמל למקום פורה ונעים ביותר: ״הארץ הלזו הנשמה היתה כגן־עדן״ (יחזקאל לו לה). 3*, כנוי בתלמוד ובספרות המאחרת לעולם הבא, העולם שכלו טוב, המוכן לצדיקים, שיהנו בו מזיו השכינה, להבדיל מן ״גיהנם״ – מקום הענויים המיעד לרשעים: ״שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן־עדן״ (יומא פז.). ״בגן־עדן תהא מנוחתו״ (אל מלא רחמים).

– טַעַם גַּן־עֵדֶן°, בטוי־הפרזה לטעם נעים וערב ביותר: העוגה שאכלתי היה לה טעם גן־עדן ממש! [וראה עוד ערך טַעַם]

– נוּחוֹ עֵדֶןˆ, נִשְׁמָתוֹ עֵדֶןˆ, בְּגַן־עֵדֶן תְּהֵא מְנוּחָתוֹ (נִשְׁמָתוֹ): דבור של כבוד לנפטר כשמזכירים את שמו [ראה ערכים נוּחַ, נְשָׁמָה]

– צִפּוֹר־עֵדֶן°, ראה צִפּוֹר, צִפּוֹר־עֵדֶן.

– גַּן־עֲדָנִיםˆ, גַּן־עֵדֶן, כנוי למקום טוב ומצין: ״הבאתו לתוך גן עדנים תחת שבעה ענניםי״ (יהודה הלוי, ז 251). ״על־חרבן איזה ארץ פלאים, על אבדן איזה גן עדנים״ (ביאליק, דמעה).

עֹדֶן°, **עודן** ז׳ [מן עדן; עֵדֶן] נעם, נעימות: ״האדם של שמש... העדן של ילד״ (מלצר, תר׳ נהרות 167). – [עָדְנ־, עָדְנוֹ]

עִדָּן, **עידן** ז׳ [ארמית: עִדָּן, עִדָּנָא] 1, זמן, עת, עונה: ״עד־זמן ועדן״ (דניאל ז יב). ״נצאה נגורה שאננים כתם עדן קרח וכפור״ (טשרניחובסקי, שירים צ). ״הה מה אתגעגע לאותו העדן היקר״ (שמעוני, הביבר 44). 2° [בגיאולוגיה] כל אחת מן התקופות הקדומות

בְּתוֹלְדוֹת הָאֲדָמָה: אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הֵגִיחָה מִן הַיָּם בְּעִדָּן הַשְּׁלִישׁוֹנִי. [עִדַּן־, עִדָּנוֹ; עִדָּנִים, עִדְּנֵי־]

— עִדָּן וְעִדָּנִים [על־פי דניאל ז כה, ושם בארמית: עִדָּן וְעִדָּנִין] זְמַן רַב, יָמִים רַבִּים: "עוֹד תִּמָּשֵׁךְ הַמִּלְחָמָה בֵּין הָרְכוּשׁ וְהָעֲבוֹדָה עַד עִדָּן וְעִדָּנִים" (אחד העם, שכד). "נִדְחֲתָה הַחֲתֻנָּה עַד עִדָּן וְעִדָּנִים" (ביאליק, החצוצרה א). "זֶה עִדָּן וְעִדָּנִים נִמְשֶׁכֶת רִיצָה זוֹ" (שופמן, א 148).

— עִדָּן (עִדָּנָא) דְּרִתְחָא* [שאול מן בבא קמא ס: ושם ההוראה: שעת צרה ופורענות] זְמַן הָרְתִיחָה, כְּלוֹמַר: שְׁעַת הַכַּעַס וְהָרֹגֶז, מַצָּב שֶׁאָדָם נִרְגָּז וּמְרֻתָּח בְּיוֹתֵר: "וְהַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת חֵרוּם וְעִדָּן רִתְחָא לַסּוֹפְרִים" (יל"ג, פרוזה רל). "אוֹי לָהֶן לַבְּרִיּוֹת שֶׁמַּעֲמִידוֹת שִׁיטוֹתֵיהֶן בְּהַנְהָגַת הָעוֹלָם... וְחוֹתְכוֹת אֶת הַדִּין בְּעִדָּנָא דְרִתְחָא" (מגדלי מו"ס, תסו). "בִּטּוּיִים קָשִׁים שֶׁפָּלַט עֵטִי בְּעִדַּן רִתְחָא" (אחד העם, ד). קָשֶׁה לְפַיֵּס אָדָם בְּעִדָּנָא דְרִתְחָא.

— תַּעֲלָא בְּעִדָּנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ* [ארמית, מגילה טז, על יסוד האגדה, כי השועל מוכתר בזמן מסוים בשנה למשך תקופה קצרה למלך על החיות] שׁוּעָל בִּזְמַנּוֹ הִשְׁתַּחֲוֵה לוֹ, כְּלוֹמַר: אָדָם פְּחוּת־עֵרֶךְ שֶׁעָלָה לִגְדֻלָּה יֵשׁ לִנְהֹג כְּלַפָּיו לְפִי מַעֲמָדוֹ.

עֲדֶן תה"פ [קיצור מן עֲדֶנָּה, ראה להלן] עֲדַיִן, עַד כֹּה, עַד עַתָּה: "וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה" (קהלת ד ג). "אֲנַחְנוּ בַּעֲלֵי הָעִיר לְפָנִים וּבָתֵּינוּ עֲדֶן לָכֶם לְדִירָה" (הנגיד, בן־קהלת 8). "וּפוֹלִיפוּס עֲדֶן נְשָׁמָה בּוֹ וַיַּעֲנֵהוּ וַיֹּאמַר" (יוסיפון, מד).

עֲדֶנָּה תה"פ [עַד + הֵנָּה] עֲדַיִן, עַד כֹּה, עַד עַתָּה: "וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה" (קהלת ד ב). "עוֹד זָכוֹר אֶזְכְּרֶה, עֲדֶנָה לֹא שְׁכַחְתִּי" (אד"ם, אמת ואמונה א ב). "עֵצֵינוּ עֲדֶנָה יְרֻקִּים" (ביאליק, משירי הקיץ).

עֶדְנָה נ׳ [מן עדן; עֵדֶן] 1. עֹנֶג, עֲנִינוּת, רַכּוּת, נְעִימוּת: "אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה" (בראשית יח יב). [לדעת אחרים, המשמעות בכתוב הנ"ל: אורח־נשים, וסת או הריון, לפי עדן בארמית] "מְעַדֵּן, נוֹתֵן עֶדְנָה וָזִיו בַּפֵּרוֹת" (רש"י כתובות י:). "לֹא תִּהְיֶה לִּי כָּל הַלַּיְלָה עֶדְנָה" (הרומי, ב 37). "תָּבִיא קְטָרְתָּן הַזָּרָה אֶת עֶדְנַת הָאָבִיב בִּלְבָבְךָ" (ביאליק, בעיר). "בְּעֶדְנַת יָדָהּ שַׂעֲרִי תַּחֲלִיק" (כהן, שירים עא). [ובריבוי:] "עֲדָנוֹת מִזְרָח אֶתְכֶן פִּנְּקוּ" (שלונסקי, תר׳ פושקין 27). 2^. כִּנּוּי לִימֵי הַבַּחֲרוּת: "עָבַר זְמַן עֶדְנָה וְקָפַץ זְמַן זֹקֶן" (אברהם אבן־עזרא, אני גבר). "וּבְצֵאתוֹ מִן הַנֹּעַר אֶל הָעֶדְנָה" (הרומי, כד 434). — [עֶדְנַת־, עֲדָנוֹת, עַדְנוֹת־]

עַדְעַד° ז׳ [מן ג׳ עַד נצח] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הָעַפְרִיתִיִּים (Statice). עֲלֵי־הַגָּבִיעַ שֶׁלּוֹ קְרוּמִיִּים־קָשִׁים וּצְבָעוֹנִיִּים. רֹב מִינֵי הָעַדְעַד שׁוֹמְרִים עַל צוּרָתָם זְמַן רַב אַחֲרֵי כְּמֹשׁ הַפְּרָחִים (מִכָּאן הַשֵּׁם!). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל הָעַדְעַד הֵם צִמְחֵי מִדְבָּר וַעֲרָבָה, אֲחֵרִים גְּדֵלִים בִּמְלֵחוֹת אוֹ בִּסְלָעִים וּמוֹרָדוֹת הַפּוֹנִים אֶל הַיָּם. — [עַדְעַד־, עַדְעָדִים, עַדְעֲדֵי־]

עדעד

עדף [ארמית: עֲדִיפָא; ערבית: עַ׳דַּף]

~ פָּע׳ עָדַף פ"ע 1. הָיָה יוֹתֵר מִדַּי, הָיָה גָּדוּשׁ, נִשְׁאַר, נוֹתַר: "אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ... וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר" (שמות טז כג). "וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל" (שמות כו יב). "נָשָׂא בְּחֵיקוֹ מִקְהִלּוֹת צוּרוֹ כְּמוֹ אוֹמֵן וְחַנּוֹתָיו עֲלֵיהֶם עָדְפוּ" (משה אבן־עזרא, א 24). "וַיֵּשֶׁת כַּחֲצִי הַלֹּג מִיֶּתֶר הַצֳּרִי אֲשֶׁר עָדַף בַּכִּיּוֹר" (ביאליק, תר׳ קישוט עו). "וְהוּא וַדַּאי לֹא יַעְדֹּף עַל הַמִּשְׁקָל" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 220). 2*. הָיָה יָתֵר עַל־: "שְׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַתַּחְתּוֹנָה" (בכורות ז ה). [רווח בייחוד הבינוני: עוֹדֵף, ראה ערך זה] — [לַעְדֹּף עַל־; עוֹדֵף, עָדִיף; יַעְדֹּף]

~ הִפ׳ הֶעֱדִיף פעו"י 1 פ"י עָשָׂה יוֹתֵר מִן הַדָּרוּשׁ, שָׂם יוֹתֵר מִדַּי: "וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר" (שמות טז יח). "הַמַּעֲדִיף עַל מַעַשְׂרוֹתָיו — מַעַשְׂרוֹתָיו מְקֻלְקָלִין" (ירושלמי דמאי כד ג). 2°. בִּכֵּר, נָתַן אֶת הַיִּתְרוֹן, הִפְלָה לְטוֹבָה: "רַק הַמַּגָּע הַנַּפְשִׁי, הָאִינְטִימִי שֶׁל הַמָּסוֹרָה הַחַיָּה... רַק הוּא בִּלְבַד שֶׁמַּעֲדִיף עֲדַיִן בָּהּ אֶת כֹּחַ יִשְׂרָאֵל" (ביאליק, על חכמה). "הֶעֱדִיפָה שָׁלוֹם־בַּיִת עַל כָּבוֹד" (הזז, יעיש ד 124). רַבִּים מַעֲדִיפִים אֶת הַתֵּיאַטְרוֹן עַל הַקּוֹלְנוֹעַ. 3^ פ"ע הָיָה יָתֵר, הָיָה מְרֻבֶּה: "וְכַוָּנַת הַדָּת הַנִּימוּסִית הוּא לְהַרְחִיק הַמְגֻנֶּה וּלְקָרֵב הַנָּאֶה... וּבָזֶה תַּעֲדִיף עַל הַטִּבְעִית" (אלבו, העיקרים 70—71). — [לְהַעֲדִיף אֶת־, עַל־; מַעֲדִיף, יַעֲדִיף]

~ הָפ׳ הָעֳדַף^, 1. בֻּכַּר, נִתְּנָה לוֹ עֲדִיפוּת: "נְשִׂיאִים וּזְקֵנִים וְשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים הָעָדְפוּ בְּכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט" (הדסי, אשכול הכופר נה). הֶעָשִׁיר הָעֳדַף עַל הֶעָנִי. 2. נִמְשַׁךְ הַרְבֵּה: "הָעָדְפָה גָּלוּתִי וְתִרֶב" (מגילת אחימעץ, צה). — [מָעֳדָף, יָעֳדַף]

~ נִפ׳ נֶעְדַּף^, הָיָה עָדִיף, הָיָה רַב: "הָדוּר גְּאָנִי וְגַאֲוָתִיו שֶׁבַח נֶעְדָּף" (פיוטים, סידור 72). — [לְהֵעָדֵף, נֶעְדָּף, יֵעָדֵף]

~ פִּע׳ עִדֵּף^ פ"ע הָיָה עוֹדֵף: "יִתְרוֹן שֶׁמְּעַדֵּף הַמְרֻבָּע עַל הָעִגּוּל" (רבינו חננאל, עירובין ו:). — [לְעַדֵּף, מְ־, יְ־]

עֹדֶף°, עוֹדֶף ז׳ [מן עדף, עָדַף; וראה עוֹדֵף] 1. מוֹתָר, הַחֵלֶק הָעוֹדֵף, דָּבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַמִּדָּה אוֹ מִן הַדָּרוּשׁ: עֹדֶף הַהַכְנָסָה עַל הַהוֹצָאָה, חִשּׁוּב הָעֳדָפִים בְּקוֹלוֹת לַבְּחִירוֹת. עֹדֶף מֶרֶץ. 2 [בתשלומי כסף במזומנים] שְׁאֵרִית, הֶפְרֵשׁ הַכֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ לְהַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן מַטְבֵּעַ אוֹ שְׁטַר־כֶּסֶף שֶׁעֶרְכּוֹ גָּדוֹל מִן הַסְּכוּם הַמַּגִּיעַ לַמְקַבֵּל: הַקּוֹנֶה סְחוֹרָה בְּ־7 לִירוֹת וְנָתַן לַמּוֹכֵר שְׁטַר־כֶּסֶף שֶׁל 10 לִירוֹת, יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ עֹדֶף 3 לִירוֹת. — [עֹדֶף־, עָדְפּוֹ; עֳדָפִים, עָדְפֵי־, עֳדָפָיו, עָדְפֵיהֶם]

עַדְפָנוּת^ נ׳ [מן עדף] עֲדִיפוּת, יִתְרוֹן: "וְאֵין עַדְפָנוּת לְאִישׁ אֶחָד מֵאִישׁ אַחֵר" (ר"א הקראי, גן עדן, לפי ב"י). — [עַדְפָנוּת־]

א. עדר [ארמית: עֲדַר; ערבית מדוברת: עַדַר]

~ פָּע׳ עָדַר* פ"י חָפַר בְּמַעְדֵּר בָּאֲדָמָה כְּדֵי לְתַחֵחַ אוֹתָהּ וּלְהַכְשִׁירָהּ לִזְרִיעָה אוֹ לִנְטִיעָה אוֹ לִסְפִיגַת הַמַּיִם: "וְהָעוֹדֵר תַּחַת הַזֵּיתִים" (ירושלמי מעשרות ג א). "נִמְנְעוּ הָעוֹמְדִים בַּשָּׂדֶה מִלַּעְדֹּר וּמִלַּחֲרֹשׁ" (שבת לה:). הַפּוֹעֲלִים עָדְרוּ אֶת הַפַּרְדֵּסִים. — [לַעְדֹּר; עוֹדֵר, עָדוּר; יַעְדֹּר, עֲדֹר!]

~ נִפ׳ נֶעְדַּר, נֶחְפַּר וְנִתְחַח בְּמַעְדֵּר: "וַאֲשִׁיתֵהוּ בָתָה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָדֵר" (ישעיה ה ו). "וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן" (ישעיה ז כה). הַגִּנָּה נֶעֶדְרָה יָפֶה. — [לְהֵעָדֵר, נֶעְדָּר, יֵעָדֵר]

~ פִּעֵ׳ **עִדֵּר** * פ״י עָדַר: ״מזבלין ומעדרין במקשאות״ (שביעית ב ב). ״כמו תשקד עלי סקל ועדר והשקות״ (הנגיד, בן־משלי 919). ״מקצתם מעדרים בקרקע וקצתם מזיזים כלי ידי״ (שלו, אלהי 65). — [לעדר את־, מעדר, יעדר]

~ פֻּעַ׳ **עֻדַּר** ^, נעדר, נחפר ונתחח: ״עדר ונחרש יסודך״ (ציון צפירה, קינות לט׳ באב). השדה זבל ועדר. — [מעדר, יעדר]

— **עדר במערכה** [על־פי דברי הימים א יב לט: ״עדרי מערכה בלבב שלם״, ושם בעניני מלחמה] טרח וטפל בדבר, עבד עבודה קשה ואחראית.

ב· **עדר** [ערבית: עַ׳דַר בגד; עַ׳אדַר עזב]

~ נִפְ׳ **נֶעְדַּר**. 1. חסר, נפקד, לא היה במקום: ״ויעברו את־הירדן עד־אור הבקר עד־אחד לא־נעדר אשר לא־עבר״ (שמואל ב יז כב). ״אחת מהנה לא נעדרה״ (ישעיה לד טז). 2 ° [בהשאלה] מת, נפטר: ״כי בורא העולם יתעלה לא מתרבה ולא נעדר ולא מחדש״ (חובות הלבבות, הייחוד י). בישיבת־הפתיחה של הועידה הזכרו בעמידה שמות הנעדרים. 3 ° [בצבא] לוחם שנעלם בפעלות־קרב ואין ידוע בברור מה קרהו — נשבה או נהרג: המטה הכללי מסר לפרסום את שמות החללים, הפצועים והנעדרים [וראה עוד ערך נֶעְדָּר] — [להעדר, נעדר, יעדר]

~ פִּעֵ׳ **עִדֵּר** פ״י חסר, גרע, הפחית: ״וכלכלו הנצבים האלה את־המלך שלמה... לא יעדרו דבר״ (מלכים א ה ז). — [לעדר את־, מעדר, יעדר]

~ הִפְ׳ **הֶעְדִּיר** ^ פ״י החסיר, מנע, שלל: ״חטאת אמו בלי להעדר״ (קליר, סידור 664). ״שיש יכלת לו יתעלה לשנותו (את העולם) כלו או להעדירו או להעדיר איזה טבע שירצה מטבעיו״ (מורה נבוכים ב כט). ״לכם יכלת להמית החיים ולהעדיר מהם חיי העולם הזה״ (יוסיפון, עג). — [להעדיר את־, מ־, י־]

~ הָפְ׳ **הָעְדַּר** ^, נעדר, חסר: ״קפוי פן יהי ותעדר סליחה״ (קח מאכלת, מוסף יום כפור). — [מעדר, יעדר]

עֵדֶר ז׳ [ארמית: עֶדְרָא; פיניקית: עדר] 1. קבוץ של בעלי־חיים, קבוצת בהמות הרועות יחד: ״והנה־שם שלשה עדרי־צאן רבצים״ (בראשית כט ב). ״כבקרת רעה עדרו״ (יחזקאל לד יב). ״נבכו עדרי בקר כי אין מרעה להם״ (יואל א יח). עדר־כבשים. עדר־עזים. 2 [בהשאלה] קהל, קהלה, קבוצת בני־אדם: ״כי־פקד ה׳ צבאות את־עדרו, את־בית יהודה״ (זכריה י ג). ״עד שלא גלו ישראל היו עשוים עדרים עדרים, עדרי כהנה לבד, עדרי לויה לבד״ (איכה רבה, פתיחתא). 3 °, כנוי לקהל בלתי־מארגן, קבוצת בני־אדם נטולי סדר או משמעת: ״לא עם, לא עדה אנחנו, רק עדר״ (יל״ג, שירה לא). — [עדר־, עדרו; עדרים, עדרי־]

עֶדְרוֹן ° ז׳ [מן עדר] עדר קטן. — [עדרון־, עדרונים, ־ני־]

עֶדְרִי ° ת׳ [מן עדר] 1. של עדר, אפיני לחיי עדר: בעלי־חיים עדריים. אינסטינקטים עדריים. 2 [בהשאלה] דומה לעדר, בלתי־מארגן, בלתי־עצמאי במחשבתו ובהתנהגותו: חברת בני־האדם הקדמונים חברה עדרית היתה. התנהגות עדרית. — [עדרית, עדריים, ־ריות]

עַדְרִיָּה * נ׳ [מן א· עדר] שורה חפורה במעדר: ״עדר לי שתי עדריות״ (בראשית רבה כז). — [עדרית־, עדריות]

עֶדְרִיּוּת ° נ׳ [מן עדר; עדרי] 1. תכונת החיים בעדר, שיכות לעדר: אינסטינקט העדריות בקרב בעלי־חיים. 2 [בהשאלה] חסר ארגון וסדרים, יחסי חברה בלתי־מארגנים ובלתי־מכונים: עדריות בחברת האדם הקדמון. — [עדריות־]

עַדָּרָן ° ז׳ [מן עדר, עדר] פועל חקלאי ממחה לעבודה במעדר: עדרנים בפרדסים. — [עדרן־, עדרנים, עדרני־]

עֲדָשָׁה נ׳ [ערבית: עַדַסַה, ריבוי: עַדַס; ויש סבורים כי היחיד הוא עָדָשׁ, לפי הנוסח בדפוסים ראשונים של התלמוד, בבא בתרא טז:] 1. צמח תרבות ממשפחת הקטניות, אחד מגדולי החרף בארצות הים התיכון (Lens). זרעי העדשה עשירים מאד בחלבון ומשמשים כמזון כשהם מבשלים: ״נזיד עדשים״ (בראשית כה לד). ״מה עדשה זו מגלגלת, אף אבלות מגלגלת ומחזרת על באי העולם״ (בבא בתרא טז:). 2 °, זכוכית (או גוף שקוף אחר) בעלת שטח אחד או שני שטחים עקמים, קמורים או קעורים, המפזרת או מרכזת את קרני האור העוברות דרכה. העדשות הן חלק עקרי בכל המכשירים האופטיים — במשקפת, במצלמה וכו׳. בציור העדשה 1 קעורה־ישרה; 2 — דו־קעורה; 3 — דו־קמורה. 4 — קעורה־קמורה. 3 °, כנוי לגוף סגלגל זך ושקוף שבעין המרכז את קרני האור ומשקפן בדפן האחורי של גלגל־העין על פני הרשתית. 4 *, בקבוק־חמום בתבנית כלי עגל שנותנים לתוכו מים חמים לחמום איבר מאיברי הגוף: ״לא יתן עדשה מלאה חמין על מעיו״ (תוספתא שבת ג ז). 5 ^, גמש, בהרת־קיץ המופיעה על עור אדם [רש״י ויקרא יג לט, ראה להלן עדשן] — [עדשת־, עדשים, עדשי־ (להוראה 1); עדשות, עדשות־ (לשאר ההוראות)]

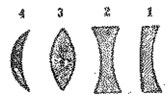

עדשות

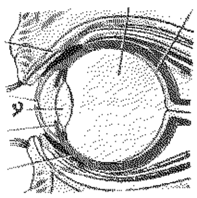

ע - עדשת העין

— **נזיד־עדשים** [בעקבות הסיפור בנזיד־עדשים שקיבל עשיו מיעקב בעד בכורתו, בראשית כה לד] כנוי לדבר קל־ערך שקבל מישהו תמורת דבר חשוב: המתבוללים מוכנים למכר את עצמיותם הלאמית בעד נזיד־עדשים של שויון־זכיות אזרחי.

— **בא זקוף כשעורה והלך נמוך כעדשה** *, משל למי שבא ברב גאוה וחזר בבשת־פנים: ״אלו הן הפלשתים שהיו באין זקופין כשעורין והולכין להן גמוכין כעדשין״ (ירושלמי סנהדרין ב ב).

— **מתגלגל כעדשים** ° [בעקבות כתובות סז:] משל לדבר המתגלגל בקלות: ״החרוזים היו מתגלגלים מתחת ידי כעדשים, וכלם עליזים, וכלם פזיזים״ (ביאליק, לממשלה).

עֲדָשִׁי ^ ת׳ [מן עדשה] שהוא בצורת עדשה, סגלגל (קאנון ד ה). — [עדשית, ־שיים, ־שיות]

עַדְשָׁן ^ ז׳ [מן עדשה 5] בעל פנים מכסים עדשות, מנמש: ״כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלבן צח״ (רש״י ויקרא יג לט). ״נערה זו אדמונית ועדשנית״ (עגנון, כפות תנח). — [עדשנית, עדשנים, עדשניות]

עֲדָשָׁנִי° ת׳ [מן עֲדָשָׁן] זָרוּעַ עֲדָשׁוֹת, מְנֻמָּשׁ: ״פָּנָיו הַכְּחוּשׁוֹת וְהָעֲדָשָׁנִיּוֹת״ (קבק, בצל 31). – [עֲדָשָׁנִית, עֲדָשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עֲדָתִי° ת׳ [מן א׳ עֵדָה] שֶׁל עֵדָה, הַשַּׁיָּךְ לְעֵדָה מְסֻיֶּמֶת: חֲלֻקָּה עֲדָתִית שֶׁל הָעָם. מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֶפֶת לְבַטֵּל אֶת הַמְּחִצּוֹת הָעֲדָתִיּוֹת. מִנְהָגִים עֲדָתִיִּים. – [עֲדָתִית, עֲדָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

עֲדָתִיּוּת° נ׳ [מן עֲדָתִי] הִתְפַּלְּגוּת לְעֵדוֹת שׁוֹנוֹת, שְׁמִירָה עַל הַצִּבְיוֹן הָעֲדָתִי, הִתְבַּדְּלוּת מֵעֵדוֹת אֲחֵרוֹת: הָעֲדָתִיּוּת הִיא מִכְשׁוֹל רְצִינִי בְּדֶרֶךְ לְכִּדּוּד שֶׁל הָעָם. – [עֲדָתִיּוּת־]

ע״ה ר״ת 1. עָלָיו הַשָּׁלוֹם. 2. עַם־הָאָרֶץ. 3. עַיִן־הָרָע.

עה״ב ר״ת עוֹלָם הַבָּא. **עה״ז** ר״ת עוֹלָם הַזֶּה.

עה״ח ר״ת עַל־הֶחָתוּם. **עה״ק** ר״ת עִיר־הַקֹּדֶשׁ.

עה״ר ר״ת 1. עַל־הָרֹב. 2. עַיִן־הָרָע.

עה״ש ר״ת 1. עָלָיו הַשָּׁלוֹם. 2. עָרוּךְ הַשָּׁלֵם.

עו״א ר״ת עוֹבֵד־אֱלִילִים.

עוב [מן א׳ עָב; ארמית: עֵיבָא ענן]

~ הפ׳ **הֵעִיב** פ״י 1. כִּסָּה בְּעָנָן, הִקְדִּיר, הֶחְשִׁיךְ: ״אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ ה׳ אֶת־בַּת־צִיּוֹן?״ (איכה ב א). ״וּמִתְּהוֹם הַלְּבָבוֹת עָבוֹת זָבוֹת... יָפְעַת אוֹרִי מְעִיבוֹת״ (חריזי, תחכמוני טז 163). ״כָּל עוֹד לֹא הֵעִיבוּ הֶעָבִים שָׁמֵינוּ מְעַלְּפִים חֵן־הוֹד״ (טשרניחובסקי, שירים 12). 2° [בהשאלה] הִקְדִּיר, הִזְעִים וְהִזְעִיף: ״עוֹד עָנָן קַל אָמְנָם הֵעִיבוּ אֶת מַבָּטֵי עֵינֵיהֶם״ (אחד העם, שלז). הַיְדִיעָה הָרָעָה הֵעִיבָה כָּל פָּנִים. – [לְהָעִיב אֶת־, מֵעִיב, יָעִיב]

~ הפ׳ **הוּעַב** ^, הֻקְדַּר, הָחְשַׁךְ [גם בהשאלה]: ״גַּם כּוֹכְבֵי שְׂכְלִי... הוּעֲבוּ״ (משה אבן-עזרא, שבחי). ״פְּנֵי אוֹתָהּ אִשָּׁה הוּעֲבוּ עוֹד יוֹתֵר״ (ברנר, א 63). ״הַשָּׁמַיִם הַתְּכֻלִּים קָדְרוּ בְּעֵינָיו יוֹתֵר מֵהַמּוּעָבִים״ (אבן-זהב, שיילוק פ). ״וּכְשֶׁהוּעֲמָה כַּוָּנָתָם הַטְּהוֹרָה וְהוּעֲבָה עַל־יְדֵי עֲנָנִים שְׁחוֹרִים יָרֵאתִי לָלֶכֶת״ (קדרי, כורך 17). – [מוּעָב, יוּעַב]

עוֹבֵד ז׳ [מן עבד, עָבַד] פּוֹעֵל, אָדָם הַמִּתְקַיֵּם עַל עֲבוֹדָתוֹ הַגּוּפָנִית אוֹ הָרוּחָנִית: ״מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד״ (קהלת ה יא). הִסְתַּדְּרוּת הָעוֹבְדִים. אֲסֵפָה שֶׁל עוֹבְדֵי הַמּוֹסָד. וַעַד־הָעוֹבְדִים. מְעוֹנוֹת־עוֹבְדִים. – [עוֹבֶדֶת, עוֹבְדִים, עוֹבְדֵי־, עוֹבְדוֹת]

– **עוֹבֵד־אֱלִילִים**° (־גִּלּוּלִים, ־כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת)° (הרבה בתלמוד) מַאֲמִין בִּפְסִילִים אוֹ בְּכֹחוֹת הַטֶּבַע הַשּׁוֹנִים שֶׁהוּא מְיַחֵס לָהֶם כֹּחוֹת שֶׁל אֱלֹהוּת, בְּנִגּוּד לְמַאֲמִין בְּאֵל אֶחָד.

– **עוֹבֵד־מְדִינָה**°, פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי, מִי שֶׁמֻּעְסָק בְּשֵׁרוּת־הַמְּדִינָה.

– **עוֹבֵד־צִבּוּרִי**°, עַסְקָן, מִי שֶׁעוֹסֵק בִּפְעֻלּוֹת חֶבְרָתִיּוֹת אוֹ מִפְלַגְתִּיּוֹת.

– **עוֹבֵד סוֹצְיָאלִי**°, פָּקִיד מֻסְמָךְ מִטַּעַם מוֹסָד צִבּוּרִי הַמְטַפֵּל בְּתוֹשָׁבִים הַנִּמְצָאִים בְּמַצָּב חָמְרִי קָשֶׁה וְדוֹאֵג לְהַקָּלַת תְּנָאֵי חַיֵּיהֶם [עיין ערך סוֹצְיָאלִי]

– **עוֹבֵד עַצְמָאִי**°, אָדָם הַמְנַהֵל עֵסֶק פְּרָטִי, שֶׁאֵינוֹ פָּקִיד אוֹ שָׂכִיר קָבוּעַ אֵצֶל אֲחֵרִים: הַסּוֹחֵר, הַתַּעֲשִׂיָּן, בַּעַל־הַמְּלָאכָה וְכַדּוֹמֶה הֵם עוֹבְדִים עַצְמָאִיִּים.

– **הִסְתַּדְּרוּת הָעוֹבְדִים**°, קִצּוּרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם הַמָּלֵא: ״הַהִסְתַּדְּרוּת הַכְּלָלִית שֶׁל הָעוֹבְדִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״.

– **מוֹשַׁב־עוֹבְדִים**°, יִשּׁוּב חַקְלָאִי בָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת שֶׁל מֶשֶׁק פְּרָטִי, קַרְקַע הַלְאֹם, עֲבוֹדָה עַצְמִית, עֶזְרָה הֲדָדִית. הָאַסְפָּקָה בַּמּוֹשָׁב וְשִׁוּוּק הַתּוֹצֶרֶת מְאֻרְגָּנִים בְּצוּרָה קוֹאוֹפֶּרָטִיבִית. נִקְרָא בְּקִצּוּר ״מוֹשָׁב״. מוֹשַׁב־עוֹבְדִים הוּא אַחַת מִצּוּרוֹת הַהִתְיַשְּׁבוּת הָעִבְרִית בְּיָמֵינוּ בְּיִשְׂרָאֵל [עיין גם מוֹשָׁב]

עובדה, ראה עֻבְדָּה. **עובי**, ראה עֳבִי.

עוֹבֵר ת׳ [מן עבר, עָבַר] 1°, חוֹלֵף, אֲרָעִי, שֶׁאֵינוֹ בַּר־קְיָמָא: ״מוּם עוֹבֵר״ (ביצה כו.). כְּאֵב עוֹבֵר. 2. חוֹלֵף מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֵלֵךְ: ״וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים: בִּרְכַּת־ה׳ אֲלֵיכֶם״ (תהלים קכט ח). עוֹבֵר־רְחוֹב. עוֹבְרִים־וְשָׁבִים. – [עוֹבֶרֶת, עוֹבְרִים, עוֹבְרֵי־, עוֹבְרוֹת]

– **עוֹבֵר־אֹרַח**, עוֹבֵר דֶּרֶךְ, הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ, הֵלֵךְ: ״נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת, שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח״ (ישעיה לג ח). ״וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ״ (תהלים פ יג). ״פַּעַם אַחַת בָּא אֵלֵינוּ תַּלְמִיד אֶחָד עוֹבֵר־אֹרַח וַיֹּאכַל עַל שֻׁלְחָנֵנוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים מא). ״שׁוּם עוֹבֵר־אֹרַח לֹא נִרְאָה בָּהּ״ (בורלא, עקביה 63).

– **עוֹבֵר־בָּטֵל**° [שאול מן אבות ה כא: בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם״], כִּנּוּי לְמִי שֶׁדַּעְתּוֹ חֲלוּשָׁה אוֹ חוּשָׁיו קָהוּ מִזִּקְנָה אוֹ מִמַּחֲלָה וְשׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לִתְפֹּס מָקוֹם מְיֻחָד בַּחֶבְרָה: ״וּבְיִחוּד שֶׁהַזָּקֵן הָעוֹבֵר־בָּטֵל הֲרֵיהוּ טַרְחָן וְסַרְבָן״ (ברנר, א 184). ״בֵּינֵינוּ לְבֵין עַצְמֵנוּ נַעֲשָׂה קְצָת עוֹבֵר וּבָטֵל״ (שניאור, מסה הקסם). ״מָה לְךָ תֵּלֵךְ לְשֶׁבֶת כְּזָקֵן וְעוֹבֵר־בָּטֵל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת?״ (הזז, יעיש ד 65). ״חֲבוּרָה שֶׁל זְקֵנִים, עוֹבְרִים וּבְטֵלִים כָּמוֹהוּ״ (ברקוביץ, סיפורים יד). – [עוֹבְרִים־בְּטֵלִים]

– **עוֹבֵר וָשָׁב**, 1. הֵלֵךְ, הוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, עוֹבֵר־רְחוֹב: ״וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֹבֵר וָשָׁב״ (יחזקאל לה ז). ״וְהָיָה (אַבְרָהָם) מְקַבֵּל אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים״ (פסיקתא קצו.). ״עוֹבְרִים וְשָׁבִים מְבָרְכִים אוֹתִי וַאֲנִי מְבָרֵךְ אוֹתָם״ (עגנון, כלה כה). הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים חָשׁוּ לְעֶזְרַת נִפְגְּעֵי הַתְּאוּנָה. 2° [בעסקי פקדונות בבנקים] חֶשְׁבּוֹן שׁוֹטֵף, חֶשְׁבּוֹן כֶּסֶף הַמֻּפְקָד בַּבַּנְק, שֶׁבַּעְלָיו מוֹצִיא מִמֶּנּוּ אוֹ מוֹסִיף עָלָיו בְּכָל שָׁעָה שֶׁיִּרְצֶה.

– **עוֹבֵר־חֹק**°, עֲבַרְיָן, מֵפֵר חֹק: ״לְהַרְשִׁיעַ כּוֹל עוֹבְרֵי חוֹק״ (מגילת הסרכים ה 7).

– **עוֹבֵר לְ־**°, קֹדֶם, לִפְנֵי שֶׁ־, סָמוּךְ לְ־: ״כָּל הַמִּצְוֹת מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן״ (פסחים ז:). [וראה עוד ערך א׳ עבר]

– **עוֹבֵר לַסּוֹחֵר**, ראה ערך א׳ עבר, עוֹבֵר לַסּוֹחֵר.

– **עוֹבֵר עֲבֵרָה**° (סוטה ג.), חוֹטֵא, נִכְשָׁל בִּדְבַר חֵטְא, עֲבַרְיָן.

עובר, ראה עֻבָּר. **עובש**, ראה עֹבֶשׁ.

א׳ **עוג** [מן עוּגָה]

~ פָּעַ׳ **עָג** פ״י לָשׁ, אָפָה עוּגָה: ״וְעֻגַת שְׂעֹרִים... תְּעֻגֶנָּה לְעֵינֵיהֶם״ (יחזקאל ד יב). – [לָעוּג, עַגְתִּי, עָג, יָעוּג, עוּג!]

ב׳ עוּג [קרוב אל חוג; ערבית: עָוַג׳ התעקם]

~ פָּע׳ **עָג** פ״י חָג, עָשָׂה עוּגָה (חוּג), צִיֵּן מַעְגָּל: ״עָג (חוֹנִי) עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ״ (תענית ג ה). — [לָעוּג, עַגְתִּי, עָג, יָעוּג, עוּג!]

~ הָפ׳ **הוּעַג** °, הָתְוָה חוּג: ״בּוֹלְטוֹת־חַיִּים וְגוּבְלוֹת־חַיִּים שְׁרוּיוֹת כָּאן כֻּלָּן... וְעִם זֶה הוּעֲגָה לְכָל אַחַת עוּגָה מִשֶּׁלָּהּ, רְשׁוּת־מְצִיאוּת מִשֶּׁלָּהּ״ (פיכמן, רפב). — [מוּעָג, יוּעַג]

~ הת׳ **הִתְעוֹגֵג** °, הִסְתּוֹבֵב, הִתְנַשֵּׂא בְּעִגּוּל: ״אָבָק מִתְעוֹגֵג וְנוֹפֵל״ (יזהר, צקלג 1060). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

ג׳ עוֹג ש״פ 1, שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַבָּשָׁן בִּימֵי משֶׁה, שֶׁהָיָה עֲנָק לְפִי־הַמְּסֻפָּר בַּתּוֹרָה (דברים ג יא) [ומכאן:] 2 °, שֵׁם־דָּבָר לַעֲנָק וּלְגָדוֹל בְּיוֹתֵר.

עוּגָב ז׳ [אולי מן עגב] 1, אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה הַקַּדְמוֹנִים, לְדַעַת אֲחָדִים: מִין חָלִיל, לְדַעַת אֲחֵרִים – מִין תֹּף: ״יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב״ (בראשית ד כא). 2 ° [בימינו] כְּלִי־נְגִינָה גָּדוֹל בַּעַל־מַעֲרֶכֶת אַחַת אוֹ מַעֲרָכוֹת אֲחָדוֹת שֶׁל קְלִידִים כְּשֶׁל פְּסַנְתֵּר וְצִנּוֹרוֹת בַּעֲלֵי אֹרֶךְ שׁוֹנֶה הַמִּסְתָּעֲפִים מִמֶּנּוּ לְמֶרְחַקִּים, הוּא הַנִּקְרָא בְּלוֹעֲזִית ׳אוֹרְגָן׳ (Organ). הָעוּגָב הוּא אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה הַמְּצוּיִים בְּעִקָּר בִּכְנֵסִיּוֹת נוֹצְרִיּוֹת. — [עוּגַב־, עוּגָבִים, עוּגְבֵי־]

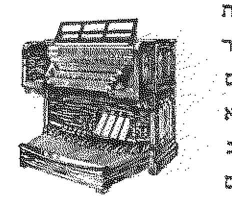

עוגב (2)

עוֹגֵב ז׳ [מן עגב, עָגַב] מְאַהֵב, חוֹמֵד, חוֹשֵׁק בְּאִשָּׁה: ״לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי, מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים״ (ירמיה ד ל). — [עוֹגְבִים, ־בֵי־]

— **עוֹגֶבֶת** ° נ׳ רוֹדֶפֶת אַהֲבָה, קוֹקֶטִית, מִתְגַּנְדֶּרֶת וּמִשְׁתַּדֶּלֶת לִמְשֹׁךְ לֵב גְּבָרִים לְאַהֲבָה. — [עוֹגְבוֹת]

עוּגָבַאי ° ז׳ [מן עוּגָב 2] מְנַגֵּן בְּעוּגָב, ״אוֹרְגָנִיסְט״. — [עוּגָבָאִית, עוּגָבָאִים, עוּגָבָאֵי־, עוּגָבָאִיּוֹת]

עוֹגְבָנוּת ° נ׳ [מן עוֹגֵב] עַגְבָנוּת, חוֹמְדָנוּת, קוֹקֶטִיּוּת: הִתְנַהֲגוּת מִתּוֹךְ עוֹגְבָנוּת. — [עוֹגְבָנוּת־]

עוֹגְבָנִי ° ת׳ מַבִּיעַ עַגְבָנוּת, חוֹמְדָנִי, קוֹקֶטִי: ״רִנָּה אֶת שְׁאֵלַת הַסִּיּוּם בְּגִלּוּי הַכְּהוּב קוֹרְצָנִי־עוֹגְבָנִי בְּעֵינֶיהָ״ (חורגין, מורסון). — [עוֹגְבָנִית, עוֹגְבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוּגָבָר ° ז׳ [מן עוּגָב 2] עוּגָבַאי: ״הֱיֵה עוּגָבָר! אַתָּה וְעוּגַב הַמִּקְדָּשׁ״ (גרינברג, רחובות רכז). — [עוּגָבָרִים, עוּגָבְרֵי־]

א׳ עוּגָה, עֻגָה נ׳ [אולי מן א׳ עוג; והשווה ערבית: עֻגַّה חביתה] 1, חַלַּת־לֶחֶם קְטַנָּה, רָקִיק: ״לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת״ (בראשית יח ו). 2 °, מַאֲפֵה־בָּצֵק הַכּוֹלֵל בְּתוֹכוֹ מִינֵי מְתִיקָה וְתַבְלִינִים: עוּגַת־דְּבַשׁ. עוּגַת־קֶרֶם. עוּגַת־שְׁמָרִים [וראה עוד להלן] — [עוּגַת־, עוּגוֹת]

— **עוּגָה בְּלִי הֲפוּכָה** [שאול מן הושע ז ח], עוּגָה שֶׁלֹּא הֲפָכוּהָ מִצַּד אֶל צַד בִּשְׁעַת אֲפִיָּתָהּ וַהֲרֵיהִי אֲפוּיָה לְמֶחֱצָה אוֹ חֲרוּכָה יוֹתֵר מִדַּי; מָשָׁל לְעִנְיָן בִּלְתִּי־מֻשְׁלָם אוֹ לְאָדָם לֹא־יַצְלָח.

— **עוּגַת־מַצּוֹת** (שמות יב לט), רָקִיק דַּק, מַצָּה.

— **עוּגַת־רְצָפִים** (מלכים א יט ו), עוּגָה אֲפוּיָה עַל גֶּחָלִים.

— **עוּגַת־הַבָּצָל** ° [בבוטאניקה] גּוּף־הַבָּצָל הֶעָטוּף גְּלָדִים־גְּלָדִים.

ב׳ עוּגָה * נ׳ [מן ב׳ עוג, עָג] 1, חוּג, מַעְגָּל: ״עָג עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ״ (תענית ג ח). 2, גֻּמָּה, חֲפִירָה עֲגֻלָּה מִסָּבִיב לָעֵץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: ״עוּגָה שֶׁל מַיִם״ (חולין ב ט). ״בְּיָד חֲזָקָה עָקַר אֶת הַמְּיֻחֶסֶת מֵעוּגָתָהּ הַצָּרָה, מִתְּחוּם־שַׁבַּת שֶׁלָּהּ״ (ביאליק, מגדלי). [ראה גם ב׳ עוּגִיָּה] — [עוּגַת־, עוּגוֹת]

א׳ עוּגִיָּה ° נ׳ [מן א׳ עוּגָה] עוּגָה קְטַנָּה, לַחְמָנִיָּה. —[עוּגִיַּת־, עוּגִיּוֹת]

ב׳ עוּגִיָּה * נ׳ [מן א׳ עוג] חֲפִירָה עֲגֻלָּה מִסָּבִיב לָעֵץ, לְשֵׁם הַשְׁקָיָה: ״וְאֵין עוֹשִׂין עוּגִיּוֹת לַגְּפָנִים״ (מועד קטן א א). הַגַּנָּן חָפַר עוּגִיּוֹת מִסָּבִיב לַעֲצֵי־הֶהָדָר. — [עוּגִיַּת־, עוּגִיּוֹת]

עוֹגֶן *, ראה עֹגֶן. **עוֹגֶם**, ראה עֹגֶם.

עוֹגֶל, ראה עֹגֶל. **עוֹגֶן**, ראה עֹגֶן.

א׳ עוּד [ערבית: עוּד, עָאדַ שב, עשה שנית, חזר ואמר]

~ הִפ׳ **הֵעִיד** פ״י 1, הִגִּיד דִּבְרֵי־עֵדוּת, הָיָה עֵד, מָסַר אֶת הַיָּדוּעַ לוֹ בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: ״וַיְעִדֻהוּ... לֵאמֹר: בֵּרַךְ נָבוֹת אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ״ (מלכים א כא יג). ״הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים״ (בבא בתרא ג ד). ״וּכְתֹבֶת קְצָרָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו... תָּעִיד עָלָיו נֶאֱמָנָה״ (ביאליק, אבי). הָאִישׁ הֻזְמַן לְהָעִיד בְּבֵית־הַדִּין בְּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. 2, הֶעֱמִיד לְעֵד, הִזְמִין אֶת פְּלוֹנִי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ כְּעֵד: ״וְאָעִידָה לִּי עֵדִים נֶאֱמָנִים״ (ישעיה ח ב). ״וְאָעִידָה לִּי מֵרֹאשׁ אֶת חֲבֵרֵינוּ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל״ (אחד העם, ל). 3 [העיד בְּ־] הִתְרָה, הִזְהִיר: ״הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם״ (בראשית מג ג). ״הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־ה׳ לִרְאוֹת״ (שמות יט כא). — [לְהָעִיד אֶת־, בְּ־; הֵעִידוֹתִי, הֵעִידָה; גם הַעֲדֹתִי... הַעֲדֹתֶם; מֵעִיד, מְעִידָה; יָעִיד; הָעֵד! הָעִידִי!]

~ הָפ׳ **הוּעַד**, הֻזְהַר, הֻתְרָה: ״וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ״ (שמות כא כט). פְּלוֹנִי הוּא פּוֹשֵׁעַ מוּעָד [וראה עוד ערך מוּעָד] — [מוּעָד, יוּעַד]

— **הֵעִיד אֶת הַשְּׁטָר** ° [בדיני-שטרות] מָסַר אֶת הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא נִפְרַע לְפְּרוֹטֶסְט.

— **שְׁטָר מוּעָד** ° [בדיני-שטרות] שְׁטָר שֶׁנִּמְסַר לִפְרוֹטֶסְט.

ב׳ עוּד [אולי הרחבת המשמעות של א׳ עוּד]

~ פִּע׳ **עוֹדֵד** פ״י 1, חִזֵּק, אִמֵּץ: ״ה׳ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד״ (תהלים קמו ט). יַחַס לְבָבִי וּמְעוֹדֵד. 2 °, הִמְרִיץ, עָזַר, תָּמַךְ: הַמֶּמְשָׁלָה עוֹדְדָה אֶת הַבְּנִיָּה הַפְּרָטִית בָּאָרֶץ. הַמּוֹרֶה עוֹדֵד אֶת הַתַּלְמִיד לְהַמְשִׁיךְ בְּהִתְקַדְּמוּתוֹ. — [לְעוֹדֵד אֶת־, מְעוֹדֵד, יְעוֹדֵד]

~ פֻּע׳ **עוֹדַד** °, חֻזְּקוּ יָדָיו, אוּשַּׁשׁ: נִגְּשׁוּ מְעוֹדָדִים לְבִצּוּעַ הַמְּשִׂימָה. — [מְעוֹדָד, יְעוֹדַד]

~ הת׳ **הִתְעוֹדֵד**, הִתְחַזֵּק, הִתְאַמֵּץ, הִתְאוֹשֵׁשׁ: ״הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד״ (תהלים כ ט). ״וּבְזָכְרִי כֹּחַ יָדְכָה עִם הֲמוֹן רַחֲמֶיכָה הִתְעוֹדַדְתִּי״ (מגילת הודיות, ד 35). ״הָהּ עַל אֶרֶץ אֵין בָּהּ רֵעַ יָנוּד לוֹ אוֹ בוֹ יִתְעוֹדֵד״ (משה אבן־עזרא, לפי שירמן א 380). ״וְשִׂמְחָךְ יִסְעַד כֹּל וְיִתְעוֹדְדוּ״ (גנזי שכטר, ג 207). ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָבְרָה רוּחַ הֲנָחָה וְנִתְעוֹדַדְנוּ״ (עגנון, כפות רפט). הַחוֹקֵר הִתְעוֹדֵד אַחֲרֵי כִּשְׁלוֹן נִסְיוֹ הָרִאשׁוֹן. — [לְהִתְעוֹדֵד, מִתְעוֹדֵד, יִתְ־]

ג. **עוד** [אולי קרוב אל עבט, עבת]

~ פע׳ **עוד** פ״י קשר, רתק, אחז: ״חבלי רשעים עודני״ (תהלים קיט סא). ״ועדת חנפים ומלקקים עודני״ (יל״ג, שירה כב). ״נדכיתי משעפים עודוני״ (טשרניחובסקי, שירים 17). ״עודני, עודדני: עוד ועוד!״ (שלונסקי, ב 416). ״עודוני תלאות ולבבי חלל״ (שמעוני, שירים א יג). — [לעוד, מעוד, י״־]

~ פע׳ **עוד** ^, קשר, רתק: ״ממעשיו לבות אנוש עודו״ (משה אבן־עזרא, א 46). — [מעוד, יעוד]

עוד תה״פ מ״י [ראה א. עוד] 1, נוסף על הקודם: ״עוד נגע אחד אביא על־פרעה... אחרי־כן ישלח אתכם מזה״ (שמות יא א). ״מה־לעשות עוד לכרמי?״ (ישעיה ה ד). ״ומה־בקשתך עוד ותעש?״ (אסתר ט יב). ״אין עוד מלבדו״ (דברים ד לה). ״שני דיינין בוררין להן עוד אחד״ (סנהדרין ג א). 2, שוב, שנית, בפעם נוספת: ״ותרץ עוד אל־הבאר לשאב״ (בראשית כד כ). [ובמשפט שלילה:] ״ולא־יסף עוד לדעתה״ (בראשית לח כו). ״ולא יזכרו עוד״ (זכריה יג ב). ״לא־יקרא שמך עוד יעקב כי־אם ישראל יהיה שמך״ (בראשית לה י). 3, עדין, עד הנה, גם עתה: ״הן עוד היום גדול לא־עת האסף המקנה״ (בראשית כט ז). ״עוד העם רב!״ (שופטים ז ד). ״ואברהם עודנו עמד לפני ה׳״ (בראשית יח כב). 4, גם: ״ויגבה לבו בדרכי ה׳ ועוד הסיר את־הבמות״ (דברי הימים ב יז ו). ״אם היתה יוצאת מתחת ידי אחד מהן עוד היא במחלקת״ (ירושלמי שבועות לח א). ״ומדרשו עוד מתישב על הלשון״ (רש״י בראשית ג ה). 5°, כבר: ״בהסבי ל״סדר״ עוד באותו הלילה״ (ביאליק, תקות). עוד בילדותו הצטין האיש. 6 [לפני פועל בעתיד] יבוא הזמן ש־: ״עוד יאמרו את הדבר הזה״ (ירמיה לא כב). ״עם זו תולעת עוד ישר ויוכל ענקים״ (ביאליק, אל האגדה). [וראה שאר ההוראות והצירופים להלן]. — [עוד־, עודי גם עודני, עודך, עודך, עודנו גם עודו גם עודהו*, עודנה גם עודה; עודנו, עודכם־ן, עודם־ן]

— **עודי, עודני, עודך** וכו׳, עוד אני, עוד אתה וכו׳: ״והוא עודנו עצור בחצר המטרה״ (ירמיה לג א). ״הקיצתי ועודי עמך״ (תהלים קלט יח). ״עודני מאמין בך״ (טשרניחובסקי, שחקי).

— **עוד מעט** ר״, בעוד רגע, כמעט ש־: ״מה אעשה לעם הזה, עוד מעט וסקלני״ (שמות יז ד). ״עוד מעט והשתפכה בלבנת הפרחים שפעת נער הלזו״ (ביאליק, פעמי).

— **ועוד***, 1°, וכן השאר, וכו׳: יונקים הם: האדם, הסוס, האריה, הכלב ועוד. 2*, תוספת קטנה על מה שנאמר קדם: ״וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד״ (כלאים ו ו). ״שער רבי: שתי ביצים ועוד, כמה הוא ועוד? אחד מעשרים בביצה״ (עירובין פג.). [וכריבוי: ועודין] ״עשרה קבים ירושלמיות שהן ששה עשרונות ועודין״ (מנחות ז ב, ושם הנוסח המשובש: ועדרין]

— **ועוד ועוד**°, וכן רבים אחרים כגון אלה.

— **עוד טרם**°, עדין לא: ״עוד טרם ישנת די החלף כחנו״ (ביאליק, המתמיד).

— **עוד לא**^, טרם, עדין לא: ״ואיכה אמאסה בכבד עדנה — ועוד לא נגעו עד כ״ד שנותי״ (יהודה הלוי, ו 265). ״צנפני זמן מיום היותי ועוד לא גם הדר אפי ולחי״ (משה אבן־עזרא, א 104). ״ומעין תנחומותי עוד לא דלל״ (ביאליק, הולכת). ״עוד לא אבדה תקותנו״ (אימבר, התקוה). [ובהשאלה:] ״׳הטרם תדע׳ — העוד לא ידעת?״ (רש״י שמות י ז).

— **בעוד**, 1, לאחר, בתוספת זמן: ״בעוד שלשת ימים אתם עברים את־הירדן הזה״ (יהושע א יא). ״בעוד שנתים ימים אני משיב אל־המקום הזה את־כל־כלי בית ה׳״ (ירמיה כח ג). 2, כל זמן ש־, כשעדין: ״אשמרה לפי מחסום בעד רשע לנגדי״ (תהלים לט ב). ״ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה״ (משלי לא טו). ״החבה שנהגת בנו בעוד ביתך קים״ (רש״י תהלים סט י). ״ובעוד מבטנו בתוך הערפל תקוע ובעוד אנו תועים נואשים... ויתנצנץ כוכבך״ (ביאליק, לאחד).

— **בעוד ש־***, בשעה ש־: ״בעוד שהיו מהלכים בדרך קדמו שטן לאברהם בדרך״ (מדרש ויושע, ילינק א 36). ״׳מרב כל׳ — בעוד שהיה לך כל טוב״ (רש״י דברים כח מז). ״בעוד שהאש דולקת קצץ דלועין שלך וצלה אותן״ (רש״י סנהדרין לג:).

— **בעוד מועד**°, בטרם עבר הזמן המתאים, כל זמן שלא אחר: הגעתי אל תחנת הרכבת בעוד מועד. עליך להיטיב בעוד מועד את דרכך.

— **מבעוד יום*** (־בקר, ערב ° וכו׳), בשעה שעדין יום, לפני רדת הלילה: ״שישורו מבעוד יום״ (שבת א ה). ״כהנים מבעוד יום הם טובלים״ (ברכות ב:). ״העתונים היו קרועים ומרבבים מבעוד בקר״ (פיכמן, רנו). ״בצורי־האבן שהתקינו בני ורחמים מבעוד ערב״ (יזהר, צקלג 67).

— **בעודו, בעודנו**, כשהוא מוסיף להיות, כשהוא עוד: ״וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה״ (בראשית כה ו). ״ובעודני על סף ביתי ניקדמוני אורים רבים״ (ביאליק, משירי החורף).

— **מעודו**, מימיו, מזמן היותו, משכבר הימים: ״האלהים הרעה אתי מעודי עד־היום הזה״ (בראשית מח טו). ״חררת כסמים מאפה ידה, נעים מטעמותי מעודי״ (ביאליק, פרידה). ״כאשר לא פללתם מעודכם״ (שם). מעודי לא התנסיתי בנסיון כזה.

— **אין עוד**, אין נמצא אחר, לא נשאר משהו או מישהו: ״ה׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו״ (דברים ד לה). אין עוד מקום במכונית המלאה.

— **כל עוד**, כל זמן ש־, כשעדין: ״חי־אל... כי־כל־עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי, אם־תדברנה שפתי עולה״ (איוב כז ב—ד). ״ויהי ביניכם כל־עוד ימי הרעם בגלגל״ (ביאליק, ידעתי). ״כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומיה... עוד לא אבדה תקותנו״ (אימבר, התקוה).

— **לא עוד**°, 1, רק זה בלבד; לא כל דבר אחר: רצוני בכוס מים קרים ולא עוד. 2, לא יוסיף להיות, לא יתקים עוד: לא עוד מלחמות!

— **ולא עוד אלא־***, לא זו בלבד אלא, גם־, יתר על כן: ״כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו״ (אבות ו א). [הצורה המקורית היא כנראה בשאלה ותשובה: ״ולא עוד? אלא...״]

— **היום עודנו ומחר איננו*** (ירושלמי סנהדרין כג ד), חיי האדם קצרים וחולפים.

– עוד חזון למועד, ראה ערכים חזון, מועד.

– עודו (עודנו) באבו, ראה ערך אב.

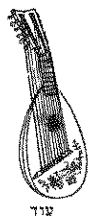

עוד

עוד° ז׳ [ערבית: אל־עוד] כלי־פריטה ערבי מקבל בכל ארצות המזרח התיכון (ממנו הכלי lute האנגלי, Laute הגרמני ועוד). — [עוד־, עודים, עודי־]

עו״ד ר״ת עורך־דין.

עודדות* נ׳ [מן ב׳ עוד, עודד] עדוד, חזוק: ״שנתן לו הקדוש־ברוך־הוא עודדות והצילו מכמה צרות״ (בראשית רבתי, מהד׳ אלבק, ויגש 223). — [עודדות־]

עודן, ראה עדן.

עודף תו״ז [מן עדף, עדף] 1 ת׳ יתר, שהוא למעלה מן המדה: ״סרח העדף״ (שמות כו יב). ״לכשיפדה מעשר שני שבעודף — פדוי״ (ירושלמי דמאי כד ג). ״אין מעמידין את הציון על גבי הטמאה, אלא יהי עודף מכאן ומכאן מצדי הטמאה״ (רמב״ם, טומאת מת ח ט). ״מה שהוא גדול ויקר ממנה ועודף עליה הרבה״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ז). ״והמינקת מביאה קהוה שהקרום עודף על המשקה״ (עגנון, כפות רנז). ״גגו משוך למטה ועודף על חלונותיו״ (הזז, צל 8). הקולות העודפים של הרשימה נצטרפו לרשימה הקרובה אליה. 2* ז׳ כסוי, מכסה רחב ששוליו עוברים על פי הכלי: ״נסר שהוא נתון... על גבי הכלים שכנגד העודף מכאן ומכאן טמאין״ (תוספתא אהילות יב ה). — [עודפת, עודפים, עודפות]

עודף, ראה עדף.

עודפיות° נ׳ [מן עודף] גדש, שפע רב מדי: ״לפרקים גם מתגלה עודפיות בציור הדומם לשם הדגשת ההוי המיחד״ (קרמר, ריאליזם 152). — [עודפיות־]

עוה [קרוב אל עות, עבת; ארמית: עוא, עוי; ערבית: עוי עיקם, ע׳וי תעה]

~ פע׳ **עוה** פ״ע חטא, פשע: ״חטאנו ועוינו והרשענו״ (דניאל ט ה). ״לא על המלך לבדו עותה ושתי״ (אסתר א טז). ״אנא, השם, עויתי, פשעתי, חטאתי לפניך״ (יומא ג ח). ״נאצנו, סררנו, עוינו, פשענו״ (וידוי ליום כיפור). — [לעוות, עווה, יעוה]

~ נפ׳ **נעוה**. התפתל, התעקם: ״נעויתי משמע נבהלתי מראות״ (ישעיה כא ג). ״נעויתי שחותי עד־מאד״ (תהלים לח ז). ״נעוינו פשענו מאד״ (מגילת הסרכים, א 24). ״ויתקמט ופניו נעוו״ (ביאליק, מגילת ה). ״פיה נעוה כעת משאת את שם האלהים״ (בן־ציון, קפז). — [להעוות, נעויתי, נעוה, יעוה]

~ פע׳ **עוה** פ״י עקם, עות, סבך: ״גדר דרכי בגזית נתיבתי עוה״ (איכה ג ט). ״ולמה נקרא שמן ׳עוים׳? שעוו את מקומך״ (חולין ס:, לפי הערוך). ״ובשעת דבורו הניד עפעף ועוה קצת את ראש לחיו״ (ברנר, א 152). — [לעוות את־, מעוה, יעוה]

~ הפ׳ **העוה** פעו״י 1 פ״ע חטא, עבר עברות: ״והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים״ (שמואל ב ז יד). ״הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי״ (שמואל ב כד יז). ״דברנו דפי, העוינו והרשענו״ (וידוי ליום כיפור). 2° פ״י עקם, סלף: ״אם שקר בפי או העויתי ישרה — יבואו ויטפחו על פני״ (אחד העם, ל). [להעוות, מעוה, יעוה]

~ הת׳ **התעוה**°, התעקם: ״בירושלים הגני — נתעוו שפתי חפץ הצרובות״ (ברנר, א 382). ״הקרום יתקמט ויתבקע, יתעוה״ (ברש, ג 166). ״ופניו הקטנים... נתעוו וקרצו מתחת לכובע העמק״ (ברקוביץ, א סח). — [להתעוות, מתעוה, ית־]

– נעוה־לב, עקם־הלב, רמאי, חוטא: ״ונעוה־לב יהיה לבוז״ (משלי יב ח).

– בן־נעות המרדות (שמואל א כ ל), בנה של אשה חצופה וחסרת־מוסר; כנוי חרוף וגדוף לאדם.

– עוה את פניו [שאול מישעיה כד א: ״ועוה פניה״, ושם: יעוות ויעקם את פני האדמה], עקם והניע את שרירי פניו, עשה העויות בפניו: ״והקוף חול וסב, עוה פניו״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״מחסר הרגל יעוה פניו ויכוץ שפתיו״ (בורלא, עקביה 17).

עוה, עווה נ׳ [מן עוה, עוה] חרבן, הרס, ע־מפלה: ״עוה עוה אשימנה״ (יחזקאל כא לב). — [עות־, עוות]

עוה״ב ר״ת עולם הבא. **עוה״ז** ר״ת עולם הזה.

עווי־, עיווי ז׳ [מן עוה, עוה] 1*, עון, חטא, פשע: ״עווי עותה״ (רש״י עבודה זרה ד.). ״זעמו בעווים וממאוים נסחו״ (סליחות, סידור 606). 2°, עקום, עוות: ״ובאה שאלה בעווי שפתים״ (סדן, ממחוז קע). — [עווי־, עווים, עווי־]

עוול־, עיוול ז׳ [מן עול, עול] עשית עול: ״ובחטא עוול שקל לרשע נשקלתי״ (פיוטים, סידור 652). ״צרורי צרורות של עבדות משועות, של עוולים מנקרי עינים״ (שטיינמן, במעגל 260). ״אם קפוח, אם מקח־שחד, אם גרימת עוולים״ (סדן, ממחוז שיז). — [עוול־, עוולים, ־לי־]

עון, עון ז׳ [מן עוה, עוה] 1. חטא, עברה: ״והתודה עליו את־כל־עונות בני ישראל ואת־כל־פשעיהם״ (ויקרא טז כא). ״הוי גוי חוטא עם כבד עון״ (ישעיה א ד). ״וסר עונך וחטאתך תכפר״ (ישעיה ו ז). ״הוא רשע בעונו ימות״ (יחזקאל ג יח). 2 [בהרחבה] ענש על חטא, צרה, פרענות: ״חי־ה׳ אם־יקרך עון בדבר הזה״ (שמואל א כח י). 3° [בחקיקה במדינת־ישראל] עברה שהיא קלה מפשע וחמורה מחטא. — [עון־; עונות, עוונות־ גם עוונים, ־ני־]

– עון פלילי, 1. חטא כבד: ״גם־הוא עון פלילי כי־כחשתי לאל ממעל״ (איוב לא כח). 2°. פשע בדיני ממונות או בדיני נפשות שעושהו צפוי לענש חמור; עוונות פליליים הם: גנבה, מעילה, שד, רצח וכדומה.

– בעוונותינו הרבים־. מפני חטאינו; דבור מקבל להבעת צער, כעין צדוק־הדין על דבר־מה שלילי: ״גם האכר שבדור הזה נתפקת, בעוונותינו הרבים״ (ביאליק, אריה ו). ״וחצר בית־הכנסת, בעוונותינו הרבים, נעשה להם מקום אשפה וזבל״ (בורלא, כיסופים 167).

עוות*, עיוות ז׳ [מן עות, עות] 1*, עקום, סרוס, קלקול: ״חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין״ (אבות ה ח). ״שמא עוות הדין יש למעלה?״ (תנחומא, תזריע ז). ״עוות הדין במשפטו של זולא״ (אחד העם, רפב). עוות האמת, עוות הכתובים. המשרד נדרש לתקן את העוותים בשכרם של

העובדים. 2 °. אי־דיוק בקנה־מדה או בזוית הצלום וכדומה. 3 ^, עוית, קונוולסיה: "השומע אותו אוחזתו עוות ומיד מת" (ילינק ג, היכלות רבתי ד). — [עוות־, עוותים, עוותי־]

עוז [ערבית: עוד', עאד' גמלט, מצא מחסה]

~ פע' **עָז** פ״ע בקש מפלט, מצא מחסה: "לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים" (ישעיה ל ב).—[לעוז גם לָעוֹז, עַזְתִּי, עָז, יָעוּז]

~ הפ' **הֵעִיז** פ״י אסף, כנס למקום מחסה: "שלח העז את־מקנך ואת כל־אשר לך בשדה" (שמות ט יט). "העיזו אל־תעמדו כי רעה אנכי מביא מצפון" (ירמיה ד ו). — [להעיז, העיזותי גם העזתי, מעיז, יעיז; העז, העיזו!]

~ הפ' **הוּעַז** ^, נאסף, נקהל: "להשמיד הועז ואסף עם נועז" (אבל אטורה, לט' באב). "ולהעדות גאון לעז הועזו" (משה אבן־עזרא, עיני זממי). — [מועז, יועז]

— הפ' **הֵעַז** — ראה עזז.

עוז* ז' [צורת־משנה של עזניה] עזניה, מן העופות הדורסים (כלים יז יד). — [עוזים, עוזי־]

עוז, ראה עֹז. **עוזי**, ראה עֻזִּי.

עוזר ז' [מן עזר, עזר] 1. מסיע, מגיש עזרה: "ואין עזר לישראל" (מלכים ב יד כו). "ואפנה סביב ואין עוזר לי" (בן־סירא נא, יא). 2 °. סגן, אדם המסיע לממנה עליו בבצוע פעלות שונות: עוזר למזכיר. עוזר למנהל. 3 *. כנוי לאשה שהיא 'עזר כנגדו': "והיו אדם ועוזרו יושבים ובוכים עליו" (פרקי דר' אליעזר, כא). — [עוזרת, עוזרים, עוזרי־, עוזרות]

— **עוזר דלים** ^, כנוי לאלהים המגיש עזר לעניים: "עוזר דלים, הושיעה נא" (הקפות לשמחת תורה).

— **עוזרת־בית** °, אשה העובדת בשכר במשק־הבית אצל אחרים.

עוזרד, עוזרר, ראה עֻזְרָד.

עוט, עט, ראה עיט.

עוטה ת' [מן עטה, עטה] 1 (בהשאלה) אבל, נוגה: "שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך" (שיר השירים א ז). "ולמה תהיה כעוטיה על הגרנות" (בן־ציון, קלט). "האדמה הקודרת העוטיה והאבלה" (ברקוביץ, תר' מעשה קסג). 2. מכסה, לבוש — ראה עטה. — [עוטה גם עוטיה, עוטים, עוטות]

עוטף ° ז' [מן עטף, עטף] פועל בבית־אריזה העובד בעטיפת פרות בניר מיחד לפני אריזתם בתבות. — [עוטפת, עוטפים, ־פות]

עוטפן ° ז' [מן עטף, עטף] תיק משרדי עשוי כריכה של קרטון רך, המשמש להחזקה ארעית של חמר כתוב (Folder). העוטפן אינו מציד, כבורכן, בהתקן לקשירת החמר או להצמדתו לכריכה, אלא עוטף את החמר מארבעה צדדים. — [עוטפן־, עוטפנים, עוטפני־]

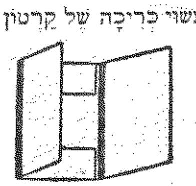

עוטפן

עויה °, עווית נ' [מן עוה] העויה, תנועה של שרירי הפנים או איברי־הגוף בהבעת יחס מסים (בוז, רגז וכדומה) או מחמת עצבנות: "עויות פניו המזועזעים ותנועותיו המשרתיות" (ביאליק, איש הכיפון). "מעוה פניו בעויה משנה כל כך" (ברקוביץ, תר' חיי שם). "ומוצצים בעוית שפתים מכהל" (שלו, אלהי 163). — [עוית־, עויות, עויות־]

א. **עויל** ז' [צורת־משנה של עול] 1. עול־ימים, פרחח, עולל: "ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון" (איוב כא יא). "והיו במלחמתם לנשים ועוילים" (הנגיד, דיואן 21). "לא ישלחו את עויליהם שמה ללמדם דעת" (יל"ג, פרוזה קצט). "רבם אנשים צעירים, מעוילי העשירים" (ברקוביץ, א רפו). "לא יספרם עוד עלם, עויל מולדת שאנן" (יעקב שטינברג, צה). "הוא רואה תפקיד לעצמו להעמיד עויל זה על המציאות" (שטיינמן, במעגל 47). — [עויל־, עוילים, עוילי־]

ב. **עויל** ז' [מן עול, עול] עול, עושה עול, רשע: "יסגירני אל אל עויל ועל־ידי רשעים ירטני" (איוב טז יא). "עולים לחוטאים עוילים להמציא כפורים" (דונש, לדורש החכמות). "לא אהיה חבר לעול ולא אשוב לעד לכסלה כעוילים וככסילים" (הנגיד, דיואן 56). "לכל עויל, לכל חלאת אדם!" (שמעוני, פואמות ב קצד). — [עויל־, עוילים, ־לי־]

עוין תו"ז [מן עין, עין] שונא, מביט בעין רעה, מתיחס בשנאה: "ויהי שאול עין את־דוד" (שמואל א יח ט). "ואני בתוך הגולה קנוי לעויני לעבד נחלה" (משה אבן־עזרא, קודש קסד). "פה אין לנו רעים, אך אין פנים עוינים" (ש' אבן־שושן, תר' כביש הנלהבים 53). יחסים עוינים בין אנשים או בין מדינות. — [עוינת, עוינים, עוינות]

— **עד עוין** °, ראה ערך עֵד.

עוינות ° נ' [מן עוין] שנאה, יחס עוין: "כלו צהב ועוינות" (יזהר, צקלג 221). "אינו מתפעל מעוינותה של אשת משה" (קדרי, כורך 129). — [עוינות־]

עוית* נ' [מן עוה, עוה] התכוצות בלתי־רצונית של שרירי הגוף, קונוולסיה: "עוים — שכל הרואה אותם אוחזתו עוית" (חולין ס:). "אחוזי עוית ומרתתי קצף" (ביאליק, ראיתיכם). "מלמלו בעוית שפתיהם האחרונה נקמה!" (שניאור, שירים קפח). "איך שאחזתם עוית בראותם את החיל מכון לירות" (ברנר, א 178). "כאחד שאחזתהו עוית בפניו" (בורלא, עקביה 167). [ובהשאלה:] "ארמונות מטים קירות מכי־עוית" (גורי, פרחי 28). — [עוית־]

עויתי ° ת' [מן עוית] שיש בו עוית, קונוולסיבי: "אתה מפהק פהוקים עויתיים" (טברסקי, לפידים 256). תנועות עויתיות. — [עויתית, עויתיים, ־תיות]

עוכלא* ז' [ארמית: אולי מן עכל] שם של מדת־קבול קטנה ליבש וכן למשקל: "וכמה היא עוכלא? אחד מחמשה ברביע (הקב)" (בבא בתרא צ:). — [עוכלין]

עוכר ז' [מן עכר, עכר] 1 °. מדליח, מזהם: עוכר מים צלולים. 2 (בהשאלה) משחית, מחבל, ממיט צרה: "האתה זה, עכר ישראל?" (מלכים א יח יז). — [עוכרת, עוכרים, עוכרי־, עוכרות]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי, — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר

– **עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל** [על־פי מלכים א יח יז, ראה לעיל], כִּנּוּי־גְּנַאי וְחֵרוּף לְרָשָׁע מֵרֶשַׁע: ״שְׁמַע נָא, רָשָׁע מֵרֶשַׁע, עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל״ (עגנון, כלה רנד).

– **הָיָה בְּעוֹכְרָיו**, הִכְשִׁילוֹ, גָּרַם לוֹ כָּל הַצָּרָה: ״אֲהָהּ, בִּתִּי, הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי!״ (שופטים יא לה). ״גַּם אָז הָיְתָה הַפּוֹלִיטִיקָא הַגְּבוֹהָה... בְּעוֹכְרֵינוּ״ (אחד העם, רעו). ״וְכָאִישׁ נוֹצַר לִגְדוּלוֹת, וְגַם זֶה הָיָה בְּעוֹכְרָיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פ). ״אוֹי, וְעַד־הַהַסְגָּרָה הוּא בְּעוֹכְרֵינוּ!״ (ברנר, א 450).

עוּל ז׳ [קרוב אל עוֹלֵל; ערבית: עַיִל, עַ׳אלַת היניקה] תִּינוֹק, עוֹלֵל: ״הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ?״ (ישעיה מט טו). ״וְתָגֵל עֲלֵיהֶם כִּמְרַחֶמֶת עַל עוּלָהּ״ (מגילת הודיות, ט 35). ״עוֹדֶנִּי עוּל קְטַן יָמִים״ (ביאליק, פרידה). – [עוּל־, עוּלָהּ, עוּלִים, עוּלֵי־, עוּלוֹת]

– **עוּל־יָמִים**, צָעִיר, רַךְ בְּשָׁנִים: ״עוּל יָמִים וְזָקֵן״ (ישעיה סה כ). ״הַגְּבָרִים רַק בְּנֵי שְׁנֵי מִינִים הֵם: זְקֵנִים וְעוּלֵי־יָמִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפז). ״סָקַר בְּגַאֲוָה אֶת הַגִּימְנַסְיסְטִיּוֹת עוּלוֹת־הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ עַל פָּנָיו״ (שופמן, א 244). ״יַהַלְכוּ גַּם עוּל־יָמִים גַּם אִישׁ שֵׂיבָה״ (ליסיצקי, מדורות 25). – [עוּלַת־יָמִים, עוּלֵי־יָמִים, עוּלוֹת־יָמִים]

עוֹל [ראה עָוֶל, עַוְלָה]

~ פִּע׳ **עִוֵּל** פעו״י 1. עָשָׂה עָוֶל, הֵפֵר חֹק: ״יֻחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק, בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל״ (ישעיה כו י). ״פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע, מִכַּף מְעַוֵּל״ (תהלים עא ד). ״הַמְעַוֵּל בַּמִּדּוֹת וְהַמְשַׁקֵּר בַּמִּשְׁקָלוֹת״ (תוספתא בבא קמא ז ח). ״כִּי עִוֵּת, עִוֵּל, עִנָּה עֻזּוֹת״ (ינאי, קלד). 2 ° [עוּוֹל את־, ב־, ל־] גָּרַם עָוֶל לְמִישֶׁהוּ: ״אַךְ אִם יְעַוֵּל־בָּם יְהִי לִבָּם עָוֶל וּמָלֵא מִשְׂנָא אוֹתוֹ״ (הנגיד, בן־משלי 235). ״לֹא יַחְשְׁדֶנּוּ בְּדִינוֹ וְלֹא יְעַוְּלֶנּוּ בִּגְזֵרָתוֹ״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ה). ״צַר לִי כִּי עִוַּלְתִּי לָךְ״ (פרסקי, לשון 92). ״הַכֹּל עִוְּלוּ לוֹ, הַכֹּל קָמוּ עָלָיו לְהַכְאִיב לוֹ״ (בר־יוסף, אם 105). – [לְעַוֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻוַּל** °, נַעֲשָׂה לוֹ עָוֶל: ״כִּי הַמְשׁוֹרֵר עוֹל וְעֻוַּל״ (קדרי, כורך 205). – [מְעֻוָּל, יְעֻוַּל]

~ הת׳ **נִתְעַוֵּל** *, נַעֲשָׂה לוֹ עָוֶל, נִפְגַּע לְרָעָה: ״הַמְעַוֵּל וְהַמִּתְעַוֵּל״ (יוסף כספי, לפי ב״י). ״כִּי בְּאָמְנָה עָוֶל גָּדוֹל נִתְעַוֵּל מְשׁוֹרְרֵנוּ״ (סדן, אבני בוחן 16). ״בְּמִקְרִים מְסֻיָּמִים נִתְעַוְּלוּ הַקְּוָקִים אֵילוּ עֲוָלוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 392). – [לְהִתְעַוֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **עוּל**, ראה ערך עֻלָּה.

ג. **עוּל** [ארמית] ראה ערך עַל *.

עָוֶל, עַוֵל ז׳ [ראה א. עוּל] מַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא־בְצֶדֶק, הֲפָרַת חֹק, אִי־יֹשֶׁר: ״לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט״ (ויקרא יט טו). ״אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא״ (דברים לב ד). – [עֶוֶל־, עַוְלוֹ]

– **אִישׁ־עָוֶל**, רַמַּאי, נוֹכֵל: ״תּוֹעֲבַת צַדִּיקִים אִישׁ עָוֶל״ (משלי כט כז).

עַוָּל, עוּול ז׳ [מן א. עוּל, עִוֵּל] עוֹשֶׂה עָוֶל, חוֹטֵא, נוֹהֵג שֶׁלֹּא בְיֹשֶׁר: ״וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת״ (צפניה ג ה). ״לֹא אֶהְיֶה חָבֵר לְעַוָּל״ (הנגיד, דיואן 56). ״מַדּוּעַ נָכֹף רֹאשֵׁנוּ בִּפְנֵי כָל עַוָּל?״ (ברנר, א 61). – [עַוֶּלֶת, עַוָּלִים, עַוָּלוֹת]

עוּל, ראה עֹל.

עוֹלֵב * תה״ז [מן עלב, עָלַב] פּוֹגֵעַ בְּכָבוֹד, גּוֹרֵם עֶלְבּוֹן: ״הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין״ (יומא כג.). ״לְהָגֵן עָלֶיהָ מִפְּנֵי עוֹלְבֶיהָ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תכג). – [עוֹלֶבֶת, עוֹלְבִים, עוֹלְבוֹת]

עוֹלְבָנִי ° ת׳ [מן עוֹלֵב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלִיב: ״מַבָּטֵי הַנֵּכָר הַקֵּהִים שֶׁלָּהֶן שֶׁהָיוּ נִנְעָצִים בִּי בִּתְהִיָּה קַנְטְרָנִית וְעוֹלְבָנִית״ (שטיינמן, דודאים 54). דִּבּוּרִים וּבִטּוּיִים עוֹלְבָנִיִּים. – [עוֹלְבָנִית, עוֹלְבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹלֶה ז׳ [מן עלה, עָלָה] 1 [על־פי עזרא ב א: ״וְאֵלֶּה בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֹלִים מִשְּׁבִי הַגּוֹלָה״, ועוד כתובים] יְהוּדִי הַבָּא מִן הַגּוֹלָה לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: הָאֳנִיָּה הֵבִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת עוֹלִים. מַחֲנֵה־עוֹלִים. בֵּית־עוֹלִים. הָעוֹלִים הֵקִימוּ יִשּׁוּב חָדָשׁ. 2 ° [בתורת־המשקל בשירה] טְרוֹכֵיאוּס, קֶצֶב הַבָּנוּי שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת שֶׁבָּהֶן הָרִאשׁוֹנָה מֻטְעֶמֶת (״אָרְכָּה״) [ראה דוגמה בערך טְרוֹכֵיאוּס] – [עוֹלֵה־, עוֹלָה, עוֹלַת־, עוֹלִים, עוֹלֵי־, עוֹלוֹת]

– **עוֹלֶה וְיוֹרֵד** *, 1 *, כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְקָרְבָּן שֶׁמֻּתָּר לְהַקְרִיבוֹ מִמִּינִים שׁוֹנִים – בְּהֶתְאֵם לְמַצָּבוֹ הַחָמְרִי שֶׁל הַמַּקְרִיב, עָנִי אוֹ עָשִׁיר (שבועות ג י, על־יסוד ויקרא ה ו, ז, יא). 2 ^, שֵׁם נְגִינָה כְּפוּלָה מַפְסֶקֶת בְּטַעֲמֵי־הַמִּקְרָא לְסִפְרֵי אֱמֶ״ת (אִיּוֹב, מִשְׁלֵי, תְּהִלִּים), סִימָנָהּ ׳

– **עוֹלֵה־רֶגֶל** ^, **עוֹלֶה לְרֶגֶל** * (פסחים ח:), 1 * [בימי בית ראשון ושני] מִי שֶׁבָּא לָחֹג אֶת יְמֵי הָרֶגֶל (פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת, סֻכּוֹת) בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם. 2 ° [בימינו] מִי שֶׁבָּא לְהִתְאָרֵחַ בִּירוּשָׁלַיִם בִּימֵי חַג וּמוֹעֵד. 3 ° [בין המוסלמים] חַג׳, צַלְיָן, מִי שֶׁנּוֹסֵעַ לִימֵי חַגֵּיהֶם לָעִיר הַקְּדוֹשָׁה שֶׁלָּהֶם מֶכָּה: ״כָּל שָׁעָה פָּלְטָה פָּלְטָה עוֹלֵי־רֶגֶל חֲדָשִׁים״ (קרליבך, הודו 32). – [עוֹלֵי־רְגָלִים *; עוֹלֵי־רֶגֶל ^]

עוֹלָה נ׳ [מן עלה, עָלָה] 1. קָרְבָּן שֶׁנִּשְׂרָף כָּלִיל עַל הַמִּזְבֵּחַ. לְהַבְדִּיל מִן ״זֶבַח״ (אוֹ ״שְׁלָמִים״), שֶׁרַק חֶלְקוֹ נִשְׂרָף וְרֻבּוֹ נֶאֱכָל עַל־יְדֵי בְּעָלָיו: ״עֹלָה הוּא לַה׳ רֵיחַ נִיחוֹחַ אִשֶּׁה לַה׳ הוּא״ (שמות כט יח). ״אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר, זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ״ (ויקרא א ג). 2 °, מְהַגֶּרֶת לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל – ראה עוֹלֶה 1. – [עוֹלַת־, עוֹלוֹת]

– **עוֹלַת־רְאִיָּה** * (חגיגה ו.), קָרְבַּן־עוֹלָה שֶׁהִקְרִיב בִּימֵי־קֶדֶם מִי שֶׁעָלָה לָרֶגֶל לִירוּשָׁלַיִם לְהֵרָאוֹת לִפְנֵי ה׳.

– **עוֹלַת־תָּמִיד** (שמות כט לח–מב), קָרְבַּן־עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ בַּמִּקְדָּשׁ פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם – בַּבֹּקֶר וּבֵין־הָעַרְבַּיִם.

עַוְלָה, עוולה נ׳ [צורת־משנה של עָוֶל] עָוֶל, חֵטְא, אִי־יֹשֶׁר, רְמִיָּה: ״שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־יְדַבְּרוּ כָזָב״ (צפניה ג יג). ״כִּי־אֵין עִם־ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד״ (דברי הימים ב יט ז). –[עַוְלַת־, עוֹלוֹת; בלשון־ימינו גם עַוְלוֹת]

– **בֶּן־עַוְלָה**, עַוָּל, מֵפֵר חֹק, אִישׁ מִרְמָה: ״לֹא־יַשִּׁא אוֹיֵב בּוֹ וּבֶן־עַוְלָה לֹא יְעַנֶּנּוּ״ (תהלים פט כג). ״כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ״ (שמואל ב ג לד).

עוֹלָה * נ׳ [נקבה מן עוּל] יַלְדָּה, צְעִירָה: ״עוּלָה אַחַת שֶׁנִּשְׁתַּיְּרָה לוֹ״ (אסתר רבה ג, לפי אחת הנוסחות). – [עוּלַת־, עוּלוֹת]

פ״ע • פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פעו״י - פועל עומד ויוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

עוֹלְזָנִי° ת׳ [מן עלז, עָלֵז] שָׂמֵחַ, עַלִּיז: ״נִקְלַע לְתוֹךְ הֲוָיָה עוֹלְזָנִית זוֹ״ (ד׳ שחם, יום ז33). ״מְלֵאַת חִיּוּת הָיְתָה וְעוֹלְזָנִית״ (ארד, תר׳ לסקוב 86). — [עוֹלְזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹלֵל, עוֹלָל ז׳ [ראה עולל] 1, תִּינוֹק, יֶלֶד רַךְ: ״מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה, מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק״ (שמואל א טו ג). ״וְאֵת חֲמַת ה׳ מָלֵאתִי... שְׁפֹךְ עַל־עוֹלָל בַּחוּץ״ (ירמיה ו יא). ״מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז״ (תהלים ח ג). ״וּלְתֵל עֲפָרוֹ צָמוּד כְּעוֹלֵל אֶל פִּי שַׁד״ (ביאליק, ינסר). 2*, עוֹלֶלֶה: ״אִם נֶחְתַּךְ הָעוֹלֵל עִם הָאֶשְׁכּוֹל״ (הרא״ש פאה ז ד). — [עוֹלֵל־, עוֹלְלִים, עוֹלְלֵי־; עוֹלַל־, עוֹלָלִים, עוֹלְלֵי־]

— **עוֹלֵל טִפּוּחִים**, תִּינוֹק שֶׁאִמּוֹ מְטַפֶּלֶת בּוֹ וּמְטַפַּחַת אוֹתוֹ: ״אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טִפֻּחִים?״ (איכה ב כ). ״וַאֲנִי יָתוֹם נִדַּח עוֹלַל טִפּוּחֵיכֶם״ (ביאליק, על סף). ״בְּנִי וּבַר־בִּטְנִי, עוֹלֵל טִפּוּחַי!״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם מז).

עוֹלֵלָה, עוֹלֶלֶת נ׳ [אולי מן עולל] 1, פְּרִי שֶׁנִּשְׁאַר עַל הָעֵץ אַחֲרֵי הַבָּצִיר אוֹ הַמָּסִיק: ״וְנִשְׁאַר־בּוֹ עוֹלֵלוֹת כְּנֹקֶף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר״ (ישעיה יז ו). ״כְּעוֹלֵלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר״ (ישעיה כד יג). 2*, אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים דַּל, הַמֵּכִיל גַּרְגְּרִים בּוֹדְדִים: ״אֵיזוֹהִי עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָתֵף וְלֹא נָטֵף״ (פאה ז ד). — [עוֹלֶלֶת־, עוֹלַלְתּוֹ; עוֹלֵלוֹת, עוֹלְלוֹת־]

— **עוֹלֵלוֹת**, 1*, אַחַת מִמַּתְּנוֹת הָעֲנִיִּים (לפי ויקרא יט י): ״מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִים... בְּפֶרֶט וּבְעוֹלֵלוֹת? מִשֶּׁיֵּלְכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבֹאוּ״ (פאה ח א). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לַעֲבֵדוֹת קְטַנּוֹת וּבִלְתִּי־חֲשׁוּבוֹת, זוּטוֹת, פַּרְפְּרָאוֹת: עוֹלֵלוֹת מִימֵי הַיַּלְדוּת. בָּעִתּוֹן נִתְפַּרְסְמוּ עוֹלֵלוֹת מִישִׁיבוֹת הַקּוֹנְגְּרֶס.

עוֹלָם ז׳ [אוגריתית: עלם; וכן מואבית, כנענית; ארמית: עָלַם, עָלְמָא; ערבית: עָאלַם; אכדית: ūllu זמן רחוק; יש סוברים: מן עלם נסתר, נעלם] 1, תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ, הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, יְקוּם: ״אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם״ (קהלת ג יא). ״בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם״ (אבות ה א). 2*, אֱנוֹשׁוּת, כְּלַל בְּנֵי־הָאָדָם: ״עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד – עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים״ (אבות א ב). ״מִיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם״ (סנהדרין ח ה). ״עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג״ (עבודה זרה נד:). 3^, חֵלֶק מְסֻיָּם בַּיְּצוּרִים אוֹ בָּעֲצָמִים אוֹ בַּתּוֹפָעוֹת הַחָמְרִיּוֹת אוֹ הָרוּחָנִיּוֹת־מֻפְשָׁטוֹת שֶׁעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: עוֹלַם הַצּוֹמֵחַ. עוֹלַם הַחַי. הָעוֹלָם הַבִּלְתִּי־אוֹרְגָּנִי. עוֹלַם הַמּוּסִיקָה. עוֹלַם־הַמַּדָּע. עוֹלַם־הַסִּפְרוּת. עוֹלַם הָרְגָשׁוֹת. עוֹלַם הָאֲצִילוּת בַּקַּבָּלָה. 4°, מְצִיאוּת, יֵשׁוּת, סִדְרֵי־הַחַיִּים שֶׁל חֶבְרַת בְּנֵי־הָאָדָם, מִשְׁטָר: עוֹלַם הָעֲבָדִים. הָעוֹלָם הַפֵּיאוֹדָלִי. ״עוֹלָם חָדָשׁ עֲדֵי הַיְסוֹד נְקִימָה״ (אינטרנציונל, תר׳ שלונסקי). 5°, סְבִיבָה, חוּג שֶׁל בְּנֵי־אָדָם לְפִי חֲלֻקָּה מְסֻיֶּמֶת – דָּתִית, גְּלִילִית וְכַדּוֹמֶה: הָעוֹלָם הַנּוֹצְרִי. עוֹלַם־הַיְלָדִים. 6^, כִּנּוּי לְקָהָל רַב, צִבּוּר: ״מַקְשִׁין הָעוֹלָם״ (בספרות הפרשנית). ״וְהָעוֹלָם מֵיטִיבִים אֶת לִבָּם בַּיַּיִן, מַרְבִּים בַּמִּשְׁתֶּה״ (טשרניחובסקי, שירים 356). ״וְ׳הָעוֹלָם׳ מִשְׁתּוֹמֵם: מַה זֹּאת?״ (פרץ, יא). 7*, תַּעֲנוּגוֹת הַחַיִּים, דְּבָרִים שֶׁאָדָם יָכוֹל לִרְכֹּשׁ וְלֵהָנוֹת מֵהֶם בְּמֶשֶׁךְ חַיָּיו: ״עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ״ (ברכות יז.). 8°, חֵלֶק מִן הָאָרֶץ הַנִּבְדָּל מִבְּחִינָה גֵּיאוֹגְרָפִית, מְדִינִית וְכַדּוֹמֶה: הָעוֹלָם הַיָּשָׁן (אֵירוֹפָּה, אַסְיָה, אַפְרִיקָה) לְעֻמַּת הָעוֹלָם הֶחָדָשׁ (אָמֶרִיקָה). הָעוֹלָם הָרוֹמִי הָעַתִּיק. 9, נֶצַח, נִצְחִיּוּת, אֹרֶךְ אֵינְסוֹפִי שֶׁל הַזְּמַן: ״ה׳ אֵל עוֹלָם״ (בראשית כא לג). ״לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ״ (שמות יב יד). ״וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ?״ (זכריה א ה). [וראה עוד להלן ״לְעוֹלָם״, ״מֵעוֹלָם״, וכן כל הצירופים] — [עוֹלַם־, עוֹלָמוֹת, עוֹלְמוֹת־, גם עוֹלָמִים, עוֹלְמֵי־]

— **עוֹלַם־הָאֱמֶת**^ [על־פי הארמית: ״עָלְמָא דִקְשׁוֹט״] כִּנּוּי לָעוֹלָם הַבָּא, בְּנִגּוּד לָעוֹלָם הַזֶּה, ״עוֹלַם־הַשֶּׁקֶר״: ״חֶצְיָהּ כָּאן וְחֶצְיָהּ בְּעוֹלַם־הָאֱמֶת״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קכב). ״אָדָם בָּא לְעוֹלַם־הָאֱמֶת, פּוֹגְעִים בּוֹ מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה״ (עגנון, אלו קלא).

— **הָעוֹלָם הַבָּא*** (אבות ד א), כִּנּוּי לְחַיֵּי־הַנֶּצַח הָעֲתִידִים לִבְנֵי־הָאָדָם לְאַחַר מוֹתָם [להבדיל מן:]

— **הָעוֹלָם הַזֶּה***, הַחַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה, חַיֵּי הַהוֹוֶה: ״אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא״ (אבות ד א). ״הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא״ (אבות ד טז).

— **עוֹלָם־גּוֹלָם**°, מֵימְרָה עֲמָמִית בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הֶהָמוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁעַל־פִּי־רֹב אֵין דַּעְתּוֹ מְבֻסֶּסֶת וְהוּא נוֹטֶה לְהִגָּרֵר אַחֲרֵי שְׁמוּעוֹת בְּלִי לִבְדֹּק אֶת אֲמִתּוּתָן.

— **הָעוֹלָם הֶחָדָשׁ**°, כִּנּוּי לַאֲרָצוֹת בִּיבֶּשֶׁת אָמֶרִיקָה שֶׁנִּתְגַּלּוּ בַּתְּקוּפָה הַחֲדָשָׁה (בַּמֵּאָה הַחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה) [להבדיל מן:]

— **הָעוֹלָם הַיָּשָׁן**°, אַרְצוֹת אַסְיָה, אַפְרִיקָה וְאֵירוֹפָּה.

— **עוֹלָם הָפוּךְ***, 1*, עוֹלָם מְשֻׁנֶּה, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כְּרָגִיל: ״עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי – עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה״ (בבא בתרא י:). ״עוֹלָם הָפוּךְ אֲנִי רוֹאֶה לְפָנַי, וַאֲנִי כְּחוֹלֵם״ (מנדלי מו״ס, קג). 2° [בהשאלה] עִרְבּוּבְיָה, חֹסֶר־סְדָרִים: ״עוֹלָם הָפוּךְ בַּחֲצֵרוֹ! הַכֹּל מֻנָּח שֶׁלֹּא כַּשּׁוּרָה״ (ביאליק, מאחורי ב).

— **עוֹלַם־הַגּוּפוֹת**^ מִכִּנּוּיֵי הָעוֹלָם הַזֶּה: ״הַנְּשָׁמָה מִתְעַלָּה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא עוֹלַם הַגּוּפוֹת לְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת״ (בחיי, בראשית א יד).

— **עוֹלַם־הַמְּנוּחָה**°, כִּנּוּי לָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם שֶׁאַחַר הַמִּיתָה: ״צַעַר אַתָּה גּוֹרֵם לְאִמְּךָ בְּעוֹלַם הַמְּנוּחָה״ (עגנון, אלו לב).

— **עוֹלַם־הַנְּשָׁמוֹת**^, הָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם שֶׁהַנְּשָׁמוֹת עוֹבְרוֹת אֵלָיו לְאַחַר הַמָּוֶת, לְפִי הָאֱמוּנָה: ״וּמִי יִבְנֶה בְּעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת לְשִׁבְתּוֹ בֵּית־זְבוּל״ (הרוזי, ח 147). ״הַנְּשָׁמָה מִתְעַלָּה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא עוֹלַם הַגּוּפוֹת לְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת״ (בחיי, בראשית א יד). ״בָּאָה זִיסֶל אִמּוֹ מֵעוֹלַם־הַנְּשָׁמוֹת וּמָצְאָה אֶת בְּנָהּ מְנֻמְנָם״ (עגנון, כלה רסח).

— **עוֹלַם־הַשֶּׁקֶר**°, כִּנּוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, לְהַבְדִּיל מִן ״עוֹלַם־הָאֱמֶת״ – הָעוֹלָם הַבָּא: ״וְהִבְרִיר לוֹ שֶׁבִּלָּה כָּל יָמָיו בְּעוֹלַם־הַשֶּׁקֶר״ (עגנון, אלו מ).

— **עוֹלַם־הַתֹּהוּ**^, 1^, כִּנּוּי, לְפִי הָאֱמוּנָה, לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּשְׁמוֹת הַמֵּתִים הַחוֹטְאִים תּוֹעוֹת וּמִתְיַסְּרוֹת בּוֹ עַד בּוֹא מוֹעֵד תִּקּוּנָן. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, הָעוֹלָם הַמְסֻכְסָךְ עַל־יְדֵי צָרוֹת, פְּגָעִים, מְרִיבוֹת וּמִלְחָמוֹת.

— **הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן**^, 1°, כִּנּוּי לִכְלַל בְּנֵי־הָאָדָם הַחַיִּים שֶׁלֹּא לְפִי הַמּוּסָר הַמְקֻבָּל בַּחֶבְרָה, חוּגֵי הַפּוֹשְׁעִים הַפְּלִילִיִּים

לְמִינֵיהֶם – גַּנָּבִים, זַיְּפָנִים, זוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה. 2 ^. כִּנּוּי לָעוֹלָם הַזֶּה, הָאָרֶץ, עוֹלַם בְּנֵי־אָדָם: "שֶׁהַנְּשָׁמוֹת נִתְקְנוּ וְקָנוּ עוֹלָמָם בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן" (קורדובירו, שיעור־קומה, לפי ב"י). "שֶׁהוּא מַנְהִיג אֶת הַגַּלְגַּלִּים בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וְאֶת בְּרִיּוֹתָיו בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן" (מגדלי מו"ס, נז).

– **עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ** * [במקרא תהלים נ יב: "תבל ומלואה"], 1 *, תֵּבֵל וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ, הַיְקוּם כֻּלּוֹ: "עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה" (בראשית רבה א). 2 ° [בהשאלה] הַכֹּל, כָּל אֲשֶׁר נִתָּן לְהַשִּׂיג: "לִבִּי מוֹשְׁכֵנִי לַמֶּרְחַקִּים, לִרְאוֹת עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ" (ביאליק, איש הסיפון).

– **עוֹלָם מָלֵא** *, כָּל הָעוֹלָם: "כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת... כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא" (סנהדרין ד ה).

– **עוֹלָם קָטָן** *, כִּנּוּי לָאָדָם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּמוּת לְכָל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם בִּזְעֵיר־אַנְפִּין, מִיקְרוֹקוֹסְמוֹס: "כְּנֶגֶד יְצִירַת הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹלָם קָטָן" (תנחומא פקודי ג). "הַחָכְמָה תְּחַיֶּה הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹלָם קָטָן" (אברהם אבן־עזרא למשלי ג יח).

– **הָעוֹלָם הַשָּׁפָל** ^ (אברהם אבן־עזרא, ספר המספר ו), כִּנּוּי לָעוֹלָם הַזֶּה.

– **עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב** * (חולין קמב.). **עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ** * (שם). כְּנוּיִים לָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם שֶׁאַחֲרֵי הַמִּיתָה.

– **עוֹלָם־שֶׁל־הֶפְקֵר** *, אֹרַח־חַיִּים שֶׁאֵין בּוֹ סֵדֶר, מִשְׁטָר שֶׁל "לֵית דִּין וְלֵית דַּיָּן": "וְכִי עוֹלָם שֶׁל הֶפְקֵר רָאִיתָ?" (איכה רבתי א).

– **לְעוֹלָם** תה"פ 1. לָנֶצַח, לָעַד, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר" (שמות ג טו). "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם" (הושע ב כא). 2. לְתָמִיד, לְמֶשֶׁךְ כָּל הַחַיִּים (מֵעַתָּה וּלְהַבָּא!): "קוֹנָם שָׂדִי שֶׁאֲנִי חוֹרֵשׁ בָּהּ לְעוֹלָם" (נדרים ד ו). "לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל" (ברכות מט:). "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם" (תפילת־השחר). לֹא אֶעֱשֶׂה זֹאת לְעוֹלָם. 3 * [בנשא־ומתן בתלמוד, כפתיחה לתשובה או לפירוש שנדחו ועכשיו חוזרים ומקבלים אותם] אָמְנָם, בֶּאֱמֶת: "(וּבְכֵן הוּכַח כִּי) בַּעַל בִּכְלַל בְּרִיּוֹת הוּא! אָמַר עוּלָּא: לְעוֹלָם (בַּעַל) לָאו בִּכְלַל בְּרִיּוֹת הוּא..." (נדרים פג:). "וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת... רַב אָמַר: לְעוֹלָם רַכּוֹת מַמָּשׁ" (בבא בתרא קכג.).

– **לְעוֹלָם וָעֶד**, לָנֶצַח, לְתָמִיד, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" (שמות טו יח).

– **לְעוֹלָם לֹא** ° [לעתיד] אַף לֹא פַּעַם אַחַת.

– **מֵעוֹלָם**, מֵאָז וּמִתָּמִיד: "הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם" (בראשית ו ד).

– **מֵעוֹלָם לֹא** [רק לעבר!] אַף לֹא פַּעַם אַחַת: "הָיִינוּ (בְּמַצָּב כְּאִלּוּ) מֵעוֹלָם לֹא־מָשַׁלְתָּ בָּם" (ישעיה סג יט). "אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם" (ברכות יז.). "לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם" (בבא מציעא ה.). "מֵעוֹלָם לֹא פָּעַל דַּרְשָׁן בִּדְרָשָׁתוֹ כְּשֵׁם שֶׁפָּעַלְתִּי אֲנִי" (עגנון, אורח 169).

– **שֶׁבָּעוֹלָם** * [דיבור של הגזמה והפלגה] שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹלָם דֻּגְמָתוֹ: "רָשָׁע שֶׁבָּעוֹלָם!" (שמות רבה ל). "לֹא וָלֹא, שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם!" (ביאליק, אריה ג).

– **אֲבוֹת־הָעוֹלָם** * (עדיות א ד), כִּנּוּי לִגְדוֹלֵי הָאֻמָּה בֶּעָבָר, חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

– **אֲדוֹן־עוֹלָם** ^ (תפילת אדון־עולם), כִּנּוּי לֵאלֹהִים בּוֹרֵא הָעוֹלָם.

– **אַהֲבַת־עוֹלָם**, אַהֲבָה נִצְחִית, אַהֲבָה הַקַּיֶּמֶת לְתָמִיד: "וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ" (ירמיה לא ב).

– **אֲחֻזַּת־עוֹלָם**, נַחֲלָה לִצְמִיתוּת: "וְנָתַתִּי לְךָ... אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם" (בראשית יז ח).

– **אֻמּוֹת־הָעוֹלָם** *, כִּנּוּי לָעַמִּים הַשּׁוֹנִים, לְהַבְדִּיל מֵעַם־יִשְׂרָאֵל: "לֶעָתִיד לָבוֹא בָּאִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם וּמִתְגַּיְּרִין" (עבודה זרה ג:). לוֹרְד בַּלְפוּר מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת־הָעוֹלָם הָיָה.

– **בָּאֵי־עוֹלָם** *, כִּנּוּי לִבְנֵי־הָאָדָם, הָאֱנוֹשׁוּת: "בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן" (ראש השנה א ב).

– **בֵּית־עוֹלָם**, כִּנּוּי לְבֵית־הַקְּבָרוֹת, בֵּית־עָלְמִין: "כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ" (קהלת יב ה).

– **בְּרִיאַת־הָעוֹלָם** ^, יְצִירַת תֵּבֵל, מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, לְפִי הַמְסֻפָּר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: אָנוּ מוֹנִים אֶת הַשָּׁנִים מִבְּרִיאַת־הָעוֹלָם. "בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לִבְרִיאַת עוֹלָם" (ערוך, גט). שְׁנַת ה'תשכ"ח לִבְרִיאַת־הָעוֹלָם.

– **בְּרִית־עוֹלָם** (שמות לא טז) בְּרִית יְדִידוּת שֶׁנִּכְרְתָה לְתָמִיד.

– **גְּבוֹהוֹ שֶׁל עוֹלָם** ° [על־פי קהלת ה ז], כִּנּוּי לֵאלֹהִים: "וּגְבוֹהוֹ שֶׁל עוֹלָם מַבִּיט לְמַטָּה" (שנהר, ג 125).

– **דִּרְאוֹן־עוֹלָם**, חֶרְפָּה לְכָל הַחַיִּים: "וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם" (דניאל יב ב). שְׁמוֹ שֶׁל הָרוֹצֵחַ נִשְׁאַר לְדִרְאוֹן־עוֹלָם.

– **הַשְׁקָפַת־עוֹלָם** °. כְּלַל הַדֵּעוֹת וְהַמֻּשָּׂגִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם עַל הַנְהָגַת הָעוֹלָם, עַל סִדְרֵי הַחֶבְרָה וְהַמְּדִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: הַשְׁקָפַת־עוֹלָם שֶׁל הַיַּהֲדוּת. הַשְׁקָפַת־עוֹלָם אוֹפְּטִימִית.

– **לְזֵכֶר עוֹלָם** ^, פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בִּכְתֹבֶת לְהַנְצָחַת שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם יָקָר שֶׁנִּפְטַר.

– **חַיֵּי־עוֹלָם**, 1. חַיֵּי־נֶצַח: "וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם" (דניאל יב ב). "וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ" (ברכת התורה). 2 *, כִּנּוּי לַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא, לְהַבְדִּיל מֵ"חַיֵּי שָׁעָה" הַקְּצָרִים־הַחָמְרִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה: "מַנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה" (שבת לג:).

– **חֲלַל־הָעוֹלָם** * [על־פי דברים רבה ד], ראה ערך ב׳ חָלָל.

– **חָק־עוֹלָם**, חֻקַּת־עוֹלָם, חֹק קָבוּעַ לְתָמִיד, חֹק שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְשִׁנּוּיִים: "וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם" (שמות כט כח). "חַג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ" (שמות יב יד).

– **חֶרְפַּת־עוֹלָם**, חֶרְפָּה וָבוּז לְעוֹלָם, בּוּשָׁה נִצְחִית: "וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר, חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ" (תהלים עח סו).

– **כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם** *, סוֹדוֹת הַבְּרִיאָה, פִּלְאֵי הַטֶּבַע, הַנִּסְתָּרוֹת: "דְּבָרִים שֶׁהֵם כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם" (חגיגה יג.).

– **מְבַלֵּה־עוֹלָם** * [שאול מן סוטה כב. ושם המשמעות: מחריב העולם], כִּנּוּי לְבַטְלָן, אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ בְּרָכָה לַחֶבְרָה: "מַדּוּעַ יוֹצִיאוּ מְבַלֵּי הָעוֹלָם אֶת זְמַנָּם לְבַטָּלָה?" (ביאליק, אריה ח).

– **מוּם־עוֹלָם** *, מוּם שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְרִפּוּי, מוּמוֹ שֶׁל נָכֶה: "וְכוֹל פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר אוֹ חִגֵּר אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר מוּם עוֹלָם בִּבְשָׂרוֹ... לֹא יֵלְכוּ אִתָּם לַמִּלְחָמָה" (מגילת בני אור, ז 4–5).

— מֶלֶךְ הָעוֹלָם*, כִּנּוּי בַּתְּפִלּוֹת לֵאלֹהִים: "בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם".

— מֵתֵי עוֹלָם, כִּנּוּי לְמֵתִים, שֶׁאֵין לָהֶם תְּקוּמָה לְעוֹלָם: "הוֹשִׁיבַנִי בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם" (תהלים קמג ג). "אַתֶּם רָקָב אַתֶּם, מֵתֵי עוֹלָם!" (ביאליק, לפני ארון).

— עַם־עוֹלָם [שאול מן ישעיה מד ז: "וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם"] 1^, כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ כָּלֶה לְעוֹלָם: "ה׳ יֵרָאֶה בְּעֵינֵי עַם עוֹלָם, יוֹפִיעַ לְגָאֳלָם גְּאֻלַּת עוֹלָמִים" (קליר, קרובות לט׳ באב). "לֹא לָנֶצַח עוֹד יְזֻחָלָה כְּתוֹלַעַת עַם עוֹלָם" (בן־ציון, שיר עם). "עַם עוֹלָם" (שם ספרו של סמולנסקין). "אֲנַחְנוּ עַם־עוֹלָם, עַם הַתּוֹלָדָה" (סוקולוב, במראות 573). 2°, שְׁמָהּ שֶׁל תְּנוּעָה עֲמָמִית שֶׁקָּמָה בֵּין הַיְּהוּדִים בְּרוּסְיָה וּבְרוּמֶנְיָה בְּסוֹף הַמֵּאָה הַ־19 לְשֵׁם אִרְגּוּן הַגִּירָה לְאַרְצוֹת־הַבְּרִית וְלַהֲקָמַת מֶרְכָּז יְהוּדִי שָׁם. תְּנוּעַת "עַם־עוֹלָם", שֶׁקָּמָה בְּסָמוּךְ לִיסוּד תְּנוּעַת בִּיל״וּ, שֶׁהִטִּיפָה לַעֲלִיָּה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, נִתְחַסְּלָה כַּעֲבֹר תְּקוּפָה קְצָרָה.

— עֲנְוֵי־עוֹלָם°, צְנוּעִים וּתְמִימֵי־דֶרֶךְ: "יְהִי חֶלְקִי עִמָּכֶם, עַנְוֵי עוֹלָם, אִלְּמֵי נֶפֶשׁ" (ביאליק, יהי חלקי).

— עֲנִיֵּי־עוֹלָם*, עֲנִיִּים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים, לְהַבְדִּיל מִן "עֲנִיֵּי הָעִיר": "תַּמְחוּי לַעֲנִיֵּי עוֹלָם, קֻפָּה לַעֲנִיֵּי הָעִיר" (בבא בתרא ח.).

— קַלֵּי־עוֹלָם* (ראש השנה כה:), אֲנָשִׁים פְּחוּתִים, שֶׁאֵינָם חֲשׁוּבִים: "עוֹסְקִים בּוֹ קַלֵּי־עוֹלָם וּפוֹרְקֵי עֹל" (ליפסון, מדור 125).

— קַרְקַע־עוֹלָם*, 1*, אַדְמַת הֶפְקֵר, קַרְקַע שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים: "קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ" (בבא קמא כח:). 2° [בהשאלה] אֲחֻזַּת־קֶבֶר.

— רִבּוֹן־הָעוֹלָם* (שמות רבה ג), רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים^ (תפילת השחר), רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם* (ברכות ד. ועוד), כִּנּוּיִים לֵאלֹהִים בּוֹרֵא הָעוֹלָם וַאֲדוֹן כָּל הַיְצוּרִים.

— רָזֵי עוֹלָם*, סוֹדוֹת הָעוֹלָם, נִסְתָּרוֹת: "אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם" (יומא כז:, תפילת יוה״כ). "בְּכָל שׁוּחָה וְגֻמָּא — רָזֵי עוֹלָם" (ביאליק, ספיח א).

— שֵׁם־עוֹלָם, פִּרְסוּם בְּכָל רַחֲבֵי־תֵבֵל: "שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת" (ישעיה נו ה). "לְמַזְכֶּרֶת לְשֵׁם עוֹלָם וּלְתִפְאָרֶת" (ביאליק, תרנגולים). הָאָמָּן קָנָה לוֹ שֵׁם־עוֹלָם.

— תִּקּוּן־הָעוֹלָם*, שְׁמִירָה עַל סִדְרֵי הַחַיִּים הַמְקֻבָּלִים, מְנִיעַת סִבּוּכִים בִּלְתִּי־רְצוּיִים: "הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹשִׂין כֵּן, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם" (גיטין ד ב).

— שְׁלוֹם־עוֹלָם*, שָׁלוֹם נִצְחִי: "שְׁלוֹם עוֹלָם וְאֹרֶךְ יָמִים" (מגילת ההודיות, יג 17).

— מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ*, בְּכָל מָקוֹם לְלֹא יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: "אַתָּה הוּא עֲקִיבָא בֶּן־יוֹסֵף שֶׁשִּׁמְךָ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ" (יבמות טז.).

— עַד סוֹף הָעוֹלָם*, לְעוֹלָם, לָנֶצַח, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: "דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם" (סנהדרין ד ה).

— בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם*, לְפִי הַדֶּרֶךְ הַנְּהוּגָה וְהַמְקֻבֶּלֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת: "בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם בְּנֵי־אָדָם מוֹלִיכִין פְּרַקְמַטְיָה לְמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם" (שמות רבה ט).

— מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה°, כִּנּוּי לַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה בִּשְׁנוֹת 1914—1918, שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ בָהּ מְדִינוֹת רַבּוֹת.

— מִלְחֶמֶת־הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה°, כִּנּוּי לַמִּלְחָמָה בִּשְׁנוֹת 1939—1945, מִלְחֶמֶת רַבּוֹת מֵאֻמּוֹת־הָעוֹלָם בְּגֶרְמַנְיָה הַנָּאצִית וּגְרוּרֶיהָ.

— לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם* (עירובין כ.), הַמַּעֲשֶׂה בָּדוּי מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, אֵין לוֹ כָּל יְסוֹד [נכתב בקיצור לְהַדַ״ם]

— גַּלְגַּל חוֹזֵר בָּעוֹלָם* [שאול מן שבת קנא:] הַחַיִּים מְלֵאִים חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת, עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת.

— דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם*, דָּבָר שֶׁעֲדַיִן אֵינֶנּוּ בִּמְצִיאוּת, דָּבָר שֶׁהוּא בְּמַחֲשָׁבָה בִּלְבַד וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לִכְלַל בִּצּוּעַ: "אֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם" (בבא מציעא לג:).

— עוֹלָם חָשַׁךְ בַּעֲדוֹ* (ביצה לב:), חָשַׁךְ עָלָיו עוֹלָמוֹ° (ביאליק, באחורי ג), בָּאָה עָלָיו צָרָה גְדוֹלָה.

— עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג* (עבודה זרה נד:), אֵין לְשַׁנּוֹת אֶת דַּרְכֵי הַהִתְנַהֲגוּת בָּעוֹלָם, מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה.

— רָאָה עוֹלָמוֹ בְּחַיָּיו*, זָכָה לְחַיֵּי אֹשֶׁר וּרְוָחָה: "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ" (ברכות יז.).

— שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם* (ברכות ט ב), בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים עַל רְעָמִים וְסוּפוֹת.

— עוֹלָם לְסֻלָּם הוּא דוֹמֶה, זֶה עוֹלֶה וְזֶה יוֹרֵד* [על־פי במדבר רבה כב, תנחומא מטות ו, ושם: "(הקב״ה) יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה"] גַּלְגַּל חוֹזֵר בָּעוֹלָם; פִּתְגָּם עַל חֹסֶר הַיַּצִּיבוּת בְּמַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם.

— עוֹלָמִים, עוֹלָם, נֶצַח: "יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּה׳ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים" (ישעיה מה יז).

— לְעוֹלָמִים תה״פ לָנֶצַח, לְעוֹלָם: "הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח ה׳?" (תהלים עז ח). "וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד שֶׁיְּהֵא חַי וְקַיָּם לְעוֹלָמִים?" (ירושלמי שקלים מז ד).

— עַם־עוֹלָמִים°, עַם־עוֹלָם, עַם־יִשְׂרָאֵל: "מַחֲבֵא רוּחַ אֵיתָן, מִקְלָט עַם עוֹלָמִים" (ביאליק, על סף).

— שֶׁלֶג־עוֹלָמִים°, שֶׁלֶג שֶׁאֵינוֹ נָמֵס לְעוֹלָם: "עַל עֹז־כְּתֵפָיו חוֹפֵף שֶׁלֶג־עוֹלָמִים" (מיכ״ל, שירים 175).

— שְׁלוֹם־עוֹלָמִים*, שָׁלוֹם נִצְחִי: "וְיִשָּׂא פְּנֵי חֲסָדָיו לְכָה לִשְׁלוֹם עוֹלָמִים" (מגילת הסרכים, ב 4).

— לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי־עוֹלָמִים* (ספרי כי תצא קכ.), לָנֶצַח.

— עַד־עוֹלָם, לְעוֹלָם, לָנֶצַח: "לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם" (שמות יד יג).

— עַד עוֹלְמֵי־עַד, לְעוֹלְמֵי־עוֹלָמִים^, לָנֶצַח, לְעוֹלָם: "לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד" (ישעיה מה יז). "וּדְבָרָיו... נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים" (תפילת "אמת ויציב").

— שַׁ״י עוֹלָמוֹת*, 1*, כִּנּוּי לִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה הַמְּדוֹרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָתִיד לְהַנְחִיל לַצַּדִּיקִים, לְפִי הָאַגָּדָה (סוף עוקצין). 2° [בהשאלה] עוֹלָם וּמְלֹאוֹ, מִכָּל טוּב, הָרִים וּגְבָעוֹת: "וּבְעֵין עֲרוּמִים רָמַז לִי הִבְטִיחַ שַׁ״י עוֹלָמוֹת" (ביאליק, בהבטחות).

— הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים^, 1°, כִּנּוּי לָעוֹלָמוֹת שֶׁבַּחֲלַל תֵּבֵל, הַשְּׁמָשׁוֹת וְהַכּוֹכָבִים: "שֶׁהוּא מַנְהִיג אֶת הַגַּלְגַּלִּים בָּעוֹלָמוֹת

העליונים ואת בריותיו בעולם התחתון" (מגדלי מו"ס, יז). 2 ° כנוי לשליטים ולראשי־הממשלות: "אין חנוך בניהם של האכרים ברב המושבות תלוי בהם וברצונם אלא ברוח המנשבת בעולמות העליונים, והרוח הזאת עלולה היא להשתנות" (אחד העם, ריב).

– בין שני עולמות ° [ניב שאול מן האמונה העממית בנשמות החוטאים הנקלעות לפעמים, כ"עולם התוהו", בין העולם הזה לעולם הבא, בלא למצוא תיקון לעצמן] כנוי מקבל למצב מערפל, למצב של חסר־בהירות, כשאדם נקלע בו בין החלטות והצעות שונות ומנגדות: פלוני נמצא בין שני עולמות ואינו יודע מה להחליט.

– הוא נהנה משני העולמות °. הוא מצליח בכל אשר יפנה, גם בחיי המעשה וגם בחיי הרוח.

עולמי ° ת׳ [מן עולם] 1 °, של כל העולם, נודע או נפוץ ברחבי העולם: האמן קנה לו פרסום עולמי. שם עולמי. זמר עולמי. 2 °, המקיף את כל ארצות תבל (או את רבן): התאחדות עולמית. הקונגרס היהודי העולמי. מלחמה עולמית. 3 °, נצחי, הקים לעולם: "כי זאת היא התכלית הטובה העולמית" (תיקון מידות הנפש, ס). "שהנטיה ההיא היא טמאה עולמית" (מלמד התלמידים, פט). "מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות" (חובות הלבבות, הבטחון, פתיחה). "ודממה עולמית כשהיתה" (ביאליק, מתי). 3 ° [בלשון־הדיבור] מצין, מעלה, יוצא מן הכלל: הרי זה כוכב עולמי. – [עולמית, עולמיים, עולמיות]

עולמיות ° נ׳ [מן עולמי] אוניברסליות, התפשטות ברחבי העולם: עולמיותם של הרעיונות הנבואיים. – [עולמיות־]

עולמית * תה"פ [מן עולם] לעולם, לתמיד: "הפר לאשתו – הפר עולמית" (נזיר ס א). "אין לו תקנה עולמית" (ירושלמי שבת יב ב). "הוציא לו (לחברו) שם רע אין לו מחילה עולמית" (ירושלמי בבא קמא ו ג). "אל תירא (יעקב), אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית" (ויקרא רבה כט). "ולהיות שמי חרות על לוח ספרך עולמית" (הרונזי, הקדמה למחברות ג). "והחלט שיוצא מבית־הספר עולמית מבלי רשות חזרה" (ברנר, א 391). "פצוע כרע כל העם וקום לא יקום עולמית" (רחל, קצא).

עולן °, **עוולן** תו"ז [מן עול] עול, עושה עול: "אשר ימית עצמו בגלל הכעס הנה אינו עולן" (יוסף כספי, קיצור ספר המוסר ה). "כשהאיש ואשתו עולנים... גם הבנים רעים באותו ענין" (ספר חסידים, רעד). – [עולנית, עולנים, ־ניות]

עולנות °, **עוולנות** נ׳ [מן עולן] עשית עול, התנהגותו של העולן (גופת צופים ב י). – [עולנות־]

עולש, ראה עלש.

עולתה, עולתה נ׳ צורות מארכות מן "עולה": "כי ישר ה׳ צורי ולא־עולתה בו" (תהלים צב טז). "ועלתה קפצה פיה" (איוב ה טז). "הבל המלך המושל בארץ והבל היין המושל במלך והבל האשה ועולתה מושלת בשלשתם" (יוסיפון, יט). "תמה היתה אסתר במעשיה, אין עולתה בה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמא). "צדקו דבריך אין בהם עולתה" (שמעוני, הכיבר 45).

עומד * ת׳ [מן עמד, עמד] 1 *, קים, שלם, יציב: "אם העומד מרבה על הפרוץ – מתר, ואם הפרוץ מרבה על העומד – כנגד הפרצה אסור" (כלאים ד ד). 2 °, שאינו נע, שאינו זורם: מים עומדים [וראה שאר המשמעויות בערך עמד] – [עומדת, עומדים, עומדות]

– פעל עומד ° [בדקדוק] פעל שאין פעלתו יוצאת על אחרים ביחס־הפעול ("את־") אלא נשארת בגוף הפעל עצמו, להבדיל מן "פעל יוצא": הפעלים ׳ישן׳, ׳קום׳, ׳הלך׳ – פעלים עומדים, הפעלים ׳מצא׳, ׳סגר׳, ׳לקח׳ – יוצאים.

– עומדות * תה"פ בעמידה, במצב של עומד: "שמשתי את אבא עומדות, מה שלא שמשת את רבך ישיבות" (ירושלמי שבת יב ג).

עומד, ראה עמד.

עומם * ת׳ [מן עמם, עמם] כבה והולך, דועך לאט: "גחלים עוממות" (פסחים כז.). – [עוממת, עוממים, עוממות]

עומס, ראה עמס.	**עומר**, ראה עמר.
עומק, ראה עמק.	**עון**, ראה עוון.
עומקא, ראה עמקא.	**עונג**, ראה ענג.

א. **עונה** נ׳ [ארמית: עונתא; קרוב אל עת] 1 *, פרק־זמן, תקופה: "עונת גשמים" (מקוואות ב ז). "משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו" (תענית א א). "בכל עונה אשר אכינה לבבי לדרשהו בצר לי ענה" (הנגיד, דיואן 44). עונת החמסינים בארץ. 2 *, זמן קבוע לעשית עבודה מסימת: "בעל התאנה יודע אימתי עונתה של תאנה ללקט" (ירושלמי ברכות ה ג). עונת־הזריעה של תבואות־החרף. התאטרון פתח את העונה בהצגת־בכורה. עונת הרחיצה בים. מכירה כללית של בגדי־חרף לסיום העונה. 3. זמן מלוי חובת האישות של הבעל כלפי אשתו: "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כא י). [לדעה אחרת: מעון, דירה; ואחרים סוברים, לפי כתובות נז: מזונות] "עונה של תלמידי חכמים... מערב שבת לערב שבת" (כתובות סב:). 4 *, שעור זמן כדי אחת מעשרים וארבע בשעה (תוספתא ברכות א א). 5 *, כנוי לזמן של שלשים יום בקרוב אצל אשה, תקופת הוסת: "איזוהי זקנה? כל שעברו עליה שלש עונות סמוך לזקנתה" (נדה א ה). – [עונת־, עונות, עונות־]

– בעונתו *. בזמנו הקבוע, במועדו: "שיהא אדם מזרז בעצמו לקרותה (את קריאת־שמע) בעונתה" (ירושלמי ברכות ג ב). [ובשלילה:] "מה ראה זה לומר כי כך שלא בעונתו?" (פסיקתא רבתי קכט). "אבא היה יורד פתאם, שלא בעונתו, מן היער לביתו" (ביאליק, המצורה ב).

– עונה בוערת ° [בלשון־הדיבור ובהשאלה] תקופת עבודה דוחקת וקדחתנית: החלה העונה הבוערת בכרם – עונת הבציר.

– עונה של כלום °, זמן קצר ביותר, רגע: "ואין להרהר אחרי מדותיו אפלו עונה של כלום" (ספרי האזינו קלג).

– עונה מתה ° [בהשאלה] תקופה של חסר־פעילות ושפל בעסק, בעבודה, במסחר וכדומה: עונה מתה בפרדסים.

– בעת ובעונה אחת ° [בלשון־הדיבור] בו בזמן, בזמן אחד, באפן

סִימוּלְטָנִי: אַלּוּף־הַשַּׁחְמָט שִׂחֵק נֶגֶד אַרְבָּעִים מְשַׂחֲקִים בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת.

ב. **עוֹנָה**° נ׳ [אולי מן ב.ענה] עִנּוּי, יִסּוּרִים: "עוֹנָה שֶׁל מִדְבָּר... עוֹנָה שֶׁל בַּעַל־פְּעוֹר... עוֹנָה שֶׁל מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי" (ספרא בחוקותי קיב ג). "לֹא הִרְהַרְתִּים בַּחֳלָאִים וְלֹא צִבִּיתִים בְּעוֹנוֹת" (ויקרא רבה יז). — [עוֹנַת־, עוֹנוֹת]

עוני, ראה עֹנִי.

עוֹנֵן ז׳ [מן עָנָן] מְעוֹנֵן, מַגִּיד עֲתִידוֹת עַל־פִּי הָעֲנָנִים: "וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים" (ישעיה ב ו). — [עוֹנֶנֶת, עוֹנְנִים, ־נוֹת]

עונש, ראה עֹנֶשׁ. עונשין, ראה עֹנֶשׁ, עֳנָשִׁין.

עוֹנָתִי° ת׳ [מן א.עוֹנָה] שֶׁל הָעוֹנָה, הַקָּשׁוּר בִּזְמַן מְסֻיָּם, הַמָּצוּי בִּזְמַן מְסֻיָּם: עֲבוֹדוֹת עוֹנָתִיּוֹת שֶׁל הָאִכָּר בַּשָּׂדֶה. מְכִירָה עוֹנָתִית שֶׁל סְחוֹרוֹת. פֵּרוֹת וִירָקוֹת עוֹנָתִיִּים. — [עוֹנָתִית, עוֹנָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

עוֹנָתִיּוּת° נ׳ [מן עוֹנָתִי] חֲלֻקָּה לְעוֹנוֹת, עֲשִׂיַּת דָּבָר בְּעוֹנָתוֹ, פֶּרְיוֹדִיּוּת: עוֹנָתִיּוּת בַּעֲבוֹדוֹת הַחַקְלָאִיּוֹת. — [עוֹנָתִיּוּת־]

עוע [קרוב אל עוה, עות ראה גם עִוְעִים]

~ פִּעֵ׳ **עִוֵּעַ** ** פ״י בִּלְבֵּל, סִכְסֵךְ, הֵבִיךְ: "'רוּחַ עִוְעִים' — מַשְׁקֶה מָזַג לָהֶם בְּתוֹכָהּ שֶׁעִוֵּעַ אֶת רוּחָם" (רש״י ישעיה יט יד). "לֹא רָאִיתִי טַעַם לֵירֵד מִמִּטָּתִי וּלְעַוֵּעַ אֶת רוּחִי" (שנהר, א 385). — [לְעַוֵּעַ, מְ־, יְעַוֵּעַ]

~ פֻּעַ׳ **עֻוַּע** °, בֻּלְבַּל: "רוּחַ אֵם עֻוְּעָה בְּצוֹק רָעָב" (ברש, ב 442). [מְעֻוָּע, יְעֻוַּע]

~ הִת׳ **הִתְעַוֵּעַ** °, הִתְבַּלְבֵּל, נִטְרַף: "עַל כֵּן יֶהוֹם וְיִתְעַוֵּעַ וְיִתְחַמֵּק לְהִתְבַּעְבֵּעַ בְּאֶשֶׁד הֶהָמוֹן" (שלונסקי, שירים ב 114). — [לְהִתְעַוֵּעַ, מִתְ־, יִתְעַוֵּעַ]

עִוְעָה** נ׳ [מן עִוְעִים] בִּלְבּוּל, תַּעְתּוּעִים: "הֵצִיקָה לוֹ וַתְּאַלֵּץ עִוְעַת רוּחַ נְסִיגָה" (רס״ג, אשא משלי לא). — [עִוְעַת־, עִוְעוֹת]

עועו [מן עִוְעִים, ישעיה יט יד, ראה ערך זה להלן]

~ פִּעֵ׳ **עִוְעֵו** ** פ״י עִוֵּעַ, עִוָּה, בִּלְבֵּל: "סוּגִים חֶבֶל בְּמֶרֶץ... סוּגָה עִוְעוּ מוֹגֶיהָ" (אפיק רגן, יוצר ב׳ פסח). "לְהַכְהוֹת עַיִן וּלְעַוְעֵו רוּחַ" (פרסקי, 'הדואר' תרצ״ה). — [לְעַוְעֵו, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **עֻוְעַו**°, עֻוָּה, בֻּלְבַּל: רוּחוֹ עֻוְעֲוָה מֵחֲמַת הַהֶלֶם. — [מְעֻוְעָו, יְעֻוְעַו]

עִוְעִים ז״ר [קרוב אל עוה, עות] בִּלְבּוּל, טֵרוּף־הַדַּעַת, תַּעְתּוּעִים: "ה׳ מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים" (ישעיה יט יד). "וּכְיַיִן עִוְעִים עָכוּר תְּעַבְּנוּ כָּל אֵיבָה" (פיבמן, קס). "מֶרֶץ עִוְעִים נִמְסַךְ בִּי" (שנהר, א 401). "עֵינָיו — עִוְעֵי חִיל" (ש׳ שלום, שירים תקמה). "מִי יָבִין עִוְעֵי אֱנוֹשׁ וְלַהַט אַנְחוֹתָיו?" (ברוידס, השחר 46). — [עִוְעֵי־, עִוְעָיו]

— מְחוֹל־עִוְעִים °, מָחוֹל מְטֹרָף, רִקּוּד סוֹעֵר עַד כְּדֵי טֵרוּף: "וְהָיָה מְחוֹלְכֶם מְחוֹל עִוְעִים וּגְבוּרָה לְהַצִּית אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵיכֶם כַּמְּדוּרָה" (ביאליק, למנצח). "נַפְשִׁי יוֹצֵאת בִּמְחוֹל עִוְעַי" (ש׳ שלום, שירים שסג). "בִּמְחוֹל עִוְעִים תָּחֹג פְּנִינַת גָּלִיל עוֹמֶמֶת" (תלמי, לארצי 20).

א. **עוף** [אוגריתית: עפ; ארמית: עוף; ערבית: (עוף) עַאפַ]

~ פָּע׳ **עָף** פ״ע 1. טָס, פָּרַח, רִחֵף, נִשָּׂא בָּאֲוִיר: "כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם" (דברים ד יז). "מִי־יִתֶּן־לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה" (תהלים נה ז). 2. נִשָּׂא בִּמְהִירוּת רַבָּה, חָלַף וְעָבַר מַהֵר: "מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם?" (ישעיה ס ח). "וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ, יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל" (חבקוק א ח). "זֶה הַנִּיצוֹץ עָף, נִתַּז אֶל עֵינַי" (ביאליק, לא זכיתי). — [לָעוּף, עַפְתִּי, עָף, עָפָה; עָף, עָפָה, יָעוּף... תְּעֻפֶנָה; עוּף! עוּפִי!]

~ פִּע׳ **עוֹפֵף**, 1. פ״ע עָף, פָּרַח, נִשָּׂא בָּאֲוִיר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: "וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם" (בראשית א כ). [ובמליצה:] "כָּל הַמִּשְׁתַּתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם בְּצַעֲרוֹ... פַּרְנָסָתוֹ מְעוֹפֶפֶת לוֹ כַּצִּפּוֹר" (ברכות סג.). "וּפַרְנָסָתוֹ מְעוֹפֶפֶת לוֹ מִכָּל הַצְּדָדִים" (עגנון, אורח 31). 2 פ״י הֵנִיף, נוֹפֵף, הֵנִיעַ לְכָאן וּלְכָאן: "בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי עַל־פְּנֵיהֶם" (יחזקאל לב י). "וְאֵלָיו עוֹפְפוּ זְמַן בְּכַנְפֵי נְשָׁרָיו" (הנגיד, דיואן 102). "הָפַךְ פִּתְאֹם לַאֲחוֹרָיו וְעוֹפֵף אֶת מַקְלוֹ גַּם כְּלַפֵּי צַד זֶה" (שופמן, ב 253). — [לְעוֹפֵף, מְעוֹפֵף, יְעוֹפֵף]

~ הִת׳ **הִתְעוֹפֵף**, 1 °, עָף מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, פָּרַח לְכָאן וּלְכָאן: הַדְּבוֹרָה הִתְעוֹפְפָה מִפֶּרַח אֶל פֶּרַח. הַצִּפּוֹר הִתְעוֹפְפָה בְּתוֹךְ הַחֶדֶר. נִיצוֹצוֹת הִתְעוֹפְפוּ אֶל כָּל עֵבֶר. 2 [בהשאלה] חָלַף וְעָבַר, פָּרַח וְאֵינֶנּוּ: "אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם" (הושע ט יא). "הִתְרַדֵּף נְעָרוֹת אַחַר חֲמִשִּׁים וְיָמֶיךָ לְהִתְעוֹפֵף חֲמוּשִׁים" (יהודה הלוי, א 7). 3°, הִתְרוֹצֵץ, הִתְחוֹלֵל: "בְּהִתְעוֹפֵף כָּל חֲצִי שַׁחַת וְאֵין הָשֵׁב" (מגילת ההודיות, ג 27). "וַיִּתְעוֹפְפוּ עָלַי מִשְׁבָּרִים" (מגילת ההודיות, ח 31). — [לְהִתְעוֹפֵף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֵעִיף** פ״י [במקרא רק בצירוף: "הֵעִיף עַיִן", ראה להלן] 1 °, הֵטִיס, הִפְרִיחַ, גָּרַם שִׁיּוּף: הַיֶּלֶד הֵעִיף אֶת הָעֲפִיפוֹן. הַטַּיָּס הֵעִיף אֶת הָאֲוִירוֹן. 2 ° [בלשון־הדיבור] זָרַק, סִלֵּק: הִתְרַגַּזְתִּי וְהֵעַפְתִּי אוֹתוֹ מִתּוֹךְ הַחֶדֶר. — [לְהָעִיף אֶת־, מֵעִיף, יָעִיף]

~ הֻפ׳ **הוּעַף**, 1. הוּטַס, הוּבָא לִידֵי פְּרִיחָה בָּאֲוִיר: "וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף" (דניאל ט כא). הָעֲפִיפוֹן הוּעַף עַל־יְדֵי הַיֶּלֶד. 2°, נִזְרַק, הֻשְׁלַךְ, הוּטַל: אֶבֶן גְּדוֹלָה הוּעֲפָה אֶל הַחַלּוֹן. 3° [בלשון־הדיבור, בלגלוג] סֻלַּק: הַפָּקִיד הַכּוֹשֵׁל הוּעַף מֵעֲבוֹדָתוֹ. — [מוּעָף, יוּעַף]

— הִגְבִּיהַּ עוּף, פָּרַח בַּמְּרוֹמִים, טָס לַגֹּבַהּ: "וּבְנֵי־רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף" (איוב ה ז).

— כַּחֲלוֹם יָעוּף [על־פי איוב כ ח], מָשָׁל לְדָבָר־מָה הַחוֹלֵף וְעוֹבֵר מַהֵר.

— מְגִלָּה עָפָה [שאול מן זכריה ה א, ושם כפשוטו], כִּנּוּי לְהוֹדָעָה בִּכְתָב שֶׁנּוֹעֲדָה לְפִרְסוּם, מִכְתָּב חוֹזֵר.

— הֵעִיף עַיִן, הִפְנָה מַבָּטוֹ, הֵצִיץ הֲצָצָה חֲטוּפָה: "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ — וְאֵינֶנּוּ" (משלי כג ה).

ב. **עוף** [ראה עֵיפָה; ב. מָעוּף]

~ פָּע׳ **עָף** פעו״י 1 פ״ע חָשַׁךְ, קָדַר: "וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד, תָּעֻפָה — כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה" (איוב יא יז). 2 * פ״י הֶחְשִׁיךְ: "מֶלֶךְ אֶבְיוֹן — תְּנוּמָה תְּעוּפֶנּוּ" (מלך עליון, מוסף א׳ ראש השנה). — [לָעוּף, עָף, יָעוּף]

עוֹף ז׳ [מן א.עוף; ארמית: עוֹפָא; ערבית: עַאפ עף] 1. מַחְלָקָה שֶׁל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁסִּימָנֵיהֶם הָאָפְיָנִיִּים הֵם: מַקּוֹר קַרְנִי חֲסַר־שִׁנַּיִם, מַעֲטֶה־נוֹצוֹת עַל פְּנֵי הַגּוּף, גַּפַּיִם קִדְמִיִּים עֲשׂוּיִים בְּתַבְנִית כְּנָפַיִם לָעוּף (Aves). הָעוֹפוֹת מִתְרַבִּים עַל־יְדֵי הֲטָלַת בֵּיצִים קְשׁוֹת־קְלִפָּה. הַתַּרְנְגֹלֶת, הָאַוָּז, הַבַּרְוָז, הַיּוֹנָה – הֵם עוֹפוֹת־בַּיִת. הַנֵּץ, הַבַּז, הַנֶּשֶׁר וְכַדּוֹמֶה – עוֹפוֹת טוֹרְפִים. ״וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם״ (בראשית א כ). ״וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם״ (בראשית א ל). 2 ° [בלשון־הדיבור ובמסחר] כִּנּוּי לְעוֹפוֹת־הַבַּיִת שֶׁבְּשָׂרָם מְשַׁמֵּשׁ לְמַאֲכָל וּבְיִחוּד לְתַרְנְגוֹל אוֹ לְתַרְנְגֹלֶת: חֲנוּת לְמִמְכַּר עוֹפוֹת. בְּשַׂר־עוֹף. –[עוֹף־, עוֹפוֹת]

– **עוֹף־כָּנָף** (בראשית א כא), כִּנּוּי לַצִּפֳּרִים לְמִינֵיהֶן.

– **בֶּן־עוֹף*** (כתובות ה.), אֶפְרוֹחַ, עוֹף רַךְ.

– **שֶׁרֶץ־הָעוֹף** (ויקרא יא כא), כִּנּוּי מִקְרָאִי לַחֲרָקִים לְמִינֵיהֶם.

– **מֶלֶךְ־הָעוֹפוֹת°**, כִּנּוּי לַנֶּשֶׁר, עַל שׁוּם כֹּחוֹ הָרַב וּמְעוּפוֹ הַגָּבוֹהַּ.

– **עוֹף הַדַּק*** (חולין ג א), כִּנּוּי לְעוֹפוֹת קְטַנִּים, כְּגוֹן: יוֹנָה, תּוֹר.

– **עוֹף הַגַּס*** (שם), כִּנּוּי לְעוֹפוֹת גְּדוֹלִים, כְּגוֹן: אַוָּז, תַּרְנְגוֹל.

– **כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכֹּן וּבֶן־אָדָם לַדּוֹמֶה לוֹ*** (בבא קמא צב: על־פי בן־סירא יג יח), כְּלוֹמַר, כָּל אֶחָד מִתְחַבֵּר אֶל הַדּוֹמֶה לוֹ אוֹ אֶל הַקָּרוֹב לוֹ בְּרוּחוֹ.

– **עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל**, אִי־אֶפְשָׁר לִשְׁמֹר דְּבַר־סוֹד לָנֶצַח: ״גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל... כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל״ (קהלת י כ).

עופי, ראה עֳפִי. **עופל**, ראה עֹפֶל.

עוֹפְפוּת* נ׳ [מן א.עוף, עוֹפֵף] מָעוֹף, טִיסָה, פְּרִיחָה, הִתְעוֹפְפוּת: ״לֹא יְצַיֵּר עוֹפְפוּת מִבִּלְתִּי כְּנָפַיִם כְּמוֹ שֶׁלֹּא תְּצֻיַּר הֲלִיכָה מִבִּלְתִּי רַגְלַיִם״ (מורה נבוכים, א מט). ״כֹּחַ הַהֲלִיכָה וְהָעוֹפְפוּת כְּמוֹ הַסּוּס וְהַגּוֹזָל״ (בן־המלך, 204). – [עוֹפְפוּת־]

עוֹפָן° ז׳ רְאֵה עֲפִיפוֹן°.

עוֹפֶפֶת* נ׳ [מן עוף] נְקֵבַת הָעוֹף: ״לֹא בַּחֲמוֹר וְלֹא בַּחֲמוֹרָה... לֹא בָּעוֹף וְלֹא בָּעוֹפֶפֶת״ (עבודה זרה כ: לפי עין יעקב, התוספות ועוד) – [עוֹפֶפֶת־]

עופר, ראה עֹפֶר.

עוֹפֶרֶת נ׳ [אכדית: abaru; ארמית: אֲבָרָא, אֲבָר] מַתֶּכֶת רַכָּה הָעוֹמֶדֶת הֵיטֵב בִּפְנֵי הַחֲלוּדָה וּמִשּׁוּם־כָּךְ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ כְּצִפּוּי לִכְבָלִים, לְגַגּוֹת, לְצִנּוֹר צִנּוֹרוֹת לְמַיִם וּלְגַז וְכַדּוֹמֶה. הָעוֹפֶרֶת נוֹחָה לְהַתָּכָה וְלִיצִיקָה, וּלְפִיכָךְ רַבִּים שִׁמּוּשֶׁיהָ לִיצִיקַת אוֹתִיּוֹת־דְּפוּס, כַּדּוּרֵי־יְרִיָּה, בְּתַעֲשִׂיַּת מַצְבְּרִים וְעוֹד: ״בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ״ (יחזקאל כז יב). ״צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים״ (שמות טו י). [Plumbum, סִימָן כִּימִי Pb, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 207.21]

– **עֵט־עוֹפֶרֶת** [שאול מן איוב יט כד], כִּנּוּי לְעִפָּרוֹן [ראה להלן עֵט]

עוֹפַרְתִּי° ת׳ [מן עוֹפֶרֶת] כְּשֶׁל עוֹפֶרֶת, כָּבֵד כְּעוֹפֶרֶת: ״חָשׁ כְּאֵב גּוּפוֹ הָעוֹפַרְתִּי, הֶעָיֵף״ (חנני, אבנים). –[עוֹפַרְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

עוּץ [צורת־משנה של יעץ; ארמית: עוּץ, עֵיץ]

~ פָּע׳ **עָץ** פ״י יָעַץ, נָתַן עֵצָה: ״שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ, עֻצוּ וְדַבֵּרוּ״ (שופטים יט ל). ״עֻצוּ עֵצָה״ (ישעיה ח י). ״עָץ בְּתַרְמִית״ (פיוטים, סידור 679). ״לְמַעַן סַפֵּר שִׁמְךָ עֻצְתָּ״ (בעשר, יוצר ב׳ פסח). – [לָעוּץ, עַצְתִּי, יָעוּץ; רווח בעיקר הציווי: עוּץ! עוּצוּ!]

עוצב, ר׳ עֹצֶב. **עוצבה**, ר׳ עַצְּבָה. **עוצם**, ר׳ עֹצֶם.

עוֹצֵר* ז׳ [אולי מן ב. עצר] 1 *, מוֹשֵׁל, שַׁלִּיט: ״מַלְּטֵנִי מִן הָעוֹצֵר״ (עבודה זרה עא.). 2 ° [במשטר מלוכני] מִי שֶׁנִּתְמַנָּה לְמוֹשֵׁל זְמַנִּי בִּמְדִינָה בְּמֶשֶׁךְ שְׁנוֹת יַלְדוּתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַחֻקִּי, אוֹ בְּהֵעָדְרוֹ, אוֹ מִפְּנֵי אִי־הַתְאָמָתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ לִמְלוּכָה. –[עוֹצֵר־, עוֹצֶרֶת, עוֹצְרִים, ־רוֹת]

עוצר, ראה עֹצֶר.

עוק [קרוב אל עקה; ארמית: עוּק, עֲיַק; ערבית: עַאק לחץ]

~ הִפ׳ **הֵעִיק** פ״י 1. לָחַץ, דָּחַק, הִכְבִּיד: ״הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר״ (עמוס ב יג). 2 ° [בהשאלה] גָּרַם הַרְגָּשַׁת מוּעָקָה, הֵצִיק, דִּכֵּא: ״וְהֵעִיק עָלֶיךָ (הַצַּעַר) כְּהֵעָק חֲלוֹם וָזַעֲוָה״ (ביאליק, בעיר). ״וְהַתְּשׁוּבָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ הַתּוֹלָדָה הִיא מְעִיקָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יז). כְּאֵב מֵעִיק בַּלֵּב. – [לְהָעִיק, מֵעִיק, יָעִיק]

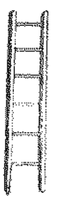
6 עוּקִים בסולם

~ הָפ׳ **הוּעַק°**, נִלְחַץ: ״וּבְאַחַד הַלֵּילוֹת הַלֵּב בּוֹ יוּעַק מִכֹּבֶד סָתוּם״ (ש׳ שלום, שירים תמ). – [מוּעָק, יוּעַק]

עוּק*, עווּק ז׳ [צורת־משנה של חָוָק; ואולי מן עוק] שָׁלָב בְּסֻלָּם, מַדְרֵגָה (ירושלמי בבא בתרא יד ב). – [עֲוָק־, עֻוָקִים, עֻוְקֵי־]

עוֹקֵב° ת׳ [מן עקב, עָקַב] הַבָּא אַחֲרֵי־: מַעֲלָה עוֹקֶבֶת. – [עוֹקֶבֶת, עוֹקְבִים, עוֹקְבוֹת]

עוקדן

עוֹקְדָן° ז׳ [מן עקד, עָקַד] תִּיק מִשְׂרָדִי בַּעַל כְּרִיכָה עָבָה וְקַשְׁתּוֹת־מַתֶּכֶת נִפְתָּחוֹת וְנִסְגָּרוֹת, שֶׁנִּתָּן לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ וּלְהַשְׁחִיל בּוֹ בַּחֲזָרָה כָּל גִּלָּיוֹן בְּנִפְרָד (Classeur). – [עוֹקְדַן־, עוֹקְדָנִים, עוֹקְדָנֵי־]

עוֹקָה* נ׳ [צורת־משנה של ב. עוּגָה, עוּגִיָּה] 1 *, גֻּמָּה, שֶׁקַע לֶאֱסֹף נוֹזְלִים בְּתוֹכוֹ: ״הַשֶּׁמֶן מְשַׁיֵּרֵד לָעוֹקָה״ (מעשרות א ז). 2 ° [במכונאות] כְּלִי־קִבּוּל בְּתַחְתִּית מְכוֹנָה שֶׁאֵלָיו יוֹרֵד מִן הַמָּנוֹעַ וּמִצְטַבֵּר הַשֶּׁמֶן הַמְּשֻׁמָּשׁ. 3 ° [בצבא] בּוֹר שֶׁנֶּחְפַּר בְּתַחְתִּית עֶמְדָּה לְשֵׁם נִקּוּז מֵימֶיהָ. – [עוֹקַת־, עוֹקוֹת]

עוקם, ראה עֹקֶם.

עוֹקְמָן*, עוֹקְמָנִי* ת׳ [מן עקם] בַּעַל עֲקַמּוּמִית, מְעֻקָּם, שֶׁאֵינוֹ יָשָׁר: ״אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: עוֹקְמָנִים אַתֶּם, פְּתַלְתֹּלִים אַתֶּם!״ (ספרי האזינו קלג). ״הֵם נַעֲשִׂים בְּסוֹפָם מְעֻוָּתִים, עוֹקְמָנִים וּפְתַלְתֹּלִים״ (קלצקין, כתבים 253). ״תְּפִלּוֹת מֹחַ עוֹקְמָנִי, בּוֹז יָבוּז לוֹ״ (יזהר, צקלג 301). [ובמשוטו:] ״עוֹלִים לְשָׁם בְּמַעֲלוֹת עוֹקְמָנִיּוֹת וּבָאִים לְאוּלָם״ (עגנון, תמול 191). ״הִרְכִּיב זְרוֹעוֹ הָאַחַת עַל מִסְעַד

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פעו״י - פועל עומד ויוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

הַכִּסֵּא כְּדֵי יְשִׁיבָה עוֹקְמָנִית וּמְאֻנֶּסֶת" (מגד, חדוה 103).—[עוֹקְמָנִית, עוֹקְמָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹקְפָנִי° ת׳ [מן עקף, עוֹקֵף] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲקִיפָה, שֶׁאֵינוֹ בְּמֵישָׁרִין: "נִתַּן לָהֶם לְדַבֵּר אַהֲבָה בִּרְמָזִים עוֹקְפָנִיִּים בִּלְבַד" (ארד, תר׳ לסקוב 56). — [עוֹקְפָנִית, עוֹקְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹקֶץ, ראה עֹקֶץ. **עוּקְצִין**, ראה עֻקְצִין.

עוֹקְצָנוּת° נ׳ [מן עקץ, עוֹקֵץ] 1. תְּכוּנַת הַדָּבָר הָעוֹקֵץ, מַעֲשֵׂי־עֲקִיצָה. 2 [בהשאלה] סַרְקָזְם, לִגְלוּג חָרִיף, פְּגִיעָה בְּמִישֶׁהוּ: "הַהוּמוֹר בְּ׳פֶגַע רַע׳ כֹּחוֹ בַּחֲרִיפוּתוֹ, בְּעוֹקְצָנוּתוֹ" (פיכמן, רסב). בִּדְבָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי רַבָּה הָעוֹקְצָנוּת. — [עוֹקְצָנוּת־]

עוֹקְצָנִי° ת׳ [מן עקץ, עוֹקֵץ] 1. עוֹקֵץ וְצוֹרֵב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֳקָצִים: יַתּוּשׁ עוֹקְצָנִי. צֶמַח עוֹקְצָנִי. 2 [בהשאלה] פּוֹגֵעַ, עוֹלֵב, הַמַּרְבֶּה בַּעֲקִיצוֹת וְלִגְלוּג, סַרְקַסְטִי: "רָאוּי שֶׁשָּׂפָה שֶׁהֵן גּוֹלְדוֹת לָמוּל אוֹתָן בִּלְשׁוֹנָן שֶׁלֹּא יִהְיוּ עוֹקְצָנִיּוֹת כָּל כָּךְ" (טביב, דרך 120). דִּבּוּר עוֹקְצָנִי. מַבָּט עוֹקְצָנִי. — [עוֹקְצָנִית, עוֹקְצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹקְרָנִי° ת׳ [מן עקר, עוֹקֵר] הָעוֹקֵר הַכֹּל, הַשּׁוֹאֵף לַעֲקֹר וְלַהֲרֹס: "הַפָּתוֹס הַמִּתְגַּלֶּה בְּהִתְלַהֲבוּת מַהְפְּכָנִית, עוֹקְרָנִית" (פיכמן, ׳דבר׳). — [עוֹקְרָנִית, עוֹקְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **עוּר** [אוגריתית: ער; אכדית: ĕru; ארמית: עִיר]

~ פע׳ **עָר, עֵר** פעו״י 1 פ״ע הֵקִיץ, קָם מִשְּׁנָתוֹ: "עוּרָה לָמָּה תִישַׁן?" (תהלים מד כד). "אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר" (שיר השירים ה ב). "שָׁכַב וְעוּר וְקוּם וָשֵׁב" (הנגיד, בן־משלי 313). "בְּיוֹם עֵרוּ יְשֵׁנֵי גִּיל" (משה אבן־עזרא, א 12). "וְלִבְּכֶם עֵר וְאָזְנְכֶם קַשּׁוּבָה" (ביאליק, יתמי). 2 [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר, הִתְנַעֵר, הִתְגַּבֵּר: "עוּרִי עוּרִי, דְּבוֹרָה, עוּרִי עוּרִי, דַּבְּרִי שִׁיר!" (שופטים ה יב). "עוּרָה, כְבוֹדִי, עוּרָה, הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר" (תהלים נז ט). 3 פ״י עוֹרֵר, הִרְגִּיז מִמְּקוֹמוֹ: "לֹא־אַכְזָר כִּי יְעוּרֶנּוּ" (איוב מא ב). — [לָעוּר, עַרְתִּי, עָר; עֵר, עָרָה; עוּר! עוּרָה! עוּרִי!]

~ נפ׳ **נֵעוֹר**, 1. הִתְעוֹרֵר, הֵקִיץ מִשְּׁנָתוֹ: "לֹא יָקִיצוּ וְלֹא יֵעֹרוּ מִשְּׁנָתָם" (איוב יד יב). "הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה" (אבות ג ד). "אֵיזֶהוּ קָטָן?... כָּל שֶׁהוּא נֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וְקוֹרֵא: אִמָּא" (ירושלמי סוכה נג ב). 2 [בהשאלה] הִתְנַעֵר, הִתְגַּבֵּר, קָם לְבַצֵּעַ מַעֲשֶׂה: "וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ" (ירמיה ו כב). "וְלֹא קָם כָּאֲרִי וְלֹא נֵעוֹר כַּכְּפִיר" (ביאליק, אכן). [ועל דברים מופשטים:] "מָרַת־רוּחִי הַיְשָׁנָה חָזְרָה וְנֵעוֹרָה בִּי" (ויסלבסקי, תר׳ כרוד 40). "כָּל־כֻּלָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ חַיּוֹת נֵעוֹרָה וּמוֹרֶזֶת" (טביב, דרך 76). "נַפְשׁוֹ הָיְתָה נֵעוֹרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר כָּל יָמִים" (עגנון, כפות רי). — [לְהֵעוֹר, נֵעוֹרוֹתִי, נֵעוֹר נֵעוֹרָה; נֵעוֹר, נֵעוֹרָה; יֵעוֹר]

~ פע׳ **עוֹרֵר** פ״י 1. הֵעִיר, הֵקִים מִן הַשֵּׁנָה: "תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ" (שיר השירים ח ה). "עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים" (ישעיה יד ט). "וְיָצָא מֹשֶׁה לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְהָיָה מְעוֹרֵר אוֹתָם מִשְּׁנָתָם" (פרקי דר׳ אליעזר, מא). "הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים" (תפילת נשמת לשבת ויו״ט). "וּבְשָׁמְעוֹ קוֹל מַתְמִיד מְעוֹרֵר שַׁחַר" (ביאליק, המתמיד). שָׁעוֹן מְעוֹרֵר. 2 [בהשאלה] הִפְעִיל, זֵרֵז, גֵּרָה: "שִׂנְאָה תְּעֹרֵר מְדָנִים" (משלי י יב). "אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה" (שיר השירים ב ז). "וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן" (זכריה ט יג). "וּפִזְמוֹן חָדָשׁ יְעוֹרְרוּ" (ביאליק, בשל). "וְנוֹשֵׁךְ בִּשְׂפָתוֹ שֶׁלּוֹ לְעוֹרֵר חֲמַת הַגּוֹרָל עַל עַצְמוֹ" (עגנון, כפות רסג). דְּבָרָיו עוֹרְרוּ הִתְנַגְּדוּת. 3. נוֹפֵף, הֵנִיעַ: "וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל" (שמואל ב כג יח). "וְעוֹרֵר עָלָיו ה׳ צְבָאוֹת שׁוֹט" (ישעיה י כו). 4* [על מת] הִזְמִין דִּבְרֵי הֶסְפֵּד: "לֹא יְעוֹרֵר אָדָם עַל מֵתוֹ וְלֹא יַסְפִּידֶנּוּ קֹדֶם לָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם" (מועד קטן א ה). — [לְעוֹרֵר, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְעוֹרֵר**, 1*. הֵקִיץ, קָם מִשְּׁנָתוֹ: "שֶׁהָיָה יָשֵׁן וּמִתְעוֹרֵר" (בראשית רבה כב). הִתְעוֹרַרְתִּי בַּלַּיְלָה מִשְּׁנָתִי. 2° [בחיי הצומח] הִתְנַעֵר לְלִבְלוּב וְלִצְמִיחָה לְאַחַר תַּרְדֵּמַת הַחֹרֶף: הַשְּׁקֵדִיָּה הִתְעוֹרְרָה. 3 [בהשאלה] הִתְנַעֵר, הִתְגַּבֵּר, הִתְעוֹדֵד: "הִתְעוֹרְרִי, הִתְעוֹרְרִי, קוּמִי, יְרוּשָׁלַיִם!" (ישעיה נא יז). "הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ" (אלקבץ, לכה דודי). 4°. פָּתַח בִּפְעֻלָּה, קָם לַעֲשׂוֹת: הָעִירִיָּה הִתְעוֹרְרָה לִפְעֻלָּה נִמְרֶצֶת בְּשִׁכּוּן הָעוֹלִים. 5 ⁘. הוֹפִיעַ, נִצְנֵץ: "תִּקְוָה מִתְעוֹרֶרֶת בַּלֵּב" (אלדבי לשמואל א ה). "בִּי הִתְעוֹרֵר... חוּשׁ הַמְשׁוֹרֵר" (ביאליק, רזי). "בְּעוֹד שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר נִתְעוֹרֵר לִבִּי וְהִתְחַלְתִּי מְסַפֵּר" (עגנון, אלו רצט). 6 ⁘. הִתְחוֹלֵל, הִתְרַחֵשׁ: "וַיִּתְעוֹרְרוּ מִלְחָמוֹת גְּדוֹלוֹת וַעֲצוּמוֹת בֵּין בָּבֶל וּבֵין רוֹמָנִיִּים בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה" (יוסיפון, ו). — [לְהִתְעוֹרֵר, מִתְעוֹרֵר, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֵעִיר** פ״י 1. עוֹרֵר, הִפְסִיק אֶת הַשֵּׁנָה: "וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי" (זכריה ד א). "הַשַּׁחַר יְעִירֵנִי, חֲצוֹת לַיְלָה תְּיַשְּׁנֵנִי" (ביאליק, המתמיד). הָעִירָה־נָּא אוֹתִי בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם. 2 [בהשאלה] הֵבִיא לִידֵי פְּעֻלָּה, הִפְעִיל, זֵרֵז, הִגְבִּיר: "אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה" (שיר השירים ב ז). "הֵעִיר ה׳ אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ" (עזרא א א). "הוּא נִמְשָׁךְ בִּפְעֻלָּתוֹ אַחֲרֵי מָה שֶׁתְּעִירֵהוּ תַּאֲוָתוֹ" (שמונה פרקים לרמב״ם, ו). 3 ⁘. הִפְנָה אֶת הַלֵּב, הִשְׁמִיעַ הֶעָרָה, הִבִּיעַ אֶת דַּעְתּוֹ הַמְיֻחֶדֶת בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "הִנֵּה הַעִירוֹתָ עַל מְקוֹם סָפֵק וְאֵין אֶצְלִי בּוֹ סָפֵק" (כוזרי ד טו). "וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּחִבּוּרֵינוּ הַתַּלְמוּדִיִּים כְּלָלִים מִזֶּה הָעִנְיָן וְהֵעִירוֹנוּ עַל עִנְיָנִים רַבִּים" (מורה נבוכים, פתיחה). "וְאַל תִּתְעַלֵּם מִמָּה שֶׁהַעִירוֹתִיךָ עָלָיו" (חובות הלבבות, ייחוד המעשה ו). "עַל עִנְיָן אַחֵר יוֹתֵר מַפְלִיא וְיוֹתֵר מַעֲצִיב אֶחְפֹּץ לְהָעִיר בָּזֶה וְהוּא מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְמַעְלָה" (אחד העם, לו). הָעוֹרֵךְ הֵעִיר הֶעָרוֹת בְּשׁוּלֵי הַמַּאֲמָר. הַמּוֹרֶה הֵעִיר הֶעָרָה חֲמוּרָה לַתַּלְמִיד הָרַשְׁלָן. — [לְהָעִיר אֶת־, מֵעִיר, מְעִירָה; יָעִיר; הָעֵר! הָעִירִי!]

~ הָפ׳ **הוּעַר** ⁘. 1°. נֶאֱמַר, הֻשְׁמַע: הֶעָרוֹת רַבּוֹת הוּעֲרוּ בְּשׁוּלֵי הַמַּאֲמָר. 2 ⁘. הִתְעוֹרֵר: "הֵשִׁיב חֵמָה אֲשֶׁר הֻבְעֲרָה וְכִלָּה לְכָלָה לֹא הוּעָרָה" (ינאי, רכא). 3°. הֵעִירוּ אוֹתוֹ: הָרוֹפֵא הוּעַר מִשְּׁנָתוֹ בַּלַּיְלָה וְהֻבְהַל אֶל הַחוֹלֶה. — [מוּעָר, יוּעַר]

ב. **עוּר** [קרוב אל ערה; ערבית: עַוְרָה ערוה]

~ נפ׳ **נֵעוֹר**, נִגְלָה, נִתְעַרְטֵל: "עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ" (חבקוק ג ט).— [לְהֵעוֹר, נֵעוֹר, יֵעוֹר]

~ הָפ׳ **הוּעַר** ⁘, הוּרַק, הוּצָא: "עַר — שֶׁהוּעַר מִן הָעוֹלָם" (בראשית רבה פה). — [מוּעָר, יוּעַר]

ג. **עוּר** [ארמית: עַוִּירָא עור; ערבית: עַוִּר לסמא]

~ פע׳ **עִוֵּר** פ״י 1. נִקֵּר אֶת הָעֵינַיִם, סִמֵּא, נָטַל אֶת אוֹר הָעֵינַיִם: "וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר (מֶלֶךְ בָּבֶל) וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם" (מלכים ב כה ז). "וּמִי עִוְּרוֹ צוּרוֹ יְהַלֵּךְ לְרֶשֶׁת צַר בְּרַגְלָיו" (הנגיד, דיואן 118).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

"ואני פקח עורני" (יהודה הלוי, ג 153). 2 [בהשאלה] העלים את אור האמת, עות את הדעת: "השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים" (שמות כג ח). "לא עוד עורו עינם עתה שוא ורמיה" (מיכ"ל, 235). "וכמקסם עינים יעור" (ביאליק, גמדי). — [לעור את־, מעור, י־]

~ פע' עוּר ^, סמא, נטל אור עיניו: "והתעור בעם כלו מעור" (הנגיד, בן־משלי 303). "אך עורו עיני עם, אזניהם נאטמו" (מיכ"ל, 226). "עורה העין הרואה" (ביאליק, תר' טל קיז). "ואנחנו עורנו בבה ואישון" (שלו, אלהי 108). — [מעור, יעור]

~ התפ' התעוּר °, נעשה עור, נטל אור עיניו: "ונתעורו עיניו" (תנחומא אחרי א). "והתעור בעם כלו מעור" (הנגיד, בן־משלי 303). "נתעורתי והייתי סומא משתי עיני" (הזז, יעיש ג 158). — [להתעור, מתעור, ית־]

עִוֵּר, עיוור תר"ז [ראה ג־עור] 1 ז' סומא, מי שנטל מאור עיניו: "כאשר ימשש העור באפלה" (דברים כח כט). "ארור משגה עור בדרך" (דברים כז יח). בית־חנוך עורים. 2 ° ת' [בהשאלה] שעיניו כאלו עצומות מראות את המתרחש, שאינו מבין או אינו שוקל באפן הגיוני את הדברים: אהבה עורת. ההמון צית למנהיג באפן עור. 3 °, הפועל בלא השתתפות חוש־הראיה: שיטה עורת של כתיבה במכונה (הפעלה באצבעות בלא להסתכל במקשים). משחק עור בשחמט. צניחה עורת של הצנחן. — [עורה או עורת, עורים, עורות]

— **עור לצבעים** °, מי שאינו מבחין בין צבעים מסימים, ביחוד בין אדם לירק [ראה גם דלטוניסט]

— **לפני עור לא תתן מכשל** (ויקרא יט יד), ממצות התורה בדברים שבין אדם לחברו: אל תכשל את העור משום שתחשב שאינו רואה ולא ידע שאתה הוא המכשיל אותו [ובהשאלה:] אל תנצל את חלשתו של הזולת לרעתו.

— **מעי עור** ^, ראה מעי, מעי אטום °.

עוֹר ז' [פיניקית: ערת; אולי מן ב־ עור] 1, הקרום החיצון המכסה את בשר הגוף: "אדם כי־יהיה בעור־בשרו שאת או־ספחת או בהרת" (ויקרא יג ב). "הוא שמלתו לערו, במה ישכב?" (שמות כב כו). "והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור" (יחזקאל לז ו). מחלות־עור. רופא־עור. 2, הקרום העבה והשעיר המכסה את גופם של בעלי־חיים יונקים, שמעבדים אותו בברסקי לכלי־עור שונים — נעלים, רתמה, חגורות וכדומה: "מכל־כלי־עץ או בגד או־עור או שק" (ויקרא יא לב). "ערת אילם מאדמים" (שמות כו יד). "ואזור עור אזור במתניו" (מלכים ב א ח). נעלי־עור. — [עור־, עורות, עורות־]

— **עור ועצמות** °, כנוי לאדם או לבעל־חיים צנום וכחוש מאד: "עד שנטל כחו ונעשה עור ועצמות" (עגנון, כפות קצח).

— **מחלת־עור** °, פצעים, אבעבועות וכדומה העולים בעור־הגוף והטעונים רפוי.

— **פושט עור** °, 1, מי שעוסק בהסרת העורות מגופות בהמות שנשחטו או מתו, לשם עבודם בברסקי. 2 [בהשאלה] כנוי לאדם המנצל אחרים באפן קשה או דורש מחיר מפרז בעד סחורתו: סוחר פלוני אינו אלא פושט עור.

— **מעור אחד** ° [שאול מן מנחות לד: ושם בעניין כתיבת פרשיות התפילין על עור אחד של עגל או כיוצא בו: "ואם כתבן בעור אחד... יצא"] אחיד, מסוג אחד, מחמר שוה: "משורר גדול לעולם אינו מעור אחד" (קלוזנר, יוצרים ג 96). "לפי שבריה משנה זו לא כלה מעור אחד היא" (ביאליק, הספר). "אין עם שיהיה מעור אחד" (ויסלבסקי, תר' במערכה 98).

— **היהפך כושי עורו?** (ירמיה יג כג), [משל] כלום קימת אפשרות כי פלוני ישנה את טבעו או מדותיו הטבועות בו מלדה?

— **יצא (פרץ) מעורו** °, התפרץ, יצא מכליו.

— **עור חדש לבשו** °, הוא נשתנה כליל, היתה רוח אחרת עמו: "ואת יבגניה פבלובנה אי־אפשר היה להכיר באותה שעה, עור חדש לבשה" (גנסין, א 21).

— **נמלט בעור שניו** [שאול מן איוב יט כ, ושם: "ואתמלטה בעור שני"], ברח ונמלט כל עוד נפשו בו.

— **זאב בעור כבש** °, משל על מתחסד וצבוע, רמאי המעמיד פני צדיק.

— **נכנס לתוך עורו של פלוני** °, הזדהה כלו עם פלוני, העמיד עצמו במקומו, הסתגל לדרך המחשבה שלו.

עוֹרֵב ז' [אכדית: aribu; ארמית: עורבא; ערבית: ע'ראב] 1. שם כולל למשפחת עופות הנמנים עם סדרת צפרי־שיר. הם נבדלים מצפרי־השיר הרגילות בגדל גופם ובקול צריחתם החזק (Corvidae): "וישלח (נח) את־הערב" (בראשית ח ז). [ראה עוד להלן] 2 ° [באסטרונומיה] קבוצת כוכבים מדרום למשוה־השמים הנראית באביב בשמי־הערב. — [עורב־, עורבים, עורבי־]

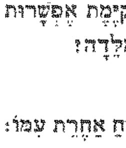
עורב שחור (1/18)

— **עורב שחור** °, עוף גדול, מקורו גדול וחזק, נוצתו שחורה כלה (Corvus corax). עקר מזונו בשר־נבלה וכל מיני יצורים חיים, כגון תולעים, רמשים, וגם יונקים ועופות קטנים. העורב השחור מצוי בעקר בהרים. יציב בארץ.

עורב אפור (1/20)

— **עורב אפור** °, דומה לעורב השחור אך קטן ממנו (Corvus cornix). ראשו, גרונו, כנפיו וזנבו שחורים. שאר נוצותיו אפרות. נזון בבעלי־חיים קטנים וגם בפרות. יציב בארץ. מצוי הרבה באזורים הסמוכים לחוף הים.

— **עורב לבן** °, כנוי למישהו המתבלט בזרותו, יוצא־דפן, בלתי־רגיל (עורב לבן אינו מצוי!).

— **לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב, אלא מפני שהוא מינו** (בבא קמא צב:), [משל חז"ל] כל אחד נוהג להתחבר עם הדומים לו.

— **שחור כעורב**, תאור לצבע שחור עז: "קוצותיו תלתלים שחרות כעורב" (שיר השירים ה יא).

— **עורב הפורח** °, משל לדבר שאין בו ממש: "אלה אמרו: מעשה עיר אולם כעורב הפורח" (סרן, ממחוז קט). [רווחת יותר הצורה הארמית: "עורבא פרח", ראה עורבא]

עוֹרְבָא* ז׳ [ארמית] עוֹרֵב [רווח במימרה:]

— **עוֹרְבָא פָּרַח*** [שאול מן ביצה כא. ושם תשובתו של רב הונא לחכם אחד שהטרידו בשאלות, עד שהשיאו רב הונא לדבר אחר על־ידי הקריאה ״עורבא פרח!״] עוֹרֵב פּוֹרֵחַ, כִּנּוּי לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, הֶבֶל וָרִיק: ״וְכָל אֶחָד מְלַגְלֵג וְאוֹמֵר בְּדִבְרֵי־חֲדוּדִין כְּאִלּוּ אַתָּה שׁוֹטֶה וּמְשַׁטֶּה בָּהֶם בְּדִבְרֵי־הֲבַאי – עוֹרְבָא פָּרַח״ (מגדלי מו״ס, נח). ״מַתְחִילָה מַבְטִיחִים ׳הָרִים וּגְבָעוֹת׳, וּלְבַסּוֹף – עוֹרְבָא פָּרַח״ (ביאליק, איש הסיפון). ״רַק צְלָלִים עוֹבְרִים וּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, רַק עוֹרְבָא פָּרַח, רַק עוֹרְבָא פָּרַח״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נא).

עוֹרְבָנִי° ז׳ [מן עורב] עוֹף מִמִּשְׁפַּחַת הָעוֹרְבִים, גָּדְלוֹ כְּיוֹנָה צְעִירָה (Garrulus glandarius). נוֹצָתוֹ חוּמָה־אֲדַמְדֶּמֶת בְּרֻבָּהּ. בִּכְנָפָיו פַּסִּים וּכְתָמִים שְׁחוֹרִים וּלְבָנִים עַל רֶקַע תָּכֹל. בְּרֹאשׁ צִיצִית אֲפֹרָה־שְׁחוֹרָה. הָעוֹרְבָנִי שׁוֹכֵן בְּחֳרָשׁוֹת בִּסְבִיבוֹת הֲרָרִיּוֹת. מְזוֹנוֹ – פֵּרוֹת קָשִׁים שֶׁהוּא מְפַצְּחָם בְּמַקּוֹרוֹ הַקָּצָר וְהֶחָזָק וְכֵן חֲרָקִים וְאֶפְרוֹחֵי־צִפֳּרִים. יַצִּיב בָּאָרֶץ. נִקְרָא גַּם קִיק. – [עוֹרְבָנִים, עוֹרְבָנֵי־]

עורבני (1/8)

עוֹרֶג° ת׳ [מן ערג, עָרַג] נִכְסָף, כָּמֵהַּ: ״אַתְּ לִי גִלּוּי... שֶׁל הֲוָיָה עוֹרֶגֶת״ (בת־מרים, שירים 29). – [עוֹרֶגֶת, עוֹרְגִים, עוֹרְגוֹת]

עוֹרְגָנִי° ת׳ [מן ערג, עורג] הַמַּבִּיעַ עֲרָגָה וְכִסּוּפִים: קוֹל עוֹרְגָנִי. מַבָּטִים עוֹרְגָנִיִּים. – [עוֹרְגָנִית, עוֹרְגָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עוֹרָה˜ נ׳ [מן עור] עוֹר שֶׁהֻפְשַׁט מִבְּהֵמָה אוֹ מֵחַיָּה: ״הֵבִיא הַחַיָּט עוֹרָה וְהִצִּיעַ לְר׳ יוּדְל״ (עגנון, כלה רסג). – [עוֹרַת־, עוֹרוֹת]

עִוָּרוֹן, עיוורון ז׳ [מן עִוֵּר] 1. מוּמוֹ שֶׁל הָעִוֵּר, לִקּוּת מֻחְלֶטֶת שֶׁל חוּשׁ הָרְאִיָּה, עִוְּרוּת, סְמִיּוּת: ״יַכְּכָה ה׳ בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן״ (דברים כח כח). ״אֵין צַעַר גָּדוֹל וְאֵין יִסּוּרִין גְּדוֹלִים וְקָשִׁים כְּעִוָּרוֹן עֵינַיִם״ (מדרש תהלים קמו). 2˜ [בהשאלה] הֶעְדֵּר הֲבָנָה בְּעִנְיָנִים מְסֻיָּמִים, הֲלִיכָה בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ: ״דַּלּוּת הַנֶּפֶשׁ וְעִוְּרוֹנָהּ״ (חובות הלבבות, הכניעה ב). ״לֹא סְתָם עִוָּרוֹן־לֵבָב אוֹ שְׁאָר עִוְּרוֹנִים״ (אלתרמן, הטור 285). עִוָּרוֹן פּוֹלִיטִי. פְּלוֹנִי גִּלָּה בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ עִוָּרוֹן מַפְתִּיעַ בַּחַיִּים הַצִּבּוּרִיִּים. – [עִוְּרוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

— **עִוְּרוֹן־צְבָעִים°**, חֹסֶר הַבְחָנָה אֵצֶל בְּנֵי־אָדָם בִּצְבָעִים שׁוֹנִים, בְּיִחוּד בֵּין אָדֹם לְיָרֹק [ראה דַּלְטוֹנִיזְם]

— **מֻכֵּה־עִוָּרוֹן°**, עִוֵּר, סוּמָא.

עִוְּרוּת*, עיוורות נ׳ [מן עִוֵּר] עִוָּרוֹן: ״וַאֲנִי הוּא שֶׁמְּחַצְתִּי אוֹתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּעִוְּרוּת עֵינַיִם, בְּחֵרְשׁוּת אָזְנַיִם״ (אלף־בית דרבי עקיבא, א). – [עִוְּרוּת־]

עוֹרִי˜ ת׳ [מן עור] שֶׁל עוֹר, כְּשֶׁל עוֹר (קאנון ד ב). – [עוֹרִית, עוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

עוֹרִית° נ׳ [מן עור] עוֹר מְלָאכוּתִי הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְרִיכַת־סְפָרִים וּלְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים. – [עוֹרִית־, עוֹרִיּוֹת]

עוֹרֵךְ° ז׳ [מן ערך, עָרַךְ] סוֹפֵר הַמַּכְשִׁיר לִדְפוּס עִתּוֹן אוֹ קֹבֶץ סִפְרוּתִי – בּוֹרֵר אֶת הַמַּאֲמָרִים, מְסַגְנְנָם, קוֹבֵעַ אֶת הַתֹּכֶן וְהַצּוּרָה וְכַדּוֹמֶה: עוֹרֵךְ עִתּוֹן. עוֹרֵךְ אַחֲרַאי. עוֹרֵךְ הַסִּפְרִיָּה. – [עוֹרֶכֶת, עוֹרְכִים, עוֹרְכֵי־, עוֹרְכוֹת]

עוֹרֵךְ־דִּין˜ ז׳ [שאול מן אבות א ח: ״אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין״, ושם כנראה הנוסח המקורי: כְּאַרְכֵי דַּיָּנִים, היינו: כראש לדיינים; השווה גם יוצר לימים נוראים: ״לְאֵל עוֹרֵךְ דִּין״, וכן איוב יג יח: ״הִנֵּה־נָא עָרַכְתִּי מִשְׁפָּט, יָדַעְתִּי כִּי־אֲנִי אֶצְדָּק״] פְּרַקְלִיט, מֻסְמָךְ בְּמִשְׁפָּטִים הָעוֹסֵק בַּהֲגַנָּה מִשְׁפָּטִית עַל הַלָּקוֹחוֹת הַפּוֹנִים אֵלָיו, וְכֵן טוֹעֵן בִּפְנֵי הַשּׁוֹפֵט בְּשֵׁם בַּעַל־הַדִּין. – [עוֹרֶכֶת־דִּין, עוֹרְכֵי־דִּין, עוֹרְכוֹת־דִּין]

עוֹרְכוּת° נ׳ [מן עורך] תַּפְקִידוֹ וְעִסּוּקוֹ שֶׁל הָעוֹרֵךְ, הַתְקָנַת דִּבְרֵי סוֹפְרִים, סִגְנוּנָם וּקְבִיעַת תָּכְנוֹ וְצוּרָתוֹ שֶׁל הָעִתּוֹן אוֹ הַסֵּפֶר וְכַדּוֹמֶה: ״עוֹרְכוּתִי זוֹ הָרִאשׁוֹנָה לֹא הִתְחִילָה בְּמַזָּל טוֹב בְּיוֹתֵר״ (בן־אב״י, שחר 130). – [עוֹרְכוּת־]

עוֹרֶף, ראה עֹרֶף.

עוֹרְפִילָן° ז׳ [מן עֲרָפֶל] מַכְשִׁיר הַיּוֹצֵר עֲרָפֶל שֶׁל טִפּוֹת מַיִם דַּקִּיקוֹת לְצִנּוּן לוּלִים אוֹ לְמַטָּרוֹת דּוֹמוֹת אֲחֵרוֹת (Fogger). – [עוֹרְפִילַן־, ־לָנִים, ־לָנֵי־]

עוֹרֵק ז׳ [שאול מן איוב ל יז: ״וְעֹרְקַי לֹא יִשְׁכָּבוּן״ לפי ההבנה: גידים, גידי־דם; ערבית: עִרְק] 1˜, כָּל אֶחָד מִן הַצִּנּוֹרוֹת בְּמַחֲזוֹר־הַדָּם הַמּוֹבִילִים דָּם מִן הַלֵּב אֶל כָּל חֶלְקֵי הַגּוּף, לְהַבְדִּיל מִן ״וְרִידִים״ הַמּוֹבִילִים אֶת הַדָּם אֶל הַלֵּב: ״וְהַדָּם וְהַגִּידִים וְהָעֲצָבִים וְהָעוֹרְקִים״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). 2° [בצמחים] כָּל אֶחָד מִן הַצִּנּוֹרוֹת הַדַּקִּים הַמִּסְתָּעֲפִים בֶּעָלִים וְהַמְשַׁמְּשִׁים לְהוֹבָלַת מַיִם וְחָמְרֵי־מָזוֹן לְחֶלְקֵי הַצֶּמַח. 3° [בהשאלה] צִנּוֹר חָשׁוּב, דֶּרֶךְ יְסוֹדִית: עוֹרְקֵי הַתַּחְבּוּרָה בַּמְּדִינָה. [עוֹרֶק־, עוֹרְקִים, עוֹרְקֵי־]

עורקים בעלה

— **אֲב־עוֹרְקִים°**, אָאוֹרְטָה, הָעוֹרֵק הָרָאשִׁי הַיּוֹצֵא מִן הַמָּדוֹר הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּלֵּב וּמוֹבִיל אֶת הַדָּם אֶל כָּל חֶלְקֵי־הַגּוּף.

א - אב עורקים

עוֹרְקִי° ת׳ [מן עורק] שֶׁל עוֹרֵק, הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ הָעוֹרְקִים: דָּם עוֹרְקִי רָוּוּי חַמְצָן. – [עוֹרְקִית, עוֹרְקִיִּים, ־קִיּוֹת]

עוֹרְקִיּוּת° נ׳ [מן עורקי] מְצִיאוּת עוֹרְקִים: ״הָעוֹרְקִיּוּת בֶּעָלֶה מַעֲטָה״ (׳טבע׳, תשי״ט 234). – [עוֹרְקִיּוּת־]

עוֹרֵר* ז׳ [מן א׳ ערר, עָרַר] 1*. מְעַרְעֵר, בָּא בִּטְעָנָה אוֹ בְּקֻבְלָנָה: ״אִם יֵשׁ עָלָיו עוֹרְרִים״ (גיטין א ב). 2° [במשפט] מִי שֶׁמַּגִּישׁ עֲרָר [ראה ערך זה] – [עוֹרֶרֶת, עוֹרְרִים, עוֹרְרוֹת]

— **יָצְאוּ (קָמוּ) עוֹרְרִים עַל־*** [על־פי הנ״ל], נִמְצְאוּ מִי שֶׁעִרְעֲרוּ וְהִתְנַגְּדוּ לְ־: ״לֹא עָשְׂתָה גַּם הָאַכְזָרִיּוּת הַפִּילוֹסוֹפִית הַזֹּאת שׁוּם רֹשֶׁם וְלֹא יָצְאוּ עָלֶיהָ עוֹרְרִים״ (אחד העם, שסב). ״אַךְ זֶה מִקָּרוֹב קָמוּ עוֹרְרִים עַל הַהַשְׁעָרָה הַזֹּאת״ (ייבין, הכתב העברי 25).

עִוֶּרֶת, עוורת נ׳ [מן עִוֵּר] מוּמוֹ שֶׁל הָעִוֵּר, עִוָּרוֹן, סְמִיּוּת: ״כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ (בַּקָּרְבָּן) – עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר״ (ויקרא כב כא–כב). – [עַוֶּרֶת־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ˜ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

עוש [קרוב אל חוש; ויש מסמיכים לערבית: עַ'את עזר]

~ פע' **עָשׁ** פ"ע חָשׁ, מִהֵר: "עוּשׁוּ וָבֹאוּ כָל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב" (יואל ד יא). "חוֹרֵשׁ בְּקוֹצֵר יָחוּשׁ, דּוֹרֵךְ בְּבוֹצֵר יָעוּשׁ" (ינאי, סד). "גּוֹשׁוּ, עוּשׁוּ, חוּשׁוּ וְנַעֲרִיץ לְמֶלֶךְ הַכָּבוֹד זֶה!" (גבירול, ה 67). "שׁוּלַמִּית נִדְמְתָה בְּעוּשׁ מִצְרַיִם אַחֲרֶיהָ" (גנזי שכטר, ג 64). "וּכְשֶׁתִּמְצָא קוֹרֵאת לָהֶם: עוּשׁוּ, גּוֹשׁוּ, חוּשׁוּ! וְהֵם נֶחְפָּזִים וּבָאִים" (מגדלי מו"ס, שכד). "עוּשׁוּ חוּשׁוּ וּמִשָּׁאם הָקֵלּוּ!" (ליליינבלום, א 457). "עוֹד יֵשׁ זְמַן, אַךְ עוּשָׁה חוּשָׁה!" (טשרניחובסקי, אגדה). "עָשׁ־חָשׁ לְבַקֵּשׁ לוֹ מוֹצָא" (טברסקי, אקוסטה ב 125). — [לָעוּשׁ, עָשׁ, יָעוּשׁ, עוּשׁ!]

עוש [במליצת הפייטנים — צורה מקוצרת של עָשָׂה]

~ פע' **עָשׂ** ° פ"י עָשָׂה: "זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשׂ... עַד שְׂפָתַיִם עֲשָׂתָהּ" (ינאי, רסג). — [לָעוּשׂ, עָשׂ, יָעוּשׂ]

עו"ש ר"ת עוֹבֵר־וָשָׁב.

עושף, ראה עֹשֶׁף. **עושק**, ראה עֹשֶׁק. **עושר**, ראה עֹשֶׁר.

א. **עות** [מלה יחידית במקרא; אולי כבערבית: עַ'אתַ' עזר; ואולי לָעוּת = לַעֲנוֹת]

~ פע' **לָעוּת** פ"י לַעֲזֹר(?), לַעֲנוֹת(?): "ה' אֱלֹהִים נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת יָעֵף דָּבָר" (ישעיה נ ד). "לָעוּת לְשׁוֹן לוֹמְדִים לָדַעַת עֶלְיוֹן מְלַמְּדִים" (ינאי, רפג).

ב. **עות** [קרוב אל עוה, עבת; ארמית: עַוֵּית; ערבית: עַ'וַי הטעה]

~ פע' **עִוֵּת** פ"י עִקֵּם, סִלֵּף, קִלְקֵל: "הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי יְעַוֵּת צֶדֶק?" (איוב ח ג). "מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ?" (קהלת ז יג). "לָמָּה אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים?" (ספרי דברים סה א). "הַמְעַנִּים אֶת הַדִּין וְהַמְעַוְּתִין אֶת הַדִּין" (ספרי פינחס נא). "וְעִוֵּת בְּמִקְנָתוֹ וּמִכְרוֹ" (הגגיד, דיואן 118). "הִתְחִיל מְעַקֵּם עַצְמוֹ וּמְעַוֵּת עַצְמוֹ" (הזז, יעיש א 32). — [לְעַוֵּת אֶת־, עִוַּתִּי, מְעַוֵּת, יְ־]

~ פע' **עֻוַּת**, עֻקַּם, סֻלַּף: "מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן" (קהלת א טו). "לִבֵּנוּ מִשְׁתַּתֵּק מִצַּעַר גּוּפָהּ הָרַךְ שֶׁעֻוַּת מִכְּאֵבָם שֶׁל בָּתֵּי־הַשֶּׁחִי שֶׁלָּהּ" (קדרי, כורך 11). דְּבָרִים מְעֻוָּתִים. דִּין מְעֻוָּת [וראה עוד ערך מְעֻוָּת] — [מְעֻוָּת, יְעֻוַּת]

~ הת' **הִתְעַוֵּת**, 1. הִתְעַקֵּם, הִתְפַּתֵּל: "וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל" (קהלת יב ג). "אַל יֹאמְרוּ נוֹאָשׁ בְּעֵת יִתְעַוְּתוּ" (יהודה הלוי, ה 229). "לְמִשְׁמַע אָזְנִי דִּבּוּרָה זֶה חָשְׁכוּ עֵינַי וְנִתְעַוְּתוּ פָּנַי" (מגדלי מו"ס, קלח). "וְהִתְעַוְּתוּ פְּנֵיהֶם פִּתְאֹם" (ביאליק, מגילת ד). "אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם עַל־יְדֵי רוֹקְדִים וּמִתְעַוְּתִים" (הזז, יעיש ב 148). 2°, סֻלַּף, נִשְׁחַת: "מִיּוֹם שֶׁגָּבַר אֶגְרוֹפָהּ שֶׁל חֲנֻפָּה נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים" (סוטה מא:). — [לְהִתְעַוֵּת, מִתְעַוֵּת, יִתְ־]

עַוָּתָה, עוותה נ' [מן ב. עות, עִוֵּת] עִוּוּת־דִּין, הַטָּיַת־מִשְׁפָּט, אִי־יֹשֶׁר: "רָאִיתָה ה' עַוָּתָתִי, שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי" (איכה ג נט). "עַתָּה רוֹאֶה אָנֹכִי עַוָּתָתִי" (יל"ג, פרוזה מט). "אֲנִי מְנַסֶּה לְתַקֵּן עַוָּתָתִי" (ברנר, א 24). — [עַוָּתַת־, ־תוֹת]

עוֹתוֹמָנִי° ת' [על שם השולטן עותמן, בתעתיק לועזי: Ottoman, — מייסד שושלת תורכית בראשית המאה הארבע־עשרה] תֻּרְכִּי (בְּיִחוּד שֶׁל תֻּרְכִּיָּה הַיְשָׁנָה, שֶׁל יְמֵי הַשֻּׁלְטָנִים): בַּנְק עוֹתוֹמָנִי. חֻקָּה עוֹתוֹמָנִית. — [עוֹתוֹמָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַוְתָן°, **עוותן** ז' [מן ב. עות, עִוֵּת] הַמְעַוֵּת דְּבָרִים בְּכַוָּנָה, עוֹשֶׂה עָוֶל: "עַוְתָן וְרַמַּאי" (רש"י סנהדרין צז:). "הָעַוְתָנִים הַלָּלוּ לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהִרְשׁוּ לְעַצְמָם לְעַוֵּת אֶת דִּבְרֵי רַשִׁ"י... אֶלָּא אַף לֹא טָרְחוּ לִכְתֹּב בִּלְשׁוֹן חֲזַ"ל" (אביגדי, היכל רש"י ד שמד). — [עַוְתָנִית, עַוְתָנִים, ־נִיּוֹת]

עותק, ראה עֹתֶק.

עוֹתֵר° ז' [מן עתר, עָתַר] [בדיני־משפט] הַמַּגִּישׁ עֲתִירָה (פֶּטִיצְיָה) לְבֵית־מִשְׁפָּט בְּעַרְכָּאָה גְּבוֹהָה: עֲתִירָתוֹ שֶׁל הָעוֹתֵר נִתְקַבְּלָה בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק. — [עוֹתֶרֶת, עוֹתְרִים, עוֹתְרוֹת]

עַז ת' [מן עזז] 1. חָזָק, רַב־כֹּחַ, אַמִּיץ: "עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ" (במדבר יג כח). "הַנְּמָלִים עַם לֹא־עָז" (משלי ל כה). "הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר" (אבות ה כ). 2°, בּוֹלֵט וְחָרִיף בְּגָוְנוֹ (לְהַבְדִּיל מִן "כֵּהֶה" אוֹ מִן "דֵּהֶה"): "בַּהֶרֶת עַזָּה כַּשֶּׁלֶג" (נגעים א א). צֶבַע אָדֹם עַז. יָרֹק עַז. 3°, חָרִיף בְּתָכְנוֹ אוֹ בְּטַעְמוֹ: "מֵי מֶלַח עַזִּין" (שבת קח:). "אִם לֹא יִשְׁתֶּה כּוֹס קַהֲוָה עַזָּה וַחֲרִיפָה אֵין לוֹ תַּקָּנָה שֶׁיִּתְעוֹרֵר" (עגנון, כפות רז). 4°, קָשֶׁה, כָּבֵד: "רוּחַ עַזָּה גָּלְלָה עַל פְּנֵי הָעִיר עַב־מָטָר עָז" (ביאליק, תיקון). קֹר עַז. נִתְחוֹלֵל קְרָב עַז. — [עַזָּה, עַזַּת־, עַזִּים עַזֵּי־, עַזּוֹת]

— **עַז־מֵצַח**°, חָצוּף, גַּס־רוּחַ: "יוֹדוּן כָּל אַנְשֵׁי הַלְּבָבוֹת... וְלֹא כְּעַזֵּי הַמְּצָחִים" (דונש על מנחם, סען).

— **עַז־נֶפֶשׁ**, 1°, נוֹעָז, אַמִּיץ־לֵב, בָּז לַסַּכָּנוֹת: "וַתְּהִי עָרְפָּה הוֹלֵלָה וְסוֹרֶרֶת וְעַזַּת־נֶפֶשׁ מְעוֹדָהּ" (ביאליק, מגילת ערפה). "אֵלֶּה הַגִּבּוֹרִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא יֵחַתּוּ מִפְּנֵי כֹּל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ו). "בַּעֲלֵי־אֶגְרוֹף וּבַעֲלֵי־זְרוֹעַ, עַזֵּי־נֶפֶשׁ תַּקִּיפִים וַחֲזָקִים" (הזז, יעיש ד 129). 2. רַעַבְתָן, תַּאַוְתָן: "וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה" (ישעיה נו יא).

— **עַז־עֵינַיִם**°, בַּעַל מַבָּט אַמִּיץ וְחוֹדֵר: "וְהַבַּדְוִי צָעִיר וְעַז־עֵינַיִם" (שלונסקי, שירים א 199).

— **עַז־פָּנִים**, 1°, חָצוּף, גַּס־רוּחַ: "עַז־פָּנִים — לְגֵיהִנֹּם" (אבות ה כ). "יְהִי רָצוֹן... שֶׁתַּצִּילֵנוּ מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים" (ברכות טז:). "וְאֵיךְ לֹא יִתְבַּיֵּשׁ זֶה הָעַז־פָּנִים לְבַקֵּשׁ מִן הַבּוֹרֵא שֶׁיַּקְדִּים טוֹבוֹת גְּדוֹלוֹת?" (חובות הלבבות, הביטחון ו). "קַבְּצָנִים חֲצוּפִים מְחֻצָּפִים עַזֵּי־פָנִים וּמָרֵי־נֶפֶשׁ" (עגנון, אלו קכד). "הַשְׁמַעְתֶּם דִּבְרֵי חָצוּף וְעַז־פָּנִים כָּמוֹהוּ?" (ברקוביץ, חר' חיי קס). 2. רָשָׁע, אַכְזָר: "גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן" (דברים כח נ).

— **עַז־רוּחַ**°, נוֹעָז, אַמִּיץ־לֵב, גִּבּוֹר: "הוֹסִיף לָשֵׂאת מַשָּׂאוֹ עַל הָעֲנָקִים, עַל עַזֵּי־הָרוּחַ" (שופמן, א 59). טַיָּסִים עַזֵּי־רוּחַ.

— **עַזּוֹת**, דְּבָרִים קָשִׁים וְעַזִּים, דִּבְרֵי רַהַב וְחֻצְפָּה: "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר־רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת" (משלי יח כג).

— **עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה** [על־פי שיר־השירים ח ו] תֵּאוּר מְלִיצִי־פִּיּוּטִי לְעֹצֶם הָאַהֲבָה וּלְחָזְקָהּ — רַק הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּין הַנֶּאֱהָבִים.

— **מֵעַז יָצָא מָתוֹק** [על־פי חידתו של שמשון, שופטים יד יד, ובשינוי משמעות] מִן הָרָעָה צָמְחָה טוֹבָה.

עֹז, עוז ז' [מן עזז; ראה עַז] 1. כֹּחַ, גְּבוּרָה, אֹמֶץ: "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ" (ישעיה סב ח). "תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז" (שופטים ה כא).

״אוֹדְךָ ה׳ כִּי אַתָּה הָיִיתָה לִּי לְחוֹמַת עוֹז״ (מגילת ההודיות, ה 38). 2. מַחְסֶה, מִבְצָר, מָגֵן: ״אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז״ (תהלים מו ב). ״אֲדוֹן עֻזֵּנוּ, צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ״ (המאיר לארץ, שחרית). 3. פְּאֵר, הוֹד, הָדָר: ״לִבְשִׁי עֻזֵּךְ, צִיּוֹן, לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ, יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ״ (ישעיה נב א). ״הָבוּ לַה׳ כָּבוֹד וָעֹז״ (תהלים כט א). [וכריבוי: עֻזִּים] מְגַלֶּה כָּל רָזָיו וַהֲדוֹרָךְ עֻזָּיו״ (הרומי, יב 221). — [עֹז־, עֻזִּי גם עָזִּי, עֻזּוֹ... עֻזְּכֶם; עֻזִּים, עֻזֵּי־]

— עֹז־פָּנִים 1. גַּסּוּת, יְהִירוּת: ״חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא״ (קהלת ח א). 2°. הַבָּעַת אֹמֶץ וּגְבוּרָה: ״הִכְסִיף הַסַּהַר עֹז פְּנֵיהֶם״ (ביאליק, מתי).

— עֹז־רוּחַ°, גְּבוּרָה, הָעָזָה, אֹמֶץ־לֵב: הַטַּיָּס קִבֵּל צִיּוּן לְשֶׁבַח עַל עֹז־רוּחוֹ.

— דָּרַךְ עֹז, לָבַשׁ עֹז, הִתְמַלֵּא גְבוּרָה: ״תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז״ (שופטים ה כא). ״עוּרִי עוּרִי, לִבְשִׁי־עֹז, זְרוֹעַ ה׳״ (ישעיה נא ט). ״שָׁם תִּדְרְכִי כָּל עֹז וְשָׁם תִּנָּשְׂאִי וְתִשָּׂגְבִי״ (גבירול, א 15). ״לִבְשׁוּ נָא עֹז, דִּרְכוּ נָא עֹז!״ (ביאליק, למתנדבים).

— בְּכָל עֹז, בְּחָזְקָה, בְּמֶרֶץ: ״וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי ה׳״ (שמואל ב ו יד).

— תִּפְאֶרֶת הָעֹז הַמִּתְנַמְנֵם° (ביאליק, מתי), הוֹד־גְבוּרָה שֶׁלֹּא בָא לִידֵי גִלּוּי.

— הִרְהִיב עֹז בְּנַפְשׁוֹ [על־פי תהלים קלח ג, ושם פ״י: ״תַּרְהִבֵנִי בְנַפְשִׁי עֹז״] הֵעֵז, נִתְמַלֵּא אֹמֶץ־לֵב: סְלַח נָא לִי עַל אֲשֶׁר הִרְהַבְתִּי עֹז בְּנַפְשִׁי לָבוֹא לְהַטְרִידְךָ.

עֵז נ׳ [אכדית: enzu; ארמית: עִזָּא; ערבית: عنز] בֶּהֱמַת־צֹאן מִסּוּג מַעֲלֵי־גֵרָה בַּעֲלֵי קַרְנַיִם פְּחוּסוֹת בִּצְדָדִים וּכְפוּפוֹת לְאָחוֹר (Capra). בְּסַנְטֵר זָקָן קָצָר, הַמֵּצַח קָמוּר. הָרַגְלַיִם הַחֲזָקוֹת שֶׁל הָעֵז מַכְשִׁירוֹת אוֹתָהּ לְטִפּוּס וּלְקְפִיצָה. עִזֵּי־הַבָּר חַיּוֹת בִּלְהָקוֹת קְטַנּוֹת בֶּהָרִים. הַזָּכָר בָּעִזִּים הוּא הַתַּיִשׁ: ״עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת״ (בראשית טו ט). ״וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ״ (משלי כז כז). — [עֵז־, עִזּוֹ; עִזִּים, עִזֵּי־]

עז (1/50)

— עֵז־הַבַּיִת° (Capra hircus), עֵז מְצוּיָה בְּמֶשֶׁק הָאָדָם; בָּהּ גְּזָעִים שׁוֹנִים הַנִּבְדָּלִים בְּגֹדֶל הַקַּרְנַיִם, בְּצוּרָה, בְּטִיב הַשֵּׂעָר. מְגַדְּלִים אֶת הָעִזִּים בְּשֶׁל חֲלָבָן, בְּשָׂרָן, צַמְרָן וְעוֹרָן.

— גְּדִי־עִזִּים (בראשית כז ט), וָלָד רַךְ שֶׁל עִזִּים. — [גְּדָיֵי־עִזִּים]

— צְפִיר־עִזִּים (דניאל ח ח), תַּיִשׁ צָעִיר.

— שְׂעִיר־עִזִּים (ויקרא ט יג), תַּיִשׁ.

— עִזִּים נ״ר 1. רִבּוּי מִן עֵז. 2. שְׂעַר הָעֵז: ״וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים״ (שמות כה ד). ״וְכָל־הַנָּשִׁים... טָווּ אֶת־הָעִזִּים״ (שמות לה כו).

ע״ז ר״ת 1. עֲבוֹדָה זָרָה. 2. עַל זֹאת; עַל זֶה.

עֲזָאזֵל [אולי צירוף: עֵז + אָזַל העז (השעיר) הלך; ואולי: עָזַז + אֵל; לדעת אחרים: עֲזַלְזֵל, כבערבית: עַזַּל הרחיק בליל; לדעה אחרת, כינוי לאחד ממיני עזי־הבר, לפי האכדית: azlu] כִּנּוּי לְצוּק־סֶלַע אוֹ לְהַר שֶׁאֵלָיו שֻׁלַּח אֶחָד מִשְּׁנֵי הַשְּׂעִירִים שֶׁנִּלְקְחוּ לְקָרְבָּן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּמֵעָלָיו הֻפַּל לְמַטָּה עַד שֶׁנִּתְרַסְּקוּ אֵבָרָיו: ״וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי ה׳ לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה״ (ויקרא טז י).

— לֵךְ לַעֲזָאזֵל!״, לֵךְ לְאֶלֶף עֲזָאזֵל!° [על־פי הנ״ל], דִּבּוּרִים שֶׁל חֵרוּף: ״וְאָמַרְתִּי לוֹ: לֵךְ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה״ (שאלות־ותשובות חוות יאיר, מב). ״לֵךְ לַעֲזָאזֵל, אַתָּה וְטוּבְךָ! וְהַלְוַאי שֶׁלֹּא אֶרְאֶה עוֹד פָּנֶיךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם!״ (מגילי מו״ס, שפג). ״לֵךְ לְאֶלֶף עֲזָאזֵל! טָרַף צִיּוֹן בְּיָדוֹ כְּנֶגְדּוֹ״ (הזז, היושבת 80). [ובקיצור:]

— לַעֲזָאזֵל!° קְרִיאַת גִּדּוּף וָרֹגֶז, בְּדוֹמֶה לִקְרִיאָה ׳לְכָל הָרוּחוֹת!׳: ״לַעֲזָאזֵל הַמְּצִיאוּת הַזֹּאת!״ (שטיינמן, זוגות א 19). לַעֲזָאזֵל, הַכֹּל אָבוּד!

— שָׂעִיר לַעֲזָאזֵל° (על־פי ויקרא טז י), כִּנּוּי לְמִי שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ קָרְבָּן לְפִשְׁעֵי הַזּוּלַת, מִי שֶׁתּוֹלִים בּוֹ אֶת הָאַשְׁמָה לְכִשְׁלוֹן אֲחֵרִים: יְהוּדֵי הַגּוֹלָה שִׁמְּשׁוּ וּמְשַׁמְּשִׁים לֹא אַחַת שָׂעִיר לַעֲזָאזֵל בִּידֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת בִּתְקוּפָה שֶׁל פֻּרְעָנוּת אוֹ אִי־הַצְלָחָה בְּעִנְיְנֵי פְּנִים אוֹ חוּץ.

א. **עזב** [אכדית: ezēbu; ארמית: עֲזַב; ערבית: عزب התרחק]

~ פע׳ **עָזַב** פ״י 1. הִנִּיחַ מִיָּדוֹ, נָטַשׁ, הִשְׁאִיר בְּמָקוֹם וְרָחַק מִשָּׁם: ״וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס״ (בראשית לט יב). ״לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם״ (ויקרא יט י). 2. הִרְפָּה מִן־, סָר וְהִתְרַחֵק מִן־, הִסְתַּלֵּק מִן־: ״עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ״ (בראשית ב כד). ״וַיַּעַזְבוּ אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ״ (שמואל א לא ז). ״תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ!״ (משלי ד ב). ״אֵלִי, אֵלִי, לָמָה עֲזַבְתָּנִי?״ (תהלים כב ב). ״יְהִי ה׳ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ... אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ״ (מלכים א ח נז). — [לַעֲזֹב אֶת־; עוֹזֵב, עָזוּב; יַעֲזֹב, עֲזֹב! עִזְבִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱזַב**, נִטַּשׁ, נִשְׁאַר, הֻנַּח בְּלֹא תְּשׂוּמֶת־לֵב, הֻפְקַר: ״וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב״ (תהלים לז כה). ״נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר״ (ישעיה כז י). ״עִיר לֹא נֶעֱזָבָה״ (ישעיה סב יב). ״מַדּוּעַ נֶעֱזַב בֵּית־הָאֱלֹהִים?״ (נחמיה יג יא). ״עָשִׂיתִי חֶפְצִי וּמָה עַתָּה יֵעָזֵב לִי?״ (בן־סירא יא כז). — [לְהֵעָזֵב, נֶעֱזָב, יֵעָזֵב]

~ פעּ׳ **עֻזַּב**, 1. נֶעֱזַב, הֻפְקַר: ״כִּי־אַרְמוֹן נֻטָּשׁ הֲמוֹן עִיר עֻזָּב״ (ישעיה לב יד). ״דּוֹדִי, עֻזַּבְתִּי נְטוּשָׁה כְּאִשָּׁה מְגֹרָשָׁה״ (פיוטים, סידור 742). ״וּמָה אֲיַחֵל כִּי בְּפַחַ פְּעָמַי עֻזָּבוּ?״ (יהודה הלוי, לפי שירמן א 440). ״עֻזַּב יְקַר אָדָם לְשָׁחוֹר, לְבַלָּהוֹת״ (פיכמן, קמט). ״כְּמוֹ הָאֶפְרָה שֶׁעֻזְּבָה מִבָּנֶיהָ לָמוּת״ (שלו, אלהי 82). 2״ [בהשאלה] הִסְתָּאֵב, הִתְכָּעֵר: ״בִּימֵי מֹשֶׁה מַה יָּפוּ וּמַה נָּעֵמוּ, וּבִימֵי יִרְמְיָהוּ מָה עֻזְּבוּ וּמָה הִכְאִירוּ״ (ינאי, רצו). — [מְעֻזָּב, יְעֻזַּב]

~ הפ׳ **הֶעֱזִיב*** פ״י 1. גָּרַם שֶׁיַּעֲזֹב; בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי מִשְׁפָּחָה – בִּטֵּל אֶת הַנִּשּׂוּאִין: ״גֵּט זֶה לֹא יוֹעִיל, לֹא יַתִּיר, לֹא יַעֲזִיב, לֹא יְשַׁלֵּחַ״ (גיטין לב:). 2° [בלשון־הדיבור, בלגלוג] אִלֵּץ לַעֲזֹב, סִלֵּק, פִּטֵּר. — [לְהַעֲזִיב, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הָעֳזַב**״, 1. נֶעֱזַב, הֻפְקַר: ״הוּא אַהֲרֹן הֶחָסִיד אֲשֶׁר לֹא הָעֳזָב״ (ינאי, קכח). 2° [בלשון־הדיבור, בלגלוג] אֻלַּץ לַעֲזֹב אֶת עֲבוֹדָתוֹ, פֻּטַּר, סֻלַּק. — [מָעֳזָב, יָעֳזַב]

~ התפ׳ **נִתְעַזֵּב***, 1° [על־פי 2 להלן] נֶעֱזַב, הֻזְנַח: ״וַאֲנִי מַפְלִיג לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וַעֲלוּבָה זוֹ מִתְעַזֶּבֶת בְּחוּצָה־לָאָרֶץ״ (עגנון, אלו תקיב).

"מיום שנתאלמנה ונתעזבה עם ארבעת יתומיה" (שרירא, עזה 9). 2*, נתכער, נסתאב: "שכל זמן שהאשה מקבלת עברין היא מתכערת ומתעזבת" (בראשית רבה מה; נוסח אחר: מתאובת). — [להתעזב, מת־, ית־]

— עָזַב אותו לַאֲנָחוֹת *, השאיר אותו בצרה ובצער: "אנשי אמנה אבדו... סעו המה למנוחות, עזבו אותנו לאנחות" (סידור רס"ג, שלח). "אתה הלכת למנוחות ואותי עזבת לאנחות" (ביאליק, אגרות ב שיב). "ואת המושבה עזבו לאנחות, שתגמר חשבונותיה בעצמה" (אחד העם, רלה). "הלך באחד הימים למדינת־הים ויעזב את לוטה לאנחות" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כח).

— אִם תַּעַזְבֶנָּה יוֹם—יוֹמַיִם תַּעַזְבֶךָּ * [על־פי ירושלמי ברכות יד ד, ושם הנוסח: "יום תעזבני ימים אעזבך" ובר"ש"י דברים יא יג: "אם תעזבני יום, יומים אעזבך"] מימרה בשבח הקביעות וההתמדה בלמוד או בכל עבודה שאדם עושה: המרפה למשך תקופה מסוימת מעסוק בדבר, קשה לו אחרי־כן לשוב ולעסק בו מיד באותו הקצב.

— עָזְבוֹ לְנַפְשׁוֹ °, הרפה ממנו, השאירו ביחידות: "בי, עזבני לנפשי, אח חנון!" (ביאליק, ביום קיץ).

— עֲזֹב שְׁטֻיּוֹת! ° [בלשון־הדיבור] אך שטות הוא הדבר, ענין־הבל הוא!

— עוֹזְבֵי־הַקֵּן °, כנוי למחלקת עופות שאפרוחיהם הם בעלי תנועה מיד עם התבקעותם מן הביצים. הם אינם זקוקים לטפול מיחד מצד הוריהם ומסגלים להשיג בעצמם את מזונם.

ב. **עזב** [אוגריתית: עדב עזר; כהוראת בנין שפעל בארמית מן עזב — שיזב עזר, הציל]

~ פע׳ עָזַב פ"י 1, עזר, סיע, תמך: "כי־תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו... עזב תעזב עמו" (שמות כג ה). 2, חזק, בצר: "ויעזבו ירושלים עד החומה הרחבה" (נחמיה ג ח). — [לעזב את־, עוזב, יעזב]

~ פע׳ עִזֵּב, בצר, חזק: "איך לא־עזבה עיר תהלה קרית משושי?" (ירמיה מט כה). — [מעזב, יעזב]

עִזָּבוֹן, עִיזָבוֹן ז׳ [מן א. עזב; והשווה אכדית: uzubbu תשלום]
1 *, ירשה, רכוש שנשאר אחרי מות אדם: "ואנו בית־דין חקרנו אחרי עזבון פלוני בעלה הנפטר" (ברצלוני, השטרות 37). 2 ° [בהשאלה] יצירות ספרותיות, נכסי רוח או אמנות שנשארו אחרי מות אדם: "הש"ס שבא לי בירשה מעזבון מאבי זקני זכרונו לברכה" (עגנון, אלו רטז). נתפרסם שיר חדש מעזבונו של המשורר. 3 [במקרא] סחורה, ביחוד סחורה המשמשת ליצוא: "הונך ועזבוניך מערבך מלחיך וחבליך" (יחזקאל כז כז). "בצאת עזבוניך מימים" (יחזקאל כז לג). — [עזבון־, עזבונים, עזבוני־, גם עזבונות *]

— עִזָּבוֹן בְּחַיִּים °, רכוש שאדם מוסר למוסד צבורי בחייו בתנאי שיהנה מרווחיו במשך כל ימי חייו ורק אחרי מותו יעבר הרכוש לצמיתות לרשות אותו מוסד: פלוני מסר את ביתו ורכושו כעזבון בחיים לקרן־הקימת־לישראל.

— מְנַהֵל עִזָּבוֹן °, אדם שנתמנה על־ידי בית־המשפט לנהל עזבון אדם שלא מנה לו אפיטרופסים בצואתו או שלא השאיר כל צואה לביתו.

— מַס־עִזָּבוֹן °, שעור מסים של מס שבעל־העזבון חיב לשלם לאוצר־המדינה.

עֲזֻבוֹת ° נ׳ [מן א. עזב] עזובה, בדידות: "שכול ועזבות ברחובה של הקרת" (שלונסקי, שירים ב 296). "עזבות — בין עולמים, בין מרחבי־נצח" (פינקרפלד, גדיש 272). — [עזבות־]

עֻזָּה *, עוּזָּה נ׳ [מן עז; ערבית: עַנְזָה] עז: "וצבי שעלה על גבי עזה" (ירושלמי בכורים סה ב). "עזה פזיזה" (קיפניס, מחרוזות). — [עזת־, עזות]

עָזוּב ת׳ [מן א. עזב, עָזַב] נטוש, מזנח, מפקר: "עזובות ערי ערער לעדרים תהיינה" (ישעיה יז ב). "וכאסף ביצים עזבות כל־הארץ אני אספתי" (ישעיה י יד). "בדד שחק שם ילד, ילד עזוב לנפשו" (ביאליק, ואם ישאל). "אחרי שנפטר הרב הזקן נשארה העירה עזובה וסוערה" (ברקוביץ, תר׳ חיי מ). רכוש עזוב על־ידי הפליטים שברחו. — [עזובה, עזובים, ־בות]

— אֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב (דברים לב לו ועוד) [ההוראה המדויקת אינה ברורה, המשמעות משוערת לפי הענין] אין עוזר ומושיע, בכל אזלת יד.

— נַעַר עָזוּב °, כנוי לנערים ולנערות שהוריהם מתו או שאינם דואגים להם, והם גדלים ללא חנוך וללא הדרכה: בעית הנער העזוב בערים הגדולות.

— אֵשֶׁת עֲזוּבָה, אשה שבעלה עזב אותה: "כאשה עזובה ועצובת רוח" (ישעיה נד ו).

עִזּוּב *, עִיזּוּב ז׳ [מן עזב, עִזֵּב] עזובה, הזנחה [ובהשאלה] כעור, לכלוך: "על הדור ועל העזוב" (ינאי, רכב). — [עזוב־]

עֲזוּבָה [מן א. עזב; עָזוּב] 1 נ׳ שממון, חרבן, הזנחה, חסר־סדרים: "ורבה העזובה בקרב הארץ" (ישעיה ו יב). במוסד פלוני אין פקוח והעזובה שם רבה. 2 ת׳ נטושה, מזנחת [ראה עזוב] — [עזובת־, עזובות]

עֲזוּבִי * ת׳ [מן עזוב] 1 *, עזוב: "ומי זה מעלי חיקי גנבך, ומי שמך פרי בטני עזובי?" (יהודה אברבנאל, לפי שירמן, מבחר השירה באיטליה, רכ). 2 °, (ילד) שנעזב והפקר על־ידי הוריו: "ואבכה לבדי בכי תינוק עזובי" (גולדברג, ברק בבוקר). — [עזובית, עזוביים, עזוביות]

עִזּוּז, עִיזּוּז תו"ז [מן עזז, עז] 1, גבור, אמיץ: "ה׳ עזוז וגבור, ה׳ גבור מלחמה" (תהלים כד ח). "האל הגדול, הגבור והנורא והאדיר והעזוז" (ברכות לג). "כי יהודי הוא, ואיש נורא מאד ועזוז" (יוסיפון, יא). 2 °, עז, חזק: "זמרת מחול עזוזה שובבה" (ביאליק, זוהר). "כי עזוזים ריחות הבר, עזה מדם האדמה" (טנאי, ארץ 15). — [עזוזה, עזוזים, ־זות]

— עִזּוּז־הַתַּבְלִיט ° [בטופוגראפיה] הפרש הגבהים שבין הנקדה הגבוהה ביותר ובין הנמוכה ביותר באזור מסים (להבדיל מן הגבה המחלט, שהוא הגבה מעל לפני־הים).

עֱזוּז ז׳ [מן עזז; עָז] עֹז, כֹּחַ, גְּבוּרָה: ״תְּהִלּוֹת ה׳ וֶעֱזוּזוֹ וְנִפְלְאֹתָיו״ (תהלים עח ד). ״וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז מִלְחָמָה״ (ישעיה מב כה). ״וַיָּחֵרוּ בוֹ זָרִים... בֶּעֱזוּז אַפָּם״ (בן־סירא, מח לב–לג). ״קָמוּ הַנְּבִיאִים בְּכָל עֱזוּז רוּחָם וְלֹא חָדְלוּ לְהִלָּחֵם״ (אחד העם, שנא). ״יָצִיץ פִּתְאֹם וְיִתְגַּל כָּל עֱזוּז הָעֲלוּמִים״ (ביאליק, פעמי). — [עֱזוּז־]

עֱזוּזִי° ת׳ [מן עֱזוּז] חָזָק, כַּבִּיר: ״מִשְׁתּוֹמְמִים לְמַרְאֵה כֹּחַ הַגְּדוּד הָעֱזוּזִי הַזֶּה״ (סוקולוב, במראות 346). ״הוּא רוֹאֶה אֶת הַבַּת בְּשָׁנְיָהּ... עֱזוּזִית, לוֹהֶטֶת, טְהוֹרָה״ (שלה, קולות 113). — [עֱזוּזִית, ־זִיִּים, ־זִיּוֹת]

עִזּוּק^, **עִיזּוּק** ז׳ [מן עזק, עִזֵּק] עִדּוּר עָמֹק בָּאֲדָמָה לְשֵׁם הַכְנָתָהּ לִנְטִיעָה: ״וְכֵן אִם עִזְּקוֹ וּבָדַק בִּשְׁעַת עִזּוּק מִלְּמַטָּה וּמִלְּמַעְלָה״ (רמב״ם, טומאת מת י יב). — [עִזּוּק־]

עָזוּר ת׳ [מן עזר, עָזַר] נֶעֱזָר, נוֹשָׁע, מִי שֶׁחָשִׁים לַעֲזֹר וּלְסַיֵּעַ לוֹ בְּצָרָתוֹ: ״וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר״ (ישעיה לא ג). ״עָמְדוּ עֲזוּרִים בְּשָׂשׂוֹן עַל מֵי יְשׁוּעוֹת״ (הנגיד, דיואן 88). ״כָּלוּא וְלֹא אֵצֵא מִצַּר לְרָוְחָתִי, עָזוּב וְלֹא עָזוּר״ (פיוטים, סידור 726). — [עֲזוּרָה, עֲזוּרִים, עֲזוּרוֹת]

עַזּוּת* נ׳ [מן עַז] 1*. חֻצְפָּה, הָעָזָה, גַּסּוּת: ״עֲשָׂרָה קַבִּים עַזּוּת יָרְדוּ לָעוֹלָם״ (קידושין מט:). ״נִכְנְסָה בּוֹ עַזּוּת כְּלַפֵּי הַבְּרִיּוֹת״ (עגנון, אלו קפג). 2^. חֲרִיפוּת, חֹזֶק: ״שֶׁאֵין עַזּוּת הַמַּרְאֶה (שֶׁל הַנֶּגַע) סִימַן טֻמְאָה״ (רמב״ם, טומאת צרעת א יא). ״בְּעַזּוּת שֶׁבִּקְדֻשָּׁה רָקַד לְדִבְרֵי הַשִּׁיר״ (הזז, יעיש ג 93). — [עַזּוּת־]

— **עַזּוּת־מֵצַח***, **עַזּוּת־פָּנִים***, חֻצְפָּה יְתֵרָה, עַקְשׁוּת, שַׁחֲצָנוּת: ״אִם רָאִיתָ כֹּהֵן בְּעַזּוּת מֵצַח, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו״ (קידושין ע:). ״כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת פָּנִים מֻתָּר לִקְרוֹתוֹ רָשָׁע״ (תענית ז:). ״וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֵצַח״ (על חטא, וידוי ליום הכפורים).

— **עַזּוּת־אַף***, חֻצְפָּה: ״לֹא נָאוָה לֶאֱנוֹשׁ זָדוֹן וְעַזּוּת־אַף לִילוּד אִשָּׁה״ (בן־סירא י יח).

עזז [קרוב אל יעז, עוז; אכדית: ezēzu התקצף; אוגריתית: עז; ארמית: עֲזַז; ערבית: עַזָּ היה חזק]

~ פע׳ **עָזַז** פ״ע גָּבַר, חָזַק: ״תָּעֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ״ (תהלים פט יד). ״וַתָּעָז יַד־מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל״ (שופטים ו ב). ״אַשְׁרֵי אָדָם יָעֹז בְּצוּרוֹ, עֲדֵי עוֹלָם לֹא יִמְעַד אֲשׁוּרוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש פה). ״יָעֹז לִשְׁפֹּךְ הַקִּיתוֹן עַל פָּנָיו״ (ביאליק, מתי). ״וְאֵין אֶחָד בֵּינֵיכֶם אֲשֶׁר יָעֹז וְיָקוּם וְיִתְוַדֶּה״ (ש׳ שלום, שירים עה). — [לָעֹז גם לַעֲזוֹז, עַזּוֹתִי, עַז, עַזָּה; עַז, עַזֶּה; יָעֹז, וַיָּעָז]

~ הפ׳ **הֵעֵז** פ״ע 1. הִרְהִיב עֹז, נִתְמַלֵּא אֹמֶץ־רוּחַ, נָהַג בְּאֹמֶץ: ״הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו״ (משלי כא כט). אֵיךְ הֵעַזְתָּ לוֹמַר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה?! אַל תָּעֵז לַעֲשׂוֹת כָּךְ! 2. נַעֲשָׂה (הַצֶּבַע) עַז מִשֶּׁהָיָה: ״נִשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן, בֵּין שֶׁהֵעֵזּוּ אוֹ שֶׁכָּהוּ״ (רמב״ם, טומאת צרעת ו ד). — [לְהָעֵז, הֵעַזּוֹתִי גם הֵעַזְתִּי... הֵעַזְתֶּם; מֵעֵז, יָעֵז, הָעֵז! הָעֵזִּי!]

~ נפ׳ **נָעֹז***, **נֶעֱזַז**^, הִתְחַזֵּק, נַעֲשָׂה עַז: ״וָאֶהְיֶה כְּבָא עִיר מָצוֹר וְנָעוֹז בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה״ (מגילת ההודיות, ו 25). ״בְּצַר לְךָ הַנַּח בְּנֵי אָדָם וּבְשֵׁם אֱלֹהֶיךָ תְּהִי נָעוֹז״ (הנגיד, בן־משלי 59). ״בְּטֶרֶם נֶעֶזְזוּ עֲזִים עִזָּה הָיִיתִי עַל תְּהוֹם״ (בעוזו, יוצר א׳ שבועות). ״נֶעֱזָזִים מִבִּפְנִים וּמְהִינִים וּמְעִזִּים״ (קלצקין, כתבים 88). — [לְהֵעָזֵז, נֶעֱזַז, יֵעָזֵז; נָעֹז, יֵעוֹז]

~ התפ׳ **הִתְעַזֵּז**^. 1^ הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: ״אַל יִתְעַזְּזוּן בְּמַלְכוּתָן וְאַל יִתְעַזְּזוּן בְּשִׁלְטוֹנָן״ (מדרש תהלים, ט). ״נִתְעַזְּזוּ מֵימֵי מְמִימֵי תְהוֹם״ (בעוזו, יוצר א׳ שבועות). ״בְּסוֹפָהּ מִתְעַזֶּזֶת כְּסִילוֹנֵי יוֹרֶה״ (יזהר, שיירה 70). 2°. נַעֲשָׂה עַז, נִתְמַלֵּא עֹז: ״עוֹר פָּנֶיהָ נִשְׁתַּחֵם בְּמִקְצָת וּמַבָּטָהּ נִתְעַזֵּז״ (שטיינמן, זוגות ב 44). ״אֲנִי מִתְעַזֵּז וְגוֹחֵךְ״ (שנהר, א 403). ״מִתְעַזְּזִים לַחֲדֹר פְּנִימָה חֲתָרוּ אֶל חוֹרֶשֶׁת הַזֵּיתִים״ (קובנר, פנים 133). ״רְצוֹנוֹ נִתְעַזֵּז עַד כְּדֵי סִלּוּק־חוּשִׁים״ (ג׳ שחם, תמיד 160). — [לְהִתְעַזֵּז, מִתְעַזֵּז, יִתְ־]

— **הֵעֵז פָּנָיו**, 1*. הִתְחַצֵּף, עָנָה בְּחֻצְפָּה וּבְעַזּוּת־פָּנִים: ״עַד כָּאן הֵעַזְתָּ פָּנֶיךָ בְּרַבְּךָ?!״ (ברכות סב.). ״אֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל־חוֹבוֹ״ (כתובות יח.). ״הַאֲנִי... אָעֵז פָּנִים לְכַחֵשׁ בַּהַשְׁגָּחָה, חָלִילָה?!״ (ביאליק, תקוה). ״רַבִּי יוּדֵיל לֹא הֵעֵז פָּנִים וְלֹא דִּבֵּר קָשׁוֹת״ (עגנון, כלה שלה). 2. לֹא הִתְבַּיֵּשׁ, לֹא יָדַע בֹּשֶׁת־פָּנִים: ״וְהֶחֱזִיקָה בּוֹ וְנָשְׁקָה לוֹ הֵעֵזָה פָנֶיהָ וַתֹּאמַר לוֹ: זִבְחֵי שְׁלָמִים עָלָי״ (משלי ז יג–יד).

עַזְזָן° ז׳ [מן עזז] בַּעַל הָעָזָה רַבָּה, נוֹעָז בְּיוֹתֵר: ״וּלְמִי נִתְּנוּ (אֶת הַמּוֹנִיטִין)? לְעַזְזָנִים מְפַלְּגִים, לְמַשְׁלִיכֵי נַפְשָׁם מִנֶּגֶד!״ (שלונסקי, תר׳ הדרן ד 110). — [עַזְזַן־, עַזְזָנִים, ־נֵי־]

עֻזִּי°, **עוּזִי** ז׳ [על־שם הממציא הישראלי עֻזִּי גַּל] טִפּוּס שֶׁל תַּת־מַקְלֵעַ שֶׁיֻּצַּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהוּא בְּשִׁמּוּשׁוֹ שֶׁל צְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל וְאַף מְיֻצָּא לְחוּץ־לָאָרֶץ. — [עֻזִּים]

עֲזִיבָה* נ׳ [מן עזב, עָזַב] נְטִישָׁה, הַזְנָחָה, הַפְקָרָה, הַשְׁאָרָה: ״מַעֲשַׂר עָנִי נִתָּן בִּזְכִיָּה, וְאֵלּוּ (לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה) — בַּעֲזִיבָה״ (ירושלמי נדרים מב ג). ״אִם בַּעֲזִיבַת מַה שֶּׁצִּוָּה הַבּוֹרֵא לַעֲשׂוֹתוֹ״ (חובות הלבבות, התשובה א). ״קִבֵּל עָלָיו רַבִּי יוּדֵיל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְלַעֲזֹב אֶת דַּרְכּוֹ עֲזִיבָה גְמוּרָה״ (עגנון, כלה רד). עֲזִיבַת רְכוּשׁ. עֲזִיבַת הַיְלָדִים בַּבַּיִת. — [עֲזִיבַת־, ־בוֹת]

עֲזִיבוּת° נ׳ [מן עָזוּב] הֱיוֹת עָזוּב, מַצָּבוֹ שֶׁל מִי שֶׁנֶּעֱזַב: ״מִשְׁתַּלֶּטֶת תְּחוּשַׁת עֲזִיבוּת״ (יזהר, צקלג 948). ״דּוֹדָה שְׁחוּמָה בַּעֲזִיבוּתָהּ״ (שרירא, עזה 120). הָעִירִיָּה דָּנָה בַּדְּרָכִים לְפִתְרוֹן הַבְּעָיָה שֶׁל עֲזִיבוּת הַנֹּעַר. — [עֲזִיבוּת־]

עַזִּיז^ ת׳ [ארמית: עַזִּיזָא] חָזָק, אַמִּיץ, תַּקִּיף: ״וְקִבְּלוּ דִין בְּעַלִּיזוּת... לִקְבֹּעַ תְּפִלּוֹת עַזִּיזוֹת״ (שלומי אמוני, סליחות כ׳ סיון). ״וַיֵּצֵא עִם שֶׁמֶשׁ יוֹם עַזִּיז וּמְסֻמָּר״ (ביאליק, משירי החורף). ״עַזִּיזִים הָיוּ בְּרוּחָם וְיָדְעוּ בְּעֹמֶק הַחֹשֶׁךְ לִבְחֹר בַּטּוֹב״ (הרב קוק, אורות יד). ״נָתַן לָהּ בְּטוּרֵי בַּחֲרוּזִים חֲרִיפִים־עַזִּיזִים״ (קלוזנר, יוצרים ג 285). ״רִקּוּד חָפְשִׁי, עַלִּיז, עַזִּיז״ (כהן, שירים קפא). — [עַזִּיזָה, עַזִּיזִים, עַזִּיזוֹת]

עַזִּיזוּת* נ׳ [ארמית: עַזִּיזוּת, עַזִּיזוּתָא] עֹז, חֹזֶק: ״עַזִּיזוּת לְבָא״ (איכה רבה ג סה). ״וְטִפִּין טִפִּין אָגַרְתִּי עַזִּיזוּת בִּלְבָבִי״ (שנהר, א 6). — ״סֹב... קָרָא בְּעַזִּיזוּת קֹזֶק פַּלְמוֹנִי״ (שלונסקי, תר׳ בבל 50). —[עַזִּיזוּת־]

עזיקה. ראה עֲזָקָה.

עָזְמָה°, **עוזמה** נ׳ [מערבית: עַזְם, עַזִּימָה תקיפות] אֹמֶץ, תֹּקֶף, עֹז: ״מַה נִּפְלָא הַקַּו הַמַּרְמֵז עַד חֶמְדַּת שׁוֹקֵךְ בְּעָזְמָה וּבְרֹךְ״ (טשרניחובסקי, שירים 455). ״נְהִירַת בִּטְחָה לְמַבָּטָם וְהָעָזְמָה בִּשְׂרִירֵיהֶם״ (ברוידס, שרשים 11). — [עָזְמַת־]

עָזְנִיָּה, עוזניה נ׳ [אולי מן עֹז] עוֹף דּוֹרֵס גָּדוֹל מְאֹד מִמִּשְׁפַּחַת הַבַּזִּים (Aegypius monachus): "אֶת־הַנֶּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת־הָעָזְנִיָּה" (ויקרא יא יג). נִזְכַּר גַּם בַּתַּלְמוּד (חולין סב.). רֹאשָׁהּ שֶׁל הָעָזְנִיָּה מְחֻסַּר פְּלוּמָה. הַצַּוָּאר אֵינוֹ אָרֹךְ בְּיוֹתֵר, קֵרֵחַ בְּחֶלְקוֹ. כְּסוּת הַנּוֹצוֹת שְׁחוֹרָה. הָעָזְנִיָּה נִזּוֹנָה בִּבְשַׂר נְבֵלָה. יַצִּיבָה בָּאָרֶץ, אַךְ נְדִירָה בָּהּ. — [עָזְנִיַּת־, עָזְנִיּוֹת]

עוזניה (1/45)

עַזְפָּן° ז׳ [קיצור מן עַז־פָּנִים] חָצוּף, עַז־פָּנִים: "עַזְפָּן — תֹּאַר לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בּוֹשָׁה" (מלון צמח דוד, גבריות קסב, לפי ב״י). "הַס, עַם־הָאָרֶץ! דֹּם, עַזְפָּן!" (בורלא, עקביה 269). "לַעֲשׂוֹת שְׁפָטִים בְּאוֹתוֹ עַזְפָּן" (סביב, בערער 33). "לִכְאֵב הַקָּלוֹן צַחְקְקָה, עַזְפָּן וְאַכְזָר" (בסוק, תר׳ יידיש 161). — [עַזְפָּנִית, עַזְפָּנִים, עַזְפָּנִיּוֹת]

עַזְפָּנוּת° נ׳ [מן עַזְפָּן] חֻצְפָּנוּת, עַזּוּת־פָּנִים: "מַעֲשֶׂה אוֹ דָּבָר בְּעַזְפָּנוּת" (מלון צמח דוד, עבריות כה, לפי ב״י). — [עַזְפָּנוּת־]

עזפן [מן עַזְפָּן]

~ הת׳ **הִתְעַזְפֵּן**°, הִתְחַצֵּף, נָהַג בְּעַזְפָּנוּת: "אַךְ לֹא הָיָה אָדָם מִתּוֹךְ הַצִּבּוּר שֶׁיִּתְעַזְפֵּן בּוֹ וְיִמְחֶה עַל אוֹתָהּ טַרְחָנוּת" (סביב, דרך 72). — [לְהִתְעַזְפֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

א. **עזק** [ערבית: עַזַק עדר]

~ פע׳ **עָזַק*** פ״י עָדַר עִדּוּר עָמֹק מִסָּבִיב לִנְטִיעוֹת, אוֹ עָדַר בְּאַדְמַת־בּוּר לְשֵׁם הַכְשָׁרָתָהּ לִנְטִיעָה: "בַּהֲנִיפִי יָד לַעֲזוֹק פְּלָגָיו יַכּוּ שָׁרָשָׁיו בְּצוּר חַלָּמִישׁ" (מגילת ההודיות, ח 22—23). "הָעוֹזֵק בֵּית־הַפְּרָס טָהוֹר" (אהלות יח ה). "שֶׁהָיָה עוֹזֵק תַּחַת זֵיתָיו" (מנחות פה:). "לִנְטֹעַ וְלַעֲדֹר... לַעֲזֹק וְלִמְסֹק" (עגנון, אלו חס). — [לַעֲזֹק אֶת־, עוֹזֵק, עֲזֹק]

~ נפ׳ **נֶעֱזַק**°, נֶעְדַּר, שֶׁעֲזָקוּהוּ אוֹתוֹ: "לֹא תְהֵא סָבוּר דִּבְשָׂדֶה בּוּר גְּדֵלוֹ, אֶלָּא נִתְחָרֵשׁ יָפֶה וְנֶעֱזַק" (ערוך, עזק). — [לְהֵעָזֵק, נֶעֱזָק, יֵעָזֵק]

~ פע׳ **עִזֵּק** פ״י עָזַק, עָדַר וְהִכְשִׁיר אֶת הַקַּרְקַע לִנְטִיעָה: "כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי... וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ" (ישעיה ה א ב). — [לְעַזֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻע׳ **עֻזַּק**°, נֶעְדַּר מִסָּבִיב לִנְטִיעוֹת: "מִפַּרְדֵּס מְעֻזָּק וְגָדֵר סָבִיב לוֹ" (רש״י יבמות קכב.). [וראה עוד ערך מְעֻזָּק] — [מְעֻזָּק, יְעֻזַּק]

ב. **עזק** [קרוב אל חזק; ארמית: עִזְקְתָא טבעת, צמיד]

~ פע׳ **עָזַק*** פ״י הֶחֱזִיק, אָחַז בְּחָזְקָה: "מְצָאוֹ שֶׁעוֹזֵק (בֵּיצָה) אַחַת בְּפִיו וּשְׁתַּיִם בְּיָדוֹ" (חולין צד.). "יָדוֹ... עֲזוּקָה אֶת קַת הַחֶרֶב" (שלונסקי, תר׳ הדון א 299). — [לַעֲזֹק אֶת־, עוֹזֵק, יַעֲזֹק]

~ הפ׳ **הֶעֱזִיק**° פ״י הִצְמִיד, הֶחֱזִיק וְחִבֵּר: "כְּהֶחֱזִיק וְהֶעֱזִיק כְּאָזִיק" (פיוטים, סידור 621). — [לְהַעֲזִיק, מַ־, יַ־]

עֵזֶק* ז׳ [ארמית: עִזְקְתָא טבעת] תַּחְבֹּשֶׁת, אִסְפְּלָנִית, סְפוֹג שֶׁל צֶמֶר אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ (שבת נד:). — [עֵזֶק־, עִזְקוֹ; עֲזָקִים, עִזְקֵי־]

עֵזֶק° ז׳ [מארמית: עִזְקְתָא טבעת] [בספנות] עֲנִיבָה בְּחֶבֶל כְּרוּכָה עַל טַבַּעַת מְחֹרֶצֶת לְהִדּוּק מִפְרָשִׂים (Cringle). — [עֵזֶק־, עֲזָקִים, עִזְקֵי־]

עִזְקָה°, עיזקה נ׳ [ארמית: עִזְקְתָא] 1. טַבַּעַת, עִגּוּל שֶׁל מַתֶּכֶת לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים בַּטֶּכְנִיקָה. — [עִזְקַת־, עֲזָקוֹת, עִזְקוֹת־]

עֲזֵקָה*, עזיקה נ׳ [מן עזק] שָׂדֶה שֶׁעָזַק וְנֶעְדַּר: "פֵּרוֹת עֲזֵקָה" (תוספתא דמאי ה ב). — [עֲזֵקַת־, עֲזֵקוֹת]

עֲזָקָה° נ׳ [מן עזק, עִזֵּק] עֲדִירָה, חֲפִירַת הָאֲדָמָה מִסָּבִיב לַעֲצֵי פְּרִי: "וְיֵשׁ פְּרִי בְּבֶן־כֶּרֶם, וְיוֹסֵף פְּרִי אַחֵר זְמִירָה וַעֲזָקָה" (הנגיד, דיואן 194). — [עֲזָקַת־, עֲזָקוֹת, עִזְקוֹת־]

עזר [ארמית: עֲזַר; ערבית: עַזַר]

~ פע׳ **עָזַר** פ״י 1. סִיֵּעַ, תָּמַךְ בְּיַד מִישֶׁהוּ לְהָקֵל מֵעָלָיו אֶת עֲבוֹדָתוֹ: "אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר: חֲזָק!" (ישעיה מא ו). "וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי" (שמואל ב כא יז). "עֲלוּ־אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת־גִּבְעוֹן" (יהושע י ד). 2. הוֹשִׁיעַ עֶזְרָה, הִצִּיל, חִלֵּץ מִצָּרָה: "עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ" (תהלים עט ט). "נֶגֶד קָמַי הָיִיתָה לִּי, עֲזַרְתַּנִי כְּרֹב חֲסָדֶיךָ" (בן־סירא נא ה). "בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזַרְתּוֹ לְאָדָם?" (יבמות סג.). — [לַעֲזֹר אֶת־, לְ־; עוֹזֵר, עָזוּר, יַעֲזֹר, עֲזֹר! עִזְרִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱזַר**, 1. נוֹשַׁע, קִבֵּל עֶזְרָה: "ה׳ עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעֱזָרְתִּי" (תהלים כח ז). "וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעָט" (דניאל יא לד). "כִּי נֶעֱזַרְתִּי בְּמִלְחֶמֶת" (הנגיד, דיואן 136). 2°, נִסְמַךְ, נִסְתַּיֵּעַ, מָצָא סִיּוּעַ וָעֵזֶר: "אִם יִהְיֶה נָבִיא אוֹ נֶעֱזָר בְּעִנְיַן הָאֱלֹהִי" (כוזרי, ג לב). נֶעֱזַרְתִּי בַּעֲבוֹדָתִי בַּחֲבֵרַי. הַתַּלְמִיד נֶעֱזַר בִּסְפָרִים שׁוֹנִים בִּכְתִיבַת חִבּוּרוֹ. — [לְהֵעָזֵר בְּ־, נֶעֱזָר, יֵעָזֵר]

~ הפ׳ **הֶעֱזִיר** פ״י הִגִּישׁ עֶזְרָה, עָזַר: "אֱלֹהֵי מַלְכֵי־אֲרָם הֵם מַעְזְרִים (= מַעֲזִירִים) אֹתָם" (דברי הימים ב כח כג). — [לְהַעֲזִיר אֶת־, מַעֲזִיר, יַעֲזִיר]

~ הת׳ **הִתְעַזֵּר**°, 1°, עָזַר לְעַצְמוֹ, הִתְאַמֵּץ: "הִתְאַזְּרִי, הִתְעַזְּרִי" (גבירול, ב 189). "אֵין מִתְעַזֵּר, אֵין עֹז אוֹזֵר" (הרומי, יב 229). "לְפִיכָךְ הִתְעַזֵּר וְנַעֲשָׂה עֵזֶר לְמַדָּע" (עגנון, האש שטז). "מִתְאַזֵּר וּמִתְעַזֵּר לָקוּם וְלָשֵׂאת רַגְלָיו" (סברסקי, אקוסטה א 200). 2°, נֶעֱזַר, הִסְתַּיֵּעַ: "הוּא הִתְעַזֵּר כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ הַמְיֻחָד שֶׁל הַיְלָדִים" (יעקב שטיינברג, שב). — [לְהִתְעַזֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— נֶעֱזַר עַל פְּלוֹנִי, הִתְגַּבֵּר עַל פְּלוֹנִי: "וַיַּעֲשׂוּ מִלְחָמָה עִם־הַהַגְרִיאִים... וַיֵּעָזְרוּ עֲלֵיהֶם וַיִּנָּתְנוּ בְיָדָם הַהַגְרִיאִים וְכֹל שֶׁעִמָּהֶם" (דברי הימים א ה יט—כ).

עֵזֶר ז׳ [מן עזר, עֲזַר] 1. סִיּוּעַ, סַעַד, תְּמִיכָה: "אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים, מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי?" (תהלים קכא א). "לֹא לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל" (ישעיה ל ה). 2. עוֹזֵר, מְסַיֵּעַ, תּוֹמֵךְ: "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב יח). "עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה" (תהלים ע ו). "כָּל הַמְּאֹרוֹת, כָּל הַגְּדוּדִים לִבְרָכוֹת וְלַעֲזָרִים יִתְהַפְּכוּ" (הרב קוק, אורות לט). 3°, כִּנּוּי לְאִשָּׁה, עַל־שׁוּם שֶׁהִיא עֵזֶר כְּנֶגֶד הָאִישׁ (על־פי בראשית ב יח): "הַכְּתֻנּוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאָדָם וּלְעֶזְרוֹ הָיוּ עִם נֹחַ בַּתֵּבָה" (ילקוט, בראשית סב). 4° [ביחוד בריבוי: עֲזָרִים] מַכְשִׁירִים אוֹ אֲבִיזָרִים הַמְשַׁמְּשִׁים עֵזֶר לְמַשֶּׁהוּ: עֶזְרֵי־אִמּוּן בַּצָּבָא. עֶזְרֵי־נִוּוּט. עֶזְרֵי־רְפוּאָה. עֲזָרִים חָזוּתִיִּים. — [עֵזֶר־, עֶזְרוֹ, עֲזָרִים, עֶזְרֵי־]

— עזר כנגדו, כנוי עממי לאשה, בת־זוגו של אדם [על־יסוד בראשית ב יח]: "משתמש בנעם־לשונו ומדבר על לב העזר כנגדו" (ברנר, א ז). "והיא העזר כנגדו שלחה ידיה במסחר" (עגנון, אלו סא).

— בעזר האלהים^, בעזר הצור^, בעזר השם יתברך°, בעזרת אלהים: "וכלם רצים להשלים מה שנגזרה הויתו והראותו בעזר האלהים" (חובות הלבבות, הביטחון ג). "ואני עתיד לבאר הענין הזה בשער אהבת האל בעזר הצור" (חובות הלבבות, הייחוד, פתיחה). "הוא מקוה שבעזר השם יתברך יקימהו בריא על רגליו" (יהודה שטינברג, קיג).

— חיל־עזר°, 1. תגברת צבאית הנשלחת לעזרה לנלחמים. 2. גברים או נשים מגיסים למלוי תפקידי עזרה בשרותי־הצבא, כדי לשחרר על־ידי־כך חילים מאמנים לחזית־הקרב.

— משק־עזר°, 1. משק קטן הכולל על־פי־רב גנת־ירק, לול לעופות וכדומה, שאדם מסדר לו בקרבת ביתו והוא מעבדו בשעות־הפנאי, או בעזרת בני־משפחתו, להיות לו לעזרה במחיתו. 2 (בהשאלה) עבודה צדדית נוספת המשלימה את משכרתו היסודית של עובד.

— ספר־עזר°, ספר־למוד או ספר־שמושי המסיע לתלמידים, למשתלמים, לבעלי־אמנות וכדומה להשתלם במקצוע מסים: ספר פלוני אשר על־ידי משרד־החנוך כספר־עזר בלמודי־הטבע.

— זכה — עזר, לא זכה — כנגדו^ [רש"י בראשית ב יח, על־פי יבמות סג., על־יסוד הכתוב: "אעשה־לו עזר כנגדו"] מאמר חכמים על חיי הנשואים: הצליח האיש בנשואיו — הרי אשתו משמשת לו עזר ותמיכה בחייו; לא הצליח — הרי־היא מפריעה ומכשילה אותו במעשיו.

עזרד*, ראה עזרר.

עזרה נ' [צורת־משנה של עזר] עזר, סיוע, תמיכה: "לעזרתי חושה" (תהלים כב כ). "ארו ארור ישביה, כי לא־באו לעזרת ה', לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה כג). "חושו לעזרתי וידי חזקו" (גבירול, א 55). "באו שכם אחד לעזרת העם!" (ביאליק, ברכה). עזרת הבת לאמה בעבודות־הבית. נשמעו קריאות לעזרה. הצבא יצא לעזרת הנתקפים. הגשה עזרה משפטית. — [עזרת־]

— עזרה הדדית°, יחסי גומלין, עזרת זה לזה.

— עזרה ראשונה°, טפול רפואי ראשון במקרי תאונה או התקפת מחלה וכדומה: חברת "מגן־דוד אדם" פתחה תחנות לעזרה ראשונה במקומות שונים בעיר. קורסים להגשת עזרה ראשונה. חמרי עזרה ראשונה (יוד, מי־חמצן, אגד, צמר־גפן, ולריאן וכדומה).

— עזרת שניה°, כנוי לחוט־ומחט, כפתורים, סכות, חבלים, אולר, פותחן ושאר חפצים קטנים שהטילים מצטידים בהם לנוחותם בצאתם לטיול.

— בא לעזרה (שופטים ה כג), חש לעזרה (תהלים לח כג), יצא לעזרה (ירמיה לז ז), מהר להציל את מישהו הנתון בצרה.

— הגיש עזרה°, הושיט עזרה°, החיש עזרה°, עזר, סיע.

— בעזרת השם^ [בר"ת: בע"ה], בעזרת הצור^, בטוים של בטחון בה' כי הכל נעשה ויעשה בהשגחתו ובסיועו: "ושם אפרש בעזרת השם" (תוספות בבא קמא יג.). "תמצאם כאשר ספרתי לך בעזרת השם" (חובות הלבבות, הבחינה א). "בהגיעי לשם בעזרת השם" (רמב"ן בראשית ז א). "אחרי כל התלאה... נכנסתי, בעזרת השם יתברך, אל הבית" (מגדלי מו"ס, רגד). "ואני עתיד לבאר מזה מה שיזדמן לי במקומו הראוי, בעזרת הצור יתברך" (חובות הלבבות, הפרישות ב). [וכן בשינוי סומך:]

— בעזרת שמים^, בעזרת ה': "נפרשנו במקומו בעזרת שמים" (רבינו חננאל בבא קמא לו:).

עזרה נ' [אולי קרוב אל גזרה; השווה ערבית: עד־רה רחבה לפני הבית] 1. מקום גדור, חצר: "ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה" (יחזקאל מג יד). "ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה" (דברי הימים ב ד ט). "בעלותו על מזבח הוד ויהדר עזרת מקדש" (בן־סירא נ יד). 2*. שטח בחצר המקדש לפנים מן החיל (החומה הנמוכה) שהיה גדור על־ידי מחצה ונחלק ל'עזרת כהנים', 'עזרת ישראל' (גברים) ו'עזרת נשים' (מידות ב ה). — [עזרת־, עזרות, עזרות־]

— עזרת־נשים^ [שאול מן "עזרת נשים" שהיתה במקדש, מידות ב ה], כנוי למדור בבתי־הכנסת ובבתי־המדרש (על־פי־רב כעין יציע) המיעד לנשים הבאות להתפלל: "כל אותן השעות הרי הייתי יושב ולומד בבית־המדרש, בעזרת־הנשים שם" (מגדלי מו"ס, רעט). "רעיתי ואמה פנו אל עזרת־הנשים ואני וחותני נכנסנו לבית־המדרש" (ברדיצ'בסקי, סיפורים י).

— ספר העזרה* (מועד קטן ג ד), כנוי לטפס ספר־התורה שנשאר בעזרה שבבית־המקדש.

עוזרר

עזרר*, עוזרר ז' [ערבית: זערור; סורית: עזררא; בדפוסים במשנה ובתלמוד: עזרד, דמאי א א] שיח־בר ממשפחת הורדניים, גדל בחרשים באזורי ההרים בארץ (Crataegus). פרחיו לבנים ופרותיו דומים לתפוחים קטנים. — [עזרר־, עזררים, עזררי־]

עזרת, עזרתה נ' [צורה קדומה של עזרה] עזרה, עזר: "הבה־לנו עזרת מצר" (תהלים ס יג). "כי־היית עזרתה לי" (תהלים סג ח).

ע"ח ר"ת על חשבון.

עט ז' [ארמית: עיטא] קלמוס, קנה ובו צפרן־מתכת לכתיבה. העטים בימי־קדם היו עשויים ברבם בתבנית חרט־מתכת: "עט סופר מהיר" (תהלים מה ב). "מי־יתן בספר ויחקו בעט־ברזל ועפרת לעד בצור יחצבון" (איוב יט כג—כד). סופרי סת"ם משתמשים בעט עשוי נוצת־אוז. — [עט־, עטים, עטי־]

— עט כדורי°, עט רוח בימינו שבראשו כדור־מתכת זעיר הטובל אגב כתיבה בנוזל מיחד שבצנורו.

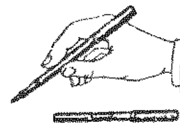

עטים נובעים

– עֵט נוֹבֵעַ °, עֵט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית־קִבּוּל לִדְיוֹ בְּאֹפֶן שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְטָבְלוֹ כָּל פַּעַם בִּדְיוֹ לְשֵׁם כְּתִיבָה בּוֹ.

– עֵט־עוֹפֶרֶת ° [שאול מן איוב יט כד, ראה לעיל] כִּנּוּי לְעִפָּרוֹן: "עֵט־עוֹפֶרֶת כָּרוּת וּמְתֻקָּן לִכְתֹּב בּוֹ" (יל"ג, פרוזה ח). "הֲרֵינִי נוֹטֵל עֵט־עוֹפֶרֶת מִתּוֹךְ יַלְקוּטִי" (מנדלי מו"ס, קיב). "וְרָשְׁמוּ בְּעֵט־עוֹפֶרֶת עַל הַגִּלָּיוֹן" (עגנון, אלו פו).

– עֵט־אֱנוֹשׁ °, כִּנּוּי מְלִיצִי לְעֵט פָּשׁוּט שֶׁאָדָם כּוֹתֵב בּוֹ: "כְּלוּם יֵשׁ בְּכֹחַ עֵט אֱנוֹשׁ לְתָאֵר אֶת שִׂמְחָתָם שֶׁל הַקְּטַנִּים?" (ברקוביץ, חיי קכח).

– אַנְשֵׁי־עֵט °, כִּנּוּי לְסוֹפְרִים, מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר.

– זַרְזִיר־עֵט °, כִּנּוּי־זִלְזוּל לְכוֹתֵב כְּתִיבָה קַלָּה וְשִׁטְחִית, עִתּוֹנַאי קַל־כְּתִיבָה: "אֶת הַצְּנוּרָה אֲפַצֶּה וְאֶת הַפְּרִי אֲשֶׁר גִּדַּלְתִּי אַפְקִיר לְזַרְזִירֵי־הָעֵט" (שלונסקי, תר' פושקין 42).

– תּוֹפֵשׂ־עֵט °, כַּתְבָן, סוֹפֵר: "יוֹסֵל סוֹפֵר הָיָה, תּוֹפֵשׂ עֵט" (יצחק קצנלסון, כתבים 307).

עָט^ פ"י [קיצור מליצי מן עטה, עָטָה] עָטָה, עָטַף: "מֵאֹהֶל בִּירִיעוֹת... וְעָט עוֹרוֹת נְטוּעוֹת" (ינאי, קי). "אוֹר עָט אַדֶּרֶת נֹגַהּ" (קונטרס הפיוטים ב).

עטה [ארמית: עֲטָא, עֲטֵי; ערבית: עַ'טַא; אכדית: etû חשך]

~ פָּעַל **עָטָה** פעו"י 1. לָבַשׁ, הִתְעַטֵּף, הִתְכַּסָּה: "וְהוּא עֹטֶה מְעִיל" (שמואל א כח יד). "עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה" (תהלים קד ב). 2. עָטַף, כִּסָּה: "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה" (ויקרא יג מה). "בָּרוּךְ שֶׁעֲטָנִי מְעִיל" (נדרים מט). [ובהשאלה:] "עוֹטִים כָּל מַרְבַדֵּיהֶם... חוֹתָם פַּעֲמֵי עֲלֵיהֶם" (ביאליק, אחד). "לֵיל תְּכֵלֶת כַּיָּם עָטָה אֶת דְּמָמַת הָעִיר" (עגנון, כפות שצ). – "לֵילִי עוֹטֶה סוֹד" (י' קצנלסון, יש לי שיר 121). – [לַעֲטוֹת; עוֹטֶה, עָטוּי; יַעְטֶה, עֲטֵה! עֲטִי!]

~ הִפְעִיל **הֶעֱטָה** פ"י כִּסָּה, עָטַף: "גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה" (תהלים פד ז). "בְּלַיְלָה רְוֵי־לַיְלָה הֶעֱטָה" (פיכמן, קנז). [ראה עוד להלן]. – [לְהַעֲטוֹת, מַעֲטֶה, יַעֲטֶה]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְעַטָּה** °, הִתְעַטֵּף, הִתְכַּסָּה: "בּוֹשָׁה יַעֲטֶה וּכְלִמָּה יִתְעַטֶּה" (גנזי שכטר, ג 101). "פָּשְׁטוּ חֲלָלִין שֶׁלָּהֶם וְנִתְעַטּוּ זִיו חֲגִיגִי" (מגד, חדוה 341). "הַכְּבִישׁ... נִתְעַטָּה עַתָּה בְּמַעֲטֵה פְּלוּמָה, נִתְמַזֵּג עִם הַשְּׁלָגִים" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 99). – [לְהִתְעַטּוֹת, מִתְעַטֶּה, יִתְ־]

~ נִפְעַל **נֶעֱטָה** °, נֶעֱטַף, כֻּסָּה: "נַחַל קָטָן שֶׁכְּבָר נֶעֱטָה קֶרַח" (ש' אבן־שושן, תר' פאנפילוב . .). – [לְהֵעָטוֹת, נֶעֱטֶה, יֵעָטֶה]

– עָטָה חֶרְפָּה, שָׂבַע בּוּז, הָיָה לִכְלִמָּה: "יַעֲטוּ חֶרְפָּה וּכְלִמָּה מְבַקְשֵׁי רָעָתִי" (תהלים עא יג).

– עָטָה עַל שָׂפָם [שאול מן ויקרא יג מה] שָׁתַק, אָטַם אָזְנוֹ: "אִם יִצְעֲקוּ אֵלָיו דַּלִּים בְּרָע יַעַט עֲלֵי שָׂפָם" (הנגיד, בן־משלי 18).

– הֶעֱטָה עָלָיו בּוּשָׁה (חֶרְפָּה °), הֵבִיא עָלָיו חֶרְפָּה, בִּזָּה אוֹתוֹ: "הֶעֱטִיתָ עָלָיו בּוּשָׁה" (תהלים פט מו). "הָעוֹבֵד הַיָּשָׁר הַזֶּה הֵעֵז לְהַעֲטוֹת עָלֶיהָ חֶרְפָּה" (ברנר, א 31). "בְּנוֹ עָבַר אוֹתוֹ וְהֶעֱטָה חֶרְפָּה עַל רֹאשׁוֹ" (ברקוביץ, תר' חיי קפה).

עָטוּי* ת' [מן עטה, עָטָה] עָטוּף, מְכֻסֶּה, כָּרוּךְ: "עֲטוּי מְעִיל תְּכֵלֶת כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" (רס"ג, סידור רעא). "עֲטוּיֵי עֹז וּתְהִלָּה" (פיוטים, סידור 724). "מַלְבֻּשׁ כְּתֹנוֹת מֶשִׁי וַעֲטוּי מְעִיל תּוֹלָע" (משה אבן־עזרא, א 11). "עֲטוּי אוֹר יָרֵחַ אֶעֱמֹד מִחוּצָה לָעִיר" (עגנון, כפות שצב). – [עֲטוּיָה, עֲטוּיִים, עֲטוּיוֹת]

א. **עָטוּף*** ת' [מן א. עטף, עָטַף] מְכֻסֶּה, כָּרוּךְ [גם בהשאלה]: "הֲרֵי שֶׁהָיָה עָטוּף בִּמְעֻפֶּרֶת" (תוספתא מגילה ד ל). "עֲטוּפֵי סְדִינִין" (קהלת רבה א). "כִּנְדָבוֹת יְמִינְךָ קְשׁוּרוֹת וַעֲטוּפוֹת" (יהודה הלוי, א 47). "נֶחְבָּא תֵּל כֻּלּוֹ עָטוּף יְרַקְרַק" (ביאליק, ביום קיץ). "עֲטוּפִים בִּבְלוֹאוֹתֵיהֶם יָשְׁבוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת" (עגנון, אורח 158). "בְּרִיחַת עֲטוּפֵי אֵימָה וָפַחַד" (ויסלבסקי, תר' מרד 17). הַסֵּפֶר עָטוּף בִּנְיָר שָׁקוּף. – [עֲטוּפָה, עֲטוּפִים, ־פוֹת]

ב. **עָטוּף** ת' [מן ב. עטף] חַלָּשׁ, מְעֻלָּף: "עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעָב" (איכה ב יט). "דַּבֵּר עַל לֵב עֲטוּפֵי לְבוֹת" (יהודה הלוי, ט 338). "תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן הָעֲטוּפִים בְּרָעָב" (הזז, יעיש א 12). – [עֲטוּפָה, ־פִים, עֲטוּפוֹת]

עִטּוּף*, עִיטוּף ז' [מן א. עטף, עִטֵּף] כִּסּוּי, עֲטִיפָה: "עִטּוּר וְעִטּוּף (בְּטַלִּית)" (ברכות נא.). "שֶׁאֲנִי מִתְרַגֵּשׁ עַל שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּלֹא עִטּוּף" (עגנון, אורח 16). "הָיָה הֶחָכָם מֵסִיר מִכְסִים וְעִטּוּפִים מֵעַל הַתְּמוּנָה" (בורלא, עקביה 164). "הוּא נִקְלַע בֵּין הָעַרְטוּל וְהָעִטּוּף חֲלִיפוֹת" (קריב, עיונים 170). עִטּוּף הַסֵּפֶר בַּעֲטִיפָה צִבְעוֹנִית. –[עִטּוּף־]

עִטּוּר* ת' [מן א. עטר, עָטַר] מְקֻשָּׁט בְּזֵרִים אוֹ בַּעֲטָרָה: "כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה מִצְוָתוֹ שֶׁיְּהֵא מוּדָח וְשֶׁיְּהֵא עָטוּר וְשֶׁיְּהֵא מָלֵא" (פסיקתא לא.). "וַעֲטוּרֵי יִפְעָה שִׁבְעָתַיִם" (ביאליק, פרידה). "הַסֻּכָּה עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם נָאֶה, עֲטוּרָה בְּפֵרוֹת וּבְשִׁבֳּלִים" (עגנון, כפות קס). "סַלֵּינוּ עַל כְּתֵפֵינוּ, רָאשֵׁינוּ עֲטוּרִים" (קיפניס, לחג הבכורים). – [עֲטוּרָה, עֲטוּרִים, ־רוֹת]

א. **עִטּוּר*, עִיטוּר** ז' [מן עטר, עִטֵּר 1 °] צִיּוּר, קִשּׁוּט, אוֹרְנָמֶנְט: הַצַּיָּר עִטֵּר אֶת הַסֵּפֶר עִטּוּרִים נָאִים. עִטּוּר חֲזִית־הַבַּיִת בְּתַבְלִיטִים שׁוֹנִים. 2*. קִשּׁוּט דְּבַר־מָה עַל־יְדֵי זֵרֵי פְּרָחִים, פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה: "עִטּוּר הַבִּכּוּרִים – מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ" (בכורים ג י). "עִטּוּרֵי סֻכָּה" (ירושלמי שבת ו ב). [ובהשאלה:] "כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה טָעוּן... עִטּוּר... מְעַטְּרֵהוּ בְּתַלְמִידִים" (ברכות נא.). 3 °. אוֹת, סִימַן־כָּבוֹד: עִטּוּר לְחַיָּל הַמִּצְטַיֵּן. עִטּוּרֵי יוֹם הָעַצְמָאוּת. – [עִטּוּר־, עִטּוּרִים, עִטּוּרֵי־]

ב. **עִטּוּר*, עִיטוּר** ז' [כמשמעות עֲטַר, עִטְרָא בארמית] הֲסָרָה, הַשְׁמָטָה. – [עִטּוּר־, עִטּוּרִים, עִטּוּרֵי־]

– עִטּוּר סוֹפְרִים*, הַשְׁמָטַת אוֹתִיּוֹת שׁוֹנוֹת (בְּיִחוּד וָוִין) בְּנֹסַח הַמִּקְרָא עַל־יְדֵי הַסּוֹפְרִים הָרִאשׁוֹנִים לְשֵׁם יִפּוּי הַלָּשׁוֹן: "מִקְרָא סוֹפְרִים וְעִטּוּר סוֹפְרִים... הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי" (נדרים לז.). [ויש סוברים גם כאן מלשון א. עִטּוּר: קִשּׁוּטֵי סוֹפְרִים, תּוֹסֶפֶת קִשּׁוּט לִדְבָרִים שֶׁבִּכְתָב]

עִטּוּרִי °, עִיטוּרִי ת' [מן א. עִטּוּר] שֶׁל עִטּוּר, אוֹרְנָמֶנְטִי: "בִּמְקוֹם שֶׁהַשּׁוּרוֹת הַזְּקוּפוֹת הָיוּ פּוֹגְמוֹת אֶת הַטַּעַם הָעִטּוּרִי" (ייבין, הכתב העברי 21). – [עִטּוּרִית, עִטּוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

עִטּוּרִיּוּת °, עִיטוּרִיּוּת נ' [מן עִטּוּרִי] אוֹרְנָמֶנְטִיקָה, מַעֲרֶכֶת עִטּוּרִים: "בַּיִת בֶּן שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת... עִם הָעִטּוּרִיּוּת שֶׁל הַסִּגְנוֹן הָעַרְבִי" (ברטוב, כנפים 29). – [עִטּוּרִיּוּת־]

עִטּוּשׁ*, **עִיטּוּשׁ** ז׳ [מן עטש, עִטֵּשׁ] הִתְפָּרְצוּת רוּחַ חֲזָקָה מִן הָאַף הַסּוֹחֶבֶת אִתָּהּ רְסִיסֵי־רִיר; הָעִטּוּשׁ בָּא מֵחֲמַת גֵּרוּי חָרִיף בְּחָלָל הָאַף, הִצְטַנְּנוּת וְכַדּוֹמֶה: ״שִׁשָּׁה דְבָרִים סִימָן יָפֶה לְחוֹלֶה, אֵלּוּ הֵן: עִטּוּשׁ, זֵעָה, שִׁלְשׁוּל וְכוּ׳״ (ברכות נז:). — [עִטּוּשׁ־, עִטּוּשִׁים, עִטּוּשֵׁי־]

— **עִטּוּשׁ־שֶׁל־מַטָּה** ^ (על-פי רש״י ברכות סב.), נְפִיחָה, פְּלִיטַת גַּזִּים דֶּרֶךְ פִּי־הַטַּבַּעַת.

א. **עֵטִי*** ז׳ [ארמית: עֵטָא עצה] עֵצָה, בְּיִחוּד עֵצָה לְרָעָה, גֹּרֶם לְמַעֲשֶׂה שְׁלִילִי. — [עֵטִי־, עֵטְיוֹ, עֵטְיָם] [רווח רק בצירוף:]

— **בְּעֶטְיוֹ שֶׁל־*** [לפני מעשה שלילי] 1*, בַּעֲצָתוֹ, בְּשֶׁל מְזִמָּתוֹ, בְּאַשְׁמָתוֹ: ״אַרְבָּעָה מֵתוּ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ״ (שבת נה:). 2° [בהשאלה] מֵחֲמַת־, בְּסִבַּת־, בְּשֶׁל־: ״אַף־עַל־פִּי־כֵן חֶמְדָּתִיהָ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל שָׂטָן״ (מגדלי מו״ס, קיט). ״בֶּאֱמֶת יָרְדוּ פְּלָאִים בְּמַצָּבָם הַמּוּסָרִי בְּעֶטְיָהּ שֶׁל הָאֶפִּיטְרוֹפְּסוּת״ (אחד העם, רמד). ״הֵן בְּעֶטְיוֹ שֶׁל אֵל הַהֲוָיוֹת לִשְׁתּוֹת וְלֶאֱכֹל שְׂכַחְתִּי״ (שמעוני, הכיבר 266).

ב. **עֲטִי**° ז׳ [מן עטה, עָטָה] [בבוטניקה] מַעֲטֶה שָׁלֵם אוֹ חֶלְקִי הָעוֹטֵף אֶת קְלִפַּת הַזֶּרַע מִבַּחוּץ וְהַגָּדֵל מֵעֹקֶץ הַזֶּרַע אוֹ מִטַּבּוּרִית הַזֶּרַע (Arillus): עֲטִי אֱגוֹז־הַמּוּסְקָט מְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין. — [עֲטִי־, עֲטָיִים, עֲטָיֵי־]

עֲטָיָה^, **עֲטִיָּה** נ׳ [מן עטה, עָטָה] עֲטִיפָה: ״וְלֹבֶן עֲטָיוֹתָיו חִוְּיתָ״ (מי יתנה, יוצר יום כיפור). עֲטָיַת בֶּגֶד. — [עֲטָיַת־, עֲטָיוֹת]

א. **עָטִין** [ז׳ על-פי ההבנה במשמעות ״דד״, ״שד״ באיוב כא כד: ״עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב״, בהתאם לתרגום הארמי: בִּיזוֹהִי שדיים שלו; אך במקרא המשמעות סתומה, וההוראה המסתברת: איברי גופו מלאו לשד ושומן] שַׁד שֶׁל בְּהֵמָה, דַּד, כְּחָל: הַפָּרוֹת חוֹזְרוֹת מִן הַמִּרְעֶה כְּשֶׁעֲטִינֵיהֶן מְלֵאִים חָלָב [ובהשאלה מליצית:] ״בְּנֵי הָעֲיָרוֹת... שֶׁנִּזּוֹנוּ מִמֶּנּוּ וְשֶׁהָיוּ נֶהֱנִים מֵעֲטִינֵי נִדְבוֹתָיו״ (סוקולוב, במראות 20). ״אוֹ מֵעֲטִינֵי־עָנָן יֵשְׁתְּ כִּשְׁתוֹתוֹ מִן הַנֹּאדוֹת?״ (שניאור, שירים רס). — [עֲטִין־, עֲטִינִים, ־נֵי־]

עטין-פרה

ב. **עָטִין*** ז׳ **עֲטִינִים*** ז״ר [מן עטן] זֵיתִים צְבוּרִים בְּמַעֲטָן (גִּיגִית אוֹ גֻמָּה) עַד שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ וְיִתְרַכְּכוּ (תוספתא מעשר ראשון ג ח). — [עֲטִינֵי־]

עָטִיף* ז׳ [מן א. עטף; ערבית: עִטַאף׳] 1*, מַעֲטֶה, בֶּגֶד לְהִתְעַטֵּף בּוֹ, טַלִּית: ״צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲטִיפִין, אֶחָד לְחֹל וְאֶחָד לְשַׁבָּת״ (ירושלמי פאה כא ב, לפי נוסח אחד). ״נִתְרַצְּתָה... לִלְבֹּשׁ עָטִיף־שֶׁל־מוֹךְ״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 63). 2° [בצמחים] הֶעָלִים הָעוֹטְפִים אֶת הָאַבְקָנִים וְהָעֱלָיִים שֶׁבַּפֶּרַח. הֶעָטִיף הוּא ״כָּפוּל״ — כְּשֶׁהוּא מֻרְכָּב מִשְּׁנֵי סוּגֵי עָלִים: עֲלֵי־גָבִיעַ וַעֲלֵי־כּוֹתֶרֶת, וּ״פָשׁוּט״ — כְּשֶׁהוּא מֻרְכָּב רַק מִסּוּג אֶחָד שֶׁל עָלִים. — [עֲטִיף־, עֲטִיפִים, עֲטִיפֵי־]

עטיף כפול
כ - כותרת, ג - גביע

א. **עֲטִיפָה*** נ׳ [מן א. עטף] 1*, כִּסּוּי, שִׂימַת עָטִיף עַל דְּבַר־מָה: ״וְכָל עֲטִיפָה שֶׁאֵינָהּ כַּעֲטִיפַת יִשְׁמְעֵאלִים אֵינָהּ עֲטִיפָה?״ (מועד קטן כד.). ״וַהֲלֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים הַיּוֹם שֶׁמִּתְפַּלְּלִים כָּל הַיּוֹם בַּעֲטִיפָה״ (עגנון, אורח 15). עֲטִיפַת הָרֹאשׁ בְּמִטְפַּחַת. עֲטִיפָה בְּטַלִּית. 2°, מַעֲטֶה, מַעֲטֶפֶת: ״בְּיִשּׁוּר הַקֶּמֶט שֶׁל הָעֲטִיפָה, אִם שֶׁל נְיָר וְאִם שֶׁל בַּד״ (קדרי, כורך 19). הַסַּפָּר הַמְכֹרָךְ נָתַן בַּעֲטִיפָה צִבְעוֹנִית. — [עֲטִיפַת־, עֲטִיפוֹת]

ב. **עֲטִיפָה**^ נ׳ [מן ב. עטף] [רק בצירוף:]

— **עֲטִיפַת־נֶפֶשׁ**^, כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ, הִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ: ״כִּי יַעֲטֹף — עֲטִיפַת נַפְשׁוֹ וְדַאֲגַת לִבּוֹ״ (רש״י עבודה זרה ז:). ״שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁהִיא מִתּוֹךְ הַצַּעַר וַעֲטִיפַת הַנֶּפֶשׁ הִיא הַנִּכְנֶסֶת לְפָנָיו אֶל הֵיכַל קָדְשׁוֹ יִתְבָּרַךְ״ (ר׳ בחיי, שמות ז).

עֲטִישָׁה נ׳ [מן עטש, עָטַשׁ] עִטּוּשׁ, זְרִירָה, הִתְפָּרְצוּת פִּתְאוֹמִית שֶׁל אֲוִיר וּרְסִיסֵי־רִיר מִן הַנְּחִירַיִם [על יסוד הבנה זו בכתוב:] ״עֲטִישֹׁתָיו תָּהֶל אוֹר״ (איוב מא י). ״חַיָּב אָדָם לוֹמַר בַּעֲטִישָׁתוֹ: חַיִּים!״ (פרקי דר׳ אליעזר, נב). ״כָּל עֲטִישָׁה וַעֲטִישָׁה בָּאָה כַּשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו״ (ביאליק, שור אבוס ב). חוֹלֶה נַזֶּלֶת מַרְבֶּה בַּעֲטִישָׁה. — [עֲטִישַׁת־, עֲטִישׁוֹת]

עֲטַלֵּף ז׳ [ארמית: עֲטַלֵּיפָא] בַּעַל־חַיִּים מִסִּדְרַת בַּעֲלֵי־חַיִּים יוֹנְקִים הַמְסֻגָּלִים גַּם לָעוּף (Chiroptera). הָעֲטַלֵּף עָף בְּעֶזְרַת קְרוּם הַמָּתוּחַ בֵּין הַגַּפַּיִם הַקִּדְמִיִּים וְהָאֲחוֹרִיִּים וּבֵין הָאֶצְבָּעוֹת הָאֲרֻכּוֹת מְאֹד שֶׁל הָרַגְלַיִם הַקִּדְמִיּוֹת. הוּא מְבַלֶּה אֶת הַיּוֹם בִּמְקוֹמוֹת אֲפֵלִים: מְעָרוֹת, עֲלִיּוֹת־גַּג וְכַדּוֹמֶה. הוּא פָּעִיל מְאֹד בַּלֵּילוֹת. מִצְטַיֵּן בְּחוּשׁ־שֶׁמַע וּבְחוּשׁ־מִשּׁוּשׁ רְגִישִׁים לְהַפְלִיא. נִזְכָּר בַּמִּקְרָא בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים (ויקרא יא יט). — [עֲטַלֵּף־, עֲטַלֵּפִים, עֲטַלְּפֵי־]

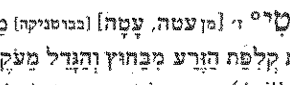

עטלף (1/8)

עטן [ערבית: עַטַן שתה ורבץ; ראה גם ב. עָטִין]

~ פע׳ **עָטַן*** פ״י כָּבַשׁ זֵיתִים בְּמַעֲטָן אוֹ תַּחַת מַכְבֵּשׁ עַד שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ וְיִתְרַכְּכוּ: ״הַזַּיִת הַשְּׁלִישִׁי עוֹטְנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת (בֵּית־הַבַּד) עַד שֶׁיַּלְקֶה״ (מנחות ח ד). — [לַעֲטֹן אֶת־, עוֹטֵן, יַעֲטֹן]

~ נפ׳ **נֶעֱטַן**°, נִכְבַּשׁ (זַיִת) עַד שֶׁיִּתְרַכֵּךְ: זֵיתִים נֶעֱטָנִים בְּמַעֲטָן. — [לְהֵעָטֵן, נֶעֱטָן, יֵעָטֵן]

א. **עטף** [ארמית: עֲטַף; ערבית: עַטַף׳ קפל, עקם]

~ פע׳ **עָטַף** פעו״י 1* פ״י עָטָה, כִּסָּה: ״לוֹבֵשׁ כָּל מַה שֶׁיָּכוֹל לִלְבֹּשׁ וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לַעֲטֹף״ (שבת טז ד). ״וְנוֹעֵל סַנְדָּלְךָ אוֹ עוֹטֵף טַלִּיתְךָ״ (מכילתא משפטים צה:). הָאִשָּׁה עָטְפָה אֶת רֹאשָׁהּ בְּמִטְפַּחַת. [ובהשאלה:] ״הָעֶצֶב הַמָּתוֹק הָיָה מְחַלְחֵל מִגְּרוֹנוֹ וְעוֹטֵף אֶת הַיִּרְשַׁל״ (עגנון, כפות רלג). 2 פ״ע הִתְכַּסָּה: ״לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר״ (תהלים סה יד). 3^ [בדקדוק ימי־הביניים] חִבֵּר (בְּיִחוּד עַל־יְדֵי ו׳ הַחִבּוּר): ״וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּפְרִידוּ קְצָת הַמִּסְפָּרִים מִקְּצָתָם... וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעַטְפוּ הָרַב עַל הַמְּעַט״ (הרקמה לג׳נאח, שצד). 4°, שָׂם מַעֲטֶפֶת, נָתַן עֲטִיפָה: הַכּוֹרֵךְ עָטַף אֶת הַסֵּפֶר בַּעֲטִיפָה צִבְעוֹנִית. הַתַּלְמִיד עָטַף אֶת סְפָרָיו וּמַחְבְּרוֹתָיו. — [לַעֲטֹף אֶת־, עוֹטֵף, עָטוּף; יַעֲטֹף, עֲטֹף, עִטְפִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱטַף***, כֻּסָּה, הָיָה עָטוּף: ״הָיָה נֶעֱטָף בְּטַלִּיתוֹ״ (תוספתא טהרות ד א). — [לְהֵעָטֵף, נֶעֱטָף, יֵעָטֵף]

~ פע׳ **עִטֵּף*** פ״י 1*, עָטַף: ״וְהַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל וְהַמְעַטֵּף״ (תוספתא סנהדרין י ג). ״עַנְנֵי הַכָּבוֹד הָיוּ מְעַטְּפִין אוֹתָן (אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר)״ (פסיקתא צב.). ״אִמָּא... עִטְּפָה אוֹתָנוּ מִטְפָּחוֹת צֶמֶר גְּדוֹלוֹת וַחֲמוֹת״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות לב). ״וּמְלַכְּדוֹת אֵיבָרָיו

וּמְעַטְּפוֹת אוֹתוֹ בִּבְגָדִים יְתֵרִים״ (עגנון, כפות רסב). ״אֲפַזֵּר לָרוּחוֹת שַׂעֲרוֹתַי לַעֲטֹף כָּל סַרְפָּד״ (בת-מרים, שירים 26). 2 °, שָׂם עֲטִיפָה: הַכּוֹרֵךְ עִטֵּף אֶת הַסְּפָרִים. — [לְעַטֵּף אֶת־, מְעַטֵּף, יְ־]

~ פִּע׳ עִ טֵּ ף *, 1 *, כִּסָּה, נֶעֱטַף: ״זָקֵן אֶחָד לָבוּשׁ לְבָנִים וּמְעֻטָּף לְבָנִים״ (ויקרא רבה כא). ״בְּאוֹרוֹ אֲעֻטָּף, בְּצִלּוֹ אֶעֱמֹד״ (עוגן, שירים 443). הֶעָנִי עֻטַּף בְּלוֹיֵי־סְחָבוֹת. 2 ° [בכריכת-ספרים] הוּשְׂמָה עָלָיו עֲטִיפָה, נִתְפַּר וְנִתַּן בִּמְעֲטֶפֶת־נְיָר וְלֹא בְּטַבְלוֹת־קַרְטוֹן: הַסֵּפֶר עֻטַּף [וראה עוד ערך מְעֻטָּף] — [מְעֻטָּף, יְעֻטַּף]

~ הת׳ הִתְעַטֵּף *, עִטֵּף אֶת עַצְמוֹ, הִתְכַּסָּה: ״אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת״ (ברכת ציצית; ברכות ס:). ״נִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וְעָמַד בִּתְפִלָּה״ (ויקרא רבה כח). ״לְזֹאת אֶלְבַּשׁ וְאֶתְעַטֵּף וְאֶתְבַּשֵּׂם וְאֲסוּכָה״ (הנגיד, דיואן 30). ״אַף אֶתְעַטֵּף בְּאַדֶּרֶת״ (ביאליק, משירי החורף). ״נִתְעַטֵּף הָרוֹפֵא בְּקִיטֶל לָבָן״ (עגנון, אורח 387). — [לְהִתְעַטֵּף בְּ־, מִתְעַטֵּף, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶעֱטִיף * פ״י 1 *, עִטֵּף, כָּרַךְ מִסָּבִיב: ״וְהַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל וְהַמַּעֲטִיף״ (ספרי, ראה צא.) ״הַדּוֹדָה פִּינָה בּוֹחֶרֶת בְּתַפּוּז... מַעֲטִיפָה אוֹתוֹ נְיָר וְתוֹחַבְתּוֹ לְתוֹךְ הַסַּל״ (שניאור, סיפורים ס). [ובהשאלה:] ״הַקַּדְמוֹנִים הֶעֱטִיפוּ בָּהֶם רַעְיוֹנוֹת קְרוֹבִים לְשֶׁלָּנוּ״ (קלוזנר, הספרות ב 340). 2 ^ [בדקדוק ימי־הביניים] חִבֵּר עַל־יְדֵי ו׳ הַחִבּוּר: ״וְכַאֲשֶׁר תַּעֲטִיף מִסְפָּר עַל מִסְפָּר וְתִרְצֶה לְהוֹדִיעַ, תּוֹדִיעַ הַמִּסְפָּר הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד אִם תִּרְצֶה, וְתַעֲטִיף הַשֵּׁנִי בְּלִי הוֹדָעָה״ (הרקמה לג׳נאח, שצז). — [לְהַעֲטִיף, מַ־, יַ־]

ב. עטף [קרוב אל עלף; ערבית: עַטַפַ׳ נתמלא רחמים]

~ פָּע׳ עָטַף פ״ע נֶחֱלַשׁ, רָפָה כֹּחוֹ: ״תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף״ (תהלים קב א). ״מִקְצֵה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי״ (תהלים סא ג). — [לַעֲטֹף, עוֹטֵף, עָטוּף, יַעֲטֹף]

~ נפ׳ נֶעֱטַף, נֶחֱלַשׁ, הִתְעַטֵּף: ״בֵּעָטֵף (= בְּהֵעָטֵף) עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה״ (איכה ב יא). ״הוֹמֶה בְּלֵב נֶעֱטָף״ (סליחות, סידור רב עמרם גאון ב). ״כְּשֶׁרוּחוֹ נֶעֱטֶפֶת וְהוּא נִכְנָע״ (רש״י ישעיה נז טז). ״רְעֵבִים נֶעֶטְפוּ וּצְמֵאִים לְפָנָיו יַחְדָּו יְסוּפוּ״ (משה אבן־עזרא, קודש ש). — [לְהֵעָטֵף, נֶעֱטָף, יֵעָטֵף]

~ הת׳ הִתְעַטֵּף, 1 . הִתְעַלֵּף, נֶחֱלַשׁ, תְּקָפָהוּ רִפְיוֹן: ״רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים, נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף״ (תהלים קז ה). ״אָשִׂיחָה וְתִתְעַטֵּף רוּחִי״ (תהלים עז ד). ״בְּתוֹכִי הִתְעַטֵּף לִבִּי״ (ביאליק, חלפה). ״עֲנִיִּים מְרוּדִים וְנַפְשָׁם מִתְעַטֶּפֶת בָּרָעָב״ (הזז, צל 125). ״נֶפֶשׁ רַכָּה הַמִּתְעַטֶּפֶת בִּבְדִידוּתָהּ״ (ברקוביץ, הראשונים קכא). ״הִתְעַטֵּף הַלֵּב לְמַרְאֵה הַדַּלּוּת שֶׁשָּׂרְרָה בְּבָתֵּי הָאוֹרְגִים״ (שוּר, כוכבי 137). 2 ^ [בהשאלה] הִשְׁתַּפֵּךְ בִּתְפִלָּה, הִתְחַנֵּן, הִתְחַטֵּא: ״אֱלֹהִים אֵלִי אָתָּה... רְצֵנִי בְּהִתְעַטְּפִי כְּעָנִי וָרָשׁ״ (גבירול, אלהים אלי אתה). ״יִתְחַנֵּן וְיָשׁוּב אֶל אֲדֹנָי וִירַחֲמֵהוּ... וְיִתְעַטֵּף כְּשׁוֹאֵל כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא״ (משה אבן־עזרא, קודש צט). — [לְהִתְעַטֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶעֱטִיף, 1 פ״ע נֶחֱלַשׁ, רָפָה: ״וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים (אֶת הַמַּקְלוֹת)״ (בראשית ל מב). 2 ^ פ״י הֶחֱלִישׁ: ״וְאַתְּ תַּעֲטִיף קְשׁוּרִים וְאַתְּ תְּקַשֵּׁר עֲטוּפִים״ (הנגיד, דיואן 324). — [לְהַעֲטִיף, מַ־, יַ־]

עָטֵף ^ ז׳ [מן א. עטף] 1 °, עֲטִיפָה. 2 ^ [בדקדוק ימי־הביניים] חִבּוּר: ״מִשְׁפְּטֵי וָו הָעָטֵף״ (הרקמה לג׳נאח, רבא). — [עֲטֵף־]

עטר [כנענית: עטרת זָר; ארמית: עֲטַר]

~ פָּע׳ עָטַר פ״י כִּתֵּר, הִקִּיף, סָבַב: ״וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם״ (שמואל א כג כו). ״עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה״ (ברכות השחר). ״גַּנִּים עוֹטְרִים לוֹ סָבִיב״ (ביאליק, אחד). ״עוֹטְרִים אוֹתוֹ מִסָּבִיב וְנִדְחָקִים אֶצְלוֹ״ (הזז, צל 80). הָרֵי נָצְרַת, הַגִּלְבֹּעַ וְהַכַּרְמֶל עוֹטְרִים אֶת הָעֵמֶק. — [לַעֲטֹר אֶת־, אֶל; עוֹטֵר, עָטוּר, יַעֲטֹר]

~ נפ׳ נֶעֱטַר ^, עֻטַּר, הָכְתַּר, הֻקַּף: ״קֵץ הַשְּׁלִישִׁי לְדָנִיֵּאל נֶעֱטָר״ (גבירול, סידור 734). ״מְלִיחִים גְּזוּרִים... נֶעֶטְרֵי זֵיתִים בִּקְעָרוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 368—369). ״עַל מִשְׁמֶרֶת הַחַיִּים עָמְדוּ הַזָּקֵן וְהַיֶּלֶד נֶעֶטְרֵי הַקּוֹצִים״ (ברנר, א 374). — [לְהֵעָטֵר, נֶעֱטָר, יֵעָטֵר]

~ פִּע׳ עִטֵּר פ״י 1 . שָׂם עֲטָרָה עַל רֹאשׁ, הִכְתִּיר: ״בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ״ (שיר השירים ג יא). 2 [בהשאלה] הִקִּיף, סוֹבֵב: ״וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ״ (תהלים ח ו). ״בָּרְכוּ נָא אֶת ה׳ הַטּוֹב הַמְעַטֵּר אֶתְכֶם כָּבוֹד״ (בן־סירא מה כח). ״כְּשֶׁהָיָה דִּיבְּסִיל מְעַטֵּר אֶת נְאוּמָיו בְּמַאַמְרֵי חֲזַ״ל״ (עגנון, כפות רפב). 3 *, קִשֵּׁט, פֵּאֵר וְיִפָּה: ״מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים״ (בכורים ג ט). ״וּמְעַטֵּר אֶת שׁוּקֵי הָעִיר בְּפֵרוֹת״ (מועד קטן יג:). 4 °, צִיֵּר עִטּוּרֵי־צִיּוּרִים: הַצַּיָּר עִטֵּר אֶת הַסֵּפֶר עִטּוּרִים נָאִים. — [לְעַטֵּר אֶת־, מְעַטֵּר, יְעַטֵּר]

~ פֻּע׳ עֻטַּר *, קֻשַּׁט, פֹּאַר וְיֻפָּה: ״חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת״ (עבודה זרה א ד). ״גֹּדֶל זִקְנָה וְשֵׂיבָה עֲטָרָה בוֹ״ (ינאי, רנד). ״רִבִּיתָ מְאֹד כְּבוֹדוֹ יְעֻטַּר רֹאשׁוֹ בַּהֲמוֹנַי״ (פיוטים, סידור 773). ״עַד לֹא עֲטָרָה עֻטְּרָה לוֹ״ (משה אבן־עזרא, א 68). ״טַלִּית מְעֻטֶּרֶת בַּעֲטָרָה שֶׁל כֶּסֶף״ (עגנון, כלה רנד). הַסֵּפֶר עֻטַּר עִטּוּרִים נָאִים [וראה עוד ערך מְעֻטָּר] — [מְעֻטָּר, יְעֻטַּר]

~ הת׳ הִתְעַטֵּר *, הִתְקַשֵּׁט, הִתְהַדֵּר: ״לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן... וּלְהִתְעַטֵּר בָּהֶן״ (תוספתא בבא מציעא ד ב). ״אַל תְּשִׂימֵם כַּעֲטָרָה לְהִתְעַטֵּר בָּהֶן״ (דרך ארץ זוטא ב). ״עֲטָרָה זוֹ נִתְעַטֵּר אֶפְרַיִם מֵאָבִינוּ יַעֲקֹב״ (ויקרא רבה ב). ״בַּעַל־קוֹמָה מִתְעַטֵּר בַּעֲטָרָה שֶׁל שֵׂיבָה״ (הזז, צל 40). ״חוֹטֵף וּמִתְעַטֵּר בִּתְפִלָּיו״ (ליפסון, מדור ב 145). — [לְהִתְעַטֵּר, מִתְעַטֵּר, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶעֱטִיר פ״י [במקרא רק כבינוני, ראה להלן] הִכְתִּיר, שָׂם עֲטָרָה: ״וּבָאוּ כָּל הַמְּלָכִים (אֶל פַּרְעֹה)... וְהָיוּ מַעֲטִירִין אוֹתוֹ״ (שמות רבה ה). ״הָאֱמַרְתּוֹ וְנֵזֶר יְקַר הֶעֱטַרְתּוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש שיג). [ובהשאלה:] ״בָּאוּ חַכְמֵי הָאַגָּדָה וְהֶעֱטִירוּ אוֹתוֹ עֲטָרָה שֶׁל אֲגָדוֹת שׁוֹנוֹת״ (ויסלבסקי, חר׳ מרד 19). — [לְהַעֲטִיר אֶת־, מַעֲטִיר, יַ־]

— עִיר מַעֲטִירָה, כִּנּוּי כָּבוֹד לְעִיר־בִּירָה, מְכֻתֶּרֶת בְּעֹשֶׁר וּבְהָדָר: ״צֹר הַמַּעֲטִירָה״ (ישעיה כג ח).

~ הָעֳטַר ^, עֻטַּר, קֻשַּׁט: ״כֶּתֶר לְרֹאשְׁךָ יָעֳטַר״ (פיוטי רש״י, אפך השב). ״כְּאִילָן מְבֹרָךְ שְׁתִילֵי זֵיתִים הָעֳטַר״ (פיוטים, סידור 792). — [מָעֳטָר, יָעֳטַר]

עֲטָרָה נ׳ [מן עטר] 1 . כֶּתֶר, נֵזֶר, תַּכְשִׁיט עָגֹל עָשׂוּי זָהָב אוֹ כֶּסֶף שֶׁשָּׂמִים עַל רֹאשׁ מֶלֶךְ וְכַדּוֹמֶה: ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה... הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ״ (שיר השירים ג יא). ״בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת...

פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פע״י - פועל עומד ויוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה״ (אסתר ח טו). ״צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה״ (ברכות יז.). 2 *. זֵר, מִקְלַעַת לְקִשּׁוּט: ״עֲטָרָה שֶׁל זַיִת״ (ירושלמי סוטה כד ב). ״עֲטָרוֹת שִׁבֳּלִים״ (ביצה לו:). 3 [בהשאלה] אוֹת־כָּבוֹד, יְקָר, הָדָר: ״אֵשֶׁת־חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ״ (משלי יב ד). ״עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה״ (משלי טז לא). 4 ^ [בטליתות] אִמְרָה, תַּחֲרִימֵי כֶּסֶף וְזָהָב הַתְּפוּרִים אֶל שׁוּלֵי הַטַּלִּית הַמְעַטְּרִים אֶת רֹאשׁ הַמִּתְפַּלֵּל: ״גַּם עֲטָרָה שֶׁל כֶּסֶף קָשַׁר לְרֹאשׁ טַלִּיתוֹ״ (ביאליק, אריה ה). 5 * [בלשון נקיה] כִּנּוּי לְרֹאשׁ אֵיבַר הַזַּכְרוּת (שבת יט ו).

נרקיס: א - עטרה

6 * [כנ״ל] כִּנּוּי לְפִטְמַת שַׁד הָאִשָּׁה (נדה מז.). 7 ° [בצמחים] עָטִיף צִבְעוֹנִי מִשְּׁנֵי הַמְחֻבָּר מִבִּפְנִים אֶל הַכּוֹתֶרֶת אוֹ אֶל הָעָטִיף הַצִּבְעוֹנִי הָעִקָּרִי. 8 ° [באסטרונומיה] כִּנּוּי לְאֵזוֹר הָאוֹר הַחִוֵּר הַנִּרְאֶה מִסָּבִיב לַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁעַת לִקּוּי, וְכֵן כִּנּוּי לַשְּׁכָבוֹת הַדְּלִילוֹת, הַחִיצוֹנִיּוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁל אַטְמוֹסְפֵירַת הַשֶּׁמֶשׁ. — [עֲטֶרֶת־, עֲטַרְתּוֹ; עֲטָרוֹת, עַטְרוֹת־]

— עֲטָרָה שֶׁאֵינָהּ הוֹלַמְתּוֹ * [על־פי עבודה זרה מד.] [בהשאלה] כָּבוֹד אוֹ תַּפְקִיד שֶׁאֵין מְקַבְּלָם רָאוּי לָהֶם.

— הֶחֱזִיר עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ [על־פי יומא סט:] [בהשאלה] הֵשִׁיב דָּבָר אֶל מַצָּבוֹ הַמְכֻבָּד וְהַנַּעֲלֶה שֶׁהָיָה לוֹ בָּרִאשׁוֹנָה.

— נָטַל עֲטָרָה (לְעַצְמוֹ) ^, לָקַח גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ, הִתְיַמֵּר, הִתְגָּאָה: ״נִפְרַע (מֹשֶׁה) עַל שֶׁנָּטַל עֲטָרָה לוֹמַר: ׳וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי׳״ (רש״י במדבר כז ה).

— נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ [שאול מן איכה ה טז], קְרִיאָה נִרְגֶּשֶׁת עַל מוֹת רֹאשׁ־הַמִּשְׁפָּחָה אוֹ עַל מוֹת גָּדוֹל וְנִכְבָּד.

עִטְרָן *, עִיטְרָן ז׳ [ארמית: עִטְרָנָא; ערבית: קַטְרָאן] אֶחָד מִמִּינֵי הַזֶּפֶת אוֹ פְּסָלְתָּהּ אוֹ שְׂרַף־עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ לְמָאוֹר וּלְשִׁמּוּשִׁים אֲחֵרִים: ״אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן (נֵר שֶׁל שַׁבָּת) מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת״ (שבת ב ב). ״מָשַׁח לִכְבוֹד הַיּוֹם אֶת זוּג מַגָּפָיו בְּעִטְרָן״ (ביאליק, מאחורי ח). — [עִטְרַן־]

עִטֹּרֶת °, עִיטוֹרֶת נ׳ [מן עטר, עִטֵּר] צִיּוּר קָטָן אוֹ קִשּׁוּט שֶׁל אוֹת לְשֵׁם עִטּוּר רֹאשׁ פֶּרֶק אוֹ סִיּוּמוֹ בְּסֵפֶר (Vignette). — [עִטֹּרֶת־, עִטָּרְתּוֹ, עִטּוֹרוֹת]

עֲטֹרֶת נ׳ [ראה עֲטָרָה] סְמִיכוּת מִן ׳עֲטָרָה׳ [בספרות המאוחרת ובשירה לפעמים גם בנפרד]: ״הוּא לֹא יָשִׂים לֹא זֵר דַּפְנָה וְלֹא עֲטֹרֶת״ (חומסקי, אזוב 73).

עטש [ארמית: עֲטַשׁ; ערבית: עַטַשׁ; במקרא רק בשם עֲטִישָׁה, ראה ערך זה]

~ פָּע׳ **עָטַשׁ** * פ״ע 1, זוֹרֵר, פָּרְצָה מִנְּחִירָיו בְּרַעַשׁ רוּחַ מְלֻוָּה רְסִיסֵי־אֲוִיר: ״אָדָם עוֹטֵשׁ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: חַיִּים טוֹבִים״ (ילמדנו, ויהי כי זקן). 2 [בלשון נקיה] הֵפִיחַ: ״הָעוֹטֵשׁ בִּתְפִלָּתוֹ סִימָן רַע לוֹ״ (ירושלמי ברכות ו ד). — [לַעֲטֹשׁ, עוֹטֵשׁ, יַעֲטֹשׁ]

~ פִּע׳ **עִטֵּשׁ** * פ״ע עָטַשׁ, זוֹרֵר: ״רָאִיתִי אֶת רַבִּי מְפַהֵק וּמְעַטֵּשׁ וְנוֹתֵן יָדָיו עַל פִּיו״ (ירושלמי ברכות ו ד). ״זֶה גּוֹהֵק וְזֶה פּוֹהֵק וְזֶה מְעַטֵּשׁ וְאֵין דּוֹבֵר דָּבָר״ (מגדלי מו״ס, רנו). הַמְצֻנָּן אוֹ הַמְנֻזָּל מַרְבֶּה עַל־פִּי־רֹב לְעַטֵּשׁ. — [לְעַטֵּשׁ, מְעַטֵּשׁ, יְעַטֵּשׁ]

~ הִת׳ **הִתְעַטֵּשׁ** *, 1, עָטַשׁ, עִטֵּשׁ, פָּרְצָה מִנְּחִירָיו רוּחַ פִּתְאֹם מְלֻוָּה רְסִיסֵי־רִיר: ״גּוֹהֵק וּפוֹהֵק וְנִתְעַטֵּשׁ״ (ברכות כד). ״מַרְפֵּא לָאָדָם הַמִּתְעַטֵּשׁ, שֶׁרְגִילִים לוֹמַר: אָסוּתָא!״ (רש״י ברכות נג.). ״מִיָּד נִתְעַטֵּשׁ פִּיבְקָה בַּעַל־הַמָּלוֹן״ (ביאליק, יום הששי ו). הַמִּתְעַטֵּשׁ עוֹנִים לוֹ: ״רְפוּאָה וְחַיִּים!״ אוֹ ״אָסוּתָא!״ 2 [בלשון נקיה] הֵפִיחַ, הוֹצִיא נְפִיחָה: ״הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנִתְעַטֵּשׁ, מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הָרוּחַ וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל״ (ברכות כד:). — [לְהִתְעַטֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱטִישׁ** ^ פ״י גָּרַם לְעִטּוּשׁ, גֵּרָה אֶת הַנְּחִירַיִם עַד כְּדֵי עִטּוּשׁ: ״הָרוֹפֵא שֶׁיִּתֵּן בְּיַד הַחוֹלֶה תַּפּוּחַ מֻרְקַחַת... לְהַעֲטִישׁוֹ״ (אברבנאל, בראשית, ויטע). ״הָאָבָק הֶעֱטִישׁ אֶת הָאַף״ (ברש, א 151). טַבַּק־הֲרָחָה מַעֲטִישׁ. גַּז מַעֲטִישׁ. — [לְהַעֲטִישׁ, מַעֲטִישׁ, יַ־]

עַטְשִׁי! ° מ״ק [מן עטש, ובחיקוי לקול המתעטש] קוֹל הָעִטּוּשׁ: ״פָּרַץ (הָעִטּוּשׁ) הַחוּצָה בְּגַעַשׁ מָתוֹק וְחָמוּץ כְּאֶחָד: עַטְשִׁי! וְשׁוּב: עַטְשִׁי! וְעוֹד הַפַּעַם: עַטְשִׁי!״ (ביאליק, שור אבוס ב).

עַטֶּשֶׁת ° נ׳ [מן עטש] מַחֲלַת הָעִטּוּשׁ, הֶתְקֵף שֶׁל עִטּוּשִׁים רַבִּים: ״וְאֶחָד שֶׁאֲחָזַתּוּ עַטֶּשֶׁת פִּתְאוֹם בְּקוֹל עַז וּמַבְהִיל״ (יזהר, צקלג 395). — [עַטֶּשֶׁת־]

עִי ז׳ [אולי מן עוה; קיצור מן עֲוִי] 1, תֵּל־חֳרָבוֹת, גַּל שֶׁל מַפֹּלֶת, עֲרֵמָה שֶׁל אַבְנֵי־מַפֹּלֶת: ״בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ... שָׂמוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים״ (תהלים עט א). ״נוֹדֵד בֵּין עִיֵּי חֳרָבוֹת״ (ביאליק, הרהורי). 2 ^ [בהשאלה] גַּל הַקֶּבֶר: ״שׁוֹכֵן בֵּית סָפוּן בְּאֶרֶז מָחָר תִּשְׁכֹּן בְּעִיִּים״ (הנגיד, בן־קהלת 145). — [עִי־, עִיּוֹ, עִיְּכֶם; עִיִּים, עִיֵּי־]

ע״י ר״ת 1, עַל־יַד. 2, עַל־יְדֵי. 3, עֵין־יַעֲקֹב.

ע״י קיצור: עַיִן.   **עיב**, ראה עוב.

עיבוד ר׳ עִבּוּד	עיבור ר׳ עִבּוּר	עיגוב ר׳ עִגּוּב
עיבוט ר׳ עִבּוּט	עיבוש ר׳ עִבּוּשׁ	עיגול ר׳ עִגּוּל
עיבוי ר׳ עִבּוּי	עיבות ר׳ עִבּוּת	עיגון ר׳ עִגּוּן

עִיד * ז׳ [ערבית: עִיד חג; ובשיבוש־הגייה של אֵיד] חַג שֶׁל נָכְרִים, בְּיִחוּד חַג שֶׁל עוֹבְדֵי־אֱלִילִים: ״לִפְנֵי עִידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן״ [עבודה זרה א א, לפי אחת הגירסות]. — [עִיד־, עִידוֹ; עִידִים, עִידֵי־]

עידוד ר׳ עִדּוּד	עידור ר׳ עִדּוּר	
עידוי ר׳ עִדּוּי	עידי ר׳ עִדִּי	עידכון ר׳ עִדְכּוּן
עידון ר׳ עִדּוּן	עידית ר׳ עִדִּית	עידן ר׳ עִדָּן

עִיָּה ^, עִיַּת ^ נ׳ [צורת־משנה של עִי] עִי, תֵּל־חֳרָבוֹת: ״רָאָה גּוֹרָל אִוִּיתָהּ הוּשַׂם לְעִיַּת״ (קליר, איכה תפארתי, לט׳ באב).

עיה״ק ר״ת עִיר־הַקֹּדֶשׁ.   **עיה״ת** ר״ת עֲשֶׂרֶת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה.

עיוה״כ ר״ת עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים.

עִיּוּט ° ז׳ [מן עיט, עָט] הִשְׂתָּעֲרוּת, הִתְנַפְּלוּת: ״עִיּוּט אֶל שָׁלָל״ (רוקח, שחר 36). — [עִיּוּט־]

עיווי ר׳ עִוּוּי	עיוור ר׳ עִוֵּר	
עיוול מ׳ עִוּוּל	עיוורון ר׳ עִוָּרוֹן	עיוות ר׳ עִוּוּת

עיו״ט ר״ת עֶרֶב יוֹם־טוֹב.   **עיו״כ** ר״ת עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר.

עִיּוּן * ז׳ [מן עין, עִיֵּן] 1 ^, שִׂימַת־עַיִן, הִתְבּוֹנְנוּת, קְרִיאָה בָּעֵינַיִם בִּלְבַד, בְּלֹא הַשְׁמָעַת קוֹל: ״עִיּוּן בִּסְפָרִים וְהַתְמָדַת הַלִּמּוּד

וְהַגִּרְסָא בָּהֶם״ (תיקון מידות הנפש יא). עִיּוּן בְּסֵפֶר בְּשָׁעוֹת־הַפְּנַאי. עִיּוּן בְּעִתּוֹנִים 2 ˖. בִּינָה בְּדָבָר, נְתִינַת הַדַּעַת וְהִתְעַמְּקוּת בְּדְבַר־מָה: ״וְזֶה עִיּוּן דַּק מְאֹד וַהֲבִינֵהוּ״ (מורה נבוכים, א ס). עִיּוּן וּמֶחְקָר. עִיּוּנֵי לָשׁוֹן וְסִגְנוֹן. קָרָא בַּסֵּפֶר בְּעִיּוּן רַב. 3 °, אִזּוּן, הֲבָאָה לִידֵי שִׁוְיוֹן־מִשְׁקָל: עִיּוּן כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם. עִיּוּן הַנֶּשֶׁק. — [עִיּוּן־, עִיּוּנִים, ־נֵי־]

— בְּעִיּוּן ˖, בְּרִכּוּז הַמַּחְשָׁבָה, בְּהִתְבּוֹנְנוּת מַעֲמִיקָה: ״לְדָבְקָה בַּה׳ אֱלֹהֵינוּ כִּי אֲעַיֵּן בְּעִיּוּן הַדַּעַת״ (יוסיפון, שנח). קָרָא אֶת הַסֵּפֶר בְּעִיּוּן.

— עִיּוּן־תְּפִלָּה *, תְּפִלָּה מִתּוֹךְ כַּוָּנָה: ״הַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְעִיּוּן תְּפִלָּה״ (שבת קכז.).

— סִפְרֵי־עִיּוּן °, סְפָרִים הָעוֹסְקִים בְּנוֹשְׂאִים הַדּוֹרְשִׁים רִכּוּז הַמַּחְשָׁבָה (סִפְרֵי־פִילוֹסוֹפְיָה, סִפְרֵי־מַדָּע וְכוּ׳).

— צָרִיךְ עִיּוּן ˖, עֲדַיִן לֹא מֻצָּה, יֵשׁ עוֹד לַחְקֹר בּוֹ וְלָתֵת אֶת הַדַּעַת עָלָיו: ״וּלְעֵיל אָמְרִינָן עַל אָבִיו וְאִמּוֹ קוֹרֵעַ לְעוֹלָם, וְצָרִיךְ עִיּוּן״ (תוספות מועד קטן כד.). הַדָּבָר צָרִיךְ עִיּוּן.

— בַּעַל־עִיּוּן ˖, חָכָם וְחוֹקֵר: ״וּכְבָר הִגִּיעַ הַמַּאֲמָר בַּאֲנָשִׁים מִבַּעֲלֵי הָעִיּוּן״ (מורה נבוכים, א נא).

עִיּוּנִי ˖ ת׳ [מן עיון] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הָעִיּוּן, מֻפְשָׁט, תֵּיאוֹרֶטִי, הֵפֶךְ מִן ׳מַעֲשִׂי׳: ״תַּכְלִית הַהַצְלָחָה לָאָדָם אֵינֶנָּה כִּי אִם הַמַּדָּע הָעִיּוּנִי״ (כוזרי, ד יט). ״הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי יֵחָלֵק לְשֵׂכֶל מַעֲשִׂי וּלְשֵׂכֶל עִיּוּנִי״ (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ג). ״וְאֵלּוּ הַפְּעֻלּוֹת מֵהֶן מַעֲשִׂי וּמֵהֶן עִיּוּנִי״ (שמונה פרקים לרמב״ם, א). ״פִּינְסְקֶר הָיָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הֶעֱמִיד אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל יְסוֹדוֹת עִיּוּנִיִּים בְּרוּרִים״ (אחד העם, קסח). עֲבוֹדַת אִישׁ־הַמַּדָּע עֲבוֹדָה עִיּוּנִית הִיא. גִּישָׁה עִיּוּנִית לַנּוֹשֵׂא. — [עִיּוּנִית, עִיּוּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עִיּוּנִיּוּת ° נ׳ [מן עיוני] הַפְשָׁטָה, כִּוּוּן עִיּוּנִי: ״כִּמְחָאָה חַיָּה וְקִיצוֹנִית כְּנֶגֶד הָעִיּוּנִיּוּת שֶׁלָּנוּ״ (סוקולוב, במראות 99). הַרְצָאָתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר הִצְטַיְּנָה בְּעִיּוּנִיּוּת יְתֵרָה. — [עִיּוּנִיּוּת־]

עִיּוּף ˖ ז׳ [מן עיף] הוֹגָעָה, גְּרִימַת עֲיֵפוּת: ״אַיֶּלֶת אִוּוּי תְּשׁוּקוֹת לַחֲלוֹחַ עִיּוּף שׁוֹקְקוֹת״ (אור ישע, יוצר א׳ פסח). ״וְלֹא נִתְעַלֵּף — לְשׁוֹן עִיּוּף״ (רבינו גרשום חולין ג:). עִיּוּף הַגּוּף בַּעֲבוֹדָה מְאַמֶּצֶת. עִיּוּף הַמֹּחַ. — [עִיּוּף־]

עִיּוּר ° ז׳ [מן עיר; ראה גם עיר, עִיֵּר] הֲפִיכָה לְעִיר, אוּרְבָּנִיזַצְיָה, הַעֲבָרָה מֵחַיֵּי כְּפָר לְחַיֵּי עִיר: תַּהֲלִיךְ שֶׁל עִיּוּר בָּאֵזוֹר הַכַּפְרִי. — [עִיּוּר־]

ע״ז ר״ת עַל־יְדֵי זֶה.	עיזוב ר׳ עָזוּב
עיזבון ר׳ עִזָּבוֹן	עיזוז ר׳ עָזוּז
עיזה ר׳ עִזָּה	עיזוק ר׳ עָזוּק

עיט (1/32)

א. **עַיִט** ז׳ [אולי קרוב לערבית: עַיָּט צווח; וראה להלן עיט]
1 °, סוּג שֶׁל עוֹפוֹת דּוֹרְסִים גְּדוֹלִים מִמִּשְׁפַּחַת הַבַּזִּים (Aquila). מְקוֹרוֹ הֶחָזָק שֶׁל הָעַיִט כָּפוּף בְּקָצֵהוּ וְחַד מְאֹד, עֵינָיו גְּדוֹלוֹת, כְּנָפָיו אֲרֻכּוֹת וּגְדוֹלוֹת, מְעוּפוֹ מָהִיר, חָזָק וּמַתְמִיד. צִפָּרְנֵי רַגְלָיו אֲרֻכּוֹת וּכְפוּפוֹת מְאֹד. סִימָן אָפְיָנִי לָעֵיטִים הוּא כִּסּוּי נוֹצוֹתֵיהֶם הַמַּגִּיעַ בְּרַגְלָם עַד לָאֶצְבָּעוֹת. רַבִּים מִמּוֹשְׁלֵי אֵירוֹפָּה הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּתַבְנִית הָעַיִט כְּסֵמֶל לְכֹחַ וּגְבוּרָה וְטָבְעוּ אֶת צוּרָתוֹ עַל דִּגְלֵיהֶם, מַטְבְּעוֹתֵיהֶם וְחוֹתְמֵיהֶם (בַּסִּפְרוּת וּבִלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר נִקְרָא עוֹף זֶה בְּטָעוּת ״נֶשֶׁר״). 2 [במקרא] שֵׁם כּוֹלֵל לְעוֹפוֹת דּוֹרְסִים שׁוֹנִים (אוּלַי עַל־שׁוּם שֶׁהֵם עָטִים עַל הַטֶּרֶף): ״וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים״ (בראשית טו יא). ״לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה״ (יחזקאל לט ד). — [עֵיט־, עֵיטִים, עֵיטֵי־]

— עֵיט־הַיָּם °, סוּג שֶׁל דְּגֵי־יָם בַּעֲלֵי גּוּף מָאֳרָךְ וּפָחוּס בִּצְדָדִים (Sciaena aquila). צִבְעָם לָבָן־כַּסְפִּי נוֹצֵץ. עֵיטֵי־הַיָּם הֵם שְׂחִיָּנִים זְרִיזִים הַחַיִּים עַל הַטֶּרֶף, מִתְגּוֹדְדִים בִּלְהָקוֹת בְּקִרְבַת חוֹפֵי אַרְצֵנוּ. עֵיט־הַיָּם הוּא מִדְּגֵי־הַמַּאֲכָל הַמְּצוּיִים בְּיוֹתֵר בְּשׁוּקֵי הָאָרֶץ, הוּא יָדוּעַ בִּשְׁמוֹ הָעַרְבִי ״מוּסְקָאר״. — [עֵיטֵי־הַיָּם]

עיט-הים (1/18)

— עַיִט צָבוּעַ [על־פי ירמיה יב ט: ״הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי?״ ולפי הפירוש הרווח — עוף טורף שנוצותיו צ ב ע ו נ ו ת בדמות צפור־שיר תמימה; פירוש סביר אחר: עוף בעל א צ ב ע ו ת לדריסה] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְרָשָׁע וּלְנוֹכֵל הַמַּעֲמִיד פְּנֵי צַדִּיק וָתָם [הכינוי נתקבל ביחוד לאחר פרסום הרומן של אברהם מאפו ״ע י ט צ ב ו ע״ שבו תואר טיפוס מובהק של רשע מתחסד]

ב. **עַיִט***, **עַיְיט** ז׳ [אולי קרוב אל עטה] צִיצִית, גְּדִיל, פִּיף: ״עַיִט שֶׁל צֶמֶר שֶׁנְּתָנוֹ בְּפִשְׁתָּן״ (תוספתא כלאים ה כ). — [עֵיט־, עֵיטִים, עֵיטֵי־]

עִיט, עוּט [אולי קרוב לערבית: עַיַּט צווח; ואולי גזור מן א. עַיִט]

~ פָּע׳ עָ ט פ״ע 1, הִשְׁתָּעֵר, הִתְנַפֵּל, חָשׁ כָּעַיִט עַל טַרְפּוֹ: ״וַיַּעַט הָעָם אֶל־הַשָּׁלָל״ (שמואל א יד לב). ״עָלָיו אֶחָד מִמַּלְאֲכֵי הַחַבָּלָה יָעִיט״ (שמעוני, הגיבור 233). ״וְכִי מְעַטִּים כָּאן עָטִים לֶחָמָס?״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 321). ״שִׁמְרוּ אֵפוֹא, אַחִים אוֹגְרֵי הַבָּר, לְיוֹם מָצוֹר, יָעוּט אוֹיֵב וָצָר״ (בן־אמתי, אספי 15). חֵיל הֶחָלוּץ עָט אֶל קְצֵי הָאוֹיֵב. 2 [בהשאלה] תָּקַף, נָהַג בְּגַסּוּת: ״הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ וַיַּעַט בָּהֶם״ (שמואל א כה יד). — [לָעִיט, לָעוּט; עָט, עָטָה; יָעִיט, וַיַּעַט]

עִיטָה ° נ׳ [מן עיט] 1, הִתְנַפְּלוּת, הִשְׁתָּעֲרוּת. 2 [בצבא] זִנּוּק אֶל הָאוֹיֵב בִּקְרָב פָּנִים־אֶל־פָּנִים. — [עִיטַת־, עִיטוֹת]

עיטוף ר׳ עָטוּף	עיטוש ר׳ עָטוּשׁ	
עיטור ר׳ עָטוּר	עיטרן ר׳ עִטְרָן	עייפות ר׳ עֲיֵפוּת
עיטורת ר׳ עֲטֶרֶת	עייף ר׳ עַיֵּף; עָיֵף	עיירה ר׳ עֲיָרָה

ע״כ ר״ת 1, עַל־יְדֵי־כָךְ. 2, עֶרֶב יוֹם־כִּפּוּר.

עיכוב, ראה עִכּוּב. **עיכול**, ראה עִכּוּל. **עיכור**, ראה עִכּוּר.

ע״ל ר״ת עַיֵּן לְעֵיל.

עִיל [ארמית, בניין פַּעַל מן עול] הִכְנִיס [רווח במימרה הארמית:]

— עַיֵּל פִּילָא בְּקוּפָא דְמַחֲטָא* [על־פי בבא מציעא לח:], הִכְנִיס פִּיל בְּקוֹף שֶׁל מַחַט, כְּלוֹמַר יִשֵּׁב דְּבָרִים בְּדֹחַק, בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּבֵּר [מכאן השימוש בפועל עִיל גם בצורות עבריות:]

~ פִּע׳ עִ יֵּ ל ° פ״י הִכְנִיס, הִשְׁחִיל: ״וּכְבְקוּפָה שֶׁל מַחַט עִיְּלָה, כְּאֵת הַפִּיל, אֶת פֶּסֶק־הַהֲרִיגָה״ (אלתרמן, אחרי התקופה). ״מִיָּד עִיְּלוּ

מקלותיהם בחוריה (של הכוורת) ונשאוה" (שלונסקי, תר' טיל 42). "אחרת היא אם אפיק 'חמר' ואעיל במקומה את המשג המוחשי 'ארץ'" (ברדיצ'בסקי, מאמרים סד). "כיצד ממיינים את המכתבים... ומעילים אותם לתיקי הנכנסים" (מגד, חדוה 138). "והתבונן בה שעה שהסדירה לפניה את המלבושים הכהים לסוגיהם ועילה חוט במחט" (איתן, ברקיע 257). — [לעיל, מ־, י־]

~ התפ' **התעיל** °, הכנס, השחל: "שמלת צמר כחלה כהה שתתעיל בשרוך שחור" (טביב, דרך 138). — [להתעיל, מת־, ית־]

עיל *, **על** * ז' [ארמית] מעלה [רווח רק עם ל' השימוש:]

— **לעיל** * תה"פ **1** *, למעלה: "חדא מלעיל וחדא מלרע" [אחד מלמעלה ואחד מלמטה] (ירושלמי בבא בתרא טו ג). **2** °, קודם לכן, לפני כן (בספר או במאמר): הערך "עיט" הגדר לעיל. הנזכר לעיל.

— **מלעיל** ^ [בדקדוק] מלמעלה, מקומה של הנגינה במלים בהברה שלפני האחרונה, למשל: ספר, חוברת (להבדיל מן "מלרע" — מלמטה, כשהנגינה בהברה האחרונה, למשל: שלחן, מנורה).

עילא ר' עלא	**עילה** ר' עלה	**עילון** ר' עלון
עילאי ר' עלאי	**עילוב** ר' עלוב	**עילוי** ר' עלוי
עילג ר' עלג	**עילוג** ר' עלוג	**עילום** ר' עלום

עילום ז' [צורת־משנה של עולם] עולם, נצח: "אשים את שמי לעילום" (דברי הימים ב לג ז).

עילוס ר' עלוס	**עילוץ** ר' עלוץ	
עילוע ר' עלוע	**עילי** ר' עלי	
עילוף ר' עלוף	**עילית** ר' עלית	**עילעול** ר' עלעול

עים ז' [מלה סתומה, המשמעות לפי הענין; ואולי שינוי־נוסח מן עצם; רווח רק עם ב' בכל"ם: בעים] עצם, עז: "והניף ידו על־הנהר בעים רוחו" (ישעיה יא טו). "אילנות ספוגי דם מקלחים בעים" (טשרניחובסקי, שירים 263). "הסערות פורצות כאן תכופות והן גועשות בעים" (שופמן, ג 17). "בעים כחו עלה אריסטוניקוס עצמו" (שמיר, מלך 249).

עימוד ר' עמוד	**עימום** ר' עמום	**עימור** ר' עמור
עימול ר' עמול	**עימוץ** ר' עמוץ	**עימות** ר' עמות

א. **עין** נ' [אוגריתית: ען; אכדית: ênu; ארמית: עינא; ערבית: עין]

עין

1. איבר־הראיה באדם ובבעלי־חיים: "אזן שמעת ועין ראה" (משלי כ יב). "שא־נא עיניך וראה" (בראשית יג יד). **2**. מראה, דבר הנראה לעין: "וכסה (הארבה) את־עין הארץ" (שמות י ה). **3**. תאר, גון: "והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח" (במדבר יא ז). **4** * [בהשאלה] כנוי לחור עגל בכלי הדומה לעין: "השרץ שנמצא בעין של תנור, בעין של כירה" (כלים ח ז). עין של מחט. **4** °. נצן או פקע שבצמח: עינים בתפוח־אדמה. עין בשתיל הרך. **5** ° [בסריגה] לולאה, עניבה הנכרכת על הצנורה (מחט־הסריגה).

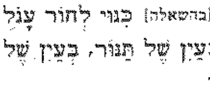

עין בסריגה

[וראה עוד שאר ההוראות וצירופי־המלים להלן] — [עין־, עיני; עינים, עיני־, עיניו]

— **עין חדה** °, מבט חודר, הסתכלות טובה.

— **עין טובה** *, נדיבות, יחס של רצון וטוב־לב לאחרים, חסר־קנאה בהצלחת הזולת: "איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם?... עין טובה" (אבות ב ט). "מקבל את הכל בלב קל ובעין טובה" (בורלא, עקביה 29). [ההיפך: עין רעה *]

— **עין בלתי־מזוינת** °, ראיה טבעית ופשוטה (ללא משקפת או מגדלת): "סימני חייו החיצוניים, הגלויים גם לעין בלתי מזוינת" (ויסלבסקי, תר' בעולם 109).

— **עין יפה** *. **1** *, רחב־לב, הפך מן 'עין רעה': "שעור תרומה, עין יפה — אחד מארבעים... והבינונית — מחמשים, והרעה — מששים" (תרומות ד ג). "לפתח ידו בעין יפה לאכרים" (אחד העם, רכא). "ארוחת־הערב... נערכה בעין יפה" (ביאליק, איש הסיפון). "היה עושה זאת... בעין יפה וביד רחבה" (ברקוביץ, הראשונים מח). **2** °, רצון, אהדה: הנני מביט בעין יפה על מעשהו.

— **עין צרה** °. קנאה, יחס שלילי להצלחת הזולת: "עינה של אשת אבי היתה צרה באורחים כמוני" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ד). "מי שמקנא בי ועינו צרה בשלי אל יראה טוב בשלו" (ברקוביץ, תר' טוביה סג).

— **עין רעה** *, **עין הרע** *. **1** *, צרות עין, יחס של קנאה באחרים: "איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם?... עין רעה" (אבות ב ט). "עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם" (אבות ב יא). **2** °, יחס שלילי, אי־הסכמה: הנני מביט בעין רעה על התנהגותו. **3** *. מבט רע מתוך קנאה, שיש בו, לפי האמונה, כדי לפגע ולהזיק: "זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם" (ברכות כ.). האשה נתנה בו עין רעה. [מכאן:]

— **בלי עין רעה** °. **בלי עין הרע** °. בטוי עממי רווח בפי אדם המביע דברי התפעלות מיפיו, מחכמתו, מגדלתו, מהצלחתו וכו' של פלוני, כאומר: לא דברתי כן, חלילה, מתוך קנאה וצרות־עין, ולפיכך אין לחשש שמא ינזק על־ידי־כך: "בחור שכמותו, בלי עין הרע, בחור של מהרש"א" (בן־ציון יט). "עשירים הם בלא עין הרע" (ברקוביץ, תר' חיי קז).

— **בעין** * תה"פ **1** ^, במציאות, במזמן: "דכיון דישנו (שכיון שהכסף ישנו) בעין נוטל כל אחד כחשבון שהטיל" (רש"י כתובות צג:). "הוא מוציא שטר־חוב על נכסי לשון שבעין ושבראוי" (קלצקין, כתבים 164). כל החמר נמצא בעין. **2** *. כמות שהוא, בצורתו המדיקת ללא שנוי: "כל גזלה שהיא בעינה ולא שנה אותה מבריתה" (תוספתא בבא קמא י ד). "ראשי לפתות שלקן, אם בעינן הן אומר עליהן בורא פרי האדמה" (ירושלמי ברכות י א).

— **כעין־**, כמראה, כמו, כגון: "והמן כזרע־גד הוא ועינו כעין הבדלח" (במדבר יא ז). "כעין החרדל" (טהרות ח ח). "אי אתה דן אלא כעין הפרט" (זבחים ד:). "אחוש מדקרות כעין מדקרות מחט" (ביאליק, תקות).

— **מעין־** *, בדומה ל־, שיש בו מקצת מן־, כמין־: "מברך על הרעה מעין הטובה" (ברכות ט ג). "צריך להזכיר מעין המארע" (ירושלמי ברכות יא ג). "ברכה מעין שבע" (בתפילת ליל שבת).

– עֵין־דֵּעָה˚, עֵין־לֵב˚ יְדִיעָה וַהֲבָנָה: "חֵקֶר מִלָּיו בְּעֵין דֵּעָה" (הגגיד, בן-משלי 70). "רָאֵה תָּמִיד בְּעֵין לִבְּךָ" (הגגיד, בן-משלי 304).

– עַיִן בְּעַיִן, 1. בִּרְאִיָּה שֶׁל מַמָּשׁ, בְּחוּשׁ, בְּפֹעַל: "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה׳ צִיּוֹן" (ישעיה נב ח). 2. פָּנִים אֶל פָּנִים: "כִּי־אַתָּה ה׳ בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה, אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה׳" (במדבר יד יד). "וְאַתָּה הֲלֹא רָאִיתָ עַיִן בְּעַיִן בְּכָל מַכּוֹתַי הַגְּדוֹלוֹת" (ביאליק, תר׳ קישוט סה). "אָכֵן רוֹאֶה אֲנִי עַיִן בְּעַיִן מָה הֵם עֲסָקֶיךָ שָׁם" (ברקוביץ, תר׳ מנחם כד). 3*. בְּדִיּוּק, בְּאֹפֶן שָׁקוּל: "הָיָה שׁוֹקֵל עַיִן בְּעַיִן" (בבא בתרא ה יא).

– עַיִן תַּחַת עַיִן [בהשאלה מן שמות כא כד], מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ.

– כִּלְאַחַר־עַיִן°, לֹא בְּעִיּוּן רַב, בְּרִפְרוּף, בְּאֹפֶן שִׁטְחִי: "נִגְלָה עָלָיו פִּתְאֹם זָקֵן אוֹ בָּחוּר וּמַבִּיט בְּסִפְרוֹ כִּלְאַחַר־עַיִן" (עגנון, כלה קלא).

– בָּבַת־עַיִן, ראה ערך בָּבָה.

– בְּהִיר־עַיִן°, הָרוֹאֶה הַכֹּל בִּבְהִירוּת וּנְכוֹנָה: "דּוֹרֵךְ בִּשְׁבִילוֹ הַמְיֻחָד, בְּהִיר־עַיִן וְתַקִּיף" (ביאליק, לאחד העם).

– גַּלְגַּל־הָעַיִן* [על-פי בכורות ו ח] עִגּוּל־הָעַיִן, הָעַיִן בִּשְׁלֵמוּתָהּ.

– הַעֲלָמַת־עַיִן°, הִתְעַלְּמוּת מִדָּבָר, הֱיוֹת כְּלֹא־רוֹאֶה: "יָפָה עָתָה לְאַבָּא הַשְּׁתִיקָה וְהַעֲלָמַת־הָעַיִן" (ביאליק, החצוצרה ב).

– הֶרֶף־עַיִן*, רֶגַע קַל, כְּדֵי נִפְנוּף עַפְעַף־הָעַיִן: "בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת כְּהֶרֶף עַיִן" (ברכות ב.). הַמְתֵּן נָא לִי, כְּהֶרֶף־עַיִן אָשׁוּב.

– טְבִיעוּת־עַיִן* (שבת קיד.), טְבִיעַת־עַיִן* (רש״י בבא מציעא יט.). תְּפִיסַת הַדְּבָרִים הָאָפְיָנִיִּים שֶׁל מַשֶּׁהוּ עַל־יְדֵי רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד, כֹּשֶׁר הַבְחָנָה מִמַּבָּט רִאשׁוֹן: "טְבִיעַת־עַיִן נִתְּנָה בּוֹ לִתְפֹּשׂ כָּל פְּגִימָה דַקָּה" (ביאליק, אריה ה). [וראה עוד ערכים טְבִיעָה, טְבִיעוּת]

– טוֹב־עַיִן, נְדִיב־לֵב, הָרוֹצֶה בְּכָל לֵב בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: "טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ" (משלי כב ט).

– טוֹבַת־עַיִן*. 1°, נְדִיבַת־לֵב. 2*, נְדִיבוּת־לֵב, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וְטוֹבָה לַאֲחֵרִים: "מֹשֶׁה נָהַג בָּהּ טוֹבַת־עַיִן" (נדרים לח.).

– לְמַרְאִית־עַיִן°, 1. כִּלְפֵּי חוּץ, רַק כְּדֵי לְהֵרָאוֹת כָּךְ בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת. 2. לִכְאוֹרָה, מִתּוֹךְ סְקִירָה מְרַפְרֶפֶת רִאשׁוֹנָה: [ראה עוד ערך מַרְאִית]

– לְכָל מְלֹא הָעַיִן°, עַד כַּמָּה שֶׁהָרְאִיָּה יְכוֹלָה לְהַקִּיף: "מִקְשָׁאוֹת יְרֻקּוֹת... שְׁטוּחוֹת לְכָל מְלֹא הָעַיִן" (ביאליק, מאחורי ו).

– כְּלוֹ עַיִן°, הוּא מִסְתַּכֵּל בִּמְתִיחוּת רַבָּה: "כְּלִי עַיִן הִסְתַּכַּלְתִּי דוּמָם אֶל הוֹד פְּנֵי אֵל" (כהן, שירים ז).

– מַרְאִית־הָעַיִן* (שביעית ג ד), ראה ערך מַרְאִית*.

– סְקוּר־עַיִן° [על-פי שְׁקוּר־עַיִן, ראה להלן], הֲצָצָה מְהִירָה וַחֲטוּפָה: "הִצְלִיף בּוֹ הֶרְצְל סְקוּר־עַיִן כִּמְבַטֵּל וְאוֹמֵר" (ליפסון, מדור 26).

– צַר־עַיִן*, מְקַנֵּא, מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִרְאוֹת בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: "אֲפִילוּ עוֹפוֹת מַכִּירִין בְּצָרֵי עַיִן" (סוטה לח:).

– צָרוּת־עַיִן˚, קִנְאָה, אִי־רָצוֹן לִרְאוֹת בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: "וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת־עַיִן" (וידוי ליום-כיפור).

– קְצַר־עַיִן˚, מִי שֶׁרְאִיָּתוֹ לָקְתָה מֵרֹב צְפִיָּה: "וְנִשְׁאַרְתִּי קְצַר־עַיִן לְהַבִּיט (אֶל הַשֶּׁמֶשׁ)" (גבירול, א 16).

– רַע־עַיִן, צַר־עַיִן, רַע־לֵב, מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִרְאוֹת בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: "אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן" (משלי כג ו).

– שִׂימַת־עַיִן°, מַבָּט חוֹדֵר, הִתְבּוֹנְנוּת רַבָּה: "הַקְּצִינִים... עָקְבוּ בְּשִׂימַת־עַיִן אַחֲרֵי הִלּוּכָהּ הַקַּלִּיל" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 103).

– שִׂקּוּר־עַיִן˚, רְמִיזוֹת לִדְבָרִים בִּלְתִּי־מוּסָרִיִּים: "וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר־עָיִן" (תפילת יום-כיפור).

– שְׁתוּם־עַיִן [על-פי אחד הפירושים לדברי בלעם: "נְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן", במדבר כד ג] עִוֵּר בְּעַיִן אַחַת: "וְחַיָּט מַטְלִיא שְׁתוּם־הָעַיִן" (ביאליק, מי יודע).

– עֵינַיִם כְּבוּיוֹת°, עֵינַיִם שֶׁרְאִיָּתָן חַלָּשָׁה, שֶׁחָסֵר בָּהֶן זֹהַר: "תִּרְאֶינָה עֵינֵי הַכְּבוּיוֹת אֶת פָּנֶיךָ" (קרליבך, הודו 194).

– בְּעֵינַיִם כָּלוֹת°, בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם, בְּקֹצֶר־רוּחַ: "בְּעֵינַיִם כָּלוֹת אֲנִי מְחַכֶּה עַד לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו).

– בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת° [בהשאלה] בְּלֹא לַחְשֹׁב עַל הַתּוֹצָאוֹת, לְלֹא שֶׁמֶץ־הִסּוּס: "בֶּן־אָדָם זֶה... קָנָה אֶת לִבִּי בְּבַת אַחַת, עַד כִּי מָסַרְתִּי עַצְמִי בְּיָדוֹ בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת" (ברקוביץ, א רכד). [ולהיפך:]

– עֵינַיִם עֲשֵׁשׁוֹת˚, עֵינַיִם חֲלוּשׁוֹת [ראה ערך עָשֵׁשׁ]

– בְּעֵינַיִם פְּקוּחוֹת° [בהשאלה] בִּרְאִיָּה מְפֻקַּחַת שֶׁל הַמַּצָּב וְהַמְּצִיאוּת.

– עֵינַיִם קָמוֹת° [על-פי שמואל א ד טו, בשינוי משמעות] עֵינַיִם מַבִּיעוֹת חֲרָדָה אוֹ תִּמָּהוֹן רַב: "הָיָה מַבִּיט בְּעֵינַיִם קָמוֹת עַל דֻּגְמָאוֹת נַעַל" (שניאור, סיפורים ד). "פָּתַח שְׁתֵּי עֵינַיִם קָמוֹת" (שזר, כוכבי 57).

– עֵינַיִם רַכּוֹת, עֵינַיִם חַלָּשׁוֹת וְחוֹלָנִיּוֹת: "וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת" (בראשית כט יז).

– עֵינַיִם רָמוֹת, כִּנּוּי לְגַאֲוָתָן וּלְיָהִיר: "וְעֵינַיִם רָמוֹת תַּשְׁפִּיל" (תהלים יח כח).

– אֲחִיזַת־עֵינַיִם*, 1*, מַעֲשֵׂה־לְהָטִים, הַצָּגַת דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בַּמְּצִיאוּת וְהַמְיֻסָּדִים בְּעִקָּרָם עַל הַטְעָיַת חוּשׁ־הָרְאִיָּה (סנהדרין סז:). 2° [בהשאלה] רַמָּאוּת, הוֹנָאָה, הַטְעָיָה (בְּיִחוּד עַל־יְדֵי נִפּוּחַ דָּבָר וְתֵאוּרוֹ הַמֻּפְרָז).

– בְּאַרְבַּע עֵינַיִם°, פָּנִים אֶל פָּנִים, בְּאֵין שְׁלִישִׁי אִתָּם: פְּגִישַׁת שְׁנֵי הַנְּשִׂיאִים בְּאַרְבַּע עֵינַיִם.

– בָּתֵּי־עֵינַיִם°, מִשְׁקָפַיִם: "הוּא מַבִּיט בָּנוּ מִתּוֹךְ בָּתֵּי־עֵינָיו בְּחִבָּה גְּמוּרָה" (עגנון, אורח 378). "נִקַּח־נָא בָּתֵּי־עֵינַיִם וְנְעַיֵּן עַיֵּן הֵיטֵב בְּאוֹצְרוֹתֵינוּ" (שלונסקי, תר׳ קולא 17). "אֲנִי נֶאֱלָץ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ שׁוּב בְּבָתֵּי־עֵינַיִם" (אבן-זהב, שיילוק רכה).

– עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, הוּא רוֹאֶה וּמֵבִין הַכֹּל הֵיטֵב, הוּא יוֹדֵעַ מַה שֶּׁלְּפָנָיו: "הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ" (קהלת ב יד)

– בְּשִׁבְעָה עֵינַיִם [בהשאלה מן זכריה ג ט], בְּעִיּוּן קַפְּדָנִי וּמְדַקְדֵּק, בְּהִתְבּוֹנְנוּת מְעֻלָּה בְּיוֹתֵר: "׳הִבַּטְתִּי בְּשֶׁבַע עֵינַיִם׳, הָיְתָה הַדּוֹדָה מְזָרְזָתָהּ" (ביאליק, מאחורי ג).

— גְּבַהּ־עֵינַיִם, גֵּאֶה, גַּאַוְתָן: ״גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב־לֵבָב אֹתוֹ לֹא־אוּכָל״ (תהלים קא ה).

— גְּלוּי־עֵינַיִם, רוֹאֶה רְאִיָּה בְּהִירָה, מַעֲמִיק לִרְאוֹת: ״נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם״ (במדבר כד ד).

— כִּלְיוֹן־עֵינַיִם, קֹצֶר־רוּחַ, צִפִּיָּה מְמֻשֶּׁכֶת הַגּוֹרֶמֶת סֵבֶל לָאָדָם: ״לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ״ (דברים כח סה). הַהוֹרִים חִכּוּ בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם לְמִכְתָּב מִבְּנָם מִן הַחֲזִית.

— כְּסוּת־עֵינַיִם [בהשאלה מן בראשית כ טז], הַסְוָאָה, כִּסּוּי וּמָגֵן מִפְּנֵי דָּבָר בִּלְתִּי־נוֹחַ.

— מְאוֹר עֵינַיִם. 1. סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, יַחַס שֶׁל רָצוֹן וְחִבָּה: ״מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב״ (משלי טו ל). 2*. כִּנּוּי לְעִוֵּר [על־דרך ״סגי־נהור״ בארמית]: ״אִיכָּא צוּרְבָא מֵרַבָּנָן הָכָא [יש תלמיד־חכם כאן] וּמְאוֹר עֵינַיִם הוּא״ (חגיגה ה:).

— מְאִיר עֵינַיִם. 1. מְאַלֵּף וּמוֹעִיל, מַסְבִּיר וּמַקְנֶה דַּעַת: ״מִצְוַת ה׳ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם״ (תהלים יט ט). 2°. מֵקֵל הַרְבֵּה עַל הָרְאִיָּה אוֹ הַקְּרִיאָה: אוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְאִירוֹת־עֵינַיִם.

— מַחְמַד־עֵינַיִם, דָּבָר אָהוּב בְּיוֹתֵר: ״בֶּן־אָדָם, הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה״ (יחזקאל כד טז).

— מֵי־עֵינַיִם* (תנחומא חוקת א), כִּנּוּי לִדְמָעוֹת.

— מְלֹא עֵינָיו* (קידושין לג.), כָּל הַשֶּׁטַח שֶׁאָדָם יָכוֹל לִרְאוֹת וּלְהַקִּיף בְּעֵינָיו.

— מַרְאֵה עֵינַיִם°, רְאִיָּה בְּחוּשׁ, הִסְתַּכְּלוּת בִּלְתִּי־אֶמְצָעִית: ״טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ״ (קהלת ו ט).

— רְאוּת־עֵינַיִם°, הִסְתַּכְּלוּת וְעִיּוּן בְּדָבָר, שִׁקּוּל־דַּעַת: עֲשֵׂה כִּרְאוּת עֵינֶיךָ. לְפִי רְאוּת עֵינַי, לֹא צָדַקְתָּ בַּדָּבָר.

— רוּם־עֵינַיִם (משלי כא ד), גַּאֲוָה, יְהִירוּת.

— שַׁח־עֵינַיִם, עָנָו, צָנוּעַ, שְׁפַל־בֶּרֶךְ: ״וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ״ (איוב כב כט).

— שִׁפְלוּת־עֵינַיִם^, עֲנָוָה, צְנִיעוּת: ״וַתָּקָם לְפָנָיו בְּשִׁפְלוּת עֵינַיִם וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפָּיִם״ (סהולה, משל 83).

— לְעֵינֵי פְּלוֹנִי־, בְּנוֹכְחוּת פְּלוֹנִי, כְּשֶׁפְּלוֹנִי רוֹאֶה זֹאת: ״לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ״ (בראשית כג יא).

— לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ (שמואל ב יב יא), בְּגָלוּי, בְּפַרְהֶסְיָה.

— אָחַז (אֶחֱז) אֶת הָעֵינַיִם* (על־פי סנהדרין סז:), עָשָׂה מַעֲשֵׂי תַּעְתּוּעִים מִבְּלִי שֶׁיַּבְחִינוּ בָּהֶם; עָשָׂה מַעֲשֵׂי רַמָּאוּת בִּלְהָטָיו.

— עֵינָיו יָצְאוּ מֵחוֹרֵיהֶן°, לָטַשׁ עֵינָיו (מִפַּחַד, מִתִּמָּהוֹן וְכַדּוֹמֶה): ״בְּשָׂרוֹ שֶׁל ר׳ לִיפָּא סָמַר מִפַּחַד וְעֵינָיו יָצְאוּ מֵחוֹרֵיהֶן״ (ביאליק, יום השישי ד).

— עֵינָיו תְּלוּיוֹת לְ־^, הוּא מְצַפֶּה בְּכִלְיוֹן־עֵינַיִם: ״כִּי לְךָ לְבַד עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת״ (מידת הרחמים, נעילה). ״וְלִרְאוֹתָם הֲכִי עֵינַי כְּעֵינֵי עֲרוּגוֹת אֶל יְדֵי עָנָן תְּלוּיוֹת״ (משה אבן־עזרא, א 124).

— אֹרוּ עֵינָיו, הוּטַב לוֹ, רָוַח לוֹ: ״רְאוּ־נָא כִּי אֹרוּ עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה״ (שמואל א יד כט).

— הֵאִיר אֶת עֵינָיו* [בהשאלה] הֵבִיא לוֹ אֶת אוֹר הַדַּעַת וְהַתּוֹרָה, הִשְׂכִּיל אוֹתוֹ: ״אֵיזֶהוּ רַבּוֹ... שֶׁהֵאִיר עֵינָיו בְּמִשְׁנָתוֹ״ (תוספתא הוריות ב ה). ״אֲפִלּוּ לֹא הֵאִיר עֵינָיו אֶלָּא בְּמִשְׁנָה אַחַת, זֶה הוּא רַבּוֹ״ (בבא מציעא לג.).

— הָיָה בְּעֵינָיו כְּ־, נֶחְשַׁב כְּאִלּוּ־, נִרְאָה כְּ־: ״אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ״ (בראשית כז יב). ״וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם״ (במדבר יג לג).

— הָיָה לוֹ לְעֵינַיִם, שִׁמֵּשׁ לוֹ כִּמְדָרִיךְ, הוֹרָה לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ: ״אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ... וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם״ (במדבר י לא).

— הָיְתָה עֵינוֹ רָעָה בּוֹ°, הִבִּיט עָלָיו בְּרָגְזָה, הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּקִנְאָה: ״וּשְׁאָר הַלַּמְדָנִים... הָיְתָה עֵינָם רָעָה בְּבַעֲלֵי־מְחַבְּרִים״ (הזז, צל 78).

— הֵעִיף עֵינָיו, הֵצִיץ הֲצָצָה קַלָּה: ״הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ — וְאֵינֶנּוּ״ (משלי כג ה).

— הֶעְלִים עֵינָיו מִן־, הֵסֵב אֶת פָּנָיו מִן־, נִמְנַע בְּכַוָּנָה מִלִּרְאוֹת: ״וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם״ (ישעיה א טו).

— זָן עֵינָיו מִן־*, הִרְבָּה לְהִסְתַּכֵּל בְּ־, נֶהֱנָה הַרְבֵּה מִמַּרְאֵה־: ״כְּדֵי שֶׁלֹּא יָזוּנוּ עֵינֵיהֶם מִבֵּית קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים״ (פסחים כו.). הַתַּיָּר זָן אֶת עֵינָיו מִיָּפְיוֹ שֶׁל הַנּוֹף.

— זָקַף עֵינָיו* (על־פי ספרי ראה צא:), נָשָׂא עֵינָיו, הִסְתַּכֵּל לְמֶרְחָק.

— הִתְלַקְּחוּ עֵינָיו°, הִתְעוֹרֵר בּוֹ חֵשֶׁק רַב, הִתְלַהֵב מְאֹד: ״וְעֵינָיו כִּשְׁתֵּי גַּחֲלֵי אֵשׁ תִּתְלַקַּחְנָה״ (ביאליק, המתמיד).

— חָסָה עֵינוֹ עַל־, הָיָה צַר לוֹ לְבַזְבֵּז אֶת־, חָמַל עַל־: ״וְעֵינְכֶם אַל־תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם״ (בראשית מה כ).

— חָשְׁכוּ עֵינָיו [בהשאלה] נִדְהַם מֵרֹב צַעַר וְיָגוֹן: ״עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ, עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ״ (איכה ה י). ״וַיֶּחֱרַד הָרַב וַיִּלָּפֵת, עֵינָיו חָשְׁכוּ בְּאַרְבּוֹתֵיהֶן״ (ברדיצ׳בסקי סיפורים רמו).

— טוֹב בְּעֵינָיו, מָצָא חֵן בְּעֵינָיו, נִרְאָה לוֹ: ״וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן״ (אסתר ב ד). ״הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה״ (שמואל א יד מ).

— כָּבַשׁ אֶת עֵינָיו בַּקַּרְקַע°, הוֹרִיד עֵינָיו לְמַטָּה מְבוּשָׁה, מְמֻבֶּכָה וְכַדּוֹמֶה: ״שְׁנַיִם שְׁלשָׁה מֵהֶם נִשְׁמְטוּ וְיָצְאוּ מִן הַבַּיִת וְהַנִּשְׁאָרִים כָּבְשׁוּ אֶת עֵינֵיהֶם בַּקַּרְקַע״ (ביאליק, החצוצרה ב).

— לֹא גָּרַע עַיִן מִפְּלוֹנִי, הִסְתַּכֵּל בּוֹ כָּל הַזְּמַן בְּלֹא הֶפְסֵק: ״לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו״ (איוב לו ז). ״וַיְצַוֵּהוּ עַל נְתִיָּה לְבִלְתִּי גְּרֹעַ מִמֶּנּוּ עַיִן עַד בּוֹאוֹ עִירָה עַכּוֹ״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 ד).

— לָטַשׁ עֵינַיִם, נָעַץ מַבָּט נוֹקֵב אוֹ מְאַיֵּם: ״חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו, צָרִי יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי״ (איוב טז ט). ״מִפְלֶצֶת הַדְּלוּת... לוֹטֶשֶׁת מֵאַחַת הַפִּנּוֹת עֵינֵי עַכָּבִישׁ זְעוּמוֹת״ (ביאליק, שבעה).

— מָצָא חֵן בְּעֵינָיו, נִרְאָה לוֹ, הָיָה טוֹב וְרָצוּי לוֹ: ״וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה׳״ (בראשית ו ח). ״יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי״ (שמות לג יב). הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ מָצָא חֵן בְּעֵינָיו.

— נֶעְלַם מֵעֵינָיו, לֹא הָיָה יָדוּעַ לוֹ: ״וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא... וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חָי״ (איוב כח כ—כא). דָּבָר זֶה נֶעְלַם מֵעֵינַי.

— נָשָׂא אֶת עֵינָיו, הִסְתַּכֵּל עַל סְבִיבוֹתָיו, הִבִּיט לְמֶרְחָק: ״וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן״ (בראשית יג י).

— נָשָׂא אֶת עֵינָיו אֶל פְּלוֹנִי. 1. קִוָּה וְיִחֵל לִפְלוֹנִי, צִפָּה לְעֶזְרָתוֹ: ״אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי, הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם״ (תהלים קכג א). 2. חָמַד אֶת

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר

פְּלוֹנִי וְחָשַׁק בּוֹ: "וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף" (בראשית לט ז).

— **נָתַן עֵינוֹ בַּכּוֹס** [בהשאלה] שָׁתָה לְשָׁכְרָה, הִתְבַּסֵּם (ויקרא רבה יב, על־פי מדרש הכתוב: "אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ" משלי כג לא, ושם המשמע: עינו של היין, צבעו האדום).

— **נָתַן עֵינָיו בִּפְלוֹנִי***. 1. שָׂם לִבּוֹ אֶל פְּלוֹנִי, חָשַׁב עַל אוֹדוֹתָיו: "נָתְנוּ (חֲכָמִים) עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן" (סנהדרין יא.). 2. חָמַד אֶת פְּלוֹנִי וְחָשַׁק בּוֹ: "מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה אַחַת" (סנהדרין עה.). "שְׁלֹשָׁה גַּנָּבִים שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּאַדְמוֹנִי שֶׁלּוֹ" (ביאליק, אריה ג). 3. נָעַץ בִּפְלוֹנִי מַבָּט חַד וְחוֹדֵר: "נָתַן בּוֹ עֵינָיו וַעֲשָׂהוּ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת" (שבת לד.).

— **פָּקַח עָלָיו עַיִן**° [בלשון־הדיבור] הִשְׁגִּיחַ עָלָיו הֵיטֵב, שָׂם לֵב לִתְנוּעוֹתָיו: יֵשׁ לִפְקֹחַ עַיִן עַל אוֹתוֹ חָשׁוּד.

— **צָרָה עֵינוֹ בִּפְלוֹנִי**°, קִנֵּא בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, צַר הָיָה לוֹ שֶׁפְּלוֹנִי מְאֻשָּׁר אוֹ מַצְלִיחַ בְּמַעֲשָׂיו [ראה למעלה "עַיִן צָרָה"]

— **קָמוּ עֵינָיו**. 1. עֵינָיו כָּהוּ, הִכָּה בְּעִוָּרוֹן: "וְעֵלִי בֶּן־תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה, וְעֵינָיו קָמָה וְלֹא יָכוֹל לִרְאוֹת" (שמואל א ד טו). 2° [בהשאלה] נֶחְלְשָׁה רְאִיָּתוֹ: "משֶׁה־לֵיב הִרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ כִּי עֵינָיו קָמוּ וְחִוָּרוֹן מָוֶת מְכַסֶּה פָּנָיו" (טשרניחובסקי, סיפורים 121).

— **קָשֶׁה בְּעֵינָיו**, לֹא רָצָה, חָס עַל מַעֲשֶׂה: "לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ" (דברים טו יח).

— **רָאָה לָעֵינַיִם**, שָׂם לִבּוֹ לְמַרְאֵהוּ הַחִיצוֹנִי שֶׁל דָּבָר, לֹא יָדַע אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת: "הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב" (שמואל א טז ז).

— **רָמוּ עֵינָיו**, הִתְגָּאָה, הִתְיַהֵר: "לֹא־גָבַהּ לִבִּי וְלֹא־רָמוּ עֵינַי וְלֹא־הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת" (תהלים קלא א).

— **רַע בְּעֵינָיו**, חָשַׁב אֶת הַדָּבָר לְרַע וּלְבִלְתִּי־נָכוֹן, לֹא מָצָא חֵן בְּעֵינָיו: "אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ — אָשׁוּבָה לִּי" (במדבר כב לד). "וְלָמָּה זֶה יֵרַע בְּעֵינֵי הַנַּעַר אִם אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּפָנָיו סָגָרוּ?" (ביאליק, המתמיד).

— **רָעָה עֵינוֹ בִּפְלוֹנִי**, קִנֵּא בִּפְלוֹנִי, הִתְיַחֵס אֶל פְּלוֹנִי בְּצָרוּת־עַיִן: "וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא אֵל־ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא" (דברים טו ט).

— **לֹא שָׂבְעוּ עֵינָיו**. 1. לֹא הִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת, חָמַד בְּלִי־סוֹף: "וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשְׂבַּעְנָה" (משלי כז כ). 2°. רָצָה לִרְאוֹת עוֹד וָעוֹד: עֵינָיו שֶׁל הַתַּיָּר לֹא שָׂבְעוּ מֵרְאוֹת אֶת הַנּוֹף הַנֶּהְדָּר.

— **שָׂם עֵינוֹ עַל פְּלוֹנִי**, נָתַן דַּעְתּוֹ עַל פְּלוֹנִי, יִחֵד לוֹ תְּשׂוּמֶת־לֵב (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה): "הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו" (בראשית מד כא). "וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה" (עמוס ט ד).

— **תַּאֲוָה לָעֵינַיִם**, נָאֶה וְנֶחְמָד, נָעִים מְאֹד לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ: "וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם" (בראשית ג ו).

— **תָּלָה עֵינָיו*** (בראשית רבה עז), נָשָׂא עֵינָיו, הִסְתַּכֵּל.

— **תָּר אַחֲרֵי עֵינָיו**, נִפְתָּה לְחוּשָׁיו וְלִיצָרָיו, הָלַךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ, נִגְרַר אַחֲרֵי יִצְרוֹ: "וְלֹא־תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו לט).

— **עַיִן לֹא־רָאָתָה** [על־פי ישעיה סד ג, ושם כפשוטו], בִּטּוּי שֶׁל הִתְפַּעֲלוּת מִדָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִרְאָה כָּמוֹהוּ, יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: הַלַּהֲטוּטִים אֲשֶׁר רָאִינוּ בַּקִּרְקָס הָיוּ מַפְתִּיעִים וּמַפְלִיאִים — עַיִן לֹא רָאֲתָה!

— **מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינָיו (שֶׁל נִפְטָר)*** [דיבור של משאלה] הַלְוַאי וְיָכֹלְנוּ לְהַחֲיוֹת אֶת פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת לְמַעַן יִרְאֶה אוֹ יִשְׁמַע: "מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ, רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי?" (סוטה ה ב). "מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ, אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁלֹּא יָכֹלְתָּ לַעֲמֹד בְּצִוּוּיְךָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת" (בראשית רבה כא).

— **הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים תְּנַקֵּר?** [על־פי טענות קורח ועדתו נגד משה, במדבר טז יד] דִּבּוּר שֶׁל קִנְטוּר: הֲתִתְחַשֵּׁב כִּי אֵין רוֹאִים אֶת הַנַּעֲשֶׂה? כְּלוּם תְּדַמֶּה כִּי תּוּכַל לְרַמּוֹתֵנוּ?

— **זָרַק חוֹל בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת**°, הוֹנָה אֶת הַבְּרִיּוֹת, אִחֵז אֶת עֵינֵיהֶם: "אָפְיוֹ שֶׁל אוֹתוֹ בָּחוּר שֶׁמְּשַׁבֵּשׁ אֶת הַגְּמָרוֹת וְזוֹרֵק חוֹל בְּעֵינֵי הַשּׁוֹמְעִים" (עגנון, אורח 134).

— **עֵינֵי־רוּחוֹ**° [בהשאלה] חֲזוֹנוֹ, דִּמְיוֹנוֹ: "וּבְעֵינֵי רוּחוֹ רוֹאֶה הוּא אֶת עַצְמוֹ כְּבָר בְּמִצְרַיִם" (אחד העם, שמד). "לִפְנֵי עֵינֵי רוּחוֹ הָיְתָה לְעִתִּים קְרוֹבוֹת עוֹלָה דְּמוּתוֹ שֶׁל הַדּוֹקְטוֹר" (יעקב שטינברג, קנ). "אֲנִי רוֹאֶה כְּבָר בְּעֵינֵי־רוּחִי אֶת מַפַּלְתָּם" (אבן־זהב, שיילוק טו).

— **עֵין־יַעֲקֹב**⁺, שְׁמוֹ שֶׁל קֹבֶץ הָאַגָּדוֹת וְדִבְרֵי־הַמּוּסָר מִן הַתַּלְמוּד, שֶׁנִּתְחַבֵּר עַל־יְדֵי ר' יַעֲקֹב בֶּן שְׁלֹמֹה אִבְּן־חָבִיב (הַמֵּאָה 16–17). הַסֵּפֶר נִתְחַבֵּב מְאֹד עַל הֲמוֹנִים וְהָיָה לְסֵפֶר־עַם עַד הַיּוֹם.

— **בְּעֵינַי וְרֹאשִׁי!**° [על־פי הערבית] לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה, בְּחַיַּי, בְּחַיֵּי רֹאשִׁי: "בְּעֵינַי וְרֹאשִׁי שֶׁאֲנִי לֹא אֲלַבִּין אֶת פָּנֶיךָ" (הזז, היושבת 110).

ב. **עַיִן** נ' [אולי הרחבת המשמעות מן א. עַיִן שהיא מקור הדמעות הנוזלות; אכדית: ēnu; ארמית: עֵינָא, עֵינָא; ערבית: עַיְן] מַעְיָן, מָקוֹר, מַיִם הַנּוֹבְעִים מִמַּעֲמַקֵּי־הָאֲדָמָה: "אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר" (דברים ח ז). "וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם" (שמות טו כז). "מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹקֶת שֶׁיָּרְדָה לְמַלְּאוֹת מַיִם מִן הָעַיִן" (כתובות א י). "רָחֵל עוֹמְדָה עַל הָעַיִן" (קצנלסון, יש לי שיר 213). [עֵין־, עֲיָנוֹת, עֵינוֹת־]

— **עֵין־אַכְזָב**°, מַעְיָן שֶׁפָּסַק לְפַכּוֹת מַיִם, אוֹ מַעְיָן הָרָגִיל לְהִתְיַבֵּשׁ בִּימוֹת־הַחַמָּה.

ג. **עַיִן*** נ' שֵׁם הָאוֹת ע, הָאוֹת הַשֵּׁשׁ־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי [אולי על שום צורתה ⬭ צורת עין באלף־בית הכנעני־העברי הקדום]: "נוּן סָמֶךְ עַיִן" (נדרים נב:). "דְּבֵי ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קוֹרִין לְאַלְפִין עַיְנִין וּלְעַיְנִין — אַלְפִין" (ברכות לב.). — [עַיְנִין]

— **עֵין־הַפֹּעַל**⁺ [הרקמה לג'נאח, יא]. כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּדִקְדּוּק [מימי־הביניים ועד היום] לָאוֹת הָאֶמְצָעִית בְּכָל שֹׁרֶשׁ בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת (עַל־שׁוּם הָאוֹת ע' שֶׁהִיא הָאֶמְצָעִית בַּשֹּׁרֶשׁ "פעל"): בַּשָּׁרָשִׁים "כתב", "למד", "ישב" הָאוֹתִיּוֹת ת, מ, ש — הֵן עֵין־הַפֹּעַל.

– גזרת עין־עין° [בדקדוק] שם אחר לגזרת הכפולים, שבה עין־הפעל נכפלת (גזז, מדד).

א. עין [מן א. עין]

~ פע' **עין** פ"י הביט בעין רעה, שנא: "ויהי שאול עוין את־דוד" (שמואל א יח ט). יחסים עוינים בין מדינות מתחרות. – [לעין את־, עוין, יעין]

~ פע' **עין** ^ פ"י שנא: "יעין אותם בעין רעה" (רלב"ג לאיוב טז ט). "דבר זה העציבה מאד והתחילה מעינת ללוי" (מגדלי מו"ס, ריד). – [לעין, מ־, י־]

– עד עוין°, ראה ערך עד.

ב. עין [מן א. עין; השווה אוגריתית: ען ראה, התבונן]

~ פע' **עין** * פ"י 1. קרא, התבונן בכתוב בספר: "אסור למתרגם לעין בתורה ולתרגם" (תנחומא כי תשא לד). "עינתי בספרי הקדמונים" (חובות הלבבות, הקדמה). "מפיל אני תחנתי לפני כל מעין בספר הזה אשר אם ימצא בהעתקה טעות... שיתקננה וידינני לכף זכות" (שמואל אבן־תיבון, פתיחה למורה נבוכים). פלוני מעין כל יום בדף גמרא. 2. התבונן היטב, התעמק: "כל המאריך בתפלתו ומעין בה סוף בא לידי כאב־לב" (ברכות נה.). "צריך לפשפש ולחקר ולעין אחריהם אם יש להן יורשין" (רבינו גרשום בבא בתרא קטו). "עינו בשאלה זו וראינו כי השטר וכו'" (רי"ף, שאלות ותשובות כג). "הבטנו בתלמוד ועינו בדרכיו" (גנזי שכטר, ב 407). "אם אנחנו חיבים לעין בו מצד שכלנו" (חובות הלבבות, הקדמה). "אם נעין בפנימיות הענין נמצא שאין כל צרך בו" (עגנון, כפות רעא). יש לעין בדבר בכבד־ראש. השופטים התחילו לעין במשפט החדש. 3. אזן, שקל בדיוק, ישר את כפות המאזנים עין בעין: "אין מעינין במקום שמכריעין" (בבא בתרא פט.). "ומעינים משאם שלא יהיו ריקנים מצד זה וטעונים יותר מצד זה" (צמח, א 337). [ובהשאלה:] "ומי פלל כי אותו בחור... לא ידע לעין את מאזני חייו!" (שנהר, ג 20). "הסכום שהוא צריך בכדי לעין את עסקיו" (קבק, בצל 56). – [לעין ב־, את־; מעין, י־, עין!]

~ פע' **עין** *, 1 ^, עינו בו, נראה לאחר עיון: "וזה הדעת כשיעין בו ימצא נפסד הפסד גמור" (אלבו, עיקרים 320). ויעין נא בפרק ג' להלן. 2 *. אזן, נשקל בדיוק, נעשה עין בעין, בלי הכרעה: "היה מעין... הקדוש־ברוך־הוא חוטף שטר אחד מן העברות והזכיות מכריעות" (ירושלמי סנהדרין כז ג). "ושתי הכפות של המאזנים נמצאים מעינות" (פסיקתא רבתי קפו). "הסחורה סחורה טובה והמאזנים מעינות" (עגנון, כפות צט). [וראה עוד ערך מעין] – [מעין, יעין]

~ התפ' **התעין** ^ 1 °. התאזן, נעשה שקול: "סכומם של החש־בונות להכנסה ולהוצאה שנתעינו בדקדוק ושוות היו כשתי טפות מים" (סרן, ממחוז מו). "נתעינו תנועותי ונתכנסו בהן קצר ומדה" (צמח, ב 296). "מיד נתעין המצב, ושוב היתה היזמה עוברת מיד ליד" (שלונסקי, תר' הדון ג 100). "הנה נתעינה לשון המאזנים" (ארד, כיתר 290). 2 ^. התבונן היטב: "תמיד הוא מתעין לחכמים ולגדולים" (כ"י של אלף־בית דבן־סירא). "מכל שכן כשיתעין מציאות השכלים" (מורה נבוכים, ב יד). – [להתעין, מת־, ית־]

עינא* נ' [ארמית] עין. – [עינין] [רווח בצירופים:]

– עינא בישא*, עין רעה: "מזרעא דיוסף... דלא שלטה ביה עינא בישא" (ברכות כ.). "גם עז חולבת לי, אל תשלט בה עינא בישא" (מגדלי מו"ס, נח). "תן לי שרק ככה יהיו חיי עד הסוף ואל תשלט בהם עינא בישא" (טביב, דרך 27). "ולפסון חושש, ומפני עינא בישא, מפני אלה אשר יוליכו את הקול" (איתן, ברקיע 16).

– בלא עינא בישא°, בלי עין רעה.

– עינא פקיחא ^, עין פקוחה, עיון רב: "ונסתכל בכתב זה בעינא פקיחא" (מגדלי מו"ס, עח). "אל תדאג להם (לסוסים), הוא שומרם בעינא פקיחא" (מגדלי מו"ס, קיא).

– לבא ועינא תרין סרסורי דחטאה* (ירושלמי ברכות ג ג), העין והלב הם שני סרסורים לחטא – העין רואה והלב חומד.

עינבל ר' ענבל | עינוג ר' ענוג. | עינוי ר' ענוי
עינוב ר' ענוב | עינוד ר' ענוד. | עינון ר' ענון

עינית° נ' [מן עין] עדשה או מערכת עדשות הסמוכות ביותר לעין המסתכל במכשירים אופטיים שונים (טלסקופ, מיקרוסקופ, משקפת וכדומה) (Ocular). – [עינית־, עיניות]

עינן*, עינני° תו"ז [מן א. עין] 1 *. בעל עינים גדולות: "והוה (אבא בר נתן) עינן" (ירושלמי נזיר נו ג). "אשה רחבת פנים ומתן, עיננית ושמחנית" (שנהר, ב 366). "פגע בקורדי אחד עבדקן ועינני" (הזז, היושבת 51). 2 °. סקרן: "אני שאיני מסתכל חוץ מד' אמותי נעשיתי עינן" (עגנון, אורח 43). – [עיננית, עיננים, ־ניות]

עיסה ר' עסה. | עיסוי ר' עסוי. | עיסוק ר' עסוק.

ע"ע ר"ת עין ערך.

עיף [בהיפך אותיות: יעף; ערבית: ועף נחלש]

~ פע' **עיף** פ"ע יגע, נחלש מרב מאמץ או מסבל: "אוי־נא לי כי־עיפה נפשי להרגים" (ירמיה ד לא). "הגיעה עת הצהרים, ידי הבוצרים והבוצרות עיפו" (מאפו, יב). "ובהמק הלב ולהתאפק עיפתי" (ביאליק, לא תמח). "כעיפם מאהבים עיפו מלטף הים" (פיכמן, קט). "ובכל עיפנו מאד לא שתנו 'די' עדין" (ש' שלום, שירים בז). – [עיף, יעיף]

~ פע' **עיף** ^ פ"י הוגיע, גרם עיפות: "אין דברי תורה נכנסין אלא במי שהוא מעיף עצמו עליהם" (סדר אליהו זוטא, יד, כ"י פרמא). העבודה הקשה עיפה אותי מאד. ההליכה בחם מעיפת מאד. – [לעיף את־, מעיף, י־]

~ התפ' **התעיף** ^, התיגע, נחלש מרב מאמץ, נלאה: "הברכים שמתעיפין מפני המזיקין שסומכין עליהן" (ערוך, שה). התעיפתי מרב עבודה. – [להתעיף, מתעיף, ית־]

עיף ת' [מן עיף; בהיפוך־אותיות: יעף] לאה, מיגע, חש רפיון מרב מאמץ: "העם רעב ועיף וצמא במדבר" (שמואל ב יז כט). "ועיפי משובה יפלו" (ביאליק, גמדי). – [עיפה, עיפת־, עיפים, עיפי־, עיפות]

– עיף ויגע, עיף ביותר, חלש ורפה מרב מאמץ: "ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך, ואתה עיף ויגע, ולא ירא אלהים" (דברים

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

כה יח). ״וּמְדֵי שׁוּבוֹ נִכְלָם, עָיֵף וְיָגֵעַ״ (ביאליק, אם יש). ״הַלָּלוּ עֲיֵפִים וִיגֵעִים וְזֶה מְמַלֵּא אָזְנֵיהֶם דִּבְרֵי הֲבָאי!״ (עגנון, כלה כ).

— **אֶרֶץ עֲיֵפָה** (ישעיה לב ב) [בהשאלה] אֶרֶץ יְבֵשָׁה וַחֲרֵבָה.

עַיִף°, עייף ז׳ [מן עוף] מְגַדֵּל עוֹפוֹת, לוּלָן. – [עַיֶּפֶת, עַיָּפִים, עַיָּפוֹת]

עֲיֵפָה, עייפה נ׳ [מן עיף] עֲיֵפוּת, לֵאוּת. – [עֲיֵפַת־]

— **לַעֲיֵפָה**, עַד כְּדֵי עֲיֵפוּת, מִיגֵעַ מְאֹד: ״עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה״ (ישעיה מו א). ״וְהִסִּיעַ עֶגְלַת חַיָּיו הַזּוֹחֶלֶת, עֲמוּסָה אֲבָנִים לַעֲיֵפָה״ (ביאליק, אבי). ״רִבִּית קְצוּצָה וְרִבִּית דְּרִבִּית, הָאוֹכֶלֶת אוֹתְךָ כְּעָשׁ וְרוֹבֶצֶת עַל מִשְׁכּוֹנְךָ כְּמַשָּׂא כָּבֵד לַעֲיֵפָה״ (ברקוביץ, תרי מנחם לב). ״עָמוּס עַכְשָׁו הָ׳אַלּוּף׳ הוֹרָאוֹת לַעֲיֵפָה״ (אבנרי, יד 470).

עֵיפָה נ׳ [הגיזרון לא הוברר; המשמעות לפי העניין] חֲשֵׁכָה, קַדְרוּת: ״עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה״ (עמוס ד יג). ״עָמְדֵי חֲסַר עֹגֶן בְּאֶרֶץ עֵיפָה״ (הנגיד, דיואן 140). ״וְעֵיפַת הַשַּׁחַר בְּקַדְרוּת עֵינָיו״ (ביאליק, מגילת ח). — [עֵיפַת־]

עֲיֵפוּת°, עייפות נ׳ [מן עָיֵף] יְגִיעָה, לֵאוּת, חֻלְשָׁה וְמִגִּית מֵחֲמַת מַאֲמָץ רַב מִדַּי: ״טֹרַח וַעֲיֵפוּת״ (רש״י שיר השירים ה ב). ״וַאֲנִי שׁוֹכֵב פְּרַקְדָּן מֵרֹב הָעֲיֵפוּת״ (רמב״ם, אגרות י). ״נִכְנְסָה בִּי עֲיֵפוּת יְתֵרָה וְנִתְרַשְּׁלוּ יָדַי״ (עגנון, אורח 193). — [עֲיֵפוּת־]

עִיפָה° נ׳ [מן עוף] עוֹפְפוּת, מָעוֹף, פְּרִיחָה בָּאֲוִיר: ״וְאֶפְשָׁר שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה בְּעִיפָה בַּעֲבוּר שֶׁהִיא בְּאֵבֶר וְכָנָף״ (השרשים לג׳נאח, אבר). עִיפַת הַצִּפֳּרִים. — [עִיפַת־, עִיפוֹת]

עיפוי, ראה עִפּוּי.	**עיפור**, ראה עִפּוּר.
עיפוץ, ראה עִפּוּץ.	**עיפוש**, ראה עִפּוּשׁ.

עֲיַפְיָפוּת°, עייפייפות נ׳ [מן עֲיֵפוּת] עֲיֵפוּת קַלָּה, לֵאוּת: ״עַד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב הָלְכָה עֲיַפְיָפוּתוֹ״ (עגנון, תמול 200). — [עֲיַפְיָפוּת־]

עיפרון, ראה עִפָּרוֹן.

עֵיפָתָה נ׳ [צורת־משנה של עֵיפָה] עֵיפָה, חֹשֶׁךְ: ״אֶרֶץ עֵפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל, צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים״ (איוב י כב).

עיצבון ר׳ עִצָּבוֹן	**עיצוי** ר׳ עִצּוּי	
עיצוב ר׳ עִצּוּב	**עיצום** ר׳ עִצּוּם	**עיצור** ר׳ עִצּוּר

עי״ק ר״ת עִיר־קֹדֶשׁ.

עיקוב ר׳ עִקּוּב	**עיקור** ר׳ עִקּוּר	
עיקובי ר׳ עִקּוּבִי	**עיקוש** ר׳ עִקּוּשׁ	**עיקרון** ר׳ עִקָּרוֹן
עיקול ר׳ עִקּוּל	**עיקל** ר׳ עִקֵּל	**עיקרי** ר׳ עִקָּרִי
עיקום ר׳ עִקּוּם	**עיקר** ר׳ עִקָּר	**עיקש** ר׳ עִקֵּשׁ
עיקוף ר׳ עִקּוּף	**עיקרא** ר׳ עִקָּרָא	**עיקשות** ר׳ עִקְּשׁוּת

א. **עִיר** נ׳ [אוגריתית: ער, ובריבוי ערם; כנענית: ער; שומרית: uru, eri] מְקוֹם־יִשּׁוּב מְאֻכְלָס הַרְבֵּה, יִשּׁוּב גָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹסָדוֹת צִבּוּרִיִּים שׁוֹנִים, בָּתֵּי־מְלָאכָה, תַּעֲשִׂיָּה, מִסְחָר וְכַדּוֹמֶה: ״תְּשֻׁאוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה״ (ישעיה כב ב). ״חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ״ (שמואל ב י יב). ״וְהָעִיר (יְרוּשָׁלַיִם) רַחֲבַת יָדַיִם וּגְדֹלָה״ (נחמיה ז ד). ״וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב״ (תפילת י״ח). ״עִיר גְּדוֹלָה״ (מגילה א ג). ״וְיִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּאוֹתוֹ מִשְׁמָר מִתְכַּנְּסִין לְעָרֵיהֶן״ (תענית ד ב). [בריבוי מיוחד: עֲיָרִים] ״וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים לָהֶם, לָהֶם יִקְרְאוּ חַוֹּת יָאִיר״ (שופטים יד). [ובריבוי: עֲיָרוֹת] ״עֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת״ (מגילה א ב). ״עֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה״ (כלים א ז). — [עִיר־, עִירוֹ; עָרִים עָרֵי־, עָרֵיכֶם; גם עֲיָרִים גם עֲיָרוֹת]

— **עִיר־הַבִּירָה** (נחמיה א א), **עִיר־הַמְּלוּכָה°** (אלקבץ, לכה דודי), **עִיר־הַמַּמְלָכָה** (שמואל א כז ה), הָעִיר הָרָאשָׁה בַּמְּדִינָה, עִיר מוֹשַׁב הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי (הַמֶּמְשָׁלָה, הַנָּשִׂיא, הַמֶּלֶךְ וְכַדּוֹמֶה).

— **עִיר־חוֹמָה**, עִיר מְבֻצֶּרֶת, מֻקֶּפֶת קִיר־אֲבָנִים לְמִבְצָר: ״בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה״ (ויקרא כה כט). הֶעָרִים הָעַתִּיקוֹת הָיוּ בְּרֻבָּן עָרֵי־חוֹמָה.

— **עִיר־מִבְצָר** (מלכים ב ג יט), עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּצּוּרִים חֲזָקִים לַהֲגַנָּה מִפְּנֵי הַתְקָפַת אוֹיֵב.

— **עִיר־מִקְלָט**, 1. אַחַת מִשֵּׁשׁ הֶעָרִים שֶׁהֻקְצוּ בִּימֵי־קֶדֶם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיָּנוּס אֲלֵיהֶן רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה (במדבר לה ו). [עיין עוד ערך מִקְלָט]. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמָקוֹם הַמְשַׁמֵּשׁ מֶרְכָּז לִפְלִיטִים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים אוֹ מֵאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת: פָּרִיס הָפְכָה לְעִיר־מִקְלָט לְמְהַגְּרִים פּוֹלִיטִיִּים שׁוֹנִים.

— **עִיר הַנִּדַּחַת°**, 1°, עִיר שֶׁתּוֹשָׁבֶיהָ נִדְּחוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים (סנהדרין א ה). 2° [בהשאלה] עִיר מְרֻחֶקֶת מִמֶּרְכְּזֵי־הַמְּדִינָה.

— **עִיר־פְּרָזוֹת** (אסתר ט יט) 1 [בימי־קדם] עִיר פְּתוּחָה, יִשּׁוּב שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף חוֹמָה. 2°, עִיר מְפֹרֶזֶת, שֶׁאֵין בָּהּ צָבָא וְצִיּוּד צְבָאִי.

— **עִיר־שָׂדֶה**, פְּרוֹבִינְצְיָה, עִיר אוֹ עֲיָרָה בִּמְחוֹזָהּ שֶׁל עִיר גְּדוֹלָה: ״יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה... וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ?״ (שמואל א כז ה). אוֹרְחִים רַבִּים מֵעָרֵי־הַשָּׂדֶה בָּאוּ לְבִקּוּר בַּבִּירָה.

— **עִיר־שֶׁל־זָהָב*** (שבת ו א), כִּנּוּי בִּימֵי הַתַּלְמוּד לְתַכְשִׁיט־שֶׁל־נָשִׁים שֶׁעָלָיו מְצֻיֶּרֶת אוֹ בּוֹ חֲקוּקָה דְּמוּת יְרוּשָׁלַיִם וְחוֹמוֹתֶיהָ.

— **עִיר־הַקֹּדֶשׁ**, 1. כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לִירוּשָׁלַיִם, עַל־שׁוּם בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה בָּהּ: ״לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ עִיר הַקֹּדֶשׁ״ (ישעיה נב א). 2. כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם בְּפִינוּ וְכֵן בְּפִי רֹב עַמֵּי הָעוֹלָם עַל שׁוּם הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּהּ לַיַּהֲדוּת, לַנַּצְרוּת וְלָאִסְלָאם [ערבית: אַל־קֻדְס]

— **עִיר וָאֵם** (שמואל ב כ יט), כִּנּוּי לְעִיר גְּדוֹלָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת מֶרְכָּז לַ״בָּנוֹת״, לָעֲיָרוֹת וְלַכְּפָרִים שֶׁמִּסָּבִיב לָהּ.

— **בֶּן־עִיר*** (קידושין כג), תּוֹשָׁב שֶׁל עִיר, עִירוֹנִי.

— **חֶבֶר־עִיר*** (ברכות ד ז), כִּנּוּי לְמוֹעֶצֶת־עִיר אוֹ לְוַעַד־קְהִלָּה בָּעִיר.

— **קְצִין־הָעִיר°**, נְצִיג־הַצָּבָא הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר וּמְטַפֵּל בְּאִכְסוּנָם, בְּכַלְכָּלָתָם וּבְבִלּוּי־זְמַנָּם שֶׁל הַחַיָּלִים הַמִּזְדַּמְּנִים לְאוֹתָהּ עִיר.

— **רֹאשׁ־עִיר°**, אָדָם הַמְנַהֵל אֶת עִסְקֵי הָעִיר, יוֹשֵׁב־רֹאשׁ הָעִירִיָּה, הַנִּבְחָר עַל־יְדֵי הַתּוֹשָׁבִים אוֹ מְמֻנֶּה עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי: ״כְּשׁוֹפֵט עַם כֵּן מְלִיצָיו וּכְרֹאשׁ עִיר כֵּן יוֹשְׁבָיו״ (בן־סירא י ב). רֹאשׁ־הָעִיר וְחַבְרֵי מוֹעֶצֶת־הָעִיר.

— **אֵין נָבִיא בְּעִירוֹ°**, ראה ערך נָבִיא.

ב· **עִיר** ז׳ [ארמית] מַלְאָךְ: ״בִּגְזֵרַת עִירִין״ (דניאל ד יד). ״וְלֹא יָרַד עִמּוֹ לֹא עִיר וְלֹא שָׂרָף״ (מדרש תהלים, קיח). — [עִיר־, עִירִין]

— **עִיר וְקַדִּישׁ**^ [על־פי דניאל ד יד: ״בִּגְזֵרַת עִירִין... וּמֵאמַר קַדִּישִׁין״] מַלְאָךְ וְקָדוֹשׁ: ״מִי יִדְמֶה לָךְ... בִּצְבָאוֹת, בְּרְבָבוֹת, בִּשְׂרָפִים, בְּעִירִין וְקַדִּישִׁין״ (ינאי, רמב). ״עִיר וְקַדִּישׁ שָׁת סְבִיבָיו סֵתֶר״ (שיר הייחוד ליום ד).

עיר [מן עִיר]

~ פִּע׳ **עִיֵּר** ° פ״י הֶעֱבִיר לְחַיֵּי עִיר, קָבַע אֹרַח־חַיִּים עִירוֹנִי: הִתְפַּתְּחוּת הַטֶּכְנִיקָה עִיְּרָה רַבִּים מִן הַתּוֹשָׁבִים הַכַּפְרִיִּים. — [לְעַיֵּר, מְעַיֵּר, יְ־]

~ הת׳ **הִתְעַיֵּר** °, עָבַר תַּהֲלִיךְ שֶׁל עִיּוּר (אוּרְבָּנִיזַצְיָה), זָנַח אֶת אֹרַח־הַחַיִּים הַכַּפְרִי: ״יִשּׁוּבֵנוּ הוֹלֵךְ וּמִתְעַיֵּר״ (אבינרי, יד 150). כַּפְרִיִּים רַבִּים הִתְעַיְּרוּ בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים. — [לְהִתְעַיֵּר, מִתְ־, יִתְעַיֵּר]

עַיִר, עַייִר ז׳ [אוגריתית: עַר; אכדית: uru עדר; ערבית: עַיְר חמור] בֶּן־חֲמוֹר, חֲמוֹר צָעִיר: ״עָנִי וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת״ (זכריה ט ט). ״אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ״ (בראשית מט יא). ״יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם״ (ישעיה ל ו). — [עַיִר־, עִירוֹ; עֲיָרִים, עַיְרֵי־, עֲיָרָיו]

— **עַיִר־פֶּרֶא** [שאול מן איוב יא יב, ושם כנראה כינוי לחמור־הבר], כִּנּוּי־גְּנַאי לְבוּר: ״חֵרוּת מִתַּלְמוּד וּמִיָּד רַבְּךָ אַתָּה מְבַקֵּשׁ? לִהְיוֹת עַיִר־פֶּרֶא, בּוּר וְעַם־הָאָרֶץ?״ (מגדלי מו״ס, תנו).

עירבוב, ראה עִרְבּוּב. עירגול, ראה עִרְגּוּל.
עירבוביה, ראה עִרְבּוּבְיָה. עירגון, ראה עִרְגּוּן.

עֲיָרָה°, עיירה נ׳ [מן עִיר ועל־פי עֲיָרוֹת שבתלמוד, אך שם ריבוי מן עִיר, ראה ערך א· עִיר] עִיר קְטַנָּה, יִשּׁוּב שֶׁהוּא בְּגָדְלוֹ בֵּין כְּפָר וּבֵין עִיר: בָּעִיר הַמְּחוֹזִית יֵשׁ כַּמָּה עֲיָרוֹת. מִגְדְּלֵי מוֹכְרֵי־סְפָרִים, שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, שָׁלוֹם אַשׁ וַאֲחֵרִים תֵּאֲרוּ אֶת חַיֵּי הַיְּהוּדִים בָּעֲיָרוֹת שֶׁבַּגּוֹלָה. — [עֲיָרַת־, עֲיָרוֹת, עֲיָרוֹת־]

עִירָה* נ׳ [אולי מן יוונית: eiros צמר] [במלאכת־האריגה] חֲתִיכַת צֶמֶר אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן (כלים כא א). — [עִירַת־, עִירוֹת]

עירוב, ראה עֵרוּב. עירוי, ראה עֵרוּי.
עירוג, ראה עֵרוּג. עירום, ראה עֵירֹם; עָרוֹם.

עִירוֹן^ ז׳ [מן עִיר] כִּנּוּי בְּסִפְרוּת הָרַבָּנִית לְאֶזְרַח־עִיר, בְּיִחוּד לְשֶׁאֵינוֹ־יְהוּדִי: ״וְשֶׁשְּׁאֶלְתֶּם עַל הָעִירוֹנִים שֶׁבָּנוּ מִגְדָּל עַל־יְסוֹד חוֹמַת רְאוּבֵן... הָעִירוֹנִים אָמְרוּ שֶׁבְּדִין בָּנָה״ (מהר״ם מרוטנבורג, שערי תשובה קפ, לפי ב״י). ״עִירוֹן שָׁלַח לְפַרְנָס הָרָגִיל וּנְשׂוּא־פָּנִים אֶצְלוֹ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת דָּג גָּדוֹל... וְנִשְׁאַלְתִּי מַהוּ שֶׁיְּהֵא הַיִּשְׂרְאֵלִי מֻתָּר לְאָכְלוֹ״ (חוות יאיר, שאלות־ותשובות קעט). — [עִירוֹנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

עִירוֹנִי* תו״ז [מן עִיר] 1 °, שֶׁל הָעִיר, הַשַּׁיָּךְ לָעִיר, מוּנִיצִיפָּלִי: סִפְרִיָּה עִירוֹנִית. מוֹסָדוֹת עִירוֹנִיִּים. מִפְעַל־הַמַּיִם הָעִירוֹנִי. גַּן עִירוֹנִי. 2 °, אֶזְרַח הָעִיר, תּוֹשַׁב־הָעִיר, לְהַבְדִּיל מִן ״כַּפְרִי״: מַעֲשֶׂה בְּעִירוֹנִי אֶחָד שֶׁנִּזְדַּמֵּן לַכְּפָר. 3* [בתלמוד ובמדרשים] בֶּן עִיר קְטַנָּה, קַרְתָּנִי: ״יִרְמְיָה עַל־יְדֵי שֶׁהָיָה עִירוֹנִי מֵעֲנָתוֹת הָיָה נִכְנָס לִירוּשָׁלַיִם״ (פסיקתא קיז:). ״עִירוֹנִי שֶׁנָּשָׂא יְרוּשַׁלְמִית״ (איכה רבה ד). — [עִירוֹנִית, עִירוֹנִיִּים, עִירוֹנִיּוֹת]

עירור, ר׳ עֵרוּר. עירות, ר׳ עֵרוּת. עירטול, ראה עִרְטוּל.

עִירִיָּה°, עירייה נ׳ [מן עִיר] 1, שֵׁם הַמִּשְׁפָּטִי שֶׁל עִיר גְּדוֹלָה, שֶׁהִיא אִישִׁיּוּת מִשְׁפָּטִית (תַּאֲגִיד) לְפִי הַחֹק (״פְּקֻדַּת הָעִירִיּוֹת״), וְשֶׁתּוֹשָׁבֶיהָ בּוֹחֲרִים בְּמוֹעֶצֶת־הָעִירִיָּה וּבְרֹאשׁ־הָעִירִיָּה לְנָהֵל עִנְיְנֵי הָעִיר. 2 [בלשון יום־יום] מוֹעֶצֶת הָעִיר וּמוֹסְדוֹתֶיהָ. — [עִירִיַּת־, עִירִיּוֹת]

עירית

עִירִית* נ׳ [נוסח אחר: עִידִית; הגיזרון איננו ברור] צֶמַח־בָּר נָפוֹץ מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, בַּעַל צִיצַת שָׁרָשִׁים מְעֻבִּים וְתִפְרָחוֹת גְּבוֹהוֹת שֶׁפְּרָחֵיהֶן גְּדוֹלִים וּלְבָנִים (Asphodelus). הָעִירִית נִזְכֶּרֶת בְּסִפְרוּת חֲזַ״ל כְּצֶמַח־מַאֲכָל לִבְהֵמוֹת (תוספתא שביעית ה יז). — [עִירִית־, עִירִיּוֹת]

עֵירֹם, עירום תו״ז [מן ערה] 1 ת׳ עָרֹם, מְחֻסַּר־לְבוּשׁ, עַרְטִילַאי: ״וָאִירָא – כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי״ (בראשית ג י). ״וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה״ (יחזקאל טז ז). 2 ז׳ חֹסֶר־לְבוּשׁ, עַרְטִילָאוּת: ״בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל״ (דברים כח מח). ״בְּשִׁמָּמוֹן וּבְעֵירֹם וּבִיבֹשׁ כֹּל״ (ביאליק, קראו). 3 ° [באמנות־הציור] כִּנּוּי לִתְמוּנָה הַמְּתָאֶרֶת גּוּף אִשָּׁה אוֹ גּוּף גֶּבֶר בְּמַעֲרֻמֵּיהֶם: בַּתַּעֲרוּכָה הֻצְּגוּ כַּמָּה תְּמוּנוֹת עֵירֹם. — [עֵירֻמָּה, עֵירֻמִּים, ־מּוֹת]

עירנות, ראה עֵרָנוּת. עירני, ראה עֵרָנִי.

עִירָנִי* תו״ז [צורת־משנה של עִירוֹנִי] עִירוֹנִי, בֶּן־עִיר אוֹ בֶּן־עֲיָרָה: ״כְּגוֹן הָעִירָנִין הַלָּלוּ״ (ירושלמי סנהדרין כב ד). ״רַגְזוּ קַבְּצָנִים, רַגְזוּ, עִירָנִים!״ (מגדלי מו״ס, ע). — [עִירָנִית, עִירָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עירעור, ראה עִרְעוּר. עירפול, ראה עִרְפּוּל.

עֲיָרָתִי°, עיירתי ת׳ [מן עֲיָרָה] שֶׁל עֲיָרָה: ״לְהִתְנַגֵּעַ עַל הָרוֹמַנְטִיקָה הַכַּפְרִית וְהָעֲיָרָתִית״ (קלוזנר, יוצרים ג). ״נֵעוֹר מִקִּפְאוֹנוֹ הָעֲיָרָתִי״ (ברקוביץ, הראשונים קמ). ״חֶבְרָתָם... מוֹצִיאָתָם מִפֶּרֶט שְׁכֵנוּת יְהוּדִית עֲיָרָתִית וּמְכַלַּלְתָּם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל״ (ליסיצקי, תולדות 141). — [עֲיָרָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

עַיִשׁ נ׳ [ארמית: יוּתָא לביאה; ערבית: עַיּוּת׳ אריה] שֵׁם לְאַחַת הַקְּבוּצוֹת שֶׁל הַכּוֹכָבִים (איוב לח לב). נִקְרֵאת גַּם עָשׁ (איוב ט ט). סוֹבְרִים כִּי זוֹהִי קְבוּצַת־הַכּוֹכָבִים הַמְּהַוָּה אֶת רֹאשׁ מַזַּל שׁוֹר הַכּוֹלֶלֶת אֶת הַכּוֹכָב הָאָדֹם הַמַּזְהִיר ״אַלְדֶּבָּרָן״ וְאֶת צְבִיר־הַכּוֹכָבִים (״בְּנֵי עַיִשׁ״) הַמְּכֻנֶּה ״הִיאָדִים״ (Hyades). לְדַעַת אַבְרָהָם אִבְּן־עֶזְרָא ״עַיִשׁ״ זֶהוּ עִם ״דֹּבָּה גְּדוֹלָה״. — [עֵישׁ־]

ע״ש ר״ת עַיֵּן שָׁם.

עישוב ר׳ עִשּׁוּב	עיתוי ר׳ עִתּוּי	
עישון ר׳ עִשּׁוּן	עיתון ר׳ עִתּוֹן	עיתוק ר׳ עִתּוּק
עישור ר׳ עִשּׂוּר	עיתונאי ר׳ עִתּוֹנַאי	עיתות ר׳ עִתּוּת
עישרון ר׳ עִשָּׂרוֹן	עיתונות ר׳ עִתּוֹנוּת	עיתי ר׳ עִתִּי

ע״כ ר״ת 1. עַד כָּאן. 2. עַל־כֵּן. 3. עַל־כָּרְחוֹ.

עכאו״א ר״ת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

עכב [קרוב אל עקב]

~ פע׳ **עִכֵּב** * פ״י 1, מנע, הפריע מעשות משהו: ״היו שרשים (של האילן) יוצאין לתוך של חברו מעמיק שלשה טפחים כדי שלא יעכב את המחרשה״ (בבא בתרא ב יב). 2, עצר, השהה, דחה: ״עכבן ר׳ עקיבא (את העדים) בלוד״ (ראש השנה א ו). ״שהספדן של צדיקים מעכבין את הפרעניות לבוא״ (סנהדרין קח:). ״ואם בא לחלק בתוך זמנו חברו מעכב עליו״ (בבא מציעא סט.). ״גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעסה ושעבוד מלכיות״ (ברכות יז.). ״וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה – מי מעכב? מדת־הדין מעכבת״ (סנהדרין צז:). ״ויעכב את גאלת העולם״ (ביאליק, ידעתי). המכונית שנתקלקלה עכבה את התנועה ברחוב. האשה המקפחת עכבה את קריאת־התורה בבית־הכנסת. 3 פ״ע נמנע, המתין, השתהה: ״כאלו אמרתי לך הקרב עצמך לי – ולא עכבת״ (בראשית רבה נו). ״אם יבוא עמנו – יצליח, אם יעכב שעה אחת – אין בו תוחלת״ (במדבר רבה כ). ״באו סאלם ונעמה להקביל את פניו ועכבו עמו שעה קלה״ (הזז, יעיש ד 36). — [לעכב, מעכב, יעכב]

~ פע׳ **עֻכַּב** *, נעצר, נמנע, התאחר: ״ואל תעכב את גאלתנו כי בגללך אנו מעכבים״ (מכילתא כד.). ״שכינה מעכבת לך, ישראל מעכבין לך״ (תוספתא סוטה ד ז). ״האם עכבה היד?״ (חומסקי, אזוב 72). התנועה עכבה ברחוב בשל תאונה [וראה עוד ערך מעכב] – [מעכב, יעכב]

~ הת׳ **הִתְעַכֵּב** *, נעצר, התמהמה, נשתהה: ״מתעכב הוא לשלשה ימים״ (תוספתא ראש השנה א יב). ״שמא יפסק סנדלו... ונמצא מתעכב מן המצוה״ (ירושלמי ברכות ו ב). ״מרים המתינה למשה שעה אחת... לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר״ (סוטה א ט). ״הגזרי מאחרי תבל ואל תתעכבי״ (גבירול, א 14). נתעכבתי בדרך ואחרתי לפתיחה. נתעכבתי ליד חלון הראוה של חנות־הספרים. — [להתעכב, מתעכב, ית־]

~ נפ׳ **נֶעְכַּב** *, עכב, נשתהה, נעצר: ״ועוד אינו נעכב״ (גבירול, ג 38). ״החיל נעכב: אל ככה תדבר״ (שמעוני, פראמות ב רמא). ״נסו לעכב את הגאלה על־ידי פרעות... ואין הגאלה במועדה נעכבת״ (קדרי, כורך 179). — [להעכב, נעכב, יעכב]

עַכָּבָה* נ׳ [מן עכב, עכב] 1*, מניעה, עכוב, מעצור: ״כל עכבה שאינה הימנה הרי זה גט״ (גיטין ז ו). ״ולא נתתי לפעמי המרכבה עכבה״ (יהודה הלוי, א 66). ״׳ויעמד השמש׳ – יש במשמעה שתי עכבות, אחת... בחצי היום ואחת סמוך לשקיעתו״ (רש״י עבודה זרה כה.). ״העכבה הגדולה ביותר שעמדה בדרכי ובדרכם – הלשון הרוסית״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 71). ״רתיעות ועכבות חלות בסדור האופנים״ (מגד, מקרה 301). 2 ° [בפסיכולוגיה] מעצור נפשי, תסביך המונע את האדם מלהגיב באפן חפשי על גרויים מסימים (Inhibition). — [עכבת־, עכבות]

— כל עכבה לטובה ° (חיד״א, מעגל טוב) אין להצטער על עכוב שחל בדבר, שהרי יתכן כי תצמח ממנו טובה.

עִכָּבוֹן°, עיכבון ז׳ [מן עכב, עכב] 1, עכוב, מניעה. 2 [במשפט] זכותו החקית של מחזיק בנכס של חברו לעכב את הנכס בידו בשל חוב שהוא נושה בבעל־הנכס (Lien): בית־המשפט הכריז עכבון על רכושו של הלוה. –[עכבון־, עכבונות]

עַכָּבִישׁ ז׳ [ארמית: עכוביתא; ערבית: ענכב, ענכבות] רמש ממערכת פרוקי־הרגלים (Araneida). גוף העכביש מחלק לשנים: ראש־חזה ובטן. בראש־חזה שש או שמונה עינים ושישה זוגות גפים. הגפים הקדמיים מסתימים בצפרן שבקצה נפתחת בלוטת־ארס. העכבישים נזונים בעקר בחרקים: הם משתקים אותם בארסם ומוצצים את לשדם. לעכבישים פטמות־טויה בקצה האחורי של הגוף, דרכן מפרש החוצה חמר נזל ההופך באויר לקורים המשמשים לעטיפת ביציהם או לטוית רשת לציד טרפם: ״וקורי עכביש יארגו״ (ישעיה נט ה). ״הנה מפלצת הדלות... לוטשת מאחת הפנות עיני עכביש זעומות״ (ביאליק, שבעה). –[עכביש־, עכבישים, ־שי]

עכביש (1/2)

— קורי־עכביש, 1. חוטים דקים שהעכביש מפריש וטוה אותם לרשת (ישעיה נט ה). 2 ° [בהשאלה] סמל לדבר שאינו בן־קימא, דבר נטול־ערך: כל תכניתו אינה אלא בחינת קורי־עכביש.

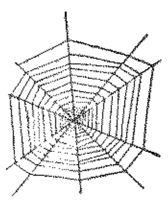
קורי-עכביש

עַכָּבִישִׁי° ת׳ [מן עכביש] של עכביש, שהוא כעין עכביש: ״שריגים עכבישיים״ (קאנון א א). ״יד עכבישית טותה קורים סביב יקירי״ (ארד, ביתו 11). ״ושירי עבש עכבישי על גדמת נפציהן״ (יזהר, שיירה 89). — [עכבישית, עכבישיים, ־שיות]

עַכָּבִית* נ׳ [הגיזרון אינו ברור] צמח־בר קוצני שנזכר במשנה, בתלמוד ובמדרש בין הקוצים: ״חוץ מן העכביות״ (עוקצים ג ב). ״מספרין את הקינרס ואת העכביות״ (תוספתא יום טוב ג יט). ״קוץ – זה קינרס, דרדר – אלו עכביות״ (בראשית רבה כ). יש סוברים כי הכונה כאן לצמח Cynara [וראה עוד עכובית] – [עכבית־, עכביות]

עַכְבָּר ז׳ [ארמית: עכברא] 1, סוג של יונקים מכרסמים קטנים (Mus). חרטומו של העכבר מחדד, זנבו ארך, על פני הזנב קשקשים הערוכים בטבעות. העכברים הם שוכני שדות ובתים, נזכרו בתורה בכלל השרצים הטמאים: ״וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על־הארץ: החלד והעכבר והצב למינהו״ (ויקרא יא כט). ״מפני מה הכל נשאלין על העכבר? מפני שעסקו רע״ (תוספתא הוריות ב יג). ״כשנאת... בנות החן את בני הנזירים והחתולים את העכברים״ (הרומי, כח 522). 2 ° [בספרות ההשכלה] כנוי לשריר [על־שום צורתו כעין עכבר, ולפי השם הלועזי musculus, שהוא הקטנה מן mus – עכבר] — [עכבר־, עכברים, עכברי־; עכברה, עכברות]

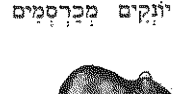
עכבר-בית (1/5)

— עכבר־הבית °, עכבר החי תמיד בשכנות האדם (Musculus) צבעו אפר־שחר בגבו. וזלל מן המזונות המצויים בבתים.

הָעַכְבָּרִים פָּרִים וְרָבִים מְאֹד; גּוֹרְמִים נֶזֶק לָרְכוּשׁ. הָעַכְבָּרִים הַלְּבָנִים שֶׁמְּגַדְּלִים בְּמוֹסְדוֹת־מַדָּע לְשֵׁם נִסּוּיִים שׁוֹנִים הֵם בְּנֵי מִינוֹ שֶׁל עַכְבַּר־הַבַּיִת.

– מְנוּסַת־עַכְבָּרִים°. מָשָׁל לִבְרִיחָה מְבֹהֶלֶת שֶׁל פַּחְדָנִים (כִּמְנוּסַת הָעַכְבָּר מִפְּנֵי הֶחָתוּל): "מְנוּסַת עַכְבָּרִים נָסוּ וּמַחֲבֵא פִּשְׁפְּשִׁים הֶחְבָּאוּ" (ביאליק, בעיר).

– הָהָר הוֹלִיד עַכְבָּר°. מָשָׁל עַל מַעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּהֲכָנוֹת מְרֻבּוֹת וּבְעֵסֶק גָּדוֹל – וּבְסוֹפָם הֵבִיאוּ תּוֹצָאוֹת זְעוּמוֹת בְּיוֹתֵר.

עַכְבְּרָא* ז׳ [ארמית] עַכְבָּר. – [עַכְבְּרֵי־] [רווח במימרות:]

– **עַכְבְּרָא דְּשָׁכִיב אַדִּינָרֵי*** (סנהדרין כט:) (עַכְבָּר הַשּׁוֹכֵב עַל דִּינָרִים), כִּנּוּי לְעָשִׁיר קַמְצָן שֶׁאֵינוֹ מֵפִיק תּוֹעֶלֶת מֵעָשְׁרוֹ לְעַצְמוֹ וּמוֹנֵעַ אוֹתוֹ גַּם מֵאֲחֵרִים.

– **לָאו עַכְבְּרָא גַּנָּב אֶלָּא חוֹרָא גַּנָּב*** (גיטין מה.). 1. לֹא הָעַכְבָּר הוּא הַגַּנָּב אֶלָּא הַחוֹר (שֶׁבּוֹ מַצְנִיעַ הָעַכְבָּר אֶת גְּנֵבָתוֹ) הוּא הַגַּנָּב, כְּלוֹמַר: הַמַּסְתִּיר אֶת הַגְּנֵבָה שֶׁגָּנַב אַחֵר, אוֹ הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ – הוּא הָאַחֲרַאי לַגְּנֵבָה. 2 [בהבנה אחרת] לֹא הָעַכְבָּר הוּא הָאַחֲרַאי לַגְּנֵבָה אֶלָּא הַחוֹר שֶׁדַּרְכּוֹ חָדַר אֶל מְקוֹם הַגְּנֵבָה, בְּדוֹמֶה לְפִתְגָּם: "פִּרְצָה קוֹרְאָה לַגַּנָּב".

עַכְבָּרוֹן° ז׳ [מן עַכְבָּר] 1. עַכְבָּר קָטָן: "פָּנָיו פְּנֵי עַכְבָּרוֹן וְעֵירוּת" (ברטוב, כנפים 5). 2. כִּנּוּי הֲלָצִי לְמִישֶׁהוּ קְטַן־קוֹמָה: עַכְבָּרוֹן שֶׁכְּמוֹתוֹ! – [עַכְבְּרוֹן־, עַכְבְּרוֹנִים, ־נֵי־]

עַכְבָּרוֹשׁ° [יש סוברים: קיצור הצירוף עַכְבָּר רָשָׁע, מן: "עַכְבְּרָא רְשִׁיעָא" ירושלמי בבא מציעא ט ב] כִּנּוּי לְעַכְבָּר גָּדוֹל אוֹ לְחֻלְדָּה [ובהלצה או בלשון־גנאי:] "מֵחֶדֶר אֶחָד בָּרַח, מִן הַשֵּׁנִי שׁוּב בָּרַח – מַה לַּעֲשׂוֹת לְעַכְבָּרוֹשׁ שֶׁכְּמוֹתוֹ?" (ביאליק, מאחורי ר). –[עַכְבָּרוֹשִׁים]

עַכְבָּרִי° ת׳ [מן עַכְבָּר] דּוֹמֶה לְעַכְבָּר, קָטָן וּפַחְדָן: "כִּי נַפְשׁוֹ בּוֹ עַכְבָּרִית וְרוֹעֶדֶת" (גרינברג, כלב קיד). –[עַכְבָּרִית, ־בָּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

עכ״ד ר״ת עַד כָּאן דְּבָרָיו.

עִכּוּב*, עִיכּוּב ז׳ [מן עכב, עִכֵּב] מְנִיעָה, הַשְׁהָיָה, עַכָּבָה: "שָׁנָה עָלָיו הַכָּתוּב – לְעִכּוּב" (ירושלמי פסחים לד ב). "מִן הַשָּׁמַיִם הָיָה עִכּוּבְךָ" (מדרש שכל טוב, בראשית כז לג). חָל עִכּוּב בְּמִשְׁלוֹחַ הַמִּכְתָּב. עֲשֵׂה־נָא אֶת הַדָּבָר בְּלֹא עִכּוּבִים. עִכּוּב הַתְּנוּעָה בָּרְחוֹב בְּשֶׁל תְּאוּנַת־דְּרָכִים. – [עִכּוּב־, עִכּוּבִים, ־בֵי־]

– **עִכּוּב־הַקְּרִיאָה***, מִנְהָג קָדוּם בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל: מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ טַעֲנָה נֶגֶד הַקָּהָל וְלֹא נַעֲנָה – הָיָה רַשַּׁאי לְעַכֵּב בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֶת הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה וּלְעוֹרֵר עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים שֶׁיַּטּוּ אֹזֶן לְטַעֲנוֹתָיו וְיָרִיבוּ אֶת רִיבוֹ: "זְכוּת זוֹ וּרְשׁוּת זוֹ שֶׁל עִכּוּב־הַקְּרִיאָה לֹא נִתְּנָה לַגְּבָרִים בִּלְבַד, אַף הַנָּשִׁים הָיוּ רַשָּׁאִיּוֹת עַל כָּךְ" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 115).

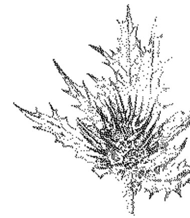
עכובית

עַכּוּבִית° נ׳ [ראה לעיל ערך עַכָּבִית*; ערבית: עַכּוּב] צֶמַח־בַּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים. לְאַחַר הַבְשָׁלָתוֹ הוּא נִשְׁבָּר בְּבְסִיסוֹ וּמִתְגַּלְגֵּל בָּרוּחַ (Gundelia). יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא הַנִּקְרָא בַּמִּקְרָא בְּשֵׁם "גַּלְגַּל" ("וְרֻדַּף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי־רוּחַ וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה", ישעיה יז יג). – [עַכּוּבִית־, עַכּוּבִיּוֹת]

עַכּוּז* ז׳ [נוסחים אחרים: אַכּוּז, עָכוּז; הגיזרון לא הוברר; יש משווים ליוונית: kysos ערווה] אֲחוֹרַיִם, שֵׁת: "מוֹשִׁיבוֹ (אֶת הַבְּכוֹר בַּבְּהֵמָה) עַל עַכּוּזוֹ וּמְמַעֵךְ" (בכורות ו ו). "וְחוֹבַטְתּוֹ בְּצָלִיל שֶׁבְּיָדָהּ בְּעַכּוּזוֹ הֶחָשׂוּף" (טביב, דרך 154). הַכֶּלֶב יוֹשֵׁב עַל עַכּוּזוֹ. – [עַכּוּז־, עַכּוּזִים, ־זֵי־]

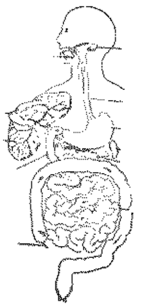
מערכת כלי-העיכול

עַכּוּזִית° נ׳ [מן עַכּוּז] רְצוּעָה בִּרְתְמַת הַסּוּס הַצְּמוּדָה אֶל עַכּוּזוֹ שֶׁל הַסּוּס מִתַּחַת לִזְנָבוֹ: "בְּשָׁקְדוֹ לְהַתְקִין אֶת הָעַכּוּזִית שֶׁל הַסּוּסָה הַמְּנֻמְנֶמֶת בְּסִמְלוֹנָהּ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 84). – [עַכּוּזִיּוֹת]

עִכּוּל*, עִיכּוּל ז׳ [מן עכל, עִכֵּל] תַּהֲלִיךְ הַהַפְרָדָה שֶׁל הַמְּזוֹנוֹת בְּתוֹךְ הַגּוּף הַחַי וְהַכְשָׁרָתָם לִסְפִיגָה בַּדָּם: "כַּמָּה שִׁעוּר עִכּוּל?... כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ רָעֵב" (ברכות נג:). הַפֶּה, הַלֹּעַ, הַקֵּבָה, הַמֵּעַיִם – מַעֲרֶכֶת כְּלֵי־הָעִכּוּל הֵם. מָזוֹן קַל לְעִכּוּל. קָשֶׁה לְעִכּוּל. – [עִכּוּל־]

– **עִכּוּלִים*** ז״ר [בדיני קרבנות] חֲלָקִים מִן הַקָּרְבָּן שֶׁנִּתְּזוּ וְנִפְלְטוּ מִן הָאֵשׁ: "עִכּוּלֵי עוֹלָה אַתָּה מַחֲזִיר, וְאִי אַתָּה מַחֲזִיר עִכּוּלֵי קְטֹרֶת" (יומא מה:).

עִכּוּלִי°, עִיכּוּלִי ת׳ [מן עכול] הַקָּשׁוּר בְּעִכּוּל, שֶׁל עִכּוּל: תַּהֲלִיכִים עִכּוּלִיִּים בְּגוּף הַחַי. – [עִכּוּלִית, עִכּוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

עכו״ם* ז׳ ר״ת עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת; כִּנּוּי מְקֻבָּל בִּדְפוּסֵי הַתַּלְמוּד וּבְסִפְרוּת הַמְּאֻחֶרֶת לְנָכְרִים עוֹבְדֵי־אֱלִילִים (מִתִּקּוּנֵי הַצֶּנְזוֹרִים הַמֶּמְשַׁלְתִּיִּים בִּדְפוּסִים שֶׁנִּדְפְּסוּ בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה בִּמְקוֹם "גּוֹי" אוֹ "עֲבוֹדָה זָרָה").

עַכּוּמִי° ת׳ [מן עכו״ם] אֱלִילִי, גּוֹיִי, נָכְרִי: "מַבִּיעַ בְּאָזְנֵי אֲהוּבָתוֹ אֶת שְׁאָט־נַפְשׁוֹ אֶל הָעוֹלָם הָעַכּוּמִי" (שטיינמן, במעגל 33). "עֵינָיו יוֹצְאוֹת מֵחוֹרֵיהֶן בְּתַאֲוָתוֹ אֶל בְּשָׂרָהּ הָעַכּוּמִי" (הלקין, משבר 129). "בִּשְׂמֵי שָׂדוֹת... אֵשׁ עַכּוּמִית לֹא בְּמִקְרֶה יָקְדָה" (שלונסקי, שירים ב 153). "כְּחַיָּה שֶׁכְּרִיעָתָהּ אֱלִילִית עַכּוּמִית" (שרירא, עזה 180). – [עַכּוּמִית, עַכּוּמִיִּים, ־מִיּוֹת]

עִכּוּס°, עִיכּוּס ז׳ [מן עכס, עִכֵּס] צִלְצוּל וְרִשְׁרוּשׁ בְּשַׁרְשָׁרוֹת: "אֶל עִכּוּסֵי סוּסִים יָפִים, אֶל נְהִימוֹת שִׁירֵי הָעֶשֶׁת" (רבינוב, אמיתי עז). – [עִכּוּס־ עִכּוּסִים, ־סֵי־]

עָכוּר* ת׳ [מן עכר, עָכַר] 1*. דָּלוּחַ, בִּלְתִּי־צָלוּל, מְלֻכְלָךְ: "לֹג יַיִן צָלוּל שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ מֵאָה לֹגִין עֲכוּרִין... לֹג יַיִן עָכוּר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ מֵאָה לֹגִין צְלוּלִין" (תוספתא תרומות ו י). "וְהָיָה הַזֶּרֶם גַּל נִגְרָשׁ וְעָכוּר" (טשרניחובסקי, שירים 99). נַחַל מַיִם עֲכוּרִים. 2° [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ־בָּהִיר, קוֹדֵר: "הַרְבֵּה בְּנֵי־אָדָם אָבִיב חַיֵּיהֶם עָכוּר" (מנדלי מו״ס, קצח). "וּבַחַלּוֹן מֵצִיץ דּוֹמֵם עוֹלָם עָכוּר" (ביאליק, עבים). "נִתּוֹסְפָה לוֹ רַק הַהַרְגָּשָׁה הָעֲכוּרָה שֶׁל בּוֹרֵחַ" (ברקוביץ, הראשונים קע). עֵינַיִם עֲכוּרוֹת. – [עֲכוּרָה, עֲכוּרִים, עֲכוּרוֹת]

– חֹמֶר עָכוּר ִ֫. כִּנּוּי לַגּוּף שֶׁהוּא גַּס וְגַשְׁמִי: "לְפִי שֶׁחֳמָרָם (שֶׁל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים) עָכוּר וְעָפְרִי" (מלמד התלמידים, ק). "לֹא כֵן גּוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם שֶׁקָּרוּץ מֵחֹמֶר עָכוּר" (עגנון, אלו עד).

– דַּעְתּוֹ עֲכוּרָה עָלָיו°, הוּא בְּמַצַּב־רוּחַ קוֹדֵר וְנוּגֶה: "מִתּוֹךְ הַשִּׁעֲמוּם וּמִתּוֹךְ שֶׁדַּעְתּוֹ עֲכוּרָה עָלָיו" (הזז, יעיש ג 11). "אֵין לִבּוֹ וּפִיו שֶׁל אָדָם שָׁוִים אֶלָּא שָׁעָה שֶׁדַּעְתּוֹ עֲכוּרָה עָלָיו" (סביב, דרך 30).

– תְּפִלָּה עֲכוּרָה*. תְּפִלָּה בִּלְתִּי־טְהוֹרָה, תְּפִלָּתוֹ שֶׁל עוֹשֵׂה־רָע, לְהַבְדִּיל מִן "תְּפִלָּה זַכָּה": "מִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁהֶגֶזֶל בְּיָדוֹ שֶׁתְּפִלָּתוֹ עֲכוּרָה?" (שמות רבה כב).

– עֲכוּר־רוּחַ°. שָׁרוּי בְּעֶצֶב וּבְדִכְדּוּךְ: "רְאִיתִיךָ יוֹשֵׁב כָּל הָעֵת נִזְעָם וְזָעֵף וַעֲכוּר־רוּחַ" (ביאליק, אגדת שלשה 2 יח).

– לָדוּג (דָּגִים) בְּמַיִם עֲכוּרִים° [בהשאלה] לְהָפִיק תּוֹעֶלֶת מִמַּצָּב שֶׁל מְבוּכָה וְעִרְבּוּבְיָה שֶׁהָאֲחֵרִים שְׁרוּיִים בּוֹ.

– עֲכוּרָה הָיְתָה הֶחָבִית וְצִלַּלְנוּ אוֹתָהּ* (בראשית רבה פ), [בהשאלה] גִּלִּינוּ אֶת הַחֶרְפָּה, בִּעַרְנוּ אֶת הָרָע.

עָכוֹר ש״פ [מן עכר, עָכַר] [רווח בשם:]

– עֵמֶק עָכוֹר, 1. שְׁמוֹ שֶׁל הָעֵמֶק שֶׁבּוֹ נִסְקַל עָכָן עַל־שׁוּם שֶׁעָכַר אֶת יִשְׂרָאֵל (יהושע ז כו). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמָקוֹם סֵבֶל וּפֻרְעָנֻיּוֹת: "שָׁב הַגָּנִי עַתָּה מֵעֵמֶק הֶעָכוֹר" (ביאליק, על סף). [ובשינוי קל:] "יִהְיֶה אָנוּס עַל־פִּי הַדֹּחַק לָשׁוּב לְסִבְלוֹתָיו בְּעֵמֶק הֶעָכוּר" (ברקוביץ, הראשונים קלז).

עִכּוּר ִ֫, עִיכּוּר ז׳ [מן עכר, עִכֵּר] דְּלִיחָה, גְּרִימָה לְדָבָר־מָה שֶׁיְּהֵא עָכוּר וְלֹא זַךְ: "וְלֹא אוּכַל לִרְאוֹת מִפְּנֵי עִכּוּר רוּחַ הָרְאוּת" (חריזי, תר׳ מורה נבוכים ב ל). "מַשֶּׁהוּ טָהוֹר לִמְאֹד נִצַּל פֹּה מֵעִכּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם" (קריב, עיונים 48). עִכּוּר הַמַּיִם עַל־יְדֵי הֲטָלַת רֶפֶשׁ וָבֹץ. – [עִכּוּר־]

עכז [מן עָכוּז]

~ פִּע׳ עִכֵּז° פ״ע הֵנִיעַ אֶת אֲחוֹרָיו: "הַצִּבּוּר מְעַכֵּז עַל מוֹשָׁבָיו, רַגְלַיִם מַחֲרִיקוֹת בַּאֲבַק הָרִצְפָּה" (ארד, ביתו 252). "הִיא עִכְּזָה, הִרְעִידָה בִּרְכֶּיהָ" (מגד, החי 136) – [לְעַכֵּז, מְעַכֵּז, יְ־]

עכ״ז ר״ת עִם כָּל זֶה.

עָכִיר* ז׳ [הגיזרון אינו ברור, המשמע לפי הפרשנים] קֶרֶשׁ שֶׁמַּנִּיחִים עַל הַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁים בְּבֵית־הַבַּד וְעָלָיו מַנִּיחִים קוֹרָה לְשֵׁם כְּבִישַׁת הַזֵּיתִים: "הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית־הַבַּד... לֹא מָכַר אֶת הָעֲכִירִין וְאֶת הַגַּלְגַּל וְאֶת הַקּוֹרָה" (בבא בתרא ד ה). –[עֲכִיר־, עֲכִירִים, ־רֵי־]

עֲכִירָה ִ֫ נ׳ [מן עכר, עָכַר] דְּלִיחָה, עִכּוּר, זִהוּם: "נֶעְכֶּרֶת – אֲשֶׁר הִיא שֵׁם הָעֲכִירָה" (השרשים לג׳נאח, נשא). "עִנְיַן הָרְמִיסָה בַּמַּיִם וְהָעֲכִירָה" (רד״ק יחזקאל לד יט). עֲכִירַת הַנּוֹזְלִים. [ובהשאלה:] "לֹא הָיָה בְּכָךְ כְּדֵי לְהַעֲכִיר אַף עֲכִירָה קַלָּה אֶת יַחֲסֵי אֵלָיו" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 183). "תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ כְּבוּשָׁה בַּמֵּעַיִם סוֹפָהּ שֶׁקְּלִישׁוּתָהּ מִפְעֶצֶת וְהוֹלֶכֶת וְהִיא מַרְבָּה עֲכִירָה בָּעוֹלָם" (סדן, ממחוז קכב). עֲכִירַת רוּחוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, עֲכִירַת הַשִּׂמְחָה. – [עֲכִירַת־, ־רוֹת]

עֲכִירוּת ִ֫ נ׳ [מן עָכוּר] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָכוּר, דְּלִיחוּת: "וּטְחוֹל... מְנַקֶּה הַדָּם וְהַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה מֵהָעֲכִירוּת וְהָעֳבִי" (כוזרי, ד כה). "עִנְיַן הַדְּרִיסָה בַּמַּיִם עִם עֲכִירוּת הַמַּיִם" (רד״ק יחזקאל לב ב). [ובהשאלה:] "הַשֵּׂכֶל – זַכּוּת הַנֶּפֶשׁ וְהַסְּכָלוּת – עֲכִירוּתָם" (חריזי, מוסרי הפילוסופים ב ב 7). "עֲכִירוּת הַלֵּב וְהַיְחָסִים שֶׁבֵּינָם וּבֵין בְּנֵי הַדּוֹר הֶחָדָשׁ" (ויסלבסקי, יחידים 94). "כַּמָּה נִכָּר הָאָמָן וּמְשִׁיכָתוֹ לִמְצִיאוּת בַּעֲלַת־גּוּף גַּם כְּשֶׁהִיא מִתְגַּלָּה בְּכָל עֲכִירוּתָהּ" (פיכמן, רלא). "עֲזָרֵנִי לָצֵאת מִתַּאֲוַת גּוּפִי וּמֵעֲכִירוּת לִבִּי וְדַעְתִּי" (הזז, יעיש א 108). – [עֲכִירוּת־]

עכל [צורת־משנה של אכל]

~ פָּע׳ עָכַל* פ״י אָכַל, שָׂרַף: "חֲצוֹת שְׁנֵי עוֹכַלְתָּן" (זבחים פז.). [לַעֲכֹל, עוֹכֵל, יַעֲכֹל]

~ נִפ׳ נֶעֱכַל ִ֫, נֶאֱכַל, נִסְפַּג עַל־יְדֵי כְּלֵי־הָעִכּוּל: "נֶעֱכַל וְנָפַל לָאָרֶץ" (רש״י חולין עז.). "כָּל אֲשֶׁר אָכַלְתִּי נֶעֱכַל בְּמֵעַי" (זבארה, על־פי שירמן ב 48). – [לְהֵעָכֵל, נֶעֱכָל, יֵעָכֵל]

~ פִּע׳ עִכֵּל ִ֫ פ״י 1 ִ֫. הִפְרִיד מָזוֹן בַּגּוּף לַחֲמָרָיו הַיְסוֹדִיִּים לְשֵׁם סְפִיגָתוֹ בַּדָּם: "לֹא שֶׁאֵלּוּ הַמְּזוֹנוֹת רָעִים... אֲבָל לְחֻלְשַׁת לוֹקְחָם לְעַכְּלָם עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְקַבֵּל הַתּוֹעֶלֶת בָּהֶם" (מורה נבוכים א, לג). "שֶׁהַכֹּחַ הַטִּבְעִי שֶׁבּוֹ אֵינוֹ חָזָק כָּל כָּךְ לְעַכֵּל שׁוּם מַאֲכָל זוּלָתִי הֶחָלָב לְבַד" (אלדבי שמואל א ה). "הַכֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ וְהַכֹּחַ הַמַּחֲזִיק וְהַכֹּחַ הַמְעַכֵּל" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ט). אָנוּ מְעַכְּלִים אֶת מַאֲכָלֵינוּ בְּעִקָּר בַּקֵּבָה וּבַמֵּעַיִם. 2° [בהשאלה] קָלַט, תָּפַשׂ, הִשִּׂיג: קָשֶׁה לְעַכֵּל אֶת הַדְּבָרִים הַסְּתוּמִים שֶׁבַּסֵּפֶר. – [לְעַכֵּל אֶת־, מְעַכֵּל, יְעַכֵּל]

~ פֻּע׳ עֻכַּל*, 1 ִ֫. הֻפְרַד (מָזוֹן) לַחֲמָרָיו הַיְסוֹדִיִּים עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת כְּלֵי־הָעִכּוּל: "עִכּוּל מַה שֶּׁנִּשְׁאַר בָּאִצְטוֹמְכָא וְנִשְׁאַר מֵהַמַּאֲכָל" (קאנון ג טו). הַמַּאֲכָל עֻכַּל הֵיטֵב. 2*. נִשְׂרַף עַל הַמִּזְבֵּחַ: "נָטַל מַחְתָּה... וְחוֹתֶה מִן הַמְעֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת" (יומא ד ג). 3° [בהשאלה] נִקְלַט, נִתְפַּשׂ: הַחֹמֶר הַלִּמּוּדִי עֻכַּל יָפֶה עַל־יְדֵי הַתַּלְמִידִים. – [מְעֻכָּל, יְעֻכַּל]

~ הת׳ נִתְעַכֵּל*, 1*. עֻכַּל, נִתְפָּרֵד בַּגּוּף הַחַי לַחֲמָרָיו הַיְסוֹדִיִּים: "עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו" (ברכות ח ז). "שֶׁלֹּא נִתַּן לְהִתְעַכֵּל וְלֵהָפֵךְ לִבְשַׂר־וָדָם" (ביאליק, לזכר בן־ציון). 2*. נִשְׂרַף, נִתְמַקְמֵק בָּאֵשׁ: "וְהֵם מִתְעַכְּלִים וְהוֹלְכִים מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה" (ספרא צו כט ג). 3 ִ֫. הוּצָא, נֶאֱכַל: "לְפִי שֶׁיִּרָא שֶׁיָּמוּת הַבֵּן אוֹ יִתְעַכְּלוּ הַמָּעוֹת" (תוספות בבא מציעא קב:). – [לְהִתְעַכֵּל, מִתְ־, יִתְעַכֵּל]

עכ״ל ר״ת עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

עֲכָל° ז׳ [מן עכל, עִכֵּל] חֹמֶר הַמְסַיֵּעַ לְעִכּוּל: הַפֶּפְּסִין הוּא מִן הָעֲכָלִים. – [עֲכַל־, עֲכָלִים, עַכְלֵי־]

עֻכְלָא*, ראה עוּכְלָא. עֲכָן° ז׳ ראה להלן א. עַכְנַאי*.

עכן [ראה עָכָן; ערבית: עַכַּנַ נתקפל]

~ פִּע׳ עִכֵּן* פ״י סִבֵּב, גִּלְגֵּל: "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עָכָן? שֶׁעִכֵּן עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (סנהדרין מד:). "כָּל צֵל קָלוּשׁ וְגָבוּךְ הַמַּגִּיחַ מִמַּחֲבוֹאִים סְתוּמִים וּמְעַכֵּן אֶת הִתְרַגְּשׁוּתוֹ" (סדן, כאלכסון 74). "וּשְׁלֹשָׁה זוּגוֹת הִתְחִילוּ מְעַכְּנִים וּמְעַכְּסִים" (מגד, החי 67).–[לְעַכֵּן, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְעַכֵּן °, הִתְפַּתֵּל: ״הִיא בּוֹטֶשֶׁת בָּהֶם בְּרַגְלֶיהָ, מִתְחַבֶּטֶת, מִתְפַּתֶּלֶת וּמִתְעַכֶּנֶת בְּכָל גּוּפָהּ״ (קבק, במשעול 338). ״כְּרִיכוֹת כְּרִיכוֹת מִתְעַכֵּן הַחֶבֶל מִסָּבִיב״ (טברסקי, אקוסטה א 247). ״יֵשׁ אֲשֶׁר יִתְעַכֵּן מִסָּבִיב לְתַיִּר עָשִׁיר, יַעְתִּיר עָלָיו דְּבָרִים״ (שנהר, ב 321). — [לְהִתְעַכֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

א. עַכְנַאי* ז׳ עַכְנָא* זו״נ עֶכֶן° ז׳ [ארמית: עַכְנָא; יוונית: echidna] נָחָשׁ: ״כֵּיוָן שֶׁהוּא שׁוֹתֶה הָיָה הַיַּיִן בּוֹעֵר בּוֹ כְּכַרְסָהּ שֶׁל עַכְנָא״ (ירושלמי סנהדרין כח ד). ״אָמְרוּ לָהּ: עַכְנָא עַכְנָא, פִּתְחִי פִּיךְ!״ (בבא מציעא פד:). ״וְהָיָה אוֹתוֹ הָרֵיחַ מְפַעְפֵּעַ בָּהֶן כְּאֶרֶס שֶׁל עַכְנָה״ (ויקרא רבה טז). ״רֶגֶשׁ שִׂנְאָתָם אֶל הַיָּשָׁן מְפַעְפֵּעַ בְּשִׁירָתָם כְּאֶרֶס שֶׁל עַכְנַאי״ (ביאליק, שירתנו). ״הָעֶכֶן הַכֵּהֶה הַלָּז בְּשַׁלֶּכֶת מִתְחַמֵּם וְאוֹרֵב לַצִּפּוֹר״ (טשרניחובסקי, שירים 283). ״זֶה הָעֶכֶן, הַנָּחָשׁ, לָמָּה יִתְבּוֹשֵׁשׁ?״ (ש׳ שלום, שירים סח). — [עֶכֶן־, עֲכָנִים, עַכְנֵי־]

— הִקִּיפָהוּ כְּעַכְנַאי*, הִקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל צַד, הִתְקִיפָהוּ קָשֶׁה: ״שֶׁהִקִּיפוּהוּ הֲלָכוֹת כְּעַכְנַאי זֶה״ (ברכות יט.). ״וְצָרוֹת הִקִּיפוּהוּ כְּעַכְנַאי וְיוֹצֵא בְּבִגְדֵי הַיְגוֹנוֹת״ (עגנון, אלו פג). ״אוֹתוֹ הִקַּפְתִּי כְּעַכְנַאי בִּשְׁאֵלוֹת־קֻשְׁיוֹת בְּלִי דַּי״ (שמעוני, שירים ג פב).

ב. עכנאי

ב. עַכְנַאי° ז׳ [מן א. עַכְנַאי, ועל־פי השם הלועזי] צֶמַח בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַזִּיפָנִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים סְגֻלִּים, אֲדֻמִּים, כְּחֻלִּים וַאֲחֵרִים (Echium). — [עַכְנָאִים]

עַכְנָה*, ראה א. עַכְנַאי*.

א. עֶכֶס ז׳ [ערבית: עִכַּאס חבל לרגל הגמל ולראשו] תַּכְשִׁיט קַדְמוֹן שֶׁל נָשִׁים בְּתַבְנִית שַׁרְשֶׁרֶת עַל הָרַגְלַיִם, כְּעֵין אֶצְעָדָה: ״הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים״ (ישעיה ג יח). — [עֶכֶס־, עַכְסוֹ; עֲכָסִים, עַכְסֵי־]

ב. עֶכֶס* ז׳ [יוונית: echis] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַנְּחָשִׁים הָאַרְסִיִּים הַנִּזְכָּרִים בַּתַּלְמוּד, נִרְדָּף לְ״אֶפְעֶה״: ״אֵין אֶפְעֶה אֶלָּא עֶכֶס״ (מכילתא מה.). — [עֶכֶס־, עַכְסוֹ; עֲכָסִים, עַכְסֵי־]

עכס [מן א. עֶכֶס]

~ פע׳ עִכֵּס פ״י צִלְצֵל בְּשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁבָּרַגְלַיִם, הִשְׁמִיעַ קוֹל שִׁקְשׁוּק הָעֲכָסִים: ״הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה״ (ישעיה ג טז). ״הִתְחִילוּ מְעַכְּנִים וּמְעַכְּסִים וּמְעַכְּזִים״ (מגד, החי 67). — [לְעַכֵּס, מְעַכֵּס, יְ־]

~ הת׳ הִתְעַכֵּס ^ מ״י הִצְטַלְצֵל, הִשְׁמִיעַ קוֹל רַעַשׁ: ״הָלוֹךְ וְטָפוֹף הוֹלְכוֹת מִתְעַכְּסוֹת״ (סדרוס, גן המשלים תקמה). ״אִילָן וְעֵשֶׂב וְשִׂיחִים מִתְעַכְּסִים וְקוֹרְסִים עַל חָזֵה אֲדָמָה בַּלַּיְלָה!״ (גלעד, נהר ירוק 84). ״וְהַגַּ׳יפִּים... הִתְעַכְּסוּ, הִסְתַּדְּרוּ, פָּתְחוּ פֶּה״ (יזהר, שיירה 123). — [לְהִתְעַכֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

עכ״פ ר״ת עַל כָּל פָּנִים.

עכר [ארמית: עֲכַר; ערבית: עַכִּר]

~ פע׳ עָכַר פ״י 1*, דָּלַח, זִהֵם נוֹזֵל שֶׁלֹּא יְהֵא צָלוּל: ״מַיִם צְלוּלִין... עוֹכְרָן בְּרַגְלוֹ״ (ברכות כה:). הַשְּׁמָרִים עָכְרוּ אֶת הַיַּיִן. הָעֵדֶר עָכַר אֶת מֵי הַפֶּלֶג הַזַּכִּים. 2 [בהשאלה] הֵבִיא מְבוּכָה, הֵמִיט צָרָה, סִכְסֵךְ וּבִלְבֵּל: ״עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ״ (שמואל א יד כט). ״עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע״ (משלי טו כז). ״צַר לָהּ עַל יְפִי עוֹלָמָהּ אֲשֶׁר עֲכָרוֹ רוּחַ פִּתְאֹם וַיַּעְכְּרֵנוּ״ (ביאליק, הבריכה). ״וּכְשֶׁחֲבֶרְתָּהּ נְתוּנָה בְּצָרָה אַף הִיא רוּחַ רָעָה עוֹכַרְתָּהּ״ (עגנון, כלה רמג). ״יִסּוּרִים רָעִים וּמָרִים אֵלּוּ שֶׁעוֹכְרִים אוֹתָנוּ״ (הזז, יעיש ב 238). — [לַעֲכֹּר אֶת־; עוֹכֵר, עָכוּר; יַעְכֹּר]

~ נפ׳ נֶעְכַּר, 1*, נִדְלַח, נַעֲשָׂה עָכוּר: ״יִצָּלְלוּ וְלֹא יֵעָכְרוּ״ (ירושלמי נדה ג ב). ״אֵין הֶחָלָב נֶעְכָּר אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים״ (תוספתא נדה ב ב). ״הַמַּיִם הַצְּלוּלִים שֶׁשָּׁקַע הַטִּיט וְלֹא נֶעְכְּרוּ בָּרַגְלַיִם״ (רש״י יחזקאל לד יח). [ובהשאלה:] ״שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן, הָאָרֶץ נֶעְכָּרָה״ (ביאליק, המתמיד). ״נֶעְכַּר הַטֹּהַר שֶׁזֶּה עַתָּה נִדְמָה שֶׁלֹּא יִשְׁבֹּת לְעוֹלָם״ (פיכמן, רלט). 2 [בהשאלה] נָבוֹךְ, דֻּכְדַּךְ: ״נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי נֶעְכָּר״ (תהלים לט ג) [וראה עוד ערך נֶעְכָּר]. — [לְהֵעָכֵר, נֶעְכָּר, יֵעָכֵר]

~ פע׳ עִכֵּר* פ״י 1 ^, עָכַר, דָּלַח: ״וְאִם צִלְּלוּ (הַמַּיִם) חוֹזֵר וּמְעַכְּרָן״ (רמב״ם, איסורי ביאה ה ח). עֵדֶר־הַצֹּאן עִכֵּר אֶת מֵי־הַנַּחַל. 2* [בהשאלה] בִּלְבֵּל, סִבֵּךְ: ״לְעַכֵּר מֹחַךְ״ (בבא קמא צט:). ״וְהוּא... מְסַבֵּךְ וּמְעַכֵּר בְּיוֹתֵר אֶת הָעִנְיָן הַכְּלָלִי״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 44). — [לְעַכֵּר אֶת־, מְעַכֵּר, יְ־]

~ הת׳ הִתְעַכֵּר ^, 1 ^, נֶעְכַּר, נִדְלַח: ״שֶׁמָּא יִתְעַכֵּר הֶחָלָב״ (רמב״ם, גירושין יא כה). מֵי הַנַּחַל הַזַּכִּים נִתְעַכְּרוּ בָּרַגְלַיִם. 2 ° [בהשאלה] נִתְקַלְקֵל, נִפְגַּם: ״הוּא מִסְתַּכֵּל בְּמֶחֱזוֹת הַחַיִּים הִסְתַּכְּלוּת טְהוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ מִתְעַכֶּרֶת עַל־יְדֵי הַכַּעַס וְהָרֹגֶז״ (קלוזנר, הספרות ה 277). ״תַּדְהֵמָה גְּדוֹלָה יָרְדָה עָלָיו וְנִתְעַכְּרָה סַבְרָתוֹ״ (שנהר, ב 171). ״יָרְדָה עֲגִימוּת בִּמְסִבָּה וְנִתְעַכְּרָה רוּחָם שֶׁל בְּנֵי הַחֲבוּרָה״ (בורלא, ביסופים 20). — [לְהִתְעַכֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הֶעֱכִיר* פ״י עָכַר, הִדְלִיחַ: ״רֵיחַ הָיָה בְּיַד הַמִּצְרִים... וְהֶעֱכַרְתֶּם אוֹתוֹ הָרֵיחַ״ (תנחומא וארא ו). ״כְּשֶׁדּוֹרֵס אָדָם בְּמַיִם שֶׁאֵינָם עֲמֻקִּים... מַעֲלֶה הַטִּיט, מַעֲכִיר הַמַּיִם״ (רד״ק יחזקאל לב ב). [ובהשאלה:] ״הַפַּחַד הַזֶּה מַעֲכִיר רוּחָם״ (מגדלי מו״ס, רעח). ״חָמְסוּ מִמֶּנִּי תֻּמַּת יְלָדִים וַיַּעֲכִירוּ אֶת רוּחִי״ (ביאליק, אגרות א ז). ״כְּבִשַׁן הַיּוֹם הַמַּעֲכִיר, הַמְזֻמְזָם כִּבְרַחַשׁ בָּאֹזֶן״ (יזהר, צקלג 769). — [לְהַעֲכִיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ הָעֳכַר °, נֶעְכַּר, נִדְלַח: הַמַּיִם הַצְּלוּלִים הָעָכְרוּ. — [מָעֳכָר, יָעֳכַר]

— צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ* [בהשאלה] שֶׁקֶט וְשַׁלְוָה הָיוּ כָּאן עַד שֶׁבָּאתֶם וּגְרַמְתֶּם לְצָרָה [כן אמר יעקב לבניו לאחר מעשה־שכם, לפי בראשית רבה פ].

— עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל, ראה ערך עוֹכֵר.

עֶכֶר° ז׳ [מן עכר] עֲכִירוּת, דְּלִיחוּת: ״עִיר מוֹצֶצֶת עֶכֶר מִתְעַבָּה מַשְׁפִּילָה רֹאשָׁהּ טְרוּטַת עֵינַיִם״ (ש׳ שלום, חי 78). — [עֶכֶר־]

עָכָרוֹן*, עיכרון ז׳ [מן עכר] 1 °, מַצָּבוֹ שֶׁל הֶעָכוּר, קַדְרוּת, כֵּהוּת: ״רוּחַ עָכָרוֹן וְכֵהֶה יַחֲלֹף עַל פְּנֵי כָּל ׳שִׁירֵי הַתִּפְאֶרֶת׳״ (קלוזנר, הספרות א 123). ״הַשָּׁמַיִם הַמְעֻנָּנִים הִכְהוּ אֶת אוֹר הַחַמָּה... הֶעָכָרוֹן שֶׁבַּחוּץ הָיָה מְכֻוָּן אֶל הֶעָכָרוֹן שֶׁבִּפְנִים״ (קבק, במשעול 458). 2 *, פֻּרְעָנוּת, עֹנֶשׁ: ״זְכֹר עָכָרוֹן לֹא יִתְעַבֵּר״ (בן־סירא ז טז). [נוסח אחר שם: עֶבְרוֹן] — [עָכְרוֹן־]

עֲכַרְוֹרִי° ת׳ [מן עָכוּר] עָכוּר מְעַט, דָּלוּחַ בְּמִקְצָת: ״אוֹתָהּ שָׁעָה נִסְתַּלֵּק הַשְּׂחוֹק מִפִּיו וְקָצַף עֲכַרְוֹרִי בִּצְבָץ מִבֵּין שְׂפָתָיו״ (עגנון, כפות רטז). ״כְּאִלּוּ הִפְשִׁיל אֶת הַמָּסָךְ הָעֲכַרְוֹרִי הַמַּלִּיט אֶת הַשָּׁמַיִם״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 93) נוֹזֵל עֲכַרְוֹרִי. [ובהשאלה:] ״וְשָׁאַל בְּקוֹל עָמוּם עֲכַרְוֹרִי״ (איתן, ברקיע 114). ״הַמְּצִיאוּת הָעֲכַרְוֹרִית״ (קריב, אדברה וירוח לי 162). — [עֲכַרְוֹרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

עֲכַרְוֹרִית* נ׳ [מן עֲכַרְוֹרִי] עֲכִירוּת, דְּלִיחוּת: ״עֲכַרְוֹרִית כָּל הַיְסוֹדוֹת״ (אבוסהל, פירוש ספר יצירה נד). ״הַמַּיִם נִתְקַדְּרוּ מְאֹד וַעֲכַרְוֹרִית הַתַּחְתִּיּוֹת צָפָה וְעָלְתָה עַל פְּנֵיהֶם״ (שנהר, ב 180). ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹסִיפוּ עֲרָפִלִּים כְּבֵדִים עַל עֲכַרְוֹרִיתָהּ שֶׁל שַׁחֲרִית״ (שמיר, מלך 179). ״בַּעֲכַרְוֹרִית שֶׁל כְּמִישָׁה פְּנֵיהֶם לֹא דְּלוּחִים״ (בסוק, נחושתים מו). ״טֹהַר הַמִּצְפּוֹן מוּל עֲכַרְוֹרִית הַיְּצָרִים״ (קרמר, משמרות 270). — [עֲכַרְוֹרִית־]

עַכְרִירוּת* נ׳ [מן עֲכַרְוֹרִי] עֲכַרְוֹרִית, עֲכִירוּת, דְּלִיחוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הֶעָכוּר: ״עַכְרִירוּת הַחֹמֶר״ (ר״א הקראי, עץ חיים פו, לפי ב״י). ״הַפַּחַד יָצַק עַכְרִירוּת לְתוֹךְ עֵינָיו״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 290). ״מִמְּקוֹם מוֹצָאָהּ מֵעַל גִּבְעוֹת הַמַּעֲרָב... עַד הֵעָלְמָהּ בְּעַכְרִירוּת הָאַלְמוֹנִית״ (יזהר, צקלג 971). ״כָּךְ הִתְנַדְנְדָה מִלְּפָנִים בְּעַכְרִירוּת הַבֹּקֶר מְטֻטֶּלֶת שַׁאֲנַנִּית זוֹ״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודותו 101). — [־רוּת־]

עַכְרָן* ז׳ [מן עכר, עָכַר] עוֹכֵר, רָשָׁע: ״וְהִשִּׂיאָהּ אוֹתָהּ (אֶת הַבַּת) לְעַכְרָן מוּמָר״ (רמ״א, שאלות־ותשובות סב). — [עַכְרָנִית, ־נִים, עַכְרָנִיּוֹת]

עַכְשָׁו*, עַכְשָׁיו תה״פ [אולי מן: עַד כְּשָׁעָה, או: עַד כְּשֶׁהוּא] עַתָּה, בִּזְמַן זֶה: ״וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתַי?״ (אבות א יד). ״כְּשֶׁרָצִיתִי — לֹא רָצִיתָ, עַכְשָׁו שֶׁאַתָּה רוֹצֶה — אֵינִי רוֹצֶה״ (ברכות ז.). ״עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְּדַאי, וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי — כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי״ (ברכות יז.).

— **כְּעַכְשָׁו***, כְּמוֹ עַתָּה, כְּבִזְמַן הַזֶּה: ״כְּשֶׁהֱיִיתֶם שָׁם (בְּמִצְרַיִם) הָיְתָה מִתְבָּרֶכֶת בִּשְׁבִילְכֶם, וְלֹא כְּעַכְשָׁו שֶׁאֵין בְּרָכָה עָלֶיהָ״ (ספרי עקב עז:).

— **מֵעַכְשָׁו***, מֵעַתָּה, מִשָּׁעָה זוֹ: ״הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי... מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם״ (קידושין ג א). ״מִי מְקַבֵּל עָלָיו מֵעַכְשָׁו לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתִי?״ (פסיקתא רבתי קנ:).

עַכְשׁוּב ז׳ [אולי היפוך־אותיות מן עַכָּבִישׁ] אֶחָד מִמִּינֵי הָעַכָּבִישִׁים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא [ראה להלן] סְבוּרִים כִּי הוּא הָעַקְרַבּוּת [ראה ערך זה]. — [עַכְשׁוּב־, עַכְשׁוּבִים, ־בֵּי־]

— **חֲמַת־עַכְשׁוּב** [על־פי תהלים קמ ד: ״חֲמַת עַכְשׁוּב תַּחַת שְׂפָתֵימוֹ״] תֹּאַר מְלִיצִי לְרַעַל, אֶרֶס: ״וּבַחֲמַת עַכְשׁוּב נִקְמָתָם יִקֹּמוּ״ (ליליינבלום, א 452). ״חֲמַת עַכְשׁוּב תַּחַת לְשׁוֹנָהּ״ (דרויאנוב, ב רלז).

עַכְשְׁווּ°, עיכשוו ז׳ [מן עכשו] אַקְטוּאָלִיזַצְיָה, סִגּוּל לְמַצָּב שֶׁל הַיּוֹם, עִדְכּוּן. — [עִכְשׁוּו־]

עַכְשָׁוִי*, עכשווי ת׳ [מן עַכְשָׁו; נמצא בספרות הקראים] שֶׁל הַהֹוֶה, שֶׁל הַזְּמַן הַזֶּה, נָכְחִי: ״בְּמַצָּבָהּ הָעַכְשָׁוִי שֶׁל חֲקִירַת הַחִבָּרוֹן״ (סגל, פונטיקה, הקדמה). ״וּבְתוֹךְ כָּל הַמִּסְגֶּרֶת הַזֹּאת, הַהִיסְטוֹרִית וְהָעַכְשָׁוִית, הַפְּנִימִית וְהַחִיצוֹנִית״ (ר׳ בנימין, משפחות 382). ״אֵין לָכֶם אֶלָּא זֶה הָרֶגַע הָעַכְשָׁוִי״ (קרליבך, הודו 108). ״הַחֻמְרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת... אֵין לָהֶן שׁוּם מָקוֹם בָּעִבְרִית הָעַכְשָׁוִית (פרסקי, לשון נקיה 9). — [עַכְשָׁוִית, עַכְשָׁוִיִּים, ־וִיּוֹת]

עַכְשָׁוִיּוּת°, עכשוויות נ׳ [מן עַכְשָׁו] נָכְחִיּוּת, אַקְטוּאָלִיּוּת, הֱיוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה: ״צָר אֶת צוּרוֹתָיו בְּמַתְכֻּנְתָּהּ שֶׁל עַכְשָׁוִיּוּת״ (קלצקין, כתבים 82). — [עַכְשָׁוִיּוּת־]

עכשיו, ראה עַכְשָׁו.

א. **עַל, עָל** ז׳ [מן עלה; ראה גם מֵעַל, מַעְלָה] 1, רוּם, גֹּבַהּ: ״וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל״ (שמואל ב כג א). ״וּמְרִים עַל רֹאשׁ נִזְרוֹ״ (ביאליק, הבריכה). 2 * ת׳ עֶלְיוֹן, רָם: ״הָשֵׁחַ בְּנֵי אָדָם — וְאַתָּה עָל״ (הנגיד, דיואן 173). — [בהפסק: עָל]

— **אֶל־עַל, אֶל־עָל**, לְמַעְלָה, לַמָּרוֹם: ״וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ״ (הושע יא ז). ״עַל אַף מְשַׂנְאֵינוּ וּמְקַנְאֵינוּ אֶל עָל בְּכָל עֵת יַעֲלֶה שִׂיאֵנוּ״ (משה אבן־עזרא, א 120). הַמָּטוֹס הִמְרִיא אֶל־עָל.

— **מֵעַל, מֵעָל**, מִלְמַעְלָה: ״מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל״ (בראשית כז לט). ״פֵּרוּר אֶחָד מִמָּה שֶׁהִשְׁלִיךְ לוֹ מֵעַל כּוֹכָבוֹ״ (ביאליק, הולכת).

ב. **עַל** מ״י [אוגרית: על; כנענית: על, עלת; ארמית: עַל; ערבית: עַלַי; ראה עלה] 1, לְמַעְלָה מִמָּקוֹם מְסֻיָּם, בְּשֶׁטַח הָעֶלְיוֹן: ״וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא״ (שמואל א א ט). ״מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים״ (שיר השירים ב ח). ״וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ״ (בראשית א כ). ״הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר״ (ברכות ד ה). הַסֵּפֶר מֻנָּח עַל הַשֻּׁלְחָן. 2, אֵצֶל, קָרוֹב לְ־, בְּסָמוּךְ אֶל־: ״וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם״ (תהלים א ג). ״וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו״ (בראשית יח ב). ״עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח חֲצֵרָהּ״ (בבא קמא ח ו). 3, אֶל־, בְּכִוּוּן לְמָקוֹם מְסֻיָּם: ״וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל״ (בראשית כד מט). ״וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם״ (שמות ט כג). 4, נוֹסָף, כְּתוֹסֶפֶת, יַחַד עִם־: ״וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ״ (שמות א י). ״פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים״ (בראשית לב יב). ״וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו״ (ויקרא ד יא). 5, נֶגֶד: ״כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ״ (דברים כ א). ״וְאַתֶּם קַמְתֶּם עַל־בֵּית אָבִי״ (שופטים ט יח). 6, לְטוֹבַת־, לְמַעַן־: ״אֲשֶׁר נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם״ (שופטים ט יז). ״הָיָה מִתְפַּלֵּל עַל הַחוֹלִים״ (ברכות ה ה). 7, בִּגְלַל־, מֵחֲמַת־, בְּסִבַּת־: ״הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי״ (ירמיה ב לה). ״לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים״ (דברים כד טז). ״לֹא נֶחְתַּם גְּזַר־דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן־הָרָע״ (ערכין ג ה). 8, בְּנוֹגֵעַ לְ־, עַל־אוֹדוֹת: ״וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף״ (מלכים א ה יג). ״עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ״ (יואל א ג). ״שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ״ (בראשית מא טו). 9, עַל־יְדֵי־, בְּאֶמְצָעוּת־, בְּעֶזְרַת־: ״וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה״ (בראשית כז מ). 10 [בין שני מספרים או בין שתי מידות]

כפול, מכפלת ארך ברחב: "וכבש היה לדרומו של מזבח שלשים ושתים על רחב שש־עשרה" (מידות ג ג). "אמה על אמה" (מידות ג ג). חדר קטן ד' על ד' (ארבע על ארבע אמות).

11. מלת־יחס הבאה בהוראות שונות אחרי פעלים רבים ושונים כגון: ברך על־, גבר על־, גזר על־, כעס על־, רחם על־, תמה על־, וכדומה [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן] — [על־, במליצה גם: עלי־, עלי, עליך, עליך, עליו, עליה, עלינו, עליכם־ן, עליהם־ן, במליצה גם: עלימו]

— עלי, עליך וכו', אני חיב, אתה חיב וכו': "ועלי לתת לך עשרה כסף" (שמואל ב יח יא). "לא עליך המלאכה לגמר" (אבות ב טז). "עלינו לשבח לאדון הכל" (תפילה). עליך להתיצב מחר בשעה 8 בבקר.

— על־אודות, על־דבר, בנוגע ל־, בענין־: "והוכח אברהם את־אבימלך על־אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך" (בראשית כא כה). שוחחנו על־אודותיך.

— על אחת כמה וכמה*, לא כל־שכן, בודאי ובודאי: "במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה!" (ברכות סא:). "אם בערבי שבתות סתם... ביום הששי הקצר על אחת כמה וכמה!" (ביאליק, יום ששי א).

— על־אף, למרות, בנגוד ל־: "תחיני על אף איבי" (תהלים קלח ז). "על אף משנאינו ומקניאינו אל על בכל עת יעלה שיאנו" (משה אבן־עזרא, א 120). "ארצנו תבנה על אף כל המכשולים" (ביאליק, אגרות ה ד).

— על אשר, משום ש־, מחמת־: "לא יבא אל־הארץ... על אשר־מריתם את־פי למי מריבה" (במדבר כ כד).

— על־בריו* [על־פי גיטין פט: ועוד], כראוי, כהלכה, בשלמותו: פלוני בקי במקצועו על בריו. הוא יודע עברית על בריה [וראה עוד ערך בריי]

— על־בטוח° [בלשון־הדיבור] בבטחה, ללא־הסוס: "הנני אוהב לפעל על־בטוח".

— על גב־*, על גבי־*, על פני־, ממעל ל־: "הרכיב שני דשאים זה על גב זה" (חולין ס.). "לתנור שהסיקוהו על גב אפרו" (שבת סב.). "חצרות היו בירושלים בנויות על־גבי סלע" (פרה ג ב). "יש לו גג ברשות הרבים ומבקש לבנות על גביו עליה" (תוספתא בבא בתרא א ד).

— על דא ועל הא° [ארמית] על זאת ועל זאת, על כל מיני דברים: שוחחנו רבות על דא ועל הא [ראה עוד ערך דא]

— על־דבר־, בענין־, בשל־, בנוגע ל־: "על־דבר הכסף... אנחנו מובאים" (בראשית מג יח).

— על דעת־*, בשם־, מטעם־, באשור־: "משביעין אנו עליך על דעתנו ועל דעת בית־דין" (יומא יט:). "על דעת המקום ועל דעת הקהל... אנו מתירין להתפלל עם העבריינים" (כל נדרי, ליל־יום כיפור).

— על דעת כן°, בתנאי זה, רק לשם־כך או משום־כך: על דעת כן עשיתי את המעשה הנועז הזה.

— על־דברתי [שאול מן תהלים קי ד], בהן צדקי, הריני מבטיח נאמנה.

— על־דרך־^, לפי, באפן [ראה ערך דרך, ושם מובאות]

— על חנם*, לחנם, לשוא: "על חנם עשיתי לך סנהדרין" (מדרש תהלים יז ה). על חנם חשדת בו.

— על חשבונו של פלוני°, שפלוני יפרע את החוב: "אמר לפנדקי שיתן להם שבלת שועל על חשבונו של הקדוש־ברוך־הוא" (עגנון, כלה קטז).

— על־יד, 1. אצל, קרוב ל־, בסמוך אל־, בצד־: "והכנעני ישב על־הים ועל יד הירדן" (במדבר יג כט). פלוני גר על־יד התחנה. 2. לרשות־, לידו של־: "תנה אתו על־ידי ואני אשיבנו אליך" (בראשית מב לז). 3*. בגלל־, בסבת־: "מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז" (שבת לא.). — [על־ידי, על־ידכם, על־ידם]

— על־יד, לאט, מעט־מעט: "וקבץ על־יד ירבה" (משלי יג יא).

— על־יד על־יד*, מעט מעט, טפין טפין: "נתפזרו לו פרות בחצר, מלקט על יד על יד ואוכל" (שבת קמג:). "על־יד על־יד תשש כחם של כל בעלי המלחמה" (עגנון, האש רצו). "על־יד על־יד טיבו אדמתם כהלכתה" (סביב, דרך 138).

— על־ידי, 1. באמצעות־, בתווכו של־: "להלל את־ה' על־ידי דויד" (עזרא ג י). "שמא זכה לו על־ידי אחר" (גיטין מ:). התקשרתי אתו על־ידי הטלפון. 2. בשביל־, לידי־: "ועשרת אלפים ככר־כסף אשקול על־ידי עשי המלאכה" (אסתר ג ט). "השוקל על־ידי עני ועל־ידי שכנו ועל־ידי בן־עירו — פטור" (שקלים א ז).

— על־ידי־כך°, בדרך זו, באפן זה: אשלח לו מברק־ברכה ועל־ידי־כך אצא ידי חובתי כלפיו.

— על־ידי ש־*, בגלל־, בסבת־, מכיון ש־: "הרשעים — על־ידי שתחלתן שלוה וסופן יסורין, פותחין בברכה" (בראשית רבה סו).

— על־כל־פנים^, בכל אפן, מכל מקום: "ואם יאמר כי לכל אחד מהם עצם איננו עצם האחר, נצטרך על כל פנים שיהיה ביניהם הפרש" (חובות הלבבות, היחוד ז). "דרכו... אם איננה סוגה בשושנים, על־כל־פנים היא ישרה בלא רכסים והדורים" (מגדלי מו"ס, רפז). "על־כל־פנים אנו מוצאים כי עוד בעת הקדומה הכיר העם את עצמו" (אחד העם, קנו). "אין בהם, כמדמה, אחד — במחלקתי על־כל־פנים — היודע לשיח בלשון בני־אדם" (ביאליק, איש הסיפון).

— על־כן, משום כך, לפיכך: "על־כן יעזב־איש את־אביו ואת־אמו" (בראשית ב כד). "אשמים אנחנו... על־כן באה אלינו הצרה הזאת" (בראשית מב כא).

— כי־על־כן, כיון ש־, הואיל ו־: "רק לאנשים האל אל־תעשו דבר, כי־על־כן באו בצל קרתי" (בראשית יט ח).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי.— ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

– עַל־כָּרְחוֹ*, בְּעַל־כָּרְחוֹ*, נֶגֶד רְצוֹנוֹ, מִתּוֹךְ הֶכְרֵחַ: "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת" (אבות ד כב). "וּכְשֶׁבָּאת עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת קִבְּלוּהָ בְּעַל כָּרְחָם" (ספרי ואתחנן עג). [וראה עוד ערך כֹּרַח]

– עַל לֹא־דָבָר [על־פי הבנה זו בעמוס ו יג, אך שם כנראה שֵׁם מקום], 1 ^, בְּשֶׁל עִנְיָן חֲסַר־עֵרֶךְ: "אַל תֹּאמְרוּ, אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָבָר" (רש״י דברים ה ג). 2, תְּשׁוּבַת־נִימוּס מְקֻבֶּלֶת בְּפִי הַמְקַבֵּל בִּרְכַּת־תּוֹדָה מִמִּישֶׁהוּ עַל מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה לְמַעֲנוֹ: "תּוֹדָה רַבָּה!" – "עַל לֹא־דָבָר!"

– עַל מְנָת*, עַל מְנָת שֶׁ־*, בִּתְנַאי, כְּדֵי־: "הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד" (אבות ד ה). "לֹא יִשְׂכֹּר אָדָם אֶת הַפּוֹעֲלִים עַל מְנָת שֶׁיְּלַקֵּט בְּנוֹ אַחֲרָיו" (פאה ה ו).

– עַל מְנָת כֵּן*, 1, בִּתְנַאי זֶה, לְשֵׁם כָּךְ: "כֹּהֵן וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל... אַף הַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁעַל מְנָת כֵּן בָּאוּ" (דמאי ו ג). 2, אַף־עַל־פִּי־כֵן, וּבְכָל זֹאת: "אָמַר לוֹ (הַשָּׂטָן לְאַבְרָהָם): לְמָחָר אוֹמֵר לְךָ: שׁוֹפֵךְ דָּם, אַתְּ חַיָּב... אָמַר לוֹ: עַל מְנָת כֵּן!" (בראשית רבה נו).

– עַל־נְקַלָּה, בְּקַלּוּת, בְּלֹא קֹשִׁי רַב: "וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקַלָּה" (ירמיה ו יד). "וּמִן הַמְּבוּכָה הַזֹּאת הוּא אוֹמֵר לְהוֹצִיאֵנוּ עַל נְקַלָּה" (אחד העם, קנב). "נוֹדָע הָיָה לָאָדָם שֶׁמַּכִּיר עַל נְקַלָּה כָּל מַחֲלָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעט).

– עַל הַסֵּדֶר*, לְפִי הַסֵּדֶר, רִאשׁוֹן־רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן־אַחֲרוֹן: "הִסְדִּיר י״ח בְּרָכוֹת... עַל הַסֵּדֶר" (מגילה יז). "לִמְּדָנִי אָבִי־מוֹרִי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אֶת הַמִּשְׁנָה עַל־הַסֵּדֶר" (מנדלי מו״ס, א).

– עַל־סְמַךְ־ °, עַל יְסוֹד־, בְּהִסְתַּמְּכוּת עַל־: הַפְּעֻלָּה בֻּצְּעָה עַל־סְמַךְ הַחְלָטַת הַמֶּמְשָׁלָה.

– עַל־פֶּה*, בְּעַל־פֶּה*, לֹא מִן הַכְּתָב, מִתּוֹךְ הַזִּכָּרוֹן: "דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן עַל־פֶּה, דְּבָרִים שֶׁבְּעַל־פֶּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן בִּכְתָב" (גיטין ס:). הַתַּלְמִיד לָמַד אֶת הַפֶּרֶק עַל־פֶּה. תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה.

– עַל־פִּי, 1, בְּהֶתְאֵם, לְפִי: "עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית" (שמות לד כז). "חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ" (משלי כב ו). סֵפֶר מְעֻבָּד עַל־פִּי מְקוֹרוֹת שׁוֹנִים. 2, עַל־פְּנֵי, עַל־גַּבֵּי: "זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו" (תהלים קלג ב). "וְדִמְעוֹת נָשְׁלוּ מִשְּׁתֵּי עֵינָיו וְהִתְגַּלְגְּלוּ וְיָרְדוּ עַל־פִּי זְקָנוֹ" (הזז, צל 66). "וּבְכָתְנְתּוֹ הָאֲדֻמָּה הַיּוֹרֶדֶת עַל־פִּי מִכְנָסָיו" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 121).

– עַל־פִּי־רֹב °, בְּרֹב הַמִּקְרִים, בְּדֶרֶךְ כְּלָל: הַתְּנָאִים הַכַּלְכָּלִיִּים מַשְׁפִּיעִים עַל־פִּי־רֹב עַל הַמַּצָּב הָרוּחָנִי וְהַמּוּסָרִי שֶׁל הָאָדָם וְהַחֶבְרָה.

– עַל־פְּנֵי־, 1, עַל הַשֶּׁטַח הַחִיצוֹנִי, מֵעַל לְ־: "וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם" (בראשית א ב). 2, לִפְנֵי־, מוּל־: "וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו" (בראשית לב כב). "וַיַּעֲבֹר ה׳ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא" (שמות לד ו). 3, בְּחַיֵּי־, בְּעוֹדֶנּוּ בַּחַיִּים: "וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו" (בראשית יא כח).

– עַל־הַפֶּרֶק ° [ראה את המקורות בערך פֶּרֶק], עִנְיָנִים שֶׁיֵּשׁ לָדוּן עֲלֵיהֶם בִּישִׁיבָה, בְּכִנּוּס, בַּאֲסֵפָה וְכַדּוֹמֶה, סֵדֶר־הַיּוֹם: "הָאֲסֵפָה תִּתְקַיֵּם בְּיוֹם... עַל־הַפֶּרֶק: דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן, בְּחִירַת וַעַד חָדָשׁ, שׁוֹנוֹת" (נוסח רווח בהזמנה לאסיפה)

– עַל־הָרֹב ° [קיצור מן: עַל־פִּי־רֹב] בְּרֹב הַמִּקְרִים, כִּמְעַט תָּמִיד: "עִם מִסְפַּר הַשָּׁעוֹת שֶׁל כָּל לִמּוּד בְּכָל מַחְלָקָה, כְּפִי שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים אָז עַל־הָרֹב" (אחד העם, קצא). בְּנֵי־הָאָדָם עַל־הָרֹב שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּאָפְיָם.

– אַף־עַל־פִּי שֶׁ־*, ראה א. אַף.

– אַף־עַל־פִּי־כֵן*, ראה א. אַף.

– עַל קֶרֶן הַצְּבִי*. מִתּוֹךְ סִכּוּן רַב, בְּחֹסֶר בִּטָּחוֹן: "הִנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי" (כתובות יג ב). כָּל הַמַּשְׁקִיעַ כַּסְפּוֹ בְּאוֹתוֹ עֵסֶק מְפֻקְפָּק כְּאִלּוּ הִנִּיחוֹ עַל קֶרֶן־הַצְּבִי [וראה עוד ערכים צְבִי, קֶרֶן]

– עַל רֶגֶל אַחַת* [בהשאלה] בְּקִצּוּר נִמְרָץ, בִּמְהִירוּת, כִּלְאַחַר־יָד, בַּחֲטִיפָה: "עַל מְנָת שֶׁתְּלַמְּדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אַחַת" (שבת לא.). "עָשִׂינוּ חִלּוּף מִסְפָּרֵינוּ כְּשֶׁהָיִינוּ עוֹמְדִים בַּדֶּרֶךְ עַל רֶגֶל אַחַת" (מנדלי מו״ס, מה). "הַקּוֹלוֹנְיוֹת הַמְּעַטּוֹת וְהַדַּלּוֹת שֶׁנּוֹסְדוּ עַל רֶגֶל אַחַת" (אחד העם, מה). "דָּבָר זֶה שֶׁנָּגַעְנוּ בוֹ לֹא נִתָּן לְפָרְשׁוֹ עַל רֶגֶל אַחַת" (עגנון, אורח 90). "בִּנְדוּדִים, בְּשֵׁנָה גְּזוּלָה, בַּאֲכִילַת חִפָּזוֹן עַל רֶגֶל אַחַת" (ברקוביץ, הראשונים קפא) [וראה עוד ערך רֶגֶל]

– עַל שׁוּם*, עַל־פִּי־, עַל־יְסוֹד, בְּהֶתְאֵם לְ־: "'שְׂאֵת' – זוֹ בָּבֶל עַל שׁוּם 'וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל'" (ויקרא רבה טו). "מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה?" (הגדה של פסח).

– עַל שׁוּם שֶׁ־*, יַעַן כִּי־, מִפְּנֵי שֶׁ־: "פֶּסַח – עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם" (פסחים י ה; הגדה של פסח).

– עַל־שֵׁם, 1, בִּגְלַל־, מִשּׁוּם־: "עַל־כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר" (אסתר ט כו). "בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ" (סנהדרין ח ה). 2 °, בִּשְׁבִיל, בַּעֲבוּר: נִתְקַבֵּל מִכְתָּב עַל־שֵׁם חֶרְמוֹנִי. 3 °, לְזֵכֶר שְׁמוֹ שֶׁל־: קָתֶדְרָה לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית עַל־שֵׁם בִּיאַלִיק. בֵּית־סֵפֶר עַל שֵׁם אַחַד־הָעָם. 4 °, לְפִי הַשֵּׁם שֶׁל־: "אַבָּא לֹא הָיָה נָשׂוּי לְפִי חֻקֵּי הַמֶּמְשָׁלָה וְכָתְבוּ אוֹתִי עַל שֵׁם אִמָּא" (עגנון, אורח 336).

– עַל־תְּנַאי* [שאול מן מגילה כח: "בתי כנסיות שבבבל ע ל ת נ א י הן עשויין"] בִּטּוּי מְקֻבָּל בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן הַמִּשְׁפָּטִי וְהַמִּסְחָרִי הַמְצַיֵּן שֶׁפְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת תְּלוּיָה וְעוֹמֶדֶת וּתְקַבֵּל תֹּקֶף רַק בְּהִתְגַּשֵּׁם תְּנַאי מְסֻיָּם: "שֶׁאֵין מִדַּרְכּוֹ שֶׁל זֶה לְהַסְכִּים לְקִיּוּם עַל־תְּנַאי" (אחד העם, ח). "וְכִי נָתַתְּ לְזוּגָתְךָ גַּם עַל־תְּנַאי קֹדֶם שֶׁהָלַכְתָּ לְכָאן?" (מנדלי מו״ס, תטו).

– צַו עַל־תְּנַאי °, צַו שֶׁל בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק הַמּוֹרֶה לָרָשׁוּת הַנִּתְבַּעַת לָבוֹא וְלָתֵת טַעַם מַדּוּעַ תַּעֲשֶׂה אוֹ לֹא תַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי (Order nisi). לְאַחַר שֶׁנִּתְמַלֵּא תְּנַאי זֶה שֶׁל מַתַּן טַעַם, מַחְלִיט בֵּית־הַמִּשְׁפָּט אִם לְבַטֵּל אֶת הַצַּו עַל־תְּנַאי אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ צַו מֻחְלָט.

– מֵעַל־, מִן הַמָּקוֹם שֶׁעָלָיו, מִן־: "וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ" (בראשית כד טו). "וַתָּרָם (הַתֵּבָה) מֵעַל הָאָרֶץ" (בראשית ז יז). "וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו" (במדבר כ כא). "וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה: לֵךְ מֵעָלָי!" (שמות י כח).

– מֵעַל לְ־, עַל־, מִמַּעַל לְ־: "בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ" (בראשית א ז). "וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו" (שמואל א יז לט).

– עַל־ה' וְעַל־מְשִׁיחוֹ [שאול מן תהלים ב ב], דִּבּוּר רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן נֶגֶד הַכֹּל, שֶׁאֵין שׁוּם אֶחָד יוֹצֵא נָקִי וְטָהוֹר מִבִּקָּרְתּוֹ: "פְּלוֹנִי מְדַבֵּר עַל־ה' וְעַל־מְשִׁיחוֹ."

– עַל־אַפּוֹ וְעַל־חֲמָתוֹ [על־פי ירמיה לב לא], נֶגֶד רְצוֹנוֹ, עַל אַף הִתְנַגְּדוּתוֹ הַנִּמְרֶצֶת.

– עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב ˆ, בָּאֹפֶן הַמֻּצְלָח בְּיוֹתֵר: "הַיּוֹם הִסְפִּיק לִגְמֹר עֲסָקָיו עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם" (מנדלי מו"ס, קסב). [וראה עוד ערך צַד]

– עָלַי וְעַל צַוָּארִי* (פסחים ח:), הָאַחֲרָיוּת עָלַי, הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי אֶת הָאַחֲרָיוּת: "וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים עָלַי וְעַל צַוָּארִי" (עגנון, כלה רל).

– עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה (בראשית מב לו), כָּל הַצָּרוֹת כֻּלָּן בָּאוּ עָלַי, אֲנִי לְבַדִּי סוֹבֵל הַכֹּל.

– עַל דָּא קָא בָּכֵינָא* [ארמית, על־פי ברכות הז:], עַל זֹאת הֲרֵינִי בּוֹכֶה, זֶהוּ הַדָּבָר הַמְצַעֵר אוֹתִי: "עַל דָּא קָא בָּכֵינָא: הֵן מֻרְדָּפִים אֲנַחְנוּ מִכָּל צַד וּפִנָּה" (יל"ג, שירה רפט).

– לֹא עָלֶיךָ ˆ, לֹא עֲלֵיכֶם ˆ [על־פי איכה א יב: "לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ"]: "לֹא עָלֶיךָ, יֶלֶד רַךְ סוֹף כָּזֶה" (ביאליק, מעשה ילדות).

– עַל רֹאשִׁי, עַל עֵינַי! ° [על־פי הערבית: עָלֵי רָאסִי, עָלֵי עֵינַי] לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה וְהַבְטָחָה בְּפִי בְּנֵי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח, מֵעֵין "עָלַי וְעַל צַוָּארִי": "נִצְטַחֵק ר' דָּוִד וְאָמַר: עַל רֹאשִׁי, עַל עֵינַי!" (בורלא, כיסופים 12).

– עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו [שאול מן ויקרא ד יא, ושם בענין הקרבנות] [דיבור הלצי] כָּל־כֻּלּוֹ, כֻּלּוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא – עַל שְׁגִיאוֹתָיו וּפְגָמָיו.

– עָלָיו הַשָּׁלוֹם*, יָנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבוֹ (דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד כְּשֶׁמַּזְכִּירִים שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנִּפְטַר): "בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם" (אבות ג יא). "וְעַל כֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם" (חובות הלבבות, הייחוד י). "אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם" (יוסיפון, שכא). "מֵלִיץ יֹשֶׁר יְהֵא עָלֵינוּ זְקֵנִי עָלָיו הַשָּׁלוֹם" (מנדלי מו"ס, רעד). [נכתב בראשי־תיבות: ע"ה] [וראה עוד ערך שָׁלוֹם]

– שָׁלוֹם עָלֶיךָ*, שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם*, נֻסָּחִים שֶׁל בְּרָכָה בִּפְגִישָׁה בֵּין הַבְּרִיּוֹת [ראה מקורות ומובאות בערך שָׁלוֹם]

– "עָלֵינוּ" ˆ, קִצּוּר שְׁמָהּ שֶׁל תְּפִלַּת "עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ" שֶׁאוֹמְרִים בְּסוֹף הַתְּפִלָּה: "שָׁכַח וְלֹא עָנָה אָמֵן... לֹא רָקַק בְּ"עָלֵינוּ" (מנדלי מו"ס, רפח).

ג. עַל־ ° [בצירוף אל תארים שונים ובמשמעות העיקרית] שֶׁהוּא מֵעַל לְ־:

– עַל־אֱנוֹשִׁי °, שֶׁהוּא מֵעַל לְכֹחַ־אָדָם: נַעֲשׂוּ מַאֲמַצִּים עַל־אֱנוֹשִׁיִּים לְהַצִּיל אֶת הַפָּצוּעַ.

– עַל־זְמַנִּי °, שֶׁהוּא מֵעַל לַזְּמַן, שֶׁהוּא קָבוּעַ וְעוֹמֵד לְעוֹלָם: "בִּטּוּי נַעֲלֶה... לְכָל הַמַּהוּת הָעַל־זְמַנִּית" (פיכמן, שמט).

– עַל־טִבְעִי °, שֶׁהוּא מֵעַל לַטֶּבַע: כֹּחוֹת מִסְתּוֹרִיִּים עַל־טִבְעִיִּים.

– עַל־יְסוֹדִי °, שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מִן הַיְסוֹדִי: בָּתֵּי־סֵפֶר עַל־יְסוֹדִיִּים (תִּיכוֹנִים, מִקְצוֹעִיִּים, גְּבוֹהִים). חִנּוּךְ עַל־יְסוֹדִי.

– עַל־מִפְלַגְתִּי °, שֶׁהוּא מִחוּץ וּמֵעַל לְעִסְקֵי הַמִּפְלָגוֹת: "בִּטּוּי נַעֲלֶה לְכָל הָאַהֲבָה, הַהַעֲרָצָה וּלְכָל הַמַּהוּת... הָעַל־מִפְלַגְתִּית שֶׁל אִישׁ־הַפְּלָאוֹת" (פיכמן, שמט).

– עַל־מְצִיאוּתִי °, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה בַּמְּצִיאוּת, שֶׁהוּא מֵעֵבֶר לִתְפִיסַת הַחוּשִׁים: "עָמֵל לְהַגִּישׁ לָנוּ תַּמְצִית מֶטָפִיסִית... מְצִיאוּתִית וְעַל־מְצִיאוּתִית כְּאַחַת" (פיכמן, רפ).

– עַל־קוֹלִי °, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמְּהִירוּת הַקּוֹל (לְמַעְלָה מִן 300 מֶטֶר בַּשְּׁנִיָּה): מְטוֹס־סִילוֹן עַל־קוֹלִי. טִילִים עַל־קוֹלִיִּים.

עַל* פ"ע [ארמית, עבר מן עוּל] נִכְנַס, חָדַר [רווח בביטוי:]

– שַׁבַּשְׁתָּא כֵּיוָן דְּעַל עָל* (פסחים קיב.), שְׁגִיאָה כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה – נִכְנְסָה, כְּלוֹמַר: קָשֶׁה לַעֲקֹר שְׁגִיאָה מְקֻבֶּלֶת.

עֹל, עוֹל ז' [באגרות תל־עמארנה: חֻלְ; ערבית: עֻ'ל שלשלת על הצואר או על הידים]

1. כְּלִי־רִתְמָה לְבָקָר עוֹבֵד; הָעֹל עָשׂוּי עַל־פִּי־רֹב שְׁנֵי מוֹטוֹת, הָעֶלְיוֹן הָרָחָב מֻנָּח עַל עֹרֶף הַבְּהֵמָה, הַמּוֹטוֹת מְחֻבָּרִים בִּיתֵדוֹת. הָעֻלִּים עֲשׂוּיִים בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּהֶתְאֵם לְמִבְנֵה־הַגּוּף שֶׁל הַבָּקָר. לָעֹל מְחֻבָּרִים מוֹסֵרוֹת, מוֹשְׁכוֹת וּשְׁאָר אֲבִזְרֵי־רִתְמָה לִמְשִׁיכַת עֲגָלָה, מַחֲרֵשָׁה וְכַדּוֹמֶה: "פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה... אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל" (במדבר יט ב). 2 [בהשאלה] נֵטֶל, מַעֲמָסָה, חוֹבָה: "אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד" (מלכים א יב ד). "כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ־אֶרֶץ" (אבות ג ה). [וראה עוד הצירופים להלן] – [עֹל־, עֻלּוֹ; עֻלִּים, עֻלֵּי־]

עול לצמד בקר

– הִכְבִּיד אֶת עֻלּוֹ, לָחַץ וְנָגַשׂ אוֹתוֹ, הֶעֱבִידוֹ קָשֶׁה: "אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ" (מלכים א יב י).

– יָרַד הָעֹל מֵעָלָיו ° [בהשאלה] הוּקַל לוֹ, רָוַח לוֹ: מִשֶּׁסִּיַּמְתִּי אֶת עֲבוֹדָתִי יָרַד הָעֹל מֵעָלַי.

– מָשַׁךְ בְּעֹל [בהשאלה, על־פי דברים כא ג: "עֶגְלַת בָּקָר... אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל"] מִלֵּא אֶת הַחוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלָיו, נָשָׂא אֶת סֵבֶל הָעֲבוֹדָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

– נָשָׂא עֹל, מִלֵּא אֶת הַמֻּטָּל עָלָיו, לֹא הִשְׁתַּמֵּט מִמִּלּוּי חוֹבוֹתָיו: "טוֹב לַגֶּבֶר כִּי־יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו" (איכה ג כז). פְּלוֹנִי נוֹשֵׂא בֶּאֱמוּנָה אֶת עֹל הָעֲבוֹדָה.

– נָשָׂא בְּעֹל עִם חֲבֵרוֹ* [אבות ו ו] עָזַר לַחֲבֵרוֹ וְתָמַךְ בּוֹ.

– פָּרַק אֶת עֹל פְּלוֹנִי מֵעָלָיו, הִתְמָרֵד נֶגֶד מְשַׁעְבְּדוֹ, הִשְׁתַּחְרֵר מִמָּרוּתוֹ: "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ" (בראשית כז מ).

– פָּרַק כָּל עֹל° [בהשאלה] זִלְזֵל בְּכָל הַחוֹבוֹת, נָהַג בְּהֶפְקֵרוּת.

– קִבֵּל עָלָיו עֹל מִצְווֹת* (ברכות ב ב). הִתְחַיֵּב לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְווֹת.

עֵלָּא*, עֵילָּא ז׳ [ארמית] מַעְלָה.

– לְעֵלָּא* תה״פ לְמַעְלָה, יוֹתֵר מִן־, מֵעַל לְ־: ״לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא (= לְמַעְלָה מִכָּל הַבְּרָכוֹת וְהַשִּׁירוֹת)״ (קדיש).

– לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא* [על־פי נוסח ה״קדיש״ בעשרת ימי־תשובה], לְמַעְלָה וּלְמַעְלָה, בַּמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר: ״הוּא מְרוֹמֵם אוֹתְךָ לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא״ (שופמן, ד 175). ״הָאֲוִירָה הָיְתָה לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא – יְדִידוּת וְהַעֲרָצָה לְיִשְׂרָאֵל״ (שרת, באסיה 163).

עִלָּאוּת°, עִילָּאוּת נ׳ [מן עִלָּאִי] עֶלְיוֹנוּת, אֲצִילוּת, הִתְנַשְּׂאוּת מֵעַל לָרָגִיל וְלַמָּצוּי: ״לוּ יָדַעְנוּ לְכַוֵּן אֶת הַתְּבוּנָה הָעִלָּאִית הַזֹּאת וּלְפַתְּחָהּ כְּעִלָּאוּתָהּ״ (קדרי, כורך 122). ״דְּבָרִים שֶׁל אֲצִילוּת וְעִלָּאוּת שֶׁרָאוּ לְהַקְרִיב עֲלֵיהֶם אֶת נַפְשָׁם״ (א׳ שרון, המסה 429). הַכֹּל הוֹדוּ בְּעִלָּאוּת נְגִינָתוֹ שֶׁל הַכַּנָּר הָאוֹרֵחַ. – [עִלָּאוּת־]

עִלָּאִי*, עִילָּאִי ת׳ [ארמית: עִלָּאִי*, עִלָּאָה*, פסחים עו. ועוד בתלמוד במשמעות פשוטה: עליון; בספרות החדשה—במשמעות מופשטת] עֶלְיוֹן, נַעֲלֶה, נֶאֱצָל, שֶׁהוּא בַּדַּרְגָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר: ״וּמַה קּוֹרְנִים פָּנֶיהָ מִזֹּהַר וּמִטֹּהַר עִלָּאִי״ (שמעוני, הגיבר 263). ״בְּחֶלְקוֹ... נָפְלוּ חֲבָלִים אֵלּוּ בְּאֹשֶׁר הָעִלָּאִי״ (שטיינמן, גן 64). ״הוּא מְכַבֵּד אוֹתָהּ וְאֶת אָבִיהָ בְּאֵיזוֹ יִרְאָה עִלָּאִית״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רכ). ״יִרְאָה עִלָּאָה חוֹפֶפֶת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנו). ״מַנְעִימִים הָעַיִן וּמְמַלְּאִים הַלֵּב שִׂמְחָה עִלָּאָה״ (בורלא, כיסופים 89). –[עִלָּאִית גם עִלָּאָה, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

עלב [ארמית: עֲלַב; ערבית: עַ׳לַבַ השתלט על־]

~ פָּע׳ עָלַב * פ״י הִכְלִים, פָּגַע בְּכָבוֹד, בִּיֵּשׁ: ״הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין״ (יומא כג.). ״וּבְשָׁעָה שֶׁהֵם עוֹלְבִים אוֹתִי, רָעִיתִי יוֹשֶׁבֶת וּבוֹכָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים י). ״וַאֲנִי אֶהְיֶה מָגֵן עָלֶיהָ מִפְּנֵי יְלָדִים רָעִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ עוֹלְבִים בָּהּ״ (קבק, במשעול 127). ״לֹא מִן הָרָאוּי לָךְ שֶׁאַתָּה תַּעֲלֹב בִּי״ (טביב, כערער 51). יַחַס עוֹלֵב לְזוּלַת. דִּבּוּרִים עוֹלְבִים. – [לַעֲלֹב אֶת־, בְּ־; עוֹלֵב, עָלוּב; יַעֲלֹב]

~ נִפ׳ נֶעֱלַב *. נִכְלַם, נִפְגַּע בִּכְבוֹדוֹ: ״הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵינָן מְשִׁיבִין״ (יומא כג.). ״נְקֹם נִקְמַת הַנֶּעֱלָב מִן הָעוֹלֵב״ (מלך אחד, סליחה לערב ראש השנה). נֶעֱלַבְתִּי מְאֹד לְמִשְׁמַע הַגִּדּוּפִים. אָדָם נוֹחַ לְהֵעָלֵב. – [לְהֵעָלֵב, נֶעֱלָב, יֵעָלֵב]

~ הִפ׳ הֶעֱלִיב ^ פ״י עָלַב, גָּרַם עֶלְבּוֹן, בִּיֵּשׁ, פָּגַע בְּכָבוֹד: ״כָּל הַיּוֹם לוֹחֵם יִלְחָצֵנִי לְהַעֲלֵב״ (סידור רס״ג, שכו). ״לְהַעֲלִיבוֹ וּלְהַלְאוֹתוֹ״ (סהולה, משל ט). ״הָיְתָה בַּעֲמִידָה מַעֲלִיבָה זוֹ מֵעֵין בְּרֹגֶז אוֹ לְהַכְעִיס״ (ביאליק, מאחורי א). ״יָבוֹאוּ וְיִתְגָּרוּ וְיַעֲלִיבוּ בִּי וּבְמִשְׁפַּחְתִּי״ (סרן, ממחוז קפט). ״מְמָרֶרֶת נְגָא בִּבְכִי כְּתִינוֹקֶת שֶׁהֶעֱלִיבוּ בָּהּ״ (הזז, יעיש 123). – [לְהַעֲלִיב אֶת־, בְּ־, מַעֲלִיב, יַ־]

~ הָפ׳ הָעֳלַב °. נִגְרַם לוֹ עֶלְבּוֹן, נִפְגַּע בִּכְבוֹדוֹ: פְּלוֹנִי הָעֳלַב קָשָׁה עַל־יְדֵי אוֹתוֹ גַּס־רוּחַ. – [מָעֳלָב, יָעֳלַב]

– נֶעֱלָבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים* [יומא כג., ראה לעיל נֶעֱלַב] אֲנָשִׁים צְנוּעִים וַעֲדִינִים שֶׁאֵינָם פּוֹגְעִים בַּזּוּלַת גַּם אִם הָאֲחֵרִים פּוֹגְעִים בָּהֶם.

עֹלֶב ^, עוֹלֶב ז׳ [מן עלב] עֶלְבּוֹן, פְּגִיעָה בְּכָבוֹד: ״נָטְפוּ טוֹחֵי זִיעַ עֹלֶב״ (סידור רס״ג, קפט). ״חֲבֹשׁ מַחַץ עָצְבִּי וְעָלְבִּי״ (גבירול, ב 93). – [עֹלֶב־, עָלְבּוֹ]

עֶלְבּוֹן*, עֶלְבּוֹן* ז׳ [מן עלב] פְּגִיעָה בְּכָבוֹד, דְּבָרִים מַכְלִימִים: ״וֶהֱוֵה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ־רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ״ (אבות ו א). ״אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה״ (אבות ו ב). ״שׁוֹמֵעַ עֶלְבּוֹן בְּנֶיךָ וְשׁוֹתֵק״ (מכילתא מא:). ״וְהִנֵּה הֵם עָשׂוּ נֶגְדּוֹ שְׁלֹשָׁה עֶלְבּוֹנִים״ (אברבנאל, מקץ). ״וְזֵכֶר עֶלְבּוֹנִים עַל בֵּן וּבְנֵי בָנִים״ (אלתרמן, א 189). ״כִּנְחִיל עָמָל אֲשֶׁר נִטְרַד בְּרֶגֶל עֶלְבּוֹן״ (שלונסקי, שירים ב 73). ״וְיֵשׁ שֶׁעָלָה מְרִי עֶלְבּוֹן״ (ולפובסקי, שירים 99). – [עֶלְבּוֹן־, עֶלְבּוֹנוֹת, גם עֶלְבּוֹנִים, ־נֵי־]

– בִּקֵּשׁ עֶלְבּוֹנוֹ*, תָּבַע עֶלְבּוֹנוֹ*, דָּרַשׁ לְנַקֵּם בָּעוֹלֵב וּלְשַׁלֵּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ: ״מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה הוּא יְבַקֵּשׁ עֶלְבּוֹנִי״ (עבודה זרה יח.). ״עֶלְבּוֹן אִמּוֹ תָּבַע״ (שבת נה:). ״יָרִימוּ־נָא אֶגְרוֹף כְּנֶגְדִּי וְיִתְבְּעוּ אֶת־עֶלְבּוֹנָם, אֶת־עֶלְבּוֹן כָּל־הַדּוֹרוֹת״ (ביאליק, בעיר).

עִלֵּג, עִילֵּג ת׳ [היפוך־אותיות מן לעג] כְּבַד־פֶּה, מְגַמְגֵּם, מְדַבֵּר בִּכְבֵדוּת: ״וּלְשׁוֹן עִלְּגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צָחוֹת״ (ישעיה לב ד). ״וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעִלְּגִים תְּפִלָּה שְׁלֵמָה כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה״ (רמב״ם, תפילה א ד). – [עִלֶּגֶת, עִלְּגִים, ־גוֹת]

– לְשׁוֹן עִלְּגִים [שאול בשינוי משמעות מן ישעיה לב ד, ראה לעיל], זַ׳רְגּוֹן, לָשׁוֹן שֶׁהִיא בְּלִיל שֶׁל לְשׁוֹנוֹת וְנִיבִים שׁוֹנִים (יל״ג, אגרות א פח).

עלג [מן עִלֵּג]

~ פִּע׳ עִלֵּג ^ פעו״י 1 ° פ״ע דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן עִלְּגִים, גִּמְגֵּם וְהִסְתַּבֵּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ: ״הָיָה מְעַלֵּג בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה בְּלָשׁוֹן עֲמוּסָה״ (ברקוביץ, הראשונים רב). ״מְכַעְכֵּעַ הֶעָרֵל וּמְעַלֵּג בִּלְשׁוֹנוֹ״ (שניאור, פנדרי ג 53). ״אַתְּ יוֹדַעַת שֶׁהִנָּךְ מְעַלֶּגֶת קְצָת, הֲלֹא אֵין אַתְּ מְדַבֶּרֶת כְּכָל אָדָם״ (שופמן, ב 52). 2 ^ פ״י עָשָׂה לְעִלֵּג, קִלְקֵל: ״הִתְבּוֹנֵן בְּנֵי בִּשְׂפַת קֹדֶשׁ לִמְצַחְצְחֶיהָ וְנוּסָה מִמְעַלְּגֶיהָ״ (דונש על רס״ג, 11). – [לְעַלֵּג, מְעַלֵּג, יְ־]

~ נִפ׳ נֶעֱלַג °, נַעֲשָׂה עִלֵּג, הִתְחִיל לְגַמְגֵּם: ״מִי כָּאן נֶעֱלַג, פְּרִיצֵי הַחַיּוֹת, וְאֵיךְ תֶּהְגֶּנּוּ אֵימָתָהּ?״ (גלבוע, בבוקר 82). –[לְהֵעָלֵג, נֶעֱלָג, יֵעָלֵג]

~ הִת׳ נִתְעַלֵּג ^, נַעֲשָׂה עִלֵּג, נִתְגַּמְגֵּם: ״יְצַמְצֵם מִלּוֹתָיו וְלֹא יִתְעַלֵּג״ (מנחם בן־סרוק, לפי ב״י). ״מֵעֹצֶר חֵמָה נִתְעַלְּגָה לוֹ לְשׁוֹנוֹ״ (שניאור, פנדרי ב 153). ״וְלָמָּה נִתְעַלְּגָה לְשׁוֹנִי בְּמִתְחַצְּתָהּ?״ (שנהר, ב 192). ״נִתְעַלֵּג עָלָיו לְשׁוֹנוֹ וְהִתְחִיל מְגַמְגֵּם מַה מַּה מָּה״ (עגנון, האש שכג). – [לְהִתְעַלֵּג, מִתְ־, יִתְ־]

עֶלֶג° ז׳ [מן עִלֵּג] גִּמְגּוּם, עִלְּגוּת: ״כָּל מְטַפֵּס וּמִתְנוֹעֵעַ בְּלוּלִים שֶׁל עֶלֶג נִיב״ (ברתיני, שביל 125). [ובהשאלה:] ״וְרוֹקֵד רִקּוּד שֶׁל עֶלֶג, פִּיק בִּרְכַּיִם״ (מלצר, אור 109). – [עֶלֶג־]

עִלְּגָה ^ נ׳ [מן עִלֵּג] כִּנּוּי לִלְשׁוֹן לַעַז, לָשׁוֹן פְּגוּמָה: ״לְשׁוֹנוֹתָם (שֶׁל הַגּוֹיִים) לָמַדְנוּ וַתָּלֶט עִלְּגָתָם עַל שְׂפַת אֲמָרֵינוּ״ (רס״ג, האגרון, הקדמה גד). – [עִלְּגַת־]

עלגות˙ נ׳ [מן עלג] דבור בלשון עלגים, גמגום: ״עלגות הלשון״ (השרשים לג׳נאח, לעג). ״טופסו למלך בלי עלגות ואלמות״ (גנזי שכטר ג 88). ״השיב משלם בעלגות לשון״ (שנהר, ב 271). — [עלגות־]

עלה [ראה על]

~ פע׳ **עלה** פ״ע 1, התרומם, הלך מלמטה למעלה: ״והיא עלתה עליהם על־הגג״ (יהושע ב ח). ״והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו (בסלם)״ (בראשית כח יב). ״החלו עולים במעלות האולם״ (תמיד ו א). [ודומם:] ״ואד יעלה מן־הארץ״ (בראשית ב ו). ״וכמו השחר עלה״ (בראשית יט טו). 2, צמח, גדל, צץ: ״ולא־יעלה בה כל־עשב״ (דברים כט כב). ״עלו בו עשבים — לא יתלש״ (מגילה ב ג). ״לאחד שעלתה לו מכה ברגלו״ (תוספתא שקלים א ו). 3, גדל, נשא, היה מעלה: ״רבות בנות עשו חיל ואת עלית על־כלנה״ (משלי לא כט). 4*, היה מחירו, הגיע שוויו לכדי־: ״שהחתיכה עולה עשרה מנה״ (במדבר רבה כ ב). ״יתן האמד שאמדוהו לכמה חליו עולה״ (רש״י סנהדרין עח:). הספר עלה לירה אחת. הסחורה עולה ביקר רב. 5°, הצליח: ״הרבה עשו כר׳ ישמעאל ועלתה בידן״ (ברכות לה:). הנסיון עלה יפה. 6*, היה דומה, נחשב כ־: ״ששגגת תלמוד עולה זדון״ (אבות ד יג). 7°, עבר לשלב גבוה יותר, קבל תאר רם יותר: התלמיד עלה לכתה ח׳. הקצין עלה בדרגתו. 8, בא לארץ, הגר מן הגולה לארץ־ישראל [במקורות הקדומים — עליה ממש, משום שארץ־ישראל גבוהה ממצרים או מבבל]: ״הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז ו). ״ואלה... העלים משבי הגולה״ (עזרא ב א). ״שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות״ (שקלים ב ד). במשך השנה עלו מאה אלף יהודים [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן] — [לעלות על־, אל־, ב־, מן־, מעל־; עולה, עולה; אעלה, יעלה... עלה! עלי! עלו! עלינה!]

~ נפ׳ **נעלה**, 1, התרומם, נשא: ״כי־אתה ה׳ עליון על־כל־הארץ, מאד נעלית על־כל־אלהים״ (תהלים צז ט). ״העלי והגלי (נפשי)״ (יהודה הלוי, ט 496). 2, הסתלק, סר: ״ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל״ (שמות מ לו). ״והיה בהעלות חיל הכשדים מעל ירושלים״ (ירמיה לז יא). ״תסתלק השכינה וכבוד אל נעלה״ (ביאליק, המתמיד). [וראה עוד ערך נעלה] — [להעלות על־, מן־, מעל־; נעלה, יעלה, העלה!]

~ הפ׳ **העלה** פ״י 1, הרים, הביא או הוליך ממקום נמוך למקום גבוה ממנו: ״וימשכו ויעלו את־יוסף מן־הבור״ (בראשית לז כח). ״קח את־אהרן ואת־אלעזר בנו והעל אתם הר ההר״ (במדבר כ כה). ״למה זה העליתנו ממצרים״? (שמות יז ג). ״כיצד מעלין את הבכורים?״ (בכורים ג ב). 2*, העביר מדרגה לדרגה גבוהה יותר: ״מעלין בקדש ולא מורידין״ (שקלים ו ד). המפקד העלה את הטוראי לדרגת סמל. המורה העלה את תלמידיו מכתה ו׳ לכתה ז׳. 3*, הצמיח, גדל: ״מעלה חטטין״ (בראשית רבה פט). ״מחט שהעלתה חלודה״ (כלים יג ה). האפרוח העלה נוצות. [וראה שאר ההוראות וצירופי־המלים להלן] — [להעלות את־, על־; מעלה, י־, העלה! העלי!]

~ הפ׳ **העלה, הועלה**, 1, הורם, הועבר למעלה: ״והצב גלתה העלתה״ (נחום ב ח). ״ליתן בחכה העלה״ (מועד קטן כה:). הארון העלה לקומה השניה. הנוסעים העלו מן האניה ליבשה. 2°, הועבר לדרגה גבוהה מן הקודמת: התלמיד הועלה לכתה ז׳. החיל הועלה בדרגתו. 3, הוקרב לקרבן: ״ואת הפר השני העלה על־המזבח הבנוי״ (שופטים ו כח). — [מעלה, יעלה, גם מועלה, יועלה]

~ פע׳ **עלה*** פ״י רומם, נשא, שבח והלל: ״אנחנו חיבין להודות, להלל... לעלה ולקלס״ (פסחים י ה). ״יהודה שעלה — יתעלה״ (שבת לג:). ״ועל מגני ארץ עלית במגן אשר אותו ברכת״ (ינאי, כו). ״טוב דברו הקים לעיני הגוים לעלותם״ (פיוטים, סידור 612). ״הכרה נשגבה זו רוממה ועלתה את כל יצירתו הפיוטית״ (קלוזנר, יוצרים ג 153). — [לעלות גם לעלה, מעלה, י־]

~ פע׳ **עלה*** [רווח הבינוני: מעלה*, ראה ערך זה]

~ התפ׳ **התעלה**, 1°, עלה במעלה, עלה לגדלה: ״יהודה שעלה — יתעלה״ (שבת לג:). ״שכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה״ (אבות ו ב). ״הרבה מעשיות בבחורים עניים שנתעלו בזכות תורתם״ (מגדלי מו״ס, רצד). ״אני עומד נדהם ונרעש, כל אשר בי מתעלה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ח). 2*, התרומם, התנשא: ״ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל״ (קדיש). ״והכל ישוב אל העפר ברצון הבורא יתעלה שמו״ (יוסיפון, שפו). ״אך הבורא יתעלה אין אדם רשאי לשאל עליו״ (חובות הלבבות, הייחוד ז). ״חס וחלילה וחס עליו, יתעלה ויתהלל שמו!״ (חזז, היושבת 121). 3° [בהשאלה] העמיד את עצמו למעלה מן הענינים הפעוטים, בז לקטנות. 4, התגאה, התגדל: ״אל־ידרך הדרך קשתו ואל־יתעל (יתעלה) בסריונו״ (ירמיה נא ג). — [להתעלות, מתעלה, יתעלה]

— **עלתה ארוכתו**, נרפא, חזר לבריאותו: ״הצרי אין בגלעד אם־רפא אין שם, כי מדוע לא עלתה ארכת בת־עמי?״ (ירמיה ח כב).

— **עלה באש**°, נשרף כלו, היה למאכלת אש: בשרפה שפרצה עלה כל הבנין באש.

— **עלתה בידו**°, **עלה בידו**°, הצליח לבצע דבר: ״הרבה עשו כר׳ ישמעאל ועלתה בידן״ (ברכות לה:). ״ועושה נסיונות שונים עד שתעלה בידו לגשם את המצאתו במעשה״ (אחד העם, לח). עלה בידי להשיג כרטיס לקונצרט.

— **עלה בד בבד**° [על־פי שמות ל לד ושם: ״בד בבד יהיה״] התאים, השתוה, הזדהה: ״וישתוממו מאד כי עלו דברי חלום שניהם בד בבד״ (ביאליק, המלך דוד). ״הספור בבראשית... עולה בד בבד עם מסקנות המדע והחוקרים החדשים״ (ברנר, א 419).

— **עלה בחשבון**°, נכלל בחשבון: ״אמנם יש באגדה גם הרבה מן הטפל והארעי — אבל אלו אינם עולים בחשבון״ (ביאליק, לכינוסה של האגדה).

— **עלה הכורת עליו** [שאול מן ישעיה יד ח, ושם כפשוטו] אבד, כלה, נפטר: ״מתה פתאם בתיה התמה בנשים ועלה עליה הכורת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמ).

– **עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה**°, נִצְנֵץ רַעְיוֹן, הוֹפִיעַ כְּהַצָּעָה: ״שְׁנֵי דְּבָרִים עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה (שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) לְבָּרְאוֹת״ (פסחים נד.). ״שָׁמַיִם שֶׁעָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה״ (בראשית רבה א).

– **עָלָה בַּתֹּהוּ** [על־פי איוב ו יח] אָבַד, כָּלָה: ״גַּם הַשִּׁדּוּךְ שֶׁנִּתְעַסֵּק בּוֹ... עָלָה בַּתֹּהוּ״ (בן־ציון, ריב).

– **עָלָה כְּפוֹרַחַת** [על־פי בראשית מ י] הִתְפַּתַּח וְהִתְקַדֵּם יָפֶה: ״אִשׁ עָלָה כְּפוֹרַחַת בְּסִפּוּרָיו הָרִאשׁוֹנִים״ (ברקוביץ, הראשונים כא).

– **עָלְתָה לוֹ כָּךְ וְכָךְ**°, קָרָה לוֹ, נִתְרַחֵשׁ אֶצְלוֹ: ״בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה לִי כָּךְ בִּהְיוֹתִי נַעַר קָטָן״ (ביאליק, החצוצרה א). ״וּמָה עָלְתָה לָהֶם לְאוֹתָם עוֹפוֹת״ (הזז, צל 35). ״לִבִּי מָלֵא צַעַר, כָּךְ עָלְתָה לִי בְּחַיָּתִי״ (בורלא, כיסופים 205).

– **עָלָה הַגּוֹרָל עָלָיו**, נָפַל בְּחֶלְקוֹ, נִלְכַּד בַּגּוֹרָל: ״וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַה׳״ (ויקרא טז ט).

– **עָלָה הַשַּׁחַר, עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר**°, הוֹפִיעוּ נִצְנוּצֵי בֹּקֶר רִאשׁוֹנִים: ״וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט״ (בראשית יט טו). ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית?... עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר״ (ברכות א א).

– **עָלְתָה חֲמָתוֹ**, נִתְעוֹרֵר רָגְזוֹ, גָּדַל קִצְפּוֹ: ״וְהָיָה אִם־תַּעֲלֶה חֲמַת הַמֶּלֶךְ״ (שמואל ב יא כ).

– **עָלָה יָפֶה**°, הִצְלִיחַ מְאֹד, הֻכְתַּר בְּהַצְלָחָה רַבָּה: ״וּבָרוּךְ הַשֵּׁם שֶׁעֲשִׂיּוֹתֶיהָ עָלוּ יָפֶה״ (עגנון, אורח 344). ״רָאָה שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן עָלָה יָפֶה וּמְדֻיָּק בִּידֵי עֲקַבְיָה״ (בורלא, עקביה 47). הַנִּסָּיוֹן לֹא עָלָה יָפֶה.

– **עָלָה לָאָרֶץ** [ראה לעיל עָלָה 8] הִגֵּר מִן הַגּוֹלָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: מֵאוֹת אַלְפֵי יְהוּדִים עָלוּ לָאָרֶץ עִם קוּם הַמְּדִינָה.

– **עָלָה לַדּוּכָן**, 1*, בֵּרֵךְ בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: ״אִם אוֹמְרִים לִי חֲבֵרַי: עֲלֵה לַדּוּכָן, אֲנִי עוֹלֶה״ (שבת קיח:). 2°, עָלָה עַל הַבִּימָה לָשֵׂאת נְאוּם אוֹ לְהַצִּיג וְכַדּוֹמֶה [ובהשאלה] תָּפַס מָקוֹם בָּרֹאשׁ, עָלָה לִגְדֻלָּה.

– **עָלָה מִן הַמִּנְיָן**°, נִמְנָה וְנִכְלַל בְּתוֹךְ הַחֶשְׁבּוֹן: ״אֵין יְשִׁיבַת חוּצָה־לָאָרֶץ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן״ (בראשית רבה מה).

– **עָלָה לַמִּלְחָמָה** (שופטים כ ח), פָּתַח בִּפְעֻלּוֹת קְרָב.

– **עָלָה לַצָּבָא עַל־**, פָּתַח בִּפְעֻלּוֹת מִלְחָמָה, הִתְקִיף: ״וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לַצָּבָא״ (יהושע כב יב).

– **עָלָה עַל הַפֶּרֶק**° [ראה ערך ב. פֶּרֶק] נִכְלַל בַּדִּיּוּן.

– **עָלָה עַל הַקַּרְקַע**° [בהשאלה] הִתְאַחֵז, הִתְנַחֵל, הִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם מְסֻיָּם לְשֵׁם עִבּוּד־אֲדָמָה.

– **עָלָה לָרֶגֶל*** (יומא כא.), בָּא לִירוּשָׁלַיִם לָחֹג שָׁם אֶת חַג הַפֶּסַח, חַג הַשָּׁבוּעוֹת אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת.

– **עָלָה לַתּוֹרָה***, נִקְרָא לְבָרֵךְ בִּקְרִיאַת־הַתּוֹרָה בְּצִבּוּר.

– **עָלָה מְחִירוֹ**°, נִתְיַקֵּר, גָּדַל עֶרְכּוֹ הַכַּסְפִּי: בִּימֵי הַמִּלְחָמָה עָלוּ מְחִירֵי הַמִּצְרָכִים.

– **עָלָה מִנְיָנוֹ***, מִסְפָּרוֹ הִגִּיעַ לִכְדֵי־: ״שֶׁלֹּא עָלָה מִנְיָנָם אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וּמָאתַיִם״ (במדבר רבה ה).

– **עָלָה מֵעַל פְּלוֹנִי (מֵעַל מָקוֹם)**, סָר וְהִתְרַחֵק מִפְּלוֹנִי, הִסְתַּלֵּק מִן־: ״אוּלַי יַעֲשֶׂה ה׳ כְּכָל־נִפְלְאֹתָיו וְיַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ״ (ירמיה כא ב). ״וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָיִם״ (מלכים ב יב יט).

– **עָלָה (עָלְתָה) עַל דַּעְתּוֹ**°, **עָלָה בְּדַעְתּוֹ**°, בָּאָה מַחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נִצְנֵץ רַעְיוֹן בְּמֹחוֹ: ״וְכִי עַל דַּעְתֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵּית־דִּין שׁוֹפְכֵי־דָמִים הֵן?״ (סוטה ט ו). מָה זֹּאת עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ?

– **עָלָה עַל לִבּוֹ**, נִזְכַּר בְּדָבָר יָשָׁן אוֹ בְּדָבָר שֶׁנִּשְׁכַּח: ״וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא תַעֲלֶינָה עַל־לֵב״ (ישעיה סה יז). ״זִכְרוּ מֵרָחוֹק אֶת־ה׳ וִירוּשָׁלַיִם תַּעֲלֶה עַל־לְבַבְכֶם״ (ירמיה נא נ).

– **עָלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ**, הוּבָא לְקָרְבָּן: ״אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָרִים״ (תהלים נא כא).

– **עָלָה לוֹ עַל הָעֲצַבִּים**° [בלשון־הדיבור] עִצְבֵּן אוֹתוֹ, הִרְגִּיזוֹ וְהִטְרִידוֹ בְּיוֹתֵר.

– **עָלָה עַל פְּלוֹנִי**°, הָיָה נַעֲלֶה וְגָדוֹל מִפְּלוֹנִי, נֶחְשַׁב אוֹ הִצְלִיחַ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ: הַמְּפַקֵּד הֶחָדָשׁ עָלָה בְּנִסְיוֹנוֹ וּבְכִשְׁרוֹ עַל קוֹדְמוֹ.

– **עָלָה עַל־רוּחוֹ**, חָשַׁב מַחֲשָׁבָה, הָגָה רַעְיוֹן: ״וְהָעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה״ (יחזקאל כ לב).

– **עָלוּ בְּקָנֶה אֶחָד** [שאול מן בראשית מא ה: ״וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד״] הִתְאִימוּ זֶה לָזֶה, הִשְׁלִימוּ זֶה אֶת זֶה: ״רְצִיחַת בְּנוֹ עוֹלָה בְּקָנֶה אֶחָד עִם עֲלִיָּתוֹ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (ברנר, א 373). ״כִּי אֵין הַלִּמּוּד בְּאֵלֶּה וְהַלִּמּוּד בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים עוֹלִים בְּקָנֶה אֶחָד״ (ברדיצ׳בסקי, קיז). ״בְּשׁוּם אֹפֶן אֵין שִׁבְעִים הַפָּנִים שֶׁלְּךָ עוֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד!״ (קרליבך, הודו 126). שְׁתֵּי הַהַצָּעוֹת שֶׁהֻצְּעוּ עוֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד.

– **עוֹלֶה, עוֹלֶה וְיוֹרֵד***, ראה ערך עוֹלֶה.

– **יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיֶיךָ וַעֲדַיִן לֹא...**°, תְּשׁוּבָה חֲרִיפָה לְמִי שֶׁמַּאֲמִין בְּמַשֶּׁהוּ שֶׁאֵין לוֹ כָּל סִכּוּי לְהִתְקַיֵּם בְּקָרוֹב: ״עֲקִיבָה, יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיֶיךָ וַעֲדַיִן בֶּן־דָּוִד לֹא יָבֹא!״ (ירושלמי תענית סח ד). ״אִם נַמְתִּין... עַד שֶׁהַשּׁוּק יִפְתַּח לָנוּ מַה שֶּׁדָּרוּשׁ לְנִשְׁמַת חַיֵּינוּ יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בִּלְחָיֵינוּ וְלֹא נִרְאֶה״ (ברש, ג 173).

– **יַעֲלֶה וְיָבוֹא**^, שֵׁם תְּפִלָּה שֶׁמּוֹסִיפִים בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבְמוֹעֲדִים בְּבִרְכַּת עֲבוֹדָה (״רְצֵה״) בִּתְפִלַּת ״שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה״ וּבְבִרְכַּת הַמָּזוֹן, עַל שׁוּם פְּתִיחָתָהּ: ״אֱלֹהֵינוּ... יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה... זִכְרוֹנֵנוּ״.

– **נַעֲלֶה**, מְרוֹמָם, נִשָּׂא, נִשְׂגָּב — ראה ערך נַעֲלֶה.

– **נַעֲלֶה מֵעַל כָּל סָפֵק**°, הוּא כָּךְ בְּלִי סָפֵק, אֵין כָּל פִּקְפּוּק בּוֹ.

– **הֶעֱלָה אֵבֶר** [במליצה] פָּרַשׂ כְּנָפַיִם לָעוּף: ״יַעֲלוּ־אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים״ (ישעיה מ לא).

– **הֶעֱלָה אוֹר**°, הֵאִיר, הִדְלִיק נֵר, מְנוֹרָה, מְאוֹר־הַחַשְׁמַל וְכַדּוֹמֶה.

– **הֶעֱלָה אַף**, עוֹרֵר כַּעַס: ״מַעֲנֶה־רַךְ יָשִׁיב חֵמָה וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף״ (משלי טו א).

– **הֶעֱלָה אֲרוּכָה לוֹ**, רִפֵּא אוֹתוֹ: ״הִנְנִי מַעֲלֶה־לָּהּ אֲרֻכָה וּמַרְפֵּא וּרְפָאתִם״ (ירמיה לג ו).

– **הֶעֱלָה אֲרוּכָה***, נִרְפָּא, חָזַר לִבְרִיאוּתוֹ: ״זֶה מַעֲלֶה אֲרוּכָה וְזֶה אֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה״ (תענית כג:).

– **הֶעֱלָה אֵשׁ בְּ־**°, הִדְלִיק, הִצִּית: הָאִישׁ הֶעֱלָה אֵשׁ בְּמִקְטַרְתּוֹ. הֶעֱלֵיתִי אֵשׁ בַּמְּנוֹרָה.

– **הֶעֱלָה בָּאֵשׁ**°, שָׂרַף, הִבְעִיר: נִיצוֹצוֹת שֶׁנִּתְּזוּ מִן הַקִּטֵּר הֶעֱלוּ בָּאֵשׁ אֶת הַגֹּרֶן הַסְּמוּכָה.

– **הֶעֱלָה גֵּרָה**, 1. פָּלַט אֶת הַמָּזוֹן מִן הַקֵּבָה לַפֶּה וְחָזַר וּלְעָסוֹ וּבְלָעוֹ: ״כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה – אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ״ (ויקרא יא ג). הַפָּרָה, הַגָּמָל, הַכֶּבֶשׂ – מַעֲלֵי־גֵרָה הֵם. 2 ° [בהשאלה להבעת-בוז] חָזַר עַל דְּבָרָיו פְּעָמִים רַבּוֹת, חָזַר וְ״לָעַס״ אֶת הַנֶּאֱמָר...

– **הֶעֱלָה בְּיָדוֹ***, הִצְלִיחַ בְּדָבָר, רָאָה בְּרָכָה בַּעֲבוֹדָתוֹ: ״וִיפַּתֶּם תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלֵיתֶם בְּיֶדְכֶם כְּלוּם״ (סוטה לג:).

– **הֶעֱלָה חֲלוּדָה***, הִתְכַּסָּה חֲלוּדָה, הֶחֱלִיד: ״מַחַט שֶׁהֶעֶלְתָה חֲלוּדָה״ (כלים יג ה). [ובהשאלה:] ״וְשָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם לְטַשְׁנוּ... אֶת הַמֹּחַ הַיְּהוּדִי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה חֲלוּדָה״ (ביאליק, לפתיחת). ״בְּנוֹתָיו שֶׁל זֶה גּוּפָן מַעֲלֶה חֲלוּדָה וְהוּא מְבַקֵּשׁ לֵישֵׁב וְלִלְמֹד״ (עגנון, כלה רכ).

– **הֶעֱלָה זֵעָה**°, הִזִּיעַ הַרְבֵּה: ״מִתּוֹךְ כָּךְ נִתְיַגַּע וְהֶעֱלָה זֵעָה״ (עגנון, אלו קפד).

– **הֶעֱלָה חֵמָה**, עוֹרֵר כַּעַס, הֵבִיא לִידֵי קֶצֶף: ״לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם״ (יחזקאל כד ח). הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הֶעֱלָה אֶת חֲמָתֵנוּ.

– **הֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ*** [על יסוד המאמר בתלמוד, בבא קמא צא.: ״צְלָלְתְּ בְּמַיִם אַדִּירִים (לִדְלוֹת פְּנִינִים) – וְהֶעֱלֵיתָ חֶרֶס בְּיָדְךָ!״] נִכְשַׁל בְּמַאֲמַצָּיו, יָגַע וְלֹא מָצָא: ״עַל עִקַּר הַדָּבָר לֹא עָמְדוּ וְהֶעֱלוּ חֶרֶס בְּיָדָם״ (יל״ג, פרוזה קי). ״אֲבָל כְּכָל אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לְהוֹצִיא דָּבָר מִפִּי עֲקַבְיָה הֶעֱלוּ חֶרֶס בְּיָדָם״ (בורלא, עקביה 185). ״נִסָּה אֵלָיו דָּבָר – וְהֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ״ (שמיר, מלך 111).

– **הֶעֱלָה חֵן לִפְנֵי־***, גָּרַם הֲנָאָה, הִשְׂבִּיעַ רָצוֹן: ״עוֹלָמִי, עוֹלָמִי, הַלְוַאי תְּהֵא מַעֲלָה חֵן לְפָנַי בְּכָל עֵת, כְּשֵׁם שֶׁהֶעֱלֵית חֵן לְפָנַי בְּשָׁעָה זוֹ!״ (בראשית רבה ט).

– **הֶעֱלָה טִינָא עַל־**°, עוֹרֵר שִׂנְאָה אֶל־: ״כֵּיוָן שֶׁעָמַד שָׁם הִתְחִיל לִבּוֹ מַעֲלֶה טִינָא עַל הָאַלּוּפִים״ (עגנון, אלו קפב).

– **הֶעֱלָה אֶת הַמְּחִיר**°, קָבַע מְחִיר יָקָר יוֹתֵר, דָּרַשׁ בְּעַד הַסְּחוֹרָה תַּשְׁלוּם רַב יוֹתֵר מִן הָרָגִיל: הַסַּפְסָרִים הֶעֱלוּ אֶת מְחִירֵי הַמְּזוֹנוֹת.

– **הֶעֱלָה לָאָרֶץ**°, הִכְנִיס עוֹלִים מִן הַגּוֹלָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: הַסּוֹכְנוּת הֶעֶלְתָה לָאָרֶץ מְאוֹת אַלְפֵי יְהוּדִים.

– **הֶעֱלָה מַס מִפְּלוֹנִי**, גָּבָה מַס: ״וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל״ (מלכים א ה כז).

– **הֶעֱלָה נֵר**, הִדְלִיק נֵר הִצִּית אֵשׁ בְּנֵר: ״בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת״ (במדבר ח ב).

– **הֶעֱלָה עוֹלָה (זֶבַח, מִנְחָה וְכַדּוֹמֶה)**, הִקְרִיב קָרְבָּן עַל הַמִּזְבֵּחַ: ״וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ״ (בראשית ח כ). ״גַּם־לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ, הֶעֱלִית מִנְחָה״ (ישעיה נז ו).

– **הֶעֱלָה עַל הַכְּתָב (עַל הַסֵּפֶר)**°, כָּתַב, רָשַׁם אֶת דְּבָרָיו: ״וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה גְּוִיּוֹת שֶׁאֵין לְהַעֲלוֹתָן עַל הַכְּתָב מַמָּשׁ״ (עגנון, אלו עב). הִשְׁמִעוּ דְּבָרִים חֲשׁוּבִים שֶׁכְּדַאי לְהַעֲלוֹתָם עַל הַכְּתָב.

– **הֶעֱלָה עַל נֵס** [על־פי במדבר כא ט, ושם: ״וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס״ וראה עוד ערך א.נֵס] פִּרְסֵם, שָׂם לְאוֹת וּלְמוֹפֵת: ״בְּאוֹתוֹ מוּבָן שֶׁאֵין לְהִתְגָּאוֹת בָּהּ, שֶׁאֵין לְהַעֲלוֹתָהּ עַל נֵס״ (ברנר, ג 202).

– **הֶעֱלָה עָשָׁן*** [על־פי כריתות ו., ושם אחד מסממני הקטורת: ״מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא״] עִשֵּׁן: ״מִשֶּׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ מִלְּאוּ אֶת שְׁפוֹפְרוֹתֵיהֶם טִיטוּן וְהֶעֱלוּ עָשָׁן״ (עגנון, כלה מה).

– **הֶעֱלָה עָלָיו***, חָשַׁב לוֹ, זָקַף לִזְכוּתוֹ: ״שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם כָּל יִשְׂרָאֵל״ (ויקרא רבה לד).

– **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב***, הַמִּקְרָא זוֹקֵף לִזְכוּתוֹ, חוֹשֵׁב לוֹ זֹאת כְּאִלּוּ: ״כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת... מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא״ (סנהדרין ד ה).

– **הֶעֱלָה פִּיל בְּקוֹף הַמַּחַט**°, ראה ערך פִּיל או מַחַט.

– **כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג** [שאול מן שמואל א ב יד, ושם כפשוטו], מִכָּל הַבָּא בַּיָּד, בְּלֹא כָּל בְּחִירָה.

– **לֹא מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד***, אֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ, אֵינוֹ מוֹסִיף וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ, אֵין לוֹ כָּל הַשְׁפָּעָה: ״דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין״ (גיטין נב.).

– **הֶעֱלָה בָּאֵשׁ**°, נִשְׂרַף, הֻצְּתָה בּוֹ אֵשׁ: גִּלְיֵי הָאַשְׁפָּה הֹעֲלוּ בָּאֵשׁ.

– **הֹעֲלָה עַל מִזְבֵּחַ**, הוּבָא לְקָרְבָּן: ״הַפָּר הַשֵּׁנִי הֹעֲלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי״ (שופטים ו כח).

– **הֹעֲלָה עַל סֵפֶר (עַל הַכְּתָב)**, נִכְתַּב וְנִרְשַׁם בְּסֵפֶר: ״וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט... הִנָּם כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי אֲשֶׁר הֹעֲלָה עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל״ (דברי הימים ב כ לד). דְּבָרָיו שֶׁל רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה הֹעֲלוּ עַל־הַכְּתָב וְנִתְפַּרְסְמוּ.

– **הֹעֲלָה בְּדַרְגָּה**°, נִתְּנָה לוֹ דַּרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר: הַסֶּגֶן הַמִּצְטַיֵּן הֹעֲלָה בְּדַרְגָּה – לְדַרְגַּת סֶרֶן.

– **לִוְיָתָן בְּחַכָּה הֹעֲלָה, מָה יַעֲשׂוּ דְּגֵי רְקָק?*** (מועד קטן כה:). [משל־חכמים] אִם הַגְּדוֹלִים וְהַחֲזָקִים לֹא הֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד וְנִכְשְׁלוּ, אֵיךְ יִנָּצְלוּ הַקְּטַנִּים?

– **הֹעֲלָה לָאָרֶץ**°, הוּבָא כְּעוֹלֶה, הוּבָא כִּמְהַגֵּר מִן הַגּוֹלָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה הֹעֲלוּ מָאתַיִם אֶלֶף יְהוּדִים לְיִשְׂרָאֵל.

עָלֶה ז׳ [מן עלה; אכדית: elu] 1. כָּל אֶחָד מִן הַחֲלָקִים הַשְּׁטוּחִים וְהַדַּקִּים בַּעֲלֵי צֶבַע יָרֹק הָעוֹלִים בַּגִּבְעוֹלִים, בַּקָּנִים אוֹ בָּעֲנָפִים בְּרֹב הַצְּמָחִים: ״עֲלֵה תְאֵנָה״ (בראשית ג ז). ״עֲלֵי־זַיִת וַעֲלֵי־עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת״ (נחמיה ח טו). הֶעָלִים שׁוֹנִים בְּצוּרוֹתָם – עֲגֻלִּים, מְפֹרָצִים, דְּמוּיֵי־נוֹצָה, מְחֻטָּיִים וְעוֹד. הֶעָלֶה מֻרְכָּב מִטֶּרֶף (הַשֶּׁטַח הָרָחָב) וּמִפְּטוֹטֶרֶת (הָעֹקֶץ שֶׁהַטֶּרֶף מְחֻבָּר בּוֹ לַקָּנֶה). הֶעָלִים הֵם מֵאֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה וְהַמָּזוֹן הַחֲשׁוּבִים בְּכָל צֶמַח. 2°. גִּלָּיוֹן־נְיָר, דַּף בְּסֵפֶר, בְּמַחְבֶּרֶת וְכַדּוֹמֶה: ״בָּכֶם דַּפֵּי תַלְמוּד, בָּכֶם עָלִים בָּלִים, אַגָּדוֹת נֶחְמָדוֹת״ (ביאליק, אל האגדה). עָלִים לִקְרִיאָה. עֲלֵי־הַגָּהָה. – [עֲלֵה־, עָלַי, עָלְךָ, עָלֵהוּ, עָלֶהָ, עָלֵנוּ, עֲלֵכֶם, עָלָם גם עֲלֵהֶם; עָלִים, עֲלֵי־]

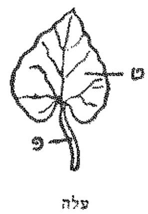

עלה

ט - טרף; פ - פטוטרת

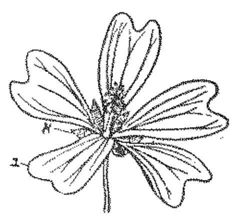

א - עלה גביע; ב - עלה כותרת

– **עֲלֵה־גָבִיעַ**° [בצמחים] כָּל אֶחָד מִן הֶעָלִים הַיּוֹצְרִים אֶת הַגָּבִיעַ בַּפֶּרַח.

– **עֲלֵה־כּוֹתֶרֶת**° [בצמחים] כָּל אֶחָד מִן הֶעָלִים הַצִּבְעוֹנִיִּים הַמְּהַוִּים אֶת הַכּוֹתֶרֶת בַּפֶּרַח.

– **עֲלֵה־תְאֵנָה** [על־יסוד עלה־התאנה שכיסו בו אדם וחוה את מערומיהם, בראשית ג ז], כִּנּוּי לְדָבָר הַמְשַׁמֵּשׁ כְּסוּת אוֹ הַסְוָאָה לְמַשֶּׁהוּ: בֵּית־הַמְּלָאכָה שִׁמֵּשׁ עֲלֵה־תְאֵנָה לִפְעֻלּוֹת־הַמַּחְתֶּרֶת שֶׁל הַמְרַגְּלִים.

– **עָלֶה נִדָּף**, 1. עָלֶה הַנֶּהְדָּף וּמִתְנוֹעֵעַ בָּרוּחַ (ויקרא כו לו). 2. כִּנּוּי לְמִי שֶׁהוּא חַלָּשׁ וּרְפֵה־אוֹנִים: ״הֶעָלֶה נִדָּף תַּעֲרוֹץ?״ (איוב יג כה).

– **קוֹל עָלֶה נִדָּף**, רִשְׁרוּשׁ קַל הַנִּשְׁמָע בְּנוֹעַ הֶעָלֶה בָּרוּחַ. מָשָׁל לְרַעַשׁ קַל בְּיוֹתֵר: ״וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם... וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף״ (ויקרא כו לו). ״נִדְהֶמֶת וְנִבְהָלָה כֻּלָּהּ, רוֹעֶדֶת כְּעָלֶה נִדָּף״ (ביאליק, אלמנות). ״וַאֲנִי צָרִיךְ לְהַסְתִּיר אֶת סוֹדִי בְּחֻבִּי, לְפַחֵד מִקּוֹל עָלֶה נִדָּף״ (ברקוביץ, הראשונים שז).

– **עֲלֵי־הַגָּהָה**°, הֶדְפֵּס אֲרָעִי שֶׁל הַחֹמֶר הַמְסֻדָּר בִּדְפוּס בִּשְׁבִיל הַמַּגִּיהַּ שֶׁיִּקְרָא אֶת הַמֻּדְפָּס בְּעִיּוּן וִיסַמֵּן אֶת שְׁגִיאוֹת־הַדְּפוּס הַטְּעוּנוֹת תִּקּוּן: ״הַסִּפּוּרִים... כִּמְעַט שֶׁלֹּא הָיוּ יְדוּעִים לִי, וּבְשָׁעָה שֶׁקָּרָאתִי אֶת עֲלֵי־הַהַגָּהָה שֶׁלָּהֶם, נִתְגַּלָּה לְפָנַי גּוֹמְבֶּרְג הַמְסַפֵּר בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה״ (פיכמן, רגד).

עִלָּה*, **עִילָה** נ׳ [מן עלל; ארמית: עִלָּא, עִלָּה, דניאל ו ה; ערבית: עִלַּה] 1*. סִבָּה, תּוֹאֲנָה אוֹ אֲמַתְלָה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, גּוֹרֵם: ״טָבִי עַבְדִּי מָצָאתִי עִלָּה לְשַׁחְרְרוֹ (עַל־יְדֵי שֶׁהִפַּלְתִּי אֶת שִׁנּוֹ)״ (ירושלמי כתובות כח א). ״שֶׁנֶּעֶלְמָה מִמֶּנּוּ עִלַּת אִסּוּרָן וְעִלַּת חִיּוּב מָה שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ מֵהֶן״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״בְּאֵין בְּרֵרָה וּבְאֵין עִלָּה לְהִתָּלוֹת בָּהּ״ (ביאליק, מאחורי ב). ״הַנַּעֲרָה כְּבָר מָצְאָה עִלָּה לְרַמּוֹת אֶת בַּעֲלַת־בֵּיתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עד). פְּלוֹנִי חִפֵּשׂ עִלָּה לִנְקֹם בִּירִיבוֹ. 2*. סִבָּה לְקוּבְלָנָה, אַשְׁמָה, עַוְלָה: ״אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא עִלָּה מָצָאתָ בִי?״ (עדיות ה ז). 3˟ [בדקדוק ימי־הביניים:] רִפְיוֹן אוֹ נָחוּת שֶׁל אוֹת [ראה ג. עָלוּל] – [עִלַּת־, עִלּוֹת]

– **הָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה**˟ (כוזרי ה כ), סִבָּה רִאשׁוֹנָה, כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַמְסוֹבֵב הַכֹּל.

– **עִלַּת־הָעִלּוֹת**˟, 1˟ (חובות הלבבות, היחוד ב), סִבַּת־הַסִּבּוֹת, כִּנּוּי לֵאלֹהִים. 2°. הַסִּבָּה הָעִקָּרִית: ״הָאַנְטִיסֶמִיטִיזְמוּס (הָאַנְטִישֵׁמִיּוּת) הִיא אֵפוֹא עִלַּת־הָעִלּוֹת בְּכָל הַתְּנוּעָה הַזֹּאת״ (אחד העם, רפו).

– **עִלַּת־הַתְּבִיעָה**° [במשפט] הָעֻבְדּוֹת הַמְשַׁמְּשׁוֹת יְסוֹד וָטַעַם לִתְבִיעָה בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט.

עָלָה ת׳ [מן עגל; ערבית: (ע׳ול) עַ׳אלַ היניקה הרה; (עול) עַאלַ זן] בְּהֵמָה־מֵינִיקָה: ״וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת... וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ בַבָּיִת״ (שמואל א ו י). – [עָלַת־, עָלוֹת]

עֲלָו° ז׳ [מן עֲלָוָה] עֲלָוָה, כְּלַל הֶעָלִים: ״יָרֹק הָיָה הַכֹּל, הַדֶּשֶׁא וְהֶעָלָו״ (ש׳ שלום, חי 83). ״בְּרַגְלַיִם יְחֵפוֹת נָשָׂא צְרוֹר שֶׁל עֲלָו״ (מלצר, תר׳ גהרות 99). – [עֲלָו־]

עלו [מן עֲלָוָה, עֲלָו]

~ הת׳ **הִתְעַלֵּו**°, הִתְכַּסָּה עָלִים: הָאִילָנוֹת הִתְעַלְּווּ עִם בּוֹא הָאָבִיב. – [לְהִתְעַלֵּו, מִתְעַלֵּו, יִתְ־]

עָלוּב* ת׳ [מן עלב, עָלַב] 1*. מִסְכֵּן, רָאוּי לְרַחֲמִים: ״עָלוּב הוּא אָדָם זֶה שֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד מִן הַנְּמָלָה״ (ספרי האזינו קלז). ״נְפָשׁוֹת אֻמְלָלוֹת וּנְשָׁמוֹת עֲלוּבוֹת״ (ביאליק, המתמיד). עָנִי עָלוּב. עָלוּב שֶׁכְּמוֹתוֹ. 2°. דַּל, נְטוּל־עֵרֶךְ, חַלָּשׁ: ״מַה נִּקְלָה וַעֲלוּבָה זוֹ הַמַּרְאָה בְּעֵינֵי זָר״ (ביאליק, אם ישאל). תָּכְנִית עֲלוּבָה בְּיוֹתֵר. – [עֲלוּבָה, עֲלוּבִים, ־בוֹת]

– **עָלוּב שֶׁבָּעֲלוּבִים*** [על־פי אבות דר׳ נתן כג], עָלוּב וְדַל בְּיוֹתֵר.

– **עֲלוּב־נֶפֶשׁ**˟, מִסְכֵּן, אֻמְלָל: ״וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ״ (ברכות ההפטרה). ״נִכְמְרוּ נִחוּמַי עָלֶיהָ עַל עֲלוּבַת־נֶפֶשׁ זוֹ וָאֲבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת״ (מגדלי מו״ס, תג). ״לִבִּי, רַב טוֹבִיָּה, הִיא אוֹמֶרֶת לַעֲלוּבַת־נֶפֶשׁ זוֹ!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה פד).

– **עֲלוּבֵי־הַחַיִּים**°, אֲנָשִׁים שֶׁהַחַיִּים קִפְּחוּ אוֹתָם, מָרֵי־גוֹרָל: ״עֲלוּבֵי־חַיִּים שֶׁאֵין בְּכֹחָם לַעֲמֹד בִּרְשׁוּת עַצְמָם״ (סביב, דרך 14).

– **עֲלוּבוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן עָלוּב: ״וְכִנּוֹרוֹ שֶׁל שִׂמְחָה עוֹדֶנּוּ מְנַגֵּן עֲלוּבוֹת וּצְרוּדוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 343).

– **עֲלוּבָה הִיא הָעִסָּה שֶׁנַּחְתּוֹמָהּ מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁהִיא רָעָה*** (בראשית רבה לד) [משל־חכמים בהוראה] פָּגוּם בְּיוֹתֵר הוּא הַדָּבָר שֶׁיּוֹצְרוֹ גּוּפוֹ מְזַלְזֵל בּוֹ.

עֶלְוֹב°, **עִילוּב** ז׳ [מן עלב, עָלַב] גְּרִימַת עֶלְבּוֹן: ״וַאֲנִי אֲכוּל נֹחַם... עַל הָעֶנּוּי וְהָעִלּוּב שֶׁהִפְגַּעְתִּי בְּנַפְשָׁהּ״ (ליסיצקי, תולדות 220). – [עִלּוּב־]

עִלּוּג˟, **עִילוּג** ז׳ [מן עלג; עָלַג] 1˟. דִּבּוּר בְּלָשׁוֹן עִלְּגִים: ״יֵשׁ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַמְפַלְגִים בְּעִלּוּג הָיוּ הַמְדַבְּרִים כֵּן״ (רא״ש נדרים י:). 2°. סְלֶנְג, דִּבּוּר־הֲמוֹנִי, עִגָּה: ״לְשׁוֹן הֶהָמוֹן, עִלּוּג, אֵינוֹ לְשׁוֹן הַסֵּפֶר״ (אבינרי, על סגנון הציבור). – [עִלּוּג־]

א. **עֲלָוָה**°, **עלווה** נ׳ [מן עָלֶה] כְּלַל הֶעָלִים הַמְכַסִּים עֵץ אוֹ שִׂיחַ: ״סוֹדָהּ שֶׁל עֲלָוָה הַגּוֹנֶזֶה מֵרָצוֹן גּוֹזָלִים שֶׁבַּקֵּן״ (שלונסקי, שירים ב 418). ״שָׁלֹשׁ צִפְצָפוֹת נוֹשְׂאוֹת אֵלַי עַל זְרוֹעוֹת עֲטוּרוֹת

הָעֲלֻוָּה״ (ברגשטין, אסיף 93). ״נָעָה בִּרְעָדָה הָעֲלֻוָּה הַיְרַקְרֶקֶת״ (מלצר, אור 57). ״הָעֲלֻוָּה הַיְרֻקָּה נִצְּחָה אֶת זַעַם הַשָּׁרָב״ (גלעד, מראות 73). — [עֲלֻוַּת־, עֲלֻוָּתוֹ]

ב. **עַלְוָה** נ׳ הִפּוּךְ־אוֹתִיּוֹת בִּמְקוֹם ״עַוְלָה״: ״מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַלְוָה״ (הושע י ט).

עלווני, ראה עַלְוָנִי.

עִלּוּז˄, **עילוז** ז׳ [מן עלז] עַלִּיזוּת, שִׂמְחָה: ״וְקוֹל עִלּוּז וְקוֹל עֹז וּזְמִירוֹת וְקוֹל שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת״ (ילינק, ב 46). ״הַהִרְהוּר וְהַמַּחֲשָׁבָה וְהָעֵצָה וְהָעִלּוּז וְהַשִּׂמְחָה״ (דונולו, חכמוני ה). ״עֲצֵי מִיתְרֶיהָ לְקַדְמוּת יָגוֹן וּלְקֶדֶם עִלּוּז״ (גרינברג, רחובות קפא). — [עִלּוּז־, ־זִים, עִלּוּזֵי־]

עָלוּט˄ ת׳ [מן עֲלָטָה; ראה גם עלט] מְחֻשָּׁךְ, מְקֻדָּר: ״שֶׁשַּׁעֲרֵי הַתּוֹלָדָה כְּבָר פְּתוּחִים לְפָנֵינוּ וְאֵינָם עֲלוּטִים עוֹד בְּעַרְפִלֵּי קֶדֶם״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פד). ״עַל עוֹלָם טָמֵא, כּוֹאֵב, עָלוּט הוֹפִיעַ כְּבָר אוֹרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ״ (שמעוני, שירים ג קס). ״כִּי לוּטִים הֵם שָׁדַי, עֲלוּטִים הֵם שָׁדַי״ (שלונסקי, אבני 82). ״בְּסַעַר הָרוּחוֹת הַקָּשׁוֹת וְשַׁחַק עָלוּט עֲנָנִים״ (עוגן, שירים 192). — [עֲלוּטָה, עֲלוּטִים, עֲלוּטוֹת]

עָלוּי˄ ת׳ [מן עלה] מְרוֹמָם, מְעֻלֶּה: ״אֻמָּה סְגֻלָּה קְרָאָהּ, עַל כָּל לְאֻמִּים עֲלוּיָה״ (גנזי שכטר, ג 293). — [עֲלוּיָה, עֲלוּיִים, ־יוֹת]

א. **עִלּוּי**°, **עילוי** ז׳ [מן עלה, עִלָּה] כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל כִּשְׁרוֹנוֹת מְצֻיָּנִים, הַמִּצְטַיֵּן בַּחֲרִיפוּתוֹ (בְּיִחוּד בַּתּוֹרָה וּבַתַּלְמוּד): ״אַךְ עִלּוּי הוּא, בָּקִי בִּשְׁלֹשׁ בָּבוֹת וּבַחֲרִיפוּתוֹ יָדוּשׁ הָרִים״ (יל״ג, שירה קלב). ״כִּי מַתְמִיד וְעִלּוּי לוֹ קָרֹא קְרָאוּ״ (ביאליק, המתמיד). ״בְּנוֹ הָעִלּוּי שֶׁעָתִיד הָיָה לִהְיוֹת צַדִּיק וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לב). ״אוֹתוֹ הַשֵּׂכֶל לָמַד תּוֹרָה הַרְבֵּה וְהָיָה עִלּוּי וּמַתְמִיד״ (עגנון, כלה עה). [עִלּוּי־, עִלּוּיִים, עִלּוּיֵי־]

ב. **עִלּוּי***, **עילוי** ז׳ [מן עלה, עִלָּה] 1*. הַעֲלָאָה, הֲבָאָה מִמָּקוֹם נָמוּךְ לְגָבוֹהַּ: ״מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר — עִלּוּיָהּ מִן הַמִּדְבָּר״ (שיר השירים רבה ג). 2˄. הַגְבָּהָה, הֲרָמָה, הֲבָאָה לִידֵי הִתְעַלּוּת: ״וְנַוָּתִי שְׁבוּיָה תָּשׁוּב לְעִלּוּיָהּ״ (פיוטים, סידור 743). ״הַנְּשָׁמָה מִתְעַלָּה מֵעִלּוּי לְעִלּוּי—מִן הָעוֹלָם הַזֶּה... לְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת״ (ר׳ בחיי, בראשית א יד). ״עִקַּר תַּפְקִידָהּ (שֶׁל הַסִּפְרוּת) לָתֵת עִלּוּי לַחַיִּים, לְעַדְּנָם וּלְהַעֲמִיקָם״ (קריב, עטרה 255). ״עִלּוּי הָרַעְיוֹן וְהַרְחָבָתוֹ״ (שטיינמן, גן 49). ״אִישִׁיּוּת... הַשְּׁקוּדָה כָּל יָמֶיהָ... עַל עִלּוּי פָּנִים וְעַל הַעֲמָקַת פָּנִים״ (ויסלבסקי, יחידים 97). 3˄. יִתְרוֹן, עֶלְיוֹנוּת: ״אֵין שׁוּם עִלּוּי לַתּוֹשָׁב עַל הָאוֹרֵחַ״ (הלבוש, אורח חיים קלג). 4*. תּוֹסֶפֶת וַעֲלִיָּה בִּמְחִיר אוֹ בְּהַעֲרָכָה שֶׁל מַשֶּׁהוּ: ״שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה״ (ערכין ח ג). ״וּמַקְדִּישִׁין אוֹתָן הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי״ (תמורה ז ג). ״וְהוּא מְכֻוָּן שְׁעַת מְכִירָתָם (שֶׁל הָעוֹרוֹת) לִשְׁעַת עִלּוּי שַׁעֲרָם״ (ליסיצקי, תולדות 196). 5˄. כִּנּוּי לְטַעַם מְחַבֵּר מִטַּעֲמֵי־הַמִּקְרָא, מֻנָּח. — [עִלּוּי־, עִלּוּיוֹ; עִלּוּיִים, עִלּוּיֵי־]

— **עִלּוּי־נְשָׁמָה**˄ [ראה לעיל עִלּוּי 2] הַעֲלָאַת הַנְּשָׁמָה וַהֲבָאָתָהּ לְשַׁעֲרֵי גַן־עֵדֶן: ״מִי בְּלוֹמְדֵי מִשְׁנָיוֹת לְעִלּוּי נִשְׁמוֹת שֶׁל מֵתִים? הוּא!״ (מגדלי מו״ס, קלו). ״הָיָה רַבִּי יוּדִיל שׁוֹנֶה מִשְׁנָיוֹת לְעִלּוּי נִשְׁמָתָם״ (עגנון, כלה שמד). ״לִפְעָמִים הִתְפַּלַּלְנוּ יַחְדָּו לְעִלּוּי נִשְׁמָתָם שֶׁל נוֹפְלִים״ (שלו, אלהי 59).

— **כֹּחַ־הָעִלּוּי**° 1 [בפיסיקה] הַכֹּחַ הַפּוֹעֵל עַל גּוּף הַמְשֻׁקָּע בְּנוֹזֵל אוֹ בְּגַז וְהוֹדְפוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה וְנִמְצָא כִּמְקַטֵּין עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת כָּבְדּוֹ. 2 [באווירודינאמיקה] הַכֹּחַ הַמַּעֲלֶה וּמֵרִים אֶת הַמָּטוֹס כְּלַפֵּי מַעְלָה.

עִלּוּיוּת°, **עילויות** נ׳ [מן א. עִלּוּי] גְּאוֹנִיּוּת, תְּכוּנוֹתָיו וְכִשְׁרוֹנוֹתָיו שֶׁל הָעִלּוּי: ״סוֹקוֹלוֹב הָיָה חִזָּיוֹן פִּלְאִי שֶׁל עִלּוּיוּת גַּם בְּיִשְׂרָאֵל הַמְבֹרָךְ בְּעִלּוּיִים״ (בן־אור, הספרות העברית). — [־יוּת־]

עִלּוּיִי°, **עילויי** ת׳ [מן א. עִלּוּי] שֶׁל עִלּוּי, גְּאוֹנִי: ״הִשְׂתָּרַע מֵצַח גָּבוֹהַּ מְאֹד, תָּלוּל וְעִלּוּיִי״ (שוּר, כוכבי 72). ״מַחֲבִיאוֹ סִתְרוֹ נִהֵל אֶת מִלְחֶמֶת צִיּוֹן בִּשְׁנִינוּת מַרְקְסִיסְטִית, עִלּוּיִית״ (שוּר, אישים 217). — [עִלּוּיִית, עִלּוּיִיִּים, עִלּוּיִיּוֹת]

א. **עָלוּל*** תו״ז [מן א. עלל, עָלַל] 1* מְסֻגָּל, נוֹטֶה, מֻכְשָׁר (בְּעִקָּר לְמַשֶּׁהוּ שְׁלִילִי): ״עָלוּל לְקַבֵּל טֻמְאָה״ (תוספתא אהילות טו ט). ״יוֹדֵעַ הָיָה גֵּרְשׁוֹם שֶׁלִּבּוֹ שֶׁל אָדָם עָלוּל לְכָל מַחֲלָה וּלְכָל תַּקָּלָה״ (עגנון, אלו ל). הַתַּלְמִיד הֶעָצֵל עָלוּל לְהִכָּשֵׁל בַּבְּחִינָה. 2° צָפוּי, נִשְׁקֶפֶת לוֹ סַכָּנָה לְ־: הָעוֹבֵר עַל הַחֹק עָלוּל לְהִקָּנֵס אוֹ לְהֵאָסֵר. 3˄. מְסֻבָּב, נִגְרָם, בָּא כְּתוֹצָאָה שֶׁל עִלָּה (סִבָּה): ״יֵלֵךְ הֶעָלוּל אַחַר הָעִלָּה״ (אמונות ודעות, ג). ״הָעִלָּה... קוֹדֶמֶת לָעֲלוּלָה״ (מורה נבוכים, א סט). ״כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן בָּהֶן (בָּעִלּוֹת) נִמְצָא מִסְפָּרָן פָּחוֹת מֵעֲלוּלֵיהֶן״ (חובות הלבבות, היחוד ז). — [עֲלוּלָה, ־לִים, עֲלוּלוֹת]

ב. **עָלוּל**˄ ת׳ [על־פי הערבית: عَلّ, اعتلّ חלה] חַלָּשׁ, רָפֶה: ״לְבָנִים כְּשֶׁהֵם עֲלוּלִים בְּעֵינֵיהֶם״ (אבי רלב״ג, שער השמים ד). — [עֲלוּלָה, עֲלוּלִים, ־לוֹת]

— **פְּעָלִים עֲלוּלִים**˄ [בדקדוק] פְּעָלִים נֶחְשָׁלִים, פְּעָלִים שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים, פְּעָלִים שֶׁאַחַת מֵאוֹתִיּוֹת שָׁרְשֵׁיהֶם חֲסֵרָה אוֹ נָחָה בִּנְטִיָּה, כְּגוֹן: נָפַל — יִפֹּל (תְּמוּרַת: יִנְפֹּל), אָכַל — יֹאכַל (תְּמוּרַת: יֶאֱכֹל), קוּם, שִׁיר: ״הַפְּעָלִים הָעֲלוּלִים וְהַפְּעָלִים בַּעֲלֵי הַכֶּפֶל״ (הרקמה לג׳נאח, כו).

עָלוּם תו״ז [מן עלם] 1* ת׳ נִסְתָּר, נֶעְלָם, בִּלְתִּי־נוֹדָע: ״תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים הָעֲלוּמִים בְּבָתֵּיהֶם״ (לקח טוב, שמות צג:). ״כְּפַתּוֹר חֲלוֹם פִּלְאֵי עֲלוּמוֹת״ (הנגיד, דיואן 335). ״אֲשֶׁר גָּזַר עֲלֵי כָל־חַי תְּמוּתָהּ כְּפִי חֶפְצוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ עֲלוּמָה״ (משה אבן־עזרא, א 54). ״תָּחִישׁ וּתְקָרֵב אֱלֵי קֵץ עָלוּם״ (גאגארה, 193). ״בֵּאוּר פְּסוּקִים עֲלוּמֵי הַבָּנָה״ (קלוזנר, הספרות ב 28). ״הַנִּסְתָּר הַזֶּה עָלוּם מֵהֶם״ (סדן, ממחוז לד). ״זֶה סוֹד עָלוּם מְאֹד בֵּינֵינוּ״ (ברגשטין, אסיף 224). ״לִהְיוֹת בָּדָד, עָלוּם״ (ש׳ שלום, חי 38). ״וְתָמִיד סוֹד כָּמוּס וְעָלוּם וְסָתוּם״ (טנא, שירים 327). 2. כִּנּוּי לְחֵטְא בִּשְׁגָגָה, עָוֹן שֶׁנֶּעְלַם מִן הַחוֹטֵא: ״שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ״ (תהלים צ ח). ״וּמִתְנַבֵּל הַקָּלֵנִי... וְגִלָּה אֶת עֲלוּמַי״ (הנגיד, בן־משלי 158). 3˄ [בדקדוק] (פֹּעַל) שֶׁאַחַת מֵאוֹתִיּוֹתָיו נֶעְלֶמֶת אוֹ אֵינָהּ נִבְטֵאת (נָחָה) בִּנְטִיָּה: ״כִּפֵּל הָעַיִן לְבַדּוֹ לֹא מְצָאנוּ כִּי אִם בַּעֲלוּמֵי הַהֵא, כְּמוֹ ׳הֲגִיגִי׳״ (אברהם אבן־עזרא, שמות טז יד). — [עֲלוּם־, עֲלוּמָה, עֲלוּמַת־, עֲלוּמִים, עֲלוּמֵי־, עֲלוּמוֹת]

– עלום־שם °, מי ששמו אינו ידוע, אלמוני: "הכתב שעל גבי המצבות שפיטנים עלומי־שם חברוהו" (עגנון, אלו רעים). "בנות טובים אחרות עלומות־שם" (קריב, עיונים 181).

עלום ° ז', **עילום** ז' [מן עלם, עלם] הסתרה, העלמה, כסוי: "ואין לפרש עלום שמך" (אין קצבה, מוסף לימים נוראים). "ואני כופה על עצמי כמותה זהירות יתרה לשם עלומם של רחשי נפשי" (ליסיצקי, תולדות 255). "נצנוץ שגלויו כעלומו" (סדן, שפה 26). "מטיף היה לכבוש הרגשות, רסונם ועלומם" (ויסלבסקי, יחידים 20). עלום המעשה. — [עלום־, עלומו]

– בעלום °, בעלום־שם °, באפן שלא יודע שמו או שלא תכר זהותו, אינקוגניטו: "רצוני לחיות בעלום, אינקוגניטו" (קלצקין, כתבים 342). "מפני החשש של כניסה לשיחה שמר על עלום שמו" (שזר, אישים 169).

עלומים ז"ר [ראה עלם] ימי־הנער, נעורים, התקופה בחיי אדם כשהוא עלם: "הקצרת ימי עלומיו" (תהלים פט מו). "רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו" (איוב לג כה). "יציץ פתאם ויתגל כל עזוז העלומים" (ביאליק, פעמי). "סתירה ובנין... זקנה ועלומים" (ביאליק, לאחד). [ובהשאלה:] "מה גדול הכאב כאשר בראשית דרכו יכשל ויפל רעיון מלא כח עלומים" (אחד העם, יא). — [עלומי־, עלומיו]

עלון ° ז' [מן עלה] 1. עלה קטן, עלעל. 2. חוברת בת עלים אחדים, בולטין: עלון פנימי של עובדי המוסד. עלון לידיעות. עלוני תעמולה לפני בחירות. 3. כנוי זלזול לעתון דל בתכנו ובכמותו. — [עלון־, עלונים, עלוני־]

עלוני °, **עלווני** ת' [מן עלוה] שיש עליו עלוה, בעל עלים מרבים: צמרת עלונית. — [עלונית, ־ניים, ־ניות]

עלוס °, **עילוס** ז' [מן עלס] 1 °, שעשוע: "זמנת בו ביום עלוס כנף רננים" (פיוטים, סידור 740). 2 °, התעלסות באהבים, שעשועי אהבה, מזמוטי אהבה: "ולהב נשיקות יעיף בעלוסיו הנמהרים" (ברוידס, שרשים 6). "וכה יישן לו שנת־מנוח בין תפנוקים ועלוסים" (שלונסקי, תר' פושקין 38). "עלוסים שלאחר־חצות" (מגד, החי 93). — [עלוס־, עלוסים, עלוסי־]

עלוע °, **עילוע** ז' [מן עלע] בליעה: "עלה מהפנה השניה קול עלוע... והיא הבינה כי האם היא הבולעת בסתר את דמעותיה" (בארון, פרשיות 208). "אגמא עד־עלוע בין הנבכים" (פינקרפלד, גדיש 5). — [עלוע־, עלועים, ־עי־]

א. **עלוף** ° ת' [מן א. עלף] השרוי בעלפון, חלוש ביותר: "והתעה אלופים להכחיד עלופים" (פיוטים, סידור 679). "הוא חשב שהיה עלוף־מה" (עקדת יצחק, ג). "בתיה מטפלת במזל העלופה" (המאירי, תנובה 9). "עלופי צמא עברו לעיפה" (שלונסקי, שירים ב 366). "עיניו נחו על עיניו שלוות, רק עלופות משהו" (קובנר, פנים 271). "משיבה את נפשה העלופה מסבל של גלות מרה" (ויסלבסקי, יחידים 181). "מתוך שהיא עלופת יקוד היום" (אריכא, ג 126). [עלופה, עלופים, עלופות]

ב. **עלוף** ° ת' [מן ב. עלף] עטוף, לוט: "השער עלוף, משהו סתום" (ש' שלום, שירים קיג). "השדרות בתנומה, עלופות זיו סהר עם זהרי הטל" (שמעוני, שירים ב צו). "ומימין ומשמאל רק קוצים עלופי שבלולים" (יזהר, מישור 42). — [עלופה, עלופים, ־פות]

א. **עלוף** °, **עילוף** ז' [מן א. עלף] התעלפות, אבדן ההכרה, חלשה יתרה: "ידעת עלוף יגיעני" (יניי, שלא). "שכבו בעלוף כתוא מכמר" (קליר, איכה תפארתי לט' באב). "לפעמים יקרה העלוף... לחולים ולזקנים ולחלשים" (פרקי משה ז). "וימשך אחריו עלוף או מות" (קאנון א ב). "זהרי חמה נופלים לתוך עיניו הקמות מעלוף ועפוי" (מנדלי מו"ס, שעד). "הבליה, העלוף והחלישות" (סוקולוב, במראות 212). "צפית־נעורים... המוצצת אי־שם בגוף עד לעלוף־החושים" (הלקין, משבר 20). — [עלוף־]

ב. **עלוף** °, **עילוף** ז' [מן ב. עלף, עלף] עטוף, כסוי: "ושער שלך אשר בפני עלופיך ועטופיך שחור" (רשב"ם, שיר השירים ד א מהד' ילינק). עלוף דבריו בסודות וברמזים. — [עלוף־, עלופים, עלופי־]

עלוץ °, **עילוץ** ז' [מן עלץ] עליצות, שמחה: "המו מעי בעלוצים" (גנזי שכטר, ג 27). — [עלוץ־, עלוצים, ־צי־]

עלוק ° ת' [כן עלוקה] דבוק וצמוד כעלוקה: "רגע ארך היה גופה עלוק על גופו" (קובנר, פנים 261). — [עלוקה, עלוקים, ־קות]

עלוקה נ' [ארמית: עלוקא; ערבית: עלקה] 1. יצור ממחלקה של תולעים טבעתיות: סימנן האפיני — כפתורי־ההדבקות בקצה האחורי ובקצה הקדמי של הגוף, הפועלים כאיברי־תנועה. העלוקות חיות במים, מהן טפיליות המוצצות דם של בעלי־חליות, מהן טורפות הנזונות בתולעים וחלזונות. לצרכי רפואה (להקזת דם לחולים) משמשת העלוקה הרפואית (Hirudo medicinalis). "לעלוקה שתי בנות הב הב" (משלי ל טו). [מכאן:] 2 °. כנוי־גנאי למי שמנצל ומוצץ לשדם של אחרים בלא לדעת שבעה: "שם יושבים האכרים העשירים, עלוקות הכפר" (סוקולוב, במראות 105). "כי טוב המות מחיים כאלה המסורים בידי עלוקות" (אחד העם, לא). "עלוקות! — חרק אריה את שניו" (ביאליק, אריה ו). 3 *. כנוי לגיהנם: "לעלוקה שתי בנות... קול גיהנם צועקת" (עבודה זרה יז.). "תספם לשרפת סיד, תערבם לעמקי עלוקה" (יניי, שלס). "ביום דלקו שאול ובנות עלוקה לחיתי" (הנגיד, דיואן 94). — [עלוקת־, עלוקות]

עלוקות

עלות ° נ' [מן עלה] [בכלכלה:] מה שעלה ליצרן או לרוכש יצורו או רכישתו של נכס מסים, בכלל זה הוצאות כסף, זמן, עבודה ושאר יציאות (Cost). עלותו של המוצר הוא אחד המרכיבים בקביעת מחירו בשוק. — [עלות־, עליות]

עלז [קרוב אל עלס, עלץ]

~ פע' **עלז** פ"ע שמח, שש, עלץ: "שמחי ועלזי בכל־לב, בת ירושלים" (צפניה ג יד). "ישמחו השמים ותגל הארץ... יעלז שדי וכל־אשר־בו" (תהלים צו יא–יב). "ואני בה' אעלוזה, אגילה באלהי ישעי" (חבקוק ג יח). "לא אעלז בה לעולם, לא יעלץ לה נאוני"

(גבירול, א 5). "מַה יַּעַלְזוּ לִקְרָאתִי!" (ביאליק, תקות). — [לַעֲלֹז, עָלַז, עָלְזָה, גם עָלֵיז, עֲלִיזָה; יַעֲלֹז; עֲלֹז! עִלְזִי! גם עָלְזִי!]

~ נִפ' נֶעֱלַז ⁂, נַעֲשָׂה עַלִּיז: "יַעֲקֹב לֹא יָרַד לְמִצְרַיִם אָנוּס כִּי אִם שָׂמֵחַ וְנֶעֱלָז" (אברבנאל, זבח פסח מז). "וְשַׂשְׂתִּי מְאֹד וְנֶעֱלַזְתִּי" (אבני השהם, 19). — [לְהֵעָלֵז, נֶעֱלָז, יֵעָלֵז]

~ פִּע' עִלֵּז ⁂ פ"י שִׂמַּח: "וְאִם שׁוֹד יְעַלְּזוּ" (אשא דעי, מוסף ראש השנה א). "עֲנֵה סוֹדְרֵי מוֹעֲדוֹת, עַלְּזֵנוּ בְּנֹעַם תּוֹדוֹת" (סידור רס"ג, שצד). — [לְעַלֵּז, מְ־, יְ־]

~ הִת' הִתְעַלֵּז ⁂, נַעֲשָׂה עַלִּיז: "תִּתְעַלֶּה תִּתְעַלֵּז" (היכלות רבתי, כו). "הַצְּעִירִים הָיוּ מִשְׁתּוֹבְבִים וּמִתְעַלְּזִים" (קלוזנר, הספרות ג 256). "חֲבוּרוֹת־הַצְּעִירִים הַמִּתְעַלְּזוֹת" (ברנר, א 324). "וְכֻלָּם שׂוֹחֲקִים וּשְׂמֵחִים וּמִתְעַלְּזִים" (שנהר, ג 433). "לְבָשׁוּ אַף הֵן אֶרֶשֶׁת שֶׁל גִּיל וְהָיוּ מִתְעַלְּזוֹת זוֹ עִם זוֹ" (מגד, חדוה 321). "שְׁבִיב שֶׁל מְשׁוּבָה מִתְעַלֵּז בְּעֵינֶיהָ" (אריכא, סופר 65). — [לְהִתְעַלֵּז, מִתְעַלֵּז, יִתְ־]

~ הִפ' הֶעֱלִיז ⁂ פ"י שִׂמַּח: "דִּבֵּר בְּקָדְשׁוֹ לְחַדּוֹ וּלְהַעֲלִיזוֹ" (אני חומה, יוצר שבת הגדול, נוסח איטליה). "שׁוֹבֵב אֶת רוּחִי, הַעֲלִיזֵנִי" (שטיינמן, סדרות א 109). "הוּא נִסָּה לְהַעֲלִיז אֶת אוֹרְחָיו" (שמיר, הוא הלך 208). "הַחֲתֻנָּה הָיְתָה יָפָה, הִרְהִיבָה, אִם גַּם לֹא הֶעֱלִיזָה" (ולפובסקי, שירים 80). — [לְהַעֲלִיז, מַ־, יַ־]

עָלֵז ת' [מן עלז] שָׂמֵחַ, שָׂשׂ, מָלֵא גִּיל: "וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ" (ישעיה ה יד). "לִהְיוֹת גַּלְמוּד בֵּין הֶהָמוֹן הֶעָלֵז" (יהודה שטינברג, כט). "עֵינֵי מְשׁוּבָה כְּחֻלּוֹת עִם זִיק עָלֵז" (ש' אבן-שושן, תר' כביש הגלהבים 57). שִׁיר עָלֵז. [ראה גם עַלִּיז] — [הֶעָלֵז, עֲלֵזָה, עֲלֵזִים, עֲלֵזוֹת]

עֶלֶז ⁂, עֹלֶז ⁂ ז' [מן עלז; עָלַז] עַלִּיזוּת, שִׂמְחָה: "וְאוֹבִידָה עָלְזִי" (גבירול, ג 40). "וְאָמְרוּ אִם כֵּן 'קִרְיָה עַלִּיזָה'–מֵעֶלֶז הַמָּוֶת" (השרשים לר"בא, עלז). "וְשֵׁנִי – כֻּלּוֹ הוּא עֶלֶז וּמָלֵא גִּילָה וְצָהֳלִי" (מלצר, אור 103). "הֵן אֲשֶׁר־עֶלֶז זֶה פֶּרֶץ מִסְּגוֹר חָזֵהוּ" (אבינועם, שירים לג). "זֶה עוֹלָם מְשֻׁנֶּה שֶׁהָעֶלֶז בּוֹ נָב" (טנא, שירים 230). "וּמִתְרוֹקְנוֹת כּוֹסוֹת הָעֶלֶז וְהַבֶּכֶה" (פניאל, נתיב 11). — [עֶלֶז־, עָלְזוֹ; עֹלֶז־, עָלְזוֹ]

עֲלָזָה* נ' [מן עלז; עָלַז] שִׂמְחָה, גִּילָה, שָׂשׂוֹן: "בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׂמְחָה נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל: גִּילָה, שִׂישָׂה, שִׂמְחָה... עֲלָזָה, חֶדְוָה" (שיר השירים רבה, א). "וְהַצִּפֳּרִים שָׁרוּ בְּרֹב עֲלָזָה" (פרלמן, תר' מסע הרץ 16). — [עֲלָזַת־]

עִלָּזוֹן ⁂ ז' [מן עֲלָזָה] שִׂמְחָה: "סַפֵּק בַּר וּמָזוֹן... וְנוֹדֶה לְךָ בְּעִלָּזוֹן" (אשפוך שיח, לפי ב"י). "הֲרֵי טָמַן בּוֹ הַמַּסָּע הַיָּזוּם לַחֲרֹשׁ עִלָּזוֹנוֹת הַרְבֵּה" (ארד, תר' לסקוב 96). — [עִלְּזוֹן־]

עֶלֶט ⁂ ז' [צורת-משנה של עֲלָטָה] עֲלָטָה, חֹשֶׁךְ, אֹפֶל: "מִמִּזְרָח הֵאִיר עֶלֶט מֵאֹפֶל" (שבחי וראיתי, יוצר ב' ראש השנה). "שְׁבוּיִים יְמַלֵּט מֵאַשְׁמַנֵּי עֶלֶט" (תורה, סליחות, צום גדליה). "בְּקָשְׁךָ אֶצְבְּעוֹתַי בְּעֶלֶט זָוִיּוֹת" (גורי, חותם 14). "חֲרָדָה כִּשְׁחוֹר הָעֶלֶט, כְּאוֹרוֹת הִלְּכוּ" (מאירוביץ, הטללים 96). "שָׁם בּוֹהֶה אֶשְׁכֹּן בְּעֶלֶט" (צייטלין, האש 343). "שׁוּעָלִים בַּכְּרָם מְחַבְּלִים בְּעֶלֶט" (בן-אמתי, אספי 38). — [עֶלֶט־]

עלט [מן עֲלָטָה]

~ פָּע' עָלַט ⁂ פ"י הֶחֱשִׁיךְ, הִקְדִּיר, שָׂם בַּחֹשֶׁךְ: "רִיבִי עִם בְּאַשְׁמַנִּים לַעֲלֹט" (פיוטים, סידור 615). "כִּי בָא הָאוֹרֵב כָּל שְׁבִילַי לַעֲלֹט" (ברוידס, שרשים 41). — [לַעֲלֹט, עוֹלֵט, יַעֲלֹט]

~ הִפ' הֶעֱלִיט ⁂ פ"י הֶחֱשִׁיךְ, הֶאֱפִיל: "מוֹצִיאִי לַחָפְשִׁי מִבֵּית מַעֲלִיט" (פיוטים, סידור 711). "וְעֵינַי הֶעֱלַטְתָּ שׁוּב נָא וְגַל" (אבינועם, שירים קסז). — [לְהַעֲלִיט, מַ־, יַ־]

~ הָפ' הָעֳלַט ⁂, הָחְשַׁךְ, הָאֳפַל: "עֵת בָּא אַחֲרֵי נַהֲרַיִם (אַבְרָהָם) אֲשֶׁר זָרַח מִמִּזְרָח, הָעֳלַט בְּאֹפֶל וּבְעָשׂוֹר נִטְרַח" (פיוטים, סידור 731). — [מָעֳלָט, יָעֳלַט]

~ פִּע' עִלֵּט ° פ"י הֶעֱלִיט, הֶחְשִׁיךְ: "וְהֶבֶל־חוּץ צוֹנֵן אֶשְׁנַב נֻגָּהּ עִלֵּט" (למדן, במעלה עב). — [לְעַלֵּט, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' עֻלַּט ⁂, הָחְשַׁךְ: "וְאִם תִּהְיֶה הַשָּׁנָה מְעֻלֶּטָה בְּנֶשֶׁף" (אסף, 127). — [מְעֻלָּט, יְעֻלַּט]

~ הִת' הִתְעַלֵּט ⁂, הָחְשַׁךְ, הָקְדַּר: "וְאִם תִּנָּשֵׁב רוּחַ מַעֲרָב וְתִתְעַלֵּט הָאָרֶץ וְיִהְיֶה חֹנֶק וְשָׁרָב" (אסף, 127). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְעַלֵּט]

עֲלָטָה נ' [ערבית: עַ'טַל היה מעונן; עַ'יְטַלָה אפילה] חֹשֶׁךְ, אֲפֵלָה: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה" (בראשית טו יז). "וַיִּמָּצֵא אֲוִיר הַמָּקוֹם מְעֻנָּן בַּעֲלָטָה וָאֵד וְלֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו" (יוסיפון, מט). "נִשְׁכַּח בַּעֲלָטָה כְּצֶמַח רַךְ בָּקָר" (ביאליק, ביום סתיו). "וַעֲלֶטֶת הַמַּרְתֵּף וּשְׁרִיקַת הַשַּׂעַר" (ביאליק, זוהר). — [עֲלֶטֶת־, עֲלָטוֹת, עֲלָטוֹת־]

– חֹשֶׁךְ וַעֲלָטָה °, חֹשֶׁךְ רַב בְּיוֹתֵר.

– מַגִּיד בָּעֲלָטָה* (עירובין נג:), כִּנּוּי מְלִיצִי לְתַרְנְגוֹל הַקּוֹרֵא קְרִיאוֹתָיו בְּחֶשְׁכַת־הַלַּיְלָה.

עֲלֶטֶת ⁂ נ' [מן עֲלָטָה] עֲלָטָה, אֲפֵלָה: "לְנֹכַח תּוֹעֲבוֹתַי עֵינֵי מַבַּטְתָּ לַעֲשׂוֹת בָּאוֹר וּבָעֲלֶטֶת" (סידור הקראים, לפי ב"י). "רוּחֲפוֹת צְלָלִיּוֹת בָּעֲלֶטֶת" (כורי, פרחי 33). "דְּמוּתָהּ פְּלִאִית, פְּלָאִית כְּנֹגַהּ בָּעֲלֶטֶת" (חומסקי, ויילאות 9). "דּוֹר תַּעְתּוּעַ, דּוֹר עֲלֶטֶת" (בת-מרים, שירים 280). — [עֲלֶטֶת־]

עֱלִי ז' [אולי מן עלה; אכדית: elû] 1. גְּלִיל שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל עֵץ בַּעַל רֹאשׁ מְרֻחָב לִכְתִישָׁה בַּמַּכְתֵּשׁ: "אִם־תִּכְתּוֹשׁ... בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֱלִי" (משלי כז כב).

א - מכתש; ב - עלי

2 °. הָאֵיבָר הַנְּקֵבִי שֶׁל הַפֶּרַח בִּצְמָחִים מְכַסֵּי־זֶרַע: הָעֱלִי בָּנוּי שַׁחֲלָה, עַמּוּד־עֱלִי וְצַלֶּקֶת. — [עֱלִי־, עֱלִיוֹ; עֱלִיִּים, עֱלִיֵּי־, עֱלִיֵּיהֶם]

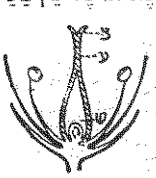

צ - צלקת; ע - עמוד העלי
ש - שחלה

– הָעֱלִי שֶׁבַּמַּכְתֵּשׁ ° [על-פי ניב דומה ביידיש] כִּנּוּי עֲמָמִי לְיַחְסָן וּלְבַעַל־הַשְׁפָּעָה בְּחֶבְרָתוֹ: "הֵיטֵב חָרָה לָהּ עַל שֶׁהַגְּבֶרֶת גּוֹרְדוֹס... הִיא פֹּה הָעֱלִי שֶׁבַּמַּכְתֵּשׁ" (ברש, א 216).

עִלִּי, עֵילִי ת' [מן עלה, עֶלְיוֹן, עַל] עֶלְיוֹן, הַנִּמְצָא לְמַעְלָה: "וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת" (יהושע טו יט). "הִכְנִיסָנוּ אֶל אֵיזוֹ תָּאִים מְשֻׁנִּים, עִלִּיִּים וּשְׁלִישִׁיִּים" (ברנר, א 149). שְׁכָבוֹת

עִלִּיּוֹת. זְרָמִים עִלִּיִּים וּזְרָמִים תַּחְתִּיִּים בַּקַּרְקַע. רַכֶּבֶת עִלִּית (הַמְּהַלֶּכֶת עַל־פְּנֵי גֶּשֶׁר מֵעַל לָאֲדָמָה). קַו־טֶלֶפוֹן עִלִּי (עַל־גַּבֵּי עַמּוּדִים). — [עִלִּית, עִלִּיִּים, עִלִּיּוֹת]

עֲלֵי מ״י [צורת־סמיכות קדומה ומליצית מן עַל] עַל: ״כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב״ (דברים לב ב).

— **עֲלֵי אֲדָמוֹת**, עַל הָאֲדָמָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה: ״קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת״ (תהלים מט יב). ״עֱנוּת אֱנוֹשׁ עֲלֵי אֲדָמוֹת״ (ביאליק, פרידה). ״וְלָמָּה כָּל חַיֵּינוּ עֲלֵי אֲדָמוֹת אִם לֹא לְשֵׁם מַשָּׂא־וּמַתָּן?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קב).

עֲלִיבָה° נ׳ [מן עלב, עָלַב] פְּגִיעָה בְּכָבוֹד, גְּרִימַת עֶלְבּוֹן: ״עוֹשִׂין מֵאַהֲבַת הַמָּקוֹם וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים עַל עֲלִיבָה הַבָּאָה עֲלֵיהֶם״ (רש״י שבת פח:). ״שְׂמֵחִים בְּסֵתֶר לִבָּם לַעֲלִיבָה הַבָּאָה עָלֶיךָ״ (טברסקי, אקוססה א 206). ״לְבַל תְּבֹל בַּת־צְחוֹקֵךְ וְצַוָּארֵךְ לֹא יִלְבַּשׁ עֲלִיבָה״ (שנהר, ג 350). — [עֲלִיבַת־, עֲלִיבוֹת]

עֲלִיבוּת° נ׳ [מן עלב; עָלוּב] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל הֶעָלוּב, מִסְכֵּנוּת, דַּלּוּת: ״מֶרְכָּבָה הַרְתוּמָה לְנִבְלוֹת סוּסִים, שֶׁכְּדֵי לְכַסּוֹת עַל עֲלִיבוּתָם קָשַׁר הָעֶגְלוֹן הָעַרְבִי פִּיפִי תְכֵלֶת לְרָאשֵׁיהֶם״ (ברש, ב 143). ״וּכְשֶׁהֵן אוֹחֲזוֹת בְּחֵבַת־זְמִרָתוֹ עֲנִיּוּתוֹ וַעֲלִיבוּתוֹ כְּאִלּוּ שׁוֹאֲלוֹת רַחֲמִים״ (ליסיצקי, תולדות 167). ״הִצְטַעֵר עַל מַרְאֵהוּ שֶׁנִּתְקַפֵּחַ וּבוֹשׁ בַּעֲלִיבוּתוֹ״ (ג׳ שחם, שיכון 25). — [עֲלִיבוּת־]

א·**עֲלִיָּה***, **עלייה** נ׳ [מן עלה, עָלָה] 1*, הֲלִיכָה אוֹ מַעֲבָר לְמַעְלָה: ״כָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם, דֶּרֶךְ יְרִידָה לְבֵית הַטְּבִילָה טְמֵאִין, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה — טְהוֹרִין, שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ יְרִידָתָן עֲלִיָּתָן״ (שקלים ח ב). ״יְרִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה״ (מכות ז:). עֲלִיָּה בְּמַעֲלֵה הָהָר. 2°, הִתְרוֹמְמוּת, גֵּאוּת: עֲלִיַּת מֵי הַיָּם. 3*, מַעֲבָר לְדַרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר: ״שֶׁלֹּא תְהֵא עֲלִיָּתוֹ יְרִידָה לוֹ״ (תוספתא סנהדרין ט ג). עֲלִיַּת תַּלְמִיד מִכִּתָּה לְכִתָּה. הִתְחִיל קִבֵּל עֲלִיָּה בְּדַרְגָּה. 4°, הִתְקַדְּמוּת, גִּדּוּל, רִבּוּי: נִכֶּרֶת עֲלִיָּה רַבָּה בְּלִמּוּדָיו. עֲלִיָּה בִּתְרוּמוֹת הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת. עֲלִיַּת שַׁעַר־הַכְּסָפִים. עֲלִיַּת הַחֹם. 5°, בִּיאָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְהִשְׁתַּקֵּעַ בָּהּ וְכֵן גַּם צִבּוּר הָעוֹלִים שֶׁהִגִּיעַ לָאָרֶץ: מַחְלֶקֶת־הָעֲלִיָּה שֶׁל הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית. עִם קוּם מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל גָּדְלָה הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ. קְלִיטַת הָעֲלִיָּה. הָעֲלִיָּה הַחֲדָשָׁה מְשֻׁפַּעַת בְּבַעֲלֵי־מִקְצוֹעַ. [וראה עוד להלן] 6° [בהתעמלות] כִּנּוּי לְתַרְגִּילֵי הִתְרוֹמְמוּת וְהִתָּלוּת בְּמַכְשִׁירִים שׁוֹנִים (מֶתַח, מַקְבִּילַיִם וְכַדּוֹמֶה): עֲלִיַּת־בֶּרֶךְ, עֲלִיַּת־גַּב, עֲלִיַּת־סִבּוּב, עֲלִיַּת־תְּנוּפָה וְכוּ׳. 7°, מַעֲלֶה, הִתְרוֹמְמוּת פְּנֵי הַקַּרְקַע: הַמְּכוֹנִית הִתְקַדְּמָה לְאַט לְאַט בָּעֲלִיָּה. 8*, עִדִּית, מִבְחָר, הַחֵלֶק הַמְּעֻלֶּה בְּיוֹתֵר: ״(שׁוֹר) מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הָעֲלִיָּה״ (בבא קמא א ד) [לדעה אחרת יש לקרוא כאן: ״מִן הָעֲלִיָּה״ — מן ההערכה, כהוראת ״עֲלָיָא״ בארמית]. ״הָעֵצִים שֶׁהוּא בּוֹרֵר לְכָךְ הֵם מִן הַשֶּׁבַח וְהָעֲלִיָּה״ (ליסיצקי, תולדות 218). — [עֲלִיַּת־, עֲלִיּוֹת, עֲלִיּוֹת־]

— **עֲלִיָּה יְשָׁרָה**° [באסטרונומיה] מֶרְחָק זָוִיתִי שֶׁל גּוּף שְׁמֵימִי מִמַּעְגַּל הַשָּׁעוֹת שֶׁל נְקֻדַּת־הָאָבִיב (Right ascension) [ראה גם ערך נְטִיָּה 6]

— **עֲלִיַּת נְשָׁמָה*** [בהשאלה, מן האמונה כי נשמתו של אדם שמת עוברת כמה מדרגות ושלבים עד שהיא זוכה להיכנס לגן־עדן; וכן על־פי האמונה בעולם החסידות כי נשמתו של הצדיק עולה לעיתים לזמן־מה למרום להתייחד עם השכינה] 1°, הִתְעַלּוּת, הִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ, הַרְגָּשָׁה שֶׁל רוּחָנִיּוּת נַעֲלָה: ״וּכְשֶׁהָיָה בָּחוּר מַשְׂכִּיל מֵהַמְּדִינָה בָּא... וְשָׁמַע שָׁם הַשְׂכָּלָה... הָיְתָה לוֹ עֲלִיַּת נְשָׁמָה״ (סוקולוב, אישים 244). ״הַפָּקִיד — עֲלִיַּת נְשָׁמָה הָיְתָה לוֹ, רָקַד בַּחַן״ (ביאליק, איש הסיפון). ״הָיָה מַחְבִּיא עַצְמוֹ שָׁם בַּמַּעֲלוֹת... וְזָכָה שָׁם לַעֲלִיַּת נְשָׁמָה״ (עגנון, אלו תצה). 2*, עִלּוּי נְשָׁמָה, הַכְנָסַת הַנְּשָׁמָה לְגַן־עֵדֶן: תְּפִלַּת אַזְכָּרָה לַעֲלִיַּת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.

— **עֲלִיָּה לָרֶגֶל*** [על־פי יומא כא.], הֲלִיכָה לִירוּשָׁלַיִם לָחֹג שָׁם אֶת חַג הַפֶּסַח אוֹ חַג הַשָּׁבוּעוֹת אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת.

— **עֲלִיָּה לַתּוֹרָה***, הַזְמָנָה לְבָרֵךְ אֶת בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה בִּשְׁעַת קְרִיאַת פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת: ״וְהַכֹּהֵן אֵינוֹ רוֹצֶה לִמְחֹל עַל עֲלִיָּתוֹ לַתּוֹרָה״ (חתם סופר, אורח חיים כה). ״הַשַּׁמָּשׁ עָלָה עַל הַבִּימָה לִמְכֹּר עֲלִיּוֹת (לַתּוֹרָה)״ (יל״ג, פרוזה קט). ״נִפְתַּח בָּזֶה מָקוֹר חָדָשׁ לְכִבּוּדִים וְלַעֲלִיּוֹת״ (אחד העם, יז).

— **עֲלִיַּת־הַחֲסִידִים***, כִּנּוּי לְשַׁיָּרָה גְּדוֹלָה שֶׁל ״חֲסִידִים״ מִתַּלְמִידֵי ר׳ יִשְׂרָאֵל בַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁעָלוּ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת ה׳תקל״ז וְהִתְיַשְּׁבוּ תְּחִלָּה בִּצְפַת וְאַחַר־כָּךְ בִּטְבֶרְיָה. קָדְמָה לָהֶם עֲלִיָּה גְּדוֹלָה אַחֶרֶת שֶׁל חֲסִידִים וּבְרֹאשָׁם הַמְקֻבָּל ר׳ יְהוּדָה הֶחָסִיד (ה׳תס״א).

— **עֲלִיָּה רִאשׁוֹנָה**° [בתולדות היישוב החדש בארץ־ישראל] תְּקוּפַת הָעֲלִיָּה בַּשָּׁנִים תרמ״ב–תרס״ג (1882–1903) שֶׁהֵנִיחָה אֶת הַיְסוֹד לְהִתְיַשְּׁבוּת הַחֲדָשָׁה בָּאָרֶץ וְהֵקִימָה אֶת הַמּוֹשָׁבוֹת רִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן, גְּדֵרָה, זִכְרוֹן־יַעֲקֹב, רֹאשׁ־פִּנָּה, חֲדֵרָה, רְחוֹבוֹת וְעוֹד. בְּנֵי בִּיל״וּ הָיוּ חֲלוּצֵי הָעֲלִיָּה הָרִאשׁוֹנָה.

— **עֲלִיָּה שְׁנִיָּה**° [כנ״ל] תְּקוּפַת הָעֲלִיָּה בַּשָּׁנִים תרס״ד–תרע״ד (1904–1914), גַּרְעִינָהּ הַיְסוֹדִי — עֲלִיַּת צְעִירִים כּוֹבְשֵׁי הָעֲבוֹדָה וְהַשְּׁמִירָה בָּאָרֶץ. הָעֲלִיָּה הַשְּׁנִיָּה הֵנִיחָה אֶת הַיְסוֹדוֹת לִתְנוּעַת הַפּוֹעֲלִים הָעִבְרִית וְלַהִתְיַשְּׁבוּת הָעוֹבֶדֶת.

— **עֲלִיָּה שְׁלִישִׁית**° [כנ״ל] הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ מֵאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת בְּמוֹצָאֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה, בַּשָּׁנִים תר״פ–תרפ״ד (1919–1923), בְּיִחוּד בָּלַט בָּהּ זֶרֶם עֲלִיָּה חֲלוּצִית מֵרוּסְיָה, מִפּוֹלִין וּמִגָּלִיצְיָה.

— **עֲלִיָּה רְבִיעִית**° (בְּעִקָּר מִפּוֹלִין), **חֲמִישִׁית**° (בְּעִקָּר מִגֶּרְמַנְיָה) וְכוּ׳, גַּלֵּי עֲלִיָּה הֲמוֹנִית שֶׁל יְהוּדִים מִגָּלֻיּוֹת שׁוֹנוֹת בִּתְקוּפוֹת שֶׁבֵּין מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה — וְעַד קוּם מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הָעַצְמָאִית שֶׁפָּתְחָה בְּזֶרֶם הָעֲלִיָּה הַחָפְשִׁית שֶׁל הַיְּהוּדִים מִכָּל אַרְצוֹת הַגּוֹלָה.

— **עֲלִיָּה פְּנִימִית**°, כִּנּוּי לְרִבּוּי טִבְעִי שֶׁל הָאֻכְלוּסִיָּה עַל־יְדֵי יְלוּדָה, לְהַבְדִּיל מִן הָעֲלִיּוֹת מֵאַרְצוֹת־הַחוּץ.

— **עֲלִיָּה ב׳ (בֵּית)**° [להבדיל מן ״עֲלִיָּה״ סְתָם היא העליה הליגלית] כִּנּוּי לָעֲלִיָּה הַ״בִּלְתִּי־לֶגָלִית״ מֵאֵירוֹפָּה, עֲלִיַּת הַמַּעְפִּילִים, בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— **בְּנֵי־עֲלִיָּה***, אֲנָשִׁים מְעֻלִּים וּמְצֻיָּנִים בְּמַעֲשִׂים, בִּידִיעוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּה וְהֵן מוּעָטִין״ (סוכה מה:).

— **מַחְלֶקֶת־הָעֲלִיָּה**°, הַמּוֹסָד הַצִּיּוֹנִי־הַמַּמְלַכְתִּי הַמְטַפֵּל בְּכָל הַכָּרוּךְ בַּעֲלִיַּת יְהוּדִים לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְפִי חֹק הַשְּׁבוּת שֶׁל הַמְּדִינָה.

– קְלִיטַת הָעֲלִיָּה °, מִכְלוֹל הַפְּעֻלּוֹת וְהַשֵּׁרוּתִים הַמְּכֻוָּנִים לְהָקֵל עַל הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים אֶת הִקָּלְטוּתָם בָּאָרֶץ וְהִתְעָרוּתָם בָּהּ.

ב· **עֲלִיָּה, עלייה** נ׳ [מן עלה, עָלָה] 1. חֶדֶר בְּקוֹמָה עֶלְיוֹנָה בְּבִנְיָן: ״עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה״ (מלכים ב ד י). ״וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה הַבַּיְתָה״ (מלכים א יז כג). ״הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה״ (בבא מציעא י א). ״וְאֵלּוּ מִן הַהֲלָכוֹת שֶׁאָמְרוּ בַּעֲלִיַּת חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה״ (שבת א ד). 2 [במליצה] כִּנּוּי לְשָׁמַיִם: ״הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו, הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ״ (תהלים קד ג). 3.* [בהשאלה ובלשון נקיה] כִּנּוּי לְחֵלֶק פְּנִימִי בְּרֶחֶם הָאִשָּׁה (Vagina): ״מָשָׁל מְשָׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה: הַחֶדֶר וְהַפְּרוֹזְדוֹר וְהָעֲלִיָּה״ (נידה ב ה). — [עֲלִיַּת־, עֲלִיּוֹת]

– עֲלִיַּת־גַּג °, חֶדֶר מִתַּחַת לְגַג הַבִּנְיָן.

– עֲלִיַּת־הַמְּקֵרָה, חֶדֶר בְּקוֹמָה עֶלְיוֹנָה שֶׁאֲוִירוֹ צוֹנֵן וָצַח וְטוֹב לָנוּחַ בּוֹ בִּימֵי הַחֹם: ״וְהוּא (הַמֶּלֶךְ) יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבַדּוֹ״ (שופטים ג כ).

עֶלְיוֹן ת׳ [מן עַל; עלה] 1. הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר, הַנִּמְצָא מֵעַל לַאֲחֵרִים, הַהֵפֶךְ – ״תַּחְתּוֹן״: ״וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה״ (בראשית מ טז–יז). ״אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה״ (ישעיה ז ג). ״בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן הָעֶלְיוֹן״ (ירמיה כ ב). ״דְּיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה״ (בבא בתרא סד·). 2. רָם, נַעֲלֶה, נִשָּׂא: ״וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם״ (דברים כו יט). 3 °. בַּעַל דַּרְגָּה אוֹ עֶמְדָּה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר: הַשִּׁלְטוֹן הָעֶלְיוֹן בַּמְּדִינָה. בֵּית־הַדִּין הָעֶלְיוֹן. מְפַקֵּד עֶלְיוֹן. 4. כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ: ״וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן״ (בראשית יד יח). ״יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן״ (תהלים צא א). ״אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים״ (תפילת י״ח). 5 * [בריבוי: עֶלְיוֹנִים] כִּנּוּי לְמַלְאֲכֵי מָרוֹם: ״בְּכָל יוֹם הָעֶלְיוֹנִים מַכְתִּירִין לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת״ (ויקרא רבה כד). —[עֶלְיוֹנָה, עֶלְיוֹנִים, ־נוֹת]

– הָאָדָם הָעֶלְיוֹן ° [בפילוסופיה של ניצשה], טִפּוּס שֶׁל אָדָם אִידֵאָלִי, דְּמוּת אָדָם שֶׁהוּא כְּלִיל־הַשְּׁלֵמוּת.

– בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן ° [ניב שאול מן התואר שהוסיפו לשמם הקיסרים והמלכים בימי־הבינים וגם בדורות האחרונים: ״מלך פלוני... בחסד עליון״; לאטינית: Gratia Dei] בְּחֶסֶד אֱלֹהִים, מְחוֹנָן, בָּרוּךְ־כִּשְׁרוֹן: פְּלוֹנִי הוּא אָמָן בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן. מְשׁוֹרֵר בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן.

– הַבַּיִת הָעֶלְיוֹן ° (Upper House), כִּנּוּי לְבֵית־הַלּוֹרְדִים בְּאַנְגְּלִיָּה.

– כֹּחַ עֶלְיוֹן ° (Force majeure) [במשפט, בחוזים] מִקְרֶה בִּלְתִּי־צָפוּי שֶׁאֵין בְּכֹחַ אָדָם לְמָנְעוֹ (כְּגוֹן: פְּרִיצַת מִלְחָמָה, מַגֵּפָה, אֲסוֹן־טֶבַע), לְפִיכָךְ הוּא יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ הַצְדָּקָה לְאִי־מִלּוּי הִתְחַיְּבוּיוֹת לְפִי הַחוֹזֶה.

– מַאֲמָץ עֶלְיוֹן °, מַאֲמָץ כַּבִּיר, הִתְאַמְּצוּת מַקְסִימָלִית: דָּרוּשׁ מַאֲמָץ עֶלְיוֹן כְּדֵי לְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּשָׁיִים.

– יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה *, הַכֹּחַ אוֹ הַתֹּקֶף הַמָּסוּר לְצִדּוֹ, הוּא הַמְנַצֵּחַ (בְּסִכְסוּךְ, בְּתַחֲרוּת וְכַדּוֹמֶה): ״כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה״ (בבא מציעא ד ב). ״שֶׁסּוֹף סוֹף יְנַצַּח בַּמִּלְחָמָה אֶת רִבּוֹנוֹ וְיָדוֹ תִּהְיֶה עַל הָעֶלְיוֹנָה״ (מגדלי מו״ס, שלח).

– עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה * (פסחים נ·), מָשָׁל וְתֵאוּר לְעוֹלָם הָפוּךְ, לְעִרְבּוּבְיָה וְחֹסֶר־סְדָרִים.

עֶלְיוֹנוּת ^ נ׳ [מן עֶלְיוֹן] 1 ^. גֹּבַהּ, רוּם: ״הָרְחוֹקוֹת בְּעֶלְיוֹנוּת וְהַגֹּבַהּ״ (השרשים לג׳נאח, עמק). ״רָם וְנִשָּׂא אֵין עִנְיָנוֹ הַמּוּבָן מִמֶּנּוּ עֶלְיוֹנוּת מָקוֹם, אֲבָל עֶלְיוֹנוּת מַעֲלָה״ (מורה נבוכים א כ). 2 °. יִתְרוֹן, עֲדִיפוּת: עֶלְיוֹנוּת הַמַּשְׂכִּיל עַל הַבּוּר. עֶלְיוֹנוּתוֹ שֶׁל צָבָא מְאֻמָּן עַל לוֹחֲמִים בִּלְתִּי־סְדִירִים. — [עֶלְיוֹנוּת־]

עֶלְיוֹנִי ^ ת׳ [מן עֶלְיוֹן] עֶלְיוֹן: ״נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ שֶׁל אָדָם עֶלְיוֹנִית הִיא״ (רב האי גאון, אוצר הגאונים, שבת 160). ״הֱיוֹתָם שְׁנֵי חֳמָרִים עֶלְיוֹנִי וְתַחְתּוֹנִי״ (מורה נבוכים, ב כו). ״כֹּחַ עֶלְיוֹנִי רוּחָנִי״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). — [עֶלְיוֹנִית, עֶלְיוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַלִּיז ת׳ [ראה עלז; עָלַז] עָלֵז, שָׂמֵחַ: ״תְּשֻׁאוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה״ (ישעיה כב ב). ״אַל יִפֹּל רוּחֲכֶם עַלִּיזִים מִתְרוֹנְנִים״ (ביאליק, למתנדבים) —[הֶעֱלִיז, עַלִּיזָה, עַלִּיזִים, עַלִּיזוֹת]

עַלִּיזוּת ^ נ׳ [מן עַלִּיז] שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן, גִּיל: ״גֹּשׁ (נְגֹשׁ) עַל כֵּן לְפָנֶיךָ בְּגִיל וְעַלִּיזוּת״ (גנזי שכטר, ג 127). ״וְהַשֵּׁם ׳מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו׳, ׳נַאֲפֻיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ׳ – כֻּלָּם עִנְיַן עַלִּיזוּת״ (רד״ק, השרשים, צהל). — [עַלִּיזוּת־]

עֲלִיל ז׳ [מלה סתומה; אולי מן א·עלל; המשמעות משוערת] מַעֲשֶׂה, עֲשִׂיָּה, פְּעֻלָּה: ״כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם״ (תהלים יב ז). — [עֲלִיל־] [רווח ביחוד בצורה:]

– בַּעֲלִיל * תה״פ בְּפֹעַל, בְּאֹפֶן מַמָּשִׁי, בְּגָלוּי, בִּבְהִירוּת, לְלֹא־סָפֵק: ״בֵּין שֶׁנִּרְאָה (הַיָּרֵחַ) בַּעֲלִיל, בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בַּעֲלִיל – מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת״ (ראש השנה א ה). ״וּבְעוֹדֶנּוּ מְדַגִּים לְפָנַי בַּעֲלִיל אֶת כִּשְׁרוֹנוֹ הַמּוּסִיקָלִי נָתַתִּי בּוֹ עַיִן מִן הַצַּד״ (ביאליק, איש הסיפון). ״לְהוֹכִיחַ בַּעֲלִיל... כִּי אֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָנִים״ (שמעוני, הכיבר 133). ״הַמּוֹכִיחַ בַּעֲלִיל כִּי שִׁיטוֹת־כְּתָב הָיוּ יְדוּעוֹת וְנוֹהֲגוֹת בְּיָוָן״ (ייבין, תולדות הכתב 66). ״הִרְגַּשְׁתִּי בַּעֲלִיל מַה יְּקָרָה הִיא לוֹ״ (שוּר, כוכבי 75).

א· **עֲלִילָה** נ׳ [מן א. עלל] 1. מַעֲשֶׂה, פְּעֻלָּה: ״הוֹדוּ לַה׳ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ, הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו״ (ישעיה יב ד). ״כִּדְרָכַיִךְ וְכַעֲלִילוֹתַיִךְ שְׁפָטוּךְ״ (יחזקאל כד יד). ״צְנוּעֵי הָגוּת וַעֲלִילָה״ (ביאליק, יהי חלקי). 2 °. הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמְּאֹרָעוֹת בְּסִפּוּר, בְּמַחֲזֶה וְכַדּוֹמֶה: עֲלִילָה מְעַנְיֶנֶת וּמְרַתֶּקֶת בָּרוֹמָן הֶחָדָשׁ. עֲלִילָה מְסֻבֶּכֶת בַּמַּחֲזֶה. 3 °. חֵלֶק מִמַּעֲרָכָה בְּמַחֲזֶה, הוֹפָעָה, סְצֵנָה: מַחֲזֶה בְּשָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת וּבְשֵׁשׁ עֲלִילוֹת. — [עֲלִילַת־, עֲלִילוֹת]

– שִׁיר־עֲלִילָה °, שִׁיר סִפּוּרִי, פּוֹאֶמָה, אֶפּוֹס.

ב· **עֲלִילָה** נ׳ [מן ב· עלל; ראה שם הֶעֱלִיל] דִּבָּה, הַאֲשָׁמָה בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ יְסוֹד: ״וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע״ (דברים כב יד). ״בָּאתָ עָלֵינוּ בַּעֲלִילָה״ (בראשית רבה צג). ״גַּם עֲלִילַת־שָׁוְא אִם תַּחְפֹּץ לִמְצֹא מַאֲמִינִים בָּהּ צְרִיכָה לְהִשָּׁעֵן עַל מַעֲשִׂים שֶׁהָיוּ״ (אחד העם, כ). ״וַיֵּדְעוּ כִּי יְשׁוּעוֹת נַעֲשׂוּ בָּאָרֶץ וּבְחַסְדֵי ה׳ נִצְּלוּ מֵעֲלִילַת־שֶׁקֶר״ (עגנון, אלו שעה). — [עֲלִילַת־, עֲלִילוֹת]

– עֲלִילַת־דָּם°, אַשְׁמַת־שֶׁקֶר שֶׁטָּפְלוּ שׂוֹנְאֵי־יִשְׂרָאֵל בִּזְמַנִּים שׁוֹנִים עַל הַיְּהוּדִים, כִּי הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּדַם נוֹצְרִים לְלִישַׁת הַמַּצּוֹת לְפֶסַח ("עֲלִילַת דַּמֶּשֶׂק" בִּשְׁנַת 1840, "עֲלִילַת בֵּילִיס" בְּרוּסְיָה בִּשְׁנַת 1913 וְעוֹד).

– בָּא בַּעֲלִילָה עָלָיו*, טָפַל עָלָיו הָאַשְׁמוֹת־שֶׁקֶר: "הָמָן הָרָשָׁע בַּעֲלִילָה גְדוֹלָה בָּא עַל יִשְׂרָאֵל" (אסתר רבה, ג).

– עֲלִילוֹת דְּבָרִים (דברים כב יד), דִּבּוֹת, הָאַשְׁמוֹת־שָׁוְא.

ג·**עֲלִילָה*** נ׳ [מן עָלוּל] הֱיוֹת עָלוּל, נְטִיָּה לְדְבַר־מָה: "מַשְׁקִין עֲלוּלִין לְקַבֵּל טֻמְאָה, וּמַה הִיא עֲלִילָתָן? שֶׁמְּקַבְּלִין טֻמְאָה שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁר" (פסחים יח:). [ראה גם ב·עֲלִילוּת] – [עֲלִילַת־]

א·**עֲלִילוּת*** נ׳ [מן עֲלִיל] מַעֲשֶׂה, פְּעֻלָּה, עֲשִׂיָּה שֶׁל מַמָּשׁ – [עֲלִילוּת־] [רווח בשימוש שלהלן:].

– בַּעֲלִילוּת* תה״פ לְמַעֲשֶׂה, בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בַּמְּצִיאוּת: "לָמָּה בַּחֲלוֹם? הָא לָךְ בַּעֲלִילוּת" (בראשית רבה כג). "אַתָּה... עוֹשֶׂה אֶת אוֹתָם הָעֲלוּבִים עֲלוּבִים יוֹתֵר מִשֶּׁהֵם בַּעֲלִילוּת" (קבק, במשעול 344). "בִּבְהִירוּת מְסַמְּאָה עֵינַיִם שֶׁכְּמוֹתָהּ לֹא יָדַע בַּעֲלִילוּת מֵעוֹדוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 175). "מִדְּבָרִים שֶׁבַּעֲלִילוּת לְדִבְרֵי חֲלוֹמוֹת" (הזז, יעיש ג 190). "רְאִיתִיו בַּעֲלִילוּת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּחַיָּיו מַמָּשׁ" (סביב, דרך 54).

ב·**עֲלִילוּת**˘ נ׳ [מן עָלוּל; ראה גם ג·עֲלִילָה] 1°, הֱיוֹת עָלוּל, אֶפְשָׁרוּת, נְטִיָּה: עֲלִילוּת הַיֶּלֶד הַחַלָּשׁ לַחֲלוֹת בְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת. עֲלִילוּת הַשַּׁתִּיל לְהִפָּגַע בְּקֹר. 2˘ [בדקדוק] תְּכוּנַת הַשֹּׁרֶשׁ הֶעָלוּל, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹת נֶעְלֶמֶת אוֹ נָחָה: "בִּנְפֹל הָעַיִן מִמֶּנּוּ בַּעֲבוּר עֲלִילוּתוֹ" (הרקמה לג׳נאח, שער יא). – [עֲלִילוּת־]

עֲלִילִיָּה נ׳ [צורת־משנה של א·עֲלִילָה] עֲלִילָה, מִפְעָל, פְּעֻלָּה: "גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה" (ירמיה לב יט). "הֲלֹא תִרְהוּ וְאִם לֹא תַעֲרִיצוּ רַב־עֲלִילִיָּה?" (הנגיד, דיואן 235). "הַמִּקְרִים גְּדוֹלֵי הָעֲלִילִיָּה בְּתוֹלָדָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים לז). "טָעוּת שֶׁבִּיסוֹד בְּכָל אוֹתָהּ הָעֲלִילִיָּה" (בורלא, כיסופים 193). – [עֲלִילִיַּת־, עֲלִילִיּוֹת]

עֲלִילָתִי° ת׳ [מן א·עֲלִילָה 2] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲלִילָה, הַכּוֹלֵל אֶת סִפּוּר הַמַּעֲשֶׂה: הַמִּבְנֶה הָעֲלִילָתִי שֶׁל הָרוֹמָן מְסֻבָּךְ בְּיוֹתֵר. – [־תִית, עֲלִילָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

עֲלִילָתִיּוּת° ז׳ [מן עֲלִילָתִי] מְצִיאוּת עֲלִילָה [ראה א·עֲלִילָה 2], פָּרָשַׁת מִקְרִים וּמְאֹרָעוֹת: "גְּנֵסִין הוּא שֶׁנָּתַן בְּסִפְרוּתֵנוּ גֵּט־פְּטוּרִין לָעֲלִילָתִיּוּת הַחִיצוֹנִית בַּסִּפּוּר" (קרמר, ריאליזם 17). – [עֲלִילָתִיּוּת־]

עֲלִימוּת* נ׳ [מן עֶלֶם, עֲלוּמִים; ראה גם עַלְמוּת] כֹּחַ עֲלוּמִים, חֹזֶק תֹּקֶף: "׳הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת׳ – בַּעֲלִימוּת... בִּזְרִיזוּת" (ירושלמי מועד קטן פג ב). – [עֲלִימוּת־]

עֲלִינִי°, **עִלְיִנִי** ת׳ [מן עֲלִי] [בצמחים] בַּעַל עֲלִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲלִי וְאֵין בּוֹ אַבְקָנִים: פְּרָחִים עֲלִינִיִּים. – [עֲלִינִית, עֲלִינִיִּים, ־נִיּוֹת]

עֲלִיסָה* נ׳ [מן עלס] שִׂמְחָה, עֲלִיצוּת: "בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרָא שִׂמְחָה: גִּילָה, שִׂמְחָה, שִׂישָׂה, עֲלִיסָה, עֲלִיזָה וְכוּ׳" (פסיקתא קמא:). – [עֲלִיסוֹת]

עֲלִיפָה* נ׳ [צורת־משנה של חֲלִיפָה] [מצוי רק בצורה:]

– עֲלִיפוֹת* תה״פ חֲלִיפוֹת, בְּמִשְׁמָרוֹת: "וְאַל יָמֵשׁ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיוּ שָׁם הָעֲשָׂרָה אִישׁ דּוֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה תָּמִיד עֲלִיפוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" (מגילת הסרכים ו 7).

עֲלִיפוּת° נ׳ [מן א·עלף] עִלָּפוֹן, חֻלְשָׁה: "הָיְתָה מִטָּרֶפֶת לוֹ בַּעֲלִיפוּת־קוֹל" (סביב, בערער 251). – [עֲלִיפוּת־]

עַלִּיץ˘ ת׳ [מן עלץ] עַלִּיז, שָׂמֵחַ: "אֲנִי שָׂשׂ, אֲנִי עַלִּיץ, וְעַצְמוֹת בּוֹעֲרִים אַחְלִיץ" (הרומי, ט 175). – [עַלִּיצָה, עַלִּיצִים, ־צוֹת]

עֲלִיצָה˘ נ׳ [מן עלץ, עָלַץ] עַלִּיזוּת, שִׂמְחָה: "צֵא מִלְּחִיצָה לַעֲלִיצָה" (ינאי, ה). "וְנָחוּ אֲרָצוֹת, וְרַבּוּ עֲלִיצוֹת... וּבָרְחוּ אֲנָחוֹת" (הנגיד, דיואן 114). "מְעַטּוּ לִמְאֹד לֵילֵי עֲלִיצוֹתַי" (משה אבן־עזרא, קודש לט). "רְצוּעוֹת אוֹרָה... מִתְמַשְּׁכוֹת וְאוֹמְרוֹת עֲלִיצָה" (שנהר, תר׳ הנואם). – [עֲלִיצַת־, עֲלִיצוֹת]

עֲלִיצוּת נ׳ [מן עלץ, עָלַץ; ראה גם עֲלִיצָה] עַלִּיזוּת, שִׂמְחָה, חֶדְוָה: "עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר" (חבקוק ג יד). "וַעֲלִיצוּת בְּתוֹךְ לְבָבִי" (הנגיד, דיואן 294). "וּפָנִים זוֹעֲפִים לָבְשׁוּ עֲלִיצוּת" (משה אבן־עזרא, א 117). "הָרִאשׁוֹנִים הֵרִיעוּ תְּרוּעַת נִצָּחוֹן וּבַעֲלִיצוּת־נֶפֶשׁ קָרְאוּ: הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה?" (אחד העם, יא). "וּצְחוֹק וַעֲלִיצוּת וְזָהָב" (ביאליק, גמדי). – [עֲלִיצוּת־]

עִלִּית, עִילִית נ׳ [מן עִלִּי, ובדימוי לצרפתית: élite] 1°, הַחֵלֶק הַמְּעֻלֶּה, הַמֻּבְחָר בְּיוֹתֵר, סָלְתּוֹ שֶׁל־: עִלִּית שֶׁל הַחֶבְרָה. עִלִּית הַמַּעֲמָד. 2 [על־פי הארמית, דניאל ו יא: "בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם"] מִבְנֶה עֶלְיוֹן, חֵלֶק עִלִּי: "כִּי יַעַלְנִי עִלִּית הָאִצְטַבָּה" (ליסיצקי, מידות 35). – [עִלִּית־, עִלִּיּוֹת]

א·**עלל** [רק עברית?]

~ פָּעַ׳ **עָלַל*** פ״י טָפַל, עָסַק: "מֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ כֶּרֶם וּמְסָרוֹ לָאָרִיס לַעֲלֹל בּוֹ" (קהלת רבה ו). – [לַעֲלֹל, עוֹלֵל, יַעֲלֹל]

~ פִּעֵ׳ **עוֹלֵל** פ״י 1, עָשָׂה, בִּצַּע דְּבַר־מָה (בְּיִחוּד לְרָעָה): "רְאֵה ה׳ וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה?" (איכה ב כ). "וְעוֹלֵל לָמוֹ (לָאוֹיְבִים) כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי" (איכה א כב). מָה עוֹלַלְתָּ כָּאן, רָשָׁע שֶׁכְּמוֹתְךָ? 2 [בהשאלה, ובקרבה אל גולל] גִּלְגֵּל, לִכְלֵךְ, זִהֵם: "וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי" (איוב טז טו). "נֵס אֱלֹהִים אֱמֶת בֶּעָפָר לֹא אֱעוֹלֵל" (ביאליק, על סף). "בְּכָל קִיא קִיקָלוֹן קַרְנוֹ עוֹלְלוֹ" (שמעוני, הביבר 231). – [לְעוֹלֵל, מְעוֹלֵל, יְעוֹלֵל]

~ פֻּעַ׳ **עוֹלַל**, 1, נַעֲשָׂה: "הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי" (איכה א יב). "יֵשׁ בְּכָךְ מֵעֵין בִּטּוּי לַמֶּרִי עַל מַה שֶּׁעוֹלַל לָנוּ" (קדרי, כורך 163). 2˘, סֻבַּב, נִגְרַם: "כִּי הָעִלּוֹת כֻּלָּן אֲשֶׁר תִּקְרַבְנָה מֵהַמְעוֹלָל תִּמְעַט יְכָלְתָּן לְהוֹעִיל לַמְעוֹלָל וּלְהַזִּיקוֹ" (חובות הלבבות, הבטחון ז). 3°, גּוֹלַל, זֻהַם: "מְעוֹלָל בֶּעָפָר הוּא שָׂרוּעַ דֹּם" (רחל, קג). – [מְעוֹלָל, יְעוֹלַל]

~ 1 הִתְ׳ **הִתְעַלֵּל**, הִתְנַהֵג בְּאַכְזָרִיּוּת, הִתְקַלֵּס, עָשָׂה מַעֲשֵׂי־הַשְׁפָּלָה: "שְׁלֹף־חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי" (שמואל א לא ד). "וַיִּתְעַלְּלוּ־בָהּ כָּל־הַלַּיְלָה" (שופטים יט כה). "הִתְעַלֵּל בָּהֶם הַכַּפְרִי, רוֹקֵק בִּפְנֵיהֶם וְנוֹסֵעַ

לְדָרְכּוֹ" (מגדלי כו"ס, סז). "וְנִיב אֵין אֲשֶׁר לֹא הִתְעַלְּלוּ בוֹ שְׂפָתַיִם נַאֲלָחוֹת" (ביאליק, חלפה). — [לְהִתְעַלֵּל בְּ־; מִתְ־, יִתְ־]

~ 2 הת' **הִתְעוֹלֵל**, עָשָׂה רָעוֹת, פָּגַע לְרָעָה: "אַל־תַּט־לִבִּי לְדָבָר רָע לְהִתְעוֹלֵל עֲלִלוֹת בְּרֶשַׁע" (תהלים קמא ד). "אָדָם שֶׁתְּפָסוּהוּ לִסְטִים וְהָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִתְעוֹלֵל בּוֹ לְהַכּוֹתוֹ" (מדרש תהלים ו). "לִמְעֹל מַעַל, לְהַעֲרִים עָרְמוֹ וְלַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת וּלְהִתְעוֹלֵל עֲלִילוֹת" (בן־המלך, 31). — [לְהִתְעוֹלֵל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. עלל [מן ב. עֲלִילָה]

~ הפ' **הֶעֱלִיל** ^ פ"י שָׂם עֲלִילוֹת־דְּבָרִים, הוֹצִיא דִבָּה, הֶאֱשִׁים אַשְׁמַת־שֶׁקֶר בְּזָדוֹן: "כְּדֵי לְהַעֲלִיל עַל הָאָדָם אִם יַקְדִּים שָׁלוֹם לְאֵלּוּ אוֹ לְאֵלּוּ" (רבינו גרשום בכורות מז). "שֶׁאֲנִי מַאֲמִין מַה שֶּׁמַּעֲלִילִים עַל הַיְּהוּדִים" (שבט יהודה, כט). "וּלְבַסּוֹף הֶעֱלִילוּ עָלָיו מַה שֶּׁהֶעֱלִילוּ כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מָעוֹת" (עגנון, כלה תב). — [לְהַעֲלִיל עַל־, מַעֲלִיל, יַ־]

~ הפ' **הָעֳלַל** °, הוּבָא כַּעֲלִילָה, הֻטַּל כְּאַשְׁמָה: עֲלִילָה קָשָׁה הָעֳלְלָה עָלָיו. — [מָעֳלָל, יָעֳלַל]

ג. עלל [מן עוֹלֵלָה, עוֹלֵלוֹת]

~ פע' **עוֹלֵל** פ"י 1. לִקֵּט אֶת הָעוֹלֵלוֹת, אָסַף אֶת הָעֲנָבִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ אַחֲרֵי הַבָּצִיר: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל" (ויקרא יט י). "וּבְנֵיהֶן אַחֲרֵיהֶן עוֹלְלוּהוּ מִקְּצוֹת חֲצֵרִים" (שלו, אלהי 60). 2 [בהשאלה] הִשְׁמִיד אֶת הַשְּׂרִידִים: "עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל" (ירמיה ו ט). "וַיְעֹלְלֻהוּ בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ" (שופטים כ מה). — [לְעוֹלֵל אֶת־, מְעוֹלֵל, יְ־]

עלם [קרוב אל ב. עלף]

~ פע' **עָלַם** ^ פ"ע נִסְתַּר: "הַט אָזְנְךָ לְרִנָּתִי, לְשַׁוְעָתִי אַל תַּעְלֵם" (גבירול, ו 63). — [לַעֲלֹם, עָלוּם, יַעֲלֹם]

~ נפ' **נֶעְלַם**, נִסְתַּר, לֹא נִרְאָה, הָיָה וְאֵינֶנּוּ: "וְלֹא־נֶעְלַם דָּבָר מִשְּׁלֹמֹה" (דברי הימים ב ט ב). "זוֹ הֲלָכָה נֶעֶלְמָה מִזִּקְנֵי בְתֵירָה" (ירושלמי פסחים לג א). "אַף הוּא מֵעֵינַי נֶעְלַם וַיִּתְחַמַּק" (ביאליק, לפני ארון). "טָס שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ טִיסוֹת וְנֶעְלַם מִן הָעַיִן" (הזז, יעיש ב 90). [וראה עוד ערך נֶעְלָם] — [לְהֵעָלֵם, נֶעְלָם, יֵעָלֵם]

~ פע' **עִלֵּם** * פ"י הִסְתִּיר, כִּסָּה, הֶעְלִים: "שֶׁעִלֵּם עֵינוֹ מֵאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר" (במדבר רבה יד). "שִׁמְךָ הוּא לְעוֹלָם – לְעַלֵּם כִּי לֹא פֹרַשׁ" (גבירול, ה 57). "לַעֲוֹן עֲבָדֶיךָ עַלֵּם" (סלח נא, פיוט לליל יום כיפור). "אוֹ לְעַלֵּם אֶת שִׁמְךָ שֶׁלֹּא יֵדְעוּ שֶׁאַתָּה חַי" (עגנון, אורח 88). — [לְעַלֵּם אֶת־, מְעַלֵּם, יְ־]

~ פע' **עֻלַּם** *, נִסְתַּר, נֶעְלַם: "דְּבָרִים שֶׁהֵם מְעֻלָּמִים וּמְסֻתָּרִים מִן הַבְּרִיּוֹת" (אבות דר' נתן, נו' ב יב). "הִיא בְּקַשָּׁה שֶׁשִּׁתּוּפָהּ בְּנִסּוּחַ הַמַּעֲרֶכֶת וּבְנֻסְחָהּ לֹא יְעֻלַּם" (קדרי, כורך 155). "כְּדַאי הוּא הָעוֹלָם שֶׁבְּגָלוּי וּבִמְעֻלָּם" (בסוק, החוף השקט). — [מְעֻלָּם, יְעֻלַּם]

~ הת' **הִתְעַלֵּם**, 1. הִתְנַכֵּר, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּלֹא רוֹאֶה אוֹ כְּלֹא יוֹדֵעַ: "הַאֲזִינָה, אֱלֹהִים, תְּפִלָּתִי וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתִי" (תהלים נה ב). "לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם" (דברים כב א). 2 *. נֶעְלַם, נִסְתַּר, לֹא נִרְאָה עוֹד: "לֹא הָיוּ זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁהוּא מִתְעַלֵּם מֵהֶן" (ירושלמי יומא מ ד). "הֲלָכָה זוֹ נִתְעַלְּמָה מִבְּנֵי בְתֵירָה" (פסחים סו.). "שְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת נִמְשָׁכִים וְהוֹלְכִים לְמֵרָחוֹק וּמִתְעַלְּמִים מִן הָעַיִן" (מגדלי מו"ס, שנח). "וּפַעַם יִתְעַלְּמוּ כְּמוֹ תְהוֹמוֹת צְלָלוּ" (ביאליק, זוהר). 3 [התעלם על־] נֶעֱרַם, הִצְטַבֵּר: "הַקֹּדְרִים מִנִּי־קָרַח עָלֵימוֹ יִתְעַלֶּם־שָׁלֶג" (איוב ו טז). "שִׁכְבַת הָאָבָק וְהָרֶפֶשׁ אֲשֶׁר יִתְעַלֵּם עֲלֵיהֶם" (יל"ג, פרוזה רכג). "קֶרַח עוֹלָמִים יִתְעַלֵּם עָלֵימוֹ" (יעקב שטיינברג, ב). — [לְהִתְעַלֵּם, מִתְעַלֵּם, יִתְ־]

~ הפ' **הֶעְלִים** פ"י הִסְתִּיר, הֶחְבִּיא, לֹא גִלָּה: "וַה' הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי" (מלכים ב ד כז). "וּמִמְּקַנֵּא הַעְלֵים סוֹד" (בן־סירא לז יא). "הֶעְלִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִמֶּנּוּ שֶׁהֲלִיכָתוֹ מְאַבַּדְתּוֹ מִן הָעוֹלָם" (במדבר רבה כ). "אֵין חֲפִצָּה (שֶׁל הַתּוֹרָה) שֶׁיַּעֲלִימוּ מֵאַנְשֵׁי הַחַיִל אֶת הַסַּכָּנָה הַנִּשְׁקֶפֶת לָהֶם" (אחד העם, מ). [וראה עוד להלן] — [לְהַעֲלִים אֶת־, מִן־; מַעֲלִים, יַ־]

~ הפ' **הָעֳלַם** *, הֻסְתַּר, כֻּסָּה: "הָעֳלַם מֵהֶם שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ" (קהלת רבה ג). הַסְּחוֹרָה הַחֲשׁוּדָה הָעָלְמָה עַל־יְדֵי הַמַּבְרִיחִים. הַתָּכְנִיּוֹת הָעָלְמוּ. — [מָעֳלָם, יָעֳלַם]

— **הֶעְלִים אָזְנוֹ**, לֹא הִקְשִׁיב, לֹא שָׁמַע: "אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי, לְשַׁוְעָתִי" (איכה ג נו). "תַּעֲלִים אָזְנֶיךָ וּתְהִי כְּלֹא שׁוֹמֵעַ" (ביאליק, המתמיד).

— **הֶעְלִים עֵינָיו מִן־**, לֹא שָׂם לֵב אֶל־, לֹא הִשְׁגִּיחַ בְּ־, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא רָאָה: "וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא... לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ" (ויקרא כ ד). "וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם" (יחזקאל כב כו). "כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה" (בבא בתרא י.).

— **הֶעְלִים עֵצָה**, יָעַץ עֵצָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ: "מִי זֶה מַעְלִים עֵצָה בְּלִי־דָעַת?" (איוב מב ג).

— **נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ** *, לֹא יָדַע מַה הַדִּין בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: "הֲלָכָה נִתְעַלְּמָה מִמְּךָ, צֵא וּשְׁאַל בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ" (יבמות עז.).

— **מִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם**, 1. אַל תִּתְנַכֵּר לְזוּלַתְךָ בִּשְׁעַת צָרָתוֹ: "כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם" (ישעיה נח ז). 2 ° [בהלצה] דְּאַג קֹדֶם־כֹּל לְגוּפְךָ, אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ.

— **בָּשָׂר שֶׁנִּתְעַלֵּם מִן הָעַיִן** * (חולין צה.), בָּשָׂר שֶׁהָיְתָה שָׁעָה אַחַת שֶׁלֹּא רָאָהוּ... אָסוּר, שֶׁמָּא נִתְחַלֵּף בִּנְבֵלָה (הגדרתו של רש"י שם).

א. עֶלֶם ז' [אוגריתית: ע'לם; כנענית: עלמת עלמה; ארמית: עוּלֵימָא; ערבית: ע'לאם] בָּחוּר, צָעִיר לְיָמִים: "בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם?" (שמואל א יז נו). "עֶלֶם רַךְ בְּהִיר־עֵינַיִם" (ביאליק, מגילת ד). — [הָעֶלֶם, עֶלֶם־, עֲלָמִים, עַלְמֵי־]

— **עֶלֶם־חֶמֶד** °, **עֶלֶם־חֲמוּדוֹת** °, בָּחוּר צָעִיר וְנֶחְמָד: "רְאֵה, עֶלֶם חֲמוּדוֹת, מַה עַרְשִׂי רַעֲנָנָה" (ביאליק, המתמיד). "עֶלֶם חֲמוּדוֹת בָּחוּר כַּהֲלָכָה" (עגנון כלה שפב).

ב. עֶלֶם * ז' [מן עלם] שִׁכְחָה, הֶעְלֵם (ירושלמי שבת ב ב) — ראה הֶעְלֵם.

עָלַם ז׳ (דניאל ג לב), **עָלְמָא*** ז׳ [ארמית] עוֹלָם. — [עָלְמִין, עָלְמַיָּא] — [רווח בצירופים:]

— **לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא***, לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, לְעוֹלָם וָעֶד, לָנֶצַח: "יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא" (קדיש).

— **בְּעָלְמָא*** תה"פ (בְּעוֹלָם), סְתָם, בְּלֹא כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: "וְלֹא לְמִרְחַץ לְהַזִּיעַ בְּעָלְמָא" (שבת ט:). "לִשָּׁנָא בְּעָלְמָא הִיא" (רש"י סוטה יז.). "דַּי לוֹ לַפֶּה... בִּנְפִיחָה וּשְׁרִיקַת שְׂפָתַיִם בְּעָלְמָא" (מנדלי מו"ס, תכב). "בְּטוּי בְּעָלְמָא בְּלִי שׁוּם כַּוָּנָה" (סוקולוב, במראות 68). "לֹא הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְרָעָה אֶלָּא לְשֵׁם לְגְלוּג וְשַׁעֲשׁוּעִים בְּעָלְמָא" (ביאליק, אריה ב).

— **עָלְמָא דְאָתֵי*** (חגיגה טו:), הָעוֹלָם הַבָּא.

— **עָלְמָא דִקְשׁוֹט**° [זוהר וישב קצב: על־פי ויקרא רבה כו, ושם: "עָלְמָא דְקוּשְׁטָא"] עוֹלַם־הָאֱמֶת, כִּנּוּי לָעוֹלָם הַבָּא: "כְּשֶׁהוּא עַתָּה בְּעָלְמָא דִקְשׁוֹט" (סוקולוב, במראות 44). "וְאָנוּ בָּאִים לְעָלְמָא דִקְשׁוֹט וְחוֹב גָּדוֹל עָמוּס עַל שִׁכְמֵנוּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיג).

— **עָלְמָא הָדֵין*** (תרגום קהלת ב א; 'הדרן עלך' בסוף כל מסכת), הָעוֹלָם הַזֶּה: "לֹא הָיְתָה זֹאת שַׁלְוַת הַמָּוֶת, וְאַף לֹא שַׁלְוָה מֵעָלְמָא הָדֵין" (קבק, בצל 368).

— **לָא מֵעָלְמָא הָדֵין**°, לֹא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּלוֹמַר, מֵעוֹלָם אַחֵר, נֶאֱצָל וְנִשְׂגָּב בְּיוֹתֵר, עִלָּאִי: הַכַּנָּר הָאָמָן הִשְׁמִיעַ צְלִילִים עֲדִינִים וְנִפְלָאִים, צְלִילִים לָא מֵעָלְמָא הָדֵין.

— **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא***, סֶמֶךְ בִּלְבַד, רְאָיָה וְסַעַד לִדְבַר־מָה שֶׁיְּסוֹדוֹ בְּמָקוֹר אַחֵר: "מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא — אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא" (חולין סד:).

— **חֲלָלָא דְעָלְמָא*** (בבא מציעא מט.), חֲלַל הָעוֹלָם [ראה ב. חָלָל]

— **סְתָם בְּעָלְמָא**°, סְתָם בְּעוֹלָם, בְּלֹא כָּל כַּוָּנָה מְסֻיֶּמֶת: "פִּתְאֹם סְתָם (וּ)בְעָלְמָא נִזְכַּרְתִּי בְּךָ וְרָצִיתִי לִרְאוֹתְךָ" (הזז, יעיש ג 15). אַל תָּשֶׂם לֵב לְאִיּוּמָיו, אֵלֶּה דְּבָרִים סְתָם בְּעָלְמָא.

— **כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגֵי*** (ברכות לז:), כָּל הָעוֹלָם אֵינָם חוֹלְקִים, כְּלוֹמַר: הַכֹּל מַסְכִּימִים בְּעִנְיָן זֶה.

— **אַלִּבָּא דְכוּלֵי עָלְמָא**°, עַל דַּעַת כָּל הָעוֹלָם, בְּהַסְכָּמַת הַכֹּל.

— **מִלֵּי דְעָלְמָא*** (שבת פב.), עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה — כְּלוֹמַר: דִּבְרֵי חֻלִּין, לְהַבְדִּיל מִן "מִלֵּי־דִשְׁמַיָּא" (עִנְיְנֵי שָׁמַיִם): "וְהַדְּבָרִים נִתְגַּלְגְּלוּ מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּמִלֵּי דִשְׁמַיָּא וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא" (מנדלי מו"ס, קסג).

— **מָרֵיהּ דְעָלְמָא כּוּלָּא**°, אֲדוֹן הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם [ראה עוד ערך ה. מָר]

— **הַאי עָלְמָא***, הָעוֹלָם הַזֶּה, חַיֵּי הַהֹוֶה: "שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא" (קידושין לט:). "עַד שֶׁיְּתַקְּנוּ לָהּ בְּהַאי עָלְמָא דִּירָה נָאָה וְכֵלִים נָאִים" (מנדלי מו"ס, קמה). "שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לְאֵיזוֹ עֲשָׂרוֹת אֲנָשִׁים" (אחד העם, לט). "הַמִּסְחָר הוּא הַגֵּיהִנּוֹם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּהַאי עָלְמָא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צז).

— **הַאי עָלְמָא כְּבֵי הִלּוּלָא דָּמְיָא*** [על־פי עירובין נד.] הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְבֵית־הִלּוּלָה (מֵימְרָה אֶפִּיקוֹרְסִית בִּזְכוּת תַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה).

— **בֵּית־עָלְמִין*** (סנהדרין יט.), בֵּית־עוֹלָם, בֵּית־קְבָרוֹת.

עַלְמָה נ׳ [מן עֶלֶם; פיניקית: עלמת] 1. בַּחוּרָה, אִשָּׁה צְעִירָה: "עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ" (שיר השירים א 3). "הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה" (ישעיה ז יד). "דֶּרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה" (משלי ל יט). "עַל מָה, עַלְמָה, עַל מַעַל מָה?" (הרומי, ז 130). "הִיא עַלְמָה רַכָּה וַאֲנִי אִישׁ צָעִיר" (ביאליק, בשל תפוח). 2 ° [הָעַלְמָה] תֹּאַר רוֹוָח בִּפְנִיָּה אֶל צְעִירָה בִּלְתִּי־נְשׂוּאָה (בְּהַקְבָּלָה לְאַנְגְּלִית Miss): הָעַלְמָה יַרְדֵּנִי. הָעַלְמָה לְבֵית כֹּהֵן. — [עַלְמַת־, עֲלָמוֹת, עַלְמוֹת־]

עֲלָמוֹת נ"ר [הגיזרון סתום] שֵׁם אֶחָד מִכְּלֵי־הַזֶּמֶר הַקְּדוּמִים: "עַל עֲלָמוֹת שִׁיר" (תהלים מו א). [בתהלים ט א הנוסח: עַל־מוּת]

עֲלוּמוֹת* נ׳ [מן א. עֶלֶם; ראה גם עֲלִימוּת] 1 ◌ֿ. נֹעַר, עֲלוּמִים, גִּיל הָעֶלֶם אוֹ הָעַלְמָה: "וְאִם אִמּוֹת וְעוֹדְנִי בַּעֲלוּמוֹת" (יצחק הגרגי, לפי שירמן ב 483). "הַנַּעֲרָה כְּבָר יָצְאָה מִכְּלַל יַלְדוּת, אַךְ הַיַּלְדָּה עוֹד לֹא הִגִּיעָה לִכְלַל עֲלוּמוֹת" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 50). 2 * [בהשאלה] כֹּחַ עֲלוּמִים, זְרִיזוּת, עֵרוּת: "עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ — בַּעֲלוּמוֹת וּבִזְרִיזוּת" (שיר השירים רבה א). "הִשְׁלִיךְ מֵעָלָיו בַּעֲלוּמוֹת אֶת סוּדָרָיו" (קבק, בצל 16). "וְאַתֶּם בַּעֲלוּמוֹת וּבִזְרִיזוּת קוּמוּ עַל הַפֶּגֶר" (שנהר, 112). — [עֲלוּמוֹת־]

עלס [קרוב אל עלז, עלץ]

~ פָּע׳ **עָלַס** פ"ע עָלַץ, שָׂמַח, שָׂשׂ: "מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע, כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ וְלֹא יַעֲלֹס" (איוב כ יח). "בַּחֲבוּרָה עוֹלֶסֶת, הוֹמִיָּה" (שמעוני, פואמות ב קפג). "חֶבְרַיָּה שָׁם שֶׁכֶם אֶל שֶׁכֶם עוֹלֶסֶת" (טנא, שירים 280). — [לַעֲלֹס, עוֹלֵס, יַעֲלֹס]

~ נִפ׳ **נֶעֱלַס**, שָׂמַח, הִתְרוֹנֵן מִגִּיל: "כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה" (איוב לט יג). "וְגִיל בָּחוּר בְּאַיֶּלֶת אֲהָבִים וְהַרְנִינוּ שְׁנֵיכֶם נֶעֱלָסִים" (משה אבן־עזרא, א 118). "הָיָה חֹשֶׁךְ — וְנֶעֱצַבְתִּי, עָלָה שִׁמְשִׁי — וְנֶעֱלַסְתִּי" (ברקוביץ, תר׳ מחזות קיח). — [לְהֵעָלֵס, נֶעֱלָס, יֵעָלֵס]

~ פִּע׳ **עִלֵּס** ◌ֿ פ"י שִׂמַּח: "קִנְיָנֶיךָ הֵם יְעַלְּסוּךָ" (יניי, רג). "וּרְיחוֹת וּשְׁקִיעוֹת מְעַלְּסוֹת אֶת לִבֵּנוּ" (שטיינמן, כמה עשירים). — [לְעַלֵּס, מְ־, יְעַלֵּס]

~ הִת׳ **הִתְעַלֵּס**, הִתְעַנֵּג, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ: "לְכָה נִרְוֶה דֹדִים עַד־הַבֹּקֶר נִתְעַלְּסָה בָּאֳהָבִים" (משלי ז יח). "וַנִּצְחַק יַחְדָּו וַנִּתְעַלֵּס אֲנִי וּפְנִינָה שְׁאֶרְתִּי" (ביאליק, בשל תפוח). "נִתְעַלְּסָה בַּגַּנִּים כְּתֹם עֵדֶן קֹרַח וְכִפּוּר" (טשרניחובסקי, שירים 3). "כָּל שָׂרֵי הַתּוֹרָה הָיוּ מִתְעַלְּסִים עִמּוֹ בְּחִדּוּשֵׁי תוֹרָה" (עגנון, אורח 182). — [לְהִתְעַלֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱלִיס** ◌ֿ פ"י שִׂמַּח, עִנֵּג, הֵנָה: "דְּגָלִים הֶעֱלִיס בְּאַהֲבָה" (סידור רס"ג, תי). "הִתְקַשִּׁיב אֵיךְ מַלְאָכִים נָתְנוּ קוֹלָם בְּשִׁיר־בְּרֵאשִׁית קָדוֹשׁ, בִּנְגִינַת־תֹּם מַעֲלִיסָה?" (שמעוני, שירים ב קכ). "הֶעֱלִיסוּ מַחֲזוֹתָיו אֶת קְהַל חוֹבְבֵי הַשַּׁעֲשׁוּעִים" (שטיינמן, "דבר" 1935). — [לְהַעֲלִיס, מַ־, יַ־]

עֶלֶס ◌ֿ ז׳ [מן עלס] שִׂמְחָה, עַלִּיזוּת: "לְהָפִיס לַעֲבֹד בְּעֶלֶס שְׂשׂוֹנִים" (סליחות ה׳ עשרת ימי תשובה, ה׳ שומרי, רדלהיים). "וְאֵיךְ תִּדְאַג... וּבְעֵטְתְּ וְאַתְּ בִּכְנַף עֲלָסִים?" (הגגיד, בן־קהלת 30). "הֶחָדֵר כָּל יֵשׁוּתְךָ בְּעֶלֶס לֹא־חוֹלֵף" (שמעוני, שירים ג יא). "רְחוּץ־אוֹרָה וַחֲצוּת אֵינְסוֹף בְּעֶלֶס שִׁיר" (אביגועם, שירים קנח). — [עֶלֶס־ עֲלָסִים, עַלְסֵי־]

עלס° ת׳ [מן עלס] עלז, שמח: ״אני עלס ורב גיל רעיוני״ (סדרוס, גן המשלים תתקנח). — [עלסה, עלסים, ־סות]

עלסון° ז׳ [מן עלס] עלס, שמחה, עליזות: ״יה כרחמיך ולא כפעלינו עשית עמנו לעלסון״ (סידור רס״ג, שלח). ״מרשות אל רשות עלסונים ועצבת״ (חומסקי, אזוב 82). — [עלסון־, ־נים, ־ני־]

א׳ **עלע** [קרוב אל לעע; ערבית: ולע׳]

~ פע׳ **עלע** פ״י בלע, גמע: ״ואפרחו יעלעו־דם״ (איוב לט ל). ״אמר כשהוא מעלע את הטה מכוסו״ (סוקולוב, במראות 97). ״געלענה בדמעות כעלובים ונזולים״ (ביאליק, שירתי). ״בשתו כמים יעלע״ (פיכמן, כה). ״כי קרבה הרעה מכל הרעות, כי שטפה עד צואר ותעלע״ (אלתרמן, א 200). — [לעלע, מ־, יעלע]

ב׳ **עלע** [מארמית: עלעא צלע]

~ פע׳ **עלע** * פ״ע גדלו צלעותיו (כנפיו): ״מאימתי בני יונה כשרים? משיעלעו״ (חולין כב:) [לפי פירוש הגמרא שם; ויש מפרשים כמו א׳ עלע; וראה עוד להלן ג׳ עלעל]. — [לעלע, מ־, יעלע]

עלעול°, **עילעול** ז׳ [מן עלה; ראה גם עלעל, עלעל] דפדוף, הסיכת עלים בספר, במחברת וכדומה. — [עלעול־]

א׳ **עלעול** * ז׳ [ארמית: עלעולא] רוח סערה, סופה: ״קול רעמו יחיל ארצו... עלעול צפון סופה וסערה״ (בן־סירא מג יח־יט, לפי הנוסח שבגליון, ובפנים: זלעפות). ״אין לך עלעול קשה מן העלעול הזה שהוא בא מן הצפון״ (שיר השירים רבה, מצאוני). ״ובעודם עוברים כסער ועלעול״ (אלתרמן, התיבה 78). — [עלעול־, עלעולים, ־לי־]

עלה מורכב; ע־עלעל

ב׳ **עלעול**° ז׳ [מן עלה] עלה קטן: ״עלעלה בהם הרוח, מיד עלעוליהם הזעירים משמיעים כסכוס יבש״ (ביאליק, מאחורי ו). [רווח יותר: עלעל] — [עלעול־, עלעולים, ־לי־]

עלעל° ז׳ [מן עלה] 1. עלה קטן, 2. חלק של עלה מרכב בצמחים. — [עלעל־, ־עלים, עלעלי־]

א׳ **עלעל** [מן עלה]

~ פע׳ **עלעל** ° פ״י דפדף, הפך את העלים בספר לשם עיון מרפרף וכדומה: ״ואולם אני רק מעלעל את הדפים״ (ברגר, א 16). ״והוא יושב ומעלעל בספרים או מציין לו ציונים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עא). עלעלתי בספר החדש, אבל עדין לא הספקתי לקראו כראוי. — [לעלעל, מעלעל, י־]

~ הת׳ **התעלעל** °, נדפדף, נהפכו דפיו: ״היד חוזרת ודפי הספר מתעלעלים״ (ארד, ביתו 94). — [להתעלעל, מת־, ית־]

ב׳ **עלעל** [מן א׳ עלעול]

~ פע׳ **עלעל** * פ״י הפיץ וטלטל ברוח, הטיל בסערה: ״הרוח שעלעלה את הגפנים״ (כלאים ז ז). ״כרוח קלה שמעלעלת שבלי קמה״ (סוקולוב, במראות 120). ״עלעלה בהם הרוח״ (ביאליק, מאחורי ו). ״חרובים עלעלו ברוח טרפיהם״ (טמקין, שירים רכו). ״רוח עלעלה את הסכך״ (עגנון, כפות קסא). — [לעלעל, מעלעל, י־]

~ פע׳ **עלעל** °, הונע וטלטל ברוח: ״עולם נמלא, כגן עלעל, שוב נשב״ (פיכמן, ה). — [מעלעל, יעלעל]

ג׳ **עלעל** [נוסח אחר מן ב׳ עלע, ראה ערך עלע]

~ פע׳ **עלעל** * פ״ע גדלו והתפתחו צלעותיו: ״בני יונה משיעלעלו״ (תוספתא חולין א טו). — [לעלעל, מ־, י־]

עלעלת°, **עלעולת** נ׳ [מן עלעול] עלעול, סערה: ״אויבתי כקש בעלעלת לנשוב״ (פיוטים, סידור 629). — [עלעלת־]

עלעלת° נ׳ [מן עלעל] מחלה בעצי־הדר הגורמת שהעלים יהיו קטנים והפרי תפל. — [עלעלת־]

א׳ **עלף** [קרוב אל ב׳ עטף]

~ פע׳ **עלף** * פ״י הבהיל והחריד עד כדי התעלפות: ״עלפתני בלפידים וקולי״ (אנוסה לעזרה, מוסף ב׳ ראש השנה). — [לעלף את־, מעלף, י־]

~ פע׳ **עלף**, התעלף, נחלש עד כדי אבדן הכרתו: ״בניך עלפו שכבו בראש כל־חוצות״ (ישעיה נא כ). ״ויירא עולים ויעלף... ויירא פדויים ויפחד״ (ינאי, ריג). ״ואשר בצמא עלפו הוי׳ קראו אל מעיני חכמה״ (משה אבן־עזרא, א 36). ״ובאלמות אור הוא מצליף האדמה אשר עלפה״ (שניאור, שירים קמב). ״וכאלו כל הרוחות עלפו בדרך ותשם כל הארץ הגדולה״ (פיכמן, קי). ״וידפק בלב מעלף על חלון בית־משכב כלתו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמב). — [מעלף, יעלף]

~ הת׳ **התעלף**, אבדו חושיו, נטלה הכרתו מרב חלשה, ממכת־שמש, מבהלה וכדומה: ״ותך השמש על־ראש יונה ויתעלף וישאל את־נפשו למות״ (יונה ד ח). ״מי שיש לו חולה בתוך ביתו ונתעלף וכמדמה שמת״ (נדרים פז). ״ופחי נפש רצופים הלאוה עד להתעלף״ (ביאליק, אלמנות). ״פתאום נשתנו פניה ונתעלפה, לא עליכם״ (עגנון, כלה קצט). ״וזרועות ידיה הנחלשות התעלפו מכבד המשא״ (שופמן, א 168). — [להתעלף, מת־, ית־]

~ הפ׳ **העליף** ° פ״י גרם לעלפון, הדהים: ״והוא מגלגל בהם (בראשי־התבות) בשצף לא יאמן עד להעליף חושיו של איש־שיחו״ (קריב, עיוגים 236). — [להעליף, מ־, י־]

— נתעלפה סברתו׳, נתבלבל, נבוך: ״שדעת קצת בני עמנו נעדרה ונתבלבלה... ונתעלפה סברתם״ (אגרת תימן לרמב״ם). ״אך משום מה נתעלפה סברתה פתאם ונקהה עליה תלמודה״ (שנהר, א 300).

ב׳ **עלף** [קרוב אל א׳ עטף]

~ פע׳ **עלף** ° פ״י עטף, כסה: ״חופף ומעלף כעין קיטור כתלחל דק על־פני כל הדברים״ (ביאליק, תר׳ ל״ג בעומר). ״חלום היום וערבו יחד עלף את העולם״ (פיכמן, עח). ״בקר יעלף קרום שלג את החוצות״ (פוגל, 129). המקבל עלף את דבריו סודות ורמזים. — [לעלף את־, מעלף, י־]

~ פע׳ **עלף**, כסה, צפה, נעטף: ״עשת שן מעלפת ספירים״ (שיר השירים ה יד). ״משקדת, מעלפת לשמים״ (הנגיד, דיואן 280). ״שדות בר מעלפים ספיח וסיראות״ (טשרניחובסקי, שירים 318).

״יָמִים מְעֻלָּפִים בַּחֲלוֹמוֹת וּמְדֻבָּקִים בְּגַעְגּוּעִים״ (הזז, יעיש א 62). דִּבְרָיו שֶׁל הַמְקֻבָּל הָיוּ מְעֻלָּפִים סוֹדוֹת וּמִסְתּוֹרִין. [וראה עוד ערך מְעֻלָּף] — [מְעֻלָּף, יְעֻלַּף]

~ הת׳ הִתְעַלֵּף, הִתְעַטֵּף, הִתְכַּסָּה: ״וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף״ (בראשית לח יד). ״בִּצְעִיף הוֹד תִּתְעַלְּפִי״ (גאגארה, 28). ״וְלִפְנוֹת עֶרֶב נִתְעַלְּפָה בְּצָעִיף כֵּהֶה״ (מגדלי מו״ס, תסד). — [לְהִתְעַלֵּף, מִתְ־, יִתְעַלֵּף]

א. עֶלֶף ^ ז׳ [מן א. עלף] עִלָּפוֹן [ובהשאלה] מַאֲמָץ רַב עַד כְּדֵי עִלָּפוֹן: ״עוֹלָלַי שֶׁטִּפַּחְתִּי בְּעֶלֶף״ (אז בהלוך, לט׳ באב). — [עֶלֶף־]

ב. עֶלֶף ^ ז׳ [מן ב. עלף] כְּסוּי, עִטּוּף: ״׳גַּלִּי צַמָּתֵךְ׳, ׳חֶשְׂפִּי שֹׁבֶל׳, ׳מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׳ – עִנְיַן עֶלֶף הֵם״ (מנחם, מחברת, צמח). — [עֶלֶף־]

עֻלְפֶּה, עוּלְפֶּה ת׳ [מן א. עלף, עֻלַּף] חַלָּשׁ, מִתְעַלֵּף: ״וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו עֻלְפֶּה״ (יחזקאל לא טו). ״וַיְהִי כִּרְאוֹת הָאִישׁ כִּי... לְמַחֲלָתוֹ אֵין אֲרוּכָה וּמַרְפֵּא, הָיָה כְּאִישׁ נִדְהָם וְעֻלְפֶּה״ (הרומי, יז 295). ״צִיץ יָבֵשׁ, צִיץ עֻלְפֶּה״ (ביאליק, שירה). ״הִנֵּה רֹאשׁוֹ נוֹפֵל עֻלְפֶּה, בִּרְכָּיו כּוֹשְׁלוֹת״ (כהן, שירים קפג). ״הָרִים... עֻלְפִּים מֵהַיְקוֹד וְהַצָּחִיחַ״ (תלמי, לארצי 29). — [עֻלְפָּה, עֻלְפִּים, עֻלְפּוֹת]

עִלָּפוֹן ^, עִילָּפוֹן ז׳ [מן א. עלף] מַצָּב שֶׁל הִתְעַלְּפוּת, אָבְדַן חוּשִׁים מֵרֹב חֻלְשָׁה וְרִפְיוֹן: ״יִהְיֶה לַחוֹלֶה חֲמִימוּת וְצִמָּאוֹן וְעִלָּפוֹן״ (אלדבי, שמואל א ד). ״עִלָּפוֹן בִּישָׁנֵי תָּקַף אוֹתָהּ כֻּלָּהּ״ (שניאור, פנדרי ג 147). ״קֵהוּת, אֲדִישׁוּת וְעִלָּפוֹן הַחוּשִׁים״ (ברטוב, בכפים 11). הָאִשָּׁה הֵקִיצָה מֵעִלְּפוֹנָהּ. — [עִלְּפוֹן־]

עלץ [שינוי־הגייה של עלס, עלז]

~ פָּע׳ עָלַץ פ״ע עָלַז, שָׂמַח מְאֹד: ״עָלַץ לִבִּי בַּה׳״ (שמואל א ב א). ״אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה בָךְ״ (תהלים ט ג). ״לֹא אֶעֱלֹז בָּהּ לְעוֹלָם, לֹא יַעֲלֹץ בָּהּ גְּאוֹנִי״ (גבירול, א 5). ״וּמָה עָלַץ לִבִּי, מָה רִנְּנוּ עַצְמוֹתַי!״ (ביאליק, תקות). — [לַעֲלֹץ, עוֹלֵץ, יַעֲלֹץ]

~ נפ׳ נֶעֱלַץ ^, עָלַץ, שָׂמַח: ״חֲדֵה וּשְׂמַח וְיֵעָלֵץ לְבָבְךָ״ (הנגיד, דיואן 28). ״נֶעֱלַץ צוֹעֵד, נֶאֱמָן עֵד״ (פיוטים, סידור 625). — [לְהֵעָלֵץ, נֶעֱלָץ, יֵעָלֵץ]

~ פִּע׳ עִלֵּץ ^ פ״י שִׂמֵּחַ: ״צִוּוּי מִצְווֹת יְעַלְּצוּךְ, קִנְיָנֶיךָ הֵם יְעַלְּסוּךְ״ (ינאי, רג). ״לְקַדְּשׁוֹ בְּקָרְבָּנוֹ וּבְמוּסָפָיו לְעַלְּצוֹ״ (סידור רס״ג, רב). ״עַלֵּץ בְּיִשְׁעֲךָ עַם תּוֹרָתְךָ שׁוֹמֵר״ (גנזי שכטר, ג 127). ״וְשִׁעְבּוּדֵי עִלְּצַנִי רַב יוֹתֵר מִכָּל־יִפְעַת נִצְחוֹנוֹת עֲבָרַי״ (שמעוני, פואמות א טז). — [לְעַלֵּץ, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְעַלֵּץ ^, נַעֲשָׂה שָׂמֵחַ: ״מַעֲלוֹת לְבִנְיָן נִתְעַלַּצְתִּי״ (גנזי שכטר, ג 77). ״רוּחִי נִתְעַלְּצָה עָלַי״ (שלונסקי, תר׳ בבל 256). — [לְהִתְעַלֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱלִיץ * פ״י שִׂמַּח, הִרְנִין: ״יַיִן וְשֵׁכָר יַעֲלִיצוּ לֵב״ (בן־סירא מ כד). ״לְקַלֵּס לְעַלֵּס... לְהַעֲרִיץ וּלְהַעֲלִיץ״ (קליר, אקחה בראשון, יוצר א׳ סוכות). ״מְשָׁרְתָיו יַעֲלִיצוּהוּ וְיוֹשְׁבֵי זְבוּלוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש רצב). ״רוֹאִים זוּג – מַעֲלִיצִים קוֹלוֹתֵיהֶם״ (טברסקי, אקוסטה א 75). ״בֵּרַךְ אֶת דִּיּוּר הַבַּיִת הֶחָדָשׁ בְּמִין לְבָבִיּוּת מַצְהִילָה, חֲסֻנָּה, מַעֲלִיצָה״ (אבי־שאול, תר׳ הר הקסמים א 22). — [לְהַעֲלִיץ, מַ־, יַ־]

– עָלַץ לִפְלוֹנִי, שָׂמַח לְאֵידוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״אַל־יַעַלְצוּ אֹיְבַי לִי״ (תהלים כה ב).

עֶלֶץ ^ ז׳ [מן עלץ] עֶלֶס, שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן, עֲלִיצוּת: ״הַשִּׂמְחָה וְהָעֶלֶץ וְהַשָּׁלוֹם״ (גבירול, ז 12). ״שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר זָרַח וְצָחוּ כּוֹכְבֵי עֶלֶץ״ (משה אבן־עזרא, א 13). ״קְבוּצַת תְּנוּבָה מְלֵאָה הִיא עֶלֶץ הַחַיִּים״ (המאירי, תנובה 71). ״רַק קֹמֶץ רִגְעֵי עֶלֶץ אָמְנָה מִתּוֹר עֲדָנַי״ (רגלסון, חקוקות 115). ״בִּתְמִימוּת־יֶלֶד וּבְעֶלֶץ חַי שֶׁל מְשׁוּבָה״ (אבינועם, שירים רטז). [ובריבוי: עֲלָצִים] ״וְקוּם וּכְתֹב סֵפֶר כְּרִיתוּת לַעֲלָצִים וְלִשְׂמָחוֹת״ (הנגיד, דיואן 50). — [עֶלֶץ־, עֲלָצִים, עַלְצֵי־]

עָלֵץ ^ ת׳ [מן עלץ] שָׂמֵחַ, עָלֵז: ״שַׁבְתִּי בְּלֵב עָלֵץ וְאוּלָם פְּקָדוּנִי צוּרֵי בְּתַחְלוּאִים״ (הנגיד, דיואן 54). — [עֲלֵצָה, עֲלֵצִים, ־צוֹת]

עֶלְצָה * נ׳ [מן עלץ, עָלַץ] עֲלִיצוּת, שִׂמְחָה רַבָּה: ״בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׂמְחָה נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל: גִּילָה... עֶלְצָה עֶלְזָה חֶדְוָה״ (שיר השירים רבה, גגילה). ״וְהַנֶּכֶד בֶּן־בִּנְךָ כִּי יַצִּיג כַּף־רַגְלוֹ לְעֶלְצַת לֵב אִמּוֹ״ (בסוק, מאחרי הזורע, צעדיך). — [עֶלְצַת־]

עֶלְצוֹן ^ ז׳ [מן עלץ] עֲלִיצוּת, שִׂמְחָה: ״יָם וְדָרוֹם יִירַשׁ בְּעֶלְצוֹן״ (אשרי העם, יוצר לשמחת תורה). ״וְעַל תּוֹרַת נְזִירֶךָ לְעֶלְצוֹן״ (סידור רס״ג, קסא). ״וִיכַלֶּה יָמָיו בְּחֶדְוָה וּשְׁנוֹתָיו בְּעֶלְצוֹן״ (סהולה, הקדמוני 191). ״אָנָּא חַדֵּשׁ שְׁנַת עֶלְצוֹן וּמְחֵה חַטָּאת כְּתוּבָה״ (גאגארה, 525). — [עֶלְצוֹן־]

עלק [מן עֲלוּקָה]

~ פָּע׳ עָלַק ° פ״י מָצַץ כַּעֲלוּקָה, סָחַט עַד תֹּם: ״הַסִּיּוּט הַמָּתוֹק שֶׁזִּעֲזַע בְּשַׁעְתּוֹ אֶת נְעוּרֵי שְׁנֵינוּ וְעָלַק אֶת לְשַׁדָּם״ (שופמן, ג 165). ״נֶשֶׁךְ שְׂעִיר־הַמַּדּוּחַ עוֹד הַשְּׂפָתַיִם עוֹלֵק״ (ש׳ שלום, חי 11). — [לַעֲלֹק אֶת־, עוֹלֵק, יַעֲלֹק]

ב. עלק [על־פי הדרש של עֲלוּקָה גיהנום; ארמית־שומרונית: אלק, עלק בער, שרף]

~ פִּע׳ עִלֵּק ^ פ״י שָׂרַף: ״חָמַק וְעָבַר וּשְׁכִינָה סִלֵּק מִתְּמִימָיו עִלֵּק בְּקַשׁ דּוֹלֵק״ (פייטן קדמון, ׳תרביץ׳ טז 193). — [לְעַלֵּק, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱלִיק ^ פ״י הִדְלִיק: ״עוֹרְכֵי חֵפֶץ בְּחֵפֶץ בְּרִשְׁפֵּי אֲעֲלִיקָה״ (סידור רס״ג, שצב). — [לְהַעֲלִיק, מַ־, יַ־]

עֶלֶק ^ ז׳ [מן עֲלוּקָה ולפי הדרש עֲלוּקָה גיהנום: ראה ערך עֲלוּקָה 3] כִּנּוּי לַגֵּיהִנֹּם: ״יָקְדוּ כְּהַבְהֲבֵי עֶלֶק״ (פיוטים, סידור 635). ״הוֹד גַּן־עֵדֶן וְעֶלֶק הַבְהָבִים״ (רש״י, אז טרם). — [עֶלֶק־]

עלקת

עֲלֶקֶת ° נ׳ [מן עֲלוּקָה] צֶמַח טַפִּיל בַּשְּׂרָנִי (Orobanche), חֲסַר עָלִים יְרֻקִּים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים אוֹ סְגֻלִּים, הַנִּטְפָּל אֶל שָׁרְשֵׁי צְמָחִים אֲחֵרִים, כְּגוֹן גֶּזֶר, יוֹנֵק מֵהֶם אֶת מְזוֹנוֹתֵיהֶם וְגוֹרֵם עַל־יְדֵי־כָךְ לְנִוּוּנָם. — [עֲלֶקֶת־, עֲלַקְתּוֹ; עֲלָקוֹת, עַלְקוֹת־]

עֹלֶשׁ*, עוֹלֶשׁ ז׳ [ארמית: עוּלְתִין; ערבית: עַלֵת׳] צֶמַח מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל תִּפְרָחוֹת כְּחֻלּוֹת (Cichorium). גָּדֵל בְּשָׂדוֹת וּבְצִדֵּי הַדְּרָכִים. אֶת שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הָעֹלֶשׁ הַתַּרְבּוּתִי קוֹלִים וּמוֹסִיפִים לַקָּפֶה אוֹ שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ גַּם כְּתַחֲלִיף לַקָּפֶה. הָעֹלֶשׁ נִזְכָּר בַּמִּשְׁנָה בֵּין סוּגֵי הַיְּרָקוֹת: ״חֲזֶרֶת וַחֲזֶרֶת גַּלִּים, עֻלְשִׁין וְעֻלְשֵׁי שָׂדֶה... אֵינָם כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה״ (כלאים א ב). — [עֹלֶשׁ־, עֳלָשִׁים או עֻלְשִׁים, עֻלְשֵׁי־]

עולש

עֹלְתָה, ראה עוֹלְתָה.

א. **עַם** ז׳ [אוגריתית: עם; ארמית: עַמָּא; ערבית: עַםּ אחי האב, עַמָּה אחות האב] 1. אֻמָּה, לְאֹם, קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל בְּנֵי־אָדָם אֲשֶׁר לָהֶם מוֹצָא אֶחָד, הִיסְטוֹרְיָה מְשֻׁתֶּפֶת וְעַל־פִּי־רֹב גַּם לָשׁוֹן מְדֻבֶּרֶת אַחַת וְרֻבָּם מְרֻכָּזִים בִּמְדִינָה מְסֻיֶּמֶת אַחַת: ״יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ לְאֻמִּים״ (בראשית כז כט). ״וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים״ (שמות יט ה). ״מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשֹׁנוֹ״ (אסתר ח ט). ״לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ״ (אסתר ב י). ״עַם יִשְׂרָאֵל חַי״. עַמֵּי־הַקֶּדֶם. עַמֵּי־אֵירוֹפָּה. 2. קָהָל רָב: ״וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד... וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ״ (בראשית לב ח). ״מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה״ (בראשית יט ד). ״וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד״ (במדבר כ כ). ״לְהַחֲיֹת עַם־רָב״ (בראשית נ כ). אֲסֵפַת־עָם. 3. הָמוֹן, בְּנֵי הַמַּעֲמָדוֹת הַנְּמוּכִים: ״וַתְּהִי צַעֲקַת הָעָם וּנְשֵׁיהֶם גְּדוֹלָה אֶל־אֲחֵיהֶם הַיְּהוּדִים״ (נחמיה ה א). [וראה עוד המשמעויות והצירופים להלן] — [הָעָם, עַם־, עַמִּי; עַמִּים, עַמֵּי־, גם עֲמָמִים, עַמְמֵי־, עֲמָמָיו]

— **עַם־הָאָרֶץ**. 1. כְּלַל הַתּוֹשָׁבִים (לְהַבְדִּיל מִן הַשָּׂרִים, הָאֲצִילִים וְהַכֹּהֲנִים), אֶזְרָחִים: ״וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת״ (מלכים ב יא יד). ״אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים״ (זכריה ז ה). ״וַיָּרֹנּוּ כָּל עַם הָאָרֶץ בִּתְפִלָּה לִפְנֵי רַחוּם״ (בן־סירא נ כז). 2. כִּנּוּי לְשִׁבְטֵי נָכְרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְכֵן לַגּוֹיִים בִּכְלָל: ״לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד ה׳ כִּי חֲזָקָה הִיא״ (יהושע ד כד). ״אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵאלֹהֵינוּ וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ״ (עזרא י ב). ״עַד שֶׁיִּדָּחֲקוּ מְעַט אוֹ הַרְבֵּה רַגְלֵי עַם הָאָרֶץ״ (אחד העם, כד). 3.* [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם בּוּר וּפָשׁוּט, הֶדְיוֹט, אֶחָד מִן הֶהָמוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ תּוֹרָה, בְּנִגּוּד אֶל ״תַּלְמִיד־חָכָם״ אוֹ אֶל ״חָבֵר״: ״אֵין בּוּר יְרֵא חֵטְא וְלֹא עַם־הָאָרֶץ חָסִיד״ (אבות ב ה). ״גְּדוֹלָה שִׂנְאָה שֶׁשּׂוֹנְאִין עַמֵּי־הָאָרֶץ לְתַלְמִיד־חָכָם״ (פסחים מט:). ״לֹא יִשְׁמַשׁ חָבֵר בְּמִשְׁתֵּה עַם־הָאָרֶץ״ (ירושלמי דמאי כב ד). ״וּמִיָּד רַבֵּךְ אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִהְיוֹת עַיִר פֶּרֶא, בּוּר וְעַם־הָאָרֶץ?״ (מנדלי מו״ס, תנו). ״עַם־הָאָרֶץ הוּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת״ (עגנון, אלו תסב). ״לִפְנֵי מִי אַתָּה עוֹמֵד, בּוּר, עַם־הָאָרֶץ!״ (הזז, צל 18). [ובריבוי:] ״עַמֵּי־הָאֲרָצִים הָיוּ וּמְזַלְזְלִין בְּמִצְווֹת״ (רש״י עירובין ו). ״סוֹפְרֵי אֲמֶרִיקָה הֵם בְּחֶזְקַת עַמֵּי־הָאָרֶץ גְּמוּרִים״ (ברקוביץ, הראשונים סז). ״וּמַרְאָה לָהֶם לְכֻלָּם עַיִן בְּעַיִן שֶׁהֵם עַמֵּי־אֲרָצוֹת״ (הזז, צל 80). — [עַמֵּי־הָאָרֶץ או עַמֵּי־הָאֲרָצוֹת או עַמֵּי־הָאֲרָצִים]

— **עַם־הָאָרֶץ מִדְּאוֹרַיְתָא**° [ארמית] כִּנּוּי־הֲלָצִי לְבוּר מֻפְלָג: ״וְאִי אַתָּה מַכִּיר בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה אִם צוּרְבָא דְּרַבָּנָן הוּא אוֹ עַם־הָאָרֶץ מִדְּאוֹרַיְתָא״ (עגנון, כלה קכט).

— **עַם־הָאֲרָצוּת**° (־אַרְצִיּוּת), בּוּרוּת, חֹסֶר הַשְׂכָּלָה אֶלֶמֶנְטָרִית, הֶדְיוֹטוּת: ״אֹמַר לָכֶם אֶת הָאֱמֶת, אוּלַי תַּחְשֹׁב לִי זֹאת לְעַם־הָאֲרָצוּת״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״שֶׁלֹּא תִּהְיוּ רֵיקָנִין וְלֹא תְּהֵא עַם־הָאֲרָצוּת מִתְגַּבֶּרֶת עֲלֵיכֶם״ (בן־ציון, סא). ״מְלַגְלֵג עַל צָרוּת הַדֵּעָה וְעַם־הָאֲרָצוּת שֶׁלָּהֶם״ (ליסיצקי, תולדות 116). ״בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים עַם־הָאֲרָצוּת פְּרוּשָׁה גַּסּוּת־רוּחַ״ (ברקוביץ, הראשונים רמב). ״עַם־אַרְצִיּוּתִי לְגַבֵּי אַסְפּוֹרְט״ (סוקולוב, במראות 236). [וכמלה אחת:] ״אֲמִירַת ׳יִישַׁר כֹּחַ׳ לָעַמְהָאֲרָצוּת״ (שטיינמן, גן 17). ״בִּמְקוֹם שֶׁמַּתָּ בַּקֶּשֶׁת צוּרָה עִבְרִית נְכוֹנָה... שָׁם בָּאָה עַמְאַרְצִיּוּת״ (אריכא, יד 431).

— **עַם־הָאַרְצִי**°, שֶׁל בּוּרוּת: ״שְׁגִיאוֹתָיו עַם־הָאַרְצִיּוֹת הַמְּבַדְּחוֹת וּמְלַבְּבוֹת גַּם יַחַד״ (ברקוביץ, הראשונים טו).

— **עַם־הַסֵּפֶר**° [על־פי הקוראן, בערבית: אַהְל־אַל־כִּתַאבּ אנשי הספר] כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן לָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֶת סֵפֶר־הַסְּפָרִים – הַתַּנַ״ךְ: ״שְׂפַת עַמֵּנוּ... עוֹשָׂה אוֹתוֹ אַחַר גָּלוּת הָאָרֶץ לְעַם – לְעַם־הַסֵּפֶר״ (מנדלי מו״ס, יד). ״אֲנַחְנוּ עַם עוֹלָם, עַם הַתּוֹלָדָה, עַם הַסֵּפֶר״ (סוקולוב, במראות 573). ״עַם הַסֵּפֶר הִנֵּנוּ בֶּאֱמֶת זֶה קָרוֹב לְאַלְפַּיִם שָׁנָה״ (אחד העם, בב).

— **עַם־עוֹלָם**, ראה ערך עוֹלָם, עַם־עוֹלָם.

— **עַמְּךָ**° [על יסוד הבריבה ״עמך ישראל צריכין פרנסה״, על־פי ברכות ג:], כִּנּוּי מְקֻבָּל לַהֲמוֹן־הָעָם, לְחוּגֵי הָעָם הַפָּשׁוּט.

— **אַגָּדַת־עַם**°, מָסֹרֶת, אַגָּדָה הַמְּהַלֶּכֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת מִדּוֹר לְדוֹר: אַגָּדוֹת־עַם רַבּוֹת נִרְשְׁמוּ בִּידֵי סוֹפְרִים כְּצוּרָתָן וְכִלְשׁוֹנָן אוֹ בְּעִבּוּד מְסֻיָּם.

— **אֲסֵפַת־עַם**°, אֲסֵפָה הֲמוֹנִית, אֲסֵפָה שֶׁאֵלֶיהָ מֻזְמָן הַצִּבּוּר הָרָחָב. [ראה גם להלן עֲצֶרֶת־עַם]

— **בֵּית־עַם*** [על־פי שבת לב.], מָקוֹם קָבוּעַ לַאֲסֵפוֹת עֲמָמִיּוֹת, לְכִנּוּסִים, לְהַרְצָאוֹת לְכָל תּוֹשְׁבֵי־הָעִיר אוֹ בְּנֵי־הַמָּקוֹם.

— **בְּנֵי־הָעָם**, הֲמוֹנֵי הָעָם, הַשְּׁכָבוֹת הַפְּשׁוּטוֹת וְהַדַּלּוֹת שֶׁבָּעָם: ״וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־נִבְלָתוֹ אֶל־קִבְרֵי בְּנֵי הָעָם״ (ירמיה כו כג).

— **בַּעַל בְּעַמָּיו**, ראה ב. עַם.

— **דַּלַּת־הָעָם**° [על־פי ירמיה נב טו ושם: דַּלּוֹת הָעָם], הַשְּׁכָבוֹת הָעֲמָמִיּוֹת הָעֲנִיּוֹת, מַעֲמַד הָעוֹבְדִים, הַשְּׂכִירִים, בַּעֲלֵי אֻמָּנֻיּוֹת פְּשׁוּטוֹת וְכַדּוֹמֶה.

— **יֶדַע־עַם**°, פוֹלְקְלוֹר, חֵקֶר הַמִּנְהָגוֹת, הַיְּצִירוֹת הָעֲמָמִיּוֹת, הַשִּׁירִים, אָרְחוֹת־הַחַיִּים וְכוּ׳ שֶׁל הָעָם וְשֶׁל עֵדוֹתָיו וְחוּגָיו הַשּׁוֹנִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת.

— **עֲצֶרֶת־עַם**°, כֶּנֶס חֲגִיגִי שֶׁל קְהַל הַתּוֹשָׁבִים לְשֵׁם הַסְבָּרָה אוֹ לְשֵׁם צִיּוּן מְאֹרָע חָשׁוּב.

— **יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ עַמּוֹ** [שאול מתשובת השונמית לאלישע: ״בתוך עמי אנכי ישבת״, מלכים ב ד יג] מְעֹרֶה בְּתוֹךְ סְבִיבָתוֹ, מְקֻבָּל בְּחֶבְרָה.

— **נֶאֱסַף אֶל עַמָּיו. נִכְרַת מֵעַמָּיו**, ראה ב. עַם.

— בַּת־עַמִּי, כִּנּוּי בְּפִי הַנְּבִיאִים לְעַם יִשְׂרָאֵל: "אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי" (ישעיה כב ד). "נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי" (איכה ב יא).

ב. **עַם** ז׳ [כבערבית: עַםّ אחי האב, דוד] קָרוֹב, שְׁאֵר, אֶחָד מִבְּנֵי־הַמִּשְׁפָּחָה, גּוֹאֵל: "בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה" (ויקרא כא יד). — [מצוי במקרא בהוראה זו רק בריבוי: עַמִּים, עַמֵּי־, עַמֶּיךָ, עַמָּיו; ראה להלן]

— **בַּעַל בְּעַמָּיו** [שאול מן הכתוב "לא יטמא בעל בעמיו", ויקרא כא ד, ושם ההוראה: אסור לו לאדם להיטמא בקרוביו] כִּנּוּי לְאָדָם מְקֻבָּל עַל סְבִיבָתוֹ, נִכְבָּד וּנְשׂוּא־פָּנִים, תַּקִּיף.

— **נֶאֱסַף אֶל עַמָּיו** [בהשאלה] מֵת, נִפְטַר (בראשית כה ח) [דומה לכך הניב "נֶאֱסַף אֶל אֲבוֹתָיו"]

— **נִכְרַת מֵעַמָּיו**, הָחֳרַם וְהוּצָא מִכְּלַל מִשְׁפַּחְתּוֹ, נֻדָּה: "וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ" (בראשית יז יד). [עיין גם ערך כָּרֵת]

עִם מ״י [אוגריתית: עם; ארמית: עִם; ערבית: מַעַ] 1. יַחַד, בְּחֶבְרָה אַחַת לְ־, בִּלְוָיַת־: "הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה?" (בראשית כד נח). "אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ" (שופטים ד ח). 2. עַל־יַד, סָמוּךְ לְ־: "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן" (יהושע ז ב). "וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי" (בראשית כה יא). 3. בִּרְשׁוּת־, אֵצֶל־: "גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ" (בראשית כד כה). "כִּי־עִם־ה׳ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת" (תהלים קל ז). "נוֹצָה רַכָּה שְׁמוּרָה עִמִּי" (ביאליק, בין נהר פרת). 4*. בִּשְׁעַת־, בִּזְמַן־: "נוֹתֵן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה" (תוספתא מנחות י ה). "עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה" (שבת יא:). "תְּאֵנָה עִם נְפִילָתָהּ נִמְאֶסֶת" (בבא מציעא כא:). "עִם שֶׁמֶשׁ הִשְׁכִּימוּ לֶהָרִים" [ביאליק, עם שמש, בהשפעת "יִירָאוּךָ עִם־שָׁמֶשׁ" תהלים עב ה; אבל שם המשמעות אחרת] יָצָאנוּ עִם שַׁחַר לַדֶּרֶךְ. 5. מִלַּת־יַחַס אַחֲרֵי פְּעָלִים רַבִּים בְּהוֹרָאַת: אֶל־, אֶת־, לְ־, נֶגֶד וְכַדּוֹמֶה, לְמָשָׁל: הֵיטִיב עִם־, הִתְנַהֵג עִם־, כָּרַת בְּרִית עִם־, נֶאֱבַק עִם־, נִלְחַם עִם־, נִמְנָה עִם־, נִשְׁפַּט עִם־, רָב עִם־, שׂוֹחַח עִם־, וְעוֹד הַרְבֵּה [וראה עוד הצירופים להלן] — [עִם־, עִמִּי גם עִמָּדִי; עִמְּךָ, עִמָּךְ, עִמּוֹ, עִמָּהּ, עִמָּנוּ, עִמָּכֶם־ן, עִמָּם־ן, גם עִמָּהֶם־ן]

— **עִם־זֶה**, בְּכָל־זֹאת, אַף־עַל־פִּי־כֵן: "וְעִם־זֶה לֶחֶם הַפֶּחָה לֹא בִקַּשְׁתִּי כִּי־כָבְדָה הָעֲבֹדָה עַל־הָעָם הַזֶּה" (נחמיה ה יח).

— **עִם כָּל זֶה**°, בְּכָל־זֹאת, אַף־עַל־פִּי־כֵן, לַמְרוֹת: "וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל זֶה אֲחַכֶּה לוֹ בְּכָל יוֹם שֶׁיָּבוֹא" (רמב״ם, י״ג עיקרים).

— **עִם כָּל אֵלֶּה**°, בְּכָל־זֹאת, אַף־עַל־פִּי־כֵן: "וְעִם כָּל אֵלֶּה הֵעָתֵר אֶל אֵל אֲשֶׁר יָכִין בֶּאֱמֶת צְעָדֶיךָ" (בן־סירא לז כא). הָיִיתִי עָיֵף וְיָגֵעַ וְעִם כָּל אֵלֶּה לֹא פִּגַּרְתִּי בַּהֲלִיכָה.

— **עִם** [לפני שם או שם־הפועל]°, עַל אַף־, בְּלִי שִׂים לֵב לְ־: "וְשָׁלַח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עִם חֻלְשָׁתָם, וְעָמְדוּ כְּנֶגֶד פַּרְעֹה עִם חֶזְקָתוֹ" (כוזרי א פג). "שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יָדַע אוֹתִי יְדִיעָה פְּרָטִית" (אלבו, עיקרים 96). הֲלֹא תִרְאֶה כִּי מָרְדְּכַי עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ כִּי כְתָב אֲשֶׁר נִכְתַּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ... אֵין לְהָשִׁיב, הִנֵּה עִם כָּל זֶה לֹא רָפוּ יָדָיו" (רלב״ג, סוף אסתר, תועלת כט). "וְהִיא הִיא שֶׁגָּרְמָה לוֹ, עִם כָּל בִּטְחוֹנוֹ בְּכֹחוֹ וּבְעָשְׁרוֹ, שֶׁיִּהְיֶה גַּם שָׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר עַל פִּיו" (ביאליק, אריה ו).

— **עִם שֶׁ־**°, 1°. בְּשָׁעָה שֶׁ־, בְּעוֹד שֶׁ־, תּוֹךְ כְּדֵי־: "עִם שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ בַּיָּם הַגָּדוֹל שָׁקְעָה סְפִינָתוֹ בַּיָּם" (פסיקתא קלז.). "עִם שֶׁהֵן הוֹלְכִין בָּא הַשָּׂטָן מִימִינוֹ" (תנחומא בובר, וירא מו). "עִם שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת... אִבְּדָה אֶת שְׁתֵּי הַמַּרְגָּלִיּוֹת" (שמות רבה מב). "עִם שֶׁהוּא יָשֵׁן שָׁמַע קוֹל בְּכִיָּה" (עגנון, אלו קצה). "וְעִם שֶׁהִיא מְסַבָּה עִם בְּנֵי בֵיתָהּ לִסְעֹד לִבָּהּ, סוֹעֶדֶת הִיא רֹאשָׁהּ הַמְיֻגָּע עַל זְרוֹעָהּ לְשֵׁם נֹפֶשׁ" (ליסיצקי, תולדות 32). 2°. אַף־עַל־פִּי שֶׁ־, לַמְרוֹת שֶׁ־: "וְעִם שֶׁאָרְכָה לִי הַשָּׁעָה, לֹא זַזְתִּי מִמְּקוֹמִי" (בורלא, כיסופים 66).

— **עִם כְּשֶׁ־**°, בְּעוֹד שֶׁ־, בְּשָׁעָה שֶׁ־, עַד שֶׁ־: "עִם כְּשֶׁהוּא חוֹלֵץ תְּפִלָּיו הוֹצִיא זֶה אֶת נַפְשׁוֹ" (ירושלמי סוטה יט א). "עִם כְּשֶׁהָלְכוּ לָהֶם יָרַד לַחֲרֹשׁ" (ירושלמי הוריות מח א).

— **הָיָה עִם פְּלוֹנִי**, עָזַר לִפְלוֹנִי וְתָמַךְ בּוֹ: "כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ" (שמות ג יב). "רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ" (בראשית כו כח).

— **עִם־לְבָבוֹ**, כִּרְצוֹנוֹ, בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: "וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי" (יהושע יד ז). "עַתָּה עִם־לְבָבִי לִכְרוֹת בְּרִית" (דברי הימים ב כט י).

— **ה׳ עִמְּךָ**, דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה אוֹ עִדּוּד, אֱלֹהִים יִהְיֶה בְּעֶזְרְךָ: "ה׳ עִמְּךָ, גִּבּוֹר הֶחָיִל!" (שופטים ו יב).

— **מֵעִם**, מִן, מֵאֵצֶל, מֵאֵת: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה" (שמות ח ח). "לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד" (בראשית כו טז). "וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן" (שמואל א כ לד). "עֶזְרִי מֵעִם ה׳ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (תהלים קכא ב).

ע״מ ר״ת 1. עַל מְנָת. 2. עַל מִשְׁקָל. 3. עֵרֶךְ מְשֻׁלָּשׁ. 4. עֵרָבוֹן מֻגְבָּל.

עמ׳ קיצור: עַמּוּד.

עַמָּא* ז׳ [ארמית] עַם [רווח בצירופים:]

— **עַמָּא פְּזִיזָא*** [על־פי כתובות קיב. ושם קרא בן צדוקי אחד על עם ישראל על שום שהקדים "נעשה" ל"נשמע" בשעת קבלת התורה; בימינו כינוי עוקצני לעם ישראל:] עַם פָּזִיז, עַם בָּהוּל וְנִמְהָר: "רָאָה עַמָּא פְּזִיזָא כִּי שִׁכְלוּל הַקּוֹלוֹנְיוֹת שֶׁנּוֹסְפוּ דוֹרֵשׁ זְמַן רַב וְכֶסֶף הַרְבֵּה, וַתִּרְפֶּינָה יָדָיו" (אחד העם, טו). [ובהשאלה:] "יַתּוּשִׁים וּזְבוּבִים, עַמָּא פְּזִיזָא זֶה, הִלּוּלֵי וְחַגֵּי לָהֶם בְּחַלָּלוֹ שֶׁל עוֹלָם" (מנדלי מו״ס, צג).

— **עַמָּא דְדַהֲבָא**°, עַם־הַזָּהָב [כן כינה שאול טשרניחובסקי את משפחות הדבורים, בעלות הכנפים הזהובות, בפואמה בשם זה]

— **פּוֹק חֲזֵי מַאי עַמָּא דָּבַר*** (ברכות מה.), צֵא וּרְאֵה אֵיךְ הָעָם נוֹהֵג, כְּלוֹמַר: אִם אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֶת הַדִּין, צֵא וּלְמַד מִמִּנְהַג הָעָם.

— **עַמָּא רֵיקָא**°, עַם רֵיק, כִּנּוּי הֵלָצִי (בְּדִמְיוֹן צְלִילִים) לַאֲמֶרִיקָה: "וְלֹא עָשׂוּ דַּרְכָּם כְּרֹב חַבְרֵיהֶם לְעַמָּא־רֵיקָא, אֶלָּא לְאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ" (שביב, בערער 173).

א. **עמד** [אכדית: emēdu; ארמית: עֲמַד; ערבית: עָמַדַ תמך]

~ פָּע׳ **עָמַד** פ״ע 1. נִצַּב, הָיָה עַל רַגְלָיו בְּלֹא־תְּנוּעָה, לְהַבְדִּיל מִן ״יָשַׁב״ אוֹ ״שָׁכַב״ אוֹ ״הָלַךְ״: ״וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה״ (שמות לב כו). ״עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה״ (חבקוק ב א). ״הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עוֹמֵד עַל רַגְלָיו״ (ברכות כז:). 2. קָם: ״בֶּן־אָדָם, עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ״ (יחזקאל ב א). 3. חָדַל (אדם או בעל־חיים) מִלֶּכֶת, שָׁהָה בַּמָּקוֹם: ״כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד״ (שמואל ב כ יב). ״עִמְדוּ עֲמֹדוּ! וְאֵין מַפְנֶה״ (נחום ב ט). ״פְּלֻגָּה, עֲמֹד!״ (פקודה צבאית). 4. הִתְקַיֵּם, נִשְׁאַר בְּמַצָּבוֹ זְמַן רַב: ״וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד״ (תהלים קיא ג). ״וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת הֲיַעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי״ (אסתר ג ד). 5. פָּסַק מִלָּנוּעַ, נִשְׁאַר בְּמַצָּב דּוֹמֵם בְּלִי־נוֹעַ: ״וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד״ (יהושע י יג). הַשָּׁעוֹן עָמַד. מַיִם עוֹמְדִים בִּבְרֵכָה. 6. פָּסַק, חָדַל, לֹא הוֹסִיף: ״וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן... וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת״ (בראשית כט לה). ״וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ״ (יונה א טו). 7*. הָיָה עָתִיד לְ־, הִתְכּוֹנֵן לְ־: ״פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לֵילֵד״ (בבא קמא ט א). ״הַיַּרְשָׁל שֶׁעָמַד לִהְיוֹת אָב עֲדַיִן נָהַג כְּבָחוּר״ (עגנון, כפות קעח). נִדְחֲתָה הָאֲסֵפָה שֶׁעָמְדָה לְהֵעָרֵךְ הָעֶרֶב [וראה שאר ההוראות והצירופים להלן] — [לַעֲמֹד עַל־, לִפְנֵי־, בִּפְנֵי־, מִנֶּגֶד־, בְּ־, לְ־; עוֹמֵד; אֶעֱמֹד, יַעֲמֹד... יַעַמְדוּ; עֲמֹד! עִמְדִי!]

~ נִפ׳ **נֶעֱמַד** °, נֶעֱצַר בַּהֲלִיכָתוֹ, עָבַר לְמַצָּב שֶׁל עֲמִידָה: ״וְאָז נֶעֶמְדָה פִּתְאֹם, הִבִּיטָה כֹּה וָכֹה לִרְאוֹת אִם אֵין אִישׁ״ (בארון, פרשיות 58). ״הֵן הָיוּ נֶעֱמָדוֹת וְשׁוֹאֲלוֹת לִשְׁלוֹמִי״ (קדרי, כורך 67). — [לְהֵעָמֵד, נֶעֱמָד, יֵעָמֵד]

~ פִּע׳ **עִמֵּד** ° פ״י [במלאכת הסידור בדפוס] עָרַךְ אֶת הַשּׁוּרוֹת שֶׁל הַסֶּדֶר לְעַמּוּדִים, קָבַע טוּרִים וְעַמּוּדִים: הַמְעַמֵּד עִמֵּד אֶת הַסֶּדֶר. יֵשׁ לְעַמֵּד אֶת הָעִתּוֹן וְלַהֲכִינוֹ לְהַדְפָּסָה. — [לְעַמֵּד אֶת־, מְעַמֵּד, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻמַּד** ° [בנקודות רק בבינוני מְעֻמָּד*, ראה ערך מְעֻמָּד] סֻדַּר בְּעַמּוּדִים, נֶעֱרַךְ סֵדֶר לְעַמּוּדִים: כָּל הַגִּלָּיוֹן כְּבָר עֻמַּד. עִתּוֹן מְעֻמָּד וּמוּכָן לְהַדְפָּסָה. — [מְעֻמָּד, יְעֻמַּד]

~ הִת׳ **נִתְעַמֵּד** °, 1. נֶעֱצַר פִּתְאֹם בַּהֲלִיכָתוֹ, עָמַד בְּבַת־אַחַת: ״וְסִיר ג׳וֹן... מִתְעַמֵּד לְיָדוֹ״ (בן־אב״י, שחר 342). ״נִתְעַמַּדְתִּי בַּגִּנָּה וְהִתְבּוֹנַנְתִּי דַּקּוֹת אֲחָדוֹת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 95). ״פִּתְאֹם הִרְגִּישָׁה שֶׁהוּא קָרֵב וּמִתְעַמֵּד מְרַאֲשׁוֹתֶיהָ״ (שרירא, עזה 213). 2. נִזְדַּקֵּף: ״וּמַרְאֵהוּ כְּדֹב שֶׁנִּתְעַמֵּד עַל רַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת״ (טביב, כעשב 90). — [לְהִתְעַמֵּד, מִתְעַמֵּד, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱמִיד** פ״י 1. גָּרַם שֶׁיַּעֲמֹד, הִצִּיב, הֵקִים: ״וַתָּבֹא בִי רוּחַ... וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי״ (יחזקאל ב ב). ״וְהַעֲמִידָהּ עַל־גַּחְלֶיהָ״ (יחזקאל כד יא). ״הֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל״ (תענית ד ו). 2. מִנָּה, הִפְקִיד: ״וַיַּעֲמֵד שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ״ (דברי הימים ב יט ה). ״וְגַם־נְבִיאִים הֶעֱמַדְתָּ״ (נחמיה ו ז). 3*. עָצַר, עִכֵּב, מָנַע מִלְּהוֹסִיף לָלֶכֶת: ״וְהַסּוּס רָץ וּמַעֲמִידוֹ״ (סנהדרין ו א). הַשּׁוֹטֵר הֶעֱמִיד אֶת הַמְּכוֹנִית. 4. הִצִּיב, קוֹמֵם, חָזַר וּבָנָה: ״הִתְנַדְּבוּ לְבֵית הָאֱלֹהִים לְהַעֲמִידוֹ עַל־מְכוֹנוֹ״ (עזרא ב סח). ״וּלְהַעֲמִיד אֶת־חָרְבֹתָיו״ (עזרא ט ט). 5*. שָׁנָה וְקָבַע: ״בָּא דָוִד וְהֶעֱמִידָן (אֶת תרי״ג הַמִּצְוֹת) עַל אַחַת עֶשְׂרֵה... בָּא עָמוֹס וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת״ (מכות כד.). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַעֲמִיד אֶת־, עַל־; מַעֲמִיד, יַעֲמִיד, הַעֲמֵד!]

~ הָפ׳ **הָעֳמַד**, 1. הֻצַּב, הֻצַּג, הוּקַם: ״וְהַשָּׂעִיר... יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי ה׳״ (ויקרא טז י). ״הָעֳמַד צַלְמוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה״ (ירושלמי תענית סח ד). ״וְעֵת כִּי הָעֳמַד נִתַּן לָהֶם מַעֲמָד״ (ינאי, קכב). ״מֵחֹם נְפוּחַ וְכַרְסְתָן... יָעֳמַד עַל הַשֻּׁלְחָן״ (ביאליק, אריה). 2°. נִקְבַּע כְּמֻעֲמָד, נִרְשַׁם בִּרְשִׁימַת הַצִּירִים הַמֻּצָּעִים לִבְחִירָה: לִבְחִירוֹת לַכְּנֶסֶת הָעֳמְדוּ מִטַּעַם הַמִּפְלָגָה שְׁמוֹנִים מֻעֲמָדִים. — [מָעֳמָד, יָעֳמַד]

— **עָמַד בְּ־** *, 1*. הֶחֱזִיק מַעֲמָד בְּ־, הִתְחַזֵּק וְהִתְגַּבֵּר עַל־, הִתְקַיֵּם: ״עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ... וְעָמַד בְּכֻלָּם״ (אבות ה ג). ״אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן רֹב צִבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ״ (בבא בתרא ס:). ״וְאֵין יְכוֹלִים לַעֲמֹד בְּגָלוּת שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהִיא קָשָׁה מִכָּל הַגָּלֻיּוֹת״ (עגנון, אורח 189). 2°. הִתְמִיד בְּ־, הִמְשִׁיךְ לְהִתְקַיֵּם בְּ־: ״בְּעָמְדְךָ הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטָהֳרוֹ וּבְזִיווֹ הָרִאשׁוֹן״ (ביאליק, פרידה).

— **עָמַד בִּבְחִינָה** °, הִצְלִיחַ בִּבְחִינָה, עָנָה נְכוֹנָה עַל רֹב שְׁאֵלוֹתֵיהֶם שֶׁל הַבּוֹחֲנִים [וראה להלן: ״עָמַד לִבְחִינָה״]

— **עָמַד בְּדִבּוּרוֹ** *, קִיֵּם אֶת דְּבָרָיו, שָׁמַר אֶת הַבְטָחָתוֹ: ״(הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) עָתִיד לְהִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ״ (בבא מציעא ד ב).

— **עָמַד בַּדִּין** *, נִתְבַּע לְמִשְׁפָּט, הֻזְמַן עַל־יְדֵי הַתּוֹבֵעַ לְדִין: ״אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא... אֲבָל עוֹמְדִין בַּדִּין״ (סנהדרין י ג). הָאָסִיר עָמַד בַּדִּין.

— **עָמַד בְּנִסָּיוֹן** *, נֻסָּה וְהִצְלִיחַ, הִשְׂבִּיעַ אֶת רְצוֹן הַמְנַסֶּה אוֹתוֹ: ״אָדָם הָרִאשׁוֹן... שֶׁלֹּא עָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ״ (שמות רבה לב). ״אַף הוּא לֹא עָמַד בַּנִּסָּיוֹן וּבָרַח מִשָּׁם כָּמוֹנִי״ (ברקוביץ, הראשונים קמג).

— **עָמַד בְּמִרְדּוֹ** °, לֹא נִכְנַע, לֹא וִתֵּר, הוֹסִיף לִמְרֹד וּלְהִתְקוֹמֵם.

— **עָמַד בְּסוֹד־**, 1. נִמְצָא בְּמַחְצַת־, הָיָה מְקֹרָב אֶל־: ״כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד ה׳ וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע אֶת דְּבָרוֹ?״ (ירמיה כג יח). 2 ^, שִׁמֵּשׁ יוֹעֵץ, יָעַץ עֵצָה: ״נָשִׁים לֹא נִבְרְאוּ לַעֲמוֹד בְּסוֹד וּלְרֹב עֲצָתָן אֵין פְּרִי״ (הנגיד, בן־משלי 253).

— **עָמַד בְּעֵינוֹ** °, נִשְׁאַר בְּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם, לֹא הִשְׁתַּנָּה: ״אַתָּה מַתִּיר כַּפְתּוֹר, וְהַתְּאַבּוֹן עוֹמֵד בְּעֵינוֹ״ (משרניחובסקי, סיפורים 170).

— **עָמַד בִּפְנֵי־**, הֶחֱזִיק מַעֲמָד, הִתְגַּבֵּר עַל־, לֹא נִפְגַּע עַל־יְדֵי־: ״לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ״ (יהושע י ח). ״אֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הָרָצוֹן״ (מימרת־עם). הָאַזְבֶּסְט עוֹמֵד בִּפְנֵי הָאֵשׁ.

— **עָמַד בַּפֶּרֶץ**, הֵגֵן, עָמַד לִימִין־, מָנַע תַּקָּלָה אוֹ אָסוֹן: ״לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית״ (תהלים קו כג). ״וְאָז תָּבוֹא הָעֵת לַאֲגֻדָּתֵנוּ לַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ״ (אחד העם, תמג). ״קָמָה וְעָמְדָה כְּגִבּוֹר שֶׁעוֹמֵד בַּפֶּרֶץ״ (בורלא, עקביה 226).

— **עָמַד בִּתְפִלָּה** °, הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל.

— **עָמַד לִבְחִינָה** °, נִגַּשׁ לְהִבָּחֵן, נִבְחַן עַל־יְדֵי מִישֶׁהוּ: הַתַּלְמִידִים עָמְדוּ לִבְחִינָה בְּסִפְרוּת, אַךְ לֹא כֻּלָּם עָמְדוּ בַּבְּחִינָה.

— **עָמַד לִימִין פְּלוֹנִי**, עָזַר לִפְלוֹנִי, תָּמַךְ בִּפְלוֹנִי: ״כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן״ (תהלים קט לא). רַבִּים עָמְדוּ לִימִין הַנִּתְקָף.

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– **עָמַד לְמִנְיָן***. 1 *, הִשְׁתַּתֵּף בְּהַצְבָּעָה לְשֵׁם הַחְלָטָה בְּרֹב דֵּעוֹת: ״אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת – פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו – עוֹמְדִין לְמִנְיָן״ (סנהדרין ה ה). 2 °, נִמְסַר לְהַכְרָעָה עַל־יְדֵי הַצְבָּעָה: הַהַצָּעָה עָמְדָה לְמִנְיָן וְנִתְקַבְּלָה בְּרֹב מַכְרִיעַ.

– **עָמַד לִפְלוֹנִי***, עָזַר לִפְלוֹנִי, הֵגֵן עָלָיו, תָּמַךְ בּוֹ: ״נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ״ (אבות ב ג). ״וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ״ (הגדה של פסח). ״וְאִם נִשְׁאַר בִּי כֹּחַ לַחֲזֹר אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּעַצְמִי שָׁלֵם בְּגוּפִי, אֵינוֹ אֶלָּא זְכוּת אָבוֹת עָמְדָה לִי״ (מגדלי מו״ס, שנה). ״שֶׁהָיָה אַרְיֵה עוֹמֵד לוֹ בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ וְהִלְוָהוּ סַךְ יָדוּעַ בְּרִבִּית״ (ביאליק, אריה ב).

– **עָמַד לִפְנֵי דְּבַר־מָה** °, הָיָה קָרוֹב לְ־, נִתְקַל בְּ־: הָאִישׁ עָמַד לִפְנֵי הַחְלָטָה מַכְרַעַת. עָמַדְתִּי לִפְנֵי קְשָׁיִים מְרֻבִּים.

– **עָמַד לִפְנֵי פְּלוֹנִי**, 1. נִמְצָא בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי (לְשָׁרְתוֹ, לַעֲבֹד אֶצְלוֹ וְכַדּוֹמֶה): ״הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי״ (יחזקאל מד טו). ״וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר: יַעֲמָד־נָא דָוִד לְפָנַי״ (שמואל א טז כב). 2. הִתְיַצֵּב נֶגֶד־, הִתְגַּבֵּר עַל־: ״וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם״ (שופטים ב יד). ״לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד?״ (תהלים קמז יז).

– **עָמַד לִפְנֵי קִיר אָטוּם** ° [בהשאלה] נִתְקַל בִּקְשָׁיִים מְרֻבִּים, לֹא מָצָא אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לְבַקָּשָׁתוֹ.

– **עָמַד לְשָׂטָן לוֹ** ° [על־פי במדבר כב כב], הִפְרִיעוֹ, עִכֵּב אוֹתוֹ: ״הַמִּכְשׁוֹלִים הַחִיצוֹנִיִּים לֹא יַעַמְדוּ עוֹד לְשָׂטָן עַל דֶּרֶךְ הַפּוֹעֲלִים״ (אחד העם, תבה).

– **עָמַד מִלֶּכֶת** °, נֶעֱצַר.

– **עָמַד מִן הַצַּד** °, לֹא הִתְעָרֵב, הָיָה נֵיטְרָלִי.

– **עָמַד מִנֶּגֶד**, נִשְׁאַר מֵרָחוֹק, לֹא בָּא לְעֶזְרָה: ״בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד, בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ״ (עובדיה יא).

– **עָמַד עַל אַפָּיו***, תָּהָה עַל קַנְקַנּוֹ, קָבַע אֶת טִיבוֹ: ״אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד עַל אַפּוֹ שֶׁל דָּוִד״ (ויקרא רבה ל). עַל אָפְיוֹ הָאֲמִתִּי שֶׁל יְדִידִי עָמַדְתִּי בְּעֵת צָרָתִי.

– **עָמַד עַל הַגֹּבַהּ** ° [בלשון־הדיבור] הִצְטַיֵּן, נָהַג בְּצוּרָה נָאוֹתָה וּמְכֻבֶּדֶת.

– **עָמַד עַל דָּבָר***, 1 *, הִשִּׂיג וְהֵבִין אֶת הַדָּבָר, תָּפַס אֶת מְלֹא מַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: ״אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשַׁל בָּהֶן״ (גיטין מג.). ״דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין עֲלֵיהֶם״ (שבת קכ.). עָמַדְנוּ עַל הַפְּגָמִים שֶׁבַּתָּכְנִית. 2 °, הִתְעַכֵּב עַל עִנְיָן, הִזְכִּיר וּפֵרֵט דָּבָר מְסֻיָּם: ״אֲבָל הוּא רָצָה לַעֲמֹד עַל עִקְּרֵי הַדְּבָרִים״ (סוקולוב, במראות 50). הַמַּרְצֶה עָמַד בְּהַרְצָאָתוֹ עַל בְּעָיַת הָאַבְטָלָה. כְּבָר עָמַדְנוּ עַל כָּךְ לִפְנֵי־כֵן.

– **עָמַד עַל דַּם רֵעֵהוּ**, לֹא חָשׁ לַעֲזֹר לְרֵעֵהוּ בְּצָרָתוֹ, רָאָה בְּאָסוֹן מִישֶׁהוּ וְעָמַד מִן הַצַּד: ״לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ״ (ויקרא יט טז). ״הֲתָקוּם רוּחַ בְּאַנְשֵׁי הַמּוֹעָצָה לַעֲמֹד עַל דַּם אֲחֵיהֶם?״ (אחד העם, קמח).

– **עָמַד עַל דַּעְתּוֹ***, 1 °, הֶחֱזִיק בְּדַעְתּוֹ בְּכָל תֹּקֶף, לֹא רָצָה לְוַתֵּר, הִתְעַקֵּשׁ: ״אַף־עַל־פִּי־כֵן עָמַד עֲקַבְיָה עַל דַּעְתּוֹ: רִמּוּ אוֹתוֹ, הוּא לֹא יָשׁוּב״ (בורלא, עקביה 27). נִסִּיתִי לְהוֹכִיחַ לוֹ אֶת טָעוּתוֹ, אַךְ הוּא עָמַד עַל דַּעְתּוֹ. 2 *, נַעֲשָׂה בַּר־דַּעַת, נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ עָלָיו: ״וּמִיּוֹם שֶׁעָמַד עַל דַּעְתּוֹ לֹא נֶהֱנָה מִסְּעוּדַת אָבִיו״ (חולין ז:). ״מִיּוֹם שֶׁעָמַדְתִּי עַל דַּעְתִּי... לֹא שָׁמַעְתִּי עֲדַיִן שֶׁיְּהֵא בָּחוּר מְשַׁדֵּךְ שִׁדּוּךְ לוֹ לְעַצְמוֹ״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עח).

– **עָמַד עַל טִיבוֹ** °, תָּהָה עַל מַהוּתוֹ, קָבַע אֶת אָפְיוֹ: ״בְּבוֹאֵנוּ לַעֲמֹד עַל טִיבָהּ שֶׁל יְצִירָה זוֹ... טוֹב אֵפוֹא שֶׁנִּתְרַכֵּז תְּחִלָּה בְּמַחְבֶּרֶת צִיּוּרֶיהָ״ (פיכמן, רכו). ״הֵן כִּמְעַט לֹא רָאוּ עֲדַיִן אֶת פִּירְסְלָב וְלֹא עָמְדוּ עַל טִיבָהּ״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קסח). עָמַדְתִּי עַל טִיבוֹ שֶׁל הַמַּקְלֵט לְאַחַר שִׁמּוּשׁ בּוֹ בְּמֶשֶׁךְ יָמִים אֲחָדִים. קָשֶׁה לַעֲמֹד עַל טִיבוֹ שֶׁל אָדָם זֶה.

– **עָמַד עַל טָעוּתוֹ** °, הֵבִין כִּי אָמְנָם שָׁגָה וְטָעָה: עָמַדְתִּי עַל הַטָּעוּת מִשֶּׁבָּדַקְתִּי אֶת הַחֶשְׁבּוֹן שֵׁנִית.

– **עָמַד עַל כַּרְעֵי תַּרְנְגֹלֶת** [שאול מיידיש], מָשָׁל לְדָבָר רָעוּעַ שֶׁעָמֹד לִנְפֹּל, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ יְסוֹד מוּצָק [וראה עוד להלן: עָמַד עַל קַבַּיִם]

– **עָמַד עַל מִדּוֹתָיו***, לֹא רָצָה לְוַתֵּר, הֵגֵן בְּתֹקֶף עַל עֶמְדָּתוֹ: ״מִיָּמַי לֹא... עָמַדְתִּי עַל מִדּוֹתַי״ (מגלה כח.).

– **עָמַד עַל הַמִּקָּח*** [שאול כן: ״ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים״, פסחים קיב.; ושם ההוראה: אל תתעכב ליד הסחורה] תִּגֵּר, הִתְמַקֵּחַ, נָשָׂא וְנָתַן עַל הַמְּחִיר, הִפְצִיר בַּמּוֹכֵר כִּי יוֹזִיל אֶת מְחִיר הַסְּחוֹרָה: ״שֶׁאֵין דַּרְכָּם שֶׁל אֵלּוּ לְדַקְדֵּק בִּפְרוּטָה וְלַעֲמֹד עַל הַמִּקָּח הַרְבֵּה״ (ביאליק, אריה ח). ״מְקוֹם שֶׁיְּהוּדִים מְהַפְּכִים בַּעֲרֵמוֹת הַיְּרָקוֹת וְעוֹמְדִים עַל הַמִּקָּח״ (בורלא, עקביה 11). ״חָמֵשׁ! – עוֹמֵד זֶה עַל הַמִּקָּח״ (שופמן, א 118).

– **עָמַד עַל־הַמִּשְׁמָר** [על־פי חבקוק ב א, ושם: ״עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה״] 1. נִצַּב עַל עֶמְדָּתוֹ: הַחַיָּל עָמַד עַל הַמִּשְׁמָר בְּמֶשֶׁךְ שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. 2 ° [בהשאלה] לֹא הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ, הִשְׁגִּיחַ הֵיטֵב: הָרוֹפְאִים עוֹמְדִים עַל מִשְׁמַר הַבְּרִיאוּת שֶׁל הַצִּבּוּר.

– **עָמַד עַל־נַפְשׁוֹ**, הִתְגּוֹנֵן, הִתְאַמֵּץ לְהָגֵן עַל חַיָּיו בִּפְנֵי תּוֹקְפִים: ״לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד עַל־נַפְשָׁם״ (אסתר ח יא). ״לַעֲמֹד בְּשִׁנֵּיהֶן וּבְצִפָּרְנֵיהֶן עַל נַפְשָׁן״ (ביאליק, אלמנות).

– **עָמַד עַל סוֹדוֹ שֶׁל־** °, נִתְגַּלָּה לוֹ סוֹדוֹ שֶׁל־, נִתְבָּרֵר לוֹ פֵּשֶׁר־: לְאַחַר עִיּוּן וּבְדִיקָה הִצְלַחְתִּי לַעֲמֹד עַל סוֹדוֹ שֶׁל הַמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ.

– **עָמַד עַל הַפֶּרֶק** ° [שאול כן: ״ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו״, עובדיה יד, ושם ההוראה: על פרשת הדרכים; ראה פֶּרֶק] הוּבָא לְעִיּוּן, הָיָה נוֹשֵׂא לְדִיּוּן, נִרְשַׁם בְּסֵדֶר הָעִנְיָנִים שֶׁיֵּשׁ לָדוּן בָּהֶם: ״עַד הַיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים עָמְדָה עַל הַפֶּרֶק עוֹד שְׁאֵלָה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת לְזוֹ״ (אחד העם, לא). בְּעָיַת הַשִּׁכּוּן עָמְדָה עַל הַפֶּרֶק בִּישִׁיבַת הָעִירִיָּה.

– **עָמַד עַל פְּלוֹנִי***, מָצָא אוֹתוֹ, פְּגָשׁוֹ: ״הָיָה פַּרְעֹה הוֹלֵךְ בַּלַּיְלָה... עַד שֶׁעָמַד עָלָיו (עַל מֹשֶׁה)״ (ילקוט שמות רח).

– **עָמַד עַל פִּרְקוֹ***, הִתְבַּגֵּר, הִגִּיעַ לְבַגְרוּת: "כָּל זְמַן שֶׁהָיָה הַבֵּן קָטָן הָיָה אָבִיו מְשַׁמֵּר אֶת הַכֹּל, הִגְדִּיל הַבֵּן וְעָמַד עַל פִּרְקוֹ" (שמות רבה טו).

– **עָמַד עַל קַבַּיִם**° [בהשאלה] לֹא הָיָה לוֹ יְסוֹד מוּצָק: "אֲשֶׁר לַיִּשּׁוּבִים הַחֲדָשִׁים... הַלָּלוּ עוֹמְדִים עַל קַבַּיִם, אַדְמוֹתֵיהֶם שׁוֹמֵמוֹת" (מגד, חדוה 203). [וראה לעיל: עָמַד עַל כַּרְעֵי תַּרְנְגֹלֶת]

– **עָמַד עַל שֶׁלּוֹ**°, דָּרַשׁ כִּי דַּעְתּוֹ תִּתְקַבֵּל, לֹא וִתֵּר, עָמַד עַל דַּעְתּוֹ: הָעֵסֶק נִתְבַּטֵּל מִשּׁוּם שֶׁשְּׁנֵי הַצְּדָדִים עָמְדוּ עַל שֶׁלָּהֶם וְלֹא וִתְּרוּ כִּמְלֹא נִימָה.

– **עָמַד (הַמְּחִיר) עַל־***, הַמְּחִיר הִגִּיעַ לְ־, הַמְּחִיר נִקְבַּע לְשִׁעוּר שֶׁל־: "מְכָרָהּ לוֹ בְּמָנֶה וְהִשְׁבִּיחָה וְעָמְדָה עַל מָאתַיִם" (ערכין ל:). שַׁעַר הַלִּירָה עָמַד בִּשְׁנַת תשכ"ח עַל 29 סֶנְט אֲמֶרִיקָנִי בְּקֵרוּב.

– **עָמַד עַל־רַגְלָיו** [שאול מן יחזקאל ב א, ושם כפשוטו], הִתְבַּסֵּס, הָיָה אֵיתָן, נָשָׂא אֶת עַצְמוֹ: הַמִּפְעָל שֶׁהוּקַם עָמַד עַל־רַגְלָיו.

– **עָמַד עַל־תִּלּוֹ** [על־פי יהושע יא יג: "כָּל־הֶעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל־תִּלָּם לֹא שְׂרָפָם יִשְׂרָאֵל", ושם כפשוטו] הָיָה בְּמַצָּב אֵיתָן כְּתָמִיד: "הַגַּנִּים עוֹמְדִים עַל תִּלָּם כְּבַתְּחִלָּה" (ברקוביץ, תר' חיי תמח).

– **עָמַד כְּעֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ**° [בעקבות תוספתא שבת ז כא], שִׁמֵּשׁ מִכְשׁוֹל רְצִינִי בְּדַרְכּוֹ, עָמַד לְשָׂטָן לוֹ: בְּעָיַת הַשִּׁכּוּן עָמְדָה כְּעֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ שֶׁל הָעוֹלֶה.

– **הָעוֹמֵד***, הַדָּבָר הַקַּיָּם, הַשָּׁלֵם, לְהַבְדִּיל מִן "הַפָּרוּץ" – הַשָּׁבוּר, הֶחָסֵר: "אִם הָעוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ – מֻתָּר, וְאִם הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד – כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר" (כלאים ד ד).

– **פֹּעַל עוֹמֵד**^ [בדקדוק] פֹּעַל שֶׁאֵין פְּעֻלָּתוֹ יוֹצֵאת עַל אֲחֵרִים אֶלָּא נִשְׁאֶרֶת בְּגוּף הַפּוֹעֵל בְּעַצְמוֹ, לְהַבְדִּיל מִן "פֹּעַל יוֹצֵא": הַפְּעָלִים 'יָשַׁן', 'הָלַךְ', 'קָם' – פְּעָלִים עוֹמְדִים הֵם; הַפְּעָלִים 'מָצָא', 'סָגַר', 'לָקַח' – יוֹצְאִים.

– **קָבוּעַ וְעוֹמֵד**°, נִמְצָא בְּמַצָּב לְלֹא־שִׁנּוּי: "הַכֹּל בָּהּ קָבוּעַ וְעוֹמֵד מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל עוֹלָם" (הזז, צל 10).

– **יַעֲמֹד פְּלוֹנִי בֶּן־פְּלוֹנִי**^, נֹסַח מְקֻבָּל לְהַזְמָנַת אָדָם לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת.

– **יַעֲמֹד עַל הַבְּרָכָה**^ [שאול מן דברים כז יב–יג: "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ... וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה"], יְהֵא מְבֹרָךְ, יִתְבָּרֵךְ: "כֻּלָּם יַעַמְדוּ עַל הַבְּרָכָה" (ברקוביץ, תר' מנחם ז).

– **אֵין לַעֲמֹד עַל פִּתְרוֹנוֹ**^ (רש"י ברכות נז.), אִי־אֶפְשָׁר לִפְתֹּר אוֹתוֹ וּלְפַעְנְחוֹ.

– **מְעֻמָּד***, 1 תה"פ בְּמַצָּב שֶׁל עֲמִידָה, כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד: "צָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם מְעֻמָּד" (ירושלמי ברכות ד א), [ויש קוראים: מְעֹמָד]. 2 ת' מְסֻדָּר לְעַמּוּדִים: שׁוּרוֹת סֵדֶר מְעֻמָּדוֹת [וראה עוד ערך מְעֻמָּד]

– **הֶעֱמִיד בַּדִּין***, תָּבַע לְמִשְׁפָּט, הִגִּישׁ תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית נֶגֶד מִישֶׁהוּ: "הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּדִּין וְנִתְחַיַּבְתָּ לִי מָמוֹן" (כתובות מב.).

– **הֶעֱמִיד בָּנִים***, הוֹלִיד בָּנִים, הֵקִים דּוֹר חָדָשׁ: "נָשָׂא אִשָּׁה וְהֶעֱמִיד בָּנִים" (במדבר רבה יד).

– **הֶעֱמִיד עַל דַּעְתּוֹ**°, תָּבַע שֶׁיְּהֵא כְּדַעְתּוֹ, לֹא וִתֵּר: "אִישׁ עִקֵּשׁ וּמַעֲמִיד כָּל דָּבָר עַל דַּעְתּוֹ" (ברקוביץ, הראשונים קלג).

– **הֶעֱמִיד עַל שֶׁלּוֹ**°, תָּבַע אֶת זְכוּתוֹ, לֹא זָז מִדַּעְתּוֹ: "בְּכָל זֹאת, הֶעֱמִיד סָאלֵם עַל שֶׁלּוֹ – דַּוְקָא נִרְפָּאוּ" (הזז, יעיש ג 223).

– **הֶעֱמִיד דָּבָר עַל־***, קָבַע דָּבָר בְּמַצָּב מְסֻיָּם, הִפְחִית אוֹ הֶעֱלָה אֶת כַּמּוּתוֹ: "שְׁתֵּי אַמּוֹת הָיָה וְהֶעֱמִידוֹ עַל שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה" (מגילה טו:). "בָּא מִיכָה וְהֶעֱמִידָן עַל שָׁלֹשׁ" (מכות כד.). הַצַּו הֶחָדָשׁ הֶעֱמִיד אֶת הַגִּיּוּס עַל גִּיל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה.

– **הֶעֱמִיד דָּבָר עַל אֲמִתּוּתוֹ**°, הֵפְרִיךְ אֶת הַטָּעֻיּוֹת שֶׁבַּדָּבָר, גִּלָּה אֶת הָאֱמֶת שֶׁבַּדָּבָר.

– **הֶעֱמִיד דָּבָר עַל חֶזְקָתוֹ*** (נידה ב.), הִשְׁאִיר אֶת הַדָּבָר בְּמַצָּב שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קֹדֶם לָכֵן, קָבַע אֶת הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהוּא בְּלֹא שִׁנּוּיִים.

– **הֶעֱמִיד לְמִנְיָן**°, הִגִּישׁ הַצָּעָה לָאֲסֵפָה (לַוַּעַד וְכוּ') כְּדֵי שֶׁיַּצְבִּיעוּ עָלֶיהָ: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הֶעֱמִיד לְמִנְיָן אֶת הַהַצָּעוֹת.

– **הֶעֱמִיד דְּבַר־מָה לִפְלוֹנִי***, סִפֵּק וְהִמְצִיא לִפְלוֹנִי אֶת הַדָּבָר: "הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ... חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת" (בבא קמא י ה).

– **הֶעֱמִיד חָלָב***, שָׂם חָלָב וְהִשְׁהָה אוֹתוֹ זְמַן רַב עַד שֶׁיַּחְמִיץ: "הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר שֶׁל קֵבָה כְּשֵׁרָה" (חולין ח ה).

– **הֶעֱמִיד לִבְחִירוֹת**°, קָבַע בִּרְשִׁימַת הַמֻּעֳמָדִים: הַמִּפְלָגָה הֶעֱמִידָה עֲשָׂרָה מֻעֳמָדִים לִבְחִירוֹת לָעִירִיָּה.

– **הֶעֱמִיד לִרְשׁוּת פְּלוֹנִי**°, מָסַר לִפְקֻדַּת פְּלוֹנִי, הֶעֱבִיר לְסַמְכוּתוֹ: הָעִירִיָּה הֶעֱמִידָה לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַמְּהַנְדֵּס עוֹזְרִים וְצִיּוּד.

– **הֶעֱמִיד (עַל) עַצְמוֹ***, הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג, נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, מָשַׁל בְּרוּחוֹ: "שֶׁהָיוּ... מַעֲמִידִין עַל עַצְמָן בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְרָכִין לִנְקָבֵיהֶם" (סנהדרין צג:). "אֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק" (רש"י שמות כב א). "בְּקֹשִׁי הֵם מַעֲמִידִים אֶת עַצְמָם מִלִּבְכּוֹת" (יהודה שטינברג, קיד). "הָיָה מִתְעַטֵּשׁ וְחוֹזֵר וְהוֹלֵךְ וְאֵין יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ" (הזז, יעיש ג 198).

– **הֶעֱמִיד עַל מִדּוֹתָיו***, עָמַד בְּתֹקֶף עַל דַּעְתּוֹ, לֹא וִתֵּר, הִתְעַקֵּשׁ: "שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבָן: מִי שֶׁאֵינוֹ כּוֹעֵס וּמִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו" (פסחים קיג:).

– **הֶעֱמִיד פָּנִים**, 1 °, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ־, הִתְחַפֵּשׂ: "הֲרֵינִי מַעֲמִיד פָּנִים עֲצוּבִים, מִתְאַנֵּחַ בַּחֲסִידוּת" (מנדלי מו"ס, צא). "לְהַעֲמִיד פָּנִים שְׁקֵטוֹת, לִפְעָמִים גַּם שׂוֹחֲקוֹת, כְּדֵי לְכַסּוֹת עַל רִגְשׁוֹתֵיהֶם" (ויסלבסקי, תר' במערכה 48). "מַעֲמִיד אֲנִי אֶת פְּנֵי כְּמִתְפַּלֵּא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא). פְּלוֹנִי הֶעֱמִיד פָּנִים כְּלֹא יוֹדֵעַ אֶת הַדָּבָר. 2. הִתְאַפֵּק, הִתְחַזֵּק, הִבְלִיג: "וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו" (מלכים ב ח יא).

– **הֶעֱמִיד פָּנָיו בִּפְלוֹנִי***, הֵעֵז פָּנָיו, הִתְחַצֵּף, הִתְמָרֵד: "כָּל שֶׁמַּעֲמִיד פָּנָיו בַּמֶּלֶךְ כְּאִלּוּ הֶעֱמִיד פָּנָיו בְּתַלְמִיד־חָכָם" (בראשית רבה צד).

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז' - זכר; נ' - נקבה; נ"ר - נקבה ריבוי; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

– הֶעֱמִיד תַּלְמִידִים*, הֵקִים תַּלְמִידִים, הֵפִיץ תּוֹרָה לָרַבִּים: "הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה" (אבות א א).

– הֶעֱמִידוֹ עַל טָעוּתוֹ°, הוֹכִיחַ לוֹ כִּי הוּא שׁוֹגֶה, הֶרְאָה לוֹ כִּי טָעוּת בְּיָדוֹ: "הִנֵּה הַשִּׁיר אֲשֶׁר יַכְלִימֶנּוּ וְעַל טָעוּתוֹ יַעֲמִידֶנּוּ" (הרומי, כז 510). הִנְנִי מוֹדֶה לִידִידַי שֶׁהֶעֱמִידוּנִי עַל טָעוּתִי.

– הֶעֱמִידוֹ עַל רַגְלָיו* [בהשאלה] בִּסֵּס וְחִזֵּק אוֹתוֹ: "(הָאִשָּׁה) מְאִירָה עֵינָיו (שֶׁל אָדָם) וּמַעֲמִידַתּוּ עַל רַגְלָיו" (יבמות סג.). "מַצִּיל עָנִי מֵרָעָב וְאֵינוֹ מַעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו" (עגנון, אורח 200). הַמְּנַהֵל הֶחָדָשׁ הֶעֱמִיד אֶת הַמִּפְעָל עַל רַגְלָיו.

– הֶעֱמִידוֹ לְיַד עַמּוּד הַקָּלוֹן° [בהשאלה] הוֹקִיעַ אֶת פִּשְׁעוֹ, גִּלָּה אֶת חֶטְאוֹ בָּרַבִּים [עיין עַמּוּד, עַמּוּד־הַקָּלוֹן]

– הָעֳמַד לְמִנְיָן°, הֻגַּשׁ לָאֲסֵפִים כִּי יַחְלִיטוּ עָלָיו בְּהַצְבָּעָה: הַהַצָּעוֹת שֶׁל הַוַּעֲדָה הַמַּתְמֶדֶת הָעֳמְדוּ לְמִנְיָן בָּאֲסֵפַת הַמְּלִיאָה.

– הָעֳמַד עַל טָעוּתוֹ°, שֻׁכְנַע עַל־יְדֵי מִישֶׁהוּ כִּי טָעָה וְשָׁגָה.

– מָעֳמָד°, ראה ערך מָעֳמָד.

ב. **עמד** [צורת־משנה של אמד]

~ פָּע׳ **עָמַד*** פ״י אָמַד, הֶעֱרִיךְ: "עֲמָדוּהוּ לְמִיתָה" (ירושלמי נזיר נח א). — [לַעֲמֹד, עוֹמֵד, יַעֲמֹד]

א. **עֹמֶד, עוֹמֶד** ז׳ [מן עמד] מְקוֹם־עֲמִידָה, דּוּכָן, מַצָּב: "וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים עַל־עָמְדָם" (דברי הימים ב לה י). "וָאֲקַבְּצֵם וָאַעֲמִדֵם עַל עָמְדָם" (נחמיה יג יא). "כִּי יַעֲמִידוּהָ עַל עָמְדָהּ" (יוסיפון, רנד). "הַבִּנְיָן עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ וּמִתְנוֹסֵס לְמֵרָחוֹק" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכא). "עַל עָמְדוֹ עָמַד וְחִכָּה עַד שֶׁכָּלוּ לִרְחֹץ אֶת יְדֵיהֶם" (ש׳ שלום, שירים עד). — [עָמְדִי־, עָמְדוֹ]

ב. **עֹמֶד*, עוֹמֶד** ז׳ [צורת־משנה של אֹמֶד] אֹמֶד, שִׁעוּר: "בֵּרְרוּ מִשָּׁם עֲצֵי תְאֵנָה יָפִין לְסֵדֶר הַמַּעֲרָכָה שְׁנִיָּה לַקְּטֹרֶת... בְּעֹמֶד חָמֵשׁ סְאִים גֶּחָלִים, וּבַשַּׁבָּת בְּעֹמֶד שְׁמוֹנַת סְאִין גֶּחָלִים" (תמיד ב ה). [עָמְדִי־, עָמְדוֹ]

עֶמֶד* ז׳ [אולי מן א. עמד] עֲבִיט לְשֶׁתֶן, גָּרָף (בראשית רבה לט, תיאודור). — [עֶמֶד־, עֲמָדִים, עַמְדֵי־]

עֶמְדָּה נ׳ [מן א. עמד] 1. מָקוֹם לַעֲמֹד בּוֹ, עֹמֶד: "יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ" (מיכה א יא). 2 ° [בצבא] מְקוֹם מִבְצָר, מָקוֹם שֶׁנִּקְבַּע לְמַתַּן אֵשׁ אוֹ לְתַצְפִּית: הַצָּבָא הֵקִים עֶמְדּוֹת לְכָל אֹרֶךְ קַו־הַחֲזִית. עֶמְדַּת־בֵּטוֹן. 3 ° [בהשאלה] מַעֲמָד, מַצָּב: פְּלוֹנִי תּוֹפֵס עֶמְדָּה חֲשׁוּבָה. עֶמְדָּה נִכְבָּדָה וְאַחְרָאִית. 4 ° [באמנות] יְצִיבָה, מַצָּב אוֹ צוּרַת עֲמִידָה שֶׁל הַמְּתֹאָר בְּפֶסֶל אוֹ בְּצִיּוּר. 5 °, יַחַס, נְטִיָּה מֻגְדֶּרֶת לְגַבֵּי עִנְיָן מְסֻיָּם: "עֶמְדַּת־הַבֵּינַיִם... בֵּין הַקְּצָווֹת" (סדן, שפה 232). עֶמְדָּה חִיּוּבִית לַתָּכְנִית. עֶמְדָּתָהּ שֶׁל הַמִּפְלָגָה בְּעִנְיָן זֶה טְעוּנָה הַבְהָרָה. 6 ° [בהתעמלות] מַצָּב, אֹפֶן הָעֲמִידָה: עֶמְדַּת מוֹצָא וְעֶמְדָּה סוֹפִית בְּתַרְגִּיל־הִתְעַמְּלוּת מֻרְכָּב. — [עֶמְדַּת־, עֶמְדּוֹת, עֶמְדּוֹת־]

– עֶמְדַּת־חָזֶה °, בִּצּוּר־שָׂדֶה שֶׁנֶּחְפַּר אוֹ נִבְנָה לְשֵׁם מַתַּן מַחֲסֶה לְחַיָּל כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד [עיין תֵּל, תֵּל־חָזֶה]

– עֶמְדַּת־מַפְתֵּחַ °, 1 [באסטרטגיה צבאית] מִשְׁלָט, מְקוֹם מִבְצָר הַנִּמְצָא בִּידֵי הַצָּבָא הַשּׁוֹלֵט עַל סְבִיבָתוֹ וְהַפּוֹתֵחַ דֶּרֶךְ לְהִשְׁתַּלְּטוּת עַל מְקוֹמוֹת נוֹסָפִים בִּסְבִיבָה. 2 [בחיים הציבוריים] עֶמְדָּה צִבּוּרִית חֲשׁוּבָה שֶׁהַמַּחֲזִיק בָּהּ יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ הַרְבֵּה גַּם בִּשְׁאָר הַתְּחוּמִים הַקְּרוֹבִים לְחוּג פְּעֻלָּתוֹ.

– נָקַט עֶמְדָּה °, קָבַע אֶת יַחֲסוֹ לְגַבֵּי דָּבָר.

עֲמָדָה* נ׳ [מן א. עמד] הַעֲמָדָה (ירושלמי מעשר שני נד ג). — [עֲמָדַת־, עֲמָדוֹת]

עִמָּדִי מ״י [צורת־משנה של עִמִּי; במקרא רק בגוף ראשון; בספרות המאוחרת גם בכינויים אחרים: עִמָּדְךָ, עִמָּדוֹ] עִמִּי, אִתִּי: "שְׁבָה עִמָּדִי" (בראשית כט יט). "אַךְ לֹא כֵן עִמָּדוֹ" (בורלא, כיסופים 176).

(עָמָה) לְעֻמַּת, ראה ערך לְעֻמַּת.

עמה [קרוב אל עמם; ארמית: עֲמִי]

~ פָּע׳ **עָמָה*** פ״ע נֶחֱלַשׁ, כָּהָה, רָפָה: "אִם פַּג פִּצְעוֹ—יְפַעֲנְחֶנּוּ, אִם עָמָה עֶצְבּוֹ יְעַלְּנוּ" (ינאי, קמא). — [לַעֲמוֹת, עָמָה, יַעֲמֶה]

~ הִפ׳ **הֶעֱמָה*** פ״י הֶחֱלִישׁ, הִכְהָה: "הֶעֱמָה כֹּחוֹ עַל שֶׁאָמַר כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" (תנחומא האזינו ז). — [לְהַעֲמוֹת, מַעֲמֶה, יַעֲמֶה]

עָמֶה* ת׳ [מן עמה] עָמוּם, רָפֶה, בִּלְתִּי בָּרוּר: "קוֹלוֹ עָמֶה וְכֵהֶה" (תנחומא יתרו יג). — [עָמָה, עָמִים, עָמוֹת]

עַמּוּד ז׳ [מן א. עמד; אכדית: imdu משען; ארמית: עַמּוּדָא; ערבית: עַמוּד] 1. עֶצֶם גָּבוֹהַּ וְזָקוּף שֶׁגָּבְהוֹ עוֹלֶה בְּהַרְבֵּה עַל עָבְיוֹ; עַמּוּד עָשׂוּי עֵץ, אֶבֶן, בֵּטוֹן, מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר מְשַׁמֵּשׁ עַל־פִּי־רֹב לְמִשְׁעָן בְּבִנְיָן: "הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם" (שופטים טז כו). "וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים" (שמות כו לב). "וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים עָשָׂה" (מלכים א ז ו). "עַמּוּדִים שֶׁל שַׁיִשׁ הָיוּ קְבוּעִין וּכְלוּנְסָאוֹת שֶׁל אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶן" (תוספתא פרה ג ז). עַמּוּדֵי־טֶלֶפוֹן. עַמּוּדֵי־חַשְׁמַל. 2 [לפי השקפת הקדמונים] כָּל אֶחָד מִן הַיְסוֹדוֹת שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עֲלֵיהֶם: "הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלָּצוּן" (איוב ט ו). "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ" (איוב כו יא). 3 ° [בהשאלה] יְסוֹד, רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: "יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת" (פתיחה למשנה תורה לרמב״ם). "עַמּוּד בַּר־הַלֵּבָב – אַהֲבַת הַבְּדִידוּת וּבְחִירַת הַיְחִידוּת" (חובות הלבבות, חשבון ג). "הַכֹּל לְפִי הַמְּסֻכָּם כַּנִּרְאֶה מֵרֹאשׁ בֵּין עַמּוּדֵי הַוְּעִידָה" (שרת, באסיה 213). [וראה עוד להלן עַמּוּד־הַתָּוֶךְ]. 4. כִּנּוּי לְדָבָר הַמִּתַּמֵּר וּמִתְנַשֵּׂא כְּעַמּוּד: "יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן... וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ" (שמות יג כא). "וְהַמַּשְׂאֵת הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד עָשָׁן" (שופטים כ מ). הָעֵדֶר שֶׁעָבַר בָּרְחוֹב הֶעֱלָה עַמּוּדֵי אָבָק. 5. דּוּכָן, בִּימָה, קָתֶדְרָה, מְקוֹם־מַעֲמָד מוּרָם קְצָת מֵעַל לְשֶׁטַח סְבִיבָתוֹ: "הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד" (מלכים ב יא יד). 6 °, תֵּבָה מוּרָמָה כְּעֵין שֻׁלְחָן צַר וְגָבוֹהַּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהַחַזָּן עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיהָ: פְּלוֹנִי הֻזְמַן לָרֶדֶת לִפְנֵי הָעַמּוּד (לְשַׁמֵּשׁ כְּחַזָּן). "רָגִיל הָיָה לִתְפֹּס אֶת הָעַמּוּד בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת" (ויסלבסקי, חרי בעולם 141). 7 °, כִּנּוּי לְמִסְעָד מֻגְבָּה כְּעֵין שֻׁלְחָן צַר בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ, שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל אוֹ הַלּוֹמֵד מַנִּיחַ עָלָיו אֶת סִפְרוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ עַל־פִּי־רֹב בַּעֲמִידָה ("סְטֶנְדֶּר"): "הַמִּתְפַּלְּלִים לָקְחוּ לָהֶם נֵרוֹת וַיֵּשְׁבוּ אֶל

"העמודים' ללמד תלמוד, משניות" (פיירברג, 86). "מלמעלה על העמוד היתה פתוחה הגמרא" (ברקוביץ, הראשונים יא). 8 ° [בספרים] צד אחד של הדף: בכל דף שני עמודים. עמוד זה מספרו 1944. 9 ⁺ [בספרי־התורה] טור שלם כתוב, דלת. 10 *, גליל־עץ שכורכים עליו מגלה (ידים ג ד). 11 *, קלוח של נוזלים: "לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד (של שתן) בלבד" (ברכות כה.). "הרי זה מערה (כד של שמן) עד שיפסק העמוד ויתחיל השמן לנטף מעט מעט" (רמב"ם, תרומות יא טו). 12 *, מעמד [ראה ערך מעמד 6]– [עמוד־, עמודים, עמודי־]

– עמוד הגבוה *, תאר־כבוד לצדיק גדול: "אמרו לו תלמידיו (לרבן יוחנן בן־זכאי): רבי, עמוד הגבוה, נר העולם" (אבות דר' נתן כה). [וראה הנוסח האחר להלן:]

– עמוד הימיני * [שאול מן מלכים א ז כא, ושם "העמוד הימני"] 1 *, תאר־כבוד לצדיק גדול המשמש יסוד ומשענת לרבים: "אמרו לו תלמידיו (לרבן יוחנן בן־זכאי): נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה?" (ברכות כח:). 2 °, אדם מרכזי: "ונחשב כעמוד הימיני של הספרות האידית הצעירה" (ברקוביץ, הראשונים כא).

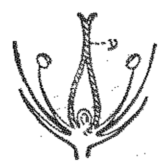

ע - עמוד־העלי

– עמוד־העלי ° [בצמחים] החלק הדק בעלי בין השחלה לצלקת.

– עמוד־ההוראה ⁺ (־התורה), יסוד, מרכז לתורה: "בית־דין הגדול שבירושלים... והם עמודי ההוראה" (רמב"ם, ממרים א א). "הסכמות הרבנים הגאונים, שרי התורה ועמודי־ההוראה" (הזז, צל 37). "גדולי־הרבנים עמודי־התורה" (ברקוביץ, תר' חיי כב).

– עמודי־הרקולס °, כנוי קדום למצר גיברלטר, שהקדמונים חשבוהו כגבול האחרון ליבשה.

– עמודו של עולם *, כנוי־כבוד לאברהם אבינו: "אמר לו הקדוש־ברוך־הוא (למשה): במקום עמודו של עולם אתה עומד" (שמות רבה ב).

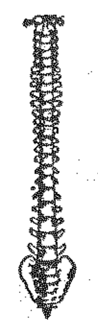
עמוד־שדרה של אדם

– עמוד־הקלון °, עמוד מיחד שהיה קבוע בימי־הבינים על במה במקום ממבי בעיר ואליו היו קושרים עבריין ומכריזים על חטאו ופסק־דינו [מכאן הניב:] "העמיד את פלוני ליד עמוד הקלון" [ציין עמד, העמיד]: "והריני כמובל לעמוד הקלון" (בן־ציון, טז).

– עמוד־השחר *, כנוי לנצנוצי האור הראשונים בבקר: "עד שיעלה עמוד השחר" (ברכות א א).

– עמוד־השדרה °, מערכת החליות לארך הגב בגופם של בעלי־החליות. דרך עמוד־השדרה עוברים העצבים – "מח־השדרה".

– עמוד־התוך, 1. עמוד מרכזי בבנין שהבית נכון עליו: "וילפת שמשון את־שני עמודי־התוך" (שופטים טז כט). 2 ° [בהשאלה] כנוי לאדם או לדבר הממלא תפקיד מרכזי וחשוב ביותר במוסד או בענין מסים: "ולחבר את הדבקים שנתפרדו, את שני עמודי־התוך של חיינו היומיים" (אחד העם, שעט). "הוא עתה אחד מעמודי־התוך במערכת" (ר' בנימין, משפחות 313). "ר' משה... היה עמוד־התוך של הרפורמה" (דינור, בעולם 23).

– ווי העמודים ⁺ [שאול מן שמות כז יא], כנוי לאותיות ו' שבתורה שהסופרים ערכו את כתיבתם באפן שבראש מרבית העמודים תמצא מלה המתחילה באות ו'.

– שער־העמודים ° [ערבית: באב אל־עמוד], כנוי לאחד השערים בצפונה של חומת ירושלים העתיקה, על־שום העמוד שעמד מבפנים לשער בתקופת ביצנץ ואשר שמש מוצא לחשוב המרחקים מירושלים. נקרא גם "שער־שכם" או "שער־דמשק".

– מתח אותו על העמוד * [על־פי ראש השנה כב:], הלקה אותו, הספיגו מלקות [וראה עוד ערך מתח]

עמוד °, עימוד ז' [מן עמד, עמד] [במלאכת־הדפוס] קביעת עמודים משורות של סדר: המעמדים התחילו בעמוד טורי העתון. – (עמוד־]

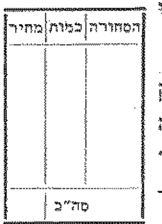

עמודות בפנקס

עמודה ° נ' [מן עמוד] טור, "רובריקה", חלק של עמוד־ניר המחלק באפן מאנך: מלון זה מסדר בעמודים כפולי־עמודות. פנקס להנה־לת חשבונות מחלק לעמודות־עמודות. – [עמודת־, עמודות]

עמודית ° נ' [מן עמוד] עמוד קטן: "גזוזטרה מיחדת עם עמודיות בטון" (שמיר, הוא הלך 67). עמודית הכספית בברומטר. – [־דית־ עמודיות]

עמודם ° ז' (עמוד+דם) עצירת שטף־דם מאיבר פצוע בגוף (Hemostasis).

עמול ⁺, עימול ז' [מן עמל, עלל] אמון בתרגילי התעמלות, ספורט: "אין מתעמלין בשבת, ואיזה עמול? שדורסין על גופו בכח" (הלבוש, שבת מב). "לאנגליה זו שכורת תאות עמול האיברים" (סוקולוב, במראות 257). המאמן עסק בעמול חניכיו. – [עמול־]

עמום * ת' [מן עמם, עמם; במדרש רק לגבי גחלים, ראה להלן "גחלים עמומות"] 1 °, כהה, שאינו מבריק, בלתי־בהיר: אור עמום. צבעים עמומים. 2 °, אטום, שאינו צלול: "משיב אלתר וקולו עמום כתוקע לתוך הבור" (מגדלי מו"ס, 33). "הצוחה היתה עמומה ומרסקת" (ביאליק, מאחורי ד). "ובין מטה למעלה מבריק מין לבן עמום" (עגנון, כלה רגט). התף משמיע צלילים עמומים. 3 ⁺ [בהשאלה] אפל, חשוך, שקשה לראותו: "ושם חיה... אשר היא בכל חיות מצולה לא עמומה" (הגביד, דיואן 263). "וכל סתום וכל נעלם ועמום מגלות הן" (גבירול, א 79). "ופנה עמומה, וגוילים יראו" (ביאליק, המתמיד). 4 °, מערפל, בלתי־ברור, מטשטש: "שערותיה פרועות, מצחה ועיניה עמומי מחשבה" (בן־ציון, עז). "אמנם ידיעתו על ההתעוררות הפנימית... היתה עמומה וערפלית" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 225). "ומאויים עמומים ממלאים את הלב" (עגנון, כפות סז). 5 ° [בהשאלה] משעמם, נוגה, אבל: "עמום, שומם היקום" (ביאליק, ביום קיץ). – [עמומה, עמומים, ־מות]

– גחלים עמומות * (ויקרא רבה כו), גחלים כבות למחצה, שאינן בוערות באש בהירה [עיין גם עומם]

ללא ציון מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

– עֲמוּמוֹת ° תה״פ בְּאֹפֶן עָמוּם, בְּקוֹל עָמוּם: ״וְהָרוּחַ הַבָּא מִן הַיָּם הַגָּדוֹל... יְבַכֶּם עֲמוּמוֹת״ (שלו, אלהי 22).

עִמּוּם*, עִימוּם ז׳ [מן עמם, עִמֵּם] 1 °, עִמְעוּם, הַחְלָשַׁת אוֹרוֹת אוֹ גְּוָנִים בּוֹלְטִים: עִמּוּם הָאוֹר. עִמּוּם הַצֶּבַע הַלָּבָן לְשֵׁם הַסְוָאָה. 2* [בהשאלה] הִתְעַלְּמוּת, הַעֲלָמַת עַיִן מִן הַשְּׁלִילָה אוֹ מִן הָאָסוּר שֶׁבַּדָּבָר: ״פִּתָּן (שֶׁל נָכְרִים)... מֵהֲלָכוֹת שֶׁל עִמּוּם הִיא״ (ירושלמי שבת ג ג) [ראה גם עִמְעוּם]. 3 °, טִשְׁטוּשׁ, עִרְפּוּל: ״מְרֻבִּים הַחוֹטְאִים וְנִשְׂכָּרִים בְּעִמּוּם וְגִמְגּוּם מֵחֲמַת שֶׁדִּבְרֵיהֶם אֵינָם בְּרוּרִים אַף לָהֶם עַצְמָם״ (קלצקין, כתבים 183). — [עִמּוּם־]

עַמּוֹנִי ת׳ [מן עַמּוֹן] בֶּן אֶרֶץ עַמּוֹן, בֶּן הָעָם שֶׁיָּשַׁב בִּימֵי הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמִּזְרָחִי מִצָּפוֹן לְמוֹאָב: ״לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה׳״ (דברים כג ד). — [עַמּוֹנִית, עַמּוֹנִים, ־נִיּוֹת]

עָמוּס ת׳ [מן עמס, עָמַס] 1, טָעוּן מַשָּׂא: ״עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה״ (ישעיה מו א). ״וְנוֹטֵר וּמְתֻנְקָם וְעָמוּס בְּמַלְקוֹחַ״ (הנגיד, דיואן 38). ״וַיֵּצְאוּ מִלְּפָנָיו שְׂמֵחִים בִּתְהִלָּתוֹ, עֲמוּסִים בִּנְדִיבוּתוֹ״ (חריזי, תחכמוני ד 58). חֲמוֹר עָמוּס שַׂקֵּי חוֹל. מְכוֹנִית עֲמוּסָה מְדַי. 2 ° [בהשאלה] מָלֵא, גָּדוּשׁ: ״הַאוּכַל סֵפֶר אַחֶרֶת לְאָב עָמוּס־תּוּגָה?״ (למדן, במעלה מט). ״כָּל הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת... נִרְאֲתָה לִי... עֲמוּסָה תֹּכֶן חָדָשׁ וְעָשִׁיר״ (ברקוביץ, הראשונים יד). ״יוֹדְעֵי תּוֹרָה וַעֲמוּסֵי מָסֹרֶת״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 47). הֲנִי עָמוּס עֲבוֹדָה. 3, נָשׂוּא, שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ: ״בֵּית יִשְׂרָאֵל הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם״ (ישעיה מו ג). ״וְזֹהַר בְּרָקִים עֲלֵי עָשׁ עֲמוּסִים״ (משה אבן־עזרא, א 77). ״חוּסָה עַל אֵם עֲמוּסָה נִתְּנָה לִמְשִׁסָּה״ (יהודה הלוי, ח 355). — [עֲמוּסָה, ־סִים, עֲמוּסוֹת]

– עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ*, כְּבַד־פֶּה, שֶׁאֵין דִּבּוּרוֹ בָּרוּר: ״לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ עָמוֹס? שֶׁהָיָה עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ״ (ויקרא רבה י). ״פִּישְׁקָא שֶׁהָיָה עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ וּמְגַמְגֵּם הָיָה מוֹצִיא מִפִּיו דְּבָרִים מְקֻטָּעִים״ (מנדלי מו״ס, קטו). ״מְבַקֵּשׁ כֹּהֵן וְעָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ״ (ביאליק, מאחורי ה). ״אַהֲרֹן הָיָה עָמוּס קִמְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ וּמַחְלִיף כָּל קוּף שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ בְּדִבּוּרוֹ בְּטֵית״ (צמח, כתבים 126).

– עֲמוּסִים ° [על־יסוד ישעיה מו ג, ראה לעיל], כִּנּוּי בַּפִּיּוּטִים לְיִשְׂרָאֵל: ״לְסוֹלֵחַ לַעֲמוּסָיו בַּדִּין״ (לאל עורך דין, שחרית ראש השנה). ״עֲמוּסִים גָּאַל בְּיָד רָמָה״ (גנזי שכטר, ג 95).

עִמּוּס °, עִימוּס ז׳ [מן עמס] עֹמֶס, נֵטֶל: ״עָרַךְ בָּם שְׂאֵת מַשָּׂא מֵעִמּוּס מַיִם״ (אקשטה, תפילת גשם). — [עִמּוּס־]

עִמּוּץ °, עִימוּץ ז׳ [מן עמץ, עִמֵּץ] עֲצִימָה, סְגִירָה (שֶׁל עֵינַיִם): ״בְּעִמּוּץ עֵינַיִם כְּחָתוּל זֶה, הִצְלִיעַ אֶל בֵּית־הַתַּבְשִׁיל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 159). — [עִמּוּץ־]

עמוק, ראה עָמֹק.

א. **עִמּוּר*, עִימוּר** ז׳ [מן א. עמר, עִמֵּר] קְשִׁירַת הַתְּבוּאָה לַעֳמָרִים: ״אֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעִמּוּר״ (פאה ד ו). ״אֵין עִמּוּר אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע״ (שבת עג:). — [עִמּוּר־, עִמּוּרִים, עִמּוּרֵי־]

ב. **עִמּוּר*, עִימוּר** ז׳ [מן ב. עמר] הִתְעַמְּרוּת, שִׁמּוּשׁ בְּמִישֶׁהוּ לְטוֹבַת עַצְמוֹ, נִצּוּל שֶׁל הַזּוּלַת: ״גְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ יָשֵׁן... יֵשׁ דֶּרֶךְ עִמּוּר בְּכָךְ אוֹ אֵין דֶּרֶךְ עִמּוּר בְּכָךְ?״ (סנהדרין פה:). — [עִמּוּר־, עִמּוּרוֹ]

עָמוּת* ת׳ [מן עֻמַּת חבר] מְחֻבָּר, קָשׁוּר, דָּבוּק: ״מָה אָחִיךָ שֶׁהוּא עָמוּת עִמְּךָ, כָּךְ כָּל אָדָם שֶׁהוּא עָמוּת עִמְּךָ״ (מכילתא דרשב״י כג ד). ״שְׁמוֹ מְשַׁתֵּף בְּעַם לוֹ עֲמוּתִים״ (קליר, סידור 649). ״גִּיל יָשִׁיר עַם נוֹלַד הֶעָמוּת״ (גנזי שכטר, ג 89).—[עֲמוּתָה, עֲמוּתִים, ־תוֹת]

עִמּוּת °, עִימוּת ז׳ [מן עִמֵּת, לְעַמֵּת] הַקְבָּלָה, קוֹנְפְרוֹנְטַצְיָה, הַעֲמָדַת דְּבַר־מָה אוֹ מִישֶׁהוּ זֶה לְעֻמַּת זֶה, לְשֵׁם הַשְׁוָאָה: ״וּשְׁנֵיהֶם (הַחֲסִידוּת וְהַתַּנַ״ךְ) נִקְנוּ לוֹ תּוֹךְ עִמּוּת תְּמִידִי שֶׁל מְגַמּוֹת הָרוּחַ״ (ויסלבסקי, יחידים 225). עִמּוּת מְאֹרָעוֹת תְּקוּפַת עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה לִמְאֹרָעוֹת יָמֵינוּ. — [עִמּוּת־]

עמותה, ראה עֲמֻתָּה.

עֶמְ״י עֹשֵׂ״ו ר״ת עֶזְרִי מֵעִם ה׳ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תהלים קכא ב), [כתובת רווחת בראש מכתב רבני או תורני]

עָמִיד ° ת׳ [מן עמד, עָמַד] מְחֻסָּן, יַצִּיב, מְסֻגָּל לַעֲמֹד בִּפְנֵי פְּגִיעָה רְצִינִית: ״דָּרוּשׁ לִי גּוּף אַחֵר לַחֲלוּטִין, עָמִיד יוֹתֵר בִּפְנֵי אֶפְשָׁרֻיּוֹת מִשְׁתַּנּוֹת״ (אבידן, משהו 233). ״הַצְּמָחִים תְּדִירֵי־הַיֶּרֶק... עֲמִידִים בִּפְנֵי קָרָה״ (״טבע׳ תשי״ס, 23). עֲצֵי־הָדָר אֵינָם עֲמִידִים בְּקֹר חָזָק. [ובהשאלה:] ״אֵין עָמִיד בְּאַהֲבָה״ (אבן־זהב, אמרי פי 22). — [עֲמִידָה, עֲמִידִים, ־דוֹת]

א. **עֲמִידָה*** נ׳ [מן א. עמד, עָמַד] 1*, יְצִיבָה, מַצָּבוֹ שֶׁל הָעוֹמֵד, לְהַבְדִּיל מִן ״יְשִׁיבָה״ אוֹ מִן ״שְׁכִיבָה״ אוֹ מִן ״הֲלִיכָה״: ״וְאַל תַּרְבֶּה בַּעֲמִידָה, שֶׁעֲמִידָה קָשָׁה לַלֵּב... אֶלָּא שְׁלִישׁ בִּישִׁיבָה, שְׁלִישׁ בַּעֲמִידָה, שְׁלִישׁ בְּהִלּוּךְ״ (כתובות קיא.). ״דַּיָּנִין בִּישִׁיבָה וּבַעֲלֵי־דִינִין בַּעֲמִידָה״ (שבועות ל:). ״הַקַּרְקַע נִשְׁמְטָה תַּחְתָּיו וְלֹא הָיְתָה עֲמִידָה לָרֶגֶל״ (הזז, יעיש ג 77). עֲמִידַת־דֹּם. עֲמִידַת־נוֹחַ. נָסַעְתִּי בַּמְּכוֹנִית בַּעֲמִידָה בִּשְׁל הַדֹּחַק הָרַב בָּהּ. 2*, קִיּוּם, יַצִּיבוּת: ״אִם אֵין אַתָּה נוֹתֵן חוֹל בְּסִיד אֵין לוֹ עֲמִידָה״ (במדבר רבה ב). ״עֲמִידַת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כְּלוֹת הַגּוּף״ (כוזרי, ג מג). ״מִכָּל הָאֵיבָרִים אֲשֶׁר אִי־אֶפְשָׁר עֲמִידַת הָאִישׁ מִבַּלְעֲדֵיהֶם״ (מורה נבוכים, ב יז). ״יִמְאַס בַּעֲמִידָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיַחְפֹּץ לְהִפָּרֵד מִמֶּנּוּ״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ב). 3*, מַצָּב שֶׁאָדָם נָתוּן בּוֹ: ״רְאֵה עֲמִידָתֵנוּ דַּלִּים וְרֵיקִים״ (ערבית יום כיפור). ״הִסְפִּיק לְהַכִּיר אֶת עֲמִידָתָם הַדַּלָּה שֶׁל סוֹפְרֵי הָעִתּוֹנִים״ (ברקוביץ, הראשונים קכה). 4*, כִּנּוּי לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה הַנֶּאֱמֶרֶת בַּעֲמִידָה (מסכת סופרים טז יב). 5^, הֶפְסֵק הַהִתְפַּתְּחוּת, חֲדָלָה בִּפְעֻלָּה: ״כִּי הָעֲמִידָה מִן הַדִּבּוּר גַּם כֵּן תִּקָּרֵא שְׁבִיתָה״ (מורה נבוכים, א סז). ״הַשֹּׁמֶן אַחַר הָרָזוֹן בִּשְׁנֵי הָעֲמִידָה הוּא מֵהַמִּין הַזֶּה״ (קאנון, א א). 6^ [עמידה על־] הַכָּרָה, הֲבָנַת דָּבָר: ״הָעִיּוּן בָּעֲצָמִים הַפְּשׁוּטִים וְהָעֲמִידָה עַל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ מֵהַיְדִיעָה בָּהֶם״ (גבירול, מקור חיים ג לא). ״כִּי קִיּוּם הַמִּצְוֹת כְּמִשְׁפָּטָם מֵהֲבָנָתָם וַעֲשׂוֹתָם לֹא יִהְיֶה כִּי אִם אַחַר הָעֲמִידָה עַל הַדִּקְדּוּק״ (הרקמה לג׳נאח, יד). — [עֲמִידַת־, עֲמִידוֹת]

– עֲמִידָה חָפְשִׁית ° [בהרגילי־סדר] עֲמִידָה שֶׁמֻּתָּר בָּהּ לְהָנִיעַ אֶת אֵבְרֵי־הַגּוּף, אַךְ אָסוּר לְהָזִיז אֶת הָרַגְלַיִם מִמְּקוֹמָן.

– עֲמִידַת־דֹּם ° [בהרגילי־סדר] עֲמִידָה זְקוּפָה וּמְתוּחָה שֶׁל כָּל אֵבְרֵי־הַגּוּף לְלֹא כָּל תְּנוּעָה.

— **עֲמִידַת־נוֹחַ** ° [בתרגילי־סדר] עֲמִידָה בְּפִשּׂוּק קַל שֶׁל הָרַגְלַיִם וּבְשִׁלּוּב הַיָּדַיִם מֵאָחוֹר תּוֹךְ הַרְפָּיַת הַמֶּתַח שֶׁל אֵיבְרֵי־הַגּוּף, אַךְ לְלֹא תְּנוּעָה.

— **עֲמִידַת־פִּשּׂוּק** ° [בספורט] עֲמִידָה כְּשֶׁהָרַגְלַיִם מְפֻשָּׂקוֹת לִצְדָדִין.

— **עֲמִידַת־רֹאשׁ** ° [בספורט] עֲמִידָה בְּמַצָּב מְהֻפָּךְ, כְּשֶׁהַגּוּף נִתְמָךְ עַל הָרֹאשׁ וְעַל זְרוֹעוֹת־הַיָּדַיִם.

— **עֲמִידָה בְּדִין* (לַדִּין)** ° [על־פי תוספתא בבא קמא ג ה], הִתְיַצְּבוּת בִּפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים כְּנִתְבָּע.

— **גִּיל־ (יְמֵי־, שְׁנֵי־, שְׁנוֹת־) הָעֲמִידָה** ^, כִּנּוּי לִתְקוּפַת חַיָּיו שֶׁל אָדָם שֶׁבּוֹ נִפְסָקִים תַּהֲלִיכֵי הַצְּמִיחָה וְהַהִתְפַּתְּחוּת בַּגּוּף – בְּעֵרֶךְ שְׁנוֹת הָאַרְבָּעִים, הַחֲמִשִּׁים וְהַשִּׁשִּׁים בְּחַיָּיו: ״הַשֹּׁמֶן אַחַר הָרָזוֹן בִּשְׁנֵי הָעֲמִידָה״ (קאגון א א). ״וְהִנֵּה בִּהְיוֹתִי כְּבָר בִּימֵי־הָעֲמִידָה הִתְגַּבֵּר עָלַי הַחֵפֶץ לִרְאוֹת חִבַּת־צִיּוֹן בְּפֹעַל כְּמוֹ שֶׁעָלְתָה לְפָנַי בְּמַחֲשָׁבָה״ (אחד העם, ג). ״הִצְרַפְתִּי שֶׁכְּנֶגְדִּי הוּא אִישׁ בִּשְׁנוֹת־הָעֲמִידָה״ (ביאליק, איש הסיפון).

ב· **עֲמִידָה*** נ׳ [מן ב·עמד, עֲמַד] עֹמֶד, אֻמְדָּן, הַשְׁעָרָה: ״וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ... אֶלָּא אֲפִלּוּ מֵת בַּעֲמִידָה רִאשׁוֹנָה פָּטוּר״ (ירושלמי סנהדרין כז א). — [עֲמִידַת־]

ג· **עֲמִידָה*** נ׳ [אולי מיוונית: amis (-idos)] עָבִיט לַשֶּׁתֶן, סִיר־לַיְלָה, גָּרָף (ירושלמי עבודה זרה מג א; בראשית רבה לט, תיאודור). — [עֲמִידַת־, עֲמִידוֹת]

עֲמִידוּת ° נ׳ [מן עָמִיד] יַצִּיבוּת, חֲסִינוּת, כֹּשֶׁר־הָעֲמִידָה בִּפְנֵי הַשְׁפָּעַת כֹּחוֹת חִיצוֹנִיִּים: עֲמִידוּת הַפְּלָדָה לְעֻמַּת הַבַּרְזֶל. עֲמִידוּת מוּעֶטֶת שֶׁל הַמָּזוֹן בִּפְנֵי הַחֹם. — [עֲמִידוּת־]

א· **עָמִיל** ^ ז׳ [מערבית: עַמִּיל] סוֹכֵן, קוֹמִיסְיוֹנֶר, בָּא־כֹּחַ שֶׁל בֵּית־מִסְחָר אוֹ בֵּית־חֲרֹשֶׁת הַמְתַוֵּךְ בֵּינוֹ וּבֵין הַלָּקוֹחוֹת. — [עֲמִילָה, עֲמִילִים, עֲמִילֵי־, עֲמִילוֹת]

ב· **עָמִיל*** ת׳ [מן עמל] מְעֻבָּד הַרְבֵּה, שֶׁטָּרְחוּ הַרְבֵּה בַּהֲכָנָתוֹ: ״פַּת עֲמִילָה... פַּת שֶׁאֵינָהּ עֲמִילָה״ (פסחים לז·). — [עֲמִילָה, ־לִים, עֲמִילוֹת]

עֲמִילָה ^ נ׳ [מן עמל] טִרְחָה, יְגִיעָה: ״לֹא הָיָה לְפָנַי עֲמִילָה וְלֹא יְגִיעָה״ (ילקוט, איכה תתרי). ״בְּפַת עֲמִילָה – שֶׁאֵינָהּ מְמַהֶרֶת לְהַחְמִיץ, שֶׁעֲמִילָתָהּ מְעַכַּבְתָּהּ״ (רש״י פסחים לז·). ״אַחַר כָּל הָעֲמִילוֹת וְהַיְגִיעוֹת שֶׁיָּגְעוּ״ (פאפנהיים, יריעות שלמה א, הקדמה). ״הִכָּה בְּאוֹתָם הַגַּרְזִנִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת וְהָיְתָה לוֹ עֲמִילָה גְּדוֹלָה״ (סדן, באלכסון 111). — [עֲמִילַת־, עֲמִילוֹת]

עֲמִילוּת ° נ׳ [מן א·עָמִיל] סוֹכְנוּת, קוֹמִיסְיוֹן, תִּוּוּךְ בֵּין הַיַּצְרָן וּבֵין הַצַּרְכָן: הֶעָמִיל מְקַבֵּל דְּמֵי־עֲמִילוּת מִן הַקּוֹנֶה אֶת הַסְּחוֹרָה. [עֲמִילוּת־, ־לֻיּוֹת]

עֲמִילָן* ז׳ [יוונית: amylon] 1 °, חֹמֶר לָבָן דַּק שֶׁמּוֹצִיאִים מִן הַדְּגָנִים, מִן הַקִּטְנִיּוֹת, מִתַּפּוּחֵי־אֲדָמָה וְכַדּוֹמֶה. הָעֲמִילָן הוּא אֶחָד מֵחָמְרֵי־הַמָּזוֹן הַחֲשׁוּבִים בְּגוּף הַצֶּמַח וְהֶחָי, לְפִי תִּרְכָּבְתּוֹ הוּא פַּחְמֵימָה הַנּוֹצֶרֶת בְּצוּרַת גַּרְגְּרִים זְעִירִים בַּחֲלָקִים הַיְּרֻקִּים שֶׁל הַצֶּמַח מִתּוֹךְ הַפַּחְמָן הַדּוּ־חַמְצָנִי שֶׁבָּאֲוִיר בְּהַשְׁפָּעַת הָאוֹר. מִקֶּמַח־עֲמִילָן מְכִינִים חֹמֶר דְּבִקִי, שֶׁשִּׁמּוּשָׁיו רַבִּים בְּבִשּׁוּל, בְּגִהוּץ בְּגָדִים (מְקַשֶּׁה אֶת הָאָרִיג), בְּהַדְבָּקָה וְעוֹד. 2 *, בָּצֵק שֶׁהַטַּבָּחִים הָיוּ מְנִיחִים עַל פִּי הַקְּדֵרָה לִסְפִיגַת הַזֻּהֲמָה הָעוֹלָה עַל הַבָּשָׂר: ״כּוּתָח הַבַּבְלִי... וַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים״ (פסחים ג א). — [עֲמִילַן־]

עֲמִילָנִי ° ת׳ [מן עֲמִילָן] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲמִילָן: גַּרְגְּרִים עֲמִילָנִיִּים בַּצֶּמַח. 2, מְעֻמְלָן, שֶׁנִּשְׁרָה בְּמֵי־עֲמִילָן כְּדֵי לְהַקְשׁוֹתוֹ אַגַּב גִּהוּץ: צַוָּארוֹן עֲמִילָנִי. — [עֲמִילָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עֲמִימוּת ^ נ׳ [מן עָמוּם] אִי־בְּהִירוּת, אֲטִימוּת, עַרְפִלִּיּוּת: ״בִּלְבּוּל הַדַּעַת וַעֲמִימוּת הָעֵינַיִם״ (האמונות והדעות, י). ״כְּנֶגֶד עֲמִימוּתוֹ שֶׁל יָם נִשְׁמָע שְׁעוֹן בֶּרֶז שֶׁל רַחֲצָה״ (שנהר, ג 296). ״כִּצְלוֹפָח זֶה הַנִּשְׁמָט מִידֵי חוֹטְפָיו מֵרֹב רְגָשָׁה אוֹ מֵרֹב עֲמִימוּת הַדַּעַת״ (יזהר, מישור 208). ״הָיָה חֲלַל הָעוֹלָם עוֹמֵד בְּלֹא נְשִׁיבָה, עֲמִימוּת תְּלוּיָה בָּרָקִיעַ וִיבֹשֶׁת חוֹרֶכֶת בַּצְּמָחִים״ (סביב, כערער 285). — [עֲמִימוּת־]

עֲמִיסָה* נ׳ [מן עמס, עָמַס] טְעִינָה: ״וְאֵין נְשִׂיאָה אֶלָּא לְשׁוֹן עֲמִיסָה״ (שמות רבה ד). הַפּוֹעֵל עָסַק כָּל הַיּוֹם בַּעֲמִיסַת שַׂקֵּי־חוֹל. — [עֲמִיסַת־, עֲמִיסוֹת]

עֲמִיצָה ^ נ׳ [מן ב·עמץ, עָמַץ] עִמּוּץ, סְגִירָה (שֶׁל עֵינַיִם): ״הָעֲמִיצָה וְהַיְרִידָה (שֶׁל הָעַפְעַפַּיִם)״ (קאגון, א א). — [עֲמִיצַת־, עֲמִיצוֹת]

עָמִיר ז׳ [ראה עמר, עִמֵּר] עֹמֶר קָטָן, צְרוֹר קָטָן שֶׁל שִׁבֳּלִים קְצוּרוֹת: ״וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר״ (ירמיה ט כא). ״כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גֹּרְנָה״ (מיכה ד יב). ״הַמּוֹצִיא תֶּבֶן כִּמְלֹא פִּי פָרָה... עָמִיר כִּמְלֹא פִּי טָלֶה״ (שבת ז ד). ״מַתִּירִין (בְּשַׁבָּת) פְּקִיעֵי עָמִיר לִפְנֵי הַפָּרָה״ (שבת כד ב). —[עֲמִיר־, עֲמִירִים, ־רֵי־]

עֲמִירָה* נ׳ [מן עמר; עָמִיר] קְשִׁירַת שִׁבֳּלִים קְצוּרוֹת לַעֲמָרִים, עִמּוּר: ״בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם יִשְׂרָאֵל מְשֻׁנִּין מִן אֻמּוֹת הָעוֹלָם: בַּחֲרִישָׁתָן וּבִזְרִיעָתָן וּבִקְצִירָתָן וּבַעֲמִירָתָן״ (פסיקתא מו·). — [עֲמִירַת־, ־רוֹת]

עָמִית ז׳ [אכדית: emutu משפחה, חברה; ארמית: עַמִּיתָא] 1, רֵעַ, חָבֵר, אָדָם שֶׁבָּאִים אִתּוֹ בְּקִשְׁרֵי יְדִידוּת אוֹ עֵסֶק: ״וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ״ (ויקרא יט יא). ״הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא״ (ויקרא יט יז). ״עַל־רֹעִי וְעַל־גֶּבֶר עֲמִיתִי״ (זכריה יג ז). ״כִּי הָאֲדָמָה הָאֲרוּרָה אֵין בָּהּ רֵעַ וְעָמִית״ (משה אבן־עזרא, קודש עו). ״וַעֲלֵיהֶם נִשְׁאַרְנוּ בְּלִי רֵעַ וְעָמִית״ (ביאליק, עם דמדומי). 2 °, קוֹלֵגָה, חָבֵר לְמִקְצוֹעַ אוֹ לְמַעֲמָד: שַׂר־הַחוּץ נִפְגַּשׁ עִם עֲמִיתוֹ מֵהוֹלַנְד. — [עֲמִית־, עֲמִיתִים, ־תֵי־; עֲמִיתָה, עֲמִיתוֹת]

עֲמִיתָה ^ נ׳ [מן עָמִית] 1 ^, חֲבֵרוּת, רֵעוּת, יְדִידוּת: ״קִרְאוּ כֹל אוֹי עַל מִיתָתוֹ (שֶׁל מֹשֶׁה), כִּי עַל הַכֹּל הָיְתָה עֲמִיתָתוֹ״ (ינאי, רנו). 2 °, רֵעָה, חֲבֵרָה; קוֹלֵגָה. — [עֲמִיתַת־, עֲמִיתוֹת]

עמל [אכדית: nimelu רכוש, ריוח; ארמית: עֲמַל; ערבית: עַמִלַ עשה]

~ פָּע׳ **עָמַל** פ״ע יָגַע, טָרַח וְעָבַד: ״מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״ (קהלת א ג). ״אִם־ה׳ לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ״ (תהלים קכז א). ״וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה״ (קהלת ד ח). ״וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֶּן לָךְ״

(אבות ד י). "שֶׁאֲנִי עָמֵל וְהֵן עֲמֵלִין... אֲנִי עָמֵל לִירַשׁ גַּן־עֵדֶן וְהֵן עֲמֵלִין לִבְאֵר שַׁחַת" (ירושלמי ברכות ד ד). "עַל כֵּן נַעֲבֹד עַל כֵּן נַעֲמֹל תָּמִיד בְּכָל יְמֵי הַחֹל" (ביאליק, שיר העבודה). — [לַעֲמֹל; עָמַל, עָמְלָה; יַעֲמֹל, עֲמֹל! עִמְלִי!]

~ פִּע' עִמֵּל * פ"י 1 ^, אִמֵּן בְּאִמּוּנֵי סְפּוֹרְט לְפִתּוּחַ הַגּוּף וּשְׁרִירָיו: "יְגִיעַ הָאֵיבָרִים... וְלֹא יָסוּר מֵהָגִיעַ הָרַגְלַיִם וִיעַמְּלֵם" (קאנון, ג א). הַמַּדְרִיךְ עִמֵּל אֶת חֲנִיכָיו יוֹם־יוֹם. 2 *, שִׁפְשֵׁף וְעִסָּה אֶת הָאֵיבָרִים וְחִמְּמָם: "אָסוּר לַעֲמֹד (בְּשַׁבָּת) בְּקַרְקָעִיתָהּ שֶׁל דְּיוֹמְסִית (שֵׁם נָהָר שֶׁמֵּימָיו מְלוּחִים) מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמֶּלֶת וּמְרַפֵּא (=וּמְרַפְּאָה)" (שבת קמז:). — [לְעַמֵּל אֶת־, מְעַמֵּל, יְעַמֵּל, עַמֵּל!]

~ פֻּע' עֻמַּל °, נֶעֱבַד, שֶׁעָמְלוּ וְיָגְעוּ בּוֹ: "דְּגַן־שָׁמַיִם לֹא עֻמַּל בּוֹ... לֹא זֹרַע בְּדִמְעַת יָגֵעַ" (למדן, במעלה יח). — [מְעֻמָּל, יְעֻמַּל]

~ הת' הִתְעַמֵּל *, 1 *, חִלֵּץ אֶת עַצְמוֹתָיו, עָסַק בְּהִתְעַמְּלוּת: "אֵין רָצִין בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְהִתְעַמֵּל, אֲבָל מְטַיֵּל כְּדַרְכּוֹ" (תוספתא שבת טז כב). "סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי־מֵעַיִם, אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין וְלֹא מִתְגָּרְדִין" (שבת כב ו). טוֹב לְהִתְעַמֵּל כָּל יוֹם וְלוּ רַק דַּקּוֹת אֲחָדוֹת. 2 *, טָרַח הַרְבֵּה, הִתְאַמֵּץ: "שֶׁנָּתַן לְעָנִי בֶּן טוֹבִים סוּס אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְעַמֵּל בּוֹ" (ספרי ראה צח:). "הֲטֶרֶם תִּרְאֶה כַּמָּה הוּא מִתְעַמֵּל וּמִתְיַגֵּעַ לַעֲצֹר בְּעַד מְרוּצָתָם הַנּוֹרָאָה?" (ילין, מדן ועד באר שבע). "חוֹתַנְתִּי עָמְדָה לָרֹב לִימִינִי וַתִּתְעַמֵּל לְהַשְׁתִּיק חֲמַת בַּעְלָהּ" (ברדיצבסקי, סיפורים יא). "מִתְעַמְּלִים וּמִתְיַגְּעִים בְּכָל מִינֵי יֶגַע" (טברסקי, אקוסטה ב 307). "מִתְעַמֵּל הוּא לַעֲמֹד עַל צֵרוּפֵי צֵרוּפֵיהֶם שֶׁל הַמְּאֹרָעוֹת" (ויסלבסקי, יחידים 76). — [לְהִתְעַמֵּל, מִתְעַמֵּל, יִתְ־]

— לְמִי אֲנִי עָמֵל? [ילי"ג, שירה כז; על־פי קהלת ד ח] קְרִיאָה פֶּסִימִית בְּפִיו שֶׁל אָדָם הַסָּבוּר כִּי כָל יְגִיעוֹ לַשָּׁוְא.

עָמֵל תו"ז [מן עמל] 1, עוֹבֵד, פּוֹעֵל: "נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ" (משלי טז כו). מַעֲמַד הָעֲמֵלִים. 2 [בהשאלה] מַר־נֶפֶשׁ, סוֹבֵל: "לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר וְחַיִּים לְמָרֵי נָפֶשׁ?" (איוב ג כ). — [עֲמֵלָה, עֲמֵלִים, עֲמֵלוֹת]

— הַלְמוּת עֲמֵלִים, מַקֶּבֶת, פַּטִּישׁ שֶׁעוֹבְדִים בּוֹ: "יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים" (שופטים ה כו).

— עֲמֵלָה °, 1, פּוֹעֶלֶת. 2, כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַדְּבוֹרִים הָעוֹבְדוֹת בַּכַּוֶּרֶת וְאוֹגְרוֹת דְּבַשׁ: בַּכַּוֶּרֶת יֵשׁ מַלְכָּה, זְכָרִים וַעֲמֵלוֹת.

— עֲמֵלֵי־תוֹרָה *, אֲנָשִׁים שֶׁהִקְדִּישׁוּ כָּל חַיֵּיהֶם לְלִמּוּד תּוֹרָה: "כָּל מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל נִזּוֹנִין מֵעֲמָלָן וְנוֹתְנִין לַעֲמֵלֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְטוֹבָתָן הֵן נִזּוֹנִין" (שיר השירים רבה, ו). "אֲנַחְנוּ עֲמֵלֵי־תוֹרָה וְיִרְאֵי חֵטְא" (הזז, יעיש ג 197).

עָמָל ז' [מן עמל] 1, עֲבוֹדָה קָשָׁה, יְגִיעָה, טִרְחָה רַבָּה: "מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ?" (קהלת א ג). "אַשְׁרֵי מִי שֶׁגָּדֵל בַּתּוֹרָה וַעֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה" (ברכות יז.). "רַב לָכֶם, אַחַי, עֲמַלְכֶם לֹא לַשָּׁוְא!" (ביאליק, ברכה). "וְכָל עֲמָלוֹ עָלָה בַּתֹּהוּ" (ברנר, א 30). יָשַׁבְתִּי לָנוּחַ מֵעֲמַל הַיּוֹם. 2, קֹשִׁי הַחַיִּים וּפִגְעֵיהֶם, תְּלָאוֹת, מְצוּקָה: "וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ" (דברים כו ז). "תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד... יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר־עוֹד" (משלי לא ו–ז). "לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן?" (ירמיה כ יח). "וְכֹחַ בַּרְזֶל לָשֵׂאת יַד כָּל עָמָל" (ביאליק, אם יש). 3 [בהשאלה] אָוֶן, עַוְלָה, מַעֲשִׂים רָעִים: "הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן וּמְכַתְּבִים עָמָל כִּתֵּבוּ" (ישעיה י א). "חָמָס וְרִיב בָּעִיר... וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ" (תהלים נה י–יא). — [עֲמַל־, עֲמָלוֹ... עֲמַלְכֶם]

— עָמָל וָאָוֶן (תהלים צ י), הֶבֶל וּרְעוּת־רוּחַ, אֶפֶס וָרִיק.

— אָדָם לְעָמָל יוּלָּד (איוב ה ז), 1, מְנָת חֶלְקוֹ שֶׁל אָדָם עַל הָאָרֶץ — עָמָל וִיגִיעָה וָסֵבֶל. 2 ° [משתמשים במימרה זו גם בחיוב:] הָאָדָם נוֹצַר לִחְיוֹת חַיֵּי עָמָל וַעֲבוֹדָה, הָעֲבוֹדָה הִיא חַיֵּינוּ.

— עֲמַל־כַּפַּיִם ° (־יָדַיִם °), עֲבוֹדָה פִיסִית, עֲבוֹדָה גּוּפָנִית: "בָּהּ (בַּמּוֹשָׁבָה) חַיִּים בַּעֲמַל כַּפֵּיהֶם מִשְּׁלֹשִׁים עַד אַרְבָּעִים קוֹלוֹנִיסְטִים" (אחד העם, ריז). "פְּרִי עֲמַל יָדָיִם" (ביאליק, מתי האחרונים)

— אַנְשֵׁי־עָמָל °, פּוֹעֲלִים, אֲנָשִׁים הַחַיִּים עַל יְגִיעַ כַּפֵּיהֶם.

עֲמָלָה ° נ' [מערבית: עֻמָאלַה; ראה גם עָמִיל, עֲמִילוּת] דְּמֵי עֲמִילוּת, קוֹמִיסְיוֹן, תַּשְׁלוּם שֶׁמְּשַׁלְּמִים לְסוֹכֵן כִּשְׂכַר תִּוּוּכוֹ בֵּין הַיַּצְרָן לַצַּרְכָן אוֹ לַבַּנְק בְּעַד הַטִּפּוּל בִּגְבִיַּת כְּסָפִים, בְּנִכְיוֹן שְׁטָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [עֲמָלַת־, ־לוֹת]

עמלן [מן עֲמִילָן]

~ פִּע' עִמְלֵן ° פ"י הִטְבִּיל בְּמֵי־עֲמִילָן: הַכּוֹבֶסֶת עִמְלְנָה אֶת הַלְּבָנִים לְהַקְשׁוֹתָם בְּגִהוּץ. — [לְעַמְלֵן אֶת־, מְעַמְלֵן, יְ־]

~ פֻּע' עֻמְלַן °, נִטְבַּל בְּמֵי־עֲמִילָן: צַוָּארוֹן מְעֻמְלָן וְנֻקְשֶׁה. חֻלְצָה מְעֻמְלֶנֶת. — [מְעֻמְלָן, יְעֻמְלַן]

~ הת' הִתְעַמְלֵן °, הִתְקַשָּׁה עַל־יְדֵי טְבִילָה בְּמֵי־עֲמִילָן: בַּד זֶה אֵינוֹ נִתָּן לְהִתְעַמְלֵן כָּרָאוּי. — [לְהִתְעַמְלֵן, מִתְ־, יִתְ־]

עַמְלָן ° ז' [מן עמל, עָמֵל] 1 ^, עָמֵל, עוֹבֵד וְטוֹרֵחַ הַרְבֵּה: "וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא עַמְלָן וְחָזָק וְעָנִי" (רמב"ם, חובל ומזיק ב ט). "הֶאֱרַכְנוּ בְּטִיבוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עַמְלָן דָּוִד" (סביב, כערער 113). "בְּנֵי בְּרִיטַנְיָה וּסְקוֹטְלַנְד הַקַּמְצָנִים וְהָעַמְלָנִים" (ד' שחם, המדרון 174). 2 °, מְעַמֵּל, מֻמְחֶה לְהַדְרָכָה בְּהִתְעַמְּלוּת. — [עַמְלָנִית, עַמְלָנִים, ־נִיּוֹת]

עַמְלָנוּת ° נ' [מן עַמְלָן] 1, יְסוֹד הֶעָמָל, עֲבוֹדָה, טִרְחָה רַבָּה. 2 [בחינוך] שִׁיטַת לִמּוּד וְחִנּוּךְ הַמִּתְבַּסֶּסֶת עַל הַגְבָּרַת יְסוֹדוֹת הָעֲבוֹדָה וְהַמְּלָאכָה בְּחִנּוּךְ הַתַּלְמִידִים, הַעְדָּפַת הָעֲבוֹדָה הָעַצְמִית בַּלִּמּוּד, יִחוּד מָקוֹם נִכְבָּד בְּתָכְנִית־הַלִּמּוּדִים לִמְלֶאכֶת־יָד וּלְמִקְצוֹעוֹת שִׁמּוּשִׁיִּים. — [עַמְלָנוּת־]

עַמְלָנִי ° ת' [מן עַמְלָן] 1, שֶׁל עָמָל, שֶׁל עֲבוֹדָה, הָעוֹבֵד וְטוֹרֵחַ: "כְּבָר הַסַּכָּן שֶׁאֵין לוֹ בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יָדָיו הָעַמְלָנִיּוֹת" (שמיר, מלך 341). "וּמִשְׁפַּחְתָּם כֻּלָּהּ עַמְלָנִית בְּיוֹתֵר" (שלונסקי, תר' הדון א 80). 2, הַבָּנוּי בְּשִׁיטַת עַמְלָנוּת, שֶׁרַב בּוֹ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָה, לִמְלֶאכֶת־יָדַיִם: בֵּית־סֵפֶר עַמְלָנִי. שִׁיטוֹת עַמְלָנִיּוֹת. — [עַמְלָנִית, עַמְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עֲמָלֵק ש"פ 1, שְׁמוֹ שֶׁל עַם עַתִּיק שֶׁנִּלְחַם רִאשׁוֹן בִּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל בִּנְדוּדֵיהֶם בַּמִּדְבָּר (שמות יז ח–יג). מִמֶּנּוּ יָצָא, לְפִי הַמָּסֹרֶת, הָמָן הָרָשָׁע [מכאן:] 2 °, כִּנּוּי לְשׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל מֻרְשָׁע.

– שֻׁתָּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק*, 1*. כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁנּוֹהֵג בְּאַכְזָרִיּוּת: "הַכָּשֵׁר שֶׁבַּטַּבָּחִים שֻׁתָּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק" (קידושין ד יד). [מכאן:] 2°. כִּנּוּי־גְּנַאי לְקַצָּב: "שֻׁתַּף שֶׁל עֲמָלֵק קְהָלָתוֹ סוֹחֵט" (יל"ג, שירה מד).

עמלק"פ ר"ת עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס.

עמם [קרוב אל עמה; ארמית: עֲמַם; ערבית: עַמַّ כסה]

~ פָּעַל **עָמַם** פעו"י 1. פ"י הִכְהָה, הִקְדִּיר, הֶאֱפִיל: "אֲרָזִים לֹא־עֲמָמֻהוּ בְּגַן־אֱלֹהִים" (יחזקאל לא ח). 2° [בהשאלה] הֶאֱפִיל עַל־, שָׂם בַּצֵּל: "וְיֵשׁ שֶׁהַצַּיָּר גַּם עָמַם בְּקוֹמָתוֹ אֶת זוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר" (ביאליק, פסטרנק). 3* פ"ע כָּהָה, לֹא הָיָה בָּהִיר, נָטָה לִכְבּוֹת: "גֶּחָלִים שֶׁעָמְמוּ אוֹ שֶׁהִדְלִיקוּ עֲלֵיהֶן נְעֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן" (תוספתא שבת ג ב). "גֶּחָלִים עוֹמְמוֹת" (פסחים כז.). [ובהשאלה:] "וּבִי עוֹמְמוֹת שְׁתֵּי עֵינַיִךְ שֶׁל יֶלֶד" (ש' אבן-שושן, תר' שירי שנים שונות 20). – [לַעֲמֹם; עוֹמֵם, עָמוּם; יַעֲמֹם]

~ פִּעֵל **עִמֵּם** *, 1° פ"י הִכְהָה, הֶאֱפִיל קְצָת אֶת הָאוֹר, לֹא הֵאִיר בִּמְלֹא הָאוֹר: "בִּפְרוֹזְדוֹר תְּקָפַתּוּ אוֹתָהּ הָאֲפֵלוּלִית... שֶׁמְּעַמֶּמֶת עַל חֶדֶר שֶׁאֵין בּוֹ חַלּוֹן" (עגנון, כפות תד). הַנֶּהָגִים עִמְּמוּ אֶת פַּנְסֵי מְכוֹנִיּוֹתֵיהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא לְסַנְוֵר אֶת הַמְּכוֹנִיּוֹת הַבָּאוֹת מִמּוּלָן. 2* פ"ע כָּהָה, נָטָה לִכְבּוֹת: "גֶּחָלֵי [נוסח אחר: גְּדוֹלֵי] עָרְלָה שֶׁעִמְּמוּ" (ירושלמי ערלה ג ג). – [לְעַמֵּם אֶת־, מְעַמֵּם, יְ־]

~ פֻּעַל **עֻמַּם** °, הֻכְהָה, לֹא הוּאַר כֻּלּוֹ, הָאֳפַל קְצָת: "שִׂיחָיו אֲשֶׁר לֹא עֻמְּמוּ מִקֹּר וָחֹם" (משה אבן-עזרא, לקוטי שפת). פַּנְסֵי הַמְּכוֹנִיּוֹת עֻמְּמוּ. – [מְעֻמָּם, יְעֻמַּם]

~ הִתְ' **נִתְעַמֵּם** ^, 1^. נַעֲשָׂה עָמוּם, רָפָה אוֹרוֹ אוֹ חָמּוֹ: "שֶׁנִּתְעַמְּמוּ הַגֶּחָלִים בְּיָדוֹ" (רש"י יחזקאל י ב). 2°, נִתְעַרְפֵּל, הִקְדִּיר: "פָּנֶיהָ מִתְעַמְּמוֹת וְעֵינֶיהָ מִתְדַּמְּעוֹת" (ליסיצקי, תולדות 161). 3° [על קול] נַעֲשָׂה אָטוּם, אִבֵּד צְלִילוּתוֹ: "קוֹלוֹ שֶׁל בּוֹנְצ'וֹק נִתְאַטֵּם וְנִתְעַמֵּם" (שלונסקי, תר' הדון ב 326). 4° [בהשאלה] נִטַּשְׁטֵשׁ, הֻכְהָה: "אֱמֶת הַחַיִּים בְּהֵעָשׂוֹתָהּ אֱמֶת אָמָּנוּתִית... הִתְחִילָה לְהִתְעַמֵּם" (ש' אבן-שושן, תר' באבי יאר 5). – [לְהִתְעַמֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ' **הֶעֱמִים** ^, **הֶעֱם** ° פ"י הִכְהָה, הִקְדִּיר, הֵפִיג אֶת הַזֹּהַר: "בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָגְהָם לְהַעֲמֵם" (קליר, סידור 670). "צְלָלֵיהֶם הַדַּלִּים יָזֹחֲלוּ וִירַחֲפוּ עַל פְּנֵי הַשִּׁבֳּלִים, יָעֵמּוּ אֶת זְהַב תַּלְתַּלֵּיהֶן" (ביאליק, בשדה). – [לְהַעֲמִים, מַ־, יַ־; לְהָעֵם אֶת־, מֵעֵם, מְעֻמָּה; יָעֵם]

~ הֻפְ' **הוּעַם**, הֻכְהָה, הֻקְדַּר, פָּג זָהֳרוֹ: "אֵיכָה יוּעַם זָהָב" (איכה ד א). "שִׁיר תּוֹדָה בְּעֶרְכְּךָ לְפָנֶיךָ כָּל עֵין יוּעַם" (משה אבן-עזרא, קודש קעא). "הוּעַם רוּחִי" (מגדלי מו"ס, שעד). "וַעֲשָׂאתָהוּ יָתֵד שֶׁעָלֶיהָ תָּלוּ כָּל הַדּוֹרוֹת אֶת יְצִירוֹת רוּחָם, עַד כִּי הוּעַם זָהֳרוֹ הַטִּבְעִי" (אחד העם, תב). "כָּהֲתָה עָלַי מְעַט עֵין הָעוֹלָם וְזָהֳרוֹ הוּעַם" (ביאליק, ספיח א). "כַּלָּתוֹ לֹא תָבִין לְלִבּוֹ וְיָפְיָהּ לֹא יוּעַם" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכט). "וּמְצִיצָה לְתוֹךְ חֲלַל הַבַּיִת שֶׁהוּעַם מִקְּרוֹבִים וּקְרוֹבוֹת" (עגנון, אלו כב). – [מוּעָם, יוּעַם]

– **כָּל סָתוּם לֹא עֲמָמֻהוּ** [על־פי יחזקאל כח ג] לֹא הָיָה דָּבָר נִסְתָּר מִמֶּנּוּ, הַכֹּל הָיָה גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו.

עֲמָם ° ז' [מן עמם] גּוֹנוֹ שֶׁל הַדָּבָר הָעָמוּם, כֵּהוּת: "הָאוֹר... מֵאִיר אֶת שְׂעָרָהּ הַפָּרוּעַ עַל עֲמָם עוֹרָהּ הַמְחֻסָּר עֲטִיפָה" (ש' שלום, שירים רכג). "אֵינוֹ דּוֹמֶה עֲמָם הַחֹם שֶׁבְּצֵל הָעֵץ לַחֹם הַפָּתוּחַ שֶׁבְּתוֹךְ תּוֹכֵי הַחֹם" (יזהר, צקלג 372). – [עֲמַם־]

עֲמָמוֹר ° ז' [עמם + אור] מִתְקָן בִּכְלִי־רֶכֶב הַמְּעַמֵּם (מַחְלִישׁ וּמַכְהֶה) אֶת אוֹר הַפָּנָסִים. – [עֲמָמוֹר־, עֲמָמוֹרִים, עֲמָמוֹרֵי־]

עֲמָמִי * תו"ז [מן עם, עֲמָמִים] 1 ° ת' שֶׁל הָעָם, שֶׁנּוֹעַד לְכָל שִׁדְרוֹת הָעָם לְלֹא הֶבְדֵּל מַעֲמָד אוֹ מַצָּב סוֹצְיָאלִי: בָּתֵּי־סֵפֶר עֲמָמִיִּים. הַשְׂכָּלָה עֲמָמִית – חוֹבָה לַכֹּל. 2 °, שָׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ, שֶׁכָּל אֶחָד מִן הָעָם יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ בְּלִי קֹשִׁי: לַהַצָּגָה נִקְבְּעוּ מְחִירִים עֲמָמִיִּים. 3 °, פּוֹפּוּלָרִי, מַתְאִים לִבְנֵי הָעָם הַפָּשׁוּט אוֹ לַמַּשְׂכִּיל הַבֵּינוֹנִי, שֶׁאֵינוֹ עִיּוּנִי־טָהוֹר: סִפְרִיָּה עֲמָמִית. הַרְצָאָה עֲמָמִית. גִּישָׁה עֲמָמִית וּפְשׁוּטָה. מוּסִיקָה עֲמָמִית. 4* ז' נָכְרִי, לֹא־יְהוּדִי: "מֵת בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, יִתְעַסְּקוּ בּוֹ עֲמָמִין" (שבת קלט:). [ולנקבה:] "רָקְקָה הָעֲמָמִית וְעָשְׂתָה דְּמוּת שְׁתִי־וָעֵרֶב עַל לִבָּהּ" (עגנון, אלו יח). – [עֲמָמִית, עֲמָמִיִּים, ־מִיּוֹת]

עֲמָמִיּוּת ° נ' [מן עֲמָמִי] הַתְאָמָה לְהַשָּׂגוֹתָיו שֶׁל הָעָם, פַּשְׁטוּת, פּוֹפּוּלָרִיּוּת: "עִיר הַמָּסֹרֶת וְהָעֲמָמִיּוּת וְהָאֶפִּיקוֹרְסוּת" (פיכמן, שיג). "רָאשֵׁי מִטְפַּחְתָּהּ שֶׁל הָעֲמָמִיּוּת הַיְּהוּדִית" (ויסלבסקי, תר' מרד 29). הַהַרְצָאָה הִצְטַיְּנָה בַּעֲמָמִיּוּת שֶׁבָּהּ. עֲמָמִיּוּתוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא קָסְמָה לַכֹּל. – [עֲמָמִיּוּת־]

עֲמָמִים ז"ר 1. רִבּוּי מְיֻחָד מִן "עַם" – ראה עַם. 2 °, עַמִּים קְטַנִּים.

עמס [אוגריתית: עמס; ארמית: עֲמַס]

~ פָּעַל **עָמַס** פ"י 1, טָעַן, שָׂם מַשָּׂא: "וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ" (בראשית מד יג). "וּמְבִיאִים הָעֲרֵמוֹת וְעֹמְסִים עַל־הַחֲמֹרִים" (נחמיה יג טו). "וְאִלּוּ עָב עָמְסָה זְמַמַּי – אֲזַי נָפְלָה בְּמַדְחֵפֶת" (הנגיד, דיואן 135). "וְעֹל וְעֹנֶשׁ הָיוּ עוֹמְסִים" (משה אבן-עזרא, קודש קצה). "וְעָמַסְתִּי עָלֶיהָ מַשָּׂא יְדִיעָתָן וַעֲשִׂיָּתָן" (חובות הלבבות, הקדמה). "וַעֲמַסְתֶּם אוֹתָם עַל שִׁכְמְכֶם" (ביאליק, בעיר). "אֶת־גּוּף הַנּוֹפֵל עָמַס עַל גַּב־" (אלתרמן, א 218). "נוֹשְׂאֵי דְּלָיֵי חָלָב, עוֹמְסֵי קִלְשׁוֹן" (תלמי לארצי 32). 2 [במליצה] נָשָׂא, הֵבִיא: "יוֹם יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ" (תהלים סח כ). – [לַעֲמֹס אֶת־, עַל־; עוֹמֵס, עָמוּס; יַעֲמֹס, עֲמֹס! עִמְסִי!]

~ נִפְ' **נֶעֱמַס** ^, נִטְעַן, שֶׁעָמְסוּ עָלָיו: "צֹאנוֹ עַל שְׁכֶם וְחֹצֶן נֶעֱמָסָה" (פיוטים, סידור 258). "וְאֶסְבֹּל עַל עָלַי נֶעֱמָס" (גאבארה, 16). הַמִּטְעָן נֶעֱמַס עַל הַמְּכוֹנִיּוֹת. – [לְהֵעָמֵס, נֶעֱמָס, יֵעָמֵס]

~ הִפְ' **הֶעֱמִיס** פ"י 1, עָמַס, טָעַן: "אָבִי הֶעֱמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד" (מלכים א יב יא). "כִּי מֵרֶחֶם אוֹתָם נָשָׂאוּ וּמִבֶּטֶן אוֹתָם הֶעֱמַסְתָּ" (קליר, בעשר, יוצר ב' פסח) "הֶעֱמִיס עַכָּן עַל חֲמוֹרוֹ מַחְלֵב חִטָּה" (מאפו, כו). 2 ^ [בהשאלה] הֵטִיל, חִיֵּב: "נְעוּרִים הֶעֱמִיסוּ חֵטְא וּפֶשַׁע עַל צַלְעֶיךָ" (הנגיד, בן־קהלת 107). "לֹא כַּנִּימוּסֵי הַגּוֹיִים שֶׁהָיוּ מַעֲמִיסִים בָּהֶם דְּבָרִים קָשִׁים" (רלב"ג, משלי ג יז). "שֶׁלֹּא לְהַעֲמִיס עַל הַלּוֹמֵד יוֹתֵר מִדַּי" (ביאליק, משנה). "וּמָה בָּאתָ עַכְשָׁו לְהַעֲמִיסֵנִי בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָם בִּי?" (הזז, היושבת 172). – [לְהַעֲמִיס אֶת־, עַל־; מַעֲמִיס, יַ־, הַעֲמֵס!]

~ הפ׳ הָעֳמַס °, נִטְעַן, הוּשַׂם עַל־: "הָעֳמְסָה מַשָּׂא פְּרָדִים תִּשְׁעִים" (פיוטים, סידור 712). שַׂקֵּי־הַחוֹל הָעֳמְסוּ עַל הַחֲמוֹרִים. עֲבוֹדָה קָשָׁה הָעֳמְסָה עַל הַתַּלְמִידִים. — [מָעֳמָס, יָעֳמַס]

~ פִּע׳ עִמֵּס ° פ״י עָמַס, טָעַן: "וְהָעוֹחֵר הָרָאשִׁי מְעַמֵּס עַל שִׁכְמוֹ מִסְפַּר יְלָדִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמ). "שֶׁבְּכַוָּנַת מְכֻוָּן הָיָה מְעַמְּסָן (אֶת הָאַמְתַּחְלָאוֹת) בְּפִיו" (טביב, דרך 81). — [לְעַמֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻמַּס *, נֶעֱמַס — ראה ערך מְעֻמָּס*.

~ הת׳ נִתְעַמֵּס °, נַעֲשָׂה עָמוּס, נִטְעַן: "עַכְשָׁו נִתְעַמְּסוּ עָלָיו שְׁנֵי יְמֵי עֲבוֹדָה יוֹם־יוֹם" (שמיר, כמו 143). "שֶׁלֹּא תִּתְעַמֵּס בַּעֲווֹנוֹת מֵרֹב הַחֲצִיפוּת" (טביב, כערער 51). — [לְהִתְעַמֵּס, מִתְעַמֵּס, יִתְ־]

עֹמֶס*, עוֹמֶס ז׳ [מן עמס] 1*, מַשָּׂא, מִטְעָן: "עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק מְלֹא עֻמְסוֹ" (סנהדרין ק.). 2° [בהשאלה] נֵטֶל, מַעֲמָסָה: הָיִיתִי זָקוּק לִמְנוּחָה מֵעֹמֶס הָעֲבוֹדָה שֶׁהֻטְּלָה עָלַי. 3°, שִׁעוּר הַטַּעַן, מִדַּת הַכֹּשֶׁר אוֹ הַיְכֹלֶת שֶׁל בֶּהֱמַת־מַשָּׂא אוֹ כְּלִי־רֶכֶב לָשֵׂאת מַשָּׂא: הָעֹמֶס שֶׁל מְכוֹנִית־הַמַּשָּׂא הִגִּיעַ לִשְׁתֵּי טוֹנוֹת. אֵין לִטְעֹן מְכוֹנִית אוֹ סְפִינָה לְמַעְלָה מֵעֻמְסָהּ. — [עֹמֶס־, עָמְסוֹ]

עֶמֶס^ ז׳ [מן עמס] עֹמֶס, טְעִינָה: "׳טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם׳ – עִנְיַן עֶמֶס וּמַשָּׂא הוּא" (מנחם, מחברת, טען). — [עֶמֶס־]

עִמָּעַד^ ז׳ [במקרא — שם עיר, יהושע יט כו; עַם + עַד] כִּנּוּי מְלִיצִי לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּחְיֶה לָעַד, עַם־עוֹלָם: "קַשְׁרָה לִי בְּעִמָּעַד" (סידור רס״ג, קצ).

עִמְעוּם*, עִימְעוּם ז׳ [מן עמעם, עִמְעֵם] 1°, הַכְהָיָה, עִרְפּוּל: "בִּזְכוּכִית הַחַלּוֹן, בֵּין עִמְעוּם וּבֵין תְּכֵלֶת" (בת־מרים, שירים 136). עִמְעוּם הַמַּתֶּכֶת שֶׁהֶחְלִידָה מְעַט. עִמְעוּם הָאוֹר הַחִוֵּר וְהַחַלָּשׁ. 2* [בהשאלה] טִשְׁטוּשׁ, חֹסֶר־וַדָּאוּת, הַטָּלַת סְפֵקוֹת: "הֲלָכוֹת שֶׁל עִמְעוּם" (ירושלמי שבת ג ג). "וְאַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, אִם כִּי בְּעִמְעוּם־מָה, תְּמוּנַת הַתְּהִלָּה הַגְּדוֹנִית" (סדן, שפה 50). "לְהַבְלִיט מַשֶּׁהוּ שֶׁבִּלְי עִמְעוּם הַדָּדִי זֶה לֹא הָיָה עָלוּל לָבוֹא לִידֵי גִּלּוּי" (פיכמן, רפ). "וּבִשְׁבִיל לְהוֹצִיא הַתִּקְוָה מֵעִמְעוּמָהּ קָם וְהָלַךְ לְבֵית־הַבִּשּׁוּל" (עגנון, כלה קל). — [עִמְעוּם־, עִמְעוּמִים, ־מֵי־]

עמעם [מן עמם]

~ פִּע׳ עִמְעֵם * פיו״ע 1°, הִכְהָה, עִרְפֵּל, הֶאֱפִיל: "לְהַרְאוֹת אֶת הָעוֹלָם דֶּרֶךְ אַסְפַּקְלַרְיָה צְלוּלָה יוֹתֵר וְשֶׁלֹּא לְעַמְעֵם עִם זֶה עַל תְּהוֹמוֹתָיו" (פיכמן, רעט). "וְהֶעָשָׁן מְעַמְעֵם מֹחָהּ שֶׁל הָרוּחַ" (עגנון, אורח 64). הָעֲרָפֶל עִמְעֵם אֶת נִצְנוּצֵי הַכּוֹכָבִים הָרְחוֹקִים. הַנֶּהָגִים מְעַמְעֲמִים אֶת אוֹר פַּנְסֵי הַמְּכוֹנִיּוֹת בַּלַּיְלָה. 2* [בהשאלה] גִּמְגֵּם, הִסֵּס, פִּקְפֵּק, לֹא הָיָה בָּטוּחַ בַּדָּבָר: "בַּתְּחִלָּה מְסָרֵב, שְׁנִיָּה מְעַמְעֵם וּבַשְּׁלִישִׁית רָץ וּבָא" (ירושלמי ברכות ט ג). "מָרִי עֻזִּיָּה סֵרֵב וְהִבְהֵב וְעִמְעֵם" (הזז, יעיש ד 121). 3*, טִשְׁטֵשׁ, בִּטֵּל: "וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ – שֶׁלֹּא יְהֵא בַּעַל רוֹאֶה וּמְעַמְעֵם" (ספרי נשא ג:). "בְּדִין שֶׁתְּהֵא פַּת גּוֹיִים אֲסוּרָה וְעִמְעֲמוּ עָלֶיהָ וְהִתִּירוּהָ מִפְּנֵי חַיֵּי נֶפֶשׁ" (ירושלמי מעשר שני נד א). "דַּעְתִּי מְעַמְעֶמֶת בִּקְצָת פְּרָטֵי הַבִּקֹּרֶת" (סדן, שפה 354). — [לְעַמְעֵם, מְעַמְעֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻמְעַם *, עֻרְפַּל, לֹא הָיָה בָּהִיר: "שֶׁלֹּא יֵרָאֶה דִּין זֶה יוֹצֵא מְעֻמְעָם" (ירושלמי סנהדרין כג א). "אֶל כָּל חֲלוֹמוֹתַי בְּהָקִיץ יִלְוֶה מֵעַתָּה רַחַשׁ טִרְפֵּיךְ הַמְעֻמְעָם" (ביאליק, פרידה). "לִבּוֹ מְעֻמְעָם וְהוּא חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִטְעֶה" (עגנון, אורח 123). "שִׂיחָה נִרְשֶׁלֶת, מְשֻׁבֶּשֶׁת, הֲגוּי שְׂפָתַיִם מְעֻמְעָם" (שלונסקי, תר׳ פושקין 87). [ראה עוד ערך מְעֻמְעָם] — [מְעֻמְעָם, יְעֻמְעַם]

~ הת׳ נִתְעַמְעֵם °, הִכְהָה, נַעֲשָׂה מְעֻרְפָּל וּבִלְתִּי־בָּהִיר: "וְאוֹרָהּ הַקָּלוּשׁ מִסְתַּנֵּן וְיוֹרֵד מִלְמַעְלָה וּמִתְעַמְעֵם בַּחֲלַל־הָאֲוִיר" (צמח, ב 359). "כָּל הַנּוֹגֵעַ לְעִנְיְנֵי דָּת רְאִיָּתָם מִתְעַמְעֶמֶת, מְטֻשְׁטֶשֶׁת" (קדרי, כורך 137). "תְּפִלָּתוֹ מִתְעַמְעֶמֶת וְלִבּוֹ נְטוּל אוֹרָה" (בובר, אור 332). "וּפִסַּת הָהָר מִנֶּגְדָּהּ נִתְעַמְעֲמָה וְכֻסְּתָה בַּעֲרָפֶל" (בארון, פרשיות 86). "וּכְבָר נִתְעַמְעֵם בְּלִבָּהּ רֶגַע קָט עִמְעוּם שֶׁל חֲרָטָה" (שרירא, עזה 86). — [לְהִתְעַמְעֵם, מִתְעַמְעֵם, יִתְעַמְעֵם]

עַמְעָם° ז׳ [מן עמעם] מַכְשִׁיר הַמְחֻבָּר אֶל לֹעַ שֶׁל כְּלִי־נֶשֶׁק שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַחֲלִישׁ וּלְעַמְעֵם אֶת קוֹל הַיְּרִיָּה. נִקְרָא גַּם "מַשְׁתֵּק". — [עַמְעַם־, עַמְעָמִים, עַמְעַמֵּי־]

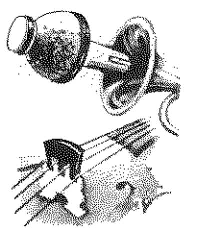
למעלה - עמעמת לכלי־נשיפה
למטה - עמעמת לכלי־מיתרים

עַמְעֶמֶת° נ׳ [מן עמעם] [במוסיקה] הֶתְקֵן לְעִמְעוּם צְלִילָיו שֶׁל כְּלִי־נְגִינָה (Sordine). [ובהשאלה:] "זָקֵן זֶה סִגֵּל לוֹ מִין שִׁעוּל אִטִּי, עָצוּר וּמְעֻמְעָם, כְּאִישִׁיּוּתוֹ כֻּלָּהּ הַנְּתוּנָה תַּחַת עַמְעֶמֶת" (שטיינמן, במעגל 207). — [עַמְעֶמֶת־, עַמְעָמוֹת, עַמְעֲמוֹת־]

עמץ [היפוך־אותיות מן עצם; ר׳ ב׳אמץ]

~ פָּע׳ עָמַץ ^ פ״י עָצַם: "וְלָכֵן תָּשׁוּב אַחַת מִשְּׁתֵּי הַבָּבוֹת יוֹתֵר חֲזָקָה בְּמַרְאָה כְּשֶׁעוֹמֵץ הָאַחֶרֶת" (קאנון א א). "הָיָה... עוֹמֵץ בְּעָרְמָה אֶת עֵינוֹ הַשְּׂמָאלִית הַקְּטַנָּה" (ביאליק, מאחורי ו). "וְיוֹתֵר שֶׁהָיָה עוֹמֵץ אֶת עֵינָיו יוֹתֵר הָיָה חָשׁ בְּעֵינָיו" (עגנון, כלה נו). — [לַעֲמֹץ, עוֹמֵץ, יַעֲמֹץ]

~ פִּע׳ עִמֵּץ * פ״י עָצַם, סָגַר עֵינַיִם בִּלְחִיצָה: "אֵין מְעַמְּצִין אֶת (עֵינֵי) הַמֵּת... עִם יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ" (שבת כג ה). "עִמֵּץ יַעֲקֹב עֵינָיו וְסָגַר עַפְעַפָּיו" (עגנון, עד הנה רצז). "קָנָה לְגִימָתוֹ בְּמִלְפְּפוֹן וְשָׁעָה אֲרֻכָּה הָיָה מְעַמֵּץ עֵינָיו בְּהִתְמוֹגְגוּת־נֶפֶשׁ" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 71). — [לְעַמֵּץ אֶת־, מְעַמֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻמַּץ °, נֶעֱצַם, נִסְגַּר: "עֵינַי מְעֻמָּצוֹת מִפְּנֵי שֶׁטֶף הָאוֹר" (ביאליק, ספיח). — [מְעֻמָּץ, יְעֻמַּץ]

~ הת׳ הִתְעַמֵּץ ^, נִסְגַּר, נֶעֱצַם בִּלְחִיצָה: "שֶׁיִּתְעַמְּצוּ עֵינָיו שֶׁל מֵת" [שבת קנא:, לפי נוסח אחר] — [לְהִתְעַמֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

עמק [ארמית: עמק; ערבית: עַמֻקַ; אכדית: emiqu העמיק חקר]

~ פָּע׳ עָמַק פ״ע 1°, הָיָה נָמוּךְ וְשָׁפָל בְּמִדָּה נִכֶּרֶת מִן הַשֶּׁטַח שֶׁמִּסָּבִיב לוֹ: בְּאֵר־הַמַּיִם עָמְקָה מְאֹד [ובמליצה:] "וְאוּלָם עֵינָיו עָמְקוּ וְעָגְמוּ" (ביאליק, מגילת ג). 2 [בהשאלה] הָיָה רָחוֹק מִן הַנִּתָּן לְהַשִּׂיג בַּשֵּׂכֶל הַפָּשׁוּט: "מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ, ה׳, מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ" (תהלים צב ו). דְּבָרָיו שֶׁל הוֹגֵה־הַדֵּעוֹת עָמְקוּ בְּיוֹתֵר. — [לַעֲמֹק; עָמֹק, עֲמֻקָּה; יַעֲמֹק]

~ פִּע׳ עִמֵּק * פ״י הִגְדִּיל אֶת הָעֹמֶק, הֶעְמִיק: "חָפַר בּוֹר עֲשָׂרָה טְפָחִים וּבָא אַחֵר וְעִמֵּק בּוֹ טֶפַח – הָאַחֲרוֹן חַיָּב" (ירושלמי בבא קמא ב ג). — [לְעַמֵּק, מְעַמֵּק, יְ־]

~ פע' **עמק** °, נעשה עמק: קדיחת הבאר עמקה. "מבין סדקי הלוחים נסתמנו לאפלה מעמקת זו קוי־מאור קלושים" (טביב, דרך 38). [וראה עוד ערך מעמק] — [מעמק, יעמק]

~ הת' **התעמק** *, 1 *, שקע במחשבות, ירד לתוך־תוכו של הדבר, דן בכבד־ראש ובעיון רב: "אוי להם לרשעים שהם מתעמקין (ב)עצות על ישראל" (תנחומא בובר אמור יח). הרב התעמק בסגיה הקשה בתלמוד. הענין רציני ויש להתעמק בו. 2 °, נעשה עמק משהיה: "הבנת החיים נזדככה, נתעמקה" (פיכמן, ריז). — [להתעמק, מתעמק, ית־]

~ הפ' **העמיק** פ־י 1 *, עשה שיהא נמוך ושפל משהיה: "הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מתר להעמיק עד הסלע" (שביעית ג ז). "רק הזקתי והעמקתי גיהנום להם!" (הזז, יעיש ד 185). הפועלים העמיקו את הבור. 2 °, הכניס בעמק: "בהעמיקי אל כיסי צרור הכסף" (ביאליק, תקות). 3, ירד למטה, היה עמק: "נסו הפנו העמיקו לשבת ישבי דדן" (ירמיה מט ח). הצבא העמיק לחדור אל תוך קוי האויב. 4 [בהשאלה] הפליג, הרחיק, הגדיל: "העמיקו סרה בני ישראל" (ישעיה לא ו). "העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה" (ישעיה ל לג). "ועד אנה לשחת היקום מעמקת?" (משה אבן־עזרא, א 92). "מה בצע כי נעמיק חקר איזהו החנוך הראוי לאכרים?" (אחד העם, ריא). "והוא נראה כמתנמנם או כמעמיק מחשבה" (ביאליק, אריה א). "רבי יודיל לא העמיק בחקירות" (עגנון, כלה רלז). ההתנגשות האחרונה העמיקה את השנאה בין השכנים. — [להעמיק את־, מעמיק, י־]

~ הפ' **העמק** °, נעשה עמק משהיה, הגדל עמקו: הבור העמק במטר אחד. התהום שבין היריבים העמקה יותר. — [מעמק, יעמק]

— **העמיק עצה** *, נמלך וחשב הרבה, הרבה לחשב ולהועץ: "העמיקו עצה שלא יפרע הקדוש־ברוך־הוא מהן במים" (שמות רבה א). "שהיו מעמיקים עצות על ישראל" (תנחומא בובר אמור יח).

— **העמיק את התהום ביניהם** ° [בהשאלה] הגדיל את הנגודים שהיו ביניהם.

עמק, עמוק ת' [מן עמק] 1, משקע הרבה, נמוך ושפל הרבה מן השטח שמסביב, שיש בו מרחק מסים מלמעלה למטה: "שוחה עמקה" (משלי כב יד). "עמקים ושחורים תהומות אבדון" (ביאליק, מגילת ה). בור עמק. 2, שדפנותיו גבהים הרבה מתחתיתו: "כוס... העמקה" (יחזקאל כג לב). "מרחשת עמקה" (מנחות ה ח). צלחת עמקה. 3 [בהשאלה] כהה, חשך: "ומראה הנגע עמק מעור בשרו" (ויקרא יג ג). 4 *, שאינו שטחי, יסודי: "ענינים עמקים" (מורה נבוכים, א ה). "הרגשה לאמית עמקה שבעמקות" (סוקולוב, אישים 133). רעיון עמק. 5 °, עז וחריף, נוקב ויורד: "מה עמקה לעתים ענות אנוש" (ביאליק, פרידה). "לעתים קרובות היתה מתפרצת בלבו של רב אלחנן אנחה עמקה" (אגרבי, שמים 31). יגון עמק. כאב עמק. 6 ° תה"פ בעמק רב: "כאדם השקוע עמק־עמק במחשבות לבו" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 66). — [עמק־, עמקה, עמקת־, עמקים, עמקי־, עמקות, עמקות־]

— **עמקות** ^, דברים עמקים, סודות ונצורות: "לבוחן לבבות ביום דין, לגולה עמקות בדין" (לאל עורך, יוצר יום כיפור). "וגלית עמקות לי" (אברהם אבן־עזרא, אברך יה). "ועקביה יושב על מקומו כצופה עמקות ונסתרות" (בורלא, עקביה 268).

— **מקרב ולב עמק** [שאול מן תהלים סד ז], מעמק הלב, מתוך הרגשה פנימית ביותר: הנני מודה לך מקרב ולב עמק על ברכותיך.

— **מים עמקים** (משלי כ ה), מים המגיעים לעמק רב, שכבת־מים עבה ביותר, להבדיל מן "מים רדודים".

— **קול עמק** °, קול לבבי, קול היוצא כאלו ממעמקי הלב.

— **עמק שפה**, מדבר בלשון זרה, שלשונו בלתי־ברורה: "עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא־תשמע דבריהם" (יחזקאל ג ו). "ויהי מבטאו כמבטא עמקי שפה שבשורץ" (סוקולוב, במראות 133). "זאת לי הפעם הראשונה ללכתי באניה בחברת נוסעים שכלם עמקי שפה" (ביאליק, איש הסיפון).

— **מגג גבוה לבור עמק** ° [נוסח עברי של הפתגם הארמי "מאגרא רם לבירא עמיקתא", חגיגה ה:], משל על מי שירד פתאם מגדלתו ושקע בצרה.

עמק, עומק ז' [מן עמק] 1, המרחק בקו מאנך מלמעלה למטה או מן השטח העליון ועד התחתית: "שמים לרום וארץ לעמק" (משלי כה ג). "מביא שפופרת ומביט בה וידע כמה עמקו של גיא" (עירובין מג:). עמק החבית. הבאר נחפרה בעמק רב. 2 * [בהשאלה] תוך הדבר ושרשו, יסוד ועקר: "מלמד שלן בעמקה של הלכה" (מגילה ג:). "עד שילמד כתובין ויעמד על עמקן" (שמות רבה ב). "מי שבעמק נשמתו יוקד יקוד אמת" (שמעוני, הביבר 260). "כמי שמבקש מלה לכלל בה כל עמק מחשבתו" (עגנון, כפות קלא). 3 ° [בהשאלה] גדל, עצם: "כן תפקחנה יותר עיני שני הצדדים לראות את כל עמק התהום אשר בין דעותיהם" (אחד העם, נה). "כאלו הוא חפץ למצות את עמק חמתו" (ביאליק, אריה ז). "שירת־הלב... הפותחת את שערי הלב על כל עמקי־עמקיו" (ויסלבסקי, יחידים 127). — [עמק־, עמקו או עמקו; עמקים, עמקי או עמקי־]

— **עמק־הדין** *, עקרו של הדין, תמצית הדין: "שבעה דברים מכסים מבני־אדם, אילו הם? יום המיתה ויום הנחמה ועמק הדין וכו'" (פסחים נד:). "אין אדם יודע מה בעמקו של דין" (בראשית רבה סה).

— **ירד לעמק־הדין** * [על־פי בבא מציעא קיז: ושם בארמית: "דינא הוא ונחית לעומקא דדינא"], חדר והתעמק בפרטי הדין, מצה עד היסוד.

— **מצה את עמק הדין** ^, החמיר בדין, הקפיד ונהג לפי כל חמר־הדין: "אם תמצה עמק הדין מי יצדק לפניך בדין?" (אל אמונה, מוסף א' ראש השנה). "אבל אבא לא היה ממצה על־פי רב... את עמק הדין" (ביאליק, החצוצרה א).

— **מעמק הלב** °, ממעמקי הלב, מתוך רגש פנימי: "וצווח בקול מר מעמק הלב וצועק: אני עוכר ישראל בחטאי!" (עגנון, אלו קכב). הנני מברך אותך מעמק הלב.

– **מִפְּנֵי עֹמֶק הַמֻּשָּׂג אוֹ מִפְּנֵי קֹצֶר הַמַּשִּׂיג**° [ניבים שאולים מספרות המחקר] דִּבּוּר (בְּיִחוּד בַּהֲלָצָה) בְּפִיו שֶׁל אָדָם הַטּוֹעֵן שֶׁלֹּא יָרַד לְסוֹף דְּבָרָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ: קָשֶׁה לְהַכְרִיעַ מִשּׁוּם מָה לֹא הֵבַנְתִּי, אִם מִשּׁוּם שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁהִשְׁמַעְתָּ הֵם עֲמֻקִּים בְּיוֹתֵר, אוֹ מִשּׁוּם שֶׁדַּעְתִּי שֶׁלִּי קְצָרָה מִלְּהַשִּׂיגָם.

– **לָן בְּעֻמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה**° (מגילה ג:), שָׁנָה וְלָמַד הַרְבֵּה וְהִגִּיעַ לְתוֹךְ־תּוֹכָן שֶׁל הַהֲלָכוֹת, הָיָה בָּקִי בְּפְרָטֵי הַדְּבָרִים.

עֵמֶק ז׳ [מן עמק] 1. שֶׁטַח נִרְחָב הַנָּמוּךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמִּסְּבִיב לוֹ, מִישׁוֹר מֻקָּף הָרִים: עֵמֶק יִזְרְעֶאל. עֵמֶק חֶפֶר. עֵמֶק הַיַּרְדֵּן. ״וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת בְּנֵי דָן הָהָרָה כִּי לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק״ (שופטים א לד). ״עֵמֶק הַשִּׂדִּים״ (בראשית יד ג). ״וּבִיהוּדָה – הָהָר, הַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק״ (שביעית ט ב). 2. עֹמֶק: ״בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ״ (משלי ט יח). ״וַחֲבִיבָה אֲנִי שֶׁנְּתוּנָה בְּעִמְקֵי הַצָּרוֹת״ (שיר השירים רבה, ב). ״כִּי מִתַּחַת לָעוֹלָם הַמְדֻמֶּה הַזֶּה הָיָה טָמוּן בְּעִמְקֵי לִבּוֹ עוֹלָם אַחֵר״ (אחד העם, כא). ״רַק מִי אֲשֶׁר בְּמַבָּט חוֹדֵר יַבִּיט אֶל עִמְקֵי הַמַּעֲשִׂים הוּא יִרְאֶה בָּרוּר״ (אחד העם, יט). ״הִתְבּוֹנֵן בְּעִמְקֵי לִבּוֹ וְהִטָּה אָזְנָיו כְּלַפֵּי עַצְמוֹ״ (עגנון, כלה תסז). – [עֵמֶק־, עִמְקוֹ; עֲמָקִים, עִמְקֵי־]

– **עֵמֶק הַבָּכָא** [שאול מתהלים פד ז: ״עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא״, ושם שם מקום; לפי השימוש המדרש בָּכָא = בְּכִי] 1°. כִּנּוּי לְמָקוֹם צַעַר וָסֵבֶל, נֵכָר, גּוֹלָה: ״רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא״ (אלקבץ, לכה דודי). ״עֵמֶק הַבָּכָא״ (מגדלי מו״ס, שם הסיפור). ״רַק בְּחֹזֶקֶת הַיָּד יוּבָא הַצֶּדֶק לְעֵמֶק הַבָּכָא״ (ברש, ג 71). ״עֵמֶק הַבָּכָא עֲזַבְנוּ וְעַתָּה אַל צַעַר! אַל יֵאוּשׁ!״ (שמעוני, פואמות ב צה). 2°. כִּנּוּי לָעוֹלָם הַזֶּה, עוֹלַם הַפְּגָעִים: ״וְאֵיךְ מֵת – וּסְפָרָיו יְחַיּוּ הַמֵּתִים... אַשְׁרָיו שֶׁיָּצָא מֵעֵמֶק הַבָּכָא״ (הרומי, כא 394). ״חַיֵּי שָׁעָה אֵלּוּ בְּעֵמֶק הַבָּכָא... אֵינָם אֶלָּא צֵל שֶׁל חַיִּים וּכְצֵל יַעֲבֹרוּ״ (אחד העם, שכט). 3°. כִּנּוּי לְבֵית־הַקְּבָרוֹת: ״וּבוֹאוּ אִתִּי אֶל עֵמֶק הַבָּכָא וְהַרְאוּנִי מְקוֹם מְנוּחַת הַצַּדִּיק אָבִי״ (הרומי, יד 250).

– **עֵמֶק עָכוֹר**, ראה ערך עָכוֹר.

– **בָּא לְעֵמֶק הַשָּׁוֶה**° [מדרש-מלים שאול מבראשית יד יז: ״וַיֵּצֵא... אֶל עֵמֶק שָׁוֵה״ ושם שם מקום, ולפי ההבנה שָׁוֵה = שָׁוֶה] הִשְׁתַּוָּה, הִתְפַּשֵּׁר, בָּא לִידֵי הֶסְכֵּם: ״עַל הַפְּרָטִים עוֹד נָדוּן וּבְוַדַּאי עוֹד נָבוֹא אֶל עֵמֶק הַשָּׁוֶה״ (ביאליק, אגרות ב רי). ״כְּשֶׁנִּתְפַּשַּׁרְנוּ כְּבָר וּבָאנוּ כִּמְעַט לְעֵמֶק הַשָּׁוֶה, נִתְגַּלְּתָה צָרָה אַחֶרֶת״ (ברקוביץ, א רלג). ״בְּכַמָּה עָמָל עָלָה לָהּ הַדָּבָר לָבוֹא לְעֵמֶק הַשָּׁוֶה״ (בורלא, אשתו 202).

– **הָעֵמֶק**°, כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל בְּיָמֵינוּ לְ״עֵמֶק יִזְרְעֶאל״: יוֹשְׁבֵי־הָעֵמֶק. תּוֹצֶרֶת־הָעֵמֶק.

עֻמְקָא*, עוּמְקָא ז׳ [ארמית] עֹמֶק [רווח בביטויים הארמיים:]

– **נָחִית לְעֻמְקָא דְּדִינָא*** (בבא מציעא קיז:), יָרַד לְעֹמֶק הַדִּין.

– **עֻמְקָא דְּלִבָּא**°, עֹמֶק־הַלֵּב: ״שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ – קְרָא פַּשְׁטָנִי אַחֵר מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא״ (מגדלי מו״ס, שפה). ״וְהַכֹּל נַעֲשֶׂה בְּמִין עֻמְקָא דְּלִבָּא, בְּכָל כֹּחַ הַמַּחֲשָׁבָה וְהָעִיּוּן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ק). ״הִנְּךָ שׁוֹמֵעַ הַפַּעַם מִפִּי אוּרִי־נִיסָן דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא, כִּי כֵן הַדָּבָר בֶּאֱמֶת״ (גנסין, ג 45). ״וְנִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא״ (הזז, יעיש א 155). הִנְנִי מוֹדֶה לְךָ מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא עַל אִחוּלֶיךָ.

עָמְקָה°, עִימקה נ׳ [מן עֹמֶק] (בספנות) חָלָל בֵּין שְׁנֵי מִבְנִים עִלִּיִּים עַל סִפּוּן שֶׁל אֳנִיָּה. – [עָמְקַת־, עֲמָקוֹת, עָמְקוֹת־]

עֲמֻקּוּת° נ׳ [מן עמק] חֲדִירָה לְעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר, גִּלּוּי הַיְסוֹדוֹת הַפְּנִימִיִּים וְהָעֲמֻקִּים שֶׁל הָעִנְיָן: ״עֹצֶם הַצָּעִיר שֶׁכְּפַרְנָסִים עֵין אַחַת מַחֲמַת עֲמֻקּוּת״ (דרויאנוב, כ ג). הַמַּרְצֶה דָּן בַּנּוֹשֵׂא בַּעֲמֻקּוּת וּבִידִיעָה. עֲמֻקּוּת הַמַּחֲשָׁבָה. עֲמֻקּוּת הָרֶגֶשׁ וְהַחֲוָיָה. – [עֲמֻקּוּת־]

עֲמֻקּוּתִי° ת׳ [מן עֲמֻקּוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲמֻקּוּת: ״מִתּוֹךְ פַּשְׁטָנוּת בִּלְתִּי־עֲמֻקּוּתִית וְאִי־פְּרוֹבְּלֶמָטִית זוֹ״ (סוקולוב, אישים 193). ״כָּל הָעִנְיָנִים, הָעֲמֻקּוּתִיִּים וְהַשִּׁטְחִיִּים״ (שטיינמן, זוגות ב 11). – [עֲמֻקּוּתִית, ־תִיִּים, עֲמֻקּוּתִיּוֹת]

עַמְקָן*, עומקן תו״ז [מן עמק; עָמֹק] אָדָם הַמַּעֲמִיק וּמַסְתִּיר מַחְשְׁבוֹתָיו, אָדָם סָגוּר וּמֻפְנָם: ״לֹא יְהֵא אָדָם לֹא נוֹקְדָן וְלֹא עַמְקָן וְלֹא גַּרְגְּרָן״ (דרך ארץ זוטא ו). – [עַמְקָנִים, עַמְקָנֵי־; עַמְקָנִית, עַמְקָנִיּוֹת]

עַמְקָן° תו״ז [מן עמק; עָמֹק] מִי שֶׁמַּעֲמִיק לַחְשֹׁב, הוֹגֶה־דֵּעוֹת, הַחוֹדֵר לְעָמְקוֹ שֶׁל הָעִנְיָן שֶׁהוּא עוֹסֵק בּוֹ: ״לַמְדָן־עַמְקָן כָּזֶה עָשׂוּי לְכַוֵּן וּלְצַמְצֵם אֶת שְׁקִידָתוֹ בְּמִקְצוֹעַ אֶחָד״ (סוקולוב, אישים 148). ״אִלּוּ הָיוּ הַקּוֹרְאִים עַמְקָנִים יוֹתֵר לֹא הָיָה צֹרֶךְ בְּבֵאוּר כָּזֶה״ (אחד העם, רצב). ״הֵן הָיָה הָאִישׁ רוֹפֵא עַמְקָן״ (זכאי, קצרות 347). [עַמְקָנִית, עַמְקָנִים, ־נִיּוֹת]

עַמְקָנוּת° נ׳ [מן עַמְקָן] טִבְעוֹ שֶׁל הָעַמְקָן, נְטִיָּה לְהַעֲמִיק בִּדְבָרִים, חֲדִירָה לְעָמְקָם שֶׁל דְּבָרִים, הֶפֶךְ מִן ״שִׁטְחִיּוּת״: ״עַמְקָנוּת וּמֻמְחִיּוּת לֹא הָיוּ בּוֹ כְּלָל״ (סוקולוב, אישים 150). ״הוֹדִיעַ חִבָּה יְתֵרָה לְתַלְמִידוֹ... עַל עַמְקָנוּתוֹ וְיַשְׁרָנוּתוֹ״ (ליפסון, מדור ב 135). ״נִזְדַּלְזֵל הָאָדָם בַּמַּהְפֵּכָה, – פָּסַק בַּעַל־הַבַּיִת אֶת פְּסוּקוֹ דֶּרֶךְ עַמְקָנוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 271). הָעַמְקָנוּת הִיא מִסְּגֻלּוֹתָיו שֶׁל חוֹקֵר רְצִינִי. – [עַמְקָנוּת־]

עַמְקָנִי° ת׳ [מן עַמְקָן] הַחוֹדֵר לָעֹמֶק, מַעֲמִיק: ״מַחֲשָׁבָה הֲגוּתִית–פִּיּוּטִית, עַמְקָנִית וְכוֹלְלָנִית״ (קרמר, משמרות 178). – [עַמְקָנִית, עַמְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **עמר** [קרוב אל א. ערם; ראה עָמִיר; עֹמֶר]

~ פע׳ **עִמֵּר** פ״י 1. קָשַׁר כְּרִיכוֹת שֶׁל שִׁבֳּלִים לַעֲמָרִים: ״שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר״ (תהלים קכט ז). ״הַמְעַמֵּר לְגָדִישׁ יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה״ (פאה ה ח). ״קוֹצֵר וּמְעַמֵּר וְדָשׁ וְזוֹרֶה״ (מועד קטן יב:). ״קוֹצִים אֵלֶּה הָיָה עֲלֵיהֶם לְכַסֵּחַ לְעַמֵּר וּלְבַעֵר״ (צמח, כתבים 115). 2*. פִּנָּה עֲמָרִים, סִלֵּק עֲרֵמוֹת: ״רָאָה מָקוֹם דָּחוּק וְתַלְמִידִים וְיָצָא לַשָּׂדֶה וּמָצָא שָׂדֶה מְלֵאָה עֳמָרִים וְעִמֵּר ר׳ חִיָּא כָּל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ״ (שבת קכז.). – [לְעַמֵּר אֶת־, מְעַמֵּר, ־]

ב. **עמר** [השווה ערבית: עַ׳מַרַ שגא, עַ׳מְר שגאה]

~ הת׳ **הִתְעַמֵּר**, הִתְעַלֵּל, הִתְנַהֵג בְּגַסּוּת: ״לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ (בְּשִׁפְחָה הַשְּׁבוּיָה)״ (דברים כא יד). ״בַּעֲלֵי הָאֳנִיָּה... מִתְעַמְּרִים

בְּעוֹבְדֵיהֶם כְּאַוַּת נַפְשָׁם" (ביאליק, איש הסיפון). "אֵין לִי רְשׁוּת לְהִתְעַמֵּר בָּהּ וְלִמְכֹּר אוֹתָהּ לִשְׁחִיטָה" (ברקוביץ, תר' טוביה סא). — [לְהִתְעַמֵּר בְּ־; מִתְעַמֵּר, יִתְ־]

עֹמֶר, עוֹמֶר ז' [מן א׳ עמר; ראה גם עָמִיר] 1. כְּרִיכָה שֶׁל שִׁבֳּלִים שֶׁנִּקְצְרוּ, אֲלֻמָּה קְטַנָּה: "כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ" (דברים כד יט). "אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים" (רות ב ז). "הָרוּחַ שֶׁפִּזְּרָה אֶת הָעֳמָרִים" (פאה ה א). 2. מִדַּת־יָבֵשׁ קְדוּמָה, עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, מְאִית הַחֹמֶר, בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ אַרְבָּעָה לִיטְרִים: "לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת" (שמות טז טז). — [עֹמֶר־, עָמְרוֹ; עֳמָרִים, עָמְרֵי־]

— **עֹמֶר־הַשִּׁכְחָה*** (פאה ד ג), עֹמֶר־תְּבוּאָה שֶׁבַּעַל־הַשָּׂדֶה שְׁכָחוֹ בַּשָּׂדֶה בִּשְׁעַת הַקָּצִיר וַהֲרֵיהוּ שַׁיָּךְ לְפִי הַדִּין לָעֲנִיִּים.

— **עֹמֶר־הַתְּנוּפָה** (ויקרא כג טו), כִּנּוּי לָעֹמֶר שֶׁהֵבִיאוּ בְּפֶסַח מֵרֵאשִׁית קְצִיר הַתְּבוּאָה הַחֲדָשָׁה.

— **סְפִירַת הָעֹמֶר*** [על־פי ספרא אמור ק ד]. 1*. מִנְיַן הַיָּמִים מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח שֶׁהֵבִיאוּ בּוֹ אֶת הָעֹמֶר וְעַד חַג הַשָּׁבוּעוֹת – שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת, שֶׁהֵם אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם. 2 ^, כִּנּוּי לַבְּרָכָה וְלַסְּפִירָה שֶׁאוֹמְרִים וְסוֹפְרִים אַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית בַּיָּמִים שֶׁבֵּין פֶּסַח לְשָׁבוּעוֹת [וראה עוד ערך סְפִירָה]

— **ל״ג בָּעֹמֶר** ^, הַיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה לִסְפִירַת הָעֹמֶר, הוּא יוֹם י״ח בְּאִיָּר; לְפִי הַמְקֻבָּל, יוֹם הִלּוּלָא לְזֵכֶר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי בְּמֵירוֹן שֶׁעַל־יַד צְפַת, וְכֵן יוֹם חַג לְזֵכֶר נִצְחוֹן בַּר־כּוֹכְבָא עַל הָרוֹמָאִים. בְּיוֹם ל״ג בָּעֹמֶר נוֹהֲגִים לְהַפְסִיק אֶת הָאֲבֵלוּת הַמְקֻבֶּלֶת בִּימֵי הַסְּפִירָה – מֻתָּר לְהִסְתַּפֵּר, לַעֲרֹךְ חֲתֻנּוֹת וְכוּ'.

עמשׁ [צורת־משנה של עמס]

~ פָּע' **עָמַשׁ** פ״י עָמַס, טָעַן, נָשָׂא: "הַבּוֹנִים בַּחוֹמָה וְהַנֹּשְׂאִים בַּסֶּבֶל עֹמְשִׂים" (נחמיה ד יא). — [לַעֲמֹשׂ, עוֹמֵשׂ, יַעֲמֹשׂ]

עמ״ש ר״ת עַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי.

א **עמת** [מן עָמִית]

~ נִפ' **נֶעֱמַת** ^, נִתְחַבֵּר: "רָאשֵׁי שְׁבָטָיו הֵם נֶעֶמְתוּ לוֹ לְהַשְׁבִּיעוֹ בְּשֵׁם" (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). "וְנֶעֶמְתָה לוֹ יִסְכָּה" (אלים, יוצר ב' סוכות). — [לְהֵעָמֵת, נֶעֱמַת, יֵעָמֵת]

~ הִפ' **הֶעֱמִית** ^ פ״י חִבֵּר, הוֹסִיף: "מַחְכִּימֵי פְּתִי יַעֲמִיתוּ לְחַנְּכוֹ" (סידור רס״ג, רע). "בְּחַרְתַּנִי סְגֻלָּה לְהַעֲמִית" (אורך, יוצר ב' פסח). "וּבֵין רֵעִים הַצְמִית וּפְרוּדוֹ הֶעֱמִית" (גבירול, א 139). — [לְהַעֲמִית, מַ־, יַ־]

ב׳ **עמת** [מן עֻמַּת, לְעֻמַּת]

~ פִּע' **עִמֵּת** ° פ״י הִקְבִּיל, הִשְׁוָה אוֹ שָׂם דָּבָר לְעֻמַּת אַחֵר: "בְּיִחוּד בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְעַמֵּת... כְּתוֹבוֹת מַקְבִּילוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ" (ייבין, תולדות הכתב 23). "לֹא הָיָה כִּמְעַט צֹרֶךְ לְעַמֵּת דַּרְכֵּנוּ עִם הַמַּפָּה" (ש' אבן־שושן, תר' ימים 60). הַמַּרְצֶה עִמֵּת אֶת הַמְּאֹרָעוֹת בְּיָמֵינוּ וְהַמְּאֹרָעוֹת בִּימֵי־קֶדֶם. — [לְעַמֵּת, מְעַמֵּת, יְ־]

~ פֻּע' **עֻמַּת** °, הֻקְבַּל, הֻשְׁוָה, הֻצַּב זֶה לְעֻמַּת זֶה: הַנְּסָחִים עֻמְּתוּ וְנִמְצְאוּ הֶבְדֵּלִים קַלִּים בֵּינֵיהֶם. — [מְעֻמָּת, יְעֻמַּת]

עֻמַּת מ״י מוּל, נֶגֶד — ראה ערך לְעֻמַּת.

עֲמֻתָּה°, עמותה נ' [מן עָמִית] אֲגֻדָּה, הִתְאַגְּדוּת שֶׁל קְבוּצַת אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָהּ מְכֻוֶּנֶת לִרְוָחִים אִישִׁיִּים אֶלָּא לְמַטָּרָה קוֹנְסְטְרוּקְטִיבִית, צִבּוּרִית אוֹ חֶבְרָתִית: הַצָּעַת "חֹק הָעֲמֻתּוֹת" בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל. — [עֲמֻתַּת־, עֲמֻתּוֹת]

ע״נ ר״ת 1. עַל נָהָר. 2. עֶזְרַת נָשִׁים.

ענב [אולי קרוב אל ענף במשמעות הסתעפות וסבך]

~ פָּע' **עָנַב** * פ״י 1°. קָשַׁר וְעָנַד עֲנִיבָה: "מִינֵי עֲנִיבוֹת עוֹנְבוֹת כָּל אֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת סְבִיבוֹ" (בן־ציון, סא). "לֹא תֵדְעוּ לַעֲנֹב בְּהָדָר, לְהוֹבִיל הַגְּבָרוֹת לְמָחוֹל" (שלו, אלהי 195). 2*. חִבֵּר שְׁנֵי חֲלָקִים עַל־יְדֵי חֲצִי קֶשֶׁר בְּצוּרַת לוּלָאָה וּבְאֹפֶן שֶׁיָּקֵל לְהַתִּיר אֶת הַחִבּוּר בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ: "חֶבֶל דְּלִי שֶׁנִּפְסַק אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ אֶלָּא עוֹנְבִין אוֹתוֹ" (תוספתא שבת יב טז). [ובהשאלה:] "גּוֹטְלִים הָיוּ קִטְעֵי אֲמָרִים... עוֹנְבִים אוֹתָם עֲנִיבָה בְּתוֹךְ עֲנִיבָה" (ויסלבסקי, יחידים 231). — [לַעֲנֹב אֶת־, עוֹנֵב, יַעֲנֹב]

~ נִפ' **נֶעֱנַב** °. 1. נֶעֱנַד, נִכְרַךְ: הָעֲנִיבָה נֶעֶנְבָה בְּנָקֵל. 2. חֻבַּר עַל־יְדֵי לוּלָאָה בְּלֹא קֶשֶׁר־שֶׁל־קַיָּם. — [לְהֵעָנֵב, נֶעֱנַב, יֵעָנֵב]

~ פִּע' **עִנֵּב** ° פ״י 1. עָנַב, עָנַד עֲנִיבָה: "סַלְטָשִׁי בִּקֵּשׁ לְהַרְאוֹת לוֹ שֶׁטַּעְמְךָ נָאֶה וְעִנְּבָה אֶת עֲנִיבָתְךָ" (עגנון, כפות קצ). 2. קָשַׁר וְחִבֵּר כְּבַעֲנִיבָה: "שַׁלְשַׁלְתֵּנוּ תְּעַנְּבֵהוּ עִנֵּב הֵיטֵב וְתַחְנְקֵהוּ" (למדן, מסדה 44). "שֶׁעִנֵּב בַּעֲנִיבָה שֶׁל חוּט אֶת קַרְנָיו שֶׁל שׁוֹר־הָאִצְטַדְיוֹן הַמִּתְנַגֵּשׂ" (שלונסקי, תר' קרקע ב 187). — [לְעַנֵּב, מְ־, יְ־]

~ הִתְ' **הִתְעַנֵּב** °, הִתְקַשֵּׁר, נִכְרַךְ, הִתְהַדֵּק: "עֲנִיבָה שֶׁל חֶבֶל פּוֹרַחַת וּמִתְעַנֶּבֶת סְבִיב אֶחָד הַכְּלוֹנְסָאוֹת" (טברסקי, לפידים 56). "טַבַּעַת הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וּמִתְעַנֶּבֶת" (שנהר, א 91). "עֲנִיבָתוֹ הַפְּרוּמָה... שֶׁהִיא מִתְעַנֶּבֶת מֵאֵלֶיהָ בְּרִבּוּי קְשָׁרִים מְהֻדָּקִים וּרְפוּיִים כְּאֶחָד" (הלקין, משבר 280). "בִּקְצֵהוּ לוּלָאָה הַמִּתְעַנֶּבֶת לְפִי הַצֹּרֶךְ" (אריכא, ב 231) — [לְהִתְעַנֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

עֵנָב ז' [ארמית: עִנְבָּא; ערבית: עִנַב] 1. פְּרִי־הַגֶּפֶן, גַּרְגַּר בּוֹדֵד בָּאֶשְׁכּוֹל: "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ" (דברים כג כה). "וְאַף־יַיִן עֲנָבִים וּתְאֵנִים" (נחמיה יג טו). "יַיִן הַמְשֻׁמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית" (סנהדרין צט.). מִיץ עֲנָבִים. עִנְּבֵי בֹסֶר. בְּצִיר עֲנָבִים. 2*. כִּנּוּי לְגַרְגְּרִים שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים שֶׁפֵּרוֹתֵיהֶם עֲרוּכִים בָּאֶשְׁכּוֹלוֹת: "עִנְּבֵי הֲדַס וְעִנְּבֵי סְנֶה" (ירושלמי מעשרות מח ד). 3*. תְּפִיחָה חוֹלָנִית בְּעַפְעַף הָעַיִן בְּתַבְנִית עֵנָב (בכורות ו ב), הִיא הַנִּקְרֵאת בְּיָמֵינוּ "שְׂעוֹרָה". — [עֵנָב־, עֲנָבוֹ; עֲנָבִים, עִנְּבֵי־, עֲנָבָיו, עִנְּבֵיהֶם]

— **עִנְּבֵי־רוֹשׁ**, כִּנּוּי לְפֵרוֹת מָרִים וְאַרְסִיִּים: "עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ" (דברים לב לב).

— **עִנְּבֵי־שׁוּעָל** ^, כִּנּוּי לְפֵרוֹת שׁוֹנִים בְּצוּרַת עֲנָבִים אוֹ גַּרְגְּרִים קְטַנִּים שֶׁאֵינָם טוֹבִים לְמַאֲכַל־אָדָם.

— **דַּם־עֲנָבִים** (בראשית מט יא), כִּנּוּי מְלִיצִי לְיַיִן.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– עִנְּבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְּבֵי הַגֶּפֶן״ (פסחים מט.), מְשַׁל חֲכָמִים לְזִוּוּג מַתְאִים וְנָאֶה, לְצֵרוּף הַרְמוֹנִי [ניגודו:]

– עִנְּבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְּבֵי הַסְּנֶה* (שם), צֵרוּף בִּלְתִּי הַרְמוֹנִי, זִוּוּג שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים.

עֲנָבָה* נ׳ [מן עֵנָב; נוסח אחר: עֲנָוָה, ראה ב׳ עֲנָוָה] 1*, גַּרְגַּר בּוֹדֵד בְּאֶשְׁכּוֹל, פְּרִי בּוֹדֵד בְּצוּרַת גַּרְגֵּר: ״אָכַל כְּזַיִת חַרְצַנִּים וְזַגִּין מִשְּׁתֵּי עֲנָבוֹת״ (ירושלמי נזיר נה א). ״עֲנָבָה שֶׁל שְׂעוֹרִים״ (פאה ו ז). ״עֲנָבָה יְחִידָה וּצְנוּעָה שֶׁל תּוּת״ (ביאליק, מאחורי ה). עֲנָבָה שֶׁל זַיִת. 2 ° [בתורת־הצמחים] פְּרִי עֲסִיסִי אוֹ בְּשָׂרָנִי הַמֵּכִיל זְרָעִים מְרֻבִּים שֶׁאֵינָם נְתוּנִים בְּתוֹךְ גַּלְעִין קָשֶׁה, כְּגוֹן: פְּרִי הָעַגְבָנִיָּה אוֹ פְּרִי הַגֶּפֶן. – [עֲנָבַת־, עֲנָבוֹת, עִנְבוֹת־]

עִנְבּוֹל° ז׳ ראה עִנְבָּל*.

עִנְבּוּל°, עִינְבּוּל ז׳ [מן ענבל, עִנְבָּל] צִלְצוּל, קִשְׁקוּשׁ בְּפַעֲמוֹן: ״וּמְעַנְבֵּל בּוֹ עִנְבּוּל״ (יזהר, מישור 134). – [עִנְבּוּל, עִנְבּוּלִים, ־לֵי־]

עִנְבּוֹן° ז׳ [מן ענב] עֵנָב קָטָן, גַּרְגַּר קָטָן: ״עוֹד הַפַּעַם לִקְטֹט עִנְבּוֹנִים בַּיַּעַר״ (יהודה שטינברג, לז). ״כְּבָר נִסָּה פַּעַם לִטְעֹם עִנְבּוֹן זָעִיר אֶחָד״ (שניאור, סיפורים מו). – [עִנְבּוֹנִים, ־נֵי־]

עִנְבָּל*, עִינְבָּל ז׳ [אולי מן עֵנָב בתוספת ל׳ להקטנה; ויש סוברים: מיוונית: embolon] 1*, לְשׁוֹן הַפַּעֲמוֹן, קָנֶה־מַתֶּכֶת שֶׁבְּרֹאשׁוֹ כַּדּוּר קָטָן. הָעִנְבָּל מִתְנוֹעֵעַ וּמַקִּישׁ בְּזוֹג הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל צִלְצוּל: ״הַחִיצוֹן זוֹג וְהַפְּנִימִי עִנְבָּל״ (נזיר ו ב). 2 °, לְהָאָה, לְשׁוֹן־בָּשָׂר קְטַנָּה הַתְּלוּיָה בְּאֶמְצַע הַחֵךְ הָרַךְ שֶׁבַּחֲלַל־הַלֹּעַ. – [עִנְבַּל־, עִנְבָּלוֹ; עִנְבָּלִים, עִנְבְּלֵי־]

ענבל (1)

ענבל [מן עִנְבָּל]

~ פִּעֵ׳ **עִנְבֵּל** ° פ״ע קִשְׁקֵשׁ, צִלְצֵל: ״כִּמְעַנְבְּלִים בְּפַעֲמוֹנָהּ שֶׁל שְׁכִינָה״ (ארד, ביתו 27). ״וְנוֹפֵל פִּתְאֹם פַּעַם צִלְצוּל בָּאָדָם... וּמְעַנְבֵּל בּוֹ עִנְבּוּל״ (יזהר, מישור 134). – [לְעַנְבֵּל, מְ־, יְ־]

עִנְבָּר°, עִינְבָּר ז׳ [ערבית: עַנְבַּר; אנגלית: amber] 1, שְׂרָף מְאֻבָּן שֶׁל עֲצֵי אֹרֶן־הָעִנְבָּר מִן הַתְּקוּפָה הַשְּׁלִישׁוֹנִית. הָעִנְבָּר נֶחְפָּר אוֹ מוּצָא בְּעִקָּר מֵחוֹפֵי הַיָּם הַבַּלְטִי. הוּא שָׁקוּף קְצָת, נִתָּן לְלִטּוּשׁ וּמִתְחַשְׁמֵל בְּנָקֵל עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף (הַיְּוָנִים קְרָאוּהוּ Elektron). 2 [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ צְהַבְהַב־בָּהִיר, כְּצֶבַע הָעִנְבָּר: ״וְגֻלְגָּלוֹת־אָדָם... חוּצוֹת עִנְבַּר הַדְּבַשׁ, טוֹבְלוֹת בְּאָדֹם יַיִן״ (שמעוני, הכיבר 232). ״יֵשׁ אוֹר שֶׁהוּא כָּחֹל וְיֵשׁ יָם שֶׁהוּא עִנְבָּר״ (רבידוביץ, חפוח 62). ״פִּיּוֹתֵיהֶן שֶׁל קֶרֶן שֶׁל עִנְבָּר״ (עגנון, אלו רב). – [עִנְבַּר־]

עִנְבָּרִי°, עִינְבָּרִי ת׳ [מן עִנְבָּר] כְּצֶבַע הָעִנְבָּר, צְהַבְהַב־בָּהִיר: ״שֶׁלֶף עִנְבָּרִי וָזָהָב״ (יזהר, צקלג 358). – [עִנְבָּרִית, עִנְבָּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

ענג [ארמית: עֲנַג; ערבית: עַ׳נִגַ׳ עגב]

~ פִּעֵ׳ **עִנֵּג*** פ״י 1, הֵנָה, גָּרַם תַּעֲנוּג: ״עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַנְּגָם בְּגַן־עֵדֶן וּלְקַטֵּר לִפְנֵיהֶם מִכָּל הַבְּשָׂמִים״ (במדבר רבה יג). ״עַנְּגוּ בְּנֹפֶשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא״ (פיוטים, סידור 658). ״וְאוּלָם כָּל הַמִּצְווֹת בִּכְלַל עִנּוּגֵי תָמִיד״ (ברנר, א 16). ״עַד שֶׁהִגְדִּילוּ אוֹתָן הַבְּרִיּוֹת וְעִנְּגוּ עֵינֵי כָּל רוֹאֵיהֶן בְּגָוְנָן וּבִתְנוּעוֹתֵיהֶן״ (עגנון, כלה קפט). תְּמוּנָה מַרְהִיבַת עַיִן וּמְעַנֶּגֶת אֶת הַלֵּב. 2, נָהַג בַּעֲדִינוּת, סִלְסֵל, הֵבִיא לִידֵי כָּךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ עֹנֶג: ״כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ״ (שבת קיח:). 3, רִכֵּךְ, סִלְסֵל, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא רַךְ וְעָנֹג: ״מְעֻנֶּגֶת שְׂעָרָהּ״ (תוספתא תרומות י ד). – [לְעַנֵּג אֶת־, מְעַנֵּג, יְ־, עַנֵּג!]

~ פֻּעַ׳ **עֻנַּג**, פֻּנַּק, עֻדַּן, הֻרְגַּל בְּחַיֵּי עֲדִינוּת וְתַפְנוּקִים: ״הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת־צִיּוֹן״ (ירמיה ו ב). [ראה עוד ערך מְעֻנָּג] – [מְעֻנָּג, יְעֻנַּג]

~ הת׳ **הִתְעַנֵּג**, 1, נֶהֱנָה, נִגְרַם לוֹ עֹנֶג, הָיְתָה לוֹ נַחַת־רוּחַ מְרֻבָּה: ״שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם״ (ישעיה נה ב). ״מִתְחַבְּקִים כַּחוֹשְׁקִים הַגּוּף לַגּוּף לְהִתְעַנֵּג וְלָגַעַת״ (יהודה הלוי, ו 335). ״יִתְעַנֵּג מִי אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפָּיו״ (ביאליק, המתמיד). ״וּכְשֶׁהָיִיתִי מִתְעַנֵּג עַל אֲוִירָהּ שֶׁל הָעִיר שֶׁהוּא מְתֻבָּל מִכָּל טוּב״ (עגנון, אורח 194). 2, הִתְפַּנֵּק, הִתְרַגֵּל בְּחַיֵּי נְעִימוּת וְתַעֲנוּגוֹת: ״הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ״ (דברים כח נו). ״יִתְפַּנֵּק וְיִתְעַנֵּג בְּנֵי כִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה״ (שיר השירים רבה, הביאני). – [לְהִתְעַנֵּג, מִתְעַנֵּג, יִתְ־]

~ הפ׳ **הֶעֱנִיג** * פ״י גָּרַם עֹנֶג, הֵנָה: ״שֶׁהֶעֱנִיגַתּוּ עֹנֶג שֶׁלֹּא בְּמִצְוַת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה״ (אוצר הגאונים לברכות לא׳). ״כַּעֲנָנִים הַפּוֹרְחִים... לְהַעֲנִיג אֶת הָעַיִן בַּחֲלִיפוֹת דְּמֻיּוֹת וּצְבָעִים״ (שמעוני, שירים ב קנב). ״עֹנֶג שַׁבָּת עֶלְיוֹן בְּנֹעַם לִקְחוֹ, מַעֲנִיג נְפָשׁוֹת״ (ליסיצקי, מדות 283). ״קָדְקֳדוֹ הַצָּח הַדַּשְׁאָתִי דֶּשֶׁא רַךְ וּמַעֲנִיג״ (טנא, שירים 78). – [לְהַעֲנִיג, מַ־, יַ־]

עֹנֶג, עוֹנֶג ז׳ [מן ענג] הֲנָאָה, נְעִימוּת, הַרְגָּשָׁה שֶׁל נַחַת־רוּחַ: ״וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג״ (ישעיה יג כב). ״שֶׁבָּאוּ לְבַלּוֹת עִמּוֹ קְצָת מִזְּמַנָּם בְּשִׂיחַת רֵעִים, מִשּׁוּם עֹנֶג נֶפֶשׁ בְּעָלְמָא״ (מנדלי מו״ס, שצ). ״הַחוֹלֶקֶת לִי מִכְּאוֹב הָעֹנֶג הֶעָרֵב״ (ביאליק, העינים). ״כִּי לֹא יִשְׁכֹּן אוֹר הַחַיִּים אֶלָּא בְּשִׂמְחָה וְעֹנֶג אֱלֹהִי״ (עגנון, אלו יד). הַנְּגִינָה הַטּוֹבָה גָּרְמָה לַשּׁוֹמְעִים עֹנֶג רַב. עֹנֶג רוּחָנִי. – [עֹנֶג־, עָנְגוֹ; עֳנָגִים, עָנְגֵי־]

– עֹנֶג־שַׁבָּת* [שאול מן שבת קיח: ושם על־יסוד ישעיה נח יג: ״וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג״] כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל לִמְסִבּוֹת חֲגִיגִיּוֹת הַנֶּעֱרָכוֹת בִּימֵי שַׁבָּת לְשֵׁם שִׂיחָה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, זִמְרָה בְּצִבּוּר וְכַדּוֹמֶה.

– מְדֻשַּׁן עֹנֶג, שְׂבַע־נַחַת, מְרֻצֶּה וְנֶהֱנֶה מְאֹד: ״וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג״ (מגן אבות, ערבית לשבת).

עָנֹג, עָנוֹג ת׳ [מן ענג] רַךְ, עָדִין, מְפֻנָּק: ״הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ״ (דברים כח נו). ״וּכְמוֹ יָד רַכָּה וַעֲנֻגָּה תַּחֲרֹת פֶּה״ (ביאליק, מכתב). ״תְּשַׁקְּעוּ אֶצְבְּעוֹתֵיכֶן הָעֲנֻגּוֹת בְּנוֹצוֹת״ (עגנון, כלה שכו). – [עֲנֻגָּה, עֲנֻגִּים, ־גּוֹת]

ענד [השווה ערבית: עַנַד נטה, סטה]

~ פָּע׳ **עָנַד** פ״י כָּרַךְ, קָשַׁר, שָׂם עֲדִי: ״קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָמִיד עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרֹתֶךָ״ (משלי ו כא). ״אֶעֱנֹד מִתְחַת צִיצֵי זִיו״ (ביאליק, קומי). ״שְׂעָרוֹת נוֹטוֹת לְצָהֹב עָנְדוּ רֹאשׁ נֶחְמָד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעו). הַמְפַקֵּד עָנַד אֶת הָעִטּוּרִים לַחַיָּלִים הַמִּצְטַיְּנִים. – [לַעֲנֹד אֶת־, עוֹנֵד, עָנוּד, יַעֲנֹד, עֲנֹד! עִנְדִי!]

~ נפ׳ נֶעֱגַד ^, נִכְרַךְ, הוּשַׂם כַּעֲדִי: אוֹת־הַכָּבוֹד נֶעֱגַד עַל חָזֵהוּ. — [לְהֵעָגֵד, נֶעֱגָד, יֵעָגֵד]

~ פִּע׳ עִגֵּד ^ פ״י עָנַד, קִשֵּׁט, פֵּאֵר: ״כִּבְּדָם וְעִגְּדָם וְכִתְּרָם״ (יהודה הלוי, ז 44). ״עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִגְּדָם״ (שיר הכבוד). — [לְעַגֵּד, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱגִיד ^ פ״י קִשֵּׁט, עִדֵּן, עִנֵּג: ״וּמֵרֹאשׁ בְּמֵיטַב אֶרֶץ הֶעֱגִידוּם״ (ינאי, רסג). ״וְטִפַּחְתִּיו וְרִבִּיתִיו... וְדַת אֵל הֶעֱגַדְתִּי״ (גבירול, ו ז). ״וְצִיץ מֵעֹז וְכֶתֶר עֹז לְךָ יִקְשְׁרוּ וְיַעֲגִידוּ״ (גבירול, שנאנים). — [לְהַעֲגִיד, מַ־, יַ־]

עֶגֶד ^ ז׳ [מן עגד] עֲדִי, קִשּׁוּט: ״עֲגָדִים לַצַּוָּאר, עֲנָקִים לַגַּרְגָּרוֹת״ (ינאי, רפה). ״חֲלִיל וָלִיל עֶגֶד פְּאֵרִי״ (מבחר השירה באיטליה, מפעלות מלכי). ״שֻׁזְּכוּ מִיָּדָם... בְּפָנְסִיּוֹת וּבְעִגְדֵי־כָבוֹד״ (פרלמן, תר׳ רעיונות ל). — [עֶגֶד־, עֲגָדִים, עִגְדֵי־]

א. **ענה** [אוגריתית: ענ; ארמית: עֲנָא; אכדית: enû לשנות; ערבית: עַנַא להתכוון]

~ פָּע׳ עָנָה פ״י 1. הֵשִׁיב עַל שְׁאֵלָה, אָמַר דְּבַר־מָה בִּתְשׁוּבָה עַל דִּבְרֵי אֲחֵרִים: ״וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם (גִּדְעוֹן) כָּזֹאת), וַיַּעֲנוּ אֹתוֹ אַנְשֵׁי פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי סֻכּוֹת״ (שופטים ח ח). ״וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ: קוּמִי וְנֵלֵכָה! וְאֵין עֹנֶה״ (שופטים יט כח). ״אַל־תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ״ (משלי כו ד). הַתַּלְמִיד עָנָה יָפֶה עַל כָּל שְׁאֵלוֹתָיו שֶׁל הַמּוֹרָה, עָנָה בִּכְתָב. 2. נֶעְתַּר לְבַקָּשָׁה, נָתַן תְּשׁוּבָה חִיּוּבִית, מִלֵּא בַּקָּשָׁה: ״קוֹלִי אֶל־ה׳ אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ״ (תהלים ג ה). ״עֲנֵנִי ה׳ עֲנֵנִי״ (מלכים א יח לז). ״וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו״ (עזרת, תפילת שחרית). 3. קָרָא בְּקוֹל, הִשְׁמִיעַ: ״וְעָנוּ וְאָמְרוּ: יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה!״ (דברים כא ז). 4 [ענה ב־] הֵעִיד, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי עֵדוּת בִּפְלוֹנִי: ״לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר״ (שמות כ טז). ״דָּמְךָ עַל־רֹאשֶׁךָ, כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ״ (שמואל ב א טז). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לַעֲנוֹת לְ־, עַל־, בְּ־; עוֹנֶה, עוֹנָה; יַעֲנֶה... תַּעֲנֶינָה; עֲנֵה! עֲנִי!]

~ נִפ׳ נַעֲנָה, קִבֵּל תְּשׁוּבָה, הֵשִׁיבוּ לוֹ בְּחִיּוּב עַל שְׁאֵלָתוֹ אוֹ עַל בַּקָּשָׁתוֹ, נֶעְתַּר: ״אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה״ (משלי כא יג). ״אֲנִי ה׳ נַעֲנֵיתִי־לוֹ בִי״ (יחזקאל יד ז). ״כָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָבָר — הוּא נַעֲנֶה תְּחִלָּה״ (בבא קמא צב.). נַעֲנֵיתִי עַל־יְדֵי מְנַהֵל הַמִּשְׂרָד בְּעַיִן יָפָה. הִנְנִי מְקַוֶּה כִּי תֵּעָנֶה לְבַקָּשָׁתִי. — [לְהֵעָנוֹת לְ־, נַעֲנֵיתִי, נַעֲנֶה, יֵעָנֶה]

— **עָנָה אָמֵן**, 1*. הִשְׁמִיעַ מִלַּת ״אָמֵן״ לְאַחַר שֶׁשָּׁמַע בְּרָכָה: ״אֵין עוֹנִין לֹא אָמֵן חֲטוּפָה וְלֹא אָמֵן קְטוּפָה וְלֹא אָמֵן יְתוֹמָה״ (ברכות מז.). 2 ° [בהשאלה] הִבִּיעַ אֶת הַסְכָּמָתוֹ, סָמַךְ אֶת יָדוֹ עַל־: אַל תְּמַהֵר לַעֲנוֹת אָמֵן עַל כָּל הַצָּעָה הַנִּרְאֵית לְךָ בִּסְקִירָה רִאשׁוֹנָה [וראה עוד להלן]

— **עָנָה אָמֵן בְּעַל־כָּרְחוֹ*** [ניב שאול מאגדת חכמינו ז״ל על שני מלאכים המלווים לו לאדם ערב־שבת מבית־הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, ואם נמצא הכל במקומו המלאך הטוב מברכו: יהי רצון שתהא לשבת האחרת כך! ומלאך רע עונה אמן בעל־כרחו (על־פי שבת קיט:)] הִסְכִּים מֵאֹנֶס לְדָבָר, לֹא הָיְתָה לְפָנָיו בְּרֵרָה אֶלָּא לְהַסְכִּים.

— **עָנָה וְאָמַר**, עָנָה וְדִבֵּר, פָּתַח וְאָמַר, הִתְחִיל לְדַבֵּר: ״וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר: הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי״ (בראשית יח כז). ״וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים״ (מלכים ב א יא).

— **אֵין־קוֹל וְאֵין־עוֹנֶה** [על־פי מלכים א יח כט], אֵין כָּל תְּשׁוּבָה, אֵין כָּל תְּגוּבָה, שְׁתִיקָה מֻחְלֶטֶת.

— **הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל** (קהלת י יט), בְּאֶמְצָעוּת הַכֶּסֶף נָקֵל לוֹ לָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים בְּחַיָּיו, אֵין לְךָ כִּמְעַט דָּבָר שֶׁלֹּא נִתָּן לְהַשִּׂיגוֹ בְּכֶסֶף.

— **עִנְיָן לַעֲנוֹת בּוֹ** [שאול מקהלת א יג: ״ע נ י ן רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו״] דָּבָר לְהִתְעַנְיֵן וּלְהִתְעַסֵּק בּוֹ.

— **נַעֲנָה וְאָמַר***, פָּתַח וְאָמַר, קָם וְדִבֵּר: ״וּכְבָר הָיָה ר׳ אֱלִיעֶזֶר חוֹלֶה... נַעֲנָה ר׳ טַרְפוֹן וְאָמַר: רַבִּי, חָבִיב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִגַּלְגַּל חַמָּה״ (ספרי, דברים לב).

— **נַעֲנֵיתִי לְךָ** °, הִנְנִי מַסְכִּים לְדַעְתְּךָ, הִנְנִי מְקַבֵּל אֶת בַּקָּשָׁתְךָ: נַעֲנֵיתִי לְךָ, אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶיךָ [עיין גם ג. עָנָה]

ב. **ענה** [ארמית: עֲנָא; ערבית: עַ׳נַּי שר]

~ פָּע׳ עָנָה פ״ע שָׁר, זִמֵּר: ״עֱנוּ לַה׳ בְּתוֹדָה״ (תהלים קמז ז). ״וַתִּקַּח מִרְיָם... אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ, וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת. וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם: שִׁירוּ לַה׳ כִּי גָאֹה גָּאָה!״ (שמות טו כ–כא). ״עֲלִי בְאֵר! עֱנוּ־לָהּ״ (במדבר כא יז). — [לַעֲנוֹת, עוֹנֶה, יַעֲנֶה, וַיַּעַן]

~ פִּע׳ עִנָּה פ״ע זִמֵּר, שָׁר, הֵרִיעַ: ״קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ״ (שמות לב יח). ״בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ לָהּ״ (ישעיה כז ב). — [לְעַנּוֹת, מְעַנֶּה, יְעַנֶּה]

ג. **ענה** [אכדית: enû להציק; ערבית: עַנַו, עַנַא נכנע]

~ פָּע׳ עָנָה פ״ע נִכְנַע, הָיָה שָׁפָל, סָבַל עִנּוּי: ״מִקּוֹלָם (שֶׁל הָרוֹעִים) לֹא יֵחָת (הָאַרְיֵה) וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה״ (ישעיה לא ד). ״הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד״ (תהלים קטז י). — [לַעֲנוֹת, עָנִי, עֲנִיָּה; יַעֲנֶה]

~ נִפ׳ נַעֲנָה, נִכְנַע, נִגַּשׂ וְנִלְחַץ: ״נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו״ (ישעיה נג ז). ״עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי״ (שמות י ג). ״וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ״ (ישעיה נח י). ״נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד ה׳ חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ״ (תהלים קיט קז). — [לְהֵעָנוֹת מִפְּנֵי־; נַעֲנֵיתִי, נַעֲנֶה, יֵעָנֶה]

~ פִּע׳ עִנָּה פ״י 1. לָחַץ, הֵצִיק, גָּרַם צָרוֹת: ״וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה״ (דברים כו ו). ״כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן״ (שמות כב כא). 2. אָנַס, כָּבַשׁ אִשָּׁה בְּעַל־כָּרְחָהּ: ״וַיֶּחֱזַק (אַמְנוֹן) מִמֶּנָּה (מִתָּמָר) וַיְעַנֶּהָ״ (שמואל ב יג יד). — [לְעַנּוֹת אֶת־, מְעַנֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻנָּה, סָפַג יִסּוּרִים וְצָרוֹת, נִגְרְמוּ לוֹ עִנּוּיִים, דֻּכָּא: ״מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה״ (ישעיה נג ד). ״זְכוֹר ה׳ לְדָוִד אֵת כָּל־עֻנּוֹתוֹ״ (תהלים קלב א). ״אִם לֹא יְעֻנֶּה עֵדוּתוֹ יְעֻנֶּה״ (ינאי, קכה). ״כְּאִלּוּ אֲרִי רָעֵב בְּסִכּוֹ עֻנָּה״ (הגניד, דיואן 45). ״הֲהִזְכִּירֵךְ כָּל שְׁנוֹת עֻנּוֹתֵךְ?״ (ביאליק, המתמיד). רַבִּים עֻנּוּ קָשׁוֹת בְּמַחֲנוֹת־הָרִכּוּז. [וראה עוד ערך מְעֻנֶּה] — [מְעֻנֶּה, יְעֻנֶּה]

~ הת׳ **הִתְעַנָּה**, 1. סָבַל יִסּוּרִים, נָשָׂא צָרוֹת: ״הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי״ (מלכים א ב כו). ״לְהִתְעַנּוֹת בַּנֵּכָר הַרְחֵק הַרְחֵק מִקִּנֵּךְ״ (ביאליק, תקוה). ״וַהֲרֵי כֻּלָּנוּ מִתְעַנִּים עַל פַּת לֶחֶם״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה צא). הַפָּלִיט הִתְעַנָּה בְּמַחֲנוֹת וּבַדְּרָכִים עַד שֶׁהִגִּיעַ אֶל הַמְּנוּחָה. 2. הִסְתַּגֵּף, מָנַע אֹכֶל מֵעַצְמוֹ, צָם: ״וָאֶקְרָא שָׁם צוֹם... לְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ״ (עזרא ח כא). ״וְכִי בְּתִשְׁעָה (בְּתִשְׁרֵי) מִתְעַנִּין, וַהֲלֹא בַּעֲשָׂרָה מִתְעַנִּין״ (ברכות ח:). ״הָרַב שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת״ (עגנון, כלה של).

~ הפ׳ **הֻעֲנֵי**, ראה (ענִי) הֻעֲנִי.

— **נַעֲנֵיתִי לְךָ***, דִּבּוּר שֶׁל הַבָּעַת כְּנִיעָה וּבַקָּשַׁת סְלִיחָה: ״אָמַר לוֹ: נַעֲנֵיתִי לְךָ, מְחֹל לִי״ (ברכות כח.). ״מִיָּד הָלַךְ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, אָמַר: נַעֲנֵיתִי לָכֶם, עַצְמוֹת בֵּית שַׁמַּאי״ (חגיגה כב:). [וראה גם א׳ ענה, נַעֲנָה]

— **עִנָּה אֶת הַדִּין***. 1*, דָּחָה אֶת מַתַּן פְּסַק־הַדִּין אוֹ אֶת הַהוֹצָאָה לְפֹעַל שֶׁל גְּזַר־הַדִּין: ״אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד״ (סנהדרין יא ד). 2°, דָּחָה אֶת בֵּרוּר הַמִּשְׁפָּט אוֹ הִשְׁהָה אוֹתוֹ זְמַן רַב מִדַּי.

— **עִנָּה אֶת נַפְשׁוֹ**, סִגֵּף אֶת עַצְמוֹ, צָם, מָנַע אֹכֶל מֵעַצְמוֹ: ״בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם״ (ויקרא טז כט).

עָנָו, עָנָיו ת׳ [ראה ג׳ ענה] 1. צָנוּעַ, שְׁפַל־רוּחַ, שֶׁאֵינוֹ גֵּאֶה: ״וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד״ (במדבר יב ג). ״וּכְשֶׁמֵּת (הִלֵּל) אָמְרוּ עָלָיו: הִי עָנָו, הִי חָסִיד״ (תוספתא סוטה יג ג). ״כִּי רַבִּים רַחֲמֵי אֱלֹהִים וְלַעֲנָוִים יְגַלֶּה סוֹדוֹ״ (בן־סירא ג יח). ״יְהִי חֶלְקִי עִמָּכֶם, עַנְוֵי עוֹלָם״ (ביאליק, יהי חלקי). 2. נִדְכֶּה, עָנִי, דַּל: ״וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ״ (ישעיה יא ד). — [עֲנַו־, עֲנָוָה, עַנְוַת־, עֲנָוִים, עַנְוֵי־, עֲנָווֹת, עַנְווֹת־]

ענו [מן עָנָו]

~ פע׳ **עָנֵו***, נַעֲשָׂה עָנָו: ״וַיַּעֲנוּ מִצַּד הַמֶּזֶג״ (מורה נבוכים, א לד). — [לַעֲנוֹ, עָנָו, יַעֲנוּ]

~ הת׳ **הִתְעַנֵּו***, 1. הָיָה עָנָו, נָהַג בַּעֲנָוָה וּבִצְנִיעוּת: ״שֶׁאַף שֶׁיָּדַע (מֹשֶׁה) הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד סוֹפָהּ... עִם כָּל זֶה הִתְעַנֵּו מְאֹד״ (פענח רזא, בהעלותך). ״הַרְגָּשַׁת הָעָוֶל בּוֹעֶרֶת כָּאֵשׁ בְּלִבּוֹ וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת לוֹ לְוַתֵּר וּלְהִתְעַנֵּו לְטוֹבַת עַצְמוֹ״ (קלוזנר, הספרות ה 230). 2°, עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ עָנָו, הֶעֱמִיד פְּנֵי עָנָו וְצָנוּעַ: ״אַל תַּאֲמִינוּ לוֹ, עָשׂוּי אָדָם לְהִתְעַנֵּו״ (ביאליק, צעירות). ״נוּ, נוּ, אַל יִתְעַנֵּו מַר!״ (ברש, ב 156). — [לְהִתְעַנּוֹת, מִתְ־, יִתְ־]

עֱנוּ° ז׳ [מן עָנָו] עֲנָוָה, צְנִיעוּת: ״קַד הַשָּׁב קִדַּת־הַכֶּנַע, מְעַקֵּם שְׂפָתָיו בֶּעֱנוּ״ (א׳ פרסמן, תר׳ ״במארג״ קיח). — [עֱנוּ־]

עָנוּב* ת׳ [מן ענב, עָנַב] 1*, כָּרוּךְ, קָשׁוּר: ״בֵּית־הַלָּגִינִין וּבֵית־הַכּוֹסוֹת — הַתָּפוּר טָמֵא, קָשׁוּר וְעָנוּב — טָהוֹר״ (תוספתא כלים בבא מציעא ה ו). ״הֲרֵי אַתֶּם קְשׁוּרִים, עֲנוּבִים וּתְפוּסִים מָחָר, בּוֹאוּ וְקַבְּלוּ עֲלֵיכֶן הַמִּצְווֹת כֻּלָּן״ (מכילתא כד ג). 2°, עָנוּד: סֶרֶט עָנוּב לָרֹאשׁ. עֲנִיבָה עֲנוּבָה בְּצַוָּארוֹ. — [עֲנוּבָה, עֲנוּבִים, ־בוֹת]

עִנּוּב°, עִינּוּב ז׳ [מן ענב, עִנֵּב] 1, קִשּׁוּר, עֲנִידָה: ״עִנּוּבֵי וִילָאוֹת וּמִכְסָאוֹת״ (שנהר, ב 256). עִנּוּב עֲנִיבָה עַל הַצַּוָּאר. 2 [בהשאלה] שִׁלּוּב, הִשְׁתַּלְשְׁלוּת: ״אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ נְקֻדַּת עִנּוּב בֵּין אָדָם לְעוֹלָמוֹ״ (צמח, כתבים 226). ״עִנּוּב קְשָׁרִים שֶׁנִּתְרוֹפְפוּ״ (קריב, עיונים 85). ״וְהַכֹּל נִתָּן בְּמִסְגֶּרֶת מַתְאִימָה, בְּעִנּוּב עֲלִילָה מַתְאִימָה״ (קרמר, משמרות 225). — [עִנּוּב־, עִנּוּבִים, עִנּוּבֵי־]

עִנּוּג, ראה עֹנֶג.

עִנּוּג*, עִינּוּג ז׳ [מן ענג, עִנֵּג] 1*, נֹעַם, נְעִימוּת, עֲרֵבוּת: ״וְתַעֲנוּגוֹת — אֵלּוּ הָאַגָּדוֹת, שֶׁהֵן עִנּוּגוֹ שֶׁל מִקְרָא״ (קהלת רבה ב). ״הַקּוֹרֵא מִקְרָא בְּעִנּוּגוֹ וּבְנִגּוּנוֹ — עָלָיו נֶאֱמַר ׳דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ׳״ (שיר השירים רבה ד). ״אוֹכֵל בָּשָׂר בְּלֹא תַבְלִין וְכֵן שְׁאָר עִנּוּגִין״ (רש״י עירובין נד:). ״יִתְעַדֵּן בָּהּ וְיִתְעַנֵּג עִמָּהּ בְּעִנּוּגִים״ (הזז, יעיש א 77). 2°, הַנְעָמָה, גְּרִימַת עֹנֶג: ״לִמְצֹא דָּבָר שֶׁעֲשׁוּעַ לְעִנּוּג הַלֵּב״ (שנהר, ב 302). עִנּוּג הַמְּסֻבִּים בִּנְגִינָה יָפָה. עִנּוּג הַנֶּפֶשׁ. — [עִנּוּג־, עִנּוּגִים, עִנּוּגֵי־]

— **הֶטֶל־עִנּוּגִים**°, מַס עִירוֹנִי הַנִּגְבֶּה מִכָּל כַּרְטִיס שֶׁנִּקְנָה לְבִקּוּר בִּמְקוֹמוֹת־בִּדּוּר (קוֹלְנוֹעַ, תֵּיאַטְרוֹן וְכַדּוֹמֶה).

עָנוּד* ת׳ [מן ענד, עָנַד] קָשׁוּר, כָּרוּךְ: ״עֲנוּדִים בַּחֲמִשָּׁה מִינֵי זַיִן״ (גנזי שכטר, ג 103). ״אֲבָל הֵם בָּעֲנָק שִׁמְךָ עֲנוּדוֹת״ (יהודה הלוי, א 43). הַחַיָּלִים הַמְשֻׁחְרָרִים הִשְׁתַּתְּפוּ בַּמִּצְעָד כְּשֶׁהֵם עֲנוּדִים אוֹתוֹת־הִצְטַיְּנוּת. [ובהשאלה:] ״לָבְשָׁה רוּחַ אָז יְהוּדָה, לִבּוֹ מָלֵא גְבוּרָה עֲנוּדָה״ (פיוטים, סידור 631). — [עֲנוּדָה, עֲנוּדִים, ־דוֹת]

עִנּוּד*, עִינּוּד ז׳ [מן ענד, עִנֵּד] קִשּׁוּר, חִבּוּר: ״שֶׁנַּיְמִיו — עִנְיַן קִשּׁוּר וְעִנּוּד״ (הערוך, שנם). עִנּוּד אוֹתוֹת־הַהִצְטַיְּנוּת בְּחַג־הָעַצְמָאוּת. — [עִנּוּד־, עִנּוּדִים, ־דֵי־]

א׳ **עֲנָוָה*, ענווה** נ׳ [מן עָנָו] צְנִיעוּת, שִׁפְלוּת־רוּחַ, חֹסֶר־גַּאֲוָה: ״לִפְנֵי־שֶׁבֶר יִגְבַּהּ לֶב־אִישׁ וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה״ (משלי יח יב). ״תּוֹעֲבַת גַּאֲוָה — עֲנָוָה, וְתוֹעֲבַת עָשִׁיר — אֶבְיוֹן״ (בן־סירא יג כג). ״קְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה, וַעֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא״ (סוטה ט טו). ״בְּמִדּוֹת הָאֱנוֹשׁ אֵין כָּעֲנָוָה וְהִיא יָפָה לְכָל מַשְׂכִּיל וְנָאוָה״ (חריזי, תחכמוני יט 197). ״תַּמָּה וּנְקִיָּה כְּמַלְאַךְ הַצְּנִיעוּת וְהָעֲנָוָה״ (ביאליק, מגילת ו). ״רָפָאֵל שׁוֹמֵעַ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב בַּעֲנָוָה: אַל־נָא, יְהוּדִי חֲבִיבִי״ (עגנון, אלו קלו). — [עַנְוַת־, עַנְוָתוֹ]

ב׳ **עֲנָוָה*, ענווה** נ׳ [צורת־משנה של עֲנָבָה] עֲנָבָה, גַּרְגַּר תְּנוּבַת הַכֶּרֶם אוֹ הַשָּׂדֶה: ״וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין לַפֵּאָה שִׁעוּר — הַכֹּל לְפִי גֹדֶל הַשָּׂדֶה... וּלְפִי רֹב הָעֲנָוָה״ (פאה א ב). — [עַנְוַת־, עֲנָווֹת, עַנְווֹת־]

א׳ **עִנּוּי*, עִינּוּי** ז׳ [מן ג׳ ענה, עִנָּה] 1, יִסּוּר, נְגִישָׂה וְלַחַץ קָשֶׁה: ״לָמָּה נִקְרָא ׳לֶחֶם עֹנִי׳? עַל שֵׁם עִנּוּי שֶׁנִּתְעַנּוּ (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) בְּמִצְרַיִם״ (ספרי דברים קל). ״וְאֵין דָּנִין עִנּוּי בִּידֵי שָׁמַיִם מֵעִנּוּי בִּידֵי אָדָם״ (יומא עד:). הָאִישׁ סָבַל צָרוֹת וְעִנּוּיִים בִּנְדוּדָיו. 2. גְּרִימַת יִסּוּרִים, עֲשִׂיַּת צָרוֹת וָסֵבֶל: ״עִנּוּי מִמַּאֲכָלוֹת״ (סידור רס״ג, קנח). עִנּוּי הָאָסִיר עַד שֶׁיּוֹדֶה עַל פִּשְׁעוֹ. עִנּוּיֵי הַיְּהוּדִים עַל־יְדֵי הָאִינְקְוִיזִיצְיָה. — [עִנּוּי־, עִנּוּיִים, עִנּוּיֵי־]

– **עִנּוּי־דִּין***, 1*, עִכּוּב בְּמַתָּנוֹ אוֹ בְּבִצּוּעוֹ שֶׁל פְּסַק־הַדִּין (אבות ה ח). 2 °, הַשְׁהָיָה אוֹ דְחִיָּה מִמְּשֶׁכֶת בְּבֵרוּר הַמִּשְׁפָּט.

– **עִנּוּי־נֶפֶשׁ*** (נדרים יא א), סִגּוּף, הִסְתַּגְּפוּת, מְנִיעַת הֲנָאָה מֵעַצְמוֹ עַל־יְדֵי צוֹם וְהִנָּזְרוּת מִתַּעֲנוּגוֹת אָדָם.

ב׳ **עִנּוּי*, עִינּוּי** ז׳ [מן ב׳ ענה] קְרִיאָה בְּמַקְהֵלָה, הַכְרָזָה: "אֵיזֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת, קִינָה – שֶׁאַחַת מְדַבֶּרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ" (מועד קטן ג ט). – [עִנּוּי־, עִנּוּיִים, ־יֵי־]

עֱנוּי ⁘ ת׳ [מן ג׳ ענה, עָנָה] מְעֻנֶּה, מְיֻסָּר: "זְנוּחָה, עֲנוּיָה" (גבירול, ב 91). – [עֲנוּיָה, עֲנוּיִים, ־יוֹת]

עֲנָוִי°, עֲנָווִי ת׳ [מן עָנָו, עֲנָוָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲנָוָה, צָנוּעַ: "זוֹהִי נַעֲרָה לִיטָאִית נְבוֹנָה, צְנוּעָה, עֲנָוִית וְיוֹשֶׁבֶת־חֶדֶר" (ברגר, א 466). "וְלֹא אָמַרְתִּי 'קַל' אֶלָּא מִשּׁוּם נַפְשִׁי הָעֲנָוִית" (שלונסקי, תר׳ קולא 132). – [עֲנָוִית, עֲנָוִיִּים, ־וִיּוֹת]

עִנּוּן*, עִינּוּן ז׳ [מן ענן, עוֹנֵן] כִּשּׁוּף עַל־יְדֵי צְפִיָּה בַּעֲנָנִים, קֶסֶם הָעוֹנֵן: "הַנִּחוּשׁ וְהָעִנּוּן" (ירושלמי שבת ט ג). "וְהַנִּחוּשׁ וְהָעִנּוּן וְהַקְּסוּם וְכָל מִינֵי הַכִּשּׁוּף" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). – [עִנּוּן־]

עָנוּן ⁘ ת׳ [מן ענן; עָנָן] 1 ⁘, נָתוּן בְּעָנָן: "וְהִשְׁלִים חֶלֶד מִמַּבּוּל בְּאוֹת קֶשֶׁת עֲנוּנָה" (סידור רס"ג תי). "עֲנוּנִים עֲנוּנִים כְּיוֹם עֲלוֹתָם מִפֶּרֶךְ מְעַנֵּי" (פיוטים סידור 772). 2 °, מְעֻנָּן, קוֹדֵר: "פָּנָיו עֲנוּנוֹת וּנְטוּיוֹת נִכְחָן וְאִישׁוֹנָיו מִתְרוֹצְצִים" (טביב, כערער 133). – [עֲנוּנָה, עֲנוּנִים, ־נוֹת]

עַנְוָן*, עַנְוון ת׳ [ארמית, ירושלמי כלאים לב ב], ראה ערך עַנְוְתָן*.

עָנוּף ⁘ ת׳ [מן עָנָף] עָנֵף, מְסֹעָף: "לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים בְּעֵץ אֶרֶז לַעֲנוּפִים כְּאֶרֶז" (פיוטים, סידור 696). – [עֲנוּפָה, ־פִים, ־פוֹת]

עֲנוֹק ז׳ [צורת־משנה של א׳ עֲנָק] עֲנָק: "קִרְיַת־אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק" (יהושע כא יא).

עָנוּק ⁘ ת׳ [מן ב׳ עֲנָק] מְקֻשָּׁט בַּעֲנָק, עָדוּי בַּעֲדִי: "גָּרוֹן עָנוּק לָשׁוֹן לְמוֹדִים" (אלוף, יוצר ב׳ שבועות). "הַצִּפּוֹר הַקְּטַנָּה מְנֻקֶּדֶת הַכֶּסֶף וַעֲנוּקַת הַזָּהָב" (ביאליק, הנשר). – [עֲנוּקָה, עֲנוּקִים, ־קוֹת]

עָנוּשׁ ת׳ [מן ענש, עָנַשׁ; במקרא בריבוי, ראה להלן] 1*, כָּרוּךְ בְּעֹנֶשׁ, שֶׁהָעֲבֵרָה עָלָיו גּוֹרֶרֶת עֹנֶשׁ: "וְחָמֵץ אָסוּר בַּאֲכִילָה (בְּפֶסַח) וּבַהֲנָאָה וְעָנוּשׁ כָּרֵת" (פסחים כז:). 2*, נֶעֱנָשׁ: "חֲלוּשָׁה וַאֲנוּשָׁה, בְּיַד נוֹגֵשׂ עֲנוּשָׁה" (פיוטים, סידור 742). "רְפוּאָה אַתְּ לְכָל מַכָּה אֲנוּשָׁה וּמַרְגּוֹעַ לְכָל נֶפֶשׁ עֲנוּשָׁה" (גבירול, ה 14). "וְנָשִׁים וַאֲנָשִׁים בְּכָל רֶגַע עֲנוּשִׁים" (יהודה הלוי, ט 572). "וּכְשֶׁנִּתְבָּרֵר אֶצְלוֹ כִּי הוּא עָנוּשׁ עָלָיו יִתְחָרֵט אַחַר־כָּךְ וִיבַקֵּשׁ הַמְּחִילָה" (חובות הלבבות, התשובה ג). "נִכְשַׁל אַחֲרֵיהֶם הֶעָנוּשׁ וְהָיָה מוֹחֶה דִמְעוֹתָיו וְחוֹגֵר מִכְנָסָיו" (שלונסקי, תר׳ תה׳ הדוון ג 316). – [עֲנוּשָׁה, עֲנוּשִׁים, ־שׁוֹת]

– **יֵין עֲנוּשִׁים**, יַיִן שֶׁשְּׁתִיָּתוֹ אֲסוּרָה וּכְרוּכָה בְּעֹנֶשׁ: "וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם" (עמוס ב ח).

– **כֶּסֶף־עֲנוּשִׁים°**, קְנָס, תַּשְׁלוּם שֶׁאָדָם חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּעֹנֶשׁ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר.

עֱנוּת נ׳ ראה ענה, עָנָה.

עֱנוּת נ׳ [מן ג׳ ענה] סֵבֶל, יִסּוּרִים, עֹנִי, דִּכְדּוּךְ: "כִּי לֹא־בָזָה... עֱנוּת עָנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ" (תהלים כב כה). "לִבְכּוֹת עֱנוּתֵךְ אֲנִי תַנִּים, וְעֵת אֶחֱלֹם שִׁיבַת שְׁבוּתֵךְ אֲנִי כִנּוֹר לְשִׁירָיִךְ" (יהודה הלוי, א 55). "בְּגָלוּתָם, בְּבוֹר עֱנוּתָם, דָּם תֵּרַדְנָה עֵינָם" (משה אבן־עזרא, קודש לד). "וְהֻרְגַּל מֵרֵאשִׁית יַלְדוּתוֹ לִבְכּוֹת עֱנוּת עַמּוֹ וְלַחֲלֹם שִׁיבַת שְׁבוּתוֹ" (אחד העם, רנג). "זָכוֹר נִזְכֹּר עֱנוּת רָשׁ גּוֹוֵעַ בָּרְחוֹב" (ביאליק, ביום קיץ). – [עֱנוּת־, עֱנוּתוֹ]

עַנּוֹת נ׳ [מן ב׳ ענה, עִנָּה] הַשְׁמָעַת קוֹל זִמְרָה, תְּרוּעוֹת שִׁירָה: "קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ" (שמות לב יח). – [עַנּוֹת־]

עַנְוְתָן*, ענוותן ת׳ [מן עָנָו] נוֹהֵג בַּעֲנָוָה וּבְוִתּוּר לַבְּרִיּוֹת, צָנוּעַ, שֶׁאֵינוֹ קַפְדָן, מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו: "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עַנְוְתָן כְּהִלֵּל וְאַל יְהֵא קַפְדָן כְּשַׁמַּאי" (שבת ל:). "כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא עַנְוְתָן יוֹתֵר מִדַּי" (אחד העם, רנג). – [עַנְוְתָנִית, עַנְוְתָנִים, ־נִיּוֹת; בקצת נוסחאות גם: עִנְוְתָן, עינוותן]

עַנְוְתָנוּת*, ענוותנות נ׳ [מן עַנְוְתָן] עֲנָוָה יְתֵרָה, צְנִיעוּת, יַחַס שֶׁל סַלְחָנוּת וְוַתְּרָנוּת לַבְּרִיּוֹת, חֹסֶר־קַפְּדָנוּת: "קַפְּדָנוּתוֹ שֶׁל שַׁמַּאי... עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הִלֵּל" (שבת לא.). "לְהוֹדִיעַ עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל משֶׁה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּהָה לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים" (במדבר רבה יט). "כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ" (מגילה לא.). "קַפְּדָנוּתָן שֶׁל אָבוֹת וְלֹא עַנְוְתָנוּתָן שֶׁל בָּנִים" (פסיקתא קטז:). "שֶׁמֵּעִיד עַל רוּחוֹ הַנְּמוּכָה וְעַל מִדַּת עַנְוְתָנוּתוֹ" (מנדלי מו"ס, עג). "הָעַנְוְתָנוּת בִּכְלָל הָיְתָה מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל אַרְיֵה" (ביאליק, אריה ו). – [עַנְוְתָנוּת־; בקצת נוסחאות גם: עִנְוְתָנוּת]

עָנִי ת׳ [ראה ג׳ ענה] 1, דַּל, אֶבְיוֹן, קַבְּצָן, חֲסַר־כֹּל, הֵפֶךְ מִן "עָשִׁיר": "פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ" (דברים טו יא). "עֲנִיֶּיךָ וַעֲנִיֵּי עִירְךָ – עֲנִיֶּיךָ קוֹדְמִין" (בבא מציעא עא.). 2 [בהשאלה] מִסְכֵּן, עָלוּב, סוֹבֵל, אֻמְלָל: "וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי" (תהלים סט ל). "עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ" (ישעיה סו ב). – [עֲנִי־, עֲנִיָּה, עֲנִיַּת־, עֲנִיִּים, עֲנִיֵּי־, עֲנִיּוֹת]

– **עָנִי בְּדֵעָה*** [על־פי נדרים מא.], כִּנּוּי לְאָדָם חֲלוּשׁ־שֵׂכֶל, בּוּר, עַם־הָאָרֶץ.

– **עָנִי חָשׁוּב כַּמֵּת*** [על־פי נדרים סד:], אִמְרַת־חֲכָמִים עַל הֶעָנִי שֶׁחַיָּיו אֵינָם קְרוּיִים חַיִּים.

– **עָנִי מִמַּעַשׂ** ⁘ [שאול מתפילת "הנני העני ממעש" שהחזן אומר לפני תפילת מוסף בימים הנוראים] דַּל־מַעֲשִׂים, מִי שֶׁלֹּא פָּעַל כְּלוּם, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִזְקֹף לִזְכוּתוֹ פְּעֻלּוֹת שֶׁל מַמָּשׁ: "מָה אֲנִי, הֶעָנִי מִמַּעַשׂ, שֶׁנִּתְעַלֵּיתִי מֵעַל הָאֲדָמָה" (מנדלי מו"ס, שמה). "בְּכָל אֹפֶן לֹא לָנוּ דַּלֵּי כֹחַ וַעֲנִיִּים מִמַּעַשׂ" (אחד העם, רד).

– **עָנִי מָרוּד**, דַּל, מְדֻלְדָּל: "וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת" (ישעיה נח ז). "כִּי בְּאֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ נִשְׁאֲרוּ מִלְּבַד מְתֵי מִסְפָּר עֲנִיִּים מְרוּדִים" (אחד העם, טו). "וּבְאַלְמְנוּתָהּ עֲנִיָּה מְרוּדָה" (ביאליק, אמי).

– **כְּעָנִי בַּפֶּתַח°**, מָשָׁל לְמִי שֶׁעוֹמֵד עֲמִידַת כְּנִיעָה וְתַחֲנוּנִים: "לָמָּה בִּיאָתְךָ בְּחַשַּׁאי... וַעֲמִידָתְךָ כְּעָנִי בַּפֶּתַח?" (מנדלי מו"ס, רגד). "כְּעָנִי בַּפֶּתַח עָמַד עַל סַף הַחֲנוּת" (עגנון, אלו סח).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִים* (בבא מציעא עא.), חוֹבַת הַבְּרִיּוֹת לִדְאֹג לִזְקוּקִים לְעֶזְרָה מִבֵּין הַנִּמְצָאִים בְּקִרְבָּתָם בְּטֶרֶם יִדְאֲגוּ לַעֲנִיִּים רְחוֹקִים מֵהֶם.

– מַעְשַׂר־עָנִי* [מעשר שני ה ו, על יסוד דברים כו יב], חֵלֶק מִן הַתְּבוּאָה (כְּדֵי עֲשִׂירִית) שֶׁנִּצְטַוּוּ אִכָּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ לָעֲנִיִּים פַּעֲמַיִם בְּכָל מַחֲזוֹר שֶׁל שֶׁבַע שָׁנִים – בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לִשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה.

– אֵין צִבּוּר עָנִי* [שאול מירושלמי גטין מה א, ושם בארמית: "לית ציבור כוליה מעני" – אין ציבור כולו עני] [מימרה עממית] חֶבְרַת בְּנֵי־הָאָדָם אֵינָהּ מֻרְכֶּבֶת מֵעֲנִיִּים בִּלְבַד אֶלָּא גַּם מִבַּעֲלֵי־יְכֹלֶת, וּלְפִיכָךְ אֶפְשָׁר לִתְבֹּעַ מִמֶּנָּה מַה שֶּׁקָּשֶׁה לִתְבֹּעַ לִפְעָמִים מִן הַפְּרָט. [ובשינוי־מה:] צִבּוּר מְאֻרְגָּן אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְטֹר עַצְמוֹ מִפְּעֻלּוֹת הַדּוֹרְשׁוֹת הוֹצָאוֹת כַּסְפִּיּוֹת מִתּוֹךְ טַעֲנָה שֶׁל עֲנִיּוּת וְחֹסֶר־אֶמְצָעִים. הוּא חַיָּב לִמְצֹא דֶּרֶךְ לְהַשָּׂגַת הָאֶמְצָעִים הַדְּרוּשִׁים.

עני [מן עָנִי]

~ הִפ׳ הֶעֱנִי * פער״י 1* פ״ע נַעֲשָׂה עָנִי, הִתְרוֹשֵׁשׁ, יָרַד מִנְּכָסָיו: "פְּעָמִים שֶׁאָדָם עָנִי וְהֶעֱשִׁיר אוֹ עָשִׁיר – וְהֶעֱנִי" (כתובות ו ו). "יַעֲנִי אוֹ יַעֲשִׁיר" (מעילה יז). "לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְּדָקָה" (רמב״ם, מתנות עניים י ב). "עָלָה וְיָרַד פְּעָמִים רַבּוֹת בְּסֻלַּם הַהַצְלָחָה, פֹּה יַעֲנִי וּפֹה יַעֲשִׁיר" (יל״ג, פרוזה רסס). "רוֹאֶה אֲנִי שֶׁעֵסֶק הָאַכְסַנְיָה שֶׁלּוֹ הֶעֱנִי מְאֹד" (קבק, בצל 280). 2 ° פ״י דִּלְדֵּל, רוֹשֵׁשׁ: בִּזְבְּזָנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי סוֹפָהּ שֶׁתַּעֲנִי אוֹתוֹ. – [לְהַעֲנִי, הֶעֱנֵיתִי, מַעֲנִי, יַעֲנִי]

~ נִפ׳ נֶעֱנִי ^, הֶעֱנִי, נִתְרוֹשֵׁשׁ: "מִי יֵעָנִי וּמִי יֵעָשֵׁר" (תפילת ונתנה תוקף). "כָּל הַמַּקִּיף לָעֲנִיִּים... סוֹפוֹ שֶׁיֵּעָנִי גַּם הוּא" (דרויאנוב, א פח). –[לְהֵעָנוֹת, נֶעֱנִי, יֵעָנִי]

עֳנִי, עֹנִי, עוֹנִי ז׳ [מן עָנִי] 1. דַּלּוּת, עֲנִיּוּת, חֹסֶר־כֹּל: "יְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ" (איוב לו טו). "כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר" (אבות ד ט). 2 [בהשאלה] דֹּחַק, מְצוּקָה, סֵבֶל: "רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם" (שמות ג ז). "רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי" (תהלים כה יח). "אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ" (איכה ג א). "אֹמַר לַיּוֹם וְיָרֵחַ, כִּי אֲנִי בוֹ בְּמִצְרַף הָעֳנִי שֶׁבַע צְרָפוֹ" (גבירול, א 16). "וְגַם יְמֵי עָנְיִי וּנְדוּדֵי גָלוּתִי לֹא מָחוּ מִלִּבִּי זִכְרוֹנוֹת יַלְדוּתִי" (ביאליק, משוט). – [עֳנִי־, עָנְיוֹ... עֳנָיִים]

– כּוּר־עֹנִי (ישעיה מח י), כִּנּוּי מְלִיצִי לְמָקוֹם שֶׁעִבּוּד קָשֶׁה.

– לֶחֶם־עֹנִי (דברים טז ג), 1. כִּנּוּי לַמַּצּוֹת הַנֶּאֱפוֹת מִבָּצֵק שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ. 2 °. לֶחֶם צַר, תְּזוּנָה בְּדֹחַק וּבְצִמְצוּם.

– שְׁכוּנוֹת־עֹנִי °, פַּרְבָּרִים בֶּעָרִים שֶׁגָּרִים בָּהֶם בְּנֵי דַּלַּת־הָעָם בִּתְנָאֵי־דִּיּוּר יְרוּדִים.

– נֶאֱמַן בֵּית־הָעֹנִי °, עָנִי וָדַל שֶׁכָּל חַיָּיו סֵבֶל וּמַחְסוֹר, לְמוּד צָרוֹת: "הֵלֶךְ דַּל וְעָנִי, נֶאֱמַן בֵּית־הָעֹנִי" (ביאליק, כוכב).

עַנְיָא* ת׳ [ארמית] עָנִי [רווח בניבים:]

– הָא לַחְמָא עַנְיָא * (הגדה של פסח), זֶה הַלֶּחֶם הֶעָנִי (הַמַּצּוֹת).

– בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עֲנִיּוּתָא* (בבא קמא צב.), אַחֲרֵי הֶעָנִי הוֹלֶכֶת הָעֲנִיּוּת, כְּלוֹמַר, אֵין מַזָּל לֶעָנִי, עֲנִיּוּת גּוֹרֶרֶת עֲנִיּוּת.

עֲנִיבָה* נ׳ [מן ענב, עָנַב] 1 °. סֶרֶט שֶׁל אָרִיג שֶׁעוֹנְבִים עַל צַוָּארוֹן חֻלְצָה לְשֵׁם נוֹי: עֲנִיבַת־מֶשִׁי. עֲנִיבָה צִבְעוֹנִית. 2 °. לוּלָאָה, קֶשֶׁר: עֲנִיבַת־הַתְּלִיָּה נִתְהַדְּקָה עַל צַוָּארוֹ שֶׁל הַנִּדּוֹן לִתְלִיָּה. [ובהשאלה:] "לִתְבֹּעַ! מִמִּי? עֲנִיבַת־חֶנֶק אַחַת פֹּה" (למדן, במעלה קד). "הַמֶּמְשָׁלָה רוֹצָה לְהַתִּיר אֶת הָעֲנִיבָה מֵעַל צַוָּארוֹ" (ברנר, ג 87). 3 *. קְשִׁירָה, עֲשִׂיַּת לוּלָאָה: "חֶבֶל בְּחֶבֶל מַחְלִף, עֲנִיבָה בִּקְשִׁירָה לָא מַחְלְפָא" (שבת קיג). "הָעֲנִיבָה מֻתֶּרֶת לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בִּקְשִׁירָה... כּוֹרֵךְ עָלָיו מְשִׁיחָה וְעוֹנֵב עֲנִיבָה" (רמב״ם, שבת י ה). 4 ° [בטכניקה] קֶשֶׁר הַמַּשְׁלִים מַעְגָּל חַשְׁמַלִּי: בַּהֲרִימֵנוּ אֶת שְׁפוֹפֶרֶת־הַטֶּלֶפוֹן אָנוּ יוֹצְרִים עֲנִיבָה עַל הַקַּו. – [עֲנִיבַת־, עֲנִיבוֹת]

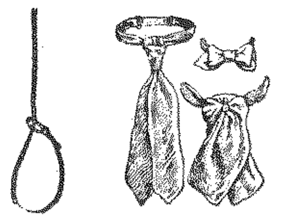

עֲנִיבוֹת שׁוֹנוֹת   עֲנִיבַת־תְּלִיָּה

– עֲנִיבַת־פַּרְפַּר °, עֲנִיבָה קְטַנָּה עֲשׂוּיָה בְּצוּרַת כַּנְפֵי פַּרְפַּר (בציור – ג למעלה).

עֲנִיגוּת ° נ׳ [מן עָנֹג] רַכּוּת, רֹךְ, עֲדִינוּת: "לֹא שִׁעַרְתִּי כִּי עוֹר פָּנִים שָׁחוּם עָלוּל לִהְיוֹת כֹּה עָנֹג, הוֹסִיף עַל עֲנִיגוּתוֹ הָאוֹר שֶׁנָּהַר מֵעֵינֵי הַקְּטִיפָה" (ברש, א 245). "נֶהֱנֵיתִי מִן הַדְּמָמָה שֶׁחָזְרָה, מֵעֲנִיגוּת הָעֶרֶב" (ארד, תר׳ הנפילה 27). "מָה עוֹד עֹנֶג כַּעֲנִיגוּת יַלְדוּת נִבֶּטֶת לְרָחוֹק?" (רביגוב, אמיתי מו). – [עֲנִיגוּת־]

– בַּעֲנִיגוּת ° תה״פ [במוסיקה] בִּנְעִימוּת, בַּעֲדִינוּת (Piacevole).

עֲנִידָה* נ׳ [מן ענד, עָנַד] קְשִׁירָה, כְּרִיכָה: "תֵּת מַצָּה וּמָרוֹר... לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד בַּעֲנִידָה" (ינאי, אדיר דר). "וְכֵן עֲנִידָה בִּלְשׁוֹן תַּלְמוּד קֶשֶׁר" (י׳ קמחי, ספר הגלוי 133). עֲנִידַת אוֹתוֹת־כָּבוֹד עַל הֶחָזֶה. – [עֲנִידַת־, ־דוֹת]

א. עֲנִיָּה נ׳ [מן עָנִי] דַּלָּה, מִסְכֵּנָה: "עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה" (ישעיה נד יא). עֲנִיִּים וַעֲנִיּוֹת. – [עֲנִיַּת־, עֲנִיּוֹת]

ב. עֲנִיָּה*, עֲנָיָה*, ענייה נ׳ [מן א. ענה, עָנָה] מַתַּן מַעֲנֶה, אֲמִירַת תְּשׁוּבָה: "׳וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ׳ – מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (סוטה ז ד). "כָּל עֲנִיָּה לְשׁוֹן קוֹל רָם הוּא" (רש״י תהלים קיט עב). "עֲנִיַּת הַלֵּל" (פיוטים, סידור 793). "מָה עֲנִיָּה הִיא זֹאת?" (שנהר, ב 240). עֲנִיָּה עַל שְׁאֵלָה. –[עֲנִיַּת־, עֲנִיּוֹת]

עָנִיו, ראה עָנָו.

עֲנָוְתָנוּת — עֲנִיוּוּת* נ׳ [מן עָנָו] הַבָּעַת עֲנָוָה, צְנִיעוּת, פַּשְׁטוּת: "הָרַב הַגָּאוֹן הָאֲמִתִּי וְהַמֻּבְהָק בַּחֲרִיצוּת וַעֲנִיוּוּת" (׳בנין יהושע׳, הקדמה לפירוש על אבות דר׳ נתן). "בְּעִנְיָנִים כָּאֵלֶּה אֲנִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ – אָמַר סַנְדְּרָל בַּעֲנִיוּוּת, כְּתַלְמִיד לִפְנֵי רַבּוֹ" (מגדלי מו״ס, סז). "הַלָּה לֹא נִתְפָּעֵל כְּלָל וְעָנָה בַּעֲנִיוּוּת" (ברש, א 107). "הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת כֹּחוֹ מִתּוֹךְ אֵיזוֹ עֲנִיוּוּת" (שופמן, א 182). "טִיפּוּס הַמְּמֻזָּג מֵאִירוֹנְיָה וְכִסּוּפִים, פִּקְפְּקָנוּת וֶאֱמוּנָה, תַּאֲוַת־שְׂרָרָה וַעֲנִיוּוּת" (בובר, אור 49). "בֵּין הַהִתְבַּטְּלוּת וְהַהִתְיַהֲרוּת שׁוֹכֶנֶת הָעֲנִיוּוּת" (אבן־זהב, אמרי פי 45). – [עֲנִיוּוּת־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פער״י - פועל עומד ויוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

עֲנִיּוּת* נ׳ [מן עָנִי; ארמית: עֲנִיּוּתָא] דַּלּוּת, עֹנִי, חֹסֶר־כֹּל: ״קָשָׁה עֲנִיּוּת מִכָּל הַיִּסּוּרִין״ (שמות רבה לא). ״בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל נָאוֹת הֵן אֶלָּא שֶׁהָעֲנִיּוּת מְנַוַּלְתָּן״ (נדרים ט י). ״עֲנִיּוּת אֵינָהּ חֶרְפָּה, עֲנִיּוּת הִיא צָרָה״ (עגנון, אורח 395). — [עֲנִיּוּת־]

— **דִּקְדּוּקֵי־עֲנִיּוּת***, ראה ערך דִּקְדּוּק, דִּקְדּוּקֵי עֲנִיּוּת.

— **לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי**^ [שאול מן יבמות צב: ושם: ״וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּעֲנִיּוּתֵנוּ, צְרִיכָה גֵּט״ ורש״י שם: ״׳בַּעֲנִיּוּתֵנוּ׳ – מִתּוֹךְ עֲנִיּוּת דַּעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים פֵּרוּשׁ הַמִּקְרָא״] לָשׁוֹן מְקֻבֶּלֶת שֶׁל צְנִיעוּת וַעֲנְוְתָנוּת בְּפִיו שֶׁל הַמַּבִּיעַ דֵּעָה כְּנֶגֶד דַּעַת אֲחֵרִים: ״וּלְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי נִרְאֶה לִי...״ (רשב״ם, בבא בתרא מו.). ״לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי, הֵם אֲגוֹאִיסְטִים וְתוּ לָא״ (ברנר, א 94). ״וּלְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי אוֹמֵר אֲנִי: עַכּוֹ – פְּרוֹזְדוֹר שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (בורלא, כיסופים 10). ״לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתּוֹ נִדְמֶה לוֹ כִּי אַדְּרַבָּה וְאַדְּרַבָּה, נָאֶה לוֹ לָאָדָם לָדַעַת אֶת חָכְמַת הַגְּרַמַּטִיקָה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תיא).

— **תְּעוּדַת־עֲנִיּוּת**° [ניב שאול מן הנוהג בכמה מקומות לתת לעניים תעודה רשמית המזכה אותם ליהנות מקופות־הצדקה או מהנחות בתשלום מיסים וכדומה. השם ״תעודת־עניות״ מקביל בכמה מלשונות אירופה ומקורו, כנראה, מלאטינית: Testimonium paupertatis] עֵדוּת לְמִעוּט־יְכֹלֶת: ״תְּעוּדַת עֲנִיּוּת הִיא לִבְנֵי הַדּוֹר הַצָּעִיר בְּסִפְרוּתֵנוּ שֶׁרֻבָּם כְּכֻלָּם נָפְלוּ לְתוֹךְ זְרוֹעוֹתֶיהָ שֶׁל מִפְלָגָה מְסֻיֶּמֶת״ (קריב, עטרה 251). ״הָרְדִיפָה אַחֲרֵי בִּלּוּי בְּחֶבְרָה תְּעוּדַת־עֲנִיּוּת הִיא לוֹ״ (אבן-זהב, אמרי פי 43).

— **אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת*** [על־פי שבת קב.], כְּשֶׁעוֹסְקִים בַּעֲסָקִים גְּדוֹלִים אֵין לְקַמֵּץ וּלְצַמְצֵם בְּהוֹצָאוֹת קְטַנּוֹת, דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה בִּתְנוּפָה רַבָּה מְחַיֵּב לֹא לְדַקְדֵּק בִּקְטַנּוֹת.

עֲנִיּוּתָא* נ׳ [ארמית] עֲנִיּוּת [רווח במימרות:]

— **בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עֲנִיּוּתָא***, ראה ערך עַנְיָא.

— **יָאָה עֲנִיּוּתָא לְיִשְׂרָאֵל*** [על־פי חגיגה ט: ושם: ״יאה עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא״ – יפה העניות ליהודים כרצועה אדומה לסוס לבן] 1*, נָאָה הָעֲנִיּוּת לְיִשְׂרָאֵל, אֵין הָעֲנִיּוּת חֶרְפָּה. 2° [בהשאלה] הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט וַעֲנִיּוּת – מִדּוֹת טוֹבוֹת הֵן.

עִנְיָן, עִנְיָין ז׳ [מן א. ענה] 1, עֵסֶק, דָּבָר אוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁאָדָם עוֹסֵק בּוֹ: ״כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ״ (קהלת ב כג). ״וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע״ (קהלת ה יג). 2*, פֶּרֶק, נוֹשֵׂא, סוּגְיָה, דָּבָר שֶׁנּוֹתְנִים אֶת הַדַּעַת עָלָיו: ״שׁוֹאֲלִין לְעִנְיַן הַפֶּסַח״ (תוספתא מגילה ד ה). ״לֹא יְהֵא קוֹפֵץ לְתוֹךְ דִּבְרֵיהֶם עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיֵדַע בְּאֵיזֶה עִנְיָן הֵן עֲסוּקִין״ (תוספתא סנהדרין ז י). ״כְּשֶׁהִפְלִיגוּ דַעְתָּן לְעִנְיָנוֹת אֲחֵרִים, אֲבָל אִם הָיוּ עֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ עִנְיָן – גֵּט הוּא״ (ירושלמי מעשר שני נה א). בָּאֲסֵפָה דָּנוּ בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים. שִׂיחָה בְּעִנְיְנֵי הַשָּׁעָה. נָשׁוּב לְעִנְיָנֵנוּ. דַּבֵּר לָעִנְיָן! 3°, הִתְעַנְיְנוּת, תְּשׂוּמֶת־לֵב, אִינְטֶרֶס: הַהוֹדָעָה עוֹרְרָה עִנְיָן רַב בַּצִּבּוּר. קָרָאתִי אֶת הַסֵּפֶר בְּעִנְיָן. אֵין לִי כָּל עִנְיָן בַּדָּבָר. 4^, הוֹרָאָה, מַשְׁמָעוּת: ״׳וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה׳ – וְהוּא עִנְיַן זִכָּרוֹן וּבִקּוּר״ (השרשים לג׳נאח, הקדמה 2). ״׳הֲלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר׳ פֵּרוּשׁוֹ וְעִנְיָנוֹ: הִתְרַצָּה לְהָרְגֵנִי״ (מורה נבוכים א סה). 5°, מִשְׁפָּט, דִּין, נוֹשֵׂא מִשְׁפָּטִי: בְּבֵית־הַדִּין הִתְחִיל לְהִתְבָּרֵר עִנְיָנוֹ שֶׁל הֶחָשׁוּד בִּמְעִילָה. — [עִנְיַן־, עִנְיָנִים, עִנְיְנֵי־, גם עִנְיָנוֹת]

— **בְּעִנְיָנְךָ**°, בְּנוֹגֵעַ לְ־, בְּיַחַס אֶל־: בָּאתִי אֵלֶיךָ בְּעִנְיַן הַסֵּפֶר.

— **כָּעִנְיָן***, כָּרָאוּי, כַּהֲלָכָה, לְגוּפוֹ שֶׁל דָּבָר: ״שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה״ (אבות ה ז).

— **כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר***, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, רְאָיָה לְכָךְ בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: ״שַׂר הָיָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ׳וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ׳״ (מכילתא נז:).

— **עִנְיָן לַעֲנוֹת בּוֹ**, דָּבָר לְהִתְעַנְיֵן וּלְהִתְעַסֵּק בּוֹ: ״עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ״ (קהלת א יג). ״עִנְיָן יָפֶה נָתְנוּ לִי לַעֲנוֹת בּוֹ!״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם ט).

— **לְעִנְיַן־***, בְּנוֹגֵעַ לְ־, בְּיַחַס לְ־: ״מוֹדֶה הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן לְעִנְיַן קָדָשִׁים שֶׁאֵינוֹ קָדוֹשׁ״ (עבודה זרה כג:). ״לְעִנְיַן לְהוֹרִיד טֻמְאָה לָעֲרָבָה״ (פסחים כו.). ״בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת כְּתִיב ׳לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׳ – אֶחָד לְעִנְיָנוֹ וְאֶחָד לְעִנְיַן תּוֹרָה וְאֶחָד לְעִנְיַן מַעַשְׂרוֹת״ (תנחומא ראה יז).

— **לָעִנְיָן**° [בלשון־הדיבור] כָּרָאוּי, בְּאֹפֶן מַתְאִים וְקוֹלֵעַ: דַּבֵּר לָעִנְיָן! הוּא מְסַפֵּק לָעִנְיָן.

— **עִנְיְנֵי־דְיוֹמָא**^ [ארמית] עִנְיְנֵי־הַיּוֹם, דְּבָרִים הָעוֹמְדִים עַל הַפֶּרֶק, דְּבָרִים אַקְטוּאָלִיִּים: ״דָּרַשׁ מֵעִנְיָנָא דְיוֹמָא וַיִּשָּׂא כּוֹס יֵין אַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה״ (אחד העם, רסד). ״הָרַב מַתְחִיל לִדְרֹשׁ... בְּעִנְיְנֵי דְיוֹמָא״ (יעקב שטינברג, קכו). ״דּוֹדִי אָמַר מַאֲמַר חֲסִידוּת מֵעִנְיְנֵי דְיוֹמָא״ (דינור, בעולם 36). [ובעברית:] ״בֵּין תַּבְשִׁיל לְתַבְשִׁיל סִפְּרוּ הָאוֹרְחִים דְּבָרִים מֵעִנְיַן הַיּוֹם״ (עגנון, אורח 168).

— **עִנְיְנֵי־דְעָלְמָא**°, עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, מְאֹרָעוֹת הַמִּתְרַחֲשִׁים בָּעוֹלָם: ״וְאִישׁ כָּזֶה שֶׁבָּקִי הוּא בְּעִנְיְנֵי דְעָלְמָא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צז).

— **עִנְיְנֵי־דִשְׁמַיָּא**°, עִנְיְנֵי הַשָּׁמַיִם, דְּבָרִים שֶׁבִּתְחוּם הַדָּת: ״כָּל גְּדֻלָּתָם בְּעִנְיְנֵי דִשְׁמַיָּא״ (קרליבך, הודו 217). [ובעברית:] ״מִצַּד אֶחָד, צְבִיעוּת צַעֲקָנִית בְּעִנְיְנֵי שָׁמַיִם״ (ברקוביץ, הראשונים קכז).

— **מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּאוֹתוֹ עִנְיָן*** [שאול מן קידושין ו.], דִּבּוּר עַל מִי שֶׁמְּגַלְגְּלִים בְּשִׂיחָה נוֹשְׂאִים שׁוֹנִים וּלְבַסּוֹף חוֹזְרִים אֶל הַנּוֹשֵׂא הָרִאשׁוֹן: ״מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁל בַּת־הַשְּׁכֵנָה״ (הזז, היושבת 132).

— **אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְכָאן תְּנֵהוּ עִנְיָן לְמָקוֹם אַחֵר*** [דבור רווח במשא־ומתן בתלמוד] מָצָאתָ כְּלָל בַּתּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ חוֹפֵף אֶת הַמִּקְרֶה הַפְּרָטִי שֶׁבִּמְקוֹמוֹ, אַל תְּפַקְפֵּק בְּעֶצֶם נְכוֹנוּתוֹ שֶׁל הַכְּלָל, אֶלָּא הַעֲבִירֵהוּ אֶל פְּרָטִים אֲחֵרִים שֶׁלְּגַבֵּיהֶם כֹּחוֹ יָפֶה: ״אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַאֲכִילָה, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְאִסּוּר הֲנָאָה״ (פסחים כד).

— **מָה עִנְיָן... אֵצֶל...?***, מָה הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין... וּבֵין...: ״מָה עִנְיָן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי?״ (ספרא, קה א).

— **דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ***, אִם בָּאִים שְׁנֵי עִנְיָנִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה בַּתּוֹרָה, אֶחָד מֵהֶם סָתוּם וְלֹא פֹרַשׁ בּוֹ בַּמָּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּעוֹד שֶׁהָעִנְיָן הַשֵּׁנִי מְפֹרָשׁ – לוֹמְדִים סָתוּם מִן הַמְּפֹרָשׁ (אַחַת מִשְּׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, לפי סנהדרין פו.).

— **מָה הָעִנְיָנִים?**° [בלשון־הדיבור] מָה הַמַּצָּב? מָה קָרָה?

— **עָשָׂה עִנְיָנִים**° [בלשון־הדיבור] גָּרַם קְשָׁיִים, סִבֵּךְ דְּבָרִים.

— **תֹּכֶן־הָעִנְיָנִים**°, רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל הַנּוֹשְׂאִים אוֹ הַפְּרָקִים שֶׁבְּסֵפֶר, עַל־פִּי־רֹב בְּצִיּוּן מִסְפַּר הָעַמּוּד שֶׁל כָּל נוֹשֵׂא: תֹּכֶן־הָעִנְיָנִים בָּא בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר אוֹ בְּסוֹפוֹ.

עִנְיֵן [מן עִנְיָן]

~ פִּע׳ **עִ נְ יֵ ן** ° פ״י עוֹרֵר עִנְיָן, מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב, גֵּרָה אֶת יֵצֶר הַדַּעַת אוֹ הַסַּקְרָנוּת: ״הָבָה נֵרְדָה... וּנְעַנְיֵן רַבִּים בְּדִבְרֵי רוּחַ אֱלֹהִ״ (מגדלי מו״ס, תעד). סֵפֶר מְעַנְיֵן מְאֹד. הַמַּרְצֶה עִנְיֵן אֶת קְהַל שׁוֹמְעָיו. הַמּוֹרֶה מִשְׁתַּדֵּל לְעַנְיֵן אֶת תַּלְמִידָיו בְּשִׁעוּרָיו. — [לְעַנְיֵן אֶת־, מְעַנְיֵן, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻ נְ יַ ן** °, 1. נִמְשַׁךְ אַחֲרֵי־, גָּבְרָה בּוֹ הִתְעַנְיְנוּת: הַגַּנָּי מְעֻנְיָן מְאֹד בַּדָּבָר. 2. נָגַע בַּדָּבָר, הָיָה קָשׁוּר וְקָרוֹב לַדָּבָר: כָּל הַמְעֻנְיָנִים נִתְכַּנְּסוּ לָדוּן בְּגוֹרַל הַמּוֹסָד. מִכְתַּב־הַמְלָצָה לְכָל הַמְעֻנְיָן בַּדָּבָר [וראה עוד ערך מְעֻנְיָן] — [מְעֻנְיָן, יְעֻנְיַן]

~ הת׳ **הִ תְ עַ נְ יֵ ן** °, גִּלָּה עִנְיָן, נִמְשַׁךְ לִבּוֹ אַחֲרֵי־, מָצָא חֵפֶץ בְּ־: הַתַּלְמִידִים הִתְעַנְיְנוּ בַּחֹמֶר הַנִּלְמָד. הִתְעַנְיַנְתִּי בְּמַצָּבוֹ. פְּלוֹנִי מִתְעַנְיֵן בְּמוּסִיקָה. — [לְהִתְעַנְיֵן בְּ־, מִתְעַנְיֵן, יִתְ־]

עִנְיָנָא* ז׳ [ארמית] עִנְיָן [ראה ערך עִנְיָן]

עֲנִינָה^ נ׳ [מן ענן] הֶעָבָה, הַעֲלָאַת עֲנָנִים: ״טַל צוּק עָבִים תְּהֵא מְאֻשֶּׁשֶׁת כְּבַעֲנִינַת קֶשֶׁת״ (קליר, ציה, תפלת טל). — [עֲנִינַת־]

עִנְיָנוּת°, עניינות נ׳ [מן עִנְיָן] מַמָּשׁוּת, תְּפִיסַת הָעִנְיָן, גִּישָׁה יְשָׁרָה לָעִנְיָן וְלֹא סְחוֹר־סְחוֹר: ״הוּא רָאָה בָּהּ (בַּמְּלִיצָה) אֶת אוֹיְבוֹ בְּנֶפֶשׁ שֶׁל הַדִּבּוּר הַמְחַיֵּב דַּיְקָנוּת, עִנְיָנוּת״ (פיכמן, שיד). ״כֻּלּוֹ עִנְיָנוּת, מַמָּשׁוּת... שֶׁאֵין עִמָּהֶן מַשּׂוֹא־פָּנִים״ (ויסלבסקי, יחידים 288). — [עִנְיָנוּת־]

עִנְיָנִי^, ענייני ת׳ [מן עִנְיָן] 1 ^, שֶׁל הָעִנְיָן, שֶׁל הַתֹּכֶן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵעִקָּרוֹ שֶׁל הַנּוֹשֵׂא: ״נִדְחֲתָה מַעֲלָה שִׁמְעִית בַּעֲבוּר מַעֲלָה עִנְיָנִית״ (כוזרי ב עג). 2 °, מַעֲשִׂי, מַמָּשִׁי: הַרְצָאָה עִנְיָנִית וּמַקִּיפָה. גִּישָׁה עִנְיָנִית לְטִפּוּל בַּמַּצָּב. — [עִנְיָנִית, עִנְיָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עִנְיָנִיּוּת°, ענייניות נ׳ [מן עִנְיָנִי] 1. עִנְיָנוּת, תְּפִיסַת הָעִנְיָן, רִכּוּז בָּעִנְיָן: ״אָדָם טָרוּד תָּמִיד וְלָהוּט אַחֲרֵי עִנְיָנָיו... וְאֵינוֹ פָּנוּי לְמַחֲשָׁבוֹת בְּטֵלוֹת, נְטוּלוֹת מְאוּמָה עִנְיָנִיּוּת וְרִכּוּזִיָּה — סוֹפוֹ שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמִתְגַּוֵּן בְּרוּחוֹ״ (קלצקין, כתבים 96). 2. מַעֲשִׂיּוּת, גִּישָׁה עִנְיָנִית: ״לְהַתְחִיל בְּעִנְיָנִיּוּת מִקְצוֹעִית״ (ארד, ביתו 291). ״מְדַבֵּר הָיָה בְּצִמְצוּם, בְּעִנְיָנִיּוּת צוֹנֶנֶת״ (ברטוב, כנפים 192). — [עִנְיָנִיּוּת־]

עֲנִיץ* ז׳ [צורת־משנה של אָנִיץ] כְּרִיכָה שֶׁל סִיבֵי פִּשְׁתָּן סְרוּקִים (תוספתא סוכה א ו). — [עֲנִיץ־, עֲנִיצִים, ־צֵי־]

עֲנִיקָה^ נ׳ [מן ענק; ראה שם הֶעֱנִיק] הַעֲנָקָה, מַתַּן מַעֲנָק: ״וְלֹא תִמְנַע לְכָל שׁוֹאֵל שְׁאֵלָה, וְלֹא תֶחְדַּל לְאֶבְיוֹן מֵעֲנִיקָה״ (כלפון, 131). ״וְלוּ תַעֲנִיק לָהֶם יְחִידָתְךָ עֲנִיקָה״ (כלפון, 134). — [עֲנִיקַת־]

עָנִישׁ° ת׳ [מן ענש] בַּר־עֳנָשִׁין, שֶׁמֻּתָּר לְעָנְשׁוֹ לְפִי הַחֹק. — [עֲנִישָׁה, עֲנִישִׁים, ־שׁוֹת]

עֲנִישָׁה^ נ׳ [מן ענש, עָנַשׁ] הֲטָלַת עֹנֶשׁ, יִסּוּר, הַעֲנָשָׁה: עֲנִישַׁת הַפּוֹשֵׁעַ. אַזְהָרָה קוֹדֶמֶת לַעֲנִישָׁה. — [עֲנִישַׁת־, עֲנִישׁוֹת]

ענן [ארמית: עֲנַן; ערבית: עַןّ הופיע; עַנַאנ עננים]

~ 1 פִּע׳ **עִ נֵּ ן** פ״י 1. כִּסָּה בַּעֲנָנִים: ״וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ״ (בראשית ט יד). 2 ^ [בהשאלה] הִקְדִּיר, הֵעִיב, הֶאֱפִיל: ״וְעַנְנוּהוּ וְכִסּוּהוּ אֲבָקִים״ (גבירול, א 80). ״וּמְבַקֵּשׁ לְעַנֵּן זָהֳרוֹ שֶׁל עַמְרָם״ (שנהר, ב 378). — [לְעַנֵּן אֶת־, מְעַנֵּן, יְ־]

~ 2 פִּע׳ **עוֹ נֵ ן** פ״י קָסַם בַּעֲנָנִים, הִגִּיד עֲתִידוֹת עַל־פִּי הָעֲנָנִים: ״לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ״ (ויקרא יט כו). — [לְעוֹנֵן, מְעוֹנֵן, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻ נַּ ן** °, כֻּסָּה בַּעֲנָנִים, הֻקְדַּר: ״בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל, שֶׁמָּא יוֹם הַמְעֻנָּן הוּא?״ (יומא לה:). ״וִיעֻנְּנוּ וְיִסָּתְמוּ מִזְרָחָיו״ (יהודה הלוי, ד 96). ״כִּסְתָו מְעֻנָּן בְּלִי נְגֹהוֹת״ (ביאליק, ביום סתיו). ״לֹא אֶבְכֶּה עֲלֵי לֵילוֹת עֻנְּנוּ בִּשְׁמֵי סְתָו״ (רוזן, שירים ח). [ובהשאלה:] ״מִצְחוֹ מְקֻמָּט וּפָנָיו מְעֻנָּנִים מִמַּחֲשָׁבוֹת חֲדָשׁוֹת״ (מנדלי מו״ס, רצח) [וראה עוד ערך מְעֻנָּן]. — [מְעֻנָּן, יְעֻנַּן]

~ הת׳ **הִ תְ עַ נֵּ ן** °, הִתְכַּסָּה בַּעֲנָנִים: ״וּבֵינָתַיִם נִתְעַנֵּן הַיּוֹם וְהֶחְשִׁיךְ עַל הַסּוּסָה בַּדֶּרֶךְ״ (ביאליק, יום הששי ד). רוּחַ מַעֲרָבִית נָשְׁבָה וְהַשָּׁמַיִם הִתְעַנְּנוּ. 2 [בהשאלה] קָדַר, חָשַׁךְ: ״נִתְעַנְּנוּ פָּנָיו שֶׁל רַבִּי שְׁלֹמֹה וְנִתְאַנַּח״ (עגנון, סמוך 20). ״אֵינִי בַּעַל תַּכְסִיסִים, — הִשְׁתַּמֵּט שׁוֹחֵט וְנִתְעַנֵּן מִצְחוֹ״ (צמח, ב 409). ״רָאִיתִי לֹא נִפְגְּמָה אִם כִּי נִתְעַנְּנָה קְצָת״ (הלקין, יחיאל 209). — [לְהִתְעַנֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶ עֱ נִ ין** ^ פ״י 1. כִּסָּה בַּעֲנָנִים: ״לְהַעֲבִיב וּלְהַעֲנִין, לְהָרִיק לְהַמְטִיר״ (קליר, אף ברי, תפילת גשם). רוּחַ מַעֲרָבִית הֶעֱנִינָה אֶת הַשָּׁמַיִם. 2 [בהשאלה] הִקְדִּיר, הִזְעִיף: ״וְלֵב עָגוּם תַּרְנִין אִם פָּנֶיךָ לֹא תַעֲנִין״ (מנחם, אגרת אל חסדאי). ״וְסִיל וְסִילִיץ מַעֲנִין אֶת גַּבּוֹת עֵינָיו וּמַעֲלֶה זַעַם״ (שנהר, א 57). — [לְהַעֲנִין, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָ עֳ נַ ן** ^, כֻּסָּה בְּעָנָן: ״בְּאֹהֶל הָעֳנַן קְרָאתָ לְעֲנָו״ (ינאי, קכב). — [מָעֳנָן, יָעֳנַן]

עָנָן ז׳ [ראה ענן; ערבית: עַנַאנ עננים] 1. עָב, הִצְטַבְּרוּת שֶׁל אֵדֵי מַיִם הַנִּשָּׂאִים בָּרוּחַ בְּגֹבַהּ מְסֻיָּם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; כְּשֶׁהָעֲנָנִים מִתְקָרְרִים הֵם מִתְעַבִּים וְנוֹפְלִים כְּטִפּוֹת־גֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ: ״וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר... וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן״ (שמות כד טו–יח). ״כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם״ (יחזקאל א כח). ״רָאוּ אוֹתוֹ (אֶת הַיָּרֵחַ) יוֹצֵא מֵעָנָן זֶה וְנִכְנָס לְתוֹךְ עָנָן אַחֵר״ (ירושלמי ראש השנה נח א). ״מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה עֲנָנִים וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים״ (תנחומא ראה טז). עֲנָנִים כְּבֵדִים כִּסּוּ אֶת שְׁמֵי־הַמַּעֲרָב. 2 [בהשאלה] עָשָׁן אוֹ מַשֶּׁהוּ סָמִיךְ הַדּוֹמֶה לְעָנָן: ״וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ... וְכִסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת״ (ויקרא טז יג). ״עָנָן שֶׁל צִפֳּרִים שֶׁכֵּן עֲלֵיהֶן״ (ירושלמי מעשרות מח ד). ״וּבְעָנָן שֶׁל אָבָק אַתְּ טָסָה וּרְחוֹקָה״ (ביאליק, ציל צליל). ״מִתְנַשְּׂאִים בָּרוּחַ כְּעַנְנֵי אַרְבֶּה קְטַנִּים״ (קרליבך, הודו 225). 3 ^ [במליצה] מַשֶּׁהוּ קוֹדֵר אוֹ מְעֻרְפָּל: ״וּפָגַשׁ קָדְקֳדִי בַּעֲנַן־תְּלָאוֹת״ (גבירול, א 18). ״כָּל אֲשֶׁר מִתְרַקֵּם בְּמַשְׂכִּיּוֹת לְבָבֵנוּ... מְכֻסֶּה בַּעֲנַן מֻשָּׂגִים מָסָרְתִּיִּים וְדָתִיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לג). — [עֲנַן־, עֲנָנִים, עַנְנֵי־]

— עֲנַן־בֹּקֶר, עֲרָפֶל קַל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר וְחוֹלֵף מַהֵר עִם זְרִיחַת הַחַמָּה; סֵמֶל לְדָבָר הַחוֹלֵף מַהֵר וְלֹא נוֹדַע כִּי הָיָה: ״וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ״ (הושע ו ד).

— עַנְנֵי־כָבוֹד*. 1. כִּנּוּי לְעַמּוּד־הֶעָנָן וּלְעַמּוּד־הָאֵשׁ שֶׁהָלְכוּ לִפְנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לְהַנְחוֹתָם הַדֶּרֶךְ: ״מֵת אַהֲרֹן

ונסתלקו ענני הכבוד" (ראש השנה ג.). 2 *. כנוי אגדי לעננים הסובבים, כביכול, את מקום מושב אלהים: "צדק ומשפט מכון כסאו ושבעה ענני כבוד סובבים אותו" (פרקי דרבי אליעזר, ד).

ענן ° ז׳ [מן ענן] מזג־אויר מעונן: "נוסעני בסתו, בסגריר ובענן" (ש׳ שלום, חי 148). — [ענן־]

ענן, ראה עונן.

ענן ° ת׳ [מן ענן] מעונן: "מוצאי תקופות עננים בשלכתם ירפדו דרכך" (למדן, במעלה קיח). — [עננה, עננים, ־נות]

עננה נ׳ [מן ענן] 1. ענן קודר, גוש־עננים: "יגאלהו חשך וצלמות, תשכן־עליו עננה" (איוב ג ה). 2 ° [בהשאלה] קדרות, זעף: "אז תרד עננה לבית... כהר אבל נערמה" (ביאליק, שבעה). "בחדר הדומם ישבה על כסא ועננה מסביבה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצט). עננה כסתה את מצחו של האיש. — [עננת־, עננות, עננות־]

עננות ° נ׳ [מן ענן] מצב העננים, שעור העבים בשמים: "העננות נמדדת בסלם של 0—10" (זכאי, "דבר" 1934). המטאורולוגים רושמים את העננות יום־יום. — [עננות־]

א. **ענני** ° ת׳ [מן ענן] של ענן: "רוכב עלי סוס ענני ומקלו מונף על" (גרינברג, רחובות קמט). "אני הדרך, קמוטה, עננית, אחרונה" (בסוק, בחורשתים ז). — [עננית, עננים, ־ניות]

ב. **ענני** ÷ ת׳ [על שם ענן בן־דוד] כנוי לכל אחד מתלמידיו של ענן בן־דוד מבבל, מיסד כת הקראים (חי במאה ה־8 בבבל): חכמים ענניים. — [ענניים]

עננת ° נ׳ [מן עננה] עננה, גוש עננים: "עננת נסעה במערב, שירת שחקים רגילה" (שמעוני, שירים ב קפד). "מרחקים צלולים ללא עננת וגבה של רקיע מכנף" (גולדברג, מוקדם 102). "מתנשא, עוד חבוי בעננת, פרק שאין לו אח" (אלתרמן, עיר 32). "ערפל כעין לבוש לו, למתניו יחגר עננת" (שגהוד, תר׳ "במארג" ז). —[עננת־]

ענף ז׳ [ארמית: ענפא] 1. שם כולל לכל בד היוצא מגזע העץ ונושא על־פי־רב עלים, פרחים ופרות: "בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי" (יחזקאל יז כג). "אילן שענפיו מרבין" (אבות ג יז). 2 * [בהשאלה] סעיף, סניף, חלק מדבר שלם: "וישארו דברים אשר קוו כי ישמרו בשבתם בארץ, כי מענפי החקות המה" (סעדיאנה שכטר, 5). "כי הוא ענף מסתעף מן העקר השלישי" (אלבו, עיקרים 146). המשק החקלאי מתחלק לענפים שונים: פלחה, מטעים, ירקות וכדומה. ספורטאי ממחה בענף־הכדורגל. — [ענף־, ענפים, ענפי־]

ענף ת׳ [מן ענף] 1. בעל ענפים רבים: "כגפן... על־מים שאולה, פריה וענפה היתה ממים רבים" (יחזקאל יט י). עץ ענף. 2 ° [בהשאלה] מסעף, מתחלק ומתפצל לחלקים ולכוונים שונים: פעלה רבה וענפה של המוסד. —[ענפה, ענפים, ־פות]

ענף ז׳ [מן ענף] שם כולל לענפים ולסעיפים של העץ: "ענפכם תתנו ופריכם תשאו" (יחזקאל לו ח). "יחוד הגון של־ירקות ועקמימות הענף הפרוח" (שלונסקי, אבני 113). "נזכר את האילן... זעו בו אורות מרטטים בענף" (גולדברג, מוקדם 136). "מתנדנדות ברום־הענף צפרים גדולות" (א׳ פרסכן, תר׳ "במארג" קלד). — [ענף־, ענפו]

ענף [מן ענף]

~ הפ׳ **העניף** ÷ פ״י עשה ענפים, הצמיח ענפים לרב: "ותשרישו ותעניפו ותעשו שרשים למטה וענפים למעלה" (רס״ג, ספר הגלוי ריג). [ובהשאלה:] "זכרים תעניף" (ינאי, קפג). "היה נערנו אלון מעניף" (טבנקין, שירים 225). "עוד לא גזעי בי העניף" (עוגן, תוחלת 8). "כאליל הינדואי מעניף־מאליף המוני זרועות" (רגלסון, חקוקות 39). [ובמליצה:] "בקר־אסיף בגאות אילנות, ברכת כהנים, כפיהם העניפו" (שלונסקי, שירים ב 257). — [להעניף, מ־, י־]

~ הפ׳ **הענף** ÷, הסתעף, רבו ענפיו [גם בהשאלה:] "ושלום כבודכם יפרה וירבה וידגה ויעצם וישרש ויענף" (רס״ג, ספר הגלוי רב). "אשרי אבות כזה הענפו הורים" (סעדיאנה, שכטר 68). — [מוענף, יוענף]

~ הת׳ **התענף** ÷, הסתעף, התחלק לענפים: "כמו שהשתרגות והחלקה הנזכרים מתחילים ממקום צר ויתענפו לרחב" (קאנון, א א). "בו התענפו, התכנפו והכו שרש אדיר" (גרינברג, רחובות רמה). "עד כמה יש בו בניב החדש להתבנות במשפחה הלשונית... להסתנף לה ולהתענף בתוכה" (קלצקין, כתבים 164). — [להתענף, מת־, ית־]

ענפנף ° ז׳ [מן ענף] ענף קטן, גבעול: "לא היו חסרים אלא ענפנף של פטרוסילין" (שלונסקי, תר׳ קולא 235). ענפנפים בצמרת האילן. — [ענפנף־, ענפנפים, ־נפי־]

א. **ענק** ז׳ [במקרא, כנראה, שם עם שאנשיו היו כולם גבוהי־קומה:] "ושם ראינו את־הנפילים בני ענק מן־הנפלים ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם", במדבר יג לג; וכן דברים ב י: "עם גדול ורב ורם כענקים" ועוד; ומכאן בהשאלה המשמעות:] גוף (אדם, בעל־חיים או דומם) שמדותיו גדולות הרבה מן המדות הרגילות, מי שהוא גבוה משכמו ומעלה מבני־מינו: "הענקים המהלכים בגבה רב" (פרקי דר׳ אליעזר, כב). "דומים לחיתו ענק" (ביאליק, מתי). גורדי־השחקים הם בניני־ענק. [ובמליצה:] "וכל המשוררים הענקים הם כחגבים בעיניו" (חריזי, תחכמוני יח 192). מבצע־ענק. —[ענק־, ענקה, ענקים, ענקי־, ענקות]

— **אדם ענק לפעמים בזבוב נחנק** ÷ [הרומי, יא 200; על־פי משלי שועלים טו כה] כלומר, אל יתפאר הגבור בגבורתו – יש אשר חלש וצעיר יכריע את החזק.

ב. **ענק** ז׳ [אכדית: unqu צואר; ארמית: עונקא צואר; ענקא ענק; ערבית: ענק צואר; עאנק חבק] 1. תכשיט לצואר, רביד, שרשרת או מחרזת של אבנים טובות או של כסף או זהב וכדומה: "לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרתיך" (משלי א ט). 2. מצלה, שרשרת של פעמונים קטנים בצוארי בהמות: "לבד מן־השהרנים והנטיפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולבד מן־הענקות אשר בצוארי גמליהם" (שופטים ח כו). "זכה עושין לו ענק, לא זכה – עושין לו קמע" (בבא בתרא עה.). "בהיות הצואר לבן אין צרך אל ענק" (הרומי, יד 258). "וענק לצואריהם ומצלות חן־חן" (ביאליק, אילת). — [ענק־, ענקו; ענקים, ענקי־, גם ענקות, ענקות־]

ללא ציון מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

עֲנק [מן ב׳ עֲנָק]

~ פָּע׳ עָנַק פ״י [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן] עָנַד לַצַּוָּאר, כָּרַךְ מִסָּבִיב לַצַּוָּאר: ״הִיא עֲנֻקָה תָּמִיד צַוְּארוֹנִים גְּבוֹהִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 67). ״עוֹנֵק צַוָּארָהּ הַנָּטוּי מַחְרֹזֶת שֶׁל מַטְבְּעוֹת״ (צמח, ב 302). [בהשאלה:] ״לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה״ (תהלים עג ו). [ובלשון גוזמה: ״(׳עֲנָקִים׳) – שֶׁהָיוּ עוֹנְקִים גַּלְגַּל חַמָּה״ (בראשית רבה כו). – [לַעֲנֹק, עוֹנֵק, יַעֲנֹק]

~ הִפ׳ הֶעֱנִיק פ״י 1. נָתַן כְּמַתָּנָה, הִגִּישׁ שַׁי: ״לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם – הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ״ (דברים טו יג–יד). ״כַּמָּה נְעִימוֹת הֶעֱנִיק לָהֶם״ (חריזי, הענק 42, מהד׳ אברונין). הַמּוֹסָד הֶעֱנִיק לְעוֹבְדָיו הַעֲנָקָה מְיֻחֶדֶת לַחַגִּים. הַשַּׂר הֶעֱנִיק לַפָּקִיד זְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת. 2.* [בהוראה היסודית] עָנַק, שָׂם כַּעֲנָק, עָנַד: ״יַלְדֵי הָעֲנָק – שֶׁמַּעֲנִיקִין חַמָּה בְּקוֹמָתָן״ (סוטה לד:). – [לְהַעֲנִיק אֶת־, לְ־; מַעֲנִיק, יַ־]

~ הָפ׳ הָעֳנַק ^, נִתַּן כְּמַתָּנָה, הֻגַּשׁ כְּשַׁי: ״בְּנִפְלָאוֹת מַבְהִקוֹת... לִלְבֹּשׁ אַרְגְּמָן מָעֳנָקוֹת״ (גנזי שכטר, ג 85). לִכְבוֹד הַחַגִּים הָעֳנְקוּ הַעֲנָקוֹת לְפוֹעֲלֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת. הָעֳנְקוּ לוֹ סַמְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת. – [מָעֳנָק, יָעֳנַק]

ב. ענק [מן א. עֲנָק]

~ פָּע׳ עָנַק° פ״ע גָּדַל מְאֹד, הָיָה לַעֲנָק: ״הַבֵּט וְהִתְהַלֵּל, עָנְקַתְּ שִׁבְעָתַיִם מִכֹּל אֲשֶׁר מִנֶּגֶד מֻזְדָּקָר״ (חומסקי, אזוב 100). – [לַעֲנֹק, עוֹנֵק, יַעֲנֹק]

עֲנָק* ז׳ [מן ענק] הַעֲנָקָה, מַתָּנָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהַמַּעֲבִיד נוֹתֵן לָעוֹבֵד לִכְבוֹד חַג אוֹ עִם סִיּוּם עֲבוֹדָתוֹ וְכַדּוֹמֶה: ״עֲנָק עֶבֶד עִבְרִי (כְּשֶׁהוּא מִשְׁתַּחְרֵר) לְעַצְמוֹ וַעֲנָק אָמָה הָעִבְרִיָּה לְעַצְמָהּ״ (קידושין טז:). – [עֲנַק־, עֲנָקִים, עַנְקֵי־]

עַנְקוֹקְלוֹת* נ״ר [המקור לא הוברר; אולי נוטריקון: עֵנָב + קְלוֹקֵל] עֲנָבִים שֶׁלָּקוּ וְנִתְקַלְקְלוּ בְּטֶרֶם הִתְחִילוּ לְהַבְשִׁיל (ערלה א ח). [לדעת אחרים:] עִנְּבֵי פְּרִיחָה וְהַפְרָיָה מְאֻחֶרֶת שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לְהַבְשִׁיל. – [עַנְקוֹקְלוֹת־]

עֲנָקִי° ת׳ [מן א. עֲנָק] גָּדוֹל מְאֹד, גָּבוֹהַּ מְאֹד, עָצוּם: ״עֲבוֹדַת רוּחַ כַּבִּירָה כָּזֹאת, נִמְלִית וַעֲנָקִית כְּאַחַת״ (ביאליק, הלכה). בִּנְיָן עֲנָקִי. תַּהֲלוּכָה עֲנָקִית. הַמִּפְעָל הִתְרַחֵב וְהִגִּיעַ לְמֵמַדִּים עֲנָקִיִּים. – [עֲנָקִית, עֲנָקִיִּים, ־קִיּוֹת]

עֲנָקִיּוּת° נ׳ [מן עֲנָקִי] גֹּדֶל, עֹצֶם, גֹּבַהּ רַב בְּיוֹתֵר: ״אֵיזוֹ עֲנָקִיּוּת טְמִירָה, אֵיזוֹ הַרְגָּשָׁה יְתֵרָה״ (סוקולוב, אישים 201). עֲנָקִיּוּתוֹ שֶׁל הַפִּיל לְעֻמַּת הַזְּבוּב. – [עֲנָקִיּוּת־]

עֲנַקְמוֹן* ז׳ [הרחבה מן ״עֲנָק״] גָּדוֹד שֶׁל עֲנָקִים (בראשית רבה סה). – [עֲנַקְמוֹנִים, ־נֵי־]

עֲנַקְמוֹנִי° ת׳ [מן עֲנַקְמוֹן] גָּדוֹל מְאֹד, עֲנָקִי, עָצוּם: ״אֶחָד תּוֹתָחָן עֲנַקְמוֹנִי, שֶׁהַבְּרִיּוֹת כִּנּוּהוּ בְּשֵׁם יָצוּל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 12). ״מִשֶּׁנִּצַּב וְהִזְדַּקֵּף, נִתְנַדְנֵד מְעַט גּוּפוֹ הָעֲנַקְמוֹנִי״ (ארד, תר׳ הנפילה 197). ״וְהֵרִיק לִבְלִי חַת אֶת (דִּבְרֵי־הַהֲבַאי) הָעֲנַקְמוֹנִיִּים שֶׁלוֹ״ (פרלמן, תר׳ לילות 142). – [עֲנַקְמוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ענש [ארמית: עֲנַשׁ]

~ פָּע׳ עָנַשׁ פ״י הֵטִיל עֹנֶשׁ, יִסֵּר, הֵטִיל קְנָס אוֹ גָּרַם כְּאֵב וְצַעַר כְּגְמוּל עַל חֵטְא וַעֲבֵרָה: ״וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף״ (דברים כב יח–יט). ״בַּעֲנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם־פֶּתִי״ (משלי כא יא). – [לַעֲנֹשׁ אֶת־, עוֹנֵשׁ, יַעֲנֹשׁ, עֲנֹשׁ! עִנְשִׁי!]

~ נִפ׳ נֶעֱנַשׁ, הֻטַּל עָלָיו עֹנֶשׁ, נוּסַּר, הֻטַּל עָלָיו קְנָס אוֹ נִגְרַם לוֹ כְּאֵב וְצַעַר כִּגְמוּל עַל חֶטְאוֹ: ״עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ (הַמַּכֶּה) כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה (שֶׁנִּפְגְּעָה)״ (שמות כא כב). ״הַמּוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה״ (בבא קמא צג.). ״הָעוֹבֵר עַל הַפְּקֻדָּה – יֵעָנֵשׁ״ (מודעה). – [לְהֵעָנֵשׁ, נֶעֱנָשׁ, יֵעָנֵשׁ]

~ הִת׳ נִתְעַנֵּשׁ*, נֶעֱנַשׁ: ״שֶׁנִּתְעַנֵּשׁ (משֶׁה) עַל־יְדֵי הַמַּיִם״ (במדבר רבה יט). ״וְכִי בְּעֶטְיִי לָקָה וְנִתְעַנֵּשׁ?״ (שנהר, א 382). – [לְהִתְ־, מִתְעַנֵּשׁ, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱנִישׁ* פ״י עָנַשׁ, יִסֵּר, הֵטִיל עֹנֶשׁ: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ מַעֲנִישׁ עַד שֶׁיֵּצֵא יְדֵי בְּרִיּוֹתָיו״ (פסיקתא ר.). ״אֵין מַשְׁגִּיחִין אֶלָּא מַעֲנִישִׁין אוֹתָם״ (רבינו חננאל, פסחים ה:). ״אִם יַקְנִיטֵנוּ יַעֲנִישֶׁנּוּ״ (רש״י שבת יא.). ״וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו״ (רמב״ם, י״ג עיקרים). – [לְהַעֲנִישׁ, מַעֲנִישׁ, יַ־, הַעֲנֵשׁ!]

~ הָפ׳ הָעֳנַשׁ ^, נֶעֱנַשׁ, הֻטַּל עָלָיו עֹנֶשׁ: ״הָעֳנַשׁ בָּאֹסֶף וְשָׁב הֱיוֹת חָפוּף״ (אשא רעי, מוסף א ראש השנה). – [מָעֳנָשׁ, יָעֳנַשׁ]

– אֵין עוֹנְשִׁין אֶלָּא אִם כֵּן מַזְהִירִין* [על־פי ספרי שופטים קו: ושם: ״אין עונשין את האדם עד שמזהירים אותו״] יֵשׁ לְהַזְהִיר אֶת הָאָדָם וּלְהַתְרוֹת בּוֹ לְבַל יֶחֱטָא, וְרַק אִם לֹא יוֹעִילוּ הָאַזְהָרוֹת יַטִּילוּ עָלָיו עֹנֶשׁ.

עֹנֶשׁ, עוֹנֶשׁ ז׳ [מן ענש, עֲנַשׁ] גְּמוּל עַל חֵטְא, קְנַס־כֶּסֶף אוֹ שְׁלִילַת זְכֻיּוֹת אוֹ גְּרִימַת כְּאֵב וָצַעַר לְמִישֶׁהוּ עַל עֲבֵרָה שֶׁעָבַר: ״וַיִּתֶּן־עֹנֶשׁ עַל־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף״ (מלכים ב כג לג). ״כָּךְ עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר אֱמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ״ (סנהדרין פט:). הַשּׁוֹפֵט הֵטִיל עַל הַנֶּאֱשָׁם עֹנֶשׁ מַאֲסַר שֶׁל שָׁנָה. הָעוֹבֵר עַל הַחֹק צָפוּי לְעֹנֶשׁ. הָעֹנֶשׁ הַמַּקְסִימָלִי הוּא עֹנֶשׁ מָוֶת אוֹ עֹנֶשׁ מַאֲסַר־עוֹלָם. הַחֵטְא וְעָנְשׁוֹ. – [עֹנֶשׁ־, עָנְשׁוֹ; עֳנָשִׁים, עָנְשֵׁי־]

– עֹנֶשׁ־גּוּף°, מַכּוֹת, מַלְקוּת לָעֲבַרְיָן.

– בְּעִיטַת־עֹנֶשׁ° [במשחק כדורגל] זְכוּת שֶׁהַשּׁוֹפֵט נוֹתֵן לְאַחַת הַקְּבוּצוֹת לִבְעֹט בְּעִיטָה חָפְשִׁית בַּכַּדּוּר אֶל שַׁעַר הַקְּבוּצָה הַיְרִיבָה, כְּעֹנֶשׁ עַל כָּךְ שֶׁאֶחָד מֵאַנְשֵׁי קְבוּצָה זוֹ עָבַר עַל חֻקֵּי הַמִּשְׂחָק.

– עֹנֶשׁ מִן הַשָּׁמַיִם^, כִּנּוּי לְעֹנֶשׁ חָמוּר בְּיוֹתֵר: ״פֶּגַע רַע כָּזֶה, עֹנֶשׁ מִן הַשָּׁמַיִם״ (ברקוביץ, סיפורים רל). ״כְּלוּם אֵין זֶה עֹנֶשׁ מִן הַשָּׁמַיִם – עֲשָׂרָה בָנִים יָלַדְתִּי וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ עִמִּי בַּבַּיִת!״ (עגנון, כלה רסב).

– עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן?* [שאול מן סנהדרין נד: ושם בפשטו: מנין לאזהרה מן התורה?] כְּלוּם הֻזְהַר פְּלוֹנִי בְּטֶרֶם נֶעֱנַשׁ?

– בַּר־עֳנָשִׁין^, מִי שֶׁהִגִּיעַ לִכְלַל בַּגְרוּת וַהֲרֵיהוּ נוֹשֵׂא בְּאַחֲרָיוּת לְכָל עֲבֵרָה שֶׁיַּעֲבֹר; לְפִי הַמָּסֹרֶת הַדָּתִית, אָדָם מִשְּׁנַת הַי״ג לְחַיָּיו (״בַּר־מִצְוָה״) הֲרֵיהוּ בַּר־עֳנָשִׁין.

– דִּינֵי־עֳנָשִׁין °, הַחֻקִּים הַקּוֹבְעִים אֶת מַהוּתָן שֶׁל עֲבֵרוֹת פְּלִילִיּוֹת וְאֶת הָעֳנָשִׁים עֲלֵיהֶן.

– חֻקַּת־הָעֳנָשִׁין °, סֵפֶר הַחֻקִּים הָרִשְׁמִי הַנּוֹהֵג בִּמְדִינָה וְשֶׁלְּפִי סְעִיפָיו הַשּׁוֹנִים נִקְבָּע הָעֹנֶשׁ שֶׁמַּטִּילִים עַל עֲבַרְיָנִים שׁוֹנִים.

ע״ס ר״ת 1. עַל־סָמָךְ. 2. עַל־סַף. 3. עֶרֶב־סֻכּוֹת. 4. עֶשֶׂר סְפִירוֹת.

עַסַּאי° ז׳ [מן עסה, עִסָּה] מַסָּזִ׳סְט, עוֹסֵק בְּעִסּוּי, מֻמְחֶה בְּשִׁפְשׁוּף שִׁיטָתִי שֶׁל עוֹר הַגּוּף לְצָרְכֵי רִפּוּי. – [עַסָּאִית, עַסָּאִים, עַסָּאֵי־, עַסָּאִיּוֹת]

עסה [קרוב אל עסס, עשה; ארמית: עֲסֵי]

~ פע׳ **עָסָה** * פ״י 1 *, דָּחַק, לָחַץ: ״מָה אַתְּ מְעַסָּה בִּי?״ (בראשית רבה עט). ״יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲסוּ (גֵּט לְאִשָּׁה) כְּמַעֲשֵׂה גוֹיִים״ (ירושלמי גיטין ג ד). ״זַעֲקָתֵנוּ יֶרֶץ וְשׂוֹטְנֵינוּ יְעַסֶּה״ (מורה חטאים, יוצר יום כיפור) 2 ^, סָחַט, מִצָּה: ״הַיּוֹתֵר נָכוֹן שֶׁתְּעַסֶּה (אֶת הַגַּרְגֵּר שֶׁבָּעַיִן) וְתוֹצִיא מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ״ (קאנון ג ג). 3 °, לָשׁ: ״מְקַמְּטָהּ וּמְמַעֲכָהּ בְּכַף יָדֵי כִּמְעַסָּה דוֹנַג רַךְ״ (ביאליק, אריה ח). ״בָּהּ בְּשָׁעָה עִסְּתָה שָׂרָה... עִסָּה שֶׁל קֶמַח שְׂעוֹרִים, לָשָׁה וְעִסְּתָה וְרִקְּעָה וְגִלְּלָה וְקִטְּפָה״ (עגנון, כלה יד). 4 °, שִׁפְשֵׁף בְּחָזְקָה אֶת עוֹר הַגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי, עָשָׂה מַסָּז׳: הָרוֹפֵא עִסָּה אֶת רַגְלוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [לְעַסּוֹת אֶת־, מְעַסֶּה, יְ־]

~ פע׳ **עֻסָּה** ^, 1 ^, נִלְחַץ, נִסְחַט: ״וְלָכֵן תְּעֻסֶּה הָאִצְטוֹמְכָה בְּעֵת הַבְּלִיעָה״ (קאנון ג יג). 2 °, נִלּוֹשׁ: ״הֵם נַעֲשִׂים רַכִּים וּמְעֻסִּים כְּשַׁעֲוָה״ (ביאליק, אריה ח). 3 °, נַעֲשָׂה לוֹ מַסָּז׳, שֻׁפְשַׁף בְּשָׂרוֹ וְנִלּוֹשׁ לְצָרְכֵי רִפּוּי: הַחוֹלֶה עֻסָּה עַל־יְדֵי הָרוֹפֵא. – [מְעֻסֶּה, יְעֻסֶּה]

~ הת׳ **הִתְעַסָּה** °, נִלּוֹשׁ, נִכְבַּשׁ: ״אֶחָד הַדֶּלֶף שֶׁדּוֹלֵף בָּהֶן, אֶחָד הָרֶפֶשׁ שֶׁמִּתְעַסֶּה בָּהֶן״ (סביב, כערער 66). – [לְהִתְעַסּוֹת, מִתְעַסֶּה, יִתְ־]

עִסָּה*, עִיסָה נ׳ [מן עסס; קרוב אל עסה] 1, בָּצֵק, קֶמַח נִלּוֹשׁ בְּמַיִם: ״הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה מֵחֲבֶרְתָּהּ תַּבְלִין וּמַיִם וּמֶלַח לְעִסָּתָהּ״ (ביצה ה ד). ״רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם – כְּדֵי עִסּוֹתֵיכֶם״ (עירובין פג–ג:). ״מִפְּנֵי מָה אַתֶּם מְגַבְּלִין עִסּוֹתֵיכֶם בְּטֻמְאָה?״ (סנהדרין ה:). ״לְאוֹר נֵר דַּל תְּכֹף עַל גַּבֵּי הָעִסָּה״ (ביאליק, שירתי). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק פְּסוּל, מִשְׁפָּחָה שֶׁאֵין לָהּ עֵדוּת כִּי הִיא כְּלָה כְּשֵׁרָה: ״אֵיזוֹ הִיא עִסָּה? כָּל שֶׁאֵין בָּהּ לֹא מִשּׁוּם נְתִינוּת וְלֹא מִשּׁוּם מַמְזֵרוּת וְלֹא מִשּׁוּם עַבְדֵי מְלָכִים״ (תוספתא קידושין ה ב). – [עִסַּת־, עִסּוֹת, עִסּוֹת־]

– אַלְמְנַת־עִסָּה* (עדיות ח ג), אַלְמָנָתוֹ שֶׁל אִישׁ שֶׁהָיָה מִמִּשְׁפָּחָה בִּלְתִּי־כְּשֵׁרָה לִכְהֻנָּה.

– שְׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה*, 1 *, מַחְמֶצֶת הַבָּצֵק, חֹמֶר תּוֹסֵס שֶׁמּוֹסִיפִים לַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּח וְיִכְשַׁר לַאֲפִיָּה (תוספתא תרומות ו יא). 2 *, סִכּוּי לְדָבָר הַנּוֹתֵן טַעַם מְיֻחָד: ״גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁהַשָּׁלוֹם לָאָרֶץ כִּשְׂאוֹר לָעִסָּה״ (דרך ארץ זוטא, פרק השלום). 3 ° [בהשאלה] תַּמְצִית הַדָּבָר, הַחֵלֶק הַתּוֹסֵס וְהַפָּעִיל שֶׁבַּדָּבָר, תּוֹךְ הַדָּבָר: ״אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא הַשְּׂאוֹר בְּעִסַּת הַחֲסִידוּת״ (שטינמן, גן 51). הָעֲלִיָּה הַחֲלוּצִית הִיא הַשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה בִּתְנוּעַת הָעֲלִיָּה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

4 *, כִּנּוּי לַיֵּצֶר הָרָע שֶׁמַּחְמִיץ אֶת מַחְשְׁבוֹת הַלֵּב: ״וּמִי מְעַכֵּב? שְׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה וְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת״ (ברכות יז.).

– עֲלוּבָה הִיא הָעִסָּה שֶׁנַּחְתּוֹמָהּ מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁהִיא רָעָה* (בראשית רבה לד), כְּלוֹמַר, אוֹי לוֹ לַדָּבָר אוֹ לַחֵפֶץ שֶׁיּוֹצְרוֹ גּוּפוֹ מְגַנֶּה אוֹתוֹ.

עִסּוּי^, עִיסוּי ז׳ [מן עסה, עִסָּה] 1 ^, לַחַץ, מִעוּךְ, סְחִיטָה: ״וְאִם תְּעַסֶּה בָּאֶצְבַּע בְּכָל מָקוֹם מִגּוּפוֹ יִשָּׁפֵל בָּעִסּוּי״ (קאנון ג יד). עִסּוּי הַפֵּרוֹת לְהוֹצִיא אֶת מִיצָם. 2 °, מַסָּז׳, שִׁפְשׁוּף חָזָק שֶׁל עוֹר הַגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי. – [עִסּוּי־, עִסּוּיִים, ־יֵי־]

עָסוֹס° ת׳ [מן עָסִיס] מָלֵא עָסִיס, עֲסִיסִי: ״עָלִים גְּדוֹלִים, מְעֻבִּים וַעֲסוֹסִים״ (״טבע וארץ״ תש״ך 10). – [עֲסוֹסָה, עֲסוֹסִים, ־סוֹת]

עָסוּק* ת׳ [מן עסק, עֵסֶק] טָרוּד, נָתוּן כֻּלּוֹ בְּעֵסֶק: ״שֶׁהֵן עֲסוּקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר״ (תוספתא ברכות א ב). ״ר׳ חִיָּא עָסוּק בְּמִצְוֹת הֲוָה״ (כתובות קג.). ״מִי שֶׁעָסוּק כְּהִירְשְׁל אֵינוֹ עָשׂוּי לְטַיֵּל״ (עגנון, כפות רמט). אַל תַּפְרִיעֵנִי, הִנְנִי עָסוּק מְאֹד. – [עֲסוּקָה, עֲסוּקִים, ־קוֹת]

עִסּוּק*, עִיסוּק ז׳ [מן עסק] 1 °, הִתְעַסְּקוּת, טִפּוּל בְּדָבָר מְסֻיָּם, עֲשִׂיָּה: ״כָּל זְמַנּוֹ... עָבַר עָלָיו בְּעִסּוּקֵי הַמֶּשֶׁק״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 252). ״הֵם עֲסוּקִים בְּעַסְקְנוּתָם כִּי רַבְּתָה עַד שֶׁאֵינָם פְּנוּיִים לְהָרִים מַבָּטָם אֶל מֵעֵבֶר לְעִסּוּקָם״ (קורי, כורך 10). כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ עִסּוּקוֹ שֶׁלּוֹ. 2 *, מִנְהָג, אֹפֶן הִתְנַהֲגוּת: ״שׁוֹר שֶׁעִסּוּקוֹ רַע יוֹצֵא בִּפְרוֹמְבְּיָא שֶׁלּוֹ״ (ירושלמי שבת ז ג). – [עִסּוּק־, עִסּוּקִים, ־קֵי־]

– רִפּוּי בְּעִסּוּק °, שִׁיטַת רִפּוּי שֶׁל חוֹלִים כְּרוֹנִיִּים וּנְכִים עַל־יְדֵי אִמּוּן שְׁרִירֵיהֶם בְּהִתְעַסְּקוּת מֻתְאֶמֶת לְמַצָּבוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

– בְּעִסּוּק גָּדוֹל ° (רַב °), בִּתְכוּנָה רַבָּה, בְּעֵסֶק גָּדוֹל: ״וְשָׁעָה יָפָה הָיִיתִי טוֹרַחַת בְּהִתְלַהֲבוּת וּבְעִסּוּק גָּדוֹל״ (צמח, ב 304). ״וּפָתְחוּ בְּעִסּוּק רַב בְּמִשְׂחֲקֵיהֶם״ (סביב, דרך 117).

עַסָּן°, עַסְיָן ז׳ [מן עסה, עִסָּה] מַסָּזִ׳יסְט, מֻמְחֶה לְעִסּוּי, עוֹשֶׂה מַסָּז׳ לְחוֹלִים לְשֵׁם רִפּוּי. – [עַסָּנִית, עַסָּנִים, עַסָּנִיּוֹת]

עַסָּנוּת°, עַסְיָנוּת נ׳ [מן עַסָּן] מְלֶאכֶת הָעַסָּן, אֻמָּנוּת הַמַּסָּז׳: פְּלוֹנִי מֻמְחֶה לְעַסָּנוּת. – [עַסָּנוּת־]

עָסִיס ז׳ [מן עסס; ארמית: עֲסִיסָא] 1, מִיץ פֵּרוֹת, נוֹזֵל הַנִּסְחָט מִפֵּרוֹת: ״אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי״ (שיר השירים ח ב). ״וְהֵילִלוּ כָּל־שֹׁתֵי יָיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם״ (יואל א ה). [ובמליצה:] ״וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה״ (עמוס ט יג). ״וְעוֹד תִּשְׁתֶּה עֲסִיס רִמּוֹן״ (הנגיד, דיואן 188). מֵי־סוֹדָה מְמֻתָּקִים בְּעָסִיס. 2 ° [בהשאלה] תַּמְצִית, לְשַׁד: ״וְאֶת־כָּל־עֲסִיס חַיַּי, עַד תַּמְצִיתוֹ, יִגְמָאֵנִי בְּאַחַת״ (ביאליק, אחד). – [עֲסִיס־]

– עֲסִיס־הַחֵךְ ^ (במליצה) רֹק, לַחְלוּחִית שֶׁבַּפֶּה [ובהשאלה:] נְשִׁיקָה חֲזָקָה בַּפֶּה: ״הֵם שִׁכְּרוּנִי מֵעֲסִיס חִכָּם״ (הנגיד, דיואן 287).

עֲסִיסִי° ת׳ [מן עָסִיס] 1, מָלֵא מִיץ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עָסִיס: פֵּרוֹת עֲסִיסִיִּים. 2 [בהשאלה] רַעֲנָן, שׁוֹפֵעַ חִיּוּת: ״סִפּוּרָיו הָרִאשׁוֹנִים הַקְּטַנִּים וְהָעֲסִיסִיִּים״ (ברקוביץ, הראשונים כא). סִגְנוֹן עָשִׁיר וַעֲסִיסִי. ״וְהוּא מְזָרֵז אֶת הַסּוּס בְּשׁוֹט וּבְקַלָּלוֹת עֲסִיסִיּוֹת״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ עתודתו 284). – [עֲסִיסִית, עֲסִיסִיִּים, ־סִיּוֹת]

עֲסִיסִיּוּת° נ׳ [מן עֲסִיסִי] 1. לַחְלוּחִית, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָסִיסִי: עֲסִיסִיּוּת פְּרִי־הֶהָדָר. 2 [בהשאלה] רַעֲנַנּוּת, חִיּוּת: עֲסִיסִיּוּת בְּסִגְנוֹנוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. בִּדְבָרָיו הָיְתָה עֲסִיסִיּוּת רַבָּה. — [עֲסִיסִיּוּת־]

עֲסִיק* ז׳ [מן עסק, עָסַק] עוֹרֵר, מְעַרְעֵר, תּוֹבֵעַ: ״הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ עֲסִיקִין״ (שבועות לא.). ״אָסוּר לְמוֹכֵר לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲסִיקִין״ (רמב״ם, מכירה יט א). — [עֲסִיק־, עֲסִיקִים, ־קֵי־]

עֲסִיקָה* נ׳ [מן עסק, עָסַק] הִתְעַסְּקוּת, טִפּוּל: ״אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁעֲסִיקַת תּוֹרָתְךָ תְּכַפֵּר עֲוֹנוֹת״ (תנחומא צו יד). ״הֶתֵּר הָעֲסִיקָה בְּפִילוֹסוֹפְיָה״ (קלוזנר, הספרות ד 21). ״הֵם קְרוּיִים כָּךְ עַל־שׁוּם עֲסִיקָתָם בְּמַעֲשֵׂה מַאֲפֶה״ (קריב, עיונים 225). ״שׁוֹגֶה בִּרְתֵת הָעֲסִיקָה״ (עוגן, תוחלת 81). — [עֲסִיקַת־, ־קוֹת]

עָסְנִי°, עִיסְנִי ת׳ [מן עִסָּה] כְּעֵין בָּצֵק, תָּפוּחַ, מָלֵא: ״אוֹתוֹ זָקָן עָסְנִי״ (הלקין, משבר 58). יְרֵכַיִם עָסְנִיּוֹת. — [עָסְנִית, עָסְנִיִּים, עָסְנִיּוֹת]

א. עסס [קרוב אל עשה, עסה; ארמית: עֲסַי]

~ פָּעַל **עָסַס** פ״י לָשׁ, דָּחַק, כָּבַשׁ: ״וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם״ (מלאכי ג כא). ״פַּעֲמֵי דַלִּים גְּאוֹנָהּ דָּרְכוּ, עָסָסוּ״ (משה אבן-עזרא, עיני ענגים). — [לָעֹס אֶת־; עַסּוֹתִי... עָס גם עָסַס; עַס, עֹסָה; יָעֹס]

ב. עסס [מן עָסִיס; קרוב אל א. עסס]

~ הִפְעִיל **הֶעֱסִיס**° פ״י מִלֵּא עָסִיס, הִרְבָּה מִיץ פֵּרוֹת: ״טַל יַעֲסִיס צוּף הָרִים״ (קליר, טל תן, תפילת טל). ״צִיצֵי קֶסֶם לֹא פְּרִי לְהַעֲסִיס״ (גרינברג, רחובות קעב). ״הַזֶּרַע לִנְבֹּט וּלְהַעֲסִיס אֶת הַפְּרִי״ (שמעוני, שירים ג קמג). ״דְּגָן הִלְבִּישׁ שָׂדֶיהָ הַגְּשָׁמִים וְהֶעֱסִיס כְּרָמֶיהָ עֲנָבִים״ (פניאל, גופים 63). — [לְהַעֲסִיס, מַ־, יַ־]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְעַסֵּס**°, נַעֲשָׂה עֲסִיסִי יוֹתֵר [גם בהשאלה]: הַפְּרִי הִבְשִׁיל וְהִתְעַסֵּס. ״נִתְגַּוְּנוּ נוֹשְׂאֶיהָ, נִתְעַסֵּס הַסִּגְנוֹן״ (גורן, דמויות בספרותנו 184). ״מְטַפֵּחַ שָׂפָם, מִתְעַסֵּס בְּגִדּוּפִים רַעֲנַנִּים, חַמִּים״ (שמיר, הוא הלך 92). — [לְהִתְעַסֵּס, מִתְעַסֵּס, יִתְ־]

עֲסָסִית* נ׳ [אולי מן א. עסס] פֵּרוּר שֶׁל בָּצֵק, אִטְרִית (תוספתא שבת ג א). — [עֲסָסִיּוֹת]

עסק [במקרא: עשק; ארמית: עסק; ערבית: עַשִׁק התאהב, חשק ב־]

~ פָּעַל **עָסַק*** פ״ע 1*. טִפֵּל, טָרַח וּפָעַל: ״אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה״ (תפילת השחר, על־פי ברכות יא:). ״זָקֵן שֶׁכְּמוֹתְךָ יַעֲסֹק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים הַלָּלוּ?״ (עבודה זרה טז:). ״שֶׁהָיִיתִי עוֹסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר״ (שמות רבה ו). 2°. נָשָׂא־וְנָתַן, עָבַד עֲבוֹדָה לְמִחְיָתוֹ: פְּלוֹנִי עוֹסֵק בְּמִסְחָר. שְׁכֵנִי עוֹסֵק בִּפְרַקְלִיטוּת. [לַעֲסֹק בְּ־; עוֹסֵק, עָסוּק; יַעֲסֹק, עֲסֹק! עִסְקִי!]

~ פִּעֵל **עִסֵּק*** פ״י הֶעֱסִיק, הִטִּיל עֲבוֹדָה: ״לֹא הָיוּ יְשֵׁנִין כָּל הַלַּיְלָה אֶלָּא שׁוֹקְדִין כְּנֶגֶד כֹּהֵן גָּדוֹל כְּדֵי לְעַסְּקוֹ בְּהַבְרָא (בַּחֲשֵׁכָה)״ (תוספתא יום הכיפור א ט). ״עִסְּקָה אוֹתִי כָּל הָעֵת... אוֹתָהּ הַבְטָחָה כְּמוּסָה״ (גנסין, א 16). — [לְעַסֵּק, מְעַסֵּק, יְ־]

~ פֻּעַל **עֻסַּק**°, נִטְרַד: ״הָיִיתִי עֲסוּקָה וּמְעֻסֶּקֶת וְלֹא פְּנוּיָה״ (שטיינמן, זוגות ב 102). — [מְעֻסָּק, יְעֻסַּק]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְעַסֵּק***, 1. הָיָה טָרוּד, טָרַח וְטִפֵּל: ״מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶן (עם הַתִּינוֹקוֹת) עַד שֶׁיִּלְמְדוּ (לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר)״ (ראש השנה ד ח). ״מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה״ (סוטה א ח). ״כְּשֶׁתִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ לֹא תִתְעַסְּקוּ אֶלָּא בְּמַטָּע תְּחִלָּה״ (ויקרא רבה כה). ״הַמִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי צִבּוּר״ (שמות רבה ו). ״וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל הָרוֹפֵא אֲשֶׁר הָיָה מִתְעַסֵּק בִּרְפוּאָתָם״ (חובות לבבות, הכתיבה פתיחה). 2. הָיָה לוֹ דִּין־וּדְבָרִים, הִסְתַּכְסֵךְ: ״עַד שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִדַּיְּנִין אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, מִתְעַסְּקִין אֵלּוּ עִם אֵלּוּ – בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (בראשית רבה ח). הַשְּׁכֵנִים הִתְעַסְּקוּ הַרְבֵּה בֵּינֵיהֶם. 3 [בלשון נקיה] בָּעַל, קִיֵּם יַחֲסֵי־אַהֲבָה: ״מִתְּבוֹנֵן עַל אִשָּׁה בְּעוּלָה וּמִתְעַסֵּק עִם שִׁפְחָתְךָ״ (בן־סירא מא כט). ״כְּשֶׁהָיִיתָ מִתְעַסֵּק עִמָּהּ נָתְנָה עֵינֶיהָ בְּצוּרוֹת הַלְּבָנוֹת וְיָלְדָה כַּיּוֹצֵא בָּהֶן״ (במדבר רבה ט). — [לְהִתְעַסֵּק בְּ־, עִם־; מִתְעַסֵּק, יִתְעַסֵּק]

~ הִפְעִיל **הֶעֱסִיק*** פ״י 1°, הֶעֱבִיד, הִטִּיל עֲבוֹדָה, נָתַן דָּבָר לַעֲסֹק בּוֹ: הַמִּשְׂרָד מַעֲסִיק פְּקִידִים רַבִּים. הַמּוֹרֶה הֶעֱסִיק אֶת תַּלְמִידָיו בַּעֲבוֹדָה עַצְמִית. 2*, גָּרַם שֶׁיְּהֵא עָסוּק, לֹא נָתַן מָנוֹחַ: ״וּמַעֲסִיקִין אוֹתוֹ (אֶת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בְּלֵיל יוֹם־כִּפּוּר) עַד שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה״ (יומא א ז). ״וְלֹא יַרְגִּישׁ שֶׁרוּחַ אֲחֵרִים נוֹשֵׁב מִתּוֹךְ מֹחוֹ וּמַעֲסִיק אֶת יָדָיו״ (אחד העם, פג). ״הִתְחִיל מַעֲסִיק עַצְמוֹ בִּדְבָרִים״ (הזז, יעיש א 71). רַעְיוֹן נוֹעָז מַעֲסִיק אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ זֶה יָמִים רַבִּים. — [לְהַעֲסִיק אֶת־, מַעֲסִיק, יַ־]

~ הֻפְעַל **הָעֳסַק**°, הָעֳבַד, הֻטְּלָה עָלָיו עֲבוֹדָה: הַפָּקִיד הָעֳסַק בַּמִּשְׂרָד בְּנִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת. פּוֹעֲלִים רַבִּים מָעֳסָקִים בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. [מָעֳסָק, יָעֳסַק]

עֵסֶק* ז׳ [מן עסק; במקרא: עֵשֶׂק] 1*. עִנְיָן, מַעֲשֶׂה, עֲבוֹדָה, מַשָּׂא־וּמַתָּן: ״הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה״ (אבות ד י). ״עִסְקֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה״ (בבא קמא צב.). ״וְכָל עִסְקֵי הַבַּיִת מֻשְׁלָכִים עַל אֲחוֹתוֹ הַנְּבוֹנָה״ (עגנון, כפות קפט). ״רוֹאֶה הוּא בְּאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלּוֹ כִּי זֶהוּ עֵסֶק לְיָמִים רַבִּים״ (ברקוביץ, הראשונים נג). 2°, מִפְעָל מִסְחָרִי אוֹ חֲרֹשְׁתִּי שֶׁאָדָם עוֹסֵק בּוֹ בִּקְבִיעוּת: בֵּית־עֵסֶק. פְּלוֹנִי בַּעַל עֲסָקִים גְּדוֹלִים. הַסּוֹחֵר בָּא לְרֶגֶל עֲסָקָיו לְעִירֵנוּ. ״מִי שֶׁהִטְמִין כַּסְפּוֹ בִּכְרָכִים, כְּבִנְיַת בָּתֵּי מְגוּרִים וּבְעִסְקֵי סְפָרוּת – יִנָּקֶה?״ (קרליבך, הודו 341). ״דָּרוּשׁ שֻׁתָּף לְעֵסֶק״ (מודעה). 3*, קֶשֶׁר, מַגָּע־וּמַשָּׂא, שַׁיָּכוּת: ״אֵין לְךָ עֵסֶק בְּנִסְתָּרוֹת״ (חגיגה יג.). ״נִכָּר הָיָה שֶׁיֵּשׁ לָנוּ כָּאן עֵסֶק עִם פַּיְטָן שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַחֲרוּזִים״ (פיכמן, רמד). אֵין לִי כָּל עֵסֶק עִם אוֹתוֹ אִישׁ. — [עֵסֶק־, עִסְקוֹ; עֲסָקִים, עִסְקֵי־]

— **עֵסֶק בִּישׁ!*** [על־פי בבא קמא צט:], 1. עִנְיָן רַע, מַעֲשֶׂה־כֶּשֶׁל. 2. דִּבּוּר שֶׁל צַעַר וְאַכְזָבָה בְּפִי אָדָם שֶׁנִּכְשַׁל בִּדְבַר־מָה אוֹ נִתְקַל בְּקֹשִׁי רַב, מֵעֵין הַדִּבּוּרִים ״רַע וָמַר!״, ״אֵין עֵצָה!״

— **עֵסֶק גָּדוֹל***, תְּכוּנָה רַבָּה, פֻּמְבֵּי וּפִרְסוּם רַב: ״וְכָל הֶעָיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת לְשָׁם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא (הָעֹמֶר) נִקְצָר בְּעֵסֶק גָּדוֹל״ (מנחות י ג). ״וְתֵכֶף לַמִּנְחָה סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בְּבֵיתוֹ שֶׁל ר׳

וּגְדֵלָה בְּעֵסֶק גָּדוֹל״ (הזז, צל 20). ״כְּשֶׁהוּא בָּא שְׁנֵיהֶם מְקַבְּלִים אוֹתוֹ בְּעֵסֶק גָּדוֹל״ (עגנון, כפות קעה). ״וְהֵנִיעוּ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל וְנָסוֹג בְּעֵסֶק גָּדוֹל״ (יזהר, צקלג 357).

– **עִסְקוֹ רַע***, **עֲסָקָיו רָעִים***, הִתְנַהֲגוּתוֹ רָעָה, דַּרְכּוֹ לְהַזִּיק: ״וּמִפְּנֵי מָה הַכֹּל רָצִין אַחֲרֵי הָעַכְבָּר? מִפְּנֵי שֶׁעִסְקוֹ רַע עִם הַבְּרִיּוֹת״ (ירושלמי הוריות מח ב). ״חֲמוֹר שֶׁעֲסָקָיו רָעִים״ (שבת נב.).

– **מָה עִסְקְךָ?**° [בלשון־הדיבור] מָה לְּךָ וּלְעִנְיָן זֶה? אֵין זֶה נוֹגֵעַ לְךָ!

– **עַל עִסְקֵי***, עַל דְּבַר־, עַל־אוֹדוֹת: ״בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת״ (תוספתא עירובין ד (ג) ה). ״שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְקֹרַח עַל עִסְקֵי לְגִימָה״ (סנהדרין נב.).

– **בֵּית־עֵסֶק**°, בֵּית־מִסְחָר, מִפְעָל מִסְחָרִי אוֹ חֲרָשְׁתִּי: כָּל בָּתֵּי־הָעֵסֶק נִסְגְּרוּ בְּשֶׁבַע בָּעֶרֶב.

– **בַּעַל־עֵסֶק**°, סוֹחֵר, בַּעַל בֵּית־מִסְחָר אוֹ בַּעַל בֵּית־מְלָאכָה.

– **עֲסָקִים כְּרָגִיל!**° [על־פי האנגלית: Business as usual] אֵין כָּל הַפְסָקָה אוֹ שִׁנּוּי בָּעֲבוֹדָה (עַל־אַף הַמַּשְׁבֵּר, הָאָסוֹן, הָאֵבֶל וְכַדּוֹמֶה).

– **עֲסָקִים קוֹדְמִים לְתַעֲנוּגוֹת**° (קרליבך, הודו 50) [על־פי האנגלית: Business before pleasure] מֵימְרָה עַל חֲשִׁיבוּתָם שֶׁל הָעֲסָקִים.

עִסְקָא*, עיסקא ז׳ [ארמית] 1*, עֵסֶק, מַעֲשֶׂה: ״שַׁבְנָא עֲבַד עִסְקָא״ (סוטה כא.). 2÷ [בספרות הפוסקים] שֻׁתָּפוּת מִסְחָרִית שֶׁלְּפִיהָ אָדָם מַלְוֶה כֶּסֶף לַחֲבֵרוֹ עַל מְנָת שֶׁיַּעֲסֹק בְּכֶסֶף זֶה בְּמִסְחָר וְהָרֶוַח יִתְחַלֵּק בֵּין שְׁנֵיהֶם: ״אִם נָתַן רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן מָמוֹן בְּתוֹרַת עִסְקָא״ (הלבוש, שותפין קעז ל). – [עִסְקָאוֹת]

– **הֶתֵּר עִסְקָא**÷, 1÷, תַּקָּנַת רַבָּנִים הַמַּתִּירָה לְבַנְקִים וּלְמַלְוִים פְּרָטִיִּים לְהַלְווֹת כֶּסֶף בְּרִבִּית, עַל־אַף הָאִסּוּר שֶׁל מַתַּן כֶּסֶף בְּרִבִּית (ויקרא כה לז), הוֹאִיל וְהַהַלְוָאָה נִתֶּנֶת בְּתוֹרַת הִשְׁתַּתְּפוּת בְּעֵסֶק שֶׁיַּעֲסֹק בּוֹ הַלֹּוֶה וְהָרִבִּית שֶׁהַמַּלְוֶה יְקַבֵּל תֵּחָשֵׁב כְּחֶלְקוֹ בָּרְוָחִים שֶׁל הָעֵסֶק כֻּלּוֹ. 2° [בהשאלה ובלשון־בדיחה] כִּנּוּי לְעֵסֶק שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר בְּתַכְלִית, עֵסֶק מְפֻקְפָּק: פְּלוֹנִי עָשָׂה לְעַצְמוֹ ״הֶתֵּר עִסְקָא״ וְנִסְתַּבֵּךְ בְּעַרְכָאוֹת.

– **שְׁטַר־עִסְקָא**÷, חוֹזֶה בֵּין הַלֹּוֶה וּבֵין הַמַּלְוֶה בְּעִנְיַן הַלְוָאָה בְּרִבִּית לְמַטְּרוֹת עֵסֶק.

עִסְקָה°, עיסקה נ׳ [בארמית: עִסְקָא] טְרַנְסַאקְצְיָה מִסְחָרִית, מִקָּח־וּמִמְכָּר: הַסּוֹחֵר סִיֵּם עִסְקָה גְּדוֹלָה. עִסְקַת־נֶשֶׁק בֵּין שְׁתֵּי מְדִינוֹת. – [עִסְקַת־, עִסְקָאוֹת, עִסְקוֹת־]

עִסְקִי° ת׳ [מן עֵסֶק] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵסֶק, מַעֲשִׂי: פְּעֻלּוֹת עִסְקִיּוֹת שֶׁל הַמּוֹסָד. גִּישָׁה מִסְחָרִית־עִסְקִית לַפְּעֻלָּה. – [עִסְקִית, עִסְקִיִּים, עִסְקִיּוֹת]

עַסְקִינַן* פ״ע [ארמית] אָנוּ עוֹסְקִים [רווח הרבה במשא־ומתן בתלמוד]: ״הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן״ (ברכות כו.), כָּאן בַּמָּה אָנוּ עוֹסְקִים, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים [נוסח אחר: עָסֵיקִינַן – אנו עסוקים]

עַסְקָן* ז׳ [מן עסק, עָסַק] °אָדָם הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי־צִבּוּר, הַמִּטַּפֵּל בִּפְעֻלּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם טוֹבַת הַחֶבְרָה: ״בַּיָּמִים הָהֵם לֹא הָיִיתִי עוֹד לֹא סוֹפֵר וְלֹא עַסְקָן״ (אחד העם, כ). עַסְקָן צִבּוּרִי. עַסְקָן מִפְלַגְתִּי. – [עַסְקַן־, עַסְקָנִית, עַסְקָנִים, עַסְקָנֵי־, עַסְקָנִיּוֹת]

– **עַסְקָן בִּדְבָרִים***, אָדָם בַּעַל חוּשׁ מַעֲשִׂי, בַּעַל־אַמְצָאוֹת: ״אָמְרוּ עָלָיו עַל ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן־חֲלַפְתָּא שֶׁעַסְקָן בִּדְבָרִים הָיָה״ (חולין נז:). ״הַנָּבִיא הַזֶּה הָיָה אִישׁ מַעֲשֶׂה וְעַסְקָן בִּדְבָרִים״ (סוקולוב, במראות 52).

עַסְקָנוּת° נ׳ [מן עַסְקָן] פְּעִילוּת בְּצָרְכֵי־צִבּוּר, הִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיָנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם טוֹבַת הַצִּבּוּר: עַסְקָנוּת מִפְלַגְתִּית. ״הֵם עֲסוּקִים בְּעַסְקָנוּתָם כִּי רַבָּתָה״ (קדרי, כורך 10). עַסְקָנוּת שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס. – [עַסְקָנוּת־]

עַסְקָנִי* ת׳ [מן עסק עָסַק] הָעוֹסֵק וּמִטַּפֵּל בְּלִי הֶרֶף, שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ: ״שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת הֵן״ (שבת יד.). ״מְרַפֵּק יָדָהּ הָעַסְקָנִית מִפַּחַז בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה בָּאֲוִיר״ (ביאליק, מאחורי ב). דְּבוֹרִים זְרִיזוֹת וְעַסְקָנִיּוֹת. – [עַסְקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַסְקָנִיּוּת° נ׳ [מן עַסְקָנִי] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הָעַסְקָן, חוּשׁ עַסְקָנִי: ״פָּנִינוּ כְּבָר כַּמָּה פְּעָמִים לְשַׂר־הַדֹּאַר – חָזְרָה אֵלָיו עַסְקָנִיּוּתוֹ שֶׁל אֲלוֹנִי״ (ד׳ שחם, שאלה 25). ״דַּאֲגוֹת קֶצֶב וְתַעֲשִׂיָּה... עַסְקָנִיּוּת וּמֵדֵד יוֹם וָלַיְלָה״ (שניאור, סיפורים שלה). – [עַסְקָנִיּוּת־]

ע״ע ר״ת 1, עַיֵּן עֵרֶךְ. 2, עַד עַתָּה.

– **גִּזְרַת ע״ע** (בדקדוק) גִּזְרָה שֶׁל פְּעָלִים שֶׁהָאוֹת הָאֶמְצָעִית שֶׁלָּהֶם (ע׳ הַפֹּעַל) נִכְפֶּלֶת, הִיא ״גִּזְרַת הַכְּפוּלִים״ (סבב, מדד).

עער [צורת־משנה של עור, עורר; מצויה רק פעם במקרא:]

~ פִּעְ׳ **עוֹעֵר** פ״י עוֹרֵר: ״זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ״ (ישעיה טו ה). – [מְעוֹעֵר, יְעוֹעֵר]

עָף פ״ע טָס, פָּרַח, רִחֵף – ראה עוּף.

ע״פ ר״ת 1, עַל־פֶּה. 2, עַל־פִּי. 3, עַל־פְּנֵי. 4, עֶרֶב־פֶּסַח. 5, עַזּוּת־פָּנִים.

עֳפָאִים ז״ר [ריבוי מן עֳפִי] – ראה עֳפִי.

עפ״ד ר״ת 1, עַל־פִּי דִין. 2, עַל־פִּי דֶּרֶךְ. 3, עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים.

עִפּוּי*, עיפוי ז׳ [לפי הפירוש המקובל: מן עיף; ארמית: עֲפָא עיף] עֲיֵפוּת, לֵאוּת: ״דִּלְמַעְלָה לָא הָוֵי לֹא יְשִׁיבָה וְלֹא תַּחֲרוּת וְלֹא עֹרֶף וְלֹא עִפּוּי״ (חגיגה טו.). ״זָהֳרֵי חַמָּה נוֹפְלִים לְתוֹךְ עֵינָיו הַקָּמוֹת מֵעִלּוּף וְעִפּוּי״ (מגדלי מו״ס, שעד). ״וְלֹא נִכַּר בּוֹ לֹא חֻלְשָׁה וְלֹא עִפּוּי״ (עגנון, אלו תקמט). – [עִפּוּי־]

עֲפוּלִים ז״ר ראה להלן עֳפָלִים.

עָפוּץ÷ ת׳ [מן עפץ] 1, מְעֻבָּד בְּחָמְרִים הַמּוּפָקִים מֵעֲפָצִים: ״אִם נִכַּר הַגְּוִיל שֶׁהוּא עָפוּץ״ (רמב״ם, ספר תורה ט טו). עוֹר עָפוּץ. 2, שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם עֲפָצִים, מַר וְחָרִיף: ״וְהַדְּבָרִים הָעֲפוּצִים וְהַחֲמוּצִים מְאֹד״ (שמונה פרקים לרמב״ם, ג). – [עֲפוּצָה, עֲפוּצִים, עֲפוּצוֹת]

עִפּוּץ÷, **עיפוץ** ז׳ [מן עפץ, עִפֵּץ] עִבּוּד בְּחָמְרִים הַמּוּפָקִים מֵעֲפָצִים: ״תִּקּוּן שֶׁלָּנוּ (בִּקְלָף) חָשׁוּב כְּעִפּוּץ״ (תוספות שבת עט:). עִפּוּץ עוֹר בְּבֻרְסְקִי. – [עִפּוּץ־, עִפּוּצִים, ־צֵי־]

עפור, ראה עֹפֶר.

עִפּוּר°, עִיפּוּר ז׳ [מן עפר, עִפֵּר] זְרִיקַת עָפָר: ״וּזְכֹר לְעֵת גֹּבַהּ חוֹב בָּא וְעִפֵּר בֶּעָפָר וּמִי טִהֵר קֶרֶב לְיוֹם עִפּוּר״ (טדרוס, גן המשלים ב 181). ״אֵיזֶה עִפּוּר בֶּעָפָר בִּפְנֵיהֶם״ (זכאי, קצרות 171). — [עִפּוּר־]

עִפּוּשׁ°, עִיפּוּשׁ ז׳ [מן עפש, עִפֵּשׁ; ארמית, פסחים מ׳: עִפּוּשָׁא: ״נַהֲמָא דְעִפּוּשָׁא״ לחם טיפוש] 1 °, עֹבֶשׁ, מִינֵי פִּטְרִיּוֹת הַמִּתְפַּתְּחוֹת עַל חֹמֶר אוֹרְגָנִי הַנִּמְצָא בִּתְנָאֵי לַחוּת: ״וְהָיָה בּוֹ הָעִפּוּשׁ כְּמוֹ נִקּוּדִים״ (הערוך, נקד). ״וּמַה שֶׁיִּתְיַלֵּד מֵעִפּוּשׁ הַלֵּחֻיּוֹת״ (מורה נבוכים, א עב). ״וְשִׁחֵר מַרְאֵהוּ וְיָרַם תּוֹלָעִים וְעִפּוּשׁ וּמִגְלָה״ (חובות הלבבות, הכניעה ד). עִפּוּשׁ עַל לֶחֶם. 2 °, סִרְחוֹן, בְּאֹשׁ, רֵיחַ רָע: ״לַחְלוּחִית, זֻהֲמָה, עִפּוּשׁ״ (ביאליק, ספיח ו). ״וּמַעְיַן אַרְסְכֶם הַמְפַעְפֵּעַ הָעִפּוּשׁ הַמְמַלֵּא נַפְשְׁכֶם״ (טשרניחובסקי, שירים 319). — [עִפּוּשׁ־]

עָפוּשׁ° ת׳ [מן עִפּוּשׁ] סָפוּג עִפּוּשׁ, מְעֻפָּשׁ: ״יָצָא רוּחַ כָּל כָּךְ טָחוּב, עָפוּשׁ״ (יהודה שטינברג, ל). ״אֶפְשָׁר וִיהֵא נֹחַם מָרָה עַל שִׁקְפַּח בְּפַחְזוּתוֹ אֶת פִּנָּתוֹ הָעֲפוּשָׁה״ (שנהר, ב 324). — [עֲפוּשָׁה, עֲפוּשִׁים, ־שׁוֹת]

עִפּוּשִׁי°, עִיפּוּשִׁי ת׳ [מן עִפּוּשׁ] שֶׁנִּגְרַם עַל־יְדֵי עִפּוּשׁ: ״קַדַּחַת עִפּוּשִׁית״ (כל מלאכת ההגיון, יא). — [עִפּוּשִׁית, עִפּוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

עֳפִי ז׳ [ארמית: עָפְיָא: ״עָפְיֵהּ שַׁפִּיר״, דניאל ד ט] עָנָף, בַּד: ״עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאִים יִתְּנוּ־קוֹל״ (תהלים קד יב). ״וּבֵדֶקֶל בֵּין עֳפָאָיו תִּשְׁכַּנְ־לָה דוּכִיפַת זָהָב״ (ביאליק, בין נהר). ״קֵן נִסְתָּר וְשַׁאֲנָן בֵּין עֳפָאִים״ (בן־ציון, ז). ״נִצְמַד לְעֳפָאֵי הַגֶּפֶן״ (יזהר, קיץ 58). — [עֳפִי־, עֳפְיוֹ; עֳפָאִים, עֳפָאֵי־; במקרא: עֳפָאיִם]

עפ״י ר״ת עַל־פִּי. **עפ״ז** ר״ת עַל־פִּי זֶה.

עַפְיָן*, עפיאן ז׳ [יוונית: aphye] שֵׁם אֶחָד מִמִּינֵי הַדָּגִים הַקְּטַנִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (חולין סו׳ ועוד). יֵשׁ מְזַהִים אוֹתוֹ עִם הַדָּג הַקָּטָן הַמָּצוּי לָרֹב בְּמֵימֵי הַיָּם הַתִּיכוֹן וְהַיָּדוּעַ בִּשְׁמוֹ הָאַנְגְּלִי ״אַנְטְשׁוֹבִי״ (Engraulis encrasicholus). — [עַפְיַן־, עַפְיָנִים, ־נֵי־]

עֲפִיפָה° נ׳ [מן עוף, עוֹפֵף] 1 °, טִיסָה, פְּרִיחָה בָּאֲוִיר: ״כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם — עֲפִיפַת גֹּבַהּ״ (רש״י במדבר כג כב). ״הַנֶּשֶׁר מֶלֶךְ שֶׁבָּעוֹפוֹת וַעֲפִיפָתוֹ גְּבוֹהָה מִכָּל עוֹף״ (בחיי בראשית כז). ״סוֹפָה עֲפִיפַת אֲבָנִים וּגְזִירִין וּכְלֵי־חֶרֶס מִשְּׁנֵי רָאשֵׁי הַגַּגּוֹת״ (ביאליק, מאחורי ב). ״יוֹם מַבְהִיק... הַמְפַתֶּה לַעֲפִיפָה, לְטִיסַת מְרוֹמִים״ (בן־ציון, קיג). ״פָּרַשׂ כְּנָפוֹ וּבַעֲפִיפָה אַחַת נִמְצָא עוֹמֵד עַל־יָדוֹ״ (הזז, יעיש ג 97). 2 ° [בהשאלה] רִפְרוּף: ״הַשִּׁטְחִיּוּת הַמְפַלֶּשֶׁת וְהָעֲפִיפָה הַקַּלָּה עַל פְּנֵי כָּל הָעִנְיָנִים״ (סוקולוב, במראות 499). עֲפִיפַת הָעֲפִיפוֹן. — [עֲפִיפַת־ עֲפִיפוֹת]

עֲפִיפוֹן° ז׳ [מן עוף, עוֹפֵף] ״נָחָשׁ מְעוֹפֵף״, צַעֲצוּעַ־תְּעוּפָה עָשׂוּי מִסְגֶּרֶת שֶׁל קְנֵי־עֵץ דַּקִּים שֶׁעָלֶיהָ נִמְתָּח גִּלְיוֹן־נְיָר, לַקָּצֶה הָאֶחָד שֶׁל הַמִּסְגֶּרֶת נִקְשָׁר ״זָנָב״, וּלְמֶרְכַּז הַמִּסְגֶּרֶת נִקְשָׁר חוּט אָרֹךְ: עַל־יְדֵי רִיצָה מוּל הָרוּחַ נִשָּׂא הָעֲפִיפוֹן בְּזֶרֶם הָאֲוִיר לַמְּרוֹמִים. עֶקְרוֹן מְעוֹפוֹ שֶׁל הָעֲפִיפוֹן הוּא מֵעֶקְרוֹנוֹת הַטַּיִס בָּאֲוִירוֹן. — [עֲפִיפוֹן־, עֲפִיפוֹנִים, עֲפִיפוֹנֵי־]

עפיפון

עֲפִיפוּת° נ׳ [מן עֲפִיפָה] מָעוֹף, פְּרִיחָה בָּאֲוִיר: ״שׁוּב נִרְאָה הָעוֹף בַּעֲפִיפוּתוֹ וְדֶרֶךְ עֲפִיפוּתוֹ צָרַת״ (עגנון, האש סב). — [־פוּת־]

עָפִיץ* ת׳ [מן עפץ; בתלמוד בטקסט ארמי: ״דִּמְלִיחַ וְקָמִיחַ וְלָא עֲפִיץ״, מגילה יט׳] 1 °, מְעֻבָּד בַּעֲפָצִים: ״שֶׁכָּל גְּוִיל לְסֵפֶר תּוֹרָה עָפִיץ הוּא״ (הלכות ספר תורה, גנזי מצרים 13). 2 °, שֶׁטַּעֲמוֹ כְּטַעַם עֲפָצִים, מָרִיר וְחָרִיף: ״כָּל דָּבָר חָמוּץ וְחָרִיף וְעָפִיץ״ (אלדבי שמואל א ה). ״רֵיחָם הַמְשַׁכֵּר וְהֶעָפִיץ שֶׁל טַרְפֵּי אֶשְׁתָּקֵד נִמְקִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 14). — [עֲפִיצָה, עֲפִיצִים, ־צוֹת]

עֲפִיצוּת° נ׳ [מן עָפִיץ] מְרִירוּת וַחֲרִיפוּת, טַעַם שֶׁל עֲפָצִים (פרקי משה, ב). — [עֲפִיצוּת־]

עָפִיר° ז׳ [מערבית] זְרִיעָה מֻקְדֶּמֶת, לִפְנֵי רֶדֶת הַגְּשָׁמִים.—[עֲפִיר־]

עפל [המשמעות היסודית: ג ב ה, ה ת נ ש א]

~ הִפ׳ **הֶעְפִּיל** פ״ע 1, הִתְרוֹמֵם, עָלָה לְמַעְלָה, הִתְאַמֵּץ לְהַגִּיעַ לְמַעְלָה: ״וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר״ (במדבר יד מד). ״דּוֹדִי, שְׁעֵה כִּי צָרֵי הֶעְפִּילוּ״ (גנזי שכטר, ג 86). ״אֲבָל הֶעְפִּיל הֶעְפִּילוּ עֲזֵי הַנֶּפֶשׁ וַיְטַפְּסוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁוֹ״ (ביאליק, מגילת ה). ״הֲמוֹן נְעָרִים הֶעְפִּילוּ לַעֲלוֹת עַל הַבִּימָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קעג). ״הַעְפִּילוּ, הַעְפִּילוּ, אֶל רֹאשׁ הָהָר הַעְפִּילוּ!״ (קיפניס, המעפילים). 2 ° [בהשאלה] הִתְפָּרֵץ וְנִכְנַס עַל אַף הַמִּכְשׁוֹלִים, עָשָׂה מַעֲשֶׂה נוֹעָז: בִּימֵי הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי עַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הֶעְפִּילוּ רַבִּים לַמּוֹלֶדֶת בְּחֶשְׁכַת הַלַּיְלָה וּבִדְרָכִים מְסֻכָּנוֹת. הַיִּשּׁוּב הִגִּישׁ עֶזְרָה לַמַּעְפִּילִים. — [לְהַעְפִּיל, מַעְפִּיל, יַעְפִּיל]

~ פִּע׳ **עִפֵּל** ° פ״י חִזֵּק, הִקְשָׁה: ״דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וְכִלָּה בְּחֶרֶץ, וְכַבַּרְזֶל עִפֵּל שְׁמֵי עָרֶץ״ (קליר, איכה תפארתי, לט׳ באב). ״מַה שָּׁחוֹר הַלַּיְלָה... עוֹד קְדֹרָה הָהּ נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ, כְּסוּפָה, עֻפְּלוּהָ הֶעָבִים״ (טשרניחובסקי, שירים 44). — [לְעַפֵּל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻפַּל**, הִתְחַזֵּק, הֻקְשָׁה: ״הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ״ (חבקוק ב ד). — [מְעֻפָּל, יְעֻפַּל]

עֹפֶל, עוֹפֶל ז׳ [ראה עפל] 1, מָקוֹם גָּבוֹהַּ וּמְבֻצָּר: ״עֹפֶל וָבַחַן הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד־עוֹלָם״ (ישעיה לב יד). 2, כִּנּוּיָהּ שֶׁל הַגִּבְעָה הַמְבֻצֶּרֶת שֶׁמֵּעַל לְמַעְיַן הַשִּׁלֹּחַ בִּירוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה (נחמיה ג כו—כז). — [עֹפֶל־, עֳפָלִים, עָפְלֵי־]

— **טוּר־עֹפֶל** ° [בחיקוי־צלילים] כִּנּוּי עִבְרִי־מְלִיצִי לְמִגְדָּל הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר בָּעוֹלָם (גָּבְהוֹ 300 מֶטְרִים) הַבָּנוּי בְּפָּרִיס וְנִקְרָא עַל שֵׁם בּוֹנֵהוּ הַמְּהַנְדֵּס אַיְפֶל: ״וַאֲרֻבּוֹת שָׁלשׁ... שְׁנֵי רָקָב תִּשְׁלַחְנָה מוּל טוּר־עֹפֶל״ (שלונסקי, שירים ב 65).

עָפֵל° ת׳ [מן עפל] גָּבוֹהַּ, חָזָק: ״וְכָל סָתוּם וְכָל נֶעְלָם וְעָמוּם מְגֻלּוֹת הֵן לְקֻשְׁיוֹת עֲפֵלוֹת״ (גבירול, א 79). — [עֲפֵלָה, עֲפֵלִים, עֲפֵלוֹת]

עֳפָלִים ז״ר [עֳפָלִים!] כְּתִיב מִקְרָאִי קָדוּם בִּמְקוֹם ״טְחוֹרִים״ (שמואל א ה ט ועוד): מַחֲלַת תַּחְתּוֹנִיּוֹת, הִתְרַחֲבוּת הַוְּרִידִים בַּחַלְחֹלֶת מֵחֲמַת הִצְטַבְּרוּת דָּם בְּתוֹכָם (Haemorrhoides).

עפעוף, **עיפעוף** ז׳ [מן א.עפעף, עפעף] 1, מצמוץ, תנודה מהירה בעפעפים: "העפעוף הזה יהיה מחלאה בעין" (קאגון, ג ג). "והבטתי בכם במצמוץ ועפעוף" (אלתרמן, א 185). "עפעוף העינים אל מתן אשה" (ש׳ שלום, שירים חח). 2 ° [בהשאלה] נצנוץ: "כלי־הרכב עונים בעפעופי פנסים" (שנהר, ב 270). "לעפעוף כוכבים לקריאת תרנגול" (ברוידס, השחר 82). — [עפעוף־, עפעופים, ־פי־]

עפעף ז׳ [הכפלה מן עוף; אוגריתית: עפעפ; במקרא רק בריבוי זוגי: עפעפים, ראה 2] 1, שמורה, כסוי של עור שרירי הנמצא בחלק הקדמי של העין והוא עשוי לנוע לרצוננו ולכסות כליל את גלגל־העין כדי להגן עליו מגרוי של אור חזק או מגוף זר המתקרב לעין. בשעת שנה העפעפים סגורים. בקצה העפעפים יש שורת שערות קשות ("ריסים"): "ואשמר גיד עפעפך ומשלח אצבעך" (ביאליק, מגילת ו). "שלוה שכזו — שיודעת לקבל את העולם בלי לעפעף עפעף" (יזהר, צקלג 724). 2 [בהשאלה] שם נרדף לעין: "ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו־מים" (ירמיה ט יז). "המפיל חבלי שנה על עיני ותנומה על עפעפי" (קריאת־שמע על המיטה, לפי ברכות ס:). "ישני לב עורו, הסירו שנה מעפעף" (באגארה, 546). — [עפעף־, עפעפו; עפעפים, עפעפי־]

— **לא הניד עפעף** ° [בהשאלה] לא נע ולא זע, לא גלה שמץ הסוס ופקפוק.

— **עפעפי שחר** [במליצה] עלית השחר, הבקעת קוי האור הראשונים: "יקו־לאור ואין ואל־יראה בעפעפי־שחר" (איוב ג ט).

— **זעום־עפעפים** °, בעל מבט זועף וקודר: "איש אימות וזעום־עפעפים" (ביאליק, מגילת ד).

א. עפעף [מן עפעף]

~ פע׳ **עפעף** ° פ״י הניע עפעף, מצמץ בעינים: "והעין שנשארת פתוחה לא תעפעף" (קאגון, ג א). "לעפעף בעיניו כנגד התקרה" (ברקוביץ, סיפורים יס). "היא עפעפה מתוך תנועת התאפקות בעיניה" (בארון, פרשיות 456). "הזקן הגביה ראשו ועפעף כלפיו את עיניו המפלבלות" (קבק, במשעול 233). "מרתה מישירה אליו מבט ואינה מעפעפת" (ארד, ביתר 72). — [לעפעף, מ־, י־]

~ הת׳ **התעפעף** °, התנדנדו עפעפיו: "עד שעיניו של ליזר לוסקין מתעפעפות מאחורי המשקפים" (הלקין, משבר 253). — [להתעפעף, מת־, ית־]

ב. עפעף [מן עוף, עופף]

~ פע׳ **עפעף** ° פ״ע התעופף: "והאם רבצת על־האפרוחים׳ פרט למעפעפת" (מדרש תנאים הופמן, כב ו). "היתה מעפעפת, בזמן שכנפיה נוגעין בקן" (השרשים לג׳נאח, עוף). — [לעפעף, מ־, י־]

עפף ° ז׳ [מן עוף, עופף] מעוף, עפיפה: "טיסת עפף טפסרים" (ינאי, שלא). — [עפף־]

עפץ* ז׳ [ארמית: עפצא; ערבית: עפצ] גדול של רקמות־הצמח מסביב לביצה של חרק או של בעל־חיים אחר, המהוה מקום להתפתחות בעל־החיים מן הביצה. מהעפצים של אלון־העפצים הנגרמים על־ידי עקיצת צרעה מכינים דיו וחמרים שונים לעבוד־עורות (ירושלמי גיטין מד ב). — [עפץ־, עפצים, עפצי־]

עפץ [מן עפץ]

~ פע׳ **עפץ** ° פ״י עבד על־ידי עפצים: הברסי מעפץ את העור. — [לעפץ, מעפץ, י־]

~ פע׳ **עפץ** °, עבד על־ידי עפצים: גוילים מעפצים. — [מעפץ, יעפץ]

עפצה ° נ׳ ראה עפץ*.

עפר ז׳ [אוגריתית: עפר; אכדית: epīru; ארמית: עפרא; ערבית: עפר עפר, ע׳באר אבק] 1, חמר־האדמה, גרגרי־קרקע שנוצרו על־ידי התפוררות סלעים: "עפר מן־האדמה" (בראשית ב ז). "ומן־העפר אשר יהיה בקרקע המשכן" (במדבר ה יז). "התנערי מעפר קומי" (ישעיה נב ב). "מקום־ספיר אבניה ועפרת זהב לו" (איוב כח ו). "לאיש קץ בחייו וכל מאוייו לגולל לחייו במבחר עפרים" (יהודה הלוי, א 49). 2, שם נרדף לאפר, חמר הנשאר לאחר שרפת גוף: "וישרף אתה (את האשרה) בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את־עפרה על־קבר בני העם" (מלכים ב כג ו). 3*, אבק של חמר שהודק לגרגרים קטנים, אבקה: "עפר פלפלים" (שבת נ: ושם בארמית). [וראה עוד הצירופים להלן] — [עפר־, עפרים *, עפרי־, גם עפרות, עפרות־; וראה עוד ערך עפרה]

— **עפר ואפר**, משל לדבר נטול כל ערך, אפס וריק: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח כז). "אנכי לעמתו עפר ואפר" (שמעוני, הכיבר 61). המתוכח בטל את ההצעה ועשה אותה לעפר ואפר.

— **יורד עפר**, כנוי לאדם בן־תמותה: "לפניו יכרעו כל־יורדי עפר" (תהלים כב ל).

— **כעפר הארץ**, משל לדבר אשר לא יספר מרב: "ושמתי את־זרעך כעפר הארץ" (בראשית יג טז). "המלכתני על־עם רב כעפר הארץ" (דברי הימים ב א ט).

— **שוכן עפר** (ישעיה כו יט), כנוי למת שנקבר באדמה.

— **כעפר לדוש**, משל לדבר שהוא מרמס לכל: "כי אבדם מלך ארם וישמם כעפר לדש" (מלכים ב יג ז). "עד שנעשיתי, בעונותי הרבים, כעפר לדוש" (הזז, צל 42).

— **הקים (הרים) אותו מעפר**, העלה אותו משפלותו, נשא וגדל אותו: "מקים מעפר דל" (שמואל א ב ח). "הרימתיך מן־העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל" (מלכים א טז ב).

— **התאבק בעפר רגליו*** [בהשאלה] ישב לרגליו, נמצא בקרבתו, הקשיב לתורתו: "והוי מתאבק בעפר רגליהם (של חכמים)" (אבות א ד).

— **התנער מעפר**, התעורר וקם משפלותו או מדכאונו: "התנערי מעפר, קומי שבי, ירושלים" (ישעיה נב ב).

— **עפר אני תחת כפות רגליו*** (ויקרא רבה ב), דבור של ענוות וצניעות בפי אדם הרוצה להשמיע דעה בפני גדול ממנו.

– מי יגלה עפר מעיניו (של נפטר)* [דיבור של משאלה] הלואי ויכלנו להחיות את פלוני שמת למען יראה או ישמע דבר זה: "מי יגלה עפר מעיניך, ר' יוחנן בן זכאי" (סוטה ה ב). [וראה עוד ערך א. עין בסוף]

– שלום לעפרו^, דבור של כבוד בשעת הזכרת אדם שמת, מעין הדבור: עליו השלום.

– עפר לפיו^ [על־פי הארמית: עפרא לפומיה, ראה עפרא] דבור של קללה על מי שמנבל את פיו, יסכר פיו!: "עפר לפיך, שאתה מנבלו בדברים שבכעור!" (קבק, במשעול 507).

עפר [מן עפר]

~ פע' **עפר** פ"י 1. זרק עפר, הטיל גרגרי־אדמה: "ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר" (שמואל ב טז יג). "ולנהלם בחפזון ולעפר עפר ולהעלות אבק רב" (יוסיפון, מו). "(הפרות) כובשות קרניהן בקרקע, חוטטות ומעפרות בטלפיהן" (מנדלי מו"ס, צג). "רגמנום באבנים, עפרנום בעפר עד שנתבהלו ונתעקרו משם" (סביב, דרך 12). 2° [בהשאלה] נתן דפי, השמיץ. — [לעפר את־; מעפר, י־]

~ פע' **עפר** ^, 1^, נזרק עליו עפר: "רמוסה ביד צר ובעפר מעפרה" (סליחה, מקוה ישראל). "איך עפרה עפרה בגוש עפר" (משה אבן־עזרא, א 92). החיל בא הביתה כלו מאבק ומעפר. 2° [בהשאלה] נתן בו דפי, השמץ: "בשל מה עפרו, הוקעו כל אלה?" (ש' אבן־שושן, תר' כביש הנלהבים 30). [ראה עוד ערך מעפר] — [מעפר, יעפר]

~ התפ' **התעפר** *, התלכלך והתפלש בעפר: "והם ישנים בארץ ומתעפרים בעפר" (איכה רבתי, פתיחתא, ר' אבהו 6). — [להתעפר, מת־, יתעפר]

עפר° עפור ת' [מן עפר] כצבע העפר: "קדרות עפרה אכמנית מהלכת אימים" (יזהר, צקלג 352). — [עפרה, עפרים, עפרות]

עפר, עופר ז' [ערבית: אעפ'ר] 1. ולד זכר של אילה או של צביה או של יעלה: "עפר האילים" (שיר השירים ב ט). "עפרי חמד מהר יהודה" (ביאליק, מגילת ד). 2^ [בהשאלה] כנוי לאהוב, חביב: "ואנה פנה עפר מקטר מר־דרור ולבונה?" (הנגיד, דיואן 296). "שעו מני ומספד אעשה לי לנוד עפר" (אברהם אבן־עזרא, א 108). 3*, עלם, בחור: "מי מנה עפרים שיש בהן (בישראל) שהגיעו לעונת אשה" (ילמדנו, על־פי הערוך, עופר). 4° [על יסוד: "שני שדיך כשני עפרים", שיר השירים ד ה] כנוי מליצי לשדים: "העפרים העורגים האלה הקוראים: תפשנו!" (ביאליק, העינים). — [עפר־, עפרו; עפרים, עפרי־]

עפרא* ז' [ארמית] עפר [רווח בצירופים:]

– כעפרא דארעא^, כעפר הארץ, כנוי מקבל לדבר שאין לו ערך, כאין וכאפס: "לבטל ולהוי כעפרא דארעא" (ביעור חמץ). "בטלו, אגב, כנהוג את כל שאר חבריו כעפרא דארעא" (מנדלי מו"ס, נז). "היא אינה חוששת להם, מבטלת את כלם כעפרא דארעא" (אחד העם, רפס). "ואריה שבטל זה רגע את הכסף והזהב כעפרא דארעא" (ביאליק, אריה ו).

– עפרא לפומיה*, עפר לפיו, יסכר פיו! דבור של קללה על מי שמנבל את פיו או משמיע דברי חצפה: "עפרא לפומיה דאיוב!" (בבא בתרא טז.). "החרש, עפרא בפמך!" (הנגיד, דיואן 237). "עפרא בפומיה דאויב על הך דבורא" (תא שמע, סליחות ה' עשרת ימי תשובה, רדלהים). "הבכור התפקר לגמרי... עפרא לפומיה!" (יהודה שטינברג, קכח).

– עפרא בעלמא* (פסחים טז:), עפר סתם, משהו שאינו שוה כלום.

עפרה° נ' [מן עפר; על־פי איוב כח ו: "ועפרת זהב לו", ושם כנראה ריבוי מן עפר] מחצב המכיל מתכת מסימת, כגון: עפרת נחשת, עפרות זהב. בתי־חרשת להפרדת המתכת מעפרתה. — [עפרת־, עפרות, עפרות־]

עפרה^, עופרה נ' [מן עפר; במקרא — שם עיר, שופטים ו יא, וגם שם איש, דברי הימים א ד יד] 1°, ולד־נקבה של אילת, איָלה רכה. 2^, כנוי לנערה צעירה ויפה, כתארים "צביה" או "יעלה": "ראה מה־נעמה עפרה!" (משה אבן־עזרא, הענק ב). "דוד בחלום נטה ללון בחיק עפרה" (יהודה הלוי, ג 38). "מה יפית, עפרה, יפעת הודך מי זה מנה" (הרומי, ד 78). — [עפרת־, ־רות]

עפרון°, עיפרון ז' [מן עופרת; על שום שבעבר היו מתקינים את הקנה הפנימי מתרכובת של עופרת, וכן בגרמנית: Bleistift] עט־עופרת, מכשיר־כתיבה בתבנית קנה־עץ ובתוכו גליל גרפיט או גיר צבעוני המשאיר רשום על־גבי ניר. —[עפרון־, עפרונות, ־נות־]

עפרוני° ז' [מן עפר] צפור־שיר ממשפחת העפרונים (Alaudi-dae). נוצתו של העפרוני חומה־אפרה או צהבהבת, זנבו קצר. צפרן האצבע האחורית מארכת, כמעט ישרה, ארכה מהאצבע עצמה, משמשת מסעד בהליכה. העפרונים הם שוכני אדמה, כאן הם מקננים וכאן הם מוצאים את מזונם: חרקים וזרעים. מהם חורפים, מהם יציבים בארץ. בציור: מימין — עפרוני מציץ, למעלה — עפרוני־העצים (נקרא גם 'חונת־העצים'); למטה — עפרוני־השדה (נקרא גם 'זרעית־השדה'). — [עפרונים, ־ני־]

עפרונים שונים

עפרורי^ ת' [מן עפר] 1°, כצבע העפר, קודר: "היו הפנים הקשים והעפרוריים מתאדמים ונכלמים" (ברגר, א 83). "שפמו העפרורי" (גנסין, א 91). "פניו העפרוריים השעירים והקמוטים מפיקים חמלה" (ברקוביץ, סיפורים סב). 2*, דומה לעפר, מינרלי: "מפני היותה (הפרשת הקבה) עפרורית" (פלקירא, המבקש לח). — [עפרורית, עפרוריים, ־ריות]

עפרורית* נ' [מן עפר] 1*, גרגרי חול ואבק: "המוכר פרות לחברו... עדשים — מקבל עליו רבע עפרורית לסאה" (בבא בתרא צד.). 2°, גרגר של חול: "אין בך עפרורית אחת!" (קבק, במשעול 358). "כביכול, עפרורית נשרה לתוכה (לתוך העין)"

(הלקין, משבר 253). 3 ^. זהמה, לכלוך: "עפרורית שבצפרניו" (רש"י נדרים מט:). "הכסלוני שנמצא רבב על בגדו, כגון שמן הקוג"ל ודיסא ועפרורית חלמון של ביצים" (מגדלי מו"ס, שעח). 4 °. חמר הדומה לעפר, תערבת של חמרים שונים: "מין עפרורית שחוקה לבנה" (ברקוביץ, תר' מוטיל לג). "החור הוא עפרורית צהבה, חורת" (טבע וארץ, תש"ך 116). — [עפרורית־]

עפרות ^ נ' [מן עפר] עפרורית, גרגרי חול ואבק: "המנפץ את האכל מן עפרותו" (אוצר הגאונים ב, שבת עד). — [עפרות־]

עפרי ^ ת' [מן עפר] 1 °. שהוא מטבע העפר, עפרורי: יסודות עפריים. 2 ^. ארצי, חמרי: "וישאר החלק העפרי ויורד למטה" (אמונות ודעות, ז). "וחיבה החכמה נסות הנפש בגופות עפריות" (חובות הלבבות, הפרישות א). — [עפרית, עפריים, ־ריות]

עפרית °, עופרית נ' [מן עופרת, על־פי הלועזית] בן־שיח בעל פרחים לבנים או צבעוניים, מתכלים ועד ורדים, גדל בר בצדי דרכים ובמקומות אשפה (Plumbago). מצויים מיני עפרית המשמשים כשיחי־נוי. — [עפרית־, עפריות]

עפרת, ראה עופרת.

עפש [קרוב אל עבש]

~ פע' **ע פ ש** *. 1 * פ"ע עבש, העלה עבש: "הפת שעפשה ונפסלה מלאכל" (פסחים מה:). 2 ° פ"י גרם לעפוש ולסרחון, הבאיש: "כדי שלא יעפשו את הזרעים" (שאילתות דרב אחאי גאון, ברכה קע). "ואנו עפשנו את האויר בדמנו השפוך" (ברנר, א 345). — [לעפש, מ־, י־]

~ פע' **ע פ ש** ^. עבש, הבאיש: "מעפש והיה בו העפוש כמו נקודים" (ערוך, נקד). "מי בצה גדולה ומעפשת" (מגדלי, מו"ס, קנ). [וראה עוד ערך מעפש] — [מעפש, יעפש]

~ הת' **ה ת ע פ ש** *. עפש, העלה עבש: "הללו פתן מתעפשת והללו אין פתן מתעפשת" (יומא לח). "ולמה היו נותנים קנים ביניהם? כדי שישלט הרוח בהם ולא יתעפש הלחם" (במדבר רבה ד). "היו (התפוחים) מנחים ומתגלגלים בארון עד שהרקיבו ונתעפשו" (ביאליק, אריה ג). "סחורתה מתעפשת וקונים אין" (יהודה שטינברג, סז). — [להתעפש, מתעפש, ית־]

עפש ^ ז' [מן עפש] עפוש, עבש: "בלבי אל יהי טמש, בחבי אל יהי עפש" (סידור רס"ג, קפח). "תולעים השריצו רקב וידגרו עפש" (ליסיצקי, מדורת 254). — [עפש־]

עפתה, עיפתה נ' 1. צורה מארכת מן "עיפה" — חשך, קדרות [לפי ההבנה המקובלת באיוב י כא: "ארץ עפתה כמו אפל"]. 2 [לדעה אחרת:] כנוי קדום (ארמי) לשדות מעופפות, שדות־לילה, לפי נסחות ההשבעות העבריות הקדומות: "לעפתא בחדר חשך" (טור־סיני, 'הלשון והספר' א 47).

עץ ז' [אוגרית: עצ; אכדית: iṣu; ארמית: אע; ערבית: ע'צה] 1. אילן, צמח רב־שנתי משריש עמק באדמה, בעל גזע וענפים מרבים: "והיה כעץ שתול על־מים" (ירמיה יז ח). "יער צומח עצים" (קהלת ב ו). "היו כורתין עצים לעשות פחמין" (שבת קל.). עצי פרי, עץ מצל. 2. החמר שממנו עשויים הגזע והענפים של האילן: "ארון עץ" (דברים י א). כלי־עץ, דלת־עץ. 3. גזיר, גזע של אילן גזור לחתיכות שונות: "הנה האש והעצים" (בראשית כב ז). "באפס עצים תכבה־אש" (משלי כו כ). עצי־הסקה. 4. ידית: "ועץ חניתו כמנור ארגים" (שמואל ב כא יט). — [עץ־, עצו; עצים, עצי־, עציו, עציהם]

— **עץ־הדעת**. 1. כנויו של אחד משני העצים שהיו בגן־העדן, לפי המספר בתורה, העץ שהאוכל מפריו קנה שכל ודעת: "ועץ הדעת טוב ורע" (בראשית ב ט). 2 ° [בהשאלה] מקור מדע וחכמה: "והיא נתפתתה לטעם מעץ הדעת של חיי הלילה" (אבן־זהב, שיילוק נח). פלוני טעם מעץ־הדעת.

— **עץ־הדר** [שאול מן ויקרא כג מ]. שם כולל לעצים השיכים לסוג "ציטרוס" (Citrus): אתרוג, תפוז, לימון, אשכולית וכו'.

— **עץ־חיים**. 1. כנויו של אחד משני העצים שהיו בגן־עדן, לפי המספר בתורה, העץ שהאוכל מפריו חי לעולם: "ולקח (האדם) גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם" (בראשית ג כב). 2 [בהשאלה] מקור של חיים, משען אמת: "עץ־חיים היא (החכמה) למחזיקים בה" (משלי ג יח). "ופיהו צרי עצב ועץ חיים שפתו" (הנגיד, דיואן 159). "דבר זה שהוא עץ חיים ליהודים אין מבטלים אותו בקמוט מצח" (מגדלי מו"ס, רפח). 3 ^ [על־יסוד משלי ג יח: "עץ חיים היא למחזיקים בה"] כנוי לכל אחד משני גלילי־העץ שעליהם כרוכות יריעות ספר־התורה ובהם מחזיקים בעת הגבהת הספר לאחר קריאת־התורה בבית־הכנסת: "עצי־חיים לגלילה ושאר תשמישי־קדשה עשה בעצמו" (עגנון, אלו קנא).

— **עץ־יבש**. 1. עץ שפסקה לחותו והריהו מת: "והפרחתי עץ יבש" (יחזקאל יז כד). 2 [בהשאלה] כנוי לעקר ועררי: "ואל־יאמר הסריס: הן אני עץ יבש" (ישעיה נו ג).

— **עץ־יער** (יחזקאל טו ב). אילן־סרק, עץ הגדל ביערות: ארן, אלון, ברוש וכדומה.

— **עץ לבוד** °. לוחות־עץ עשויים שכבות דקות של עץ ערוכות שתי־וערב לסרוגין ומדבקות זו לזו. נקרא גם לביד.

— **עץ־מאכל** (דברים כ כ). עץ המצמיח פרות שבני־אדם אוכלים אותם (תפוח, אגס, זית וכדומה).

— **עץ־מחט** °. עץ מחטני °. עץ שהעלים שלו צרים, קשים ומחדדים ודומים למחטים, כגון הארן.

— **עץ־נוי** °. אילן־סרק שנוטעים אותו לשם יפוי מקום: עצי־נוי הם, למשל, ברוש, שטה.

— **עץ שמן** (נחמיה ח טו). משפחה של עצים או שיחים דוקרניים הגדלים בחרשים בהרי יהודה והגליל (Elaeagnus).

— **עץ תירוש** (נחמיה י לח). כנוי לגפן.

— **עץ עבת** (ויקרא כג מ). כנוי לעץ ההדס.

— **עץ־פרי** (בראשית א יא). עץ שפריו משמש מאכל לאדם.

– בּוּל־עֵץ, 1. כֹּפֶת, גְּזִיר־עֵץ בִּלְתִּי מְעֻבָּד: "לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד" (ישעיה מד יט). 2 ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם קְשֵׁה־תְּפִיסָה, מְטֻמְטָם.

– חָרַשׁ־עֵץ (־עֵצִים) (שמואל ב ה יא; ישעיה מד יג), נַגָּר, אֻמָּן מֻמְחֶה בִּבְנִיָּה בְּעֵץ אוֹ בְּהַתְקָנַת כֵּלִים וְרָהִיטִים מֵעֵץ.

– דַּבֵּר אֶל הָעֵצִים! [שאול מן מלכים א ה יג: "וידבר (שלמה דברי משל) על העצים": בהלצה] דַּבֵּר עַל אֹזֶן לֹא שׁוֹמַעַת, אֵין שׁוֹמֵעַ לִדְבָרֶיךָ: "כַּמָּה צְוָחוֹת צָוַחְתִּי... הַכֹּל לְבַטָּלָה, דַּבֵּר אֶל הָעֵצִים!" (ביאליק, מאחורי א).

– עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים* [שאול מן הכתוב הנ"ל, וכן מן יבמות סד.: "אין זרעך אחריך–על מי (השכינה) שורה? על העצים ועל האבנים?"] עַל הַכֹּל, בַּכֹּל, עַל כָּל הַבָּא בַּיָּד: "פִּי נַעֲשָׂה כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ וַאֲנִי מְדַבֵּר עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים" (מגדלי מר"ס, קג).

– מֵרֹב עֵצִים לֹא יֵרָאֶה הַיַּעַר ° [פתגם עממי] מֵרֹב טִפּוּל בִּפְרָטִים וּבִפְרָטֵי־פְּרָטִים קָשֶׁה לִתְפֹּס וּלְהַקִּיף אֶת הָעִנְיָן בִּכְלָלוּתוֹ.

– הַתַּפּוּחַ אֵינוֹ נוֹפֵל רָחוֹק מִן הָעֵץ ^ (מעשה טוביה, ג ד), הַבָּנִים דּוֹמִים לְהוֹרֵיהֶם, מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לְבָנִים.

– כָּעֵץ כֵּן פִּרְיוֹ °, הַבָּנִים דּוֹמִים לְהוֹרֵיהֶם.

א· **עצב** [ארמית: עֲצִיב; ערבית: עַ'צִ'בַ כעס, התקצף]

~ פִּעֵ' **עָ צַ ב** פ"י גָּרַם צַעַר, צִעֵר, הִדְאִיב לֵב: "וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ?" (מלכים א א ו). "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ לֹא עֲצָבוֹ פִּיהוּ וְלֹא אָבָה דִּין לִבּוֹ" (בן־סירא יד א). – [לַעֲצֹב אֶת־, עוֹצֵב, עָצוּב; יַעֲצֹב]

~ נפ' **נֶ עֱ צַ ב**, 1. הִצְטַעֵר, הָיָה נוּגֶה: "אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה" (בראשית מה ה). "נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ (שֶׁמֵּת)" (שמואל ב יט ג). "הֲלִבְנֵיכֶם יְצָאוּכֶם הֲנָכֶם נֶעֱצָבִים?" (ביאליק, על ספף). 2. גָּרַם כְּאֵב וְסֵבֶל לְעַצְמוֹ: "מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם" (קהלת י ט). – [לְהֵעָצֵב, נֶעֱצָב, יֵעָצֵב]

~ פִּעֵ' **עִ צֵּ ב** פ"י גָּרַם צַעַר, צִעֵר, הִכְעִיס וְהִרְגִּיז: "וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ" (ישעיה סג י). – [לְעַצֵּב אֶת־, מְעַצֵּב, יְ־]

~ הת' **הִ תְ עַ צֵּ ב**, הִצְטַעֵר, נִגְרַם לוֹ צַעַר וָרֹגֶז: "וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד" (בראשית לד ז). "וַיִּנָּחֶם ה' כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ" (בראשית ו ו). "שָׂמֵחַ בְּתוֹרָתוֹ וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ" (סנהדרין לח:). – [לְהִתְעַצֵּב, מִתְעַצֵּב, יִתְ־]

~ הִפ' **הֶ עֱ צִ י ב** פ"י צִעֵר, גָּרַם עֶצֶב: "כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן" (תהלים עח מ). "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עָתִיד אֲנִי לְהַעֲמִיד בָּנִים וּלְהַעֲצִיבְךָ, מוּטָב לִי וּנְחַנִּי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם" (בראשית רבה מד). "הַמְּקוֹמוֹת הַחֲבִיבִים הַקְּרוֹבִים אֶל לִבִּי וּלְבָבִי מַעֲצִיבִים" (ביאליק, משום). נִתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת מַעֲצִיבוֹת. – [לְהַעֲצִיב אֶת־; מַעֲצִיב, יַ־]

ב· **עצב** [השווה ערבית: עַצַ'בַ חתך, גזר]

~ פָּע' **עָ צַ ב** פ"י צָר צוּרָה, עִבֵּד, שִׁוָּה תַּבְנִית, גִּבֵּשׁ: "יָדֶיךָ עִצְּבוּנִי וַיַּעֲשׂוּנִי" (איוב י ח). "וְאֵין מְעַצְּבִין (בַּשַּׁבָּת) אֶת (עַצְמוֹתָיו שֶׁל) הַקָּטָן" (שבת כב ו). [ובהשאלה:] הַסּוֹפֵר עִצֵּב דְּמוּת מְעַנְיֶנֶת בְּסִפּוּרוֹ. הַמְחַנֵּךְ מִשְׁתַּדֵּל לְעַצֵּב אֶת אָפְיָם שֶׁל חֲנִיכָיו. – [לְעַצֵּב אֶת־, מְעַצֵּב, יְעַצֵּב]

~ פֻּע' **עֻ צַּ ב** °, נִתְּנָה לוֹ צוּרָה, שֻׁוְּתָה לוֹ דְּמוּת מְסֻיֶּמֶת: "אִם לֹא בְגוֹרָלוֹ עֻצְּבוּ חַיָּיו?" (פיכמן, קלב). טִפּוּסֵי הַגִּבּוֹרִים עֻצְּבוּ בְּכִשָּׁרוֹן בָּרוֹמָן הֶחָדָשׁ. הַתָּכְנִית עֻצְּבָה לִפְרָטֶיהָ. – [מְעֻצָּב, יְעֻצַּב]

א· **עֶצֶב** ז' [מן א· עצב] 1. צַעַר, רֹגֶז, דַּאֲבוֹן־לֵב: "בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים" (בראשית ג טז). "בִּרְכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ" (משלי י כב). "וְשָׁבוּ בְּפַחַ־נֶפֶשׁ וּבִמְרִירוּת עֲצָבִים" (הנגיד, דיואן 57). 2. יְגִיעָה, עָמָל, דָּבָר שֶׁנִּרְכַּשׁ מִתּוֹךְ טֹרַח וִיגַע רַב: "פֶּן־יִשְׂבְּעוּ זָרִים כֹּחֶךָ וַעֲצָבֶיךָ בְּבֵית נָכְרִי" (משלי ה י). – [עֶצֶב־, עָצְבּוֹ; עֲצָבִים, עַצְבֵי־]

– לֶחֶם עֲצָבִים, לֶחֶם עֹנִי, מָזוֹן שֶׁהֻשַּׂג בְּעֶצֶב וּבְעָמָל רַב: "שָׁוְא לָכֶם... מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים" (תהלים קכז ב). "וִיהִי פַּת קִיבָּר חֲרֵבָה, וִיהִי לֶחֶם הָעֲצָבִים" (ביאליק, אלמנות).

ב· **עֶצֶב** ז' [מן ב· עצב] עֹצֶם, פֶּסֶל: "הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה?" (ירמיה כב כח). [וראה עוד ב· עָצָב] – [עֶצֶב־, עֲצָבִים, עַצְבֵי־]

ג· **עֶצֶב** ° ז' ראה א· עָצָב.

א· **עָצָב** ^ ז' [ערבית: עַצַב] קְבוּצַת סִיבִים הַמִּתְמַשְּׁכִים מִתָּאִים שֶׁבַּמֹּחַ הַגֻּלְגֹּלֶת אוֹ הַשִּׁדְרָה; הָעָצָב מַעֲבִיר אֶת הַגֵּרוּיִים מִכָּל חֶלְקֵי הַגּוּף לַמֶּרְכָּז אוֹ מִן הַמֶּרְכָּז לְחֶלְקֵי הַגּוּף: "וְכָל זֶה הַכֹּחַ הָעֲצָבִים וּמִשְׁכָּנוֹ בַּמֹּחַ" (אברהם אבן־עזרא, העצמים כב). "וְהַמֹּחַ מִשְׁכַּן הַכֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים וּמַבּוּעַ הַהֶרְגֵּשׁ וְשֹׁרֶשׁ הָעֲצָבִים" (חובות הלבבות, הבחינה ה). מַעֲרֶכֶת הָעֲצָבִים בַּגּוּף. פְּלוֹנִי חוֹלֵה־עֲצַבִּים. רוֹפֵא־עֲצַבִּים. עֲצַבָּיו שֶׁל הָאִישׁ נִתְמוֹטְטוּ בְּיוֹתֵר. הֶחְקֵף עֲצַבִּים. עֲצַב־הָרְאִיָּה, עַצְבֵי־הַשְּׁמִיעָה. – [עֲצַב־, עֲצָבוֹ; עֲצַבִּים, עַצְבֵּי־]

– מִלְחֶמֶת־עֲצַבִּים °, אִיּוּמֵי מִלְחָמָה וְהַעֲמָדַת פָּנִים שֶׁל הֲכָנוֹת מַכְרִיעוֹת לְמִלְחָמָה – בְּמַטָּרָה לְעַרְעֵר אֶת שַׁלְוָתוֹ שֶׁל הַיָּרִיב לְהַפְחִידוֹ וְלִסְחֹט מִמֶּנּוּ וִתּוּרִים בְּלֹא מִלְחָמָה מַמָּשׁ.

– מְתִיחוּת־עֲצַבִּים °, גֵּרוּי־יֶתֶר שֶׁל הָעֲצַבִּים, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה.

– רוֹפֵא־עֲצַבִּים °, נֵירוֹלוֹג.

ב· **עָצָב** ז' [ראה ב· עֶצֶב] פֶּסֶל, אֱלִיל: "עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים" (הושע ח ד). "וּבְיוֹם הַמִּשְׁפָּט יְכַלֶּה אֵל אֶת כּוֹל עוֹבְדֵי הָעֲצַבִּים" (מגילת פשר חבקוק, יג 3). – [עֲצַב־, עֲצַבִּים, עַצְבֵּי־]

א· **עֹצֶב, עוֹצֶב** ז' [צורת־משנה של א· עֶצֶב] צַעַר, יָגוֹן, דִּכְאוֹן נַפְשִׁי: "בְּיוֹם הָנִיחַ ה' לְךָ מֵעָצְבְּךָ וּמֵרָגְזֶךָ" (ישעיה יד ג). "מִכְתָּב כְּגֹבַר עֹצֶב עָלָיו לָגִיל יַצִּיב אוֹתוֹ נִכְחוֹ" (משה אבן־עזרא, א 33). "מִכָּאן בָּאוּ הָעֹצֶב וְהַסִּגּוּף, הַקַּדְרוּת וְהַפַּחְדָנוּת" (הרב קוק, אורות 30). "וּבְעֹצֶב עוֹלָם דּוּמָם יִכְלָיוּ" (ביאליק, רזי). "בֶּטַח, עוֹד יֶשׁ־יוֹם וְנִדַּף עָצְבֵּךְ כַּחֲלוֹם" (כהן, שירים ה). "בִּשְׁעַת עֶרֶב... הֶעֱבִירָה אוֹתִי בְּדַרְכָּהּ עֹצֶב זֶה" (בארון, פרשיות 129). – [עֹצֶב־, עָצְבּוֹ]

ב· **עֹצֶב, עוֹצֶב** ז' [צורת־משנה של ב· עֶצֶב] עָצָב, פֶּסֶל, אֱלִיל: "פֶּן־תֹּאמַר עָצְבִּי עָשָׂם" (ישעיה מח ה). – [עֹצֶב־, עֲצָבִים, עָצְבֵּי־]

עָצֵב* ת׳ [מן א· עצב] עָצוּב, נוּגֶה, שָׁרוּי בְּצַעַר: ״קֹדֶם שֶׁפְּרָעוֹ (אֶת שְׁטַר־הַחוֹב) הָיָה עָצֵב, לְאַחַר שֶׁפְּרָעוֹ – שָׂמֵחַ״ (ברכות ז). – [עֲצֵבָה, עֲצֵבִים, ־בוֹת]

– **מִדָּה עֲצֵבָה*** [בהשאלה] מִדָּה מְצֻמְצֶמֶת, שִׁעוּר מִדָּה שֶׁבְּדֹחַק, לְהַבְדִּיל מִן ״שׂוֹחֶקֶת״ – מְלֵאָה, מֻשְׁלֶמֶת: ״כָּל אַמּוֹת – בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה (טְפָחִים), אֶלָּא הַלָּלוּ שׂוֹחֲקוֹת וְהַלָּלוּ עֲצֵבוֹת״ (עירובין ג). ״מָשׁוּךְ מָבוֹי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שׂוֹחֲקוֹת וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה עֲצֵבוֹת״ (רמב״ם, שבת יז לו).

א· **עֻצְבָּה°, עוצבה** נ׳ [מן ב· עצב] פוֹרְמַצְיָה, יְחִידוֹת צְבָאִיּוֹת אֲחָדוֹת הַמְאֻרְגָּנוֹת בְּגוּף אֶחָד בַּעַל תֶּקֶן קָבוּעַ: הַחֲטִיבָה חֻלְּקָה לְעֻצְבּוֹת אֲחָדוֹת. – [עֻצְבַּת־, עֻצְבּוֹת]

ב· **עֻצְבָּה*, עוצבה** נ׳ [הגיזרון לא הוברר] שֶׁטַח שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל חֹמֶר אַחֵר לְמִשְׁעָן לְרַגְלֵי הַנּוֹסְעִים בְּמֶרְכָּבָה, אוֹ שֶׁטַח הַמּוּשָׂם מִתַּחַת לְאֻכַּף־הָרְכִיבָה (כלים כג ז). – [עֻצְבַּת־, ־בּוֹת]

עַצָּבָה נ׳ [מן א· עצב; ראה גם עַצֶּבֶת] עֶצֶב, צַעַר: ״לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב פָּנִים וּבְעַצְּבַת־לֵב רוּחַ נְכֵאָה״ (משלי טו יג). ״מִדִּין יֵצֵא אָסוֹן, כֵּן רֹעַ לֵבָב יִבְנֶה עַצָּבָה״ (בן־סירא לח כ). ״הֶעֱמִיקוּ עַצְּבָתָהּ כִּנְגִינָה, הִדְלִיקוּ כִּמְדוּרוֹת רִקְבוֹנָהּ״ (שניאור, שירים ס). ״הַאִם לֹא שָׁמַעְתְּ? אָמַר זַרְחִי בְּעַצְּבַת־רוּחַ״ (יל״ג, פרוזה קס). – [עַצְּבַת־]

עֶצְבָּה^ נ׳ [מן א· עצב] עֹצֶב, עַצְבוּת: ״אֲנִי שָׂשׂ בְּעֶצְבָּה כְּאַלְיָה וְקוֹץ בָּהּ״ (הנגיד, דיואן 114). – [עֶצְבַּת־]

עִצָּבוֹן, עיצבון ז׳ [מן א· עצב] צַעַר, סֵבֶל, יִסּוּרִים: ״הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ, בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים״ (בראשית ג טז). ״אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה״ (בראשית ג יז). ״זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ״ (בראשית ה כט). ״אֵיכָה תִּשָּׂא לְבַדָּהּ עִצְּבוֹן יְמֵיהֶם וְלֵילוֹתֵיהֶם?״ (ביאליק, שבעה). [וברבוי:] ״הִרְבֵּיתָ עִצְּבוֹנוֹת לִבְנֵי אָדָם... הִרְבֵּיתָ עִצְּבוֹנוֹת לַאֲבוֹת הָעוֹלָם״ (מדרש תהלים טז). ״אֲנִי אֶשְׁתֶּה וְאֶשְׁכַּח רֵישׁ וְאַחֲרִישׁ וְאָסִיר מִלְּבָבִי עִצְּבוֹנַי״ (הרומי, ס 168). ״תּוֹעִים בִּשְׁבִילָיו עִצְּבוֹנוֹת וְתוּגוֹת״ (טנא, שירים 172). – [עִצְּבוֹן־, עִצְּבוֹנוֹת, גם עִצְּבוֹנִים, עִצְּבוֹנֵי־]

עַצְבּוֹנִית* נ׳ [הגיזרון לא הוברר] שִׂיחַ קָטָן יְרֹק־עַד מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, בַּעַל עֲנָפִים דְּמוּיֵי־עָלִים. עָלָיו קְטַנִּים וּקְרוּמִיִּים, פְּרָחָיו יוֹשְׁבִים עַל גַּבֵּי הָעֲנָפִים דְּמוּיֵי־הֶעָלִים. הָעַצְבּוֹנִית גְּדֵלָה בַּחֳרָשִׁים, בְּעִקָּר בַּכַּרְמֶל וּבַגָּלִיל (Ruscus). הָעַצְבּוֹנִית נִזְכֶּרֶת בַּמִּדְרָשׁ כְּשִׂיחַ דַּל וְקוֹצָנִי, בְּנִגּוּד לַהֲדַס: ״מָשָׁל לַהֲדַס וּלְעַצְבּוֹנִית שֶׁהָיוּ גְּדֵלִים זֶה עַל גַּב זֶה, כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּילוּ וְהִפְרִיחוּ – זֶה (הַהֲדַס) נוֹתֵן רֵיחוֹ וְזֶה נוֹתֵן חוֹחוֹ״ (בראשית רבה סג). – [עַצְבּוֹנִית, ־נִיּוֹת]

עַצְבוּת* נ׳ [מן א· עצב] עֶצֶב, צַעַר, מַצַּב־רוּחַ נוּגֶה: ״אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת... וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק״ (ברכות לא). ״וּבִשְׁבִיל שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי שֶׁאֲנִי עָצוּב, הִכְפַּלְתִּי עַצְבוּתִי״ (עגנון, אורח 21). ״עַצְבוּתָהּ שֶׁל תְּפִלַּת אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב״ (קריב, עיונים 182). – [עַצְבוּת־]

עֲצַבִּי° ת׳ [מן א· עָצָב] הַקָּשׁוּר בַּעֲצַבִּים: גֵּרוּי עֲצַבִּי. הַמַּעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּית בַּגּוּף. – [עֲצַבִּית, עֲצַבִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

עִצְבֵּן [מן עַצְבָּנִי]

~ פִּעֵ׳ **עִצְבֵּן°** פ״י גֵּרָה אֶת הָעֲצַבִּים, גָּרַם לְרֹגֶז וּלְהִתְמַרְמְרוּת: אוֹתוֹ טַרְחָן עִצְבֵּן אוֹתִי בְּיוֹתֵר בְּהַטְרָדוֹתָיו שֶׁאֵינָן פּוֹסְקוֹת. עֲבוֹדָה קָשָׁה וּמְעַצְבֶּנֶת. – [לְעַצְבֵּן אֶת־, מְעַצְבֵּן, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **עֻצְבַּן°**, גֹּרוּ עֲצַבָּיו, הָרְגַּז, הוּבָא לִידֵי עַצְבָּנוּת: אָדָם מְעֻצְבָּן בְּיוֹתֵר. עֻצְבַּנְתִּי מְאֹד מִן הָרַעַשׁ הַמַּתְמִיד. – [מְעֻצְבָּן, יְעֻצְבַּן]

~ הִתְ׳ **הִתְעַצְבֵּן°**, נִתְעוֹרְרוּ וְנִמְתְּחוּ עֲצַבָּיו, בָּא לִידֵי רֹגֶז וְחֹסֶר־סַבְלָנוּת: ״חוֹשֵׁב אֵלַיִךְ: רַק שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ לְהִתְעַצְבֵּן״ (שמיר, במו 179). ״בִּקַּשְׁתִּי מִמֶּנָּה שֶׁתָּזוּז, שֶׁתָּנִיעַ רֶגֶל, וְהִיא הִתְעַצְבְּנָה״ (קדרי, כורך 13). אַל נָא תִּתְעַצְבֵּן, חֲבִיבִי, הֵרָגַע! – [לְהִתְעַצְבֵּן, מִתְעַצְבֵּן, יִתְ־]

עַצְבָּנוּת° נ׳ [מן א· עָצָב] מְתִיחוּת־הָעֲצַבִּים, הַגָּבָה מֻפְרֶזֶת שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא בְּהֶתְאֵם לַגֵּרוּי, נְטִיָּה לְהִתְרַגְּזוּת וּלְהִתְרַגְּשׁוּת־יֶתֶר: עַצְבָּנוּתוֹ שֶׁל הַנַּעַר הִדְאִיגָה מְאֹד אֶת הוֹרָיו. עֲבֹד נָא לְאַט וּבְשֶׁקֶט – בְּלֹא עַצְבָּנוּת. – [עַצְבָּנוּת־]

עַצְבָּנִי° ת׳ [מן א· עָצָב] רָגִישׁ בְּיוֹתֵר לְגַבֵּי גֵּרוּיִים, מִי שֶׁעֲצַבָּיו מְתוּחִים בְּיוֹתֵר, נוֹחַ לְהִתְרַגֵּז: אָדָם עַצְבָּנִי. תְּנוּעוֹת עַצְבָּנִיּוֹת. – [עַצְבָּנִית, עַצְבָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עַצֶּבֶת נ׳ [מן א· עצב; ראה גם עַצָּבָה] 1. צַעַר, עֶצֶב, יָגוֹן: ״קֹרֵץ עַיִן יִתֵּן עַצָּבֶת״ (משלי י י). ״כְּעַצֶּבֶת יוֹם סַגְרִיר״ (ביאליק, שירה). ״הָיְתָה עַצֶּבֶת מַרְחִישָׁה וְזוֹחֶלֶת אֶל לִבִּי״ (יזהר, קיץ 11). – [עַצֶּבֶת־, ואולי גם עַצְּבַת־]

עצד [במקרא השורש רק בשם מַעֲצָד גרזן; ערבית: עַצַ׳ד כרת, קצץ; ב״לוח גזר״: ירח עצד פשת (חודש קציר פשתה)]

~ פָּעַ׳ **עָצַד^** פ״י כָּרַת, קָצַץ: ״עָצַד בִּלְחוּמוֹ מְחַלְלֵי עֹנֶג״ (סידור רס״ג רז, לפי נוסח אחד). ״קָפַד וְהוֹתֵת וְעָצוֹד מִכָּל צַד״ (ש׳ שלום, חי 227). – [לַעֲצֹד, עוֹצֵד, יַעֲצֹד]

א· **עצה** [קרוב אל א· עצם; ערבית: אַעְ׳צַ׳א סגר עיניים]

~ פָּעַ׳ **עָצָה** פ״י עָצַם, סָגַר: ״עֹצֶה עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת״ (משלי טז ל). ״וְהַצּוֹפֶה יְהִי נִרְדָּם וְרֹאוֹתָיו מְעַט יַעְצֶה״ (גבירול, א 113). – [לַעֲצוֹת, עוֹצֶה, יַעְצֶה]

ב· **עצה** [מן עֵץ]

~ פִּעֵ׳ **עִצָּה°** פ״י 1. עָשָׂה לְעֵץ, הִקְשָׁה וְגָרַם שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ עֵץ: הַיֹּבֶשׁ הָרַב עִצָּה אֶת גִּבְעוֹלֵי הַצֶּמַח. 2. הוֹסִיף חֶלְקֵי־עֵץ לְדָבָר, קָבַע מִסְגֶּרֶת שֶׁל עֵץ וְכַדּוֹמֶה: הַנַּגָּר עִצָּה אֶת מַפַּת־הַקִּיר (הִדְבִּיק קְנֵי־עֵץ בְּשׁוּלֶיהָ). – [לְעַצּוֹת אֶת־, מְעַצֶּה, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **עֻצָּה°**, 1. נַעֲשָׂה קָשֶׁה כָּעֵץ, הֵכִיל עֵצָה: גִּבְעוֹלִים מְעֻצִּים. 2. נוֹסְפוּ לוֹ חֶלְקֵי עֵץ: מַפָּה מְעֻצָּה. – [מְעֻצֶּה, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְעַצָּה°**, הָפַךְ לְעֵץ, נַעֲשָׂה קָשֶׁה כָּעֵץ: ״וְטוֹב הָיָה אִלּוּ אֶפְשָׁר הָיָה לְהִתְאַבֵּן אוֹ לְהִתְעַצּוֹת״ (יזהר, צקלג 810). הַגִּבְעוֹלִים בַּצֶּמַח נִתְעַצּוּ עַל־יְדֵי הַיֹּבֶשׁ הָרַב. – [לְהִתְעַצּוֹת, מִתְעַצֶּה, יִתְ־]

א׳ **עֵצָה** נ׳ [מן יעץ, עוץ; ארמית: עֵיטָא] 1, הַצָּעָה אוֹ תָּכְנִית שֶׁאָדָם יוֹעֵץ לְמִישֶׁהוּ: "הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה?" (שמואל ב טז כ). "וַיַּעֲזֹב (רְחַבְעָם) אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ" (מלכים א יב יד). "וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ" (מלכים א א יב). "אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי – גָּרְשֶׁהָ" (גיטין נח.). שָׁאַלְתִּי בַּעֲצַת הָרוֹפֵא. 2, מְזִמָּה, חָכְמָה, מַחֲשָׁבָה: "עִמּוֹ חָכְמָה וּגְבוּרָה לוֹ עֵצָה וּתְבוּנָה" (איוב יב יג). "נָתַן הַמָּקוֹם עֵצָה בְּלֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְהִסְכִּימָה דַעְתָּן לְדַעַת אַחַת" (מסכת סופרים א ח).–[עֲצַת־, עֲצָתוֹ, עֵצוֹת, עֲצוֹת־]

– **אוֹבֵד עֵצוֹת** [שאול מן דברים לב כח: "כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה" – רשם הכוונה: חסר־בינה] נָבוֹךְ, מְבֻלְבָּל, אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לְּהַחְלִיט.

– **אִישׁ עֲצָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי** [על־פי ישעיה מו יא], יוֹעֲצוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, אִישׁ־סוֹדוֹ.

– **בַּעַל־עֵצָה** °, אָדָם נְבוֹן־דָּבָר, הַיּוֹדֵעַ לָעוּץ עֵצָה טוֹבָה לַפּוֹנִים אֵלָיו: "הֶחָכָם וּבַעַל הָעֵצָה בְּק״קֵנוּ (בִּקְהִלַּת־קָדְשֵׁנוּ) הָיָה בִּנְיָמִין הַמְשֻׁלָּח" (מגדלי מו״ס, שפס).

– **גִּיל־הָעֵצָה** ° [על יסוד אבות ה כא: "בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה"], שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים בְּחַיֵּי אָדָם.

– **הִגִּיעַ לְעֵצָה** ° [על יסוד הנ״ל], מָלְאוּ לוֹ חֲמִשִּׁים שָׁנָה.

– **הֶעֱמִיק עֵצָה** *, חִבֵּל תַּחְבּוּלוֹת מִתַּחְבּוּלוֹת שׁוֹנוֹת: "שׁוֹטִים הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ מַעֲמִיקִים עֵצוֹת עַל יִשְׂרָאֵל" (תנחומא בובר אמור יח).

– **נָטַל עֵצָה מִמֶּנּוּ** * (ראש השנה יט.), נִמְלַךְ בּוֹ, שָׁאַל בַּעֲצָתוֹ.

– **שִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ** (תהלים יג ג), הִרְבָּה לַחְשֹׁב וּלְהִוָּעֵץ כֵּיצַד לִפְעֹל, נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ.

– **אֵין עֵצָה לְנֶגֶד־(כְּנֶגֶד °)**, אֵין כָּל תַּחְבּוּלָה לַעֲמֹד בִּפְנֵי־: "אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳" (משלי כא ל). "סוֹף אָדָם לָמוּת וְאֵין עֵצָה כְּנֶגֶד הַמָּוֶת" (עגנון, אורחת 80).

ב׳ **עֵצָה** נ׳ [מן עֵץ] 1 °, חֹמֶר הָעֵץ שֶׁבְּתוֹךְ הַצֶּמַח. רִקְמַת־הַתָּאִים בְּצֶמַח רַב־שְׁנָתִי שֶׁנִּמְצָאִים בָּהּ הַצִּנּוֹרוֹת הַמַּעֲבִירִים אֶת הַמַּיִם מִן הַשֹּׁרֶשׁ אֶל הָעֲנָפִים וְהֶעָלִים. הַגֶּזַע מֻרְכָּב מֵעֵצָה. 2, שֵׁם כּוֹלֵל לְעֵצִים: "כִּרְתוּ עֵצָה וְשִׁפְכוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם סֹלְלָה" (ירמיה ו ו). 3 *, הַחֵלֶק הַקָּשֶׁה בִּצְמָחִים שׁוֹנִים, בְּיִחוּד הַתֶּבֶן שֶׁל מִינֵי הַקִּטְנִיּוֹת: "הַמּוֹצִיא... עֵצָה כִּמְלֹא פִּי גָמָל" (שבת ז ד). "אֵין מְכַסִּין לֹא בְּתֶבֶן וְלֹא בְּקַשׁ וְלֹא בִּגְבָבָה, לֹא בְּעֵצָה וְלֹא בְּנוֹצָה" (תוספתא חולין ו יא). – [עֲצַת־]

עָצֶה ז׳ [ערבית: עֻצְעֻץ] הַחֻלְיָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּעַמּוּד־הַשִּׁדְרָה: "הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה" (ויקרא ג ט). – [עֲצֵה־, עָצֵהוּ; עָצִים, עֲצֵי־]

עצהיו״ט ר״ת עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב.

עָצוּב ת׳ [מן עצב] נוּגֶה, מֵצֵר, שָׁרוּי בְּצַעַר: "כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ ה׳" (ישעיה נד ו). "וּבְכָל פָּנֶיהָ הָעֲצוּבִים אֶרְאֶה" (ביאליק, ביום סתיו). "וְהוּא מְנַגֵּן עֲצוּב־רוּחַ בַּחֲלִילוֹ" (שניאור, שירים קכד). "וַיֵּשֶׁב (הַמַּלְאָךְ) לִמְקוֹמוֹ עֲצוּב־רוּחַ מִשֶּׁהָיָה" (פרץ, א). "אַבָּא בָּא מִן הַחֲנוּת, פָּנָיו עֲצוּבוֹת וּמְיֻגָּעוֹת" (עגנון, אורחת 104). – [עֲצוּבָה, עֲצוּבַת־, עֲצוּבִים, ־בֵי־, ־בוֹת]

עִצּוּב °, עִיצּוּב ז׳ [מן ב׳ עצב, עִצֵּב] מַתַּן צוּרָה לְדָבָר, גִּבּוּשׁ: עִצּוּב צוּרַת הָעֵץ עַל־יְדֵי זְמִירָה וְטִפּוּל מְיֻחָד בּוֹ. עִצּוּב דְּמוּתוֹ שֶׁל הַגִּבּוֹר בָּרוֹמָן הֶחָדָשׁ. עִצּוּב פְּרָטֵי הַתָּכְנִית. עִצּוּב הָאֹפִי עַל־יְדֵי חִנּוּךְ. – [עִצּוּב־]

עִצּוּד °, עִיצּוּד ז׳ [מן עצד] גְּזִירָה, כְּרִיתָה: "טוֹרְחִים עַל גְּרִירָה וְעִצּוּד וְכִסְכּוּס" (שמיר, עירום 37). "עִצּוּד אַחַר עִצּוּד יִשְׁתַּחֵק לְךָ מְלֹא אֵת" (יזהר, צקלג 587). – [עִצּוּד־, עִצּוּדִים, ־דֵי־]

עִצּוּי °, עִיצּוּי ז׳ [מן עצה, עִצָּה] 1, הֲפִיכָה לְעֵץ, הַקְשָׁיַת דָּבָר עַד שֶׁיִּהְיֶה קָשֶׁה כָּעֵץ: עִצּוּי הַגִּבְעוֹלִים בַּצֶּמַח מֵחֲמַת יֹבֶשׁ. 2, הַתְקָנַת מִסְגֶּרֶת אוֹ שֶׁלֶד־עֵץ לְדָבָר־מָה: עִצּוּי מַפַּת־הַקִּיר. עִצּוּי הַגַּג. – [עִצּוּי־, עִצּוּיִים, ־יֵי־]

א׳ **עָצוּם** ת׳ [מן א׳ עצם, עָצַם] 1, כַּבִּיר, חָזָק: "וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ" (במדבר יד יב). "בְּחַיִל־גָּדוֹל וְעָצוּם עַד־מְאֹד" (דניאל יא כה). "שְׁפַנִּים עַם לֹא־עָצוּם" (משלי ל כו). 2, רַב מְאֹד: "וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד" (במדבר לב א). "כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם" (עמוס ה יב). "גְּדוֹלִים בְּקוֹמָה וַעֲצוּמִים בְּכֹחַ מִכֶּם" (ספרי עקב פה). "וַיִּבֶן שָׁם בִּנְיָן עָצוּם" (יוסיפון, ג). "וְאָמְרוּ לְפָנָיו פִּלְפּוּל גָּדוֹל וְהִבְלִיעוּ בְּתוֹכוֹ קֻשְׁיָא עֲצוּמָה" (עגנון, כלה תה). 3 ° [בלשון־הדיבור, בהגזמה] נֶהְדָּר, מְצֻיָּן, יָפֶה מְאֹד: הַשַּׂחְקָן הָיָה עָצוּם! תָּכְנִית עֲצוּמָה! 4 ° [מילת־קריאה רווחת בדיבור בהוראה] נִפְלָא! יוֹצֵא מִן הַכְּלָל!: "בֶּאֱמֶת, עָצוּם!" "כְּלוּם לֹא חָסֵר לִי! נֶחְמָד לִי, עָצוּם!" (יזהר, קיץ 9). – [עֲצוּמָה, עֲצוּמִים, ־מוֹת]

– **עֲצוּמוֹת**, ראה עֲצוּמָה.

ב׳ **עָצוּם** * ת׳ [מן ב׳ עצם, עָצַם] סָגוּר: "וְאֶרְאֵנוּ וְעֵינַי לֹא עֲצוּמָה" (משה אבן־עזרא, א 53). "וּבְעָמְדָהּ עֲצוּמַת עֵינַיִם" (ביאליק, אמי). "עֲצוּמַת עֵינַיִם וָנֶפֶשׁ אֲנוּעַ בְּחִיּוּךְ נֶעְלָם" (ש׳ שלום, שירים קנג). הֶהָמוֹן הָלַךְ אַחֲרֵי הַמַּנְהִיג בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת. – [עֲצוּמָה, עֲצוּמִים, עֲצוּמוֹת]

עִצּוּם *, עִיצּוּם ז׳ [מן א׳ עצם] 1 *, עֶצֶם, גּוּפוֹ וְעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר: "'זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה'–מַה לְּהַלָּן בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל יוֹם אַף כָּאן בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל יוֹם" (שבת פז:). "יִהְיוּ אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה בְּעִצּוּמוֹ" (פיוטים, סידור 762). "מַרְגִּישִׁים אוֹ מַשְׂכִּילִים בְּעִצּוּמָם" (עולם קטן, א ג). 2 °, הַגְבָּרָה, חִזּוּק, רִכּוּז: עִצּוּם הַפְּעֻלָּה. יֵשׁ לְהַתְחִיל בְּעִצּוּם הַפִּרְיוֹן בָּעֲבוֹדָה. 3 ° [בפילוסופיה] עַצְמוּת, יֵשׁוּת (Hypostasis), הַיְסוֹד הַמַּמָּשִׁי, לְהַבְדִּיל מִן הַתְּאָרִים הַגְּלוּיִים. – [עִצּוּם־, ־מִים, עִצּוּמֵי־]

– **בְּעִצּוּמוֹ** ° [שאול מן עִצּוּם 1] בְּתָקְפּוֹ, בְּעֶצֶם עֻזּוֹ: "חֹדֶשׁ הָרַחֲמִים עָמַד בְּעִצּוּמוֹ" (עגנון, אלו רעט). הַסִּיּוּרִים הִמְשִׁיכוּ לָלֶכֶת בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל הַחֹם.

– **עִצּוּמִים** * ז״ר (ירושלמי בבא בתרא יז ג), פִּצּוּי, תַּשְׁלוּם שֶׁאָדָם מַבְטִיחַ לְשַׁלֵּם אִם לֹא יְקַיֵּם אֶת הַתְּנַאי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ אוֹ אִם לֹא יִהְיֶה כִּדְבָרָיו.

עֲצוּמָה נ׳ [מן עצם; עָצוּם] 1. תְּבִיעָה, טַעֲנָה, הוֹכָחָה: ״קָרְבוּ רִיבְכֶם... הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם״ (ישעיה מא כא). ״הוּא יַגִּישׁ עֲצוּמוֹתָיו עִם הַנָּגִיד לִפְנֵי הָרַב דְּמָתָא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קו). ״דָּרַשׁ מִפַּרְנְסֵי הָעֵדָה שֶׁיַּגִּישׁוּ עֲצוּמוֹתֵיהֶם לִפְנֵי הָרָשׁוּת״ (בורלא, עקביה 262). 2 °. פֶּטִיצְיָה, בַּקָּשָׁה כְּלָלִית, חֲתוּמָה עַל־יְדֵי רַבִּים, הַמֻּפְנֵית אֶל מוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי, אֶל הַנְהָלָה עֶלְיוֹנָה וְכַדּוֹמֶה: עֲצוּמַת הַיִּשּׁוּב בְּעִנְיַן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה. עֲצוּמָה לָאִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת בְּעִנְיַן אִסּוּר הַשִּׁמּוּשׁ בַּנֶּשֶׁק הָאֲטוֹמִי. — [עֲצוּמַת־, עֲצוּמוֹת]

עֲצוֹן° ז׳ [מן עֵץ] עֵץ קָטָן: ״כָּל עֲצוֹן כָּזֶה שָׁוְיוֹ אַלְפֵי דּוֹלָרִים״ (שרת, באסיה 65). — [עֲצוֹן־, עֲצוֹנִים, ־נֵי־]

א. **עָצוּר** ת׳ [מן א. עצר, עָצַר] 1 °. אָסוּר בְּאֹפֶן זְמַנִּי, נָתוּן בְּמַעֲצָר: הֶעָצוּר הוּבַל לַחֲקִירָה. עֲצוּרִים בְּמַחֲנֵה־הֶסְגֵּר. 2. סָגוּר, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא חוּץ לַבַּיִת: ״וְהוּא עָצוּר״ (נחמיה ו י). ״יָכוֹל יְהֵא אָדָם עָצוּר כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ?״ (ספרי ראה קא). ״הֲלֹא לַעֲצֹר אֶת אֲנָשִׁים חֲנִיתֵם, וְאַתֶּם כְּהַיּוֹם עֲצוּרִים!״ (הנגיד, דיואן 112). ״וְהָיוּ עֲצוּרוֹת בַּבַּיִת וְלֹא הָיוּ מַרְאוֹת פְּנֵיהֶן בַּחוּץ״ (עגנון, כלה ח). 3 [בהשאלה] נָתוּן, גָּנוּז: ״וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי״ (ירמיה כ ט). 4. מָנוּעַ, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְמִישֶׁהוּ: ״אִשָּׁה עֲצֻרָה לָנוּ״ (שמואל א כא ו). 5 *. אָסוּר, שֶׁאֵינוֹ מֻתָּר: ״(יוֹם) שְׁבִיעִי עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה״ (ספרי ראה קא:). 6 °. מְרֻסָּן, מְעֻכָּב, שֶׁאֵינוֹ מִתְפָּרֵץ: ״בְּנוֹתֵיהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי־הַבָּתִּים שֶׁמַּבִּיטוֹת מִתּוֹךְ נְשִׁימָה עֲצוּרָה אַחֲרֵי אֲבַק רַגְלָיו״ (ביאליק, מאחורי ט). פְּלוֹנִי עָצוּר בְּרוּחוֹ. 7 ^. שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲצִירוּת: ״לְשַׁלְשֵׁל אָדָם עָצוּר״ (רש״י גיטין סט:). ״קָשִׁין נְקָבָיו שֶׁל אָדָם — כְּשֶׁהוּא עָצוּר״ (רשב״ם, פסחים קיח.). קֵבָה עֲצוּרָה. 8 *. עָקָר, שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד: ״אָמַר לוֹ מָנוֹחַ (לַמַּלְאָךְ): עֲצוּרִים הָיִינוּ״ (במדבר רבה י). ״יוֹם גִּיל כְּיוֹם לֶדֶת עֲקָרָה הָעֲצוּרָה״ (הנגיד, דיואן 12). — [עֲצוּרָה, עֲצוּרִים, ־רוֹת]

— **בִּנְשִׁימָה עֲצוּרָה°** [בהשאלה; ראה למעלה 6] בִּמְתִיחוּת רַבָּה: הַקָּהָל עָקַב אַחֲרֵי הַמָּטוֹס הַמַּרְהִיב בִּנְשִׁימָה עֲצוּרָה.

ב. **עָצוּר** ז׳ [על־פי הבנה בהוראה זו בכתוב: ״וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב״, דברים לב ו] עוֹצֵר, שַׁלִּיט. — [עֲצוּרִים]

א. **עִצּוּר°, עִיצּוּר** ז׳ [מן א. עצר] [בדקדוק] ״קוֹנְסוֹנַנְט״, כִּנּוּי לְכָל הֶגֶה בַּלָּשׁוֹן הַנִּבְטָא כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ אוֹ בְּיַחַד עִם תְּנוּעָה (נִקְרָא כֵּן עַל שׁוּם שֶׁהוּא נִבְטָא עַל־יְדֵי עֲצִירַת זֶרֶם־הָאֲוִיר בְּאֶחָד מִכְּלֵי־הַמִּבְטָא שֶׁלָּנוּ — בַּשְּׂפָתַיִם, בַּשִּׁנַּיִם, בַּחֵךְ וְכוּ׳). הַהֲגָאִים ב, ג, ד, כ, ל וְכוּ׳ הֵם עִצּוּרִים, לְהַבְדִּיל מִן הַהֲגָאִים א, ה, ו, י הַבָּאִים לְעִתִּים כִּתְנוּעוֹת, לְמָשָׁל בַּמִּלִּים: ״בְּרֵאשִׁית״, ״קָנָה״, ״שׁוּב״, ״שִׁיר״, וְגַם כְּעִצּוּרִים, לְמָשָׁל בַּמִּלִּים: ״אַתְּ״, ״הֵם״ ״וַאֲנִי״, ״יָדַע״. — [עִצּוּר־, עִצּוּרִים, ־רֵי־]

ב. **עִצּוּר*, עִיצּוּר** ז׳ [מן ב. עצר] 1 ^. סְחִיטָה, דְּרִיכָה: ״פְּסֹלֶת עִצּוּרֵי תְמָרִים שֶׁעָשׂוּ מֵהֶן שֵׁכָר״ (רש״י בבא קמא לא.). עִצּוּר שֶׁמֶן מִזֵּיתִים. עִצּוּר עֲנָבִים בְּגַת. 2 ^. אֲטִימַת מֵעַיִם, עֲצִירוּת: ״וְעִצּוּר וְעִיצָּה וּכְאֵב תַּחַת הַטַּבּוּר וּבְבִטְנוֹ״ (אלדבי שמואל א ד). ״שֶׁהָיְתָה סְבוּרָה שֶׁמֵּחֲמַת שֶׁמּוֹנַעַת עַצְמָהּ מִלֶּאֱכֹל לָקְתָה בְּעִצּוּר״ (עגנון, אורח 69). 3 *. עֲקָרוּת: ״שָׁמַעְנוּ בְּפַרְעֹה שֶׁלָּקָה בְּצָרַעַת וַאֲבִימֶלֶךְ בְּעִצּוּר״ (בראשית רבה מא). — [עִצּוּר־, עִצּוּרִים, ־רֵי־]

עֲצִי^ ת׳ [מן עֵץ] דּוֹמֶה לְעֵץ, קָשֶׁה כְּעֵץ: גִּבְעוֹל עֲצִי. צְמָחִים עֲצִיִּים. פְּרִי־בֹּסֶר עֲצִי. — [עֲצִית, עֲצִיִּים, עֲצִיּוֹת]

עֲצִיבָה*, עֲצִיבוּת* נ׳ [מן עָצוּב] עַצְבוּת, מַצַּב־רוּחַ שֶׁל עֶצֶב וְיָגוֹן: ״אֵין עֲצִיבָה אֶלָּא אֲבֵלוּת״ (בראשית רבה כז). ״אֵין עֲצִיבוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (חגיגה ה:). ״אֲבָל עֲצִיבוּת הָיְתָה בַּבַּיִת וְכָל מִי שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם, וַאֲפִלּוּ לִבּוֹ מָלֵא שִׂמְחָה, נִשְׁמָט וְיוֹצֵא עָצֵב״ (עגנון, אלו לז). — [עֲצִיבַת־, עֲצִיבוֹת־]

עַצִּים° ת׳ [מן א. עצם] אִינְטֶנְסִיבִי, מְזֹרָז, מְרֻכָּז בְּשֶׁטַח אוֹ בִזְמַן: עֲבוֹדָה עַצִּימָה. חַקְלָאוּת עַצִּימָה. לִמּוּד עַצִּים. הַהֵפֶךְ — ״פַּשְׁטִי״. [עַצִּימָה, עַצִּימִים, ־מוֹת]

עֲצִימָה^ נ׳ [מן ב. עצם, עָצַם] סְגִירָה: ״וְאֵין חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַתַּאֲוָה עֲצִימַת הָעֵינַיִם״ (מבחר הפנינים לגבירול, 21). ״לֹא עָצַמְתִּי עֵינַי, אֶלָּא שֶׁמִּתּוֹךְ עֲצִימַת עֵינַיִם אֲנִי רוֹאָה הֵיאַךְ הַטַּבַּעַת מִתְגַּלְגֶּלֶת״ (עגנון, כלה שכג). — [עֲצִימַת־]

עַצִּימוּת° נ׳ [מן עַצִּים] אִינְטֶנְסִיבִיּוּת, קֶצֶב מְגֻבָּר, רִכּוּז רַב בְּשֶׁטַח אוֹ בִזְמַן: עַצִּימוּת הָעֲבוֹדָה. הַהֵפֶךְ — פַּשְׁטוּת״. — [עַצִּימוּת־]

עציץ

עָצִיץ* ז׳ [ערבית: אַצִיץ] כְּלִי־חֶרֶס לְגִדּוּל צְמָחִים; הָעֲצִיצִים רְחָבִים לְמַעְלָה וְצָרִים לְמַטָּה וּבְקַרְקָעִיתָם עַל־פִּי־רֹב נֶקֶב לְמוֹצָא לַמַּיִם: ״עָצִיץ נָקוּב... כַּמָּה הוּא שִׁעוּרוֹ שֶׁל נֶקֶב? כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ שֹׁרֶשׁ קָטָן״ (עוקצין ב י). — [עֲצִיץ־, עֲצִיצִים, ־צֵי־]

— **שׁוֹתֶה בַּעֲצִיצוֹ*** [שאול מן כתובות ג ד: ״הָאוֹנֵס — שׁוֹתֶה בַּעֲצִיצוֹ״ כלומר, הוא חייב לשאת את אנוסתו לאשה], שׁוֹתֶה בִּכְלִי שֶׁלֹּא נוֹעַד לִשְׁתִיָּה מִמֶּנּוּ; דִּבּוּר מְשָׁלִי עַל אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב אוֹ אֻלַּץ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁנָּהַג בּוֹ זִלְזוּל.

עָצִיר° ז׳ [מן א. עצר] עָצוּר, אָדָם שֶׁנֶּעֱצַר עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה אוֹ הַצָּבָא לִתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת לִפְנֵי הַמִּשְׁפָּט אוֹ בְּאֹרַח אַדְמִינִיסְטְרָטִיבִי (בְּמַחֲנֵה־מַעֲצָר, בְּמַחֲנֵה־רִכּוּז וְכַדּוֹמֶה): אֲסִירִים וַעֲצִירִים. — [עֲצִירָה, עֲצִירִים, ־רוֹת]

א. **עֲצִירָה*** נ׳ [מן א. עצר, עָצַר] 1 °. עִכּוּב, בְּלִימָה, בַּהֲלִיכָה אוֹ בִנְסִיעָה: עֲצִירַת הַמְּכוֹנִית. שַׁרְשֶׁרֶת־אַזְעָקָה לַעֲצִירַת הָרַכֶּבֶת. ״הַנֶּהָגִים חַיָּבִים לְהִמָּנַע מֵעֲצִירַת־פֶּתַע בִּכְבִישׁ רָטֹב״ (אזהרה ברדיו). 2 *. סְתִימָה, אֲטִימָה: ״נֶאֶמְרָה עֲצִירָה בַּפֶּה, עֲצִירָה בַּגָּרוֹן, עֲצִירָה בָּאֹזֶן, עֲצִירָה מִלְמַעְלָה, עֲצִירָה מִלְּמַטָּה״ (בראשית רבה נב). ״עֲצִירַת כָּל הַנְּקָבִים״ (רש״י בראשית ב ט). ״עֲצִירַת הַשֶּׁתֶן״ (אלדבי שמואל א ד). 3 °. לְשׁוֹן־נְקֵבָה מִן ״עָצִיר״. 4 *. הִתְקַהֲלוּת, הִתְכַּנְּסוּת: ״אֵין עֲצִירָה אֶלָּא כְּנִיסָה״ (ספרי פינחס נח.). — [עֲצִירַת־, עֲצִירוֹת]

— **עֲצִירַת־גְּשָׁמִים*** (ספרי עקב פב.), חֹסֶר־גְּשָׁמִים, בַּצֹּרֶת.

ב. **עֲצִירָה^** נ׳ [מן ב. עצר, עָצַר] סְחִיטָה, לְחִיצָה וּכְבִישָׁה: ״כְּבוּשִׁין — לְשׁוֹן עֲצִירָה״ (רש״י תענית טו.). עֲצִירַת שֶׁמֶן מִזֵּיתִים. עֲצִירַת עֲנָבִים. — [עֲצִירַת־, עֲצִירוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

עֲצִירוּתּ נ׳ [מן עצר] עֲצִירַת־מֵעַיִם, לִקּוּי בְּמַעֲרֶכֶת הָעִכּוּל הַגּוֹרֵם לְכָךְ שֶׁהַצּוֹאָה מִתְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ נִפְרֶשֶׁת עַל נְקַלָּה מִן הַגּוּף. הֶהָפֵךְ – ״שִׁלְשׁוּל״: ״שֶׁאֲנִי חוֹלֶה וַעֲצִירוּת יֵשׁ לִי״ (ספר חסידים תתקיח). – [עֲצִירוּת־, עֲצִירֻיּוֹת]

עָצֵל ת׳ [ארמית: עַטְלָא; סורית: עַצְלָא שוטה] נִרְפֶּה, מִתְרַשֵּׁל בַּעֲבוֹדָתוֹ: ״לֵךְ־אֶל־נְמָלָה, עָצֵל, רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם״ (משלי ו ו). ״טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת, גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יְשִׁיבֶנָּה״ (משלי יט כד). ״הַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים״ (אבות ב טו). תַּלְמִיד עָצֵל. – [עֲצֵלָה, עֲצֵלִים, ־לוֹת]

עצל [ארמית: עֲצַל, אִיעֲצַל; ראה עָצֵל]

~ נפ׳ **נֶעֱצַל**, הִתְרַשֵּׁל, הָיָה נִרְפֶּה, לֹא הִזְדָּרֵז: ״אַל־תֵּעָצְלוּ לָלֶכֶת לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ״ (שופטים יח ט). ״וְהִנּוֹ בְּבֵית שׁוֹבָיו, לִשְׁמֹר דָּת לֹא יֵעָצֵל״ (יהודה הלוי, ח 345). ״הֶחָרוּצִים אֲשֶׁר לֹא נֶעֶצְלוּ וְלֹא עָשׂוּ מְלַאכְתָּם רְמִיָּה״ (יל״ג, פרוזה ק). – [לְהֵעָצֵל, נֶעֱצַל, יֵעָצֵל]

~ פע׳ **עִצֵּל**ּ פ״י גָּרַם לְעַצְלוּת, הִשְׁפִּיעַ לְהִתְעַצֵּל: ״וְאַל יְעַצֶּלְךָ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה מֵרִפְיוֹן הַמְקֻבָּלִים״ (כוזרי, ג לז). ״יִשְׁתַּדֵּל (הַיֵּצֶר) לְעַצֵּל אוֹתָנוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֲבוֹדָה״ (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). ״לְזָרֵז אוֹ לְעַצֵּל אוֹתִי״ (שד״ל, אגרות v 635). – [לְעַצֵּל, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **הִתְעַצֵּל***, נֶעֱצַל, הִתְרַשֵּׁל, הִתְרַפָּה בַּעֲבוֹדָתוֹ: ״שֶׁאֵין בֵּית־דִּין מִתְעַצְּלִים בּוֹ (בְּהַקְרָבַת הָעֹמֶר)״ (מנחות י ה). ״מִי שֶׁהוּא מִתְעַצֵּל בְּמִצְוָה״ (ירושלמי פסחים לב ג). ״כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם רָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו״ (שבת קה:). ״כְּנֶסֶתְךָ בַּל תִּתֵּן לְכָלָה וּלְחֶרְפָּה אִם בְּפִקּוּדֶיךָ מִתְעַצֶּלֶת וּמִרְפָּה״ (ישראל עמך, סליחות ליום ב). ״כִּי הַנְּפָשׁוֹת תַּאֲוָתָן רַבָּה לְהַשִּׂיג תַּכְלִית הָרַע... וּמִתְעַצְּלוֹת לְהַקְדִּים אֶל הַטּוֹבוֹת״ (חובות הלבבות, הקדמה). הַתַּלְמִיד הִתְעַצֵּל בְּלִמּוּדָיו. – [לְהִתְעַצֵּל, מִתְעַצֵּל, יִתְ־]

עָצֵלּ ז׳ [מערבית: עַצַ׳לַה] כִּנּוּי בְּסִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם לִשְׁרִיר, רִקְמַת נִימִים בְּשָׂרִיּוֹת דַּקּוֹת הַמִּתְכַּוְּצוֹת וּמִתְפַּשְּׁטוֹת חֲלִיפוֹת וּמְשַׁמְּשׁוֹת לַהֲנָעַת אֵיבְרֵי־הַגּוּף: ״וּמֵנִיעַ הַמֵּיתָרִים – הָעֲצָלִים, וּמֵנִיעַ הָעֲצָלִים – הַגִּידִים הַמִּשְׂתָּרְגִים בָּהֶם״ (ראב״ד, אמונה רמה 19). ״הֶעָצֵל הוּא כְּלִי לִתְנוּעָה לְבַד״ (פרקי משה לרמב״ם, א). – [עֲצַל־, עֲצָלִים, עַצְלֵי־]

עַצְלָה נ׳ [ראה עצל; עָצֵל] רַשְׁלָנוּת, עַצְלוּת: ״עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה״ (משלי יט טו). ״הִזָּהֵר מִן הָעַצְלָה וְהָרִפְיוֹן וְאַל תִּסְמֹךְ עַל זוּלָתְךָ״ (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). ״אוֹנֵיגִין... נִתְפַּס לְהִרְהוּרֵי עַצְלָה״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 124). – [עַצְלַת־]

עַצְלוּת נ׳ [צורת־משנה: עַצְלָה; במקרא רק בצירוף לֶחֶם־עַצְלוּת, ראה להלן] עַצְלָה, רַשְׁלָנוּת: ״אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת״ (ברכות לא.). הַתַּלְמִיד נֶעֱנַשׁ עַל עַצְלוּתוֹ. – [עַצְלוּת־]

– לֶחֶם־עַצְלוּת, כִּנּוּי לְדָבָר שֶׁהֻשַּׂג בְּלֹא עָמָל וִיגִיעָה: ״צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל״ (משלי לא כז).

א׳ **עַצְלָן*** ז׳ [מן עָצֵל] נִרְפֶּה, רַשְׁלָן, מִי שֶׁמִּתְעַצֵּל תָּמִיד: ״הָעַצְלָנִין שֶׁאֵין יוֹצְאִין מִבָּתֵּיהֶן בָּרֶגֶל״ (סוכה כז:). ״גַּרְגְּרָנִיּוֹת, צַיְּתָנִיּוֹת, עַצְלָנִיּוֹת קַנְאָנִיּוֹת״ (בראשית רבה מה). עַצְלָן שֶׁכְּמוֹתוֹ. – [עַצְלָנִית, עַצְלָנִים, ־נִיּוֹת]

ב׳ **עַצְלָן**° ז׳ [מן עָצֵל, בהקבלה לשם במשמעות זו בכמה מלשונות העמים] בַּעַל־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת יוֹנְקִים הַמְּצוּיִים בִּדְרוֹם־אֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית (Bradypodidae). הָעַצְלָנִים שׁוֹכְנֵי עֵצִים בְּיַעֲרוֹת־עַד; הֵם נִתְלִים עַל־פִּי־רֹב עַל עֲנָפִים, כְּשֶׁגַּבָּם מֻפְנֶה כְּלַפֵּי מַטָּה. אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם מְהַוּוֹת כְּעֵין אֻנְקָלִים שֶׁהֵם נֶאֱחָזִים בָּהֶם בָּעֵצִים. הָעַצְלָנִים נִזּוֹנִים בֶּעָלִים. – [עַצְלַן־, עַצְלָנִים, ־נֵי־]

עצלן (1/10)

עַצְלָנוּתּ נ׳ [מן עַצְלָן] רַשְׁלָנוּת, טִבְעוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָעַצְלָן: ״עַצְלָנוּת וְהִתְרַשְּׁלוּת״ (ר״י מסיר לאון, נופת צופים א ו). הַמּוֹרֶה נָזַף בַּתַּלְמִיד עַל עַצְלָנוּתוֹ. – [עַצְלָנוּת־]

עֲצַלְתַּיִם נ״ז [צורת־משנה של עַצְלָה, עַצְלוּת] 1. עַצְלוּת רַבָּה, רַשְׁלָנוּת: ״בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת״ (קהלת י יח). 2°. אִטִּיּוּת רַבָּה, כְּמִתּוֹךְ עַצְלוּת: ״הַכֹּל נַעֲשֶׂה כְּמוֹ בַּעֲצַלְתַּיִם, בְּרוּחַ נְכֵאָה״ (אחד העם, רכה). ״בַּעֲצַלְתַּיִם הִתְלַבֵּשׁ וְעָזַב אֶת חַדְרוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סה). הַסּוּס הַזָּקֵן פָּסַע בְּבֹץ בַּעֲצַלְתַּיִם. [ובסמיכות: עַצַלְתֵּי־:] ״הַיָּם... שֶׁמֶן־חֶלְבִּי בִּרְבֵץ עֲצַלְתֵּי צָהֳרַיִם כְּבֵדִים״ (שלו, אלהי 17).

עַצְלְתָנִי° ת׳ [מן עָצֵל; עַצְלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַצְלָנוּת: ״גְּבֶרֶת הַבַּיִת סִלְסְלָה אֶת הַשֵּׁם בְּנִימוּס מִתְנַצֵּל, עַצְלְתָנִי״ (שטיינמן, זוגות א 136). ״אָדָם סְעוּר־חֲוָיוֹת, פֶּלַח עַצְלְתָנִי״ (שמיר, הוא הלך 15). – [־נִית, עַצְלְתָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א׳ **עצם** [אוגריתית: עצמ חזק; ערבית: עַטֻ׳מַ היה חזק]

~ פע׳ **עָצַם** פ״ע נַעֲשָׂה רַב וְחָזָק, גָּדַל, גָּבַר, הִתְרַבָּה: ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד״ (שמות א ז). ״לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד״ (בראשית כו טז). ״כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם, עָצְמוּ מְשֻׁבוֹתֵיהֶם״ (ירמיה ה ו). ״מָה רַבּוּ וּמָה עָצְמוּ הַמִּכְשׁוֹלִים עַל דַּרְכֵּנוּ״ (אחד העם, מ). ״וְעָצַם הַכֹּחַ וְשָׂגָה וְגָאָה״ (ביאליק, משירי החורף). – [לַעֲצֹם, עָצוּם, יַעֲצֹם]

~ נפ׳ **נֶעֱצַם**ּ, נַעֲשָׂה עָצוּם, גָּדַל: ״יוֹם בְּהֵעָצֵם פֶּשַׁע מִלְּסַפֵּר״ (ינאי, שכד). – [לְהֵעָצֵם, נֶעֱצַם, יֵעָצֵם]

~ פע׳ **עִצֵּם**ּ פ״י הִגְבִּיר: ״קָטֹן כָּל מְאֹדִי... אַךְ עִצֵּם אֵידִי לִיצֶר מְשַׂתֵּרֵר״ (משה אבן־עזרא, קודש ז). ״מַגְדִּילִים אֶת הַתִּמָּהוֹן וּמְעַצְּמִים אֶת הָעֲגָמָה״ (הלקין, משבר 265). – [לְעַצֵּם, מְ־, יְ־]

~ הפ׳ **הֶעֱצִים** פ״י הִגְבִּיר, הִרְבָּה, חִזֵּק: ״וַיֶּפֶר אֶת־עַמּוֹ מְאֹד וַיַּעֲצִמֵהוּ מִצָּרָיו״ (תהלים קה כד). ״קוֹרוֹת בָּתֵּינוּ פְּצַמְתָּהּ וְקִירוֹת לְבֵנוּ הֶעֱצַמְתָּהּ״ (ינאי, רעד). ״וְתִיקָיו יַעֲצִים וְיַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ״ (פיוטים, סידור 786). ״וְנוֹסַף עַל אֲשֶׁר יַעֲצִים כְּאֵבוֹ״ (יהודה הלוי, ג 229). ״לְהַעֲלוֹת וּלְהַעֲצִים אֶת עֶרְכָּהּ״ (קלוזנר, הרעיון 75). ״דָּן מַעֲצִים אֶת הַמְּהִירוּת״ (קובנר, פנים 121). – [לְהַעֲצִים, מַעֲצִים, יַ־]

~ הפ׳ **הֶעֱצַם**ּ, נַעֲשָׂה עָצוּם, הִגְבִּיר: ״צִיּוֹן יָפְיָהּ יַעֲצֵם בַּהֲדוּמִים״ (ינאי, שטז). ״פֶּשַׁע אִם הֶעֱצַם וְנִגְזַר עֲדֵי עֲצִירַת מַיִם״ (קליר, תכנם, תפילת גשם). – [מֵעֳצָם, יָעֳצַם]

~ הת׳ הִתְעַצֵּם *, 1 ^, הִתְאַמֵּץ, הִשְׁתַּדֵּל: ״שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ״ (רש״י בראשית לב כה). ״וּמִצְחוֹ מִתְקַמֵּט עוֹד יוֹתֵר כְּמִתְעַצֵּם לִתְפֹּשׂ אֶת הַחוּט״ (ביאליק, ומנדלי). 2 *, הִתְוַכֵּחַ, הִגִּישׁ עֲצוּמוֹתָיו, טָעַן קֻשְׁיוֹת כְּנֶגֶד־: ״שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ בַּדִּין״ (סנהדרין לא.). ״הִתְעַצֵּם ר׳ אַבֶּלִי וְעָמַד עַל דַּעְתּוֹ״ (סוקולוב, במראות 35). ״נִתְעַצֵּם עִמּוֹ וְהִקְשָׁה לוֹ קֻשְׁיָה קָשָׁה כַּבַּרְזֶל״ (הזז, יעיש א 156). 3 °, הִתְחַזֵּק, הִתְגַּבֵּר: ״בִּנְיָמִין עָמַד בְּהַשְׁכָּמַת הַבֹּקֶר וְאֵיבָרָיו נִתְעַצְּמוּ מְעַט אַחֲרֵי לֵיל טְבִילָה זֶה״ (מנדלי מו״ס, סט). ״אוֹתָהּ שָׁעָה רֵיחַ צְלִי בָּשָׂר עָלָה בְּאַפּוֹ וְנִתְעַצְּמָה בּוֹ תַּאֲוַת הָאֲכִילָה״ (עגנון, אלו קב). ״נִתְעַצֵּם בּוֹ זַעְמוֹ״ (אריכא, סנחריב 246). זֶרֶם הַמַּיִם הָלַךְ וְהִתְעַצֵּם. – [לְהִתְעַצֵּם מִתְעַצֵּם, יִתְ־]

ב. **עצם** [בהיפוך אותיות: עמץ; ארמית: עֲמַץ; ערבית: אַעְ׳מַץ׳; אכדית: emîṣu]

~ פע׳ עָצַם פ״י סָגַר (עֵינַיִם): ״אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע״ (ישעיה לג טו). ״פְּתוּחָה עֵינֶיהָ בְּיוֹתֵר אוֹ עֲצוּמָה עֵינֶיהָ בְּיוֹתֵר״ (נידה סז.). עֲצֹם עֵינֶיךָ! – [לַעֲצֹם אֶת־, עוֹצֵם, עָצוּם, יַעֲצֹם, עֲצֹם! עִצְמִי!]

~ נפ׳ נֶעֱצַם ^, נִסְגַּר: ״גַּם עֵינֵי הַמְּזִמָּה נֶעֱצָמִים״ (יהודה הלוי, ד 95). ״דְּבָרִים הַנִּסְגָּרִים וְהַנֶּעֱצָמִים״ (רש״י קהלת יא ה). ״וְנֶעֶצְמָה הָעַיִן מֵאֵלֶיהָ וְלֹא יָדְעוּ כִּי הוֹלְכִים הֵמָּה״ (ביאליק, מגילת ר). ״וְעֵינָיו נִתְעַלְּמוּ בֵּין רִיסֵיהֶן שֶׁנֶּעֶצְמוּ״ (הזז, יעיש א 204). – [לְהֵעָצֵם, נֶעֱצָם, יֵעָצֵם]

~ הפ׳ הֶעֱצִים * פ״י עָצַם, סָגַר: ״יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ?״ (קידושין לג.). ״בִּשְׁבִיל שֶׁאַתָּה תַּעֲצִים עֵינַי וְתִקְבְּרֵנִי״ (סביב, כערער 9). – [לְהַעֲצִים אֶת־, מַעֲצִים, יַ־]

~ פע׳ עִצֵּם פ״י עָצַם, סָגַר: ״כִּי נָסַךְ ה׳ עֲלֵיכֶם רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם״ (ישעיה כט י). ״וַיִּתְּנוּ עֹרֶף לְבִלְתִּי יֶחֱזוּ פְּנֵי וְעַיִן מִלְּהַבִּיט עִצְּמוּ״ (משה אבן־עזרא, א 35). ״מֵהַבִּיט עִצֵּם עֵינֵי כָּל אִישׁ״ (יוסף אבן־סהל, לפי שירמן א 359). – [לְעַצֵּם, מְ־, יְ־]

~ פע׳ עֻצַּם ^, נִסְגַּר: ״בְּלֹא טוֹב עֻצְּמוּ עֵינָי״ (מבחר השירה באיטליה, קכח). עֵינַיִם מְעֻצָּמוֹת [ראה גם ערך א. מְעֻצָּם] – [מְעֻצָּם, יְעֻצַּם]

~ הת׳ הִתְעַצֵּם *, נֶעֱצַם, נִסְגַּר: ״שֶׁיִּתְעַצְּמוּ עֵינָיו שֶׁל מֵת״ (שבת קנא:). ״לָגֵם לְגִימָה עַזָּה וְנִתְעַצְּמוּ עֵינָיו״ (הזז, היושבת 363). ״וַהֲרֵי עֵינֵיכֶן מִתְעַצְּמוֹת מֵחֲמַת שֵׁנָה״ (עגנון, כלה שכג). – [לְהִתְעַצֵּם, מִתְעַצֵּם, יִתְ־]

ג. **עצם** [מן עֶצֶם]

~ פע׳ עִצֵּם פ״י 1, פִּצַּח וְשִׁבֵּר עֲצָמוֹת, אָכַל וְכִרְסֵם עֶצֶם: ״הָרִאשׁוֹן אֲכָלוֹ... וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ״ (ירמיה נ יז). ״בְּכָל כֹּחָם אֲכָלוּהָ יְרִיבִים... בְּעֶצֶם עִצְּמוּהָ הָעֲצוּמִים״ (גבירול, א 71). 2 ^ [בפילוסופיה] נָתַן יֵשׁוּת, הִגְשִׁים, מִמֵּשׁ: ״הַהֶבְדֵּל הַמְעַצֵּם אוֹתוֹ הַמִּין״ (ביבאגו, דרך אמונה כא). ״אִם נַעֲקֹב אַחֲרֵי אִידֵיאָה זוֹ שֶׁלָּנוּ, כְּשֶׁאָנוּ מְעַצְּמִים אוֹתָהּ״ (ברגמן־רוטנשטרייך, תר׳ קאנט 298). – [לְעַצֵּם אֶת־, מְעַצֵּם, יְ־]

~ הת׳ הִתְעַצֵּם ^, 1 °, הִתְקַשָּׁה כְּעֶצֶם, הִתְאַבֵּן: הַחַסְחוּסִים הַגְּמִישִׁים נִתְעַצְּמוּ. 2 ^, הִתְגַּבֵּשׁ, קִבֵּל צוּרָה גַּשְׁמִית, הָיָה לְעֶצֶם: ״הָעִנְיָן אֲשֶׁר בּוֹ נִתְעַצֵּם הַדָּבָר וְהָיָה מַה שֶּׁהוּא״ (מורה נבוכים, א א). ״וְכַאֲשֶׁר הָיָה מַה שֶּׁבּוֹ יִתְעַצֵּם הַדּוֹמֵם חֹמֶר לַצּוֹמֵחַ, וַאֲשֶׁר בּוֹ יִתְעַצֵּם הַצּוֹמֵחַ חֹמֶר לֶחָי, וַאֲשֶׁר בּוֹ יִתְעַצֵּם הֶחָי חֹמֶר לַמְדַבֵּר״ (הרומי, יב 4—223). – [לְהִתְעַצֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

עֶצֶם נר״ז [אכדית: eṣimtu, eṣentu; ארמית: עַטְמָא עצם; טַמְיָא עצמות; ערבית: עַטְ׳מ] 1 נ׳ הַחֵלֶק הַקָּשֶׁה בַּשֶּׁלֶד בַּעֲלֵי־חֻלְיוֹת. לְתָאֵי רִקְמַת הָעֶצֶם דְּמוּת כּוֹכָבִים, בְּרָוָחִים שֶׁבֵּינֵיהֶם נִמְצָא חֹמֶר אוֹרְגָנִי ״אוֹסֵאִין״ (Ossein) הַסָּפוּג מִלְחֵי סִידָן. ״עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי״ (בראשית ב כג). ״וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה״ (בראשית נ כה). ״וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ״ (שמות יב מו). ״עָמַד עֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ״ (תוספתא שבת ז כא). עַצְמוֹת־הַגֻּלְגֹּלֶת. עֶצֶם־הָאַף. עֶצֶם הַזְּרוֹעַ. עַצְמוֹת־תַּרְגֹּלֶת. 2 ^ ז׳ גּוּף, גֶּרֶם, כָּל דָּבָר הַקַּיָּם בַּטֶּבַע: אֶבֶן, אֲדָמָה, אֲוִיר, עֵץ, צִפּוֹר, כִּסֵּא – כָּל אֵלֶּה עֲצָמִים. עֶצֶם חַי. עֶצֶם מוּחָשׁ אוֹ מֻפְשָׁט. שֵׁם־עֶצֶם. ״וְאֵין יְכֹלֶת בַּנִּבְרָא לִבְרֹא עֶצֶם שֶׁיִּהְיֶה גּוּף״ (אברהם אבן־עזרא שמות כה מ). ״הַנֶּפֶשׁ עֶצֶם פָּשׁוּט רוּחָנִי״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳ פתיחה). 3, עִקָּר, מַמָּשׁ, דָּבָר כְּמוֹת־שֶׁהוּא בְּדִיּוּק: ״הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה״ (יחזקאל ב ג). ״וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר״ (שמות כד י). 4 °, תּוֹךְ־דָּבָר, תַּמְצִית, יְסוֹד: עֶצֶם הָרַעְיוֹן נָכוֹן הוּא. הַמִּתְוַכְּחִים הִתְוַכְּחוּ הַרְבֵּה, אַךְ עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְעֶצֶם הַבְּעָיָה. [וראה עוד הצירופים והמשמעויות להלן] – [עֶצֶם־, עַצְמוֹ; עֲצָמוֹת, עַצְמוֹת־ (להוראה 1), עֲצָמִים, עַצְמֵי־ (ביחוד להוראות 2, 3; במקרא בהוראה 1)]

– עַצְמוֹ *, גּוּפוֹ: ״אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע״ (סנהדרין ט:). ״הַפֶּתַח הַפָּתוּחַ לְמִרְפֶּסֶת אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, מִרְפֶּסֶת עַצְמָהּ יֵשׁ לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת״ (תוספתא בבא מציעא יא יב). ״הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין״ (אבות ד טז). אֲנִי עַצְמִי עָשִׂיתִי זֹאת.

– עַצְמוֹ וּבְשָׂרוֹ, קְרוֹבוֹ, בֶּן־מִשְׁפַּחְתּוֹ: ״וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן (לְיַעֲקֹב): אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה״ (בראשית כט יד). ״וּזְכַרְתֶּם כִּי־עַצְמְכֶם וּבְשַׂרְכֶם אָנִי״ (שופטים ט ב).

– בְּעֶצֶם, 1 °, בְּעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר, לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, אִם נָדוּן לְפִי הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהוּא: בְּעֶצֶם, אֵינִי מוֹצֵא כָּל פְּגָם בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ. בְּעֶצֶם, צָדַקְתָּ. 2, בְּתוֹךְ־, בְּאֶמְצַע. בּוֹ גוּפוֹ, בְּדִיּוּק בְּ־: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה (= בַּיּוֹם הַזֶּה מַמָּשׁ) בָּא נֹחַ... אֶל־הַתֵּבָה״ (בראשית ז יג). ״זֶה יָמוּת בְּעֶצֶם תֻּמּוֹ״ (איוב כא כג). הָאִישׁ מֵת בְּעֶצֶם פְּרִיחָתוֹ. [ראה עוד לעיל עֶצֶם 3]

– בְּעַצְמוֹ *, 1, בּוֹ גּוּפוֹ: ״וְסִכַּנְתִּי בְּעַצְמִי מִפְּנֵי הַלִּיסְטִים״ (ברכות א ג). ״וְאַל תַּאֲמִן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ״ (אבות ב ד). הוּא בְּעַצְמוֹ אָמַר כֵּן. בְּעַצְמֵנוּ עָשִׂינוּ אֶת כָּל הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת. 2, לְבַדּוֹ, לְחוּד: ״יִנָּתֵן זֶה בְּעַצְמוֹ וְזֶה בְּעַצְמוֹ״ (שבת יט ב).

– בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ *, הוּא גּוּפוֹ וְלֹא אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ: ״הֵם נִשְׁתַּתְּפוּ לִי, אַף אֲנִי אֶשְׁתַּתֵּף לָהֶם לִמְנוֹתָם בְּעַצְמִי וּבִכְבוֹדִי״ (במדבר רבה ד). ״הֲלֹא הוּא בִּנְיָמִין, הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, הוּא בִּנְיָמִין הַבַּטְלוֹנִי״ (מנדלי מו״ס, סה).

– בִּפְנֵי עַצְמוֹ *, 1, בְּפָנָיו שֶׁלּוֹ, כְּלַפֵּי גּוּפוֹ: ״וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ״ (אבות ב יג). 2, לְבַדּוֹ, לְחוּד, לְהַבְדִּילוֹ מֵאֲחֵרִים: ״וְחַיָּב (הַנָּזִיר) עַל הַיַּיִן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן״ (נזיר ז ב). ״תַּחַשׁ שֶׁהָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הָיָה״ (שבת כח:).

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נר״ז - נקבה וזכר; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– כָּל עַצְמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי*, עִקָּרוֹ וִיסוֹדוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, פְּלוֹנִי לְפִי עֶצֶם טִבְעוֹ: "כָּל עַצְמוֹ שֶׁל אוֹתוֹ אֲבִיהֶם – רוֹצֵחַ הוּא" (ספרי וזאת קמב). "לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָם לְהוֹצִיא דִבָּה נִתְכַּוְּנוּ" (רש"י במדבר יג כג). "וְהוּא כָּל עַצְמוֹ מְפֻזָּר בֵּין יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת" (הזז, היושבת 46).

– לְעַצְמוֹ*, 1. לוֹ גוּפוֹ, לְנַפְשׁוֹ: "אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ" (אבות ו ה). 2. לְבַדּוֹ: "וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי?" (אבות א יד).

– כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ°, כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ, אִם נִרְאֵהוּ אוֹ נָדוֹן עָלָיו כְּשֶׁהוּא נִפְרָד: הָרַעְיוֹן כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ נִרְאֶה לִי, אַךְ אֵינִי רוֹאֶה אֶת הַדְּרָכִים לַהַגְשָׁמָתוֹ.

– מֵעַצְמוֹ*, מֵאֵלָיו, מִמֶּנּוּ גוּפוֹ וְלֹא מֵאֲחֵרִים: "לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַגְּבוּרָה" (ספרי דברים סז). דָּבָר זֶה מוּבָן מֵעַצְמוֹ, לוֹמֵד מֵעַצְמוֹ. מְכוֹנָה נָעָה מֵעַצְמָהּ.

– בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ*, הוּא גוּפוֹ, הוּא וְלֹא אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ (בְּיִחוּד עַל אֱלֹהִים אוֹ עַל אָדָם נִכְבָּד וְחָשׁוּב): "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ" (הגדה של פסח). הַנָּשִׂיא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ הִגִּיעַ לַמְּסִבָּה [וראה גם לעיל בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ]

– בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ*, בִּיחִידוּת, בְּאֵין אִישׁ אִתּוֹ: "גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּבֵית־דִּין – הֲרֵי זֶה גֵר, בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ – אֵינוֹ גֵר" (יבמות מז). "מֵצֵר וְדוֹאֵג בִּנְצִיָּה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ" (מנדלי מו"ס, ריס).

– בֵּינֵינוּ לְבֵין עַצְמֵנוּ° [על־פי הנ"ל], בִּהְיוֹתֵנוּ לְבַדֵּנוּ, בְּאֵין אַחֵר עִמָּנוּ, בְּאֹפֶן שֶׁהַדְּבָרִים לֹא יַגִּיעוּ לְאֹזֶן זָרִים: בֵּינֵינוּ לְבֵין עַצְמֵנוּ מֻתָּר לְגַלּוֹת כִּי אָכֵן נַעֲשָׂה הַדָּבָר.

– שֵׁם־עֶצֶם* [בדקדוק] שֵׁם שֶׁנִּתָּן לְכָל דָּבָר, מוּחָשׁ אוֹ מֻפְשָׁט, לְמָשָׁל: אִישׁ, אֶבֶן, עֵץ, תְּמוּנָה, חָכְמָה, זִקְנָה. "בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים יִבָּדֵל שֵׁם־הָעֶצֶם מִשֵּׁם־הַתֹּאַר" (אברהם אבן־עזרא, שמות ג טו).

– שֵׁם־עֶצֶם כְּלָלִי° [בדקדוק] שֵׁם הַנִּתָּן לִקְבוּצוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל דְּבָרִים בְּנֵי אוֹתוֹ הַמִּין, כְּגוֹן: נַעַר, נָהָר, עִיר [להבדיל מן:]

– שֵׁם־עֶצֶם פְּרָטִי° [בדקדוק] שֵׁם נוֹסָף לְגוּף מְסֻיָּם כְּדֵי לְיַחֲדוֹ מֵאֲחֵרִים בְּנֵי־מִינוֹ, כְּגוֹן: דָּוִד, יְרוּשָׁלַיִם, יַרְדֵּן.

– כְּעֶצֶם בַּגָּרוֹן° [בעקבות תוספתא ז כא, ראה לעיל עֶצֶם 1] מָשָׁל לְדָבָר הַמַּפְרִיעַ מְאֹד אֶת מִישֶׁהוּ וְקָשֶׁה לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ, מִכְשׁוֹל רְצִינִי בְּיוֹתֵר: "הַדַּל־הֶעָשִׁיר הַזֶּה הָיָה כְּעֶצֶם בִּגְרוֹנוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קעח). "כְּבָר אַתָּה נִמְאַסְתָּ לִי כְּעֶצֶם בַּגָּרוֹן" (הזז, היושבת 167).

– שְׁחִיק עֲצָמוֹת* [על־פי הארמית: "שְׁחִיק טַמְיָא"] דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה עַל רָשָׁע: הַלְוַאי וְיִשְׁתַּחֲקוּ עַצְמוֹתָיו וְלֹא יִשָּׁאֵר מֵהֶן שָׂרִיד: "אַדְרִיָּנוּס שְׁחִיק עֲצָמוֹת" (בראשית רבה כח).

– יָבֹא רָקָב בַּעֲצָמוֹתָיו [על־פי חבקוק ג טז], דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְחֵרוּף.

– כֻּלּוֹ עוֹר וַעֲצָמוֹת°, כִּנּוּי צִיּוּרִי לְאָדָם אוֹ לְבַעַל־חַיִּים כָּחוּשׁ וְרָזֶה בְּיוֹתֵר.

– כָּל עַצְמוֹתָיו תֹּאמַרְנָה, 1. כָּל גּוּפוֹ, כָּל אֵיבָרָיו מַבִּיעִים זֹאת: "כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה ה' מִי כָמוֹךָ" (תהלים לה י). "כָּל עַצְמוֹתָיו תֹּאמַרְנָה שֶׁהַדִּין עִמּוֹ" (בורלא, עקביה 270). 2°, דִּבּוּר הֲלָצִי עַל מִי שֶׁנּוֹהֵג לְהִתְנוֹעֵעַ וּלְהָנִיעַ הַרְבֵּה אֶת יָדָיו בִּשְׁעַת דִּבּוּרוֹ אוֹ עַל מִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּהִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה.

– הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת [על־יסוד חזונו של יחזקאל על העצמות שראה בבקעה, יחזקאל לז ד] כִּנּוּי לִבְנֵי־אָדָם מְדֻכָּאִים וַעֲלוּבִים, וּבְיִחוּד לִיהוּדֵי־הַגָּלֻיּוֹת נְטוּלֵי־הַתִּקְוָה.

– חֲזוֹן־הָעֲצָמוֹת°, חֲזוֹנוֹ הַסִּמְלִי הַנּוֹדָע שֶׁל יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא עַל עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת שֶׁרָאָה בַּבִּקְעָה וְשֶׁנִּבָּא עֲלֵיהֶן כִּי תָּבֹא בָּהֶן רוּחַ וְהֵן תְּשׁוּבֶנָה לִתְחִיָּה (יחזקאל פרק לז).

– חִלּוּץ עֲצָמוֹת*, 1*. חִזּוּק הַגּוּף, חִסּוּן עַצְמוֹת הַגּוּף: "וְתִתֶּן לָנוּ... חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת" (ברכת החודש, לפי ברכות טז). 2°, הִתְעַמְּלוּת, סְפּוֹרְט.

– כַּשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו [שאול מן תהלים קט יח], מָשָׁל לְדָבָר מְהַנֶּה וּמְעַנֵּג בְּיוֹתֵר: הַיְדִיעָה הַטּוֹבָה הָיְתָה כַּשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ.

– רָחֲפוּ כָּל עַצְמוֹתָיו, הָיָה נִדְהָם וְנָבוֹךְ בְּיוֹתֵר, רָעַד מִפַּחַד אוֹ מֵהִתְרַגְּשׁוּת: "נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי, רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי" (ירמיה כג ט).

– אֵין שָׁלוֹם בַּעֲצָמָיו, אֵינוֹ שָׁקֵט, הוּא מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ: "אֵין־שָׁלוֹם בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי" (תהלים לח ד). "אָז יָדַעְנוּ כִּי אֵין שָׁלוֹם בַּעֲצָמָיו" (סוקולוב, במראות 146).

עֹצֶם, עוֹצֶם ז' [מן א־ עצם] כֹּחַ, חֹזֶק, תֹּקֶף: "כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה" (דברים ח יז). "מִי יִתְנֶה עֹצֶם פְּלָאָיו?" (ביאליק, קטינא). "בָּחוּר תְּרַכִּי שֶׁהָיָה אָהוּב עַל עֲקַבְיָה בְּשֶׁל נְדִיבוּת לִבּוֹ וְעֹצֶם יָדוֹ" (בורלא, עקביה 59). פְּלוֹנִי הִתְעַלֵּף מֵעֹצֶם הַמַּהֲלֻמָּה. [עָצְמ־, עָצְמוֹ]

עַצְמָאוּת נ' [מן עֶצֶם; עַצְמִי] 1. עֲמִידָה בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, אִי־תְּלוּת בַּאֲחֵרִים, אוֹטוֹנוֹמְיָה: "הָרָצוֹן וְהָעֹז לְהָקִים עַל יְסוֹדָם אֶת הָעַצְמָאוּת הָעִבְרִית בְּכָל תִּפְאַרְתָּהּ" (בן־אב"י, שחר 195). כָּל אֻמָּה נִלְחֶמֶת עַל עַצְמָאוּתָהּ. הַמּוֹשֵׁל הֶעֱנִיק עַצְמָאוּת לָאֵזוֹר. 2. הַכֹּשֶׁר לָשֵׂאת אֶת עַצְמוֹ, לֹא לִהְיוֹת נִזְקָק בְּכֹל לְעֶזְרַת אֲחֵרִים: חִנּוּךְ לְעַצְמָאוּת. יֶלֶד פְּלוֹנִי סוֹבֵל מֵחֹסֶר־עַצְמָאוּת. – [־אוּת־]

– יוֹם הָעַצְמָאוּת° [בישראל] הֶחָג הַלְּאֻמִּי שֶׁנִּקְבַּע בְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם ה' בְּאִיָּר, הוּא הַיּוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ הַהַכְרָזָה עַל הֲקָמַת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל הָעַצְמָאִית (בִּשְׁנַת תש"ח, 15 בְּמַאי 1948).

עַצְמָאִי° ת' [ראה עַצְמָאוּת] 1. עוֹמֵד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, שֶׁאֵין עָלָיו שִׁלְטוֹן אֲחֵרִים: מְדִינָה רִבּוֹנִית וְעַצְמָאִית. שִׁלְטוֹן עַצְמָאִי. 2. נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בְּעֶזְרַת אֲחֵרִים: אָדָם בַּעַל אֹפִי עַצְמָאִי. יֶלֶד בִּלְתִּי־עַצְמָאִי. – [עַצְמָאִית, עַצְמָאִיִּים, ־אִיּוֹת]

עָצְמָה, עוֹצְמָה נ' [מן עֶצֶם; ראה א־ עצם] 1. כֹּחַ, עֹז, חֹזֶק: "נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה" (ישעיה מ כט). "וּבְעָצְמַת־רוּחַ יִגְּשׁוּ אֶל הָעֲבוֹדָה" (אחד העם, תצח). "אַךְ עַתָּה מֵעָצְמַת הַכְּאֵב נֶהֱקָה" (ביאליק, אין זאת). 2° [במוסיקה ובטכניקה] שִׁעוּר הַכֹּחַ הַמִּתְגַּלֶּם בְּדָבָר־מָה: עָצְמַת זֶרֶם הַחַשְׁמַל. עָצְמַת הַמְּכוֹנָה. עָצְמַת הַנְּפִילָה. עָצְמַת־הָאוֹר שֶׁל כּוֹכָבִים. – [עָצְמַת־]

עֲצֻמָּה, ראה עֲצוּמָה.

עַצְמוּת^ נ׳ [מן עֶצֶם 2] 1 ^, מַהוּתוֹ שֶׁל הָעֶצֶם, טִיבוֹ הַיְסוֹדִי שֶׁל הַחֹמֶר: ״וְאֵין סָפֵק שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא נִרְצֶה בְּעַצְמוּתוֹ, לֹא כְּפִי הַמַּחֲשָׁבוֹת״ (כוזרי א ב). ״אֲמִתַּת הַתְּנוּעָה וְעַצְמוּתָהּ״ (מורה נבוכים ב יג). ״וְכֵן בְּכָל דָּבָר: הַכְּלָלִי שֶׁבּוֹ, הַיְנוּ עַצְמוּת הַדָּבָר וְסִדְרוֹ וְחֹק הֱיוֹתוֹ״ (רנ״ק, מורה נבוכי הזמן יז). 2 °, יֵשׁוּת, מַהוּת, תְּכוּנָה עַצְמִית: ״הַיַּהֲדוּת הִיא רוּחַ אַפִּי וְנִשְׁמָתִי וְקִיּוּמִי וְעַצְמוּתִי״ (מבדלי מו״ס, תכט). ״מַהֲכָּרַת עַצְמוּתוֹ וְחַיָּיו הַלְּאֻמִּיִּים לֹא וִתֵּר כְּלוּם״ (אחד העם, קנב). ״אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה... מַגִּיעַ לְעוֹלָם לִידֵי גִּלּוּי עַצְמוּתוֹ וְאוֹר נַפְשׁוֹ שֶׁלּוֹ״ (ביאליק, גלוי וכסוי). ״הַגְּבוּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁנִּתְגַּלְּמָה בְּשִׁירָתוֹ... לְגִלּוּי הַדְּבָרִים בִּמְלֹא עַצְמוּתָם״ (פיכמן, שסד). ״נַפְשִׁי הַיְחִידָה, עַצְמוּתִי, מַהוּתִי וְכָל אֲשֶׁר בִּי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים טז). ״קוּם בְּרַח מֵעַצְמוּתְךָ וֶהְיֵה אַחֵר!״ (קריב, עטרה 74). — [עַצְמוּת־]

עַצְמוּתִי^ ת׳ [מן עַצְמוּת] מַהוּתִי, שֶׁהוּא מִתְּכוּנוֹתָיו הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל הָעֶצֶם, הַטָּבוּעַ בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ (Substantial): ״הִנֵּה הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין (הַנֶּפֶשׁ) הָאַחַת מֵהֶן לָאַחֶרֶת יִהְיֶה אִם בְּדָבָר מִקְרִי וְאִם בְּדָבָר עַצְמוּתִי״ (ראב״ד, אמונה רמה 36). ״עִנְיַן הַמְּצִיאוּת הַנֶּאֱמָר עַל כָּל נִמְצָא מִן הַנִּמְצָאִים נֶחְלְקוּ בּוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים אִם הוּא מִקְרֶה קָרָה לַנִּמְצָא אוֹ הוּא עִנְיָן עַצְמוּתִי לוֹ״ (אלבו, העיקרים 165). ״אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיא חֲטִיבָה עַצְמוּתִית קְשׁוּרָה בְּקֶשֶׁר־חַיִּים עִם הָאֻמָּה״ (הרב קוק, אורות ט). ״הָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ מִמֶּנָּה... בָּא... מִתּוֹךְ תּוֹכוֹ הַגִּזְעִי־הָאַרְצִי וְהָעַצְמוּתִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל״ (ויסלבסקי, יחידים 59). — [עַצְמוּתִית, עַצְמוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

עַצְמִי^ ת׳ [מן עֶצֶם 3] 1 ^, הַמִּתְיַחֵס אֶל הָעֶצֶם, הַטָּבוּעַ כִּתְכוּנָה בְּגוּף עַצְמוֹ, מְקוֹרִי, שֶׁאֵינוֹ מִקְרִי אוֹ חִיצוֹנִי: ״שְׁנֵי עִנְיָנִים, הָאֶחָד מֵהֶם מִקְרִי, וְהוּא הָעוֹבֵר, וְהַשֵּׁנִי עַצְמִי, קַיָּם, וְהוּא הָאֲמִתִּי״ (חובות הלבבות, היחוד ח). ״גָּלוּתָם זוֹ הִיא שֶׁעָשְׂתָה אוֹתָם מְשֻׁנִּים מִכָּל עַם בִּסְגֻלּוֹת עַצְמִיּוֹת״ (מגדלי מו״ס, תה). ״לְהַבְחִין בְּדִיּוּק גָּדוֹל בֵּין פּוֹעַל וּפוֹעַל מִצַּד עֶרְכָּם הָעַצְמִי״ (אחד העם, לח). ״לְפִי טִבְעָהּ הַפְּנִימִי וְרוּחָהּ הָעַצְמִית שֶׁל הַלָּשׁוֹן״ (ביאליק, מגדלי). 2 °, שֶׁל עַצְמוֹ, שֶׁל גּוּפוֹ, שֶׁבֻּצַּע בְּעֶצֶם יָדָיו וְלֹא עַל־יְדֵי אֲחֵרִים: רָהִיטִים מִתּוֹצֶרֶת עַצְמִית. עֲבוֹדָה עַצְמִית. שִׁלְטוֹן עַצְמִי. הַנְהָלָה עַצְמִית. 3 °, אֶת עַצְמוֹ, אֶת גּוּפוֹ, לֹא אֶת הָאֲחֵרִים: בִּקֹּרֶת עַצְמִית. הוֹנָאָה עַצְמִית [וראה עוד להלן] — [עַצְמִית, עַצְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **אַהֲבָה עַצְמִית** °, אָנֹכִיּוּת, אֶגוֹאִיזְם, אַהֲבָה מֻפְרֶזֶת שֶׁל אָדָם כְּלַפֵּי עַצְמוֹ וּרְדִיפָה לְסִפּוּק הֲנָאָתוֹ בְּלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בַּאֲחֵרִים.

— **בִּטָּחוֹן עַצְמִי** °, חֹסֶר־הִסּוּס, הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל אָדָם הַבָּטוּחַ בִּיכָלְתּוֹ וּבְכִשְׁרוֹ לְבַצֵּעַ אֶת אֲשֶׁר יִרְצֶה.

— **הַגְדָּרָה עַצְמִית** °, 1. רְצוֹנוֹ שֶׁל יָחִיד (אוֹ שֶׁל קְבוּצַת אֲנָשִׁים) לִקְבֹּעַ אֶת דַּרְכּוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ בְּשֶׁטַח־חַיִּים מְסֻיָּם, לְלֹא לַחַץ שֶׁל גּוֹרְמֵי־חוּץ. 2 [ביחוד] גִּלּוּי רְצוֹנוֹ שֶׁל עַם בִּשְׁאֵלַת מַעֲמָדוֹ הַלְּאֻמִּי אוֹ הַמְּדִינִי: הָעַמִּים הַמְשֻׁעְבָּדִים נִלְחָמִים לִזְכוּתָם לְהַגְדָּרָה עַצְמִית.

— **הֲגַנָּה עַצְמִית** °, הִתְגּוֹנְנוּת, עֲמִידָה בִּפְנֵי אוֹיֵב בְּזָכוּת עַצְמוֹ, בְּלֹא עֶזְרָה מִן הַחוּץ: הֲגַנָּה עַצְמִית שֶׁל הַיִּשּׁוּב בִּימֵי מְאֹרְעוֹת־הַדָּמִים.

— **הוֹנָאָה עַצְמִית** °, אַשְׁלָיָה, שִׁכְנוּעַ כּוֹזֵב שֶׁל עַצְמוֹ בִּדְבַר־מָה.

— **הַכָּרָה עַצְמִית** °, הַכָּרַת עֵרֶךְ עַצְמוֹ, הַעֲרָכַת אָדָם אֶת מַהוּתוֹ, כִּשְׁרוֹנוֹתָיו, יְכָלְתּוֹ, שְׁאִיפוֹתָיו וְתַפְקִידָיו כְּלַפֵּי הַחֶבְרָה: פּוֹעֵל בַּעַל הַכָּרָה עַצְמִית. הַמִּפְלָגוֹת הַדֵּמוֹקְרָטִיּוֹת שׁוֹאֲפוֹת לְהַגְבִּיר אֶת הַהַכָּרָה הָעַצְמִית בְּלֵב הֲמוֹנִים.

— **עֲבוֹדָה עַצְמִית** °, בִּצּוּעַ דְּבַר־מָה בִּידֵי עַצְמוֹ, עֲשִׂיָּה בְּלֹא עֶזְרַת אֲחֵרִים: עֲבוֹדָה עַצְמִית — אֶחָד מִיסוֹדוֹת מוֹשַׁב־הָעוֹבְדִים, אוֹ הַקִּבּוּץ. עֲבוֹדָה עַצְמִית שֶׁל הַתַּלְמִידִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר.

— **שִׁלְטוֹן עַצְמִי** °, עַצְמָאוּת, אוֹטוֹנוֹמְיָה.

— **שְׁלִיטָה עַצְמִית** °, הִתְאַפְּקוּת, כְּבִישַׁת־הַיֵּצֶר, רִסּוּן הָרְגָשׁוֹת.

— **שֵׁרוּת עַצְמִי** ° [במסעדה, במסיבה] הַסֵּדֶר שֶׁלְּפִיו כָּל אֶחָד נִגָּשׁ וּבוֹחֵר לוֹ בְּעַצְמוֹ מִן הַמַּאֲכָלִים הָעֲרוּכִים בְּמָקוֹם מֶרְכָּזִי.

עַצְמִיּוּת^ נ׳ [מן עַצְמִי] תְּכוּנָתוֹ הַמְּקוֹרִית שֶׁל דָּבָר, מַהוּת עַצְמִית, מְקוֹרִיּוּת: ״הַאֵין גַּם אֲנָשִׁים אֵלֶּה מְשׁוֹרְרִים מְעַט, בַּעֲלֵי עַצְמִיּוּת כָּל־שֶׁהִיא?״ (ביאליק, לממשלת). ״קָטוֹ הָרוֹמָאִי גָּזַר עַל הַחָכְמָה הַיְּוָנִית בִּרְאוֹתוֹ כִּי... סַכָּנָה מְרַחֶפֶת עַל־יָדָהּ לְקִיּוּם עַמּוֹ וְעַצְמִיּוּתוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כט). ״עַצְמִיּוּת יְהוּדִית שֶׁאֵינָהּ מִתְכַּחֶשֶׁת לְעַצְמָהּ״ (פיכמן, שיח). ״עֱזוּז־רָצוֹן, בִּינַת לֵבָב וְעַצְמִיּוּת רַעְיוֹנָיו״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 84). — [עַצְמִיּוּת־]

עַצְמִין° ז׳ [מן עֶצֶם] רִקְמַת הָעֶצֶם, הַחֹמֶר הָאוֹרְגָנִי שֶׁמִּמֶּנּוּ מֻרְכֶּבֶת הָעֶצֶם (Ossein). — [עַצְמִין־]

עצמית

עַצְמִית° נ׳ [מן עֶצֶם 2] אוֹבְּיֶקְטִיב, מַעֲרֶכֶת הָעֲדָשׁוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁבְּמַצְלֵמָה וּבְמַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים אֲחֵרִים. — [עַצְמִית־, עַצְמִיּוֹת]

עֶצֶן° ז׳ [מן עֵץ] לִיגְנִין, חֹמֶר כְּעֵין נְיָר רַךְ וּמְחֻסְפָּס הַמְיֻצָּר מִן הָעֵצָה שֶׁל עֲצֵי־מַחַט; מִצְטַיֵּן בִּסְפִיגָתוֹ, וּלְפִיכָךְ הוּא מְשַׁמֵּשׁ כְּתַחֲלִיף לְצֶמֶר־גֶּפֶן, לְתַחְבֹּשֶׁת וְכַדּוֹמֶה. — [עֶצֶן־, עֲצָנִים, עַצְנֵי־]

עַצְנִי^ ת׳ [שאול מן עֲדִינוֹ הָעֶצְנִי, מגבורי דוד, שמואל ב כג ח, ולפי מועד קטן טז: ״כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת״, וכן רש״י ורד״ק בשמואל ב] כִּנּוּי בְּסִפְרוּת הָרַבָּנִית לְתַלְמִיד־חָכָם, לְגָדוֹל בַּתּוֹרָה: ״לִכְבוֹד הַתּוֹרָנִי הָעַצְנִי הָרַבָּנִי הַמֻּפְלָג״...

א. **עצר** [אכדית: eṣēru]

~ פָּעַל **עָצַר** פ״י 1, מָנַע, עִכֵּב: ״נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים״ (שופטים יג טו). ״אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב״ (מלכים ב ד כד). ״וְחָרָה אַף־ה׳ בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר״ (דברים יא יז). ״וְעָצַרְתִּי אֶת עֵינַיִךְ וְלֹא תִהְיֶה דִמְעָה״ (ביאליק, בעיר). 2, בָּלַם, הִפְסִיק אֶת הַהֲלִיכָה אוֹ הַהִתְקַדְּמוּת: ״אֱסֹר וָרֵד וְלֹא יַעֲצָרְכָה הַגָּשֶׁם״ (מלכים א יח מד). הַנֶּהָג עָצַר אֶת הַמְּכוֹנִית. צְבָאֵנוּ עָצַר אֶת הִתְקַדְּמוּת הָאוֹיֵב. 3, כָּלָא, שָׁלַל אֶת חָפְשָׁתוֹ, אָסַר: ״וַיַּעַצְרֵהוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא״ (מלכים ב יז ד). הַשּׁוֹטֵר עָצַר אֶת הָעֲבַרְיָן. 4 [בהשאלה] שָׁלַט, מָשַׁל: ״זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי״ (שמואל א ט יז). 5 *, הִשְׁהָה: ״כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְעַצְּרִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹצֵר שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם״ (פסיקתא דרב

כהנא קצג:). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לַעֲצֹר אֶת־, בְּ־, בְּעַד־; עוֹצֵר, עָצוּר; יַעֲצֹר, עֲצֹר; עָצְרִי!]

~ נפ׳ **נֶעֱצַר**, 1. נִתְעַכֵּב, נִשְׁתַּהָה: ״וְשָׁם אִישׁ... נֶעְצָר לִפְנֵי ה׳״ (שמואל א כא ח). 2 °. נֶאֱסַר, נִכְלָא: הַנֶּהָג נֶעֱצַר עַל עֲבֵרַת תְּנוּעָה. הַמִּשְׁתַּמְּטִים נֶעֶצְרוּ עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה. 3 °. נִבְלַם, פָּסְקָה הִתְקַדְּמוּתוֹ: הַמְּכוֹנִית נֶעֶצְרָה בַּתַּחֲנָה. הִתְקַדְּמוּת הָאוֹיֵב נֶעֶצְרָה. 4. פָּסַק, חָדַל: ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה״ (תהלים קו ל). ״שָׁמַיִם נֶעֱצָרִין מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר״ (שבת לב:). 5 ⁺. סָבַל מֵעֲצִירוּת הַקֵּבָה. — [לְהֵעָצֵר, נֶעֱצַר, יֵעָצֵר]

~ פִּע׳ **עִצֵּר** °, 1 • פ״י עָצַר, עִכֵּב, מָנַע: ״מַעֲלֶה וּמוֹרִיד (אֶת הַלּוּלָב) כְּדֵי לְעַצֵּר טְלָלִים רָעִים״ (סוכה לז:, אבל בנוסחים אחרים: לַעֲצֹר בפ׳ע) ״הֵיאַךְ יָכוֹל מַלְאַךְ־הַמָּוֶת לִפְגֹּעַ בּוֹ? אָדָם שֶׁעָמַד בְּמַלְאַךְ־הַמָּוֶת וְעִצְּרוֹ!״ (תנחומא כובר, חוקת מא). 2 ⁺. גָּרַם לַעֲצִירוּת בְּמֵעַיִם: ״לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁלְשׁוּל מְעַצְּרוֹ״ (רש״י פסחים מב:). 3 • פ״ע הִתְכַּנֵּס לַעֲצֶרֶת: ״כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְעַצְּרִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹצֵר שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם״ (פסיקתא דרב כהנא קצג.). — [לְעַצֵּר, מְעַצֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻצַּר** °, נֶעֱצַר, עֻכַּב, רֻסַּן — [ראה ערך א׳ מְעֻצָּר]

~ הת׳ **הִתְעַצֵּר** •, נֶעֱצַר, נִפְסַק: ״בָּא דָוִד וְתִקֵּן לָהֶם מֵאָה בְּרָכוֹת, כֵּיוָן שֶׁתִּקְּנָם נִתְעַצְּרָה הַמַּגֵּפָה״ (במדבר רבה יח). ״הַנִּזְכָּר עַל קֶצֶף מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְהוּא מִתְעַצֵּר״ (סידור רס״ג, שצ). ״וְהַכֹּל מִתְעַצֵּר וְנִמְנָע עַל־יְדֵי כֹּחַ הַדּוֹחֶה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלב). — [לְהִתְעַצֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱצִיר** ⁺ פ״י 1 ⁺. עָצַר, מָנַע: ״רָעוּף לְבַל הֶעֱצִיר״ (גבירול, ב 128). ״מַשֶּׁהוּ מַעֲצִיר, פּוֹעֵם הַלֵּב, הִקְשִׁיבוּ הֵיטֵב״ (יזהר, צקלג 278). 2 ⁺. גָּרַם לַעֲצִירוּת בַּקֵּבָה: ״(מַאֲכָלִים) גַּסִּים וִיבֵשִׁים וְהַקָּשִׁים לְעִכּוּל וּמְעַצְּמִים וּמַעֲצִירִים״ (צהלון, אוצר החיים א ג). ״רַבִּי, וַהֲלֹא תְּהִלִּים מַעֲצִיר!״ (דרויאנוב, א שסר). — [לְהַעֲצִיר, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָעֳצַר** ⁺, נֶעֱצַר: ״לְבַל יָעָצְרוּ (הַגְּשָׁמִים) בְּנִשְׁיוֹן שְׁטָר״ (קליר, אף ברי, תפילת גשם). — [מָעֳצָר, יָעֳצַר]

— **עָצַר בְּמִלִּים**, נִשְׁתַּתֵּק, נֶאֱלַם: ״שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם״ (איוב כט ט).

— **עָצַר (בְּ)רוּחוֹ** °, הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג, לֹא הִתְפָּרֵץ: ״וַיַּחֲרִישׁוּ הַבַּחוּרִים וַיַּעַצְרוּ רוּחָם״ (ביאליק, מגילת ה).

— **עָצַר כֹּחַ**, הֶחֱזִיק מַעֲמָד, הָיָה בִּיכָלְתּוֹ: ״וּמִי יַעֲצָר־כֹּחַ לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת?״ (דברי הימים ב ב ה). הָאִשָּׁה לֹא עָצְרָה כֹּחַ לִסְבֹּל הַיִּסּוּרִים.

— **עֲצֹר!** ° קְרִיאָה מְקֻבֶּלֶת לַנֶּהָג (בִּמְכוֹנִית צִבּוּרִית) לִבְלֹם אֶת מַהֲלַךְ מְכוֹנִיתוֹ וּלְהַחֲנוֹתָהּ לְשֵׁם הוֹרָדַת נוֹסְעִים.

ב׳ **עצר** [ארמית: עֲצַר סחט; ערבית: עַצַרَ סחט]

~ פָּע׳ **עָצַר** • פ״י סָחַט, לָחַץ וְהוֹצִיא אֶת הַמִּיץ [בתלמוד בטקסט ארמי: ״בְּזֵירָא דִּי עֲצַר בֵּיהּ״ (ירושלמי שבת טז ב)]. ״קְפִיפוֹת שֶׁעוֹצְרִין בָּהֶן הַזֵּיתִים״ (ערוך, קטב). ״לְהַטִּיל הַקּוֹרָה לַעֲצֹר הָעֲנָבִים״ (רש״י ישעיה טז י). בְּבֵית־הַבַּד עוֹצְרִים שֶׁמֶן מִזֵּיתִים. — [לַעֲצֹר אֶת־, עוֹצֵר, יַעֲצֹר, עֲצֹר!]

~ נפ׳ **נֶעֱצַר** ⁺, נִסְחַט, הוּצָא מִמֶּנּוּ מִיצוֹ: ״וְהַזֵּיתִים... נֶעֱצָרִים שָׁם בְּבֵית־הַבַּד״ (רש״י זכריה ד ד). — [לְהֵעָצֵר, נֶעֱצַר, יֵעָצֵר]

~ פִּע׳ **עִצֵּר** ⁺ פ״י סָחַט, עָצַר: ״שֶׁמְּכַתְּשִׁין וּמְעַצְּרִין אֶת הַשֻּׁמְשְׁמִין כְּדֵי לְהוֹצִיא שֶׁמֶן״ (רבינו גרשום בבא בתרא כה:). ״שֶׁיֵּצֵא מֵהֶן קְצָת לַחְלוּחִית כְּשֶׁמְּעַצְּרִין אוֹתָן״ (טור חושן משפט, קידושין רעב). — [לְעַצֵּר, מְעַצֵּר, יְעַצֵּר]

~ הת׳ **הִתְעַצֵּר** ⁺, נִסְחַט: ״גֶּפֶת — פְּסֹלֶת זֵיתִים שֶׁנִּתְעַצְּרוּ בְּבֵית־הַבַּד״ (רש״י בבא בתרא יז.). ״כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ (לַסְּפוֹג) בֵּית־אֲחִיזָה וְאוֹחֲזִין בּוֹ אֵינוֹ מִתְעַצֵּר וְלֹא נִסְחָט כְּשֶׁמְּסַתְּפְגִין בּוֹ״ (פירוש המשניות לרמב״ם, שבת קמג.). ״הִשָּׁמֵר שֶׁלֹּא תִהְיֶה לַח וְתִתְעַצֵּר״ (בן-המלך 190). — [לְהִתְעַצֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

א׳ **עֶצֶר** ז׳ [ראה א׳ עצר 4, ולפי הבנה מקובלת זו בשופטים יח ז, ראה להלן] שִׁלְטוֹן, מֶמְשָׁלָה: ״וְאֵין מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר״ (שופטים יח ז). ״לֹא מָצְאָה עֶצֶר וְלֹא מֶמְשֶׁלֶת״ (בנבנשתי, לפי שירמן ב 599). [ומכאן:]

— **יוֹרֵשׁ־עֶצֶר** [על-פי שופטים יח ז] כִּנּוּי לְבֶן־הַמֶּלֶךְ הֶעָתִיד לָרֶשֶׁת אֶת כִּסֵּא־הַמַּלְכוּת שֶׁל אָבִיו.

ב׳ **עֶצֶר** ⁺ ז׳ [מן א׳ עצר] 1 ⁺. עֲצִירָה, וּבְיִחוּד: עֲצִירַת גְּשָׁמִים, בַּצֹּרֶת: ״חִכִּיתִי בְּעֵת עֶצֶר לְפוֹתֵחַ וּמַמְטִיר״ (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב׳ ראש השנה). 2 ° [בטכניקה] בְּלִיטָה הַמְיֻעֶדֶת לַעֲצֹר חֵלֶק נָע בְּמִתְקָן: עֶצֶר־הַשַּׁסְתּוֹם. עֶצֶר בְּמַכְשִׁיר־טֶלֶפוֹן (עוֹצֵר אֶת סִבּוּבָהּ שֶׁל הַחוּגָה). — [עֶצֶר־, עֲצָרִים, עִצְרֵי־]

— **שְׁעוֹן־עֶצֶר** °, שָׁעוֹן מְצֻיָּד בְּמָחוֹג שֶׁל שְׁנִיּוֹת, אוֹ גַּם שֶׁל חֶלְקֵי שְׁנִיּוֹת, הַנִּתָּן לְהֵעָצֵר אוֹ לִהְיוֹת מֻפְעָל מֵחָדָשׁ עַל־יְדֵי לְחִיצָה בְּמַנְגְּנוֹן מְיֻחָד שֶׁבּוֹ. בִּשְׁעוֹן־עֶצֶר מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּתַחֲרֻיּוֹת־סְפּוֹרְט, בְּנִסּוּיֵי־מֶחְקָר וְעוֹד.

עֹצֶר, עוֹצֶר ז׳ [מן א׳ עצר] 1. לַחַץ, גֹּטֶל, מְצוּקָה: ״וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן״ (תהלים קז לט). ״וּלְבָבְךָ יִמַּק בְּךָ מֵעֹצֶר כְּאֵב וּכְלִמָּה״ (ביאליק, בעיר). ״קָדְרוּ שָׁמַיִם וַאֲדַמְדְּמוּ מֵעֹצֶר חָרוֹן״ (כהן, שירים סג). 2 °. מַעֲצָר, אִסּוּר לָצֵאת מִתְּחוּם הַבַּיִת אוֹ אִסּוּר לְהִכָּנֵס לְאֵזוֹר מְסֻיָּם בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם: הַמּוֹשֵׁל הַצְּבָאִי הִכְרִיז עֹצֶר בָּאֵזוֹר הַכָּבוּשׁ מִ־8 בָּעֶרֶב וְעַד 6 בַּבֹּקֶר. 3 ⁺, עֲצִירָה, מְנִיעָה: ״מוֹלִיד אַחֲרֵי עֹצֶר (בְּלֵדָה) — וּמְרַפֵּא אַחֲרֵי מַחַץ״ (סידור רס״ג, נד). ״וְשֶׁמֶשׁ — יוֹם קַר, וְעָב בְּעֹצֶר (גְּשָׁמִים)״ (הנגיד, דיואן 241). ״גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר גְּשָׁמִים״ (רש״י דברים לג טו). ״עֹצֶר הַמֵּעַיִם״ (זכארה, ס׳ השעשועים ח). ״כִּמְקַשְּׁבִים בְּעֹצֶר נְשִׁימָה לְחִתּוּרֵי שָׁרְשֵׁיהֶם״ (שנהר, ב 269). ״וּפָרַץ בְּעֹצֶר נְשִׁימָה פְּנִימָה״ (אריכא, סנחריב 18). 4 ⁺ [בהשאלה] דַּלּוּת, רִפְיוֹן: ״גִּלָּה לוֹ קֹצֶר יְמִינוֹ וְעֹצֶר לְשׁוֹנוֹ״ (חריזי, איתיאל 137). — [עֹצֶר־, עָצְרוֹ]

עֲצָר ° ז׳ [מן א׳ עצר] שֵׁם כּוֹלֵל לִתְרוּפוֹת הָעוֹצְרוֹת אֶת פְּעֻלּוֹת הַמֵּעַיִם וְגוֹרְמוֹת לַעֲצִירוּת, כְּגוֹן: אוֹפְיוּם, פֶּחָם. — [עֲצַר־, עֲצָרִים, ־עֲצָרֵי־]

עֲצָרָה נ׳ [מן א׳ עצר] 1. אֲסֵפַת־עַם לְשֵׁם דִּיּוּן בְּדָבָר חָשׁוּב אוֹ לְצִיּוּן מְאֹרָע חֲגִיגִי: ״קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה״ (יואל א יד). [רווחת יותר הצורה עֲצֶרֶת, ראה ערך זה] 2 ⁺ [כהוראת א׳ עֶצֶר] שִׁלְטוֹן: ״אֲנִי עָמַד כְּפִיר עַמִּים וְעָצַר בְּעַמּוֹ אַחֲרֵי אָבִיו עֲצָרָה״ (הנגיד, דיואן 6). — [עֲצֶרֶת־, עֲצָרוֹת, עַצְרוֹת־]

עִצָּרוֹן^, **עִיצָּרוֹן** ז׳ [מן א׳ עצר] מעצור: ״ולי נאה לדרש מלין בלי עצרון״ (מנחם, פתיחה לאגרת אל ר׳ חסדאי). — [עצרון־]

עַצְרָן^ תה״ז [מן א׳ עצר] מי שעוצר עצמו מלהוציא כסף, קמצן, כילי: ״עצרן אינו נותן מכל נכסיו כלום לעניים״ (ערוך, עכבר). ״הציקנין – עצרנין, כלומר שהן צרי־עין״ (רש״י פסחים מא:). ״כל אדם שהוא עצרן ומקפיד שלא ירויחו עליו ושלא לותר כלום לחברו משלו״ (ספר חסידים, תתרעה). ״אני שהנני עצרן מטבעי, שאינני נותן אפלו לבית־הכנסת״ (הזז, היושבת 155). ״האכרים נעשו עצרנים ואין מוציאים מכספם כלום״ (שנהר, א 208). — [עצרנית, עצרנים, עצרניות]

עַצְרָנוּת^ נ׳ [מן עצרן] קמצנות, כילות: ״אחד היה עצרן, כשהיה מנפח את הראה והדם בפה הראה, לא היה חותך קצת מן הראה, אמרו לו: בעבור עצרנותך תכניס הדם בפיך! ולא ראוי לעשות כן״ (ספר חסידים, תתלז). — [עצרנות־]

עֲצֶרֶת נ׳ [מן א׳ עצר; ראה גם עצרה] 1°, אספה של המוני־עם, כנוס רב־עם לשם דיון או לשם הכרזה או הסברה של ענינים נכבדים: עצרת־חג ביום הכרזת המדינה. עצרת־יובל. עצרת־מחאה. 2, כנוי לחג ביום השביעי של פסח או ביום השמיני של סכות: ״וביום השביעי (של פסח) עצרת לה׳ אלהיך״ (דברים טז ח). ״ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל־מלאכת עבדה לא תעשו״ (במדבר כט לה). 3*, כנוי בתלמוד לחג השבועות (על־שום שהוא קשור אל חג הפסח – על־ידי ספירה של חמשים יום ממחרת יום א׳ של פסח והוא כעין חג־הסיום של הפסח, כשמיני עצרת לסכות): ״עד אימתי חורשין?... עד העצרת״ (שביעית א א). ״בארבעה פרקים העולם נדון: בפסח – על התבואה, בעצרת – על פרות האילן״ (ראש השנה א ב). 4, חבורה, כנופיה: ״כי כלם מנאפים עצרת בגדים״ (ירמיה ט א). — [עצרת־, עצרתו; עצרות, עצרות־]

— **עצרת של חג*** (פסיקתא קצג.), יום שמיני עצרת, היום השמיני של חג הסכות הנחשב לחג בפני עצמו.

— **עצרת של פסח*** (פסיקתא קצג.), כנוי לחג השבועות [ראה לעיל 3]

— **שמיני עצרת** (במדבר כט לה), כנוי ליום האחרון של חג הסכות.

— **עצרת או״ם**°, אספה כללית של המשלחות מכל המדינות החברות באו״ם (בארגון האמות המאחדות). רב ההחלטות של מוסדות או״ם וועדותיו טעונות אשור של העצרת. ההחלטות בענינים חשובים מתאשרות בעצרת רק אם הן זוכות לרב של שני שלישים.

— **עצרת של מספר**° [במתמאטיקה] מכפלת כל המספרים החל ב־1 וכלה במספר הנתון (ועד בכלל), למשל: עצרת של 3 שוה ל־6=1.2.3. את העצרת נוהגים לסמן בסימן־קריאה(!) (בספרות האנגלית גם L), למשל: 720 = 1.2.3.4.5.6. = L6 = 6!.

עָקָא* נ׳ [ארמית; ראה גם עקה] צרה, מצוקה. — [עקין]

— **דא עקא*** (סנהדרין כו.), זאת הצרה, הנה מכשול קשה: עז רצוני להשתתף בסיור, ברם דא עקא שאיני יכול לקבל חפשה מעבודתי.

עָקֵב ז׳ [אוגריתית: עקב; אכדית: iqbu; ארמית: עקבא; ערבית: עקב] 1, החלק האחורי של כף־הרגל: ״ואחרי־כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו״ (בראשית כה כו). 2*, החלק האחורי המעבה בסלית הנעל: ״בסנדל שיש לו עקב״ (יבמות יב א). הנשים נועלות על־פי־רב נעלים בעלות עקבים גבוהים. 3, סימן שמטביעה כף הרגל או הנעל בקרקע: ״צאי־לך בעקבי הצאן״ (שיר השירים א ח). ״ועקבותיך לא נודעו״ (תהלים עז כ). המשטרה יצאה בעקבות השודדים. העקבות הוליכו אל מעבר לגבול. 4*, רשום קל, סימן קל או זכר לדבר: ״מי כבשים ומי שלקות ומי זיתים מטבילין בהן ובלבד שאין בהן עקב שמן״ (תוספתא מקואות ה ט). ״אין רשומה נכר, ועקבות השפעתה... לא נודעו״ (ביאליק, שירת ספרד). בגיר נשארו עקבות האצבעות. המשטרה גלתה עקבות דם על בגדי הרוצח. 5, החלק האחורי של דבר־מה, קצה אחורי: ״וישימו העם את־כל־המחנה אשר מצפון לעיר ואת־עקבו מים לעיר״ (יהושע ח יג). 6*, אחרית, סוף: ״אל תאמין בחייהם ואל תבטח בעקבותם״ (בן־סירא טז ג). [וראה עוד הצירופים להלן] — [עקב־, עקבו; עקבות, עקבות־, גם עקבים, עקבי־]

ע-עקב של נעל

— **עקב־אכילס**° [שאול מן הסיפור ב״איליאס״ של הומירוס היווני על גבור מלחמת טרויה אכילס, שאמו טבלתו בילדותו בנחל־קסמים כדי שלא יפגע בו לרעה שום נשק, אולם בשעת הטבילה אחזה אמו בעקבו, ולפיכך היה גופו כולו מחוסן, פרט לעקבו שנשאר פגיע...] כנוי לנקדת תרפה, מקום חלש, מקום או צד שנקל לפגע בו: ״ופה הגענו לאותה הנקדה שהיא עקב־אכילס של הציונות המדינית״ (אחד העם, קסח).

— **עקב בצד אגודל (גודל)***, תאורה של הליכה מתונה וקצובה, הליכה בלתי־מבהלת: ״שהיו מהלכות עקב בצד גודל״ (שבת סב:). ״שלא יהו (הכהנים) פוסעין פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל״ (שמות רבה ל). ״קם בנימין ממקומו והתחיל מטיל בחדרו עקב בצד גודל״ (מגדלי מו״ס, שצו). ״מטיל לו... עקב בצד אגודל״ (הזז, צל 65).

— **בעקב־**°, בסבת, כתוצאה של־: ״לא באו במקרה זו אחר זו, כי אם זו בעקב זו״ (אחד העם, קצב).

— **בעקבות־***, **בעקבי־**^, 1°, אחרי הרשומים שנשארו באדמה: המשטרה יצאה בעקבות הפושעים. 2^ [בהשאלה] בדרכו של־, בדומה למתכנתו של־: ״שלא יחשב אדם עלי כי מרצוני באתי בעקבי ההעתקה ההיא״ (חובות הלבבות, הקדמת יהודה אבן־תבון לשער ה). המחזה נערך בעקבות ספורו של מנדלי מוכר־ספרים. 3*, מיד עם בואו של־, סמוך לפניו: ״בעקבות משיחא חצפה יסגא (בעקבות המשיח תגדל החצפה)״ (סוטה ט טו).

— **עקבות משיחא*** [על־פי סוטה ט טו, ראה לעיל], פעמי משיח, סימני ימות המשיח: ״וכל העם שומעים ושמחים ומוחאים כף ורואים בזה עקבות משיחא״ (אחד העם, כה).

— **דש בעקביו*** [בהשאלה] זלזל בדבר, לא שם לבו אליו: ״עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסבין לו ליום הדין״ (עבודה זרה יח.).

– הִגְדִּיל עָלָיו עָקֵב [בהשאלה] הִתְגָּאָה וְהִתְנַשֵּׂא עָלָיו, נָהַג אִתּוֹ בְּגַסּוּת וּבְזִלְזוּל: "גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב" (תהלים מא י).

– לֹא נוֹדְעוּ עִקְּבוֹתָיו [על־פי תהלים עז כ], נֶעְלַם וְאֵינֶנּוּ [ובשינוי קל:] "וַיֵּעָלְמוּ אִתָּהּ עִקְּבוֹתֶיהָ" (ביאליק, עיניה).

– שָׁב עַל עֲקֵבָיו (עִקְּבוֹתָיו) ° [שאול מן זבחים ו ג, ושם: "שהיו עולים וחוזרים לעקב"] חָזַר כִּלְעֻמַּת שֶׁהָלַךְ.

– כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ* [שאול מן ברכות ה א, ושם כפשוטו: "אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסוק"] כָּרוּךְ וְנִגְרָר אַחֲרָיו: "נַפְשָׁם כְּרוּכָה עַל עֲקֵבוֹ" (ביאליק, מגילת ד). [ובשינוי היחס:] "כָּל אוֹתָן הַמִּגְרָעוֹת שֶׁהֵן כְּרוּכוֹת בַּעֲקֵבָהּ שֶׁל כָּל הַתְחָלָה" (קלוזנר, יוצרים ג 156).

א·**עקב** [מן עָקֵב]

~ פָּע׳ עָקַב פ״ע 1*, הָלַךְ בְּעִקְּבוֹת מִישֶׁהוּ, הִתְחַקָּה אַחֲרֵי־, אָרַב וְנִסָּה לְגַלּוֹת אֶת מְקוֹם מִישֶׁהוּ: "שֶׁהָיוּ עוֹקְבִין לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת" (מכות ו·). "אַזְהָרָה לְעוֹקֵב אַחַר נוֹאֵף" (שבועות מז:). הַמִּשְׁטָרָה עָקְבָה אַחֲרֵי חֲבוּרַת הַגַּנָּבִים. 2 ° [בהשאלה] הִתְבּוֹנֵן וְהִבִּיט בְּעִיּוּן אַחֲרֵי הַמִּתְרַחֵשׁ אוֹ אַחֲרֵי הַהִתְנַהֲגוּת שֶׁל מִישֶׁהוּ: "אִלּוּ הָיִינוּ עוֹקְבִים אֶת פְּסִיעוֹתָיו הָיִינוּ מִשְׁתּוֹמְמִים לְאֵיזוֹ מְקוֹמוֹת הִגִּיעַ" (עגנון, כלה רפג). הַצִּבּוּר עָקַב בְּעֵרָנוּת אַחֲרֵי מַהֲלַךְ הַמִּשְׁפָּט. הַתַּלְמִידִים עָקְבוּ אַחַר קְרִיאַת הַמּוֹרֶה, כָּל אֶחָד בְּסִפְרוֹ. הַחַיָּה עָקְבָה בְּעֵינֶיהָ אַחֲרֵי תְּנוּעוֹת טַרְפָּהּ. — [לַעֲקֹב אַחֲרֵי־, עוֹקֵב, יַעֲקֹב]

– מִסְפָּרִים עוֹקְבִים °, מִסְפָּרִים הַבָּאִים בָּזֶה אַחַר זֶה, לְמָשָׁל: 2, 3, 4, 5...

ב·**עקב** [אולי הרחבת המשמעות של א·עקב הלך בעקבות; ראה גם עקף]

~ פָּע׳ עָקַב פ״י 1, הֶעֱרִים עַל פְּלוֹנִי, רִמָּה אוֹתוֹ, הוֹנָה: "וַיַּעְקְבֵנִי (יַעֲקֹב) זֶה פַעֲמַיִם – אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי" (בראשית כז לו). "אָדָם יָשָׁר וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא יוֹנֶה וְלֹא יַעֲקֹב אִישׁ" (ביאליק, אריה ו). 2*, עָקַף, קָפַח, בִּטֵּל: "בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הֲלָכָה עוֹקֶבֶת מִקְרָא" (סוטה טז·) [ויש סוברים כי הנוסח והמשמעות שם: עקר] — [לַעֲקֹב אֶת־, עוֹקֵב, יַעֲקֹב]

~ נֶעֱקַב ^, רֻמָּה: "וְעַד יִרְצֶה עֵקֶב בְּעֵקֶב נֶעֱקָב" (גנזי שכטר, ג 47). — [לְהֵעָקֵב, נֶעֱקָב, יֵעָקֵב]

~ הָפ׳ הָעֳקַב ^, רֻמָּה: "יַעֲקֹב [לֹא] תְנַקֵּב וְגַם לֹא תָעֳקַב" (ינאי, מס). — [מָעֳקָב, יָעֳקַב]

ג·**עקב** [צורת־משנה של עכב]

~ פָּע׳ עָקַב פ״י עִכֵּב, עָצַר, מָנַע: "אַחֲרָיו יִשְׁאַג־קוֹל... וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ" (איוב לז ד). — [לְעַקֵּב אֶת־, מְעַקֵּב, יְ־]

ד·**עקב** [על־פי הערבית: כַּעְבַּה קוביה; מֻכַּעַב מעוקב]

~ פָּע׳ עִקֵּב ° פ״י הֶעֱלָה מִסְפָּר בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית, כָּפַל מִסְפָּר בְּעַצְמוֹ וְאֶת הַמַּכְפֵּלָה – שׁוּב בְּאוֹתוֹ מִסְפָּר: נְעַקֵּב אֶת הַמִּסְפָּר 3 וּנְקַבֵּל 27 (=3.3.3=3^3). — [לְעַקֵּב אֶת־, מְעַקֵּב, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻקַּב °, הֻעֲלָה בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית: הַמִּסְפָּר 4 עֻקַּב וְנִתְקַבֵּל 64 (=4.4.4=4^3.) לוּחַ הַמִּסְפָּרִים הַמְעֻקָּבִים. מִשְׁוָאוֹת מְעֻקָּבוֹת (שֶׁהַנֶּעְלָם שֶׁבָּהֶן מוֹפִיעַ גַּם בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית). — [מְעֻקָּב, יְעֻקַּב]

עֵקֶב [מן עָקֵב, היינו מה שבא בעקבות דבר] 1 ז׳ תּוֹצָאָה, גְּמוּל, שָׂכָר אוֹ עֹנֶשׁ לְאָדָם עַל מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם: "גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם (בְּמִשְׁפְּטֵי ה׳), בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב" (תהלים יט יב). "עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה׳ – עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים" (משלי כב ד). 2 מ״ח יַעַן, בִּגְלַל, מִשּׁוּם־: "וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ... וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ" (במדבר יד כד). "כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה׳" (דברים ח כ). "מַצְדִּיקֵי רָשָׁע עֵקֶב שֹׁחַד" (ישעיה ה כג). — [עֵקֶב־]

– עֵקֶב אֲשֶׁר־, עֵקֶב כִּי־, יַעַן אֲשֶׁר, מִשּׁוּם שֶׁ־: "וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ... עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי" (בראשית כו ג–ה). "לֹא־תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי" (שמואל ב יב י). "כִּי נִמְלְאוּ יַחַד חֲלָלִים עֵקֶב אֲשֶׁר הָיוּ מְלֵאִים חַיִּים" (יוסיפון, ח).

א·**עָקֹב, עָקוֹב** ת׳ [קרוב אל עָקֹם; ערבית: עֲקַבַּה שביל מתפתל בהר] 1, (מָקוֹם) עָקֹם, עֲקַלְקַל: "וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר" (ישעיה מ ד). "כְּהַר עָקֹב אֲשֶׁר תְּלָאָה עֲמִידָתוֹ" (הנגיד, בן משלי 330). 2 [בהשאלה] בִּלְתִּי־יָשָׁר, נִפְתָּל, עִקֵּשׁ: "עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל" (ירמיה יז ט). "לֵב עָקֹב יִתֵּן עַצֶּבֶת וְאִישׁ וָתִיק יְשִׁיבֶנָּה לוֹ" (בן־סירא לו כ). — [עֲקֻבָּה, עֲקֻבִּים, ־בּוֹת]

ב·**עָקֹב, עָקוֹב** ת׳ [מן עָקֵב] מָלֵא עֲקֵבוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְשׁוּמִים שֶׁל דְּבַר־מָה [ובהשאלה] מֻכְתָּם, מְלֻכְלָךְ: "גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם" (הושע ו ח). "שְׁבִילֵי אֵשׁ וְשֶׁלֶג עֲקֻבֵּי דָמִים" (ביאליק, ויהי). [ובהשאלה:] "גְּמֹל טוֹב עַל סְגֻלָּה וְאִם מַחֲטָא עֲקֻבָּה" (הנגיד, דיואן 324). "הַהִיסְטוֹרְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית עֲקֻבַּת הַהֲזָיוֹת וְהָאַכְזָבוֹת" (קרמר, חלופי 2). — [עֲקֻבָּה, עֲקֻבִּים, ־בּוֹת]

עָקָב ° ז׳ [מן א·עקב, על שום שעוקב אחרי טרפו בשבתו במקום גבוה] סוּג שֶׁל עוֹפוֹת דּוֹרְסִים גְּדוֹלִים (Buteo), מְקוֹרוֹ שֶׁל הֶעָקָב כָּפוּף מִשָּׁרְשׁוֹ. רֹאשׁוֹ עָבֶה, מְשֻׁטָּח מִלְּמַעְלָה. הַכְּנָפַיִם גְּדוֹלוֹת צֶבַע הַנּוֹצָה חוּם. נִזּוֹן בְּטֶרֶף חַי, בְּעִקָּר בְּמְכַרְסְמִים קְטַנִּים: עַכְבָּרִים, חֻלְדִּים, אוֹגְרִים. — [עֲקַב־, עֲקָבִים, עֲקָבֵי־]

עקב (1/25)

עָקְבָה, עוֹקְבָה נ׳ [מן ב·עקב] 1, עָרְמָה, מִרְמָה, מְזִמַּת־תַּחְבּוּלָה: "וְיֵהוּא עָשָׂה בְעָקְבָּה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי הַבָּעַל" (מלכים ב י יט). "וַיַּרְחִיקוּ אֶת הַמֶּלֶךְ מֵעַל רוֹאֵי פָנָיו בְּעָקְבָּה" (ביאליק, תר׳ טל קסא). "סוֹחֲרִים... הַיּוֹדְעִים גַּם הֵם לְנַצֵּל אֶת הֶהָמוֹן וְלָלֶכֶת בְּעָקְבָּה עִם כָּל אֲשֶׁר דָּבָר לוֹ עִמָּהֶם" (אחד העם, כד). 2 °, פְּרוֹבוֹקַצְיָה, מְזִמָּה אוֹ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת לְעוֹרֵר תְּגוּבָה מְסֻיֶּמֶת (בְּעִקָּר שְׁלִילִית). — [עָקְבַת־, עָקְבוֹת]

עֲקֻבָּה ^, **עֲקוּבָּה** נ׳ [מן ב·עקב] 1, עַקְמוּמִית, עֲקַלְקַלָּה: "וְלֵךְ פִּתְרוֹן בְּתַלְמוּדְךָ יְיַשֵּׁר עֲקֻבּוֹתָיו" (הנגיד, דיואן 214). 2, עָקְבָּה, מְזִמָּה: "עָקֹב הַלֵּב – מָלֵא תוֹאֲנָה וַעֲקֻבָּה מִכָּל רָעָה" (רש״י ירמיה יז ט). — [עֲקֻבַּת־, עֲקֻבּוֹת]

עֲקֵבָה ° נ׳ [מן עָקֵב] עָקֵב, סִימָן שֶׁמַּשְׁאִיר אַחֲרָיו דָּבָר־נָע, כְּגוֹן: עֲקֵבָה שֶׁל סְפִינָה בַּמַּיִם. — [עִקְבַת־, עֲקֵבוֹת, עִקְבוֹת־]

עִקְבִּי° ת׳ ראה עֲקִיב°.

עִקְבִּיּוּת° נ׳ ראה עֲקִיבוּת°.

עקד [ארמית: עקד; ערבית: עַקַד]

~ פִּע׳ **עָקַד** פ״י כָּבַל את יָדָיו וְרַגְלָיו (של אָדָם) או קָשַׁר את רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת אֶל הָאֲחוֹרִיּוֹת (של בַּעַל־חַיִּים): ״וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ״ (בראשית כב ט). הָרוֹעֶה עָקַד אֶת הַכִּבְשָׂה. — [לַעֲקֹד אֶת־; עוֹקֵד, עָקוּד; יַעֲקֹד]

~ נִפ׳ **נֶעֱקַד***, נִכְבַּל בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו: ״יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ״ (ברכת השחר). ״וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו, זֶה לַעֲקֹד וְזֶה לֵעָקֵד״ (בראשית רבה נו). ״כְּשֶׂה לַטֶּבַח נֶעֱקַדְתִּי״ (יהודה הלוי, ד 133). — [לְהֵעָקֵד, נֶעֱקָד, יֵעָקֵד]

~ הִפ׳ **הֶעֱקִיד*** פ״י עָקַד, כָּבַל יָדָיו וְרַגְלָיו יַחַד (או בְּרַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת אֶל הָאֲחוֹרִיּוֹת): ״לֹא הָיוּ כּוֹפְתִין אֶת הַטָּלֶה אֶלָּא מַעֲקִידִין אוֹתוֹ״ (תמיד ד א). ״נָטַל אֶת יִצְחָק בְּנוֹ... וְהֶעֱקִידוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (פסיקתא קע:). ״עוֹמֵד כָּפוּף עַל חֲזִיר נוֹאֵק וּמַעֲקִיד אוֹתוֹ״ (ברקוביץ, סיפורים קב). ״נִתְעַסְּקוּ בְּטָלֶה לְהַעֲקִידוֹ לִשְׁחִיטָה״ (שביר, מלך 536). — [לְהַעֲקִיד אֶת־, מַעֲקִיד, יַ־]

~ הָפ׳ **הָעֳקַד**°, נֶעֱקַד: ״בַּאֲשֶׁר קָרְבָּנְךָ יָעֳקַד... יַטִּיל שְׁחוֹר־הַכָּנָף אֶת צֵל הַבְּעוּתִים״ (למדן, במעלה טו). — [מָעֳקָד, יָעֳקַד]

~ פִּע׳ **עִקֵּד**° פ״י עָקַד: ״כֵּיוָן שֶׁרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהָאָב מְעַקֵּד בְּכָל לֵב וְהַבֵּן מִתְעַקֵּד בְּכָל לֵב, הִתְחִילוּ צוֹעֲקִים וּבוֹכִים״ (עגנון, האש טו). — [לְעַקֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻקַּד**°, נֶעֱקַד — ראה ערך מְעֻקָּד°.

~ הִת׳ **הִתְעַקֵּד**°, נֶעֱקַד: ״שֶׁהָאָב מְעַקֵּד בְּכָל לֵב וְהַבֵּן מִתְעַקֵּד בְּכָל לֵב״ (עגנון, האש טו). — [לְהִתְעַקֵּד, מִתְ־, יִתְ־]

— **עָקַד מִזְבֵּחַ*** [דיבור מקוצר במקום ״עָקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ״] הִקְרִיב קָרְבָּן עַל מִזְבֵּחַ: ״אַתָּה (אַבְרָהָם) עָקַדְתָּ מִזְבֵּחַ אֶחָד, וַאֲנִי (חַנָּה) עָקַדְתִּי שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת״ (גיטין נז:).

עָקֹד, עָקוֹד ת׳ [מן עקד] (בַּעַל־חַיִּים) שֶׁצֶּבַע שַׂעֲרוֹת קַרְסֻלָּיו שׁוֹנֶה מִצֶּבַע שַׂעֲרוֹת כָּל הַגּוּף, וַהֲרֵיהוּ נִרְאֶה כְּאִלּוּ עֲקָדוּ אוֹתוֹ בְּרַגְלָיו: ״וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים״ (בראשית ל לט). — [עֲקֻדָּה, עֲקֻדִּים, עֲקֻדּוֹת]

א. **עֵקֶד** ז׳ [על־פי הבנה זו במלכים ב י ב: ״בֵּית־עֵקֶד הָרֹעִים״, ושם כנראה שם מקום] **1**. אֹסֶף, קִבּוּץ. **2**°. קוֹמְפֶּלֶקְט, סִדְרַת גִּלְיוֹנוֹת שֶׁל כְּתַב־עֵת אוֹ סִדְרַת כְּרָכִים שֶׁל חִבּוּר גָּדוֹל: הַמַּעֲרֶכֶת הוֹדִיעָה עַל מְסִירַת הָעֲקָדִים הַשְּׁנָתִיִּים שֶׁל הָעִתּוֹן לִכְרִיכָה. — [עֵקֶד־, עֶקְדּוֹ, עֲקָדִים, עִקְדֵי־]

— **בֵּית־עֵקֶד לַחֲכָמִים**° [בספרות־ההשכלה] כִּנּוּי לְבֵית־וַעַד לַחֲכָמִים, אֲקַדֶמְיָה.

— **בֵּית־עֵקֶד סְפָרִים**°, בֵּית־אוֹצַר־סְפָרִים, סִפְרִיָּה גְּדוֹלָה: ״בְּאוּלַמֵּי הַשִּׁעוּרִים לֹא מְצָאוּהוּ, בְּבֵית־עֵקֶד הַסְּפָרִים לֹא פְּגָשׁוּהוּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עט).

ב. **עֵקֶד**° ז׳ [מן עקד; ראה עֲקֵדָה] עֲקֵדָה: ״יָחִיד (יִצְחָק) אֲשֶׁר בְּעֵקֶד נִשְׁפָּט״ (קליר, חפן במכון, מוסף א׳ ראש השנה). — [עֵקֶד־]

עֲקֵדָה*, עֲקִידָה נ׳ [מן עקד, עָקַד] **1***. מַעֲשֵׂה־כְּבִילָה (בְּיִחוּד לְשֵׁם הַעֲלָאָה לְקָרְבָּן): ״עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק״ (ירושלמי תעניות סה ד). ״וַיּוֹלֶךְ אֶת בְּנוֹ לַעֲקֵדָה״ (ביאליק, פרידה) [וראה עוד ערך עֲקֵידָה] **2**° [בהשאלה מפרשת עקידת יצחק המסופרת בבראשית כב] כִּנּוּי לְמַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם מְסִירַת־נֶפֶשׁ, הַקְרָבָה עַצְמִית אוֹ הַקְרָבַת דָּבָר אָהוּב בְּיוֹתֵר לְשֵׁם מַטָּרָה קְדוֹשָׁה. — [עֲקֵדַת־, ־דוֹת]

עָקָה נ׳ [ראה עוק, הֵעִיק; ראה גם עָקָה] לַחַץ, מְצוּקָה: ״מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע״ (תהלים נה ד). ״זוֹ עָקַת הַדְּחָקוֹת, דְּמֵי דַלּוּת מְגֻלֶּלֶת״ (ביאליק, שירתי). ״עָקַת הַבְּדִידוּת הַקָּשָׁה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כב). — [עָקַת־, עָקוֹת, עָקוֹת־]

— **עָקַת־לֵב**°, **עָקַת־נֶפֶשׁ***, מוּעָקָה פְּנִימִית, דִּכָּאוֹן: ״לֹא יָכֹל עוֹד לְהִתְאַפֵּק מֵעָקַת־לֵב וּמִקֹּצֶר־רוּחַ״ (יל״ג, פרוזה נד). ״מַשְׁפִּיל עֵינַי וְסוֹבֵל עָקַת־לֵב הָיִיתִי כְּשֶׁהִתְבּוֹנֵן אָדָם בִּי״ (ברנר, א 25). ״תְּנָה בִּפְנֵיהֶם אֶת עָקַת לִבּוֹ״ (חורין, בית אבא 24). ״אֵלּוּ גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל (שֶׁבָּאִין עַל עָקַת־נֶפֶשׁ)״ (ילקוט בראשית קנב). ״כְּלוּם יֵשׁ לְךָ עָקַת־נֶפֶשׁ גְּדוֹלָה מִזּוֹ?״ (ברקוביץ, חר׳ חיי תקסח).

עקה [מן עָקָה; ראה גם עוק]

~ פִּע׳ **עִקָּה*** פ״י הֵעִיק, לָחַץ, הֵצִיק: ״עַל מָתְנֵי תָּשִׂים מוּעָקָה... וְאֶת נַפְשִׁי הָעֲנִיָּה תְּעַקֶּה״ (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר יא). — [לְעַקּוֹת, מְעַקֶּה, יְ־]

עק״ה, עקה״ש ר״ת עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם.

א. **עִקּוּב°, עִיקוּב** ז׳ [מן א. עקב, עִקֵּב] הִתְחַקּוּת אַחֲרֵי־, הֲלִיכָה בְּעִקְּבוֹת מִישֶׁהוּ, הִסְתַּכְּלוּת בְּעִיּוּן בְּכָל הַמִּתְרַחֵשׁ אֵצֶל מִישֶׁהוּ: ״בְּחִירַת דַּרְכֵי־גִישָׁה לַמְשֻׁלָּטִים שֶׁיִּתָּפְסוּ, וְעִקּוּב, כַּמָּה שֶׁנִּתָּן, אַחַר מַעֲשֵׂי הָאוֹיֵב״ (יזהר, שיירה 14). עִקּוּב אַחֲרֵי הַשּׁוֹדְדִים. עִקּוּב הַהוֹרִים אַחֲרֵי הִתְפַּתְּחוּת בְּנָם. — [עִקּוּב־]

ב. **עִקּוּב°, עִיקוּב** ז׳ [מן ד. עקב, עִקֵּב] הַעֲלָאַת מִסְפָּר בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית: עִקּוּב הַמִּסְפָּר 3 ($3^3=27$). — [עִקּוּב־]

עִקּוּבִי°, עִיקוּבִי ת׳ [מן ב. עִקּוּב] מְעֻקָּב, בַּעַל שְׁלֹשָׁה מְמַדִּים (אֹרֶךְ, רֹחַב וְגֹבַהּ), אוֹ מֻעֲלֶה בַּחֶזְקָה הַשְּׁלִישִׁית: ״שֶׁקְּצָת הַמִּסְפָּרִים אֵין לָהֶם יְסוֹד מִסְפָּרֵי עִקּוּבִי״ (רלב״ג, מעשה חושב 86). — [עִקּוּבִית, עִקּוּבִיִּים, ־בִיּוֹת]

עָקוּד* ת׳ [מן עקד, עָקַד] קָשׁוּר בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, כָּפוּת בְּרַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת אֶל הָאֲחוֹרִיּוֹת: ״לֹא יֵצֵא גָּמָל... לֹא עָקוּד וְלֹא רָגוּל״ (שבת ה ג). ״וָאַחְשֹׁב אֶת־לְבָבִי עָלַי מִזְבְּחֲךָ עוֹלָה עֲקוּדָה״ (יהודה הלוי, א 22). ״כְּשׁוֹר עָקוּד עַל הַמַּעֲרָכָה״ (ביאליק, בעיר). — [עֲקוּדָה, עֲקוּדִים, ־דוֹת]

עקוד, ראה עָקֹד.

א. **עִקּוּל*, עִיקוּל** ז׳ [מן א. עקל, עִקֵּל; ערבית: עַקְל תשלום כופר־נפש; מצוי במשמעות קרובה בספרות שאלות־ותשובות, כגון תשובות רבינו תם, 95] תְּפִיסַת־רְכוּשׁ זְמַנִּית, הַחְרָמָה זְמַנִּית שֶׁל נְכָסִים אוֹ מַשְׂכֹּרֶת אוֹ פִּקָּדוֹן שֶׁל אָדָם הַחַיָּב לְמִישֶׁהוּ — עַד שֶׁיִּפָּרַע חוֹבוֹ: בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הוֹצִיא צַו עִקּוּל עַל מַשְׂכֻּרְתּוֹ שֶׁל הַלֹּוֶה. עִקּוּל רְכוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁפָּשַׁט אֶת הָרֶגֶל. עִקּוּל עַד לְבֵרוּר הַמִּשְׁפָּט. — [עִקּוּל־, עִקּוּלִים, עִקּוּלֵי־]

ב· **עִקּוּל**˜, **עִיקּוּל** ז׳ [מן ב·עקל, עִקֵּל; ארמית: עִקּוּלָא] 1, עִקּוּם, מָקוֹם עֲקַלְקַל, פִּתּוּל: "לְעַקְּשׁוּ בְּאָרְחוֹת עִקּוּלָיו" (מי יחנה, יוצר יום כפור). "וּמִכָּל מָקוֹם אַרְבָּעִים סְאָה בָּעֵי בְּעִקּוּל (הַנָּהָר)" (רבינו תם, תשובות 95). "עִם עִקּוּלֵי הַכְּבִישׁ... רֶכֶב מָהִיר... נוֹסֵעַ" (בן-אמתי, אספי 24). 2, סִלּוּף, סֵרוּס: "אֲשַׁחֶרְךָ, אֵלִי, בְּעַד קְהָלִי, אֲתוֹדֶה בַּעֲדָם וּבְעַד עִקּוּלִי" (גבירול, ה 72). "לְהַדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וְלַהֲסִירָם מֵעִקּוּלָם" (ברצלוני, השטרות 8). עִקּוּלֵי הַמִּשְׁפָּט. — [עִקּוּל־, עִקּוּלִים, ־לֵי־]

עָקוּל˜ ת׳ [מן עקל] עָקֹם, מְפֻתָּל: "שָׁעָה עֲקוּלָה לְהַפְרִישׁ בֵּינָהּ וּבֵין הַיְשָׁרָה" (אברהם בר־חיא, צורת הארץ פתח ו). "גְּבַהּ־קוֹמָה וַעֲקוּל־אַף" (שנהר, ג 46). "קְרִיאַת גֶּבֶר עֲקוּלָה פּוֹרֶצֶת לְפֶתַע בְּשֶׁקֶט" (פוגל, שירים 181). "עֲקוּלוֹת וּמִתְקַבְּלוֹת בּוֹ הַשּׁוּרוֹת" (ליסיצקי, מידות 54). "מַעֲלוֹת עֲקוּלוֹת וּמִשְׁעֶנֶת שְׁבוּרָה" (טנא, שירים 219). — [עֲקוּלָה, עֲקוּלִים, ־לוֹת]

עִקּוּם*, **עִיקּוּם** ז׳ [מן עקם, עִקֵּם] 1 °, עֲשִׂיַּת דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה עָקֹם, הֲפִיכַת יָשָׁר לִמְעֻקָּם: "הַאִם לֹא יְהֵא אֵפוֹא מִשּׁוּם מִעוּט הַדְּמוּת וְעִקּוּמָהּ אִם נוֹצִיא אֶת אֵלֶּה מִן הַכְּלָל?" (ביאליק, הספר). 2°, הִתְעַקְּמוּת, עֲקֻמּוּמִית: "מָה הַתְּמָרָה הַזּוֹ וָאֶרֶז אֵין בָּהֶן לֹא עִקּוּמִים וְלֹא סִיקוּסִים, כָּךְ הַצַּדִּיקִים אֵין בָּהֶם לֹא עִקּוּמִים וְלֹא סִיקוּסִים" (בראשית רבה מא). "שֶׁהַמַּאֲכָל הוֹלֵךְ אֶל הַבֶּטֶן, אֶל תְּעָלָה מוּכֶנֶת עַל קַו יָשָׁר, אֵין בָּהּ עִקּוּם וְלֹא עִוּוּת וְהוּא הַוֶּשֶׁט" (חובות הלבבות, הבחינה ה). "וְאַף תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל עַל כָּל עִקּוּמֵיהֶן וְנַפְתּוּלֵיהֶן מְשֻׁעְבָּדוֹת לִכְלָל זֶה" (ויסלבסקי, יחידים 179). — [עִקּוּם־, עִקּוּמִים, עִקּוּמֵי־]

— **עִקּוּם־חֹטֶם** °, עֲקִימַת־אַף, תְּנוּעַת בּוּז וָלַעַג: "וּבִטּוּל וְלִגְלוּג וּמִקְצָת עִקּוּם־חֹטֶם" (אלתרמן, הטור ב 204).

עקום, ראה עָקֹם. **עקומות**, ראה עֲקֻמֹּת.
עקומה, ראה עֲקֻמָּה. **עקומף**, ראה עֲקַמַּף.

עִקּוּף°, **עִיקּוּף** ז׳ [מן עקף, עִקֵּף] הֲלִיכָה בַּעֲקִיפִין, הֲלִיכָה סְחוֹר־סְחוֹר: עִקּוּף הַמִּכְשׁוֹלִים בַּדֶּרֶךְ [ובהשאלה:] "אוֹתוֹ חָרוּז מָהִיר־בָּהִיר... נִמְשָׁךְ אֶל עִנְיָנוֹ לְלֹא שְׁהִיּוֹת וְעִקּוּפִים" (קרמר, משמרות 65). — [עִקּוּף־, ־פִים, ־פֵי־]

עָקוּץ° ת׳ [מן עקץ, עָקַץ] שֶׁעֲקָצוּ אוֹתוֹ, נָשׁוּךְ נְשִׁיכָה חַדָּה וְדוֹקְרָנִית: יָד עֲקוּצָה עַל־יְדֵי צִרְעָה. — [עֲקוּצָה, ־צִים, ־צוֹת]

א· **עָקוּר*** ת׳ [מן א· עקר, עָקַר] 1˜, שֶׁנֶּעֱקַר מִמְּקוֹם גִּדּוּלוֹ, מוּצָא עַל שָׁרָשָׁיו: "כְּזַיִת רַעֲנָן הָיָה וְנִכְרַת בְּיַד אוֹיֵב, וְשָׁרָשָׁיו עֲקוּרוֹת" (גבירול, א 197) "כְּחָלָל שֶׁל שֵׁן אֶמְצָעִית עֲקוּרָה אוֹ שֶׁל אֶצְבַּע כְּרוּתָה" (ביאליק, החצוצרה א). צְמָחִים עֲקוּרִים. עֵץ עָקוּר בַּסְּעָרָה. [ובהשאלה:] "וְאֵין מָנוֹס וּמִשְׁעָן וּמַשְׁעֵנָה וְהַתִּקְוָה עֲקוּרָה" (הנגיד, דיואן 9). 2*, שֶׁאֵינוֹ מְחֻבָּר לַקַּרְקַע, תָּלוּשׁ: "סְאָה תְּבוּאָה עֲקוּרָה וּסְאָה שֶׁאֵינָהּ עֲקוּרָה" (פאה ו ט). 3 °, כִּנּוּי לְמִי שֶׁנֶּעֱקַר מִמְּקוֹם מוֹשָׁבוֹ הַקָּבוּעַ, פָּלִיט, נָדָח: מַחֲנוֹת־רִכּוּז לַעֲקוּרִים. עֶזְרָה לַעֲקוּרִים לַחֲזֹר לְמוֹלַדְתָּם. — [עֲקוּרָה, עֲקוּרִים, ־רוֹת]

ב· **עָקוּר*** ת׳ [מן ב· עקר; עָקַר] עָקָר, נְטוּל כֹּשֶׁר־הוֹלָדָה, סָרִיס (יבמות סד.). — [עֲקוּרָה, עֲקוּרִים, ־רוֹת]

— **עֲקוּרָה*** (שם) עֲקָרָה, נְטוּלַת כֹּשֶׁר־לֵדָה.

א· **עִקּוּר***, **עִיקּוּר** ז׳ [מן א· עקר, עִקֵּר] 1, תְּלִישָׁה, עֲקִירָה: "עִקּוּרֵי קְטָנִיּוֹת" (סנהדרין סח:). 2, תְּלִישַׁת הַקָּנֶה וְהַוֶּשֶׁט כְּאֶמְצָעֵי הֲמָתָה: "דַּם נְחִירָה וְדַם עִקּוּר" (כריתות ה א). 3, כְּרִיתַת מֵיתָרִים בְּרַגְלֵי בְּהֵמוֹת אוֹ עֲקִירַת פַּרְסוֹתֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִבְרֹחַ: "אֵיזֶהוּ עִקּוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טְרֵפָה? מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה" (תוספתא שבת ז(ח) כ). — [עִקּוּר־, עִקּוּרִים, ־רֵי־]

ב· **עִקּוּר**°, **עִיקּוּר** ז׳ [מן ב· עקר, עִקֵּר] 1, סְטֶרִילִיזַצְיָה, חִטּוּי וְנִקּוּי שֶׁל דְּבַר־מָה עַל־יְדֵי הֲמָתַת הַחַיְדַּקִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ: עִקּוּר מַכְשִׁירֵי־הַנִּתּוּחַ. עִקּוּר הַתַּחְבֹּשֶׁת. עִקּוּר הֶחָלָב (פִּסְטוּר). 2, סֵרוּס, נִתּוּחַ אֵבְרֵי־הַלֵּדָה: נְטִילַת כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה אוֹ הַלֵּדָה. עִקּוּר פָּר. — [עִקּוּר־, עִקּוּרִים, ־רֵי־]

עָקוֹשׁ* ת׳ [מן עקש] מְעֻקָּם, כָּפוּף לַצְּדָדִים, נוֹטֶה הַצִּדָּה: "יָדָיו... עֲקוּשׁוֹת" (מגלה כד:). "חֻלְדָּה שֶׁשִּׁנֶּיהָ עֲקֻמּוֹת וַעֲקוּשׁוֹת" (רש״י דברים לב ה). "סֵמֶר רַגְלָיו הָעֲקוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע וְעָמַד. עֲמִידָה שֶׁל כּוֹנְנוּת" (סביב, כערער 816). [ובהשאלה:] "אָב רַחֲמָן נוֹשֵׂא חוֹבַת לֵב עָקוֹשׁ [עָקוּשׁ]" (גבירול, ו 55). — [עֲקוּשָׁה, עֲקוּשִׁים, ־שׁוֹת]

עִקּוּשׁ*, **עִיקּוּשׁ** ז׳ [מן עקש, עִקֵּשׁ] עִקּוּם, סִלּוּף: "יַשְּׁרֵנִי מֵעִקּוּשׁ וְחִיּוּתִים" (אפיק, יוצר ב׳ פסח). "לַעֲבֹר עַל עָוֹן עִקּוּשׁ עֲמוּסָה" (ינאי, שצב). "וּבְשֵׂכֶל יָשָׁר לְיַשֵּׁר עִקּוּשֵׁי יְצָרִים שׁוֹאֲגִים בֶּהָמוֹן" (יזהר, צקלג 172). "הֵרִים קוֹל וְזָעוֹת וְהִתְעַקֵּשׁ בְּעִקּוּשִׁים עַד שֶׁהֱנִיחוּהוּ לְנַפְשׁוֹ" (ארד, תרי לסקיב 187). עִקּוּשׁ־דְּבָרִים. עִקּוּשׁ־לֵב. — [עִקּוּשׁ־, עִקּוּשִׁים, עִקּוּשֵׁי־]

עָקִיב° ת׳ [מן עָקֵב] קוֹנְסֶקְוֶנְטִי, מַסְקָנִי, הַנּוֹבֵעַ כְּתוֹצָאָה טִבְעִית וְהֶגְיוֹנִית: "רַק מִסְפָּר־פּוּבְּלִיצִיסְטָן הוּא עָקִיב וּמְדֻרָּג בְּיוֹתֵר" (קלוזנר, הספרות ה 432). "וְאוּלַי גַּם עָקִיב גַּם צוֹדֵק יוֹתֵר" (אלתרמן, הטור ב 316). "הָאַתֵּיאִיסְטָן הָרָדִיקָלִי וְהֶעָקִיב בְּיוֹתֵר" (ניר, השעיפים 65). פְּלוֹנִי עָקִיב בְּדֵעוֹתָיו. מַסְקָנָה עֲקִיבָה. — [עֲקִיבָה, עֲקִיבִים, ־בוֹת]

א· **עֲקִיבָה**° נ׳ [מן א· עקב, עָקַב] הֲלִיכָה בְּעִקְּבוֹת מִישֶׁהוּ, הִתְחַקּוּת אַחַר עִקְּבוֹתָיו: עֲקִיבַת הַמִּשְׁטָרָה אַחֲרֵי הַפּוֹשֵׁעַ. — [עֲקִיבַת־, עֲקִיבוֹת]

ב· **עֲקִיבָה**˜ נ׳ [מן ב· עקב, עָקַב] עֲקַמּוּמִית, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר עָקֹב: "מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ – אַהֲבַת מִישׁוֹר, בְּלִי עֲקִיבָה וּרְכָסִים" (רש״י שיר השירים א ד). "כֻּלָּם תְּמִימִים בְּלִי עֲקִיבָה וּרְכָסִים" (עגנון, עד הנה ש). — [עֲקִיבַת־]

עֲקִיבוּת° נ׳ [מן עָקִיב] קוֹנְסֶקְוֶנְטִיּוּת, מַסְקָנִיּוּת, פְּעֻלָּה בְּהֶתְאֵם לְעֻבְדּוֹת הַהֶגְיוֹנִיּוֹת, אִי־סְטִיָּה מִן הַקַּו שֶׁנִּקְבַּע: עֲקִיבוּת בְּדֵעוֹת הָאִישׁ. הָעֲקִיבוּת הִיא עִקָּרוֹן חָשׁוּב בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל אָדָם. — [עֲקִיבוּת־]

עֲקִידָה* נ׳ [מן עקד, עָקַד] קְשִׁירַת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, כְּבִילַת הָרַגְלַיִם הַקִּדְמִיּוֹת אֶל הָאֲחוֹרִיּוֹת: "וְכָךְ הָיְתָה עֲקִידָתוֹ (שֶׁל הַטָּלֶה) – רֹאשׁוֹ לַדָּרוֹם וּפָנָיו לַמַּעֲרָב" (תמיד ד א). [ראה גם עֲקֵדָה] — [עֲקִידַת־, ־דוֹת]

עֲקִימָה* נ׳ [מן עקם, עָקַם] עֲשִׂיַּת דָּבָר יָשָׁר לְעָקֹם, פִּתּוּל: עקימת מטילי־ברזל. עקימת ענף לקשת. — [עֲקִימַת־, ־מוֹת]

— **עֲקִימַת־אַף (חֹטֶם)**° [בהשאלה] הבעת זלזול או אי־רצון בדבר מה: ״עקימת־חטם היתה משמשת תשובה על דברי אמי הללו שלא היו לי לרצון״ (מגדלי מו״ס, שיט). ״ויודע היה באותה עקימת־חטם והתלחשות מאחורי גבם״ (סביב, דרך 124).

— **עֲקִימַת־פֶּה***, **עֲקִימַת־שְׂפָתַיִם***, 1 [בהשאלה] דבור בלחש, רמזי דברים בגנותו של מישהו, רנון קל אחרי מישהו: ״עקימת שפתיו גרמה לו (למוציא שם רע)״ (כתובות סה:). ״מגדף מאי מעשה איכא? עקימת שפתיו הוי מעשה... עקימת פיו הוי מעשה״ (סנהדרין סה:). ״הללו היו מבטלים בעקימת־פה את כל ערכה״ (ברקוביץ, הראשונים קמג). ״לא דחו אותו בשתי ידים, אך מעקימת־השפתים היה נכר כי גוי עם עסק קטן... חשוב בעיניהם יותר מכל מעשה החסד והצדקה״ (עגנון, אלו פז). 2. השמעת מלים אחדות, פתיחת פה לומר משהו: ״מעקימת שפתיך אתה נכר שתלמיד־חכם אתה״ (מעילה יז:).

עֲקִימוּת˘ נ׳ [מן עֲקִימָה] מצבו של הדבר העקם, עקמומית: ״אבל הכא דלא חזי לדפן ועקימותו משום דלתחזי למהוי (שיתחזה להיות) דפן״ (רש״י סוטה ד.). — [עֲקִימוּת־, עֲקִימֻיּוֹת]

עָקִיף* תו״ז [מן עקף, עָקַף; בתלמוד ובמדרשים רק בריבוי ובמשמעות מיוחדת, ראה להלן: בא עליו בעקיפין*] 1 ° ת׳ לא־ישיר, שאינו במישרין, שנעשה על־ידי תווך או סחור־סחור: הצרכן מקבל את מצרכיו לא מן היצרן אלא בדרך עקיפה — מן הסוחר או מן הסוכן. פעלות עקיפות. מס עקיף [ראה עוד להלן]. 2 ° [רק בריבוי:]

— **עֲקִיפִים**°, **עֲקִיפִין**° ז״ר עקמומיות, התפתליות: ״גדרות נמוכות וסובבות בעקיפין דרך מקשאות וקרפיפות״ (ביאליק, מאחורי א). ״כרכר ודלג ועקף עקיפי עקיפין עד שהגיע למשכן״ (הזז, יעיש ד 121). ״הוא חוזר ומטפס בעקיפי הכביש״ (שנהר, ב 339). ״והוא עצמו כאלו אבד בעקיפי דרכים?״ (הלקין, משבר 263). [ובהשאלה על דברים, מחשבות וכדומה:] ״הולך הוא רב ימי השנה לתמו במישרים, בלי עקמומיות ובלי עקיפים״ (ביאליק, ספיח יא). ״רק עכשו ירד לסוף דעתה והבין את עקיפיה״ (צמח, כתבים 160). ״ובכן בלי צעיפים ועקיפים אגש אל הענין״ (שמעוני, פואמות ב רג). ״בלא עקיפי נימוס בטל את ההצעות״ (קבק, בצל 133). ״ללא עקיפי לשון וקלי מסרת״ (קרמר, משמרות 307).

— **מַס עָקִיף**°, מס שהממשלה גובה מן האזרחים לא במישרים מן ההכנסה, אלא בדרך עקיפה — על־ידי מכס, בלו על סחורות, בולים על עסקי־כספים וכדומה.

— **מֻשָּׂא עָקִיף**° [בתחביר] משא שהפעלה עוברת עליו לא באפן ישר (ביחסת ״את״) אלא באמצעות מלת־יחס או אות־יחס אחרת. למשל: במשפט ״אל תפרש מן הצבור״ (אבות ב ד) — ״הצבור״ הוא משא עקיף (ביחסת ״מן״!).

— **בַּעֲקִיפִין**°, באמצעות גורם אחר, שלא במישרים, בהליכה סחור־סחור: הדבר נודע לי בעקיפין — מפי אדם שלישי.

״יהיה זה מין סיוט... בקום תזמרת... לתת כבוד בעקיפין גם ליוצרהו ומחברו של מרש״ (אלתרמן, הפילהרמוניה והתרבות). ״מרבים גם שמושיהן הנפשיים שלא מדעת, בהעלמה ובעקיפים״ (קלצקין, כתבים 24).

— **בָּא עָלָיו בַּעֲקִיפִין***, הערים עליו, התקיפו בטענות מרמה: ״ישראל ועכו״ם שבאו לדין... באין עליו (על העכו״ם) בעקיפין... אין באין עליו בעקיפין״ (בבא קמא קיג.). ״שלשה באו בעקיפין על הקדוש־ברוך־הוא״ (תנחומא בובר, תולדות כד). ״ומצד דינא דמלכותא אין לבוא עליהם בעקיפין״ (מגדלי מו״ס, שעח). ״רק אל־נא תבוא עליו בעקיפין ורק אל־נא תכחד את האמת״ (ברנר, א 150).

עֲקִיפָה˘ נ׳ [מן עקף, עָקַף] 1 °. הליכה מסביב למשהו, הליכה בעקיפין: ״היה עולה בו (בהר) בעקיפת שתי־וערב ופוסע לפניו״ (מגדלי מו״ס, שסח). ״הנהגים נדרשים להמנע מעקיפת מכוניות בכבישים רטבים. עקיפת המכשולים בדרך. 2 °[בהשאלה] הערמה, התחמקות מכונת: עקיפת החק. 3˘. הונאה, רמאות: שמו צרים עלילות דברים בעקיפה״ (גזירות אשכנז וצרפת, קלג). — [עֲקִיפַת־, ־פוֹת]

עֲקִיצָה* נ׳ [מן עקץ, עָקַץ] 1*. דקירה חדה שנכנס עמה לפעמים גם ארס: ״שנשיכתן נשיכת נחש ועקיצתן עקיצת עקרב״ (אבות ב י). עקיצת דבורה. עקיצת זבובים. 2 ° [בהשאלה] דבור פוגע, אמרה שיש בה כדי לפגע במישהו או להעיר לו על ענין בלתי נעים לו: בדבריו של האיש נשמעו עקיצות מרבות כלפי פעלות השלטון. 3*. קטיפת פרי על־ידי קצוץ עקצו: ״אין לו אלא שכר לקיטה, אין לו אלא שכר עקיצה״ (ירושלמי מעשר שני נו ב). — [עֲקִיצַת־, עֲקִיצוֹת]

עַקִּיק˘ ז׳ [על־פי התרגום הארמי לשיר השירים ה יד; וכן בערבית: עַקִיק] אחת מן האבנים היקרות ששבצו בחשן הכהן הגדול, פטדה: ״אבן העקיק חלקה״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 408). — [עַקִּיק־]

עָקִיר° ת׳ [מן עקר, עָקַר] נתן לעקירה, שקל לעקר אותו: צמח דל־שרשים ועקיר. — [עֲקִירָה, עֲקִירִים, ־רוֹת]

עֲקִירָה* נ׳ [מן עקר, עָקַר] 1*. תלישה, הוצאת דבר־מה ממקום גדולו: ״למדתני נטיעתן של קשואים — למדני עקירתן״ (סנהדרין סח.). עקירת עץ. עקירת שן. 2*. הסרה, העברת דבר ממקומו: ״כל עקירת חפץ ממקומו תנא הוצאה קרי לה״ (שבת ב:). 3˘. יציאה ממקום מגורים והעתקה למקום אחר: ״ובעת עקירתם פרש אחד מהם ונכנס לחצר אחרת״ (רמב״ם, הלכות שבת ב כא). ״העקירה מן המדבר לא העציבה אותם, כנראה, כל־עקר״ (פיכמן, קעא). ״לא היה מפלט אחר אלא עקירה״ (צמח, א 276). — [עֲקִירַת־, עֲקִירוֹת]

— **עֲקִירָה מִן הַשֹּׁרֶשׁ**°, עקירה גמורה ומחלטת: ״קציצה בנטיעות אינה עדין עקירה מן השרש, גזרת כליה על הכל״ (ביאליק, הספר העברי). ״אין דעתם לצדקה, אלא לעקירת עניות משרש״ (בורלא, כיסופים 239).

א· **עקל** [ערבית: עַקַל שילם כופר]

~ פע' עָקַל ^ פ"י הִפְקִיעַ זְמִינוּת רְכוּשׁ, הֶחֱרִים נְכָסִים אוֹ עִכֵּב מַשְׂכֹּרֶת אוֹ פִּקָּדוֹן שֶׁל אָדָם הַחַיָּב לְמִישֶׁהוּ – עַד שֶׁיִּפָּרַע אֶת הַחוֹב: "גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יַעֲקֹל אָדָם פִּקְדוֹן חֲבֵרוֹ אוֹ הַלְוָאָתוֹ בִּשְׁבִיל תְּבִיעָתוֹ" (רבינו תם, תשובות 55). "וְנוֹדַע לְשִׁמְעוֹן וְעָקַל הַסְּפִינָה עַל־יְדֵי הַשְּׂרָרָה עַד שֶׁיִּפָּרַע לוֹ רְאוּבֵן" (חוות יאיר, שאלות ותשובות). "לְאַחַר שֶׁחוֹתֶמֶת הַדּוֹנַג הָאֲדֻמָּה שֶׁל הַפָּקִיד הַמְעַקֵּל נִדְבְּקָה אֲלֵיהֶם" (צמח, א 276). בֵּית־הַמִּשְׁפָּט עָקַל אֶת מַשְׂכֻּרְתּוֹ שֶׁל הָאִישׁ עַד לְתַשְׁלוּם חוֹבוֹ. – [לַעֲקֹל אֶת־, מְעַקֵּל, יַ־]

~ פע' עָקַל °, הָפְקַע זְמִינוּת מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַלֹּוֶה: מַשְׂכֻּרְתּוֹ שֶׁל הַחַיָּב כֶּסֶף לַמַּלְוֶה עֻקְּלָה בְּפִקְדַּת בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. "אִם לֹא תִּפָּרַע לַמּוֹעֵד – יְעֻקַּל רְכוּשְׁךָ" (הודעה רשמית). – [מְעֻקָּל, יְעֻקַּל]

ב· **עקל** [ערבית: עַקַל התעקמו רגליו]

~ פע' עָקַל ^ פ"י 1. עִקֵּם: "כִּי (הַיַּיִן) אֶת רַגְלֵי הָאָדָם יַעֲקֹל מִלֶּכֶת וְעֵינָיו רוֹאוֹת אֲשֶׁר לֹא נָכוֹן" (יוסיפון, יח). "הִתְחִיל מְעַקֵּל אֶת שְׁבִילוֹ לָלֶכֶת בַּעֲקִיפֵי דְּרָכִים" (ויסלבסקי, תר' במערכה 94). "שְׁדַיִם פְּזוּזִים... מְעַקְּלֵי זָנָב, מַבְלִיטֵי־קַרְנַיִם" (כהן, שירים קנח). זֶרֶם הַמַּיִם הֶחָזָק עָקַל אֶת אֲפִיקוֹ שֶׁל הַנָּהָר. 2. עִוֵּת, סִלֵּף: "אִם עִקְּלוּ עִקּוּלִים, זְכוֹר אַהֲבַת הֵלִיעַט אֶרְאֵלִים" (סידור רס"ג, שפא). "אִם חִיַּבְתָּ אֶת הַזַּכַּאי – כְּאִלּוּ נָטַלְתָּ וְלָקַחְתָּ מִשֶּׁל בּוֹרַאֲךָ וְדִין שָׁמַיִם עִקַּלְתָּ" (רש"י דברי הימים ב יט ו). – [לַעֲקֹל אֶת־, מְעַקֵּל, יַ־]

~ פע' עֻקַּל, 1°, עֻקַּם: "לְאֶחָד שֶׁהָיָה בְיָדוֹ מַקֵּל מְעֻקָּל וּנְתָנוֹ לְאֻמָּן לְתַקְּנוֹ" (ספרי האזינו קלג). "דֶּרֶךְ מְעֻקֶּלֶת שְׂמֹאל וְיָמִין לֹא מָטוּ" (גנזי שכטר, ג 120). "שִׁנָּיו מְעֻקָּלוֹת וּמְזֹהָמוֹת" (מגדלי מו"ס, כט). 2. סֻלַּף, עֻוַּת: "כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק עַל כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל" (חבקוק א ד). [וראה עוד ערך א· מְעֻקָּל] – [מְעֻקָּל, יְעֻקַּל]

~ התפ' הִתְעַקֵּל ^, הִתְעַקֵּם, הִתְפַּתֵּל: "שֶׁהַמַּיִם מִתְעַקְּלִין וּמִתְגַּלְגְּלִין כְּגַלְגַּל בְּמָקוֹם אֶחָד" (רש"י בבא בתרא כו·). "הַדְּרָכִים מִשְׁתַּבְּשִׁים, הַשְּׁבִילִים מִתְעַקְּלִים" (ביאליק, הציץ). "מִמּוּלֵנוּ הִתְעַקֵּל הַנָּהָר" (ביאליק, אגרות א קנח). "הַמֶּרְכָּבָה סוֹבֶבֶת וּמַקֶּפֶת בַּדֶּרֶךְ הַמִּתְעַקֶּלֶת" (סמורסקי, אררט 141). "וְאוֹתָם מַעֲבָרִים מְרֻוָּחִים שֶׁהָיוּ בֵּין הַצְּרִיפִים נִצְטַמְצְמוּ וְנִתְעַקְּלוּ" (טביב, דרך 14). – [לְהִתְעַקֵּל, מִתְ־, יִתְעַקֵּל]

עִקֵּל*, עִיקֵּל ת' [מן עקל] בַּעַל רַגְלַיִם עֲקֻמּוֹת: "אֵיזֶהוּ עִקֵּל (בְּבַעֲלֵי־חַיִּים)? כָּל שֶׁמַּקִּיף פַּרְסוֹתָיו וְאֵין אַרְכֻּבּוֹתָיו נוֹשְׁקוֹת זוֹ לְזוֹ" (בכורות ז ו). "בָּחוּר עִקֵּל שֶׁפָּנָיו בַּהֲקָנִיּוֹת" (שנהר, א 296). "הוּא הָיָה רְחַב־חָזֶה וְעִקֵּל־רַגְלַיִם כְּדֶרֶךְ הַפָּרָשִׁים" (שלונסקי, תר' קרקע א 18). סוּס עִקֵּל. – [עִקֶּלֶת, עִקְּלִים, ־לוֹת]

עֶקֶל* ז' [אולי מן עקל] 1* [בבתי־הבד הפשוטים בימי־קדם] מִסְגֶּרֶת כְּעֵין סַל שֶׁל נְצָרִים קְלוּעִים, שֶׁהָיוּ מַנִּיחִים בְּתוֹכוֹ אֶת הַזֵּיתִים וְשָׂמִים עֲלֵיהֶם קוֹרָה לִסְחֹט מֵהֶם אֶת שְׁאֵרִית שַׁמְנָם (מעשרות א ז). 2*, כִּנּוּי לְקוֹרָה גְּדוֹלָה וּמְעֻקֶּמֶת כְּעֵין עֹגֶן בִּסְפִינוֹת כְּדֵי לְהַכְבִּיד אוֹתָן וּלְעָצְרָן (תוספתא כלים בבא מציעא א א). 3*, חָלָל קָעוּר בְּתַחְתִּית הַסְּפִינָה (מכשירין ה ז). 4°, עֲקַמּוּמִיּוּת: "מָדוּד וְשָׂרְטֵט אֶת הָעֶקֶל הַנִּשְׂרֵי הַקַּל שֶׁל הַחֹטֶם" (סוקולוב, אישים 135).

5^ [בהשאלה] עִוּוּת, חֵטְא: "יְסוֹד שֶׁקֶל, מַחֵה עֶקֶל" (פיוטים, סידור 688). – [עֶקֶל־, עֲקָלִים, עִקְלֵי־]

– הַלֵּב יוֹדֵעַ אִם לְעֶקֶל אוֹ לַעֲקַלְקַלּוֹת* (סנהדרין כו·) [על יסוד המעשה המסופר שם בריש־לקיש שהלך עם חכמים אחדים בדרך וראו אדם זומר כרמים בשנת השמיטה; לימדו עליו החכמים זכות: יכול הוא להתנצל ולומר שהוא קוצץ נצרים להתקין לו עקל לבית־הבד, ועל כך ענה להם ריש־לקיש: "הלב יודע אם לעקל או לעקלקלות (לעבור על חוק התורה)"] הָעוֹשֶׂה אֶת הַדָּבָר רַק הוּא יוֹדֵעַ מַה כַּוָּנָתוֹ הָאֲמִתִּית, לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה.

עקל

עֲקָל° ז' [ערבית: עִקַאל] פְּתִיל עָבֶה (עַל־פִּי־רֹב שָׁחוֹר) שֶׁהָעַרְבִי כּוֹרֵךְ בּוֹ אֶת הַ'כַּפִּיָּה' לְרֹאשׁוֹ: "אָמַר הַשּׁוֹמֵר וְהֵיטִיב עַל רֹאשׁוֹ אֶת הָעֲקָל" (יזהר, קיץ 66). – [עֲקַל־, עֲקָלִים, עֲקָלֵי־]

עִקָּלוֹן°, עִיקָּלוֹן ז' [מן עקל] עֹקֶם, הִתְעַקְּמוּת, הִתְפַּתְּלוּת: "תְּכוּנוֹתָיו, עִקָּלוֹנוֹתָיו, הִסְתַּעֲפוּתוֹ" (צמח, א 210). – [עִקְּלוֹן־, עִקָּלוֹנוֹת, ־נוֹת־]

עִקְּלָן* ז' [צורת־משנה של עִקֵּל] עִקֵּל, בַּעַל רַגְלַיִם מְעֻקָּמוֹת: "וְעִקְּלָן וְקִלְבָּן" (תוספתא בכורות ה ט). "רַגְלֶיהָ נִרְפְּאוּ אֲבָל לֹא הִבְרִיאוּ, וְהִיא נַעַשְׂתָה עִקְּלָנִית וְחִגֶּרֶת" (קבק, במשעול 511). [ובהשאלה:] "פִּרְקֵי עֵבֶר הַצָּצִים כִּסְפִיחִים וּשְׁחִיסִים עִקְּלָנִים־עִקְּשָׁנִים" (שנהר, ג 171). – [עִקְּלָנִית, עִקְּלָנִים, ־נִיּוֹת]

עֲקַלְקוֹל^ ז' [מן עֲקַלְקַל] דֶּרֶךְ עֲקַלְקַלּוֹת: "הֶעֱבַרְתִּי עֲלֵי עֲקַלְקוֹל בְּכִשְׁלוֹ" (הנגיד, בן־משלי 119). – [עֲקַלְקוֹל־, ־לִים, ־לֵי־]

עֲקַלְקַל ת' [מן עקל] מְעֻקָּם, מִתְפַּתֵּל, בִּלְתִּי־יָשָׁר: "חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת" (שופטים ה ו). "גַּם פֹּה הָלְכָה הָאֶפִּיטְרוֹפְּסוּת בִּדְרָכִים עֲקַלְקַלִּים וּרְחוֹקִים" (אחד העם, רכו). "וּבְרִבְבוֹת שְׁבִילִים נֶעֱלָמִים וַעֲקַלְקַלִּים בָּרְחָה מִמֵּךְ" (ביאליק, מגילת ו). "בְּמַעֲרָכוֹת עֲקַלְקַלּוֹת תְּעוּפֶינָה הַחֲסִידוֹת" (עגנון, אלו רז). "לִמְשׁוֹרֵר מֻתֶּרֶת לִפְעָמִים דֶּרֶךְ עֲקַלְקֶלֶת" (אבינרי, יד 17). – [עֲקַלְקֶלֶת, עֲקַלְקַלִּים, עֲקַלְקַלּוֹת]

עֲקַלְקַלָּה נ' [מן עֲקַלְקַל] 1. דֶּרֶךְ מִתְפַּתֶּלֶת [ובהשאלה] הִתְנַהֲגוּת בִּלְתִּי־יְשָׁרָה, חֹסֶר־יֹשֶׁר: "הֵיטִיבָה ה' לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם ה' אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן" (תהלים קכה ד–ה). "מִרְצוֹנִי לְתַקֵּן עַוָּתָתִי וְלָשׁוּב מֵעֲקַלְקַלּוֹת לִבִּי" (בורלא, נשים 49). "לָמָּה נֵלֵךְ עֲקַלְקַלּוֹת אִם אֶפְשָׁר לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ כְּבוּשָׁה וְנוֹחָה?" (אבינרי, יד 605). 2°, הִתְפַּתְּלוּת, עֲקַמּוּמִית: "לָתֵת לָעָם הָעִבְרִי דְּמוּת שְׁלֵמָה שֶׁל כֹּחַ יְצִירָתוֹ בַּסִּפְרוּת לְכָל עֲלִיּוֹתָיו וִירִידוֹתָיו שֶׁל זֶה, לְכָל נְטִיּוֹתָיו וַעֲקַלְקַלּוֹתָיו" (ביאליק, הספר). "אִם לַעֲקַלְקַלּוֹת אָרְחוֹ תִּשְׁאַל?" (כהן, שירים עב). – [־קַלּוֹת־]

– הַלֵּב יוֹדֵעַ אִם לְעֶקֶל אוֹ לַעֲקַלְקַלּוֹת*, ראה לעיל ערך עֶקֶל.

עֲקַלְקַלּוּת° נ' [מן עֲקַלְקַל] עֲקַמִּימוּת, הִתְפַּתְּלוּת: עֲקַלְקַלּוּת הַדֶּרֶךְ בֶּהָרִים. – [עֲקַלְקַלּוּת־]

עֲקַלָּתוֹן תו"ז [מן עקל; אוגריתית: עקלתן] 1 ת' מִתְפַּתֵּל, מְעֻקָּל: "נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן" (ישעיה כז א). "שֶׁמָּא יִתֵּן לָהֶן דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן"

(בבא בתרא צט:). 2 ° ז׳ קו עָקֹם, קו זִיגְזַגִּי, עוֹלֶה וְיוֹרֵד, עֲקֻמָּה: עֲקַלָּתוֹן הַתֵּאוּר הַגְּרָפִי שֶׁל הַחֹם. 3 °, מָקוֹם שֶׁמִּסְתַּעֲפוֹת בּוֹ דְּרָכִים עֲקַלְקַלּוֹת וּמִתְפַּתְּלוֹת, מָבוֹךְ, לַבִּירִינְת. — [עֲקַלָּתוֹן־, עֲקַלָּתוֹנִים, ־נֵי־]

— בַּעֲקַלָּתוֹן °, דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן *, 1 °, בַּאֲלַכְסוֹן, בִּנְטִיָּה: ״מַטֶּה רֹאשׁוֹ הַקָּטָן בַּעֲקַלָּתוֹן כְּלַפֵּי אַרְיֵה״ (ביאליק, אריה ז). 2 * [בהשאלה] בַּעֲקִיפִין, לֹא בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, סְחוֹר־סְחוֹר: ״מַהוּ שֶׁיִּשְׁאָלֵנוּ דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן?״ (ירושלמי דמאי כד א). אַל תֵּלֵךְ בַּעֲקַלָּתוֹן, גַּשׁ יָשָׁר לָעִנְיָן!

עקם [קרוב אל עקב, עקף, עקל; ארמית: עֲקַם]

~ פָּעַ׳ עָקַם * פ״י כָּפַף, שִׁוָּה לְדָבָר־מָה צוּרָה בִּלְתִּי־יְשָׁרָה, הִטָּה לְכָאן וּלְכָאן: ״כָּל מַה שֶּׁהַפָּרָה פּוֹשֶׁטֶת צַוָּארָהּ — הַגָּמָל עוֹקֵם צַוָּארוֹ״ (ירושלמי עירובין כ א). — [לַעֲקֹם אֶת־, עוֹקֵם, יַעֲקֹם]

~ נִפְ׳ נֶעֱקַם ^, נַעֲשָׂה עָקֹם, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי־יָשָׁר: ״הַדְּפָנוֹת שֶׁנֶּעֶקְמוּ לְמַעְלָן״ (רש״י עירובין ג:). ״וְכַחֲרִיצֵי הַשֶּׁלֶג... הַהוֹלְכִים הָלוֹךְ וְהִתְפַּתֵּל הָלוֹךְ וְהֵעָקֵם״ (בורלא, נשים רזו). הַקֶּרֶשׁ נֶעֱקַם מֵרֹב יֹבֶשׁ. הַמַּסְמֵר נֶעֱקַם. — [לְהֵעָקֵם, נֶעֱקָם, יֵעָקֵם]

~ פִּעֵ׳ עִקֵּם * פ״י 1, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא עָקֹם, כּוֹפֵף: ״שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה הָיָה בּוֹ (בְּאַבְנֵט) וְהָיָה מְעַקְּמוֹ לְכָאן וּלְכָאן״ (ירושלמי יומא מד ב). ״הִנֵּה כַּיְרִיעָה בְּיַד הָרוֹקֵם, בִּרְצוֹתוֹ מְיַשֵּׁר וּבִרְצוֹתוֹ מְעַקֵּם״ (כי הנה, ערבית ליום כפור). 2, עִוָּה, הִטָּה: ״עִקְּמוּ עָלַי אֶת הַדֶּרֶךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיוּ נִרְאִים בָּאִים אֶצְלִי״ (בראשית רבה ג). ״עִקֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת לְשׁוֹנוֹ (שֶׁל בִּלְעָם) וְהִתְחִיל לְבָרֵךְ״ (במדבר רבה כ). ״מִיָּד הִכִּיר הָרַב מֵהוּתוֹ וְעִקֵּם אֶת שְׂפָתָיו״ (עגנון, אלו צא). 3, שִׁנָּה, עִוֵּת, הוֹצִיא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ: ״עִקֵּם הַכָּתוּב שְׁמוֹנֶה אוֹתִיּוֹת, וְלֹא הוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו״ (פסחים ג.). פַּרְשָׁן פְּלוֹנִי עִקֵּם אֶת הַכְּתוּבִים. — [לְעַקֵּם אֶת־, מְעַקֵּם, יְ־]

~ פֻּעַ׳ עֻקַּם *, 1 *, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי יָשָׁר, פֻּתַּל: ״גַּיְא מְעֻקָּם״ (עירובין נח.). ״וּמַעְגְּלוֹתֵיהֶם מֵהֶם עֻקְּמוּ״ (יניי, רמז). הַמַּסְמֵר עֻקַּם אַגַּב דְּפִיקָה עָלָיו. 2 °, סֻלַּף, סֹרַס: ״כָּל אֲשֶׁר עֻקַּם דּוֹרוֹת יְיֻשַּׁר בְּמֹחִי לְבַב אֶחָד יָשָׁר״ (פיכמן, קסז). הַכְּתוּבִים עֻקְּמוּ עַל־יְדֵי הַפַּרְשָׁן הֶחָרִיף. דֵּעָה מְעֻקֶּמֶת [וראה עוד ערך מְעֻקָּם] — [מְעֻקָּם, יְעֻקַּם]

~ הִתְ׳ הִתְעַקֵּם *, 1 °, נַעֲשָׂה עָקֹם, נִכְפַּף וְנַעֲשָׂה בִּלְתִּי־יָשָׁר: ״שְׁבִיל צַר שֶׁמִּתְעַקֵּם וְעוֹבֵר דֶּרֶךְ שָׂדוֹת״ (מגדלי מו״ס, תסה). ״פָּנָיו מִתְקַדְּרִים וּמִתְעַקְּמִים״ (בורלא, עקביה 197). ״וְרַחֲמָה שָׁמְעָה וּפִיהָ הִתְעַקֵּם מִיָּגוֹן״ (עגנון, כפות שצג). הַמַּסְמֵר הִתְעַקֵּם מִשֶּׁפָּגַע בְּאֶבֶן. גַּבּוֹ הִתְעַקֵּם מֵרֹב יְשִׁיבָה. 2 * [בהשאלה] הִתְפַּתֵּל, הִתְעַקֵּשׁ: ״כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחָשׁ מְעֻקָּם, כָּךְ פַּרְעֹה יִתְעַקֵּם״ (תנחומא וארא ד). — [לְהִתְעַקֵּם, מִתְעַקֵּם, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הֶעֱקִים ^ פ״י עִקֵּם, עִוָּה: ״לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר שֶׁיַּלְעִיזוּ בּוֹ הַבְּרִיּוֹת וְיַעֲקִימוּ עָלֶיךָ פִּיהֶם״ (רש״י משלי ד כד). ״הָעֲקֻמּוּמִית בַּחַיִּים מַעֲקִימָה אֶת דַּרְכְּךָ לְכִתָּה״ (יעקב שטינברג, רנד). ״מֵהֶם רָצִים בְּמִישׁוֹר, מֵהֶם מַעֲקִימִים וְסוֹבְבִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כב). — [לְהַעֲקִים, מַעֲקִים, יַ־]

~ הָפְ׳ הָעֳקַם °, נִתְעַקֵּם, נַעֲשָׂה עָקֹם. — [מָעֳקָם, יָעֳקַם]

— עָקַם (עִקֵּם) אֶת חָטְמוֹ *, 1 *, הִטָּה אֶת חָטְמוֹ הַצִּדָּה שֶׁלֹּא לְהָרִיחַ רֵיחַ רַע: ״כָּזֶה שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּמְקוֹם הַמְּטֻנָּף וְעוֹקֵם חָטְמוֹ״ (ויקרא רבה יב). 2 ° [בהשאלה] הִבִּיעַ זִלְזוּל אוֹ מֹרַת־רוּחַ: ״וּכְשֶׁבֵּרְכָה עָלַי הַמְיַלֶּדֶת אֶת אָבִי בְּ׳מַזָּל־טוֹב׳ — עָקַם הוּא אֶת חָטְמוֹ קְצָת״ (ביאליק, ספיח ב). ״חֲסִידֵי הַשְּׁלֵמוּת מְעַקְּמִים אֶת חָטְמָם גַּם עַל סִגְנוֹנִי״ (ברקוביץ, הראשונים קלא).

עִקֵּם *, עִקּוּם ת״ז [מן עקם] 1 ת׳ בִּלְתִּי־יָשָׁר, מְעֻקָּל, כָּפוּף:

״הָיְתָה (הַקּוֹרָה) עֲקֻמָּה — רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא פְּשׁוּטָה״ (עירובין א ה). ״יָדָיו בְּהַקְּנִיּוֹת — לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עֲקֻמּוֹת״ (מגילה כד:). ״וַיּוֹסֶף וַיַּחְתֹּר, וַיִּמְצָא הַיָּשָׁר בַּשְּׁבִילִים — הֶעָקֹם״ (ביאליק, הציץ). גַּב עָקֹם. 2 ° ז׳ [בהנדסה] קַו עָקֹם, עֲקֻמָּה, קַו שֶׁאֵין בּוֹ חֵלֶק יָשָׁר וְאֵין בּוֹ זָוִיּוֹת. — [עֲקֻמָּה, עֲקֻמִּים, ־מּוֹת]

— רְאִי עָקֹם °, 1, רְאִי הַמַּשְׁקִיף בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָכוֹן אֶת הַדְּמֻיּוֹת. 2 [בהשאלה] תְּמוּנָה מְסֹרֶסֶת וּמְגֻחֶכֶת שֶׁל דָּבָר: הָעִתּוֹן הַהִתּוּלִי מְשַׁמֵּשׁ רְאִי עָקֹם שֶׁל הַחַיִּים. פְּלוֹנִי רוֹאֶה אֶת הַכֹּל כִּבְרְאִי עָקֹם.

— מֹחַ עָקֹם °, שֵׂכֶל עָקֹם °, הִגָּיוֹן מְסֻלָּף, תְּפִיסַת דְּבָרִים לֹא כַּהֲוָיָתָן אֶלָּא בְּצוּרָה מְסֹרֶסֶת: לֹא אוּכַל לְקַבֵּל אֶת עֲצַת פְּלוֹנִי שֶׁשִּׂכְלוֹ עָקֹם.

עֹקֶם °, עוֹקֶם ז׳ [מן עָקֹם] מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הֶעָקֹם, הִתְעַקְּמוּת:

״אֵיזֶה אֹרֶךְ וְאֵיזֶה עֹקֶם לְתִפְאֶרֶת!״ (אלתרמן, התיבה 26). יֹשֶׁר וָעֹקֶם. [עָקֶם־, עָקְמוֹ]

עֲקֻמָּה °, עקומה נ׳ [מן עָקֹם] אַחַת מִצּוּרוֹת הַדִּיאַגְרַמָּה:

עֲקַלָּתוֹן, קַו עָקֹם הַמְתָאֵר נְתִיב שֶׁל נְקֻדָּה שֶׁנִּקְבַּע לְפִי עִקָּרוֹן אוֹ תַּהֲלִיךְ מְסֻיָּם, קַו הַמְתָאֵר בְּאֹפֶן גְּרָפִי כֵּיצַד מִשְׁתַּנֶּה גֹּדֶל מְסֻיָּם (לְמָשָׁל, מִדַּת חֻמּוֹ שֶׁל חוֹלֶה) עִם הִשְׁתַּנּוּת הַגֹּדֶל הָאַחֵר שֶׁהוּא תָּלוּי בּוֹ (לְמָשָׁל, זְמַן הַמַּחֲלָה): עֲקֻמַּת הַחֹם שֶׁל הַחוֹלֶה. עֲקֻמַּת הָעֲלִיָּה לָאָרֶץ בְּשָׁנִים מְסֻיָּמוֹת. — [עֲקֻמַּת־, עֲקֻמּוֹת]

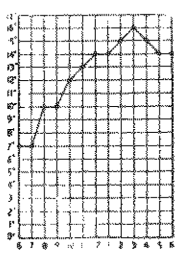
עקומת החום במשך היום

עֲקֻמּוּמִי * ת׳ [מן עָקֹם] 1 *, עָקֹם בְּמִקְצָת, מְעֻקָּם:

״דֶּרֶךְ עֲקֻמּוּמִית הָיְתָה״ (ירושלמי עבודה זרה מ א). ״כָּל דֶּרֶךְ עֲקֻמּוּמִית וְכָל נַפְתּוּל לְפַתַּלְתֹּל שֶׁבָּהֶם״ (הזז, צל 147). 2 °, פְּתַלְתֹּל, הֲפַכְפַּךְ: ״דְּבָרִים עֲקֻמּוּמֵי־לֵב וּנְפוּחֵי־רֶגֶשׁ״ (ברקוביץ, סיפורים תנה). שֵׂכֶל עֲקֻמּוּמִי. — [עֲקֻמּוּמִית, עֲקֻמּוּמִיִּים, ־מִיּוֹת]

עֲקֻמּוּמִיּוּת ° נ׳ [מן עֲקֻמּוּמִי] מַצָּבוֹ שֶׁל הֶעָקֹם, חֹסֶר־יְשָׁרוּת [גם בהשאלה]:

״שָׁרָשָׁיו (שֶׁל הָאִילָן) חֲשׂוּפִים וְסַדְנוֹ הַמְעֻקָּם עֲקֻמּוּמִיּוּת מְשֻׁנָּה״ (ביאליק, מאחורי ו). ״וְרַגְלֶיהָ הַקְּצָרוֹת... עֲקֻמּוּמִיּוּתָן בּוֹלֶטֶת גַּם מִתַּחַת הַשִּׂמְלָה הַמְכַסָּה עָלֶיהָ״ (צמח, א 285). ״כֻּלּוֹ רִקּוּם הֲפָכִים... פַּשְׁטוּת וַעֲקֻמּוּמִיּוּת, יְשָׁרוּת וַחֲרִיפוּת״ (פיכמן, שכח). ״לְיַשֵּׁר בָּהּ אֶת כָּל הַהֲדוּרִים וּלְפַשֵּׁט אֶת כָּל הָעֲקֻמּוּמִיּוֹת שֶׁבָּהּ״ (המאירי, תנובה 130). [ראה גם עֲקֻמּוּמִית, עֲקַמְמוּת]. — [עֲקֻמּוּמִיּוּת־]

עֲקֻמּוּמִית * נ׳ [מן עָקֹם, עֲקֻמּוּמִי] 1, עֹקֶם, שִׁעוּר הַכְּפִיפָה וְהַהִתְעַקְּמוּת שֶׁל דָּבָר־מָה:

״נָעַץ שְׁתֵּי יְתֵדוֹת עֲקֻמּוֹת עַל שְׁנֵי כָּתְלֵי מָבוֹי שֶׁאֵין בְּגָבְהָן שָׁלֹשׁ וְאֵין בַּעֲקֻמּוּמִיתָן שָׁלֹשׁ״ (עירובין ט.). ״אֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ עֲקֻמּוּמִיּוֹת״ (ספרי דברים סט). ״וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא

נמשך אל עקומית גלגל המזלות" (סהולה, הקדמוני 288). "ובמקומם באו עקמומיות כדות בראשי הגלים" (ייבין, תולדות הכתב 104). 2 [בהשאלה] מרמה, יצר־הרע, אי־יושר: "לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב" (ברכות נט.). "אתם כהיותכם, על כל עקמומיותיכם" (ביאליק, פרידה). "עמד יעיש בכל אותן עקמומיות שלו" (הזז, יעיש א 23). — [עקמומית־]

עֲקַמַח°, עקומח

ז׳ [עקם + מח] כנוי־גנאי למי שמחו עקם ושכלו מסלף: "בעטיו של איזה עקמח" (אבינרי, יד 142). — [עקמחית, עקמחים, ־חיות]

עֲקַמִימוּת*

נ׳ [צורת־משנה של עקמומית] עקמומית, התפתלות [גם בהשאלה]: "כתמי — ולא כעקמימותי" (מדרש תהלים ז ח, בובר). "לפי שאז תקן שטח עקמימותו" (אלדבי שמואל א ב). "רגליו מעקמות, שאלמלא עקמימותן היתה קומתו... ארכה עוד יותר" (ברקוביץ, תר׳ חיי תקלג). "הסיר עקמימות שבלב עקביה בבת אחת" (בורלא, עקביה 160). — [עקמימות־]

עֲקַמֶּמֶת°

נ׳ [מן עקמומית] התעקמות לצדדים של עמוד־השדרה (Scoliosis). — [עקממת־]

עַקְמָן*

ז׳ [נוסח אחר: עוקמן*, ראה ערך זה] [מן עקם] מי שמעקם את הישרה, הנוהג לא ביושר: "אמר להם משה לישראל: עקמנין אתם, פתלתלים אתם" (ילקוט, דברים תתקמב). "איני אוהב אנשים עקמנים" (קבק, בצל 96). "כמה רעה גורמים העקמנים והפתלתלים" (עגנון, עד הנה שד). "מן העקמומיים והעקמנים" (קלצקין, כתבים 98). — [עקמנית, עקמנים, ־ניות]

עַקְמָנוּת*

נ׳ [מן עקמן] עקשות, ערמה, דרך בלתי־ישרה: "בשעה שבא בתמימות, הקדוש־ברוך־הוא בא עמו בתמימות, בשעה שבא בעקמנות, הקדוש־ברוך־הוא בא עמו בעקמנות" (ויקרא רבה יא). — [עקמנות־]

עַקְמָנִי°

ת׳ [מן עקם] מעקם תמיד, נוטה לעקמומית: "נכשל וחוזר ורץ באדרתו הדהה וברגליו העקמניות" (שניאור, סיפורים קצט). "עינים כזבניות ופה נחכני ועקמני" (שלונסקי, תר׳ טיל 230). "היה מפרכס בגופו וברגליו הזעירוריות והעקמניות בשקידה יתרה" (טביב, דרך 95). "מרתעת רתיעה לוכסנית ועקמנית" (צמח, ב 399). — [עקמנית, ־ניים, ־ניות]

עֲקַמַּף°, עקומף

ז׳ [עקם + אף] בעל אף מעקם: ברנש עקמף ופוזל. — [עקמפים]

עַקְעָק°

ז׳ [ערבית: עקעק; על־שום הקריאה כעין: עק! עק!] כנוי לעורב־הנחלים (העמקים), סוג של עופות ממשפחת העורבים (Pica pica). — [עקעק־, עקעקים, עקעקי־]

עקעק

[ראה עקעק]

~ פִּעְ׳ עִקְעֵק ° פ״ע השמיע קול כעין עק־עק: "אי בזה, במרחקים, עקעק עורב־העמקים" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 235). — [לעקעק, מ־, י־]

עקף

[קרוב אל עקם, עקב; ארמית: עקף; ערבית: עקף׳]

~ פָּע׳ עָקַף * פ״י 1, כתר, הקיף: "היה יוצא דרך ימינו של קדש לשמאלם של ישראל ועוקף את מחנה ישראל י״ב מיל על י״ב מיל" (ספרי וזאת קמג). 2°, עבר מן הצד, הלך סחור־סחור: אסור לעקף מכוניות בכביש רטב מחשש החלקה. "אשר עקף תמיד תמיד קמוש בדרך" (חומסקי, אזוב 73). 3* [בהשאלה] הלך בעקיפין, הערים על דבר־מה, נהג שלא בדרך הישרה: "שלא יהא אדם רואה את שדה חברו יפה ומלוה אותו מעות ועוקף ונוטלה ממנו" (ירושלמי גיטין מו ג). "לפני הסומא הנוגע בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר: מכר שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו" (רש״י ויקרא יט יד). "עקף עליו בדברים ושחדו בדברים" (הזז, צל 179). "ובשעת שיחתה היא מרמזת למשרת והוא בא ועוקף את הלקוח" (עגנון, כפות קלד). "לא הוחק החק אלא כדי שיעקפו אותו" (מימרה עממית־ליצנית). 4*, עקם, סלף, עות: "עד מתי אתה עוקף עלינו את המקרא?" (ויקרא רבה לב). — [לעקף את־, עוקף, יעקף]

~ נִפ׳ נֶעֱקַף °, הקף, לא פגעו בו אלא הלכו מסביב לו: המכשול שהיה מטל בדרך נעקף על־ידי ההולכים. — [להעקף, נעקף, יעקף]

~ הִפ׳ הֶעֱקִיף * פ״י 1°, עקף, הקיף, עבר מן הצד: "מתר להתרחק הימנה או להעקיף אותה" (שטיינמן, במעגל 26). "הטנדר נטלטל, העקיף את מהמורות־המוקשים" (נ׳ שחם, תמיד 9). 2* [בהשאלה] הערים, נהג בדרך עקיפין ובערמה: "שוטים היו הראשונים שמעקיפים עצה על [נוסח אחר: שמתעקפין בעצות של] ישראל ולא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים" (מדרש תהלים ב). "היום העקפתי על השלוחים הרעים ההם, הוצאתי מידם הגזלה" (שטיינמן, צרור 14). — [להעקיף, מ־, י־]

~ הִת׳ הִתְעַקֵּף *, התפתל, הסתובב: "שמתעקפין בעצות של ישראל" [מדרש תהלים ב; וראה לעיל העקיף 2]. "מעגל תוך מעגל מסגרת, עוגה מתעקפה תוך עוגה" (בת־מרים, שירים 47). — [להת־, מתעקף, ית־]

— הֲלָכָה (תורה) עוֹקֶפֶת לַמִּקְרָא* [ירושלמי קידושין נט ד; בסוטה טז. הנוסח: עוקבת] יש מקומות שההלכה למשה מסיני (המסרת) משנה ומבטלת את הכתוב בתורה.

עֹקֶף°, עוקף

ז׳ [מן עקף] עקיפה: "צריך שיגטעו... באור מלא וחד, ללא ערפול ועקף" (אלתרמן, הטור א 234). — [עקף־]

עֶקֶף*

ז׳ [מן עקף] הערמה, מרמה, הונאה: "׳אודך ה׳ אלהי בכל לבבי׳ — ביצר טוב וביצר הרע, שלא יהא בהם עקף" (מדרש תהלים פו; במהד׳ בובר: עקב). "אזהרת רצח ועקף שמענו בארשת" (פיוטים, סידור 765). — [עקף־]

עָקְפָּה^, עוקפה

נ׳ [מן עקף] עקף, הערמה (ר״מ מרוסנברג, שערי תשובה 202). — [עקפת־]

א. עקץ

[ארמית: עקץ; ערבית: עקץ]

~ פָּע׳ עָקַץ * פ״י 1, דקר, נעץ חד: "והלך אותו עקרב ועקץ את האדם ומת" (תנחומא חקת א). יתוש עקץ את ידו. 2 [בהשאלה] השמיע דבור קשה ופוגע, דקר בדברים: "רמזתו (אסתר את אחשורוש) ולא נרמז, עקצתו ולא נעקץ" (אסתר רבה ג). פלוני עקץ קשות את חברו. — [לעקץ את־; עוקץ, עקוץ; יעקץ]

~ נפ׳ נֶעֱקַץ *, 1 ^. נדקר, נשך: ״ושונאינו בחמם נעקצים״ (גנזי שכטר, ג 249). ״וימאס בחייו ויקץ, כי היה נשוך ונעקץ״ (משלי שועלים, כו). נעקצתי על־ידי דבורה. 2 * [בהשאלה] נפגע על־ידי עקיצה בדברים, הרגיש בעקיצה: ״עקצתו (אסתר את אחשורוש) ולא נעקץ״ (אסתר רבה ג). — [להעקץ, נעקץ, יעקץ]

~ פע׳ עִקֵּץ * פ״י עקץ, דקר: ״והיה מעקץ (האזור) לירמיהו, אמר לפניו: רבונו של עולם, קוצין יש בו והן מעקצין אותי״ (אגדת בראשית יז). ״ותרד (הדבורה) ותשב על אף המלך ותעקצהו״ (ביאליק, שלמה המלך והדבורה א). ״זבובים מזמזמים בלחש ומעקצים״ (בן־ציון, כא). — [לעקץ, מעקץ, י־]

ב. עקץ [הרחבת המשמעות מן א. עקץ; ראה עקץ]

~ פע׳ עָקַץ * פ״י תלש פרי מן העץ על־ידי כריתת עקצו: ״היה בוצר, עקץ את האשכול״ (פאה ז ג). — [לעקץ, עוקץ, יעקץ]

~ נפ׳ נֶעֱקַץ °. נתלש על־ידי כריתת עקצו: האשכולות נעקצו. — [להעקץ, נעקץ, יעקץ]

עֹקֶץ*, עוקץ ז׳ [מן א. עקץ] 1 *. איבר חד ודוקרני של בעלי־חיים שונים המשמש להגנה ולהתקפה: ליד העקץ יש לבעלי־החיים בלוטות המפרישות ארס הנשפך לתוך הגוף שנעקץ. עקצי הדבורה והעקרב נמצאים בקצה הבטן: ״מה עקרב מכה בעקצו כך היין מכה בסופו״ (במדבר רבה י). ״הדבורה הזו דבשה לבעלה ועקצה לאחרים״ (דברים רבה א). 2 *. קצה מחדד של דבר־מה: ״מחט שנטל חרירה או עקצה״ (כלים יג ה). ״עקצו של דד״ (נדה מז.). 3 *. זנב הפרי, החלק שהפרי מחבר בו אל הענף: ״עקצי תאנים״ (עוקצין א ו). ״עקצין של רמון״ (תוספתא כלאים א י). 4 ° [בהשאלה] חדוד, דבר חריף שיש בו לעקץ או להפתיע, הנקדה החריפה והעוקצנית שבדבר: ״ההרגל מקהה את חדו של עקץ הבקרת״ (סוקולוב, אישים 19). ״הדרך של עקצי הומור היא הדרך של רמיזה על תחום אחר״ (סדן, ממחוז שז). ״לא השדוף עצמו, אלא העקץ שבו״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנד). ״נטל עקץ הפתיון מחיי המעש״ (קרליבך, הודו 77). הכל הרגישו בעקץ בדבריו של הנואם. יש להבין את העקץ שבבדיחה. [ראה גם ערך עקצה]. 5 *. כנוי לאחורים של גוף בהמה, עכוז: ״העקץ והרגל״ (יומא ב ג). — [עקץ־, עקצו; עקצים גם עקצים, עקצי־]

— עֻקְצִין* (עֻקְצִין)*. 1 *. שם המסכת האחרונה בסדר טהרות (האחרונה בכל מסכתות המשנה!) העוסקת בדיני טמאה וטהרה של פרות המחברים בעקציהם לענפים, דברים הטעונים הכשר מים לטמאה וכיוצא בזה. 2 ° [בהשאלה ובהלצה] דברי עקיצות וחדודים: נאומו החריף של מנהיג האופוזיציה היה כלו מסכת עקצין.

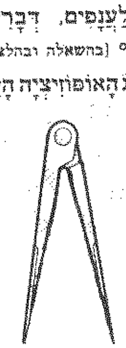

מחוגת-עקצים

— מחבר־עקצים °. אפן מקבל של חבור קצות רצועות במכונות — על־ידי פחית בעלת עקצים כעין שנים הנתקעות בקצות הרצועה מזה ומזה.

— מחוגת־עקצים °. מחוגה בעלת שתי זרועות מחדדות המשמשת למדידת מרחקים על גבי תרשים.

— נטל עקצו * [שאול מן סוכה ג ו ועוד, ושם כפשוטו: עוקץ הפרי]. פגה חריפותו, סר טעמו, נתרוקן עקר תכנו: בדיחה שנתישנה נטל עקצה. על־ידי התקונים שהצעו נטל עקצו של החק.

— לא מדבשך ולא מעקצך * [על־פי במדבר רבה כ, ושם בארמית: ״לא מן דובשיך ולא מן עוקציך״] מימרה שאולה מן הנאמר לצרעה במשמע: אין חפץ לא בטובתך ולא ברעתך; אל תשבח ואל תגנה!: ״שקילא טיבותך, הירשל, לא מעקצך ולא מדבשך!״ (מנדלי מו״ס, קנב).

עוקץ-העקרב

— עקץ־העקרב * (ירושלמי שבת יד ד), צמח־בר ממשפחת הזיפניים, בעל עלים אפרים ותפרחת בעלת פרחים קטנים הדומה במקצת לעקץ של עקרב (Heliotropium)

עָקְצָה°, עוקצה נ׳ [מן עקץ] עקץ וחדוד, הנקדה העקרית והחריפה ביותר שבמימרה, בבדיחה וכדומה, פואנטה [ראה לעיל עקץ 4] — [עקצת־, עקצות]

עִקְצוּץ°, עיקצוץ ז׳ [מן עקצץ, עקצץ] 1. תחושת עקיצות קלות בגוף המעוררת רצון להתגרד. 2 [בהשאלה] עקיצה קלה מרמזת בדבור: ״רוברט... לא קמץ בעקצוצים... ואלה הגבירו את רוח־ההתנגדות״ (סעריני, נסים 165). — [עקצוץ־, עקצוצים, ־צי־]

עַקְצָנוּת° נ׳ [מן עקץ] דבר של עקיצה, לגלגנות עוקצת: ״נדר לעצמו הנאה מדברי ליצנות ועקצנות״ (קלצקין, כתבים 314). [ראה עוד ערך עוקצנות] — [עקצנות־]

עקצץ [הרחבה מן עקץ]

~ פע׳ עִקְצֵץ ° פ״י גרם לתחושת עקצוץ, עקץ עקיצות קלות המעוררות רצון להתגרד: ״העור מעקצץ משום מה... נתחכך מן הסתם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 438). היתושים המרבים עקצצו את הישנים באהל. — [לעקצץ, מ־, י־]

א. **עקר** [ארמית: עֲקַר; עִקְּרָא שורש, עיקר; ערבית: עַקַר; עַקְּאר שורש]

~ פע׳ עָקַר פ״י 1. תלש דבר עם שרשו, הוציא דבר־מה בכח בשלמותו ממקום גדולו: ״עת לטעת ועת לעקור נטוע״ (קהלת ג ב). ״לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו״ (אבות ג יז). ״וזה אכזרי עמד לעקר אמה שלמה חנם על לא־דבר״ (במדבר רבה כ). הרופא עקר את השן החולה. [ובהשאלה:] ״נסו נא לעקרו מלבכם! לא תוכלו״ (אחד העם, קנא). ״כשעמד הפריץ על יחיאל המוזג לעקרו מנחלת אבותיו״ (עגנון, כלה שם). 2 °. העתיק, העביר ממקום למקום: ״ופחות מכן אינו עוקר הוא את המחרשה מצד זה ונותנה מצד זה״ (ירושלמי פאה יז א). ״עוקר דיורין ומכניס דיורין... עוקר כנענים ומכניס ישראל״ (פסיקתא דרב כהנא, קכג). 3 ° [עקר דירתו] העתיק מקום מגוריו, עבר לגור במקום אחר: ״משעקר הדוד את דירתו והחצר הסמוכה נתרוקנה״ (ביאליק, מאחורי ג). [ו״עקר״ סתם:] ״אמרתי להם שאני עוקר ועובר לחדר ששכרתי״ (צמח, ב 305). 4 *. בטל, הפיר: ״בקש (רבי) לעקר תשעה באב״ (מגילה ה:). — [לעקר את־; עוקר, עקור; יעקר, עקר! עקרי!]

~ נפ׳ נֶעֱקַר, 1. הוּצָא כֻּלּוֹ מִמְּקוֹם גִּדּוּלוֹ: ״מַה הַגֶּפֶן הַזֹּאת נֶעֱקֶרֶת מִמְּקוֹם פָּחוּת וְנִשְׁתֶּלֶת בִּמְקוֹם טוֹב״ (גנזי שכטר, א 91). הָעֵץ נֶעֱקַר בִּסְעָרָה הַגְּדוֹלָה. [ובהשאלה:] ״כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה... וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר״ (צפניה ב ד). ״(הָרוֹאֶה) מָקוֹם שֶׁנֶּעֶקְרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה זָרָה אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ״ (ברכות ט א). ״וּלְמַרְאֶה הַנֵּכָר – בְּמֵאֵרָה (הַדִּמְעָה) נֶעֱקָרָה״ (ביאליק, לא תמח). רַבִּים נֶעֶקְרוּ מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. 2.* הוּסַר, הָעְתַּק, הָרְחַק: ״שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַגֹּרֶן שֶׁתֵּעָקֵר אֶלָּא אִם כֵּן נִתְרְמָה״ (ירושלמי מעשרות ג ג). ״הֵעָקֵר מִכָּאן, כֶּלֶב כָּמוֹךָ!״ (הזז, היושבת 247). – [לְהֵעָקֵר, נֶעֱקַר, יֵעָקֵר]

~ פִּע׳ עִקֵּר פ״י 1*, עָקַר, הוֹצִיא עִם הַשֹּׁרֶשׁ: ״מְעַקֵּר בִּנְפָנִים״ (בראשית רבה נ״ב). [ובהשאלה:] ״צַמַּרְתּוֹ מִבֵּין הֲדַסַּי אֲעַקֵּר״ (סידור רס״ג, שצב). 2, כָּרַת וְקָצַץ אֶת הַמֵּיתָרִים שֶׁבְּרַגְלֵי בְּהֵמוֹת אוֹ אֶת פַּרְסוֹתֵיהֶן: ״אֶת־סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ״ (יהושע יא ו). 3*, חָתַךְ וְעָקַר אֶת סִימָנֵי הַשְּׁחִיטָה (הַקָּנֶה וְהַוֶּשֶׁט): ״הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר וְהַמְעַקֵּר״ (חולין ה ג). 4 ° [בטכניקה] שָׁף וְהֵסִיר אֶת זִיזֵי־הַתַּבְרֹגֶת שֶׁל בֹּרֶג וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. – [לְעַקֵּר אֶת־, מְעַקֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻקַּר ^, נֶעֱקַר, נִתְלַשׁ, חָרַב: ״הַכֹּל עֻקַּר, סַעַר וְסוּפָה, וְעַד עוֹלָם לֹא יֵרָפֵא״ (פיכמן, קסא). [וראה עוד ערך א. מְעֻקָּר] – [מְעֻקָּר, יְעֻקַּר]

~ הת׳ נִתְעַקֵּר *, נֶעֱקַר, הוּצָא, נִכְרַת: ״וְאִם נִתְעַקְּרוּ הַסִּימָנִין לְאַחַר שֶׁשָּׁחַט – כְּשֵׁרָה״ (והזהיר, ויקרא יד). ״וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ וּזְמַן מְרֻבֶּה עַד שֶׁיִּתְעַקֵּר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ״ (רמב״ם, דעות ב ב). ״הוּא נִתְעַקֵּר מִתּוֹךְ עַמּוֹ וְהָאֻמָּה הָאַחֶרֶת אֵינָהּ קוֹלַטְתּוֹ״ (מנדלי מו״ס, תסב). ״אֲבוֹי לְאִמֵּךְ! – נִתְעַקְּרָה אֲמִירָה בְּרֶגֶשׁ מִלִּבָּהּ״ (בן־ציון, כד). ״אֶלָּא שֶׁאֲנָחָה נִתְעַקְּרָה מִתּוֹךְ לִבּוֹ״ (עגנון, אלו רפ). ״אֵיזֶה דָבָר נִתְלַשׁ מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְעַקֵּר מִשָּׁרְשׁוֹ״ (פיירברג, 52). – [לְהִתְעַקֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱקִיר ° פ״י אִלֵּץ לַעֲקֹר, הֶעֱבִיר בְּכֹחַ: ״אֵין זוֹ מִדַּת דֶּרֶךְ־אֶרֶץ לְהַעֲקִיר שְׁכֵנִים מִדִּירָתָם״ (ברקוביץ, תר׳ מדברים קכד). – [לְהַעֲקִיר, מַ־, יַ־]

– עָקַר אֶת רַגְלָיו*. נָשָׂא רַגְלָיו לָלֶכֶת, הָלַךְ מִמְּקוֹמוֹ: ״בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין לִשְׁתּוֹת וְעָקְרוּ רַגְלֵיהֶן לָצֵאת לִקְרַאת חָתָן״ (פסחים קא:). ״וְהַנְּזוּפִים הַשּׁוֹבָבִים עוֹקְרִים רַגְלֵיהֶם וּבוֹרְחִים״ (מנדלי מו״ס, קנ). ״עָקַר אֶת רַגְלָיו וְהָלַךְ מֵעָלָיו״ (הזז, יעיש א 161).

– לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל*. לְהַשְׁמִיד הַשְׁמָדָה מְלֵאָה: ״שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל״ (הגדה של פסח).

– עָקַר מִן הַשֹּׁרֶשׁ ° [על־פי רש״י בבא מציעא צב: ״עֲקוּרִין מִשָּׁרְשֵׁיהֶן״. ובהשפעת איוב כח ט: ״הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים״] עָקַר עֲקִירָה מֻחְלֶטֶת: ״אָנוּ מַכְרִיחִים אֶת הַחֶבְרָה לֹא לַעֲקֹר מִשֹּׁרֶשׁ אֶת הֶעָבָר״ (אחד העם, פו). ״קָפְצָה הַפַּעַם לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, לַעֲקֹר מִן הַשֹּׁרֶשׁ״ (ביאליק, סעות). ״אֲנִי עוֹקֵר הָרָעָה מִן הַשֹּׁרֶשׁ״ (בורלא, עקביה 162).

– עָקַר לִבּוֹ מִן־ ^, הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ מִן־: ״כֵּיוָן שֶׁרוֹאֶה שֶׁנּוֹתַר לְבַדּוֹ מִטָּרֶפֶת דַּעְתּוֹ וּמִתְיָרֵא מִן הַמַּזִּיקִין וְעוֹקֵר לִבּוֹ מִן הַתְּפִלָּה״ (גאוניקה ב 19, לפי ב״י).

– עוֹקֵר הָרִים*. כִּנּוּי לְאָדָם חָרִיף מְאֹד בְּדִבְרֵי תוֹרָה: ״רַב יוֹסֵף – סִינַי, וְרַבָּה – עוֹקֵר הָרִים״ (ברכות סד.). ״וְהַתַּלְמוּד הוּא ׳עֹמֶק שֶׁבְּעֹמֶק׳ וְהַמְפָרְשִׁים עוֹקְרִים הָרִים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צ). [וראה עוד ערכים הַר, סִינַי]

ב. עקר [מן עָקָר; ארמית: עֲקַר; אולי הרחבת המשמעות של א. עקר]

~ נפ׳ נֶעֱקַר *, נֶעֶקְרָה *, נַעֲשָׂה עָקָר (נַעֲשְׂתָה עֲקָרָה), אִבֵּד כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה (הַלֵּדָה): ״בִּקְּשׁוּ לַעֲקֹר אֶת הַטְּבִילָה הַזֹּאת מִפְּנֵי נְשֵׁי הַגָּלִיל שֶׁהָיוּ נֶעֱקָרוֹת מִפְּנֵי הַצִּנָּה״ (ירושלמי ברכות ו ג). ״עַכּוּ״ם חָס עַל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁלֹּא תֵעָקֵר״ (עבודה זרה כב:). – [לְהֵעָקֵר, נֶעֱקַר, יֵעָקֵר]

~ פִּע׳ עִקֵּר ° פ״י 1, עָשָׂה לְעָקָר, סֵרֵס, חִסֵּל אֶת כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה אוֹ הַלֵּדָה: נִתּוּחַ מְעַקֵּר. 2, חִטֵּא, זִקֵּק, הִשְׁמִיד אֶת הַחַיְדַּקִּים לְמִינֵיהֶם הַנִּמְצָאִים בְּמִינֵי מְזוֹנוֹת, בִּנְוָזְלִים וְכַדּוֹמֶה: חֳמָרִים מְעַקְּרִים. – [לְעַקֵּר אֶת־, מְעַקֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ עֻקַּר °, עֻקְּרָה °, 1, סֹרַס (סֹרְסָה), נִטַּל כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה (הַלֵּדָה). 2, חֻטָּא, זֻקַּק, הֻשְׁמְדוּ חַיְדַּקָּיו לְמִינֵיהֶם, נַעֲשָׂה סְטֶרִילִי: אֶגֶד־הַתַּחְבֹּשֶׁת עֻקַּר. חָלָב מְעֻקָּר (מְפֻסְטָר). מְזוֹנוֹת מְעֻקָּרִים. – [מְעֻקָּר, יְעֻקַּר]

~ הת׳ הִתְעַקֵּר *, הִתְעַקְּרָה *, הָיָה לְעָקָר (הָיְתָה לַעֲקָרָה) אִבֵּד כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה (הַלֵּדָה): ״וְלָמָּה נִתְעַקְּרוּ הָאִמָּהוֹת?״ (בראשית רבה מה). – [לְהִתְעַקֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הֶעֱקִיר * פ״י עָשָׂה לְעָקָר (לַעֲקָרָה), גָּרַם לְאִבּוּד כֹּשֶׁר הַהוֹלָדָה אוֹ הַלֵּדָה: ״מִפְּנֵי מָה הֶעֱקַרְתִּי אֶתְכֶן?״ (שיר השירים רבה ב). – [לְהַעֲקִיר, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ הָעֳקַר ^, הָעָקְרָה ^, נַעֲשָׂה עָקָר (נַעֲשְׂתָה עֲקָרָה): ״קֶשֶׁת רוּחַ אֲשֶׁר הָעָקְרָה רְפָאָה לְקֵץ תִּשְׁעִים״ (אם אשר, יוצר א׳ ראש השנה). – [מָעֳקָר, מָעֳקֶרֶת; יָעֳקַר, תָּעֳקַר]

עָקָר תו״ז [ראה א.עקר, ב.עקר; ערבית: עָקִר, עַקְרָה עקרות] 1 ז׳ גֶּבֶר (כְּאָדָם אוֹ בְּבַעֲלֵי־חַיִּים) שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ־הַהוֹלָדָה: ״לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה״ (דברים ז יד). 2 ° ת׳ [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן פְּרִי, בִּלְתִּי־פּוֹרֶה, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא לִידֵי תוֹצָאוֹת שֶׁל מַמָּשׁ: רַעְיוֹן עָקָר. וִכּוּחַ עָקָר. – [עֲקָרִים]

– כַּדּוּר עָקָר °. כַּדּוּר פָּגוּם שֶׁהַקָּלִיעַ לֹא נִפְלַט מִתַּרְמִילוֹ בִּשְׁעַת הַיְרִיָּה.

– עֲקָרָה, 1. אִשָּׁה, אוֹ נְקֵבָה בְּבַעֲלֵי־הַחַיִּים, שֶׁאֵינָהּ מְסֻגֶּלֶת לָלֶדֶת: ״וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד״ (בראשית יא ל). ״וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה״ (שופטים יג ב). 2 * [בהשאלה] בִּלְתִּי־פּוֹרִיָּה, שֶׁאֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי תוֹצָאוֹת שֶׁל מַמָּשׁ: ״לֹא תְהֵא תְפִלָּתְךָ עֲקָרָה אֶלָּא תְּהֵא עוֹלָה וְעוֹשָׂה פֵּרוֹת״ (דברים רבה ג). תָּכְנִית עֲקָרָה. – [עֲקֶרֶת־, עֲקָרוֹת, עַקְרוֹת־]

– עֲקֶרֶת־הַבַּיִת [שאול מן תהלים קיג ט: ״מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה״, ושם כפשוטו: ה׳ עושה את האשה העקרה לאם בנים שמחה; ויש מבארים שם: עֲקֶרֶת־הַבַּיִת האשה שהיא העיקר והשורש בבית, ועל יסוד המדרש: ״רחל עקרה – רחל היתה עיקרו של הבית״, בראשית רבה

עא ועוד] כִּנּוּי לְבַעֲלַת־בַּיִת, הָאִשָּׁה וְהָאֵם בַּמִּשְׁפָּחָה הָעוֹסֶקֶת בְּמֶשֶׁק בֵּיתָהּ: "לָמָּה בָּנַיִךְ הַטּוֹבִים, אֵם טוֹבָה, עֲזַבְתְּ? עֲקֶרֶת הַבַּיִת, לָמָּה בֵּיתֵךְ הֶחֱרַבְתְּ?" (יל"ג, שירה שיג). "לַפָּקִיד, לַפּוֹעֵל, לַעֲקֶרֶת־הַבַּיִת" (אלתרמן, הטור א 261). מָדוֹר מְיֻחָד בָּעִתּוֹן לַעֲקֶרֶת־הַבַּיִת.

עֵקֶר ז' [אולי מן א׳ עקר] 1. זֶרַע, צֶאֱצָא: "וְנִמְכַּר (אָחִיךָ) לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר" (ויקרא כה מז). 2 ^ [בהשאלה, ועל־פי תרגום אונקלוס שם] נָכְרִי, גּוֹי: "בִּקֵּשׁ עֵקֶר רַק לַעֲקוֹר וּלְעַקֵּר" (אבל אעורר, לט׳ באב). "וַיְהִי לְנוֹכֵל וְצָבוּעַ וְנִמְכַּר לְעֵקֶר" (יל"ג, שירה מה). "אִישׁ יִבְגֹּד בְּמִצְוַת לִבּוֹ, מוֹכֵר נַפְשׁוֹ לְעֵקֶר?" (ביאליק, תר׳ טל פח). – [עֵקֶר־, עֲקָרִים, עִקְרֵי־]

עִקָּר, עִיקָּר ז' [ארמית: עִקָּר; ערבית: עַקַּאר שורש] 1. שֹׁרֶשׁ הַצֶּמַח, חֶלְקוֹ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הָעֵץ אוֹ שֶׁל הַצֶּמַח הַנָּתוּן בָּאֲדָמָה: "עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי דִּי אִילָנָא" (ארמית, דניאל ד כג). "כָּל הַמּוֹצִיא עָלָיו מֵעִקָּרוֹ הֲרֵי זֶה מִין יָרָק, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא עָלָיו מֵעִקָּרוֹ הֲרֵי זֶה אִילָן" (תוספתא כלאים ג טו). "הַמַּבְרִיךְ שָׁלֹשׁ גְּפָנִים וְעִקְּרֵיהֶם נִרְאִים" (כלאים ז ב). "מוֹצִיא מִתּוֹכוֹ עִקְּרֵי טַבַּק וּפִסַּת־נְיָר" (ביאליק, אריה ו). 2 * [בהשאלה] יְסוֹד, בָּסִיס, לְהַבְדִּיל מִן "טָפֵל", "נִסְפָּח", "תּוֹלָדָה": "עֲשֵׂם (אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ) עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂם טְפֵלָה" (ספרי ואתחנן עד׳). "לֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה" (אבות א יז). "מַתְחִיל בְּעִקָּר וּמְסַיֵּם בְּתוֹלָדוֹת" (ירושלמי בבא קמא ב א). "גֵּט גּוֹבֶה עִקָּר, כְּתֻבָּה גּוֹבָה תּוֹסֶפֶת" (כתובות פט׳). "וְשָׂם הַלֵּב עִקָּר וְהַפֶּה טָפֵל" (הרומי, יט 342). "עָמַד עַל עִקַּר הַדָּבָר" (סוקולוב, במראות 106). 3 ^. עִקָּרוֹן, כְּלָל יְסוֹדִי, אָשְׁיָה, דּוֹגְמָה: "לְעַיֵּן בְּעִקְּרֵי הַדָּת" (מורה נבוכים ג נא). "'דָּת' הִיא כְּנֵסִיָּה וְדָגְמַת שֶׁל עִקָּרִים נֻקְשִׁים" (קרליבך, הודו 131). עִקְּרֵי הָאֱמוּנָה, עִקְּרֵי הַמַּדָּע [וראה עוד להלן] – [עִקַּר־, עִקָּרִים, עִקְּרֵי־, עִקָּרָיו, עִקְּרֵיהֶם]

– **בְּעִקָּר** ° תה"פ בְּיִחוּד, בִּפְרָט, בִּמְיֻחָד: הַמַּרְצֶה הִתְעַכֵּב בְּעִקָּר עַל הַמַּצָּב הַמְּדִינִי.

– **בְּעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר** °, בִּיסוֹד הַדָּבָר, בְּחֶלְקוֹ הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר שֶׁל הַדָּבָר: בְּעִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר לֹא חִדֵּשׁ הַמַּרְצֶה כְּלוּם.

– **כָּל־עִקָּר** ^ [אחרי מלות־שלילה: לא, אין] כְּלָל וּכְלָל, לִגְמָרֵי, לַחֲלוּטִין: "תַּגָּרֵי טְבֶרְיָה הֵן הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן שֶׁלֹּא יְהוּ מוֹכְרִין כָּל עִקָּר" (מועד קטן יג:). "אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ כָּל עִקָּר" (יבמות מח:). "אֵינִי מוֹדֶה בִּמְצִיאוּתוֹ כָּל־עִקָּר" (ביאליק, אריה ז). לֹא שָׁמַעְתִּי עַל הַדָּבָר הַזֶּה כָּל־עִקָּר.

– **וְכֵן עִקָּר** ^, וְזֶהוּ הַפֵּרוּשׁ אוֹ הַנֻּסָּח אוֹ הַפְּסָק הַנָּכוֹן (טור יורה דעה ה, שחיטה כד).

– **י"ג עִקָּרִים** ^, שְׁלֹשָׁה־עָשָׂר הַיְסוֹדוֹת שֶׁל דַּת יִשְׂרָאֵל, לְפִי הָרַמְבַּ"ם [בפירושו לסנהדרין י א, ונקבעו גם בסידורי־התפילה בסוף תפילת שחרית, כל עיקר פותח במילים: "אני מאמין באמונה שלמה ש־"] הָעִקָּרִים הֵם: א. מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא; ב. יִחוּדוֹ; ג. שְׁלִילַת גַּשְׁמוּתוֹ; ד. קַדְמוּתוֹ; ה. רַק לוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל; ו. כָּל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים אֱמֶת; ז. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָב לַנְּבִיאִים; ח. תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם; ט. תּוֹרָה אַחַת וְנִצְחִית; י. הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ אֶת מַעֲשֵׂי בְּנֵי־הָאָדָם; יא. שָׂכָר וָעֹנֶשׁ; יב. בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ; יג. תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

– **סֵפֶר הָעִקָּרִים** ^, שֵׁם הַסֵּפֶר בְּמֶחְקַר יְסוֹדוֹת הַדָּת שֶׁחִבֵּר ר' יוֹסֵף אַלְבּוֹ (בַּמֵּאָה הַ־15 בִּסְפָרַד), וּבוֹ הֶעֱמִיד אֶת הָאֱמוּנָה עַל שְׁלֹשָׁה עִקָּרִים הַמִּסְתָּעֲפִים לְשָׁרָשִׁים רַבִּים. הָעִקָּרִים הֵם: א. מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא. ב. תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. ג. שָׂכָר וָעֹנֶשׁ.

– **כּוֹס עִקָּרִין** * מַשְׁקֶה מְיֻחָד שֶׁהִתְקִינוּ בִּימֵי־קֶדֶם מִשָּׁרְשֵׁי צְמָחִים מְיֻחָדִים כְּמַשְׁקֶה־רְפוּאָה נֶגֶד הַהֵרָיוֹן וְהַלֵּדָה: "הָאִשָּׁה רַשָּׁאָה לִשְׁתּוֹת כּוֹס עִקָּרִין שֶׁלֹּא תֵלֵד" (תוספתא יבמות ח ד).

– **עִקַּר־הָעִקָּרִים** °, הָעִקָּר הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר, יְסוֹד מוֹסָד: "הַלָּשׁוֹן הֲרֵי עִקַּר הָעִקָּרִים בָּהּ – נִשְׁמָתָהּ וְרוּחָהּ" (אבינרי, יד 613).

– **כָּפַר בָּעִקָּר** *, 1 *. הִכְחִישׁ אֶת מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא, מָרַד בֵּאלֹהִים: "וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בָּעִקָּר, וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו" (הגדה של פסח, לפי מכילתא בא יח). "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת־הָרוּחַ... כְּאִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר" (סוטה ד:). 2 ° [בהשאלה] לֹא הוֹדָה בִּיסוֹדוֹ שֶׁל דָּבָר, לֹא קִבֵּל אֶת הַהֲנָחוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת, הִפְרִיךְ אֶת עִקְּרֵי הַדְּבָרִים: בְּיַחַס לְתָכְנִיתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי – הֲרֵינִי כּוֹפֵר בָּעִקָּר.

– **מֻפְרָךְ מֵעִקָּרוֹ** ° [שאול מן הארמית: "מעיקרא דדינא פירכא", ראה להלן ערך עִקָּרָא] מֻקְשֶׁה וּבִלְתִּי־נָכוֹן מִיסוֹדוֹ, סוֹתֵר אֶת עַצְמוֹ: הַתָּכְנִית הַמֻּצַּעַת מֻפְרֶכֶת מֵעִקָּרָהּ וְאֵין לְקַבְּלָהּ.

– **עִקָּר חָסֵר מִן הַסֵּפֶר** ° [מימרה רווחת] הַכֹּל יֵשׁ בּוֹ וְדַוְקָא הַחֵלֶק הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר נִשְׁמַט מִמֶּנּוּ.

– **עִקָּר שָׁכַחְתִּי** °, נֹסַח עֲמָמִי בְּסִיּוּמֵי מִכְתָּבִים כְּשֶׁהַכּוֹתֵב בָּא לְהַזְכִּיר פְּרָט חָשׁוּב שֶׁנֶּעְלַם מִמֶּנּוּ בִּשְׁעַת הַכְּתִיבָה.

– **זְרֹק מַטֶּה לָאֲוִיר – לְעִקָּרוֹ נוֹפֵל** * (במדבר רבה כ). [משל חכמים] כָּל אָדָם אוֹ כָּל דָּבָר אֵינוֹ מִתְרַחֵק עַל־הָרֹב מִשָּׁרְשׁוֹ וּמִמְּקוֹרוֹ, סוֹפוֹ שֶׁיָּשׁוּב אֶל מַה שֶּׁהָיָה בַּתְּחִלָּה.

עִקָּרָא*, עִיקָּרָא ז' [ארמית] עִקָּר, שֹׁרֶשׁ, יְסוֹד. – [עִקָּרִין]

– **מֵעִקָּרָא** * (ברכות מ.) מִיסוֹד הַדָּבָר, מֵרֹאשׁ, מִלְּכַתְּחִלָּה: טָעוּת מֵעִקָּרָא. הָיָה זֶה כִּשָּׁלוֹן מֵעִקָּרָא.

– **מֵעִקָּרָא דְּדִינָא פִּירְכָא** * (חולין קיד.), מִיסוֹד הַהֲלָכָה – הַקֻּשְׁיָה, כְּלוֹמַר, הַדָּבָר מֻפְרָךְ מִיסוֹדוֹ.

– **מֵעִקָּרָא מַאי סְבַר** * (ברכות מ.), ראה ערך מֵעִקָּרָא *.

– **זְרוֹק חֻטְרָא לַאֲוִירָא וְעַל עִקָּרֵיהּ הוּא קָאֵם** * (בראשית רבה נג), נֹסַח אֲרַמִּי שֶׁל הַפִּתְגָּם "זְרֹק מַטֶּה לָאֲוִיר – לְעִקָּרוֹ נוֹפֵל", ראה למעלה – עִקָּר.

עַקְרָב ז' [אכדית: aqrabu; ארמית: עַקְרַבָּא; ערבית: עַקְרַב] 1. רֶמֶשׂ גָּדוֹל מִמַּחְלֶקֶת הָעַכָּבִישִׁים (Scorpionidae). גּוּפוֹ מֻרְכָּב מֵרֹאשׁ־חָזֶה וּמִבֶּטֶן, הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל הַבֶּטֶן, הַצַּר וְהֶגָּמִישׁ, מְהַוֶּה אֶת הַ"זָּנָב". בִּקְצֵה הַזָּנָב נִמְצָא עֹקֶץ אַרְסִי הַמְשַׁמֵּשׁ לַהֲמָתַת טֶרֶף. מְזוֹן הָעַקְרָב – חֲרָקִים וְעַכָּבִישִׁים. הָעַקְרַבִּים הֵם רְמָשִׂים לֵילִיִּים, חוֹבְבֵי מְקוֹמוֹת לַחִים. עֲקִיצָתָם מַכְאִיבָה מְאֹד וְעִתִּים גַּם מְסֻכֶּנֶת: "נָחָשׁ שָׂרָף

עקרב (1/2)

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

ועקרב" (דברים ח טו). "עקרב מכה בעקצו" (במדבר רבה י).

2*, אחד משנים־עשר המזלות בחלק הדרומי של גלגל־המזלות, נראה בשמי הערב בקיץ: "עגלה בצפון ועקרב בדרום" (פסחים צד.). עקרב הוא מזלו של חדש מרחשון, על־שום שהשמש עברה במסלולה המדמה בימי־קדם במזל עקרב בחדש מרחשון. בזמננו מצוי בסימן עקרב מזל מאזנים. הכוכב הראשי בעקרב הוא הכוכב האדם אנטרס (Antares). 3, כנוי מקראי לאחד ממיני הקוצים הדוקרניים: "איסר אתכם בעקרבים" (מלכים א יב יא). 4*, כנוי למכשיר או לכלי בתבנית עקרב: "עקרב בית־הבד" (כלים יב ג). "עקרב של פרומביא" (כלים יא ה). 5° [בצבא] כנוי למכשיר בעל שרשרות המתקן לפני חרטום הטנק: השרשרות מתנופפות אגב התקדמות וחובטות בקרקע ומפוצצות על־ידי־כך את המוקשים שבדרך. — [עקרב־, עקרבים, עקרבי־]

— הוא יושב אל עקרבים [בהשאלה] הוא מקף אנשים המציקים לו מאד: "ואל־עקרבים אתה יושב" (יחזקאל ב ו).

א· **עקרבון**° ז׳ [מן עקרב] עקרב קטן, ולד העקרב: "לאחר שהעקרבונים משתחררים מקלפת ביצתם הם עולים על גב האם ונצמדים אליו" (שולוב, 'טבע וארץ' תשי״ט, 19). — [עקרבון־, עקרבונים, ־ני־]

ב· **עקרבון**° ז׳ [על שום הדמיון אל עקרב] כלי חקלאי המסורר את הקרום המתהוה בתלמים לאחר ההשקיה, עשוי צנור שאליו מחברות שנים. — [עקרבון־, עקרבונים, ־ני־]

עקרבות° ז׳ [מן עקרב ועל־פי הערבית: ענקבות] בעל־חיים ממחלקת העכבישיים (Solifugae). יש קוראים לו היום "עכשוב" [ראה ערך זה]. ראשו מבדל באפן ברור מן החזה. הבטן ארכה, מחלקת לטבעות. הלסתות גדולות, חזקות, בתבנית מספרים. נזון בחרקים. שוכן חורים וסדקים באדמה. מצוי לרב בסביבות מדבר. נשיכתו אינה מכאיבה, אך ארסית. — [עקרבותים, ־תי־]

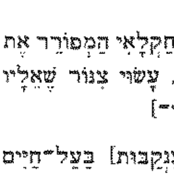
עקרבות (1/2)

עקרבי°* ת׳ [מן עקרב] 1*, דומה בצורתו לעקרב: "באחד משני העצלים העקרביים" (קאנון, א א). 2°, כשל עקרב, ארסי: "עפרורית מלבנה ואביקה, איבה עקרבית, חם נמוך, מעיק" (יזהר, צקלג 143). — [עקרבית, ־ביים, ־ביות]

עקרבן* ז׳ [מן עקרב; ערבית: עקרבאן] אחד ממיני הצמחים הקוצניים שנזכרו במשנה (שביעית ז ב). — [עקרבנים]

עקרה נ׳ אשה חשוכת־בנים — ראה עקר. — [עקרת־, עקרות, עקרות־]

עקרון°, עיקרון ז׳ [מן עקר] 1, יסוד ושרש, מקור וראשית שעליה מתבסס דבר־מה (שיטה מדעית, תיאוריה, מדיניות וכדומה), פרינצפ: עקרונות הפילוסופיה היונית. עקרון הסבתיות בטבע. עקרונות המוסר. 2, חק, כלל, הנחה יסודית ובלתי־מעורערת: עקרונות המכניקה. עקרון שמור האנרגיה בטבע. עקרון העזרה ההדדית בקואופרציה. 3, הנחה שאדם מחזיק בה ללא שנוי, כלל מוסרי או חברתי, דעה מוצקה: הדבר הוא נגד עקרונותי. עקרון מסלף. — [עקרון־, עקרונות, עקרונות־]

עקרוני° ת׳ [מן עקרון] 1, פרינציפיוני, הקשור בעקרון או בעקרונות מסימים, הנוגע לגופו של דבר, יסודי ועקרי מאד: בעיה עקרונית. דיון עקרוני על המצב. 2, כולל, הנוגע לעקר אך לא לפרטים המעשיים, שאינו מעבד לפרטיו: נתנה הסכמה עקרונית לדבר. אין לי כל התנגדות עקרונית להצעה. גישה עקרונית. — [עקרונית, עקרוניים, ־ניות]

— **עקרונית**° תה״פ באפן עקרוני, באפן פרינציפיוני, להלכה, בכל הנוגע לעקרו של דבר: הממשלה הסכימה עקרונית להצעות העובדים במפעל.

עקרוניות° נ׳ [מן עקרוני] 1, התנהגות לפי עקרון או עקרונות מסימים, גישה עקרונית: עקרוניות בפעלותיו. 2, שעור התאמתו של דבר לעקרון מסים: הטלתי ספק בעקרוניות שבעמדתו. — [עקרוניות־]

עקרות* נ׳ [מן עקר] מצב העקר או העקרה, לקוי גופני הגורם לנטילת כשר ההולדה או הלדה: "והיא אומרת לא הפלתי — נאמנת שאינה מחזקת עצמה בעקרות" (רמב״ם, אישות טו יג). תרופה נגד העקרות. פתרון בעית העקרות. [ובהשאלה:] "מגדלי, מאין כמוהו, הרגיש גם בכל העקרות... שיש בחיי כלאים של אמה נתונה בגולה" (ביאליק, מגדלי). — [עקרות־]

עקרי°, עיקרי ת׳ [מן עקר] יסודי, ראשי, חשוב ביותר: רעיון עקרי בספר. חלק עקרי בתכנית. פעלתו העקרית של המנהיג התרכזה בשטח הארגון. — [עקרית, עקריים, ־ריות]

— **משפט עקרי**° [בתחביר] משפט עצמאי, שאינו תלוי באחרים, להבדיל מן "משפט טפל".

עקרת, עקרת־הבית נ׳ כנוי רווח לבעלת־בית — ראה ערך עקר, עקרת־הבית.

עקש [ארמית: עקס; ערבית: עקץ שור]

~ פע׳ **עקש** פ״י עקם, עות: "תם אני ויעקשני" (איוב ט כ). — [לעקש את־, עוקש, יעקש]

~ נפ׳ **נעקש**, נעות, סלף, היה נפתל ומעקל: "הולך תמים יושע ונעקש דרכים יפול באחת" (משלי כח יח). "הנעקשו שבילי רום ואם דרכי צבאיו מהלך עבטו?" (משה אבן־עזרא, א 115). "זרועותיו (של האלון) ואצבעותיו הגמלוניות, הנעקשות, כבדות־הגרם" (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 151). — [להעקש, נעקש, יעקש]

~ פע׳ **עקש** פ״י עקם, עות: "המתעבים משפט ואת כל־הישרה יעקשו" (מיכה ג ט). "במשוכת חדק מעקשי נכונה" (משה אבן־עזרא, קודש רס). — [לעקש את־, מעקש, י־]

~ הת׳ **התעקש** *, הקשה את ערפו, עמד בתקף על דעתו, נהג בעקשנות: "בבואנו באדמת צר פתלתל ומתעקש" (הנגיד, דיואן 74). "נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה" (רש״י

בראשית ל ח). "אֵינֶנּוּ מַכְחִישׁ טֶבַע הָאֶפְשָׁר כִּי אִם מִתְעַקֵּשׁ חָנֵף" (כוזרי ה כ). "הֵן, הֵן, הֵן! — הִתְעַקֵּשׁ נֹחַ — מֻתָּר!" (ביאליק, מאחורי ד). "מַה תִּתְעַקְשָׁנָה שְׂפָתוֹתֶיהָ לִכְבֹּשׁ אֶת חֲרוֹנָהּ!" (שלונסקי, תר׳ פושקין 239). הַחֲמוֹר הִתְעַקֵּשׁ וְלֹא רָצָה לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ. — [לְהִתְעַקֵּשׁ, מִתְעַקֵּשׁ, יִתְ־]

~ פִּע׳ עִקֵּשׁ °, עִקֵּם, עִוֵּת: "רָאִיתִי אָז אֶת אֵירוֹפָּה הַחוֹלָה, הַמְעֻקֶּשֶׁת, הָרְשָׁעָה" (כרגר, א 31). [וראה עוד ערך מְעֻקָּשׁ] — [מְעֻקָּשׁ, יְעַקֵּשׁ]

עִקֵּשׁ, עִיקֵּשׁ
ת׳ [מן עקש] 1. נִפְתָּל, הֲפַכְפַּךְ, מְעֻוַּת דְּרָכָיו: "דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל" (דברים לב ה). "לֵבָב עִקֵּשׁ" (תהלים לא ד). 2 °. קְשֵׁה־עֹרֶף, עַקְשָׁן: "זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ — הוּא הָעִקֵּשׁ הַמִּתְמִיד עַל הַשֶּׁקֶר" (השרשים לג׳נאח, יהר). פְּלוֹנִי אֵינוֹ בַּעַל־עֶקְרוֹנוֹת אֶלָּא סְתָם עִקֵּשׁ. — [עִקֶּשֶׁת, עִקְּשִׁים, עִקְּשׁוֹת]

— עִקֵּשׁ דְּרָכַיִם (משלי כח ו), עִקֶּשׁ־לֵב (שם יז כ), עִקֵּשׁ שְׂפָתַיִם (שם יט א), הֲפַכְפַּךְ, נִפְתָּל, רַמַּאי.

עִקְּשׁוּת °, עִיקְּשׁוּת
נ׳ [מן עִקֵּשׁ] 1. עֲקַמְמִיּוּת, עַוְּתוּת, אוֹנָאָה, אִי־יֹשֶׁר: "הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה וּלְזוּת שְׂפָתַיִם הַרְחֵק מִמֶּךָּ" (משלי ד כד). "וְאָסִירָה עִקְּשׁוּת דְּרָכַי" (משה אבן־עזרא, קודש י). 2. עַקְשָׁנוּת, סָרְבָנוּת, קְשִׁיוּת־עֹרֶף: "וְכָל יְמֵי אֲשֶׁר נָגַע הָעִקְּשׁוּת בִּלְבָבֵנוּ וְלֹא נוֹדֶה לִרְצוֹן אֱלֹהֵינוּ... הִנֵּה אֲנַחְנוּ בְּצָרָה וּבַאֲנָחָה" (יוסיפון, שלד). "מִרְמַת שׁוּעָלִים... וְעִקְּשׁוּת חֲמוֹר וְסִכְלוּת שׁוֹר" (חריזי, תחכמוני מו 353). "עַקְשָׁן אֲנִי הַפַּעַם וּמְקַוֶּה שֶׁעִקְּשׁוּתִי זוֹ תַּעֲמֹד לִי" (קדרי, כורך 58). "אֶחָד נִתְעַקֵּשׁ עִקְּשׁוּת־שְׂפָתַיִם" (שלונסקי, תר׳ קולא 53). עִקְּשׁוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ הִרְחִיקָה מִמֶּנּוּ אֶת יְדִידָיו. — [עִקְּשׁוּת־]

עַקְשָׁן °
ת׳ [מן עִקֵּשׁ; עִקְּשׁוּת] קְשֵׁה־עֹרֶף, סָרְבָן, עִקֵּשׁ, הַמִּתְעַקֵּשׁ וְעוֹמֵד עַל דַּעְתּוֹ בְּלֹא לָזוּז מִמֶּנָּה: "צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עַקְשָׁן בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלִבְלִי לְהִסְתַּכֵּל עַל כָּל זֶה" (מגיד שיחות לנחמן מבראצלב, יג). "סַנְדְּרָל לֹא הָיָה עַקְשָׁן בְּטִבְעוֹ — זֶה אוֹמֵר כָּךְ, יְהֵא כָּךְ, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד" (מנדלי מו״ס, סג). "אֱלִימֶלֶךְ שֶׁהוּא עַקְשָׁן מִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִתְעַקֵּשׁ וְאָמַר... נֵשֵׁב כָּאן וְלֹא נָזוּז!" (עגנון, אורח 250). חֲמוֹר עַקְשָׁן. — [עַקְשָׁנִית, עַקְשָׁנִים, ־נִיּוֹת]

עַקְשָׁנוּת °
נ׳ [מן עַקְשָׁן] קְשִׁיוּת־עֹרֶף, סָרְבָנוּת, עֲמִידָה בְּכָל תֹּקֶף עַל שֶׁלּוֹ לְלֹא רָצוֹן לְוַתֵּר, חֹסֶר רְתִיעָה מִפְּנֵי קֹשִׁי: "יֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁיָּכוֹל לְהַפְקִיר הַכֹּל... בִּשְׁבִיל אֵיזֶה תַּאֲוָה אוֹ עַקְשָׁנוּת שֶׁהוּא רוֹצֶה" (מגיד שיחות לנחמן מבראצלב, עא). רַק בְּהַתְמָדָתוֹ הָרַבָּה וּבְכֹחַ עַקְשָׁנוּתוֹ הִצְלִיחַ הַחוֹקֵר לְהַגִּיעַ לְסִיּוּם מֶחְקָרוֹ. — [עַקְשָׁנוּת־]

עַקְשָׁנִי °
ת׳ [מן עַקְשָׁנוּת] תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ נִרְתָּע מִכָּל קֹשִׁי: "הֵשִׁיבָה לָהּ הַזְּקֵנָה בְּפָנִים עַקְשָׁנִיּוֹת" (הזז, היושבת 352). "וְתַרְמִיתֵךְ נוֹעֶזֶת לְכוֹנֵן בְּסוֹד כָּמוּס וְעַקְשָׁנִי" (שלונסקי, תר׳ פושקין 310). תּוֹדוֹת לִתְכוּנוֹתָיו הָעַקְשָׁנִיּוֹת וּלְכֹחַ הַתְמָדָתוֹ זָכָה הָאִישׁ לְהַגִּיעַ עַד הֲלוֹם. [עַקְשָׁנִית, עַקְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עָר
פ״ע הֵקִיץ, הִתְעוֹרֵר — ראה עוּר.

עֵר
ת׳ [מן עור] 1. שֶׁאֵינוֹ יָשֵׁן: "אֲנִי יְשֵׁנָה — וְלִבִּי עֵר" (שיר השירים ה ב). "עֵרִים רַק אֲנִי וּלְבָבִי" (ביאליק, יש לי). הַשּׁוֹמֵר הָיָה עֵר כָּל הַלַּיְלָה. 2 ° [בהשאלה] זָרִיז, מָלֵא תְּנוּעָה וְחַיִּים, שֶׁלִּבּוֹ וְחוּשָׁיו פְּתוּחִים לִפְעֻלָּה: אָדָם עֵר וּפָעִיל. יַחַס עֵר וְרָגִישׁ לַזּוּלַת. — [עֵרָה, עֵרִים, עֵרוֹת]

— לֹא יְהֵא אָדָם עֵר בֵּין הַיְשֵׁנִים וְלֹא יָשֵׁן בֵּין הָעֵרִים * (דרך ארץ זוטא ה), כְּלוֹמַר, אַל יִפְרֹשׁ אָדָם מִן הַצִּבּוּר, אַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִמִּנְהַג אֲחֵרִים.

— עֵר וְעֹנֶה [הצירוף אינו מחוור, ורבו בו הפירושים; המשמעות המובאת משוערת בלבד] גָּדוֹל וְקָטָן: "יַכְרֵת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב" (מלאכי ב יב). [ובתלמוד כפשוטו:] "לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵר בַּחֲכָמִים וְלֹא עוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים" (שבת נה:). [ובמליצה:] "לְזָרִים נִמְכַּרְנוּ יַחַד עֵר וְעוֹנֶה, לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קוֹנֶה" (גבירול, שביה בת ציון).

א. עָר
ז׳ [ארמית: עָר, עָרָא, דניאל ד טז; ראה ערר] צַר, אוֹיֵב, שׂוֹנֵא: "וַה׳ סָר מֵעָלֶיךָ וַיְהִי עָרֶךָ" (שמואל א כח טז). "מַהֵר יִשָּׁבֵר מַטֵּה עֻלְּךָ מִיַּד שׂוֹנַאֲךָ וְעָרֶךָ" (נאגארה, 189). "אֶת דּוֹמֵם־עֵקֶר כֹּרֵת בְּרִית וַיְהִי עָרֵנוּ" (שניאור, שירים רעא). — [עַר־, עָרִים, עָרֵי־]

ב. עָר *
ז׳ [ארמית: עָרָא, גיטין סט:] שְׁמוֹ שֶׁל שִׂיחַ הַיָּדוּעַ יוֹתֵר בְּשֵׁם "דַּפְנָה" (Laurus nobilis) — ראה דַּפְנָה 1. — [עַר־, עָרִים, עָרֵי־]

ע״ר
ר״ת 1. עַתִּי״ם־רוֹיטֶרְס (סוכנות ידיעות). 2. עֶרֶב־רַב. 3. עֶזְרָה רִאשׁוֹנָה.

עֲרַאי *
[צורת־משנה של אַרְעַי; מן ארע קרה] 1 ז׳ דָּבָר שֶׁבְּמִקְרֶה, מִקְרִיּוּת, זְמַנִּיּוּת, הֵפֶךְ מִן "קֶבַע": "כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים (שֶׁל סֻכּוֹת) אָדָם עוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ קֶבַע וּבֵיתוֹ עֲרַאי" (סוכה ב ט). "בִּנְיַן קֶבַע אָסְרָה תּוֹרָה, בִּנְיַן עֲרַאי לֹא אָסְרָה תּוֹרָה" (ביצה לב:). "וְהַכֹּל בַּעֲבוֹדוֹת עֲרַאי וְלֹא קֶבַע" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קד). 2 תה״פ בְּאֹפֶן זְמַנִּי, לֹא בִּקְבִיעוּת: "אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עֲרַאי חוּץ לַסֻּכָּה" (סוכה ב ד).

עֲרָאִי °
ת׳ [מן עֲרַאי; ראה גם אַרְעַי] מִקְרִי, זְמַנִּי: "בָּטֵל הַקָּבוּעַ וְעוֹמֵד וּבָא תַּחְתָּיו נוֹפֵל וַעֲרָאִי" (הזז, יעיש ד 113). אֲכַלְתִּי אֲכִילָה עֲרָאִית. פְּגִישָׁה עֲרָאִית וַחֲטוּפָה. — [עֲרָאִית, עֲרָאִיִּים, ־אִיּוֹת]

עֲרָאִיּוּת °
נ׳ [מן עֲרָאִי] מִקְרִיּוּת, חֹסֶר־קְבִיעוּת, זְמַנִּיּוּת: חוֹתָם שֶׁל עֲרָאִיּוּת טָבוּעַ עַל מַאֲמָר פְּלוֹנִי. — [עֲרָאִיּוּת־]

א. ערב
[אכדית: erēbu נכנס; ארמית: עֲרַב; ערבית: עַ׳רַבַ שקעה השמש]

~ פָּע׳ עָרַב פ״ע 1. בָּא הָעֶרֶב, רַד הַיּוֹם, שָׁקְעָה הַשֶּׁמֶשׁ: "הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב, לִינוּ־נָא" (שופטים יט ט). "כְּקֶרֶן אוֹר בַּעֲרֹב הַיּוֹם" (ביאליק, בערוב). הַיּוֹם פָּנָה לַעֲרֹב. 2 [בהשאלה] קָדַר, שָׁקַע: "עָרְבָה כָּל־שִׂמְחָה, גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ" (ישעיה כד יא). "לֹא נִצְטַעֲרָה אֶלָּא עַל שִׂמְחָתָהּ שֶׁעָרְבָה" (ביאליק, מאחורי ח) [וראה עוד להלן] — [לַעֲרֹב, עוֹרֵב, יַעֲרֹב]

~ נִפ׳ נֶעֱרַב ∴, עָרַב, שָׁקַע: "יוֹמִי רַד מְאֹד וְנָסוּ צְלָלַי, עַד שִׁמְשִׁי נֶעֱרַב" (נאגארה, 201). "אוֹר נֶעֱרַב וּבְעֶרֶב הַכֹּל יָלִיט פָּנִים" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעא). "נָפַל עָלָיו אוֹר שֶׁל מַעְלָה, אוֹר נֶעֱרַב כִּנְטוֹת הַיּוֹם" (הזז, יעיש ג 157). — [לְהֵעָרֵב, נֶעֱרַב, יֵעָרֵב]

~ פע' **עָרַב** * [רווח רק בצירוף מְעֹרַב־שֶׁמֶשׁ* (פרה ג ז) — ראה ערך ב· מְעֹרָב]

~ הפ' **הֶעֱרִיב** פעו"י 1 פ"ע בָּא אַחֲרֵי שְׁקִיעַת־הַחַמָּה, שֶׁהָיָה עַד בּוֹא הָעֶרֶב: "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב" (שמואל א יז טז). "הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב" (בבא מציעא ז א). "כְּשֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת" (לפיכך, ברכות השחר). "מִכָּל קְצוֹת הָעִיר הָיוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים לְפִתְחוֹ" (ליפסון, כידור 106). "וְהוּא בְּעַצְמוֹ הִשְׁכִּים וְהֶעֱרִיב לַאֲמִירַת הַקַּדִּישׁ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים כה). 2*, עָרַב, נָטָה לָעֶרֶב, נַעֲשָׂה עֶרֶב: "הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה" (נגעים יד ג). "עַד שֶׁהֶעֱרִיב הַיּוֹם וְהִתְפַּלְּלוּ מִנְחָה וּמַעֲרִיב" (עגנון, כלה קלב). 3* פ"י גָּרַם שֶׁיְּהֵא עֶרֶב: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים" (תפילת ערבית). [ובהשאלה:] "הָיָה מַקְדִּיר אֶת פְּנֵי הָאָב וּמַעֲרִיב עַרְבִּים אֲפֹרִים שֶׁל דְּאָגָה עַל פְּנֵי הָאֵם" (סוקולוב, במראות 45). 4* [על־פי "עָרְבָה כָּל שִׂמְחָה", ישעיה כד יא] הִשְׁבִּית, הִקְדִּיר: "דְּאָגָה... לְלֵב תַּכְאִיב וְשִׂמְחָה מַעֲרִיבָה" (הנגיד, בן־משלי 92). — [לְהַעֲרִיב, מַעֲרִיב, יַעֲרִיב]

— **עָרַב יוֹמוֹ** ° [במליצה] בָּאוּ עָלָיו יְמֵי צָרָה: "אֲנִי הַגֶּבֶר הַנִּדְאָב בְּלֹא עֵת, יוֹמִי עָרַב" (מנחם, מכתב אל הסדאי).

— **בְּעֶרֶב יָמָיו** ° [בהשאלה] לְעֵת זִקְנָתוֹ, כְּשֶׁקָּרְבוּ יָמָיו לָמוּת: "בְּעֵת נִכְנַע בְּעֶרֶב יָמָיו לִשְׁאֹל בְּבַעֲלַת־אוֹב" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יב).

— **הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב**, 1. בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת בַּבֹּקֶר וּבִשְׁעוֹת הָעֶרֶב: "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב" (שמואל א יז טז). 2 ° [בהשאלה] הַרְבֵּה פְּעָמִים, בְּכָל עֵת תָּמִיד: חָזַרְתִּי וְהִזְהַרְתִּי אוֹתְךָ פְּעָמִים רַבּוֹת – הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב!

— **הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ*** (טהרות א א) — ראה ערך הֶעֱרֵב*.

— **הִסְתַּעֲרֵב** °, ראה להלן ערך ו· עָרַב.

ב· **ערב** [אכדית: erēbu נכנס לחסותו; ארמית: עֲרַב; ראה עָרֵב, עֵרָבוֹן]

~ פע' **עָרַב** פ"י 1. קִבֵּל עַל עַצְמוֹ אַחֲרָיוּת לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ, הִתְחַיֵּב לִהְיוֹת אַחֲרַאי לְדָבָר: "אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ, מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ, אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ – וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים" (בראשית מג ט). "אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ" (משלי ו א). "מִפְּנֵי מָה לֹא עֲרַבְתֶּם אֶת אֲחִיכֶם כְּשֶׁמְּכַרְתֶּם אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים?" (תנחומא ויגש ה). "הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ עֲרֹב לִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא עָרַבְתִּי לְךָ" (רמב"ם, מלוה ולוה כו ח). "אֵין אֲנִי עוֹרֵב אֶת דִּיּוּקָן שֶׁל הַשִּׂיחוֹת" (ברקוביץ, הראשונים י). עָרַבְתִּי לִידִידִי שֶׁקִּבֵּל הַלְוָאָה מִן הַבַּנְק. 2. נָתַן בְּמַשְׁכּוֹן, עָבַט: "שְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ וּבָתֵּינוּ אֲנַחְנוּ עֹרְבִים וְנִקְחָה דָגָן בָּרָעָב" (נחמיה ה ג). — [לַעֲרֹב אֶת־, לְ־; עוֹרֵב, יַעֲרֹב]

~ הת' **הִתְעָרֵב**, הִמָּרָה, הִתְחָרָה עִם מִישֶׁהוּ וְהִתְחַיֵּב עַל־תְּנַאי, נִכְנַס בְּהֶסְכֵּם־תַּחֲרוּת עִם מִישֶׁהוּ מִתּוֹךְ תִּקְוָה כִּי יִזְכֶּה בָּהּ: "וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים, אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם" (מלכים ב יח כג). הִתְעָרַבְתִּי עִם חֲבֵרַי בְּדָבָר תּוֹצְאוֹת הַמִּשְׂחָק בֵּין שְׁתֵּי הַקְּבוּצוֹת הַיְרִיבוֹת. — [לְהִתְעָרֵב עִם־, אֶת־; מִתְעָרֵב, יִתְ־, הִתְעָרֵב!]

~ נפ' **נֶעֱרַב** °, נִתְּנָה לוֹ עֲרֻבָּה, הֻבְטַח כִּי יִשָּׁמֵר וִיקֻיַּם: "לְמַחְקֶרֶת רִיבּוֹת נְפָשׁוֹת נֶעֱרָבוֹת" (גבירול, אבון יום זה, אזהרות). גְּבוּלוֹת הַמְּדִינָה הַחֲדָשָׁה נֶעֶרְבוּ עַל־יְדֵי הַמַּעֲצָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת. — [לְהֵעָרֵב, נֶעֱרָב, יֵעָרֵב]

~ פע' **עֵרֵב*** 1 פ"י, עָשָׂה לְעָרֵב, נָתַן כְּעֵרָבוֹן: "אַתֶּם מְעָרְבִים אֶת בְּנֵיכֶם: אִם אַתֶּם מְשַׁמְּרִים אֶת הַתּוֹרָה – מוּטָב, וְאִם לָאו – הֲרֵי בְּנֵיכֶם מְעֻרָבִין לִי" (כלה רבתי ג). 2 פ"ע הָיָה עָרֵב, הָיָה אַחֲרַאי: "אָמַר (יוֹסֵף): מִי מְעָרֵב בּוֹ? אָמַר (יְהוּדָה): אֲנִי!" (בראשית רבה צא). — [לְעָרֵב, מְ־, יְ־]

~ פע' **עֹרַב** *, נַעֲשָׂה עָרֵב וּמַשְׁכּוֹן: "וְאֶת־עֲרֻבָּתָם תִּקָּח'... דְּבָרִים הַמְעֹרָבִין בֵּינוֹ לְבֵינָהּ" (כתובות ט:). — [מְעֹרָב, יְעֹרַב]

— **עָרַב אֶת לִבּוֹ**, הֵעֵז, הִרְהִיב עֹז, הֵהִין: "מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי?" (ירמיה ל כא). "הֲלָרֶדֶת אֶל גֹּב הָאֲרָיוֹת אֶת לִבְּךָ עָרַבְתָּ?" (ביאליק, תר' טל סב). "וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ: אִישׁ יְהוּדִי, הֲיֶעֱרַב לִבְּךָ לְרַפְּאוֹת אֶת בִּתִּי?" (עגנון, אלו כד). "לֹא עָרַב הַלַּיְלָה אִישׁ אֶת לִבּוֹ לִשְׁכַּב עַל הָאִצְטַבָּה" (שופמן, א 68).

ג· **ערב** [ראה גם ערבב]

~ פע' **עָרַב** * פ"י 1. עִרְבֵּב, הִכְנִיס דָּבָר בְּתוֹךְ דָּבָר, סִכְסֵךְ, מִזֵּג יַחַד דְּבָרִים שׁוֹנִים: "אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים... אֵין מְעָרְבִין שִׁמְרֵי יַיִן בְּיַיִן" (בבא מציעא ד יא). "לֹא יָסוּד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ בְּסִיד, וְאִם עָרַב בּוֹ חוֹל אוֹ תֶּבֶן – מֻתָּר" (בבא בתרא ס:). "כִּי שָׁגָה הַסּוֹפֵר בְּעָרְבוֹ יַחַד שְׁנֵי מֻשָּׂגִים" (אחד העם, לה). הַסּוֹחֵר עָרַב שְׁנֵי מִינֵי קֶמַח. אַל־נָא נַעֲרֹב עִנְיָן בְּעִנְיָן. 2 [כהלכות־שבת] תִּקֵּן עֵרוּב, חִבֵּר שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת לִרְשׁוּת אַחַת, כְּדֵי לְהַתִּיר הַעֲבָרַת דְּבָרִים בְּשַׁבָּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹ הֵכִין תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם־טוֹב וְהִשְׁאִירוֹ עַד סוֹף הַשַּׁבָּת כְּדֵי לְהַתִּיר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱפוֹת מִיּוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת [עיין עֵרוּב]: "עָרְבוּ בַּחֲצֵרוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר וְלֹא עֵרַב. מֻתָּרִין כָּאן וְכָאן" (עירובין ו ח). "וּמְעָרְבִין וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין" (שבת ב ז). — [לַעֲרֹב אֶת־, מְעָרֵב, יַעֲרֹב]

~ פע' **עֵרֵב** °, 1. עִרְבֵּב, סִכְסֵךְ, נִמְצָא זֶה בְּקֶרֶב זֶה, נָתַן יַחַד לְלֹא גְּבוּל בֵּינוֹ וּבֵין אֲחֵרִים: "שׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ כֶּסֶף – כֶּסֶף, שֶׁכֻּלָּהּ זָהָב – זָהָב, לֹא הָיוּ מְעָרְבִין" (פסחים ה ה). "וּכְשֶׁהָיוּ רוֹאִין שִׂמְחַת בֵּית־הַשּׁוֹאֵבָה לֹא הָיוּ (הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים) מְעֹרָבִין" (תוספתא סוכה ד א). "חשֶׁךְ וְאוֹר בְּיָפְיֵךְ עֹרָב" (יהודה הלוי, ב 25). שְׁנֵי מִינֵי קֶמַח מְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה. תָּכְנִית מְעֹרֶבֶת – שִׁירָה, נְגִינָה, דִּקְלוּם, הַצָּגָה. 2. תִּקֵּן בּוֹ עֵרוּב [עיין ערך עֵרוּב]: "לְהֵיכָן מַצִּילִין אוֹתָן? לֶחָצֵר הַמְעֹרֶבֶת" (שבת טז ג). [וראה עוד ערך א· מְעֹרָב] — [מְעָרֵב, יְעָרֵב]

~ הת' **הִתְעָרֵב**, 1*. נִכְנַס בְּתוֹךְ מִין אַחֵר, נִסְתַּכְסֵךְ: "שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ פִּסְחֵיהֶן" (פסחים ט י). "דָּם שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאִית דָּם – חַיָּב לְכַסּוֹת, נִתְעָרֵב בְּיַיִן – רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם" (חולין ו ה). "אַשְׁרֵי הָעָם בְּךָ יִתְעָרֵב" (משה אבן־עזרא, קודש שט). "הֲיוּכַל אֱלֹהַּ לְהִתְעָרֵב עִם אִשָּׁה?" (יוסיפון, רכה). "וּכְמוֹ הִתְעָרְבוּ בְּשִׂמְחָתִי גַּם בְּנֵי הַשִּׁיר" (ביאליק, בשל). חוֹל נִתְעָרֵב בַּסֻּכָּר. 2. הִתְבּוֹלֵל, נִטְמַע: "וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם" (תהלים קו לה). 3. נִכְנַס בְּעִנְיָן לֹא שֶׁלּוֹ, הִכְנִיס רֹאשׁוֹ בְּדָבָר זָר: "וּבְשִׂמְחָתוֹ

לֹא־יִתְעָרַב זָר״ (משלי יד י). ״עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב״ (משלי כד כא). אַל נָא תִּתְעָרֵב בְּעִסְקֵי אֲחֵרִים. — [לְהִתְעָרֵב בְּ־, עִם־, מִתְעָרֵב, יִתְעָרֵב]

— אֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה* [שאול מן מועד קטן ח: ושם בעניין שמחת החג: אין לערוך בחג שמחת נישואין העלולה להאפיל על שמחת החג גופו] אֵין לְעָרֵב יַחַד שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנִּבְדָּלִים זֶה מִזֶּה, כָּל דָּבָר קוֹבֵעַ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ.

ד· **עֹרב** [רק עברית?]

~ פָּע׳ **עָרַב** פ״ע נָעַם, הָיָה רָצוּי וָטוֹב: ״עֹלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי״ (ירמיה ו כ). ״הֱקִיצֹתִי וָאֶרְאֶה וּשְׁנָתִי עָרְבָה לִּי״ (ירמיה לא כה). ״וְתֶעֱרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ״ (כוסף למועדים). ״וְשָׁתָה מִן הַמַּעְיָן וְעָרַב לוֹ וְשָׁבַת נַפְשׁוֹ עָלָיו״ (במדבר רבה ב). ״לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וְהִזְמִין אוֹרְחִים... וְהָיָה מְחַזֵּר עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר לָהֶם: יֶעֱרַב לָכֶם, יִבְסַם לָכֶם!״ (במדבר רבה יג). ״אֵיךְ יֶעֱרַב לִי אֱכוֹל וּשְׁתוֹת בְּעֵת אֶחֱזֶה כִּי יִסְחֲבוּ הַכְּלָבִים אֶת כְּפִירָיִךְ?״ (יהודה הלוי, א 56). — [לַעֲרֹב, עָרְבָה, יֶעֱרַב]

~ נִפ׳ **נֶעֱרַב** ^, נַעֲשָׂה עָרֵב, נָעַם: ״וּבָאוֹר הַנֶּעֱרָב יְשָׁרִים מַכְתִּירִים״ (גבירול, אמון יום זה, אזהרות). ״רַנְּנִי בְּטוּב רַחְשֵׁךְ אֲשֶׁר מִדְּבַשׁ נֶעֱרָב״ (גאגארה, 48). — [לְהֵעָרֵב, נֶעֱרַב, יֵעָרֵב]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיב** * פ״י הִנְעִים, גָּרַם שֶׁיִּהְיֶה נָעִים וְרָצוּי: ״חָלִיל וָנֵבֶל יַעֲרִיבוּ שִׁיר״ (בן־סירא מ כה). ״וְהַעֲרֶב נָא ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ״ (תפילת שחרית, על־פי ברכות יא:). ״עַד שֶׁבָּא בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת וְהֶעֱרִיב עָלָיו שְׁנָתוֹ בִּפְסוּקֵי שִׁיר הַשִּׁירִים״ (עגנון, אלו לז). — [לְהַעֲרִיב אֶת־, מַעֲרִיב, יַ־]

~ פִּע׳ **עֵרֵב** * פ״י הֶעֱרִיב, הִנְעִים: ״כָּל זְמַן שֶׁבָּנַי עוֹשִׂים לִי רְצוֹנִי הָיוּ מְעָרְבִים וּמְעַדְּנִים אוֹתוֹ וּמְפַנְּקִים אוֹתוֹ״ (ספרי האזינו קלו:). — [לְעָרֵב, מְ־, יְעָרֵב]

~ פֻּע׳ **עֹרַב** ^, הֻנְעַם: ״הָאִישׁ אֲשֶׁר יִרְאוּ דְּבָרָיו מֵחֲכָמִים מִשְּׁנֵי רֵעָיו וְחִידָתוֹ מְעֹרֶבֶת עַל חִידוֹת אֶחָיו, יִהְיֶה לַמֶּלֶךְ לְמִשְׁנֶה״ (יוסיפון, טז). — [מְעֹרָב, יְעֹרַב]

— יֶעֱרַב לְךָ* [על־פי במדבר רבה יג, ראה לעיל], דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה לַיּוֹשֵׁב לִסְעֹד [ויש מוסיפים גם: ״יִבְסַם לְךָ״, על־פי הנ״ל]

ה· **ערב** [אולי הרחבת המשמעות של ג. ערב]

~ פָּע׳ **עָרַב** פ״י סָחַר, נָשָׂא וְנָתַן, מָכַר סְחוֹרָה וְקִבֵּל תְּמוּרָתָהּ: ״כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ״ (יחזקאל כז ט). — [לַעֲרֹב, עוֹרֵב, יַעֲרֹב]

ו· **ערב** [מן עַרְבִי; מַעֲרָב]

~ הת׳ **הִסְתַּעֲרֵב** ° [על־פי הערבית: אִסְתַעְרַבַּ] 1, הִתְנַהֵג כַּעֲרָבִי, סִגֵּל לְעַצְמוֹ אֶת אֹרַח־הַחַיִּים וְהַתַּרְבּוּת שֶׁל בְּנֵי־עֲרָב. 2, בָּא מֵאַחַת מֵאַרְצוֹת הַמַּגְ׳רֶבּ (״מַעֲרָב״) — מְצְפוֹן־אַפְרִיקָה (תּוּנִיס, מָרוֹקוֹ, אַלְגִ׳יר): יְהוּדִים מִסְתַּעַרְבִים. — [לְהִסְתַּעֲרֵב, מִסְ־, יִסְתַּעֲרֵב]

ז· **ערב** [מן עֶרֶב]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיב** * פ״י עָשָׂה עֶרֶב בַּאֲרִיגָה: ״מַהוּ לְהַעֲרִיב וְלִסְרֹג?״ (ירושלמי מועד קטן א ח). — [לְהַעֲרִיב, מַ־, יַ־]

א· **עָרֵב** * תו״ז [מן ב· ערב, עָרַב; ויש מנסחים על יסוד כתבי־יד מנוקדים: עָרָב] 1, מִי שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם חוֹב שֶׁל מִישֶׁהוּ אִם הַלֹּוֶה לֹא יִפְרָעֵהוּ לַמּוֹעֵד, אוֹ מִי שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ אַחֲרָיוּת לְדָבָר־מָה: ״הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל־יְדֵי עָרֵב לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב״ (בבא בתרא י ז). ״נוֹשֶׁה לוֹ לֹא תִהְיֶה, עָרֵב לוֹ הֱיֵה״ (ינאי, קעב; ושם הניקוד: עָרָב). הַלֹּוֶה מִן הַבַּנְק נִדְרָשׁ לְהַמְצִיא שְׁנֵי עֲרֵבִים לְהַלְוָאָתוֹ. הִנְנִי עָרֵב לְךָ כִּי הַמַּכְשִׁיר טוֹב בְּהֶחְלֵט. 2, אַחֲרַאי: ״כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה בָּזֶה״ (שבועות לט. וראה עוד להלן). ״תַּמּוּ מֵהֶם חֲלָלִים רַבִּים כִּי הֵם זֶה לָזֶה עֲרֵבִים״ (ינאי, קעב; ושם הניקוד עָרָבִים) — [הֶעָרֵב, עֲרֵבָה, עֲרֵבִים, עֲרֵבוֹת]

— עָרֵב־קַבְּלָן* [על־פי בבא בתרא קעג:], עָרֵב הַמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִפְרֹעַ אֶת הַחוֹב אִם יִרְצֶה הַמַּלְוֶה לִגְבּוֹתוֹ מִמֶּנּוּ; בְּמִקְרֶה זֶה רַשַּׁאי הַמַּלְוֶה לִדְרֹשׁ אֶת פֵּרָעוֹן הַחוֹב יָשָׁר מִמֶּנּוּ, בְּלֹא לִפְנוֹת אֶל הַלֹּוֶה תְּחִלָּה (לְהַבְדִּיל מִן ״עָרֵב״ רָגִיל, שֶׁאֵין הַמַּלְוֶה רַשַּׁאי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ אֶלָּא לְאַחַר שֶׁפָּנָה אֶל הַלֹּוֶה וְזֶה אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִפְרֹעַ אֶת הַחוֹב).

— עָרְבָךְ צָרִיךְ עָרֵב* (שיר השירים רבה א ד), כְּלוֹמַר, אוֹתוֹ אָדָם שֶׁהִנְּךָ רוֹצֶה לְהִסְתַּמֵּךְ עָלָיו הוּא גּוּפוֹ אֵינוֹ נֶאֱמָן, אַף הוּא זָקוּק לְעָרֵב שֶׁיֶּעֱרַב לוֹ [ועיין א· עַרְבָא]

— כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה בָּזֶה* [שבועות לט., ושם בעניין הכלל הנדרש בעונש על עוון היחיד: ״וכשלו איש באחיו״ (ויקרא כו לז) — איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבין זה בזה״] 1, מֵימְרָה רוֹוַחַת בְּשֶׁבַח הָאַחְדוּת וְהָאַחֲרָיוּת הַהֲדָדִית בֵּין הַיְּהוּדִים. 2 [ויש מצטטים גם במשמעות פסימית] רַבִּים תּוֹלִים בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֵטְא שֶׁנִּמְצָא בְּיָחִיד, בִּפְרָט.

ב· **עָרֵב** ת׳ [ראה ד· ערב, עָרַב] נָעִים, רָצוּי, טָעִים: ״הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב״ (שיר השירים ב יד). ״בְּשָׁעָה שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה יוֹצְאִין מִפִּי בַּעֲלֵיהֶן כְּתִקְנָן הֵן עֲרֵבִין לְשׁוֹמְעֵיהֶן״ (ירושלמי סנהדרין כח א). ״שֶׁהָיָה אוֹמֵר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁהֵם עֲרֵבִים לָהֶם״ (בראשית רבה ג). ״עוֹד צוֹלֵל בְּנַפְשִׁי מִזְמוֹרָם הֶעָרֵב״ (ביאליק, זוהר). ״בֵּין תַּבְשִׁיל לְתַבְשִׁיל שָׁרוּ שִׁירִים עֲרֵבִים כִּדְבַשׁ״ (עגנון, אורח 262). מַאֲכָל עָרֵב לַחֵךְ. דְּבָרִים עֲרֵבִים לָאֹזֶן. — [עֲרֵבָה, עֲרֵבִים, עֲרֵבוֹת]

עֶרֶב ז׳ [ראה א· ערב, עָרַב; המשמעות היסודית כבאכדית: erēbu נכנס; היינו: כניסת השמש] 1, חֵלֶק הַיְמָמָה מִסּוֹפוֹ שֶׁל הַיּוֹם וְעַד תְּחִלַּת הַלַּיְלָה, הַזְּמַן הַסָּמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה: ״וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד״ (בראשית א ה). ״עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם״ (תהלים נה יח). ״מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בָּעֲרָבִין?״ (תוספתא ברכות א א). ״אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים... בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים״ (תפילת ערבית). 2*, כִּנּוּי לַיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי שַׁבָּת, אוֹ לִפְנֵי חַג, אוֹ לִפְנֵי יוֹם מְיֻחָד אַחֵר: ״אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה וְהִלֵּל חָפַף אֶת רֹאשׁוֹ״ (שבת לא.). ״כְּבָר מֻבְטָח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִפְּנֵי הַטֹּרַח״ (פסחים יג.). ד׳ בְּאִיָּר הוּא עֶרֶב יוֹם־הָעַצְמָאוּת בְּיִשְׂרָאֵל. 3°, הַזְּמַן הַסָּמוּךְ לְמְאֹרָע גָּדוֹל, בְּפֵרוּשׁ־: פֶּרֶק הַזְּמַן שֶׁל עֶרֶב הַמִּלְחָמָה הָעוֹלָמִית. 4°, נֶשֶׁף, מְסִבָּה אוֹ אֲסֵפָה הַנֶּעֱרֶכֶת בָּעֶרֶב: עֶרֶב־זִכָּרוֹן לְסוֹפֵר.

ערב ספרותי, ערב מוסיקלי [וראה עוד הצירופים להלן] — [ערב־, ערבו; ערבים, ערבי־, ערביו, ערביהם]

— ערב־ערב °, בערב בערב (דברי הימים ב יג יא), בכל ערב.

— הערב °, בערב זה: האספה תתקים הערב בשש (שעות).

— ארוחת־ערב °, הסעודה השלישית שרגילים לאכל בכל יום — באחת משעות־הערב.

— לעת ערב, עם בוא הערב: "ותבא אליו היונה לעת ערב" (בראשית ח יא).

— לפנות ערב, באחת משעות הערב המקדמות, בתחלת הערב: "והיה לפנות־ערב ירחץ במים" (דברים כג יב).

— דמדומי־ערב °, שעת בין־השמשות, הזמן הסמוך לשקיעת השמש ובטרם הופיעו הכוכבים.

— זאב־ערב (חבקוק א ח), זאב היוצא לטרפו לעת־ערב [ויש סוברים: זאב ערבות, ראה ערך זאב]

— לעתותי ערב * (תוספתא עבודה זרה ז (ח) י), לעת ערב, בשעות הערב.

— מנחת הערב (מלכים ב טז טו), קרבן התמיד שהיו מקריבים בכל יום בין הערבים.

— צללי־ערב, הצללים המשתרעים עם שקיעת החמה: "אוי לנו כי־פנה היום, כי־ינטו צללי־ערב" (ירמיה ו ד).

— ערב־החג °, היום שלפני החג.

— ערב־שביעית * (שביעית א א), כנוי לשנה (ביחוד לחדשים האחרונים) שלפני שנת השמטה.

— ערב־שבת * (שבת לא.), היום הששי לשבוע.

— בין־הערבים, בין־השמשות, הזמן שבין ראשית שקיעת השמש ובין הופעת כוכבי־הלילה: "בין הערבים תעשו אתו (את הפסח) במעדו" (במדבר ט ג). "כי ידעך לאטו אור היום בששי בין ערבים" (טשרניחובסקי, שירים 13).

— בא ערבו של־ * [בהשאלה] פסקה הצלחתו, הגיעה שעת פרענותו: "בא ערבה של סדום ושקעה שמשה ונחתם גזר־דינה" (בראשית רבה ג).

א. ערב ז׳ [מן ג. ערב, והשוה גם ערבית: ע׳ריב זר] 1 °, תערבת, בליל, דברים ממינים שונים שנתערבו יחד: ערב של סחורות, ערב של מיני קמח. 2, אנשים נכרים שנתערבו בעם: "וגם־ערב רב עלה אתם (עם בני־ישראל ממצרים)" (שמות יב לח). "ויבדילו כל־ערב מישראל" (נחמיה יג ג). — [ערב־, ערבו]

— ערב־רב [שאול מן שמות יב לח, ראה לעיל] 1 °, המון, קהל מערב של אנשים שונים: "לא ערב רב של גולים עניים ורודפי עשר" (אחד העם, ל). "היה ערב־רב מנמר של יהודים־תירים ומבקשי עסקים" (ברנר, א 431). 2 °, תערבת של דברים שונים: "וערב רב נגוהות בנגוהות סכסכה" (ביאליק, זוהר). "ערב־רב של מלים בלתי־ממשיות" (בן־ציון, ד). "וכל מיני שרצים, זה ערב־רב" (שמעוני, הביבר 68).

ב. ערב ז׳ [מן ב. ערב, ובמשמעות היסודית: נכנס] 1 [באריגה] כל אחד מן החוטים הנכנסים ונארגים לסרוגין בין חוטי־הארך היסודיים ("שתי"): "והיה הנגע.. בבגד או בעור או־בשתי או־בערב" (ויקרא יג מט). 2 * [בהשאלה] רחבו של דבר, בנגוד אל "שתי" שהוא ארכו: "כתל... שנסדק — הערב מצטרף והשתי אין מצטרף" (תוספתא כקואות ח ו). "אם היו זרועין שתי — זורען ערב, ערב — זורען שתי" (שבת פה:). — [ערב־]

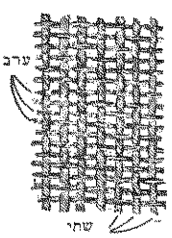

— שתי וערב *, 1 *, לארך ולרחב: "מהלך שתי וערב" (חולין נט.). 2 °, כנוי לצלב, על שום צורתו: קו לארך וקו לרחב כשהם נחתכים (+).

— חקירת שתי־וערב ° [בהשאלה] חקירה מדקדקת וקפדנית של עד במשפט על־ידי חוקר אחד או על־ידי חוקרים אחדים בבת־אחת, במטרה להביך את העד ולגלות הסתירות בעדותו או להזם אותו.

ערב, ערוב ז׳ [אולי מן ב. ערב] המכה הרביעית בעשר המכות שהכה משה את המצרים — ערבוביה של חיות־טרף שונות [לפי הפירוש המקובל]: "ומלאו בתי מצרים את־הערב וגם האדמה אשר־הם עליה" (שמות ח יז).

א. ערבא * ז׳ [ארמית] ערב, אחראי [רווח במימרה הארמית:]

— ערבך ערבא צריך * (סוכה כו.), ערבך ערב צריך, הערב שאתה מביא הוא גופו אינו נאמן [עיין גם ערך א. ערב]

ב. ערבא ° [צורה ארמית של השם העברי ערב] ערב [רווח בביטוי:]

— ערבא טבא °, ערב טוב! [ברכת־שלום לעת־ערב]: "ערבא טבא, ערבא טבא! — אמרו אורחים קרואים בכניסתם לבית" (מנדלי מו"ס, תנה). "ופניו הנופלים צוהלים: ערבא טבא! ערבא טבא לך!" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כז).

ערבב [מן ג. ערב]

~ פע׳ ערבב * פ״י 1 °, ערב, חבר יחד דברים שונים: הסוחר ערבב שני מיני קפה. המבשלת ערבבה את הסכר והקמח. 2 °, בלבל: "המם ערבבן (את המצרים)" (מכילתא בשלח ה). "ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן" (ראש השנה טז:). "ולערבב עליו כל עולמו" (ביאליק, מתי). "לפי שעה ערבבה דעתם של בחורים שוטים" (ג׳ שחם, שיכון 263). — [לערבב את־, מערבב, יערבב]

~ פע׳ ערבב *, ערב, חבר בלי סדר, בלבל: "לא היו יושבין מערבבין, אלא יושבין כל אמנות ואמנות בפני עצמה" (ירושלמי סוכה נה ב). "המגידים הליטאים שמגדלים שער ופאותיהם מערבבות בשער ראשם" (עגנון, אורח 422). "מתעתע בדברים ואומר לשון מערבבת ומבלבלת" (הזז, יעיש א 178). תכן מערבב ומבלבל. [וראה עוד ערך מערבב] — [מערבבת, מערבבים, ־בות]

~ הת׳ נתערבב °, התבלבל, התחבר בלא סדר, בא בערבוביה: "נתערבבו עשתונותיה ונרתעה לאחוריה" (שנהר, ב

326). "נתערבב ציון מהרהורי לבו ותלשה דעתו" (הזז, היושבת 144). מרב שנון נתערבבו במחו כל הרעיונות. המינים השונים נתערבבו יחד וקשה להפריד ביניהם. – [להתערבב, מת־, יתערבבו]

– **ערבב את היוצרות** ° (את הפרשיות) [בהשאלה] בלבל את הסדר הנכון, הקדים את המאחר ולהפך: "הלצה בענין מעשי הקונדס של המלאך הממנה על הפרנסה... שמערבב את היוצרות" (דינור, בצילם 153).

– **ערבב שמחה** *. הפריע והפר שמחה: "אם הורגו אני עכשו – אני מערבב שמחת בתי" (ויקרא רבה כ). "והיו חוששים שמא יערבבו עליהם הללו את שמחתם והנאתם" (קבק, במשעול 368).

א. **ערבה** נ' [אולי קרוב אל חרב; ערבית: ע׳רב להרחיק] 1. מישור נרחב שאין בו עצים ויערות, אלא צמחי עשבים ושיחים נמוכים. 2 [במקרא] שם נרדף ל"מדבר": "ישֻׂשׂום מדבר וציה ותגל ערבה" (ישעיה לה א). "וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'" (ישעיה נא ג). "רב לכם לנוע, לנוד בערבה" (ביאליק, מתי האחרונים). – [ערבת־, ערבות, ערבות־]

– **הערבה** [ערבית: ואדי־אל־ערבה], כנוי במקרא לככר הירדן מים כנרת ועד דרום ים המלח ("ים הערבה"): "בערבה בהר ובשפלה" (דברים א ז). "בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל" (דברים יא ל). "בערבות יריחו" (יהושע ה י).

– **ים הערבה** (דברים ג יז). כנוי לים המלח הנמצא בדרומה של ערבת הירדן.

– **זאב ערבות**. זאב השוכן בערבה: "על כן הכם אריה מיער, זאב ערבות ישדדם" (ירמיה ה ו) [וראה עוד ערך זאב]

ב. **ערבה** נ' [ארמית: ערבתא; ערבית: ע׳רב] עץ דו־ביתי הגדל בגדות נחלים (Salix). עליו תמימים, פרחיו ערוכים בעגילים, הגזע רחב ועבה ומסתעף הרבה. הענפים דקים וגמישים וטובים לקליעת סלים. ענפי ערבה הם מארבעת המינים שנוטלים בחג הסכות: "ולקחתם לכם... פרי עץ הדר, כפת תמרים וענף עץ־עבת וערבי־נחל" (ויקרא כג מ). "לולב וערבה" (סוכה ד א). "ועניים (מביאים בכורים) בסלי נצרים של ערבה קלופה" (ספרי דברים ש). – [ערבת־, ערבים, ערבי־, גם ערבות, ערבות־]

– **ערבה חבוטה** *. 1 °. ערבה שחבטו אותה ביום הושענא־רבה עד שנשרו כל עליה: "וערבה חבוטה מנחת על כותרת האספקלריא" (עגנון, אלו קלה). 2 ° [בהשאלה] כנוי־גנאי למישהו מדלדל ומדכדך: "הוי עצמות יבשות!... חבילות מפרדות! ערבות חבוטות!" (מנדלי מו"ס, צא).

– **חבוט ערבה** * (תוספתא סוכה ג א), המנהג לחבט ענפי ערבה ("הושענות") ביום הושענא־רבה בשעת התפלה עד כדי נשירת העלים.

– **יום שביעי של ערבה** * (סוכה ד ג), כנוי ליום השביעי של סכות (הושענא־רבה) שחובטים בו את הערבות בשעת התפלה.

ג. **ערבה** נ' [רק בריבוי:]

– **ערבות** נ"ר [קרוב אל ערפל, ראה גם עריף; אכדית: urpate עננים; אוגריתית: ערפת] 1. כנוי לעננים: "שירו לאלהים זמרו שמו, סלו לרכב בערבות ביה שמו" (תהלים סח ה). "וערבות שמים חורורו" (ביאליק, מגילת ז) [וראה עוד להלן]. 2 *. כנוי לרקיע השביעי משבעת הרקיעים שבאגדה: "שבעה (רקיעין הן) ואלו הן: וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות... ערבות – שבו צדק ומשפט וצדקה, גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה" (חגיגה יב:).

– **רוכב בערבות** (תהלים סח ה, ראה לעיל 1), כנוי כבוד לאלהים [השוה אוגריתית: רכב ערפת]

ערבה, ערובה נ' [מן ב. ערב; ערב] 1. אחריות, בטחון, דבר שיש בו כדי לשמש ערבון ולהעניק בטחון כי הדבר או המעשה המבטח יבצע: "אדם חסר־לב תקע כף, ערב ערבה לפני רעהו" (משלי יז יח). "שמות העומדים בראש הם לכם הערבה היותר בטוחה" (אחד העם, קמו). ההסכם הבינלאמי משמש ערבה לשלום. לא אוכל לתת לך, לצערי, כל ערבות. 2 ° [במשפט] דבר הנתן להבטחת קיומו של תנאי או של הסכם או של פרעון־חוב וכדומה. ערבה אפשר שתהא במתן ערבון בעין או במתן ערבות. – [ערבת־, ערבות]

ערבה *, עריבה נ' [אולי מן ג. ערב] 1. משארת, כלי־עץ ללוש בו את הבצק: "בצק שבסדקי ערבה" (פסחים ג ב). 2. כלי גדול, כעין שקת או גיגית, ששמים בו נוזלים לשמושים שונים: "מביאין לו ערבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו" (שבת כה:). ערבת המשחות (שהאבן טובלת בה בשעת ההשחזה). 3. סירה קטנה להעברת מטען בנהר: "נכרי שהביא ערבה מלאה חביות" (עבודה זרה ס.). 4 °. נקבה מן "ערב" – ראה א. ערב. – [ערבת־, ערבות, ערבות־]

ערבוב *, עירבוב ז' [מן ערבב, ערבב] 1 °. עשית תערבת, צרוף דברים שונים יחד: ערבוב שני מיני קפה. ערבוב מין בשאינו מינו. 2 *. בלבול, אי־סדר: "בא ערבוב ובטל את השורה" (שבת פה:). "ערבובי שאלות יש כאן" (בראשית רבה מט). "מחלקת שהיא לערבובו (של עולם) על אחת כמה וכמה (שאין בה 'כי טוב')" (בראשית רבה ד). "ותמלט חכמתך מן הספק ומעשיך מן הערבוב" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). – [ערבוב־, ערבובים, ־בי־]

– **ערבוב־פרשיות** °. בלבול הסדר הנכון, הקדמת המאחר ואחור המקדם [רווח יותר הצירוף: ערוב פרשיות * – ראה ערוב]

ערבוביה *, ערבוביא * נ' [מן ערבוב; ארמית: ערבובא, ערבוביא] חסר־סדרים, בלבול, מבוכה, מהומה: "ותקרבון אלי כלכם ותאמרו' – בערבוביא – ילדים דוחפים את הזקנים, זקנים דוחפים את הראשים" (ספרי דברים טט). "כרם שהוא נטוע ערבוביא, אם יש בו לכון שתים כנגד שלש – הרי זה כרם" (כלאים ה א). "אל תכנסו לפני בערבוביא" (פסיקתא דרב כהנא קפה:). "אהה, חרו בני ארץ והעולם בערבוביא" (הנגיד, דיואן 235). "אין נאה לו (לאור) ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא" (רש"י בראשית א ד).

"הרהורים טובים ורעים משמשים בי בערבוביא, מתנצחים זה עם זה" (מגדלי מו"ס, תלא). "הוי הרכב!... הטילני לערבוביה ולרוח נפשי זרה!" (ביאליק, משירי החורף). — [ערבובית־, ־יות]

ערבול°, עירבול ז׳ [מן ערבל, ערבל] 1. גבול, ערבוב, וביחוד ערבוב חמרי־בנין שונים (מלט, חול, חצץ–עם מים) לשם הכנת תערבת של בטון: מכונת ערבול. 2. יצירת מערבלת. הנעה מהירה של זרמים בנוזל או בגז: הפעלתה של כנף־האוירון גורמת לערבול באויר. [ובהשאלה] "אבק וצללים בערבול מחולות על רמץ גצים" (ש׳ שלום, שירים תג). "וזקני דור עוברים בחרדה בין ערבולי הרוח" (סנאי, ארץ 16). "נצר אהלי משקר וערבול העתים" (ראב, שירים 60). — [ערבול־, ערבולים, ־לי־]

ערבולת, ראה ערבלת.

ערבון ז׳ [מן ג׳ ערב] עבוט, משכון, חפץ או סכום־כסף שאדם מפקיד בידי מישהו לבטחון שיקים את התחיבותו או יפרע את חובו: "ויאמר אנכי אשלח גדי־עזים מן־הצאן, ותאמר: אם־תתן ערבון עד שלחך" (בראשית לח יז). "הנותן ערבון לחברו על הבית ועל השדה... והלה כותב לו: אם אני חוזר בך הריני כופל לך ערבונך" (תוספתא בבא מציעא א יז). "מנהגו של עולם דרכו של לוקח לתן ערבון" (אסתר רבה ז). פלוני נתן ערבון לספריה. דמי־ערבון. [ערבון־, ערבונות, ־נות־, גם ערבון־, ערבונות]

— בערבון מגבל° [נכון יותר: בערבה מגבלת] [ראשי־תיבות: בע״מ] באחריות קבועה מראש; אחד מן התנאים המקבלים בחברה מסחרית, שבה אין החברים אחראים לנזקי החברה אלא כדי סכום קבוע שקבלו על עצמם.

ערבות* נ׳ [מן א׳ ערב] אחריות, ערבה, התחיבות בכתב או בעל־פה לפרעון הלואה אם הלוה לא יוכל לפרעה: "וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו" (תוספתא ברכות ד יח). "כל זאת שאתה רואה בשביל הערבות שערבתי אותו" (תנחומא ויגש ה). הלוה נדרש להמציא ערבות להלואתו. ערבות בנקאית. — [ערבות־, ערביות]

ערבות°, עריבות נ׳ [מן ב׳ ערב] נעימות: "ולא הגיע לחכמות שמספיקים להתעסק בהם ולמצא ערבות בם" (כוזרי ג א). "וישקל ענשי העברה עם ערבותה, וערבות גמול הצדקה עם צערה בעולם הזה ובעולם הבא" (חובות הלבבות, התשובה ג). "ולא מנע ממני כל ערבות רק פן אבוא לידי נדיבות" (הרוכי, א 21). ערבות המאכל. ערבות הנגינה הטובה. — [ערבות־]

ערבות נ״ר ראה ערך ג׳ ערבה.

ערבי ז׳ [מן ערבה] 1 [במקרא] תושב הערבה, בן־המדבר: "ולא־יהל שם ערבי ורעים לא ירבצו שם" (ישעיה יג כ). "על־דרכים ישבת להם כערבי במדבר" (ירמיה ג ב). 2. ראה להלן ערך ערבי. — [ערבים]

ערבי, ערבי, 1 ז׳ בן־ערב, שמארץ ערב: "סנבלט החרני... וגשם הערבי" (נחמיה ב יט). "אהלי הערביים" (אהלות יח י). "ערביות יוצאות רעולות" (שבת ו ו). הישוב הערבי בישראל. עמים ושבטים ערביים. 2 ° ת׳ של בני־ערב: דקדוק ערבי. כתב ערבי. — [ערביה, ערבים גם ערביאים גם ערביים, ערבי־, ערביות; ערבית, ערביים, ערביות]

ערבים ז״ז — ראה ערב. בין־הערבים.

ערביסטן° ז׳ [מן ערבי] ממחה ללשון הערבים ולתרבותם: "הערביסטן המפרסם פרופסור יעקב גולדנטל" (קלוזנר, הספרות ד 62). — [ערביסטנים, ־טני־]

א׳ **ערבית׳, ערבית°** נ׳ [מן ערבי] לשון בני־ערב: הלשון העברית השפעה בימי־הבינים הרבה מן הערבית. "מורה נבוכים" לרמב״ם נכתב במקורו ערבית.

ב׳ **ערבית*** נ׳ ותה״פ [מן ערב] 1 נ׳ ערב, תחלת הלילה: "בין בערבית בין בשחרית" (ירושלמי ברכות ב ג). "תמונה אחת של ערבית בכפר מולדתו" (ביאליק, מאחורי ו). 2. תפלת הערב, תפלת מעריב: "גאלה של ערבית" (ברכות ט.). ערבית לימי החל. ערבית לשבת. 3 תה״פ בערב: "קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכל בהן שחרית" (שבת קיח.). — [ערבית־, ־ביות]

— ערביות־שבת* (עירובין מא.), ערבי־שבתות.

ערבית* תה״פ [מן עורב] בקול של עורב: "תרנגול זה שקרא ערבית" [שבת סז., לפי פירוש רש״י שם].

ערבל [מארמית: ערבל נפה, בחש]

~ פע׳ **ערבל** ° פ״י 1. גבל, ערבב חמרים שונים, ביחוד חמרי־בנין (מלט, חול, חצץ – עם מים וכו׳): מכונה לערבל בה בטון. 2. גרם למערבלת, יצר תנועה מהירה של זרמים בתוך נוזל או בגז: "ליל בעותים... מערבל וצונף עדרי אדם ובהמה ללבת־זעקה" (למדן, במעלה צ). "רוח תערבל בך רעמי פעמונים" (גורי, פרחי 61). "הרוח בכנפיה מערבלת רגעי אביב וחרף" (סנאי, ארץ 22). האניה שהפליגה ערבלה את המים מסביבה. 3 [בהשאלה] בלבל, הכניס מבוכה: מחרחרי המלחמה ערבלו את העולם בנחשולי־דם. — [לערבל, מערבל, י־]

~ פע׳ **ערבל** °. 1. גבל, ערבב: בטון מערבל היטב במכונה. 2. נוצרה בו מערבלת: "ממריא אל על כעננת־דיו ומתפזר בסחרחרת מערבלת" (שניאור, פגררי ג 191). מים מערבלים. 3 [בהשאלה] מבלבל, נבוך, נסער: עולם טרוף ומערבל. — [מערבל, יערבל]

~ הת׳ **התערבל** ◊, 1 °, התגבל, התערבב: חמרי־הבנין התערבלו היטב. 2 ◊ [בהשאלה] התבלבל, נבוך: "נתערבלו ונסגרו ותעו" (רש״י יואל א יח). 3 °, נוצרה בו מערבלת, נתבלבל: "נשרת עלים, קרעי ניר, גרגרי אבק – הכל נעקר ממקומו, נתערבל" (פיכמן, קפו). "אז בא הסער וישתולל, החול התערבל מאפסים" (ש׳ שלום, שירים שכא). "אז התערבל הסער על סביבי במחי" (ברגשטין, אסיף 239). — [להתערבל, מת־, ית־]

א׳ **ערבל°** ז׳ [ארמית: ערבלא כברה] מכונה לגבול חמרי־בנין (חול, מלט, חצץ – עם מים) ולערבולם להתקנת בטון: "זה הפגום, זהו ערבל המלט ובור הסיד וכף הטיחים" (אלתרמן, הטור א 447). — [ערבל־, ערבלים, ערבלי־]

ב. עַרְבָּל° ז׳ [מן ערבל; ראה גם עַרְבֹּלֶת, מְעַרְבֹּלֶת] 1. מְעַרְבֹּלֶת תְּנוּעַת מֵי הַיָּם בְּעִגּוּל בְּשֶׁל שְׁקָעִים בַּקַּרְקַע. 2. סוּפָה מִתְחוֹלֶלֶת בָּאֲוִיר: הַמָּטוֹס נִקְלַע בֵּין עַרְבָּלִים גְּדוֹלִים. 3 [בהשאלה] עַרְבֹּלֶת, עִרְבּוּבְיָה: "וּבְעַרְבָּל הַזֶּה בְּנֵי הֶבֶל יְדִידוּ" (שלונסקי, שירים ב 72). — [עַרְבַּל־, עַרְבָּלִים, עַרְבְּלֵי־]

עַרְבְּלָן° ז׳ [מן ערבל, עִרְבֵּל] פּוֹעֵל הָעוֹסֵק בְּעִרְבּוּל חָמְרֵי־בִּנְיָן בַּיָּד אוֹ מַפְעִיל עַרְבָּל (א). — [עַרְבְּלַן־, עַרְבְּלָנִים, ־נֵי־]

עַרְבֹּלֶת°, ערבולת נ׳ [מן ערבל] מְעַרְבֹּלֶת, עִרְבּוּבְיָה: "עַרְבֹּלֶת סְדוֹם וּמוֹרִיָּה" (שלונסקי, שירים ב 74). "וַאֲנִי קוֹרֵא לְךָ בְּצַר רַק עַרְבֹּלֶת הַגַּנִּי בַּסַּעַר" (ש׳ שלום, שירים קמא). "בְּעַרְבֹּלֶת לְפֶתַע נִסְחַף" (חומסקי, וילאות 48). "עוֹד נָעוּ בְּדַרְכֵי הַקַּיִץ, תּוֹעִים, עַרְבֹּלוֹת שֶׁל אָבָק וְאֵדִים עֲזוּבִים" (גלעד, על העין, מנגינה). — [עַרְבֹּלֶת־, עַרְבּוֹלוֹת]

עַרְבָן^ ז׳ [מן ב. ערב, ערב] עָרֵב, אַחֲרַאי: "וְלֹא יַחְפֹּץ לִלְווֹת עַל־יְדֵי תְּקִיעַת כַּף... בְּאָמְרוֹ תֵּצֵא אִשְׁתִּי עַרְבָנִית" (אלשיך משלי יא טו). — [עַרְבָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

עַרְבָנוּת^ נ׳ [מן עַרְבָן] עֲרֵבוּת, אַחֲרָיוּת: "עַרְבָנוּת לֵוִי עָלֵי־" (תשובות הגאונים, הרכבי שג). — [עַרְבָנוּת־]

עֲרַבֶסְקָה◇ נ׳ [צרפתית: arabesque; מן עֲרָב] 1. עִטּוּרֵי־צִיּוּרִים בְּסִגְנוֹן הָעַרְבִים, קִשּׁוּטִים בְּצוּרַת קַוִּים מְשֻׁלָּבִים, פְּרָחִים, עָלִים וּפֵרוֹת וְכַדּוֹמֶה, כְּדֶרֶךְ שֶׁקִּשְּׁטוּ הָעַרְבִים אֶת אוֹתִיּוֹת כְּתָבָם, עַמּוּדֵי בִּנְיְנֵיהֶם וְכַדּוֹמֶה: "פְּרָחִים וְצִיצִים בְּקַוֵּי עֲרַבֶסְקוֹת דַּקִּים מִן הַדַּקִּים" (בר־יוסף, אם 112). 2 [במוסיקה] יְצִירָה עֲשִׁירָה בְּסִלְסוּלִים, כְּדֶרֶךְ הַשִּׁירָה הָעַרְבִית. — [עֲרַבֶסְקוֹת]

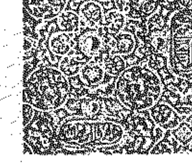
ערבסקה

עֶרֶבְרַב° ז׳ [עֶרֶב+רַב; ראה א. עֶרֶב] עִרְבּוּבְיָה, תַּעֲרֹבֶת, תִּסְבֹּכֶת: "בּוֹ עֶרֶבְרַב יִרְחַשׁ מִכָּל לָשׁוֹן וָעָם" (שמעוני, שירים ב קסו). "וּפִתְאֹם כְּאֵל מַפַּת־נֹפֶת עֶרֶבְרַב וּבוּבֵי־זָהָב עָט" (שלונסקי, שירים א 17).

עֲרַבְרָבָה° נ׳ [מן עֲרָבָה] צֶמַח עִשְׂבּוֹנִי מִמִּשְׁפַּחַת נֵר־הַלַּיְלָה הַגָּדֵל בִּמְקוֹמוֹת־גִּדּוּל לַחִים (Epilobium). — [עֲרַבְרָבוֹת]

עֶרֶבְרָבִי° ת׳ [מן עֶרֶבְרַב] מְעֹרְבָּב וּמְבֻלְבָּל, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵרֶב רַב שֶׁל יְסוֹדוֹת שׁוֹנִים וּמְעֹרָבִים: "הָרְחוֹב קָם עָלֵינוּ גַּם כָּאן בָּאָרֶץ... הָרְחוֹב בְּמַשְׁמָעוֹ הַלּוֹעֲזִי הָעֶרֶבְרָבִי" (שטיינמן, ׳דבר׳ תש״ח). — [עֶרֶבְרָבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

עַרְבָתִי° ת׳ [מן עֲרָבָה] שֶׁל עֲרָבָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹפִי שֶׁל עֲרָבָה: רָמוֹת עֲבְדַת וּמִישׁוֹרֵי הַנֶּגֶב – אֲזוֹרִים עַרְבָתִיִּים. — [עַרְבָתִית, עַרְבָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

א. ערג [ערבית: עַרַגַ׳ עלה, נטה אל־]

~ פע׳ **עָרַג** פ״ע 1. שָׁאַף, נִכְסַף, הִתְאַוָּה מְאֹד אֶל־: "כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ, אֱלֹהִים" (תהלים מב ב). "וְנֶפֶשׁ אָמְנוּן גַּם הִיא עָרְגָה לְתָמָר" (מאפו, כב). "מִגּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶל אוֹרוֹ עָרַגְתִּי" (ביאליק, זוהר). "תַּעֲרֹג נַפְשִׁי אֶל יוֹם הָאוֹר" (שמעוני, הביבר 26). 2* [בהשאלה] זָעַק, הִתְחַנֵּן: "מָה הָאַיֶּלֶת הַזֹּאת... הִיא מְצַטַּעֶרֶת וְעוֹרֶגֶת לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהוּא עוֹנֶה לָהּ" (מדרש תהלים מב). "הָאַרְיֵה שׁוֹאֵג וְהָאַיָּל עוֹרֵג וְהַדֹּב שׁוֹקֵק" (דונש, תשובות והכרעות רבינו תם 16). "הִתְפַּקֵּד אֶת בִּכְיִי וְעָרְגִי?" (הנגיד, דיואן 154). "הָלְכָה אַחֲרָיו וְעָרְגָה מִתּוֹךְ הַדְּמָעוֹת" (הזז, היושבת 354). — [לַעֲרֹג אֶל־, לְ־; עוֹרֵג, יַעֲרֹג]

~ הפ׳ **הֶעֱרִיג°** פ״י גָּרַם לַעֲרָגָה וְלִכְסוּפִים: "הַבְּדִידוּת מַעֲרֶגֶת... אָזְנַי קַשּׁוּבוֹת בִּתְהִיָּה חֲרִישִׁית" (ש׳ שלום, שירים תג). "הָאוֹבְּיֶקְט הַמַּעֲרִיג (לְתוֹר הַיַּלְדוּת) נָעוּץ בְּקַרְקַע חֲוָיָתִי־אִישִׁי" (מיכלי, ביקל ומסותיו). — [לְהַעֲרִיג, מַ־, יַ־]

~ **הִתְעָרֵג°** שָׁאַף, נִכְסַף: הַמְּצֻוָּנִי... לְשַׁלֵּב אֶת שְׂרִידֵי לְקָרֵב מִתְעָרֵג" (עוגן, שירים 25). — [לְהִתְעָרֵג, מִתְ־, יִתְ־]

ב. ערג [מן עֲרוּגָה]

~ פע׳ **עָרַג°** פ״י הִתְקִין עֲרוּגוֹת, חִלֵּק שֶׁטַח־אֲדָמָה לַעֲרוּגוֹת: הַתַּלְמִידִים עָרְגוּ אֶת גִּנַּת בֵּית־הַסֵּפֶר. — [לַעֲרֹג אֶת־, עוֹרֵג, יַעֲרֹג]

~ נפ׳ **נֶעֱרַג°**, נִתְחַלֵּק לַעֲרוּגוֹת: הַגִּנָּה נֶעֶרְגָה כֻּלָּהּ. — [לְהֵעָרֵג, נֶעֱרָג, יֵעָרֵג]

עֲרָגָה^ נ׳ [מן א. ערג, עָרַג] כְּמִיהָה, כִּסּוּפִים, גַּעְגּוּעִים עַזִּים: "כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עֲרָגָה" (גזירות אשכנז וצרפת, קיט). "הֲתִשְׁכַּח יַעֲלַת־סֶלַע עֲרָגָתָהּ?" (ביאליק, מגילת ה). "כֻּלִּי־כֻלִּי רְגוּשִׁים, רְגוּגִים, חוֹלַת עֲרָגוֹת אֵל... אֶל מָה, חֲבִיבִי?" (יזהר, צקלג 544). עֶרְגַּת הָאֵם לָשׁוּב בְּנָהּ יְחִידָהּ בְּשָׁלוֹם. עֲרָגָה לַמּוֹלֶדֶת. — [עֶרְגַּת־, עֲרָגוֹת, עַרְגוֹת־]

עִרְגּוּל°, עירגול ז׳ [מן ערגל, עִרְגֵּל] הַקְנָיַת צוּרָה מְעֻגֶּלֶת לְפִסֵּי־מַתֶּכֶת עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּלִילִים מִסְתּוֹבְבִים: בֵּית־חֲרֹשֶׁת גָּדוֹל לְעִרְגּוּל צִנּוֹרוֹת. מְכוֹנוֹת לְעִרְגּוּל פַּסִּים לִמְסִלַּת־בַּרְזֶל. עִרְגּוּל פְּלָדָה. — [עִרְגּוּל־, עִרְגּוּלִים, עִרְגּוּלֵי־]

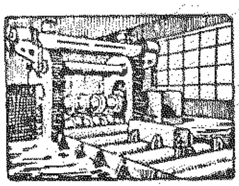
מכונת־עירגול

עֶרְגּוֹן° ז׳ [מן א. ערג, עָרַג] עֲרָגָה, כְּמִיהָה, כִּסּוּפִים, כִּלְיוֹן־נֶפֶשׁ: "זֶה הָעֶרְגּוֹן אֶל כָּל אֲשֶׁר לֹא בָא עֲדַיִן" (שמעוני, הביבר 24). "כְּמוֹסֵי עֶרְגּוֹנָיו יִשְׁתַּפְּכוּ בִּמְעוּפוֹ הַלֵּילִי" (ברוידס, השחר 15). "אוּלָם מָחָר יִדְפְּקוּ בְּעֶרְגּוֹן עַל דַּלְתְכֶם" (זכאי, קצרות 65). "זֶה הַנֹּסַח שֶׁקִּבֵּל בּוֹ אֶת כָּל עֶרְגּוֹנוֹתָיו שֶׁל עַם מְשֻׁנֵּה־מַזָּל" (ויסלבסקי, יחידים 128). — [עֶרְגּוֹן־, עֶרְגּוֹנוֹת, ־נוֹת־]

ערגל [ארמית: עַרְגֵּל עיגל, גלל]

~ פע׳ **עִרְגֵּל°** פ״י הִקְנָה צוּרָה מְסֻיֶּמֶת לְפִסֵּי מַתֶּכֶת עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּלִילִים מִסְתּוֹבְבִים: בֵּית־חֲרֹשֶׁת פְּלוֹנִי מְעַרְגֵּל צִנּוֹרוֹת־בַּרְזֶל, פַּסִּים לִמְסִלּוֹת־בַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה. — [לְעַרְגֵּל אֶת־, מְעַרְגֵּל, יְעַרְגֵּל]

~ פע׳ **עֻרְגַּל°**, עֻבַּד עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת גְּלִילִים מִסְתּוֹבְבִים: צִנּוֹרוֹת־בַּרְזֶל מְעֻרְגָּלִים. — [מְעֻרְגָּל, יְעֻרְגַּל]

~ הת׳ נִתְעַרְגֵּל °, עֻרְגַּל, עֻבַּד בְּשִׁטַּת עִרְגּוּל. — [לְהִתְעַרְגֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

עַרְגָּנִי° ת׳ [מן עֶרְגָּה] הַמַּבִּיעַ עֶרְגָּה וּתְשׁוּקָה: ״וּמַגִּיעִים עַצְמָם לַחוּפִּים בְּאִוְשָׁה רוֹגַעַת וְעַרְגָּנִית״ (טביב, דרך 182). עֵינַיִם עַרְגָּנִיּוֹת. — [עַרְגָּנִית, עַרְגָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. ערד [קרוב אל טרד; ערבית: עַרַדַ ברח]

~ פִּע׳ עֵרֵד * פ״י טֵרֵד, גֵּרֵשׁ: ״עוֹרְדָן אֲנִי מִן הָעוֹלָם״ (בראשית רבה כג). — [לְעָרֵד אֶת־, עוֹרֵד, יְעָרֵד]

ב. ערד [בהיפוך־אותיות מן עדר]

~ פִּע׳ עֵרֵד ° פ״י פּוֹרֵר אֶת שִׁכְבוֹת הַקַּרְקַע הַתַּחְתּוֹנוֹת (הַמִּשְׁתִּית) בְּלֹא שֶׁהֻפְּכָן לְמַעְלָה: מַחֲרֵשָׁה מְעָרֶדֶת. — [לְעָרֵד, מְעָרֵד, יְ־]

עַרְדָּל* ז׳ [שאול מן ביצה סר׳ ושם, כנראה, מין גרב או אנפילה מצמר או מעור, ושם גם גוסחאות מתחלפות °] [בימינו] נַעַל שֶׁל גֻּמִּי שֶׁנּוֹעֲלִים עַל הַנַּעַל בִּימוֹת־הַגְּשָׁמִים כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל הָרֶגֶל מֵרְטִיבוּת. — [עַרְדַּל־, עַרְדָּלִים, עַרְדְּלֵי־]

ערדע [מארמית: עוּרְדְּעָנָא* צפרדע, בראשית רבה י]

~ פִּע׳ עִרְדֵּעַ ° פ״ע קִרְקֵר: ״הַצְּפַרְדְּעִים עִרְדְּעוּ וְצִמְחֵי הַנַּחַל נָתְנוּ רֵיחַ פּוֹשְׁרִין״ (עגנון, אלו תסג). ״מֵאֲחוֹרֵי עַרְבֵי־הַנַּחַל עִרְדְּעוּ צְפַרְדְּעִים בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 328). — [לְעַרְדֵּעַ, מְעַרְדֵּעַ, יְעַרְדֵּעַ]

א. ערה [אכדית: ur'u עירום; פיניקית: ערי גלה; ארמית: עֲרֵי; ערבית: עַרִיַ נחשף; ראה גם עֶרְיָה, עֶרְוָה]

~ פִּע׳ עֵרָה פ״י 1. גִּלָּה, חָשַׂף: ״וַה׳ פָּתְהֵן יְעָרֶה״ (ישעיה ג יז). ״וְקִיר עֵרָה מָגֵן״ (ישעיה כב ו). ״יַחְשְׂפוּ אֶת שׁוּלֵי הַכֻּתֹּנֶת, עָרוֹת עַד צַוָּאר״ (ביאליק, אריה ה). 2. הֵרִיק כְּלִי מִנּוֹזְלָיו, שָׁפַךְ, יָצַק: ״וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת״ (בראשית כד כ). ״הַמְעָרֶה (יַיִן) מִכְּלִי אֶל כְּלִי אֶת שֶׁעֵרָה מִמֶּנּוּ — מֻתָּר״ (עבודה זרה ה ז). ״עֵרָה דַּם הַפָּר לְתוֹךְ דַּם הַשָּׂעִיר״ (יומא ה ד). ״מְעָרֶה בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה אֶל תּוֹךְ פִּיו כּוֹסוֹת תֵּה זוֹ אַחַר זוֹ״ (ביאליק, סוחר). ״וְכִי אֵצֵא בִּנְשָׁפִים לְעָרוֹת חִשְׁקִי וִיהָבִי בְּחֵיק אִשָּׁה וְנַעֲרָה״ (כהן, שירים צג). הָרוֹפֵא עֵרָה דָּם בָּרִיא לְתוֹךְ וְרִידָיו שֶׁל הַחוֹלֶה. 3 [בהשאלה] הָרַס, הֶחֱרִיב: ״עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ״ (תהלים קלז ז) [ויש סוברים כי השורש כאן הוא ערר, שכן הנגינה כאן מלעיל כבדרך הכפולים]. ״לְעָרוֹת אֶת יְסוֹדוֹת הַחוֹמָה״ (יוסיפון, שטו). ״עִיר וָאֵם אֲשֶׁר שְׂרָפוּהָ, עֵרוּהָ עַד הַיְסוֹד פּוֹרְעִים טְרוּפִים״ (פיכמן, קס). — [לְעָרוֹת אֶת־, מְעָרֶה, יְעָרֶה]

~ נִפ׳ נֶעֱרָה, 1. נִתְגַּלָּה, הוֹפִיעַ: ״עַד־יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם״ (ישעיה לב טו). 2 °, נוֹצַק, נִמְזַג: ״כְּאִלּוּ מַשֶּׁהוּ מִדָּמוֹ נֶעֱרָה אֶל לִבָּהּ, אֶל קְרָבֶיהָ״ (קבק, במשעול 89). — [לְהֵעָרוֹת, נֶעֱרֶה, יֵעָרֶה]

~ הִפ׳ הֶעֱרָה פ״י 1. גִּלָּה, חָשַׂף, עִרְטֵל: ״וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ, אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה״ (ויקרא כ יח). ״יוֹם דִּמְעֵי נִגְּרוּ סוֹד לְבָבִי הֶעֱרוּ״ (הנגיד, דיואן 314). ״תַּעֲרוּ אֶת נַפְשְׁכֶם, כָּל מָרַת רוּחֲכֶם״ (ביאליק, המתמיד). ״כָּל מַצְפּוּנָיו בְּתֹם וְטֹהַר לִפְנֵי אוֹנְיָין הֶעֱרָה״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 55). 2 * [בהשאלה מן ויקרא כ יח, בלשון נקיה] בָּעַל, נִזְדַּוֵּג (בְּיִחוּד הִזְדַּוְּגוּת בִּלְתִּי־שְׁלֵמָה): ״אֶחָד הַמְעָרֶה וְאֶחָד הַגּוֹמֵר—קָנָה (אֶת הָאִשָּׁה)״ (יבמות ו א). ״הַמַּכְנִיס אֶת רֹאשׁ הָעֲטָרָה בִּלְבַד הוּא הַנִּקְרָא מְעָרֶה״ (רמב״ם, איסורי ביאה א י).—[לְהַעֲרוֹת, מַעֲרֶה, יַעֲרֶה]

~ הָפ׳ הָעֳרָה °, גֻּלָּה, נֶחְשַׂף: ״הַיּוֹם יְסוֹד הֵיכָל פְּנִימִי הָעֳרָה״ (גבירול, א 56). ״כְּמוֹ בַּת אַחַת הָעֳרוּ אַלְפֵי זַעֲקוֹת מְצוּקָה״ (כהן, שירים פז). — [מָעֳרֶה, יָעֳרֶה]

~ הת׳, הִתְעָרָה, הִתְגַּלָּה, הִתְעַרְטֵל, חָשַׂף אֶת גּוּפוֹ: ״תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי״ (איכה ד כא). ״גַּם בְּהִתְעָרוֹתוֹ לְעֵינֵיכֶם וְעַד לְמַעֲמַקָּיו — אַל תִּצְהֲלוּ כְּאַבִּירִים״ (ביאליק, גם). — [לְהִתְעָרוֹת, מִתְעָרֶה, יִתְ־]

— הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ [על־פי ישעיה נג יב], גִּלָּה אֶת נַפְשׁוֹ לְסַכָּנַת הַמָּוֶת, כְּלוֹמַר, חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת, הֶעֱמִיד עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה.

ב. ערה [רק עברית]

~ פִּע׳ עֵרָה * פ״י הִדְבִּיק, חִבֵּר: ״עֵרָה כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ לְ׳כִי לֹא חֻפָּשָׁה׳״ (ספרא פט ד). — [לְעָרוֹת, מְעָרֶה, יְ־]

~ פֻּע׳ עֹרָה *, 1 *, דֻּבַּק, חֻבַּר: ״תְּבוּאָה שֶׁנֶּעֶקְרָה וּמְעֹרָה אֲפִלּוּ בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן טָהוֹר״ (עוקצין ג ח). ״הַכְּרוּבִים שֶׁהָיוּ מְעֹרִים זֶה בָּזֶה״ (יומא נד.). ״אִם הָיוּ (בֵּיצֵי תַּרְנְגֹלֶת) מְעֹרוֹת בְּגִידִין — אֲסוּרוֹת לְאָכְלָן בְּחָלָב)״ (ביצה ז.). ״הַתְּלוּלִית הַמְעֹרָה בְּגִידֵי שָׁרָשֶׁיהָ״ (ביאליק, זוהר). 2 ° [בהשאלה] הֻשְׁרַשׁ, הִתְבַּסֵּס: ״וּבְעוֹד הָעָם מְעֹרֶה בְּאַדְמָתוֹ״ (ביאליק, משנה). ״הִנֵּה פְּרִי נִסְיוֹן־הַחַיִּים וּמְעֹרוֹת בְּנִסָּיוֹן זֶה״ (ברנר, ג 213). [וראה עוד ערך מְעֹרֶה] — [מְעֹרֶה, יְעֹרֶה]

~ הת׳ הִתְעָרָה, הִדַּבֵּק, הִצְמִד, הִשְׁרִישׁ: ״וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן״ (תהלים לז לה). ״שָׁם בְּרוּכֵי אֵלֶּה שַׁאֲנַנִּים מִפַּחַד בְּנֵיהֶם יִתְעָרוּ״ (ביאליק, בשדה). ״אֵי קַרְקַע בּוֹ הִתְעָרֵיתָ?״ (שמעוני, הכיכר 42). ״שֶׁמָּא מְבַקֵּשׁ מַעֲלָתוֹ בַּיִת לְהִתְעָרוֹת בְּעִירֵנוּ כְּזַיִת?״ (עגנון, כלה רכו). הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ הִסְפִּיק כְּבָר לְהִתְעָרוֹת בָּאָרֶץ וּבְחַיֶּיהָ. — [לְהִתְעָרוֹת, מִתְעָרֶה, יִתְעָרֶה]

~ הִפ׳ הֶעֱרָה °, הִדְבִּיק, הִתְמַזֵּג: ״לְפָנִים הֶעֱרוּ דָּמִים בְּדָמִים״ (הנגיד, דיואן 282). — [מַעֲרֶה, יַעֲרֶה]

עֹרָה, עוֹרָה ת׳ [מן א. ערה, על־פי הבנה במשמעות זו בישעיה לב יא: ״פְּשֹׁטָה וְעֹרָה״, אך שם הצורה הדקדוקית סתומה, ואולי שם מן ב. עור] עֵירֹם, חָשׂוּף: ״עֵצִים עֹרִים פּוֹרְשֵׂי־פְאָרוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 227). ״עַל רָאשֵׁי הַשִּׂיחִים הָעֹרִים רַק עוֹרְבִים רְעֵבִים יִצְרָחוּ״ (שניאור, שירים ריד). — [עֹרָה, עֹרִים, עֹרוֹת]

ער״ה ר״ת עֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

עֵרוּב*, עֵירוּב ז׳ [מן ערב, עֵרֵב] 1. עִרְבּוּב, עֲשִׂיַּת תַּעֲרֹבֶת, שִׁתּוּף: ״שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלָּקְחוּ קִנֵּיהֶן בְּעֵרוּב״ (קנים א ד). ״עֵרוּב מִקְוָאוֹת״ (מקואות י ז). ״לֹא נוֹדַע עֲדַיִן עִנְיָן שֶׁל עֵרוּב בֶּטוֹן וּבַרְזֶל״ (סדן, ממחוז מג). עֵרוּב שְׁנֵי מִינֵי קָפֶה זֶה בָּזֶה. עֵרוּב צְבָעִים שׁוֹנִים. 2. עִרְבּוּבְיָה, אִי־סֵדֶר: ״כָּל פָּרָשָׁה זוֹ עֵרוּבֵי דְבָרִים״ (תוספתא סוטה ט ה). ״הָעֵרוּב שֶׁל טוֹב וָרָע, תּוֹךְ וּפָנִים״ (הזז, יעיש ד 160). 3. מִתְקוּנֵי חֲכָמִים בְּעִנְיְנֵי שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב [ראה להלן: ״עֵרוּב חֲצֵרוֹת״, ״עֵרוּב תַּבְשִׁילִים״, ״עֵרוּב תְּחוּמִים״]. — [עֵרוּב־, עֵרוּבִים, עֵרוּבֵי־]

— עֵרוּב חֲצֵרוֹת* (עירובין ז יא) תִּקּוּן חֲכָמִים לְהַתִּיר הַעֲבָרַת מַשָּׂא בְּשַׁבָּת מֵרְשׁוּת אַחַת לִרְשׁוּת אַחֶרֶת (מֵחָצֵר אֶל חָצֵר, מִשְּׁכוּנָה אֶל שְׁכוּנָה וְכַדּוֹמֶה) עַל־יְדֵי הַתְקָנַת כָּל הַחֲצֵרוֹת לִרְשׁוּת אַחַת: דַּיָּרֵי הָרְשֻׁיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת מִשְׁתַּתְּפִים בַּאֲפִיַּת פַּת־לֶחֶם, עַל־יְדֵי זֶה שֶׁכָּל אֶחָד נוֹתֵן מְעַט קֶמַח לַאֲפִיַּת הַפַּת, וְשָׂמִים אוֹתָהּ בְּאֶחָד הַבָּתִּים לְמִשְׁמֶרֶת, וְאוֹמְרִים: "בְּדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְאַפָּקָא וּלְעַיָּלָא (בְּעֵרוּב זֶה יְהֵא מֻתָּר לָנוּ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס) מִן הַמְּבוֹאוֹת לַחֲצֵרוֹת וּמִן הַחֲצֵרוֹת לַמְּבוֹאוֹת וּמִשְּׁנֵיהֶן לְבָתִּים וּמִבָּתִּים לִשְׁנֵיהֶן בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה וְיָמִים־טוֹבִים לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת" (עירובין ז יא). כֵּן נוֹהֲגִים לְהַתְקִין קוֹרוֹת בִּשְׁנֵי צִדֵּי הָרְחוֹב וְחוּט מָתוּחַ עֲלֵיהֶן – לְשֵׁם "סְתִימָה" סִמְלִית שֶׁל הַמְּבוֹאוֹת הַמְּפֻלָּשִׁים וְצֵרוּפָם לִרְשׁוּת אַחַת [בספרות ובדיבור רווח "ערוב חצרות" כ"עֵרוּב" סתם:] "וְכָל הָעִיר עָשְׂתָה לָהֶם לְוָיָה עַד הָעֵרוּב" (עגנון, אלו תצה).

— עֵרוּב תַּבְשִׁילִין* (ביצה טו:) תִּקּוּן חֲכָמִים לְהַתִּיר לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל בְּיוֹם־טוֹב שֶׁחָל בְּעֶרֶב־שַׁבָּת לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת: מְכִינִים תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם־טוֹב וּמַשְׁאִירִים אוֹתוֹ עַד יוֹם הַשַּׁבָּת, וְעַל־יְדֵי כָּךְ נֶחְשָׁבִים גַּם הַתַּבְשִׁילִים שֶׁמְּבַשְּׁלִים בְּיוֹם־טוֹב כְּהֶמְשֵׁךְ בִּשּׁוּל הַתַּבְשִׁיל שֶׁמֵּעֶרֶב הֶחָג. בִּשְׁעַת הַתְקָנַת הָעֵרוּב אוֹמְרִים: "בְּדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְמֵיפָא וּלְבַשָּׁלָא וּלְאַטְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא (בְּעֵרוּב זֶה יְהֵא מֻתָּר לָנוּ לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל וּלְהַטְמִין וּלְהַדְלִיק נֵר וְלַעֲשׂוֹת כָּל צְרָכֵינוּ מִיּוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת) לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת".

— עֵרוּב תְּחוּמִים* (עירובין ז יא). 1*. תִּקּוּן חֲכָמִים לְהַתִּיר לָאָדָם לָצֵאת בְּשַׁבָּת מִחוּץ לַתְּחוּם הַקָּבוּעַ שֶׁל אַלְפַּיִם אַמָּה מִמְּקוֹם מוֹשָׁבוֹ: אָדָם יוֹצֵא בְּעֶרֶב־שַׁבָּת אֶל קְצֵה הַתְּחוּם הַנַּ"ל, מֵנִיחַ שָׁם מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, וְעַל־יְדֵי־כָךְ נֶחְשָׁב קְצֵה הַתְּחוּם כִּמְקוֹם דִּירָתוֹ הַחֲדָשָׁה וּמֻתָּר לוֹ בְּשַׁבָּת לַהֲלֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה מִן הַתְּחוּם הַזֶּה וָהָלְאָה. 2° [בהשאלה] שִׁתּוּף וְעִרְבּוּב בִּגְבוּלוֹת שֶׁבֵּין דְּבָרִים שׁוֹנִים: "הַמַּדָּע וְהַסִּפְרוּת נַעֲשׂוּ כִּשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת חֲלוּקוֹת שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן עֵרוּבֵי תְּחוּמִין וְשִׁתּוּפֵי־הַשְׁפָּעָה" (ביאליק, לביכוס שירת ספרד). "עִם יֵצֶר הַמִּשְׂחָק וּבְעֵרוּב תְּחוּמִין זֶה עִם זֶה" (קלצקין, כתבים 160).

— עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת*. 1*. פָּרָשִׁיּוֹת אוֹ פְּסוּקִים מְסֻיָּמִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ וְנִכְתְּבוּ שֶׁלֹּא כְּסִדְרָם (בבא קמא קז.). 2° [בהשאלה] בִּלְבּוּל דְּבָרִים, הַכְנָסַת דָּבָר שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמוֹ, הַחְלָפַת עִנְיָן בְּעִנְיָן.

— עֵרוּבִין*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר מוֹעֵד הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי עֵרוּבֵי־חֲצֵרוֹת וְעֵרוּבֵי־תְּחוּמִים.

א. **עָרוּג**" ת' [מן ערג, עָרַג] מָלֵא עֶרְגָּה, חָדוּר גַּעְגּוּעִים: "עָמַדְנוּ בְּעָשׂוֹר לְפָנֶיךָ בְּנֶפֶשׁ עֲרוּגָה" (סידור רס"ג, שיא). "לְךָ עָשׁוּק, עָרוּג, דַּוָּי" (מלצר, תר"ג נהרות 375). — [עֲרוּגָה, עֲרוּגִים, ־גוֹת]

ב. **עָרוּג**" ת' [מן עֲרוּגָה] 1. עָשׂוּי עֲרוּגוֹת, עֲרוּגוֹת: "עֵנֶה זוֹקְקֵי זְמַנֵּי חַגִּים הַחֲשׁוּבִים כְּגִנָּה עֲרוּגִים" (סידור רס"ג, רמג). "נִיר אַדְמָדָם... מְתֻלָּם תְּלָמֵי דוּרָה... וַעֲרוּג עֲרוּגוֹת כִּתָּן" (ליסיצקי, במעלות 104). גִּנָּה עֲרוּגָה וּמְעֻבֶּדֶת יָפֶה. 2 [בהשאלה] מְסֻדָּר, עָרוּךְ: "וְכוֹכָבִים וְגַלְגַּלִּים עֲרוּגִים בְּצֶדֶק עַל מְסִלּוֹתָם נְהוּגִים" (רב האי גאון, לפי ב"י). "וְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עֲרוּגִים בִּמְסִלּוֹתָם" (שנהר, ג 215). — [עֲרוּגָה, עֲרוּגִים, ־גוֹת]

עֵרוּג°, עֵירוּג ז' [מן עֲרוּגָה] הַתְקָנַת עֲרוּגוֹת, חֲלֻקָּה לַעֲרוּגוֹת: הַתַּלְמִידִים עָסְקוּ בְּשִׁעוּר הַחַקְלָאוּת בְּעֵרוּג חֶלְקַת־הַשָּׂדֶה. — [עֵרוּג־, עֵרוּגִים, עֵרוּגֵי־]

עֲרוּגָה נ' [הגיזרון לא הוברר] 1. חֶלְקַת אֲדָמָה בְּגִנָּה שֶׁמְּעַבְּדִים אוֹתָהּ בְּגֹדֶל שׁוֹנֶה וּבְצוּרָה שׁוֹנָה (מַלְבֵּן, רִבּוּעַ, עִגּוּל וְכו'): בָּעֲרוּגָה זוֹרְעִים אוֹ שׁוֹתְלִים צִמְחֵי־גִדּוּל שׁוֹנִים. בֵּין הָעֲרוּגוֹת מַשְׁאִירִים תְּלָמִים לַהֲלֹךְ בָּהֶם בִּשְׁעַת הַטִּפּוּל בָּעֲרוּגוֹת: "דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם" (שיר השירים ו ב). "עֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים" (כלאים ג א). "כְּדֶשֶׁא יְכַסֶּה אַחֲרֵי מָטָר עֲרוּגוֹת" (הנגיד, דיואן 236). "הֲלֹא תִרְאֶה, מְיֻדָּעִי, שְׁחָקִים כַּעֲרוּגַת גַּן וְכוֹכָבִים כְּשׁוֹשַׁנִּים" (גבירול, א 155). עֲרוּגוֹת שֶׁל יְרָקוֹת. 2* [בהשאלה] כִּנּוּי לְדֹפֶן שֶׁל רֵאָה (חולין נ:). — [עֲרוּגַת־, עֲרוּגוֹת, עֲרוּגוֹת־]

עֲרוּגִית* נ' [מן עֲרוּגָה] עֲרוּגָה קְטַנָּה (תוספתא כלאים ב ה). — [עֲרוּגִית־, ־גִיּוֹת]

א. **עָרוֹד** ז' [ארמית: עֲרוֹדָא] חֲמוֹר־בָּר (Asinus onager); בַּעַל־חַיִּים שׁוֹכֵן מִדְבָּר, גָּדוֹל מְעַט מִן הַחֲמוֹר, אָזְנָיו קְצָרוֹת יוֹתֵר, צֶבַע רֹאשׁוֹ וְצִדָּדָיו כָּתֹם כְּצֶבַע חוֹל־הַמִּדְבָּר. לְאֹרֶךְ גֵּווֹ עוֹבֵר קַו חוּם בֵּין שְׁנֵי קַוִּים לְבָנִים. עַד כֹּה לֹא הִצְלִיחוּ לְאַלְּפוֹ וּלְבַיְּתוֹ: "עָרוֹד... עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה" (איוב לט ו). "הַחֲמוֹר וְהֶעָרוֹד אַף־עַל־פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה – כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה" (כלאים א ו). — [עֲרוֹד־, עֲרוֹדִים, עֲרוֹדֵי־, גם עֲרוֹדוֹת]

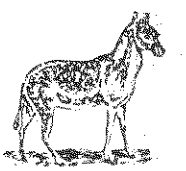
ערוד (1/20)

ב. **עָרוֹד*, עֲרָוָד*** ז' [אולי צורת־משנה של עַרְפָּד?] אֶחָד מִמִּינֵי הַלְּטָאוֹת הָאַרְסִיּוֹת: "אוֹי לוֹ לָאָדָם שֶׁפָּגַע בּוֹ עָרוֹד" (ברכות לג.). — [עֲרוֹד־, עֲרוֹדִים, ־דֵי־]

עֶרְוָה, עֶרְווָה נ' [מן א. ערה; ראה גם עֶרְיָה] 1. מַעֲרֻמֵּי הַגּוּף, בְּיִחוּד חֶלְקֵי הַגּוּף בְּאֵזוֹר אֵיבְרֵי־הַמִּין שֶׁנּוֹהֲגִים לְכַסּוֹתָם תָּמִיד: "וַיְכַסּוּ (שֵׁם וָיֶפֶת) אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם" (בראשית ט כג). "וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה, מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ" (שמות כח מב). "וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפַי עָלַיִךְ וָאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ" (יחזקאל טז ח). 2 [בהשאלה] דְּבַר־חֶרְפָּה, גְּנַאי: "לְבָשְׁתֵּךְ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֵּךְ" (שמואל א כ ל). "וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר" (דברים כג טו). 3*. זְנוּת, נִאוּף: "שְׂחוֹק וְקַלּוּת־רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה" (אבות ג יג). "וְלֹא נִמְצָא בֵּינֵיהֶן אֶחָד פָּרוּץ בָּעֶרְוָה" (ויקרא רבה לב). "כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַיִן יֵשׁ עֶרְוָה" (במדבר רבה י). 4*. כִּנּוּי לָאִשָּׁה הָאֲסוּרָה בְּיַחֲסֵי־מִין עִם אָדָם מִטַּעֲמֵי קִרְבָה מִשְׁפַּחְתִּית: "הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר" (חגיגה א ז). "מִשּׁוּם עֶרְוָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי עֲרָיוֹת" (סנהדרין נג.). [וראה עוד להלן הצירופים, וכן הריבוי: עֲרָיוֹת] — [עֶרְוַת־, עֲרָיוֹת, עֲרָיוֹת־, גם עֲרָווֹת*]

— עֶרְוַת הָאָרֶץ [בהשאלה] מְקוֹמוֹת תֻּרְפָּה, מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָם מוּגָנִים כַּהֲלָכָה וְנָקֵל לִפְרֹץ דַּרְכָּם וְלִכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ: "לֹא, כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת!" (בראשית מב יב).

– עֶרְוַת דָּבָר, דְּבַר־גְּנַאי, כִּעוּר, פְּגָם: "וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר" (דברים כג טו). "וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת" (דברים כד א).

– גִּלָּה עֶרְוָה (ויקרא יח ו–יט) [בהשאלה] בָּעַל בְּעִילָה הָאֲסוּרָה לְפִי הַדִּין (בֵּין קְרוֹבִים).

– דְּבַר־עֶרְוָה*, פְּסוּל, זִמָּה אוֹ סְטִיָּה מִינִית וְכַדּוֹמֶה: "לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָהּ דְּבַר־עֶרְוָה" (גיטין ט י).

– עֲרָיוֹת* נ"ר זִמָּה, נִאוּף, זְנוּת: "לֹא תִתְיַחֵד אִשָּׁה עִמָּהֶן (עִם נָכְרִים) מִפְּנֵי שֶׁהֵן חֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת" (עבודה זרה ב א).

– גִּלּוּי עֲרָיוֹת* (תוספתא פא א ב), בְּעִילָה אֲסוּרָה, מַעֲשֵׂה זִמָּה, יַחֲסֵי־מִין שֶׁל קְרוֹבֵי־מִשְׁפָּחָה הָאֲסוּרִים לְפִי הַדִּין.

– אֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת* (כתובות יג:), אֵין אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת אַחֲרַאי לְמַעֲשֵׂי נִאוּף שֶׁל אֲחֵרִים.

– קוֹל בְּאִשָּׁה – עֶרְוָה* (ברכות כד.), 1°, קוֹלָהּ שֶׁל אִשָּׁה, בְּדִבּוּר אוֹ בְּזִמְרָה, עָלוּל לְהַסִּיחַ אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא 'שְׁמַע', וּלְפִיכָךְ הֲרֵיהוּ אָסוּר כְּעֶרְוָה. 2° [בהלצה] דִּבּוּר שֶׁל גְּנַאי עַל קוֹלָנִיּוּתָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה הַצַּעֲקָנִית.

עֵרוּי*, עֵירוּי ז' [מן א. ערה, עֵרָה] 1°, הֲרָקָה מִכְּלִי אֶל כְּלִי: "מַהוּ לִתֵּן (בְּשַׁבָּת) תַּבְלִין מִלְּמַטָּן וּלְעָרוֹת עֲלֵיהֶן מִלְּמַעְלָן?... אָסוּר, וְעֵרוּי כִּכְלִי רִאשׁוֹן הוּא (כִּכְלִי־בִּשּׁוּל)" (ירושלמי מעשרות מט ב). [ובהשאלה:] "גִּלְגּוּל בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת, בְּחִינַת עֵרוּי לִכְלִי שֵׁנִי יֵשׁ לוֹ" (ביאליק, חבלי לשון). 2° [בכלכלה] שִׁנּוּי כַּמּוּת הַכֶּסֶף הַמְּזֻמָּן שֶׁבִּידֵי תּוֹשְׁבֵי הַמְּדִינָה. – [עֵרוּי־, עֵרוּיִים, עֵרוּיֵי־]

– עֵרוּי־דָּם°, הַעֲבָרַת כַּמֻּיּוֹת מְסֻיָּמוֹת שֶׁל דַּם אָדָם בָּרִיא לְתוֹךְ וְרִידֵי חוֹלֶה–לְמַטְּרוֹת רִפּוּי, אוֹ מִבַּעַל־חַיִּים אֶחָד לְמִשְׁנֵהוּ–לְמַטְּרוֹת מֶחְקָר.

עָרוּךְ תה"ז [מן ערך, עָרַךְ] 1 ת' מוּכָן, מְסֻדָּר: "וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג" (יהושע ב ו). "עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה" (ירמיה ו כג). "כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה" (שמואל ב כג ה). "וּכְשֶׁבָּא לְבֵיתוֹ וּמָצָא נֵר דָּלוּק וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּתוֹ מֻצַּעַת" (שבת קיט:). "תַּלְמוּד עָרוּךְ הוּא בְּפִיו" (שבועות מ:). מְיַחֲדִים שֵׁם הָאֵל הַיּוֹם בְּשִׁירָה עֲרוּכָה" (משה אבן-עזרא, קודש קפא). "וַיֵּצְאוּנוּ אֵלַי גַּנּוֹת עֲרוּגוֹת עֲרוּכוֹת בָּהּ כְּמוֹ טוּרֵי מְגִלָּה" (גנזי שכטר, ג 293). "וַעֲרוּכִים בְּטוּר שִׁבְעָה שִׁבְעָה" (ביאליק, גבדי). תָּכְנִית עֲרוּכָה בְּטַעַם טוֹב. 2°, מְתֻקָּן עַל־יְדֵי עוֹרֵךְ, מְסֻגְנָן, מְסֻדָּר: קֹבֶץ סִפְרוּתִי עָרוּךְ בִּידֵי הַסּוֹפֵר. עִתּוֹן עָרוּךְ עַל־יְדֵי חַבְרֵי הַמַּעֲרֶכֶת. 3° ז' כִּנּוּי לְמִלּוֹן אוֹ לְלֶקְסִיקוֹן, סֵפֶר מִלִּים וּבֵאוּרֵיהֶן: "הֶעָרוּךְ" לְמִלִּים תַּלְמוּדִיּוֹת לְרַ' נָתָן מֵרוֹמָא. "נִתְכַּוַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת עָרוּךְ וּבְכָל עֵרֶךְ וְעֵרֶךְ אֲדַבֵּר בּוֹ כָּל־צְרָכוֹ" (ר"ש פרחון, מחברת, הקדמה). "עָרוּךְ הַשָּׁלֵם" בְּמַהֲדוּרַת קוֹהוּט. – [עֲרוּכָה, עֲרוּכִים, ־כוֹת]

– "שֻׁלְחָן עָרוּךְ", שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר־הַהֲלָכוֹת הַנּוֹדָע שֶׁחִבְּרוֹ רַ' יוֹסֵף קָארוֹ (בַּמֵּאָה הַ־16) עַל־פִּי סֵפֶר "הַטּוּרִים". הַסֵּפֶר כּוֹלֵל אֶת כָּל הַדִּינִים שֶׁיְּהוּדִי חַיָּב לְדַעְתָּם וְלִנְהֹג לְפִיהֶם. "שֻׁלְחָן עָרוּךְ" נֶחְלָק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: "אֹרַח חַיִּים", "יוֹרֶה דֵּעָה", "אֶבֶן הָעֵזֶר" וְ"חֹשֶׁן מִשְׁפָּט" – לְפִי חֲלֻקַּת הַ"טּוּרִים". בְּעֵת נָפוֹץ הַרְבֵּה קִצּוּרוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר, הַנּוֹדָע בְּשֵׁם "קִצּוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ", נִתְחַבֵּר עַל־יְדֵי רַ' שְׁלֹמֹה גַּנְצְפְרִיד וְנִדְפַּס לָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁנַת 1864.

עֲרוֹךְ, ראה ערך עֲרֹךְ, עָרַךְ.

עָרוֹם, ראה עָרֹם. **עֵרוֹם**, ראה עֵירֹם.

א. **עָרוּם** ת' [ראה ב. ערם; עָרְמָה] 1, חָכָם וּפִקֵּחַ, בַּעַל־מְזִמּוֹת, בַּעַל־תַּחְבּוּלוֹת: "כָּל־עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת" (משלי יג טז). "פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל־דָּבָר וְעָרוּם יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ" (משלי יד טו). "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה" (ברכות יז.). "אָמְנָם קָטָן זֶה עָרוּם בָּעֲרוּמִּים הוּא" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 36). 2 [בשלילה] חָכָם לְהָרַע, הַנּוֹהֵג בְּחָכְמָה לְהַכְשִׁיל אֲחֵרִים אוֹ לְסַבֵּב עִנְיָנִים לְטוֹבָתוֹ הַפְּרָטִית: "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (בראשית ג א). "רָשָׁע עָרוּם" (סוטה ג ד). "חַיָּה מַמָּשׁ, עָרוּם כַּנָּחָשׁ" (ברנר, א 136). "עֲרוּמִּים הֵם וַחֲנֵפִים הֵם" (ביאליק, בהבטחות). – [עֲרוּמָּה, עֲרוּמִּים, ־מּוֹת]

– לְשׁוֹן עֲרוּמִּים, שִׂיחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רִמְזֵי דְבָרִים וְכַוָּנוֹת מֻסְתָּרוֹת: "כִּי יְאַלֵּף עֲוֹנְךָ פִיךָ וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים" (איוב טו ה). "וַיִּתְאוֹשֵׁשׁ וַיַּעַן בִּלְשׁוֹן עֲרוּמִים: הֲתִשְׁכַּח יַעֲלַת־סֶלַע עֶרְגָּתָהּ?" (ביאליק, מגילת ה).

ב. **עָרוּם°** ת' [מן א. ערם, עָרַם] אָסוּף, נֶעֱרָם: "וְאֶל כֵּלִים וְאֶל מִינֵי מְגָדִים... עֲרוּמִים" (הנגיד, דיואן 280). – [עֲרוּמָה, עֲרוּמִים, עֲרוּמוֹת]

א. **עֵרוּם°, עֵירוּם** ז' [מן א. ערם, עֵרַם] עֲשִׂיַּת עֲרֵמוֹת, אִסּוּף לַעֲרֵמָה: עֵרוּם הַתְּבוּאָה הַקְּצוּרָה בַּשָּׂדֶה. – [עֵרוּם־]

ב. **עֵרוּם*, עֵירוּם** ז' [מן ג. ערם, עֵרַם] עַרְטוּל, הַפְשָׁטַת כָּל הַבְּגָדִים: "וּבִזּוּהוּ (אֶת יוֹסֵף) בְּעֵרוּם וּבְהַשְׁלָכָתוֹ לַבּוֹר" (אור החיים בראשית לז לז). – [עֵרוּם־]

עֵרוּס*, עֵירוּס ז' [מן ג. ערס, עֵרַס] עֲשִׂיַּת עִסָּה: "לֹא הִקְשָׁה לִתְרוּמַת הַגֹּרֶן, אֶלָּא לִמְלֶאכֶת הָעֵרוּס בִּלְבַד" (ירושלמי חלה נט א). – [עֵרוּס־]

עֲרוֹעֵר, ראה עַרְעָר.

עָרוּף ת' [מן ערף, עָרַף] [במקרא רק בצירוף: עֶגְלָה עֲרוּפָה, ראה להלן] שֶׁהֻתַּז רֹאשׁוֹ, שֶׁהוּמַת בִּשְׁבִירַת חֻלְיוֹת הָעֹרֶף: "מְצֻוָּארֵי בְּמֹחֵי חַרְבָּם עָרוּף פֶּרֶץ דַּם כּוֹכְבֵי מַעְלָה בִּקְלוֹחַ" (ש' שלום, חי 8). רַבִּים הָיוּ עֲרוּפֵי הַגִּלְיוֹטִינָה בְּצָרְפַת בִּימֵי הַמַּהְפֵּכָה הַגְּדוֹלָה. [ובהשאלה פיוטית:] "וּבָתֵּי אַהֲבָתוֹ... בִּגְזִית לֹא בְּאַבְנֵי גִּיר בְּנוּיִים לְבַל יִהְיוּ יְמֵי עוֹלָם עֲרוּפִים" (משה אבן־עזרא, א 72). "לֹא יִתְפַּלְּשׁוּ בְּדָמָם חֲלוֹמוֹת עֲרוּפִים" (למדן, במעלה רצ). "אַל תִּבְכּוּ לִתְמוּלִים עֲרוּפִים, לָנוּ הַמָּחָר!" (למדן, מסדה 43). – [עֲרוּפָה, עֲרוּפִים, ־פוֹת]

– עֶגְלָה עֲרוּפָה, עֶגְלָה, שֶׁלְּפִי הַתּוֹרָה נִצְטַוּוּ לַעֲרֹף אוֹתָהּ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּמְצָא בּוֹ חָלָל וְלֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ: "וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל, וְעָנוּ וְאָמְרוּ: יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם־הַזֶּה וְגוֹ'" (דברים כא ו–ז).

עָרוּץ ז׳ [השווה ערבית: עֻ׳רְצ׳ צלע הר; אולי קרוב אל חרץ, חָרִיץ] 1, נָקִיק, חָרִיץ, מַעֲבָר צַר בֵּין הָרִים הַמְּשַׁמֵּשׁ אָפִיק לְנַחַל: ״בַּעֲרוּץ נְחָלִים״ (איוב ל ו). ״כִּי נָטַשׁ עֲרוּצוֹ בְּנָהָר״ (חומסקי, אבני 88). 2°, אָפִיק, ״צִנּוֹר״, קֶשֶׁר בֵּין מַכְשִׁירֵי־קֶשֶׁר אַלְחוּטִיִּים הַפּוֹעֲלִים בְּקַו מְסֻיָּם אוֹ בְּתְדִירוּת מְסֻיֶּמֶת בֵּין תַּחֲנָה לְתַחֲנָה. 3° [בהשאלה] מַסְלוּל, כִּוּוּן: ״פַּעַם הֵטֵּיתִי אֶת שִׂיחָתִי מִן הֶעָרוּץ הַכְּלָלִי שֶׁל רְדִיפוֹת הַיְּהוּדִים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 119). — [עֲרוּץ־, עֲרוּצִים, עֲרוּצֵי־]

עֵרוּר*, עִירוּר ז׳ [מן עור, עוֹרֵר 1] 1°, זֵרוּז, דִּרְבּוּן: עֵרוּר תְּנוּעָה עֲמָמִית. עֵרוּר הַצִּבּוּר מִשַּׁאֲנַנּוּתוֹ. 2* [מן עור, עוֹרֵר 4] הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי הֶסְפֵּד: ״אֵי זֶהוּ הָעֵרוּר? (הַמְקוֹנֶנֶת) מְזַכִּירָתוֹ בֵּין הַמֵּתִים״ (ירושלמי מועד קטן פ ד). — [עֵרוּר־, עֵרוּרִים, ־רֵי־]

עֵרוּת^, עִירוּת נ׳ [מן עור, עֵר] 1^, זְרִיזוּת, חָרִיצוּת, שְׁקִידָה, פְּעִילוּת: ״תְּמוּרַת שֵׁנָה – שְׁקִידָה, הִיא עֵרוּת״ (דונולו, חכמוני ה עג). פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בְּעֵרוּת וּבַחֲרִיצוּת. 2°, עֵרָנוּת, הַקְשָׁבָה, תְּשׂוּמֶת־לֵב, רְגִישׁוּת: עֵרוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְכָל הַמִּתְרַחֵשׁ בַּצִּבּוּר. 3°, תְּסִיסָה, רוּחַ־חַיִּים: עִם בּוֹא הַגְּשָׁמִים הִתְחִילָה עֵרוּת בַּשָּׂדוֹת וּבַפַּרְדֵּסִים. נִכֶּרֶת עֵרוּת רַבָּה בַּשּׁוּק הַפְּרָטִי. עֵרוּת רַבָּה בַּשִּׁעוּר בְּבֵית־הַסֵּפֶר. — [עֵרוּת־]

ער״ח ר״ת עֶרֶב רֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

עֶרְטוּל°, עִירְטוּל ז׳ [מן ערטל, עִרְטֵל] גִּלּוּי, חִשּׂוּף: ״תִּימְרוֹת־אָבָק וְחַרְחוּר רוֹעִים בְּעֶרְטוּל הַגְּוִיָּה״ (שלום, שירים שצד). עֶרְטוּל הַגּוּף לְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. [ובהשאלה:] ״הוּא נִקְלַע בֵּין הָעִרְטוּל וְהָעִטּוּף חֲלִיפוֹת״ (קריב, עיונים 170). — [עִרְטוּל־]

עַרְטִילָאוּת° נ׳ [ראה עַרְטִילַאי] 1, עֵירֹם, מַעֲרֻמִּים, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר חָשׂוּף וּמְגֻלֶּה. 2 [בהשאלה] רֵיקָנוּת, דַּלּוּת: ״אֵיזוֹ עַרְטִילָאוּת נִתְגַּלְּתָה פִּתְאֹם בְּגוּפוֹ״ (בארון, פרשיות 273). ״וּפֹה בְּאֶפֶס יָד, בְּעַרְטִילָאוּתָם הַחֲזָקָה מִכָּל הַיֵּשׁ״ (אלתרמן, עיר 114). — [־לָאוּת־]

עַרְטִילַאי* ת׳ [ארמית, ראה להלן] 1*, עָרֹם, חָשׂוּף, שֶׁאֵינוֹ לָבוּשׁ: ״הַאי תַּנָּא שְׁלִיחַ עַרְטִילַאי״ (כתובות סה:). ״רְעֵבִים, עַרְטִילָאִים, דְּוּוּיִים וּשְׁרוּיִים בְּצָרוֹת גְּדוֹלוֹת״ (הזז, צל 163). ״רַק לַיְלָה אֵין בִּלְתּוֹ שׁוֹמֵעַ צְעָדַי כְּצֵל עַרְטִילַאי״ (גורי, פרחי 90). גּוּף עַרְטִילַאי. 2 [בהשאלה] מֻפְשָׁט, שֶׁאֵינוֹ מוּחָשׁ: אִידֵאוֹת עַרְטִילָאִיּוֹת. תָּכְנִית עַרְטִילָאִית. 3*, רֵיק וַחֲסַר־כֹּל: ״גַּבְרָא עַרְטִילַאי דְּלֵית לֵיהּ וְלָא־כְלוּם״ (בבא מציעא מו.). ״מָה אֲנִי אָשִׁיב לוֹ אִם אַתָּה כָּכָה רֵיק וְעַרְטִילַאי?״ (הזז, יעיש ב 74). ״יָשַׁב עִם חֶבֶר יְהוּדִים עַרְטִילָאִים בְּבֵית־הַקַּהֲוָה״ (בורלא, עקביה 261). — [עַרְטִילָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

– נְשָׁמוֹת (דְּאָזְלִין) עַרְטִילָאִין^ [בספרות הקבלה] נְשָׁמוֹת שֶׁאֵין לָהֶן גּוּף, כִּנּוּי לִנְשָׁמוֹת חוֹטְאִים הַתּוֹעוֹת וְנוֹדְדוֹת בְּעוֹלַם־הַתֹּהוּ עַד שֶׁתִּמְצֶאנָה אֶת תִּקּוּנָן: ״כְּאוֹתָן הַנְּשָׁמוֹת דְּאָזְלִין עַרְטִילָאִין וְתוֹעוֹת בָּעוֹלָם״ (מנדלי מו״ס, תשז). ״וְעַל הַמִּפְתָּן לְמַעְלָה תָּעוּ, כִּנְשָׁמוֹת עַרְטִילָאִין, אֶמְצָעִים בְּלִי מַטָּרָה״ (אחד העם, תכב).

– גַּבְרִין דְּאָזְלִין עַרְטִילָאִין^ [ארמית] אֲנָשִׁים הַמְהַלְּכִים עֲרֻמִּים, אֲנָשִׁים רֵיקִים וְדַלִּים [על־פי בבא מציעא מו.: ״גַּבְרָא עַרְטִילַאי דְּלֵית לֵיהּ וְלָא־כְלוּם״]

– שְׁלִיחַ עַרְטִילָ(אי) וְסַיֵּם מְסָאנֵי* (סוטה ח:) [פתגם ארמי] מֻפְשָׁט עָרֹם וַנְעָלַיִם הוּא נוֹעֵל, מָשָׁל עַל קַבְּצָן מִתְקַשֵּׁט וּמִתְהַדֵּר.

ערטל [ארמית: עַרְטֵל; ערבית: עַטִּלַ היה ריק מן־; ראה עַרְטִילַאי]

~ פע׳ **עִרְטֵל*** פ״י חָשַׂף, גִּלָּה: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְעַרְטְלוֹ (אֶת גַּלְגַּל־חַמָּה) מִנַּרְתִּיקוֹ״ (בראשית רבה ו). ״וְיוֹם עַל יוֹם מְעַרְטֶלֶת שְׂפַת־הַנַּחַל אֶת לֹבֶן עֵירֻמָּהּ לְעֵינֵי כֹּל״ (פיכמן, עה). ״וּבִקְּשׁוּ לְעַרְטֵל אוֹתָם מֵעֲטוּפֵיהֶם״ (עגנון, כפות קכב). הַמִּתְרַחֵץ בַּיָּם עִרְטֵל אֶת גּוּפוֹ מוּל קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. — [לְעַרְטֵל אֶת־, מְעַרְטֵל, יְ־]

~ פע׳ **עֻרְטַל^**, גֻּלָּה, נֶחְשַׂף: ״יְעֻרְטַל בְּהֵיכָלוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד״ (סידור רס״ג, רפד). ״כִּי לֹא עֻרְטַל יַעְרִי וַיְהִי סִתְרָה לְנַחִיל חִידוֹת״ (פיכמן, לח). ״עֻרְטְלָה נַפְשִׁי הַגּוֹחֶנֶת עַל תּוּגַת חַיַּי וּמוֹתִי״ (רחל, קנג). ״וְנִמְצָא הָרוּס וְחָרֵב וּמְעֻרְטָל כְּאִילָן בְּתִשְׁרֵי״ (הזז, יעיש ב 124). רַעְיוֹן מְעֻרְטָל. [וראה עוד ערך מְעֻרְטָל]. — [מְעֻרְטָל, יְעֻרְטַל]

~ הת׳ **הִתְעַרְטֵל***, 1°, הִתְפַּשֵּׁט, גִּלָּה אֶת מַעֲרֻמָּיו: ״הַתּוֹלָדָה טוֹבַת־הַחֵן שֶׁמִּתְעַרְטֶלֶת וּמַרְאָה אֶת כָּל יָפְיָהּ בַּשָּׂדֶה וּבַיַּעַר״ (מנדלי מו״ס, שם). ״שֻׁלְחַן־הַפֶּסַח, הַקִּירוֹת, הַחַלּוֹנוֹת – כֻּלָּם נִתְעַרְטְלוּ״ (ביאליק, החצוצרה ב). ״הִרְתִּיחוּ הַמַּיִם וְהִרְתִּיחוּ עַד שֶׁנִּתְעַרְטְלוּ תַּפּוּחֵי־הָאֲדָמָה מֵעֲטוּפֵיהֶם״ (עגנון, אלו יח). הָאֲנָשִׁים הִתְעַרְטְלוּ עַל שְׂפַת־הַיָּם. 2*, הִתְרוֹקֵן, הִתְנַעֵר מִן־: ״אֲפִלּוּ מִצְוָה אַחַת שֶׁהָיְתָה בְּיָדָם – נִתְעַרְטְלוּ הֵימֶנָּה״ (בראשית רבה יט). ״שֶׁכְּבָר נִתְעַרְטְלוּ הַנְּפָשׁוֹת מִן הַגּוּף הַמֵּת״ (רמב״ן, שער הגמול). ״מִתְעַרְטְלִים מִכָּל הַבְלֵי הָעוֹלָם״ (קרליבך, הודו 116). — [לְהִתְעַרְטֵל, מִתְעַרְטֵל, יִתְ־]

עַרְטָנִית° נ׳ [על־פי סורית] צֶמַח־פְּקַעַת רַב־שְׁנָתִי הַגָּדֵל כְּעֵשֶׂב רַע בַּשָּׂדוֹת (Leontice). — [עַרְטָנִיּוֹת]

עֲרִי* ז׳ [מצוי רק הריבוי: עֲרָיִין, המשמעות משוערת בלבד] חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמַּחֲרֵשָׁה הָעַתִּיקָה – לוּחִיּוֹת בְּקַנְקַן הַמַּחֲרֵשָׁה הָעֲשׂוּיוֹת לִכְתֹּשׁ וּלְפוֹרֵר אֶת גּוּשֵׁי הָאֲדָמָה: ״בְּעֵין שֶׁל מַתֶּכֶת, בַּלְחָיַיִן וּבַעֲרָיִין״ (כלים כא ב). — [עֲרִי־, עֲרָיִים, עֲרָיֵי־]

עֲרִי*, ראה עֲרַאי*.

א. **עֲרִיבָה^** נ׳ [מן א. ערב, עָרַב] בּוֹא הָעֶרֶב, שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ: ״עֲרִיבַת הַיּוֹם״ (רש״י שמות יב ו). ״מְעַט עֶרֶב שֶׁהִיא עֲרִיבַת הַשֶּׁמֶשׁ״ (אברהם אבן־עזרא לשמות טז כה). — [עֲרִיבַת־]

ב. **עֲרִיבָה^** נ׳ [מן ד. ערב] נְעִימוּת, מְתִיקוּת: ״בְּהָאֶחָד רְפוּאָה גַּם תְּעָלָה, וְהַשֵּׁנִי עֲרִיבַת הַמְּגָדִים״ (גבירול, ה 35). — [עֲרִיבַת־]

עריבה, ראה עֲרֵבָה.

עֲרִיגָה^ נ׳ [מן א. ערג, עָרַג] 1°, תְּשׁוּקָה, כִּסּוּפִים, כְּמִיהָה: ״עֲרִיגָה לִתְפֹּס אֵיזֶה דָּבָר שֶׁלֹּא יִתָּפֵס״ (ברנר, א 262). ״זֹאת הָעֲרִיגָה עַל הַמִּדְבָּר וְקִיּוֹנוֹ״ (פיכמן, שעד). ״בִּתְכֵלֶת עֵינַיִךְ הָעֲמֻקָּה כְּבָר תִּשְׁכֹּן עֲרִיגָה גְדוֹלָה״ (פוגל, 105). ״עֲרִיגָתָהּ שֶׁל רָחֵל לִילָדִים״ (בארון, פרשיות 234). ״שַׁוְעַת־רַחֲמִים גְּדוֹלָה בִּי הוֹמִיָּה, וַעֲרִיגָה בִּי עַד כְּלוֹת־נֶפֶשׁ רוֹטֶטָה״ (ולפובסקי, שירים 142). 2^, קוֹל, צְעָקָה: ״עֲרִיגַת הָאַיָּל הוּא קוֹל וְגַם מָצָאנוּ עֲרִיגָה לְיֶתֶר הַבְּהֵמוֹת״ (דונש, על מנחם, ערג). — [עֲרִיגַת־, עֲרִיגוֹת]

עֶרְיָה תה״פ, ג׳ [מן ערה] 1 תה״פ בְּלֹא לְבוּשׁ, בְּאֵין כְּסוּת לָעוֹר: ״וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה״ (יחזקאל טז ז). ״וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ... וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה״ (יחזקאל כג לט). ״וְגֶפֶן בַּעֲלַת עָנָף... אֲשֶׁר נוֹתְרָה... עֶרְיָה״ (הנגיד, דיואן 235). ״אוֹ בַת־שֶׁבַע מֵעַל הַגַּג אֶרְאֶנָּה רוֹחֶצֶת עֶרְיָה, לֹא אֶתְחַל עַל חֵשֶׁק תָּמָר״ (הרומי, ד 77). 2 ° ג׳ מַעֲרֹם, מַחְשׂוֹף: ״וְעֶרְיָה עֲגוּמָה מִסָּבִיב״ (ביאליק, שירה). ״אֶגְלֵי־דֶמַע בְּהִירִים, חַמִּים שׁוֹטְפִים עֶרְיַת־הָאֲדָמָה״ (שניאור, שירים קמב). ״דִּשְׁאֵי נִיסָן... יְנוֹצְצוּ יוֹם יוֹם מֵעֶרְיַת־אֶרֶץ״ (פיכמן, צט). 3*. מְקוֹם הָעֶרְוָה: ״נִפְגַּם הַזּוֹבֶן אוֹ עֶרְיָה שֶׁל נְקֵבָה״ (בכורות ו ה). 4*. גִּלּוּי עֶרְוָה, זִמָּה, זְנוּת: ״וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ לְעֶרְיָה וּלְחֵטְא״ (שיר השירים רבה, כמגדל דוד). — [עֶרְיַת־]

עֲרִיָּה*, ערייה ג׳ [מן א.ערה] הַעֲרָאָה, זְרִמַת הַזֶּרַע מִגּוּף הַזָּכָר: ״לְצָרִיךְ יְצִיאַת לָדוּן בַּעֲרִיָּה... מִשּׁוּם טֻמְאַת עֲרִיָּה לֹא נַעֲשָׂה בָּהּ אֶת הַמְּעָרָה כְּגוֹמֵר״ (ירושלמי סנהדרין כד ג). הַחַקְלַאי הִזְרִיעַ בַּעֲרִיַּת פַּר פָּרוֹת אֲחָדוֹת. — [עֲרִיַּת־, עֲרִיּוֹת]

עֶרְיוֹן°, עיריון ג׳ [מן א.ערה; עֶרְיָה] עֶרְיָה, מַעֲרֻמִּים: ״וְהִתְגַּעְגַּע עַל מַגַּע עֶרְיוֹנֵךְ הַגּוֹאֵל״ (ש׳ שלום, שירים קלט). ״נָגַע אֶל לִבִּי עֶרְיוֹנֵךְ הַמַּחֲרִיד״ (סנא, שירים 348). ״הַגָּן... בְּעָמְסוֹ פֵּרוֹתָיו הַבְּשֵׁלִים וְהַכְּבֵדִים כְּמוֹ בְּחֵן עֶרְיוֹנוֹ״ (תורן, בית אבא 31). — [עֶרְיוֹן־]

עֲרָיוֹת ג״ר מן עֶרְוָה.

עֲרִיכָה* ג׳ [מן ערך, עָרַךְ] 1*. הֲנָחַת דְּבָרִים אוֹ סִדּוּר בְּנֵי־אָדָם וּקְבִיעָתָם בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: ״נֶאֱמַר כָּאן עֲרִיכָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ׳וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אוֹתָם׳״ (ירושלמי יומא מ א). ״יִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ... וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ״ (ברכות כט.). עֲרִיכַת יְחִידוֹת לְמִסְדָּר. עֲרִיכַת הַשֻּׁלְחָן לַאֲרוּחָה. עֲרִיכַת תָּכְנִית לִמְסִבָּה. 2*. גִּלְגּוּל בָּצֵק עַל גַּבֵּי מַעֲרוֹךְ: ״וְחַיָּבִים עַל לִישָׁתָהּ (שֶׁל עִסַּת־הַמִּנְחָה) וְעַל עֲרִיכָתָהּ וְעַל אֲפִיָּתָהּ״ (מנחות ה ב). 3°. טִפּוּל בְּהַכְשָׁרַת מַאֲמָרִים, סִפּוּרִים, שִׁירִים וּשְׁאָר יְצִירוֹת סִפְרוּתִיּוֹת — בְּדִיקַת תָּכְנָם, שִׁפּוּר סִגְנוֹנָם, קְבִיעַת סִדְרָם וְכוּ׳: ״בַּחֲדַר הַהַנְהָלָה (שֶׁל הָעִתּוֹן) נֶחְתְּכוּ בְּעֶצֶם עִנְיְנֵי הָעֲרִיכָה הַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר״ (פיכמן, רנג). עֲרִיכַת עִתּוֹן. עֲרִיכַת קֹבֶץ סִפְרוּתִי. עֲרִיכָה מַדָּעִית [וראה עוד הצירופים להלן] — [עֲרִיכַת־, עֲרִיכוֹת]

— **עֲרִיכַת־דִּין°** [מן עוֹרֵךְ־דִּין] עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל עוֹרֵךְ־דִּין, פְּרַקְלִיטוּת: ״יִלְמַד הַנְדָּסָה, וּרְפוּאָה וַעֲרִיכַת־דִּין״ (סוקולוב, אישים 210).

— **עֲרִיכַת־שְׂפָתַיִם***. יְדִיעָה טוֹבָה בְּעַל־פֶּה, בְּלֹא גִּמְגּוּם: ״וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית... בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב וְכוּ׳״ (אבות ו ה).

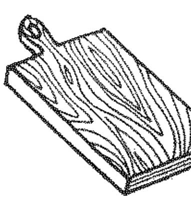
דף-עריכה

— **דַּף־עֲרִיכָה°**, לוּחַ־עֵץ שֶׁמְּגַלְגְּלִים עָלָיו אֶת הַבָּצֵק בְּמַעֲרוֹךְ [ראה לעיל עֲרִיכָה 2]

עֵרִימָה, ראה עֲרֵמָה.

עֲרִימוּת* ג׳ [מן עָרוּם] עָרְמָה, מְזִמָּה: ״אִישׁ מִצְרִי — גֶּבֶר עָרוּם, וּמֶה הָיְתָה עֲרִימוּתֵיהּ (עֲרִימוּתוֹ)?״ (מדרש הגדול בראשית תרנז). — [עֲרִימוּת־]

א. **עָרִיס*** ז׳ [ערבית: עַרִישׁ סוכה של גפנים משורגים] שׁוּרַת גְּפָנִים הַמֻּדְלוֹת עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים אוֹ גָּדֵר וְשָׂרִיגֵיהֶן יוֹצְרִים כְּעֵין סֻכָּה: ״אֵיזֶהוּ עָרִיס? הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר״ (כלאים ו א). — [עֲרִיס־, עֲרִיסִים, עֲרִיסֵי־]

ב. **עָרִיס*** ז׳ (תוספתא בבא מציעא ט יד), כְּתִיב אַחֵר בִּמְקוֹם ״אָרִיס״ — ראה אָרִיס.

ג. **עָרִיס°** ז׳ [קיצור מן ב.עֲרִיסָה] עִסָּה, בָּצֵק: ״לָתֵת תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית עֲרִיסֵךְ״ (סידור רס״ג, קנט). — [עֲרִיס־]

א. **עֲרִיסָה*** ג׳ [ראה עֶרֶשׂ] 1*. מִטַּת תִּינוֹק, עֶרֶשׂ שֶׁל יְלָדִים קְטַנִּים: ״לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ תִּינוֹק בָּעֲרִיסָה״ (תוספתא מכות ב ד). ״בְּנוֹ קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה״ (בבא בתרא קלא:). ״וְעוֹלֵל מֵעֲרִיסָה יַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ״ (ביאליק, והיה כי). 2°, כִּנּוּי לְזוּג הַ״מַּזְלְגוֹת״ שֶׁעֲלֵיהֶם נָחָה הַשְּׁפוֹפֶרֶת בְּמַכְשִׁיר הַטֶּלֶפוֹן. 3^, מִקְלַעַת שֶׁל שָׂרִיגֵי־גֶפֶן, א. עָרִיס (לפי פירוש הרמב״ם, כלאים ו ג). — [עֲרִיסַת־, עֲרִיסוֹת]

א. עריסה

— **עָמַד לְיַד עֲרִיסָתוֹ שֶׁל־°** [בהשאלה] הָיָה בִּשְׁעַת יְצִירָתוֹ אוֹ לֵדָתוֹ: הַמַּנְהִיג הַזָּקֵן עָמַד לְיַד עֲרִיסָתָהּ שֶׁל הַתְּנוּעָה.

ב. **עֲרִיסָה** ג׳ [קרוב אל עִסָּה] 1. בָּצֵק, עִסָּה: ״רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה״ (במדבר טו כ). 2^, עֲרֵבָה, מִשְׁאֶרֶת, כְּלִי לְלִישַׁת בָּצֵק (ספר החינוך, שפה). — [עֲרִיסַת־, עֲרִיסוֹת]

עֲרִיסֹנֶת°, עריסונת ג׳ [מן א.עֲרִיסָה] עֲרִיסָה קְטַנָּה. — [עֲרִיסוֹנוֹת]

עָרִיף ז׳ **עֲרִיפִים** ז״ר [ראה ב. ערף; קרוב אל עֲרָפֶל; השווה אוגריתית: ערפת עננים; ראה גם ב.עֲרָבָה] כִּנּוּי מְלִיצִי לַעֲנָנִים: ״וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ״ (ישעיה ה ל). ״וְאִם לֹא יִזְּלוּ יוֹרֶה עֲנָנָיו, וְאִם לֹא יַעֲרֹף לֶקֶשׁ עֲרִיפוֹ״ (גבירול, א 17). ״אַתָּה הַשֵּׁם הַמִּתְעַלֵּם בַּעֲרִיפֵי שְׁמֵי יְמֵי מִכְבָּר״ (ש׳ שלום, שירים יב). ״וּמְנַע עַצְמְךָ מִגֶּשֶׁם וְשֶׁלֶג וּגְזִיזֵי בָּרָד וַעֲרִיפֵי אָבָק״ (שלונסקי, תר׳ טיל 211). — [עֲרִיפֵי־]

א. **עֲרִיפָה*** ג׳ [מן א.ערף, עָרַף] הַתָּזַת הָרֹאשׁ, שְׁבִירַת הָעֹרֶף: ״כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַמְּגִלָּה... וּלְהַשְׁקָיַת הַסּוֹטָה לַעֲרִיפַת הָעֶגְלָה״ (מגילה ב ה). ״וְדִמְיוֹנָם בְּעֵינָיו כִּבְנֵי־בָקָר בְּטֶרֶם עֲרִיפָה״ (אריכא, סנחריב 148). בִּימֵי הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה נִדּוֹנוּ הַמּוֹרְדִים לַעֲרִיפָה בַּגִּילְיוֹטִינָה. — [עֲרִיפַת־, עֲרִיפוֹת]

ב. **עֲרִיפָה°** ג׳ [מן ב. ערף, עָרַף] נְזִילָה, טִפְטוּף: ״כִּי הַסְּחִיפָה כִּשְׁכִיבָה וְכִדְלִיפָה וְכִרְעִיפָה וְכַעֲרִיפָה״ (דונש, תשובות והכרעות רבינו תם, 77). עֲרִיפַת גֶּשֶׁם. — [עֲרִיפַת־]

א. **עָרִיץ** תו״ז [מן ערץ] 1. אָדָם תַּקִּיף וְקָשֶׁה, אַכְזָר, רָשָׁע: ״וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִיצִים״ (ירמיה טו כא). ״וְעַל הָעִיר הָאֲבֵלָה... הַנְּתוּנָה בְּיַד זָרִים, הָרְמוּסָה בְּיַד עָרִיצִים״ (ירושלמי ברכות ח ב). 2. חָזָק, עַז, גִּבּוֹר: ״וַה׳ אוֹתִי כְּגִבּוֹר עָרִיץ, עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ״ (ירמיה כ יא). 3°. כִּנּוּי לְאָדָם הַמַּכְרִיחַ אֲחֵרִים לִנְהֹג לְפִי רְצוֹנוֹ, דֶּסְפּוֹט, טִירָן: מוֹשֵׁל עָרִיץ. פְּלוֹנִי נוֹהֵג כְּעָרִיץ בְּתוֹךְ סְבִיבָתוֹ. — [עָרִיצָה, עָרִיצִים, עָרִיצֵי־, עָרִיצוֹת]

ב· **עָרִיץ**ᐩ ז׳ [צורת־משנה של עָרוּץ] עָרוּץ, נְקִיק: ״אֶת אֱלִילָיו... יַשְׁלִיךְ הָאָדָם בַּחֲרִיצִים וּבַעֲרִיצִין שֶׁיִּמְצָא לְפָנָיו״ (רש״י ישעיה ב כ). — [עֲרִיץ־, עֲרִיצִים, ־צֵי־]

עֲרִיצָהᐩ נ׳ [מן ערץ, עָרַץ] פַּחַד, יִרְאָה: ״וְאֵין פַּחַד לְנֶגְדְּךָ וַעֲרִיצָה״ (גנזי שכטר, ג 257). — [עֲרִיצַת־]

עָרִיצוּתᐩ נ׳ [מן א׳ עָרִיץ] 1°, אַכְזָרִיּוּת, יַחַס קָשֶׁה וּמְדַכֵּא לַאֲחֵרִים, הִתְעַמְּרוּת בַּזּוּלַת: הַמּוֹשֵׁל נָהַג בְּעָרִיצוּת בַּיְּלָדִים. 2ᐩ, גְּבוּרָה, עֹז: ״עָרִיצוּת, כֹּחַ, גֹּבַהּ וִיקָר״ (ילינק ג, היכלות כד). — [עָרִיצוּת־]

עָרִיצִי° ת׳ [מן א׳ עָרִיץ] שֶׁל עָרִיץ, דֶּסְפּוֹטִי: ״זֶה הָיָה אֹפִי שַׁתְקָנִי, קַמְצָנִי, קַפְּדָנִי, עָרִיצִי״ (ברנר, א 49). — [עָרִיצִית, ־צִיִּים, עָרִיצִיּוֹת]

עָרִיק° ז׳ [מן ערק, עָרַק; ארמית: עֲרִיק] בּוֹרֵחַ, נִמְלָט [ביחוד בצבא:] חַיָּל שֶׁנָּטַשׁ אֶת שֵׁרוּתוֹ הַצְּבָאִי מִתּוֹךְ כַּוָּנָה שֶׁלֹּא לַחֲזֹר אֵלָיו אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּט מִתַּפְקִיד קְרָבִי, ״דֶּזֶרְטִיר״: הַמִּשְׁטָרָה הַצְּבָאִית אָסְרָה שְׁלֹשָׁה עֲרִיקִים. — [עֲרִיקָה, עֲרִיקִים, ־קוֹת]

עֲרִיקָה° נ׳ [מן ערק, עָרַק] בְּרִיחָה, הִמָּלְטוּת [וביחוד בצבא] בְּרִיחָה מִן הַשֵּׁרוּת הַצְּבָאִי: ״וָאֶשְׁמַע צַעֲדֵי הַחוֹזְרִים כַּעֲרִיקָה מִתְבּוֹסְסָה אֲבֵלָה״ (ש׳ שלום, חי 40). הַחַיָּל נִדּוֹן לְמַאֲסָר עַל עֲרִיקָתוֹ. — [עֲרִיקַת־, ־קוֹת]

עֲרִיקוּת° נ׳ [מן עָרִיק, עֲרִיקָה] 1, מַעֲשֵׂה הָעֲרִיקָה, בְּרִיחָה מִן הַצָּבָא: חִסּוּל הָעֲרִיקוּת בַּצָּבָא. 2 [בהשאלה] נְטִישַׁת חֲזִית, הִשְׁתַּמְּטוּת מִמִּלּוּי תַּפְקִיד אַחְרָאִי: ״וּכְדֵי לְהַצְדִּיק אֶת עֲרִיקוּתוֹ יִהְיֶה טוֹעֵן בְּכָל מָקוֹם כִּי... מְאַכְזֵב הַנָּהוּ״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 403). צִיר־הַפַּרְלָמֶנְט הֶאֱשִׁים אֶת הַמֶּמְשָׁלָה בַּעֲרִיקוּת מֵהִתְחַיְּבֻיּוֹתֶיהָ. — [עֲרִיקוּת־]

עֲרִירָה* נ׳ [מן ערר; קרוב אל ערער] עִרְעוּר, הֲרִיסָה, עֲקִירָה: ״לֹא תִשְׁכַּח עֲרִירָה שֶׁעָשׂוּ בְּבֵיתְךָ״ (מדרש רבה דברים, מהד׳ ליברמן, 25). — [עֲרִירַת־]

עֲרִירוּתᐩ נ׳ [מן עֲרִירִי] 1, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם גַּלְמוּד וַחֲשׂוּךְ־בָּנִים: ״וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירוּת״ (תפילת וידוי, לפי דפוס אמשטרדם ועוד). ״שָׂרוּי הָיָה בַּעֲרִירוּתוֹ זוֹ עַד שֶׁבָּאָה גּוֹאֵל לְיָדוֹ״ (טביב, דרך 124). 2 [בהשאלה] גַּלְמוּדוּת, בְּדִידוּת: ״וַתְּהִי הַבְּדִידוּת שְׁלֵמָה וַעֲרִירוּת הָיְתָה רְצוֹנִי״ (ולפובסקי, שירים 151). ״כִּבְיָכוֹל מַגֵּפָה עָבְרָה... וּמִלְאָה אֶת בָּתֵּי הַמְּגוּרִים שׁוֹמְמוּת וַעֲרִירוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 447). ״בְּמִכְלְאוֹת תַּיִל, בַּעֲרִירוּת אָזְלַת־זְמַן״ (רוקח, קינו 23). — [עֲרִירוּת־]

עֲרִירִי ת׳ [מן ערר; קרוב אל ערה] 1, חֲשׂוּךְ־בָּנִים: ״מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי״ (בראשית טו ב). ״יֵשׁ לוֹ בָּנִים – קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָּנִים – הוֹלֵךְ עֲרִירִי״ (יבמות נה.). ״כִּי טוֹב אֶחָד עוֹשֶׂה רָצוֹן מֵאֶלֶף וּמוּת עֲרִירִי מִמִּי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים רַבִּים״ (בן־סירא טז ה). 2 [בהשאלה] גַּלְמוּד, בּוֹדֵד: ״וְיֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט וְהָיָה בְּעוֹדוֹ מָךְ וְרָעֵב וַעֲרִירִי״ (הנגיד, דיואן 23). ״רָצוּץ אָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי, שָׁם לֹא אַשְׁאִיר יְגִיעַ בּוֹ אוֹרִי״ (משה אבן־עזרא, קודש רי). ״וְלֹא תִּשָּׁאֵר לְאֹרֶךְ יָמִים בְּמַצַּב רֶגֶשׁ עֲרִירִי בִּלְבַד״ (אחד העם, קכו). ״וַעֲרִירִי אַחֲרֶישָׁה בִּיגוֹנִי״ (ביאליק, ביום קיץ). 3° [בתרגילי־סדר, בצבא] כִּנּוּי לְמִי שֶׁעוֹמֵד בְּשׁוּרָה בִּשְׁלֹשָׁה ״חֲסֵרָה״ (שְׁלֹשָׁה שֶׁחָסֵר בָּהּ אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם). — [עֲרִירִית, עֲרִירִים, ־רִיּוֹת]

ערך [ארמית: עֲרַךְ; ערבית: עַארַכַּ נאבק, נלחם]

~ פָּע׳ **עָרַךְ** פ״י 1, סִדֵּר, קָבַע דְּבָרִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: ״וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים״ (בראשית כב ט). ״וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו (עַל הַשֻּׁלְחָן) עֵרֶךְ לֶחֶם״ (שמות מ כג). 2°, אִרְגֵּן, הֵכִין, קָבַע פְּרָטִים: ״וְעָרַךְ לָנוּ מִשְׁתֵּה שֶׁמֶן״ (ביאליק, קול כנסר). הַחֲבֵרִים עָרְכוּ טִיּוּל. עָרַכְנוּ תָּכְנִית לַמְּסִבָּה. 3° הִתְקִין הִכְשִׁיר אֶת הַנֹּסַח הַסּוֹפִי שֶׁל מַאֲמָרִים, סִפּוּרִים, שִׁירִים וּשְׁאָר יְצִירוֹת סִפְרוּתִיּוֹת: סוֹפֵר פְּלוֹנִי עָרַךְ אֶת הַקֹּבֶץ הַסִּפְרוּתִי. פְּלוֹנִי הַזְּמַן לַעֲרֹךְ אֶת הָעִתּוֹן. 4*, גִּלְגֵּל בָּצֵק עַל־גַּבֵּי מַעֲרוֹךְ: ״לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ (עִם נָכְרִי)״ (עבודה זרה ד ט). 5, דִּמָּה, הִשְׁוָה: ״וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ?״ (ישעיה מ יח). ״לֹא־יַעַרְכֶנָּה (אֶת הַחָכְמָה) זָהָב״ (איוב כח יז). 6ᐩ״ע דָּמָה, הָיָה שָׁוֶה לְ־: ״מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַה׳, יִדְמֶה לַה׳ בִּבְנֵי אֵלִים?״ (תהלים פט ז). ״מִי יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ?״ (נשמת, שחרית לשבת). 7, סִדֵּר דְּבָרָיו, הִבִּיעַ מִשְׁאַלְתּוֹ, הִתְפַּלֵּל: ״ה׳ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי, בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה״ (תהלים ה ד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לַעֲרֹךְ אֶת־, לְ־; עוֹרֵךְ, עָרוּךְ; יַעֲרֹךְ, עֲרֹךְ! עִרְכִי!]

~ נִפ׳ **נֶעֱרַךְ***, 1°, סֻדַּר, נִקְבַּע בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: הָעֵצִים נֶעֶרְכוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ. הַכֵּלִים נֶעֶרְכוּ בִּמְקוֹמָם. יְחִידוֹת־הַצָּבָא נֶעֶרְכוּ לַקְּרָב. 2*°, אֻרְגַּן, הוּכַן, עֻבְּדוּ פְּרָטָיו לְבִצּוּעַ, נַעֲשָׂה, נִתְקַיֵּם: ״בַּחֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנֵי הָעֲבוֹדָה תֵּעָרֵךְ הַמִּלְחָמָה״ (מגילת בני אור ב 9). הָאֲסֵפָה נֶעֶרְכָה בְּשָׁעָה הַיְּעוּדָה. הַתָּכְנִית נֶעֶרְכָה בְּטוּב־טַעַם, נֶעֶרְכָה מְגַבִּית לְטוֹבַת הַפְּלִיטִים. 3° [בספרות] הֻתְקַן וְהֻכְשַׁר נֻסְחוֹ הַסּוֹפִי: הַקֹּבֶץ נֶעֱרַךְ עַל־יְדֵי הַסּוֹפֵר. הָעִתּוֹן נֶעֱרַךְ עַל־יְדֵי חַבְרֵי־הַמַּעֲרֶכֶת. 4*°, נֶאֱמַד, נִקְבַּע עֶרְכּוֹ אוֹ מִסְפָּרוֹ בְּקֵרוּב, נִקְבַּע שָׁוְיוֹ: ״הַכֹּל מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין״ (ערכין א א). ״חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן נֶעֱרָכִים אֲבָל לֹא מַעֲרִיכִים״ (ספרא קיב ג). הַפְּסַנְתֵּר נֶעֱרַךְ בְּאֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת לִירָה. מִסְפַּר הַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּעֲצֶרֶת נֶעֱרַךְ בְּאַלְפַּיִם אִישׁ. — [לְהֵעָרֵךְ, נֶעֱרָךְ, יֵעָרֵךְ]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיךְ** פ״י 1, אָמַד, קָבַע אֶת שָׁוְיוֹ אוֹ אֶת כַּמּוּתוֹ בְּקֵרוּב, קָצַב אֶת עֶרְכּוֹ: ״וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן (אֶת הַבַּיִת) בֵּין טוֹב וּבֵין רָע, כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם״ (ויקרא כז יד). ״הַכֹּל מַעֲרִיכִין וְנֶעֱרָכִין״ (ערכין א א). הַמַּעֲרִיךְ הַמֻּסְמָךְ הֶעֱרִיךְ אֶת שִׁעוּר הַנֵּזֶק בַּמְּכוֹנִית שֶׁנִּפְגְּעָה. 2°, קָבַע הַעֲרָכָה, הִבִּיעַ אֶת דַּעְתּוֹ עַל דְּבַר־מָה: הַמְּבַקֵּר הֶעֱרִיךְ אֶת הַצָּגַת הַבְּכוֹרָה בָּעִתּוֹן. 3°, יָחַס עֵרֶךְ, הֶחֱשִׁיב: הִנְנִי מַעֲרִיךְ מְאֹד אֶת הָאִישׁ וְאֶת פְּעֻלּוֹתָיו. כֻּלָּנוּ מַעֲרִיכִים אֶת הִתְנַהֲגוּתְךָ הַנָּאָה. פְּלוֹנִי מַעֲרִיךְ אֶת עַצְמוֹ מְאֹד. 4*°, עָרַךְ, סִדֵּר: ״וּמַעֲרִיךְ שֻׁלְחָן לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד״ (ויקרא רבה יד). ״וְהֶעֱרִיךְ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הָעֵצִים וְהֶעֱרִיךְ אוֹתוֹ (אֶת יִצְחָק) עֲלֵיהֶם״ (פרקי דרבי אליעזר, ל״א). — [לְהַעֲרִיךְ אֶת־, מַעֲרִיךְ, יַעֲרִיךְ]

~ הָפ׳ **הָעֳרַךְ** ᐩ, 1°, נִקְבַּע עֶרְכּוֹ, נֶאֱמַד, הֶעֱרִיכוּ אוֹתוֹ: הַבַּיִת הָעֳרַךְ עַל־יְדֵי הָעִירִיָּה בְּעֶשְׂרִים אֶלֶף לִירוֹת. 2ᐩ, נֶעֱרַךְ: ״דִּין

טֶרֶם הָעֲרַךְ מֵרֵאשִׁית״ (קליר, אף אורח, מוסף א׳ ראש השנה). — [מֻעֳרָךְ, יֻעֲרַךְ]

~ פע׳ עָרַךְ ^ פ״י עָרַךְ: ״הָיָה לַכַּשְׂדִּים אֱלוֹהַּ וְהוּא תַּנִּין גָּדוֹל יוֹשֵׁב בִּמְעָרָה אַחַת, וְהָיוּ מְעָרְכִים לוֹ מִנְחָה״ (יוסיפון, יד). — [לְעָרֵךְ, מְ־, יְ־]

— עָרַךְ מִלְחָמָה, יָצָא לְהִלָּחֵם: ״וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים״ (בראשית יד ח). ״וַיַּעַרְכוּ (יִשְׂרָאֵל) מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים״ (שמואל א יז ב).

— עָרַךְ שֻׁלְחָן, סִדֵּר אֶת כְּלֵי־הָאֲכִילָה וְשָׂם אֶת הַמַּאֲכָלִים לַאֲרוּחָה: ״עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן, צָפֹה הַצָּפִית, אָכוֹל שָׁתֹה״ (ישעיה כא ה). ״מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ״ (משלי ט ב). הָאִשָּׁה עָרְכָה אֶת הַשֻּׁלְחָן לַאֲרוּחַת־הַצָּהֳרַיִם.

— עָרְכָה לוֹ שֻׁלְחָן* [בלשון נקיה] הָיְתָה נְכוֹנָה לָבוֹא אִתּוֹ בְּיַחֲסֵי־מִין: ״רַבִּי, עָרַכְתִּי לוֹ שֻׁלְחָן — וַהֲפָכוֹ״ (נדרים כ:).

— אֵין עֲרֹךְ אֵלֶ־, אֵין כָּל דִּמְיוֹן לְ־, אֵין לְהַשְׁווֹת: ״רַבּוֹת עָשִׂיתָ... נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין עֲרֹךְ אֵלֶיךָ״ (תהלים מ ו). ״אֵין עֲרֹךְ לַכַּפְתּוֹר הַזֶּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת״ (סוקולוב, במראות 140). ״לֹא יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכִּי וְאֵין עֲרֹךְ אֵלַי״ (הזז, צל 126).

— לְאֵין עֲרֹךְ° [דיבור של הפלגה על־פי הנ״ל] לְאֵין שִׁעוּר, בְּאֹפֶן שֶׁקָּשֶׁה לְהַעֲרִיךְ: הַמִּפְעָל הִתְקַדֵּם בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן לְאֵין עֲרֹךְ. הִשְׁתַּנֵּיתָ, יְדִידִי, לְאֵין עֲרֹךְ!

— עוֹרֵךְ°, עוֹרֵךְ־דִּין*, ראה ערכים עוֹרֵךְ, עוֹרֵךְ־דִּין.

עֵרֶךְ, עֶרֶךְ ז׳ [מן ערך, עָרַךְ] 1, סֵדֶר, מַעֲרָכָה, דָּבָר אוֹ דְּבָרִים שֶׁנֶּעֶרְכוּ בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: ״וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי ה׳״ (שמות מ כג). 2, שׁוֹי, שִׁעוּר, חֲשִׁיבוּת: ״וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף״ (ויקרא כז ג). ״לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ (שֶׁל הַחָכְמָה)״ (איוב כח יג). ״הֲלֹא עֶרְכָּם יִהְיֶה לִפְנֵיהֶם כְּעֵרֶךְ אֵזוֹבֵי הַקִּיר לִפְנֵי אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן״ (יוסיפון, שמד). אֵין כָּל עֵרֶךְ לְמַעֲשֶׂה זֶה. 3°, קִנְיָן, נֶכֶס חָמְרִי אוֹ רוּחָנִי: ״בְּיָמֵינוּ נִשְׁתַּנּוּ הָעֲרָכִים וְהַלְּבָבוֹת וְעִמָּהֶם גַּם הַרְבֵּה מִן הָעֲרָכִים הַסִּפְרוּתִיִּים״ (ביאליק, הספר). אַהֲבַת הַתּוֹרָה וְטָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה הֵם מֵעֶרְכֵי הַיְסוֹד שֶׁל הַיַּהֲדוּת. עֲרָכִים מוּסָרִיִּים. עֲרָכִים חֶבְרָתִיִּים וּמְדִינִיִּים. שִׁנּוּי עֲרָכִים. 4^ [במילון, בלקסיקון, באנציקלופדיה] מִלָּה אוֹ עִנְיָן הַמְּשַׁמְּשִׁים נוֹשֵׂא לְהַגְדָּרָה אוֹ לְבֵאוּר: ״הֶחְסַרְתִּי מִסֵּפֶר הֶעָרוּךְ עֵרֶךְ בַּיִת... יְזָרְזוּנִי בְּעֵרֶךְ גִּימֶל״ (הערוך, סוף ב). בַּמִּלּוֹן זֶה יֵשׁ עֲרָכִים עִבְרִיִּים־מְקוֹרִיִּים וְגַם עֲרָכִים אֲרַמִּיִּים וּבֵינְלְאֻמִּיִּים. הַגְדָּרַת הַפֹּעַל ״הוֹדִיעַ״ נִתְּנָה בַּמִּלּוֹן בְּעֵרֶךְ ״יָדַע״. 5° [בדקדוק] מַדְרֵגָה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל תֹּאַר: עֵרֶךְ־הַדִּמְיוֹן, עֵרֶךְ־הַיִּתְרוֹן, עֵרֶךְ־הַהַפְלָגָה [ראה להלן] 6^ [במתימטיקה] יַחַס, גֹּדֶל, מֵמַד: ״וְהַקַּו הוּא עֵרֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁעוּר בָּאֹרֶךְ בִּלְבַד״ (אברהם בר־חייא הנשיא, המשיחה והתשבורת א). עֵרֶךְ מְשֻׁלָּשׁ להלן] [וראה עוד כל הצירופים להלן] — [עֶרְכְּ־, עֶרְכּוֹ... עֶרְכְּכֶם; עֲרָכִים, עֶרְכֵי־, עֲרָכָיו, עֶרְכֵיהֶם]

— בְּעֵרֶךְ° תה״פ בְּקֵרוּב, קָרוֹב לְ־, כִּמְעַט: הַבַּיִת עוֹלֶה בְּעֵרֶךְ שְׁלוֹשִׁים אֶלֶף לִירוֹת. בָּאֲסֵפָה הִשְׁתַּתְּפוּ בְּעֵרֶךְ מֵאָה אִישׁ.

— כְּעֶרְכּוֹ, דּוֹמֶה לוֹ, שָׁוֶה לוֹ בְּמַעֲלָה: ״וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי״ (תהלים נה יד).

— עֵרֶךְ־כֵּלִים°, מַעֲרֶכֶת כֵּלִים, כֵּלִים הַמִּצְטָרְפִים לְשִׁמּוּשׁ מְסֻיָּם: עֵרֶךְ־כֵּלִים לִשְׁתִיַּת חַמִּין (סְפָלִים, תַּחְתִּיּוֹת, קֻמְקוּם, תֵּיוֹן וְכַדּוֹמֶה). עֵרֶךְ כְּלֵי־שִׂרְטוּט.

— עֵרֶךְ בְּגָדִים (שופטים יז י), חֲלִיפָה שְׁלֵמָה, מַעֲרֶכֶת מַלְבּוּשִׁים לָאָדָם.

— עֵרֶךְ־הַדִּמְיוֹן° אוֹ עֵרֶךְ־הַשִּׁוּוּי° [בדקדוק] מַדְרֵגָה שֶׁל תֹּאַר הַמַּרְאָה עַל דִּמְיוֹן אוֹ עַל שִׁוְיוֹן מָלֵא שֶׁל דָּבָר לְדָבָר, לְמָשָׁל: ״חָכָם כִּשְׁלֹמֹה״, ״גִּבּוֹר כָּאֲרִי״, ״עֵינַיִךְ יוֹנִים״.

— עֵרֶךְ הַיִּתְרוֹן° [בדקדוק] תֹּאַר הַמַּרְאֶה כִּי דָּבָר אֶחָד עוֹלֶה עַל מִשְׁנֵהוּ, לְמָשָׁל: ״חָכָם מִשְּׁלֹמֹה״, ״חָזָק מִבַּרְזֶל״, ״גָּדוֹל יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ״.

— עֵרֶךְ הַהַפְלָגָה° [בדקדוק] תֹּאַר הַמַּפְלִיג בְּעֶרְכּוֹ שֶׁל דָּבָר וּמְצַיְּנוֹ כְּעוֹלֶה עַל כָּל שְׁאָר הָעֲצָמִים מִבְּנֵי־מִינוֹ, לְמָשָׁל: ״הַיָּפָה בַּנָּשִׁים״, ״גְּדוֹל־הַדּוֹר״, ״בְּחִיר הָאֻמָּה״, ״מְהֻדָּר מִן הַמְּהֻדָּרִין״.

— עֵרֶךְ מוּסָף°, עֵרֶךְ עוֹדֵף° [בכלכלה, בתעשיה] הַשּׁוֹוִי הַכַּסְפִּי הַמִּתּוֹסֵף לִסְחוֹרָה שֶׁיֻּצְּרָה עַל־יְדֵי הַפּוֹעֵל הַשָּׂכִיר וְהוּא לְמַעְלָה מִשָּׁוְיוֹ שֶׁל שְׂכַר־הָעֲבוֹדָה שֶׁשֻּׁלַּם לוֹ: הָעֵרֶךְ הָעוֹדֵף (הַמּוּסָף) הוּא מְקוֹר רְוָחָיו שֶׁל הַמַּעֲבִיד.

— עֵרֶךְ מֻחְלָט°, 1 [במתמטיקה ובפיסיקה] עֶרְכּוֹ הַמִּסְפָּרִי שֶׁל גֹּדֶל כָּלְשֶׁהוּ בְּלִי לְהִתְחַשֵּׁב בְּכִוּוּנוֹ אוֹ בְּסִימָנוֹ; כְּדֵי לָדַעַת אֶת הַכֹּחַ הַפּוֹעֵל יֵשׁ לָדַעַת גַּם אֶת עֶרְכּוֹ הַמֻּחְלָט וְגַם אֶת כִּוּוּנוֹ: הָעֵרֶךְ הַמֻּחְלָט שֶׁל (10־) הוּא 10. 2 [בפילוסופיה, בחברה] צִוּוּי אוֹ הַנָּחָה שֶׁאֵין לְהַטִּיל סָפֵק בְּהֶחְלֵטִיּוּתָם: ״לֹא תִרְצָח!״ הוּא עֵרֶךְ מֻחְלָט.

— עֵרֶךְ מְשֻׁלָּשׁ° [באריתמטיקה] שִׁיטָה חֶשְׁבּוֹנִית שֶׁל מְצִיאַת גֹּדֶל (x) הַקָּשׁוּר בְּיַחַס פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִי אֶל שְׁלֹשָׁה גְּדָלִים נְתוּנִים (a, b, c); אִם, לְמָשָׁל: $x : a = b : c$, נִמְצָא מִכָּאן: $x = ab : c$.

— בַּר־עֵרֶךְ°, בַּעַל חֲשִׁיבוּת.

— נְיָרוֹת־עֵרֶךְ°, שִׁטְרֵי־עֵרֶךְ°, תְּעוּדוֹת, אִגְּרוֹת־חוֹב, מְנָיוֹת וְכַדּוֹמֶה שֶׁל הַמְּדִינָה אוֹ שֶׁל מוֹסָד כַּסְפִּי אוֹ מִסְחָרִי גָּדוֹל, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַהֲלָכִים בַּמִּסְחָר וְהֵן בַּעֲלוֹת שׁוֹוִי כַּסְפִּי קָבוּעַ.

— בְּעֶרְכְּךָ [על־פי ויקרא כז ב], בְּקֵרוּב, לְפִי אֻמְדָּנָה: ״הַכְנָסוֹת הַשָּׁנָה בְּנִקִּי הָיוּ בְּעֶרְכְּךָ שְׁלוֹשִׁים אֶלֶף דִּינָרֵי זָהָב״ (בורלא, כיסופים 13). ״הֲרֵי זֶה מַעֲשֶׂה לֹא מֵתְמוֹל, אֶלָּא מִכַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים בְּעֶרְכְּךָ״ (ברקוביץ, הראשונים קו).

— עֲרָכִין*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתַּלְמוּד בְּסֵדֶר קָדָשִׁים הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי נְדָרִים, הֶקְדֵּשׁוֹת וְכַדּוֹמֶה.

— שִׁנּוּי־עֲרָכִים(ן)°, תְּמוּרָה מֻחְלֶטֶת בְּעִנְיָנִים שֶׁהֵם מִיסוֹדוֹת הַחֶבְרָה אוֹ הַמּוּסָר וְכַדּוֹמֶה. מִיכָה־יוֹסֵף בֶּרְדִיצֶ׳בְסְקִי הֵטִיף לְשִׁנּוּי־עֲרָכִין בַּיַּהֲדוּת. הַצִּיּוֹנוּת הִכְנִיסָה שִׁנּוּי־עֲרָכִים בַּתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית הַיְּהוּדִית.

— בַּר־עֵרֶךְ°, בַּעַל־עֵרֶךְ°, חָשׁוּב, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וּלְהַעֲרִיכוֹ: ״מַהוּ בַּר־עֵרֶךְ יוֹתֵר בִּיצִירַת בְּרֶשׁ? ׳גַּנִּים׳ אוֹ ׳אִישׁ

וּבֵיתוֹ?" (פיכמן, רפד). סֵפֶר בַּעַל־עֵרֶךְ. פְּעֻלָּה בַּעֲלַת־עֵרֶךְ. [ולהיפך:]

– חֲסַר־עֵרֶךְ °, נְטוּל־עֵרֶךְ °, בִּלְתִּי־חָשׁוּב, חֲסַר־חֲשִׁיבוּת.

– שְׁוֵה־עֵרֶךְ °, שָׁוֶה בְּכֹחוֹ אוֹ בִּסְגֻלּוֹתָיו לְאַחֵר, אֶקְוִיוָלֶנְטִי: הַכְּלוֹר הוּא שְׁוֵה־עֵרֶךְ לַמֵּימָן (אֲטוֹם־כְּלוֹר יָכוֹל לָבוֹא בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אֲטוֹם־מֵימָן!)

עֲרֹךְ, לְאֵין עֲרֹךְ, ראה ערך, עָרַךְ.

עַרְכָּאָה° נ׳ [צורת־יחיד מחודשת מן "עַרְכַּי" – "עַרְכָּאוֹת"; ראה להלן ערך עַרְכַּי] דַּרְגָּה בְּמַהֲלַךְ הַמִּשְׁפָּט, "אִינְסְטַנְצְיָה": הִגִּישׁ עִרְעוּר לְבִטּוּל פְּסַק־הַדִּין שֶׁנִּתַּן בָּעַרְכָּאָה רִאשׁוֹנָה.–[עַרְכָּאַת־, עַרְכָּאוֹת]

– עַרְכָּאוֹת° נ״ר כִּנּוּי לְמִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי, בֵּית־מִשְׁפָּט, מוֹסַד שִׁלְטוֹן: "הַתַּקָּנוֹת שֶׁל הַבַּנְק הַצִּיּוֹנִי שֶׁנִּתְאַשְּׁרוּ בַּיָּמִים הָאֵלֶּה בָּעַרְכָּאוֹת שֶׁל אַנְגְּלִיָּה" (אחד העם, קמה). "אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵסֶק בָּעַרְכָּאוֹת, תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ עָלָיו הִיא עִם שׁוֹמֵר־הַסַּף שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ שָׁם אֶת הַשָּׂרִים" (מגדלי מו״ס, קח). "חֲזָרוֹת לְבַטָּלָה עַל פִּתְחֵי עַרְכָּאוֹת" (ביאליק, החצוצרה ב). "וּמָסַר הַדָּבָר לְעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, וְלֹא מָצָא מִשְׁפָּט יָשָׁר" (ברנר, א 167). "יֵשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם סִיּוּעַ לִמְסֹר יְהוּדִי לְעַרְכָּאוֹת" (דינור, בעולם 152).

עֶרְכָּה° נ׳ [מן עֵרֶךְ] קְבוּצַת פְּרִיטִים (כְּלֵי־עֲבוֹדָה אוֹ חֶלְקֵי חִלּוּף) הַמְשַׁמְּשִׁים לְבִצּוּעַ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת – לַאֲחְזָקָה אוֹ לְתִקּוּן: עֶרְכַּת חֶלְקֵי־חִלּוּף לְמַשְׁאֵבַת־מַיִם. עֶרְכַּת כָּל־בּוֹ לְמַקְלֵעַ. עֶרְכַּת מַכְשִׁירִים רְפוּאִיִּים – [עֶרְכַּת־, עֲרָכוֹת, עֶרְכוֹת־]

עֲרָכָה* נ׳ [מן ערך, עָרַךְ] הַעֲרָכָה, שׁוּמָה: "אֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲמִידָה יֵשׁ לוֹ עֲרָכָה, וְאֵת שֶׁאֵין לוֹ הַעֲמָדָה אֵין לוֹ עֲרָכָה" (ספרא קיב ד).– [עֲרָכַת־, עֲרָכוֹת, עֶרְכוֹת־]

עֶרְכּוֹת* נ׳ [מן ערך] [רק בצירוף:]

– עֶרְכוֹת־לֵב* [על־פי משלי טז א: מַעַרְכֵי־לֵב] מַחְשֶׁבֶת־לֵב, חָכְמָה: "נָתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָאָדָם עֶרְכוֹת־לֵב" (בראשית רבה, מהד׳ אלבק 25).

עַרְכֵּי* נ׳ [מיוונית: arche שלטון; archeion בית השלטון] לִשְׁכַּת בֵּית־דִּין, מִשְׂרָד לְאִשּׁוּר תְּעוּדוֹת, כְּעֵין נוֹטַרְיוֹן: "אַף מִי שֶׁהָיָה חָתוּם עֵד בְּעַרְכֵּי הַיְשָׁנָה שֶׁל צִפּוֹרִי" (קדושין ד ה). "כָּל הַשְּׁטָרוֹת הָעוֹלִים בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחוֹתְמֵיהֶן גּוֹיִם – כְּשֵׁרִים" (גיטין א ה). – [עַרְכָּאוֹת גם עַרְכִּיּוֹת גם עַרְכָּאִים, עַרְכַּיִין]

עֶרְכִּי° ת׳ [מן ערך] 1. בַּעַל עֵרֶךְ מְסֻיָּם. 2 [בכימיה] בַּעַל סְגֻלּוֹת שֶׁל הִתְרַכְּבוּת עִם מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל אֲטוֹמֵי מֵימָן, כְּגוֹן:

– דּוּ־עֶרְכִּי °, (חֹמֶר) הַמְסֻגָּל לְהִתְרַכֵּב עִם שְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן אוֹ לִתְפֹּס אֶת מְקוֹמָם בְּתִרְכֹּבֶת: הַנְּחֹשֶׁת הִיא יְסוֹד דּוּ־עֶרְכִּי.

– תְּלַת־עֶרְכִּי °, כַּנַּ״ל עִם שְׁלֹשָׁה אֲטוֹמֵי־מֵימָן.

עֶרְכִּיּוּת° נ׳ [מן עֵרֶךְ] 1. שִׁעוּר הָעֵרֶךְ שֶׁל דָּבָר. 2 [בכימיה] כֹּשֶׁר הִתְרַכְּבוּת שֶׁל אֲטוֹם חֹמֶר מְסֻיָּם בַּאֲטוֹמִים שֶׁל מֵימָן אוֹ בִּתְפִיסַת מְקוֹמָם: הָעֶרְכִּיּוּת שֶׁל הַבַּרְזֶל הִיא 2 (אֲטוֹם בַּרְזֶל תּוֹפֵס אֶת מְקוֹמָם שֶׁל 2 אֲטוֹמִים מֵימָן!). – [עֶרְכִּיּוּת־]

עִרְכֵּל [גם ערקל; מן עקל; נוסח אחר: ערסל]

~ התפ׳ הִתְעַרְכֵּל *, הִתְעַקֵּל, הִתְעַקֵּם, הִסְתַּבֵּךְ: "הָיָה (אֶחָד מִן הַגִּבּוֹרִים) בָּא לִכָּנֵס לַתֵּבָה וְהָיוּ רַגְלָיו מִתְעַרְכְּלוֹת" (בראשית רבה לא). "וְרַגְלָיו הַגְּדוֹלוֹת בְּמַגָּפֵיהֶן שֶׁהִצְהִיבוּ נִתְעַרְכְּלוּ בְּמִין פְּסִיעָה גּוֹלְמָנִית" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 174). – [לְהִתְעַרְכֵּל, מִתְ־, יִתְעַרְכֵּל]

א. ערל [ראה עָרְלָה; ערבית: עַ׳רְלַ]

~ פע׳ עָרַל פ״י 1. קָבַע כְּעָרְלָה, הִנִּיחַ אִילָן בְּלֹא זְמִירָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לִנְטִיעָתוֹ וְלֹא אָכַל מִפִּרְיוֹ: "וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ, שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יט כג). 2 *. כִּסָּה, חִפָּה: "דָּבָר שֶׁהוּא עוֹרֵל אֶת פִּרְיוֹ וּפִרְיוֹ עוֹרְלוֹ" (ירושלמי ערלה סב ד). – [לַעֲרֹל אֶת־, עָרֵל, עֲרֵלָה; יַעֲרֹל]

~ נפ׳ נֶעֱרַל ^, 1°, נֶחְשַׁב כְּעָרְלָה, נֶאֱסַר פִּרְיוֹ בַּאֲכִילָה: עֵץ פְּרִי נֶעֱרַל בְּשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לִנְטִיעָתוֹ. 2 ^ [בהשאלה] נַעֲשָׂה עָרֵל, נִטְמְטַם: "כֹּהֵן שֶׁנִּתְנַכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנֶעֱרַל לִבּוֹ" (רש״י סנהדרין כב:). – [לְהֵעָרֵל, נֶעֱרָל, יֵעָרֵל]

~ הפ׳ הֶעֱרִיל ^ פ״י עָרַל, קָבַע כְּעָרְלָה: "וְתִזְרַע וְתִלְבַּשׁ כִּלְאַיִם, הֶעֱרִילָה עֵצִים נְטוּעִים" (סידור רס״ג, רטו). – [לְהַעֲרִיל, מַעֲרִיל, יַ־]

~ הָפ׳ הָעֳרַל ^, נַעֲשָׂה עָרֵל, נֶאֱטַם: "הֲלִבְּךָ בְּךָ הָעֳרַל?" (משלי שועלים נב). – [מָעֳרָל, יָעֳרַל]

~ התפ׳ נִתְעָרֵל ^, נַעֲשָׂה עָרֵל, נִסְתַּם, נִטְמְטֵם: אָזְנָיו נִתְעָרְלוּ וְלֹא שָׁמַע דָּבָר. – [לְהִתְעָרֵל, מִתְ־, יִתְ־]

ב. ערל [היפוך־אותיות מן רעל]

~ נפ׳ נֶעֱרַל, נִרְעַל, הוּשַׂם בְּמַאֲכָלוֹ אוֹ בְּמַשְׁקֵהוּ רַעַל: "שְׁתֵה גַם־אַתָּה וְהֵעָרֵל" (חבקוק ב טז). – [לְהֵעָרֵל, נֶעֱרָל, יֵעָרֵל]

עָרֵל ת׳ [מן ערל; ערבית: אַעְ׳רַל בלתי־נימול] 1. מִי שֶׁלֹּא נִמּוֹל: "וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ" (בראשית יז יד). 2. כִּנּוּי־גְּנַאי לְנָכְרִי שֶׁלֹּא נִמּוֹל: "כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה?" (שמואל א יז כו). "לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא" (ישעיה נב א). "אַל־תַּגִּידוּ־בְגַת... פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים" (שמואל ב א כ). 3 *. כִּנּוּי לְנוֹצְרִי, גּוֹי: "הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁחֹט אֲפִלּוּ כּוּתִי אֲפִלּוּ עָרֵל וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד" (תוספתא חולין א א). "מִתְיָאֲשִׁים מִמֶּנּוּ וְאוֹמְרִים: הֶעָרֵל – עָרֵל הוּא לְעוֹלָם!" (מגדלי מו״ס, קסג). "עֲרֵלִים עֲרֵלִים וּמִנְהֲגֵיהֶם" (עגנון, אורח 192). 4 [בהשאלה] עֵץ פְּרִי שֶׁלֹּא נִזְמַר (בְּמֶשֶׁךְ שָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לִנְטִיעָתוֹ): "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם (הָעֵץ) עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יט כג). [וראה עוד הצירופים להלן] – [עֲרַל־ גם עָרֵל־, עֲרֵלִים, עַרְלֵי־]

– עֲרַל־אֹזֶן *, מִי שֶׁאוֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל מָרוּת: "כִּי אֵין לַעֲרַל אֹזֶן נִפְתַּח דָּבָר" (מגלת ההודיות, יח 20).

– עֲרַל־לֵב (ירמיה ט כה), עֲרֵל־לֵב (יחזקאל מד ט), [בהשאלה] אֲטוּם־לֵב, עִקֵּשׁ.

– עֲרַל־שְׂפָתַיִם, כְּבַד־פֶּה, עִלֵּג, מִתְקַשֶּׁה בְּדִבּוּרוֹ: "וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם?" (שמות ו יב).

– אזנו ערלה, אזנו אטומה, הוא ממאן לשמע: "הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב" (ירמיה ו י).

– ערל־ראש°, בעל ראש מטמטם: "וכי אינך יודע כיצד, ערל־ראש שכמותך?" (ברקוביץ, תר' מעשיות קמה). "ערל־ראש זה לא הבין כונתי" (ברקוביץ, תר' טוביה קעג).

– ערל־רגש°, נטול־רגש, קשוח: "בקרנים ריקי־המח וערלי־הרגש" (סוקולוב, אישים 448).

– לב ערל [על־פי ירמיה ט כה] לב אטום ונקשה, עקש וקשוח: "חרקתי את שני על לבות ערלים" (ביאליק, לא חמה).

ערלה, עורלה נ' [מן ערל; ערבית: ע'רלה] 1, העור המכסה את ראש איבר־הזכרות: "ונמלתם את בשר ערלתכם" (בראשית יז יא). 2 [בהשאלה] כנוי לפרי האילן בשלש השנים הראשונות לנטיעתו, כשהוא אסור באכילה: "וערלתם ערלתו את־פריו" (ויקרא יט כג). "הנוטע ברשות הרבים... והעולה מאליו חיב בערלה" (ערלה א ב). 3*, שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמוד ירושלמי העוסקת בהלכות ערלה. –[ערלת־, ערלות, ערלות־]

– ערלת־לב [בהשאלה] נקשות, עקשות: "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד" (דברים י טז).

– ערלת־יצר*, ערלת־לב, עקשות: "כי אם למול ביחד ערלת־יצר ועורף קשה" (מגילת הסרכים, ה 5).

ערלה^ נ' [מן ערל] כנוי בספרות הרבנית לאשה גויה, נכריה [רווח יותר: ערלית, ראה להלן] – [ערלות]

ערלות*, ערילות נ' [מן ערל] מצבו של הערל, גיות: "מומר לערלות" (חולין ד:). – [ערלות־]

ערלית^ נ' [מן ערל; ראה גם ערלה] כנוי לגויה, לא־יהודיה: "וכן ספרה הערלית לפני כמה וכמה אנשים" (ר' עקיבא איגר, שאלות ותשובות א צט). "בא השטן וגרה בי ערלית אחת" (מנדלי מו"ס, צד). "כח אשה אפלו אם היא ערלית – מה הוא?" (ביאליק, מאחורי א). "וערלית יש בבית זה ידועה בכשפיה" (עגנון, כלה לג). [ערלית־, ערליות]

א. ערם [אכדית: arammu סוללה; ארמית: עריםתא; ערבית: ערם הפשיל]

~ פע' ערם* פ"י אסף חמרים חמרים, גדש, גבב, צבר לערמה: "שהוא עתיד לערם תיסוריות (אוצרות) למלך המשיח" (בראשית רבה פג). "מי יערם הררי אש בשולי רקיע?" (ביאליק, ספיח א). "סוחר עצים שהיה עורם אוצרות קרשיו משלשים־משלשים" (סדן, ממחוז פה). האכר ערם את החציר שבשדה. – [לערם את־, עורם, יערם]

~ נפ' נערם, נאסף לערמה, התגבב: "נערמו מים נצבו כמו־נד נזלים" (שמות טו ח). "מקוה שמימיו מרדדין, כובש אפלו חבילי קש וחבילי קנים בתוך המים ומן הצדדין עד שיערמו המים למעלה" (רמב"ם, מקואות ח יג). "אם הררי נשף עלי נערמו" (ביאליק, למתנדבים). החציר נערם בשדות. – [להערם, נערם, יערם]

~ הת' התערם°, נערם, נאסף לערמה: "תחת חרמשו של שמשון היה התלתן מתערם מאליו" (צמח, א 236). – [להת־, מת־, ית־]

ב. ערם [ארמית: ערם, ערים; ערבית: ערם היה רשע; רווח רק בבנין הפעיל; בבנין פעל מצוי רק המקור – ראה להלן המובאה משמואל]

~ הפ' הערים פעו"י 1 פ"ע נהג בערמה, עשה בפקחות, חבל תחבולות שיש בהם משום אונאה: "לכו־נא... וראו את־מקומו... מי ראהו שם כי אמר אלי: ערום יערם הוא" (שמואל א כג כב). "חנוני יכול להערים, טבח אינו יכול להערים" (ירושלמי פאה טו ג). "אך אין הוא יכול להערים על־עצמו" (קרליבך, הודו 184). 2, קנה דעת, החכים: "ושמר תוכחת יערים" (משלי טו ה). "אם תחפץ בני, תתחכם ואם תשים לבך תערם" (בן־סירא ו לב). 3*, נהג בערמה או באונאה כלפי־: "מערימין על מעשר שני לפטרו מן החמש" (תוספתא מעשר שני ד ג). הסוחר הערים על האסור שבחק. 4* פ"י חכם, הקנה דעת: "שיערימוהו באי זו מיתה מת" (ירושלמי סנהדרין כב ג). – [להערים; להערים על־ (להוראה 3); מערים, י־]

– הערים סוד (על פלוני), זמם מזמות (נגד פלוני): "על־עמך יערימו סוד" (תהלים פג ד). "מי יעמד בצר להשיב צוררים כי יערימו סוד ויתעררו" (גבירול, א 58). "ובכל זה לא ידע דניאל את מזמתם כי עליו הערימו סודם" (יוסיפון, י). "על־ידי אלפי אלף נעלמים יערימו סוד" (ביאליק, רזי).

ג. ערם [קרוב אל ערה; ערבית: ערם; ראה עירם]

~ פע' ערם^ פ"י ערטל, חשף, הפשיט: "אתה קלים הכבדת ומעדיי ערמוני" (קליר, שבת סורו, לט' באב). – [לערם, מערם, י־]

~ הת' התערם^, התערטל, פשט את בגדיו: "מתוך שיפשיטו ויתערמו מבגדיהם" (רש"י ישעיה לב יא). – [להתערם, מתערם, ית־]

~ הפ' הערים^ פ"י ערטל, חשף, גלה מערמיו: "שמביישו במה שמגלהו ומערימו... שהערימו בבית־המרחץ" (תוספות בבא קמא פו:). – [להערים, מ־, י־]

~ הפ' הערם^, התערטל, נחשף, היה גלוי: "הערמו וכסו בעלה גובלת" (יוסי בן־יוסי, סידור רס"ג, רסו). "טבעו גם הם והערמתי מגלה" (קליר, סידור 652). – [מערם, יערם]

ערם, ערום ת' [ראה ג. ערם; ראה גם עירם] 1, מערטל, שאינו לבוש, שאין כסות לגופו: "ערם יצאתי מבטן אמי וערם אשוב שמה" (איוב א כא). "הלך ערום ויחף" (ישעיה כ ג). "ויולד אנוש ערם וילך ונפשו מעמל תבל ערמה" (משה אבן־עזרא, א 54). "והנך מתפלש בעפר ערם כביום הולדך" (ברדיצ'בסקי, סיפורים צא). 2° [בהשאלה] כמו שהוא, ללא כסוי והעלמה: "עד שבאים לארץ ופוגשים את האמת הערמה" (אחד העם, מ). – [ערמה, ערמים, ־מות]

ערם, עורם ז' [מן ב. ערם; ראה גם ערמה] ערמה: "לכד חכמים בערמם" (איוב ה יג). "על מזבח ערם־לב בת־צחוקם נעקדת" (רזון, שירים לט). – [ערם־, ערמו]

ערמה, עורמה נ' [מן ב. ערם] 1, חכמה להרע, מזמה, תחבולת־אונאה: "וכי־יזד איש על־רעהו להרגו בערמה, מעם מזבחי תקחנו למות" (שמות כא יד). "וישבי גבעון שמעו... ויעשו

גם־המה בערמה" (יהושע ט ג–ד). "לפי מה שהיתה ערמתו של נחש, כך היתה מכתו" (מדרש שמואל ז). "בכח חכמותיו ומעוז ערמותיו ורב תחבולותיו" (דונש, דעה לבי). "ככל אשר ירבו המתישבים והמתנחלים באסור על־ידי ערמות שונות... כן תגדל חמת הממשלה העליונה יותר ויותר" (אחד העם, לא). 2. חכמה, פקחות, דעת: "לתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזמה" (משלי א ד). — [ערמת־, ערמות]

ערמה, ערימה נ׳ [מן א. ערם, ערם] צבור, גל, אסף של דברים שונים מגבבים יחד: "ערמת חטים" (שיר השירים ז ג). "היחיו את־האבנים מערמות העפר?" (נחמיה ג לד). "ערמה של בצלים" (תוספתא מעשר ראשון ב יט). "עוד הותיר אלהינו לפליטה גדולה גחלת לוחשת בערמת הדשן" (ביאליק, המתמיד). ערמות אשפה. ערמות של חפצים שונים. — [ערמת־, ערמות, ערמות־]

ערמומי° ת׳ [מן ערום] ערום במקצת, שיש בו פקחות, מביע ערמה: אדם ערמומי. עינים ערמומיות־חיכניות. — [ערמומית, ערמומיים, ־מיות]

ערמומיות°, ערמומית* נ׳ [מן ערום] ערמה כלשהי, פקחות המחשבה: "כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית" (סוטה כא:). "שרה הבינה כי ערמומית היתה בידי אברהם" (יל"ג, פרוזה כט). "שנאתי את הערמומית של הפלפול" (ליליינבלום, א 221). "כל 'המעשיות' הללו אינן אלא מיני ערמומיות וקנוניות" (ביאליק, אריה ב). "הערמומית מעידה על איזה צד חלשה של אדם" (קלצקין, כתבים 106). — [ערמומיות־; ערמומית־]

ערמון ז׳ 1 ^ [על־פי הפרשנים בימי־הביניים] עץ ממשפחת האלונים, גדל בארצות אירופה הממזגות, ביפן ובאמריקה. פריו נאכל חי, קלוי ומבשל. עצו משמש לתעשיה (Castanea). 2 [במקרא ולפי הפירוש בתלמוד ירושלמי כתובות לא ד] שם נרדף לדלב (Platanus): "ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון" (בראשית ל לז). — [ערמון־, ערמונים, ־ני־]

פרי הערמון (1)

– הוציא (בידיו) ערמונים מן האש° [בהשאלה] בצע בעצמו מלאכה קשה או בלתי־נעימה.

ערמוני^ ת׳ [מן ערמון 1] כצבע הערמון, חום־כהה: "היתה גאה על שערותיה הערמוניות הארכות" (אגוכי, שמים 115). "ולא כאראלה שאינה שחרחרת ואינה ערמונית אלא דהה" (עגנון, אורח 132). "צמות ערמוניות... צמות נאות נחות על חלצה לבנה" (יזהר, שיירה 75). עינים ערמוניות. — [ערמונית, ־ניים, ־ניות]

א. ערמונית° נ׳ [מן ערמון] בלוטה המקיפה את צואר שלפוחית־השתן והשפכה אצל הזכר ומפרישה נוזל המתערב בזרע (Prostate). הגדלת הערמונית עלולה לגרם להפרעות קשות בהפרשת השתן, מצב העלול לחיב הוצאת הערמונית על־ידי נתוח (Prostatectomy).

ב. ערמונית° נ׳ [מן ערמון (castanea), ובהקבלה למקור הספרדי: castaneta] כל אחת משתי לוחיות קטנות עשויות שנהב או עץ קשה, קעורות באמצען, שמקישים אותן זו בזו לשם השמעת נקישות קצרות בקצב המנגינה. — [ערמונית־, ערמוניות]

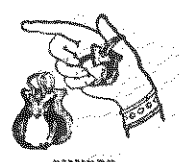

ערמוניות

א. ערמימות* נ׳ [מן ערום; ראה גם ערמומית] ערמומית, ערמה: "נתת ערמימות למים" (מכילתא דרשב"י טו ח). "כיון שנכנסה בו באדם חכמה נכנסה בו ערמימות" (ילקוט, משלי תתקמ). "כי מכח דמיון האדם יבואו תחבולות רבות וערמימיות" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ד). "נסה אבי להעמיק את שיחתו ולנסותני בערמימות" (ברנר, א 46). "בעיניו המימיות המגחכות בערמימות... התחיל להתבונן באצבעה אל הטבעת הגדולה" (ברקוביץ, סיפורים תעה). "נכנסה בי ערמימות ולא ספרתי לה שלא שלחתי את הספר" (עגנון, אורח 318). — [ערמימות־, ערמימיות]

ב. ערמימות^ נ׳ [מן ערם] ערטילאות, מצב עירם: "ומעמיד העצם על ערמימותו" (רש"י במדבר כד ח). "שמתביישת היא בערמימותה" (תוספות רי"ד, כתובות סז.). — [ערמימות־]

ערמית* נ׳ [מן ערמה] ערמה, הערמה: "אסורין משום ערמית רבית" [לפי אחת הנוסחאות בתוספתא בבא מציעא ד ג; במהדורת צוקרמנדל: 'הערמת'] "על־ידי שמוש בתכסיסי תחליפים... אם בערמית ובהערמה על הרע ואם בתמימות ובאמונה שלמה" (קלצקין, כתבים 45). — [ערמית־]

ערמנות^, עורמנות נ׳ [מן ערמה] תחבולת־ערמה, אמצאה: "מגנון... פרושו ערמנות" (ערוך מגנון). "תחבולה ומלאכת ערמנות" (מוספיא, ערוך, מגנון). — [ערמנות־]

ערן° ת׳ ראה להלן ערני.

ערנות°, עירנות נ׳ [מן ער] זריזות המחשבה, רגישות ודריכות למתרחש. הפך מן "אדישות": התלמידים השתתפו בערנות בשעור. ערנות לחדושים בתחומי המדע. — [ערנות־]

ערני*, עירני ת׳ [מן ער] 1*. זריז, חי ותוסס: "עלץ בנערה... ערנית – והנעירתו" (עירובין נג:). 2°. שם לב למתרחש סביבו, בעל תפיסה מהירה: תלמיד ערני. אדם ערני. 3° [במוסיקה] (קצב) ער ומזרז, אלגרו. — [ערנית, ערנים, ערניות]

א. ערס [מן עריס]

~ פע׳ **ערס** * פ"י הדלה ענפי גפן או צמח אחר על משענות, כדי שיהוו עריס: "אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות" (כלאים ד ז). — [לערס, מערס, י־]

~ פע׳ **ערס** °, הדלה על גבי משענות: שורות גפנים מערסות על גדר. — [מערס, יערס]

ב. ערס [מן ב. עריסה בצק]

~ פע׳ **ערס*** פ"י 1*. בלל קמח או פרורי־לחם במים ליצירת עסה (להבדיל מן "לש" שהוא השלב השני בהתקנת עסה):

"'ערס' לא אמר אלא 'לש', הא 'ערס' לא!" (ירושלמי פסחים ל א). 2 ° [בהשאלה] ערבב, ערב: "שערסו באותו דבור כונה קלה לשם עצמם" (עגנון, האש קיד).–[לערס, מערס, י־]

~ פע' ערס *, גבלל לעסה (ירושלמי חלה נז ב). – [מערס, יערס]

~ הת' התערס *, נעשה עסה: "'ראשית ערסתכם' – משיתערס" (ספרי שלח לא). – [להתערס, מתערס, ית־]

א. **ערס*** נ' [צורת־משנה של ערש] מטה, יצוע: "ומסריחין ערסותם בשכבת זרע שאינו שלהן" (שבת סב:). "עור שמניחין בערס תחת הקטן" (רמב"ם, כלים כד א). – [ערס־, ערסות, ערסות־]

ב. **ערס*** ז' [ארמית: ערסא; קרוב אל עריס] שורת בתים בשכונה, טור בנינים לארך רחוב: "שמואל מטען מערס לערס" (ירושלמי יום־טוב ס ג). "שכונת סלובודקה שמשתטחת בשורה ארכה ערס מול ערס" (קבק, בצל 283). – [ערס־, ערסים, ערסי־]

ערסל*, ערסול° ז' [ארמית: ערסלא*, לפי הנוסח שהיה לעיני בעלי התוספות בעירובין כה:, לפנינו הנוסח **אורזילא**; הפירוש על־פי התוספות בעירובין כה:; ראה גם ערסל, ערסל] מקלעת של חבלים או יריעה חזקה הנתלית בין שני אילנות או עמודים לשכיבה עליה, להתנדנד בה וכיוצא בזה:

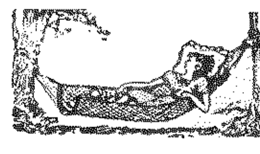

ערסל

"בערסול בין העצים היא שכבה לה" (כהן, שירים יב). "מטילים בהר, שוכבים בערסולים" (ברקוביץ, סיפורים רפה). "ואני שוכבת אצל החלון ואהיה כשוכבת על ערסל בגן" (עגנון, כפות טו). – [ערסל־, ערסלים, ערסלי־]

ערסל [מן ערסל]

~ פע' ערסל ° פ"י 1, הניע, נדנד: "המטרפת המערסלת את נר־הארציט של תינוקה" (פרלמן, תר' רעיונות סה). "תינוק בוכה, ואמו תערסלנו בשיר־זמר" (מלצר, תר' נהרות 402). "נע לכאן ולכאן בכסא־הנוע כמערסל עצמו" (טברסקי, אררט 14). "אדנות הקול מערסלות את אמירי הארן הצעיר" (רבינוב, אמיתי מז). 2, שכל, שלב: "טוני ערסלה את רגליה וסמכה עצמה על הסוכך" (עגנון, כפות תסג). – [לערסל את־, מערסל, י־]

~ פע' ערסל °, הטל בערסל: "וכמו תינוק... על משכבי בזלג הדמע אערסל" (פניאל, נתיב 33). – [מערסל, יערסל]

~ הת' התערסל *, 1 °, התנדנד כבערסל: "מתערסלים הקופים על הטרפציות" (שופמן, ג 141). "היתה המכונית נוסעת, מתערסלת, מתקדמת בדי עמל" (ארד, תר' הנפילה 93). "מטרטרים ומתערסלים עלה ורדת" (יזהר, צקלג 736). 2 *, הסתבך, נשתלב: "והיו רגליו מתערסלות" [לפי נוסח אחד בבראשית רבה לא; ראה ערכל]. [להתערסל, מתערסל, ית־]

ערסן* ז' [מן ב. ערס גלל] מאכל מתקן מגריסים שונים: "ערסן יפה לחולה" (יומא מז.). – [ערסן־]

ערע, ראה **ארע**.

א. **ערעור*, עירעור** ז' [מן ערער, ערער] 1 ° [בחוקת־השיפוט] טענה נגד פסק־דין, בקשה לבטולו או לשנויו: ערעור מגש לבית־משפט על פסק־דין של בית־משפט מערכאה נמוכה יותר או על החלטה של רשות שאינה בית־משפט (מנהל, שר וכדומה). 2 *, התנגדות, טענה כנגד: "עתה באים לעורר ערעור של בני אפרים" (לקח טוב, שמות מט). "ולטוען בהם טענות ולמערער בהם ערעורים" (מורה נבוכים, א עב). "וכל מי שיערער שום ערעור על תקנה זו... יהיו דבריו בטלין ומבטלין" (ברצלוני, השטרות נב 132). ההחלטה נתקבלה על דעת הנאספים ללא כל ערעור. 3 °, זעזוע, הריסה, חתירה: הנפץ גרם לערעור הבנין. פעלה מזקת זאת עלולה להביא לידי ערעור יסודות החברה. ערעור המוסר. – [ערעור־, ערעורים, ־רי־]

– בית־משפט לערעורים °. 1, בית־משפט המסמך לשמע ערעור על פסק־הדין של ערכאה נמוכה ממנו.

ב. **ערעור*** ז' [מן ב. ערער, ערער] גרגור, שטיפת הגרון ושפשופו: "לא יתן השמן בפיו לשם ערעור" (רש"י ברכות לו). – [ערעור־, ערעורים, ־רי־]

א. **ערער** [קרוב אל ערר, ערה; ערבית: ערער]

~ פע' ערער פ"י 1, זעזע, מוטט, הרס, חתר תחת־: "חמות בבל הרחבה ערער תתערער" (ירמיה נא נח). "העד היסוד בם הם מערערים?" (ביאליק, תיקון). "ברצות ה' לערער דרכי איש, מזלו יעוף חיש" (עגנון, אלו סב). מעשי הבגידה ערערו את יסודות המדינה. המאמצים הרבים ערערו את בריאותו. 2 *, טען נגד פסק־דין, הביע התנגדותו להחלטה: "נקבע הלכה דרבן גמליאל ולא ערער אדם על דבר" (תוספתא תענית ב ה). "גברה ידן של בית הלל וקבעו הלכה כמותן ולא היה שם אדם שערער בדבר כלום" (ביצה כ:). "ולא היה בתוכם אדם שערער עליה (על תשובתי)" (אחד העם, לה). "והנה נתעכבה הקבורה... מצד המשפחה שערערו על הבזיון" (עגנון, אלו קכד). הנאשם שנתחיב בדין ערער בפני בית־המשפט העליון על פסק־הדין. הפקיד ערער על דרגת המשכרת שנקבעה לו. 3 *, ספד, בכה, קונן: "לא יערער אדם על מתו ולא יספידנו קדם לרגל שלשים יום" [מועד קטן א ה, לפי הנוסח בגמרא שם ה.]. – [ערער על־, כנגד־; מערער, יערער]

~ פע' ערער °, 1 °, נהרס, זעזע: "למה לנצח ערער ביד עמים?" (קליר, אהלי אשר, לט' באב). "סוד סנהדרי ערער, זקנים שבתו משער" (פיוטים, סידור 733). בריאותו ערערה מאד. דעה קבועה ובלתי־מערערת. 2 °, הבעה התנגדות לו. – [מערער, יערער]

~ הת' התערער, נזדעזע, התמוטט, נהרס: "חמות בבל הרחבה ערער תתערער" (ירמיה נא נח). "אל תעבירו קול בארץ הצבי פן־ירגזון הריו ויתערערו" (גבירול, א 55). "בעט אפוא במזבחך... ועל־אשו ועשנו יתערער" (ביאליק, דבר). תכניתו נתערערה כלה. בריאותו של האיש נתערערה. – [להתערער, מתערער, ית־]

ב. **ערער** [קרוב אל גרגר; ערבית: ע'רע'ר]

~ פע' ערער * פ"י גרגר, שטף והדיח (את הגרון): "החושש בגרונו לא יערערנו בשמן" (תוספתא שבת יב י). "התחיל מערער את גרונו ושותה דבש" (עגנון, סמוך 50). – [לערער, מערער, יערער]

א. **עַרְעָר** תו״ז [ערבית: עַרְעַר גם עַ׳רְעַ׳ר] 1. ז׳ שִׂיחַ אוֹ עֵץ מַחְטָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַבְּרוֹשִׁים (Juniperus). ״וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה״ (ירמיה יז ו). 2 [בהשאלה] עֲרִירִי, גַּלְמוּד, בּוֹדֵד: ״פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם״ (תהלים קב יח). ״נַפְשְׁךָ אֻמְלְלָה עֲלֵי הַר עַרְעָר וְשׁוֹמֵם״ (גאגארה, 110). 3* ת׳ רֵיק, נָעוּר: ״מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהָיָה עַרְעָר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים״ (ויקרא רבה ל). — [עַרְעַר־, עַרְעָרִים, עַרְעֲרֵי־]

ענף ערער

— **כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה**, מָשָׁל לְאָדָם בּוֹדֵד וְגַלְמוּד: ״וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב״ (ירמיה יז ו). ״הִיא חֲסֵרָה לִי, אֲנִי גַּלְמוּד, כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה״ (ברנר, א 15).

ב. **עַרְעָר*** ז׳ [מן ערער, עִרְעֵר] עֲרָר, עִרְעוּר, טַעֲנָה כְּנֶגֶד דְּבַר־מָה: ״כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַרְעָר יָבוֹא וְיֹאמַר״ (תוספתא כתובות ב ג). — [עַרְעַר־, עַרְעָרִים, עַרְעֲרֵי־]

— **קָרָא עַרְעָר עַל־***, עִרְעֵר, טָעַן טַעֲנָה כְּנֶגֶד־: ״הֲרֵי שֶׁהָיָה אוֹכֵל שָׂדֶה וּבָא בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְקָרָא עָלָיו אֶחָד עַרְעָר, לוֹמַר: שֶׁלִּי הִיא!״ (בבא בתרא קנד:).

ג. **עַרְעָר**^ ז׳ [ארמית: עֲרַע, אֲרַע קרה] מְאֹרָע, מִקְרֶה, הִזְדַּמְּנוּת: ״מִקְרֶה וְשִׁנּוּי אֵין בְּךָ נִמְצָא וְלֹא זְמַן וְעַרְעָר״ (שיר היחוד יום ג). — [עַרְעַר־, עַרְעָרִים, ־עֲרֵי־]

עַרְעָרוּת° נ׳ [מן א.עַרְעָר 2] עֲרִירוּת, בְּדִידוּת, גַּלְמִידוּת: ״סָחָה לוֹ בְּרֶמֶז עַל עַרְעָרוּתָהּ שֶׁל נִשְׁמַת הָאָדָם״ (שטיינמן, זוגות 66). — [עַרְעָרוּת־]

א. **ערף** [מן עֹרֶף]

~ פָּע׳ **עָרַף** פ״י 1. שָׁבַר אֶת הָעֹרֶף, הִתִּיז אֶת הָרֹאשׁ: ״וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה״ (דברים כא ד). ״וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ (אֶת הָעֶגְלָה) בְּקוֹפִיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ״ (סוטה ט ה). ״קָרְדֹּם אֶחָד עֲרָפָם וְאֶל אַשְׁפָּה אַחַת הוּטָלוּ״ (ביאליק, בעיר). בִּימֵי הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה עָרְפוּ רָאשֵׁיהֶם שֶׁל מַנְהִיגִים רַבִּים. 2 [בהשאלה] הָרַס, נִתֵּץ: ״הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם״ (הושע י ב). — [לַעֲרֹף אֶת־; עוֹרֵף, עָרוּף; יַעֲרֹף]

~ נִפְ׳ **נֶעֱרַף***, הֻתַּז רֹאשׁוֹ, רֻסַּק עָרְפּוֹ: ״מִשֶּׁנֶּעֶרְפָה הָעֶגְלָה תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ״ (סוטה ט ז). ״בִּגְדֵי הָרָשָׁע בְּאֵשׁ לוֹהֵט נִשְׂרַף וְכִגְדִי נֶעֱרַף״ (גאגארה, 392). ״עַל הַגַּל הַזֶּה נֶעֶרְפוּ שְׁנַיִם: יְהוּדִי וְכַלְבּוֹ״ (ביאליק, בעיר). רַבִּים נֶעֶרְפוּ בַּגִּלְיוֹטִינָה בְּצָרְפַת. — [לְהֵעָרֵף, נֶעֱרָף, יֵעָרֵף]

~ הִפְ׳ **הֶעֱרִיף**° פ״ע פָּנָה עֹרֶף, הִטָּה עָרְפּוֹ לָנוּס: ״וַיְהִי רוֹכֵב... עַד גְּדוּד הָאוֹיְבִים יַעֲרִיף בְּנוּסוֹ״ (גרינברג, מעשה בסוס ורוכבו). — [לְהַעֲרִיף, מַ־, יַ־]

~ הִתְ׳ **נִתְעָרַף***, נֶעֱרַף: ״הֲרֵי שֶׁנִּתְעָרְפָה עֶגְלָה וְאַחַר־כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יִתְכַּפֵּר לָהֶם״ (ספרי מסעי סב:). — [לְהִתְעָרֵף, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **ערף** [בהיפוך־אותיות: רעף; אכדית: erpu ענן; ראה גם עָרִיף, עֲרָפֶל]

~ פָּע׳ **עָרַף** פיו״ע הִטִּיף, הִזִּיל, טִפְטֵף: ״אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל״ (דברים לג כח). ״יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי״ (דברים לב ב). ״וְאִם לֹא יִזְּלוּ יוֹרֶה עֲנָנָיו וְאִם לֹא יַעֲרֹף לֶקֶשׁ עֲרִיפוֹ״ (גבירול, א 17). ״הַדְּמָעוֹת יַעַרְפוּ, סוֹד לְבָבוֹת יֶחֱשֹׂפוּ״ (יהודה הלוי, ו 408). [ובהשאלה פיוטית:] ״כַּעֲרֹף מִשָּׁמַיִם תְּכֵלֶת וּצְלָלִים מִיַּעַר רַעֲנָן״ (ביאליק, יהי). ״וְזֹהַר שְׁמֵי צִיּוֹן מֵעֵינֵיהֶם יַעֲרֹף״ (ביאליק, מגילת ד). ״הֵחֵלּוּ צְלִילֵי הַפְּסַנְתֵּר לַעֲרֹף עַל רָאשֵׁי הַמְּסֻבִּים״ (בורלא, נשים 127). — [לַעֲרֹף, עוֹרֵף, יַעֲרֹף]

~ הִפְ׳ **הֶעֱרִיף**^ פ״י הִטִּיף, הִזִּיל, הִרְעִיף: ״הָעֵת הֶעֱרַפְתִּי כַּמָּטָר לִקְחִי עֻנָּה כִּי נֶעְתַּרְתִּי״ (יהודה הלוי, ה 319). ״בְּכַנְפֵי טַל אוֹרוֹת... לְרַכּוֹת אַעֲרִיפָה הַטָּל״ (טשרניחובסקי, תר׳ הענן). [ובהשאלה:] ״לְמַעַן הַעֲרִיף חֹם וָאוֹר לִמְשׁוֹרְרִים מְפֻנְּקֵי גוּף״ (שניאור, שירים רגא). ״הֶעֱרִיף עַל רֹאשְׁךָ פִּתּוּיִים״ (ש׳ שלום, שירים שסו). ״אֶל אֲהוּבַת נַפְשׁוֹ יַעֲרִיף זִמְרָתוֹ״ (גלעד, מראות 123). הַמְבַקֵּר הֶעֱרִיף בְּמַאֲמָרוֹ שְׁבָחִים עַל הַמְשׁוֹרֵר. — [לְהַעֲרִיף, מַעֲרִיף, יַ־]

ג. **ערף** [לפי ספרי האזינו קלא: ״אין יַעֲרֹף אלא לשון כנעני (לשון סוחרים)״, וראה להלן]

~ פָּע׳ **עָרַף*** פ״י פָּרַט לְמַטְבְּעוֹת קְטַנִּים: ״אֵין אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ ׳פְּרֹט לִי סֶלַע זֶה׳, אֶלָּא: ׳עֲרֹף לִי סֶלַע זֶה׳״ (ספרי האזינו קלא:). — [לַעֲרֹף, עוֹרֵף, יַעֲרֹף]

עֹרֶף, עוֹרֶף ז׳ [אכדית: arruppu רעמה; ארמית: עָרְפָּא; ערבית: עֻרְף׳ רעמת סוס, כרבולת] 1. הַחֵלֶק בְּגוּף הַמְחַבֵּר אֶת הָרֹאשׁ עִם עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה, אֲחוֹרֵי הַצַּוָּאר בָּאָדָם וּבַחַי: ״כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים״ (ירמיה ב כז). ״וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ״ (ויקרא ה ח). הָעֹל שֶׁל הַבְּהֵמָה נִשְׁעָן עַל הָעֹרֶף. 2 ° [בהשאלה] הַחֵלֶק הָאֲחוֹרִי שֶׁל דְּבַר־מָה, וּבְיִחוּד: הָאֵזוֹר הַנִּמְצָא מֵאֲחוֹרֵי קַו־הַמִּלְחָמָה, לְהַבְדִּיל מִן ״חֲזִית״ — שְׂדֵה־הַקְּרָב: גְּדוּד הַקּוֹמַנְדּוֹ חָדַר אֶל הָעֹרֶף. הָאֶזְרָחִים שֶׁבָּעֹרֶף סִפְּקוּ אֶת כָּל הַמִּצְרָכִים לַחֲזִית [וראה עוד הצירופים להלן] — [עֹרֶף־, עָרְפּוֹ; עֲרָפִים, עָרְפֵּי־]

— **עֹרֶף קָשֶׁה** [בהשאלה] עַקְשָׁנוּת, מְרִי, סָרְבָנוּת: ״יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה״ (דברים לא כז). ״לָמוּל בְּיַחַד עָרְלַת יֵצֶר וְעוֹרֶף קָשֶׁה״ (מגילת הסרכים, ה 5).

— **עָרְפּוֹ שֶׁל עוֹלָם***, כִּנּוּי לַצַּד הַמַּעֲרָבִי שֶׁל הָעוֹלָם, הַצַּד הַמֵּבִיא גְּשָׁמִים: ״׳יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי׳ — זֶה רוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁהוּא עָרְפּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁכֻּלּוֹ לִבְרָכָה״ (ספרי האזינו קלב.).

— **קְשֵׁה־עֹרֶף** [בהשאלה] עַקְשָׁן, עִקֵּשׁ, שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מָרוּת, מַמְרֶה: ״רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא״ (שמות לב ט).

— **קְשִׁי־עֹרֶף***, **קַשְׁיוּת־עֹרֶף**^, עַקְשָׁנוּת, סָרְבָנוּת: ״וַאֲשֶׁר יָשִׁיב אֶת רֵעֵהוּ בִּקְשִׁי עוֹרֶף וְדִבֵּר בְּקוֹצֶר אַפַּיִם... וְנֶעֱנַשׁ שָׁנָה אַחַת״ (מגילת הסרכים, ו 26). ״וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף״ (על חטא, יום כיפור).

— **הָפַךְ עֹרֶף, הִפְנָה עֹרֶף, פָּנָה עֹרֶף**, נָס, נִמְלַט, בָּרַח (מִבֶּהָלָה, מִפַּחַד־מִלְחָמָה וְכַדּוֹמֶה): ״הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו״ (יהושע ז ח). ״אֵיךְ הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב״ (ירמיה מח לט). ״עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם״ (יהושע ז יב).

— **הִקְשָׁה אֶת עָרְפּוֹ**, הִתְעַקֵּשׁ, לֹא קִבֵּל מָרוּת: ״הִקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרָי״ (ירמיה יט טו).

עֲרְפָּד* ז׳ [ארמית: עַרְפָּדָא; שומרונית: עַרְפָּדָה עטלף] 1*, כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְאֶחָד מִמִּינֵי הָעֲטַלֵּפִים: ״עֲטַלֵּף לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים נַעֲשֶׂה עַרְפָּד״ (בבא קמא טז.). 2°, סוּג שֶׁל עֲטַלֵּף קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת עֲטַלְּפֵי־חֲרָקִים (Desmodus rufus), הַמָּצוּי בְּיִחוּד בִּדְרוֹם־אֲמֶרִיקָה. הָעַרְפָּד מוֹצֵץ אֶת דַּם טַרְפּוֹ (בְּהֵמוֹת אוֹ בְּנֵי־אָדָם) כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, מִכָּאן הַכִּנּוּי ״עַרְפָּד״ לְיָצוּר הָאַגָּדִי ״וַמְפִּיר״ הַתּוֹקֵף בְּנֵי־אָדָם בִּשְׁנָתָם. 3° [בהשאלה מן 2] כִּנּוּי לְאָדָם הַמְנַצֵּל כֹּחָם שֶׁל אֲחֵרִים לְלֹא רַחֲמִים, ״עֲלוּקָה״, מוֹצֵץ־דָּם. – [עַרְפַּד־, עַרְפָּדִים, עַרְפְּדֵי־]

עִרְפּוּל°, עירפול ז׳ [מן עֲרָפֶל; ראה גם ערפל] טִשְׁטוּשׁ, חֹסֶר־בְּהִירוּת: עִרְפּוּל בַּסִּגְנוֹן. עִרְפּוּל הַהַכָּרָה. הַשִּׁכָּרוֹן הֵטִיל עִרְפּוּל בְּמֹחוֹ. – [עִרְפּוּל־]

עָרְפִּי°, עורפי ת׳ [מן עֹרֶף] 1, שֶׁל הָעֹרֶף, מְפֻנֶּה אֶל הָעֹרֶף: הַחַיָּלִים הִסְתַּדְּרוּ בְּשׁוּרָה עָרְפִּית. 2, שֶׁבָּעֹרֶף, שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי קַוֵּי הַחֲזִית: הוּקְמוּ כַּמָּה בְּסִיסִים עָרְפִּיִּים. תְּנָאֵי־הַחַיִּים הָעָרְפִּיִּים לֹא הָיוּ קַלִּים מִן הַתְּנָאִים בַּחֲזִית־הַמִּלְחָמָה. –[עָרְפִּית, עָרְפִּיִּים, עָרְפִּיּוֹת]

– שׁוּרָה עָרְפִּית° [בתרגילי־סדר] אֲנָשִׁים הָעוֹמְדִים בְּשׁוּרָה זֶה מֵאֲחוֹרֵי זֶה.

עָרְפִּית°, עורפית נ׳ [מן עֹרֶף] 1, רְצוּעָה בִּרְתְמַת הַבְּהֵמָה הַנִּקְשֶׁרֶת אֶל הָעֹרֶף. 2, חֵלֶק נוֹסָף שֶׁנִּתְפָּר אֶל גּוּף שִׂמְלָה מִצַּד הָעֹרֶף. – [עָרְפִּית־, עָרְפִּיּוֹת]

עֲרָפֶל ז׳ [ראה ערף; ארמית: עַרְפִּילָא] 1, הִצְטַבְּרוּת שֶׁל אֵדֵי מַיִם מְרֻבִּים בַּשְּׁכָבוֹת הַנְּמוּכוֹת שֶׁל הָאֲוִיר: ״יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל״ (יואל ב ב). ״הַצּוּר נִרְדַּם שְׁנָתוֹ בְּתוֹךְ עֲרָפֶל וָאֵד״ (ביאליק, הצור). קַרְנֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ חָדְרוּ בְּקֹשִׁי מִבַּעַד לָעֲרָפֶל. 2° [בהשאלה] חֹסֶר־בְּהִירוּת, טִשְׁטוּשׁ, הֶעְדֵּר־אֶפְשָׁרוּת שֶׁל הַבְחָנָה בְּרוּרָה: ״לֹא עַל יְסוֹד אוֹתוֹ ׳מִי יוֹדֵעַ?׳ הַמְקֻבָּל בְּעַרְפִלֵּי הֶעָתִיד, אֶלָּא עַל יְסוֹד הַמְּצִיאוּת הַשּׁוֹלֶטֶת בַּהֹוֶה״ (אחד העם, ט). ״לְלֹא שׁוּם חַיִץ שֶׁל עַרְפִלֵּי לָשׁוֹן וּמְלִיצָה״ (ברקוביץ, הראשונים יד). עֲתִידוֹ שֶׁל הַמִּפְעָל לוּט בָּעֲרָפֶל. 3* [בספרות־הקבלה, על־יסוד הכתוב: ״ה׳ אמר לשכון בערפל״, מלכים א ח יב] כִּנּוּי לָרָקִיעַ הַתַּחְתּוֹן. – [עֲרָפֶל־, עַרְפִלִּי; עֲרָפִלִּים, עַרְפִלֵּי־]

– עַרְפִלֵּי־טֹהַר*, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַעֲנָנִים קַלִּים וּבְהִירִים הַנִּשָּׂאִים בַּשָּׁמַיִם בְּיוֹם בָּהִיר: ״מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ וְנִגְלֵיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפִלֵּי טֹהַר״ (אתה נגלית, מוסף ראש השנה). ״וְעַרְפִלֵּי־הַטֹּהַר יִמּוֹגוּ יִמַּסּוּ בִּמְרוֹם הָרָקִיעַ״ (ביאליק, בשדה).

– מִבַּעַד לָעֲרָפֶל°, בְּאֹפֶן מְטֻשְׁטָשׁ, בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּהִיר: כְּשֶׁחָזַר הַפָּצוּעַ לְהַכָּרָתוֹ עָלוּ בְּמֹחוֹ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרוּהוּ כְּמִבַּעַד לָעֲרָפֶל.

– עֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ [שאול מן איוב לח ט, ושם כמשמעו: הים מחותל בערפל] הוּא סָתוּם וּמְעֻרְפָּל: ״יְדִיעַת הַתְּקוּפָה הַזֹּאת בַּעֲרָפֶל חֲתֻלָּתָהּ״ (סוקולוב, במראות 579). ״תּוֹרוֹת עִיּוּנִיּוֹת חֲדָשׁוֹת וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתָן״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שי).

– פִּזֵּר אֶת הָעֲרָפֶל° [בהשאלה] הִבְהִיר דָּבָר, סִלֵּק אִי־הֲבָנוֹת: ״כְּדֵי ׳לְפַזֵּר אֶת הָעֲרָפֶל׳ עָלַי לְסַפֵּר לְךָ דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם לְכָל הִשְׁתַּלְשְׁלוּתָם״ (ביאליק, אגרות ב רצו).

ערפל [מן עֲרָפֶל]

~ פע׳ **עִרְפֵּל** ° פ״י טִשְׁטֵשׁ, כִּסָּה כִּבְעֲרָפֶל, גָּרַם אִי־בְּהִירוּת: הַהוֹדָעָה הַסְּתָמִית לֹא הִבְהִירָה אֶת הַמַּצָּב בְּעֵינֵי הַצִּבּוּר אֶלָּא עִרְפְּלָה אוֹתוֹ יוֹתֵר. הַסִּגְנוֹן הַכָּבֵד עִרְפֵּל אֶת הֲבָנַת הַכָּתוּב. – [לְעַרְפֵּל אֶת־, מְעַרְפֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻרְפַּל** *, 1*, כֻּסָּה עֲרָפֶל: ״סַהַר מְעֻרְפָּל וְחִוֵּר... גֹּלֶשׁ״ (בת־מרים, שירים 14). בֹּקֶר מְעֻנָּן וּמְעֻרְפָּל. שָׁמַיִם מְעֻרְפָּלִים. 2° [בהשאלה] טֻשְׁטַשׁ, הָיָה בִּלְתִּי־בָּהִיר וּבִלְתִּי־בָּרוּר: תְּמוּנָה מְעֻרְפֶּלֶת. תְּשׁוּבָה מְעֻרְפֶּלֶת. הַמַּצָּב בַּחֲזִית עֻרְפַּל. [ראה גם ערך מְעֻרְפָּל] – [מְעֻרְפָּל, יְעֻרְפַּל]

~ הת׳ **הִתְעַרְפֵּל** *, 1°, הִתְכַּסָּה עֲרָפֶל: ״אֵד לְבַנְבַּן מִתְעַרְפֵּל בַּחֲלַל הָעוֹלָם״ (ליסיצקי, תולדות 111). ״בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה מִתְעַרְפֵּל״ (בת־מרים, שירים 14). הַשָּׁמַיִם הִתְעַרְפְּלוּ. 2° [בהשאלה] טֻשְׁטַשׁ, נַעֲשָׂה בִּלְתִּי־בָּהִיר: עֵינָיו שֶׁל הַחוֹלֶה הִתְעַרְפְּלוּ. הַיְדִיעוֹת מִן הַחֲזִית מִתְעַרְפְּלוֹת וְהוֹלְכוֹת. 3* [המשמע לפי העניין] נַעֲשָׂה כָּבֵד וְכוֹשֵׁל: ״׳וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׳ – לֹא יִרְתַּבְּנוּ (וְלֹא יִדָּחֲפוּן) וְלֹא יִתְעַרְפְּלוּן״ (מדרש תהלים, יח) [נוסחים אחרים: יִתְעַרְכְּלוּן, יִתְעַרְסְלוּן] – [לְהִתְעַרְפֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

עַרְפִלּוּת°, ערפילות נ׳ [מן עֲרָפֶל] מַצַּב מְעֻרְפָּל, חֹסֶר־בְּהִירוּת, טִשְׁטוּשׁ: ״מָצָץ הָאוֹהֵב אֶת לַחְלוּחִית הַסּוֹד וּלְשַׁד הָעַרְפִלּוּת שֶׁבָּאָהוּב, מַגַּעַת הָאַהֲבָה לִידֵי שֹׂבַע״ (קלצקין, כתבים 75). ״רַק עֵינֶיהָ מְפִיגוֹת אֶת הָעַרְפִלּוּת״ (ארד, ביתו 117). –[עַרְפִלּוּת־]

עַרְפִלִּי*, ערפילי ת׳ [מן עֲרָפֶל] 1*, שֶׁל עֲרָפֶל, אֵדִי: ״שֶׁהָעֲנָנִים הָעָבִים הָעַרְפִלִּיִּים יִהְיוּ סִבָּה לְהַמְטִיר תָּמִיד״ (קארו, תולדות יצחק כב). ״וְשֶׁנּוֹשְׁמִים בּוֹ בַּאֲוִיר עַרְפִלִּי, מָלֵא וָרֵיק כְּאֶחָד״ (ברנר, ג 15). ״זֶה הָיָה בִּשְׁעַת בֹּקֶר שֶׁל סְתָו עַרְפִלִּי״ (גרינברג, מעשה בסוס). 2° [בהשאלה] מְטֻשְׁטָשׁ, עָמוּם, מְעֻרְפָּל: ״בַּעַל נֶפֶשׁ עַרְפִלִּית כְּבֵדָה הַמִּתְעַנֶּגֶת בְּמִסְתָּרֶיהָ״ (ברקוביץ, הראשונים קלח). ״בַּעַל זָקָן אָדֹם וּמְסֻבָּךְ וְעֵינַיִם עַרְפִלִּיּוֹת, אֲפֵלוֹת״ (שופמן, א 142). ״עֵינָיו שׁוּב לֹא הָיוּ שְׁקוּפוֹת וְצוֹנְנוֹת, אֶלָּא עַרְפִלִּיּוֹת וַעֲצוּבוֹת״ (ברטוב, כנפים 222). ״סַפְקָנוּת אֵדִית, עַרְפִלִּית״ (פרלמן, הר׳ רעיונות לט). ״שִׁמְמוֹן הַקּוֹסֵס בְּמַעֲמַקֵּי הַלֵּב וְתוֹבֵעַ מַאֲוַיִּים עַרְפִלִּיִּים״ (צמח א 13). – [עַרְפִלִּית, עַרְפִלִּיִּים, עַרְפִלִּיּוֹת]

עַרְפִלִּיּוּת*, ערפיליות נ׳ [מן עַרְפִלִּי; ראה גם עַרְפִלּוּת] עַרְפִלּוּת, מַצָּב כְּעֵין עֲרָפֶל, טִשְׁטוּשׁ, חֹסֶר־בְּהִירוּת: ״כִּי אָז הָיוּ הָעֲנָנִים כָּל כָּךְ חֲזָקִים מִן הָעַרְפִלִּיּוּת״ (אברבנאל, בראשית ט). ״וּמֵהֶם (מִן הַתֻּרְגְּמָנִים) אָנוּ מַכִּירִים אֶת עָשְׁרָהּ (שֶׁל הַשָּׂפָה) אוֹ אֶת עֳנְיָהּ, אֶת בְּהִירוּתָהּ אוֹ אֶת עַרְפִלִּיּוּתָהּ״ (סוקולוב, אישים 196). ״בְּרִשּׁוּל הַלְּשׁוֹנִי, בְּאֵיזוֹ עַרְפִלִּיּוּת שֶׁל הַבִּטּוּי״ (פיכמן, רצג). – [עַרְפִלִּיּוּת־]

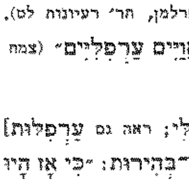
ערפילית

עַרְפִלִּית°, ערפילית נ׳ [מן עֲרָפֶל] [באסטרונומיה] הִצְטַבְּרוּת שֶׁל חֹמֶר בֵּין־כּוֹכָבִי בַּחֲלַל־הַשָּׁמַיִם (Nebula). ״עַרְפִלִּית־גַּזִּים״ – גַּז בֵּינְכּוֹכָבִי הַמִּתְעוֹרֵר

לִפְלִיטַת קְרִינָה בְּשֶׁל כּוֹכָב לוֹהֵט מְאֹד הַמָּצוּי בְּקִרְבָּתוֹ. "עַרְפִלִּית־הַחֲזָרָה" – אֲבַק בֵּינְכּוֹכָבִי הַמַּחֲזִיר אֶת אוֹרוֹ שֶׁל כּוֹכָב קָרוֹב. "עַרְפִלִּית אֲפֵלָה" – אֲבַק בֵּינְכּוֹכָבִי הַבּוֹלֵעַ כָּל קְרִינָה. – [עַרְפִלִּית־, עַרְפִלִּיּוֹת]

עֲרַפֶּלֶת°, ערפולת נ׳ [מן עֲרָפֶל, על־משקל עַרְבֶּלֶת] עֲרָפֶל סָמִיךְ, חֲשֵׁכַת־עֲרָפֶל: "דָּם תָּנוּעַ בְּתוֹךְ עֲרַפֶּלֶת עֲגוּמָה" (שלונסקי, תר׳ פושקין 103). – [עֲרַפֶּלֶת־]

ערץ [ערבית: עַרַצַ נרגש, פחד]

~ פָּע׳ **עָרַץ** פעו״י 1 פ״ע פָּחַד, יָרֵא: "חֲזַק וֶאֱמָץ, אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת!" (יהושע א ט). "אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים כ ג). "אַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵי קוֹל צְוָחוֹת" (סוטה ח א). "מֵעֹז גְּאוֹנוֹ עָרְצוּ עִזִּים" (משה אבן־עזרא, א 13). 2 פ״י הִפְחִיד, הֵטִיל מוֹרָא: "בַּל־יוֹסִיף עוֹד (הָרָשָׁע) לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן־הָאָרֶץ" (תהלים י יח). 3, שָׁבַר, הִשְׁחִית: "הֶעָלֶה נִדָּף תַּעֲרוֹץ?" (איוב יג כה). "בַּכְּלִי מַשְׁחִית הָעוֹרֵץ וְשׁוֹבֵר אוֹתָם (אֶת הָעֲנָפִים)" (רש״י ישעיה י לג). [לַעֲרֹץ מִפְּנֵי־ (להוראה 1); לַעֲרֹץ אֶת־ (להוראות 2, 3); עוֹרֵץ, יַעֲרֹץ]

~ נִפ׳ **נֶעֱרַץ**, נִתַּן לוֹ כָּבוֹד רַב, חָשׁוּ כְּלַפָּיו יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, הָיָה יָרְאוּי: "אֵל נַעֲרָץ" (תהלים פט ח). הַמַּנְהִיג הַגָּדוֹל נֶעֱרַץ עַל־יְדֵי הָעָם. – [לְהֵעָרֵץ, נַעֲרָץ, יֵעָרֵץ]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיץ** פ״י 1, חָלַק כָּבוֹד רַב, הִתְיַחֵס בְּיִרְאַת הָרוֹמְמוּת: "וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ" (ישעיה כט כג). "נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ" (קדושה, מוסף לשבת). הִנְנִי מַעֲרִיץ אֶת הַשַּׂחְקָן הַמְּחוֹנָן. 2, הִפְחִיד, הֵטִיל מוֹרָאוֹ: "וְהוּא מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם" (ישעיה ח יג). – [לְהַעֲרִיץ אֶת־, מַעֲרִיץ, יַ־]

~ הָפ׳ **הָעֳרַץ** ^, זָכָה לְיַחַס שֶׁל יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, נֶחֱלַק לוֹ כְּבוֹד אֱלֹהִים: "וּבִשְׁלוֹם תָּעֳרָץ וּקְדֻשָּׁה תֻּקְדָּשׁ" (ינאי, רמד). "אֵל נָא לְעוֹלָם תָּעֳרָץ וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ" (אל נא, פיוטים, סידור 652). הַשַּׂחְקָן הַגָּדוֹל הָעֳרַץ עַל־יְדֵי הַצִּבּוּר. – [מָעֳרָץ, יָעֳרַץ]

עֶרֶץ ^ ז׳ [מן ערץ] 1, עֹז, תֹּקֶף: "אַדִּיר בְּעֶרֶץ עֲבוּר יְחִיָּה" (ינאי, רנו). 2 [בהשאלה, בצירוף "שְׁמֵי עֶרֶץ", או רק "עֶרֶץ"] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַשָּׁמַיִם: "שׁוֹכֵן שְׁמֵי עֶרֶץ" (מלך קדוש, יוצר ב׳ ראש השנה). "כִּי אֲרֻבּוֹת שְׁמֵי עֶרֶץ עַד אָבִיב יִפָּתְחוּ בְּלִי פֶרֶץ" (קליר, יפתח ארץ, תפלת גשם). "קָדוֹשׁ הַשּׁוֹכֵן בְּעֶרֶץ יַשְׂבִּיעֵנוּ מִפְּרִי הָאָרֶץ" (את עמי, יוצר שבת חול המועד סוכות). "יָפִיץ אוֹרוֹ פְּרִי עֶרֶץ" (משה אבן־עזרא, א 28). "מִי דְלָה אֵימַת סְנוּנִית עַל נֶשֶׁר בְּעֶרֶץ?" (יוסף אביתור, לפי שירמן א 58). – [עֶרֶץ־]

עַרְצָב° ז׳ [מארמית: עַרְצוּבְיָא, חולין סה.; אולי מיוונית: erysibe תרגום השבעים ל״חסיל״ ול״צלצל״] חֶרֶק מִמִּשְׁפַּחַת הַצְּרָצָרִים (Gryllotalpa) אָרְכּוֹ 4—5 סֶנְטִימֶטְרִים. גּוּפוֹ מְגֻשָּׁם, צִבְעוֹ חוּם־כֵּהֶה, רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת רְחָבוֹת, מְשֻׁנּוֹת, חֲזָקוֹת, מֻתְאָמוֹת לַחֲפִירָה בְּקַרְקַע. הָעַרְצָב חַי בִּמְחִלּוֹת בָּאֲדָמָה. מְזוֹנוֹ הָעִקָּרִי שָׁרָשִׁים וְחֶלְקֵי

ערצב (1/2)

גְּבְעוֹלִים הַסְּמוּכִים אֶל פְּנֵי הָאֲדָמָה. הוּא מַזִּיק קָשֶׁה לְגַנּוֹת־הַיָּרָק וְלַמִּנְבָּטוֹת. בִּלְשׁוֹן־הַדִּבּוּר הוּא נִקְרָא בְּשֵׁם "כֶּלֶב־מַיִם" כְּבַעֲרָבִית. – [עַרְצַב־, עַרְצָבִים, עַרְצְבֵי־]

עַרְצוֹן°, עירצון ז׳ [מן עָרוֹץ, ובדימוי צליליִם למונח הלועזי: erosion] הִתְרַוְּחוּת, מִטְמוּט קְלִפַּת הָאֲדָמָה בִּמְקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים בְּהַשְׁפָּעַת כֹּחוֹת הַמַּיִם, הָרוּחוֹת, חִלּוּפֵי הַטֶּמְפֶּרָטוּרוֹת וּשְׁאָר פְּגָעִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. – [עַרְצוֹן־, עַרְצוֹנוֹת]

עָרָק* ז׳ [ערבית] יֵין־שָׂרָף. נִכְתָּב גַּם אָרָק.

ערק [ארמית: עֲרַק]

~ פָּע׳ **עָרַק** פ״ע 1, נָס, נִמְלַט: "הָעֹרְקִים צִיָּה" (איוב ל ג). "עֲרַק (נֵירוֹן־קֵיסָר) וַאֲזַל וְאִגַּיַּר" (גיטין נו., ארמית). 2°, בָּרַח מִשֵּׁרוּת חוֹבָה אוֹ מִן הַצָּבָא: הַחַיָּל עָרַק מִן הַמַּחֲנֶה. הָעוֹרֵק נִתְפַּס וְהוּשַׂם בְּמַאֲסָר. – [לַעֲרֹק, עוֹרֵק, יַעֲרֹק]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיק** ^ פ״י הִבְרִיחַ, הֵנִיס: "אַךְ יִרְדְּפוּהוּ וְיַעֲרִיקוּ אֶת אִיּוֹב" (רבינו תם, תשובות דונש, עורקי). "מִפַּחַד וּמִפַּח הֵבִיא עָלַי מַעֲרִיק" (קליר, איכה תפארתו, לט׳ באב). – [לְהַעֲרִיק, מַ־, יַ־]

עָרָק* ז׳ [אולי מארמית: עַרְקְתָא, ראה להלן] אֶחָד מִמִּינֵי הַגְּפָנוֹת אוֹ הַסַּלִּים הַקְּלוּעִים מִקְּנֵי־סוּף (כלים טז ג). – [עֲרַק־, עֲרָקִים, עַרְקֵי־]

עַרְקָה° נ׳ [ארמית: עַרְקָא רצועה] כִּנּוּי לִרְצוּעַת הָעוֹר הַמְחֻבֶּרֶת אֶל קְנֵה־הַשּׁוֹט שֶׁל הָעֶגְלוֹן. – [עַרְקַת־, עֲרָקוֹת, עַרְקוֹת־]

עַרְקוֹב* ז׳ [ערבית: עֻרְקוּב צומת גידים; קרוב אל אַרְכֻּבָּה] אַרְכֻּבָּה, פֶּרֶק שֶׁל הַבֶּרֶךְ אֵצֶל הַבְּהֵמָה (בכורות ו יא). – [עַרְקוּבִים, ־בֵּי־]

ערקל [מארמית: עַרְקֵל, תרגום משלי כט כ; הרחבה מן **עקל**; ראה גם ערכל]

~ הִת׳ **נִתְעַרְקֵל** °, נִתְעַקֵּל, הִתְפַּתֵּל: "נוֹשֵׂא רַגְלָיו... וְהֵן מִתְעַרְקְלוֹת בְּשׁוּלֵי סְגִינוֹ הַפָּתוּחַ לִרְוָחָה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 436). – [לְהִתְעַרְקֵל, מִת־, יִת־]

עַרְקָנוּת° נ׳ [מן ערק] אֶסְקָפִּיזְם. 1, בְּרִיחָה וַעֲרִיקָה מִפְּעִילוּת וּמִקַּבָּלַת אַחֲרָיוּת בְּעִנְיָנִים מְסֻיָּמִים. 2 [בפסיכולוגיה] בְּרִיחָה מִן הַמְּצִיאוּת אֶל עוֹלַם הַדִּמְיוֹן וְהַהֲזָיוֹת. – [עַרְקָנוּת־]

עַרְקְתָא* נ׳ רְצוּעָה, שְׂרוֹךְ [רווח במימרה:]

– **עַרְקְתָא דִמְסָאנָא*** [על־פי סנהדרין עד:] שְׂרוֹךְ־נַעַל [ובהשאלה:] כִּנּוּי לְדָבָר פָּעוּט וְקַל־עֵרֶךְ.

א. **ערר** [קרוב אל ערער]

~ פָּע׳ **עָרַר*** פ״ע 1*, עִרְעֵר, בָּא בְּטַעֲנוֹת נֶגֶד־: "נִקְבְּעָה הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֵית הִלֵּל וְלֹא הָיָה אָדָם עוֹרֵר עַל דָּבָר" (תוספתא חגיגה ב יא). "בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹרְרִין מַעֲלִין לִכְהֻנָּה עַל־פִּי עֵד אֶחָד" (כתובות כ ח). 2°, הִגִּישׁ עֶרֶר [ראה ערך עֲרָר 2 להלן] – [לַעֲרֹר עַל־, עוֹרֵר, יַעֲרֹר]

ב. **ערר** [מן עֲרִירִי]

~ הִפ׳ **הֶעֱרִיר** ^ פ״י עָשָׂה לַעֲרִירִי, גִּלְמֵד: "רַעַל מַר הִמְרִירוֹ, וְחָרְבּוֹן הֶאֱרִירוֹ, וַהֲדַס הֶעֱרִירוֹ" (קליר, סידור 686). – [לְהַעֲרִיר אֶת־, מַעֲרִיר, יַ־]

עֲרָר* ז׳ [מן ערר, ערר] 1 *, ערעור, טענה נגד־: ״שאם בא וערער, עררו בטל״ (ירושלמי גיטין מג א). 2 ° [בחוק האזרחי] ערעור מגש לרשות אזרחית (לא בית־משפט!) על החלטה של רשות אזרחית נמוכה ממנה: ערר של אזרח לועדת־הכספים של העיריה על מס־יתר שהטל עליו. ערר של בעל־טובין לפני גובה־המכס על החלטת פקיד־המכס. – [ערר־, עררים, עררי־]

– **קרא ערר על־** *, הגיש ערעור כנגד־: ״הקורא ערר על מעשה בית־דין לא הכל הימנו״ (ירושלמי כתובות לג ב).

עֶרֶשׂ ז׳ [אוגריתית: ערש; אכדית: eršu; ארמית: ערסא; ערבית: ערש סוכה, מבנה־עץ, כסא־מלכות] 1, מטה, ספה למשכב: ״השכבים על־מטות שן וסרחים על־ערשתם״ (עמוס ו ד). ״הנה ערשו ערש ברזל״ (דברים ג יא). ״אם־אעלה על־ערש יצועי, אם־אתן שנת לעיני״ (תהלים קלב ג–ד). 2 °, עריסה, מטת תינוק: ״תחת ערש בני הרך עומד גדי״ (ביאליק, שיר ערש). שיר־ערש. [ובהשאלה:]

ערש (2)

״הארץ הזאת מלבד קדשתה היא לנו גם ערש ילדותנו״ (אחד העם, מז). ארץ־ישראל היא ערש הדתות המונותיאיסטיות. – [ערש־, ערשות, ערשות־]

– **ערש־דוי**, מטת־כאבים, כנוי מליצי למטה שהחולה שוכב עליה: ״ה׳ יסעדנו על־ערש דוי״ (תהלים מא ד). ״יסור יסרני אלהים והפילני לערש דוי״ (ברקוביץ, תר׳ מנחם מג). ״בקצור, בני, אני שוכבת על ערש דוי״ (ברנר, א 47).

– **דפוס־ערש** ° [שם עברי למונח הבינלאומי ״אינקונאבול״; מלאטינית: incunabula חיתולים, ערש] כנוי לספר מן הספרים שנדפסו בתקופה הראשונה לאמצאת הדפוס (בקרוב עד שנת 1500). הדפוס הראשון של פרוש רש״י לתורה הוא דפוס־ערש.

– **שיר־ערש** °, 1, נגון שקט וערב שהאם (או המטפלת) שרה לתינוקה בלחש, כדי להרגיעו ולישנו. 2, שיר שתכנו דברי חבה ופיוס בפי האם לתינוקה לפני שנתו.

א. **עָשׁ** ז׳ [ארמית: עשא; אכדית: ašāšu; ערבית: עת] בת־סדרה של פרפרים, רבם קטנים, ליליים, מחושיהם דמויי חוטים, צבע כנפיהם לרב כהה (Microlepidoptera). העשים מזיקים ברבם לצמחים, לבגדים, לספרים ועוד: ״כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס״ (ישעיה נא ח). –[עש־, עשים, עשי־]

עש (1/1)

ב. **עָשׁ** ז׳ [צורת־משנה של עיש] עיש, כנוי לאחת מקבוצות־הכוכבים: ״עשה עש כסיל וכימה״ (איוב ט ט) [ראה פרטים נוספים בערך עיש] – [עש־]

ע״ש ר״ת 1, ערב שבת. 2, על־שם. 3, עין שם. 4, עקר שכחתי.

עֵשֶׂב ז׳ [אכדית: išbabtu; אוגריתית: עשבת; ארמית: עשב; ערבית: עשב] שם כולל לצמחים חד־שנתיים או רב־שנתיים, ירקים ובלתי־מעצים, הגדלים בר ומשמשים בדרך כלל למרעה: ״ונתתי עשב בשדך לבהמתך״ (דברים יא טו). ״אחריב הרים וגבעות וכל־עשבם אוביש״ (ישעיה מב טו). ״אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו: גדל!״ (בראשית רבה י). [וראה עוד הצירופים להלן] – [עשב־, עשבו; עשבים, עשבי־ גם עשבי־, גם עשבות, עשבות־]

– **עשבים רעים*** (רש״י מועד קטן ב.), **עשבים שוטים** °, כנויים לצמחים שונים העולים בין צמחי תרבות ומזיקים לגדולם: הגנן מנכש את העשבים הרעים (השוטים) מן הגנה. החילף, היבלית וכדומה – עשבים שוטים הם.

– **עשב־ים** °, שם עממי למין מיחד של עשב המשמש לאחר יבוש ועבוד כחמר־רפוד למזרנים, לספות וכדומה.

– **דשא־עשב** (בראשית א יא), שם כולל לצמחים למיניהם.

– **ירק עשב** (בראשית א ל), כנוי לעשבים ולירקות למיניהם המשמשים מאכל לאדם או לבהמה.

– **יעלו עשבים בלחייך ועדין לא*...**, תשובה חריפה למי שמאמין בדבר שאין סכוי כי יתגשם בקרוב – וזמן רב יעבר והדבר עדין לא יקום: ״עקיבה, יעלו עשבים בלחייך ועדין בן־דוד לא יבוא!״ (ירושלמי תענית סח ד).

– **כעשב הארץ**, משל לדבר המתרבה מהר ובשעור רב: ״וידעת כי־רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ״ (איוב ה כה).

– **בני אדם דומים לעשבי השדה, הללו נוצצין והללו נובלין*** (עירובין נד.), מאמר חז״ל על תהפוכות גורלם של בני־האדם עלי אדמות – אלה עולים ואלה יורדים.

עשב [מן עשב]

~ פע׳ **עִשֵּׂב** ° פ״י תלש ועקר עשבים רעים בידים מבין צמחי תרבות, (להבדיל מן ״נכש״ – עקר במכוש): ״אי־שם נהלל, עת מעשבת גחנת על ערוגה״ (פיכמן, קנא). התלמידים עשבו את גנתם. [ובהשאלה:] ״ידיך, הזמן, מעשבות, מחשפות״ (שלונסקי, שירים ב 286). – [לעשב את־, מעשב, י־]

~ פע׳ **עֻשַּׂב** °, נעקרו ונתלשו ממנו בידים עשבים רעים: גנת בית־הספר עשבה כראוי. חלקה מעשבת. – [מעשב, יעשב]

~ נפ׳ **נֶעֱשַׂב** *, התכסה עשב: ״מקומות הנעשבים והנדשאים״ (מנחם, מחברת, אח). החלקה שליד הבית נעשבה כלה. – [להעשב, נעשב, יעשב]

~ הפ׳ **הֶעֱשִׂיב** *, 1 ° פ״ע כסה עשב, הדשיא: חלקה מעשיבה. ״מטעים חרושים בחלקם... ומעשיבים בחלקם״ (יזהר, חיזעה 11). ״ריחה ריח אדמה מעשיבה ומניבה״ (שרירא, עזה 28). 2 * פ״י הצמיח עשב: ״תדשא הארץ... ולא היה לשון המקרא לומר: תעשיב הארץ״ (רש״י בראשית א יא). – [להעשיב, מעשיב, יעשיב]

עִשְׂבָּה ° נ׳ [מן עשב] שכבה עליונה של אדמה עם העשב שבה: העשבה משמשת בצבא לצרכי הסואה. – [עשבת־, עשבות, עשבות־]

עִשְׂבּוֹנַאי ° ז׳ [מן עשב] ממחה בגדול עשבים שונים ובמיונם (Herbalist). – [עשבונאית, עשבונאים, עשבונאיות]

עִשְׂבּוֹנִי ° ת׳ [מן עשב] ירק ורך כעשב, דומה לעשב, שאינו מעצה: צמח עשבוני. פרחי־השדה צמחים עשבוניים הם. – [עשבונית, ־ניים, ־ניות]

עשביה° נ׳ [מן עשב] 1, אסף עשבים מיבשים, הרבריון. 2, כלל העשבים הגדלים באזור מסים או בארץ מסימת: בארץ־ישראל עשביה עשירה. – [עשבית־, עשביות]

עשה [גם מואבית; ארמית: עשי; ערבית: שעי]

~ פע׳ **עשה** פ״י 1, פעל, בצע עבודה, עסק ועבד בהכנת דבר־מה, יצר: "וישבת ביום השביעי מכל־מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב ב). "ועשו ארון עצי שטים" (שמות כה י). "ותעש אמו מטעמים" (בראשית כז יד). "אמר מעט ועשה הרבה" (אבות א טו). 2, הצמיח, הוציא מקרבו: "עץ פרי עשה פרי למינו" (בראשית א יא). "ויקו לעשות ענבים ויעש באשים" (ישעיה ה ב). "שמין אותה (את השדה) כמה ראויה לעשות" (בבא מציעא ט ג). 3, נהג, התנהג, גרם, סבב: "מה־עשית לנו?" (בראשית כ ט). "ויהוא עשה בעקבה" (מלכים ב י יט). "והאלהים עשה שיראו מלפניו" (קהלת ג יד). "הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה" ((סוטה א ד). 4, מנה, הפקיד: "ויעש (ירבעם) כהנים מקצות העם" (מלכים א יב לא). 5*, שהה, בלה במקום, התעכב: "בשרם שהם (ישראל) עתידין לעשות שם (במצרים) ר״י שנה" (בראשית רבה צא). עשיתי בתל־אביב שבוע ימים. 6°, עבר, הספיק: גלגל המכונה עושה שני סבובים בשניה. המכונית עשתה שמונים קילומטר לשעה. 7 [פועל־עזר רווח בספרות ובלשון־הדיבור לפני שמות עצם מופשטים רבים בהוראה] בצע, ערך, קים את המעשה הכלול בשם־העצם, כגון:

עשה חג (חגג)	עשה נסיון° (נסה)
עשה חשבון° (חשב)	עשה סדר° (סדר)
עשה טובה (היטיב)	עשה עברה (חטא)
עשה טעות° (טעה)	עשה עשר (העשיר)
עשה ישועה (הושיע)	עשה קדושˆ (קדש)
עשה מלחמה (נלחם)	עשה קרבןˆ (הקריב)
עשה מצוהˆ (קים מצוה)	עשה שלום (השלים)

ועוד הרבה [וראה עוד מבחר הצירופים להלן] – [לעשות את־, ל־, עם־, ב־; עושה, עשוי, עשויה; אעשה, תעשה, יעשה; בקיצור: אעש, תעש, יעש; עשה! עשי!]

~ נפ׳ **נעשה** 1, הוכן, התקן, נוצר: "מקשה תיעשה המנורה" (שמות כה לא). "בדבר ה׳ שמים נעשו" (תהלים לג ו). "מכל אשר יעשה מגפן היין... לא יאכל" (במדבר ו ד). "תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית?" (ברכות לב:). הרהיטים נעשו מעץ אלון. 2, בצע, בא לידי מעשה, התקים: "ומה־בקשתך... ותעש" (אסתר ה ו). "נעשתה התועבה הזאת" (דברים יג טו). "ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו" (שמואל ב יז כג). 3°, נהפך, היה ל־: נעשית לאיש אחר. – [להעשות, נעשה, נעשתה; נעשה, נעשית; יעשה, בקיצור: יעש]

~ פע׳ **עשה** פ״י 1*, הביא לידי עשיה, עורר לעשות: "מעשה בחזקיהו המלך שעשה את הצבור לעשות פסח שני" (תוספתא פסחים ח ד). 2, לחץ, מעך: "ושם עשו דדי בתוליהן" (יחזקאל כג ג). – [לעשות, מעשה, יעשה]

~ פע׳ **עשה**, 1, נעשה, הוכן: "לא־נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר" (תהלים קלט טו). 2*, נעשה בהכרח, היה כפוי, נאנס: "גט מעשה" (גיטין ט ח). 3°, היה מלאכותי, היה בלתי־טבעי: חיוך מעשה על פניו של המחניף. בכי מעשה [עיין עוד ערך מעשה] – [מעשה, יעשה]

~ הפ׳ **העשה**°, עשה, גרם שיעשה, עורר למעשים: "שהעשו את הצבור לעשות פסח שני" (תוספתא סנהדרין ב יא). "ליתן שכר למעשה כעושה" (שמות רבה לה). "גדול המעשה מן העושה" (בבא בתרא ט.) [לדעת אחרים הנכון הוא: "המעשה"; ראה לעיל פע׳ עשה]

— **עשה אזניו כאפרכסת*** [בהשאלה] הטה אזנו, הקשיב היטב: "כל מקום שאתה שומע דבריו של אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת" (חולין פט.) "וכלם עושים את אזניהם כאפרכסת לשמע את דבריו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כה). "ואעשה אזני כאפרכסת לשמע, לפחות, הד דק מקולו של הרוח הלאמי" (אחד העם, רע). "עשה אזניו כאפרכסות לשמע כל מה שרבי יודיל מדבר" (עגנון, כלה רסא).

— **עשה בפלוני**, פגע לרעה בפלוני: "ואגף את מצרים כאשר עשיתי בקרבו" (יהושע כד ה). "עשה באלהיהם" (הגדה של פסח).

— **עשה ברכה**ˆ, ברך, אמר את מלות־הברכה: "ואם היו עושים ברכת כהנים היו אומרים 'יאר'–'יער ה׳ פניו'" (רש״י מגילה כד:). "מדוע אינכם טועמים כלום? בבקשה, עשו ברכה!" (סוקולוב, במראות 88).

— **עשה דין לעצמו*** [על־פי בבא קמא כז: ושם בארמית: "עביד איניש דינא לנפשיה"] נהג בענין מסים על דעת עצמו, על־אף ידיעתו שהדבר מחיב הכרעה מסמכת של שופט או של מוסד וכיוצא בזה: "אין רשות לאחד לעשות דין לעצמו" (בורלא, עקביה 270).

— **עשה חיים**° [בסגנון דיבורי] 1, הסתדר יפה, הצליח בעסוקיו: "אל־דאגה, עשה אעשה חיים באמריקה!" (ברקוביץ, הראשונים קלט). "לא כאותם הצעירים שהולכים לעשות שם חיים" (עגנון, אורח 347). 2 [בלשון־הדיבור] בלה יפה, נהנה מאד.

— **עשה חיל**, הצליח מאד, הגיע לתוצאות טובות מאד: "רבות בנות עשו חיל" (משלי לא כט). "חיקל עושה חיל בקריאה ובכתב" (בן־ציון, נד). "מקוים הם שיכול אוכל ואעשה חיל בלמודים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יב).

— **עשה חסד עם פלוני**, היטיב מאד לפלוני: "ועשה־חסד עם אדני אברהם" (בראשית כד יב).

— **עשה טובה ל־** (את־, עם־), היטיב עם: "ויחד יתרו על כל־הטובה אשר עשה ה׳ לישראל" (שמות יח ט). "וגם אנכי אעשה אתכם הטובה הזאת" (שמואל ב ב ו). "עוד הוסיפו לעשות עמהם טובות" (שמות רבה א). "לא עשיתי לו טובה" (רש״י שבועות לז:).

— **עשה לביתו**, דאג לעתידו ולעתיד בני־משפחתו: "מתי אעשה גם־אנכי לביתי?" (בראשית ל ל).

— **עשה כונים** [על־פי ירמיה ז יח: "לעשות כונים למלכת השמים" ושם המשמעות אחרת, ראה ערכים א. כון, ב. כון] עשה תנועות, התעוה: "הביטו וראו, כיצד הוא עושה כונים ומיני עויות!" (ברקוביץ, תר׳ טוביה סג).

— **עשה לו כנפים** [שאול מן משלי כג ה], 1°, התפשט במהירות רבה: "והשמועה המעציבה עשתה לה כנפים כי מת מנשה חיים" (עגנון, אלו קיד). "כנפים עשתה לה הידיעה המפתיעה

וְהִגִּיעָה עַד לְפוּדוּלִי" (שוֹר, כוכבי 277). 2 [כפשוטו במקרא] חָלַף מַהֵר, עָף וְנֶעֱלַם: "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ, כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה־לּוֹ כְנָפַיִם" (משלי כג ה). "וְהָעֵת... הָעֵת עוֹשָׂה לָהּ כְּנָפַיִם... דּוֹמֶה שֶׁזֶּה בְּיוֹם אֶתְמוֹל" (ברנר, א 271).

– עָשָׂה לֵילוֹת כְּיָמִים°, עָבַד יוֹמָם וָלַיְלָה, לֹא נָח אַף לְרֶגַע: "וְאִישׁ בַּעַל הַשְׁקָפוֹת כָּאֵלֶּה עוֹשֶׂה לֵילוֹת כְּיָמִים בְּמֶשֶׁךְ עֶשֶׂר שָׁנִים!" (אחד העם, שסס). "עָשָׂה לֵילוֹת כְּיָמִים, לֹא שָׂח שִׂיחוֹת חֻלִּין" (עגנון, אלו ל).

– עָשָׂה לוֹ אֶת הַמָּוֶת° [בסגנון של לשון־הדיבור] מֵרֵר אֶת חַיָּיו, הֵמַר לוֹ מְאֹד: "זֶה אִי־אֶפְשָׁר, הִיא תַּעֲשֶׂה לִי אֶת הַמָּוֶת" (הזז, היושבת 80).

– עָשָׂה נְפָשׁוֹת לְ־ [על־פי בראשית יב ה: "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ושם על קניית עבדים] רָכַשׁ אוֹהֲדִים וְתוֹמְכִים: "לַעֲשׂוֹת נְפָשׁוֹת לְהָרַעְיוֹן (לֹא רַק חֲבֵרִים לְהַחֶבְרָה)" (אחד העם, יט). "וְהָאִישׁ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגַע מֵעֲשׂוֹת נְפָשׁוֹת לַחֲזוֹן רוּחוֹ" (ביאליק, האמנות). "חָדַר לַמַּחֲנֶה... וְעָשָׂה נְפָשׁוֹת לַשּׁוֹמֵר הַצָּעִיר" (אלתרמן, הטור ב 153).

– עָשָׂה עַצְמוֹ^ [על־פי ירושלמי יבמות יב ד, ושם בארמית: "ר' יוחנן הסנדלר עבד גרמיה רוכל"] הֶעֱמִיד פָּנִים, הִתְרָאָה כְּ־: "עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָדַע" (רש"י שמות א ח).

– עָשָׂה בּוֹ שְׁפָטִים, עָנַשׁ אוֹתוֹ קָשֶׁה: "וְעָשִׂיתִי בָךְ שְׁפָטִים" (יחזקאל ה י). "וְאָמְרוּ לְהִתְנַפֵּל עָלָיו בְּבֵיתוֹ וְלַעֲשׂוֹת בּוֹ שְׁפָטִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קי).

– עָשָׂה פְּלֵטָה° [על־פי יידיש] נִמְלַט, בָּרַח: "הָ'רוּס' יִירֶה קְצָת וְיַעֲשֶׂה פְּלֵטָה" (ש' אבן־שושן, תרי ימים 150).

– עָשָׂה פְּלַסְתֵּר*, סֵרֵס, סִלֵּף: "וְאִי אַתָּה עוֹשֶׂה תּוֹרָתְךָ פְּלַסְתֵּר!" (ברכות לא:), מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ פְּלַסְתֵּר וּמְזַיֵּף אֶת הָאֱמֶת הַמַּדָּעִית" (אחד העם, שצב). "הֲרֵי אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה פְּלַסְתֵּר!" (יהודה שטינברג, שלח).

– עָשָׂה צְחוֹק לְ־, שִׂטָּה בְּ־, לָעַג לְ־: "צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים, כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי" (בראשית כא ו).

– עָשָׂה אֶת צִפָּרְנָיו, תִּקֵּן אֶת צִפָּרְנָיו, יִפָּה אוֹתָן עַל־יְדֵי גְּזִיזָה, הַחְלָקָה, צִחְצוּחַ, צְבִיעָה וְכַדּוֹמֶה: "וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ" (דברים כא יב). הַבַּחוּרָה עָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ בְּמָכוֹן־לְיֹפִי.

– עָשָׂה צְרָכָיו* (תוספתא נדה ו ז), הִשְׁתִּין אוֹ הֵטִיל צוֹאָה.

– עָשָׂה קִדּוּשׁ^ [על־פי הרווח בספרות הרבנית] בֵּרֵךְ אֶת בִּרְכַּת הַקִּדּוּשׁ לְשַׁבָּת אוֹ לְחָג: "עָשִׂיתִי קִדּוּשׁ וְשַׁרְנוּ זְמִירוֹת וּפִזְמוֹנִים" (שרת, באסיה 207).

– עָשָׂה רַגְלַיִם°, נָשָׂא רַגְלַיִם, הֵרִים רַגְלָיו לַהֲלִיכָה: "עָשִׂינוּ רַגְלַיִם וְהָלַכְנוּ כָּל הַלַּיְלָה" (עגנון, סמוך 216).

– עָשָׂה רוּחַ° [בלשון־הדיבור, על־פי לועזית] הֵקִים רַעַשׁ לְשֵׁם רַעַשׁ בִּלְבַד, נִפַּח דְּבָרִים לְלֹא כָּל תֹּכֶן מַמָּשִׁי.

– עָשָׂה רֹשֶׁם^, הִשְׁאִיר רִשּׁוּמוֹ, הִשְׁפִּיעַ הַרְבֵּה: "שֶׁיְּצִיאַת צַדִּיק מִן הַמָּקוֹם עוֹשָׂה רֹשֶׁם" (רש"י בראשית כח י). "קִלְלַת צַדִּיק עוֹשָׂה רֹשֶׁם" (עגנון, אלו לב). מִשְׂחָקוֹ שֶׁל הַשַּׂחְקָן עָשָׂה רֹשֶׁם רַב עַל הַצּוֹפִים.

– עָשָׂה שַׁבַּתּוֹ חֹל°, חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, לֹא כִּבְּדָהּ בְּמַאֲכָל וּבְמַשְׁקֶה כָּרָאוּי: "עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת" (שבת קיח.).

– עָשָׂה שַׁמּוֹת בְּ־° [על־פי תהלים מו ט, ושם: "אֲשֶׁר־שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ"] הֶחֱרִיב, הֵמִיט חֻרְבָּן: "וְרוּחַ הַבִּקֹּרֶת וְהַנִּתּוּחַ אֲשֶׁר בִּי מִטֶּבַע הִתְעוֹרְרָה בְּכָל עֹז וְעָשְׂתָה שַׁמּוֹת בְּעוֹלְמִי הָרוּחָנִי" (אחד העם, תסו).

– עָשָׂה שָׂמֵחַ° [בלשון־הדיבור, על־פי יידיש] שִׁעֲשַׁע, בִּדֵּר, הִכְנִיס רוּחַ שִׂמְחָה וַעֲלִיצוּת.

– עָשָׂה שְׂפָמוֹ (שמואל ב יט כה), סֵרֵק וְסִדֵּר אֶת שְׂפָמוֹ.

– עָשָׂה תְּשׁוּבָה*, חָזַר בִּתְשׁוּבָה, הִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים: "אַשְׁרֵי מִי שֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה כְּשֶׁהוּא אִישׁ" (עבודה זרה יט.). "אֲפִלּוּ עַכְשָׁו עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה וַאֲנִי מְקַבֶּלְךָ" (פסיקתא רבתי כה). "וְנִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה" (עגנון, כלה ריג).

– מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי*, יֵשׁ לְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר בְּדִיעֲבַד: "אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה – מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי" (תרומות ב ו).

– נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע! [על־פי תשובת בני־ישראל למשה בשעת מתן־תורה, שמות כד ז] תְּשׁוּבָה מְקֻבֶּלֶת בְּפִי אָדָם אוֹ אֲנָשִׁים שֶׁמּוּכָנִים וּמְזֻמָּנִים לְמַלֵּא מִיָּד אֶת הַצַּו בְּלֹא טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת.

– אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה^ [שאול מפסוקי־דזמרא: "ברוך אומר ועושה, ברוך גוזר ומקיים"] תּוֹכֶף עֲשִׂיָּה לַאֲמִירָה, מְבַצֵּעַ בְּלֹא שְׁהִיּוֹת אֶת אֲשֶׁר הוּא מַחְלִיט.

– מַה שֶּׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֵּׂכֶל יַעֲשֶׂה הַזְּמַן°, ראה ערך זְמַן.

– מִצְוַת־עֲשֵׂה*, כָּל אַחַת מֵרַמַ"ח (מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה) הַמִּצְווֹת שֶׁיְּהוּדִי חַיָּב לְקַיְּמָן לְפִי הַתּוֹרָה (מכות כג:). מִצְווֹת־עֲשֵׂה הֵן, לְמָשָׁל: "הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר" (בראשית יז י), "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ ח), "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ יב).

– מִצְוַת־עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן^, מִצְוָה שֶׁהִתְקִינוּ חַכְמֵי הַתּוֹרָה־שֶׁבְּעַל־פֶּה וְאֵינָהּ כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, לְמָשָׁל: קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, הַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה.

– מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה*, כָּל אֶחָד מִשְּׁסַ"ה (שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה) לָאוִים, שֶׁאָסוּר לוֹ לַיְּהוּדִי לַעֲשׂוֹתָם לְפִי הַתּוֹרָה (מכות כג:). מִצְווֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הֵן, לְמָשָׁל: "לֹא תִּרְצָח!" (שמות כ יג), "לֹא תִּגְנֹב!" (שמות כ טו).

– קוּם עֲשֵׂה*, מֻנָּח הִלְכָתִי בַּתַּלְמוּד לְצִוּוּי שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ [להבדיל מן:]

– שֵׁב וְאַל־תַּעֲשֶׂה*, צִוּוּי לְהִמָּנַע מֵעֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה: "קוּם עֲשֵׂה עָדִיף... שֵׁב וְאַל־תַּעֲשֶׂה עָדִיף" (עירובין ק.).

– מַה־זֹּה עֹשָׂה, מַה פֵּשֶׁר הַדָּבָר? מָה עִנְיָנוֹ (עִנְיָנָהּ) לְכָאן?: "וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה?" (קהלת ב ב). "אֱמֶת, אֶסְתֵּר, נִתְאַחַרְתִּי מְדַי. אֲבָל לִדְאָגָה מַה זּוֹ עוֹשָׂה?" (בורלא, כיסופים 208).

– כְּאָדָם הָעוֹשֶׂה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ* [שאול מבבא בתרא כא: ושם: "אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי"] כְּמִי שֶׁהַדָּבָר הוּא קִנְיָנוֹ הַפְּרָטִי וַהֲרֵיהוּ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינָיו.

— כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף (שמואל א ג יז), לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה מְקֻבֶּלֶת בַּמִּקְרָא.

— לֹא עָשָׂה (וְלֹא) כְלוּם*. 1*. אֵין לִפְעֻלָּה זוֹ כָּל תֹּקֶף, הַדָּבָר בָּטֵל וּמְבֻטָּל: "יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ מְדוֹר אַלְמָנָה — לֹא עָשׂוּ וְלֹא־כְלוּם" (כתובות קג.). 2°. אֵין בְּמַעֲשֵׂהוּ כָּל מַמָּשׁ.

— לֹא יֵעָשֶׂה כֵן (בראשית כט כו), אֵין זֶה מֻצְדָּק וְהוֹגֵן לַעֲשׂוֹת כֵּן!

— מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ (בראשית כ ט), מַעֲשִׂים רָעִים בְּיוֹתֵר, מַעֲשִׂים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם הֲפָרַת חֹק וְנִימוּס.

— מַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה (קהלת א ט), מֵאִמְרוֹתָיו הַפֶּסִימִיּוֹת שֶׁל הֶחָכָם [וְהַהֶמְשֵׁךְ שָׁם: "וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ"]

— הַנַּעֲשֶׂה אֵין לְהָשִׁיב° [על־פי ראש־השנה כט:, ושם: "אין משיבין לאחר מעשה"] אֵין לְתַקֵּן אוֹ לְהַחֲזִיר דָּבָר שֶׁכְּבָר הוּצָא לַפֹּעַל.

— נַעֲשָׂה כְּ־*, נֶחְשַׁב כְּאִלּוּ־: "בֵּית־דִּין שֶׁמָּכְרוּ בְּלֹא הַכְרָזָה נַעֲשׂוּ כְּמִי שֶׁטָּעוּ בִּדְבַר מִשְׁנָה וְחוֹזְרִין" (כתובות ק:).

— גָּדוֹל הַמְּעַשֶּׂה מִן הָעוֹשֶׂה* (בבא בתרא ט.), הַמְּעוֹרֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ חִיּוּבִי עֶרְכּוֹ גָּדוֹל מִן הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּעַצְמוֹ [ויש סוברים כי הקריאה הנכונה היא: "גָּדוֹל הַמַּעֲשֶׂה" — בבנין הפעיל, ראה הֶעֱשָׂה למעלה]

עֲשֵׂה* ז׳ [מן עשה, עֲשֵׂה] מִצְוָה חִיּוּבִית, צִוּוּי בַּתּוֹרָה לְאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דְּבַר־מִצְוָה (לְהַבְדִּיל מִן "מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" — אִסּוּר): "אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ" (הוריות ב ד). [וראה עוד לעיל עשה, מִצְוַת עֲשֵׂה, קוּם עֲשֵׂה] — [עֲשֵׂיִן]

— עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה* [על־פי יבמות ג:], כְּלָל בַּתַּלְמוּד, לְמָשָׁל: מִצְוַת "עֲשֵׂה" שֶׁל צִיצִית דּוֹחָה אֶת הַ־"לֹא־תַעֲשֶׂה" (הָאִסּוּר) שֶׁל שַׁעַטְנֵז (יבמות ד.).

— קוּם עֲשֵׂה עָדִיף*. 1*. יֵשׁ מַצָּבִים שֶׁחָשׁוּב בָּהֶם לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר וְלֹא לְהִמָּנַע מִן הָעֲשִׂיָּה (עירובין ק.). 2°. סִיסְמָה מְקֻבֶּלֶת בְּפִי אַנְשֵׁי־מַעֲשֶׂה.

עָשׂוֹב°, עִישׂוּב ז׳ [מן עשב, עִשֵּׂב] עֲקִירַת עֲשָׂבִים שׁוֹנִים בְּעִקָּר בַּיָּדַיִם, לְהַבְדִּיל מִן "נִכּוּשׁ" בְּמַכּוֹשׁ: "עִשּׂוּב קַל שֶׁל דִּמְנוֹת הַבּוּרוֹת" (טביב, כערער 133). עִשּׂוּב הַגִּנָּה. — [עִשּׂוּב־, עִשּׂוּבִים, עִשּׂוּבֵי־]

עָשׂוּי ת׳ [מן עשה, עָשָׂה] 1. מְתֻקָּן, שֶׁנַּעֲשָׂה: "עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי" (במדבר כח ו). "כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה" (מלכים ב כג ד). "פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם" (שמות ג טז). "מָאתַיִם לֶחֶם... וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת" (שמואל א כה יח). "עֶשֶׂר נְטִיעוֹת... הָיוּ עֲשׂוּיוֹת שׁוּרָה וּמֻקָּפוֹת עֲטָרָה" (שביעית א ח). "וְאֵלּוּ (הַגְּבִיעִים) עֲשׂוּיִין מִזָּהָב" (רש״י שמות כה לא). אָרוֹן עָשׂוּי עֵץ־אַלּוֹן. שָׁעוֹן עָשׂוּי זָהָב. 2*. רָגִיל לַעֲשׂוֹת, נוֹהֵג: "אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה" (בבא קמא קיח:). "תַּרְנְגֹלֶת עֲשׂוּיָה לְהָטִיל בֵּיצָתָהּ בָּאַשְׁפָּה וְאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהָטִיל בֵּיצָתָהּ בִּמְקוֹם מִדְרוֹן" (שבת מב:). 3*. נָתוּן לְ־, נוֹעָד לְ־, אֶפְשָׁרִי: "כְּתָב שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהִשְׁתַּנּוֹת" (ירושלמי מגילה עא ב—ג). "דְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר" (בבא בתרא נב:). — [עֲשׂוּיָה, עֲשׂוּיִים, עֲשׂוּיוֹת]

— עָשׂוּי לִבְלִי חָת [על־פי איוב מא כה] אֵין בְּלִבּוֹ כָּל פַּחַד, אַמִּיץ־לֵב: "אַמִּיץ הָיָה הַהֶרוּג, עָשׂוּי לִבְלִי חָת" (ברנר, א 310).

— מַה שֶּׁעָשׂוּי עָשׂוּי* (תרומות ג ד) [ראה לעיל עָשָׂה]

— הַדָּבָר עָשׂוּי עָלָיו בְּכָךְ־וְכָךְ*, הוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם אֶת תְּמוּרַת הַדָּבָר בְּכָךְ־וְכָךְ: "הֲרֵי חֲטִיךְ עֲשׂוּיוֹת עָלַי בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָרִים, וַהֲרֵי לָךְ אֶצְלִי בָּהֶן יַיִן" (בבא מציעא ה א).

עִשּׂוּי ^, עִישׂוּי ז׳ [מן עשה, עִשָּׂה] 1^. לַחַץ, כְּפִיָּה: "כְּנִיסָתִי עִמָּךְ זֶהוּ עִשּׂוּי שֶׁיִּרְבֶּה לִפְסֹק בִּשְׁבִיל כְּבוֹדִי" (רש״י כתובות נג.). 2^. מִעוּךְ, דְּרִיסָה: "וְיֵשׁ לְפָתְרוֹ לְשׁוֹן עִשּׂוּי, כְּמוֹ 'וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים'" (רש״י צפניה ג יט). 3°. עִסּוּי, מִסּוּג — ראה ערך עִסּוּי. — [עִשּׂוּי־]

עִשּׁוּן*, עִישׁוּן ז׳ [מן עשן, עִשֵּׁן] 1*. הַעֲלָאַת עָשָׁן: "כָּל מִיתָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עִשּׁוּן וּשְׂרֵפָה יֵשׁ בָּהֶן עֲבוֹדָה זָרָה" (ירושלמי עבודה זרה לט ג). "וְאֵין לָךְ עִשּׁוּן בַּיִת גָּדוֹל מִן הַדְּלֵקָה" (רש״י ביצה מב.). עִשּׁוּן הַתַּנּוּר הַמְקֻלְקָל. עִשּׁוּן הַפְּתִילִיָּה. 2. הַצָּתַת טַבָּק שֶׁבְּסִיגָרִיָּה אוֹ בְּמִקְטֶרֶת וּשְׁאִיפַת הֶעָשָׁן וּפְלִיטָתוֹ: עִשּׁוּן סִיגָרִיָּה. הָרוֹפֵא אָסַר עַל הַחוֹלֶה אֶת הָעִשּׁוּן. 3°. הַכְשָׁרַת שִׁמּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שׁוֹנִים עַל־יְדֵי חִמּוּמָם וְהַכְשָׁרָתָם בְּעָשָׁן מְיֻחָד: עִשּׁוּן דָּגִים. 4°. יְצִירַת אֵדֵי־רַעַל שׁוֹנִים עַל־יְדֵי שְׂרֵפַת גָּפְרִית וְכַדּוֹמֶה, לְשֵׁם הַשְׁמָדַת חֲרָקִים וּמַזִּיקִים בִּצְמָחִים שׁוֹנִים, בְּבִנְיָנִים וְכַדּוֹמֶה. — [עִשּׁוּן־, עִשּׁוּנִים, ־נֵי־]

א. **עָשׁוֹן*** ת׳ [מן עָשָׁן] 1^. מְכֻסֶּה עָשָׁן, מְעֹרָב בְּעָשָׁן: "שְׂרוּפָה בָאֵשׁ, כְּסוּחָה עֲשׁוּנָה" (רב האי גאון, "שפוני שירה" לירדן ג). "עוֹמְדִים פִּסְלֵי הַקֵּיסָרִים הָאַשְׁכְּנַזִּיִּים, שְׁחוֹרִים, עֲשׁוּנִים וּבְמִקְצָת מְזֻהָבִים" (פרלמן, תר״ הרץ 32). "לַהַב אֵשׁ עָשׁוֹן שׂוֹרֵף קוֹצֵי נִיר" (המאירי, המוקד קב). 2* [בהשאלה] קוֹדֵר, מָלֵא עָשָׁן: "כָּל מִי שֶׁנּוֹתֵן עֵינָיו עֲשׁוּנוֹת וְצָרוֹת בְּתַלְמִידִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִתְמַלֵּאת חֻפָּתוֹ עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא" (תנחומא פינחס יד). — [עֲשׁוּנָה, עֲשׁוּנִים, ־נוֹת]

ב. **עָשׁוֹן*** ת׳ [ארמית: עַשִּׁין; ראה גם אָשׁוּן] קָשֶׁה, נֻקְשֶׁה: "וְכִי תְהוֹמוֹת יֵשׁ שָׁם? וַהֲלֹא עֲשׁוּנִית הִיא (אַדְמַת הַיָּם)" (מכילתא בשלח טו ד) [ויש מנסחים שם: עַשּׁוֹנִית]. קַרְקַע עָשׁוֹן. — [עֲשׁוּנָה גם עֲשׁוּנִית, עֲשׁוּנִים, ־נוֹת]

עֲשׁוּנִית* נ׳ ראה ב. עָשׁוֹן*.

עָשׁוּק ת׳ [מן עשק, עָשַׁק] גָּזוּל, מִי שֶׁעֲשָׁקוּהוּ וַחֲמָסוּ אוֹתוֹ, מְקֻפָּח: "וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים" (דברים כח לג). "עֹשֵׂה צְדָקוֹת ה׳ וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים" (תהלים קג ו). "וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם" (קהלת ד א). פּוֹעֵל עָשׁוּק עַל־יְדֵי מַעֲבִידוֹ. — [עֲשׁוּקָה, עֲשׁוּקִים, ־קוֹת]

עָשׁוֹק ז׳ [מן עשק, עָשַׁק] עוֹשֵׁק, מְנַצֵּל: "וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עָשׁוֹק" (ירמיה כב ג). — [עֲשׁוֹקָה, עֲשׁוֹקִים, ־קוֹת]

עִשּׁוּק°, עִישׁוּק ז׳ [מן עשק] קִפּוּחַ, גִּזּוּל קָשֶׁה. — [עִשּׁוּק־]

עָשׂוֹר ש״מ [מן עֶשֶׂר] עֲשֶׂרֶת, קִבּוּץ שֶׁל עֲשָׂרָה דְּבָרִים. 1. עֲשָׂרָה חֳדָשִׁים: "תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָ(ה) אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר" (בראשית כד נה). [לדעת אחרים: עֲשָׂרָה יָמִים]. 2°. עֶשֶׂר שָׁנִים: חַג הֶעָשׂוֹר לַמְּדִינָה. יוֹבֵל הֶעָשׂוֹר שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר. פְּלוֹנִי נִכְנַס לֶעָשׂוֹר הַשִּׁשִּׁי לְחַיָּיו. הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה פָּרְצָה בְּפָרוֹס הֶעָשׂוֹר הָאַחֲרוֹן

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - ת ואר וזכר;

שֶׁל הַמֵּאָה הַשְּׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. 3. הַיּוֹם הַמַּשְׁלִים אֶת עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַחֹדֶשׁ, הַיּוֹם הָעֲשִׂירִי בּוֹ: "וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן" (יהושע ד יט). "בַּחֲמִישִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" (יחזקאל כ א). — [עֲשׂוֹר־, עֲשׂוֹרִים, עֲשׂוֹרֵי־]

— נֵבֶל עָשׂוֹר (תהלים לג ב), כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן בֶּן עֲשָׂרָה מֵיתָרִים.

— צוֹם הֶעָשׂוֹר °, כִּנּוּי לְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁמּוֹעֲדוֹ 'בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי': "צָפָה בְּבַת תְּמוּתָהּ. צוֹם הֶעָשׂוֹר עֲמוּתָהּ" (צפה, מוסף יום כיפור).

— בֵּין כֶּסֶה לֶעָשׂוֹר °, כִּנּוּי לִימֵי־הַתְּשׁוּבָה שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה ("בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ") לְיוֹם־כִּפּוּר שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ.

עִשּׂוּר *, עִישׂוּר ז׳ [מן עשׂר, עִשֵּׂר] 1. הַפְרָשַׁת מַעֲשֵׂר, הַבְדָּלַת עֲשִׂירִית מִדָּבָר־מָה: "אֶתְרוֹג... בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ" (ירושלמי בכורים סה א). עִשּׂוּר הַתְּבוּאָה. 2. מַעֲשֵׂר, עֲשִׂירִית: "עִשּׂוּר אֶחָד שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמֹד נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף" (ירושלמי פאה יח ג). "כָּל אַחַת וְאַחַת (מִן הַבָּנוֹת) נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר נְכָסִים" (תוספתא כתובות ו ג). 3. קְבוּצָה שֶׁל עֶשֶׂר: "חַד עִשּׂוּר קָאָמַר" (ברכות ס:). — [עִשּׂוּר־, עִשּׂוּרִים, עִשּׂוּרֵי־]

עֲשׂוֹרִי ° ת׳ [מן עָשׂוֹר] שֶׁל עֲשָׂרוֹת שְׁלֵמוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְבוּצוֹת שֶׁל עֶשֶׂר (ראה להלן) — [עֲשׂוֹרִית, עֲשׂוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

— הַשִּׁיטָה הָעֲשׂוֹרִית °, כִּנּוּי לַשִּׁיטָה שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ לִכְתִיבַת הַמִּסְפָּרִים וּלְחִשּׁוּבָם: הַסִּפְרָה הָרִאשׁוֹנָה מִיָּמִין הִיא סִפְרַת הַיְחִידוֹת, מִשְּׂמֹאל לַיְחִידוֹת – עֲשָׂרוֹת, מִשְּׂמֹאל לָעֲשָׂרוֹת – מֵאוֹת, וְאַחֲרֵיהֶן – אֲלָפִים, עַשְׂרוֹת־אֲלָפִים, מְאוֹת־אֲלָפִים וְכוּ׳; הַיְנוּ: כָּל סִפְרָה גְּדוֹלָה בְּעֶרְכָּהּ מֵאוֹתָהּ סִפְרָה שֶׁמִּיָּמִין לָהּ פִּי עֲשָׂרָה. [וראה גם עֶשְׂרוֹנִי]

עָשׁוּשׁ ° ת׳ [מן עשׁשׁ, עָשַׁשׁ] רָפוּי, חָלוּשׁ: עֲצָמוֹת עֲשׁוּשׁוֹת. — [עֲשׁוּשָׁה, עֲשׁוּשִׁים, ־שׁוֹת]

עָשׁוֹת ת׳ [ראה עֶשֶׁת] מְחֻשָּׁל, מוּצָק, קָשֶׁה: "בַּרְזֶל עָשׁוֹת" (יחזקאל כז יט). — [עֲשׁוֹתָה, עֲשׁוֹתִים, ־תוֹת]

עֲשִׂיָּה *, עשׂייה נ׳ [מן עשׂה, עָשָׂה] 1 *. פְּעֻלָּה, מַעֲשֶׂה: "אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל... שֶׁהִקְדִּימוּ עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה" (תנחומא ויקרא א). "מִצְוֹת אֵימָתַי מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן?... עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן" (ירושלמי ברכות יד א). "שֶׁיְּהוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו לְשֵׁם חַטָּאת" (זבחים ח.). "לַעֲלוֹת וְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן" (פיוטים, סידור 660). "וְעָמַסְתִּי עָלֶיהָ מַשָּׂא יְדִיעָתָן וַעֲשִׂיָּתָן" (חובות הלבבות, הקדמה). "שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיּוֹתָיו שֶׁל אָדָם יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם תַּכְלִית" (עגנון, אורח 343). 2 °. עִסּוּק, שְׁהִיָּה, יְשִׁיבָה: "הַשָּׁבוּעוֹת הָרִאשׁוֹנִים לַעֲשִׂיָּתִי בְּבוֹבְּרוּיסְק קֹדֶשׁ הָיוּ לַעֲבוֹדָתִי בַּצִּיּוֹנוּת" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 115). — [עֲשִׂיַּת־, עֲשִׂיּוֹת]

— עוֹלַם־הָעֲשִׂיָּה °, עוֹלַם־הַמַּעֲשֶׂה, חַיֵּי הַחֻלִּין שֶׁל יוֹם־יוֹם: "וְעוֹלָמֵנוּ, עוֹלַם עֲשִׂיָּה זֶה, הָיָה לוֹ כֻּלּוֹ צַר" (מגדלי כו״ס, קצו). "וְאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהִתְגַּבֵּר עַל הֲלָךְ־רוּחֵנוּ וְלֵירֵד לְעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה הַשָּׁפָל" (אחד העם, קל).

— עֲשִׂיַּת דִּין לְעַצְמוֹ °, הַכְרָעָה בְּעִנְיָן אוֹ בְּסִכְסוּךְ עַל דַּעַת עַצְמוֹ בְּלֹא לְהִזָּקֵק לְמוֹסָדוֹת מֻסְמָכִים.

— הִקְדִּים עֲשִׂיָּה לִשְׁמִיעָה * (תנחומא ויקרא א), הִזְדָּרֵז בְּמַעֲשֵׂהוּ, לֹא חִכָּה לְהַנְחָיוֹת וּלְהוֹרָאוֹת וְנִגַּשׁ מִיָּד לִפְעֻלָּה.

עֲשִׂינוּת °, עשׂיינוּת נ׳ [מן עשׂה, עָשָׂה] לִהְיוֹת לַעֲשִׂיָּה, עַסְקָנוּת, פְּעַלְתָּנוּת: "לְבַקֵּשׁ לוֹ מִפְלָט (מִן הַשִּׁעֲמוּם) בְּהֶמְיַת עֲשִׂינוּת אוֹ בְּשַׁעֲשׁוּעֵי מִשְׂחָק" (קלצקין, כתבים 95). — [עֲשִׂינוּת־]

עָשִׁיר ת׳ [ראה עשׁר; ארמית: עַתִּיר] 1. בַּעַל הוֹן, בַּעַל רְכוּשׁ רַב: "אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ" (ירמיה ט כב). "עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ" (משלי כב ב). "לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים, אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר" (רות ג יא). "כָּבֵד מִמְּךָ מַה תִּשָּׂא וְאֶל עָשִׁיר מִמְּךָ מַה תִּתְחַבָּר?" (בן־סירא יג ב). "אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ נַחַת רוּחַ בְּעָשְׁרוֹ" (שבת כה:). "עֲשִׁירִים מְקַמְּצִין" (מנחות פו.). 2 *. שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּשֶׁפַע, שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַב, מְגֻוָּן: "דַּל בִּגְפָנִים וְעָשִׁיר בַּעֲבוֹדוֹת" (ירושלמי כלאים כט ד). "דִּבְרֵי תוֹרָה עֲנִיִּים בְּמָקוֹם זֶה וַעֲשִׁירִים בְּמָקוֹם אַחֵר" (על־פי ירושלמי ראש־השנה נח ד). "בַּעַל מִדָּה זוֹ הוּא עָשִׁיר בְּדַעַת" (ביאליק, לוינסקי). פֵּרוֹת עֲשִׁירִים בְּוִיטָמִינִים. סִפְרוּת עֲשִׁירָה וּרְחָבָה. סִגְנוֹן עָשִׁיר. תָּכְנִית עֲשִׁירָה וּמְגֻוֶּנֶת. 3 °. מְהֻדָּר, מְפֹאָר: בַּיִת עָשִׁיר. תִּלְבֹּשֶׁת עֲשִׁירָה. צְבָעִים עֲשִׁירִים. — [עֲשִׁירָה, עֲשִׁירִים, עֲשִׁירֵי־, עֲשִׁירוֹת]

— עָשִׁיר כְּקֹרַח ° [על־פי פסחים קיט. ושם: "מַכְּוֹנוֹ שֶׁל קֹרַח... מַשּׂוֹי שְׁלשׁ מֵאוֹת פְּרָדוֹת לְבָנוֹת הָיוּ מַפְתְּחוֹת בֵּית־גְּנָזָיו שֶׁל קֹרַח"], תֹּאַר רוֹוֵחַ לֶעָשִׁיר.

— מַצָּה עֲשִׁירָה * (פסחים לה.), כִּנּוּי לְמַצָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ (לְהַבְדִּיל מִמַּצָּה רְגִילָה שֶׁהִיא "לֶחֶם עֹנִי").

— אֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים (משלי יד כ), אִמְרַת הֶחָכָם עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁרַבִּים מְבַקְשִׁים אֶת קִרְבָתוֹ בְּתִקְוָה שֶׁיָּפִיקוּ מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת לְעַצְמָם.

— אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? – הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ * (אבות ד א), מִפִּתְגָּמֵי חֲזַ״ל בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם הַמִּסְתַּפֵּק בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ.

— חָכָם בְּעֵינָיו אִישׁ עָשִׁיר (משלי כח יא), דִּבּוּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הֶעָשִׁיר שֶׁכֵּיוָן שֶׁרַם לִבּוֹ הֲרֵיהוּ סָבוּר כִּי הוּא חָכָם מֵאֲחֵרִים.

— עֲשִׁירוֹ שֶׁל עוֹלָם * (דברים רבה ב), כִּנּוּי לֵאלֹהִים.

עֲשִׁירוּת נ׳ [מן עָשִׁיר] עֹשֶׁר, הוֹן, רְכוּשׁ רַב: "עֲשָׂרָה קַבִּין עֲשִׁירוּת יָרְדוּ לָעוֹלָם" (קידושין מט:). "וְקִצּוּר יְמֵי אִישׁ אֲרִיכוּת בַּעֲשִׁירוּת" (הנגיד, בן־משלי 25). [ובהשאלה:] "אָז רַק אָז נָבִין אֶת הָעֲשִׁירוּת שֶׁבְּחַיֵּי שְׁפִּינוֹזָה" (הלל צייטלין, ברוך שפינוזה ב). עֲשִׁירוּת הַנֶּפֶשׁ, עֲשִׁירוּת הַסִּגְנוֹן. — [־רוּת]

— אֵין עֲנִיּוּת בִּמְקוֹם עֲשִׁירוּת * [על־פי שבת קב:] כְּשֶׁעוֹסְקִים בְּעִנְיָנִים גְּדוֹלִים אֵין לְקַמֵּץ וּלְצַמְצֵם בְּהוֹצָאוֹת קְטַנּוֹת, דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה בִּתְנוּפָה רַבָּה מְחַיֵּב לֹא לְדַקְדֵּק בִּקְטַנּוֹת.

עֲשִׂירִי ת׳ [מן עֶשֶׂר, עֲשָׂרָה] הַבָּא אַחֲרֵי הַתְּשִׁיעִי, הַמִּסְפָּר הַסּוֹדֵר הַמְסַיֵּם אֶת הָעֲשֶׂרֶת: "בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי" (במדבר ז סו). "דּוֹר עֲשִׂירִי" (דברים כג ג). "יָצְאוּ תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי" (בכורות ט ח). "בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית לְצִדְקִיָּהוּ" (ירמיה לב א). — [עֲשִׂירִית]

— עֲשִׂירִי לְמִנְיָן °, יְהוּדִי הַמִּצְטָרֵף אֶל תִּשְׁעָה אֲחֵרִים וּמַשְׁלִים עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת הַמִּנְיָן הַמִּינִימָלִי הַדָּרוּשׁ לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר.

— הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי (מלכים ב כה א), חֹדֶשׁ טֵבֵת, שֶׁהוּא הָעֲשִׂירִי הַחֵל בְּנִיסָן.

— צוֹם הָעֲשִׂירִי (זכריה ח יט), צוֹם הָעֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, הַיּוֹם שֶׁנְּבוּכַדְנֶאצַּר שָׂם בּוֹ מָצוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם.

– עד דור עשירי [על־פי דברים כג ג], לארך ימים: "שתזכר זאת לעולם ועד דור עשירי תזהיר על זה" (מגדלי מו"ם, קנב).

עשיריה נ׳ [מן עשירי; עשר] 1. עשירית, אחד מעשרה, החלק העשירי (0,1 או 1/10): "ועוד בה עשיריה – ושבה והיתה לבער" (ישעיה ו יג). 2 ^, עשרת, עשור, קבוצה של עשרה: "הרי עשיריות... הרי מאות" (רש"י סוכה נב:). "כמה עשיריות שנים עברו" (סוקולוב, במראות 158). 3 ° [בלשון־הדיבור] שטר של עשר לירות, או מטבע בן עשר אגורות. – [עשירית־, עשיריות]

עשירית נ׳ [מן עשירי] 1 אחד מעשרה, חלק עשירי (0,1 או 1/10): "והעמר עשרית האפה הוא" (שמות טז לו). "כל הריוח יהיה לך שלישו או עשיריתו בשכרך" (רמב"ם, שלוחין ו ב). בשלם יש עשר עשיריות. 2 ת׳ הבאה אחרי התשיעי. – [עשירית־, עשיריות]

עששות ° נ׳ [מן עשש, עשש] רפיון, חלשה: עששות העצמות. עששות העינים. – [עששות־]

עשית ° ת׳ [מן עשת] נטול־תנועה, שאינו נד, יציב: טבעת עשיתה על צנור. – [עשיתה, עשיתים, ־תות]

עשי"ת ר"ת עשרת ימי תשובה.

עשן [ארמית: תננא עשן; ערבית: עת׳ן היתמר]

~ פע׳ **עשן** פ"ע 1. יצא ממנו עשן, העלה גרגרי־פחם וחמרי־שרפה אחרים מעורבים בגזים ובאויר: "והר סיני עשן כלו" (שמות יט יח). "בחרי־אף עשנו אודי החרבות" (שמעוני, הביבר 48). [ובהשאלה:] "עוד יש ערים נכחדות... בהן יעשן במסתר גרנו הישן" (ביאליק, המתמיד). 2 [בהשאלה] כעס, רגז [קיצור הניב "עשן אפו", ראה להלן]: "עד־מתי עשנת בתפלת עמך" (תהלים פ ה). "וקנאת אילותי בצרי עשנה" (הבגיד, דיואן 46). – [לעשן, עשן, יעשן]

~ נפ׳ **נעשן** ^. 1. התעשן, כסה בעשן: "ובעשנו נעשן (יצחק) והכהה מאורים" (שעשוע, יוצר ב׳ שבועות). 2. נעשה כעין עשן, האפיר: "ולא פשתה (השאת) והיא נעשנת" (ינאי, קלג). – [להעשן, נעשן, יעשן]

~ פע׳ **עשן** * פ"י 1 °. הצית את הטבק שבסיגריה או שבמקטרת ושאף ופלט את העשן: פלוני מעשן סיגריות טובות. "אסור לעשן" (כתובת בבקומות ציבוריים). 2 °. העלה עשן, הפריש פיח ועשן אגב בערה: התנור התחיל לעשן. הפתילה מעשנת. 3 *; שרף, הקטיר: "והיו נשיו (של עשו) מעשנות ומקטרות לעבודה זרה" (תנחומא תולדות ח). 4 *. העלה עשן של חמרים חריפים על צמחים כדי לחטאם ולהשמיד את מזיקיהם: "מאבקין מעשנין עד ראש־השנה" (שביעית ב ב). הגנן עשן את העצים בעשן גפרית. 5 ^, התקין ועבד מזונות־שמורים (דגים שונים, מיני בשר וכדומה) באש מיחדת המעלה עשן: "דג שמלחו נכרי ופרות שעשנן עד שהכשירן לאכילה" (רמב"ם, מאכלות אסורות יז יז). – [לעשן את־; מעשן, יעשן]

~ פע׳ **עשן** °. 1 *. הכשר על־ידי עבוד בעשן: "אין מביאין (יין) לא מתוק ולא מעשן ולא מבשל" (מנחות ח ו). דגים מעשנים. בשר מעשן. 2 °. הושם בעשן, נתן עליו עשן: עצי הגן עשנו בעשן־גפרית לשם המתת מזיקיהם. 3 °. פיח: "בתי חומה מעשנים ומאבקים" (ליסיצקי, תולדות 53). 4 °. נפגע על־ידי עשן: "עיניו פוזלות וכמו מעשנות, והכל כמו חמוץ בו" (ברנר, א 466). [וראה עוד ערך מעשן] – [מעשן, יעשן]

~ התפ׳ **התעשן** *. 1 *. הקטר בעשן, נחרך בעשן, נספג ריח עשן: "נותן מגמר (בשם־קטרת) תחת הכלים מערב־שבת והן מתעשנין והולכין בשבת" (ירושלמי שבת ד א). "אין מכבין את הבקעת כדי לחוס עליה, ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדרה – מתר" (ביצה כב.). "אודים אחדים התעשנו על שפתו" (שופמן, א 16). 2 *. נתמלא עשן, נפגע על־ידי עשן: "עומד ומבשל ועיניו מתעשנות" (מדרש הגדול בראשית כה לא). "בבתי־מרזח מתעשנות עינים מיי"ש ומיין" (טברסקי, לפידים 251). 3 °. התקן באש מיחדת מעלה עשן: הדגים התעשנו היטב. – [להתעשן, מת־, יתעשן־]

~ הפ׳ **העשין** ^, 1 ^ פ"י עשן: "עולם להעשיר ולא להעשין" (ינאי, שסב). "המעשין את הפרות עד שהכשירן" (רמב"ם, מעשרות ה יב). 2 °. העלה עשן: "הלילות מעשינים עשן־עיר" (מלצר, תר׳ נהרות 259). – [להעשין, מ־, י־]

~ הפ׳ **העשן** ^. עלה בעשן, עשן: "איכה באוד העששנה ותואר שושנה נשתנה" (גנזי שכטר, ג 152). – [מעשן, יעשן]

– **עשן אפו בפלוני**, חרה אפו בפלוני, כעס עליו מאד: "למה יעשן אפך בצאן מרעיתך?" (תהלים עד א).

עשן ת׳ [מן עשן] מעלה עשן: "וכל־העם ראים את־הקולת... ואת־ההר עשן" (שמות כ יח). "ואודים עשנים יחד נערמו" (ביאליק, מגילת ב). – [עשנה, עשנים, ־נות]

– **זנב אוד עשן**, כנוי־בוז לאדם חלש, שאין בכחו להזיק: "אל־תירא... משני זנבות האודים העשנים האלה" (ישעיה ז ד). [ובקיצור:]

– **אוד עשן**, כנוי לאדם תשוש וחלש, נטול־תקוה: "אם תמצא את אחי, אמר־לו: אוד עשן הנני" (ביאליק, זריתי).

עשן ז׳ [ראה עשן; ארמית: תננא; ערבית: עת׳נ] 1. גזים כהים וגרגרי־פחם זעירים שלא נשרפו כליל והם נפרשים מחמר בוער ומתרוממים ונשאים באויר: "והנה תנור עשן ולפיד אש" (בראשית טו יז). "ויעל עשנו כעשן הכבשן" (שמות יט יח). "והמשאת החלה לעלות מן־העיר עמוד עשן" (שופטים כ מ). עשן סיגריות. 2. שם דבר למשהו החולף ומתנדף עד מהרה: "כהנדף עשן תנדף... יאבדו רשעים מפני אלהים" (תהלים סח ג). "כמץ יסער מגרן וכעשן מארבה" (הושע יג ג). [וראה עוד להלן] – [עשן־ גם עשן־; עשנו; עשנים, עשני־]

– **מסך־עשן** 1 [בצבא] עשן סמיך מאד הנוצר על־ידי התפוצצות רמון־נפץ מיחד ("רמון־עשן"), או פגז ("פגז־עשן") כדי להעלים מצופי האויב את תנועת הצבא והתקדמותו. 2 [בהשאלה] פעלה המכונת להעלים מעין זרים את מגמתה האמתית.

– **תימרות־עשן**, עמודי עשן, עשן רב המתמר ועולה כלפי מעלה: "דם ואש ותימרות עשן" (יואל ג ג).

– **עלה עשן באפו** (שמואל ב כב ט) [תיאור מליצי] חרה אפו, גדל כעסו.

– **התנדף כעשן** ° [על־פי תהלים סח ג], משל לדבר שחלף חיש מהר ואיננו: כל חלומותיו של האיש התנדפו כעשן.

– כְּעָשָׁן לָעֵינַיִם, מָשָׁל לְדָבָר מַכְאִיב וּמַרְגִּיז בְּיוֹתֵר: ״כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם כֵּן הֶעָצֵל לְשֹׁלְחָיו״ (משלי י כו).

– אֵין (אִי־אֶפְשָׁר) עָשָׁן בְּלֹא אֵשׁ° [פתגם־עם] לְכָל דָּבָר יֵשׁ סִבָּה וְגוֹרֵם, אֵין דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה מֵאֵלָיו: ״ה׳ רֵיינֶךְ חוֹשֵׁב עִם זֶה כִּי ׳אֵין עָשָׁן בְּלִי אֵשׁ׳, כִּי אֵיזוֹ גַּרְגְּרֵי אֱמֶת נִמְצָאִים בְּוַדַּאי בְּטַעֲנוֹתֵיהֶם״ (אחד העם, סד). ״עַל מָה וְלָמָּה אַתָּה כּוֹעֵס עָלַי?... אוּלָם אִי־אֶפְשָׁר לְעָשָׁן בְּלֹא אֵשׁ״ (ביאליק, אגרות א רצא).

– הֶעָשָׁן מְרֻבֶּה עַל הַצָּלִי° [פתגם־עם] הַטָּפֵל מְרֻבֶּה עַל הָעִקָּר, אוֹ הָרַעַשׁ וְהַפֻּמְבֵּי שֶׁנַּעֲשׂוּ מִסָּבִיב לִדְבַר־מָה גְּדוֹלִים לְעִתִּים מִן הַדָּבָר עַצְמוֹ.

עָשֵׁן° ז׳ [צורת־משנה בשירה מן עָשָׁן; במקרא רק בסמיכות, ראה עָשָׁן] עָשָׁן: ״אֶת אוֹר שִׁמְשָׁם עוֹד הִקְדִּירוּ מַשּׂוּאוֹת הֶעָשֵׁן״ (יל״ג, שירה קיב). ״עָשֵׁן וָאֵפֶר״ (מלצר, תר׳ נהרות 316). ״וְצִלּוֹ יְבַקְשֵׁנִי בֵּין אֹפֶק לְלֹא עָשֵׁן וּדְלֵקוֹת״ (גורי, פרחי 70). — [עֲשַׁן־]

עָשֹׁן°, עָשׁוֹן ת׳ [מן עָשָׁן] שֶׁצִּבְעוֹ כְּצֶבַע הֶעָשָׁן, אָפֹר־כְּחַלְחַל. — [עֲשֻׁנָּה, עֲשֻׁנִּים, עֲשֻׁנּוֹת]

עֲשָׁנוּנִי° ת׳ [מן עָשָׁן] שֶׁהוּא כְּעֵין הֶעָשָׁן, אָפֹר בְּמִקְצָת: ״כְּשֹׁזִיף שֶׁהִבְשִׁיל... מַחֲפֶה דַּק עֲשָׁנוּנִי, עָנֹג בְּיוֹתֵר״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 139). ״אַדֵּי־אֲדָמָה עֲשָׁנוּנִיִּים מִתְאַבְּכִים״ (פרלמן, תר׳ מסע הרץ 26). — [עֲשָׁנוּנִית, עֲשָׁנוּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

עֲשָׁנִי° ת׳ [מן עָשָׁן] שֶׁהוּא כְּעֵין הֶעָשָׁן, גַּוִּי: ״וּמִיסוֹד הָאֲוִיר וְהָאֵשׁ שֶׁהָיָה בָּהֶם נַעֲשָׂה מֵהֶם הָאֵד הַהוּא הָעֲשָׁנִי הָעוֹלֶה לְמַעְלָה״ (יהודה אבן־תיבון, רות חן א). ״כִּי הַגָּוֶן הַהוּא הָיָה שָׁחוֹר עֲשָׁנִי״ (בחיי על התורה, ויצא). ״אֵיזוֹ חֻפָּה עֲמוּמָה, עֲשָׁנִית״ (יזהר, שיירה 102). — [עֲשָׁנִית, עֲשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **עַשְׁנָן°** ת׳ [מן עשן, עִשֵּׁן] מִי שֶׁלָּהוּט אַחֲרֵי הָעִשּׁוּן, מִי שֶׁמְּעַשֵּׁן הַרְבֵּה: ״וְהָעַשְׁנָנִים הָיוּ מְלַקְּטִים שְׁיָרֵי סִיגָרִיּוֹת בְּמַאְפֵּרוֹת וְעַל הַמִּדְרָכוֹת״ (שנהר, ב 406). ״אֲדוֹנִי הַשַּׂר, מִתְנַצֵּל רַבִּי עֻזִּיאֵל, אֵין אֲנִי עַשְׁנָן״ (ליפסון, מדור ג 113). ״חֲבֵרִי, שֶׁעַשְׁנָן מֻבְהָק הָיָה, הִמְשִׁיךְ בְּעִשּׁוּן״ (חורגן, בצל גגים 72). — [עַשְׁנָנִית, עַשְׁנָנִים, ־נִיּוֹת]

ב. עשנן

ב. **עַשְׁנָן°** ז׳ [מן עָשָׁן; על־פי השם המדעי] צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַפִּרְגִּיִּים, בַּעַל פְּרָחִים קְטַנִּים שֶׁצִּבְעֵיהֶם שׁוֹנִים – מִלָּבָן וְעַד וָרֹד וְאַרְגָּמָן (Fumaria). — [עַשְׁנַן־, עַשְׁנָנִים, עַשְׁנַנֵּי־]

עשנן [מן עשן]

~ הת׳ **הִתְעַשְׁנֵן°**, הֶעֱלָה עָשָׁן: ״וְהָאֵשׁ עוֹד הִתְעַשְׁנְנָה״ (יזהר, חיוצה). ״הֵטַלְתִּי לְתוֹכָהּ זֶרֶד שֶׁל עֵץ מַחַט, הִיא נִתְעַשְׁנְנָה, אַחַר הִתְלַקְּחָה בְּאֵשׁ בְּהִירָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 116). — [לְהִתְעַשְׁנֵן, מִתְעַשְׁנֵן, יִתְעַשְׁנֵן]

עֶשֶׁף*, עוֹשֶׁף ז׳ [ארמית: עוּשְׁפָּא; ערבית: אַשְׁפִּי] הַצַּד הַצַּר וְהַמְחֻדָּד בְּקַרְדֹּם בַּעַל שְׁנֵי רָאשִׁים אוֹ בְּמַכּוֹשׁ הַמְשַׁמֵּשׁ לַחֲפִירָה וּלְעִדּוּר, לְהַבְדִּיל מִן הַצַּד הָרָחָב הַמְשַׁמֵּשׁ לִבְקִיעָה (־בֵּית־בְּקוּעַ״): ״קַרְדֹּם שֶׁנִּטַּל עֻשְׁפּוֹ... נִטַּל בֵּית־בְּקוּעוֹ״ (כלים יג ג). — [עֶשֶׁף־, עֶשְׁפּוֹ; עֲשָׁפִים, עַשְׁפֵי־]

עשק [אכדית: ešqu חזק; ערבית: עַשַׁק גסות, עוול]

~ פָּע׳ **עָשַׁק** פ״י 1. גָּזַל, קִפַּח, לֹא שִׁלֵּם לָעוֹבֵד אֶת שְׂכָרוֹ הַמַּגִּיעַ לוֹ: ״לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן״ (דברים כד יד). ״לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל״ (ויקרא יט יג). 2. גָּזַל, שָׁדַד, הֵצִיק וְלָחַץ: ״וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי, אֶת־מִי רַצּוֹתִי, וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר?״ (שמואל א יב ג). ״הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים, הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים״ (עמוס ד א). ״וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק״ (ירמיה כא יב). — [לַעֲשֹׁק אֶת־; עוֹשֵׁק, עָשׁוּק; יַעֲשֹׁק]

~ נפ׳ **נֶעֱשַׁק°**, קֻפַּח, נִגְזַל, נֻצַּל: ״׳מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ׳ – אֵלּוּ הַנֶּעֱשָׁקִים״ (בראשית רבה לא). ״תַּתָּה לָהּ אֶתְנָן עַל אֲשֶׁר נֶעֶשְׁקָה״ (ינאי, לא). ״לֵב אָדָם שֶׁנֶּעֱשַׁק מִתַּנְחוּמֵי עוֹלָם״ (פיכמן, רעו). פְּלוֹנִי נֶעֱשַׁק הַרְבֵּה עַל־יְדֵי מַעֲבִידוֹ. — [לְהֵעָשֵׁק, נֶעֱשָׁק, יֵעָשֵׁק]

~ פִּע׳ **עִשֵּׁק°** פ״י עָשַׁק, חָמַס: ״גּוֹלְלִים נְשָׁקוּ וְלָז לָלָז עִשְּׁקוּ״ (ינאי, ש). — [לְעַשֵּׁק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻשַּׁק**, קֻפַּח, נִגְזַל, נִלְחַץ: ״הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן״ (ישעיה כג יב). ״הָעֲלוּבָה מֵאִמּוֹת וְהַמְעֻשָּׁקָה בַּנָּשִׁים״ (ביאליק, פרידה). — [מְעֻשָּׁק, יְעֻשַּׁק]

עֹשֶׁק, עוֹשֶׁק ז׳ [מן עשק, עָשַׁק] 1. גִּזּוּל קָשֶׁה, קִפּוּחַ שְׂכָרוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד: ״וְהֵשִׁיב... אֶת־הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק״ (ויקרא ה כג). ״אֵיזֶהוּ עֹשֶׁק?... לֵךְ וָשׁוּב, לֵךְ וָשׁוּב – זֶה הוּא עֹשֶׁק״ (בבא מציעא קיא.). ״שְׂנוּאָה לָאָדוֹן גַּאֲוָה וַאֲנָשִׁים וּמִשְּׁנֵיהֶם מַעַל עֹשֶׁק״ (בן־סירא י ז). פּוֹעֲלֵי בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הִכְרִיזוּ שְׁבִיתָה עַל הָעֹשֶׁק בִּשְׂכָרָם. 2. חָמָס, גֶּזֶל: ״אַל־תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וּבְגָזֵל אַל־תֶּהְבָּלוּ״ (תהלים סב יא). — [עֹשֶׁק־, עָשְׁקוֹ]

עשׁ״ק ר״ת עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ.

עשק [במקורות המאוחרים: עסק; ארמית: עִסְקָא עֵסֶק; ערבית: עַשִׁק]

~ פָּע׳ **עָשַׂק°** פ״ע עָסַק, טִפֵּל, נָשָׂא־וְנָתַן – ראה עסק.

~ הת׳ **הִתְעַשֵּׂק**, הִתְעַסֵּק, בָּא בְּרִיב, הִתְקוֹטֵט: ״וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ״ (בראשית כו כ). — [לְהִתְעַשֵּׂק, מִתְ־, יִתְעַשֵּׂק]

עֵשֶׂק ז׳ [מן עשק] עֵסֶק, הִתְעַסְּקוּת, קְטָטָה: ״וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק – כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ״ (בראשית כו כ). — [עֵשֶׂק־, עִשְׂקוֹ]

עַשְׁקָן° ז׳ [מן עשק, עָשַׁק] מִי שֶׁעוֹשֵׁק וְחוֹמֵס אֶת מִישֶׁהוּ, מְקַפֵּחַ פַּרְנָסַת אֲחֵרִים, נַצְלָן: מַעֲבִיד פְּלוֹנִי עַשְׁקָן גָּדוֹל הוּא. — [־נִית, עַשְׁקָנִים, ־נִיּוֹת]

עַשְׁקָנוּת° נ׳ [מן עַשְׁקָן] הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָעַשְׁקָן, דֶּרֶךְ שֶׁל עֹשֶׁק וְקִפּוּחַ, נַצְלָנוּת. — [עַשְׁקָנוּת־]

עַשְׁקָנִי° ת׳ [מן עַשְׁקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם עֹשֶׁק, נַצְלָנִי: הִתְנַהֲגוּת עַשְׁקָנִית. — [עַשְׁקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

עשר [קרוב אל עתר; ארמית: עֲתַר; ערבית: עַ׳תְּרַה פריון ושפע]

~ פָּע׳ **עָשַׁר** פ״ע הָיָה לְעָשִׁיר, רָכַשׁ הוֹן: ״אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי״ (הושע יב ט). ״לֹא־יֶעְשַׁר וְלֹא־יָקוּם חֵילוֹ״ (איוב טו כט). — [לַעֲשֹׁר, עָשִׁיר, עֲשִׁירָה; יֶעְשַׁר]

~ נפ׳ **נֶעְשַׁר** ˆ, נַעֲשָׂה עָשִׁיר, מָצָא הוֹן: ״מִי יֵעָשֵׁר מִי יֵעָנִי״ (ונתנה תוקף, ימים נוראים). — [לְהֵעָשֵׁר, נֶעְשָׁר, יֵעָשֵׁר]

~ פִּע׳ **עִשֵּׁר** * פ״י עָשָׂה לְעָשִׁיר, הֵבִיא עֹשֶׁר: ״וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנְךָ — שֶׁמְּעַשְּׁרוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן״ (חולין פד:). עֲסָקָיו שֶׁל הַסּוֹחֵר עִשְּׁרוּ אוֹתוֹ. — [לְעַשֵּׁר אֶת־, מְעַשֵּׁר, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻשַּׁר** °, הָיָה עָשִׁיר, קִבֵּל בְּשֶׁפַע: ״כִּי עֻשַּׁרְתְּ בְּחֶסֶד הָרַב״ (הומסקי, אזוב 62). — [מְעֻשָּׁר, יְעֻשַּׁר]

~ הת׳ **הִתְעַשֵּׁר**, 1*, נַעֲשָׂה עָשִׁיר, קִבֵּל אוֹ צָבַר הוֹן רַב: ״עַשֵּׂר — בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר״ (שבת קיט.). ״הַסּוֹחֵר הִתְעַשֵּׁר בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. זֶה הִתְעַשֵּׁר וְזֶה הִתְרוֹשֵׁשׁ. 2, הִתְחַזָּה כְּעָשִׁיר, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּעָשִׁיר: ״יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר — וְאֵין כֹּל״ (משלי יג ז). — [לְהִתְעַשֵּׁר, מִתְעַשֵּׁר, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱשִׁיר** פעו״י 1 פ״י עָשָׂה לְעָשִׁיר, נָתַן עֹשֶׁר וָהוֹן: ״וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם״ (בראשית יד כג). ״ה׳ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר״ (שמואל א ב ז). ״תַּבְחַל נַפְשָׁם בַּעֲבוֹדָה כָּזוֹ שֶׁאֵינָהּ מְעַשֶּׁרֶת וְלֹא מְכַבֶּדֶת אֶת בְּעָלֶיהָ״ (אחד העם, פט). 2 ° [בהשאלה] הִשְׁפִּיעַ טוֹבָה, הוֹסִיף עוֹד וָעוֹד: הַמְשׁוֹרֵר הֶעֱשִׁיר אֶת הַסִּפְרוּת בִּיצִירוֹת חֲשׁוּבוֹת. הָאָמָּנִים הֶעֱשִׁירוּ אֶת הַתָּכְנִית. 3 פ״ע הִתְעַשֵּׁר, נַעֲשָׂה עָשִׁיר, קִבֵּל הוֹן וָעֹשֶׁר: ״אַל־תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר״ (משלי כג ד). ״וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה״ (משלי כח כ). ״הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים — יַדְרִים, וְשֶׁיַּעֲשִׁיר — יַצְפִּין״ (בבא בתרא כה:). — [לְהַעֲשִׁיר, מַעֲשִׁיר, יַ־]

— **וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם** [על־פי תשובת אברם למלך סדום, בה דחה את הצעתו לתת לאברם את הרכוש, בראשית יד כג] דִּבּוּר רוֹוֵחַ בְּפִי אָדָם הַמְסָרֵב לְקַבֵּל טוֹבָה מִמִּישֶׁהוּ מִשּׁוּם שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת חַיָּב לוֹ תָּמִיד הַכָּרַת־טוֹבָה.

עֹשֶׁר, עוֹשֶׁר ז׳ [מן עשר] 1, הוֹן, רְכוּשׁ אוֹ כֶּסֶף רַב: ״אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ״ (ירמיה ט כב). ״נָתַתִּי לָךְ גַּם־עֹשֶׁר גַּם־כָּבוֹד״ (מלכים א ג יג). ״כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר״ (אבות ד ט). ״מַה לִּי עָשְׁרֵךְ, מַה לִּי רֵישֵׁךְ?״ (ביאליק, בין נהר). 2 ° [בהשאלה] שֶׁפַע, רֹב: הַתְּמוּנָה הִצְטַיְּנָה בְּעֹשֶׁר צְבָעֶיהָ. עֹשֶׁר סִגְנוֹנוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר. עֹשֶׁר בִּצְלִילִים. — [עָשְׁר־, עָשְׁרוֹ]

— **אֹשֶׁר וָעֹשֶׁר** °, זוּג־מִלִּים הַמַּבִּיעַ אֶת מֵיטַב הָאִחוּלִים לְאָדָם — סִפּוּק רוּחָנִי וְחָמְרִי כְּאֶחָד: ״בִּרְכּוֹת אֹשֶׁר וָעֹשֶׁר לַזּוּג הַצָּעִיר!״

עשׂר [מן עֶשֶׂר, עֲשָׂרָה]

~ פָּע׳ **עָשַׂר** פ״י לָקַח מַעֲשֵׂר, הִפְרִישׁ עֲשִׂירִית: ״וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר (הַמֶּלֶךְ)״ (שמואל א ח טו). — [לַעְשֹׂר, עוֹשֵׂר, יַעְשֹׂר]

~ פִּע׳ **עִשֵּׂר** פ״י הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר, הִבְדִּיל עֲשִׂירִית מִדְּבַר־מָה, תָּרַם 10% מִדָּבָר: ״עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ״ (דברים יד כב). ״עַשֵּׂר — בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר״ (שבת קיט.). — [לְעַשֵּׂר אֶת־, מְעַשֵּׂר, יְעַשֵּׂר]

~ פֻּע׳ **עֻשַּׂר** °, הֻפְרַשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, הֻבְדְּלָה מִמֶּנּוּ עֲשִׂירִית: ״הָיָה הַכֹּל מְתֻקָּן וּמְעֻשָּׂר מִתַּחַת יָדוֹ״ (ירושלמי דמאי ב ב). תְּבוּאָה מְעֻשֶּׂרֶת כַּדִּין [וראה עוד ערך מְעֻשָּׂר] — [מְעֻשָּׂר, יְעֻשַּׂר]

~ הת׳ **הִתְעַשֵּׂר** *. נִתַּן מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, הֻפְרַשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר: ״הָאֹרֶז וְהַדֹּחַן... שֶׁהִפְרִישׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר וּמֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית, וְאִם לָאו אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה״ (שביעית ב ז). — [לְהִתְעַשֵּׂר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֶעֱשִׂיר** פ״י עִשֵּׂר, הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר: ״כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר (=לְעַשֵּׂר) אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ״ (דברים כו יב). — [לְהַעֲשִׂיר, מַעֲשִׂיר, יַ־]

עֶשֶׂר ש״מ לנקבה [אכדית: ešru; ארמית: עֲסַר; ערבית: עַשְׂר; וכן ברוב הלשונות השמיות; המשמעות היסודית כבערבית: עַשִׂירָה שבט, משפחה] 10, הַמִּסְפָּר הַבָּא בַּסְּפִירָה אַחֲרֵי תֵּשַׁע: ״וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים״ (במדבר יד כב). ״וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים״ (בראשית נ כב). בִּשְׁתֵּי יָדֵינוּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת. — [עֶשֶׂר־]

— **עֶשֶׂר יָדוֹת לוֹ בְּ־**, 1, יֵשׁ לוֹ בְּ־ חֵלֶק הַגָּדוֹל פִּי כַּמָּה מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אַחֵר: ״עֶשֶׂר־יָדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ... וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי?״ (שמואל ב יט מד). 2 [בהשאלה] הוּא מֻמְחֶה גָּדוֹל מֵאֲחֵרִים בְּ־: ״עֶשֶׂר יָדוֹת הָיוּ לוֹ בְּחָכְמַת הַפִּרְסוּם״ (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 10). ״וּמַרְאָה לָהֶם בְּכָל תֹּקֶף כִּי עֶשֶׂר יָדוֹת לְהַלָּז עַל חֲזַ״ס״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכה).

— **בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו** °, בְּמוֹ יָדָיו, בְּלֹא עֶזְרַת אֲחֵרִים: ״עָנִי הָיִיתָ וּבְעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתֶיךָ עָשִׂיתָ לְךָ עֹשֶׁר״ (סדן, ממחוז עה). פְּלוֹנִי הֵקִים אֶת מִשְׁקוֹ בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו!

— **עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אֲחוֹרַנִּית** [שאול מן מלכים ב כ יא, ושם מעלות בצל השמש], כִּנּוּי לִירִידָה אוֹ לִנְסִיגָה גְּדוֹלָה שֶׁל אָדָם, יְרִידָה לְשֵׁפֶל־הַמַּדְרֵגָה, כִּשָּׁלוֹן גָּדוֹל.

— **עֶשֶׂר מַכּוֹת מִצְרַיִם** * (אבות ה ד), הַמַּכּוֹת שֶׁהִכָּה מֹשֶׁה אֶת הַמִּצְרִים עַד שֶׁהִסְכִּים פַּרְעֹה לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל: דָּם, צְפַרְדֵּעַ, כִּנִּים, עָרוֹב, דֶּבֶר, שְׁחִין, בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, מַכַּת־בְּכוֹרוֹת (שמות ז—יב).

— **עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת** ˆ, כִּנּוּי בְּתוֹרַת הַקַּבָּלָה לְעֶשֶׂר דַּרְגּוֹת הָאֲצִילוּת הָאֱלֹהִית שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בָּהֶן, וְהֵן: כֶּתֶר, חָכְמָה, בִּינָה, חֶסֶד, גְּבוּרָה, תִּפְאֶרֶת, נֵצַח, הוֹד, יְסוֹד וּמַלְכוּת.

עָשָׂר ש״מ לזכר [ראה עֶשֶׂר] שֵׁם הַמְּצַיֵּן אֶת הָעֲשֶׂרֶת בִּשְׁמוֹת הַמִּסְפָּרִים הַמֻּרְכָּבִים מִן 11 וְעַד 19: אַחַד־עָשָׂר (11), שְׁנֵים־עָשָׂר (12), שְׁלֹשָׁה־עָשָׂר (13) וְכוּ׳ — וְעַד תִּשְׁעָה־עָשָׂר (19): ״הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים״ (בראשית לז ט). ״לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות כד ד). ״בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ״ (אסתר ג יב). ״תִּשְׁעָה עָשָׂר אִישׁ״ (שמואל ב ב ל).

עֲשַׂר ש״מ [ארמית] עָשָׂר [רווח במספר:]

— **תְּרֵי־עֲשַׂר**, 1, שְׁנֵים עָשָׂר: ״יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר״ (דניאל ד כו). 2 *, כִּנּוּי לִשְׁנֵים עָשָׂר סִפְרֵי הַנְּבִיאִים (מִן עָמוֹס וְעַד מַלְאָכִי) הַמְחֻבָּרִים בְּשֶׁל קָטְנָם לְסֵפֶר אֶחָד בְּקָנוֹן שֶׁל הַמִּקְרָא.

עֶשְׂרֵה [ראה עֶשֶׂר] ש״מ לנקבה שֵׁם הַמְּצַיֵּן אֶת הָעֲשֶׂרֶת בִּשְׁמוֹת הַמִּסְפָּרִים הַמֻּרְכָּבִים מִן 11 וְעַד 19: אַחַת־עֶשְׂרֵה (11), שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה (12), שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה (13) וְכוּ׳ — וְעַד תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה (19): ״אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (מלכים ב כג לו). ״שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים״ (יהושע ח ט). ״שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עָרִים״ (יהושע כא יט). ״חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה״ (שמות לח יד). ״תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (בראשית יב ד).

– גִּיל הָעֶשְׂרֵה ° [עַל־פִּי האנגלית: teen-age] כִּנּוּי לְגִלְגְּנֵי לִבְנֵי־הַנְּעוּרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא עָבְרוּ אֶת שְׁנַת הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה לְחַיֵּיהֶם וַעֲדַיִן שְׁרוּיִים הֵם בְּעוֹלָם שֶׁל נַעֲרוּת, קַלּוּת־רֹאשׁ וְחֹסֶר־אַחֲרָיוּת [וְיֵשׁ מוֹסִיפִים בדרך לגלוג: ׳גִּיל טִפֵּשׁ־עֶשְׂרֵה׳]

עֲשָׂרָה ש״מ לזכר [ראה עֶשֶׂר] 10, הַמִּסְפָּר הַבָּא בַּסְּפִירָה אַחֲרֵי תִּשְׁעָה: ״הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים״ (שמואל א א ח). ״עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים״ (דברים י ד). ״בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם״ (אבות ה א). – [עֲשֶׂרֶת־, עֲשָׂרוֹת, עַשְׂרוֹת־ גם עֶשְׂרוֹת־]

– שַׂר־עֲשָׂרָה, מְפַקֵּד עַל כִּתָּה שֶׁל עֲשָׂרָה חַיָּלִים: ״שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת״ (שמות יח כא).

– עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים (דברים י ד), עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת* (שבת פו:), עֲשֶׂרֶת הַצִּוּוּיִים הָעִקָּרִיִּים שֶׁהִשְׁמִיעַ ה׳ בְּהַר־סִינַי בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה וַאֲשֶׁר נִכְתְּבוּ עַל לוּחוֹת־הַבְּרִית, וְהֵם: א) אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ; ב) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים; ג) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה׳ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא; ד) זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ; ה) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ; ו) לֹא תִרְצָח; ז) לֹא תִנְאָף; ח) לֹא תִגְנֹב; ט) לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר; י) לֹא־תַחְמֹד (שמות כ ב–יז; דברים ה ו–יח).

– עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה*, כִּנּוּי לַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים מִן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים (וְעַד בִּכְלָל), עַל שׁוּם שֶׁבְּיָמִים אֵלֶּה נִתֶּנֶת לְכָל אֶחָד, לְפִי הָאֱמוּנָה, הָאֶפְשָׁרוּת לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, לִפְנֵי חֲתִימַת גְּזַר־דִּינוֹ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים.

– עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת* [ראש השנה יח:, על־יסוד יחזקאל כד א], הַיּוֹם שֶׁבּוֹ בָּאָה יְרוּשָׁלַיִם בַּמָּצוֹר עַל־יְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר.

– עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת* [על־פי מדרש תהלים ט; ארזי הלבנון לט׳ באב] עֲשֶׂרֶת הַתַּנָּאִים וּגְדוֹלֵי־יִשְׂרָאֵל (ר׳ עֲקִיבָא, ר׳ חֲנִינָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן וַאֲחֵרִים) שֶׁמֵּתוּ עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם בִּידֵי הָרוֹמָאִים.

– עֲשָׂרָה קַבִּין... יָרְדוּ לָעוֹלָם* (קידושין מט:), ראה ערך קַב.

– עַד עַשְׂרָה דָּרֵי* [ארמית], עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת: ״גִּיּוֹרָא עַד עַשְׂרָה דָּרֵי לָא תְּבַזֵּי אֲרַמָּאָה קַמֵּיהּ״ (סנהדרין צד.) [גר–עד עשרה דורות לא תבזה ארמי בפניו]. ״וְהַמְּהַדְּרִים שֶׁבַּסּוֹפְרִים נוֹהֲגִים לְהוֹדִיעַ גַּם אֶת יִחוּסָם עַד עַשְׂרָה דָּרֵי״ (אחד העם, קטו).

– עֲשֶׂרֶת מוֹנִים, עֶשֶׂר פְּעָמִים [ובהשאלה] פְּעָמִים רַבּוֹת: ״וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים״ (בראשית א מא). ״הוּא עוֹבֵר אֶת הַכְּרָךְ, חוֹזֵר חֲלִילָה עֲשֶׂרֶת מוֹנִים, מֵצִיץ לְכָל פִּנָּה תְּבוּנָה״ (שופמן, ב 60).

עִשָּׂרוֹן, עִישָּׂרוֹן ז׳ [מן עֶשֶׂר] 1 °, עֲשִׂירִית, הַחֵלֶק הָעֲשִׂירִי (0.1). 2. עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, עֹמֶר, מִדַּת יָבֵשׁ בִּתְקוּפַת הַמִּקְרָא; בְּמִדּוֹתֵינוּ קִבּוּל כְּדֵי אַרְבָּעָה לִיטְרִים בְּקֵרוּב: ״וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת... וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן״ (ויקרא יד י). ״אִם הֵבִיא עִשָּׂרוֹן אֶחָד מִשְּׁנֵי עֶשְׂרוֹנוֹת״ (מנחות קד:). – [עִשְׂרוֹן־, עֶשְׂרוֹנִים, עֶשְׂרוֹנֵי־, גם עֶשְׂרוֹנוֹת, ־נוֹת־]

עֶשְׂרוֹנִי ° ת׳ [מן עִשָּׂרוֹן] מְיֻסָּד עַל הַחֲלֻקָּה לְעֶשֶׂר – עֲשִׂירִיּוֹת, מֵאִיּוֹת, אַלְפִּיּוֹת וְכוּ׳: שֶׁבֶר עֶשְׂרוֹנִי. מִדּוֹת עֶשְׂרוֹנִיּוֹת [ראה להלן] – [עֶשְׂרוֹנִית, עֶשְׂרוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

– לוֹגָרִיתְמִים עֶשְׂרוֹנִיִּים ° [במתימאטיקה] הַשִּׁיטָה הַמְּקֻבֶּלֶת שֶׁל הַלּוֹגָרִיתְמִים, שֶׁבִּיסוֹדָהּ הַבָּסִיס 10.

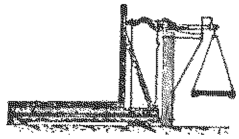
מאזנים עשרוניים

– מֹאזְנַיִם עֶשְׂרוֹנִיִּים °, סוּג שֶׁל מֹאזְנַיִם גְּדוֹלִים הַמְשַׁמְּשִׁים לִשְׁקִילַת חֲפָצִים כְּבֵדִים אוֹ בַּעֲלֵי נֶפַח גָּדוֹל – שַׂקִּים מְלֵאִים, חָבִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה: לְשֵׁם אִזּוּן הַכַּפּוֹת בְּמֹאזְנַיִם עֶשְׂרוֹנִיִּים יֵשׁ לָשִׂים אַבְנֵי־מִשְׁקָל רַק כְּדֵי הַחֵלֶק הָעֲשִׂירִי מִכֹּבֶד הַחֹמֶר הַנִּשְׁקָל.

– שֶׁבֶר עֶשְׂרוֹנִי ° [בחשבון] שֶׁבֶר שֶׁהַמְּכַנֶּה שֶׁלּוֹ הוּא עֶשֶׂר אוֹ חֶזְקָה שֶׁל עֶשֶׂר (מֵאָה, אֶלֶף, רְבָבָה וְכוּ׳), וּמְסֻמָּן בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת: הַמּוֹנֶה נִרְשָׁם מִיָּמִין לַשְּׁלֵמִים כְּשֶׁבֵּינֵיהֶם מַבְדִּילָה נְקֻדָּה, לְמָשָׁל: 0.5; 3.25.

– הַשִּׁיטָה הָעֶשְׂרוֹנִית שֶׁל הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת °, שִׁיטַת הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת שֶׁלְּפִיהָ כָּל מִדָּה מִתְחַלֶּקֶת לְמִדּוֹת קְטַנּוֹת מִמֶּנָּה פִּי עֲשָׂרָה, פִּי מֵאָה וְכוּ׳. נִקְרֵאת גַּם ״הַשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית״, גַּם ״הַשִּׁיטָה הָעֲשׂוֹרִית״. הַמִּדּוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת בַּשִּׁיטָה הָעֶשְׂרוֹנִית הֵן: הַמֶּטֶר – יְחִידַת־אֹרֶךְ, הַגְּרַם – יְחִידַת־מִשְׁקָל. בְּרֹב הַמְּדִינוֹת בְּיָמֵינוּ בְּנוּיָה גַּם מַעֲרֶכֶת הַמַּטְבְּעוֹת בַּשִּׁיטָה הָעֶשְׂרוֹנִית.

– שִׁיטָה עֶשְׂרוֹנִית בְּסִפְרָנוּת °, שִׁיטָה מְיֻחֶדֶת הַנְּהוּגָה בְּסִפְרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁלְּפִיהָ מְמַיְּנִים הַסְּפָרִים לְפִי נוֹשְׂאֵיהֶם: כָּל נוֹשֵׂא מִתְחַלֵּק לַעֲשָׂרָה מְדוֹרִים יְסוֹדִיִּים, כָּל מָדוֹר מִתְחַלֵּק אַף הוּא לַעֲשָׂרָה מְדוֹרֵי־מִשְׁנֶה וְכוּ׳.

עֲשִׁירוּת ° נ׳ [מן עֹשֶׁר, עָשִׁיר] עֹשֶׁר, שֶׁפַע: ״עֲשִׁירָה הִיא הַשָּׂפָה שֶׁהוֹצִיאָה מִתּוֹךְ אוֹצַר שָׁרָשֶׁיהָ עֲשִׁירוּת גְּדוֹלָה שֶׁל אֶמְצָעֵי בִּטּוּי״ (א״מ ליפשיץ, זכרונות ועד הלשון ד 28). ״מָה עָשָׂה לָךְ? שֶׁנָּתַן לִי עֲשִׁירוּת גְּדוֹלָה״ (הזז, יעיש ד 108). – [עֲשִׁירוּת־]

עֶשְׂרִים [ריבוי מן עֶשֶׂר, עֲשָׂרָה; אוגריתית: עשרם; אכדית: esra; ארמית: עַשְׂרִין; ערבית: עִשְׁרִין] ש״מ לזכר ולנקבה, 20, שְׁתֵּי עֲשָׂרוֹת: ״זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ״ (בראשית לא לח). בְּיָדֵינוּ וּבְרַגְלֵינוּ בְּסַךְ־הַכֹּל עֶשְׂרִים אֶצְבָּעוֹת. עֶשְׂרִים אִישׁ.

– הָעֶשְׂרִים °, מִסְפָּר סוֹדֵר הַבָּא אַחֲרֵי הַתְּשִׁעָה־עָשָׂר אוֹ הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה: אָנוּ חַיִּים בַּמֵּאָה הָעֶשְׂרִים. הַפֶּרֶק הָעֶשְׂרִים [במקרא גם בהשמטת ה׳ הידיעה] ״וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם״ (מלכים א טו ט).

– בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹּף* (אבות ה כא), אָדָם בְּגִיל עֶשְׂרִים הוּא בְּמֵיטַב כֹּחוֹתָיו.

– עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה* (עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע*), כִּנּוּי לִכְלַל הַסְּפָרִים שֶׁבַּתַּנַ״ךְ הַמִּצְטָרְפִים לְחֶשְׁבּוֹן זֶה: 5 חֻמְשֵׁי תּוֹרָה, 4 נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים (יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים), 4 נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים (יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל, תְּרֵי־עָשָׂר), 3 סִפְרֵי אֱמֶ״ת (אִיּוֹב, מִשְׁלֵי, תְּהִלִּים), 5 מְגִלּוֹת (שִׁיר הַשִּׁירִים, רוּת, אֵיכָה, קֹהֶלֶת, אֶסְתֵּר), 1 דָּנִיֵּאל, 1 עֶזְרָא־נְחֶמְיָה, 1 דִּבְרֵי־הַיָּמִים.

עֶשְׂרִימוֹן ° ז׳ [מן עֶשְׂרִים] גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל עֶשְׂרִים פֵּאוֹת (Icosahedron). – [עֶשְׂרִימוֹנִים, ־נֵי־]

עשרן° ז' [מן עשר] מי שנתעשר בזמן קצר, מי שזכה במפתיע בעשירות (צרפתית: Nouveau riche): בימי המלחמה רבו העשרנים במדינה. — [עשרן־, עשרנים, ־ני־]

עשרני° ת' [ראה עשרן; מן עשר] בעל עשירות, שנתעשר הרבה: "ליעקב־יוסף הלפרן עלה גם להתחתן במשפחה העשרנית והפזרנית של מלך החסידים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רח). — [עשרנית, ־ניים, ־ניות]

עשרת^ נ' [מן עשרה] קבוצה של עשרה, מספר המציין עשרה עצמים: במאה אחת יש עשר עשרות. במספר 145 יש חמש יחידות, ארבע עשרות ומאה אחת. לשם חבור או חסור של מספרים נחשב את היחידות לחוד ואת העשרות לחוד וכו'. — [עשרת־, עשרות, עשרות־ גם עשרות־]

עשש [אכדית: ussu צער, דכדוך; ערבית: עַ'תְּ רפה, חלש]

~ פע' **עשש** פ"ע בלה, נמק, נרקב: "עששה מכעס עיני" (תהלים ו ח). "כשל בעוני כחי ועצמי עששו" (תהלים לא יא). "ועיני אשר חזתה פלאים אזי תעש בחורה ברקבון" (הנגיד, דיואן 124). — [לעשש, עשש, עששה; יעשש גם יעש]

~ פע' **עשש** ^ פ"י החליש, הכהה: "כל עין יעשש" (קליר, סידור 700). — [לעשש־, מ־, י־]

~ הת' **התעשש** ^, התכהה, נחלש: "גלי הים שהם נעים ונדים והעין מתעששת בראיתן" (רש"י בבא בתרא ד.). "ברכוז כזה עד שמטשטשת הדעת ומתעששות הרואות" (יזהר, צקלג 1043). "שוב נתעששו עיניה והפקעת כבר מעבה היתה" (איתן, ברקיע 114). — [להת־, מת־, ית־]

~ הפ' **העשיש**^ פ"י בלה, הקדיר, הכהה: "יעשיש ויעלים את שני המאורות" (סליחות, יום כפור, סידור רומניה). — [להעשיש את־, מעשיש, י־]

עשש^ ת' [מן עשש, עשש] חלוש, כהה, רפה: "עיני עששה" (גבירול, א 123). "כמעט פקחה אמי עיניה העששות" (ביאליק, אמי). "עינים עששות מבחוץ, בהירות מבפנים וטובות" (ברנר, א 359). "על שפתאם כבר עששות הן העינים" (שנאי, ארץ 96). — [עששה, עששים, ־שות]

א. **עששית*** נ' [אולי קרוב אל אשש זכוכית] 1*, אחד ממיני המנורות או הפנסים שהשתמשו בהם בימי התלמוד למאור בנרות או בפתילות של שמן: "עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כלו" (שבת כג.). 2°, כנוי בימינו למנורת־נפט העומדת על השלחן או נתלית אל התקרה באמצע החדר: בטרם נפוצה התאורה החשמלית הרבו להשתמש בעששיות. "אור פגום של עששית קטנה מפחמת" (ביאליק, יום השישי ה). "מתקנת לו את פוזמקאותיו לאור העששית" (ברקוביץ, הראשונים כב). — [עששית־, עששיות]

עששית בימינו

ב. **עששית*** נ' [ראה עשת; ארמית: עששיתא] מטיל, גוש של מתכת או חמר אחר: "עששיות של ברזל" (סנהדרין קח:). "הלואי שיגיעו לידי עששיות של זהב כארכו של כל למדן" (עגנון, כלה רכא). — [עששית־, עששיות]

עששת° נ' [מן עשש] מחלה המתגלה בהרס מתקדם בשכבות המוצקות של העצמות או של השנים. — [עששת־]

א. **עשת** [ראה עשת]

~ פע' **עשת** פ"ע עבה, שמן, גשם: "שמנו עשתו גם עברו דברי־רע" (ירמיה ה כח). "ודל כי מלאה עמק בשרו כרשו עד אשר עשת ושמן" (גבירול, א 37). — [לעשת, עשת, יעשת]

~ פע' **עשת** ^, שמן: "ציון מעשים בצערך וביפיך מעשתים" (ציון צפירה, קינות לט' באב). — [מעשת, יעשת]

— **ברזל עשות** (יחזקאל כז יט), ברזל חזק ומחשל.

ב. **עשת** [ארמית: עשת, אתעשת]

~ הת' **התעשת**, נמלך, חשב, שקל והתחשב בדעתו: "קום קרא אל־אלהיך, אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד" (יונה א ו). "ומי ישמע מרי שיחי ויתעשת להותי?" (הנגיד, דיואן 239). "'ונחם' — התעשת מחשבה אחרת להיטיב להם" (רש"י שמות יב יב). "לבה גם טרם התעשת לשיר" (פיכמן, פאת שדה 218). "מתוך הרחבת הדעת הוא מתעשת פתאם ואומר" (שופמן, א 235). "מתעשת האלוף ודומה עוד מעט וישא דבריו" (שלו, אלהי 193). —[להתעשת, התעששתי, מתעשת, ית־, התעשת!]

עשת ז' [ראה א. עשת] 1, מטיל, גוש, חתיכה של דבר־מה מוצק: "עשת שן מעלפת ספירים" (שיר השירים ה יד). "העושה כלים מן העשת ומן החררה" (כלים יא ג). "ביד זה עשתות של זהב וביד זה פרוטרוט" (ירושלמי הוריות ג ז). "מנורה היתה באה מן העשת ומן הזהב" (מנחות כח.). "שהיו (בני דור־המבול) קשים כעשתות" (בראשית רבה ל). "עשת של כסף" (רמב"ם כלי המקדש ג ה). "בחורים כארזים ששריריהם כעשתות" (שנהר, ב 120). 2°, יש מכנים כן את הפלדה, ברזל שחשל בשיטה מיחדת והתקשה ביותר. — [עשת־, עשתו, עשתות, עשתות־]

עשתון ז' [מן ב. עשת; מצוי בספרות בעיקר בריבוי:] עשתונות, עשתונים* ז"ר מחשבות, רעיונות: "ביום ההוא אבדו עשתנתיו" (תהלים קמו ד). "כי רבים עשתוני בני אדם" (בן־סירא ג כב). "ואתעצב לעשתוני" (הנגיד, בן־קהלת 59). "ורחקו מאד מחשבות איש מעוז עשתונותיו" (אברהם אבן־עזרא, א 192). "יגביהו עוף עשתונותי" (נאבארה, 69). "עיניו מפליגות בחלומות וברעיונות ועשתונות שונים" (הזז, צל 120). — [עשתונות־; עשתוני־]

— **אבדו עשתונותיו** [שאול מן תהלים קמו ד, ראה לעיל], נבוך, התבלבל: "לאמי אבדו עשתונותיה" (ברנר, א 42). הרגע נא ואל תאבד עשתונותיך!

עשתות נ' [מלה סתומה, המשמעויות משוערת בלבד] 1, [מן א. עשת, עשתון] מחשבה, עשתונות: "לפיד בוז לעשתות שאנן" (איוב יב ה). 2 ^ [על־פי תרגום אונקלוס: רשיעא] רשע: "שלח כבוד לחרד, ולפיד בוז — לעשתות" (הנגיד, דיואן 325). — [עשתות־]

עַשְׁתֵּי ש״מ [אכדית: ištēn אחד] אֶחָד, אַחַת [בא רק בצירופים:]

– **עַשְׁתֵּי־עָשָׂר**, אַחַד־עָשָׂר: ״וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי עָשָׂר״ (במדבר כט כ).

– **עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה**, אַחַת־עֶשְׂרֵה: ״עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה״ (מלכים ב כה ב).

עַשְׁתֹּרֶת נ׳ [אוגריתית וכנענית: עשתרת; אכדית: Ištar; מואבית: עשתר; ארמית: עתר] שְׁמָהּ שֶׁל הָאֵלָה הָרָאשִׁית שֶׁל הַצִּידוֹנִים, אֵלַת הָאַהֲבָה וְהַפִּרְיָה־וּרְבִיָּה: ״עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים״ (מלכים א יא ה).

– **עַשְׁתְּרוֹת־צֹאן** [בהשאלה] רִבּוּי הַוְּלָדוֹת בְּעֶדְרֵי הַצֹּאן מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה: ״שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ״ (דברים ז יג).

עֵת נ׳ [אולי מן ב-ענה; ואולי כיווץ מן עֵנֶת; ארמית: כְּעַן, כְּעֶנֶת; אכדית: inu, ittu] 1. זְמַן, מוֹעֵד: ״לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ... עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק... עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא, עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם״ (קהלת ג א—ח). ״כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד״ (תהלים קב יד). 2. עוֹנָה, תְּקוּפָה, פֶּרֶק זְמַן: ״הָעָם רָב וְהָעֵת גְּשָׁמִים וְאֵין כֹּחַ לַעֲמוֹד בַּחוּץ״ (עזרא י יג). ״שַׁאֲלוּ מֵה׳ מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ״ (זכריה י א). [וראה הצירופים להלן] – [עֶת־, עִתּוֹ; עִתִּים, עִתֵּי־, גם עִתּוֹת, עִתּוֹת־ גם עִתּוֹתֵי־]

– **בְּעֵת**, בִּזְמַן־, בִּשְׁעַת־: ״וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ״ (בראשית לח כז).

– **בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת**° [בלשון-הדיבור] בּוֹ בַּזְּמַן בְּדִיּוּק, בִּזְמַן אֶחָד, בְּאֹפֶן סִימוּלְטָנִי: אַלּוּף־הַשַּׁחְמָט שִׂחֵק כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים אִישׁ בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת.

– **בְּעִתּוֹ**, בִּזְמַנּוֹ, בַּזְּמַן הַמְיֻעָד לוֹ – בְּלֹא לְהַקְדִּים אוֹ לְאַחֵר: ״וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״ (ויקרא כו ד). ״וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב״ (משלי טו כג). ״אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ״ (קהלת ג יא).

– **כָּעֵת**, עַתָּה, עַכְשָׁו, בִּזְמַן זֶה: ״כִּי לֹא אַתֶּם נְתַתֶּם לָהֶם – כָּעֵת תֶּאְשָׁמוּ״ (שופטים כא כב). ״כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל״ (במדבר כג כג). עַד כֹּה שׂוֹחַחְנוּ עַל הַדָּבָר בִּכְלָלוֹ וְכָעֵת נִגַּשׁ לַפְּרָטִים.

– **כָּעֵת חַיָּה** [על־פי הבנה זו בכתוב בבראשית יח יד: ״לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן״] לַשָּׁנָה הַבָּאָה בִּזְמַן זֶה.

– **כָּעֵת מָחָר**, מָחָר בְּשָׁעָה זוֹ: ״הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד״ (שמות ט יח).

– **לְעֵת**, 1. בִּזְמַן־, בִּשְׁעַת־: ״וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים... לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת״ (בראשית כד יא). 2. בְּעוֹנַת־, בְּהִתְקָרֵב תְּקוּפַת־: ״רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת־רַגְלָיו״ (מלכים א טו כג).

– **לְעֵת־עַתָּה**° [על-פי הרווח ביידיש] לְפִי שָׁעָה, בֵּינְתַיִם: ״אָמַר לוֹ: לְעֵת עַתָּה נַחֲזוֹר לִבְרוֹד וְהַשֵּׁם הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה״ (עגנון, כלה קסח).

– **לְעֵת מְצֹא** [שאול מתהלים לב ו, ושם במשמעות שונה: ״עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא״] לְהִזְדַּמְּנוּת מַתְאִימָה, לִשְׁעַת הַכֹּשֶׁר: ״שִׁירִים לְעֵת מְצֹא״ (יל״ג, שירה רפה). ״נָתַתִּי אֶת לִבִּי לַחְקֹר לְעֵת מְצֹא אֶת הָעִנְיָן״ (ביאליק, ספיח ב). ״לִדְרֹשׁ שְׁלוֹמוֹ וְלִרְאוֹת בְּטוּבוֹ אוֹ לְהַזְמִינוֹ לְשִׂמְחָה לְעֵת מְצֹא״ (בורלא, עקביה 212). אַל תִּזְרֹק אֶת הַכְּלִי הַיָּשָׁן – הוּא יִכְשַׁר לְךָ לְעֵת מְצֹא.

– **עַד עֵת מְצֹא** [על-פי הנ״ל] עַד הִזְדַּמְּנוּת מַתְאִימָה: ״אֲנִי שׁוֹמֵר אֶת הַדָּבָר בְּלִבִּי עַד עֵת מְצֹא״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קנא).

– **מֵעֵת־לְעֵת**° ז׳ [שאול מדברי הימים א ט כה: ״וַאֲחֵיהֶם בְּחַצְרֵיהֶם לָבוֹא לְשִׁבְעַת הַיָּמִים מֵעֵת אֶל־עֵת״] כִּנּוּי לִימָמָה, יוֹם־וָלַיְלָה, מַחֲזוֹר שֶׁל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת: ״אִם אָבְדוּ (הַפֵּרוֹת) הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ מֵעֵת לְעֵת״ (גיטין ג ח). ״וְכַמָּה הִיא שְׁרִיָּתָן? בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת״ (נידה ז א). ״הוֹצִיאוּנוּ מִן הָעֲגָלָה שֶׁבָּהּ הָיִינוּ כְּבוּשִׁים כְּנֶגֶס חֲצִי מֵעֵת־לְעֵת״ (ברנר, א 157). ״נֵר שֶׁהָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק מֵעֵת־לְעֵת הָיָה דוֹלֵק חֲצִי יוֹם אוֹ פָּחוֹת מִכֵּן״ (עגנון, כלה שיז). ״בְּסוֹף הַמֵּעֵת־לְעֵת הָרִאשׁוֹן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 154). ״שְׁלֹשָׁה מֵעֵת־לְעִתִּין״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 276). – [מֵעֵת־לְעִתִּים]

– **בְּכָל־עֵת**, תָּמִיד, בְּכָל זְמַן: ״בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים״ (קהלת ט ח).

– **בְּלֹא עֵת**, בְּלֹא עִתּוֹ, קֹדֶם זְמַנּוֹ, לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעָה שְׁעָתוֹ: ״אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל, לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ?״ (קהלת ז יז). ״אֲנִי הַגֶּבֶר הַנִּדְאָב בְּלֹא עֵת״ (מנחם, אגרת לרב חסדאי).

– **כְּתַב־עֵת**°, הוֹצָאָה סִפְרוּתִית־פֶּרְיוֹדִית, כְּגוֹן: שְׁבוּעוֹן, יַרְחוֹן, רִבְעוֹן. – [כִּתְבֵי־עֵת]

– **עִתִּים**, 1. זְמַנִּים, מוֹעֲדִים: ״וּבָעִתִּים הָהֵם אֵין שָׁלוֹם לַיּוֹצֵא וְלַבָּא״ (דברי הימים ב טו ה). ״מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים״ (תפלת ערבית). ״קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה?״ (שבת לא.). 2 ° תה״פ לִפְעָמִים, לִפְרָקִים, לֹא בִּקְבִיעוּת: עִתִּים אֲנִי נוֹהֵג לְבַקֵּר אֶת יְדִידַי.

– **עִתִּים... (וְ)עִתִּים**°..., פְּעָמִים כָּךְ וּפְעָמִים כָּךְ: ״עִתִּים חָלִים עִתִּים שׁוֹטֶה״ (ראש השנה כח.). ״עִתִּים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מְלָאכָה... וְעִתִּים שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה מְלָאכָה״ (אבות דר׳ נתן יא). ״עִתִּים אֶעֱנֶה וְעִתִּים לֹא אֶעֱנֶה״ (רש״י שמות לג יט). ״הָיָה יָעִישׁ נִטְרָד וְנִרְגָּשׁ, עִתִּים גָּבוֹהַּ וְעִתִּים שָׁפָל״ (הזז, יעיש ג 62).

– **לְעִתִּים**°, לִפְעָמִים, מִפַּעַם לְפַעַם: לְעִתִּים אֲנִי נוֹהֵג לְבַקֵּר בַּתֵּיאַטְרוֹן.

– **בְּעִתִּים מְזֻמָּנוֹת** (נחמיה יג לא), **לְעִתִּים מְזֻמָּנִים** (נחמיה י לה), בִּזְמַנִּים מְסֻיָּמִים, מִפַּעַם לְפַעַם.

– **לְעִתִּים קְרוֹבוֹת**°, בִּזְמַנִּים סְמוּכִים זֶה לָזֶה, בִּתְדִירוּת: הַסּוֹחֵר בָּא לְעִתִּים קְרוֹבוֹת מִירוּשָׁלַיִם לְתֵל־אָבִיב לְרֶגֶל עֲסָקָיו.

– **לְעִתִּים תְּכוּפוֹת**°, בִּתְכִיפוּת רַבָּה: ״וְהָיָה קוֹרֵא בָּהֶן לְעִתִּים תְּכוּפוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכה).

– **לְעִתִּים רְחוֹקוֹת**°, בְּאֹפֶן נָדִיר, בְּרֶוַח זְמַן גְּדוֹלִים בֵּין פַּעַם לְפַעַם: הוּא נוֹסֵעַ לְעִתִּים רְחוֹקוֹת לְחוּץ־לָאָרֶץ.

– **לְעִתּוֹת בַּצָּרָה**, בִּימֵי צָרָה, בִּשְׁעוֹת חֵרוּם, בִּזְמַנִּים שֶׁל סֵבֶל וְיִסּוּרִים: ״לָמָה ה׳ תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק, תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה?״ (תהלים י א).

– **לְעִתּוֹתֵי עֶרֶב**°, לִפְנוֹת עֶרֶב, בְּהִתְקָרֵב שְׁעַת הָעֶרֶב: ״לְעִתּוֹתֵי עֶרֶב בָּאוּ אוֹתָם פּוֹעֲלִים לִטֹּל שְׂכָרָן״ (ירושלמי ברכות ה ג).

– **צוֹק הָעִתִּים** [שאול מן דניאל ט כה] מְצוּקַת הַזְּמַן, יְמֵי־חֵרוּם, יָמִים טְרוּפִים [ראה עוד ערך צוֹק]

– **יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים** [שאול מן דברי הימים א יב לג], 1, כִּנּוּי מְלִיצִי לְבָקִי בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים, הִיסְטוֹרְיוֹן. 2 °, כִּנּוּי לְבָקִי בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הַלּוּחַ הַיְּהוּדִי.

ע״ת ר״ת עַל־תְּנַאי.

עת״א ר״ת עִירִיַּת תֵּל־אָבִיב.

עת״ב ר״ת עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב.

עתד [ארמית: עתד; ערבית: עַתֻדַ היה מוכן]

~ פע׳ **עִתֵּד** פ״י הֵכִין לֶעָתִיד, זִמֵּן: ״הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ״ (משלי כד כז). ״אֱלֹהִים עִתֶּדְךָ לִנְתֹּץ וְלִבְנוֹת״ (יהודה הלוי, ח 179). ״מִי עִתֵּד אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וּבָרָד״ (משה אבן-עזרא, קודש רמה). ״אֲנִי מְבַקֵּשׁ לְעַתֵּד לִימוֹת הַחֹרֶף עֲתִידוֹת שַׁחַת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 158). ״הַקָּהָל נוֹשְׁמִים לִרְוָחָה וּמְעַתְּדִים עַצְמָם לְסֵדֶר הַקִּדּוּשִׁין״ (שרירא, עזה 52). – [לְעַתֵּד אֶת־, מְעַתֵּד, יְ־]

~ פע׳ **עֻתַּד***, הוּכַן, זֻמַּן, נוֹעַד: ״וּלְמִי הֵן מְעֻתָּדִין (הַבָּתִּים)? לְאֵלּוּ שֶׁהֵן גּוֹלִין, יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מִמִּצְרַיִם״ (במדבר רבה יח). ״שֶׁעֲתִידִין וּמְעֻתָּדִין לִפְנֵי הַר סִינַי״ (מדרש הגדול יתרו ט טז). ״מִתְהַפֵּךְ הַמִּפְעָל שֶׁעֻתַּד לִהְיוֹת מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת״ (סוקולוב, במראות 516). ״דְּבָרִים שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ בְּאוֹתוֹ חֶדֶר עֲתִידִים שֶׁיְּעֻתְּדוּ לְךָ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה״ (שמיר, במו 36). [וראה עוד ערך מְעֻתָּד] – [מְעֻתָּד, יְעֻתַּד]

~ הת׳ **הִתְעַתֵּד**, 1 ^, הִתְכּוֹנֵן, הֵכִין אֶת עַצְמוֹ לֶעָתִיד: ״בְּהִתְעַתְּדָם לִקְבֹּר רַעֲדָה אֲחָזָתַם שָׁם״ (יהודה הלוי, ד 48). ״הִתְעַתְּדוּ לַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה״ (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). ״הַתַּלְמִידִים הַמִּתְעַתְּדִים לִהְיוֹת מוֹרִים״ (אחד העם, קצב). ״הָאִכָּר מִתְעַתֵּד לַחֲזֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת״ (ביאליק, אריה ז). הַתַּלְמִיד הִתְעַתֵּד לָגֶשֶׁת לִבְחִינוֹת הַבַּגְרוּת. הָעוֹלֶה הִתְעַתֵּד לַעֲבֹר לְהִתְיַשְּׁבוּת. 2, הָיָה מְיֹעָד, הוּכַן: ״בָּתִּים... אֲשֶׁר הִתְעַתְּדוּ לְגַלִּים״ (איוב טו כח). – [לְהִתְעַתֵּד, מִתְעַתֵּד, יִתְ־]

א. **עַתָּה** תה״פ [מן עֵת; אוגריתית: ענת; ארמית: כְּעַן, כְּעֶת] 1, עַכְשָׁו, כָּעֵת, בִּזְמַן זֶה, בְּשָׁעָה זוֹ: ״כְּכֹחִי אָז וּכְכֹחִי עָתָּה״ (יהושע יד יא). ״כִּי עַתָּה תִתֵּן, וְאִם לֹא – לָקַחְתִּי בְחָזְקָה״ (שמואל א ב טז). אַל תַּפְרִיעֵנִי, הִנְנִי עָסוּק עַתָּה. 2, לְאַחַר מַה שֶּׁעָבַר, לְאַחַר כָּל זֶה: ״אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא־אֱלֹהִים אַתָּה״ (בראשית כב יב). ״הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם... וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת״ (בראשית יא ו). 3, מִלַּת פְּתִיחָה – לְזֵרוּז אוֹ לְהַפְנָיַת הַדַּעַת לַאֲשֶׁר יֵאָמֵר בְּסָמוּךְ: ״עַתָּה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת״ (בראשית לא יג). ״עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ״ (שמות יח יט). [וראה עוד הצירופים להלן] – [בהפסק: עָתָּה]

– **עַתָּה־זֶה**, 1, הַפַּעַם, עַתָּה בְּיִחוּד, בְּפַעַם זֹאת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַד כֹּה: ״עַתָּה זֶה יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אָתָּה״ (מלכים א יז כד). 2, עַתָּה אֵפוֹא, אָמְנָם עַתָּה: ״הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים״ (מלכים ב ה כב). עַתָּה זֶה נִתְקַבֵּל הַמִּכְתָּב הַמְּצֻפֶּה [בלשון-הדיבור ובספרות החדשה רווחת יותר הצורה:]

– **זֶה עַתָּה** ° [בהקבלה לביטויים ״זֶה כְּבָר״, ״זֶה לֹא־כְבָר״] רַק עַתָּה, הִנֵּה כְּבָר עַכְשָׁו, בְּשָׁעָה זוֹ מַמָּשׁ: זֶה עַתָּה הוֹפִיעַ הַסֵּפֶר. זֶה עַתָּה נִתְקַבְּלָה הַיְדִיעָה.

– **מֵעַתָּה**, מֵעַכְשָׁו, מִזְּמַן זֶה, מִכָּאן וּלְהַבָּא: ״יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם״ (תהלים קיג ב).

– **אֱמֹר מֵעַתָּה***, הַסֵּק מִכָּאן, לְמַד מִן הָאָמוּר: ״כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר מַכּוֹת; אֱמֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת״ (הגדה של פסח).

– **כִּי עַתָּה** [במשפט תנאי] אֲזַי, בְּמִקְרֶה זֶה: ״לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי... הָיָה לִי, כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי״ (בראשית לא מב). אִלּוּ הוֹדַעְתַּנִי מֵרֹאשׁ כִּי תָּבוֹא אֵלַי, כִּי עַתָּה הָיִיתִי נִפְנֶה מִכָּל עֲבוֹדוֹתַי.

ב. **עַתָּה** ^ נ׳ [הפשטה והרחבה מן א. עַתָּה] יְחִידַת־הַזְּמַן הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר, הַזְּמַן הַקָּצָר שֶׁבֵּין הֶעָבָר וּבֵין הֶעָתִיד, מוֹמֶנְט: ״הַפֹּעַל הַחוֹלֵף נִפְרָד מֵהֶעָתִיד בְּ׳עַתָּה׳ אֲשֶׁר הוּא הַגְּבוּל בֵּין שְׁנֵי הַזְּמַנִּים, וְ׳עַתָּה׳ לֹא יִתְחַלֵּק, כִּי הוּא כִּנְקֻדָּה בִּמְלֶאכֶת חָכְמַת הַשִּׁעוּרִים הַנִּקְרֵאת הַנְּדָסָה״ (הרקמה לג׳נאח, לג). ״שֶׁהַזְּמַן מְחֻבָּר מֵעַתּוֹת״ (מורה נבוכים, א עג). ״אֵין יָפְיוֹ מִתְקַיֵּם בִּשְׁלֵמוּתוֹ אֶלָּא עַתָּה אַחַת בִּלְבַד״ (קלצקין, משנת ראשונים רלז). – [עַתַּת־, עַתּוֹת]

עַתּוּד ז׳ [אכדית: atūdu] 1, תַּיִשׁ, הַזָּכָר בָּעִזִּים: ״כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי צֹאן״ (ירמיה נ ח). 2 [בהשאלה] מַנְהִיג, רֹאשׁ (עַל שׁוּם הֶעַתּוּד הַהוֹלֵךְ בְּרֹאשׁ הָעֵדֶר): ״עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל עַתּוּדֵי־אָרֶץ״ (ישעיה יד ט). – [עַתּוּד־, עַתּוּדִים, ־דֵי־]

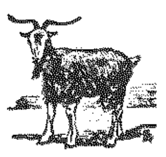

עתוד (1/50)

עָתוּד* ת׳ [מן עתד] מוּכָן, מְזֻמָּן: ״כֻּלָּם יִהְיוּ אַנְשֵׁי נִדְבַת מִלְחָמָה וּתְמִימֵי רוּחַ וּבָשָׂר וַעֲתוּדִים לְיוֹם נָקָם״ (מגילת בני אור, ז 5). ״וְשׁוֹטְרֵינוּ יְדַבְּרוּ לְכָל עֲתוּדֵי מִלְחָמָה נְדִיבֵי לֵב לְהַחֲזִיק בִּגְבוּרַת אֵל״ (שם י 5). ״לְיוֹם הַכִּפּוּרִים עֲתוּדָה״ (סדור רס״ג, רפח). – [עֲתוּדָה, עֲתוּדִים, ־דוֹת]

עִתּוּד ^, **עִיתּוּד** ז׳ [מן עתד, עִתֵּד] 1 ^, הֲכָנָה, הַכְשָׁרָה לֶעָתִיד לָבוֹא: ״הַחָכְמָה צְרִיכָה עִתּוּד וַהֲכָנָה״ (אברהם אבן-עזרא למשלי ט יד). ״עִתּוּד שְׁקָלִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ״ (פיוטים, סידור 649). 2 ° [באפסנאות בצבא] קְבִיעַת הַכַּמֻּיּוֹת הַדְּרוּשׁוֹת מִכָּל פְּרִיט בְּהֶתְאֵם לַמְּתֻכְנָן. – [עִתּוּד־]

עֲתוּדַאי° ז׳ [מן עתד; ראה גם עָתוּד*] חַיָּל בְּחֵיל־הַמִּלּוּאִים, מִי שֶׁסִּיֵּם אֶת חֹק שֵׁרוּתוֹ הַפָּעִיל בַּצָּבָא וְחָזַר לְחַיָּיו הָאֶזְרָחִיִּים, אַךְ הוּא עָתִיד לְהִקָּרֵא שֵׁנִית לַצָּבָא בִּימֵי־חֵרוּם. – [עֲתוּדָאִים]

עֲתוּדָה נ׳ [מן עתד; ראה גם עָתוּד*, עֲתוּדַאי°] [בצבא] 1 °, חֵלֶק מִן הַכֹּחַ הַקְּרָבִי שֶׁמְּפַקֵּד־הַצָּבָא שׁוֹמְרוֹ לִהְיוֹתוֹ מוּכָן לְהַטִּילוֹ לִקְרָב בְּרֶגַע הַמַּכְרִיעַ: ״עֲתוּדָתוֹ שֶׁל גּוֹרָל פִּנְפִּילוֹב״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ עתודתו). 2, דְּבָרִים שֶׁהוּכְנוּ מֵרֹאשׁ וְהֵם שְׁמוּרִים לֶעָתִיד לְעֵת הַצֹּרֶךְ: ״וְאָסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים וַעֲתוּדֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי״ (ישעיה י יג). עֲתוּדוֹתֶיהָ שֶׁל הַמְּדִינָה לִימֵי חֵרוּם. – [עֲתוּדַת־, עֲתוּדוֹת, עֲתוּדוֹת־]

– **עֲתוּדַת־בַּנְק°**, הוֹן רֶזֶרְבִי, הוֹן שָׁמוּר בַּבַּנְק, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהוֹצָאָה.

– עתודה אקדמאית°, סטודנטים באוניברסיטה ששרותם הצבאי נדחה עד לאחר סיום למודיהם האקדמיים במקצועותיהם שיהיו בעתיד לתועלת לצבא.

עתוי°, עיתוי ז׳ [שם-פעולה רווח בדיבור ובעיתונות שנגזר בצורה מוטעית מן עת; והנכון: עתות] 1. התאמת העת, כוון הזמן המתאים (Timing): "בגדולי שדה חשוב ביותר גם עתוי הרסוסים" (טבע וארץ, תש"ך 350). עתוי מצלח של פעלת ההצלה. 2. עריכת לוח זמנים מדיק לסדרת פעלות. – [עתוי־, עתויים, עתויי־]

עתון°, עיתון ז׳ [מן עת, במקום כתב־עת או כתב־עתי] כתב־עת, גליון המכיל ידיעות וחדשות היוצא לאור לעתים מזמנות: עתון יומי. עתון שבועי. הידיעה נתפרסמה בעתוני־הבקר. – [עתון־, עתונים, עתוני־]

– עתון התולי°, אסף של מאמרים, רשימות, פזמונים וכדומה שנכתבו לשם בדוח והתול: במסבות־חברים מכינים על־פי־רב עתון התולי מעניני־דיומא.

– עתון חי°, עתון בעל־פה°, סדרה של הרצאות קצרות, פרקי ספרות וכדומה המגשים לקהל שומעים באספה וערוכים לפי מתכנת של הרשימות והמאמרים שבעתון יומי או שבועי.

– עתון־קיר°, עלון של ידיעות וכתבות שמדביקים על הקיר או על לוח־מודעות למען יקראוהו רבים.

– עתון רשמי°, פרסום ממשלתי מסמך היוצא לעתים מזמנות וכולל הודעות, צוים, מנויים, אשורים וכדומה.

עתונאות°, עיתונאות נ׳ [מן עתון] מלאכת הכתיבה בעתונים, כתיבה על נושאים פובליציסטיים בעקר בעתונים יומיים, בשבועונים וכיוצא באלה, ז׳ורנליסטיקה: מקצוע העתונאות. קורסים לעתונאות. – [עתונאות־]

עתונאי°, עיתונאי ז׳ [מן עתון] ז׳ורנליסט, סופר המשתתף בקביעות בעתון או בעתונים, אדם הכותב בעקר דברי פובליציסטיקה או רפורטז׳ות מן ההוי בחברה ובמדינה: אגדת העתונאים בישראל. – [עתונאים, ־נאי־; עתונאית, עתונאיות]

עתונאי°, עיתונאי ת׳ [מן עתון] של עתון, השיך לעתונאות: "המאמריות העתונאית, האנודלית, אינה באה בחשבון" (ביאליק, הלכה ואגדה). יובל לפעלתו העתונאית של פלוני. נושאים עתונאיים. – [עתונאית, עתונאיים, ־איות]

עתונון°, עיתונון ז׳ [מן עתון] עתון קטן (בכמות או באיכות), עלון. – [עתונון־, עתונונים, ־ני־]

עתונות°, עיתונות נ׳ [מן עתון] ספרות העתונים למיניהם, "פרסה": העתונות הישראלית. – [עתונות־, ־ניות]

– עתונות צהבה°, כנוי־שלילי לעתונים זולים בתכנם, רודפי־סנסציות ונטולי עקרונות קבועים.

עתוני°, עיתוני ת׳ [מן עתון] של עתון, המתפרסם בעתון: "צירים עתוניים מחיי יום־יום" (ברקוביץ, הראשונים רסד). – [־נית, עתוניים, ־ניות]

עתוק°, עיתוק ז׳ [מן ב. עתק, עתק] 1. העתקה, העברה מרשות לרשות: עתוק ההכנסה מאדם לאדם. 2 [במסילות־ברזל] העברת קרונות והעתקתם ממסלה למסלה: קשרי־עתוק. – [עתוק־]

– ניר־עתוק°, ראה ניר־פחם°.

עתוק^ ת׳ [מן עתק] מנתק: "שתוק ונתוק, עתוק ורושל" (גבירול, ה 64). – [עתוקה, עתוקים, ־קות]

עתור^, עיתור ז׳ [מן א. עתר] עתר, תפלה, תחנה: "ישעי ואורי עני וקרוב היה לי בעתורי" (גנזי שכטר, ג 611). – [עתור־, עתורים, עתורי־]

עתות, עתותי־ [רבוי וסמיכות מן עת] ראה ערך עת.

עתות°, עיתות ז׳ [מן עת; ראה עתת, עתת] [צורה נכונה מבחינה דקדוקית במקום הצורה המוטעית בלשון־הדיבור ובעיתונות: עתוי] 1. קביעת הזמן המדיק הנדרש לבצוע של דבר־מה (Timing): עתות השיחה העומדת להקרא ברדיו. 2 [במכונאות] הכונת המכשירים או חלקי המכונות באפן שיפעלו בעתים מזמנות וקבועות מראש: עתות התחלפות האורות ברמזורים. – [עתות־]

עתי, עיתי ת׳ [מן עת] 1. מיעד, מזמן למועד קבוע: "ושלח (את השעיר) ביד־איש עתי המדברה" (ויקרא טז כא). 2°. פריודי, היוצא לאור לעתים מזמנות: "דבריהם נתפרסמו בספרות העתית שבאירופה" (ליסיצקי, תולדות 153). כתב־עתי. מכתבים עתיים. 3°. הנערך או החל לעתים מזמנות: בקרת עתית של כלי־רכב. – [עתית, עתיים, עתיות]

עתיד תו״ז [מן עתד; ארמית: עתיד, עתידא; ערבית: עתיד] 1. ת׳ מוכן, מזמן: "יקבהו אררי־יום העתידים ערר לויתן" (איוב ג ח). "ולהיות היהודים עתידים ליום הזה" (אסתר ח יג). 2*. עומד להיות או להעשות אחרי־כן: "דע מאין באת... ולפני מי אתה עתיד לתן דין־וחשבון" (אבות ג א). "מלכותן עתידה לשבר" (תוספתא סנהדרין ד יא). "ושוטים שקלקלו עתידין לתן את הדין" (עבודה זרה נה:). 3* ז׳ הזמן שיבוא, הזמן שאחרי־כן: "נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד" [ברכות נד., במשנה ברכות ט ד: "וצועק לעתיד לבוא"]. הכל נבאו לצעיר עתיד מזהיר. 4* [בדקדוק] נטית הפעל באפן שיורה על הזמן שיהיה, להבדיל מן "עבר" ו"בינוני" או מן "הוה": נטית "כתב" בעתיד – "אכתב", "תכתב" וכו׳. – [עתידה, עתידים, עתידות; עתיד־, עתידים, עתידי־]

– עתיד ל־* (שם־הפועל), עתיד ש־* (פועל בעתיד), צורת עתיד מקבלת בלשון־חכמים במקום העתיד הרגיל בהוראה: הדבר בוא יבוא אם גם לא תכף־ומיד: "עתידה ירושלים להעשות מטרופולין" (שמות רבה כג). "עתידה ארץ־ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת" (שבת ל:).

– עתיד מארך° [בדקדוק] צורת הפעל בזמן עתיד כשלפעל נוספת אות בסוף, למשל: "אשמרה" במקום "אשמר", "ישמרון" במקום "ישמרו".

– עתיד מקצר° [בדקדוק] צורת הפעל בעתיד כשהאות השלישית של הפעל היא ה׳ והיא נשמטת, למשל: "יפן", "ירא" תמורת: "יפנה", "יראה".

– **אין לו עתיד**° [בהשאלה] אין לו כל סכוי להצלחה או לקיום: אין כל עתיד לאותו מפעל. [ולהיפך:] **יש לו עתיד**°.

– **לעתיד לבוא***. 1. לימים הבאים, להבא (הפך: "לשעבר"): "מהשב אדם יציאותיו (בשבת)... מן לשעבר, אבל לא מן לעתיד לבוא" (תוספתא שבת יז ו). 2 [ביחוד] כנוי לאחרית הימים, ימות־המשיח: "לעתיד לבוא באין עכו"ם ומתגיירין" (עבודה זרה ג:). 3. העולם הבא: "ודע, מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא" (אבות ב טז).

– **מזמור שיר לעתיד לבוא*** [שאול מן תמיד ז ד, ושם כפשוטו] מימרה על דבר שאין בו עתה כל סכוי להגשימו – אולי רק בעתיד הרחוק, הלכתא למשיחא.

– **עתיד שכלו תכלת**° [על־פי "טלית שכולה תכלת"] עתיד מאשר: "אל השחרור, אל העתיד שכלו תכלת" (שלונסקי, תר' קרקע א 140).

עתידה נ' [מן עתיד] דבר שיקרה, מה שעתיד לבוא: "כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו" (דברים לב לה). "אין בכם שיגיד עתידה ותתקים" (רש"י ישעיה מא כו). "אנשים כאלה לא היו מסכנים בעצמם ליסד כל עתידותיהם ועתידות הארץ על איזו השערה" (אחד העם, כה). "מחשבות ורצונות רק על אודות עתידתנו" (ברדיצ'בסקי, מאמרים פו). מנחש בקלפים ומגיד עתידות. – [עתידת־, עתידות]

עת"ם° ר"ת עתונות ישראלית מאחדת (סוכנות־הידיעות בארץ־ישראל).

עתיק ת' [מן ב׳ עתק; ראה גם עתק] נבחר, מורם, חזק [על־פי הבנה בהוראה זו בישעיה כג יח: "לאכל לשבעה ולמכסה עתיק"]. – [עתיקה, עתיקים, ־קות]

א׳ **עתיק** ת' [ארמית: עתיקא; ערבית: עת'יק; ההוראה המקורית כנראה מן א׳ עתק; מי ש נעתק ורחוק ממקומו או מזמנו] ישן מאד, קדמון, שמימים עברו: "והדברים עתיקים" (דברי הימים א ד כב). "וכעין סיום של קינה עתיקה מאד" (ביאליק, לבדי). מנהגים עתיקים. יון העתיקה. ירושלים העתיקה. מטבעות עתיקים מתקופת החשמונאים. – [עתיקה, עתיקים, ־קות]

– **עתיק־יומין, עתיק יומיא*** [ארמית] 1 °. עתיק ימים, זקן, ישן נושן: "הטרגדיה ההיסטורית הגדולה והמשנה של עם עתיק־יומין" (ברנר, א 13). "אי אפשר לעם עתיק־יומין אשר היה לאור גויים להסתפק... במועט כזה" (אחד העם, רעה). "עם נאדר בעז, עתיק יומין" (ביאליק, מתי). 2. כנוי לאלהים שהוא ראשון לכל נמצא: "חזה הוית... ועתיק יומין יתיב" (דניאל ז ט). "דברים הללו עתיק יומיא אמרן" (בבא בתרא צא:). "ומפעמיך ירוצו לשמע דברי עתיק יומין" (ברכות יז.). "ה' אלהי צבאות עתיק־יומין" (ביאליק, מגילת ב).

– **עתיקו של עולם*** [על־פי הנ"ל] כנוי לאלהים: "הדברים הללו אמורים מעתיקו של עולם" (ילקוט, דברי הימים א תתרעד). "הכל – מעתיקו של עולם, אני אומר" (שנהר, ב 245).

– **והדברים עתיקים** [על־פי דברי הימים א ד כב]. כך היה מאז ומעולם, דברים אלה ידועים היטב זה ימים רבים: "דברים עתיקים: תחלתם כדרך הנגידים וסופם כדרך הקבצנים" (מנדלי מו"ס, שבט).

– **העולם העתיק**°. התקופה הקדומה בתולדות האנושות, דברי־ימי עמי־הקדם (מצרים, בבל, ישראל, פרס, יון, רומא וכו').

ב׳ **עתיק** ת' [מן ב׳ עתק] שנעתק ממקומו, תלוש, עקור, מבדל: "את־מי יורה דעה... גמולי מחלב, עתיקי משדים?" (ישעיה כח ט). [עתיקה, עתיקים, ־קות]

עתיקא* ת' [ארמית, ראה גם א׳ עתיק] עתיק, קדמון [רווח בצירופים:]

– **עתיקא קדישא**ˆ [בקבלה] כנוי לשכינה: "דא היא סעודתא... וזעיר אנפין ועתיקא קדישא" (סעודת ליל שבת). "ויהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא" (ויהי רצון מאת העתיק הקדוש) (שם).

– **עתיקתא קשיא מחדתא*** (יומא כט.). עתיקה קשה מחדשה, ללמד דברים ישנים שנשכחו קשה יותר מללמד דברים חדשים [ובהרחבה:] קשה לחדש דבר ישן שהפסק מלהתחיל בדבר חדש.

עתיקהˆ נ' [מן ב׳ עתק] נתיקה, העתקה מן המקום, הזזה. – [עתיקת־]

עתיקות° נ' [מן א׳ עתיק] ישן, מצבו של דבר עתיק: "לבקש מהם במחילת כבוד עתיקותם לצאת לאויר העולם" (ביאליק, אריה ט). "והלא יש גם דבר בעתיקות של סמטא נדחת... אבל זו שכאן, כלום זו עתיקות? סתימות היא ולא עתיקות" (יזהר, מישור 109). עתיקות ירושלים. אין להטיל ספק בעתיקותן של המגלות הגנוזות. – [עתיקות־]

עתיקות° נ"ר [מן א׳ עתיק] חפצים עתיקים, כלים או שברי כלים ששרדו מתקופות קדומות ביותר בהיסטוריה או בטרום־היסטוריה: בבית־הנכות שמורות עתיקות רבות. בחפירות בלכיש נתגלו עתיקות. – [עתיקות־]

– **בית־עתיקות**°. מוזיאון ארכיאולוגי, בית־נכות לשמירת חפצים עתיקים.

– **מחלקת העתיקות**°. מחלקה ממשלתית הממנה על שמירת העתיקות שנתגלו במדינה וכן לנהול חפירות במקומות שונים בארץ לשם חשיפת עתיקות נוספות.

עתיקניה° נ' [מן א׳ עתיק, עתיקות] אנטיקבריון, מחסן או בית־מסחר לכלים או לספרים עתיקים. – [עתיקניות]

עתיר* ת' [ארמית; רווח הרבה גם בטקסט עברי] עשיר: "הגאום היה רב־תכן ועתיר רעיונות" (שרת, באסיה 295). "רב ליטאי, עתיר הדעת וכבד היחש" (שזר, כוכבי 188). "פי עתיר רוח־שלטון" (קלצקין, משנת אחרונים רמו). "עתירי החויות ורבי התכן" (ניר, השעיפים 56). – [עתירין]

– **עתיר־נכסים**° [כארמית: עתיר נכסין, בבא בתרא קכה.] עשיר בנכסים, בעל רכוש: "איש עתיר נכסין, רחים ומוקיר רבנן" (יל"ג, פרוזה קעו). "למדן הוא ועתיר נכסין, תורה וגדלה במקום אחד" (עגנון, אלו שפא). "אצלכם שוכנים כבוד בפסגתה של הפירמידה עתירי הנכסים" (קרליבך, הודו 80).

עֲתִירָה* נ׳ [מן עתר] 1*. בַּקָּשָׁה, תְּחִנָּה: ״בְּנֵה בֵיתְךָ וּשְׁמַע עֲתִירָתֵנוּ״ (ירושלמי ברכות ד ד). ״וְתֶעֱרַב עָלֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ״ (מוסף למועדים). ״אֲזוֹן תַּחַן וְהַסְכֵּת עֲתִירָה״ (סליחות, סידור 606). ״שַׁעַר עֲתִירָה אַל תְּהִי נִנְעָלֶת״ (גאגארה, 515). ״וְשֶׁמָּא לֹא נָתְנָה לִבָּהּ כְּלָל לְבַקָּשָׁתוֹ וְלַעֲתִירָתוֹ״ (בורלא, כיסופים 110). 2 ° [בענייני-משפט] פֶּטִיצְיָה, בַּקָּשָׁה הַמֻּגֶּשֶׁת לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק לָתֵת צַו־עֲשֵׂה אוֹ צַו לֹא־תַעֲשֶׂה אוֹ כָּל סַעַד אַחֵר נֶגֶד יָחִיד אוֹ נֶגֶד רָשׁוּת מֻסְמֶכֶת: פְּלוֹנִי הִגִּישׁ עֲתִירָה לְבֵית־הַמִּשְׁפָּט שֶׁיִּתֵּן צַו־פְּנֵי נֶגֶד מַסִּיג־הַגְּבוּל. עֲתִירָה שֶׁל הַתּוֹבֵעַ לַעֲרֹךְ מִשְׁפָּט חוֹזֵר. — [עֲתִירַת־, ־רוֹת]

עתם [ערבית: עַתְם, עַתְמַה חושך]

~ נפ׳ **נֶעְתַּם** פ״ע נֶחְשַׁךְ, הָקְדַּר: ״בְּעֶבְרַת ה׳ צְבָאוֹת נֶעְתַּם אָרֶץ״ (ישעיה ט יח). ״וְגָלָה קֵץ נֻחַם וְהֵאִיר אוֹר נֶעְתָּם״ (יהודה הלוי, ט 573). ״מֵאֵדֵי הַלַּיְלָה הַמֶּרְחָק נֶעְתָּם״ (שמעוני, שירים א רטא). ״כְּבוֹת כָּל כּוֹכָב בְּלֵילוֹת נֶעְתָּמִים״ (ש׳ שלום, שירים מט). ״וְחֶרְדַּת־עַד מְתוּקָה בַּמְּבוֹאוֹת הַנֶּעְתָּמִים״ (טמקין, שירים כט). ״בַּחֲשֵׁכָה וּבְדוּמִיָּה שֶׁבַּצִּינוֹק נֶעְתַּם עוֹלָמוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה״ (בורלא, עקביה 55). — [לְהֵעָתֵם, נֶעְתָּם, יֵעָתֵם]

~ הפ׳ **הֶעְתִּים** ⁺ פ״י הֶחְשִׁיךְ: ״אוֹ שֶׁמָּא הַכֹּל בַּשָּׁמַיִם הֶעְתִּימוּ אָז עֵינֵיהֶם בַּמִּכְוָן״ (יזהר, מישור 94). ״סִיסְמוֹת הַהַשְׂכָּלָה... הֵן שֶׁהֶעֱמוּ וְהֶעְתִּימוּ אֶת רְגָעֶיהָ הַגְּדוֹלִים (שֶׁל שִׁירַת יַלַ״ג)״ (ילמרחב, 1966). — [לְהַעְתִּים, מַעְתִּים, יַ־]

עתמן [מן עוֹתְמַן, בתעתיק לועזי: Ottoman, שמו של השולטן התורכי מייסד השושלת]

~ פִּעֵ׳ **עִתְמֵן** ° פ״י הֵטִיל אֶת הַנְּתִינוּת הָעוֹתוֹמָנִית (הַתּוּרְכִּית). — [לְעַתְמֵן, מְעַתְמֵן, יְ־]

~ הת׳ **הִתְעַתְמֵן** °. קִבֵּל אֶת הַנְּתִינוּת הָעוֹתוֹמָנִית (הַתּוּרְכִּית): ״עֵצָה טוֹבָה — לְהִתְעַתְמֵן״ (ברש, ב 151). ״אַהֲרוֹנוֹבִיץ סֵרֵב לְהִתְעַתְמֵן בִּפְרֹץ מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה, וְיָרַד מִצְרַיְמָה עִם עוֹד כַּמָּה אֲלָפִים גּוֹלִים״ (ר׳ בנימין, כנסת 306). — [לְהִתְעַתְמֵן, מִתְ־, יִתְעַתְמֵן]

א. **עתק** [אוגריתית: עתק עבר; אכדית: etequ נע, התקדם; ארמית: עתק; ערבית: עַתֻקַ]

~ פָּעַ׳ **עָתַק** פ״ע זָז, נִתַּק, נֶעֱקַר: ״הַר־נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ״ (איוב יד יח). ״וּשְׁנָתִי רָתְקָה, נָדְדָה גַּם עָתְקָה״ (הנגיד, דיואן 314). — [לַעֲתֹק, עָתְקָה, יֶעְתַּק]

~ נפ׳ **נֶעְתַּק** *. 1*. הוּזַז, הֻרְחַק: ״הֶבִיאוּ לִי קִינְסוֹן (פְּקֻדּוֹת הַנֶּעְתָּקִין״ (אסתר רבה א). ״אֲנִי סָר וְנֶעְתָּק מֵחֲנִיָּה אֶל נְסִיעָה״ (הנגיד, דיואן 209). ״בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וְלֹא אֶעָתֵק״ (אברהם אבן־עזרא, חי בן מקיץ). ״וְתִרְאֶה הֵיאַךְ נֶעְתְּקוּ בּוֹ דְּבָרָיו מֵעִנְיָן לְעִנְיָן״ (חובות הלבבות, היחוד פתיחה). ״וְנֶעְתַּקְנוּ מִמַּאֲמָר לְמַאֲמָר״ (הרוזני, ז 136). ״בְּכָל הֱיוֹתוֹ בִּימֵי גָּלוּתוֹ הָרַבִּים נֶעְתָּק וּמְרֻחָק מִן הַמְּקוֹרוֹת הַנֶּאֱמָנִים״ (ביאליק, האמנות). הַסֶּלַע נֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ. 2 °. נִכְתַּב בְּהֶעְתֵּק אוֹ בְּהֶעְתֵּקִים: הַמִּכְתָּב נֶעְתַּק בִּשְׁלֹשָׁה הֶעְתֵּקִים. הַחִבּוּר נֶעְתַּק אֶל נָקִי. 3 ⁺. נִתְרְגַּם, הָעֳבַר מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: ״רֹב לְשׁוֹנוֹת שֶׁל בְּשָׂמִים מִלָּשׁוֹן עִבְרִי נֶעְתְּקוּ אֶל לְשׁוֹנוֹת נָכְרִים״ (ערוך, אלבו). ״סֵפֶר תּוֹלְדוֹת הַטֶּבַע נֶעְתַּק מִסֵּפֶר הַחוֹקֵר הַטִּבְעִי לֶנְץ לִשְׂפַת עֵבֶר״ (מנדלי מו״ס, ד). — [לְהֵעָתֵק, נֶעְתָּק, יֵעָתֵק]

~ הפ׳ **הֶעְתִּיק** פ״י 1. הֶעֱבִיר: ״וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם (אֶת אָהֳלוֹ) הָהָרָה״ (בראשית יב ח). ״כִּי לֹא יַעְתִּיק אַךְ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָקוֹם״ (אברהם אבן־עזרא, ב 59). ״(הַמּוּסִיקָה) שֶׁהִיא מַעְתֶּקֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ מִמִּדָּה אֶל הֲפֵכָהּ״ (כוזרי ב סה). ״וְשׁוֹלֵחַ רוּחַ וּמַעְתִּיק אֶת הַסְּפִינָה״ (עגנון, אלו תקכג). פְּלוֹנִי הֶעְתִּיק אֶת דִּירָתוֹ מִתֵּל־אָבִיב לִירוּשָׁלַיִם. הֶעְתַּקְנוּ אֶת הַשְּׁתִילִים לְמָקוֹם אַחֵר. 2. הֶעֱבִיר אֶת הַכָּתוּב לְטֹפֶס אַחֵר אוֹ לִטְפָסִים נוֹסָפִים: ״מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה״ (משלי כה א). הֶעְתַּקְתִּי אֶת הַמַּאֲמָר אֶל נָקִי. הַכַּתְבָנִית הֶעְתִּיקָה אֶת הַמִּכְתָּב בִּשְׁלֹשָׁה הֶעְתֵּקִים. 3. תִּרְגֵּם, הֶעֱבִיר מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: ״לְתַרְגֵּם אֶת הַפָּסוּק וּלְהַעְתִּיקוֹ מִלָּשׁוֹן לְלָשׁוֹן... וְאִי אֶפְשָׁר לְמַעְתִּיק מִלָּשׁוֹן לְלָשׁוֹן לְאָמְרָם כֻּלָּם״ (תשובות הגאונים, הרכבי רמה). ״הָיוּ בִּלְשׁוֹן קֵדָר נִכְתָּבִים עַל סֵפֶר וּמְפֹרָשִׁים, הֶעְתַּקְתִּים לִלְשׁוֹן עֵבֶר״ (יהודה אבן־תיבון, הקדמה ל״ספר השרשים״ לג׳נאח). ״וַיְבַקֵּשׁ לְהַעְתִּיקָם וּלְתַרְגְּמָם מִלָּשׁוֹן עִבְרִית אֶל לְשׁוֹן יְוָנִית״ (יוסיפון, כב). 4 °. הֶעֱבִיר לִכְתָב אַחֵר, רָשַׁם בְּכְתִיב (בְּתַעְתִּיק) אַחֵר: הַחוֹקֵר הֶעְתִּיק אֶת הַשֵּׁמוֹת הַיְּוָנִיִּים בְּתַעְתִּיק מְיֻחָד [ראה גם תעתק] — [לְהַעְתִּיק אֶת־, מַעְתִּיק, יַ־]

~ הפ׳ **הָעְתַּק** *. 1*. הוּזַז, הָרְחַק: ״וַאֲנִי הָעְתַּקְתִּי לְכָאן לְהַחְלִישׁ מִחְיָה״ (קהלת רבה א כב). ״מְצָאוּ חֳלִי וּמְנָעֲמוֹ הָעְתַּק״ (הנגיד, דיואן 332). ״אָמְנָם הוּא מָעְתָּק מִמָּה שֶׁאַתָּה זוֹכֵר מִדִּבְרֵי זוּלָתְךָ״ (כוזרי ה יט). הַגֶּדֶר הָעְתְּקָה מִמְּקוֹמָהּ בִּפְקֻדַּת הָעִירִיָּה. 2 °. נִכְתַּב בְּהֶעְתֵּק אוֹ בְּהֶעְתֵּקִים נוֹסָפִים: הַחִבּוּר הָעְתַּק אֶל נָקִי. הַחוֹזֶה הָעְתַּק בִּמְכוֹנַת־שִׁכְפּוּל. 3 ⁺. תֻּרְגַּם, הָעֳבַר מִלָּשׁוֹן אֶל לָשׁוֹן: ״הָעְתַּק גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט וְתִרְגְּמוּ אֶל לָשׁוֹן אַחֵר״ (תשובות הגאונים, הרכבי רנה). ״גֶּדֶר צֹרֶךְ יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַמָּעְתָּק מִמֶּנּוּ... וְגֶדֶר צֹרֶךְ יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַמָּעְתָּק אֵלָיו״ (מורה נבוכים, פתיחה). הַשִּׁיר הָעְתַּק לִלְשׁוֹן־עֵבֶר. — [מָעְתָּק, יָעְתַּק]

~ פִּעֵ׳ **עִתֵּק** ° פ״י [במסילות-ברזל] הֶעְתִּיק וְהֶעֱבִיר קְרוֹנוֹת וְקַטָּרִים מִמְּסִלָּה לִמְסִלָּה לְשֵׁם וִסּוּת תְּנוּעַת הָרַכָּבוֹת. — [לְעַתֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **עֻתַּק** ⁺. 1 ⁺. נֶעְתַּק, הֻרְחַק: ״מִי שֶׁנַּפְשׁוֹ מָרָה וְדַעְתּוֹ זָחָה וּמְעֻתֶּקֶת מֵעָלָיו״ (רש״י כתובות סט). 2 ° [במסילות-ברזל] הָעֳבַר (קָרוֹן, קַטָּר) לִמְסִלָּה אַחֶרֶת לְשֵׁם וִסּוּת הַתְּנוּעָה. — [מְעֻתָּק, יְעֻתַּק]

~ הת׳ **הִתְעַתֵּק** *. נֶעְתַּק, הֻרְחַק: ״דְּבָרִים שֶׁנִּתְעַתְּקוּ מֵהֶם הֶחֱזִירָם״ (רות רבה ב). ״הוּא מִתְעַתֵּק מִן הַמִּרְפֶּסֶת וּמִסְתַּלֵּק וְהוֹלֵךְ לוֹ״ (שנהר, ג 356). — [לְהִתְעַתֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

— **נֶעְתְּקוּ מִלִּים מִפִּיו*** [שאול מן איוב לב טו, ושם בהפעיל: ״הֶעְתִּיקוּ מֵהֶם מִלִּים״] נֶאֱלַם, לֹא יָכֹל לִפְצוֹת פִּיו: ״יְדִיעָה זוֹ הֲמַמַתְנִי, מִלִּים נֶעְתְּקוּ מִפִּי״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 141). ״דּוֹמֶה הָיָה כִּי לִשְׁנֵיהֶם רָצוֹן לֵאמֹר מִלָּה אִישׁ לְאָחִיו, אֲבָל נֶעְתְּקוּ מִלִּים מִפִּיהֶם״ (אגנון, שמים 111).

ב. **עתק** [הרחבת המשמעות של א.עתק]

~ פָּעַ׳ **עָתַק** פ״ע גָּדַל, נָאָה, חָזַק: ״מַדּוּעַ רְשָׁעִים יִחְיוּ, עָתְקוּ גַּם גָּבְרוּ חָיִל?״ (איוב כא ז). — [לַעֲתֹק, עָתֵק, עָתְקָה; יֶעְתַּק]

עָתָק ז׳ [מן ב׳ עתק] גַּאֲוָה, דְּבָרִים גְּבוֹהִים, רוּם־לֵב: ״אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה, יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם״ (שמואל א ב ג). ״תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שָׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל־צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה וָבוּז״ (תהלים לא יט). ״עָתָק וְשַׁחַץ כֻּלָּם״ (ביאליק, חלפה). ״פֶּה דוֹבֵר עָתָק״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה יז). ״יָטִיחַ דְּבָרִים כְּנֶגְדִּי וְיֹאמַר בִּלְשׁוֹן עָתָק״ (בורלא, נשים 244). — [עֲתַק־]

עָתֵק ת׳ [מן ב׳ עתק] רַב, כַּבִּיר, עָצוּם: ״עֹשֶׁר־וְכָבוֹד אִתִּי, הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה״ (משלי ח יח). — [עֲתֵקָה, עֲתֵקִים, ־קוֹת]

— הוֹן עָתֵק [על־פי הנ״ל] עֹשֶׁר רַב, הוֹן תּוֹעָפוֹת: הַדָּבָר עָלָה הוֹן עָתֵק.

א׳ **עֹתֶק°, עוֹתֶק** ז׳ [מן א׳ עתק; ראה שם הֶעְתִּיק] אֶקְסֶמְפְּלָר, טֹפֶס, יְחִידָה אַחַת מִתּוֹךְ סִדְרָה שֶׁל יְחִידוֹת זֵהוֹת (סֵפֶר, עִתּוֹן, תַּצְלוּם, מִסְמָךְ וְכַדּוֹמֶה): הָעִתּוֹן נִדְפַּס בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים עֲתָקִים. בַּמַּחְסָן נִשְׁאֲרוּ עֲתָקִים אֲחָדִים שֶׁל הַסֵּפֶר. הַחוֹבֶרֶת שֻׁכְפְּלָה בְּמֵאָה עֲתָקִים. — [עֹתֶק־, עָתְקוֹ; עֲתָקִים, עָתְקֵי־]

ב׳ **עֹתֶק°, עוֹתֶק** ז׳ [מן ב׳ עתק] חֹזֶק, קֹשִׁי: ״בְּעֹז פְּנֵיהֶם וּבְעֹתֶק צַוָּארָם״ (ביאליק, אריה ד). — [עֹתֶק־, עָתְקוֹ]

עַתָּק° ז׳ [מן א׳ עתק, עִתֵּק] עוֹבֵד בִּמְסִלַּת־הַבַּרְזֶל שֶׁתַּפְקִידוֹ לְהַעֲבִיר קְרוֹנוֹת וְקַטָּרִים וּלְהַעְתִּיקָם מִמְּסִלָּה לִמְסִלָּה לְשֵׁם וִסּוּת תְּנוּעַת הָרַכָּבוֹת. — [עַתַּק־. עַתָּקִים, עַתָּקֵי־]

א׳ **עתר** [ערבית: עַתַרַ זבח קרבן]

~ פָּע׳ **עָתַר** פ״ע 1. הִתְפַּלֵּל, הִתְחַנֵּן, בִּקֵּשׁ: ״וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה׳ לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא״ (בראשית כה כא). ״טֶרֶם קְרָאוּךָ עֲנִיתָם, יוֹדְעִים לַעְתֹּר וּלְרַצּוֹתְךָ״ (סידור רס״ג, שו). ״וְהַתְּמִימִים הָעוֹמְדִים בַּפְּרָצוֹת, יוֹדְעִים לַעְתֹּר וּלְרַצּוֹת״ (יהודה הלוי, ד 161). ״וַיְהִיָּה (מָרְדֳּכַי) צָם וְעוֹתֵר שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֵילוֹת״ (גאגארה, 405). ״יִסְגֹּד לַשֶּׁמֶשׁ, יֶעְתַּר לַשּׁוֹר, לָעֵץ יִזְבַּח זֶבַח״ (כהן, שירים קצב). 2°. הִגִּישׁ עֲתִירָה (פֶּטִיצְיָה) לְבֵית־מִשְׁפָּט בְּעַרְכָּאָה גְּבוֹהָה. — [לַעְתֹּר, עוֹתֵר, יֶעְתַּר]

~ נִפ׳ **נֶעְתַּר**, נַעֲנָה, שָׁמַע לַתְּפִלָּה, נִתְרַצָּה, קִבֵּל אֶת הַבַּקָּשָׁה: ״וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה׳... וַיֵּעָתֶר לוֹ ה׳״ (בראשית כה כא). ״וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ״ (דברי הימים ב לג יג). — [לְהֵעָתֵר לְ־; נֶעְתָּר, יֵעָתֵר]

~ הִפ׳ **הֶעְתִּיר** פע״י 1. עָתַר, הִתְפַּלֵּל, הִתְחַנֵּן: ״הַעְתִּירוּ אֶל־ה׳ וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי״ (שמות ח ד). ״תַּעְתִּיר אֵלָיו וְיִשְׁמָעֶךָּ״ (איוב כב כז). ״חָזַר עֲקַבְיָה וְהֶעְתִּיר שׁוּב בַּקָּשָׁה אַחַת״ (בורלא, עקביה 56). 2^. נֶעְתַּר, נַעֲנָה: ״וְיִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתְךָ וְהוּא יַעְתִּירֶךָ״ (כלפון, 116). — [לְהַעְתִּיר מַעְתִּיר, יַעְתִּיר]

ב׳ **עתר** [ארמית: עֲתִיר עשיר, עֲתַר העשיר]

~ נִפ׳ **נֶעְתַּר**, הָיָה רַב מִדַּי, הָיָה מְיֻתָּר: ״נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא״ (משלי כז ו). — [לְהֵעָתֵר, נֶעְתָּר, יֵעָתֵר]

~ הִפ׳ **הֶעְתִּיר** פ״י הִרְבָּה, הִכְבִּיר: ״וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם״ (יחזקאל לה יג). ״אוֹרוּ עֵינָיו לִשְׁמַע הַצָּעָתוֹ וְהֶעְתִּיר עָלַי דִּבְרֵי תּוֹדָה וּבְרָכָה״ (ליסיצקי, תולדות 274). ״נִכְנַס וְהֶעְתִּיר עָלָיו בְּרָכוֹת וְתוֹדוֹת״ (בורלא, עקביה 161). — [לְהַעְתִּיר, מַעְתִּיר, יַעְתִּיר]

א׳ **עָתָר** ז׳ [ארמית: עֲתַר עשן, הקטיר] עָשָׁן, אֵד הַמִּתְנַשֵּׂא מֵעַל לַשְּׂרֵפָה: ״וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת עֹלֶה״ (יחזקאל ח יא). — [עֲתַר־]

ב׳ **עָתָר°** ז׳ [מן ב׳ עתר, ובהשאלה מן א׳ עָתָר; ראה גם עֲתֶרֶת] שֶׁפַע, רִבּוּי, רֹב: ״עֲתַר הַחֹם עוֹלֶה, עַד כִּי מָלֵא הַבַּיִת אֵדִים״ (יל״ג, פרוזה יד). ״וְעַל רֹאשׁ צְפִירֵי עֲתַר פְּרָחִים חַיִּים״ (ביאליק, זוהר). ״מָה עֲתַר הַחַיִּים אֲצֻלָּה סָבִיב לִי?״ (כהן, שירים טז). ״בְּשִׁבְתּוֹ מְעֻלָּף בְּתוֹךְ עֲתַר הֶעָשָׁן שֶׁל הַסִּיגָרָה הָרֵיחָנִית״ (ברקוביץ, הראשונים רכז). ״אוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת יְחַוּוּהוּ בַּעֲתַר הַגַּיִם לֹא נִשְׁמָע וּבִשְׁלַל מֶחֱזוֹת לֹא נֶחֱזוּ״ (ש׳ שלום, חי 109). — [עֲתַר־]

א׳ **עֶתֶר*** ז׳ [אולי קרוב אל חתר] 1°. קִלְשׁוֹן־חֲפִירָה בַּעַל אַרְבַּע שִׁנַּיִם הַמְּשַׁמֵּשׁ לַהֲפִיכַת הַקַּרְקַע אוֹ לַחֲפִירָה בַּעֲרֵמַת זֶבֶל דְּחוּסָה. 2* [בימי־קדם] קִלְשׁוֹן שֶׁשִּׁמֵּשׁ לַהֲפֹךְ בּוֹ אֶת הַתְּבוּאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם (יבמות סד.). — [עֶתֶר־, עֲתָרִים, עַתְרֵי־]

ב׳ **עֶתֶר^** ז׳ [מן א׳ עתר] עֲתִירָה, תְּחִנָּה, תְּפִלָּה, בַּקָּשָׁה: ״טָהוֹר צוֹפֶה כָּל סֵתֶר וּמַאֲזִין לְקוֹל עֶתֶר״ (דודי, יוצר שבת חול המועד פסח). ״הִתְחִילוּ בָּאִים בְּעֶתֶר וּפֶלֶל״ (עגנון, בלה שמט). — [עֶתֶר־]

עֲתָרָה^ נ׳ [מן א׳ עתר, עָתַר] עֲתִירָה, תְּפִלָּה: ״רְאֵה הַיּוֹם בְּצָרָתִי, שְׁמַע וּשְׁעֵה עֲתָרָתִי״ (הנגיד, דיואן 15). ״וְאֶשְׁכַּח נֹטֵר אֵיבָה וְאַקְשִׁיב הָעֲתָרוֹת״ (גבירול, התלעג לאנוש). — [עֲתֶרֶת־, עֲתָרוֹת]

עֲתֶרֶת נ׳ [מן ב׳ עתר] עֹשֶׁר, שֶׁפַע, רִבּוּי: ״וְגִלֵּיתִי לָהֶם עֲתֶרֶת שָׁלוֹם וֶאֱמֶת״ (ירמיה לג ו). ״לְלַמֵּד חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וּלְהַשְׁמִיעֵנוּ עֲתֶרֶת דְּבָרִים״ (מגדלי מו״ס, רנה). ״עוֹד יֵשׁ מַרְאוֹת יָפִים מִסָּבִיב הַמְּלֵאִים עֲתֶרֶת וָשֶׁפַע״ (ביאליק, משירי הקיץ). — [עֲתֶרֶת־]

עתת [מן עֵת]

~ פִּע׳ **עִתֵּת°**, הִקְצִיב זְמַן מְסֻיָּם לְבִצּוּעַ פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת, קָבַע אֶת הָעִתּוּת (עתוי): מְנַהֵל־הַשִּׁדּוּר עִתֵּת אֶת הַשִּׂיחָה בְּרַדְיוֹ. — [לְעַתֵּת, מְעַתֵּת, יְ־]

~ פֻּע׳ **עֻתַּת°**, הֻקְצַב לוֹ הַזְּמַן הַמְדֻיָּק: שִׂיחָה מְעֻתֶּתֶת. — [מְעֻתָּת, יְעֻתַּת]

פ [כתב: ; רש"י פ; עברית כנענית] 1, הָאוֹת הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ "פֵּא". בְּסוֹפֵי מִלִּים צוּרָתָהּ ף וְנִקְרֵאת "פֵּא סוֹפִית" אוֹ "פֵּא פְּשׁוּטָה", לְהַבְדִּיל מִן הַפֵּא שֶׁבְּרָאשֵׁי־מִלִּים אוֹ בְּאֶמְצָעָן (פ) הַנִּקְרֵאת "פֵּא כְּפוּפָה". פּ' דְּגוּשָׁה – מִבְטָאָהּ p, פ' רָפָה – מִבְטָאָהּ f. 2, סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁמוֹנִים (80): הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית בִּירוּשָׁלַיִם נִפְתְּחָה בִּשְׁנַת ה' תרפ"ה (5685) לִבְרִיאַת־הָעוֹלָם. 3, ף'–סִימַן הַמִּסְפָּר שְׁמוֹנֶה־מֵאוֹת (800) לְמָשָׁל: ף' ל"ז–837.

– פ'־הַפֹּעַל, ראה להלן פֵּא.

פ' קיצור: 1, פֶּרֶק. 2, פָּרָשָׁה. 3, פָּסוּק. 4, פַּעַם. 5, פְּלוֹנִי.

פֵּא*, פֵּה* נ' (סנהדרין קד:) שֵׁם הָאוֹת פ בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי [אולי על שום צורתה צורת פה באלף-בית העברי-הכנעני הקדום]: "צָדֵי – צוֹפֶה, פֵּה – פּוֹדֶה" (בראשית רבה ד). – [פֵּאִין גם פֵּפִין]

– פֵּא־הַפֹּעַל [הרקמה לג'נאח, קכד], כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּדִקְדּוּק לָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּכָל שֹׁרֶשׁ בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת (עַל שׁוּם הָאוֹת פ' שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה בַּשֹּׁרֶשׁ "פעל"): בַּפְּעָלִים "כתב", "למד", "ישב" הָאוֹתִיּוֹת כ, ל, י הֵן פֵּא־הַפֹּעַל.

– חַסְרֵי פֵּא־יוּד, חַסְרֵי פֵּא־נוּן, גִּזְרַת פְּעָלִים שֶׁהָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלָּהֶם הִיא י' אוֹ נ', וְהֵן חֲסֵרוֹת בְּכַמָּה נְטִיּוֹת (ירד – אֵרֵד; נפל – יִפֹּל).

– נָחֵי פֵּא־אָלֶף, נָחֵי פֵּא־יוּד, גִּזְרַת פְּעָלִים שֶׁהָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלָּהֶם א', אוֹ י', וְהֵן נָחוֹת בְּכַמָּה נְטִיּוֹת (אכל – יֹאכַל; ישן – אִישַׁן).

– וִיטָמִין פֵּא ° [בלשון-הדיבור ובהלצה] כִּנּוּי לְ"פְּרוֹטֶקְצְיָה", מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם מַשּׂוֹא־פָּנִים.

פֹּא (איוב לח יא), ראה פֹּה.

פ"א ר"ת 1, פַּעַם אַחַת. 2, פֶּה אֶחָד. 3, פֶּרֶק א'. 4, פָּסוּק א'. 5, פָּרָשָׁה א'. 6, פֵּרוּשׁ אַחֵר.

פאג"י ר"ת פּוֹעֲלֵי אֲגֻדַּת־יִשְׂרָאֵל.

פאה [ראה ערך פֵּאָה]

~ הִפ' **הִפְאָה** פ"י 1, פִּזֵּר לְכָל הַפֵּאוֹת, הֵפִיץ לְכָל עֵבֶר: "אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם (=אַפְאֵם) אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם" (דברים לב כו). "וְהֵפִיץ מְחַבְּרֵי שֶׁבֶר וְהִפְאָה" (משה אבן-עזרא, א 43). 2 , הִפְנָה, הִטָּה: "מֵהֶם אֹרַח אֶל יַד מִזְרָח, מֵהֶם הִפְאָה לִפְאַת יָמָּה" (משה אבן-עזרא, א 96). "וְהֶלְאוּנִי הַתְּלָאוֹת הַמְּלֵאוֹת וְהִפְאוּנִי לְכָל פֵּאוֹת" (חריזי, תחכמוני טז 163). "וְאַסְפַּסְיָנוּס הִפְאָה אוֹתָם (אֶת הַמַּיִם) אֶל פֵּאָה אֲשֶׁר לְנֶגֶד הָעִיר" (יוסיפון, רנב). – [לְהַפְאוֹת, מַפְאֶה, יַ־]

פֵּאָה, פֵּיאָה נ' [ארמית: פָּאתָה; אוגריתית: פאת; ערבית: פַּאה קבוצה] 1, קָצֶה, פִּנָּה, זָוִית: "אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו (שֶׁל הַשֻּׁלְחָן)" (שמות לז יג). "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר" (ויקרא יט ט). 2, צַד, עֵבֶר: "וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים

יהודי בעל-פיאות

אַמָּה... וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה" (שמות כז יב–יג). "שֶׁמֶשׁ אָבִיב נָטָה יָמָּה עַד לִפְאַת שָׁמַיִם" (מאנה, משאת נפשי). "הַשֶּׁמֶשׁ רַד לִפְאַת הַיָּם" (ביאליק, בעריב). 3, תַּלְתַּל אוֹ צִיצַת־שֵׂעָר הַיּוֹצְאִים מִשְּׂעַר־הָרֹאשׁ וְנִמְשָׁכִים בֵּין הָרַקָּה לָאֹזֶן וּלְמַטָּה: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם" (ויקרא יט כז). "וְשָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת וְסִלְסֵל פֵּאָתוֹ" (ביאליק, המתמיד). 4, כִּנּוּי לִתְבוּאָה שֶׁמַּשְׁאִיר הַקּוֹצֵר בִּקְצֵה הַשָּׂדֶה (וְכֵן לִפְרִי בִּקְצֵה הַכֶּרֶם וְהַגַּן) שֶׁיֵּשׁ לְעָזְבָם לָעֲנִיִּים בִּשְׁעַת הַקָּצִיר אוֹ הַבָּצִיר "וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר" (ויקרא יט ט). "אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר: הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְכוּ'" (פאה א א). "לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה" (גיטין ה ח). 5*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה, בַּתּוֹסֶפְתָּא וּבַתַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי פֵּאָה בַּשָּׂדֶה בִּשְׁעַת הַקָּצִיר.

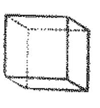

6 פיאות בקוביה

6 [בהנדסה] דֹּפֶן, כָּל אֶחָד מִן הַשְּׁטָחִים הַמִּישׁוֹרִיִּים שֶׁל גּוּף הַנְּדָסִי: "וְהִנֵּה בַּגּוּף יֵשׁ לוֹ שֵׁשׁ פֵּאוֹת" (אברהם אבן-עזרא, יסוד מורא יא). לַקֻּבִּיָּה שֵׁשׁ פֵּאוֹת. 7*, מִקְלַעַת שֶׁל עֲנָפִים וְעָלִים הַמְּשַׁמֶּשֶׁת כְּעֵין זֵר בֵּין קוֹרוֹת־בִּנְיָן (עירובין יא:) [וראה עוד הצירופים להלן] – [פְּאַת־, פֵּאָתוֹ... פֵּאַתְכֶם; פֵּאוֹת, פְּאוֹת־, במליצה גם: פַּאֲתֵי־]

– פֵּאָה נָכְרִית*, קֶפֶלֶט, מִקְלַעַת שֶׁל שְׂעָרוֹת זָרוֹת שֶׁשָּׂמִים עַל הָרֹאשׁ לְכִסּוּי קָרַחַת אוֹ לְנוֹי: "יוֹצְאַת אִשָּׁה בְּחוּטֵי שֵׂעָר... בְּכָבוּל וּבְפֵאָה נָכְרִית לְחָצֵר" (שבת ו ח). "אַף הוּא קָנָה לְבִתּוֹ פֵּאָה נָכְרִית

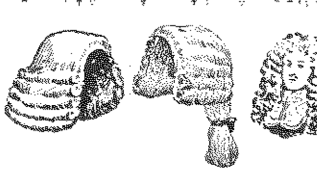

אציל בפיאה נכרית (במאה ה-17) פיאות נבריות

עֲשׂוּיָה נִימִין שֶׁל מֶשִׁי" (עגנון, אלו קנג). פֵּאוֹת נָכְרִיּוֹת לְכִסּוּי רָאשֵׁיהֶן שֶׁל נָשִׁים בֵּין חוּגֵי הַחֲרֵדִים. בְּכַמָּה מְדִינוֹת נוֹהֲגִים הַשּׁוֹפְטִים וְעוֹרְכֵי־הַדִּין בְּיָמֵינוּ לַחֲבֹשׁ פֵּאָה נָכְרִית בִּשְׁעַת מִלּוּי תַּפְקִידָם הָרִשְׁמִי. שַׂחְקָנֵי הַתֵּאַטְרוֹן מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּפֵאוֹת נָכְרִיּוֹת שׁוֹנוֹת לְשֵׁם הִתְחַפְּשׂוּת וּלְיִצּוּג טִפּוּסִים שׁוֹנִים.

– פְּאַת זָקָן, קְצֵה הַזָּקָן: "וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ" (ויקרא כא ה).

– פְּאַת רֹאשׁ (ויקרא יט כז), שֵׂעָר מִשְּׂעַר הָרֹאשׁ הַיּוֹרֵד וּמִסְתַּלְסֵל סָמוּךְ לָאֹזֶן עַל הַלֶּחִי [ראה לעיל פֵּאָה 3]

– מִפְּאַת־ מ"י – ראה ערך מִפְּאַת.

– פְּאָתֵי, צוּרַת סְמִיכוּת מְיֻחֶדֶת בִּמְקוֹם ׳פְּאוֹת־׳: ״וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב״ (במדבר כד יז). ״וּפַאֲתֵי רָקִיעַ חֲוַרְוָרוֹ״ (ביאליק, מתי). ״שִׁשָּׁה יְרָחִים הָיָה צָף מִמִּזְרָח לְפַאֲתֵי מַעֲרָב״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שיב).

– נִכְנַס דֶּרֶךְ הַפֵּאָה הַשְּׂמָאלִית° [מימרה הלצית, שאולה מיידיש] לֹא נִקְלַט כָּרָאוּי, לֹא הוּשַׂם לוֹ לֵב: ״אֵין תּוֹרָתָם נִכְנֶסֶת בְּלִבִּי אֶלָּא כִּלְאַחַר אֹזֶן, דֶּרֶךְ הַפֵּאָה הַשְּׂמָאלִית״ (ביאליק, ספיח ג).

פָּאוּדְל°, פָּאוּדָלִיזְם°, ראה פֵּיאוֹדָל, פֵּיאוֹדָלִיזְם.

פֵּאוֹן°, פִּיאוֹן ז׳ [מן פֵּאָה] שֵׁם כּוֹלֵל לְגוּף הַנְדָּסִי בַּעַל פֵּאוֹת, פּוֹלִי־אֶדֶר: הַמִּנְסָרָה, הַתֵּבָה, הַפִּירָמִידָה וְכוּ׳ הֵן פֵּאוֹנִים. – [פֵּאוֹן־, פֵּאוֹנִים, פֵּאוֹנֵי־]

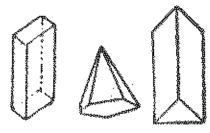
פאונים

פָּאוּנָה° נ׳ [על־שום האל Faunus במיתולוגיה הרומית: אל היערות והשדות] כִּנּוּי לְמַמְלֶכֶת הַחַי, כְּלַל בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַמְּצוּיִים בְּאֶרֶץ מְסֻיֶּמֶת אוֹ בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם: הַפָּאוּנָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הַפָּאוּנָה הַיָּם־תִּיכוֹנִית. הַפְלוֹרָה (הַצִּמְחִיָּה) וְהַפָּאוּנָה. – [פָּאוּנוֹת]

פְּאוּר^ ת׳ [מן פאר] מְפֹאָר: ״(אַרְבַּעַת הַמִּינִים) פְּאוּרִים לְשֵׁם יוֹם, פֵּאֵר בָּם לְאֻמִּים״ (קליר, אוימתי, יוצר א׳ סוכות). – [פְּאוּרָה, פְּאוּרִים, ־רוֹת]

פֵּאוּר^, פִּיאוּר ז׳ [מן א. פאר, פֵּאֵר] 1°, יִפּוּי, קִשּׁוּט: פֵּאוּר הַמְּסִבָּה. פֵּאוּר הַטֶּקֶס. 2^ [בדקדוק] שִׁנּוּי בְּמִלָּה לְתִפְאֶרֶת הַלָּשׁוֹן: ״קְמָצוֹת הַחֵית אֵין לָהּ פָּנִים אֶצְלִי זוּלַת רְצוֹנָם לְפָאֵר הַמִּלָּה... בְּפֵאוּר הַחֵית בַּחֲטַף־קָמָץ״ (השרשים לג׳נאח, חדל). – [פֵּאוּר־]

פֵּאִי° ת׳ [מן פֵּאָה] שֶׁל פֵּאָה, שֶׁבֵּין פֵּאוֹת בְּגוּפִים הַנְדָּסִיִּים: זָוִית דּוּ־פֵּאִית. פִּנָּה דּוּ־פֵּאִית. – [פֵּאִית, פֵּאִיִּים, פֵּאִיּוֹת]

פְּאִירָה^ נ׳ [מן ב. פאר] לִקּוּט פֵּרוֹת עַל־יְדֵי חֲבִיטָה חֲזָקָה שֶׁל עֲנָפִים: ״וְהַפְּאִירוֹת וְהַפֵּאוֹת״ (כוזרי ג יא). – [פְּאִירַת־, פְּאִירוֹת]

פֶּא״ן° ר״ת [לועזית: P.E.N. ;Poets, Essayists, Novelists] (אִגּוּד בֵּין־לְאֻמִּי שֶׁל מְשׁוֹרְרִים, מַסָּאִים, מְסַפְּרִים).

פא״פ ר״ת 1, פָּנִים אֶל פָּנִים. 2, פֶּה אֶל פֶּה. 3, פַּעַם אַחַר פַּעַם.

א. **פאר** [השווה ערבית: פַ׳חַ׳רַ התפאר]

~ פִּע׳ **פֵּאֵר** פ״י 1, קִשֵּׁט, יִפָּה: ״לְפָאֵר אֶת־בֵּית ה׳ אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָיִם״ (עזרא ז כז). ״לֹא שֵׁרַתִּי לָךְ אַרְצִי וְלֹא פֵּאַרְתִּי שְׁמֵךְ״ (רחל, נד). ״בֵּרְכָה בִּשְׁלָהּ אֶת מֵיטַב תַּבְשִׁילֶיהָ וּפֵאֲרָה אֶת הַשֻּׁלְחָן״ (עגנון, כפות רסט). 2*, הִלֵּל, שִׁבַּח: ״אֲנַחְנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ, לְפָאֵר לְרוֹמֵם... לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ״ (פסחים י; הגדה של פסח).–[לְפָאֵר אֶת־, מְפָאֵר, יְפָאֵר]

~ פֻּע׳ **פֹּאַר** *, קֻשַּׁט, יֻפָּה: ״תּוֹרָה מְפֹאָרָה בִּכְלִי מְכֹעָר״ (נדרים נ:). ״בְּעֹז תְּפֹאַר בַּהֲמוֹנֵי״ (פיוטים, סידור 758). בִּנְיָן מְפֹאָר וְנָאֶה [וראה עוד ערך מְפֹאָר] – [מְפֹאָר, יְפֹאַר]

~ הִת׳ **הִתְפָּאֵר**, 1, פֵּאֵר אֶת עַצְמוֹ, הִתְהַלֵּל, הִתְגַּדֵּל, הִתְרַבְרֵב: ״רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ מִתִּתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדָם – פֶּן־יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי״ (שופטים ז ב). פְּלוֹנִי הִתְפָּאֵר בִּיכָלְתּוֹ וּבְהֶשֵּׂגָיו. 2, הֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, רָאָה כָּבוֹד לְעַצְמוֹ: ״עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר״ (ישעיה מט ג). הַמּוֹרֶה הִתְפָּאֵר בְּתַלְמִידוֹ הַמְחוֹנָן. – [לְהִתְפָּאֵר, מִתְפָּאֵר, יִתְ־]

~ נִפ׳ **נִפְאַר** ^, פֹּאַר, הָיָה יָפֶה וְנָאֶה: ״מִלִּים כְּנוֹן מְנֻלָּם כְּגוֹן נִפְאֶרֶת״ (גבירול, א 180). ״סַפִּיר גִּזְרָתָם מַה נִּפְאָרוּ, מַה נֶּהְדָּרוּ!״ (הרומי, יב 230). – [לְהִפָּאֵר, נִפְאָר, יִפָּאֵר]

~ הִפ׳ **הִפְאִיר** ^ פ״י 1, יִפָּה: ״אֲשֶׁר סֵפֶר הִפְאִיר וּבוֹ עֵין הֵאִיר״ (תלמידי מנחם, תשובות על דונש 9). ״וְלֹא לְאַדִּירִים מְקוֹמוֹת מַפְאִירִים״ (הנגיד, דיואן 203). ״וּשְׁמוֹנָה כֵּלִים עֲנָדָם צוּרוֹ בָּם הִפְאִירוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש רעו). ״וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפְאִיר הַבּוֹרֵא אֶת הָאָדָם בְּאֵלֶּה הַכְּתָרִים״ (יוסף קמחי, הקדמה לס׳ הגלוי). 2, פֵּאֵר, שִׁבַּח: ״וְלָכֵן שִׁמְךָ בְּשִׁיר נַפְאִיר, וּלְךָ אֱלֹהִים הוֹדִינוּ״ (יהודה הלוי, ט 518).

– מַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִתְפָּאֵר [על־פי ישעיה ס כא], מְלָאכָה נָאָה הַנּוֹתֶנֶת כָּבוֹד לְעוֹשָׂהּ.

ב. **פאר** [מן פֹּארָה ענף]

~ פִּע׳ **פֵּאֵר** פ״י שִׁבֵּר עֲנָפִים עַל־יְדֵי חֲבִיטָה חֲזָקָה בָּהֶם לְהַשָּׁרַת פְּרִי־הַבֹּסֶר: ״כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ״ (דברים כד כ). – [לְפָאֵר, מְפָאֵר, יְ־]

א. **פְּאֵר** ז׳ [מן א. פאר; במקרא רק בצירוף: ״יְכַהֵן פְּאֵר״, אך גם שם כנראה במשמע ב. פְּאֵר] תִּפְאֶרֶת, הוֹד, הָדָר: ״פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ״ (אל אדון, שחרית לשבת). ״בֵּיתִי קָטֹן וָדַל בְּלִי מִכְלוּלִים וּפְאֵר״ (ביאליק, ביום קיץ). הַגְּבָרוֹת הוֹפִיעוּ בַּנֶּשֶׁף לְבוּשׁוֹת פְּאֵר וְהָדָר. מְכוֹנִית־פְּאֵר. בִּנְיְנֵי־פְּאֵר. הַמְשׁוֹרֵר הַגָּדוֹל הוּא פְּאֵר הָאֻמָּה. – [פְּאֵר־, פְּאֵרוֹ]

– פְּאֵר וְתִפְאֶרֶת°, הוֹד וְהָדָר, יֹפִי רַב: בִּנְיַן בֵּית־הַכְּנֶסֶת הַגָּדוֹל הוּא פְּאֵרָהּ וְתִפְאַרְתָּהּ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה. הַמַּעֲשֶׂה הָרַב אֲשֶׁר עָשִׂיתָ הוּא לִפְאֵר וּלְתִפְאֶרֶת לְךָ.

– כֹּהֵן פְּאֵר [מליצה שאולה מישעיה סא י: ״כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ״, אך שם כנראה מן ב. פְּאֵר] מְמַלֵּא תַפְקִיד נִכְבָּד, שִׁמֵּשׁ בְּמִשְׂרָה חֲשׁוּבָה: הָרַב הַזָּמֵן לְכַהֵן פְּאֵר כְּרַב רָאשִׁי בְּעִיר־הַמָּחוֹז.

ב. **פְּאֵר** ז׳ [אולי בהיפוך אותיות מן אֲפֵר; ואולי בהרחבת המשמעות מן א. פְּאֵר] 1, צָנִיף, כִּסּוּי לָרֹאשׁ: ״וּפְאֵרְכֶם עַל־רָאשֵׁיכֶם״ (יחזקאל כד כג). ״הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים״ (ישעיה ג כ). ״וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ, וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ״ (שמות לט כח). 2°, קִשּׁוּט, תּוֹסֶפֶת לְנוֹי: ״מִגְבַּעַת עִם פְּאֵרִים וְנַעֲלַיִם עִם קְשׁוּרִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ע). – [פְּאֵר־, פְּאֵרִים, פְּאֵרֵי־ גם פַּאֲרֵי־]

פֹּארָה, פֻּארָה נ׳ [הגיזרון לא הוברר] 1, עָנָף, בַּד: ״וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָיו (שֶׁל הָאֶרֶז)״ (יחזקאל לא ד). ״מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה״ (ישעיה י לג). ״תִּתְעַלֵּף לָהּ (הַבְּרֵכָה) בְּצֵל מְגִנָּה רַב הַפֹּארוֹת״ (ביאליק, הבריכה). 2*, מֵיתָר, נִימָה: ״שׁוֹקֶיהָ (שֶׁל הַבְּהֵמָה) מַהוּ לַחֲלִילִין? בְּנֵי מֵעֶיהָ מַהוּ לְפֹארוֹת?״ (עבודה זרה מז.). [פֹּארַת־, פֹּארוֹת; פֻּארַת־, פֻּארוֹת]

פָּארוּר ז׳ [הגיזרון לא הוברר; יש סוברים מן פְּאֵר; אחרים: מן פָּרוּר קדירה; רווח רק בניב:]

– פָּנָיו קִבְּצוּ פָארוּר, פָּנָיו הֶאְדִּימוּ אוֹ הִשְׁחִירוּ מִפַּחַד וְצָרוֹת:

״וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָארוּר״ (נחום ב יא). ״וּפָנִים קִבְּצוּ פָּארוּר וְהָדָר וְנֶהֶפְכוּ אֱלֵי שׁוּלֵי קַדְרָה״ (הנגיד, דיואן 3).

פָּאתֵי, רִבּוּי נִסְמָךְ מְיֻחָד מִן פֵּאוֹת, ראה פֵּאָה.

פב״ד ר״ת פְּסַק בֵּית־דִּין.

פַבּוּלָה° נ׳ [לאטינית: fabula סיפור, משל] עֲלִילָה, פָּרָשַׁת הַמְּאֹרָעוֹת הַמְּתֹאָרִים בִּיצִירָה סִפְרוּתִית: פַבּוּלָה מְעַנְיֶנֶת בָּרוֹמָן הֶחָדָשׁ. פַבּוּלָה דִּמְיוֹנִית אוֹ מְצִיאוּתִית. הַפַבּוּלָה שֶׁל ״אַהֲבַת צִיּוֹן״ לְמַאפּוּ שְׁאוּלָה בְּחֶלְקָהּ מִן הַמִּקְרָא. — [פַבּוּלוֹת]

פַבְּיָאנִים° ש״פ [על שם המצביא הרומי Fabius, במאה ה-3 לפני מניין האומות, שהצליח בפעולותיו הזהירות נגד הניבעל] כִּנּוּיָם שֶׁל חַבְרֵי אֲגֻדָּה סוֹצְיָאלִיסְטִית בְּאַנְגְּלִיָּה שֶׁנּוֹסְדָה בַּמֵּאָה שֶׁעָבְרָה, שֶׁשָּׁלְלָה אֶת הַמַּהְפֵּכוֹת וּמִלְחֶמֶת־הַמַּעֲמָדוֹת וְדָגְלָה בְּהִתְפַּתְּחוּת כַּלְכָּלִית, חֶבְרָתִית וּמְדִינִית מְתוּנָה.

פב״פ ר״ת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי.

פֶבְּרוּאָר° ז׳ [מלאטינית: Februarius טיהור, חודש הטיהור, על שום קרבן הטיהור שהיו בני רומא הקדמונים מקריבים במחצית השניה של חודש זה] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה לְפִי הַלּוּחַ הַכְּלָלִי, בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה יוֹם. בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת (בְּדֶרֶךְ כְּלָל אַחַת לְאַרְבַּע שָׁנִים) — בֶּן עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם. מַקְבִּיל בְּעֵרֶךְ לִתְקוּפַת שְׁבָט — אֲדָר.

פַּבְּרוּק°, פִּיבְּרוּק ז׳ [מן פברק, פִּבְרֵק] [בלגלוג-מה ובנימה שלילית] יִצּוּר, הַמְצָאָה, ״יְצִירָה״ כִּבְיָכוֹל: פִּבְּרוּק חֲדָשׁוֹת סֶנְסַצְיוֹנִיּוֹת. פִּבְּרוּק בְּדָיוֹת. — [פִּבְּרוּק־]

פִּבְרִין°, ראה פִּיבְּרִין.

פַבְּרִיקַצְיָה° נ׳ [לאטינית: fabricatio] 1, יִצּוּר בְּבֵית־מְלָאכָה אוֹ בְּבֵית־חֲרֹשֶׁת. 2 [בהשאלה] הַמְצָאָה, יְצִירָה [ביחוד לשלילה ולגנאי]: פַבְּרִיקַצְיָה שֶׁל בְּדָיוֹת וּשְׁמוּעוֹת כּוֹזְבוֹת. פַבְּרִיקַצְיָה שֶׁל סֶנְסַצְיוֹת. [פַבְּרִיקַצְיוֹת]

פברק [מלאטינית: fabricatio]

~ פִּעֵ׳ **פִּבְרֵק**° פ״י יִצֵּר, הִמְצִיא [על־פי־רוב בנימה שלילית]: הָעִתּוֹנוּת הַזּוֹלָה מְפַבְרֶקֶת יוֹם־יוֹם שְׁמוּעוֹת כּוֹזְבוֹת. — [לְפַבְרֵק, מְפַבְרֵק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **פֻּבְרַק**° [כנ״ל] הֻמְצָא, נוֹצַר: בְּדָיוֹת מְפֻבְרָקוֹת. הָאַשְׁמָה מְפֻבְרֶקֶת. — [מְפֻבְרָק, יְפֻבְרַק]

פַּג ז׳ [ערבית מדוברת: פַג׳, פַּג׳; ארמית: פַּגָּא] 1, פְּרִי בֹּסֶר, וּבְיִחוּד תְּאֵנָה שֶׁלֹּא הִבְשִׁילָה: ״הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ״ (שיר השירים ב יג). 2° [בתורת-המיילדות] וֶלֶד שֶׁיָּצָא מֵרֶחֶם אִמּוֹ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד הַקָּבוּעַ: מִשְׁקָלוֹ שֶׁל הַפַּג אֵינוֹ מַגִּיעַ בְּדֶרֶךְ כְּלָל לִכְדֵי שְׁנֵי קִילוֹגְרַמִּים. — [פַּג־, פַּגִּים, פַּגֵּי־]

— בֵּית־פַּגִּים*, 1, רֶסֶן שֶׁבְּפִי הַבְּהֵמָה: ״חֲמוֹר וּבֵית־פַּגֶּיהָ״ (בבא מציעא ט.). 2 [לדעה אחרת] זוּג הַשַּׂקִּים שֶׁשָּׂמִים עַל גַּב הַבְּהֵמָה מִזֶּה וּמִזֶּה, כְּעֵין אֻכָּף [לפי זה מוטב לגרוס: בֵּית־פַּגִּים]

פָּג פ״ע נָמֵס, רָפָה — ראה פוג.

פַּגָּה* נ׳ [ראה פַּג] 1*, תִּפְרַחַת וּפְרִי מֻקְדָּם שֶׁל הַתְּאֵנָה (שבת קכב.). 2* [בהשאלה] כִּנּוּי לְיַלְדָּה שֶׁלֹּא הִגִּיעָה לְנַעֲרוּת: ״פַּגָּה — עוֹדָהּ תִּינוֹקֶת, בֹּחַל — אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ״ (נדה מז.). 3° [במיילדות] וְלַד־נְקֵבָה שֶׁיָּצְאָה מֵרֶחֶם הָאֵם בְּטֶרֶם עֵת — ראה פַּג 2. — [פַּגַּת־, פַּגּוֹת]

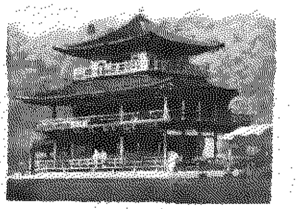

פאגודה

פָּגוֹדָה° נ׳ [סאנסקריט: bhagodi קדוש] כִּנּוּי בְּהֹדוּ, בְּסִין וּבְיַפָּן לְמִסְגָּד גָּדוֹל בַּעַל קוֹמוֹת אֲחָדוֹת בָּנוּי בְּצוּרַת פִּירָמִידָה אוֹ קוֹנוּס קָטוּם. — [פָּגוֹדוֹת]

פָּגוֹז* ז׳ [ארמית: פָּגוֹזָא; במשנה: פָּגוֹשׁ] אֶבֶן־קֶלַע, בַּלִּיסְטְרָה: ״פְּגוֹזֶיךָ יִתְּצוּ הָעִיר כְּפֶחָר״ (פיוטים, סידור 632). — [פָּגוֹז־, פְּגוֹזִים, ־זֵי־]

פאגוט

פָּגוֹט° ז׳ [איטלקית: fagotto קשר] כְּלִי־נְשִׁיפָה בְּצוּרַת קָנֶה עָשׂוּי עֵץ, אֶל הַקָּנֶה מְחֻבָּר צִנּוֹר שֶׁבְּקָצֵהוּ פּוּמִית. הַפָּגוֹט הוּא אֶחָד מִכְּלֵי־הַנְּגִינָה בַּתִּזְמֹרֶת, הוּא הַבַּס בְּמִשְׁפַּחַת כְּלֵי־הַנְּשִׁיפָה מֵעֵץ. נִקְרָא גַּם בַּסּוֹן. — [פָּגוֹטִים]

פִּגּוּל, פִּיגּוּל ז׳ [ראה פגל, פִּגֵּל] 1, בְּאֹשׁ, סִרְחוֹן [ובהשאלה] דָּבָר מְקֻצֶּה מַחֲמַת מִאוּס, שִׁקּוּץ: ״מְרַק פִּגֻּלִים״ (ישעיה סה ד). ״וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל״ (יחזקאל ד יד). [ובהשאלה] ״וּשְׂפָתִי, אֱלֹהִים, שֶׁקְּצָה כֻּלָּהּ וַתְּהִי כִּשְׂפַת פִּגּוּלִים״ (ביאליק, חלפה). ״כְּבָר נִמְאַס בְּעֵינֵיהֶם הַבַּיִת הַזֶּה... פִּגּוּל הוּא לָהֶם, מֻקְצֶה מֵחֲמַת מֵאוּס״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רצא). ״לֹא הָיְתָה... נִתְפֶּסֶת לְמַחְשֶׁבֶת־פִּגּוּל זוֹ״ (שוּר, אישים 134). 2, כִּנּוּי בַּמִּקְרָא לִבְשַׂר קָרְבָּן שֶׁנִּפְסַל מִשּׁוּם שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ: ״וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה״ (ויקרא יט ז). 3°, זִהוּם שֶׁל תּוֹצָר שֶׁמּוּשׁוֹ מְסֻיָּם, לְפִי הַחֹק, כְּדֵי לְהַגְבִּיל אֶת שִׁמּוּשׁוֹ לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת בִּלְבַד, לְמָשָׁל, פִּגּוּל כֹּהַל שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁמֵּשׁ לְמַשְׁקָאוֹת אֶלָּא לִצְרָכִים טֶכְנִיִּים בִּלְבַד. — [פִּגּוּל־, פִּגּוּלִים, ־לֵי־]

פָּגוּל° ת׳ [מן פגל] פָּגוּם, מְקֻלְקָל: ״אֵין תַּקָּנָה, שַׁבָּת פְּגוּלָה תִּהְיֶה הַיּוֹם״ (ברקוביץ, סיפורים כט). דְּבָרִים פְּגוּלִים. — [פְּגוּלָה, ־לִים, ־לוֹת]

פָּגוּם*, פִּיגּוּם ז׳ [מיוונית: pegma מבנה, חיבור־דברים] 1°, מִבְנֶה עֲרָאִי שֶׁל קוֹרוֹת, קְרָשִׁים וְסֻלָּמוֹת, הַמְשַׁמֵּשׁ דּוּכָן לַבַּנָּאִים וְלִשְׁאָר הַפּוֹעֲלִים הָעוֹסְקִים בִּבְנִיַּת קִירוֹת לְבָתִּים, בְּטִיּוּחַ, בְּסִיּוּד וְכַדּוֹמֶה. 2*, זִיז אוֹ מִבְנֶה לִפְנֵי הַבַּיִת: ״בַּיִת נִכְנָס (לַשּׁוּרָה), בַּיִת יוֹצֵא (חוּץ לַשּׁוּרָה)״ (עירובין ה א). 3*, שׁוֹבָךְ שֶׁל יוֹנִים (סנהדרין כה.). — [פִּגּוּם־, פִּגּוּמִים, פִּגּוּמֵי־]

פָּגוּם* ת׳ [מן פגם, פָּגַם] 1*, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִגְרַעַת אוֹ מוּם, מְקֻלְקָל קְצָת, לָקוּי, טָעוּן תִּקּוּן: ״הַשּׁוֹחֵט בְּסַכִּין וְנִמְצֵאת פְּגוּמָה״ (חולין י.). ״וּמָה שֶּׁנִּצְטַוּוּ הַיְּהוּדִים שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט בְּסַכִּין פָּגוּם אֵינוֹ אֶלָּא לְהַצִּילָם מֵאֲכִילַת דָּם״ (שבט יהודה, כט). ״קוֹלוֹת קְטוּעִים וּמְבֻלְּעִים, פְּגוּמִים וּמְגֻמְגָּמִים״ (מגדלי מו״ס, סח). ״שְׁאָר הַקְּבָצִים רֻבָּם מְקֻטָּעִים וּמְשֻׁבָּשִׁים וּפְגוּמֵי צוּרָה מִן הַבְּחִינָה הַסִּפְרוּתִית״ (ביאליק, שירת ספרד). ״בִּפְגוּמֵי סִגְנוֹן לֹא הֶאֱמִין״ (פיכמן, שלז). תַּבְנִית פְּגוּמָה. 2* [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר, שֶׁבָּא בַּעֲבֵרָה: ״וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ

קִדּוּשִׁין וְיֵשׁ עֲבֵרָה, הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם (שֶׁבִּשְׁנֵי הוֹרָיו)״ (קדושין ג יב). ״הַכֹּל מוֹדִים בְּמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ שֶׁהַוָּלָד פָּגוּם״ (יבמות מד:). 3*, בָּזוּי, מָאוּס: ״אֵין לְךָ אָדָם בָּזוּי וּפָגוּם בָּעוֹלָם אֶלָּא הַמְהַלֵּךְ עָרֹם בַּשּׁוּק״ (ספרי האזינו קלז.). 4^, מְחֹרָץ, מְשֻׁנָּן: ״בִּמְגֵרָה פְּגוּמָה״ (רש״י חולין פח:). — [פְּגוּמָה, פְּגוּמִים, ־מוֹת]

— יָרֵחַ פָּגוּם°, לְבָנָה פְּגוּמָה°, כִּנּוּי לַיָּרֵחַ לִפְנֵי מִלּוּאוֹ וְאַחֲרֵי מִלּוּאוֹ: ״אֲפִלּוּ הַלְּבָנָה הַפְּגוּמָה... מְפַהֶקֶת עֲיֵפָה״ (ביאליק, כוכבים).

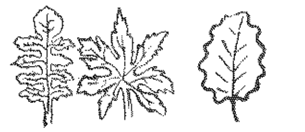
עלים פגומים

— עָלֶה פָּגוּם° [בבוטניקה] עָלֶה שֶׁאֵינוֹ תָּמִים, עָלֶה שֶׁשְּׂפָתוֹ מְשֻׁנֶּנֶת אוֹ שְׁסוּעָה אוֹ גְּזוּרָה וְכַדּוֹמֶה.

— פָּגוּם בְּאָזְנוֹ* (פרקי דרבי אליעזר לט), לְקוּי בְּאָזְנוֹ, כְּבַד־אֹזֶן.

פָּגוּעַ^ ת׳ [מן פגע, פָּגַע] 1°, מִי שֶׁנִּפְגַּע בְּמַחֲלָה אוֹ בְּצָרָה, נָגוּעַ, סוֹבֵל: ״הַאֻמְנָם פָּגוּעַ אַהֲבָה אֲנִי?״ (יהודה שטינברג, רד). ״אַתָּה סַפֶּדֶת בְּמֻקְדָּם, פָּגוּעַ וְנִכְאָב״ (חומסקי, אזוב 72). 2^, שֶׁפָּגַע בְּמִישֶׁהוּ אוֹ שֶׁפָּגְעוּ בּוֹ: ״אִם לֹא בְּמַלְאָכָיו אֱהִי פָגוּעַ״ (יהודה הלוי, ג 289). ״וְקֵרַבְתִּי בְּלִי אִירָא חֲנִיתוֹת, וְרִחַקְתִּי — וְהִנֵּן בִּי פְּגוּעוֹת״ (יהודה הלוי, ג 161). — [פְּגוּעָה, פְּגוּעִים, ־עוֹת]

פִּגּוּר°, פִּיגּוּר ז׳ [מן פגר, פִּגֵּר] 1, נֶחְשָׁלוּת, הִשָּׁאֲרוּת מֵאָחוֹר, הֵפֶךְ מִן ״הִתְקַדְּמוּת״: פִּגּוּר הַמְטַיְּלִים הָעֲיֵפִים בַּדֶּרֶךְ. פִּגּוּר הַתַּלְמִיד הַחַלָּשׁ בְּלִמּוּדָיו. פִּגּוּר הַשָּׁעוֹן מֵחֲמַת קִלְקוּל. 2, אִחוּר, עֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה לְאַחַר זְמַן: הַלֹּוֶה נִתְבַּע לְדִין עַל פִּגּוּרוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי חוֹבוֹ. פִּגּוּר בְּבִצּוּעַ הַתָּכְנִית. 3 [בלשון־הדיבור] סְכוּם־כֶּסֶף שֶׁעָבַר זְמַן פֵּרָעוֹנוֹ וְלֹא שֻׁלַּם: ״עָלֶיךָ לְסַלֵּק אֶת הַפִּגּוּרִים בְּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים״ (אתראה משפטית). — [פִּגּוּר־, פִּגּוּרִים, פִּגּוּרֵי־]

פָּגוּר° ת׳ [מן פֶּגֶר; ראה גם פגר] מְפֻגָּר, שֶׁהוּא כְּפֶגֶר: ״לְעוֹרֵר אָמוֹן מְרֻבֶּה בַּסּוּסִים הַפְּגוּרִים לְמֶחֱצָה״ (שניאור, פנדרי ג 161). ״מַשְׁאִיר אוֹתָם בַּשָּׂדֶה הַזֶּה רְטוּשִׁים וּפְגוּרִים, מַצְחִינִים וּקְרוּעִים״ (יזהר, צקלג 1095) — [פְּגוּרָה, פְּגוּרִים, ־רוֹת]

פָּגוּשׁ^ ת׳ [מן פגש, פָּגַשׁ] שֶׁפָּגְשׁוּ אוֹתוֹ, פָּגוּעַ: ״וּבַאֲרָיוֹת וְדֻבִּים וְצִפְעוֹנִים וְעַקְרַבִּים פְּגוּשָׁה״ (יהודה הלוי, ח 335). — [פְּגוּשָׁה, פְּגוּשִׁים, פְּגוּשׁוֹת]

א. **פָּגוֹשׁ*** ז׳ [סורית: פָּגָשָׁא] אֶבֶן־קֶלַע, אֶבֶן בַּלִּיסְטְרָה (כלים טז ח) [לפי נוסח אחר שם: פָּגוֹז] — [פְּגוֹשׁ־, פְּגוֹשׁוֹת]

ב. **פָּגוֹשׁ°** ז׳ [מן פגש] [בכלי־רכב] מְטִיל־מַתֶּכֶת הַצָּמוּד לַצַּד הַקִּדְמִי וְהָאֲחוֹרִי שֶׁל מְכוֹנִית לְשֵׁם בְּלִימַת חֲבָטָה בְּגוּף הַמְּכוֹנִית בְּמִקְרֶה שֶׁל הִתְקָלוּת בִּמְכוֹנִית אַחֶרֶת (Bumper). — [פְּגוֹשׁ־, פְּגוֹשִׁים, פְּגוֹשֵׁי־]

פָּגָז° ז׳ [מארמית: פָּגוֹזָא אבן־קלע; וראה גם א. פָּגוֹשׁ] טִיל גָּבוּב מְמֻלָּא חֹמֶר־נֶפֶץ וּבַעַל מַרְעוֹם הַמַּפְעִיל אוֹתוֹ עִם הַגִּיעוֹ לַנְּקֻדָּה הַיְעוּדָה (Shell). הַפָּגָז נוֹרֶה מִכְּלִי־יְרִיָּה כָּבֵד (מַרְגֵּמָה, תּוֹתָח וְכַדּוֹמֶה): פִּגְזֵי תּוֹתָחִים. פְּגַז־רֶסֶק. — [פְּגַז־, פְּגָזִים, פִּגְזֵי־]

פגז [מן פָּגָז]

~ הִפְ׳ הִ פְ גִּ י ז° פ״י יָרָה פְּגָזִים מִתּוֹךְ מַרְגֵּמָה אוֹ מִתּוֹךְ תּוֹתָח: הַצָּבָא הִפְגִּיז אֶת עֶמְדוֹת־הַתּוֹתָחִים שֶׁל הָאוֹיֵב. הָאוֹיֵב הִפְגִּיז קָשׁוֹת אֶת יְרוּשָׁלַיִם בִּימֵי מִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר. — [לְהַפְגִּיז אֶת־, מַפְגִּיז, יַ־]

~ הָפְ׳ הֻ פְ גַּ ז°, נוֹרוּ עָלָיו פְּגָזִים: הַמַּטָּרוֹת הַצְּבָאִיּוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב הֻפְגְּזוּ עַל־יְדֵי הַתּוֹתָחִים. הָעִיר הַמֻּפְגֶּזֶת לֹא נָפְלָה. — [מֻפְגָּז, יֻפְגַּז]

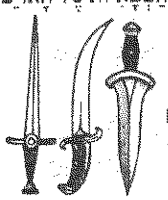
פגיונות

פִּגְיוֹן* ז׳ [נוסח אחר: פּוּגְיוֹן] [מלאטינית: pugio] חֲנִית קְצָרָה, נֶשֶׁק קַר לִקְרַב פָּנִים־אֶל־פָּנִים (כלים יג א). — [פִּגְיוֹן־, פִּגְיוֹנוֹת]

פְּגִיזָה° נ׳ [פגז] הַפְגָּזָה, הֲטָלַת פְּגָזִים: ״מָה הִשְׁתִּיקָה הָאֲרוּרָה?... לֹא צְלִיפָה, לֹא פְּגִיזָה״ (יזהר, צקלג 1094). — [פְּגִיזַת־, פְּגִיזוֹת]

פְּגִים* ז׳, ראה פָּגוּם.

פְּגִימָה* נ׳ [מן פגם, פָּגַם] 1*, פְּסוּל, קִלְקוּל, לִקּוּי: ״סַכִּין שֶׁנִּפְגְּמָה אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת פְּגִימָתָהּ״ (זבחים פח.). ״מִשֶּׁהִזְקִין הַזָּקֵן גַּם קוֹלוֹ וְנָפְלָה בּוֹ פְּגִימָה״ (ברקוביץ, תרי כתריאלים כח) נִתְגַּלּוּ פְּגִימוֹת בַּתָּכְנִית. 2*, הַחֵלֶק הַבִּלְתִּי־מוּאָר שֶׁל יָרֵחַ פָּגוּם (לִפְנֵי מִלּוּאוֹ וְאַחֲרָיו): ״הָרוֹאֶה אֶת הַלְּבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ אוֹמֵר: בָּרוּךְ מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים... עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ״ (ירושלמי ברכות יג ד). ״וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ... לְמַלֹּאת פְּגִימַת הַלְּבָנָה וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מִעוּט״ (סדר קידוש לבנה). 3°, הֲטָלַת פְּגָם, גְּרִימַת לִקּוּי: פְּגִימַת לַהַב הָאוֹלָר עַל־יְדֵי חֲרִיתָה בָּאֶבֶן. פְּגִימַת הַשַּׁלְוָה עַל־יְדֵי הָרַעַשׁ הַגָּדוֹל. פְּגִימָה בַּהַרְמוֹנְיָה עַל־יְדֵי צְלִילִים מְזֻיָּפִים. — [פְּגִימַת־, פְּגִימוֹת]

פְּגִימוּת° נ׳ [מן פָּגוּם] מַצָּב שֶׁל פְּגִימָה, הֶעְדֵּר שְׁלֵמוּת: פְּגִימוּת הַסַּכִּין. פְּגִימוּת הַמְּצָגִים. — [פְּגִימוּת־]

פגי״ן ר״ת פּוֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ.

פְּגִינָה^ נ׳ [מן פגן, פָּגַן] קְרִיאָה, צְעָקָה: ״כָּל לְשׁוֹן שַׁוְעָה וּצְעָקָה לְשׁוֹן פְּגִינָה״ (רש״י תענית יח.). — [פְּגִינַת־, פְּגִינוֹת]

פָּגִינַצְיָה* נ׳ [מלאטינית: pagina עמוד בספר] מִסְפּוּר, צִיּוּן מִסְפָּרִים לָעַמּוּדִים שֶׁבְּסֵפֶר אוֹ בִּכְתַב־יָד: הַפָּגִינַצְיָה בַּמַּהֲדוּרָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל כִּתְבֵי הַמְשׁוֹרֵר שׁוֹנָה מִזּוֹ שֶׁבַּמַּהֲדוּרָה הָרִאשׁוֹנָה. פָּגִינַצְיָה שׁוֹטֶפֶת. — [פָּגִינַצְיוֹת]

פָּגִיעַ° ת׳ [מן פגע, פָּגַע] 1, נִתָּן לִפְגִיעָה, מוּעָד לְהִפָּגַע: הַשְּׁכוּנוֹת שֶׁלְּיַד קַו הַגְּבוּל בֵּין שְׁתֵּי הַמְּדִינוֹת הַיְרִיבוֹת פְּגִיעוֹת הֵן. מַטָּרָה פְּגִיעָה. [ובמליצה:] ״בְּאֶמְצַע הַבּוּל הַשָּׁחוֹר שֶׁל יַלְדוּתִי שֶׁבָּהּ אֲנִי פָּגִיעַ״ (עמיחי, שירים 229). 2, (אָדָם) נוֹחַ לְהִפָּגַע, הַנֶּעֱלָב עַל נְקַלָּה. — [פְּגִיעָה, פְּגִיעִים, ־עוֹת]

— בִּלְתִּי־פָּגִיעַ°, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לִפְגִיעָה, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִפְגֹּעַ בּוֹ: מְכוֹנִית מְשֻׁרְיֶנֶת בִּלְתִּי־פְּגִיעָה לַכַּדּוּרִים.

פְּגִיעָה* נ׳ [מן פגע, פָּגַע] 1, פְּגִישָׁה, הִתְקָלוּת בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּמַשֶּׁהוּ ״׳כִּי תִפְגַּע׳ — יָכוֹל פְּגִיעָה מַמָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ׳כִּי תִרְאֶה׳״ (בבא מציעא לג.). ״וְהָרָאוּת שִׂמְחָתָם בִּפְגִיעָתָם עִם הַכְּנִיעָה

וְהַשְׁפָּלוֹת" (חובות הלבבות, הפרישות ה). "וְאֶתְמְהָה מִזְּדוֹנֵי אַחֲרַי זֹאת וּמִקְּשִׁיֵּי בִּפְגָעַי בּוֹ פְּגִיעָה" (כלפון, 127). 2. נְגִיעָה (לְרָעָה), גְּרִימַת נֶזֶק, תְּקִיפָה: "חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן פְּגִיעָתָן רָעָה" (בבא קמא ח ד). בִּדְבָרָיו שֶׁל הָאִישׁ הָיְתָה מִשּׁוּם פְּגִיעָה קָשָׁה בִּכְבוֹד הַנּוֹכְחִים. פְּגִיעָה גּוּפָנִית. 3. בַּקָּשָׁה, תְּחִנָּה, תְּפִלָּה: "וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה" (תענית ז:). "שְׁמַע פְּגִיעָתִי כִּפְגִיעַת תַּמָּה" (שלום פרים, תפילת נעילה). [פְּגִיעַת־, פְּגִיעוֹת]

– פְּגִיעָה בְּכָבוֹד °, גְּרִימַת עֶלְבּוֹן, עֲלִיבָה: סְלַח־נָא לִי אִם רָאִיתָ בִּדְבָרַי פְּגִיעָה בִּכְבוֹדְךָ.

– פְּגִיעָה בַּמַּטָּרָה °, קְלִיעָה אוֹ זְרִיקָה בְּדִיּוּק אֶל הַמָּקוֹם שֶׁכֻּוַּן אֵלָיו.

– פְּגִיעָתוֹ רָעָה *, הוּא עָלוּל לְהַזִּיק לְמִי שֶׁבָּא בְּמַגָּע אִתּוֹ: "חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן פְּגִיעָתָן רָעָה" (בבא קמא ח ד), "הוּא אָמְנָם... נוֹחַ לְתִינוֹקוֹת וְאֵין פְּגִיעָתוֹ רָעָה" (ביאליק, ספיח י).

פְּגִיעוּת° נ׳ [מן פָּגִיעַ] 1. נוֹחוּת לִפְגִיעָה, אֶפְשָׁרוּת לְהִפָּגַע: הַשִּׁטּוּט בְּשֶׁטַח־הַהֶפְקֵר בֵּין הַמְּדִינוֹת הַיְרִיבוֹת סַכָּנָה בּוֹ בְּשֶׁל פְּגִיעוּתוֹ. פְּגִיעוּת הַמַּטָּרָה. 2 [על אדם] נוֹחוּת לְהִפָּגַע וּלְהֵעָלֵב: "בְּהַעֲבִירָהּ עַל פְּגִיעוּתָהּ הוֹסִיפָה בִּדְרְדוּר צְחוֹקָהּ" (טביב, כערער 38). – [פְּגִיעוּת־]

פְּגִירָה^ נ׳ [מן פגר; פֶּגֶר] 1 ^. מִיתָה שֶׁל בַּעַל־חַיִּים: "יִתְעַלֶּה בְּמִיתָתוֹ וּפְגִירָתוֹ" (אברהם אבן־עזרא, ב 117). פְּגִירַת חָתוּל. 2 ° [בהשאלה ובדרך־זלזול] מוֹת רָשָׁע וְנָבָל: "גַּמְבִּי, בְּהֵמָה גַּסָּה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ סָמוּךְ לִפְגִירָתוֹ אָחַז בְּיָדוֹ... שְׁתֵּי קְעָרוֹת מְזֻגָּגוֹת" (שלונסקי, תר׳ קולא 200). 3 ° [בהשפעת יידיש] פֶּגֶר, נְבֵלָה: "בַּפְּגִירוֹת אֵין בַּעַל־הַפָּרָה נוֹגֵעַ" (שניאור, פנדרי א 83). – [פְּגִירַת־, פְּגִירוֹת]

פְּגִישָׁה^ נ׳ [מן פגש, פָּגַשׁ] 1 ^, הִזְדַּמְּנוּת בְּמָקוֹם אֶחָד עַל־יְדֵי הַבָּאִים מִכִּוּוּנִים שׁוֹנִים: "פְּגִישַׁת יְסוֹד בִּיסוֹד" (כוזרי ה ד). "יוֹתֵר טוֹבָה פְּגִישַׁת דֹּב שַׁכּוּל מִפְּגִיעַת כְּסִיל בְּעֵת אִוַּלְתּוֹ וְכַעְסוֹ" (ר״י בן נחמיאס, פירוש משלי יד יב). שָׂמַחְתִּי לַפְּגִישָׁה עִם חֲבֵרַי. פְּגִישָׁה נְעִימָה. פְּגִישַׁת שְׁנֵי קַוִּים בִּנְקֻדָּה אַחַת. 2 °, כִּנּוּס, הִתְוַעֲדוּת: פְּגִישָׁה שֶׁל יוֹצְאֵי "הֶחָלוּץ". פְּגִישַׁת חֲבֵרִים עַל כּוֹס־תֵּה. 3 °, קַבָּלַת־פָּנִים חֲגִיגִית לְמִישֶׁהוּ: פְּגִישָׁה עִם הַמְשׁוֹרֵר הָאוֹרֵחַ. – [פְּגִישַׁת־, ־שׁוֹת]

– בֵּית־פְּגִישׁוֹת °, כִּנּוּי לִמְקוֹם־הִתְוַעֲדוּת (בְּעִקָּר בְּעִסְקֵי זְנוּת).

פגל [מן פִּגּוּל; ארמית: פַּגֵּל]

~ פע׳ פִּגֵּל^ פ״י קִלְקֵל: "אֵינָם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וּמַעֲשֵׂיהֶם פּוֹגְלִים מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם הַגָּדוֹל" (דגל מחנה אפרים, תזריע). "רֵיחַ דּוֹחֶה שֶׁל חַכְמָנוּת וּמְלִיצָנוּת פּוֹגֵל מֵרֹאשׁ כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹמַר" (יזהר, צקלג 96). – [לְפַגֵּל, פּוֹגֵל, פָּגוּל, יְפַגֵּל]

~ נפ׳ נִפְגַּל ^, 1 ^, נִמְאַס, נִתְקַלְקֵל: "שֶׁהַמִּנְחָה נִפְגְּלָה" (רש״י זבחים מב:). 2 °, נִטְמָא, נִתְגָּאֵל: "לֹא יֶאֶלְצוּ לְהִפָּגֵל בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרִים" (קדרי, כורך 123). "נִפְגַּל הַיְקוּם וְנִתְכַּעֵר" (ברוידס, שרשים 58). – [לְהִפָּגֵל, נִפְגַּל, יִפָּגֵל]

~ פע׳ פִּגֵּל* פ״י 1 *, הֵבִיאשׁ [ובהשאלה] פָּסַל, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא פִּגּוּל (בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי קָרְבָּנוֹת): "שְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין שֶׁשְּׁחָטָן לִזְרֹק אֶת דָּמָן לְמָחָר – פִּגֵּל" (ירושלמי יומא מד א). "הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ מְזִידִין – חַיָּבִין" (גיטין ה ד). 2 ^, לִכְלֵךְ, זִהֵם, קִלְקֵל: "נָזִיר מִי בַּחֲזִיר יְפַגֵּל" (פיוטים, סידור 630). "כָּאן אֵרַע לִי דָּבָר מְגֻנֶּה... פִּגַּלְתִּי אֶת הַשֻּׁלְחָן כֻּלּוֹ" (יהודה שטינברג, רלז). "וַיְפַגֵּל קִיא כִּבְשָׁנָיו זֹהַר שִׁבְעַת הָרְקִיעִים" (ביאליק, יגסר). "אַל נַרְבֶּה לְפַגֵּל אֶת פִּינוּ וְאֶת לִבֵּנוּ בִּזְמִירוֹת מְטֻמְטָמוֹת" (אבינרי, יד 168). הַיַּצְרָן פִּגֵּל אֶת הַכֹּהַל (כְּדֵי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ לִבְעֵרָה וְלֹא לִשְׁתִיָּה!). 3 ^ [בהשאלה] מָאַס, חָשַׁב לְמֻקְצֶה מֵחֲמַת מֵאוּס: "גָּעוֹל מְרַגֵּל וְגַם פִּגֵּל סִפְרוֹ" (אמגם כן, ערבית יום כפור). – [לְפַגֵּל אֶת־, מְפַגֵּל, יְ־]

~ פע׳ פֻּגַּל *, 1 *, נַעֲשָׂה פִּגּוּל, נִפְסַל (בְּיִחוּד בְּעִנְיְנֵי קָרְבָּנוֹת וּמְנָחוֹת): "הַשּׁוֹחֵט אֶת (קָרְבַּן) הַתּוֹדָה לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה לְמָחָר – הִיא וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין" (מנחות ב ג). 2 °, קֻלְקַל, הֻשְׁחַת: כֹּהַל מְפֻגָּל (כֹּהַל שֶׁהֻשְׁחַת בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה עַל־יְדֵי הַיַּצְרָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לִשְׁתִיָּה, אֶלָּא לִבְעֵרָה בִּלְבַד!) [וראה עוד ערך מְפֻגָּל] – [מְפֻגָּל, יְפֻגַּל]

~ התפ׳ הִתְפַּגֵּל *, 1 *, נַעֲשָׂה פִּגּוּל, נִפְסַל: "שְׁלָמִים מְפֻגָּלִין וּמִתְפַּגְּלִין" (זבחים כח:). 2 °, קֻלְקַל: "אֲבָל לֹא מְסוֹרוֹת שֶׁנִּתְפַּגְּלוּ אֶלָּא מְסוֹרוֹת חַיּוֹת" (ביאליק, שירתנו). "הַנִּיצוֹץ הַקָּדוֹשׁ שֶׁל יְפִי שִׁפְרָה שֶׁמִּתְפַּגֵּל עַל־יְדֵי הִרְהוּרָיו" (יהודה שטינברג, מח). 3 °, נִתְגָּאֵל, נִטְמָא: "עָרְכָה לוֹ מִטְבָּח מְיֻחָד בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִתְפַּגֵּל בְּמַאֲכָלִים בִּלְתִּי־כְּשֵׁרִים" (קדרי, כורך 201). – [לְהִתְפַּגֵּל, מִתְ־, יִתְ־]

פֶּגֶל° ז׳ [מן פגל; פִּגּוּל] פִּגּוּל, מָאוּס, לִכְלוּךְ: "מַדּוּעַ הוֹסַף לְבָבִי... לַחֲרוֹז רְנָנִים כָּל פֶּגַע וָפֶגֶל וְשָׁחוֹר?" (עוגן, שירים 168). – [פֶּגֶל־]

פַּגְלְגּוֹל* ז׳ [מן פוגלה] אֶחָד מִסּוּגֵי הַצְּנוֹנִית שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי כלאים כז א). – [פַּגְלְגּוֹלִים, פַּגְלְגּוֹלֵי־]

– פַּגְלְגֹּלֶת °, כִּנּוּי־לִגְלוּג לְאִשָּׁה: "וּפַגְלְגֹּלֶת זוֹ מִי הִיא? מִנָּשִׁים שֶׁבַּשּׁוּק?" (שמיר, מלך 293).

פִּגְלָה*, פוגלה נ׳ [ארמית: פּוּגְלָא] אֶחָד מִמִּינֵי הַצְּנוֹן שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (חגיגה טו.). – [פִּגְלוֹת]

פגם [קרוב אל פגע, פגל]

~ פָּגַם * פ״י 1. קִלְקֵל, הֵטִיל פְּסוּל: "הַנֶּהֱנֶה וְהַפּוֹגֵם בְּשָׁוֶה פְרוּטָה מִן הַקֹּדֶשׁ – מוֹעֵל" (תוספתא מעילה ב א). "שֶׁהוּא מְסָרֵס קְצָת וְגוֹרֵעַ קְצָת בִּדְבָרִים שֶׁלִּי וּפוֹגְמָם" (ביאליק, צעירות). "שֶׁאִם פּוֹגֵם חַס וְשָׁלוֹם בִּקְדֻשַּׁת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִיָּד יוֹרֵד לַגָּלוּת" (עגנון, כלה קו). הַנַּעַר פָּגַם אֶת לַהַב אוֹלָרוֹ עַל־יְדֵי חֲרִיתָה בָּאֶבֶן. הַפְּרָטִים הַמְּיֻתָּרִים פּוֹגְמִים בַּתָּכְנִית. 2. גָּרַע, הִפְחִית, הִקְטִין (אֶת הַסְּכוּם בִּשְׁטָר, בִּכְתֻבָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): "הַפּוֹגֵם שְׁטַר־חוֹבוֹ לֹא יִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה" (תוספתא שבועות ו ה). [וראה עוד הצירופים להלן] [לִפְגֹּם אֶת־, בְּ־; פּוֹגֵם, יִפְגֹּם]

~ נפ׳ נִפְגַּם *, נִתְקַלְקֵל, הֻטַּל בּוֹ פְּסוּל, נִשְׁחַת כְּלְשֶׁהוּ: "נִפְגְּמָה אָזְנוֹ" (בכורות ו א). "הַמְּעַצֵּד וְהָאִזְמֵל וְהַמַּפְסֶלֶת וְהַמַּקְדֵּחַ שֶׁנִּפְגְּמוּ – טְמֵאִים" (כלים יג ד). "וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב וְנִפְגַּם" (ערכין י:). "מַרְאֵיהֶם נָמֵר וְהוֹדָם נִפְגַּם" (ביאליק, בנכר). "מֻטָּל הוּא עַל מִטָּתוֹ כְּשָׁעוֹן הַנִּפְגָּם" (עגנון, כפות רלו). "לְבַל חָלִילָה יִפָּגֵם כְּבוֹד אָמָּתֵנוּ" (שלונסקי, תר׳ פושקין 85). הַסְּחוֹרָה נִפְגְּמָה קְצָת בָּרְטִיבוּת. – [לְהִפָּגֵם, נִפְגָּם, יִפָּגֵם]

~ הִפ׳ **הִפְגִּים** ^ פ״י פָּגַם, קִלְקֵל: ״הָיָה זֶה מַפְגִּים עַל אֱמוּנָתִי אִלּוּ נִמְצְאָה אֱמוּנָה מֻחְזֶקֶת״ (כוזרי א סא). — [לְהַפְגִּים, מַ־, יַ־]

~ הת׳ **נִתְפַּגֵּם** *, נַעֲשָׂה פָּגוּם, נִפְגַּם: ״מַכְתֶּשֶׁת הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ... נִתְפַּגְּמָה וְהֵבִיאוּ אֻמָּנִין... וְתִקְּנוּהָ״ (ערכין י:). ״וְנִתְפַּגֵּם אֶחָד מִנִּקְבֵי הַמַּגְרֵפָה״ (שנהר, ב 502). ״וְאוֹתוֹ גִמְגּוּם שֶׁל טוֹטְלָא נִשְׁתַּבֵּשׁ וְנִתְפַּגֵּם יוֹתֵר״ (צמח, א 276). — [לְהִתְפַּגֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

— **פָּגַם (בִּ)כְבוֹדוֹ** *, גָּרַם לוֹ פְּחִיתוּת כָּבוֹד, עֲלָבוֹ אוֹתוֹ: ״הֵיאַךְ אֲנִי פוֹגֵם כְּבוֹדוֹ שֶׁל עָשִׁיר זֶה בִּשְׁבִיל דִּינָר?״ (ספרי דברים סט.). ״שְׁלָחָהּ אוֹתִי לַעֲזָאזֵל, כְּאִלּוּ פָּגַמְתִּי בִּכְבוֹד קַפּוֹטָתָהּ״ (מנדלי מו״ס, מסעות ד).

— **פְּגַם בִּסְפִירָה** ^ [על־פי התפילה בסדר ספירת העומר: ״יהי רצון... שבזכות הספירה שספרתי יתוקן כל מה שפגמתי״] טָעָה בַּחֶשְׁבּוֹן: ״נְתַקֵּן כָּל מַה שֶּׁפָּגַמְנוּ בִּסְפִירָה״ (ביאליק, למנצח).

— **נִפְגְּמָה אָזְנוֹ** * [שאול מן בכורות ו א, ושם נפגמה ממש, נשחתה], קָשֶׁה הָיָה לוֹ לִשְׁמֹעַ דְּבַר־מָה בִּלְתִּי נָאֶה: אָזְנִי נִפְגְּמָה מְאֹד לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי־הַגְּנַאי שֶׁל הָאִישׁ.

פְּגָם * ז׳ [מן פגם, פָּגַם] 1. מִגְרַעַת, קִלְקוּל, לִקּוּי: ״נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם״ (עבודה זרה סז.). ״שֶׁלֶג תָּמִים אֵין בּוֹ פְּגָם״ (ביאליק, משירי החורף). ״זֶה מִין מִמִּינֵי הַחִסָּרוֹן וּפְגָם מִמִּינֵי הַפְּגָמִים״ (הזז, היושבת 300). הַסּוֹחֵר הוֹזִיל אֶת מְחִיר הַסְּחוֹרָה בְּשֶׁל פְּגָם קָטָן שֶׁהָיָה בָּהּ. דָּבָר נָאֶה וּמְשֻׁכְלָל לְלֹא כָּל פְּגָם. 2. חֶסְרוֹן, גְּנַאי, פְּסוּל: ״הָעָם מִסְתַּכְּלִין בָּהּ — וּפְגָם הוּא לָאִשָּׁה״ (תנחומא וישלח ה). ״פְּגַם מִשְׁפָּחָה״ (סנהדרין עה.). 3. נֶזֶק שֶׁנַּעֲשָׂה, וְכֵן דְּמֵי־הַנֶּזֶק: ״הַמְפַתֶּה נוֹתֵן בֹּשֶׁת וּפְגָם וּקְנָס״ (כתובות ג ד). — [פְּגַם־, פְּגָמִים, פִּגְמֵי־]

— **דִּבְרֵי־פְגָם** *, דִּבְרֵי־עֶלְבּוֹן, דִּבְרֵי־גְּנַאי: ״תְּחִלָּה אֱמֹר לָהֶם דִּבְרֵי שֶׁבַח... וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר לָהֶם דִּבְרֵי פְגָם״ (ספרי בהעלותך כח:).

— **טַעַם לִפְגָם** * [שאול מעבודה זרה סז. ועוד: ״נותן טעם לפגם״ — ושם המשמע: חומר המוסיף טעם רע למזון, המקלקל את טעמו של מאכל] פְּרָט הַפּוֹגֵם בָּעִנְיָן, מַשֶּׁהוּ הַגּוֹרֵעַ מֵעֶרְכּוֹ שֶׁל דָּבָר, הֵפֶךְ: ״טַעַם לְשֶׁבַח״: הַתּוֹסֶפֶת שֶׁנִּתְּנָה לַתָּכְנִית הָיָה בָּהּ טַעַם לִפְגָם.

פְּגָם, ראה פֵּיגָם. **פִּגְמֶנְט**, ראה פִּיגְמֶנְט.

פגן [ארמית: פְּגַן; כנראה מפרסית: פַּגַן צעק, יללו]

~ הִפ׳ **הִפְגִּין** * פ״י 1 * [בתלמוד, לפי המשמעות המקורית] צָעַק: ״הָלְכוּ וְהִפְגִּינוּ בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ: אִי שְׁמַיִם!״ (תענית יח:). 2 °, הִבִּיעַ מְחָאָה בְּפֻמְבֵּי — בְּהִתְקַהֲלוּת, בְּתַהֲלוּכָה, בְּסִיסְמָאוֹת וְכַדּוֹמֶה: הַמְּבֻטָּלִים הִפְגִּינוּ בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר בִּדְרִישַׁת עֲבוֹדָה וָלֶחֶם. הַפּוֹעֲלִים הִפְגִּינוּ בְּתַהֲלוּכָה בְּיוֹם הָאֶחָד בְּמַאי. 3 °, פִּרְסֵם, הִצִּיג לְרַאֲוָה: יַצְרַן הַמַּקְלֵט הֶחָדָשׁ הִפְגִּין אֶת תּוֹצַרְתּוֹ בַּתַּעֲרוּכָה. הַמּוֹרֶה הִפְגִּין לִפְנֵי תַּלְמִידָיו אֶת תַּהֲלִיךְ הִתְגַּבְּשׁוּתוֹ שֶׁל הַמֶּלַח. 4 °, עָשָׂה דְּבַר־מָה מְכֻוָּן בְּפַרְהֶסְיָה כְּדֵי לְהָסֵב תְּשׂוּמֶת־לֵב: חַבְרֵי הָאוֹפּוֹזִיצְיָה בַּפַּרְלָמֶנְט הִפְגִּינוּ אֶת מְחָאָתָם עַל־יְדֵי יְצִיאָה בַּסַּף מִן הָאוּלָם. — [לְהַפְגִּין, מַפְגִּין, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻפְגַּן** °, הֻצַּג לְעֵינֵי כֹּל, פֻּרְסַם: פְּעֻלַּת הַמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ הֻפְגְּנָה בַּתַּעֲרוּכָה. — [מֻפְגָּן, יֻפְגַּן]

פָּגָן * ז׳ [מלאטינית: paganus כפרי] 1 *, כַּפְרִי, אֶחָד מִן הָעָם (בראשית רבה ג). 2 °, עוֹבֵד־אֱלִילִים, עכו״ם. — [פָּגָנִית, פָּגָנִים, ־נוֹת]

פָּגָנִי ° ת׳ [מן פָּגָן 2] עכו״מִי, שֶׁל עֲבוֹדַת־אֱלִילִים: שְׁבָטִים פָּגָנִיִּים. [פָּגָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פָּגָנִיּוּת ° נ׳ [מן פָּגָן 2] עֲבוֹדַת אֱלִילִים, פֻּלְחָן לֶאֱלָהִיּוֹת רַבּוֹת: ״הַדָּת הַנּוֹצְרִית... נִצְּחָה אֶת הַפָּגָנִיּוּת הַקַּדְמוֹנִית״ (סוקולוב, אישים 478). — [פָּגָנִיּוֹת־]

פֶּגָסוֹס ° ש״פ [במיתולוגיה היוונית: Pegasos, שמו של הסוס המכונף שברקיעת פרסותיו יצר מעיין שבו רחצו המוזות לפני צאתן למחולותיהן; מכאן בהשאלה:] רוּחַ הַשִּׁירָה, עוֹלַם הַפִּיּוּט: פְּלוֹנִי רוֹכֵב עַל (כַּנְפֵי) פֶּגָסוֹס (יֵשׁ לוֹ הַשְׁרָאָה פִּיּוּטִית).

פגע [קרוב אל פגש; ארמית: פְּגַע; ערבית: פַּגַ׳א התקיף]

~ פָּע׳ **פָּגַע** פעו״י 1. פָּגַשׁ, נִזְדַּמֵּן עִם מִישֶׁהוּ: ״וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים״ (בראשית לב ב). ״וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם״ (שמות ה כ). ״וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים״ (שמואל א י ה). ״הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד״ (אבות ו ט). 2. הִגִּיעַ אֶל־, נִתְקַל בְּ־, נִזְדַּמֵּן לְ־: ״וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם״ (בראשית כח יא). 3. נָגַע לְרָעָה, תָּקַף, הִכָּה: ״גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ! וַיַּכֵּהוּ וַיָּמֹת״ (שמואל ב א טו). ״אַל־תַּשְׁמַע קוֹלְךָ עִמָּנוּ, פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים מָרֵי נֶפֶשׁ״ (שופטים יח כה). 4 °, עָלַב, גָּרַם עֶלְבּוֹן, הֵסֵב חֶרְפָּה: דְּבָרָיו הַקָּשִׁים פָּגְעוּ בִּי מְאֹד. לֹא הִתְכַּוַּנְתִּי לִפְגֹּעַ בְּךָ. 5. הִפְצִיר בִּדְבָרִים, בִּקֵּשׁ הַרְבֵּה, הִתְחַנֵּן: ״אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה... וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי״ (ירמיה ז טז). ״אַל־תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ״ (רות א טז). — [לִפְגֹּעַ בְּ־, אֶת־; פּוֹגֵעַ, פָּגוּעַ; יִפְגַּע; פְּגַע! פִּגְעִי!]

~ נִפ׳ **נִפְגַּע** * 1 *, נִזּוֹק, נִכְשַׁל: ״בֶּן־זוֹמָא הֵצִיץ וְנִפְגַּע״ (חגיגה יד:). 2 *, חָשׁ פְּגִיעָה בִּכְבוֹדוֹ, נֶעֱלַב: ״אֵין שׁוֹטֶה נִפְגָּע״ (שבת יג:). ״נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמַי עַל בֶּן־גְּדוֹלִים זֶה שֶׁנִּפְגַּע מִגַּלְגַּל הַחוֹזֵר״ (עגנון, אורח 332). הָאִישׁ נִפְגַּע מְאֹד מִדִּבְרֵי הַהַשְׁמָצָה. 3 °, נִפְגַּשׁ, נִתְקַל: ״נִפְגְּעוּ רָאשֵׁיהֶם בְּרָאשֵׁי הָעֲלָמוֹת״ (ביאליק, מגילה ה). — [לְהִפָּגַע, נִפְגָּע, יִפָּגַע]

~ הִפ׳ **הִפְגִּיעַ** פיו״ע 1. הִטִּיל, גָּרַם שֶׁיִּפְגַּע: ״וַה׳ הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֹן כֻּלָּנוּ״ (ישעיה נג ו). ״אִם־לוֹא הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת־הָאֹיֵב״ (ירמיה טו יא). 2 ^, פָּגַע, נִתְקַל בְּ־: ״וְאַל יַפְגִּיעֲכֶם דֹּב אוֹרֵב״ (גנזי שכטר, ג 157). ״זֶה רִבּוֹא פְּעָמִים הִפְגִּיעוּ בַּצּוּר״ (ביאליק, הצור). 3. הִפְצִיר, בִּקֵּשׁ הַרְבֵּה: ״אֶלְנָתָן וּדְלָיָהוּ וּגְמַרְיָהוּ הִפְגִּיעוּ בַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׂרֹף אֶת־הַמְּגִלָּה״ (ירמיה לו כה). ״הִפְגִּיעַ מוֹאִיז בִּזְקֵנָתוֹ וַאֲנִי בְּאָבִי״ (שלה, אלהי 130). — [לְהַפְגִּיעַ בְּ־, מַפְגִּיעַ, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻפְגַּע** ^, נִפְגַּע: ״יָד בְּטֻמְאָה אִם תֻּפְגַּע״ (ינאי, קכד). ״הַגּוּפִים... אִם חוֹטְאִים בְּעַצְמָם וְאִם מֻפְגָּעִים בִּיצִירָה״ (קאנון א ב). [מֻפְגָּע, יֻפְגַּע]

— **פָּגַע בִּכְבוֹדוֹ** °, עָלַב אוֹתוֹ, בִּיֵּשׁ וְהִכְלִים אוֹתוֹ: ״שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיז עָלֶיהָ אֶת בַּעְלָהּ בִּפְגִיעָה בִּכְבוֹד תַּפּוּחָיו״ (ביאליק, אריה ג). הַמְחָרֵף פָּגַע קָשֶׁה בִּכְבוֹד הָאִישׁ.

— **פָּגַע בַּמַּטָּרָה** *, קָלַע וְהִגִּיעַ בְּדִיּוּק אֶל הַמָּקוֹם שֶׁנִּתְכַּוֵּן אֵלָיו: הַצַּלָּף יָרָה וּפָגַע בַּמַּטָּרָה.

– אֵין שׁוֹטֶה נִפְגָּע* [על־פי שבת יג: ושם ״שוטה״ – כטורף], הַטִּפֵּשׁ אֵינוֹ חָשׁ בְּעֶלְבּוֹן שֶׁעוֹלְבִים אוֹתוֹ, אֵינוֹ מֵבִין עַל־פִּי־רֹב אֶת הָעֹקֶץ שֶׁבַּדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ.

– פְּגַע וּבְרַח!° אַחַת מִשִּׁיטוֹת הַלְּחִימָה בְּטַקְטִיקָה צְבָאִית: הַתְקָפָה עַל יַעַד מְסֻיָּם, וּנְסִיגָה מְהִירָה מִמֶּנּוּ עִם בִּצּוּעַ הַמְּשִׂימָה.

– בְּמַפְגִּיעַ [על־פי הבנה מקובלת באיוב לו לב: ״וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ״] בְּאֹפֶן נִמְרָץ, בְּכָל תֹּקֶף, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁל תְּבִיעָה: הַקָּהָל נִדְרַשׁ בְּמַפְגִּיעַ לַעֲזֹב אֶת הַמָּקוֹם [ראה עוד ערך א. מַפְגִּיעַ]

פֶּגַע ז׳ [מן פגע] מִקְרֶה רַע, תְּאוּנָה: ״כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם״ (קהלת ט יא). ״אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִפִּגְעֵי הַזְּמַן״ (פלקירא, המבקש כז). ״וּבָאתָ... בֵּית אַבָּא בְּלִי מִכְשׁוֹל וָפֶגַע״ (ביאליק, הנער). ״הֲיָדַעְתָּ גַּם לִפְתֹּר חֲלוֹמוֹת לְאָדָם שְׂבַע־פְּגָעִים?״ (שניאור, שירים נה). ״מָכְרָה כְּלֵי בֵּיתָהּ וְקִבְּלָה עָלֶיהָ כָּל פִּגְעֵי הַזְּמַן״ (עגנון, אלו ריג). – [פֶּגַע־, פְּגָעִים, פִּגְעֵי־]

– פֶּגַע רַע, 1. שָׂטָן, מַזִּיק, דָּבָר הָעוֹמֵד לְמִכְשׁוֹל: ״וְעַתָּה הֵנִיחַ ה׳ אֱלֹהַי לִי מִסָּבִיב, אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע״ (מלכים א ה יח). ״שֶׁתַּצִּילֵנוּ מֵעַזֵּי פָנִים... מֵאָדָם רַע וּמִפֶּגַע רָע״ (ברכות טז, ובשינוי קל בתפילת שחרית). 2°. כִּנּוּי לְטַרְחָן וּלְטַרְדָן שֶׁקָּשֶׁה לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ, סַפַּחַת: ״וְאוֹי לָהּ מִבֶּנְצִיָּה, מִפֶּגַע רָע זֶה!״ (מגדלי מו״ס, קצג).

– אֵין רֶגַע בְּלִי פֶּגַע° [בתי הנפש והלחשים א 82; על־פי: ״אֵין רֶגַע בְּלִי נֶגַע״, יהודה הלוי, ט 543] דִּבּוּר פִּתְגָּמִי עַל הַצָּרוֹת וְהַסַּכָּנוֹת הָאוֹרְבוֹת לָאָדָם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל שָׁעָה.

– אוֹרֵחַ לְרֶגַע רוֹאֶה כָּל פֶּגַע°, מֵימְרָה עֲמָמִית (שאולה מיידיש) עַל מִי שֶׁדַּי לוֹ בַּהֲצָצָה קַלָּה בְּמָקוֹם כְּדֵי לַעֲמֹד עַל הַצְּדָדִים הַשְּׁלִילִיִּים שֶׁבּוֹ.

– שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים* (שבועות טו:), כִּנּוּי לְמִזְמוֹר צ״א בִּתְהִלִּים פְּסוּקִים א–ט, שֶׁנָּהֲגוּ לְאָמְרוֹ כִּסְגֻלָּה לִשְׁמִירָה מִפְּגִיעָתָם שֶׁל שֵׁדִים וְרוּחוֹת [לדעה אחרת: ״שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים״ (שֵׁדִים וּמַזִּיקִים)] [ובשינוי קל:] ״מְחוֹל הַמָּוֶת וְשִׁירַת הַפְּגָעִים״ (ביאליק, למנצח).

פַּגָּע* ז׳ [הגיזרון לא הוברר] שֵׁם פְּרִי־עֵץ שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (שבת קמה:), אֶחָד מִמִּינֵי הַשְּׁזִיפִים [לפי הפרשנים]. – [פַּגַּע־, פַּגָּעִים, פַּגְּעֵי־]

פַּגְעָן° ז׳ [מן פגע] מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִפְגֹּעַ וּלְהַזִּיק, מוּעָד לִפְגִיעוֹת בְּזוֹלַת: ״אֵין אֲנִי פַּגְעָן כָּל כָּךְ״ (שטיינמן, מעשה בטעון). נָהַג בִּלְתִּי־זָהִיר וּפַגְעָן. – [פַּגְעָנִית, פַּגְעָנִים, פַּגְעָנִיּוֹת]

א. **פגר** [ארמית: פְּגַר]

~ פע׳ **פָּגַר** פ״ע 1. נֶחֱשַׁל, הִתְרַפָּה, הָיָה עָיֵף אוֹ חַלָּשׁ, לֹא הִתְקַדֵּם כָּרָאוּי: ״הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פִּגְּרוּ מִלֶּכֶת אַחֲרֵי דָוִד״ (שמואל א ל כא). אַל תְּפַגֵּר בַּדֶּרֶךְ! הַתַּלְמִיד הִתְחִיל לְפַגֵּר בְּלִמּוּדָיו. 2°. אֵחַר, לֹא הִגִּיעַ אוֹ לֹא עָשָׂה דְּבַר־מָה בַּזְּמַן, נִתְעַכֵּב: ״שׁוּב אֲנִי עוֹבֵד בַּחֲרִיצוּת – לְהַחֲזִיר אֶת שֶׁפִּגַּרְתִּי בַּיָּמִים שֶׁלֹּא עָבַדְתִּי״ (קדרי, כורך 155). שְׁעוֹנִי מְפַגֵּר בְּחָמֵשׁ דַּקּוֹת. הַלֹּוֶה פִּגֵּר בְּתַשְׁלוּם חוֹבוֹתָיו. – [לְפַגֵּר, מְפַגֵּר, יְ־]

ב. **פגר** [מן פֶּגֶר; ואולי הרחבה מן א. פגר]

~ פע׳ **פָּגַר**° פ״ע מֵת, הָיָה לִנְבֵלָה וּלְפֶגֶר: ״פָּגַר (הַסּוּס), וּלְסַלְּקוֹ מִכָּאן אֵין צֹרֶךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 372). ״לִיסְטִים אֵלֶּה עַצְמָם פּוֹגְרִים אַחַר־כָּךְ כַּעֲכְבָּרִים״ (שלונסקי, תר׳ קולא 190). – [לִפְגֹּר, פּוֹגֵר, יִפְגֹּר]

~ פע׳ **פִּגֵּר*** פיו״ע 1*. פ״י הָרַס, הִשְׁחִית, הִשְׁמִיד, הָרַג: ״אֶבֶן שְׁתִיָּה... עָמְדוּ רְשָׁעִים עָלֶיהָ וּפִגְּרוּ אוֹתָהּ״ (מדרש תהלים יא). ״וְטִמְּאוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ וּפִגְּרוּ אֶת בָּנֶיךָ״ (מדרש תהלים עט). ״פִּגֵּר בְּכוֹרֵיהֶם וְהִצִּיל בְּכוֹרַי״ (גנזי שכטר, ג 129). 2°. פ״ע נִפְגַּר, מֵת: ״סוּסִי פִּגֵּר וְאֵין לִי עוֹזֵר״ (ביאליק, תאמר). ״כִּמְעַט שֶׁפִּגֵּר גַּם הוּא בְּטִיפוּס־הַמֵּעַיִם״ (טשרניחובסקי, סיפורים 96). – [לְפַגֵּר, מְפַגֵּר, יְ־]

~ פע׳ **פֻּגַּר** ׳, נִפְגַּר, נֶהֱרַס, נִשְׁחַת: ״וּמָה מָעוֹן... בְּמַקֶּבֶת וְגַרְזֶן לֹא יְפֻגַּר״ (יהודה הלוי, ו 342). ״פֻּגְּרוּ צוֹרְרִים בְּעֶבְרָה״ (גנזי שכטר, ג 124). – [מְפֻגָּר, יְפֻגַּר]

~ נפ׳ **נִפְגַּר**׳, מֵת, נַעֲשָׂה פֶּגֶר (בַּעַל־חַיִּים אוֹ רָשָׁע אוֹ גּוֹי): ״וְעַתָּה נִפְגַּר הַגּוֹי הַזֶּה, וְזֶה ד׳ שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּהָה הַמִּשְׁכּוֹן בְּיָדָם״ (מהר״ם רוטנבורג, שערי תשובה ד ס). ״נִצְטַמְּקוּ עֲטִינֵי הַפָּרָה... פָּסַק חֶלְבָּהּ וְעַד מְהֵרָה נִפְגְּרָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 11). ״וְקָלַע וְדָרַךְ, רָאָה אֶחָד עַרְבִי... לוֹפֵת עַצְמוֹ, מִתְמוֹטֵט, נִפְגָּר״ (שמיר, במו 240). – [לְהִפָּגֵר, נִפְגָּר, יִפָּגֵר]

~ התפ׳ **הִתְפַּגֵּר**°, 1. הָיָה לְפֶגֶר, מֵת: ״יָקוּמוּ לִתְחִיָּה – וְיִתְפַּגְּרוּ לָנֶצַח... צִפְעוֹנֵי הָרֶצַח״ (המאירי, המוקד כ). ״שֶׁתִּתְפַּגְּרִי! שֶׁתִּתְפַּגֵּר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה!״ (שלונסקי, תר׳ בבל 166). ״קוֹלוֹ שֶׁל הָרַפְתָּן שֶׁפָּרוֹתָיו נִתְפַּגְּרוּ״ (סערוני, נסים 193). ״יַפְגִּיר לוֹ שָׁם עַד שֶׁיִּתְפַּגֵּר״ (ניצן, יתר 45). 2. עָשָׂה עַצְמוֹ לְפֶגֶר, נֶחֱשַׁל, נִתְרַשֵּׁל: מָה אַתָּה שׁוֹכֵב סָרוּחַ וּמִתְפַּגֵּר! – [לְהִתְפַּגֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְגִּיר**° פ״י הֵמִית, הָרַג, גָּרַם שֶׁיְּהֵא פֶּגֶר: ״וְנָסְעוּ... בְּמַסָּע שְׁמוֹנֶה פַּרְסָאוֹת כִּמְעַט וְהִפְגִּיר הָאָח אֶת הַסּוּסִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 44). – [לְהַפְגִּיר, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻפְגַּר**׳, נִפְגַּר, מֵת: ״כִּי מִי הוּא הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה – הַמֻּשְׁלָךְ הַמֻּפְגָּר״ (יוסיפון, סח). – [מֻפְגָּר, יֻפְגַּר]

פֶּגֶר ז׳ [אכדית: pagru; ארמית: פַּגְרָא] נְבֵלָה, גּוּפַת מֵת: ״בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם״ (במדבר יד כט). ״וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים״ (מלכים ב יט לה). ״פְּגָרִים מֵתִים מֻשְׁלָכִים עַל שְׂפַת הַיָּם״ (ירושלמי סוטה ה ו). ״הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים״ (ברכות השחר). ״מְלֵאֵי פִּגְרֵי זְבוּבִים נְפוּחִים״ (ביאליק, בתשובתי). – [פֶּגֶר־, פִּגְרוֹ; פְּגָרִים, פִּגְרֵי־]

– פֶּגֶר מוּבָס, 1. נְבֵלָה שֶׁהִיא מִרְמָס לַכֹּל: ״יוֹרְדֵי אֶל־אַבְנֵי־בוֹר כְּפֶגֶר מוּבָס״ (ישעיה יד יט). ״וְהֻטַּל בֶּן־הַחַיִל הַהוּא הֶחָסֹן כְּפֶגֶר מוּבָס״ (מאירוביץ, הטללים 82). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי־זִלְזוּל לְמִישֶׁהוּ לֹא־יֻצְלָח, עוֹבֵר־בָּטֵל: ״לֹא פֶּגֶר מוּבָס כָּמוֹךָ נוֹצַר לִהְיוֹת רָץ כַּצְּבִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עג).

פְּגָר* ז׳ [הגיזרון לא הוברר] קְנֵה־מַתֶּכֶת בַּמֶּתֶג הַמּוּשָׂם בְּפִי בְּהֵמָה (תוספתא כלים בבא מציעא ד ז). – [פְּגַר־, פְּגָרִים, פִּגְרֵי־]

פַּגְרָא* [ארמית] נֶזֶק, הֶרֶס [רווח בצימרה:]

– אִי אַגְרָא – לָא פַּגְרָא, אִי פַּגְרָא – לָא אַגְרָא* [על־פי בבא מציעא עט, ושם המשמעות – אם ישלם דמי שְׂכִירוּת (של ספינה) לא ישלם

דמי נזק (אם נשברה הספינה); ועל־פי המשמעות השניה של "פגרא" — חופש חג — ראה להלן פגרה] אם שכר אין בטלה, אם בטלה – אין שכר, כלומר: רצונך להשתכר – צא ועבוד!

פגרה° נ' [מארמית: "יומא דמפגרי ביה רבנן" (שבת קכט:) — יום שרבותינו בטלים בו, יום חופש] חפשה, חופש לתקופה מסימת בין עונה לעונה הנתן לעובד או ללומד: פגרה מלמודים. פגרת בתי־המשפט. פגרת־הקיץ של הכנסת.–[פגרת־, פגרות]

פגרון, פיגרון ז' [מן א׳ פגר, פגר] פגור, נחשלות, חסר התקדמות מספקת: "כנגדה הרבה פסיעות של נסיגה או פגרון" (קלצקין, כתבים 15). "הוא רשם בגליונות... את כל העברות, הפגרונות והקנסות" (שלונסקי, תרי בבל 313). — [פגרון־]

פגרון° ז' [מן פגר] פגר קטן, נבלת יצור קטן: "גרף עשבים, פגרוני רמשים" (שרירא, עזה 174). — [פגרון, פגרונים, ־ני־]

פגרן° ז' [מן א׳ פגר, פגר] מפגר, נחשל, שאינו מתקדם כאחרים: בעית התלמידים הפגרנים בבית־הספר. — [פגרנית, ־נים, פגרניות]

פגרנות° נ' [מן פגרן] נחשלות. חסר התקדמות מספקת: אמצעים לחסול הפגרנות בין התלמידים. — [פגרנות־]

פגש [קרוב אל פגע; ערבית: תַ׳קַף׳]

~ פע' **פגש** פ"י פגע, נזדמן עם מישהו או משהו שבא לקראתו: "מי לך כל־המחנה הזה אשר פגשתי?" (בראשית לג ח). "ועבדי דוד יצאו ויפגשום על ברכת גבעון" (שמואל ב ב יג). "הלוך הלכה שפי – ופגשתיה" (ביאליק, עיניה). פגשתי את חברי ברחוב. — [לפגש את־, פוגש, יפגש]

~ נפ' **נפגש**, נזדמן עם מישהו, בא לקראת מישהו, נתקל ב־: "עשיר ורש נפגשו" (משלי כב ב). "אני גדול ממך שנפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו" (דברים רבה יא). נפגשנו במקרה ברחוב. [ובהשאלה:] "חסד־ואמת נפגשו, צדק ושלום נשקו" (תהלים פה יא). שני קוים מקבילים לא יפגשו לעולם. — [להפגש, נפגש, יפגש]

~ פע' **פגש** פ"י פגש, נתקל ב־: "יומם יפגשו־חשך" (איוב ה יד). "נגשת ובקול תקע מפגשת" (ינאי, שב). — [לפגש, מפגש, י־]

~ הת' **התפגש**°, נפגש, התנגש: "מי גבר כיעקב שנתפגש עם המלאך" (דברים רבה ס). "הפגישה הזו שנתפגשנו יחד היא לטובה" (מנדלי מו"ס, תיד). "ראו שיוסילי מתפגש עם שמואל׳קה" (סוקולוב, במראות 71). "אתה מתפגש עמה לפעמים?" (בורלא, ביסופים 126). "אדם נתקל ומתפגש עם היד המיסרת אותו על חטאיו" (צמח, כתבים 216). "הוא על מדרכה שמימין ואני על מדרכה שמשמאל, נתפגשו מבטינו" (טביב, דרך 42). — [להתפגש, מתפגש, ית־]

~ הפ' **הפגיש**° פ"י הקרה, זמן אנשים שיפגשו יחד, הביא למקום פגישה: המתוכים הפגישו את שני הצדדים. השדכן הפגיש בחור ובחורה. העליה לארץ הפגישה את יהודי המזרח עם יהודי המערב. — [להפגיש את־, מפגיש, י־]

~ הפ' **הפגש**^, זמן, הובא לידי פגישה: "ליל מה־נשתנה הפגשו" (מאוצר השירה והפיוט). שני הצדדים הפגשו יחד על־ידי המתוכים. — [מפגש, יפגש]

פדגוג*, פדגוג* ז' [מיוונית: pais(paidos) ילד + ago אני מוליך] 1°. אדם העוסק בהוראה ובחנוך בהלכה או במעשה; ממחה בתורת־החנוך ובמדעים הקרובים לה (פסיכולוגיה, סוציולוגיה ועוד): פסטלוצי היה מגדולי הפדגוגים בעולם. 2°. מורה, מחנך, מלמד בבית־ספר. 3*. אומן, מטפל בילדים: "אמון פדגוג" (בראשית רבה א). "משל למלך שמסר את בנו לפדגוג" (בראשית רבה כח). — [פדגוגים, פדגוגים; פדגוגית, פדגוגיות]

— **פדגוגי**◊ ת' של הוראה וחנוך, חנוכי, של מדעי־החנוך: קורסים פדגוגיים. כנוס פדגוגי. שיטות פדגוגיות. אנציקלופדיה פדגוגית.

— **פדגוגיה**◊ נ' חנוך והוראה, מכלול המדעים והמימניות שאדם לומד כדי להתכשר למלאכת החנוך וההוראה.

פדה [אכדית: padū; ערבית: פַ׳דַי]

~ פע' **פדה** פ"י 1. גאל בכסף, נתן כסף תמורת דבר: "פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור־הבהמה הטמאה תפדה" (במדבר יח טו). "הפודה מעשר שני" (מעשר שני ד ז). "עבד שנשבה ופדאוהו" (גיטין ד ב). פדיתי את השטר או המשכנתה (שלמתי את תמורת השטר או המשכנתה). 2 [בהשאלה] הציל, חלץ מצרה, שחרר: "כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך" (מיכה ו ד). "ומלטוני מיד־צר ומיד עריצים תפדוני" (איוב ו כג). "צור ישועתנו, פודנו ומצילנו" (על הראשונים, שחרית). 3°. היה לו פדיון, קבל כסף מזמן תמורת סחורה שמכר: החנוני פדה במשך היום מאתים לירות. — [לפדות את־; פודה, פדוי; יפדה]

~ נפ' **נפדה**, 1. נגאל, שחרר בכסף ששלם תמורתו: "והפדה לא נפדתה (השפחה) או חפשה לא נתן־לה" (ויקרא יט כ). "מעשר שני והקדש שנפדו" (תרומות א ה). 2°. נתן כפר נפשו: השבויים נפדו על־ידי קרוביהם בכסף מלא. 3 [בהשאלה] באה גאלתו, נצל, נושע: "ציון במשפט תפדה" (ישעיה א כז). 4°. נתקבל כסף תמורת סחורה שנמכרה: במשך השבוע נפדה בחנות סכום נכבד. — [להפדות, נפדה, יפדה]

~ הפ' **הפדה** פ"י 1. שחרר, גאל: "אם־רעה (השפחה) בעיני אדניה... והפדה" (שמות כא ח). 2° [בעסקי־ביטוח] החזיר פוליסה לפני זמן פדיונה. — [להפדות את־, מפדה, י־]

~ הפ' **הפדה**, נפדה, נגאל: "והפדה לא נפדתה" (ויקרא יט כ). — [מפדה, י־]

פדה"ב ר"ת פדיון־הבן.

פדוי ת' [מן פדה, פדה] נגאל: "ויתן משה את־כסף הפדים לאהרן ולבניו" (במדבר ג נא). "הפודה את בנו בתוך שלשים יום בנו פדוי" (בכורות מט:). "מה שפדה – פדוי" (קדושין כט.). "הר ציון פדוייך יעלו לשמחתו" (ינאי, שעג). "מכל חטא פדויים ומעון שמורים" (יהודה הלוי, ט 565). "ונפשך היקרה בנפשי תהיה מצר פדויה" (משה אבן־עזרא, א 41). "עד הגיעכם אל־שלחן עמים פדויי

אֱלֹהִים וְקֹרְאֵי מוֹעֵד״ (ביאליק, ראיתיכם). ״שְׂאוּ רִנָּה, דּוֹרוֹת בָּאִים, עַמֵּי תֵּבֵל פְּדוּיִים״ (פיכמן, קסה). הַלֹּוֶה קִבֵּל מִן הַמַּלְוֶה אֶת מַשְׁכּוֹנוֹ הַפָּדוּי. — [פְּדוּי־; פְּדוּיָה, פְּדוּיַת־; פְּדוּיִים, פְּדוּיֵי־; פְּדוּיוֹת]

— פְּדוּיֵי־שְׁבִי °, אֲנָשִׁים שֶׁנִּגְאֲלוּ מִשִּׁבְיָם, שְׁבוּיֵי מִלְחָמָה שֶׁשֻּׁחְרְרוּ: ״הַדֶּרֶךְ מִי יַחְסֹם לִפְדוּיֵי שְׁבִי?״ (קיפניס, המעפילים). עֲשָׂרוֹת פְּדוּיֵי־שְׁבִי חָזְרוּ אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה הַבַּיְתָה.

א. **פֶּדוֹלוֹגְיָה** ◊ נ׳ [מיוונית: pais (paidos) ילד + logos לימוד] מַדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר חַיֵּי הַיֶּלֶד וּבְהִתְפַּתְּחוּתוֹ הַשִּׂכְלִית וְהַגּוּפָנִית.

— פֶּ ד וֹ ל וֹ גִ י ◊ ת׳ הָעוֹסֵק בְּפֶּדוֹלוֹגְיָה, מְבֻסָּס עַל פֶּדוֹלוֹגְיָה: מֶחְקָרִים פֶּדוֹלוֹגִיִּים.

ב. **פֶּדוֹלוֹגְיָה** ◊ נ׳ [מיוונית: pedon קרקע + logos לימוד] תּוֹרַת־הַקַּרְקַע.

פֶּדוֹמֶטֶר ◊ ז׳ [מלאטינית: pes (pedis) רגל + יוונית: metron מידה] מַד־צַעַד, מַכְשִׁיר הַמּוֹדֵד אֶת מֶרְחַק הֲלִיכָתוֹ שֶׁל אָדָם עַל־יְדֵי רִשּׁוּם אוֹטוֹמָטִי שֶׁל מִסְפַּר צְעָדָיו. — [פֶּדוֹמֶטְרִים]

פָּדוּעַ ˚ ת׳ [מן א. פדע, פָּדַע] פָּדוּי, נִגְאָל: ״וְנַפְשְׁךָ אֲשֶׁר אָהַב תְּהִי מִצַּר פְּדוּעָה״ (הנגיד, דיואן 210). ״לְדוֹר וָדוֹר חַיָּה וֶהְיֵה בְּכָל חֶמְדַּת זְמַן פָּדוּעַ״ (יהודה הלוי, ג 290). — [פְּדוּעָה, פְּדוּעִים, ־עוֹת]

פִּדּוּר°, **פִּידוּר** ז׳ [מן פדר, פִּדֵּר] כִּסּוּי בְּאַבְקַת פּוּדְרָה, פִּרְכּוּס בְּאַבְקוֹת קוֹסְמֶטִיּוֹת שׁוֹנוֹת: פִּדּוּר הַפָּנִים. — [פִּדּוּר־]

פְּדוּת נ׳ [מן פדה, פָּדָה] 1. גְּאֻלָּה, הַצָּלָה, שִׁחְרוּר: ״הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל?״ (ישעיה נ ב). ״פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ״ (תהלים קיא ט). ״וְרַעְיָה דְּחוּפָה פְּדוּת מְיַחֶלֶת״ (יהודה הלוי, ט 413). ״שַׁעֲרֵי פְדוּת פְּתַחְתִּים, אֵיכָה יִסָּגֵרוּ?״ (משה אבן־עזרא, קודש לג). ״אִם פְּדוּת אֵין עִמָּנוּ — עוֹד חַי גּוֹאֲלֵנוּ״ (ביאליק, מקרא). 2. הַפְלָיָה, הֶבְדֵּל: ״וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ״ (שמות ח יט). — [פְּדוּת־, פְּדֻיּוֹת]

פַּדַּחַת* נ׳ [ארמית: פַּדַּחְתָּא — תרגום ירושלמי של מֵצַח, שמות כח לח] הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַגֻּלְגֹּלֶת, מֵצַח: ״וְאֵיזֶהוּ רֹב רֹאשׁוֹ (שֶׁל הַוָּלָד)? מִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ״ (נידה ג ה). ״הִתְגָּרֵד הַזָּקֵן בְּפַדַּחְתּוֹ וְאָמַר״ (עגנון, אלו רעב). — [פַּדַּחַת־, פַּדָּחוֹת]

פ - פדחת
ח - חרטום

— פַּדַּחַת־הַפַּטִּישׁ °, כִּנּוּי לַצַּד הַשָּׁטוּחַ וְהָרָחָב בַּפַּטִּישׁ, לְהַבְדִּיל מִן הַצַּד הַמְחֻדָּד שֶׁלּוֹ — הַ־חַרְטוֹם״.

פֶּדִיאַטֶר ◊ ז׳ [מיוונית: pais (paidos) ילד + iatros רופא] רוֹפֵא־יְלָדִים, מֻמְחֶה לְמַחֲלוֹת יְלָדִים. — [פֶּדִיאַטְרִים]

— פֶּ ד י א ַ ט ְ ר ִ י ָּ ה ◊ נ׳ מֻמְחִיּוּת בְּמַחֲלוֹת יְלָדִים, רִפּוּי יְלָדִים.

פְּדִיָּה*, **פדייה** נ׳ [מן פדה, פָּדָה] גְּאֻלָּה, שִׁחְרוּר עַל־יְדֵי תַּשְׁלוּם כֹּפֶר אוֹ תְּמוּרָה: ״מִצְוַת פְּדִיָּה (שֶׁל בְּכוֹר־בְּהֵמָה) קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה״ (בכורות א ז). פְּדִיַּת הַבְּכוֹרִים בְּכֶסֶף. פְּדִיַּת שְׁבוּיִים. — [פְּדִיַּת־, פְּדִיּוֹת]

פִּדְיוֹם ז׳ [צורת־משנה של פִּדְיוֹן] פִּדְיוֹן: ״כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם״ (במדבר ג מט). ״בְּחֹן מַעֲשֶׂה כָּל יוֹם... דִּינָם בּוֹ לְפַלֵּס לְפִדְיוֹם״ (קליר, אופן באז, מוסף א׳ ראש השנה). ״וְאֵיךְ יְכַסֶּה אֱנוֹשׁ מִכְסָה וְהִיא כָפְרָה וּפִדְיוֹמָהּ?״ (גבירול, א 138). — [פִּדְיוֹם־]

פִּדְיוֹן ז׳ [מן פדה, פָּדָה] 1. כֹּפֶר, כֶּסֶף שֶׁנּוֹתְנִים כְּדֵי לִפְדּוֹת אָדָם אוֹ דָּבָר מְשֻׁעְבָּד: ״אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו״ (שמות כא ל). ״הַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים שֶׁנִּטְמְאוּ עַד שֶׁלֹּא קָדְשׁוּ בִּכְלִי יֵשׁ לָהֶן פִּדְיוֹן״ (מנחות יב א). פִּדְיוֹן חוֹב. פִּדְיוֹן מַשְׁכַּנְתָּה. 2 °, כֶּסֶף מְזֻמָּן שֶׁהַסּוֹחֵר מְקַבֵּל בְּעַד סְחוֹרָתוֹ שֶׁמָּכַר: פִּדְיוֹן הַחֶנְוָנִי בְּעֶרֶב הֶחָג הָיָה רַב. הָרֶוַח הַנָּקִי שֶׁל הַסּוֹחֵר הִגִּיעַ לִשְׁלֹשִׁים אָחוּז מִפִּדְיוֹנוֹ. 3 ˚, כִּנּוּי לְמַתָּנָה אוֹ לְהַעֲנָקַת־כֶּסֶף שֶׁהַחֲסִידִים מְבִיאִים לָ״רַבִּי״ שֶׁלָּהֶם בְּבִקּוּרָם אֶצְלוֹ: ״צַדִּיקִים פּוֹקְדֵי עֲקָרוֹת... בְּפִדְיוֹנוֹת יְמַלְּאוּ כִּיסָם״ (יל״ג, שירה מד). — [פִּדְיוֹן־, פִּדְיוֹנוֹת]

— פִּדְיוֹן־הַבֵּן ˚, טֶקֶס דָּתִי הַנָּהוּג בְּיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים לְהֻלֶּדֶת בֵּן בְּכוֹר (לְאָב שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן וְלֹא לֵוִי אוֹ לְאֵם שֶׁאֵינָהּ בַּת כֹּהֵן אוֹ בַּת לֵוִי): מַתַּן חֲמִשָּׁה מַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף (״סְלָעִים״) לְכֹהֵן כְּזֵכֶר לְחוֹבַת פִּדְיוֹן הַבֵּן הַבְּכוֹר מֵעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ בִּימֵי־קֶדֶם (על־פי במדבר יח טו—טז).

— פִּדְיוֹן־חֻפְשָׁה °, תַּשְׁלוּם לְעוֹבֵד, שֶׁשֵּׁרוּתוֹ הִסְתַּיֵּם, בְּעַד יְמֵי חֻפְשָׁה שֶׁלֹּא נֻצַּל בִּתְקוּפַת שֵׁרוּתוֹ.

— פִּדְיוֹן־שְׁבוּיִים* (חולין ז.), תַּשְׁלוּם כֹּפֶר נַפְשָׁם שֶׁל שְׁבוּיִים לְשֵׁם שִׁחְרוּרָם.

— פִּדְיוֹן־מַשְׁכַּנְתָּה °, תַּשְׁלוּם הַחוֹב וְשִׁחְרוּר הַנֶּכֶס מִן הַמַּשְׁכַּנְתָּה שֶׁהֻטְּלָה עָלָיו.

פְּדִיּוּת ˚ נ׳ [מן פדה] פְּדִיָּה, גְּאֻלָּה: ״בִּפְדִיּוּת נַפְשׁוֹ מִשַּׁחַת״ (שמואל אבן־תיבון, יקוו המים 134). — [פְּדִיּוּת־]

פֶּדִיקוּר ◊ ז׳ [צרפתית: pédicure; מלאטינית: pes (pedis) רגל + curare לדאוג, לטפל] טִפּוּל בָּרַגְלַיִם, חִתּוּךְ יַבָּלוֹת שֶׁבְּאֶצְבְּעוֹת הָרַגְלַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

פַּדָּן ז׳ [במקרא — בשם ׳פַּדַּן אֲרָם׳, בראשית כח ב, המקביל אל ׳שְׂדֵה אֲרָם׳, הושע יב יג; ארמית: פַּדָּן, פַּדָּנָא מחרשה; ערבית: פַּ׳דָּאן שטח אדמה הניתן לחרוש בצמד־בקר ביום] 1 °, שֶׁטַח קַרְקַע שֶׁל שְׁלֹשָׁה דוּנָמִים בְּקֵרוּב. 2 ˚, עֹל שֶׁל בָּקָר לַחֲרִישָׁה (הלכות פסוקות 5). — [פַּדַּן־, פַּדָּנִים, ־פַּדְּנֵי־]

פֶּדַנְט ◊ ז׳ [איטלקית: pedante מורה] 1. נוֹקְדָן, מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם חוּץ מִן הַתְּחוּם שֶׁהוּא עוֹסֵק בּוֹ. 2. דַּיְקָן מֻפְלָג, מְדַקְדֵּק נֻקְשֶׁה, מַקְפִּיד כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה. — [פֶּדַנְטִית, פֶּדַנְטִים, ־טִיּוֹת]

— פֶּ ד ַ נ ְ ט ִ י ◊ ת׳ שֶׁל פֶּדַנְט, נוֹקְדָנִי, דַּקְדְּקָנִי מֻפְרָז: גִּישָׁה פֶּדַנְטִית. יַחַס פֶּדַנְטִי.

— פֶּ ד ַ נ ְ ט ִ י ּ וּ ת ◊ נ׳ 1. הִתְנַהֲגוּתוֹ וְדֶרֶךְ־מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַפֶּדַנְט, נוֹקְדָנוּת, דַּיְקָנוּת מֻפְרֶזֶת. 2. נֻקְשׁוּת וְחֹסֶר־עִנְיָן בְּכָל הַחוֹרֵג מִן הַתְּחוּם הַמֻּגְבָּל שֶׁל הַמִּקְצוֹעַ.

א. **פדע** [צורת־משנה של פדה]

~ פעל׳ פָּ ד ַ ע פ״י פָּדָה, גָּאַל, חִלֵּץ: ״פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שָׁחַת״ (איוב לג כד). ״בְּבוֹא גּוֹדֵעַ — וְאֵין פּוֹדֵעַ״ (יהודה הלוי, ד 33). ״יָדָיו לְאָחִי מִשְּׁאוֹל פְּדָעוּ״ (משה אבן־עזרא, א 90). — [לִפְדֹּעַ, פּוֹדֵעַ, פָּדוּעַ, יִפְדַּע]

~ נפ׳ נִפְדַּע ^, נִפְדָּה, נִגְאַל: ״וְהֵן פִּתְאֹם נִגְדַּע, הֲיֵשׁ בַּמֶּה נִפְדַּע?״ (יהודה הלוי, ד 9). – [לְהִפָּדַע, נִפְדַּע, יִפָּדַע]

ב׳ **פדע** [ארמית: פְּדַע פצע]

~ פִּע׳ פִּדַּע * פ״י פָּצַע, עָנַשׁ: ״פַּדְּעֵהוּ בְּיִסּוּרִים וְאַתָּה מְבִיאוֹ לִתְשׁוּבָה״ (פסיקתא כי תשא לח:). – [לְפַדֵּעַ, פּוֹדֵעַ, יְפַדֵּעַ]

פֶּדַע ^ ז׳ [מן א׳ פדע, פָּדַע] פְּדוּת, יְשׁוּעָה: ״לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה וְגַלֵּה קֵץ פִּדְעִי״ (פיוטים, סידור 732). – [פֶּדַע־]

פֶּדֶר ז׳ [אולי קרוב לאכדית: pitru שמן] 1. הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַמְּעַיִם: ״וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר״ (ויקרא ח כא). 2 °. הַקְּרוּם הַמְכַסֶּה אֶת הַמְּעַיִם עַד שִׁפּוּלֵי־הַבֶּטֶן, כְּעֵין סִנָּר רָחָב (Omentum). 3 °. יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הַפֶּדֶר הוּא שֵׁם נִרְדָּף לְסַרְעֶפֶת, דִּיאַפְרַגְמָה – מְחִצַּת שְׁרִירִים הַמַּפְרִידָה בֵּין חֲלַל־הֶחָזֶה וּבֵין חֲלַל־הַבֶּטֶן. – [פֶּדֶר־, פְּדָרִים, פִּדְרֵי־]

פדר [מן פּוּדְרָה]

~ פִּע׳ פִּדֵּר ° פ״י שָׂם אַבְקַת־פּוּדְרָה עַל דְּבַר־מָה: הַבַּחוּרָה פִּדְּרָה אֶת לְחָיֶיהָ. פִּדַּרְתִּי אֶת פָּנַי אַחֲרֵי הַגִּלּוּחַ. – [לְפַדֵּר אֶת־, מְפַדֵּר, יְ־]

~ פֻּע׳ פֻּדַּר °, הוּשְׂמָה עָלָיו אַבְקַת־פּוּדְרָה: פָּנִים מְפֻדָּרִים. הַגְּבֶרֶת הוֹפִיעָה כֻּלָּהּ מְפֻדֶּרֶת וּמְגֻנְדֶּרֶת. – [מְפֻדָּר, יְפֻדַּר]

~ הת׳ הִתְפַּדֵּר °, שָׂם עַל פָּנָיו אַבְקַת־פּוּדְרָה: הַמִּתְגַּלֵּחַ הִתְפַּדֵּר אַחַר הַגִּלּוּחַ. הַבַּחוּרָה מִתְפַּדֶּרֶת יוֹם יוֹם. – [לְהִתְפַּדֵּר, מִתְפַּדֵּר, יִתְ־]

פֵּדֶר * ז׳ [מלאטינית: pedarius של הרגלים] שְׁטִיחוֹן, שְׁטִיחַ קָטָן שֶׁשָּׂמִים עַל הָרִצְפָּה לְיַד הַמִּטָּה: ״וְהַפֵּדֶר שֶׁלִּפְנֵי הַמִּטָּה״ (תוספתא כלים בבא בתרא א יד). – [פֵּדֶר־, פֵּדָרִים, פֵּדְרֵי־]

פֶדֶרַצְיָה ◇ נ׳ [מלאטינית: foedus (-deris) ברית] 1. מְדִינָה הַמֻּרְכֶּבֶת מִבְּרִית שֶׁל מְדִינוֹת, שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן שׁוֹמֶרֶת עַל עַצְמָאוּתָהּ בְּעִנְיְנֵי פְּנִים, אַךְ הָעִנְיָנִים הַכְּלָלִיִּים – כְּגוֹן מְדִינִיּוּת־חוּץ, צָבָא, מֶכֶס וְכַדּוֹמֶה הֵם בִּסְמְכוּתוֹ שֶׁל הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי: אַרְצוֹת־הַבְּרִית שֶׁל אֲמֶרִיקָה, בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת (רוּסְיָה) הֵן פֶדֶרַצְיוֹת. 2. בְּרִית, הִתְאַגְּדוּת שֶׁל הִסְתַּדְּרֻיּוֹת שׁוֹנוֹת: פֶדֶרַצְיַת הָעֲבוֹדָה בַּאֲמֶרִיקָה. הַפֶדֶרַצְיָה הַצִּיּוֹנִית בְּאַנְגְּלִיָּה. פֶדֶרַצְיָה עוֹלָמִית שֶׁל הַסּוֹפְרִים. – [פֶדֶרַצְיוֹת]

– פֶדֶרָטִיבִי ◇ ת׳ מְאֻחָד, בָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת שֶׁל בְּרִית וְהַסְכָּמָה בֵּין מְדִינוֹת לִפְעֹל בְּכַמָּה עִנְיָנִים (בְּעִקָּר בְּעִנְיְנֵי חוּץ, צָבָא וְכוּ׳) כִּמְדִינָה מְאֻחֶדֶת אַחַת, אַגַּב שְׁמִירַת מִדָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל עַצְמָאוּת לְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה בִּשְׁטָחִים אֲחֵרִים: בְּרִית־הַמּוֹעָצוֹת (רוּסְיָה), אַרְצוֹת־הַבְּרִית שֶׁל אֲמֶרִיקָה – הֵן מְדִינוֹת פֶדֶרָטִיבִיּוֹת. מִשְׁטָר פֶדֶרָטִיבִי.

– פֶדֶרָלִי ◇ ת׳ 1. שֶׁל הַפֶדֶרַצְיָה: בֵּית־דִּין פֶדֶרָלִי. 2. פֶדֶרָטִיבִי, הַבָּנוּי לְפִי שִׁיטַת הַפֶדֶרָלִיזְם: מִשְׁטָר פֶדֶרָלִי.

– פֶדֶרָלִיזְם ◇ ז׳ 1. מִשְׁטָר שֶׁל מִבְנֶה פֶדֶרָטִיבִי שֶׁל מְדִינוֹת שׁוֹנוֹת: פֶדֶרָלִיזְם בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית. 2. תְּנוּעָה מְדִינִית הַתּוֹבַעַת מִבְנֶה שֶׁל פֶדֶרַצְיָה בִּמְדִינָה (בְּעִקָּר בִּכְרִינוֹת הַמְּפֻצָּלוֹת לְאֵזוֹרִים שֶׁבָּהֶם אֻכְלוּסִיּוֹת שֶׁל מִעוּטִים לְאֻמִּיִּים). 3. בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית בִּימֵי מִלְחֶמֶת הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם (1861–1865) – תְּנוּעָה שֶׁדָּרְשָׁה אֶת בִּטּוּל הָעַבְדוּת וַהֲקָמַת פֶדֶרַצְיָה שֶׁל מְדִינוֹת הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם.

– פֶדֶרָלִיסְט ◇ ז׳ תּוֹמֵךְ בְּמִשְׁטָר שֶׁל פֶדֶרָלִיזְם.

פֶּה ז׳ [אוגריתית: פ; אכדית: פּוּ; ערבית: פֻ׳וּ; ארמית: פֻּם, פּוּם; וקרוב לכך בלשונות שמיות אחרות] 1. מִפְתַּח הַשְּׂפָתַיִם הַמְשַׁמֵּשׁ אֵצֶל הָאָדָם לְדִבּוּר וְכֵן הֶחָלָל שֶׁמֵּאֲחוֹרֵי הַשְּׂפָתַיִם וְעַד בֵּית־הַבְּלִיעָה הַמְשַׁמֵּשׁ אֵצֶל הָאָדָם וּבַעֲלֵי־הַחַיִּים לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִיָּה: ״וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו״ (מלכים ב ד לד). ״וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא־בָא אֶל־פִּי״ (דניאל י ג). ״וַיֹּאכְלוּ... בְּכָל־פֶּה״ (ישעיה ט יא). ״אֶפְתַּח אֶת־פִּיךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם״ (יחזקאל ג כז). ״הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה״ (שמות ד טז). ״פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה״ (תהלים לז ל). 2 [בהשאלה] פֶּתַח, חוֹר, חָלָל: ״וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר״ (בראשית כט י). ״פִּי הַמְּעָרָה״ (יהושע י יח). ״וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ״ (במדבר טז לב). ״פִּי תַנּוּר״ (תענית ג ו). ״פִּי צְלוֹחִית״ (שבת ח ב). [וראה עוד כל הצירופים להלן] – [פִּי־, פִּי, פִּיךָ, פִּיךְ, פִּיהוּ גם פִּיו, פִּיהָ... פִּיהֶם; פִּיּוֹת, פִּיּוֹת־, פִּיּוֹתֵיהֶם, גם פֵּיוֹת, גם פִּיפִיּוֹת]

– פֶּה אֶחָד, בְּדֵעָה אַחַת, בְּהַסְכָּמָה כְּלָלִית: ״הִנֵּה דִבְרֵי הַנְּבִאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב אֶל־הַמֶּלֶךְ״ (דברי הימים ב יח יב). ״הִתְיָעֲצוּ עַד בּוֹשׁ וּפֶה אֶחָד בִּי בָּחֲרוּ לְרֹאשׁ!״ (שמעוני, הביבר 41). חֹק הַשְּׁבוּת בְּיִשְׂרָאֵל נִתְקַבֵּל בַּכְּנֶסֶת פֶּה אֶחָד.

– פֶּה אֶל־פֶּה, פָּנִים אֶל פָּנִים, בְּדִבּוּר יָשָׁר, בְּלֹא מְתַוֵּךְ אוֹ שֶׁלֹּא בִּכְתָב: ״פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ״ (במדבר יב ח). ״וְדִבַּרְתִּי אִתָּהּ פֶּה אֶל פֶּה״ (ביאליק, תר׳ קישוט קנח). מָסַרְתִּי לוֹ אֶת הַיְּדִיעָה פֶּה אֶל־פֶּה.

– פֶּה לָפֶה, כָּל הַקְּצָווֹת, מִפִּנָּה אֶל פִּנָּה: ״וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת פֶּה לָפֶה״ (מלכים ב י כא). [וראה עוד להלן מִפֶּה לָפֶה]

– פֶּה חָנֵף, דִּבְרֵי חֲלָקוֹת, מַחֲמָאוֹת: ״בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחִת רֵעֵהוּ״ (משלי יא ט).

– פֶּה מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת* [על־פי קדושין לט: ושם: ״פֶּה שֶׁהֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת יְלַחֵךְ עָפָר?״], כִּנּוּי מְלִיצִי לְדַבְּרָן מְעֻלֶּה הַשּׁוֹפֵעַ דְּבָרִים נָאִים בְּמִלִּים נָאוֹת.

– פֶּה קָדוֹשׁ*, כִּנּוּי לְאָדָם קָדוֹשׁ וְנִכְבָּד: ״פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה?״ (סנהדרין כג.).

– בְּפֶה מָלֵא* [בהשאלה] בְּלֵב שָׁלֵם, בְּלֹא פִקְפּוּק, בְּוַדָּאוּת גְּמוּרָה: ״צָרִיךְ אָדָם לִתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בְּפֶה מָלֵא״ (תנחומא נשא י). ״לֹא סֵרֵב לִי אָמְנָם בְּפֶה מָלֵא, מִפְּנֵי הַכָּבוֹד״ (אחד העם, קצה). ״הַסְּפָרִים הַלָּלוּ רְאוּיִים לְהִקָּרֵא ׳סֵפֶר־עַם׳ בְּפֶה מָלֵא״ (ביאליק, הספר). ״מוֹדֶה הוּא בְּפֶה מָלֵא: פַּחַד תְּקָפוֹ״ (בורלא, עקביה 44). פְּלוֹנִי הִבְטִיחַ אֶת הַדָּבָר בְּפֶה מָלֵא [ההפך: ״בַּחֲצִי פֶּה״]

– בְּפֶה רַךְ* (סוטה יא: ושם במדרש־מילים למלת ״בְּפָרֶךְ״), בִּדְבָרִים רַכִּים וְנוֹחִים, בְּדִבְרֵי שִׁדּוּל וּבְפִיּוּס: ״וְכִסָּה שְׁתֵּי עֵינָיו בִּשְׂמֹאלוֹ וְגָעַר בָּהֶם בְּפֶה רַךְ״ (עגנון, אלו יד).

– בַּחֲצִי פֶּה ° [על־פי ירושלמי פסחים לב ג, ושם בארמית: ״בפלגות פומך״] בְּשָׂפָה רָפָה, לֹא בְּלֵבָב שָׁלֵם, בְּהִסּוּס [ההיפך: ״בְּפֶה מָלֵא״]

– בְּכָל פֶּה [בהשאלה] בְּרַעַבְתָּנוּת, בְּתַאֲוָה גְדוֹלָה: "וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה" (ישעיה ט יא).

– מִפֶּה אֶל־פֶּה, מִפֶּה לָפֶה°, מִקָּצֶה אֶל קָצֶה: "אֲשֶׁר מִלְאוּהָ מִפֶּה אֶל־פֶּה" (עזרא ט יא). "הָאוֹרְחִים הָיוּ רַבִּים וְהַבַּיִת הָיָה מָלֵא מִפֶּה לָפֶה" (אגנון, שמים 15). אוּלָם הַתֵּיאַטְרוֹן הָיָה מָלֵא מִפֶּה אֶל פֶּה (מִפֶּה לָפֶה) – עַד אֶפֶס מָקוֹם. [וראה עוד לעיל פֶּה לָפֶה]

– מִפֶּה לְאֹזֶן°, בִּצְנִעָה, בְּסוֹד: "הַשְּׁמוּעוֹת הַלָּלוּ הָיוּ נִמְסָרוֹת מִפֶּה לְאֹזֶן" (ברקוביץ, תר' חיי שלב). "גֵּרוּי מְיֻחָד בִּמְסִירַת שְׁמוּעוֹת אֵלּוּ מִפֶּה לְאֹזֶן" (ד' שחם, הנדרון 63).

– עַל־פֶּה°, בְּעַל־פֶּה°, מִתּוֹךְ הַזִּכָּרוֹן, לֹא מִן הַכְּתָב: "דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן עַל־פֶּה, דְּבָרִים שֶׁבְּעַל־פֶּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן בִּכְתָב" (גיטין ס:). "תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה" (יומא כח:; ראה להלן). "וְאֵדַע כָּל הַקּוּנְטְרֵסִים וְכָל הַשִּׂיחוֹת הַקַּלּוֹת הַלָּלוּ בְּעַל־פֶּה" (ברדיצ'בסקי, קח). "שֶׁהָיָה בָּקִי בִּשְׁנֵי הַשַּׁסִּי"ן בְּעַל־פֶּה יָשָׁר וְהָפוּךְ" (עגנון, אורח 151). הַתַּלְמִיד הִטְעִים אֶת הַשִּׁיר בְּעַל־פֶּה.

– תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה°. 1°, כִּנּוּי לַדִּינִים, לַשְּׁמוּעוֹת וְלַהֲלָכוֹת שֶׁנִּמְסְרוּ לְחַכְמֵי הַתַּלְמוּד מִדּוֹר לְדוֹר וְנִכְנְסוּ בַּתַּלְמוּד (מִשְׁנָה, תּוֹסֶפְתָּא, מִדְרְשֵׁי־הֲלָכָה, גְּמָרָא), לְהַבְדִּיל מִן "תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב" – כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ (יומא כח:). 2° [בהשאלה] דְּבָרִים שֶׁנִּמְסְרוּ מִפֶּה לְפֶה, וְלֹא בִּכְתָב: רַבִּים בָּאוּ לִשְׁמֹעַ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה מִפִּי הַמְלַמֵּד הָאוֹרֵחַ.

– כְּבַד־פֶּה, מְגַמְגֵּם, מִתְקַשֶּׁה בְּדִבּוּרוֹ: "לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי... כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי" (שמות ד י).

– יָד לְפֶה! שְׁתֹק! דֹּם!: "וְאִם־זַמּוֹתָ – יָד לְפֶה!" (משלי ל לב).

– כִּלְאַחַר־פֶּה°, תּוֹךְ־כְּדֵי־דִּבּוּר, אַגַּב שִׂיחָה: "לֹא יַבְרִיק נִיצוֹץ שֶׁל מַחֲשָׁבָה... לוּ בְּאַקְרַאי, כִּלְאַחַר־פֶּה" (שלונסקי, תר' פושקין 212).

– מוֹצָא פֶּה, דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַפֶּה, דִּבּוּר: "כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־ה' יִחְיֶה הָאָדָם" (דברים ח ג).

– נִבּוּל־פֶּה° דִּבְרֵי נְבָלָה, מִלִּים גַּסּוֹת, לָשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה: "'וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר' – עֶרְוַת דִּבּוּר... זֶה נִבּוּל הַפֶּה" (ויקרא רבה כד). עִתּוֹן פּוֹרְנוֹגְרָפִי מָלֵא נִבּוּל־פֶּה.

– עִקְּשׁוּת־פֶּה, עַקְשָׁנוּת, דִּבְרֵי מְרִי, לְזוּת־שְׂפָתַיִם: "הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה" (משלי ד כד).

– פִּתְחוֹן־פֶּה. 1. כֹּשֶׁר־הַדִּבּוּר: "וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם" (יחזקאל כט כא). 2°, אֲמַתְלָה, תּוֹאֲנָה, הִזְדַּמְּנוּת לִטְעֹן מַשֶּׁהוּ אוֹ לְהִתְנַצֵּל: "שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה לַמִּינִין" (בראשית רבה א). "שֶׁלֹּא יְהֵא פִּתְחוֹן־פֶּה לְבָאֵי עוֹלָם" (ויקרא רבה ב).

– אָכַף עָלָיו פִּיהוּ [על־פי משלי טז כו] הָרָעָב הִכְרִיחוֹ: "וְהֵם הֵגִיחוּ שֵׁנִית מֵחוֹרֵיהֶם לְפָעֳלָם, כִּי אָכַף עֲלֵיהֶם פִּיהֶם" (מנדלי מו"ס, שפגב). "כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ וּפִיּוֹת טַפּוֹ" (ביאליק, על אילת).

– הִגְדִּיל פִּיו. הִגְדִּיל בְּפִיו עַל־, דִּבֵּר עַזּוֹת וְקָשׁוֹת, גִּדֵּף וְחֵרֵף: "וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה" (עובדיה יב). "וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם" (יחזקאל לה יג).

– פִּיו הִכְשִׁילוֹ° (עבודה זרה יא:), פִּיו לְכָדוֹ° (סוטה סב:), פִּיו עָנָה בּוֹ (שמואל ב א טז), הוּא נִכְשַׁל בִּדְבָרָיו, הוּא גִלָּה שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן אֶת אֲשֶׁר רָצָה לְהַסְתִּיר, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים לְרָעַת עַצְמוֹ.

– הָיָה לְפֶה לִפְלוֹנִי. דִּבֵּר בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, יִצֵּג אוֹתוֹ: "וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם, וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה" (שמות ד טז). "הֵן הוּא הָיָה פֶּה לְעַמּוֹ, בְּחִיר הַמְדַבְּרִים בְּעֵדוֹ" (ברקוביץ, הראשונים שכח). עוֹרֵךְ־הַדִּין הָיָה לְפֶה לַנֶּאֱשָׁם.

– הוֹצִיא מִפִּיו מִלִּים, בִּטֵּא, דִּבֵּר, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים: "וְהֹצֵאת מִפִּיךָ מִלִּין: מָה אֱנוֹשׁ כִּי יִזְכֶּה?" (איוב טו יג–יד).

– הוֹצִיא מִלִּים מִפִּיו שֶׁל פְּלוֹנִי°, הִקְדִּים וְאָמַר בְּדִיּוּק אֶת אֲשֶׁר רָצָה פְּלוֹנִי לוֹמַר, הִבִּיעַ אֶת מַחֲשֶׁבֶת פְּלוֹנִי: מִלִּים אֵלֶּה שֶׁאָמַרְתָּ – מִפִּי הוֹצֵאתָ אוֹתָן!

– הִמְרָה אֶת פִּיו, פָּעַל נֶגֶד רְצוֹנוֹ, לֹא שָׁמַע בְּקוֹלוֹ: "וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים א כו).

– הִרְחִיב פִּיו עַל־, הִגְדִּיל פִּיו, חֵרֵף, הִבִּיעַ דִּבְרֵי שִׂמְחָה לְאֵיד: "וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם, אָמְרוּ: הֶאָח, הֶאָח, רָאֲתָה עֵינֵנוּ!" (תהלים לה כא).

– חָשַׂךְ פִּיו, נִמְנַע מִלְּדַבֵּר, שָׁתַק: "גַּם־אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ־פִּי, אֲדַבְּרָה בְּצַר רוּחִי" (איוב ז יא).

– יִסָּכֵר פִּיו, דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה, הַלְוַאי יִסָּגֵר וְיִסָּתֵם פִּיו: "יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי־שָׁקֶר" (תהלים סג יב).

– כָּתַב מִפִּי פְּלוֹנִי, רָשַׁם מַה שֶּׁהִשְׁמִיעַ פְּלוֹנִי, כָּתַב עַל־פִּי הַכְתָּבָתוֹ: "וַיִּכְתֹּב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי ה'" (ירמיה לו ד).

– מָרָה אֶת פִּיו, לֹא שָׁמַע לְדִבְרֵי פְּלוֹנִי, סֵרֵב לְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ: "הוּא אֲשֶׁר מָרָה אֶת־פִּי ה'" (מלכים א יג כו).

– נִבֵּל פִּיו°, דִּבֵּר גַּסּוּת, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים: "כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו מַעֲמִיקִין לוֹ גֵיהִנָּם" (שבת לג.).

– נָפַל לְתוֹךְ פִּיו°, נִזְכַּר בְּהֶסַּח־הַדַּעַת, נֶאֱמַר בְּאַקְרַאי: "נָפַל לְתוֹךְ פִּי מַאֲמָרָם וְזִכְרוֹנָם לִבְרָכָה" (עגנון, אורח 440).

– נָפַל לְתוֹךְ פִּי פְּלוֹנִי° [על־פי יידיש] שִׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לְדִבּוּרִים וּלְרִנּוּנִים שֶׁל פְּלוֹנִי: וַי לוֹ לְאוֹתוֹ מִסְכֵּן שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ פִּיהָ שֶׁל הָרַכְלָנִית.

– נָצַר פִּיו, נִמְנַע מִלְּדַבֵּר הַרְבֵּה, הָיָה זָהִיר בְּדִבּוּרוֹ: "נֹצֵר פִּיו שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ" (משלי יג ג).

– סָתַם אֶת פִּי פְּלוֹנִי° [בהשאלה] לֹא נָתַן לוֹ פִּתְחוֹן־פֶּה, הִשְׁתִּיק אוֹתוֹ, מְנָעוֹ מִלָּבוֹא בִּטְעָנוֹת: שִׁלַּמְתִּי לוֹ אֶת כָּל הַמַּגִּיעַ לוֹ וְעַל־יְדֵי־כָךְ סָתַמְתִּי אֶת פִּיו.

– עָבַר אֶת פִּי פְּלוֹנִי, הִמְרָה, לֹא שָׁמַע בְּקוֹל פְּלוֹנִי: "חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־ה'" (שמואל א טו כד).

– פָּעַר פִּיו. 1. פָּתַח אֶת פִּיו לִרְוָחָה, מִתּוֹךְ צִפִּיָּה אוֹ תְּשׁוּקָה: "וְיִחֲלוּ כַמָּטָר לִי וּפִיהֶם פָּעֲרוּ לְמַלְקוֹשׁ" (איוב כט כג). "פִּי־פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה" (תהלים קיט קלא). 2° [בהשאלה] הִפְתִּיעַ מְאֹד, עִוָּה אֶת פָּנָיו בִּפְתִיחַת הַפֶּה תּוֹךְ הַבָּעַת תִּמָּהוֹן: הָאוֹרֵחַ פָּעַר פִּיו לְמַרְאֵה הָעשֶׁר הָרַב שֶׁבַּחֶדֶר.

– פָּצָה פִּיו. 1. פָּתַח אֶת פִּיו לְהַשְׁמִיעַ קוֹל: "וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף" (ישעיה י יד). 2. נָדַר נֶדֶר: "וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־ה' וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב" (שופטים יא לה). 3. פָּתַח אֶת לֹעוֹ, נִפְתַּח בּוֹ חָלָל: "הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ" (בראשית ד יא).

– **פָּצָה פִּיו עַל פְּלוֹנִי**, הִגְדִּיל פִּיו, לָעַג לִפְלוֹנִי וְחֵרֵף אוֹתוֹ: "פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ" (איכה ג מו).

– **פָּתַח פִּיו**, הִתְחִיל לְדַבֵּר: "וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח־פִּיו" (תהלים לח יד).

– **קָפַץ פִּיו**, סָגַר פִּיו, נִשְׁתַּתֵּק: "וְעֹלָתָה קָפְצָה פִּיהָ" (איוב ה טז).

– **רָחַב פִּיו עַל פְּלוֹנִי**, הִתְפָּאֵר וְהִתְנַשֵּׂא עַל פְּלוֹנִי: "רָמָה קַרְנִי בַּה', רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי" (שמואל א ב א).

– **שָׂם בְּפִי פְּלוֹנִי**, לִמֵּד אֶת פְּלוֹנִי מַה לְּדַבֵּר: "הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר" (במדבר כב לח). "וְלַמְּדָהּ (אֶת הַשִּׁירָה) אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׂימָהּ בְּפִיהֶם" (דברים לא יט).

– **שָׁאַל אֶת פִּי־**, קִבֵּל אֶת הַסְכָּמַת־: "וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם וְאֶת־פִּי ה' לֹא שָׁאָלוּ" (יהושע ט יד).

– **שָׂם יָד (כַּף) עַל פֶּה (לְפֶה)**, נִשְׁתַּתֵּק, לֹא יָסַף לְדַבֵּר, נֶאֱלַם: "הַחֲרֵשׁ, שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ!" (שופטים יח יט). "שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם" (איוב כט ט).

– **שָׁמַר פִּיו**, הָיָה זָהִיר בְּדִבּוּרוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ" (משלי כא כג).

– **שָׁמַר פִּתְחֵי פִּיו**, נִזְהַר מְאֹד בִּדְבָרָיו: "מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי־פִיךָ" (מיכה ז ה).

– **שָׁגוּר בְּפִיו***, רָגִיל בְּדִבּוּרוֹ, יָדוּעַ לוֹ יָפֶה: "אִם שְׁגוּרָה תְפִלָּתִי בְּפִי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל" (ברכות לד:). פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא שְׁגוּרִים בְּפִיו.

– **פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים***, הוּא מְדַבֵּר אֶת אֲשֶׁר הוּא חוֹשֵׁב, הוּא כֵּן וּגְלוּי־לֵב: "לֹא אָמַר כְּלוּם עַד שֶׁיִּהְיוּ פִיו וְלִבּוֹ שָׁוִין" (תרומות ג ח). אָדָם יָשָׁר הוּא מִי שֶׁפִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים.

– **כְּפִיו כֵּן לִבּוֹ***, הוּא מְדַבֵּר כְּשֵׁם שֶׁהוּא חוֹשֵׁב, פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים: "כְּפִי כֵּן לִבִּי" (מגילה טז:).

– **אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב***, דִּבּוּר לֹא בְּהֶתְאֵם לְמַחֲשָׁבָה, חֹסֶר כֵּנוּת: "שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׂוֹנְאָן: הַמְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב וְכוּ'" (פסחים קיג:).

– **הַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר***, ראה ב׳ נתר.

– **אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו*** [שאול מן במדבר רבה כ, ושם ההוראה: כל אשר יאמר יתקיים] [בהלצה או לגנאי] הוּא נָאֶה דוֹרֵשׁ, הוּא יוֹדֵעַ רַק לְדַבֵּר וּלְהַבְטִיחַ, אַךְ לֹא לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם.

– **אַל תִּפְתַּח פֶּה לַשָּׂטָן***, אַל תִּתֵּן לַשָּׂטָן פִּתְחוֹן־פֶּה לְהַזִּיק, אַל תּוֹצֵא מִפִּיךָ נְבוּאָה רָעָה – חֲשַׁשׁ שֶׁמָּא תִּתְקַיֵּם: "אַל יִפְתַּח אָדָם פִּיו לַשָּׂטָן" (ברכות יט.). "תִּשְׁתֹּק! אַל יִפְתַּח אָדָם פִּיו לַשָּׂטָן" (הזז, יעיש ד 106). חוֹשֵׁשׁ אֲנִי כִּי הַנִּסָּיוֹן לֹא יַצְלִיחַ, אַל אֶפְתַּח פֶּה לַשָּׂטָן.

– **לֹא מִפִּיו אָנוּ חַיִּים*** [על־פי כתובות א ח], אֵין אָנוּ סוֹמְכִים עַל דְּבָרָיו, לֹא הוּא הַמֻּסְמָךְ לְלַמְּדֵנוּ כֵּיצַד לִנְהֹג.

– **מְלֹא פִּיו מַיִם**° [בהשאלה] שָׁתַק, לֹא הִשְׁמִיעַ הֶגֶה, נִמְנַע מִלְּהָגִיב: הַכֹּל חֵרְפוּ וְגִדְּפוּ אוֹתוֹ – וְהוּא שָׁמַע וּמְלֹא פִּיו מַיִם.

– **לִבּוֹ לֹא גָלָה לְפִיו**° [תרגום הארמית: "לִבָּא לְפוּמָא לָא גַלְיָא", ראה ערך פּוּם] הוּא לֹא יָכֹל לְהַעֲלוֹת עַל דַּל שְׂפָתָיו אֶת הַדָּבָר הַכָּמוּס בְּלִבּוֹ.

– **לִבּוֹ לֹא הֶאֱמִין לְפִיו**°, הוּא עַצְמוֹ לֹא הֶאֱמִין בַּאֲשֶׁר הוּא מְדַבֵּר, הוּא דִּבֵּר בְּלֵב וָלֵב: "וְהִנֵּה הֵם... מִתְוַדִּים עַל עֲוֹנָם לֵאמֹר: אָשַׁמְנוּ, בָּגַדְנוּ – וְלִבָּם לֹא יַאֲמִין לְפִיהֶם" (ביאליק, בעיר).

– **לָצֹר עַל פִּי צְלוֹחִית***, ראה ערך צרר.

– **מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר*** (שבועות כ:), דְּבָרִים נִפְלָאִים אוֹ עֲמֻקִּים בְּיוֹתֵר שֶׁקָּשֶׁה לְהַבִּיעָם בְּמִלִּים.

– **הַלֵּב עִקָּר וְהַפֶּה טָפֵל**^ (הרוקח, יט 342). הַמַּחֲשָׁבָה וְהַכַּוָּנָה הֵן הַחֲשׁוּבוֹת, הַדִּבּוּר אֵין לוֹ עֵרֶךְ רַב.

– **פִּי־הַטַּבַּעַת*** (בבא קמא צב.), כִּנּוּי לַנֶּקֶב שֶׁבִּקְצֵה הַחַלְחֹלֶת, מְקוֹם יְצִיאַת הַצּוֹאָה.

– **פִּי־הַכָּרֵס*** (נדה ט ח), טַבּוּר־הַבֶּטֶן.

– **פִּי־הַחֶרֶב**, הַצַּד הַחַד, שֶׁל לַהַב־הַחֶרֶב: "חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת" (שופטים ג טז), "חַדָּה כְּחֶרֶב פִּיּוֹת" (משלי ה ד), [ומכאן:]

– **לְפִי־חֶרֶב**, בְּלַהַב הַחֶרֶב [ובהשאלה] מַכַּת־מָוֶת, מַכַּת הֶרֶג וְהַשְׁמָדָה: "וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב" (בראשית לד כו). "הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב, הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב" (דברים יג טז).

– **כְּפִי**, ראה ערך כְּפִי.

– **לְפִי, לְפִי שֶׁ־*** וְכוּ', ראה ערך לְפִי.

– **עַל־פִּי**, ראה ערך עַל.

– **אַף־עַל־פִּי***, **אַף־עַל־פִּי־כֵן***, ראה ערך א׳ אַף.

– **פִּי שְׁנַיִם**, 1 ° [בלשון־ימינו] כִּפְלַיִם, שְׁתֵּי פְעָמִים יוֹתֵר, וְכֵן: 'פִּי שְׁלֹשָׁה' – כְּפוּל שְׁלֹשָׁה, 'פִּי עֲשָׂרָה' – כְּפוּל עֲשָׂרָה, 'פִּי מֵאָה' וְכוּ': הַיִּשּׁוּב גָּדַל פִּי אַרְבָּעָה. שֶׁטַח הָאֲדָמָה גָּדַל פִּי חֲמִשָּׁה. 2 [במקרא] 'פִּי שְׁנַיִם' = שְׁנֵי חֲלָקִים, שְׁנֵי שְׁלִישִׁים [כבאכדית: sinipu שני חלקים]: "פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֶר בָּהּ" (זכריה יג ח). "כִּי אֶת־הַבְּכֹר... יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ" (דברים כא יז) (= שְׁנֵי חֲלָקִים בִּרְכוּשׁוֹ – לְעֻמַּת חֵלֶק אֶחָד שֶׁיִּתֵּן לַצָּעִיר). "וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי" (מלכים ב ב ט) (= שְׁנֵי חֲלָקִים מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ לְךָ, שְׁנֵי שְׁלִישִׁים!)

פֹּה תה"פ [גם פּוֹ, פֹּא; אוגריתית, פיניקית: פ] כָּאן, בְּמָקוֹם זֶה: "שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה" (בראשית כב ה). "לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה" (במדבר כב ח). "מַה־לְּךָ פֹה וּמִי־לְךָ פֹה?" (ישעיה כב טז).

– **מִפֹּה**, מִמָּקוֹם זֶה, מִכָּאן, מִזֶּה: "אַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה וְאַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת מִפֹּה" (יחזקאל מ מא). סוּר מִפֹּה! לֵךְ מִפֹּה!

– **פֹּה וָשָׁם**°, כָּאן וְכָאן, בְּכָל צַד: "רַק פֹּה וָשָׁם דָּבֵק רְבַב שֶׁלֶג עַל־פְּנֵי אַחַד הַגַּגּוֹת" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 133). "רַק מִפַּעַם לְפַעַם נָפַל פֹּה וָשָׁם קוֹל הַבָּרָה" (הזז, יעיש א 24). חִפַּשְׂתִּי פֹּה וָשָׁם וְלֹא מָצָאתִי. פָּנִיתִי פֹּה וָשָׁם.

– **פֹּה וָפֹה**°, כָּאן וְכָאן, בִּמְקוֹמוֹת מְסֻיָּמִים: "פֹּה וָפֹה הָיוּ מֻטָּלִים עַל גַּבֵּי הָעֵשֶׂב שַׁלְכַת שֶׁל חַמָּה וּמַטְלִיּוֹת רָקִיעַ" (הזז, יעיש ג 81). "הִתְהַלַּכְתִּי מִשֻּׁלְחָן לְשֻׁלְחָן וְיָשַׁבְתִּי פֹּה וָפֹה" (שרת, באסיה 260).

– **אֵי־פֹּה... אֵי־שָׁם**°, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁהוּא, קָרוֹב אוֹ רָחוֹק: כָּל הַשִּׁנּוּיִים בַּטֶּבַע מִתְרַחֲשִׁים כָּךְ, שֶׁאִם אֵי־פֹּה נוֹסָף מַשֶּׁהוּ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִגְרָע אֵי־שָׁם מַשֶּׁהוּ בְּאוֹתָהּ כַּמּוּת.

— עַד פֹּה, עַד כָּאן, עַד מָקוֹם זֶה: "עַד־פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף" (איוב לח יא).

— פֹּה נִטְמַן (נִקְבַּר)*, כָּאן שׁוֹכֵן, בְּמָקוֹם זֶה קָבוּר (כְּתֹבֶת מְקֻבֶּלֶת עַל מַצֶּבֶת־קֶבֶר, נִרְשֶׁמֶת עַל־פִּי־רֹב בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת פ״נ).

פָה° [במוסיקה] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַצְּלִיל הָרְבִיעִי בְּסֻלַּם הַצְּלִילִים הַדִּיאָטוֹנִי (דוֹ־רֶה־מִי־פָה־סוֹל־לָה־סִי).

— פָה־נָחֵת°, פָה־בֶּמוֹל°, הַצְּלִיל הַנָּמוּךְ בַּחֲצִי־טוֹן מִן פָה הַיְסוֹדִי.

— פָה־נָסֵק°, פָה־דִּיאֶז°, הַצְּלִיל הַגָּבוֹהַּ בַּחֲצִי־טוֹן מִן פָה הַיְסוֹדִי.

פֵּה* נ׳ כְּתִיב אַחֵר בִּמְקוֹם "פֵּא", הָאוֹת פ׳ (סנהדרין קד:). — [פֵּהִין גם פֵּיפִין]

פה״ד ר״ת 1. פִּקּוּד הַדְּרָכָה. 2. פְּסַק־הַדִּין.

פהה [מן שְׁהִ״י פְּהִ״י; בצירוף עם שהה]

~ פִּע׳ **פָּהָה**° פ״ע הִתְבַּטֵּל, עָסַק בְּדִבְרֵי־הֲבַאי: "לְפַהֵק בְּשַׁלְוָה וְלִהְיוֹת שׁוֹהֶה וּפוֹהֶה בְּאֵין מַפְרִיעַ יוֹם תָּמִים" (שלונסקי, תר׳ קולא). "וְלֹא הָיִיתִי שׁוֹהֶה וּפוֹהֶה, אֶלָּא הָיִיתִי מִיָּד בּוֹנֶה הֶקְדֵּשׁ חָדָשׁ" (סדן, ליצני ברוד). "לְמָחֳרָת הָיִיתִי שׁוֹהֶה וּפוֹהֶה כָּל הַיּוֹם בַּשְּׁוָקִים" (שנהר, א 355). — [לִפְהוֹת, פּוֹהֶה, יִפְהֶה]

פִּהוּק*, פִּיהוּק ז׳ [מן פהק, פִּהֵק] שְׁאִיפָה עֲמֻקָּה וּמְמֻשֶּׁכֶת שֶׁל הָאֲוִיר בְּפֶה פָּעוּר וּמִיָּד לְאַחַר זֶה הוֹצָאָה מְהִירָה שֶׁל הָאֲוִיר (פְּעֻלָּה בִּלְתִּי־רְצוֹנִית שֶׁסִּבּוֹתֶיהָ — עֲיֵפוּת, שִׁעֲמוּם, נְטִיָּה לְשֵׁנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): "גִּהוּק וּפִהוּק" (ברכות כד: לפי כ״י מינכן). "פִּיהָ שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְפִהוּק שֶׁהִקְרִישׁ הִתְחִיל שׁוֹחֵק" (יגנון, כפות רסה). "הִקְשִׁיב... בְּבַת־צְחוֹק שֶׁפִּהוּק מַכְרִיעַ" (שלונסקי, תר׳ פושקין 105). — [פִּהוּק־, פִּהוּקִים, פִּהוּקֵי־]

פה״י ר״ת פֶּסַח הַיּוֹם [רווח בצירוף העממי:]

— שְׁהִ״י פְּהִ״י* [על־יסוד דברי השטנה שמסר המן, לפי האגדה, לאחשורוש כי היהודים משתמטים מעבודת המלך בתירוצים של שה״י פה״י — שבת היום פסח היום, מגילה יג:] דָּבָר שֶׁל מַה־בְּכָךְ, עִנְיָן פָּעוּט: "חוֹשֵׁב אוֹתָנוּ לְ׳דִיטְשֶׁן׳ שֶׁעוֹסְקִים בְּשְׁהִ״י פְּהִ״י" (סוקולוב, במראות 30). "פָּטְרוּ אֶת עַמָּם בִּשְׁהִ״י פְּהִ״י" (ביאליק, פסטרנק). "תָּבוֹא עֵת הַסִּלּוּק וּמְסַלְּקִים אוֹתְךָ בִּשְׁהִ״י פְּהִ״י" (בן־ציון, פב). "בִּשְׁהִ״י פְּהִ״י יָצָא יְדֵי צְרָכָיו" (שניאור, סיפורים קמד). [גם לא כראשי־תיבות:] "וְאִלּוּ לַחֲמֹק בְּפִטּוּמֵי מִלִּים שֶׁל כְּלוּם וּלְהִפָּטֵר בִּשְׁהִי פְּהִי לֹא יִתָּכֵן" (יזהר, צקלג 169). "בָּאִים בִּשְׁהִי וּפְהִי מִכָּל הַמִּינִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שנים שונות 15).

פְּהִיָּה° נ׳ [מן פהה; בצירוף עם שְׁהִיָּה] הִתְמַהְמְהוּת, אִחוּר, עִכּוּב: "אֵלְכָה־נָּא וְאוֹדִיעַ אֶת הַדָּבָר לְאַנְשֵׁי הָעִיר וּבְלֹא שְׁהִיּוֹת וּפְהִיּוֹת" (שלונסקי, תר׳ טיל 254). — [פְּהִיַּת־, פְּהִיּוֹת]

פְּהִיקָה° נ׳ [מן פהק] פִּהוּק, שְׁאִיפַת אֲוִיר וּפְלִיטָתוֹ בְּפֶה פָּעוּר: "פְּהִיקָה בְּדִינָר וּלְקִיקָה בִּשְׁנַיִם" (ביאליק, גן עדן). "יָשְׁבָה אַף הִיא תַּחְתֶּיהָ, פָּהֲקָה פְּהִיקָה אֲרֻכָּה" (טביב, דרך 31). "הָיְתָה מִיתָתָם מִיתָה בִּפְהִיקָה" (סדן, מכחוז רצ). — [פְּהִיקַת־, פְּהִיקוֹת]

פהק [קרוב אל ערבית: פַאקֲ נאנה]

~ פִּע׳ **פָּהַק**° פ״ע שָׁאַף אֲוִיר עֲמֻקּוֹת בְּפֶה פָּעוּר וְחָזַר וּפְלָטוֹ מִיָּד (פְּעֻלָּה בִּלְתִּי־רְצוֹנִית הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי עֲיֵפוּת, שִׁעֲמוּם, נְטִיָּה לְשֵׁנָה וְכַדּוֹמֶה): "זֶה גּוֹהֵק וְזֶה פּוֹהֵק וְזֶה מְעַטֵּשׁ וְאֵין דּוֹבֵר דָּבָר" (מגדלי מר״ס, רנו). "אֶחָד גּוֹהֵק וְאֶחָד פּוֹהֵק" (ביאליק, מי יודע). — [לִפְהֹק, פּוֹהֵק, יִפְהַק]

~ פִּע׳ **פִּהֵק**° פ״ע פָּהַק: "מְפַהֶקֶת וּמְעַטֶּשֶׁת" (נידה ט ח). "לְהִתְחַכֵּךְ וּלְפַשְׁפֵּשׁ בִּזְקָנוֹ, לְנַהֵק וּלְפַהֵק" (מגדלי מר״ס, קנ). "וְאַרְיֵה פָּתַח פִּיו וַיְפַהֵק בְּקוֹל גָּדוֹל" (ביאליק, אריה יב). [ובהשאלה:] "הַלְּבָנָה גַּם הִיא מְפַהֶקֶת עֲיֵפָה" (ביאליק, כוכבים). "מְפַהֵק הַשָּׁעוֹן פִּהוּקוֹ הָאַחֲרוֹן" (ש׳ שלום, שירים מא). [ובהשאלה:] "רַב אֵפוֹא לְפַהֵק, וְהִתְחִיל אֶת הָעֲבוֹדָה" (גנסין, ג 108). — [לְפַהֵק, מְפַהֵק, יְ־]

~ הת׳ **נִתְפַּהֵק**°, פִּהֵק פִּהוּקִים רַבִּים: "קוֹל נִחָר שֶׁל גֶּבֶר נִתְפַּהֵק מֵעֵבֶר לַכֹּתֶל" (קובנר, פנים 266). "חָזְרָה וְנִתְפַּהֲקָה אֲרֻכּוֹת וּבְתוֹךְ כָּךְ מָשְׁכָה בְּסִפּוּר חֲלוֹמָהּ" (טביב, דרך 31). "הִיא מִתְפַּהֶקֶת עַל כָּרְחָהּ" (בר־יוסף, העומדים 288). "מִתְמַתֵּחַ בַּעֲיֵפוּת... מִתְפַּהֵק לִרְוָחָה וּבְקוֹל עָנוּת" (יזהר, מישור 36). — [לְהִתְפַּהֵק, מִתְ־, יִתְ־]

פַּהַק° ז׳ [מן פהק] פִּהוּק: "שְׂרוֹכֵי נְעָלִים הָיוּ נִקְשָׁרִים וַעֲצָמוֹת נֶחְלָצוּ בְּפַהַק" (יזהר, צקלג 8). — [פַּהַק־]

פַּהֲקָן° ז׳ [מן פהק, פִּהֵק] 1. מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְפַהֵק הַרְבֵּה. 2. כִּנּוּי לְעַצְלָן, נִרְפֶּה, הוֹלֵךְ בָּטֵל. — [פַּהֲקָנִית, פַּהֲקָנִים, ־נִיּוֹת]

פוֹ תה״פ פֹּה: "וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ" (יחזקאל מ מח).

פּוּאָה* נ׳ [ארמית: פּוּתָא; ערבית: פֻּוַּה] עֵשֶׂב רַב־שְׁנָתִי שֶׁעָלָיו עֲרוּכִים בְּדוּרִים וּפְרָחָיו לְבָנִים וּקְטַנִּים (Rubia). הַפּוּאָה נִזְכֶּרֶת בַּמִּשְׁנָה כְּצֶמַח שֶׁמִּשָּׁרָשָׁיו הוּפַק צֶבַע אָדֹם מְיֻחָד (שביעית ה ד). — [פּוּאַת־, פּוּאוֹת]

פּוֹאֶזְיָה°, ראה פּוֹאֶסְיָה.

פּוֹאֶטִיקָה° נ׳ [יוונית: poietike אמנות הפיוט] עָנָף שֶׁל הָאֶסְתֶּטִיקָה (תּוֹרַת הַיָּפֶה) הַחוֹקֵר אֶת הַיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית, בְּיִחוּד הַשִּׁירָה, עוֹמֵד עַל מַהוּתָהּ וּמְבָרֵר אֶת סוּגֶיהָ הַמְיֻחָדִים וְאֶמְצָעֶיהָ הָאָמָּנוּתִיִּים. בְּיָמֵינוּ רוֹוַחַת הַמְּגַמָּה לְהַגְבִּיר בָּהּ אֶת הַיְסוֹד הַמַּדָּעִי וְלִרְאוֹתָהּ כְּחֵלֶק מִמַּדְּעֵי הַסִּפְרוּת.

— **פּוֹאֶט**° ז׳ פַּיְטָן.

פּוֹאֶמָה° נ׳ [יוונית: poiema יצירה] 1. יְצִירָה סִפְרוּתִית־פִּיּוּטִית בְּשִׁירָה, כְּתוּבָה עַל־פִּי־רֹב בַּחֲרוּזִים: פּוֹאֶמָה אֶפִּית — תֵּאוּר עֲלִילוֹת וּמְאֹרָעוֹת גְּדוֹלִים בְּחַיֵּי עַם אוֹ חֶבְרָה; פּוֹאֶמָה לִירִית — פּוֹאֶמָה שֶׁבּוֹלְטִים בָּהּ יְסוֹדוֹת לִירִיִּים; פּוֹאֶמָה דְּרָמָתִית — שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיסוֹדוֹת הַדְּרָמָה, עֲלִילָה, דִּיאָלוֹגִים וְכוּ׳: "בֵּין שִׁנֵּי אֲרָיוֹת" — פּוֹאֶמָה שֶׁל י״ל גּוֹרְדוֹן. פּוֹאֶמוֹת שֶׁל שָׁאוּל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי וְיַעֲקֹב כַּהַן. — [פּוֹאֶמוֹת]

פּוֹאֶנְטָה° נ׳ [צרפתית: pointe] נְקֻדָּה מֶרְכָּזִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְעִתִּים מִשּׁוּם הַפְתָּעָה, עֹקֶץ, עֳקִצָה: הַפּוֹאֶנְטָה שֶׁבַּשִּׁיר הַלִּירִי. הַפּוֹאֶנְטָה שֶׁבַּבְּדִיחָה הַחֲרִיפָה. "כָּל שׁוּרָה (שֶׁל גְּנֶסִין) הִיא חֹמֶר אוֹ דִבּוּר־מַתְחִיל אוֹ פּוֹאֶנְטָה לְשִׁיר לִירִי" (פרישמן, כתבים 220). — [פּוֹאֶנְטוֹת]

פואנציאנה◊ נ׳ [כשם המדעי: poinciana] עץ־נוי תרבותי ממשפחת הקטניות – ראה צאלון. – [פואנציאנות]

פואסיה◊ נ׳ [מיוונית: poiesis עשייה] פיוט, שירה, בניגוד אל "פרוזה"; בלשוננו רווח יותר השם העברי "פיוט" [ראה ערך פיוט]

פו"ב◊ ר"ת [אנגלית: F.O.B. = free on board] [בכסחר] מחיר הסחורה כשהיא מטענת על האניה (כשהקונה פטור מהוצאות ההובלה של הסחורה עד האניה).

פוביה◊ נ׳ [מיוונית: phobos פחד] [בפסיכולוגיה] בעת, קיום פחדים מסימים בנפש מפני תופעות שונות, כגון: הידרו־פוביה (בעת המים). – [פוביות]

פובליציסט(־טן)◊ ז׳ [מלאטינית: publicus ציבורי] סופר הכותב בעתונות על נושאים צבוריים־מדיניים, סופר לעניני החברה, הלאם והמדינה: אחד־העם ולילינבלום היו מגדולי הפובלי־ציסטים בספרות העברית בדור שעבר. – [פובליציסטים]

– **פובליציסטי**◊ ת׳ השיך לפובליציסטיקה, של ספרות החברה והמדינה: מאמרים פובליציסטיים. סופר פובליציסטי.

– **פובליציסטיקה**◊ נ׳ ענף הספרות העוסק בענינים צבוריים־מדיניים, ביחוד מאמרים על עניני החברה, הלאם, החיים הכלכליים וכדומה. אחד־העם היה מראשי הסופרים בפובליציסטיקה העברית.

פובליקציה◊ נ׳ [לאטינית: publicatio] פרסום בצבור, הודעה ברבים, הוצאה לאור: פובליקציה של הצו הממשלתי. – [פובליקציות]

פוג [ארמית: פוג, פיג; ערבית: פ'אג' היה צח וקריר]

~ פע׳ **פג** פ"ע 1. דמם, נמס: "ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי... ויפג לבו, כי לא־האמין להם" (בראשית מה כו). "לבבי פג, לא קם בי רוח" (ביאליק, בשל). 2. בטל, חלף ועבר: "על־כן תפוג תורה ולא־יצא לנצח משפט" (חבקוק א ד). 3*. התנדף: "מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צנתן" (יומא ג ה). "שטעמן פג" (ירושלמי ביצה ס ד). "כדי שלא תפוג ריחה" (כריתות ו:). "וכאשר פג יינו שב לנזירותו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסז). "נטל עקצו ופגה חריפותו" (ביאליק, ומנדלי). 4°. חלף תקפו, נתבטל: מועד הגשת הבקשות למכרז פג. הדרכון יפוג בעוד חדש. – [לפוג, פג, פגה; פג, פגה; יפוג]

~ נפ׳ **נפוג**, נדם, נחלש: "נפוגתי ונדכיתי עד־מאד" (תהלים לח ט). "כלה נפוגה מפחד" (ביאליק, אלמנות). "החמימות שבלב הולכת ונפוגה" (יהודה שטינברג, שמד). "אם נפוגות כל כך פן אשלמה מלא הגמול" (מאירוביץ, הטללים 56). – [להפוג; נפוג, נפוגה; יפוג]

~ פע׳ **פוגג**° פ"י החליש, הפיג: "מנוחה מפוגגת ירדה עליה" (איתן, ברקיע 105). – [לפוגג, מ־, י־]

~ הת׳ **התפוגג***, 1* פג, דמם (מתוך תמהון, אפתעה, חסר־אמון): "היה לבו מתפוגג עליו אם יחיה אם לא יחיה" (מדרש הגדול, בראשית יז יח). 2°. נחלש, רפה: "באמצע דברי נתפוגג חמי" (סדן, ממחוז קצב). "נתפוגגה קמעה קדרות רוחו" (שמיר, מלך 287). 3^. נתפכח: "עד אשר התפוגג מן השכרות" (תולדות יעקב יוסף, לפי לשוננו א 322). – [להתפוגג, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הפיג*** פ"י החליש, הסיר, הוציא: "כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה" (ביצה יד.). "פחד קשה – יין מפיגו" (בבא בתרא י.). "סימן השאלה הגדול... פחדו מפיג שכרון רגשותינו" (אחד העם, שלב). "להעביר מעט את הרוח הרעה ולהפיג את השממון" (ביאליק, איש הסיפון). "נתאנח העני מלבו כאדם שמפיג את צערו ומרחיב את לבו" (עגנון, אלו קמא). סמי־רפואה להפיג את הכאבים. – [להפיג את־, מפיג, יפיג]

~ הפ׳ **הופג**^, הוסר, החלש: "הופג טעמו ונתקלקל" (רש"י פסחים מד:). "לבנים היתה הומיה, והופגה תאניה ואניה" (גנזי שכטר, ג 44). "הופגה דאגה זו – תכף תבוא אחרת" (סוקולוב, במראות 13). "עם חצות הופג חמה של האדמה" (שלונסקי, תר׳ קריקע ב 322). – [מופג, יופג]

– **פג לבו**, נדהם, נתאבן [ראה לעיל פג 1]

פוגה נ׳ 1. הפוגה, הפסקה: "אל־תתני פוגת לך, אל־תדם בת־עינך" (איכה ב יח). "שכח את זאת ותן פוגת לנפשך" (הנגיד, דיואן 217). "ואיכה אחריש... ואיככה אתנה פוגת לעיני?" (גבירול, א 89). "כשנפלה רגע פוגת־הס" (יזהר, צקלג 160). 2^. ספק [בספרות הקראית] 3° [בצבא] הפסקה קצרה בלחימה (Lull) (להבדיל מן "הפוגה" – הפסקה שנקבעה על־ידי הסכם בין הצדדים).

– **פוגת־נפש**^, רפיון נפש, חלשת־הדעת: "פוגת נפש מפני רעב" (מוספיא, הערוך, בולמוס). "נעימת הקנטור שנתלותה עמה היתה לו לפוגת־נפש" (שנהר, ג 131).

– **פוגת־לב**°, תמהון־לב, צער: "האם תמנו לגוע? קראו מפוגת לב היושבים" (יל"ג, פרוזה סה). "בכמה דאגה ופוגת־לב עלה לה טפוחו" (יהודה שטינברג, נט).

פוגה◊ נ׳ [איטלקית: fuga ריצה] [במוסיקה] רדיפת־קולות, יצירה מוסיקלית שמצטרפים בה קולות אחדים בזה אחר זה באותו נושא: פוגה של ארבעה קולות. הפוגה היא הצורה המפתחת ביותר במוסיקה הרב־קולית. – [פוגות]

פוגטה◊ נ׳ [איטלקית: fughetta] פוגה קצרה [ראה פוגה]. – [פוגטות]

פוגטו◊ ז׳ [איטלקית: fugato] קטע מוסיקלי בסגנון הפוגה. – [פוגטות]

פוגיון*, ראה פגיון*. **פוגלה**, ראה פגלה.

פוגעני° ת׳ [מן פגע, פגע] שיש בו משום פגיעה במישהו או במשהו: "ידיו היו חפשיות סביבו, נעות ופוגעניות" (שמיר, עירום 192). דבר קשה ופוגעני. – [פוגענית, ־ניים, ־ניות]

פוגרום◊ ז׳ [רוסית: pogrom פרעות, שוד] פרעות, מעשי רצח ואלימות מארגנים ומכונים נגד עדה או נגד מעמד מסים: הפוגרומים ביהודים ברוסיה בשנות השמונים למאה שעברה. הפוגרום בקישינוב. – [פוגרומים]

פוגת נ׳ ראה פוגה.

פּוּד ° ז׳ [רוסית: pud] יְחִידַת־מִשְׁקָל רוּסִית, בְּעֵרֶךְ 16 קִילוֹגְרַם: ״פּוּד הַמַּצּוֹת שֶׁל בֵּילָה״ (ברנר, א 177). ״מֶחֱם בַּחֲצִי פּוּד קֶמַח״ (הזז, צל 148). ״רְצוֹנוֹ לִקְנוֹת חֲמִשָּׁה פּוּד קֶמַח בִּשְׁבִיל שְׁנֵי אֲנָשִׁים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 31). — [פּוּדִים]

פּוֹדַגְרָה*, פּוֹדַגְרָא* נ׳ [יוונית: podagra] מַחֲלָה הַמִּתְבַּטֵּאת בְּהוֹפָעָה חוֹזֶרֶת שֶׁל כְּאֵבִים עַזִּים בַּפְּרָקִים וּבִמְיֻחָד בְּפִרְקֵי בְּהוֹנוֹת הָרַגְלַיִם (ראה גם צִנִּית). נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי מִשְׁקָעִים שֶׁל מִלְחֵי חֻמְצַת־הַשֶּׁתֶן. הַמַּחֲלָה הָיְתָה יְדוּעָה גַּם בִּימֵי הַתַּלְמוּד בְּשֵׁם זֶה: ״שֶׁאֲחָזַתּוּ פּוֹדַגְרָא״ (סוטה י׳).

פּוּדִינְג ° ז׳ [אנגלית: pudding] 1. חֲבִיצָה, מַאֲכָל לִקְנוּחַ־סְעוּדָה, עָשׂוּי מִקֶּמַח־דָּגָן, שֻׁמָּן (וָנִיל), בֵּיצִים אוֹ חָלָב וְכַדּוֹמֶה. 2. מַאֲפֵה־תַּנּוּר אַנְגְּלִי עָשׂוּי מִקֶּמַח, אֹרֶז אוֹ גְּרִיסִים, מְתֻבָּל בְּמִינֵי מְתִיקָה שׁוֹנִים, פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [פּוּדִינְגִים]

פּוּדְרָה ° נ׳ [צרפתית: poudre] אֲבָקָה, גַּרְגְּרִים זְעִירִים מְאֹד (בְּעִקָּר שֶׁל אֹרֶז טָחוּן) כְּעֵין קֶמַח רַךְ וְעָדִין, סְפוּגִים עַל־פִּי־רֹב רֵיחַ בֹּשֶׂם; הַפּוּדְרָה מְשַׁמֶּשֶׁת לְצָרְכֵי תַּמְרוּקִים אוֹ לְמַטָּרוֹת הִיגְיֵנִיּוֹת שׁוֹנוֹת. — [פּוּדְרוֹת]

פּוּדְרִיָּה ° נ׳ [מן פּוּדְרָה] קֻפְסָה לְהַחְזָקַת פּוּדְרָה. — [פּוּדְרִיַּת־, פּוּדְרִיּוֹת]

פּוֹזָה ° נ׳ [צרפתית: pose; מלאטינית: ponere (positus) לשים] 1. מַצָּג, מַצָּב שֶׁגּוּף־אָדָם נִמְצָא בּוֹ, אֹפֶן עֲמִידָה אוֹ יְשִׁיבָה: פְּלוֹנִי יָשַׁב לִפְנֵי הַצַּיָּר בְּפוֹזָה שֶׁל הוֹגֵה־דֵּעוֹת אוֹ מְשׁוֹרֵר. הַבַּחוּרָה הִצְטַלְּמָה בְּפוֹזוֹת שׁוֹנוֹת. 2 [בהשאלה] הִתְחַפְּשׂוּת, הַעֲמָדַת פָּנִים: אַל־נָא תַּאֲמִין לוֹ, זוֹהִי רַק פּוֹזָה מִצִּדּוֹ! — [פּוֹזוֹת]

פּוֹזִיטִיב ° ז׳ [מלאטינית: positivus חיובי] [בצילום] הַדְּפֵס הַצִּלּוּם מִן הַ״נֶּגָטִיב״ עַל־גַּבֵּי נְיָר רָגִישׁ לָאוֹר אוֹ עַל־גַּבֵּי זְכוּכִית, צִלּוּם שֶׁהַחֲלָקִים הַכֵּהִים וְהַבְּהִירִים מוֹפִיעִים בּוֹ כְּמוֹת שֶׁהֵם בַּמְּצִיאוּת. — [פּוֹזִיטִיבִים]

— **פּוֹזִיטִיבִי** ° ת׳ חִיּוּבִי, שֶׁאֵינוֹ שְׁלִילִי: תְּשׁוּבָה פּוֹזִיטִיבִית. מַדָּעִים פּוֹזִיטִיבִיִּים.

— **פּוֹזִיטִיבִיזְם** ° ז׳ שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית (מִיסוֹדוֹ שֶׁל הַפִּילוֹסוֹף הַצָּרְפָתִי August Conte בַּמֵּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה) הַשּׁוֹלֶלֶת אֶת הַמֶּטָפִיסִיקָה וְקוֹבַעַת כִּי הָעֻבְדּוֹת הַמַּדָּעִיּוֹת וְהַנִּסָּיוֹן הַחוּשָׁנִי מְשַׁמְּשִׁים יְסוֹד לְהַכָּרַת הָעוֹלָם וַאֲמִתַּת הַמְּצִיאוּתִית, וְלֹא הַחִפּוּשׂ אַחֲרֵי סִבּוֹת נֶעֱלָמוֹת וּבִלְתִּי־יְדוּעוֹת. בְּיָמֵינוּ פֵּרֵשׁ כִּוּוּן זֶה כְּמַתָּן עֲדִיפוּת לְהַכָּרָה שֶׁל מַדָּעֵי־הַטֶּבַע.

— **פּוֹזִיטִיבִיסְט** ° ז׳ הַדּוֹגֵל בְּתוֹרַת הַפּוֹזִיטִיבִיזְם.

פּוֹזִיצְיָה ° נ׳ [מלאטינית positio מצב] 1. מַצָּב, עֶמְדָּה: הַצָּבָא תָּפַס פּוֹזִיצְיוֹת טוֹבוֹת. פּוֹזִיצְיָה נוֹחָה לְהַתְקָפָה. הַשַּׁחְמְטַאי הֵקִים לוֹ פּוֹזִיצְיָה מְצֻיֶּנֶת. 2 [בנגינה] מַנָּח, מַצַּב הַיָּדַיִם אוֹ הָאֶצְבָּעוֹת בִּכְלִי־הַנְּגִינָה: פְּלוֹנִי מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר בַּפּוֹזִיצְיָה הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית. — [פּוֹזִיצְיוֹת]

פּוֹזֵל ° ת׳ [מן פזל, פָּזַל] מַבִּיט בַּאֲלַכְסוֹן, בִּלְתִּי־מְכֻוָּן בְּמַבָּטוֹ: עֵינַיִם פּוֹזְלוֹת. מַבָּטוֹ פּוֹזֵל כְּשֶׁהוּא בְּלִי מִשְׁקָפַיִם. — [פּוֹזֶלֶת, פּוֹזְלִים, ־לוֹת]

פּוֹזְלָנִי ° ת׳ [מן פּוֹזֵל] 1. שֶׁעֵינָיו פּוֹזְלוֹת: ״הַבֻּבָּה הַפּוֹזְלָנִית״ (שטיינמן, לא כדאי לבכות). 2. הַנּוֹטֶה לִפְזֹל: ״בְּעֵינֶיהָ הַפּוֹזְלָנִיּוֹת מַטִּיל אוֹתוֹ שֵׁד קָטָן״ (הלקין, משבר 303). ״רָאָה אֶת עֵינֶיהָ פּוֹזְלָנִיּוֹת בְּעִמְעוּם״ (קובנר, פנים 256). מַבָּט פּוֹזְלָנִי. — [פּוֹזְלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פּוּזְמָק*, פֻּזְמָק* ז׳ [מפרסית] 1 °. גֶּרֶב, כְּסוּת לְכַף הָרֶגֶל וּלְחֵלֶק מִן הַשּׁוֹק: ״זְקֵנָה בָּלָה אוֹרֶגֶת סוֹרֶגֶת פֻּזְמְקָאוֹת״ (ביאליק, בתשובתי). ״חָלַץ הִירְשְׁל נְעָלָיו וּפָשַׁט אֶת פּוּזְמְקָאוֹתָיו הַלַּחִים״ (עגנון, כפות קצה). 2 *. מִין שֶׁל נַעֲלַיִם שֶׁנָּעֲלוּ לְפָנִים (שבת י׳). — [פּוּזְמַק־, פּוּזְמָקוֹת גם פּוּזְמְקָאוֹת]

פוח [קרוב אל נפח; ארמית: פוח; ערבית: פַּ׳אח]

~ פָּע׳ **פָּח** פעו״י נָשַׁב, נָפַח: ״עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים״ (שיר השירים ב יז) [לדעת אחרת: ״יָפוּחַ הַיּוֹם״ – יזרח היום, כהוראת נפח באכדית בצירוף: napah šamši זריחת השמש]. ״מִכְּנַף אֶרֶץ זְמִירוֹת הַצְּבִי נִשְׁמַע וְרוּחַ פַּעֲמוֹנָיו פָּחוּ״ (יהודה הלוי, ד 233). ״הַשֶּׁמֶשׁ נָטְתָה, רוּחַ קַר יָפוּחַ״ (יל״ג, שירה צה). ״כְּשֶׁיָּפוּחַ הָאָבִיב וְהַבִּצּוֹת תִּיבַשְׁנָה״ (ביאליק, תקות). [וראה עוד ״פָּח אֶת נַפְשׁוֹ״ להלן]. — [לָפוּחַ, פָּח, יָפוּחַ]

~ הִפ׳ **הֵפִיחַ** פ״י 1. הֵשִׁיב, הֵפִיץ רֵיחַ, גָּרַם שֶׁיְּהֵא נוֹדֵף: ״עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו״ (שיר השירים ד טז). ״וְהָרוּחוֹת מְפִיחוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, א 196). 2. הֵשִׁיב רוּחַ, הֵפִיץ בְּרוּחַ: ״בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלַיִךְ״ (יחזקאל כא לו). ״כָּל־צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם״ (תהלים י ה). 3. [בהשאלה] הִבִּיעַ, הוֹצִיא מִפִּיו: ״יָפִיחַ אֱמוּנָה יַגִּיד צֶדֶק״ (משלי יב יז). 4 *. הוֹצִיא רוּחַ, פָּלַט נְפִיחָה: ״שֶׁמָּא יָפִיחַ בָּהֶן״ (ברכות כג.). — [לְהָפִיחַ, מֵפִיחַ, מְפִיחָה, יָפִיחַ]

— **פָּח אֶת נַפְשׁוֹ** *. גָּרַם לוֹ מַפַּח־נֶפֶשׁ, צִעֵר אוֹתוֹ: ״מָה אֲנִי הוֹלֵךְ אֶצְלוֹ – לָפוּחַ אֶת נַפְשׁוֹ״ (במדבר רבה כ).

— **הֵפִיחַ כְּזָבִים**, הִפְרִיחַ שְׁקָרִים, דִּבֵּר שֶׁקֶר: ״עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים לֹא יִמָּלֵט״ (משלי יט ה). ״לִהְיוֹת שַׁדְּכָן לֹא הָיָה יָכוֹל, כִּי לֹא יָדַע מְנַשֶּׁה חַיִּים לְהָפִיחַ כְּזָבִים״ (עגנון, דלו עה).

— **הֵפִיחַ בּוֹ רוּחַ** °. עוֹדֵד וְחִזֵּק אוֹתוֹ: ״מְדַבְּרִים עַל לִבִּי וּמְפִיחִים בִּי רוּחַ אֹמֶץ וּגְבוּרָה״ (ברדיצ׳בסקי, ספורים יב). [ובשינוי המושא:] ״וְהֵיאַךְ יַעֲלֶה בְּיָדוֹ לְהָפִיחַ בָּהֶם חַיִּים וְשִׂמְחָה אֱלֹהִית?״ (עגנון, אלו גב).

פּוּחַ* [ראה להלן: פּוֹחֵחַ] עָרֹם, שֶׁבְּשָׂרוֹ מְגֻלֶּה: ״וְהוּא פּוּחַ וְנִרְאֵתָה עֶרְוָתוֹ״ (מגילת הסרכים, ז 14). — [פּוּחָה, פּוּחִים, ־חוֹת]

פּוֹחֵז ת׳ [מן פחז, פָּחַז] 1. רֵיקָן, פָּזִיז וְנִמְהָר, קַל־דַּעַת וּנְטוּל־אַחֲרָיוּת: ״אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים״ (שופטים ט ד). ״אֶלָּא אִם כֵּן נִסְכִּים שֶׁיְּשׁוֹטְטוּ בַּחוּצוֹת וְיַגְבִּילוּ מִסְפַּר הָרֵיקִים וְהַפּוֹחֲזִים״ (אחד העם, קצה). 2 °. שׁוֹבָב, קֻנְדָּס: אִי לְךָ, פּוֹחֵז שֶׁכְּמוֹתְךָ! — [פּוֹחֶזֶת, פּוֹחֲזִים, פּוֹחֲזוֹת]

פּוֹחֵחַ* ת׳ [ראה ב. פחח] 1 *. לְבוּשׁ קְרָעִים: ״פּוֹחֵחַ פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע״ (מגילה ד ו). 2 ° [בהשאלה] רֵיק וּפוֹחֵז: ״הַפּוֹחֵחַ הַמִּתְגּוֹלֵל בָּאַשְׁפָּה״ (ברש, ג 49). ״כָּל בּוּז לֹא אֶשְׁכַּח, כָּל בְּעִיטָה שֶׁל פּוֹחֵחַ״ (ש׳ שלום, שירים תד). — [פּוֹחַחַת, פּוֹחֲחִים, פּוֹחֲחוֹת]

פּוּחְלָץ*, פַּחְלָץ* ז׳ [כך הנוסח במשנה, כלים כד ט; כנראה משובש במקום פַּחְלִין] 1*. שק כפול שנותנים על גב הבהמה – ראה ערך פחל. 2° [בימינו נתקבל השם בדיבור ובספרות במשמעות:] אדר, עור של בעל־חיים ממלא קש או כיוצא בו: ״פוחלצים של חיות ועופות המצויים בארץ־ישראל״ (עגנון עד הנה ריג). ״היתה צופה בהן... כפוחלץ שבארון הזכוכית״ (ה׳ ריזי, הרפתקה באגם). [ובמליצה:] ״יצנח זה הגוי לרגלי כפוחלץ״ (גרינברג, רחובות שסט). – [פוחלץ־, פוחלצים, פוחלצי־]

פּוֹחֵר* ז׳ [מן פחר; ראה גם פֶּחָר] יוצר כלי־חרס: ״יש פוחר מתאוה לכלי חרס?״ (תנחומא ויקרא ד). – [פוחרים, פוחרי־]

פוט [קרוב אל פטט, פטפט]

~ פעל׳ פָּט* פ״י בזה, זלזל: ״פוטי – שפט כל עובדי עבודה זרה״ (מכילתא דרשב״י יח א) – [לפוט, פט, יפוט]

פּוֹטוֹ◇ [מיוונית: phos (photos) אור] 1. חלק ראשון במלים בינלאמיות מרכבות בהוראה: של אור, הקשור בתופעות של אור או צלום (הערכים השכיחים ביותר נתונים להלן) 2. קצור מקבל של השם ״פוטוגרפיה״ – צלום, צלמניה.

פּוֹטוֹאֶלֶקְטְרִי◇ ת׳ [פוטו + אלקטרי] היוצר מתח או זרם חשמלי כשאור נופל עליו: תא פוטואלקטרי. – [פוטואלקטרית, פוטואלקטריים, ־ריות]

– **פּוֹטוֹאֶלֶקְטְרִיּוּת◇** נ׳ הסגלה של חמרים מסימים להטען מטען חשמלי בהשפעת אור הנופל עליהם.

פּוֹטוֹגֶנִי◇ ת׳ [פוטו + יוונית: genes נולד] נוח לצלום, בעל רשומי פנים או סביבה בעלת פרטים המתקבלים בצורה נאה וטובה על לוח־הצלום: פנים פוטוגניים. נוף פוטוגני. – [פוטוגנית, פוטוגניים, ־ניות]

– **פּוֹטוֹגֶנִיּוּת◇** נ׳ נוחות לצלום.

פּוֹטוֹגְרַמֶּטְרִיָּה◇ נ׳ [פוטו + יוונית: gramma רישום + metron מידה] עריכת תרשימים של מקומות על־פי צלומים (ממרחק או מן האויר); קביעת גדלו המדיק של עצם על־ידי מדידת צלומו.

פּוֹטוֹגְרַפְיָה◇ נ׳ [פוטו + יוונית: graphein לכתוב] 1. מלאכת הצלום, התקנת העתק מדיק של אדם או כל עצם על גבי לוחות מיחדים רגישים לאור באמצעות מכשיר אופטי מיחד. 2. תצלום, העתק של תמונות פוטוגרפיות: פוטוגרפיות של בני־המשפחה. – [פוטוגרפיות]

– **פּוֹטוֹגְרָף◇** ז׳ צלם, אמן לפוטוגרפיה.

– **פּוֹטוֹגְרָפִי◇** ת׳ של צלום, של פוטוגרפיה: לוח פוטוגרפי. העתקה פוטוגרפית של תעודה.

פּוֹטוֹטִיפְּיָה◇ נ׳ [פוטו + יוונית: typos דפוס] דפוס־אור, הדפסת העתקות מעל לוח־זכוכית שהציור הֻשא עליה באמצעות האור.

פּוֹטוֹלִיתוֹגְרַפְיָה◇ נ׳ [פוטו + יוונית: lithos אבן + graphein לכתוב] ליתוגרפיה (הדפס־אבן) מיסדת על השמוש בפוטוגרפיה: צלום כתב או תמונות (ביחוד של תמונות צבעוניות) על גבי לוח או אבן והדפסת הציורים אחרי־כן על גבי ניר.

פּוֹטוֹמוֹנְטָז׳◇ ז׳ [פוטו + צרפתית: montage הרכבה] מונטז׳ (צרוף והרכבה) של צלומים נפרדים לחטיבה אחת או לנושא מרכזי אחד: בעתון המציר נתן פוטומונטז׳ של חיל־הים באמוניו. – [פוטומונטז׳ים]

פּוֹטוֹמֶטֶר◇ ז׳ [פוטו + יוונית: metron מידה] מכשיר למדידה כמותית של האור הנקלט ממקור אור מסים. הקביעה נעשית בהשואה עם מקור־אור ידוע. – [פוטומטרים]

– **פּוֹטוֹמֶטְרִיָּה◇** נ׳ 1. חלק בתורת האופטיקה העוסק במדידה כמותית של האור הנקלט ממקור־אור מסים. 2. [באסטרונומיה] ענף במדע האסטרונומיה העוסק בקביעת שעור בהירותם של הכוכבים.

פּוֹטוֹן◇ ז׳ [מיוונית: phos(photos)] חלקיק אור, יחידה של אנרגית הקרינה הנראית לעין, או יחידה של כל קרינה אלקטרומגנטית אחרת. הפוטון הוא יחידת אנרגית־הקרינה, לפי תורת אינשטין, בהקבלה לאטום שהוא יחידת החמר. – [פוטונים]

פּוֹטוֹסְטָט◇ ז׳ [פוטו + יוונית: statos ניצב] 1. מכשיר להעתקת מסמכים, כתבי־יד וכדומה בשיטת צלום. 2. העתק בשיטה זו.

– **פּוֹטוֹסְטָטִי◇**, מעתק בשיטת צלום: העתקים פוטו־סטטיים של כתב־יד.

פּוֹטוֹסִינְתֶזָה◇ נ׳ [פוטו + סינתזה] [בבוטאניקה] תהליך הוצרותם של חמרים אורגניים מרכבים (פחמימות) על־ידי הצמח מן החמרים האורגניים (פחמן דו־חמצני ומים) באמצעות אנרגית קרני־האור הנספגת על־ידי הכלורופיל (״הטמעת הפחמן״).

פּוֹטוֹסְפֵירָה◇ נ׳ [פוטו + יוונית: sphaira כדור] שכבת האטמו־ספירה הפנימית של השמש שממנה נפלט חלקו העקרי של אור השמש אל המרחק. הפוטוספירה מהוה את פני השמש הנראים.

פּוֹטוֹפוֹן◇ ז׳ [פוטו + יוונית: phone קול] מכשיר לשדור הקול למרחק באמצעות קרני־אור. – [פוטופונים]

פּוּטוּרִיזְם◇ ז׳ [מלאטינית: futurum עתיד] זרם באמנות ובספרות השואף ליצירת סגנון חדש ודינמי, שיש בו משום הריסת כל מסרת ומרידה בצורות המקבלות. הפוטוריזם בספרות שואף למהפכה בתחום הלשון ולשחרור מכל כללי הדקדוק, כדי להביע את החויות הטמירות ביותר בחיי הנפש ולתת בטוי פיוטי ליחסים שבין הנפש ובין הטכניקה המודרנית. ראשית הזרם באיטליה בתחלת המאה העשרים.

– **פּוּטוּרִיסְט◇** ז׳ אמן ההולך בשיטת הפוטוריזם.

– **פּוּטוּרִיסְטִי◇** ת׳ שלפי שיטת הפוטוריזם, שיש בו מסגנון הפוטוריזם: ציור פוטוריסטי.

פּוּטִית° נ׳ [מארמית: פוטיתא, פסחים כד: ועוד, ושם שם של דג קטן] כנוי לדג החי במעמקי הים – הוא דג־הסנדל [ראה ערך ב. סנדל]

פּוֹטֶנְצְיָה◇ נ׳ [לאטינית: potentia כוח, יכולת] כח, כשר, עצמה, מציאות כחות הגלומים במישהו או במשהו המספיקים לפעלות מסימות: הפוטנציה של חלוציות והקרבה עצמית באה לידי גלוי אצל הנער בימי מלחמת־השחרור. – [פוטנציות]

– בְּפוֹטֶנְצְיָה ◊, בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל, בְּאֹפֶן גָּנוּז, שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּא לִידֵי הִתְגַּלּוּת: נַעַר פְּלוֹנִי הָרֵיהוּ מַנְהִיג בְּפוֹטֶנְצְיָה.

פּוֹטֶנְצְיָאל◊ ז׳ [מן פוטנציה] 1 [בפיסיקה] מֶתַח, מִדַּת רִכּוּזָהּ שֶׁל הָאֶנֶרְגְּיָה (הַחַשְׁמַלִּית, הַמַּגְנֶטִית וְכַדּוֹמֶה) הַגְּנוּזָה בִּנְקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת: הֶבְדֵּלֵי הַפּוֹטֶנְצְיָאלִים הַחַשְׁמַלִּיִּים בִּנְקֻדּוֹת שׁוֹנוֹת גּוֹרְמִים לִזְרִימַת הַחַשְׁמַל מִן הַנְּקֻדָּה שֶׁבָּהּ הַפּוֹטֶנְצְיָאל גָּבֹהַּ יוֹתֵר לַנְּקֻדָּה שֶׁבָּהּ הַפּוֹטֶנְצְיָאל נָמוּךְ יוֹתֵר. 2, הַיְכֹלֶת הַגְּנוּזָה, מַה שֶּׁנִּתָּן לְהִתְגַּלּוּת: פּוֹטֶנְצְיָאל הַנֵּפְט בָּאָרֶץ, פּוֹטֶנְצְיָאל הַמַּיִם. 3 [בהשאלה] סַךְ הָאֶמְצָעִים, הַתְּנָאִים וְהָאֶפְשָׁרֻיּוֹת הַדְּרוּשִׁים לְקִיּוּם דְּבַר־מָה אוֹ לְהַפְעָלָתוֹ: הַפּוֹטֶנְצְיָאל הַמִּלְחַמְתִּי שֶׁל אַרְצוֹת־הַבְּרִית גָּדוֹל (בְּאֶמְצְעֵי־יִצּוּר, בְּחָמְרֵי־גֶלֶם, בְּכֹחַ־אָדָם וְכוּ׳).

– פּוֹטֶנְצְיָאלִי◊ ת׳ הַנִּמְצָא בְּפוֹטֶנְצְיָה, שֶׁבְּכֹחַ, גָּנוּז אַךְ עָתִיד לְהִתְגַּלּוֹת בְּעֵת הַצֹּרֶךְ, שֶׁאֶפְשָׁר לְהוֹצִיאוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל: בַּיִּשּׁוּב גְּלוּמִים כֹּחוֹת פּוֹטֶנְצְיָאלִיִּים רַבִּים. מֶרֶץ פּוֹטֶנְצְיָאלִי.

– אֶנֶרְגְּיָה פּוֹטֶנְצְיָאלִית◊ [בפיסיקה] אֶנֶרְגְּיָה בְּכֹחַ, הָאֶנֶרְגְּיָה הַגְּלוּמָה בְּגוּף הַנִּמְצָא בִּמְנוּחָה (לְהַבְדִּיל מִן "אֶנֶרְגְּיָה קִינֶטִית", אֶנֶרְגְּיָה בְּפֹעַל, אֶנֶרְגְּיָה שֶׁל גּוּף בִּתְנוּעָה).

פּוֹטַשׁ◊ ז׳ [אנגלית: potash] אַשְׁלְגָן פַּחְמָתִי, חֹמֶר לָבָן מוּצָק בַּעַל תְּכוּנוֹת בְּסִיסִיּוֹת, עָשׂוּי מֵאֵפֶר שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים. מְשַׁמֵּשׁ לְתַעֲשִׂיַּת סַבּוֹן וָעוֹד.

פּוּטְשׁ◊ ז׳ [גרמנית: Putsch דחיפה] 1, נִסָּיוֹן שֶׁל הֲפִיכַת הַמִּשְׁטָר בִּמְדִינָה. 2, מְרִידַת־נֵפֶל.

פָּוִילְיוֹן◊**, פָּווִילְיוֹן** ז׳ [צרפתית: pavillion] בִּיתָן, סֻכָּה, מִבְנֶה־עֲרַאי: פָּוִילְיוֹנִים בְּתַעֲרוּכָה [ראה גם ערך פַּפִּילְיוֹן◊] – [פָּוִילְיוֹנִים]

א. **פּוּךְ** ז׳ [המשמע היסודי כנראה אבקה, מן פכך, שהוראתו בערבית: פ׳כ שחק וכתת לאבקה] צֶבַע שֶׁהַקַּדְמוֹנִים נָהֲגוּ לִצְבֹּעַ בּוֹ אֶת עַפְעַפֵּי הָעֵינַיִם אוֹ הָרִיסִים לְשֵׁם נוֹי אוֹ לְשֵׁם רִפּוּי: "וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ" (מלכים ב ט ל). "פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת־מֶלֶךְ ("שְׂעוֹרָה") וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה וּמַרְבֶּה שֵׂעָר בְּעַפְעַפַּיִם" (שבת קט.). – [פּוּךְ־]

– קָרְעָה עֵינֶיהָ בַּפּוּךְ, צָבְעָה אֶת עֵינֶיהָ מִסָּבִיב לְמַעַן תֵּרָאֶינָה גְּדוֹלוֹת וְנָאוֹת יוֹתֵר, לְפִי טַעַם בְּנֵי־הַקֶּדֶם: "כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ – לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי" (ירמיה ד ל).

ב. **פּוּךְ** ז׳ [אולי קרוב אל נֹפֶךְ] אַחַת מִן הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: "הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים" (ישעיה נד יא). – [פּוּכִים]

פול

פּוֹל ז׳ [ארמית: פּוֹלָא; ערבית: פ׳ול] 1, צֶמַח מָזוֹן וּמִסְפּוֹא מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Vicia faba). זַרְעָיו נְתוּנִים בְּתַרְמִילִים וְהֵם נֶאֱכָלִים כְּשֶׁהֵם מְבֻשָּׁלִים. הַפּוֹל עָשִׁיר מְאֹד בְּחֶלְבּוֹנִים נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בֵּין הַיְּרָקוֹת הַחֲשׁוּבִים לְמַאֲכַל אָדָם: "וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי" (שמואל ב יז כח–כט). 2°, פְּרִי שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים הַדּוֹמִים בְּצוּרָתָם לְפוֹלִים: פּוֹלֵי קָפֶה. 3° [בהשאלה] בַּלּוּטָה, גָּדוֹל בְּתוֹךְ הַגּוּף הַחַי כְּעֵין שָׁקֵד (חולין מה:). – [פּוֹל־, פּוֹלִים, פּוֹלֵי־]

– עוֹשֶׂה מִפּוֹל פִּיל וּמִפִּיל פּוֹל◊ [לראשונה בתשובות ר׳ י״א ממודינא] כִּנּוּי הֲלָצִי לְמִי שֶׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ שֶׁל פִּלְפּוּל חָרִיף: "בַּעֲלֵי פִּלְפּוּל הָעוֹשִׂים מִפּוֹל פִּיל וּמִפִּיל פּוֹל" (עגנון, סמוך 21).

פולו

פּוֹלוֹ◊ ז׳ [אנגלית: polo; מהודית] מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּר וּבְמַקְּלוֹת כְּעֵין "הוֹקִי" [ראה ערך זה] אֶלָּא שֶׁהַמְשַׂחֵק מִתְנַהֵל בִּרְכִיבָה עַל סוּסִים.

פּוֹלוֹנֶז◊ ז׳ [צרפתית: polonaise פולני] 1, רִקּוּד פּוֹלָנִי־לְאֻמִּי בְּקֶצֶב שֶׁל שְׁלֹשָׁה רְבָעִים בְּטֶמְפּוֹ אִטִּי, חֲגִיגִי. 2, יְצִירָה מוּסִיקָלִית כְּתוּבָה לְצוּרַת הָרִקּוּד הַזֶּה: פּוֹלוֹנֶז לְפְּסַנְתֵּר מֵאֵת שׁוֹפֶּן. – [פּוֹלוֹנֶזִים]

פּוֹלוֹנְיוּם◊ ז׳ [על שם פּוֹלַנְיָה, ארץ מולדתה של מרי קורי שגילתה יסוד זה] יְסוֹד כִּימִי בַּעַל סְגֻלּוֹת רַדְיוֹאַקְטִיבִיּוֹת, נוֹצָר אַגַּב תַּהֲלִיךְ הִתְפָּרְקוּתוֹ שֶׁל הָרַדְיוּם (Polonium, סִימָן כִּימִי Po, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 210).

פולחן, ראה פֻּלְחָן.

פּוֹלִיאֶדֶר◊ ז׳ [מיוונית: poly הרבה + hedra פאה] פֵּאוֹן, גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל פֵּאוֹת: הַקֻּבִּיָּה, הַמִּנְסָרָה, הַפִּירָמִידָה הֵם פּוֹלִיאֶדְרִים. – [פּוֹלִיאֶדְרִים]

פּוֹלִיגוֹן◊ ז׳ [מיוונית: poly הרבה + gonia צלע] מְצֻלָּע, צוּרָה הַנְדָּסִית מִישׁוֹרִית הַמֻּגְבֶּלֶת עַל־יְדֵי צְלָעוֹת: הַמְשֻׁלָּשׁ, הַמְרֻבָּע, הַמְחֻמָּשׁ וְכוּ׳ הֵם פּוֹלִיגוֹנִים. – [פּוֹלִיגוֹנִים]

פּוֹלִיגְלוֹט◊ ז׳ [מיוונית: poly הרבה + glotta לשון] בַּלְשָׁן, שׁוֹמֵעַ וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹת רַבּוֹת. – [־לוֹטִים]

– פּוֹלִיגְלוֹטָה◊ נ׳ סֵפֶר (בְּיִחוּד סֵפֶר הַתַּנַ״ךְ) הַכּוֹלֵל אֶת הַנֹּסַח הַמְּקוֹרִי וּבְצִדּוֹ תַּרְגּוּמִים לִלְשׁוֹנוֹת אֲחָדוֹת אוֹ רַבּוֹת.

פּוֹלִיגַמְיָה◊ נ׳ [מיוונית: poly הרבה + gamos נישואין] רִבּוּי נָשִׁים לְגֶבֶר אֶחָד. הַפּוֹלִיגַמְיָה הָיְתָה נְהוּגָה אֵצֶל עַמֵּי־הַקֶּדֶם וּבְיִשְׂרָאֵל; גַּם בְּיָמֵינוּ הִיא קַיֶּמֶת אֵצֶל רַבִּים מֵעַמֵּי הַמִּזְרָח, וְכֵן בְּכַמָּה עֵדוֹת בְּיִשְׂרָאֵל (לְמָשָׁל, הַתֵּימָנִים). הַפּוֹלִיגַמְיָה נֶאֶסְרָה עַל רֹב עֲדוֹת יִשְׂרָאֵל בְּחֵרֶם שֶׁל רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר־הַגּוֹלָה (בַּמֵּאָה הַתְּשִׁיעִית). בְּיָמֵינוּ הִיא אֲסוּרָה בְּרֹב אַרְצוֹת־הַתַּרְבּוּת וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ נֶעֱנָשׁ בִּפְלִילִים.

– פּוֹלִיגַמִּי◊ ת׳ שֶׁבְּשִׁיטַת פּוֹלִיגַמְיָה, קָשׁוּר קִשְׁרֵי נִשּׂוּאִין עִם נָשִׁים אֲחָדוֹת בְּבַת אַחַת: נִשּׂוּאִין פּוֹלִיגַמִּיִּים.

פּוֹלִיגְרָף◊ ז׳ [מיוונית: poly הרבה + graphein לרשום] מַכְשִׁיר הָרוֹשֵׁם אֶת עָצְמַת הַשִּׁנּוּיִים בָּעוֹר בְּלַחַץ־הַדָּם, בַּנְּשִׁימָה, בַּדֹּפֶק. הַמַּכְשִׁיר נִקְרָא גַּם "מְכוֹנַת־אֱמֶת", עַל־סְמַךְ הַהֲנָחָה שֶׁבִּשְׁעַת מְתִיחוּת נַפְשִׁית הַנּוֹבַעַת מֵאֲמִירַת שֶׁקֶר בְּיוֹדְעִין, חָל שִׁנּוּי יַחֲסִי בְּעָצְמָתָן שֶׁל הַפְּעֻלּוֹת הַפִיסְיוֹלוֹגִיּוֹת הַנַּ״ל, וְכָךְ נִתָּן בְּמִקְרִים רַבִּים לִבְדֹּק אֶת הַנִּבְחָן אִם הוּא דּוֹבֵר אֱמֶת. – [־פִים]

פּוֹלְיוֹ° ז׳ [מלאטינית: folium עלה] כִּנּוּי לְגִלָּיוֹן־נְיָר בַּעַל צוּרָה מַלְבֵּנִית־מְאֹרֶכֶת, שֶׁמִּדּוֹתָיו בְּעֵרֶךְ 20×33 סַנְטִימֶטְרִים, לְהַבְדִּיל מִן "קְוַרְטוֹ" – צוּרָה רְבוּעִית בְּקֵרוּב.

פּוֹלְיוֹ° ז׳ [קיצורו של השם המלא: פּוֹלְיוֹמִיאֶלִיטִיס, מיוונית: polios אפור + myelos לשד] שִׁתּוּק־יְלָדִים, מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת נְגִיפִית הַתּוֹקֶפֶת בְּיִחוּד יְלָדִים וְגוֹרֶמֶת לְשִׁתּוּק (חוֹלֵף אוֹ מַתְמִיד) שֶׁל קְבוּצוֹת שְׁרִירִים שׁוֹנִים בְּיָדַיִם, בְּרַגְלַיִם אוֹ בְּאֵיבָרִים אֲחֵרִים.

פּוֹלְיָטוֹן° ז׳ [מלאטינית: foliatum] כִּנּוּי לְשֶׁמֶן רֵיחָנִי שֶׁהֻתְקַן לְפָנִים כַּנִּרְאֶה מֵעֲלֵי־הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל וֶרֶד (כלים ל ו) [נוסח אחר: פְּלְיָטוֹן, ראה ערך זה] – [פּוֹלְיָטוֹנִים]

פּוֹלִיטוּרָה° נ׳ [לאטינית: politus משופץ] תַּמְרוּט לְרָהִיטִים, לַכָּה שֶׁל כֹּהַל שֶׁמְּעָרְבִים בָּהּ חָמְרֵי־זֶפֶת שׁוֹנִים, מְשַׁמֶּשֶׁת לִצְבִיעָה, לְצִפּוּי, לְלִטּוּשׁ וּלְמֵרוּט שֶׁל רָהִיטִים. – [פּוֹלִיטוּרוֹת]

פּוֹלִיטִיקָה° נ׳ [מיוונית: politikos עירוני, מדיני, מן: polis עיר, מדינה] 1. מְדִינִיּוּת, פְּעִילוּת שֶׁל שִׁלְטוֹנוֹת מְדִינָה בְּשֶׁטַח הָאִרְגּוּן וְהַקְּשָׁרִים עִם מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת: פּוֹלִיטִיקָה בֵּינְלְאֻמִּית. פּוֹלִיטִיקָה שֶׁל שָׁלוֹם. פּוֹלִיטִיקָה שֶׁל אִי־הִתְעָרְבוּת. 2. יַחֲסֵי מְדִינוֹת, פָּרָשַׁת הַיְּחָסִים וְהַקְּשָׁרִים שֶׁבֵּין עַמִּים וַאֲרָצוֹת: הַפּוֹלִיטִיקָה תּוֹפֶסֶת מָקוֹם נִכְבָּד בָּעִתּוֹן הַיּוֹמִי. פְּלוֹנִי מִתְעַנְיֵן מְאֹד בְּפוֹלִיטִיקָה. בְּקִיאוּתוֹ רַבָּה בְּפוֹלִיטִיקָה. 3. שִׁיטַת נִהוּל שֶׁל גּוּף צִבּוּרִי וְכִוּוּן פְּעֻלָּתוֹ: פּוֹלִיטִיקָה נְבוֹנָה. הַמִּפְלָגָה הָאוֹפּוֹזִיצְיוֹנִית מְנַהֶלֶת פּוֹלִיטִיקָה תּוֹקְפָנִית כְּלַפֵּי הַמֶּמְשָׁלָה. 4 [בהשאלה] עָרְמָה וְתַחְבְּלָנוּת, הִתְנַהֲגוּת שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ תַּכְסִיסִים מְיֻחָדִים וַעֲקִבָּה: פְּלוֹנִי מְנַהֵל פּוֹלִיטִיקָה מְגֻנָּה. יֵשׁ לְהוֹקִיעַ אֶת הַפּוֹלִיטִיקָה שֶׁל אוֹתוֹ מוֹסָד.

– **פּוֹלִיטִי**° ת׳ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֶשֶׁר לְפוֹלִיטִיקָה, מְדִינִי: מְאֹרָעוֹת פּוֹלִיטִיִּים. חִנּוּךְ פּוֹלִיטִי שֶׁל הֲמוֹנִים. הִסְתַּדְּרוּת פּוֹלִיטִית. פּוֹשְׁעִים פּוֹלִיטִיִּים.

– **אֶקוֹנוֹמְיָה פּוֹלִיטִית**°, ראה כַּלְכָּלָה מְדִינִית°.

– **פּוֹלִיטִיקַאי**° ז׳ 1. מְדִינַאי, מֻמְחֶה בְּפוֹלִיטִיקָה בֵּינְלְאֻמִּית. 2. בַּעַל תַּכְסִיסִים, תַּחְבְּלָן.

– **פּוֹלִיטִיקָן**° ז׳ כִּנּוּי שְׁלִילִי לְאָדָם הַהוֹפֵךְ אֶת הַפְּעֻלָּה הַפּוֹלִיטִית, שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ, לְעִנְיָן שֶׁל חַרְחֲרָנוּת וְסַכְסְכָנוּת, אוֹ הַמְסַכְסֵךְ וּמְעַרְבֵּב עִנְיָנִים לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרוֹת פְּרָטִיּוֹת.

– **פּוֹלִיטִיקָנִיּוּת**° נ׳ חַרְחֲרָנוּת, עֲשִׂיַּת פּוֹלִיטִיקָה שְׁלִילִית, הֲפִיכַת פְּעֻלָּה פּוֹלִיטִית לְמָקוֹר שֶׁל סִכְסוּכִים וְהִתְנַצְּחֻיּוֹת.

פּוֹלִיטֶכְנִיּוֹן° ז׳ [מיוונית: poly הרבה + techne אומנות] טֶכְנִיּוֹן, בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְמַדָּעִים טֶכְנִיִּים שׁוֹנִים (אַדְרִיכָלוּת, הַנְדָּסָה כִּימִית וְכַדּוֹמֶה). – [פּוֹלִיטֶכְנִיּוֹנִים]

פּוֹלִימֶר° ז׳ [מיוונית: poly הרבה + meros חלק] מוֹלֶקוּלָה גְּדוֹלָה וּמֻרְכֶּבֶת שֶׁל חֹמֶר שֶׁנּוֹצְרָה בְּתַהֲלִיךְ הַפּוֹלִימֶרִיזַצְיָה.

– **פּוֹלִימֶרִיזַצְיָה**°, תַּהֲלִיךְ כִּימִי שֶׁל הִתְרַכְּבוּת מוֹלֶקוּלוֹת אֲחָדוֹת לְמוֹלֶקוּלָה אַחַת מֻגְדֶּלֶת וּמֻרְכֶּבֶת. לַפּוֹלִימֶרִיזַצְיָה עֵרֶךְ רַב בַּכִּימְיָה הַסִּינְתֶּטִית וּבְיִצּוּר חֳמָרִים פְּלַסְטִיִּים.

פּוֹלֵימַרְכוֹס° ז׳ [יוונית: polemarchos] מְפַקֵּד, מַצְבִּיא: "שָׁלַח הַמֶּלֶךְ לְפוֹלֵימַרְכוֹס וְאָמַר לְהַחֲרִיבָהּ (אֶת הָעִיר שֶׁמָּרְדָה)" (ספרי בלק מז). – [פּוֹלֵימַרְכִים]

פּוֹלִינוֹם° ז׳ [מיוונית: poly הרבה + nomos חלק] בִּטּוּי אַלְגֶּבְּרִי בֶּן אֵיבָרִים אֲחָדִים, קָבוּץ: הַבִּטּוּי $3a + 2ab - 3c + d$ הוּא פּוֹלִינוֹם [ראה גם בִּינוֹם]. – [פּוֹלִינוֹמִים]

פּוֹלִיסָה° נ׳ [צרפתית: police; איטלקית: polizza] תְּעוּדַת־בִּטּוּחַ (שֶׁל חֶבְרָה לְבִטּוּחַ חַיִּים, רְכוּשׁ וְכַדּוֹמֶה). –[פּוֹלִיסַת־, פּוֹלִיסוֹת]

פּוֹלִיפּ°, פּוֹלִיפּוּס° ז׳ [מיוונית: polypous] תְּפִיחָה חוֹלָנִית בִּקְרוּם הָרִירִי בַּחֲלַל־הָאַף, "שָׁקֵד" הַמַּפְרִיעַ אֶת הַנְּשִׁימָה הַתְּקִינָה: "בַּעַל פּוֹלִיפּוּס" (כתובות ז י). נִתּוּחַ שֶׁל פּוֹלִיפִּים. – [פּוֹלִיפִּים]

פּוֹלִיפוֹנְיָה° נ׳ [מיוונית: poly הרבה + phone קול] רַב־קוֹלִיּוּת, שִׁלּוּב קוֹלוֹת אֲחָדִים בִּיצִירָה אַחַת. – [פּוֹלִיפוֹנְיוֹת]

– **פּוֹלִיפוֹנִי**° ת׳ רַב־קוֹלִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קוֹלוֹת אֲחָדִים: מַקְהֵלָה פּוֹלִיפוֹנִית. מוּסִיקָה פּוֹלִיפוֹנִית.

– **פּוֹלִיפוֹנִיּוּת**° נ׳ [בלשונות העתיקות] רִבּוּי הַהֲגָאִים הַמְסֻמָּנִים עַל־יְדֵי סִימָן גְּרָפִי אֶחָד: בִּכְתָב הַשּׁוֹמֶרִי הָעַתִּיק רַבָּה הַפּוֹלִיפוֹנִיּוּת.

פּוֹלִיפּוּס°, ראה פּוֹלִיפּ°.

פּוֹלִיצְיָה° נ׳ [מיוונית: polis עיר, מדינה; politeia משטר] מִשְׁטָרָה עִירוֹנִית: "כָּל הַטִּפּוּל הַזֶּה... לְהִטַּפֵּל עִם הַפּוֹלִיצְיָה" (ברנר, א 108).

פּוֹלִיתֵאִיזְם° ז׳ [מיוונית poly הרבה + Theos אל] אֱמוּנָה בְּאֵלִים רַבִּים, פֻּלְחַן אֵלִים רַבִּים, עֲבוֹדַת אֱלִילִים – לְהַבְדִּיל מִן "מוֹנוֹתֵאִיזְם" (אֱמוּנָה בְּאֵל אֶחָד).

– **פּוֹלִיתֵאִיסְט**° ז׳ עוֹבֵד־אֱלִילִים, עכו״ם, מַאֲמִין בֶּאֱלָהִיּוֹת רַבּוֹת.

– **פּוֹלִיתֵאִיסְטִי**° ת׳ שֶׁל עֲבוֹדַת־אֱלִילִים, שֶׁל רִבּוּי אֱלָהִיּוֹת: הַשְׁקָפָה פּוֹלִיתֵאִיסְטִית.

פּוּלְמוּס*, פָּלְמוּס ז׳ [מיוונית: polemos מלחמה] 1*. מִלְחָמָה: "פּוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס" (סוטה ט יד). "עַד מָתַי אָנוּ הוֹרְגִין בְּפוּלְמוּס זֶה עִם זֶה?" (ירושלמי עבודה זרה לט ג). 2° [בהשאלה] רִיב, וִכּוּחַ חָרִיף, הִתְנַצְּחוּת בִּדְבָרִים, מִלְחֶמֶת־דֵּעוֹת, פּוֹלֶמִיקָה: נִתְעוֹרֵר פּוּלְמוּס חָרִיף בֵּין הַמְחַיְּבִים וּבֵין הַשּׁוֹלְלִים. דִּבְרֵי פּוּלְמוּס וְהִתְנַצְּחוּת.– [פּוּלְמוּס־, פּוּלְמוּסִים גם פּוּלְמוּסִיּוֹת]

פּוּלְמוּסִי°, פָּלְמוּסִי ת׳ [מן פּוּלְמוּס 2] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פּוּלְמוּס, וִכּוּחַ: "גָּמַר ר׳ יוֹסֵף בַּעֲקִיצָה פּוּלְמוּסִית מָרַת כְּלַפֵּי שְׁנֵי מוֹרְסוֹן" (ברנר, א 433). נְאוּם פּוּלְמוּסִי. – [פּוּלְמוּסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

פּוּלְמוּסִיּוּת° נ׳ [מן פּוּלְמוּסִי] וַכְּחָנוּת: "אַנָּלִיזָה זוֹ... שֶׁמְּקוֹרָהּ הָיוּ הַוַּכְּחָנוּת וְהַפּוּלְמוּסִיּוּת" (ויסלבסקי, יחידים 75). – [־יּוֹת]

פּוּלְמוּסָן°, פָּלְמוּסָן ז׳ [מן פּוּלְמוּס 2] וַכְּחָן, הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַכֵּחַ: "וַכְּחָנִים וּפוּלְמוּסָנִים הֵם לְתֵאָבוֹן" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 210). – [פּוּלְמוּסָנִים, פּוּלְמוּסָנֵי־; פָּלְמוּסָנִית, ־נִיּוֹת]

פולמוסנות°, פלמוסנות° נ׳ [מן פולמוסן] וכחנות, התנצחות בדעות, מלחמת דברים: הפולמוסנות הגיעה לשיא בישיבה האחרונה. — [פולמוסנות־]

פולמוסני°, פלמוסני° ת׳ [מן פולמוס 2] שיש בו פולמוס, וכחני: ״פגיעות אישיות גסות מעין אלו באו במאמר פולמוסני זה״ (קלוזנר, הספרות ה 352). ״מה עממית היתה דרך פולמוסנותו עם שירי היריבים!״ (שזר, אישים 86). — [־נית, ־ניים, ־ניות]

פולמי° ת׳ ראה פולמוסי. **פולמיקה°** נ׳ ראה פולמוס.

פולסא*, פלסא* ז׳ [ארמית] שוט, שבט. — [פולסי, פולסין] [רווח בצירוף:]

— **פולסי דנורא***, מכות בשבטים של אש: ״מחיוה (הלקוהו) שתין פולסי דנורא״ (בבא מציעא פה:). ״גם פה יש שטן ופולסי דנורא״ (יל״ג, שירה כב). ״ושם בעולם הבא ילקהו מכה רבה בשבטים ופולסי דנורא״ (מנדלי מו״ס, רסח). ״ואלים מרעימים ושופטים פליליים ופולסי דנורא״ (טשרניחובסקי, שירים 390). 2 ° [ובהשאלה] צליפה, קרינה: ״פלסין של אור חמה בדמות קרני השור״ (שלונסקי, שירים ב 417).

פולסציה° נ׳ [מלאטינית: pulsatio פעימה] פעימה, פעלה קצובה של הדפק. — [פולסציות]

פולקה° נ׳ [מצ׳כית: pulka מחצית, ריקוד הבנוי על חצאי פסיעות] רקוד־זוגות צ׳כי (בוהמי) עממי חי ומהיר בקצב של שני רבעים. רווח הרבה בין בני־הנער. — [פולקות]

פולקלור° ז׳ [אנגלית: folklore, מן: folk עם + lore ידיעה] ידע־עם. 1. היצירות העממיות שבעל־פה, אגדות, שירים ושיחות, ארחות־חיים ונימוסים, אמונות ומנהגים. קבצים לפולקלור. הפולקלור היהודי בגולה. 2. המקצוע העוסק בחקר יצירות אלה, בכנוסן ובאסופן:

— **פולקלורי°** ת׳ השייך לפולקלור, שיש בו משום ידיעת חיי העם: כנוס פולקלורי. קבץ פולקלורי.

— **פולקלוריסט(־טן)°** ז׳, מומחה בפולקלור, מי שעסוקו אסוף יצירות עממיות וחקירתן.

פולרי° ת׳ [לאטינית של־ימי הבינים: polaris של הקוטב; מיוונית: polos קצה ציר, קוטב] 1. של הקטב, הקרוב לאחד הקטבים של כדור־הארץ: חוג פולרי. קרח פולרי. הזהר הפולרי (״הזהר הצפוני״). 2 [בהשאלה] קטבי, מנגד לחלוטין, רחוק זה מזה כרחוק קטב מקטב (״כרחוק מזרח ממערב״): בכנוס השמעו שתי דעות פולריות. אפיים פולריים. — [פולרית, פולריים, ־ריות]

— **פולריות°** נ׳ 1. קטביות, מציאות שני קטבים לדבר. 2 [בהשאלה] נגוד גמור, מרחק קיצוני מדבר לדבר: פולריות בדעות. — [פולריות־]

— **פולריזציה°** נ׳ 1 [בפיסיקה] קטוב, תכונת גלי האור והגלים האלקטרומגנטיים להתנודד בדרך כלל בכוון מסים, הנקרא כוון התנודה. 2. תופעה המתרחשת בתאי־חשמל ראשוניים המתבטאת בצורת משקעים המופיעים על האלקטרודים. בעקבות הפולריזציה גדלה ההתנגדות הפנימית, ועל־ידי כך פוחת הכח האלקטרו־מניע של התא. 3 [בהשאלה] הבאה לידי נגוד קטבי, הפרדה לקטבים: פולריזציה בדעות. פולריזציה חברתית.

— **פולריס°** ז׳ (Polaris) כנוי לכוכב־הצפון.

פולש° ז׳ [מן פלש, פלש] מי שנכנס בכח לרשות לא־לו: הפולשים נתקלו ביחס עוין של התושבים. — [פולשים, פולשי־]

פולשני° ת׳ [מן פלש, פלש] הפולש וחודר לעמק: ״ראיה פולשנית אכזרית״ (קרמר, ריאליזם 192). — [פולשנית, ־ניים, ־ניות]

פום, פומא* (פמא) [ארמית] פה [רווח בצירופים:]

— **לפום*, לפי** [ראה ערך לפום, ושם הפתגמים הארמיים הפותחים במלה זו]

— **לפום כן***, לפיכך, על־כן: ״לפום כן מתרת להנשא בלא גט״ (ירושלמי כתובות לא ג).

— **מלא־פום***, ראה ערך מלאפום*.

— **מרגלא בפומיה*** (סנהדרין ג:), רגיל בפיו, שגור על פיו.

— **פום ממלל רברבן** (דניאל ז ח), פה מדבר גדולות, כנוי למי שמרבה להתפאר: ״הלא הוא רוסי לוהט עם פום ממלל רברבן״ (סוקולוב, במראות 229).

— **לא פסק פומיה מגרסא*** [על־פי שבת ל: ושם: ״לא הוה פסיק פומיה מגירסא״] לא פסק פיו מלמוד, הוא למד תמיד ללא הפסק: ״לא פסק פומיה מגירסא, לא פסק פומיה עד יום מותו״ (עגנון, אלו שפג).

— **לבא לפומא לא גלי*** (קהלת רבה יב), הלב לפה אינו מגלה; דבר־סוד חמור או דבר בלתי־נעים ביותר שקשה להעלותו על דל השפתים.

— **עפרא לפומיה***, עפר לפיו, יסכר פיו, ראה ערך עפרא.

פו״מ ר״ת פקוד ומטה.

פומבי, פומביות, ראה פמבי, פמביות.

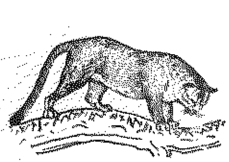
פומה (1/45)

פומה° נ׳ [על־פי השם העממי הלועזי: puma] חיה טורפת ממשפחת החתולים (Felis concolor), דומה בצורתה לנמר. נקראת גם ״אריה אמריקני״. מצויה ביערות אמריקה הצפונית והדרומית. — [פומות]

פומיה° נ׳ [מארמית: פום פה] נקב בכלים או במכשירים שמתוכו יוצאים הנוזלים. — [פומית־, ־יות]

פומית° נ׳ [מארמית: פום פה] פיה, קצה של כלי־נשיפה או של קצה מקטרת או של כל כלי כיוצא באלה שנועד להחזיקו בפה: ״פומית־ענבר מארכה לסיגריות״ (שמיר, במו 145). — [פומית־, פומיות]

פומלו° ז׳ [לועזית: pomello] אחד ממיני ההדרים; פריו גדול מאד, טעמו מריר, משמש בעקר לתעשית רבות (Citrus grandis). — [פומלות]

פומפיה, ראה פמפיה.

פומפרניקל° ז׳ [מגרמנית: Pumper גרעין + Nickel שד] כנוי ללחם שפון גס (מכיל את קלפת הגרגרים).

פומפי° ת׳ [מלאטינית: pompa פאר] מפאר, מהדר [רווח במוסיקה]
– **פומפית**° תה״פ בפאר (Pomposo).

פון [הגיזרון אינו ברור; המשמעות משוערת, לפי הפרשנים]
~ פע׳ **פן** פ״ע פקפק, הסס: ״נשאתי אמיך אפונה״ (תהלים פח טז). ״אך הוא (העשיר) ידאג פן יברחו... ואני לא כן אפונה, אני ידי אמונה״ (אד״ם הכהן, דל מבין). ״בכל זאת אפונה אם יאמינו לי״ (יל״ג, אגרות א יג). ״הלא נוסיף נראה? שאלתני... לא אפונה, עניתי״ (גנסין, א 66). ״וכי צריך עוד לפון בדבר?״ (גנסין, א 20). ״אף כי יפון מאד אם ישא גם אלמים״ (שמעוני, שירים ב קטז). ״אפונה אם אוכל לעצר בדמע עין״ (בורלא, כיסופים 26). – [לפון ב־, פן, יפון]

פון־° מ״י [גרמנית: von מן] תחלית בשמות־משפחה ממוצא גרמני (מקבילה לתחלית de־ בצרפתית).

פון°, **פוון** ז׳ [מספרדית: pavana טווס] רקוד ספרדי עתיק – בזוגות ובצעדים אטיים, כדרך הלוכו של הטוס.

פונדא*, **פונדה*** נ׳ [ראה גם אפונדה*; לאטינית: funda; יוונית: phounda] 1*, חגורה רחבה ובה כיס או ארנק לכסף ולחפצי־ערך אחרים (כלים כט א). 2° [בצבא] רצועה רחבה שהלוחם נושאה על כתפיו או חוגרה על הבטן והיא עשויה תאים־תאים קטנים – בתי־קבול לכדורים לנשקו: ״קוזק שפונדות מצלבות לו על חזהו״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 211). ״טורי אנשים עם רובים לרגליהם, פונדות אברזין״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 55). [פונדת־, פונדות]

פונדיון* ז׳ [שם המטבע הרומי dupondium שני איסרים במשקל] שם תלמודי למטבע בן שני אסרים (ירושלמי מעשר שני נה ב). – [פונדיונים]

פונדק*, **פנדק*** ז׳ [מיוונית: pandokeion] בית־מלון, אכסניה, בית־אורחים (בבא מציעא כה): ״מיד בכניסתו להפונדק שבשכרונה קנה לו בנימין שביתה בקרן זוית״ (מנדלי מו״ס, סח). – [פונדק־, פונדקים, פונדקי־ גם פונדקאות]
– **נזדמנו לפונדק אחד*** [על־פי מכות ה:], נפגשו במקרה במקום אחד, נקלעו יחד.

פונדקאי°, **פנדקאי** ז׳ [ראה להלן פונדקי] [בתורת החי והצומח] כנוי לצמח ירק או לבעל־חיים המשמש פונדק לטפיל הנטפל אליו. – [פונדקאית, פונדקאים, ־איות]

פונדקי, **פנדקי*** ז׳ [מן פונדק] בעל פונדק, בעל־אכסניה, מארח: ״אין נאי למלך לדבר עם פונדקי שלו״ (ויקרא רבה א). ״הפונדקית קנחה את השלחן... והפונדקי פרס מפה״ (עגנון, בפות שפג). – [פונדקית, פונדקים, פונדקיות]
– **ולא תהא כהנת כפונדקית?*** [על־פי יבמות כו ז, ועל יסוד מעשה שהיה], כלום מן הדין הוא שכהנת תהא נאמנת להעיד פחות מבעלת־אכסניה? כלומר: פלוני, שהוא חשוב ובעל זכיות רבות לכל הדעות, כלום אינו ראוי לכבוד או לאמון שנתנו למי שנופל ממנו בערכו או בזכיותיו?

פונדקי*, **פנדקי*** נ׳ [צורת־משנה של פונדק] פונדק, אכסניה: ״המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי״ (גיטין ח ט). – [פונדקיות]

פונה* נ׳ [מן פנה, פנה] פניה, פנה: ״ופנית בבקר – כל פונות שאתה פונה מן בקר ואילך״ (ספרי ראה קא). ״כי ברגל בא, כי רחקה ישועה, ופנה לכל הפונות״ (עגנון, כלה תג). – [פונת־, פונות]

פונוגרמה° נ׳ [מיוונית: phone קול + gramma כתב] 1, תקליט בצורת לוחית או שעונית או גליל שנקלטו בו הקולות שנוצרו על־ידי פונוגרף. 2 [בבלשנות] אות או מערכת אותיות המתארים הגה מסים. – [פונוגרמות]

פונוגרף° ז׳ [מיוונית: phone קול + graphein לכתוב] מכשיר הרושם באפן אבטומטי צלילים (נגינה, דבור, זמרה) על גבי תקליטים. [פונוגרפים]

פונולוגיה° נ׳ [מיוונית: phone קול + logos לימוד] המדע העוסק בזהוין של הפונמות (ראה ערך פונמה להלן) ובגלוי כשר התחלפותן זו בזו.

פונט° ז׳ [רוסית: funt; אנגלית: pound; מלאטינית: libra pondo ליטרה במשקל] 1, יחידת־משקל רוסית, ליטרה, החלק הארבעים מן ״פוד״ (בערך 420 גרם): ״אם ירצה השם אטל פונט תאנים מן החנות״ (הזז, צל 134). 2, לירה: פונט שטרלינג (באנגליה). – [פונטים]

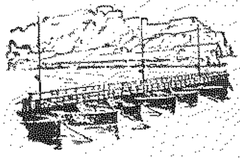
פונטון

פונטון° ז׳ [אנגלית: pontoon] גשר־צף מתקן על־גבי סירות בעלות קרקעית שטוחה. – [פונטונים]

פונטיקה°, **פוניטיקה** נ׳ [מיוונית: phonein להשמיע קול] הברון, תורת־ההגוי, מדור במדע הלשון העוסק בדרכי הוצרותן של התופעות הקוליות (ההגאים), בתכונותיהן ובשנויים החלים בהן על־ידי צרופיהן השונים.
– **פונטי**° ת׳ השיך לפונטיקה, הברוני, השיך להגוי ולמבטא המיחד של ההגאים: מחקר פונטי. אלף־בית פונטי.
– **כתיב פונטי**°, שיטת כתיב של המלים באפן שכל אות שבכתב מתאימה להגה מיחד שבדבור: הכתיב העברי הוא ביסודו כתיב פונטי. הכתיב האנגלי איננו פונטי.

פונטש°, ראה פונש.

פונמה°, **פונימה** נ׳ [מיוונית: phone קול] [במדע־הלשון] היחידה הקטנה ביותר (הגה, ׳תופעת־קול׳) במבנה (סטרוקטורה) של לשון נתונה. – [פונמת־, פונמות]
– **פונמיקה**°, ענף בבלשנות העוסק בפונמות שבלשון.

פונקציה° נ׳ [לאטינית: functio ביצוע עבודה] 1, תפקיד, משימה, דבר שיש לבצע אותו; מלוי הפונקציות של האדם בחברה. הפונקציה של המשטרה – שמירה על סדרי הנהג של החברה. הפרשת הרק היא הפונקציה העקרית של בלוטת־הרק שבפה. 2 [במתימאטיקה ובפיסיקה] תופעה או גדל מסים התלויים בתופעה או בגדל אחר והמשתנים לפיו: שעור הלחץ של הגז הוא

פונקציה של הנפח. בביטויים $y = x^2 + x - 1$; $y = 2x - 1$; y היא פונקציה של x: כאשר x משתנה – משתנה באופן מקביל גם y. – [פונקציות]

– **פונקציונלי** ◊ ת׳ 1. תפקודי, המופיע כפונקציה של דבר־מה: תלות פונקציונלית. יחס פונקציונלי בין שני גדלים. 2. השייך לפונקציה ולפעולה של דבר־מה ולא למבנהו הפנימי: מחלה פונקציונלית (מחלה הגורמת להחלשת הפעילות החיונית של האיבר, אך אין בה כל פגיעה באיבר עצמו ובמבנהו האנטומי). 3. מתאים לשמוש ולתפקיד: בנין פונקציונלי (בנין שנערך לפי דרישות השמוש והנוחיות של דייריו).

– **פונקציונליות** ◊ נ׳ תלות של פונקציה, תלות יחסית או קשר שבתפקיד או בפעילות מסימת.

– **פונקציונר** ◊ ז׳ פקיד, בעל־תפקיד, מי שהוטל עליו בצוע פעלה מסימת.

פונש◊ ז׳ [אנגלית: punch] משקה חריף שהוא מזיגה של יין במים חמים מתבל בסכר ובמיצי־פרות.

פוסט◊ מ״י [לאטינית: post] אחרי, אחר [רווח בצירופים:]

– **פוסט מורטם** ◊ [post mortem] שלאחר המות.

– **פוסט סקריפטום** ◊ [post scriptum] נכתב בצדו, נ״ב.

– **פוסט פקטום** ◊ [post factum] בדיעבד, לאחר המעשה.

פוסטה◊ נ׳ [לאטינית של ימי הביניים: posta תחנה] דאר.

פוסטולט◊ ז׳ [מלאטינית: postulatum תביעה] דרישה, הנחה או עקרון, שאף אם אינו מסתבר מעצמו, הוא מקבל כאמת וכנכון בלא הוכחות ומשמש יסוד לתיאוריה או להשערה מסימת: פוסטולטים של הגיאומטריה האבקלידית. פוסטולטים בפילוסופיה. – [פוסטולטים]

פוספור◊ ז׳ [מיוונית: phosphoros נושא אור] זרחן – ראה ערך זרחן.

פוספט◊ ז׳ [phosphate; מן פוספור זרחן] 1. זרחה, מלח של חמצה זרחתית: הפוספטים שמושם רב ברפואה, כן הם מרכיב חשוב בזבלים הכימיים. 2. מחצב המכיל מלחים שונים של חמצה זרחתית: סלעי פוספטים מצויים במקומות רבים בארץ־ישראל. – [פוספטים]

– **פוספטי** ◊, זרחתי, המכיל זרחן בערכיות גבוהה.

– **פוספידי** ◊, זרחי, המכיל זרחן ללא חמצן.

פוסק ז׳ [מן פסק, פסק] 1°. מכריע, המוציא פסק־דין בשאלה השנויה במחלקת: פלוני הזמן להיות הפוסק בענין. 2°. כנוי לחכם רבני שקבע הלכות למעשה על־יסוד המשא־והמתן שבתלמוד, מחבר ספר פסקי הלכות: ר׳ יעקב (בעל ספרי ״הטורים״) היה מגדולי הפוסקים בישראל. – [פוסקים]

– **פוסקים**° [קיצור של ׳ספרי פוסקים׳] כנוי מקבל לספרי רבנים המכילים פסקי־הלכה: ״בבקיאותו בפוסקים ובגמרא בראיות לפסקיו לא ידע מחסור״ (יל״ג, שירה קלח). ״ש״ס ופוסקים במעיר״ (ביאליק, המתמיד). ״הוא היה לומד תלמוד ופוסקים אצל הרב דמתא״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קח).

– **פוסק אחרון**°, מי שדעתו היא הפוסקת והמכרעת: ״לא השתמשתי בתגא של יודע עמקות ופוסק אחרון״ (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 58).

(פוע) הפיע פ״י – ראה נפע, הפיע.

פועה° נ׳ [מן פעה, פעה] פעיה, צעקה: ״כל פעלות טובות ונחמות שהקדוש־ברוך־הוא עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני״ (ויקרא רבה כז). – [פועת־, פועות]

פועל ז׳ [מן פעל, פעל] 1°. עובד, אדם המשתכר מעבודתו אצל אחרים (״מעבידים״): ״השוכר את הפועלים״ (בבא מציעא ז א). פועלים בבית־חרשת. אגדת פועלי הבנין. 2. עושה, נמצא בפעלה – ראה פעל. – [פועלת, פועלים פועלי־, פועלות]

– **תנועת הפועלים**°, שם כולל להסתדריות הפועלים ולארגוניהם בארצות שונות שהוקמו לשם הטבת תנאי העבודה ולקדום המשטרים הכלכליים והמדיניים בארצותיהם.

– **פועל שחור**°, פועל פשוט, שאינו מקצועי, העובד בכל מיני עבודות הדורשות כח גופני בלבד, כגון: טעינה ופריקה, חפירה, הגשת חמר לאמן וכדומה.

פועלי° ת׳ [מן פועל] של פועל, של צבור הפועלים: סולידריות פועלית. ארגונים פועליים. – [פועלית, פועליים, פועליות]

פוע״צ ר״ת פועלי ציון.

פופ◊ ז׳ [קיצור מן: פופולרי] כנויו של אחד מן הזרמים המודרניים באמנות, קרוב אל הפוטוריזם ואל האמנות המפשטת.

פופולרי◊ ת׳ [מלאטינית: popularis עממי] 1. עממי, מתאים לכל חוגי העם, שוה לכל נפש: ספר פופולרי. מדע פופולרי. פלוני כותב בסגנון פופולרי כדי שיבין אותו בנקל כל אדם. 2. ידוע בין העם, מקבל על העם, שיש לו מהלכים בעם: מנהיג פופולרי. סופר פופולרי. רעיון פופולרי במדינה. – [פופולרית, פופולריים, ־ריות]

– **פופולריות** ◊ נ׳ 1. עממיות, פשטות, התאמה להבנת הרבים: פופולריות בסגנון. הספר נפוץ בקהל בזכות הפופולריות שלו. 2. פרסום בין הקהל, אהדת הרבים: המנהיג זכה לפופולריות רבה בצבור.

– **פופולריזטור** ◊ ז׳ מי שמרצה דברי מדע ועיון בצורה עממית מובנה לקהל הרחב: סופר פופולריזטור.

– **פופולריזציה** ◊ נ׳ פשוט, הרצאת דברים בצורה עממית מובנה לרבים: סופר פלוני עוסק בעקר בפופולריזציה של מסקנות מדע.

פופורי◊ ז׳ [צרפתית: pot pourri סיר רקוב, וכן מאכל מתערבת של מיני בשר] ״שאר ירקות״, כנוי ליצירה מוסיקלית המרכבת מתערבת של קטעי מנגינות שונות.

פופלין◊ ז׳ [צרפתית: popeline] כנוי לאריג של משי או כתנה או צמר ארוג באפן מיחד: חלצת פופלין.

א׳ פוץ [קרוב אל נפץ; ערבית: פ׳יצ׳, פאצ׳]

~ פע׳ **פץ** פ״ע התפזר, התפשט לכל צד: "ויכו את־עמון... ויפצו ולא נשארו־בם שנים יחד" (שמואל א יא יא). "קומה ה׳ ויפצו איביך" (במדבר י לה). "הך את־הרעה ותפוצין הצאן" (זכריה יג ז). — [לפוץ; פץ, פצה; יפוץ]

~ נפ׳ **נפוץ**, 1. פץ, התפזר: "ראיתי את־כל־ישראל נפצים אל־ההרים כצאן אשר אין־להם רעה" (מלכים א כב יז). "וכל־חילו נפצו מעליו" (מלכים ב כה ה). 2 °. התפשט, הגיע למקומות רבים, היתה לו תפוצה: הספר החדש נפוץ בכל רחבי הארץ. העתון היומי נפוץ בשלשים אלף עתקים יום־יום. הידיעה נפוצה ברבים. — [להפוץ, נפוץ, נפוצה; יפוץ]

~ הפ׳ **הפיץ** פ״י 1. פזר, חלק לכל עבר: "ומשם הפיצם ה׳ על־פני כל־הארץ" (בראשית יא ט). "כרוח־קדים אפיצם לפני אויב" (ירמיה יח יז). 2 °. העביר אל כל המקומות, גרם שיתפשט ויגיע לכל מקום: הוצאת־הספרים הפיצה את הספר החדש ברחבי הארץ. הסוכנים הפיצו את המכשיר החדש בין לקוחותיהם. חברת "מפיצי השכלה בישראל". מי הפיץ את השמועות האלה? — [להפיץ את־; מפיץ, מפיצה; יפיץ, הפץ! הפיצו!]

~ הפ׳ **הופץ** °, 1. פזר: צבא האויב הופץ אל כל עבר. 2. התפשט, נשלח והעבר לכל המקומות: הספר הופץ בעשרת אלפים טפסים. השמועות שהופצו בקהל בשקר יסודן. — [מופץ, יופץ]

— הפיץ אור על־ °, הבהיר את־, גלה פרטים בלתי־ידועים: "יכול אני להפיץ רצועת אור על עבודת און־שקובה" (סוקולוב, במראות 478).

ב׳ פוץ [צורת־משנה של פצה בפיוטים; רווחת רק בעבר ובבינוני:]

~ פע׳ **פץ** ∴ פ״י פצה (פיו), פתח פיו, אמר: "איך שנו ערכים ופץ קללות לברוכים?" (ינאי, רפח). "פצת: תנוך הטו ואל תחטאו" (קליר, אסירים, שחרית ב׳ פסח). "והנה אליהו הנביא לקראתו, פץ לו המבשר: באמת היום תתעשר" (איש חסיד, זמירות למוצאי שבת). — [פצה, פצו]

פוץ ת׳ [מן א׳ פוץ] [על־פי הבנה בהוראה זו בצפניה ג י: "עתרי בת פוצי יובלון מנחתי", ושם כנראה שם מקום] נפוץ, מפזר: "ויציץ מעריצי לכנס את פוצי" (יהודה הלוי, ט 426). "ועשיתי לפוציה (של הלשון) מסלות, כמו כן לעצוריה תעלות" (גבירול, א 90). —[פוץ־, פוצים, פוצי־]

פוצעני ° ת׳ [מן פצע, פצע] שיש בו כדי לפצע: "שניות שבהן חדות ופוצעניות" (שמיר, במו 13). — [פוצענית, פוצעניים, ־ניות]

פוצץ ° ת׳ [מן פצץ] נוצר בפריצה, המשמיע כעין נפץ. — [פוצצת, פוצצים, ־צות] [רווח בצירוף:]

— הגה פוצץ ° [בפונטיקה] הגה המבטא בפריצת האויר, על־ידי סגירת כלי־הדבור והתפרצות האויר בעד המחסום: ההגים ב, פ, כ הם הגים פוצצים, להבדיל מן המקבילים להם ב, פ, כ שהם "חוככים".

פוצר ° ת׳ [מן א׳ פצר, פצר] מפציר, תובע, דורש: "פני מדברת עכשו בקול פוצר, מלטף" (טברסקי, אררט 156). — [פוצר, פוצרים, פוצרות]

א׳ פוק, פיק [ראה ערך פיק; השוה פקק, פקפק]

~ פע׳ **פק** פ״ע התנודד, כשל: "תעו מן־השכר שגו בראה פקו פליליה" (ישעיה כח ז). "במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק" (ירמיה י ד). ברכיו פקו מרב עיפות. — [לפוק, פק, יפיק]

~ פע׳ **פוקק** ∴, הכשיל, הרס: "אפם עוקר יפוקק" (רס״ג, אשא משלי נה). "והחבילה שעל גבו כאבן מעמסה מפרקת גב ומפוקקת ברך" (ליסיצקי, תולדות 195). — [לפוקק, מ־, י־]

ב׳ פוק [קרוב אל הארמית: נפק יצא; ערבית: פ׳וק, פ׳אק עלה]

~ הפ׳ **הפיק** פ״י 1. מצא, השיג: "אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה" (משלי ג יג). "טוב יפיק רצון מה׳" (משלי יב ב). "דורש תורה יפיקנה ומתלהלה יוקש בה" (בן־סירא לב טו). "מלאים זיו ומפיקים נגה" (אל אדון, שחרית לשבת). 2 ° [בהשאלה] הביע, גלה: "רוח נכאים היתה שרויה בבית וכל פנים הפיקו עצב" (ברקוביץ, תר׳ חיי קי). 3 °, יצר, הוציא: פחם ועפרות־מתכת מפיקים ממכרות במעבה־האדמה. הבאר החדשה הפיקה שלשה מטרים מעקבים מים לשעה. 4 ° [בתעשיית סרטי־קולנוע] בצע, השקיע עבודה וממון ביצור סרט: הבמאי של הסרט החדש קבל שכרו מן המפיק. [ראה עוד הצירופים להלן] — [להפיק את־, ל־; מפיק, יפיק, הפק!]

~ הפ׳ **הופק** ∴ 1, הוצא: "זעק יופק בכוון קרב" (איניך, יוצר יום כיפור). "יופק זממו וירבה שלומו" (פלקירא, המעלות 6). הפחם מופק ממעמקי האדמה. התועלת המופקת מדבר זה אינה מרבה. 2 °, יצר, בצע: הסרט החדש הופק על־ידי המפיק הנודע. — [מופק, יופק]

— הפיק זממו, הוציא את מחשבתו לפעל, הגשים את מזמתו: "אל־תתן ה׳ מאויי רשע, זממו אל־תפק" (תהלים קמ ט). "וישבנו במושב טוב... והפיקונו זממים" (הנגיד, דיואן 280). הנוכל לא הספיק להפיק את זממו עד שהגיעה המשטרה.

— הפיק רצון פלוני, השביע את רצונו של פלוני, גרם שפלוני יהיה מרצה בו: "טוב יפיק רצון מה׳" (משלי יח כב). "יהיה כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חברו" (רמב״ם אבות א ו). "המשפט הזה בודאי לא יפיק רצון מרבים" (אחד העם, יב). האמן הפיק את רצון הלקוח.

— הפיק את נפשו, מסר את נפשו, גלה את רצונו הטוב: "ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע" (ישעיה נח י). "תחת חפת אשריו לך כל נפשי אפיקה" (ביאליק, צפורת).

— הפיק תועלת °, הדבר הועיל לו, ראה ברכה.

— פה מפיק מרגליות * (קידושין לט:), כנוי מליצי לדברן מעלה, המביע דברים נאים במלים נאות [ויש הוגים: "מפיק" — מן נפק]

פו״ק ר״ת פורים קטן.

פוק*, פק* [ארמית, צווי מן "נפק"] צא [רווח במימרה:]

— פוק חזי מאי עמא דבר * (ברכות מה.), צא וראה איך העם נוהג [ראה גם ערך עמא]

פוקה נ׳ [מן א׳ פוק] מכשול, תקלה: ״ולא־תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לאדני״ (שמואל א כה לא). ״ואשמח כי אשר לקח – בכבוד נתתיהו ולא היה לפוקה״ (הנגיד, דיואן 193). – [פוקת־, פוקות]

פוקוס° ז׳ ראה ערך **הוקוס°**.

פוקוס° ז׳ [לאטינית: focus מוקד, כירה] מוקד, נקדת־השרפה, הנקדה שבה מתרכזות קרני אור או חם – [ראה פרטים נוספים ליד הערך מוקד] – פוקוסים]

פוקסטרוט° ז׳ [אנגלית: foxtrot צעדי־שועל] 1. רקוד נפוץ (משנות העשרים של המאה הזאת) בקצב של ארבעה רבעים. 2. מנגינה מתאמת לרקוד זה. – [פוקסטרוטים]

פוקר* תו״ז [מן פקר] נוהג בהפקרות, אפיקורוס, כופר, מי שפרק מעליו על תורה ומצוות: ״הרשע הפוקר שהוא בא לאמר לשון הרע הוא מתחיל מן הטובה״ (ילמדנו במדבר יג כז). ״קראו לו: מין! פוקר! סור, פועל און״ (ליליינבלום, א 446). ״ראו נא, פוקר שכמותו!״ (שלונסקי, הר׳ הדון א 157). – [פוקרת, פוקרים, פוקרות]

פוקר° ז׳ [אנגלית: poker] משחק־קלפים נפוץ: המשחקים מהמרים על ערך הקלפים שבידיהם, ובעל סדרת הקלפים הגדולה ביותר זוכה.

פור [קרוב אל **פרר**; אכדית: parāru הרס]

~ הפ׳ **הפיר** פ״י בטל, השבית, הפר: ״ה׳ הפיר עצת־גוים״ (תהלים לג י). ״ובריתי אשר הפיר״ (יחזקאל יז יט). ״מפירין נדרים בשבת״ (שבת כד ה). הזוג הפיר את הנשואין. השכירים הפירו את השביתה. [ראה גם ערך **פרר**]–[להפיר את־; מפיר, מפירה, יפיר]

~ הפ׳ **הופר**, בטל, השבת: ״עצו עצה ותפר״ (ישעיה ח י). השמחה הופרה. [ראה גם ערך **פרר**] – [מופר, יופר]

~ פע׳ **פורר**, הת׳ **התפורר** – ראה **פרר**.

– **מפיר שביתה°**, מי שנכנס לעבד במוסד או בבית־מלאכה בעוד שקימת בו שביתת עובדיו הקבועים בשל סכסוך עם נותן־העבודה.

פור ז׳ [אכדית: pūru אבן; ואולי מן **פור**, **פרר**; **פרור**] 1. גורל, חרס או שבר־אבן וכדומה שמטילים בקלפי כדי לחרץ על פיו דבר: ״בחדש הראשון... הפיל פור הוא הגורל״ (אסתר ג ז). 2.* [בהשאלה] מזל, גורל: ״ולא אשמח בגורלי ופורי?״ (הנגיד, דיואן 32). – [פור־ פורים, ־רי־]

– **פורים**, ראה ערך **פורים**.

א׳ **פורה** נ׳ [אולי כבערבית: פ׳ור, פ׳אר נבע, רתח] 1. כלי בגת לדרך בו ענבים: ״פורה דרכתי לבדי״ (ישעיה סג ג). 2. אחת ממדות היין או הענבים ביקב: ״בא אל־היקב לחשף חמשים פורה״ (חגי ב טז). – [פורת־, פורות]

ב׳ **פורה*** ש״פ (הגיזרון לא הוברר) כנוי בספרות הגאונים ובספרות הקבלה למלאך הממנה על השכחה [נוסח אחר בסידור רב עמרם גאון: פותה]: ״פורה שר של שכחה אליך אשוע... ובידך סמי מרפא... לרפאני ממזורי״ (יל״ג, שירה לט). ״כח זכרון שאינו פולט עולמית את שקלט... שאין לפורה שליטה בו״ (קלצקין, כתבים 301).

פורה ת׳ [מן פרה, פרה] 1. מניב, נותן פרי רב, מצמיח פרות: ״על־שדי חמד, על־גפן פריה״ (ישעיה לב יב). שדות פורים. 2.° [בהשאלה] שופע, יוצר הרבה, מביא לתוצאות טובות רבות: סופר פורה ומכשר. התפתח וכוח פורה ומאלף. – [פורה גם פוריה; פורים, פורות גם פוריות]

פורום° ז׳ [מלאטינית: forum] 1. כנוי בימי־קדם ברומא לככר העיר שהתרכזו בה מוסדות השלטון והמשפט וכל החיים הצבוריים. 2. [בהשאלה] כנוס לברור שאלות, זירה, במה: רצוי לדון בבעיה זו בפורום רחב יותר. השאלה העלתה בפורום בינלאמי. – [פורומים]

פורונקול° ז׳ [מלאטינית: furunculus גנב קטן] מרסה, מכה מגלתית בעור־הגוף, ביחוד בבלוטות־השמן. – [פורונקולים]

– **פורונקולוסיס°** ז׳ (Furunculosis) סמטת, חטטת, מחלת־עור הגורמת להופעת פורונקולים במקומות שונים בגוף.

א׳ **פורח** ת׳ [מן א׳ פרח, פרח] 1. מנץ פרחים, מצמיח פרחים: ״והיא כפרחת עלתה נצה״ (בראשית מ י). עץ השקד פורח בתקופת שבט. 2.° [בהשאלה] נמצא במלא התפתחותו, משגשג, מתפתח יפה: נערה יפה ופורחת. עסקים פורחים ומזהירים. – [פורחת, פורחים, ־חות]

– **קטן פורח***, כנוי לנער הנראה כמבגר אף שבגילו עדין הוא למטה מ״בר־מצוה״: ״קטן פורח מזמנין עליו״ (ברכות מז:).

– **עלתה כפורחת** [על־פי: ״והיא כפרחת עלתה נצה״, בראשית מ י] [בהשאלה] שגשגה והתפתחה הרבה.

– **שחין פורח** (שמות ט ט), שחין שהתפתח בגוף כעין פרח.

ב׳ **פורח*** ת׳ [מן ב׳ פרח, פרח] טס, מעופף: ״שמע מעוף הפורח״ (סוטה ז א). ״אותיות פורחות״ (עבודה זרה יח.). כדור־פורח. – [פורחת, פורחים, ־חות]

– **אורח פורח°** [על־פי הארמית: ״ארחי ופרחי״, כתובות סא:] כנוי למי שהוא נע ונד, בן־בלי בית: ״אבו סעיד, אורח פורח, בדחן ורמאי״ (פיכמן, שעט). [וראה עוד ערך **אורח**]

– **גמל פורח באויר***, כנוי לדבר גוזמה, דבר שאינו אפשרי במציאות: ״נשבע על דבר שאי־אפשר – אם לא ראיתי גמל שפורח באויר״ (שבועות ג ח).

– **מגדל הפורח באויר*** [על־פי סנהדרין קו:], כנוי לדברי חלומות והזיות שאין להם אחיזה במציאות, פנטסיות: פלוני בונה לו מגדלים פורחים באויר. [וראה עוד ערך **מגדל**]

– **עורב פורח°** [על־פי הארמית: **עורבא פרח***], כנוי לדבר שאין בו ממש, דבר בדיה [ראה עוד ערך **עורב**]

פורחות* נ״ר [מן ב׳ פרח, פורח] ענגים קלים בצורת אניצי־צמר קלושים הנשאים בגבה לא רב בשמים מתחת לעננים סמיכים יותר, ענני סתו או ענני סוף־הקיץ בארץ המשמשים

סִימָן לְבוֹא הַגֶּשֶׁם: "סִימָן לְמָטָר – פּוֹרְחוֹת" (תענית ט:). בִּלְשׁוֹן־הָעָם הֵם נִקְרָאִים עַל שֵׁם צוּרָתָם גַּם "עַנְנֵי־כְּבָשִׂים".

פוֹרְטֶה° ת' [איטלקית: forte חזק] [במוסיקה] נְגִינָה בְּקוֹל רָם וְחָזָק – בְּנִגּוּד אֶל "פְּיָאנוֹ" (בְּלַחַשׁ).

– **פוֹרְטִיסִימוֹ** ◊ ת' [איטלקית: fortissimo חזק ביותר] נְגִינָה בְּקוֹל רָם וְחָזָק בְּיוֹתֵר, לְמַעְלָה מִ"פוֹרְטֶה".

– **פוֹרְטֶה־פְּיָאנוֹ** ◊, כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַפְּסַנְתֵּר בְּרֵאשִׁית הִתְפַּתְּחוּתוֹ, עַל־שׁוּם שֶׁנִּתָּן לְהַשְׁמִיעַ בּוֹ צְלִילִים חֲזָקִים וַחֲלָשִׁים.

פוֹרְטָמֶנְטוֹ° ז' [מאיטלקית: portamento נשיאה] [במוסיקה] הַחְלָק, מַעֲבָר מִצְּלִיל אֶל צְלִיל בַּהַחְלָקָה אוֹ בִּגְלִישָׁה.

פוֹרְטְרֶט° ז' [צרפתית: portrait] דְּיוֹקָן, דְּמוּת, תְּמוּנַת אָדָם: "כִּשְׁרוֹנוֹ הַגָּדוֹל לְאָמָּנוּת הַפּוֹרְטְרֶט" (ביאליק, פסטרנאק). – [פּוֹרְטְרֶטִים]

– **פוֹרְטְרֶטִיסְטָן**◊ ז' אָמָּן בְּצִיּוּר פּוֹרְטְרֶטִים, דְּיוֹקְנַאי: "צַיָּר חָרָשׁ בָּרוּךְ אֱלֹהִים, פּוֹרְטְרֶטִיסְטָן מֻבְהָק, מְיֻחָד בְּמִינוֹ" (ביאליק, פסטרנאק).

פוּרְיָא*, פּוּרְיָה* נ' [ארמית; עברית: אַפִּרְיוֹן; יוונית: phorcion] 1. מוֹשַׁב־כָּבוֹד שֶׁמּוֹבִילִים בּוֹ אֶת הַכַּלָּה לְחֻפָּתָהּ: "מַה כַּלָּה זוֹ יוֹשֶׁבֶת בְּפוּרְיָה" (שיר השירים רבה ד יא). 2. מִטָּה (מועד קטן יא.). – [פּוּרְיָתָא]

פוֹרִיּוּת° נ' [מן פרה, פורה, פּוֹרִיָּה] 1. עֲשִׂיַּת פְּרִי, מַתַּן פְּרִי רַב: הָאֲדָמָה הַמְעֻבֶּדֶת וְהַמְדֻשֶּׁנֶת כָּרָאוּי הִגִּיעָה לְפוֹרִיּוּת רַבָּה. פּוֹרִיּוּת שֶׁל נְשֵׁי הַמִּזְרָח. 2 [בהשאלה] כֹּחַ יְצִירָה רַב, הַבָּאָה לִידֵי תּוֹצָאוֹת רַבּוֹת: הַסּוֹפֵר הִפְתִּיעַ אֶת הַכֹּל בְּפוֹרִיּוּתוֹ. רַבִּים הֵטִילוּ סָפֵק בְּפוֹרִיּוּתוֹ שֶׁל הַדִּיּוּן הַמְּסַבִּי. – [פּוֹרִיּוּת־]

פּוּרִיזְם° ז' [מלאטינית: purus נקי] 1. שְׁאִיפָה לִשְׁמֹר עַל טֹהַר הַנִּימוּסִים וְהַמּוּסָר. 2. טָהֳרָה, הַקְפָּדָה עַל מְקוֹרִיּוּת הַלָּשׁוֹן וְטָהֳרָתָהּ מֵהַשְׁפָּעַת בִּטּוּיִים לוֹעֲזִיִּים, מֵחִדּוּשֵׁי־מִלִּים וְאָפְנֵי־דִבּוּר שֶׁאֵינָם מְקוֹרִיִּים.

– **פּוּרִיסְט(־טָן)** ◊, טַהֲרָן, הַדּוֹגֵל בְּפּוּרִיזְם.

פּוּרִיטָנִי° ת' [מלאטינית: puritas נקיון] חָבֵר לַזֶּרֶם הַנּוֹצְרִי בַּמֵּאוֹת הַ־16 וְהַ־17, שֶׁתָּבַע יֶתֶר צְנִיעוּת וּפַשְׁטוּת בְּמִנְהֲגֵי הַדָּת שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה הַשַּׁלֶּטֶת (הַקָּתוֹלִית אוֹ הָאַנְגְּלִיקָנִית) וְהַשְׁלָטַת הַיֹּשֶׁר וְהַמּוּסָר הַקַּפְּדָנִי בַּיְּחָסִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. הַפּוּרִיטָנִים רַבּוּ בְּיִחוּד בְּאַנְגְּלִיָּה וּבְמוֹשְׁבוֹתֶיהָ בְּאָמֶרִיקָה. – [פּוּרִיטָנִית, ־טָנִים, פּוּרִיטָנִיּוֹת]

– **פּוּרִיטָנִיּוּת** ◊ נ' 1. הַהַשְׁקָפוֹת וְהָאֱמוּנוֹת הַמּוּסָרִיּוֹת וְהַדָּתִיּוֹת שֶׁל הַפּוּרִיטָנִים: יֹשֶׁר הַמִּדּוֹת, צְנִיעוּת, פַּשְׁטוּת וְטֹהַר הַמּוּסָר. 2 [בהשאלה] פַּשְׁטוּת וּצְנִיעוּת יְתֵרָה בַּחַיִּים וּבְהִתְנַהֲגוּת.

פּוּרִים ז' [לפי אסתר ט כו: "עַל שֵׁם הַפּוּר" שֶׁהִפִּיל הָמָן] 1. יוֹם שִׂמְחָה וְחַג הַמּוּחָג בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בַּאֲדָר (בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת) אוֹ בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר בּוֹ (בְּעָרִים מֻקָּפוֹת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן), לְזֵכֶר הַתְּשׁוּעָה שֶׁנַּעַשְׂתָה לַיְּהוּדִים בְּכָל מְדִינוֹת פָּרַס בִּימֵי מָרְדֳּכַי וְאֶסְתֵּר. 2 °. כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּכַמָּה קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לְחַג מְיֻחָד שֶׁל אוֹתָהּ קְהִלָּה הַנֶּעֱרָךְ לְזֵכֶר נֵס שֶׁל תְּשׁוּעָה שֶׁאֵרַע בָּהּ, כְּגוֹן: פּוּרִים שֶׁל סָרָגוֹסָה, פּוּרִים שֶׁל פְרַנְקְפוּרְט, פּוּרִים־חֶבְרוֹן וְעוֹד.

– **פּוּרִים קָטָן** °. כִּנּוּי בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת לַיּוֹם הָאַרְבָּעָה עָשָׂר בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא יוֹם זֵכֶר לְחַג פּוּרִים הַנֶּעֱרָךְ בְּאוֹתָהּ שָׁנָה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בַּאֲדָר שֵׁנִי (הוּא נִקְרָא אָז "פּוּרִים גָּדוֹל").

– **פּוּרִים־שׁוּשָׁן** ° [על שום היום הנוסף שחגגו היהודים בשושן הבירה, אסתר ט יח]. כִּנּוּי לְחַג הַפּוּרִים הַנֶּעֱרָךְ בְּעָרִים שֶׁהֵן מֻקָּפוֹת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בַּיּוֹם הַחֲמִשָּׁה־עָשָׂר בַּאֲדָר [נקרא גם "פּוּרִים שֶׁל מֻקָּפוֹת"]

– **סְעוּדַת־פּוּרִים***, הָאֲרוּחָה הַחֲגִיגִית שֶׁאוֹכְלִים בְּפוּרִים: "סְעוּדַת פּוּרִים שֶׁאֲכָלָהּ בַּלַּיְלָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ" (מגילה ז:).

פּוּרִימִי° ת' [מן פורים] שֶׁל פּוּרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִצִּבְיוֹנָהּ שֶׁל שִׂמְחַת פּוּרִים: "הַתַּחְפֹּשֶׂת וְהֶלִּיט... הֵם חֵלֶק אוֹרְגָנִי... מִתּוֹךְ כָּל הַחֹמֶר הַפּוּרִימִי הַזֶּה" (פרסקי, קול 109). עֲלִיצוּת פּוּרִימִית. – [פּוּרִימִית, פּוּרִימִיִּים, פּוּרִימִיּוֹת]

פוֹרְמָה° נ' [לאטינית: forma] צוּרָה, תַּבְנִית. – [פוֹרְמוֹת]

– **פְּרוֹ פוֹרְמָה**◊ [pro forma] לְשֵׁם הַסֵּדֶר הַמְקֻבָּל, לְמַרְאִית עַיִן, לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה.

– **הוּא בְּפוֹרְמָה**◊ [בלשון־הדיבור] הוּא בְּמַצָּבוֹ הַתָּקִין, הוּא בְּסֵדֶר גָּמוּר.

– **פוֹרְמָלִי** ◊ ת' 1. צוּרָתִי, הַשַּׁיָּךְ לַצּוּרָה הַחִיצוֹנִית שֶׁל דָּבָר וְלֹא לְתָכְנוֹ הַפְּנִימִי־הַמַּהוּתִי: נִתּוּחַ פוֹרְמָלִי שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית. מַטָּרָה פוֹרְמָלִית בְּהוֹרָאָה לְעֻמַּת הַמַּטָּרָה הַמָּטֶרְיָאלִית. 2. הַשַּׁיָּךְ לַצּוּרָה הַמְקֻבֶּלֶת־הָרִשְׁמִית, עָשׂוּי לְפִי הַסֵּדֶר וְהַנֹּהַג הַקָּבוּעַ: מִבְּחִינָה פוֹרְמָלִית הָעִנְיָן מְסֻדָּר. גָּמַרְתִּי אֶת כָּל הָעִנְיָנִים הַפוֹרְמָלִיִּים הַקְּשׁוּרִים בְּקַבָּלַת הַדַּרְכּוֹן. כָּל הָעִכּוּבִים הַפוֹרְמָלִיִּים סֻלְּקוּ.

– **פוֹרְמָלִיּוּת** ◊ נ' שְׁמִירָה עַל הַצּוּרָה הַחִיצוֹנִית־הַמְקֻבֶּלֶת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַל הַתֹּכֶן הַפְּנִימִי, רִשְׁמִיּוּת: לְשֵׁם מָה כָּל הַפוֹרְמָלִיּוּת הַיְתֵרָה הַזֹּאת?

– **פוֹרְמָלִיזְם** ◊. 1. פוֹרְמָלִיּוּת, הַקְפָּדָה עַל הַצּוּרָה הַחִיצוֹנִית: הַפוֹרְמָלִיזְם שֶׁל אוֹתוֹ פָּקִיד מְקַלְקֵל אֶת הַשּׁוּרָה. 2 [במשפט] שְׁמִירָה קַפְּדָנִית עַל הַחֹק כִּכְתָבוֹ וְכִלְשׁוֹנוֹ. 3 [בפילוסופיה] הַחֲשָׁבָתוֹ שֶׁל הַיְסוֹד שֶׁל מַחֲשָׁבָה אוֹ שֶׁל הִגָּיוֹן צוּרָנִי, כְּמוֹ עִקְּרוֹן הַסְּתִירָה.

– **פוֹרְמָלִיסְט** ◊ ז' 1. אָדָם הַשּׁוֹמֵר בְּקַפְּדָנוּת יְתֵרָה עַל כָּל הַדְּבָרִים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁבְּנֹהַל וּבְסֵדֶר, מַחְמִיר בְּעִנְיְנֵי טֶקֶס: פָּקִיד פְּלוֹנִי פוֹרְמָלִיסְט נֻקְשֶׁה הוּא. 2. הַנּוֹטֶה לְפוֹרְמָלִיזְם.

פוֹרְמוּלָה° נ' [לאטינית: formula כלל מוגדר] נֻסְחָה, נֹסַח כּוֹלֵל וּמְדֻיָּק שֶׁל רַעְיוֹן, שֶׁל חֹק אוֹ שֶׁל תִּרְכֹּבֶת וְכַדּוֹמֶה: פוֹרְמוּלָה שֶׁל כֹּחַ הַכֹּבֶד. פוֹרְמוּלָה כִּימִית. "הַפוֹרְמוּלָא 'מֶרְכָּז לְאֹמֶץ רוּחָנִי' תִּתֵּן... מָקוֹם לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ" (אחד העם, שצג). "יֵשׁ עוֹד אֵיזֶה מַשֶּׁהוּ שֶׁאֵינוֹ מִתְקַפֵּל בְּשׁוּם פוֹרְמוּלָה" (ביאליק, פסטרנק). – [פוֹרְמוּלוֹת]

– **פוֹרְמוּלָר** ◊ ז' טֹפֶס רִשְׁמִי, כְּגוֹן שְׁאֵלוֹן שֶׁיֵּשׁ לְמַלְּאוֹ.

פורמט° ז׳ [צרפתית: format; מלאטינית: forma צורה] גֹדל, תבנית, שעור מדות האֹרך והרֹחב של ספר, של גליון־ניר, של לוח וכדומה: ספר־התמונות נדפס בפורמט גדול, פורמט אלבומי. – [־טים]

פורמלין° ז׳ [formalin] תמסה במים של הגז ״פורמאלדהיד״ המופק מכהל־העצים; תמסה בעלת ריח חריף וחונק, משמשת כחֹמר מחטא ומעקר ומשמר חריף.

פורמציה° נ׳ [לאטינית: formatio, מן forma צורה] 1. תצורה, מבנה צורתי של דבר: פורמציה לשונית. 2 [בגיאולוגיה] מערכת שכבות או סלעים שנוצרה בדרך אחת או שהרכבם אחיד: פורמציות ולקניות. 3 [בצבא] יחידה צבאית גדולה, עצבה. – [פורמציות]

פורנה° נ׳ [מלאטינית: furnus] תנור־אפיה (ביצה לד.). – [פורנת־, פורנות]

פורנוגרפיה° נ׳ [מיוונית: porne זונה + graphein לכתוב] ספרות־זמה, ספרות הגודשת ארועים ותמונות מחיי המין, כדי לגרות את היצר.

– **פורנוגרפי**° ת׳ שיש בו פורנוגרפיה, גדוש נבול־פה ותאורים גסים, ביחוד על רקע מיני, המנוגדים למוסר החברתי ולנימוס המקבל: חוברת פורנוגרפית זולה.

פורני° נ׳ [ארמית, מיוונית: porne] זונה, פרוצה: ״לבלה נאפים... תרגם עקילס: פליה פורני (זונה בלה)״ (ויקרא רבה לג). ״ומסים בפרוצות ופורנאות המצויות באחת הסמטאות שם״ (מנדלי מו״ס, רעז). – [פורנאות]

פורע° ז׳ [מן פרע, פרע] עושה פרעות, אלם, חמסן: המשטרה הצליחה להשתלט על הפורעים. – [פורעים, פורעי־]

פורענות, ראה פֻּרְעָנוּת.

פורפה° נ׳ [ארמית, תרגום אונקלוס ל״קרס״, מיוונית: porpe קרס, וו] אבזם, התקן לחבור קצות חגורה: ״שפשף את פורפת־המתכת שלך״ (טשרניחובסקי, סיפורים 15). ״חגורת קטיפה עם פורפה של שן״ (יעקב שטינברג, קפד). – [פורפת־, פורפות]

פורפוריה, ראה פַּרְפּוּרְיָה.

פורפירה° נ׳, **פורפירן**° ז׳ [מיוונית: porphyra] לבוש יקר של ארגמן: ״עמד (דוד) והעביר פורפירן מעליו ועטרה מעל ראשו״ (בראשית רבה עד). ״נשמטה עד לקרקע פורפירה של ארגמן כהה״ (שמיר, מלך 92). [ראה עוד ערך פרפוריה]. –[פורפירות]

פורפן° ז׳ [מן פרף, פרף] התקן להקלת פריפת כפתורים. – [פורפן־, פורפנים, פורפני־]

פורץ תה״ז [מן פרץ, פרץ] 1. הורס, משחית: ״עלה הפרץ לפניהם״ (מיכה ב יג). 2°. שודד, מי שעסוקו פריצת דלתות וקפות למטרות שד וגנבה: הפורץ נתפס במארב המשטרה. – [פורצת, פורצים, פורצות]

– **פורץ נוצץ**°, כנוי לשודד וגנב שיש לו מהלכים בחברה הגבוהה או אף הגבוהה, שאינה חושדת בו על התנהגותו בסתר – עד לשעת תפיסתו בקלקלתו.

פורצנה° נ׳ [כשם הלועזי] עוף־בצה ממשפחת תרנגולות־המים (Porzana). גב הפורצנה חום, מנמר־לבן, מקורה קצר ודק. נזונה בחרקים, בסרטנים, ברכיכות ועוד. חולפת וחורפת בארץ. – [פורצנות]

פורצני° ת׳ [מן פרץ, פורץ] שדרכו לפרץ, הפורץ קדימה: ״משב אותה רוח קדים פורצנית״ (סביב, דרך 139). ״ובסופות הדף פורצניות סביב״ (יזהר, צקלג 1041). ״הזעים את פניו ובתנועה פורצנית נזז בחיק האכף״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 83). – [פורצנית, פורצניים, ־ניות]

פורקן, ראה פֻּרְקָן.

פורקת° נ׳ [מן פרק, פרק] סירת־פריקה, סירה המשמשת לפריקת מטענה של ספינה: רציף פורקות בנמל. – [פורקות]

פורש° ז׳ [מן פרש, פרש] אדם שפרש מן הצבור המאֻרגן, מי שפרק מעליו על המשמעת של המוסדות המסמכים: ארגוני הפורשים בימי המנדט הבריטי על ארץ־ישראל. – [פורשים]

פורתא*, **פרתא** נ׳ [ארמית] מעט, קצת: ״יש עמי בביתי... מעט משקה, למשל, יי״ש שממשיך לי שפע פורתא״ (מנדלי מו״ס, נח). ״הוא עוסק פורתא בחכמת התכונה״ (סוקולוב, במראות 38). ״אני נושא ונותן... מסלק פורתא לפלוני ופורתא לפלוני״ (קבק, במשעול 145). [רווח גם בצירופים:]

– **הצלה פורתא***, הצלה קטנה, ישועה חלקית: ״אפשר דהוי הצלה פורתא״ (גיטין נו:). ״אין אחד ממנו יכול לזכות עוד בהצלה פורתא זו״ (בן־ציון, ג).

– **נחמה פורתא**°, נחמת־מה, הקלה כלשהי.

– **לא דק פורתא*** (סוכה ח.), 1*. לא דיק קצת, הוא טעה מעט בדבר. 2° [באירוניה] הוא מסלף ומסרס את הכל.

א. **פוש** [אולי קרוב לארמית: נפיש רבה; ואולי קרוב אל פוץ]

~ פע׳ **פָּשׁ** פ״ע חזק, רב: ״וקלו מנמרים סוסיו... ופשו פרשיו״ (חבקוק א ח). ״ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק״ (מלאכי ג כ). ״ואולם קוצותיו פשו ויעשו תלתלים״ (ביאליק, מגילת ו). – [לפוש, פשה, פש, יפוש]

~ נפ׳ **נָפוֹשׁ**, נפוץ, התפזר: ״נפשו עמך על־ההרים״ (נחום ג יח). – [להפוש, נפושו גם נפשו; נפוש, יפוש]

ב. **פוש** [צורת־משנה מן נפש]

~ פע׳ **פָּשׁ*** פ״ע [רווחים רק המקור־הנסמך והעתיד; יתר הצורות לפי הפועל נפש] נח, נפש: ״תוך ארבע אמות עמד לפוש״ (שבת ה:). ״בא מאחד המקומות ועמד לפוש על ענף דק״ (מנדלי מו״ס, תסה). ״ופעמים שעומדת לפוש על גבי הבקעה הקטנה מלמעלה עדת עבים קלים״ (ביאליק, ספיח ח). ״אמר הרטמן: שם נפוש ונסעד״ (עגנון, כפות תנז). – [לפוש, יפוש]

~ הפ׳ **הפיש**° פ״י הניח, נתן מרגוע: ״שתגיש לו מסולים של לבד להפיש את רגליו״ (שנהר, א 223). – [להפיש, מ־, י־]

פר״ש ר״ת פלגות־שדה.

פּוֹשֵׁט תו״ז [מן פשט, פָּשַׁט] 1, מֵסִיר, מְסַלֵּק. 2*, שׁוֹלֵחַ, פּוֹרֵשׂ. [פּוֹשֶׁטֶת, פּוֹשְׁטִים, ־טוֹת] [רווח בצירופים:]

– פּוֹשֵׁט־יָד°, קַבְּצָן־רְחוֹב, עָנִי הַמְבַקֵּשׁ נְדָבוֹת.

– פּוֹשֵׁט־עוֹר°, 1, אָדָם שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לִפְשֹׁט אֶת עוֹרוֹת הַבְּהֵמוֹת בְּבֵית־הַמִּטְבָּחַיִם. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְסוֹחֵר מַפְקִיעַ מְחִירִים אוֹ לְמִי שֶׁתּוֹבֵעַ שָׂכָר מֻפְרָז בְּעַד שֵׁרוּתוֹ.

– פּוֹשֵׁט־רֶגֶל°, מִי שֶׁהִגִּיעַ לְבַנְקְרוֹט, אָדָם שֶׁבֵּית־הַמִּשְׁפָּט הִכְרִיז עָלָיו שֶׁנִּכְשַׁל בַּעֲסָקָיו וְאֵין בִּיכָלְתּוֹ לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹתָיו לַנּוֹשִׁים.

פּוֹשֵׁעַ תו״ז [מן פשע, פָּשַׁע] 1, חוֹטֵא: ״הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי״ (יחזקאל כ לח). הִתְנַהֲגוּת פּוֹשַׁעַת. 2°, מִי שֶׁהֻכַּר עַל־יְדֵי בֵּית־מִשְׁפָּט כְּאָשֵׁם בְּבִצּוּעַ פֶּשַׁע: הַפּוֹשֵׁעַ הוּבַל בִּכְבָלִים אֶל בֵּית־הַכֶּלֶא. פּוֹשֵׁעַ פְּלִילִי. – [פּוֹשַׁע־, פּוֹשַׁעַת, פּוֹשְׁעִים, פּוֹשְׁעֵי־, פּוֹשְׁעוֹת]

– פּוֹשַׁע־יִשְׂרָאֵל* (גיטין נז.), כּוֹפֵר בְּתוֹרַת יִשְׂרָאֵל, מוֹרֵד בַּיַּהֲדוּת.

– פּוֹשַׁע־מִלְחָמָה°, מִי שֶׁנִּתְבַּע לְדִין עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת עַל הַנֹּהַג הַבֵּינְלְאֻמִּי הַמֻּסְכָּם לְנִהוּל מִלְחָמוֹת – הַשְׁמָדַת עַם, רֶצַח אֻכְלוּסִיָּה אֶזְרָחִית וְכַדּוֹמֶה.

פּוֹשְׁעָנוּת° נ׳ [מן פּוֹשֵׁעַ] הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַפּוֹשֵׁעַ, הֲלִיכָה בְּדַרְכֵי פֶּשַׁע. – [פּוֹשְׁעָנוּת־]

פּוֹשְׁעָנִי° ת׳ [מן פּוֹשֵׁעַ] הַמַּרְבֶּה לִפְשֹׁעַ: ״רָאשֵׁיכֶם הַשְּׁטוּחִים וּפוֹשְׁעָנִיִּים״ (שניאור, פנדרי ג 190). – [פּוֹשְׁעָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פּוֹשֵׁר* ת׳ [מן פשר, פָּשַׁר; בתלמוד רק בריבוי; ראה להלן] 1°, לֹא חַם וְלֹא קַר, בֵּינוֹנִי בְּחֻמּוֹ: ״דָּם פּוֹשֵׁר בְּעוֹרְקַי, מְעַט שְׁאֵר עַל עַצְמַי״ (שניאור, שירים קג). 2° [בהשאלה] אָדִישׁ, חַלָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ נִלְהָב לְדָבָר, שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי קְבִיעַת עֶמְדָּה בְּרוּרָה: ״קִבֵּל מִבֵּית אָבִיו יַחַס קָלוּשׁ וּפוֹשֵׁר מְאֹד אֶל דַּרְכֵי הַחֲסִידִים״ (ברקוביץ, הראשונים צז). יַחַס פּוֹשֵׁר לַדָּת. עֶמְדָּה פּוֹשֶׁרֶת. נְאוּם פּוֹשֵׁר בְּיוֹתֵר. – [פּוֹשֶׁרֶת, פּוֹשְׁרִים, ־רוֹת]

– פּוֹשְׁרִין*, מַיִם שֶׁמִּדַּת חֻמָּם בֵּינוֹנִית, שֶׁאֵינָם חַמִּים וְאֵינָם קָרִים: ״כִּמְדֻמֶּה הָיִיתִי שֶׁאַתֶּם נִכְוִין בְּפוֹשְׁרִין, וְאִי אַתֶּם נִכְוִין אֲפִלּוּ בְּרוֹתְחִין״ (ירושלמי ברכות ה ב). ״וְשָׁתָה אֶת כּוֹס פּוֹשְׁרָיו הָעֲכוּרִים״ (ביאליק, והיה כי).

פּוֹשְׁרָנִי° ת׳ [מן פשר; פּוֹשֵׁר] הַגּוֹרֵם לְהַפְשָׁרָה, חָמִים: ״עַד יוֹם מִיכָאֵל הַקָּדוֹשׁ עָמְדָה רוּחַ פּוֹשְׁרָנִית, מִכָּאן וָאֵילָךְ תָּקַף הַכְּפוֹר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 160). – [פּוֹשְׁרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פּוּת, ראה פֹּת.

פּוֹתֶה ת׳ [מן פתה; פְּתִי] שׁוֹטֶה, פֶּתִי, נוֹחַ לְהִתְפַּתּוֹת, מַאֲמִין לְכָל דָּבָר: ״וּפֹתָה תָּמִית קִנְאָה״ (איוב ה ב). ״וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב״ (הושע ז יא). ״יְשִׂיחוּ וְיוֹכִיחוּ בְּלִי פֶה עֲרוּמִים וּפוֹתִים״ (משה אבן־עזרא, קודש סו). – [פּוֹתָה, פּוֹתִים, ־תוֹת]

פּוֹתָה נ׳ [הגזירון לא הוברר; ראה גם פֹּת] 1, חוֹר שֶׁצִּיר הַדֶּלֶת נָתוּן בְּתוֹכוֹ: וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת״ (מלכים א ז נ). ״וְהַפּוֹתָה שֶׁתַּחַת הַצִּיר״ (כלים יא ב). 2°, חוֹר הַמַּנְעוּל: ״נִשּׁוּשׁ הַמַּפְתֵּחַ בְּפוֹתַת הַדֶּלֶת״ (יזהר, צקלג 307). – [פּוֹתַת־, פּוֹתוֹת]

פּוֹתְחָן° ז׳ [מן פתח, פָּתַח] מַכְשִׁיר לִפְתִיחַת קֻפְסוֹת־פַּח שֶׁל שִׁמּוּרִים, לְחִלּוּץ פְּקָקֵי־פַּח מִבַּקְבּוּקִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [פּוֹתְחַן־, ־חָנִים, פּוֹתְחָנֵי־]

פותחן לקופסת-פח

פּוֹתַחַת* נ׳ [מן פתח, פָּתַח] 1°, מַפְתֵּחַ שֶׁאֶפְשָׁר לִפְתֹּחַ בּוֹ מַנְעוּלִים שׁוֹנִים: לַמַּסְגֵּר יֵשׁ עַל־פִּי־רֹב צְרוֹר פּוֹתְחוֹת. 2*, מַנְעוּל בְּדֶלֶת, בֵּית־קִבּוּל לְמַפְתֵּחַ (בבא בתרא ו ה). – [פּוֹתַחַת־, פּוֹתַחְתּוֹ; פּוֹתְחוֹת]

פּוֹתֵר ז׳ [מן פתר, פָּתַר] מִי שֶׁהִצְלִיחַ לִפְתֹּר מַשֶּׁהוּ: ״חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ״ (בראשית מא טו). הַפְּרָסִים חֻלְּקוּ בְּהַגְרָלָה בֵּין פּוֹתְרֵי הַחִידוֹת. תַּחֲרוּת פּוֹתְרִים שֶׁל תַּשְׁבֵּץ. – [פּוֹתֶרֶת, פּוֹתְרִים, פּוֹתְרֵי־, ־רוֹת]

– פּוֹתֵר־חֲלוֹמוֹת*, אָדָם הַמֻּחְזָק כְּמֵבִין לְבָאֵר פִּשְׁרָם שֶׁל חֲלוֹמוֹת: ״מִתְּחִלָּה פּוֹתֵר־חֲלוֹמוֹת הָיָה (בִּלְעָם)״ (תנחומא בלק ד).

פָּז ז׳ [ארמית: פָּזָא] 1, כִּנּוּי לְזָהָב מֻבְחָר: ״הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב״ (תהלים יט יא). ״עֲטֶרֶת פָּז״ (תהלים כא ד). 2, סֵמֶל לְדָבָר מַזְהִיר וְנוֹצֵץ כַּזָּהָב: ״בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז״ (איכה ד ב). ״הַשֶּׁמֶשׁ פָּנָה לַעֲרֹב, מִמֶּנּוּ יָפוּז קַוֵּי פָז עַל מִגְדַּל דָּוִד״ (מאפו, טו). ״אֶת נִשְׁמָתִי הִצִּילָה קֶרֶן פָּז רַחֲמָנִיָּה״ (ביאליק, ואם ישאל). ״רִמּוֹן פָּז שָׁם יֵשׁ בֵּין עָלָיו״ (ביאליק, בין נהר). דְּגֵי פָּז. 3°, כִּנּוּי לְיַיִן הַמִּתְנוֹצֵץ בַּכּוֹס: ״סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת מְלֵאוֹת פָּז״ (הנגיד, בן־משלי 188). – [פַּז־, פַּזִּים, פַּזֵּי־]

פִּזּוּז°, **פִּיזוּז** ז׳ [מן פזז, פִּזֵּז] כִּרְכּוּר, רִקּוּד: ״וַיְהִי דָוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר – פִּזּוּז בְּיָדַיִם וְכִרְכּוּר בְּרַגְלַיִם״ (רשב״ם בראשית מט כט). ״הָרִחוּף וְהָרִפְרוּף, הַפִּזּוּז וְהָרִצּוּד מֵבַד לְבַד״ (סוקולוב, אישים 285). ״מַרְגִּישׁ לִבִּי... פִּזּוּז קְרָנַיִם וְאוֹרוֹת״ (ביאליק, בשורה). ״כְּמֶשֶׁק גַּלִּים בַּפֶּלֶס, כְּפִזּוּז תִּינוֹק בִּצְחוֹק״ (מלצר, אור 183). ״וּמַפְקִיעַ מִכִּנּוֹרוֹ בְּפִזּוּז אֶצְבַּע, נִעֲנוּעַ רֹאשׁ וְנִדְנוּד גּוּף, נְגִינוֹת מָחוֹל״ (ליסיצקי, תולדות 219). – [פִּזּוּז־]

פִּזּוּר°, **פִּיזוּר** ז׳ [מן פָּז] זִהוּב, צִפּוּי בְּפָז: ״וּפִזּוּר שְׂרָדָיו הוֹרִיתָ וְעִלּוּי מַחְלְצוֹתָיו בְּאַרְתָּ״ (מי יתנה, שחרית יום כיפור). – [פִּזּוּר־]

פִּזּוּל°, **פִּיזוּל** ז׳ [מן פזל, פִּזֵּל] הַטָּיַת הָעֵינַיִם בַּאֲלַכְסוֹן אוֹ הַצִּדָּה, כְּמִי שֶׁעֵינָיו פּוֹזְלוֹת: ״לֹא הוֹעִילוּ רְמִיזוֹתָיו וּפִזּוּלָיו שֶׁל הַפֻּנְדְּקִי״ (סדן, באלכסון 13). ״הוּא הֵבִיט דֶּרֶךְ פִּזּוּל בְּעוֹדוֹ מְשׂוֹחֵחַ״ (ליכטנבום, תר׳ סדיארוש 31). ״לַעֲקֹב אַחֲרֶיהָ לֹא הַיָּשָׁר בְּפִזּוּלִים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שנים שונות 13). – [פִּזּוּל־]

פָּזוּל° ת׳ [מן פזל, פָּזַל] מֻטֶּה בַּאֲלַכְסוֹן, מְעֻקָּם (עַל עֵינַיִם): ״עַב שְׂפָתַיִם, פְּזוּל עֵינַיִם״ (ליסיצקי, מידות 153). ״וּשְׁתֵּי הָעֵינַיִם שֶׁבּוֹ פְּזוּלוֹת לְכָאן וּלְכָאן״ (מגד, חדוה 27). – [פְּזוּלָה, פְּזוּלִים, ־לוֹת]

ללא ציון־מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ־ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר;

פִּזּוּם°, פִּיזוּם ז׳ [מן פזם, פִּזֵּם] הַשְׁמָעַת פִּזְמוֹן, נִגּוּן, זִמְרָה קַלָּה: פִּזּוּם נְעִימָה קַלָּה. פִּזּוּם פִּזְמוֹנוֹת. "שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹפֵךְ אֶת הַמִּלִּים בְּקוֹל, בְּפִזּוּם" (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 5). – [פִּזּוּם־, פִּזּוּמִים, ־מֵי־]

פָּזוּר ת׳ [מן פזר] נָפוֹץ לְכָל עֵבֶר, מְפֻזָּר: "שֶׂה פְזוּרָה יִשְׂרָאֵל" (ירמיה נ יז). "הֵן אֵל יִשְׁרֹק לִפְזוּרֵי אֶרֶץ צְבִי" (משה אבן־עזרא, קודש רנג). "יֶאֱסֹף כָּל פְּזוּרֵי הַמְּלִיצוֹת" (חריזי, הקדמה לתחכמוני). [ובהשאלה:] "מַה שֶּׁסִּפְּרָה אִמּוֹ עָלָיו שֶׁמַּחְשְׁבוֹתָיו פְּזוּרוֹת" (בורלא, כיסופים 60). "פָּנֶיהָ הָיוּ מְלֵאִים, אֶלָּא שֶׁנַּפְשָׁהּ הָיְתָה פְּזוּרָה" (עגנון, כפות שסט). – [פְּזוּרָה, פְּזוּרִים, ־רוֹת]

– פְּזוּר־נֶפֶשׁ°, פְּזוּר־רוּחַ°, שֶׁאֵינוֹ מְרֻכָּז בְּמַחְשְׁבוֹתָיו, מְבֻלְבָּל: "בָּהָה בָּהֶם כָּךְ, כְּאִלּוּ הָיָה פְּזוּר־נֶפֶשׁ אוֹ מִצְטַעֵר עַל דְּבַר־מָה" (מגד, כיקרה 23). "הָעֶרֶב לְנִסְקִי הוּא פְּזוּר־רוּחַ, שׂוֹחֵק, שָׂמֵחַ חֲלִיפוֹת" (שלונסקי תר׳ פושקין 169). תַּלְמִיד פְּזוּר־נֶפֶשׁ.

פִּזּוּר*, פִּיזוּר ז׳ [מן פזר, פִּזֵּר] 1*. הֲפָצָה, שִׁלּוּחַ לְכָל צַד: "פִּזּוּר לָרְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם" (סנהדרין ח ה). "בִּשְׁעַת פִּזּוּר עָבִים" (שבת טז:). פִּזּוּר נְקֻדּוֹת־יִשּׁוּב בְּכָל רַחֲבֵי־הַמְּדִינָה. פִּזּוּר גְּיָסוֹת עַל־פְּנֵי שֶׁטַח נִרְחָב כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהַוּוּ מַטָּרָה מְרֻכֶּזֶת לְאֵשׁ הָאוֹיֵב. פִּזּוּר זְרָעִים בַּשָּׂדֶה. פִּזּוּר הִתְקַהֲלוּת עַל־יְדֵי הַמִּשְׁטָרָה. 2*. פַּזְרָנוּת, בִּזְבּוּז מָמוֹן: "שֶׁלֹּא יַגִּיעַ בָּהּ אֶל הַפִּזּוּר וְהַהֶפְקֵר" (תיקון מידות הנפש לגבירול, מג). "הֵן בְּהוֹצָאוֹת וְהֵן בְּפִזּוּרִים וּצְדָקוֹת" (הזז, יעיש ד 149). – [פִּזּוּר־, פִּזּוּרִים, ־רֵי־]

– פִּזּוּר־נֶפֶשׁ*, חֹסֶר־רִכּוּז, מְבוּכָה, מַצָּבוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁרַעְיוֹנוֹתָיו מְטֹרָדִים עַל־יְדֵי עִנְיָנִים שׁוֹנִים וְקָשֶׁה לוֹ לְהִתְרַכֵּז: "הַמָּקוֹם יַצִּילֵנוּ מִפִּזּוּר־הַנֶּפֶשׁ" (חובות הלבבות, הבטחון, פתיחה). "וּמִנְהָגוֹ כְּמִנְהַג אִישׁ הָרוּחַ הַתּוֹעֶה בְּפִזּוּר־נֶפֶשׁ בְּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים" (מגדלי מו״ס, ש). "מְזוּזוֹתָיו בִּכְלַל נִפְסָלוֹת תָּמִיד בִּגְלַל פִּזּוּר־נַפְשׁוֹ בְּאֶמְצַע כְּתִיבָתָן" (שופמן, א 107).

– פִּזּוּר הָאֻכְלוּסִין°, מְגַמָּה לְהָקִים יִשּׁוּבִים חֲדָשִׁים בְּרַחֲבֵי הָאָרֶץ וְלִמְנֹעַ עַל־יְדֵי־כָּךְ רִכּוּז הָאֻכְלוּסִיָּה בְּאֵזוֹרִים אוֹ בִּכְרַכִּים מְרֻכָּזִיִּים.

פְּזוּרָה° נ׳ [מן פזר, פָּזוּר] תְּפוּצָה, הִתְפַּזְּרוּת בְּנֵי־אָדָם עַל־פְּנֵי מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים: "בְּתוֹלְדוֹת הַפְּזוּרָה הַיְּהוּדִית לֹא הָיָה שׁוּם קִבּוּץ יְהוּדִי שֶׁכָּלַל בְּתוֹכוֹ אֶפְשָׁרֻיּוֹת חָמְרִיּוֹת וְרוּחָנִיּוֹת כָּאֵלֶּה" (בן־גוריון, מתוך נאום). "מִפְּזוּרַת גּוֹלַת רוּסְיָה אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ" (סביב, כערער 137). – [פְּזוּרַת־, פְּזוּרוֹת]

א׳ **פזז** [ארמית: פְּזִיזָא מהיר; ערבית: פַזַּ קפץ, התרגש]

~ פָּע׳ **פָּזַז** פ״ע 1. נָע בִּמְהִירוּת: "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו" (בראשית מט ד). "לְכִכָּר, לְכִכָּר נְשׂוּטָה נָפוֹזָה" (ביאליק, זוהר). 2* [בהשאלה] הִצְטַלְצֵל, הִתְרוֹנֵן: "הַזָּהָב הַמְסֻנָּן שֶׁהָיָה עָלָיו קוֹלוֹ פּוֹזֵז" (במדבר רבה ד). "תֵּכֶף נִשְׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל יוֹסִילִי, יוֹתֵר פּוֹזֵז וּמְפַצִּיר" (סוקולוב, במראות 73). "וּבְקִרְבּוֹ פּוֹזֶזֶת שׁוּב זוֹ הַרְגָּשַׁת הַנְּעִימוּת" (ברנר, א 75). "וּפָזַז קוֹלוֹ וְעָלָה סוֹלֵד" (הזז, יעיש א 204). 3°. הָיָה מָהִיר, הָיָה פָּזִיז: "אַךְ כְּלוּם לֹא הָיָה לִפְעָמִים גַּם רִפְרוּף, פּוֹזֵז וְחוֹלֵף" (שמעוני, שירים ב ר). "מוֹפָע קָטָן וְחוֹלֵף, נִצְנוּץ פּוֹזֵז אֶחָד" (יזהר, צקלג 923). "וְהַזְּבוּב הַפּוֹזֵז נִצְבַּט וְנִלְחַץ בְּרָאשׁוֹ" (ברוידס, שרשים 58). – [לִפְזֹז, פּוֹזֵז, יִפְזֹז, יָפֹזּוּ]

~ נפ׳ **נִפַּז** *. נַעֲשָׂה פָּזִיז וּמְבֹהָל: "נֶעֱקָר, נִדְקָר וְנִפָּז" (סליחות "ארכן וקצרך" ליום ו). – [לְהִפָּז, נִפָּז, יִפָּז]

~ פִּע׳ **פִּזֵּז** פ״ע קִפֵּץ, רִקֵּד, כִּרְכֵּר: "וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר" (שמואל ב ו טז). "יַעֲלֶה בִּכְנַף רְדִיד פַּז מְפַזֶּזֶת מְכַרְכֶּרֶת" (יהודה הלוי, ג 281). [ובהשאלה:] "וַאֲנִי מִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא לְהַבִּיעַ אֶת רִגְשֵׁי הַשָּׂשׂוֹן הַמְפַזְּזִים בִּי" (ברנר, א 20). "סְחוֹר סְחוֹר לוֹ אֶצְבְּעוֹתָיו פִּזֵּזוּ" (ביאליק, אחרי). "הָיוּ שׁוֹכְבוֹת עַל הַקַּשׁ וְעֵינֵיהֶן מְפַזְּזוֹת מֵחֲמַת שִׁגָּעוֹן שֶׁל רַעַד" (עגנון, כלה רסז). – [לְפַזֵּז, מְפַזֵּז, יְפַזֵּז]

~ פֻּע׳ **פֻּזַּז** *. נִרְקַד, הוֹפִיעוּ מְפַזְּזִים: "וּבְכָל צַעַד יְפֻזַּז וִיכֻרְכַּר לִכְבוֹדֶךָ" (ובכל תוקף, שחרית יום כיפור). – [מְפֻזָּז, יְפֻזַּז]

~ הת׳ **הִתְפַּזֵּז** °. יָצָא בְּמָחוֹל, הִתְחִיל לְפַזֵּז: "סָמוּךְ לַחֲצוֹת נִתְפַּזְּזוּ אֶצְבְּעוֹתָיו" (סדן, באלכסון 59). [ובהשאלה:] "שְׁמוּעָה אַחַת אוֹ חֵשֶׁק שֶׁנִּתְפַּזֵּז לוֹ" (יזהר, צקלג 375). – [לְהִתְפַּזֵּז, מִתְ־, יִתְ־]

ב׳ **פזז** [מן פָּז]

~ פָּע׳ **פָּזַז**° פ״ע הָיָה כְּעֵין הַפָּז: "הַשֶּׁמֶשׁ פָּנָה לָעֶרֶב, מִמֶּנּוּ יָפֹזּוּ קַוֵּי פָּז עַל מִגְדַּל דָּוִד" (מאפו, טו). "וְהָמוֹן זְבוּבֵי רִקְמָה... יַלְבִּינוּ, יַאְדִּימוּ, יַצְהִיבוּ, יָפֹזּוּ" (ביאליק, זוהר). – [לָפֹז, פּוֹזֵז, יָפֹז]

~ הפ׳ **הֵפֵז** ° פ״י הִזְהִיב, הִבְרִיק, נָתַן לוֹ בָּרָק כְּעֵין הַזָּהָב: "נֶחְפָּזָה הִיא (הַחַמָּה)... לְסַלְסֵל בְּרַצֵּי גַל נִדָּח, קַשְׂקַשּׂוֹת הָאַקְוָוס לְהָפֵז" (טשרניחובסקי, שירים 134). "אֶת כֶּסֶף הֶעָבִים תָּפֵז, אֶת יֶרֶק הֶהָרִים תַּצְהִיב" (כהן, שירים כא). "הֲגַם כְּהֶדֶר שְׁקִיעָה... לֹא יָפֵז יְגוֹנֵךְ אֶת צְרִיחֵי הַבָּאוֹת?" (למדן, במעלה קצז). "קֶרֶן אוֹר... הֵפֵזָּה אַךְ רֶגַע תַּחְרָה שֶׁל וִילוֹן" (רווז, שירים יג). – [לְהָפֵז, מֵפֵז, יָפֵז, הָפֵז! הָפֵזִי!]

~ הָפ׳ **הוּפַז**, 1. זֻקַּק וְטֹהַר לְזָהָב מְעֻלֶּה: "זָהָב מוּפָז" (מלכים א י יח). 2°. הֻזְהַב, נִתַּן לוֹ גֶּוֶן שֶׁל זָהָב: "וְקוֹרֶיהָ הַמּוּפָזִים נָפְלוּ עַל כָּתְלֵי הַבָּתִּים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ג). "וּמוּפָז לְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ כְּלִיָּתָן בַּעַל קַשְׂקֶשֶׂת מוּפָזָה" (בן־ציון, נה). "כָּל עוֹד טַל וָשֶׁמֶשׁ... שַׁדְמָתִי מוּפֶזֶת וְיֶרֶק הַנִּיר" (ברגשטין, אסיף 91). "וְנִרְאוּ... עֲנָנִים אֲדֻמִּים, וְרֻדִּים, מוּפָזִים עַל גַּבֵּי־עֲנָנִים יְרֻקִּים" (הזז, צל 176). – [מוּפָז, מוּפָזָה או מוּפֶזֶת, יוּפַז]

פַּזְזָן° ת׳ [מן פזז, פִּזֵּז] שֶׁהוּא מְפַזֵּז, רַקְדָן: "צָהֳלַת פְּלָגִים... אֲבִיבִיּוֹת צִמְחָנִית, פַּזְזָנִית" (פיכמן, שם). קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ פַּזְזָנִיּוֹת. – [פַּזְזָנִית, פַּזְזָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פָּזִיז° ת׳ [מארמית: פְּזִיזָא] נִמְהָר, נֶחְפָּז, בָּהוּל: "אִישׁ כְּבֶן שִׁשִּׁים, קְטַן־הַקּוֹמָה וּפְזִיז־הַתְּנוּעָה" (סוקולוב, במראות 29). "עַלִּיזָה וּפְזִיזָה וּמְאִירָה וּשְׂמֵחָה" (ביאליק, לא ידע). מַעֲשֶׂה פָּזִיז וּבִלְתִּי־מְחֻשָּׁב. – [פְּזִיזָה, פְּזִיזִים, ־זוֹת]

פְּזִיזָא* ת׳ [ארמית] פָּזִיז, נִמְהָר: "צִפְרִיר פּוֹחֵז בֶּן־פְּזִיזָא" (ביאליק, משירי החורף). – [פְּזִיזִין]

– עַמָּא פְּזִיזָא*, כִּנּוּי־גְּנַאי שֶׁהִשְׁמִיעַ צְדוֹקִי אֶחָד לְעַם יִשְׂרָאֵל, עַל־שׁוּם שֶׁהִקְדִּימוּ "נַעֲשֶׂה" לְ"נִשְׁמַע" בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה: "עַמָּא פְּזִיזָא דְּקַדְמִיתוּ פּוּמַיְכוּ לְאוּדְנַיְכוּ (עַם פָּזִיז שֶׁהִקְדַּמְתֶּם פִּיּוֹתֵיכֶם לְאָזְנֵיכֶם)" (שבת פח.). "הַאֵין אָנוּ עַמָּא פְּזִיזָא?" (אחד העם, טו).

פזיזות° נ׳ [מן פזיז] 1. חפזון, מהירות יתרה, בהילות: ״שדורשים לגנאי את יציאת הקבציאלים ממקומם ורואים בה פזיזות משנה וקלות־דעת מצדם״ (מנדלי מו״ס, ת״ח). ״מה שהוא (המבקר) תולה בפזיזות (העם) אינו באמת אלא תולדה מכרחת משיטת התועלת הפרטית״ (אחד העם, טו). 2. קלות־דעת, נמהרות: עשיתי את הדבר מתוך פזיזות. פזיזות היתה זאת מצדך. – [פזיזות־]

פזיח* ז׳ (נזיר א א). אחד מכנויי הנזיר.

פזילה° נ׳ [מן פזל, פזל] 1. פזול, לקוי בעינים שאין שתיהן צופות לנקדה אחת. 2 [בהשאלה] פניה לצדדין אגב נסיון לרכש חבה או לקבל טובת־הנאה בדרך בלתי־ישרה: פזילת האיש לכל צד. פזילת המדינה לצד מעצמה זרה. – [פזילת־, פזילות]

פזימה° נ׳ [מן פזם] פזום, שירה קלה: ״שסעו באמצע הפזימה״ (סדן, באלכסון 36). ״והתחיל בפזימה של מזורקה״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 452). ״מרקולוב היה פוזם פזימה כל־שהיא בשריקה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 14). – [פזימת־, פזימות]

פזל [הגיזרון לא הוברר]

~ פע׳ **פזל*** פ״ע 1*. הביט באלכסון, כשאין שתי העינים מכונות לנקדה אחת: ״עד שלא עלה עליה (על הפרה) על עיניה שוות, עלה עליה על – עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעל״ (פסיקתא נו:). 2°. לכסן את מבטו: ״האיש דבר בשטף ובחפזון וכשעיניו המימיות משוטטות ופוזלות אילך ואילך״ (ביאליק, איש הסיפון). 3° [בהשאלה] נסה לשאת חן בעיני מישהו בדרך בעקיפין: פלוני התחיל לפזל כלפי שונאו מתמול שלשום. – [לפזל, פוזל, יפזל]

~ נפ׳ **נפזל***. לקה בפזילה, עיניו חדלו מלהיות מכונות ומתאמות יחד: ״ועוד עינים מן העל שנפזלו״ (פסיקתא נו:) [נוסח אחר שם: שנפלו] – [להפזל, נפזל, יפזל]

~ הפ׳ **הפזיל°** פ״י לכסן את מבטו, הציץ הצצה חטופה לצד מסים: ״כשהפזיל נחום אליו, נתקל באמת שמאלו״ (ארד, ביתר 60). ״הפזיל מבט ערמומי״ (קיסרי, ״הארץ״ 1944). ״הפזיל כנגד המשקיפים שבאו לראות כיצד עקיבא ויניק תוקף הלילה״ (קובנר, פנים 54). – [להפזיל, מפזיל, י־]

פזל° ז׳ [מן פזל] פזול, הצצה באלכסון [בהשאלה:] ״אל פזל האור של פנס שמנגד״ (שלונסקי, שירים ב 196). – [פזל־]

פזלון°, פיזלון ז׳ [מן פזל] פזילה: ״עינינו תרפאנה מפזלוננו״ (פרנקי, ״הדואר״ תש״ב). – [פזלון־]

פזלן° ז׳ [מן פזל] אדם הפוזל בעיניו, שאין שתי עיניו מכונות לנקדה אחת: ״חמשה מנגנים... אחד טפש, אחד בהקן... אחד פזלן ואחד שאינו יודע לנגן״ (טשרניחובסקי, שירים 349). ״נזיר פזלן שכל עין שלו מבטת בהפך״ (טברסקי, אקוסטה ב 193). ״מה ראה להתאהב בפזלנים המלכסתים הללו (הסינים)?״ (סערוני, ניסים 72). [פזלנית, פזלנים, ־ניות]

פזלנות° נ׳ [מן פזלן] נטיה לפזל. – [פזלנות־]

פזלני° ת׳ [מן פזלן] לקוי בפזילה: עינים פזלניות. – [פזלנית, פזלניים, ־ניות]

פזלת° נ׳ [מן פזל] מחלת הפזילה, חסר־תאום במבטן של שתי העינים: משקפים נגד פזלת. – [פזלת־]

פזם [ארמית: פזים; פזמא; אולי מן היוונית: psalmos מזמור]

~ פע׳ **פזם °** פ״י שר, השמיע פזמון: ״שב למראשותי ופזם לי פזמונך״ (שניאור, שירים שו). ״פוזמים דרך פה סגור״ (גרינברג, מסכת המתכונת). ״אותה גיחורית שתפזם לה שיר מזמור״ (סביב, כצרעור 70). – [לפזם, פוזם, יפזם]

~ פע׳ **פזם °** פ״י זמר, שר [ביחוד] זמר זמר קל (״פזמון״): ״בפנה בודד ישב... והוא פזם את ׳בנדטה׳״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 242). ״זו עוד תפזם לך פזמון״ (ברטוב, כנפים 207). החזן שר והקהל פזם בלחש אחריו. – [לפזם את־, מפזם, יפזם]

~ נפ׳ **נפזם °**. הושר, זמר: ״הוא נתקבל בזמזום של רצון שנפזם גם על־ידי הנער״ (סוקולוב, אישים 293). ״נפזם השיר, והוא זר כה״ (ש׳ שלום, חי 22). – [להפזם, נפזם, יפזם]

~ פע׳ **פזם °**. הושר, זמר: המנגינה פזמה על־ידי הקהל. – [מפזם, יפזם]

~ התפ׳ **התפזם °**. התנגן, התרונן, חזר נגונו של פזמון בזכרונו של אדם: ״ונגון של בקר המתפזם על השפתים מתוך צפיה שמחה״ (הלקין, משבר 126). ״שנים שלשה שירים נושנים מתפזמים בי״ (מגד, חדוה 87). – [להתפזם, מת־, ית־]

פזמון* ז׳ [ארמית: פזמא] 1°. שיר קל העשוי להיות מושר, זמר, מערכת חרוזים על נושא אהבה, אכזבה, ענייני־היום וכדומה. 2⁺. ״רפרין״, בית או חרוז החוזרים אחרי כל בית בשיר. 3⁺ [בתקופת הגאונים ואחריהם וכן בשירת יהודי תימן] כנוי לשיר־פיוט דתי הכולל חרוזים חוזרים. 4°. שיר, זמר: ״וידע המשורר רק פזמון קבוע״ (ביאליק, שירתי). ״שירים ופזמונות״ (ביאליק, שם הקובץ). 5° [בהשאלה, וביחוד בלשון־הדיבור] דבור החוזר בלי הרף בפי מישהו: ״כבר נמאס לי הפזמון הזה שלך!״ – [פזמון־, פזמונים, פזמוני־, גם פזמונות]

פזמון°, פיזמון ז׳ [מן פזמון; ראה גם פזמן, פזמן] 1. חבור פזמונים. 2. בצוע פזמון בזמרה או בנגינה: פלוני הוא אמן הפזמון. – [פזמון־]

פזמונאות° נ׳ [מן פזמון] חבור פזמונים, מקצועו ועסוקו של פזמונאי. – [פזמונאות־]

פזמונאי° ז׳ [מן פזמון] 1. מחבר פזמונים. 2. זמר השר בעקר פזמונים מענייני־דיומא בתכניות־בדור. – [פזמונאית, ־אים, פזמונאיות]

פזמור° ז׳ [פז(מון) + (מז)מור] שיר־פזמון, זמר קל ומשעשע: ״יש פזמור אותו שמעתי... מפי סבי״ (אבידן, משהו 152). – [פזמור־, פזמורים, פזמורי־]

פזמן [מן פזמון]

~ פע׳ **פִּזְמֵן** ° פ״י חבר פזמונים, שר פזמונים: ״וכבר ידוע היה אותו פזמון שפזמן על עצמו״ (טביב, דרך 189). – [לפזמן את־, מפזמן, יפזמן]

פִּזְמֵק, ראה פוזמק.

פזמק [מן פוזמק]

~ פע׳ **פִּזְמֵק** ° פ״י הלביש פוזמק: האם פזמקה את ילדה. – [לפזמק, מ־, י־]

~ פֻּע׳ **פֻּזְמַק** °, לבש פוזמק, נתן עליו גרב: ״ורגליהם המפזמקות והמסנדלות״ (ביאליק, ספיח). – [מפזמק, יפזמק]

פז״ק ר״ת פקדונות לזמנים קצובים.

פזר [קרוב אל בזר, בדר; ארמית: בדר גם פזר; ערבית: בד׳ר]

~ פע׳ **פָּזַר** ⁺ פ״י [במקרא – רק הבינוני פוזר, ראה ערך זה] הפיץ לכל צד: ״יבזור – כמו יפזור״ (רש״י דניאל יא כד). ״בימות החמה פוזרין אותה (את הקטרת) כדי שלא תתעפש״ (סדר רב עמרם, א קסד). ״הנה יאספני אלי אשר פזרני״ (שכורות, קינה לט׳ באב). ״נעור הבורא, כביכול, ואסף כל שירי היפי פזרו רסיסים־רסיסים״ (שניאור, שירים קלט). – [לפזור; פוזר, פזור; יפזור]

~ נפ׳ **נִפְזַר**, פֻּזַּר, הוטל אל כל צד: ״נפזרו עצמינו לפי שאול״ (תהלים קמא ז). ״ועת נפזר לבבי הוא אספו״ (גבירול, א 16). ״נפוץ חילם ונפזר גדודם״ (יהודה הלוי, ד 37). ״ההון המועט נפזר לכל רוח״ (סוקולוב, במראות 19). ״וצפדה לרגלה שלכתה הנפזרת״ (שלונסקי, שירים ב 241). – [להפזר, נפזר, יפזר]

~ פע׳ **פִּזֵּר** פ״י 1. הפיץ, שלח לכל עבר: ״בזרוע עזך פזרת אויביך״ (תהלים פט יא). ״הרוח שפזרה את העמרים״ (פאה ה א). ״צדקה עשה הקדוש־ברוך־הוא בישראל שפזרן לבין האמות״ (פסחים פז:). ״עבים קשים רוח מפזרתן״ (בבא בתרא י.). הלולנית פזרה גרגרים לתרנגולות. המשטרה פזרה את המתקהלים. 2 °. פטר, שחרר, שלח לנפשו: הממשלה פזרה את הפרלמנט והכריזה על בחירות חדשות. 3. בזבז, חלק ביד רחבה: ״יש מפזר ונוסף עוד״ (משלי יא כד). ״יפזר מעותיו לעניים״ (בבא בתרא י:). ״לא כחי פזרתי בזה״ (ביאליק, בשדה). ״ומה שמרויח הוא יפזר״ (הזז, היושבת 208). – [לפזר את־, מפזר, י־, פזר!]

~ פֻּע׳ **פֻּזַּר**, 1. הופץ לכל צד: ״ישנו עם־אחד מפזר ומפרד בין העמים״ (אסתר ג ח). ״מצא פרות מפזרין, מעות מפזרות״ (בבא מציעא ב א). ״ששער לבן מטמא... במכנס ובמפזר״ (נגעים ד ג). ״צררונו ארבע מלכיות, פזרנו בכל זויות״ (סידור רס״ג, שמב). ״הישך הסער ויפזרו העבים?״ (ביאליק, הרהורי). ״באשר הלכה פזרו צבתים שם״ (פיכמן, קיז). 2 °. שחרר, פטר, נשלח לנפשו: חיל־המלואים פזר. – [מפזר, יפזר]

~ הת׳ **הִתְפַּזֵּר**⁺, 1⁺. נפוץ, נתפרד לכל צד: ״פרות שנתפזרו מלקט אחד ואחד ואוכל״ (תוספתא שבת טז (יז) ט). ״אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה, אין המעות מתפזרות״ (ויקרא רבה יד). ״ויתפזרו בחפזון ורעדה הנה והנה״ (ביאליק, מגילת ה). ״מיד אקשר אתכם בשלשלאות של ברזל, התפזרו לכל הרוחות!״ (עגנון, כפות רצ). הקהל התפזר דם אחרי אספת־האזכרה. 2 °. נתחלק קשבו או מרצו וכו׳ לענינים שונים בבת אחת, הפך מן ״התרכז״: המתפזר למלאכות רבות אינו רואה ברכה גם באחת. – [להתפזר, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הִפְזִיר**⁺, פזר, הופץ: ״שלח מנזר לעם נזר אשר הפזיר״ (גבירול, ב 28). – [מפזיר, יפזיר]

– **פזר את דעתו** °, בדר, הפיג את שעמומו או דאגותיו: ״קרא מר בספר ויפזר את דעתו קצת״ (עגנון, אורח 152). המחזה המשעשע פזר את דעת הצופים.

– **פזר את דרכיו**, סר מן הדרך הישרה: ״ותפזרי את־דרכיך לזרים״ (ירמיה ג יג).

– **פזר רגליו**⁺, נשא את רגליו ללכת לנוד, בנגוד אל ״כנס רגליו״ – נשאר במקומו: ״רעב בעיר – פזר רגליך״ (בבא קמא ס:).

– **נתפזרה נפשו**⁺ (**דעתו** °), הסחה דעתו, לא התרכז: ״אין ראוי בשום צד שיהיה בו שנוי צורה מכל צורותיו פן תתפזר נפש המחשב״ (ספר החינוך, מצוה רעה). ״שעה ארכה היה קורא... עד שנכנסו הרהורים בלבו ונתפזרה דעתו עליו״ (הזז, יעיש ג 14).

פָּזֵר⁺ ז׳ [אולי מארמית: פזרא שקט, מקל] שם אחד מטעמי הנגינה במקרא, מן המפסיקים, סימנו ֡ מעל לאות (דקדוקי הטעמים 18). נגונו המסורתי הוא בסלסולים רבים.

פז״ר קש״ב* ר״ת פיס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה (ששת הענינים שלגביהם נחשב יום שמיני עצרת כחג בפני עצמו) (יומא ב:).

פִּזָּרוֹן⁺, **פיזרון** ז׳ [מן פזור, פזר] 1⁺, פזור, הפצה: ״ואספק כף ביום חמש פזרוני״ [גבירול, שעה נאסר, כליהות י״ז בתמוז, אולם נראה הנוסח האחר: פזרוני]. ״פזיזות גדולו ופזרון לשדו״ (סוקולוב, במראות 53). ״אם יאספו צלילים יחד מגלותם מפזרון״ (שמעוני, שירים א רלה). פזרון ישראל בין העמים. 2 °, פזור ממון: ״ספורים על דבר צדיקים או על דבר פזרונות של אצילים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ר). – [פזרון־, פזרונים גם פזרונות]

– **פזרון־נפש** °, **פזרון־רוח** °, פזור־נפש, חסר־רכוז: ״פזרון נפשו התמידי והעצב הרך שבעיניו הלאות העידו על כך״ (ביאליק, לוינסקי). ״ולנסקי בפזרון־רוחו בחילו יכה צריחו״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 114).

– **צדקת פזרונו** ° [מליצה שאולה על־פי שופטים ה יא: ״צדקת פרזונו בישראל״, ולפי הדרש בפסחים פז: ״צדקה עשה הקדוש־ברוך־הוא בישראל שפזרן לבין האומות״] 1. הצדק שבפזורו: ״היכן החסד והיכן צדקות פזרונו של ישראל?״ (מגדלי מו״ס, קטז). 2. פזור ממון לצדקה: ״וכותב את שמו וצדקת פזרונו זכרון עולם לדור אחרון״ (עגנון, תכול 272). ״ובשכר צדקת פזרונים יגצרם אל כאישונים״ (הזז, צל 88). [ובהשאלה:] ״תהלת השמש הנדירה, את צדקת פזרונה ביושבי מחשכים״ (ביאליק, המתמיד).

פַּזְרָן⁺ ז׳ [מן פזור, פזר] מי שמפזר ממון, כח וכו׳ ביד רחבה: ״ופזרן גדול שהון עתק לא יספיק לו״ (שאלות ותשובות, חכם צבי א). – [פזרנית, פזרנים, ־ניות]

פּוֹרְנוּת˝ נ׳ [מן פּוֹרְן] תכונתו של הפורן, פזור דברים בנקל, יד רחבה: ״נדבות אמנם לא בפורנות יתרה, אבל תהלות – ביד רחבה״ (אחד העם, קצא). ״מין בזבוז... פורנות נטולת מניעה״ (אלתרמן, הטור א 270). פורנותו של האיש לצדקה הפליאה את כל יודעיו. – [פּוֹרְנוּת־]

פּוֹרְנִי° ת׳ [מן פּוֹרְן] של פורנות, שיש בו משום פזור דברים ביד רחבה: ״נכסי הרוח אשר זרה לכל רוח ביד פורנית כזור״ (פיכמן, שג) התנהגות פורנית. מדות פורניות. – [פּוֹרְנִית, פּוֹרְנִיִּים, פּוֹרְנִיּוֹת]

פּוֹרֶת°, פּוֹרֶרֶת נ׳ [מן פּוֹר] פזור, ערבוב: ״הנה האדמה... מחר תנער (את) האבן, פורת חול וזפזיף״ (בסק, מבחר קפז). ״פורת ערב־רב״ (אריכא, סנחריב 374). – [פּוֹרַת־]

א. **פַּח** ז׳ [רק עברית?] 1. מתכת מרקעת ללוח דק: ״וירקעו את־פחי הזהב״ (שמות לט ג). ״רקעי פחים צפוי למזבח״ (במדבר יז ג). צריף מצפה פחי־ברזל. גג של פח גלי. פח מגלון (מצפה אבץ). 2° [בלשון־הדיבור] כלי־קבול עשוי פח לנפט, לשמן, לבנזין וכדומה: הפחים עשויים על־פי־רב בגדל אחיד ומשמשים בחיי יום־יום כמדה: קבול הפח הוא בערך שמונה עשר ליטר (ממדיו בקרוב 33 × 33 × 23 סנטימטרים מעקבים). – [פַּח־, פַּחִים, פַּחֵי־, פַּחָיו, פַּחֵיהֶם]

– פח־אשפה (־זבל)°, כלי גדול שמריקים לתוכו את אשפת־הבית.

ב. **פַּח** ז׳ [אכדית: paḫu(?); ארמית: פַּחָא; ערבית: פַּחّ] 1. מלכדת לצפרים ולבעלי־חיים קטנים אחרים, כעין רשת פרושה על הארץ וכיוצא בזה: ״כמהר צפור אל־פח״ (משלי ז כג). ״וכצפרים האחזות בפח״ (קהלת ט יב). ״דע כי בין פחים תצעד ועל רשת תתהלך״ (בן־סירא ט יח). 2 [בהשאלה] מכשול, תקלה: ״נתנו רשעים פח לי״ (תהלים קיט קי). – [פַּח־, פַּחִים, פַּחֵי־]

– פח יקוש, פח שהושם למלכדת: ״נביא פח יקוש על־כל־דרכיו״ (הושע ט ח).

– טמן (יקש) פח לפלוני, השתדל להכשיל את פלוני, זמם להביא רעה עליו: ״טמנו גאים פח־לי״ (תהלים קמ ו). ״שמרני מידי־פח יקשו לי״ (תהלים קמא ט).

– היה לפח לפלוני, היה לשטן ולמכשול לו: ״והיו לכם (הגוים) לפח ולמוקש... ולצננים בעיניכם״ (יהושע כג יג). ״כי־פח הייתם למצפה״ (הושע ה א).

– הפיל את פלוני בפח°, הכשיל את פלוני, גרם לו מפלה.

– נפל בפח°, נכשל, נלכד, נחל מפלה: ״מאז נפלתי, אח, בפח״ (ביאליק, יש פושט).

– הפח נשבר ואנחנו נמלטנו (תהלים קכד ז), קריאת־שמחה בפיו של מי שנצל מצרה גדולה.

– צנים פחים, צנינים (קוצים) ופחים, מכשולים ופגעים: ״צנים פחים בדרך עקש, שומר נפשו ירחק מהם״ (משלי כב ה). ״הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים״ (בבא מציעא קז: ועוד) [לפי רוב פרשני התלמוד המשמעות כאן: צינה נופחת, קור נושב בחוזק; ראה עוד ערך א. צִנָּה]

פַּח ז׳ [מן פוח או נפח] (רווח בצירוף:)

– פחי־נפש*, מפח־נפש, אכזבה: ״שואלין אותן (את העדים) ראשי דברים... כדי שלא יצאו בפחי־נפש״ (ראש השנה ב ו). ״הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי־נפש״ (שבת קכז:) ״אנכי יצאתי בפחי־נפש ובמרורת פתנים בקרבי״ (יל״ג, פרוזה ד). ״נושאים עין עכורה אל ההרים, אל היער – ושבים בפחי־נפש״ (ביאליק, ספיח טו). ״חזרה דבושה בפחי־נפש ובבושה גדולה״ (בן־ציון, קד). [וביחיד:] ״פח־נפש בא באסמינו״ (חכפו, מוסף יום־כיפור). ״ושבו בפח־נפש ובמרירות עצבים״ (הנגיד, דיואן 57).

פחד [ארמית: פְּחַד]

~ פע׳ **פָּחַד** פ״ע ירא, חשש: ״והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם״ (דברים כח סו). ״ה׳ מעוז חיי, ממי אפחד?״ (תהלים כז א). ״על־כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו״ (איוב כג טו). ״לא מקלי אפחד, לא התרמיל נורא״ (ביאליק, כוכב). – [לִפְחֹד מִן־; פּוֹחֵד, פָּחוּד; יִפְחַד]

~ נפ׳ **נִפְחַד***, נבהל, תקפהו מורא: ״היתה אסתר נפחדת מפני הרעה״ (אסתר רבה ח). ״נרעש ונפחד מפחד יושב תהלות ישראל״ (הנני העני, מוסף ימים נוראים). ״בטרם לכתי אל ה־חדר־נפחדתי למראה העננים הכבדים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלט). – [לְהִפָּחֵד, נִפְחָד, יִפָּחֵד]

~ פע׳ **פִּחֵד** פעו״י 1 פ״ע פחד, ירא: ״ותפחד תמיד כל־היום מפני חמת המציק״ (ישעיה נא יג). ״הייתי מפחד עליכם ממה שהוא גדול מן העוונות״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ד). ״אנכי רועדת, אנכי מפחדת״ (ביאליק, הארנבת). 2˝ פ״י הבהיל: ״פסח פחד בתי מצרים״ (פסח אבלו, ערבית א׳ פסח). – [לְפַחֵד, פִּחַדְתִּי, מְפַחֵד, יְ־]

~ פע׳ **פֻּחַד***, 1. נבהל, חשש: ״וישבתם לבטח – ולא מפורים ולא מפחדים״ (ספרא קז ד). ״מבהל ומפחד״ (רש״י סנהדרין צב:). 2˝, הטיל פחדו על אחרים: ״כשם שאתה יראוי ומפחד״ (רש״י תענית ח.). [וראה עוד ערך מְפֻחָד] – [מְפֻחָד, יְפֻחַד]

~ הת׳ **הִתְפַּחֵד***, התירא, נבהל, בא פחד בלבו: ״לבו מתפחד עליו ודעתו אינה מישבת״ (אבות דרבי נתן ז). ״נותנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים״ (שיר השירים רבה ב). ״אתה מתפחד ובורח, שמא נזלן לפניך בדרך״ (מנדלי מו״ס, ס). ״היו כל אותם שבספינה מתיראים ומתפחדים״ (עגנון, תמול 31). ״מפני זה אנו מתפחדים?״ (שמיר, מלך 344). ״נשארה פה יחידית והיתה מתפחדת נורא״ (בארון, פרשיות 530). ״נתפחדת, ילד, היטב נתפחדת!״ (יזהר, צקלג 54). – [לְהִתְפַּחֵד, מִתְפַּחֵד, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְחִיד** פ״י הבהיל, הטיל מורא: ״פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד״ (איוב ד יד). ״כשמבקשין להפחידו (את התינוק) מזכירין לו הרצועה״ (במדבר רבה טז). – [לְהַפְחִיד אֶת־, מַפְחִיד, יַפְחִיד]

~ הפ׳ **הָפְחַד**˝, הבהל, הכנס מורא בלבו: ״שנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המפחדים״ (כסף משנה לרמב״ם, עבודת כוכבים יא ד). הילד הפחד על־ידי ספורי־המעשיות הנוראים של אומנתו. – [מָפְחָד, יָפְחַד]

– פַּחַד וְרַחַב לְבָבוֹ. לִבּוֹ נִרְעָשׁ וְהִתְרַגֵּשׁ מֵרֹב אַפְתָּעָה אוֹ שִׂמְחָה: "אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ" (ישעיה ס ה). לֵב הָאֵם פָּחַד וְרָחַב לְמִשְׁמַע הַפְּגִישָׁה הַקְּרוֹבָה עִם בְּנָהּ.

– אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד (משלי כח יד), דִּבּוּר הֶחָכָם בְּשֶׁבַח הַזְּהִירוּת.

– הִפְחִיד אֶת הָאֲוָזִים° [ביטוי עממי, שאול מיידיש], נִסָּה לַשָּׁוְא לְהַפְחִיד: "וְאֶחָד הָיוּ לוֹ כַּמּוּבָן הַשְּׁעָרוֹת חֲרִיפוּת... לְהַפְחִיד אֶת הָאֲוָזִים" (יזהר, צקלג 92).

א׳ **פַּחַד** ז׳ [מן פחד, פָּחַד] 1, מוֹרָא, יִרְאָה, אֵימָה: "קוֹל חֲרָדָה שָׁמָעְנוּ, פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם" (ירמיה ל ה). "אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת" (שיר השירים ג ח). "גּוּף קָשֶׁה – פַּחַד שׁוֹבְרוֹ, פַּחַד קָשֶׁה – יַיִן מְפִיגוֹ" (בבא בתרא י.). 2, כִּנּוּי לֵאלֹהִים שֶׁיְּרֵאִים וּמְפַחֲדִים מִפָּנָיו: "אֱלֹהֵי אָבִי, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק" (בראשית לא מב). "וְנוֹטַעַת בַּלֵּב אַמִּיץ פְּחָדִים" (הנגיד, דיואן 74). [וראה עוד הצירופים להלן] – [פַּחַד־, פַּחְדּוֹ; פְּחָדִים, פַּחֲדֵי־]

– אַל פַּחַד!° קְרִיאַת־עִדּוּד לְמִישֶׁהוּ לְבַל יִירָא.

– נָפַל פַּחַד פְּלוֹנִי עָלָיו, הוּא הִתְחִיל לִירֹא מִפְּנֵי פְּלוֹנִי: "וְאִישׁ לֹא־עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם עַל־כָּל־הָעַמִּים" (אסתר ט ב).

– פַּחַד אֱלֹהִים [שאול מן תהלים לו ב, ושם כפשוטו: פחד מאלהים], פַּחַד גָּדוֹל מְאֹד: "כִּי נָפַל פַּחַד אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם" (ביאליק, מגילת ה).

– פַּחַד־מָוֶת°, אֵימָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, כְּמִפְּנֵי סַכָּנַת מָוֶת: "פַּחַד מָוֶת נָפַל עָלַי" (שלונסקי, תר׳ הדון א 36).

– קוֹל־פְּחָדִים, קוֹל צְעָקָה בְּפִי אָדָם הַנִּבְהָל מִדָּבָר־מָה אוֹ הַנָּתוּן בְּצָרָה: "קוֹל־פְּחָדִים בְּאָזְנָיו" (איוב טו כא). "וְעָלָה בִּסְעָרָה קוֹל פְּחָדִים וְנַאֲקַת־עֲנוּת" (ביאליק, מתי).

– הַפַּחַד עֵינָיו גְּדוֹלוֹת° [על־פי לועזית], הַפַּחְדָן רוֹאֶה אֶת צֵל הֶהָרִים כַּאֲנָשִׁים, נִדְמֶה לוֹ כִּי עַל כָּל צַעַד אוֹרֶבֶת לוֹ סַכָּנָה.

ב׳ **פַּחַד** ז׳ [ערבית: פַּחִ׳ד׳] יָרֵךְ: "הִנֵּה־נָא כֹחוֹ (שֶׁל הַבְּהֵמוֹת) בְּמָתְנָיו... גִּידֵי פַחֲדָיו יְשֹׂרָגוּ" (איוב מ טז–יז). "פַּחַד בְּלִי שׁוֹק דָּבֵקוּ יַחַד" (משה אבן־עזרא, א 65). – [פַּחַד־, פַּחְדּוֹ, פְּחָדִים, פַּחֲדֵי־]

פַּחְדָּה, פַּחֲדָה* נ׳ [צורת־משנה של פַּחַד] פַּחַד, יִרְאָה: "וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלָיִךְ" (ירמיה ב יט). "נָפְלָה זַוְעַת פַּחֲדָה עַל עַם" (סידור רס״ג, שכט). "וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה עַל לְבָבוֹ לְהַרְגִּיזוֹ בְּפַחְדָּתוֹ וְאֵימָיו" (משה אבן־עזרא, א 106). "וּמֵרֹב פַּחְדָּתוֹ נִבְעַת מִפָּנָיו וְהִטָּה הַקְּעָרָה" (בן־המלך, 160). "מוּבֶלֶת נַפְשֵׁנוּ יוֹם יוֹם לִשְׁחִיטָה וּרְצִיחָה וּפַחֲדָה" (ש׳ שלום, שירים שסז). – [פַּחֲדַת־, פְּחָדוֹת, פַּחֲדוֹת־]

פַּחְדוּת* נ׳ [צורת־משנה של פַּחַד, פַּחֲדָה] פַּחַד, אֵימָה: "הֵם (אַנְשֵׁי קֹרַח) אָבְדוּ וְלֹא פַחְדוּתָן" (במדבר רבה יח). "מִפְּנֵי פַּחְדוּתֵנוּ בְּגָלוּת בֵּין הָעַמִּים הַגּוֹזְרִים עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת תָּמִיד" (רמב״ן דברים כח מב). "וַאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּחְדוּת מִפְּנֵי כָּל מִינֵי דְּבָרִים" (שנהר, ב 24). "פַּחְדוּת הִיא בָּךְ, תּוֹלַע שֶׁכְּמוֹתֵךְ!" (שמיר, מלך 229). – [פַּחְדוּת־, פַּחְדֻיּוֹת]

פַּחְדָן* ת׳ [מן פַּחַד] יָרֵא מִטִּבְעוֹ, מֹג־לֵב, חֲסַר־אֹמֶץ: "וְלָמָּה הַפַּחְדָנִין יִרְעֲשׁוּ אֵיבְרֵיהֶם?" (אברהם אבן־עזרא, ב 29). פַּחְדָנִית שֶׁכְּמוֹתֵךְ! – [פַּחְדָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

פַּחְדָנוּת° נ׳ [מן פַּחְדָן] מֹרֶךְ־לֵב, רֶגֶשׁ שֶׁל יִרְאָה מִכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ שֶׁל סַכָּנָה, חֹסֶר־אֹמֶץ: "הַפַּחְדָנוּת וְהָעַקְשׁוּת אוֹ הַנְּכוֹנוּת לְצַיֵּת לֹא עָבְרוּ אֶת הַמִּדָּה" (קדרי, כורך 8). הֶעָרִיק גִּלָּה פַּחְדָנוּת מְבִישָׁה. – [פַּחְדָנוּת־]

פַּחְדָנִי° ת׳ [מן פַּחְדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פַּחְדָנוּת, הַנּוֹבֵעַ מִתּוֹךְ פַּחַד: "הַתַּפְקִיד הַפַּחְדָנִי שֶׁמְּמַלֵּאת הָאִינְטֶלִיגֶנְצְיָה הַשַּׁמְרָנִית" (נ׳ שחם, תמיד 29). הִתְנַהֲגוּת פַּחְדָנִית. – [פַּחְדָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פֶּחָה ז׳ [ארמית: פֶּחָה; אכדית: pahatu מחוז, bel pahati מושל־המחוז] 1, מוֹשֵׁל מְדִינָה אוֹ מוֹשֵׁל־מָחוֹז בִּימֵי־קֶדֶם, נְצִיב הַמֶּלֶךְ בְּאֵזוֹר אוֹ בִּמְדִינָה: "פַּחוֹת וּסְגָנִים" (ירמיה נא כג). "לֶחֶם הַפֶּחָה" (נחמיה ה יח). 2°, צוּרָה עִבְרִית לְתֹאַר־הָאֲצִילוּת הַתֻּרְכִּי אוֹ הַמִּצְרִי בְּיָמֵינוּ "פַּשָׁה" אוֹ "בָּאשָׁה" הַנּוֹסָף אַחֲרֵי הַשֵּׁם הַפְּרָטִי, כְּגוֹן: אַחְמַד־פֶּחָה, חִילְמִי־פֶּחָה. – [פַּחַת־, פֶּחָתוֹ; פַּחוֹת, פַּחוֹת־; ראה להלן ערך פַּחֲוָה]

– בֶּן־פֶּחָה* (ירושלמי ביצה ד ב), כִּנּוּי לְבֶן גְּדוֹלִים וְטוֹבִים, מְיֻחָס [ראה גם ו׳ בַּר, בַּר־פַּחֲתֵי*]

פָּחוּד* ת׳ [מן פחד, פָּחַד] נִפְחָד, נִבְהָל, יָרֵא: "שְׂנוּאָה וּשְׁכוּחָה... פְּחוּדָה וּרְטוּשָׁה" (ינאי, שיז). "שֶׁכֵּיוָן שֶׁפְּחוּדִים הֵם אֵין מְנַסְּכִין" (והזהיר ויקרא סה). "וְכִשָּׁלוֹם עֲלֵי נֶפֶשׁ פְּחוּדָה" (הנגיד, דיואן 207). "פְּחוּדִים הֵם מִכָּל־צָרוֹת מִמְּחָרְפֵיהֶם וּמִלּוֹחֲצֵיהֶם" (פיוטים, סידור 604). "כְּפוּפִים וְנִכְנָעִים אָנוּ, נְחוּנִים וּפְחוּדִים" (מגדלי מו״ס, שפה). "וְזֶה מְשֻׁנֶּה, אֲבָל פְּחוּדָה הָיְתָה מְאֹד" (שמיר, עירום 90). "עוֹבְרִים רְגָעִים מִסְפָּר שֶׁל צִפִּיָּה שְׁתוּקָה וּפְחוּדָה" (ליסיצקי, תולדות 150). תִּינוֹק פָּחוּד וְנִפְחָד. – [פְּחוּדָה, פְּחוּדִים, ־דוֹת]

פַּחֲוָה, פחווה נ׳ [ראה פֶּחָה] מְחוֹז שִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל הַפֶּחָה [על־פי הבנה בהוראה זו בכתוב: "וּפַחֲוֺת עֵבֶר הַנָּהָר" (עזרא ח לו); ויש סוברים כי פַּחֲוֺת הוא ריבוי מן פֶּחָה] – [פַּחֲוַת־, פַּחֲווֹת]

פָּחוּז* ת׳ [מן פחז, פָּחַז] מָהִיר, נִמְהָר, נֶחְפָּז, אָץ: "׳פַּחַז כַּמַּיִם׳ – נִדְמֵית לִפְחוּזִים הַמְקַפְּצִים" (ילקוט ויחי קנז). "פֶּסַח אָכְלוּ פְחוּזִים וְנִפְלָאוֹת חֲזוּיִם" (פסח אכלו, ערבית א׳ פסח). "פְּסִיעוֹתָיו שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ פְּחוּזוֹת" (סדן, ממחוז קה). "פְּחוּזֵי־אַף וּפְזִיזֵי־חֵמָה" (ליסיצקי, מידות 125). "אַף הִיא, בִּכְתָב פָּחוּז קְצָת, כּוֹתֶבֶת הַפַּעַם פּוֹלָנִית" (ברש, א 243). – [פְּחוּזָה, פְּחוּזִים, ־זוֹת]

פָּחוּחַ° ת׳ [ראה פּוֹחֵחַ] קֵרֵחַ וְבָלוּי: "בַּפֶּתַח עָמַד צָעִיר פָּחוּחַ, יָחֵף וּפְרוּעַ־רֹאשׁ" (קבק, במשעול 290). – [פְּחוּחָה, פְּחוּחִים, ־חוֹת]

פִּחוּחַ°, פיחוח ז׳ [מן ב׳ פַּח] צִפּוּי בְּפַחִים: פִּחוּחַ הָרִצְפָּה בָּאֳנִיּוֹת (Sheathing). – [פִּחוּחַ־, ־חִים, ־חֵי־]

פִּחוּם°, פיחום ז׳ [מן פחם, פִּחֵם] 1, עֲשִׂיַּת פֶּחָם, הֲפִיכָה לְפֶחָם: "תַּפּוּחַ־הָאֲדָמָה... נֶחֱרַךְ בְּמִדָּה, כְּדֵי כְּתָמִים חוּמִים וְלֹא כְּדֵי פִּחוּם" (שמיר, עירום 37). פִּחוּם עֵצִים. 2, הַשְׁחָרָה בְּפֶחָם;

פִּחוּם הַפָּנִים. 3. תַּהֲלִיךְ תַּעֲשִׂיָּתִי שֶׁל עִבּוּד וְנִקּוּי מֵחָמְרֵי פְּסֹלֶת בְּאֶמְצָעוּת פֶּחָם אוֹ פַּחְמָן: מַחְלָקָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת לְפִחוּם הַצֶּמֶר. — [פִּחוּם־]

פָּחוּם° ת׳ [מן פָּחַם; ראה גם פחם] מְפֻחָם, מְפֻיָּח: ״פְּחוּמַת גֻּלְגֹּלֶת וּשְׂסוּפַת חָזֶה״ (ברוידס, השחר 13). ״אִמָּא מַחֲזִיקָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה טַבַּעַת אַחַת, חֲרוּכָה וּפְחוּמָה״ (קרליבך, הודו 156). — [פְּחוּמָה, פְּחוּמִים, ־מוֹת]

פַּחוֹן° ז׳ [מן א׳ פח 1] צְרִיף שֶׁקִּירוֹתָיו עֲשׂוּיִים רִקּוּעֵי־פַּחִים: הָעוֹלִים שֻׁכְּנוּ זְמַנִּית בְּפַחוֹנִים וּבְבַדּוֹנִים. — [פַּחוֹן־, פַּחוֹנִים, פַּחוֹנֵי־]

פָּחוּס° ת׳ [מן פחס, פָּחַס] מְשֻׁטָּח, לָחוּץ מִן הַצְּדָדִים אוֹ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה: ״הַצְּמָחִים... שֶׁשַּׁחְלוֹת נִצָּנֵיהֶם... הֵן מְטֻבָּעוֹן מִהְקֻצָּעוֹת, מְשֻׁנּוֹת, לְחוּצוֹת וּפְחוּסוֹת״ (סוקולוב, במראות 437). ״רֹאשׁ־אֶבֶן כַּדּוּרִי פָּחוּס״ (ייבין, תולדות הכתב 155). ״פָּנִים פְּחוּסוֹת וּמִימִיּוֹת״ (ברטוב, כנפים 130). אַף פָּחוּס. כַּדּוּר־הָאָרֶץ פָּחוּס בְּקְטָבָיו. — [פְּחוּסָה, פְּחוּסִים, ־סוֹת]

פָּחוּת* ת׳ [מן פחת, פָּחַת] 1. מוּעָט, נוֹפֵל מֵאֲחֵרִים בְּכַמּוּתוֹ אוֹ בְּעֶרְכּוֹ: ״אֵלּוּ נְעָרוֹת... פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד״ (כתובות ג א). ״כָּל עֲרָכִין שֶׁאַתָּה מַעֲרִיךְ לֹא יְהוּ פְּחוּתִין מִשֶּׁקֶל״ (בכורות י:). 2. נוֹפֵל, גָּרוּעַ בְּטִיבוֹ, יָרוּד: ״בְּרִיָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת״ (בראשית רבה י). ״וְלִהְיוֹת חַכְמֵי דוֹרוֹ וּגְדוֹלֵיהֶם פְּחוּתִים בְּעֵינָיו״ (חובות הלבבות הכניעה ט). ״וּמַה יִּפָּלֵא עַתָּה כִּי רַעְיוֹן גָּדוֹל כָּזֶה בְּלָבְשׁוֹ צוּרָה פְּחוּתָה כָּזוֹ לֹא יוּכַל עוֹד לָקַחַת לְבָבוֹת?״ (אחד העם, יג). ״כְּשֵׁם שֶׁלְּבוּשֵׁיהֶם פְּחוּתִים כָּךְ הֵם עַצְמָם פְּחוּתִים״ (עגנון, כלה קסה). — [פְּחוּתָה, פְּחוּתִים, ־תוֹת]

— **פָּחוּת שֶׁבִּפְחוּתִים**°, הַגָּרוּעַ וְהַנִּקְלֶה בְּיוֹתֵר: ״אֲפִלּוּ בָּחוּר פָּחוּת שֶׁבִּפְחוּתִים יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי חֲלִיפוֹת בְּגָדִים״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עט).

— **פְּחוּת־עֵרֶךְ**°, יָרוּד, נְטוּל־חֲשִׁיבוּת: ״מַה קַּלִּים הֵם בְּדַעְתָּם וּמַה פְּחוּתֵי־עֵרֶךְ הֵם!״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סג).

— **לְכָל הַפָּחוּת***, ראה להלן ערך פָּחוֹת.

פָּחוֹת* תה״פ [מן פחת; ראה גם פָּחוּת] 1*. מְעַט מִן־, בְּמִדָּה קְטַנָּה מִן־ בְּכַמּוּת אוֹ בְּאֵיכוּת: ״שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית... זֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ וְיַחֲלֹקוּ״ (בבא מציעא א א). ״הָאוֹכֵל תְּרוּמָה פָּחוֹת מִכַּזַּיִת״ (פסחים לב:). ״הַמְקַדֵּשׁ... אִשָּׁה... בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת״ (קדושין ב ו). ״שְׁתֵּי אַמּוֹת פָּחוֹת חֹמֶשׁ״ (רש״י סוכה ח). 2°. [בחשבון] חָסֵר, מִלָּה הַמְצַיֶּנֶת חִסּוּר שֶׁל מִסְפָּר מִמִּסְפָּר: עֶשְׂרִים פָּחוֹת שֶׁבַע הֵן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה. ״מִינוּס״ (—) הוּא סִימָן ״פָּחוֹת״.

— **פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר**° [בלשון־הדיבור] בְּעֵרֶךְ, בְּקֵרוּב, קְצָת לְמַטָּה אוֹ לְמַעְלָה מִן הַמְּשֹׁעָר: הַהַצְלָחָה בַּעֲבוֹדָתְךָ? — פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר.

— **לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר***, בְּדִיּוּק נִמְרָץ, בְּלִי לִגְרֹעַ וּבְלִי לְהוֹסִיף: ״קָטָן נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה וּלְתִשְׁעָה... לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר״ (שבת יט ה). עָשָׂה בְּדִיּוּק כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה — לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

— **לְכָל־הַפָּחוֹת***, **לְפָחוֹת**°, לְמִצְעָר, בְּמִדָּה הַקְּטַנָּה בְּיוֹתֵר, אִם נִתְפֹּס אֶת הַמִּינִימוּם: ״אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל הַפָּחוֹת״ (רשב״ם בבא בתרא פב:). ״שֶׁיִּקְנֶה אוֹתָהּ לְכָל הַפָּחוֹת בַּחֲצִי דָּמֶיהָ״ (תוספות בבא קמא ז.). אִם הִנְּךָ עָסוּק כָּל כָּךְ, עֲשֵׂה נָא לִי לְפָחוֹת דָּבָר קָטָן זֶה.

פְּחוֹת*, **פִּיחוֹת** ז׳ [מן פחת, פִּחֵת] הַפְחָתָה, גְּרִיעָה, חִסּוּר: ״מְשֻׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן — זֶה הַפְּחוֹת״ (רבינו גרשום, ערכין כז:). פְּחוֹת מְחִירָהּ שֶׁל הַסְּחוֹרָה. — [פְּחוֹת־]

— **פְּחוֹת־הַמַּטְבֵּעַ**°, דֵּוָלְוָאצְיָה, רֵפוֹרְמָה כַּסְפִּית עַל־יְדֵי הַפְחָתַת הָעֵרֶךְ הַיַּחֲסִי שֶׁל הַכֶּסֶף בִּמְדִינָה לְעֻמַּת עֶרְכּוֹ שֶׁל הַכֶּסֶף הַיַּצִּיב שֶׁל מְדִינָה אַחֶרֶת. הַפְּחוֹת מְבֻצָּע עַל־פִּי־רֹב בִּתְקוּפָה שֶׁל מַשְׁבֵּר כַּלְכָּלִי וּמַטְּרָתוֹ לְצַמְצֵם אֶת הַיְּבוּא מֵאַרְצוֹת־חוּץ וּלְהַגְבִּיר אֶת הַיִּצּוּר הַמְּקוֹמִי.

פחז [ארמית: פְּחַז; ערבית: פ׳חַ׳ הִתְגָּאָה, הִתְפָּאֵר; ובכמה שימושים כהיפוך־אותיות מן חפז]

~ פע׳ **פָּחַז** פ״ע 1. נָהַג בְּקַלּוּת־דַּעַת, הִתְהוֹלֵל: ״אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים״ (שופטים ט ד). ״אוֹכְלִים וְשׁוֹתִין וּפוֹחֲזִים״ (בראשית רבה לט). 2°. מִהֵר, חָפַז: ״פָּחֲזָה הָרוּחַ רִאשׁוֹנָה, שָׁט וַיַּעֲבֹר הַבְּשׂוֹרָה״ (ביאליק, בשורה). ״נָטַל יָעִישׁ מַחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ וּפָחַז וְאָמַר״ (הזז, יעיש א 201). — [לִפְחֹז, פּוֹחֵז, פָּחוּז, יִפְחַז]

~ פע׳ **פִּחֵז*** פ״ע פָּחַז, הִתְגָּאָה: ״אַתָּה מְפַחֵז בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ״ (ירושלמי נדרים לז ד). ״מִיָּד הָיָה מְפַחֵז וּמוֹדִיעַ וְאוֹמֵר אֵין לִי עֵסֶק בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם״ (ילינק, ג 44). — [לְפַחֵז, מְפַחֵז, יְ־]

~ התפ׳ **הִתְפַּחֵז***, נָהַג כְּפוֹחֵז, הָיָה נִמְהָר וּבָהוּל: ״אַל תְּהִי כְּאַרְיֵה בְּבֵיתְךָ וּמִתְפַּחֵז בַּעֲבוֹדָתְךָ״ (בן־סירא ד לב). — [לְהִתְפַּחֵז, מִתְפַּחֵז, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְחִיז*** פ״י 1*. הָפַךְ לְפוֹחֵז, גָּרַם לְקַלּוּת־דַּעַת: ״כִּי רַבִּים הִפְחִיז זָהָב וְהוֹן יַשְׁגֶּה לֵב נְדִיבִים״ (בן־סירא ח ג). ״יַיִן וְנָשִׁים יַפְחִיזוּ לֵב״ (בן־סירא יט ב). 2°. הִגְבִּיר, עוֹרֵר: ״לֹא רַק לְהַפְחִיז יִצְרוֹ, אֶלָּא אַדְּרַבָּה לְשַׁכְּכוֹ וּלְבָלְמוֹ״ (ביאליק, האמנות). — [לְהַפְחִיז אֶת־, מַפְחִיז, יַ־]

— **פָּחַז יִצְרוֹ (לִבּוֹ) עָלָיו***, תְּקָפוֹ יִצְרוֹ, נִתְעוֹרֵר בּוֹ יֵצֶר הָרָע, נִתְגַּבְּרָה תַּאֲוָתוֹ: ״וּפָחַז עָלַי יִצְרִי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדֵנִי מִן הָעוֹלָם״ (נדרים ט:). ״פָּחַז לִבִּי עָלַי״ (ספרי נשא ז:). [ובשינוי הנושא:] ״מִיָּד פָּחַז עָלָיו דִּמְיוֹנוֹ וְנִמְצָא נָתוּן בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת״ (הזז, יעיש א 42). ״וְשָׁעָה שֶׁרֵי בַּרְזֶל פָּחַז עָלָיו גַּעְשׁוֹ וְהַרְעִישׁ חֲלָלוֹ שֶׁל בַּיִת וּסְבִיבָיו בְּחֵמָה שְׁפוּכָה״ (סדן, ממחוז לז). ״שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ פָּחֲזָה עָלָיו חֻלְשַׁת חֶמְלָה״ (קלצקין, כתבים 15).

פַּחַז ז׳ [ראה פחז, פָּחַז; המשמעות הרווחת — כהיפוך אותיות מן חפז] 1. פְּזִיזוּת, קַלּוּת־דַּעַת: ״פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר״ (בראשית מט ד). 2°. מְהִירוּת, בְּהִילוּת: ״יְשַׁעְיָה רָאָה אוֹתָן בְּפַחַז״ (פסיקתא קכא:). ״הַפַּחַז וְהַבֶּהָלָה אֲשֶׁר מִהַרְתָּ לְהֵרָאוֹת כַּעֲסֶךָ״ (רש״י בראשית מט ד). ״לְהַתְרוֹת בַּבָּאִים שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ זֶה לָזֶה לְרֹב הַמְּהִירוּת וְהַפַּחַז״ (שבט יהודה, קלח). ״קוּם בַּבֹּקֶר וּבְלִי־פַחַז תּוֹךְ שֶׁמֶן מְלֹא חָפְנְךָ״ (ולמבסקי, שירים 36). ״לֹא פַחַז וְאוֹר סַסְגּוֹנִי״ (מאירוביץ, הטללים 67). — [פַּחַז־, פַּחֲזוֹ]

– פְּחַז כַּמַּיִם [עַל־פִּי בראשית מט ד, ראה לעיל]. 1. כִּנּוּי לְאָדָם פָּזִיז וְנִמְהָר בְּיוֹתֵר, חֲסַר־סַבְלָנוּת: "פַּחַז כַּמַּיִם הָיִיתִי" (ביאליק, תר' טל מ). 2 [בהשאלה] מְהִירוּת רַבָּה: "מִתְפַּלֵּל בְּסִדּוּר פַּחַז כַּמַּיִם" (קבק, בצל 325). "הָרַמְבַּ"ם רָגִיל עַל לְשׁוֹנִי פַּחַז כַּמַּיִם" (הזז, יעיש ג 159).

פַּחֲוָה° נ' [מן פחז] מְהִירוּת, חִפָּזוֹן: "מִפַּחֲוַת כְּתַב־הַיָּד וְסִלְסוּל הַתָּגִים" (עגנון, שירים 505). – [פַּחֲוַת־]

פַּחֲזוּת נ' [מן פחז, פָּחַז] פַּחַז, פְּזִיזוּת, קַלּוּת־רֹאשׁ, מְשׁוּבָה: "וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם" (ירמיה כג לב). "יְשַׁעְיָה רָאָה אוֹתָם בְּפַחֲזוּתָם" (איכה רבתי א). "וּפִתּוּהוּ בְּפַחֲזוּתָם וְשִׁקְרָם (הנגיד, דיואן 18). "וְאוּלַי נֶאֱחַז וְנִסְתַּבֵּךְ בְּסִבְכֵי פַּחֲזוּתָם וּבְעַנְפֵי שִׁקְרֵיהֶם" (רמב"ם, איגרת תימן ח). "וְהֵם גַּם כֵּן בְּרַע מִזְגָּם וּפַחֲזוּתָם מָאֲסוּ מִיַּד בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד" (שבט יהודה, מא). "עֵינַיִם מִימִיּוֹת, מְשׁוֹטְטוֹת, מְפִיקוֹת פַּחֲזוּת וְקַלּוּת־דַּעַת" (ביאליק, איש הסיפון). "וּמְדַלְּגִים כְּעֵדֶר שֶׁל עִזִּים שֶׁנִּכְנְסָה בָּהֶן רוּחַ שֶׁל פַּחֲזוּת" (הזז, צל 232). – [פַּחֲזוּת־]

פַּחֲזָן° ז' [מן פחז] פָּזִיז, קַל־דַּעַת, נִמְהַר־לֵב: "עַד כַּמָּה פַּחֲזָנִים הֵם הַצְּעִירִים הַיְּהִירִים שֶׁל דּוֹרֵנוּ" (יהודה שטינברג, כה). "נוֹכֵל וּמִתְעַתֵּעַ, פַּחֲזָן וּפַזְרָן" (ברקוביץ, תר' טוביה קסט). – [פַּחֲזָנִית, ־נִים, פַּחֲזָנִיּוֹת]

פַּחֲזָנוּת° נ' [מן פַּחֲזָן] קַלּוּת־דַּעַת, פְּזִיזוּת, חֹסֶר יִשּׁוּב־הַדַּעַת: "הַפְקֵרוּת שֶׁל פַּחֲזָנוּת וְשַׁחְצָנוּת" (קרמר, משמרות 260). הַסְכָּלַת, עָשִׂיתָ זֹאת מִתּוֹךְ פַּחֲזָנוּת. – [פַּחֲזָנוּת־]

פַּחֲזָנִי° ת' [מן פַּחֲזָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פַּחֲזָנוּת, נִמְהָר, פָּזִיז: "וְרוּחַ־כַּרְמֶל פַּחֲזָנִית רוֹדֶפֶת אַחַר שִׁבֳּלִים" (גלעד, על העין, שוב). "קְפֹץ וּטְבֹל, בְּרִיָּה הַסַּסְנִית... הִשָּׁמֵר מִן הַפַּחַת, בְּרִיָּה פַּחֲזָנִית!" (מגר, חדווה 137). – [פַּחֲזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פַּחֲזָנִית° נ' [מן פחז] כִּנּוּי לְעוּגָה קְטַנָּה עֲשׂוּיָה בָּצֵק קַל וּסְפוֹגִי מְמֻלָּא קַצֶּפֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (Cream-puff). – [פַּחֲזָנִית־, פַּחֲזָנִיּוֹת]

א· **פחח** [ראה א· פח]

~ פע' **הֵפַח** פ"י לָכֹד בְּפַח, שִׂים פַּח וּמוֹקֵשׁ: "הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם" (ישעיה מב כב). – [לְהָפֵחַ אֶת־, מֵפַח, יָפֵחַ]

ב· **פחח** [ארמית: פְּחַח; תרגום עָרֹם = פְּחִיחַ; ראה פּוֹחֵחַ]

~ פִּע' **פִּחֵחַ°** פ"י הִפְשִׁיט, עִרְטֵל: "כָּל עֶדְיָהּ פִּחֲחָה הַכַּלָּה... כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם מֵהַבִּיט צִלָּהּ" (פיוטים, סידור 631). – [לְפַחֵחַ, פּוֹחֵחַ, פָּחוּחַ, יְפַחֵחַ]

פֶּחָח° ז' [מן ב· פַּח] חָרַשׁ־פַּחִים, עוֹשֶׂה כֵּלִים מִפַּחֵי־בַרְזֶל; הַפֶּחָח מְתַקֵּן אוֹ מְתַקֵּן פַּחִים, מַזְלְפִים, מַשְׁפְּכִים וְכַדּוֹמֶה. – [פֶּחָח־, פֶּחָחִים, פֶּחָחֵי־]

פֶּחָחוּת° נ' [מן פֶּחָח] מְלֶאכֶת הַפֶּחָח, הַתְקָנַת כֵּלִים שׁוֹנִים מִפַּחֵי־בַרְזֶל. – [פֶּחָחוּת־]

פֶּחָחִיָּה° נ' [מן פֶּחָח] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַפֶּחָח, מָקוֹם מְצֻיָּד בְּמַכְשִׁירִים לְהַתְקָנַת מוּצָרִים שׁוֹנִים מִפַּח אוֹ לְתִקּוּנָם. – [פֶּחָחִיַּת־, פֶּחָחִיּוֹת]

פַּחֵי־נֶפֶשׁ*, ראה ערך פַּח.

פַּחְיָא* נ' [ארמית, כנראה מתוך חיקוי לקול] כִּנּוּי לְתַרְנְגֹלֶת כְּשֶׁהִיא מְקַרְקֶרֶת בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְכַּוֶּנֶת לְהָטִיל בֵּיצָה: "בְּעֵי דְפַחְיָא" (ביצה ז.). – [פַּחְיֵי]

פְּחִידָה° נ' [מן פחד, פָּחוּד] פַּחַד, יִרְאָה: "בְּפִי שֶׁסָּעַתִּי אֶת הַפְּחִידָה הַלֵּילִית" (שטיינמן, דודאים 115). "הָעֵינַיִם הַמְעֻרְפָּלוֹת הִבִּיטוּ בִּפְחִידָה" (סדן, באלכסון 63). – [פְּחִידַת־, פְּחִידוֹת]

פְּחִיזָה* נ' **פְּחִיזוּת*** נ' [מן פחז] פַּחֲזוּת, נִמְהָרוּת, בֶּהָלוּת: "אֲבָל פְּחִיזָה וּבֶהָלָה הָיְתָה לְךָ" (רשב"ם בראשית מט ג). "שֶׁהָיְתָה פְּחִיזוּתוֹ בְּמָה שֶׁעָלָה מִשְׁכְּבֵי אָבִיו" (אברבנאל בראשית מט ג). – [פְּחִיזַת־, פְּחִיזוּת]

פְּחִין* ז"ר [ארמית] פּוֹחֲחִים, דַּלִּים [ראה בצירוף:]

– בַּר־פְּחִין* (ירושלמי ברכות ה ג) בֶּן־דַּלִּים, פּוֹחֵחַ, קַבְּצָן.

פְּחִיסָה° נ' [מן פחס, פָּחַס] מְעִיכָה, שִׁטּוּחַ עַל־יְדֵי לְחִיצָה: "עכו"ם לָא קְפִידָא עֲבוֹדַת־אֱלִילִים אִפְחִיסָה עַל־יְדֵי פְּחִיסָה" (רש"י עבודה זרה מב:). פְּחִיסַת הַכַּדּוּר. – [פְּחִיסַת־, פְּחִיסוֹת]

פְּחִיסוּת° נ' מן פָּחוּס] מַצָּבוֹ שֶׁל גּוּף פָּחוּס, שִׁעוּר הַשִּׁטּוּחַ: פְּחִיסוּת כַּדּוּר־הָאָרֶץ בְּקְטָבָיו. – [פְּחִיסוּת־]

פַּחִית° נ' [מן ב· פַּח] 1. כְּלִי קָטָן שֶׁל פַּח, פַּח קָטָן. 2. לוּחַ קָטָן שֶׁל פַּח לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים, כְּגוֹן לִרְשׁוֹם מִסְפָּר בִּכְלֵי־רֶכֶב. – [פַּחִית־, פַּחִיּוֹת]

פְּחִיתָה* נ' [מן פחות] 1*. הִתְמַעֲטוּת, יְרִידָה בְּכַמּוּת אוֹ בְּאֵיכוּת: "מָאָה זוּז שֶׁהֵן פְּחִיתַת הַשּׁוֹר" (רבינו חננאל בבא קמא לד). פְּחִיתַת עֶרְכָּהּ שֶׁל הַסְּחוֹרָה. פְּחִיתַת הַמַּטְבֵּעַ בַּבּוּרְסָה. 2*. פְּגִימָה, חָלָל חָקוּק בְּתוֹךְ מַשֶּׁהוּ: "פְּחִיתַת נֵר" (ביצה לב:). – [פְּחִיתַת־, פְּחִיתוֹת]

פְּחִיתוּת* נ' [מן פָּחוּת] 1. הִתְמַעֲטוּת, יְרִידָה בְּעֵרֶךְ: "אִם נִפְחַת הַמַּשְׁכּוֹן... כַּמָּה שִׁעוּר פְּחִיתוּתוֹ" (טור חושן משפט עב כה). 2. חֹסֶר־חֲשִׁיבוּת: "וְתִקָּרֵאנָה... הַמִּדּוֹת הַמְגֻנּוֹת פְּחִיתוּת הַמִּדּוֹת" (רמב"ם, מלות ההגיון יד). "הֲלֹא תִרְאֶה חֶסְרוֹנְךָ וּפְחִיתוּתְךָ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "כִּי אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת הַפְּחוּתוֹת מִדָּה פְּחוּתָה כְּמוֹ הַכָּזָב וְהָעֹנִי וְהוּא כּוֹלֵל כָּל הַפְּחִיתִיּוֹת" (שבט יהודה, קנח). "יֹאמַר הָעוֹלָם מַה שֶּׁיֹּאמַר עַל דְּבַר פְּחִיתוּת עֶרְכֵּנוּ הַמּוּסָרִי" (אחד העם, עא). "מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה שֶׁל גְּנִיּוֹת וּפְחִיתִיּוֹת" (קלצקין, כתבים 28). – [פְּחִיתוּת־]

– פְּחִיתוּת־כָּבוֹד°, פְּחִיתוּת־עֵרֶךְ°, בִּזָּיוֹן, גְּנַאי: "מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ פְּחִיתוּת־כָּבוֹד עָלוּל הוּא קַבְּצָנוּ לֵירֵד לְתוֹךְ חַיָּיו שֶׁל חֲבֵרוֹ" (מגדלי מו"ס, קטו).

פַּחַל*, פּוֹחַל ז' [אולי מן אכדית: puḫālu כִּים האשכים; וכן סורית: פַּחְלָא, פַּחְלְתָא; השם במשנה – על־שום הדמיון לכיס זה] [מצוי רק בריבוי:]

– פַּחְלִין* ז"ר שַׂק כָּפוּל שֶׁל עוֹר אוֹ קָלוּעַ מֵחֲבָלִים שֶׁנּוֹתְנִים עַל גַּב הַחֲמוֹר אוֹ הַגָּמָל לָשִׂים בּוֹ מִטְעָן כָּלְשֶׁהוּ: "הַסַּל וְהַפַּחְלִין שֶׁל גְּמַלִּים" (תוספתא כלים בבא מציעא ו ו). [במשנה, כלים כד ט, הנוסח: פַּחְלָץ – כנראה התמזגות של ין במילת פַּחְלִין]

פַּחְלוּץ° ז' [מן פחלץ, פִּחְלֵץ] מִלּוּי גוּף שֶׁל חַיָּה אוֹ עוֹף בְּקַשׁ וּבַחֲמָרִים אֲחֵרִים לְהַתְקָנַת פֻּחְלָצִים (אֲדָרִים): מַעְבָּדָה לְפַחְלוּץ עוֹפוֹת. – [פַּחְלוּץ־]

פִּחְלֵץ. ראה פּוּחְלָץ.

פחלץ [מן פּוּחְלָץ]

~ פִּע' **פִּחְלֵץ** ° פ"י מִלֵּא גוּף שֶׁל חַיָּה אוֹ עוֹף בְּקַשׁ וּבַחֲמָרִים אֲחֵרִים לְהַתְקָנַת פֻּחְלָץ (אֲדָר). – [לְפַחְלֵץ, מְפַחְלֵץ, יְפַחְלֵץ]

~ פֻּע' **פֻּחְלַץ** °, מֻלָּא בְּקַשׁ אוֹ בַּחֲמָרִים אֲחֵרִים לְהַתְקָנַת פֻּחְלָץ (אֲדָר): תַּעֲרוּכַת צִפֳּרִים מְפֻחְלָצוֹת. – [מְפֻחְלָץ, יְפֻחְלַץ]

א **פֶּחָם** ז' [קרוב אל פוח, נפח; אוגריתית: פחמ; ערבית: פַּחְמ]
1, גַּחֶלֶת כְּבוּיָה, חֹמֶר דָּלִיק הַמִּתְקַבֵּל בְּדֶרֶךְ טִבְעִית מִשְּׂרֵפַת עֵץ. בְּאֹפֶן תַּעֲשִׂיָּתִי מְכִינִים פֶּחָם עַל־יְדֵי שְׂרֵפָה מוּאֶטֶת אוֹ עַל־יְדֵי חֲרִיכָה שֶׁל שָׁרְשֵׁי עֵצִים. הַפֶּחָם מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־הַסָּקָה: "פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ" (משלי כו כא). "כּוֹרְתִין עֵצִים לַעֲשׂוֹת פֶּחָמִין" (שבת יט א). 2*, פִּיחַ: "ר' יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֶּחָם" (שבת ב ה). 3°, קָנֶה שֶׁל עֵץ שֶׁנִּתְפַּחֵם בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ לִרְשׁוּם וּלְשִׂרְטוּט: רִשּׁוּמֵי פֶּחָם. – [פְּחַם־, פַּחְמוֹ; פְּחָמִים, פַּחְמֵי־, פְּחָמָיו, פַּחְמֵיהֶם]

– **פֶּחָם־אֶבֶן**°, מַחְצָבִים שֶׁל חֳמָרִים מֵאֲבָנִים קְדוּמִים הַנִּכְרִים מִמַּעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה וּמְשַׁמְּשִׁים חֹמֶר־דֶּלֶק מְעֻלֶּה לִמְכוֹנוֹת־קִיטוֹר וְכַדּוֹמֶה. פַּחְמֵי־הָאֶבֶן הֵם בְּעִקָּרָם עֲצֵי־יַעַר קְדוּמִים שֶׁנִּתְכַּסּוּ בָּאֲדָמָה וְהִתְאַבְּנוּ בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. פֶּחָם־הָאֶבֶן הַמְעֻלֶּה נִקְרָא "אַנְטְרָצִיט".

– **פֶּחָם כָּחֹל**°, כִּנּוּי מֻשְׁאָל לָאֶנֶרְגְיָה שֶׁל הָרוּחַ הַמְּנִיעָה טַחֲנוֹת, מַשְׁאֵבוֹת וְכַדּוֹמֶה וּמְמַלֵּאת עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל הַפֶּחָם.

– **פֶּחָם לָבָן**°, כִּנּוּי מֻשְׁאָל לְמַפְלֵי־הַמַּיִם הַגְּדוֹלִים הַמְּנִיעִים טַחֲנוֹת, מְכוֹנוֹת, גֶּנֶרָטוֹרִים וְכַדּוֹמֶה וּמְמַלְּאִים עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל הַפֶּחָם.

– **נוּרַת־פֶּחָם**°, נוּרָה חַשְׁמַלִּית שֶׁתִּיל־הַלַּהַט שֶׁבְּתוֹכָהּ עָשׂוּי פֶּחָם: נוּרַת־פֶּחָם מַקְרִינָה בְּהִדָּלְקָהּ חֹם רַב, וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַטְּרוֹת חִמּוּם וְרִפּוּי.

– **נְיַר־פֶּחָם**°, כִּנּוּי לְגִלָּיוֹן־נְיָר מְצֻפֶּה חֹמֶר־צֶבַע דָּבִיק מְיֻחָד הַמַּשְׁאִיר עֲקֵבוֹת כְּשֶׁהוּא נִלְחָץ אֶל הַנְּיָר הֶחָלָק שֶׁמִּתַּחְתָּיו: הַעְתָּקַת טְפָסִים בְּכַמָּה הֶעְתֵּקִים בִּכְתִיבָה בַּיָּד אוֹ בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה נַעֲשֵׂית בְּאֶמְצָעוּת גִּלְיוֹנוֹת נְיַר־פֶּחָם. נִקְרָא גַּם "נְיַר־הַעְתָּקָה".

– **עִפְרוֹן־פֶּחָם**°, עִפָּרוֹן אוֹ קָנֶה דַּק עָשׂוּי פֶּחָם שָׁחֹר רַךְ וְנָקִי, מְשַׁמֵּשׁ לְצִיּוּר.

– **קֶשֶׁת־פֶּחָם**°, זֶרֶם־חַשְׁמַל הָעוֹבֵר בֵּין שְׁנֵי מְטִילֵי פֶּחָם הַמְרֻחָקִים כְּלְשֶׁהוּ זֶה מִזֶּה וּמוֹפִיעַ בְּאוֹר מְסַנְוֵר אַגַּב הֲפָקַת חֹם רַב מְאֹד. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְהַתָּכַת מַתָּכוֹת וְעוֹד. קֶשֶׁת־הַפֶּחָם נִקְרֵאת גַּם "קֶשֶׁתווֹלְטָה" עַל שֵׁם הַפִיסִיקַאי הָאִיטַלְקִי Volta (1827–1745).

– **שָׁחוֹר כַּפֶּחָם**°, מָשָׁל לְדָבָר שָׁחוֹר בְּיוֹתֵר.

ב **פֶּחָם** ז' [צורת־משנה של פֶּחָה] פֶּחָה, מוֹשֵׁל: "לִהְיוֹת פֶּחָם בְּאֶרֶץ יְהוּדָה" (נחמיה ה יד). "כְּמֶלֶךְ אוֹ פֶּחָם" (אברהם אבן־עזרא, א 30).

פחם [מן א פֶּחָם]

~ פִּע' **פִּחֵם*** פ"י 1*, פִּיֵּחַ, הִשְׁחִיר: "בָּתֵּי עֲבוֹדָה זָרָה מְפַחֲמִין אוֹתָן בְּפֶחָמִין" (ירושלמי מעשר שני נה ד). "עֲשַׁן הַנִּשְׂרָפִים עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם פִּחֵם אֶת הַדַּפִּים וְיִשְׁחִירֵם" (עגנון, כפות כ). "הַפְּתִילָה מְפַחֶמֶת בִּמְקוֹמָהּ" (הזז, יעיש ג 103). 2°, עָשָׂה פְּחָמִים, שָׂרַף עֵצִים בְּאֹפֶן אִטִּי וַהֲפָכָם לִפְחָמִים. 3°, עִבֵּד וְנִקָּה בְּאֶמְצָעוּת פֶּחָם אוֹ פַּחְמָן: בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת מְפַחֲמִים אֶת הַצֶּמֶר בְּתַהֲלִיךְ יִצּוּרוֹ. 4°, סִלֵּק אֶת הַפֶּחָם, נִעֵר אֶת שְׁיָרֵי הַשְּׂרֵפָה: "פָּקַח עֵינָיו וּפִחֵם אֶת רֹאשׁ הַפַּפִּירוֹסָה (הַסִּיגָרִיָּה) כִּלְאַחַר אֶצְבַּע" (ביאליק, סוחר). – [לְפַחֵם, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **פֻּחַם***, 1*, הֻשְׁחַר בְּפֶחָם, נִתְלַכְלֵךְ וְהֻשְׁחַר כְּפֶחָם: "(רָצָה לְגָרְשָׁהּ) בִּשְׁבִיל שֶׁרָאָה יָדֶיהָ מְפֻחָמוֹת" (שיר השירים רבה א ו, אל חראוני). פָּנָיו שֶׁל הַיֶּלֶד פֻּחֲמוּ. 2°, הֻפַּךְ לְפֶחָם, נַעֲשָׂה פֶּחָם: הָעֵצִים נִשְׂרְפוּ וּפֻחֲמוּ [וראה עוד ערך מְפֻחָם] – [מְפֻחָם, יְפֻחַם]

~ הת' **הִתְפַּחֵם***, 1°, הָיָה לְפֶחָם, נַעֲשָׂה פֶּחָם: הָעֵצִים נִתְפַּחֲמוּ. 2°, נִפְגַּע וְנִשְׂרַף עַל־יְדֵי זֶרֶם־חַשְׁמַל: פְּלוֹנִי שֶׁטִּפֵּס עַל עַמּוּד־הַחַשְׁמַל נִתְפַּחֵם וָמֵת. 3*, הִשְׁתַּזֵּף הַרְבֵּה, הֻשְׁחַר כַּפֶּחָם: "נִתְפַּחֲמוּ פְּנֵי הַנָּשִׁים מִן הַשֶּׁמֶשׁ" (בראשית רבה יח). "הוֹאִיל וְנִתְפַּחֲמוּ יָדַי בְּקַבְּצָנוּת הֲרֵינִי הוֹלֵךְ בָּטֵל" (עגנון, אלו קב). – [לְהִתְפַּחֵם, מִתְפַּחֵם, יִתְ־]

~ נפ' **נִפְחַם** ", 1, הִתְפַּחֵם, הֻפַּךְ פֶּחָם: "עֵץ הַנִּפְחָם מֵאֵשׁ" (מנחם, מחברת א ד). 2, הִשְׁתַּזֵּף, הֻשְׁחַר: "בֶּן־מֶלֶךְ שֶׁיָּצָא לוֹ לַמִּדְבָּר – נִפְחַם בַּשֶּׁמֶשׁ" (ילקוט, שיר השירים תתקפב). "פָּנֶיהָ לֹא נִפְחָמִים כְּלוּם, אֶלָּא רַק נֶאְדָּמִים וּמִתְקַלְּפִים" (שנהר, ג 439). – [לְהִפָּחֵם, נִפְחָם, יִפָּחֵם]

~ הפ' **הִפְחִים** " פ"י פִּיֵּחַ, הִשְׁחִיר: "אֵין מְסַיְּדִין וְאֵין מְכַיְּרִין וְאֵין מַפְחִימִין" (פירוש ר"ג לאלפס סוף תענית). – [לְהַפְחִים, מַ־, יַ־]

פַּחְמָה° נ' [מן פַּחְמָן] [בכימיה] קַרְבּוֹנַט, מֶלַח שֶׁל חֻמְצָה פַּחְמָנִית, כְּגוֹן: פַּחְמַת־סִידָן ($CaCO_3$), פַּחְמַת־אַשְׁלָגָן (K_2CO_3). – [פַּחְמַת־, פַּחְמוֹת, פַּחְמוֹת־]

פַּחְמוֹן°, פִּיחְמוּן ז' [מן פחמן] [במטאלורגיה] קַרְבּוּנִיזַצְיָה, הַעֲלָאַת אֲחוּז הַפַּחְמָן בְּמַתֶּכֶת: פַּחְמוּן הַבַּרְזֶל בְּיִצּוּר פְּלָדָה. – [פַּחְמוּן־]

פַּחְמוֹן° ז' [מן פֶּחָם] מַחֲלַת תְּבוּאוֹת הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי פִּטְרִיָּה טַפִּילִית (Ustilago), שֶׁנְּבָגֶיהָ מְהַוִּים אֲבָקָה שְׁחוֹרָה הָעוֹלָה עַל הַצְּמָחִים.

פַּחָמִי* ז' [מן פֶּחָם] 1*, עוֹשֶׂה פְּחָמִים, אֻמָּן לִשְׂרֵפַת עֵצִים לְשֵׁם הֲפִיכָתָם לִפְחָמִים: "מִכְּתְלֵי בֵּיתְךָ אַתָּה נִכָּר שֶׁפַּחָמִי אַתָּה" (ברכות כח.). 2", נַפָּח הַמְחַשֵּׁל אֶת הַבַּרְזֶל כְּשֶׁהוּא מְלֻהָט בְּאֵשׁ פְּחָמִים וּבְמַפּוּחַ: "מָשָׁל לְאֵשׁ הַפַּחָמִי, כִּי כַּאֲשֶׁר יִרְצֶה הַפַּחָמִי שֶׁיִּתְלַהֵב מִיָּד יַשְׁלִיךְ עָלָיו מַיִם" (שבט יהודה, קנד). – [פַּחָמִים]

פַּחְמִי° ת' [מן פַּחְמָן] [בכימיה] קַרְבִּידִי, שֶׁיֵּשׁ בְּהַרְכָּבָתוֹ פַּחְמָן לְלֹא חַמְצָן: סִידָן פַּחְמִי (CaC_2). – [פַּחְמִית, פַּחְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

פַּחְמִימָה° נ' [פַּחְמָן+מֵימָה] (Carbohydrate) שֵׁם כּוֹלֵל לִקְבוּצַת חֳמָרִים אוֹרְגָנִיִּים הַנְּפוֹצִים הַרְבֵּה בְּעוֹלַם הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ וְהַמֻּרְכָּבִים

מפחמן, חמצן ומימן. הפחמימות הן מאבות־המזון של כל חי. הסכר, העמילן, התאית ועוד – מרכבים מפחמימות (הנוסחה הכללית: H_2CO). – [פחמימת־, פחמימות]

פַּחְמֵימָן° ז׳ [פחמן + מימן] חמר המרכב מפחמן ומימן (Hydrocarbon): הנפט, הבנזול, הבנזין – הם פחמימנים. – [פחמימן־, פחמימנים, פחמימני־]

פַּחְמֵימָנִי° ת׳ [מן פחמימן] המרכב מפחמימן, שיש בתרכבתו פחמימנים. – [פחמימנית, ־ניים, ־ניות]

פַּחְמָן° ז׳ [מן פחם] יסוד כימי אלמתכתי, נמצא בצורה חפשית בטבע כיהלום וגרפיט. הפחמן הוא החמר החשוב ביותר בכל תרכבות החמרים האורגניים: צמחים, בעלי־חיים, חמרי־הדלק מכילים פחמן. (Carbonium, סימן כימי C, משקל אטומי 12). – [פחמן־]

– פחמן דו־חמצני° (CO_2), גז הנוצר בקביעות על־ידי נשימת בעלי־החיים והצמחים, וכן על־ידי שרפת הפחם והחמרים האורגניים ותהליכי רקבונם.

פחמן [מן פחמן]

~ פע׳ פִּחְמֵן ° פ״י העלה את אחוז הפחמן בחמר: מפחמנים ברזל לתעשית פלדה. – [לפחמן, מפחמן, י־]

~ הת׳ הִתְפַּחְמֵן °, גדל בו אחוז הפחמן: המתכת התפחמנה בתעשיה. – [להתפחמן, מת־, ית־]

פַּחְמָנִי° ת׳ ראה ערך פחמי.

פַּחֶמֶת° נ׳ [מן פחם] דלקת הגורמת להשחרת המקום הנגוע ולהפרשת מגלה (Anthrax).

פַּחְמָתִי° ת׳ [מן פחמה] קרבונתי, המכיל בתרכבתו פחמן דו־חמצני. – [פחמתית, פחמתיים, ־תיות]

פחס [ארמית: פחש; אולי קרוב אל פחת]

~ פע׳ פָּחַס * פ״י מעך, רקע ורדד על־ידי לחיצה: "פחסה (את העבודה־הזרה) אף־על־פי שלא חסרה – בטלה" (עבודה זרה ד ה). – [לפחס; פוחס, פחוס; יפחס, פחס!]

~ נפ׳ נִפְחַס *, נמעך, נרקע: "לא נשאר בלתי אם גויתי וצורתי נפחסת" (תשבץ, כח). "צורתה המעשית הולכת ופוחתת וגם נפחסת" (ביאליק, משנה לעם). "בעל חטם שנפחס בעודו ילד במכת אלה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 201). – [להפחס, נפחס, יפחס]

~ פע׳ פִּחֵס ° פ״י פחס, מעך, הדק: "פחס אולנשפיגל חטמו בזגוגית החלון" (שלונסקי, תר׳ טיל 251). "פחס אזניהם כהלכה" (טביב, כערער 8). "מנסה לפחס את הנפיחיות מתחת לעיניה" (איתן, ברקיע 251). – [לפחס, מ־, י־]

~ נת׳ נִתְפַּחֵס °, נעשה פחוס, נתמעך: "היה כטבול באותה זהמה ממסמסה, דמה ומחה של גלגלת שנתפחסה" (שמיר, מלך 353). "מיד נתעופפו... שתי עוגות שנתפחסו אחת על עינו ואחת על לחיו" (שלונסקי, תר׳ טיל 258). "לא נעם לה כי שערה, שתלתליו מעמדים תמיד, נתפחס על קדקדה" (שרירא, עזה 59). – [להתפחס, מת־, ית־]

פַּחְפּוּחַ° ז׳ [מן פחפח, פחפח] נפיחה ונשיפה חזקה: "רכבת המשא המתנהלת בקשי יום־יום למטה במסלה בפחפוח, כחכוח ונשפוף" (יזהר, ברגלים יחפות 11). – [פחפוח־, ־חים, ־חי־]

פחפח [מן פוח, נפח]

~ פע׳ פִּחְפֵּחַ ° פ״ע נפח בחזקה, השמיע קול נשיבות ונשימות: "המכונה מתחילה מטרטרת... ומפחפחת" (שניאור, פנדרי ב 69). "הנשים פחפחו בנחירי אפיהן" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 83). "רק נשימות כבדות מפחפחות באות" (יזהר, צקלג 414). "ורוח מטפח פחפחהו ללהבה" (רגלסון, חקוקות 320). – [לפחפח, מ־, יפחפח]

פחר [מן פחר]

~ פע׳ פָּחַר * פ״י שרף כלי־חרס בתנור להקשותו: "שחבית זו הכניסה לכבשן ופחר אותה" (תשובת הגאונים, אסף ג). – [לפחר, פוחר, יפחר]

~ פע׳ פִּחֵר * פ״י פחר, שרף כלי־חרס בתנור להקשותו: "אין המפחר כלי־חרס מבשל" (רבינו חננאל, שבת עב:). – [לפחר, מפחר, יפחר]

~ הת׳ הִתְפַּחֵר *, נשרף בתנור, נתיבש היטב: "כמעשה החבית מעשה יוצר בלבד ועדאן לא נתפחרה" (תשובות הגאונים, אסף ד). "והסירים מתפחרים בשמש" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 289). – [להתפחר, מת־, ית־]

פֶּחָר ז׳ [ארמית, דניאל ב מא; אכדית: paḫaru; ערבית: פ׳ח׳ארי] 1. עושה כלי־חרס, יוצר. 2. כלי־חרס: "סעורה ושבורה כפחר" (אימה בחר, שחרית יום כיפור). "פגוזיך יתצו העיר כפחר" (פיוטים, סידור 632). – [פחר־, פחרים, פחרי־]

פחת [המשמעות היסודית כמו ב־פתח עשה חור, נקב; אכדית: patahu; ארמית: פחת; במקרא רק בשמות: פחת, פחתת]

~ פע׳ פָּחַת * פעו״י 1 פ״י גרע, המעיט, הקטין: "בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין (בתורה) שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן" (מגילה ד א). "(האומר) הרי עלי... לבונה לא יפחת מקמץ" (מנחות יג:ב). "ולא יפחת את השער (המחיר)" (בבא מציעא ב יב). "אי־אפשר לפחת אף כל־שהוא משעור הלמודים העברים" (אחד העם, תטז). "פחתי מן החשבון, כדרך העולם, זוזים אחדים" (ברקוביץ, תר׳ מעשה קנד). 2. נקר, עשה מגרעת וחלל בתוך משהו: "אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי" (ביצה ד ד). 3 פ״ע נעשה פחות, מעט, התמעט: "הרי שהפריש עשר כורין למאה ומדד את המעשר ופחת – מהו? אמרו לו: כשם שפחת מעשר כך פחתו חלין" (תוספתא בבא מציעא ג יא). "אם פחתו (המעות) – פחתו לו" (תוספתא בבא מציעא ד ב). "גופי פוחת מתנונה" (ביאליק, תקות). "ושאלה למה אין קמחם פוחת" (עגנון, כלה רז). "ואם ינהגו אחרת יפחתו סכוייהן" (קרליבך, הדרך 142). ערך המניות פחת בבורסה. החם הרב פחת לעת־ערב. – [לפחת, פוחת, פחות; יפחת (להוראות 1, 2), יפחת (להוראה 3)]

~ נפ׳ נִפְחַת *, 1 *, נתמעט, נגרע, ירד (בערכו או בכמותו): "כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת" (סוטה ה:). "הבאים הם לא נתמעטו, חס ושלום, אלא המתנות לאביונים נפחתו" (מגדלי מו״ס, רצא). "הלקוחות הלכו ונפחתו יותר ויותר" (קבק, במשעול

157). "לא היא נקרעת ולא היא נפחתת ולא היא נפסדת" (הזז, צל 112). מחיר הסחורה נפחת. 2°, חסר, הורד מן החשבון: המספר 10 נפחת ב־3 והעמד על 7. 3*, נתקלקל, נזק: "נפחתה העליה... הרי בעל העליה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העליה" (בבא מציעא י ב). "נפחתו דפני ספינה" (עירובין מב:). 4*, נטל, נלקח: "צלע שנפחתה מן האדם" (רש"י סנהדרין קד·).— [להפחת, נפחת, יפחת]

~ פע' פחת * פ"י 1*, מעט, גרע, הקטין: "פחתו או הותירו" (כתובות י ד). "פחת שתות (ששית) או הותיר שתות" (בבא בתרא קי·). 2°, הקטין את הערך היחסי: הממשלה פחתה את הלירה (ביחס אל הדולר היציב). 3*, נקר והוציא חלק, עשה שקע וחלל: "ופחת את המעזיבה וסכך על גבי המטה בשביל קטן" (סוכה ב ח). — [לפחת את־, מפחת, יפחת]

~ פע' פחת ÷, הקטין ערכו: "ואינם רוצים שפחתו (הדינרים) בידו, אבל רוצים שהגיד שהוא מפחת" (אמונות ודעות, מאמר ד). הלירה פחתה על־ידי צו הממשלה. — [מפחת, יפחת]

~ הפ' הפחית *, 1° פ"י המעיט, הקטין, החסיר: המוסד הפחית את שכר עובדיו בחמשה אחוזים. נתקבלה החלטה לא להפחית את שעות העבודה. אם נפחית את המספר 20 ב־7, נקבל 13. 2* פ"י בזה, הקטין ערכו של דבר: "שלא להפחית את השוק בעיניך" (תוספתא מעשר שני ד י). "מגרפות וקרדמות משתמש בהן ברך אבל לא בקשה, מפני שמפחיתן" (בבא מציעא ל.). "וראוי לך להראות יתרונך עליהם במאס אותם ובהפחיתם" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). 3* פ"ע פחת, נזק, נשחת: "אפלו הפחית דפן אמצעי" (סוכה יח:). — [להפחית, הפחתי, מפחית, י־]

~ הפ' הפחת °, החסר ממנו, נגרע ממנו: משכרת העובדים הפחתה בחמשה אחוזים. המספר 10 הפחת ב־3 ונתקבל 7. ערך מפחת של הסחורה. — [מפחת, יפחת]

— פוחת והולך * [שאול מן שבת כא: ושם כפועל יוצא: "אם ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך"] הולך ויורד, מתמעט יותר ויותר (בערכו, בכמותו וכדומה): "ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין" (שמות רבה טו). "סלע הטבוע ופוחת והולך" (רש"י בבא מציעא נב.). פוחת והולך הדור.

— פחות *, פחות *, ראה ערכים אלה במקומם.

פחת * ז' [מן פחת, פחת] 1*, גרעון, מגרעת, חסרון (בכמות, בערך וכדומה): "שאין הפחת והתוספת שוין" (ירושלמי תרומות כב ד). "חבלה שיש בה פחת דמים" (רש"י שבות כא כה). "אף־על־פי שנתיקרו הביצים אין פחת בסעודות" (עגנון, כפות קנח). הרטיבות גרמה לפחת בסחורה. 2°, שירי החמר שאינו נתן לנצול: בהכנת קפסות מפח הגיע הפחת בפח עד כדי 10%. 3°, בלאי, אמורטיזציה, הנכוי מערכו של דבר בגלל שמוש, התישנות וכיוצא בזה: פחת שנתי של המכונית. 4*, שקע, חור, חלל: "בית שהוא מלא פרות – סתום ונפחת, נוטל ממקום הפחת" (ביצה ד ג). — [פחת־, פחתו; פחתים, פחתי־]

— אנשים של פחת ÷ (ערוך, חילק ובילק). אנשים פחותי־ערך.

פחת זו"נ [ראה פחת] חפירה עמקה באדמה, ביחוד לשם מלכדת לחיות: "הנס מקול הפחד יפל אל־הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח" (ישעיה כד יז–יח). "וישלכו אתו ביער אל־הפחת הגדול" (שמואל ב יח יז). "הנה עתה הוא־נחבא באחת הפחתים" (שמואל ב יז ט). "ואיך אתה בתוך פחת גדולה, ואיך הפיל נקיים בפחתות" (הנגיד, בן־קהלת 92). — [פחת־, פחתים, פחתי־, גם פחתות, פחתות־]

— בעברי פי־פחת [על־פי ירמיה מח כח], במקום מסכן ביותר, על פי התהום.

— נפל אל הפחת [על־פי ישעיה כד יח], [בהשאלה] נפל בפח, נכשל, נוקש.

— מן הפחת אל הפח ° [על־פי ישעיה כד יח, ראה לעיל] מצרה אל צרה, מדחי אל דחי.

פחתי ÷ ת' [מן פחת] גרוע, שפל: "שיש להם חסרונות והמדות הפחתיות והרדיפה אחר תאוות העולם" (רמב"ם, פירוש המשניות סוטה ג). — [פחתית, ־תיים, ־תיות]

פחתת נ' [ראה; פחת פחת] 1, אחד מן הנגעים בבגדים או בכלים הפוחת את חמרם (ויקרא יג נה). "פחתת פחתתנו" (יניי קלו). 2°, מגרעת, פגיעה, חסרון: "כלן יושבות... ומבקרות אשה בגדי רעותה לגלות בהם איזה מום ופחתת" (יל"ג, פרוזה מח). "בלשד נעורינו ובתם באין פחתת" (טשרניחובסקי, שירים 388). "המום של מהותי, הפחתת של נפשי" (שמעוני, פואמות ב קפד). "חן ללא פגם, ללא פחתת" (פיכמן, קפג). "חש כעין פחתת בשיר הארץ ובשיר העולם" (כהן, שירים קצג). — [פחתת־]

פט ° ז' [איטלקית: patta השתוות, תיקו] [במשחק השחמט] מצב במשחק כשאחד המשחקים אינו יכול לעשות כל מהלך בתורו אלא אם כן יפסיד את המלך (שאינו נמצא באיום ישר של "שח"!); מצב זה נחשב כתיקו, לפיכך העומד לזכות במשחק נזהר שלא להביא את יריבו החלש למצב של פט.

פטדה נ' שם אבן טובה בעלת גון ירקרק, לדעת רבים – היא האבן "טופז" (Topazos). הפטדה היתה אחת מן האבנים ששבצו בחשן של הכהן הגדול (שמות כח יז). — [פטדת־, פטדות, פטדות־]

פטה־מורגנה ° נ' [מאיטלקית: fata Morgana, הפיה האגדית מורגאנה השוכנת על קרקע הים ומאחזת את עיני הנוסעים בדמויות־תעתועים] דמות־תעתועים, תופעה אופטית באויר בהיר וצח כששכבותיו השונות התחממו במדה שונה – ועל־ידי־כך נשברות קרני האור באויר באפן שעצמים הנמצאים מאחורי האפק משתקפים ונראים מעליו: פטה־מורגנה של נאות דשא ותמרים בישימון.

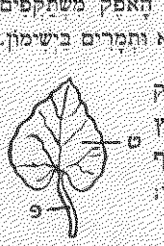

פטוטרת * נ' [אולי הכפלה מן ב־פטור] 1 °, החלק הצר של העלה הנושא את הטרף. 2 *, עקץ הפרי, הגבעול הדק שהפרי מחבר בו לענף (עבודה זרה א ה). — [פטוטרת־, פטוטרתו; פטוטרות, פטוטרות־]

פ־פטוטרת (1); ט־טרף

פטול, ראה פטל.

פטום*, פיטום ז' [מן פטם, פטם] 1*. מזיגה ורקוח, ערבוב: "פטום הקטרת" (כריתות ו.). 2°. אביסה, הלעטה, האכלת בעל־חיים במזון רב למען ישמן: פטום עגלים. פטום תרנגולות. 3°. מלוי בחמר: פטום המקטרת בטבק. [ובהשאלה:] "פטום במעלים ושמות של לשון מתה" (ברנר, א 29). — [פטום־, פטומים, ־מי־]

— **פטומי מלים*** [על־פי הארמית: "פטומי מלי בעלמא הוא", בבא מציעא סו.] גבוב־דברים, הבטחות־שוא, דברים נטולי־ערך: "האירוניה... אינה אלא בדחנות ופטומי מלין בעלמא" (סוקולוב, במראות 443). "מיני פטומי מלים שאין הדעת סובלתם" (ברקוביץ, תר' טוביה צו). "יש להצטער שמפטמים את לשוננו פטומי מלים לבלי נשא" (אבינרי, יד 88). "סתם פטומי מלים לכאן ולכאן" (סדן, מכחות צט).

פטום* ת' [מן פטם, פטם] 1*. אבוס, מפטם, שהלעיטוהו הרבה עד ששמן: "תרנגלת פטומה" (כתובות פז:). "האוזים הללו פטומים יפה" (מנדלי מו"ס, עו). "כל העופות המפטמים וכל הקרקבנים השמנים" (הזז, צל 124). 2°. מרקח, ממזג: "קטרת פטומה" (רש"י כריתות ו.). 3°. ממלא: מקטרתו פטומה. — [פטומה, ־מים, פטומות]

— **פטומות***, בהמות או עופות מפטמים [ובהשאלה] מעדנים, משמנים: "יש שהוא מאכיל את אביו פטומות — ויורש גיהנם" (ירושלמי פאה טו ג). "רוצה אשה להביט בצורות נאות מלאכל פטומות" (ילקוט, אסתר תתרמט). "אמא היתה משתעשעת בו, מאכילתו פטומות וממלאה את כיסיו מעדנים" (מנדלי מו"ס, לב). "שמקום אחר היו מאכילים אותך פטומות ועמי אתה מגלגל בגריסין" (עגנון, כלה פא).

פטון* ש"פ [על־שם הגנרל האמריקאי G. Patton, ממצביאי מלחמת־העולם השניה] כנוי לטנק אמריקאי כבד שנבנה אחרי מלחמת־העולם השניה, משקלו קרוב לחמשים טונות. — [פטונים]

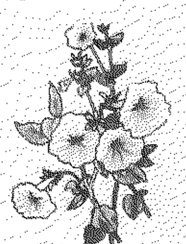

פטוניה

פטוניה* נ' [Petunia] צמח רב־שנתי ממשפחת הסולניים, קרוב אל הטבק, מוצאה של הפטוניה מאמריקה הדרומית. מגדלים אותה כצמח־נוי בגנות. — [פטוניות]

א. **פטור** ת' [מן פטר, פטר] חפשי, משחרר מחובה, מתפקיד, מענש וכו': "ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכת פטורים" (דברי הימים א ט לג). "המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה — פטור" (בבא קמא ב א). "הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם — פטורין מלשלם, ואם היה דבר שיש בו אחריות — חיבין לשלם" (בבא קמא י א). "חתן פטור מקריאת־שמע" (ברכות טז.). פלוני פטור מחובת־גיוס. סחורה זו פטורה ממכס. — [פטורה, פטורים, ־רות]

— **פטורים!°** פקדה צבאית הנתנת ליחידת מתאמנים עם סיום האמונים או בגמר מסדר.

— **פטור בלא־כלום אי־אפשר*** [על־פי חולין כז: ושם "לפוטרו (את העוף) בלא־כלום אי־אפשר"] לא יתכן להפטר מן הדבר לחלוטין, יש לעשות לפחות משהו: "אבל לגבר 'פוני' (גורי) פטור בלא־כלום אי־אפשר! עמדו לו מליצי יושר ומתנות למי שדרוש — ונכנס למטבח" (טשרניחובסקי, סיפורים 171).

ב. **פטור** ז' [אולי מן פטר פתח] גבעול, קנה־צמח. — [פטור־, פטורים, פטורי־]

— **פטורי צצים**, גבעולי פרחים, קנים נושאי ציצים: "מקלעת פקעים ופטורי צצים" (מלכים א ו יח). "פטורי ציצים מתפתחים" (ביאליק, פעמי).

פטור*, פיטור ז' [ארמית; המשמעות משוערת בלבד] 1. גדול, תפיחה: "קשה יציאת נשמה מן הגוף... כפטורי בפי ושט" (מועד קטן כח: — כט.). 2. [לפי פירוש מקובל אחר, ראה רש"י שם] חבל, עבות. — [פטור־, פטורים, ־רי־]

פטור* ז' [מן פטר, פטור] 1*. העדר־חובה, היות פטור מדבר־מה: "כל המשנה מחובה לחובה ומפטור לפטור ומפטור לחובה — פטור" (שבועות ה:). "אין תורמין... לא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב" (תרומות א ה). 2°. בטול חוב, שחרור מחובת תשלום: פטור ממס. פטור כללי. — [פטור־]

פטור*, פיטור ז' [מן פטר, פטר] 1°. שחרור מחובה או מתפקיד. 2° [בצבא] הודעה על סיום חובת שרות [רווח ביחוד הריבוי:]

— **פטורים°** ז"ר סלוק ממשרה, שלוח מעבודה: "בלא נשיקה ובלא ברכת פטורים" (ביאליק, מגילת ו). הנהלת המפעל הודיעה על פטורי עובדים אחדים. הפקיד ערער על פטוריו. — [־רי־, פטוריו]

— **גט־פטורין*** (גיטין ט ג), ספר־כריתות, תעודת גרושין.

פטורת, ראה פטרת.

פטט [מן פטט; מארמית: פטטא; ראה גם א. פטפט]

~ פע' **פטט°** פ"ע פטפט, להג: "לפניו האיש הפוטט בשטף לשון" (שנהר, ב 313). "ואל כלם גוחך צביקו, פולט הרבה עשן ופוטט מלים בודדות" (יזהר, צקלג 368). "היו מהלכים על פני הכביש ופוטטים על דא ועל הא" (טביב, כערער 34). "נשמע קולה של בת־שבע פוטט ללא דאגה עם אחד הנערים" (איתן, ברקיע 233). — [לפטט, פוטט, יפטט]

~ פע' **פטט*** פ"ע פטפט, גבב דברים, מלמל: "ואם מפטט אתה בקולך הרי ידי עשו ממשמשות בך" (תנחומא בובר תולדות טז). "דבורים פטטו פטט של אביב" (שלונסקי, תר' הדון ב 232). — [לפטט, מפטט, י־]

פטט* ז' [מן פטט, פטט] פטפטן, מגבב דברים, משוחח שיחה בטלה: "גרגרניות וציתניות וקנאיות ועצלניות... ופטטות" (דברים רבה ו). "קצתי כבר... בלהג של פטטים" (ליכטנבוים, תר' טריאוש 201). "כנופית הפטטים וגלילי העשן של מקטרותיהם" (סדן, באלכסון 59). — [פטטת, פטטים, ־טות]

פטט* ז' [מן פטט] פטפוט, להג: "אהבתי פטט זה של טף ושל כורת" (שלונסקי, שירים ב 408). "שנה בדמיונות והגיע לידי פטט מדמדם" (הלקין, משבר 112). — [פטט־]

פטיאלין° ז׳ [מיוונית: ptyalon רוק] אנזים (תסס) המצוי ברק שבפה ומסיע לעכול העמילן שבמזון ולהפיכתו לסכר.

פטיט* ז׳ [מן פטט, פטט; ראה פטט] פטפטן, דברן: ״הוא עושה מעשה פטיט, לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט״ (ערכין טז:). ״אני רואה בך שפטיט אתה״ (בראשית רבה צג). ״אני רואה שראובן הוא הבכור ויהודה הוא פטיט״ (תנחומא ויגש ד). — [פטיטה, פטיטים, פטיטות]

פטיט° ז׳ [מצרפתית: petit] [בדפוס] 1. כנוי מקבל לאותיות־דפוס מן הקטנות ביותר (על־פי־רב בגדל של ששה ״פונקטים״, שנים־שלשה מילימטרים): המלים שבתוך הסוגרים המרבעים שבמלוננו מסדרות באותיות־פטיט. 2. [בהשאלה] משהו זעיר, קטנות: ״יכולים אנו לעשות את תקומת מדינתנו שער חדש בדברי הימים, ויכולים אנו גם להבליעה בפטיט של ההיסטוריה״ (קריב, עטרה 267).

פטיט° תו״ז [מן פטיט] פעוט, זעיר: ״שוכב לו באותה שעה התינוק משה... ואינו יודע, הפטיט, שאחותו מרים... נצבת גם היא פה״ (ביאליק, ספיח יג). ״ולבסוף אני משליך לו לפטיט חשאי זה (לעכבר הקטן) פרור של לחם״ (בן־ציון, קיב). ״כף היד הפטיטה היתה מתנפנפת״ (ארד, ביתר 67). — [פטיטה, פטיטים, פטיטות]

פטיליה* נ׳ [לאטינית: patella] סל־נצרים לתאנים ולפרות אחרים (כלים טז ה). ״כלכלה, קפה, סל, פטיליה, גם סלילה״ (טשרניחובסקי, שירים 314). — [פטילית־, פטיליות]

פטים* ז׳ [מן פטם, פטם; ארמית: פטימא] עוף או בהמה מפטמים [ראה גם פטם] — [פטים־, פטימים, ־מי־]

פטימה° נ׳ [מן פטם] פטום, אביסה, הלעטה: ״פטימה רבה נתפטם בלחם־של־חנם״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 358). ״מרב הפרזה וזלזול בהלולים וקלוסים, בשל פטימה מרבה לאותו יצר הגאוה, הפסיק הלה את מזונותיו״ (קלצקין, כתבים 79). — [פטימת־, ־מות]

פטימות° נ׳ [מן פטום] מצבו של הפטום: ״ספק להם בהמה שמדת פטימותה למעלה מבינונית״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 253). — [פטימות־]

פטיציה° נ׳ [לאטינית: petitio; מן: petere לבקש] עצומה, בקשה רשמית חתומה על־ידי רבים המפנית אל שלטון, הנהלה וכדומה: פטיציה של האזרחים לבטול הגזרה. — [פטיציות]

פטירה* נ׳ [מן פטר] 1. פרידה, הליכה מאת מישהו: ״בשעת פטירתן (של תלמידיו) אמר (ר׳ אליעזר) להם: לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים״ (ביצה טו:). 2 [בהשאלה, קיצור הניב: פטירה מן העולם] מיתה, הסתלקות מן החיים: ״בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם... אלא תורה ומעשים טובים בלבד״ (אבות ו ט). ״בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני אני צריך״ (כתובות קג.). — [פטירת־, פטירות]

— **יום־הפטירה**°, יום הזכרון השנתי למותו של אדם: כ׳ בתמוז הוא יום פטירתו של הרצל.

פטיש ז׳ [ארמית: פטישא; ערבית: פ׳טיש] מקבת, קרנס, מכשיר בעל קת וראש של ברזל או של עץ להכות בו על משהו או לרקעו: ״וכפטיש יפצץ סלע״ (ירמיה כג כט). ״נץ שיצא מתחת הפטיש״ (בבא קמא ו ו). ״ופטיש חזק קח והך״ (ביאליק, יש פורשט). פטיש של נפח. פטישים של נגרים, מסגרים, סנדלרים. — [פטיש־, פטישים, פטישי־]

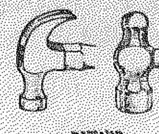

פטישים

— **בן־פטיש*** (כלים כט ז), פטיש־יד, פטיש קטן.

— **פטיש החזק***, כנוי־כבוד לאדם גדול ונכבד: ״אמרו לו תלמידיו (לרבן יוחנן בן־זכאי): נר ישראל, עמוד הימני, פטיש החזק״ (ברכות כח:).

— **פטיש־אויר**°, פטיש או דקר המפעל בכח של אויר דחוס בלחץ רב.

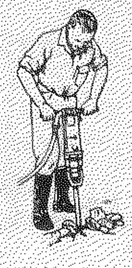

פועל
בפטיש-אויר

— **דג־הפטיש**°, ראה ערך דג.

— **פטיש־קיטור**°, פטיש גדול המפעל בכח קיטור.

— **פטיש היו״ר**°, פטיש קטן של עץ שהיושב־ראש באספה רשמית משתמש בו לדפיקות על השלחן כדי להשתיק את הקהל.

— **הוא נתון בין הפטיש ובין הסדן**°, כלומר, הוא נקלע בין שני כחות מתנגדים וקשים, שכל אחד מהם עלול לפגע בו, אוי לו אם יעשה כך ואוי לו אם יעשה אחרת, ״אוי לו מיצרו, אוי לו מיוצרו״.

— **פטיש מפוצץ** [שאול מן ירמיה כג כט, ראה לעיל], כנוי־כבוד לאלהים, צור ישראל: ״ודבר אדני עמודנו הימני והוא פטישנו המפוצץ״ (ביאליק, למתנדבים).

— **פטיש כל־הארץ**, כנוי למלך בבל שהשתלט על עמים רבים והלם בהם: ״איך נגדע וישבר פטיש כל־הארץ?״ (ירמיה נ כג).

פטיש◊ ז׳ [צרפתית: fétiche; פורטוגזית: feticho קסם] 1. אליל, פסל. 2. נושא להערצה, אדם או תופעה שהעלום לדרגת אל ויחסו להם כח עליון: היהדות שוללת כל פטיש. אין להפך את הדבר לכעין פטיש. — [פטישים]

— **פטישיזם**◊ ז׳ 1. עבודה של פטישים, עבודה של דברים בעלי כח כשוף. 2. פלחן־אלילים. האלהת עצמים שיחס להם כח־קסם מתוך האמונה כי יש בהם רוח ונשמה. 3. הערצה עורת ובלתי־מגבלת אל מישהו או אל משהו, עשית דברים למקדשים.

פטישון° ז׳ [מן פטיש] פטיש קטן. — [פטישון־, פטישונים, ־ני־]

פטל° ז׳ [סורית: פטל] שיח קוצני ממשפחת הורדניים, גדל במקומות לחים (Rubus). הפרות המקבצים העסיסיים של מיני הפטל השונים, הגדלים בר במקומות לחים או שמגדלים אותם, נאכלים כשהם חיים ומשמשים לתעשית מיצים ורבות. — [פטל־, פטלים, פטלי־]

פטל°, פטול ת׳ [מן פטל] שצבעו כעין הפטל, ארגמני: ״מרבדי האכפים הפטלים״ (שלונסקי, תר׳ בבל 59). — [פטלה, ־לים, פטלות]

פטלי° ת' [מלאטינית: fatum גורל, fatalis גורלי] גורלי, קבוע על־ידי הגורל, בלתי־נמנע, נגזר ונחתך מגבוה: פגישה פטלית. האיש צעד בוטח לקראת הסכנה כשהוא חדור אמונה פטלית. מפנה פטלי בחייו. – [פטלית, פטליים, ־ליות]

– **פטליות**° נ' **פטליזם**° ז' אמונה בגורל, אמונה כי כל מה שמתרחש ובא על אדם בא לו מן הגורל הסמוי שאין בכח האדם לשנותו; ההכרה כי אין אדם יכול להמלט ממזלו וממה שנגזר עליו.

– **פטליסט(־טן)**° ז' אדם המאמין בפטליזם, המאמין ובוטח כי אשר נגזר עליו יקים ולא תצמח אפוא כל תועלת אם ינסה להמלט מגורלו: "ובנפש שקטה, כמנהג פטליסטים, אנו מסתכלים בכך" (אחד העם, תקי).

פטם [ארמית: פטם]

~ פע' **פטם*** פ"י 1. האכיל בעלי־חיים אכל רב כדי שישמינו, אבס: "לקח איל אחד בסלע ופטמו והרי הוא יפה שתים" (תוספתא כריתות ד ט). "שהיה מפטם עגלים" (בראשית רבה פו). "הראיתם לזה שמפטם עצמו כשור־הבר ומטריח בני־אדם על חנם?" (עגנון, כלה רכז). הלולנית פטמה את האווזים. 2 [בהשאלה] מלא בשפע, גדש, נתן הרבה: "כך הוי מפטם בדברי תורה ושונה ומשלש ומרבע" (ספרי האזינו קלא). "פטמו את דמיון ההמונים בעתיד המזהיר הצפוי להם" (קרליבך, הודו 36). "לא פטמתי את תלמידותי בקטכיסמוס יבש" (ויסלבסקי, חר' במערכה 195). "יש להצטער שמפטמים את לשוננו פטומי מלים עד לבלי נשא" (אבינרי, יד 186). 3. רקח, מזג, תבל: "המפטם את הקטרת במתכנתה הרי זה חיב" (תוספתא מכות ד ב). "והמפטם את השמן והמפטם את הקטרת" (מכות ג ב). – [לפטם את־, מפטם, י־]

~ פע' **פטם***. 1*. הלעט, האכל הרבה כדי שישמן: "עגלות מפטמות היה מאכילה" (רות רבה ח ו). 2°. מלא, גדש: התלמיד פטם בידיעות מרבות. 3*. תבל, רקח: "שמן מפטם" (מעשר שני ב א). [וראה עוד ערך מפטם]. – [מפטם, יפטם]

~ נפ' **נפטם***. פטם, הלעט: "להפטם מבשר גבורים" (בראשית רבה לב). – [להפטם, נפטם, יפטם]

~ הת' **התפטם***. 1*. אכל במדה מרבה, זלל ושמן: "כסוסים נתפטמו ישראל באותה שעה" (מכילתא מט). "הם מתפרנסים שלא בצער, והלואי שתהא מתפטמת כמותם" (מנדלי מו"ס, שלב). 2° [בהשאלה] ספג בשפע, קבל הרבה מאד: "בנו של נתן בן נתן שנתפטם כבר בהיותו בן שתים־עשרה בדברי הכוזרי" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכה). – [להתפטם, מתפטם, ית־]

– פטם את מקטרתו°. מלא את המקטרת עלי־טבק לעשון: "פטם לו את מקטרתו ואמר: יפה אמרה גברתי" (עגנון, אורח 125).

פטם* ז' [מן פטם, פטם] 1. אדם העוסק בפטום בעלי־חיים (עירובין י ט). 2. רוקח, ממזג מיני בשמים (ירושלמי יומא כא ד). – [פטם־, פטמים, פטמי־]

פטם* ז' [מן פטם] 1*. בהמה שמפטמים אותה ברפת, להבדיל מן "רעי" – בהמה הרועה בשדה: "מה שהפטם מותיר הרעי אוכל" (ירושלמי שבת יז ג). 2°. כנוי לעופות או לבהמות שפטמו והם נמכרים לבשר: מחירי הפטמים עלו בשוק הבשר. – [פטם־, פטמים, פטמי־]

פטם* ז' [מן פטם] 1*. סממנים שונים שמפטמים בהם את הקטרת: "לא מנו חכמים שבעה משקים כמוני פטמים" (תרומות יא ב). 2°. עלי הטבק שמפטמים בהם את המקטרת: "עשן את פטם המקטרת עד תמו" (שנהר, חר' צ'חוב ...). – [פטם־, פטמים, פטמי־]

פ

פ - פטם
ע - עוקץ

פטם°, פיטם ז' [מארמית: פטמא] בליטה קטנה בקצה הפרי במקום שנשרה בו הנצה, להבדיל מן 'העקץ' שבו הפרי מחבר אל הענף: "מי זה קטם את הפטם?" (ביאליק, קינה). פטם של אתרוג. – [פטם־, פטמים, פטמי־]

פטמה* נ' [ארמית: פטמא] 1*. פטם, בליטה קטנה בפרי, במקום שנשרה נצתו: "נטלה פטמתו (של האתרוג)... פסול" (סוכה ג ו). "הפטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אינו מצטרף" (עוקצין ב ג). 2°. פי השד, איבר בגוף הנקבה של היונקים המשמש להזנת הולד הרך: "ובפיו פטמת שדה הקרה" (ביאליק, בעיר). חלב האם זורם דרך הפטמה לפיו של התינוק [וראה עוד להלן פטמת*] [פטמת־, פטמות, פטמות־]

פטמית° נ' [מן פטמה] בליטה קטנה, גבשושית קטנה כעין פטמת הדד: פטמיות־הטעם בבסיס הלשון, בשוליה ובקצה. – [פטמית־, פטמיות]

פטמת*, פיטומת נ' [צורת־משנה של פטמה] 1*. פי השד, פטמה: "איזהו סימניה (של בוגרת)?... משישחיר הפטמת" (נדה ה ח). [ובהשאלה:] "ופטמת עטיניך תינקנה שפתותי צחות צמא" (שלונסקי, שירים א 174). "הוא מסב... ויונק מפטמת הנרגילה" (שנהר, ג 47). 2°. מצץ, מתקן־גמי קטן למציצה לתינוקות: "הוציא (הילד) את הפטמת מפיו, נעץ אצבע לבין שפתיו ונתן קולו בבכי" (הלקין, יחיאל 65). – [פטמת־, פטומות]

פטנט° ז' [מלאטינית: patens (-entis) גלוי] תעודה רשמית הנתנת לממציא לאות ששמורות לו הזכיות על אמצאתו: פלוני קבל פטנט על אמצאתו. משרד הפטנטים. – [פטנטים]

פטס*, פיטס ז' [מיוונית: pithos] חבית או כד גדול עשוי חמר (ראש השנה ג ז). – [פטס־, פטסים, פטסי־]

א. **פטפוט**° ז' [מן פטפט, פטפט] גבוב דברים, להג, דברים בטלים: "לשון הרע שהוא מעשי פטפוטי דברים" (רש"י ויקרא יד ד). "תשמע, יא רג'אל, אין פנאי לפטפוטי דברים!" (הזז, יעיש ב 211). פטפוט של ילדים. – [פטפוט־, פטפוטים, ־טי־]

ב. **פטפוט*** ז' [אולי מיוונית: pos (podos) רגל] בסיס, בליטה בכירים כעין יתד חצובה לשפת עליה קדרה: "כירה של אבן... עשה לה פטפוטין" (כלים א יא). – [פטפוט־, פטפוטים, ־טי־]

פטפון° ז' [על־שם בעל־המפעל הצרפתי Pathé שייצר מכשיר זה לראשונה + יוונית: phone קול] מקול, גרמופון משכלל המשמיע את

פאטיפון

התקליטים על־ידי מנוע חשמלי ורמקול הקבוע בתוך המכשיר או באמצעות הרמקול שבמקלט־רדיו ("רדיו־פטפון"). – [פטפונים]

פטפט [מן פטט]

~ פע׳ **פִּטְפֵּט*** פ״ע 1. פטט, הרבה להג, גבב דברים: "מפני מה אתה מפטפט דברי בפני תלמידי־חכמים?" (אבות דר׳ נתן יח). "מאהבה פטפט לי את סודו" (שלונסקי, תה׳ פושקין 310). דבר לענין ואל תפטפט. 2 [פטפט כנגד־] טען קשות, התקיף, התוכח: "ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר" (בבא בתרא קטו). – [לפטפט, מפטפט, י־"]

~ פֻּע׳ **פֻּטְפַּט**°, נאמר בדרך פטפוט, גבבו דברים: מה לא פטפט באותה מסבה! הסוד פטפט ונתגלה לכל. – [מפטפט, יפטפט]

~ הת׳ **הִתְפַּטְפֵּט**°, הרבה לפטפט, נגרר לפטפוטים: "נו, קריס כבר התפטפט – אמרה ראיסה, הלכה וסתמה את פיו" (ברש, ב 192). "אני פשוט ככה... קצת דברי שטות... נתפטפטתי" (שטיינמן, זוגות א 170). – [להתפטפט, מת־, ית־]

– **פטפט ביצרו*** [בהשאלה] התנגד ליצרו, התגבר על תאותו: "יוסף שפטפט ביצרו" (בבא בתרא קכג). "ואלו היו הבחורים מניחים ידיהם הימנה היתה מפטפטת ביצרה" (עגנון, כפות תיט).

פַּטְפְּטָן* ז׳ [מן פטפט, פטפט] מרבה להג, מי שמפטפט הרבה:

"אם אברא אותה... מן הפה – תהיה פטפטנית" (תנחומא וישב ו). "ב׳ בע׳ יוצא אדם ידי תשובה לחברו הפטפטן שמרבה עליו שיחה" (מנדלי מו״ס, צה). זקנות פטפטניות. – [פטפטנית, פטפטנים, פטפטניות]

פַּטְפְּטָנוּת° נ׳ [מן פטפטן] רבוי דברים בטלים, דברי להג,

מנהגו של הפטפטן: "ממנו למדתי למחק בלי הסוס כל פטפטנות ריקה" (פיכמן, רגג). – [פטפטנות־]

פַּטְפְּטָנִי° ת׳ [מן פטפטן] 1. של פטפטנות, שיש בו משום פטפוט

וגבוב דברים: שיחה פטפטנית. 2. פטפטן: "כשאדם הזקן נעשה פטפטני ואומר דברי הבלים" (מנדלי מו״ס, רא). "הנני פטפטני ואוהב להסיח עם זולתי" (שלונסקי, הר׳ קולא 228). – [־נית, פטפטניים, פטפטניות]

פֶּטֶק* ז׳ ראה פתק.

פטר [אכדית: pataru; ארמית: פְּטַר; ערבית: פַ׳טַר בקע, פרץ]

~ פע׳ **פָּטַר** פוי״ע 1 פ״י שלח, נתן ללכת: "לא־פטר יהוידע הכהן את־המחלקות" (דברי הימים ב כג ח). "שלא בא (האיש) לידינו ופטרנוהו בלא מזון" (סוטה ט ו). "והאכלנום ופטרנום לשלום" (ביצה כא). "איני רשאי לפטר אתכם בלא־כלום" (מנדלי מו״ס, קכט). "פטרו מעליו בדבר של חזוק" (הזז, יעיש א 143). 2*. שחרר, נתן חפשה, הסיר חובה או אחריות ממישהו: "ברוך שפטרני מענשו של זה" (בראשית רבה סג). "יכול אני לפטר את כל העולם כלו מן הדין" (סוכה מה:). "דורות האחרונים מכניסין פרותיהן דרך גגות... כדי לפטרן מן המעשר" (ברכות לה:). הממשלה פטרה את הסחורה ממכס. 3 פ״ע השתמט, נטה הצדה, התחמק: "ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר – ויפטר מפני שאול" (שמואל א יט י) (וראה יתר השימושים להלן) – [לפטר את־; פוטר, פטור; יפטר (להוראות 1, 2); יפטר (להוראה 3); פטר!]

~ נפ׳ **נִפְטַר***. 1. השתחרר, נחלץ, סר מעליו החיוב: "כל חיבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן" (מכות ג טו). "ושמרתם את מצותי ללכת בהם" – ולא לפטר מתוכם" (ספרי ואתחנן עה). "ובכן, כדי להפטר מכל הצרות האלה צריך ליסד "מדינת היהודים" (אחד העם, קלו). "לואי שנפטר משאר כל הצרות כשם שאפשר לפטר מצרה זו" (עגנון, אורח 107). קשה להפטר מאותו טרחן. 2. נפרד, הלך מן־: "נפטרו זקני ירושלים והלכו להן" (סוטה ט ה). "וכשנפטרים מלפניך (בעלי־הדין) יהיו בעיניך כזכאין" (אבות א ח). "הנפטר מחברו... צריך ליטל ממנו רשות" (בראשית רבה טז). "וחבקו את ידי ונפטרו ממני מתוך אהבה אחוה ורעות" (עגנון, אורח 434). 3. מת, נסתלק [לקצור הניב המלא: "נפטר מן העולם"]: "שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום" (קהלת רבה ז א, טוב שם). פלוני נפטר בשיבה טובה. – [להפטר מן־, מלפני־, מאצל־; נפטר, יפטר]

~ פע׳ **פִּטֵּר**° פ״י שלח, סלק (ממשרה, מתפקיד): הנהלת המפעל פטרה עובדים אחדים. – [לפטר את־, מפטר, יפטר]

~ פע׳ **פֻּטַּר**°, שלח, סלק מעבודתו או משרותו: עם פרץ המשבר פטרו פועלים רבים מעבודתם. המפטרים דרשו להחזירם לעבודה. – [מפטר, יפטר]

~ 1 הת׳ **הִתְפַּטֵּר***, 1°. הסתלק מעבודתו או מתפקידו: "ודב־אליהו נתפטר ממשמרתו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קד). הפקיד התפטר ממשרתו. הממשלה התפטרה לאחר שהבע לה אי־אמון בפרלמנט. 2*. נפטר, השתחרר, נחלץ: "ואולם יקרה אליך עמו אחר שנים מקרה ותתפטרי ממנו" (יוסיפון, לז). "ואני משיב לה בשפה רפה ומבקש אמתלא להתפטר ממנה" (מנדלי מו״ס, קלט). "עשי למעני, בואי ונסע ונתפטר מכל הצרות" (הזז, היושבת 271). סוף־סוף התפטר מן הדבר. 3*. נפרד, יצא והלך: "בשעה שהתינוקות מתפטרין מבית רבן" (ילקוט, קהלת תשעט). "הם מתפטרים לביתם בבלי־מה וככניסתם כך יציאתם" (מנדלי מו״ס, שפא). "חבורה אחת מתפטרת מלפני "הרבי" ויורדת ויושבת בקצת הספסל" (פיירברג, 23). – [להתפטר, מת־, ית־]

~ 2 הת׳ **הִתְפַּטֵּר**° [בלשון־הדיבור, בנימה היתולית] אלץ להתפטר, התפטר למראית־עין – ולמעשה פטר: "המנהל התפטר בלחץ המוסדות העליונים". – [להתפטר, מת־, יתפטר]

~ הפ׳ **הִפְטִיר*** פ״י 1*, שלח, פטר, נתן ללכת: "הפטר את העם" (ירושלמי ברכות ז ד). "זמנם והאכילם והשקם והפטירם לשלום" (לקח טוב, בראשית פב). 2*. שחרר, פטר: "אחד שהפטיר את עצמו מן הזמון" (תוספתא ברכות ה יט). 3* [בהשאלה] קרא פסוקים מן ההפטרה [ראה להלן: "הפטיר בנביא"]. 4° [בהשאלה מן 3] סים: "שתה הרבי במתינות והפטיר באנחה" (עגנון, אלו מח). "ואני מבקש ממך, כרי – הפטיר ואמר לו" (הזז, יעיש ד 139). [וראה עוד הצירופים להלן]. – [להפטיר את־, מפטיר, יפטיר]

~ הפ׳ הִפְטִיר *, שלח, סלק: ״מים חטאה ועמה מנה אל יפטר״ (סידור רס״ג, ח). — [מפטיר, יפטיר]

– פטר את אשתו *, גרש את אשתו, נתן לה גט־פטורין: ״פוטר אדם אשתו בגט ישן״ (גיטין ח ד).

– פטר מים, פתח את זרם המים שיזרמו באופן חפשי: ״פוטר מים ראשית מדון״ (משלי יז יד).

– ברוך שפטרני *, 1 *. ברכה שמברך האב כשבנו נעשה בר־מצוה ועלה לתורה: ״ברוך שפטרני מענשו של זה״ (על־פי בראשית רבה סג). 2 ° [בהשאלה] קריאה מקבלת בפיו של אדם שנחלץ מענין ביש, מאדם טרדן וכדומה.

– לפטרו בלא־כלום אי־אפשר * (חולין כז:), יש לתת לו ספוק־מה, יקבל לפחות חלק קטן ממה שהוא תובע.

– נפטר מן העולם * (לעולמו °), הסתלק מן העולם, מת: ״בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כתות של מלאכי־השרת יוצאות לקראתו״ (כתובות קד.). ״ולא באו ימים מועטים עד שנפטרה לעולמה״ (הזז, צל 139).

– נפטר לגן־עדן *, מת (מקבל לומר על צדיק גדול שמת): ״בשעה שנפטר משה רבנו לגן־עדן״ (תמורה טז.).

– נפטר *, ראה ערך נפטר *.

– הפטיר בנביא *, סים את הקריאה בתורה על־ידי קריאת קטע מעין המארע מדברי הנביא שבהפטרת־השבוע [ההוראה המקורית: שלח את קהל המתפללים לאחר הקריאה בנביא, אחרי תפילת שחרית, על שום שלפנים לא נהגו להתפלל תפילת ״מוסף״ מיד לאחר תפילת שחרית]: ״אין מפטירין בנביא יותר משלשה פסוקים בכרך אחד״ (תוספתא מגילה ד יח) [עיין גם ערך מפטיר]

– הפטיר בשפה, פער את פיו, הרחיב הפה לחרף ולגדף: ״כל־ראי ילעגו לי, יפטירו בשפה, יניעו ראש״ (תהלים כב ח).

– הפטיר בשפה רפה ° [שאול בשינוי משמע מן תהלים כב ח, ראה לעיל] אמר דבר־מה כבדרך אגב, ענה ברפיון, לא ברצון.

– הפטיר על מת *, הספיד: ״בואו והכניסוהו לקבר! הפטיר עליו רבי זכאי דמן כבול: ׳לשחוק אמרתי מהולל׳״ (ויקרא רבה כ).

– אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן * [על־פי פירוש עממי של דברי המשנה, פסחים י ח, המובאים גם ב״הגדה של פסח״] לאחר אכילת האפיקומן בסוף סעודת ליל ה״סדר״ אסור לטעם מאכלות אחרים [וראה עוד ערך אפיקומן]

פֶּטֶר ז׳ [מן פטר; המשמעות היסודית: בקיעה, פתיחה] 1 כנוי לולד הבכור היוצא ראשון מרחם אמו: ״קדש־לי כל־בכור פטר כל־רחם בבני ישראל״ (שמות יג ב). ״פטר שור ושה ופטר חמור״ (שמות לד יט—כ). 2 °. פתיחה: ״וזרח יושב בחלחלת לב, יחיל ודומם לפטר שפתיו״ (מאפו, שכד). ״תנאי זה היה פטר מים לנרגנים שבעיר״ (ליפסון, מדור ב 71). 3 ° [בהשאלה] ראשית, התחלה: ״הקיטל שלו מלבין כפטר־שלג״ (סרן, מכחוז שכג). ״לא ידע העלם שקריאה זו... תשמש פטר לטרגדית־חיים קשה״ (ויסלבסקי, יחידים 109). ״אותו בחור שאצלו יש פטר הספור מראשיתו״ (יזהר, צקלג 907). — [פטר־, פטרים, פטרי־]

פִּטְרָה נ׳ [צורת־משנה של פטר] פטר: ״תחת פטרת כל־רחם״ (במדבר ח טז). — [פטרת־, פטרות, פטרות־]

פֶּטְרוֹגְלִיף ° ז׳ [מיוונית: petra אבן + glyphe גילוף] כתב־צור, צורה של בעל־חיים או של צמח או דומם שנשתמרה באבנים מתקופות קדומות בתולדות האדם. — [פטרוגליפים]

פֶּטְרוֹגְרַפְיָה ° נ׳ [מיוונית: petra אבן + graphein לכתוב] כתיבת־סלעים, ענף בגיאולוגיה העוסק בחקר סלעי ההרים ובמיונם.

פֶּטְרוֹכִימְיָה ° נ׳ [מיוונית: petra סלע + כימיה] כימיה תעשיתית העוסקת בהפקת נפט.

פַּטְרוֹל ° ז׳ [צרפתית: patrouille] משמר נייד של משטרה או צבא לפקוח על הסדר, לסיור וכדומה. — [פטרולים]

פִּטְרוּל °, **פִּיטְרוּל** ז׳ [מן פטרול; ראה פטרל, פטרל] פקוח וסיור באזור מסים על־ידי פטרול: פטרול האזור הצבאי. — [פטרול־]

פֶּטְרוֹל ° ז׳ [אנגלית: petrol; קיצור מן פטרוליאום, ראה ערך זה] 1. המוצר הקל ביותר המתקבל אגב זקוק פטרוליאום; נקרא גם ׳גזולין׳ או ׳בנזין׳. 2. פטרוליאום, נפט, שמן־האדמה.

פֶּטְרוֹלוֹגְיָה ° נ׳ [מיוונית: petra אבן + logos לימוד] תורת האבנים, חלק במדע הגיאולוגיה העוסק בתרכבתם ובגלגוליהם של המחצבים ההרריים השונים.

פֶּטְרוֹלֵיאוּם ° ז׳ [מיוונית: petra אבן + לאטינית: oleum שמן] 1. שמן־האדמה, נפט. 2. ראה גם פטרול.

פַּטְרוֹן * ז׳ [לאטינית: patronus מגן] 1 *. אדון השומר ומגן על האנשים הסרים לפקדתו: ״בשר־ודם יש לו פטרון״ (ירושלמי ברכות יג א). 2 °. אפוטרופוס, אדם המקבל מישהו או משהו תחת חסותו, תומך ומסיע: ״וגם רבי אברהם, פטרונו של משה־לי, לא ידע מה היה לו״ (מנדלי מו״ס, רכח). ״קטנתי בעיני להיות אב ופטרון לקהלה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיד). ״שהוא שר וגדול בשלטון, פטרון לעיר ואב ליהודים״ (בורלא, כיסופים 10). פלוני ידוע כפטרונם של משוררים צעירים.—[פטרונים; פטרונה, ־נות]

פַּטְרוֹנוּת ° נ׳ [מן פטרון] אדנות, אפוטרופסות, חסות של אדון: ״מבלי שיצטרך לבשר־ודם, לא למתנת ידו ולא לעצתו ולחכמתו ולהסכמתו ולפטרונותו״ (מנדלי מו״ס, שם). ״בחפץ־לב נענה אני לבקשת ההסתדרות הציונית... מקבל עלי את הפטרונות של הבזר לטובת הקרן הקימת״ (ביאליק, אגרות ה רס). ״פטרון נעשה לבית־הכנסת... וזכות פטרונותו סיעתהו להעשות בו אחד מראשי דבריו״ (ליסיצקי, תולדות 106). — [פטרונות־]

פַּטְרוֹנִימִיקָה ° נ׳ [מיוונית: pater (patros) אב + onoma שם] מתן שם־משפחה על־פי שם האב (למשל: בר־חיים, בן־דוד), (להבדיל מן ׳מטרונימיקה׳ — שם־משפחה על־פי שם האם, למשל: בן־חנה, בר־לאה).

פטרוסיליה◇ נ׳ **פטרוסלינון*** ז׳ (ירושלמי שביעית לג ח) [יוונית: petroselinon] ירק־גנה ממשפחת הסוככיים, עליו ריחניים ומשמשים כתבלין למזונות, לסלטים וכדומה (Petroselinum).

פטריארך◇ ז׳ [מיוונית: patriarches אבי־השבט] 1. ראש בית־אב, אב וראשון לשבט או לעדה: אבותינו אברהם יצחק ויעקב מכנים בפי העמים בשם ״פטריארכים״. 2. תארם של ראשי כנסיה נוצריים שונים – [פטריארכים]

– **פטריארכט**◇ ז׳ 1. משטר חברתי שבו האב הוא הראש והשולט במשפחה. 2. תחום שליטתו של פטריארך (2).

– **פטריארכלי**◇ ת׳ 1. של משטר הפטריארכט, של האבות הראשונים. 2 [בהשאלה] כשל המנהגים הקדומים, ספוג מורשת־אבות: ״במסבת בני־ביתו ובאוירו הטהור, הפטרי־ארכלי, של נוהו השאנן״ (ביאליק, מאסטרנק). חיים פטריארכליים. הדרת־פנים פטריארכלית.

– **פטריארכליות**◇ נ׳ רוח פטריארכלית, עתיקות ותמימות עטורת מורשת־אבות של ימים קדומים: פטריארכליות בארח־החיים בעירה.

פטריה* נ׳ [ערבית: פטרה] צמח השיך לקבוצה גדולה של צמחים חסרי־כלורופיל (Fungi) הנזונים בחמר אורגני ומתרבים באמצעות נבגים. גוף הפטריה (התפטיר) בנוי קורים. מינים רבים של הפטריות הם טפילים וגורמים למחלות של צמחים בעלי־זרעים, בעוד שמינים אחרים נזונים בחמר אורגני שנרקב. קבוצה גדולה של פטריות פרין בנוי בצורת כובע והן נקראות על־שום־כך ״פטריות־הכובע״. מינים רבים מבין פטריות־הכובע משמשים לאכילה. רבות גם פטריות ארסיות. ״ועל כמהין ופטריות אומר ׳שהכל׳״ (ברכות מ:). ״פטריות אסורות מפני סכנת נפשות״ (תוספתא תרומות ז טז). ״ושאר כל ירקות השדה, חוץ משמרקעים ופטריות״ (עוקצין ג ב). – [פטרית־, פטריות]

פטריות־הכובע

– **פטרית־עשן**°, כנוי לעמוד־העשן המתמר ומתפשט בצורת פטריה גדולה מעל למקום התפוצצות של פצצה.

– **ככמהין וכפטריות (אחרי הגשם)**°, משל לדברים הצצים ומתרבים מהר ובשפע: תכניות רבות לשפור העיר צצו ככמהין וכפטריות.

פטריוט◇ ז׳ [מיוונית: patriotes; לאטינית: patriota בן־היישוב] אדם המסור ונאמן למולדתו ומוכן לעשות הכל לטובתה ולהגנתה: ״השרים הגדולים הם עם זה גם פטריוטים וקנאים עצומים״ (אחד העם, כד). – [פטריוטית, ־טים, ־טיות]

– **פטריוטי**◇ ת׳ חדור נאמנות ומסירות לארצו ולמולדתו: ״באותה שעה עצמה של התרגשות פטריוטית בלי גבול״ (אחד העם, רפב). רגש פטריוטי. התלהבות פטריוטית.

– **פטריוטיות**◇ נ׳ **פטריוטיזם**◇ ז׳ נאמנות ומסירות לארץ־המולדת: ״גאות הפטריוטיזם גרפה אותם״ (טשרניחובסקי, סיפורים 221). הנער הוכיח את פטריוטיותו במלחמת־השחרור.

פטריצי◇ ז׳ [לאטינית: patricius אציל] כנוי ברומא העתיקה לאדם ממעמד האצילים ובעלי־היחוס, להבדיל מן ה״פלבים״ [עיין פלבי] – [פטריצים]

פטרל [מן פטרול]

~ פע׳ **פטרל**° פ״י ערך בקרת על־ידי פטרול, בחן ובדק: ״רק חשכה, מיד יוצאים לפטרל את כל הפרדסים״ (קובנר, פנים 247). משמרות־הצבא פטרלו לארך הגבולות. – [לפטרל, מ־, יפטרל]

פטרת*, פיטורת נ׳ [מן פטר] אמתלה להפטר מדבר־מה, תרוץ של התחמקות: ״אמר להם (משה): היד ה׳ תקצר? ... אמרו: פטרת היא, שאין בו כח לתת את שאלתנו״ (ספרי זוטא בהעלותך יא כא). ״בלי קטרת ופטרת! אתה תשלם את החלק המגיע ממך״ (טברסקי, לפידים 48). – [פטרת־, פטורות]

פטרת° נ׳ [מן פטריה] שם כולל למחלות שמחולליהן הן פטריות המופיעות במקומות שונים בגוף (Mycosis). – [פטרת־]

פי, סמיכות מן ׳פה׳.

פ׳ קיצור: פרוש.

פ״י ר״ת פעל יוצא.

פי*, כתיב־משנה של שם האות פא: ״נכנסה פי, אמרה לפניו: רבונו של עולם בי תברא העולם״ (מדרש הגדול בראשית א א). ״טיתין פיפין, פיפין טיתין״ (שבת קג:). – [פאין גם פפין, פיפין]

פיאה, ראה פאה.

פיאודל◇ [מלאטינית של ימי־הביניים: feodum אחוזה חכורה; לדעת אחרים, מגרמנית עתיקה: fehu רכוש + od בעלות] במשטר הפיאודליות (ראה להלן) – בעל־אחוזה שאדמותיו מעבדות בידי אריסים משעבדים לו: פיאודלים באירופה בימי־הבינים. פיאודלים בימינו בכמה מארצות־המזרח. – [פיאודלים]

– **פיאודלי**◇ ת׳ של פיאודל, בנוי בשיטת הפיאודליות: משטר פיאודלי.

– **פיאודליות**◇ נ׳ **פיאודליזם**◇ ז׳ משטר מדיני־כלכלי ששרר באירופה בימי־הבינים עד תקופת המהפכה הצרפתית (1789): שלטון אצילים בעלי־אחוזות שרכזו בידיהם את רב אדמות המדינה. כל בעל־אחוזה (״פיאודל״) היה שליט יחיד באחוזתו, שנעבדה בידי אריסים, וסר למרותו (שמש כ״וסל״) של פיאודל הגבוה ממנו, ששמש אף הוא כ״וסל״ של פיאודל גבוה ממנו. גדול הפיאודלים היה וסל למלך שעמד בראש המדינה כלה.

פיאון, ראה פאון.

פיאור, ראה פאור.

פיאט◇ ז׳ [אנגלית: PIAT; ר״ת: Projector Infantry Anti Tank] כנוי של תותח קצר־טוח נגד טנקים. – [פיאטים]

פיאנו◇ תה״פ [איטלקית: piano] 1 [במוסיקה] בשקט, חרש, בהנמכת קול, בעדינות; פיאנו מסמן בתוי־הנגינה באות p. 2. כנוי מקבל לפסנתר.

– פְּיָאנִינוֹ ◊ ז׳ כִּנּוּי לִפְסַנְתֵּר קָטָן.

– פְּיָאנִיסִימוֹ ◊ תה״פ [במוסיקה] בְּשֶׁקֶט מֻחְלָט, בְּקוֹל נָמוּךְ וְשָׁקֵט יוֹתֵר מ״פְּיָאנוֹ״; פְּיָאנִיסִימוֹ מְסֻמָּן בְּתָוֵי־הַנְּגִינָה בְּאוֹתִיּוֹת pp.

פִיאַסְקוֹ ◊ ז׳ [איטלקית: fiasco בקבוק, צלוחית] [בהשאלה] תְּבוּסָה, מַפָּלָה קָשָׁה, כִּשָּׁלוֹן: הַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה נָחֲלָה פִיאַסְקוֹ.

פִיבְּרִין ◊ ז׳ [מלאטינית: fibra סיב] חֹמֶר חֶלְבּוֹנִי לְבַנְבַּן וְגָמִישׁ, עָשׂוּי כְּעֵין סִיבִים, הַמָּצוּי בַּדָּם בְּעֵת קְרִישָׁתוֹ (Fibrin).

פיג [מן פוג]

~ פע׳ פָּ י ג * פ״י הֵפִיג, הֵקֵל: ״פַּת נַפְשְׁךָ וּפִיג לִבְּךָ וְקִצְפוֹן הַרְחֵק מִמֶּךָּ״ (בן־סירא ל כו). ״לְפִיג אֶת הַמְּרִירוּת״ (׳דבר׳ 1930). – [לָפִיג, מָ־, יָ־]

~ התפ׳ הִ תְ פַּ יֵּ ג °, הֵפִיג אֶת עַצְמוֹ, הִתְפָּרֵק מִצַּעֲרוֹ, מִשִּׁעֲמוּמוֹ, מֵרָגְזוֹ וְכַדּוֹמֶה. – [לְהִתְפַּיֵּג, מִתְ־, יִתְ־]

פיגול, ראה פִּגּוּל. פיגום, ראה פִּגּוּם. פיגור, ראה פִּגּוּר.

פִיגוּרָטִיבִי ◊ ת׳ [מלאטינית: figura דמות, מראה] מְבֻטָּא עַל־יְדֵי צוּרוֹת אוֹ סְמָלִים, מְשָׁאָל, סִמְלִי: צִיּוּר פִיגוּרָטִיבִי. – [־בִית, פִיגוּרָטִיבִיִּים, ־בִיּוֹת]

פֵּיגָם * ז׳ [יוונית: peganon; ערבית: פֵ׳יגַ׳ן] שִׂיחַ־בַּר רֵיחָנִי בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים, גָּדֵל בְּעִקָּר בְּאֵזוֹרֵי־הֶהָרִים בָּאָרֶץ (Ruta). נִזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (כלאים א ח). – [פֵּיגַם־, פֵּיגָמִים, פֵּיגְמֵי־]

לבוש פיג׳אמה

פִּיגָ׳מָה ◊ נ׳ [מפרסית: pai רגל + jama כסות] חֲלִיפַת־שֵׁנָה, מִכְנָסַיִם וּמְעִיל עֲשׂוּיִים אָרִיג דַּק (עַל־פִּי־רֹב בִּפְסִים צִבְעוֹנִיִּים) שֶׁנּוֹהֲגִים לִלְבֹּשׁ לִשְׁנַת־הַלַּיְלָה. – [פִּיגָ׳מַת־, ־מוֹת]

פִּיגְמֶנְט ◊ ז׳ [מלאטינית: pigmentum צבע] צִבְעָן, חֹמֶר־צֶבַע בְּגוּף הַחַי אוֹ הַצּוֹמֵחַ הַמְּשַׁוֶּה גֶּוֶן מְיֻחָד לָעוֹר. – [פִּיגְמֶנְטִים]

א. **פִּיד** ז׳ [ערבית: פַיד, פוּד מיתה] אָסוֹן, צָרָה, אֵיד: ״עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב, כִּי־פִתְאֹם יָקוּם אֵידָם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ״ (משלי כד כא–כב). ״אִם־אֶשְׂמַח בְּפִיד מְשַׂנְאִי וְהִתְעֹרַרְתִּי כִּי־מְצָאוֹ רָע״ (איוב לא כט). ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... מֵבִיא פִיד לְאַשּׁוּר... הֵבִיא פִיד לְמִצְרַיִם״ (פסיקתא קכו). ״זְמַן בּוֹגֵד אֲסָרַנִי בְּפִידוֹ״ (גבירול, א 134). ״עָמֹק בִּלְבָבִי אֶקְבֹּר אֶת פִּידִי״ (כהן, שירים ט). ״לֹא הַמְּרִירוּת סִבַּת פִּידְךָ, וְהַחֵמָה לֹא בִגְלָלָהּ נִתְּכָה״ (שמעוני, הביבר 33). [ובריבוי:] ״וְהַקָּצִיר וְהַבָּצִיר בְּצִירִים, וְהַמָּטָר וְלַפִּידִים בְּפִידִים״ (הנגיד, דיואן 230). – [פִּיד־, פִּידִים, פִּידֵי־]

ב. **פִּיד** * ז׳ [אולי בחיקוי לקול הניקור של התרנגול] נְקִירָה אוֹ לְגִימָה שֶׁל עוֹף: ״כְּפִיד שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין שֶׁמְּנַקְּרִין בָּאַשְׁפָּה״ (עבודה זרה ד׳). ״וּפִיד פִּיד כְּנִקּוּר שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין בְּלִבִּי... פִּיד זֶה – פִּיד שֶׁל יֵצֶר הָרָע הָיָה״ (מגדלי מו״ס, שכח). ״פִּיד אֶחָד – וְהָיָה כְּלֹא הָיָה״ (ביאליק, שלמה והחור). ״כָּל דִּבּוּר כְּפִיד שֶׁל תַּרְנְגֹלֶת״ (הזז, היושבת 255). – [פִּיד־, פִּידִים, פִּידֵי־]

פידור, ראה פִּדּוּר.

פִּידְזַ׳ק ° ז׳ [רוסית: pidjak] מְעִיל־גְּבָרִים קָצָר, מִקְטֹרֶן: ״יוֹצֵא... בְּמַגָּפָיו הַגְּבוֹהִים וְהַמְּגֹהָצִים וּבְפִידְזַ׳קוֹ הַקָּצָר״ (ביאליק מאחורי ט). ״הַפִּידְזַ׳ק הָאָפֹר מָעוּךְ תַּחַת שְׂמֹאלוֹ״ (איתן, ברקיע ז). – [פִּידְזַ׳קִים]

פִּיָּה ° נ׳ [מן פֶּה] 1. פֶּה קָטָן, מִפְתָּח אוֹ נֶקֶב קָטָן בִּכְלִי. 2. פּוּמִית, קָצֶה בְּמַכְשִׁיר שֶׁנּוֹעַד לְהַחֲזִיקוֹ בַּפֶּה: פִּיָּה בְּמִקְטֶרֶת. פִּיַּת כְּלִי־נְשִׁיפָה. – [פִּיַּת־, פִּיּוֹת]

פֵיָה ◊ נ׳ [צרפתית: fée; אנגלית: fairy; מלאטינית: fata קוסמת] כִּנּוּי בָּאַגָּדוֹת לְקוֹסֶמֶת, לְעוֹשָׂה־נִפְלָאוֹת, בְּיִחוּד לְקוֹסֶמֶת טוֹבָה וְיָפָה. – [פֵיַת־, פֵיוֹת]

פיהוק, ראה פִּהוּק.

פְּיוּ ◊ [איטלקית: più יותר] [במוסיקה] יוֹתֵר: ״פְּיוּ אַנְדַּנְטֶה״ (הָלִיכִי יוֹתֵר). ״פְּיוּ פוֹרְטֶה״ (חָזָק יוֹתֵר). ״פְּיוּ פְּיָאנוֹ״ (חֲרִישִׁי יוֹתֵר).

פִּיּוּחַ ° ז׳ [מן פִּיחַ, פִּיֵּחַ] צִפּוּי בְּשִׁכְבַת פִּיחַ אוֹ פֶּחָם, הַשְׁחָרָה. – [פִּיּוּחַ־, פִּיּוּחִים, ־חֵי־]

פִּיּוּט * ז׳ [מיוונית: poietes יוצר] 1 °. שִׁירָה, פּוֹאֶזְיָה, יְצִירָה סִפְרוּתִית־אָמָּנוּתִית הַמַּבִּיעָה רְגָשׁוֹת וַחֲוָיוֹת בְּצוּרָה רִיתְמִית כְּלִשְׁהִי. 2 ˙. דִּבְרֵי מְלִיצָה וְהָגוּת מֻבָּעִים בְּצוּרָה שִׁירִית בַּחֲרִיזָה וּבְמִשְׁקָל מְסֻיָּם: ״וּלְדַעְתִּי הוּא תְּחִלַּת פִּיּוּט בְּדִבְרֵי חֵשֶׁק אוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל״ (אברהם אבן־עזרא, שפת יתר מב). ״שֶׁאַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁהַשִּׁיר אֵינֶנּוּ מְלַאכְתִּי וְהַפִּיּוּט אֵינֶנּוּ מַעֲסָקִי״ (הרקמה לג׳נאח, שב). ״אוֹצַר הַשִּׁירָה וְהַפִּיּוּט״ (י׳ דוידזון). 3 ˙. כִּנּוּי לְשִׁיר־קֹדֶשׁ שֶׁנִּכְנַס לְסִדּוּרֵי־הַתְּפִלּוֹת וְלַמַּחֲזוֹרִים הַשּׁוֹנִים: ״רַבִּי אֶלְעָזָר קָלִיר יִסֵּד כֵּן בְּפִיּוּט״ (רש״י יומא סז). פִּיּוּטֵי יַנַּאי. 4 *. דְּבַר מָשָׁל וּמְלִיצָה בָּדוּי מִן הַלֵּב, לְהַבְדִּיל מִן ׳נְבוּאָה׳: ״שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ דִּבְרֵי פִיּוּטִין הֵם, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁאֲמָרוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ״ (בראשית רבה פה). – [פִּיּוּט־, פִּיּוּטִים, פִּיּוּטֵי־]

פִּיּוּטִי ° ת׳ [מן פיוט] שִׁירִי, פּוֹאֶטִי, מָלֵא רוּחַ שִׁירָה: ״הַהֶקֵּשׁ הַפִּיּוּטִי״ (שבלי הלקט, ח). ״יְקוֹד אֵשׁ הַפִּיּוּטִית שֶׁלֶּהָבַת בְּנַפְשׁוֹ הַצִּית״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 50). יְצִירָה פִּיּוּטִית. סִפְרוּת פִּיּוּטִית. רוּחַ פִּיּוּטִית. – [פִּיּוּטִית, פִּיּוּטִיִּים, ־טִיּוֹת]

– חֵרוּת פִּיּוּטִית °, חֹפֶשׁ הַנִּתָּן לַמְשׁוֹרֵר לַחֲרֹג בְּשִׁירָיו פֹּה וָשָׁם מִכְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק אוֹ הַתַּחְבִּיר לְצֹרֶךְ הַמִּשְׁקָל אוֹ הַחֲרוּז וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (Licentia poetica).

פִּיּוּטִיּוּת ° נ׳ [מן פיוטי] רוּחַ שֶׁל פִּיּוּט, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר: ״הַפִּיּוּטִיּוּת הָאָמָּנוּתִית בַּת־חוֹרִין״ (סוקולוב, אישים 226). ״הַלֵּב תָּאֵב וּמִתְגַּעְגֵּעַ לַפִּיּוּטִיּוּת שֶׁבַּדָּת״ (יהודה שטינברג, קפט). ״בְּיִחוּד לֹא שָׂמַח עַל הַפִּיּוּטִיּוּת הַיְתֵרָה (שֶׁבַּחוֹבֶרֶת ׳מוֹלֶדֶת׳)״ (פיכמן, ריד). הַפִּיּוּטִיּוּת שׁוֹרָה עַל כָּל שׁוּרָה בִּיצִירַת הַמְשׁוֹרֵר הַגָּדוֹל. – [פִּיּוּטִיּוּת־]

פִּיּוּךְ ° ז׳ [מן פִּיךְ, פִּיֵּךְ] צְבִיעָה בְּפוּךְ: פִּיּוּךְ גַּבּוֹת־הָעֵינַיִם. – [פִּיּוּךְ־, פִּיּוּכִים, ־כֵי־]

פִּיּוֹנִית ° נ׳ [מן פֶּה] 1. פֶּה קְטַנְטַן, מִפְתָּח זָעִיר בְּדָבָר־מָה, נֶקֶב קָטָן. 2 [בצמחים] רֶוַח בֵּין־תָּאִי קָטָן בָּאֶפִּידֶרְמִיס שֶׁל הֶעָלֶה (וּבַחֲלָקִים אֲחֵרִים שֶׁל הַצֶּמַח שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה) הַנִּסְגָּר וְנִפְתָּח חֲלִיפוֹת בְּשֶׁל תְּנוּעוֹתֵיהֶם שֶׁל ״תָּאֵי־סְגִירָה״ הַמַּקִּיפִים אוֹתוֹ. – [פִּיּוֹנִית־, פִּיּוֹנִיּוֹת]

1 - פיונית; 2 - תא עלה

א **פיוס*** ז׳ [מן פיס, פיס] **1***, רצוי, שכוך הכעס, שדול בדברים טובים: ״בני המדינה מפיסין אותי ואני מקבל פיוסן״ (ירושלמי תעניות מה ב). ״כל הדברים שאת קורא שדבר יהודה ליוסף בפני אחיו... היה בהם פיוס ליוסף ופיוס לאחיו ופיוס לבנימין״ (בראשית רבה צג). ״אוצר הפיוסים והרצויים שלה דלל כלו״ (שנהר, ב 459). ״שיש לי בקבלה שפיוסין פעמים שמושכים אחריהם תגרה חדשה״ (עגנון, אורח 332). **2°**, השכנת שלום, תווך בין יריבים, סלוק הריב: ועדת־פיוס בין המדינות הנלחמות. דברי פיוסים. — [פיוס־, פיוסים, פיוסי־]

— **בפיוסין*** תה״פ ברצון, בידידות: ״ופורעין זה לזה בפיוסין, הכל בלי שטר ובלי גזר־דין״ (ויקרא רבה כו).

ב **פיוס*** ז׳ [מן פיס גורל] הטלת גורל, הגרלה (ירושלמי יומא לט ד). — [פיוס־]

פיו״ע ר״ת פעל יוצא ועומד.

פיורד נורווגי

פיורד° ז׳ [נורווגית: fjord מפרץ] מפרץ צר ומפתל בין הרים תלולים הנכנס הרחק לתוך היבשה: בנורווגיה פיורדים רבים. [פיורדים, פיורדי־]

פיות, פיות נ״ר רבוי מן ״פה״ — ראה ערך פה.

פיזוז ראה פזוז	**פיזול** ראה פזול	
פיזור ראה פזור	**פיזום** ראה פזום	**פיזור** ראה פזור

פיזז/° ז׳ ראה ערך פיסז/°.

פיזי° ת׳ — ראה ערך פיסי°.

פיח ז׳ [אולי מן פוח; קרוב אל פחם] שחק של פחם העולה ומכסה את הקירות הפנימיים של התנור וכיוצא בו: ״פיח כבשן״ (שמות ט ח). פיח התנור. — [פיח־, פיחו]

פיח [מן פיח]

~ פע׳ **פיח*** פ״י צבע בפיח או בצבע כהה עשוי מתערבת של פיח: ״אין מפיחין (את הבית) ואין מסידין״ (תוספתא בבא בתרא ב יז). הנער פיח שבר־זכוכית בעשן נר דולק כדי להסתכל בעדה אל השמש. — [לפיח, מפיח, יפיח; פיח! פיחי!]

~ פע׳ **פיח***, צבע או כסה בפיח או בצבע כהה כלשהו: ״חצר מסידת, מכירת, מפיחת״ (בבא בתרא ס:). ״להלבין האבנים השרופות שפיחו״ (קדרי, כורך, 188). זכוכית מפיחת להסתכל בעדה אל השמש. [וראה עוד ערך מפיח] — [מפיח, מפיחת, יפיח]

~ הת׳ **נתפיח°**, כסה בפיח: ״החדר... תקרתו עשויה עץ אלון שהשחיר ומרישים שנתפיחו״ (שלונסקי, תר׳ טיל 336). — [להתפיח, מת־, יתפיח]

פיחה* נ׳ [מן פוח או נפח] **1**, נפיחה, פליטת גזים מן הקבה (עבודה זרה יז). **2** [בהשאלה] סרחון, חטא: ״אלו ישראל שנתנו פיחה בעולם בעגל שעשו״ (שמות רבה מג). — [פיחת־, פיחות]

פיחום, ראה פחום.

פיחון° ז׳ [מן פיח] **1**, גיר העשוי מפיח בלול בשמן. **2**, דיות (״טוש״) העשויה מפיח שמן־שמשמין בלול במים ובדבק. — [פיחון־, פיחונים, ־ני־]

פיחות, ראה פחות.

פיחת°, פייחת נ׳ [מן פיח] מחלת צמחים ופרות המתכסים בשכבת פטריות שחורות כעין פיח. — [פיחת־]

פיט [מן פיוט]

~ פע׳ **פיט*** פ״י כתב דברי פיוט, כתב שירים, דבר שיר: ״וקדמונים פיטו בעניננם״ (סידור רש״י, תב). ״וכן פיט רבי אלעזר הקליר״ (רשב״ם בראשית כז כז). ״מה ראו הפיטנים לפיט פיוטי אהבה״ (עגנון, כפות תעב). ״פיטן שקר יכול לפיט״ (גרינברג, רחובות רמ). ״עולם אשר עליו אתה חולם ומפיט״ (שנהר, ב 310). ״עמד ולדימיר ופיט שיר ידידות״ (שלונסקי, ח׳ פושקין 65). — [לפיט, מפיט, יפיט]

~ פע׳ **פיט**״, חבר בשיר, נכתב בצורה פיוטית: על האהבה ועל הטבע פיט הרבה. — [מפיט, יפיט]

~ הת׳ **התפיט**״, **1°**, נתפס לפיטנות, שקע בדברי פיוט: ״אוהב אני אותך... כשאני מתפיטת כל כך!״ (הלקין, משבר 65). ״הרבה עתיד... מרחבי עתיד! — מתפיט לו יואל״ (יזהר, בפאתי 134). **2**״, נתחבר כפיוט: ״פיוטים שנתפיטו מאליהו ז״ל״ (אור זרוע, לפי ב״י). ״כל שרבותינו הפיטנים הקדושים מפיטים מתפיט למעלה תחלה״ (עגנון, האש יד). ״אך המציאות אינה מתפיטת לעולם״ (צמח, ב 266). — [להתפיט, מת־, ית־]

פיט° ז׳ [מן פיט] **1**, פיוט, שירה, פואסיה, דברי שירה: ״נאום ופיט אל יעמדו כיום לרוממה (את הגולה)״ (אלתרמן, עיר 141). ״עולה שירי במעלות הפיט״ (שלו, אלהי 166). ״בו צפת העיר, קרית הסוד המסתורין, הפיט״ (חלמי, לארצי 25). המשורר עוסק בפיט. **2**, כנוי מקבל לפיוטים השונים שנכנסו למחזורי־התפלה לחגים ולימים הנוראים. — [פיט־]

פיט*, פייט ז׳ [מן פיוט] משורר, מחבר פיוטים, כותב דברי פיוט: ״הוא שיסד הפיט האדמון״ (רש״י בראשית ל כב). ״כמו שיסד הפיט בפזמון״ (תוספות ראש השנה ג). ״הפיט־היוצר, החוזה האמתי״ (קלוזנר, יוצרים ג 262). ״לב הפיט כי ישבר, לחרוזים נשבר לבו״ (שניאור, שירים רפא). — [פיטת, פיטים, פיטות]

פיטום, ראה פטום.	**פיטורת**, ראה פטרת.
פיטור, ראה פטור.	**פיטם**, ראה פטם.

פיטן*, פייטן ז׳ [ארמית: פיטנא; לאטינית: poeta, מיוונית: poietes יוצר] **1°**, משורר, כותב דברי פיוט ושירה: ״ידע נא, אדוני, כי האיש הנצב עמו בזה אף הוא פיטן״ (ביאליק, איש הסיפון). ״איזה אריאל או בכור שטן פתהו להוליד פיטן עברי״ (שלונסקי, שירים א 324). **2***, מחבר פיוטים דתיים שנכנסו לסדור־התפלות: ״ופיטן ודרשן״ (ויקרא רבה ל). ״׳צואריך בחרוזים׳ — אלו הפיטנים״ (ילקוט, שיר השירים תתקפג). פיטנים בתקופת ספרד. — [פיטן־, פיטנים, ־טני־, פיטניות]

פִּיטָס* ז' [מיוונית: pithos] חָבִית גְּדוֹלָה (כלים ג ו). – [פִּיטַס־, פִּיטָסִים, פִּיטְסֵי־]

פִּיךְ [מן פוך]

~ פע' **פִּיֵּךְ** ° פ"י צָבַע בְּפוּךְ: הָאִשָּׁה פִּיְּכָה אֶת עֵינֶיהָ. – [לְפַיֵּךְ, מְפַיֶּכֶת, תְּפַיֵּךְ]

~ פע' **פֻּיַּךְ** °, נִצְבַּע בְּפוּךְ: עֵינַיִם מְפֻיָּכוֹת בְּפוּךְ. – [מְפֻיָּךְ, יְפֻיַּךְ]

~ הת' **הִתְפַּיֵּךְ** °, פִּיֵּךְ אֶת עַצְמוֹ: הַגְּבֶרֶת הִתְפַּיְּכָה וְהִתְפַּרְכְּסָה שָׁעָה אֲרֻכָּה לִפְנֵי הָרְאִי. – [לְהִתְפַּיֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

פִּיכּוּי, ראה פִּכּוּי. **פִּיכֵּחַ**, ראה פִּכֵּחַ. **פִּיכְחוֹן**, ראה פִּכְחוֹן.

פִּיכְּס°, רְאֵה פִּיקְס°.

פִּיל* ז' [אכדית: pīlu גם pīru; ארמית: פִּילָא; ערבית: פִּיל] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק גָּדוֹל מְאֹד מִסִּדְרַת בַּעֲלֵי־חֶדֶק (Elephas). הַפִּיל מְגֻשָּׁם וְכָבֵד, נִשְׁעָן עַל אַרְבַּע רַגְלַיִם כְּעֵין עַמּוּדִים, מִשְׁקָלוֹ מַגִּיעַ עַד שֶׁבַע טוֹנוֹת. בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הָרֹאשׁ חֶדֶק אָרֹךְ וְכָפִיף. מִתּוֹךְ פִּיו בּוֹלְטוֹת שְׁתֵּי שִׁנַּיִם חוֹתְכוֹת עֶלְיוֹנוֹת

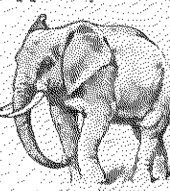

פיל (1/125)

אֲרֻכּוֹת – "שִׁנֵּי־הַפִּיל" (בַּמִּקְרָא "שֶׁנְהַבִּ"). מְזוֹן הַפִּילִים – שָׁרָשִׁים, עֲנָפִים, פֵּרוֹת וְעָלִים שֶׁהֵם עוֹקְרִים, שׁוֹבְרִים וְקוֹטְפִים בַּחֶדֶק. מִשְׁכָּנָם – יַעֲרוֹת־עַד וַעֲרָבוֹת בִּדְרוֹם־אַסְיָה וּבְאַפְרִיקָה הַמֶּרְכָּזִית. הַפִּילִים נוֹחִים לְאִלּוּף, מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לִרְכִיבָה, לַעֲבוֹדָה וּלְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת. הַפִּיל נִזְכָּר בִּמְקוֹרוֹתֵינוּ לָרִאשׁוֹנָה בְּמִשְׁנָה (כלאים ח ו). – [פִּיל־, פִּילִים, פִּילֵי־; פִּילָה, פִּילַת־, פִּילוֹת]

– **חֳלִי־הַפִּיל**° (קאנון ג סב), שֶׁנְהֶבֶת (Elephantiasis), מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת לְבַצֶּקֶת שֶׁל הָעוֹר, וּבְיִחוּד בָּרַגְלַיִם.

– **עַיֵּל פִּיל בְּקוֹף הַמַּחַט**° [על־פי בבא מציעא לח: ושם בארמית: "מְעַיְּלִין פִּילָא בְּקוּפָא דְמַחֲטָא", ראה להלן פִּילָא] הֶעֱלָה סְבָרוֹת נְטוּלוֹת־יְסוֹד, נִסָּה לַעֲשׂוֹת אֶת הַבִּלְתִּי־אֶפְשָׁרִי.

– **הָפַךְ זְבוּב לְפִיל**°, הִגְזִים וְהִפְרִיז בְּיוֹתֵר, נִפַּח דָּבָר לְמִמְדִּים בִּלְתִּי־רְגִילִים.

– **עָשָׂה מִפּוּל פִּיל וּמִפִּיל פּוּל**°, ראה ערך פּוּל.

פִּילָא* ז' [ארמית] פִּיל [רווח במימרות:]

– **מְעַיֵּל פִּילָא בְּקוּפָא דְמַחֲטָא*** (בבא מציעא לח:), מַכְנִיס פִּיל בְּקוֹף הַמַּחַט, כְּלוֹמַר, מַעֲלֶה פִּלְפּוּלִים וּסְבָרוֹת שֶׁאֵין לָהֶם כָּל יְסוֹד: "חוֹקְרֵי קַדְמוֹנִיּוֹת שֶׁלֹּא יִבָּצֵר מֵהֶם לְעַיֵּל פִּילָא בְּקוּפָא דְמַחֲטָא וְלִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן" (מנדלי מו"ס, עז).

– **לָא מַחֲווּ לֵיהּ לְאִינַשׁ לָא דִקְלָא דְדַהֲבָא וְלָא פִּילָא דְעַיֵּל בְּקוּפָא דְמַחֲטָא*** (ברכות נה:), אֵין מַרְאִים לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם) לֹא דֶקֶל שֶׁל זָהָב וְלֹא פִּיל שֶׁנִּכְנָס בְּקוֹף הַמַּחַט, כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם רוֹאֶה בַּחֲלוֹמוֹתָיו דִּמְיוֹנוֹת סְתָם, אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ.

פִּילָא*, פִּילָה° נ' גִּנַּת לְמַיִם [ראה להלן פִּילֵי*]

פִּילֶגֶשׁ, פִּלֶגֶשׁ נ' [כנראה ממקור לא־שמי; יוונית: pallakis; לאטינית: pellex; ארמית: פַּלְקְתָא; לפי גיזרון עממי: "פַּלְג־אִשָּׁה"] 1 [בשטר הפוליגאמי בימי־קדם ובכמה מארצות המזרח בימינו] אִשָּׁה־שִׁפְחָה, אִשָּׁה לְלֹא זְכֻיּוֹת (שופטים יא ט ועוד הרבה במקרא). 2 ° [בימינו] מְאַהֶבֶת, אִשָּׁה הַמְקַיֶּמֶת יְחָסִים עִם גֶּבֶר בְּלֹא נִשּׂוּאִים כַּדָּת. – [פִּילֶגֶשׁ־, פִּילַגְשׁוֹ; פִּילַגְשִׁים, פִּילַגְשֵׁי־]

פִּילַגְשׁוּת° נ' [מן פילגש] מַצָּבָהּ שֶׁל הַפִּילֶגֶשׁ, קִיּוּם יַחֲסֵי־אִישׁוּת עִם גֶּבֶר שֶׁלֹּא בְּנִשּׂוּאִים כַּדָּת: "וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם' – עַל פִּילַגְשׁוּתָם, לִהְיוֹת לָהֶם לְפִילֶגֶשׁ" (רש"י יחזקאל כג כ). מַעֲמָד שֶׁל פִּילַגְשׁוּת. – [פִּילַגְשׁוּת־]

פִּילֶה° ז' [צרפתית: filet] בְּשַׂר רַךְ שֶׁל בְּהֵמָה (בְּיִחוּד בְּאֵזוֹר־הַמָּתְנַיִם) אוֹ בְּשַׂר־דָּגִים מְגֹרָם (שֶׁהוּצְאוּ מִמֶּנּוּ הָעֲצָמוֹת).

פִּילְהַרְמוֹנְיָה° נ' [מיוונית: philos חובב + harmonia תואם צלילים] חֶבְרָה לְמוּסִיקָה שֶׁמַּטְרָתָהּ אִרְגּוּן קוֹנְצֶרְטִים וְהֲפָצַת תַּרְבּוּת הַמּוּסִיקָה בָּרַבִּים.

– **פִּילְהַרְמוֹנִי**° ת' מוּסִיקָלִי, שֶׁל חוֹבְבֵי מוּסִיקָה: תִּזְמֹרֶת פִּילְהַרְמוֹנִית. קוֹנְצֶרְטִים פִּילְהַרְמוֹנִיִּים.

פִּילוּג, ראה פִּלּוּג.

פִּילוֹדֶנְדְּרוֹן° ז' [מיוונית: philos חובב + dendron עץ] שֵׁם מְקֻבָּל לְצֶמַח־נוֹי בֵּיתִי גָּדוֹל מִמִּשְׁפַּחַת הַלּוּפִים, בַּעַל שָׁרְשֵׁי־אֲוִיר וְעָלִים גְּדוֹלִים גְזוּרִים אוֹ מְחֹרָרִים. מוֹצָאוֹ מֵאֲמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית. נִקְרָא גַּם "מוֹנְסְטֵרָה יָפָה" (Monstera deliciosa lieb. = Philodendron pertusum Knuth et Bauché).

פִּילוּחַ, ראה פִּלּוּחַ. **פִּילוּי**, ראה פִּלּוּי. **פִּילוּל**, ראה פִּלּוּל.

פִּילוֹלוֹגְיָה° נ' [מיוונית: philos חובב + logos דיבור] בַּלְשָׁנוּת, מֶחְקַר תּוֹלְדוֹת הַלָּשׁוֹן, הִתְפַּתְּחוּתָהּ וְחֻקֶּיהָ.

– **פִּילוֹלוֹגִי**° ת' בַּלְשָׁנִי, שֶׁל חֵקֶר הַלָּשׁוֹן: מֶחְקָר פִּילוֹלוֹגִי. שִׁיטָה פִּילוֹלוֹגִית.

– **פִּילוֹלוֹג**°, בַּלְשָׁן.

פִּילוּם, ראה פִּלּוּם.

פִּילוֹמָא* נ' [מיוונית: peloma בוץ] בִּצָּה, מְקוֹם רֶפֶשׁ וָטִיט: "אֵין יוֹרְדִין לְפִילוֹמָא" (שבת כב ו; לפי נוסח אחר שם: לְקוֹרְדִּימָה). – [פִּילוֹמַת־, פִּילוֹמוֹת]

א. **פִּילוֹן**° ז' [מן פיל] פִּיל קָטָן, גּוּר שֶׁל פִּילִים. – [פִּילוֹן־, ־נִים, פִּילוֹנֵי־]

ב. **פִּילוֹן*** ז' [יוונית: pylon] שַׁעַר, מָבוֹא: "תּוֹדִיעֵנִי אֵיזֶה פִּילוֹן מְפֻלָּשׁ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא" (ויקרא רבה ל). – [פִּילוֹן־, פִּילוֹנוֹת]

פִּילוּס, ראה פִּלּוּס.

פִּילוֹסוֹפְיָה° נ' [מיוונית: philos חובב + sophia חכמה] 1. הַמַּדָּע אוֹ הָעִיּוּן הַכּוֹלֵל הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר בְּעָיוֹת הָעוֹלָם וְהַנְהָגָתוֹ, בְּמַהוּת הַטֶּבַע וּמְלֹאוֹ, בַּהַכָּרָה הָאֱנוֹשִׁית וְתָקְפָּהּ כַּאֲמִתִּית: הַפִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הָעוֹלָם הָעַתִּיק. פִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל אַפְּלָטוֹן. הַפִּילוֹסוֹפְיָה הַמּוֹדֶרְנִית. 2. הָעֶקְרוֹנוֹת הָעִיּוּנִיִּים וְהַמֵּתוֹדוֹלוֹגִיִּים שֶׁבִּיסוֹד מַדָּע אוֹ תְּחוּם מְסֻיָּם: הַפִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה. הַפִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הַמַּהְפֵּכָה. 3. [בלשון־יום־יום] כִּנּוּי לְהִגָּיוֹן מְפֻשָּׁט, הִתְפַּלְפְּלוּת, רִבּוּי־מַחֲשָׁבוֹת: הַנַּח, יְדִידִי, אֶת כָּל הַפִּילוֹסוֹפְיָה הַזֹּאת! נַשׁ יָשָׁר לְעִנְיָן בְּלֹא פִּילוֹסוֹפְיוֹת! – [פִּילוֹסוֹפְיוֹת]

– פ י ל ו ס ו ף°, פ י ל ו ס ו פ ו ס* ז׳ 1°. מלמד בקי בפילוסופיה, הוגה־דעות, מעמיק לחקר בבעיות העולם ומבנהו, בתורת ההכרה האנושית וכדומה. 2* [בתלמוד] כנוי לחכם מחכמי אמות־העולם שעסקו בעקר בתיאולוגיה: ״שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי: אם אלהיכם אין רצונו בעבודת־אלילים, מפני מה אינו מבטלה?״ (עבודה זרה נד:). 3° [בהשאלה] אדם השוקל בתבונה ובהגיון את המתרחש ושומר על קר־רוחו וישוב־דעתו גם בעת צרה ופרענות.

– אבן־הפילוסופים°, ראה אבן, אבן־החכמים.

– פ י ל ו ס ו פ י ◊ ת׳ 1. הקשור לפילוסופיה, של חקר הבעיות הכלליות והמעמיקות על מבנה העולם והטבע: מחקר פילוסופי. שיטה פילוסופית. 2 [בהשאלה] המתאים לפילוסוף (בהוראה 3), שקול ומישב, שאינו מאבד עשתונותיו: יחס פילוסופי לחיים. שלוה פילוסופית.

פילוקסרה° נ׳ [מיוונית: phyllon עלה + kseros יבש] כנימה ממשפחת כנימות־העלים הפוגעת קשה בשרשי גפנים וגורמת לנוונם (Phylloxera). – [פילוקסרות]

פילוקסרות
זכר נקבה

פילטליה° נ׳ [מיוונית: philos חובב + telos מס] בולאות, התעסקות באסוף בולים של ארצות שונות.

– פ י ל ט ל י ס ט ◊ ז׳ בולאי, אספן של בולי־דאר מרחבי העולם: כנוס של פילטליסטים.

– פ י ל ט ל י ס ט י ◊ ת׳ בולאי, הקשור בבולים.

פילטר° ז׳ [מלאטינית של ימי־הבינים: filtrum לבד] 1. מסנן (במכונות – לסנון הדלק; במשאבות – לסנון המים; במכשירים אופטיים – לסנון חלק מן האור בארך־גל מסים). 2. פית־סנון בסיגריה. – [פילטרים]

פילי* נ׳ [יוונית: phiale; לאטינית: fiala ספל, גביע] כלי גדול לנוזלים – ליין, למים וכדומה (נגעים יא א). – [פילין]

פיליגרן° ז׳ [איטלקית: filigrana; מלאטינית: filum חוט + granum גרעין] פתוחי ציצים וקשוטים עדינים כעין תחרים עשויים מעשה צורף על גבי־חוט משזר של זהב או כסף, רקימה בחוטי זהב או כסף.

פיליטון, ראה פליטון.

פיליפיקה° נ׳ [מיוונית: Philippika הנוגע לפיליפ; על שום נאומיו הנודעים של ד מ ו ס ת י נ י ס, במאה ה־4 לפני הספירה, נגד פ י ל י פ מלך מוקדון] כנוי לנאום־התנגדות חריף: ״חשבתי מתחלה לכתב פיליפיקה ארכה נגד שני הצדדים גם יחד״ (אחד העם, קיז). ״הוא יוצא בפיליפיקה ארכה נגד האשה״ (קלוזנר, הספרות ו 160). – [פיליפיקות]

פילם° ז׳ [אנגלית: film קרום] 1. רצועת־צלולואיד שקופה, מצפה חמר כימי מיחד רגיש לאור, משמשת לצלום תמונות במצלמה רגילה או במצלמת־קולנוע. 2. סרט־קולנוע, מערכת תמונות מצלמות על סרט נע ארך לשם הצגה בקולנוע: יבוא פילמים. – [פילמים]

– פ י ל מ א י ◊ ז׳ 1. ממחה ליצור סרטי־קולנוע. 2. במאי להצגות קולנוע.

פילנתרופיה° נ׳ [מיוונית: philos חובב + anthropos אדם] אהבת האדם, נדיבות־לב, סיוע לנזקק מתוך יחס של רחמים והשתתפות בגורלו.

– פ י ל נ ת ר ו פ ◊ ז׳ אדם העוסק בפילנתרופיה, נדיב, בעל־צדקה, תורם מהונו לאחרים מתוך רגש של רחמים והשתתפות בסבל הזולת: הברון הירש היה מגדולי הפילנתרופים בישראל בתקופת חבת־ציון.

– פ י ל נ ת ר ו פ י ◊ ת׳ נדבני, שיש בו נדיבות ומעשי צדקה למי שנתון בצרה: מוסד־צדקה לעניים הוא מוסד פילנתרופי. יחס פילנתרופי.

פים ז׳ [על יסוד הכנה זו בשמואל א יג כא: ״והיתה הפצירה (ההשחזה) – פים״] 1. שם משקל קדמון קטן שנמצא גם בחפירות בארץ־ישראל; משקלו במדותינו בממצע שבעה גרמים ומחצה. הפים שמש, כנראה, גם מטבע עובר לסוחר. 2 [לדעה אחרת, המשמע בשמואל שם:] רבוי מן ״פה״, כמו ״פיות״ – בליטה של מתכת בקצה יתד, מחרשה וכדומה. – [פים־]

פים

פימה נ׳ [קרוב לאכדית: piamu חזק, בריא; ערבית: פ׳אם החמלא, רוה] 1. חלב, שמן: ״כי־כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי־כסל״ (איוב טו כז). [מכאן בהשאלה:] 2°. כנוי לכפל־בשר מתחת לסנטר, סנטר כפול: ״סנטרה בליטה נאה הוא מעל לכפל פימה צחה״ (בן־ציון, ה). ״נשי החיל הרחבות והמסרבלות, בעלות הפימות השמנות״ (ברקוביץ, הראשונים קפו). – [פימת־, פימות]

פין* ז׳ [שם שמקורו כנראה בטעות־קריאה ׳הפין׳ במקום ׳חפין׳ במסכת כלים יא ד; נתרווח הרבה בימינו בשל זהות־ההגיה אל האנגלית: pin] חף, שן או זיז כלשהו במפתח או במכשירים אחרים: פין־בטחון בנצרת רמון־יד, מוקש וכדומה. – [פין־, פינים, פיני־]

פינג־פונג° ז׳ [אנגלית: ping-pong חיקוי לקול החבטה של הכדור ברחת או בשולחן] טניס־שלחן, משחק־תחרות של הטלת כדורי־צלולואיד קלים מעבר לרשת המתוחה על גבי שלחן רחב וגדול.

פינגוין° ז׳ [אנגלית: penguin ראש לבן] עוף־מים החי בחופי הימים של הקטב הדרומי (Impennis). כנפיו הקצרות מכסות נוצות מעין־קשקשים ונראות כסנפירים. הן משמשות לחתירה במים. אצבעות רגליו מחברות ביניהן בקרום־שחיה. הפינגוינים מיטיבים לשחות ולצלל, אינם מסגלים לעוף, מזונם דגים וסרטנים הנצודים במקורם הישר דמוי היתד. הם חיים בלהקות גדולות. – [פינגוינים]

פינגוין (1/24)

פִּינְגָ'ן° ז׳ [ערבית: פִינְגַ'אן] [בלשון־הדיבור] סֵפֶל לְקָפֶה. –[פִּינְגָ'נִים]

פינה ראה פִּנָּה	**פינוי** ראה פִּנּוּי	
פִּינוֹ ראה פְּיָאנוֹ	**פינומן** ראה פֶנוֹמֶן	**פינוק** ראה פִּנּוּק

פִּינָךְ° ז׳ [מארמית: פִּינְכָא צלחת] [בצבא] קֻפְסָה שֶׁל פַּח אוֹ שֶׁל אֲלוּמִינְיוּם כְּעֵין צַלַּחַת סְגוּרָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת כְּלִי־אֹכֶל לְחַיָּל בְּהִמָּצְאוֹ בְּמַחֲנֶה בִּתְנָאֵי־שָׂדֶה. – [פִּינַךְ־, פִּינָכִים, פִּינְכֵי־]

פינכה, ראה פִּנְכָּה.

פִינָלֶה◊ ז׳ [איטלקית: finale אחרון, סופי] [במוסיקה] הַקֶּטַע הַמְסַיֵּם, הַצְּלִילִים הָאַחֲרוֹנִים בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית.

פִינַנְסִים◊ ז״ר [מצרפתית: finance] מָמוֹנוֹת, הָאֶמְצָעִים הַכַּסְפִּיִּים שֶׁל מוֹסָד, שֶׁל מֶשֶׁק־הַמְּדִינָה אוֹ שֶׁל פְּרָט: בְּעָיַת הַפִינַנְסִים שֶׁל הַמְּדִינָה. מִינִיסְטֶר־הַפִינַנְסִים (שַׂר־הָאוֹצָר). מַה מַּצַּב הַפִינַנְסִים אֶצְלְךָ?

– **פִינַנְסִי◊** ת׳ מָמוֹנִי, כַּסְפִּי, שֶׁל אוֹצַר הַכְּסָפִים שֶׁבִּרְשׁוּת הַפְּרָט אוֹ בְּמֶשֶׁק־הַמְּדִינָה, שֶׁל הָאַשְׁרַאי הַכַּסְפִּי: הַבְּעָיוֹת הַפִינַנְסִיּוֹת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. מַצָּבוֹ הַפִינַנְסִי שֶׁל הַמִּפְעָל אֵיתָן.

– **פִינַנְסִיסְט◊** ז׳ 1. מָמוֹנַאי, מֻמְחֶה לִנְהוֹל עֲסָקִים כַּסְפִּיִּים, עִסְקֵי אַשְׁרַאי וּבַנְקָאוּת. 2. מֻסְמָךְ בְּמַדַּע הַפִינַנְסִים וְהַכַּלְכָּלָה. 3. בַּעַל־הוֹן, עָשִׁיר.

פינקס, ראה פִּנְקָס. **פינקסן**, ראה פִּנְקְסָן.

א. **פיס** [מיוונית: peisma פיוס, פיתוי, שכנוע]

~ פִּעֵ׳ **פִּיֵּס*** פ״י 1. שִׁכֵּךְ רֹגֶז, רִצָּה, בִּקֵּשׁ סְלִיחָה מִן הַנִּפְגָּע אוֹ מִפְצָה אוֹתוֹ: ״מִכָּאן לַחוֹשֵׁד אֶת חֲבֵרוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְפַיְּסוֹ״ (ברכות לא:). ״וַאֲנִי יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים״ (ברכות כח:). ״בִּקֵּשׁ לְפַיֵּס לָהּ לְרוּמִיָּה וּלְהַשְׁלִים עִמָּהּ״ (הזז, היושבת 236). 2. שִׁדֵּל, פִּתָּה, שִׁכְנֵעַ: ״לְהוֹדִיעַ חָכְמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הֵיאַךְ הָיָה עוֹמֵד וּמְפַיֵּס לְכָל אוֹתָם הָאֲלָפִים וְהָרְבָבוֹת וְהָיוּ נִשְׁמָעִין לוֹ״ (מכילתא כח:). ״וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ (מִלֶּמֶךְ) וְהוּא מְפַיְּסָן: ׳שְׁמַעַן קוֹלִי׳״ (רש״י בראשית ד כג). ״אֲנִי מְפַיֵּס כָּל מִי שֶׁיָּבוֹא לִכְתֹּב מֵאֵיזוֹ מֵהֶם שֶׁיִּרְצֶה וּמַשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים שֶׁיִּכְתֹּב שֵׁם הַמְתַרְגֵּם תְּחִלָּה עַל הַסֵּפֶר״ (יהודה אבן־תיבון, חובת הלבבות, הקדמה לשער שני). 3. נִחֵם, עוֹדֵד: ״כָּל הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לֶעָנִי מִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת וְהַמְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים מִתְבָּרֵךְ בְּי״א בְּרָכוֹת״ (בבא בתרא ט:). ״כְּשֶׁעָנִי בָּא אֵצֶל בָּרוּךְ־מֵאִיר הֲרֵי הוּא מְפַיְּסוֹ בִּפְרוּטָה״ (עגנון, כפות קלג). 4 [פייס על פלוני] דִּבֵּר טוֹבוֹת, הִמְלִיץ עַל פְּלוֹנִי: ״בֶּן־מֶלֶךְ שֶׁסָּרַח עַל אָבִיו וּפִיֵּס עָלָיו אוֹהֲבוֹ״ (במדבר רבה יח). – [לְפַיֵּס אֶת־, מְפַיֵּס, יְפַיֵּס]

~ פֻּעַ׳ **פֻּיַּס***, הִתְרַצָּה, פָּג כַּעְסוֹ, נָחָה דַּעְתּוֹ: ״אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָם, הֲרֵינִי מְפֻיָּס שֶׁמָּחַלְתָּ לְיִשְׂרָאֵל״ (שמות רבה נא). ״לִבּוֹ – לֵב יֶלֶד רַךְ וְתָמִים וְחַנּוּן וּמְפֻיָּס״ (ביאליק, ומנדלי). [וראה עוד ערך מְפֻיָּס] – [מְפֻיָּס, יְפֻיַּס]

~ הִת׳ **הִתְפַּיֵּס***, הִתְרַצָּה, הִשְׁלִים, נָחָה דַּעְתּוֹ, שָׁב מִכַּעְסוֹ: ״מִיָּד נִתְפַּיֵּס אוֹתוֹ הַשַּׂר וְנִפְטַר אוֹתוֹ חָסִיד לְבֵיתוֹ לְשָׁלוֹם״ (ברכות לג.). ״אָמְרוּ לוֹ לְיִרְמְיָה לְהִתְפַּיֵּס עִמּוֹ״ (רש״י סנהדרין לא:). ״הָבָה נִתְפַּיְּסָה״ (סילמן, לכו נרננה). ״כָּךְ וְכַיּוֹצֵא בְּכָךְ הַרְבֵּה אָמַר לְפָנֶיהָ עַד שֶׁפִּיְּסָהּ וְנִתְפַּיְּסָה״ (הזז, יעיש ב 203). – [לְהִתְפַּיֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְיִס*** פ״י 1. פִּיֵּס, רִצָּה: ״מֵאַחַר שֶׁמִּצְוָה לְהַפְיִסוֹ אֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת־בִּטּוּי״ (ירושלמי שבועות לה ג). 2. הֵקֵל עַל, הִפְחִית חוֹבָה: ״צֵא וְהַפֵּס עָלַי מִנַּת הַמֶּלֶךְ״ (עבודה זרה עא.). – [לְהַפְיִס, מַפְיִס, יַפְיִס]

– **הִפְיִס דַּעְתּוֹ***, הִרְגִּיעַ אוֹתוֹ, עָשָׂה לוֹ נַחַת־רוּחַ: ״וּשְׁבוּעָה כְּדֵי לְהַפְיִס דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת״ (בבא מציעא לה:). ״וְהִתְחִילוּ... לְשַׁנּוֹת אֶת הַנֹּסַח בִּשְׁבִיל לְהַפְיִס דַּעְתּוֹ שֶׁל הֶהָמוֹן״ (אחד העם, שפא). ״וְעָמְדוּ כֻּלָּם יַחַד לְדַבֵּר עַל לִבָּהּ שֶׁל הַסָּבָה גִּיטְל לְנַחֲמָהּ מִיגוֹנָהּ וּלְהַפְיִס אֶת דַּעְתָּהּ״ (ברקוביץ, חרי חיי רגר). ״בִּקֵּשׁ יַנַּאי לְהַפְיִס דַּעְתָּם שֶׁל הַחֲכָמִים״ (שמיר, מלך 109).

ב. **פיס** [קרוב אל פסס; ואולי כורך מן פחס]

~ הִפ׳ **הִפְיִס*** פ״י סָחַט, הוֹצִיא, סִלֵּק: ״הַמַּפְיִס מֻרְסָה בְּשַׁבָּת״ (כתובות ז:). – [לְהַפְיִס אֶת־, מַפְיִס, יַפְיִס]

~ הָפ׳ **הוּפַס°**, נִסְחַט, הוּצָא: הַמֻּרְסָה הוּפְסָה מִן הַפֶּצַע. – [מוּפָס, יוּפַס]

ג. **פיס** [מן פַּיִס גורל]

~ פִּעֵ׳ **פִּיֵּס*** פ״י הִפִּיל גּוֹרָל, הִגְרִיל עַל־יְדֵי פְּיָסוֹת: ״אֵין מְפַיְּסִין עַל תָּמִיד שֶׁל בֵּין־הָעַרְבַּיִם״ (יומא כו.). – [לְפַיֵּס, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִפְיִס*** פ״י פִּיֵּס, הִגְרִיל, הִפִּיל גּוֹרָל: ״בּוֹאוּ וְהָפִיסוּ – מִי שׁוֹחֵט, מִי זוֹרֵק?״ (תמיד ג א). ״עוֹד פִּתְקָה אַחַת יֵשׁ לִי וְאוֹתָהּ אֶתֵּן לְאֶחָד מִכֶּם, לְכוּ וְהָפִיסוּ מִי יִזְכֶּה בָּהּ״ (מנדלי מו״ס, קכה). – [לְהָפִיס, מֵפִיס, יָפִיס]

פַּיִס*, פַּייס ז׳ [ארמית: פַּיְסָא; השווה גם יוונית: psefos אבן קטנה] גּוֹרָל, אֶבֶן אוֹ פֶּתֶק אוֹ כָּל דָּבָר אַחֵר שֶׁשָּׂמִים בְּקַלְפֵּי לְהַגְרָלָה: ״שֶׁלֹּא יְהוּ תּוֹרְמִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא בְּפַיִס. אַרְבָּעָה פְּיָסוֹת הָיוּ שָׁם וְזֶה הַפַּיִס הָרִאשׁוֹן״ (יומא ב ב). ״תֹּאמַר זָכָה בְּגוֹרָל – אֵין לִי אוֹיָה פַּיִס״ (ביאליק, תאמר). – [פֵּיס־, פְּיָסוֹת, פִּיסוֹת־ גם פְּיָסִים, פִּיסֵי־]

– **מִפְעַל־הַפַּיִס°**, הַגְרָלָה מֶמְשַׁלְתִּית־צִבּוּרִית בִּמְדִינַת־יִשְׂרָאֵל שֶׁהַכְנָסוֹתֶיהָ קֹדֶשׁ לְצָרְכֵי־צִבּוּר (הִשְׁתַּתְּפוּת בַּהֲקָמַת בִּנְיְנֵי בָּתֵּי־סֵפֶר, בָּתֵּי־חוֹלִים וְכַדּוֹמֶה).

פיסה, ראה פִּסָּה.	**פיסול**, ראה פִּסּוּל.
פיסוג, ראה פִּסּוּג.	**פיסוק**, ראה פִּסּוּק.

פֵּיסָז'◊ ז׳ [צרפתית: paysage] נוֹף, צִיּוּר־נוֹף: ״הַפֵּיסָזִ'ים שֶׁל לֶוִיטָן, שִׁירֵי צְבָעִים נוּגִים וַעֲנֻגִּים״ (ביאליק, פסטרנק). – [פֵּיסָזִ'ים]

פִיסִי◊, פִיזִי◊ ת׳ [מיוונית: physis טבע] 1. גּוּפָנִי, גַּשְׁמִי, לְהַבְדִּיל מִן ״פְּסִיכִי״ – נַפְשִׁי: אָדָם בַּעַל כֹּחַ פִיסִי רַב. לֹא הָיְתָה כָּל אֶפְשָׁרוּת פִיסִית לְבַצֵּעַ אֶת הַדָּבָר. 2. הַשַּׁיָּךְ לְמַדְּעֵי הַפִיסִיקָה: תְּכוּנוֹת פִיסִיּוֹת שֶׁל חֹמֶר. מָכוֹן פִיסִי־מָתֵמָטִי [ראה גם פִיסִיקָלִי] – [פִיסִית, פִיסִיִּים, ־סִיּוֹת]

– **גֵּיאוֹגְרַפְיָה פִיסִית°**, חֵלֶק בַּגֵּיאוֹגְרַפְיָה הָעוֹסֵק בְּתֵאוּר פְּנֵי הַקַּרְקַע בְּאֵזוֹרִים שׁוֹנִים, הַמַּיִם, הָאַקְלִים, הַצּוֹמֵחַ, עוֹלַם הַחַי, לְהַבְדִּיל מִן ״גֵּיאוֹגְרַפְיָה מְדִינִית״ – הָעוֹסֶקֶת בְּתֵאוּר גְּבוּלוֹת הַמְּדִינוֹת, אִרְגּוּן הָאֻכְלוּסִיָּה, הַמִּשְׁטָר הַמְּדִינִי, הַכַּלְכָּלָה וְכוּ׳.

– מפה פיסית°, מפה גיאוגרפית המתארת את הצד הטבעי שבאזור מסים (פני הקרקע, נהרות, צמחיה וכו׳) – להבדיל מן ״מפה מדינית״ המתארת את החלקה לאזורים ולמדינות.

– עבודה פיסית°, עבודה גופנית, עבודת־ידים (בניה, מלאכה, חרשת) להבדיל מן ״עבודה רוחנית״.

פִּסְיוֹגְנוֹמְיָה◇, פִּסְיוֹנוֹמְיָה◇ נ׳ [מיוונית physis טבע + gnomon יודע] 1, חכמת־הפרצוף, התורה הקובעת את אפיו של בן־אדם לפי תוי פניו. 2, פרצוף, קלסתר־פנים: אדם בעל פיסיונומיה מענינת. – [פיסיונומיות]

פִּסְיוֹלוֹגְיָה◇ נ׳ [מיוונית: physis טבע + logos לימוד] ענף במדעי הטבע העוסק בחקר התפקידים של איברי הגוף החי ובתהליכי פעלותיהם: פיסיולוגיה של הצמחים. פיסיולוגיה של גוף האדם.

– פ י ס י ו ל ו ג י ◇ ת׳ השיך לפיסיולוגיה, של תהליכי הגוף החי: מחקר פיסיולוגי של חיי הצמח. השפעת הפעלות הפיסיולוגיות על הפסיכולוגיות.

– פ י ס י ו ל ו ג ◇, ממחה בפיסיולוגיה.

פִּסְיוֹתֶרַפְּיָה◇ נ׳ [מיוונית: physis טבע + therapeia ריפוי] רפוי מחלות באמצעים פיסיים שונים: עסוי, התעמלות רפואית וכדומה.

– פ י ס י ו ת ר פ י ◇, המבסס על שיטות הפיסיותרפיה: טפול פיסיותרפי בנפגעי התאונה. עזרה פיסיותרפית.

– פ י ס י ו ת ר פ י ס ט ◇, ממחה לרפוי בשיטות פיסיותרפיה.

פִּסִיקָה◇, פִּיזִיקָה◇ נ׳ [מיוונית: physike של הטבע] המדע העוסק במצבים ובצורות התנועה של החמר בגלגולי האנרגיה בטבע: הפיסיקה עוסקת בתורת המכניקה, החם, האור, הקול, החשמל, המגנטיות, מבנה האטום ועוד.

– פיסיקה מודרנית°, התורות הפיסיקליות שפתחו במאה העשרים: תורת היחסות ותורת הקונטים. הפיסיקה המודרנית הצליחה להסביר תופעות שונות באסטרונומיה, באופטיקה ובתחום האטום והגרעין.

– פ י ס י ק א י ◇ ז׳ ממחה במדעי הפיסיקה: כנוס הפיסיקאים והמתמטיקאים במדינה.

– פ י ס י ק ל י ◇ ת׳ השיך לפיסיקה: מכשירים פיסיקליים לנסויים. מעבדה פיסיקלית. תורות פיסיקליות.

פַּיְסָן°, פייסן ז׳ [מן א׳ פיס, פיס] עושה־שלום, מי שקבל עליו תפקיד לפיס ולהשלים בין יריבים. – [פיסנית, ־נים, ־ניות]

פַּיְסָנוּת°, פייסנות נ׳ [מן פיסן] השכנת־שלום, פעלת רצוי ושכוך הרגז בדרכי פיוס ורצוי: שיטת הפיסנות כלפי התוקף לא נשאה פרי. – [פיסנות־]

פַּיְסָנִי°, פייסני ת׳ [מן פיסן] שיש בו משום פיוס ורצוי, המביע או מגלה רצון להשלמה ולבטול הרגז: פעלה פיסנית של ועדת התווך. אמצעים פיסניים. צחוק פיסני וסלחני. – [פיסנית, ־ניים, פיסניות]

פיסקה, ראה פסקה.

פִּסְקָלִי◇ ת׳ [מלאטינית: fiscalis של האוצר] של אוצר־המדינה, פיננסי: הכנסות פיסקליות. ענינים פיסקליים של המדינה. – [פיסקלית, פיסקליים, ־ליות]

פיסתק, ראה פסתק. פיענוח, ראה פענוח.
פיעור, ראה פעור. פיעפוע, ראה פעפוע.

פִּיף* ז׳ [יש מדמים ליוונית: ephyphe חוט־ערב; סורית: פיפא] גדיל, מלל, ציצת חוטים בקצה אריג: ״פיף של צמר״ (כלאים ט ט). ״גלימות שחורות וארכות ופיפי אדם למטפחות״ (סמקין, שירים לא). ״עכשו הוא... נדבק לפיפי המפה! כלום המפה נוגעת בך?״ (שניאור, סיפורים ל). ״אפלו בפיפין של חגורתה לא נתנה לך לנגע״ (עגנון, עד הנה רנח). ״המטה הגבוהה וכסויה הירקרק בעל הפיפים״ (שמיר, עירום 39). – [פיף־, פיפים, ־פי־]

פִּיפִיָּה נ׳ [הכפלה מן פה, פי] 1, חד, צד משחז: ״חרב פיפיות״ (תהלים קמט ו). ״למורג חרוץ חדש בעל פיפיות״ (ישעיה מא טו). 2*, פה, לע, פתח: ״באותה שעה נפתחו לארץ פיפיות הרבה״ (במדבר רבה יח). 3°, פה קטן: ״הבקר אור ומקהלות רבבות כנפי רננים ופיפיות צפרים הצהילו את היער״ (ביאליק, אגדת שלשה ב ח). ״מקהלות הצפרים באלפי פיפיותיהן נתנו מבין עפאים קול״ (ביאליק, תר׳ קישוט קצח). – [פיפית־, פיפיות]

פִּיפוֹרִין* ז׳ ראה פורפוריה*.

פיפיון (1/s)

פִּפְיוֹן° ז׳ [על־שום הקולות פי־פי שהוא משמיע בהתרוממו מעל האדמה] סוג של צפרי־שיר ממשפחת הנחליאלים, דומים בצבעם לעפרונים, אך מבנה־גופם גמיש יותר ומקורם דק יותר (Anthus). הפיפיונים שוכנים על־פני האדמה, נזונים בחרקים שונים. בארצנו מצויים מינים אחדים של פיפיונים. – [פיפיונים, פיפיוני־]

פִּיפְיוֹר⁺, ראה אפיפיור. **פִּיפִין***, ריבוי מן פא*.

פִּיץ⁺ ז׳ [מן ב׳ פוץ, פץ] פתיחה: ״בתפלה יקדמוך בנים שובבים יום יום לדרשך בפיץ ניבים״ (רש״י, פיוטים, אז טרם). – [פיץ־]

א. **פִּיצָה**⁺ נ׳ [מן א׳ פוץ] נפיצה, פזור: ״לשון ׳פיצה׳ כמו ׳יפוצו מעינותיך׳״ (תשובות דונש על רס״ג, 21). – [פיצת־]

ב. **פִּיצָה**⁺ נ׳ [מן ב׳ פוץ, פץ] פתיחה, פציה: ״פיצת פינו ענה והשבת דאגה״ (סידור רס״ג, שיא). – [פיצת־, פיצות]

פיצוח ראה פצוח	פיצול ראה פצול	
פיצוי ראה פצוי	פיצוע ראה פצוע	פיצוץ ראה פצוץ

פִּיצִ׳יקָטוֹ◇ תה״פ [איטלקית: pizzicato] [בנגינה בכלי־קשת] בפרוט, בדרך פריטה, לא במשיכת הקשת, אלא בפריטה על המיתרים באצבע.

א. פִּיק ז' [ראה פוק] רְעָדָה, חַלְחָלָה. – [פִּיק־] [רווח בצירופים:]

– **פִּיק־בִּרְכַּיִם**, רְעִידַת הַבִּרְכַּיִם מִפַּחַד אוֹ מֵחֻלְשָׁה יְתֵרָה: "וְלֵב נָמֵס וּפַק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם" (נחום ב יא). "מְצָאתִיהָ... עוֹמֶדֶת בְּפִיק בִּרְכֶּיהָ, כִּפָּה רוֹעֶדֶת עַל הַמְּזוּזָה" (ביאליק, אלמנות). "בָּחוּר זֶה הָעוֹמֵד כָּאן בְּלֵב חָרֵד וּבְפִיק־בִּרְכַּיִם" (בן־ציון, עא). "עָמַד רַבִּי וָלְוִי בְּבֹשֶׁת־פָּנִים וּבְפִיק־בִּרְכַּיִם וּבְרוּחַ נְכֵאָה" (עגנון, כלה שמח).

– **פִּיק־רֹאשׁ**°, מְנוֹד־רֹאשׁ, הַבָּעַת צַעַר: "מִי שֶׁאֵינוֹ בְּקַו הַבְּרִיאוּת אֵינוֹ בְּקַו הַשָּׁלוֹם, עָנִיתִי בְּפִיק־רֹאשׁ" (שלונסקי, תה' קולא 144).

ב. פִּיק° ז' 1 [צרפתית: pic] יְחִידַת־אֹרֶךְ (זֶהָה לְאַמָּה) שֶׁהָיְתָה מְקֻבֶּלֶת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעִקָּר לִמְדִידַת קַרְקָעוֹת: הַפִּיק הוּא בְּקֵרוּב 75 סֶנְטִימֶטְרִים; הַפִּיק הַמְרֻבָּע – בְּקֵרוּב חֲצִי מֶטֶר מְרֻבָּע (0.55 מ"ר). הַדּוּנָם מֵכִיל בְּקֵרוּב 1800 פִּיק מְרֻבָּע. 2 [צרפתית: pique] [בקלפים למשחק] עָלֶה. – [פִּיק־, פִּיקִים]

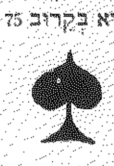

פיק (2)

פִּיק"א° ר"ת [אנגלית: Palestine-Jewish Colonisation Association] חֶבְרָה יְהוּדִית לְהִתְיַשְּׁבוּת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מִיסוֹדָהּ שֶׁל חֶבְרַת יְקָ"א [ראה ערך זה]

פיקה, ראה פִּקָּה. **פיקוד**, ראה פִּקּוּד. **פיקוח**, ראה פִּקּוּחַ.

פִּיקוֹלוֹ° ז' [איטלקית: piccolo קטן] חֲלִילוֹן, חָלִיל קָטָן בַּעַל צְלִיל דַּק וְגָבוֹהַּ מְאֹד. – [פִּיקוֹלוֹת]

פיקולו

פִּיקוּס° ז' [לאטינית: ficus תאנה] שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַתּוּתִיִּים (Ficus). לְסוּג זֶה שַׁיָּכוֹת הַתְּאֵנָה וְהַשִּׁקְמָה. כַּמָּה מִמִּינֵי הַפִּיקוּס מְשַׁמְּשִׁים כַּעֲצֵי־נוֹי וּכְשִׂיחֵי־נוֹי. – [פִּיקוּסִים]

פיקוס, ראה פִּקּוּס.

פִּיקְטוֹגְרָף° ז' [לאטינית: pictus מצויר + יוונית: graphein לכתוב] צִיּוּר פְּרִימִיטִיבִי אוֹ תְּמוּנָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת סֵמֶל־שֶׁבִּכְתָב לְמִלָּה אוֹ לְרַעְיוֹן: כְּתַב הַחַרְטֻמִּים שֶׁל הַמִּצְרִים הַקַּדְמוֹנִים הוּא מַעֲרֶכֶת פִּיקְטוֹגְרָפִים. שִׁיטַת הַפִּיקְטוֹגְרָפִים קָדְמָה לְשִׁיטַת הָאָלֶף־בֵּית שֶׁבִּכְתָב. – [פִּיקְטוֹגְרָפִים]

מערכת פיקטוגרפים (כתב־חרטומים)

– **פִּיקְטוֹגְרַמָּה**° נ' מַעֲרֶכֶת שֶׁל כְּתַב־צִיּוּרִים, תֵּאוּר מֻשָּׂגִים וּמְאֹרָעוֹת עַל־יְדֵי צִיּוּרִים אוֹ סִימָנִים מֻסְכָּמִים. הַפִּיקְטוֹגְרַמּוֹת לְצוּרוֹתֵיהֶן קָדְמוּ לְאוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית אֵצֶל הָעַמִּים הַקְּדוּמִים.

פִּיקְטִיבִי°, ראה פִּיקְצְיָה°.

פִּיקַנְטִי° ת' [צרפתית: piquant עוקצני] 1. חַד וְחָרִיף בְּטַעְמוֹ: מַאֲכָל פִּיקַנְטִי. 2 [בהשאלה] מְגָרֶה, מְעוֹרֵר עִנְיָן וְסַקְרָנוּת, מוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב: חֲדָשׁוֹת פִּיקַנְטִיּוֹת. בְּדִיחָה פִּיקַנְטִית. – [פִּיקַנְטִית, פִּיקַנְטִיִּים, פִּיקַנְטִיּוֹת]

– **פִּיקַנְטִיּוּת**° נ' חֲרִיפוּת מְגָרָה, תְּכוּנַת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְעוֹרֵר סַקְרָנוּת וְעִנְיָן: פִּיקַנְטִיּוּת מְיֻחֶדֶת בִּידִיעָה זוֹ. פִּיקַנְטִיּוּת הַבְּדִיחָה הַחֲדָשָׁה.

פִּיקְנִיק° ז' [צרפתית ואנגלית: picnic] סְבִלָּת, טִוּוּג, טִיּוּל חֶבְרָתִי לְנֹפֶשׁ וּלְבִלּוּי־זְמַן בְּצַוְתָּא, לִסְעוּדָה בְּחֵיק הַטֶּבַע וְכַדּוֹמֶה. – [פִּיקְנִיקִים]

פִּיקָס° ז' [יוונית: phykos; לאטינית: fucus] 1. צֶבַע אַרְגָּמָן מוּפָק מִצְּמָחִים שׁוֹנִים: "'וּשְׁנִי' – יָכוֹל פִּיקָס? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'תּוֹלַעַת'" (ספרא מצורע ע ג). 2. ראה גם ערך פִּקָּס°. – [פִּיקָס־]

פִּיקְס° ת' [לאטינית: fixus קבוע] [רווח בצירוף:]

– **אִידֵיאָה פִּיקְס**° [צרפתית: idée fixe] רַעְיוֹן קָבוּעַ [ראה פרטים בערך אִידֵיאָה]

פִּיקְסַצְיָה° נ' [לאטינית: fixus יציב, קבוע] 1. קְבִיעָה, קִבּוּעַ, הַצְמָדָה. 2 [בפסיכולוגיה] הִצָּמְדוּת, הֵרָתְקוּת, הִתְקַשְּׁרוּת מֻפְרֶזֶת לְאָדָם אוֹ לְחֵפֶץ מְסֻיָּם הַגּוֹרֶמֶת לְהִנָּתְקוּת חוֹלָנִית מִן הַסְּבִיבָה הַטִּבְעִית. – [פִּיקְסַצְיוֹת]

פיקפוק, ראה פִּקְפּוּק.

פִּיקְצְיָה° נ' [לאטינית: fictio זיוף] 1. בְּדָיָה, בְּדוּתָה: הַתָּכְנִית נִתְגַּלְּתָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר כְּפִיקְצְיָה. 2. מַעֲשֵׂה הַסְוָאָה, פְּעֻלָּה שֶׁנַּעֲשְׂתָה לְמַרְאִית־עַיִן, כְּדֵי לְהַעְלִים דְּבַר־מָה מֵאֲחֵרִים אוֹ לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: הַחוֹזֶה שֶׁנֶּחְתַּם לֹא הָיָה אֶלָּא פִּיקְצְיָה. – [פִּיקְצְיוֹת]

– **פִּיקְטִיבִי**° ת' מְדֻמֶּה, בָּדוּי, שֶׁהוּא לְמַרְאִית־עַיִן בִּלְבַד: מַחֲלָה פִּיקְטִיבִית. חוֹזֶה פִּיקְטִיבִי. נִשּׂוּאִים פִּיקְטִיבִיִּים.

פִּיקָרֶסְקִי° ת' [מספרדית: picaro נוכל] [רווח בצירוף:]

– **סִפְרוּת פִּיקָרֶסְקִית**°, סִפְרוּת הַמְתָאֶרֶת חַיֵּי הַרְפַּתְקָנִים וְנוֹכְלִים: מַחֲזֶה פִּיקָרֶסְקִי.

פִּיר* ז' [אולי קיצור מן חֲפִיר, חֲפִירָה; ארמית: פִּירָא] חוֹר, גֻּמָּה, חֲפִירָה בַּקַּרְקַע, מִכְרֶה: "פִּיר שֶׁל גֻּפְרִית" (כתובות עט). "בְּמִכְרוֹת הַפֶּחָם וּבְפִירִים שֶׁל הַמַּתָּכוֹת" (קלוזנר, יוצרים ג 158). "כְּבַעַל־חַיִּים קָטָן שֶׁיָּצָא מִפִּירוֹ לְאוֹר הַיּוֹם" (הזז, יעיש ד 222). "חֲרִתַת שֶׁנֶּחֶרְתָה בְּקִיר הַפִּיר הֶעָמֹק הַמּוֹבִיל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לַחֲדַר־הַקְּבוּרָה" (ייבין, הכתב העברי 118). – [פִּיר־, פִּירִים, פִּירֵי־]

– **לֹא מָצִינוּ שׁוּעָל מֵת בַּעֲפַר פִּיר*** (כתובות עא). אֵין זֶה רָגִיל שֶׁהַשּׁוּעָל יֵהָרֵג בַּעֲפַר מְאוּרָתוֹ, כְּלוֹמַר: אֵין אָדָם נִזּוֹק בְּדָבָר שֶׁהוּא רָגִיל בּוֹ.

פירגול, ראה פִּרְגּוּל. **פירוז**, ראה פֵּרוּז.
פירוד, ראה פֵּרוּד. **פירוט**, ראה פֵּרוּט.

פִּירוֹטֶכְנִיקָה° נ' [מיוונית: pyr אש + techne אומנות] הַתְקָנַת תַּרְכּוֹבוֹת שֶׁל חָמְרֵי בְּעֵרָה וָנֶפֶץ לְהַפְרָחַת זִקּוּקִים דִּי־נוּר, לְאוֹתוֹת וְכַדּוֹמֶה.

פִּירוּס° ש"פ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֶפִּירוּס, בְּנוֹ שֶׁל אֲכִילֵס (במאה הרביעית לפני הספירה האזרחית) [רווח במימרה: נִצְחוֹן־פִּירוּס° – ראה ערך נִצָּחוֹן]

פירוק, ר' פֵּרוּק. **פירור**, ר' פֵּרוּר. **פירוש**, ר' פֵּרוּשׁ.

פִּירוֹקְסִילִין° ז׳ [מיוונית: pyr אש + xylon עץ] חֹמֶר־נֶפֶץ עַז הַמֻּתְקָן עַל־יְדֵי עִבּוּד תָּאִית (צֶלּוּלוֹזָה) שֶׁל עֵץ בְּאֶמְצָעוּת תַּעֲרֹבֶת שֶׁל חֻמְצָה חַנְקָנִית וְחֻמְצָה גָּפְרִיתָנִית. הַפִּירוֹקְסִילִין הוּא חֵלֶק חָשׁוּב בְּחָמְרֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים, בְּאַבְקַ־שְׂרֵפָה נְטוּל־עָשָׁן וְעוֹד.

פירור, ראה פֵּרוּר. **פירוש**, ראה פֵּרוּשׁ.

פִּירָט* ז׳ [יוונית: peirates] 1*. שׁוֹדֵד־יָם, סַפָּן הַמַּפְלִיג בַּיַּמִּים וּמְלַסְטֵם אֶת הַסְּפִינוֹת שֶׁבַּיָּם: "סְפִינוֹת שֶׁל פִּירָטִים" (שמות רבה יז). "דּוֹמֶה סְפִינָתוֹ שֶׁל ר׳ בְּרִישֶׁל מִטָּרֶפֶת בַּיָּם וּפִירָטִין נוֹפְלִים עָלֶיהָ" (הזז, צל 19). 2°. שׁוֹדֵד, לִיסְטִים. – [פִּירָטִים]

פירכא, ראה פִּרְכָא. **פירכוס**, ראה פִּרְכּוּס.

פִּירְמָה° נ׳ [מלאטינית: firmare לאשר; איטלקית: firma חתימה] 1. בֵּית־עֵסֶק, חֶבְרָה מִסְחָרִית אוֹ יַצְרָנִית: קָנִיתִי מַקְלֵט־רַדְיוֹ מִפִּירְמָה יְדוּעָה. פִּירְמָה בַּעֲלַת שֵׁם־טוֹב. יֵשׁ לִשְׁמֹר עַל הַפִּירְמָה. 2 [בהשאלה] שֶׁלֶט, מַסְוֶה: קְבוּצַת הַמְרַגְּלִים פָּעֲלָה תַּחַת הַפִּירְמָה שֶׁל בֵּית־מְלָאכָה נוֹדָע. – [פִּירְמוֹת]

פִּירָמִידָה° נ׳ [מיוונית: pyramis; כנראה ממקור מצרי או שמי] 1 [בהנדסה] חֲדוּדִית, גּוּף הַנְדָּסִי שֶׁבְּסִיסוֹ מְצֻלָּע וּשְׁאָר פְּאוֹתָיו מְשֻׁלָּשִׁים הַנִּפְגָּשִׁים בְּקָדְקֹד אֶחָד: פִּירָמִידָה מְשֻׁלֶּשֶׁת (בְּסִיסָהּ מְשֻׁלָּשׁ), פִּירָמִידָה מְרֻבַּעַת וְכַדּוֹמֶה. 2. כָּל אֶחָד מִבִּנְיְנֵי־עֲנָק בְּתַבְנִית פִּירָמִידָה מְרֻבַּעַת שֶׁנִּבְנוּ בְּמִצְרַיִם בִּימֵי־קֶדֶם וְשִׁמְּשׁוּ מְקוֹם קְבוּרָה שֶׁל מַלְכֵי מִצְרַיִם. בִּסְבִיבוֹת קָהִיר נִשְׁמְרוּ עַד יָמֵינוּ כִּשְׁמוֹנִים פִּירָמִידוֹת. 3 [בספורט] "צָרִיחַ", קְבוּצַת מִתְעַמְּלִים הַמִּסְתַּדְּרִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם זֶה עַל גַּבֵּי זֶה בְּ"קוֹמוֹת" אֲחָדוֹת וּבְצוּרָה הַהוֹלֶכֶת וְצָרָה כְּלַפֵּי מַעְלָה. – [פִּירָמִידַת־, פִּירָמִידוֹת]

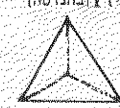

פירמידה משולשת

פירמידות במצרים

– **פִּירָמִידָה הֲפוּכָה°**, מָשָׁל רוֹוֵחַ לְמַעֲרֶכֶת תּוֹפָעוֹת, בְּיִחוּד בִּתְחוּם הַכַּלְכָּלָה, שֶׁאֵינָן עוֹמְדוֹת עַל בָּסִיס יַצִּיב: פִּירָמִידָה הֲפוּכָה בַּחַיִּים הַכַּלְכָּלִיִּים שֶׁל הַיְּהוּדִים בַּגּוֹלָה (מִסְפָּר נִרְחָב שֶׁל סוֹחֲרִים, בַּנְקָאִים וּמִקְצוֹעוֹת חָפְשִׁיִּים – לְעֻמַּת מִסְפָּר מוּעָט שֶׁל פּוֹעֲלִים, אִכָּרִים וּשְׁאָר יַצְרָנִים).

– **פִּירָמִידָלִי°** ת׳ עָשׂוּי בְּתַבְנִית פִּירָמִידָה, הוֹלֵךְ וְצַר כְּלַפֵּי מַעְלָה: גּוּף פִּירָמִידָלִי.

פִּירְמָן° ז׳ [ערבית: פִ׳רְמָאן; מפרסית] רִשְׁיוֹן מְיֻחָד מֵאֵת הַשִּׁלְטוֹנוֹת בְּאַרְצוֹת הַמִּזְרָח, צַו מַלְכוּתִי. – [פִּירְמָנִים]

פירעון ר׳ פֵּרָעוֹן. **פירפור** ר׳ פִּרְפּוּר. **פירצה** ר׳ פִּרְצָה.

פִּירֶקְס° ז׳ [אנגלית, שם מסחרי: pyrex; מיוונית: pyr אש] כִּנּוּי לִזְכוּכִית חֲסִינַת־אֵשׁ שֶׁמְּיַצְּרִים מִמֶּנָּה כְּלֵי־בִשּׁוּל.

פירש״י ר״ת פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י.

פישוט ר׳ פִּשּׁוּט		
פישוק ר׳ פִּשּׂוּק	פישפש ר׳ פִּשְׁפֵּשׁ; פִּשְׁפָּשׁ	פיתוי ר׳ פִּתּוּי
פישור ר׳ פִּשּׁוּר	פיתה ר׳ פִּתָּה	פיתוך ר׳ פִּתּוּךְ
פישפוש ר׳ פִּשְׁפּוּשׁ	פיתוח ר׳ פִּתּוּחַ	פיתול ר׳ פִּתּוּל

פִּיתוֹם* ז׳ [מיוונית: python] קוֹסֵם הַמַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹת הַיּוֹצְאִים כִּבְיָכוֹל מִבִּטְנוֹ אוֹ מִבֵּית־שֶׁחְיוֹ: "בַּעַל־אוֹב – זֶה הַפִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ" (סנהדרין ז ז). "מַגִּישׁ אֶת הָאֲפַרְכֶּסֶת לְפִיו וְאוֹמֵר בָּהּ דְּבָרִים בְּקוֹל פִּיתוֹם, בִּנְגִינָה חֲסֵרַת מַבָּע" (יזהר, שיירה 98). – [פִּיתוֹמִים, ־מֵי־]

פִּיתוֹן° ז׳ [כשם הנחש האגדי במיתולוגיה היוונית, Python, שהומת בידי אפולו] סוּג שֶׁל נְחָשִׁים לֹא־אַרְסִיִּים, רֻבָּם גְּדוֹלִים מְאֹד (Python). הַפִּיתוֹן חוֹנֵק אֶת טַרְפּוֹ עַל־יְדֵי שֶׁהוּא כּוֹרֵךְ עַצְמוֹ מִסְּבִיבוֹ. מְזוֹנוֹ – יוֹנְקִים קְטַנִּים. הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּפִּיתוֹנִים תּוֹקְפִים גַּם צְבָאִים וְאַיָּלִים קְטַנִּים. מִשְׁכָּנָם בָּאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים בְּאַסְיָה וּבְאַפְרִיקָה. – [פִּיתוֹן־, פִּיתוֹנִים, ־נֵי־]

פיתון (1/30)

פיתוק ר׳ פִּתּוּק	
פיתק ר׳ פִּתֵּק	פיתקה ר׳ פִּתְקָה

פַּךְ [אולי מן פכה או מן פכפך, ובחיקוי לקול המים המפכפכים, בדומה לגיזרון השם "בקבוק"] כְּלִי קָטָן לִשְׁמִירַת נוֹזְלִים (בְּיִחוּד שֶׁמֶן): "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ" (שמואל א י א). "לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: טֹל שֶׁמֶן מִפַּךְ רֵיקָן" (כלה רבתי י). "שׁוּרָה אַחַת שֶׁל פַּכִּים כְּפוּיִים עַל פִּיהֶם" (ביאליק, מאחורי א). – [פַּךְ־, פַּכּוֹ; פַּכִּים, פַּכֵּי־]

– **פַּכִּים קְטַנִּים*** [שאול מן חולין צא: "שנשתייר (יעקב במעבר יבוק) על פכין קטנים"] כִּנּוּי לִדְבָרִים קְטַנִּים, זוּטוֹת: "וּמְסֻפָּק אֲנִי אִם עוֹד אֵצֵא לְדַבֵּר אֶל הַקָּהָל, חַסְתִּי עַל 'פַּכִּים קְטַנִּים' אֵלּוּ" (אחד העם, ת ג).

פכה [ראה גם פכפך]

~ פע׳ **פָּכָה** פעו״י 1 פ״ע נָבַע, זָרַם, פָּרַץ וְיָצָא: "וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים מִן־הַכָּתֵף הַיְמָנִית" (יחזקאל מז ב). "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁעַר הַמַּיִם?... בּוֹ הַמַּיִם מְפַכִּין" (שקלים ו ג). 2° פ״י הוֹצִיא, הִזְרִים, הִבִּיעַ: "וְאֵיךְ לֹא אֶבְכֶּה וְדֶמַע אֲפַכֶּה?" (יהודה הלוי, א 58). 3° פ״ע [בהשאלה] זָרַם, הָבַע: "נָזַל וַיְפַכֶּה חֶרֶשׁ לַחַשׁ שְׂפָתַיִם טְהוֹרוֹת" (ביאליק, אבי). "רוּחַ חַי מְפַכָּה בָּהּ עַתָּה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שג). "הַאִם מִכְתַּב הַחַרְטֻמִּים... פִּכָּה לַחֲשׂוֹף הַסָּתוּם?" (שמעוני, פראמות ב קל). "סַפֵּר לִי... וּבְקָרוֹב כָּךְ פִּכּוּ אֲמָרָיו" (ברנר, א 184). "מִי עָנָה? מָה רָעַד? מָה הָרָז שֶׁיְּפַךְ?" (ש׳ שלום, שירים מב). "וַיְפַכֶּה בִּי סוֹד פֶּלֶא" (בת־מרים, שירים 24). – [לִפְכּוֹת, מְפַכֶּה, יְפַכֶּה, בקיצור: יָפַךְ]

פָּכוּחַ° ת׳ [מן פכח] מְפֻכָּח, שֶׁאֵינוֹ שִׁכּוֹר: "הַפְּרִיטוֹר שֶׁעָלָה לְמַעֲלָתוֹ בִּזְכוּת 'הִתְנַהֲגוּת פְּכוּחָה'" (טשרניחובסקי, סיפורים 169). "כְּמִיהָה פְּכוּחָה אֶל הַסּוֹף" (קרמר, משמרות 138). מַבָּט פָּכוּחַ עַל הַחַיִּים. – [פְּכוּחָה, פְּכוּחִים, ־חוֹת]

פְּכוּחַ°, פִּיכּוּחַ ז׳ [מן פכח, פִּכֵּחַ] הֲפָגַת הַשִּׁכָּרוֹן: פְּכוּחַ הַשִּׁכּוֹר מִיֵּינוֹ. – [פְּכוּחַ־]

פִּכּוּי°, פִּיכּוּי ז׳ [מן פכה, פִּכָּה] נְבִיעָה, זְרִימָה: "הָיָה מְרַנֵּן בְּאָזְנָיו פִּכּוּי הַשְּׁלוּלִית" (סדן, באלכסון 78). "אֲוִיר מָלֵא פִּכּוּי

ורחש עד אפסים" (ליכטנבוים, במישור 33). [ובהשאלה:] "פכוי כל התשוקות והחלומות כלם" (שמיר, הוא הלך 75). – [פכוי־, פכויו]

פָּכוּר° ת' [מן פכר, פָּכַר] שבור, מעוך, לחוץ: "נפצוצי פרקים פכורים" (ארד, ביתו 17). ידים פכורות מצער. – [פכורה, פכורים, פכורות]

פכח [ארמית: פְּכַח; קרוב אל פקח]

~ פע' **פִּכֵּחַ*** פ"י 1*, הפיג, הסיר שכרון: "יין קשה – שנה מפכחתו" (בבא בתרא י'). "וכדי לפכח את צערו הוא נותן עינו בספר" (מנדלי מו"ס, קפ). "כדי לפכח את צערו על מיתתה של אשתו... השקיע את עצמו בפילוסופיה" (קלוזנר, הספרות ב 156). "היתה מפטפטת לפניה ומבדחתה ומפכחת לה את צערה" (הזז, יעיש ג 20). 2 ° [בהשאלה] הביא לצלילות־הדעת, סלק השפעה: המציאות הקשה פכחה את חמומי־המח. – [לפכח את־, מפכח, יפכח]

~ פע' **פָּכַח °**, 1. סר יינו מעליו, פגה השפעת השכרון עליו: השכור פכח. 2 [בהשאלה] סרה השפעה מסימת מעליו, חזרה צלילות דעתו: יש לראות את המציאות באפן מפכח. תפיסה מפכחת של ענינים. – [מפכח, יפכח]

~ הת' **הִתְפַּכֵּחַ °**, 1. הקיץ משכרונו, פגה השפעת השכרון מעליו: "ולמחר בבקר השכם, כשנתפכח (מיינו), היה מתגבר ובא אל ביתו" (ביאליק, החצוצרה א). "אחר־כך הוא מתפכח ובא בין הבריות" (דינור, בעולם 37). "כאותו שכור שמתעורר ומתפכח משכרונו אחר תרדמה גדולה" (בורלא, עקביה 174). 2 [בהשאלה] חזרה אליו צלילותו וראיתו המציאותית: "דרך כלל, אדם שהגיע לשנות עמידה הרי הוא... מתפכח ורואה עצמו מרמה ומאכזב על־ידי עצמו" (קלצקין, כתבים 197). הבחור המאהב התפכח אחרי זמן. – [להתפכח, מתפכח, יתפכח]

פִּכֵּחַ°, פיכח ת' [מן פכח, פכח] 1. שאינו שכור, או שפג יינו מעליו. 2. שדעתו צלולה עליו, הרואה דברים כמות שהם, שאינו נתון להשפעה המסנורת את העינים: יש לראות את פני הדברים באפן פכח. – [פכחת, פכחים, פכחות]

פִּכְחוֹן°, פיכחון ז' [מן פכח, פכח] מצבו של פכח, חסר שכרון [ובהשאלה:] צלילות־הדעת: "הפשט־שבפשט, הפכחון והצלילות הגדולה" (סוקולוב, אישים 102). "שכור כמעט בלא פכחון" (קלוזנר, הספרות ה 441). "שפוט מעמיק ופכחון רב" (זכאי, קצרות 398). "זו ארשת חלין, פכחון אכזרי" (שלו, קולות 180). – [פכחון־, פכחונו]

פִּכְחוּת°, פיכחות נ' [מן פכח, פכח] פכחון, חסר שכרון: "רגעים נעימים בחייה עם אלקסי בשעת פכחותו" (יהודה שטינברג, קב). "חכמה יתרה ופכחות פוקחת עינים" (זכאי, קצרות 421). לאחר שנה ארכה חזר השכור לפכחותו. – [פכחות־]

פְּכִירָה° נ' [מן פכר, פכר] לחיצה, שבירה, מעיכה: "נרכנתי אל הגליון ובמפוגת־לב, בפכירת אצבעות, קראתי את המכתב" (שלונסקי, תר' בבל 29). – [פכירת־, פכירות]

פַּכִּית° נ' [מן פך] פך קטן, צנצנת: פכית לשמנת. פכית של גלידה. – [פכית־, פכיות]

פִּכְסוּם° ז' [מן פכסם, פכסם] גריסה, קול גריסה של מאכל יבש: "היה מגרס בשניו את הדחן שלא נתבשל כל צרכו והשמיע קול־פכסום" (שלונסקי, תר' הדון ד 413). – [פכסום־]

פַּכְסָם* ז' [מיוונית: paxamas; לאטינית: paxami] צנים, רקיק מיבש: "ואוכלין פכסמים" (במדבר רבה ז). – [פכסם־, פכסמים, ־סמי־]

פכסם [מן פכסם]

~ פע' **פִּכְסֵם °** פ"י גרס, לעס בקול: "היו מפכסמים מן הביסקויט הקשה והיבש" (יזהר, שיירה 82). – [לפכסם, מ־, י־]

פִּכְפּוּךְ°, פיכפוך ז' [מן פכפך, פכפך] נביעה, זרימה, פעפוע: "קול שכשוך ופכפוך נשא ובא אי מזה" (ליסיצקי, תולדות 201). "ישובבוני פכפוכי המעינות" (ברוידס, שרשים 6). "משמיעים פכפוך של נוזלים" (ד' שחם, יום 64). [ובהשאלה:] "מאד השתוקקתי להאזין לפכפוך מעין התנומה בקרבי" (שטיינמן, צרור 114). – [פכפוך־, פכפוכים, ־כי־]

פכפך [הרחבה מן פכה]

~ פע' **פִּכְפֵּךְ*** פ"ע 1*, נבע ועלה, פעפע ויצא: "המים מפכפכין, מלמד שמפכפכין ועולין כמין פי הפך הזה" (תוספתא סוכה ג ג). "ויבוא באזני נתניה קול המות מים מפכפכים" (ביאליק, אגדת שלושה 2 ז). "מפכפך גשם זה ולעפות" (גרינברג, רחובות קמג). "ודמעות מחלחלות בגרונו ומפכפכות ועולות כמפי הפך" (הזז, יעיש א 50). 2 ° [בהשאלה] קלח, זרם: "שקט זך זה... אל קרבי יפכפך" (פוגל, שירים 253). "ודרורים במדינה יצפצפו וקולן מסתלסל ומפכפך" (אלתרמן, הטור א 408). "שיחתו מפכפכת בנחת" (שנהר, ב 310). – [לפכפך, מפכפך, י־]

~ הת' **הִתְפַּכְפֵּךְ °**, השמיע קול פכפוך: "קול אובל... בעשבה יתפכפך" (רבינוב, אמיתי כז). – [להת־, מת־, ית־]

פכר [אולי היפוך אותיות מן פרך; ארמית: פְּכַר]

~ פע' **פָּכַר*** פ"י 1*, שבר, הרס, עקר: "פכרה רוח אחד מהם (מן האילנות) ונפל על חברו ופכרו" (בראשית רבה כג). "בסועה פוכרת יעמד" (ברוידס, השחר 27). 2 °, מעך, לחץ [ראה להלן פכר ידיו] – [לפכר, פוכר, יפכר]

~ פע' **פִּכֵּר °** פ"י שלב ומעך, לחץ בחזקה: "והיא מפכרת ידיה ושרה משירי בן־אורי" (עגנון, אלו תיג). "ישו פכר את ידיו על לבו" (קבק, במשעול 68). – [לפכר, מפכר, י־]

~ פע' **פֻּכַּר °**, שלב ונלחץ זה בזה בחזקה: "שתי כפות ידיו המפכרות לחוצות בין ברכיו" (קבק, בחלל הריק ב). – [מפכר, יפכר]

– **פָּכַר יָדָיו (אצבעותיו) °** [ארמית: פכר ידיה*, שבת י'], שלב אצבעות ידיו בחזקה זו בזו כמי שרוצה לשברן מרב צער או רגז: "שומע יללת נשים המקוננות ופוכרות אצבעותיהן" (ברקוביץ,

הראשונים ס). ״מִתְיַפַּחַת הָאִשָּׁה וּפוֹכֶרֶת יָדֶיהָ״ (מלצר, אור 106). ״פָּכַר הַדִּירֶקְטוֹר אֶת יָדָיו וְצָעַק בְּכָל כֹּחוֹ״ (עגנון, כפות שיב).

פֹּל*, פּוֹל [צווי מן נָפַל] נְפֹל: ״פֹּל עַל חַרְבְּךָ״ (ירושלמי עבודה זרה לט ג). ״אַרְצָה פֹּל!״ (פקודה צבאית). — [פְּלִי! פְּלוּ! פֹּלְנָה!]

פל׳, קיצור: פְּלוֹנִי.

א· **פלא** [קרוב אל פלה; ראה גם פֶּלֶא]

~ נפ׳ **נִפְלָא**. 1. הָיָה לְפֶלֶא, הָיָה נִשְׂגָּב וְכַבִּיר, יָצָא מִגֶּדֶר הָרָגִיל: ״מֵאֵת ה׳ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ״ (תהלים קיח כג). ״נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים״ (שמואל ב א כו). ״נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ״ (תהלים קלט יד). ״כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה... גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא״ (זכריה ח ו). 2״. הִשְׁתּוֹמֵם, תָּמַהּ, הִשְׁתָּאָה: ״וְעַל זֹאת נִפְלֵאתִי: מַדּוּעַ מִדַּת הַדִּין מַאֲרֶכֶת לָהֶם אַף (לָרְשָׁעִים)?״ (רשב״ם קהלת ט יד). ״וְלֹא תִפָּלֵא עַל זֶה, כִּי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ כֵּן עָשָׂה לִי״ (יוסיפון, קפג). ״נִפְלֵאתִי עַל בְּקִיאוּתוֹ שֶׁל ׳הַמַּגִּיד׳ בִּפְסוּקִים וּבַאֲגָדוֹת״ (יל״ג, פרוזה קנג). ״לְפִיכָךְ נִפְלֵאתִי פְּלִיאָה גְדוֹלָה״ (שלונסקי חר׳ קולא 174). ״נִפְלֵאתִי שֶׁבְּשׁוּם מִלּוֹן לֹא רָאִיתִי שִׁמּוּשׁ זֶה״ (אבינרי, יד 495). 3. נִבְצַר מִמֶּנּוּ, הָיָה לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ אוֹ מִבִּינָתוֹ, קָצְרָה יָדוֹ: ״הֲיִפָּלֵא מֵה׳ דָּבָר?״ (בראשית יח יד). ״לֹא יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל דָּבָר״ (ירמיה לב יז). וראה עוד להלן; ראה גם ערך נִפְלָא] — [לְהִפָּלֵא, נִפְלָאָה גם נִפְלֵאת; נִפְלָא, נִפְלָאָה, יִפָּלֵא]

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּא**. 1״. הִשְׁתּוֹמֵם, הִשְׁתָּאָה, תָּמַהּ: ״אָמְנָם אֲנִי מִתְפַּלֵּא בְּעִנְיָן זֶה הַפֶּלֶא וָפֶלֶא״ (שאלות ותשובות ריב״ש, כח). אַל־נָא תִתְפַּלֵּא עַל כָּךְ. הִתְפַּלֵּאנוּ מְאֹד לְמַרְאֵה לְהָטָיו שֶׁל הָאִישׁ. 2. עָשָׂה דְּבָרִים נִפְלָאִים וְקָשִׁים, הֶרְאָה גְבוּרוֹת: ״וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא בִי״ (איוב י טז). — [לְהִתְפַּלֵּא, מִתְפַּלֵּא, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְלִיא** פיו״ע 1 פ״י הִגְדִּיל עַד מְאֹד, חוֹלֵל פְּלָאִים, עָשָׂה מַעֲשִׂים נִפְלָאִים: ״וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת (הַמַּלְאָךְ)״ (שופטים יג יט). ״בָּרוּךְ ה׳ כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי״ (תהלים לא כב). 2. עוֹרֵר תִּמָּהוֹן וְהִשְׁתּוֹמְמוּת, גָּרַם לְכָךְ שֶׁמִּישֶׁהוּ יִתְפַּלֵּא: ״לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא״ (ישעיה כט יד). ״הִפְלִיא אֶת הַלֵּב בְּמַחֲזֶה הַקָּצָר״ (ברקוביץ, הראשונים סז). עוֹשֵׂה־הַלְּהָטִים הִפְלִיא אֶת כָּל רוֹאָיו. 3״ פ״ע הִתְפַּלֵּא, תָּמַהּ: ״בְּדָבָר זֶה יֵשׁ לְהַפְלִיא עַל שְׁאֵלָתוֹ מְאֹד״ (רש״י, תשובות יא). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַפְלִיא, מַפְלִיא, יַ־]

~ הפ׳ **הֻפְלָא***. 1*. נִפְלָא, נִרְאָה כְּפֶלֶא: ״פְּלִתִי — שֶׁמֻּפְלָאִים בִּדְבָרֵיהֶם״ (ברכות ד׳). ״בַּמֻּפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרשׁ״ (חגיגה יג·). דְּבָרִים נִשְׂגָּבִים וּמֻפְלָאִים. 2°. הָיָה בִּלְתִּי רָגִיל, יָצָא מִן הַכְּלָל: אָדָם מֻפְלָא. מַעֲשֶׂה מֻפְלָא. [ראה עוד ערך מֻפְלָא] — [מֻפְלָא, יֻ־]

~ פע׳ **פִּלֵּא** פ״י [רק במקרא ובצירוף: פִּלֵּא נֶדֶר] בִּטֵּא דְּבַר־נֶדֶר, הִתְחַיֵּב לְקַיֵּם אֶת נִדְרוֹ: ״וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַה׳ לְפַלֵּא־נֶדֶר״ (ויקרא כב כא). — [לְפַלֵּא, מְ־, יְ־]

— **לֹא יִפָּלֵא כִּי־**° [שאול מן זכריה ח ו, ראה לעיל], אֵין לִתְמֹהַּ עַל־, מֵעַתָּה יוּבַן מִשּׁוּם מָה־: ״וְעַל כֵּן לֹא יִפָּלֵא כִּי צִלְצוּל הַדִּבּוּר הָעִבְרִי בְּפִי הַיְלָדִים הָרַכִּים מֵסַךְ רוּחַ שִׁכָּרוֹן עַל כָּל הַקְּרוֹבִים אֶל הַבַּיִת״ (אחד העם, קצא).

— **הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִפְלוֹנִי** (תהלים לא כב), עָשָׂה עִמּוֹ חֶסֶד רָב.

— **הִפְלִיא מַכּוֹתָיו**, הִכָּהוּ מַכּוֹת נִמְרָצוֹת: ״וְהִפְלָא (= וְהִפְלִיא) ה׳ אֶת־מַכֹּתְךָ... מַכּוֹת גְּדֹלוֹת וְנֶאֱמָנוֹת״ (דברים כח נט). ״כָּךְ הִיא מַפְלִיאָה אֶת מַכּוֹתֵינוּ״ (ברקוביץ, חר׳ מנחם סח).

— **הִפְלִיא עֵצָה** (ישעיה כח כט), יָעַץ עֵצָה נִפְלָאָה.

— **הִפְלִיא נֶדֶר**, נָדַר, הוֹצִיא מִפִּיו דְּבַר־נֶדֶר: ״אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר״ (ויקרא כז ב). [ראה גם פִּלֵּא]

— **לְהַפְלִיא!** [שאול מיואל ב כו: ״וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם ה׳ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא״] בְּאֹפֶן יוֹצֵא מִן הַכְּלָל, עַד כְּדֵי לְעוֹרֵר תִּמָּהוֹן: תְּמוּנָה יָפָה לְהַפְלִיא. הַתַּלְמִיד הִצְלִיחַ לְהַפְלִיא.

— **הַפְלֵא וָפֶלֶא!** [שאול מן ישעיה כט יד: ״הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא״] נִפְלָא בְּיוֹתֵר! פִּלְאֵי פְלָאִים!: ״הַפְלֵא וָפֶלֶא כֵּיצַד עָף הוּא בַּחֲלוֹם״ (בורלא, כיסופים 19).

ב· **פלא**, ראה ב· פלה.

פֶּלֶא ז׳ [מן פלא] נֵס, מַעֲשֶׂה יוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל, דָּבָר הַנִּרְאֶה לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע וּמְעוֹרֵר הִשְׁתּוֹמְמוּת רַבָּה: ״נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא״ (שמות טו יא). ״שְׁלֹשָׁה פְלָאִים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם״ (בראשית רבה כב). עוֹשֶׂה פְּלָאִים. — [פֶּלֶא־, פְּלָאִים, פִּלְאֵי־, גם פְּלָאוֹת, פִּלְאוֹת־]

— **פֶּלֶא הוּא״, מִן הַפֶּלֶא״**, יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הָעִנְיָן תָּמוּהַּ: ״וּפֶלֶא הוּא, מִנַּיִן לוֹ זֶה?״ (ספר מצוות גדול, מ״ע גב). ״מִן הַפֶּלֶא שֶׁיִּמָּצֵא בִּזְמַן דָּבָר טוֹב״ (מורה נבוכים, ג יב).

— **פֶּלֶא עַל כָּל פֶּלֶא**°, מַשֶּׁהוּ נִפְלָא בְּיוֹתֵר, דָּבָר יוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל.

— **פִּלְאֵי־פְלָאִים*** (־פְלָאוֹת״). 1*. נִסֵּי נִסִּים, נִסִּים גְּדוֹלִים שֶׁלֹּא הָיוּ כְּמוֹתָם: ״כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַתּוֹרָה בְּסִינַי הֶרְאָה בְּקוֹלוֹ לְיִשְׂרָאֵל פִּלְאֵי פְלָאִים״ (שמות רבה ה). ״וְהִנֵּה יִרְאֶה הָרוֹאֶה כִּי פִּלְאֵי פְלָאוֹת נַעֲשׂוּ״ (אלשיך איוב לז יא). 2°. קְרִיאַת תִּמָּהוֹן וְאַפְתָּעָה לְמַרְאֵה דָּבָר נִפְלָא: ״כְּלֵי הַרְתָּמָה — פִּלְאֵי פְלָאוֹת!״ (ביאליק, קטינא). ״וְהָיִיתִי אוֹמֵר: פִּלְאֵי פְלָאִים, מִי רָאָה כָּזֹאת וּמִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה״ (עגנון, כלה רלו). נֶהְדָּר, פִּלְאֵי־פְלָאִים!

— **בְּאֹרַח־פֶּלֶא**°, בְּדֶרֶךְ נֵס, בְּאֹפֶן בִּלְתִּי רָגִיל: בְּאֹרַח־פֶּלֶא לֹא הָיוּ נִפְגָּעִים בַּתְּאוּנָה.

— **הַפְלֵא וָפֶלֶא** [על־פי ישעיה כט יד], פֶּלֶא גָּדוֹל בְּיוֹתֵר! פִּלְאֵי־פְלָאִים!

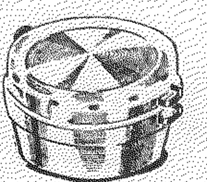
סיר־פלא

— **סִיר־פֶּלֶא**°, כִּנּוּי לְסִיר מְיֻחָד לַאֲפִיַּת עוּגוֹת עַל אֵשׁ רְגִילָה, כְּשֶׁהַחֹם עָשׂוּי לְהַגִּיעַ בּוֹ בְּמִדָּה שָׁוָה אֶל כָּל חֶלְקֵי הַבָּצֵק שֶׁבְּתוֹכוֹ.

— **הֶמְיַת־פְּלָאִים**°, הַרְגָּשָׁה נִפְלָאָה: ״וְדוּמָם יַחְדְּרוּ הַקּוֹלוֹת הַנֶּחְבָּאִים לַלֵּב וּמִלְאוּ אוֹתוֹ הֶמְיַת פְּלָאִים״ (ביאליק, רזי).

— **יָרַד פְּלָאִים**, יָרַד (מֵעֶרְכּוֹ, מִמְּחִירוֹ, מִגְּדֻלָּתוֹ) יְרִידָה גְדוֹלָה עַד כְּדֵי תִּמָּהוֹן: ״וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ״ (איכה א ט). ״יָרְדוּ פְלָאִים וְאֵין מַצִּילִים״ (ביאליק, קינה). אֵיכָה יָרַדְתָּ פְלָאִים, הָאָדָם! הַתַּלְמִיד יָרַד פְּלָאִים בְּלִמּוּדָיו.

– קץ הפלאות, הסוף המצפה, אחרית הימים, ימות הגאלה: "עד מתי קץ הפלאות?... כי למועד מועדים וחצי" (דניאל יב ו–ז). "ואם אשאל לראות מתי קץ הפלאות? יענו נבואות: הקשית לשאל" (יהודה הלוי, ד 280).

– היה לפלא בעיניו°, לא יכול להבין פשרו של דבר, נראה לו כדבר בלתי־רגיל ובלתי־מובן: איך הצלחת להשיג את הדבר – הדבר היה לפלא בעיני.

פִּלְאִי* ת׳ [מן פלא] נפלא, סתום, נבצר מהבנת אנוש, שיש בו פלא: "אותו העולם המשנה, הפלאי, היחידי" (ביאליק, ספיח א). "באיזו דרך פלאי־מסתורי עלתה בידו להמלט על נפשו" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 88). התקדמות פלאית. – [פלאית, ־איים, פלאיות]

פִּלְאִי ת׳ [מן פלא] נפלא, סתום, בלתי נודע: "למה זה תשאל לשמי והוא פלאי" (שופטים יג יח). "אחד פלאי מתהלך בתוכם" (ביאליק, מגילת ד). "ובימים האלה הפלאים בהצעף הזיו באד ענג" (שמעוני, שירים ב קעה). – [פלאית, פלאים]

פִּלְבּוּל° ז׳ [מן פלבל, פלבל] בלבול, גלגול, הנעה לכאן ולכאן: "הופיע אותו פלבול העינים המיחד לו" (שופמן, ד 268). "הרופא מסתכל בפרצוף הנבהל ובפלבול הריסים" (בר־יוסף, בני 62). – [פלבול־]

פְּלֶבֵּי° ז׳ [לאטינית: plebeius, מן plebs (-ebis) המון] [ברומא העתיקה] כנוי לאדם מן המעמדות הנמוכים של האזרחים החפשים (לא מן העבדים, אך לא מן הפטריציים): הפלביים היו בראשונה נטולי־זכיות מדיניות. – [פלביים]

פְּלֶבִּיסְצִיט° ז׳ [לאטינית: plebiscitum צו העם] משאל־עם, הצבעת כל האזרחים במדינה לשם הכרעה על־ידי רב קולות בשאלה חשובה.

פלבל [קרוב אל בלבל]

~ פִּע׳ **פִּלְבֵּל**° פ״י הניע לכאן ולכאן במבוכה, גלגל, עפעף: "ואני מפלבל בעיני, רועד בכל גופי ושותק" (ביאליק, ספיח ג). "עמד לו תמה, מפלבל בעיניו ופניו משנות" (הזז, צל 204). "קם משה, מפלבל בעיניו ואחר־כך פוקחן במין תמהון משנה" (שמיר, עירום 295). – [לפלבל, מפלבל, י־]

~ פֻּע׳ **פֻּלְבַּל**°, בלבל, הונע במבוכה: "סקר בעיניו המפלבלות את המסבים" (סערוני, ניסים 131). – [מפלבל, יפלבל]

~ הת׳ **הִתְפַּלְבֵּל**°, **הִפַּלְבֵּל**°, התבלבל, הסתובב לכל עבר: "ידעו שעלה עליה על, שראו עיניה (של הפרה) מפלבלות. כשהן באין לתן עליה על מפלבלות עיניה ומבטת בעל" (תנחומא בובר חקת ג). "הגבירה קולה ועיניה נתפלבלו" (קובנר, פנים 259). "נחיריו נרעדו, עיניו נתפלבלו" (בר־יוסף, אם 135). "היה בולע רקו ומבטיו מתפלבלים אילך ואילך" (סביב, כעשב 96). – [להתפלבל, מת־, יתפלבל]

פלג [כנענית: פלג חלק; ארמית: פְּלַג; ערבית: פ׳לג׳]

~ פָּע׳ **פָּלַג**^ פ״ע חלק, התנגד: "צור פלגם ופרץ גדרם ופלגו זה על זה בדבורם" (ינאי, יג). "גם קרח אנוס היה לפלג על משה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיא). "השאלה שהפולג עלי שואל מכונת בעצם לכתבת רחבה יותר" (סדן, שפה 76). – [לפלג, פולג, יפלג]

~ נפ׳ **נִפְלַג**, 1. נחלק: "בימיו נפלגה הארץ" (בראשית י כה). "ושפת עליזים נפלגה ונבלה שם" (יהודה הלוי, ד 85). 2*. נבדל בדעות: "ונפלגו בכתבה בעלמא" (כתובות נס). "ונפלגו בתרנגלת העומדת לגדל ביצים" (רבינו חננאל ביצה ג). "הנלחמים נפלגו לשלשה ראשים" (ביאליק, אריה ז). "חכמים נפלגים בפרושו" (סדן, שפה 76). "ונפלגו חכמים כיצד לקראם" (ייבין, תולדות הכתב ?). [להפלג, נפלג, יפלג]

~ פע׳ **פִּלֵּג** פ״י חלק, הפריד: "בלע אדני פלג לשונם" (תהלים נה י). "על כן אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו" (נשמת, שחרית לשבת). הצעת־האמון פלגה את הצירים. יש לאחד ולא לפלג. – [לפלג את־, מפלג, י־]

~ פע׳ **פֻּלַּג**^, חלק, הפרד זה מזה: "פלגו לשבעה חלוצים" (פיוטים, סידור 635). "פלג לבבי על חסרון פלגי מים" (יהודה הלוי, ד 598). דעות מפלגות בשאלה. הצבור מפלג למפלגות ולהסתדריות שונות. – [מפלג, יפלג]

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּג***, התחלק, התפרד לחלקים או לכוונים שונים: "מי בראשית מתפלגין מתחתיו (מתחת לעץ־החיים)" (ירושלמי ברכות ב ג). הנאספים התפלגו בדעותיהם. המפלגה התפלגה לשתי סיעות. הבה נתאחד ואל נתפלג! – [להתפלג, מתפלג, ית־]

~ הפ׳ **הִפְלִיג*** פ״י 1. הטה הצדה, הסב, הרחיק: "עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה (טפחים) או שהפליגו מן הכתל שלשה – לא עשה ולא־כלום" (עירובין יד:). 2. הפנה, הרחיק מאותו ענין והשיא לענין אחר: "לא נתכון זה אלא להפליגה" (תוספתא גיטין ז ח). "לא מפני שהפליג בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מרבו מעולם" (יומא סו:) "אל תפליגני בדברים, מוטב שתדבר כענין!" (ברקוביץ, תר׳ מעשה מא). "והפליגו בשיחה נאה" (תורן, בצל 84). 3. הפריז, הגדיל יותר מדי: "והרי כל שבחו של יוסף שהוא מפליג על כבוד אביו" (בראשית רבתי, אלבק 225). "והזהירו... מהפליג בשבח אדם ואם הוא ראוי לכך" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). היושב־ראש הפליג בשבחו של המרצה. 4 פ״ע נטה הצדה, התרחק מן־: "כהן גדול שיצא מן העזרה לדבר עם חברו והפליג–טעון טבילה" (תוספתא יומא א טז). "כיון שראם (אברהם את המלאכים) שהפליגו, מיד – 'וירץ לקראתם'" (בראשית רבה סח). 5 [הפליג בכלים] יצאה ספינה בים: "והפליגה ספינתם בים" (עירובין ד א). "אין מפליגין בים הגדול פחות משלשה ימים קדם לשבת" (תוספתא שבת יג י). התירים הפליגו באניה לישראל. 6. חלק על־, התנגד ל־: "הכל מודין... מה מפליגין?" (ירושלמי פסחים לד א). [וראה עוד הצירופים להלן] [להפליג מפליג, י־]

~ הפ׳ **הֻפְלַג***, הטה, הפרד, הרחק: "במה דברים אמורים? בסמוכה, אבל במפלגת אפלו היא גבוהה עשרה טפחים לחצר"

(עירובין ח ג). "שֶׁהִפְלִיגוּ זֶה מִזֶּה" (רשב"ם בבא בתרא מז.). [רווח בייחוד הבינוני — ראה ערך מֻפְלָג*]

— לֵית מַאן דִּפְלִיג* [ארמית, על־פי תוספות חולין קיא: ושם: "ליכא מאן דפליג"] אֵין מִי שֶׁפּוֹלֵג, אֵין חוֹלֵק.

— כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגֵי* [ארמית] (ברכות לו:), כָּל הָעוֹלָם אֵינָם חוֹלְקִים, הַכֹּל מַסְכִּימִים.

— הִפְלִיג דַּעְתּוֹ מִן־*, הֵסִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ מִן־, לֹא שָׂם לֵב אֶל־: "כֵּיוָן שֶׁהִפְלִיג דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה – הִיא הָיְתָה הוֹלֶכֶת וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר" (ירושלמי ברכות יד ד).

— הִפְלִיג בִּגְנוּתוֹ°, הִרְבָּה לְגַנּוֹת וּלְבַזּוֹת אוֹתוֹ [ולהיפך:

— הִפְלִיג בְּשִׁבְחוֹ^, שִׁבַּח וְהִלֵּל אוֹתוֹ הַרְבֵּה מְאֹד, הִרְבָּה לְהַלְּלוֹ: "וְהִזְהִירוּ (הַחֲכָמִים)... מֵהַפְלִיג בְּשֶׁבַח אָדָם, וְאִם הוּא רָאוּי לְכָךְ" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). "וּמַפְלִיג בְּשִׁבְחוֹ וּכְבוֹדוֹ שֶׁל אֵיזֶה דַּרְשָׁן" (אחד העם, רצז). "וְהֵם מַפְלִיגִים בְּשִׁבְחוֹ יוֹתֵר מִדַּי" (ביאליק, אריה ב). "גְּדוֹלֵי עוֹלָם הִפְלִיגוּ מְאֹד בְּשֶׁבַח הַסֵּפֶר הַיָּקָר" (הזז, צל 99).

— הִפְלִיג עַל מִדּוֹתָיו*, נָטָה מִמִּדּוֹתָיו, הֶעֱבִיר עַל מִדּוֹתָיו, וִתֵּר לִפְעָמִים: "וְלֹא כְּהִלֵּל שֶׁהִפְלִיג עַל מִדּוֹתָיו" (ירושלמי נידה מח ד).

— אַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר* (אבות ד ג), אַל תְּהֵא מַרְחִיק כָּל דָּבָר וְאַל תְּזַלְזֵל בּוֹ, שֶׁהֲרֵי "אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם" (שם).

א· **פֶּלֶג** ז׳ [אכדית: palgu תעלה; ערבית: פַ׳לַג׳] 1. נַחַל־מַיִם קָטָן, זֶרֶם־מַיִם: "כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם" (תהלים א ג). "פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם" (ישעיה ל כה). "מִפֶּלֶג בָּעֵמֶק הַפֶּלֶג לְשִׁטְפוֹ" (ביאליק, על אילת). הַפְּלָגִים הַקְּטַנִּים מִתְחַבְּרִים לִנְהָרוֹת. 2 [בהשאלה] זֶרֶם, שֶׁפַע: "פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי" (תהלים קיט קלו). "פַּלְגֵי־שָׁמֶן" (איוב כט ו). "שֶׁמֶשׁ שׁוֹפֶכֶת חֹם רַב, פַּלְגֵי לַהַט" (סוקולוב, במראות 130). "פַּלְגֵי זֵעָה כְּבָר זָלְגוּ פָּנָיו" (ברנר, א 375). — [פֶּלֶג־, פִּלְגּוֹ; פְּלָגִים, פַּלְגֵי־]

ב· **פֶּלֶג*, פְּלַג*** ז׳ [מן פלג] 1*. חֵלֶק, מַחֲצִית: "אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה (הַמַּשְׁכּוֹן) אֶלָּא פֶּלֶג (שֶׁל אִסָּר) אֵינוֹ מְשַׁמֵּט" (בבא מציעא מח:). "פְּלַג הַמִּנְחָה" (ברכות ד א). 2°. סִיעָה, אֲגַף, חֵלֶק בְּמִפְלָגָה אוֹ בְּחֶבְרָה שֶׁנִּתְפַּלֵּג וְנִפְרַד מֵאֲחֵרִים: הַפֶּלֶג הַיְמָנִי בַּהִסְתַּדְּרוּת. הַצָּעָה לְאִחוּד הַפְּלָגִים. — [פֶּלֶג־ גם פְּלַג־, פְּלָגִים, פַּלְגֵי־]

— פְּלַג־אִי°, חֲצִי־אִי.

— פְּלַג־הַמִּנְחָה*, מַחֲצִית הַזְּמַן שֶׁבֵּין הַמִּנְחָה וּבֵין שְׁקִיעַת הַחַמָּה, כְּשָׁעָה וָרֶבַע לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה: "תְּפִלַּת הַמִּנְחָה... עַד פְּלַג הַמִּנְחָה" (ברכות ד א).

— פְּלַג־גּוּף°. 1. כִּנּוּי הִלּוּלִי לְאֵשֶׁת־אִישׁ, הַ"מַּחֲצִית" הַשְּׁנִיָּה שֶׁלּוֹ: "וְהוּא מַתְחִיל לְהִתְוַכֵּחַ אֶת פְּלַג־גּוּפוֹ עַל אוֹדוֹת בְּנֵי־אָדָם שֶׁלֹּא יָדְעוּ תַּפְקִידָם. מְדַבֵּר סָרָה בְּאָבִיהָ שֶׁלֹּא יָדְאַג לָהּ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ריב). "בֶּאֱמֶת גָּרַם ר׳ בָּרוּךְ לִפְלַג־גּוּפוֹ גַּם רִגְשֵׁי תַּעֲנוּג בְּתְהִלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ" (ברנר, א 8). 2. כִּנּוּי לְגוּף חַלָּשׁ וְתָשׁוּשׁ: "עָפָר אֲנִי בְּחַיַּי, פְּלַג־גּוּף בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים" (ברקוביץ, תרי טוביה רי). "כְּלִי רָצוּץ, פְּלַג־גּוּף, מַה לָּהּ כִּי תָבִיא יֶלֶד לַאֲוִיר הָעוֹלָם?" (בארון, פרשיות 81).

— פְּלַג־לָשׁוֹן°, לָשׁוֹן לְמֶחֱצָה, לָשׁוֹן דַּלָּה: "וְאִם 'הֵן' כָּךְ – 'פְּלַג־לָשׁוֹן' כְּשֶׁלָּנוּ לֹא כָל שֶׁכֵּן!" (ביאליק, חבלי).

— פְּלַג־קוֹל°, חֲצִי־קוֹל, קוֹל חַלָּשׁ: "וְלֹא נִזְקַק אֵלָיו אֶלָּא בִּפְלַג־קוֹל וָרֶמֶז" (עגנון, אלו תלה).

— פְּלַג־צֵל°, צֵל אָפֹר וְחִוֵּר הָעוֹטֵר בְּמַצָּבִים מְסֻיָּמִים אֶת הַצֵּל הַמָּלֵא (הַשָּׁחוֹר) שֶׁל עֶצֶם.

— פְּלַג־שִׂמְלָה°, חֲצָאִית, שִׂמְלַת־נָשִׁים לְלֹא חֻלְצָה.

פֶּלֶג^, פּוֹלֶג ז׳ [מן פְּלַג חצי, כהוראה המקורית של "מִיגְרֶן"] 1. כִּנּוּי לִכְאֵב הַתּוֹקֵף אֶת מַחֲצִית הָרֹאשׁ, מֵעֵין "מִיגְרֶן". 2. שִׁתּוּק חֶלְקִי שֶׁל הַגּוּף (אסף הרופא, 126). — [פֶּלֶג־]

פַּלָּג ז׳ [מן פלג, פִּלֵּג] מְלַצַּר, דַּיָּל, אָדָם הַמְחַלֵּק אֶת מְנוֹת־הָאֹכֶל לַמְסֻבִּים: "כִּי הַפַּלָּג אוֹתִי דִלָּג" (אברהם אבן־עזרא, א 12). — [פַּלֶּגֶת, פַּלָּגִים, פַּלָּגוֹת]

פַּלְגָּאָה* ז׳ [ארמית] פַּלְגָן, מִי שֶׁפּוֹלֵג וְחוֹלֵק עַל אֲחֵרִים: "מִקַּמֵּי פַּלְגָּאָה נֵיקוּם?" (גיטין לא:) [כלום נקום לפני פ ל ג ן?]. "כֵּיוָן שֶׁבָּא לָעוֹלָם וְנִצְרַךְ לַבְּרִיּוֹת נַעֲשָׂה פַּלְגָּאָה – אֶחָד הוּא לְעַצְמוֹ וְאֶחָד לְגַבֵּי הַחֶבְרָה" (מגדלי מו"ס, שד). "יְחֶזְקֵאל... פַּלְגָּאָה הָיָה מִטִּבְעוֹ" (דרויאנוב, א קעב). — [פַּלְגָּאֵי]

פַּלְגַּאי° ז׳ [צורת־משנה של פַּלְגָּאָה] מִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּוִכּוּחִים וּפְלֻגְתּוֹת, בַּעַל־מַחֲלֹקֶת: "הָיָה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמִתְפַּלְפֵּל בְּדֶרֶךְ הַלַּמְדָנִים הַפַּלְגָּאִים" (עגנון, אלו נא). — [פַּלְגָּאִית, פַּלְגָּאִים, ־אִיּוֹת]

פְּלֻגָּה, פלוגה נ׳ [מן פלג] 1. חֲבוּרָה, קְבוּצַת אֲנָשִׁים: "וְעִמְדוּ בַקֹּדֶשׁ לִפְלֻגּוֹת בֵּית הָאָבוֹת" (דברי הימים ב לה ה). 2° (בצבא) יְחִידַת־מִשְׁנֶה שֶׁל גְּדוּד הַכּוֹלֶלֶת בְּדֶרֶךְ כְּלָל אַרְבַּע מַחְלָקוֹת (Company). — [פְּלֻגַּת־, פְּלֻגּוֹת, פְּלֻגּוֹת־]

— פְּלֻגַּת דְּבָרִים*, דִּבְרֵי מַחֲלֹקֶת וְנִגּוּד: "שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם (בֵּין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת) אֵיבָה וְקִנְאָה... וּפְלֻגַּת דְּבָרִים" (שיר השירים רבה ח יג). "לֹא הִסְכַּמְתִּי לְהַכְנִיס אֵיבָה וְקִנְאָה וּפְלֻגַּת דְּבָרִים" (שנהר, ב 212).

פְּלַגָּה נ׳ [מן פלג] 1. פְּלֻגָּה, חֲבוּרָה: "בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי לֵב" (שופטים ה טו). 2°. יְחִידָה צְבָאִית בְּגֹדֶל בִּלְתִּי־קָבוּעַ שֶׁהֻרְכְּבָה לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה מְיֻחֶדֶת (Detachment). 3. פֶּלֶג, זֶרֶם: "אַל־יֵרֶא בִפְלַגּוֹת נַהֲרֵי נַחֲלֵי דְּבַשׁ וְחֶמְאָה" (איוב כ יז). 4°. כִּתָּה אוֹ קְבוּצָה גְּדוֹלָה: "הָרוּחוֹת הַשּׁוֹנוֹת הַמְנַשְּׁבוֹת בִּפְלַגּוֹת יִשְׂרָאֵל" (אחד העם, תמ). "מְחַלֵּק לוֹ הַבֵּן אֶת הָעוֹלָם לִפְלַגּוֹת־פְּלַגּוֹת" (יהודה שטינברג, קכט). "לְתֵאוּרָן שֶׁל שָׁלֹשׁ הַפְּלַגּוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁל יְהוּדֵי רוּסְיָה" (ויסלבסקי, תרי במערכה 12). — [פְּלַגַּת־, פְּלַגּוֹת]

— דּוֹר הַפְּלַגָּה* (סנהדרין י ג), כִּנּוּי לַדּוֹר אַחֲרֵי הַמַּבּוּל שֶׁבָּנָה אֶת מִגְדַּל־בָּבֶל וַה׳ הֱפִיצוֹ מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, וּמֵאָז נִפְלְגוּ בְּנֵי־הָאָדָם לִלְשׁוֹנוֹתֵיהֶם (בראשית יא). [יש מנסחים: דּוֹר הַפְּלָגָה, על־פי הארמית; ובפי האשכנזים רווחת הצורה: דּוֹר הַפְּלָגָה]

פְּלַגְיָאט* ז׳ [מלאטינית: plagiarius גונב־אדם] גְּנֵבָה סִפְרוּתִית, מַעֲשֵׂהוּ שֶׁל מִי שֶׁנּוֹטֵל וּמַדְפִּיס יְצִירַת סוֹפֵר אַחֵר (אוֹ חֵלֶק מִמֶּנָּה) וּמְשַׁיְּכָהּ לְעַצְמוֹ. — [פְּלַגְיָאטִים]

— פ ְּ ל ַ ג ְ י ָ א ט וֹ ר ◇ ז׳ גַּנָּב סִפְרוּתִי, אָדָם שֶׁנִּכְשַׁל בִּפְלַגְיָאט, בְּפִרְסוּם יְצִירָה שֶׁל אֲחֵרִים בִּשְׁמוֹ שֶׁלּוֹ.

פלגלג° ז' [הקטנה מן פלג] פלג קטן: "הוא קם והולך ויושב בסמוך לפלגלג שברחש חותר" (מלצר, תר' נהרות 319). "עם מעדריו על שכם יהלך בין פלגלגים" (רבינוב, אמיתי מט). הנהר התפצל לפלגים ולפלגלגים. — [פלגלג־, פלגלגים, פלגלגי־]

פלגמטי* ת' [מיוונית: phlegma ליחה, ריר; על יסוד ההשקפה הקדומה על חלוקת הטמפראמנט של האדם לארבעה סוגים, וכל סוג מושפע מאחת מן הליחות העיקריות שבגוף האדם: לבנה, ירוקה, אדומה ושחורה] בעל מרה לבנה, בעל אפי אדיש ואטי, נטול־מרץ. — [פלגמטים, ־טיים, ־טיות]

— **פלגמטיות*** ג' אדישות, אדם רכרוכי וחלש, אטי ואדיש, מצב־רוח מתמיד של "לא־אכפת לי".

— **פלגמטיק*** ז' אדם בעל טמפרמנט אדיש, רכרוכי, אטי.

פלגן° ז' [מן פלג, פלג] מי שגורם לפלוג, מפלג ומחלק את הדעות, בעל־מחלקת. — [פלגנית, פלגנים, ־ניות]

פלגנות° נ' [מן פלגן] אהבת הפלוג, הנטיה להתפלג ולהתחלק: "באוירה של... הפלגנות והוכחנות של צעירי ישראל יוצאי רוסיה" (ויסלבסקי, יחידים 90). הפלגנות היא תופעה מזקת לחברה. — [פלגנות־]

פלגני° ת' [מן פלגן] הגורם לפלוג, המביא לידי פרוד: הכנסה הצעה פלגנית, עמדה פלגנית. — [פלגנית, ־ניים, ־ניות]

פלגניות° נ"ר [מן פלג, על־שום שהן מתרבות על־ידי התפלגות התאים] כנוי למערכת של צמחים נחותים ביותר (Schizophyta) הכוללת את הבקטריות ואת האצות הכחלות.

פלגס* ת' [מיוונית: palax בוגר למחצה] 1*. כנוי לכבש בן שלשה־עשר חדש שיצא מכלל כבש ולא בא לכלל איל (פרה א ג). 2° [בהשאלה] נער מתבגר, "גברבר", עול־ימים: פלגסים בחליפות ובעניבות טילו ברחובות. [ולנקבה:] "שתי בנותיה הפלגסות, משה וסשה, לבושות תלבשות־תלמידות יושבות על ספה רכה" (גנסין, א 9). — [פלגסה, פלגסים, פלגסות]

פלגצל° ז' ראה ב־ פלג, פלג־צל.

פלגרה* נ' [מאיטלקית: pelle עור + agro גס] חספסת, מחלה קשה הנכרת בפגיעה בעור, במעים ובמערכת העצבים (Pellagra). נגרמת על־ידי חסר ויטמין B במזון.

פלגש, ראה פילגש.

פלגתא*, פלוגתא* נ' [ארמית] מחלקת, התפלגות בדעות, חלוקי־דעות: "במאי קא מפלגי?... בפלוגתא דהני תנאי" (יומא ד:) [במה הם נחלקים?... במחלוקת של אותם תנאים]. "וכשבא לפלוגתא שבין אביי ורבא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קעט). "ופלוגתא היתה — אלה אמרו..." (סדן, ממהוז קסג). "לעתים רחוקות נפלה ביניהם פלוגתא" (שחם, תמיד 70). — [פלגתת־, פלגתות]

— **בר־פלוגתא***, מתנגד, החולק על דעותיו של מישהו: "מודה (ר' טרפון) לר' עקיבא בר־פלוגתיה" (בבא מציעא לז). הנואם ענה בחריפות לבר־פלוגתא שלו. — [בני־פלוגתא]

פלגתי°, פלוגתי ת' [מן פלגה] של הפלגה, השיך לפלגה: רב־סמל פלגתי. מפקדה פלגתית. — [פלגתית, ־תיים, ־תיות]

פלד° ז' [צורת־משנה של פלדה] 1°. פלדה, ברזל מלבן ומחשל בתערבת פחמן: "וכחרב־פלד עקמת־שפה" (אלתרמן, עיר 22). "רצועת פלד דקה" (ברקוביץ, תר' טוביה ח). "מתנוצץ אונקל של פלד" (טברסקי, לפירים 52). 2° [לפי הפירוש המקובל בנחום ב ד: "באש־פלדת"; ראה עוד להלן פלדה] לפיד, שלהבת: "ואין תוכה לבד מגן מאדם ואש פלד קרב" (הנגיד, דיואן 159). "נוגה ומכה מאש פלדיך" (משה אבן־עזרא, קודש קנג). "ונפשי תשרף בלהבי פלדיך" (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר ג). — [פלד־, פלדו]

פלד [מן פלד, פלדה]

~ פע' **פלד** ° פ"י חשל, הקשה, הפך לפלדה: "הוא הוא אשר נגד, חסן, חשל, פלד את אפיך ברזל" (שמעוני, פואמות ב רח). — [לפלד, מ־, י־]

~ פע' **פלד** °. חשל, היה כפלדה [רווח ביחוד הבינוני — מפלד, ראה ערך זה] — [מפלד, יפלד]

פלדה נ' [במקרא רק בריבוי ובצירוף: אש־פלדת, ראה להלן 2; על־פי הערבית: פולאד' ברזל מוקשה] 1°. מתכת קשה מבריקה, המיצרת על־ידי התכת ברזל עם פחמן (עד 1.7%) ומתכות אחרות, הכל לפי צרך הקשי והגמישות שבמתכת. הפלדה מוצקה וגמישה הרבה יותר מן הברזל הרגיל ושמושיה רבים בתעשיה ובהתקנת מכשירים לשמוש יומי — פסים, צנורות עמודים לגשרים, לבנין, ידיות, סכינים, חרמשים, קפיצים ועוד. 2 [במקרא, לפי הפירוש המקובל] לפיד, להבת־אש, שלהבת, להט: "אנשי־חיל מתלעים באש־פלדת" (נחום ב ד). — [פלדת־, פלדות, פלדות־]

כובע־פלדה

— כובע־פלדה°, קסדה, קובע־מתכת שחוּ־בשים לראש חילים בפעלות קרב, כבאים בכבוי שרפות, רוכבי־קטנועים ועוד — למגן לראש מפגיעה.

— צמר־פלדה°. כנוי לפקעת של סיבי פלדה דקים שמשתמשים בהם במטבח לשפשוף סירים וכלים.

פלדוס*, ראה פלדס.

פלדי° ת' [מן פלד, פלדה] 1. כעין הפלדה, דומה בצבעו לפלדה: "הוא נוצץ בבהק פלדי־כחל" (גלעד, מראות 48). 2 [בהשאלה] חזק ומוצק: "בזרועותיו הארכות הפלדיות" (מגד, החי 40). שרירים פלדיים. אפי פלדי. — [פלדית, ־דיים, פלדיות]

פלדיום° ז' [על־שם הכוכב Pallas] יסוד כימי מתכתי מקבוצת מתכות הפלטינה, משמש לנתכים שונים (Palladium, סימן כימי Pd; משקל אטומי 106.7).

פלדיות° נ' [מן פלדי] תכונת הפלדה — קשי, גמישות, מוצקות וכדומה. — [פלדיות־]

פלדמרשל° ז' [גרמנית: Feldmarschall מרשל־השדה] הדרגה הפקודית הגבוהה ביותר בצבאותיהן של כמה ממדינות אירופה. [פלדמרשלים]

פלדס* ז' [אולי שינוי נוסח מן ברדס; ארמית: פלדסין — תרגום של סדינים, שופטים יד יב] מעיל־דרך: "הרי שהיה עטוף במעפרת... ובפלדס" (תוספתא מגילה ד ל; נוסח אחר: פלדוס). "איזה רך ועדנה מתחת לפלדס מגשם ותלוי זה" (יוזר, שירה 59). — [פלדס־, פלדסים, פלדסי־]

א· פלה [ארמית: פְּלָא, פְּלֵי; ערבית: פַּלַי]

~ פע׳ **פָּלָה** * פ״י בָּדַק וְחִפֵּשׂ כִּנִּים וּשְׁרָצִים אֲחֵרִים בֵּין קִפְלֵי בְּגָדִים: ״אֵין פּוֹלִין לְאוֹר הַנֵּר (בְּשַׁבָּת)״ (שבת יב.). ״הַבַּחוּרִים נִכְנָסִין לִפְלוֹת אֶת כְּלֵיהֶם״ (יל״ג, פרווה קכב). ״הַקְּשִׁישִׁים (בֵּין הַיּוֹנִים) מַתְחִילִים לְפַשְׁפֵּשׁ מִתַּחַת לִכְנָפֵיהֶם, בְּבָתֵּי־הַשֶּׁחִי וּבֵין נוֹצוֹת בִּטְנָם, מִתְגָּרְדִים וּפוֹלִים כִּנִּים״ (שניאור, סיפורים פב). ״הִפְשִׁיל... אֶת כֻּתָּנְתּוֹ וְהִתְחִיל לִפְלוֹתָהּ״ (ברנר, א 364). — [לִפְלוֹת אֶת־, פּוֹלֶה, יִפְלֶה]

~ נפ׳ **נִפְלָה** °, נִבְדַּק וְהוּצְאוּ מִמֶּנּוּ כִּנִּים: בִּגְדֵי הֶעָנִי נִפְלוּ עַל־יָדוֹ. — [לְהִפָּלוֹת, נִפְלְתָה, נִפְלָה, יִפָּלֶה]

~ פע׳ **פִּלָּה** * פ״י 1 *, פָּלָה, בָּדַק בְּגָדִים לְהוֹצִיא מֵהֶם כִּנִּים: ״הַמְפַלֶּה אֶת כֵּלָיו מוֹלֵל וְזוֹרֵק״ (שבת יב.). ״יוֹשֵׁב בְּאַחַת הַפִּנּוֹת עַל חָבִית הֲפוּכָה וּמְפַלֶּה אֶת טַלִּיתוֹ הַקְּטַנָּה״ (ביאליק, ספיח ז). ״כְּשֶׁאַתָּה מְפַלֶּה כֵּלֶיךָ וּמוֹצֵא פַּרְעוֹשׁ״ (דרויאנוב, ג נה). 2 ° [בהשאלה ובדרך־לגלוג] חִטֵּט בִּדְבַר־מָה, דִּקְדֵּק וְנִקֵּר בְּדָבָר בִּלְתִּי־נָעִים: סְלַח־נָא לִי, אֲבָל לֹא אוּכַל לְפַלּוֹת בְּאוֹתוֹ עִנְיָן בִּישׁ. — [לְפַלּוֹת, מְפַלֶּה, יְ־]

~ הת׳ **הִתְפַּלָּה** °, פִּלָּה אֶת גּוּפוֹ, בָּדַק אֶת עַצְמוֹ: ״תַּרְנְגֹלֶת אַחֶרֶת רוֹבֶצֶת בְּגֻמָּה, אֵצֶל הַגָּדֵר, וּמִתְפַּלָּה״ (שופמן, ב 147). — [לְהִתְפַּלּוֹת, מִתְפַּלֶּה, יִתְ־]

ב· פלה [צורת־משנה של פלא; ארמית: פְּלָא]

~ נפ׳ **נִפְלָה**, נִבְדַּל, נִפְרַשׁ מֵאֲחֵרִים (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה): ״וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה״ (שמות לג טז). ״כְּאִלּוּ עַם לֹא הָיִינוּ וּמִכָּל עַם לֹא נִפְלִינוּ״ (יהודה הלוי, ט 409). ״וְשָׂגָא הָרָעָב וְנִפְלָה, אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ״ (ביאליק, והיה כי יארכו). ״בִּכְלָל לֹא הָיָה נִפְלֶה בְּרַב אוֹ בִמְעַט״ (פרישמן, כתבים 219). ״עַל כָּל עַמּוּד לִהְיוֹת נִפְלֶה מֵחֲבֵרָיו״ (שמעוני, הכיבר 264). הַפָּקִיד טָעַן כִּי נִפְלָה לְרָעָה עַל־יְדֵי הַהַנְהָלָה [וראה עוד ערך נִפְלָה] — [לְהִפָּלוֹת, נִפְלָה, יִפָּלֶה]

~ הפ׳ **הִפְלָה** פ״י 1, הִבְדִּיל, הִפְרִישׁ, שָׂם מְחִצָּה: ״וְהִפְלָה ה׳ בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם״ (שמות ט ד). 2 °, הִבְדִּיל וְהִבְחִין בְּאָדָם אוֹ בְעִנְיָן (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה): ״גַּם לָעַיִן הַיּוֹתֵר בְּהִירָה, קָשֶׁה לְהַפְלוֹת בֵּין בַּיִת לְבַיִת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ריז). ״וְהִפְלְתָה עֵינוֹ מִכָּל הַחֲבוּרָה שְׁנֵי בַחוּרִים״ (ביאליק, מגילת ד). ״הִפְלָה הַמּוֹזֵג אֶת הֶחָסִיד לְטוֹבָה״ (עגנון, כלה שנו). הַפָּקִיד נֶאֱשָׁם בְּכָךְ כִּי הִפְלָה בֵּין לָקוֹחַ לְלָקוֹחַ. — [לְהַפְלוֹת, מַפְלֶה, יַ־]

~ הפ׳ **הֻפְלָה** °, הֻבְדַּל, הֻבְחַן (לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה): הָאִישׁ הִתְאוֹנֵן כִּי הֻפְלָה לְרָעָה עַל־יְדֵי הַפָּקִיד. — [מֻפְלֶה, יֻפְלֶה]

— הִפְלָה בִּפְלוֹנִי*, הִבְדִּיל אֶת פְּלוֹנִי לְרָעָה, קִפַּח אוֹתוֹ: ״מָה אַתָּה מַפְלֶה בִּי?״ (בראשית רבה לח).

פַּלְהֶדְרִין, ר׳ פַּרְהֶדְרִין. **פִּלְהַרְמוֹנְיָה**, ר׳ פִילְהַרְמוֹנְיָה.

פְלוּאוֹרֶסְצֶנְצְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: fluere לזרום] [בפיסיקה] 1. סְגֻלָּתָם שֶׁל חֳמָרִים מְסֻיָּמִים לִפְלֹט קְרִינָה אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶטִית. 2. תְּכוּנָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל גּוּפִים אוֹ נוֹזְלִים לְהַקְרִין גְּוָנִים שׁוֹנִים שֶׁל אוֹר בְּהֶתְאֵם לְכִוּוּן הָאוֹר הַחוֹדֵר בְּעַדָם.

— נוּרָה פְלוּאוֹרֶסְצֶנְטִית°, נוּרָה בְּתַבְנִית שְׁפוֹפֶרֶת מַאֲרֶכֶת הַמְפִיצָה אוֹר בָּהִיר לֹא בְשִׁיטַת חוּטֵי־לַהַט (כִּבְנוּרַת־הַחַשְׁמַל), אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת גַּז אָצִיל שֶׁבְּתוֹכָהּ (עַל־פִּי־רֹב הַגַּז נֵיאוֹן) הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי זֶרֶם־הַחַשְׁמַל.

פְלוּאִיד◊, **פְלוּאִידוּם**◊ ז׳ [מלאטינית: fluidus נוֹזֵל] [ובהשאלה] מַשֶּׁהוּ רוּחָנִי הַזּוֹרֵם כִּבְיָכוֹל: ״אוֹתוֹ פְלוּאִיד שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים לוֹ פִּיּוּט וַעֲדַיִן לֹא הִגְדַּרְנוּהוּ בְּדִיּוּק״ (קרמר, משמרות 172). ״חָשַׁשְׁתִּי כִּיצַד הַפְלוּאִידוּם הַנָּשִׁי אוֹפֵף אוֹתִי״ (אריכא, א 37).

פִּלּוּג*, **פִּילוּג** ז׳ [מן פלג, פִּלֵּג] 1 *, חֲלֻקָּה, הִתְחַלְּקוּת: ״פִּלּוּג מִי בְּרֵאשִׁית״ (ירושלמי ברכות ב ג). 2 °, פֵּרוּד, הִפָּרְדוּת גְּמוּרָה בֵּין שְׁנֵי צְדָדִים: הַסִּכְסוּךְ בַּמִּפְלָגָה גָּרַם לְפִלּוּגָהּ. פִּלּוּג הַחֶבְרָה לְמַעֲמָדוֹת. — [פִּלּוּג־, פִּלּוּגִים, ־גֵי־]

פלוגה, ר׳ פְּלֻגָּה. **פלוגתא**, ר׳ פְּלֻגְתָּא. **פלוגתי**, ר׳ פְּלֻגְתִּי.

פְּלוּחַ° ת׳ [מן פלח, פָּלַח] מְבֻקָּע, מְשֻׁסָּף: ״כָּל רֶגַע בָּם עַד מַעֲמַקָּיו בְּסַכִּינֵי מָגוֹר וּבַלָּהוֹת פָּלוּחַ וּמְנֻקָּב״ (למדן, במעלה רכו). ״פֹּה וָשָׁם צָנְחוּ נִפְגָּעִים פְּלוּחֵי־עֵץ וַהֲלוּמֵי־אֶבֶן״ (אריכא, סנחריב 349). — [פְּלוּחָה, פְּלוּחִים, ־חוֹת]

פִּלּוּחַ°, **פִּילוּחַ** ז׳ [מן פלח, פִּלַּח] בִּתּוּר, בִּקּוּעַ: ״מְכוֹנוֹת־הַקֶּלַע הַמְשֻׁכְלָלוֹת בְּתַבְנִיתָן הַמַּגְבִּירוֹת אֶת מֶחִץ הַחֵץ וְעֹז פִּלּוּחוֹ״ (אריכא, סופר 179). פִּלּוּחַ הָאֲדָמָה עַל־יְדֵי הַמַּחֲרֵשָׁה. פִּלּוּחַ תַּפּוּחַ־זָהָב לִפְלָחִים. — [פִּלּוּחַ־, פִּלּוּחִים, פִּלּוּחֵי־]

— פִּלּוּחַ־הָרֹאשׁ* (קאנון ג א), פֶּלֶג, מֵחוֹשׁ קָשֶׁה בַּחֲצִי הָרֹאשׁ, מִיגְרֶן (Hemicrania).

פָּלוּט* ת׳ [מן פלט, פָּלַט] 1 °, מוּצָא, מוּקָא: ״וְדַם שְׂרִידֵי פָּלוּט עוֹד מַאְדִּים סְבִיבַי״ (רחל, ק). ״וּמַכִּים אַרְצָה נְשִׁימָה פְּלוּטָה מִתּוֹךְ הַגְּוִיָּה הָרְזָה״ (יזהר, צקלג 587). אֹכֶל בָּלוּעַ וּפָלוּט. גְּוִיָּה פְּלוּטָה מִן הַיָּם. 2 *, מֻצָּל, נָאוּל: ״נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ (בְּעִיר הַנִּדַּחַת) אֲבוּדִים וְשֶׁבְּחוּצָה לָהּ פְּלוּטִים״ (ספרי ראה צג). ״הַסְּגֻלִּים לְךָ מִכָּל עַם, הָעֲמוּסִים כְּמִבִּטְנָךְ, הַפְּלוּטִים כְּמֵרַחְמָךְ״ (ינאי, שב). — [פְּלוּטָה, פְּלוּטִים, ־טוֹת]

פְּלוּטוֹ, **פְּלוּטוֹן**◊ ז׳ [על-שם האל Plouton במיתולוגיה היוונית—אל העולם התחתון] שֵׁם כּוֹכַב־הַלֶּכֶת הַמְרֻחָק בְּיוֹתֵר מִן הַשֶּׁמֶשׁ, נִתְגַּלָּה בִּשְׁנַת 1930. פְּלוּטוֹן מַקִּיף אֶת הַשֶּׁמֶשׁ בְּמָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה בְּקֵרוּב.

פְּלוּטוֹנְיוּם◊ ז׳ [על-שם האל Plouton במיתולוגיה היוונית] יְסוֹד כִּימִי רַדְיוֹאַקְטִיבִי; אֵינוֹ נִמְצָא בַּטֶּבַע, אוּלָם הִצְלִיחוּ לְיַצְּרוֹ בְּעֶזְרַת רֵיאַקְצִיּוֹת גַּרְעִינִיּוֹת מֵאוּרָן וּמִיסוֹדוֹת אֲחֵרִים; מְשַׁמֵּשׁ כְּחֹמֶר־נֶפֶץ בַּפְּצָצָה הָאֲטוֹמִית. (Plutonium, סִימָן כִּימִי Pu, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 239).

פְּלוּטוֹקְרַטְיָה◊ נ׳ [מיוונית: ploutos עֹשֶׁר + kratia שלטון] 1. מִשְׁטָר מְדִינִי שֶׁהַשִּׁלְטוֹן בּוֹ הוּא בִּידֵי הָעֲשִׁירִים וְאֵילֵי־הַכֶּסֶף. 2. מַעֲמַד הָעֲשִׁירִים. — [פְּלוּטוֹקְרַטְיוֹת]

– פְּלוּטוֹקְרָט ◇ ז׳ מוֹשֵׁל וּמַשְׁפִּיעַ בְּכֹחַ עָשְׁרוֹ הָרַב, חָבֵר לְכַת הָעֲשִׁירִים הַשַּׁלֶּטֶת.

– פְּלוּטוֹקְרָטִי ◇ ת׳ שֶׁל מִשְׁטַר פְּלוּטוֹקְרַטְיָה, שֶׁל שִׁלְטוֹן הָעֲשִׁירִים: מִשְׁטָר פְּלוּטוֹקְרָטִי. מֶמְשָׁלָה פְּלוּטוֹקְרָטִית.

פְּלוּי°, פִּילוּי ז׳ [מן א. פלה, פָּלָה] בְּדִיקָה וְחִטּוּט בִּבְגָדִים אוֹ בְּשַׂעֲרוֹת־הָרֹאשׁ וְכַדּוֹמֶה לְגִלּוּי כִּנִּים וּרְמָשִׂים בֵּין קְפָלֵיהֶם. — [פְּלוּי־, פְּלוּיִים, פְּלוּיֵי־]

פְּלוּל*, פִּילוּל ז׳ [מן פלל, פִּלֵּל] 1 *, תְּפִלָּה, תְּחִנָּה, בַּקָּשָׁה: ״עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה: זְעָקָה, שַׁוְעָה... וּפִלּוּל״ (ספרי ואתחנן עו). ״דָּחוֹת בִּפְלוּלֵי עֲקַלָּתוֹן״ (קליר, נחשב כצבא, מוסף יום כפור). ״מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, שְׁעֵה אֶל רִנּוּנוֹ וּפִלּוּלוֹ״ (משה אבן-עזרא, קודש פח). ״קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל יַאֲזִין פִּלּוּלַי״ (נאגארה, 55). 2 °, רְאִיַּת הַנּוֹלָד, סִכּוּי: ״הָעֲלוּמִים שֶׁהִבְגִּירוּ בְּמֻקְדָּם... הַנִּחוּשׁ וְהַפִּלּוּל שֶׁנִּזְדָּרְזוּ לָבוֹא״ (שטיינמן, במעגל 60). — [פִּלּוּל־, פִּלּוּלִים, פִּלּוּלֵי־]

– עָשָׂה פִּלּוּלִים עִמּוֹ ° [על-פי ״עָשָׂה פְּלִילוֹת עִם קוֹנוֹ״, ראה ערך פְּלִילוֹת] הִתְדַּיֵּן עִמּוֹ: ״אֵינוֹ עוֹשֶׂה פִּלּוּלִים עִם קוֹנוֹ וּתְפִלָּתוֹ תְּפִלָּה קְצָרָה״ (ביאליק, אריה א).

פְּלוּם°, פִּילוּם ז׳ [מן פְּלוּמָה] הֲסָרַת פְּלוּמַת הַמְכַסָּה עוֹר אוֹ צֶמַח: גַּרְעִינֵי הַכֻּתְנָה עוֹבְרִים תַּהֲלִיךְ שֶׁל פִּלּוּם בִּמְכוֹנֵי־הַפְרָדָה בְּמִנְפָּטָה. — [פִּלּוּם־]

פְּלוֹמָה° נ׳ [יוונית: peloma בוץ] אַדְמַת־בֹּץ הַמְּכִילָה חֳמָרִים מִינֶרָלִיִּים וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת לִמְרִיחָה עַל הַגּוּף לְשֵׁם רִפּוּי. — [פְּלוֹמַת־, פְּלוֹמוֹת]

פְּלוּמָה* נ׳ [לאטינית: pluma] 1 *, הַחֵלֶק הָרַךְ וְהַשָּׂעִיר שֶׁבְּנוֹצָה, שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְמִלּוּי כָּרִים וּכְסָתוֹת: ״אֲבָנִים שֶׁיָּשַׁן עֲלֵיהֶם יַעֲקֹב נַעֲשׂוּ תַּחְתָּיו כְּמִטָּה וְכִפְלוּמָה״ (שיר השירים רבה א יז). 2 °, כִּנּוּי לַשְּׂעָרוֹת הָרַכּוֹת וְהַבְּהִירוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָעוֹלוֹת עַל גּוּף הָאֶפְרוֹחִים וְהַגּוֹזָלִים, וְכֵן לַשְּׂעָרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בִּלְחָיֵי הַנַּעַר הַמִּתְבַּגֵּר. — [פְּלוּמַת־, פְּלוּמוֹת]

פְּלוּמִי° ת׳ [מן פְּלוּמָה] רַכְרוּכִי וְקַל כִּפְלוּמָה: ״הַשֶּׁלֶג הַדַּק וְהַנֻּקְשֶׁה הַזּוֹהֵר מֵעַל הַגַּגּוֹת צַח וּפְלוּמִי״ (ברש, א 33). ״הָיוּ הַיָּמִים מְרַפְרְפִים, פְּלוּמִיִּים מַשֶּׁהוּ״ (ארד, ביתו 132). — [פְּלוּמִית, פְּלוּמִיִּים, פְּלוּמִיּוֹת]

פְּלוּמָתִי° ת׳ [מן פְּלוּמָה] שֶׁעָלְתָה בּוֹ פְּלוּמָה: ״כּוֹתֶרֶת יָרֹק קְטִיפָתִית לְמִשְׁעִי, חֶמְדַּת עִירֹם פְּלוּמָתִי וְשַׁעֲשׁוּעַ״ (יזהר, שיירה 59). — [פְּלוּמָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

פְּלוֹנִי ת׳ [ארמית: פְּלָנְיָא, פְּלָן; ערבית: פֻ׳לַאן; במקרא רק בצירוף עם אַלְמוֹנִי, ראה להלן] מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ, שֶׁלֹּא פֹּרַשׁ שְׁמוֹ: ״צֵא וּבַקֵּשׁ לִי אִשָּׁה פְּלוֹנִית בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי״ (קדושין ב ד). ״אַרְבָּעִים יוֹם קֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת־קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי״ (סוטה ב.). ״פְּלוֹנִי מַהוּ לָעוֹלָם הַבָּא?״ (יומא סו:). ״עַל־פִּי ר׳ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חָכָם״ (תוספות בבא בתרא מח.) רֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּיוֹם פְּלוֹנִי. — [פְּלוֹנִית, פְּלוֹנִים, פְּלוֹנִיּוֹת]

– פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי [זיווג־מלים מקובל במקרא] זֶה וָזֶה, מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ: ״שְׁבָה־פֹּה פְּלֹנִי אַלְמֹנִי״ (רות ד א). ״וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמוֹנִי״ (שמואל א כא ג).

– פְּלוֹנִית ° [בלשון־העם ובדרך הלצה; שאול, כנראה, מן המימרה: ׳פלונית לפלוני׳, והיא קיצור המאמר: ״ארבעים יום קודם יצירת הוולד בת־קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני״, סוטה ב.] כִּנּוּי לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם, בַּת־זוּג: ״הֵיכָן הִיא הַפְּלוֹנִית שֶׁלְּךָ?״ (מגדלי מו״ס, סג). ״הַפְּלוֹנִית שֶׁלִּי הִיא חוֹלָה״ (סוקולוב, במראות 43). ״אִם פַּעַם כָּעַסְתִּי עַל פְּלוֹנִיתִי״ (שמעוני, שירים ג רלח). ״וְזֶה מַטְרִיף לְבֵיתוֹ וְנוֹתֵן לִפְלוֹנִיתוֹ״ (טביב, דרך 91).

פְּלוֹנִיתָא* נ׳ [ארמית] פְּלוֹנִית: ״הָיָה הוֹלֵךְ אֵצֶל אוֹתָהּ אִשָּׁה וְאוֹמֵר לָהּ: פְּלוֹנִיתָא, חֲשַׁתִּי בְּעֵינַי״ (רש״י אבות א יב).

פְּלוּס*, פִּילוּס ז׳ [מן פלס, פִּלֵּס] שִׁקּוּל, אִזּוּן: ״פִּלּוּס... כְּמֶלֶךְ הַיּוֹשֵׁב וּמְחַשֵּׁב וּמְשַׁקֵּל בְּלִבּוֹ אֵיזֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ זֶה״ (רש״י ישעיה כו ז). ״הַשִּׁעוּר וְהַפִּלּוּס בַּגּוּפִים הַנִּבְרָאִים״ (כוזרי ד כה). פִּלּוּס עֲרוּגוֹת בַּשֶּׁטַח – לְהַשְׁקָיָה בַּהֲצָפָה. — [פִּלּוּס־, פִּלּוּסִים, ־סֵי־]

– פִּלּוּס־דֶּרֶךְ °, הַבְקָעַת דֶּרֶךְ: ״פִּלּוּס אֹרַח חַיִּים בֵּין מַעֲקַשִּׁים וַעֲקַלְקַלּוֹת״ (ביאליק, הלכה).

פְּלוּס◇ ז׳ [לאטינית: plus יותר] 1 [במתימאטיקה] ״וְעוֹד״, סִימָן (+) הַמְצַיֵּן חִבּוּר שֶׁל מִסְפָּרִים (אִם הוּא נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי מִסְפָּרִים) אוֹ חִיּוּבִיּוּת שֶׁל הַגֹּדֶל (אִם הוּא נִמְצָא לִפְנֵי הַמִּסְפָּר): שְׁתַּיִם פְּלוּס שֶׁבַע הֵן תֵּשַׁע (9 = 7 + 2). הַחֹם הִגִּיעַ עַד פְּלוּס 25 מַעֲלוֹת (+25° = 25° מֵעַל לָאֶפֶס). 2 [בהשאלה] דָּבָר חִיּוּבִי, יִתְרוֹן, מַעֲלָה, זְכוּת: יֵשׁ בַּהַצָּעָה זוֹ פְּלוּסִים רַבִּים [ההיפך: מִינוּס] – [פְּלוּסִים]

– פְּלוּס־מִינוּס◇ [בלשון הדיבור] בְּעֵרֶךְ, בְּקֵרוּב, פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר: מְחִיר הַמַּכְשִׁיר הוּא פְּלוּס־מִינוּס מֵאָה לִירוֹת.

פְּלוּסִין° ז״ר [בדימוי אל פְּלוּסִין*, יומא ג ז, ושם בגד התפור מבד שבא מן העיר פֵּלוּסִיוּם שבמצרים; אנגלית: plush; צרפתית: peluche; מלאטינית: pilus שער] שְׁמוֹ שֶׁל אָרִיג מְיֻחָד רַךְ וְשָׂעִיר, כְּעֵין קְטִיפָה שְׂעִירָה: ״כְּבִירִים מְמֻלָּאִים לֶבֶד וְשֵׂעָר וּמְרֻפָּדִים פְּלוּסִין עַל גַּבֵּי הַמּוֹשָׁב״ (ליסיצקי, תולדות 37). [ובהשאלה:] ״אֲנִי בָּא חָרֵשׁ... עַל מַרְבַד־פְּלוּסִין בֵּין עֲלֵי גִּבְעוֹלֵי נַרְקִיסִים״ (כהן, שירים יא).

פְלוֹרָה◇ נ׳ [על שם Flora, אלת הפרחים במיתולוגיה הרומית] צִמְחִיָּה: הַמַּגְדִּיר לְצִמְחֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מַקִּיף אֶת כָּל הַפְלוֹרָה שֶׁל הָאָרֶץ. פְלוֹרָה וּפָאוּנָה.

פְּלוּרָלִיזְם◇ ז׳ [מלאטינית: pluralis רב, מרובה] 1, שִׁיטָה פִילוֹסוֹפִית הַקּוֹבַעַת כִּי הָעוֹלָם מֻרְכָּב מִיסוֹדוֹת שׁוֹנִים (לְהַבְדִּיל מִן ״מוֹנִיזְם״ – אַחְדּוּת). 2, מִשְׁטָר מְדִינִי שֶׁמְּצוּיוֹת בּוֹ קְבוּצוֹת לְאֻמִּיּוֹת, דָּתִיּוֹת אוֹ מְדִינִיּוֹת שׁוֹנוֹת. 3, אִשּׁוּר דְּבָרִים וּקְבִיעָתָם לְפִי הַחְלָטַת הָרֹב.

– פְּלוּרָלִיסְט◇ ז׳ הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי שִׁיטַת הַפְּלוּרָלִיזְם.

פְּלוּשׁ*, פִּילוּשׁ [מן פלש] 1. פְּתִיחָה, מַעֲבָר מְפֻלָּשׁ: ״דֶּרֶךְ עֲיָרוֹת לִהְיוֹת פִּתְחֵי פְּלוּשֵׁיהֶן לְאָרְכָּן״ (רש״י ערובין נט:). 2, חֲדִירָה, פְּרִיצָה: ״וּבַאֲוִיר הַמָּעֻנָן הַנִּמְנָע מִפִּלּוּשׁ הָאוֹר״ (גבירול, מקור חיים ב

יד). 3, גִּלּוּי, פַּרְהֶסְיָה: ״פָּרְחָה בְּפִלּוּשׁ פָּרָשַׁת פְּלָאַי פִּצְחוֹן פַּרְטֶיהָ״ (ינאי, שצב). ״וְרָגְזוּ בְּפִלּוּשׁ עֲדֵי דֹּק חָלוּשׁ״ (קליר, סידור 678). — [פִּלּוּשׁ־, ־שִׁים, ־שֵׁי־]

א. פָּלוּשׁ° ז׳ [מיידיש: פּאָליש, שאול כנראה מגרמנית עתיקה: Palas בניין ראשי במצודה או בטירה] 1, כִּנּוּי לִפְרוֹזְדוֹר שֶׁל בֵּית־מִדְרָשׁ: ״וּבֵית־הַכְּנֶסֶת מָלֵא מִפֶּה אֶל פֶּה עַד אֶפֶס מָקוֹם, וּבָאוּ כָּל בְּנֵי הַכְּפָר אֶל הַפָּלוּשׁ״ (עגנון, אלו שסה). ״סוֹף נִפְטַר לוֹ מִן הַסְּתָם לְעוֹלָמוֹ בַּפָּלוּשׁ שֶׁל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ״ (הזז, צל 102). 2, מָבוֹא, פְּרוֹזְדוֹר: פָּלוּשׁ שֶׁל בֵּית־מָלוֹן. — [פָּלוּשִׁים]

ב. פָּלוּשׁ^ ת׳ [מן פלש] מְגֻלְגָּל, מִתְפַּלֵּשׁ: ״בְּעָפָר וָאֵפֶר פְּלוּשָׁה״ (תוכחות מוסר, צד). — [פְּלוּשָׁה, פְּלוּשִׁים, ־שׁוֹת]

פְּלַזְמָה° נ׳ ראה פְּלַסְמָה.

א. פלח [ארמית: פְּלַח; ערבית: פַ׳לַח בקע, פַ׳לַּאח איכר]

~ פָּע׳ פָּלַח פ״י 1, בָּקַע, חָרַשׁ: ״כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ״ (תהלים קמא ז). ״אִכָּר פּוֹלֵחַ וּבוֹקֵעַ שֶׁנִּסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ״ (סוקולוב, במראות 131). ״צַבָּרִים וּבָאֵי מֵרָחוֹק, עִירוֹנִים וּפוֹלְחֵי אֲדָמָה״ (שלו, אלהי 169). 2°, פָּרַץ, חָדַר: ״קוֹל פּוֹלֵחַ הָאֲוִיר״ (ביאליק, המכונית). ״מַבָּטָהּ הַחַד וְהַשָּׁחוֹר פּוֹלֵחַ אֶת שְׁחוֹר הַלַּיְלָה״ (אגנון, שכים 268). — [לִפְלֹחַ אֶת־, פּוֹלֵחַ, פָּלוּחַ, יִפְלַח]

~ נִפ׳ נִפְלַח ^, נִבְקַע, נִפְרַץ: ״וַיֵּצֵא וַיִּפְתַּח וַיִּפֹּל וַיִּפָּלַח״ (ינאי, רלז). הָאֲדָמָה נִפְלְחָה עַל־יְדֵי הַמַּחֲרֵשָׁה. — [לְהִפָּלַח, נִפְלַח, יִפָּלַח]

~ פִּע׳ פִּלַּח פ״י 1, בִּקַּע וְחָתַךְ לִפְלָחִים קְטַנִּים: ״וַיְפַלַּח (אֶת פַּקֻּעוֹת־הַשָּׂדֶה) אֶל סִיר־הַנָּזִיד״ (מלכים ב ד לט). הַמְבַשֶּׁלֶת פִּלְּחָה אֶת הַפֵּרוֹת לַלִּפְתָּן. פִּלַּחְתִּי אֶת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב לִפְלָחִים־פְּלָחִים. 2, בִּתֵּר, חָלַף וְחָדַר דֶּרֶךְ־: ״עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ״ (משלי ז כג). ״אֲפַלַּח לֵב עוֹלָם בִּבְרָקַי וּרְעָמַי״ (ביאליק, לנתיבך). צְעָקָה חַדָּה פִּלְּחָה אֶת דְּמָמַת הַלַּיְלָה. 3°, חָרַשׁ: הָאִכָּר מְפַלֵּחַ אֶת הָאֲדָמָה. 4, פִּלֵּט מִן הָרֶחֶם, יָלַד: ״תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה״ (איוב לט ג). 5° [בלשון־ה׳צברים׳] סָחַב, קָנָה בִּמְשִׁיכָה: ״מִנַּיִן פִּלַּחְתָּ אֶת הָאוֹלָר?״ — [לְפַלֵּחַ אֶת־, מְפַלֵּחַ, יְפַלַּח]

~ פֻּע׳ פֻּלַּח ^, 1 ^, בֻּקַּע, נֻתַּח לִפְלָחִים: ״שֶׁהַבָּצָל אִם יְפֻלַּח וְיֻנַּח בְּעֵת שְׁתִיַּת הָרְפוּאָה הַמְשַׁלְשֶׁלֶת יְבַטֵּל הָאַסְטֶנִיסוּת״ (פרקי משה, יג). הַפֵּרוֹת פֻּלְּחוּ לַלִּפְתָּן. תַּפּוּחַ־הַזָּהָב פֻּלַּח לִפְלָחִים. 2°, נֶחֱרַשׁ: ״וְשָׁם בְּאַדְמַת סֶלַע, לֹא־פֻלְּחָה, אֲוִית פִּנַּת עָמָל מְבֹרָכָה״ (פיכמן, קנג). — [מְפֻלָּח, יְפֻלַּח]

~ הִת׳ הִתְפַּלַּח ^, 1 ^, נִבְקַע, הִתְבַּקַּע: ״שֶׁלֹּא יִפְּלוּ הַתְּמָרִים לָאָרֶץ וְיִתְבַּקְּעוּ וְיִתְפַּלְּחוּ״ (רבנו גרשום, בבא בתרא לג:). תַּפּוּחַ־הַזָּהָב מִתְפַּלֵּחַ בְּנָקֵל. 2° [בלשון־ה׳צברים׳] הִסְתַּנֵּן, חָדַר בְּהֶסְתֵּר וּבִגְנֵבָה: ״לְהִתְפַּלֵּחַ לַמֶּרְחֲצָאוֹת שֶׁל הַגְּדוֹלִים״ (שמיר, במו 13). ״הִתְפַּלַּחְתִּי לְאוּלַם־הַקּוֹלְנוֹעַ״. — [לְהִתְפַּלֵּחַ, מִתְפַּלֵּחַ, יִתְפַּלַּח]

ב. פלח [אכדית: palāḫu פחד, ירא; ארמית: פְּלַח; ראה גם פֻּלְחָן]

~ פָּע׳ פָּלַח * פ״י עָבַד אֶת הָאֱלֹהוּת, סָגַד: ״אֵין אָסוּר אֶלָּא לְפוֹלְחָן בִּלְבַד״ (תוספתא עבודה זרה א ד). ״לַחֲמָה וּלְשֶׁמֶשׁ אֲנִי פוֹלֵחַ״ (תנחומא בובר בראשית ה). —[לִפְלֹחַ, פּוֹלֵחַ, יִפְלַח]

פֶּלַח ז׳ [מן א׳ פלח] בֶּקַע, חֲתִיכָה: ״פֶּלַח דְּבֵלָה״ (שמואל א ל יב). ״כְּפֶלַח הָרִמּוֹן״ (שיר השירים ד ג). ״וּבִימִינָהּ פֶּלַח תַּפּוּחַ צַח וְאָדֹם״ (ביאליק, בשל הפרח). — [פֶּלַח־, פְּלָחִים, פִּלְחֵי־]

— פֶּלַח רֶכֶב (שופטים ט נג), אֶבֶן־הָרֵחַיִם הָעֶלְיוֹנָה הָרוֹכֶבֶת עַל־גַּבֵּי הַשֶּׁכֶב.

— פֶּלַח תַּחְתִּית (איוב מא טז), שֶׁכֶב, הָאֶבֶן הַתַּחְתּוֹנָה בָּרֵחַיִם.

פַּלָּח^ [ערבית: פַ׳לַּאח] אִכָּר, עוֹבֵד־אֲדָמָה, בְּיִחוּד כִּנּוּי לְאִכָּר עַרְבִי. — [פַּלַּח־, פַּלָּחִים, פַּלָּחֵי; פַּלָּחִית, פַּלָּחִיּוֹת]

פַּלָּחָה° נ׳ [ערבית: פַ׳לַאחַה] עֲבוֹדַת־הָאֲדָמָה, עֲנַף הַחַקְלָאוּת הָעוֹסֵק בְּגִדּוּל תְּבוּאוֹת־שָׂדֶה (מִינֵי דָּגָן, חֲצִירִים וְכַדּוֹמֶה).

פֻּלְחָן*, פּוּלְחָן ז׳ [מן ב׳ פלח, פָּלַח] 1*, עֲבוֹדַת־אֱלֹהִים, עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ: ״וְכִי יֵשׁ פֻּלְחָן בְּבָבֶל?״ (ספרי עקב פ). 2°, סְגִידָה, עֲבוֹדַת אֻמּוֹת־הָעוֹלָם לֶאֱלֹהֵיוֹתֵיהֶם: נִימוּסֵי פֻּלְחָן. הַפֻּלְחָן הַדָּתִי שֶׁל הַפְּרָאִים. 3° [בהשאלה] הַעֲרָצָה יְתֵרָה לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: פֻּלְחַן הֶהָמוֹנִים לִמְנַהִיגָם. פֻּלְחַן הָאִישִׁיּוּת בְּמִשְׁטָר רוֹדָנִי. — [פֻּלְחַן־]

פֻּלְחָנִי°, פּוּלְחָנִי ת׳ [מן פֻּלְחָן] שֶׁל פֻּלְחָן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם פֻּלְחָן: יַחַס פֻּלְחָנִי לָאֱלֹהוּת. טְקָסִים פֻּלְחָנִיִּים. — [פֻּלְחָנִית, ־נִיִּים, פֻּלְחָנִיּוֹת]

פלט [קרוב אל מלט; אכדית: balaṭu; פיניקית: פלט נמלט; ערבית: פַ׳לַתַ שחרר]

~ פָּע׳ פָּלַט פעו״י 1 פ״ע נִמְלַט, נִצַּל: ״וּפָלְטוּ פְּלִיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת״ (יחזקאל ז טז). ״שֶׁהַיְחִידִים בְּסִקִילִיז, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט״ (סנהדרין ו ד). ״זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל״ (נידה סא). ״וְלוּלֵא אַבְרָהָם לֹא פָּלַט לוֹט מִסְּדוֹם״ (במדבר רבה כ). 2* פ״י הוֹצִיא, הֵקִיא, הִפְרִישׁ: ״לֹא יִגְמַע אֶת הַחֹמֶץ וִיהֵא פוֹלֵט״ (תוספתא תרומות ט יא). ״כָּל הַזֵּיתִים הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין עֲלֵיהֶן וְהֵן פּוֹלְטִין אֶת שַׁמְנָן״ (ירושלמי בכורים סג ד). ״פָּלַט עֵטִי אֵיזוֹ בִּטּוּיִים קָשִׁים שֶׁעַתָּה הִנְנִי מִתְחָרֵט עֲלֵיהֶם״ (אחד העם, מ). ״וְאֶחָד גּוּפוֹ פּוֹלֵט זֵעָה״ (ביאליק, מי יודע). ״עָמְדוּ לוֹ בִּגְרוֹנוֹ לֹא לִבְלֹעַ וְלֹא לִפְלֹט״ (עגנון, כפות רז). ״לִשְׁפֹּךְ שִׂיחַ וְלִפְלֹט מְרֵרָתָם״ (טביב, כערער 6). גַּלֵּי הַיָּם פָּלְטוּ אֶת הַגְּוִיָּה עַל הַחוֹף. חֳמָרִים הַפּוֹלְטִים אוֹר אוֹ קְרִינָה רַדְיוֹאַקְטִיבִית. — [לִפְלֹט, פּוֹלֵט פ״י פָּלוּט פ״ע, יִפְלֹט]

~ נִפ׳ נִפְלַט*, 1 ^, הוּצָא: ״הַמַּיִם הַנִּפְלָטִין מִן הַקְּלִי עַל־יְדֵי חֹם הָאוּר״ (רש״י פסחים מ). הַמָּזוֹן הַפָּגוּם נִפְלַט עַל־יְדֵי הַהֲקָאָה. 2°, יָצָא שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, הִתְפָּרֵץ: ״וּבְשָׁעָה אַחֶרֶת אוֹתוֹ בִּטּוּי עַצְמוֹ נִפְלָט מֵאֵלָיו בְּעִבְרִית מְקֻלְמֶסֶת״ (ביאליק, חבלי לשון). קְרִיאַת אַפְתָּעָה נִפְלְטָה מִפִּיו. נִפְלְטָה יְרִיַּת־כַּדּוּר מִן הָרוֹבֶה. 3*, נִמְלַט, נִצַּל: ״יָפֶה בָּרַחְתְּ וְנִפְלַטְתְּ״ (שמות רבה כז). ״כְּאָדָם שֶׁנִּפְלַט מִן הַצָּרָה וּמַכְנִיס צַוָּארוֹ בְּצָרַת אָחִיו״ (עגנון, אורח 16). — [לְהִפָּלֵט, נִפְלַט, יִפָּלֵט]

~ פע׳ **פָּלַט** פ״י מִלֵּט, הִצִּיל, חִלֵּץ: ״וַיַּעְזְרֵם ה׳ וַיְפַלְּטֵם, יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם״ (תהלים לז מ). ״פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ״ (תהלים פב ד). ״וְנֶפֶשׁ אֶבְיוֹן פִּלַּטְתָּה כְּ[פַלֵּט צֹאן] מִטֶּרֶף מִכֹּחַ אֲרָיוֹת״ (מגילת ההודיות, ה 18). — [לְפַלֵּט, מְפַלֵּט, יְ־]

~ פע׳ **פִּלְּטָה** פ״י יָלְדָה, הוֹצִיאָה וְלָדָה: ״וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט (הָאִשָּׁה) לַחֶרֶב אֶתֵּן״ (מיכה ו יד). ״תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל״ (איוב כא י).

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּט** °, נִצַּל, נִמְלַט: ״וְנִתְפַּלֵּט מִמֶּנּוּ״ (שיר השירים רבה ח א). ״עָתִיד הָיָה הַמַּבּוּל לָבוֹא לָעוֹלָם וְיִתְפַּלֵּט מִמֶּנּוּ נֹחַ וּבָנָיו״ (תנחומא שמות יז). ״הִיא נִתְפַּלְּטָה מֵאוֹתוֹ מָקוֹם וְנִדְּרָה שֶׁלֹּא לַחֲזֹר אֵלָיו״ (קבק, במשעול 347). — [לְהִתְפַּלֵּט, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְלִיט** פ״י 1 °. הוֹצִיא, הֵקִיא, הֵטִיל מִתּוֹכוֹ הַחוּצָה: ״כָּל הַיְלָדִים שֶׁהִשְׁלִיכוּ לַיְאוֹר לֹא מֵתוּ אֶלָּא הַיְאוֹר הִפְלִיט אוֹתָם״ (פרקי דרבי אליעזר, כב). ״לְהַפְלִיט הַצּוֹאָה שֶׁבִּמְעֵיהֶם״ (רש״י ישעיה מו ב). ״וְהֵחֵלּוּ לְהַפְלִיט עֲקִיצוֹת עַל דְּבַר קֹצֶר הַהַשָּׂגָה שֶׁל הַמּוֹרֶה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סב). 2 °, הוֹצִיא שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הֶחָיִל הִפְלִיט כַּדּוּר מֵרוֹבֵהוּ. הַנַּעַר הִפְלִיט אֶת הַסּוֹד מִפִּיו. 3. הוֹלִיד, גָּרַם שֶׁהָאִשָּׁה תְּפַלֵּט: ״וְתַסֵּג וְלֹא תַפְלִיט״ (מיכה ו יד). — [לְהַפְלִיט אֶת־, מַפְלִיט, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻפְלַט** ^, 1 °, הִתְפָּרֵץ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן: הַדְּבָרִים הֻפְלְטוּ מִפִּיו לְתֻמּוֹ. הֻפְלַט כַּדּוּר מִן הָאֶקְדָּח. 2 ^, נִצַּל, נוֹשַׁע: ״יָגוֹן עִם גָּנוּן וּמֻפְלָט״ (קליר, סידור 685). — [מֻפְלָט, יֻפְלַט]

— פָּלַט נִשְׁמָתוֹ *, הוֹצִיא נִשְׁמָתוֹ, מֵת: ״לֹא דוֹמֶה הַפּוֹלֶטֶת (אֶת נִשְׁמָתוֹ) בְּחֵיק אִמּוֹ לַפּוֹלֶטֶת בְּחֵיק נָכְרִיָּה״ (ירושלמי כלאים לב ג).

— כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ * [שאול מן פסחים עו: ושם על בליעת הדם על־ידי הבשר] בַּדֶּרֶךְ שֶׁבָּלַע אֶת הַדָּבָר – בְּאוֹתָהּ דֶּרֶךְ הוּא מְקִיא אוֹתוֹ. דִּבּוּר רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁלּוֹמֵד מַהֵר וְשׁוֹכֵחַ מַהֵר, כְּמַכְנִיס בְּאֹזֶן אַחַת וּמוֹצִיא בַּשְּׁנִיָּה.

פָּלֵט ז׳ [מן פלט, פָּלַט] פָּלִיט, נִמְלָט: ״פְּלֵטִים מֵחֶרֶב, הִלְכוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ״ (ירמיה נא נ). — [פְּלֵטָה, פְּלֵטִים, ־טוֹת]

פֶּלֶט * ז׳ [מן פלט; במקרא רק בשם פ״ט, דברי הימים א ב מז] פְּלֵטָה, מִפְלָט: ״וְחֶבְלֵי מָוֶת אָפְפוּ לְאֵין פֶּלֶט״ (מגילת ההודיות, ג 28). ״וּבְכָל נוֹף מִבְטַחִים וְאִי־פֶּלֶט אֵבְךְ בֵּית אָבִי״ (פיכמן, קנט). ״לְהִתְחַבֵּא בְּפֶלֶט־חֶלֶד״ (פינקרפלד, גדיש 263). — [פֶּלֶט־, פִּלְטוֹ]

פְּלֵטָה, פְּלֵיטָה נ׳ [מן פלט] שְׁאֵרִית, שָׂרִיד, מַה שֶּׁנִּפְלַט: ״אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה״ (בראשית לב ט). ״וְהִנֵּה נוֹתְרָה בָּהּ פְּלֵטָה״ (יחזקאל יד כב). ״וְאָכַל אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד״ (שמות י ה). — [פְּלֵטַת־, פְּלֵטוֹת]

— פְּלֵטַת־פֶּה °, פְּלֵטַת־קֻלְמוֹס °, ראה פְּלִיטָה.

— שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה, שְׂרִידִים מְעַטִּים, שְׁאֵרִית דַּלָּה: ״וַיַּכּוּ אֶת־שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק״ (דברי הימים א ד מג).

— הָיָה לִפְלֵיטָה, 1. נִצַּל, נֶחֱלַץ מִצָּרָה: ״אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה״ (בראשית לב ט). ״וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תִהְיֶה לִפְלֵיטָה״ (דניאל יא מב). 2 ^, פָּשַׁט אֶת הָרֶגֶל (בספרות שאלות־ותשובות).

— הָיְתָה לוֹ פְּלֵטָה, בָּאָה הַצָּלָתוֹ: ״קוּמוּ וְנִבְרָחָה כִּי־לֹא תִהְיֶה־לָּנוּ פְלֵטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלֹם״ (שמואל ב טו יד).

— עָשָׂה פְּלֵטָה ^ [שאול מיידיש] 1 °, נִמְלַט וּבָרַח, הִתְחַמֵּק וְנָס: ״הִגִּיעַ בְּתוֹךְ הַצָּבָא הַפּוֹלָנִי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה פְּלֵטָה מִמֶּנּוּ״ (הזז, בקולר 18). ״הָ׳רוּס׳ יָרַד קְצָת וְעָשָׂה פְּלֵטָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 150). 2 ^, פָּשַׁט אֶת הָרֶגֶל (בספרות שאלות־ותשובות).

פְּלָטוֹנִי °, ראה אַפְּלָטוֹנִי °.

— שְׁנָה פְּלָטוֹנִית ° [באסטרונומיה] כִּנּוּי לְמֶשֶׁךְ הַהַקָּפָה שֶׁל נְקֻדַּת־הָאָבִיב בְּמַסְלוּלָהּ בְּעִקְבוֹת הַנְּקִיפָה [ראה ערך זה] הַנִּמְשֶׁכֶת כְּעֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף שָׁנָה.

פְּלַטְיָה * נ׳ [יוונית: plateia רחוב] רְחוֹב, כִּכָּר: ״עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע פְּלַטְיוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם״ (איכה רבתי א). ״שְׁוָקִים, כַּרְמְלִיּוֹת וְקַרְפֵּיפִים, סִרְטִיּוֹת וּפְלַטְיוֹת״ (מנדלי מו״ס, ע). ״הַחֲצֵרוֹת... הַפְּלַטְיָא שֶׁל הַשּׁוּק״ (ביאליק, מאחורי ו). — [פְּלַטְיוֹת]

פָּלָטִין * נ׳ [לאטינית: palatium; יוונית: palation] אַרְמוֹן, הֵיכָל: ״מָשָׁל לְפָלָטִין גְּדוֹלָה שֶׁהָיוּ לָהּ פִּתְחִין הַרְבֵּה״ (בראשית רבה יב). [פָּלָטִין גם פָּלָטִיוֹת]

פְּלָטִינָה ° נ׳ [ספרדית: platina, הקטנה מן plata כסף] מַתֶּכֶת נְדִירָה וּכְבֵדָה, צִבְעָהּ לְבַנְבַּן, אֵינָהּ מַחְלִידָה, עֶרְכָּהּ רַב יוֹתֵר מִן הַזָּהָב. שִׁמּוּשֶׁיהָ רַבִּים בְּמַכְשִׁירֵי רְפוּאָה וְחַשְׁמַל (Platinum, סִימָן Pt, מִשְׁקָל אָטוֹמִי 195.23).

פְּלַטְפוֹרְמָה ° נ׳ [צרפתית: plate-forme צורה שטוחה] 1. דּוּכָן, בִּימָה: הַנּוֹאֵם עָלָה עַל הַפְּלַטְפוֹרְמָה. 2 [במשק החקלאי] כִּנּוּי לַעֲגָלָה רְחָבָה וּשְׁטוּחָה בְּלֹא דְּפָנוֹת. 3 [בהשאלה] מַצָּע, בָּסִיס, תָּכְנִית פְּעֻלָּה מְפֹרֶטֶת: הַמִּפְלָגוֹת פִּרְסְמוּ אֶת הַפְּלַטְפוֹרְמוֹת שֶׁלָּהֶן לִקְרַאת הַבְּחִירוֹת לַכְּנֶסֶת. — [פְּלַטְפוֹרְמוֹת]

פַּלְטֵר * ז׳ [יוונית: polterion שוק, חנות] 1. חֶנְוָנִי מוֹכֵר מִינֵי מַאֲפֶה (עבודה זרה לה:). 2. חֲנוּת שֶׁל אוֹפִים (דמאי ה ד). — [פַּלְטֵרִים]

פַּלְטֵרִין * ז׳ [לאטינית: praetorium; יוונית: praitorion אוהל המצביא, ארמון המושל] הֵיכָל, אַרְמוֹן: ״מֵת לוֹ (לַמֶּלֶךְ) מֵת – אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ״ (סנהדרין ב ג). ״רוֹאֶה אַתָּה בֵּית־כְּנֶסֶת זֶה, גָּבוֹהַּ הוּא כְּפַלְטֵרִין שֶׁל מְלָכִים״ (עגנון, אלו ועד). — [פַּלְטֵרִיּוֹת]

פֶּלִי ^ תה״ז [נוסח אחר של פֶּלְאִי] פֶּלְאִי, פִּלְאִי: ״וְזֶה דָּבָר פֶּלִי הוּא וְאֵינוֹ מִמִּנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (מדרש הגדול, בראשית תשעז). ״דּוֹדִי צַח פֶּלִי מְרוֹמֵי שְׁבָעָה״ (ינאי, רעז). ״וְאֶחֱזַק בִּכְנַף יְדִידוּתוֹ וְהוּא נוֹרָא וּפֶלִי״ (יהודה הלוי, ז 239). ״אַךְ שׁוּב אֲנִי שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַפֶּלִי״ (שלונסקי, שירים ב 74). ״אַךְ הִנֵּה מְזֻדְקָפִים הַפֶּלִים, מִתְנַעֲרִים אַדִּירֵי אֵימָה״ (שמעוני, שירים א קה). — [פֶּלִית, פֶּלִים, פֶּלִיּוֹת]

פְּלִיא ^, **פֶּלִיא** ° תה״ז [מן פלא; ראה גם פֶּלְאִי, פֶּלִי] נִפְלָא: ״פְּלִיא וּמְכֻרְבָּל וּמְכֻסֶּה בְּעוֹרוֹת מְאָדָּמִים״ (ינאי, קי). ״אָמַרְתִּי לִפְלִיאֵי הַדּוֹר הַמַּרְשִׁילִים אֶזְרוֹעַ״ (גנזי שכטר, ג 193). ״בְּנוֹת קוֹל, הֲבָרוֹת פְּלִיאוֹת״ (ביאליק, רזי). ״חַיִּים פְּלִיאִים בְּיָפְיֵי עֶצְבֵּךְ טְבוּעִים״ (כהן, שירים לד). ״הַרְגָּשַׁת נֹעַם שֶׁבְּשִׁקִיעַת רֹאשׁ נַעֲרָה פְּלִיאָה עַל כְּתֵפִי״ (ליסיצקי, תולדות 89). ״עַל כֵּן גָּדוֹל הוּא כִּי הוּא פְּלִיא״ (קלוזנר, יוצרים ג 218). ״מִי פְּלִיא וְאָמָן וָלֵץ״ (יעקב שטינברג, עג). ״צָף יָרֵחַ... צָף עָגוּם וּפְלִיא״ (שלו, אלהי 72). — [פְּלִיאָה, פְּלִיאִים, ־אוֹת]

פְּלִיאָה נ׳ [מִן פלא] 1. דָּבָר נִפְלָא וְנֶעְלָם: ״פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי״ (תהלים קלט ו). ״פְּלִיאָה מִמְּךָ מַה תֵּדַע״ (ירושלמי חגיגה עז ג). ״וְהוּא פֶּלִאי... לְפִי פְּלִיאָה וּפְלִיאָה שֶׁעוֹשֶׂה עַל יָדֵינוּ הוּא קוֹרֵא לָנוּ שֵׁם״ (במדבר רבה י). ״שֶׁתִּסְתַּכֵּל תָּמִיד בְּאַחֲרִית הַדְּבָרִים... וְתִרְאֶה בָּהֶם פְּלִיאָה גְדוֹלָה״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״פְּלִיאָה לְפָנִים פְּלִיאָה הִיא״ (סדן, ממחוז שי). ״וַאֲחִיזַת עֵינַיִם וּפְלִיאוֹת רַבָּה־בַּר־בַּר־חָנָה״ (הזז, יעיש א 189). 2 ^, תְּמִיהָה, הִשְׁתּוֹמְמוּת: ״פְּלִיאָה בְּעֵינַי״ (תשובות רש״י, שנה). הִתְפַּלֵּאתִי פְּלִיאָה גְדוֹלָה. — [פְּלִיאַת־, פְּלִיאוֹת]

— **פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי** (תהלים קלט ו), הַדָּבָר הוּא לְפֶלֶא וּלְחִידָה בְּעֵינַי, אֵינִי יָכוֹל לְהָבִין אֶת הַדָּבָר.

— **פְּלִיאָה בְּעֵינַי** ^ (רש״י, תשובות שנה), הִנְנִי תָּמֵהַּ מְאֹד עַל כָּךְ, הַדָּבָר מְעוֹרֵר תְּמִהָּה.

— **מִדְרַשׁ פְּלִיאָה** ^ [שאול משם ספר מדרש־קבלה קדמון בשם זה], עִנְיָן בִּלְתִּי־מוּבָן, דָּבָר מֻפְלָא, פָּרָשָׁה סְתוּמָה וּבִלְתִּי־נְהִירָה: ״כָּל צְרוֹר־אֶבֶן וְקֵיסָם־עֵץ — מִדְרַשׁ פְּלִיאָה״ (ביאליק, ספיח א). הַמִּתְרַחֵשׁ עַתָּה בְּחֵקֶר הֶחָלָל מִדְרַשׁ־פְּלִיאָה הוּא.

— **רֵאשִׁית מֶחְקָר – פְּלִיאָה** ^ (צמח צדיק כד, בשם אריסטו), יֵצֶר הַתְּמִיהָה וְהַסַּקְרָנוּת לְהָבִין סוֹדוֹת וּסְתוּמוֹת הוּא הַבָּסִיס לַחֲקִירָה וּלְמַדָּע.

פָּלֵיאוֹגְרַפְיָה ◇ נ׳ [מיוונית: palaios עתיק + graphein לכתוב] יְדִיעַת כְּתָבִים עַתִּיקִים, הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּצוּרוֹתֵיהֶם שֶׁל כִּתְבֵי־יָד עַתִּיקִים, תַּבְנִיּוֹת אוֹתִיּוֹתֵיהֶם, עִטּוּרֵיהֶם וְכַדּוֹמֶה.

— **פָּלֵיאוֹגְרָף** ◇ ז׳ מֻמְחֶה בְּפָלֵיאוֹגְרַפְיָה.

— **פָּלֵיאוֹגְרָפִי** ◇ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְפָלֵיאוֹגְרַפְיָה: מוּזֵיאוֹן פָּלֵיאוֹגְרָפִי.

פָּלֵיאוֹזוֹאִי ◇ ת׳ [מיוונית: palaios עתיק + zoon בעל־חיים] אַחַת מִן הַתְּקוּפוֹת הָעַתִּיקוֹת בְּתוֹלְדוֹת־הָאֲדָמָה, בָּהּ הוֹפִיעוּ בַּעֲלֵי־הַחַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה (מִלִּפְנֵי כְּ־500 מִילְיוֹן שָׁנָה עַד לִפְנֵי 220 מִילְיוֹן שָׁנָה). — [פָּלֵיאוֹזוֹאִית, ־אִיִּים, ־אִיּוֹת]

פָּלֵיאוֹלִיתִי ◇ ת׳ [מיוונית: palaios עתיק + lithos אבן] שֶׁל תְּקוּפַת הָאֶבֶן הַקְּדוּמָה, שֶׁל הַתְּקוּפָה בְּהִתְפַּתְּחוּת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ בָּהּ הִתְחִיל לְהַתְקִין אֶת כֵּלָיו מֵאֶבֶן (מִלִּפְנֵי כְּ־250.000 שָׁנָה עַד לִפְנֵי 12.000 שָׁנָה).

פְּלֵיאוֹנַזְם ◇ ז׳ [מיוונית: pleonasmos מותר, עודף] יִתּוּר, גִּבּוּב מִלִּים בְּנוֹת מַשְׁמָעוּת אַחַת בְּמִשְׁפָּט, כֶּפֶל מִלִּים הַבָּא לְהַדְגִּישׁ דָּבָר מְיֻחָד אוֹ לְשֵׁם גִּבּוּב מְלִיצוֹת סְתָם, כְּגוֹן: ״עַל כָּל צַעַד וָשַׁעַל״, ״בְּעֵת וּבְעוֹנָה וּבְבַת אַחַת״, ״חִכִּיתִי וְהִמְתַּנְתִּי וְצִפִּיתִי זְמַן רַב״. — [פְּלֵיאוֹנַזְמִים]

פָּלֵיאוֹנְטוֹלוֹגְיָה ◇ נ׳ [מיוונית: palaios עתיק + onta יצורים + logos לימוד] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר בַּעֲלֵי־הַחַיִּים וְהַצְּמָחִים הַמְּאֻבָּנִים.

— **פָּלֵיאוֹנְטוֹלוֹג** ◇ ז׳ מֻמְחֶה בְּפָלֵיאוֹנְטוֹלוֹגְיָה.

פְּלִיאוּת ^ נ׳ [מִן פלא] פְּלִיאָה, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר מֻפְלָא: ״הִתְבּוֹנֵן מַלְכוּת הָאֵל... מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתָיו וּפְלִיאוּת בְּרִיּוֹתָיו״ (בן־המלך, 153). ״אַךְ בִּהְיוֹת הָעִנְיָן מֵחֲמַת פְּלִיאוּתוֹ וְדַקּוּתוֹ עָלוּל לְעַיִן רָעָה... לָכֵן הַשְׁמִיעָה בְּפֵרוּשׁ״ (בורלא, אשתו 40). — [פְּלִיאוּת־]

פַּלְיָאטִיב ◇ ז׳ [מלאטינית: palliatus עטוף, מכוסה] 1. תְּרוּפָה הַמְּבִיאָה הֲקָלָה עֲרָאִית לַחוֹלֶה, אַךְ אֵינָהּ מְרַפֵּאת אֶת הַמַּחֲלָה מִשָּׁרְשָׁהּ. 2 [בהשאלה] אֶמְצָעִי עֲרָאִי, תַּחֲלִיף, הֶסְדֵּר זְמַנִּי הַפּוֹתֵר אֶת הַבְּעָיָה בְּאֹפֶן זְמַנִּי אוֹ חֶלְקִי בִּלְבַד: הַהַצָּעוֹת אֵלֶּה אֵינָן אֶלָּא פַּלְיָאטִיבִים. — [פַּלְיָאטִיבִים]

— **פַּלְיָאטִיבִי** ◇ ת׳ עֲרָאִי, זְמַנִּי, שֶׁאֵין פְּעֻלָּתוֹ בַּת־קְיָם: ״שֶׁאֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא אֵיזוֹ תְּרוּפָה פַּלְיָאטִיבִית לְמַחֲלַת הַיּוֹם מִבְּלִי לִדְאֹג דַּאֲגַת מָחָר״ (אחד העם, לו). אֶמְצָעִים אֵלֶּה הֵם פַּלְיָאטִיבִיִּים בִּלְבַד.

פְּלִיאִיָּה ^ נ׳ [מִן פָּלִיא] פְּלִיאָה: ״שַׁאֲנָן עֲלִיּוֹת וְסוֹד פְּלִיאִיּוֹת״ (קליר, אנסיכה, מוסף א׳ ראש השנה). — [פְּלִיאִיּוֹת]

פליבי, ראה פְּלֵבֵּי. **פליביסציט**, ראה פְּלֶבִּיסְצִיט.

פְּלִיג * ת׳ [ארמית, מן פלג] חָלוּק, מִתְנַגֵּד. — [פְּלִיגֵי] [רווח בצירופים:]

— **כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגֵי** * (ברכות לז:), כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ חוֹלֵק, הַכֹּל מַסְכִּימִים.

— **לֵית מָאן דִּפְלִיג** ^ [הקריאה המקובלת: דְּפָלִיג; על־פי תוספות חולין קיא:] אֵין מִי שֶׁחוֹלֵק, אֵין מְעַרְעֵר.

— **תַּנָּא הוּא וּפְלִיג** * (עירובין נ:), פְּלוֹנִי תַּנָּא הוּא וְרַשַּׁאי לַחֲלֹק עַל דֵּעָה זוֹ. מֵימְרָה מְקֻבֶּלֶת בְּהַשְׁאָלָה עַל אָדָם גָּדוֹל וּבֶן־סָמְךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַזְּכוּת לַחֲלֹק עַל דַּעַת אֲחֵרִים.

פְּלִיגָה * נ׳ [מִן פלג, פָּלַג] הִתְפַּלְּגוּת, הִתְרַחֲקוּת, הֱיוֹת חָלוּק מֵאֲחֵרִים: ״׳וַיִּקַּח קֹרַח׳ – אֵין ׳וַיִּקַּח׳ אֶלָּא לְשׁוֹן פְּלִיגָה״ (תנחומא קורח ב). — [פְּלִיגַת־]

פְּלֵיָּדָה ◇, **פליאדה** נ׳ [יוונית: Pleiades; על שם קבוצת שבע הבנות של א ט ל ס, במיתולוגיה היוונית, שנהפכו לכוכבים] 1. [בריבוי: פְּלֵיָּדוֹת] כִּימָה, צְבִיר־כּוֹכָבִים בְּמַזַּל שׁוֹר וּבְתוֹכוֹ כּוֹכָבִים מְרֻבִּים שֶׁמֵּהֶם נִרְאִים בְּעַיִן שִׁשָּׁה – תִּשְׁעָה. 2 [בהשאלה] חֶבֶר אִישִׁים שֶׁהִצְטַיְּנוּ בִּתְחוּם מְסֻיָּם – מַדָּעִי, צִבּוּרִי וְכַדּוֹמֶה – בִּתְקוּפָה אַחַת: הַפְּלֵיָּדָה שֶׁל סוֹפְרֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹדֶסָה עִם מֶנְדֶּלִי וּבְיָאלִיק בְּרֹאשָׁם.

פַּלְיוֹם *, **פַּלְיוֹן** * ז׳ [לאטינית: pallium; יוונית: pallion] מְעִיל רָחָב (נדה ח א). — [פַּלְיוֹמִין, פַּלְיוֹנוֹת]

פִּלְיוֹן *, **פיליון** ז׳ [לאטינית: pileum; יוונית: pilos] כּוֹבַע שֶׁל לֶבֶד: ״וְהַפִּלְיוֹן שֶׁל רֹאשׁ״ (כלים כט א). ״לֹא קוֹבַע וְלֹא קַסְדָּה וְלֹא פִלְיוֹן״ (ביאליק, חר׳ קישוט קסה). — [פִּלְיוֹנוֹת]

פְּלִיז * ז׳ [ארמית: פְּלִיזָא, בבא קמא קיג: לפי הערוך; ערבית: פִ׳לְז] מַתֶּכֶת צְהֻבָּה עֲשׂוּיָה מִסַּג שֶׁל נְחֹשֶׁת וְאָבָץ: פָּמוֹטִים שֶׁל פְּלִיז. — [פְּלִיז־]

פָּלִיחַ ° ת׳ [מִן פלח, פָּלַח] הַנִּתָּן לְעִבּוּד, שֶׁאֶפְשָׁר לְפָלְחוֹ: ״שָׁם הָאֲדָמָה שְׁחוֹרָה וּפְלִיחָה וּמְעֻבֶּדֶת וְהַמַּיִם רַבִּים וְטוֹבִים״ (זוהר, צקלג 482). — [פְּלִיחָה, פְּלִיחִים, ־חוֹת]

פְּלִיחָה ° נ׳ [מִן פלח, פָּלַח] בְּקִיעָה, חֲרִישָׁה: פְּלִיחַת הָאֲדָמָה בְּמַחְרֵשָׁה. — [פְּלִיחַת־, פְּלִיחוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

פָּלִיט ז׳ [מן פלט, פָּלַט] נִמְלָט, בּוֹרֵחַ, מִי שֶׁהִצְלִיחַ לָנוּס מִמַּעֲרָכָה אוֹ מִסַּכָּנָה: ״לֹא־יָנוּס לָהֶם נָס וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט״ (עמוס ט א). ״וּפְלִיטֵי חֶרֶב יְשֻׁבוּן מִן־אֶרֶץ מִצְרַיִם״ (ירמיה מד כח). הַכְּבִישִׁים הָיוּ מְלֵאִים פְּלִיטֵי־הַמִּלְחָמָה. — [פְּלִיט־, פְּלִיטָה, פְּלִיטַת־, פְּלִיטִים, פְּלִיטֵי־, פְּלִיטוֹת]

— שָׂרִיד וּפָלִיט, שְׁאֵרִית דַּלָּה בְּיוֹתֵר: ״וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט״ (יהושע ח כב).

— פְּלִיט־קוֹל°, שַׁבְרִיר־קוֹל, הֵד: ״מִפְּלִיטֵי קוֹלוֹת אוֹבְדִים בַּמֶּרְחַקִּים״ (ביאליק, רזי).

פְּלִיטָה⁺ נ׳ [מן פלט, פָּלַט] 1⁺. הוֹצָאָה, הַפְרָשָׁה, הַרְחָקָה: ״פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ״ (רש״י ויקרא כו כא). פְּלִיטַת הַגּוּיָה עַל־יְדֵי הַגַּלִּים אֶל הַחוֹף. פְּלִיטַת תַּרְמִיל רֵיק עַל־יְדֵי הַמִּקְלָט לְאַחַר הַיְרִיָּה. צִנּוֹר לִפְלִיטַת גַּזִּים. 2. נְקֵבָה מִן ׳פָּלִיט׳. — [פְּלִיטַת־, פְּלִיטוֹת]

— פְּלִיטַת־פֶּה°, דִּבּוּר שֶׁנִּפְלַט מִן הַפֶּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, טָעוּת בְּדִבּוּר: ״בְּאוֹתָהּ פְּלִיטַת־פֶּה נוֹאָשָׁה וּבְסַעַר שֶׁקָּם וַיָּהֹם״ (אלתרמן, הטור א 257). ״פְּלִיטַת־פֶּה שֶׁל יֶלֶד״ (מגד, החי 144). הַמְגַדֵּף הִתְנַצֵּל וְהוֹדִיעַ כִּי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמַר לֹא הָיוּ אֶלָּא פְּלִיטַת־פֶּה בִּשְׁעַת רָגְזוֹ.

— פְּלִיטַת־קֻלְמוֹס° (~ עֵט°), שִׁבּוּשׁ שֶׁל מִלָּה אוֹ שֶׁל מִשְׁפָּט בִּלְתִּי־נָכוֹן אוֹ לֹא־רָצוּי שֶׁנִּכְתַּב מִתּוֹךְ שִׁגְרַת הַכְּתִיבָה, לְלֹא כַּוָּנָה מְיֻחֶדֶת מִצַּד הַכּוֹתֵב: ״מִקְצָתָן טָעוּת הַמְסַדֵּר וּפְלִיטַת קֻלְמוֹס״ (ביאליק, אגרות ה עא). ״אַךְ פְּלִיטַת הַקֻּלְמוֹס הִיא״ (ברנר, ג 233). ״הוּא זוֹכֶה לְמַעֲמָד שֶׁל קָבוּעַ מְסֻכָּם וּמְקֻבָּל מֵרֹאשׁ בְּכָל פְּלִיטַת־הָעֵט״ (שטיינמן, במעגל 230). הָעִתּוֹנַאי טָעַן כִּי הַבִּטּוּי שֶׁיֻּחַס לוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא פְּלִיטַת־קֻלְמוֹס.

פליטה, ראה פְּלֵטָה.

פֶלְיֶטוֹן°, פֶלְיֵיטוֹן ז׳ [צרפתית: feuilleton עלון, גליון] יַרְכָּתוֹן, מַאֲמָר עַל נוֹשֵׂא חֶבְרָתִי, סִפְרוּתִי אוֹ פִילוֹסוֹפִי, הַכָּתוּב בְּצוּרָה קַלָּה, נָאָה וְשָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ (פְּעָמִים — בְּצוּרָה בֶּלֶטְרִיסְטִית) וְהַנִּקְבָּע בְּמָדוֹר מְסֻיָּם בָּעִתּוֹן (עַל־פִּי־רֹב בַּחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַגִּלָּיוֹן, מִתַּחַת לַקַּו): פֶלְיֶטוֹן סִפְרוּתִי. פֶלְיֶטוֹנִים קְטַנִּים עַל עִנְיְנֵי־דְּיוֹמָא. — [פֶלְיֶטוֹנִים]

— פֶלְיֶטוֹנִי° ת׳ שֶׁיֵּשׁ לוֹ צִבְיוֹן אוֹ סִגְנוֹן שֶׁל פֶלְיֶטוֹן, קַלִּיל, עֵר וּמְעַנְיֵן: ״הִבִּיעַ אֶת רַעְיוֹנוֹתָיו... בְּשִׂיחוֹת פֶלְיֶטוֹנִיּוֹת קַלּוֹת״ (ברקוביץ, הראשונים רמח). כְּתִיבָה פֶלְיֶטוֹנִית.

— פֶלְיֶטוֹנַאי°, פֶלְיֶטוֹנִיסְטָן° ז׳ עִתּוֹנַאי אוֹ סוֹפֵר הַכּוֹתֵב עַל־פִּי־רֹב פֶלְיֶטוֹנִים: ״בְּאֹפֶן זֶה הָיָה הַנַּ״ץ לְפֶלְיֶטוֹנִיסְטָן שֶׁל ׳הַצְּפִירָה׳״ (סוקולוב, אישים 218).

פְּלְיָטוֹן*, פְּלְיֵיטוֹן ז׳ [נוסח אחר: פּוֹלְיָטוֹן] [לאטינית: foliatum; יוונית: phouliaton] אֶחָד מִמִּינֵי שֶׁמֶן־מִשְׁחָה הַמְּיֻצָּר מֵעֲלֵי וֶרֶד וּמִבְּשָׂמִים אֲחֵרִים: ״(צְלוֹחִית) שֶׁל פְּלְיָטוֹן שֶׁנִּטַּל פִּיהָ״ (כלים ל ד). ״הַשָּׁב... שֶׁנָּדַד עִם צְלוֹחִית שֶׁל פְּלְיָטוֹן בֵּין זֵדִים״ (ביאליק, על סף).

פָּלִיל ז׳ [מן א׳ פלל; אכדית עתיקה: palalum ישב בדין] שׁוֹפֵט, דַּיָּן: ״עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים״ (שמות כא כב). ״נַפְשִׁי עָלַי מְרֻדָּה, שָׁפְטָה לְמַעַן אַתְּ פְּלִילִי!״ (הנגיד, דיואן 212). ״וְכֹהֵן... וּנְשִׂיא הַמְּלוּכָה וְנָבִיא וְגַם פָּלִיל״ (גבירול, ו 36). ״אֲקַבֵּל כָּל אֲשֶׁר יָדִין לְבָבוֹ עֲלֵי לִבִּי וְשַׂמְתִּיהוּ פְּלִילוֹ״ (יהודה הלוי, ג 21). ״הֱיֵה אַתָּה פְּלִיל דִּינֵנוּ״ (משה אבן־עזרא, א 50). — [פְּלִיל־, פְּלִילִים, פְּלִילֵי־]

— הוּבָא בִּפְלִילִים°, נֶאֱשַׁם בְּפֶשַׁע פְּלִילִי, נִתְבַּע לְדִין: ״הֲרָאִיתָ מִיָּמֶיךָ, וְאִם קָרָאתָ בִּסְפָרִים, כִּי יוּבָא אַבִּיר בִּפְלִילִים?״ (ביאליק, תר׳ קישוט נה).

— בָּא בִּפְלִילִים°, נִתְבַּע לְדִין: ״וְכָל הַבָּא בִּפְלִילִים בְּעַד מַעֲשֶׂה כָּזֶה לֹא יִנָּקֶה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שו).

— עָוֹן פְּלִילִים, חֵטְא קָשֶׁה, אַשְׁמָה חֲמוּרָה: ״כִּי־הִיא זִמָּה וְהוּא עָוֹן פְּלִילִים״ (איוב לא יא).

— תָּבַע אוֹתוֹ בִּפְלִילִים°, הִגִּישׁ נֶגְדּוֹ תְּבִיעָה מִשְׁפָּטִית.

פְּלִילָה נ׳ [מן פָּלִיל] דִּין, מִשְׁפָּט: ״הָבִיאִי עֵצָה, עֲשִׂי פְלִילָה״ (ישעיה טז ג). ״וְלֹא צִוָּה כֵּן לְנוֹחֲלֵי מִשְׁפָּט לַעֲשׂוֹת פְּלִילָה״ (תשובות תלמידי מנחם, כט). ״הֲלֹא תַעַשׂ פְּרִידָתִי פְּלִילָה?״ (הנגיד, דיואן 72). — [פְּלִילַת־, ־לוֹת]

פְּלִילוּת* נ׳ [מן פָּלִיל, פְּלִילָה] הִשְׁפְּטוּת, קֻבְלָנָה מִשְׁפָּטִית, וִכּוּחַ מִשְׁפָּטִי: ״מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה (פִּינְחָס) פְּלִילוּת עִם קוֹנוֹ״ (סנהדרין מד׳). ״וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת״ (וידוי ליום כפור). — [פְּלִילוּת־]

— עָשָׂה עִמּוֹ פְּלִילוּת°, נִכְנַס עִמּוֹ בְּוִכּוּחַ וּבְרִיב: ״מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה פְּלִילוּת עִם קוֹנוֹ״ (סנהדרין מד׳). ״נֶעֱבִיר צוּרַת פָּנָיו וְנַעֲשָׂה עִמּוֹ פְּלִילוּת״ (שנהר, א 286). ״יֵשׁ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה פְּלִילוּת עִם מִינָה בְּלִבּוֹ״ (עגנון, כפות קור).

פְּלִילִי ת׳ [מן פָּלִיל] 1. שֶׁל בֵּית־הַמִּשְׁפָּט, הָרָאוּי לְעֹנֶשׁ שֶׁל בֵּית־הַדִּין: ״גַּם־הוּא עָוֹן פְּלִילִי כִּי־כִחַשְׁתִּי לָאֵל מִמָּעַל״ (איוב לא כח). 2° [בחקיקה במדינת־ישראל] תֹּאַר לְמַעֲשֶׂה הַמְהַוֶּה לְפִי הַחֹק עֲבֵרָה כְּלַפֵּי הַחֶבְרָה אוֹ הַמּוּסָר, לְפִיכָךְ נִתְבָּע עוֹשֵׂהוּ לְדִין עַל־יְדֵי הַמְּדִינָה (לְהַבְדִּיל מִן ׳אֶזְרָחִי׳ — מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא בִּתְחוּם סִכְסוּכֵי־מָמוֹן בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ). — [פְּלִילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— הַחֹק הַפְּלִילִי°, הַחֹק הַמַּגְדִּיר עֲבֵרוֹת פְּלִילִיּוֹת וְקוֹבֵעַ לָהֶן עֳנָשִׁים.

— חֵטְא פְּלִילִי⁺, עֲבֵרָה פְּלִילִית°, עָוֹן פְּלִילִי°, פֶּשַׁע חָמוּר בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת.

— פּוֹשֵׁעַ פְּלִילִי°, אָדָם שֶׁהֻרְשַׁע עַל־יְדֵי בֵּית־הַדִּין עַל חֵטְא חָמוּר כְּלַפֵּי הַחֶבְרָה אוֹ הַמּוּסָר כְּגוֹן: מְעִילָה, גְּנֵבָה, שֹׁד, רֶצַח וְכַדּוֹמֶה.

פְּלִילִיָּה נ׳ [ראה פְּלִילָה] 1. פְּלִילָה, מִשְׁפָּט: ״שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה״ (ישעיה כח ז). 2⁺ [בהשאלה] שְׁפִיטָה, חָכְמָה, תּוּשִׁיָּה: ״וְהַחַיִּים וְהַמָּוֶת וְאֵין בָּם פְּלִילִיָּה״ (הנגיד, דיואן 251). ״הִזָּהֵר בְּנִי מִזָּדוֹן וּמִשְׁגִיָּה לְהָבֵן מֵאַנְשֵׁי הַתּוּשִׁיָּה וְהַפְּלִילִיָּה״ (דונש, תשובות על רס״ג 51). ״שִׁמְעוּ בְּנֵי שֵׂכֶל פְּלִילִיּוֹת, בָּם תִּלְמְדוּ דֵּעוֹת וְתוּשִׁיּוֹת״ (חריזי, תחכמוני ג 438). — [פְּלִילִיּוֹת]

פְּלִילִיּוּת° נ׳ [מן פְּלִילִי] טִיבוֹ שֶׁל חֵטְא פְּלִילִי, הַחֻמְרָה שֶׁבַּעֲבֵרָה פְּלִילִית: הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי הִיא בְּגֶדֶר פְּלִילִיּוּת. – [פְּלִילִיּוּת־]

פָּלִימְפְּסֶסְט◊ ז׳ [יוונית: palin שוב + psao אני מוחק] כְּתַב־יָד עַתִּיק שֶׁנִּכְתַּב עַל־גַּבֵּי קְלָף לְאַחַר שֶׁנִּמְחַק מִמֶּנּוּ כְּתָבוֹ הַקּוֹדֵם; בְּרֹב הַפָּלִימְפְּסֶסְטִים נִכָּר בְּמִדָּה מְסֻיֶּמֶת גַּם הַכְּתָב הַקּוֹדֵם; כְּתָב רִאשׁוֹן זֶה הוּא עַל־פִּי־רֹב הַמְעַנְיֵן בְּיוֹתֵר אֶת הַחוֹקְרִים. [פָּלִימְפְּסֶסְטִים]

פָּלִינְדְּרוֹם◊ ז׳ [מיוונית: palin שוב + dromos ריצה] חָרוּז אוֹ מַאֲמָר שֶׁאֶפְשָׁר לִקְרֹא אוֹתוֹ יָשָׁר וְהָפוּךְ, לְמָשָׁל, הַפָּלִינְדְּרוֹם הַנּוֹדָע שֶׁל אַבְרָהָם אִבְּן־עֶזְרָא: ״אָבִי אֵל חַי שְׁמֶךָ לָמָּה מֶלֶךְ מָשִׁיחַ לֹא יָבֹא?״ [נקרא כך גם מימין לשמאל וגם משמאל לימין:]

א ב י א ל ח י ש מ ך ל מ ה מ ל ך מ ש י ח ל א י ב א

פְלִיק◊ ז׳ [אנגלית: flick] [בלשון־הדיבור וביחוד בפי־הנוער] דְּפִיקָה, סְטִירָה, מַהֲלֻמָּה: ״וְהִתְחִיל גּוֹחֵר וְיוֹרֶה שְׁטוּחוֹת פְלִיק אַחַר פְלִיק״ (יזהר, צקלג 942). ״נָתַתִּי לוֹ פְלִיק שֶׁכָּזֶה!״ – [פְלִיקִים]

פְּלִיקָן◊ ז׳ עוֹף־מַיִם גָּדוֹל – ראה שַׂקְנַאי.

פְלִירְט◊ ז׳ [אנגלית: flirt] אֲהַבְהָבִים, מַעֲשֵׂי־עֲגָבִים, שַׁעֲשׁוּעֵי־אַהֲבָה. – [פְלִירְטִים]

פְּלִישׁ° ת׳ [מן פלש, פָּלַשׁ] עָבִיר, שֶׁנִּתָּן לִפְלֹשׁ לְתוֹכוֹ: ״יַעַר עַד שֶׁאֵינוֹ פָּלִישׁ״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו א 72). – [פְּלִישָׁה, פְּלִישִׁים, ־שׁוֹת]

פְּלִישָׁה° נ׳ [מן פלש, פָּלַשׁ] חֲדִירָה, כְּנִיסָה [וביחוד] חֲדִירָה בְּכֹחַ, כְּנִיסָה לְמָקוֹם עַל אַף הָאִסּוּר אוֹ הִתְנַגְּדוּת: פְּלִישָׁה צְבָאִית לְאֵזוֹר מְסֻיָּם. פְּלִישָׁה לְדִירָה פְּנוּיָה. – [פְּלִישַׁת־, ־שׁוֹת]

א׳ **פֶּלֶךְ** ז׳ [אכדית: pilku; ארמית: פִּלְכָּא] נָפָה, מָחוֹז, גָּלִיל: ״רְפָיָה בֶן־חוּר שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָיִם״ (נחמיה ג ט). ״אַתָּה מוֹשִׁיב בָּתֵּי־דִינִים בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר״ (מכות ז.). ״בֶּן לֵוִי שֶׁהָרַג – גּוֹלֶה מִפֶּלֶךְ לְפֶלֶךְ, וְאִם גָּלָה לְפִלְכּוֹ – פִּלְכּוֹ קוֹלְטוֹ״ (זבחים קיז.). ״כִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר יְרָחִים הָלַךְ מֵעִיר לְעִיר וּמִפֶּלֶךְ אֶל פֶּלֶךְ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סא). ״תַּפּוּחִים כְּתַפּוּחַי אֵין גַּם בְּגַנּוֹ שֶׁל שַׂר־הַפֶּלֶךְ״ (ביאליק, אריה ג). – [פֶּלֶךְ־, פִּלְכּוֹ; פְּלָכִים, פַּלְכֵי־]

ב. פלך

ב׳ **פֶּלֶךְ** ז׳ [אכדית: pilakku; ערבית: פַּלְכָּה] כִּישׁוֹר, קָנֶה שֶׁעָלָיו נִכְרָכִים חוּטֵי הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתָּן הַנְּטוּיִם: ״יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ״ (משלי לא יט). [פֶּלֶךְ־, פִּלְכּוֹ; פְּלָכִים, פַּלְכֵי־]

– אֵין חָכְמָה לְאִשָּׁה אֶלָּא בְּפֶלֶךְ* (יומא סו:), מֵימְרָה הַמְמַצָּה אֶת הַדֵּעָה הַקְּדוּמָה עַל הָאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַהֲלָכָה, אֶלָּא בְּמֶשֶׁק בֵּיתָהּ בִּלְבַד.

ג׳ **פֶּלֶךְ** ז׳ [על־פי הבנה זו בכתוב להלן] קַב, מִשְׁעֶנֶת, מַקֵּל לְמִשְׁעָן לִנְכֵה־רַגְלַיִם: ״זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ״ (שמואל ב ג כט). – [פֶּלֶךְ־, פִּלְכּוֹ; פְּלָכִים, פַּלְכֵי־]

– תָּפַס פֶּלֶךְ שֶׁל־* [בהשאלה] נָהַג בְּדַרְכּוֹ שֶׁל־, נָקַט לְשׁוֹן שֶׁל־: ״לֵאָה תָּפְסָה פֶּלֶךְ הוֹדָיָה... רָחֵל תָּפְסָה פֶּלֶךְ שְׁתִיקָה״ (בראשית רבה עא).

ד׳ **פֶּלֶךְ^** ז׳ [מערבית: פַּלַךּ גלגל־השמים] גֶּרֶם שְׁמֵימִי: ״פֶּלֶךְ יָרוּץ... וָאָרֶץ תּוֹךְ פֶּלֶךְ תְּלוּיָה בְּלִי חֶבֶל״ (הנגיד, דיואן 105). ״וְהִיא תְּכוּנַת הִכָּנֵס הַפְּלָכִים זֶה עַל זֶה״ (השרשים לג׳נאח, לוח). – [פֶּלֶךְ־, פְּלָכִים, פַּלְכֵי־]

פלל [ראה פָּלִיל, פְּלִילָה; הגיזרון לא הוברר]

~ פִּע׳ **פִּלֵּל** פ״י 1. הֶעֱלָה עַל הַדַּעַת, צִפָּה, הֶאֱמִין: ״רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ״ (בראשית מח יא). ״גְּבוּרוֹתָיו מִי יְמַלֵּל, גְּדָלוֹ מִי יְפַלֵּל?״ (אדם, יוצר יום־כיפור). ״וְעוֹד יָדָהּ נְטוּיָה לְהַרְאוֹתֵנוּ נִפְלָאוֹת לֹא פִלַּלְנוּ״ (אחד העם, קמה). ״וְאִישׁ טֶרֶם פִּלֵּל וְאִישׁ טֶרֶם שִׁעֵר״ (ביאליק, לא ידע). ״וְאִישׁ לֹא פִלֵּל כִּי יָקוּם עַתָּה אֶחָד מֵהֶם״ (ברדיצ׳בסקי, קסא). 2. הִתְחַנֵּן, בִּקֵּשׁ, עָמַד בִּתְפִלָּה: ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה״ (תהלים קו ל). ״הֲיֵשׁ מִי יְפַלֵּל וְיָשִׁיב חֵמָה״ (יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב׳ ראש־השנה). ״כֵּיוָן שֶׁהוּא עוֹמֵד לְפַלֵּל עַל עֲדָתוֹ מִיָּד תָּקוּם דְּמָמָה בְּבֵית־הַיִּרְאָה״ (ברקוביץ, הראשונים קיא). ״כַּפּוֹת־זָהָב פּוֹרְשׂוֹת וּמְפַלְּלוֹת בְּלִי אֹמֶר״ (תלמי, לארצי 27). 3. שָׁפַט, דָּן: ״אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים״ (שמואל א ב כה). – [לְפַלֵּל, מְפַלֵּל, יְפַלֵּל]

~ פֻּע׳ **פֻּלַּל** ^. 1°. צֻפָּה, קֻוָּה, שֹׁעַר: הַתְּכוּנִיּוֹת נִתְגַּשְּׁמוּ לְמַעְלָה מִן הַמְפֻלָּל. 2 ^. נִשְׁפַּט וְהֻצְדַּק, זֻכָּה: ״וְאִם בְּשֵׁם תְּפֻלַּל תָּשׁוּר אִישׁ מְהֻלָּל״ (ינאי, שט). – [מְפֻלָּל, יְפֻלַּל]

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּל**, עָרַךְ תְּפִלָּה, הִתְחַנֵּן, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֱלֹהִים: ״הִתְפַּלֵּל אֶל־ה׳ וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ! וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם״ (במדבר כא ז). ״וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה״ (מלכים א ח לג). ״הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה – סִימָן רַע לוֹ״ (ברכות ה ה). – [לְהִתְפַּלֵּל אֶל־, לְ־, בְּעַד־, עַל־; מִתְפַּלֵּל, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְלִיל** ^. 1° פ״י תָּבַע לַדִּין, הֵטִיל אַשְׁמָה פְּלִילִית: הַחֲקִירָה הִפְלִילָה אֶת הֶחָשׁוּד בִּמְעִילָה. 2 ^ פ״ע הִתְפַּלֵּל: ״אֶל אֵל אֲשַׁחֵר וְאַפְלִילָה״ (רני ושמחי, לפי ב״י). – [לְהַפְלִיל, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ **הֻפְלַל°**, הֻטְּלָה עָלָיו אַשְׁמָה פְּלִילִית. – [מֻפְלָל, יֻפְלַל]

– אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי [שאול מן שמואל א א כז, ושם בפשוטו], לְעִנְיָן זֶה נָשָׂאתִי אֶת נַפְשִׁי.

פֶּלֶל^ ז׳ [מן פלל] פִּלּוּל, תְּפִלָּה, תְּחִנָּה: ״יָהּ רְצוֹנוֹ תִשְׁמַע וּפִלְלוֹ תִשְׁמַע״ (ינאי, רגב). ״שֶׁכָּל לְשׁוֹן ׳עֲתַר׳ הַרְבּוֹת פֶּלֶל הוּא״ (רש״י שמות ח ה). ״רַק הוּא הַלֵּץ בּוֹכֶה אֵלַי בְּפֶלֶל״ (ש׳ שלום, 34). ״עֲשָׂרָה קִבֵּן תְּפִלָּה עוֹלִים מַעְלָה: ״אֶחָד – פֶּלֶל, תִּשְׁעָה – מֶלֶל״ (אבן־זהב, אכרי פי 133). ״אָבוֹת נָשְׂאוּ בְּפֶלֶל יְדֵיהֶם הַמְיֻבָּלוֹת״ (פניאל, נופים 12). – [פֶּלֶל־]

פַּלְגּוּלָה* נ׳ [אולי מן פלג; ראה גם פּוּגְלָא] בְּצַלְצוּל, אֶחָד מִמִּינֵי הַבְּצָלִים הַקְּטַנִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (ירושלמי כלאים כז א). – [פַּלְגּוּלוֹת]

פלם [מיוונית: peloma בוץ]

~ פִּע׳ **פִּלֵּם***, נִרְטַב, כֻּסָּה לַחוּת [רווח רק הבינוני – ראה ערך א׳ מְפֻלָּם*] – [מְפֻלָּם, יְפֻלַּם]

פַּלְ״ם° ר״ת פִּטְרוֹל לוֹחֵם.

פַּלְמוּדָה* נ׳ [יוונית: pelamys; ערבית: בַּלַמִידָה] דָּג הַחַי בַּיָּם הַפָּתוּחַ, גּוּפוֹ מָאֳרָךְ דְּמוּי־פֶּלֶךְ (ב), זְנָבוֹ כְּמַזְלֵג, צִבְעוֹ כְּחַלְחַל, בִּטְנוֹ כְּעֵין הַכֶּסֶף (Pelamys sarda). הַפַּלְמוּדָה נִזְכֶּרֶת בַּתַּלְמוּד כְּדָג טָהוֹר (עבודה זרה מ.). –[פַּלְמוּדַת־, פַּלְמוּדוֹת]

פלמודה (1/5)

פַּלְמוֹנִי ז׳ [פְּלוֹנִי + אַלְמוֹנִי] מִישֶׁהוּ, אָדָם אוֹ דָּבָר מְסֻיָּם: "וַיֹּאמֶר אֶחָד קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר" (דניאל ח יג). "מֵאַיִן הֵם הָרוּחוֹת הַפַּלְמוֹנִים?" (ביאליק, רזי). "הוּא קָרוֹב לְמִשְׁפָּחָה פְּלוֹנִית. וְהִיא קְרוֹבָה לְמִשְׁפָּחָה פַּלְמוֹנִית" (עגנון, כלה רעה). – [פַּלְמוֹנִית, פַּלְמוֹנִים, ־נִיּוֹת]

פֻּלְמוּס*, פֻּלְמוּסִי*, ראה פולמוס, פולמוסי.

פלמ״ח° ר״ת פְּלֻגּוֹת־מַחַץ (אַחַת מִזְּרוֹעוֹת הַלְּחִימָה שֶׁל אִרְגּוּן הַ״הֲגָנָּה״ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפַת הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי וּבִימֵי מִלְחֶמֶת־הַשִּׁחְרוּר; עִם הֲקָמַת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל נִתְמַזְּגוּ יְחִידוֹת הַפַּלְמָ״ח בִּצְבָא־הֲגָנָּה־לְיִשְׂרָאֵל).

פלאמינגו (1/20)

פְּלָמִינְגוֹ* ז׳ [פורטוגזית: flamenco] שְׁקִיטָן, עוֹף־מַיִם בַּעַל רַגְלַיִם גְּבוֹהוֹת מְאֹד (Phoenicopterus ruber), הַמַּקּוֹר כָּפוּף בְּאֶמְצָעוֹ לְמַטָּה כִּמְעַט בְּזָוִית יְשָׁרָה וּמְצֻיָּד בְּלוּחִיּוֹת־רֹחַב. מְזוֹן הַפְּלָמִינְגוֹ יְצוּרִים חַיִּים הַשּׁוֹכְנִים בַּמַּיִם וּבְטִין־הַקַּרְקַע שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּמַקּוֹרוֹ. הַפְּלָמִינְגוֹ חַי בִּלְהָקוֹת. – [פְּלָמִינְגוֹאִים]

פלמס [מן פֻּלְמוּס]

~ הת׳ **הִתְפַּלְמֵס°**, הִתְוַכֵּחַ, הִתְנַצֵּחַ בְּמִלְחֶמֶת דְּבָרִים: שְׁנֵי הַיְרִיבִים הִתְפַּלְמְסוּ קָשֶׁה בֵּינֵיהֶם. –[לְהִתְפַּלְמֵס, מִתְפַּלְמֵס, יִתְ־]

פל״נ ר״ת פְּצָצָה שֶׁלֹּא נִתְפּוֹצְצָה.

פְּלֶנוּם* ז׳ [לאטינית: plenus מלא] מְלִיאָה, אֲסֵפָה בְּהִשְׁתַּתְּפוּת כָּל חֲבֵרֶיהָ: הַפְּלֶנוּם שֶׁל הַוַּעֲדָה אִשֵּׁר אֶת הַצָּעוֹת הַוְּעָדָה. –[־מִים]

– **פְּלֶנָרִי*** ת׳ שֶׁל הַמְּלִיאָה, שֶׁבְּהֶרְכֵּב מָלֵא: יְשִׁיבָה פְּלֶנָרִית.

פְּלָנֶטָה*, פלניטה נ׳ [מיוונית: planetes נודד] כּוֹכַב־לֶכֶת – ראה א׳ כּוֹכָב, כּוֹכַב־לֶכֶת. – [פְּלָנֶטוֹת]

– **פְּלָנֶטָרִי*** ת׳ שֶׁל כּוֹכְבֵי־לֶכֶת.

– **בֵּין־פְּלָנֶטָרִי*** ת׳ הַמָּצוּי בֵּין כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת, שֶׁבִּתְחוּם מַעֲרֶכֶת־הַשֶּׁמֶשׁ: מֶרְחָב בֵּין־פְּלָנֶטָרִי. טִיסָה בֵּין־פְּלָנֶטָרִית.

פְּלָנֶטוֹאִיד* ז׳ [מיוונית: planetes נודד + oeides דומה] דְּמוּי כּוֹכַב־לֶכֶת, כּוֹכַב־לֶכֶת קָטָן הַמַּקִּיף בְּמַסְלוּלוֹ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ. נִקְרָא גַּם ׳אַסְטֶרוֹאִיד׳. – [פְּלָנֶטוֹאִידִים]

פְּלַנְטַצְיָה* נ׳ [לאטינית: plantatio נטיעה] שֶׁטַח נִרְחָב לְמַטָּעִים, אֲחֻזָּה גְּדוֹלָה שֶׁמְּגַדְּלִים בָּהּ מַטְּעֵי סֻכָּר אוֹ תֵּה אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן וְכַדּוֹמֶה. – [פְּלַנְטַצְיוֹת]

– **פְּלַנְטָטוֹר*** ז׳ בַּעַל־פְּלַנְטַצְיוֹת, נַטָּע, בַּעַל מַטָּעִים נִרְחָבִים: פְּלַנְטָטוֹרִים שֶׁל סֻכָּר אוֹ שֶׁל כֻּתְנָה בְּאָמֶרִיקָה הַדְּרוֹמִית.

פְּלָנֶטַרְיוּם*, פְּלָנֶטַרְיוֹן* ז׳ [מן פְּלָנֶטָה] מִתְקָן לְתֵאוּר וּלְהַמְחָשָׁה שֶׁל שְׁמֵי־הַכּוֹכָבִים: הֲטָלַת הַכּוֹכָבִים וְתוֹפָעוֹת שְׁמֵימִיּוֹת אֲחֵרוֹת כִּתְמוּנוֹת־אוֹר עַל מַרְקַע חֲצִי־כַּדּוּרִי הַמְּהַוֶּה כִּפַּת־שָׁמַיִם מְלָאכוּתִית. הַתְּקָנִים לְסִבּוּב מַתְאִים שֶׁל מַכְשִׁירֵי־הַקְּרָנָה מַמְחִישִׁים אֶת הַתְּנוּעוֹת הַמְּדֻמּוֹת שֶׁל הַכּוֹכָבִים–הַיּוֹמִיּוֹת וְהַשְּׁנָתִיּוֹת. כֵּן נִתָּן לְהַמְחִישׁ בַּפְּלָנֶטַרְיוּם אֶת מַרְאֵה הַשָּׁמַיִם בְּאֵזוֹרִים גֵּיאוֹגְרָפִיִּים שׁוֹנִים וְעוֹד. – [פְּלָנֶטַרְיוּמִים, ־יוֹנִים]

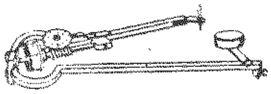

פלנימטר

פְּלָנִימֶטֶר* ז׳ [מיוונית: planum שטח + metron מידה] מַדְשֶׁטַח, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת שְׁטָחִים שׁוֹנִים עַל־יְדֵי הֲזָזַת הַזְּרוֹעַ שֶׁבּוֹ לְאֹרֶךְ הֶקֵּפוֹ שֶׁל הַשֶּׁטַח. – [פְּלָנִימֶטְרִים]

פְּלָנִימֶטְרִיָּה* נ׳ [מיוונית: planum שטח + metron מידה] חֵלֶק בַּהַנְדָּסָה הָאֶלֶמֶנְטָרִית הָעוֹסֵק בְּצוּרוֹת מִישׁוֹרִיּוֹת; הַנְדָּסַת־הַמִּישׁוֹר, לְהַבְדִּיל מִן הַחֵלֶק הָעוֹסֵק בְּגוּפִים בַּמֶּרְחָב – ״סְטֶרֵיאוֹמֶטְרִיָּה״.

– **פְּלָנִימֶטְרִי*** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְהַנְדָּסַת־הַמִּישׁוֹר.

פְלָנֶל* ז׳ [צרפתית: flannelle] אָרִיג קַל וָרַךְ עָשׂוּי צֶמֶר־גֶּפֶן אוֹ צֶמֶר, מְשַׁמֵּשׁ לְתְפִירַת בְּגָדִים, וּבְיִחוּד לִתְפִירַת לְבָנִים. – [־לִים]

– **פְלָנֶלִית*** נ׳ [צרפתית: flannelette] 1. אֲרִיג־כֻּתְנָה רַךְ וְשָׂעִיר דּוֹמֶה בְּאֵיכוּתוֹ לִפְלָנֶל. 2 [בצבא] סֶרֶט מֵאֲרִיג זֶה בְּגֹדֶל תִּקְנִי הַמְשַׁמֵּשׁ לְנִקּוּי קְדַח־הַקָּנֶה בִּכְלֵי־יְרִיָּה.

פְּלַנְקְטוֹן* ז׳ [מיוונית: planktos נודד] אוֹרְגָּנִיזְמִים זְעִירִים (צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים) הַצָּפִים וּמְרַחֲפִים מִתַּחַת לִפְנֵי הַמַּיִם וְהַנִּסְחָפִים עִם זִרְמֵי הַמַּיִם בְּעִקָּר בַּיַּמִּים וְגַם בְּמַיִם מְתוּקִים. הַפְּלַנְקְטוֹן עַל מַרְכִּיבָיו מְשַׁמֵּשׁ מְקוֹר מְזוֹנָם הָעִקָּרִי שֶׁל הַדָּגִים.

פְּלֶנָרִי* ת׳ ראה פְּלֶנוּם.

פלס [רק עברית?]

~ פע׳ **פָּלַס** פ״י 1. יִשֵּׁר, הִשְׁוָה: "מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס" (ישעיה כו ז). 2*. שָׁקַל, אִזֵּן: "מְנַהּ נְבוֹנִים סוֹדְרֵי עִתִּים, פִּלֵּס צוּרֵנוּ קִצֵּי רְגָעִים" (הגגיד, דיואן 335). 3° [בחקלאות] יִשֵּׁר שֶׁטַח קַרְקַע לְהַשְׁקָיָה בַּעֲרוּגוֹת עַל־יְדֵי הַצָּפָה. – [לְפַלֵּס־, מְפַלֵּס, יְפַלֵּס]

~ פע׳ **פֻּלַּס**°, 1*. יֻשַּׁר, הֻשְׁוָה: "רַכְסֵי נְתִיבִים... לֹא סֻקְּלוּ לָהֶם וְלֹא פֻלְּסוּ" (משה אבן־עזרא, על־פי שירמן א 390). 2° [בחקלאות] יֻשַּׁר (שֶׁטַח) לְהַשְׁקָיָה בַּעֲרוּגוֹת עַל־יְדֵי הַצָּפָה. – [מְפֻלָּס, יְפֻלַּס]

~ נפ׳ **נִפְלַס°**, פֻּלַּס, נִסְלַל, נִכְבַּשׁ: "וּמְעַטָּה כְּאִלּוּ נִפְלְסָה נְתִיבָה לִתְלוֹת אֶת הַבְּהִיקָה גַּם בְּצִבְעִים אֲחֵרִים" (סדן, שפה 22). – [לְהִפָּלֵס, נִפְלָס, יִפָּלֵס]

– **פִּלֵּס נָתִיב (דֶּרֶךְ)** [על־פי תהלים עח נ: "יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ"] סָלַל דֶּרֶךְ, כָּבַשׁ מַעֲבָר: "רַחֲמִים בְּלִי נְשׂוֹא... פִּלְּסוּ לָהֶם נָתִיב בְּלִבִּי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). "בְּקֹשִׁי רַב פִּלַּסְנוּ לָנוּ דֶּרֶךְ בֵּין הֶהָמוֹן הַצָּפוּף" (וויסלבסקי, תר׳ בעולם 79). [ובהשאלה:] דְּבָרָיו הַנְּכוֹחִים וְהַהֶגְיוֹנִיִּים פִּלְּסוּ נָתִיב אֶל לִבּוֹת הַשּׁוֹמְעִים.

פלס ז׳ [מן פלס] 1. מאזנים, מכשיר לשקילה: ״מי־מדד בשעלו... ושקל בפלס?״ (ישעיה מ יב). [ובהשאלה:] ״פלס ומאזני משפט לה׳ מעשהו כל־אבני־כיס״ (משלי טז יא). [ובהשאלה:] ״ויהי כשוקל את שניהם בפלס עיניו״ (ביאליק, מגילת ו). 2 ^ [בדקדוק בימי־הביניים] משקל, תבנית של מלים: ״׳רואה׳ — שם בפלס ׳יורה׳״ (רד״ק, ישעיה כח ז). — [פלס־, פלסים, פלסי־]

— **פלס־מים** °, מכשיר לקביעת מצבם המאזן של שטחים: גליל ובתוכו צנור־זכוכית קמור כלשהו וממלא נוזל (כהל, מים) שצפה בו בועת־אויר: השטח נקבע כמאזן כשהבועה נמצאת בדיוק במרכז הצנור.

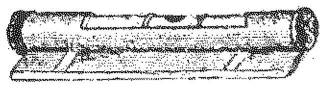
פלס־מים

פלס ° ז׳ [מן פלס, פלס] חיל בחיל־ההנדסה. — [פלס־, פלסים, פלסי־]

פלסא, ראה פולסא.

פלסוף °, פילסוף ז׳ [מן פלסף; פילוסוף] התפלספות, הפלגה בדברי־הגות. — [פלסוף־]

פלסטון* ז׳ [יוונית: plastos מזויף] פלסתר, זיוף: ״והיו אמות העולם אומרים: תורתן של אלו פלסטון היא״ (במדבר רבה ח).

פלסטיקה ^ נ׳ [מיוונית: plastike ציור] 1. אמנות הציור, החטוב והפסול: הפלסטיקה היונית העתיקה. 2. גמישות וריתמיות בתנועות: פלסטיקה מעדנת ברקוד ובהתעמלות.

— **פלסטי** ^ ת׳ 1. מחטב יפה, הרמוני ומתאם היטב בתבניתו: גוף פלסטי. פסלים פלסטיים. 2. בלתי־פריך, גמיש, המקבל על־ידי לחץ כל צורה שהיא: הפלסטלינה, החמר, הבצק הטרי — הם פלסטיים. 3 [בהשאלה] מלא־חן בתנועותיו, נאה בגמישותו: רקודים פלסטיים. התעמלות פלסטית.

— **פלסטיות** ^ נ׳ 1. גמישות, כפיפות: החמר הרך מצטין בפלסטיות שלו. 2. הרמוניה בתבנית, חנניות בתנועות: פלסטיות ברקוד האמנותי. בציור נכרת פלסטיות רבה.

— **חמרים פלסטיים** °, קבוצת חמרים בעלי משקל מולקולרי גבוה מאד המשמשים בתעשיה המודרנית ליצור כלים, בדים וכו׳. הם מצטינים בנוחות עבודם (בתהליך יצורם הם מקבלים בקלות כל צורה שהיא ומשהם מתקשים הם שומרים על צורתם) ומשמשים תחליף לעץ, לזכוכית, לכתנה ועוד: ה״ניילון״ וה״בקליט״ הם מוצרים פלסטיים.

— **נתוח פלסטי** °, נתוח אמנותי על־ידי הוצאת חלקי־עור ורקמות ממקומות בריאים בגוף ושתילתם במקומות שנפצעו או השחתו בגוף: רבים מפצועי־המלחמה שנפגעו בפניהם נתחו נתוחים פלסטיים בהצלחה.

פלסטלינה ^ נ׳ [מיוונית: plastikos מצויר] חמר גמיש־בצקי מיחד עשוי מחמר־אדמה בתערבת חמרים דבקיים אחרים המונעים את ההתיבשות וההתקשות. הפלסטלינה משמשת לאמונים בציור תבניות שונות. התינוקות בגני־הילדים מרבים לציר בפלסטלינה.

פלסטר*, ראה פלסתר.

פלסמה ° נ׳ [יוונית: plasma יצירה, עיסה] 1. החמר החי של התא, פרוטופלסמה, אבחי. 2. החלק הנוזל נטול־הצבע שבדם או בלימפה. — [פלסמות]

פלסמודיון ° ז׳ [מיוונית: plasma יצירה] סוג טפיל חד־תאי החודר לדמו של אדם, בעקר אל גופיף־דם אדם, ומטיל בו חמרי־ארס (Plasmodium). — [פלסמודיונים]

פלסמון* ז׳ (בראשית רבה לג) [צורת־משנה של בלסמון] — ראה בלסם*, בלסמון*.

פלסף [מן פילוסוף]

~ הת׳ **התפלסף** ^, 1 ^, עסק בבעיות פילוסופיות, העמיק להגות בחקר דבר: ״המאמר הזה דברי בו עם מי שנתפלסף... וידע חכמות אמתיות״ (מורה נבוכים, פתיחה). ״אני שומע את החוקרים מתפלספים בדבר השפעתם של גבורי ההיסטוריה על מהלך החיים״ (אחד העם, שמב). ״ואמר כמין חוקר המתפלסף״ (הזז, צל 106). ״יסלסלו בקול עת יפלפלו בגגלה ויתפלספו בנסתר״ (רגלסון, חקוקות 11). 2 ° התפלפל, העמיד פני פילוסוף: ״מה לי אחינו ומה לי יהודים? התפלסף אלקסי וקמט את מצחו״ (מנדלי מו״ס, שפז). ״לפעמים היה מתפלסף ומשיב סתם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסח). אל תתפלסף הרבה! — [להתפלסף, מת־, ית־]

פלספה ° נ׳ [מן פילוסוף; על־פי הערבית: פ׳לספ׳ה] פילוסופיה, חקירה: ״חייך... כיצד תבאר הפלספה זו המתלאה?״ (כורלא, כיסופים 145). — [פלספת־]

פלספנות ° נ׳ [מן פלסף] נטיה להגות, התפלספות, פלפול בעיוני פילוסופיה. — [פלספנות־]

פלספני ° ת׳ [מן פלסף] שיש בו התפלספות, הגותי: ״דבורו אמיץ, חריף, פלספני״ (שופמן, א 27). — [פלספנית, ־ניים, ־ניות]

פלסתר*, פלסטר* ז׳ [מיוונית: plasterion דבר מלאכותי, זיוף; ראה גם פלסטון] רמאות, אונאה, זיוף: ״ואי אתה עושה תורתך פלסתר״ (ברכות לא:). ״בשביל ארבעה דברים מאורות לוקין: על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר וכו׳״ (סוכה כט.). ״עד הקונגרס הששי שעשה את הפרוגרמא פלסתר״ (אחד העם, רמט).

— **כתב־פלסתר** ° [על־פי הנ״ל, סוכה כט.], מכתב־השמצה, כתב המכיל דבה רעה ושקרים על אדם או על חברה: ״כתבתי רשימות, לא כתב־פלסתר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שירים שונות 70).

א. **פלפול*, פילפול** ז׳ [מן א. פלפל, פלפל] 1 *, וכוח, ברור דברים על־ידי דיוקים דקים, קשיות ותרוצים, משא־ומתן הלכתי חריף: ״והתורה נקנית... בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים״ (אבות ו ה). ״מרב חכמתם ופלפולם יוציאו דבר מתוך דבר״ (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא לא). ״נפשי שבעה ענג ונעימות בפלפולה של הלכה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 184). בחורי־הישיבה הרבו לעסק בפלפול בסגיות התלמוד. 2 ° [בהשאלה] חטוט יתר, דקדוקי עניות, עקירת הסברה וההגיון הישר: ״מדת הפלפול היא מדה רעה של כל אחיך... הפלפול מעקם

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ^ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר וזכר;

דַּעְתָּם" (מגדלי מו"ס, שמה). "בְּמַאֲמָרִי... הִשְׁתַּדַּלְתִּי לְנַתֵּחַ אֶת הַפִּלְפּוּל הַתֵּיאוֹלוֹגִי הַזֶּה" (אחד העם, קנא). "אֲנִי עוֹד זוֹכֵר אֶת הָעֵסֶק... וּפִלְפּוּלֵי פִּטְפּוּטִים שֶׁלְּךָ" (הזז, היושבת 253). אֵין דְּבָרָיו אֶלָּא פִּלְפּוּל בְּעָלְמָא. – [פִּלְפּוּל־, פִּלְפּוּלִים, פִּלְפּוּלֵי־]

– בַּעַל־פִּלְפּוּל* (בבא בתרא קמה:), חָרִיף בְּהִתְנַצְּחוּת בִּבְעָיוֹת הִלְכָתִיּוֹת.

ב. **פִּלְפּוּל°, פִּלְפּוּל** ז׳ [מן ב. פלפל, פִּלְפֵּל] הוֹסָפַת פִּלְפֵּל, תִּבּוּל בִּפְלָפְלִים: פִּלְפּוּל הַדָּגִים. – [פִּלְפּוּל־]

פִּלְפּוּלָא* ז׳ [ארמית] פִּלְפּוּל, וִכּוּחַ, דִּיּוּן חָרִיף [רווח בצירוף:]

– פִּלְפּוּלָא בְּעָלְמָא* [על־פי נדרים לח. ושם במשמעות היוכית: הבנת דבר מתוך דבר], סְתָם פִּלְפּוּל, הִתְפַּלְסְפוּת, חַטְטָנוּת.

– פִּלְפּוּלָא חֲרִיפְתָּא° [ראה להלן פִּלְפְּלָא] הַדִּיּוּנוּת חֲרִיפָה וּמְפֻלְפֶּלֶת: "הוּא מְחַשֵּׁב עִם קוֹנֵהוּ וּמְעָרִים לוֹ בְּסֵתֶר לִבּוֹ בְּפִלְפּוּלָא חֲרִיפְתָּא וּבְטַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹת" (מגדלי מו"ס, שפג).

פִּלְפּוּלִי° ת׳ [מן פִּלְפּוּל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּלְפּוּלִים, מִתְפַּלְסֵף: "פִּרְקוֹ שֶׁל וִיס הָיָה הַהֵפֶךְ הַגָּמוּר מֵהַשִּׁעוּרִים הַפִּלְפּוּלִיִּים שֶׁהָיִיתִי רָגִיל בָּהֶם" (סוקולוב, במראות 544). "תְּשׁוּבוֹת פִּלְפּוּלִיּוֹת וְסוֹפִיסְטִיּוֹת" (קלוזנר, הספרות ב 385). – [פִּלְפּוּלִית, פִּלְפּוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

א. **פלפל** [קרוב אל בלבל]

~ פִּעֵ׳ **פִּלְפֵּל*** פ"ע 1. הָפַךְ וְהָפַךְ בְּדָבָר: "כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא פִּלְפְּלוּ בּוֹ יְתוֹמִין אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם, הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם" (תוספתא בבא בתרא ז ה). "הֻצְרַךְ הַמֶּלֶךְ לְפַלְפֵּל בֶּעָפָר וּבַצְּרוֹרוֹת לְהוֹצִיא אֶת הַמַּרְגָּלִיּוֹת מִתּוֹכָן" (תנחומא וישב א). 2 [בהשאלה] דָּן וְהִתְוַכֵּחַ הַרְבֵּה, הֶעֱלָה קֻשְׁיוֹת, פְּרָכוֹת וּסְבָרוֹת בְּלִמּוּדוֹ: "פִּלְפַּלְתָּ בְּחָכְמָה? הֵבַנְתָּ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר?" (שבת לא.). "שֶׁאֵין לַיְּהוּדִים בְּעוֹלָמָם אֶלָּא גְּמָרָא, לִלְמֹד וּלְפַלְפֵּל בְּיִשּׁוּב דִּבְרֵי חֲכָמִים וּפַרְשָׁנֵיהֶם" (מגדלי מו"ס, רעח). "וּבְחֵפֶץ לֵב יְפַלְפֵּל בְּדִבְרֵי הַנְהָגַת הַמַּמְלָכוֹת" (אחד העם, רצה). "גְּדוֹלֵי תּוֹרָה שֶׁפִּלְפְּלוּ בְּסוּגְיָא חֲמוּרָה" (עגנון, אורח 144). "יְסַלְסְלוּ בְּקוֹל עֵת יְפַלְפְּלוּ בְּנִגְלֶה וְיִתְפַּלְסְפוּ בְּנִסְתָּר" (רגלסון, חקוקות 11). – [לְפַלְפֵּל, מְפַלְפֵּל, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְפַּלְפֵּל°**, עָסַק בְּפִלְפּוּל, דָּן וְהִתְוַכֵּחַ מִתּוֹךְ חַקְרָנוּת וְחַטְטָנוּת: "וְהֵם מִתְפַּלְפְּלִים וּמִתְקוֹטְטִים זֶה עִם זֶה" (מגדלי מו"ס, שפז). "בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה הִתְפַּלְפְּלוּ הוּא וְהָאוֹרֵחַ בְּדִבְרֵי תוֹרָה" (ברנר, א 8). גֵּשׁ יָשָׁר לָעִנְיָן וְאַל תִּתְפַּלְפֵּל יוֹתֵר מִדַּי!

ב. **פלפל** [מן פִּלְפֵּל]

~ פִּעֵ׳ **פִּלְפֵּל°** פ"י שָׂם פִּלְפֵּל אוֹ פִּלְפֶּלֶת בְּמַאֲכָל, תִּבֵּל מְזוֹנוֹת בְּפִלְפֵּל: "דָּג שֶׁאַתָּה מְמַלְחוֹ וּמְפַלְפְּלוֹ" (סדן, מיכתוז רמ). הַמְבַשֶּׁלֶת פִּלְפְּלָה אֶת הַבָּשָׂר. – [לְפַלְפֵּל, אֶת־ מְפַלְפֵּל, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **פֻּלְפַּל°**, 1. הוּשַׂם בּוֹ פִּלְפֵּל, תֻּבַּל בִּפְלָפְלִים: "וְהַמַּרְבֶּה לֶאֱכֹל חֲרִיפוֹת וְכָל טַעַם מְפֻלְפָּל" (אסף הרופא, 15). בָּשָׂר מְפֻלְפָּל, דָּגִים מְפֻלְפָּלִים. 2 [בהשאלה] הָיָה חָרִיף: "כְּאָדָם הַמְפֻלְפָּל וּמְחֻדָּד וּבַעַל סְבָרָא" (רש"י סנהדרין כב:). בְּדִיחָה מְפֻלְפֶּלֶת [ראה מְפֻלְפָּל] – [מְפֻלְפָּל, יְפֻלְפַּל]

~ הִתְ׳ **הִתְפַּלְפֵּל°**, נַעֲשָׂה מְפֻלְפָּל וְחָרִיף: "שֶׁאֵין אָדָם מִתְפַּלְפֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ לִמּוּד חֲבֵרוֹ" (רש"י נדרים פא.).

פִּלְפֵּל* ז׳ [כנראה מהודית: pipali; יוונית: peperi; לאטינית: piper; ארמית: פִּלְפְּלָא] 1*, שִׂיחַ מְטַפֵּס שֶׁמּוֹצָאוֹ מֵהֹדּוּ וְשֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתוֹ בָּאֲזוֹרִים הַטְּרוֹפִּיִּים שֶׁל אַסְיָה, אַפְרִיקָה וַאֲמֶרִיקָה (Piper nigrum). פֵּרוֹתָיו מְשַׁמְּשִׁים כְּשֶׁהֵם שְׁלֵמִים אוֹ בְּצוּרַת אֲבָקָה כְּתַבְלִין חָרִיף לְמַאֲכָלִים שׁוֹנִים. "פִּלְפֵּל שָׁחוֹר" עָשׂוּי פֵּרוֹת־בֹּסֶר שְׁלֵמִים שֶׁקְּלִפָּתָם הַשְּׁחוֹרָה הִתְקַמְּטָה וְהִצְטַמְּקָה בַּיִּבּוּשׁ. "פִּלְפֵּל לָבָן" עָשׂוּי פֵּרוֹת בְּשֵׁלִים שֶׁהוּסְרָה קְלִפָּתָם הַחִיצוֹנִית הַכֵּהָה. "וְשׁוֹחֲקִים אֶת הַפִּלְפְּלִין בְּרֵיחַיִם שֶׁלָּהֶם" (ביצה ב ח). "פִּלְפֵּל – לְרֵיחַ הַפֶּה" (שבת סה:). 2°, "עֵץ־פִּלְפֵּל" – ראה פִּלְפְּלוֹן. 3°, "פִּלְפֵּל הַגִּנָּה" "פִּלְפֵּל יָרֹק", "פִּלְפֵּל אָדֹם" – ראה פִּלְפֶּלֶת. – [פִּלְפֵּל־, פִּלְפְּלוֹ; פְּלָפְלִים, ־לֵי־]

פלפל

– מְקוֹם שֶׁהַפְּלָפְלִים גְּדֵלִים° [מיידיש] מָקוֹם רָחוֹק בְּיוֹתֵר, מֵעֵבֶר לְהָרֵי־חֹשֶׁךְ: "כָּל הַפּוֹעֲלִים הָיוּ בּוֹרְחִים גַּם כֵּן מִפֹּה אֶל כָּל מָקוֹם שֶׁהַפְּלָפְלִים גְּדֵלִים, אִלּוּ הָיָה לָהֶם בַּמֶּה" (ברנר, א 307).

פִּלְפֵּל° ז׳ [מן פלפל; ערבית: פַ׳לַאפִ׳ל] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַאֲכָל מִזְרָחִי מְפֻלְפָּל וְחָרִיף עָשׂוּי מִתַּעֲרֹבֶת שֶׁל חִמְצָה אוֹ פּוֹל, בָּצָל יָרֹק, פִּלְפֵּל, כַּמּוֹן וּשְׁאָר יְרָקוֹת טְחוּנִים וּנְלוּשִׁים לְכַדּוּרִים, שֶׁמְּטֻגָּנִים בְּשֶׁמֶן רוֹתֵחַ עַד כְּדֵי הַשְׁחָמָה.

פִּלְפְּלָא*, פִּלְפַּלְתָּא* נ׳ [ארמית] פִּלְפֵּל [רווח בצירוף:]

– טָבָא חֲדָא פִּלְפַּלְתָּא חֲרִיפְתָּא מִמְּלֵי צַנָּא דְקָרֵי* (יומא פה: מגילה ז.) טוֹבָה פִּלְפֶּלֶת חֲרִיפָה אַחַת מִמְּלֹא הַסַּל דְּלוּעִים, כְּלוֹמַר, הָעִקָּר הָאֵיכוּת וְלֹא הַכַּמּוּת [מכאן בהשאלה:]

– פִּלְפַּלְתָּא (פִּלְפְּלָא) חֲרִיפְתָּא* עִנְיָן חָרִיף וּמְחֻדָּד בְּיוֹתֵר, פִּלְפּוּל מְחֻכָּם: "וְעַל הֲרָרִים הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה וְעוֹד נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת כָּאֵלֶּה בִּשְׂדֵה פִּלְפְּלָא חֲרִיפְתָּא" (מגדלי מו"ס, א). "פִּתְאֹם וְהִנֵּה גַם פִּלְפַּלְתָּא חֲרִיפְתָּא אוֹ מָשָׁל נִפְלָא" (ביאליק, ומנדלי). "וְהִתְפַּלְפְּלוּ בְּפִלְפְּלָא חֲרִיפְתָּא" (המאירי, הגובה 40).

פִּלְפְּלוֹן° ז׳ [מן פִּלְפֵּל] עֵץ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הָאַלְתִּיִּים, בַּעַל עָלִים רֵיחָנִיִּים. נִקְרָא גַּם "עֵץ הַפִּלְפֵּל" (Schinus). – [־נִים]

פַּלְפְּלָן°, פִּלְפְּלָן* ז׳ [מן א. פלפל, פִּלְפֵּל] 1*, בַּעַל פִּלְפּוּל, וַכְּחָן חָרִיף: "הַסּוֹדְרָן קוֹדֵם לַפַּלְפְּלָן" (ירושלמי הוריות כח ג). "כָּל הַפַּלְפְּלָנִים שֶׁבָּאוּ בְּכַוָּנָה תְּחִלָּה לְפַלְפֵּל עִם הָרַב" (עגנון, סמוך 17). "אֲנִי לֹא פַּלְפְּלָן וְלֹא יוֹדֵעַ בְּסוֹדוֹת הַתּוֹרָה" (הזז, יעיש ג 193). 2° [בהשאלה ובנעימת־זלזול] חַטְטָן, מַרְבֶּה לְהַקְשׁוֹת וּלְהִתְפַּלְפֵּל לְלֹא הִגָּיוֹן. – [פַּלְפְּלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

פַּלְפְּלָנוּת° נ׳ [מן פַּלְפְּלָן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַפַּלְפְּלָן, נְטִיָּה לְפִלְפּוּל, חֲרִיפוּת יְתֵרָה: "מְחָאָה גְּדוֹלָה אַחַת כְּנֶגֶד הַנַּקְרָנוּת וְהַפַּלְפְּלָנוּת" (סוקולוב, במראות 116). "הַהִתְפַּלְסְפוּת הַיְבֵשָׁה וְהַפַּלְפְּלָנוּת הַחֲרִיפָה" (קלוזנר, יוצרים ג 277). "פַּלְפְּלָנוּת מַזִּיקָה, לָהַג הַבָּא בִּמְקוֹם חַיִּים, בִּמְקוֹם מַעֲשִׂים" (פיכמן, קצה). – [פַּלְפְּלָנוּת־]

פִּלְפְּלָנִי° ת׳ [מן פִּלְפֵּל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּלְפּוּל, הָעוֹמֵד עַל וַכְּחָנוּת יְתֵרָה: "בֶּן לִיטָא הַפִּלְפְּלָנִית וְהַחֲרִיפָה" (ויסלבסקי, יחידים 85). שִׂיחָה פִּלְפְּלָנִית. קֻשְׁיוֹת פִּלְפְּלָנִיּוֹת. – [פִּלְפְּלָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פִּלְפֶּלֶת* נ׳ [מן פִּלְפֵּל] 1°. יֶרֶק־גִּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹלָנִיִּים, פִּרְיוֹ יָרֹק אוֹ אֲדַמְדַּם (Capsicum annuum). יֵשׁ זַנִּים חֲרִיפִים שֶׁל פִּלְפֶּלֶת, כְּגוֹן פַּפְּרִיקָה, הַמְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִינִים, וְגַם זַנִּים בִּלְתִּי־חֲרִיפִים הַנֶּאֱכָלִים חַיִּים, מְבֻשָּׁלִים אוֹ כְּבוּשִׁים. הַפִּלְפֶּלֶת עֲשִׁירָה בְּוִיטָמִינִים. 2°. גַּרְגַּר שֶׁל פִּלְפֵּל, פְּרִי בּוֹדֵד שֶׁל פִּלְפֵּל אוֹ פִּלְפְּלוֹן (שבת ס ו). – [פִּלְפֶּלֶת־, פִּלְפַּלְתּוֹ; פִּלְפָּלוֹת, פִּלְפְּלוֹת־]

פִּלְפַּלְתָּא* נ׳ [ארמית] פִּלְפֶּלֶת, פִּלְפֵּל – ראה ערך פִּלְפְּלָא*.

פלץ [הגיזרון אינו ברור; יש מדמים בהיפוך־אותיות אל פצל בקע, זעזע]

~ פִּע׳ **פִּלֵּץ** ^, זִעְזַע, הֶחֱרִיד: "וְאַל יִישַׁן... בִּמְקוֹמוֹת הַקָּרִים בְּיוֹתֵר כְּדֵי שֶׁלֹּא יְפַלְּצוּ הַגּוּף" (אלדבי שמואל א ה ו). "נְקַר הַמְפַלֵּץ כָּל קְרָבַי בִּנְקִישָׁה וּבְנֶפֶץ" (שמעוני, הביכר 44). – [לְפַלֵּץ, מ־, י־]

~ פֻּע׳ **פֻּלַּץ** ^, זֻעְזַע, הָחְרַד: "פֻּלַּצְנוּ וְאֵין מִי לְצַדְּקֵנוּ" (אז מלפני, מוסף יום־כיפור, קרושה). "לֵץ בְּבוֹא לְלוֹצֵץ פֻּלַּץ וְנִתְלוֹצֵץ" (קליר, סידור 666). "כְּרוֹז מְפֻלָּץ שֶׁל הַזַּעַם" (ש׳ שלום, שירים קמ). – [מְפֻלָּץ, יְפֻלַּץ]

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּץ** פ״ע 1. רָעַד הַרְבֵּה, הִזְדַּעְזַע קָשֶׁה: "הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלָּצוּן" (איוב ט ו). 2° [בהשאלה] קִבֵּל זַעֲזוּעַ נַפְשִׁי קָשֶׁה, חָרַד מֵרֹב בֶּהָלָה אוֹ צָרָה אוֹ יֵאוּשׁ: "הִתְפַּלְּצָה הָאִשָּׁה: הִתְבּוֹנְנָה אֶל מִטַּת אַלְמָנָה?" (ביאליק, אמי). "לְבָבוֹ הִתְפַּלֵּץ בְּקִרְבּוֹ, בִּקֵּשׁ לִקְרֹא בְּקוֹל" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמג). "אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקֶרֶן זָוִית וּמָרָתִי הַקְּטַנָּה מִתְפַּלֶּצֶת" (ברנר, א 18). "הָיוּ מִתְפַּלְּצִים מֵחֲרָדָה" (אריכא, ג 89). – [לְהִתְפַּלֵּץ, מִתְפַּלֵּץ, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְלִיץ** ° פ״י גָּרַם פַּלָּצוּת, הֶחֱרִיד: "פְּסָלִים... מְגֻשָּׁמִים בְּיוֹתֵר וְלָרֹב מַפְלִיצִים בְּכִעוּרָם" (שרת, באסיה 98). – [לְהַפְלִיץ, מַפְלִיץ, יַ־]

פֶּלֶץ* ז׳ [מן פלץ] פַּלָּצוּת, רְעָדָה, חִיל: "שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן מִפֶּלֶץ וּבְעָתָה" (קלונימוס, אימיך, יוצר יום כיפור). "שְׁלוֹשׁ צוֹם פָּצְתָה (אֶסְתֵּר) וְצָר – פֶּלֶץ כִּסְּתָה" (פיוטים, סידור 679). – [פֶּלֶץ־]

פלצור דרום־אמריקני

פְּלָצוּר* ז׳ [לאטינית: pressorium; סורית: פְּלָצוּרָא מכבש] חֶבֶל אָרֹךְ וּבְקָצֵהוּ לוּלָאָה שֶׁהַצַּיָּדִים מְטִילִים לְמֵרָחוֹק עַל צַוַּאר הַחַיּוֹת לְלָכְדָן (כלים כג ה). בְּדוֹמֶה לַ־"לַסּוֹ" שֶׁל הַצַּיָּדִים בִּדְרוֹם־אֲמֶרִיקָה. – [פְּלָצוּר־, פְּלָצוּרִים, ־רֵי־]

פַּלָּצוּת נ׳ [מן פלץ] חִיל, רְעָדָה, זַעֲזוּעַ: "תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי" (ישעיה כא ד). "וְאִם־זָכַרְתִּי וְנִבְהָלְתִּי וְאָחַז בְּשָׂרִי פַּלָּצוּת" (איוב כא ו). "פַּחַד וָפַחַת וָפָח וּפַלָּצוּת יְבַעֲתוּ אֶרֶץ עֵת תָּקוּם לַמִּשְׁפָּט" (תהלות כבודך, מוסף א׳ ראש השנה). "וַתֹּאחֵז אֶת הֵבַת פַּלָּצוּת וַתָּקָם וַתִּבְרַח מֵחֲדָרָהּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצח). – [פַּלְּצוּת־]

פַלְצֶט° ז׳ [גרמנית, איטלקית: falsetto] [בזמרה] סַלְפִית, קוֹל מְסֻלָּף, קוֹל שֶׁהַזַּמָּר מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְהַשְׁמָעַת צְלִילִים גְּבוֹהִים שֶׁהֵם מֵעַל לִגְבוּלוֹת קוֹלוֹ הַטִּבְעִי: "מִין פַלְצֶט צוֹרֵם" (ברש, ג 90). "הוֹרִיד אֶת הַפַלְצֶט שֶׁלּוֹ לְזִמְזוּם" (שביאור, מגדרי ב 209). – [פַלְצֶטִים]

פלצר [מן פְּלָצוּר]

~ פִּע׳ **פִּלְצֵר** ° פ״י תָּלָה פְּלָצוּר בְּצַוַּאר חַיָּה, כָּרַךְ חֶבֶל אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ: הַצַּיָּד פִּלְצֵר אֶת הַצְּבִי וּלְכָדוֹ. – [לְפַלְצֵר אֶת־, מְפַלְצֵר, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּלְצַר** °, נִכְרַךְ בִּפְלָצוּר: חַיָּה מְפֻלְצֶרֶת עַל־יְדֵי הַצַּיָּד. – [מְפֻלְצָר, יְפֻלְצַר]

פְּלָקָט° ז׳ [צרפתית: placard] 1. כְּרָזָה, מוֹדָעָה גְּדוֹלָה הַנִּדְבֶּקֶת בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר: פְּלָקָטִים שֶׁל הַצָּגוֹת קוֹלְנוֹעַ. פְּלָקָט מִסְחָרִי. 2. כְּתֹבֶת בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת הַמְּכִילָה מִשְׁפָּט מְסֻיָּם: שִׁיטַת־הַפְּלָקָטִים בְּהוֹרָאַת הַקְּרִיאָה לִילָדִים. – [פְּלָקָטִים]

פֶּלַרְגּוֹנְיוּם° ז׳ [לועזית] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַגֶּרָנְיוּם, מִצְמְחֵי־הַנּוֹי הַנְּפוֹצִים (Pelargonium).

פלרטט [מן פְלִירְט°]

~ פִּע׳ **פִלְרְטֵט** ° פ״ע עָסַק בִּפְלִירְט, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בַּאֲהַבְהָבִים, עָגַב. – [לְפַלְרְטֵט, מְפַלְרְטֵט, יְפַ־]

א.**פלש** [אכדית: palāšu בקע, pilšu חור; ארמית: פְּלַשׁ; ערבית: פַּלַשַׁ בקע]

~ פָּע׳ **פָּלַשׁ** ° פ״ע חָדַר, פָּרַץ וְנִכְנַס: "מִן הַחַלּוֹן הַפָּתוּחַ הָיָה פּוֹרֵץ קְלִיל שֶׁל צִנָּה לֵילִית פּוֹלֵשׁ אֶת רַחְבּוֹ שֶׁל הַחֶדֶר" (טביב, דרך 38). צְבָא הָאוֹיֵב פָּלַשׁ לָאֵזוֹר שֶׁלֹּא הָיָה מוּגָן. הֲדַפְנוּ אֶת הַפּוֹלְשִׁים הַזָּרִים. הַפְּלִיטִים פָּלְשׁוּ לַדִּירָה. – [לִפְלֹשׁ לְ־, אֶל־, לְתוֹךְ־; פּוֹלֵשׁ, יִפְלֹשׁ]

~ פִּע׳ **פִּלֵּשׁ**, 1°, פ״ע חָדַר וְעָבַר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה: "נִקַּב (הָאֶתְרוֹג) וְלֹא פִּלֵּשׁ מִבִּפְנִים – כָּשֵׁר" (ירושלמי סוכה נג ד). 2° פ״י עָשָׂה דֶרֶךְ מֵעֵבֶר לְ־, בָּקַע חוֹר לְכָל אֹרֶךְ הַדָּבָר: "חוֹצֶבֶת בִּנְקִיקִים וְקוֹדַחַת בִּסְלָעִים, מְפַלֶּשֶׁת שְׁבִיל אוֹר לְעַצְמָם וְלַאֲחֵרִים" (ביאליק, שירתנו). "עֵינֵיהֶם הַחַדּוֹת הַדְּרָסָנִיּוֹת פִּלְּשׁוּ אֶת כָּל הָעֲרָפִלִּים" (שופמן, ב 125). "בְּמַבָּטָהּ פִּלְּשָׁה וְחָדְרָה אֶת כָּל הַמַּצָּב" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 164). הַבַּנָּאִים פִּלְּשׁוּ מַעֲבָר בַּבִּנְיָן. – [לְפַלֵּשׁ, מְפַלֵּשׁ יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּלַּשׁ** °, נִקַּב וְנִפְתַּח כֻּלּוֹ מִקָּצֶה אֶל קָצֶה: "מָבוֹי הַמְפֻלָּשׁ" (עירובין ט ד). "מָבוֹי שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ" (שבת טז א). "בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת כְּבָר פֻּלְּשָׁה הַמְּחִצָּה" (ש׳ שלום, שירים שע). "שׁוֹמֶרֶת שְׁמִירָה מְעֻלָּה עַל הַצָּבָא שֶׁלֹּא תְּפֻלַּשׁ וְלֹא תִּגְנֹב אֵלָיו אַף רוּחַ חָפְשִׁית קַלָּה" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 214). [וראה עוד ערך מְפֻלָּשׁ] – [מְפֻלָּשׁ, יְפֻלַּשׁ]

~ הִפ׳ **הִפְלִישׁ** ° פ״י הִכְנִיס בְּכֹחַ, גָּרַם שֶׁיִּפְלֹשׁ: "מְדִינוֹת עֲרָב הִפְלִישׁוּ אֶת צִבְאוֹתֵיהֶן לָאָרֶץ" (ד׳ בן־גוריון, 'דבר' תש"ט). – [לְהַפְלִישׁ, מַפְלִישׁ, יַ־]

– פָּלַשׁ אַחַר פְּלוֹנִי, הָלַךְ אַחֲרֵי פְּלוֹנִי עַד הַסּוֹף: "הֵם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) לֹא פָּלְשׁוּ אַחַר מִדַּת־הַדִּין וְהִיא לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם" (איכה רבתי ב).

– פִּלֵּשׁ סוֹד ^, גִּלָּה וְחָשַׂף סוֹד: "מֶלֶךְ פִּלֵּשׁ סוֹד הַמַּעֲמִיקִים" (קליר, מלך דר, א׳ ראש השנה).

– תֶּלֶם מְפֻלָּשׁ* (כלאים ג ג), תֶּלֶם שֶׁנִּפְתַּח עַל־יְדֵי הַחוֹרֵשׁ לְכָל אָרְךְ הַשָּׂדֶה.

ב׳ **פלש** [אוגריתית: פלת׳ בצירוף: "עפר פלת׳ת"; ארמית: פלש, אִתְפַּלַּשׁ]

~ פע׳ **פָּלַשׁ** ^ פ״י גּוֹלֵל, גִּלְגֵּל: "וְתָלַשׁ אֶת זְקָנוֹ וּפָלַשׁ רֹאשׁוֹ בֶּעָפָר" (פטירת משה, ילינק ו 74). – [לִפְלֹשׁ, פּוֹלֵשׁ, יִפְלֹשׁ]

~ פע׳ **פִּלֵּשׁ** * פ״י גּוֹלֵל, בָּחַשׁ וְגִבֵּל: "שֶׁהָיוּ מְפַלְּשִׁין טִיט וְעָפָר לְטַף" (כלה רבתי ג). – [לְפַלֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **פֻּלַּשׁ***, גּוֹלַל: "וְרֹאשׁוֹ מִתְפַּלֵּשׁ בָּאֵפֶר וּבְגָדָיו מְפֻלָּשִׁין" (סופרים יח ד). – [מְפֻלָּשׁ, יְפֻלַּשׁ]

~ הת׳ **הִתְפַּלֵּשׁ** פ״ע הִתְגַּלְגֵּל, הִתְגּוֹלֵל: "בַּת־עַמִּי חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר" (ירמיה ו כו). "נִתְעַלֵּס נִתְפַּלֵּשׁ בִּדְשָׁאָיו הַטְּלוּלִים" (ביאליק, זוהר). "וְהִנֵּה מִתְפַּלֵּשׁ בֶּעָפָר עָרֹם כְּבַיּוֹם הִוָּלְדוֹ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צח). "חֶבֶר נְעוּרִים שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּשׁ מַמָּשׁ בְּיִסּוּרָיו" (עגנון, כלה שסו). – [לְהִתְפַּלֵּשׁ, מִתְפַּלֵּשׁ, יִתְ־]

פַּלָּשִׁים° ש״פ [חבשית עתיקה – פולשים, מהגרים] כִּנּוּי לְשֵׁבֶט שֶׁל יְהוּדִים כֵּהֵי־עוֹר תּוֹשָׁבֵי חַבַּשׁ (אַבִּיסִינְיָה). הַפַּלָּשִׁים מִתְפַּלְּלִים וְקוֹרְאִים מִתּוֹךְ כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ הַכְּתוּבִים בִּלְשׁוֹן גֶּעֶז, הִיא חַבָּשִׁית עַתִּיקָה, שֶׁבָּהּ נִתְרַגְּמוּ כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ מִתּוֹךְ תַּרְגּוּם הַשִּׁבְעִים. הַפַּלָּשִׁים קוֹרְאִים אֶת עַצְמָם "בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל".

פַּלְשָׁן° ז׳ [מן א׳ פלש, פָּלַשׁ] פּוֹלֵשׁ, מִי שֶׁחוֹדֵר לִרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ: "הַלְוַאי שֶׁבַּחֲזָרָתֵנוּ לֹא יִנָּעֵל בֵּיתֵנוּ דְּלָתָיו בְּפָנֵינוּ וְלֹא נִצְטָרֵךְ לָדוּן עִם הַפַּלְשָׁנִים" (עגנון, עד הנה שמד). – [פַּלְשָׁנִית, ־נִים, פַּלְשָׁנִיּוֹת]

פַּלְשָׁנִי° ת׳ [מן א׳ פלש, פָּלַשׁ] הַחוֹדֵר וְנִכְנָס, פּוֹרְצָנִי: "רוּחַ פַּלְשָׁנִית דַּקָּה עוֹבֶרֶת וְנוֹשֶׁבֶת" (בן־ציון, קעט). "וּשְׁנֵי הַפְּתָחִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵי הַבַּיִת נִפְתָּחִים בְּבַת אַחַת וְנוֹשֶׁבֶת רוּחַ פַּלְשָׁנִית" (שופמן, א 163). – [פַּלְשָׁנִית, פַּלְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פְּלִשְׁתִּי ת׳ בֶּן אֶרֶץ פְּלֶשֶׁת, בֶּן אֵזוֹר־הַשְּׁפֵלָה וּרְצוּעַת־הַחוֹף שֶׁבִּדְרוֹם־מַעֲרַב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "גָּלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי" (שמואל א יז כג). – [פְּלִשְׁתִּית, פְּלִשְׁתִּים, ־תִּיּוֹת]

– **פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ!** [שאול מקריאתה של דלילה אל שמשון כשהעירה אותו משנתו, שופטים טז ט], קְרִיאַת־אַזְעָקָה: הִנְּךָ מֻקָּף שׂוֹנְאִים!

– **תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים!** [על־פי קריאתו של שמשון כשהפיל את הבית עליו ועל הפלשתים אשר בו, שופטים טז ל], קְרִיאַת־גְּבוּרָה נוֹאֶשֶׁת שֶׁל אָדָם הַמּוּכָן לְהַשְׁמִיד אֶת אוֹיְבָיו, גַּם אִם הַדָּבָר יַעֲלֶה לוֹ בְּחַיָּיו.

פָּלֶשְׂתִּינָה° ש״פ [במדרש: פַּלֶסְטִינֵי*, בראשית רבה צ.; יוונית: palaistine; ערבית: פַ׳לַסְטִין; אנגלית ושאר לשונות אירופיות: Palestine; על־שום אֶרֶץ־פְּלֶשֶׁת, שמות טו יד, ועל שום הַפְּלִשְׁתִּים שישבו בשפלה על חוף הים התיכון] כִּנּוּיָהּ הַלּוֹעֲזִי שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ בְּפִי אֻמּוֹת־הָעוֹלָם – עַד קוּם מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל.

פְּלֵתִי ש״פ [אולי מן פְּלֶשֶׁת] שֵׁם גְּדוּד מִשּׁוֹמְרֵי רֹאשָׁם שֶׁל דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, נִזְכָּר בְּצֵרוּף עִם "כְּרֵתִי": "וְכָל־עֲבָדָיו עֹבְרִים עַל־יָדוֹ וְכָל־הַכְּרֵתִי וְכָל־הַפְּלֵתִי" (שמואל ב טו יח). "וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי" (שמואל ב ח יח). – [פְּלֵתִים]

– **כְּרֵתִי וּפְלֵתִי°** [על־פי הנ״ל], כִּנּוּי עֲמָמִי לַאֲסַפְסוּף, לְעֵרֶב־רַב [רווח במשמעות זו גם בכמה לשונות]

פַּם, ראה פּוּם.

פֻּמְבּוֹן*, פּוּמְבּוֹן נ״ז [מן פֻּמְבֵּי] פִּרְסוּם: "כְּשֶׁבָּא (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עָשָׂה פֻּמְבּוֹן גְּדוֹלָה" (במדבר רבה יב). "אִישִׁיּוּת עִתּוֹנָאִית זוֹ מִטְבָּעָהּ הִיא שֶׁהֶעֱמִידָהּ בַּפֻּמְבּוֹן הַגָּדוֹל שֶׁל חַיֵּי הָעָם" (ויסלבסקי, יחידים 126). – [פֻּמְבּוֹן־]

פֻּמְבֵּי*, פּוּמְבֵּי נ׳ [נוסחאות אחרים: פֻּמְבָּה*, פֻּמְפֵּי*; מיוונית: pompe; לאטינית: pompa תהלוכה חגיגית] פִּרְסוּם, הוֹדָעָה בָּרַבִּים: "כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פֻּמְבֵּי לַדָּבָר" (ירושלמי שקלים מח א). "תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר הִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת פֻּמְבֵּי לַדָּבָר" (ביאליק, אריה ו). "הִרְבּוּ בְּשִׁבְחוֹ וְעָשׂוּ לוֹ פֻּמְבֵּי גְּדוֹלָה" (הזז, ד 36).

– **בְּפֻמְבֵּי*** תה״פ בְּפַרְהֶסְיָה, בְּגָלוּי: "עָשָׂה עִמּוֹ בְּפֻמְבֵּי וּבִקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּצִנְעָה" (בבא בתרא קמח:). "מִנִּכְסֵי אָדוֹן אֶחָד שֶׁנִּמְכְּרוּ בְּפֻמְבֵּי עַל־יְדֵי נוֹשָׁיו הָרַבִּים" (ביאליק, אריה ב). הַשַּׂחְקָן הַצָּעִיר הוֹפִיעַ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּפֻמְבֵּי.

פֻּמְבִּי°, פּוּמְבִּי ת׳ [מן פֻּמְבֵּי] גָּלוּי, פָּתוּחַ וְחָפְשִׁי לַכֹּל: אֲסֵפָה פֻּמְבִּית. הַרְצָאָה פֻּמְבִּית. – [פֻּמְבִּית, ־בִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

פֻּמְבִּיּוּת°, פּוּמְבִּיּוּת נ׳ [מן פֻּמְבִּי] פִּרְסוּם, גִּלּוּי לְעֵינֵי רַבִּים: "מִי שֶׁטָּעַם טַעַם פֻּמְבִּיּוּת לֹא בִּמְהֵרָה הוּא פּוֹרֵשׁ" (עגנון, כפות קפח). "יָצְאוּ הַיְּהוּדִים בֶּהָמוֹן רַב וּבְפֻמְבִּיּוּת מְפוֹצֶצֶת" (שרת, באסיה 200). הָוְעִידָה נִפְתְּחָה בְּפֻמְבִּיּוּת רַבָּה. – [פֻּמְבִּיּוּת־]

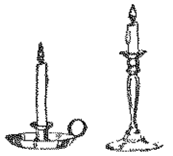
פמוטות בימינו

פָּמוֹט* ז׳ [הגיזרון המדויק לא הוברר] בֵּית־קִבּוּל לְנֵר, בָּסִיס לְנֵר: "פָּמוֹט שֶׁהִדְלִיקוּ עָלָיו בְּשַׁבָּת" (שבת מד:). – [פְּמוֹט־, פְּמוֹטוֹת; בלשון־ימינו גם: פָּמוֹט, פְּמוֹטִים]

פַּמַ"ז° ר״ת פִּקָּדוֹן בְּמַטְבֵּעַ זָר.

פַּמִּית, ראה פּוּמִית.

פֶמִינִיזְם° ז׳ [צרפתית: féminisme; מלאטינית: femina נקבה] תְּנוּעָה לְמַתַּן שִׁוּוּי זְכֻיּוֹת לְנָשִׁים.

– **פֶמִינִיזַצְיָה°** נ׳ 1. נִשּׁוּי, עֲלִיָּה מַכְרַעַת בְּמִסְפַּר הַנָּשִׁים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: תַּהֲלִיךְ שֶׁל פֶמִינִיזַצְיָה בְּהוֹרָאָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַיְסוֹדִי. 2. הִתְפַּתְּחוּת סִימָנִים שֶׁל אֵבְרֵי מִין־נְקֵבִיִּים אֵצֶל הַזָּכָר.

– **פֶמִינִיסְט°** ז׳ תּוֹמֵךְ בִּתְנוּעַת שִׁוּוּי זְכֻיּוֹת לְנָשִׁים.

– **אַנְטִי־פֶמִינִיסְט°**, שׂוֹנֵא נָשִׁים, מִתְנַגֵּד לְנָשִׁים וּלְמַתַּן זְכֻיּוֹת לָהֶן.

פָּמַלְיָא*, פָּמַלְיָה* נ׳ [מלאטינית: familia משפחה] חֲבוּרָה, בְּנֵי־לְוָיָה: "הַמֶּלֶךְ וּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ" (במדבר רבה ד). הַנָּשִׂיא הִגִּיעַ לַמִּצְעָד עִם הַפָּמַלְיָה שֶׁלּוֹ. – [פָּמַלְיוֹת]

– **פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה***, (ברכות יז.) כִּנּוּי לְמַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת, אוֹ לַחֲבוּרַת שָׂרִים וְנִכְבָּדִים [להבדיל כן:]

– **פָּמַלְיָא שֶׁל מַטָּה*** (שם) חֲבוּרַת חֲכָמִים אוֹ בְּנֵי־אָדָם פְּשׁוּטִים.

פמפום°, פימפום ז' [מן פמפם, פמפם] אכילה בכל פה, זלילה: "נשמעו רק מצמוץ השפתים ופמפום הפיות המלאים והלועסים" (קבק, במשעול 67). "ולקיקה ובליעה מתוך גרגור ופמפום" (יזהר, צקלג 704). — [פמפום־]

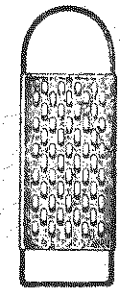

פומפיה בימינו

פמפיה*, פומפיה נ' [פום + פיה; בתלמוד, ירושלמי מועד קטן פא ב, בטקסט ארמי, והקריאה הנכונה שם כנראה: פומפיא] מגררת, כלי־מטבח עשוי נקבים בעלי דפנות מחדדים, לרסוק ירקות או מזונות שונים. — [פמפית־, ־פיות]

פמפלט° ז' [צרפתית: pamphlet] 1. חוברת, קונטרס קטן הדן בנושא מסים, ביחוד פלמוסי. 2. כתב־פלסתר, כתב־שטנה; כתב חריף בצורת מאמר, שיר וכדומה מכון נגד אדם או מוסד: "זהו פמפלט טפוסי נגד ה'צדיקים' והחסידים" (קלוזנר, הספרות ג 118). — [פמפלטים]

פמפם [מארמית: פומא פה]

~ פע' **פמפם°** פ"י 1. אכל מלא פיו, זלל: "ואכל הטבח בכל פה... גרוס והדק ופמפם ובלע ולקלק" (ביאליק, שור אבוס ג). "דברו הכל יחד בפיות מלאים ומפמפמים" (קבק, בצל 343). "בהצרב הלשון פמפמו הלחיים ובפמפמן חדלו הטוחנות" (שמיר, עירום 38). 2. מצץ מציצות בפה אגב עשון: "מפמפמים האכרים במקטרותיהם בנחת" (שנהר, א 34). — [לפמפם, מ־, י־]

פן־ מ"י [ארמית: פון; יש סוברים: מן פנה או פנים] 1. כדי שלא, למען לא: "לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן־תמתון" (בראשית ג ג). "על־כפים ישאונך פן־תגף באבן רגלך" (תהלים צא יב). "אל־תוכח לץ פן־ישנאך" (משלי ט ח). "פתי את־אישך ויגד־לנו את־החידה פן־נשרף אותך ואת־בית אביך באש" (שופטים יד טו). 2. שמא (לדבר שלילי): "ירא אנכי אתו פן־יבוא והכני" (בראשית לב יב). "דבש מצאת אכל דיך פן־תשבענו והקאתו" (משלי כה טז). 3. דבור של אזהרה, שלא, לבלתי־: "השמרו לכם פן־תשכחו את־ברית ה'" (דברים ד כג). "כל מקום שנאמר 'השמר פן־' ו'אל' — אינו אלא 'לא תעשה'" (עירובין צו.).

פן־ ז' [צורת־יחיד מן פנים; השווה ערבית: פ־ן אופן] צורה, אפן: "שיש כאן שני פנים: פן האחד... פן השני..." (הקנה, יבום). "וידוע כי לכל חיה י"ו פנים... וכן לכל פן ופן" (ר' בחיי בראשית ג כב). "פן אחד מכון כנגד יבשת אירופה... ופן שני מכון כלפי האוקינוסים" (ויסלבסקי, במזל מאדים 41). "לא כל שכן שהפן האחד שלה הנראה לעין אינו היחידי ויש לה פנים לכאן ולכאן" (ד' שחם, המדרון 89). — [פן־, פנים, פני־]

א. **פן־°** [יוונית: pan הכל] תחלית לפני שמות של ארצות או עמים במשמע: איחוד כללי של־, התאחדות, כגון: פן־אמריקניות, תנועה פן־ערבית, סיסמאות פן־סלביות.

ב. **פן°** ש"פ שמו של אל היער, המרעה והציד במיתולוגיה היונית (Pan), מקביל לאל הרומי פאונוס (Faunus), מתאר בדמות שעיר מקרין ומפריס: "זהו יער בלי פן, זו תפלה בלי אלוה" (שלונסקי, שירים ב 284).

פן°, ראה פא־ן°. **פן**, ראה פנה.

פ"נ ר"ת פה נקבר, פה נטמן.

פנאי*, פני* ז' [מן פנה; פנוי] 1. זמן פנוי: "ועד עכשו למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי" (סנהדרין פח:). "טוסה, נשר, אין לי פנאי!" (ביאליק, המכונית). "במה תבלה את פנאיך?" (גנסין, ג 14). אעשה את הדבר בשעות הפנאי. 2. ריקנות, מצבו של דבר שהוא פנוי וריק: "לא נתבהל מפנאי הבית" (במדבר רבה יד). "פנאי העיר הקטנה גדל שבעתים" (שנהר, ב 466). — [פנאי־, פנאים°, פנאי־]

פנג ז' [אכדית: panigu מין קמח] 1. אחד ממיני הקמח או המאפה: "בחטי מנית ופנג" (יחזקאל כז יז). 2. יש קוראים כן לאחד הסוגים של הדחן (Panicum).

פנג [צורת־משנה של פנק]

~ פע' **פנג°** פ"י פנק, עדן [רק בטקסט ארמי: "שדל נפשך ופנג לבך", בן־סירא הארמי ל כה]. — [לפנג, מ־, י־]

~ הת' **התפנג°** התפנק, התעדן: "מאז חבבני ובא להתפנג בבנו וקטנו" (תשובות רש"י, קונטרסים יב ו). — [להתפנג, מת־, ית־]

פנגיות° נ' [מן פנג?] מתיקות, נעימות: "הוא מאריך את רוחו ואומר כל דברי פנגיות" (פרקי דר' אליעזר, לה). — [פנגיות־]

פנגירי° ת' [יוונית: logos panegyrikos נאום חגיגי] הגומר את ההלל על מישהו, מפאר ומשבח: ספרות פנגירית על המשורר הלאמי. — [־רית, ־ריים, ־ריות]

— **פנגיריקן°**, מי שגומר את ההלל על מישהו.

פנדה, ראה פונדה.

פנדורה* נ' [יוונית: pandoura] חליל רועים (ירושלמי בבא בתרא יג ד). [פנדורת־, ־רות]

פנדורה ש"פ [יוונית: Pandora, מן pan הכל + doront דורון, מתנה] שמה של האשה, במיתולוגיה היונית, שקבלה כמתנה מאת האל זוס תבה נעולה שהפקדו בה כל פגעי בני־האדם. פנדורה לא יכלה לכבש את יצר סקרנותה ומהרה לפתח את התבה — וכל הפגעים יצאו לאויר העולם [מכאן:]

— **תבת־פנדורה°**, 1. דבר תמים ונאה למראית־עין והמכיל למעשה כל הצרות שבעולם. 2 [בהשאלה] פרשה נעלמה שאם יבואו לגוללה היא עלולה לשמש פתח לצרות ופרצניות.

פנדק, פנדקאי, פנדקי, ראה פונדק, פונדקאי, פונדקי.

פנה [ארמית: פנא; ערבית: פ־נה עבר, חלף; קרוב גם למשמש של פנים]

~ פע' **פנה** פ"ע 1. הסב את פניו לצד מסים, נטה אל־: "ויפנו משם האנשים וילכו סדמה" (בראשית יח כב). "לך מזה ופנית לך קדמה" (מלכים א יז ג). "ויפן כה וכה וירא כי־אין איש" (שמות ב יב). 2. שם לב ל־, שעה אל־: "פנה אלי וחנני" (תהלים כה טז). "מה

עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי?״ (שמואל ב ט ח). 3 [במשמע של פָּנִים] רָאָה, הִתְבּוֹנֵן, הִסְתַּכֵּל: ״וְעַתָּה הוֹאִילוּ פְנוּ בִי״ (איוב ו כח). [תרגום יונתן: ׳אסתכלו בי׳]. ״וּפָנָה לְמַעְלָה וְאֶל־אֶרֶץ יַבִּיט״ (ישעיה ה כא—אב). ״לַבְּרִית הַבֵּט וְאַל תֵּפֶן לַיֵּצֶר״ (תפילה ליל יום כיפור). ״פְּנֵה, מַלְכִּי, גָּלוּתִי, כִּי עֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב״ (גאגארה, 303). ״אַבִּיטָה אֶל־אֶרֶץ אַף־אֵפֶן לְמַעְלָה – אֵין חָזוֹן אֵין קֶשֶׁב״ (ביאליק, הרהורי). 4 ° [בהשאלה] בָּא בִּדְבָרִים עִם־, כִּוֵּן אֶת דְּבָרָיו אוֹ אֶת בַּקָּשָׁתוֹ אֶל־: פָּנִיתִי אֶל הַמִּשְׂרָד בִּשְׁאֵלָה. בְּעִנְיָן זֶה עָלֶיךָ לִפְנוֹת אֶל הַמְּנַהֵל. 5 *, הִשְׁתַּחְרֵר מֵעֲסָקָיו, הֵנִיחַ אֶת מְלַאכְתּוֹ: ״פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ״ (ספרא קדושים צא ג). ״אַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאִפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִּפָּנֶה״ (אבות ב ד) [ויש סוברים כי כאן נפעל: ״לִכְשֶׁאֶפָּנֶה״, ״תִּפָּנֶה״ – ראה להלן נִפְנָה] [וראה עוד הצירופים להלן] – [לִפְנוֹת אֶל־, לְ־; פּוֹנֶה, יִפְנֶה, וַיִּפֶן, פְּנֵה! פְּנִי!]

~ נפ׳ נִפְנָה *, 1, פָּנָה, הִטָּה אֶת פָּנָיו, הֵסֵב פָּנָיו: ״נִפְנָה ר׳ יְהוֹשֻׁעַ לַאֲחוֹרָיו, אָמַר לוֹ: רַבִּי, לָמָּה נִפְנֵיתָ לַאֲחוֹרֶיךָ?״ (דרך ארץ רבה ז). ״נִפְנֵיתִי לְכָאן וּלְכָאן״ (מדרש תהלים יח ה). 2, מָצָא פְּנַאי, הִשְׁתַּחְרֵר מֵעֲבוֹדָתוֹ: ״אַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִּפָּנֶה״ (אבות ב ד). ״כְּשֶׁנִּפְנָה (רְאוּבֵן) הָלַךְ וְהֵצִיץ לְאוֹתוֹ בּוֹר״ (בראשית רבה פד). ״וּלְהִפָּנוֹת מֵעִסְקֵי הָעוֹלָם״ (מורה נבוכים, ג נא). 3, הוּסַר, סֻלַּק, פֻּנָּה אוֹתוֹ: ״דֶּרֶךְ אַשְׁפָּה לְפָנוֹת״ (בבא מציעא כה:). 4, סָר לַעֲשִׂיַּת צְרָכָיו: ״הַנִּצְרָךְ לְפָנוֹת וְאֵינוֹ נִפְנֶה... רוּחַ רָעָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ״ (שבת פב.). כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה מְגַלֶּה לְאַחֲרָיו טֶפַח וּלְפָנָיו טְפָחַיִם״ (ברכות כג:). – [לְהִפָּנוֹת, נִפְנֶה, יִפָּנֶה]

~ פע׳ פִּנָּה פ״י 1, נִקָּה, בִּעֵר, הוֹצִיא דְּבָרִים מְיֻתָּרִים אוֹ בִּלְתִּי־נְקִיִּים מִמָּקוֹם, הִתְקִין מָקוֹם פָּנוּי: ״לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים״ (בראשית כד לא). ״לֵךְ וּפַנֵּה לִי הַמָּקוֹם לִסְעוּדָה! הָלַךְ וּפִנָּה לוֹ״ (שבת עח.). הָאִישׁ פִּנָּה אֶת חֲצֵרוֹ. 2 °, הוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁהָיָה בִּרְשׁוּתוֹ בַּמָּקוֹם, עָזַב, נָטַשׁ: הַדַּיָּר פִּנָּה אֶת דִּירָתוֹ. הַמִּשְׁטָרָה נָתְנָה צַו לְפַנּוֹת אֶת הַבַּיִת בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעַ. 3 *, הֵסִיר, סִלֵּק דָּבָר מִמְּקוֹמוֹ, הוֹצִיא: ״מִי שֶׁהָיָה כָּתְלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ וְנָפַל, וְאָמַר לוֹ: פַּנֵּה אֲבָנֶיךָ!״ (בבא מציעא י ה). ״הַמְּפַנֶּה חֲפָצִים מִזָּוִית לְזָוִית״ (כתובות לא.). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לְפַנּוֹת אֶת־, מְפַנֶּה, יְפַנֶּה, פַּנֵּה!]

~ פע׳ פֻּנָּה ^, 1 ^, הוּצְאוּ מִמֶּנּוּ הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ בּוֹ: ״וְכָל בַּיִת יְפֻנֶּה מִשְּׂאוֹר״ (הנגיד, דיואן 194). ״וְדֶרֶךְ אָז לְפָנַי שָׁם יְפֻנֶּה״ (טודרוס, בן המשלים תתקפד). הַבַּיִת פֻּנָּה כֻּלּוֹ. חָצֵר מְפֻנָּה מֵאֲבָנִים. כָּל הַדִּירוֹת בַּבִּנְיָן פֻּנּוּ מֵחֲשַׁשׁ מַפֹּלֶת. 2 °, הוּצָא מִתּוֹךְ מָקוֹם נִצְטַוָּה לַעֲזֹב מָקוֹם: כָּל הַדַּיָּרִים פֻּנּוּ מִן הַבִּנְיָן מֵחֲשַׁשׁ מַפֹּלֶת. נִמְצָא דִּיּוּר לַמְפֻנִּים. 3 ^, נַעֲשָׂה פָּנוּי: ״מְפֻנֶּה מִמַּחֲשָׁבוֹת וּפְנוּי מֵעֲסָקָיו״ (אברהם אבן־עזרא תהלים לב ו). ״נִמְצָא אֲנִי מְפֻנֶּה לְעַצְמִי לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁלִּבִּי חָפֵץ״ (עגנון, אורח 27). – [מְפֻנֶּה, יְפֻנֶּה]

~ הת׳ הִתְפַּנָּה *, 1 °, נִפְנָה, הִשְׁתַּחְרֵר מֵעֲבוֹדָה שֶׁהָיָה עָסוּק בָּהּ: עַתָּה הִנְנִי עָסוּק, כְּשֶׁאֶתְפַּנֶּה אֶכָּנֵס אֵלֶיךָ. עָלֶיךָ לְהִתְפַּנּוֹת מִכָּל עֲבוֹדָה וּלְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי הַוַּעֲדָה בַּמּוֹעֵד! 2 *, הוּסַר וְהוּצָא מִמֶּנּוּ, הוּרַק מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ: ״כָּל הַקְּבָרוֹת מִתְפַּנִּין חוּץ מִקֶּבֶר הַמֶּלֶךְ וּמִקֶּבֶר הַנָּבִיא״ (תוספתא בבא בתרא א יא). ״קֻפּוֹת דַּרְכָּן לְהִתְפַּנּוֹת. מְגוּרוֹת אֵין דַּרְכָּן לְהִתְפַּנּוֹת״ (ירושלמי תרומות ד יב). 3 ^, בֹּעַר, הוּצָא: ״שֶׁאַשְׁפָּה שֶׁל רַבִּים אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִתְפַּנּוֹת״ (רמב״ם, שבת יז ה). 4 °, נִשְׁאַר פָּנוּי: ״עַל־יְדֵי־כָךְ נִתְפַּנּוּ שְׁבִילִים חֲדָשִׁים רַבִּים בִּפְנֵי הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם״ (ביאליק, שירתנו). נִתְפַּנְּתָה מִשְׂרַת כַּתְבָנִית בַּמִּשְׂרָד. – [לְהִתְפַּנּוֹת, מִתְפַּנֶּה, יִתְפַּנֶּה]

~ הפ׳ הִפְנָה פיו״ע 1 פ״י הֵסֵב, הִטָּה: ״וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל״ (שמואל א י ט). הִפְנֵיתִי אֶת רֹאשִׁי לַאֲחוֹרַי לְקוֹל הַקְּרִיאָה. הַשּׁוֹטֵר הִפְנָה אֶת הַתְּנוּעָה לִרְחוֹב צְדָדִי. הַפָּקִיד הִפְנָה אֶת הַלָּקוֹחַ אֶל הַמְּנַהֵל. 2 פ״ע פָּנָה (קיצור הניב: ״הִפְנָה פָּנָיו״): ״וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ״ (ירמיה מו ה). ״עִמְדוּ עֲמֹדוּ! וְאֵין מַפְנֶה״ (נחום ב י). – [לְהַפְנוֹת, מַפְנֶה, יַפְנֶה]

~ הפ׳ הָפְנָה, הֻפְנָה *, 1, הוּסַב, הֻטָּה: ״שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנֶה צָפוֹנָה״ (יחזקאל ט ב). הַתְּנוּעָה בָּרְחוֹב הָפְנְתָה לְצַד אַחֵר מִפְּאַת הַתִּקּוּנִים בַּדֶּרֶךְ. הַלָּקוֹחַ הָפְנָה בְּלִשְׁכַּת הַמּוֹדִיעִין אֶל הַמְּנַהֵל. 2 *, יֻחַד, הָיָה מְיֻתָּר וּבָא לְצֹרֶךְ־: ״וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר הָעִבְרִי? – מֻפְנֶה לְהַקִּישׁ וְלָדוּן מִמֶּנּוּ גְּזֵרָה שָׁוָה״ (מכילתא משפטים עד:). – [מֻפְנֶה, יֻפְנֶה; מָפְנֶה, יָפְנֶה]

– פָּנָה לוֹ עֹרֶף, עָזַב אוֹתוֹ, סָר מִמֶּנּוּ: ״כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף״ (ירמיה ב כז). ״הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ פּוֹנִים לוֹ עֹרֶף וּמִשְׁתַּדְּלִים לְהַשְׁכִּיחַ זִכְרוֹ״ (אחד העם, שסו).

– פָּנָה זִיווֹ *, פָּנָה הֲדָרוֹ *, נֶעֱלַם יָפְיוֹ וְחִנּוֹ, נִשְׁאַר אָבֵל וְשׁוֹמֵם: ״כְּשֶׁהַצַּדִּיק בָּעִיר – הוּא זִיוָהּ, הוּא הֲדָרָהּ, יָצָא מִשָּׁם – פָּנָה זִיוָהּ, פָּנָה הֲדָרָהּ״ (בראשית רבה סח).

– פָּנָה הַיּוֹם, חָלַף וְעָבַר הַיּוֹם, יָרַד הַיּוֹם, הִתְקָרֵב הָעֶרֶב: ״אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם, כִּי־יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב״ (ירמיה ו ד).

– פָּנָה עֹרֶף לִפְנֵי פְּלוֹנִי, נָס וּבָרַח מִפְּנֵי פְּלוֹנִי: ״עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם״ (יהושע ז יב).

– לִפְנוֹת בֹּקֶר (שופטים יט כו), לִפְנֵי בֹּקֶר, סָמוּךְ לִזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, בִּשְׁעַת בֹּקֶר מֻקְדֶּמֶת בְּיוֹתֵר.

– לִפְנוֹת עֶרֶב (דברים כג יב), סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה.

– נִפְנָה אַחֲרֵי פְּלוֹנִי ^, הָלַךְ אַחֲרֵי פְּלוֹנִי, נִטְפַּל אֶל פְּלוֹנִי: ״שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְהִפָּנוֹת אַחֲרֶיהָ (אַחֲרֵי עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים) וְלַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁהֵם עוֹשִׂין״ (רמב״ם, עכו״ם ב ב).

– נִפְנָה מִן הָעוֹלָם *, מֵת, נִפְטַר: ״מָשָׁל לְאוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה נִפְנֶה מִן הָעוֹלָם וְהָיוּ בָּנָיו סוֹבְבִין אֶת מִטָּתוֹ״ (בראשית רבה צח).

– פַּנּוּ דֶּרֶךְ! [על־פי הכתוב: ״סֹלּוּ־סֹלּוּ, פַּנּוּ־דָרֶךְ! הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי!״ ישעיה נז יד], קְרִיאָה לְהוֹלְכֵי רֶגֶל אוֹ לְנוֹסְעִים בִּכְלֵי־רֶכֶב שֶׁיָּסוּרוּ מִן הַדֶּרֶךְ וְיִתְּנוּ לְמִישֶׁהוּ לַעֲבֹר.

– פִּנָּה אֶת לִבּוֹ *, הֵסֵב אֶת לִבּוֹ, הִטָּה אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ: ״הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה... וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ״ (אבות ג ד). ״שֶׁיְּפַנּוּ לִבּוֹתָם לַעֲבוֹדַת אֱלֹהִים״ (חובות הלבבות, הביטחון ד).

– פִּנָּה מָקוֹם לִפְלוֹנִי *, הִתְקִין מָקוֹם פָּנוּי לִפְלוֹנִי, קָם מִמְּקוֹמוֹ אוֹ זָז כְּדֵי שֶׁיּוּכַל פְּלוֹנִי לָשֶׁבֶת: ״פַּנּוּ מָקוֹם לְבֶן מֵאָה מָנֶה״ (עירובין פה:). הַמְּסֻבִּים פִּנּוּ מָקוֹם לָאוֹרֵחַ בְּרֹאשׁ הַשֻּׁלְחָן.

– פִּנָּה עַצְמוֹ מִן־ °, הִשְׁתַּחְרֵר מִן־: ״וּמָכַר סְחוֹרָתוֹ לְשֻׁתָּפוֹ וּפִנָּה עַצְמוֹ מִכָּל עֲסָקָיו וְיָשַׁב לִלְמֹד״ (עגנון, אלו ורד).

פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פיו״ע - פועל יוצא ועומד; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; התְפַּעֵל; הִפְעִיל; הֻפְעַל

– הִפְנָה עֹרֶף [בהשאלה] בָּרַח, נָס: "אֵיךְ הִפְנָה עֹרֶף מוֹאָב" (ירמיה מח לט).

– הִפְנָה דַּעְתּוֹ לְ־ *, נָתַן אֶת דַּעְתּוֹ עַל־, כִּוֵּן אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ: "מְלַמֵּד שֶׁאֵינָם בָּאִים (דִּבְרֵי טֻמְאָה) עָלָיו עַל אָדָם אֶלָּא אִם כֵּן הִפְנָה דַּעְתּוֹ לָהֶם" (ספרא קידושין צא א). הַיֶּלֶד הִפְנָה אֶת דַּעְתּוֹ לַמִּשְׂחָקִים.

– מֻפְנֶה *, אָדָם פָּנוּי מֵאִשָּׁה, רַוָּק: "שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִים... וְאֶחָד מֻפְנֶה" (יבמות ג ה).

פִּנָּה, פינה נ' [מן פנה] 1, מְקוֹם הַפְּגִישָׁה שֶׁל שְׁנֵי דְּפָנוֹת אוֹ שְׁנֵי כְּתָלִים: "וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת" (איוב א יט). "וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה... אֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה" (יחזקאל מג כ). "לְשׁוּעָל שֶׁמָּצָא כֶּרֶם וְהָיָה מְסֻיָּג מִכָּל פִּנּוֹתָיו" (קהלת רבה ה יד). 2, מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת דְּרָכִים, קֶרֶן־זָוִית: "וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל־פִּנָּה בִּירוּשָׁלָיִם" (דברי הימים ב כח כד). פִּנַּת־הָרְחוֹב. 3, קָצֶה, מָקוֹם מְצֻמְצָם: "טוֹב לָשֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג" (משלי כא ט). הַנּוֹדֵד לֹא מָצָא לוֹ פִּנָּה לְמִקְלַט־לַיְלָה. 4 ° [בהשאלה] מָדוֹר מְצֻמְצָם שֶׁהֻקְצָה לְדָבָר־מָה: פִּנַּת־סְפּוֹרְט בָּעִתּוֹן. פִּנַּת־שַׁעֲשׁוּעִים. פִּנַּת־הַחַי בַּחֲצַר בֵּית־הַסֵּפֶר. 5 *, פְּנִיָּה, נְטִיָּה: "כָּל פִּנּוֹת שֶׁאַתָּה פוֹנֶה לֹא יְהוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין לַמִּזְרָח" (יומא יז:) [וראה עוד להלן] – [פִּנַּת־, פִּנּוֹת]

– פִּנַּת יִקְרַת [על־פי הבנה זו בישעיה כח טז], פִּנָּה יְקָרָה, מָקוֹם נִכְבָּד בְּיוֹתֵר.

– פִּנּוֹת־הָעָם, 1, רָאשֵׁי הָעָם, זְקֵנָיו וּמַנְהִיגָיו: "גֹּשׁוּ הֲלֹם כֹּל פִּנּוֹת הָעָם" (שמואל א יד לח). 2 [לדעה אחרת] חֶלְקֵי הָעָם הַיּוֹשְׁבִים בִּקְצוֹת־הָאָרֶץ.

– פִּנַּת־מִבְטַחִים °, מָקוֹם בָּטוּחַ לְהִמָּלֵט אֵלָיו אוֹ לָשֶׁבֶת בּוֹ: "אִלּוּ יָכֹלְתִּי הָיִיתִי נִגָּשׁ אֵלֶיהָ... וּמוֹלִיכָהּ לְפִנַּת־מִבְטַחִים לְהָשִׁיב רוּחָהּ הַסְּעוּרָה" (קרליבך, הודו 132).

– אֶבֶן־פִּנָּה [שאול מאיוב לח ו: "עַל־מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ אוֹ מִי־יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ?"] כִּנּוּי לְאֶבֶן שֶׁשָּׂמִים בִּיסוֹד הַבִּנְיָן: טֶקֶס הֲנָחַת אֶבֶן־הַפִּנָּה בַּבִּנְיָן. בְּמַעֲמַד קָהָל רַב גּוֹרְתָה אֶבֶן־הַפִּנָּה.

– רֹאשׁ־פִּנָּה, 1, כִּנּוּי לְאֶבֶן שֶׁשָּׂמִים בְּפִנַּת בִּנְיָן, אֶבֶן־הַפִּנָּה: "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה" (תהלים קיח כב). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר עִקָּרִי וְחָשׁוּב, חֵלֶק מֶרְכָּזִי בְּדָבָר: הַעֲלָאַת נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ הִיא רֹאשׁ־פִּנָּה בִּמְדִינִיּוּתָהּ שֶׁל מֶמְשֶׁלֶת־יִשְׂרָאֵל.

– מִמֶּנּוּ פִּנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד [שאול מן זכריה י ד], הוּא מְשַׁמֵּשׁ יְסוֹד וְעִקָּר לְדָבָר, הוּא מָקוֹר וְרֵאשִׁית.

פָּנוּי * תו"ז [מן פנה, פִּנָּה] 1 * ת' רֵיק, שֶׁהוּצָא מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁהָיָה בּוֹ: "פָּנוּי מֵאָדָם... פָּנוּי מִכֵּלִים" (עירובין יז.). "וְהָיָה הַבַּיִת פָּנוּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם אָדָם שֶׁיִּרְאֵהוּ" (במדבר רבה יד). "אֵין מָקוֹם בָּאָרֶץ פָּנוּי מִן הַשְּׁכִינָה" (במדבר רבה יב). 2 °, שֶׁאֵינוֹ תָּפוּס, שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים: "פָּנוּי עוֹמֵד כֵּס אָב" (ביאליק, שבעה). דִּירָה פְּנוּיָה. בַּמְּכוֹנִית לֹא הָיָה אַף מָקוֹם פָּנוּי. דֶּרֶךְ פְּנוּיָה לְמַעֲבָר. 3 *, שֶׁאֵינוֹ־נָשׂוּי, רַוָּק: "אַתָּה פָּנוּי וּמְבַקֵּשׁ אִשָּׁה וְהִיא פְּנוּיָה וּמְבַקֶּשֶׁת אִישׁ" (ספרי בהעלותך כד.). 4 *, שֶׁאֵינוֹ עָסוּק, שֶׁאֵינוֹ טָרוּד: "אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי פָּרָתְךָ! אָמַר לוֹ: "אֵינָהּ פְּנוּיָה" (נדרים ד ו). "שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי פָּנוּי הָיָה מֵעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ. אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה: בִּשְׁבִיל שֶׁאַתֶּם פְּנוּיִים אַתֶּם אוֹמְרִים: נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ! לְכוּ לְסִבְלוֹתֵיכֶם!" (שמות רבה ה). "לֹא הָיִיתִי מַבִּיט בְּאִסְטְרוֹלוֹגִין אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי פָּנוּי מִן הַתּוֹרָה" (דברים רבה ח). בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב הִנְנִי פָּנוּי. 5 ⁂ ז' רֵיקָנוּת, חָלָל רֵיק: "אֵין פָּנוּי בֵּינֵיהֶם וְלֹא רֵיקוּת כְּלָל" (מורה נבוכים א עב). – [פְּנוּיָה, פְּנוּיִים, פְּנוּיוֹת]

– פְּנוּיָה *, אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ נְשׂוּאָה, רַוָּקָה: "שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל אָדָם בְּאִשָּׁה נָאָה וַאֲפִלּוּ פְּנוּיָה" (עבודה זרה כ.). "וְהִיא פְּנוּיָה וּמְבַקֶּשֶׁת אִישׁ" (ספרי בהעלותך כד.).

– שָׁעָה פְּנוּיָה *, פְּנַאי, זְמַן חָפְשִׁי, שָׁהוּת: "שֶׁלֹּא יִרְאֶה בַּעַל־הַבַּיִת שָׁעָה פְּנוּיָה וְיֹאמַר לִקְרוֹבוֹ עָנִי: 'הֲרֵי זוֹ פֵּאָה'" (שבת כג.).

– דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לְ־ ⁂, לִבּוֹ נָתוּן לְ־, מַחְשַׁבְתּוֹ מְרֻכֶּזֶת לְ־: "וְתִשָּׁאֵר הַדֵּעָה פְּנוּיָה לְהָבִין מַה שֶּׁתִּרְאֶה" (רמב"ם, יסודי התורה ז ב). אֵין דַּעְתִּי פְּנוּיָה לְכָךְ.

– לִבּוֹ פָּנוּי מִן־ ⁂, הוּא מְשֻׁחְרָר מִן־, הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן־: "שֶׁלִּבְּךָ יִהְיֶה פָּנוּי מֵהִרְהוּרֵי צְרָכֶיךָ וְתִלְמֹד בְּלֵב שָׁלֵם" (ספר חסידים, שעד). "הָיָה רַבִּי יוּדֵיל מִצְטַעֵר שֶׁהִכִּיר שֶׁלִּבּוֹ פָּנוּי מִיִּרְאַת שָׁמַיִם" (עגנון, כלה נא).

פִּנּוּי *, פינוי ז' [מן פנה, פִּנָּה] 1 *, בִּעוּר, סִלּוּק דְּבָרִים מִמָּקוֹם, נִקּוּי: "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת... עֵסֶק הוּא לְפִנּוּי?" (נגעים יב ה). פִּנּוּי הֶחָצֵר מִן הָאַשְׁפָּה. פִּנּוּי מוֹקְשִׁים. בְּכָל יוֹם. 2 °, יְצִיאָה מִתּוֹךְ־, עֲזִיבָה, שִׁחְרוּר מָקוֹם: פִּנּוּי הַדִּירָה עַל־יְדֵי הַדַּיָּרִים. פִּנּוּי הָעִיר עַל־יְדֵי הַצָּבָא. – [פִּנּוּי־, פִּנּוּיִים, ־יֵי־]

– צַו־פִּנּוּי °, פְּסַק־דִּין נֶגֶד דַּיָּר, שׂוֹכֵר וְכוּ' שֶׁיְּפַנֶּה אֶת דִּירָתוֹ, חֲנוּתוֹ וְכַדּוֹמֶה.

פֵנוֹלוֹגְיָה ◊ נ' [מיוונית: phainein להופיע + logos לימוד] עָנָף בְּמַדָּעֵי הַבִּיּוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בִּמְחֲזוֹרִיּוּת הַתּוֹפָעוֹת שֶׁבְּחַיֵּי הַצֶּמַח אוֹ הַחַי בְּהַשְׁפָּעַת הָאַקְלִים בִּתְקוּפוֹת הַשָּׁנָה, כְּגוֹן – לִבְלוּב, הֲנָצָה, פְּרִיחָה, נְדִידַת צִפֳּרִים, יִחוּם וְכַדּוֹמֶה.

פֵנוֹמֶן ◊, פינומן ז' [מיוונית: phainomenon מופיע] 1 [בכדרע] תּוֹפָעָה, עֻבְדָּה אוֹ חִזָּיוֹן הַנִּרְאִים לְעֵין הַצּוֹפֶה. 2 [בפילוסופיה] כָּל דָּבָר הַנִּתְפָּס עַל־יְדֵי הַהַכָּרָה, לְהַבְדִּיל מִן הַדָּבָר כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ. 3 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְדָבָר הַיּוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל, מְצֻיָּן, שֶׁאֵין דֻּגְמָתוֹ רַבִּים, עִלּוּי, גָּאוֹן: פְּלוֹנִי הֲרֵיהוּ פֵנוֹמֶן בְּעֹצֶם זִכְרוֹנוֹ וּבִבְקִיאוּתוֹ. – [פֵנוֹמֶנִים]

– פֵנוֹמֶנָלִי ◊ ת' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְכוּנַת הַפֵנוֹמֶן (בְּהוֹרָאָה 3), בִּלְתִּי רָגִיל, שֶׁאֵינוֹ מָצוּי: פְּלוֹנִי מִצְטַיֵּן בְּזִכָּרוֹן פֵנוֹמֶנָלִי.

– פֵנוֹמֶנָלִיּוּת ◊, יְצִיאָה מִגֶּדֶר הָרָגִיל, עִלָּיוּת: "הַפֵנוֹמֶנָלִיּוּת שֶׁבִּיצִירָתוֹ הָיְתָה בִּמְחֲזוֹרֵי־צְמִיחָה שֶׁחָזְרוּ וְנִתְחַדְּשׁוּ עָלָיו" (פיכמן, סלעים 37).

– פֵנוֹמֶנָלִיזְם ◊ ז' זֶרֶם אִידֵיאָלִיסְטִי בַּפִילוֹסוֹפְיָה הַשּׁוֹלֵל קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם אוֹבְּיֶקְטִיבִי: הַמְּצִיאוּת הַיְּחִידָה הִיא זוֹ הַנִּתְפֶּסֶת עַל־יְדֵי הַהַכָּרָה.

פְּנוּן° ת׳ [מן פְּנִינָה] מְשֻׁבָּץ פְּנִינִים (בהשאלה:) ״אֶל סַבְתָּא... כְּתָבָה גְּבֹהָה מִכְתָּב פְּנוּן־דְּמָעוֹת״ (רגלסון, חקוקות 77). —[פְּנוּנָה, פְּנוּנִים, ־נוֹת]

פִּנּוּק°, פִינוּק ז׳ [מן פנק, פִּנֵּק] 1 °, עִדּוּן, עִנּוּג: ״הוּא הָרַךְ הוּא הֶעָנֹג, לְשׁוֹן פִּנּוּק״ (רש״י דברים כח נד). ״פִּנּוּקִים שְׁלֹשָׁה חֲדָשָׁה וְנִתְרַפְּאָה״ (פיוטים, סידור 763). 2 °, יַחַס שֶׁל חִבָּה מֻפְרֶזֶת הַמְּלֻוֶּה עִדּוּן רַב אוֹ וַתְּרָנוּת יְתֵרָה: ״טָבוּעַ עָלָיו חוֹתָם שֶׁל עִדּוּן וּפִנּוּק״ (ביאליק, אריה ה). פִּנּוּק הָאֵם אֶת בְּנָהּ יְחִידָהּ. הַפִּנּוּק הָרַב פָּגַע קָשֶׁה בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַיֶּלֶד. — [פִּנּוּק־, פִּנּוּקִים, פִּנּוּקֵי־]

פָּנוֹרָמָה° נ׳ [מיוונית: pan הכל + horama מראה] מַרְאֶה כְּלָלִי וּמַקִּיף, מַרְאֵה־נוֹף: מֵרֹאשׁ הָהָר נִשְׁקְפָה לְעֵינֵי פָּנוֹרָמָה מַרְהִיבַת־עַיִן. — [פָּנוֹרָמוֹת]

פְּנוּת* ז׳ [מן פנה] פְּנַאי, זְמַן פָּנוּי, שָׁהוּת: ״שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּנוּת לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים״ (לקח טוב, אסתר, בראש). ״אַךְ מִי יֵשׁ לוֹ פְּנוּת לַעֲשׂוֹת אֲנָטוֹמְיָה כָּזֹאת?״ (שנהר, ב 468). ״לְפִי שֶׁאֵין כָּאן כְּלוּם אֶלָּא רַק פְּנוּת לְצַיֵּר עָלֶיהָ דְּבָרִים״ (יזהר, מישור 53). — [פְּנוּת־]

פֶּנְטָגוֹן°, פֶּנְטִיגוֹן* ז׳ [בבא בתרא קסד:] [מיוונית: penta חמש + gonos זווית] 1 ° [בהנדסה] מְחֻמָּשׁ, מְצֻלָּע בֶּן חָמֵשׁ צְלָעוֹת. 2 °, כִּנּוּי לְבִנְיַן מִשְׂרַד־הַהֲגַנָּה שֶׁל אַרְצוֹת־הַבְּרִית – עַל שׁוּם צוּרָתוֹ הַמְחֻמֶּשֶׁת.

פַּנְטוֹגְרָף° ז׳ [מיוונית: pan (pantos) הכל + graphein לכתוב] גַּלְפְּכֹל, מַכְשִׁיר לְהַעְתָּקָה מְכָנִית שֶׁל צִיּוּרִים, תַּרְשִׁימִים וְכו׳ בְּקְנֵה־מִדָּה מְסֻיָּם. — [פַּנְטוֹגְרָפִים]

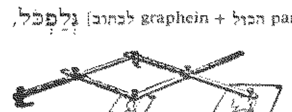

פאנטוגרף

פַּנְטוֹמִימָה° נ׳ [מיוונית: pan (pantos) הכל + mimos מומוס, חקיין] מִשְׂחָק בְּלֹא מִלִּים, הַצָּגָה תֵּיאַטְרָלִית שֶׁהַשַּׂחְקָנִים בָּהּ אֵינָם מְדַבְּרִים, אֶלָּא מַבִּיעִים הַכֹּל בִּתְנוּעוֹת אָמָּנוּתִיּוֹת שֶׁל אֵיבְרֵי הַגּוּף וּבְמָחוֹל. — [פַּנְטוֹמִימוֹת]

— פַּנְטוֹמִימַאי°, אָמָּן פַּנְטוֹמִימָה.

פַּנְטַזְיָה° נ׳ ראה פַּנְטַסְיָה.

פֶּנְטָטוֹנִי° ת׳ [מיוונית: penta חמש + טון] [במוסיקה] חֲמִישׁ, הַמֵּכִיל בְּאוֹקְטָבָה רַק חֲמִשָּׁה צְלִילִים: סֻלָּם פֶּנְטָטוֹנִי. מוּסִיקָה פֶּנְטָטוֹנִית. [פֶּנְטָטוֹנִית, פֶּנְטָטוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פֶּנְטִיגוֹן* ז׳ (בבא בתרא קסד:), ראה פֶּנְטָגוֹן°.

פָּנָטִיּוּת° נ׳, **פָּנָטִיזְם°** ז׳ [צרפתית: fanatisme; מלאטינית: fanum מקדש, fanaticus מושפע על־ידי אלוהות, נלהב] קַנָּאוּת מֻפְרֶזֶת, הִתְלַהֲבוּת לְעִנְיָן מְסֻיָּם, בְּיִחוּד לְעִנְיְנֵי אֱמוּנָה וָדָת. — [פָּנָטִיּוּת־]

— פָּנָטִיקָן° ז׳ 1, קַנַּאי, נִלְהָב בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת בֶּאֱמוּנָתוֹ, חֲסַר סוֹבְלָנוּת דָּתִית. 2, אָדָם שֶׁהִתְמַסֵּר בְּקַנָּאוּת מֻפְרֶזֶת לְעִנְיָן מְסֻיָּם.

— פָּנָטִי° ת׳ הַמִּצְטַיֵּן בְּפָנָטִיּוּת, קַנַּאי: אֱמוּנָה פָּנָטִית. הִתְלַהֲבוּת פָּנָטִית.

פֶּנְטָמֶטֶר° ז׳ [יוונית: pentametron] [במשקלי־השירה] טוּר בֶּן חָמֵשׁ רְגָלִים. — [פֶּנְטָמֶטְרִים]

פַּנְטֵס [מן פַּנְטַסְיָה]

~ פִּעֵ׳ פִּנְטֵס ° פ״ע 1, דִּמְיֵן, שָׁגָה בְּפַנְטַסְיוֹת. 2 [במוסיקה] אִלְתֵּר, בִּצֵּעַ יְצִירָה מוּסִיקָלִית תּוֹךְ אִלְתּוּר וְדִמְיוֹן. —[לְפַנְטֵס, מְ־, יְ־]

פַּנְטַסְיָה° נ׳ [יוונית: phantasia דימוי, דמיון] 1, דִּמְיוֹן, כֹּחַ הַדִּמְיוֹן: פַּנְטַסְיָה אָמָּנוּתִית. סוֹפֵר בַּעַל פַּנְטַסְיָה עֲשִׁירָה. 2, הֲזָיָה, חֲלוֹם, שְׁאִיפָה עַרְטִילָאִית: פְּלוֹנִי שָׁקוּעַ בְּפַנְטַסְיוֹת שֶׁלּוֹ. אֵין זוֹ אֶלָּא פַּנְטַסְיָה רֵיקָה. 3, יְצִירָה פִּיּוּטִית הַמַּבִּיעָה הֲזָיוֹת וְכִסּוּפִים שֶׁלֹּא מִן הַמְּצִיאוּת. 4, יְצִירָה מוּסִיקָלִית שֶׁאֵין לָהּ צוּרָה קְבוּעָה וּמֻגְדֶּרֶת: ״פַּנְטַסְיָה״ לְשׁוּמַן. 5 [בהווי הערבי: הביטוי ״פַּנְטָזְיָה״] כִּנּוּי לַחֲגִיגָה עֲמָמִית מְלֻוָּה שִׁירָה וּמְחוֹלוֹת, תַּחֲרֻיּוֹת בִּרְכִיבָה וּבְמִלְחָמָה, יְרִיּוֹת מִכְּלֵי־נֶשֶׁק וְכַדּוֹמֶה. — [פַּנְטַסְיוֹת]

— פַּנְטַסְטָן° ז׳ אָדָם בַּעַל פַּנְטַסְיָה יְתֵרָה, הוֹזֶה, בַּעַל־דִּמְיוֹן, חוֹלֵם בְּהָקִיץ, בּוֹנֶה מִגְדָּלִים פּוֹרְחִים בָּאֲוִיר.

— פַּנְטַסְטִי° ת׳ 1, דִּמְיוֹנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם פַּנְטַסְיָה, אַגָּדִי: יֹפִי פַּנְטַסְטִי. רוֹמָן פַּנְטַסְטִי־מַדָּעִי. 2, בָּדוּי, שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים לַמְּצִיאוּת: שְׁמוּעוֹת פַּנְטַסְטִיּוֹת. מִסְפָּרִים פַּנְטַסְטִיִּים. תָּכְנִיתְךָ פַּנְטַסְטִית וְאֵינָהּ בַּת־בִּצּוּעַ. 3 [בלשון־הדיבור] נִפְלָא, יוֹצֵא מִן הַכְּלָל: זֶה הָיָה פַּנְטַסְטִי!

פַּנְטַסְמָגוֹרְיָה° נ׳ [מיוונית: phantasma מראה דמיוני + agorero אני מדבר] חֲזוֹן־תַּעְתּוּעִים, מַשֶּׁהוּ בִּלְתִּי־מְצִיאוּתִי.

פַּנְטֵר*, ראה פַּנְתֵּר.

פְּנֵי*, 1, ראה פְּנַאי. 2 [בביטוי ״לִפְנֵי וְלִפְנִים״ – ראה לִפְנֵי]

פְּנִיָּה°, פנייה נ׳ [מן פנה, פָּנָה] 1 °, נְטִיָּה, סִבּוּב הַגּוּף אוֹ הַפָּנִים לְכִוּוּן מְסֻיָּם: ״כָּל פְּנִיּוֹת שֶׁאַתָּה פוֹנֶה לֹא יְהוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין לְמִזְרָח״ (ילקוט, ויקרא תמו). פְּנִיָּה יְמִינָה. פְּנִיָּה חַדָּה. פְּנִיָּה הַצִּדָּה. פְּנִיָּה לְאָחוֹר. 2 °, כַּוָּנָה, נְטִיַּת־הַלֵּב: ״כִּי לִהְיוֹת פְּנִיַּת מֹשֶׁה כְּלַפֵּי הָרוּחָנִיִּים״ (אברבנאל, מלכים ב ב). ״בִּנְפֹל הָאִישׁ בִּמְבוּכָה... בִּפְנִיּוֹת רָעוֹת״ (אלשיך, רב פנינים משלי ד כה). 3 °, הַכְוָנַת מַעֲשֶׂה אוֹ בַּקָּשָׁה אוֹ דְּבָרִים אֶל מִישֶׁהוּ: לֹא נִשְׁאֲרָה לִי דֶּרֶךְ אֶלָּא פְּנִיָּה לַמִּשְׁטָרָה. פְּנִיָּה אֶל מַצְפּוּן הָעוֹלָם. 4 °, כַּוָּנָה, מְגַמָּה, מַחֲשָׁבָה שֶׁל טוֹבַת־הֲנָאָה: ״לֹא לְשֵׁם סְעוּדָה מַמָּשׁ אֶלָּא מִשּׁוּם פְּנִיּוֹת וּטְעָמִים הַרְבֵּה״ (מגדלי מו״ס, ק). ״חָכְמָתָם הֵם הָיְתָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בַּת־חוֹרִין גְּמוּרָה, חָפְשִׁית מִכָּל פְּנִיָּה״ (ביאליק, על הבמת). ״הִתְחִיל מִתְבַּיֵּשׁ שֶׁהָיוּ לוֹ פְּנִיּוֹת בַּאֲמִירַת שִׁיר הַשִּׁירִים״ (עגנון, כלה כב). אֵין לִי כָּל פְּנִיָּה אִישִׁית בַּדָּבָר. 5 °, הַפָּנוּת לִצְרָכָיו, יְצִיאָה: ״אֵינוֹ נוֹטֵל יָדָיו ב׳ פְּעָמִים, אַחַת עַל הַפְּנִיָּה וְאַחַת עַל הָאֲכִילָה״ (תשובות רש״י מב). — [פְּנִיַּת־, פְּנִיּוֹת]

פִּנְיוֹן° ז׳ [מן פנה, פָּנוּי] חֵלֶק בַּלֶּסֶת הַפָּנוּי מִשִּׁנַּיִם – בֵּין הַשִּׁנַּיִם הַחוֹתְכוֹת (הַנִּיבִים) לַטּוֹחֲנוֹת אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים אוֹכְלֵי־עֵשֶׂב: הַפִּנְיוֹן מוֹתִיר מָקוֹם לָעֵשֶׂב הֶחָדָשׁ שֶׁבַּעַל־הַחַיִּים מַכְנִיס לְפִיו. — [פִּנְיוֹן־, פִּנְיוֹנִים, ־נֵי־]

פֶּנִיקְס°, ראה פֵּנִיקְס°.

פָּנִים ז״ר גם נ״ר [אכדית: pānu; אוגריתית: פנמ; ראה גם פנה] 1, פַּרְצוּף, הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הָרֹאשׁ, חֵלֶק הָרֹאשׁ שֶׁבּוֹ הַמֵּצַח, הָעֵינַיִם, הָאַף

וְהַפֶּה: "וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא" (בראשית מג לא). "וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ" (מלכים א יט יג). "פָּנֶיךָ תְכַסֶּה וְלֹא תִרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ" (יחזקאל יב ו). 2. הַצַּד הַקִּדְמִי, חֲזִית: "וְרֹחַב פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקָּדִים מֵאָה אַמָּה" (יחזקאל מא יד). "וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ (שֶׁל הַמְּנוֹרָה)" (שמות כה לז). 3. הַשֶּׁטַח הָעֶלְיוֹן אוֹ הַחִיצוֹן הַנִּרְאֶה לָעַיִן: "וְאֵד יַעֲלֶה... וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ב ו). "וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ח יג). "וּמָלְאוּ פְנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה" (ישעיה כז ו). 4*. מַרְאֶה, תֹּאַר, דְּמוּת: "פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב" (סוטה ט טו). "פָּנִים שֶׁל אֵימָה לַמִּקְרָא... פָּנִים מַסְבִּירוֹת לָאַגָּדָה" (מסכת סופרים טז ב). "וַעֲבוֹדָתְךָ לוֹ אֵין לָהּ טַעַם וְלֹא פָּנִים" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה). "מַה פָּנִים לְגַן־עֵדֶן שֶׁאֵין צַדִּיק זֶה שָׁרוּי בְּתוֹכוֹ?" (עגנון, אלו שב). 5*. טַעַם, אֹפֶן, דֶּרֶךְ: "הַתּוֹרָה שֶׁנִּדְרֶשֶׁת מ״ט פָּנִים טָהוֹר וּמ״ט פָּנִים טָמֵא" (שיר השירים רבה ב ד). "וְיִפְעַל עַל כַּמָּה פָּנִים מֵאַפְנֵי הַהִפָּעֲלִיּוֹת" (כוזרי ד ג). "יֵשׁ פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן" (ר׳ יהונתן, יערת דבש 59). "יֵשׁ פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן, אֶפְשָׁר שֶׁאֵין דָּנִים מִן הֶעָבָר עַל הֶעָתִיד" (ביאליק, שירתנו). "הֲלִיכָה זוֹ יֵשׁ לָהּ פָּנִים לְכָאן וּלְכָאן" (בן־ציון, כו). 6^. בֵּאוּר, מוּבָן, הוֹרָאָה: "וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ רָדְנוּ לְשׁוֹן יְרִידָה, וְעוֹד פָּנִים אֲחֵרִים" (רש״י ירמיה ב לא). 7 [בהשאלה] כַּעַס, רֹגֶז: "תְּשִׁיתֵמוֹ כְּתַנּוּר אֵשׁ לְעֵת פָּנֶיךָ ה׳" (תהלים כא י). "פְּנֵי ה׳ בְּעֹשֵׂי רָע" (תהלים לד יז). [וראה עוד כל הצירופים להלן] — [פְּנֵי־, פָּנַי... פָּנֵינוּ, פְּנֵיכֶם, פְּנֵיהֶם]

— לְפָנִים*, לְמַרְאִית עַיִן: "אֵין דּוֹרֵנוּ רוֹאִין אֶלָּא לְפָנִים" (תוספתא סוטה יד ח). "הֵם לֹא עָשׂוּ אֶלָּא לְפָנִים, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא עָשָׂה עִמָּהֶן אֶלָּא לְפָנִים" (מגילה יב.). "וְיִפֹּל בְּשַׁעַר שֹׁפֵט אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לְפָנִים" (הגגיד, בן־משלי 324). "שֶׁאֵין לְחָשְׁדוֹ וְלוֹמַר: לְפָנִים הוּא עוֹשֶׂה" (רש״י בכורות לז:).

— פָּנִים אֶל פָּנִים, פָּנִים בְּפָנִים, זֶה מוּל זֶה מַמָּשׁ, בְּאֵין חֲצִיצָה בֵּינֵיהֶם: "וְדִבֶּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ" (שמות לג יא). "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם בָּהָר" (דברים ה ד). "הִנֵּה זֶה בָּא יַעֲקֹב... לְדַבֵּר עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים" (מגדלי מר״ס, יט). "זְכָרוּהוּ חֲבֵרָיו... שֶׁזָּכוּ לְדַעְתּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים וְלַעֲבֹד עִמּוֹ יַחַד" (אחד העם, קסה). "׳הַמְעַיֵּן׳ רוֹצֶה וְחַיָּב לְהַכִּיר אֶת שְׂכִיּוֹת עִמּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים, וְלֹא עַל־יְדֵי סַרְסוּר" (ביאליק, הספר).

— פָּנִים וְאָחוֹר, מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר°, מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים, מִכָּאן וּמִכָּאן: "וְהִיא (הַמְּגִלָּה) כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר" (יחזקאל ב י). הָאוֹיֵב תָּקַף אֶת הָעִיר מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר.

— פָּנִים הֲדוּפוֹת*, פָּנִים נְזְעָמִים, פְּנֵי רֹגֶז: "בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מַרְאֶה לָהֶם פֻּרְעָנוּתָם שֶׁל רְשָׁעִים, הָיָה מַרְאֶה לָהֶם בְּפָנִים זוֹעֲפוֹת, בְּפָנִים הֲדוּפוֹת, בְּפָנִים מוֹרִיקוֹת" (פסיקתא רבתי קא.).

— פָּנִים הֲפוּכוֹת*, פָּנִים שֶׁנִּתְעַוְּתוּ מִצַּעַר אוֹ מִכְּאֵב: "וּפָנִים הֲפוּכוֹת עִם אִישׁ כְּסִיל" (בן־סירא לא כד).

— פָּנִים זְעוּמוֹת* (במדבר רבה יא), פְּנֵי זַעַם וָכַעַס, הַבָּעָתוֹ שֶׁל אָדָם כּוֹעֵס.

— פָּנִים זוֹעֲפִים (דניאל א י), פָּנִים זְעוּפוֹת*, פָּנִים זוֹעֲפוֹת*, (פסיקתא רבתי קא.), פָּנִים מַבִּיעִים עֶצֶב וְיָגוֹן אוֹ חֻמְרָה וְהַקְפָּדָה יְתֵרָה.

— פָּנִים זְקוּפוֹת* הַבָּעָה שֶׁל אֹמֶץ וּבִטָּחוֹן: "אֵלּוּ שֶׁפְּנֵיהֶם זְקוּפוֹת תַּלְמוּדָן בְּיָדָן" (קהלת רבה ט ט). "עִם חֲשֵׁכָה חָזַר סָאלֶם לְבֵיתוֹ כְּשֶׁפָּנָיו זְקוּפוֹת וְלִבּוֹ טוֹב עָלָיו" (הזז, יעיש ב 34).

— פָּנִים חֲדָשׁוֹת*. 1, אָדָם חָדָשׁ, אוֹרֵחַ, מִי שֶׁלֹּא נִרְאָה בַּמָּקוֹם עַד כֹּה: "אִם בָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת אוֹמֵר בִּרְכַּת חֲתָנִים" (תוספתא מגילה ד יד). "וּבְכָל יוֹם וָיוֹם הוֹסִיף וְרָאָה פָּנִים חֲדָשׁוֹת" (עגנון, כלה רסט). 2. חִדּוּשׁ, דָּבָר חָדָשׁ: "וּפָנִים חֲדָשׁוֹת בָּאוּ לְכָאן" (בבא קמא צז:).

— פָּנִים חֲמוּצִים° [בסגנון דיבורי ובדרך־לגלוג] הַבָּעָה שֶׁל אִי־רָצוֹן אוֹ שִׁעֲמוּם אוֹ אַכְזָבָה: "אֲפִלּוּ לֹא הֶרְאֲתָה לוֹ פָּנִים חֲמוּצִים" (בורלא, עקביה 257). מַדּוּעַ פָּנֶיךָ חֲמוּצִים כָּל כָּךְ?

— פָּנִים חֲרוּפוֹת* [פסיקתא רבתי קא., נוסח אחר: הֲדוּפוֹת] בֹּשֶׁת פָּנִים: "עֵינֶיהָ חַכְלִילוֹת, בּוֹכִיָּה, לָהּ פָּנִים חֲרוּפוֹת" (טשרניחובסקי, שירים 412). "חָשְׁקוּ הַבָּנִים שִׂפְתוֹתֵיהֶם וְהֶחֱרִישׁוּ בְּפָנִים חֲרוּפוֹת" (שלונסקי, חרי קולא 257).

— פָּנִים חֲשֵׁכוֹת*, פָּנִים שֶׁל כַּעַס, פָּנִים קוֹדְרִים: "הַשְּׂלָו נָתַן לָהֶם בְּפָנִים חֲשֵׁכוֹת, אֲבָל הַמָּן... נָתַן לָהֶם בְּפָנִים מְאִירוֹת" (מכילתא מח.). "פִּיסַם יָעִישׁ בְּפָנִים מְצֵרוֹת וּבְפָנִים חֲשֵׁכוֹת" (הזז, יעיש ב 247).

— פָּנִים יָפוֹת* (אבות א טו), הַבָּעַת נַחַת וְרָצוֹן, מְאוֹר־פָּנִים.

— פָּנִים כְּעוּסוֹת* (שמות רבה מה), הַבָּעָה שֶׁל כַּעַס וָרֹגֶז.

— פָּנִים מְאִירוֹת*, מַרְאֶה שָׂמֵחַ, הַבָּעָה שֶׁל רָצוֹן וְיַחַס טוֹב, לְבָבִיּוּת [ראה לעיל המובאה ליד "פָּנִים חֲשֵׁכוֹת*"]

— פָּנִים מוֹרִיקוֹת*, הַבָּעָה שֶׁל צַעַר הַגּוֹרֶמֶת לְיֵרָקוֹן בְּצֶבַע הַפָּנִים [ראה לעיל המובאה ליד "פָּנִים הֲדוּפוֹת"]

— פָּנִים מַסְבִּירוֹת*, מְאוֹר־פָּנִים, רָצוֹן וְחִבָּה: "פָּנִים מַסְבִּירוֹת לָאַגָּדָה" (סופרים טז ב). "כְּשֶׁהָיָה מַרְאֶה לָהֶן מַתַּן שְׂכָרָם שֶׁל צַדִּיקִים הָיָה מַרְאֶה לָהֶם... בְּפָנִים מַסְבִּירוֹת" (פסיקתא רבתי קא.). "הָיָה מְדַבֵּר עִם הַבְּרִיּוֹת בְּנִימוּס וּבְפָנִים מַסְבִּירוֹת" (בורלא, עקביה 49).

— פָּנִים נוֹבְלוֹת°, הַבָּעַת צַעַר: "מְנַחֵם וְנַחְמָן יוֹשְׁבִים בְּפָנִים נוֹבְלוֹת כְּשָׂרֵי־צָבָא שֶׁגְּיָסוֹתֵיהֶם עָזְבוּ אֶת הַמַּעֲרָכָה" (צמח, א 254).

— פָּנִים נְמוּכוֹת*, פָּנִים עֲצוּבוֹת: "אֵלּוּ שֶׁפְּנֵיהֶם זְקוּפוֹת — תַּלְמוּדָן בְּיָדָן, אֵלּוּ שֶׁפְּנֵיהֶן נְמוּכוֹת — אֵין תַּלְמוּדָן בְּיָדָן" (קהלת רבה ט ט). "פָּנֶיהָ נְמוּכוֹת וְנַפְשָׁהּ עֲגוּמָה וְאֵין קוֹלָהּ הוֹלֵךְ" (הזז, יעיש ג 178).

— פָּנִים נְפוּלִים°, פָּנִים רָזִים וּכְחוּשִׁים: "עַל מִצְחָהּ כָּרוּךְ סוּדָר וּפָנֶיהָ נְפוּלִים וְחִוְּרִים" (בורלא, עקביה 71).

— פָּנִים פְּתוּחוֹת°, הַבָּעָה שֶׁל גִּלּוּי־לֵב וְכֵנוּת: "נִכְנַס הַנָּשִׂיא — גְּבַהּ־קוֹמָה, רְחַב־כְּתֵפַיִם, יְפֵה־תֹאַר, פָּנִים פְּתוּחוֹת" (שרת, באסיה 48).

— פָּנִים צְהֻבִּים* (נדרים מט:), פָּנִים שְׂמֵחִים.

— פָּנִים צוֹמְקִים וּמְצֹרָרִים°, פָּנִים חֲרוּשֵׁי קְמָטִים: "יְהוּדִים קוֹדְרִים, פָּנִים צוֹמְקִים וּמְצֹרָרִים" (ביאליק, אם יש).

— פָּנִים רָעִים, 1. הַבָּעָה שֶׁל צַעַר וְדִכְדּוּךְ, מַרְאֶה אָדָם נִרְגָּז: "מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם?" (בראשית מ ז). 2°. דַּלּוּת וְרָזוֹן בְּמַרְאֵה פָּנָיו שֶׁל אָדָם: פָּנֶיךָ רָעִים מְאֹד, עָלֶיךָ לָנוּחַ מֵעֲמָלְךָ.

— פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת*, הַבָּעַת רָצוֹן וְנַחַת־רוּחַ, רוּחַ שֶׁל חֶדְוָה וְשִׂמְחָה: "פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת לְהַתַּלְמוּד" (מסכת סופרים טז ב).

– פָּנִים שֶׁל מַטָּה* (מועד קטן ט:) [בלשון נקיה] כִּנּוּי לִמְקוֹם הָעֶרְוָה.

– פָּנִים שֹׂמֵחוֹת* (פסיקתא רבתי קא.), הַבָּעַת שִׂמְחָה וְרָצוֹן.

– פָּנָיו פְּנֵי לְהָבִים [בהשאלה] הוּא נִרְגָּשׁ בְּיוֹתֵר (מְבֹהָלָה, מְבוּשָׁה, מֻרְגָּז): "אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ, פְּנֵי לְהָבִים פְּנֵיהֶם" (ישעיה יג ח). "וּבְגַשְׁתִּי וְהִנֵּה פָּנָיו פְּנֵי לְהָבִים" (מאפו, שפב). "כֻּלָּם פְּנֵי לְהָבִים פְּנֵיהֶם וְעֵינֵיהֶם כִּבְרָקִים" (יל"ג, פרוזה רכד). "וְהֵם לְבוּשִׁים אַדְּרוֹת־שֵׂעָר... וּפְנֵיהֶם פְּנֵי לְהָבִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסג).

– פְּנֵי־הַיָּם °, גֹּבַהּ הַשֶּׁטַח הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַמַּיִם בַּיָּם: יְרוּשָׁלַיִם גְּבוֹהָה כְּ־700 מֶטֶר מֵעַל לִפְנֵי־הַיָּם. יָם הַמֶּלַח נָמוּךְ כְּ־400 מֶטֶר מִתַּחַת לִפְנֵי־הַיָּם.

– פְּנֵי־הָעִיר* [בהשאלה] רָאשֵׁי הָעִיר, נִכְבְּדֵי הַמָּקוֹם: "וַיְּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר – חָנַן אֶת הַפָּנִים שֶׁבָּעִיר, הִתְחִיל מְשַׁלֵּחַ לָהֶם דּוֹרוֹנוֹת" (בראשית רבה עט). "וְנַעֲשְׂתָה חַמִּין וְנִדְבַּר, וְעַתָּה עָלַי לִרְאוֹת 'פְּנֵי' הָעִיר" (מנדלי מו"ס, רמט). [ובשינוי הסומך:] "וְהוֹפִיעוּ 'פְּנֵי' הַדּוֹר" (המאירי, תנובה 31). "וְנִכְנְסוּ בַּעֲבִי הַקּוֹרָה 'פְּנֵי' כָּל הַקְּהִלָּה" (טשרניחובסקי, שירים 359). [בלשון־הדיבור רווח קיצור הניב – "פְּנֵי"]: בַּמְּסִבָּה נִרְאוּ כָּל הַ"פְּנֵי".

– אוֹר פָּנִים, 1, מְאוֹר פָּנִים, יַחַס שֶׁל רָצוֹן: "וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם" (תהלים מד ד). "מִתּוֹךְ שְׂחוֹק קַל וְאוֹר פְּנֵי אוֹהֵב" (ביאליק, הבריכה). 2 ^, נַחַת, שִׂמְחָה: "וְאוֹר פְּנֵי אִזִּי יִרְבֶּה" (הנגיד, דיואן 149).

– בּוֹשׁ־פָּנִים*, בַּיְשָׁן, צָנוּעַ וְעַנְוְתָן, בְּנִגּוּד אֶל "עַז־פָּנִים": "בּוֹשׁ פָּנִים – לְגַן־עֵדֶן" (כלה ב א).

– בֹּשֶׁת־פָּנִים, 1, בּוּשָׁה, כְּלִמָּה: "לְךָ ה' הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט ז). 2 °, צְנִיעוּת, עַנְוְתָנוּת.

– גִּלּוּי־פָּנִים*, עַזּוּת־פָּנִים, חֻצְפָּה: "מוּמָר בְּגִלּוּי פָּנִים" (עירובין סט.).

– הֲדַר־פָּנִים ^, הַדְרַת־פָּנִים*, הַבָּעָה מְעוֹרֶרֶת כָּבוֹד, מַרְאֶה נִכְבָּד: "וּמַה־מֵּסִיר הֲדַר פָּנִים וּמֵבִיא לְיַד בֹּשֶׁת?" (הנגיד, בן־משלי 132). "הַדְרַת פָּנִים – זָקָן" (שבת קנב.). אָדָם בַּעַל הַדְרַת־פָּנִים.

– הֶכֵּר־פָּנִים ^, סִימַן הַבְחָנָה שֶׁל פָּנִים: "שֶׁהָיוּ פָּנָיו טוּחוֹת וְאֵין בָּהֶן הֶכֵּר פָּנִים" (רמב"ם, איסורי ביאה י יא).

– הַכָּרַת־פָּנִים. הַבָּעָה, אֲרֶשֶׁת, הָרֹשֶׁם הַחִיצוֹנִי שֶׁל תָּוֵי פָּנָיו שֶׁל אָדָם: "הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם" (ישעיה ג ט).

– הַעֲמָדַת־פָּנִים °, מַתַּן הַבָּעָה לַפָּנִים שֶׁלֹּא לְפִי הַהַרְגָּשָׁה הַפְּנִימִית, הַבָּעָה מְעֻשָּׂה, הִתְחַפְּשׂוּת.

– הַקְבָּלַת־פָּנִים*, קַבָּלַת פָּנִים, קִדּוּם פְּנֵי אִישׁ: "גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה" (שבת קכז.).

– חִלּוּי־פָּנִים ^, בַּקָּשָׁה: "שֶׁלְּקָחוֹ (אֶת הַכֶּסֶף) יְהוּדָה מִלְוֵי עַל־פִּי בֵּית־דִּין אוֹ בְּחִלּוּי פָּנִים" (תשובות הגאונים, מנטובה, רכג).

– לֶחֶם־הַפָּנִים (שמות לה יג), כִּנּוּי לִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה חַלּוֹת־הַלֶּחֶם שֶׁהָיוּ נֶאֱפוֹת בְּכָל עֶרֶב־שַׁבָּת וּמֻנָּחוֹת עַל שֻׁלְחַן־הַפָּנִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ לִפְנֵי ה' עַד הַשַּׁבָּת הַבָּאָה, שֶׁאָז הֶחֱלִיפוּן בַּחֲדָשׁוֹת.

– מְאוֹר־פָּנִים [על־פי תהלים צ ח], 1 °, הַבָּעָה שֶׁל רָצוֹן וְשִׂמְחָה, יַחַס שֶׁל חִבָּה: הַמְאָרֵחַ קִבֵּל אֶת אוֹרְחָיו בִּמְאוֹר־פָּנִים. 2 ^, כָּבוֹד, יְקָר: "בְּהַפִּילְךָ מְאוֹר פָּנִים בְּמִשְׁאָל, אֱזַי תֵּקַל וְתֵרֵד מִגְדָּלָהּ" (הנגיד, בן־משלי 42).

– מֵי־פָּנִים ^, כִּנּוּי לַדְּמָעוֹת: "וּמֵי פָּנִים לֹא נִשְׁפְּכָה לִפְנֵי אֱנוֹשׁ נוֹכֵל" (משה אבן־עזרא, ענק ט כט).

– מַרְאֵה־פָּנִים*, הַבָּעַת־הַפָּנִים: "שִׁנָּה הַמָּקוֹם (בָּאָדָם) מַרְאֵה פָּנִים, דַּעַת וְקוֹל" (תוספתא סנהדרין ח ו).

– מְגַמַּת־פָּנָיו, מְחוֹז חֶפְצוֹ, מַטְּרָתוֹ: "מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה" (חבקוק א ט).

– מַשּׂוֹא־פָּנִים, הַעֲדָפַת אָדָם עַל אֲחֵרִים בְּשֶׁל חֲשִׁיבוּתוֹ, קִרְבָתוֹ, יְדִידוּת אֵלָיו וְכַדּוֹמֶה: "כִּי־אֵין עִם־ה' אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד" (דברי הימים ב יט ז). "וְכִי מַשּׂוֹא־פָּנִים יֵשׁ לַדָּבָר?" (מגילה יב.).

– נְעֻוֵה־פָּנִים °, מִי שֶׁפָּנָיו מְעֻוָּתִים: "נַעֲווֹת פָּנִים מִבְּכִי תָמִיד" (ביאליק, שבעה).

– סֵבֶר־פָּנִים*, 1 *, הַבָּעַת פָּנָיו שֶׁל אָדָם (לְטוֹב אוֹ לְרָע): "וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת" (אבות א טו). סֵבֶר פָּנִים קָשׁוֹחַ. 2 ° [קיצור מן סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת] הַסְבָּרַת־פָּנִים, מְאוֹר־פָּנִים, יַחַס שֶׁל רָצוֹן.

– עַז־פָּנִים*, חָצוּף, גַּס־רוּחַ: "שֶׁתַּצִּילֵנוּ מֵעַזֵּי־פָנִים" (ברכות טז:). "עַז־פָּנִים – לְגֵיהִנֹּם" (כלה ב א).

– עֹז־פָּנִים, 1, גַּסּוּת, יְהִירוּת: "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא" (קהלת ח א). 2 °, הַבָּעַת אֹמֶץ, עַזּוּת: "הִכְסִיף הַשַּׁחַר עֹז פְּנֵיהֶם" (ביאליק, מתי).

– עַזּוּת־פָּנִים*, חֻצְפָּה, הָעַזָּה כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ: "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת־פָּנִים מֻתָּר לִקְרוֹתוֹ רָשָׁע" (תענית ז:).

– פַּרְצוּף־פָּנִים*, דְּמוּת פָּנָיו שֶׁל אָדָם, קְלַסְתֵּר: "אֵין מְעִידִין אֶלָּא עַל פַּרְצוּף פָּנִים עִם הַחֹטֶם" (יבמות טז ג).

– קַבָּלַת־פָּנִים °, קִדּוּם אָדָם בְּבִרְכַּת "בָּרוּךְ הַבָּא", בְּטֶקֶס וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: הָעִירִיָּה עָרְכָה קַבָּלַת־פָּנִים נָאָה לָאוֹרְחִים.

– קְלַסְתֵּר־פָּנִים*, מַרְאֶה, דְּמוּתוֹ שֶׁל אָדָם: "מִיָּד נֶהְפַּךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק וְנִדְמָה לְאַבְרָהָם" (בבא מציעא פז.).

– קֵרוּב־פָּנִים*, גִּלּוּי יַחַס שֶׁל חִבָּה לְאָדָם, לְבָבִיּוּת: "מְקַבְּלִין אוֹתָן (אֶת הַגֵּרִים) וּצְרִיכִין קֵרוּב־פָּנִים" (ירושלמי ד א).

– קְשֵׁה־פָּנִים, עַקְשָׁן, סָרְבָן: "וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים" (יחזקאל ב ד).

– רֹעַ־פָּנִים, כַּעַס, רֹגֶז: "טוֹב כַּעַס מִשְּׂחֹק, כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב" (קהלת ז ג).

– שֻׁלְחַן־הַפָּנִים (במדבר ד ז), הַשֻּׁלְחָן בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁעָלָיו נֶעֶרְכוּ חַלּוֹת לֶחֶם־הַפָּנִים.

– תֹּאַר־פָּנִים* (סנהדרין ק.), קְלַסְתֵּר פָּנִים, מַרְאֵה פָּנָיו שֶׁל אָדָם.

– אוֹרוּ פָּנָיו° [על־פי תהלים ד ז] הוּא שָׂמַח מְאֹד: פָּנֵינוּ אוֹרוּ לְמִשְׁמַע הַיְדִיעָה הַטּוֹבָה.

– אָכַל פָּנָיו שֶׁל פְּלוֹנִי*, הִרְגִּיז וְהִקְנִיט אֶת פְּלוֹנִי: "הִתְחִילָה עוֹשָׂה מְרִיבָה, מְבַקֶּשֶׁת לֶאֱכֹל פָּנָיו" (במדבר רבה ד).

– גִּלָּה פְּנֵי פְלוֹנִי*, הִכְלִים וּבִיֵּשׁ אֶת פְּלוֹנִי: "הֲרֵי אֲנִי מְגַלֶּה אֶת פְּנֵיהֶם (שֶׁל יִשְׂרָאֵל), וְהַמְגַלֶּה פָּנִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא" (פרקי דר' אליעזר, מד).

— גִּלָּה פָּנִים בַּתּוֹרָה (שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה)* (אבות ג יא), הִבִּיעַ דֵּעוֹת שֶׁל כְּפִירָה בְּעִקְּרֵי הַתּוֹרָה; יַחַס לְדִבְרֵי הַתּוֹרָה כַּוָּנוֹת מְסֻלָּפוֹת.

— הֵאִיר פָּנָיו אֶל־, הִסְבִּיר פָּנָיו, גִּלָּה יַחַס שֶׁל רָצוֹן: "יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ" (במדבר ו כה). הַמְאָרֵחַ הֵאִיר פָּנָיו אֶל הָאוֹרֵחַ.

— הֵאִיר פָּנִים בַּהֲלָכָה* (רות רבה ד), הִסְבִּיר יָפֶה אֶת דִּבְרֵי תּוֹרָה.

— הָדַר פְּנֵי פְּלוֹנִי, נָהַג בִּפְלוֹנִי מִנְהַג כָּבוֹד וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ: "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" (ויקרא יט לב).

— הוֹכִיחַ אֶל פָּנָיו שֶׁל פְּלוֹנִי, הִסְבִּיר דָּבָר לִפְלוֹנִי בְּמַטָּרָה לְשַׁכְנְעוֹ: "אַךְ דְּרָכַי אֶל־פָּנָיו אוֹכִיחַ" (איוב יג טו).

— הוֹעִיד פָּנָיו אֶל־°, נָטָה לָלֶכֶת אֶל־, הָלַךְ בְּכִוּוּן לְ־.

— הוֹפִיעַ פָּנִים כְּנֶגֶד־*, הֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי־: "פּוּעָה... שֶׁהוֹפִיעָה פָּנִים כְּנֶגֶד פַּרְעֹה" (שמות רבה א).

— הוֹרִיק פָּנָיו כְּנֶגֶד פְּלוֹנִי*, גִּלָּה יַחַס שֶׁל אִי־רָצוֹן לִפְלוֹנִי, טָעַן נֶגְדּוֹ: "הֵן (חֲנִיכָיו) הוֹרִיקוּ פָּנִים כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, אָמְרוּ: חֲמִשָּׁה מְלָכִים לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בָּהֶם, וְאָנוּ יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהֶם?" (בראשית רבה ג).

— הֶחֱצִיף פָּנָיו*, הֵעֵז פָּנָיו, נָהַג בְּחֻצְפָּה: "כָּל הַמַּחֲצִיף פָּנָיו בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד — מִתְחַיֵּב הוּא מִלְּעֵיל" (קהלת רבה ט טז).

— הִכִּיר פָּנִים, נָשָׂא פָּנִים, נָתַן אֶת הַיִּתְרוֹן לְמִישֶׁהוּ עַל אֲחֵרִים: "לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן" (דברים א יז). "הַכֵּר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל־טוֹב" (משלי כד כג).

— הִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ*, בִּיֵּשׁ וְהִכְלִים אֶת חֲבֵרוֹ: "וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים... אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא" (אבות ג יא).

— הִמְרָה פָּנִים בִּפְלוֹנִי*, הִתְנַגֵּד לִפְלוֹנִי, לֹא שָׁמַע בְּקוֹלוֹ: "מַמְרֵא — שֶׁהִמְרָה פָּנִים בְּאַבְרָהָם" (בראשית רבה מב).

— הִסְבִּיר פָּנִים*, גִּלָּה יַחַס שֶׁל רָצוֹן וַאֲדִיבוּת: "כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי הִסְבַּרְתִּי לְךָ פָּנִים, כָּךְ אַתָּה הַסְבֵּר פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל" (ברכות סג:).

— הִסְתִּיר פָּנָיו מִפְּלוֹנִי, לֹא הִשְׁגִּיחַ בִּפְלוֹנִי, הִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ: "הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב" (ישעיה ח יז).

— הֵעֵז פָּנָיו*, הִתְחַצֵּף, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי עַזּוּת וְחֻצְפָּה: "אֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל־חוֹבוֹ" (בבא מציעא ג.).

— הֶעֱמִיד פָּנִים, 1. הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג: "וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו" (מלכים ב ח יא). 2°. עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ־, הִתְחַזָּה: לָמָּה תַּעֲמִיד פְּנֵי תָּם וּמִתְחַסֵּד? [ראה מובאות בערך עמד, הֶעֱמִיד פָּנִים]

— הֶעֱמִיד פָּנָיו בִּפְלוֹנִי*, הֵעֵז פָּנִים, הִתְחַצֵּף: "כָּל שֶׁמַּעֲמִיד פָּנָיו בַּמֶּלֶךְ כְּאִלּוּ הֶעֱמִיד פָּנָיו בְּתַלְמִיד־חָכָם" (בראשית רבה צד).

— הִפִּיל פָּנָיו בִּפְלוֹנִי, רָגַז וְכָעַס עַל פְּלוֹנִי: "לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־חָסִיד אֲנִי" (ירמיה ג יב).

— הָפַךְ פָּנָיו°, הֵסֵב רֹאשׁוֹ אוֹ מַבָּטוֹ לְאָחוֹר.

— הָפַךְ פָּנָיו מִפְּלוֹנִי*, פָּנָה לוֹ עֹרֶף, חָדַל לָשִׂים לִבּוֹ אֵלָיו: "חָשְׁקָה נַפְשִׁי בָּהּ וּפָנַי לֹא אֶהְפֹּךְ מִמֶּנָּה" (בן־סירא נא מג). "הֲפַכְתֶּם פְּנֵיכֶם מִמֶּנִּי, וְעַכְשָׁו בָּאתֶם אֵלַי?" (פרקי דר׳ אליעזר, לו).

— הִצְהִיל פָּנִים, גָּרַם לְנַחַת רוּחַ, שִׂמַּח וְעוֹדֵד: "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן" (תהלים קד טו).

— הִקְבִּיל פְּנֵי פְּלוֹנִי*, 1. קִדֵּם אֶת פְּלוֹנִי, יָצָא לִקְרַאת פְּלוֹנִי לְפָגְשׁוֹ: "הַהוֹלֵךְ לְהַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו אוֹ פְּנֵי רַבּוֹ... עוֹבֵר עַד צַוָּארוֹ בַּמַּיִם וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ" (יומא עז:). 2. עָרַךְ לוֹ קַבָּלַת־פָּנִים: "לְהַקְבִּיל פְּנֵי מֶלֶךְ" (אבות דר׳ נתן טו ג).

— הֶרְאָה פָּנִים*, 1*. נִחֵם, הִבִּיעַ דִּבְרֵי עִדּוּד וְנִחוּמִים: "מַהוּ לְהֵרָאוֹת לוֹ (לָאָבֵל) פָּנִים?" (ירושלמי מועד קטן פב ב). 2^. עָשָׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ־, הֶעֱמִיד פָּנִים: "מַרְאֶה פָּנִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן" (אברבנאל שמואל א יח).

— הִרְעִים פָּנָיו°, הִבִּיעַ יַחַס שֶׁל חֻמְרָה וָזַעַם.

— הִשְׁחִיר פָּנָיו*, גָּרַם לוֹ בּוּשָׁה וְחֶרְפָּה, בִּיֵּשׁ וְצִעֵר אוֹתוֹ: "דְּבָרִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּיַלְדוּתוֹ מַשְׁחִירִים פָּנָיו לְעֵת זִקְנָתוֹ" (שבת קנב.). הִתְנַהֲגוּתוֹ הַמַּחְפִּירָה שֶׁל הַנַּעַר הִשְׁחִירָה אֶת פְּנֵי הוֹרָיו.

— הֻשְׁחֲרוּ פָּנָיו*, פָּנָיו קָדְרוּ וְהִבִּיעוּ יָגוֹן וָצַעַר: "שֶׁהֻשְׁחֲרוּ פְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה" (מגילה יא.).

— הֵשִׁיב פְּנֵי פְּלוֹנִי, דָּחָה אֶת בַּקָּשַׁת פְּלוֹנִי, סֵרֵב לְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ: "שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי... שַׁאֲלִי, אִמִּי, כִּי לֹא־אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ" (מלכים א ב כ).

— הִשְׁלִיךְ מֵעַל פָּנָיו, גֵּרַשׁ וְסִלֵּק, הִשְׁמִיד וּבִעֵר: "וְאֶת־הַבַּיִת הַזֶּה... אַשְׁלִיךְ מֵעַל פָּנָי" (דברי הימים ב ז כ).

— הִתְרָאָה פָּנִים, 1. נִפְגַּשׁ עִם פְּלוֹנִי כְּדֵי לַעֲרֹךְ אִתּוֹ מִלְחָמָה: "אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ... לֵאמֹר: לְכָה נִתְרָאֶה פָנִים" (מלכים ב יד ח). 2^. נִפְגַּשׁ עִם פְּלוֹנִי כְּדֵי לִרְאוֹתוֹ וּלְהֵרָאוֹת לְפָנָיו: "לָמָּה לֹא בָּאתָ אֵלֵינוּ לְהִתְרָאוֹת פָּנִים?" (רבינו חננאל, שבת קנב.). בָּאתִי לְהִתְרָאוֹת פָּנִים עִם יְדִידַי.

— חִזֵּק פָּנָיו (ירמיה ה ג), הִקְשָׁה עָרְפּוֹ, הֵעֵז פָּנָיו.

— חִלָּה פְּנֵי פְּלוֹנִי, בִּקֵּשׁ דְּבַר־מָה מִפְּלוֹנִי, הִפְצִיר בִּפְלוֹנִי וְהִתְחַנֵּן לְפָנָיו: "רַבִּים יְחַלּוּ פְנֵי־נָדִיב" (משלי יט ו).

— חָפוּ פָּנָיו, נָבוֹךְ וְנִכְלַם מֵרֹב בּוּשָׁה וָצַעַר: "הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ — וּפְנֵי הָמָן חָפוּ" (אסתר ז ח).

— חָפְרוּ פָּנָיו, פָּנָיו הֶחֱוִירוּ מִבּוּשָׁה: "הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ, וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ" (תהלים לד ו).

— טָחַן פְּנֵי פְּלוֹנִי, הִתְנַהֵג עִם פְּלוֹנִי בְּאַכְזָרִיּוּת, חָמַס וְעָשַׁק אוֹתוֹ: "מַה־לָּכֶם תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ?" (ישעיה ג טו).

— כָּבַשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע* (סנהדרין יט:), הוֹרִיד פָּנָיו מִבּוּשָׁה, נִכְלַם מְאֹד.

— נָפְלוּ פָּנָיו, פָּנָיו נִדַּלְדְּלוּ וְכָחֲשׁוּ מִסֵּבֶל אוֹ מֵרֹגֶז: "לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ?" (בראשית ד ו). "פָּנָיו שֶׁל יַעֲקֹב נָפְלוּ מְאֹד וְאִישׁ לֹא הִכִּירָהוּ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קד).

— נָשָׂא פְּנֵי פְּלוֹנִי, נָתַן יִתְרוֹן לִפְלוֹנִי עַל אַחֵר, הֶעְדִּיף אוֹתוֹ עַל־פְּנֵי אֲחֵרִים בְּשֶׁל חֲשִׁיבוּתוֹ, קִרְבָתוֹ אֵלָיו וְכַדּוֹמֶה: "לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד" (דברים י יז).

— נָשָׂא פָּנָיו אֶל פְּלוֹנִי, הֵאִיר פָּנָיו לִפְלוֹנִי, הִתְיַחֵס אֵלָיו בְּרָצוֹן: "יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם" (במדבר ו כו).

– **נִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו כִּכְרוּם (כְּחַרְדָּה)***, צֶבַע פָּנָיו נִשְׁתַּנָּה חֲלִיפוֹת מִבּוּשָׁה, מֵעֶלְבּוֹן וְכַדּוֹמֶה: "כֵּיוָן שֶׁנִּצְטָרֵךְ אָדָם לַבְּרִיּוֹת פָּנָיו מִשְׁתַּנּוֹת כִּכְרוּם" (ברכות ו:). "נִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו כְּחַרְדָּה" (סוטה לה.).

– **נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו*** (ירושלמי סנהדרין יט א), פָּנָיו הִצְהִיבוּ אוֹ הֶאְדִּימוּ מִבּוּשָׁה אוֹ מִצַּעַר, הוּא נָבוֹךְ וְנִכְלָם.

– **נָתַן פָּנָיו בִּפְלוֹנִי**, כָּעַס וְרָגַז עַל פְּלוֹנִי, הִבִּיט עָלָיו בְּעַיִן רָעָה לְעָנְשׁוֹ: "וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ" (ויקרא כ ג).

– **עָשָׂה פָּנִים לְדָבָר***, שָׁוָה לוֹ צוּרָה מְסֻיֶּמֶת: "כִּפַּת שֶׁסְּרָקוֹ וְכַרְכְּמוּ וְעָשׂאוֹ פָּנִים" (כלים כב ט). "בְּשָׁעָה שֶׁהַמָּטָר יוֹרֵד הוּא עוֹשֶׂה פָּנִים לָאֲדָמָה" (בראשית רבה יג).

– **צָהֲבוּ פָּנָיו***, פָּנָיו אוֹרוּ מִשִּׂמְחָה: "רְצוֹנְךָ לִסְעֹד אֶצְלִי? אָמַר לוֹ: הֵן! צָהֲבוּ פָּנָיו שֶׁל רַבִּי" (חולין ז:).

– **קִבֵּל פְּנֵי פְלוֹנִי***, הִקְבִּיל פְּנֵי פְלוֹנִי, קִדֵּם אוֹתוֹ, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "כָּל הַזָּרִיז בְּמִצְוָה זוֹ זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה" (מנחות כג:). נְצִיגֵי־הַמֶּמְשָׁלָה יָצְאוּ לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי הָאוֹרֵחַ.

– **קִדֵּם פְּנֵי פְלוֹנִי**, 1. הִקְבִּיל פְּנֵי פְלוֹנִי, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ" (תהלים צה ב). 2. פָּגַשׁ אֶת פְּלוֹנִי בְּהִתְנַגְּדוּת אוֹ בְּמִלְחָמָה: "קוּמָה קַדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ, פַּלְּטָה נַפְשִׁי מֵרָשָׁע חַרְבֶּךָ" (תהלים יז יג). הַצָּבָא קִדֵּם אֶת פְּנֵי הַפּוֹלְשִׁים בְּאֵשׁ תּוֹתָחִים וּמַרְגֵּמוֹת.

– **קָדְרוּ פָנָיו**°, פָּנָיו הִשְׁחִירוּ וְהִבִּיעוּ זַעַף וְחֻמְרָה.

– **רָעֲמוּ פָנָיו**, זָעַף מְאֹד, פָּנָיו קָדְרוּ מֵרֹגֶז: "וּמַלְכֵיהֶם שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעֲמוּ פָּנִים" (יחזקאל כז לה).

– **שִׁחֵר פְּנֵי פְלוֹנִי**. 1°. בִּקֵּשׁ מִפְּלוֹנִי. 2. הִקְדִּים לְקַבֵּל אֶת פְּנֵי פְלוֹנִי: "עַל־כֵּן יָצָאתִי לִקְרָאתֶךָ לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ וָאֶמְצָאֶךָּ" (משלי ז טו).

– **שִׁלַּח מֵעַל פָּנָיו** (מלכים א ט ז), הִרְחִיק, גֵּרֵשׁ.

– **שָׂם פָּנָיו אֶל־**, פָּנָה אֶל־, כִּוֵּן אֶל־: "שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלִַם" (יחזקאל כא ז). "וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו (אֶל) הַר הַגִּלְעָד" (בראשית לא כא).

– **שָׂם פָּנָיו בִּפְלוֹנִי**, נָתַן דַּעְתּוֹ עַל פְּלוֹנִי: "כִּי־שַׂמְתִּי פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה" (ירמיה כא י).

– **בְּפָנָיו***, בְּנוֹכְחוּתוֹ, כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בַּמָּקוֹם: "אֵין חָבִין לוֹ (לָאָדָם) אֶלָּא בְּפָנָיו" (גיטין א ו). אָמַרְתִּי לוֹ זֹאת בְּפָנָיו [ולהיפך:]

– **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו***, שֶׁלֹּא בְּנוֹכְחוּתוֹ, בְּהֶעְדֵּרוֹ: "זָכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו" (גיטין א ו). "מַחֲנִיפִים לוֹ בְּפָנָיו וּמְקַלְּלִים אוֹתוֹ קְלָלוֹת נִמְרָצוֹת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו" (ביאליק, אריה ו). פְּסַק־דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַנִּתְבָּע (אִם הַנִּתְבָּע לֹא הוֹפִיעַ בְּזָדוֹן בִּפְנֵי הַמִּשְׁפָּט).

– **פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב*** (סוטה ט טו). כִּנּוּי שְׁלִילִי־קִיצוֹנִי לְדוֹר שֶׁאֵין בּוֹ בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, צִבּוּר שֶׁל פּוֹרְעֵי חֹק וּמוּסָר.

– **לְפָנִים** תה״פ 1. בִּימֵי־קֶדֶם, בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: "לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא לְפָנִים הָרֹאֶה" (שמואל א ט ט). "וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל־אֶחָיו וְכָל־אַחְיֹתָיו וְכָל־יֹדְעָיו לְפָנִים" (איוב מב יא). הַדָּבָר הָיָה לְפָנִים, בִּימֵי הַבַּיִת הַשֵּׁנִי. 2*. בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי, קָדִימָה: "אֶחָד לְאָחוֹר וְאֶחָד לְפָנִים" (רש״י ראש השנה כז.). "וְשֶׁלְּפָנִים קָרֵי יָדַיִם" (רש״י חולין מב:).

– **מִלְּפָנִים** ° [בלשון־הדיבור] מִן הַצַּד הַקִּדְמִי, מִצַּד הַפָּנִים: גִּזֶּרֶת מְסֻרְכֶּסֶת וּמְגֻדֶּרֶת מִלְּפָנִים וּמֵאָחוֹר. נָא לְקַצֵּר אֶת שְׂעָרוֹתַי רַק מִלְּפָנִים.

– **וּפָנָיו לֹא הָיוּ לוֹ עוֹד**, חָלַף רָגְזוֹ, סָר עִצְּבוֹ: "וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד" (שמואל א א יח). "מַרְאֵה הָאֲחָיוֹת הַתְּאוֹמוֹת הָיָה עָגוּם בְּאֵמֶת בְּצֵאתָן... אַךְ הִנֵּה בָּא בֶּן־הַסּוֹכֵן... וּפְנֵיהֶן לֹא הָיוּ לָהֶן עוֹד" (בארון, פרשיות 271).

– **אוֹתָם הַיְּוָנִים בְּשִׁנּוּי הַפָּנִים** ° [שאול מיידיש], דִּבּוּר־מָשָׁל (בִּנְעִימָה לַגְלְגָנִית) עַל דְּבָרִים (אוֹ אֲנָשִׁים) הַנִּרְאִים חֲדָשִׁים, אַךְ לְמַעֲשֶׂה שֻׁנְּתָה רַק צוּרָתָם הַחִיצוֹנִית [נוסח אחר: "אוֹתָהּ הַגְּבֶרֶת בְּשִׁנּוּי הָאַדֶּרֶת"]

– **בִּפְנֵי־**, 1. נֶגֶד, מוּל: "לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ" (דברים ז כד). "אֵין אָדָם מֵעֵז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל חוֹבוֹ" (בבא מציעא ג.). "אֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הָרָצוֹן" (מימרה). 2*. בְּנוֹכְחוּת־, בְּמַעֲמַד־: "חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן" (אבות ה ז). "בְּפָנַי נִכְתַּב (הַגֵּט), אֲבָל לֹא בְּפָנַי נֶחְתַּם" (גיטין ב א).

– **בִּפְנֵי עַצְמוֹ***. 1. לְגַבֵּי עַצְמוֹ, בְּעֵינָיו שֶׁלּוֹ: "וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ" (אבות ב יג). 2. לְבַדּוֹ, לְחוּד: "אֵין שָׁמִין לְפָרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּלְוָלָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שָׁמִין לְוָלָד עַל גַּב פָּרָה" (בבא קמא מז.). 3. נִבְדָּל מֵאֲחֵרִים: "כּוֹי בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא" (חולין פ.)

– **לִפְנֵי־**, 1. קֹדֶם־, בְּטֶרֶם־, בַּזְּמַן שֶׁקָּדַם לְ־: "וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי שַׁחֵת ה׳ אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה" (בראשית יג י). "שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ" (עמוס א א). הַדָּבָר הָיָה לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת מְאֹד. 2. קֹדֶם לְ־ (בַּמָּקוֹם), הֵפֶךְ מִן "אַחֲרֵי־": "יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ" (בראשית לג יד). 3. נֶגֶד, מוּל: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ" (בראשית כג יב). 4. כְּמוֹ, כְּעֵין, כְּאִלּוּ: "אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל" (שמואל א א טז) [וראה עוד ערך לִפְנֵי]

– **מִלִּפְנֵי־**, 1. מֵאֵצֶל, מִן הַמָּקוֹם אוֹ מִן הָאִישׁ שֶׁהָיָה מוּלוֹ: "וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה" (בראשית מז י). 2. מִן־, מִקֶּרֶב־: "אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ" (תהלים נא יג). 3. מִן הַזְּמַן שֶׁקָּדַם לְ־: "כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ" (קהלת א י). הַתְּקוּפָה מִלִּפְנֵי הַמַּבּוּל.

– **מִפְּנֵי**. 1. מֵאֵת־, מִן־: "וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו" (שופטים יא ג). "כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי" (עמוס ה יט). 2. בִּגְלַל, מִשּׁוּם, מֵחֲמַת־: "וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב יא). "קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת" (בראשית כז מו). "וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן (שֶׁל גּוֹיִים) מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם" (שביעית ה ט). 3. מִלִּפְנֵי, כְּנֶגֶד: "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" (ויקרא יט לב).

– **מִפְּנֵי מָה?***. מִשּׁוּם מָה? מַדּוּעַ? מֵאֵיזוֹ סִבָּה?: "מִפְּנֵי מָה רָאשֵׁיהֶן שֶׁל בַּבְלִיִּים סְגַלְגַּלִּים?" (שבת לא.). "מִפְּנֵי מָה נִכְנַסְתָּ לְחֻרְבָּה זוֹ?" (ברכות ג.).

– **מִפְּנֵי אֲשֶׁר, מִפְּנֵי שֶׁ־***, מִשּׁוּם שֶׁ־, יַעַן כִּי־: "וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ, מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה׳ בָּאֵשׁ" (שמות יט יח). "וַתְּהִי אַרְצְכֶם לְחָרְבָּה... מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַה׳" (ירמיה מד כב—כג). "רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר בְּמַיִם מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ" (ביצה

ה ד). "הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים, משלם נזק שלם מפני שהן מועדין" (בבא קמא כ ג). "וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהגן, אנו נאבד את אמונתנו?" (עבודה זרה נה.).

— על־פני־, 1. מעל ל־, על השטח החיצון של דבר־מה: "וחשך על־פני תהום" (בראשית א ב). הצפרים עפות על־פני הארץ. 2. על־יד־, סמוך אל־, הנשקף אל־: "ויהי גבול־מנשה מאשר המכמתת אשר על־פני שכם" (יהושע יז ז). 3. על־, יותר מן־: "לא יוכל לבכר את־בן־האהובה על־פני בן־השנואה הבכר" (דברים כא טז). 4. בעודנו חי, בחייו: "וימת הרן על־פני תרח אביו" (בראשית יא כח).

— על כל פנים˙, בכל אפן, מכל מקום: "נצטרך על כל פנים שיהיה ביניהם הפרש" (חובות הלבבות, היחוד ז). לא אוכל להבטיחך כי הדבר יעשה, על כל פנים אשתדל לעשותו.

— בשום פנים˙ (במשפט שלילי), בשום אפן, באיזה אפן שהוא: "במקום אשר לא יוכל אדם להגיע אליו בשום פנים" (חובות הלבבות, הבחינה ה). בשום פנים לא אוכל להסכים להצעתך!

— מכמה פנים °, מבחינות שונות, מתוך נמוקים שונים: לא אוכל לעשות את הדבר מכמה וכמה פנים.

פנים ז' [אולי הרחבת המשמע מן פנים; במקרא — על־פי־רוב עם ה' המגמה: פנימה] 1 *. תוך־, להבדיל מן "חוץ": "מקטרי פנים שהעלן לחוץ" (זבחים קז.). "שנגיעת פנים אינה נגיעה" (רמב"ם, טומאת מת א ג). פנים הבית. עניני פנים של המדינה. שר־הפנים. 2 °. גוף הספר, טקסט, להבדיל מן הפרושים העוטרים אותו: "גוף הפנים של המשנה" (ביאליק, משנה). עין קדם בפנים ואחרי־כן במפרשים. 3˙. הכתיב בספר מספרי המקרא, להבדיל מן "חוץ" — ה'קרי': "מתוך שצריך 'לא' בפנים תקנו 'לו' במסרת" (רש"י ויקרא כה ל). — [פנים־]

— פנימה. 1. לתוך הדבר, אל הדבר ולא אל מחוצה לו: "לא־הובא את־דמה אל־הקדש פנימה" (ויקרא י יח). נכנסתי אל הבית פנימה. 2 °. החלק החבוי והפנימי: "כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומיה" (אימבר, התקוה). "בהציצה אל תוך תוכן פנימה" (ביאליק, אלמנות).

— מפנימה, מן החלק הפנימי, מבית: "ויצף שלמה את־הבית מפנימה זהב סגור" (מלכים א ו כא).

— לפנימה, לצד הפנימי: "ובא לפנימה וימד איל־הפתח שתים אמות" (יחזקאל מא ג).

— בפנים *, בתוך, במדור הפנימי: "שעיר שנעשה בפנים... שעיר הנעשה בחוץ" (שבועות א ב—ג).

— מבפנים *, במקום שהוא פנימי, בתוך־: "אינו דרך, משה שנצטער במשכן יהא עומד מבחוץ ואני עומד מבפנים? אלא הריני קורא אותו שיכנס" (תנחומא בובר ויקרא א). "כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ" (מועד קטן טז:). "טמאת גוף ונפש מבחוץ ומבפנים" (ביאליק, בעיר). "לא כל שנראה יפה מבחוץ יפה מבפנים" (עגנון, אורח 251).

— לפנים *, אל הפנים, לתוך־: "יכנס ר' חיא רובא לפנים" (ירושלמי כלאים יט ב). חדרתי לפנים החצר.

— לפנים מן־ *, מאחורי, בחלק שהוא פנימי יותר: "ונאכלין לפנים מן הקלעים" (זבחים ה ג). "למלך שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו" (מכילתא לז). "הר הבית סטו כפול היה, סטו לפנים מסטו" (סוכה מה.).

— מלפנים, מן הצד הפנימי, מתוך: "ואת כל־קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות... מלפנים ולחיצון" (מלכים א ו ל).

— לפני ולפנים *. בחלק הפנימי ביותר (ביחוד כנוי לקדש־הקדשים): "וכפר את מקדש הקדש — זה לפני ולפנים" (יומא סא.). [ובהשאלה:] "כאלו שם, לפני ולפנים, בחביון עזו... תישן... בת־מלכה" (ביאליק, הבריכה). [וראה עוד ערך לפני]

— לפנים משורת הדין *, פחות ממה שהדין מחיב, במדת החסד והרחמים: "ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין" (ברכות ז.). "ועל כן נהגתי עמו לפנים משורת הדין" (אחד העם, רסד). [וממכאן:]

— לפנים משורת־ °, שהוא פחות ממה שמתחיב: "הם נועדו... לחיות חיי מוסר לפנים משורת החקים" (סוקולוב, אישים 42). "דעתה לא נחה מכבוד זה שלפנים משורת המחוים" (סדן, באלכסון 9). "יכנסו עמי לפנים משורת המקבל" (ויסלבסקי, תר' בעולם 59).

— משרד־הפנים °, משרד ממשלתי (מיניסטריון) העוסק בעניינים הפנימיים במדינה, בדברים שבין הממשלה לאזרחיה, כגון: ארגון הצבור ושלומו, השלטון המקומי של העיריות והמועצות האזוריות וכו'.

— שר־הפנים °, חבר־ממשלה העומד בראש משרד־הפנים.

פנימאי ° ז' [מן פנימיה] מי שגר בפנימיה של מוסד, אינטרניסט: נבחר ועד של הפנימאים. — [פנימאית, פנימאים, ־איות]

פנימה ˙ נ' [על־פי "כבודה בת־מלך פנימה", תהלים מה יד] כנוי מליצי לאשה נכבדה: "ושתה לקול צפרי שחקים מיד פנימה" (הגביד, דיואן 295).

פנימון ° ז' [מן פנים] 1. צמיג פנימי, אבוב־גמי מנפח הנתון בתוך צמיג של כלי־רכב, בתוך כדורגל וכדומה. 2. כנוי לטבעת הפנימית המקיפה את האישון במטרה. — [פנימון־, פנימונים, פנימוני־]

פנימי ת' [מן פנים] 1. תוכי, שבתוך־, שהוא בפנים, הפך מן "חיצון": "ויתן את־הכרובים בתוך הבית הפנימי" (מלכים א ו כז). "דלתותיו הפנימיות" (דברי הימים ב ד כב). "המוכר את החצר מכר בתים החיצונים ובתים הפנימיים" (בבא בתרא סז.). כביש פנימי בשכונה. 2 °. אינטימי, שאינו מכון כלפי חוץ: מסבה פנימית. אספה פנימית. חוזר פנימי. ענינים פנימיים. — [פנימית, פנימיים, ־מיות]

— ספרים פנימיים˙ (מחזור ויטרי, קמד), כנוי לספרים בחכמת הנסתר, ספרי קבלה.

— זויות פנימיות ° [בהנדסה] הזויות שבצורה הנדסית סגורה: סכום שלש הזויות הפנימיות במשלש 180°.

— פנימי וחיצון˙, כנוי מליצי ללחם וללבוש: "חקם הטריפם, פנימי וחיצון" (מלך אמון, יוצר ב' ראש השנה).

פנימיה° נו״ח [מן פנים] 1 ° נ׳ אינטרנט, בית־מגורים לתלמידים הלומדים במוסד מסים: בית־הספר החקלאי פתח פנימיה לתלמידיו. 2 ° ת׳ פנימית, כנוי לדת שהיא בבחינת ׳כבודה בת מלך פנימה׳: ״פנימיה היתה דת שעשועים יומים״ (גבירול, ו 48).— [פנימית־, ־מיות]

פנימיות° נ׳ [מן פנימי] תוכיות, תוכו של דבר, הצד הפנימי שבדבר, להבדיל מן ״חיצוניות״: ״דברים שאין להם פנימיות״ (רמב״ם, איגרת תימן). ״כדרך המשחק משמחת לבו שהוא מגלה בחיצוניות השחוק פנימיות הלב״ (אלשיך משלי ח לא). ״נשחק בצדק לכל הבא להכחיש... את המרגש לנו בפנימיותנו״ (אחד העם, א). ״אם נביט בפנימיות הענין הרי הוא בנו של אדם״ (עגנון, כפות רע). ״הבט לפנימיות ואל תפן לחיצוניות״ (פרסקי, קול 79). פנימיות הבית. — [פנימיות־]

פנימית° נ׳ [מן פנים, ואולי גם בדמיון־צלילים ללועזית: פנימטי של אויר דחוס] פנימון, שלפוחית־הגמי שבפנים כדורגל וכן חשוק־הגמי שבתוך צמיגי כלי־רכב שמנפחים בהם אויר דחוס. — [פנימית־, פנימיות]

פנין° ז׳ [צורת־יחיד מיוחדת מן פנינים] פנינה: ״עדי בושו פנינים מפנינו״ (יהודה הלוי, ו 266). [רווח יותר היחיד בנקבה:]

פנינה נ׳ [הגיזרון לא הוברר; המשמעות משוערת על־פי מפרשים שונים] 1, אלמוג, קורל [לדעה אחרת:] מרגלית, אבן יקרה שדולים מתוך הקונכיות של רכיכות־ים: ״אדמו עצם מפנינים״ (איכה ד ז). ״כי טובה חכמה מפנינים״ (משלי ח יא). ״רבים היו חבולי זהב הבוטחים על פנינים״ (בן־סירא לא ו). ״בני־עבים כעצם הפנינים לטהר״ (ביאליק, זוהר). ״דולה־גוזל פנינים מנבכי האוקינוס״ (שניאור, שירים רב). 2 ° [בהשאלה] שם־דבר למשהו יקר ומעלה: ״ר׳ משה בן־עזרא מושה הפנינים ממליצות הרעיונים״ (חריזי, תחכמוני ג 44). ״מבחר הפנינים״ לשלמה אבן גבירול. פניני רש״י. הרי זו פנינה מאין כמוה! — [פנינת־, פנינים, פניני־]

— גריסי־פנינה °, כנוי לגריסים של גרגרי־שעורה שהוכנו על־ידי הסרת עבריהם ורב קלפתם.

— כתב־פנינים °, כנוי לכתב־יד זעיר ונאה.

פניני° ת׳ [מן פנינה] שהוא כפנינים: ״כלם (המלאכים) גזרות פניניות״ (גבירול, כתר מלכות מט). ״זכי עבים... חטובי שיש דק פניני״ (ביאליק, עם פתיחה). ״לא כתב־ידו הוא זה, פניני וצפוף־צפוף״ (זכאי, קצרות 408). ״שופמן פלט פעם דרך־אגב ברשימותיו הפניניות״ (ויסלבסקי, יחידים 165). — [פנינית, פניניים, פניניות]

פנינייה° נ׳ [מן פנינים, על שום הכתמים כעין פנינים בנוצה] סוג של תרנגולות ממשפחת הפסיונים (Numida meleagris). הפנינייה גדולה מתרנגלת־הבית הרגילה. ראשה חסר נוצות ועליו בליטה קרנית דמוית קובע. הזנב קצר מאד. הנוצה אפרה־כהה עם כתמים עגלים לבנים בצורת פנינים. ביצי הפנינייה טובות למאכל ובשרה טעים. — [פנייית־, ־ניות]

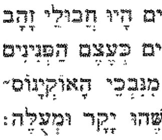

פנינייה (1/30)

פניצילין° ז׳ [מלאטינית: penicillum עיפרון, על שום דמיון הגבגים לעיפרון] חמר אנטיביוטי המיצר מתרביות של עבש מסים. הפניצילין מקפח את כשר התפתחותם של חידקים מחוללי מחלות שונות. משתמשים בו נגד דלקת־הריאה, דיפתריה, עגבת ועוד.

פניקה° נ׳ [מיוונית: panikos של האל Pan] פחד־אלהים, אימה ובהלה המקיפה המונים, תבהלה: הכל התחילו לנוס ולברח אחוזי פניקה. הידיעה הרעה מן החזית עוררה פניקה בקרב התושבים. — [פניקות]

הכתב הפניקי (העברי)

פניקי° ת׳ [מיוונית: Phoinike] כנעני, בן ארץ פניקיה הקדומה (צור וצידון וסביבותיהן): הכתב הפניקי (הכתב הכנעני או העברי הקדום). ״אוצר הכתובות הפניקיות״ (נ׳ סלושץ). — [פניקית, פניקיים, ־קיות]

פניקס°, **פניכס**° ז׳ [יוונית: phoinix] 1, כנוי במיתולוגיה היונית לעוף אגדי החי במדבר ערב חמש מאות שנה, ולסוף פרק זמן זה הוא שורף את עצמו וחוזר לתחיה מתוך אפרו, בדומה לאגדת חז״ל על העוף ״חול״ [ראה ערך ב׳ חול]. 2, כנוי לחיי נצח. 3 [באסטרונומיה] שמה של קבוצת כוכבים בשמי־הדרום הנראית בארץ־ישראל בערבי הסתו.

פנך, ראה פינך.

פנכה*, **פינכא*** נ׳ [מיוונית: pinax טבלה, צלחת] [במקורות התלמודיים בטקסט ארמי] קערה, צלחת: ״פינכא דארזא... פינכא דגריסא״ (ירושלמי שבת ו ב). ״שמה לפניהם שתי פנכות מרק ולחם נקי״ (ברנר, א 20). ״הים שקט, דומה לפנכא של ענקים עשויה עופרת״ (טשרניחובסקי, סיפורים 239). ״לחתך מאותה אמצת בשר שבתוך הפנכא נתחים־נתחים״ (טביב, דרך 176). — [פנכת־, פנכות, פנכות־]

— מלחך פנכא* [על־פי הארמית, פסחים מט: ״בר מלחך פינכי״] מלקק צלחות; כנוי־גנאי לחנפן, מתרפס לפני גדול ממנו: ״לך, אתה, מלחך פנכה!״ (ברקוביץ, תר׳ חיי לה).

פנל° ז׳ [מלאטינית: pannus חתיכת אריג] 1, ספין, צפוי או רפוד לחלק התחתון של קיר. 2, רשימת משתתפים בדיון.

פנם [מן פנים]

~ הפ׳ **הפנים** ° פ״י הטה כלפי פנים: ״פונים אליו בשביל להפנים את מבטנו״ (שטיינמן, צרור 19). ״קולות הפנימו הד״ (שלונסקי, שירים ב 411). ״ככל שהפנימו בה והרחיקו מן הישוב״ (טביב, כערער 36). ״נרתעת משהו, בין מפנימה לנבהלת״ (ארד, ביתו 127). פלוני הפנים את רגשותיו ולא גלה אותם כלפי חוץ. — [להפנים את־, מפנים, י־]

~ הפ׳ **הפנם** ° פ״ע הטה כלפי פנים: רגשות מפנמים [ראה עוד ערך מפנם] — [מפנם, יפנם]

~ הת׳ **התפנם** °, פנה כלפי פנים: ״להביא אותו לידי כך שיתפנם להכרה במקום להתחצן (לפנות כלפי חוץ) לעשיה״ (י׳ לוי, תר׳ אנרגיה רוחנית 20). — [להתפנם, מת־, ית־]

פנן [מן פנינה, פנינים]

~ הפ׳ **הִפְנִין**° פ״ע הבריק, התנוצץ כפנינים: ״משחק הגלים המרקיד קצף מפנין״ (ברש, ב 37). ״נתיב מפנין, מקציף, רותח מבפנים״ (שמעוני, פואמות ב רנג). ״וטללים גם להמה יפנינו״ (שלו, אלהי 127). ״הפנינה דמעתה זכה״ (רוזן, שירים קלה). ״הפנין טל לילי על גבך״ (טבא, שירים 158). — [להפנין, מ־, יפנין]

פָּנָס* ז׳ [מיוונית: phanos לפיד] 1 * [בימי־קדם] כלי של חרס או מתכת העשוי לקבל נר (כלים ב ד). [בימינו] כלי עשוי דפנות של זכוכית ובו אור דולק, מנורה מטלטלת. 2 °, התקן סגור כלשהו להארה: פנסים על גבי עמודים להארת הרחובות. פנסים קדמיים ואחוריים בכלי־רכב. פנסי־אתות. 3 ° [על־פי הלועזית] כנוי לחבורה כחלה שעלתה בפנים מחמת מכת אגרוף ליד העין: ״האגרוף... הוא מאז ומעולם סמל לשנים מפלות, ל׳פנס׳ תחת העין, לשפה נפוחה״ (זכאי, קצרות 64). ״׳פנסים כחלים׳ שנתלו מתחת גלגלי העינים״ (ליסיצקי, תולדות 236). ״עטר את עיניו בפנסים כחלים״ (אריכא, ב 138. — [פנס־, פנסים, פנסי־]

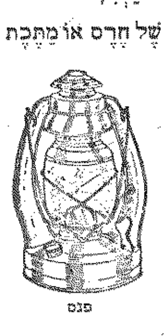
פנס

— **פנס־כיס**°, התקן קטן ובו סוללה חשמלית ונורה קטנה העשויה להדלק ולהאיר להולך בחשכה.

פנס־כיס חשמלי

— **פנסי־נייר**°, קשוטים עשויים נייר צבעוני בתבניות ובצורות שונות הנתלים באולם כקשוט לחגיגה, למסבה וכדומה (נקראים גם ״פנסי־סין״).

— ״**פנס־קסם**״° (Laterna magica), כנוי למטול פשוט, מכשיר אופטי משפוס ישן, עשוי מערכת עדשות, משמש להקרנת שקופיות על בד או על קיר בצורה מגדלת.

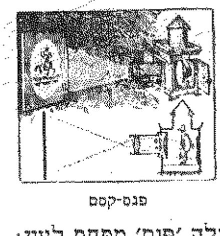
פנס־קסם

פנס [מן פנס 3]

~ פע׳ **פִּנֵּס**° פ״י חבט באגרופו והעלה ׳פנס׳ מתחת לעין: ״אתה הוא שפנסת לה פנס זה? מרביץ אתה?״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 50). — [לפנס, מ־, י־]

~ פֻּע׳ **פֻּנַּס**°, נחבט באגרוף בפניו: ״כמראה אגרופן שעינו מפנסת״ (אלתרמן, חוקת החירום). — [מפנס, יפנס]

פֶּנְסוּם◊ ז׳ [לאטינית: pensum] שעור, מנה קצובה מראש: הפקיד מלא את הפנסום היומי המטל עליו.

פֶּנְסְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: pensio תשלום] קצבה, שכר קבוע המשתלם על־ידי הממשלה או על־ידי מוסד לעובד ותיק שפרש לאחר שהגיע לגיל זקנה או לאחר שאבד את כשרו לעבודה. — [־יות]

— **פֶּנְסְיוֹנֶר**◊, אדם המקבל פנסיה, בעל־קצבה, מי שיצא לגמלאות.

פֶּנְסְיוֹן◊ ז׳ [צרפתית: pension] בית־מלון שאורחיו מקבלים בו גם את ארוחותיהם: מלון־פנסיון. — [פנסיונים]

— **פֶּנְסְיוֹנֶר**◊ ז׳ מי שמתאכסן בפנסיון.

פֶּנְסְנֶה◊ ז׳ [צרפתית: pince-nez אוחז אף] משקפי־צבט, משקפים הנאחזים במצבטים ועירים באף, בלא זרועות לאזנים.

פָּנַצֵּיָה◊ נ׳ [יוונית: panakeia רפואה כללית] תרופה מדמה שמיחסת לה הסגלה לרפא את כל המחלות שבעולם.

פַּנְצֶ׳ר◊ ז׳ [אנגלית: puncture] — ראה תקר°.

פנק [ארמית: פנק; ערבית: פ׳נק]

~ פִּע׳ **פִּנֵּק** פ״י עדן וענג, נהג ברכות ובאהבה יתרה: ״מפנק מנער עבדו״ (משלי כט כא). ״תן לאח ופנק נפשך, כי אין בשאול לבקש תענוג״ (בן־סירא יד יז). ״כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים אותו ומפנקים אותו״ (ספרי האזינו קלו). ״ובשר יזוב חלב ילדותי פנקו״ (ביאליק, אגרת). ״אביו ואמו אהבוהו ופנקוהו בכל מיני פנוק״ (עגנון, כפות שא). אל תפנקי יותר מדי את ילדיך! — [לפנק את־, מפנק, יפנק]

~ פֻּע׳ **פֻּנַּק***, ענג ועדן, נהגו בו ברך ובעדינות מפרזת, גלו לו אהבה יתרה: ״אם היה מרכך, מעדן, מפנק״ (מכילתא פה). ״מעי המו לנעמה המענגה והענגה והמפנקה״ (מאפו, כד). הילד פנק יותר מדי. — [מפנק, יפנק]

~ הת׳ **הִתְפַּנֵּק**^, 1. התעדן, התענג: ״כבת מתענגה בלבוש ומתפנקת כל יום״ (יהודה הלוי, ג 316). 2. נהג כמפנק, התחטא כילד לפני אמו אוהבתו: ״ופן על בעלה תתרפק... ופן תתפנק עגבה מיונק״ (יניי, ל). מה לך שאתה מתפנק כל כך? — [להתפנק, מתפנק, ית־]

פֶּנֶק° ז׳ [מן פנק] פנוק, עדון: ״חליפות העדנה והפנק״ (עוגן, שירים 221). — [פנק־]

פַּנְקָנִי° ת׳ [מן פנק] שמתפנק הרבה: ״חתולה פנקנית זו הרבוצה לה על גבי המטה״ (טביב, כעריר 18). ״אחת פנקנית – מתחטאת טובת־לב״ (ד״ שחם, יום 110). — [פנקנית, ־ניים, ־ניות]

פִּנְקָס* ז׳ [מיוונית: pinax טבלה, גליון־רישום] 1 *, חוברת, מחברת לרשום חשבונות וכדומה: ״הפנקס פתוח והיד כותבת״ (אבות ג טז). ״פשפשתי בבית גנזי פנקסים וספרים״ (אז כארשת, יוצר שבת הגדול). ״וירץ בחמה לקרע הפנקסים״ (הרמי, ח 162). פנקס משרדי. מנהל־פנקסים. פנקס־בולים. פנקס הבוחרים לעיריה. 2 ^, ספר לרשימות־זכרון: ״פנקס ועד ארבע ארצות״. ״פנקס יהודי ליטא״. — [פנקס־, פנקסים, פנקסי־, גם פנקסאות, פנקסיות*]

— **פנקס־זהוי**°, תעודה רשמית בצורת חוברת הכוללת את תמונת נושא־התעודה ושאר הפרטים לזהויו.

— **פנקס־חבר**°, תעודה רשמית בצורת חוברת המאשרת כי פלוני הוא חבר באגדה, במפלגה, בהסתדרות וכדומה.

— **פנקס־למודים**°, חוברת מטעם מוסד להשכלה גבוהה הנתנת לכל סטודנט. הלומד רושם בפנקס־הלמודים את המקצועות שהוא לומד ומחתים בו את המורים לאשור למודיו.

— **הנהלת־פנקסים**°, תורת רשום חשבונות, עריכת חשבונות הוצאה והכנסה של מוסד מסחרי או צבורי.

— **מנהל־פנקסים**°, מנהל־חשבונות, פקיד ממחה לנהול ספרי הכנסה והוצאה של מוסד מסחרי או צבורי [ראה גם פנקסן]

— נִתְבַּקֵּר פִּנְקָסוֹ* [בהשאלה] נִתְבָּרְרוּ חֶשְׁבּוֹנוֹתָיו, נִדְרַשׁ לָתֵת אֶת הַדִּין עַל מַעֲשָׂיו: "יַעֲקֹב שֶׁאִחֵר אֶת נִדְרוֹ נִתְבַּקֵּר(ה) פִּנְקָסוֹ" (בראשית רבה פא).

פנקס [מן פִּנְקָס]

~ פִּע' פִּ נְ קֵ ס ° פ"י רָשַׁם בְּפִנְקָס, רָשַׁם דְּבָרִים לְזִכָּרוֹן, נִהֵל סִפְרֵי־חֶשְׁבּוֹנוֹת: הַפָּקִיד פִּנְקֵס אֶת הַפְּעֻלָּה הַמִּסְחָרִית בְּסֵפֶר־הַחֶשְׁבּוֹנוֹת. — [לְפַנְקֵס אֶת־, מְפַנְקֵס, יְ־]

~ פֻּע' פֻּ נְ קַ ס °, נִרְשַׁם בְּפִנְקָס, הֻכְנַס לְסֵפֶר־הַחֶשְׁבּוֹנוֹת: הַחֶשְׁבּוֹנוֹת פֻּנְקְסוּ כָּרָאוּי. — [מְפֻנְקָס, יְפֻנְקַס]

פִּנְקָסוֹן° ז' [מן פִּנְקָס] פִּנְקָס קָטָן: "בְּפִנְקְסוֹנִי הָיְתָה לִי רְשִׁימָה מִלִּפְנֵי שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה" (סוקולוב, במראות 410). "מוֹצִיא אֲנִי מִכִּיסִי וּפוֹתֵחַ פִּנְקְסוֹן זֶה שֶׁבּוֹ אֲנִי רוֹשֵׁם יוֹם־יוֹם תַּמְצִית קְרִיאַת יוֹמִי" (ליסיצקי, תולדות 168). — [פִּנְקְסוֹן־, פִּנְקְסוֹנִים, ־נֵי־]

פִּנְקְסָן° ז' [מן פִּנְקָס] מְנַהֵל־חֶשְׁבּוֹנוֹת, פָּקִיד מֻמְחֶה לַעֲרִיכַת מֶאֱזָנִים שֶׁל הַכְנָסָה וְהוֹצָאָה. — [פִּנְקְסַן־, פִּנְקְסָנִים, פִּנְקְסָנֵי־; פִּנְקְסָנִית, ־נִיּוֹת]

פִּנְקְסָנוּת° נ' [מן פִּנְקְסָן] מְלֶאכֶת הַפִּנְקְסָן, נִהוּל חֶשְׁבּוֹנוֹת, עֲרִיכַת מֶאֱזָנִים כַּסְפִּיִּים שׁוֹנִים: תּוֹרַת הַפִּנְקְסָנוּת. — [פִּנְקְסָנוּת־]

— פִּנְקְסָנוּת כְּפוּלָה°, 1. שִׁיטָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל נִהוּל פִּנְקָסִים. 2. זִיּוּף בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת, נִהוּל חֶשְׁבּוֹן סָמוּי מְיֻחָד וְחֶשְׁבּוֹן גָּלוּי בִּשְׁבִיל הַבִּקֹּרֶת. 3 [בהשאלה] דּוּ־פַּרְצוּפִיּוּת, נְהִיגַת 'אֵיפָה וְאֵיפָה'.

פִּנְקְסָנִי° ת' [מן פִּנְקְסָן] שֶׁל הַפִּנְקְסָנוּת, שֶׁל נִהוּל־חֶשְׁבּוֹנוֹת: "וְזֶה תָּמַךְ בּוֹ עַל־יְדֵי שִׁעוּרִים וַעֲבוֹדָה פִּנְקְסָנִית" (קלוזנר, הספרות ג 140). "הִתְוַכְּחוּ בִּדְבַר הֲלָכָה פִּנְקְסָנִית" (דרויאנוב, א ס). — [פִּנְקְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פַּנְקְרֵיאָס° ז' [מיוונית: pan הכול + kreas בשר] בַּלּוּטַת־הַכָּרֵס, לַבְלָב, בַּלּוּטָה גְּדוֹלָה הַנִּמְצֵאת מֵאֲחוֹרֵי הַקֵּבָה וְהַמַּפְרִישָׁה לְתוֹךְ הַתְּרֵיסַרְיוֹן מִיץ מְיֻחָד הַמְסַיֵּעַ לְעִכּוּל חָמְרֵי־הַמָּזוֹן, וּלְתוֹךְ זֶרֶם הַדָּם–אִינְסוּלִין הַמְסַדֵּר אֶת חִלּוּף הַחֳמָרִים שֶׁל הַפַּחְמֵימוֹת.

פֶּנֶת° נ' [מארמית: פַּנְתָּא או אַפַּנְתָּא, ברכות מג:] הָעוֹר הָעֶלְיוֹן בְּנַעַל, הָעוֹר הָרַךְ שֶׁמִּמֶּנּוּ תְּפוּרָה הַנַּעַל, לְהַבְדִּיל מִן "גִּלְדָּה" אוֹ "סוּלְיָה" (הָעוֹר הַקָּשֶׁה שֶׁעָלָיו דּוֹרְכִים). — [פֶּנֶת־, פְּנָתוֹת, פִּנְתוֹת־]

פַּנְתָּה* נ' ראה פֶּנֶת.

פַּנְתֵּיאוֹן° ז' [מיוונית: pantheion; pan הכול + theon של אלים] 1. שְׁמוֹ שֶׁל הָאַרְמוֹן הַגָּדוֹל שֶׁהָיָה מִקְדָּשׁ לָאֵלִים רַבִּים בְּרוֹמָא הָעַתִּיקָה. 2. בִּנְיָן שֶׁנִּשְׁמָרִים בּוֹ קִבְרֵיהֶם אוֹ שְׂרִידֵיהֶם שֶׁל אֲנָשִׁים מְצֻיָּנִים. 3 [בהשאלה] בֵּית־הָאוֹצָר שֶׁל הָאֻמָּה, אוֹצַר הַיְּצִירוֹת הַתַּרְבּוּתִיּוֹת וְהָאָמָּנוּתִיּוֹת הַחֲשׁוּבוֹת שֶׁל הָאֻמָּה: סוֹפֵר פְּלוֹנִי בָּצַר לוֹ מָקוֹם נִכְבָּד בַּפַּנְתֵּיאוֹן הַלְּאֻמִּי. — [פַּנְתֵּיאוֹנִים]

פַּנְתֵּיאִיזְם° ז' [מיוונית: pan הכול + Theos אלוהים] הַהַשְׁקָפָה הַפִילוֹסוֹפִית עַל אַחְדוּת אֱלֹהִים וְהַטֶּבַע: הָאֱלֹהִים אֵינוֹ מְצִיאוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא וְזֶהוּ עִם הָעוֹלָם וְהַטֶּבַע.

— פַּ נְ תֵ י א י סְ ט° ז' מַחֲזִיק בְּפַנְתֵּיאִיזְם, הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי הַשְׁקָפַת הָעוֹלָם הַכְּלוּלָה בְּפַנְתֵּיאִיזְם.

— פַּ נְ תֵ י א י סְ טִ י° ת' שֶׁל הַפַּנְתֵּיאִיזְם, שֶׁל הַהַשְׁקָפָה עַל אַחְדוּת אֱלֹהִים וְהַטֶּבַע: הַשְׁקָפַת עוֹלָם פַּנְתֵּיאִיסְטִית.

פַּנְתֵּר*, פַּנְתֵּרִין* ז' [יוונית: panther] 1*. סוּג שֶׁל נְמֵרִים הַנְּפוֹצִים בְּאַסְיָה הַדְּרוֹמִית: "מִין חַיָּה הָיָה וּשְׁמָהּ פַּנְתֵּרִין" (מדרש תהלים עח יא). 2°. שֵׁם הַסּוּג הַכּוֹלֵל אֶת הַטּוֹרְפִים הַגְּדוֹלִים מִמִּשְׁפַּחַת הֶחֲתוּלִים (Panthera). — [פַּנְתֵּרִים]

פַּס ז' [ארמית: פַּסָּא, פִּסָּא; ראה גם ב־ פסס; פַּסָּה; במקרא רק בצירוף: כְּתֹנֶת־פַּסִּים, ראה להלן] 1*. רְצוּעָה, קַו: "שֶׁיִּקָּרַע הַיָּם לִפְנֵיהֶם פַּסִּים פַּסִּים" (בראשית רבה פד). "הָיָה כֻּלּוֹ צָבוּעַ וּבוֹ פַּס אֶחָד לָבָן" (רמב"ם טומאת צרעת יב יג). "אֵין אַף פַּס קָטָן שֶׁל שָׁמַיִם" (סוקולוב, במראות 20). "שֶׁמִּתְגַּלָּה בְּפַס רָקִיעַ תְּכֵלֶת" (ביאליק, בריכה). "פַּסֵּי אוֹרָה זוֹלְפִים, סְחִים" (ולפובסקי, שירים 51). 2*. לוּחַ קוֹרָה צָרָה: "מַעֲמִיד פַּס בָּאֶמְצַע וְנוֹתֵן קוֹרָה עַל אֶחָד מֵהֶן" (תוספתא עירובין א ג). "עוֹשִׂין פַּסִּין לַבִּירָאוֹת אַרְבָּעָה דְּיוּמָדִין" (עירובין ב א). — [פַּס־, פַּסִּים, פַּסֵּי־]

— פַּס־הַיָּד* [בדניאל ה ה בארמית: פַּס יְדָא] פִּסַּת־יָד, כַּף הַיָּד: "נְתָנָהּ (אֶת הַתְּפִלִּין) עַל מִצְחוֹ אוֹ עַל פַּס יָדוֹ" (מגילה ד ח). "וּכְמוֹ פַּס יָד כְּתָבָה שָׁם בִּכְתָב שֶׁאֵינֶנּוּ נִקְרָא" (סוקולוב, במראות 145).

— פַּסֵּי־בַּרְזֶל°, פַּסֵּי־הָרַכֶּבֶת°, זוּגוֹת קוֹרוֹת־הַבַּרְזֶל הָאֲרֻכּוֹת הַקְּבוּעוֹת עַל אֲדָנִים שֶׁאוֹפַנֵּי־הָרַכֶּבֶת מְהַלְּכִים עֲלֵיהֶן.

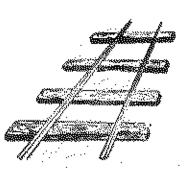

פסי־רכבת

— כְּתֹנֶת פַּסִּים [לפי ההבנה המקובלת בבראשית לז ג], כְּתֹנֶת עֲשׂוּיָה רְצוּעוֹת־רְצוּעוֹת צִבְעוֹנִיּוֹת.

— פַּסֵּי הָעִיר* (בבא בתרא ח:), כִּנּוּי לְמִסִּים מְיֻחָדִים שֶׁנִּגְבּוּ לְתִקּוּן שַׁעֲרֵי הָעִיר וְחוֹמוֹתֶיהָ.

— יָרַד מִן הַפַּסִּים° [בהשאלה מן מקרה קרונות־הרכבת העלולים לרדת בשל תאונה מן הפסים] סָטָה מִן הַמַּסְלוּל [ולהיפך:]

— עָלָה עַל הַפַּסִּים°, הִתְקַדֵּם בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה: "הֲרֵי שֶׁהַכֹּל שַׁפִּיר וְהִרְגַּשְׁנוּ כִּי עָלִינוּ עַל הַפַּסִּים" (שרת, באסיה 322).

פְּסַבְדוֹ° ת' ראה פְּסֵידוֹ.   פְּסַבְדוֹנִים° ז' ראה פְּסֵידוֹנִים.

א׳ **פסג** [הגיזרון אינו ברור; במקרא רק בכתוב: פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ, וכן בשם: הַפִּסְגָּה; המשמעות היסודית כנראה לשון הגבהה והרמה; וראה גם ב־פסג]

~ פִּע' פִּ סֵּ ג פ"ע עָלָה, הִתְרוֹמֵם: "שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ" (תהלים מח יג). "בָּאתִי גְבוּלוֹתֶיהָ (שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם) וּפִסַּגְתִּי אַרְמְנוֹתֶיהָ וְנָשַׁקְתִּי חָרְבוֹתֶיהָ" (חריזי, תחכמוני כח 245). "מַקֶּבֶת־יָהּ הַמְפַסֶּגֶת מִשְׂגַּב הוֹד" (אבינועם, שירים לד). "וּבְשִׁפְעַת הַכּוֹכָבִים מְפַסְּגִים הַלֵּילוֹת בְּסֻלָּם הַגֹּבַהּ" (שלונסקי, אבני 65). "וְהִשְׁלַכְתָּ... מִכָּל הַהֵיכָלִים הָרָמִים שֶׁפִּסְּגוּ קוֹפְטִים" (טשרניחובסקי, שירים קג). — [לְפַסֵּג, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' פֻּ סַּ ג °, הִתְנַשֵּׂא: "עַל צוּר אֲמִתִּי נִשְׁעָנוּ וּבְאַרְמְנוֹת צֶדֶק אֲשֶׁר פֻּסָּגוּ" (משה אבן־עזרא, א 82). — [מְפֻסָּג, יְפֻסַּג]

~ הת' הִ תְ פַּ סֵּ ג °, הִתְרוֹמֵם, הִתְנַשֵּׂא: "תַּעֲלוּמַת הַר מִתְפַּסֵּג בָּעֲרָפֶל" (ליסיצקי, במעלות 112). — [לְהִתְפַּסֵּג, מִתְ־, יִתְ־]

ב· **פסג** [אוּלַי קָרוֹב אֶל פשק, פסק; אֲרָמִית: פְּסַג; עַרְבִית: פַּשַׁגַ׳]

~ פָּעַ׳ **פָּסַג** * פ״י 1 *, פָּשַׂק, הִטָּה (עֲנָפִים, וְכַדּוֹמֶה) לְכָאן וּלְכָאן: ״מְפַסְּגֵי אִילָנוֹת, מְפַסְּגֵי גְּפָנִים״ (בבא קמא קיט). ״אֵזוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה קְלָחִים מְפַסְּגוֹ וְאוֹגְדוֹ״ (פרה יא ט). ״וְהַתּוֹעֶה בֵּין כְּרָמִים מְפַסֵּג וְעוֹלֶה מְפַסֵּג וְיוֹרֵד״ (בבא קמא פא.). ״פְּסוּגִים שֶׁפִּסְּגוּ בְּמְשׂוּכוֹת הַצַּבָּר״ (הזז, בקולר 114). 2 ° פ״ע [בהשאלה] פִּלֵּס לוֹ דֶּרֶךְ, הִבְקִיעַ מַעֲבָר: ״הֻצְרַךְ חַיִּים כָּל פַּעַם לְפַסֵּג בֵּין קְרוֹנוֹת״ (קבק, בצל 127). ״וְהוּא מְפַסֵּג בְּמַעֲלֵה גִּבְעָה אַחַת״ (ברש, א 473). — [לְפַסֵּג, מְ־, יְ־]

~ נִפְ׳ **נִפְסַג** ⁺ נִפְסַק, נֶחְתַּךְ: ״נִפְסַג מִמֶּנּוּ מִקְצָת הָאֶשְׁכּוֹל״ (ערוך, פסג). — [לְהִפָּסֵג, נִפְסָג, יִפָּסֵג]

~ פָּעַ׳ **פָּסַג** °, פָּשַׂק, הִטָּה לְכָאן וּלְכָאן, הִבְקִיעַ: עַנְפֵי הָעֵץ פִּסְּגוּ. — [מְפַסָּג, יְפֻסַּג]

~ הִפְ׳ **הִפְסִיג** ° פ״י פִּסֵּג, הִטָּה לְכָאן וּלְכָאן, הִבְקִיעַ: ״נַעַר אֶחָד... הִפְסִיג עִם קַשְׁתּוֹ אֶת חֲבוּרַת ׳גִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל׳ שֶׁעָמְדוּ צְפוּפִים וּדְחוּקִים״ (קבק, בכשעול 398). — [לְהַפְסִיג, מַ־, יַ־]

פֶּסֶג ° ז׳ [מִן פִּסְגָּה] רוּם, גֹּבַהּ: ״מְצַמְצֵם אֶל מוּל הַגַּנָּה הַמֻּכָּה מִן פֶּסֶג הַגִּבְעָה״ (רבינוב, אמיתי קגג). — [פֶּסֶג־, פְּסָגִים, פִּסְגֵי־]

א· **פִּסְגָּה** נ׳ [ראה א· פסג] 1, הַר, גִּבְעָה [לְפִי הַבָּנָה זוֹ בבמדבר כג יד: ״וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל רֹאשׁ הַפִּסְגָּה״, וְשֵׁם כַּנִּרְאֶה שֵׁם פְּרָטִי שֶׁל רֶכֶס הָרִים]. 2 ° [בטופוגראפיה] הַשֶּׁטַח הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל הַר (לְהַבְדִּיל מִן ״שִׂיא״, שֶׁהוּא נְקֻדָּה, בְּלִיטָה, חַד הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר). 3 ° [בהשאלה] שִׂיא, גֻּלַּת־הַכּוֹתֶרֶת, הַמָּקוֹם הָעֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר: פְּלוֹנִי הִגִּיעַ אֶל פִּסְגַּת הַהַצְלָחָה. פִּסְגַּת הָאֹשֶׁר. — [פִּסְגַּת־, פְּסָגוֹת, פִּסְגוֹת־]

— **אֲוִיר־פְּסָגוֹת** °, 1, אֲוִיר צַח שֶׁבְּרָאשֵׁי הֶהָרִים. 2 [בהשאלה] תְּחוּשַׁת הִתְעַלּוּת, הַרְגָּשַׁת מֶרְחָב וּדְרוֹר: ״נֵדַע־נָא עֲלִיזִים וּזְקוּפֵי רֹאשׁ לִנְשֹׁם אֲוִיר־פְּסָגוֹת״ (רחל, קטז).

— **וְעִידַת־פִּסְגָּה** °, כִּנּוּי לִוְעִידָה שֶׁל רָאשֵׁי־מְדִינוֹת (נְשִׂיאִים אוֹ רָאשֵׁי־מֶמְשָׁלוֹת) לְשֵׁם דִּיּוּן בְּעִנְיָנִים מְדִינִיִּים חֲשׁוּבִים וּמַכְרִיעִים.

ב· **פִּסְגָּה** * נ׳ [מִן ב· פסג] חֵלֶק מִן הָאֶשְׁכּוֹל הַמִּסְתָּעֵף כְּאֶשְׁכּוֹל מְיֻחָד (ספרי וזאת קמט). — [פִּסְגַּת־, פְּסָגוֹת, פִּסְגוֹת־]

פסד [אֲרָמִית: פְּסַד; עַרְבִית: פַּסַדַ נשחת]

~ פָּעַ׳ **פָּסַד** ⁺ פ״ע נִשְׁחַת, נִתְקַלְקֵל: ״בְּלֶפֶת וּצְנוֹן שֶׁהֵן פָּסְדִין, וְחִטִּין אֵינָן פָּסְדִין״ (ירושלמי מעשרות נא ג). ״וּבְיוֹם הַמּוּכָן לָדִין מִי יִצְלַח וּמִי יִפְסַד״ (מלך אחד, סליחות ערב ראש השנה). — [לִפְסֹד, פָּסֵד, נִפְסַד]

~ נִפְ׳ **נִפְסַד** *, 1 *, נִזַּק, סָבַל הֶפְסֵד: ״יֵשׁ זָרִיז וְנִשְׂכָּר וְיֵשׁ זָרִיז וְנִפְסָד, יֵשׁ שָׁפָל וְנִשְׂכָּר וְיֵשׁ שָׁפָל וְנִפְסָד״ (פסחים נ:). ״וְהַמֶּלֶךְ לָא יְהֵא נִפְסָד בְּשׁוּם דְּבַר מַלְכוּת״ (רש״י דניאל ו ג). 2 ⁺, נִשְׁחַת, נִפְגַּם, נִתְקַלְקֵל: ״וְתִפָּסֵד תְּבוּאָתוֹ״ (רבינו גרשום בבא בתרא קז.). ״וְכָל הֹוֶה נִפְסָד אָמְנָם יִתְהַוֶּה מִן הַיְסוֹדוֹת וַאֲלֵיהֶם יִפָּסֵד״ (מורה נבוכים א עב). ״בְּוַדַּאי לֹא הָיוּ בּוֹחֲרִים וּמְקָרְבִים בְּרֹב דֵּעוֹת בַּעֲלֵי תְּכוּנוֹת נִפְסָדוֹת״ (אחד העם, רמג). ״לֹא הִיא נִקְרַעַת וְלֹא הִיא נִפְתַּחַת וְלֹא הִיא נִפְסֶדֶת״ (הזז, צל 112). ״לֹא יוּעַם אוֹרָם וְלֹא תִפָּסֵד דְּמוּתָם״ (בורלא, נשים 46). תָּכְנִית נִפְסֶדֶת. דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת וּפְסוּלוֹת. — [לְהִפָּסֵד, נִפְסָד, יִפָּסֵד]

~ הִפְ׳ **הִפְסִיד** * פע״י 1 פ״ע נִזַּק, סָבַל הֶפְסֵד, הָיָה לוֹ חִסָּרוֹן: ״אִם כֵּן מָה הִפְסִיד הָרַמַּאי?״ (בבא מציעא ג ד). ״לְאָדָם שֶׁעָשָׂה סְחוֹרָה בְּיַלְדוּתוֹ וְהִפְסִיד, וּבְזִקְנוּתוֹ — וְנִשְׂתַּכֵּר״ (ירושלמי חגיגה עז ג). פְּלוֹנִי הִפְסִיד בַּמִּשְׁפָּט. הַסּוֹחֵר הִפְסִיד כֶּסֶף רַב בָּעֵסֶק. 2 פ״י גָּרַם הֶפְסֵד וְחִסָּרוֹן לְאַחֵר: ״בִּלְשַׁת גּוֹיִם נִכְנֶסֶת לָעִיר וְהָיִיתִי מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַפְסִידוּ אֶת בְּנֵי הָעִיר״ (תוספתא יום טוב ב ו). ״וְאֵין אַתָּה אֶלָּא כְּמַפְסִיד נְפָשׁוֹת״ (ידים ד ג). ״וְשִׁנּוּ אֶת עִנְיָנָיו וְהִפְסִידוּ אֶת טְעָמָיו״ (חובות הלבבות, פתיחת יהודה אבן־תיבון). — [לְהַפְסִיד, מַפְסִיד, יַ־]

~ הָפְ׳ **הֻפְסַד** *, נִגְרַם הֶפְסֵד, נִזַּק: ״הוּא הִפְסִיד מָמוֹנוֹ שֶׁל כֹּהֵן לְפִיכָךְ יֻפְסַד מָמוֹנוֹ מִמֶּנּוּ״ (בכורות יז:). ״שֶׁהוּא מֻפְסָד, שֶׁנָּפַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים״ (תוספות בבא קמא מח.). ״הַהֲוָיָה הַמֻּפְסֶדֶת שֶׁל אָדָם חַי אֶחָד״ (ברנר, א 310). ״נִתָּן הָיָה לִהְיוֹת מְצַחֵק לְפָנֵינוּ — וְהֻפְסַד״ (יזהר, צקלג 161). — [מֻפְסָד, יֻפְסַד]

— **דֵּעוֹת מֻפְסָדוֹת** ⁺ (מורה נבוכים א מב), דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת וּפְסוּלוֹת.

פָּסִיד * ת׳ [מִן פסד] נִתָּן לְהַפְסֵד, עָלוּל לְהִתְקַלְקֵל: ״בְּלֶפֶת וּצְנוֹנוֹת שֶׁהֵן פְּסִידִין״ (ירושלמי מעשרות נא ג). ״בִּלְתִּי־פְסִידִים מִשְׁתַּמְּרִים הֵנָּה״ (רגלסון, חקוקות 318). — [פְּסִידָה, פְּסִידִים, פְּסִידוֹת]

פס״ד ר״ת פְּסַק־דִּין.

פְּסֵדָה ⁺, **פְּסֵידָה** נ׳ [אֲרָמִית: פְּסֵידָא] הֶפְסֵד, נֵזֶק: ״וּלְהַעֲמִיד מְכִירָה זוֹ... הַעֲמָדָה גְּמוּרָה וּשְׁלֵמָה בְּלֹא שׁוּם פְּסֵדָתוֹ בְּעוֹלָם״ (ברצלוני, השטרות 40). פְּסֵדָה גְּמוּרָה. — [פְּסֵדַת־, ־דוֹת]

פסדר״כ ר״ת פְּסִיקְתָּא דְּרַב כָּהֲנָא [ראה עֵרֶךְ פְּסִיקְתָּא]

פסה [בַּמִּקְרָא: פשה]

~ פָּעַ׳ **פָּסָה** פ״ע פָּשָׂה, הִתְפַּשֵּׁט, הִתְרַחֵב: ״תִּמּוֹר הַלְּבָנָה פּוֹסָה עַל פְּנֵי הַמִּזְרָח״ (תוספתא יום הכפורים א טו). ״עֵץ שֶׁהוּא פּוֹסֶה עַל פְּנֵי כָּל הַחַיִּים״ (בראשית רבה טו). — [לִפְסוֹת, פָּסְתָה, פּוֹסֶה, יִפְסֶה]

א· **פַּסָּה** *, **פִּיסָה** נ׳ [ראה א· פַּס] 1 *, פַּס, קָצֶה [ראה לְהַלָּן ״פַּסַּת יָד״, ״פַּסַּת רֶגֶל״]. 2 ⁺, חֲתִיכָה, קֶטַע קָטָן: ״פַּסַּת רְגָבִים״ (רש״י שבת עג:). ״אֵין לִי פַּסַּת מָקוֹם כְּדֵי לְהָנִיחַ רֹאשִׁי״ (עגנון, אלו קעט). [ובהשאלה:] ״אַתֶּם חוֹטְפִים פִּסּוֹת־חַיִּים — חֲטוֹף וֶאֱכוֹל״ (קרליבך, הודו 108). פַּסַּת־נְיָר. — [פַּסַּת־, פִּסּוֹת]

— **פַּסַּת־יָד** * (אהלות א ח), כַּף־הַיָּד עִם הָאֶצְבָּעוֹת.

— **פַּסַּת־רֶגֶל** * (אהלות א ח), כַּף־הָרֶגֶל עִם הָאֶצְבָּעוֹת.

ב· **פִּסָּה** נ׳ [הַגִּיזָרוֹן לֹא הוּבְרַר; הַמַּשְׁמָעוּת מְשֹׁעֶרֶת בִּלְבַד] רֹב, שֶׁפַע: ״יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ״ (תהלים עב טז). — [פִּסַּת־, פִּסּוֹת]

פְּסוּג ⁺, **פִּיסוּג** ז׳ [מִן ב· פסג, פִּסֵּג] פִּשּׂוּק, הַפְרָדָה, וּבְיִחוּד: גִּזּוּם וְדִלּוּל שֶׁל עֲנָפִים מְיֻתָּרִים בָּעֵצִים: ״כְּשֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עֲנָפִים יוֹתֵר מִדַּי קוֹצֵץ אַחַת מִבֵּינְתַיִם וְהַיְנוּ פִּסּוּג״ (רש״י בבא קמא קיט:). ״פְּסוּגִים שֶׁפִּסְּגוּ בִּמְשׂוּכוֹת הַצַּבָּר״ (הזז, בקולר 114). — [פִּסּוּג־, פִּסּוּגִים, ־גֵי־]

פסוח° ת׳ [מן פסח, פסח] שפסחו עליו, שעברו ולא נגעו בו: ״תבא משוד שטן, פסוחיך בלי לסטן״ (קליר, אלים, תפילת טל). ״תגן פסוחה, במוף בסף ובמשקופות״ (סידור רס״ג, רא). — [פסוחה, פסוחים, ־חות]

א· **פסול*, פיסול** ז׳ [מן א· פסל, פסל] 1, גלוף וחטוב באבן או בעץ או בחמר אחר: ״נקרת פסולין״ (חולין פח:). ״ופסול הלוחות הראשונות״ (אברבנאל, מפעלות אלהים י ו). ״אינם כיצורי שאר האמניות – פסול, ציור, בנין, נגינה, שירה״ (ביאליק, הלכה). אמנות־הפסול. תערוכת־פסול. 2, קציצת ענפים בעצים: ״כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפסולו״ (שביעית ב ג).— [פסול־, פסולים, ־לי־]

ב· **פסול**°, **פיסול** ז׳ [מן ב· פסל] 1 °, פסול, פגם: ״פרה שנולד בה פסול תפדה״ (רמב״ם, פרה אדומה א ח). [רווח יותר הנוסח: פסול — ראה ערך זה]. 2 °, מציאת פסול, פסילה: ״חדלו בני המשפחה לדבר על פסול משפחתו של אפרים״ (בורלא, נשים 112). — [פסול־, פסולים, ־לי־]

פסול* ת׳ [מן ב· פסל, פסל] 1 *, בלתי־כשר, שאינו ראוי לפי הדין: ״סכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, ר׳ יהודה מכשיר״ (סוכה א א). ״השוחט מן הערף – שחיטתו פסולה״ (חולין א ד). 2 °, נפסד בלתי מתאים, פגום: התכנית פסולה. דעות פסולות. מעשה זה פסול בעיני. — [פסולה, פסולים, ־לות]

— **פסול־כהנה*** (קידושין עז.), כהן שאינו כשר לעבד את עבודת־הקדש, כהן שיש פגם במוצאו: ״איזו היא חללה? כל שנולדה מן פסול־כהנה״ (קידושין עז.).

— **פסול־משפחה***, אדם שמוצאו ממשפחה לא־הגונה: ״לא פסול־משפחה הוא, ולא מרות המואביה הוא?״ (רות רבה, סוף).

— **פסולי־המקדשים***, בהמות שהקדשו לקרבן ונפל בהן מום ונפסלו: ״כל פסולי המקדשים נמכרין באטליז (לכל אדם)״ (בכורות ה א).

— **קרוב פסול לעדות**° [רש״י יבמות כה; ובן רמב״ם בהלכות עדות יג א: ״הקרובים פסולים לעדות מן התורה״] אין לקבל את עדותו של קרוב קרבת־משפחה לבעל־הדין, שכן יש מקום לחשד בו שמא יתפס למשוא־פנים.

— **כל הפוסל – פסול*** (קידושין ע.) הבא לגנות אחרים בדבר־מה, צא ובדק אם אין פגם זה מצוי בו בעצמו [וראה עוד ערך ב· פסל]

פסול* ז׳ [מן ב· פסל, פסל] לקוי, פגם, מגרעת, דבר העושה את מישהו או משהו לפסול: ״ולא נמצא פסול בעמר״ (אבות ה ה). ״ומתקינין לו (לכהן הגדול) כהן אחר תחתיו, שמא יארע בו פסול״ (יומא א א). ״וכל פגול ופסול בו – יתקדש״ (ביאליק, עם שמש). ״שבנותיהם הגיעו לפרקן עם איזה פסול״ (בן־ציון, כה). השופט לא מצא כל פסול בעדות. — [פסול־, פסולים, ־לי־]

— **בית־הפסול*** (ירושלמי נזיר נז ב), כנוי למקום שהיו מביאים לשם את הקרבנות שנפסלו.

פסולי°, פיסולי ת׳ [מן א· פסול] של פסול, הכרוך באמנות הפסול: הפסל הצטין בטכניקה הפסולית החדשה. השגים פסוליים. —[פסולית, ־ליים, ־ליות]

פסולת. ראה פסלת.

א· **פסוק*** ז׳ [מן פסק, פסק] 1 *, קטע קטן במקרא הנפרד מהמשכו על־ידי פסוק הטעמים, מאמר קצר הכולל על־פי־רב משפט תחבירי שלם פשוט, מחבר או מרכב, או משפטים אחדים כאלה: ״הקורא את המגלה וטעה והשמיט בה פסוק אחד״ (תוספתא מגלה ב ב). ״הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד״ (אבות ו ג). ״הקורא בתורה אל יפחת משלשה פסוקים״ (תענית כז:). פרק א׳ ב׳בראשית׳ יש בו שלשים ואחד פסוקים. 2 °, מאמר, משפט: תורת־המלה ותורת־הפסוק בדקדוק. 3 *, כנוי למקרא כלו: ״הללו ד׳ מלכיות מפרש מן הפסוק״ (תנחומא נח י). — [פסוק־, פסוקים, פסוקי־]

— **פסוקי דזמרא*** [ארמית] 1 *, פסוקים של זמרה, כנוי ללקוטים ממזמורי תהלים (פרקים קמה–קנ) שאומרים בתפלת שחרית (על־פי שבת קיח:). 2 ° [בצורה עברית, בהשאלה] פרקי שירה: ״פוערים פה ושותים בצמא מן האויר את פסוקי הזמרה העזים״ (ביאליק, לממשלת).

— **בעל־פסוק**°, כנוי לבקי במקרא, יודע פרק בתנ״ך.

— **סוף־פסוק**°, 1 °, שם הטעם המפסיק בסימני הטעמים הבא בסופי הפסוקים, סימנו קו וקוף מתחת לאות (א). 2 ° [בהשאלה] סיום, חסל, סוף לדבר: עשה את הדבר הזה – וסוף־פסוק!

— **פסק לי פסוקך!*** [על־פי חגיגה טו. ושם הכוונה לפסוק ממש], אמר מה דעתך על ענין פלוני?

ב· **פסוק*** ת׳ [מן פסק, פסק] 1, קטוע, חתוך: ״אלו טרפות בבהמה: נקודת הושט ופסוקת הגרגרת״ (חולין ג א). 2, מחלט, מכרע: ״אין עומדין להתפלל... אלא מתוך הלכה פסוקה״ (ברכות לא.). ״ג׳ מאות הלכות פסוקות״ (סנהדרין קו:). ״אף אמו לא בקשה לשמע תשובה פסוקה מפיו״ (עגנון, כפות צה). — [פסוקה, פסוקים, ־קות]

— **פסוקות**° תה״פ באפן מחלט וסופי, קטיגורית: ״באמת! – משיב רבי איזל פסוקות״ (ליפסון, מדור א 24). ״מרבים לכתב תכופות ופסוקות״ (ברש, ג 63).

פסוק*, פיסוק ז׳ [מן פסק, פסק] 1 °, הטלת סימנים בטקסט לחלקת המלים במשפט [ראה עוד להלן: כללי הפסוק, סימני פסוק] 2 *, הפסקה, הפרדה: ״מה להלן פסוק וארבע מתנות, אף כאן פסוק וארבע מתנות״ (זבחים נג:). 3 °, נתוק, קטוע: ״חבל דלי שנפסק באמצעיתו... מחבר שני ראשי הפסוק זה על זה״ (רש״י שבת קיג.). 4 °, פשוק, פתיחה לרוחה: ״פסוק רגלים״ (רביגו חננאל פסחים ג.). 5 °, הדגשת הטקסט בספר או בעתון על־ידי הגדלת הרוח בין האותיות. 6 °, קצוב, הקצבה: ״ערבון – מקצת המעות נתן לו על פסוק מרבה״ (רש״י בבא מציעא מח:). ״פסוק דמים״ (בספרות שאלות־ותשובות). [וראה עוד להלן] — [פסוק־, פסוקים, ־קי־]

— פְּסוּק־טְעָמִים* (נדרים לז.), סִימָנִים שֶׁקָּבְעוּ בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרָה לְצֹרֶךְ הַקְּרִיאָה הַנְּכוֹנָה בַּמִּקְרָא, לְהַפְרָדָה בֵּין מִלִּים, לְחִבּוּרָן אוֹ לְהַפְסָקָה בֵּינֵיהֶן.

— סִימָנֵי־פִּסּוּק°, מַעֲרֶכֶת הַסִּימָנִים הַמְּקֻבָּלִים בַּסִּפְרוּת הַמּוֹדֶרְנִית הַלּוֹעֲזִית וְהָעִבְרִית לַחֲלֻקָּה בֵּין הַמִּלִּים בְּמִשְׁפָּטִים וּלְצֹרֶךְ הַקְּרִיאָה הַמְּטֻעֶמֶת. סִימָנֵי הַפִּסּוּק הָעִקָּרִיִּים הֵם: נְקֻדָּה, נְקֻדָּה־וּפְסִיק, פְּסִיק, סִימַן־קְרִיאָה, סִימַן־שְׁאֵלָה, נְקֻדָּתַיִם (: ? ! , ; .)

— כְּלָלֵי־הַפִּסּוּק°, כְּלָלִים תַּחְבִּירִיִּים לְשֵׁם דִּיּוּק בְּרִשּׁוּם סִימָנֵי־הַפִּסּוּק בַּמִּשְׁפָּט.

פְּסוּקָה^ נ׳ [מִן ב. פָּסוּק 2] הֲלָכָה פְּסוּקָה: ״שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ בִּפְסוּקוֹת שֶׁל רִאשׁוֹנִים״ (אוצר הגאונים, ברכות נג:). — [פְּסוּקַת־, ־קוֹת]

פְּסוּקִית° נ׳ [מִן א. פָּסוּק] חֲצִי פָּסוּק, צֶלַע שֶׁל פָּסוּק: ״הַפְּרוֹזָה הַשְּׁקוּלָה מְפֻסֶּקֶת לִפְסוּקִיּוֹת עַל־יְדֵי סִימַן־הֶפְסֵק״ (סגל, מבוא לס׳ ישעיה). — [פְּסוּקִית־, פְּסוּקִיּוֹת]

פסוקת, ראה פְּסֹקֶת.

פַּסָּז׳◊ ז׳ [צרפתית: passage] מִפְלָשׁ, מַעֲבָר מְפֻלָּשׁ מְקֹרֶה בֵּין שְׁנֵי רְחוֹבוֹת כְּשֶׁמִּשְּׁנֵי צְדָדָיו עַל־פִּי־רֹב חֲנֻיּוֹת וּבָתֵּי־מִסְחָר. — [־זִ׳ים]

פסח [קרוב אל פסע; אכדית: pissu צלע; ארמית: ערבית: פַ׳סַח עקר הרגל]

~ פָּע׳ **פָּסַח** פ״ע 1, דָּלַג, עָבַר עַל מַשֶּׁהוּ מִבְּלִי לִנְגֹּעַ בּוֹ: ״וּפָסַח ה׳ עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף״ (שמות יב כג). ״נִפְסַח עַל הַחֲלָלִים!״ (ביאליק, מתי מדבר האחרונים). 2^ [בהשאלה מִן פֶּסַח] חָגַג אֶת חַג הַפֶּסַח: ״כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח״ (הגדה של פסח). הַשָּׁנָה פָּסַחְנוּ בִּירוּשָׁלַיִם. 3° [קיצור הניב: ״פסח על שתי הסעיפים״] הִסֵּס, פִּקְפֵּק: ״הֲלֶחֶם אִם גֵּרוּת? פָּסָחָה״ (ביאליק, אמי). — [לִפְסֹחַ עַל־, פּוֹסֵחַ, פּוֹסַחַת, יִפְסַח]

~ נִפְ׳ **נִפְסַח**, 1, נַעֲשָׂה פִּסֵּחַ, הָיָה לְחִגֵּר: ״וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל (מְפִיבֹשֶׁת) וַיִּפָּסֵחַ״ (שמואל ב ד ד). ״רַבִּי לֵוִי בַּר סִיסִי הֶרְאָה כְּרִיעָה לִפְנֵי רַבִּי וְנִפְסַח״ (ירושלמי ברכות א ג). 2^, מִי שֶׁפָּסְחוּ עָלָיו: ״תְּהִלָּתְךָ עָנוּ נִפְסָחִים עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים וּפְסָחִים״ (ינאי, רפב). — [לְהִפָּסֵחַ, נִפְסָח, יִפָּסֵחַ]

~ פִּע׳ **פִּסֵּחַ**, 1 פ״ע דִּלֵּג, קִפֵּץ: ״וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה״ (מלכים א יח כו). ״וַיּוֹסֶף לָלֶכֶת הָלוֹךְ וְעָלוֹת בְּמַעֲלֵה הַגִּבְעָה, מְפַסֵּחַ עַל הַסְּלָעִים וּבוֹקֵעַ לוֹ דֶּרֶךְ בֵּין הַשִּׂיחִים״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 ז). 2^ פ״י הִקְפִּיץ: ״בְּלֹא אֹמֶר יְפַסַּח חֲבֵרָיו וְיַדְלִיגֵם״ (גבירול, ד 19). — [לְפַסֵּחַ, מְפַסֵּחַ, יְפַסֵּחַ]

~ הִתְ׳ **הִתְפַּסֵּחַ**^, נִפְסַח, נַעֲשָׂה פִּסֵּחַ: ״יִתְפַּסְּחוּ הָרַגְלַיִם הַמְּהַלְּכוֹת הַמִּשְׁתַּחֲווֹת לָרַגְלַיִם שֶׁאֵינָן מְהַלְּכוֹת״ (מדרש הלל, ילינק ה 99). — [לְהִתְפַּסֵּחַ, מִתְ־, יִתְפַּסַּח]

~ הִפְ׳ **הִפְסִיחַ**^ פ״י 1^, גָּרַם שֶׁיִּפְסַח: ״כִּי זֶהוּ הַמַּפְסִיחַ בְּנֵי אָדָם עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, כִּי פְּעָמִים יִשּׁוּ אַחֲרָיו וּפְעָמִים אַחֲרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ״ (ר״י יעבץ, מאמר האחדות י). ״כִּי בְּטִיּוּלֵנוּ עָשִׂיתִי בְּעָרְמָה וְהִפְסַחְתִּיךָ מִשְּׁעוֹל אֶחָד״ (סדן, הגמר ויידידר 17). 2° [מִן פֶּסַח] הִכְשִׁיר לְפֶסַח: ״אֵיכָכָה הָיִינוּ מוֹצִיאִים אֶת כָּל הַכֵּלִים וְהָרָהִיטִים אֶל הֶחָצֵר, כְּדֵי לְהַגְעִילָם וּלְהַכְשִׁירָם וּלְהַפְסִיחָם?״ (פרסקי, קול המועד 13). — [לְהַפְסִיחַ, מַ־, יַ־]

— פָּסַח עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, דִּלֵּג וְקִפֵּץ עַל שְׁנֵי עֲנָפִים [וּבְהַשְׁאָלָה] פִּקְפֵּק וְהִסֵּס, נִקְלַע בֵּין שְׁתֵּי דְּרָכִים וְלֹא יָדַע מַה לְּהַחְלִיט: ״עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים?״ (מלכים א יח כא). ״אִי־אֶפְשָׁר עוֹד לָאִישׁ הַמְכֻבָּד אֶת עַצְמוֹ לִפְסֹחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים״ (אחד העם, תמו). ״שֶׁאֲנִי עוֹדֶנִּי עוֹמֵד וּמְפַקְפֵּק בְּטוֹבָתוֹ, עוֹמֵד וּפוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים״ (בן־ציון, כו).

פֶּסַח ז׳ [לפי הגיזרון שבתורה מִן פסח, פָּסַח: ״וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַה׳ אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם״, שמות יב כז] 1, חַג־הַמַּצּוֹת, חַג יְצִיאַת מִצְרַיִם, מוּחָג שִׁבְעָה יָמִים (טו—כא בְּנִיסָן) מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה: ״בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח״ (יחזקאל מה כא). ״כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ״ (פסחים ב ה). הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח. 2, שֵׁם הַקָּרְבָּן שֶׁהִקְרִיבוּ אֲבוֹתֵינוּ וְאָכְלוּ אוֹתוֹ צָלִי בְּלֵיל־הַפֶּסַח: ״וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ (אֶת הַשֶּׂה) בְּחִפָּזוֹן, פֶּסַח הוּא לַה׳״ (שמות יב יא). — [פֶּסַח־, פְּסָחִים, פִּסְחֵי־]

— פֶּסַח רִאשׁוֹן* (פסחים ט ג), פֶּסַח שֶׁנַּעֲשָׂה בְּי״ד בְּנִיסָן, נִקְרָא גַּם פֶּסַח גָּדוֹל* [ארמית: פִּסְחָא רַבָּה*, חולין קכט:] [להבדיל מִן:]

— פֶּסַח שֵׁנִי* (פסחים ט ג), פֶּסַח שֶׁנַּעֲשָׂה בְּי״ד בְּאִיָּר עַל־יְדֵי אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ טְמֵאִים אוֹ שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה בִּזְמַן הַפֶּסַח וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ; נִקְרָא גַּם פֶּסַח קָטָן* (חלה ד יא).

— פֶּסַח־מִצְרַיִם* (פסחים ט ה), חַג הַפֶּסַח הָרִאשׁוֹן שֶׁחָגְגוּ יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם [להבדיל מִן:]

— פֶּסַח־דּוֹרוֹת* (שם), חַג הַפֶּסַח שֶׁנֶּחוֹג מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה.

— פֶּסַח־מְעוּכִין* (פסחים סד:), כִּנּוּי לְחַג־פֶּסַח אֶחָד שֶׁנֶּעֱרַךְ בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי בְּרֹב עָם בְּהַר־הַבַּיִת, עַד כִּי מֵרֹב צְפִיפוּת נִדְחַק נִמְעַךְ שָׁם זָקֵן אֶחָד.

— הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח^, יַלְקוּט שֶׁל סִפּוּרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם, מִדְרְשֵׁי־אַגָּדָה, שִׁירִים וּפִזְמוֹנִים שֶׁקּוֹרְאִים בְּ״סֵדֶר״ לֵיל הַפֶּסַח (בְּחוּץ־לָאָרֶץ: בִּשְׁנֵי הַלֵּילוֹת).

— עֶרֶב־פֶּסַח* (פסחים ד א), הַיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי חַג הַפֶּסַח, יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן. — [עַרְבֵי־פְסָחִים]

— פְּסָחִים*, שֵׁם מַסֶּכֶת בַּתַּלְמוּד בְּסֵדֶר מוֹעֵד הָעוֹסֶקֶת בְּעִקָּר בְּהִלְכוֹת חַג הַפֶּסַח וַעֲשִׂיַּת קָרְבַּן הַפֶּסַח.

פִּסֵּחַ, פִּיסֵחַ תו״ז [מִן פסח] חִגֵּר, צוֹלֵעַ, נְכֵה־רַגְלַיִם בְּאָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה: ״אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ״ (ויקרא כא יח). — [פִּסַּחַת, פִּסְחִים, פִּסְחוֹת]

פִּסְחָא* ז׳ [ארמית] פֶּסַח.

— פִּסְחָא זְעֵירָא* (חולין קכט:), פֶּסַח קָטָן [ראה פֶּסַח]

— פִּסְחָא רַבָּה* (חולין קכט:), פֶּסַח גָּדוֹל [ראה פֶּסַח]

— קִמְחָא דְּפִסְחָא^, קֶמַח שֶׁל פֶּסַח; כִּנּוּי בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל לְכֶסֶף־צְדָקָה שֶׁאוֹסְפִים לְעֵזֶר לַעֲנִיִּים לִקְנִיַּת מַצּוֹת וּשְׁאָר מִצְרָכִים לִכְבוֹד חַג הַפֶּסַח [נקרא גם ״מָעוֹת חִטִּים״]

פַּסְחָא° ז׳ [ארמית] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְחַג הַפֶּסַח שֶׁל הַנּוֹצְרִים: ״הַנּוֹצְרִים שֶׁהָיוּ מִתְגַּלְגְּלִים בּוֹ בְּהִתְלַהֲבוּת יְתֵרָה בִּימֵי הַ׳פַּסְחָא׳ שֶׁלָּהֶם״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 54).

פִּסְחוֹן°, פִּיסְחוֹן ז' [מן פִּסֵּחַ] מוּמוֹ שֶׁל הַפִּסֵּחַ, חִגְּרוּת, צְלִיעָה [פִּסְחוֹן־]

פִּסְחוּת° נ' [מן פִּסֵּחַ] מוּמוֹ שֶׁל הַפִּסֵּחַ, צְלִיעָה בְּרֶגֶל אוֹ בְּרַגְלַיִם. [פִּסְחוּת־]

פַּסְחָן° ז' [מן פסח, פָּסַח; על־יסוד: "פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים"] כִּנּוּי לְמִי שֶׁאֵין לוֹ דֵּעָה קְבוּעָה, הַסְּסָן. – [פַּסְחָנִית, פַּסְחָנִים, פַּסְחָנִיּוֹת]

פַּסְחָנוּת° נ' [מן פַּסְחָן] הַסְּסָנוּת, הֶעְדֵּר כֹּחַ־הַחְלָטָה, פְּסִיחָה עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים. – [פַּסְחָנוּת־]

פַּסָּט◇ ז' [גרמנית: Passat; מלאטינית: passare לעבור] רוּחַ יְבֵשָׁה הַנּוֹשֶׁבֶת בִּקְבִיעוּת בֵּין הַטְּרוֹפִּיקִים, בַּחֲצִי־הַכַּדּוּר הַצְּפוֹנִי – מִצְּפוֹנִית־מִזְרָחִית, וּבַחֲצִי־הַכַּדּוּר הַדְּרוֹמִי – מִדְּרוֹמִית־מִזְרָחִית. [פַּסָּטִים]

פִּסְטוּר°, פִּיסְטוּר ז' [מן פסטר, פִּסְטֵר] שִׁיטַת חִמּוּם נוֹזְלִים, וּבְיִחוּד חָלָב, בִּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 60° צֶלְסְיוּס בְּמֶשֶׁךְ 30 דַּקּוֹת; בְּחֹם זֶה מֻשְׁמָדִים רֹב הַחַיְדַּקִּים הַמַּזִּיקִים בְּעוֹד שֶׁהַנּוֹזֵל אֵינוֹ מַפְסִיד כְּלוּם מֵעֶרְכּוֹ הַתְּזוּנָתִי. – [פִּסְטוּר־]

פַּסְטוֹרָלָה◇ נ' [איטלקית: pastorala; מלאטינית: pastor רועה] 1. יְצִירָה סִפְרוּתִית (בְּעִקָּר דְּרָמָתִית) הַמְּתָאֶרֶת בְּאֹפֶן אִידִילִי חַיֵּי רוֹעִים פְּשׁוּטִים וּתְמִימִים, וְעַל־פִּי־רֹב מִשְׁתַּקְּפִים בָּהּ גַּעְגּוּעִים עַל חַיִּים אֵלֶּה. 2. רוֹעִית, יְצִירָה מוּסִיקָלִית בַּעֲלַת צִבְיוֹן אִידִילִי, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוֹטִיבִים כַּפְרִיִּים, כְּגוֹן שִׁירֵי רוֹעִים וְעוֹד. – [פַּסְטוֹרָלוֹת]

– **פַּסְטוֹרָלִי◇** ת' 1. שֶׁל רוֹעִים. 2. שֶׁל תֵּאוּרֵי טֶבַע־אִידִילִיִּים: שִׁירָה פַּסְטוֹרָלִית.

פֶסְטִיבָל◇ ז' [מלאטינית: festivum חגיגה] תַּחֲגָה, חֲגִיגָה תַּרְבּוּתִית־פֻּמְבִּית גְּדוֹלָה לְשֵׁם הַפְגָּנַת הֶשֵּׂגִים בָּאֳמָנוּת (בְּמוּסִיקָה, בְּתֵיאַטְרוֹן, בְּצִיּוּר וְכוּ'): פֶסְטִיבַל־הַזֶּמֶר. – [פֶסְטִיבָלִים]

פַּסְטֶל◇ ז' [איטלקית: pastello] 1. עִפָּרוֹן צִבְעוֹנִי רַךְ עָשׂוּי דֶּבֶק־צְבָעִים מְיֻחָד. 2. צִיּוּר שֶׁנַּעֲשָׂה בְּעֶפְרוֹנוֹת צִבְעוֹנִיִּים רַכִּים: צִבְעֵי פַּסְטֶל. תַּעֲרוּכַת רִשּׁוּמֵי פַּסְטֶל. – [־לִים]

פסטר [משם הבאקטריולוג הצרפתי Louis Pasteur (1822—1895) חלוץ השיטה]

~ פִּע' **פִּסְטֵר** ° פ"י חִטֵּא נוֹזְלִים (בְּיִחוּד חָלָב) בְּשִׁיטַת פַּסְטֶר: חִמֵּם נוֹזְלִים בִּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 60° צֶלְסְיוּס בְּמֶשֶׁךְ 30 דַּקּוֹת, לְמַעַן יֻשְׁמְדוּ כָּל הַחַיְדַּקִּים הַמַּזִּיקִים, וְאִלּוּ כָּל אַבּוֹת־הַמָּזוֹן שֶׁבַּנּוֹזֵל יִשָּׁאֲרוּ בִּשְׁלֵמוּתָם. – [לְפַסְטֵר אֶת־, מְפַסְטֵר, יְפַסְטֵר]

~ פֻּע' **פֻּסְטַר** °, חֻטָּא בְּשִׁיטַת פַּסְטֶר: חָלָב מְפֻסְטָר. שַׁמֶּנֶת מְפֻסְטֶרֶת. – [מְפֻסְטָר, יְפֻסְטַר]

פַּסְיַאנְס◇ ז' [צרפתית: patience סבלנות] כִּנּוּי לְמִשְׂחַק־קְלָפִים לְאִישׁ אֶחָד, שֶׁעִקָּרוֹ סִדּוּר הַקְּלָפִים בְּסֵדֶר מְסֻיָּם, דָּבָר הַדּוֹרֵשׁ סַבְלָנוּת רַבָּה.

פַּסִּיב◇ ז' [מלאטינית: passivus סביל, נפעל] [בניהול־חשבונות] סַךְ הַחוֹבוֹת וְהַהִתְחַיְּבֻיּוֹת שֶׁל עֵסֶק מִסְחָרִי אוֹ מוֹסָד, בְּנִגּוּד אֶל "אַקְטִיב" – זְכוּת, הוֹן, רְכוּשׁ וְכוּ'.

– **פַּסִּיבִי◇** ת' 1. בִּלְתִּי פָּעִיל, מְקַבֵּל פְּעֻלָּה אוֹ הַשְׁפָּעָה שֶׁל אֲחֵרִים, נְטוּל יָזְמָה, הֶפֶךְ מִן "אַקְטִיבִי": אָדָם פַּסִּיבִי. אֹפִי פַּסִּיבִי. פְּלוֹנִי מְמַלֵּא תַּפְקִיד פַּסִּיבִי בָּעִנְיָן. הִשְׁתַּתְּפוּת פַּסִּיבִית. 2 [בדקדוק] סָבִיל, נִפְעָל, מְקַבֵּל הַפְּעֻלָּה: הַבִּנְיָנִים נִפְעַל, פֻּעַל וְהֻפְעַל הֵם בִּנְיָנִים פַּסִּיבִיִּים.

– הִתְנַגְּדוּת פַּסִּיבִית°, הִתְנַגְּדוּת סְבִילָה (בְּלֹא אַלִּימוּת).

– זְכוּת בְּחִירָה פַּסִּיבִית°, זְכוּתוֹ שֶׁל אָדָם לְהִבָּחֵר לְאֶחָד מִמּוֹסְדוֹת הַצִּבּוּר אוֹ הַמְּדִינָה.

– מַאֲזָן פַּסִּיבִי° [בסחר־החוץ של מדינה] מַצָּב כַּלְכָּלִי שְׁלִילִי שֶׁבּוֹ הַיְּבוּא עוֹלֶה עַל הַיְּצוּא.

– **פַּסִּיבִיּוּת◇** נ' סְבִילוּת, חֹסֶר־פְּעִילוּת: פַּסִּיבִיּוּת בְּאָפְיוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. הִנְנִי מִתְיַחֵס לָעִנְיָן בְּפַסִּיבִיּוּת.

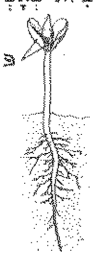
פ - פסיגים

פְּסִיג° ז' [מן ב׳ פסג; ראה גם פְּסִיגָה] כָּל אֶחָד מִן הֶעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַנֶּבֶט (Cotyledon). הַפְּסִיגִים נִכָּרִים עַל־פִּי־רֹב עוֹד בִּהְיוֹתָם חֵלֶק מִן הָעֻבָּר שֶׁל הַזֶּרַע. הַפְּסִיגִים מְשַׁמְּשִׁים מַחְסַן־מָזוֹן לַנֶּבֶט הָרַךְ. לַשְּׁעוּעִית שְׁנֵי פְּסִיגִים. – [פְּסִיג־, פְּסִיגִים, פְּסִיגֵי־]

פְּסִיגָה* נ' [מן ב׳ פסג; ראה ב׳ פִּסְגָּה] חֵלֶק מֵאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים: "פְּסִיגָה שֶׁל אֶשְׁכּוֹל שֶׁרִקְנָה טְהוֹרָה" (עוקצין א ה). "אֵיזֶה הִיא כָּתֵף? פְּסִיגִין זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ עוֹלָה" (ירושלמי פאה כ א). – [פְּסִיגַת־ פְּסִיגוֹת]

פְּסִיגִי° ת' [מן פְּסִיג] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּסִיגִים: הַשְּׁעוּעִית הִיא צֶמַח דּוּ־פְּסִיגִי (יֵשׁ בְּזַרְעָהּ שְׁנֵי פְּסִיגִים); הַחִטָּה הִיא צֶמַח חַד־פְּסִיגִי. – [פְּסִיגִית, פְּסִיגִיִּים, ־גִיּוֹת]

פְּסֵידָא* ז' [ארמית] הֶפְסֵד, גֵּרָעוֹן: "בִּמְקוֹם פְּסֵידָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן" (כתובות ס.) (מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶפְסֵד מָמוֹן לֹא הֶחֱמִירוּ חֲכָמִים לֶאֱסֹר דָּבָר שֶׁהוּא מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה). [וראה עוד ערך פְּסֵדָה]

פְּסֵידוֹ◇ ת' [מיוונית: pseudes של שקר, מזויף] מִלָּה הַמִּצְטָרֶפֶת לְמִלִּים שׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאָה: מְדֻמֶּה, מְזֻיָּף, כְּגוֹן: פְּסֵידוֹ־רוֹמַנְטִי, פְּסֵידוֹ־לְאֻמִּיּוּת.

– **פְּסֵידוֹ־קְלָסִיצִיזְם◇**, זֶרֶם סִפְרוּתִי שֶׁהִתְפַּשֵּׁט בְּמַעֲרַב אֵירוֹפָּה בַּמֵּאוֹת הַ־17 וְהַ־18, עִקָּרוֹ: חִקּוּי לָאֳמָנוּת הַקְּלָסִית הָעַתִּיקָה (שֶׁל יָוָן וְרוֹמָא) וִיצִירָה לְפִי חֻקֶּיהָ וּכְלָלֶיהָ. הַמְּבַקְּרִים כִּנּוּ אֶת הַזֶּרֶם בְּשֵׁם זֶה, מִשּׁוּם שֶׁרָאוּ בּוֹ קְלָסִיצִיזְם מְזֻיָּף וּמְדֻמֶּה.

פְּסֵידוֹנִים◇ ז' [מיוונית: pseudes של שקר + onoma שם] שֵׁם בָּדוּי שֶׁסּוֹפֵר אוֹ אָמָּן חוֹתֵם בּוֹ עַל יְצִירוֹתָיו: "אַחַד הָעָם" הוּא הַפְּסֵידוֹנִים שֶׁל הַסּוֹפֵר אָשֵׁר גִּינְצְבֶּרְג. סוֹפְרִים וְעִתּוֹנָאִים רַבִּים יֵשׁ לָהֶם פְּסֵידוֹנִימִים. – [פְּסֵידוֹנִימִים]

פִּסְיוֹן* ז' [מן פסה = פשה] פִּשְׂיוֹן, הִתְפַּשְּׁטוּת, הִתְרַחֲבוּת (בְּיִחוּד הִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁל נֶגַע אוֹ שֶׁל דָּבָר שְׁלִילִי): "עוֹר הַבָּשָׂר מִטַּמֵּא... בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִין: בְּשֵׂעָר לָבָן וּבְמִחְיָה וּבְפִסְיוֹן" (נגעים ג ג). – [פִּסְיוֹן־]

פַּסְיוֹן* ז׳ [יוונית: phasianos (ornis) עוף מן הנהר Phasis] עוף ממשפחת תרנגולות חסרות־כרבלת, בעלות זנב ארוך דמוי יתד (Phasianus). הזכרים לרב גדולים מן הנקבות ויפים מהן בצבעיהם. מגדלים את הפסיונים בשל בשרם הטעים: "יש מאכיל לאביו פסיוני" (קידושין לא.). — [פסיונים, פסיוני־]

פסיון (1/25)

פְּסִיחָה* נ׳ [מן פסח, פָּסַח] 1*. דלינה, קפיצה מעל למקום בלי לנגע בו, עבירה על־פני־: "'ופסחתי עליכם' – אין פסיחה אלא חיס" (מכילתא ח.). "כל פסיחה – לשון דלוג וקפיצה" (רש״י שמות יב יג). [ובהשאלה:] קריאה בספר תוך כדי פסיחה על כמה פרקים בו. 2 ° [מן פֶּסַח] עריכת חג הפסח.–[פסיחת־, פסיחות]

— **פְּסִיחָה עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים** ° [שאול מן מלכים א יח כא], הססנות, חסר־החלטה, התלבטות בין שתי אפשרויות.

פְּסִיכֶדֶלִי ◊ ת׳ ראה פסיכודלי.

פְּסִיכוֹאֲנָלִיזָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + analysis ביתוח] אסכולה מיחדת בפסיכולוגיה ובפסיכיאטריה שנוצרה ופתחה על־ידי הרופא והחוקר היהודי זיגמונד פרויד (1856–1939); יסודה בהנחה, שחיי האדם מונעים על־ידי המאויים הגלומים ב"אל־ידע" וביחוד על־ידי האוויים שהדחקו ל"תת־ידע". לפי תורה זו, ההפרעות בחייו הנפשיים של האדם, הנגודים, התסביכים ומחלות־הנפש השונות – מקורם במאוויים אלה שנדחקו. על־ידי טפול מסים, שעקרו נתוח החויות וחשוף מקורם וראשיתם של התסביכים, מסיע הפסיכואנליטיקאי לחולה להשתחרר מהם ולחזור לבריאותו הנפשית.

— **פְּסִיכוֹאֲנָלִיטִי** ◊ ת׳ המבסס על הפסיכואנליזה: טפול פסיכואנליטי בחולה־נפש. מכון פסיכואנליטי.

— **פְּסִיכוֹאֲנָלִיטִיקַאי** ◊ ז׳ ממחה בפסיכואנליזה, רופא־פסיכולוג המטפל בחולה בשיטות פסיכואנליטיות.

פְּסִיכוֹדֶלִי ◊ ת׳ [מיוונית: psyche נפש + delos גלוי, חשוף] כנוי שנקבע בשנת 1957 לקבוצת תכשירים ("תרופות פסיכודליות") המשפיעים על הנפש ומשחררים חויות המופיעות בדרך־כלל במחלות־נפש, כגון: הלוצינציות, רעיונות־שוא, שנויים בתפיסת העולם על־ידי החושים. התכשיר הנודע ביותר הוא "ל.ס.ד." (Lysergic-Acid-Diethylamide). לטענתם של חסידי סמים משכרים אלה מביאים הם את המשתמשים בהם להרחבת גבולות התודעה, לגלוי אפקים ולראית מראות־פלאים.

— **אָמָּנוּת פְּסִיכוֹדֶלִית** °, כנוי לאמנות (ציור, פסול, מחול, מוסיקה) שיצירותיה ותכניה דומים לחויות הנוצרות בהשפעת השמוש בסמים הפסיכודליים.

פְּסִיכוֹזָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + סיומת osis- לציון מצב] 1. תסביך חולני בנפש האדם, הפרעה בנפש. 2 [בהשאלה] מצב־רוח שלילי ובלתי־רצוי התוקף אנשים רבים בתקופה מסימת: בימי המלחמה נתפסו רבים לפסיכוזה של תבוסנות. — [־זות]

פְּסִיכוֹטֶכְנִיקָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + techne אומנות] מדור בפסיכולוגיה השמושית העוסק בשיטות לבחינת כשירותו, מימנותו ושכלו של אדם ומדת התאמתו למקצועות שונים.

— **פְּסִיכוֹטֶכְנִי** ◊ ת׳ המבסס על הפסיכוטכניקה: בדיקה פסיכוטכנית. מעבדה פסיכוטכנית.

— **מִבְחָן פְּסִיכוֹטֶכְנִי** °, בדיקת כשרו של אדם למלא תפקיד מסים או להמשיך למודיו במגמה מסימת (מקצועית, עיונית וכדומה).

פְּסִיכוֹלוֹגְיָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + logos לימוד] 1. תורת־הנפש, המדע העוסק בחקר התהליכים הנפשיים באדם, רגשותיו, חויותיו, תגובותיו על הסביבה וכדומה: פסיכולוגיה נסיונית. פסיכולוגיה אנדיבידואלית. פסיכולוגיה של הצבור. 2. מכלול התהליכים הפסיכיים השונים המלוים פעילות מסימת וכרוכים בה: הפסיכולוגיה של למוד־הקריאה. הפסיכולוגיה של השחקן. 3. המבנה הנפשי של אדם, כלל חויותיו ותכונותיו: הפסיכולוגיה של הילדות. פסיכולוגיה מרכבת של אדם.

— **פְּסִיכוֹלוֹגִי** ◊ ת׳ המבסס על הפסיכולוגיה, נפשי: נתוח פסיכולוגי של רגשות האדם או התנהגותו. גישה פסיכולוגית של המחנך אל חניכיו. שיטות מחקר פסיכולוגיות. רומן פסיכולוגי.

— **פְּסִיכוֹלוֹג** ◊ ז׳ 1. ממחה בפסיכולוגיה, בקי בתורת־הנפש. 2. מבין למתרחש בנפש הזולת ויודע לכלכל לפי זה את דבריו ומעשיו.

— **פְּסִיכוֹלוֹגִיזְם** ◊ ז׳ 1. זרם בפילוסופיה הטוען כי הפסיכולוגיה היא הבסיס לפילוסופיה כלה. 2. הנטיה להתעמקות בתאור חויות פסיכולוגיות, לנתוח פסיכולוגי דק: פסיכולוגיזם בספרות. פסיכולוגיזם באמנות.

— **פְּסִיכוֹלוֹגִיזַצְיָה** ◊ נ׳ מתן הסבר או רקע פסיכולוגי לתופעות שונות.

פְּסִיכוֹמוֹטוֹרִי ◊ ת׳ [מיוונית: psyche נפש + לאטינית: motor מניע] הקשור בנפש ובתנועת־השרירים: פעילות פסיכומוטורית. — [פסיכומוטורית, ־ריים, ־ריות]

— **מֶרְכַּז פְּסִיכוֹמוֹטוֹרִי** ◊, מדור במח החי שגרויו גורם להתכוצות או להתפשטות בלתי־רצונית של השרירים.

פְּסִיכוֹסוֹמָטִי ◊ ת׳ [מן psyche נפש + soma גוף] הקשור בנפש ובגוף כאחד: מחלות פסיכוסומטיות. — [־טית, ־טיים, ־טיות]

פְּסִיכוֹפָּתוֹלוֹגְיָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + pathos סבל + logos לימוד] תורת מחלות־הרוח, המדע העוסק בתהליכים החולניים בנפש האדם.

פְּסִיכוֹפַּתְיָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + pathos סבל] מחלת־נפש, הפרעה נפשית חמורה.

— **פְּסִיכוֹפָּת** ◊ ז׳ חולה־נפש, אדם שאין בו יציבות נפשית, הסובל מתסביכים נפשיים חמורים.

פְּסִיכוֹתֶרַפְּיָה ◊ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + therapeia ריפוי] שיטת רפוי באמצעים פסיכיים, כגון: בשיטת היפנוזה או שכנוע.

פְּסִיכִי ◊ ת׳ [מיוונית: psyche נפש] 1. נפשי, רוחני, הקשור בתהליכים הנפשיים־הפנימיים של האדם: חולה פסיכי.

הִתְפַּתְּחוּתוֹ הַפְּסִיכִית שֶׁל הַיֶּלֶד. 2 [בלשון־הדיבור ובנימת־זלזול] חוֹלֵה־נֶפֶשׁ, מְפֻרָע בְּרוּחוֹ. – [פְּסִיכִית, פְּסִיכִיִּים, ־כִיּוֹת]

– פְּ סִ י כִ י קָ ה ◇ נ׳ מִכְלוֹל הַתְּכוּנוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת, מַעֲרֶכֶת פְּעֻלּוֹת הַנֶּפֶשׁ.

פְּסִיכִיאַטְרִיָּה◇ נ׳ [מיוונית: psyche נפש + iatrea ריפוי] עֲנַף בְּמַדָּעֵי הָרְפוּאָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר מַחֲלוֹת־הָרוּחַ וּבְרִפּוּיָן.

– פְּ סִ י כִ י אַ טֶ ר ◇ ז׳ מֻמְחֶה בְּמִקְצוֹעַ הַפְּסִיכִיאַטְרִיָּה.

פְּסִיכְרוֹמֶטֶר◇ ז׳ [מיוונית: psychria קור + metron מידה] מַדְלֵחוּת, מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַלַּחוּת בָּאֲוִיר עַל־יְדֵי קְרִיאַת הֶבְדֵּלֵי הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה בֵּין שְׁנֵי מַדְחֹמִים, אֶחָד יָבֵשׁ וְהַשֵּׁנִי עָטוּף בְּמַטְלִית שֶׁקְּצָתָהּ טוֹבֵל בִּכְלִי־מַיִם. – [פְּסִיכְרוֹמֶטְרִים]

פְּסִיל^ ז׳ [במקרא רק בריבוי: פְּסִילִים, והיחיד המצוי: פֶּסֶל; ראה ערכים אלה] פֶּסֶל: ״פְּסִיל לֹא שָׁת כָּאֱלִיל וְעַל אֵלֶּה אֱלִיל״ (תשובות תלמידי מנחם, 12). ״פְּסִיל־שַׁיִשׁ כְּלִיל־שְׁלֵמוּת״ (שמעוני, פואמות ב ר). ״וְהוּא עַל־יַד הָאֶבֶן... כְּמוֹ פְּסִיל נוֹסָף בְּכָאן״ (מלצר, תר׳ על נהרות 244). – [פְּסִיל־, פְּסִילִים, ־לֵי־]

א. **פְּסִילָה**° נ׳ [מן א. פסל, פָּסַל] 1. בִּטּוּל כַּשְׁרוּתוֹ שֶׁל דָּבָר: פְּסִילַת הַשְּׁחִיטָה. 2. שְׁלִילָה, קְבִיעָה שֶׁהַדָּבָר אוֹ הָאִישׁ פָּסוּל: פְּסִילַת הַתָּכְנִית. פְּסִילַת הָעֵדִים. – [פְּסִילַת־, ־לוֹת]

ב. **פְּסִילָה*** נ׳ [מן ב. פסל, פָּסַל] 1*. מַפְסֶלֶת, מַכְשִׁיר לִפְסוֹל (ירושלמי קדושין נט ד). 2^. מְלֶאכֶת הַחִטּוּב וְהַחֲצִיבָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּחֹמֶר אַחֵר. – [פְּסִילַת־, ־לוֹת]

פְּסִילוּת^ נ׳ [מן פָּסוּל] הֱיוֹת פָּסוּל, חֹסֶר־כַּשְׁרוּת: ״שֶׁפְּסוּלִים מִן הַתּוֹרָה פְּסִילוּת מֻבְהֶקֶת״ (תשובות הגאונים, שערי צדק פט:). ״פְּסִילוּת, גַּסּוּת־רוּחַ וְלַעֲגַת לָשׁוֹן״ (רבינו חננאל פסחים ג:). – [פְּסִילוּת־]

פְּסִילִים ז״ר [במקרא היחיד: פֶּסֶל; מן פסל, פָּסַל] תַּבְנִיּוֹת שֶׁל אֱלִילִים חֲצוּבִים בְּאֶבֶן אוֹ מְחֻטָּבִים בְּעֵץ אוֹ עֲשׂוּיִים חֹמֶר: ״וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ״ (דברים ז ה). ״וַיַּכְעִיסוּהוּ בְּבָמוֹתָם וּבִפְסִילֵיהֶם יַקְנִיאוּהוּ״ (תהלים עח נח). – [פְּסִילֵי־]

פֶּסִימִי◇ ת׳ [מלאטינית: pessimus הגרוע ביותר] סַפְקָנִי, נְטוּל אֱמוּנָה בַּטּוֹב כִּי יָבוֹא (הַהֵפֶךְ – ״אוֹפְּטִימִי״): הִנְנִי פֶּסִימִי מְאֹד לְגַבֵּי תּוֹצְאוֹת הַפְּגִישָׁה. גִּישָׁה פֶּסִימִית לָעִנְיָנִים. הֲלָךְ־רוּחַ פֶּסִימִי. – [פֶּסִימִית, פֶּסִימִיִּים, ־מִיּוֹת]

– פֶּ סִ י מִ י וּ ת ◇ נ׳ רְאִיַּת שְׁחוֹרוֹת, רְאִיַּת הַצַּד הַשְּׁלִילִי שֶׁבְּדָבָר. חֹסֶר אֱמוּנָה בַּטּוֹב: הִנְנִי מִתְיַחֵס בְּפֶסִימִיּוּת רַבָּה לְתוֹצְאוֹת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן. אַל נָא בְּפֶסִימִיּוּת כָּזֹאת!

– פֶּ סִ י מִ יזְ ם ◇ ז׳ הַשְׁקָפַת עוֹלָם הָרוֹאָה אֶת שִׁלְטוֹן הָרַע בָּעוֹלָם וּבְחַיֵּי הָאָדָם; הַנְּטִיָּה לִרְאוֹת בְּכָל דָּבָר וּבְכָל מַעֲשֶׂה בְּעִקָּר אֶת הַצַּד הַשְּׁלִילִי; רְאִיַּת הַחַיִּים כְּפָרָשָׁה אֲרֻכָּה שֶׁל סֵבֶל וְיִסּוּרִים. הַהֵפֶךְ – אוֹפְּטִימִיזְם◇.

– פֶּ סִ י מִ י סְ ט ◇ ז׳ 1. הַתּוֹמֵךְ בְּהַשְׁקָפַת הָעוֹלָם שֶׁל הַפֶּסִימִיזְם. 2. רוֹאֶה שְׁחוֹרוֹת, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לְהַאֲמִין כִּי ״הַסּוֹף יִהְיֶה טוֹב״: פְּלוֹנִי הוּא פֶּסִימִיסְט מִשֶּׁבַע. פֶּסִימִיסְטִים וְאוֹפְּטִימִיסְטִים.

פְּסִיס° ז׳ [מן ב. פַּס; ראה להלן פְּסִיסִית*] קוֹרַת־קָצָה, גֶּסֶר, לוּחַ הַמְשַׁמֵּשׁ כְּרָכוּב אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ: ״גָּדוֹר יָפֶה בִּפְסִיסֵי עֵץ דַּקִּים״ (ברש, א 11). – [פְּסִיס־, פְּסִיסִים, פְּסִיסֵי־]

פְּסִיסִית* נ׳ [מן ב. פַּס] קֶרֶשׁ, לוּחַ צַר: ״הֲרֵי שֶׁהָיְתָה הֶחָצֵר חֲלוּקָה בִּפְסִיסִיּוֹת״ (ירושלמי עירובין כה ג). – [פְּסִיסִית־, פְּסִיסִיּוֹת]

פְּסִיעָה* נ׳ [מן פסע, פָּסַע] פֶּשַׂע, צַעַד: ״הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּפְסַע שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו וְאַחַר־כָּךְ יִתֵּן שָׁלוֹם״ (יומא נג:). ״מְהַלֵּךְ אַלְפַּיִם פְּסִיעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת וְזוֹ הִיא תְּחוּם שַׁבָּת״ (עירובין מב.). ״הֲלִיכָתוֹ עִמּוֹ פְּסִיעָה פְּסִיעָה, מָתוֹן מָתוֹן״ (בורלא, כיסופים 124). – [פְּסִיעַת־, פְּסִיעוֹת]

– פְּסִיעָה גַּסָּה*, צַעַד גָּדוֹל, הֲלִיכָה מְהִירָה: ״פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם״ (ברכות מג:).

– פְּסִיעוֹת רִאשׁוֹנוֹת°, צְעָדִים רִאשׁוֹנִים (ובהשאלה:) שְׁלַבִּים רִאשׁוֹנִים בְּדָבָר מְסֻיָּם: פְּסִיעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּלִּמּוּד.

פְּסִיעֹנֶת°, פסיעונת נ׳ [מן פְּסִיעָה] פְּסִיעָה קְטַנָּה: ״וְהוֹסִיף עַל הָרֶוַח הַמַּפְרִיד עוֹד פְּסִיעֹנֶת״ (יזהר, צקלג 454). – [פְּסִיעוֹנוֹת]

פְּסִיפוֹן° ז׳ [מן פְּסֵיפָס, ראה להלן פְּסֵיפָס 2] מִשְׂחָק בְּטַבְלִיּוֹת שְׁחוֹרוֹת וּלְבָנוֹת עַל־גַּבֵּי לוּחַ־שַׁחְמָט אוֹ עַל לוּחַ אַחֵר כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. – [פְּסִיפוֹנִים]

פְּסֵיפָס* ז׳ [מיוונית: psephos אבן קטנה] 1*. מוֹזָאִיקָה, אֶבֶן מִמַּעֲרֶכֶת אֲבָנִים קְטַנּוֹת מְסֻתָּתוֹת, פְּשׁוּטוֹת אוֹ צִבְעוֹנִיּוֹת, מְשֻׁבָּצוֹת בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּרִצְפָּה אוֹ בְּקִירוֹת וְכוּ׳ בְּבִנְיָנִים: ״אֶבֶן־פְּסֵיפָס שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבַּע פֵּיּוֹת מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ״ (אבות דר׳ נתן כח). ״בְּשֶׁאֵין שָׁם (בָּרִצְפָּה) פְּסֵיפָס״ (ירושלמי שבת י ב). בַּצִּיּוּר – קֶטַע מֵרִצְפַּת הַפְּסֵיפָס בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הָעַתִּיק בְּבֵית־אַלְפָא שֶׁבְּעֵמֶק־יִזְרְעֶאל.

פסיפס

2*. אֶבֶן לְמִשְׂחָק: ״הַמְשַׂחֵק בְּקֻבִּיָּה – זֶה הַמְשַׂחֵק בִּפְסֵיפָסִין, אֶחָד הַמְשַׂחֵק בִּפְסֵיפָסִין וְאֶחָד הַמְשַׂחֵק בִּקְלִפֵּי אֱגוֹזִים וְרִמּוֹנִים״ (ירושלמי ראש השנה נז ג). 3*. פַּס, סֶרֶט, רְצוּעָה בְּבֶגֶד: ״קִיטָא (וִילוֹן) שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּסֵיפָסִים צְבוּעִים וּלְבָנִים״ (נגעים יא ז). 4° [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ מְנֻמָּר וּמְגֻוָּן בַּחֲלָקָיו, רַבְגּוֹנִיּוּת: ״פְּסֵיפָסִים שֶׁל עָלִים וְעִירִים״ (ש׳ שלום, שירים קי). מַרְאֵה־פְּסֵיפָס שֶׁל שָׂדוֹת מִן הָאֲוִירוֹן. פְּסֵיפָס שֶׁל עֵדוֹת בַּמְּדִינָה. – [פְּסֵיפַס־, פְּסֵיפָסִים, ־פְסֵי־]

פְּסֵיפָסַאי° ז׳ [מן פְּסֵיפָס] מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת פְּסֵיפָס (בְּרִצְפָּה, בְּקִירוֹת וְכַדּוֹמֶה). – [פְּסֵיפָסָאִית, ־אִים, ־אִיּוֹת]

פְּסֵיפָסִי° ת׳ [מן פְּסֵיפָס] עֲשׂוּי פְּסֵיפָס, עֲשׂוּי מוֹזָאִיקָה: רִצְפָּה פְּסֵיפָסִית כֻּלָּהּ. – [פְּסֵיפָסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

פְּסִיק° ז׳ [מן פסק] 1 [בסימני־הפיסוק המודרני] קַו מְשֻׁפָּע קָטָן (,) הַבָּא בְּמִשְׁפָּט לְסִימַן הַפְסָקָה קְטַנָּה בֵּין חֶלְקֵי הַמִּשְׁפָּט אוֹ בֵּין מִשְׁפָּטִים, כְּגוֹן: לִפְנֵי מִשְׁפָּט מֻסְגָּר וְאַחֲרָיו, לִפְנֵי מִלַּת־פְּנִיָּה וְכַדּוֹמֶה. 2 [בהשאלה] שֵׁם־דָּבָר לְמַשֶּׁהוּ קָטָן, פָּעוּט: ״פְּסִיק־אָדָם מִתְיַגֵּעַ בְּמַעֲלֵה גִּבְעַת הַחוֹל״ (שמיר, במו 34). ״וּבְקַבְּלוֹ עִמָּהּ

את פסיק־המרגרינה על צלחת־הפח״ (שמיר, צירים 158). — [פסיק־, ־קים, ־קי־]

— נקדה־ופסיק°, סימן־פסוק (;) הבא להורות על הפסקה גדולה (אך קטנה מן הנקדה!) בסוף משפטים אחדים הבאים במחורת ועוד.

פסיק* פ״ע [ארמית, בביטוי: ״פסיק רישיה ולא ימות״] — ראה **פסק**.

א· **פסיקה*** ר׳ [מן פסק, פסק] 1*, נתוק, הפרדה: ״פסיקתן (של ראשי החוטים מפקעת הצמר) זו היא עשייתן״ (סוכה יא·). 2*, חוט שפסק והפרד מפקעת: ״היתה פסיקות — אינה מטמאה בנגעים... אפלו פסיקה אחת וקשרה אינה מטמאה״ (נגעים יא ח). 3°, קטע, דבר שנעשה בהפסקות: ״קשה היה לה להבחין מרחוק את כל דבריו, אלא פסיקות בלבד״ (קבק, במשעול 443). 4°, הפסקות, חדלה: ״עם פסיקתה (של הרוח) קול דממה דקה נשמע בחלל העולם״ (ליסיצקי, תולדות 257).—[פסיקת־, ־קות]

ב· **פסיקה*** נ׳ [מן פסק, פסק 4] 1°, מתן פסק־דין. 2°, מכלול פסקי־הדין של המדינה: המשפטים הגדולים תרמו הרבה לפסיקה הישראלית. 3∴ [מן פסק 5, וכן בארמית: פסיקא*, ויקרא רבה לב] הקצבה, סכום כסף שפסקו למישהו: ״מתרגמנין הדרשנין שדורשין בשבת לצבור ועושין להן פסיקה״ (רבינו חננאל פסחים נ:). — [פסיקת־, פסיקות]

פסיקה* נ׳ [לאטינית: piscina; יוונית: piskine] ברכת דגים: ״הפסיקות הברכות שנתמלאו מים מערב יום־טוב״ (מועד קטן ד·). ״הרחק מדרך המלך קבועים בין פסיקה ופסיקה״ (טשרניחובסקי, שירים 397). — [פסיקת־, פסיקות]

פסיקון° ז׳ [מן פסיק] 1 [בבאקטריולוגיה] חידק בצורת פסיק (Comma bacillus). 2 [בהשאלה] מישהו פעוט, זעיר: ״שיקה־קטינא מטל אין־רוח, פסיקון קל שבזה״ (יזהר, צקלג 290). — [פסיקון־, פסיקונים, ־ני־]

פסיקות∴ נ׳ [מן ב· פסוק] הפסקות, חדילה: ״שכבר פסקה הנבואה... ומי שמכחיש בפסיקותה של הנבואה לא יזכירנה״ (רס״ג, ספר הגלוי). — [פסיקות־]

פסיקיה* נ׳ [לאטינית: fascia] חגורה, רצועה לכריכה מסביב לרגל או לשוק (ירושלמי סנהדרין כח ד), או מסביב לחזה האשה (ספרי בלק מז:). — [פסיקיאות גם פסיקין]

א· **פסיקתא*** נ׳ [ארמית: פסקה, פרשה] ספר מדרשי־אגדה על פרשיות שונות בתורה, הנמצא בידינו במהדורות שונות: ״פסיקתא דרב כהנא״ — המדרש הקדום ביותר שזמנו אולי מתקופת האמוראים; ״פסיקתא רבתי״ — נתחברה בקרוב במאה התשיעית למנין האמות. יש גם ״פסיקתא זוטרתא״ (השם המקורי ״לקח טוב״) לר׳ טוביה בר אליעזר, בקרוב המאה השתים־עשרה.

ב· **פסיקתא*** נ׳ [מן פסק; ראה ב· פסיקה 3] סכום כסף שהורי החתן או הורי הכלה פוסקים כמענק לבניהם לנשואיהם: ״שטרי פסיקתא״ (מועד קטן יח:).

פסיקתה° נ׳ [מן פסק, ועל־פי הארמית: פסיקתא*] תמצית פסק־דין הנתנת על־ידי בית־המשפט עם גמר הדין, כדי שלא להשהותו עד מתן פסק־דין מפרט ומנמק. — [פסיקתת־, ־תות]

פסכתר* נ׳ [יוונית: psykter כלי לקירור יין] סיר גדול, יורה: ״ובשבת היה כופה עליהן פסכתר, ופסכתר היתה כלי גדול״ (תמיד ה ה). — [פסכתרים]

א· **פסל** [ראה פסל; אוגריתית: פסל; ארמית: פסל]

~ פע׳ **פסל** פ״י חטב, חתך בכלי חד באבן או בעץ או בחמר אחר, כדי לשוות לו צורה מסימת: ״פסל־לך שני־לחת אבנים״ (שמות לד א). ״מה הועיל פסל כי פסלו יצרו״ (חבקוק ב יח). ״ויסעו אבנים גדלות... ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים״ (מלכים א ה לא—לב). — [לפסל את־, פוסל, יפסל]

~ נפ׳ **נפסל***, נחטב במכשיר חד, שותה לו דמות של פסל: ״פסל — על שם שהם נפסלים״ (ספרא, קודשים פז א). ״אבני גזית — נפסלות ומסתתות״ (רש״י מלכים א ה לא). ראש־אדם נפסל בשיש. — [להפסל, נפסל, יפסל]

~ פע׳ **פסל*** פ״י 1, עסק במלאכת הפסול, גלף וחטב תבניות באבן או בחמר אחר: ״משפסלו (את הפסל) נעשה אלוה״ (עבודה זרה נב·). 2, גדע מן העצים את הענפים היבשים: ״מקרסמין, מזרדין, מפסלין עד ראש השנה״ (שביעית ב ג). — [לפסל את־, מפסל, יפסל]

~ פע׳ **פסל°**, חטב וגלף במכשיר חד: תבנית ראש אדם מפסלת באבן. — [מפסל, יפסל]

ב· **פסל** [ארמית: פסל; ערבית: פ׳סל היה חסר־ערך; ראה גם פסול, פסול; ואולי קרוב אל א· פסל במשמע: היה כפסולת]

~ פע׳ **פסל*** פ״י 1*, קבע שאינו כשר, בטל את כשרותו, אסר את שמושו לפי הדין: ״אם היו (העדים) כשרים אינו יכול לפסלן״ (סנהדרין ג א). ״זה פוסל דינו של זה וזה פוסל דינו של זה״ (סנהדרין ג א). ״בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין״ (סוכה א א). 2°, קבע שהדבר נפסד ואינו מתאים: המשטרה פסלה את התעודה. יש לפסל את התכנית המצעת. — [לפסל את־; פוסל, פסול; יפסל]

~ נפ׳ **נפסל***, 1*, נקבע כבלתי־כשר, נאסר לשמוש: ״השמן שנפסל״ (פסחים א ו). ״שהזבח נפסל בארבעה דברים״ (זבחים א ד). ״דינר שנפסל״ (כלים יב ז). ״בחרבת לבבכם המזוזה נפסלה״ (ביאליק, על לבבכם). 2°, נקבע כבלתי־מתאים, נמצא בלתי־ראוי: ״ומתמרמר על סדר שנותיו עד שנפסלה עבודתו בעיניו״ (עגנון, אלו שפר). מעמדותו של פלוני למשרה נפסלה. העד בן־המשפחה נפסל לעדות. תכניתו נפסלה על־ידי המומחים. — [להפסל, נפסל, יפסל]

~ הפ׳ **הפסיל*** פ״י קבע כפסול, זלזל ב־: ״והן מפסילין באכלין ומשקין שלו״ (ויקרא רבה כח). ״שהיה מפסיל בנשים״ (קהלת רבה יא ט). ״משום שאינן בני תורה יחמירו עליו לדקדק ויפסילוהו על חנם״ (רש״י פסחים צא:). ״כתינוק שמפסיל באכלים מחמת פנוק״ (הזז, היושבת 300). ״יחסן עני היה מפסיל בחתנים״ (דרויאנוב, ב קפב). — [להפסיל ב־, מפסיל, יפסיל]

– כל הפוסל במומו פוסל* [על־פי קידושין ע.], המגנה אחרים ותולה בהם פגם מסים, צא ובדק אחריו אם אינו לקוי בעצמו באותו פגם [ראה גם לעיל: פסול]

א. **פסל**° ז׳ [מן א. פסל, פסל] אמן העושה פסלים ואנדרטאות באבן, בגבס או בחמר אחר, סקולפטור: ״והנה הוא יושב שבת אמן זקן, מעין פסל קדמון, מצמד אל אחד הסלעים״ (ביאליק, מגדלי). אגדת הפסלים והציירים. — [פסל־, פסלת, פסלים, פסלות]

ב. **פסל*** ז׳ [מיוונית: passalos] לוח צר, קורה דקה: ״שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל ביניהם״ (סוכה יח.). — [פסל־, פסלים, פסלי־]

פסל* ז׳ [מן א. פסל] מין דקר או מפסלת לחציבה ולפסול באבן: ״במרא ובפסל וקרדם״ (בבא מציעא פב:). — [פסל־, פסלים, פסלי־]

פסל ז׳ [ראה א. פסל] 1. תבנית אדם או בעל־חיים חצובה באבן או בעץ וכדומה, בימי־קדם – לשם פלחן: ״לא־תעשה לך פסל וכל־תמונה... ולא תעבדם״ (שמות כ ד–ה). 2°. אנדרטה תבנית מחטבת באבן או במתכת או בעץ מעשה אמן: פסל החרות. גן הפסלים במוזיאון־ישראל. — [פסל־, פסלו; פסלים, פסלי־ [במקרא הריבוי: פסילים, פסילי־]

פסל אליעזר בן־יהודה

– פסל אלם°, משל למי שנאלם ולא יוכל לפתח פיו: ״וכמו פרחה גם נשמתם של כל בני החבורה יחדו, עמדו תחתם פסלים אלמים״ (כהן, שירים קעב).

פסלון° ז׳ [מן פסל 2] פסל קטן. — [פסלון־, פסלונים, ־ני־]

פסלות° נ׳ [מן א. פסל] אמנות הפסל, חטוב וגלוף באבן או בעץ או במתכת וכיוצא באלה: תורת הפסלות. — [פסלות־]

פסלות* נ׳ [מן ב. פסל, פסל] פסול, חסרון, היפך מן כשרות: ״כל שתחלתו או סופו בפסלות – פסול, תחלתו וסופו בכשרות – כשר״ (בבא בתרא קכח.). ״שמא פסלות היה בבני ולא נתקבל?״ (קהלת רבה ט ז, לך אכול). ״עשרה מיני פסלות הם, כל מי שנמצא בו אחד מהן הרי הוא פסול לעדות״ (רמב״ם, עדות ט א). ״ומעמידים כל יהודי בחזקת פסלות״ (יל״ג, פרוזה קיב). — [פסלות־]

פסלן° ז׳ [מן ב. פסל, פסל] כנוי למי שנוהג לפסל בקלות כל דבר: ״אין קץ למעשה הפסלנים המחמירים שלא כדין״ (אבינרי, יד 591). פלוני ידוע כמבקר־פסלן. — [פסלנים, ־נית, ־ניות]

פסלנות* נ׳ [מן ב. פסל, פסל] 1°. תכונתו של הפסלן, הנטיה לפסל ולבטל כל דבר: ״הפסלנות צרת־העין המתפשטת בגוף צבורנו״ (ברש, ג 42). ״העתונאות עקרה פסלנות״ (ר׳ שחם, יום 188). אל נא בפסלנות יתרה, ידידי! 2*. פסלות, מצבו של הפסול: ״וכן כל הפסול לעדות בין פסלנות של תורה... בין פסלנות של דבריהם״ (רמב״ם, טוען ונטען ג ב). ״לעשות כל תרמית ופסלנות בהעתקותיהם״ (קלוזנר, הספרות ג 101). ״שהללו הסוחרים והחנונים מבעלי־הבתים הפסלנות שבהם אינו דבר בטוי בשפתים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קפב). — [פסלנות־]

פסלני° ת׳ [מן פסלן] שיש בו פסלנות, פוסל ושולל בהחלט: ״יצרים פסלניים, כיון שמתקנים אותם בשרשם, יש והם נעשים מניעים לנאצל״ (שטיינמן, צרור 241). בקרת פסלנית קיצונית. — [פסלנית, פסלניים, ־ניות]

פסלת*, פסולת נ׳ [מן א. פסל, פסל] 1. מפל הפסול, שירי הפסול והחטוב: ״מפסלת של לוחות העשיר משה״ (ירושלמי שקלים ה ב). 2. דבר פחות־ערך, מין גרוע: ״ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה׳ – מן הפסלת״ (בראשית רבה כב). ״התגרין מראין את הפסלת תחלה ואחר־כך מראין את השבח״ (במדבר רבה טז). ״ומן הפסלת שבעם״ (ירושלמי גיטין מג ד). ״אין בוראים מיתרים, פסלת־אנוש״ (קבק, במשעול 79). — [פסלת־, פסלתו]

– נעדרה הסלת ונשארה הפסלת* (חריזי, תחכמוני מו 365), חסר הטוב ונשאר הגרוע.

– אין סלת שאין בה פסלת°. אין טוב בלי רע, אין דבר שהוא כליל השלמות.

פסנתר° ז׳ [שאול מן דניאל ג ה: פסנתרין, גם פסנטרין שם ג טו; ושם זו צורת היחיד; מיוונית: psalterion מין עוגב] (בימינו) כלי־מיתרים גדול בעל מקלדת (Piano), צלילי הפסנתר מופקים על־ידי הקשה באצבעות על קלידים הגורמים על־ידי־כך להתרוממות הפטישונים שבקצותיהם ולהקשתם על המיתרים. — [פסנתר־, פסנתרים, פסנתרי־]

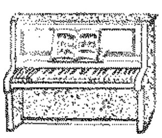
פסנתר

– פסנתר־כנף°, פסנתר גדול ורחב, שמיתריו קבועים על מסגרת אפקית. קונצרטים נערכים על־פי־רב בפסנתר־כנף כשמכסהו מורם, כדי שקול הנגינה ישמע היטב.

פסנתר־כנף

פסנתרן° ז׳ [מן פסנתר] אמן ממחה לנגינה בפסנתר. — [פסנתרן־, פסנתרנים, פסנתרני־; פסנתרנית, ־ניות]

פסנתרנות° נ׳ [מן פסנתר] אמנות הנגינה בפסנתר. — [־רנות־]

א. **פסס** [קרוב אל אפס]

~ פע׳ **פס** פ״ע [בספרות רווח רק העבר: פס, פסו] כלה, אפס, תם: ״כי גמר חסיד, כי פסו אמונים מבני אדם״ (תהלים יב ב). ״ופסו החסידים ונשארו המורדים״ (חריזי, תחכמוני מו 365). ״פס חסד אלה, בל יעש ישועות״ (ביאליק, אגרת). ״כי עוד לא פסה גבורת נואשים מישראל״ (ברנר, ג 144). ״כל ישר פס! כל צדק גז!״ (שמעוני, הביבר 84). — [לפס, פס, פסה; פס, פסה]

ב· **פסס** [קרוב אל בסס; ארמית: פְּסַס; ראה גם א. פספס]

~ פָּעַ׳ **פָּסַס** * פ״י פּוֹרֵר, פִּסְפֵּס, זֵרָה וְהִפְרִיד אֶת הַגַּרְגְּרִים מִן הַמּוֹץ: ״תְּבוּאָה שֶׁפְּסָסָהּ בַּגֹּרֶן לֹא מְטַמְּאָה וְלֹא מִטַּמְּאָה״ (תוספתא עוקצין א ה). ״מְסָרֵק לֹא יְבַקִּיעֵם וְאֶצְבָּעוֹת לֹא יַעֲבִרוּם, לֹא לִפְסֹס וְלֹא לְפַסְפֵּס״ (יזהר, צקלג 8). — [לִפְסֹס אֶת־, פּוֹסֵס, יִפְסֹס]

פסע [במקרא: פשע; ארמית: פְּסַע]

~ פָּעַ׳ **פָּסַע** * פ״ע צָעַד, פָּשַׂע, דָּרַךְ: ״שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם (מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ) וּפְסָעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת״ (סוטה יג:). ״שֶׁלֹּא יְהוּ פּוֹסְעִין פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (שמות רבה ל). ״פּוֹסְעִים בְּנַחַת לְצַלְעוֹת הַגְּמַלִּים״ (ביאליק, מתי). — [לִפְסֹעַ פּוֹסֵעַ, יִפְסַע, פְּסַע!]

~ פִּעֵ׳ **פִּסֵּעַ** * פ״ע פָּסַע, צָעַד: ״מִי הוּא זֶה שֶׁמְּפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ?״ (יבמות קה:). ״הָיָה גּוֹרֵר אֶת רַגְלָיו וּמְפַסֵּעַ וְהוֹלֵךְ״ (הזז, יעיש ב 73). — [לְפַסֵּעַ, מְפַסֵּעַ, יְפַסֵּעַ]

~ הִפְ׳ **הִפְסִיעַ** * פ״ע פָּסַע, צָעַד: ״הַיּוֹצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה״ (ברכות ו:). ״וּמְפַתָּה אוֹתָהּ לְהַפְסִיעַ פְּסִיעָה אַחַר פְּסִיעָה״ (קבק, במשעול 311). ״וּבְעָלָיו הִפְסִיעַ אַחֲרָיו בְּשׁוּבָה וָנַחַת״ (ניצן, יתד 38). — [לְהַפְסִיעַ, מַפְסִיעַ, יַפְסִיעַ]

— **פִּסֵּעַ עַל רֹאשׁ פְּלוֹנִי** * [שאול מן ״מגיין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש?״ סנהדרין ז:, ושם המשמע: שלא יתהלך בין שורת התלמידים כשהם יושבים לפניו על הארץ] נָהַג שְׂרָרָה יְתֵרָה, נָהַג בְּגַאֲוָה כְּלַפֵּי פְּלוֹנִי.

פֶּסַע ^ ז׳ [מן פסע, פָּסַע] פֶּשַׂע, צַעַד, פְּסִיעָה: ״וְהַפֶּרֶז יְהִי מַטֵּה פְּסָעָיו וּמְסָעָיו לְאַרְבַּעַת רְבָעָיו״ (אברהם אבן־עזרא, א 157). ״וּקְרוֹבִים הֵמָּה... רַק עוֹד פֶּסַע״ (שמעוני, פואמות א קי). ״רֵיחַ הֶעָשָׁן וּפֶסַע הָעַקְרָב״ (גורי, חותם 12). — [פֶּסַע־, פְּסָעִים, פִּסְעֵי־]

פִּסְפּוּס ^, **פִּיסְפּוּס** ז׳ [מן א. פספס, פִּסְפֵּס] פִּזּוּר, פֵּרוּר, הַפְרָדָה לְכָאן וּלְכָאן: ״אִם אֵין (פִּקְעֵי הָעָמִיר) יָכוֹל לְהַאֲכִיל... אֶלָּא אַחֲרֵי הֵתֵּר וּפִסְפּוּס — אָסוּר״ (רבינו חננאל שבת קנה:). ״וּמִשּׁוּם צַעַר בְּהֵמָה שָׁרֵי (מֻתָּר), אֲבָל פִּסְפּוּס — לֹא״ (רש״י שבת קנה.). פִּסְפּוּס הַשְּׂעָרוֹת בָּאֶצְבָּעוֹת. — [פִּסְפּוּס־, פִּסְפּוּסִים, ־סֵי־]

פַּסְפּוּס ° ז׳ [בלשון־הדיבור בפי ה״צברים״; מערבית: פַּ׳סְפָ׳ס פשפש] פִּשְׁפֵּשׁ; כִּנּוּי־זִלְזוּל לְזַאֲטוּט, לְקָטָן, לְפָעוּט: ״לַעֲשׂוֹת רֹשֶׁם עַל הַפַּסְפּוּסִים שֶׁלְּךָ פֹּה״ (יזהר, צקלג 494). ״הֲלֹא אֶתְמוֹל עוֹד הָיוּ בְּנוֹת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה, פַּסְפּוּסִיּוֹת רָזוֹת, צוּחָנִיּוֹת״ (יזהר, צקלג 297). — [פַּסְפּוּסִים; ולנקבה: פַּסְפּוּסִית, פַּסְפּוּסִיּוֹת]

פַּסְפּוֹרְט ° ז׳ [צרפתית: passeport] דַּרְכּוֹן, תְּעוּדַת־זֶהוּת רִשְׁמִית הַמִּקְנָה לְאָדָם הֶתֵּר־יְצִיאָה וְשָׁהוּת בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְסֻיָּם בִּמְדִינָה זָרָה. — [פַּסְפּוֹרְטִים]

א· **פספס** [קרוב אל פסס]

~ פִּעֵ׳ **פִּסְפֵּס** * פ״י פּוֹרֵר, הִפְרִיד לְכָאן וּלְכָאן, פִּזֵּר, חִלֵּק: ״נָזִיר חוֹפֵף (אֶת שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ) וּמְפַסְפֵּס אֲבָל לֹא סוֹרֵק״ (נזיר ו ג). ״מַתִּירִין פִּקְעֵי עָמִיר לִפְנֵי בְּהֵמָה וּמְפַסְפְּסִין אֶת הַכִּפִּין אֲבָל לֹא אֶת הַזִּירִין״ (שבת כד ב). ״כְּשֶׁעוֹבֶרֶת וּמְפַסְפֶּסֶת בְּשֵׂעָר הָרֹאשׁ שֶׁלְּךָ״ (יזהר, צקלג 391). ״טוֹנִי פִּסְפְּסָה אֶת עֹשֶׁן הַצִּיגַרְטָה בְּאֶצְבְּעוֹתֶיהָ״ (עגנון, כפות תמא). [ובהשאלה:] ״הַסְּפֵקוֹת מְפַסְפְּסִים אֶת הַלְּבָבוֹת וְהוֹפְכִים אוֹתָם לְאָבָק פּוֹרֵחַ״ (קבק, במשעול 109). —[לְפַסְפֵּס אֶת־, מְפַסְפֵּס, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְפַּסְפֵּס** °, הִתְפּוֹרֵר, הִתְפָּרֵק: ״זֶה הַחוֹל שֶׁל יָפוֹ שֶׁחוֹתֵר תַּחְתֶּיךָ לִבְלֹעַ אוֹתְךָ, אֵינְךָ מַסְפִּיק לַעֲמֹד עָלָיו עַד שֶׁהוּא מִתְפַּסְפֵּס וְנַעֲשֶׂה חוֹרִים חוֹרִים״ (עגנון, תמול 42). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְפַּסְפֵּס]

ב· **פספס** [היפוך־אותיות מן ב· ספסף]

~ פִּעֵ׳ **פִּסְפֵּס** * פ״י חָרַךְ, הִבְהֵב: ״אֵין מוֹלְגִין הָרֹאשׁ וְאֶת הַכְּרָעַיִם... אֲבָל מְפַסְפְּסִין אוֹתָן בָּאוּר״ (תוספתא פסחים ה י). — [לְפַסְפֵּס אֶת־, מְפַסְפֵּס, יְפַסְפֵּס]

ג· **פספס** [מן ב· פַּס או מן פְּסֵיפָס]

~ פִּעֵ׳ **פִּסְפֵּס** ° פ״י גִּמֵּר, גִּוֵּן בְּפַסִּים־פַּסִּים אוֹ כְּעֵין פְּסֵיפָס: ״בְּקִיעִים וּסְדָקִים יְפַסְפְּסוּהוּ אֵין־סוֹף מִשְׁבְּצוֹת אֲרִיחִים מְבֻקָּעִים״ (יזהר, שיירה 27). — [לְפַסְפֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **פֻּסְפַּס** °, ראה ערכים א· מְפֻסְפָּס, ב· מְפֻסְפָּס.

ד· **פספס** [על־פי הערבית: פַסְפַס פשפש]

~ פִּעֵ׳ **פִּסְפֵּס** ° פ״י [בלשון־הדיבור בפי ה״צברים״, בפ׳ רפה — שלא לפי חוקי הלשון!] הֶחְטִיא אֶת הַמַּטָּרָה: ״הַגִּבּוֹר קוֹלֵעַ לַמַּטָּרָה בְּכָל יְרִיָּה וְאֵלּוּ ׳הַמְנֻוָּלִים׳ מְפַסְפְּסִים כִּמְעַט תָּמִיד״ (ד׳ שחם, המדרון 186). ״פִּסְפַּסְתָּ אֶת כָּל הַתָּכְנִית״! — [לְפַסְפֵּס, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **פֻּסְפַּס** ° [בלשון־הדיבור כנ״ל] הֻחְטָא, קֻלְקַל: ״מַה שֶּׁפֻּסְפַּס אֶתְמוֹל מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת (מֶטֶר), נוּכַל לִזְכּוֹת הַיּוֹם מִתְּשַׁע מֵאוֹת״ (יזהר, צקלג 117). ״הַתָּכְנִית פֻּסְפְּסָה לִגְמָרֵי״. —[מְפֻסְפָּס, יְפֻסְפַּס]

פַּסְפָּס ° ז׳ [הכפלה מן ב· פַּס] רְצוּעָה, סֶרֶט, קַו: ״וּפַסְפַּסֵּי נְיָר רַב־צְבָעִים״ (ביאליק, קטינא). ״פַּסְפַּס לָבָן שֶׁל סַנְּ־מִשְׁנֶה לוֹ לְאֹרֶךְ כְּתֵפוֹתָיו״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 86). — [פַּסְפַּס־, פַּסְפַּסִּים, ־סֵּי־]

פסק [המשמעות היסודית כמו פשק במקרא — הפריד, הרחיק]

~ פָּעַ׳ **פָּסַק** * פע״י 1 פ״ע חָדַל, לֹא הוֹסִיף לִהְיוֹת אוֹ לַעֲשׂוֹת: ״פָּסְקוּ גְּשָׁמִים״ (שביעית ג ח). ״כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה מַאֲכִילִין לוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים״ (עבודה זרה ג:). ״מִשֶּׁמֵּת ר׳ יְהוֹשֻׁעַ פָּסְקוּ עֵצוֹת טוֹבוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל״ (ירושלמי סוטה כד ג). ״שְׁאוֹן הַנַּחַל אֵינוֹ פּוֹסֵק״ (ביאליק, ים הדממה). 2. נִתַּק, נִקְרַע: ״הַכַּתָּפִים אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא יִפָּסֵק סַנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן״ (ירושלמי ברכות ג א). 3 פ״י נִתֵּק, קָרַע, חָתַךְ: ״שׁוֹר שֶׁפָּסַק אֶת הַמּוֹסֵרָה וְיָצָא וְהִזִּיק״ (תוספתא בבא קמא ה ז). ״שָׁחַט אֶת הַוֶּשֶׁט וּפָסַק אֶת הַגַּרְגֶּרֶת״ (חולין ב ד). 4. הוֹרָה הֲלָכָה, חָרַץ מִשְׁפָּט: ״כְּבָר פְּסָקָהּ תַּנָּא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל״ (יבמות פז.). ״כְּבָר פָּסַקְתִּי דִּינוֹ מִימוֹת אַבְרָהָם״ (דברים רבה א). ״דַּיָּנִין הַפּוֹסְקִים אֶת הַדִּין״ (רש״י דברים טז יח). סִפְרוּת הַפּוֹסְקִים. 5. קָצַב, קָבַע סְכוּם כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף: ״הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ״ (כתובות ו ב). ״הָלַךְ וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת״ (בבא מציעא ז א). ״וּפָסְקוּ עִמּוֹ בְּאֶלֶף זְהוּבִים״ (דברים רבה א). ״אָדָם זֶה חֲתָנִי הוּא שֶׁפָּסַקְתִּי לוֹ מְזוֹנוֹת״ (מגדלי מר״ס קטז). 6. קָרָא פָּסוּק מִפְּסוּקֵי הַמִּקְרָא: ״פְּסֹק לִי פְּסוּקְךָ״ (חגיגה טו.). ״׳לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם׳... פָּסַק פְּסוּקִים וְאָמַר״ (הזז, יעיש ד 184). ״אָנוּ אֵין בְּיָדֵינוּ לִפְסֹק אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד״ (קבק,

בְּמִשְׁעוֹל 480). 7, גָּרַם שֶׁיֶּחְדַּל, הִפְסִיק: "פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת־מֶלֶךְ וּפוֹסֵק אֶת הַדִּמְעָה" (שבת קט.). — [לִפְסֹק, פּוֹסֵק, יִפְסֹק, פְּסֹק!]

~ נפ׳ **נִפְסַק** *, 1, חָדַל, שָׁבַת, לֹא נִמְשַׁךְ עוֹד: "וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, שֶׁרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן נִפְסָק" (נידה עא:). "מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לְאֹהֶל מוֹעֵד" (ויקרא רבה א). "וְדָמוֹ זָב וְאֵינוֹ נִפְסָק" (רש"י נידה עא:). "קֹדֶם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה, וְשִׁירַת חַיָּיו בְּאֶמְצַע נִפְסָקָה" (ביאליק, אחרי מותי). "וְלַחַשׁ בְּקוֹל נִרְעָד וְנִפְסָק לְתוֹךְ חֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם" (הזז, צל 70). הַהַצָּגָה נִפְסְקָה בִּגְלַל קִלְקוּל בַּחַשְׁמַל. 2, נִתַּק, נֶחְתַּךְ, נִקְטַע: "סַנְדָּל שֶׁנִּפְסְקָה אַחַת מֵאָזְנָיו" (תוספתא שבת יב יד). "שַׁלְשֶׁל דְּלִי לְמַלֹּאת וְנִפְסַק הַחֶבֶל" (תוספתא פרה ה ה). 3, נֶחֱרַץ, הֻחְלַט: "כְּשֶׁהַדִּין בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ – תַּחֲרוּת בֵּינֵיהֶם, נִפְסַק הַדִּין – נַעֲשָׂה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם" (מכילתא עד:). "לְאַחַר תִּשְׁעִים יוֹם שֶׁנִּפְסַק הַדִּין" (רש"י בבא מציעא לה:). כְּבָר נִפְסְקָה הַהֲלָכָה. [וראה עוד להלן] — [לְהִפָּסֵק, נִפְסָק, יִפָּסֵק]

~ פע׳ **פִּסֵּק** ° פ"י 1, רָשַׁם סִימָנֵי־פִּסּוּק (פְּסִיק, נְקֻדָּה וְכוּ׳): הַתַּלְמִידִים לוֹמְדִים לְפַסֵּק נְכוֹנָה אֶת חִבּוּרֵיהֶם. 2 [במלאכת־הדפוס] שָׂם פֶּסֶק בֵּין הָאוֹתִיּוֹת, הִגְדִּיל אֶת הָרְוָחִים בֵּין הָאוֹתִיּוֹת לְיֶתֶר הַדְגָּשָׁה שֶׁל הַטֶּקְסְט. — [לְפַסֵּק אֶת־, מְפַסֵּק, יְ־]

~ פע׳ **פֻּסַּק** °, 1, נִרְשְׁמוּ בּוֹ סִימָנֵי־פִּסּוּק (פְּסִיק, נְקֻדָּה וְכוּ׳): הַמַּאֲמָר נֻקַּד וּפֻסַּק כַּהֲלָכָה. חִבּוּר מְפֻסָּק. 2 [במלאכת־הדפוס] הֻגְדְּלוּ הָרְוָחִים בֵּין אוֹתִיּוֹתָיו לְיֶתֶר הַדְגָּשָׁה: שׁוּרָה מְפֻסֶּקֶת. — [מְפֻסָּק, יְפֻסַּק]

~ הת׳ **נִתְפַּסֵּק** *, 1 *, נִפְסַק, נִתַּק: "סַנְדָּל שֶׁנִּתְפַּסְּקוּ אָזְנָיו" (תוספתא כלים בבא בתרא ד ה). "וְאֵין לְחַזְּקָם בְּהִתְפַּסְּקָם" (פיוטים, סידור 279). 2 *, נֶחֱרַץ, הֻחְלַט: "הֱווּ יוֹדְעִים שֶׁדִּינְכֶם מִתְפַּסֵּק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים" (פסיקתא רבתי קסס:). 3 °, נִתְחַלֵּק לְכָאן וּלְכָאן: "(הַנְּסִיכָה) עָבְרָה בֵּין שׁוּרַת הַגְּבָרִים הַמִּתְפַּסֶּקֶת" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 17). — [לְהִתְפַּסֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִפְסִיק** * פ"י 1, חָדַל, קָטַע, נִתֵּק, לֹא הִמְשִׁיךְ: "הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ" (אבות ג ז). "אֲפִלּוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ לֹא יַפְסִיק (תְּפִלָּתוֹ)" (ברכות ה א). הַפּוֹעֲלִים הִפְסִיקוּ אֶת עֲבוֹדָתָם. 2, גָּרַם לִפְלוֹנִי שֶׁלֹּא יַמְשִׁיךְ, לֹא נָתַן לְסַיֵּם: "מִתְיָרֵא הָיִיתִי שֶׁמָּא יַפְסִיקוּנִי עוֹבְרֵי דְרָכִים" (ברכות ג.). קְרִיאוֹת־הַבֵּינַיִם הִפְסִיקוּ אֶת הַנּוֹאֵם. 3, חָצַץ, הִבְדִּיל, הִפְרִיד בֵּין־ וּבֵין־: "וְאֵלּוּ מַפְסִיקִין לְפֵאָה – הַנַּחַל וְהַשְּׁלוּלִית וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד וְכוּ׳" (פאה ב א). "אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם" (סוטה לח:). 4, קָבַע, קָצַב, פָּסַק: "הַפּוֹסֵק מֵאֵלָיו (לִצְדָקָה) וִיהֵא שָׂכָר לְהַפְסָקָךְ וְאַל יַפְסִיקוּךְ אֲחֵרִים וִיהֵא שָׂכָר לְהַפְסָקָם" (אבות דר׳ נתן, כה). — [לְהַפְסִיק אֶת־, מַפְסִיק, יַ־]

~ הפ׳ **הֻפְסַק** *, 1 °, בֻּטַּל בְּאֶמְצַע, הֻשְׁבַּת, הֻפְרַע הֶמְשֵׁכוֹ: הַהַצָּגָה הֻפְסְקָה בִּפְקֻדַּת הַמִּשְׁטָרָה. הָעֲבוֹדָה הֻפְסְקָה בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת. 2 *, הֻפְרַד, הֻבְדַּל, נֶחְצַץ: "מֻפְסָק עָפָר בֵּינְתַיִם – מַהוּ?" (בבא בתרא קג:). הַשְּׁבִיל הֻפְסַק עַל־יְדֵי הַנַּחַל שֶׁזָּרַם לְרֹחַב הַשָּׂדֶה. 3 *, נֻתַּק, נֶחְתַּךְ: "הַמֵּבִיא תְּכֵלֶת מִמָּקוֹם אַחֵר וְתוֹלֶה בָּהּ (בַּטַּלִּית), וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא מֻפְסֶקֶת" (מנחות מא:). 4 *, חָלָה

בּוֹ הַפְסָקָה: "וְלָמָּה הֶפְסֵק? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה" (לקח טוב, ויקרא ד:) "אֵיךְ יִתָּכֵן מִלַּת 'בְּעַד' לִהְיוֹתָהּ בִּמְקוֹם מֻפְסָק" (אברהם אבן־עזרא, צחות נג:). — [מֻפְסָק, יֻפְסַק]

— **פְּסִיק רֵישֵׁיהּ וְלָא יְמוּת!** * [על־פי שבת עה.] [ארמית] רֹאשׁוֹ כָּרוּת וְלֹא יָמוּת! דִּבּוּר־מָשָׁל עַל עֲשִׂיַּת דָּבָר הַנּוֹגֵד אֶת הַמְּצִיאוּת, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לִכְרֹת רֹאשׁוֹ שֶׁל גּוּף חַי וְעִם זֹאת יִשָּׁאֵר בַּחַיִּים. [דומה לכך המימרה: "שבור את החבית ושמור את יינה"!]

— **פְּסֹק לִי פְּסוּקָךְ** * [שאול מן חגיגה טו. ושם כפשוטו], אֱמֹר מַה מִּשְׁאַלְתְּךָ, אוֹ מַה דַּעְתְּךָ עַל עִנְיָן פְּלוֹנִי.

— **לָא פְּסַק פּוּמֵיהּ מִגִּירְסָא** * [ארמית, שבת לז:], לֹא פָּסַק פִּיו מִלִּמּוּד, כְּלוֹמַר, הוּא לָמַד כָּל הַזְּמַן לְלֹא הֶפְסֵק.

— **פּוֹסֵק** ^, **פּוֹסְקִים** ^, ראה ערך פּוֹסֵק ^.

— **נִפְסְקָה חוֹמָה** *, הוּקְמָה חוֹמָה מַפְסֶקֶת: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ נִפְסְקָה חוֹמַת בַּרְזֶל בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם" (ברכות לב:).

— **סְעוּדָה מַפְסֶקֶת** ^ [על־פי תענית ל., ושם: "כל סעודה המפסיק בה"], כִּנּוּי לַסְּעוּדָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹכְלִים בְּעֶרֶב יוֹם־כִּפּוּר לִפְנֵי הַצּוֹם.

פֶּסֶק * ז׳ [מן פסק] 1 *, רֶוַח, הֶפְסֵק [ראה להלן פִּסְקֵי הַטְּעָמִים] 2 *, קֶטַע, חֵלֶק: "פִּסְקֵי עָרִיס (שֶׁל גְּפָנִים)" (כלאים ו ו). "פִּסְקֵי דְקָלִים" (רש"י עירובין עח:). 3 *, הַפְסָקָה: "שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּסֶק לִנְזִירָתוֹ" (ספרי במדבר כז). 4 ° בחשמלאות] נִתּוּק בְּמַעְגָּל חַשְׁמַלִּי. 5 ° [במלאכת־הדפוס] כָּל אַחַת מֵחֲתִיכוֹת־הָעוֹפֶרֶת בְּעָבְיֵי שׁוֹנֶה שֶׁמְּמַלְּאִים בָּהֶן אֶת הָרְוָחִים בֵּין מִלִּים אוֹ בֵּין אוֹתִיּוֹת. — [פֶּסֶק־, פְּסָקִים, פִּסְקֵי־]

— **פִּסְקֵי־טְעָמִים** *, 1 ^, מַעֲרֶכֶת הַסִּימָנִים הַמֻּסְכָּמִים שֶׁקָּבְעוּ בַּעֲלֵי הַמָּסוֹרָה בְּסִפְרֵי הַמִּקְרָא הַמְצַיְּנִים אֶת אֹפֶן קִשְׁרֵיהֶן שֶׁל הַמִּלִּים בַּמִּשְׁפָּט – טְעָמִים מַפְסִיקִים, מְחַבְּרִים וְכוּ׳. 2 *, חֲלֻקַּת מִלִּים וְצֵרוּפֵיהֶן לְפִי טַעֲמֵיהֶם וּמוּבְנֵיהֶם: "'וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא' – אֵלּוּ פִּסְקֵי הַטְּעָמִים" (מגילה ג.).

פָּסֵק ^ ז׳ [מן פסק; ראה גם פֶּסֶק] כִּנּוּי לְקַו קָטָן זָקוּף (׀) הַנִּמְצָא לְעִתִּים בְּנֹסַח הַמִּקְרָא כְּסִימָן לְהַפְסָקָה בֵּין מִלָּה לְמִלָּה: "אַתָּה מוֹצֵא בְ'אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם' (בראשית כב יא) – יֵשׁ בּוֹ פָּסֵק; 'יַעֲקֹב ׀ יַעֲקֹב' (בראשית מו ב) – יֵשׁ בּוֹ פָּסֵק... אֲבָל 'מֹשֶׁה מֹשֶׁה' (שמות ג ד) – אֵין בּוֹ פָּסֵק" (שמות רבה ב). — [פְּסֵק־, פְּסָקִים, פִּסְקֵי־]

פְּסָק ^ ז׳ [ארמית: פְּסָקָא, בבא מציעא לד.; מן פסק, פָּסַק] חִתּוּךְ, גְּזַר [ובהשאלה] הַחְלָטָה, הַכְרָעָה: "הַפְּסָק שֶׁל שְׁמוּעָה זוֹ" (רבינו חננאל סוכה מד.). "עַד שֶׁיִּפָּסְקוּ דִּינוֹ פְּסָק גָּמוּר" (רש"י בבא מציעא יז.). "וַאֲדוֹנִי אָבִי הָרֹא"שׁ לֹא הֱבִיאוֹ בִּפְסָקָיו" (טור חושן משפט, קנג יב). "הוֹסִיף עַל זֶה פִּסְקֵי שְׁאֵלוֹת וְלִפְעָמִים דִּין תּוֹרָה" (ביאליק, יום ששי א). פְּסַק־הֲלָכָה. קֹבֶץ פְּסָקִים. — [פְּסַק־, פְּסָקִים, פִּסְקֵי־] [רווח ביחוד בצירוף:]

— **פְּסַק־דִּין** ^ [על־פי הארמית: פְּסָקָא דְדִינָא *, בבא בתרא קל:] 1 ^, חֲרִיצַת־מִשְׁפָּט, הַחְלָטַת בֵּית־דִּין אוֹ בֵּית מִשְׁפָּט: "לְהוֹדִיעַ אוֹתָם פְּסַק־הַדִּין" (רמב"ם סנהדרין כא ח). נִתְפַּרְסֵם פְּסַק־דִּינוֹ שֶׁל

הנאשם. פסקי־דינים. 2 ° [במשפט בימינו] החלטת בית־המשפט – להרשיע את הנאשם או לזכותו (להבדיל מן ״גזר־דין״ – קביעה מדויקת של העונש, שהיא חלק מפסק־הדין שהרשיע את הנאשם).

פִּסְקָה*, פִּיסְקָה נ׳ [מן פסק; ארמית: פִּסְקָא] 1 *. מאמר אחד או צירוף של מאמרים אחדים: ״וכל פסקה ופסקה מן חמש תבות״ (במדבר רבה יג). 2 ° [בחבור] סעיף, קטע, חלק במאמר הכולל רעיון שלם ומסים: כל מאמר מתחלק לפסקות. כל פסקה נפתחת על־פי־רב בשורה חדשה. – [פִּסְקַת־, פְּסָקוֹת, גם פִּסְקָאוֹת, פִּסְקוֹת־]

פַּסְקְוִיל ◊ ז׳ [מן Pasquino או Pasquillo, שם שניתן לטורסו של פסל עתיק שנחשף ברומא בראשית המאה ה־16, ושעליו נהגו תושבי רומא עליזים להדביק חרוזים היתוליים ועוקצניים] כתב־פלסתר, דברי־השמצה: ״התחילו נלחמים... בחבורת המשכילים... על־ידי הפצת דבות ושקרים ופסקוילים על כלם״ (קלוזנר, הספרות ב 218). – [פַּסְקְוִילִים]

פִּסְקוֹן* ת׳ [שאול מן סנהדרין מד., ושם ״רוח פסקונית״ – כינוי למלאך גבריאל ש״פוסק דברים כלפי מעלה״]

– רוּחַ פִּסְקוֹנִית*, רוח־פרצים: ״רוח פסקונית כאן, רוח פרצים כבראש מגדל״ (שלונסקי, תר׳ קולא 75).

פִּסְקִית ° נ׳ [מן פסק] קנה כעין סרגל המחבר את הרגלים בכסאות או ברהיטים אחרים לשם חזוק. –[פִּסְקִית־, פִּסְקִיּוֹת]

פַּסְקָן ◊ ז׳ [מן פסק, פָּסַק] פוסק, חכם המסמך לפסק הלכות: ״אמנם הפסקנים כתבו... שאין זה אלא זכר בעלמא״ (אברבנאל, זבח פסח). – [פַּסְקָנִים, ־נֵי־]

פַּסְקָנוּת ° נ׳ [מן פַּסְקָן] החלטיות, הכרע, נטיה לפסק דין או להחליט בענין בלא להמלך בדעת אחרים: ״ברוח לא נרגעת נשפט הכל בפסקנות?״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 224). אין מקום לפסקנות בשאלה כה גורלית. – [פַּסְקָנוּת־]

פַּסְקָנִי ° ת׳ [מן פַּסְקָן] 1. החלטי, אמור בצורת הלכה פסוקה: ״שיחתו עמה... היתה קצרה, מדודה, פסקנית״ (ברנר, א 433). ״אמתו של מאמר פסקני זה טעונה בדיקה״ (קלצקין, כתבים 101). ״ומיד רקק ב׳עלינו׳ רקיקה חטופה ופסקנית״ (ביאליק, ספיח, נספח). הוא הביע דעתו בצורה פסקנית. 2. שפסק וחדל מלעשות משהו: ״דדיה צומקים לגמרי ונעשית בהמה פסקנית״ (מגדלי מו״ם, שסח). – [פַּסְקָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

פִּסֹּקֶת°, פְּסוֹקֶת נ׳ [מן פסק] שביל בשער הראש, קו חוצה את התסרקת: ״שביל קטן שנמתח בין הדשאים כפסקת הלבן בקדקד שער״ (ביאליק, התצוצרה א). ״שערך האדם עם הפסקת באמצע״ (אלתרמן, עיר 205). ״ומפסק היה בפסקת קלה בזוית ראש של שמאל״ (טביב, דרך 177). – [פִּסֹּקֶת־, פִּסָּקְתּוֹ, פְּסוֹקוֹת]

פִּסְתָּק*, פִּיסְתָּק ז׳ (גיטין נט.) [ארמית: פִּיסְתְּקָא, פִּיסְטְקִין; יוונית: pistakia] פרי האלה האמתית, בטן (Pistacia vera). – [פִּסְתַּק־, פִּסְתָּקִים, פִּסְתְּקֵי־]

פ״ע ר״ת פֹּעַל עוֹמֵד.

פעה [ארמית: פְּעָא; קרוב אל געה; אולי בחיקוי לקול]

~ פָּע׳ **פָּעָה** פ״ע 1. צעק, נאנק: ״כיולדה אפעה, אשם ואשאף יחד״ (ישעיה מב יד). ״׳פועה׳ – שהיתה פועה ובוכה על אחיה״ (ספרי בהעלותך פ:). ״ורק אזן־של־מעלה מקשבת איך פועים תינוקות בעולם״ (שלונסקי, אבני 13). [ובהשאלה:] ״מה יפעה הרוח ועלים ירעשו?״ (טשרניחובסקי, שירים 56). 2*. געה, קרא בקול (ביחוד צאן או עגל): ״לאחד שחטף גדי והפשילו אחריו ופעה״ (מדרש הגדול בראשית ד י). ״מה־מה־מה יפעה כל היום השה״ (ביאליק, בין שבעים). ״עזים פועות מן הגג״ (עגנון, אלו שעג). – [לִפְעוֹת, פּוֹעֶה, יִפְעֶה]

~ פִּע׳ **פִּעָה*** פ״ע געה הרבה, צוח: ״משל לאחד שנכנס למרעה וחטף גדי אחד... והרי הוא מפעה אחריך״ (בראשית רבה כב). ״גדי לבן כפות ומוכן לשחיטה מפרכס ומפעה״ (בן־ציון, ט). ״געו בבכי, והיה התינוק מפעה אחריהן״ (הזז, יעיש ד 116). – [לְפַעוֹת, מְפַעֶה, יְפַעֶה]

פעה״ק ר״ת פה עיר־הקדש.

פָּעוֹט* ז׳ [ראה פעט] 1 ° [בימינו] תינוק, ילד קטן, בערך עד גיל שלש־ארבע: ספרים מצירים לפעוטות. גנון לפעוטות. 2* [בימי התלמוד] ילד בגיל שבע־שמונה: ״הפעוטות מקחן – מקח וממכרן – ממכר במטלטלין״ (גיטין ה ז). – [פְּעוֹט־, פְּעוֹטוֹת, פְּעוֹטוֹת־]

פָּעוּט ◊ ת׳ [ראה פעט] קטן, בלתי חשוב: ״אנשים פעוטים״ (רבינו חננאל יומא כ:). יש לי ענין פעוט אליך. עסקים פעוטים. – [פְּעוּטָה, פְּעוּטִים, ־טוֹת]

פְּעוֹטוֹן ° ז׳ [מן פָּעוֹט] בית לטפול בילדים גמולים (בגיל עד שלש שנים בערך), מוסד בין בית־תינוקות לגן־ילדים. – [פְּעוֹטוֹנִים, פְּעוֹטוֹנֵי־]

פְּעוּטוֹן ° ת׳ [מן פָּעוּט] קטנטן, כנוי חבה למישהו פעוט מאד: פעוטון חמוד. ״כאלו היו (עיניה של התינוקת) קוראות ואומרות: אמנם פעוטנת אני, לשוני חלשה עדין״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 101). – [פְּעוּטֹנֶת, פְּעוּטוֹנִים, ־נוֹת]

פְּעוּטוּת ◊ נ׳ [מן פָּעוּט] 1 °. קטנות: ״כמה מן הסכלות והפעוטות יש בשאלה הזאת״ (יהודה שטינברג, רפו). [רוות יותר – פְּעִיטוּת]. 2 ◊. גיל הפעוט, בערך גיל שבע־שמונה (בספרות הפוסקים). – [פְּעוּטוּת־]

פעו״י ר״ת פעל עומד ויוצא.

פָּעוּל ◊ ת׳ [מן פעל, פָּעַל] יצור, כל דבר שנוצר: ״וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו״ (תפילת ראש השנה). – [פְּעוּלָה, פְּעוּלִים, ־לוֹת]

– בֵּינוֹנִי פָּעוּל ° [בדקדוק] הצורה הפסיבית של הבינוני בבנין הקל, למשל: פתוח, שבורה, ידועים (להבדיל מן ״בינוני פועל״: פותח, שוברת, יודעים).

– יַחֲס־הַפָּעוּל ° [בדקדוק] יחסת את־, זקתו של פעל־יוצא: הפעל ״שמר״ זוקק את המשא ביחס־הפעול, למשל: שמרתי את הבית.

פעולה, ראה פְּעֻלָּה.

פָּעוּם° ת׳ [מן פעם, פָּעַם] נִפְעָם, נִרְעָשׁ: ״וַיִּתְפַּלֵּל בַּסֵּתֶר פָּעוּם־תִּקְוָה״ (פיכמן, קמח). ״מִי חוֹלֵם חֲלוֹם רַע לְפֶתַע יָשְׁכִים וִסַפְּרוֹ לוֹ בְּקוֹל פְּעוּם־רְעָדָה״ (ליסיצקי, מידות 12). ״מֵאֵלָיו בָּקַע שִׁיר מִלְּבָבוֹת פְּעוּמִים״ (פניאל, גופים 18). — [פְּעוּמָה, פְּעוּמִים, ־מוֹת]

פָּעוּר° ת׳ [מן פער, פָּעַר] פָּתוּחַ לִרְוָחָה: פֶּה פָּעוּר. ״רָאִינוּ אֶת הַתְּהוֹם שֶׁהָיְתָה כְּבָר פְּעוּרָה״ (פיכמן, ר). — [פְּעוּרָה, פְּעוּרִים, ־רוֹת]

— **בְּפֶה פָּעוּר°** [בהשאלה] בְּסַקְרָנוּת רַבָּה, בְּעִנְיָן רַב בְּיוֹתֵר: הַתַּלְמִידִים הִקְשִׁיבוּ בְּפֶה פָּעוּר לְסִפּוּרוֹ הַמְעַנְיֵן שֶׁל הַמּוֹרָה.

— **פְּעוּר־פֶּה°**, כְּשֶׁפִּיו פָּעוּר, בְּסַקְרָנוּת רַבָּה: ״דּוֹמֵם נִצָּב וְהִשְׁקִיף לְמוּלוֹ נְטוּר־גָּרוֹן וּפְעוּר־פֶּה״ (בורלא, עקביה 18).

פִּעוּר*, פִּיעוּר ז׳ [מן פער] 1°, פְּתִיחָה: ״עֶלֶם רָזֶה... עָמַד מִתּוֹךְ פִּעוּר פֶּה טִפְּשִׁי״ (טשרניחובסקי, סיפורים 30). 2* [בלשון נקיה] חֲשִׂיפַת הַגּוּף לְשֵׁם עֲשִׂיַּת צְרָכִים (סנהדרין קי.). — [פִּעוּר־, ־רִים, פִּעוּרֵי־]

פעט [מן פָּעוּט; קרוב אל מעט, פחת]

~ נפ׳ **נִפְעַט°**, נַעֲשָׂה פָּעוּט, קָטָן, פָּחַת בְּעֶרְכּוֹ: ״לַעֲזֹר לִתְנוּעָה זוֹ לֹא לְהִפָּעֵט וְלֹא לְהִסְתַּבֵּךְ״ (ב׳ כצנלסון, מאמרים). — [לְהִפָּעֵט, נִפְעַט, יִפָּעֵט]

~ הת׳ **הִתְפַּעֵט°**, הִתְקַטֵּן, נַעֲשָׂה פָּעוּט: ״כָּל שֶׁאֵינוֹ מְגֻשָּׁם מִתְפַּעֵט לְעֻמָּתָם״ (שמיר, מלך 301). ״עִנְיָנָהּ שֶׁל הַסִּפְרוּת מִתְפַּעֵט בָּזֶה גַּם תַּחַת יָדָם (שֶׁל הַסּוֹפְרִים)״ (קריב, עיונים 303). ״לְפֶתַע מְחַדֵּד אַפָּהּ וּמִתְפַּעֲטוֹת שְׂפָתֶיהָ״ (ארד, ביתו 161). — [לְהִתְפַּעֵט, מִתְפַּעֵט, יִתְ־]

פְּעִי° ז׳ [מן פעה, פָּעָה; ראה גם פְּעִיָּה] פְּעִיָּה, גְּעִיָּה: ״בְּנַהַק וּפְעִי בְּרַשְׁרוּשׁ וְתַמֹּרֶת״ (שלונסקי, שירים ב 216). ״וְאֶשְׁמַע בְּפִעְיֵךְ הָרַךְ וְהַנָּעִים שְׁאוֹן רַב וְאֹפֶל״ (טמקין, שירים מו). ״פְּעִי טָלֶה... גְּעִי פָּרָה מִיַּחֲמָה״ (רבינוב, אמיתי לג). — [פְּעִי־, פְּעָיוֹ]

פְּעִיָּה* נ׳ [מן פעה, פָּעָה] 1*, צְעָקָה, צְוָחָה: ״פְּעִיּוֹת שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹעָה בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר״ (ויקרא רבה כז). 2°, גְּעִיָּה, קוֹל קְרִיאַת הַצֹּאן: פְּעִיַּת שֶׂה. פְּעִיַּת גְּדָיִים. — [פְּעִיַּת־, פְּעִיּוֹת]

פעי״ה ר״ת פֹּה עִיר הַקֹּדֶשׁ.

פְּעִיטוּת° נ׳ [מן פָּעוּט] קַטְנוּת, קֹטֶן: ״מְגַחֵךְ וּמַצְחִיק בִּפְעִיטוּתוֹ״ (קלוזנר, הספרות ה 277). ״חַיֵּי הַחֲלִין הַמְּלֵאִים פְּעִיטוּת וְחָמְרִיּוּת גַּסָּה״ (סוקולוב, אישים 399). ״לֹא חִלַּלְתִּי אֶת כְּבוֹד הַמִּכְתָּב הָעִתִּי... בְּהַכְנִיסִי אֶל תּוֹכוֹ רוּחַ הַקַּטְנוּת וְהַפְּעִיטוּת״ (ביאליק, אגרות א פה). ״קַלּוּת מוּסָרִיּוּתוֹ וּפְעִיטוּת תְּכוּנָתוֹ״ (ברנר, ב 206). — [פְּעִיטוּת־]

פָּעִיל° ת׳ [מן פעל, פָּעַל] 1, אַקְטִיבִי, נָתוּן בְּעֹל הָעֲבוֹדָה, עוֹשֶׂה וּפוֹעֵל: הִשְׁתַּתְּפוּת פְּעִילָה בַּדִּיּוּן. אֲסֵפַת הַחֲבֵרִים הַפְּעִילִים בַּמִּפְלָגָה. הוּא בְּשָׂרוֹת פָּעִיל. פְּלוֹנִי אָדָם פָּעִיל וְחָרוּץ. 2 [בדקדוק] שֶׁפְּעֻלָּתוֹ יוֹצֵאת לַאֲחֵרִים, הֶפֶךְ מִן ״סָבִיל״: הַבִּנְיָנִים ״פָּעַל״, ״פִּעֵל״, וְ״הִפְעִיל״ עַל־פִּי־רֹב פְּעִילִים הֵם, לְהַבְדִּיל מִן ״נִפְעַל״, ״פֻּעַל״ וְ״הָפְעַל״, שֶׁהֵם בִּנְיָנִים סְבִילִים. — [פְּעִילָה, פְּעִילִים, פְּעִילוֹת]

פְּעִילוּת* נ׳ [מן פָּעִיל] 1, אַקְטִיבִיּוּת, שְׁקִידָה בַּעֲבוֹדָה, עֲשִׂיָּה: פְּלוֹנִי מִשְׁתַּתֵּף בִּפְעִילוּת בַּמּוֹסָד. הַחֲבֵרִים נִתְבְּעוּ לְיֶתֶר פְּעִילוּת בַּמִּפְלָגָה. 2, פְּעֻלָּה הַדּוֹרֶשֶׁת מַאֲמָץ וּמְסִירוּת, הִתְעַסְּקוּת, עִסּוּק: פְּעִילֻיּוֹת הַתַּלְמִידִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר וּבְשָׁעוֹת שֶׁאַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם. פְּעִילוּת מְבֹרֶכֶת. — [פְּעִילוּת־, פְּעִילֻיּוֹת]

פְּעִים° ז׳ [מן פעם, פָּעַם] דְּפִיקָה, פְּעִימָה: ״שָׁמַעְתִּי... אֵיךְ כָּל פְּעִים לִבִּי אֵלַי פּוֹעֵם״ (שגהור, תר׳ ׳במארג׳ גג). ״פְּעִימֵי הַמְּנוֹעִים צְלוּלִים כִּזְכוֹכִית״ (יזהר, מישור 53) פְּעִימֵי הַפַּעֲמוֹן. — [פְּעִים־, פְּעִימִים, ־מֵי־]

פְּעִימָה* נ׳ 1*, דְּפִיקָה, פּוּלְסַצְיָה, וּבְיִחוּד דְּפִיקַת זֶרֶם הַדָּם מִתּוֹךְ הִתְרַגְּשׁוּת: ״׳וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ׳, לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת״ (רש״י בראשית מא ח). ״מֵחֲמַת פְּעִימַת הַלֵּב נִתְבַּלְבְּלוּ מַחְשְׁבוֹתָיו״ (עגנון, תמול 11). ״וְהָלַכְתִּי בַּלָּאט בִּפְעִימָה אֲטוּמָה וּזְהִירָה״ (אלתרמן, עיר 277). 2° [במכונאות] מַחֲזוֹר אֶחָד שֶׁל תְּנוּעַת הַבֻּכְנָה אוֹ חֵלֶק אַחֵר בַּמָּנוֹעַ: פְּעִימוֹת קְצוּבוֹת שֶׁל הַמָּנוֹעַ. פְּעִימַת־יְנִיקָה. פְּעִימַת־פְּלִיטָה. — [פְּעִימַת־, פְּעִימוֹת]

פְּעִירָה* נ׳ [מן פער, פָּעַר] 1°, פְּתִיחָה לִרְוָחָה: ״חַבְרֵי לְלִמּוּדִים הָיוּ שׁוֹמְעִים בִּפְעִירַת הַפֶּה אֶת הַסִּפּוּר הַדִּמְיוֹנִי הַזֶּה״ (שלונסקי, תר׳ בבל 252). 2* [בלשון נקיה] פִּעוּר, חֲשִׂיפַת הַגּוּף לְשֵׁם עֲשִׂיַּת צְרָכִים (ירושלמי עבודה זרה מב ד). — [פְּעִירַת־, פְּעִירוֹת]

פעל [ארמית: פְּעַל; ערבית: פַ׳עַל]

~ פע׳ **פָּעַל** פ״י 1, עָשָׂה, עָבַד, בִּצַּע [רווח ביחוד בסגנון מליצי]: ״כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל״ (במדבר כג כג). ״לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן״ (משלי ל כ). ״בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל״ (תהלים ז טז). ״יִשְׁתּוֹמְמוּ לִרְאוֹת מַה פָּעַל קָטֹן גּוֹיִם, עַם נָד״ (ביאליק, ברכת). 2^ [בספרות הפילוסופיה] חִדֵּשׁ, גָּרַם שִׁנּוּי, עוֹרֵר הַפְּעֻלּוֹת: ״אֶלָּא שֶׁכֹּחַ הַמַּרְגִּישׁ לֹא יִפְעַל בְּעַצְמוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּפְעַל הַמְדַבֵּר״ (כוזרי ה יב). ״אָמְנָם אֲשֶׁר יָדַע טֶבַע הָאֵשׁ יֵדַע שֶׁבְּאֵיכוּת אַחַת פּוֹעֶלֶת תִּפְעַל כָּל אֵלּוּ הַפְּעֻלּוֹת״ (מורה נבוכים א נג). 3° [פעל אצלו] הִשְׁפִּיעַ עָלָיו, שִׁכְנֵעַ אוֹתוֹ: ״וּבְשֹׁחַד הָיָה אָדָם יָכוֹל לִפְעֹל אֶצְלוֹ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה״ (התאבקות ר״י עמדין עם ר״י אייבשיץ). ״אַתָּה תִּפְעַל אֶצְלוֹ הַכֹּל״ (סוקולוב, במראות 15). ״הִרְגִּישׁ בַּדָּבָר וְאָמַר: פָּעַלְתְּ אֶצְלִי וְנָתַתִּי לָהּ חֲצִי הַנְּדוּנְיָא״ (עגנון, אורח 169). [וראה עוד להלן] — [לִפְעֹל; פּוֹעֵל, פָּעוּל; יִפְעַל גם יִפְעֹל, פְּעַל! פַּעֲלִי!]

~ נפ׳ **נִפְעַל** ^, 1, נַעֲשָׂה, קִבֵּל פְּעֻלָּה מֵאַחֵר, הֻשְׁפַּע: ״שֶׁהָאֲוִיר וְכָל הַגּוּפִים נִפְעָלִים לִרְצוֹנוֹ (שֶׁל הַבּוֹרֵא)״ (כוזרי ב ד). ״שֶׁהֵם לֹא יִפָּעֲלוּ מִבִּלְתִּי שֶׁיִּפְעֲלוּ״ (היסודות לר״י הישראלי, ל). ״וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת סוֹבֵל וְנִפְעָל מִמַּהֲלַךְ חַיָּיו וְקוֹרוֹתָיו״ (אחד העם, רו). 2, ראה ערך נִפְעַל. — [לְהִפָּעֵל, נִפְעָל, יִפָּעֵל]

~ פִּע׳ **פִּעֵל** ^ פ״י 1, הִשְׁפִּיעַ, גָּרַם: ״לִהְיוֹת הַמְפַעֵל בָּעִנְיָנִים הַנִּכְבָּדִים״ (סהולה, הקדמוני 41). 2, ראה ערך פִּעֵל. — [לְפַעֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּעַל** ^, 1, שֶׁפָּעֲלוּ עָלָיו, נִפְעַל, קִבֵּל פְּעֻלָּה: ״כִּי הֵם אָמְנָם יְפֻעֲלוּ אַחַר שֶׁיִּפְעֲלוּ מִן הַטֶּבַע״ (היסודות לר״י הישראלי, ל). 2, ראה ערך פֻּעַל. — [מְפֻעָל, יְפֻעַל]

~ הת׳ הִתְפַּעֵל ^, 1. נַעֲשָׂה, קִבֵּל פְּעֻלָּה, חָל בּוֹ שִׁנּוּי עַל־יְדֵי הַפּוֹעֵל: "כִּי הַכֹּחַ הַמַּרְגִּישׁ מִתְפַּעֵל וְהַמַּשְׂכִּיל פּוֹעֵל" (כוזרי ה כ). 2. הִתְרַשֵּׁם מְאֹד, הִתְרַגֵּשׁ, הִתְלַהֵב: "שֶׁשָּׁאוּל הִתְפַּעֵל מְאֹד מִדִּבְרֵי הַנָּשִׁים" (אברבנאל שמואל א יח). "הָלְכוּ לִפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים וְסִפְּרוּ הַדְּבָרִים וְהֵם הֶאֱמִינוּ וְנִתְפַּעֲלוּ מְאֹד" (שבט יהודה, סב). "מִן הַנּוֹרָאוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁבָּהֶם... הָיָה לִבִּי מִתְפַּעֵל וּמִשְׁתּוֹמֵם מְאֹד מְאֹד" (מגדלי מו״ס, נט). "כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַשַּׁדְּכָן אֶת הַשֵּׁם יוּדִיל נָתָן־זוֹן נִתְפַּעֵל הִתְפַּעֲלוּת גְּדוֹלָה" (עגנון, כלה רכט). "מִתְפַּעֲלִים כַּעֲגָלִים לֹא־מְלֻמָּדִים לְכָל רֶמֶז" (ברקוביץ, הראשונים לג). 3. ראה ערך הִתְפַּעֵל. 4 [בדקדוק] נַעֲשָׂה לְפֹעַל: "וְכָל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו״ד כְּגוֹן יסד, ילד, ידע, יסר, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת תָּבוֹא הַוָּי״ו בִּמְקוֹם הַיּוּ״ד, כְּגוֹן 'הוּסְדָה', 'הוּלְדָה'" (רש״י שמות ט יח). "וּמְגֻזֶּרֶת מַעֲשֶׂה וּפְעֻלָּה יִתְפַּעֲלוּ פְּעָלִים רַבִּים" (בדרשי, חותם תכנית). — [לְהִתְפַּעֵל, מִתְפַּעֵל, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִפְעִיל ^ פ״י 1. גָּרַם שֶׁיִּפְעַל, עוֹרֵר לִפְעֻלָּה וּלְמַעֲשִׂים, הֵנִיעַ: "וְכֵן וַיָּגֶל... וַיָּשֶׁן... — כָּל אֵלּוּ לְשׁוֹן הִפְעִיל אֶת הָאֲחֵרִים" (רש״י שמות א כ). "דֶּרֶךְ הַלִּמּוּד הַזֶּה הִפְעִיל עָלַי בִּשְׁתַּיִם" (מגדלי מו״ס, ב). הַמּוֹרֶה הִפְעִיל אֶת תַּלְמִידָיו. הַמְּכוֹנַאי הִפְעִיל אֶת הַמְּכוֹנָה. יֵשׁ לִפְעֹל וּלְהַפְעִיל אֶת הָאֲחֵרִים. לֹא הִפְעִילוּ עָלָיו כָּל לַחַץ. 2. ראה ערך הִפְעִיל. 3. יָצַר פֹּעַל מִשֵּׁם: "אָז יוּכַל אֶחָד מִן הַמְדַבְּרִים לְהַפְעִיל 'נֹפֶת'?" (תשובות דונש על מנחם, נפתי). — [לְהַפְעִיל אֶת־, מַפְעִיל, יַ־]

~ הָפ׳ הֻפְעַל ^, 1 °. הוּבָא לִידֵי פְּעֻלָּה, נִתְעוֹרֵר לְמַעֲשֶׂה, הוּנַע: הֻפְעַל עָלָיו לַחַץ גָּדוֹל. הַחֲבֵרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶפֶס־מַעֲשֶׂה הֻפְעֲלוּ. הַמְּכוֹנָה הֻפְעֲלָה. 2 ^, נַעַשְׂתָה בּוֹ פְּעֻלָּה: "וַיַּכּוּ – לְשׁוֹן וַיֻּפְעֲלוּ, הֻכּוּ מִידֵי אֲחֵרִים" (רש״י שמות ה יד). [וראה עוד ערך הָפְעַל] [מֻפְעָל, יֻפְעַל]

— מַה פָּעַלְתָּ? ° [ראה להלן ערך פְּעֻלָּה, מַה פְּעֻלָּה פָּעַלְתָּ] מָה הִשַּׂגְתָּ בַּעֲבוֹדָתְךָ? בַּמָּה הִצְלַחְתָּ?

— הַוַּעַד הַפּוֹעֵל ° — ראה ערך וַעַד.

— הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל ^, הַכֹּחַ הַיּוֹצֵר, כֹּשֶׁר הַמַּחֲשָׁבָה וְהַיְצִירָה: "וְהַשָּׁלֵם יִדָּבֵק בּוֹ מִן הַכֹּחַ הָאֱלֹהִי אוֹר שֶׁהוּא נִקְרָא הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל" (כוזרי א א).

פֹּעַל, פּוֹעַל ז׳ [מן פעל, פָּעַל] 1. מַעֲשֶׂה, עֲבוֹדָה: "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב" (תהלים קד כג). "בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה" (דברים לג יא). "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ, כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט" (דברים לב ד). 2. שְׂכַר הָעֲבוֹדָה, פְּרִי הֶעָמָל: "בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ" (ירמיה כב יג). 3 ^ [בדקדוק] מִלָּה בַּלָּשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל עֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה אוֹ עַל הַמְּצִיאוּת בְּמַצָּב מְסֻיָּם, כְּגוֹן: כָּתַב, לָמַד, יָשַׁב, הָלַךְ; לְהַבְדִּיל מִן "שֵׁם־עֶצֶם" אוֹ "תֹּאַר" וְכַדּוֹמֶה: "וְכָל הַמִּבְטָא מְחֻלָּק עַל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: שֵׁמוֹת וּפְעָלִים וְתֵבוֹת הָעִנְיָנִים, וְכָל הַפְּעָלִים עַל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: פֹּעַל שֶׁעָבַר וּפֹעַל שֶׁלֹּא נִגְמַר וּפֹעַל עָתִיד" (תשובות דונש על מנחם, 5). [וראה עוד להלן] — [פָּעֳל־, פָּעֳלִי... פָּעָלְכֶם; פְּעָלִים, פָּעֳלֵי־, פְּעָלָיו, פָּעֳלֵיהֶם]

— בְּפֹעַל ^ תה״פ לְמַעֲשֶׂה, בִּמְצִיאוּת (לְהַבְדִּיל מִן "בְּכֹחַ"): "כִּי הָאָדָם קֹדֶם שֶׁיַּשְׂכִּיל דָּבָר הוּא מַשְׂכִּיל בְּכֹחַ, וּכְשֶׁיַּשְׂכִּיל דָּבָר אֶחָד... אָז הוּא מַשְׂכִּיל בְּפֹעַל" (מורה נבוכים א סח). "הָאֶחָד מֵהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וְהַשֵּׁנִי בְּפֹעַל" (חובות הלבבות, היחוד ח). "בְּאֵין יְכֹלֶת בְּיָדָם לִהְיוֹת 'מְצֻיָּנִים' בְּמִצְווֹת אֵלּוּ בְּפֹעַל, הִשְׁתַּדְּלוּ לְפָחוֹת לְהִשְׁתַּלֵּם בְּיִדִיעָתָן" (אחד העם, פב). פְּלוֹנִי הוּא מְנַהֵל־בְּפֹעַל שֶׁל הַמּוֹסָד בִּזְמַן הֶעְדֵּרוֹ שֶׁל הַמְנַהֵל. כָּךְ הוּא נִרְאָה בְּפֹעַל מַמָּשׁ.

— פֹּעַל יוֹצֵא ^, 1 ^ [בדקדוק] פֹּעַל שֶׁהַפְּעֻלָּה הַמְסֻמֶּנֶת בּוֹ עוֹבֶרֶת בְּמֵישָׁרִים עַל עֶצֶם אַחֵר בְּיַחֲסַת אֶת־, כְּגוֹן: "כָּתַבְתִּי (אֶת הַמִּכְתָּב)", "שָׁמַר (אֶת הַבַּיִת)". 2 ° [בהשאלה] מַסְקָנָה, תּוֹצָאָה: "רוֹצֶה אַתָּה לָדַעַת גַּם אֶת הַ'פֹּעַל־יוֹצֵא' מִכָּל עֲמָלַי?" (ביאליק, אגרות ג קז). מַהוּ אֵפוֹא "הַפֹּעַל־יוֹצֵא" מִדְּבָרֶיךָ?

— פֹּעַל־יָדַיִם, פֹּעַל־כַּפַּיִם, מַעֲשֵׂה־יָדַיִם: "בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה" (דברים לג יא). "בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע" (תהלים ט יז). "אֵין לִבּוֹ שָׂשׂ עַל פֹּעַל כַּפַּיִם אֶלָּא עַל אֲשֶׁר יְמַלֵּא רְצוֹן חֲבֵרָיו" (בורלא, עקביה 37).

— פֹּעַל עוֹמֵד ^ [בדקדוק] פֹּעַל שֶׁהַפְּעֻלָּה הַמְסֻמֶּנֶת בּוֹ אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל אֲחֵרִים אֶלָּא נִשְׁאֶרֶת בְּגוּף הַפּוֹעֵל בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן: יָשַׁן, הָלַךְ.

— פֵּא־הַפֹּעַל ^, עֵין־הַפֹּעַל ^, לָמֶד־הַפֹּעַל ^ (הרקמה לג׳נאח, קכד) [בדקדוק] כִּנּוּיִים לָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה, הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית בְּפֹעַל בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת: בַּפֹּעַל "שָׁמַר" — פֵּא־הַפֹּעַל הִיא הָאוֹת ש, עֵין־הַפֹּעַל — מ, לָמֶד־הַפֹּעַל — ר.

— הוֹצִיא לַפֹּעַל ^, הוֹצִיא (מִן הַכֹּחַ) אֶל הַפֹּעַל ^, בִּצַּע, הִגְשִׁים, הָפַךְ רַעְיוֹן לְמַעֲשֶׂה: "וְרַק הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא אַחֲרוֹן שֶׁבַּשְּׂכָלִים הַנִּפְרָדִים וְהוּא הַמּוֹצִיא שֵׂכֶל הָאָדָם מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן ג). "וְהִמְצִיא לוֹ (אֱלֹהִים) הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּהֶם אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ אֶל הַפֹּעַל" (רלב״ג, איוב יא). הוֹצֵאתִי לַפֹּעַל אֶת תָּכְנִיתִי. קַל לְיַזֵּם רַעְיוֹן, אַךְ קָשֶׁה יוֹתֵר לְהוֹצִיאוֹ אֶל הַפֹּעַל.

— יָצָא לַפֹּעַל ^, יָצָא אֶל הַפֹּעַל ^, בֻּצַּע, נִתְגַּשֵּׁם, הָפַךְ לְמַעֲשֶׂה: "וְסוֹף־סוֹף נִזְכֶּה לִרְאוֹת אֶת הַחֲלוֹם הַנָּעִים... יוֹצֵא אֶל הַפֹּעַל בִּתְמוּנַת סֵפֶר בַּעַל כְּרָכִים רַבִּים" (אחד העם, קז). הַתָּכְנִית יָצְאָה לַפֹּעַל.

— שֵׁם־הַפֹּעַל ^, צוּרַת הַמָּקוֹר הַנִּסְמָךְ שֶׁל הַפֹּעַל הַבָּא בִּנְטִיָּה וְשֶׁאֵלָיו מִתְחַבְּרוֹת אוֹתִיּוֹת בכל״ם, כְּגוֹן: כְּתֹב, בְּשָׁכְבְּךָ, כְּשָׁמְעוֹ, לִשְׁמֹר, מֵרְאוֹת.

— שִׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ, שִׁלֵּם לוֹ כִּגְמוּלוֹ, מָדַד לוֹ בְּמִדָּתוֹ: "שַׁלְּמוּ־לָהּ כְּפָעֳלָהּ, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ" (ירמיה נ כט).

— רַב־פְּעָלִים [על־פי שמואל ב כג כ], אָדָם פָּעִיל, מִי שֶׁעָשָׂה וּפָעַל רַבּוֹת.

— מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל ^, ראה לעיל "הוֹצִיא לַפֹּעַל".

פָּעַל ^ ז׳ [בדקדוק, על שום הצורה היסודית בנסתר עבר] כִּנּוּי לְבִנְיַן הַקַּל, לְמָשָׁל: שָׁבַר, לוֹמֵד, יִזְכֶּה.

פִּעֵל ^ ז׳ [בדקדוק, כנ״ל] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַבִּנְיָן הָאַקְטִיבִי בְּמַעֲרֶכֶת הַבִּנְיָנִים הַכְּבֵדִים, רֻבָּם בַּעֲלֵי עֵין־הַפֹּעַל דְּגוּשָׁה בְּדָגֵשׁ חָזָק, לְמָשָׁל: שִׁבֵּר, מְלַמֵּד, יְזַכֶּה.

פַּעַל^ ז׳ [בדקדוק, כנ״ל] כִּנּוּיוֹ שֶׁל הַבִּנְיָן הַפְּסִיבִי בְּמַעֲרֶכֶת הַבִּנְיָנִים הַכְּבֵדִים, רֻבָּם בַּעֲלֵי עֵין־הַפֹּעַל דְּגוּשָׁה בְּדָגֵשׁ חָזָק, לְמָשָׁל: שֻׁבַּר, מְלֻמָּד, יְזֻכֶּה.

פְּעֻלָּה, פעולה נ׳ [מן פעל; פֹּעַל] 1. מַעֲשֶׂה, עֲשִׂיָּה: ״יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ״ (ירמיה לא טו). ״כָּל פְּעֻלּוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת שֶׁפָּעַלְתִּי״ (בראשית רבה לו). פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁל הָעַסְקָן לְמַעַן הַצִּבּוּר. פְּעֻלּוֹת מְבֹרָכוֹת. 2 °. מִבְצָע, מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם, מְשִׂימָה: פְּעֻלָּה מִשְׁטַרְתִּית. פְּעֻלַּת־תַּגְמוּל. פְּעֻלּוֹת מְשֻׁלָּבוֹת שֶׁל חֵיל־הָאֲוִיר וְחֵיל־הַשִּׁרְיוֹן. 3. שְׂכַר־עֲבוֹדָה: ״לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר״ (ויקרא יט יג). ״יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל פְּעֻלָּתָן מִן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (מדרש תהלים, קד כג). 4 °. הַשְׁפָּעָה, רֹשֶׁם, תּוֹצָאוֹת שֶׁל מַעֲשֶׂה: פְּעֻלָּתָהּ שֶׁל הַתְּרוּפָה נִכֶּרֶת כַּעֲבֹר שָׁעוֹת אֲחָדוֹת. 5 ^. שֵׁם שֶׁנִּגְזַר מִן הַפֹּעַל: ״כְּמוֹ ׳קִוָּה׳, ׳אִוָּה׳, ׳צִוָּה׳ שֶׁפְּעֻלָּתָם ׳תִּקְוָה׳, ׳תַּאֲוָה׳, ׳מִצְוָה׳״ (רש״י תהלים לט יא). — [פְּעֻלַּת־, פְּעֻלּוֹת]

– עָשָׂה עִמּוֹ בִּפְעֻלָּה*, עָבַד יַחַד עִמּוֹ: ״הָאוֹמֵר לְפוֹעֵל: הֵילָךְ מָנֶה זֶה וִיהֵא בְּיָדְךָ שֶׁתַּעֲשֶׂה עִמִּי בִּפְעֻלָּה״ (תוספתא בבא מציעא ו טו).

– מַה פְּעֻלָּה פָּעַלְתָּ?* (מדרש תהלים יא ב), מַה הוֹעַלְתָּ בְּתַקָּנָתֶךָ?

– נִכְנַס לִפְעֻלָּה °, הִתְחִיל לִפְעֹל: חֵיל־הַשִּׁרְיוֹן נִכְנַס לִפְעֻלָּה בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב.

פַּעֲלוּל° ז׳ [מן פעל] אֶפֶקְט, פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת לִיצֹר רֹשֶׁם מְסֻיָּם עַל הָרוֹאֶה אוֹ עַל הַשּׁוֹמֵעַ אוֹ לִיצֹר אַשְׁלָיָה שֶׁל מְצִיאוּת מְסֻיֶּמֶת: פַּעֲלוּלִים דְּרָמָתִיִּים שֶׁל הַבַּמַּאי. פַּעֲלוּלִים מְיֻחָדִים בְּתַסְכִּיתֵי רַדְיוֹ (הַשְׁמָעַת קוֹלוֹת, תְּנוּעוֹת, רְעָשִׁים, חֲרִיקוֹת וְכַדּוֹמֶה). — [פַּעֲלוּל־, פַּעֲלוּלִים, ־לֵי־]

פָּעֳלִי^, **פועלי** ת׳ [מן פֹּעַל] 1 ° [בדקדוק] שֶׁנּוֹשְׂאוֹ פֹּעַל: מִשְׁפָּט פָּעֳלִי, לְהַבְדִּיל מִן מִשְׁפָּט ״שֶׁמָנִי״ שֶׁנּוֹשְׂאוֹ שֵׁם. ״הַשֻּׁלְחָן נַ עֲ שָׂ ה מֵעֵץ״ — מִשְׁפָּט פָּעֳלִי; ״הַשֻּׁלְחָן — רָהִיט״ — מִשְׁפָּט שֶׁמָנִי. 2 ^. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּעֻלָּה, פּוֹעֵל: ״מִדּוֹת... עַצְמִיּוֹת וּפָעֳלִיּוֹת״ (חובות הלבבות, היחוד י). — [פָּעֳלִית, פָּעֳלִיִּים, ־לִיּוֹת]

פָּעֳלִיּוּת^, **פועליות** נ׳ [מן פָּעֳלִי] קִיּוּם כֹּחַ פּוֹעֵל, מְצִיאוּת כֹּשֶׁר פְּעֻלָּה: ״הַמֻּרְכָּבִים מֵהַיְסוֹדוֹת לֹא נִבְרְאוּ בְּפָעֳלִיּוּתָם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן״ (אברבנאל בראשית א א). — [פָּעֳלִיּוּת־]

פַּעַלְתָּן° ז׳ [מן פעל] רַב־פְּעָלִים, פָּעִיל וְזָרִיז, אַקְטִיבִי: ״זָרִיז הָיָה, פַּעַלְתָּן, רַב תְּנוּעָה״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 185). ״בְּנֵי הַחֲבוּרָה הָעַלִּיזִים וְהַפַּעַלְתָּנִים מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם״ (בר־יוסף, בני 107). אָדָם פַּעַלְתָּן וָעֵר. — [פַּעַלְתָּנִית, פַּעַלְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

פַּעַלְתָּנוּת° נ׳ [מן פַּעַלְתָּן] פְּעִילוּת רַבָּה, אַקְטִיבִיּוּת: הַכֹּל הֶעֱלוּ עַל נֵס אֶת פַּעַלְתָּנוּתוֹ שֶׁל הָעַסְקָן. ״הַתְּנַאי הָעִקָּרִי לְפַעַלְתָּנוּת הוּא הַסֵּדֶר״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 107). — [פַּעַלְתָּנוּת־]

פַּעַלְתָּנִי° ת׳ [מן פַּעַלְתָּן] אַקְטִיבִי מְאֹד: ״הַחוּגִים הָאֶזְרָחִיִּים הַפַּעַלְתָּנִיִּים בְּיוֹתֵר״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 244). — [פַּעַלְתָּנִית, פַּעַלְתָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פעם [רק עברית? המשמעות לפי העניין; ראה גם פַּעַם]

~ פָּע׳ **פָּ עַ ם** ° פ״ע הָלַם, דָּפַק: ״אִישׁ חַי אֲשֶׁר יִפְעַם בּוֹ לֵב״ (ביאליק, אבן חציר). ״הִתְחִיל לִבּוֹ פּוֹעֵם וְהוֹלֵךְ״ (עגנון, כלה תמז). ״כֵּן פָּעַם לִבּוֹ לְדִבְרֵי אָבִיו״ (בירלא, עקביה 186). הַדֹּפֶק פּוֹעֵם בִּמְהִירוּת קְצוּבָה. — [לִפְעֹם, פּוֹעֵם, יִפְעַם]

~ נִפ׳ **נִ פְ עַ ם**. הֻלַּם בִּמְהִירוּת [וּבְהַשְׁאָלָה] נִזְדַּעְזַע, נִתְרַגֵּשׁ, חָרַד: ״וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ״ (בראשית מא ח). ״נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר״ (תהלים עז ה). ״וְכָכָה נִפְעָמָה וּנְבוֹכָה״ (ביאליק, אלמנות). ״וְהוּא פּוֹתֵחַ וְאוֹמֵר שִׁירָה בְּלֵב נִפְעָם וְנִרְעָשׁ״ (הזז, יעיש ב 37). — [לְהִפָּעֵם, נִפְעָם, יִפָּעֵם]

~ פִּע׳ **פִּ עֵ ם** פ״י עוֹרֵר, תָּקַף: ״וַתָּחֶל רוּחַ ה׳ לְפַעֲמוֹ״ (שופטים יג כה). ״וּבִלְבָבוֹ פִּעֲמָה בִּרְכַּת הַשַּׁחַר״ (ביאליק, מגילת ז). ״בְּשִׁבְתּוֹ לְבַדּוֹ יְפַעֲמֵהוּ רוּחַ הַשִּׁירָה בְּעַל־כָּרְחוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כג). [לְפַעֵם אֶת־, מְפַעֵם, יְ־]

~ הִת׳ **הִ תְ פַּ עֵ ם**. 1. נִפְעַם, נִזְדַּעְזַע: ״חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֹמוֹת וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו״ (דניאל ב א). 2 °. הִתְעוֹרֵר, חָזַר לִפְעֹם: ״שְׁאֵרִית גְּבוּרָה בְּקִרְבִּי שָׁבָה הִתְפָּעֲמָה״ (ביאליק, כוכב). [לְהִתְפַּעֵם, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִ פְ עִ י ם** ^ פ״י גָּרַם לִפְעִימָה, הֵבִיא לִידֵי הִתְרַגְּשׁוּת: ״מַתְמִידִים וּמַפְעִימִים מְבָרְכִים וּמַקְדִּישִׁים״ (ינאי, רמ). ״וּמַלְהִיב לְבוֹתֵיהֶם וּמַפְעִים נַפְשׁוֹתֵיהֶם בְּאִמְרֵי פִיו״ (ליסיצקי, תולדות). ״וְכָל אוֹתָן עֲלִיּוֹת מַפְעִימוֹת מִשָּׁלָב אֶל שָׁלָב״ (שנהר, ג 358). ״בַּת־צְחוֹקָה הַפִּתְאוֹמִית הוֹפֶכֶת אֶת כְּעוּרָהּ לְיֹפִי מַפְעִים״ (סערוני, גיסים 175). — [לְהַפְעִים אֶת־, מַפְעִים, יַפְעִים]

~ הָפ׳ **הָ פְ עַ ם** °, הוּבָא לִידֵי פְּעִימָה: ״מַה יֻּפְעַם הַלֵּב אֶל אֹמֶץ מְעוּפָם״ (מאירוביץ, הסללים 10). — [מֻפְעָם, יֻפְעַם]

פַּעַם נ׳ [ראה פעם; אוגריתית: פעג; אולי כחיקוי לקול הצעידה; המשמע המקורי: דפיקת הרגל בצעדתה, ראה להלן 2, 3] 1. מִלָּה הַמְצַיֶּנֶת (בְּיִחוּד לְיַד שֵׁם־מִסְפָּר) חֲזָרָה שֶׁל מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם: פַּעַם אַחַת – עֲשִׂיָּה אַחַת, שְׁתֵּי פְּעָמִים – שְׁתֵּי עֲשִׂיּוֹת שֶׁל פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת (2×), שָׁלֹשׁ פְּעָמִים – שָׁלֹשׁ עֲשִׂיּוֹת שֶׁל אוֹתָהּ פְּעֻלָּה (3×): ״שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ״ (שמות כג יז). ״וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים״ (בראשית לג ג). ״לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה״ (נחום א ט). ״שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת, הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים״ (הגדה של פסח). שֵׁשׁ פְּעָמִים שֶׁבַע הֵן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם. 2. רֶגֶל, צַעַד [ביחוד במליצה]: ״תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל, רַגְלֵי עָנִי, פַּעֲמֵי דַלִּים״ (ישעיה כו ו). ״צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו״ (תהלים פה יד). ״מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים״ (שיר השירים ז ב). ״וּפְעָמֶיךָ יָרוּצוּ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי עַתִּיק יוֹמִין״ (ברכות יז.). ״מְחַקֶּקֶת אֶת עִקְּבוֹת פְּעָמֶיךָ וְצִלְּךָ״ (ביאליק, לגחיבך). 3. פְּעִימָה, דְּפִיקָה: ״הוֹלֶם פָּעַם״ (ישעיה מא ז). ״שָׁמַעְתִּי אֶת פַּעַם לִבִּי״ (אבן-זהב, דויד שכא). [וראה עוד הצירופים והמשמעים להלן] — [פַּעַם־, פְּעָמִים, פַּעֲמֵי־, פַּעֲמַיִם, פְּעָמָיו, פַּעֲמֵיהֶם]

– הַפַּעַם, בַּפַּעַם זֹאת, בְּמִקְרֶה זֶה, עַתָּה: ״חָטָאתִי הַפָּעַם, ה׳ הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים״ (שמות ט כז). ״אָמוּתָה הַפָּעַם, אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ״ (בראשית מו ל). ״נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים, כִּי־עֹשֶׂה אֲנִי עִמָּם רָעָה״ (שופטים טו ג).

– אֵי־פַּעַם °, בְּאַחַד הַיָּמִים, בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים: ״הָיוּ יָמִים כָּאַגָּדוֹת אֵי־פַּעַם — אַשְׁרֵי הַדּוֹר!״ (חומסקי, אזוב 88). אַל דְּאָגָה, אֵי־פַּעַם יִסְתַּדֵּר הַדָּבָר.

נ״ר - נקבה ריבוי; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פַּעֵל; הִפ׳עִיל; הָפ׳עַל

— אך הפעם, רק עתה ולא עוד: "אל־נא יחר לאדני ואדברה אך־הפעם" (בראשית יח לב).

— פעם אחת* [במקרא—כפשוטו: לא פעמיים!] פתיחה מקבלת בהרצאת מארע שקרה, באחד הימים: "פעם אחת הייתי מהלך בדרך" (אבות ו ט). "פעם אחת היינו יושבין לפני ר' שמעון" (ספרי כי תצא קכו).

— בפעם אחת, בבת־אחת, במחי־יד אחד, בפעלה אחת: "הוא־עורר את־חניתו על־שלש־מאות חלל בפעם אחת" (דברי הימים א יא יא).

— פעם ביובל ° [שאול מניב מקביל ביידיש] לעתים רחוקות ביותר: "דן שפתח את פיו פעם ביובל" (המאירי, תנובה 71).

— כפעם בפעם, כמו במקרים שלפני־כן, כמו קדם, כרגיל: "ויתיצב ויקרא כפעם־בפעם: שמואל, שמואל!" (שמואל א ג י). "אצא כפעם בפעם ואנער" (שופטים טז כ).

— פעם בפעם °, מפעם לפעם °, מזמן לזמן, לעתים קרובות: "פעם בפעם היה מוליך את קטני האמונה אל שני התפוחים" (ביאליק, אריה ג). "עם שהוא מנגב מפעם לפעם את עיניו" (קבק, בצל 249).

— פעם אחר פעם ^, עוד ועוד, בזה אחר זה: "חוזר ושורה ומיבש פעם אחר פעם" (ערוך, אבל 3). "פעם אחר פעם כל ימי היותך" (אברהם אבן־עזרא, שמות טז כ).

— כל פעם ופעם*. כל הזדמנות, כל שעת־כשר: "מברך על כל פעם ופעם" (ברכות נג.). "שבכל פעם ופעם הוא אומר ויעש בצלאל... והוא מפרסמו בכל פעם ופעם" (תנחומא, ויקהל י).

— בכל פעם ^, בכל מקרה דומה: "והיה רבי עקיבא מנצחו בכל פעם" (רש"י נדרים נ:). "בכל פעם ששותה מברך" (רש"י האורה יג).

— מדי פעם °, מפעם לפעם, מזמן לזמן, לעתים מזמנות.

— שוב פעם*. פעם נוספת, קרה שנית ש־: "שוב פעם היו עולים לירושלים, הגיעו לצופים וכו'" (ספרי עקב פא). "שוב פעם אחת עליתי לרמת־רחל" (עגנון, אורח 442).

— פעמים ש־*, יש מקרים מסימים ש־, יקרה כי־: "כהן גדול פעמים שהוא פוסל" (יבמות ז ו). "פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם" (ספרי כי תצא קטו).

— פעמים... (ו)פעמים*, יש שיהיה כך ויש שיהיה אחרת: "פעמים לוקה (הרשע) ופעמים אינו לוקה" (ספרי כי תצא קכה). "משמת שמעון הצדיק פעמים כבה (נר מערבי), פעמים דלק" (ירושלמי יומא מג ג). "פעמים קורהו כך ופעמים כך" (רש"י עזרא ד יז). [ובסוף המשפט:] "מה היום מאיר פעמים ומאפיל פעמים" (תנחומא, נצבים א).

— פעמי פעמים*, פעמים רבות: "הקטיר קמצה פעמים — ולא פעמי פעמים!" (מנחות כו:).

— לפעמים*, לפרקים, באפן בלתי־קבוע: "לפעמים השם גורם טוב או גורם רע" (תנחומא, האזינו ז). "לפעמו — לבוא בקרבו לפעמים" (רש"י משפטים יג כה). "גם בדורנו תנצנץ לפעמים עוד רוח קדשנו" (ביאליק, לאחר). אני נפגש לפעמים עם ידידי.

— פעמים־פעמים*, לא בבת־אחת, מעט מעט: "וכי תורה פעמים פעמים נתנה?" (עירובין כא:).

— לא־תקום פעמים צרה [שאול, בהיפוך הכוונה, מן נחום א ט, שכן שם לשלילה!] אין לחשש שמא יתרחש אסון כזה שנית.

— שם לדרך פעמיו [על־פי תהלים פה יד], יצא לדרך.

— הכין פעמיו*, התכונן ללכת: "ויהכין (ויכין) פעמיו להלך תמים" (מגילת הסרכים, ג 9).

— פעמי רגלים*, העליות לחגים, ההליכה לחג את שלש הרגלים בירושלים: "מעשה באחד ששכח לנעל דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים" (שיר השירים רבה ז ב, מה יפו). "ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו" (אלהינו, מוסף לשלוש רגלים).

— הולם פעם (ישעיה מא ז), דפיקת פטיש.

פעם°, פועם ז' [מן פעם, פעם] דפק, פעימה: "החישה את פעם לבו" (שטיינמן, "דבר" 1935). "כבוש פעם הלב ודפוק על השער בכח" (ש' שלום, שירים תקג). "ופעם חיינו סומא בו יחבט" (טנא, שירים 143). — [פעם־, פעמו]

פעמה נ' [מן פעם] 1. רגל של כלי, בסיס: "ויצקת לו (לארון) ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו" (שמות כה יב). 2*. צעד, פסיעה: "כיון שהרגיש בקול פעמותיו של ר' ישמעאל נטל תכריך של ברכות וזרקן לתוך ספל של מים" (ירושלמי שבת טז ג). "קול פעמותיהם של בני־אדם לא נשמע" (עגנון, תמול 280). 3° [במוסיקה] יחידת־משקל, דפיקה המציינת יחידה של זמן. — [פעמת־, פעמות, פעמות־]

פעמון ז' [מן פעם] 1. מצלה, כלי המשמיע קול צלצול על־ידי ענבל הנע בתוך זוג ודופק על דפנותיו: "ויעשו פעמני זהב טהור" (שמות לט כה). פעמון־יד. פעמוני הכנסיות. 2°. מתקן מכני או חשמלי המשמיע צלצול: פעמון בדלת־הכניסה לבית. פעמון חשמלי. — [פעמון־, פעמונים, פעמוני־]

1. פעמון קפיצי 2. פעמון־יד
3. פעמון חשמלי 4. פעמון רגיל

— פעמון־צלילה °, כנוי למתקן גדול כעין כדור הנסגר באפן הרמטי ומשמש לצלילה בו למעמקי־הים.

פעמונה° נ' [מן פעמון] פעמון קטן בעל צליל מבהק המשמש ככלי מוסיקלי בתזמרת (Campanella). — [פעמונת־, פעמונות]

פעמוני° ת' [מן פעמון] מצלצל כפעמון: "פרץ מפיה צחוק רם, עסיסי, פעמוני" (שטיינמן, זוגות 198). "וצחקה את צחוקה הפעמוני" (טביב, כערער 52). — [פעמונית, ־ניים, פעמוניות]

פעמוניה° נ' [מן פעמון] [במוסיקה] מערכת של צנורות־מתכת מדרגים בארכם שבהקשה עליהם הם משמיעים צלילים כשל פעמוני כנסיה (Glockenspiel). — [פעמוניות]

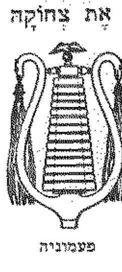
פעמוניה

פעמונית

פעמונית° נ׳ [מן פעמון] צמח־בר עשבוני, בעל פרחים צבעוניים הדומים בצורתם לפעמון. מינים אחדים של פעמונית משמשים כצמחי נוי (Campanula). — [פעמוניות]

פעמונר° ז׳ [מן פעמון] שמש בכנסיה נוצרית המצלצל בפעמוני הכנסיה בימי חג ומועד. — [פעמונר־, פעמונרים, ־נרי־]

פענוח˚, **פיענוח** ז׳ [מן פענח, פענח] גלוי צפונות, קריאת כתב עתיק או בלתי־ברור או סודי וכו׳: ״פרוש ופענוח״ (דונש, תשובות על רס״ג 162). פענוח כתב־החרטמים. החוקר עסק בפענוח הכתבת העתיקה שנתגלתה בחפירות. פענוח הצפן. פענוח הסוד. — [פענוח־]

פענח [על־פי הפירוש המקובל לשמו המצרי של יוסף, בראשית מא מה: צפנת פענח, מגלה צפונות; המשמע המקורי של השם המצרי, לדעת החוקרים: ״האל אומר שיחיה״]

~ פע׳ **פענח**˚ פ״י גלה צפונות, קרא ופתר כתב סודי: ״והמפענח נעלמים״ (גשמת, שחרית שבת, נוסח ספרד). ״מלך עולמים. מפענח נעלמים״ (מלך עליון, מוסף א׳ ראש השנה). ״ליל שמורים פענח צפנת מעבדיו, סודו אל עבדיו״ (ליל שימורים, מעריב ליל ב פסח). ״ואני כבר פענחתי בעדותי מן הנמצא בכתוב״ (דונש, תשובות על רס״ג 124). שמפוליון פענח את כתב־החרטמים. הקצרן מפענח את רשימות הסטנוגרמה ומעתיק את הדברים במלואם. פקידי משרד־החוץ פענחו את המברק בצפן שנתקבל מן השגריר בחוץ־לארץ. — [לפענח את־, מפענח, יפענח]

~ פע׳ **פענח**˚, גלה, נפתרו צפונותיו: ״מיני מתכות עדין לא נזדככו ולא פענחו״ (מדרש כונן, ילינק ב 23). הכתבת העתיקה פענחה. צפן מפענח. — [מפענח, יפענח]

~ הת׳ **התפענח**°, נתגלה, נתפרשו צפונותיו: ״אין סודות... הכל עתיד להתגלות ולהתפענח״ (פרסקי, צחוק מא״י). ״נשמת אונגין אל־נכון פה מאליה מתפענחת״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 199). — [להתפענח, מתפענח, יתפענח]

פעפוע˚, **פיעפוע** ז׳ [מן פעפע, פעפע] 1˚, בעבוע, רחוש: ״חטה הנמצאת בצלי, חותך מקום פעפועו״ (המרדכי, פסחים תקנב). ״לא שקטו עוד המאכלים כלה מזעף רתיחתם ופעפועיהם״ (ביאליק, שור אבוס ד). פעפועי שמן המטגן על האש. 2°, חלחול, חדירה והתפשטות: פעפוע הארס בכל תאי הגוף. 3˚, פצפוץ, התבקעות: ״שרתיחת האור מפעפעתו (את הברזל) וקרוב להשבר והמים מצרפין פעפועיו״ (רש״י שבת מא:). 4° [בפיסיקה] אוסמוס (אוסמוזה), חדירת פרדות של תמסת נוזלים אל תמסת נוזלים מרכזת יותר דרך קרום ״חצי־חדיר״ — חדיר לממס בלבד. — [פעפוע־, פעפועים, פעפועי־]

פעפוע* ז׳ [אולי מן פעפע] אחד ממיני העשבים הריחניים שנזכר בתלמוד (ירושלמי פאה כא א). — [פעפוע־, פעפועים, ־עי־]

פעפע [קרוב אל בעבע, בצבץ, פצפץ]

~ פע׳ **פעפע*** פעו״י 1 פ״ע חלחל, פרץ וחדר, התפשט: ״והיה אותו הריח מפעפע בגופה כארסה של חכינה (כארס של נחש)״ (ירושלמי חגיגה עז ב). ״ובתוך כך זורק טפה מרה של תאוה עזה שמפעפעת בי כארס וחמת נחש״ (מגדלי מו״ס, שמג). ״הארס שבהם תוסס, מחלחל ומפעפע״ (ביאליק, אריה ז). [ובהשאלה:] ״שארסה של האפיטרופסות עודנו מפעפע בכל אבריו״ (אחד העם, ריב). ״אני מרגיש כבר את נעם החג מפעפע בעור בשרי ובעצמותי״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״מפעפעת בלבה השמחה על הרעיון הנמצא בספר הקדוש״ (ברגנר, א 10). 2, רחש, בצבץ ובעבע: ״גדי שצלאו בחלבו אסור לאכל... (משום ש)חלב מפעפע״ (חולין צו:). ״מיד התחיל ארונו של יוסף מפעפע ועולה מן התהומות״ (דברים רבה יא). ״כשהן רוחשות בחמאה רותחת ומפעפעת״ (ביאליק, אריה ט). ״וכבש שתי עיניו בקרקע ודמעות התחילו מפעפעות בעיניו״ (עגנון, אלו קכו). 3 פ״י פצפץ, בקע, שבר: ״השרשין מפעפעין אותו (את העציץ)״ (ירושלמי ערלה סא א). ״אנו פעפענו את הכתלים״ (ירושלמי יומא לח ג). ״ברזל קשה אור מפעפעו״ (בבא בתרא י). — [לפעפע, מפעפע, יפעפע]

~ הת׳ **נתפעפע**°, נתחלחל, בצבץ וחדר: ״תרעלתה נתפעפעה בנו״ (זכאי, קצרות 25). ״משהו שקרוב לתעוב נתפעפע בגרונו לירק!״ (קרבנר, פנים 17). — [להתפעפע, מת־, יתפעפע]

פער [ארמית: פער; ערבית: פ׳ע׳ר]

~ פע׳ **פער** פ״י 1, פתח לרוחה (ביחוד: פה!): ״פי־פערתי ואשאפה״ (תהלים קיט קלא). ״הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי־חק״ (ישעיה ה יד). ״אני פערתי פה ואדם״ (ביאליק, בשל). התהום פערה פיה לרגלינו. 2* [פער עצמו] נפתח בו פתח: ״רצו אחריו לתפשו, ברח מפניהם, פערה החרובית עצמה ובלעה אותו״ (פסיקתא רבתי יד). ״ולא ראיתיו עוד, כאלו פערה האדמה עצמה ובלעה אותו״ (עגנון, אלו רעו). 3* [בלשון נקיה] חשף שתו לעשית צרכיו (סנהדרין סד.). — [לפער את־; פוער, פעור; יפער]

~ נפ׳ **נפער**°, נפתח לרוחה: ״ורגע נפער פיה ואז נגלו שניה״ (ברגנר, א 390). ״עמד וכסותו על חזהו נפערת אל מול העופרת״ (מלצר, תר׳ נהרות 214). תהום נפערה לרגלינו. — [להפער, נפער, יפער]

~ פע׳ **פער*** פ״י [בלשון נקיה] גלה שתו לעשית צרכיו: ״פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום״ (עבודה זרה מד:). — [לפער, מפער, יפער]

~ הת׳ **התפער**°, נפתח לרוחה, התערטל: ״ואי־שם נתפער הנקב״ (שטיינמן, זוגות א 145). ״ירוץ — ולא יראה בהתפער הלע״ (שלונסקי, שירים ב 91). ״רק פיו נראה למרחוק והנה הוא מתפער ומתבלם חליפות״ (שנהר, ג 311). ״פיה מתפער והולך״ (סדן, ממחוז רמז). — [להתפער, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הפעיר**˚ פ״י פער, פתח לרוחה: ״נהי ויליל במו פי אפעיר״ (סליחות, סידור 109). ״שאל עם שהוא מפעיר פהוק רחב כפתחו של אולם״ (מגד, חדוה 126). ״לכסן פניו והפעיר קמעה פיו לעבר זקנו הנאה״ (בר־יוסף, אם 172). ״וכמו מפעירים לנו את האדמה״ (שרירא, עזה 168). — [להפעיר, מ־, י־]

פַּעַר° ז׳ [מן פער, פָּעַר] 1. חָלָל רֵיק, רֶוַח פָּעוּר בֵּין שְׁנֵי דְּבָרִים (Gap): פַּעַר בֵּין שְׁתֵּי גְּדוֹת הַתְּהוֹם. 2 [בהשאלה] הֶפְרֵשׁ נִכָּר בֵּין שְׁנֵי דְּבָרִים: יֵשׁ לְהַקְטִין אֶת הַפַּעַר בֵּין מְחִירֵי הַתּוֹצֶרֶת הַחַקְלָאִית לִמְחִירֵי הַתּוֹצֶרֶת הַתַּעֲשִׂיָּתִית. פַּעַר בֵּין הַמַּשְׂכּוֹרוֹת שֶׁל הַפְּקִידִים לַמַּשְׂכּוֹרוֹת שֶׁל הַפּוֹעֲלִים. — [פַּעַר־]

פַּעֲרוּר° ז׳ [מן פער, ובדימוי אל פָּארוּר] [בארכיאולוגיה] כְּלִי־קִבּוּל בַּעַל פֶּה רָחָב (מזר, ארץ־ישראל א). — [פַּעֲרוּר־, פַּעֲרוּרִים, ־רֵי־]

פ״פ ר״ת פִּתְחוֹן־פֶּה.

פפה [הגיזרון אינו ברור; אולי כיוצר מן נפנף]

~ פִּעֵ׳ **פִּפֵּה** * פ״י הֵנִיעַ, מוֹלֵל: ״וְהַמְפַפִּין בִּידֵיהֶם וְהַבּוֹעֲטִין בְּרַגְלֵיהֶם״ (דרך ארץ רבה ב). ״הוּא סֵרֵס אֶת הַמִּלִּים, הָיָה מְפַפֶּה בְּיָדָיו עַל דֶּרֶךְ הַמְּגַחֵךְ״ (שלונסקי, תר׳ הדוין א 361). ״הֵם הָיוּ מְפַפִּין בִּידֵיהֶם כְּשֶׁהֵם מַחֲזִיקִים בְּמַזְלְגוֹת״ (אבישאול, תר׳ הר הקסמים א 21). [לְפַפּוֹת, מְפַפֶּה, יְ־]

פֶּפְּטוֹן◇ ז׳ [יוונית: pepton מבושל] חֹמֶר הַמִּתְקַבֵּל עַל־יְדֵי הַפְרָדַת חֶלְבּוֹנִים וְהַנָּמֵס בְּנָקֵל בַּמַּיִם. הַפֶּפְּטוֹן מְיֻצָּר בְּתַהֲלִיךְ הָעִכּוּל בַּמֵּעַיִם. — [פֶּפְּטוֹנִים]

פַּפְּטָצ׳י◇ נ׳ שֵׁם שֶׁהָיָה נָהוּג בֶּעָבָר לְאַחַת הַצּוּרוֹת שֶׁל מַחֲלַת הַשַּׁפַּעַת — רְאֵה עֵרֶךְ שַׁפַּעַת.

פַּפְּיֶה־מַשֶּׁה◇ ז׳ [צרפתית: papier-maché] עִסַּת־נְיָר.

פַּפִּילְיוֹן*, פַּאפִּילְיוֹן ז׳ [מלאטינית: papilio פרפר, אוהל] 1 *. אֹהֶל גָּדוֹל אוֹ מָסָךְ גָּדוֹל לְפַרְגּוֹד: ״אֵין כְּבוֹדָהּ שֶׁל בִּתִּי שֶׁאֱהֵא מְדַבֵּר עִמָּהּ בְּפַרְהֶסְיָא, אֶלָּא עֲשׂוּ לָהּ פַּאפִּילְיוֹן וֶאֱהֵא מְדַבֵּר עִמָּהּ בְּתוֹךְ פַּאפִּילְיוֹן״ (פסיקתא ב). ״הָיוּ שָׁם פַּפִּילְיוֹנוֹת״ (ירושלמי עירובין כב ג). 2 °. פָּוִילְיוֹן, בִּיתָן, סֻכַּת־עֲרַאי בְּתַעֲרוּכָה לְהַצָּגַת מֻצָּגִים, לְשַׁעֲשׁוּעֵי־בִּדּוּר וְכַדּוֹמֶה. — [פַּפִּילְיוֹן־, פַּפִּילְיוֹנִים גם פַּפִּילְיוֹנוֹת]

פְּפִיוֹר^, ראה אַפִּיפְיוֹר. **פַּפִּיר***, ראה פַּפִּירוּס.

פַּפִּירוּס◇ ז׳ [יוונית: papyros; כנראה, ממקור עברי־כנעני, אולי: פִּית־יְאוֹר] גֹּמֶא, צֶמַח־סוּף גָּבוֹהַּ (Cyperus papyrus), שֶׁמִּסִּיבָיו וּמִקְּלִפָּתוֹ הֵכִינוּ הַקַּדְמוֹנִים חֹמֶר כְּעֵין נְיָר, וּמִכָּאן הַשֵּׁם לִנְיָר בִּלְשׁוֹנוֹת רַבּוֹת. נִזְכַּר גַּם בְּמִדְרָשׁ: ״וְלוֹבְשִׁים כְּלֵי־פַּפִּיר (או פַּפְּיָר)״ (בראשית רבה לז). בִּגְנִיזוֹת בֵּיב (אֶלֶפַנְטִינָה) שֶׁבְּמִצְרַיִם הָעֶלְיוֹנָה נִמְצְאוּ פַּפִּירוּסִים רַבִּים שֶׁל יְהוּדֵי מִצְרַיִם בְּעֵרֶךְ מִן הַמֵּאוֹת הָרְבִיעִית וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁלִּפְנֵי מִנְיַן הָאֻמּוֹת. — [פַּפִּירוּסִים]

קְנֵי־פַּפִּירוּס

פַּפִּירוֹסָה◇ נ׳ [מן פַּפִּירוּס] כִּנּוּי לְסִיגַרְיָה מְתֻקֶּנֶת בְּתוֹךְ גְּלִיל שֶׁל נְיָר דַּקִּיק: ״מוֹצִיא אֶת הַמַּחוֹרֶקָה (טַבַּק גַּס), כּוֹרֵךְ בְּמְתִינוּת פַּפִּירוֹסָה״ (שופמן, א 47). ״הָאֲוִיר מָלֵא עֲשַׁן פַּפִּירוֹסִין״ (ברנר, א 37). — [פַּפִּירוֹסוֹת או פַּפִּירוֹסִין]

פֶּפְּסִין◇ ז׳ [מיוונית: pepsis עיכול] תַּסָּס (פֶרְמֶנְט) הַמֻּפְרָשׁ עַל־יְדֵי בַּלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת בַּקֵּבָה, מֵמֵס חֳמָרִים חֶלְבּוֹנִיִּים וּמַפְרִידָם לְפֶפְּטוֹנִים וּלְאַלְבּוּמִינִים וּמְסַיֵּעַ עַל־יְדֵי־כָךְ לְעִכּוּל הַמָּזוֹן. — [פֶּפְּסִינִים]

פַּפְּרִיקָה◇ נ׳ [הונגרית; מיוונית: peperi; לאטינית: piper פלפל] כִּנּוּי רוֹוֵחַ לְפִלְפֵּל אָדֹם, פִּלְפֶּלֶת.

א. **פָּץ** פ״ע ראה פּוּץ.

ב. **פָּץ^** פ״י [צורת־משנה במקום פָּצָה פתח, רווחת בפיוטים] פָּתַח פִּיו, אָמַר: ״׳וְאַרְבֵּהוּ׳ נַמְתָּה, ׳וַאֲבָרְכֵהוּ׳ פַּצְתָּה״ (ינאי, יח). ״חֵלֶף אֲשֶׁר פָּץ לָאָב: הַכֵּר־נָא״ (ינאי, נג). ״לְמַעַן יָזֵם וּפָץ: בַּמֶּה אֲנַסֶּה־נָּא״ (סידור רס״ג, רמב). ״פָּצוּ זֵדִים: לִפְנֵי מִי תְּהִלָּה?״ (קליר, איכה תפארתי, לט׳ באב).

א. **פצה** [קרוב אל פצח; ארמית: פְּצָא שחרר; ערבית: פַ׳צַּי חִלֵּק, פֵּרֵק]

~ פָּעַ׳ **פָּצָה** פ״י 1. פָּתַח (אֶת פִּיו – לַאֲכִילָה, לְדִבּוּר): ״פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ״ (יחזקאל ב ח). ״הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ״ (בראשית ד יא). ״וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־ה׳ (בַּנֶּדֶר) וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב״ (שופטים יא לה). 2 ^ [בהשאלה, בלי המושא פֶּה] דִּבֵּר, אָמַר: ״יָרֵאתִי בִּפְצוֹתִי שִׂיחַ לְהַשְׁחִיל״ (יראתי, שחרית א׳ ראש השנה). ״כִּי אֵל בְּנִחוּמִים פָּצָה וְהִבִּיעַ״ (אברהם אבן־עזרא, א 126). — [לִפְצוֹת, פּוֹצֶה, יִפְצֶה, פְּצֵה!]

~ נִפְ׳ **נִפְצָה** °, נִפְתַּח: סוֹף־סוֹף נִפְצָה פִּיו לְאַחַר שְׁתִיקָה מְמֻשֶּׁכֶת. — [לְהִפָּצוֹת, נִפְצֶה, יִפָּצֶה]

~ הִפְ׳ **הִפְצָה** ^ פ״י פָּצָה, הוֹצִיא מִן הַפֶּה: ״רוּחַ שְׂפָתָיו הִפְצָה מִפִּיהוּ״ (קליר, איכה אלי, לט׳ באב). — [לְהַפְצוֹת, מַפְצֶה, יַ־]

— **לֹא הָיָה פּוֹצֶה פֶּה (וּמְצַפְצֵף)** [שאול מן ישעיה י ד: ״וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף״] אִישׁ לֹא פָּתַח פִּיו לְהַבִּיעַ הִתְנַגְּדוּת, לֹא נִמְצָא טוֹעֵן כְּנֶגֶד: ״הִתְנַפְּלוּ מַנְהִיגֵי הַחֶבְרָה בְּחֵמָה עַזָּה... וְלֹא הָיָה פּוֹצֶה פֶּה וּמְצַפְצֵף נֶגְדָּם״ (אחד העם, רלה). [ובשינויים קלים:] ״וְרַבִּים מָצְאוּ שֶׁרָאוּי לִתְמֹךְ בָּהּ וְאֵין פּוֹצֶה פֶּה כְּנֶגֶד הַמִּצְוָה הַזֹּאת״ (עגנון, אלו קטו). ״כְּלוּם שֶׁלְּךָ הֵם הַחַיִּים? אֵין לְךָ רְשׁוּת לִפְצוֹת פֶּה!״ (בורלא, עקביה 40).

— **יָרֵאתִי בִּפְצוֹתִי** [על־פי הפיוט בשם זה, ראה לעיל 2], כִּנּוּי לְהִתְרַגְּשׁוּת שֶׁתּוֹקֶפֶת אָדָם בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי צִבּוּר אוֹ לִפְנֵי מַעֲשֶׂה נוֹעָז וְכַדּוֹמֶה: ״הֵיכָן הַלֵּב הַנִּשְׁבָּר וְה׳יָרֵאתִי בִּפְצוֹתִי׳ שֶׁלָּהֶם?״ (שטיינברג, בשרונות).

ב. **פצה** [קרוב אל פדה; ארמית: פְּצָא שחרר, גאל]

~ פָּעַ׳ **פָּצָה** פ״י הִצִּיל, חִלֵּץ: ״הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה, פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר״ (תהלים קמ י—יא). ״פְּצִיתַנִי מִדִּבַּת עָם, מִשּׁוֹט דִּבַּת לָשׁוֹן״ (בן־סירא נא ד). — [לִפְצוֹת, פּוֹצֶה, יִפְצֶה, פְּצֵה!]

~ פִּעֵ׳ **פִּצָּה** * פ״י 1 * [בתלמוד רק בטקסט ארמי ובמשמעות היסודית:] הִצִּיל, שִׁחְרֵר: ״דִּינָא הוּא דִּמְפַצֵּי לֵיהּ מִינֵּיהּ״ (בבא בתרא מה.) [הדין הוא שהמוכר חייב להציל את החמור שמכר מיד הגזלן ולהחזירו לקונה]. 2 ^ [בהשאלה] שִׁלֵּם דְּמֵי נֶזֶק, רִצָּה, פִּיֵּס: ״דִּצְרִיךְ מוֹכֵר לְפַצּוֹת לוֹקֵחַ... לָא מִבָּעֵי לֵיהּ לְפַצּוֹתוֹ״ (רש״י שם). הַמַּזִּיק פִּצָּה אֶת הַנִּזָּק בְּסְכוּם כֶּסֶף. חָטָאתָ לָאִישׁ וְעָלֶיךָ לְפַצּוֹתוֹ. — [לְפַצּוֹת אֶת־, מְפַצֶּה, יְפַצֶּה, פַּצֵּה!]

~ פֻּעַ׳ **פֻּצָּה** ^, רֻצָּה, פֻּיַּס, שֻׁלְּמוּ לוֹ דְּמֵי־נֶזֶק (פִּצּוּיִים): הַמְּקֻטָּר פֻּצָּה עַל־יְדֵי הַמַּעֲבִיד. הֲרֵי אַתָּה מְפֻצֶּה וְשׁוּב אֵין לְךָ תְּבִיעוֹת. — [מְפֻצֶּה, יְפֻצֶּה]

~ הפ׳ **הִפְצָה** ^ פ״י שִׁחְרֵר, פָּטַר: ״וְהֵם הִפְצוּהוּ (מִתַּשְׁלוּם מַס) וּפְטָרוּהוּ״ (רשב״ם בבא בתרא נה:). — [לְהַפְצוֹת, מַפְצֶה, יַפְצֶה]

פִּצּוּחַ°, פיצוח ז׳ [מן ב. פצח, פִּצַּח] שְׁבִירָה, בִּקּוּעַ, רִסּוּק: פִּצּוּחַ אֱגוֹזִים בְּמַפְצֵחַ. פִּצּוּחַ גַּרְעִינִים. — [פִּצּוּחַ־, פִּצּוּחִים, פִּצּוּחֵי־]

— **פִּצּוּחַ גַּרְעִינִי°** [בפיסיקה הגרעינית] בִּקּוּעַ הָאָטוֹם וְשִׁחְרוּר הָאֶנֶרְגִּיָּה הַגְּלוּמָה בּוֹ.

פִּצּוּי^, פיצוי ז׳ [מן פצה, פִּצָּה] 1°, רִצּוּי וּפִיּוּס, קוֹמְפֶּנְסַצְיָה, גְּרִימַת הֲטָבָה לְבַעַל־הַתְּבִיעָה: פִּצּוּי הַנֶּעֱלָב. 2^, תַּשְׁלוּם מְסֻיָּם שֶׁמְּשַׁלְּמִים לְאָדָם שֶׁנִּגְרַם לוֹ נֶזֶק אוֹ שֶׁפֻּטַּר מֵעֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה: ״שְׁוֵה לְשׁוֹן פִּצּוּי וּפֵרָעוֹן וְהוּ לְשׁוֹן מְחִילָה״ (ברצלוני, השטרות 9). בַּעַל בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת שִׁלֵּם פִּצּוּיִים לַפּוֹעֵל הַמְּפֻטָּר. הַנִּזָּק תָּבַע פִּצּוּיִים מֵחֶבְרַת־הַבִּטּוּחַ. — [פִּצּוּי־, פִּצּוּיִים, ־יֵי־]

פָּצוּל° ת׳ [מן פצל] מְפֻצָּל, שָׁסוּעַ: ״מִכְּחוֹלֵךְ נֶאֱמָן קָשׁוּב לְנִשְׁמַת הַיְקוּם הַפְּצוּלָה״ (פינקרפלד, גדיש 334). — [פְּצוּלָה, פְּצוּלִים, ־לוֹת]

פִּצּוּל^, פיצול ז׳ [מן פצל, פִּצֵּל] 1^, הִתְחַלְּקוּת לַחֲלָקִים אֲחָדִים, הִסְתָּעֲפוּת: ״וְהַרְבֵּה פִּצּוּלִין יֵשׁ בָּהֶן לְמִנְיַן הַקָּנִים״ (רש״י מנחות צו.). פִּצּוּלִים בְּקַרְנֵי הַצְּבִי. 2° [בהשאלה] חֲלֻקַּת דָּבָר לִסְעִיפִים קְטַנִּים, פֵּרוּד וּפֵרוּט: ״לְכָל רָאשֵׁי נְתִיבוֹתֶיהָ וּפִצּוּלֵי זְרָמֶיהָ הָעִקָּרִיִּים״ (ביאליק, הבחור). פִּצּוּל הַתָּכְנִית הָאֲחִידָה לִסְעִיפִים. רִכּוּז לְעֻמַּת פִּצּוּל. פִּצּוּל הַסַּמְכֻיּוֹת. 3^, קִלּוּף, הֲסָרַת קְלִפָּה מִדָּבָר: ״פִּצּוּל הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל יַעֲקֹב״ (ביבאגו, דרך אמונה ע). — [פִּצּוּל־, פִּצּוּלִים, ־לֵי־]

— **פִּצּוּל הָאִישִׁיּוּת°**, הִתְפַּלְּגוּת הַתּוֹדָעָה, אֶחָד מִסִּימָנֶיהָ הַבּוֹלְטִים שֶׁל מַחֲלַת הַשַּׁסַּעַת (סְכִיזוֹפְרֶנְיָה) [ראה ערך שַׁסַּעַת או סְכִיזוֹפְרֶנְיָה]

פָּצוּם^ ת׳ [מן פצם, פָּצַם] בָּקוּעַ, סָדוּק, שָׁבוּר: ״אָנָּא פְּתַח־נָא פִּיק פְּצוּמַת פָּנָה״ (גבירול, ו 59). ״עֲגוּמַיִךְ כָּל הַיּוֹם מֻכִּים לְפָנַיִךְ, פְּצוּמִים פְּשׁוּחִים הֲלוּמִים לְעֵינַיִךְ״ (אביתור, לפי שירמן א 62). ״מְחִצַּת קָנִים רְעוּעָה וּפְצוּמָה״ (ביאליק, מאחורי ס). ״בְּצְרִיף עֵצִים שֶׁקִּירוֹתָיו פְּצוּמִים״ (טבאי, ארץ 27). — [פְּצוּמָה, פְּצוּמִים, ־מוֹת]

פָּצוּעַ ת׳ [מן פצע, פָּצַע] 1°, מִי שֶׁנִּפְגַּע קָשֶׁה בְּגוּפוֹ כְּתוֹצָאָה שֶׁל מַכָּה, יְרִיָּה אוֹ חֲבָלָה: הַפְּצוּעִים הוּבְלוּ אֶל בֵּית־הַחוֹלִים. פְּלוֹנִי פָּצוּעַ קָשֶׁה בְּבִטְנוֹ. 2*, מְבֻקָּע, מְרֻסָּק: ״הָיָה אוֹכֵל זֵיתִים פְּצוּעִים״ (טבול יום ג ו). — [פְּצוּעָה, פְּצוּעִים, פְּצוּעֵי־, פְּצוּעוֹת]

— **פְּצוּעַ־דַּכָּה** (דברים כג ב), מִי שֶׁנִּמְעֲכוּ אֲשָׁכָיו.

פִּצּוּעַ^, פיצוע ז׳ [מן פצע, פִּצַּע] פִּצּוּחַ: ״פִּצּוּעַ הָאֱגוֹזִים״ (רבינו חננאל שבת קכב.). — [פִּצּוּעַ־, פִּצּוּעִים, ־עֵי־]

פִּצּוּץ°, פיצוץ ז׳ [מן פצץ, פִּצֵּץ] נִפּוּץ, הֲרִיסָה, נִתּוּץ: פִּצּוּץ סְלָעִים. פִּצּוּץ הַמַּטָּרָה הַצְּבָאִית בְּפִצְצָה. פִּצּוּץ הָאָטוֹם. פִּצּוּץ תַּת־קַרְקָעִי. — [פִּצּוּץ־, פִּצּוּצִים, ־צֵי־]

פָּצוּר° ת׳ [מן ב. פצר, פָּצַר] 1. מְחֻרָץ, מְשֻׁנָּן: מַסּוֹר פָּצוּר. 2. מְשֻׁחָז וּמְשֻׁיָּף בְּשׁוֹפִין: פִּנַּת־בַּרְזֶל פְּצוּרָה. — [פְּצוּרָה, ־רִים, פְּצוּרוֹת]

א. **פצח** [קרוב אל פצה; ויש מדמים אל הארמית: פְּצַח שמח; ערבית: פַ׳צֻחַ היה בהיר; פַ׳צַאחַה צחות הלשון]

~ פע׳ **פָּצַח** פ״י פָּתַח (בְּיִחוּד: פָּתַח פִּיו לָשִׁיר!): ״נָחָה שָׁקְטָה כָּל־הָאָרֶץ, פָּצְחוּ רִנָּה״ (ישעיה יד ז). ״רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה, פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי״ (ישעיה נד א). ״הִתְנַעֲרִי עֲנִיָּה לַעֲנוֹת וְשִׁיר פִּצְחִי״ (אברהם אבן־עזרא, איך יעמוד). ״פָּצְחוּ נוֹגְנִים בִּכְלֵי שִׁיר״ (ביאליק, גדוד בעיר). — [לִפְצֹחַ, פּוֹצֵחַ, יִפְצַח, פְּצַח! פִּצְחוּ!]

~ נפ׳ **נִפְצַח** ^, נִפְתַּח [ובהשאלה] נִבְטָא, נֶהֱגָה: ״וְהֵם לֹא נִפְתָּחִים וּבַפֶּה לֹא נִפְצָחִים״ (הוריות הקורא, 67). ״דִּבּוּר מִן הַדִּבּוּרִים הַנִּפְצָחִים״ (שנהר, א 412). — [לְהִפָּצַח, נִפְצָח, יִפָּצַח]

~ פע׳ **פִּצַּח** ^ פ״י פָּצַח, פָּתַח בְּשִׁיר: ״כָּל בְּרוּאֵי בְרִיָּה בְּפֶצַח מְפַצְּחִים״ (כל שנאני, יוצר ב׳ ראש השנה). — [לְפַצֵּחַ, מְפַצֵּחַ, יְפַצַּח]

~ התפ׳ **נִתְפַּצַּח** °, הִתְפָּרֵץ, בָּקַע (זֶמֶר): ״בְּקוֹל זֶמֶר יָשָׁן שֶׁנִּתְפַּצַּח כָּעֵת בְּקִרְבֵּיךְ״ (יזהר, שיירה 10). — [לְהִתְפַּצֵּחַ, מִתְ־, יִתְפַּצַּח]

~ הפ׳ **הִפְצִיחַ** ^ פ״ע פָּצַח, קָרָא: ״קוֹל דּוֹדִי יְלָלָה הִצְרִיחַ, הַגְּנִי הַגְּנִי הִפְצִיחַ״ (ינאי, רעה). ״הוֹדָיוֹת לָךְ נְשׂוּחָה וְתִפְאַרְתְּךָ לָעַד נַפְצִיחָה״ (סידור, רס״ג שסז). ״פֶּה אֶחָד יַפְצִיחוּ עִם עוֹלָם״ (פיוט לשמחת תורה). — [לְהַפְצִיחַ, מַ־, יַ־]

ב. **פצח** [הרחבה מן א. פצח; קרוב אל פצע; ערבית: פַ׳צַחַ, פַ׳סַחַ פֵּרֵק]

~ פע׳ **פִּצַּח** פ״י בִּקַּע, שִׁבֵּר, רִסֵּק: ״וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ״ (מיכה ג ג). ״מְפַצְּחִים אֱגוֹזֵי־יַעַר וְזַרְעוֹנֵי דְּלוּעִים״ (ביאליק, החצוצרה א). מְפַצֵּחַ גַּרְעִינִים. — [לְפַצֵּחַ, מְ־, יְפַצַּח]

~ פֻּע׳ **פֻּצַּח** ^, בֻּקַּע, שֻׁבַּר, רֻסַּק: ״כִּי פֻּצְּחוּ עַצְמוֹתָם וְהֻפְשַׁט עוֹרָם״ (סידור רס״ג, רצד). ״כְּרֵכִים שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה... שֶׁהֵם מְפֻצָּחִים״ (רש״י בראשית כה יג). אֱגוֹזִים מְפֻצָּחִים. — [מְפֻצָּח, יְפֻצַּח]

~ התפ׳ **נִתְפַּצַּח** °, נִתְבַּקַּע, נִפְרַץ, נִתְרַסֵּק: ״מְאַמְּצוֹ אֶל לִבּוֹ עַד שֶׁמִּתְפַּצְּחוֹת עַצְמוֹתָיו שֶׁל אוֹהֲבוֹ״ (עגנון, כלה ק). ״הָאֱגוֹזִים הַלָּלוּ... הַמִּתְפַּצְּחִים בֵּין הַשִּׁנַּיִם בְּנֶפֶץ קָשֶׁה וְיָבֵשׁ״ (גלעד, במראות 63). ״מִשֶּׁנִּתְרַעֲשׁוּ הַכְּתָלִים מֵאֵשׁ הַשַּׁלְהֶבֶת וְנִתְפַּצְּחוּ הַקּוֹרוֹת בֵּין מַלְתְּעוֹתֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ קולא 199). ״בִּמְעָרַת־הַיַּעַר לְיַד הַפֶּלֶג נִתְפַּצְּחָה מְדוּרָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 13). — [לְהִתְפַּצֵּחַ, מִתְפַּצֵּחַ, יִתְפַּצַּח]

פֶּצַח ^ ז׳ [מן א. פצח, פָּצַח] פְּתִיחַת־פֶּה לְשִׁירָה, רִנָּה: ״כָּל בְּרוּאֵי בְרִיָּה בְּפֶצַח מְפַצְּחִים״ (כל שנאני, יוצר ב׳ ראש השנה). ״וְהִתְיַצֵּב בְּפֶצַח פּוֹעֵל פֶּלֶא״ (ינאי, פה). ״וּלְשִׁמְךָ שַׁרְתִּי בְּנֹעַם רֹן פִּצְחִי״ (יהודה הלוי, ח 319). ״מִתְנוֹעֵעַ בְּכָל גּוּפוֹ וּפוֹצֶה פֶּה בְּפֶצַח מְשֻׁנֶּה״ (מגדלי מו״ם, קנה). ״שִׁיר וְשֶׁבַח מִלְמַעְלָה, רֹן וָפֶצַח מִלְמַטָּה״ (ביאליק, ספיח טו). ״כִּי הִפְרִיעַ בְּפֶצַח אֶת זֹאת הַדְּמָמָה״ (ש׳ שלום, שירים שמא). ״קוֹלוֹת עוֹלִים כְּפֶצַח גִּיל מִיַּעַר״ (עוגן, שירים 155). — [פֶּצַח־, פִּצְחוֹ]

פְּצָחָה* נ׳ [מן א. פצח, פָּצַח] קוֹל רִנָּה, צַהֲלַת שִׂמְחָה: ״בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׂמְחָה נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל: גִּילָה, שִׂישָׂה, שִׂמְחָה, רִנָּה, פְּצָחָה וְכוּ׳״ (שיר השירים רבה א). — [פִּצְחַת־, פְּצָחוֹת, פִּצְחוֹת־]

פִּצָּחוֹן^ ז׳ [מן א. פצח, פָּצַח] פְּתִיחָה, פְּצִיחָה, הַשְׁמָעַת קוֹל: ״פָּרָשַׁת פְּלָאֵי פִצָּחוֹן פְּרָטֶיהָ״ (ינאי, שצב). ״מָתַי קֵץ הַפִּצָּחוֹן לָתֵת פְּרָס לְבַעַל הַנִּצָּחוֹן״ (שלונסקי, תר׳ קולא 79). — [פִּצְחוֹן־]

פַּצְחָן° ז׳ [מן ב. פצח, פָּצַח] צִפּוֹר־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַפְּרוּשִׁים, גְּדוֹלָה בְּמִקְצָת מִן הַדְּרוֹר (Coccothraustes coccothraustes). לַפַּצְחָן מַקּוֹר עָבֶה בְּיוֹתֵר. הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל רֹאשׁוֹ, לְחָיָיו וְגַבּוֹ חוּמִים, צִדּוֹ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַגּוּף אֲדַמְדַּם. מְזוֹנוֹ הָעִקָּרִי גַּלְעִינִים קָשִׁים שֶׁל פֵּרוֹת שֶׁהוּא מְפַצְּחָם בְּמַקּוֹרוֹ הֶעָבֶה וְהֶחָזָק (מִכָּאן שְׁמוֹ!). הַפַּצְחָן מִזְדַּמֵּן בָּאָרֶץ בִּתְקוּפַת הַחֹרֶף. — [פַּצְחַן־, פַּצְחָנִים, ־חָנֵי־]

פצחן (1/4)

פַּצְחָנִי° ת׳ [מן א. פצח, פָּצַח] מִתְרוֹנֵן, מַשְׁמִיעַ קוֹל שִׁיר: ״צָהֳלָה עַלִּיזָה וּפַצְחָנִית שֶׁל צִפֳּרֵי שַׁחֲרִית״ (ביאליק, מאחורי ה). — [פַּצְחָנִית, פַּצְחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פְּצִיָּה°, פִּצְיוֹן° ז׳ [מן א. פצה, פָּצָה] פְּתִיחָה, פִּתְחוֹן: ״פְּצִיַּת פֶּה״ (ק״י סילמן, ״הדואר״ 1931). ״פְּאֵר פִּצְיוֹן פְּתַחְךָ אֲפֵלָה״ (אביחור, החכן ישראל). ״וְאַתָּה לֹא פִצְיוֹן־פֶּה לְךָ וְלֹא נְקִיפַת אֶצְבַּע?״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 145). — [פְּצִיַּת־; פִּצְיוֹן־]

פְּצִיחָא° ת׳ [מארמית: פְּצִיחָא] בְּרוּר־בָּהִיר: ״אֶת (הַסּוּס) הַפָּצִיחַ תָּבִיא אֶל הַנַּפָּח לַעֲשׂוֹת לוֹ סַנְדָּל חָדָשׁ״ (יל״ג, פרוזה קמג). — [פְּצִיחָה, פְּצִיחִים, ־חוֹת]

א. **פְּצִיחָה**° נ׳ [מן א. פצח, פָּצַח] קוֹל רִנָּה, צָהֳלַת שִׂמְחָה: ״נְפָאֶרְךָ בִּפְצִיחָה״ (גאמירך באימה, יוצר יום כיפור). פְּצִיחָה בְּשִׁירָה אַדִּירָה. — [פְּצִיחַת־, פְּצִיחוֹת]

ב. **פְּצִיחָה°** נ׳ [מן ב. פצח] פִּצּוּחַ, שְׁבִירָה: ״רְצִיצָה וּפְצִיחָה שֶׁל שָׁרְשֵׁי אִילָן״ (טביב, דרך 53). פְּצִיחַת אֱגוֹזִים. — [פְּצִיחַת־, פְּצִיחוֹת]

פָּצִיל° ת׳ [מן פצל] הַנִּתָּן לְהִתְפַּצֵּל לִפְצָלוֹת־פְּצָלוֹת. — [פְּצִילָה, פְּצִילִים, ־לוֹת]

פַּצִּים* ז׳ [כארמית: ראה גם פצם] 1*, עַמּוּד, קוֹרָה: ״עָפָר כְּדֵי לִתֵּן בֵּין פַּצִּים לַחֲבֵרוֹ״ (נגעים יב ד). 2°, נֶסֶר דַּק הַמְחֻבָּר בְּרֶוַח מְסֻיָּם לְיַד נְסָרִים אֲחֵרִים עַל קוֹרָה מְאֻזֶּנֶת — לְגָדֵר, לִמְחִצָּה וְכַדּוֹמֶה: ״דֶּרֶךְ נֶקֶב שֶׁבַּגָּדֵר הֵם הָיוּ מְצִיצִים בֵּין פַּצִּים לַחֲבֵרוֹ לְתוֹךְ הֶחָצֵר״ (ביאליק, מאחורי א). ״עוֹשֶׂה נֶקֶב כָּל־שֶׁהוּא בֵּין פַּצִּים אֶחָד לְמִשְׁנֵהוּ״ (טברסקי, אקוסטה א 21). — [פַּצִּים־, פַּצִּימִים, ־מֵי־]

פ—פצימי גדר

פְּצִימָה° נ׳ [מן פצם, פָּצַם] קְרִיעָה, שְׁסִיעָה: ״פְּצִימַת עוֹר וּרְצִיצַת צִפָּרְנַיִם״ (יזהר, צקלג 73). — [פְּצִימַת־, פְּצִימוֹת]

פַּצְיֶנְט° פאציינט ז׳ [מלאטינית: patiens (-entis) סובל] חוֹלֶה הַנִּמְצָא בְּטִפּוּלוֹ שֶׁל רוֹפֵא: ״לָרוֹפֵא פְּלוֹנִי פַּצְיֶנְטִים רַבִּים — יֵשׁ פַּצְיֶנְט אֶחָד... וּפַצְיֶנְט לֹא קַל״ (אלתרמן, הטור ב 368). — [־טִית, פַּצְיֶנְטִים, פַּצְיֶנְטִיּוֹת]

פְּצִיעָה* נ׳ [מן פצע, פָּצַע] 1*, גְּרִימַת חַבָּלָה בַּגּוּף, גְּרִימַת פֶּצַע: ״שֶׁעָשָׂה קַיִן בְּהֶבֶל אָחִיו חַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת, פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת״ (סנהדרין לז:). ״וְלֹא שׁוּב אֲנִי אָשׁוּב לְרַפֵּא הַפְּצִיעָה״ (כלפון, 128). הַתּוֹקֵף נִתְבַּע לַדִּין עַל פְּצִיעַת שְׁכֵנוֹ. פְּצִיעָה בְּסַכִּין. 2°, פִּצּוּעַ, בְּקוּעַ, רִסּוּק: ״הַצַּד חִלָּזוֹן וְהַפּוֹצְעוֹ... פְּצִיעָה בִּכְלַל דִּישָׁה״ (שבת עה.). ״קָרְנַס... הַמְיֻחָד לִפְצִיעַת אֱגוֹזִים״ (רש״י שבת קכב:). — [פְּצִיעַת־, פְּצִיעוֹת]

פַּצִּיפִיזְם° ז׳ [מלאטינית: pax שלום, pacificus של שלום] אַהֲבַת הַשָּׁלוֹם, תְּנוּעָה שֶׁל שׁוֹחֲרֵי שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, הִתְנַגְּדוּת לְמִלְחָמוֹת, לְתוֹקְפָנוּת וּלְפִתְרוֹן בְּעָיוֹת בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ וּבִשְׁפִיכוּת־דָּמִים.
— **פַּצִּיפִיסְט** ◊ ז׳ שׁוֹחֵר שָׁלוֹם, מִתְנַגֵּד לְמִלְחָמוֹת וְלִשְׁפִיכוּת־דָּמִים.
— **פַּצִּיפִיסְטִי** ◊ ת׳ שֶׁל תְּנוּעַת הַפַּצִּיפִיזְם, שֶׁל שׁוֹחֲרֵי הַשָּׁלוֹם: מִפְלָגָה פַּצִּיפִיסְטִית. אִידֵאָלִים פַּצִּיפִיסְטִיִּים.
— **פַּצִּיפִיקַצְיָה** ◊ נ׳ הַשְׁקָטָה, הַשְׁכָּנַת־שָׁלוֹם (בְּדֶרֶךְ־כְּלָל בְּאֶמְצְעֵי־עֹנֶשׁ).

פְּצִיץ° ז׳ [מן פצץ] רְסִיס, נֵתַח, חֵלֶק: ״שֶׁפָּגַע בּוֹ פְּצִיץ שֶׁל רִמּוֹן״ (עגנון, אורח 65). — [פְּצִיץ־, פְּצִיצִים, פְּצִיצֵי־]

פְּצִיצָה° נ׳ [מן פצץ] נִפּוּץ, פִּצּוּץ: ״וְשֵׁעָר מְתֻמּוֹטָט וְחַלּוֹנוֹת שֶׁפְּצִיצָתָם קַלָּה״ (סדן, באלכסון 13). ״גֶּזֶר עֵץ זֶה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְשֵׁם פְּצִיצַת רֹאשׁוֹ וּרְצִיצַת מֹחוֹ״ (ליטיצקי, תולדות 124). — [פְּצִיצַת־, פְּצִיצוֹת]

א. **פְּצִירָה** נ׳ [על־פי הבנה מקובלת בכתוב: ״וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת״, שמואל א יג כא] 1°, שׁוֹפִין, קְנֵה־פְּלָדָה מְחֻרָץ עָשׂוּי לְשׁוּף וּלְהַשְׁחִיז בּוֹ כְּלֵי־בַּרְזֶל: ״מוֹרָג חָרוּץ מָלֵא חֲרִיצִים כְּמִין פְּצִירָה פִּים״ (רש״י שמואל ב יב לא). 2°, שִׁפְשׁוּף בְּשׁוֹפִין, הַשְׁחָזָה: פְּצִירַת הַחֹד בְּבַרְזֶל. — [פְּצִירַת־, ־רוֹת]

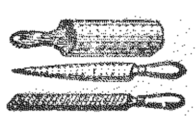
פצירות שונות

ב. **פְּצִירָה*** נ׳ [מן א. פצר, פָּצַר] הַפְצָרָה, בַּקָּשָׁה, הִתְחַנְּנוּת: ״וְכָתַב צוֹרְרֵי אֵלָיו בְּנֶחָץ... מֵאֵין פְּצִירָה״ (הנגיד, דיואן 6). ״נִתְעַקַּשְׁתִּי וְהִפְצַרְתִּי פְּצִירוֹת וְנַפְתּוּלִים הַרְבֵּה״ (רש״י בראשית לח). ״וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְצִיר בָּהּ פְּצִירוֹת הַרְבֵּה״ (שנהר, ב 241). — [פְּצִירַת־, פְּצִירוֹת]

פצל [קרוב אל בצל; ארמית: פצל, בצל בקע; ערבית: פַ׳צַל הפריד]
~ פִּע׳ **פִּצֵּל** פ״י 1, קִלֵּף, קִלְּפָה, הֵסִיר אֶת הַקְּלִפָּה מֵעֵץ וְכַדּוֹמֶה: ״וַיְפַצֵּל בָּהֵן (בַּמַּקְלוֹת) פְּצָלוֹת... וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים״ (בראשית ל לז—לח). 2*, בִּקֵּעַ, הִפְרִיד לַחֲלָקִים אֲחָדִים: ״מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן אֶחָד... שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְפַצֵּל עֵצִים בְּלִשְׁכַּת דִּיר הָעֵצִים״ (ירושלמי שקלים מט ב). ״יוֹשֵׁב עוֹד בֶּחָצֵר... וּמְפַצֵּל וּמְשַׁפֵּד בְּקַרְדֹּם אֶת הַמַּקְלוֹת״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״פְּלוֹנִי מְפַצֵּל כְּלוֹנְסָאוֹת״ (ברנר, א 124). 3° [בהשאלה] סִעֵף, חִלֵּק לִסְעִיפִים, פּוֹרֵר: הַתָּכְנִית הִיא אֲחִידָה וְאֵין לְפַצֵּל אוֹתָהּ לִסְעִיפִים קְטַנִּים. — [לְפַצֵּל אֶת־, מְפַצֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּצַּל** *, 1*, חֻלַּק, סֹעַף, הֻפְרַד לַחֲלָקִים: ״אַרְבָּעָה סְנִיפִין שֶׁל זָהָב הָיוּ שָׁם (עַל שֻׁלְחַן־הַפָּנִים) מְפֻצָּלִין מֵרָאשֵׁיהֶן״ (מנחות יא ו). ״שֶׁזְּקָנוֹ מְחֻלָּק וּמְפֻצָּל וְיֵשׁ בֵּין שְׁנֵי שְׁבִילוֹת כְּעֵין מַעֲבָר״ (רש״י סנהדרין ק:). ״הַיְצִירָה הָאִישִׁית, הַמְפֻצֶּלֶת, בָּאָה לְבַסּוֹף״ (ביאליק, יוצר הנוסח). 2° [בהשאלה] חֻלַּק לִסְעִיפִים: תָּכְנִית מְפֻצֶּלֶת. 3°, קֻלַּף: מְפֻצֶּלֶת קְלִפָּתָן״ (רש״י פסחים סד.). [וראה עוד ערך מְפֻצָּל] — [מְפֻצָּל, יְפֻצַּל]

~ הת׳ **הִתְפַּצֵּל** *, הִסְתָּעֵף, הִתְפָּרֵד לַחֲלָקִים: ״הָעֲנָפִים... שֶׁמִּתְפַּצְּלִין לְכָאן וּלְכָאן״ (רש״י סוכה יג.). ״לְאַחַר שֶׁהַקָּנֶה נִכְנָס לֶחָזֶה מִתְפַּצֵּל לִשְׁלֹשָׁה״ (רש״י חולין מה:). הָעֲצַבִּים שֶׁבַּגּוּף

מִתְפַּצְּלִים לְכָל צַד. הַדֶּרֶךְ מִתְפַּצֶּלֶת לִשְׁבִילִים. הַתָּכְנִית הִתְפַּצְּלָה לִסְעִיפִים רַבִּים. — [לְהִתְפַּצֵּל, מִתְפַּצֵּל, יִתְ־]

~ נפ׳ נִ פְ צַ ל ˚, פֻּצַּל, הִסְתָּעֵף: ״כְּנֶגֶד הַיְּרֵכַיִם הוּא מַתְחִיל לְפַצֵּל וְיוֹצֵא רֹאשׁ – אֶחָד לְיָרֵךְ זוֹ וְאֶחָד לְזוֹ״ (רש״י חולין מה:). ״וְהַשְּׁבִיל נִפְגָּשׁ וְהוּא נִפְתָּל וְנִפְצָל מִשְׁעוֹלִים מִשְׁעוֹלִים״ (גלעד, גלבוע 85). — [לְהִפָּצֵל, נִפְצָל, יִפָּצֵל]

~ הפ׳ הִ פְ צִ י ל * פעו״י 1 * פ״ע הִתְפַּצֵּל, הִסְתָּעֵף, הִתְחַלֵּק לִצְדָדִים: ״אַיָּלָה זוֹ קַרְנֶיהָ מַפְצִילוֹת לְכָאן וּלְכָאן״ (יומא כט.). ״צִיצֵי חַמָּה זְהֻבִּים הִתְחִילוּ בּוֹקְעִים וּמַפְצִילִים לְתוֹךְ הֶעָנָן״ (בן־ציון, קלז). ״וְנוֹתְנוֹ בְּפִיו וּמְעַשֵּׁן וַעֲשָׁנוֹ מַפְצִיל וְעוֹלֶה עִגּוּלִים עִגּוּלִים״ (מנדלי מו״ס, שעג). 2 ° פ״י סֵעֵף, פִּצֵּל: ״עָשָׂה מַעֲשֶׂה חֹזֶק וְהִפְצִיל קַרְנַיִם כְּנֶגְדִּי״ (שלונסקי, תרי קולא 47). [ובהשאלה:] ״קוֹל אֶחָד... נִתְפַּשֵּׁט וְהִפְצִיל כַּמָּה וְכַמָּה קוֹלוֹת דַּקִּים וַעֲבִים״ (שמיר, מלך 230). ״מִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה הוֹלֵךְ וּמַפְצִיל שְׁאֵלָה מִתּוֹךְ שְׁאֵלָה״ (שוהר, ג 41). — [לְהַפְצִיל, מַפְצִיל, יַ־]

~ הפ׳ הֻ פְ צַ ל *, הִתְפַּצֵּל, הִסְתָּעֵף, הִתְחַלֵּק לִצְדָדִים: ״אוֹ שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַזָּנָב מֻפְצָל לִשְׁנֵי עֲצָמוֹת״ (תוספתא בכורות ד ז). ״בְּבוֹאַת עַצְמוֹ הַמֻּגְדֶּלֶת וְהַמֻּפְצֶלֶת״ (קריב, עיונים 201). — [מֻפְצָל, יֻפְצַל]

פֶּצֶל ˚ ז׳ [מן פצל] הִתְפַּצְּלוּת, סָעִיף: ״הַמְפַצֵּל בְּרְהָטִים פְּצָלִים שְׁלֹשָׁה״ (סידור רס״ג, רמח). ״עֵץ מֻפְצָל בְּרֹאשׁוֹ וְקוֹשֵׁר בּוֹ מַשָּׂא שְׁנֵי בְנֵי־אָדָם וּמַכְנִיס רֹאשׁוֹ בֵּין שְׁנֵי פְּצָלָיו״ (רש״י בבא מציעא פג.). — [פֶּצֶל־, פְּצָלִים, פִּצְלֵי־]

פְּצָלָה נ׳ [מן פצל] מַחְשׂוֹף בָּעֵץ, מָקוֹם שֶׁהוּסְרָה מִמֶּנּוּ קְלִפָּתוֹ: ״וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת״ (בראשית ל לז). ״וּפִצֵּל מַפְלִיאִים הַפְּצָלוֹת״ (גבירול, א 78). — [פִּצְלַת־, פְּצָלוֹת, פִּצְלוֹת־]

פַּצְלָנוּת ° [מן פצל, פִּצֵּל] פִּצּוּל, פַּלְגָנוּת: ״רִבּוּי פָּנִים זֶה אֵינוֹ מֵבִיא לִידֵי פַּצְלָנוּת״ (סדן, תרי בטרם מבול 193). — [פַּצְלָנוּת־]

פְּצֹלֶת °, פְּצוֹלֶת נ׳ [מן פצל] שֶׁבֶר־תִּקְרָה אוֹ שֶׁבֶר־קִיר בְּבִנְיָן שֶׁנִּתְפַּצֵּל וְנָפַל מִמְּקוֹמוֹ עַל־יְדֵי פְּגִיעָה.–[פְּצֹלֶת־, פְּצוֹלוֹת]

פַּצֶּלֶת ° נ׳ [מן פצל] אֶבֶן־מַחְצָב מִסּוּג הַסִּילִיקָטִים, מֻרְכֶּבֶת מֵחֶמְרָן מְעֹרָב עִם אַשְׁלָג אוֹ עִם נַתְרָן; יְדוּעָה בְּעִקָּר בְּשֵׁם ״פַּצֶּלֶת־הַשָּׂדֶה״ (Fel(d)-spar). הַפַּצֶּלֶת הִיא מִמַּרְכִּיבֵי הַסְּלָעִים הַשּׁוֹנִים שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. הַשַּׁחַם מֻרְכָּב מִקְוַרְצָה, פַּצֶּלֶת־הַשָּׂדֶה וְנָצִיץ. — [פַּצֶּלֶת־, פַּצָּלוֹת, פַּצְּלוֹת־]

פַּצַּלְתִּי ° ת׳ [מן פַּצֶּלֶת] 1. שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּכוּנוֹת שֶׁל פַּצֶּלֶת. 2. שֶׁיֵּשׁ בְּהֶרְכֵּבוֹ פַּצֶּלֶת: מַחְצָב פַּצַּלְתִּי. — [פַּצַּלְתִּית, פַּצַּלְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

פצם [ארמית: פצם; ערבית: פ׳צַם שבר]

~ פע׳ פָּ צַ ם פ״י בָּקַע, שָׁבַר, קָרַע: ״הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ״ (תהלים ס ד). ״שׁוֹשַׁנָּה, אַתְּ פּוֹרַרְתְּ, פָּצַמְתְּ אֶת לְבָבִי וּמִי יְרַפֵּא שְׁבָרָיו?״ (מאפו, לו). ״שִׂיחַ מְגֻוָּל שֶׁתָּקַע בּוֹ צִפֹּרֶן עוֹקְמָנִית וּפָצַם לוֹ רֵי״שׁ שֶׁל חָקִי מִמִּכְנָסָיו״ (יזהר, שיירה 37). — [לִפְצֹם, פּוֹצֵם. פָּצוּם; יִפְצֹם]

~ פע׳ פֻּ צַּ ם ˚, נִשְׁבַּר, נִבְקַע: ״פִּלְצוּנוּ מֵרֹב צְלָעוֹת, פֻּצַּמְנוּ מִכֹּבֶד תַּחֲלוּאוֹת״ (אדון בינה, סליחות ב׳ עשרת ימי תשובה). — [מְפֻצָּם, יְפֻצַּם]

פצע [קרוב אל פצח, פקע; ארמית: פצע; ערבית: פ׳צַע לחץ, סחט]

~ פע׳ פָּ צַ ע פ״י 1. מָחַץ, פָּגַע קָשֶׁה בַּגּוּף עַל־יְדֵי מַכָּה בַּיָּד אוֹ בִּכְלִי אוֹ בְּנֶשֶׁק, גָּרַם חַבָּלָה בַּגּוּף: ״וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ״ (מלכים א כ לז). ״הִכּוּנִי פְצָעוּנִי, נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי״ (שיר השירים ה ז). 2 *, בָּקַע, רִסֵּק, פִּצַּח: ״זֵיתִים... פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בַּשָּׂדֶה״ (שביעית ד ט). ״קֻרְנָס לִפְצֹעַ בּוֹ אֶת הָאֱגוֹזִים״ (שבת יז ב). 3 *, סָדַק, חָצָה: ״וְהַפּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִין״ (שבת ז ב). ״הַצָּד חִלָּזוֹן וְהַפּוֹצְעוֹ״ (שבת עה.). 4 ° [בהשאלה] צִעֵר צַעַר רַב, גָּרַם עָגְמַת־נֶפֶשׁ: מוֹתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג הַדָּגוּל פָּצַע אֶת לִבֵּנוּ. — [לִפְצֹעַ אֶת־; פּוֹצֵעַ, פָּצוּעַ; יִפְצַע, פְּצַע!]

~ נפ׳ נִ פְ צַ ע *, 1 *, נֶחְבַּל בְּגוּפוֹ, נִגְרְמָה לוֹ פְּצִיעָה: ״אֵיזֶהוּ ׳פְּצוּעַ דַּכָּה׳? כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ״ (יבמות ח א). ״עִם כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא נִפְצַע בְּנוֹ״ (ירושלמי ברכות ט ב). שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִפְצְעוּ קָשֶׁה בִּתְאוּנַת־דְּרָכִים. 2 °, נִבְקַע, נִפְצַח: זֵיתִים שֶׁנִּפְצְעוּ. — [לְהִפָּצַע, נִפְצָע, יִפָּצַע]

~ פע׳ פִּ צַּ ע * פ״י 1. בִּקַּע, רוֹצֵץ: ״וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָן וּמְפַצְּעִין אֶת מוֹחֵיהֶם בְּגַזִּירִין״ (ירושלמי סנהדרין כח ד). ״אַכֶּה פְּלוֹנִי וַאֲפַצַּע אֶת מֹחוֹ״ (בבא קמא כא:). 2. פִּצַּח, רִסֵּק, שִׁבֵּר: ״מְפַצְּעִין אֱגוֹזִים״ (תוספתא יום טוב ג טז). ״הַמְפַצֵּעַ בְּזֵיתִים בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת״ (שבת קמה.). ״נִתְקַבְּצוּ שָׁם בְּנוֹתֵיהֶם, בְּתוּלוֹת וּבַחוּרִים יַחְדָּו וְהָיוּ יוֹשְׁבִים וּמְפַצְּעִים אֱגוֹזִים״ (מנדלי מו״ס, רסג). — [לְפַצֵּעַ אֶת־, מְפַצֵּעַ, יְפַצַּע, פַּצַּע!]

~ הת׳ הִ תְ פַּ צַּ ע *, 1 *, פֻּצַּח, רֻסַּק, נִשְׁבַּר: ״נִתְפַּצְּעוּ הָאֱגוֹזִים, נִתְפָּרְדוּ הָרִמּוֹנִים״ (ערלה ג ח). ״אֱגוֹז קָשֶׁה הוּא וְלֹא בִּמְהֵרָה יִתְפַּצַּע – נוֹאֲשׁוּ הַשְּׁכֵנִים״ (ביאליק, מאחורי א). 2 °, נִפְצַע, נִבְקַע: ״גּוּפִי תָשַׁשׁ וּשְׂפָתַי נִתְפַּצְּעוּ״ (עגנון, סכוך 170). — [לְהִתְפַּצֵּעַ, מִתְ־, יִתְפַּצַּע]

~ הפ׳ הִ פְ צִ י עַ * פעו״י 1 פ״י פָּצַע, חָבַל: ״וּמַפְצִיעִין אֶת מֹחוֹ בְּגַזִּירִין״ (סנהדרין ט ו). 2 פ״ע הִתְפַּצֵּל, חָדַר וְהִבְקִיעַ: ״שַׁחַר זֶה מַפְצִיעַ לְכָאן וּלְכָאן״ (יומא כט.). ״וְהַחַמָּה בֵּין כֹּה מַפְצַעַת בֵּין סִדְקֵי עָבִים״ (פיכמן, יא). ״וּמִן הַתְּרִיסִין מַפְצִיעַ וְיוֹצֵא אוֹר נֵר״ (עגנון, אלו לא). ״גֶּשֶׁם יָרַד עַל הָאָרֶץ וְשֶׁמֶשׁ הִפְצִיעַ״ (שלג, אלהי 113). ״וְקַרְנוּ הַנֵּרוֹת... וְהִפְצִיעַ סָבִיב אוֹר עֶלְיוֹן בְּהִלּוֹ״ (כלצר, אור ז). — [לְהַפְצִיעַ, מַפְצִיעַ, יַפְצִיעַ]

~ הפ׳ הֻ פְ צַ ע ˚, נִפְצַע, נֶחְבַּל בְּגוּפוֹ: ״וְעַל מִי הֻפְצַעְתִּי אֲנִי בַּפְּצָעִים אֲשֶׁר עֵינֵיכֶם רוֹאוֹת הַיּוֹם?״ (יוסיפון, קמט). — [מֻפְצָע, יֻפְצַע]

פֶּצַע ז׳ [מן פצע, פָּצַע] מַחַץ, מַכָּה, חַבָּלָה בַּגּוּף: ״פֶּצַע תַּחַת פָּצַע, חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה״ (שמות כא כה). ״פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה״ (ישעיה א ו). ״נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב״ (משלי כז ו). — [פֶּצַע־, פְּצָעִים, פִּצְעֵי־]

– גֵּרֵד אֶת פְּצָעָיו °, חָזַר וְנָגַע בִּפְרָטֵי צָרָתוֹ.

– זָרָה מֶלַח עַל פְּצָעָיו °, הִרְבָּה לְהַרְגִּיזוֹ, הוֹסִיף יָגוֹן עַל מַכְאוֹבוֹ.

– פְּצָעִים נֶאֱמָנִים [בשינוי משמע מן משלי כז ו, ראה לעיל], פְּצָעִים קָשִׁים: ״הַאֵין פִּצְעֵיהֶם נֶאֱמָנִים?״ (ביאליק, בעיר).

פִּצְעוֹן° ז׳ [מִן פֶּצַע] פֶּצַע קַל: ״רָאִיתִי אֶת אֵלֶּה הַמִּתְבַּגְּרִים עִם כָּל הַפִּצְעוֹנִים וְהַבּוּעוֹת עַל לְחָיֵיהֶן – כְּאִלּוּ שִׁפְשְׁפוּ בְּפֶמְפִיָּה״ (יזהר, צקלג 322). — [פִּצְעוֹן־, פִּצְעוֹנִים, ־נֵי־]

פַּצְעִיל* ז׳ [אולי מִן פצע, אוֹ מִן פצל, על שום שמתבקע בחום; ארמית: פִּיצוּלְיָא, ירושלמי ביצה סב ב] כִּנּוּי לִפְרִי (בְּיִחוּד תְּמָרִים) בִּלְתִּי בָּשֵׁל שֶׁשּׁוֹטְחִים בַּשֶּׁמֶשׁ כְּדֵי לְהַבְשִׁילוֹ (שבת מה:). — [פַּצְעִיל־, פַּצְעִילִים, ־לֵי־]

פִּצְעִית* נ׳ [מִן פֶּצַע] פֶּצַע קָטָן: ״דְּלָא הָיוּ בְּרֹאשׁוֹ פִּצְעִיּוֹת״ (ירושלמי כלאים לב ד). — [פִּצְעִית־, פִּצְעִיּוֹת]

פִּצְפּוֹן° ת׳ [בלשון־הדיבור, שאול מיידיש: פִּיצֶעלֶע] קְטַנְטַן, זָעִיר: ״אֲנִי הָיִיתִי עוֹד פִּצְפֹּנֶת״ (אריכא, ג 128). ״הֵי! מִי הַפִּצְפֹּנֶת הַזֹּאת?״ (איתן, ברקיע 322). — [פִּצְפֹּנֶת, פִּצְפּוֹנִים, ־נוֹת]

פִּצְפּוּץ°, פִּיצְפּוּץ ז׳ [מִן פצפץ, פִּצְפֵּץ] נִפּוּץ, פִּצּוּץ: ״כָּל תְּנוּפָה פָּגְעָה בְּקָדְקֳדוֹ אוֹ בְּלִבּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵעֲלוּבֵי הַחַיִּים תּוֹךְ פִּצְפּוּץ חֲרִישִׁי״ (אריכא, סנחריב 95). פִּצְפּוּץ הַשִּׁמְשׁוֹת לִרְסִיסִים. — [פִּצְפּוּץ, פִּצְפּוּצִים, ־צֵי־]

פצפץ [מִן פצץ; קרוב אל נפץ]

~ פִּע׳ **פִּצְפֵּץ** פ״י נִפֵּץ, פּוֹצֵץ, שִׁבֵּר: ״שָׁלֵו הָיִיתִי וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי״ (איוב טז יב). ״טָפַח עַל שִׁכְמוֹ טְפִיחַת חִבָּה אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְפַצְפֵּץ״ (ביאליק, שור אבוס א). ״אִם אַתָּה לֹא נִזְהָר רֶגַע מְפַצְפְּצִים לְךָ אֶת הָרֹאשׁ״ (בר־יוסף, העומדים 72). — [לְפַצְפֵּץ אֶת־, מְפַצְפֵּץ, יְ־]

~ הת׳ **נִתְפַּצְפֵּץ**°, נִתְנַפֵּץ לִרְסִיסִים: ״מַעֲטֶה דַּק שֶׁל כְּפוֹר שֶׁהָיָה מִתְפַּצְפֵּץ בִּרְחִישָׁה חַדְגּוֹנִית דַּקָּה״ (ד׳ שחם, המדרון 235). ״הַזּוּגִיּוֹת נִתְפַּצְפְּצוּ וּרְסִיסֵיהֶן נָפְלוּ עַל גּוּפוֹתֵינוּ״ (ע׳ אילון, ירושלים לא נפלה 92). ״וְיִתְפַּצְפְּצוּ בִּשְׁאָגָה קַטְלָנִית סָבִיב״ (יזהר, צקלג 445). ״נִתְפַּצְפֵּץ פָּנָיו״ (ש׳ אבן־שושן, תרי עתודתו 81). —[לְהִתְפַּצְפֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

פצץ [קרוב אל פוץ, נפץ, פצפץ; ערבית: פַּ׳צַּ׳ שבר]

~ 1 פִּע׳ **פּוֹצֵץ** פ״י 1, פִּצְפֵּץ, נִפֵּץ, שִׁבֵּר לִרְסִיסִים: ״וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע״ (ירמיה כג כט). ״וְיָם מִתְרוֹצֵץ וְקָדִים יְפוֹצֵץ אֲרָזִים״ (יהודה הלוי, א 29). ״יְרִימוּ־נָא אֶגְרוֹף... וִיפוֹצְצוּ הַשָּׁמַיִם וְכִסְאִי בְּאֶגְרוֹפָם״ (ביאליק, בעיר). הַצָּבָא פּוֹצֵץ אֶת הַבִּנְיָן בְּדִינָמִיט. הַמַּיִם הָרוֹתְחִים פּוֹצְצוּ אֶת כּוֹס־הַזְּכוּכִית. 2*, הִשְׁמִיעַ קוֹל נֶפֶץ גָּדוֹל: ״שֶׁהָיְתָה בַּת־קוֹל מְפוֹצֶצֶת וְאוֹמֶרֶת לִנְבוּכַדְנֶאצַּר״ (שיר השירים רבה ב יג, התאנה). ״אוֹתוֹ הַקּוֹל... עֲדַיִן מְפוֹצֵץ בְּאָזְנַי״ (עגנון, אלו חס). [וראה עוד להלן: דִּבּוּר מְפוֹצָץ]. 3° [בהשאלה] הִשְׁבִּית, הִפְרִיעַ, גָּרַם לְבִטּוּל: אַנְשֵׁי הָאוֹפּוֹזִיצְיָה פּוֹצְצוּ אֶת הָאֲסֵפָה עַל־יְדֵי הַפְרָעָה מְאֻרְגֶּנֶת. — [לְפוֹצֵץ אֶת־, מְפוֹצֵץ, יְ־]

~ 2 פִּע׳ **פִּצֵּץ** ^ פ״י פּוֹצֵץ, בִּקַּע: ״שׁוֹפָר פִּצֵּץ קוֹלוֹ בְּעֶבְרֵי נְהָרַיִם״ (מלך אמון, יוצר ב׳ ראש השנה). הַנַּעַר פִּצֵּץ אֶת הַשַּׁלְפּוּחִית. הַמּוֹקֵשׁ פִּצֵּץ אֶת צְמִיג־הָרֶכֶב. — [לְפַצֵּץ, מְ־, יְ־]

~ 1 פֻּע׳ **פּוֹצַץ**°, נֶהֱרַס, נֻתַּץ, נִתְבַּקַּע: הַבַּיִת הַיָּשָׁן פּוֹצַץ בְּפִקֻּדַּת הַמִּשְׁטָרָה. סְלָעִים מְפוֹצָצִים בְּדִינָמִיט. הַכּוֹס הַקָּרָה פּוֹצְצָה בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. כַּדּוּר מְפוֹצָץ. — [מְפוֹצָץ, יְפוֹצַץ]

~ 2 פֻּע׳ **פֻּצַּץ**°, בֻּקַּע: צְמִיג הַמְּכוֹנִית פֻּצַּץ עַל־יְדֵי הָאֶבֶן. שַׁלְפּוּחִית מְפֻצֶּצֶת. — [מְפֻצָּץ, יְפֻצַּץ]

~ הת׳ **הִתְפּוֹצֵץ**, 1, הִתְנַפֵּץ, נִתַּץ, נֶהֱרַס: ״רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד״ (חבקוק ג ו). ״אִם אֶבֶן הוּא נִמּוֹחַ, וְאִם בַּרְזֶל הוּא מִתְפּוֹצֵץ״ (קידושין ל:). חֹמֶר־הַנֶּפֶץ הִתְפּוֹצֵץ. [וּבְהשאלה:] ״וְתַחַת פַּטִּישׁ צָרוֹתַי הַגְּדוֹלוֹת כִּי יִתְפּוֹצֵץ לְבָבִי״ (ביאליק, זכותי). 2°, נִסְדַּק, נִתְבַּקַּע: הַכּוֹס הַקָּרָה הִתְפּוֹצְצָה בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. הַכַּדּוּר הִתְפּוֹצֵץ. 3° [בהשאלה] הֻפְרַע, נִפְסַק, הָשְׁבַּת: הָאֲסֵפָה הַסֹּעֶרֶת הִתְפּוֹצְצָה. כָּל הַתָּכְנִית הִתְפּוֹצְצָה. 4° [בלשון־הדיבור] הִתְפַּקַּע: הַכֹּל הִתְפּוֹצְצוּ מִצְּחוֹק לִשְׁמֹעַ בְּדִיחוֹתָיו. אֶפְשָׁר לְהִתְפּוֹצֵץ מַמָּשׁ מִפֶּגַע רַע זֶה. — [לְהִתְפּוֹצֵץ, מִתְפּוֹצֵץ, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְצִיץ**° פ״י 1, הֵטִיל פְּצָצוֹת, הִרְעִישׁ בִּפְצָצוֹת: הַמְּטוֹסִים הִפְצִיצוּ אֶת הַמַּטָּרוֹת הַצְּבָאִיּוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב. 2 [בהשאלה] הִמְטִיר, הִרְבָּה לִתְקוֹף: קְהַל הַנֶּאֱסָפִים הִפְצִיץ אֶת הַנּוֹאֵם בִּקְרִיאוֹת־בֵּינַיִם. — [לְהַפְצִיץ אֶת־, מַפְצִיץ, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻפְצַץ**°, 1, הוּטְלוּ עָלָיו פְּצָצוֹת: הָעִיר הֻפְצְצָה קָשֶׁה. 2 [בהשאלה] הֻמְטַר עָלָיו, הֻתְקַף: הַמַּרְצֶה הֻפְצַץ בִּקְרִיאוֹת־בֵּינַיִם. — [מֻפְצָץ, יֻפְצַץ]

— **מְפוֹצֵץ***, מַרְעִישׁ, מְזַעְזֵעַ: ״עֲתִידָה בַּת־קוֹל לִהְיוֹת מְפוֹצֶצֶת בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים וְאוֹמֶרֶת״ (ויקרא רבה כז). ״אָץ קוֹצֵץ... בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ רְצוּצֵי לְרַצֵּץ״ (קליר, סידור 666). ״רוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף וְהוּא רוֹצֵץ בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ״ (מגדלי מו״ס, פב). ״הִנֵּה עָבְרָה עֲלֵיהֶם בְּרַעַשׁ זִמְרַת צָבָא מְפוֹצֶצֶת״ (ביאליק, לממשלת המארש).

פַּצָּץ° ז׳ [מִן פצץ] דֶּטוֹנָטוֹר, מַנְגְּנוֹן לְהַפְעָלַת פְּצָצָה, מֵכִיל חֹמֶר־נֶפֶץ רָגִישׁ הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי מַכָּה אוֹ חֹם; נִקְרָא גַּם נַפָּץ. — [פַּצַּץ־, פַּצָּצִים, פַּצְּצֵי־]

פָּצָץˆ ז׳ [מִן פצץ] פִּצּוּץ, נֶפֶץ: ״מִי תּוֹקֵעַ בְּפַטִּישׁ וּמְפוֹצֵץ סֶלַע אַף כֵּן דְּבָרְךָ לְכַמָּה פְּצָצִים יֵחָקֵר״ (סידור רס״ג, ריד). ״כִּי כְּנָפֶיהָ מִדַּרְדְּרוֹת כְּדוּרֵי פָּצָץ עַל כָּל גַּג״ (אבינועם, שירים קסב). ״וּלְפֶתַע נָפְלָה אֵשׁ וְלַעֲפֵי פָּצָץ בְּבַת־אַחַת״ (יזהר, צקלג 660). ״פֶּצֶץ בֵּין עֲנָפִים״ (רגלסון, חקוקות 153). — [פְּצַץ־]

פְּצָצָה° נ׳ [מִן פצץ] 1, כְּלִי־נֶשֶׁק מְמֻלָּא חֹמֶר־נֶפֶץ הַמִּתְרַסֵּק עַל־יְדֵי פְּגִיעָה בּוֹ, עַל־יְדֵי חֹם אוֹ נִיצוֹץ וּמְפוֹצֵץ אֶת כָּל הַנִּמְצָא בִּסְבִיבָתוֹ בִּרְדִיּוּס מְסֻיָּם; הַפְּצָצָה מֻצֶּבֶת תּוֹךְ כְּדֵי מְעוֹפָהּ עַל־יְדֵי ״זָנָב״ הַצָּמוּד לְמִטְעַן חֹמֶר־הַנֶּפֶץ, לְהַבְדִּיל מִן ׳קְלִיעַ׳ אוֹ ׳פָּגָז׳ שֶׁהֵם חַסְרֵי־זָנָב וְהִתְקַדְּמוּתָם הִיא תּוֹךְ כְּדֵי תְּנוּעָה סִבּוּבִית בְּהַשְׁפָּעַת חֲרִיקֵי הַקָּנֶה: הַמָּטוֹס הֵטִיל פְּצָצוֹת עַל בִּצּוּרֵי הָאוֹיֵב.

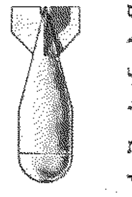

פצצה

2, מִתְקָן כְּעֵין הַנַּ״ל הַגּוֹרֵם אַגַּב הִתְפּוֹצְצוּתוֹ תַּקָּלָה מְסֻיֶּמֶת וְחֶלְקִית, כְּגוֹן: פִּצְצוֹת־תַּבְעֵרָה (גּוֹרְמוֹת לִשְׂרֵפוֹת), פִּצְצוֹת־עָשָׁן (מַעֲלוֹת עָשָׁן רַב מִסָּבִיב), פִּצְצוֹת־הַפְחָדָה (מְקִימוֹת קוֹל רַעַשׁ מַחֲרִיד), פְּצָצוֹת מַדְמִיעוֹת (מְפִיצוֹת חֹמֶר הַפּוֹגֵעַ בָּעֵינַיִם וְגוֹרֵם לְהַפְרָשָׁה מְרֻבָּה שֶׁל דְּמָעוֹת) וְכַדּוֹמֶה. 3 [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ מְפוֹצֵץ וְסֶנְסַצְיוֹנִי: ״זוֹ הָיְתָה פְּצָצָה עִתּוֹנָאִית״ (בן־אב״י, שחר 201). יְדִיעָה־פְּצָצָה. 4 [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי־

שֶׁל גֻּזְמָה לְאִשָּׁה יְפַת־תֹּאַר וּמוֹשֶׁכֶת בְּיוֹתֵר: ״הַשַּׂחְקָנִית שֶׁהוֹפִיעָה הָיְתָה פְּצָצָה מַמָּשׁ!״ — [פְּצָצַת־, פְּצָצוֹת, פְּצְצוֹת־]

— פְּצָצַת־אֲוִיר°, פְּצָצָה שֶׁהוּטְלָה מִמָּטוֹס, לְהַבְדִּיל מִפְּצָצָה הַנּוֹרֵית, לְמָשָׁל, מִמַּרְגֵּמָה.

— פְּצָצָה אֲטוֹמִית°, פְּצָצָה בַּעֲלַת כֹּחַ־הֶרֶס עָצוּם, בְּנוּיָה עַל־הָעִקָּרוֹן שֶׁל שִׁחְרוּר הָאֶנֶרְגְּיָה עַל־יְדֵי הִתְבַּקְּעוּת אֲטוֹמִים שֶׁל אוּרַנְיוּם אוֹ פְּלוּטוֹנְיוּם שֶׁהִיא מְכִילָה.

— פְּצָצַת־מֵימָן°, פְּצָצָה בַּעֲלַת כֹּחַ־הֶרֶס עָצוּם, בְּנוּיָה עַל־יְסוֹד הֲפִיכָתָם שֶׁל גַּרְעִינֵי מֵימָן לְגַרְעִינֵי הֶלְיוּם וְהִשְׁתַּחְרְרוּת הָאֶנֶרְגְּיָה הַמִּתְרַכֶּזֶת תּוֹךְ כְּדֵי תַּהֲלִיךְ זֶה.

— פְּצָצַת־שָׁעוֹן°, פְּצָצָה מְצֻיֶּדֶת בְּמַנְגָּנוֹן שֶׁל שָׁעוֹן וְהַמִּתְפּוֹצֶצֶת בְּרֶגַע הַמְּכֻוָּן. נִקְרֵאת גַּם ״מְכוֹנַת־תֹּפֶת״.

א. **פצר** [קרוב אל בצר, ובהיפוך־אותיות אל פרץ; אכדית: parṣu צו; ערבית: פַ׳רַצַ׳ לחץ, חייב]

~ פָּע׳ **פָּצַר** פ״ע בִּקֵּשׁ הַרְבֵּה, הֶעְתִּיר דְּבָרִים עַל־, הִתְחַנֵּן אֶל־: ״וַיֹּאמְרוּ: לֹא, כִּי בָרְחוֹב נָלִין, וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו״ (בראשית יט ב—ג). ״וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת״ (מלכים ב ה טז). ״וְאֵיךְ יִפְצְרוּ לַעֲלוֹת אֶל מְקוֹמִי — וְיָדַם לְהַשִּׂיג לַגֶּדֶר קָצָרָה״ (גבירול, א 187). ״וְהוּא מְמָאֵן וּפָצְרוּ בוֹ״ (רמב״ם, נדרים ח ט). ״אַל נָא תִּפְצְרִי בִּי, בַּת נָדִיב, לָקַחַת מִנְחַת זִכָּרוֹן מִיָּדֵךְ!״ (מאפו, יא). ״אַף יָעַץ לָהֶם לִפְצֹר בְּיוֹכֶבֶד שֶׁתָּבוֹא בְּעַצְמָהּ״ (יל״ג, פרוזה סו). ״הִרְבָּה לַחְקֹר בַּדָּבָר וְלִפְצֹר בְּאִמּוֹ״ (בורלא, אשתו 123). — [לִפְצֹר בְּ־; פּוֹצֵר, יִפְצֹר]

~ הִפ׳ **הִפְצִיר** פ״ע 1°, פָּצַר, הִרְבָּה לְבַקֵּשׁ: ״הִפְצִירוּ בוֹ מְאֹד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ״ (דרך ארץ רבה ד). ״וּכְשֶׁמַּפְצִירִין אוֹתִי אַחַר־כָּךְ לִשְׁתּוֹת כְּאִלּוּ אֲנִי מַתְחִיל״ (רבינו חננאל פסחים קג). ״הִפְצִירָה בוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהּ״ (רש״י נדרים נ:). ״וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ״ (רמב״ם, גזלה ואבדה א ט). ״אָמַר יִצְחָק: וְאִם אַפְצִיר בְּךָ? — לֹא אֶתְפַּצֵּר!״ (עגנון, תמול 541). 2. עָמַד עַל דַּעְתּוֹ, סֵרֵב, מֵאֵן: ״כִּי חַטַּאת קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר״ (שמואל א טו כג). — [לְהַפְצִיר בְּ־, אֶת־, מַפְצִיר, יַ־]

~ הת׳ **נִתְפַּצֵּר** °, נֶעְתַּר לְהַפְצָרוֹת, נִתְרַצָּה: ״וַיֶּעְתַּר — הִרְבָּה וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה, וַיֵּעָתֶר לוֹ — נִתְפַּצֵּר וְנִתְפַּיֵּס וְנִתְפַּתָּה לוֹ״ (רש״י בראשית כה כא). ״סוֹף לֹא יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי פִּתּוּיֶיהָ שֶׁל הַזְּקֵנָה וְנִתְפַּצֵּר״ (קבק, בצל 109). ״בַּעַל־הַבַּיִת נִתְפַּצֵּר וְנִתְרַצָּה לוֹ״ (עגנון, תמול 353). — [לְהִתְפַּצֵּר, מִתְפַּצֵּר, יִתְ־]

ב. **פצר** [מן ב. פְּצִירָה]

~ פָּע׳ **פָּצַר** ° פ״י שִׁיֵּף, גֵּרֵד בִּפְצִירָה: הַמַּסְגֵּר פָּצַר חֵלֶק מִשִּׁנּוֹ שֶׁל הַמַּפְתֵּחַ. יֵשׁ לִפְצֹר אֶת הַזִּיז. — [לִפְצֹר אֶת־, פּוֹצֵר, יִפְצֹר]

~ נִפ׳ **נִפְצַר** °, שֻׁיַּף, שֻׁפְשַׁף וְגֹרַד: הַזִּיז נִפְצַר בִּפְצִירָה. — [לְהִפָּצֵר, נִפְצָר, יִפָּצֵר]

פַּצְרָן° ז׳ [מן א. פצר] הַמַּרְבֶּה לְהַפְצִיר, טַרְדָן: ״מִתְעַקֵּשׁ זְבוּב פַּצְרָן אֶחָד״ (יהודה שטינברג, רכב). — [פַּצְרָנִית, פַּצְרָנִים, ־נִיּוֹת]

פַּצְרָנוּת° נ׳ [מן פַּצְרָן] הַפְצָרָה יְתֵרָה, הַטְרָדָה בְּהַפְצָרוֹת. — [פַּצְרָנוּת־]

פָּק° ת׳ [מן פוק, פיק] נִכְשָׁל, חָלוּשׁ: ״פַּק־בִּרְכַּיִם וְאוֹבֵד־עֶשְׁתּוֹנוֹת רָץ לְאֹרֶךְ סוּרַג־הַבַּרְזֶל״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 299). — [פָּקָה, פָּקִים, פָּקוֹת]

פ״ק ר״ת 1, פְּרָט קָטָן. 2, פּוּרִים קָטָן.

פק׳ קיצור: פְּקֻדַּת.

פקד [אכדית: paqādu; ארמית: פְּקַד; ערבית: פַ׳קַד אבד]

~ פָּע׳ **פָּקַד** פ״י 1, צִוָּה, נָתַן פְּקֻדָּה, מָסַר הוֹרָאָה: ״וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַיִם״ (עזרא א ב). הַמְּפַקֵּד פָּקַד לְהִכּוֹן לַמַּסָּע. 2, סָפַר, מָנָה, עָרַךְ מִפְקָד: ״וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם״ (יהושע ח י). ״תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם״ (במדבר א ג). הַמֶּמְשָׁלָה פָּקְדָה אֶת הַתּוֹשָׁבִים שֶׁבְּגִיל־הַגִּיּוּס. 3, מִנָּה, הֵטִיל תַּפְקִיד: ״וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם״ (בראשית מ ד). ״וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם״ (דברים כ ט). 4, זָכַר, הֶעֱלָה עַל דַּעְתּוֹ לְטוֹבָה: ״וַה׳ פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר״ (בראשית כא א). ״וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ״ (ירמיה ג טז). ״זָכְרֵנוּ... בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה״ (יעלה ויבוא, לראש־חודש ומועדים). ״וְכֵיוָן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא פּוֹקְדָן (אֶת הָעֲקָרוֹת) בְּבָנִים הֵן נִזְקָפוֹת״ (בראשית רבה עא). 5, זָכַר לְרָעָה, עָנַשׁ, עָשָׂה שְׁפָטִים: ״וּפָקַדְתִּי עַל־הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל־יְרוּשָׁלָיִם בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר״ (ירמיה מד יג). ״הִנְנִי פֹקֵד אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל... כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר״ (ירמיה נ יח). ״הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם?״ (ירמיה ט ח). מְטוֹסֵינוּ פָּקְדוּ אֶת בְּסִיסֵי הָאוֹיֵב. 6, בִּקֵּר אֵצֶל־, נִכְנַס לְבִקּוּר: ״וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים״ (שופטים טו א). ״אַרְבַּע שָׁנִים רְצוּפוֹת לֹא פְקַדְתִּיו אֶת נָוִי״ (ביאליק, תקוות). ״וּבָא לִפְקֹד קֶבֶר אֲבוֹתָיו״ (עגנון, אלו פה). 7 °[בהשאלה מן 6, בלשון נקיה] בָּעַל: ״כָּל הַיּוֹדֵעַ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא יִרְאַת שָׁמַיִם וְאֵינוֹ פּוֹקְדָהּ נִקְרָא חוֹטֵא״ (יבמות סב:). 8, חָסֵר, נֶעְדַּר: ״וְלֹא־פָקַדְנוּ מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם״ (שמואל א כה טו). — [לִפְקֹד אֶת־ (ביחוד להוראות 2, 3, 4, 6), לִפְקֹד עַל־, אֶל־, בְּ־ (להוראות 1, 5), פּוֹקֵד, יִפְקֹד, פְּקֹד!]

~ נִפ׳ **נִפְקַד** 1°, נִסְפַּר, נִמְנָה: ״כִּי לְגִיּוֹן מֶלֶךְ לְבַדּוֹ נִפְקָד״ (קליר, סידור 651). ״כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים״ — וְשֵׁבֶט לֵוִי לֹא נִפְקָד״ (רש״י מנחות כא:). הַמְּטַיְּלִים נִפְקְדוּ וְהִסְתַּדְּרוּ לַטִּיּוּל. 2, נִתְמַנָּה, הֻטַּל עָלָיו תַּפְקִיד: ״וַיִּפָּקְדוּ בַּיּוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים עַל־הַנְּשָׁכוֹת (הַלְּשָׁכוֹת)״ (נחמיה יב מד). 3°, נִתְּנָה לוֹ פְּקֻדָּה, צֻוָּה: ״קָרְאוּ לַקַּבְּרָן וְנִפְקַד עָלָיו לְהָבִיא אֶת הַצְּרוֹר לְקֶבֶר יִשְׂרָאֵל״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קל). ״עַל כֵּן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת אֲשֶׁר נִפְקַד עֲלֵיהֶם מִטַּעַם הַפַּרְנָס וְטוּבֵי־הָעִיר״ (עגנון, אלו שסד). 4, חָסֵר, נֶעְדַּר: ״וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ״ (במדבר לא מט). ״אִישׁ אַל־יִפָּקֵד!״ (מלכים ב י יט). ״וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד״ (שמואל א כ כז). 5, נִזְכַּר, הוּשַׂם אֵלָיו לֵב לְרָעָה אוֹ לְטוֹבָה: ״אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם״ (במדבר טז כט). ״נִתְפַּלֵּל אַבְרָהָם וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ״ (פסיקתא רבתי קמב). ״יַעֲלֶה וְיָבוֹא... וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר״ (יעלה ויבוא, לראש־חודש ולמועדים). 6°, הִפְקִידוּ אֶצְלוֹ דְּבַר־מָה, קִבֵּל פִּקָּדוֹן לִשְׁמִירָה: ״עַל דַּעַת שֶׁהַנִּפְקָד מוֹסְרוֹ לְאִשְׁתּוֹ״ (רש״י בבא מציעא לו:). ״אֵין הַנִּפְקָד רַשַּׁאי לִשְׁלֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן״ (שולחן ערוך,

חושן משפט רצב א). 7‏*, הִפְקִיד, נָתַן כְּפִקָּדוֹן: "יין הנפקד ביד גוי" (האשכול, יין נסך). [וראה עוד ערך נִפְקָד] – [לְהִפָּקֵד, נִפְקַד, יִפָּקֵד, הִפָּקֵד!]

~ פִּע׳ פִּקֵּד פ״י 1, עָמַד בְּרֹאשׁ צְבָאוֹ אוֹ בְּרֹאשׁ קְבוּצָה מְאֻרְגֶּנֶת: "מְפַקֵּד צְבָא מִלְחָמָה" (ישעיה יג ד). הַסֶּרֶן פִּקֵּד עַל הַגְּדוּד. 2*, צִוָּה, נָתַן פְּקֻדָּה: "פִּקֵּד הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לְהֵיטִיב לַגֵּרִים" (ספרי בהעלותך כא). "פִּקֵּד מַיִם לְהַשְׁרִיצָה" (פיוטים, סידור 738). – [לְפַקֵּד, מְפַקֵּד, פ״י]

~ פֻּע׳ פֻּקַּד, 1, נִמְנָה, נִסְפַּר: "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן... אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה" (שמות לח כא). "אֵיכָכָה פֻקַּדְתִּי כְּרֶגַע יֶתֶר שְׁנוֹתַי" (יהודה הלוי, ד 133). 2^, צֻוָּה, קִבֵּל פְּקֻדָּה: "פֻּקַּד לָרוּץ בְּמֶרֶץ" (קליר, סידור 678). "פֻּקַּד לְשָׁרֵת בִּרְחִיצַת מַיִם" (סידור רס״ג, רגו). – [מְפֻקָּד, יְפֻקַּד]

~ הִת׳ הִתְפַּקֵּד, 1, סָפַר אֶת עַצְמוֹ, נִמְנָה, נֶעֱרַךְ בְּמִסְפָּר וּבְמִנְיָן: "וַיִּתְפָּקְדוּ (וַיִּתְפַּקְּדוּ) בְּנֵי בִנְיָמִן... עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף אִישׁ" (שופטים כ טו). "הִתְפַּקֵּד!" (פְּקֻדָּה לָעוֹמְדִים בְּמִסְדָּר שֶׁכָּל אֶחָד יַכְרִיז אֶת מִסְפָּרוֹ). 2*, נִצְטַוָּה, קִבֵּל פְּקֻדָּה: "עָשׂוּ מַה שֶּׁנִּתְפַּקְּדוּ וְלֹא עָבְרוּ עַל גְּזֵרַת מֹשֶׁה" (מכילתא מט:) "יֵשׁ שֶׁנִּתְפַּקֵּד – וְלֹא עָשָׂה, וְיֵשׁ שֶׁנִּתְפַּקֵּד – וְעָשָׂה" (פסיקתא קעח). – [לְהִתְפַּקֵּד, מִת־, יִת־]

~ הָת׳ הָתְפָּקֵד, הִתְפַּקֵּד, נִמְנָה, נֶחְשַׁב בְּמִנְיָן: "וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ב לג).

~ הִפ׳ הִפְקִיד פ״י 1, מָסַר דְּבַר־מָה לִשְׁמִירָה, נָתַן בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן: "וְאֶת־הַמְּגִלָּה הִפְקִדוּ בְּלִשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר" (ירמיה לו כ). "הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵלִים" (בבא מציעא ג א). הִפְקַדְתִּי בַּבַּנְק מֵאָה לִירוֹת. 2, מִנָּה, מָסַר תַּפְקִיד: "הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת" (במדבר א נ). "עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים" (ישעיה סב ו). – [לְהַפְקִיד אֶת־, מַפְקִיד, הַפְקֵד! הַפְקִידוּ!]

~ הָפ׳ הָפְקַד, הֻפְקַד, 1, נִתַּן לְמִשְׁמֶרֶת, נִמְסַר כְּפִקָּדוֹן: "וְהֵשִׁיב... אֶת־הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ" (ויקרא ה כג). "אִם לֹא יְהִי נֶאֱמָן עַל נִיב אֲשֶׁר הָפְקַד אֵיךְ תַּאֲמִינוּ עָלַי זָהָב?" (הנגיד, בן משלי 26). "גַּם נַפְשִׁי עִמּוֹ הָפְקָדָה" (יהודה הלוי, ג 235). כַּסְפּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי הֻפְקַד בַּבַּנְק. 2, מֻנָּה, נִמְסַר לוֹ תַּפְקִיד: "וְנָתְנוּ אֶת הַכֶּסֶף... עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית ה׳" (מלכים ב יב יב). "וּכְרוּב הָפְקַד עַל פִּתְחוֹ" (יהודה הלוי, ז 29). "וְאַרְבָּעָה שָׂרִים מֻפְקָדִים עַל הָאַדֶּרֶת" (ביאליק, תוכחת). פְּלוֹנִי הֻפְקַד עַל הַמּוֹסָד. – [מֻפְקָד, יֻפְקַד]

– פָּקַד עָוֹן עַל פְּלוֹנִי, עָנַשׁ אֶת פְּלוֹנִי עַל חֶטְאוֹ: "פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים" (שמות כ ה). "וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ" (ויקרא יח כה).

– וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי [שאול מן שמות לב לד], דִּבּוּר שֶׁל אִיּוּם כְּלַפֵּי מִישֶׁהוּ – בּוֹא תָבוֹא שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר לִנְקֹם בִּפְלוֹנִי וּלְעָנְשׁוֹ.

– הֲרֵיהוּ בְּבַל־יִפָּקֵד וּבְבַל־יִזָּכֵר ° [שאול מן "יעלה ויבוא", ראה לעיל 5] יֵשׁ לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ לַחֲלוּטִין, יֵשׁ לְשָׁכְחוֹ כָּלִיל.

א· פַּקָּד ° ז׳ [מן פקד] מִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִפְקָד, הַמּוֹנֶה וְרוֹשֵׁם פְּרָטִים מְסֻיָּמִים לְצֹרֶךְ מִפְקָד: פַּקַּד הַתּוֹשָׁבִים הַקְּבוּעִים בָּעִיר. פַּקַּד בָּתֵּי־הַמְּלָאכָה בָּאֵזוֹר. – [פַּקַּד־, פַּקֶּדֶת, פַּקָּדִים, פַּקָּדֵי־, פַּקָּדוֹת]

ב· פַּקָּד ° ז׳ [מן פקד, מְפַקֵּד] 1 [במשטרת־ישראל] דַּרְגַּת פִּקּוּדִית לְמַטָּה מִדַּרְגַּת נִצָּב, עַל־פִּי־רֹב תַּפְקִידוֹ שֶׁל עוֹזֵר מְפַקֵּד־מָחוֹז. 2 [בצה״ל] דַּרְגַּת פִּקּוּדִית מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת סֶגֶן בַּצָּבָא. – [פַּקַּד־, פַּקָּדִים, פַּקָּדֵי־]

– פַּקָּד בָּכִיר ° [בצה״ל] דַּרְגָּה מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת סֶרֶן בַּצָּבָא.

– פַּקָּד־מִשְׁנֶה ° [בצה״ל] דַּרְגָּה מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת סְגַן־מִשְׁנֶה בַּצָּבָא.

– רַב־פַּקָּד ° [במשטרה] דַּרְגָּה פִּקּוּדִית לְמַעְלָה מִדַּרְגַּת פַּקָּד, עַל־פִּי־רֹב תַּפְקִידוֹ שֶׁל סְגַן־מְפַקֵּד מָחוֹז.

פֶּקֶד^ ז׳ [מן פקד] 1, פְּקִידָה, זְכִירָה: "פֶּקֶד פְּרִי פִתְחוּתָה" (ינאי, לג). 2, הֶעְדֵּר, חִסָּרוֹן: "לְשׁוֹן פְּקִידַת מָקוֹם, בְּפֶקֶד מְקוֹמִי וּבִפְגָמִי" (רש״י כתובות סא.). – [פֶּקֶד־]

פְּקֻדָּה, פְּקוּדָּה נ׳ [מן פקד, פָּקַד] 1, צַו, הוֹרָאָה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי" (איוב י יב). הַמְפַקֵּד נוֹתֵן פְּקֻדּוֹת לַאֲנָשָׁיו. יֵשׁ לְמַלֵּא מִיָּד אֶת הַפְּקֻדָּה. הִנְנִי לִפְקֻדָּתְךָ! 2, זִכָּרוֹן, עֹנֶשׁ אוֹ חֶסֶד שֶׁפּוֹקְדִים עַל מִישֶׁהוּ: "וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם" (במדבר טז כט). "בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה, בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם" (הושע ט ז). 3, תַּפְקִיד, עֲבוֹדָה שֶׁהֻפְקְדָה עַל אָדָם: "וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים... פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ" (במדבר ד טז). "וַיֶּחָלְקֵם דָּוִיד... לִפְקֻדָּתָם בַּעֲבֹדָתָם" (דברי הימים א כד ג). 4, כְּלַל הַפְּקִידִים, כָּל הַמְמֻנִּים עַל עִנְיָן מְסֻיָּם: "וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה" (ישעיה ס יז). "קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר" (יחזקאל ט א). 5 ° [בתרגילי־סדר] צִוּוּי הַנִּתָּן בְּעַל־פֶּה וְהַמִּתְחַלֵּק עַל־פִּי־רֹב לִשְׁנַיִם: הַתְרָאָה וְצַו; לְדֻגְמָה: "מַחְלָקָה!" (הַתְרָאָה) "עֲמוֹד!" (צַו); וְלִפְעָמִים לִשְׁלֹשָׁה: הוֹדָעָה, הַתְרָאָה, צַו; לְדֻגְמָה: "לְפִי הַשְּׂמֹאל" (הוֹדָעָה) "קָדִימָה" (הַתְרָאָה) "צְעַד!" (צַו). – [פְּקֻדַּת־, פְּקֻדּוֹת]

– פְּקֻדַּת־אֵשׁ °, הוֹרָאָה הַנִּתֶּנֶת לִיחִידָה צְבָאִית לִפְתֹּחַ בְּאֵשׁ עַל מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת.

– פְּקֻדּוֹת מַטְכָּ״ל (הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי) °, הוֹרָאוֹת הַמִּתְפַּרְסְמוֹת בְּשֵׁם הָרַמַטְכָּ״ל עַל־יְדֵי רָאשֵׁי הָאֲגַפִּים וְהֵן קוֹבְעוֹת שִׁיטוֹת־עֲבוֹדָה וְנַהֲלֵי־קֶבַע בְּכָל תְּחוּמֵי הַפְּעֻלָּה שֶׁל הַצָּבָא.

– פְּקֻדּוֹת־קֶבַע °, מַעֲרֶכֶת־הוֹרָאוֹת בְּעִנְיָנִים שֶׁהֵם קְבוּעִים בְּגוּף צְבָאִי אוֹ בְּמַצָּב צְבָאִי מְסֻיָּם.

– פְּקֻדַּת־יוֹם °, 1, הוֹרָאוֹת שֶׁל מְפַקֵּד יְחִידָה לְעִנְיְנֵי שִׁגְרָה בַּיְחִידָה, כְּגוֹן: סֵדֶר־יוֹם, תָּכְנִיּוֹת, מִסְדָּרִים וְכַדּוֹמֶה. 2, הַצְהָרָה מְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת עַל־יְדֵי הַפִּקּוּד הָעֶלְיוֹן בְּעִנְיָן רִשְׁמִי מְסֻיָּם: פְּקֻדַּת־יוֹם שֶׁל הָרַמַטְכָּ״ל לְחַג־הָעַצְמָאוּת.

– פְּקֻדַּת כָּל־הָאָדָם [שאול מן במדבר טז כט, ראה לעיל], כִּנּוּי לְיוֹם הַמִּיתָה: "וּבְרִי לִי כִּי בְּיוֹם הִפָּקֵד עָלַי פְּקֻדַּת כָּל הָאָדָם, עִם פְּתִיחַת שַׁעֲרֵי הַיְצִיאָה" (ביאליק, ספיח א).

– בֵּית־הַפְּקֻדּוֹת, בֵּית־מִשְׁמָר, בֵּית־סֹהַר: "וַיִּתְּנֵהוּ (מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת צִדְקִיָּהוּ) בְּבֵית הַפְּקֻדֹּת עַד־יוֹם מוֹתוֹ" (ירמיה נב יא). "צִדְקִיָּהוּ בְּבֵית־הַפְּקֻדּוֹת" (יל״ג, שירה צח).

– לפקדת פלוני°, נסח שרושמים בהמחאת־כסף או בשטר לציין כי פלוני רשאי לגבות את הסכום הרשום או להעבירו לזכות אחר לכשיחתם עליו.

– לפקדתך!° תשובת הסכמה וציות בפי אדם על צו שנתן לו מאת מפקדו (קיצור הביטוי: ״הנני לפקדתך!״).

פקדון, פיקדון ז׳ [מן פקד, פקד; אכדית: puqqudu; ארמית: פקדונא] 1. חפץ או כסף שנמסר למשמרת: ״והשיב... את־הפקדון אשר הפקד אתו״ (ויקרא ה כג). ״היכן פקדוני? אמר לו: אבד״ (בבא קמא ט ז). ״מקבלי פקדונות והרועים והשכיר אין להן חזקה״ (תוספתא בבא בתרא ב ה). מחלקת הפקדונות בבנקים. 2°. ערבון, משכון: נתתי ספר כפקדון בספרית־השאלה. 3°. כסף שאדם מפקיד בבנק, בבית־המשפט או במשרד ממשלתי בתורת ערבון לקיום התחיבותו. 4^. זכרון: ״יעלה ויבא... זכרוננו ופקדוננו״ (יעלה ויבוא, לראש־חדש ומועדים). [ובהשאלה:] ״ואלמד צרור בגוילכם פקדון רוחי״ (ביאליק, לפני ארון). — [פקדון־, פקדונו; פקדונות, ־נות־]

– פקדונות* (תוספתא ראש השנה ד ו), סדרת פסוקים שנזכר בהם ענין פקידה וזכירה.

– בעל־פקדון*. 1. מפקיד, מי שהפקיד בידי אחרים כסף או שוה־כסף: ״שלם ולא רצה לשבע... למי משלם? למי שהפקדון אצלו: נשבע ולא רצה לשלם... למי משלם? לבעל־הפקדון״ (בבא מציעא ג א). בעלי־הפקדונות הוציאו את פקדונותיהם מן הבנק. 2. נפקד, מי שהפקידו בידו חפצים או כסף: ״ברח... מלהיות ערב ומלהיות בעל פקדון״ (ירושלמי יבמות יג א). ״היתקצף בעל־הפקדון בתתו הפקדון אשר הפקד אתו?״ (הרומי, כד 433). ״ואם מצא שמו יתברך בעל־פקדון יותר אחראי — יפקידו אצל אחרים״ (פרץ, טו).

פקה*, פיקה* נ׳ [אולי מן פקק; ואולי קרוב אל פקעת] בליטה, זיז: ״פקה של מתכת״ (כלים יא ו). פקה בתרמיל של כדור־הירִיה: הנוקר של הרובה מכה על הפקה. פקה לסתימת חור. — [פקת־, פקות]

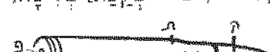

פ - פיקה; ת - תרמיל; ק - קלע

– פקה־של־גרגרת* (חולין י ד), הבליטה הבולטת בגרון ביחוד אצל גברים (Larynx); נקראת גם ״שפוי־כובע״, ובלשון־הדבור גם ״תפוח אדם הראשון״.

– פקת־הברך°, העצם הבולטת בפרק הברך.

פקוד ז׳ 1. מנוי, ספור: ״וכל־פקדיכם לכל־מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה״ (במדבר יד כט). 2^. מפקד, שנתן לפקדון: ״על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך״ (מודים, שמונה עשרה). ״רחמי נפש פקודה בידך״ (יהודה הלוי, ב 52). 3°. אדם הסר לפקדתו של מישהו: בפקודו של מפקד פלוני נמצאים מאה פקודים. המפקד משמש דגמה לפקודיו. ״איני רוצה להיות פקודה אצל אחרים״ (הזז, יעיש ב 174). — [פקודה, פקודים, ־די־, פקודות]

– פקודים, חשבון, סך־הכל, מנין: ״אלה פקודי המשכן״ (שמות לח כא).

– חמש הפקודים* (יומא ז א), כנוי לספר ׳במדבר׳, על־שום שהוא פותח במניתם של ישראל [כן גם השם היווני: Arithmoi, והלאטיני: Numeri]

פקוד, פיקוד ז׳ [מן פקד, פקד] 1°. מתן פקודות, נהול יחידה צבאית או יחידה מארגנת אחרת: הפקוד על הפלגה נמסר למפקד פלוני. פקוד אחיד על הצבא. הקרב התנהל בפקודו של האלוף. 2°. מפקדה, חבר המפקדים: פלוני נתמנה למושל צבאי מטעם הפקוד העליון של הצבא. אלוף פקוד הצפון. 3. צו, מצוה: ״אני בכל־לב אצר פקודיך״ (תהלים קיט סט). ״ופקוד לוים לענות בקול רם״ (אתה הנחלת, מוסף א׳ שבועות). — [פקוד־, פקודים, ־די־]

– חמש הפקודים* (סוטה לו:), ראה למעלה ערך פקוד, חמש הפקודים.

– פקוד־מרחב°, מסגרת צבאית הנושאת באחריות לאזור נרחב: פקוד מרחב־הצפון. פקוד מרחב־המרכז.

פקודה, ראה פקדה.

פקודי°, פיקודי° ת׳ [מן פקוד] של פקוד, הקשור בנהול יחידה צבאית: פלוני הוא בעל דרגה פקודית גבוהה. עמדה פקודית אחראית. — [פקודית, ־דיים, ־דיות]

פקוח ת׳ [מן פקח, פקח] פתוח (עין או אזן!): ״אשר־עיניך פקחות על־כל־דרכי בני אדם״ (ירמיה לב יט). אזניו פקוחות לכל רחש ולכל אושה. [ובהשאלה:] ״שכלו פקוח ורוחו ערה״ (הלקין, משבר 12). — [פקוחה, פקוחים, ־חות]

– בעין פקוחה^, בהשגחה מעלה, מתוך ערנות רבה: ״בעיני מי שרואה אותנו בעין פקוחה״ (כוזרי ד יא). יש להשגיח עליו בעין פקוחה.

– פקוח־אזנים°, השומע היטב: ״לפעמים מה שלא יעשה גלוי־עינים ופקוח־האזנים יעשה חרש, יעשה סגי־נהור״ (שמעוני, המצליח).

– פקוח־עינים°, מי שרואה, שאינו עור: ״בצהרי הנצח נגשש פקוחי־עינים במטה־עור״ (ש׳ שלום חי 59).

פקוח*, פיקוח ז׳ [מן פקח, פקח] [בתלמוד רק בצירוף: פקוח־נפש*, ראה להלן] השגחה, שימת עין ובקרת על דרכי הבצוע של ענינים מסימים: ״וכעשר עגלות טעונות מעשי יער נעקרות... להתפרק משאן... תחת השגחתו ופקוחו של אחד מבניו״ (ביאליק, אריה ו). פקוח על הדרכים. פקוח על עברין צעיר. פקוח סניטרי. פקוח פדגוגי על המוסד החנוכי. — [פקוח־]

– פקוח־נפש*, השגחה וטפול באדם הנתון בסכנת חיים, הצלת אדם: ״אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש״ (תוספתא שבת ט כב). ״שאתה יודע שאין מצוה עומדת בפני פקוח נפש״ (אחד העם, שעג). חושה, כי הדבר הוא בבחינת פקוח־נפש!

– פקוח נפש דוחה שבת* [על־פי שבת קלב.], לשם הצלת אדם ממות, או לשם טפול בו בהיותו במצב אנוש, מתר לחלל את קדשת השבת.

— מִגְדַּל־פִּקּוּחַ °, מגדל בנמל־תעופה שממנו צופה ומדריך המפקח על תנועת המטוסים היוצאים והבאים.

פָּקוֹל* ז׳ **פָּקוֹלִין*** ז״ר [מיוונית: phakelos צרור; ארמית: פָּקוֹלָא גם פּוּקְלָא] צרור של כתנה או צמר־גפן: ״אין בודקין את המטה... אלא בפקולין או בצמר נקי ורך״ (נידה יז.). — [פְּקוֹלֵי־]

פָּקוּלְטָה° נ׳ [מלאטינית: facultas כושר] מכון, מחלקה גדולה באוניברסיטה הכוללת את המדעים השייכים לנושא עקרי אחד: פקולטה למשפטים. פקולטה לרפואה. פקולטה למדעי־הרוח. — [פָּקוּלְטוֹת־]

— **פָּקוּלְטָטִיבִי◊** ת׳ חָפְשִׁי, שאינו כפוי, שהברירה בידו.

פָּקוּס° ת׳ [מן א. פקס, פָּקָס] צבוע באדם: ״שפתה העליונה הפקוסה פקס קל״ (טברסקי, אקוסטה ב 172). — [פְּקוּסָה, ־סִים, פְּקוּסוֹת]

פִּקּוּס˙˙, פִּיקוּס ז׳ [מן ג. פקס, פִּקֵּס; ארמית: פִּיקוּסָא, בבא מציעא פח:] נשירת הפריחה עם ראשית ההבשלה של הפרי: ״קשואין ודלועין רגילות להכניסן בבית עם הפקוס״ (תוספות בבא מציעא פח:). — [פִּקּוּס־]

פָּקוּעַ* ת׳ [מן פקע, פָּקַע; בתלמוד רק בצורה פקועה, בן־פקועה, ראה להלן] בקוע, שפקע ונקרע או נתק: שק פקוע. מיתר פקוע. [ובהשאלה:] ״נשמה פקועה ויוצאת חוץ״ (קלצקין, כתבים 33). — [פְּקוּעָה, פְּקוּעִים, ־עוֹת]

— **פְּקוּעָה*** (חולין עד.), כנוי לבהמה מעברת שקשתה להמליט ובקעו אחרי שחיטתה את כרסה להוציא ממנה את הולד (ומכאן:)

— **בֶּן־פְּקוּעָה*, 1*** (שם), ולד שהוצא מבטן בהמה שנשחטה. **2°** [בלשון־הדיבור ובהלצה] כנוי לקנדס ולשובב, מעין הכנויים ״ממזר״, ״שקץ״: אי לך, בן־פקועה שכמותך!

פִּקּוּעַ°, פִּיקוּעַ ז׳ [מן פקע, פִּקַּע] בקיעה, פצוץ: ״הצעקה הזאת... עד לפקוע החזה, עד ליציאת הנשמה״ (שביר, עירום 95). פקוע המיתר על־ידי מתוח רב מדי. — [פִּקּוּעַ־, פִּקּוּעִים, ־עֵי־]

פַּקּוּעָה נ׳ [אולי מן פקע; פַּקֻּעַת] אֲבַטִּיחַ־הַפַּקּוּעָה °, צמח בר־ממשפחת הדלועיים, מן הסוג אבטיח. פריו מר ואינו נאכל, אך משתמשים בו ברפואה (Citrullus colocynthis). — [פַּקֻּעַת־, פַּקּוּעוֹת]

— **פַּקֻּעֹת־שָׂדֶה** (מלכים ב ד לט) אחד ממיני הפטריות הארסיות שנזכרו במקרא.

פָּקוּק* ת׳ [מן א. פקק, פָּקַק] סתום בפקק או במשהו היוצא בו: ״כורת פחותה ופקוקה בקש״ (כלים ח א). ״החטמים הפקוקים״ (ביאליק, אריה יא). ״ולמעלה הוא (החלון) סגור בדפי עץ ופקוק בסמרטוטים״ (הזז, צל 140). חבית־יין פקוקה. בקבוק פקוק היטב. — [פְּקוּקָה, פְּקוּקִים, ־קוֹת]

א. פִּקּוּק˙˙, פִּיקוּק ז׳ [מן א. פקק] סתימה בפקק או במשהו כיוצא בו: פקוק בקבוק היין. — [פִּקּוּק־, פִּקּוּקִים, ־קֵי־]

ב. פִּקּוּק˙˙, פִּיקוּק ז׳ [מן ב. פקק] התפרקות, התפקקות: ״הן ידעת פקוק חליותי כי אתה קנית כליותי״ (אותך אדרוש, מעריב ליל כפור). ״כופף ראשו וכורע בפקוק כל החליות שבשדרה״ (מנדלי מו״ס, שסח). — [פִּקּוּק־, פִּקּוּקִים, ־קֵי־]

פִּקּוּקֶלֶת* נ׳ [ארמית: פִּקּוּקַלְתָּא, אולי מן פקל; נוסח אחר: פקוקרת] צמת גידים, הסתעפות של גידים: ״זה החלב שבין הפקוקלות״ (ספרא ויקרא יד ג). — [פִּקּוּקֶלֶת־, פִּקּוּקָלוֹת, ־קְלוֹת־]

פָּקוּר˙˙ ת׳ [מן פקר, פָּקַר] מפקר, עזוב: ״והיו האסורות כפקורות והיו הכשרות כפסולות״ (גבירול, קטעים מהגניזה). ״אותה תחושה פקורה פוטרת מכל קשר שבשבירת הפחד״ (יזהר, צקלג 418). התנהגות פקורה. — [פְּקוּרָה, פְּקוּרִים, ־רוֹת]

פקח [קרוב אל פקע, בקע; ארמית: פְּקַח; ערבית: פַ׳קַחַ פרח; הביט]

~ פע׳ **פָּקַח** פ״י פתח לרוחה (עין או אזן!): ״ויפקח הנער את־עיניו״ (מלכים ב ד לה). ״פקוח אזנים ולא ישמע״ (ישעיה מב כ). ״הפקח אדם אזן עבדך לספר אשר שלחתה אל עבדך אמש?״ (תעודות לכיש ג 4—6). — ״וסחורתו... תאיר העינים ותפקח האזנים״ (בן־המלך, 69). ״עפעפי אפקחה, אסגרה״ (ביאליק, צפרירים). — [לִפְקֹחַ את־, פּוֹקֵחַ, פּוֹקַחַת; פָּקוּחַ; יִפְקַח, פְּקַח! פִּקְחִי!]

~ נפ׳ **נִפְקַח, 1.** נפתח (עין או אזן!): ״אז תפקחנה עיני עורים״ (ישעיה לה ה). [ובהשאלה:] ״כוכבים ראשונים נפקחו ברקיע״ (שנהר, ג 384). ״גם לא חלון אחד נפקח בכל הכפר״ (טנאי, ארץ 132). **2*,** נעשה פקח (בשמיעה ובדבור): ״כשילדה שרה, כל סומא שהיה בעולם נפתח... וכל אלם נפקח״ (פסיקתא רבתי קעז.). — [לְהִפָּקֵחַ, נִפְקָח, נִפְקַחַת, יִפָּקַח]

~ פע׳ **פִּקֵּחַ*** פ״י **1*,** השגיח, שם עין לבקרת על מצב או על אפן בצוע הדבר: ״שדרך הבעלים לפקח על נכסי נשותיהן״ (ירושלמי בבא בתרא יד א). מפקח על בתי־הספר. הפקחים יצאו לפקח על בצוע הצו. הועד המפקח. **2*,** פתח וחשף, גלה את הטמון: ״היה מפקח בגל״ (ירושלמי שבת יד ב). ״שכבו את הדלקה או שפקחו את המפלת״ (והזהיר, שמות יב). [ובהשאלה:] ״אין די בזה כדי לפקח מעליהם כל אותו גל של צרות״ (שמיר, מלך 380). ״עמד ופקח את גל התורות אשר נערם בזכרונו״ (שנהר, א 163). **3*** [במשמעות פכח] הפיג: ״הרגיל ביין אפלו לבו אטום... יין מפקחו״ (בבא בתרא יב:). ״דאגה קשה שנה מפקחתה״ (עגנון, אלו תקטו). **4˙˙,** עשה לפקח: ״חמרא וריחני (יין ובשמים) פקחוני״ (הרומי, כח 465). — [לְפַקֵּחַ על־, את־; מְפַקֵּחַ, יְפַקַּח]

~ פע׳ **פֻּקַּח*, 1°,** השגח, היתה עליו בקרת: המוסד החנוכי פקח על־ידי המפקחים. **2°,** נפתח, נחשף: המפלת פקחה. **3*,** היה לפקח, חכם: ״שהיו מפקחים״ (תנא דבי אליהו ב). מבט מפקח על החיים. — [מְפֻקָּח, יְפֻקַּח]

~ התפ׳ **הִתְפַּקֵּחַ*, 1*,** נעשה פקח, התחיל לראות או לשמע: ״פקח ונתחרש וחזר ונתפקח״ (גיטין ב ו). ״וזה שהיה סומא נתפקח״ (במדבר רבה יח). ״עד שנתפקחו עיניהם וראו את העולם״ (מנדלי מו״ס, שכה). **2˙˙,** נעשה פקח, החכים: ״וישראל לא נתפקח לידע״ (רש״י ישעיה א ג). ״גם האכר שבדור הזה נתפקח בעונותינו הרבים״ (ביאליק, אריה ו). — [לְהִתְפַּקֵּחַ, מִתְפַּקֵּחַ, יִתְפַּקַּח]

~ הִפ׳ **הִפְקִיחַ** ° פ״י הֵבִיא לִידֵי פְּקִיחָה (פְּתִיחָה): ״הַחֲוָיָה הַקְּדוּמָה... מַפְקִיחָה אֶת עֵינֵנוּ עַל אֶפְשָׁרוּת שֶׁל חֲוָיָה״ (סדן, שפה 315). — [לְהַפְקִיחַ אֶת־, מַפְקִיחַ, יַפְקִיחַ]

— **פְּקַח עֵינֶיךָ!** 1, הֱיֵה עֵר וּפָעִיל: ״פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע־לָחֶם״ (משלי כ יג). 2 °, הַשְׁגַּח הֵיטֵב, שִׂים עַיִן כָּרָאוּי: פְּקַח עֵינֶיךָ בַּחֲצוֹתְךָ אֶת הָרְחוֹב!

— **נִפְקְחוּ עֵינָיו** [בהשאלה] הֵבִין, עָמַד עַל הַדָּבָר, תָּפַס אֶת פֵּשֶׁר הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ סְתוּמִים לוֹ: ״וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם״ (בראשית ג ז). ״מְעַט מְעַט תִּפָּקַחְנָה עֵינָיו גַּם הוּא לִבְחֹר בַּטּוֹב״ (אחד העם, יב). עַתָּה נִפְקְחוּ עֵינַי לִרְאוֹת אֶת הַמִּתְרַחֵשׁ כָּאן.

פִּקֵּחַ, פִּיקֵחַ תו״ז [מן פקח] 1, רוֹאֶה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ עִוֵּר: ״הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים״ (שמות כג ח). ״מָשָׁל לְפִקֵּחַ וְסוּמָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין״ (שמות רבה לז). 2 *, שׁוֹמֵעַ בְּאָזְנָיו, שֶׁאֵינוֹ חֵרֵשׁ: ״חֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקַּחַת וּפִקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת״ (יבמות יד א). 3 *, שָׁלֵם בְּחוּשָׁיו וּבְשִׂכְלוֹ, בְּנִגּוּד אֶל חֵרֵשׁ, אֶל שׁוֹטֶה אוֹ אֶל קָטָן: ״הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן – פָּטוּר בְּדִינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ – הַפִּקֵּחַ חַיָּב״ (בבא קמא ו ד). 4 *, חָכָם וְנָבוֹן, בַּעַל שֵׂכֶל רַב, עָרוּם: ״מִפְּנֵי שׁוֹטֶה אֶחָד נְאַבֵּד אֶת כָּל הַפִּקְחִין?״ (תוספתא שבת יא טו). ״הֱוֵי פִּקֵּחַ וּשְׁתֹק!״ (יומא ז.). ״לֹא פִּקֵּחַ אַתָּה אֶלָּא טִפֵּשׁ אַתָּה״ (ברכות סא:). — [פִּקַּחַת גם פִּקְחִית, פִּקְחִים, ־חוֹת]

— **פִּקֵּחַ בְּ־** *, מֻמְחֶה בְּ־, מִתְמַצֵּא הֵיטֵב בְּ־: ״בֶּן עַמְרָם רוֹעֶה שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה, וְרוֹעִים פִּקְחִים בַּמַּיִם״ (ילקוט, חוקת תשסג).

— **קֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה מָה רָאָה לִשְׁטוּת הַזּוֹ?** * (במדבר רבה יח), דִּבּוּר־מְשָׁלִי רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בִּדְבַר טִפְּשׁוּת.

פַּקָּח ° ז׳ [מן פקח, פַּקַּח] מְפַקֵּחַ, אָדָם שֶׁתַּפְקִידוֹ לְפַקֵּחַ וּלְהַשְׁגִּיחַ עַל עִנְיָן מְסֻיָּם: פַּקַּח־דְּרָכִים. פַּקָּח מִטַּעַם הָעִירִיָּה. פַּקָּחֵי הָגָ״א (הִתְגּוֹנְנוּת־אֲוִיר). — [פַּקַּח־, פַּקָּחִית, פַּקָּחִים, ־חוֹת]

פִּקָּחוֹן°, פִּיקָחוֹן ז׳ [מן פקח] פְּקִיחַת־עֵינַיִם, כֹּשֶׁר־רְאִיָּה [גם בהשאלה:] הָעִוֵּר חָזַר לְאַחַר הַנִּתּוּחַ לְפִקְחוֹנוֹ. ״וְהַדְּבָרִים הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ... אֶלָּא... לְשֵׁם פִּקְחוֹן־עֵינַיִם: לְהוֹכִיחַ בַּעֲלִיל אֶת יִתְרוֹן אוֹתוֹ הָאוֹר עַל אוֹתוֹ הַחֹשֶׁךְ״ (ביאליק, שירתנו א). ״וּמִכָּאן פִּקְחוֹן עֵינֶיהָ וּרְאִיָּתָהּ נְכוֹחָה״ (שרירא, עזה 11). — [פִּקְחוֹן־]

פִּקְחוּת° נ׳ [מן פִּקֵּחַ] חָכְמָה, עָרְמָה, שֵׂכֶל, חֲרִיפוּת־הַדַּעַת: ״לָא אִיכְפַּת לָן בְּפִקְחוּת בְּעָלִים״ (רש״י גיטין עא:). ״הַפִּקְחוּת וְהַתְּבוּנָה לְתַחְבּוּלוֹת״ (שבט יהודה, כז). ״וְהוּא הַיֶּלֶד הַגָּדוֹל בְּפִקְחוּתוֹ״ (ביאליק, לוינסקי). — [פִּקְחוּת־]

פַּקָּחוּת° נ׳ [מן פַּקָּח] תַּפְקִידוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַפַּקָּח: אִרְגּוּן הַפַּקָּחוּת עַל הַתַּחְבּוּרָה נִמְסַר לִפְלוֹנִי. — [פַּקָּחוּת־]

פִּקְחִי° ת׳ [מן פִּקֵּחַ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּקְחוּת, מַבִּיעַ חָכְמָה וְשֵׂכֶל, הֶפֶךְ מִן ״טִפְּשִׁי״: ״עֵינַיִם שְׁחוֹרוֹת וּפִקְחִיּוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). הִתְנַהֲגוּת פִּקְחִית. — [פִּקְחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

פְּקַח־קוֹחַ ז׳ [כנראה, הרחבה מן פקח פְּקַחְקַח: על־משקל פְּתַלְתֹּל; ההוראה משוערת לפי המשתמע מן הכתוב] שִׁחְרוּר, גְּאֻלָּה, פְּדוּת: ״לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ״ (ישעיה סא א). ״אֶתֵּן לַיָּעֵף וּלְאֵין אוֹנִים פְּקַח־קוֹחַ״ (הרומי, כה 461) [נוסח אחר שם: פְּקַח־כֹּחַ]. ״תִּמְצָא הַשְּׁבוּיָה חֹפֶשׁ וּפְקַח־קוֹחַ״ (יל״ג, שירה קכו). ״קָרָא פְּקַח־קוֹחַ לַחַיּוֹת הָאֲסִירוֹת״ (שמעוני, פואמות ב קכו). ״חַג הַשִּׁחְרוּר הַנָּכְחִי וְשִׁירַת הַפְּדוּת וְהַפְּקַח־קוֹחַ״ (פרסקי, קול 210).

פִּקְחָן° ז׳ [מן פִּקֵּחַ] פִּקֵּחַ בְּיוֹתֵר [בנימת לגלוג]: ״מַקְרִיא אֲנִי לִפְנֵיהֶם... וְהִנֵּה אַחַד הַפִּקְחָנִים מֵרִים כְּבָר אֶצְבַּע״ (ברנר, א 302). — [פִּקְחָנִית, פִּקְחָנִים, ־נִיּוֹת]

פִּקְחָנוּת° נ׳ [מן פִּקְחָן] פִּקְחוּת יְתֵרָה: ״הָיָה... מָלֵא תִּקְוָה וְחֶדְוָה עַל הַצְלָחָתוֹ וּפִקְחָנוּתוֹ שֶׁל אַלְבֶּרְט״ (בורלא, אשתו 149). ״אוֹתוֹ פִּטְפּוּט שֶׁבְּפִקְחָנוּת״ (גנסין, בטרם 153). — [פִּקְחָנוּת־]

פִּקְחָנִי° ת׳ [מן פִּקֵּחַ] הַמַּבִּיעַ פִּקְחוּת, עַרְמוּמִי: ״הָעֵינַיִם הַקְּטַנּוֹת הַפִּקְחָנִיּוֹת״ (פרלמן, תר׳ מסע 11). ״אוֹתָהּ בַּת־צְחוֹק פִּקְחָנִית״ (גנסין, בטרם 153). ״וּפִתְאֹם נִזְרַק צְחוֹק מִפִּיהֶם, צְחוֹק פִּקְחָנִי״ (כהן, שירים צח). — [פִּקְחָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פַּקְט° ז׳ [לאטינית: pactum] אֲמָנָה, בְּרִית, חוֹזֶה. — [פַּקְטִים]

פַּקְט° ז׳ [לאטינית: factum] עֻבְדָּה, מַעֲשֶׂה. — [פַּקְטִים]

— **דֶּה־פַּקְטוֹ**° (De facto) לְמַעֲשֶׂה, בְּפֹעַל, בְּדִיעֲבַד: הַמַּעֲצָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת הִכִּירוּ בַּמְּדִינָה הַחֲדָשָׁה הַכָּרָה דֶּה־פַּקְטוֹ.

פַּקְטוֹר° ז׳ [לאטינית: factor] גּוֹרֵם, מֵנִיעַ, סִבָּה: גִּלּוּי הַפַּקְטוֹר הַכַּלְכָּלִי בַּיְּחָסִים הַבֵּינְלְאֻמִּיִּים. — [פַּקְטוֹרִים]

פַּקְטוּרָה° נ׳ [לאטינית: factura עשייה] [במסחר] חֶשְׁבּוֹן, רְשִׁימַת הַכַּמֻּיּוֹת שֶׁל סְחוֹרוֹת וּמְחִירֵיהֶן שֶׁמַּגִּישׁ הַיַּצְרָן אוֹ הַסּוֹחֵר לַמַּזְמִין. — [פַּקְטוּרוֹת]

פֶּקְטוֹרִיס° [מלאטינית: pectus-(oris) חזה] שֶׁל הֶחָזֶה, שֶׁל אֵזוֹר הַלֵּב [בצירוף:]

— **אַנְגִּינָה פֶּקְטוֹרִיס**° (Angina pectoris), תְּעוּקַת־הֶחָזֶה, תְּעוּקַת־הַלֵּב (מַחֲלַת־לֵב).

פְּקָטִים*, פִּיקָטִים ז״ר [מיוונית: pektos] זֻהֲמָה, מִשְׁקָע בִּלְתִּי נָקִי בְּיַיִן אוֹ בְּשֶׁמֶן: ״שְׁמָרִים בְּלֹא פְּקָטִים״ (בבא מציעא מ:). — [פְּקָטֵי־]

פֶּקְטִין° ז׳ [מיוונית: pektos מוקפא, מוקרש] פַּחְמִימָה מֻרְכֶּבֶת הַמְּצוּיָה בְּפֵרוֹת בְּשֵׁלִים וּבִירָקוֹת. הַפֶּקְטִין מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־מַקְפָּא בְּתַעֲשִׂיַּת רִבּוֹת, שִׁמּוּרֵי־פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה (Pectin). — [פֶּקְטִינִים]

פָּקִיד ז׳ [מן פקד] 1 ° עוֹבֵד עֲבוֹדָה מִשְׂרָדִית בְּמוֹסָד פְּרָטִי אוֹ צִבּוּרִי, בְּבֵית־מִסְחָר וְכַדּוֹמֶה: מְנַהֵל, מַזְכִּיר, פִּנְקְסָן, כַּתְבָנִיּוֹת וְכוּ׳ – הֵם פְּקִידִים. הִסְתַּדְּרוּת הַפְּקִידִים. פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי. 2 [במקרא] מְמֻנֶּה, מְנַהֵל: ״סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה״ (מלכים ב כה יט). ״וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ״ (אסתר ב ג). ״וְכֹל הַמִּתְנַדֵּב מִיִּשְׂרָאֵל... יִדְרְשֵׁהוּ הָאִישׁ הַפָּקִיד... לְשִׂכְלוֹ וּלְמַעֲשָׂיו״ (מגילת הסרכים, ו 14). — [פְּקִיד־, פְּקִידָה, פְּקִידִים, פְּקִידֵי־, פְּקִידוֹת]

א. **פְּקִידָה°** נ׳ [מן פָּקִיד 1] אִשָּׁה הָעוֹבֶדֶת עֲבוֹדָה מִשְׂרָדִית (מַזְכִּירוּת, כַּתְבָנוּת וְכַדּוֹמֶה). – [פְּקִידַת־, פְּקִידוֹת]

ב. **פְּקִידָה*** נ׳ [מן פקד, פָּקַד] 1. זְכִירָה, שִׂימַת־לֵב (בְּיִחוּד לְטוֹבָה): "נֶאֱמַר פְּקִידָה בְּאִשָּׁה וְנֶאֱמַר פְּקִידָה בִּגְשָׁמִים" (תענית ח:). "אֵין לְעֵת שׁוּבָם פְּקִידָה" (הנגיד, דיואן 154). 2. סְפִירָה, מְנִיָּה: "יֵשׁ פְּקִידָה לִבְכוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'פְּקֹד כָּל־בְּכוֹר זָכָר'" (במדבר רבה ד). 3. עוֹנָה, זְמַן קָבוּעַ, וּבְיִחוּד זְמַן בְּדִיקַת אִשָּׁה אֶת וֶסְתָּהּ: "כָּל הַנָּשִׁים דַּיָּן שְׁעָתָן, וְהִלֵּל אוֹמֵר: מִפְּקִידָה לִפְקִידָה וַאֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה" (עדיות א א). – [פְּקִידַת־]

– **מִפְּקִידָה לִפְקִידָה*** [שאול מן עדיות א א, ראה לעיל] מִזְּמַן לִזְמַן, מִפַּעַם לְפַעַם, לֹא בְּאֹפֶן תָּדִיר, לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת: "מִשְׁמָר תְּשִׂימוּ כָּל הַלַּיְלָה לְהַשְׁקוֹתוֹ אֶת הַסַּמִּים מִפְּקִידָה לִפְקִידָה" (יל"ג, פרוזה קטס). "וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה שָׁלְחוּ אֵלַי מִשָּׁם רִמְזֵי עַיִן" (ביאליק, ספיח א). "הֵם מְשַׁגְּרִים מִפְּקִידָה לִפְקִידָה כֶּסֶף" (יעקב שטיינברג, קעח). "מִפְּקִידָה לִפְקִידָה, בְּכָל עֵת מְנוּאָ" (בורלא, כיסופים 83).

פְּקִידוֹן° ז׳ [מן פָּקִיד] [בנימה־זלזול] פָּקִיד קָטָן, פָּקִיד בְּדַרְגָּה נְמוּכָה: "לֵיאוֹן הָיָה פְּקִידוֹן מִדַּעַת" (ג׳ שחם, תמיד 167). "וּבְפָתְחִי אֶת הַדֶּלֶת, הֶחֱוְתָה כְּלַפֵּי אוֹתָהּ פְּקִידֹנֶת קִידָה עֲמֻקָּה" (מגד, חדוה 166). – [פְּקִידֹנֶת, פְּקִידוֹנִים, פְּקִידוֹנוֹת]

פְּקִידוּת נ׳ [מן פָּקִיד] 1°. מִקְצוֹעַ הַפָּקִיד, עֲבוֹדַת הַפָּקִיד (מַזְכִּירוּת, גִּזְבָּרוּת, נִהוּל־חֶשְׁבּוֹנוֹת, כַּתְבָנוּת, קַצְרָנוּת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה): פְּלוֹנִי עוֹבֵד בִּפְקִידוּת. קוּרְסִים לִפְקִידוּת. 2°. צִבּוּר הַפְּקִידִים, כְּלַל הָאֲנָשִׁים הָעוֹבְדִים בִּפְקִידוּת: הַפְּקִידוּת הַמֶּמְשַׁלְתִּית. פְּלוֹנִי תּוֹפֵס מָקוֹם חָשׁוּב בַּפְּקִידוּת הָעִירוֹנִית. 3. מִשְׂרָה, תַּפְקִיד: "וְשָׁם בַּעַל פְּקִדֻת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּיה בֶּן־שֶׁלֶמְיָה" (ירמיה לז יג). "וּבָעֵת הַהִיא שֶׁמִּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ עַל אוֹתָהּ פְּקִידוּת תֵּכֶף שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם" (אברבנאל מלכים א יא). – [פְּקִידוּת־, ־דֻיּוֹת]

– **בַּעַל פְּקִידוּת** (ירמיה לז יג), מְמֻנֶּה, פָּקִיד.

– **בֵּית־הַפְּקִידוּת°**, בֵּית־הַשִּׁלְטוֹנוֹת (וּבְיִחוּד כִּנּוּי לַמִּשְׁטָרָה): "וַיַּאַסְרֻם וַיַּנִּיחֵם בְּעֶגְלָתוֹ וַיּוֹלִיכֵם אֶל בֵּית־הַפְּקִידוּת" (ביאליק, אריה ג).

פְּקִידוּתִי° ת׳ [מן פָּקִיד פְּקִידוּת] מִשְׂרָדִי־רִשְׁמִי, בְּיוּרוֹקְרָטִי: פָּקִיד פְּלוֹנִי מִתְיַחֵס לְדוֹרְשָׁיו יַחַס פְּקִידוּתִי. – [פְּקִידוּתִית, פְּקִידוּתִיִּים, ־תִיּוֹת]

פְּקִיחָה^ נ׳ [מן פקח, פָּקַח] פְּתִיחָה (שֶׁל עַיִן אוֹ שֶׁל אֹזֶן): "בִּפְסִיעַת רֶגֶל... בִּזְקִיפַת קוֹמָה וּפְקִיחַת עַיִן" (ילינק, ה 67). "עַל הַפְּקִיחָה (פְּקִיחַת עֵינֵי הַנַּעַר) הִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם" (רש"י מלכים ב ו יח). "וּבִמְקוֹם שֶׁפְּקִיחַת הָעֵינַיִם הִיא גוּפָהּ הַסַּכָּנָה, הֲרֵי אֵין לְךָ גַּם מִקְלָט בָּטוּחַ הֵימֶנָּה" (ביאליק, גילוי וכיסוי). "דַּיָּהּ פְּקִיחַת־עַיִן כָּל־שֶׁהִיא וְנִרְאֶה" (ויסלבסקי, יחידים 167). יֵשׁ לְהַשְׁגִּיחַ עָלָיו מִתּוֹךְ פְּקִיחַת עֵינַיִם! – [פְּקִיחַת־, ־חוֹת]

פָּקִיל° ת׳ [מן פקל] שֶׁהוּא נִפְקָל (נִקְלָף) בְּנָקֵל: בָּצָל פָּקִיל. – [פְּקִילָה, פְּקִילִים, פְּקִילוֹת]

פְּקִימָה° נ׳ [מן פקם, פָּקַם] 1. בְּלִימָה, הַטָּיָה: "וְכָל כָּךְ הִגְדִּיל (הָרוֹכֵב) לִפְקֹם אֶת סוּסוֹ, שֶׁמֵּחֹזֶק הַפְּקִימָה קָרַס הַסּוּס" (שלונסקי, תר"ד הדון ב 365). 2 [בספנות] שִׁנּוּי מַהֲלָכָהּ שֶׁל סְפִינַת־מִפְרָשׂ עַל־יְדֵי הַטָּיַת מִפְרָשֶׂיהָ בְּזָוִית מְסֻיֶּמֶת נֶגֶד הָרוּחַ – לְשֵׁם נִצּוּל מֵרַבִּי שֶׁל כֹּחַ הָרוּחַ. – [פְּקִימַת־, ־מוֹת]

פְּקִיסָה^ נ׳ [מן א. פקס, פָּקַס] צְבִיעָה, פִּרְכּוּס: "אֵין בּוֹ הַפִּרְכּוּס וְהַפְּקִיסָה וְהַסַּמְמָנִים וְהַפּוּךְ וְהַבְּשָׂמִים שֶׁל לַעֲגֵי הַשָּׂפוֹת הָאַחֲרוֹת" (סוקולוב, אישים 214). – [פְּקִיסַת־, ־סוֹת]

א. **פְּקִיעַ*** ז׳ [מן פקע, פָּקַע] הַפְקָעָה, סִלּוּק, נִקּוּי וְטִהוּר מֵאֵפֶר וּפִיחַ וְכַדּוֹמֶה: "בֶּן־גֶּבֶר (מְמֻנֶּה) עַל נְעִילַת שְׁעָרִים, בֶּן־בֵּבַי – עַל הַפְּקִיעַ" (שקלים ה א). "בֶּן בֵּבַי עַל הַפְּקִיעַ, שֶׁהָיָה מְזַוֵּג (מְטַהֵר) פְּתִילוֹת" (ירושלמי שקלים מח ג). – [פְּקִיעַ־]

ב. **פְּקִיעַ*** ז׳ [מן פקע] צְרוֹר קָנִים שֶׁהֻפְקַע מֵעֲרֵמָה, פְּקַעַת שֶׁל שַׁחַת אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה: "מַתִּירִין פְּקִיעֵי עָמִיר לִפְנֵי בְהֵמָה" (שבת כד ב). "וְלָקַחְתִּי פְּקִיעַ קַשׁ בְּיָדַי וּבָאתִי אֵצֶל הַסּוּסָה הָעֲלוּבָה" (מנדלי מו"ס, שיא). "פְּקִיעִין פְּקִיעִין שֶׁל תֶּבֶן לַחֲרִיכַת אֲוָזִים" (ביאליק, מאחורי ב). – [פְּקִיעַ־, פְּקִיעִים, פְּקִיעֵי־]

ג. **פְּקִיעַ*** ז׳ [הגיזרון לא הוברר] רְצוּעָה, שׁוֹט: "לוֹקֶה מִן הַמְּמֻנֶּה בִּפְקִיעַ... מַאי פְּקִיעַ? נַגְדָּא" (יומא כג.). – [פְּקִיעִין, ־עֵי־]

– **בֵּית־הַפְּקִיעַ*** (עדיות ג ה), הַמָּקוֹם בַּקֶּלַע שֶׁשָּׂמִים בּוֹ אֶת הָאֶבֶן לִקְלִיעָה.

פְּקִיעָה* נ׳ [מן פקע, פָּקַע] 1*. בְּקִיעָה, הִתְפַּקְּעוּת, הִסָּדְקוּת: "הַכֹּל מוֹדִים בִּפְקִיעָתָהּ שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת" (תוספתא פרה ט ז). "כְּעֵין פְּקִיעָתָן שֶׁל אַלְפֵי נִימִין דַּקּוֹת וְנֶעֱלָמוֹת" (ביאליק, ספיח ו). 2^. בִּטּוּל: "'פָּקַע פְּגוּלוֹ מִמֶּנּוּ'... לְהָכֵי אַהֲנֵי (לְכָךְ מוֹעִילָה) פְּקִיעָה דְּכֵיוָן דְּפָקְעָה לֹא יָרַד" (רש"י זבחים מג:). פְּקִיעַת זְכוּתוֹ שֶׁל הָאִישׁ עַל הַדִּירָה. פְּקִיעַת הַשְּׁטָר. – [פְּקִיעַת־, פְּקִיעוֹת]

– **פְּקִיעַת־סַבְלָנוּת°** (בלשון־הדיבור) הִתְפָּרְצוּת מִתּוֹךְ קֹצֶר־רוּחַ, אִי־הַבְלָגָה: טַרְדָנוּתוֹ הַמְרֻבָּה גָּרְמָה סוֹף סוֹף לִפְקִיעַת סַבְלָנוּתִי.

פְּקִיקָה^ נ׳ [מן פקק, פָּקַק] סְתִימָה, חֲסִימַת חוֹר בְּפֶקֶק: פְּקִיקַת הַבַּקְבּוּק. – [פְּקִיקַת־, פְּקִיקוֹת]

פאקיר הודי

פָּקִיר° ז׳ [ערבית: פַקִיר קבצן] 1. נָזִיר מֻסְלְמִי שֶׁנָּדַר נֶדֶר לִחְיוֹת חַיֵּי דַּלּוּת וּלְהִנָּזֵר מִכָּל תַּעֲנוּגוֹת הַחַיִּים. 2 [בהודו] כִּנּוּי לְקַבְּצָן נוֹדֵד הָעוֹסֵק בְּמַעֲשֵׂי־מוֹפֵת וּבְסַגְּפָנוּת. – [פָּקִירִים]

פקל [קרוב בהיפוך־אותיות אל קלף; ערבית: פַ׳קַל זרה תבואה]

~ פע׳ **פָּקַל*** פ״י הֵסִיר וְקִלֵּף אֶת הַקְּלִפּוֹת הַיְבֵשׁוֹת שֶׁבַּבָּצָל: "אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לְמַעַשְׂרוֹת?... הַבְּצָלִים – מִשֶּׁיִּפְקֹל" (מעשרות א ה–ו). "הִתְחִיל לִפְרֹק בָּאֱגוֹזִים וְלִפְקֹל בִּבְצָלִים" (עוקצין ב ה). – [לִפְקֹל אֶת־, מְפַקֵּל, ־י־]

פַּק״ל° ר״ת [בצבא] פְּקֻדַּת־קֶבַע לַקְּרָב.

פַּקֶּלֶת° נ׳ [מן פקל] מַחֲלָה קָשָׁה בְּפֵרוֹת־הָדָר שֶׁסִּימָנֶיהָ – הִתְקַלְּפוּת הַקְּלִפָּה וְהִסָּדְקוּתָהּ לִכְעֵין קַשְׂקַשִּׂים־קַשְׂקַשִּׂים (Psorosis).

פקם [ערבית: פַ'קַמַ חסם, בלם (פי כלב)]

~ פִּע' פִּקֵּם * פ"י 1 *, בָּלַם וְהִטָּה: "כְּאָדָם שֶׁנּוֹתֵן כְּלִינוּס (רֶסֶן) בְּפִי בְהֵמָה וּפוֹקְמָהּ לְהֵיכָן שֶׁיִּרְצֶה" (במדבר רבה ג). "וְכָל כָּךְ הִגְדִּיל (הָרוֹכֵב) לְפַקֵּם אֶת סוּסוֹ, שֶׁמְּחֹזָק הַפְּקִימָה קָרַס הַסּוּס" (שלונסקי, תר' הדון ב 365). "פּוֹקְמִים לוֹ אֶת פִּיו בִּרְצוּעָה" (שמיר, מלך 188). 2 ° [בספינות־מפרשים] הִטָּה אֶת הַסְּפִינָה בְּזָוִית מְסֻיֶּמֶת לְשֵׁם נִצּוּל מֵרַבִּי שֶׁל הָרוּחַ. — [לְפַקֵּם אֶת־, פּוֹקֵם, פִּקּוּם, יְפַקֵּם]

~ נִפ' נִפְקַם ° [בספנות] הֻטָּה בְּזָוִית מְסֻיֶּמֶת לְנִצּוּל מֵרַבִּי שֶׁל הָרוּחַ: הַסְּפִינָה נִפְקְמָה עַל יְדֵי מַעֲרֶכֶת הַמִּפְרָשִׂים. — [לְהִפָּקֵם, נִפְקָם, יִפָּקֵם]

~ הת' נִתְפַּקֵּם °, נִבְלַם, נֶעֱצַר: "אַבְשָׁלוֹם עַצְמוֹ נִתְפַּקְּמָה לוֹ כָּאן מְרוּצָתוֹ" (שמיר, מלך 250). — [לְהִתְפַּקֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

א. פקס [מן פִּיקָס, ראה ערך זה]

~ פִּע' פִּקֵּס * פ"י הֵיטִיב אֶת פָּנָיו אוֹ שְׂעָרוֹתָיו בְּצֶבַע מְיֻחָד: "הַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו... וְכֵן הַגּוֹדֶלֶת, וְכֵן הַכּוֹחֶלֶת, וְכֵן הַפּוֹקֶסֶת" (שבת י ו). "אֵלּוּ הֵן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים: כּוֹחֶלֶת וּפוֹקֶסֶת וּמַעֲבִירָה סֶרֶק עַל פָּנֶיהָ" (מועד קטן ט:). — [לְפַקֵּס, פּוֹקֵס, יְפַקֵּס]

ב. פקס [קרוב אל פסק, פשק]

~ פִּע' פִּקֵּס * פ"י פִּשֵּׂק, פָּתַח וְהִרְחִיב בְּחָזְקָה: "הַמַּרְאָה — מַרְבִּיצָהּ וּפוֹקֵס אֶת פִּיהָ וּמַאֲכִילָהּ כַּרְשִׁינִין וּמַיִם בְּבַת־אַחַת" (שבת קנה:). "הֵנִיף אֶגְרוֹף... הִרְבִּיצוֹ וּפִקֵּס לֹעוֹ" (שנהר, א 169). — [לְפַקֵּס, פּוֹקֵס, יְפַקֵּס]

ג. פקס [מיוונית: pekos צמר, שער דק שעל־גבי צמחים]

~ פִּע' פִּקֵּס * פ"י שָׁף וְהֵסִיר אֶת הַפְּלוּמָה הַדַּקָּה כְּעֵין הַצֶּמֶר שֶׁעַל־גַּבֵּי צְמָחִים שׁוֹנִים: "אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לַמַּעַשְׂרוֹת? הַקִּשּׁוּאִין וְהַדִּלּוּעִים מִשֶּׁיְּפַקְּסוּ, וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּס — מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה" (מעשרות א ה). — [לְפַקֵּס אֶת־, מְפַקֵּס, יְ־]

פֶּקֶס * פיקס ז' [מיוונית: pekos צמר, שער דק שעל גבי צמחים]

1 *, סִיבֵי הַפְּרִיחָה שֶׁל צְמָחִים הַנּוֹשְׁרִים עִם רֵאשִׁית גְּמִילַת הַפְּרִי: "בְּקִשּׁוּאִים וּבִדְלוּעִים מִשֶּׁיְּפַקְּסוּ... מִשֶּׁיִּנָּטֵל פֶּקֶס שֶׁלָּהֶן" (בבא מציעא פט:). "פֶּקֶס... הוּא כְּמִין פֶּרַח בְּרֹאשׁוֹ... וְנוֹפֵל מֵאֵלָיו כְּשֶׁמִּתְיַבֵּשׁ" (רש"י ביצה יג:). 2 ° [בהשאלה] פְּלוּמָה דַקָּה, שְׂעָרוֹת דַּקִּיקוֹת הָעוֹלוֹת עַל הָעוֹר: "אַהֲרֹן — כְּבָר פֶּקֶס עַל שְׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה" (טברסקי, אקוסטה א 149). — [פֶּקֶס־]

פַקְסִימִילֶה ° ז' [מלאטינית: fac עֲשֵׂה + simile דבר דומה]

הֶעְתֵּק מְדֻיָּק שֶׁל כְּתַב־יָד, תְּעוּדָה, חֲתִימָה וְכַדּוֹמֶה בְּאֶמְצָעוּת צִלּוּם אוֹ דְּפוּס: לַכְּרֶךְ שֶׁל כִּתְבֵי הַמְשׁוֹרֵר נִסְפְּחוּ כַּמָּה דַּפֵּי פַקְסִימִילֶה שֶׁל כְּתַב־יָדוֹ.

פקע [קרוב אל בקע; ארמית: פְּקַע; ערבית: פַ'קַעַ]

~ פָּע' פָּקַע * פ"ע 1 *, נִבְקַע, נִסְדַּק, נִשְׁבַּר: "הָיוּ יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וּפָקְעָה עֲלֵיהֶן הַקּוֹרָה" (ירושלמי פסחים לה ג). "רְצוֹנְךָ שֶׁתִּשְׁתֶּה כּוֹס שֶׁל יַיִן? שְׁתֵה (מוֹצִיא הַדִּבָּה) — וּפָקַע" (שבת ל:). "עַמּוּדִים שֶׁל שַׁיִשׁ מְכֻסִּים בְּטַפְטָאוֹת, בַּשָּׁרָב — שֶׁלֹּא יִפְקְעוּ, וּבַצִּנָּה — שֶׁלֹּא יִקָּרְשׁוּ" (ויקרא רבה כז). "פָּקַע כְּבֵדָם מֵרֹב הַפַּחַד" (הזז, יעיש ב 141). הַכּוֹס הַקָּרָה פָּקְעָה בַּמַּיִם הָרוֹתְחִים. 2 °, נִתַּק, נִקְרַע: "הִנֵּה זֶה פָּקְעָה נִימָא אַחַת מִנִּימֵי לִבִּי" (מגדלי מו"ס, שכה). פָּקַע הַמֵּיתָר בַּכִּנּוֹר. 3 *, נִתַּז, נִזְרַק הַצִּדָּה: "גַּחֶלֶת שֶׁפָּקְעָה מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ" (זבחים ט ו). "מְרִינְקָה פָּקְעָה בַּחֲרָדָה מֵעִם הַגָּדֵר" (ביאליק, מאחורי ג). 4 * [בהשאלה] בָּטֵל, הוּסַר, סֻלַּק: "פָּקְעָה מֵהֶן קְדֻשַּׁת מַעֲשֵׂר" (ירושלמי מעשר שני נד א). "וּפָקְעוּ מִמֶּנָּה קִדּוּשִׁין" (ירושלמי יבמות ב ג). "זְכוּת הַבְּעָלִים עַצְמָם... עוֹד מְעַט וּפָקְעָה לְגַמְרֵי" (ביאליק, הספר). "וְאִם כָּעֲסָה, מַה? תִּכְעַס עַד שֶׁיִּפְקַע כַּעֲסָהּ" (עגנון, כפות תכו). פָּקְעָה זְכוּתוֹ עַל הַמִּגְרָשׁ. פָּקַע תָּקְפָּהּ שֶׁל הַתְּעוּדָה. — [לִפְקֹעַ, פּוֹקֵעַ, יִפְקַע]

~ נִפ' נִפְקַע *, יָצָא מִכְּלַל־, בָּטֵל: "וּבָא הַיָּבָם וְחָלַץ לָהּ וּבָא עָלֶיהָ נִפְקְעוּ מִמֶּנָּה הַקִּדּוּשִׁין" (ירושלמי יבמות א א; בדפוס ויניציה ב ג: "ופקעו"). "וְאֵין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל נִפְקַעַת מִקְּדֻשָּׁתָהּ" (רש"י גיטין כה:). "נִפְקַע שִׁעְבּוּד שִׁמְעוֹן מֵאוֹתָן שְׁטָרוֹת" (תשובות הגאונים, בית תלמוד ה). "חֲשִׁיבוּתָם מִמֵּילָא נִפְקַעַת וּמִמֵּילָא מֻטָּל בְּסָפֵק אִם יָבִיאוּ בְּטִרְחָתָם מָה" (עגנון, אלו פו). — [לְהִפָּקַע, נִפְקָע, יִפָּקַע]

~ פִּע' פִּקַּע * פ"י בִּקַּע: "שֶׁלֹּא לְפַקֵּעַ תַּחַת הַבָּשָׂר" (ירושלמי פסחים לה ב). "הוּא הוּא שֶׁפִּקַּע לָהּ לְאוֹתָהּ שַׁלְפּוּחִית שֶׁל שָׁלוֹם" (סביב, דרך 155). — [לְפַקֵּעַ אֶת־, מְפַקֵּעַ, יְפַקַּע]

~ הת' הִתְפַּקֵּעַ *. 1 *, נִתַּק, הִתְפּוֹצֵץ: "הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה... כְּשֶׁהוּא רַע אַתָּה כּוֹתֵשׁ עָלָיו וְהוּא מִתְפַּקֵּעַ" (תנחומא וירא כ). "פַּעַם הוּא הֵרִים יָדַיִם — נִתְפַּקְּעוּ הַשַּׁרְווּלַיִם" (אלתרמן, תר' פתחו את השער 43). כּוֹס הַזְּכוּכִית הִתְפַּקְּעָה בָּרוֹתְחִים. הֶחָבִית הִתְפַּקְּעָה מֵרֹב לַחַץ. 2 ° [בדרך הפלגה] הִתְפּוֹצֵץ: "רַבָּה הַמְּהוּמָה — וְהַלֵּב דַּוָּי עַד לְהִתְפַּקֵּעַ" (מגדלי מו"ס, קסז). "שׂוֹנְאַי יִהְיוּ שָׁם וְרָאוּ, וּמִקִּנְאָה יִתְפַּקָּעוּ" (ביאליק, יש לי גן). "אִשְׁתּוֹ שֶׁל הָרוֹקֵחַ מִתְפַּקַּעַת מֵרֹב צַעַר" (טשרניחובסקי, סיפורים 98). — [לְהִתְפַּקֵּעַ, מִתְפַּקֵּעַ, יִתְפַּקַּע]

~ הִפ' הִפְקִיעַ * פ"י 1 *, הִבְקִיעַ, פָּרַץ, שָׁבַר: "וּמַפְקִיעַ וְחוֹתֵךְ" (ביצה לא:). 2 *, חָתַךְ, הִתִּיר וְהוֹצִיא חוּטִים מִבֶּגֶד: "בִּגְדֵי כְהֻנָּה שֶׁבָּלוּ מַפְקִיעִין אוֹתָן וּמֵהֶן הָיוּ עוֹשִׂין פְּתִילוֹת לַמִּקְדָּשׁ" (שבת כא.). "לְרִבְקָה הָיָה מַפְקִיעַ כְּרִיכַת חֲבָלִים כְּדֵי לְהָכִין לוֹ שְׁנֵי רָאשֵׁי־חֶבֶל" (זוהר, קיץ 92). 3 *, פָּדָה, הוֹצִיא מֵרְשׁוּת: "אֵין קִנְיָן לְגוֹי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעוֹ מִיַּד מַעֲשֵׂר" (ירושלמי דמאי ה ט). "מַפְקִיעִין מִידֵי שִׁעְבּוּד" (יבמות טו.). "שֶׁלֹּא תְּהֵא כָּל אַחַת הוֹלֶכֶת... וּמַפְקַעַת עַצְמָהּ מִיַּד בַּעְלָהּ" (גיטין פח:). "עַל־יְדֵי זֶה נַפְקִיעַ בְּמִדָּה יְדוּעָה אֶת הָרוּחַ הָעִבְרִי מִן הַשִּׁעְבּוּד לֶאֱלֹהוּת" (ביאליק, הספר). "כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַפְקִיעַ עַצְמוֹ מִשְּׁלִיחוּתוֹ וְלַחֲזֹר לְבֵיתוֹ" (עגנון, כלה רד). "כְּמִי שֶׁהִפְקִיעַ עַצְמוֹ מִשְּׁלִיטָתָם" (ניצן, יחד 21). 4 °, הֶחֱרִים: הַמֶּמְשָׁלָה הִפְקִיעָה אֶת הָאֲדָמָה מִידֵי בְּעָלֶיהָ לְשֵׁם הֲקָמַת הַבִּנְיָן. נִתַּן צַו לְהַפְקִיעַ אֶת הַמִּגְרָשׁ. [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְהַפְקִיעַ אֶת־, מַפְקִיעַ, יַ־]

~ הֻפ' הֻפְקַע ^, 1 °, הוּצָא מֵרְשׁוּת, בֻּטְּלָה זְכוּתוֹ: "שֶׁלֹּא תֻּפְקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם" (רש"י ויקרא כה לג). הָאֲדָמָה הֻפְקְעָה עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה מִבְּעָלֶיהָ. שְׁטָחִים מֻפְקָעִים. 2 ^, הֻתַּר, פֹּרַק: "וּבְאוֹתוֹ הַחוּט הַמֻּפְקָע מַכִּין אֶת הַלּוֹקֶה" (תשובות הגאונים, הרכבי של). חוּטִים מֻפְקָעִים מִבֶּגֶד. — [מֻפְקָע, יֻפְקַע]

— פְּקָעָה סַבְלָנוּתוֹ°, יָצָא מִגִּדְרוֹ, לֹא יָכֹל לְהַבְלִיג עוֹד: "לֹא עָמְדָה בִּשְׁבוּעָתָהּ, וּפָקְעָה סַבְלָנוּתָהּ שֶׁל אִמָּא" (טשרניחובסקי, סיפורים 45). "אַךְ גַּם סַבְלָנוּתִי פָּקְעָה סוֹף־סוֹף" (שמעוני, הביבר 82).

— פָּקְעָה אָזְנוֹ* [בהשאלה] נִפְקְחָה אָזְנוֹ לִשְׁמֹעַ וּלְהָבִין: "שֶׁמָּא תִּפָּקַע הָאֹזֶן שֶׁל שׁוֹמֵעַ" (פסיקתא רבתי מו).

— הִפְקִיעַ אֶת הַשַּׁעַר*, פָּרַץ אֶת הַמְּחִיר הַקָּצוּב בַּשּׁוּק, הֶעֱלָה מְאֹד אֶת הַמְּחִירִים, סִפְסֵר: "אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית עַל הַצִּבּוּר בַּתְּחִלָּה בַּחֲמִישִׁי שֶׁלֹּא לְהַפְקִיעַ הַשְּׁעָרִים" (תענית ב ט). מַפְקִיעֵי הַשְּׁעָרִים נִתְבְּעוּ לַדִּין.

— הֻפְקַע הַשַּׁעַר (הַמְּחִיר)°, הֶעֱלָה הַמְּחִיר בְּמִדָּה מְרֻבָּה לְשֵׁם סַפְסָרוּת: הַסְּחוֹרָה נִמְכְּרָה בִּמְחִירִים מֻפְקָעִים.

א. פֶּקַע ז׳ [מן פקע; ראה גם פְּקַעַת] נִצַּת הַפֶּרַח לִפְנֵי הִפָּתְחוֹ, כַּפְתּוֹר: "מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים" (מלכים א ו יח). — [פֶּקַע־, פְּקָעִים, פִּקְעֵי־]

ב. פֶּקַע* ז׳ [מן פקע] 1. הִתְפַּקְּעוּת, הִתְפּוֹצְצוּת: "וַיַּרְעֵם מִשָּׁמַיִם ה׳, בְּפֶקַע אַדִּיר נִשְׁמַע קוֹלוֹ" (בן־סירא מו כח). "וּפַעַם אֵין־הֶגֶה, כְּפֶקַע מֵיתָר" (שלונסקי, שירים ב 142). 2. בְּקִיעַ, סֶדֶק: "וְלֹא נִמְצָא בָהֶם (בַּעֲצֵי הַשִּׁטִּים) לֹא קֶשֶׁר וְלֹא פֶקַע" (בראשית רבה צד). — [פֶּקַע־, פִּקְעוֹ, פְּקָעִים, פִּקְעֵי־]

פְּקָעִית* נ׳ [מן פקע; ראה ב. פֶּקַע] פְּקַעַת קְטַנָּה, צְרוֹר זָעִיר: "אֵין לוֹקְחִין מִן הַגַּרְדִּי לֹא קוֹצִין... וְלֹא שִׁירֵי פְקָעִיּוֹת" (תוספתא בבא קמא יא יא). "פְּקָעִיּוֹת שֶׁל שְׂעָרוֹת מְבַצְבְּצוֹת מִסַּנְטֵרוֹ" (עגנון, סמוך 58). "פָּנָיו מַפְרִיחוֹת וּמְאִירוֹת וּפְקָעִיּוֹת זְקָנוֹ שׂוֹחֲקוֹת" (הזז, צל 89). "מוֹצִיאָה מִתּוֹךְ מִטַּת־הַגְּנָזִים שֶׁלָּהּ פְּקָעִיּוֹת שֶׁל חוּטִים" (ברקוביץ, סיפורים יא). — [פְּקָעִית־, פְּקָעִיּוֹת]

— פְּקָעִיּוֹת־הַטַּעַם°, גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת זְעִירוֹת עַל פְּטָמוֹת־הַטַּעַם שֶׁל הַלָּשׁוֹן.

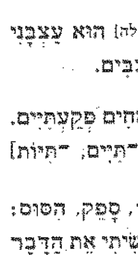

פקעת של סתוונית

פְּקַעַת* נ׳ [מן פקע] 1*, צְרוֹר, סְלִיל: "הַכַּדּוּר וְהַפְּקַעַת שֶׁל גֶּמִי שֶׁנְּתָנָן עַל פִּי הֶחָבִית" (כלים י ד). פְּקַעַת שֶׁל חוּטִים. 2° [בצמחים] גִּבְעוֹל מְקֻצָּר וּמְעֻבֶּה הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה; מִמֶּנּוּ יוֹצְאִים שָׁרָשִׁים כְּלַפֵּי מַטָּה וַעֲנָפִים אוֹ עָלִים לְמַעְלָה: תַּפּוּחֵי־הָאֲדָמָה הֵם פְּקָעוֹת. לַסִּתְוָנִית פְּקַעַת. — [פְּקַעַת־, פְּקַעְתּוֹ; פְּקָעוֹת פִּקְעוֹת־]

— הוּא פְּקַעַת שֶׁל עֲצַבִּים* [בלשון־הדיבור ובהשאלה] הוּא עַצְבָּנִי מְאֹד: פְּלוֹנִי רַגְשָׁן וְרַגְזָן, אֵינוֹ אֶלָּא פְּקַעַת שֶׁל עֲצַבִּים.

פְּקַעְתִּי° ת׳ [מן פְּקַעַת 2] שֶׁיֵּשׁ בְּשָׁרְשׁוֹ פְּקַעַת: צְמָחִים פְּקַעְתִּיִּים. תַּפּוּחַ־הָאֲדָמָה הוּא צֶמַח פְּקַעְתִּי. — [פְּקַעְתִּית, ־תִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

פִּקְפּוּק*, פִּיקְפּוּק ז׳ [מן פקפק, פִּקְפֵּק] 1^, סָפֵק, הִסּוּס: "וְזֶה הוֹצִיא מִלִּבָּם הַפִּקְפּוּק" (רשב״א, דברי חפץ 9). עָשִׂיתִי אֶת הַדָּבָר בְּלֹא פִּקְפּוּק. אֵין לִי כָּל פִּקְפּוּק בַּדָּבָר. 2^, נִדְנוּד, זִעְזוּעַ: "נוֹטֵל (קוֹרָה) אַחַת מִבֵּינְתַיִם, אֲבָל לֹא יְפַקְפֵּק (אֶת הַתִּקְרָה) שֶׁאֵין פִּקְפּוּק מוֹעִיל לוֹ" (רש״י סוכה טו). "נִתְמוֹדֵד, הֶחֱלִיץ בְּפִקְפּוּק־עַצְמוֹת אֶת כְּתֵפָיו" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 250). — [פִּקְפּוּק־, ־קִים, פִּקְפּוּקֵי־]

— פִּקְפּוּקֵי דְבָרִים*, עִרְעוּר, טַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹת: "וְלֹא־תְהִיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה׳ — פִּקְפּוּקֵי דְבָרִים הָיָה שָׁם" (ירושלמי סנהדרין כ ג).

פקפק [קרוב אל פוק, ב. פקק; המשמעות היסודית: זעזע, ערער]

~ פִּע׳ פִּקְפֵּק* פעו״י 1 פ״ע הִסֵּס, הִטִּיל סָפֵק בְּדָבָר: "אִם הֵן בָּאִין אֶצְלְךָ לַדִּין... וְאַתָּה מְפַקְפֵּק בַּדָּבָר וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ" (מדרש תהלים נג א). "עַד שֶׁיִּדְחוּ רֹב הַסְּפֵקוֹת לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ הַמְּפַקְפֵּק" (מוסקאטו, נפוצות יהודה, הקדמה). פִּקְפַּקְתִּי אִם אוּכַל לִנְהֹג כָּךְ. אַל תְּפַקְפֵּק! 2. עִרְעֵר, לֹא נָטָה אֶל־, לֹא הֶאֱמִין בְּכָל לֵב: "הַמְּפַקְפֵּק בְּדָבָר אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים צָרִיךְ נִדּוּי" (ירושלמי מועד קטן ג א). "וְאֶת מִי נִדּוּ? אֱלִיעֶזֶר בֶּן חֲנוֹךְ שֶׁפִּקְפֵּק בְּטָהֳרַת יָדַיִם" (עדיות ה ו). 3 פ״י [במשמעות היסודית] זִעְזַע, מוֹטֵט, גָּרַם לִרְפִיפוּת: "תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה... מְפַקְפֵּק וְנוֹטֵל (קוֹרָה) אַחַת מִבֵּינְתַיִם" (סוכה א ז). "אָסוּר לְפַקְפֵּק דַּעְתָּם שֶׁל קְזַקִּים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 172). — [לְפַקְפֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ פֻּקְפַּק*, הוּטַל בּוֹ סָפֵק, הָיָה מְסֻפָּק, הָיָה רוֹפֵף: "שֶׁהָיוּ הַבְּרָכוֹת מְפֻקְפָּקוֹת בְּיָדוֹ" (בראשית רבה פז). "מַבָּט צוֹנֵן וְאוֹרֵב שֶׁל בַּעֲלֵי הֲנָאָה שֶׁהֲנָאָתָם מְפֻקְפֶּקֶת בְּיָדָם" (עגנון, כפות תמט). יְדִיעוֹת מְפֻקְפָּקוֹת. עֶמְדָּה מְפֻקְפֶּקֶת [וראה עוד ערך מְפֻקְפָּק] — [מְפֻקְפָּק, יְפֻקְפַּק]

~ הת׳ הִתְפַּקְפֵּק*, נִתְעַרְעֵר, נִזְדַּעְזַע, נִתְרוֹפֵף: "שֶׁעַל־יְדֵי הָעֵגֶל נִתְפַּקְפְּקָה הַכְּהֻנָּה בְּיָדְךָ" (תנחומא שמיני ד). "כָּל יְדִיעוֹתָיו עַל מִיכָה נִתְפַּקְפְּקוּ פִּתְאֹם" (עגנון, כפות קכג). "נִתְפַּקְפְּקוּ הַדְּבָרִים בְּפִיהָ וְאָמְרָה לְאַחַר הִרְהוּרֵי דְבָרִים" (הזז, היושבת 138). "אָסוּר לְפַקְפֵּק דַּעְתָּם שֶׁל קְזַקִּים, שֶׁגַּם בִּלְעָדֵי זֹאת מִתְפַּקְפְּקִים הֵם" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 172). — [לְהִתְפַּקְפֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

פַּקְפְּקָן° ז׳ [מן פקפק, פִּקְפֵּק] סַפְקָן, קְטַן־אֱמוּנָה, הַסְּסָן, מִי שֶׁרָגִיל לְהַטִּיל סָפֵק בִּיעִילוּתָם שֶׁל דְּבָרִים: "וְכֵיוָן שֶׁהָיִיתִי חָכָם הֲרֵי מִמֵּילָא מוּבָן שֶׁהָיִיתִי פַּקְפְּקָן" (מגדלי מו״ס, שטו). "הוּא פַּקְפְּקָן הַיּוֹדֵעַ דָּבָר וְהִפּוּכוֹ" (קרליבך, הודו 279). — [פַּקְפְּקָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

פַּקְפְּקָנוּת° נ׳ [מן פַּקְפְּקָן] סַפְקָנוּת, הַסְּסָנוּת, הַטָּלַת סָפֵק בִּדְבָרִים שׁוֹנִים, חֹסֶר־אֱמוּנָה בִּדְבָרִים: "אִירוֹנְיָה וְכִסּוּפִים, פַּקְפְּקָנוּת וֶאֱמוּנָה" (בובר, אור 49). "זוֹ הַפַּקְפְּקָנוּת הַמִּתְמֶדֶת, זֶה הַנִּסָּיוֹן לִרְאוֹת אֶת הַדְּבָרִים מֵאִידָךְ גִּיסָא" (ר׳ בנימין, משפחות 53). הִנְנִי מִתְיַחֵס לַהַצָּעָה בְּפַקְפְּקָנוּת רַבָּה. — [פַּקְפְּקָנוּת־]

פַּקְפְּקָנִי° ת׳ [מן פַּקְפְּקָנוּת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִסּוּס וְהַטָּלַת סָפֵק, פְּסִיחָה עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים: עֶמְדָּה פַּקְפְּקָנִית לְגַבֵּי יְעִילוּתָהּ שֶׁל הַתָּכְנִית. — [פַּקְפְּקָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. פקק [ראה פָּקַק]

~ פָּע׳ פָּקַק* פ״י סָתַם חוֹר, סָגַר נֶקֶב בְּדָבָר־מָה: "חָבִית שֶׁנִּקְּבָה וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים — הִצִּילוּהָ; פְּקָקָהּ בִּזְמוֹרָה — עַד שֶׁיְּמָרֵחַ מִן הַצְּדָדִים" (כלים י ו). "מְכַסִּין (לְגִין) וְלֹא פוֹקְקִין" (תוספתא תרומות ז טז). "וְאִשְׁתִּי הָיְתָה פּוֹקֶקֶת אָזְנֶיהָ כִּמְסָרֶבֶת כִּבְיָכוֹל לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים מְגֻנִּים" (מנדלי מו״ס, קיז). "עוֹלֶה וּמְבַצְבֵּץ בֵּין סִדְקֵי

הַקְּרָשִׁים וּפוֹקֵק אֶת הַחֲרִיצִים״ (סוקולוב, במראות 63). ״בְּעוֹד הוּא פּוֹקֵק אֶת הַמֵּימִיָּה וּמַחֲזִירָהּ לִבְעָלֶיהָ״ (שמיר, עירום 13). ״וַתִּסְגְּרוּ אֶת הַדְּלָתוֹת וַתְּפַקְּקוּ אֶת חוֹרֵי הַחַלּוֹנוֹת וַאֲרֻבּוֹת הֶעָשָׁן״ (פיארברג, 29). פָּקַקְנוּ אֶת הַבַּקְבּוּק בִּפְקָק. – [לִפְקֹק, פּוֹקֵק, פָּקוּק, יִפְקֹק, פְּקֹק!]

~ פִּעֵ׳ פִּקֵּק ° פ״י חָלַץ אֶת הַפְּקָק, פָּתַח פִּי הַנֶּקֶב: פִּקַּקְנוּ אֶת בַּקְבּוּק הַיַּיִן. – [לְפַקֵּק, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ פֻּקַּק °, הוּצָא מִתּוֹכוֹ הַפְּקָק: בַּקְבּוּק הַיַּיִן פֻּקַּק וְהֻגַּשׁ לַשֻּׁלְחָן. – [מְפֻקָּק, יְפֻקַּק]

ב· **פקק** [קרוב אל פוק, פקפק]

~ פִּעֵ׳ פִּקֵּק ^ פ״ע זָע, רָעַד: ״שָׁמְעוּ וּפִקְּקוּ, יַעַן בְּשָׁמְעָם זֹאת נִתְמַקְמְקוּ״ (קליר, איכה את אשר, לט׳ באב). – [לְפַקֵּק, פּוֹקֵק, יְפַקֵּק]

~ הִתְ׳ הִתְפַּקֵּק °, הִתְמוֹטֵט, הִתְפָּרֵק: ״הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל חֻלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה״ (ברכות כח:). ״כָּל חֻלְיוֹת שִׁדְרוֹתֵיהֶם הִתְפַּקְּקוּ מֵחֲמַת שְׁקִידָה יְתֵרָה״ (ביאליק, איש הסיפון). – [לְהִתְפַּקֵּק, מִתְ־, יִתְ־]

פְּקָק° ז׳ [ראה א. פקק] 1 °, מְגוּפָה, סְתִימָה, דָּבָר לִסְתִימַת חוֹר אוֹ פִּיו שֶׁל כְּלִי: ״כְּזֶה שֶׁהוּא מַעֲבִיר פְּקָק מֵעַל פִּי צְלוֹחִית״ (בראשית רבה ע). פְּקָקִים שֶׁל שַׁעַם לִסְתִימַת בַּקְבּוּקִים. 2 ° [בצנחים] מִפְרָק, מִיצָה: ״בִּגְפָנִים – מִן הַפְּקָק וּלְמַעְלָה״ (תענית כה:). 3 ° [בהלצה] כִּנּוּי לְאָדָם בְּמֶשֶׁק, בְּקִבּוּץ, בְּחֶבְרָה וְכַדּוֹמֶה הַמְּטֻלְטָל מִפַּעַם לְפַעַם מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה, לְפִי הַצֹּרֶךְ, וְאֵין לוֹ מְקוֹם־עֲבוֹדָה קָבוּעַ. – [פְּקַק־, פְּקָקוֹ; פְּקָקִים, פִּקְקֵי־]

פַּקֶּקֶת° נ׳ [מן פקק] תְּרוֹמְבּוֹזָה, מַחֲלָה פְּנִימִית קָשָׁה – הִוָּצְרוּת קְרִישׁ שֶׁל דָּם הַמְּהַוֶּה כְּעֵין פְּקָק הֶעָלוּל לִסְתֹּם צִנּוֹר בְּמַחֲזוֹר־הַדָּם בַּגּוּף. – [פַּקֶּקֶת־]

פקר [ראה הֶפְקֵר; קרוב בהיפוך־אותיות אל פרק; ואולי גם בהשפעת שמו של הפילוסוף היווני אֶפִּיקוּרוֹס, שהיה שם־דבר לפריקת עול וכפירה]

~ פִּעֵ׳ פִּקֵּר * פ״ע פָּרַק עֹל תּוֹרָה, בָּא בְּטַעֲנוֹת כְּפִירָה, כָּפַר: ״כָּל מָקוֹם שֶׁפִּקְּרוּ הַצְּדוֹקִים תְּשׁוּבָתָן בְּצִדָּן״ (סנהדרין לח:). ״פִּקְּרוּ הַמַּעֲרְעָרִים״ (מגילה כח:). ״עַל דָּוִד עַצְמוֹ לִתְשׁוּבַת הַמְּאַנִּים יְפַקְּרוּ בוֹ שֶׁאַחַר שֶׁלָּקַח אֶת בַּת־שֶׁבַע אָמַר מִזְמוֹר זֶה״ (רש״י תהלים כא ב). ״וְהָאוֹמְרִים לְהִגָּאֵל בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, הֲרֵי הֵם כּוֹפְרִים וּפוֹקְרִים וַעֲבַרְיָנִים״ (מגדלי כו״ס, חלב). – [לְפַקֵּר, פּוֹקֵר, יְפַקֵּר]

~ נִפְ׳ נִפְקַר ^, הִפְקִיר עַצְמוֹ, נַעֲשָׂה הֶפְקֵר: ״הַנִּפְקֶרֶת לִזְנוּת״ (מזרחי לבראשית לד לא). ״יָקָר נִקַּר נֶעֱקַר נִפְקַר וְנִבְזָז״ (ארכן, סליחות ליום ו). – [לְהִפָּקֵר, נִפְקָר, יִפָּקֵר]

~ הִתְ׳ נִתְפַּקֵּר ^, 1 °, הָיָה לְכוֹפֵר, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, פָּרַק מֵעָלָיו עֹל תּוֹרָה וּמִצְווֹת: ״אָדָם הֵיאַךְ יִשְׁתַּטֶּה וְיִתְפַּקֵּר כָּל כָּךְ?״ (מגדלי כו״ס, קלו). ״הָיָה שָׁם אִישׁ אֶחָד שֶׁעִיֵּן בְּמוֹרֵה־נְבוּכִים וְנִתְפַּקֵּר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רצב). ״אַחַר־כָּךְ נִתְפַּקֵּר וְהִתְחִיל מְצַפְצֵף סְפָרִים חִיצוֹנִים״ (קלוזנר, יוצרים ג 133). 2 ^, הִתְחַצֵּף, פָּרַק עֹל נִימוּסִים: ״גַּנָּבֵי דְּבָבֶל – שֶׁפָּגְעוּ בְּרַב מְנַשֶּׁה נִתְפַּקְּרוּ לְחָרֵף אָדָם גָּדוֹל״ (רש״י עבודה זרה כו.). – [לְהִתְפַּקֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִפְקִיר * פ״י זָנַח, נָטַשׁ, וִתֵּר עַל קִנְיָנוֹ, עָזַב שֶׁיְּהֵא הֶפְקֵר: ״שֶׁיְּהוּ מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה״ (שקלים א ב). ״הַמַּפְקִיר אֶת שָׂדֵהוּ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים״ (תוספתא מעשר ראשון ג יא). ״לְפִי שֶׁבְּנוֹת גּוֹיִם... מַפְקִירוֹת עַצְמָן (לִזְנוּת)״ (בראשית רבה ס). ״הֵם לֹא בָּרְחוּ מִן הַחַיִּים וְלֹא רָצוּ לְהַפְקִיר אֶת הַמְּדִינָה״ (אחד העם, שנא). – [לְהַפְקִיר אֶת־, מַפְקִיר, יַ־]

~ הֻפְ׳ הֻפְקַר *, נִטַּשׁ, נֶעֱזַב, הֻנַּח לִהְיוֹת הֶפְקֵר: ״הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים... אֵינוֹ הֶפְקֵר עַד שֶׁיֻּפְקַר אַף לָעֲשִׁירִים כִּשְׁמִטָּה״ (פאה ו א). ״כַּמִּדְבָּר שֶׁהוּא מֻפְקָר לַכֹּל״ (נדרים נה.). ״אִם אָמַר הֲרֵי שָׂדִי מֻפְקֶרֶת יוֹם אֶחָד... יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ״ (תוספתא מעשר ראשון ג יא). ״לְפִי שֶׁחָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל וְהֻפְקְרוּ לְמַאֲכַל חַיּוֹת רָעוֹת לִשְׁלֹט בָּהֶן״ (רש״י בראשית ט ה). – [מֻפְקָר, יֻפְקַר]

– מֻפְקֶרֶת* (יבמות סא:), כִּנּוּי לְזוֹנָה.

פַּקְרָס*, פִּיקְרָס ז׳ [מיוונית: epikarsios מעל לראש; נוסח אחר: אֶפִּיקַרְסִין*] 1 * [בתלמוד] חָלוּק צַר שֶׁלּוֹבְשִׁים עַל הַגּוּף דֶּרֶךְ מִפְתַּח הָרֹאשׁ (ויקרא רבה ב). 2 ° [בימינו] יֵשׁ מְיַחֲדִים שֵׁם זֶה לְ״סְוֶדֶר״, מִיזָע, אֲפֻדָּה שֶׁלּוֹבְשִׁים דֶּרֶךְ הָרֹאשׁ עַל הַגּוּף לְחִמּוּם הַגּוּף בַּקֹּר: ״הָיָה פֶּרֶץ עוֹטֶה פַּקְרָס אוֹ כְּתֻפִּיָּה צָרָה״ (סוקולוב, במראות 29). ״יָעַץ לִי הַמְּשָׁרֵת הַהֹדִי בְּרַגְזוֹן לְהִצְטַיֵּד בְּפַקְרַס־צֶמֶר״ (שרת, באסיה 33). – [פַּקְרַס־, פַּקְרָסִים, פַּקְרְסֵי־]

פקרס

פַּר ז׳ [אוגריתית: פרת פרה; אכדית: parru; ארמית: פַּרְתָּא פרה צעירה; ערבית: פֻרַאר צעיר בבהמה] 1, הַזָּכָר בַּבָּקָר, בֶּן־בָּקָר, בֶּן־זוּג לַפָּרָה, עֵגֶל שֶׁבָּגַר וְהוּא מֻכְשָׁר לְהַרְבָּעָה: ״פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה״ (בראשית לב טו). פַּר הוֹלַנְדִּי מְשֻׁבָּח. 2, כִּנּוּי מְלִיצִי לְגִבּוֹר וְחָזָק: ״סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים, אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי״ (תהלים כב יג). – [פַּר־, הַפָּר; פָּרִי... פַּרְכֶם; פָּרִים, פָּרֵי־, פָּרֵיהֶם]

– פַּר בֶּן־בָּקָר (ויקרא ד ג), פַּר צָעִיר (עַד גִּיל שָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּקֵרוּב) [על־פי ראש השנה י.]

– פַּר־הַשּׁוֹר (שופטים ו כה), שׁוֹר־פָּר (תהלים סט לב), כִּנּוּי לְפַר, בְּיִחוּד לְפַר זָקֵן.

– לְשׁוֹן־הַפָּר °, צֶמַח – ראה ערך לָשׁוֹן. לְשׁוֹן־הַפָּר.

פ״ר ר״ת 1, פֶּרֶק רִאשׁוֹן. 2, פֶּגַע רָע.

פר׳ קיצור: 1, פֶּרֶק. 2, פָּרָשָׁה. 3, פְּרוּטָה.

א· **פרא** [צורת־משנה של פרה; קרוב אל פרח; על יסוד הבנה במשמעות זו בכתוב היחיד במקרא, ראה להלן]

~ הִפְ׳ הִפְרִיא פ״י הִפְרָה, נָתַן פְּרִי, הִפְרִיחַ: ״כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא״ (הושע יג טו). ״כְּשֵׁם שֶׁהִפְרִיאוּ הֵם תָּמִיד אֶת רוּחַ הָאֻמָּה, כָּךְ הִפְרִיאָה רוּחַ הָאֻמָּה אוֹתָם״ (ביאליק, הספר). ״הוּא מַפְרִיא וּמוֹלִיד״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כ). ״כִּי חֲדוּתִי הִפְרִיאָה שִׂיחַ״ (שלונסקי, שירים ב 52). ״שִׂיחִים וּסְבָכִים שֶׁנִּדְחֲקוּ לְבֵין הָאִילָנוֹת וְהִפְרִיאוּ בְּקֵיץ פְּרָאִי צִיצִים״ (ליסיצקי, תולדות 201). ״וְלָמָּה הַלְּבָבוֹת הִפְרִיאוּ לַעֲנָה וָרֹאשׁ?״ (באירובין, הטללים 151). – [לְהַפְרִיא, מַ־, יַ־]

פרא ב׳ [מן פרא]

~ הת׳ **התפרא**°, הפך לפרא, נעשה פראי: "הרעש והצריחה הלכו והתפראו" (פרלמן, תר׳ הרץ 20). "יש ביניהם אחדים שנתפראו" (טברסקי, אררט 223). הנער התפרא מחסר חנוך. – [להתפרא, מתפרא, יתר]

פרא ז׳ [ערבית: פרא; אכדית: purimu] 1. ערוד, חמור־הבר: "הינהק פרא עלי־דשא?" (איוב ו ה). "מאכל ארי פראי מדבר, כן מרעית עשיר דלים" (בן־סירא יג כב). 2^ [בהשאלה] אדם שאינו מן הישוב, חסר־תרבות: "וימצא שם אנשים פראים שוכנים ביערים... ויברחו הפראים מפני האש" (יוסיפון, מח). "אותם שאמרת גם הם פראים כמוך!" (מנדלי מו״ס, קנב). "בשריקות פראים פשטו על אבירין" (ביאליק, הבריכה). שבטי הפראים באפריקה. הוא התנפל עליו כפרא [ראה להלן "פרא אדם"]– [פרא־, פראו; פראים, פראי־]

– **פרא־אדם**, 1. אדם שלא מן הישוב, פרוע בהתנהגותו: "והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו" (בראשית טז יב). 2°, כנוי גנאי למי שנוהג בגסות, קונדס ומזיק: "המתן נא, פרא־אדם, המתן מעט ותקבל מידי שכרך על החסדים ועל הטובות!" (מנדלי מו״ס, קנב).

– **גדל פרא**° [על־פי "גדל פרע" במדבר ו ה] גדל בלא טפול בו, גדל בבר: שיחים רבים גדלים פרא בהרים.

– **גדולי־פרא**°, צמחים העולים בלא טפול בהם, צמחי־בר.

פראות°, **פראות**° נ׳ [מן פרא] 1. חסר־תרבות, חסר יד אדם מטפלת: "על פניהם רוח הפראות מרחפת" (בלוך, שבילי עולם א יז). "הרגשות עזות בחדושן וכבירות בפראותן" (ביאליק, גילוי). פראות הטבע מסביב. הוד פראותו של הנוף. 2. תכונותיו של הפרא: פראותם של שבטי פראים באפריקה. – [פראות־]

פראזה, ראה פרזה.

פראי°, **פראי**° ת׳ [מן פרא] 1. חסר־תרבות, של פרא: "כשאר רב לאמי אפריקה יעמד גם הוא עדן במצב הפראי" (בלוך, שבילי עולם א א). "מה אני ברקוד הפראי המוזג את דמי בגוף כל אשה" (עוגן, שירים 20). "מהותן פתאם מפרכת ופראית" (אלתרמן, עיר 341). שבטים פראיים ביערות אפריקה. התלהבות פראית. אכזריות פראית. 2. שלא טפלה בו יד אדם, כמו שהוא בטבע: "הוי, צפור פראית, נפשי במרחקים!" (כהן, שירים לד). "על בעבי היער הפראי" (פיכמן, קס). צמחים ושיחים פראיים.– [פראית, ־איים, ־איות]

פרבולה° נ׳ [יוונית: parabole] 1 [בהנדסה] קו עקם שכל נקדה שלו רחוקה מרחק שוה מנקדה מסימת הנקראת 'מוקד' (פוקוס) ומקו ישר הנקרא 'קו מנחה'; הפרבולה נוצרת על־ידי חתוך קונוס (חרוט) במישור המקביל אל אחד הקוים הישרים של הקונוס: אבן הנזרקת נעה במסלול של פרבולה. 2 [בספרות] משל, אלגוריה, ספור משלי קצר הכולל מוסר־השכל. – [פרבולות]

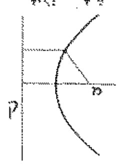

פרבולה
מ - מוקד
ק - קו מנחה

פרבולואיד° ז׳ [מיוונית: parabole + eidos צורה, דמות] גוף הנדסי שנוצר על־ידי סבוב פרבולה מסביב לצירה: פנסי המכוניות – צורת פרבולואיד להם. – [פרבולואידים]

פרבלום° ז׳ [מלאטינית: para bellum היכון למלחמה] כנוי לסוג של אקדח אוטומטי, יעיל מאד לקרב פנים אל פנים.– [פרבלומים]

פרבנטיבי°, ראה פרונטיבי.

פרבר ז׳ [גם פרור, ראה ערך זה; מפרסית: פרואר ביתן] 1. אגף, מבנה צדדי בבנין (דברי הימים א כו יח). 2°, שכונה בקצה העיר, אזור מגורים בקצה העיר: "בבית־המדרש אשר בפרבר הזפתים" (ביאליק, אלמנות). ירושלים ופרבריה. – [פרבר־, פרברים, פרברי־]

פרברסיה°, ראה פרורסיה.

פרג*, **פרג*** ז׳ [הגיזרון לא הוברר; יש סוברים מהודית: priangu] סוג צמחים בעלי פרחים נאים בצבע אדם וגם בצבעים אחרים (Papaver). המיץ החלבי המצוי בפרות־בסר של אחד המינים משמש להפקת האופיום. זרעי הפרג התרבותי משמשים למאכל כתבלין למיני מאפה (כיסונים, 'אזני־המן', אבקת־זריה על חלות ועוגות וכדומה). כן מפיקים מהם שמן לצרכי מזון ותעשיה. מינים אחדים הם צמחי נוי. הפרג נזכר במשנה כצמח־מזון: "הארז והדחן והפרגין והשמשמין" (שביעית ב ז). – [פרג־, פרגים, פרגי־]

פרג

פרג [אולי קרוב ערבית: פ׳רג׳ הרחיב, הרחיק]

~ הפ׳ **הפריג***, 1 פ״ע [במדרש – על הכרוב:] התפשקו העלים (עם הופעת פריחה והבשלת הזרעים): "למלך שהיה לו גנה אחת מלאה בכרוב נאה ומשבח... בבקר מצא אותה שהפריגה. אמר לה: תפח רוחך, בערב היית נאה ומשבחת ובבקר הרי הפרגת" (במדבר רבה ז). 2 פ״י הרחיק: "דאגת מחיה תפריג נומה" (בן־סירא לא ב). [ויש מנסחים שם: תפיג]– [להפריג, מפריג, יפריג]

~ פע׳ **פרג**°, ראה ערך מפרג.

פרגד [מן פרגוד]

~ פע׳ **פרגד**° פ״י התקין פרגוד, סגר בפרגוד: "התקין ואכל מאכלו והדיח את הכלים ופרגד את המטבח" (ברש, ב 207). – [לפרגד, מ־, י־]

~ פע׳ **פרגד**°, נסגר בפרגוד.–[מפרגד, יפרגד]

פרגוד* ז׳ [יוונית: paragodes; השוה עברית: פרכת] מסך, וילון, מחצה (כלים כט א). פרגוד מטלטל. – [פרגוד־, פרגודים, ־די־]

פרגוד מיטלטל

– **מאחורי הפרגוד*** [על־פי חגיגה טו. ושם הכונה למחיצה שבין השכינה ובין המלאכים: "כבר שמעתי מאחורי הפרגוד"] מאחורי הקלעים, בסוד, ממקורות בלתי־רשמיים: דבר זה שמעתיו מאחורי הפרגוד.

פרגול* ז׳ [מלאטינית: flagellum; יוונית: phragellion] שוט, רצועה למלקות: "מה לך לוקה בפרגול?" (ויקרא רבה לב). "עוד פצע הפרגול את גביהם יצקץ" (שמעוני, שירים ג קמח). – [פרגול־, פרגולים, ־לי־]

פְּרְגּוּל°, פִּירְגּוּל ז׳ [מן פרגל, פִּרְגֵּל] הַכָּאָה בְּשׁוֹט, הַלְקָאָה, הַצְלָפָה: ״מְאַיְּמִים עָלֵינוּ בְּשִׁלְטוֹן הַפִּרְגּוּל, אֲבָל בְּחֵפֶץ לֵב אֶסְבֹּל קְצָת פִּרְגּוּל״ (פרלמן, ציורי מסע 72). פִּרְגּוּל הַסּוּס עַל־יְדֵי הָעֶגְלוֹן. — [פִּרְגּוּל־, פִּרְגּוּלִים, ־לֵי־]

פַּרְגִּית* נ׳ [ערבית: פַ׳רּוּג׳; כנראה מיוונית: pterix (pterygos) כנף, בעל־כנף] 1 *, תַּרְנְגֹלֶת צְעִירָה (ברכות לט.). 2 ° [בלשון־הנוער בלגלוג־מה] כִּנּוּי לְנַעֲרָה צְעִירָה וּתְמִימָה. — [פַּרְגִּית, פַּרְגִּיּוֹת]

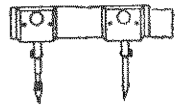
פרגל (2)

פַּרְגָּל* ז׳ [יוונית: perigra] 1 *, מְחוּגָה לְסִרְטוּט (כלים כט ה). 2 °, בְּיָמֵינוּ יָחִיד הַשֵּׁם לִמְחוּגָה שֶׁזְּרוֹעַ־הָרִשּׁוּם שֶׁלָּהּ זְחִיחָה (נִתֶּנֶת לְהָזִיז לְכָאן וּלְכָאן לְאֹרֶךְ סַרְגֵּל). — [פַּרְגַּל־, פַּרְגָּלִים, ־גְּלֵי־]

פרגל [מן פְּרְגּוּל]

~ פִּע׳ **פִּרְגֵּל** ⁺, הִכָּה בְּשׁוֹט, הִלְקָה: ״מְצוּי לְרָצוּי אָב לְבֵן יְפַרְגֵּל״ (פיוטים, סידור 627). ״הִצְוִיחַ וּפִרְגֵּל אֶת הַסּוּסִים בְּשׁוֹטוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 109). — [לְפַרְגֵּל אֶת־, מְפַרְגֵּל, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּרְגַּל** °, הֻכָּה בְּשׁוֹט, סָפַג מַלְקוֹת: הַסּוּס פֻּרְגַּל קָשׁוֹת.— [מְפֻרְגָּל, יְפֻרְגַּל]

פְּרַגְמַטוֹט* ז׳ [מיוונית: pragmateutes] סוֹחֵר: ״הַכֹּל מִתְבָּרֵךְ, מַשָּׂא־וּמַתָּן מִתְבָּרֵךְ וְהַפְּרַגְמַטוֹטִין מַרְוִיחִין״ (בראשית רבה יג). ״הָעִיר ק. כְּמוֹת שֶׁהִיא, בִּנְעָרֶיהָ וּבִזְקֵנֶיהָ, בְּבָתֶּיהָ וּבְשׁוּקֶיהָ, בִּפְרַגְמַטוֹטֶיהָ וְתַגָּרֶיהָ וְחֶנְוָנֶיהָ״ (מגדלי מו״ס, רצד). ״וְלִפְרַגְמַטוֹטִין שֶׁמִּכָּל הָאֻמּוֹת תִּתְוַדַּע שָׁם״ (בן־ציון, קל). — [פְּרַגְמַטוֹטִים, ־טֵי־]

פְּרַגְמָטִי° ת׳ [מיוונית: pragma מעשה, עסק] מַעֲשִׂי, שֶׁהוּא הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, בַּעַל שִׁמּוּשׁ מַעֲשִׂי וְתַכְלִית מְסֻיֶּמֶת: גִּישָׁה פְּרַגְמָטִית בְּהוֹרָאַת הַלָּשׁוֹן, הַרְצָאָה פְּרַגְמָטִית. לִמּוּד פְּרַגְמָטִי. — [פְּרַגְמָטִית, פְּרַגְמָטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **פְּרַגְמָטִיּוּת°** נ׳ **פְּרַגְמָטִיזְם°** ז׳ 1, זֶרֶם בַּפִּילוֹסוֹפְיָה הַקּוֹבֵעַ כִּי אֵין אֱמֶת עִיּוּנִית לְעַצְמָהּ זוּלַת זוֹ הַמְּבִיאָה לְמַעֲשֶׂה; הַמּוֹדֵד הָעִקָּרִי שֶׁל הָאֱמֶת הוּא הַנִּסָּיוֹן וְהַתַּכְלִית הַמַּעֲשִׂית; רַק תְּפִיסַת הַתּוֹצָאוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת שֶׁל אִידֵאָה הִיא תְּפִיסַת מוּבָנָהּ הָעִקָּרִי. 2, הַשְׁקָפָה בַּהִיסְטוֹרְיָה הַמְּתָאֶרֶת אֶת הַתַּהֲלִיכִים הַהִיסְטוֹרִיִּים כְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מְאֹרָעוֹת הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה קֶשֶׁר שֶׁל סִבָּה וּמְסֻבָּב אַגַּב הַסָּקַת מַסְקָנוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לְחַיֵּי הַחֶבְרָה.

פְּרַגְמַטְיָא* נ׳ [מיוונית: pragmateia עיסוק, עסק; רווח יותר: פְּרַקְמַטְיָה*, ראה ערך זה] סְחוֹרָה: ״ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עָשָׂה פְּרַגְמַטְיָא אַרְבָּעִים שָׁנָה״ (בראשית רבה ק).

פְּרַגְמֶנְט° ז׳ [לאטינית: fragmentum] קֶטַע, חֵלֶק מִשָּׁלֵם: נִתְגַּלּוּ פְּרַגְמֶנְטִים שֶׁל מְגִלָּה חֲדָשָׁה. — [פְּרַגְמֶנְטִים]

— **פְּרַגְמֶנְטַצְיָה°** נ׳ קִטּוּעַ, חֲלֻקָּה לִקְטָעִים.

פרד [סורית: פְּרַד רץ; ארמית: פְּרַד; ערבית: פַ׳רַדַ היה יחידי]

~ פָּע׳ **פָּרַד** ⁺ פ״י חִלֵּק, הִפְרִיד: ״וּפוֹרְדוֹת וּמַשְׁקוֹת (הַחַיּוֹת) סְלִיחָה לְהַרְבּוֹת״ (כלך במשפט, יוצר א׳ ראש השנה). [רווח יותר הבינוני פָּרוּד, ראה ערך פָּרוּד] — [לִפְרוֹד, פּוֹרֵד, פָּרוּד, יִפְרֹד]

~ נִפ׳ **נִפְרַד**, 1, נִבְדַּל, הִתְרַחֵק זֶה מִזֶּה: ״הִפָּרֶד נָא מֵעָלַי, אִם־הַשְּׂמֹאל — וְאֵימִנָה, וְאִם־הַיָּמִין — וְאַשְׂמְאִילָה״ (בראשית יג ט). ״הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ״ (שמואל ב א כג). ״בְּהִפָּרֵד שְׁנֵי בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל״ (מגילת ברית דמשק, ז 12). 2, הִתְחַלֵּק, הִסְתָּעֵף: ״וּמִשָּׁם יִפָּרֵד (הַנָּהָר) וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים״ (בראשית ב י). ״וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל״ (בראשית י לב). 3 °, פָּרַשׁ מִמִּישֶׁהוּ: ״לֹא גָרַם מַזָּלִי כִּי אֹבַד עִמָּכֶם... מִסִּפְּכֶם נִפְרַדְתִּי״ (ביאליק, המתמיד). הַבֵּן נִפְרַד מֵהוֹרָיו וְנָסַע. 4 ° [בלשון־הדיבור] נִתְגָּרֵשׁ, נָתַן גֵּט פִּטּוּרִין: פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִית נִפְרְדוּ לְאַחַר חַיֵּי נִשּׂוּאִין בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים אֲחָדוֹת [וראה עוד ערך נִפְרָד] — [לְהִפָּרֵד, נִפְרָד, יִפָּרֵד]

~ פִּע׳ **פֵּרֵד** פיו״ע 1 *פ״י פֵּרֵר וְחָתַךְ אֶת קְלִפַּת הַפְּרִי כְּדֵי שֶׁיִּפָּרְדוּ הַגַּרְעִינִים וְיִתְיַבְּשׁוּ: ״מְפַצְּעִין בָּאֱגוֹזִין וּמְפָרְדִין בָּרִמּוֹנִים״ (תוספתא שבת יב טז). 2 ° [בכימיה] הִבְדִּיל בְּתַהֲלִיךְ כִּימִי אֶת יְסוֹדוֹת הַתִּרְכֹּבֶת זֶה מִזֶּה: הַכִּימַאי פֵּרֵד אֶת הַמַּיִם לְחַמְצָן וּלְמֵימָן. 3 פ״ע [במקרא] הִתְיַחֵד: ״כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ״ (הושע ד יד). — [לְפָרֵד, מְפָרֵד, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֹּרַד**, פֻּזַּר, נָפוֹץ בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים: ״יֶשְׁנוֹ עַם־אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים״ (אסתר ג ח) [וראה עוד ערך מְפֹרָד] — [מְפֹרָד, יְפֹרַד]

~ הת׳ **הִתְפָּרֵד**, 1, הִתְחַלֵּק, הִתְרַחֵק זֶה מִזֶּה: ״כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן״ (תהלים צב י). ״כַּמַּיִם נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי״ (תהלים כב טו). ״וְהָיִינוּ בְּהִתְחַבֵּר בְּכִימָה וְהִנְנוּ בְּהִתְפָּרֵד בְּנֵי עָשׁ״ (יהודה הלוי, ו 284). ״וְלֹא הִתְחַבֵּר אֶל דָּבָר וְלֹא הִתְפָּרֵד מִדָּבָר״ (חובות הלבבות, היחוד ז). ״הַתְּיָרִים שֶׁלָּנוּ מִתְפָּרְדִים בְּפַחַד וְנוֹשְׂאִים אֶת רַגְלֵיהֶם וְרָצִים״ (מגדלי מו״ס, ע). ״שְׁלֹשֶׁת הַסּוּסִים נִתְפָּרְדוּ וְזֶה מוֹשֵׁךְ לְכָאן וְזֶה לְכָאן״ (צמח, ב 278). ״עֳפָאֶיהָ הָאֲרֻכִּים וְהַמִּתְפָּרְדִים כְּלַפֵּי מַעְלָה״ (המאירי, תנובה 36). 2*, נֶחְתְּכָה קְלִפַּת הַפְּרִי וְנִפְרְדוּ גַּרְעִינָיו: ״נִתְפַּצְּעוּ הָאֱגוֹזִים, נִתְפָּרְדוּ הָרִמּוֹנִים״ (ערלה ג ח). — [לְהִתְפָּרֵד, מִתְפָּרֵד, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְרִיד** פ״י 1, הִבְדִּיל, הִרְחִיק זֶה מִזֶּה: ״וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב״ (בראשית ל מ). ״כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ״ (רות א יז). ״לְקָחוֹ הַמָּוֶת מֵעָלַי, הִפְרִיד בֵּין שְׁנֵינוּ לָנֶצַח״ (ביאליק, אבי). הַמִּלְחָמָה הִפְרִידָה בָּנִים מֵהוֹרֵיהֶם. 2 °, חִלֵּק, פֵּרֵק: הַחוֹקֵר הִפְרִיד אֶת הַחֹמֶר לִיסוֹדוֹתָיו. — [לְהַפְרִיד אֶת־, מַפְרִיד, יַ־]

~ הָפ׳ **הָפְרַד** ⁺, 1, הֻבְדַּל, הֻרְחַק מֵאֲחֵרִים: ״וְכִי שׁוּם דָּבָר מֻפְלָא וּמֻפְרָד וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי״ (רש״י בראשית יח יד). ״שֶׁהַצַּדִּיקִים שֶׁבְּכָל דּוֹר מֻפְרָדִין בִּפְנֵי עַצְמָן״ (רבינו חננאל סוכה מה:). בִּימֵי הַמִּלְחָמָה הָפְרְדוּ הוֹרִים מִבְּנֵי־מִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם. 2, חֻלַּק, פֹּרַק: הַחֹמֶר הָפְרַד לִיסוֹדוֹתָיו. הַמַּיִם הָפְרְדוּ לְחַמְצָן וּלְמֵימָן. — [מֻפְרָד, יֻפְרַד]

— **נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה*** [בהשאלה] נִפְסַק הַקֶּשֶׁר, נִתְפָּרְקָה הַשֻּׁתָּפוּת: ״אֵין שָׁם כֹּהֵן — נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה״ (גיטין נט:). ״לְאַט לְאַט נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה לִגְמָרֵי״ (אחד העם, תה). ״בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נִתְפָּרְדָה חֲבִילַת הַוַּעַד״ (סוקולוב, במראות 44). ״מֵאָז לֹא רָאִיתִי עוֹד אֶת הָרַבִּי... נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה״ (שזר, כוכבי 52).

— **הִפְרִיד בֵּין הַדְּבֵקִים°** [בעקבות ברכות טו:, ושם המדובר במתן ריוח בין מלים כמוכות זו לזו בקריאת ״שמע״: ״שֶׁיִּתֵּן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים״] הִרְחִיק אֶת הָאוֹהֲבִים זֶה מִזֶּה.

– קַו מַפְרִיד ° [בסימני־הפיסוק] כִּנּוּי לְקַו מָאֳרָךְ אָפְקִי (—) הַנִּרְשָׁם בֵּין מִלִּים בְּמִשְׁפָּט אוֹ בְּרֹאשׁ מִשְׁפַּט־שִׂיחָה בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת.

– הַפְרֵד וּמְשֹׁל! ° [לאטינית: Divide et impera] סִיסְמָתָם שֶׁל קֵיסָרֵי רוֹמִי: סַכְסֵךְ וְהַכְנֵס פֵּרוּד בֵּין הָעֲמָמִים הַכְּבוּשִׁים וְיֵקַל עַל־יְדֵי־כָךְ לִשְׁלֹט בָּהֶם.

א. **פֶּרֶד** ז' [אולי מן פרד, במשמעות: בעל־חיים נפרד] בֶּן־כִּלְאַיִם שֶׁל חֲמוֹר וְסוּסָה. הַפֶּרֶד דּוֹמֶה לְסוּס בְּגָבְהוֹ וּבְמַרְאֵהוּ, וְאִלּוּ בְּאָזְנָיו, בִּזְנָבוֹ וּבְקוֹלוֹ הוּא דּוֹמֶה לַחֲמוֹר. הֲלִיכָתוֹ אִטִּית. הַפֶּרֶד הוּא בֶּהֱמַת מַשָּׂא וַעֲבוֹדָה מְצֻיֶּנֶת. "הַסּוּס, הַפֶּרֶד, הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר" (זכריה יד טו). — [פֶּרֶד־, פִּרְדּוֹ; פְּרָדִים, פִּרְדֵי־, פְּרָדָיו, פִּרְדֵיהֶם]

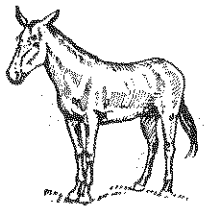

פרד (1/70)

ב. **פֶּרֶד** * ז' [מן פרד, פֵּרַד] גַּרְעִינֵי רִמּוֹנִים (מְיֻבָּשִׁים): "הַפֶּרֶד וְהַצִּמּוּקִין וְהֶחָרוּבִין" (מעשרות א ו). — [פֶּרֶד־]

ג. **פֶּרֶד** ° ז' [ערבית: פַּרְד] מִסְפָּר בִּלְתִּי־זוּגִי, מִסְפָּר שֶׁאֵינוֹ מִתְחַלֵּק לִשְׁנַיִם: "זוּג אוֹ פֶּרֶד" (רבינו נסים, פירוש יצירה). הַמִּסְפָּרִים 1, 3, 5, 7, 9, 11... הֵם פֶּרֶד [ראה גם פֶּרֶט]

ד. **פֶּרֶד** ° ז' [מן פרד] פְּרֵדָה, פֵּרוּד: "וְלֹא חָבַר אֱנוֹשׁ כִּי אִם לְפֶרֶד" (יהודה הלוי, ג 22). "מִי יִתֵּן וּכְבָר עָבְרוּ יָמִים מִגָּלוּתֵנוּ וּשְׁנַיִם מִפִּרְדֵּנוּ" (יוסיפון, שלד). — [פֶּרֶד־, פִּרְדּוֹ]

פֶּרֶד ° ז' [מן פרד] כִּנּוּי לְאָטוֹם, הַחֵלֶק הַזָּעִיר בְּיוֹתֵר בַּחֹמֶר, שֶׁנֶּחְשַׁב עַד הַזְּמַן הֶחָדָשׁ כְּבִלְתִּי־נֶחְלָק. — [פֶּרֶד־, פְּרָדִים, ־דֵי־]

פָּרָד ° ז' [על שם הפיסיקאי האנגלי Faraday (1791—1867)] יְחִידָה שִׁמּוּשִׁית שֶׁל חַשְׁמַל, קִבּוּלוֹ שֶׁל מוֹלִיךְ אֲשֶׁר הַגְדָּלַת מִטְעָנוֹ בְּקוּלוֹן אֶחָד גּוֹרֶמֶת לְהַעֲלָאַת הַפּוֹטֶנְצְיָאל שֶׁלּוֹ בְּווֹלְט אֶחָד. — [פָּרָדִים]

פִּרְדָּה נ' [מן א. פֶּרֶד] בַּת־כִּלְאַיִם שֶׁל חֲמוֹר וְסוּסָה: "וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד" (מלכים א א לג). — [פִּרְדַּת־, פְּרָדוֹת, פִּרְדוֹת־]

פְּרֻדָּה °, **פְּרוּדָה** נ' [מן פרד] [בכימיה] מוֹלֶקוּלָה, הַחֵלֶק הַקָּטָן בְּיוֹתֵר בַּחֹמֶר הָאוֹצֵר בְּתוֹכוֹ אֶת הַתְּכוּנוֹת שֶׁל הַחֹמֶר כֻּלּוֹ: הַפְּרֻדָּה מִתְחַלֶּקֶת לַאֲטוֹמִים. פְּרֻדָּה שֶׁל מַיִם מֻרְכֶּבֶת מֵאָטוֹם אֶחָד שֶׁל חַמְצָן וּשְׁנֵי אֲטוֹמִים מֵימָן [ראה גם ערך פְּרוּדָה] — [פְּרֻדַּת־, פְּרֻדּוֹת]

פְּרֵדָה, ראה פְּרֵידָה.

פְּרֵדָה °, **פְּרֵידָה** נ' [מן פרד] הִסְתַּלְּקוּת זְמַנִּית אוֹ מֻחְלֶטֶת שֶׁל אָדָם מִבְּנֵי חֶבְרָתוֹ: "וָאֶשַּׁק לַאֲחוֹתִי וּלְאָחִי נְשִׁיקוֹת פְּרֵדָה מִמֻּשָׁכוֹת" (ביאליק, פרידה). בִּרְכַּת־הַפְּרֵדָה, נְשַׁק־פְּרֵדָה לַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ. — [פְּרֵדַת־, ־דוֹת]

פָּרָדוֹקְס °, **פָּרָדוֹכְּס** ז' [מיוונית: paradoxos סותר את המקובל] דֵּעָה שֶׁהִיא בְּנִגּוּד גָּמוּר לַמְקֻבָּל וְלַמֻּסְכָּם, אֲמִירָה יוֹצֵאת־דֹּפֶן, הַסּוֹתֶרֶת (לְעִתִּים רַק לִכְאוֹרָה!) אֶת הַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר. — [פָּרָדוֹקְסִים]

– פָּרָדוֹקְסָלִי ° ת' שֶׁהוּא בִּבְחִינַת פָּרָדוֹקְס, הַסּוֹתֵר אֶת הַמְקֻבָּל וְהַמֻּסְכָּם: דֵּעָה פָּרָדוֹקְסָלִית. פְּלוֹנִי נִסַּח אֶת דַּעְתּוֹ בְּצוּרָה פָּרָדוֹקְסָלִית.

– פָּרָדוֹקְסָלִיּוּת ° נ' מַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּרָדוֹקְסִים, מַצָּב שֶׁל סְתִירוֹת פְּנִימִיּוֹת.

פַּרְדִּי ° ת' [מן פֶּרֶד] שֶׁל פֶּרֶד, אֲטוֹמִי: "הַהַקְדָּמָה הָרִאשׁוֹנָה לְקִיּוּם הָעֶצֶם הַפַּרְדִּי" (מורה נבוכים א עג). — [פַּרְדִּית, ־דִּיִּים, ־דִּיּוֹת]

פָּרָדִיגְמָה ° נ' [מיוונית: para בצד + deiknymai אני מראה] תַּבְנִית, דֻּגְמָה [בדקדוק], לוּחַ הַנְּטִיּוֹת שֶׁל שֵׁם אוֹ שֶׁל פֹּעַל. — [פָּרָדִיגְמוֹת]

פַּרְדִּישְׁנָא * ז' [ארמית] דּוֹרוֹן, מַתָּנָה: "הַאי דִּשְׁנָא לְהַאי פַּרְדִּישְׁנָא" (סנהדרין צד.). — [פַּרְדִּישְׁנִין]

פַּרְדְּלָס ° ז' (הערוך), ראה ערך בַּרְדְּלָס *.

פַּרְדָּן * ז' [מן פרד, במשמעות של ריצה ופיזור דרכים] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לָצֵאת מִן הַבַּיִת וּלְשׁוֹטֵט בָּרְחוֹבוֹת, הוֹלֵךְ בָּטֵל: "דִּינָה בַּת יַעֲקֹב בִּשְׁבִיל שֶׁהָיְתָה רַגְלָהּ פַּרְדָּנִית, גָּרְמָה תַּקָּלָה לְעַצְמָהּ" (תנחומא וישלח ה; נוסח אחר שם: פַּדְרָנִית). "וְכָל הַפַּרְדָּנִים שֶׁבַּמָּקוֹם כְּרוּכִים אַחֲרֶיהָ" (שנהר, א 295). — [פַּרְדָּנִית, פַּרְדָּנִים, פַּרְדָּנִיּוֹת]

פַּרְדֵּס ז' [מפרסית קדומה: pairi-daeza מקום גדור; אכדית: paradisu גן; יוונית: paradeisos; ארמית: פַּרְדֵּסָא; ערבית: פִרְדַוְס] 1. גַּן עֲצֵי־פְרִי, בְּיִחוּד בְּהַשְׁקָאָה: "עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי" (קהלת ב ה). "פַּרְדֵּס נָטוּעַ שׁוּרָה שֶׁל תְּאֵנִים וְשֶׁל גְּפָנִים וְשֶׁל רִמּוֹנִים וְשֶׁל תַּפּוּחִים" (ויקרא רבה יג). 2 ° [בימינו בעיקר] גַּן עֲצֵי־הָדָר — תַּפּוּחֵי־זָהָב, אֶשְׁכּוֹלִיּוֹת, לִימוֹנִים וְכַדּוֹמֶה: פַּרְדֵּסִים בִּיהוּדָה. 3 * [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַעֲשֵׂה־בְרֵאשִׁית וּלְמַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה, סוֹדוֹת הַבְּרִיאָה וְהַשָּׁמַיִם: "אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס... בֶּן־עַזַּאי הֵצִיץ וָמֵת... בֶּן־זוֹמָא הֵצִיץ וְנִפְגַּע וְכוּ'" (חגיגה יד:). — [פַּרְדֵּס־, פַּרְדֵּסוֹ; פַּרְדֵּסִים, פַּרְדְּסֵי־]

פַּרְדֵּ"ס ° ר"ת [בספרות הפרשנות והקבלה] פְּשָׁט, רֶמֶז, דְּרוּשׁ, סוֹד; אַרְבַּע שִׁיטוֹת לְפֵרוּשׁ הַכְּתוּבִים בַּמִּקְרָא.

פַּרְדְּסָן ° ז' [מן פַּרְדֵּס] בַּעַל־פַּרְדֵּס, אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּן עֲצֵי־הָדָר: אִרְגּוּן הַפַּרְדְּסָנִים בָּאָרֶץ. — [פַּרְדְּסָנִים]

פַּרְדְּסָנוּת ° נ' [מן פַּרְדֵּס, פַּרְדְּסָן] 1. טִפּוּל בְּגַן עֲצֵי־הָדָר, תּוֹרַת הָעִבּוּד שֶׁל פַּרְדֵּסִים וְהַטִּפּוּל בִּפְרִיִּים. 2. עֲנַף הַפַּרְדֵּסִים בְּמֶשֶׁק הַמְּדִינָה: הַפַּרְדְּסָנוּת בָּאָרֶץ נִפְגְּעָה קָשֶׁה בִּימֵי הַמִּלְחָמָה. — [פַּרְדְּסָנוּת־]

פרה [ראה פְּרִי; כנענית: פר פרי; ארמית: פְּרָא]

~ פע' פָּרָה פ"ע 1. צָמַח, גָּדַל, שָׂגְשֵׂג: "וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה" (ישעיה יא א). 2. עָשָׂה פְּרִי, הִצְמִיחַ יְבוּל, הֵנִיב: "גֶּפֶן פֹּרִיָּה" (ישעיה לב יב). אֲדָמָה פּוֹרִיָּה. 3 [בהשאלה על אדם ועל בעלי־חיים] הִתְרַבָּה, הֵקִים וְלָדוֹת: "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ" (בראשית א כח). "וְרוֹב שָׁלוֹם בְּאוֹרֶךְ יָמִים וּפְרוֹת זֶרַע" (מגילת הסרכים, ד 7). "יָכוֹל הוּא לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת וְלִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת הֵימֶנָּה" (סוטה ד ג). "הָיוּ יִשְׂרָאֵל פָּרִין וְרָבִין" (איכה רבתי א). [ובהשאלה:] "פָּרָת — שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרָבִין" (בראשית רבה טז). — [לִפְרוֹת, פָּרֶה גם פּוֹרֶה, פּוֹרָה גם פּוֹרִיָּה; יִפְרֶה, פְּרֵה, פְּרִי; פְּרוּ!]

~ הִפ׳ הִפְרָה פ״י 1. נָתַן פְּרִי: ״וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם״ (בראשית יז ו). 2°. נָתַן זֶרַע, עִבֵּר: הַפָּר הִפְרָה אֶת הַפָּרוֹת בָּעֵדֶר. 3°. הִגְדִּיל אֶת הַפִּרְיוֹן, טִיֵּב וְשִׁפֵּר: ״לְהַפְרוֹתָהּ (אֶת הָאֲדָמָה)... וְתִרְבֶּה תְּבוּאָתָהּ״ (חובות הלבבות, הבטחון ד). הַחֲלוּצִים הִפְרוּ אֶת הָאֲדָמוֹת הַשּׁוֹמְמוֹת. [ובהשאלה:] ״עַל כָּל גַּרְעִין רַעְיוֹן נַעֲלֶה שֶׁנִּזְרַע עַל־יָדְךָ לְהַפְרוֹת לִבֵּנוּ הַשָּׁמֵם״ (ביאליק, לאחד). 4*. הִגְדִּיל אֶת כֹּחַ־הַהַפְרָיָה: ״שְׁדָיִם קְטַנִּים מַפְרִין וּמַרְבִּין וּמְבָרְין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם״ (ברכות מ.). — [לְהַפְרוֹת אֶת־, מַפְרֶה, יַפְרֶה]

~ הָפ׳ הָפְרָה °. 1. נִתַּן לוֹ פְּרִי, גֻּדַּל פִּרְיוֹנוֹ: אֲזוֹרִים רַבִּים בָּאָרֶץ הָפְרוּ בַּעֲמַל חֲלוּצֵי יִשְׂרָאֵל. 2. נִתַּן לוֹ זֶרַע, עֻבַּר: הַפָּרוֹת הָפְרוּ עַל־יְדֵי הַפָּר. הַבֵּיצִים שֶׁהָפְרוּ הוּשְׂמוּ בַּמַּדְגֵּרָה. — [מֻפְרֶה, יֻפְרֶה]

— פָּרָה וְרָבָה (בראשית ח יז), הִתְרַבָּה עַל־יְדֵי יְלוּדָה, הֵקִים וְלָדוֹת הַרְבֵּה.

— פּוֹרֶה, 1. נוֹתֵן פְּרִי, מֵנִיב יְבוּל: ״גֶּפֶן פּוֹרִיָּה״ (ישעיה לב יב). עֵמֶק פּוֹרֶה. 2°. יוֹצֵר הַרְבֵּה: סוֹפֵר פּוֹרֶה. אִישׁ מַדָּע פּוֹרֶה. 3 [בהשאלה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּרָכָה וְתוֹצָאוֹת חֲשׁוּבוֹת, בְּנִגּוּד אֶל ״סְרָק״, ״עָקָר״: וִכּוּחַ פּוֹרֶה. כִּנּוּס פּוֹרֶה. פְּגִישָׁה פּוֹרִיָּה.

— פֹּרָת [עַל־פִּי הבנה מקובלת בבראשית מט כב: ״בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף, בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן״] פּוֹרֶה, מְשַׂגְשֵׂג [מכאן:]

— בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף [שאול מבראשית מט כב, ועל יסוד ברכות כ: שאין עין־הרע שולטת בזרעו של יוסף], בִּטּוּי מְקֻבָּל בְּפִי יְהוּדֵי הַמִּזְרָח וּבְנֵי הָעֵדָה הַסְּפָרַדִּית כִּסְגֻלָּה נֶגֶד עַיִן־הָרָע, אוֹ כְּדִבּוּר שֶׁל בְּרָכָה, מֵעֵין ״בְּלִי עַיִן הָרָע״.

פָּרָה נ׳ [מן פַּר] 1. נְקֵבָה שֶׁל ״פַּר״, נְקֵבָה בַּבָּקָר: ״פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה״ (בראשית לב טז). הַפָּרָה נוֹתֶנֶת חָלָב. פָּרָה הוֹלַנְדִּית. 2*. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּמִּשְׁנָה וּבַתּוֹסֶפְתָּא בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת הָעוֹסֶקֶת בְּהִלְכוֹת הַפָּרָה הָאֲדֻמָּה.

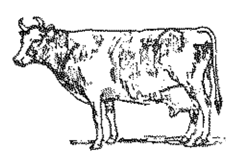

פרה (1/70)

[ראה ״פָּרָה אֲדֻמָּה״ להלן] — [פָּרַת־, פָּרָתוֹ... פָּרַתְכֶם; פָּרוֹת, פָּרוֹת־]

— פָּרָה אֲדֻמָּה (במדבר יט), פָּרָה שֶׁכָּל שַׂעֲרוֹת עוֹרָהּ חוּמוֹת־אֲדַמּוֹת; אֵפֶר־הַשְּׂרֵפָה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל שִׁמֵּשׁ אֵצֶל אֲבוֹתֵינוּ בִּימֵי־קֶדֶם כְּחֹמֶר מְחַטֵּא וּמְטַהֵר טְמֵאִים.

— פָּרָה חוֹלֶבֶת °. 1. פָּרָה נוֹתֶנֶת חָלָב. 2 [בהשאלה ובדרך־זלזול] כִּנּוּי לְאָדָם אוֹ לְמוֹסָד אוֹ לְעֵסֶק שֶׁמְּנַצְּלִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה: ״יִרְאַת שָׁמַיִם הִיא פָּרַת חוֹלֶבֶת לְאָדָם בַּעַל־דֵּעָה״ (מנדלי מו״ס, שמז). ״וְלֹא יִיגְעוּ לְבַקֵּשׁ רְאָיוֹת וְחֶשְׁבּוֹנוֹת בִּשְׁבִיל לְהוֹכִיחַ כִּי ׳פָּרָה חוֹלֶבֶת יִשְׂרָאֵל׳ (אחד העם, סה).

— פָּרוֹת־הַבָּשָׁן, כִּנּוּי גְּנַאי לְנָשִׁים כְּבוּדוֹת וּשְׁמֵנוֹת: ״שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן״ (עמוס ד א). ״נֵימָן וְלֵיבּוֹבִיטְשׁ... עִם נְשֵׁיהֶן פָּרוֹת־הַבָּשָׁן״ (סוקולוב, במראות 462).

— פָּרָשַׁת פָּרָה*, הַפָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה עַל הַ״פָּרָה הָאֲדֻמָּה״ (במדבר יט) שֶׁמּוֹסִיפִים לִקְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּצִבּוּר בַּשַּׁבָּת הַקּוֹדֶמֶת לַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן (על־פי מגילה ג ד).

— קַרְנֵי־פָרָה°, שֵׁם אֶחָד מִטַּעֲמֵי הַמִּקְרָא, מִן הַמַּפְסִיקִים, הַדּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְזוּג קַרְנַיִם (◌֟).

— כְּעֵגֶל אַחֲרֵי הַפָּרָה°, מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּגְרָר אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ לְלֹא־הֶרֶף: ״וּרְפָאֵל נִמְשָׁךְ עַל כָּרְחוֹ וְהוֹלֵךְ אַחֲרָיו כְּעֵגֶל אַחַר הַפָּרָה״ (מנדלי מו״ס, רפ).

— יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָעֵגֶל רוֹצֶה לִינֹק, פָּרָה רוֹצָה לְהָנִיק* (פסחים קיב.), ראה ערך עֵגֶל.

— פָּרַת־יָם° נ׳ סִדְרַת יוֹנְקִים גְּדוֹלִים שׁוֹכְנֵי־מַיִם וְאוֹכְלֵי־צְמָחִים (Sirenia). הַגַּפַּיִם הַקִּדְמִיִּים שֶׁל פָּרַת־הַיָּם הֵם בְּתַבְנִית סְנַפִּירִים, הָאֲחוֹרִיִּים חֲסֵרִים. לְפָרַת־הַיָּם סְנַפִּיר־זָנָב אָפְקִי. פָּרוֹת־הַיָּם נְפוֹצוֹת בְּאֵזוֹרֵי הַחוֹף שֶׁל הָאוֹקְיָנוֹס הָאַטְלַנְטִי וְהַהֹדִּי וְחוֹדְרוֹת גַּם לַנְּהָרוֹת.

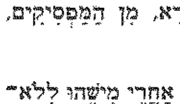

פרת־ים (1/100)

— פָּרַת־מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ° נ׳ [שם עממי, בדומה לשם ״פָּרַת־אֱלֹהִים״ ברוסית, או ביידיש: ״סוּסוֹן־מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ״; לפי ביאליק בשירו ״זוהר״: ״בֶּן־סוּסוֹ שֶׁל־מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ״] סוּג שֶׁל חִפּוּשִׂיּוֹת קְטַנּוֹת (Coccinella). גּוּפָן קָמוּר בְּצִדּוֹ הָעֶלְיוֹן כִּדְמוּת חֲצִי־כַּדּוּר, הַצַּד הַתַּחְתּוֹן שָׁטוּחַ. צִבְעָן אָדֹם אוֹ צָהֹב עִם נְקֻדּוֹת עַל הַכְּנָפַיִם. הַבּוֹגְרִים, וּבְיִחוּד הַזְּחָלִים, זוֹלְלִים כְּנִימוֹת־עָלִים וּמְבִיאוֹת עַל־יְדֵי־כָךְ תּוֹעֶלֶת רַבָּה לַחַקְלַאי: ״וּ׳פָרוֹת־מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ׳ אֲדֻמּוֹת וְיָפוֹת זוֹחֲלוֹת עַל גַּבִּי״ (מנדלי, שנס).

פרת־משה־רבנו (10 x)

פָּרֶה (ירמיה ב כד), ראה פֶּרֶא.

פְּרַהֶדְרִין* ז׳ [מיוונית: prohedrion] מוֹעָצָה, חֶבֶר חֲכָמִים: ״לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין״ (שֵׁם אַחַת הַלְּשָׁכוֹת בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּהּ יָשְׁבוּ הַיּוֹעֲצִים וְהַשּׁוֹפְטִים וּבָהּ הָיָה גַּם מוֹשַׁב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בַּשָּׁבוּעַ שֶׁלִּפְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, יומא א א).

פִּרְהוּס°, פִּירְהוּס ז׳ [מן פרהס, פִּרְהֵס] פִּרְסוּם, מַתַּן פַּרְהֶסְיָה: פִּרְהוּס גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַמַּנְהִיג. פִּרְהוּס הַמִּפְעָל. — [פִּרְהוּס־]

פרהס [מן פַּרְהֶסְיָא]

~ פִּע׳ פִּרְהֵס °פ״י גִּלָּה, הֶרְאָה בָּרַבִּים: ״מְבַקֵּשׁ לְפַרְהֵס אֶת עָשְׁרוֹ״ (טברסקי, אררט 126). ״פִּרְהֲסָה כְּנֶגְדּוֹ אֶת טוּר שִׁנֶּיהָ כְּמִין מַחֲרֹזֶת״ (סביב, כערער 235). ״שְׁכוּנַת הַתִּקְוָה מִתְחַכָּה לִרְחָבָה בְּדֶרֶךְ בְּצִית זוֹ וּמְפַרְהֶסֶת אֶת כָּל טְפָחֶיהָ״ (שמיר, במו 222). — [לְפַרְהֵס אֶת־, מְפַרְהֵס, יְפַרְהֵס]

פְּרֶהִסְטוֹרִי, פְּרֶהִסְטוֹרְיָה, ראה פְּרֵיהִיסְטוֹרִי, פְּרֵיהִיסְטוֹרְיָה.

פַּרְהֶסְיָה*, פַּרְהֶסְיָא נ׳ [מיוונית: parresia חופש הדיבור, גילוי] פִּרְסוּם, פֻּמְבִּי, גִּלּוּי בָּרַבִּים: ״אֵין פַּרְהֶסְיָא פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם״ (סנהדרין עד:).

— בְּפַרְהֶסְיָה* תה״פ בְּגָלוּי, בְּפֻמְבִּי, שֶׁלֹּא־בְּהֶסְתֵּר: ״דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹתָן בְּפַרְהֶסְיָא... דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹתָן בְּצִנְעָא״ (סוכה מט:). ״לְפִי שֶׁכֻּלּוֹ יְהֻלַּל אִישׁ וּמַפְעָלָיו בְּפַרְהֶסְיָה״ (הגגיד,

דיואן 233). ״הוּא הֵחֵל לַחֲשֹׁב מַחְשְׁבוֹתָיו בְּגָלוּי וּלְגַלּוֹת אֶת דַּעְתּוֹ בְּפַרְהֶסְיָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קסב). ״עוֹבֵר הוּא עַל אֲבוֹת מְלָאכוֹת וּמְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָה״ (בורלא, עקביה 206).

פְּרוֹ־ ◊ [לאטינית: pro בשביל, בעד] מִלָּה הַנּוֹסֶפֶת לְשֵׁמוֹת שׁוֹנִים בְּהוֹרָאָה: מְצַדֵּד בִּזְכוּת־, תּוֹמֵךְ בְּ־, נוֹטֶה אַחֲרֵי־: עֶמְדָּה פְּרוֹ־אֲמֶרִיקָנִית. הַצְהָרָה פְּרוֹ־צִיּוֹנִית.

— **פְּרוֹ־פוֹרְמָה** ◊ [לאטינית: pro forma] לְמַעַן הַסֵּדֶר, לְמַרְאִית עַיִן, לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה.

פְּרוֹבּוֹקָטוֹר ◊ ז׳ [לאטינית: provocator מעורר, מזמין לקרב] בּוֹגֵד, מֵדִיחַ, סוֹכֵן־חָרָשׁ הַמִּצְטָרֵף לְחֶבְרָה מְסֻיֶּמֶת מִתּוֹךְ כַּוָּנוֹת בְּגִידָה, כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת חֲבֵרֶיהָ לִפְעֻלָּה עַל־מְנָת לְהַפִּילָם בַּפַּח: פְּרוֹבּוֹקָטוֹרִים שֶׁל מֶמְשֶׁלֶת־הָרֶשַׁע בְּתוֹךְ הַמִּפְלָגוֹת הַמַּהְפְּכָנִיּוֹת. — [פְּרוֹבּוֹקָטוֹרִים]

— **פְּרוֹבּוֹקָטִיבִי** ◊ ת׳ מְעוֹרֵר, מְגָרֶה, מַשְׁסֶה: הִתְנַהֲגוּת פְּרוֹבּוֹקָטִיבִית. אֶמְצָעִים פְּרוֹבּוֹקָטִיבִיִּים.

— **פְּרוֹבּוֹקַצְיָה** ◊ נ׳ 1. עֲקִיצָה, פְּעֻלַּת הִתְגָּרוּת, שִׁסּוּי, מַעֲשֶׂה מְכֻוָּן לְקַבָּלַת תְּגוּבָה מְסֻיֶּמֶת: הַמֶּמְשָׁלָה דָּרְשָׁה מִן הַמְּדִינָה הַשְּׁכֵנָה לְהַפְסִיק אֶת הַפְּרוֹבּוֹקַצְיוֹת בַּגְּבוּלוֹת. 2. בְּגִידָה, פְּעֻלָּה בּוֹגְדָנִית שֶׁל אָדָם לְגַבֵּי חֲבֵרָיו, שִׁמּוּשׁ כְּסוֹכֵן־מְרַגֵּל בְּמַטָּרָה לְעוֹרֵר אֶת הַחֲבֵרִים לִפְעֻלָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַכְשִׁילָם.

פְּרוֹבִיזוֹרִי ◊ ת׳ [מלאטינית: provisorius הדואג לספק] 1. מֻקְדָּם, שֶׁהוּא בְּגֶדֶר הַשְׁעָרָה בִּלְבַד: הַעֲרָכָה פְּרוֹבִיזוֹרִית שֶׁל הַמְּחִירִים. 2. זְמַנִּי, אֲרָעִי: אֶמְצָעִים פְּרוֹבִיזוֹרִיִּים. פְּעֻלָּה פְּרוֹבִיזוֹרִית. — [פְּרוֹבִיזוֹרִית, פְּרוֹבִיזוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

פְּרוֹבִינְצְיָה ◊ נ׳ [לאטינית: provincia] 1 [ברומא העתיקה] אֵזוֹר שֶׁנִּכְבַּשׁ עַל־יְדֵי הָרוֹמָאִים. 2. אֵזוֹר, גָּלִיל, נָפָה: הַמְּדִינָה מְחֻלֶּקֶת לִפְרוֹבִינְצְיוֹת. 3. עִיר־שָׂדֶה, מָקוֹם הַנִּמְצָא הַרְחֵק מִן הַבִּירָה אוֹ מִמֶּרְכְּזֵי־הַתַּרְבּוּת שֶׁל הַמְּדִינָה. — [פְּרוֹבִינְצְיוֹת]

— **פְּרוֹבִינְצְיָאל** ◊ ז׳ 1. תּוֹשָׁב בְּאַחַת מֵעָרֵי הַפְּרוֹבִינְצְיָה הַנִּמְצָאוֹת הַרְחֵק מִן הַבִּירָה אוֹ מִמֶּרְכָּז תַּרְבּוּתִי אַחֵר. 2 [בהשאלה] קַרְתָּן, בֶּן־כְּפָר, אָדָם תָּמִים וּמֻגְבָּל בְּאֳפָקָיו, שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלִיכוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי הַכְּרַךְ הַגָּדוֹל.

— **פְּרוֹבִינְצְיָאלִי** ◊ ת׳ קַרְתָּנִי, שֶׁהוּא לְפִי הַהַשְׁקָפוֹת וְהַנֹּהַג שֶׁל בֶּן עִיר קְטַנָּה וְנִדַּחַת: תְּפִיסָה פְּרוֹבִינְצְיָאלִית. חַיִּים פְּרוֹבִינְצְיָאלִיִּים.

— **פְּרוֹבִינְצְיָאלִיּוּת** ◊ נ׳ קַרְתָּנוּת, פַּשְׁטוּת וּתְמִימוּת, הֲלִיכוֹתָיו שֶׁל אָדָם שֶׁחַי בִּסְבִיבָה רְחוֹקָה מֵחַיֵּי הַכְּרַךְ הַגָּדוֹל: פְּרוֹבִינְצְיָאלִיּוּת בַּהַשְׁקָפוֹת.

פְּרוֹבְּלֵימָה ◊ נ׳ [יוונית: problema, מן proballein לזרוק קדימה, להטיל] בְּעָיָה, שְׁאֵלָה הַתּוֹבַעַת פִּתְרוֹן, עִנְיָן מְסֻבָּךְ: ״אָנוּ עוֹמְדִים אֵפוֹא לִפְנֵי פְּרוֹבְּלֵימָה קָשָׁה מְאֹד״ (אחד העם, תסז). פְּרוֹבְּלֵימָה מָתֵמָטִית. פְּרוֹבְּלֵימוֹת מְדִינִיּוֹת. פְּרוֹבְּלֵימוֹת חֶבְרָתִיּוֹת. — [פְּרוֹבְּלֵימַת־, פְּרוֹבְּלֵימוֹת]

— **פְּרוֹבְּלֵימָתִי** ◊ ת׳ בְּעָיָתִי, הַכָּרוּךְ בִּבְעָיוֹת, מְפֻקְפָּק, שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת פְּרוֹבְּלֵימָה: הָעִנְיָן עֲדַיִן פְּרוֹבְּלֵימָתִי. מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה פְּרוֹבְּלֵימָתִי.

— **פְּרוֹבְּלֵימָתִיּוּת** ◊ נ׳ בְּעָיָתִיּוּת, הִשָּׁאֲרוּת בְּסָפֵק, הֱיוֹת פְּרוֹבְּלֵימָה, פִּקְפּוּק, חֹסֶר־וַדָּאוּת: ״יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִן הַהִתְ־לַבְּטוּת, מִן הַפְּרוֹבְּלֵימָתִיּוּת שֶׁבְּשִׁירָתוֹ״ (פיכמן, שכו). פְּרוֹבְּלֵימָתִיּוּת בְּמַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה.

— **פְּרוֹבְּלֵימָתִיקָה** ◊ נ׳ בְּעָיָתִיּוּת, מִכְלוֹל בְּעָיוֹת, מַעֲרֶכֶת הַבְּעָיוֹת הַכְּלוּלוֹת בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם: הַפְּרוֹבְּלֵימָתִיקָה שֶׁל עַצְמָאוּת לְאֻמִּית־יְהוּדִית בַּגּוֹלָה.

פְּרוֹגְנוֹזָה ◊ נ׳ [מיוונית: prognosis, מן: pro מראש + gnosis ידיעה] סְכִיָּה, חִזּוּי, קְבִיעָה מֵרֹאשׁ שֶׁל הִתְפַּתְּחוּת עִנְיָנִים אוֹ מְאֹרָעוֹת עַל־יְסוֹד הַנָּחוֹת אוֹ נְתוּנִים מְסֻיָּמִים: פְּרוֹגְנוֹזָה שֶׁל הַמַּחֲלָה. בַּמַּאֲמָר נִתְּנָה פְּרוֹגְנוֹזָה שֶׁל הַמַּצָּב הַפּוֹלִיטִי. — [פְּרוֹגְנוֹזוֹת]

פְּרוֹגְרַמָּה ◊ נ׳ [מיוונית: pro מראש + gramma כתיבה] תָּכְנִית, רִשּׁוּם הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: ״נוֹסְדוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת שֶׁכִּמְעַט לְכָל אַחַת הָיְתָה פְּרוֹגְרַמָּה מְיֻחֶדֶת עִם אִידֵיאוֹת מְיֻחָדוֹת״ (אחד העם, מה). פְּרוֹגְרַמָּה שֶׁל מִפְלָגָה. פְּרוֹגְרַמָּה שֶׁל הַלִּמּוּדִים. — [פְּרוֹגְרַמּוֹת]

— **פְּרוֹגְרַמָּתִי** ◊ ת׳ הַכּוֹלֵל פְּרוֹגְרַמָּה מְסֻיֶּמֶת, תָּכְנִיתִי: נְאוּם פְּרוֹגְרַמָּתִי שֶׁל מַנְהִיג הַמִּפְלָגָה. הֶסְכֵּם פְּרוֹגְרַמָּתִי.

פְּרוֹגְרֶס ◊ ז׳ [לאטינית: progressus הליכה קדימה] קִדְמָה, הִתְקַדְּמוּת: ״וְהֵם הֵמָּה בֶּאֱמֶת נוֹשְׂאֵי הַפְּרוֹגְרֶס הַמּוּסָרִי״ (אחד העם, עה). פְּרוֹגְרֶס בַּלִּמּוּדִים. פְּרוֹגְרֶס בַּטֶּכְנִיקָה.

— **פְּרוֹגְרֶסִיבִי** ◊ ת׳ 1. עוֹלֶה וְגָדֵל, מִתְקַדֵּם: מִסִּים פְּרוֹגְרֶסִיבִיִּים (שִׁיטַת מִסִּים שֶׁלְּפִיהָ אֲחוּז הַמַּס הַנִּגְבֶּה הוֹלֵךְ וְגָדֵל עִם גִּדּוּל הַהַכְנָסָה). שִׁתּוּק פְּרוֹגְרֶסִיבִי (הַמִּתְקַדֵּם בְּהַדְרָגָה בְּכָל חֶלְקֵי הַגּוּף). 2. מִתְקַדֵּם, שׁוֹאֵף לְקִדְמָה וּלְחִדּוּשׁ, שֶׁאֵינוֹ שַׁמְרָן: מִפְלָגָה פְּרוֹגְרֶסִיבִית. עֶמְדָּה פְּרוֹגְרֶסִיבִית [ההיפך: רֵיאַקְצְיוֹנִי]

— **פְּרוֹגְרֶסִיבִיּוּת** ◊ נ׳ שְׁאִיפָה לְהִתְקַדְּמוּת, קִדְמָה, חֹסֶר־שַׁמְרָנוּת: פְּרוֹגְרֶסִיבִיּוּת בַּהַשְׁקָפוֹת.

פְּרוֹגְרֶסְיָה ◊ נ׳ [מן פְּרוֹגְרֶס] [במתימאטיקה] טוּר שֶׁל מִסְפָּרִים שֶׁאֵיבָרָיו מִתְקַדְּמִים וּמִשְׁתַּנִּים לְפִי חֹק מְסֻיָּם [ראה להלן]. — [־רֶסְיוֹת]

— פְּרוֹגְרֶסְיָה אֲרִיתְמֶטִית (חֶשְׁבּוֹנִית) °, פְּרוֹגְרֶסְיָה שֶׁכָּל אֵיבָר שֶׁבָּהּ גָּדוֹל אוֹ קָטָן מִקּוֹדְמוֹ בְּגֹדֶל מְסֻיָּם, לְמָשָׁל: 10, 7, 4, 1 (כָּל אֵיבָר גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּ־3).

— פְּרוֹגְרֶסְיָה גֵּיאוֹמֶטְרִית (הַנְדָּסִית) °, פְּרוֹגְרֶסְיָה שֶׁכָּל אֵיבָר שֶׁבָּהּ גָּדוֹל אוֹ קָטָן פִּי כָּךְ־וְכָךְ מִקּוֹדְמוֹ, לְמָשָׁל: 32, 16, 8, 4, 2 (כָּל אֵיבָר גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ פִּי שְׁנַיִם!).

פֵּרוּד ּ, **פֵּירוּד** ז׳ [מן פרד] 1 °, פִּלּוּג, הִתְבַּדְּלוּת: ״הִתְחִיל הַשָּׂטָן מְרַקֵּד בֵּינֵיהֶם וְנַעֲשָׂה פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת״ (עגנון, אלו ואלו). הַדֵּעוֹת הֵבִיאוּ לִידֵי פֵּרוּד גָּמוּר. 2 ּ, פְּרִידָה, הִתְרַחֲקוּת אָדָם מִקְּרוֹבָיו בְּשֶׁל נְסִיעָתוֹ לַמֶּרְחַקִּים: ״וּמִי הוּא כְּבֶן תֵּשַׁע וְיוּכַל נְשֹׂא

פֵּרוּד ז״ (הנגיד, דיואן 56). ״לְפֵרוּדְךָ, יְדִיד נַפְשִׁי שְׁמוּאֵל, אֲנִי נִבְהָל״ (גבירול, א 63). 3 ֿ, הַפְרָדָה, חֲלֻקָּה: הַהֲוָיָה הוּא קִבּוּץ וּפֵרוּד וּתְנוּעָה וָנוֹחַ״ (מורה נבוכים א עג). ״שֶׁהֵם (הַיְסוֹדוֹת) שִׁשָּׁה, וְהֵם יְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה הַנִּזְכָּרִים וְהַחִבּוּר וְהַפֵּרוּד״ (הישראלי, ס׳ היסודות סג). — [פֵּרוּד־, פֵּרוּדִים, פֵּרוּדֵי־]

פְּרוֹד ֿ ז׳ [צורת־משנה של פֵּרוּד] פְּרִידָה, הִתְרַחֲקוּת: ״אֱמֶת כִּי הַפְּרוֹד מַחֲלָה לְבָבוֹת״ (גבירול, א 207). — [פְּרוֹד־, פְּרוֹדִים, ־דֵי־]

פָּרוּד ת׳ [מן פרד] 1, נִפְרָד, נִבְדָּל: ״וְכַנְפֵיהֶם (שֶׁל הַחַיּוֹת) פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה״ (יחזקאל א יא). ״נִמְצָא (הַשֶּׁרֶץ) עַל־גַּב (זֵיתִים) פְּרוּדִים״ (טהרות ט ט). ״וְאִתָּנוּ בְּנֵי יָמִים שְׁלֵמִים יְלָדוּנוּ בְּנוֹת יָמִים פְּרוּדִים״ (יהודה הלוי, ג 23). ״פְּרוּדֵי לְשׁוֹנוֹת לֶאֱסֹף תְּבוּנוֹת״ (משה אבן־עזרא, א 78). ״בִּהְיוֹתִי פָּרוּד וּבָדוּל מִכָּל הַיָּקָר לִי״ (קריב, תר׳ הרצן 277). 2 *, בִּלְתִּי־רָצוּף: ״לְפוּרִים שְׁלֹשָׁה יְמֵי־הַצּוֹם אֵין מִתְעַנִּין אוֹתָם רְצוּפִין אֶלָּא פְרוּדִין — שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי״ (סופרים יז ד). — [פְּרוּדָה, פְּרוּדִים, פְּרוּדוֹת]

פְּרוּדָה נ׳ [מן פרד] 1, גַּרְגַּר זֶרַע [לפי ההבנה הרווחת בכתוב:] ״עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם״ (יואל א יז). 2 ° [בבוטאניקה] יְחִידָה שֶׁל פְּרִי הַמִּתְפָּרֵק לְעֵת הַבְשָׁלָתוֹ, כְּגוֹן: מְפֻרֶדֶת (פְּרִי מְרֻבֵּה־זְרָעִים) אוֹ פְּרִי מְקֻבָּץ (פְּרִי בַּעַל עֲלָיִים מְרֻבִּים שֶׁהִתְפַּתְּחוּ בְּפֶרַח אֶחָד). 3 °, ראה פְּרֻדָּה. — [פְּרוּדַת־, פְּרוּדוֹת]

פְּרוֹדוּקְטִיבִי ◇ ת׳ [מלאטינית: productum שִׁיצָּר] יוֹצֵר, פּוֹרֶה, מוֹעִיל, מֵבִיא בְּרָכָה: הִתְעַסְּקוּת פְּרוֹדוּקְטִיבִית. בִּלּוּי זְמַן פְּרוֹדוּקְטִיבִי. — [פְּרוֹדוּקְטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

— **פְּרוֹדוּקְטִיבִיּוּת** ◇ נ׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְצִירָה, פִּרְיוֹן.

— **פְּרוֹדוּקְטִיבִיזַצְיָה** ◇ נ׳ הֲפִיכָה לִהְיוֹת יַצְרָנִי, הַעֲבָרָה לְחַיֵּי עֲבוֹדָה יוֹצֶרֶת, הַעֲסָקָה בִּמְלָאכָה מוֹעִילָה: פְּרוֹדוּקְטִיבִיזַצְיָה שֶׁל הַפְּלִיטִים הַתְּלוּשִׁים. פְּרוֹדוּקְטִיבִיזַצְיָה שֶׁל הֲמוֹנֵי הַיְּהוּדִים בַּמּוֹלֶדֶת.

פָּרוֹדְיָה ◇ נ׳ [מיוונית: parodia, מן: para בצד + ode שיר] יְצִירָה שֶׁנִּכְתְּבָה מִתּוֹךְ חִקּוּי מְכֻוָּן לִיצִירָה רְצִינִית וַחֲשׁוּבָה לְשֵׁם לַעַג אוֹ הִתּוּל אוֹ שְׁנִינָה וְכַדּוֹמֶה. הַפָּרוֹדְיָה שׁוֹמֶרֶת עַל הַצּוּרָה הָאָמָּנוּתִית, אַךְ מְשַׁנָּה אֶת הַתֹּכֶן, בְּאֹפֶן שֶׁנּוֹצָר נִגּוּד מְשַׁנֶּה וּמַלְעִיג. — [פָּרוֹדְיַת־, פָּרוֹדְיוֹת]

— **פָּרוֹדִי** ◇ ת׳ מְחַקֶּה לְשֵׁם הִתּוּל, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּרוֹדְיָה: שִׁיר פָּרוֹדִי. יְצִירָה פָּרוֹדִית.

— **פָּרוֹדִיסְט** ◇ ז׳ מְחַבֵּר פָּרוֹדְיוֹת.

פְּרוֹדֶנְיָה ◇ נ׳ [Prudenia] אֶחָד מִמִּינֵי הַזְּחָלִים הַמַּזִּיקִים בְּגַנִּים וּבְשָׂדוֹת, בְּיִחוּד בִּגְדוּלֵי־שְׁלָחִין. — [פְּרוֹדֶנְיוֹת]

פַּרְוָה*, פרווה נ׳ [ערבית: פַּרְוָה] 1 °, אַדֶּרֶת־עוֹר, מְעִיל־שֵׂעָר. 2 °, עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה: לַגְּמַר פַּרְוָה מְגֻמֶּרֶת. — [פַּרְוַת־, פַּרְווֹת]

— בֵּית־הַפַּרְוָה*, לִשְׁכַּת־הַפַּרְוָה* (מדות ה ג), כִּנּוּי לְאַחַת הַלְּשָׁכוֹת בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ מוֹלְחִים בָּהּ אֶת עוֹרוֹת הַקָּרְבָּנוֹת.

פרוון, ראה פַּרְוָן. **פרוונקא**, ראה פַּרְוַנְקָא. **פרוור**, ראה פַּרְוָר.

פָּרוּז* ת׳ [מן פרז, פָּרֵז] 1 ֿ [בימי־קדם] שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף חוֹמָה, שֶׁאֵינוֹ מִבְצָר: ״׳עָרֵי הַפְּרָזִי׳ — פְּרוּזוֹת וּפְתוּחוֹת בְּלֹא חוֹמָה״ (רש״י דברים ג ה). 2 *, יוֹשֵׁב עִיר־פְּרָזוֹת: ״פָּרוּז בֶּן־יוֹמוֹ נִקְרָא פָּרוּז״ (מגילה יט.). 3 ° [בימינו] (מָקוֹם) שֶׁנִּקְבַּע עַל־יְדֵי שְׁנֵי הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים כְּמַטָּרָה בִּלְתִּי־צְבָאִית וּלְפִיכָךְ אֵין שׁוּם צַד רַשַּׁאי לְכָבְשׁוֹ אוֹ לְהַחֲזִיק בּוֹ צָבָא וּכְלֵי־מִלְחָמָה: אֵזוֹר פָּרוּז. עִיר פְּרוּזָה. 4 ° [בהשאלה] פָּתוּחַ, גָּלוּי: ״עוֹלָם־מַרְאוֹת מוּל שַׁחַק רָם, פָּרוּז — גּוּפוֹ עַרְטִל״ (רזון, שירים עה). — [פְּרוּזָה, פְּרוּזִים, ־זוֹת]

פֵּרוּז°, פירוז ז׳ [מן פרז, פֵּרֵז] הַכְרָזָה עַל מָקוֹם שֶׁהוּא פָּרוּז וְאֵין לְשׁוּם צַד לוֹחֵם הָרְשׁוּת לְכָבְשׁוֹ אוֹ לְהַחֲזִיק בּוֹ צָבָא וּכְלֵי־מִלְחָמָה: שְׁנֵי הַצְּדָדִים הִסְכִּימוּ בִּדְבַר פֵּרוּז אֵזוֹר הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים. — [פֵּרוּז־, פֵּרוּזִים, פֵּרוּזֵי־]

פָּרוֹז° ז׳ [קיצור מן פָּרוֹזָג, ראה להלן] אֶבֶן יְקָרָה־לְמֶחֱצָה, כְּחַלְחַלָּה (Turquoise): ״דּוֹדִי... לֹא הִבְטִיחַ לִי טַבַּעַת שֶׁל פָּרוֹז״ (גולדברג, מוקדם 73). — [פָּרוֹזִים, ־זֵי־]

פְּרוֹזָאִי◇ ת׳ ראה ערך פְּרוֹזָה◇.

פְּרוֹזְבוּטְיָא* נ׳ [מיוונית: presbeutes ציר] כִּנּוּס שֶׁל צִירִים וְאוֹרְחִים: ״יוֹם פְּרוֹזְבוּטְיָא שֶׁל פַּרְעֹה הָיָה״ (תנחומא וארא ה). — [פְּרוֹזְבוּטִין]

פְּרוֹזְבּוּל* ז׳ [מיוונית: pros לפני + boule מועצה; או: prosbole מסירה אל־] כִּנּוּי לְתַקָּנָתוֹ שֶׁל הִלֵּל הַנָּשִׂיא לְעִדּוּד מַתַּן הַלְוָאוֹת לַנִּזְקָקִים: הַרְשָׁאָה שֶׁנּוֹתֵן בֵּית־הַדִּין לַמַּלְוֶה לִגְבּוֹת אֶת חוֹבוֹ מִן הַלֹּוֶה כָּל שָׁעָה שֶׁיִּרְצֶה, וְעַל־יְדֵי־כָךְ אֵין דִּין שְׁמִטָּה חָל עַל הַלְוָאוֹתָיו: ״פְּרוֹזְבּוּל אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהִתְקִין הִלֵּל הַזָּקֵן כְּשֶׁרָאָה שֶׁנִּמְנְעוּ הָעָם מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה... זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: ׳מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם, פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדַּיָּנִים, שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה׳, וְהַדַּיָּנִים חוֹתְמִין לְמַטָּה אוֹ הָעֵדִים״ (שביעית י ג—ד). — [פְּרוֹזְבּוּלִים, ־לֵי־]

פָּרוֹזָג* ז׳ [תרגום ארמי לשיר השירים ה יד; ערבית: פַּיְרוּז; מפרסית: fayruzah] שֵׁם אֶבֶן יְקָרָה־לְמֶחֱצָה, כְּחַלְחַלָּה (Turquoise): ״עֵמֶק יִזְרְעֶאל שֶׁמּוֹרִיק וּמַבְהִיק מְקוֹמוֹת כְּעֵין הַפָּרוֹזָג, מְקוֹמוֹת כְּעֵין קְלָא־אִילָן״ (קבק, במשעול 32). — [פָּרוֹזַג־]

פְּרוֹזְדָאוֹת* ז״ר [מלאטינית: praesidia חילות־מצב] כִּנּוּי לְחֵילוֹת־מִשְׁמָר שֶׁהוֹשִׁיבוּ הָרוֹמָאִים בַּדְּרָכִים (תענית כח.).

פְּרוֹזְדוֹגְמָא* נ׳ [יוונית: prostagma] צַו, פְּקֻדָּה: ״לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׁלַח פְּרוֹזְדוֹגְמָא שֶׁלּוֹ לַמְּדִינָה״ (פסיקתא עז.). — [פְּרוֹזְדוֹגְמוֹת]

פְּרוֹזְדוֹר* ז׳ [מיוונית: prosodos כניסה, ביאה] 1 *, חֲדַר־כְּנִיסָה, מִסְדְּרוֹן, מָבוֹא: ״הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא״ (אבות ד טז). פְּרוֹזְדוֹר בְּדִירָה. [ובהשאלה:] ״שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁמֵּשׁ פְּרוֹזְדוֹר לְבֵית סֵפֶר עֶלְיוֹן״ (אחד העם, תשו). ״כְּשֵׁם שֶׁהוּא פְּרוֹזְדוֹר לַחַיִּים, כֵּן הוּא צָרִיךְ לְשַׁמֵּשׁ מִקְדָּשׁ מְעַט לְנִשְׁמַת הַיֶּלֶד״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). 2 °, כִּנּוּי לִרְצוּעַת אֲדָמָה אֲרֻכָּה וְצָרָה הַמְחַבֶּרֶת יִשּׁוּב גָּדוֹל עִם גּוּף הַמְּדִינָה: שַׁרְשֶׁרֶת הַיִּשּׁוּבִים בִּפְרוֹזְדוֹר יְרוּשָׁלַיִם. 3 ° [בהשאלה] סֵפֶר־עֵזֶר הַמֵּכִין אֶת הַקּוֹרֵא

לַסֵּפֶר הָעִקָּרִי, אוֹ מְכִינָה בְּבֵית־סֵפֶר לְכִתּוֹת הַיְסוֹד וְכַדּוֹמֶה. 4 * כִּנּוּי לִקְצֵה הָרֶחֶם שֶׁל הַנְּקֵבָה: "שֶׁמָּא יוֹצִיא הַוָּלָד רֹאשׁוֹ חוּץ לַפְּרוֹזְדוֹר" (נידה מב:). — [פְּרוֹזְדוֹר־, פְּרוֹזְדוֹרִים, ־רֵי־]

— **הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין*** [אבות ד טז, ושם הכוונה: הרבה במעשים טובים ובמצוות בעולם הזה, כדי שתהא ראוי לחיי הנצח בעולם הבא] עָלֶיךָ לִטְרֹחַ וְלַעֲמֹל הַרְבֵּה לְהַכְשָׁרָתְךָ בְּטֶרֶם תּוּכַל לֵהָנוֹת מִפְּרִי עֲמָלְךָ.

פְּרוֹזָה◇ ז׳ [לאטינית: prosa oratio דיבור ישר] 1. סִפְרוּת כְּתוּבָה בְּלֹא מִשְׁקָל מְסֻיָּם וּבְלֹא חֲרוּזִים: סוּגֵי פְּרוֹזָה חֲשׁוּבִים — הַסִּפּוּר וְהָרוֹמָן, בִּקֹּרֶת אָמְנוּתִית, פּוּבְּלִיצִיסְטִיקָה וְעוֹד: בְּיַאלִיק הִגְדִּיל לִיצֹר גַּם בִּפְרוֹזָה. 2 [בהשאלה] דָּבָר נְטוּל חֲגִיגִיּוּת, עִנְיָנִים שֶׁל חֹלִין: הַפְּרוֹזָה שֶׁבְּחַיֵּי־הַמַּעֲשֶׂה.

— **פְּרוֹזָאִי◇** ת׳ 1. שֶׁהוּא כָּתוּב בִּפְרוֹזָה, בְּלֹא מִשְׁקָל מְסֻיָּם וּבְלֹא חֲרוּזִים: הַפּוּבְּלִיצִיסְטִיקָה הִיא יְצִירָה פְּרוֹזָאִית. 2 [בהשאלה] שֶׁאֵינוֹ פִּיּוּטִי, יָבֵשׁ, שֶׁאֵינוֹ חֲגִיגִי: "חֶשְׁבּוֹן פְּרוֹזָאִי מַבְהִיל בִּפְרוֹזָאִיּוּתוֹ" (ברנר, א 416). חַיִּים פְּרוֹזָאִיִּים מְאֹד. נְאוּם פְּרוֹזָאִי.

— **פְּרוֹזָאִיּוּת◇** נ׳ חֹלִין, פַּשְׁטוּת, חֹסֶר פִּיּוּטִיּוּת, חֹסֶר חֲגִיגִיּוּת: "וְעִם כָּל הַפְּרוֹזָאִיּוּת שֶׁבַּדָּבָר הָיָה זֶה מַרְאֶה מֵשִׁיב עַיִן מֵאֵין כָּמוֹהוּ" (פיכמן, פאת 234). פְּרוֹזָאִיּוּת שֶׁבְּחַיֵּי יוֹם־יוֹם. הַמַּעֲשֶׂה נִתְגַּלָּה בְּכָל פְּרוֹזָאִיּוּתוֹ.

— **פְּרוֹזָאִיקָן◇** ז׳ סוֹפֵר הַכּוֹתֵב דִּבְרֵי פְּרוֹזָה — סִפּוּרִים, רוֹמָנִים, מַאַמְרֵי־בִּקֹּרֶת, פּוּבְּלִיצִיסְטִיקָה, לְהַבְדִּיל מִן "פַּיְטָן" הַכּוֹתֵב דִּבְרֵי שִׁירָה: מֶנְדֶּלֵי מוֹכֵר־סְפָרִים הוּא מִגְּדוֹלֵי הַפְּרוֹזָאִיקָנִים בְּסִפְרוּתֵנוּ.

פְּרוּזְמָא* נ׳ [נוסח אחר: פְּרוּזְמָא; ארמית, מיוונית: peridzoma חגורה, מטפחת] סִינָר, מִטְפַּחַת (סוכה יא:): "וְנוֹתֵן פְּרוּזְמָא עַל עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ" (עגנון, אלו שב). "עוֹשָׂה אוֹתָהּ כְּמִין צָעִיף וּפְרוּזְמָא לְרֹאשָׁהּ" (בר״ש, א 450). — [פְּרוּזְמוֹת]

פָּרוּחַ° ת׳ [מן ב. פרח, פָּרַח] נִשָּׂא בָּאֲוִיר, נִרְאֶה כְּפוֹרֵחַ וְעָף: "רָאָה בְּלוֹרִיתִי הַפְּרוּחָה וּמְדֻבְלֶלֶת" (שלונסקי, שירים ב 217). "וְהָיוּ רַגְלָיו קַלּוֹת וְיָדָיו פְּרוּחוֹת וְגוּף־קוֹמָתוֹ כְּשַׁלְהֶבֶת" (הזז, יעיש א 23). — [פְּרוּחָה, ־חִים, ־חוֹת]

— **פְּרוּחַ־רוּחַ°**, מְנֻפָּח, רוֹעֵה־רוּחַ, נְטוּל־מְצִיאוּת: "לֹא הָיָה לִבּוֹ פָּנוּי לְ'שַׁעֲשׁוּעִים וְגַעְגּוּעִים' אֵלּוּ שֶׁל אִינְטֶלִיגֶנְטִים פְּרוּחֵי־רוּחַ" (הזז, צל 188).

א. **פָּרוּט^** ת׳ [מן א. פרט, פָּרַט] מְפֹרָד, מְרֻחָב, מְפֻשָּׂק: "הַמְּפֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת, הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת... הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת" (קליר, סידור 694). "עָמַד לוֹ יִצְחָק... שְׂפָתָיו פְּרוּטוֹת, אֲבָל שְׂחוֹקוֹ נֶעֱקַר" (עגנון, תמול 38). "זָקַף חָמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת פְּרוּטוֹת מִתּוֹךְ הֶסַּח־הַדַּעַת" (שניאור, סיפורים ב). — [פְּרוּטָה, פְּרוּטִים, ־טוֹת]

ב. **פָּרוּט°** ת׳ [מן ב. פרט, פָּרַט] מְנֻגָּן, מְבֻצָּע עַל כְּלִי־פְּרִיטָה: מַנְגִּינָה פְּרוּטָה עַל גִּיטָרָה. — [פְּרוּטָה, פְּרוּטִים, ־טוֹת]

— **בְּפָרוּט°** תה״פ [במוסיקה] בְּדֶרֶךְ פְּרִיטָה [ראה ערך פִּיצִּיקָטוֹ]

פְּרוּט^, פֵּירוּט ז׳ [מן פרט, פֵּרֵט] 1^. חֲלֻקַּת כֶּסֶף לִיחִידוֹת קְטַנּוֹת: "הֲרֵי שֶׁהָיָה דִּינַר־זָהָב שָׁוֶה כ״ד דִּינְרֵי־כֶּסֶף... הֲרֵי מִקַּח הַפְּרוּט קַיָּם" (הלבוש, חושן משפט רכז טז). פְּרוּט לִירָה לַאֲגוֹרוֹת. 2°. חֲלֻקַּת גֹּדֶל מְסֻיָּם לִיחִידוֹת קְטַנּוֹת יוֹתֵר: פְּרוּט מֵאוֹת לַעֲשָׂרוֹת. פְּרוּט עֲשָׂרוֹת לִיחִידוֹת. פְּרוּט הָעִנְיָן לְזוּטוֹת. 3°. הַרְצָאַת פְּרָטִים מְרֻבִּים, עֲרִיכַת דָּבָר לִפְרָטָיו: פְּרוּט הַהוֹצָאוֹת וְהַהַכְנָסוֹת. — [פְּרוּט־, פְּרוּטִים, ־טֵי־]

— **בִּפְרוּט°**, בִּפְרָטוּת, בְּצִיּוּן כָּל הַפְּרָטִים: סִפֵּר אֶת הַדָּבָר בִּפְרוּט.

פְּרוֹטְאִין◇, ראה פְּרוֹטֵאִין.

פְּרוּטָה* נ׳ [מן פרט; ארמית: פְּרִיטָא] מַטְבֵּעַ קָטָן בְּעֶרְכּוֹ. 1 * [בימי־קדם] אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בָּאִסָּר הָאִיטַלְקִי (קידושין א א). 2 ° [בראשית ימי מדינת־ישראל] אַלְפִּית הַלִּירָה, בְּהַקְבָּלָה לַ"מִּיל" שֶׁהָיָה בַּכֶּסֶף הָאֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי בִּימֵי הַמַּנְדָּט הַבְּרִיטִי. בְּיָמֵינוּ נִתְבַּטְּלָה הַפְּרוּטָה וְהֻחְלְפָה בָּ'אֲגוֹרָה' שֶׁהִיא הַמֵּאִית שֶׁל הַלִּירָה הַיִּשְׂרְאֵלִית. 3 *, שֵׁם כּוֹלֵל לְכֶסֶף, מָעוֹת: "אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא... עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס" (סנהדרין צז.). "לְשֶׁעָבַר הָיְתָה פְּרוּטָה מְצוּיָה" (שיר השירים רבה ב ה, סמכוני) [וראה עוד להלן] — [פְּרוּטַת־, פְּרוּטוֹת]

— **דִּין פְּרוּטָה כְּדִין מֵאָה*** [על־פי סנהדרין ח., ושם הכוונה לדיין: הדין ביחס לפרוטה אחת צריך להיות חשוב בעיניו ממש כדין של מאה מנה!] 1 *, יֵשׁ לִנְהֹג בְּצֶדֶק מֻחְלָט, עַוָּת בִּפְרוּטָה כָּמוֹהוּ כְּעַוָּת בְּמֵאָה מָנֶה. 2 ° [בשינוי המשמע] אֵין לְזַלְזֵל גַּם בִּקְטַנּוֹת.

— **כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל*** (בבא בתרא ט:), אֵין לְזַלְזֵל בִּקְטַנּוֹת, שֶׁהֲרֵי כָּל דָּבָר גָּדוֹל אֵינוֹ אֶלָּא צֵרוּפָם שֶׁל פְּרָטִים הַרְבֵּה.

— **כָּלְתָה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס*** [על־פי סנהדרין צז.], הוּא נִשְׁאַר בְּחֹסֶר־כֹּל, הוּא בָּא עַד כִּכַּר־לֶחֶם.

— **פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה*** (עבודה זרה עא:), כִּנּוּי לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ.

— **נֶהֱרַג עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה*** [שאול בדרש הלצי מעבודה־זרה עא:, ושם הכוונה על בן־נוח: בן־נוח (נכרי) חייב מיתה אף אם גזל מישראל פחות משוה פרוטה] הוּא קַמְצָן וְכִילַי מֻפְלָג.

— **אֵין לוֹ פְּרוּטָה לִפְרָטָהּ^** [על־פי "איש חסיד", זמירות למוצאי שבת] הוּא עָנִי וַחֲסַר־כֹּל.

— **אֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה°** [בלשון־הדיבור] אֵין לוֹ כָּל חֲשִׁיבוּת, הוּא נְטוּל־עֵרֶךְ.

פְּרוֹטוֹ◇ ז׳ [יוונית: protos ראשון] מִלָּה הַבָּאָה בְּרֹאשׁ שֵׁמוֹת וְתֹאָרִים שׁוֹנִים בְּמַשְׁמָעוּת: רִאשׁוֹן־, אַב־, קְדַם־: "כְּתוֹבוֹת פְּרוֹטוֹ־סִינָאִיּוֹת" [וראה עוד ערכים להלן]

פְּרוֹטוֹזוֹאוֹן◇ ז׳ [מיוונית: protos ראשון + zoon בעל־חיים] אַבְחַי, בַּעַל־חַיִּים חַד־תָּאִי, הַיְצוּר הַחַי הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר בַּטֶּבַע. — [ריבוי: פְּרוֹטוֹזוֹאָה]

פְּרוֹטוֹטִיפּוּס◇ ז׳ [מיוונית: protos ראשון + typos טופס] 1. אַב־טִיפּוּס, דֻּגְמָה רִאשׁוֹנָה לְדָבָר. 2. אָדָם שֶׁשִּׁמֵּשׁ נוֹשֵׂא לְגִבּוֹר שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית. — [פְּרוֹטוֹטִיפִּים]

פרוטומה* נ׳ [יוונית: protome] אנדרטת־חזה, פסל של ראש אדם וחלק מחזהו חצוב באבן, מחטב בעץ או מכיר מגבס, מחמר ומכיוצא בזה: ״פרוטומו (־מת) של מלך שהיא חקוקה עליו (על העץ)״ (שמות רבה טו). ״פרוטומת־שיש של אשה״ (מגד, החי 222). — [פרוטומות]

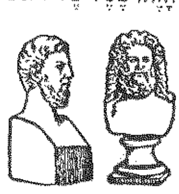
פרוטומות

פרוטון° ז׳ [מיוונית: protos ראשון] חלקיק של החמר הנושא בתוכו מטען חשמל חיובי והיוצר יחד עם האלקטרון אטום של מימן. הפרוטונים יחד עם הניטרונים הם אבני הבנין של גרעיני כל האטומים. — [פרוטונים]

פרוטופלסמה° נ׳ [מיוונית: protos ראשון + פלסמה] אבחמר, החמר המגלם את התכונות והתופעות של החיים והממלא את תאי הצמחים ובעלי־החיים. הפרוטופלסמה היא תרכבת מארגנת של חמרים אורגניים (חלבונים, שמנים, פחמימות וחמצות) ואי־אורגניים (מים ומלחים).

פרוטוקול° ז׳ [מיוונית: protokollon דף ראשון שהודבק אל הדף הבא בכתב־יד, כעין שער ובו תוכן העניינים; מן protos ראשון + kollao אני מדביק] 1, זכרון־דברים, דין־וחשבון בכתב, דברים שנאמרו והחלטו בישיבה, באספה, בכנוס וכדומה: המזכיר רשם את הפרוטוקול, היושב־ראש חתם על הפרוטוקול. 2, תקנון, רשימת כללים לנהג רשמי מסים וביחוד: תקנון בינלאמי המסדיר את היחסים ודרכי־המגע שבין דיפלומט ובין המדינה שאליה הוא מאמן: השגריר מסר את כתב־האמנה שלו בכל גנוני הטקס בהתאם לפרוטוקול [יש נוהגים לכתוב שם זה כצירוף של שתי מלים עבריות: ״פרטי־כל״] — [פרוטוקולים]

פרוטזה°, ראה פרותיזה.

פרוטטת* נ׳ [מן פרוטה] אסימון, עגול של מתכת שלא נטבעה עליו צורתו או שנשחקה צורתו לגמרי: ״בפרוטטות דליכא עליהו טבעא (שאין עליהן צורה)״ (בבא מציעא מו). ״בדמים ובפרוטטות״ (שם). ״ומרביץ שם בחשאי צפרת אחת... על פרוטטת קטנה של נחשת״ (ביאליק, ספיח יד). — [פרוטטת־, פרוטטות, פרוטטות־]

פרוטיטיס° ז׳ [מיוונית: para בצד + ous (-otos) אוזן] חזרת, תפיחה דלקתית של מצד־האזן (Parotitis).

פרוטית* נ׳ [הגיזרון לא הוברר] אחד ממיני הפרדים שנולדו מהרבעת־כלאים של סוס וחמור אך אין יודעים מי האם — סוסה או חמורה: ״הפרוטיות אסורות והרמך מתר״ (כלאים ח ה). — [פרוטית־, פרוטיות]

פרוטסט° ז׳ [מלאטינית: pro לפני + testari להעיד] 1, מחאה, טענה קשה נגד מישהו: הנציגים הביעו פרוטסט קשה נגד הקפוח. 2, אשור רשמי (הנדרש על־ידי חק־השטרות) כי שטר־חוב לא נפרע במועדו, דבר הנותן למלוה רשות להגיש תביעה משפטית נגד הלוה: ״אם לא יפרע החוב עד יום פלוני ימסר השטר לפרוטסט״ (הודעה בנקאית). — [פרוטסטים]

פרוטסטנט° ז׳ [מן פרוטסט] נוצרי השיך לאחת מן הכנסיות שנתפלגו מן הכנסיה הקתולית בתקופת הרפורמציה במאה השש־עשרה (לותרניות, קלויניזם וכו׳) כמחאה נגד הקתוליות.

— **פרוטסטנטי°**, השיך לזרם הפרוטסטנטים בנצרות: הכנסיה הפרוטסטנטית.

— **פרוטסטנטיות°**, הזרם בנצרות שנתפלג מן הקתוליות (במאה ה־16) והכניס בה רפורמות דתיות מסימות.

פרוטקטורט° ז׳ [מלאטינית: protector מגן, נותן־חסות] שיטת־חסות, משטר מדיני של שלטון מדינה גדולה במדינה נחשלת, אגב מתן מדת עצמאות מסימת לתושבי המקום. — [־רטים]

פרוטקציה° נ׳ [מלאטינית: protectio הגנה, מתן־חסות] חסות, המלצה לעדיפות, תמיכת אדם בעל־השפעה במישהו כדי להשיג לו זכות או עדיפות מסימת בקבלת עבודה וכדומה: פלוני הסתדר בלי כל פרוטקציות. — [פרוטקציות]

— **פרוטקציוניזם°** ז׳ 1, מדיניות־מגן, הגנה של הממשלה על הסחורות המיצרות בארץ על־ידי הטלת מכס־מגן כבד על הסחורות המיבאות מחוץ־לארץ. 2, נהג שלילי של קבלת עובדים בדרך של פרוטקציה — בזכות הכרות, קרבה משפחתית, משוא־פנים וכדומה.

— **פרוטקציוניסט°** ז׳ בעל פרוטקציה, מי שזכה במשהו באמצעות פרוטקציה.

פרוטרוט* ז׳ [הכפלה מן פרוט, או פרוטה] 1, מטבעות קטנים, מעות, ״כסף קטן״: ״אין מחללין כסף ופרות על כסף אלא אם כן יש עמו פרוטרוט״ (תוספתא מעשר שני ב י). ״אדם הולך לקיסרין צריך למאה זוז או למאתים זוז הוצאה, אם נוטלן הוא פרוטרוט הן מיגעין אותו... אלא מצרפן סלעים והוא פורע ומוציא בכל מקום שירצה״ (מדרש תנאים הופמן, דברים לב ב). לא אוכל לתת לך עדף מחסר פרוטרוט. 2, מספר קטן, משהו: ״היו עומדין ומוציאין עצמן חסרים חמשה עשר אלף ופרוטרוט״ (ירושלמי תעניות סט ג). — [פרוטרוט־]

— **בפרוטרוט*** תה״פ [על־פי בכורות ה׳ ״ולא כגאן הכתוב אלא בפרוטרוט״ ושם המשמע: בפרוטות קטנות] בכל הפרטים, עם כל הפרוט: ״מחתך את הדבור בפרוטרוט, הכל לפי נעימות הכלי״ (רש״י עמוס ו ד). ״ולא אוכל להרצות מחשבותי כראוי ולמסרן בפרוטרוט כמו שאמרו הם בלשונם״ (מגדלי מו״ס, ע). ״מספר הוא להם על־פי דרכו בפרוטרוט את כל מנהגי הסדר של פסח״ (ביאליק, אריה ו). ״דבר זה כדאי לספר בפרוטרוט״ (עגנון, כלה שמה).

פרוטרוטי° ת׳ [מן פרוטרוט] מפרט ביותר, המכיל את כל הפרטים: ״לעשותם יסוד לחקירה פרוטרוטית״ (קלוזנר, הספרות א VII). — [־טית, ־טיים, ־טיות]

פרוי*, פירוי ז׳ [מן פרה] פריה, פריון: ״את מוצא שמדות טובות של הקדוש־ברוך־הוא בהשפע, בפרוי ורבוי״ (אסתר רבה, בסוף). ״ישבה (היונה) לדגר. פרוי ורבוי עתידים להיות במשק״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 257). — [פרוי־]

פַּרְוַיִם ש״פ [כנראה, שֵׁם מקום; רווח בצירוף:]

— **זְהַב פַּרְוַיִם** 1. אֶחָד מִמִּינֵי הַזָּהָב הַטּוֹב: ״וְהַזָּהָב — זְהַב פַּרְוָיִם״ (דברי הימים ב ג ו). 2° [בהשאלה] שֵׁם־דָּבָר לְמַשֶּׁהוּ מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר, יָקָר מִפָּז: ״רֶץ גְּדִלֶּיהוּ בּוֹ, וְהַמְּעִיל — זְהַב־פַּרְוָיִם!״ (אלתרמן, תר׳ פתחו את השער 42).

פְּרוֹיֶקְט◇ ז׳ [מלאטינית: projectum נזרק] 1. הַצָּעָה, תָּכְנִית מְעֻבֶּדֶת שֶׁל מִפְעָל, שֶׁל בִּנְיָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״הָאִידֵיאָלִים הַגְּדוֹלִים וְהַפְּרוֹיֶקְטִים הַיָּפִים שֶׁעֲסַקְתֶּם בָּהֶם״ (אחד העם, תמג). פְּרוֹיֶקְט חָדָשׁ לְבִנּוּי הָעִיר. פְּרוֹיֶקְט מַדָּעִי. 2 [בחינוך] נוֹשֵׂא מֶרְכָּזִי הַמֻּצָּע לַתַּלְמִידִים לְעִבּוּדוֹ בְּשִׁיטַת עֲבוֹדָה עַצְמִית בְּאֹפֶן שֶׁיְּרַכְּזוּ סְבִיבוֹ רַב מִקְצוֹעוֹת הַלִּמּוּד וְהַלּוֹמֵד יַעֲבֹר בְּעַצְמוֹ עַל רֹב שְׁלַבֵּי הַחֲקִירָה, הָעִיּוּנִים, וְהַמַּאֲמַצִּים לְהַתִּיר אֶת הַבְּעָיָה עַד הַסָּקַת הַמַּסְקָנוֹת: שִׁיטַת הַפְּרוֹיֶקְטִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַמִּתְקַדֵּם. — [־טִים]

— **פְּרוֹיֶקְצְיָה**◇ נ׳ [בהנדסה] הֶטֵּל [ראה ערך זה], הַטָּלָה.

פַּרְוִית°, פרווית נ׳ [מן פַּרְוָה] מְעִיל־פַּרְוָה קָצָר: ״אֲחוּזָה בְּשַׁרְווּל פַּרְוִיתוֹ וְלֹא הִרְפַּתָּה מִמֶּנּוּ״ (ברש, א 327). ״אִמָּהּ הוֹסִיפָה לְהַפְצִיר כִּי תִּפְשֹׁט אֶת הַפַּרְוִית״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו א 80). — [פַּרְוִית־, פַּרְוִיּוֹת]

פֵּרוּךְ⁘, פירוך ז׳ [מן פרך, פֵּרֵךְ; ארמית: פֵּירוּכָא] 1. שְׁבִירָה, רִצּוּץ: ״חֲזְיָא (רָאוּי הַתֶּבֶן) לִבְהֶמְתִּי עַל־יְדֵי פֵּרוּךְ... דְּאָמְרִינַן: מְפָרְכִין אֶת הַתֶּבֶן״ (תוספות בבא בתרא יט:). עֲבוֹדָה הַגּוֹרֶמֶת לְפֵרוּךְ גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם. 2. שִׁפְשׁוּף, עִסּוּי: ״לְהָסִיר צַעֲרָהּ בְּסִיכָה וּפֵרוּךְ״ (רמב״ם, שבת כא ל). 3. סְתִירָה, הַפְרָכָה: ״שֶׁנִּמְצָא מִמֶּנָּה עַצְמָהּ פֵּרוּכָהּ״ (ערוך, צד). — [פֵּרוּךְ־, פֵּרוּכִים, ־כֵי־]

— **פֵּרוּכִים⁘**, גַּרְעִינִים פְּרוּכִים, גְּרִיסִים: ״כַּרְמֶל לְהַקְלִיא אָבִיב פֵּרוּכִים״ (קליר, סידור 707).

פָּרוּךְ* ת׳ [מן פרך] 1* (גוף) שָׁבוּר, רָצוּץ: ״וַהֲלֹא פְּרוּכִים, לְכָךְ נֶאֱמַר ׳בְּשֵׁם ה׳ כִּי אֲמִילַם׳״ (מדרש תהלים קיח יב). ״פְּרוּכִים בִּלְבָנִים לָנוּ עֵת רְאִיָּתָהּ״ (ינאי, עה). ״פְּרוּכֵי עָמָל וּכְפוּפֵי גַב״ (ברוידס, שחר ע). 2°. מְפוֹרָר: ״נִתְפּוֹרְרוּ תַּחְתָּם כְּזָהָב פָּרוּךְ״ (ביאליק, ספיח ו). ״תָּקַע עַד חֲצָיִם בִּקְלִפַּת הָאֹרֶן הַפְּרוּכָה״ (שניאור, סיפורים רכח). — [פְּרוּכָה, פְּרוּכִים, ־כוֹת]

פרוכת, ראה פָּרֹכֶת.

פָּרוֹל◇ ז׳ [צרפתית: parole] סִיסְמָה, מִלָּה אוֹ מִשְׁפָּט מֻסְכָּם סוֹדִי הַנּוֹתְנִים לָאוֹמֵר אוֹתָם רְשׁוּת־מַעֲבָר דֶּרֶךְ מִשְׁמָר. — [פָּרוֹלִים]

פְּרוֹלוֹג◇ ז׳ [יוונית: prologos; מן: pro לפני + logos דיבור] פְּתִיחָה, פֶּתַח־דָּבָר, הַקְדָּמָה, הַחֵלֶק הַפּוֹתֵחַ בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית אוֹ סִפְרוּתִית. — [פְּרוֹלוֹגִים]

פְּרוֹלֵיטַרְיוֹן◇ ז׳ [מלאטינית: proletarius בעל צאצאים רבים, אזרח רומי מדלת־העם] מַעֲמַד הָעֲמֵלִים הַחַיִּים מֵעֲבוֹדָה שְׂכִירָה. הַפְּרוֹלֵיטַרְיוֹן מַקִּיף בַּחֶבְרָה הַמּוֹדֶרְנִית אֶת פּוֹעֲלֵי־הַחֲרֹשֶׁת, אֶת הָעוֹבְדִים הַשְּׂכִירִים בַּחַקְלָאוּת, בַּמִּסְחָר, בְּמִקְצוֹעוֹת חָפְשִׁיִּים וְכַדּוֹמֶה.

— **פְּרוֹלֵיטָרִי**◇ ת׳ מְשׁוֹלַל כָּל אֶמְצְעֵי יִצּוּר, הַחַי מֵעֲבוֹדָתוֹ הַשְּׂכִירָה אֵצֶל אֲחֵרִים, עַל־פִּי־רֹב בִּתְנָאֵי נִצּוּל: הַמַּעֲמָד הַפְּרוֹלֵיטָרִי. הַשְּׁכָבוֹת הַפְּרוֹלֵיטָרִיּוֹת בַּמְּדִינָה.

— **פְּרוֹלֵיטַרְיָאט**◇ ז׳ פְּרוֹלֵיטַרְיוֹן, כִּנּוּי לְמַעֲמַד הָעוֹבְדִים: ״נִרְאוּ גַּם בְּתוֹכְנוּ הַנִּצָּנִים שֶׁל פְּרוֹלֵיטַרְיָאט בָּרִיא״ (ברנר, א 169).

— **פְּרוֹלֵיטַרִיזַצְיָה**◇ נ׳ תַּהֲלִיךְ הַהִדַּלְדְּלוּת שֶׁל בְּנֵי הַמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי (סוֹחֲרִים קְטַנִּים, בַּעֲלֵי־מְלָאכָה, אִכָּרִים) וּמַעֲבָרָם לְמַעֲמָד שֶׁל פְּרוֹלֵיטַרְיוֹן: הַפְּרוֹלֵיטַרִיזַצְיָה הִיא תַּהֲלִיךְ רוֹוֵחַ בַּמִּשְׁטָר הָרְכוּשָׁנִי.

פָּרוּם ת׳ [מן פרם, פָּרַם] קָרוּעַ בִּמְקוֹם הַתֶּפֶר: ״בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ״ (ויקרא יג מה). ״שֶׁרוֹאֶה אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹצְאָה וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ... וּפְרוּמָה מִשְּׁנֵי צְדָדֶיהָ״ (גיטין צ:). ״דְּמוּתָהּ כְּחוֹלָה, כֻּתָּנוֹתֶיהָ פְּרוּמוֹת״ (גבירול, ה 21). ״נִתְבַּלְטוּ מִגִּבַּעְתּוֹ הַפְּרוּמָה וּמִמַּדֵּי אַדַּרְתּוֹ הַמְטֻלָּאָה״ (ברנר, א 236). [ובהשאלה:] ״הַפְּסַנְתְּרָנִית פְּרוּמַת הָעֲצַבִּים נוֹזֶפֶת בּוֹ״ (הלקין, משבר 139). — [פְּרוּמָה, פְּרוּמִים, ־מוֹת]

פרומביה, ראה פְּרֻמְבְּיָה.

פְּרוֹמִיל◇ ז׳ [מלאטינית: pro ל־ + mille אלף] [בחשבון־אחוזים] אֶחָד לָאֶלֶף, אַלְפִּית, נִכְתָּב בְּקִצּוּר ‰: הַפְּרֶמְיָה לְחֶבְרַת־הַבִּטּוּחַ מְחֻשֶּׁבֶת בִּפְרוֹמִילִים שֶׁל הָעֵרֶךְ הַמְּבֻטָּח. — [פְּרוֹמִילִים]

פְּרוֹמֶנָדָה◇ נ׳ [צרפתית: promenade] טַיֶּלֶת, מְקוֹם צִבּוּרִי לְטִיּוּלִים: פְּרוֹמֶנָדָה לְאֹרֶךְ חוֹף הַיָּם. — [פְּרוֹמֶנָדוֹת]

פַּרְוָן°, פרוון ז׳ [מן פַּרְוָה] 1. יַצְרַן פְּרָווֹת. 2. מוֹכֵר פְּרָווֹת. — [פַּרְוַן־, פַּרְוָנִים, פַּרְוָנֵי־]

פָּרוֹנוֹמַסְיָה◇ נ׳ [מיוונית: para בצד + onomasia כינוי בשם] צִמּוּד־מִלִּים, מִשְׂחַק מִלִּים שֶׁמִּבְטָאָן שָׁוֶה אוֹ דּוֹמֶה מְאֹד זֶה לָזֶה וְהוֹרָאוֹתֵיהֶן שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן: אָב (בַּהוֹרִים) — אָב (הַחֹדֶשׁ), אַשְׁפָּה (תִּיק) — אַשְׁפָּה (זֶבֶל). הַ״לָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן״ שֶׁבִּמְלִיצַת הַמִּקְרָא אַף הִיא אַחַת מִצּוּרוֹת הַפָּרוֹנוֹמַסְיָה. — [פָּרוֹנוֹמַסְיוֹת]

פַּרְוָנוּת°, פרוונות נ׳ [מן פַּרְוָה] 1. יִצּוּר פְּרָווֹת. 2. מִסְחָר בִּפְרָווֹת. — [פַּרְוָנוּת־]

פְּרֶוֶנְטִיבִי◇, פרוונטיבי ת׳ [מלאטינית: praeventus הבא לפני] מוֹנֵעַ, מַקְדִּים רְפוּאָה לְמַחֲלָה: הַרְכָּבַת אֲבַעְבּוּעוֹת, הַזְרָקַת נַסְיוּבִים שׁוֹנִים לְתוֹךְ הַגּוּף — פְּעֻלּוֹת פְּרֶוֶנְטִיבִיּוֹת הֵן. — [פְּרֶוֶנְטִיבִית, פְּרֶוֶנְטִיבִיִּים, פְּרֶוֶנְטִיבִיּוֹת]

פְּרוֹנְטָלִי◇ ת׳ [מלאטינית: frons (-ntis) מצח] חֲזִיתִי, הַפּוֹנֶה בְּמֵישָׁרִים לַחֲזִית: שִׁעוּר פְּרוֹנְטָלִי (שִׁעוּר הַנִּתָּן כְּשֶׁהַמּוֹרֶה עוֹמֵד לִפְנֵי כִּתַּת הַתַּלְמִידִים וּמַרְצֶה אוֹ מְשׂוֹחֵחַ אִתָּם), לְהַבְדִּיל מִשִּׁעוּר שֶׁל הַדְרָכָה אִינְדִּיבִידוּאָלִית בַּעֲבוֹדָה עַצְמִית וְכַדּוֹמֶה. — [־טָלִית, פְּרוֹנְטָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

פַּרְוַנְקָא*, פרוונקא ז׳ [ארמית, מפרסית: parwanak] שָׁלִיחַ, צִיר, נוֹשֵׂא־מִכְתָּבִים [רווח בפתגם הארמי:]

— **קָרִיָּנָא דְּאִגַּרְתָּא אִיהוּ לֶהֱוֵי פַּרְוַנְקָא*** (בבא מציעא פג), קוֹרֵא הָאִגֶּרֶת הוּא יִהְיֶה הַשָּׁלִיחַ, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁאוֹמֵר אוֹ מַצִּיעַ דְּבַר־מָה יְבַצַּע־נָא בְּעַצְמוֹ אֶת הַדָּבָר; ״בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה!״

פָּרוּס* ת׳ [מן פרס, פָּרַס] פָּרוּשׂ, מָתוּחַ: ״וּמְצוּדָה פְרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים״ (אבות ג טז). ״סְדִינִין פְּרוּסִין עַל הָעַמּוּדִים״ (עירובין פז:).

״מִסְחָר גָּדוֹל שֶׁל עוֹפוֹת וּבֵיצִים יֵשׁ לוֹ וּסְנִיפִין פְּרוּסִים בְּכַמָּה עָרִים״ (עגנון, כפות קמז). ״וּכְמִין נַחַת־רוּחָה פְּרוּסָה בַּבַּיִת״ (הזז, יעיש א 83). — [פְּרוּסָה, פְּרוּסִים, ־סוֹת]

פְּרוֹס* ז׳ [מן א. פרס] חֵלֶק, מֶחֱצִית [רק בשימוש:]

— בִּפְרוֹס (חַג)*, 1*, בְּמַחֲצִית הַחֹדֶשׁ שֶׁלִּפְנֵי חַג, בַּיָּמִים הַסְּמוּכִים לְעֶרֶב הֶחָג: ״בִּשְׁלֹשָׁה פְרָקִים בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה: בִּפְרוֹס הַפֶּסַח, בִּפְרוֹס עֲצֶרֶת, בִּפְרוֹס הֶחָג״ (שקלים ג א). ״וּבֵית רַבִּי חַיִּים שֶׁבִּפְרוֹס הַפֶּסַח הָיְתָה הָעֲבוֹדָה מְרֻבָּה שָׁם״ (מגדלי מו״ס, רצא). ״עוֹד יִפָּקֵד פַּעַם נֵר בִּפְרוֹס הֶחָג״ (פיכמן, לג). 2 ° [בהשאלה] בְּעֶרֶב־, לִפְנֵי־: הַדָּבָר קָרָה בִּפְרוֹס הַמִּלְחָמָה.

פֵּרוּס°, פֵּירוּס ז׳ [מן פרס, פֵּרֵס] בִּזּוּר, דֶּצֶנְטְרָלִיזַצְיָה, הַעֲבָרַת תַּפְקִידִים אוֹ סַמְכֻיּוֹת מִן הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי לְגוּפֵי־מִנְהָל עַצְמָאִיִּים בִּלְתִּי כְּפוּפִים לוֹ. — [פֵּרוּס־]

פְּרוֹסְבּוֹל*, ראה פְּרוֹזְבּוֹל.

פְּרוּסָה* נ׳ [מן פרס, א. פָּרַס] חֲתִיכָה, וּבְיִחוּד: חֲתִיכָה שֶׁנִּפְרְסָה מִכִּכַּר־לֶחֶם, פַּת־לֶחֶם: ״עָנִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פְּרוּסוֹת״ (תוספתא דמאי ה ח). ״מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל כָּל פְּרוּסָה וּפְרוּסָה״ (חולין קז:). ״לֹא יִפְרֹס אָדָם פְּרוּסָה לָאוֹרְחִין אֶלָּא אִם כֵּן אוֹכֵל עִמָּהֶם״ (ראש השנה כט:). ״וִיבָרֵךְ עַל מַפָּה נְקִיָּה לְלֹא פְּרוּסַת חַלָּה״ (ביאליק, אמי). — [פְּרוּסַת־, ־סוֹת]

— פְּרוּסַת־הַמּוֹצִיא°, פְּרוּסַת־לֶחֶם קְטַנָּה שֶׁמְּבָרְכִים עָלֶיהָ בִּרְכַּת ׳הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ׳: ״וְהוֹרִידוּ גַּם מְעַט דְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים וְטָבְלוּ בּוֹ אֶת פְּרוּסַת־הַמּוֹצִיא״ (עגנון, אלו שסה).

פְּרוֹסוֹדְיָה° נ׳ [יוונית: prosoidia] תּוֹרַת הַמִּשְׁקָל בַּשִּׁירָה. — [פְּרוֹסוֹדְיוֹת]

פְּרוֹסְטַגְמָא* נ׳ ראה פְּרוֹזְדוֹגְמָא.

פְּרוֹסְטָטָה° נ׳ [יוונית: prostates העומד לפני] עַרְמוֹנִית — ראה ערך עַרְמוֹנִית.

— פְּרוֹסְטָטִיטִיס°, דַּלֶּקֶת הָעַרְמוֹנִית (Prostatitis).

פְּרוּסֹנֶת°, פְּרוּסוֹנֶת נ׳ [מן פְּרוּסָה] פְּרוּסָה קְטַנָּה: ״וְגַם מְזוֹנוֹת יֵשׁ לָתֵת לָהּ, פְּרוּסֹנֶת לֶחֶם״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 240). — [פְּרוּסוֹנוֹת]

פְּרוֹסְפֶּקְט° ז׳ [מלאטינית: prospectum ראייה קודמת, סקירה] תָּכְנִיָּה, חוֹבֶרֶת הַכּוֹלֶלֶת פְּרָטִים עַל דְּבַר־מָה הַמּוּצָע לְעִיּוּן אוֹ לִמְכִירָה, חוֹבֶרֶת לְדֻגְמָה שֶׁל סֵפֶר הָעוֹמֵד לְהוֹפִיעַ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: נִתְפַּרְסֵם פְּרוֹסְפֶּקְט שֶׁל הָאֶנְצִיקְלוֹפֶּדְיָה הַחֲדָשָׁה. ״פְּרוֹסְפֶּקְטִים נִשְׁלָחִים חִנָּם לְכָל דּוֹרֵשׁ״ (הודעה מסחרית). — [פְּרוֹסְפֶּקְטִים]

פְּרוֹסְפֶּרִיטִי° נ׳ [אנגלית: prosperity] שֶׁפַע, רְוָחָה, שִׂגְשׂוּג כַּלְכָּלִי אוֹ חֶבְרָתִי וְכַדּוֹמֶה: ״הַפְּרוֹסְפֶּרִיטִי פּוֹרֶצֶת עַל יָמִין וְעַל שְׂמֹאל״ (ברקוביץ, סיפורים ריט).

א. **פָּרוּעַ** ת׳ [מן א. פרע, פָּרַע] 1. מֻשְׁחָת, מְקֻלְקָל, לָקוּי בְּמִדּוֹתָיו וּבְהִתְנַהֲגוּתוֹ: ״וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם״ (שמות לב כה). ״לֵב הָעָם הוּא הַיְסוֹד אֲשֶׁר עָלָיו תִּבָּנֶה הָאָרֶץ, וְהָעָם קָרוּעַ וּפָרוּעַ״ (אחד העם, יד). נַעַר עָזוּב וּפָרוּעַ. 2 °. בִּלְתִּי־מְסֻדָּר, מְבֻלְבָּל: ״וְרָאוּ אָדָם אֶחָד שֶׁשַּׂעֲרוֹתָיו פְּרוּעוֹת וּזְקָנוֹ מְדֻבְלָל״ (עגנון, כלה קג). ״וְהָאִישׁ לָבוּשׁ אַדֶּרֶת וּפְרוּעַ שֵׂעָר״ (ביאליק, מגילת ו). 3. מְגֻלֶּה, חָשׂוּף: ״וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ״ (ויקרא יג מה). ״יוֹצְאָה וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ״ (כתובות ב י). — [פְּרוּעָה, פְּרוּעִים, פְּרוּעוֹת]

— פָּרוּעַ לְשִׁמְצָה [על־פי שמות לב כה, ראה לעיל], מֻשְׁחָת מְאֹד, לָקוּי מְאֹד בְּמוּסָרוֹ וּבְהִתְנַהֲגוּתוֹ.

— פְּרוּעַ־רֹאשׁ, 1 °, מִי שֶׁשְּׂעַר רֹאשׁוֹ אֵינוֹ מְסֻדָּר הֵיטֵב: ״וְהַקִּיצָה הָאִשָּׁה... וְהִיא פְּרוּעַת רֹאשׁ וּמְעוּכַת בָּשָׂר״ (ביאליק, והיה כי יארכו). ״בַּחֲלֹל אִם יוֹשְׁבִים פְּרוּעֵי רֹאשׁ לֹא אִכְפַּת לוֹ״ (עגנון, אורח 127). 2 [במקרא ובתלמוד] שֶׁרֹאשׁוֹ מְגֻלֶּה [ראה לעיל]

ב. **פָּרוּעַ*** ז׳ [מן ב. פרע, פָּרַע] מְשֻׁלָּם, פָּדוּי, שֶׁסֻּלְּקָה תְּמוּרָתוֹ: ״עֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא (הַכְּתֻבָּה) פְּרוּעָה״ (כתובות ט ז). ״אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶה שְׁטָר פָּרוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (כתובות יט:). ״מַה לְּךָ תַּעֲבִיד נְפָשׁוֹת בְּפֶרֶךְ עָלֶיךָ הִנֵּה פְּרוּעוֹת״ (יהודה הלוי, ג 160). — [פְּרוּעָה, פְּרוּעִים, ־עוֹת]

פֵּרוּעַ*, פֵּירוּעַ ז׳ [מן א. פרע, פֵּרַע] 1. גִּלּוּי, חִשּׂוּף: ״שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפֵרוּעַ רֹאשׁ״ (כתובות עב.). 2. גִּלּוּי הַשֵּׁת לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים (ברכות סב.). — [פֵּרוּעַ־, פֵּרוּעוֹ]

פָּרוּף* ת׳ [מן פרף, פָּרַף] מְרֻכָּס, מְחֻבָּר: ״עַרְבִיּוֹת יוֹצְאוֹת רְעוּלוֹת וּמָדִיּוֹת פְּרוּפוֹת״ (שבת ו ו). ״וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים בָּאוֹת פְּרוּפוֹת וּרְעוּלוֹת״ (יל״ג, פרוזה ט). ״הִלְבִּישַׁנִי כֻּתֹּנֶת פְּרוּפָה בַּעֲנִיבָה רְפוּיָה״ (מגדלי מו״ס, שמח). שְׂעָרוֹת פְּרוּפוֹת בְּמַרְפָּה. — [פְּרוּפָה, פְּרוּפִים, ־פוֹת]

פְּרוֹפָּגַנְדָּה° נ׳ [לאטינית: propaganda דברים שנועדו להפצה] תַּעֲמוּלָה, הֲפָצַת רַעְיוֹנוֹת וְדֵעוֹת וּפִרְסוּמָם בַּצִּבּוּר. — [פְּרוֹפָּגַנְדּוֹת]

— פְּרוֹפָּגַנְדִּיסְט°, ז׳ תַּעֲמְלָן, אָדָם הָעוֹסֵק בְּנִהוּל פְּרוֹפָּגַנְדָּה.

פְּרוֹפּוֹרְצְיָה° נ׳ [לאטינית: proportio] 1. יַחַס, שִׁעוּר הַהַקְבָּלָה שֶׁל גֹּדֶל לְגֹדֶל, תֹּאַם: פְּרוֹפּוֹרְצְיָה נְכוֹנָה בֵּין אֵיבְרֵי־הַגּוּף. הָרְוָחִים נִתְחַלְּקוּ בִּפְרוֹפּוֹרְצְיָה מְסֻיֶּמֶת בֵּין הַשֻּׁתָּפִים — לְפִי הַשְׁקָעוֹתֵיהֶם. 2 [במתמטיקה] מַתְכֹּנֶת, שִׁוְיוֹן בֵּין יְחָסִים, לְמָשָׁל $6:12 = 4:8$ (פְּרוֹפּוֹרְצְיָה הַנְדָּסִית), אוֹ $2 + 4 = 6 - 12$ (פְּרוֹפּוֹרְצְיָה אֲרִיתְמֵטִית). — [פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹת]

— פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנִי°, פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִי° ת׳ 1. מְחֻלָּק לְפִי פְּרוֹפּוֹרְצְיָה מְסֻיֶּמֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּרוֹפּוֹרְצְיָה: חֲלֻקָּה פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִית שֶׁל אֵיבְרֵי־הַגּוּף. 2. יַחֲסִי, הַגָּדֵל אוֹ קָטֵן בְּאוֹתוֹ יַחַס שֶׁיִּגְדַּל אוֹ יִקְטַן גֹּדֶל נָתוּן וּמְסֻיָּם הַקָּשׁוּר אִתּוֹ: מִסְפָּרִים פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנִיִּים.

— בְּחִירוֹת פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִיּוֹת°, בְּחִירוֹת יַחֲסִיּוֹת, שִׁיטַת בְּחִירוֹת שֶׁלְּפִיהָ הַבּוֹחֲרִים מַצְבִּיעִים בְּעַד רְשִׁימוֹת שְׁלֵמוֹת שֶׁל מֻעֲמָדִים מִטַּעַם מִפְלָגָה אוֹ חֶבְרָה מְסֻיֶּמֶת: מִסְפַּר הַנִּבְחָרִים מִכָּל רְשִׁימָה הוּא בְּאֹפֶן יַחֲסִי לְמִסְפַּר הַקּוֹלוֹת שֶׁהִצְבִּיעוּ בְּעַדָהּ.

— מִסִּים פְּרוֹפּוֹרְצְיוֹנָלִיִּים°, קְבִיעַת אָחוּז מִסִּים וְאָחִיד שֶׁגּוֹבִים מִכָּל הַכְנָסָה, בְּלִי שִׂים לֵב לְגֹדֶל הַהַכְנָסָה, בְּנִגּוּד לְשִׁיטַת ״מִסִּים פְּרוֹגְרֶסִיבִיִּים״.

פְּרוֹפִיל◊, **פְּרוֹפִילוֹן**◊ ז׳ [איטלקית: profilo היקף] 1. צדודית, הקוים החיצוניים המתארים דבר־מה. 2. מראה פניו של אדם או עצם כל־שהוא מן הצד: הצטלמתי בפרופיל. 3. חתך, תרשים לארך או לרחב או לעמק של מקום מכשיר וכו׳: פרופיל של הקרקע. פרופיל של מכונה. — [פרופילים]

פרופילים
של אירופי   של כושי   קוי פרופיל

פְּרוֹפִילַקְטִיקָה◊ נ׳ [מיוונית: prophylaktikos מגן] [ברפואה] סך כל האמצעים והתכסיסים הננקטים למניעת מחלות מאדם או מבהמה.

— **פְּרוֹפִילַקְטִי**◊ ת׳ תמנעי, המונע ושומר ממחלה: אמצעים פרופילקטיים.

פְּרוֹפֶּלֶר◊ ז׳ [מלאטינית: propellere לדחוף קדימה] מדחף, מתקן במטוסים או באניות, המבסס על עקרון הבֹּרג המסתובב במהירות וגורם על־ידי־כך להנעתם קדימה. — [פרופלרים]

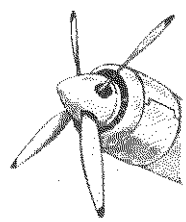

פרופלר של מטוס

פְּרוֹפָנַצְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: profanus חילוני, שאינו מקודש] חלול הקדש, חלון, סלוף דבר־מה על־ידי פעלה גסה: פרופנציה של מדעי האדם על־ידי תורת־הגזע.

פְּרוֹפֶסוֹר◊ ז׳ [לאטינית: professor מורה] תֹּאַר גבוה ביותר למורה ולמרצה בבית־ספר גבוה (באוניברסיטה): פרופסורים וסטודנטים. פרופסור מן־המנין. פרופסור־חבר (שלא־מן־המנין). — [פרופסורים]

— **פְּרוֹפֶסוּרָה**◊ נ׳ 1. משרתו ותארו של הפרופסור: המרצה קבל פרופסורה באוניברסיטה. 2. צבור הפרופסורים: פלוני יצג את הפרופסורה הישראלית בכנוס הבינלאמי.

פְּרוֹפֶסְיוֹנָלִי◊ ת׳ [מלאטינית: professio הודעה, עיסוק] 1. מקצועי, השיך לתחום התעסקותו של אדם: אגדה פרופסיונלית. האינטרנציונל הפרופסיונלי. הגנת העניַנים הפרופסיונליים של העובד. 2. מקצועני, שעסוקו בכך, שאינו חובבני: שחקן־כדורגל פרופסיונלי. — [פרופסיונלית, פרופסיונליים, ־ליות]

— **פְּרוֹפֶסְיוֹנָלִיּוּת**◊ נ׳ 1. מקצועיות. 2. מקצוענות.

— **פְּרוֹפֶסְיוֹנָל**◊ ז׳ מקצוען, שאינו חובבן: שחקן־פרופסיונל.

פָּרוּץ* ת׳ [כמו פרץ, פָּרַץ] 1*. שבור, הרוס: "היתה גדורה משלש רוחותיו ופרוצה מרוח אחת" (ירושלמי בבא קמא ה ב). "קפה פרוצה" (ירושלמי שבת יב ג). גדר פרוצה. חומות פרוצות. 2*. שטוף ונלהב לדבר־מה (בעקר שלילי), מרבה לעסק בדבר־מה בצורה מפרזת ובלתי־רצויה: "ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק" (דמאי ב ג). "ולא נמצא ביניהן אחד פרוץ בערוה" (ויקרא רבה לב). "ושם נאמר שלא יהא פרוץ באכילה" (עגנון, אלו קג). פלוני פרוץ במשחק־קלפים. 3* [בהשאלה] פורץ גדר הנימוס והמקבל, מפקר, משחת במוסריותו: "אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה" (בראשית רבה ע). "משום צנועות ומשום פרוצות" (כתובות בז). אנשים פרוצים ופוחזים. אשה פרוצה. 4^. מרבה, רב: "שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים" (רש"י בראשית מט כו). "רגשות אהבה עצומים שהיו פרוצים בקרבו ולא יכלו להבטל" (בורלא, עקביה 234). — [פרוצה, ־צים, ־צות]

— **הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד*** [על־פי כלאים ד ד], החלק ההרוס והחרב רב מן הקים והשלם [ובהשאלה:] השלילה מרבה על החיוב.

פֵּרוּץ^, **פֵּירוּץ** ז׳ [מן פרץ, פֵּרֵץ] פריצה, הריסה: "כפתח בית הנסתם בפרוץ פצימיו" (ערוך, חזק). — [פרוץ־]

פְּרוֹצֶדוּרָה◊ נ׳ [צרפתית: procédure; מלאטינית: procedere ללכת לפנים] נֹהל, מערכת כל המנהגים המקבלים בבצוע דבר־מה: פרוצדורה של בית־דין. ענין זה כרוך בפרוצדורה מרכבת. — [פרוצדורות]

— **פְּרוֹצֶדוּרָלִי**◊, נהלי, הקשור בפרוצדורה מסימת: תהליכים פרוצדורליים.

פְּרוּצָה* ת׳ [מן פרוץ 3] אשה פורעת מוסר, סוטה, זונה: "כאן בפרוצה, כאן בצנועה" (כתובות צז). "בעיניכם היא פרוצה, בעיני היא ברה" (ביאליק, היא ישבה). — [פרוצות]

פְּרוֹצֶנְט◊ ז׳ [מלאטינית: pro ל־ + centum מאה] [בחשבון־האחוזים] החלק המאה, מאית, אחוז למאה: את הרבית מחשבים בפרוצנטים. הפרוצנטים מסמנים בסימן %, למשל: 8%. — [פרוצנטים]

פְּרוֹצֶס◊ ז׳ [מלאטינית: processus הליכה קדימה] 1. תהליך, פרשת ההתפתחות של ענין מסים: פרוצס ההתאקלמות של העולים בארץ. פרוצס אטי של למוד־הקריאה. 2. ברור משפט, ביחוד משפט המענין ביותר את הצבור. — [פרוצסים]

פֵּרוּק*, **פֵּירוּק** ז׳ [מן פרק, פֵּרֵק] 1*. הפרדת דבר מרכב לחלקיו: "ואף בשעת פרוקו והקמתו (של המשכן) איני חפץ באחרים שיפרקוהו ויקימוהו אלא הם" (במדבר רבה א). "שאין הטעם תלוי אלא בפרוק אברים" (רש"י נדה ט). פרוק והרכבה של כלי־נשק. 2°. חסול עסק מסחרי או חברה וכו׳: פרוק השתפות המסחרית. עורך־דין ממנה על פרוק החברה. 3^. פריקה, הסרת מטען: "בד׳ אמות של פרוק משא" (חושן משפט קצא יז). "פרוק על" (מלמד התלמידים, ואתחנן). פרוק השקים מן הקרונות. 4^ [על־פי הארמית: "פרוקא" בהשאלה] חסול קשיה על־ידי פתירתה, תשובה, תרוץ: "ולא מצא פרוק לדבריו" (רבינו חננאל ביצה כ). "וקדם שאזכר הקשיא ופרוקה" (מורה נבוכים א ב). קשיות ופרוקיהן. — [פרוק־, פרוקים, פרוקי־]

— **פֵּרוּק לְגוֹרְמִים**°, הפרדת מספר פריק לגורמיו, תאור מספר על־ידי מכפלה של מספרים, למשל: פרוק המספר 30 לגורמים 5 × 3 × 2.

— **פֵּרוּק הַנֶּשֶׁק (הַזַּיִן)**°, הפחתה והגבלה של הצבא והציוד המלחמתי, בטול הפעלות להגדלת כמות כלי־הנשק למלחמה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

פָּרוּק* ת׳ [מן פרק, פֵּרֵק] 1*, שֶׁהוּסַר אוֹ הוּצָא מִטְעָנוֹ: ״(חֲמוֹר) אֶחָד פָּרוּק וְאֶחָד טָעוּן, מַעֲבִירִין אֶת הַפָּרוּק מִפְּנֵי הַטָּעוּן״ (ירושלמי בבא קמא ג ו). ״הַבְרִיכֵנִי, אֵלִי, כְּגָמָל פָּרוּק טַעַן״ (שלונסקי, שירים א׳ 196). ״הָאֻקְדָּח... פָּרוּק הַכַּדּוּרִים״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ עתודתו 133). 2°, נִצָּל, שֶׁפֵּרַק עֹל מֵעָלָיו: ״נִגְפּוּ (הַמִּצְרִים) עַל יָם בְּרָדְפָם פְּרוּקִים״ (גנזי שכטר, ג 137). 3°, מוּסָר, מוּרָד: ״וִיהִי עַל זֶה פָּרוּק מֵעַל צַוָּארוֹ לִגְמָרֵי״ (ביאליק, אריה ו). 4°, שָׁבוּר, רָצוּץ: ״וְיָכִין הָעֲצָמוֹת הַפְּרוּקִים״ (גבירול, א 136). — [פְּרוּקָה, פְּרוּקִים, ־קוֹת]

פְּרוֹקְלָמַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: proclamare להכריז] 1, כְּרוּז, הַצְהָרָה, פִּרְסוּם הוֹדָעָה בַּצִּבּוּר. 2 [וביחוד:] עָלוֹן אוֹ גִּלָּיוֹן בַּעַל תֹּכֶן פּוֹלִיטִי (בְּיִחוּד בִּלְתִּי־לֶיגָלִי) הַנָּפוֹץ בָּרַבִּים לְשֵׁם תַּעֲמוּלָה: אַנְשֵׁי־הַמַּחְתֶּרֶת הֵפִיצוּ צְרוֹר פְּרוֹקְלָמַצְיוֹת בָּרְחוֹב. — [־צְיוֹת]

פָּרוֹקְסִיזְם° ז׳ [יוונית: paroxysmos] עֲוִית, הֶתְקֵף פִּתְאוֹמִי שֶׁל סִימָנִים חוֹלָנִיִּים.

א. **פָּרוּר** ז׳ [אולי קרוב לערבית: פ׳וּר, פַ׳אר רתח] סִיר, קְדֵרָה: ״אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר״ (במדבר יא ח). — [פְּרוּר־, פְּרוּרִים, ־רֵי־]

— **עֵץ הַפָּרוּר*** (ביצה א ז), בַּחֲשָׁה, כַּף־עֵץ גְּדוֹלָה לִבְחֹשׁ בָּהּ בַּסִּיר בִּשְׁעַת בִּשּׁוּל.

ב. **פָּרוּר°** ת׳ [מן פרר] מְפֹרָר: ״פְּרוּרָה פִּתִּיתִין בִּקְעָרָה״ (עירוך, צנם). — [פְּרוּרָה, פְּרוּרִים, ־רוֹת]

פַּרְוָר, פרוור ז׳ [צורת־משנה של פַּרְבָּר] 1*, שְׁכוּנָה בִּקְצֵה הָעִיר: ״פַּרְוָר שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם״ (חלה ד יא). ״גַּם פַּרְוָרִים רוֹצִים לִחְיוֹת!״ (פזמון). דָּרֵי הַפַּרְוָרִים שֶׁל הַכְּרָךְ. 2 [במקרא] חָצֵר צְדָדִית בִּסְבִיבוֹת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: ״אֶל־לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים״ (מלכים ב כג יא). — [פַּרְוַר־, פַּרְוָרִים, פַּרְוְרֵי־]

פֵּרוּר*, פירור ז׳ [מן פרר, פֵּרֵר] 1*, גַּרְגֵּר קָטָן שֶׁל דְּבַר־מָה: ״מַעֲבִירִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן פֵּרוּרִין פָּחוֹת מִכַּזַּיִת״ (שבת כא ג). ״שָׁחַק אֶת הַפַּת וְעָשָׂאוֹ פֵּרוּרִין״ (תוספתא דמאי ה ח). ״מְגֹרָשׁ בְּמַקְלוֹת, מְכֻלְכָּל פֵּרוּרִים״ (ביאליק, אגרת). 2° [בהשאלה] דְּבָרִים קְטַנִּים, זוּטוֹת: ״פֵּרוּרִים – שִׂיחוֹת קְטַנּוֹת עַל עִנְיָנִים גְּדוֹלִים״ (אחד העם, עג). פֵּרוּרִים מוּסִיקָלִיִּים. פֵּרוּרֵי־רַעְיוֹנוֹת. 3*, פְּרִיכָה שֶׁל דְּבַר־מָה לִגְרְגָרִים, פִּצּוּל רַב: ״חָמֵץ... בָּעֵי (צָרִיךְ) פֵּרוּר״ (פסחים כח.). [ובהשאלה:] פֵּרוּר הַדָּבָר לִקְטַנּוֹת. פֵּרוּר הַתָּכְנִית לִסְעִיפִים קְטַנִּים. — [פֵּרוּר־, פֵּרוּרִים, פֵּרוּרֵי־]

— **זָרַק לוֹ פֵּרוּר°** [בהשאלה] הִפְרִישׁ לְמַעֲנוֹ מַשֶּׁהוּ פָּעוּט וַחֲסַר־עֵרֶךְ מִן הַשֶּׁפַע אֲשֶׁר לוֹ.

פֵּרוּרִיָּה°, פירוריה נ׳ [מן פֵּרוּר] כְּלִי שֶׁזּוֹרְקִים לְתוֹכוֹ אֶת הַפֵּרוּרִים וּשְׁיָרֵי־הָאֹכֶל שֶׁמַּגִּישִׁים לַשֻּׁלְחָן. — [פֵּרוּרִיַּת־, ־רִיּוֹת]

פֶּרְוֶרְסְיָה°, פרוורסיה נ׳ [מלאטינית: pervertere להפוך, perversio הפיכה] 1, הֲפִיכַת חִיּוּב לִשְׁלִילָה, שִׁמּוּשׁ שְׁלִילִי בְּדָבָר, סִלּוּף: פֶּרְוֶרְסְיָה בַּטַּעַם. 2 [בפסיכולוגיה] נְלִיזוּת, סִלּוּף הַנְּטִיָּה הַמִּינִית, מַתַּן כִּוּוּן בִּלְתִּי־רָצוּי אוֹ בִּלְתִּי־מוּסָרִי לָרֶגֶשׁ אוֹ לַיֵּצֶר מְסֻיָּם: פֶּרְוֶרְסְיָה מִינִית. — [פֶּרְוֶרְסְיוֹת]

פֵּרוּשׁ*, פירוש ז׳ [מן א. פרש, פֵּרֵשׁ] 1°, בֵּאוּר, הֶסְבֵּר: ״בְּשֵׁם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא אָחֵל לְפָרֵשׁ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה״ (אברהם אבן־עזרא, הקדמה לפירוש על התורה). ״וַחֲרוּזֵיהֶם מְלֵאִים שִׁבּוּשׁ ...וְלֹא יְבִינֵם אָדָם כִּי אִם בְּפֵרוּשׁ, וְיֵשׁ מֵהֶם מְפָרְשִׁים שִׁירָם וְהַפֵּרוּשׁ צָרִיךְ פֵּרוּשׁ״ (חריזי, תחכמוני יח 190—191). פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י לַמִּקְרָא. פֵּרוּשׁ רַדַ״ק. אֵין צֹרֶךְ בְּפֵרוּשִׁים – הַכֹּל מוּבָן. 2*, הַבָּעַת דָּבָר בְּאֹפֶן בָּרוּר: ״וּסְתָמוֹ לָאו כְּפֵרוּשׁוֹ הוּא״ (ירושלמי גיטין מז ג). ״וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים סְתָמָן מֻתָּר (לְמָכְרָן לְגוֹי) וּפֵרוּשָׁן אָסוּר״ (עבודה זרה א ה). 3°, אִינְטֶרְפְּרֶטַצְיָה, הֶאָרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁל מַשֶּׁהוּ: הַמְנַגֵּן הָאָמָן נָתַן פֵּרוּשׁ חָדָשׁ לַיְּצִירָה שֶׁנִּגֵּן. — [פֵּרוּשׁ־, פֵּרוּשִׁים, פֵּרוּשֵׁי־]

— **בְּפֵרוּשׁ*** תה״פ בְּבֵרוּר, בְּאֹפֶן גָּלוּי וּמוּבָן, בִּדְבָרִים מְפֹרָשִׁים וּבְרוּרִים: ״וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ אֲסוּרִין״ (שביעית ה ח). ״אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ״ (סנהדרין ז ה). ״וַאֲנִי אוֹמֵר לְךָ, סַנְדְּרֶל, בְּפֵרוּשׁ שֶׁדָּבָר זֶה כֻּלּוֹ אֵינוֹ אֶלָּא טָעוּת״ (מגדלי מו״ס, פה). ״אָמְנָם טוֹבָה הִיא, טוֹבָה בְּפֵרוּשׁ!״ (ברקוביץ, הראשונים לח).

— **מַה פֵּרוּשׁ?°** [קריאת־תמיהה] מִשּׁוּם מָה? הָא כֵּיצַד?: ״מַה פֵּרוּשׁ מְזַמְּנִים חָתָן לְיוֹם חֻפָּתוֹ, וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתוֹ הַבַּיְתָה?״ (עגנון, כלה שפז).

א. **פָּרוּשׁ*** תו״ז [מן ב. פרש, פָּרַשׁ] 1*, מִי שֶׁפָּרַשׁ מִן הַחֶבְרָה וּמִן הַתַּעֲנוּגוֹת: ״מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ רַבּוּ פְּרוּשִׁים בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיוּ אוֹכְלִין בָּשָׂר וְלֹא הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן״ (תוספתא סוטה טו יא). 2* [בימי הבית השני] כִּנּוּי לְאִישׁ מִן הַכַּת הַגְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים תּוֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה, שֶׁתָּמְכוּ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בְּנִגּוּד לִבְנֵי הַכַּת הָאַחֶרֶת – הַצְּדוֹקִים: ״וְהָיוּ הַצְּדוֹקִים אוֹמְרִין: בּוֹאוּ וּרְאוּ פְּרוּשִׁים שֶׁמַּטְבִּילִין מְאוֹר הַלְּבָנָה״ (תוספתא חגיגה ג לה). ״אַל תִּתְיָרְאִי מִן הַפְּרוּשִׁין וְלֹא מִמִּי שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁין, אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִין שֶׁדּוֹמִין לִפְרוּשִׁין״ [מדברי ינאי המלך לאשתו, סוטה כב:]. 3* [פרוש מן־] מָנוּעַ מִן־, מִתְרַחֵק, מִתְנַזֵּר מִן־: ״כְּלוּם אֲנִי מִמְּךָ, פָּרוּשׁ אֲנִי מִמְּךָ״ (ירושלמי נזיר נא ד). ״וִיהִיֶה בְּטֶבַע פָּרוּשׁ מִן הַצְּחוֹק״ (פלקירא, המעלות א). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּשַׁבְתִּי פָּרוּשׁ מִן הָעוֹלָם הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ״ (עגנון, אלו שג). 4° [בישראל בדור שעבר] כִּנּוּי לִיהוּדִי שֶׁפָּרַשׁ מֵאִשְׁתּוֹ וּמִבֵּיתוֹ וְיָצָא לִלְמֹד תּוֹרָה בְּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת בְּעָרִים אֲחֵרוֹת: ״רַק שְׁנֵי פְּרוּשִׁים בָּלִים נִשְׁאֲרוּ לָשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה״ (ביאליק, המתמיד). ״טִפּוּס שֶׁל פָּרוּשׁ הַיּוֹשֵׁב כָּלוּא בְּחַדְרוֹ״ (אחד העם, קעז). 5°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּחְמִיר לְמַרְאִית־עַיִן בִּפְרִישׁוּת יְתֵרָה, וְאֵינוֹ אֶלָּא צָבוּעַ: ״חָסִיד שׁוֹטֶה וְרָשָׁע עָרוּם וְאִשָּׁה פְּרוּשָׁה וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין – הֲרֵי אֵלּוּ מְבַלֵּי עוֹלָם״ (סוטה ג ה). — [פְּרוּשָׁה, פְּרוּשִׁים, פְּרוּשׁוֹת]

ב. **פָּרוּשׁ°** ז׳ [מן ב. פרש; ראה להלן] צִפּוֹר מִסְּדֶרֶת צִפֳּרֵי־שִׁיר עָבַת־מַקּוֹר בַּעֲלַת צְבָעִים יָפִים (Fringilla coelebs). קָדְקֹד הַזָּכָר וְעָרְפּוֹ כְּחֻלִּים־אֲפֹרִים. הַצַּד הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַגּוּף אֲדַמְדַּם, צֶבַע הַנְּקֵבָה יְרַקְרַק־חוּם. הַפָּרוּשׁ נִזּוֹן בִּזְרָעִים, בַּעֲשָׂבִים וּבַחֲרָקִים. הַפְּרוּשִׁים חוֹרְפִים בָּאָרֶץ: בָּאִים בַּסְּתָו בִּלְהָקוֹת; הַזְּכָרִים מַקְדִּימִים לָבוֹא לִפְנֵי הַנְּקֵבוֹת לְהָכִין לָהֶן מָקוֹם לְדִירָה וְהַנְּקֵבוֹת בָּאוֹת אַחֲרֵי־כֵן לְחוּד (מִכָּאן שְׁמָם!). — [פְּרוּשִׁים]

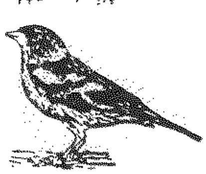

פרוש (1/5)

פָּרוּשׂ ת׳ [מן פרשׂ, פָּרַשׂ; כתיב אחר: פָּרוּס] פָּרוּס, מָתוּחַ, נָתוּן עַל־גַּבֵּי־: ״כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים״ (יואל ב ב). ״מְצוּדַת מִסְחָרוֹ הָיְתָה פְּרוּשָׂה בְּכָל אַרְצוֹת תֵּבֵל״ (ביאליק, איש הסיפון). יְרִיעוֹת פְּרוּשׂוֹת. יָדַיִם פְּרוּשׂוֹת אֶל עָל. — [פְּרוּשָׂה, פְּרוּשִׂים, ־שׂוֹת]

פָּרוּשִׂין° ז׳ [מן מְפָרֵשׂ; רוסית: parusina] כִּנּוּי לְאָרִיג גַּס שֶׁל כֻּתְנָה אוֹ פִּשְׁתָּן הַמְשַׁמֵּשׁ לְמִפְרָשִׂים אוֹ לְסוֹכְכִים: ״סוֹכְכֵי הַפָּרוּשִׂין הַמַּאֲהִילִים עַל פִּתְחֵיהֶם שֶׁל חֲנֻיּוֹת וּבָתֵּי־קָפֶה״ (שלונסקי, הר׳ הדון ב 104).

פֵּרוֹת ז״ר רִבּוּי מִן פְּרִי — ראה ערך פְּרִי.

פְּרוֹתֵיזָה° [מיוונית: prosthesis] אֵיבָר תּוֹתָב, אֵיבָר מְלָאכוּתִי הַנִּקְבָּע בְּגוּפוֹ שֶׁל חוֹלֶה בִּמְקוֹם אֵיבָרוֹ הַטִּבְעִי שֶׁאָבַד לוֹ: פְּרוֹתֵיזָה שֶׁל רֶגֶל. פְּרוֹתֵיזָה לְשִׁנַּיִם. — [פְּרוֹתֵיזוֹת]

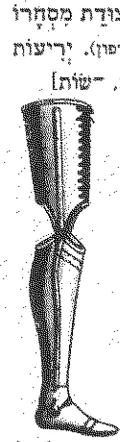
פרותיזה של רגל

א. **פרז** [במקרא בשמות: פְּרָזוֹן, פְּרָזִי, פְּרָזוֹת; קרוב אל **פרץ**; המשמעות אולי קרובה לערבית: בַּרַאז שדה רחב־ידיים]

~ פִּע׳ **פֵּרֵז** ° פ״י הִכְרִיז כִּי הַמָּקוֹם פָּרוּז — אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ מַטָּרָה צְבָאִית וְאֵין לְשׁוּם צַד לוֹחֵם רְשׁוּת לְהַתְקִיפוֹ אוֹ לְהַכְנִיס בּוֹ צָבָא וָנֶשֶׁק: הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים הִסְכִּימוּ לְפָרֵז אֶת אֵזוֹר הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים. — [לְפָרֵז אֶת־, מְפָרֵז, יְפָרֵז]

~ פֻּע׳ **פֹּרַז** °, נַעֲשָׂה פָּרוּז, הוּצְאוּ מִמֶּנּוּ הַמִּתְקָנִים הַצְּבָאִיִּים: אֵזוֹר הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים פֹּרַז בְּהַסְכָּמַת שְׁנֵי הַצְּדָדִים הַלּוֹחֲמִים. [מְפֹרָז, יְפֹרַז]

ב. **פרז** [אולי קרוב אל פרץ, במשמעות: פרץ ועבר את הגבול; ערבית: פַּ׳רַז׳ אַפְ׳רַזַ הרחיק]

~ הִפ׳ **הִפְרִיז** * פ״י 1*, הִגְזִים, הִפְלִיג, הִגְדִּיל דָּבָר יוֹתֵר מִשֶּׁהוּא בִּמְצִיאוּת: ״הִלֵּל שֶׁהִפְרִיז עַל מִדּוֹתָיו״ (נידה ד:). ״מַפְרִיז (בִּמְחִיר) עַל שָׂדֵהוּ... אֲבָל אֵין מַפְרִיז לֹא עַל חֲנוּת וְלֹא עַל סְפִינָה״ (בבא מציעא סט:). ״אַהֲבָתְךָ הָעַזָּה לִשְׂפַת קָדְשֵׁנוּ הִפְרִיזָה זְכוּתִי בְּעֵינֶיךָ״ (יל״ג, אגרות א ג). ״כִּמְדֻמֶּה לִי שֶׁלֹּא אַפְרִיז עַל הַמִּדָּה אִם אֹמַר כִּי זֹאת הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאָנוּ שׁוֹמְעִים דְּבָרִים כָּאֵלּוּ״ (אחד העם, מ). 2^, נָתַן הַרְבֵּה, הִרְבָּה: ״לְהַשִּׂיא לָהֶם בִּתָּם לְאִשָּׁה וּלְהַפְרִיז לָהֶם נְדוּנְיָה וּפַרְנָסָה״ (הלבוש, אורח חיים, הקדמה, ג). ״שֶׁהִפְרִיזָה עָלָיו אַלְמָנָה אַחַת מָמוֹן הַרְבֵּה״ (עגנון, כלה סב). 3*, ראה להלן הִפְרִיז בְּאֶצְבְּעוֹתָיו. — [לְהַפְרִיז עַל־, אֶת־; מַפְרִיז, יַפְרִיז]

~ הֻפ׳ **הֻפְרַז** °, הֻגְזַם, הֻגְדַּל יוֹתֵר מִשֶּׁהוּא בִּמְצִיאוּת: תֵּאוּר יָפְיָהּ שֶׁל הַשַּׂחְקָנִית הֻפְרַז עַל־יְדֵי מַעֲרִיצֶיהָ. גֹּדֶל מֻפְרָז. הִתְלַהֲבוּת מֻפְרֶזֶת. — [מֻפְרָז, יֻפְרַז]

~ נִפ׳ **נִפְרַז** °, הֻגְדַּל, הֻגְזַם: ״אַהֲבָה לְאֻמִּית נִפְרָזָה רָעָה חוֹלָה הִיא״ (מנדלי, מו״ס, תיז). ״וְלֹא הָיוּ מִסְתַּבְּכִים בְּהַבְטָחוֹת נִפְרָזוֹת״ (אחד העם, קעג). ״רִגְשֵׁי הֶבֶל נִצְנְצוּ בִּי מִקְּרִיאָה נִפְרָזָה בְּרוֹמָנִים״ (ברנר, א 50). — [רווח רק הבינוני: ראה ערך נִפְרָז]

— **הִפְרִיז בְּאֶצְבְּעוֹתָיו***, פִּשֵּׂק אֶצְבְּעוֹתָיו לַצְּדָדִין לְאוֹת לַגְלוּג: ״לְפִי שֶׁהָיוּ לֵיצָנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר מְמַלְמְלִין בְּפִיהֶם וּמַפְרִיזִין בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וְאוֹמְרִים וְכוּ׳״ (קהלת רבה ח ה). ״מַלְעִיג עָלָיו וּמַפְרִיז כְּנֶגְדּוֹ אֶצְבָּעוֹת אֲרֻכּוֹת״ (קבק, בצל 181). ״מַפְרִיז בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וּמְגַלְגֵּל בְּעֵינָיו״ (שנהר, ב 95). ״וְהָיָה מַפְרִיז בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וְצוֹעֵק: כָּךְ נָאֶה לְךָ וְכָךְ יָאֶה לְךָ, פּוֹשֵׁעַ יִשְׂרָאֵל!״ (עגנון, כפות של).

פָּרָז ז׳ [הגיזרון לא הוברר; אולי קרוב אל פָּרָשׁ] שַׂר, מוֹשֵׁל [על־פי הבנה זו בחבקוק ג יד:] ״נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי״. — [פְּרָזִים, פְּרָזֵי־]

פְּרָזֵאוֹלוֹגְיָה, ראה פְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה. **פְּרָזְבּוּל**, ראה פְּרוֹזְבּוּל.

פְּרָזָה נ׳ [ראה א. פרז; מצוי רק הריבוי: פְּרָזוֹת] מְקוֹם פָּרוּז, מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף חוֹמָה: ״אֶרֶץ פְּרָזוֹת״ (יחזקאל לח יא). ״הַיְּהוּדִים הַפְּרוֹזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת״ (אסתר ט יט). — [פִּרְזַת־, פְּרָזוֹת, פִּרְזוֹת־]

— **פְּרָזוֹת** תה״פ בְּלִי חוֹמָה, בְּמַצָּב פָּרוּז: ״פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ״ (זכריה ב ח).

פְּרָזָה° נ׳ [מיוונית: phrasis ביטוי, דיבור] 1, מַאֲמָר, מִשְׁפָּט, פָּסוּק, מַעֲרֶכֶת קְצָרָה שֶׁל מִלִּים הַמִּצְטָרְפוֹת לְרַעְיוֹן מְסֻיָּם: ״נוֹחַ לְהִתְלַהֵב בְּכָל רֶגַע מִצִּלְצוּל אֵיזוֹ פְּרָזָה רֵיטוֹרִית״ (אחד העם, רצז). פְּרָזוֹת אֲרֻכּוֹת. פְּרָזָה קְצָרָה וּמְכֻוֶּנֶת. 2, מְלִיצָה רֵיקָה, מַעֲרֶכֶת מִלִּים נָאוֹת וּמְלִיצוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן תֹּכֶן שֶׁל מַמָּשׁ: אֵין אֵלּוּ אֶלָּא פְּרָזוֹת. פְּרָזוֹת מְפֹצָצוֹת. 3 [במוסיקה] פָּסוּק, קֶטַע הַמַּבִּיעַ תֹּכֶן מוּסִיקָלִי שָׁלֵם. — [פְּרָזוֹת]

פַּרְזוּל°, פִּירְזוּל ז׳ [מן פרזל, פַּרְזֶל] 1, קְבִיעַת חֶלְקֵי בַּרְזֶל אוֹ מַתֶּכֶת בְּבִנְיָן — בְּחַלּוֹנוֹת, בִּדְלָתוֹת וְכַדּוֹמֶה: פַּרְזוּל הַבַּיִת. 2, הַצְמָדַת פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל לְרַגְלֵי סוּס: הַנַּפָּח עוֹסֵק גַּם בְּפַרְזוּל סוּסִים. — [פַּרְזוּל־, פַּרְזוּלִים, ־לֵי־]

פְּרָזוֹן ז׳ [ראה א. פרז] יִשּׁוּב חָפְשִׁי לְלֹא חוֹמַת־מָגֵן מִסְּבִיבוֹ: ״חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ״ (שופטים ה ז). ״צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל״ (שופטים ה יא). — [פִּרְזוֹן־]

פְּרָזוֹת, ראה פְּרָזָה.

פְּרָזִי ת׳ [ראה א. פרז] שֶׁאֵינוֹ מֻקָּף חוֹמַת־מָגֵן סְבִיבוֹ, בִּלְתִּי־מְבֻצָּר: ״כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד״ (דברים ג ה). — [פְּרָזִית, פְּרָזִים, ־זִיּוֹת]

פְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: phrasis ביטוי + logos לימוד] 1, אוֹצַר הַבִּטּוּיִים וְהַצֵּרוּפִים הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן, מַטְבְּעוֹת־לָשׁוֹן: הַפְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה הַמִּקְרָאִית. לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית פְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה עֲשִׁירָה. 2, חֵלֶק בְּמַדַּע הַלָּשׁוֹן הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַבִּטּוּיִים בַּלָּשׁוֹן. 3 [בהשאלה] מְלִיצָה רֵיקָה, שִׁמּוּשׁ בִּמְלִיצוֹת נִשְׂגָּבוֹת וּבְמִלִּים מְצַלְצְלוֹת וְנָאוֹת הַמְכַסּוֹת עַל תֹּכֶן דַּל: נְאוּמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לֹא הָיָה אֶלָּא פְּרָזֵיאוֹלוֹגְיָה סְתָם. — [־יוֹת]

פְּרֶזִידֶנְט° ז׳ [מלאטינית: praesidens (-dentis) היושב בראש] יוֹשֵׁב־רֹאשׁ, נָשִׂיא [וביחוד:] כִּנּוּי לִנְשִׂיא־הַמְּדִינָה, תֹּאַר רִשְׁמִי לְרֹאשׁ הַשִּׁלְטוֹן הַנִּבְחָר בִּמְדִינָה רֶפּוּבְּלִיקָנִית: הַפְּרֶזִידֶנְט שֶׁל אַרְצוֹת־הַבְּרִית. פְּרֶזִידֶנְט שֶׁל צָרְפַת. — [פְּרֶזִידֶנְטִים]

פָּרָזִיט° ז׳ [מיוונית: parasitos סמוך על שולחן אחרים] 1, טַפִּיל, בַּעַל־חַיִּים אוֹ צֶמַח הַשּׁוֹכֵן עַל גּוּפוֹ אוֹ בְּתוֹךְ גּוּפוֹ שֶׁל בַּעַל־חַיִּים

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

אוֹ צֶמַח אַחֵר וְנִזּוֹן מִמֶּנּוּ. 2, כִּנּוּי־גְּנַאי לְמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד בְּעַצְמוֹ וְהוּא חַי עַל חֶשְׁבּוֹן אֲחֵרִים. — [־טִים]

— פָּ רָ זִ י טִ י וּ ת * נ׳ טַפִּילוּת, הִתְקַיְּמוּת עַל חֶשְׁבּוֹן הַזּוּלַת.

פָּרָזִיטוֹלוֹגְיָה* נ׳ [מן פָּרָזִיט + יוונית: logos לימוד] תּוֹרַת הַטַּפִּילִים (בִּצְמָחִים וּבְבַעֲלֵי־חַיִּים).

— פָּ רָ זִ י ט וֹ ל וֹ ג * ז׳ מֻמְחֶה בְּפָרָזִיטוֹלוֹגְיָה.

פרזל [מארמית: פַּרְזְלָא ברזל]

~ פִּע׳ פִּ רְ זֵ ל ° פ״י 1, קָבַע חֶלְקֵי בַּרְזֶל וּמַתֶּכֶת בְּבִנְיָן — בְּחַלּוֹנוֹת, בִּדְלָתוֹת וְכַדּוֹמֶה. 2, הִצְמִיד פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל לְסוּס. 3, הִשְׁמִיעַ קוֹל צִלְצוּל מַתַּכְתִּי: ״(הַכֶּלֶב) מְפַרְזֵל בְּשַׁלְשֶׁלֶת וְכָל עַצְמוֹתָיו נִמְשָׁכוֹת לַקְּרָב״ (ביאליק, מאחורי א). ״שְׁלֹשֶׁת מוֹנִים יְפַרְזְלוּ הַנְּחֻשְׁתַּיִם״ (שלונסקי, שירים א 145). — [לְפַרְזֵל אֶת־, מְפַרְזֵל, יְ־]

~ פֻּע׳ פֻּ רְ זַ ל °, 1, נִקְבְּעוּ בּוֹ חֶלְקֵי בַּרְזֶל: דֶּלֶת מְפֻרְזֶלֶת. 2, הִצְמִידוּ לְרַגְלָיו פַּרְסוֹת בַּרְזֶל: סוּס מְפֻרְזָל. נַעֲלַיִם מְפֻרְזָלוֹת. [מְפֻרְזָל, יְפֻרְזַל]

פַּרְזָל° ז׳ [מן פרזל, פִּרְזֵל] נַפָּח־אֻמָּן לְהַתְקָנַת פַּרְסוֹת־בַּרְזֶל לְרַגְלֵי סוּסִים. — [פַּרְזַל־, פַּרְזָלִים, פַּרְזְלֵי־]

פַּרְזְלָא* ז׳ [ארמית] [רווח בביטוי העממי:]

— גְּנִיד פַּרְזְלָא כַּד רְתִיחַ °, חֲשֹׁל אֶת הַבַּרְזֶל בְּעוֹדֶנּוּ חַם, כְּלוֹמַר, הֱיֵה זָרִיז וְאַל תַּחֲמִץ אֶת שְׁעַת־הַכֹּשֶׁר.

א. **פרח** [אכדית: parāhu צִץ; pirhu צִיץ; ארמית: פְּרַח; ערבית: פַּ׳רַּחַ׳]

~ פָּע׳ פָּ רַ ח פ״ע 1, לִבְלֵב, הוֹצִיא פְּרָחִים: ״יָרַדְתִּי... לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים״ (שיר השירים ו יא). ״יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן״ (הושע יד ו). הַשָּׁקֵד פּוֹרֵחַ בְּחֹדֶשׁ שְׁבָט. 2 [בהשאלה] שִׂגְשֵׂג, הִצְלִיחַ, גָּדַל: ״הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב, יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל״ (ישעיה כז ו). ״וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה״ (ישעיה סו יד). ״אֶזְכְּרָה יָמִים כְּמוֹהֶם פָּרָחְתִּי״ (ביאליק, אל הצפור). עֲסָקָיו שֶׁל הָאִישׁ פָּרְחוּ. 3, הִתְפַּשֵּׁט בְּעוֹר הַגּוּף כְּעֵין פֶּרַח: ״וְהָיָה לִשְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה״ (שמות ט י). ״וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר״ (ויקרא יג יב). כִּתְמֵי הַחַצֶּבֶת פָּרְחוּ בְּגוּף הַיֶּלֶד. — [לִפְרֹחַ, פּוֹרֵחַ, פּוֹרַחַת; יִפְרַח]

~ הִפ׳ הִ פְ רִ י חַ פעו״י 1 פ״י גָּרַם לִפְרִיחָה, הֵבִיא לִידֵי לִבְלוּב: ״הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לַח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ״ (יחזקאל יז כד). ״מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים, מַפְרִיחַ דְּשָׁאִים״ (שמות רבה ה). 2 פ״ע הֶעֱלָה פְּרָחִים, הוֹצִיא פְּרָחִים: ״מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִחַ וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ־נָטַע״ (איוב יד ט). ״גֶּפֶן שֶׁהִפְרִיחָה מִיָּד הֵנֵצָה״ (הזז, היושבת 17). 3 [בהשאלה] שִׂגְשֵׂג וְגָדַל, הִצְלִיחַ: ״בֵּית רְשָׁעִים יִשָּׁמֵד וְאֹהֶל יְשָׁרִים יַפְרִיחַ״ (משלי יד יא). 4 °, נִרְאָה כְּפוֹרֵחַ, הִבִּיעַ שִׂמְחָה: ״פָּנָיו מַפְרִיחוֹת וּמְאִירוֹת וּפִקְעִיּוֹת זְקָנוֹ שׂוֹחֲקוֹת״ (הזז, צל 89). — [לְהַפְרִיחַ, מַפְרִיחַ, יַ־]

~ פֻּע׳ פֹּ רַ ח °, עֻטַּר בִּפְרָחִים: ״וַהֲדַר מְנוֹרָה מְשֻׁקֶּדֶת וּפֹרָחָה״ (הנגיד, דיואן 104) [וראה עוד ערך מְפֹרָח]. — [מְפֹרָח, יְפֹרַח]

~ הִת׳ הִ תְ פָּ רַ ח °, הִתְחִיל לִפְרֹחַ, הֶעֱלָה פְּרָחִים: ״בְּגַנֵּךְ הַיָּרֹק מִתְפָּרֵחַ הַלֹּבֶן בִּשְׁבָט״ (בסוק, מבחר קמז). [ובהשאלה:] ״מַעֲב עֲנָנַיִךְ מִתְפָּרַחַת הַקֶּשֶׁת בַּעֲתַר גּוֹנֵי זֹהַר״ (שמעוני, שירים ג פו). — [לְהִתְפָּרֵחַ, מִתְ־, יִתְפָּרַח]

— עָלְתָה כְּפוֹרַחַת [בהשאלה, על־פי ״וְהִיא כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ״, בראשית מ י], שִׂגְשְׂגָה וְהִתְפַּתְּחָה הַרְבֵּה.

— קָטָן פּוֹרֵחַ*, כִּנּוּי לְנַעַר הַנִּרְאֶה כִּמְבֻגָּר אַף שֶׁבְּגִילוֹ עֲדַיִן הוּא לְמַטָּה מִ״בַּר־מִצְוָה״: ״קָטָן פּוֹרֵחַ מְזַמְּנִין עָלָיו״ (ברכות מז:).

ב. **פרח** [קרוב אל ברח]

~ פָּע׳ פָּ רַ ח * פ״ע 1, עָף, טָס: ״אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ״ (סוטה ו א). ״מָה הַדְּבוֹרָה הַזּוֹ פּוֹרַחַת״ (במדבר רבה יז). 2, נִסְתַּלֵּק, נֶעְלַם: ״נִבְרְחוּ הַכְּתוּבִים וּפָרְחוּ הַלּוּחוֹת״ (פרקי דרבי אליעזר, מה). ״הִיא פָרְחָה כְּפֶרַח הַזָּמִיר מִיַּעַר״ (ביאליק, לא ידע). — [לִפְרֹחַ, פּוֹרֵחַ, פּוֹרַחַת, יִפְרַח]

~ הִפ׳ הִ פְ רִ י חַ * פ״י 1, הֵעִיף, הֵטִיס: ״וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים״ (ראש השנה א ח). ״מַעֲבִיר הָרוּחַ וּמַפְרִיחַ הַטָּל״ (תענית ג:). ״מַתְרִיעַ מִכָּאן מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּמַפְרִיחַ אַבְנֵי חֵצֶץ כַּלַּפֵּי הָאוֹיֵב״ (ביאליק, מאחורי ז). הַנַּעַר הִפְרִיחַ אֶת עֲפִיפוֹנוֹ [ובהשאלה:] ״הִפְרִיחַ נְשִׁיקוֹת״ (שפיר, חר׳ ההרריים 38). 2, הֵטִיל, זָרַק בְּכֹחַ נְשִׁיבָתוֹ: ״וְעָשָׂה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה סֻכָּה בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה וּבָאת הָרוּחַ וְהִפְרִיחַתָּה״ (ירושלמי סוכה ב ד). 3, הִרְחִיב: ״הַמַּפְרִיחַ גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים וּבִצְרוֹרוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים״ (תוספתא בבא קמא ב ה). — [לְהַפְרִיחַ אֶת־, מַפְרִיחַ, יַפְרִיחַ]

~ נִפ׳ נִ פְ רַ ח °, עָף, הוּעַף: ״נִיצוֹצוֹת אֵשׁ נִפְרָחִים לְכָאן וּלְכָאן״ (הזז, צל 40). — [לְהִפָּרֵחַ, נִפְרָח, יִפָּרַח]

~ הִת׳ הִ תְ פָּ רַ ח °, הִתְעוֹפֵף, פָּרַח בִּמְהִירוּת: ״נִתְפָּרְחוּ כְּסִיעוֹת שֶׁל צִפֳּרִים״ (סוקולוב, אישים 113). ״אֶלָּא שֶׁבְּתוֹךְ דַּקָּה נִתְפָּרְחוּ הַלָּלוּ לְאַרְבַּע הָרוּחוֹת״ (סביב, כעשב 39). ״מִתַּחַת רַגְלֵי דָּוִידוֹב נִתְפָּרְחוּ פַּעַם בְּפַעַם בְּקוֹל רַעַשׁ חַרְגּוֹלִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 110). ״לַהֲקַת צִפֳּרִים הִתְפָּרְחָה מְרֻגֶּשֶׁת״ (חומסקי, אזוב 105). — [לְהִתְפָּרֵחַ, מִתְפָּרֵחַ, יִתְפָּרַח]

~ הֻפ׳ הֻ פְ רַ ח °, 1, הוּעַף, הוּטַס: הָעֲפִיפוֹן הֻפְרַח. 2 [בהשאלה] נַעֲשׂוּ לוֹ כְּנָפַיִם, פֻּרְסַם: בָּעִיר הֻפְרְחוּ שְׁמוּעוֹת שׁוֹנוֹת. — [מֻפְרָח, יֻפְרַח]

— פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ* 1 *, יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ: ״לֹא הִסְפִּיק לוֹמַר עַד שֶׁפָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ״ (ירושלמי ברכות יד ב). 2 °, הִתְעַלֵּף, נִדְהַם מְאֹד: ״בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמְדָה נִשְׁמָתוֹ שֶׁל רַבִּי יוּדִיל לִפְרֹחַ״ (עגנון, כלה קנ).

— גָּמָל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר* (שבועות ג ח), מָשָׁל לְדָבָר־גֻּזְמָה שֶׁאֵין לוֹ כָּל יְסוֹד מְצִיאוּתִי, בְּדוּתָה.

— מִגְדָּלִים פּוֹרְחִים בָּאֲוִיר* [על־פי סנהדרין קו: ושם פירושים שונים] מָשָׁל לְדִבְרֵי הֲזָיָה שֶׁאֵין לָהֶם כָּל יְסוֹד, פַנְטַסְיוֹת רֵיקוֹת: פְּלוֹנִי בּוֹנֶה לוֹ מִגְדָּלִים פּוֹרְחִים בָּאֲוִיר.

— יִפְרַח בָּאֲוִיר* [דיבור־משלי], יֵצֵא נָקִי, יְאַבֵּד אֶת זְכוּתוֹ: ״יִקְנֶה לוֹ דֶּרֶךְ בְּמֵאָה מָנֶה אוֹ יִפְרַח בָּאֲוִיר״ (כתובות יג ז).

— פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר* [בהשאלה] אֵין לוֹ יְסוֹד, אֵינוֹ מְבֻסָּס (בַּתַּלְמוּד: אֵין לוֹ יְסוֹד אִיתָן בַּתּוֹרָה): ״הֶתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶן עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ״ (חגיגה א ח).

— אוֹרֵחַ פּוֹרֵחַ° [על־פי הארמית: "אָרְחֵי וּפָרְחֵי", כתובות סא.] נוֹדֵד, הֵלֶךְ שֶׁאֵין לוֹ בַּיִת וּמִקְלָט קָבוּעַ.

— עוֹרְבָא פָּרַח*, ראה ערך עוֹרְבָא.

— אוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת* [שאול מן עבודה זרה יח. ושם כפשוטו: "גווילין נשרפין ואותיות פורחות (מהם)"] כִּנּוּי לִדְבָרִים סְתָמִיִּים, מִלִּים עַרְטִילָאִיּוֹת שֶׁאֵינָן מַבִּיעוֹת מַשֶּׁהוּ מַמָּשִׁי.

— עֵינַיִם פּוֹרְחוֹת* (נדה טז.), עֵינַיִם שֶׁעַפְעַפֵּיהֶן מְמַצְמְצִים הַרְבֵּה, עֵינַיִם נִפְקָחוֹת וְנֶעֱצָמוֹת בִּמְהִירוּת.

— פּוֹרְחוֹת*, ראה ערך פּוֹרְחוֹת.

— הִפְרִיחַ שְׁמוּעָה°, הֵפִיץ יְדִיעָה בִּלְתִּי־מְבֻסֶּסֶת.

פֶּרַח ז׳ [אכדית: uḫḫu, pirḫu; ארמית: פַּרְחָא; ערבית: פ'רח׳ נטע רך] 1. אֵיבַר הַצֶּמַח הַמְשַׁמֵּשׁ לְהַפְרָיָה וְלִיצִירַת הַזְּרָעִים, הוּא בָּנוּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל עֲלֵי עָטִיף (גָּבִיעַ וְכוֹתֶרֶת), אַבְקָנִים וַעֲלֵי (אוֹ עֱלָיִים): "וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן... וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים" (במדבר יז כג). "כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן" (מלכים א ז כו). פִּרְחֵי־בָר, פִּרְחֵי־גֹנִּי. 2. קִשּׁוּט־תַּבְלִיט בְּעַמּוּדִים אוֹ בְכוֹתָרוֹת בְּצוּרַת פְּרָחִים: "מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה... כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ" (שמות כה לא).

חתך של פרח
ג-גביע; כ-עלה כותרת;
א-אבקן; ע-עלי

3* [בהשאלה] צָעִיר, חָדָשׁ בְּמִקְצוֹעוֹ, טִירוֹן: "פִּרְחֵי כְהֻנָּה" (יומא א ז). "וְלִפְנֵי פִּרְחֵי פְּקִידִים שֶׁחֻצְפָּנִים" (ביאליק, החצוצרה ב). "בָּחוּר אֶחָד מִפִּרְחֵי הַמַּשְׂכִּילִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכג) [וראה עוד להלן] 4^. פְּרִיחָה: "וּפֶרַח הַשְּׁחִין שָׁח — כִּי פְרָחִים תְּהִי מוֹלִיד בְּיִשְׂרָאֵל נְבוֹנִים" (הנגיד, דיואן 48). — [פֶּרַח־, פְּרָחִים, פִּרְחֵי־]

— פִּרְחֵי־כְהֻנָּה* (יומא א ז), צְעִירֵי כְּהֻנָּה, כֹּהֲנִים צְעִירִים.

— פִּרְחֵי־טַיִס° [בחיל־האויר] טִירוֹנִים בְּחֵיל־הַתְּעוּפָה.

— פִּרְחֵי־קְצִינִים°, תַּלְמִידִים בְּבֵית־סֵפֶר לִקְצִינִים.

— כַּפְתּוֹר וָפֶרַח, ראה ערך כַּפְתּוֹר.

פִּרְחוֹנִי° ת׳ [מן פֶּרַח] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרוֹת פְּרָחִים: חֻלְצָה פִּרְחוֹנִית. בַּד פִּרְחוֹנִי. — [פִּרְחוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פִּרְחָח ז׳ [הגיזרון לא הוברר; ואולי מן פֶּרַח, וראה שם 3] נַעַר, צָעִיר, בְּיִחוּד כִּנּוּי־זִלְזוּל מְקֻבָּל לְצָעִיר רֵיקָן וְקַל־דַּעַת [על־יסוד הבנה במשמעות קרובה לזו בכתוב:] "עַל יָמִין פִּרְחַח יָקוּמוּ רַגְלַי שִׁלֵּחוּ" (איוב ל יב). "הֶחָשׁוּ, פִּרְחָחִים!" (ביאליק, בגבורות). "פִּרְחָח שֶׁכְּמוֹתוֹ! כָּבְשָׁה אֶת תְּשׁוּקָתָהּ וְלֹא הָלְכָה. סוֹף־סוֹף הֲרֵי אֵינָהּ פִּרְחָחִית!" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 350). — [פִּרְחַח־, פִּרְחָחִים, פִּרְחֲחֵי־; פִּרְחָחִית, פִּרְחָחִיּוֹת]

פרחח [מן פִּרְחָח]

~ הת׳ הִתְפַּרְחֵחַ° [בלשון־הדיבור] הָפַךְ לְפִרְחָח, הִתְנַהֵג כְּפִרְחָח: "גַּם כְּשֶׁהֵם מִתְפַּרְחֲחִים וְעוֹשִׂים פְּנֵי מְפַלְּצוֹת אֵינָם אֶלָּא יְלָדִים טוֹבִים" (יזהר, שיירה 75). "הֶעָדֵר חֲצוּפִי, שׁוֹבָב וּמִתְפַּרְחֵחַ!" (הלל, ארץ 14). "כַּמָּה עַלִּיזִים הַקְּטַנִּים, עֵינֵיהֶם נוֹצְצוֹת כְּשֶׁהַהוֹרִים מִתְפַּרְחֲחִים" (נ׳ שחם, שיכון 101). מָה הָיָה לוֹ לִפְלוֹנִי הָרְצִינִי שֶׁנִּתְפַּרְחֵחַ? — [לְהִתְפַּרְחֵחַ, מִתְ־, יִתְפַּרְחֵחַ]

פִּרְחָחוּת° נ׳ [מן פִּרְחָח] הִתְנַהֲגוּת שֶׁל פִּרְחָח, קַלּוּת־דַּעַת, חֹסֶר־בַּגְרוּת וְחֹסֶר־אַחֲרָיוּת. — [פִּרְחָחוּת־]

פִּרְחָחִי° ת׳ [מן פִּרְחָח] כְּמִנְהַג פִּרְחָח, קַל־דַּעַת, חֲסַר־רְצִינוּת: הִתְנַהֲגוּת פִּרְחָחִית. — [פִּרְחָחִית, ־חִיִּים, ־חִיּוֹת]

פִּרְחִי^ ת׳ [מן פֶּרַח] כְּעֵין פֶּרַח, דּוֹמֶה לְפֶרַח: "וַיִּתֵּן עַל כָּל פָּרֹכֶת זֵר זָהָב מַעֲשֵׂה פִּרְחִי" (יוסיפון, קצג). — [פִּרְחִית, פִּרְחִיִּים, פִּרְחִיּוֹת]

פַּרְחָנִי° ת׳ [מן ב׳ פרח] הַמַּרְבֶּה לִפְרֹחַ וּלְעוֹפֵף: "יוֹצְאוֹת פַּעַם בְּפַעַם בִּדְרִיצָה וּבִצְוִיצָה סְנוּנִיּוֹת פַּרְחָנִיּוֹת" (ביאליק, מאחורי ט). [ובהשאלה:] "הֵטִיל (יְחִיאָ) עַצְמוֹ אֶל שַׁלְהֶבְתָּהּ שֶׁל (נַעֲרָה) פַּרְחָנִית אַחַת מֵאֵלּוּ (הָרַקְדָנִיּוֹת) הַזְּרִיזָה וּמְזֻרֶּזֶת" (סביב, בערער 127). — [פַּרְחָנִית, פַּרְחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **פרט** [קרוב אל פרד; ארמית: פְּרַט]

~ פע׳ **פָּרַט*** פ״י 1*. הֶחֱלִיף מַטְבְּעוֹת גְּדוֹלִים בִּקְטַנִּים: "הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — בֵּית־שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת, וּבֵית־הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת" (עדיות א ט). "אִם מְצָרְפָם (אֶת מֵאָה זוּז שֶׁלּוֹ) וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ סְלָעִים, פּוֹרֵט וּמוֹצִיא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה" (ספרי האזינו קלב.). פָּרַטְתִּי אֶת הַשְּׁטָר שֶׁל חָמֵשׁ ל״י לְלִירוֹת בּוֹדְדוֹת. 2*. פֵּרֵשׁ וְהֶעֱלָה אֶת כָּל הַפְּרָטִים, מָסַר כָּל פְּרָט: "הוֹאִיל וְנֶאֶמְרוּ שְׁבוּעוֹת בַּתּוֹרָה סְתָם וּפָרַט בְּאַחַת מֵהֶם" (ספרי נשא ה:). "צָרִיךְ (הַמִּתְוַדֶּה) לִפְרֹט אֶת מַעֲשָׂיו" (ירושלמי יומא ח ט). "זֶה כְּלָל שֶׁצְּרִיכִים לִפְרֹט אוֹתוֹ" (כוזרי א לב). "תִּמְצָאֵם דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִים לִפְרֹט אוֹתָם וּלְחַלְּקָם וּלְדַקְדֵּק בָּהֶם" (חובות הלבבות, הקדמת המחבר). "הוּא שׁוֹכֵב וּפוֹרֵט וּמוֹנֶה רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו" (מנדלי מו״ס, קא). "יָדַע לִפְרֹט כָּל הֶעָרָה, כָּל צִיּוּן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פח). 3*. הִפְרִיד לַחֲלָקִים בּוֹדְדִים, פֵּרֵד לְגַרְגְּרִים: "מְגַרְגֵּר בָּאֶשְׁכּוֹל וּפוֹרֵט בָּרִמּוֹן" (מעשרות ג ט). 4^ [על־פי הארמית: חֲזָא דְּפַרְטֵיהּ שִׂפְוָתֵיהּ, בבא קמא קיז.] פָּשַׂק, הִפְרִיד: "וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ וּפָרַט שְׂפָתוֹתָיו" (הלכות פסוקות לתלמיד יהודאי גאון, 10). "יִצְחָק לֹא צָמַח וְלֹא בָכָה, אֶלָּא פָּרַט שְׂפָתָיו כְּמִי שֶׁשּׂוֹחֵק" (עגנון, תמול 38). — [לִפְרֹט אֶת־, פּוֹרֵט, פָּרוּט, יִפְרֹט, פְּרֹט!]

~ נפ׳ **נִפְרַט***, 1°. הֻחְלַף בִּיחִידוֹת קְטַנּוֹת: הַלִּירָה נִפְרְטָה לַאֲגוֹרוֹת. 2*. נִתְפָּרֵשׁ בְּכָל פְּרָטָיו, נִתְחַלֵּק לִפְרָטִים: "כְּשֶׁאָדָם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בָּאִים כָּל מַעֲשָׂיו וְנִפְרָטִים לְפָנָיו" (ספרי האזינו קלג.). מַעֲלוֹתָיו שֶׁל הָאִישׁ נִפְרְטוּ אַחַת לְאַחַת. 3*. נַעֲשָׂה פֶּרֶט, לֹא נִשְׁאֲרוּ מֵעֲנָבָיו שְׁלֹשָׁה בְּיַחַד: "הָיָה בּוֹצֵר, עָקַץ אֶת הָאֶשְׁכּוֹל, הִסְתַּבֵּךְ בֶּעָלִים, נָפַל לָאָרֶץ וְנִפְרַט, הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת" (פאה ז ג). 4° [ראה פָּרַט 4] נִפְרַד, נִתְפַּשֵּׂק: "נִפְרָטוֹת שִׂפְתֵי הַתַּאֲוָה הַבְּשָׂרָנִיּוֹת" (שניאור, פנדרי ב 7). "צָהֲבוּ פָּנָיו וְהֵאִירוּ וּשְׂפָתָיו נִפְרְטוּ בְּבַת־צְחוֹק שֶׁל הֲנָאָה" (ה״ז, יעיש ב 189). — [לְהִפָּרֵט, נִפְרָט, יִפָּרֵט]

~ פע׳ **פֵּרֵט**°, הִרְצָה בִּפְרָטוּת, מָסַר דְּבַר־מָה לִפְרָטָיו: הַמַּרְצָה פֵּרֵט אֶת הַתָּכְנִית לִסְעִיפֶיהָ. אֵין צֹרֶךְ לְפָרֵט כָּל כָּךְ. — [לְפָרֵט אֶת־, מְפָרֵט, יְפָרֵט]

~ פע׳ **פֹּרַט***, 1°. הֻרְצָה לִפְרָטָיו, נִמְסַר בִּפְרָטוּת: הָאִישׁ סִפֵּר אֶת כָּל הָעִנְיָן בְּאֹפֶן מְפֹרָט וּבַאֲרִיכוּת. תָּכְנִית מְפֹרֶטֶת לִסְעִיפֶיהָ. [וראה עוד ערך מְפֹרָט] 2*. חֻלַּק לַחֲלָקִים, הֶהָפֵךְ מִן

״חִבֵּר״: ״הַנּוֹגֵעַ אֲפִלּוּ בְּמִפְרָט מִכָּאן וּמִכָּאן... הַנּוֹגֵעַ אֲפִלּוּ בִּמְחֻבָּר״ (תוספתא כלים בבא בתרא ה י). — [מְפֹרָט, יְפָרֵט]

~ הת׳ הִתְפָּרֵט *, 1 °, נִתְחַלֵּק לִפְרָטִים, נִתְפַּצֵּל: ״בְּבַת אַחַת מִתְפָּרֵט לִפְרָטֵי פְּרָטִים״ (עגנון, עד הנה רפב). ״דְּבָרִים מִתְפָּרְשִׁים וּמִתְפָּרְטִים״ (טברסקי, לפידים 310). ״נִמְנַעְתִּי מִלְּהִתְפָּרֵט לִפְרָטִים קְטַנִּים״ (אביגדי, הקדמה להיכל רש״י ד). ״דְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לְהִתְפָּרֵט לִבְעָיוֹת שֶׁל אֲוִירָה וַהֲלָךְ־נֶפֶשׁ״ (קרמר, משמרות 322). 2 *, הִתְרַחֵב, הִתְפַּשֵּׁט: ״פַּרְסוֹתֵיהֶן מִתְפָּרְטוֹת מִן הַמַּיִם״ (אבות דר׳ נתן, נוסח ב, כט). — [לְהִתְפָּרֵט, מִתְפָּרֵט, יִתְ־]

~ הפ׳ הִפְרִיט ^ פ״י 1 °, הִרְחִיב, פִּשֵּׂק, הִפְרִיד: ״דּוֹהֵר וּמְחַלִּיץ עַצְמוֹתָיו וּמַפְרִיט צִפָּרְנָיו הָעֲקֻמּוֹת״ (שניאור, סיפורים רמח). 2 ^, פֵּרֵט, חִלֵּק לִפְרָטִים: ״תַּפְרִיט כְּלָל גָּדוֹל״ (אברהם בר־חייא הנשיא, ספר העיבור ב א). יֵשׁ לְהַפְרִיט אֶת הַתָּכְנִית הַכּוֹלֶלֶת. — [לְהַפְרִיט, מַ־, יַ־]

— אֵין לוֹ פְּרוּטָה לְפָרְטָהּ ^ [על־פי ״איש חסיד היה״, זמירות למוצאי שבת] הוּא רֵיק וַחֲסַר־כֹּל: ״לֹא הָיְתָה בְּיָדָם אֲפִלּוּ פְּרוּטָה לְפָרְטָהּ״ (עגנון, אלו סב). ״קוֹנָם עָלַי שֶׁאֵין מְצוּיָה בְּיָדִי אֲפִלּוּ פְּרוּטָה לְפָרְטָהּ״ (טביב, דרך 140).

— מַפְרִיטֵי־פַּרְסָה °, סִדְרַת בַּעֲלֵי־חַיִּים יוֹנְקִים מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְסְתָנִים, שֶׁסִּימָנָם הָאָפְיָנִי — אֶצְבַּע אַחַת בְּכָל רֶגֶל. לְמַפְרִיטֵי־הַפַּרְסָה שַׁיָּכִים הַסּוּס, הַטַּפִּיר, הַקַּרְנַף.

ב. פרט [אולי קרוב אל פרט; יש מזהים עם פרט בשומרונית שמשמעו: שר, זמר]

~ פע׳ פָּרַט פ״ע נִגֵּן, הִקִּישׁ בְּאֶצְבְּעוֹתָיו עַל מֵיתְרֵי כְּלִי־זֶמֶר: ״הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל״ (עמוס ו ה). פְּלוֹנִי פּוֹרֵט עַל מַנְדּוֹלִינָה. [ובפיוט:] ״עֵת הַמָּטָר פָּרַט בְּטִפּוֹתָיו עַל חַלּוֹנִי״ (גולדברג, מוקדם 110). — [לִפְרֹט עַל־; פּוֹרֵט, יִפְרֹט]

~ פע׳ פֵּרֵט ^, הִשְׁמִיעַ קוֹל (הַצְּבִי): ״שׁוֹר גּוֹעֶה... זְאֵב זוֹרֵד, צְבִי מְפָרֵט״ (כסא שלמה, ילינק ה 35). — [לְפָרֵט, מְ־, יְ־]

א. פֶּרֶט ז׳ [מן א. פרט, פָּרַט 3] 1. גַּרְגְּרִים בּוֹדְדִים שֶׁל עֲנָבִים שֶׁנִּפְרְטוּ בִּשְׁעַת הַבָּצִיר וְנָשְׁרוּ מֵאַשְׁכְּלוֹתֵיהֶם, וְהֵם לְפִי הַתּוֹרָה מִמַּתְּנוֹת־הָעֲנִיִּים: ״וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט״ (ויקרא יט י). ״שְׁנֵי גַּרְגְּרִים פֶּרֶט, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָם פֶּרֶט״ (פאה ו ה). 2 ^, גַּרְגַּר שֶׁל רִמּוֹן (מחזור ויטרי, 735). 3 ^ [בהשאלה] קְצָת, שֶׁמֶץ: ״בָּאנוּ לְהוֹדִיעֲךָ קְצָת עֲוֹנֵינוּ, וּלְהַשְׁמִיעֲךָ פֶּרֶט זְדוֹנֵינוּ״ (יהודה הלוי, ט 486). — [פֶּרֶט־, פִּרְטוֹ]

ב. פֶּרֶט ° ז׳ [מן א. פרט, פָּרַט 1] 1, מָעוֹת קְטַנּוֹת, יְחִידוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל כֶּסֶף: לֹא אוּכַל לָתֵת לְךָ עֹדֶף מִלִּירָה מֵחֹסֶר פֶּרֶט. 2, מִסְפָּר בִּלְתִּי זוּגִי. ראה ב. פֶּרֶד. 3, רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים: פֶּרֶט מִלִּים, פֶּרֶט שֵׁמוֹת. 4 [בדפוס] עֲבוֹדוֹת הַדְפָּסָה קְטַנּוֹת — מוֹדָעוֹת, כַּרְטִיסֵי־בִּקּוּר וְכַדּוֹמֶה, לְהַבְדִּיל מֵעֲבוֹדוֹת־הַדְפָּסָה גְּדוֹלוֹת (עִתּוֹנִים, חוֹבָרוֹת אוֹ סְפָרִים). — [פֶּרֶט־]

ג. פֶּרֶט ° ז׳ [מן ב. פרט, פָּרַט] פְּרִיטָה, נְגִינָה: ״מִתּוֹךְ דְּיוֹטוֹת־הַבָּתִּים הָעֶלְיוֹנוֹת הִגִּיעַ פֶּרֶט פְּסַנְתֵּר״ (שופמן, א 160). — [פֶּרֶט־]

פְּרָט * ז׳ [מן א. פרט] דָּבָר בּוֹדֵד, יְחִידָה אַחַת מֵרַבּוֹת, חֵלֶק מִדָּבָר מֻרְכָּב, בְּנִגּוּד אֶל ״כְּלָל״: ״מִכְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִין אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט״ (ספרא, ראש ויקרא) [ראה עוד להלן]. ״לְקַיֵּם מִצְוַת צִיצִית בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ״ (ברכת ציצית). הַכְּלָל מֻרְכָּב מִפְּרָטִים רַבִּים. שִׁיטַת־לִמּוּד מִן הַפְּרָט אֶל הַכְּלָל. פְּלוֹנִי בָּקִי בְּמִקְצוֹעַ לְכָל פְּרָטָיו. כָּל אָדָם הוּא פְּרָט בַּחֶבְרָה. [ראה עוד הצירופים הלן] — [פְּרַט־, פְּרָטִים, פְּרָטֵי גם פְּרָטוֹת *]

— פְּרָט לְ־ *, 1 * [מונח הלכי בתלמוד] הַפְּרָט הַנּוֹסָף שֶׁנִּזְכַּר בְּפֵרוּשׁ אוֹ בְּרֶמֶז בְּתוֹךְ הַכְּלָל בָּא לְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל פְּרָט אַחֵר: ״׳דַּבֵּר אֶל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה׳ — פְּרָט לְגוֹי, ׳מֵאֵת כָּל־אִישׁ׳ — פְּרָט לְקָטָן... ׳וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם׳ — פְּרָט לְתוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ״ (ירושלמי תרומות מ א). 2 * [בהשאלה גם בלשון־ימינו] הַפֵּרוּט בָּא לְצַמְצֵם וּלְהוֹצִיא חֵלֶק מִן הַכְּלָל, חוּץ מִן־, לְהוֹצִיא אֶת־: כָּל הַתּוֹשָׁבִים הַקְּבוּעִים שֶׁל הָעִיר, פְּרָט לָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים, הִשְׁתַּתְּפוּ בַּבְּחִירוֹת. הַסִּפְרִיָּה פְּתוּחָה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, פְּרָט לְשַׁבָּתוֹת וּמוֹעֲדִים.

— בִּפְרָט °, בְּיִחוּד, בְּאֹפֶן מְיֻחָד: אֵין לִי רָצוֹן לְהִשְׁתַּתֵּף בְּטִיּוּל, וּבִפְרָט עַתָּה שֶׁהִנְנִי עָיֵף.

— פְּרָטֵי פְּרָטוֹת *, פְּרָטֵי פְּרָטִים ^, דְּבָרִים מְפֹרָטִים בְּיוֹתֵר: ״אֵלּוּ כְּלָלֵי כְּלָלוֹת וְאֵלּוּ פְּרָטֵי פְּרָטוֹת״ (חולין סה.). ״שֶׁהִנֵּה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁנִּזְכְּרוּ כָּל פְּרָטֵי הַפְּרָטִים מֵאֲשֶׁר אֶפְשָׁר שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם בַּחֲלוֹם״ (אלמולי, פתרון חלומות מז:). ״מְעֻבֶּדֶת מִצִּדֵּי צְדָדִים וְלִפְרָטֵי פְּרָטִים״ (ביאליק, האמנות). הָאִישׁ סִפֵּר אֶת סִפּוּרוֹ עַל כָּל פְּרָטֵי־הַפְּרָטִים.

— לִפְרָט גָּדוֹל ^, צִיּוּן הַתַּאֲרִיךְ הָעִבְרִי שֶׁל הַשָּׁנָה (מִשְּׁנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם) בְּהַזְכָּרַת הָאֲלָפִים, כְּגוֹן: ה׳תש״ח. נִכְתָּב עַל־פִּי־רֹב בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת לְפ״ג: הַסֵּפֶר נִדְפַּס בִּשְׁנַת ה׳תשכ״ח לפ״ג. [להבדיל מן:]

— לִפְרָט קָטָן ^, צִיּוּן הַתַּאֲרִיךְ הָעִבְרִי שֶׁל הַשָּׁנָה (מִשְּׁנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם) בְּהַשְׁמָטַת הָאֲלָפִים, לְמָשָׁל: תשי״א, נִכְתָּב עַל־פִּי־רֹב בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת לְפ״ק: הַסֵּפֶר נִדְפַּס בִּשְׁנַת תשכ״ח לפ״ק.

— כְּלָל וּפְרָט *, פְּרָט וּכְלָל *, כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל *, מִדּוֹת מִשְּׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֵן (ספרא, ראש ויקרא).

— לְכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו ^ [על־פי ברכת ציצית ראה לעיל], בְּצוּרָה מְפֹרֶטֶת בְּיוֹתֵר, בְּלֹא לְהַשְׁמִיט שׁוּם פְּרָט: ״קָשֶׁה עַתָּה לַחֲזֹר וּלְסַפֵּר מַעֲשֶׂה זֶה לְכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו״ (ברקוביץ, תר׳ חיי קלא).

— פְּרָטֵי־כֹּל ° [צורה עברית־מלאכותית לשם פְּרוֹטוֹקוֹל ◊] — ראה פְּרוֹטוֹקוֹל.

— פְּרַט־נוֹף ° [בטופוגראפיה] כָּל אֶחָד מִן הַפְּרָטִים הַטִּבְעִיִּים אוֹ הַמְּלָאכוּתִיִּים אֲשֶׁר מֵהֶם מֻרְכָּב הַנּוֹף, כְּגוֹן: הַר, נַחַל, דֶּרֶךְ, מִבְנֶה [נכתב גם כמלה אחת: פְּרַטְנוֹף]

פְּרָטָה ° נ׳ [על־פי הארמית: פְּרָטָא *] רְשִׁימָה כּוֹלֶלֶת שֶׁל הַחֲפָצִים הַנִּמְצָאִים בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, רְשִׁימַת הָאִינְוֶנְטָר: ״לְעִתִּים הָיוּ בָּאִים אֶצְלִי בַּעֲלֵי הַמַּחְסָן... וְעוֹרְכִים פְּרָטָה שֶׁל עוֹנָה״ (שנהר, ג 151). הַמַּזְכִּיר עָרַךְ פְּרָטָה שֶׁל רְכוּשׁ הַמּוֹסָד. — [פְּרָטַת־, פְּרָטוֹת]

פְּרָטוּת ^ נ׳ [מן פְּרָט] פְּרוֹטְרוֹט, צֵרוּף כָּל הַפְּרָטִים, הֶפֶךְ מִן כְּלָלוּת. — [פְּרָטוּת־]

— בִּפְרָטוּת ^, בְּכָל הַפְּרָטִים, בְּלֹא הַשְׁמָטַת עִנְיָנִים קְטַנִּים: ״וְדַי לָכֶם כָּבוֹד, כִּי בִּפְרָטוּת דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם״ (שבט יהודה, מח). ״אֵין עוֹד נִסְיוֹנוֹת בְּרוּרִים אֲשֶׁר יוֹרוּנוּ בִּפְרָטוּת דַּרְכֵי הָעֲבוֹדָה״ (אחד העם, לא).

פרטי⁺ ת׳ [מן פרט] 1⁺. של הפרט, של יחיד או יחידים להבדיל מן ״כללי״, ״צבורי״, ״ממשלתי״, ״קואופרטיבי״: ״שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל, לא כללי ולא פרטי״ (מורה נבוכים ג יז). ״מאלו הענינים האישיים, רוצה לומר: הפרטיים״ (מורה נבוכים ג טז). בית פרטי. מכונית פרטית. ענין פרטי. עסק פרטי. בית־חולים פרטי. עדוד היזמה הפרטית. 2°. נפרד, בודד, נבדל, מיחד: מקרה פרטי מתוך מקרים רבים. — [פרטית, פרטיים, פרטיות]

— שם פרטי⁺, השם המיחד שנקרא בו מישהו, להבדיל מן ״שם־המשפחה״: ״שמות פרטיים אשר לאיש ואיש מבני־אדם״ (אברבנאל בראשית, לזאת יקרא). לכל אדם שם פרטי ושם־משפחה. שמו הפרטי ״שלמה״, שם משפחתו ״ירקוני״.

— שם־עצם פרטי° [בדקדוק] שם שנתן לאדם או למקום להבדילו מאחרים בני־מינו, כגון: יצחק, תבור, ירקון, ירושלים, להבדיל מן ״שם עצם כללי״ המקביל לאלה: איש, הר, נהר, עיר.

פרטיות⁺ נ׳ [מן פרט, פרטי] יחידות, עצמיות, תכונתו של הדבר הפרטי, להבדיל מן ״כלליות״: ״ולא דקדק (המקרא) בחשבון הפרטיות כל כך״ (רש״י נחמיה ז ז). ״שהוא יודע את הפרטי מצד הפרטיות שבו״ (אלבו, עיקרים 95). ״לא יוכלו על־הרב להתרומם על פרטיותם במדה הדרושה״ (אחד העם, יג). ״בני־אדם נעתקים ממקומם קמעא קמעא מתוך פרטיותם וחלוניותם״ (יהודה שטינברג, פז). פרטיות חייו של אדם. פרטיות הקנין. — [פרטיות־]

פרטיזן◊ ז׳ [צרפתית: partisan] חבר בפלגת לוחמים בלתי־סדירים מבני־המקום שהתלקטו בגדודים קטנים ועצמאיים למלחמת־הטרדה בערף חילו של האויב הפולש. — [פרטיזנים]

— פרטיזני◊ ת׳ 1. של פרטיזנים, שבשיטת הפרטיזנים, המתנהל על־ידי כחות בלתי־סדירים קטנים ועצמאיים הנלחמים בערף האויב: פלגות פרטיזניות. מלחמה פרטיזנית. 2. שנעשה על־פי יזמה פרטית, ללא הדרכה מגבוה: פעלה פרטיזנית.

— פרטיזניות◊ נ׳ 1. מלחמה פרטיזנית, שיטת קרב על־ידי קבוצות קטנות ועצמאיות: הפרטיזניות סיעה סיוע רב למגור הפולשים. 2 [בהשאלה] פעלה עצמאית ובלתי־מדרכת על־ידי הנהלה רשמית, יזמה פרטית שלא על־דעת הרב או השלטון.

פרטיטורה◊ [איטלקית: partitura; מלאטינית: pars (partis) חלק] תכליל, ספר המכיל את תוי־הנגינה של כל התפקידים המשתתפים ביצירה מוסיקלית כשהם רשומים זה מתחת זה: המנצח מנצח על המקהלה או על התזמרת לפי הפרטיטורה שלפניו. — [פרטיטורות]

פרטי־כל° ז׳ ראה ערך פרוטוקול◊.

פרטיפוס◊ ז׳ [מיוונית: para אצל + טיפוס] מחלה מדבקת הדומה למחלת טיפוס־המעים, אלא שמחולליה הם אחרים (Paratyphoid).

פרטיקולרי◊ ת׳ [מלאטינית: pars (partis) צד חלק] יחודי, מיחד, הנבדל מאחרים. — [־רית, ־ריים, ־ריות]

— פרטיקולריזם◊ ז׳ 1. יחודיות, עצמיות. 2. שאיפת פרטים או קבוצות במדינה, במפלגה וכדומה, להיות בלתי־תלויים בשלטון המרכזי.

פרטית° נ׳ [מן פרט] [במוסיקה] חלק, תפקיד (Part). — [פרטית־, פרטיות]

פרטנדנט◊ [מלאטינית: pretendere לתבוע] ימרן, בעל־תביעה, מי שטוען כי יש לו זכות או חזקה על דבר־מה: פרטנדנט על כסא־המלוכה. פרטנדנטים על המשרה שנתפנתה. — [־טים]

— פרטנסיה◊ נ׳ ימרה, תביעה, טענה של זכות או חזקה על משהו: פרטנסיה על הירשה. אין לי כל פרטנסיות על כך. פלוני מגלה פרטנסיות להיות שחקן גדול.

פרטנוף° ז׳ ראה ערך פרט, פרט־נוף°.

פרטנר° ז׳ [אנגלית: partner] שתף, בן־זוג. — [פרטנרים]

פרטרוט°, פריטרוט ז׳ [מן ב׳ פרט; פריטה] קול פריטה קלה על גבי כלי־מיתרים: ״רק מיתרי כנורו של חנן עוד נמרטו ודובבו פרטרוטם... לא היה בחדר אלא פרטרוט מיתרים חרישי״ (שמיר, עירום 305). — [פרטרוט־, פרטרוטים, ־טי־]

פרי ז׳ [ראה פרה; אוגריתית: פר; ארמית: פירא] 1. איבר של צמח המתפתח מן השחלה אחרי ההפריה והמכיל את הזרעים: ״מפרי עץ־הגן נאכל״ (בראשית ג ב). ״נצר תאנה יאכל פריה״ (משלי כז יח). ״ונטעו גנות ואכלו את־פרין״ (ירמיה כט ה). ״בורא פרי הגפן״ (ברכות ו א). פרי־האדמה, פרי־הדר. 2 [בהשאלה] תוצאה של עבודה, גמול, שכר: ״תנו־לה מפרי ידיה״ (משלי לא לא). ״אך־פרי לצדיק״ (תהלים נח יב). 3*. רוח, הכנסה מ״קרן״, שהיא הסכום היסודי: ״זכות יש לה קרן ויש לה פרות״ (תוספתא פאה א ב). ״אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא״ (פאה א א). [וראה עוד להלן] — [פרי־, פריי, פריך, פריך... פריכם, פרים, גם פריכם, פריהם; פרות, פרות־]

— פרי־האדמה, 1°. שם כולל לירקות־הגנה למיניהם. 2. כנוי כללי לתנובת השדה: מיני הדגן, ירקות, עשבי מאכל וכדומה: ״ולקחת מראשית כל־פרי האדמה אשר תביא מארצך״ (דברים כו ב).

— פרי־בטן, כנוי מליצי לבנים, צאצאים: ״התחת אלהים אני אשר־מנע ממך פרי־בטן?״ (בראשית ל ב).

— פרי־בסר°. 1. פרי שעדין לא הבשיל. 2 [בהשאלה] משהו לא בשל, שעדין לא הגיע לדרגה טובה: היצירה החדשה עדין פרי־בסר היא.

— פרי־הדמיון°. דבר שאינו קים במציאות והוא נוצר רק במחשבתו של אדם: אין כל יסוד לחששותיך, הסכנה אינה אלא פרי דמיונך.

— פרי־הדר [שאול מן ״פרי עץ הדר״, ויקרא כג מ, ועל־פי ביאור רז״ל: ״זה אתרוג״, סוכה לה.] שם כולל לפרות מסוג הציטרוסים: תפוחי־זהב, לימונים, אשכוליות וכו׳.

— פְּרִי־הִלּוּלִים °, 1. פְּרִי נָאֶה וְהָדוּר [עַל־פִּי ויקרא יט כד: "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'"] 2. [בהשאלה] תּוֹצָאוֹת טוֹבוֹת וּמַזְהִירוֹת: "עֲבוֹדָתֵנוּ הַקָּשָׁה וְהַצְּנוּעָה הֵבִיאָה קֹדֶשׁ פְּרִי־הִלּוּלִים" (ברנר, א 368). "יִהְיוּ הַבִּקּוּרִים נוֹתְנִים פְּרִי־הִלּוּלִים" (בורלא, עקביה 235). הַמֶּחְקָרִים וְהַנִּסּוּיִים הַמְּרֻבִּים הֵבִיאוּ פְּרִי־הִלּוּלִים.

— פְּרִי מְגָדִים, פְּרִי טוֹב וְטָעִים: "פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים" (שיר השירים ד יג). "בְּלִי יְגִיעַ מָצָא שִׁפְעַת פְּרִי מְגָדִים" (ביאליק, תר' קישוט ס). "מִן הַטּוֹב אֲשֶׁר עָלָה עַל שֻׁלְחָנָם פְּרִי מְגָדִים וּמַעֲדַנִּים" (בורלא, עקביה 252).

— פְּרִי מַעֲלָלָיו, גְּמוּלוֹ עַל הִתְנַהֲגוּתוֹ, תּוֹצָאוֹת מַעֲשָׂיו: "וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו, כִּפְרִי מַעֲלָלָיו" (ירמיה יז י).

— פְּרִי־עֵטוֹ ° [בדיבור מליצי] יְצִירוֹתָיו, דְּבָרִים אֲשֶׁר כָּתַב: "לֹא מָצָאתִי עֹז בְּנַפְשִׁי לִשְׁלֹחַ מִפְּרִי־עֵטִי לְאֵיזֶה מִכְתָּב עִתִּי" (אחד העם, חסו). הַסּוֹפֵר קָרָא בְּאָזְנֵי הַקָּהָל מִפְּרִי־עֵטוֹ. שְׁלַח נָא מִפְּרִי עֶטְךָ לִשְׁבוּעוֹן.

— פְּרִי־רוּחוֹ °, יְצִירַת רוּחוֹ, כָּל אֲשֶׁר יָצַר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: "וְכֵן הַדָּבָר גַּם בְּעַם שֵׁנִי, שֶׁפְּרִי־רוּחוֹ בַּעֲבוֹדַת הַסִּפְרוּת" (אחד העם, קעט). "אוֹתָהּ הַהַשְׁקָפָה הִיא פְּרִי־רוּחָם שֶׁל הַיְּהוּדִים" (ברנר, א 168).

— פֵּרֵי פֵּרוֹת* [בהלכה] רֶוַח שֶׁאָדָם מְקַבֵּל מִקְנִיַּת רְכוּשׁ בְּכֶסֶף הָרֶוַח מֵרְכוּשׁ אַחֵר, רֶוַח מִן הָרֶוַח: "לְעוֹלָם אוֹכֵל (הַבַּעַל) פֵּרֵי פֵּרוֹת" (כתובות ס א). [ובהשאלה:] "יֵשׁ הֲלָכָה עֲקָרָה שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא קֶרֶן, וְיֵשׁ שֶׁעוֹשָׂה פֵּרוֹת וּפֵרֵי־פֵרוֹת" (ביאליק, הלכה ואגדה).

— נָשָׂא פְּרִי (יחזקאל לו ח), עָשָׂה פְּרִי (בראשית א יא), [בהשאלה] הֵבִיא לְתוֹצָאוֹת טוֹבוֹת: הִשְׁתַּדְּלֻיּוֹתָיו הַמְּרֻבּוֹת נָשְׂאוּ פְּרִי.

— נָפַל לְיָדָיו כִּפְרִי בָּשֵׁל °, הִגִּיעַ אֵלָיו בְּקַלּוּת, לְלֹא כָּל מַאֲמָץ: "יִשּׁוּבֵינוּ נוֹפְלִים לְיָדָם כִּפְרִי בָּשֵׁל" (סביב, דרך 167).

— כָּעֵץ כֵּן פִּרְיוֹ °, הַבָּנִים דּוֹמִים לְהוֹרֵיהֶם.

פְּרִיבִילֶגְיָה* נ' [בלאטינית: privilegium, מן privus פרטי, מיוחד + lex (legis) חוק] יִתְרוֹן, זְכוּת־יֶתֶר, זְכוּת אוֹ הֲנָחָה הַנִּתֶּנֶת לְמִישֶׁהוּ בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: הַמֶּמְשָׁלָה הֶעֱנִיקָה פְּרִיבִילֶגְיוֹת מְסֻיָּמוֹת לְתַיָּרִים. פְּרִיבִילֶגְיוֹת מַעֲמָדִיּוֹת. — [פְּרִיבִילֶגְיוֹת]

פְּרִיגָטָה* נ' [איטלקית: fregata] 1. כִּנּוּי בַּמֵּאָה הַ־18 וּבְרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַ־19 לִסְפִינַת־קְרָב נוֹשֵׂאת תּוֹתָחִים בַּעֲלַת שְׁלֹשָׁה תָּרְנֵי־מִפְרָשִׂים. 2. [בימינו] אֳנִיַּת־לְחִימָה דּוֹמָה לְמַשְׁחֶתֶת קְטַנָּה, מְשַׁמֶּשֶׁת לְלִוּוּי שַׁיָּרוֹת וּלְאַבְטוּחָן מִפְּנֵי צוֹלְלוֹת. — [פְּרִיגָטוֹת]

פְּרִיגִ'ידֶר* ז' [אנגלית, מלאטינית: frigidus קר, צונן] שֵׁם מִסְחָרִי לִמְקָרֵר־חַשְׁמַלִּי. — [פְּרִיגִ'ידֶרִים]

א. פְּרִידָה* נ' [מן פרד] פְּרִישָׁה מִקְּרוֹבִים, מִידִידִים, מִמָּקוֹם: "בְּטֶרֶם נְסִיעָה – שְׁאֵלָתִי בְּעַד לֶכֶת, וְעֵת הַפְּרִידָה – תַּאֲוָתִי מְעַט שֶׁבֶת" (הנגיד, דיואן 26). "וְאַל תִּנְשִׁי פְרִידָתֵךְ יְדִידֵךְ וְתָשׁוּבִי וְתִבְכִּי עַל פְּרִידָה" (הנגיד, דיואן 206). "קָשָׁה עָלַי פְּרִידַתְכֶם" (רש"י ויקרא כג לו). "לִפְנֵי זְמַנָּהּ בּוֹא קָדְמָה הַפְּרִידָה" (ביאליק, ציל צליל). פְּרִידַת בֵּן מֵהוֹרָיו. צַעַר הַפְּרִידָה. — [פְּרִידַת־, פְּרִידוֹת]

ב. פְּרִידָה* נ' [מן פרד] חֲתִיכָה, יְחִידָה, גַּרְגֵּר וְכַדּוֹמֶה: "אָכַל פְּרִידָה אַחַת שֶׁל עֵנָב אוֹ פְּרִידָה אַחַת שֶׁל רִמּוֹן" (ירושלמי ברכות י א). "פְּרִידוֹת עָפָר" (נדה כו). — [פְּרִידַת־, ־דוֹת]

ג. פְּרִידָה* נ' [מן פרד; ואולי על־פי היוונית: pterides בעלי־כנפיים] יוֹנָה, בֶּן־יוֹנָה אוֹ בַּת־יוֹנָה: "וּבָעוֹף – אֲפִלּוּ פְרִידָה אַחַת" (מנחות יב ה). — [פְּרִידַת־, ־דוֹת]

פְּרִיָּה* נ' [מן פרה, פָּרָה] עֲשִׂיַּת פְּרִי, תְּנוּבָה. — [פְּרִיַּת־, ־יּוֹת] [בעיקר בצירוף:]

— פְּרִיָּה וּרְבִיָּה* (יבמות ו ו), 1*. הִתְרַבּוּת עַל־יְדֵי הוֹלָדַת יְלָדִים, הֲקָמַת וְלָדוֹת. 2* [בלשון נקיה] בְּעִילָה, הִזְדַּוְּגוּת.

פְּרִיָּה* נ' [מן פר] בִּיפַר, מִכְלָא לְפַר, מָקוֹם גָּדוּר אוֹ רֶפֶת קְטַנָּה שֶׁמַּחֲזִיקִים בָּהֶם פַּר שֶׁנּוֹעַד לְהַרְבָּעַת הַפָּרוֹת שֶׁבָּעֵדֶר. — [פְּרִיַּת־, פְּרִיּוֹת]

פַּרְיָה* ז' [טאמילית: parian מדוכא; ויש גוזרים מן: parai תוף, על־שום ההכאה בתוף על־ידי המגודה] 1. בֶּן "כַּת הַמְּנֻדִּים", מְשֻׁלְּלֵי כָּל זְכֻיּוֹת אֶזְרָחִיּוֹת וְדָתִיּוֹת בְּהֹדּוּ. 2. [בהשאלה] עֶבֶד נִרְצָע, כִּנּוּי לְאָדָם מְדֻכָּא, מֻקְפָּח, "אַסְקֻפָּה הַנִּדְרֶסֶת לַכֹּל". — [פַּרְיוֹת]

פְּרֵהִיסְטוֹרְיָה* נ' [מלאטינית: pre לפני + הִיסְטוֹרְיָה] קְדַם־הִיסְטוֹרְיָה, הַיָּמִים הַקְּדוּמִים בְּיוֹתֵר בְּתוֹלְדוֹת הָאֱנוֹשׁוּת, הַתְּקוּפוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ מֵהֶן לְיָדֵינוּ עֵדֻיּוֹת שֶׁבִּכְתָב עַל אֹרַח־הַחַיִּים וּמַהֲלַךְ הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁל שִׁבְטֵי בְּנֵי־הָאָדָם.

— פְּרֵהִיסְטוֹרִי* ת' קְדַם־הִיסְטוֹרִי, טְרוֹם־הִיסְטוֹרִי, שֶׁל הַדּוֹרוֹת הַקְּדוּמִים בְּיוֹתֵר, שֶׁל הַיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי הַהִיסְטוֹרְיָה: הַתְּקוּפָה הַפְּרֵהִיסְטוֹרִית.

פֶּרְיוֹדָה* נ' [מיוונית: periodos מחזור, סיבוב; מן peri סביב + hodos דרך] 1. מַחֲזוֹר, תְּקוּפָה. 2. [בתחביר] מַחֲזֹרֶת [ראה ערך מַחֲזֹרֶת] — [פֶּרְיוֹדוֹת]

— פֶּרְיוֹדִי* ת' מַחֲזוֹרִי, תְּקוּפָתִי, עִתִּי, הַחוֹזֵר וּבָא בִּרְוָחֵי זְמַן מְסֻיָּמִים: עִתּוֹנוּת פֶּרְיוֹדִית. מַשְׁבְּרִים כַּלְכָּלִיִּים פֶּרְיוֹדִיִּים.

— פֶּרְיוֹדִיּוּת* נ' מַחֲזוֹרִיּוּת, הוֹפָעַת דְּבַר־מָה כַּמָּה פְּעָמִים בִּרְוָחִים מְסֻיָּמִים בֵּין הוֹפָעָה לְהוֹפָעָה: פֶּרְיוֹדִיּוּת שֶׁל פִּרְסוּמִים שׁוֹנִים. פֶּרְיוֹדִיּוּת בְּמַשְׁבְּרִים כַּלְכָּלִיִּים.

— הַמַּעֲרָכָה הַפֶּרְיוֹדִית שֶׁל הַיְסוֹדוֹת ° [בכימיה] מַעֲרֶכֶת כָּל הַיְסוֹדוֹת הַכִּימִיִּים סְדוּרִים לְפִי מִשְׁקְלֵיהֶם הָאֲטוֹמִיִּים. בְּמַעֲרֶכֶת זוֹ חוֹזְרוֹת וְנִשְׁנוֹת תְּכוּנוֹת הַיְסוֹדוֹת הָאֵלֶּה לְאַחַר מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל יְסוֹדוֹת (הַמַּעֲרָכָה נִקְרֵאת גַּם עַל שֵׁם הַמְלֻמָּד הָרוּסִי שֶׁקְּבָעָהּ אוֹתָהּ לָרִאשׁוֹנָה: "טַבְלַת מֶנְדֶּלֶיֶב").

פִּרְיוֹן* ז' [מן פרה; פְּרִי] 1. פּוֹרִיּוּת, תְּנוּבָה: פִּרְיוֹן הַשָּׂדֶה שֶׁבָּעֵמֶק. 2. תּוֹצֶרֶת הָעֲבוֹדָה, הַהֶסְפֵּק, כַּמּוּת פְּרִי־הָעֲבוֹדָה: הַפּוֹעֲלִים נִתְבְּעוּ לְהַעֲלוֹת אֶת פִּרְיוֹן עֲבוֹדָתָם. — [פִּרְיוֹן־]

פְּרִיזְמָה* נ' [יוונית: prisma] מִנְסָרָה, גּוּף הַנְּדָסִי בַּעַל שְׁנֵי בְּסִיסִים מְצֻלָּעִים מַקְבִּילִים זֶה לָזֶה וְדָפְנוֹת בְּצוּרַת מַקְבִּילִית. — [פְּרִיזְמוֹת]

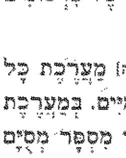
פריזמות

א. **פְּרִיחָה*** נ׳ [מן א. פרח, פָּרַח] 1°. צְמִיחַת פְּרָחִים: פְּרִיחַת הָעֵצִים בָּאָבִיב. הַשָּׁקֵד בִּפְרִיחָתוֹ. עוֹנַת הַפְּרִיחָה שֶׁל הַצֶּמַח. 2˙ [בהשאלה] שִׂגְשׂוּג, עֲלִיָּה, הִתְקַדְּמוּת: "שֶׁעָמַד (שָׁאוּל) בִּתְחִלַּת פְּרִיחָתָן וְזְרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (רש״י בראשית מט כג). הַמִּפְעָל הִתְבַּסֵּס וְהִגִּיעַ לִידֵי פְּרִיחָה. פְּרִיחַת הָעֲסָקִים. 3*. נֶגַע אוֹ כְּתָמִים חוֹלָנִיִּים הַפּוֹרְחִים בְּעוֹר הַגּוּף: "כָּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְטַמֵּא בְּנֶגַע הַבַּהֶרֶת אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַפְּרִיחָה" (נגעים ח ד). "וְיֶלֶד מֵטֶל שָׁם בַּעֲרִיסָתוֹ וּפְרִיחָה מְשֻׁנָּה לוֹ בְּפָנִים" (צמח, ב 227). עַל גּוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה הוֹפִיעָה פְּרִיחָה חֲשׁוּדָה. — [פְּרִיחַת־, פְּרִיחוֹת]

ב. **פְּרִיחָה*** נ׳ [מן ב. פרח, פָּרַח] 1˙. טִיסָה, תְּעוּפָה: "כִּגְשָׁרִים שֶׁעוֹבְרִים יַמִּים דֶּרֶךְ פְּרִיחָה" (רשב״ם שמות יט ד). "מוּכָן לְחַיֵּי רוּחַ וּפְרִיחָה בָּאֲוִיר" (מגדלי מו״ס, שי). "כָּךְ הָיָה הַמַּלְאָךְ פּוֹרֵחַ פְּרִיחוֹת פְּרִיחוֹת" (הזז, יעיש ג 87). פְּרִיחַת הָעֲפִיפוֹן בָּאֲוִיר. 2*. נְשִׁיבָה, הִנָּשְׂאוּת בָּרוּחַ: "קֹמֶץ שֶׁנְּתָנוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים וְהִפְרִיחָתוֹ הָרוּחַ, בִּפְרִיחָה רִאשׁוֹנָה נִתְכַּפְּרוּ הַבְּעָלִים" (ירושלמי יומא לט ג). — [פְּרִיחַת־, פְּרִיחוֹת]

— **פְּרִיחַת־לֵב**˙ [על־פי הארמית: פְּרַח לִבֵּיהּ*, גיטין סט:] הִתְעַלְּפוּת, חֻלְשָׁה יְתֵרָה: "עֲטִיפָה — לָשׁוֹן כְּאֵב וּפְרִיחַת לֵב מִתּוֹךְ צָרָה" (רש״י עבודה זרה ז:).

פְּרִיט° ז׳ [מן א. פרט; פְּרָט] יְחִידָה, כָּל אֶחָד מִן הַדְּבָרִים הַמְּנוּיִים בִּרְשִׁימָה אַחַת אוֹ הַנִּמְצָאִים בְּמָקוֹם אֶחָד (Item). — [פְּרִיט־, פְּרִיטִים, פְּרִיטֵי־]

א. **פְּרִיטָה°** נ׳ [מן א. פרט, פָּרַט] הַחְלָפַת מַטְבְּעוֹת גְּדוֹלִים בִּקְטַנִּים: פְּרִיטַת לִירָה לִפְרוּטוֹת. — [פְּרִיטַת־, פְּרִיטוֹת]

ב. **פְּרִיטָה°** נ׳ [מן ב. פרט, פָּרַט] נְגִינָה אוֹ הַקָּשָׁה עַל מֵיתְרֵי כְּלֵי־נְגִינָה: "הַפְּסַנְתֵּר עָמַד בַּבַּיִת בְּלֹא פְּרִיטָה" (קרני, כורך 169). פְּרִיטָה עַל מַנְדּוֹלִינָה. — [פְּרִיטַת־, פְּרִיטוֹת]

— **כְּלֵי־פְּרִיטָה°**, שֵׁם כּוֹלֵל לִכְלֵי־נְגִינָה בַּעֲלֵי מֵיתָרִים שֶׁפּוֹרְטִים עַל מֵיתְרֵיהֶם: הַמַּנְדּוֹלִינָה, הַגִּיטָרָה, הָעוּד — כְּלֵי־פְּרִיטָה הֵם.

פָּרִיטֶטִי◇ ת׳ [מלאטינית: paritas שוויון] שָׁוֶה, שֶׁהוּא בִּזְכֻיּוֹת שָׁווֹת: וַעֲדָה פָּרִיטֶטִית (וַעֲדָה שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִים בָּהּ נְצִיגִים שֶׁל שְׁנֵי הַצְּדָדִים בְּמִסְפָּר שָׁקוּל) לְשֵׁם הַכְרָעָה בְּעִנְיָן הַנָּתוּן בְּמַחֲלֹקֶת. — [פָּרִיטֶטִית, פָּרִיטֶטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **פָּרִיטֶטִיּוּת◇** נ׳ שִׁוְיוֹן בִּזְכֻיּוֹת: נִתְקַבֵּל עִקְרוֹן הַפָּרִיטֶטִיּוּת בְּהֶרְכֵּב הַוַּעֲדָה.

פָּרִיךְ˙ תו״ז [מן פרך] 1° ת׳ נוֹחַ לְהִשָּׁבֵר, קַל לְהִתְפּוֹרֵר: "כְּלִי רַךְ, הוּא אוֹמֵר, וּפָרִיךְ... אָמְנָם כְּלִי פָּרִיךְ" (ברקוביץ, הראשונים שמו). "נִתַּר עַל אַרְבְּעוֹתָיו בָּרְגָבִים הַפְּרִיכִים" (יזהר, שיירה 19). "אֶבֶן־חוֹל פְּרִיכָה" (אריכא, סנחריב 109). 2˙ ז׳ פֵּרוּר, דָּבָר שֶׁנִּפְרַךְ: "נַעֲשֵׂית פְּרִיכִין וּפְתִיתִין כְּשֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין בָּהּ" (ברטנורא, בכורות ו א). 3˙ ת׳ מְפֻרָךְ, מְבֻטָּל: "דִּבְרֵי הָאוֹמֵר הִשָּׁמֵר וְאַל תִּשָּׁמֵר, וְזֶה פָּרִיךְ" (דונש, תשובות על רסע״ג, 121). — [פְּרִיכָה, פְּרִיכִים, ־כוֹת]

פְּרִיכָה* נ׳ שְׁבִירָה, רְצִיצָה: "וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ"... רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: בִּפְרִיכָה" (סוטה יא—יא:). "שִׁקַּעְתִּי וְטֻבַּעְתִּי בִּפְרִיכַת מוֹנַי" (סידור רס״ג, של). "כְּעֵין הִתְפּוֹגְגוּת וּפְרִיכַת פְּרָקִים נְעִימָה" (טביב, דרך 153). "תַּחַת סוּלְיוֹתֵיהֶן שֶׁל הַמְּחוֹלְלוֹת הֶחֱרִיק הַשֶּׁלֶג בְּקוֹל פְּרִיכָה" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 228). פְּרִיכַת הָעֲצָמוֹת בַּעֲבוֹדָה הַמְאַמֶּצֶת. — [פְּרִיכַת־, פְּרִיכוֹת]

פְּרִיכוּת° נ׳ [מן פָּרִיךְ; פְּרִיכָה] 1. מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּפְרַךְ אוֹ דָבָר מִתְפָּרֵךְ: "אֶת כָּל פְּרִיכוּת עֶמְלָם" (ק״י סילמן, "הארץ" 1934). "פְּרִיכוּת קָשָׁה לִפְתָּה אֶת הַכְּתֵפַיִם" (בר־יוסף, העומדים 77). 2. שְׁבִירוּת, נְטִיָּה לְהִתְפּוֹרֵר: פְּרִיכוּת הַצְּנִימִים. — [פְּרִיכוּת־]

פְּרֵילוּד◇ ז׳ [צרפתית: prélude; מלאטינית: praeludere לנגן לפני] [במוסיקה] 1. אַקְדָּמָה, נְגִינַת־פְּתִיחָה בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית, בְּסוּיטָה, בְּאוֹפֶּרָה וְכַדּוֹמֶה. 2. כִּנּוּי לִיצִירָה מוּסִיקָלִית לֹא גְדוֹלָה: פְּרֵילוּד שֶׁל שׁוֹפֶּן. 3 [בהשאלה] פְּתִיחָה, הַתְחָלָה: הַתַּקְרִית לְיַד הַגְּבוּל שִׁמְּשָׁה פְּרֵילוּד לַמִּלְחָמָה. — [פְּרֵילוּדִים]

פְּרִימָדוֹנָה◇ נ׳ [איטלקית: prima donna גברת ראשונה] כִּנּוּי לְזַמֶּרֶת בְּאוֹפֶּרָה הַמְמַלֵּאת תַּפְקִידִים רָאשִׁיִּים. — [פְּרִימָדוֹנוֹת]

א. **פְּרִימָה*** נ׳ [מן פרם, פָּרַם] הַתָּרַת תֶּפֶר בְּבֶגֶד: "חָזַר לִהְיוֹת מְצֹרָע מֻסְגָּר... פָּטוּר מִן הַפְּרִיעָה וּמִן הַפְּרִימָה" (כלים א ה). פְּרִימַת הַבֶּגֶד הַיָּשָׁן לְשֵׁם עִבּוּדוֹ מֵחָדָשׁ. — [פְּרִימַת־, פְּרִימוֹת]

ב. **פְּרִימָה◇** נ׳ [מלאטינית: prima ראשונה] 1 [במוסיקה] הַצְּלִיל הָרִאשׁוֹן וְהַיְסוֹדִי בְּסֻלַּם הַצְּלִילִים, נִקְרָא גַּם "טוֹנִיקָה", לְהַבְדִּיל מִן "סֶקוּנְדָה", "טֶרְצָה" וְכוּ׳. 2 [בלשון־הדיבור] מְשֻׁבָּח, מְשׁוּפְרָא דְשׁוּפְרָא, סוּג אָלֶף! — [פְּרִימוֹת]

— **פְּרִימָה בָּלֶרִינָה◇** [איטלקית: prima ballerina] רַקְדָנִית רָאשִׁית.

— **פְּרִימָה דוֹנָה◇**, ראה ערך פְּרִימָדוֹנָה.

פְּרִימוּס◇ ז׳ [לאטינית: primus ראשון] 1. שֵׁם מִסְחָרִי מְקֻבָּל לְמַכְשִׁיר חִמּוּם וּבִשּׁוּל הַכּוֹלֵל בֵּית־קִבּוּל לְנֵפְט, שֶׁאֵלָיו מַלְחֶמֶת שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁהַנֵּפְט נִשְׁאָב וְעוֹלֶה בָּהּ אֶל הָ"רֹאשׁ" הַלּוֹהֵט וְנֶהְפָּךְ לְגַז בּוֹעֵר. 2 [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעַצְמָאוּת (תש״ח) וְאַחֲרֶיהָ לְמָטוֹס קָטָן מִטִּפּוּס מְיֻשָּׁן, עַל שׁוּם שֶׁהִשְׁמִיעַ רַעַשׁ עָמוּם דּוֹמֶה לְקוֹל הַפְּרִימוּס (1). 3 [בימי העלייה השניה ביהוד] כִּנּוּי הֲלָצִי לְאָדָם שְׁלִישִׁי שֶׁגָּר בְּחַדְרוֹ שֶׁל זוּג נְשׂוּאִים. — [פְּרִימוּסִים]

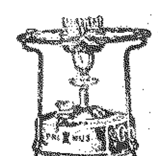
פרימוס

פְּרִימוּת° נ׳ [מן פָּרוּשׁ] מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁנִּפְרַם: "בְּשׁוּלָיו הַמְּבֻצְבָּצִים בִּפְרִימוּתָם הַגַּסָּה" (אריכא, ג 46). — [פְּרִימוּת־]

פְּרִימָט◇ ז׳ [מלאטינית: primus ראשון] רִאשׁוֹנוּת, עֲדִיפוּת, בְּכוֹרָה, יִתְרוֹן: "הַשְּׁאִיפָה לַמְּצִיאוּתִיּוּת, לַפְּרִימָט שֶׁל הַמַּעֲשֶׂה" (ברש, ג 25). פְּרִימָט הָרוּחַ עַל הַכֹּחַ. פְּרִימָט צָרְכֵי הַכְּלָל עַל נוֹחוּתוֹ שֶׁל הַפְּרָט.

פֶּרִימֶטֶר◇ ז׳ [מיוונית: peri סביב + metron מידה] הֶקֵּף, אֹרֶךְ הַקַּו הַמַּקִּיף שֶׁל צוּרָה הַנְדָּסִית: פֶּרִימֶטֶר שֶׁל הַמְּשֻׁלָּשׁ. פֶּרִימֶטֶר שֶׁל הַמַּעְגָּל. — [פֶּרִימֶטְרִים]

פְּרִימִיטִיבִי° ת׳ [לאטינית: primitivus; מן primus ראשון] 1. ראשיתי, הנמצא בדרגת התפתחות ירודה: שבטים פרימיטיביים. 2. פשוט ביותר, גס ובלתי־אמנותי, מבצע בשיטה ירודה: מכשיר פרימיטיבי. מחרשה פרימיטיבית של הפלח הערבי. חקלאות פרימיטיבית. 3 [בהשאלה] מגבל בשכלו, צר־אפק: אדם פרימיטיבי. תפיסה פרימיטיבית. — [פרימיטיבית, ־ביים, פרימיטיביות]

— **פְּרִימִיטִיבִיּוּת**° נ׳ פשטות, נחשלות בהתפתחות, העדר אמנות או תרבות: פרימיטיביות בחקלאות. פרימיטיביות בהכרה.

— **פְּרִימִיטִיבִיזְם**° ז׳ השקפה המעדיפה את צורת החיים הפרימיטיביים, ארח־החיים של הקדמונים, על־פני צורות החיים המודרניים.

פָּרִינְגִּיטִיס° ז׳ [מיוונית: pharynx לוע] דלקת הלע (Pharyngitis).

פְּרֵינוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: phren שכל + logos לימוד] 1. חקר גלגלת האדם. 2. קביעת תכונותיו של אדם, מיסדת על ההנחה כי אפיו ותכונותיו של אדם נכרים לפי הצורות והבליטות השונות שבגלגלתו.

פְּרֵינוּמֶרַנְט° ז׳ [מלאטינית: prae לפני + numerus מספר, מניין] מנוי מראש (על ספר, על עתון וכדומה): ״הוא יבוא לרוסיה, ישיג פרינומרנטים על ספריו״ (קלוזנר, הספרות ה 144). — [פרינומרנטים]

פְּרִינְצִיפּ° ז׳ [מלאטינית: principium ראשית] 1. עקרון, הנחה יסודית, יסוד, אשיה: פרינציפים של ארגון השלטון. 2. השקפת־יסוד, כלל יסודי שאדם מאמין בו או קבעו לקו בהתנהגותו: דבר זה הוא נגד הפרינציפים שלי. פלוני הוא בעל פרינציפים שמהם לא יזוז. — [פרינציפים]

— **בְּפְרִינְצִיפּ**°, באפן עקרוני, עקרונית, להלכה, ביסודו של דבר: הנני מסכים אתך בפרינציפ אבל לא למעשה.

— **פְּרִינְצִיפְּיוֹנִי**° ת׳ עקרוני, הקשור בפרינציפ או בפרינציפים מסימים: נתקבלה החלטה פרינציפיונית. בעיה פרינציפיונית. הנני מסכים אתך באפן פרינציפיוני.

א. **פְּרִיסָה**^ נ׳ [מן א. פרס, פרס] 1. פרישה, מתיחה, שטוח: ״דמה פריסת האור לפריסת כנף״ (רד״ק, השרשים, כנף). פריסת מפה על השלחן. פריסת סדין על המטה. 2° [בצבא] התפרסות, מעבר של כחות־צבא ממבנה מכנס למערך של פעלות־קרב. — [פריסת־, ־סות]

— **פְּרִיסַת־שָׁלוֹם**^ [תוספות מועד קטן יח:; והשווה תפלת ערבית: ״ופרוש עלינו סכת שלומך״] דרישת שלום, מסירת אחולים למישהו: ״והלכה אצלו לקבל על ידו פריסת שלום מבעלה״ (עגנון, כלה רעו). מסר נא פריסת־שלום לאחיך.

ב. **פְּרִיסָה**^ נ׳ [מן ב. פרס, פרס] 1. בציעת לחם, חתוך פרוסת לחם: ״צריך שתכלה ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת״ (רש״י ברכות לט.). 2. שבירה: ״שנשברה — לשון פריסה״ (רש״י פסחים לז.). — [פריסת־, ־סות]

— **פְּרִיסַת נִדָּה**^ [ראה ערך ב. פרס, פרסת נדה] וסת האשה: ״עונה סתם לפריסת נדה משלשים יום לשלשים יום״ (רש״י עירובין מו.).

פְּרִיסְמָה°, ראה פְּרִיזְמָה.

פֶּרִיסְקוֹפּ° ז׳ [מיוונית: peri סביב + skopein לצפות] מכשיר אופטי בצוללות — לצפיה בו מתוך הצוללת השקועה במעמקי הים על הנעשה על פני המים. הפריסקופ עשוי צנור ארך ובו מערכת מראות בזויות שונות. בפריסקופ משתמשים גם בצבא — להשקיף על הסביבה מתוך החפירות בלי להרים ראש מעל לתל־החפירה. — [פריסקופים]

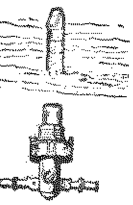

פריסקופ

א. **פְּרִיעָה*** נ׳ [מ א. פרע, פרע] 1. גדול השער פרע, צמיחת השער בלא לספרו מפעם לפעם: ״אין פריעה אלא גדול שער״ (מועד קטן טו.). 2. כנוי להפיכת עור הערלה אחרי המילה (יבמות עא:). — [פריעת־, ־עות]

— **פְּרִיעַת רֹאשׁ*** 1*. גלוי ראש (ירושלמי מועד קטן פב ד). 2°. ערבוב שערות הראש ובלבולן: ״שמיטת השביסים ופריעת הראש ושריטת הפנים״ (ביאליק אריה ז).

ב. **פְּרִיעָה*** נ׳ [מן ב. פרע, פרע] סלוק חוב, תשלום חוב, פרעון: ״פריעת החוב״ (ירושלמי פאה טו ד). ״פריעת בעל חוב מצוה״ (כתובות פו.). הגיע המועד לפריעת השטר. [ובהלצה גם במשמעות של א. פריעה 2] ״שתפי... נוהג בי עתה מילה ומציצה — בלא פריעה כמובן״ (ביאליק, אגרות ב קיט). — [פריעת־, פריעות]

ג. **פְּרִיעָה**° נ׳ [מן ג. פרע, פרע] הפרעה, הריסה, עשית פרעות: פריעת הסדרים. האספסוף נתבע לדין על פריעה ברחובות. פריעת המוסר. — [פריעת־, פריעות]

פְּרִיעוּת^ נ׳ [מן פרוע] מצבו של פרוע: ״׳כי פרוע׳, ׳כי פרעה אהרן׳... בהבטל פריעות עבודת־כוכבים, שתשתקע ותשתכח״ (רש״י שבת קיט). ״ולא נתן לו שם זה (״שמחה לא־אכפת״)... אלא על־שום פריעותו ונטיתו לבדיחות־הדעת״ (טביב, כערער 210). ״מניח את המטה בפריעותה״ (בגד, החי 140). — [פריעות־]

פְּרִיפָה^ נ׳ [ראה פרף; מיוונית: porpe קרס, וו; ארמית: פורפא] 1°. סכה, מחט בעלת גלה קטנה שפורפים בה דברים זה לזה. 2^. רכיסה, חבור: ״כל המחבר בגד לחברו קרי פריפה״ (רש״י שבת סה.). — [פריפת־, פריפות]

פֶּרִיפְרָזָה° נ׳ [יוונית: periphrasis] [בשירה] ציון של עצם בלי לפרש בשמו אלא בצורה מליצית, סחור־סחור, על־ידי תאור תכונתו וכדומה, למשל: ״דם ענבים״ — במקום יין, ״הרואות״ — במקום עינים, ״בן־אבינעם״ — במקום ברק. הפריפרזה רווחת הרבה במקרא ובשירת ימי־הבינים — [פריפרזות]

פְּרִיפֶרְיָה° נ׳ [יוונית: peripherеia] 1 [בהנדסה] הֶקֵּף הָעִגּוּל, וּבְדֶרֶךְ כְּלָל קַו הַחוֹסֵם צוּרָה הַנְדָּסִית מְסֻיֶּמֶת. 2, סְבִיבָה, הַיִּשּׁוּבִים הַנִּמְצָאִים מִסָּבִיב לְיִשּׁוּב מֶרְכָּזִי, עֲבוּרָהּ שֶׁל עִיר: לָעִיר הַגְּדוֹלָה יֵשׁ פְּרִיפֶרְיָה שֶׁל כְּפָרִים וְיִשּׁוּבִים קְטַנִּים. — [פְּרִיפֶרְיוֹת]

פָּרִיץ ז׳ [מן פרץ] 1, פּוֹרֵעַ מוּסָר, פּוֹרֵק עֹל, מִתְפָּרֵץ מִפְּנֵי מִישֶׁהוּ: ״הַמְעָרַת פָּרִצִים הָיָה הַבַּיִת הַזֶּה?״ (ירמיה ז יא). ״וְהוֹלִיד בֵּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם״ (יחזקאל יח י). ״מִשֶּׁרַבּוּ הַפָּרִיצִים הָיוּ מוֹסְרִים אוֹתוֹ (אֶת הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ) לַצְּנוּעִים״ (קידושין עא). ״נַעַר שׁוֹבָב וּפָרִיץ הַבּוֹעֵט בְּרַבּוֹתָיו״ (ביאליק, אריה ד). 2°, כִּנּוּי בְּפִי יְהוּדֵי־הַגּוֹלָה בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ לְבַעַל־אֲחֻזָּה וְאָצִיל פּוֹלָנִי, שֶׁהַיְּהוּדִים הָיוּ מַעֲלִים לוֹ מַס וְסָרִים לִפְקֻדָּתוֹ: ״כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהַ׳פָּרִיץ׳ בִּשְׁבִיל הַפַּרְנָסָה״ (מגדלי מו״ס, רלו). ״מִשְׁוֶה לְפָנָיו מַרְאֶה פָּרִיץ זָקֵן״ (ברקוביץ, הראשונים קו). ״הָעֲגָלָה הָאַחֶרֶת שְׂכוּרָה מֵאֵת פָּרִיצָה אַחַת לָהּ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ״ (יל״ג, פרוזה קמד). — [פְּרִיץ־, פָּרִיצִים, פָּרִיצֵי־; פָּרִיצָה, פָּרִיצוֹת]

פָּרִיץ ז׳ [מן פרץ] פֶּרֶא, אַכְזָר [ראה להלן] — [פְּרִיץ־, פָּרִיצִים, פָּרִיצֵי־]

— פְּרִיץ־חַיּוֹת, חַיַּת פֶּרֶא, חַיָּה טוֹרֶפֶת אַכְזָרִית: ״לֹא־יִהְיֶה שָׁם אַרְיֵה וּפְרִיץ חַיּוֹת בַּל־יַעֲלֶנָּה״ (ישעיה לה ט).

— פָּרִיצֵי־זֵיתִים°, פָּרִיצֵי־עֲנָבִים* (עוקצין ג ו), כִּנּוּי לְזֵיתִים אוֹ לַעֲנָבִים שֶׁנִּתְקַשּׁוּ סָמוּךְ לְהַבְשָׁלָתָם, פֵּרוֹת גְּרוּעִים.

— פָּרִיצֵי רוּחוֹת°, רוּחוֹת סוֹעֲרוֹת מְאֹד: ״וְשִׁשִּׁים רִבּוֹא פָּרִיצֵי רוּחוֹת... פָּשְׁטוּ עַל־אַדִּירָיו״ (ביאליק, הבריכה).

פְּרִיצָה* נ׳ [מן פרץ, פָּרַץ] 1*, בְּקִיעָה, הֲרִיסָה: ״כָּל בִּיאָה שֶׁאֵין בָּהּ פְּרִיצָה אֵינָהּ אֶלָּא בְּעִילַת זְנוּת״ [יבמות כא: לפי גירסת הב״ח, ובדפוס: פִּרְצָה] ״סְבָבַתְנוּ מְחִצָּה וְגַלְגַּלִּים אֲשֶׁר אֵין בָּם פְּרִיצָה״ (הנגיד, דיואן 329). ״פְּרִיצַת גָּדֵר״ (רש״י קהלת י ח). פְּרִיצַת הַקִּיר. פְּרִיצַת אֲרוֹן־הַבַּרְזֶל. 2°, הִתְפָּרְצוּת, שְׁבִירַת הִתְנַגְּדוּת, חֲדִירָה בְּכֹחַ אֶל מֵעֵבֶר לְמַחְסוֹם: פְּרִיצַת דֶּרֶךְ לָעִיר הַנְּצוּרָה. פְּרִיצָה קָדִימָה! 3°, מַעֲשֵׂה שֹׁד וּגְנֵבָה עַל־יְדֵי הִתְפָּרְצוּת לְמָקוֹם: הַחָשׁוּד הָאֻשַּׁם בִּפְרִיצָה לְדִירָה. גַּל שֶׁל פְּרִיצוֹת בָּעִיר. — [פְּרִיצַת־, ־צוֹת]

פְּרִיצוּת^ נ׳ [מן פָּרִיץ 2; ארמית: פְּרִיצוּתָא] 1, הֶפְקֵרוּת, פְּרִיעַת־חֹק, שְׁחִיתוּת־הַמִּדּוֹת, הִתְנַהֲגוּת בִּלְתִּי־מוּסָרִית: ״הֲרֵי זוֹ עַזּוּת־מֵצַח וּפְרִיצוּת״ (תשובות הגאונים, הרכבי 124). ״קְצַת פְּרִיצוּת יֵשׁ״ (רש״י סוטה מח). ״שְׁתוֹ קָאוֹס וּפִצְחוּ זַרְעוֹנִים וְנָהֲגוּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל בִּפְרִיצוּת יְתֵרָה״ (ביאליק, ספיח יג). פְּלוֹנִי נֶאֱשַׁם בִּפְרִיצוּת. 2 [מן פְּרוּצָה] זְנוּת. — [פְּרִיצוּת־]

פָּרִיק° ת׳ [מן פרק] הַנִּתָּן לְפֵרוּק, שֶׁאֶפְשָׁר לְפָרְקוֹ לַחֲלָקָיו: מַכְשִׁיר פָּרִיק. אִצְטַבָּאוֹת פְּרִיקוֹת. — [פְּרִיקָה, פְּרִיקִים, ־קוֹת]

— מִסְפָּר פָּרִיק°, מִסְפָּר הַנִּתָּן לְפֵרוּק לְגוֹרְמִים רִאשׁוֹנִיִּים: הַמִּסְפָּרִים 4 (=2×2), 6 (=2×3), 15 (=3×5) הֵם מִסְפָּרִים פְּרִיקִים. 7 הוּא מִסְפָּר בִּלְתִּי־פָּרִיק.

פְּרִיקָה* נ׳ [מן פרק, פָּרַק] 1*, הֲסָרַת מִטְעָן, הוֹרָדַת מַשָּׂא: ״לַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה, לִפְרִיקָה, לַחֲסִימָה״ (בבא קמא ה ז). ״וְכָל טָעוּן מְנוּחָתוֹ פְּרִיקָה״ (הנגיד, דיואן 194). פְּרִיקָה וּטְעִינָה. 2*, פֵּרוּק, הַפְרָדַת דָּבָר מֻרְכָּב לַחֲלָקָיו: ״מָה בִּשְׁעַת הֲקָמַת מִשְׁכָּן אָרוֹן תְּחִלָּה, אַף בִּשְׁעַת פְּרִיקָתָן אָרוֹן תְּחִלָּה״ (במדבר רבה ד). 3*, קְטִיפָה, תְּלִישַׁת פְּרִי: ״אֵין דֶּרֶךְ תְּלִישָׁה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ פְּרִיקָה בְּכָךְ״ (שבת עג). 4° [בכלי־יריה] הוֹצָאַת תַּחְמֹשֶׁת שֶׁלֹּא נוֹרְתָה מִתּוֹךְ כְּלִי־יְרִיָּה: פְּרִיקָה וּטְעִינָה שֶׁל רוֹבִים. — [פְּרִיקַת־, ־קוֹת]

— פְּרִיקַת עֹל^, הֶפְקֵרוּת, הִשְׁתַּמְּטוּת מִקִּיּוּם עֹל תּוֹרָה וּמִצְווֹת: ״עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עֹל״ (על חטא, וידוי ליום כפור). ״פְּרִיקַת עֹל תּוֹרָה שֶׁבַּחֶדֶר״ (בן־ציון, יג).

פְּרִיקוּת° נ׳ [מן פָּרִיק] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַפָּרִיק, הִתְפָּרְקוּת לַחֲלָקִים: פְּרִיקוּת הַמִּטָּה. פְּרִיקוּת הַמִּסְפָּר 12 (=2×2×3). — [פְּרִיקוּת־]

פְּרִיקַסֶּה° ז׳ [צרפתית: fricassée] חֲתִיכוֹת־בָּשָׂר, בְּיִחוּד שֶׁל בְּשַׂר־עוֹף, מְבֻשָּׁלוֹת אוֹ מְטֻגָּנוֹת בְּרֹטֶב שֶׁלּוֹ.

פָּרִיר° ת׳ [מן פרר] שֶׁהוּא נוֹחַ לְהִתְפּוֹרֵר, הַמִּתְפַּצֵּל לְפֵרוּרִים: ״אוֹתוֹ קַרְקַע פָּרִיר שְׁזוּף שֶׁמֶשׁ וְרוּחוֹת״ (יזהר, שיירה 27). ״עִסָּה קְרוּמָה וּפְרִירָה״ (הלקין, מַשְׁבֵּר 109). לֶחֶם יָבֵשׁ וּפָרִיר. [ובהשאלה:] ״מִינֵי אֲנָשִׁים פְּרִירִים כְּכֵלִים שֶׁל זְכוּכִית״ (ברטוב, כנפים 273). — [פְּרִירָה, פְּרִירִים, פְּרִירוֹת]

פְּרִירָה^ נ׳ [מן פרר] פֵּרוּר, רִסּוּק לְפֵרוּרִים: ״לֹא פְּרִירָה וְלֹא שְׁחִיקָה״ (רבינו חננאל פסחים מח). — [פְּרִירַת־, פְּרִירוֹת]

פְּרִירוּת° ז׳ [מן פָּרִיר] נוֹחוּת לְהִתְפּוֹרֵר, תְּכוּנַת הַדָּבָר הַפָּרִיר: פְּרִירוּת הַלֶּחֶם הַיָּבֵשׁ. — [פְּרִירוּת־]

פָּרִישׂ° ת׳ [מן פרשׂ, פָּרַשׂ] הַנִּתָּן לִפְרִישָׂה, שֶׁאֶפְשָׁר לִפְרֹשׂ אוֹתוֹ עַל גַּבֵּי מִישׁוֹר: מִשְׁטַח הֶחָרוּט אוֹ הַגָּלִיל הוּא פָּרִישׂ. מִשְׁטַח הַכַּדּוּר — בִּלְתִּי־פָּרִישׂ. — [פְּרִישָׂה, ־שִׂים, ־שׂוֹת]

א. **פָּרִישׁ*** ז׳ שֵׁם אַחֵר לִפְרִי הָעֵץ הַיָּדוּעַ יוֹתֵר בִּשְׁמוֹ ״חַבּוּשׁ״ (כלאים א ד). — [פְּרִישׁ־, פְּרִישִׁים, ־שֵׁי־]

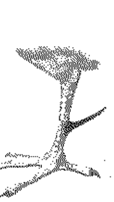
פריש (2)

ב. **פָּרִישׁ**^ ז׳ [סורית: פְּרִשָׁא עוקץ, דרבן] 1^, דָּרְבָן שֶׁבְּנַעֲלֵי הָרוֹכֵב: ״וְעַל כֵּן נִקְרָא רוֹכֵב הַסּוּס ׳פָּרָשׁ׳ עַל שֵׁם הַפָּרִישִׁים שֶׁבְּרַגְלָיו, לְהַפְרִישׁ הַסּוּס״ (יוסף קמחי, ספר הגלוי קטו). 2°, כִּנּוּי לָאֶצְבַּע הַקְּצָרָה וְהַדּוֹקְרָנִית שֶׁבְּרֶגֶל הַתַּרְנְגֹלֶת מֵעַל לָאֶצְבָּעוֹת. — [פְּרִישׁ־, פְּרִישִׁים, ־שֵׁי־]

פְּרִישָׂה^ נ׳ [מן פרשׂ, פָּרַשׂ] פְּרִיסָה, מְתִיחָה: ״בִּמְקוֹם פְּרִישַׂת שְׁנֵי הַכְּרוּבִים״ (רש״י דברי הימים ב ג יג). ״הָאֹהֶל הוּא פְּרִישַׂת הַיְרִיעוֹת״ (רד״ק חבקוק ג ז). ״אֶ־אֶ־אֶ, טָעַן בִּפְרִישַׂת כַּפַּיִם וּבְגִמְגּוּם שְׂפָתַיִם״ (ביאליק, יום השישי ג). — [פְּרִישַׂת־, ־שׂוֹת]

— פְּרִישַׂת־שָׁלוֹם°, ראה פְּרִיסָה, פְּרִיסַת־שָׁלוֹם.

פְּרִישָׁה* נ׳ [מן ב.פרשׁ, פָּרַשׁ] 1*, הִפָּרְדוּת, הִתְבַּדְּלוּת, הִתְרַחֲקוּת: ״אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה״ (פסחים כב). ״אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישָׁה״ (רש״י במדבר ו ב). ״וְדַע כִּי מִפְּרִישָׁתְךָ מִבְּנֵי־אָדָם יִקְנֶה לְךָ הַשִּׂנְאָה״ (פלקירא, המבקש מה). ״לֶוִינְסְקִי — וּפְרִישָׁה מִן הַחֲבוּרָה!״ (ביאליק, לוינסקי). ״שָׁב נִבְלַע פִּתְאֹם בְּתוֹךְ הַפֶּתַח הַשָּׁחוֹר שֶׁל הַמְּעָרָה בְּלֹא מִלָּה שֶׁל פְּרִישָׁה״ (קבק, במשעול 296). ״לא

״הִתְחִיל מַקִּיף אוֹתוֹ קֻשְׁיוֹת וּפִרְכוֹת״ (ליפסון, מדור ג 227). ״שְׁטָרוֹת־הַטּוֹבָה... הָיוּ עוֹבְרִים לְסוֹחֵר בְּלִי פִּרְכוֹת יְתֵרוֹת״ (ברש ב 152). ״וּשְׁאָר כָּל הַפִּרְכוֹת כְּמוֹץ הֵן״ (אלחרזי, הסור ב 320). — [פִּרְכַת־, פִּרְכוֹת, פִּרְכוֹת־]

— מֵעִקָּרָא דְדִינָא פִּירְכָא* (קידושין ד:) [ארמית] מֵעִקַּר הַדִּין הַפִּרְכָה, הַדָּבָר מֻפְרָךְ מֵעִקָּרוֹ.

א. **פִּרְכּוּס*, פִּירְכּוּס** ז׳ [מן א. פרכס, פִּרְכֵּס] יִפּוּי, קִשּׁוּט: ״לֹא כָּחָל וְלֹא שָׂרָק וְלֹא פִּרְכּוּס — וְיַעֲלַת חֵן!״ (כתובות יז.). ״אֲנִי מוֹסֵר אֶת דְּבָרָיו כְּמוֹ שֶׁהֵם, בְּלִי פִּרְכּוּס״ (ביאליק החצוצרה א). פִּרְכּוּס יָתֵר שֶׁל הַגְּבָרוֹת בַּנֶּשֶׁף. — [פִּרְכּוּס־, פִּרְכּוּסִים, ־סֵי־]

ב. **פִּרְכּוּס*, פִּירְכּוּס** ז׳ [מן ב. פרכס, פִּרְכֵּס] פִּרְפּוּר, הִתְלַבְּטוּת בְּיָדַיִם וּבְרַגְלַיִם: ״פִּרְכּוּס שֶׁאָמְרוּ בְּסוֹף שְׁחִיטָה״ (חולין לח.). ״בֶּאֱמֶת אֵין לָנוּ אֶלָּא פִּרְכּוּס שֶׁל אֵיבָרִים מְדֻלְדָּלִים״ (אחד העם, כד). ״הֵם, פִּרְכּוּס כָּל־שֶׁהוּא, קְפִיצַת שָׁפָן מִתּוֹךְ אַחַד הַבּוּרוֹת״ (ביאליק מאחורי ה). פִּרְכּוּס הַדָּג שֶׁהוּצָא מִן הַמַּיִם. — [פִּרְכּוּס, ־סִים, ־סֵי־]

פַּרְכִּיל* ז׳ [קרוב אל סורית: פּוּרְכְּלָא קֶשֶׁר, אגד] זְמוֹרַת הַגֶּפֶן הַנּוֹשֵׂאת אֶשְׁכּוֹל אוֹ אֶשְׁכּוֹלוֹת: ״פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים וַעֲטָרוֹת שֶׁל שִׁבֳּלִים״ (עבודה זרה ד ב). ״וּבָהֶם אַדְמוֹנֵי רִמּוֹנִים מִבֵּין פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים מְצִיצִים״ (בן־ציון, קכב). — [פַּרְכִּיל־, פַּרְכִּילִים, ־לֵי־]

פַּרְכָן^ ז׳ [מן פרך] מַקְשָׁן, הַמְּעוֹרֵר פִּרְכָה: ״הָכֵי דַּעַת הַפַּרְכָן״ (מהרי״ל, הלכות לולב). — [פַּרְכַן־, פַּרְכָנִים, פַּרְכָנֵי־]

א. **פרכס** [גם פרקס; הרחבה מן א. פקס; מיוונית: phykos פוך, צבע]

~ פִּע׳ **פִּרְכֵּס*** פ״י צָבַע בְּצֶבַע, יִפָּה, קִשֵּׁט בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת, הִדֵּר, גִּנְדֵּר: ״עָמַד וּפִרְכֵּס אֶת עַצְמוֹ וְסִפֵּר אֶת שְׂעָרוֹ״ (ספרי וזאת קמג). ״כְּחֻלָּה וּפִרְכְּסָה״ (כתובות נד.). ״מִיָּד עֲמָדוּ אֲחָיוֹתֶיהָ וְסָכוּ אוֹתָהּ וּפִרְכְּסוּ אוֹתָהּ״ (עגנון, כלה שצא). [ובהשאלה:] ״נִכַּר שְׁכּוּנָתוֹ... לְפַרְכֵּס אֶת הַמְּצִיאוּת וּלְגַוֵּן בִּפְרָטִים״ (ביאליק, איש הסיפון). — [לְפַרְכֵּס אֶת־, מְפַרְכֵּס, יְ־]

~ פֻּע׳ **פֻּרְכַּס°**, יֻפָּה, קֻשַּׁט: גְּבֶרֶת מְגֻנְדֶּרֶת וּמְפֻרְכֶּסֶת. — [מְפֻרְכָּס, יְפֻרְכַּס]

~ הת׳ **הִתְפַּרְכֵּס^**, הִתְיַפָּה וְהִתְהַדֵּר: ״וְאֵין צְרִיכָה (הַכַּלָּה) לְהִתְפַּרְכֵּס״ (תשובות הגאונים, הרכבי שנו). הַגְּבֶרֶת הִתְפַּרְכְּסָה בְּתַמְרוּקִים וּבְתַכְשִׁיטִים יְקָרִים. — [לְהִתְפַּרְכֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

— מְפַרְכְּסִים זֶה אֶת זֶה* [שאול מן שבת לד. ושם: ״זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי־חכמים לא כל שכן!״] מְהַלְּלִים וּמְשַׁבְּחִים זֶה אֶת זֶה, כָּל אֶחָד חוֹלֵק מַחְמָאוֹת לְרֵעֵהוּ.

ב. **פרכס** [אולי מיוונית: phrissein לרעוד, phrixos רעד, צמרמורת]

~ פִּע׳ **פִּרְכֵּס*** פ״ע פִּרְפֵּר, הִתְלַבֵּט וְהִתְחַבֵּט, הֵנִיעַ אֵיבָרָיו לְכָאן וּלְכָאן: ״הִתִּיזוּ רָאשֵׁיהֶם (שֶׁל בְּהֵמָה וְחַיָּה) אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּפַרְכְּסִים טְמֵאִין״ (אהלות א ו). ״בְּשָׁעָה שֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת עַל בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת יַעֲקֹב מְפַרְכֵּס לָצֵאת״ (בראשית רבה סג). ״אָז קָרַע אֶת הַדָּג חַי וַיַּשְׁלֵךְ אֶת הַקְּרָעִים הַמְפַרְכְּסִים הַמַּיְמָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רלא). ״וְרִבְבוֹת גְּדוּפוֹתָיו שֶׁהִתְרוֹצְצוּ עַל קְצֵה לְשׁוֹנוֹ וּפִרְכְּסוּ לָצֵאת״ (ביאליק, אריה ז). ״רוּחַ עֶצֶב שׁוֹרָה עַל בֵּיתוֹ וּבְכִי עָצוּר מְפַרְכֵּס וְיוֹצֵא״ (עגנון, אלו כב). נִשְׁמָתָם הַיְּהוּדִית מְפַרְכֶּסֶת כָּל עוֹד רוּחַ חַיִּים בָּהּ״ (שרת, באסיה 97). — [לְפַרְכֵּס, מְפַרְכֵּס, יְ־]

~ הת׳ **הִתְפַּרְכֵּס°**, הִתְפַּרְפֵּר, הִתְלַבֵּט, הִתְעַוֵּת: ״הוּא נִתְפַּרְכֵּס וּמַמָּשׁ נִתְעַלֵּף לְפָנַי״ (מגדלי מו״ס, קיב). ״עַד שֶׁהִתְחִיל מִתְפַּרְכֵּס בְּמִין חֶדְוָה מְשֻׁנָּה וְנָתַן יָדוֹ עַל אָזְנוֹ״ (עגנון, אלו קד). ״הַכֹּל נִתְפַּרְכְּסוּ מִצְּחוֹק״ (קובנר, פנים 24). — [לְהִתְפַּרְכֵּס, מִתְ־, יִתְפַּרְכֵּס]

— פִּרְכֵּס בְּדָבָר^, הִתְלַבֵּט בְּעִנְיָן, הִסֵּס: ״שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מִצְטַעֵר יוֹתֵר מִזֶּה, לֹא הָיָה יָכוֹל לְפַרְכֵּס בַּדָּבָר״ (רמב״ם, ממרים ו ז).

פַּרְכְּסָן° ז׳ [מן ב. פרכס, פִּרְכֵּס] הַמַּרְבֶּה לְפַרְכֵּס, רוֹעֵד וּמְפַרְפֵּר הַרְבֵּה: ״עוֹרֵק פַּרְכְּסָן תּוֹפֵחַ לְאִטּוֹ בְּצַוָּארוֹ שֶׁל נַחוּם״ (ארד, ביתר 263). — [פַּרְכְּסָנִית, פַּרְכְּסָנִים, ־נִיּוֹת]

פְּרַכְרַךְ°, פְּרַכְרֹךְ° ת׳ [מן פרך] פָּרִיךְ מְאֹד, הַמִּתְפָּרֵךְ מַהֵר: ״אֲנִי אֶהְיֶה אֱזַי שֶׁלֶד פְּרַכְרֹךְ״ (גרינברג, כלב כח). ״עַל גַּבֵּי הַשֶּׁלֶג הַפְּרַכְרַךְ שֶׁל הַדֶּרֶךְ נִטְבְּעוּ בָּרוּר עִקְּבוֹתָיו שֶׁל הַפּוּזְמַק הַגַּס״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 181). ״שְׁבִירָה, פְּרַכְרַכָּה, בַּל תִּגַּע קְטִיפָתָהּ״ (פינקרפלד, גדיש 280). — [פְּרַכְרַכָּה או פְּרַכְרֹכֶת, פְּרַכְרַכִּים, ־כּוֹת]

פָּרֹכֶת, פָּרוֹכֶת נ׳ [אכדית: parakku אוהל; סורית: פַּרְכָּא; ארמית: פָּרוֹכְתָּא; השווה גם פַּרְגּוֹד] מָסָךְ, וִילוֹן; 1 [במקרא] מָסָךְ בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ: ״וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים״ (שמות כו לג). ״וַיַּעַשׂ (שְׁלֹמֹה) אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְגוֹ׳״ (דברי הימים ב ג יד). ״לֹא הָיְתָה שָׁם אֶלָּא פָּרֹכֶת אַחַת בִּלְבַד״ (יומא ה א). 2 ^, וִילוֹן עַל אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. 3 ° [בהשאלה] מִכְסֶה, רָקִיעַ: ״מִבֵּית לַפָּרֹכֶת שֶׁל הָעֵלִים״ (ביאליק, הבריכה). ״פָּרֹכֶת שָׁמַיִם הַמְרֻוָּחָה בְּזִיו כּוֹכָבִים״ (כהן, שירים י). — [פָּרֹכֶת־, פָּרָכְתּוֹ; פָּרוֹכוֹת גם פָּרוֹכִיּוֹת]

פְּרֶלִימִינָרִי◇ ת׳ [מלאטינית prae לפני + limen (-ominis) מפתן] מֻקְדָּם, הֶעָרוּךְ מֵרֹאשׁ: שִׂיחוֹת פְּרֶלִימִינָרִיּוֹת. הַהֶסְכֵּם הַפְּרֶלִימִינָרִי טָעוּן אִשּׁוּרָהּ שֶׁל הָאֲסֵפָה. — [פְּרֶלִימִינָרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

פָּרַלֶּלוֹגְרָם◇ ז׳ [מיוונית: parallelos מקביל + gramma שירטוט] מַקְבִּילִית, מְרֻבָּע שֶׁצַּלְעוֹתָיו הַנֹּכְחִיּוֹת שָׁווֹת וּמַקְבִּילוֹת זוֹ לָזוֹ. — [פָּרַלֶּלוֹגְרַמִּים]

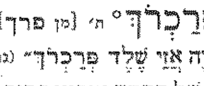

פרללוגרם

פָּרַלֶּלִי◇ ת׳ [מיוונית: parallelos מקביל] מַקְבִּיל, בַּעַל אוֹתוֹ כִּוּוּן: קַוִּים פָּרַלֶּלִיִּים. פְּעֻלָּה פָּרַלֶּלִית. — [־לִית, פָּרַלֶּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

קוים פרללים

— **פָּרַלֶּלִיּוּת◇** נ׳ הַקְבָּלָה, הַתְאָמָה בְּכִוּוּן: פָּרַלֶּלִיּוּת שֶׁל הַקַּוִּים בְּמַקְבִּילִית. פָּרַלֶּלִיּוּת בִּפְעֻלּוֹת.

— **פָּרַלֶּלִיזְם◇** ז׳ תַּקְבִּילֶת, הַקְבָּלָה שֶׁל חֲלָקִים שׁוֹנִים: פָּרַלֶּלִיזְמִים בַּשִּׁירָה הַמִּקְרָאִית.

פָּרַלֶּלְפִּיפֶּד◇ [מיוונית: parallelos מקביל + epipedos מישורי] [בהנדסה] מַקְבִּילוֹן [ראה ערך מַקְבִּילוֹן] — [פָּרַלֶּלְפִּיפֶּדִים]

רַק אֶת דָּתָם הֵמִירוּ אֶלָּא גַּם פָּרְשׁוּ פְּרִישַׁת עוֹלָם מֵעַמָּם״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד ופו). פְּרִישַׁת אָדָם מִמִּפְלַגְתּוֹ. פְּרִישַׁת הַכַּת מִן הַיִּשּׁוּב הַמְּאֻרְגָּן. פְּרִישָׁה מִתַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה. 2°, עֲזִיבָה, הַפְסָקַת עֲבוֹדָה: פְּרִישָׁה מֵעֲבוֹדָה בְּגִיל שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ. פְּלוֹנִי הִגִּיעַ לְגִיל הַפְּרִישָׁה. פְּרִישָׁה לְקִצְבָּה. 3^, הַפְרָשָׁה: ״הֲלֹא יַפְרִישׁ כְּצִפְעוֹנִי פְּרִישָׁה״ (גבירול, א 43). — [פְּרִישַׁת־, ־שׁוֹת]

— כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה, כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה* (פסחים כב:), תְּשׁוּבַת חָכָם בְּהוֹרָאָה: פְּעָמִים גַּם שְׁתִיקָתוֹ שֶׁל אָדָם, אוֹ אִי־הִתְעָרְבוּתוֹ בְּעִנְיָן הַשָּׁנוּי בְּמַחֲלֹקֶת, שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ.

פְּרִישׁוּת* נ׳ [מ׳ פָּרוּשׁ] 1. הִבָּדְלוּת, הִנָּזְרוּת מִתַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, חַיֵּי צְנִיעוּת יְתֵרָה: ״טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי פְּרִישׁוּת וּפְרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה״ (סוטה ט סו). ״אֵין נְזִירוּת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישׁוּת״ (במדבר רבה י). ״הַפְּרִישׁוּת מִן הַנָּשִׁים וְהַזִּמּוּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים״ (כוזרי, א פז). ״נוֹהֵג אַף הוּא כְּמוֹנִי צִמְצוּם וּפְרִישׁוּת בְּמַאֲכָלִים״ (ביאליק, איש הסיפון). 2. פְּרִידָה: ״נְשִׁיקָה שֶׁל פְּרִישׁוּת״ (בראשית רבה ע). — [פְּרִישׁוּת־]

— פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ־אֶרֶץ* (יומא עד:), הִנָּזְרוּת מֵאִשָּׁה, הִתְרַחֲקוּת מֵחַיֵּי מִשְׁפָּחָה: ״וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ — זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ־אֶרֶץ״ (הגדה של פסח).

— בֵּית־פְּרִישׁוּת^, מִנְזָר: ״מִזֶּה לָמְדוּ אֻמּוֹת אֱדוֹם לַעֲשׂוֹת בָּתֵּי פְּרִישׁוּת לְנָשִׁים״ (אברבנאל שופטים יא).

פְּרִישׁוּת^ נ׳ [מ׳ פָּרוּשׁ; פָּרִישׁ] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנִּתָּן לְהִפָּרֵשׂ עַל גַּבֵּי מִישׁוֹר: פְּרִישׁוּת הַסָּדִין. פְּרִישׁוּתוֹ שֶׁל הַגָּלִיל אוֹ הֶחָרוּט. — [פְּרִישׁוּת־]

פרך [במקרא רק בשם פֶּרֶךְ; אכדית: paraqu לחץ; ארמית: פְּרַךְ; ערבית: פ׳רַכּ לחץ, שפשף]

~ פָּע׳ **פָּרַךְ*** פ״י 1*, שָׁבַר, פּוֹרֵר, רִסֵּק: ״פּוֹרְכָן (אֶת הַמְּנָחוֹת) עַד שֶׁמַּחֲזִירָן לְסָלְתָּן״ (ברכות לז:). 2^, הֶעֱבִיד בְּפֶרֶךְ, הֶעֱבִיד קָשֶׁה: ״נָאוֹר בִּרְאוֹתְךָ בְּדָם מִתְבּוֹסֵס נֶגֶפֶת פּוֹרְכִים״ (שבטי יה, קרובות ז פסח). — [לִפְרֹךְ אֶת־, פּוֹרֵךְ, פָּרוּךְ, יִפְרֹךְ]

~ נִפ׳ **נִפְרַךְ***, 1*, נִשְׁבַּר, הִתְפּוֹרֵר: ״יְבֵשָׁה (הָרֵאָה) כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נִפְרֶכֶת בְּצִפֹּרֶן״ (חולין מו:). ״עֵצִים יְבֵשִׁים דַּקִּים שֶׁנִּפְרָכִין בְּרֶגֶל אוֹ בְּיָד״ (רבינו חננאל עירובין ק:). ״מַה נָּבוּב כָּל אֱגוֹז הַנִּפְרָךְ״ (שניאור, שירים רטו). ״כֶּאֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ שֶׁנִּפְרָכִים וְנִפְצָחִים״ (טברסקי, אקוסטה א 179). 2^, הָעֳבַד עֲבוֹדָה קָשָׁה: ״קוֹמָה לְהַדְרִיר אֻמָּה נִפְרֶכֶת״ (אביתור, אלהים אמץ). 3^, הוּכַח כְּבָטֵל, הֻפְרַךְ: ״וְדָרְשׁוּ קַל־וָחֹמֶר וְנִפְרַךְ״ (רשב״א, מאמר על ישמעאל). דֵּעוֹתָיו נִפְרְכוּ לְאַחַת אַחַת. — [לְהִפָּרֵךְ, נִפְרָךְ, יִפָּרֵךְ]

~ פִּע׳ **פֵּרֵךְ*** פ״י 1*, שָׁבַר, פּוֹרֵר, רִסֵּק: ״מוֹלְלִין מְלִילוֹת וּמְפָרְכִין קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב״ (ביצה יב:). 2^, רִצֵּץ, לָחַץ, הֵעִיק: ״וְהַמְּלָאכָה מְפָרֶכֶת וּמְשַׁבֶּרֶת אֶת הַגּוּף״ (ברטנורא, אבות ב א). ״כָּל יְמוֹת הַחֹל אָדָם מְפָרֵךְ גּוּפוֹ בִּדְרָכִים״ (עגנון, אורח 225). ״הָאֵם פֵּרְכָה אֶת גּוּפָהּ וְנַפְשָׁהּ בְּחִנּוּךְ יְלָדֶיהָ״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 74). 3*, שִׁבֵּר קַל־וָחֹמֶר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, סָתַר הַנָּחָה עַל־יְדֵי קֻשְׁיָה חֲמוּרָה: ״פֵּרְכָהּ בַּר־קַפָּרָא״ (נדרים נא.). ״וְהוּא יַרְבֶּה בְּפִלְפּוּלָיו וְהוּא הַקָּשֶׁה וְהוּא פֵּרֵךְ״ (הרומי, ז 136). ״מְפָרֵךְ סְמוֹלֶנְסְקִין אֶת רֹב טַעֲנוֹתָיו שֶׁל לִילְיֶנְבְּלוּם״ (קלוזנר, הספרות ד 303). ״מְפָרֵךְ אֶת רְאָיוֹתָיו וְסוֹתֵר אֶת מְשָׁלָיו״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה צו). — [לְפָרֵךְ אֶת־, מְפֹרָךְ, ־־]

~ הִת׳ **הִתְפָּרֵךְ**^, 1^, הִתְרַסֵּק, הִתְפּוֹרֵר: ״וְאִם הָיְתָה (הַצּוֹאָה) יְבֵשָׁה יוֹתֵר מֵחֶרֶשׂ עַד שֶׁאִם זְרָקָהּ תִּתְפָּרֵךְ — הֲרֵי הִיא כֶּעָפָר״ (רמב״ם, קריאת שמע ג ז). ״הַשֶּׁלֶג חוֹרֵק וּוְרָדִים מִתְפָּרְכִים״ (שנהר, א 132). 2^, נִסְתַּר, נִתְעַרְעֵר: ״זֹאת הַתְּשׁוּבָה הֵשִׁיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ... וְנִתְפָּרְכָה״ (רבינו חננאל פסחים סט.). נִתְפָּרְכוּ טַעֲנוֹתָיו שֶׁל הַטּוֹעֵן. 3°, עֻבַּד בְּפֶרֶךְ, הִתְיַגֵּעַ קָשׁוֹת: ״הֵיאַךְ הָאֲחֵרִים עֲמֵלִים וּמִתְפָּרְכִים״ (ויסלבסקי, במערכה 19). ״בַּחוּרִים... שֶׁנִּתְפָּרְכוּ בִּיגִיעַת־גּוּף קָשָׁה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 368). — [לְהִתְפָּרֵךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְרִיךְ*** פ״י 1*, שִׁבֵּר, פּוֹרֵר: ״מַפְרִיךְ עַל יָד עַל יָד״ (בבא מציעא פט:). 2*, לָחַץ, עִנָּה, הֶעֱבִיד בְּפֶרֶךְ: ״מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מַפְרִיכִין בָּהֶן״ (מכילתא דרשב״י יב כט). ״הַפְרִיךְ נְעָרִים הִשְׁלִיךְ יְלָדִים״ (ינאי, שלו). ״בִּטֵּט הַפְרִיכָם וְעָבַשׁ״ (סידור רס״ג, רפג). 3°, סָתַר, הִקְשָׁה וְעִרְעֵר עַל מַשֶּׁהוּ: הָעוֹרֵךְ־דִּין הִפְרִיךְ אֶת טַעֲנוֹתָיו שֶׁל הַתּוֹבֵעַ. קֻשְׁיָה שֶׁקָּשָׁה לַהֲפְרִיכָהּ. — [לְהַפְרִיךְ אֶת־, מַפְרִיךְ, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻפְרַךְ**°, נִסְתַּר, נִתְעַרְעֵר, בֻּטַּל עַל־יְדֵי קֻשְׁיָה חֲמוּרָה: ״הֲלָאָה כָּל מִשְׂגִּים מֻפְרָכִים״ (ברנר, א 319). טַעֲנוֹתָיו שֶׁל הַתּוֹבֵעַ הֻפְרְכוּ לְאַחַת אַחַת עַל־יְדֵי הַסָּנֵגוֹר. דָּבָר מֻפְרָךְ מֵעִקָּרוֹ. עֶמְדָּה מֻפְרֶכֶת. — [מֻפְרָךְ, יֻפְרַךְ]

— עֲבוֹדָה מְפָרֶכֶת^, עֲבוֹדָה קָשָׁה, עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ: ״עֲבוֹדָה הַמְפָרֶכֶת וְשׁוֹבֶרֶת גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם״ (רש״י שמות א יג).

פֶּרֶךְ ז׳ [ראה פרך] שְׁבִירָה, רִסּוּק [ובהשאלה] נְגִישָׂה, כְּפִיָּה: ״וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ״ (שמות א יג). ״לֹא־תִרְדֶּה בוֹ (בְּאָחִיךָ) בְּפָרֶךְ״ (ויקרא כה מג). ״חָמְסִי עַל צְבִי נְתָנַנִי שְׁבִי, בְּפֶרֶךְ יָרַד בִּי״ (יהודה הלוי, ג 370). ״אָצוּ אוֹיְבִים בְּפֶרֶךְ לְהַשְׁחִיתֵנוּ״ (גנזי שכטר, ג 419). ״רַבִּים שֶׁכְּבוּלִים שָׁם עִמְּךָ בְּצִינוֹק, בְּמַחֲנָק, בְּפֶרֶךְ״ (ש׳ שלום, שירים שטו). — [פֶּרֶךְ־]

— אֱגוֹז־פֶּרֶךְ*, אֱגוֹז בַּעַל קְלִפָּה דַּקָּה שֶׁנָּקֵל לְפָרְכָהּ, לְהַבְדִּיל מִן ״אֱגוֹז קֻנְטְרָן״ אוֹ ״אֱגוֹז קָשֶׁה״: ״מָה הָאֱגוֹז הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ אֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ, אֱגוֹזִים בֵּינוֹנִיִּים וֶאֱגוֹזִים קֻנְטְרָנִין״ (שיר השירים רבה ו יא, אל גנת).

— עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ*, 1*, עֲבוֹדָה קָשָׁה בְּיוֹתֵר: ״שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי פָּנוּי הָיָה מֵעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ״ (שמות רבה ה). ״וְאֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ? זוֹ עֲבוֹדָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה״ (רמב״ם עבדים א ו). ״וּפְרִי מִשְׁנֵה עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ״ (ביאליק, בעיר). 2°, עֲבוֹדַת־כְּפִיָּה קָשָׁה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ אָסִיר: הָרוֹצֵחַ נִדּוֹן לְמַאֲסַר עֶשֶׂר שָׁנִים עִם עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ.

פָּרַךְ* ז׳ [הגיזרון לא הוברר] סְבָכָה שֶׁל קְנֵי־בַרְזֶל קְבוּעָה בְּכִירַיִם לִצְלִיָּה וּלְבִשּׁוּל (כלים יב ג). — [פְּרַךְ־, פְּרָכִים, פִּרְכֵי־]

פִּרְכָה^, פִּרְכָא^, פִּירְכָה נ׳ [מן פרך; ארמית: פִּירְכָא*] שְׁבִירָה, קֻשְׁיָה הַבָּאָה לִסְתֹּר קַל־וָחֹמֶר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, סְתִירַת הוֹכָחָה: ״וְיֵשׁ עַל הַפֵּרוּשׁ הַזֶּה פִּרְכָא״ (רבינו חננאל, מגדל חננאל ח).

פַּרְלָמֶנְט° ז׳ [אנגלית: parliament; מצרפתית: parler לדבר] בית־הנבחרים, הנציגות המחוקקת העליונה של העם במדינות דמוקרטיות: ישיבות הפרלמנט באנגליה. הפרלמנט במדינת־ישראל נקרא "הכנסת". — [פרלמנטים]

— **פַּרְלָמֶנְטָרִי**° ת׳ 1. קבוע ומנהל על־ידי פרלמנט: משטר דמוקרטי ופרלמנטרי. 2. מתאים לתקנון ולנהל של הפרלמנט, שהוא לפי הסדר המקבל בישיבות הפרלמנט: היושב־ראש נהל את הישיבה באפן פרלמנטרי.

— **פַּרְלָמֶנְטָרִיזְם**° ג׳ 1. משטר מדיני שחקתו נקבעת על־ידי פרלמנט. 2. נהג לפי הסדר המקבל בפרלמנט: היושב־ראש נהל את האספה בפרלמנטריזם למופת.

פַּרַלַקְסָה° נ׳ [יוונית: parallaxis; מן para בצד + allassein לשנות] 1. עתק, העתקה (מדמה) של עצם, מקומו או כוונו, בשל שנוי מקומו של הצופה. 2 [באסטרונומיה] ההבדל בכוון עמדתו של כוכב בעקבות תנועת ההקפה של הארץ סביב השמש. בציור: מן הנקדה A נראה הכוכב S בכוון AS, מן הנקדה B הוא נראה בכוון BS. הפרלקסה היא ההפרש בין שני הכוונים, היא הזוית ASB.

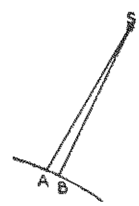

פרלאקסה

פרם [ארמית: פרם; ערבית: פ׳רמ]

~ פע׳ **פָּרַם** פ״י 1. התיר תפר בבגד (להבדיל מן "קרע" — קריעה סתם): "ראשיכם אל־תפרעו ובגדיכם לא־תפרמו" (ויקרא י ו). החיט פרם את הבגד הישן כדי לתפרו מחדש. 2.^ קצץ, חתך לחתיכות: "שיהיו מוכנים לחתכן (את הירקות) ולפרמן" (רש״י שבת קיד:). — [לפרם את־; פורם, פרום; יפרם]

~ נפ׳ **נִפְרַם**°, התר התפר, נקרע בגד לארך תפריו: "וכהן אוחז בבגדיה (של סוטה); אם נקרעו — נקרעו, אם נפרמו — נפרמו" (סוטה א ה). "חלוק של צמר שנפרם ותפרו בחוט של פשתן" (תוספתא כלאים ה יד). "אהה לראש הנפרע ולבגד הנפרם" (יהודה הלוי, ד 136). — [להפרם, נפרם, יפרם]

~ פע׳ **פֵּרֵם**° פ״י פרם, התיר את התפרים: "אבל שלא פרע ולא פרם" (מועד קטן כה.). — [לפרם את־, מפרם, י־]

~ פע׳ **פֹּרַם**°, נפרם, התרו תפריו: "וראשה פרוע וצדדיה מפרמין" (ירושלמי סוטה טז ב). בגד מפרם כלו. — [מפרם, יפרם]

~ התפ׳ **הִתְפָּרֵם**°, נתקו תפריו: "תוחב ידיו הארכניות לתוך השרוולים... התפרים בכתפיו מתפרמים" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 134). — [להתפרם, מת־, ית־]

פֶּרֶם^ ז׳ [מן פרם] פרימה, מקום שנפרם: "בפרע ופרם ומעטה שפם" (סידור רס״ג, ריג). "מפרם כתנת, מזמר השעט" (שלונסקי, שירים ב 212). "ובטרם הגביר התאושש — הוא אחה את הפרם" (מלצר, אור 120). — [פרם־, פרמים, פרמי־]

פַּרְמְבִּיָה°, **פרומביה** נ׳ [יוונית: phorbeia] מושכת רסן, רצועה הנקשרת אל רסן הבהמה או אל צוארה להטותה בהליכתה (שבת ה א). "אפסרים ופרמביות" (יל״ג, פרוזה קמז). "ומשך בפרמביה של פרדותיו לעכבן" (סביב, דרך 73). — [פרמבית־, ־יות]

פֶּרְמָטָה° נ׳ [איטלקית: fermata; מלאטינית: fermare -(atis) להפסיק, לשהות] [במוסיקה] שהי, סימן להשהות את הצליל לזמן בלתי־קבוע.

פְּרֶמְיָה° ז׳ [מלאטינית: praemium שכר, פרס] 1. פרס, סכום־כסף או שוה כסף הנתן למישהו כאות־הצטינות או כתוספת על הערך הנקוב (של מניה וכיוצא בזה). 2. תשלום שנתי קבוע שהמבטח בחברת־בטוח משלם לחברה. — [פרמיות]

פְּרֶמְיֶר° ז׳ [צרפתית: premier ראשון] ראש־הממשלה [קיצור השם המלא: פרמיר־מיניסטר ראש־השרים]. — [פרמירים]

פְּרֶמְיֶרָה° נ׳ [צרפתית: premiére ראשונה] הצגת־בכורה, העלאת מחזה בפעם הראשונה על הבימה. — [פרמירות]

פֶּרְמֶנְט° ז׳ [מלאטינית: fermentum שאור] תסס, חמר אורגני מרכב המיצר על־ידי תאים שונים של הגוף והגורם לתסיסה ולזרוז של פעלות כימיות שונות בגוף החי: פרמנטים של רקבון. פרמנטים בעכול. — [פרמנטים]

— **פֶּרְמֶנְטַצְיָה**° נ׳ התססה.

פֶּרְמָנֶנְטִי° ת׳ [מלאטינית: permanens (-manentis)] תמידי, תדיר, בלתי־פוסק, שאינו חולף: הצלחה פרמננטית. מהפכה פרמננטית. ועדה פרמננטית (מתמדת) בועידה. סלסול פרמננטי של השערות. — [פרמננטית, ־טיים, ־טיות]

פַּרְמַצְיָה° נ׳ [מיוונית: pharmakon סממן־רפואה] רוקחות, התקנת תרופות מסממנים שונים.

— **פַּרְמָצֶבְט**° ז׳ רוקח.

— **פַּרְמָקוֹפֵּיָה**° נ׳ ספר הרוקחים, תדריך, רשמי הכולל רשימת הסממנים השונים והוראות לדרכי הכנתם ולשמושם.

פַּרְמַשְׁתָּק* ז׳ [פרסית] גיד, איבר הזכר (מועד קטן יח.). — [־תק־, פרמשתקים, ־תקי־]

פָּרָן* ז׳ [מיוונית: pharos] (טהרות ו ט) מגדלור. —[פרן־, פרנים, פרני־]

פרן [מיוונית: pherne מוהר; ארמית: פורנא מוהר]

~ הפ׳ **הִפְרִין*** פ״י 1. נתן מהר, הקציב נדוניה: "דוויין ושפופין היו ולא היו מפרינין (את רבקה) אלא בפה" (בראשית רבה ס). 2. נתן תוספת על משהו: "מפרין על שדהו... אבל אין מפרין לא על ספינתו ולא על חנותו" (תוספתא בבא מציעא ה יג). — [להפרין, מ־, י־]

פְּרַנְדּוֹל° ז׳ [פרובנסאלית: forandoulo] רקוד פרובנסלי מהיר בקצב של שש שמיניות.

פַּרְנָה*, ראה פורנה.

פָּרֶנְהַיְט° ז׳ [על שם הממציא, הפיסיקאי ההולנדי Fahrenheit, 1686—1736] כנוי למדחם שנקדת־ההמסה של קרח מסמנת בלוח־המעלות שלו 32^0 ונקדת־הרתיחה של מים — 212^0. מדחם־פרנהיט מקבל באנגליה ובארצות־הברית. לשם הבחנה בין המעלות לפי פרנהיט ובין המעלות לפי שיטות אחרות מציינים על־פי־רב ליד מספר המעלות שלו את האות F, למשל: 100^0 F, שהן 37.8^0 C (צלסיוס).

פָּרָנוֹיָה° נ׳ [יוונית: paranoia שיגעון; מן para בצד + nous שכל] מַחֲלַת־רוּחַ כְּרוֹנִית הַמִּתְגַּלָּה בְּרַעְיוֹנוֹת־שָׁוְא, בַּהֲזָיוֹת נַפְשִׁיּוֹת שֶׁל הַחוֹלֶה וּבְפִטְפּוּט־דְּבָרִים מַתְמִיד, בְּעוֹד שֶׁמַּהֲלַךְ הַמַּחְשָׁבוֹת הוּא נוֹרְמָלִי; גִּלּוּיֵי הַפָּרָנוֹיָה הֵם, לְמָשָׁל, שִׁגְעוֹן־הַגַּדְלוּת אוֹ שִׁגְעוֹן־הָרְדִיפוֹת. — [פָּרָנוֹיוֹת]

פְּרֶנוֹלוֹגְיָה, ראה פְרֵינוֹלוֹגְיָה. **פְּרֶנוֹמֶרַנְט**, ראה פְרֵינוֹמֶרַנְט.

פַּרְנוּס*, **פִּירְנוּס** ז׳ [מן פרנס, פִּרְנֵס] כִּלְכּוּל, מַתַּן מִחְיָה וּפַרְנָסָה: "פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה, פַּרְנוּס וְכִלְכּוּל" (מחזור ויטרי, 149). "הָיָה מִתְעַסֵּק בְּעִקָּר בְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים מִמֵּצַר וּמָצוֹק וּבְפַרְנוּס לָמֶ"ד וָא"ו צַדִּיקִים נִסְתָּרִים" (מלצר, אור גנ). פְּלוֹנִי טוֹרֵחַ קָשֶׁה לְפַרְנוּס בְּנֵי בֵּיתוֹ. — [פַּרְנוּס־, פַּרְנוּסִים, ־סֵי־]

פַּרְנוּק*, **פִּירְנוּק** ז׳ [מן פרנק, פִּרְנֵק] פִּנּוּק, עִדּוּן: "כָּל... פַּרְנוּקִין שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְחַטִּין וּמִתְפַּרְנְקִין בָּעוֹלָם הַזֶּה" (שיר השירים רבה ז ב, מה יפו). "אֲנִי? מַשְׁכָּה חֶדְוָה בִּכְתֵפֶיהָ בְּפַרְנוּקִים" (מגד, חדוה 34). — [פַּרְנוּק־, פַּרְנוּקִים, ־קֵי־]

פרנס [אולי מלאטינית: pensum משקל, קיצוב; בתוספת ר׳]

~ פִּע׳ **פִּרְנֵס*** פ"י **1***, כִּלְכֵּל, הִמְצִיא אֶת הַדָּרוּשׁ לְקִיּוּם: "וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אֲחֵרִים מִשֶּׁלּוֹ" (פאה ח ט). "זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ" (ברכת המזון). פְּלוֹנִי מְפַרְנֵס מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה. [ובהשאלה:] "מְגַדְּלִי הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁפִּרְנֵס אֶת כִּשְׁרוֹנוֹ מִן הַחַיִּים וְהַטֶּבַע בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה" (ביאליק, מגדלי). "הָרוֹפֵא לֹא פִּרְנֵס אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל הִירְשֵׁל בְּתִקְווֹת טוֹבוֹת" (עגנון, כפות רכב). **2***, סִפֵּק, הִמְצִיא: "פַּרְנֵס לִי מְלָאכָה מִתּוֹךְ שֶׁלָּךְ" (תוספתא בבא מציעא ז ו). **3***, עָרַךְ, תִּכֵּן, סִדֵּר: "פַּרְנָסַת אָרוֹן לְאָרְכּוֹ — צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ" (בבא בתרא יד.). **4**° [בהשאלה] כִּלְכֵּל דָּבָר, סִפֵּק תֹּכֶן אוֹ מַשְׁמָעוּת לְדָבָר: "בְּכָל הַדֻּגְמָאוֹת הָאֵלֶּה אֵין אֶפְשָׁרוּת שֶׁלֹּא לְפַרְנֵס 'פְּנוּיָה' לְשׁוֹן רְאִיָּה" (סרן, שפה 53). "וּבַמֶּה אַתָּה מְפַרְנֵס אֶת הַמִּקְרֶה הַזֶּה, שֶׁחֲסִידִים וְאַשְׁכְּנַזִּים מִתְנַגְּדִים כְּאֶחָד?" (עגנון, כפות שי). קָשֶׁה לְפַרְנֵס חִידָה מְסֻבֶּכֶת זוֹ. — [לְפַרְנֵס, אֶת־, מְפַרְנֵס, ־י־]

~ הת׳ **הִתְפַּרְנֵס***, **1***, נִזּוֹן, הִתְכַּלְכֵּל: "אֵינוֹ דִּין שֶׁאֶתְפַּרְנֵס שֶׁלֹּא בְּצַעַר?" (קידושין ד יד). "לְכוּ וְהִתְפַּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה" (ברכות ג:). "אֶתְפַּרְנֵס כְּכֶלֶב שְׂבַע קָלוֹן וָרִישׁ" (ביאליק, אגרת). **2**° [בהשאלה] כֻּלְכַּל, נִתַּן לוֹ בִּטּוּי: "דַּקּוּת הַהַרְגָּשָׁה אֵינָהּ יְכוֹלָה עַל כֵּן לְהִתְפַּרְנֵס כָּל צָרְכָּהּ בְּלָשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ מְדֻבֶּרֶת" (אחד העם, צד). — [לְהִתְפַּרְנֵס, מִתְ־, יִתְ־]

פַּרְנָס* ז׳ [מן פרנס, פִּרְנֵס] **1***, זָן, מְכַלְכֵּל, נוֹתֵן צָרְכֵי מִחְיָה: "יַעֲמִיד פַּרְנָס" (כתובות ז א). **2***, מַנְהִיג, רֹאשׁ־עֵדָה: "כָּל מִי שֶׁמִּתְמַנֶּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר אֲפִלּוּ קַל שֶׁבְּקַלִּים שָׁקוּל הוּא כְּאַבִּיר שֶׁבָּאַבִּירִים" (תוספתא ראש השנה ב ג). "כָּל פַּרְנָס שֶׁמַּנְהִיג אֶת הַצִּבּוּר בְּנַחַת זוֹכֶה וּמַנְהִיגָם לָעוֹלָם הַבָּא" (סנהדרין צב.). **3**⁂ [בקהילות ישראל בדורות האחרונים] רֹאשׁ־הַקָּהָל, מִי שֶׁנִּבְחַר לַעֲמֹד בְּרֹאשׁ יְהוּדֵי הַקְּהִלָּה כְּדֵי לְיַצֵּג אוֹתָהּ כְּלַפֵּי הַשִּׁלְטוֹנוֹת וְלַעֲסֹק בְּצָרְכֵיהֶם הַחָמְרִיִּים שֶׁל הַצִּבּוּר. הַפַּרְנָס הָיָה עַל־פִּי־רֹב אֶחָד מִנִּכְבְּדֵי הַקְּהִלָּה וּמַעֲשִׁירֶיהָ. — [פַּרְנַס־, פַּרְנָסִים, ־נְסֵי־, גם פַּרְנָסוֹת]

— **אוֹי לוֹ לַדּוֹר שֶׁאַתָּה פַּרְנָסוֹ!*** [כך קרא רבי יהושע לרבן גמליאל הנשיא, ברכות כח.], קְרִיאַת־תִּגָּר נֶגֶד מַנְהִיג שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא תַּפְקִידוֹ כָּרָאוּי.

— **דּוֹר דּוֹר וּפַרְנָסָיו*** (סדר עולם רבה ל), לְכָל דּוֹר קָמִים הַמַּנְהִיגִים הָרְאוּיִים לוֹ.

— **פַּרְנַס־הַחֹדֶשׁ**⁂ (פנקס קראקא, שצ"ג) [אולי על־פי מלכים א ד ז: "וכלכלו... חודש בשנה יהיה על האחד ולכלכל"] אֶחָד מִכִּנּוּיֵי רֹאשׁ־הַקָּהָל: "בֹּאוּ וְאִמְרוּ לְפַרְנַס־הַחֹדֶשׁ: קְרֵינְדֶל־טְשַׁרְנִי גּוֹוַעַת בָּרָעָב!" (עגנון, אלו קשר).

פַּרְנָס° ש"פ [יוונית: Parnassos, שמו של הר גבוה בדרום יוון ששימש לפי האגדה משכן לאפולו ולמוזות] [במימרה:]

— **עָלָה (הֶעְפִּיל) לִמְרוֹמֵי הַפַּרְנָס**°, הָיָה לִמְשׁוֹרֵר, הִפְלִיג אֶל פִּסְגַּת הַשִּׁירָה.

פַּרְנָסָה* נ׳ [מן פרנס, פִּרְנֵס] **1***, כַּלְכָּלָה, צָרְכֵי מִחְיָה: "עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים פַּרְנָסָה" (ברכות ג:). "חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה, חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה" (ברכות טז:). דַּאֲגַת הַפַּרְנָסָה. **2***, מִצְרָכִים, כָּל הַדָּרוּשׁ לְסִפּוּק דְּבַר־מָה: "לָן — נוֹתְנִין לוֹ פַּרְנָסַת לִינָה" (פאה ח ז). **3**°, מִשְׁלַח־יָד, עֲבוֹדָה קְבוּעָה שֶׁאָדָם עוֹבֵד בָּהּ לְמִחְיָתוֹ: פַּרְנָסוֹת שׁוֹנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. פַּרְנָסָה נָאָה וּמְכֻבֶּדֶת. — [פַּרְנָסַת־, פַּרְנָסוֹת, פַּרְנְסוֹת־]

— **עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין פַּרְנָסָה*** (ברכות ג:), מֵימְרָה עַל חַיֵּי הַדְּחָק שֶׁל הֲמוֹנֵי יִשְׂרָאֵל.

— **קָשָׁה הַפַּרְנָסָה כִּפְלַיִם כַּלֵּדָה*** (בראשית רבה כ), מֵימְרָה עַל עֲמָלוֹ וִיגִיעוֹ הַמְרֻבֶּה שֶׁל אָדָם לְשֵׁם מִחְיָתוֹ וּמִחְיַת בֵּיתוֹ.

— **מִי שֶׁנּוֹתֵן חַיִּים יִתֵּן פַּרְנָסָה**° (עגנון, אורח 288), אִמְרָה אוֹפְּטִימִית שֶׁל בַּעַל־בִּטָּחוֹן [על־פי הארמית: "מאן דיהיב חיי יהיב מזוני"]

פַּרְנָסוּת* נ׳ [מן פַּרְנָס] תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַפַּרְנָס, גַּבָּאוּת: "בְּמָקוֹם שֶׁעוֹמֵד פַּרְנָס שֶׁאֵינוֹ מְתַקֵּן עַל פַּרְנָסוּתוֹ, אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים עוֹמְדִים" (אבן־זהב, אמרי פיו 142). — [פַּרְנָסוּת־]

פרנק [הרחבה מן פנק]

~ פִּע׳ **פִּרְנֵק*** פ"י עִדֵּן, פִּנֵּק, עִנֵּג: "מָה רְבִיבִים הַלָּלוּ יוֹרְדִין עַל הָעֲשָׂבִים וּמְעַדְּנִין אוֹתָן וּמְפַרְנְקִים אוֹתָן, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְעַדְּנִין אוֹתְךָ וּמְפַרְנְקִין אוֹתְךָ" (מדרש תנאים, דברים לב ב). "מְשָׁכוּהוּ בְּמַסְגִּיעַ אַךְ בֵּרְךָ, פִּרְנְקוּהוּ, גִּלְגְּלוּהוּ" (שלונסקי, תר' הדון א 217). — [לְפַרְנֵק אֶת־, מְפַרְנֵק, יְ־]

~ הת׳ **הִתְפַּרְנֵק***, הִתְפַּנֵּק, הִתְעַנֵּג: "כָּל... פַּרְנוּקִין שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְחַטִּין וּמִתְפַּרְנְקִין בָּעוֹלָם הַזֶּה" (שיר השירים רבה ז ב, מה יפו). — [לְהִתְפַּרְנֵק, מִתְ־, יִתְ־]

פְּרַנְקוֹלִין° ז׳ [כשם הלועזי] עוֹף מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּסְיוֹנִים קָטָן הַרְבֵּה מִתַּרְנְגֹלֶת־הַבַּיִת (Francolinus francolinus). הַזָּכָר שְׁחוֹר־חוּם עִם כְּתָמִים לְבָנִים; הַנְּקֵבָה חוּמָה בָּרֻבָּהּ עִם כְּתָמִים צְהַבְהַבִּים רַבִּים. הַפְּרַנְקוֹלִינִים שׁוֹכְנִים בֵּין עֲשָׂבִים וְשִׂיחִים; יַצִּיבִים בָּאָרֶץ, מְצוּיִים בַּעֲמָקִים בִּצְפוֹן הָאָרֶץ, נִזּוֹנִים בְּפֵרוֹת, בִּזְרָעִים וּבְבַעֲלֵי־חַיִּים קְטַנִּים. — [פְּרַנְקוֹלִינִים]

פרנקולין (1/15)

א. פרס [קרוב אל פרץ; ארמית: פרס; ערבית: פ׳רס קרע]

~ פע׳ **פרס** פ״י 1, בצע, חתך: ״הלוא פרס לרעב לחמך״ (ישעיה נח ז). ״לא יפרס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם״ (ראש השנה כט:). ״ושתו עמו לחיים ופרסו לעצמם כזית״ (עגנון, כלה רצא). 2 ° [בהשאלה] חלק, קצב: ״פורס להם סכומים עצומים מקפתו״ (ויסלבסקי, תר׳ המערכה 249). ״לא יכל להיות עד לרגשי האהבה שאביו פורס לאשתו השניה״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 49). — [לפרס את־; פורס, פרוס; יפרס, פרס!]

~ נפ׳ **נפרס**°, נחתך, נגזר לפרוסות: ״נפרס הלחם״ (תוספתא מנחות ח כז). ככר־הלחם נפרסה לפרוסות דקות. — [להפרס, נפרס, יפרס]

~ הת׳ **נתפרס**°, נתפרד, נפרץ: ״נתחתכו הדלועים, נתפרסו הככרות״ (ערלה ג ח). ״ובזוג מנפים שנתפרסו ונתעותו״ (הזז, צל 165). — [להתפרס, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הפריס**° פ״י חלק לפרוסות: ״זה שהיה מחלק לחם־הפנים הוא עומד על הרבד שבאולם, מפריס ומניח, וכל אחד ואחד בא ונוטל חלקו״ (תוספתא מנחות יא יג). — [להפריס, מפ־, יפריס]

— **בפרוס החג**°, במחצית החדש שלפני החג — ראה ערך פרוס.

— **פרס את (על) שמע**°, חלק את קריאת פסוקי ״שמע״ בינו ובין הקהל: הוא קורא חצי פסוק והקהל עונים את חציו השני: ״אין פורסין את שמע, ואין עוברין לפני התבה... פחות מעשרה״ (מגילה ד ג). ״כסופר הפורס על שמע בבית־הכנסת, שהוא פותח תחלה והן עונין אחריו״ (סוטה ל:).

ב. פרס [במקרא: פרש; ארמית: פרס]

~ פע׳ **פרס** ° פ״י פרש, מתח: ״פרסו סדין של בוץ בינו (בין הכהן הגדול) לבין העם״ (יומא ג ד). ״פורסין עור של גדי על־גבי שדה תבה ומגדל שאחז בהן האור״ (שבת טז ה). — [לפרס את־; פורס, פרוס; יפרס]

~ נפ׳ **נפרס**°, נפרש, נמתח: ״היו יושבין ונפרסה מחצה ביניהן״ (פסחים פו:). [ובהשאלה:] ״וממתין ללילה שיפרס לפניו״ (שנהר, ב 319). — [להפרס, נפרס, יפרס]

~ פע׳ **פרס** ° פ״י פרס, פרש, מתח: ״פרס עליה (על הסכה) סדין מפני החמה... פסולה״ (סוכה א ג).—[לפרס את־, מפרס, י־]

~ הת׳ **התפרס**°, 1°, נפרס לצדדים: ״נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרסו בכל השדה״ (רמב״ם, טומאת מת י א). המצנח התפרס באויר. 2 ° [בצבא] עבר ממבנה מכנס למבנה קרבי: ״מגיעים לקרחת ומתפרסים על־יד גדר הצבר״ (קובנר, פנים 250). ״הלכו (הטנקים) בסדר מתפרס, בחצפה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 200). היחידה הצבאית נתפרסה בשטח. — [להתפרס, מתפרס, ית־]

— **פרס בשלום פלוני**° [שאול מן ״ופרוש עלינו סכת שלומך״, ערבית לשבת ומועדים], דרש לשלום פלוני, מסר לו דרישת שלום: ״גם זוגתי פורסת בשלומך במסירת הקלמוס״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קכו).

— **פרס מצודתו על־**° [על־פי אבות ג טז], הקיף את שלטונו, הרחיב את תחום השפעתו על־.

— **פרסה (פרסה) נדה**° (סוטה כ:, כתובות ב.), נטמאה טמאת נדה.

ג. פרס [מן פרסה]

~ הפ׳ **הפריס** פ״י 1, היתה לו פרסה, היו לו טלפים ולא אצבעות: ״כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת״ (ויקרא יא ג). ״משור פר מקרן מפריס״ (תהלים סט לב). [ובהשאלה:] ״שקמה שהקרינה סבכי פארותיה, חרוב מצמק שהפריס שרשיו״ (שלונסקי, שירים ב 215). 2°, דרך בפרסותיו, הציג פרסותיו: ״עגל... שהפריס על גבי קרקע״ (חולין נא:). — [להפריס, מ־, י־]

א. פרס ז׳ [אולי מן א. פרס שבר, ראה להלן] עוף דורס גדול ממשפחת הבזים (Gypaetus barbatus). דומה לנשר במקורו הארך ובצפרניו הקצרות והקהות, ולעיט — בראשו העוטה נוצה. צבע גבו וראשו חום־שחור. מתחת לחרטום ״זקן״ של זיפים קשים. מזונו יונקים קטנים (יש סוברים, כי נקרא ׳פרס׳ על־שום שהוא פורס (שובר) עצמות על־ידי הפלתן אל סלעים). הפרס מקנן בראשי הרים בנגב הרחוק ובסיני. נזכר במקרא בין העופות הטמאים (ויקרא יא יג). — [פרס־, פרסים, פרסי־]

פרס (1/35)

ב. פרס ז׳ [צורת־משנה של פרסה] פרסה: ״ופרסיהן יפרק״ (זכריה יא טז). — [פרס־, פרסים, פרסי־]

פרס* ז׳ [מן ב. פרס = פרש; ארמית: פרסא] 1, יריעה פרושה, מסך, וילון: ״כסות הלילה ופרסי המטה פטורין מן הציצית״ (מסכת ציצית). ״כמין פרס שטחה לו למעלה ממנו״ (במדבר רבה י). 2, החלק הפרוש של רשת־המכמרת: ״מעלה את פרסו מערב יום־טוב ובא ביום טוב ומצאו שמקלקל״ (תוספתא יום טוב ג א). — [פרס־, פרסים, פרסי־]

פרס* ז׳ [מן א. פרס; אכדית: parsu משקל, חצי שקל; ארמית: פרס, פרסא חלק, חצי] 1 ° [בהשאלה מן 2, וכן בהשפעת הלועזית: Preis, prize] מענק־כבוד והערכה הנתן כגמול על הצטינות בתחום מסים: פרסי־ישראל לחוקרים ולאמנים דגולים. המשורר קבל פרס העיריה. פרסים לתלמידים מצטינים. 2 °, מתנה הנתנת למי שזוכה בהגרלה, או כשי לחותמים על עתון וכיוצא בו או לקונים מצרך מסים: בגשף הגרלו פרסים יקרי־ערך. העתון נתן פרסי־ספרים למנוייו לשנה החדשה. חלקת הפרסים של מפעל־הפיס. 3*, גמול, שכר: ״אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס״ (אבות א ג). ״כעבד שנוטל פרס מרבו״ (בבא בתרא כה.). 4*, מטבע קדום שמשקלו היה כדי חצי מנה: ״בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערבים״ (יומא ד ד). ״מנה מנה ופרס״ (עדויות ג ג). 5*, מחצית של ככר־לחם וכשעור הזה במזונות אחרים: ״ונכנס למקדש ושהה כדי אכילת פרס״ (כריתות ג ג). ״כמה שעור חצי פרס? שתי ביצים חסר קמעא״ (עירובין פג.). [וראה עוד להלן] — [פרס־, פרסים, פרסי־]

— מָנֶה בֶּן פְּרָס* (תענית כא:) [בהשאלה] בֵּן גָּדוֹל בַּתּוֹרָה לְאָב פָּשׁוּט.

— מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין (דניאל ה כה), ראה ערך מְנָא.

— בֵּית־הַפְּרָס*, כִּנּוּי לְשֶׁטַח־אֲדָמָה שֶׁנֶּחְרַשׁ בּוֹ קֶבֶר, וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא פּוֹרְרָה הַמַּחֲרֵשָׁה בְּכָלוֹ מֵעַצְמוֹת הַמֵּת, וּלְפִיכָךְ הוּא נֶחְשָׁב טָמֵא: "הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית־הַפְּרָס; עַד כַּמָּה הוּא עוֹשֶׂה? מְלֹא מַעֲנָה–מֵאָה אַמָּה בֵּית אַרְבַּעַת סְאִים" (אהלות יז א).

א. פַּרְסָה נ׳ [אולי מן א. פרס] 1. טֶלֶף, כִּסּוּי קַרְנִי קָשֶׁה הַחוֹבֵשׁ אֶת הַפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל הָאֶצְבָּעוֹת בְּכַף־רֶגֶל בְּהֵמָה. שְׂפַת הַפַּרְסָה חַדָּה וְקָשָׁה, מְסֻגֶּלֶת לְהִנָּעֵץ בַּקַּרְקַע וְהִיא מְקַלָּה עַל הַהֲלִיכָה: "כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" (ויקרא יא ג). "פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ" (ישעיה ה כח). פַּרְסָה קְלוּטָה (שְׁלֵמָה) שֶׁל הַסּוּס. פַּרְסָה שְׁסוּעָה (טֶלֶף) שֶׁל הַבָּקָר. 2 °. נַעַל־בַּרְזֶל שֶׁמְּפַרְזְלִים לְרַגְלֵי הַסּוּס לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל פַּרְסוֹתָיו, נִקְרֵאת גַּם "פַּרְסַת־בַּרְזֶל". 3* [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִדְרַךְ רֶגֶל הָאָדָם: "כִּמְלֹא רֹחַב הַפַּרְסָה" (כלאים ג ג, לפי הפירוש המקובל; לדעה אחרת: מדרך המחרשה העתיקה שצורתה כעין פרסה). "אִלּוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁעָלוּ פַּרְסוֹת רַגְלֵיהֶם מִן הַיָּם, הָיוּ נִכְנָסִים לָאָרֶץ" (ספרי דברים סה:). — [פַּרְסַת־, פְּרָסוֹת, פַּרְסוֹת־]

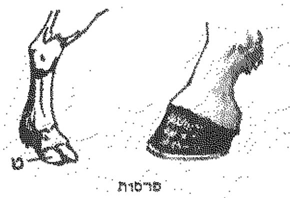

פרסות
פרסה קלוטה   פרסה שסועה (טלף)

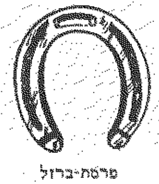
פרסת-ברזל

— בֵּית־הַפַּרְסוֹת* (חולין נה:), כִּנּוּי לַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל רֶגֶל הַבְּהֵמָה.

— פַּרְסַת־חֲמוֹר* (מקואות ה ו), כִּנּוּי לְגֻמָּה שֶׁהַחֲמוֹר עוֹשֶׂה בְּרַגְלָיו בָּאֲדָמָה תְּחוּחָה.

— מַפְרִיסֵי־פַּרְסָה°, ראה לעיל ערך פרס, הִפְרִיס.

ב. פַּרְסָה* נ׳ [מפרסית: פַּרְסַנְג; ארמית: פַּרְסָא] מֶרְחָק כְּדֵי אַרְבָּעָה מִילִין בְּקֵרוּב, שֶׁהֵם 8000 אַמָּה, בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּקֵרוּב אַרְבָּעָה קִילוֹמֶטְרִים וָחֵצִי: "וְנִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה" (בבא קמא פב:). "וּמֵאָה פַּרְסָה סְבִיבָיו שְׁמָמָה" (ביאליק, על כף). — [פַּרְסַת־, פַּרְסָאוֹת]

פַרְסָה° נ׳ [צרפתית: farce] 1. קוֹמֶדְיָה קְצָרָה שׁוֹפַעַת דִּבְרֵי הִתּוּל וּבְדִיחָה בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת וְגַסָּה הַמּוֹקִיעָה מִגְרְעוֹת אָדָם, בְּיִחוּד טִפְּשׁוּת. 2 [בהשאלה] פְּעֻלָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִן הַצְּחוֹק וְהַהִתּוּל הַגַּס, דָּבָר מַצְחִיק וְנִלְעָג: עֲרִיכַת הַבְּחִירוֹת בַּמְּדִינָה הָרוֹדָנִית לֹא הָיְתָה אֶלָּא פַרְסָה. — [פַרְסוֹת]

פִּרְסוּם*, פִּירְסוּם ז׳ [מן פרסם, פִּרְסֵם] 1*. הוֹדָעָה בָּרַבִּים, מַתַּן פֻּמְבֵּי לְדָבָר: "הוּא יָמוּת בְּפִרְסוּמוֹ" (תוספתא יום הכפורים ה יב). "הָיוּ בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם עוֹבְדִים לְכוֹכָבִים בְּפִרְסוּם וְלֹא בְּמַטְמוֹנִים" (פסיקתא קמג.). "נִזְכַּרְתִּי כְּנִיסָתִי לָעִיר שֶׁהָיְתָה בַּחֲשַׁאי וְעַכְשָׁו אֲנִי יוֹצֵא בְּפִרְסוּם גָּדוֹל" (עגנון, אורח 433). פִּרְסוּם הַהוֹדָעָה הַמֶּמְשַׁלְתִּית. פִּרְסוּם הַיְדִיעָה בָּעִתּוֹנִים. מַחְלֶקֶת הַפִּרְסוּמִים שֶׁל הַמִּשְׂרָד. יְדִיעָה זוֹ אֵינָהּ לְפִרְסוּם. 2 °. פּוֹפּוּלָרִיּוּת, פֻּמְבִּיּוּת, הַכָּרָה עַל־יְדֵי רַבִּים: לְאַחַר הַתַּגְלִית גָּדַל פִּרְסוּמוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר. הַנָּשִׂיא הַדָּגוּל זָכָה לְפִרְסוּם רַב. 3 °. דִּבְרֵי דְּפוּס שֶׁנּוֹעֲדוּ לִקְהַל קוֹרְאִים: פִּרְסוּמֵי מִשְׂרַד הַחִנּוּךְ וְהַתַּרְבּוּת. פִּרְסוּמֵי הוֹצָאַת־הַסְּפָרִים. — [פִּרְסוּם־, פִּרְסוּמִים, ־מֵי־]

פִּרְסוּמָא* ז׳ [ארמית] פִּרְסוּם: "שֶׁאֵין מַפְתֵּחַ נֶאֱמָן לְהַיָּד הַסְּגוּרָה הַזֹּאת כְּפִרְסוּמָא מִילְּתָא בִּדְפוּס" (אחד העם, רגח).

— לְפַרְסוּמֵי נִיסָּא* [על־פי פסחים קיב.], לְשֵׁם פִּרְסוּם הַנֵּס.

פִּרְסוּמַאי°, פִּירְסוּמַאי ז׳ [מן פִּרְסוּם] אָדָם הָעוֹסֵק בְּפִרְסוּם מוֹדָעוֹת שֶׁל בָּתֵּי־עֵסֶק בָּעִתּוֹן, בָּרַדְיוֹ, בְּבָתֵּי־קוֹלְנוֹעַ וְכַדּוֹמֶה. —[פִּרְסוּמָאִית, פִּרְסוּמָאִים, ־אִיּוֹת]

פִּרְסוּמִי°, פִּירְסוּמִי ת׳ [מן פִּרְסוּם] שֶׁל פִּרְסוּם, הֶעָשׂוּי לְפַרְסֵם אוֹ לְהִתְפַּרְסֵם: מָדוֹר פִּרְסוּמִי בָּעִתּוֹן. הַפְּעֻלָּה נַעַשְׂתָה לְמַטָּרוֹת פִּרְסוּמִיּוֹת. — [פִּרְסוּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

פרסומת, ראה פִּרְסֹמֶת.

פֶּרְסוֹנָה° נ׳ [לאטינית: persona איש, אדם] 1. אָדָם. 2. אִישִׁיּוּת: פְּלוֹנִי הוּא פֶּרְסוֹנָה גְּדוֹלָה. — [פֶּרְסוֹנוֹת]

— פֶּרְסוֹנָה נוֹן גְּרָטָה° [לאטינית: persona non grata] אִישִׁיּוּת בִּלְתִּי־רְצוּיָה [לגבי שגריר, ציר וכדומה ביחסי־מדינות]

— פֶּרְסוֹנִיפִיקַצְיָה° נ׳ הַאֲנָשָׁה, יִחוּס תְּכוּנוֹת אֱנוֹשִׁיּוֹת לַטֶּבַע, לַדּוֹמֵם, לַמֻּשָּׂגִים וְכַדּוֹמֶה.

— פֶּרְסוֹנָל° ז׳ צֶוֶת, סֶגֶל, חֶבֶר עוֹבְדִים בְּמוֹסָד: "הַפֶּרְסוֹנָל שֶׁל בֵּית־הַחוֹלִים" (שופמן, ב 27).

— פֶּרְסוֹנָלִי° ת׳ אִישִׁי, אִינְדִּיבִידוּאָלִי: "בְּשִׁירַת בְּיַאלִיק הֻשַּׂג הַקַּו הַזֶּה בַּשִּׁירָה הַפֶּרְסוֹנָלִית" (קורצוייל, המשותף לשירי ביאליק וטשרניחובסקי).

— פֶּרְסוֹנָלִיזְם° ז׳ [בפילוסופיה] 1. הַשְׁקָפָה הַגּוֹרֶסֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל אֵל אִישִׁי. 2. הַשְׁקָפָה הָרוֹאָה בָּאִישִׁיּוּת עֵרֶךְ עֶלְיוֹן בְּתוֹלְדוֹת הַתַּרְבּוּת, הַגּוֹרֶסֶת הֶבְדֵּל יְסוֹדִי בֵּין אִישִׁיּוּת לְחֹמֶר.

פְּרֶסְטוֹ° תה״פ [איטלקית: presto] [במוסיקה] בְּאִיצָה, בִּמְהִירוּת, בְּקֶצֶב מָהִיר מְאֹד.

פְּרֶסְטִיזְ'ה° נ׳ [צרפתית: prestige] יְקָרָה, סַמְכוּת מֻכֶּרֶת, כָּבוֹד עַצְמִי, הַכָּרַת עֵרֶךְ עַצְמוֹ: פְּרֶסְטִיזְ'ת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה. פְּלוֹנִי עָשָׂה כָּךְ כְּדֵי לִשְׁמֹר עַל הַפְּרֶסְטִיזְ'ה שֶׁלּוֹ. הַדָּבָר נַעֲשָׂה מִטַּעֲמֵי פְּרֶסְטִיזְ'ה בִּלְבַד.

פַּרְסִי ת׳ [מן פָּרַס] בֶּן אֶרֶץ פָּרַס (בְּיָמֵינוּ אִירָן), מֵעַם פָּרָס: "מַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ הַפָּרְסִי" (נחמיה יב כב). יְהוּדִי פַּרְסִי. הַלָּשׁוֹן הַפַּרְסִית. — [פַּרְסִית, פַּרְסִיִּים, ־סִיּוֹת]

פרסם [יוונית: parresia דיבור בגלוי; אולי מן פַּרְהֶסְיָה בתוספת מ׳]

~ פִּעֵל פִּרְסֵם* פ״י 1*. הוֹדִיעַ בָּרַבִּים, גִּלָּה, עָשָׂה פֻּמְבֵּי לְדָבָר: "מְפַרְסְמִין אֶת הַחֲנֵפִים מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם" (תוספתא יום הכפורים ה יב). "הִיא (הַסּוֹטָה) עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר, הַמָּקוֹם פִּרְסְמָהּ בַּגָּלוּי" (סוטה ט א). הַמֶּמְשָׁלָה פִּרְסְמָה הַצְהָרָה. 2 °. גִּלָּה לַצִּבּוּר בְּאֶמְצָעוּת דְּפוּס אוֹ שִׁדּוּר: הָעִתּוֹנִים פִּרְסְמוּ אֶת הַיְדִיעָה. —[לְפַרְסֵם אֶת־, מְפַרְסֵם, יְ־]

~ פִּע׳ **פִּרְסֵם** *, הוֹדִיעַ בָּרַבִּים, נַעֲשָׂה לוֹ פִּמְבֵּי: "אִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא" (בבא קמא קטו.), אָדָם מְפֻרְסָם. הַיְדִיעָה פֻּרְסְמָה בָּעִתּוֹנוּת. הַהַצְהָרָה תְּפֻרְסַם [וראה עוד ערך מְפֻרְסָם] – [מְפַרְסֵם, יְפַרְסֵם]

~ הת׳ **הִתְפַּרְסֵם** *, 1*, נוֹדַע בָּרַבִּים, קָנָה לוֹ שֵׁם: "שֶׁקַּע אוֹרוֹ שֶׁל גָּדוֹל – מִתְפַּרְסֵם אוֹרוֹ שֶׁל קָטָן" (בראשית רבה ו), שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר נִתְפַּרְסֵם בְּרַחֲבֵי הָעוֹלָם. 2 °, נִמְסַר לִידִיעַת הַצִּבּוּר בְּאֶמְצָעוּת דְּפוּס אוֹ שִׁדּוּר: הַיְדִיעָה הִתְפַּרְסְמָה בְּכָל הָעִתּוֹנִים. נְאוּם הַנָּשִׂיא נִתְפַּרְסֵם בְּרַדְיוֹ. – [לְהִתְפַּרְסֵם, מִתְ־, יִתְ־]

– **הַמְפֻרְסָמוֹת אֵינָן צְרִיכוֹת רְאָיָה**" (צמח דוד ח״א; מאור עינים לד), דְּבָרִים יְדוּעִים הַמְקֻבָּלִים וּמֻסְכָּמִים עַל־יְדֵי הַכֹּל אֵין צֹרֶךְ לְהוֹכִיחָם וּלְאַשְּׁרָם, שֶׁהֲרֵי אֵין מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶם.

פִּרְסֹמֶת°, פירסומת

נ׳ [מן פִּרְסוּם] רֶקְלָמָה, עֲשִׂיַּת פִּרְסוּם וּפֻמְבֵּי לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ, וּבְיִחוּד בְּמַטָּרָה מִסְחָרִית: פִּרְסֹמֶת שֶׁל בֵּית־חֲרֹשֶׁת. פִּרְסֹמֶת צַעֲקָנִית. – [פִּרְסֹמֶת־, פִּרְסָמְתּוֹ, פִּרְסוֹמוֹת]

פַּרְסָן*

ז׳ [מן פַּרְסָה] 1 °, בַּעַל פַּרְסוֹת: "יֵשׁ לְוִי שְׁוָרִים מְשֻׁבָּחִים, פַּרְסָנִיִּים" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 321). 2 * [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לָלֶכֶת, יַצְאָן: "לֹא אֶבְנֶה אוֹתָהּ (אֶת הָאִשָּׁה)... מִן הָרֶגֶל... שֶׁלֹּא תְּהֵא פַּרְסָנִית" (בראשית רבה יח). "פַּרְסָנִית זוֹ סָפְקָה כַּף וְנָשְׂאָה קוֹל" (שנהר, א 254). – [פַּרְסָנִית, פַּרְסָנִים, ־נִיּוֹת]

פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה*

נ׳ [מלאטינית: perspicere (perspectus) לראות דרך־]

1, שִׂרְטוּט שֶׁל גּוּפִים וַעֲצָמִים עַל מִישׁוֹר כְּפִי שֶׁצַּלְעוֹתֵיהֶם וּפְאוֹתֵיהֶם נִרְאוֹת לְעֵינָיו שֶׁל הַמִּסְתַּכֵּל מִמֶּרְחָק מְסֻיָּם וּמִנְּקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת: הַצַּיָּר חַיָּב לָדַעַת אֶת חֻקֵּי הַפֶּרְסְפֶּקְטִיבָה. 2 [בהשאלה] מֶרְחָק מְסֻיָּם, רֶוַח (בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן): כְּדֵי לְהַעֲרִיךְ תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת רָצוּי שֶׁתִּהְיֶה פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה מְסֻיֶּמֶת בֵּין הַתּוֹפָעָה וּבֵין הַמַּעֲרִיךְ. פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה הִיסְטוֹרִית. 3, סִכּוּי, תָּכְנִיּוֹת לֶעָתִיד, קַוֵּי פְּעֻלָּה לְהַבָּא: יֵשׁ פֶּרְסְפֶּקְטִיבוֹת טוֹבוֹת לַמּוֹסָד. הָאֲסֵפָה עָבְרָה לָדוּן עַל הַפֶּרְסְפֶּקְטִיבוֹת לְהַבָּא. – [פֶּרְסְפֶּקְטִיבוֹת]

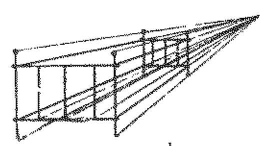

תרשים של מטה בפרספקטיבה

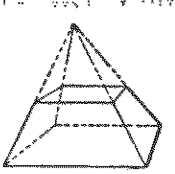

סירטוט פרספקטיבי של פירמידה קטומה

– **פֶּרְסְפֶּקְטִיבִי** ◊ ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה: סִרְטוּט פֶּרְסְפֶּקְטִיבִי. הִסְתַּכְּלוּת פֶּרְסְפֶּקְטִיבִית.

פַּרְסֵק*

ז׳ ראה אַפַּרְסֵק.

פְרֶסְקוֹ*

ז׳ [איטלקית: fresco טרי] 1, צִיּוּר בְּצִבְעֵי־מַיִם עַל־גַּבֵּי קִירוֹת בְּעוֹד הַטִּיחַ שֶׁעֲלֵיהֶם טָרִי. 2, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמִין מְיֻחָד שֶׁל אָרִיג. – [פְרֶסְקִים]

פַּרְסְתָּן*

ת׳ [מן פַּרְסָה] בַּעַל פַּרְסוֹת גְּדוֹלוֹת: "שׁוֹר כַּרְסְתָּן וּפַרְסְתָּן" (חולין ס.). – [פַּרְסְתָּנִית, פַּרְסְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

א. פרע

[קרוב אל פרץ; ארמית: פְּרַע גילה; ערבית: פַ׳רַעַ׳ התרוקן]

~ פָּע׳ **פָּרַע** פ״י 1, עָזַב, זָנַח, פָּרַץ: "וַתִּפְרְעוּ כָל־עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא אֲבִיתֶם" (משלי א כה). "רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר" (משלי יג יח). "לֹא־אֶפְרַע (מְזִמָּתִי) וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֶנָּחֵם" (יחזקאל כד יד). 2, גָּרַם לַאֲחֵרִים שֶׁיַּעַזְבוּ (חֹק, מוּסָר, דַּעַת וְכַדּוֹמֶה): "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא, כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן" (שמות לב כה). "אָמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן: מֶה עָשִׂיתָ לָעָם הַזֶּה? פְּרַעְתָּ אוֹתָם!" (פרקי דרבי אליעזר, מה). 3, פָּרַץ, תָּקַף וְשָׁדַד [על־פי הבנה זו בכתוב:] "בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל" (שופטים ה ב). "זְמַן יִפְרַע בִּנְשִׂיאִים פְּרָעִים" (הגביה, דיואן 185). הָאֲסַפְסוּף בָּעִיר הִתְחִיל לִפְרֹעַ בַּיְּהוּדִים. הַפּוֹרְעִים שָׁדְדוּ בָּתִּים וַחֲנֻיּוֹת. 4*, גִּלָּה, חָשַׂף (בְּעִקָּר אֶת שְׂעַר־הָרֹאשׁ): "פָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק – נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז" (בבא קמא ח ו). "מִשֶּׁפָּרְעָה רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק" (סנהדרין נח:). [ובמליצה:] "אוֹרוֹ פְּנֵי מִזְרָח וּפָרַע מַאֲפֵל פָּרְעָתִי" (משה אבן־עזרא, א 85). – [לִפְרֹעַ אֶת־; פּוֹרֵעַ, פָּרוּעַ; יִפְרַע]

~ נִפ׳ **נִפְרַע**, 1, נַעֲשָׂה פָּרוּעַ וְעָזוּב, הוּפַר מוּסָרוֹ: "בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ" (משלי כט יח). "וַיִּפָּרְעוּ בְּיָד רָמָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ רְשָׁעִים" (מגילת ברית דמשק, ח 2-9). 2*, גִּלָּה אֶת שֵׁתוֹ לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים: "שֶׁאֵין נִפְרָעִין מְעֻמָּד אֶלָּא מְיֻשָּׁב" (ברכות סב.). – [לְהִפָּרַע, נִפְרַע, יִפָּרַע]

~ פִּע׳ **פֵּרַע** * פ״י גִּלָּה, חָשַׂף: "וְלֹא פֵרַע (אֶת שֵׁתוֹ) עַד שֶׁיָּשַׁב" (ירושלמי ברכות יד ג). – [לְפָרֵעַ, מְפָרֵעַ, יְפָרֵעַ]

~ פֻּע׳ **פֹּרַע** *, גֻּלָּה [רק בשימוש: שְׁחִיטָה מְפֹרַעַת – ראה להלן]

~ הת׳ **הִתְפָּרַע** °, 1, נַעֲשָׂה פָּרוּעַ וְעָזוּב: "וּצְחוֹקָם מִתְפָּרֵעַ וְהוֹלֵךְ" (סביב, כשטב 121). הַיְלָדִים הִתְפָּרְעוּ בִּהְיוֹתָם בְּלֹא תּוֹרָה וְחִנּוּךְ. הָאֲסַפְסוּף הַמֻּסָּת הִתְחִיל לְהִתְפָּרֵעַ. 2, נִפְרַע, בִּלְבֵּל: "וּמִיָּד סֵדֶר חַיָּיו הַקָּבוּעַ... מִתְפָּרֵעַ" (הלקין, משבר 189). "מִתְפָּרֵעַ נַחְשׁוֹל בְּסוֹפָהּ מִשְׁתּוֹלֶלֶת" (חומסקי, אזוב 28). – [לְהִתְפָּרֵעַ, מִתְפָּרֵעַ, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִפְרִיעַ** פ״י 1, בִּטֵּל, הִשְׁבִּית, מָנַע מִלַּעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "לָמָּה, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו?" (שמות ה ד). "כִּי הִפְרִיעַ (אָחָז) בִּיהוּדָה וּמָעוֹל מַעַל בַּה׳" (דברי הימים ב כח יט). "דַּאֲגַת מִחְיָה תַּפְרִיעַ נוּמָה" (בן־סירא לא א). קוֹל הַצְּעָקָה הִפְרִיעַ אֶת דּוּמִיַּת הַלַּיְלָה. עָשִׂיתִי אֶת עֲבוֹדָתִי בְּאֵין מַפְרִיעַ. 2*, גִּלָּה, חָשַׂף: "אֲחוֹרֵיהֶם שֶׁל הֵיכַל ה׳ – מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מַפְרִיעִין עַצְמָן וּמִתְרִיזִין עַצְמָן כְּלַפֵּי מַעְלָה" (קידושין עב.). "עָמְדָה שָׂרָה וְהִפְרִיעָה עַצְמָהּ וְהָיוּ שְׁנֵי דַדֶּיהָ מְרִיקִים חָלָב כִּשְׁנֵי זִנּוֹקִים שֶׁל מַיִם" (פסיקתא רבתי קמ). – [לְהַפְרִיעַ אֶת־, מַ־; מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻפְרַע** °, 1 °, בֻּטַּל, הֻשְׁבַּת, הוּפַר: הָאִישׁ הֻפְרַע מֵעֲבוֹדָתוֹ. הַדְּמָמָה הֻפְרְעָה. שְׁנָתִי הֻפְרְעָה עַל־יְדֵי הָרַעַשׁ. 2*, גֻּלָּה: "כִּי צִדְקוֹתֶיךָ כְּהַרְרֵי אֵל מֻפְרָעִים" (כי תודה, שחרית יום כיפור). [וראה עוד ערך מֻפְרָע] – [מֻפְרָע, יֻפְרַע]

– **פָּרַע אֶת הַמִּילָה***, גִּלָּה אֶת רֹאשׁ הָאֵיבָר עַל־יְדֵי הֲפִיכַת עוֹר הָעָרְלָה אַחֲרֵי הַמִּילָה: "מָל וְלֹא פָרַע אֶת הַמִּילָה כְּאִלּוּ לֹא מָל" (שבת יט ו).

– **פָּרַע עַצְמוֹ*** (יומא עז.), גִּלָּה אֶת שֵׁתוֹ לַעֲשִׂיַּת צְרָכָיו.

– **שְׁחִיטָה מְפֹרַעַת*** (חולין ל.), שְׁחִיטָה גְּלוּיָה וְנִכֶּרֶת.

ב. **פרע** [ארמית: פרע; אולי קרוב לערבית: פ׳רץ מצוה, חובה, גם תשלום]

~ פע׳ **פרע** * פ״י 1, השיב, סלק, שלם, פדה את חובו: ״מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו״ (בבא בתרא י ה). ״הלוהו ואני ערב, הלוהו ואני פורע״ (בבא בתרא קעו). ״עמד... ופרע יציאותיו ונפטר מחתנו״ (עגנון, כלה רמ). פלוני פרע את חובו בתשלומים חדשיים. 2, נתן גמול, שלם, גמל: ״אתה כסית ערות אביך – חייך שאני פורע לך״ (בראשית רבה לו). ״בוא וראה מה פרע להם הקדוש־ברוך־הוא לאלו שתי אמות״ (שיר השירים רבה ב ה, סמכוני). 3, נקם, ענש: ״מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה״ (בבא מציעא ד ב). ״כשפרע הקדוש־ברוך־הוא משונאיהם של ישראל״ (אבות דרבי נתן, יג). — [לפרע את־ (להוראות 1, 2), לפרע מן־ (להוראה 3); פורע, פרוע, יפרע]

~ נפ׳ **נפרע** *, 1 *, שלם, סלק, הושב החוב: ״שטר שנכתב על הלואה אחת ונפרע אינו יכול לחזור וללוות בו״ (שלחן ערוך, חושן משפט מח א). השטר נפרע. ההלואה נפרעה במועדה. 2 *, גבה את חובו: ״המלוה את חברו על־ידי ערב לא יפרע מן הערב״ (בבא בתרא י ז). 3 * [בהשאלה] תבע לדין, ענש, נקם, גמל לעושה רע: ״כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי״ (אבות ד ד). ״במה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם״ (מכילתא בשלח לה:). ״וכאן מצא מקום לגבות את חובו מבנימין ולהפרע ממנו״ (מגדלי מו״ס, שצב). — [להפרע, להפרע מן־, נפרע, יפרע]

~ הת׳ **התפרע** ˘, נפרע, גבה את חובו: ״לא יתפרע העשוק מן העושק״ (ראב״ד, ראה ה). — [להתפרע, מת־, יתפרע]

— **נפרע לו מן פלוני** *, נקם בפלוני את נקמתו, רב את ריבו: ״ברוך אתה ה׳ הנפרע לישראל מכל צריהם״ (מגילה כא:).

— **מי שפרע** * [על־פי בבא מציעא ד ב], בטוי שנהגו לאמרו במקרה שאי־אפשר היה לחיב את הנשבע על־פי הדין אף אם הוכח שהוא לא עמד בדבורו; מוסרים אז את דינו לשמים ואומרים: ״מי שפרע מאנשי דור־המבול ומדור־הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו״.

— **מו־ל ואינו פורע** ° [דיבור הלצי־עוקצני, ובשינוי משמעות של המימרה: ״מל ולא פרע את המילה״, ראה לעיל א. פרע, פרע את המילה] מוציא־לאור שאינו משלם למחבר את שכר־הסופרים המגיע לו: ״רב מו־לים אלה – ערלים, ורבא דרבא – מו־לים ואינם פורעים״ (ביאליק, אגרות ב רעח).

ג. **פרע** [מן א. פרע שערות הראש; ואולי הרחבת המשמעות מן א. פרע]

~ פע׳ **פרע** פ״י סתר ובלבל את שערות־הראש: ״ראשיכם אל־תפרעו ובגדיכם לא־תפרמו״ (ויקרא י ו). ״והעמיד הכהן את־האשה (הסוטה) לפני ה׳ ופרע את־ראש האשה״ (במדבר ה יח). ״ותלבש (אסתר) שק ותפרע שער ראשה״ (אסתר רבה ד טו, ותאמר אסתר). — [לפרע, פורע, יפרע]

~ נפ׳ **נפרע** ˘, בלבל, נסתר: ״אהה לראש הנפרע ולבגד הנפרם״ (יהודה הלוי, ד 136). שערותיו נפרעו ברוח. — [להפרע, נפרע, יפרע]

~ פע׳ **פרע** °, נסתר, בלבל: ״בלוריתו השחורה מפרעה ומנערה על מצחו״ (ליסיצקי, תולדות 219). ״זה החבלן שראשו הבהיר מפרע לרוח״ (יזהר, צקלג 30). — [מפרע, יפרע]

א. **פרע** ז׳ [אכדית: pirtu שער הראש; ערבית: פ׳רע שער־אשה] 1, שער הראש: ״מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב״ (דברים לב מב). ״צנחו לארץ ראשיהם הכבדים מגדלי הפרע״ (ביאליק, מתי). ״הוא מלכלך ומתעלף בפרע ראש מדבלל״ (שניאור, סיפורים כג). ״ורוח פרעות תלתליו תלטף״ (מאירוביץ, הטללים 114). [ובהשאלה:] ״ומרכין האילן את פרעות הצמרת״ (שלונסקי, שירים ב 256). 2 *, שער פרוע ומבלבל: ״אין לי אלא מי שיש לו פרע, מי שאין לו פרע מנין?״ (במדבר רבה י). 3 ˘, פריעה, סתירה ובלבול של שער: ״ואם בפרע ופרם ומעטה שפם״ (סידור רס״ג, ריג). — [פרע־, פרעות, פרעות־]

— **גדל פרע**, הצמיח את שערותיו בלא טפול בהם כגון גזיזה וסריקה: ״כל־ימי נדר נזרו תער לא־יעבר על־ראשו... קדש יהיה גדל פרע שער ראשו״ (במדבר ו ה). ״כמה הוא גדול שער פרע? שלשים יום״ (ירושלמי נזיר נא ג).

— **שלח פרע**, נתן לשער ראשו לגדל ללא טפול, כגון גזיזה וסריקה: ״וראשם לא יגלחו (הכהנים) ופרע לא ישלחו״ (יחזקאל מד כ).

ב. **פרע** ° ז׳ [מן ג. פרע] צמח בתה וחרש רב־שנתי, עשב או בן־שיח בעל פרחים צהבים הפורחים בקיץ (Hypericum). [פרע־, פרעים, פרעי־]

ג. **פרע** ˘ ז׳ [מן א. פרע] סתירה, חרבן, הריסה: ״זמן יפרע בנשאים פרעים״ (הנגיד, דיואן 187). ״סממני הפרע וההרס״ (שמעוני, פואמות ב ריז). ״יום ויום הלב הודש בעל חיים, במרי ופרע״ (ולפובסקי, שירים 187). [וראה עוד א. פרעה] — [פרע־, פרעים, פרעי־]

א. **פרעה** נ׳ [מן א. פרע] [רווח רק הריבוי:]

— **פרעות** נ״ר [על־פי הכנה זו בשופטים ה ב: ״בפרע פרעות בישראל״] הפרעת סדר, מהומה, מעשי הרס ואלימות, פוגרום: פרעות ורצח ביהודים בימי חמלניצקי. הפרעות דכאו על־ידי ההגנה העצמית. — [פרעות־]

ב. **פרעה** * [אולי מן ב. פרע] כנוי לאבן היוצאת ובולטת מן הגדר (אהלות ח ב). — [פרעת־, פרעות, פרעות־]

פרעון*, פירעון ז׳ [מן ב. פרע; ארמית: פורענא] תשלום חוב, סלוק: ״אל יהא לך פרעון אלא מזה״ (ירושלמי כתובות לד א). ״עכו־ם לענין פרעון לעולם מצר״ (מועד קטן ט:). ״חוב ישן אני בא לפרע כאן, אם כי לא פרעון שלם״ (אחד העם, שצט). הגיע יום הפרעון של השטר. פרעון שטרות. — [פרעון־, פרעונות, פרעונות־]

פרעוש ז׳ [אכדית: parsa'u; סורית: פורתענא; ערבית: ברע׳ות׳]

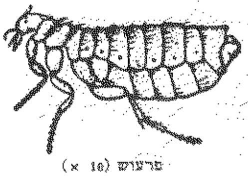

פרעוש (16 ×)

1, חרק מסדרת חרקים זעירים טפילים (Aphaniptera). גוף הפרעוש פחוס בצדדיו, אין לו כנפים. רגליו מסגלות אותו לקפיצות גבוהות וארכות. נזון ממציצת דם יונקים ועופות: ״מזיקי ביתו, כגון יתושים ופרעושים וזבובים״ (בראשית רבה נד). 2 [בהשאלה ובדרך־זלזול]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ˘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

מִישֶׁהוּ פָּעוּט, נְטוּל־עֵרֶךְ: "אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף... אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד!" (שמואל א' כד). "עֲנִיִּי, פַּרְעוֹשׁ בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל פַּרְעוֹשׁ!" (ביאליק, אריה ג). — [פַּרְעוֹשׁ־, פַּרְעוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

פַּרְעוֹשִׁית° נ' [מִן פַּרְעוֹשׁ] שֵׁם סוּג שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Pulicaria). אֲחָדִים מִמִּינֵי הַפַּרְעוֹשִׁית גְּדֵלִים בִּמְקוֹמוֹת לַחִים אוֹ בְּאַפִּיקֵי נְחָלִים וַאֲחֵרִים בְּמִדְבָּרוֹת. — [פַּרְעוֹשִׁית־, פַּרְעוֹשִׁיּוֹת]

פְּרָעוֹת נ"ר — ראה א. פְּרָעָה.

פַּרְעָן ז' [מִן ג. פרע, פֵּרַע] מִי שֶׁהִתְחַיֵּב לִפְרֹעַ חוֹב: "וְנִהְיָה עָרֵב וּפַרְעָן בְּעַד פִּדְיוֹנוֹ" (שאלות ותשובות). "אֲנִי פַּרְעָן טוֹב, וַאֲנִי תָּמִיד פּוֹרֵעַ חוֹבוֹת שֶׁלִּי" (שנהר, ג 450). — [פַּרְעָנִית, פַּרְעָנִים, ־נִיּוֹת]

פֻּרְעָנוּת*, פּוּרְעָנוּת נ' [מִן ג. פרע; ארמית: פּוּרְעָנוּתָא] צָרָה, אָסוֹן, יִסּוּרִים (הַמֻּסְבָּרִים בְּדֶרֶךְ כְּלָל כְּעֹנֶשׁ מִשָּׁמַיִם): "וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת" (אבות א ז). "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כִּתְרִיס בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת" (אבות ד יא). "הוֹשַׁע עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִן הַדֶּבֶר וּמִן הַחֶרֶב... וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם" (כתובות ח:). — [פֻּרְעָנוּת־, פֻּרְעָנֻיּוֹת]

— מִדַּת פֻּרְעָנוּת*, מִדַּת הַדִּין הֶחָמוּר, הַחֻמְרָה בָּעֹנֶשׁ, לְהַבְדִּיל מִן "מִדָּה טוֹבָה" אוֹ "מִדַּת הָרַחֲמִים": "דַּיָּנָךְ בְּכָל דִּין שֶׁדָּנְךָ בֵּין מִדָּה טוֹבָה וּבֵין מִדַּת פֻּרְעָנוּת" (ברכות מח:).

פֻּרְעֲנוּתָא*, פּוּרְעֲנוּתָא נ' [ארמית, מִן פֵּרַע] (בבא בתרא יד:) פֻּרְעָנוּת, צָרָה, יִסּוּרִים [רווח בצירוף:]

— תְּלָת דְּפֻרְעֲנוּתָא*, (שָׁלֹשׁ שֶׁל פֻּרְעָנוּת) כִּנּוּי לְשָׁלֹשׁ הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁבֵּין שִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז לְתִשְׁעָה בְּאָב, יְמֵי הַפֻּרְעָנוּת שֶׁבֵּין כִּבּוּשׁ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵין שְׂרֵפַת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵי־הַקֶּדֶם. בְּשַׁבָּתוֹת אֵלֶּה מַפְטִירִים אַחֲרֵי הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה בִּנְבוּאוֹת־תּוֹכֵחָה קָשׁוֹת.

פֻּרְעָנִי°, פּוּרְעָנִי ת' [מִן פֻּרְעָנוּת] קַטַסְטְרוֹפָלִי, הַכָּרוּךְ בְּפֻרְעָנוּת: "כָּל הַקָּהָל שֶׁהִתְפַּלֵּל לְיַד זֶה כְּתֵל פֻּרְעָנִי" (שכטוביץ, הביבר 243). מַצָּב פֻּרְעָנִי שֶׁל הַמֶּשֶׁק. — [פֻּרְעָנִית, פֻּרְעָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פַּרְעֹשׁ, ראה פַּרְעוֹשׁ.

פרף [מיוונית: porpe קֶרֶס, וו]

~ פָּע' **פָּרַף*** פ"י חִבֵּר בְּקֶרֶס, רָכַס בִּפְרִיפָה אוֹ בְּכַפְתּוֹר וְכַדּוֹמֶה: "שֶׁלֹּא תִּפְרֹף לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת" (שבת ו ז). "וְחוּט שֶׁל מֶשִׁי קָלוּעַ פּוֹרְפָן (אֶת כָּתְנוֹתֵיהֶם) בְּבֵית־הַצַּוָּאר" (צבח, ב 275). פָּרַפְתִּי אֶת שׁוּלֵי הַבֶּגֶד. הָאִשָּׁה פָּרְפָה אֶת שַׂעֲרוֹת רֹאשָׁהּ. — [לִפְרֹף אֶת־; פּוֹרֵף, פָּרוּף; יִפְרֹף]

~ נִפ' **נִפְרַף***, נִקְשַׁר וְנִרְכַּס בִּפְרִיפָה אוֹ בְּכַפְתּוֹר: "וּלְוּלָאוֹת גְּדִלָּתוֹ בַּעֲנָוָה נִפְרָפוֹ" (סעדיאנה שכטר, 68). הַבֶּגֶד נִפְרַף. — [לְהִפָּרֵף, נִפְרָף, יִפָּרֵף]

~ פִּע' **פֵּרֵף*** פ"י חִבֵּר, אִחָה: "חִלּוּק שֶׁל צֶמֶר שֶׁנִּפְרַם וּפֵרְפוֹ בְּחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן" (תוספתא כלאים ה יד). — [לְפָרֵף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע' **פֹּרַף°**, נִפְרַף, נִרְכַּס: מְעִיל מְפֹרָף עַל כָּל כַּפְתּוֹרָיו. — [מְפֹרָף, יְפֹרַף]

פֶּרֶף* ז' [מִן פרף, פָּרַף] פְּרִיפָה, מָקוֹם שֶׁנִּפְרַף וְחֻבַּר: "פֶּרֶף דְּרוֹמִי יִדְרְשׁוּ וְיֵלֵךְ עַד סוֹף פְּנֵי פָּרֹכֶת" (סידור רס"ג, רפו). — [פֶּרֶף־]

פַּרְפוּמֶרְיָה° נ' [צרפתית: parfum בושם] 1. מִבְשָׂמָה, בֵּית־מִסְחָר לְתַמְרוּקִים וְלִבְשָׂמִים קוֹסְמֶטִיִּים שׁוֹנִים. 2. תַּמְרוּקִים וּמִינֵי בְּשָׂמִים. — [פַּרְפוּמֶרְיוֹת]

פִּרְפּוּר*, פִּירְפּוּר ז' [מִן פרפר, פִּרְפֵּר] טִלְטוּל, פִּרְכּוּס, זִעֲזוּעַ: "(נאק) לְשׁוֹן פִּרְפּוּר הוּא" (איכה רבתי, פתיחתא). פִּרְפּוּרֵי הַדָּג שֶׁהוּצָא מִן הַמַּיִם. — [פִּרְפּוּר־, פִּרְפּוּרִים, ־רֵי־]

פֶּרְפוֹרָטוֹר° ז' [מלאטינית: perforatus נקוב] מַקֵּב, מַכְשִׁיר הַמְנַקֵּב שׁוּרוֹת יְשָׁרוֹת שֶׁל חוֹרִים בַּנְּיָר, בְּסֶרֶט־קוֹלְנוֹעַ וְכַדּוֹמֶה. — [פֶּרְפוֹרָטוֹרִים]

— פֶּרְפוֹרַצְיָה° נ' נִקּוּב, עֲשִׂיַּת חוֹרִים.

פֻּרְפּוּרְיָה°, פֻּרְפּוּרִין° נ' [מיוונית: porphyra ארגמן; צורת־משנה של פּוּרְפִּירָן] לְבוּשׁ מִצֶּבַע אַרְגָּמָן: "הִקְרִיעַ אֱלֹהִים אֶת הַפֻּרְפּוּרְיָה וַיְזוֹר קְרָעֶיהָ לָרוּחַ?" (ביאליק, מגילת אש). "הִלְבִּישָׁהּ (אָבִיהָ) פֻּרְפּוּרִין, שִׁרְאִין וְחֶמְדָּה שֶׁל רִקְמָה וְתַגֵּי מֶלֶךְ" (מלצר, אור 13). — [פֻּרְפּוּרִיּוֹת, פֻּרְפּוּרְיוֹת]

פָּרָפִין° ז' [paraffin] 1. שֵׁם כּוֹלֵל לְשׁוּרַת תִּרְכּוֹבוֹת שֶׁל פַּחְמֵימָנִים רְוּוּיִים שֶׁנֻּסְחָתָם הַכִּימִית הַיְסוֹדִית C_nH_{2n+2}: הֵם אֲדִישִׁים לְגַבֵּי חֳמָרִים מְחַמְצְנִים וְאֵינָם פְּעִילִים מִבְּחִינָה כִּימִית. 2. חֹמֶר לָבָן דּוֹמֶה לְשַׁעֲוָה, נְטוּל רֵיחַ וָטַעַם, מוּפָק בְּזִקּוּק נֵפְט, וְהוּא פַּחְמֵימָן רָווּי מִן הַגְּבוֹהִים בְּשׁוּרַת הַפָּרָפִינִים; הַפָּרָפִין מְשַׁמֵּשׁ בַּעֲשִׂיַּת נֵרוֹת, בִּרְפוּאָה וְעוֹד. — [פָּרָפִינִים]

פְּרֶפִיקְס°, פְּרֶפִיכְּס° ז' [מלאטינית: praefixum מוצב בראש] תְּחִלִּית, קִדֹּמֶת, הֲבָרָה אוֹ הֲבָרוֹת אֲחָדוֹת הַבָּאוֹת לִפְנֵי הַשֹּׁרֶשׁ, לְמָשָׁל: הַפְּרֶפִיקְס "הִתְ" בַּפֹּעַל "הִתְרַחֲצְתָּ". — [פְּרֶפִיקְסִים]

פָּרָפְּסִיכוֹלוֹגְיָה° נ' [מיוונית: para מעבר + פְּסִיכוֹלוֹגְיָה] פְּסִיכוֹלוֹגְיָה שֶׁל תּוֹפָעוֹת נֶפֶשׁ שֶׁמֵּעֵבֶר מִן הָרָגִיל אוֹ הַגָּלוּי; זֶרֶם בַּפְּסִיכוֹלוֹגְיָה הַטּוֹעֵן לְקִיּוּם תּוֹפָעוֹת פְּסִיכוֹלוֹגִיּוֹת עַל־טִבְעִיּוֹת, כְּגוֹן בִּתְחוּם הַסְּפִּירִיטִיזְם וְהַטֶּלֶפַּתְיָה.

פְּרֶפֶקְט° ז' [לאטינית: praefectus ממונה] 1. [ברומי הקדומה] מוֹשֵׁל, נְצִיב. 2. [בימינו בכמה מדינות] כִּנּוּי לְרֹאשׁ־הַמִּשְׁטָרָה.

— פְּרֶפֶקְטוּרָה° נ' מִשְׂרַת הַפְּרֶפֶקְט.

פַּרְפַּר° ז' [במקרא: פַּרְפַּר שם נהר (מלכים ב' ה יב); מִן פִּרְפֵּר רפרף; ובדימוי־צלילים ללועזית: papilio, parfala; ערבית: פַּרְפוּר] חֶרֶק מִסִּדְרַת חֲרָקִים בַּעֲלֵי אַרְבַּע כְּנָפַיִם מְכֻסִּים קַשְׂקַשִּׂים זְעִירִים וְחֶדֶק מְגֻלָּל בְּסָלִיל הַמְשַׁמֵּשׁ לִמְצִיצַת צוּף הַפְּרָחִים (Lepidoptera). הַפַּרְפָּרִים עוֹבְרִים בְּגִלְגּוּלָם דֶּרֶךְ דַּרְגוֹת הַזַּחַל וְהַגֹּלֶם [הפרפר נקרא בתלמוד, שבת צ: "צִפֹּרֶת־כְּרָמִים"] — [פַּרְפַּר־, פַּרְפָּרִים, פַּרְפְּרֵי־]

פרפר

— נֶפַח פַּרְפַּר לְשׁוֹר־פָּר°, הַגָּזִים מְאֹד, הָפַךְ מַשֶּׁהוּ פָּעוּט לְגָדוֹל בְּיוֹתֵר: "עַם בָּרִיא לֹא יְנַפַּח פַּרְפַּר לְשׁוֹר־פָּר" (אבינרי, יד 271).

— עֲנִיבַת־פַּרְפַּר°, ראה ערך עֲנִיבָה.

פרפר [ארמית: פַּרְפֵּר; ערבית: פַ'רְפַ'ר טלטל, נדנד]

~ פִּע׳ **פִּרְפֵּר** פִּעֳ״י **1** * פ״ע פִּרְכֵּס, הֵנִיעַ אֶת אֵיבָרָיו, הִתְחַבֵּט, הִתְנוֹעֵעַ: ״וּמְצָאוֹ כְּשֶׁהוּא מְפַרְפֵּר״ (יומא כג). ״הוּא מְפַרְפֵּר בְּשִׁקּוּלַי וְאֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ״ (גינצן, יתר 143). הַדָּג פִּרְפֵּר כְּשֶׁהוֹצִיאוּהוּ מִן הַמַּיִם. **2** °, רִפְרֵף, הִתְעוֹפֵף לְכָאן וּלְכָאן, הִתְלַבֵּט: ״וּבִגְמָרָא הַזֹּאת, בִּמְעֵי אוֹתִיּוֹת מֵתוֹת, בָּדָד פִּרְפְּרָה נִשְׁמָתִי״ (ביאליק, ואם ישאל). הַפַּרְפַּר מְפַרְפֵּר מִפֶּרַח אֶל פֶּרַח. **3** פ״י טִלְטֵל, הֵנִיעַ, זִעְזַע: ״שָׁלֵו הָיִיתִי וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי״ (איוב טז יב). ״וַיֹּאחֵז בְּמַפְרֶקֶת הַמְפַקְפֵּק וַיְפַרְפְּרֵהוּ וַיְנִידֵהוּ כְּהָנִיד הַקָּנֶה הֵנָּה וָהֵנָּה״ (ביאליק, אריה ג). **4** *, פּוֹרֵר, רִסֵּק: ״מְפַרְפְּרִין גְּלוּסְקִין (בֶּחָלָב אוֹ בְנוֹזֵל אַחֵר) לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת״ (תוספתא שבת יב יד). ״פִּרְפֵּר בֵּיצָה וְנָתַן לְתוֹךְ הַדָּג״ (ביצה יז). — [לְפַרְפֵּר, מְפַרְפֵּר, ־ֶר־]

~ הת׳ **הִתְפַּרְפֵּר** °, הִתְחִיל לְפַרְפֵּר וּלְפַרְכֵּס הַרְבֵּה, נִתְרַעֵד: ״סַנְדְּרִיל נִתְבַּלְבֵּל מְאֹד וְכָל אֵיבָרָיו נִתְפַּרְפְּרוּ מִפַּחַד״ (מנדלי מו״ס, עט). ״הָעֲנָק הִתְפַּרְפֵּר, הִתְנַעֵר בְּכָל כֹּחוֹ״ (סוקולוב, במראות 159). ״וּלְפֶתַע פִּתְאֹם מִתְפַּרְפֵּר כָּל הָאֲוִיר״ (שניאור, פנדרי א 120). ״הֵצִיץ בְּפָנֶיהָ הַטְּהוֹרִים וְלִבּוֹ נִתְפַּרְפֵּר״ (סערוני, נסים 37). **2** [בלשון־הציברים] הִתְחַמֵּק, הִשְׁתַּמֵּט. — [לְהִתְפַּרְפֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

— **פִּרְפְּרָה נַפְשׁוֹ** *, הִתְלַבְּטָה נַפְשׁוֹ: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁהִכָּה אוֹתָם מַכַּת מָוֶת מֵחֲצִי הַלַּיְלָה הָיְתָה נַפְשָׁם מְפַרְפֶּרֶת בָּהֶם עַד הַבֹּקֶר״ (ראש מסכת שמחות).

— **פִּרְפֵּר בֵּין הַחַיִּים וּבֵין הַמָּוֶת** °, רִחֵף בֵּין הַחַיִּים וּבֵין הַמָּוֶת, נִמְצָא בְּסַכָּנָה רַבָּה: ״גַּם בְּרִגְעֶיהָ הָאַחֲרוֹנִים כְּשֶׁהָיְתָה מְפַרְפֶּרֶת בֵּין חַיִּים וָמָוֶת״ (אחד העם, שנא).

פַּרְפְּרָאוֹת * נ״ר ריבוי מן פַּרְפֶּרֶת.

פַּרְפְּרָזָה ◇ נ׳ [יוונית: paraphrasis] **1**, מְסִירַת עִנְיַן פִּיּוּטִי בִּיצִירָה עַל־יְדֵי הַרְצָאָה רְחָבָה וּשְׁטוּחָה, לְשֵׁם הַסְבָּרָה עֲמָמִית, לְלֹא מִצּוּי הָעֹמֶק וְהַיֹּפִי שֶׁל הַמָּקוֹר; הַרְצָאַת תָּכְנָם שֶׁל דִּבְרֵי אֲחֵרִים בְּאֹפֶן חָפְשִׁי וְעַל־פִּי־רֹב בְּיֶתֶר הַרְחָבָה; גִּרְסָה חָפְשִׁית. **2** [במוסיקה] עִבּוּד יְצִירָה מוּסִיקָלִית בְּתוֹסֶפֶת עִטּוּרִים מְיֻחָדִים. — [פַּרְפְּרָזוֹת]

פְּרֶפָּרָט ◇ ז׳ [מלאטינית: (praeparatatum) praeparare להכין מראש] תַּכְשִׁיר, חֹמֶר מְעֻבָּד לְשִׁמּוּשׁ מְסֻיָּם בִּרְפוּאָה אוֹ בְנִסּוּי מַדָּעִי אוֹ תַּעֲשִׂיָּתִי: פְּרֶפָּרָט מִיקְרוֹסְקוֹפִּי. — [פְּרֶפָּרָטִים]

פַּרְפָּרִי ° ת׳ [מן פַּרְפַּר] כְּעֵין פַּרְפַּר, בְּתַבְנִית אוֹ בְּצִיּוּר שֶׁל פַּרְפָּרִים: ״חִיּוּכִים וּתְמִיהוֹת וְשִׂמְלוֹנוֹת פַּרְפָּרִיּוֹת״ (אריך, ביתו 13). [ובהשאלה:] ״זוֹ מִלָּה נָאָה, פַּרְפָּרִית, חֲגִיגִית״ (אלתרמן, הטור ב 128). — [פַּרְפָּרִית, פַּרְפָּרִיִּים, פַּרְפָּרִיּוֹת]

פַּרְפָּרָנִי ° ת׳ [מן פַּרְפַּר] קַלִּיל כְּפַרְפַּר, רַפְרָפִי: ״בִּנְפַתּוּלֶיהָ הַפַּרְפָּרָנִיִּים, בְּחִבּוּקֶיהָ, בִּנְשִׁיכוֹתֶיהָ וּבִנְשִׁימוֹתֶיהָ הַלּוֹהֲטוֹת״ (שופמן, א 109). — [פַּרְפָּרָנִית, פַּרְפָּרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

פרחים פרפרניים

— **פַּרְפָּרָנִיִּים** ° ת״ר בַּת־מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת: לְכָל הַצְּמָחִים הַשַּׁיָּכִים לְבַת־מִשְׁפָּחָה זוֹ, כְּגוֹן לַפּוֹל וְלָאֲפוּנָה, פְּרָחִים הַדּוֹמִים בְּצוּרָתָם לְפַרְפַּר (Papilionatae).

פַּרְפֶּרֶת * נ׳ [מן פִּרְפֵּר 4] **1**, מַאֲכָל לְתַבּוּל הַפַּת, תּוֹסֶפֶת לַמָּזוֹן הָעִקָּרִי, מָנָה לִקְנוּחַ סְעוּדָה: ״בֵּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן״ (ברכות ו ה). **2** [בהשאלה] דְּבָרִים קַלִּים וּמְשַׁעַשְׁעִים שֶׁבָּאוּ כְּתוֹסֶפֶת לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים: ״תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיָּאוֹת — פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה״ (אבות ג יח). ״לְגִימָה שֶׁל פֶּרֶק מִשְׁנָיוֹת וּפַרְפֶּרֶת שֶׁל אַגָּדָה וָזֹהַר״ (מנדלי מו״ס, קפ). ״כָּל הַשְּׁאָר אֵינוֹ אֶלָּא טָפֵל, בְּדוּתָא, פַּרְפְּרָאוֹת״ (אחד העם, שכג). בְּעִתּוֹנֵי־הַיְלָדִים נִתָּנִים דִּבְרֵי־פַּרְפְּרָאוֹת — חִידוֹת, בְּדִיחוֹת, שְׁאֵלוֹת, מִשְׂחָקִים וְכַדּוֹמֶה. — [פַּרְפֶּרֶת־, פַּרְפַּרְתּוֹ, פַּרְפְּרָאוֹת]

פרץ [קרוב אל פרק, ברץ; אכדית: parāṣu חלק, חתך; ארמית: פְּרַץ; ערבית: פַ'רַצַ' חתך]

~ פִּע׳ **פָּרַץ**, **1** פ״י שָׁבַר, הָרַס, בָּקַע: ״פָּרֹץ גְּדֵרוֹ וְהָיָה לְמִרְמָס״ (ישעיה ה ה). ״עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת״ (קהלת ג ג). ״וּפָרַץ חוֹמַת אַבְנֵיהֶם״ (נחמיה ג לה). הַשּׁוֹדֵד פָּרַץ אֶת קֻפַּת־הַבַּרְזֶל. **2** °, הִבְקִיעַ דֶּרֶךְ, חָדַר בְּכֹחַ: הַנִּצְחָנִים פָּרְצוּ אֶל הָעִיר הַנְּצוּרָה. גְּדוּד הַפּוֹרְצִים. **3** פ״ע הִתְפַּשֵּׁט, הִתְרַבָּה [קיצור הניב ״פָּרַץ גְּבוּל״]: ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה״ (בראשית כח יד). ״וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ״ (שמות א יב). ״בּוֹא וּרְאֵה עַד הֵיכָן פָּרְצָה טָהֳרָה בְּיִשְׂרָאֵל!״ (שבת יג). **4** °, הִתְפָּרֵץ, לֹא עֻצַּר בְּקִרְבּוֹ: הַיֶּלֶד פָּרַץ בִּבְכִי. הַכֹּל פָּרְצוּ בִּצְחוֹק רָם. **5** °, הִתְחוֹלֵל, יָצָא בְּכֹחַ: ״וְחֶדְוַת אֱלֹהִים אַדִּירָה... פָּרְצָה כְּנַחַל אֵיתָן״ (ביאליק, מגילת ז). פָּרְצָה אֵשׁ עַזָּה. פָּרְצָה מְרִיבָה קָשָׁה. — [לִפְרֹץ, פּוֹרֵץ, פָּרוּץ, יִפְרֹץ]

~ נִפ׳ **נִפְרַץ**, **1** *, נִשְׁבַּר, נֶהֱרַס, נִבְקַע, נִתְהַוְּתָה בּוֹ פִּרְצָה: ״חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרְצָה גּוֹדְרִין אוֹתָהּ״ (תוספתא מועד קטן א ז). ״נִפְרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת הַרְבֵּה״ (כלאים ד ד). ״טֻבְּעוּ שְׁעָרָיו וְתִפָּרֵץ חֵילוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש שח). ״בִּרְאוֹתוֹ כִּי נִפְרְצוּ כָּל הַגְּדֵרִים וַיִּצְהֲלוּ פָּנָיו מִשֶּׁמֶן״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 א). ״כִּלּוּלָב שֶׁנִּפְרְצוּ עָלָיו״ (הזז, יעיש א 214). קִיר־הַחֲזִית נִפְרַץ עַל־יְדֵי הַצָּבָא. **2** °, בָּצַע בּוֹ מַעֲשֵׂה שֹׁד אוֹ גְּנֵבָה: הַדִּירָה נִפְרְצָה לְאַחַר יְצִיאַת הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה. **3** *, נַעֲשָׂה פָּרוּץ בְּדָבָר, נַעֲשָׂה לָהוּט מְאֹד אַחֲרָיו: ״שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת שְׁמוֹתָן... וְלֹא נִפְרְצוּ בָּעֲרָיוֹת״ (במדבר רבה כ). **4**, הִתְפַּשֵּׁט, הָיָה נָפוֹץ, הָיָה מָצוּי הַרְבֵּה: ״וּדְבַר ה׳ הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם, אֵין חָזוֹן נִפְרָץ״ (שמואל א ג א). ״וְכָל כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ עָלַי יֶחֱרַץ וְלָכֵן אֵין חֲזוֹן שִׁירַי נִפְרָץ״ (הרומי, א 11). ״הַשִּׁמּוּשׁ הַנִּפְרָץ בְּטִין כְּחֹמֶר־כְּתִיבָה״ (ייבין, תולדות הכתב 20). — [לְהִפָּרֵץ, נִפְרָץ, יִפָּרֵץ]

~ פִּע׳ **פֵּרֵץ** * פ״י פָּרַץ, הָרַס: ״וְלֹא פֵּרַצְתָּ גְּדֵרָן שֶׁל חֲכָמִים״ (תוספתא חולין ב כג). — [לְפָרֵץ אֶת־, מְפָרֵץ, יְפָרֵץ]

~ פֻּע׳ **פֹּרַץ**, **1**, נִפְרַץ, נִבְקַע, נֶהֱרַס, נִתְהַוּוּ בּוֹ פְּרָצִים: ״חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם מְפֹרֶצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ״ (נחמיה א ג). ״מַגִּיעַ לִידֵי בִּטּוּל הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא נִגְלֶה וּמְפֻקָּר וּמְפֹרָץ״ (הזז, יעיש ג 193). מָקוֹם פָּרוּץ וּמְפֹרָץ [וראה עוד ערך מְפֹרָץ]. — [מְפֹרָץ, יְפֹרַץ]

~ הת׳ **הִתְפָּרֵץ**, **1** °, חָדַר לְמָקוֹם אוֹ יָצָא מִמָּקוֹם בְּכֹחַ: הַפְּלֻגָּה הִתְפָּרְצָה אֶל בֵּין קַוֵּי הָאוֹיֵב. עַמּוּדֵי־עָשָׁן הִתְפָּרְצוּ מִמְּקוֹם הַשְּׂרֵפָה. הַקָּהָל הִתְפָּרֵץ בְּכֹחַ לְתוֹךְ אוּלַם־הָאֲסֵפָה. [ובהשאלה:] ״חֲבוּ כִּמְעַט, וְהִתְפָּרֵץ עֹז הַחַיִּים הַחֲתוּמִים״ (ביאליק, פעמי). **2**, פָּרַק

על, התמרד: "היום רבו העבדים המתפרצים איש מפני אדניו" (שמואל א כה י). 3°, לא עצר את רגזו או רגשותיו, לא הבליג: "לא היה יכול לכבש את כאבו ותתפרץ בִּיבָבָה" (ויסלבסקי, תר' ילדות 196). האשה התפרצה בצעקות וחרפות. לאט לך, אל תתפרץ! 4*, נעשה פרוץ, הלך אחרי יצרו: "שלא תתפרץ (האשה)" (ירושלמי שבת ו א). — [להתפרץ, מתפרץ, יתּ־]

~ הפ׳ הִפְרִיץ * פעו"י 1 * פ"ע נעשה מרבה, התפשט וגדל: "מי מחכה ליעקב שעבר במקלו שיפריץ ויעשיר" (בראשית רבה פח). 2*, נהג בפריצות, התחצף: "אפילו עומד ומפריץ — אין מוסיפין לו (מלקיות)" (תוספתא מכות ה יג). 3° פ"י הגדיל, הרבה: "מחלציהם אדמה השריצה, נטעתם בארץ הפריצה" (ינאי, ו). "לב הקדוש־ברוך־הוא להרבות ולהפריץ" (רש"י שמות א יב). 4°, גרם שיפרץ: "שיהיה רגשי, שיהיה מפריץ דמעות" (יזהר, צקלג 900). "חוטפים מפיו 'פרי מגדים' זה ומפריצים צחוקם" (סביב, בערער 15). "הפריצה פתאם מין צחוק פרוע" (שרירא, עזה 187). [ובלי מושא:] "הקשב! — הפריץ מגרונו" (שביר, במו 103). — [להפריץ, מַ־, יַ־]

~ הפ׳ הָפְרַץ *, נפרץ, הבקע: "והפרצה הראשונה הרעה אשר הפרצה בישראל אז היא פרצת אנטיוכס הרשע" (יוסיפון, רלט). "הפרצה סכת גן נחמד מקדם" (יהודה הלוי, ז 192). בשמי מעינות הפרצו מהסלע" (שמצוני, שירים ג פז). — [מפרץ, יפרץ]

— פרץ גבול*, פרץ גדר [על־פי קהלת י ח, ראה להלן] [בהשאלה] עבר על אסור, לא עשה כחק: "וכל אשר פרצו את גבול התורה מבאי הברית" (מגילת ברית דמשק, ח 42). "שכל הפורץ גדרן של חכמים — לסוף פרענות באה עליו" (תוספתא חולין ב כב). "אדם משנה היה ופורץ גדר" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קח).

— פורץ נוצץ°, ראה ערך פורץ.

— פורץ גדר ישכנו נחש [שאול מן קהלת י ח, ושם כפשוטו], דבור של איום כלפי מי שכופר ועובר על חק או מורד בצו. וביחוד במצוה דתית [ראה גם נחש]

— מה־פרצת עליך פרץ! [שאול מן בראשית לח כט], קריאת־אפתעה הלצית אל מי שעשה מעשה רב על דעת עצמו שלא כמנהגו.

ב׳ פרץ [חילוף־אותיות מן פצר]

~ פע׳ פָּרַץ פ"ע פצר, בקש הרבה: "ויפרץ־בו, ולא־אבה ללכת" (שמואל ב יג כה). — [לפרץ ב־, פורץ, יפרץ]

~ הפ׳ הִפְרִיץ * פ"ע פצר, בקש: "אמדוהו שאין יכול לקבל אלא שלש (מלקיות), אפילו עומד ומפריץ אין מוסיפין לו" (תוספתא מכות ה ג). — [להפריץ, מַ־, יַ־]

פֶּרֶץ
ז׳ [מן א׳ פרץ, פרץ] 1. שבר, בקיע, מקום שנפרץ: "כי־בניתי את־החומה ולא־נותר בה פרץ" (נחמיה ו א). "וגדרתי את־פרציהן" (עמוס ט יא). "ונפשו גדרה פרצי שחקים" (גבירול, א 49). 2 [בהשאלה] צרה, פגע, אסון: "כי־עשה ה׳ פרץ בשבטי ישראל" (שופטים כא טו). "לכל תכלה ראיתי קץ ואין קץ לפרצי" (גבירול, שביה עניה). 3. זרם: "כפרץ מים" (שמואל ב ה כ). — [פרץ־, פרצים, פרצי־]

— פרץ־ענן°, שבר־ענן, כנוי למטר כבד הנתך באפן פתאומי כשהוא מלוה על־פי רב רעמים. משך הזמן של פרץ־ענן בדרך־כלל קצר.

— אין פרץ ואין צוחה [שאול מן תהלים קמד. יד ושם: "אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו"] שקט ושלוה מסביב.

— עמד בפרץ, התיצב בתוך הפרצה, שנתהותה בחומה והגן עליה [ובהשאלה] עצר את הסכנה, התערב בענין לתקנו, הגן והציל: "לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית" (תהלים קו כג). נשקפה סכנה רצינית, אלולא המנהיג שעמד בפרץ.

— הר־פרצים [שאול מן ישעיה כח כא, ושם כנראה שם הר], כנוי להר־געש: "כפי הר־פרצים אחרי כבות להבו" (ביאליק, ידעתי).

— רוח־פרץ°, רוח־פרצים°, רוח חזקה הפורצת משני כוונים מנגדים.

— מה פרצת עליך פרץ? — ראה א׳ פרץ, פרץ.

פְּרֶצֶדֶנְט
◊ ז׳ [מלאטינית: praecedens (-dentis) ההולך קודם] תקדים, בנין־אב, מעשה שקרה המשמש דגמה או ראיה למעשים דומים לו העלולים לקרות בעתיד: פסק־דין קודם משמש פרצדנט במקרה שלפנינו. לא אוכל להסכים להצעה חדשה זו, כי אין ברצוני ליצר פרצדנט. — [פרצדנטים]

פִּרְצָה, פירצה
נ׳ [מן פרץ; פרץ] 1. פרץ, מקום פרוץ בגדר, בקיר, בקו־בצור וכדומה שאפשר לחדר בו פנימה: "לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על־בית ישראל" (יחזקאל יג ה). "ופורץ פרצה כדי שיכנס ויצא בה" (בבא בתרא נג.). "מלמד שפרצה קוראת לגנב" (ספרי כי תצא קיח). 2 * [בהשאלה] שבר, אסון צרה: "יהי רצון... שתגדר פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים" (ברכות יט.). 3°, מקום תרפה, לקוי, פגם, מגרעת: "יסתם פרצה הקוראת להתערבות זרה" (שרת, באסיה 290). במעשה זה יש משום פרצה בכל התכנית. אין להסכים לפרצות בקו האחיד. — [פרצת־, פרצות, פרצות־]

— פרצה קוראת לגנב * (סוכה כו.), המקום הפרוץ ושאין עליו השגחה מעורר את הגנב להכנס לשם ולגנב [ובהשאלה:] חסר השגחה והקפדה מרבה את המעילות ואת השחיתות.

פַּרְצוּף
* ז׳ [מיוונית: prosopon] 1,* פנים, קלסתר פנים: "אין מעידין אלא על פרצוף הפנים עם החטם" (יבמות טז ג). "רפק מרור במגררת, מעקם פרצופו ומתעטש" (ביאליק, התצורה ג). אדם בעל פרצוף נעים. 2 ° [בהשאלה] צורה רוחנית או מוסרית, טיב, אפי: פרצופו המוסרי של פלוני. הנוכל גלה את פרצופו האמתי. ארגון חסר פרצוף מסים. 3 ° [בלשון־הדיבור ובזלזול־מה] בר־נש, מישהו: מי הוא הפרצוף הלזה? פרצוף שכזה! — [פרצוף־, פרצופים, פרצופי־ גם פרצופות]

— פרצופית°, פרצופה ° נ׳ [בלשון־הדיבור] כנוי לנערה, לבחורה: "גליה, גליה, פרצופית שלי, נחמדנת שלי" (יזהר, צקלג 425).

— פרצוף־צנע ° [בלשון־ה׳צברים׳] כנוי למי שפניו כחושים או מכערים ביותר.

— דו־פרצופין* 1°, שני פרצופים, שני פנים: ״דו־פרצופין ברא הקדוש־ברוך־הוא באדם הראשון״ (ברכות סא.). 2 ° [בהשאלה] התנהגות בלתי־כנה, אחד בפה ואחד בלב.

— חכמת־הפרצוף °, הכרת טיבו של אדם, תכונותיו ואפיו לפי תוי־הפנים.

— עשה פרצופים ° [בלשון־הדיבור] עוה את פניו, שוה לפניו הבעות שונות ומשנות.

פרצוף°, פירצוף ז׳ [מן פרצף, פרצף] שרטוט פרצוף, תאור דמות־פניו של אדם. — [פרצוף־]

פרצופון° ז׳ [מן פרצוף] 1. פרצוף קטן: ״פרצופון אדמדם־כחלחל, צורת ולד״ (סוקולוב, במראות 57). 2 [בסגנון־דיבור, בזלזול־מה] מישהו, ברנש: ״הוא ופרצופוניו נשארו לשמר על התותחנים״ (יזהר, צקלג 814). ״פרצופון שכמותו!״

פרצופי° ת׳ [מן פרצוף] של פרצוף: ״שנוי־מה שנתהוה בהבעתו הפרצופית״ (שטיינמן, זוגות 44). — [־פית, ־פיים, ־פיות]

— דו־פרצופי ° [בעקבות ברכות סא.], בעל שני פרצופים, כלומר, צבוע, פוזל לכאן ולכאן, שאין פיו ולבו שוים.

פרצופיות° נ׳ [מן פרצופי] [בצירוף:]

— דו־פרצופיות °, צביעות, חסר־כנות, יחס של דו־פרצופין.

פרצלציה◊ נ׳ [אנגלית: parcel] חלקת שטח־אדמה לחלקות או למגרשים. — [פרצלציות]

פרצף [מן פרצוף]

~ פע׳ **פרצף** ° פ״י נתן צורה, תאר פרצוף, שוה קלסתר פנים: ״יבגני מיכילוביץ פרצף טיפוס אחד מן העבר״ (סוקולוב, אישים 157). ״מפרצפים את עצמם בצורות שונות״ (שטיינמן, זוגות א 202). ״היה מפרצף פרצופים על כל פסת־ניר״ (בר־יוסף, העומדים 108). הסופר פרצף באמן אמנותי את גבוריו. — [לפרצף, מ־, י־]

~ פע׳ **פרצף** °, תארה דמותו: הגבורים פרצפו ביד אמן. [וראה עוד ערך מפרצף] — [מפרצף, יפרצף]

~ הת׳ **התפרצף** °, 1. עות פרצופו: ״זה מתהפך ומתפרצף מעשה מומס״ (ברש, ג 138). ״היא התפרצפה לעמתו בעוית־זעם״ (אריכא, א 170). 2. שנה פרצופו: ״דבר אחד לא נדענו... מה פרצוף נתפרצפנו מן הלחות שכאן בקרקע״ (שמיר, במו 109). — [להתפרצף, מת־, ית־]

פרצפציה◊ נ׳ [מלאטינית: percipere לקלוט] [בפסיכולוגיה] תפיסה, התרשמות התודעה מן התחושות שקלטו החושים. — [פרצפציות]

— פרצפטיבי◊ ת׳ שנקלט בדרך פרצפציה.

פרצפת°, פירצופת נ׳ [מן פרצוף] כלל הפרצופים, ארשת כללית: ״הקלגסים כל פרצפתם נוהרת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שירי שנים שונות 95). — [פרצפת־]

פרק [קרוב אל פרץ, פרד; ארמית: פרק גאל; ערבית: פ׳רק בקע, הפריד]

~ פע׳ **פרק** פ״י 1. הסיר משא, הוריד נטל: ״ופרקת עלו מעל צוארך״ (בראשית כז מ). ״מצוה מן התורה לפרק (משא) אבל לא לטען״ (בבא מציעא ב י). ״פרקוהו (את הלל) והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה״ (יומא לה:). הסבלים פרקו את מטען הרכבת. 2. הציל, שחרר, גאל: ״שבשפלנו זכר לנו... ויפרקנו מצרינו״ (תהלים קלו כג—כד). ״עבדים משלו בנו, פרק אין מידם״ (איכה ה ח). — [לפרק את־; פורק, פרוק; יפרק, פרק!]

~ נפ׳ **נפרק** °, 1°, הוסר, הורד: ״ורצו להיותם נפרקים מנזמיהם שלא יהיו להם עוד״ (רד״ק, השרשים, פרק). מטען הרכבת נפרק על־ידי הסבלים. המשאית נטענה ונפרקה. [ובהשאלה:] ״נכר היה שצער גדול נפרק מלבה״ (עגנון, כלה קמז). 2*. נקע איבר מפרקו: ״מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן״ (שבת כב ו). ״אל תראוני צרובה וכל אבר בי נפרק״ (גנזי שכטר, ג 60). — [להפרק, נפרק, יפרק]

~ פע׳ **פרק** פ״י 1. שבר, נפץ, ערער: ״ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים״ (מלכים א יט יא). ״ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק״ (זכריה יא טז). 2. הסיר, הפשיט: ״פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם!״ (שמות לב ב). הצבא פרק את נשקם של השבוים. 3*. הוריד מטען: ״היה עליו (על החמור) שליף מלא, נכנס תחתיו ומפרקו״ (תוספתא שבת יח א). ״מביא אדם את אבניו ומפרקן על פתח ביתו״ (תוספתא בבא מציעא יד ה). 4*. הפריד לחלקיו, התיר: ״היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום שתי פעמים״ (במדבר רבה יב). המכונאי פרק את המכונה. החיל פרק את רובהו לשם נקויו. 5* [על־פי הארמית: ״הוא מותיב לה והוא מפרק לה״, שבת קמה. ועוד] התיר קשיה, תרץ ובאר: ״שהיו יושבין תמיד בבית־המדרש יחד ומקשין ומפרקין״ (רש״י בבא מציעא לג.). ״השלים שאלותיו ופרקתי כל קשיותיו״ (חריזי, תחכמוני לו 298). 6*. פצח, פרך: ״התחיל לפרק באגוזין ולקלף בבצלים״ (תוספתא עוקצין ב יג). 7 °. פזר, חסל: בעלי־המניות החליטו לפרק את החברה. בית־הדין צוה לפרק את השתפות. — [לפרק את־, מפרק, יפרק]

~ פע׳ **פרק** *, 1*. הוסר משאו: ״תחת משאו, ולא מפרק״ (בבא מציעא לג.). 2 °. הוסר ממנו בחזקה, הפשט בכח: השבויים פרקו מנשקם. 3*. הפרד לחלקיו: ״משבר ומפרק״ (פסחים פא.). המכונה פרקה לחלקיה. השעון פרק ותקן. 4 °. פזר, חסל: השתפות פרקה. המוסד פרק בפקדת השלטונות [וראה עוד ערך מפרק] — [מפרק, יפרק]

~ הת׳ **התפרק**, 1. הסיר מעל עצמו, התפשט: ״ויתפרקו כל־העם את־נזמי הזהב אשר באזניהם״ (שמות לב ג). הגדוד התפרק מנשקו. 2 ° [בהשאלה] השתחרר מדבר־מה, התבדר: ״להתפרק משאן במישורו של ׳פני ארי׳ל׳״ (ביאליק, אריה ו). ״באה רוח הנחה בלבו של אותו עני עד שנתפרק קצת מצערו״ (עגנון, כלה שיח). ״נרגעו הרוחות, התפרקו לאט את המתיחות העצבנית״ (ברקוביץ, הראשונים עח). התלמידים התפרקו בהפסקה מן המתיחות שבשעור. הנח לו שידבר, יתפרק קצת. 3*. נפרד לחלקיו: ״איבריה מתפרקין״ (נדה ט.). ״קרעו מעילי ויתפרקו עגילי״ (יהודה הלוי, ד 154). ״נקע הציר ממקומו, הגלגל נתפרק״ (ביאליק, שלמה ואשמדאי). המכונה נתפרקה. תבנית מתפרקת. המספר 12 מתפרק לגורמים 3×2×2. — [להתפרק, מתפרק, ית־]

— מספר מפרק °, מספר שהפרד לגורמיו: המספר 12 מפרק לגורמים 3 × 2 × 2.

— פרק על [שאול מן בראשית כז מ: "ופרקת עלו מעל צוארך"] התפקר, השתמט ממלוי חובה, עבר על החק: "וכל הפורק ממנו על תורה נותנים עליו על מלכות" (אבות ג ה). פלוני פרק מעצמו על נימוסים ודרך־ארץ.

— פרק מספר לגורמים °, בטא מספר כמכפלה של מספרים קטנים: את המספר 100 נוכל לפרק לגורמים 5 × 5 × 2 × 2.

— פרק אותו לגורמים ° [בלשון־ה״צברים", בהשאלה] הכה אותו מכות נמרצות.

— נתפרק יינו מעליו *, פג יינו ממנו, נתפכח: "נתפרק יינו מעליו (מעל נח) 'וידע את אשר־עשה לו בנו הקטן'" (בראשית רבה לו). "בעטיך נתפרק ייני־מעלי ובסומי כלא היה" (שנהר, א 260).

פֶּרֶק ז׳ [מן פרק, פרק; במקרא בשני כתובים, נחום ג א ועובדיה יד, אך משמעותם אינה בהירה למדי, ראה להלן 9, 10] 1 °, חלק בספר, פסקה גדולה, קטע בהרצאה ארכה הכולל ענין משלם פחות או יותר: בספר פלוני חמשה עשר פרקים. קראתי את הפרק הראשון ברומן. 2 *, יחידה בכתבי־הקדש, לפי החלקה שנעשתה בסוף ימי־הבינים בתרגום הרומי לתנ״ך ונתקבלה מאז בכל דפוסי התנ״ך בישראל עד היום הזה: כל ספר בתנ״ך מחלק לפרקים, כל פרק מתחלק לפסוקים. 3 *, פרשה במקרא או חלק עניני בהלכה: "אלו הן בין הפרקים (בקריאת־שמע)" (ברכות ב א). "הגיעו לפרק — תקעו והשתחוו העם" (תמיד ז ג). "הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד... צריך לנהג בו כבוד" (אבות ו ג). פרק משניות. פרקי גמרא.

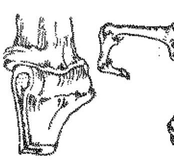
פרקים בגוף

4 *, חלק מאיברי־הגוף המחבר על־ידי מפרק אל חלק אחר בגוף: "איזהו הזרוע? מן הפרק של ארכובה עד כף של יד" (חולין י ד). פרקי היד. פרקי האצבעות. 5 *, חליה, חלק בכלי: "מנורה שעשאה פרקים פרקים, מהו לטלטלה בשבת?" (דברים רבה ג). "בשלחן של שיש ושל פרקים" (ירושלמי ברכות יב א). 6 ° [בצמחים] חלק הגבעול הנמצא בין שני מפרקים (Internodium).

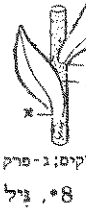

7 * [בהשאלה] חלק של זמן, עונה, תקופה: "בארבעה פרקים העולם נדון" (ראש השנה א ב). א - מפרקים; ג - פרק "אותו הפרק זמן בשול פרות היה" (סנהדרין צח:). 8 *, גיל ההתבגרות בחיי אדם, העונה שבה הנער או הנערה נעשים מבגרים: "בנות ישראל שהגיעו לפרקן" (שבת פ:). "עד הפרק זוכה לו (האב לבנו), מכאן ואילך זוכה לעצמו" (תוספתא עדיות א יד). "הגדיל הבן ועמד על פרקו" (שמות רבה טו). "בתי הבכירה ולדה הגיעה לפרקה" (ביאליק, החצוצרה א). 9, פרשת־דרכים, מקום הסתעפות דרכים [לפי ההבנה המקובלת בכתוב]: "ואל־תעמד על־הפרק להכרית את־פליטיו" (עובדיה יד). 10, פריקת חק, עול, חמס: "הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה" (נחום ג א). [וראה עוד הצירופים והמשמעים להלן] — [פרק־, פרקו; פרקים, פרקי־]

— פרק השלום *, שם הפרק האחרון במסכת "דרך ארץ זוטא", על־שום שעקרו דברים בשבחו של השלום.

— פרקי אבות *, שם אחר למסכת "אבות" בסדר נזיקין, שכנסו בה אמרות חכמה ודרך־ארץ מפי חז״ל.

— ראשי־פרקים * [על־פי חגיגה יג.: "מוסרין לו ראשי פרקים", רשם המשמעות: תחילת הפרק במקרא או במשנה] תמצית הדברים, עקר התכן, תזיסים: המרצה מסר לשומעים ראשי־פרקים מהרצאתו.

— ראש־הפרק * [ארמית: ריש־פרקא] אחד מתאריהם של ראשי־הישיבות בבבל, ביחוד בתקופת הגאונים.

— עשהו ראש פרק *, רשם אותו בראש הרשימה, חלק לו כבוד רב: "אף אנו היינו יודעים במעשיך הטובים ועשינו אותך ראש פרק" (דברים רבה ד).

— לפרקים * תה״פ לפעמים, מזמן לזמן, לעתים רחוקות: "הרואה את הים הגדול אומר: ברוך שעשה את הים הגדול — בזמן שרואהו לפרקים" (ברכות ס ג). "השאלה הכללית, היסודית, שאינה מניחה לו לישן לפרקים" (אחד העם, תכא). "ואני עצב לפרקים עד תהום הנפש" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כ). "נזדרזו ורצו אליהם לפרקים" (הזז, יעיש ד 90).

— פרקו נאה *, בגרותו יפה, אין כל דפי באישיותו ובמעשיו: [ויש סוברים: מן פרק 3, היינו: הוא דורש נאה, דבורו ברור] "אין מורידין לפני התבה אלא אדם הרגיל... ופרקו נאה ושפל ברך ומרצה לעם" (תענית טז.). "וקבל תפלתי כתפלת זקן ורגיל ופרקו נאה וזקנו מגדל וקולו נעים" (הנני העני, מוסף ימים נוראים).

— פרקי השנה * (כוזרי ב יג), תקופות השנה.

— הגיע לפרקו *, עמד על פרקו *, התבגר, הגיע לגיל הבגרות [ראה למעלה 8]

— הגיע לפרק האיש מקדש ° [כך שמו של הפרק השני במסכת קידושין, בהשאלה] הגיע זמנו לשאת אשה: "היות שהבחור כמר שפטיל בנך הגיע לפרק האיש מקדש" (עגנון, כלה רל). "הגעתי, יא רבי, לפרקי, פרק האיש מקדש!" (הזז, יעיש א 74).

— עמד על הפרק ° [שאול בשינוי־משמעות מן עובדיה יד: "ואל־תעמד על הפרק", ואולי גם בהשפעת "עמד על פרקו" (שמות רבה טו), ראה למעלה 8, 9] היה בין הענינים העומדים לדיון, נכלל בסדר־היום: באספה עמדו על־הפרק ענינים חשובים [ומכאן בקיצור:]

— על־הפרק °, בסדר־היום, בין הנושאים לדיון: "הנך מזמן לאספה וכו׳, על הפרק: דיון במצב, שונות" (נוסח רווח של הזמנה).

— פתח פרק חדש ב־ ° [בהשאלה] התחיל בתקופה חדשה: הכרזת המדינה פתחה פרק חדש בתולדות־ישראל.

— הוא יודע פרק ב־ °, הוא מבין ובקי היטב ב־: "הוא עצמו ידע פרק בשיר" (הזז, צל 10). פלוני יודע פרק בהלכות מדיניות בינלאמית.

— יש ללמד אותו פרק ° [בהשאלה ובלשון־הדיבור] יש לחנך אותו, יש ללמדו בינה, צריך לענשו על־.

— שמונה פרקים לרמב״ם *, כן נקראת הקדמתו הידועה של ר׳ משה בן־מימון לפרושו למסכת אבות, במסגרת פרוש

המשניות שלו שכתב בערבית. בשמונת הפרקים כלל הרמב״ם את עקרי השקפותיו על מהות הנפש וכחותיה, על המדות הטובות והרעות ותקון מדות־הנפש, על הנבואה, על בחירת האדם ועוד. ״שמונת הפרקים״ תרגמו על־ידי ר׳ שמואל אבן־תבון וזכו לפרסום רב בישראל עד היום.

— אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת* (חגיגה ט:), מאמר חז״ל בשבח החזרה המרבה על הלמוד.

פַּרְק° ז׳ [אנגלית: park] גן צבורי נרחב – לטיול, למנוחה, לשעשועים. – [פרקים]

פְּרָק° ז׳ [צרפתית: frac; רוסית: frak] מעיל־גברים ארך וחגיגי בעל שולים גזורים ומעגלים מלפנים וכעין זנב מאחור. – [פרקים]

פִּרְקָא* ז׳ [ארמית] 1. פרק. 2. עונת למודים: ״כי הוה דריש בפרקא״ (קידושין לא:). – [פרקי־]

— רֵישׁ־פִּרְקָא ˆ, ראש־הפרק, אחד מן התארים בישיבות בבל, ביחוד בתקופת הגאונים.

— בְּנֵי־פִרְקֵי* (כתובות סב:), תלמידי ישיבה בעונת למודיהם.

פרקד [מן פרקדן]

~ פִּע׳ פִּרְקֵד ° פ״י השכיב על הגב: ״פרקדוהו בחצי שכיבה״ (שופמן, ה 42). ״פרקדתו על הקרקע״ (טביב, דרך 38). המעמל פרקד את חניכיו. – [לפרקד את־, מפרקד, י־]

~ פִּע׳ פֻּרְקַד ˆ, השכב על גבו: ״לשון נפול ומפרקד״ (תשובות הגאונים, אסף 106). ״בגרוטאות תתגולל ערמה מפרקדת״ (שלונסקי, שירים א 62). [וראה עוד ערך מפרקד] – [מפרקד, יפרקד]

~ הת׳ הִתְפַּרְקֵד ° [ארמית: אתפרקיד*], השתרע על גבו, שכב על גבו בפשוט ידים ורגלים: ״ואני רואה עצמי שוכב ומתפרקד על הארץ״ (מגדלי מו״ס, שי). ״והתפרקדתי אני מעשה בעל־הבית על המטה״ (ברקוביץ, הראשונים קיב). התפרקדתי להנאתי על העשב הרך. [ובהשאלה:] ״על החוף תתפרקד הדממה הרחבה״ (עוגן, שירים 17). – [להתפרקד, מתפרקד, ית־]

פְּרַקְדָּן* ת׳ [אולי מיוונית: proktos אחוריים; ואולי מפרסית] שכוב על הגב: ״פרקדן לא יקרא קריאת־שמע״ (ברכות יג:). ״ואני שוכב פרקדן מרב העיפות״ (רמב״ם, לשמואל אבן־תבון). ״אני משתטח פרקדן על הקרקע״ (בן־ציון, כא). ״אשה אחת... שכבה פרקדנית על משכבה״ (ברקוביץ, סיפורים קח). ״כשאברך צנום נהם בשכיבה פרקדנית״ (סדן, באלכסון, 56). ״פרקדנית היא מטלת והיא לבושה כתנת לילה״ (עגנון, ספות ר). – [פרקדנית, ־נים, ־ניות]

פַּרְקְדָן*, פורקדן ז׳ (הגיזרון אינו ברור) אחד ממיני הקטניות: ״הפרקדן והטפח ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה״ (כלאים א א).

פַּרְקֹדֶת°, פירקודת נ׳ [מן פרקד] הפיכת מצב־הגוף לשכיבת פרקדן: ״אם חשקה נפשך, יאיר, בפרקדת נאה... מוכן ומזמן אני לעשותה לך!״ (טביב, כעיעור 280). – [פרקדת־, פרקודות]

פִּרְקוֹן* ז׳ [מן פרק] פדיון, גאלה: ״הבעל... חיב במזונותיה (של אשתו), בפרקונה (אם נשבתה) ובקבורתה״ (כתובות ד ד). – [פרקון־, ־נות]

פַּרְקוֹס* ז׳ ראה פרכוס.

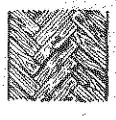
פרקט

פַּרְקֶט° ז׳ [צרפתית: parquet] גזרי־עצים קטנים בעלי צורות שונות מדבקים זה אל זה מעשה פסיפס. הפרקט משמש להתקנת רצפות בבתים. [פרקטים]

פְּרַקְטִי° ת׳ [מיוונית: praktikos של פעולה] 1. מעשי, בעל־נסיון: אדם פרקטי. התנהגות פרקטית 2. שמושי, שתועלתו נראית בעין: מכשיר פרקטי. בגד פרקטי. – [פרקטית, ־טיים, ־טיות]

— פְּרַקְטִיּוּת° נ׳ מעשיות, שמושיות.

— פְּרַקְטִיקָה° נ׳ 1. נסיון מעשי, שמוש בידיעות למעשה: פלוני הוא רופא בעל פרקטיקה מרבה. יש לו פרקטיקה ארכה. 2. המעשה והשמוש – להבדיל מן העיון וההלכה: אדם חיב לקשר את התיאוריה אל הפרקטיקה. הפרקטיקה לעתים שונה מן התיאוריה.

פְּרַקְלִיט* ז׳ [יוונית: parakletos] סניגור, עורך־דין, אדם המלמד זכות על נאשם (שבת לב.). – [פרקליט־, פרקליטים, פרקליטי־]

— פְּרַקְלִיט־הַמְּדִינָה°, תובע כללי, התובע מטעם המדינה במשפטים פליליים.

פְּרַקְלִיטוּת° נ׳ [מן פרקליט] עריכת־דין: מקצועו של הפרקליט. קורסים לפרקליטות. – [פרקליטות־]

— פְּרַקְלִיטוּת־הַמְּדִינָה°, משרדו ותפקידו של פרקליט־המדינה.

פְּרַקְמַטְיָה* נ׳ [במקורות רווח יותר הנוסח: פרגמטיא; יוונית: pragmatike] סחורה, מסחר: ״סבור אני שהפסידה פרקמטיא שלך״ (תנחומא משפטים ה). ״ראות רבות ראיתי מהויות העולם ומענין פרקמטיא״ (ביאליק, תקוה). ״שזו פרקמטיה אינה עובר לסוחר ואינה בחזקת פרקמטיה״ (הזז, צל 95).

— עָשָׂה פְּרַקְמַטְיָה* [על־פי בראשית רבה ק׳ ועוד – ושם: עשה פרגמטיא] עסק במסחר: ״היה אבא זכרונו לברכה נוסע ליריד לשקובי׳ץ לעשות פרקמטיא עם הסוחרים״ (עגנון, אלו רגו).

פֻּרְקָן ˆ, פורקן ז׳ [ארמית: פורקנא; מן פרק 1] ˆ, הצלה, פדות: ״ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה״ (בימי מתתיהו, לחנוכה). ״ולמה נעשה פרקן על־ידי נביא נרדם״ (אברהם אבן־עזרא, ב 27). 2 °, התפרקות, מוצא למרץ או לרגשות המעיקים על לבו של אדם: פלוני מוצא פרקן למרצו בספורט. האשה נתנה פרקן ליסוריה ולסבלה בבכי ואנחות. פרקן למתיחות המתמדת. – [פרקן־]

— יְקוּם פֻּרְקָן ˆ (תבוא פדות), פתיחה לכל אחת משתי התפלות הארמיות שאומרים בשבת אחרי קריאת־התורה לשלום כל העוסקים בתורה ולשלום הקהל.

פַּרְקָן° ז׳ [מן פרק 3] צמח בר ממשפחת הסלקיים, חסר עלים ובעל גבעולים ירקים, שפרקיהם בולטים; גדל בבצות מלוחות (Salicornia). – [פרקן־, פרקנים, פרקני־]

פרקן [מִן פֻּרְקָן]

~ פִּע׳ **פִּרְקֵן** ° פ״י נָתַן פֻּרְקָן, שִׁחְרֵר מִמּוּעָקָה אוֹ מִמְּתִיחוּת: מִשְׂחֲקֵי הַסְּפּוֹרְט יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְפַרְקֵן אֶת הַתַּלְמִיד מִן הַמַּאֲמָץ הָרוּחָנִי בַּשִּׁעוּרִים הָעִיּוּנִיִּים. – [לְפַרְקֵן, מְפַרְקֵן, יְפַרְקֵן]

~ הִת׳ **הִתְפַּרְקֵן** °, נָתַן פֻּרְקָן לְעַצְמוֹ, הִשְׁתַּחְרֵר מִמַּה שֶּׁהֵעִיק עָלָיו אוֹ מִמְּתִיחוּת מְסֻיֶּמֶת: הַתַּלְמִידִים הִתְפַּרְקְנוּ בַּהַפְסָקָה מִן הַמַּאֲמָץ הָעִיּוּנִי שֶׁל הַשִּׁעוּר. – [לְהִתְפַּרְקֵן, מִתְפַּרְקֵן, יִתְפַּרְקֵן]

פְּרַקְצְיָה° נ׳ [מִלָּטִינִית: fractio חֵלֶק, שֶׁבֶר] סִיעָה, פֶּלֶג בְּהִסְתַּדְּרוּת: ״יְצִירַת הַפְּרַקְצְיָה הַדֵּמוֹקְרָטִית... וְהוֹפָעַת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה הַמְאֻרְגֶּנֶת לְהֶרְצְל בַּקּוֹנְגְרֶס הַחֲמִישִׁי״ (שׁוּר, אִישִׁים 131). – [פְּרַקְצְיוֹת]

– **פְּרַקְצְיוֹנֶר** °, חָבֵר לִפְרַקְצְיָה, אִישׁ־סִיעָה.

פרר [רְאֵה גַּם פּוּר; אַכָּדִית: parāru; אֲרָמִית: פּוּר, אֲפֵיר]

~ הִפ׳ **הֵפֵר** פ״י בִּטֵּל, הִשְׁבִּית: ״וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ״ (במדבר ל ט). ״לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם״ (שופטים ב א). ״וְהֵפַרְתָּה לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל״ (שמואל ב טו לד). ״עֵת לַעֲשׂוֹת לַה׳ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ״ (תהלים קיט קכו). ״וַיַּעֲבוֹרוּ בְּרִית וַיָּפֵירוּ חוֹק״ (מגילת ברית דמשק, א 20). ״אֲבָל יָקִים אֱסָרוֹ בַּל הֵפֵרוּ״ (גבירול, א 7). ״כְּבוֹד שַׁבָּת וּמוֹעֵד לֹא הֵפֵרְנוּ״ (ביאליק, יונה). הַתְּאוּנָה הַקָּשָׁה הֵפֵרָה אֶת הַשִּׂמְחָה. – [לְהָפֵר, מֵפֵר, מְפֵרָה; יָפֵר]

~ הָפ׳ **הוּפַר**, בֻּטַּל, הֻשְׁבַּת: ״עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם״ (ישעיה ח י). ״אִם הֵפֵר הָאָב (אֶת נֶדֶר בִּתּוֹ) – מוּפָר, וְאִם לָאו – אֵין מוּפָר״ (ספרי מטות נז.). הַשִּׂמְחָה הוּפְרָה. – [מוּפָר, יוּפַר]

~ פִּע׳ **פּוֹרֵר, פֵּרֵר** * פ״י 1, זִעְזַע, מוֹטֵט: ״אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם״ (תהלים עד יג). ״וַיְפוֹרֵר הַגַּל אֶת הַצּוּר וַיְמוֹגְגֵהוּ כַּמֶּלַח״ (ביאליק, הצור). מַעֲשִׂים אֵלּוּ עֲלוּלִים לְפוֹרֵר אֶת הַחֶבְרָה. 2*, רִסֵּק, חִתֵּךְ לְפֵרוּרִים: ״מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְפָרֵר״ (פסחים י:). פּוֹרַרְתִּי אֶת הַלֶּחֶם הַיָּבֵשׁ לְמַאֲכָל לַתַּרְנְגוֹלוֹת. – [לְפוֹרֵר, מְפוֹרֵר, יְפוֹרֵר; לְפָרֵר אֶת״, מְפָרֵר, יְפָרֵר]

~ פֻּע׳ **פּוֹרַר** ^, 1°, רֻסַּק, נַעֲשָׂה פֵּרוּרִים: ״נָפַל הַהֵד וַיִּתְפּוֹצֵץ, פּוֹרַר לְאַלְפֵי רְעָמִים״ (ביאליק, מתי). לֶחֶם מְפוֹרָר. 2^, זֻעְזַע: ״הַיָּם וְגַלָּיו בְּעֻזּוֹ פּוֹרְרוּ״ (רבינו גרשום, איה כל, סליחות יום ד). – [מְפוֹרָר, יְפוֹרַר]

~ הִת׳ **הִתְפּוֹרֵר, הִתְפָּרֵר** ^ 1, הִזְדַּעְזַע, הִתְמוֹטֵט, נֶהֱרַס: ״פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ״ (ישעיה כד יט). ״כָּל עוֹלָמִי הִתְפּוֹרֵר״ (ביאליק, על סף). הַתָּכְנִית הִתְפּוֹרְרָה כֻּלָּהּ. 2^, נִתְרַסֵּק לְפֵרוּרִים, נִשְׁבַּר לַחֲלָקִים זְעִירִים: ״וְאִם נִתְפָּרֵר עַד פָּחוֹת מִכְּזַיִת״ (אוצר הגאונים, ברכות לז.). ״מִפְּנֵי שֶׁמִּתְפָּרֵר בְּתוֹךְ הַפֶּה״ (רש״י חולין קה.). הַלֶּחֶם הַיָּבֵשׁ הִתְפּוֹרֵר כֻּלּוֹ. – [לְהִתְפּוֹרֵר, מִתְפּוֹרֵר, יִתְ״; לְהִתְפָּרֵר, מִתְ״, יִתְ״]

פָּרֵר° ז׳ [מִן פרר, פּוֹרֵר] 1, הִתְפּוֹרְרוּת: ״זָעוּ נָעוּ אֻשְׁיוֹת וְהִתְחִיל הַפָּרֵר״ (שטיינמן, דודאים 134). 2, חֹמֶר שֶׁהִתְפּוֹרֵר, צְרוֹר פֵּרוּרִים: ״בָּא זֶה בָּאֵת שֶׁבְּיָדוֹ לִגְרֹף וְלִרְחֹת אֶת הַפָּרֵר״ (יזהר, צקלג 839). – [פָּרֵר״]

פְּרֶרוֹגָטִיבָה° נ׳ [מִלָּטִינִית: praerogare (-rogativus) לִשְׁאוֹל לִפְנֵי־] 1, זְכוּת הַיִּתְרוֹן, עֲדִיפוּת מֻחְלֶטֶת הַנִּתֶּנֶת לְמִישֶׁהוּ בְּעִנְיָן מְסֻיָּם. 2, זְכוּת הַבְּכוֹרָה הַנִּתֶּנֶת לְרֹאשׁ־מֶמְשָׁלָה אוֹ לְמוֹסְדוֹת־הַמְּדִינָה. – [פְּרֶרוֹגָטִיבוֹת]

פְּרֶרְיָה° נ׳ [צָרְפָתִית: prairie עֲרָבָה; מִלָּטִינִית: pratum אָחוּ] אַחַת מִן הָעֲרָבוֹת הַנִּרְחָבוֹת הַמִּשְׂתָּרְעוֹת בְּאֵזוֹר גְּלִיל־הַמַּיִם הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַמִּיסִיסִיפִּי בְּאָמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית. הַפְּרֶרְיָה הִיא אֵזוֹר שֶׁל גִּדּוּל בָּקָר, אֲבָל מַכְשִׁירִים אוֹתָהּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר לְגִדּוּל תְּבוּאוֹת. – [פְּרֶרְיוֹת]

א. **פרש** [קָרוֹב בְּהִפּוּךְ־אוֹתִיּוֹת אֶל פשר; אַכָּדִית: parāšu בֵּאֵר; אֲרָמִית: פָּרֵשׁ]

~ פָּע׳ **פָּרַשׁ** פ״י בֵּרֵר, גִּלָּה, הֶרְאָה בִּרְרוּת: ״וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי ה׳״ (ויקרא כד יב). ״אִי אַתָּה יָכוֹל לְדוּנוֹ כְּעֵין הַפְּרָט... עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ לְךָ הַכָּתוּב״ (ספרי נשא ח:). ״וּתְשׁוּבוֹת הַגְּאוֹנִים פּוֹרְשִׁין לְגַנַּאי״ (רש״י בבא מציעא טז.). יֵשׁ לִפְרֹשׁ בִּשְׁמוֹ שֶׁל הָאִישׁ. – [לִפְרֹשׁ, פּוֹרֵשׁ, יִפְרֹשׁ]

~ נִפ׳ **נִפְרַשׁ**^, הֻבְהַר, בֹּאַר: ״וְהוּא נִפְרָשׁ וְהוּא נִדְרָשׁ״ (גבירול, ג 58). ״הֲרֵי כְּאִלּוּ נִפְרְשׁוּ כֻּלָּם״ (תוספות מכות יח.). – [לְהִפָּרֵשׁ, נִפְרָשׁ, יִפָּרֵשׁ]

~ פִּע׳ **פֵּרַשׁ** * פ״י 1, הִגִּיד בְּאֹפֶן בָּרוּר, בִּטֵּא בִּבְרוּרוֹת, גִּלָּה לְלֹא סָפֵק: ״לֹא פֵּרֵשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׂכַר מִצְוֹת בַּתּוֹרָה״ (תנחומא תצא ב). ״צָרִיךְ לְפָרֵשׁ – זֶה גּוּפְךָ חָזֶה קָדוֹשׁ״ (ירושלמי מעשר שני ד ז). ״אַף הוּא פֵּרֵשׁ בִּשְׂפָתָיו״ (בראשית רבה צח). 2, בֵּאֵר, הִסְבִּיר: ״אִם קָרִיתָ לֹא שָׁנִיתָ, וְאִם שָׁנִיתָ לֹא שִׁלַּשְׁתָּ – לֹא פֵּרְשׁוּ לְךָ״ (מועד קטן טז:). ״וְאֵילוּ הֵן מוּמִין גְּדוֹלִים? פֵּרֵשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: כְּגוֹן נִסְמֵית עֵינוֹ, נִקְטְעָה יָדוֹ וְנִשְׁבְּרָה רַגְלוֹ״ (כתובות עז.). ״וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר? – שֶׁפֵּרֵשׁ תּוֹרָה לְמֹשֶׁה״ (פסיקתא רבתי סא.). רַשִׁ״י פֵּרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא וְהַתַּלְמוּד. שַׁ״ס עִם כָּל הַמְּפָרְשִׁים. – [לְפָרֵשׁ אֶת״, מְפָרֵשׁ, יְ״]

~ פֻּע׳ **פֹּרַשׁ**, 1, הֻבְרַר, הֻחְוַר, נֶאֱמַר בְּאֹפֶן בָּרוּר, נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ: ״וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ״ (במדבר טו לד). ״וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא״ (נחמיה ח ח). ״יְבָרֶכְךָ ה׳ בַּבְּרָכָה הַמְפֹרֶשֶׁת״ (ספרי נשא יב.). ״שִׁמְךָ הוּא לְעֹלָם – לְעֻלָּם, כִּי לֹא פֹרָשׁ״ (גבירול, ה 57). ״וְנָתַתִּי מָקוֹם לִטְעוּת בְּכַוָּנָתִי אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּפֹרָשׁ אֲמַרְתִּי״ (אחד העם, יד). 2^, בֹּאַר, הֻסְבַּר: ״לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ... כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה״ (רש״י בראשית א ה). הַתַּנַ״ךְ וְהַתַּלְמוּד פֹּרְשׁוּ עַל־יְדֵי רַשִׁ״י. סְפָרִים מְפֹרָשִׁים פֵּרוּשׁ מַדָּעִי. [וּרְאֵה עוֹד עֵרֶךְ מְפֹרָשׁ] – [מְפֹרָשׁ, יְפֹרַשׁ]

~ הִת׳ **הִתְפָּרֵשׁ** *, 1, נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ, הֻגַּד בְּאֹפֶן גָּלוּי: ״לָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים?״ (ראש השנה ב ט). 2, נִתְבָּאֵר, הֻבְרַר: ״אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה מִסִּינַי לֹא נֶעֶנְשׁוּ יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ עַד שֶׁנִּתְפָּרְשָׁה לָהֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד״ (שיר השירים רבה ב ג, כתפוח). ״דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְפָּרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ וּמִתְפָּרֵשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר״ (ילקוט, בראשית ב). ״כַּמָּה יָגוֹן וָצַעַר, הַכְנָעָה וְהִשְׁתַּפְּכוּת הַנֶּפֶשׁ וְתַחֲנוּנִים נִתְפָּרְשׁוּ בְּהַבָּטָה זוֹ״ (מגדלי מו״ס, רגו). ״מִתְבָּאֲרוֹת וּמִתְפָּרְשׁוֹת לָהֶם כָּל כַּוָּנוֹת

הַתְּפִלָּה" (פרץ, 3). "כְּמַשֶּׁהוּ תָּמוּהַּ שֶׁהִתְפָּרֵשׁ לְפֶתַע וְנַעֲשָׂה מוּבָן יוֹתֵר" (יזהר, שיירה 74). הַפְּסוּקִים הַקָּשִׁים נִתְפָּרְשׁוּ עַל־יְדֵי פַּרְשָׁנִים שׁוֹנִים. — [לְהִתְפָּרֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

— פֵּרַשׁ אֶת הַשֵּׁם* (סנהדרין ז ה), בִּטֵּא אֶת שֵׁם ה׳ כִּכְתָבוֹ (בְּאוֹתִיּוֹת "יהוה").

— שֵׁם הַמְפֹרָשׁ* (ספרי נשא יב.), שֵׁם ה׳ כְּפִי שֶׁהוּא נִבְטָא בְּאוֹתִיּוֹתָיו (יהוה).

ב. **פרש** [אולי קרוב אל פרש; אכדית: parāsu הפריד; ארמית: פְּרַשׁ]

~ פָּע׳ פָּרַשׁ* פ״ע 1*, נִבְדַּל, הִתְרַחֵק, סָר מִן־: "אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר" (אבות ב ד). "כָּל הַפּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כְּפוֹרֵשׁ מֵחַיָּיו" (תוספתא מקואות א יט). "מִכָּאן אַזְהָרָה לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנְּשׁוֹתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן" (שבועות יח:). "רוֹמִיָּה וְיוֹנָה פָּרְשׁוּ זוֹ מֵעַל זוֹ" (הזז, היושבת 143). 2 °[פרש מעבודה] עָזַב אֶת מְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ הַקְּבוּעָה, הִפְסִיק לִגְמָרֵי אֶת עֲבוֹדָתוֹ: הַפָּקִיד פָּרַשׁ בְּגִיל שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ. פְּלוֹנִי עוֹמֵד לִפְרֹשׁ לְקִצְבָּה. 3 °, הִפְלִיג לְמֶרְחַקִּ־יַּם: "מַעֲשֶׂה בִּסְפִינָה... שֶׁהָיְתָה פּוֹרֶשֶׁת בַּיָּם הַגָּדוֹל" (ירושלמי ברכות ט א). — [לִפְרֹשׁ מִן־, בְּ־; פּוֹרֵשׁ, פָּרוּשׁ; יִפְרֹשׁ]

~ נִפ׳ נִפְרַשׁ, 1, נָפוֹץ, סָר: "בְּיוֹם הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ־צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת" (יחזקאל לד יב). 2*, נִבְדַּל, הִתְרַחֵק: "אַתָּה רָצִיתָ לִפְרֹשׁ... סוֹף בְּנֵי אָדָם נִפְרָשִׁין מִמְּךָ" (מכילתא לט:). "כְּצֵל שֶׁנִּפְרַשׁ מִמְּקוֹם חִבּוּרוֹ וְעָמַד עַל רַגְלָיו" (קבק, במשעול 158). "מִיּוֹם לְיוֹם נִפְרַשׁ מִן הָעוֹלָם וַהֲמוֹנוֹ" (הזז, יעיש ב 30). 3*, הֻבְדַּל, הוּצָא: "אֲבָל לֹא נִפְרַשׁ (הַדָּם) מִן הָאֵיבָר" (והזהיר ויקרא א). הַמֻּגְלָה נִפְרְשָׁה מִן הַפֶּצַע. — [לְהִפָּרֵשׁ, נִפְרָשׁ, יִפָּרֵשׁ]

~ פִּע׳ פֵּרֵשׁ*, 1 פ״ע פָּרַשׁ, סָר, הִתְרַחֵק: "פְּלוֹנִי זֶה שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַצִּבּוּר אַל יִרְאֶה בְּנֶחָמַת צִבּוּר" (תענית יא.). "כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין בּוֹ (בְּקֹרַח) תּוֹעֶלֶת פֵּרַשׁ הֵימֶנּוּ" (תנחומא קרח ו). "פֵּרַשׁ יֵשׁוּ אֶל קֶרֶן־זָוִית וְהִתְחִיל מִתְפַּלֵּל" (קבק, במשעול 373). 2, הִפְלִיג, נָסַע בַּיָּם: "מְפָרְשֵׁי יַמִּים וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת" (ירושלמי מגילה עג ב). "רָאוּ אֳנִיָּה שָׁם בַּיָּם מְפָרֶשֶׁת" (פיכמן, פאת 200). "סְפִינָה זוֹ שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁים בָּהּ לָאָרֶץ" (עגנון, תמול 32). 3 פ״י הִפְרִיד, הִרְחִיק: "לִשְׁנֵי אַתְלִיטִין שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין וּמִתְגּוֹשְׁשִׁין לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אִלּוּ רָצָה הַמֶּלֶךְ — פֵּרְשָׁן, וְלֹא רָצָה הַמֶּלֶךְ לְפָרְשָׁן, נִתְחַזֵּק אֶחָד עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ" (בראשית רבה כב). "בִּרְצוֹתוֹ דּוֹבֵק לָאוֹר וּבִרְצוֹתוֹ פּוֹרֵשׁ" (כי הנה כחומר, מעריב ליל יום כפור). — [לְפָרֵשׁ, מְפָרֵשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ פֹּרַשׁ*, נִפְרַשׁ, הֻבְדַּל: "כְּשֶׁאָסְרוּ דַּם הָאֵבָרִים לֹא אָסְרוּ אֶלָּא בִּמְפֹרָשׁ מִן הָאֵבָרִים" (והזהיר, ויקרא א). "וְהָיְתָה לָהֶם הַרְצוּעָה הַזֹּאת מְפֹרֶשֶׁת מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ" (רש״י יחזקאל מח ב). — [מְפֹרָשׁ, יְפֹרַשׁ]

~ הת׳ הִתְפָּרֵשׁ*, הִתְבַּדֵּל, נִפְרַד זֶה מִזֶּה: "כְּשֵׁם שֶׁנִּזְדַּוַּגְתֶּם זֶה לָזֶה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, כָּךְ אֵין אַתֶּם מִתְפָּרְשִׁים אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה" (שיר השירים רבה א ד, בגילה). "כְּלוּם עָלָיו לְהִתְפָּרֵשׁ מִנִּדָּה?" (קבק, בצל 67). "לְבַסּוֹף נִתְפָּרְשׁוּ זֶה מִזּוֹ" (אבן־זהב, בסוד קטו). "שׁוּב נִתְפָּרְשׁוּ לְזוּגוֹת כְּבַתְּחִלָּה" (מגד, מקרה 52). — [לְהִתְפָּרֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִפְרִישׁ פיו״ע 1* פ״י הִקְדִּישׁ, הֵרִים וְשָׂם לְחוּד: "הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת" (תרומות ד א). "כֵּיצַד מַפְרִישִׁין חַלָּה בְּטֻמְאָה בְּיוֹם־טוֹב?" (פסחים ג ג). 2*, הִבְדִּיל, יִחֵד, יִעֵד לְתַפְקִיד מְיֻחָד: "שָׁלֹשׁ עָרִים הִפְרִישׁ מֹשֶׁה בְּעֵבֶר־הַיַּרְדֵּן, וּמִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִפְרִישׁוּ עוֹד שָׁלֹשׁ" (ירושלמי מכות לא ד). 3 °, הִרְחִיק, גָּרַם שֶׁיְּהֵא פּוֹרֵשׁ: "לִכְפּוֹת יְדֵי עַמֵּנוּ בְּחַבְלֵי הַיַּהֲדוּת שֶׁל הֶעָבָר וּלְהַפְרִישׁוֹ מִן הַחַיִּים שֶׁל הַהֹוֶה" (אחד העם, ה). "מִפְּנֵי מָה הוּא מַפְרִישׁ אֶת עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר, אִם אֵין בּוֹ מִינוּת?" (קבק, במשעול 155). "אֶשְׁתַּדֵּל לְהַפְרִישׁ עַצְמִי מִן הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים" (הזז, יעיש ד 63). 4*, הִפְרִיד, שָׂם הֶבְדֵּל בֵּין דָּבָר לְדָבָר: "הִפְרִישׁ הַכָּתוּב בֵּין הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה" (ספרי ואתחנן עג.). 5, פָּלַט מִגּוּפוֹ, הוֹצִיא מִקִּרְבּוֹ: "כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ (אֶת אַרְסוֹ)" (משלי כג לב). כָּל גּוּף חַי מַפְרִישׁ מִתּוֹכוֹ שֶׁתֶן, צוֹאָה. הַבַּלּוּטוֹת מַפְרִישׁוֹת מִיצִים שׁוֹנִים. 6* פ״ע הִפְלִיג לַיָּם: "אֵין מַפְרִישִׁין לַיָּם הַגָּדוֹל לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת" (ירושלמי שבת ד א). "בְּשָׁעָה שֶׁהִפְרִישׁ חֲנַנְיָה וְיָצָא מִיָּפוֹ לְצִידוֹן" (בן־ציון, קמד). — [לְהַפְרִישׁ, מַפְרִישׁ, יַפְרִישׁ]

~ הָפ׳ הֻפְרַשׁ*, 1*, הֻבְדַּל, יֻחַד: "מֻפְרָשַׁנִי מִמְּךָ, מְרֻחֲקַנִי מִמְּךָ" (נדרים א א). "כְּפָר... מֻפְרָשׁ מִן הַיִּשּׁוּב וְאֵין דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֵר עָלָיו" (מגדלי מו״ס, תכא). "טָעִיתִי לַחְשֹׁב שֶׁיִּרְחָם מֻפְרָשׁ מִן הַבְּרִיּוֹת" (עגנון, אורח 91). 2 °, הֻקְדַּשׁ, נִתַּן כְּמַתָּנָה: הַתְּרוּמָה הֻפְרְשָׁה כַּדִּין. 3 °, נִפְלַט, הוּצָא מִבִּפְנִים: חָמְרֵי־הַהַפְרָשָׁה הֻפְרְשׁוּ מִן הַגּוּף. הַמִּיצִים מֻפְרָשִׁים עַל־יְדֵי בַּלּוּטוֹת שׁוֹנוֹת. — [מֻפְרָשׁ, יֻפְרַשׁ]

— אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר* (אבות ב ד), מַאֲמַר חֲזַ״ל בְּשֶׁבַח חַיֵּי חֶבְרָה, בִּזְכוּת הַשִּׁתּוּף וְקַבָּלַת עֹל מִשְׁמַעְתּוֹ שֶׁל הַצִּבּוּר.

א. **פרש** [בספרות התלמודית: פרס; אכדית: parāšu פרש כנפים לעוף; ארמית: פרס; ערבית: פַ׳רַשַׁ]

~ פָּע׳ פָּרַשׂ פ״י 1, פָּרַס, מָתַח, שָׁטַח: "וּפָרְשׂוּ בֶּגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה" (במדבר ד ו). "וּפָרַשְׂתִּי אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו" (יחזקאל יב יג). "דַּיָּגִים רַבִּים פּוֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת עַל פְּנֵי מַיִם" (מגילת ההודיות, ה 8). "אֵין פּוֹרְשִׂין מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים" (שבת א ו). 2, הוֹשִׁיט, שָׁלַח: "אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־ה׳" (שמות ט כט). "וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה" (שמות כה כ). "יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ" (איכה א י). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לִפְרֹשׂ אֶת־, פּוֹרֵשׂ, פָּרוּשׂ, יִפְרֹשׂ]

~ נִפ׳ נִפְרַשׂ, 1*, נִמְתַּח, נִשְׁטַח: "וַיִּפָּרְשׂוּ כָּל מְצוּדוֹת רִשְׁעָה" (מגילת ההודיות, ג 26). "וְלֹא הָיָה נִפְרָשׂ (הֶעָנָן) עַד שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (רש״י במדבר ט יח). "וְכָל הָרֶשֶׁת הַמּוּרָה וְהַנִּפְרֶשֶׂת" (אלתרמן, הטור א 114). "נִפְרְשָׂה עֲלֵיהֶן מְצוּדָה שֶׁל הַחוֹוָה" (סדן, ממחוז רצ). הַסָּדִין נִפְרַשׂ עַל הַמִּטָּה. מַפָּה לְבָנָה נִפְרְשָׂה עַל הַשֻּׁלְחָן. הַמִּצְנָח נִפְרַשׂ בָּאֲוִיר. 2 °, נִשְׁלַח, הוּשַׁט: יָדָיו נִפְרְשׂוּ אֶל עָל. 3, פֻּזַּר, נָפוֹץ: "בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהַנִּשְׁאָרִים לְכָל־רוּחַ יִפָּרֵשׂוּ" (יחזקאל יז כא). — [לְהִפָּרֵשׂ, נִפְרָשׂ, יִפָּרֵשׂ]

~ פִּע׳ פֵּרֵשׂ פ״י 1, פָּשַׁט, הוֹשִׁיט: "וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם" (ישעיה א טו). "פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ, אֵין מְנַחֵם לָהּ" (איכה א יז). "בְּיֶזַע הֲבָאַת הַפַּת לְפִי טַף מְפָרֵשׂ הַכַּפַּיִם" (שלו, אלהי 156). 2*, שָׁטַח, מָתַח, שָׂם: "נָפַל לוֹ עָלֶיהָ (עַל הַפֵּאָה) וּפֵרֵשׂ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ" (פאה ד ג). 3, פִּזֵּר, הֵפִיץ: "כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם" (זכריה ב י). — [לְפָרֵשׂ, מְפָרֵשׂ, יְפָרֵשׂ]

~ פע׳ פּוֹרֵשׂ °, נִפְרַשׂ, נִמְתַּח: "הִנֵּה פְּרוּשָׂה טַלִּית אֲדֻמָּה" (למדן, מסדה 23). "וּכְשֶׁפֹּרְשָׂה שִׁכְבַת הַשֶּׁלֶג הַצְּחוֹרָה הָרִאשׁוֹנָה עַל פְּנֵי הָרְחוֹב" (גנסין א 95). — [מְפֹרָשׂ, יְפֹרַשׂ]

~ התפ׳ הִתְפָּרֵשׂ °, נִפְרַס לְכָל צַד, הִתְפַּשֵּׁט לְכָל עֵבֶר: "נִתְפָּרְשׂוּ צִיצִיּוֹת זְקָנוֹ" (עגנון, כלה רמו). "יוֹצְאִים בְּרִקּוּד... עַל גַּבֵּי שְׁטִיחֵי הַשָּׁמַיִם שֶׁנִּתְפָּרְשׂוּ תַּחַת לְרַגְלַיִם" (גלבוע, בבוקר 157). אַסְדּוֹת־הַנְּחִיתָה הִתְפָּרְשׂוּ לְכָל אֹרֶךְ הַחוֹף. — [לְהִתְפָּרֵשׂ, מִתְ־, יִתְ־]

— פָּרַשׂ כְּנָפוֹ עַל־ [על־פי רות ג ט: "וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ" ושם המשמעות: לקח לאשה] לָקַח תַּחַת חָסוּתוֹ: "הַצַּאר בְּעַצְמוֹ כָּתַב אֶת שְׁמוֹ בֵּין חַבְרֵי הַמֵּאָה הַשְּׁחוֹרָה וּפָרַשׂ אֶת כְּנָפָיו עָלֶיהָ" (ברקוביץ, הראשונים רפב).

— פָּרַשׂ כַּפּוֹ אֶל־, 1, שָׁטַח אֶת יָדָיו בִּתְפִלָּה אֶל־: "וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים א ח לח). 2, שָׁלַח אֶת יָדוֹ לַעֲזֹר לְ־: "כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן" (משלי לא כ).

— פָּרַשׂ כַּשִּׂמְלָה ° [על־פי דברים כב יז, ושם כפשוטו], בֵּרֵר בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, הוֹכִיחַ בַּעֲלִיל: "כְּלוּם צָרִיךְ אֲנִי לִפְרֹשׂ לוֹ אֶת הַדָּבָר כַּשִּׂמְלָה"? (ברקוביץ, תרי טוביה עט).

— פָּרַשׂ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי °, פָּרַשׂ לוֹ שָׁלוֹם ° [בהשפעת "וּפְרֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ", תפילת ערבית לשבת ומועדים] דָּרַשׁ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, מָסַר לוֹ אִחוּלִים וּבְרָכוֹת: "הֵם יַחַד עִם שֵׁיךְ עַרְבִי נִכְבָּד פּוֹרְשִׂים לוֹ שָׁלוֹם וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ בִּרְכַּת בֹּקֶר" (בורלא, עקביה 244).

— פָּרַשׂ מְצוּדָתוֹ עַל־*, ראה א׳ פרס.

ב׳ פרשׂ [צורת־משנה של א׳ פרס]

~ פע׳ פָּרַשׂ פ״י פָּרַס, בָּצַע, חָתַךְ: "עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם" (איכה ד ד). "וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת" (מיכה ג ג). — [לִפְרוֹשׂ, פּוֹרֵשׂ, יִפְרֹשׂ, פְּרֹשׂ!]

— פָּרַשׂ אֶת שְׁמַע* (ירושלמי מכות ב ה) — ראה ערך א׳ פרס.

פֶּרֶשׁ ז׳ [מן פרש, ראה שם הִפְרִישׁ 4; אכדית: paršu; ארמית: פַּרְתָּא; ערבית: פַ׳רְת׳] צוֹאָה מְפֻרֶשֶׁת מִמְּעֵי בַּעֲלֵי־חַיִּים: "וְאֶת־עוֹר הַפָּר... עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ" (ויקרא ד יא). "וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם, פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" (מלאכי ב ג). — [פִּרְשׁ־, פִּרְשׁוֹ]

פָּרָשׁ ז׳ [ארמית: פָּרָשָׁא רוכב; ערבית: פַ׳רַס סוס; פַ׳ארִס רוכב] 1, רוֹכֵב עַל סוּס: "אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי" (שמואל ב ח ד). "שָׂרֵי חַיִל וּפָרָשִׁים" (נחמיה ב ט). חֵיל רַגְלִים וְחֵיל פָּרָשִׁים. 2 [במקרא על־פי־רוב, כמו בערבית: פַ׳רַס] סוּס: "וְהִנֵּה הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ" (שמואל ב א ו). "סוּסִים וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים" (יחזקאל כז יד). 3 °, אַבִּיר, כִּנּוּי לְאָצִיל בִּימֵי־הַבֵּינַיִם שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל סוּס וּמִצְטַיֵּן כְּגִבּוֹר־מִלְחָמָה. — [פָּרָשׁ־, פָּרָשִׁים, פָּרָשֵׁי־]

פַּרְשֶׁגֶן ז׳ ראה פַּתְשֶׁגֶן.

פַּרְשְׁדוֹן ז׳ [אכדית: parašdinu חור, ניקבה] 1, מְקוֹם מוֹצָא, מִסְדְּרוֹן: "וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה" (שופטים ג כב). 2 [לפי פירוש מקובל אחר בכתוב הנ״ל] כִּנּוּי לְמֵעַיִם וְלִקְרָבַיִם.

פָּרָשָׁה נ׳ [מן פרש, פֵּרֵשׁ] 1, תֹּכֶן דְּבָרִים, עִנְיָן מְבֹאָר לִפְרָטָיו, הַרְצָאַת עֻבְדּוֹת: "וְכָל־מַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפָרָשַׁת גְּדֻלַּת מָרְדֳּכַי... הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים" (אסתר י ב). הָאִישׁ סִפֵּר אֶת כָּל פָּרָשַׁת מְאֹרְעוֹתָיו. 2, מַתְכֹּנֶת, כַּמּוּת: "וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פָּרָשַׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל עַל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ד ז). 3*, חֵלֶק בְּסֵפֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נוֹשֵׂא מְיֻחָד, פֶּרֶק, פִּסְקָה: "וְדוֹרֵשׁ מֵ'אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי' עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ" (פסחים י ד). "פָּרָשַׁת סוֹטָה... וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה" (סוטה ז א—ב). 4*, סִדְרָה, חֵלֶק מִסִּפְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹרְאִים בְּצִבּוּר בְּשַׁבָּת: פָּרָשַׁת "בְּרֵאשִׁית", פָּרָשַׁת "נֹחַ", פָּרָשַׁת "לֶךְ־לְךָ". בְּסֵפֶר "בְּרֵאשִׁית" בְּסַךְ־הַכֹּל שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה פָּרָשִׁיּוֹת. 5*, כִּנּוּי לְכָל פִּסְקָה קְטַנָּה בַּתּוֹרָה הַמֻּבְדֶּלֶת מֵחֲבֶרְתָּהּ עַל־יְדֵי רֶוַח מְסֻיָּם, וּבְנֻסַּח־הַתּוֹרָה הַמְנֻקָּד — עַל־יְדֵי הָאוֹת פ׳ ("פְּתוּחָה") אוֹ ס׳ ("סְתוּמָה") [ראה להלן] — [פָּרָשַׁת־, פָּרָשׁוֹת גם פָּרָשִׁיּוֹת]

— פָּרָשָׁה סְתוּמָה* (ספרי ואתחנן עה), בַּטֶּפֶס הַמָּסָרְתִּי שֶׁל כְּתִיבַת סִפְרֵי־הַתּוֹרָה — פִּסְקָה חֲדָשָׁה הַמַּתְחִילָה בְּאוֹתָהּ שׁוּרָה שֶׁבָּהּ נִסְתַּיְּמָה הַפִּסְקָה הַקּוֹדֶמֶת, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר בֵּינֵיהֶן רֶוַח מְסֻיָּם (כְּדֵי תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת!) [להבדיל מן:]

את שמו אנוש אז הוחל לקרא
בשם יהוה זה ספר
תולדות אדם ביום ברא אלהים
אדם בדמות אלהים עשה אתו

פרשה סתומה

— פָּרָשָׁה פְּתוּחָה* (שם), פָּרָשָׁה הַמַּתְחִילָה בְּשׁוּרָה חֲדָשָׁה.

קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר
יום אחד
ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך
המים ויהי מבדיל בין מים למים

פרשה פתוחה

— פָּרָשַׁת־דְּרָכִים*, 1*, מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת שֶׁל דְּרָכִים אֲחָדוֹת, אֵם־הַדֶּרֶךְ: "וְאֵין קוֹבְרִין אוֹתָהּ (אֶת הַשִּׁלְיָה) בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים" (חולין ד ז). "רָאִיתִי תִּינוֹק יוֹשֵׁב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים וְאָמַרְתִּי לוֹ: בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לָעִיר?" (עירובין נג:). 2 ° [בהשאלה] מַצָּב שֶׁל תְּהִיָּה וְחֹסֶר־יְדִיעָה לְאָן לִפְנוֹת: "כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל... עוֹמֶדֶת 'עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים' וּמִתְבּוֹנֶנֶת אֵיזוֹ דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁתָּבֹר לָהּ מֵעַתָּה" (אחד העם, כ).

— פָּרָשַׁת־מַיִם °, קַו הַמַּפְרִיד בֵּין אַגַּנֵּי נִקּוּז שֶׁל שְׁנֵי נְהָרוֹת אוֹ שֶׁל שְׁנֵי יַמִּים: הַקַּו הָעוֹבֵר לְאָרְכָּם שֶׁל הָרֵי יְהוּדָה, הָרֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָרֵי הַשּׁוֹמְרוֹן הוּא קַו פָּרָשַׁת־הַמַּיִם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל — אֶל יָם הַמֶּלַח וְהַיַּרְדֵּן מִזֶּה וְאֶל יָם הַתִּיכוֹן מִזֶּה.

— פָּרָשַׁת־הָעִבּוּר* (ברכות ד ד), כִּנּוּי לִימֵי פֻּרְעָנוּת וְצָרוֹת — ראה ערך א׳ עִבּוּר.

— פָּרָשַׁת־פָּרָה*, ראה להלן אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת.

— פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ*, חֵלֶק מִן הַתּוֹרָה הַנִּקְרָא בְּשַׁבָּת בְּצִבּוּר [ראה לעיל פָּרָשָׁה 4]

— אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת*, אַרְבָּעָה קְטָעִים מִן הַתּוֹרָה שֶׁמּוֹסִיפִים בְּאַרְבַּע שַׁבָּתוֹת בִּקְרִיאַת־הַתּוֹרָה לְאַחַר קְרִיאַת פָּרָשַׁת־הַשָּׁבוּעַ — לְזֵכֶר הַמְּאֹרָע שֶׁחָל בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת: פָּרָשַׁת "שְׁקָלִים" (שמות ל יא—טז) בְּשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר, שֶׁהָיוּ מַכְרִיזִים בּוֹ עַל הַשְּׁקָלִים; פָּרָשַׁת "זָכוֹר" ('זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק') (דברים כה יז—יט) בְּשַׁבָּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁלִּפְנֵי פּוּרִים; פָּרָשַׁת "פָּרָה" ("פָּרָה אֲדֻמָּה") (במדבר יט) בְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ; פָּרָשַׁת "הַחֹדֶשׁ" (שמות יב א—כ) בְּשַׁבָּת הַסְּמוּכָה לְנִיסָן (מגילה ג ג).

– **סמיכות הפרשיות**° [בהשאלה על־פי המימרה: ״למה נסמכה פרשת... לפרשת...״ מועד קטן כח. ועוד] קרבת ענין לענין: ״סמיכות הפרשיות למה לי כאן?... יודעני, יודעני... סמיכות הפרשיות״ (סביב, דרך 96).

– **ארבע פרשיות שבתפלין*** (מנחות ג ז), הפרשיות ״קדש־לי״ (שמות יג א—י); ״והיה כי יביאך״ (שמות יג יא—טז); ״שמע ישראל״ (דברים ו ד—ט); ״והיה אם שמוע״ (דברים יא יג—כא).

– **שתי פרשיות שבמזוזה*** (מנחות ג ז), הפרשיות ״שמע ישראל״ (דברים ו ד—ט); ״והיה אם שמוע״ (דברים יא יג—כא).

– **ערוב פרשיות***, 1*, פרשיות או פסוקים מסימים שנתערבבו ונכתבו שלא כסדרם (בבא קמא קז:). 2° [בהשאלה] בלבול דברים, הכנסת דבר שלא במקומו, החלפת ענין בענין.

פרשוט° [צרפתית: parachute] מצנח, סוכך־נפילה [ראה פרטים וציור ליד הערך מצנח] – [פרשוטים]

פרשון^ ז׳ [מן פרש; פרוש] פרוש, דבור ברור: ״אלהים ה׳ חילי המידעי בינת פרשון״ (סידור רס״ג, שצו). – [פרשון־]

פרשות^ נ׳ [מן פרש] רכיבה על סוס, תורת־הרכיבה: ״כמלאכת הרסן למלאכת הפרשות או כמלאכת האריגה למלאכת החיטות״ (אלבו, עיקרים 504). פלוני ממחה בפרשות. – [פרשות־]

פרשז [מלה סתומה במקרא, כנראה הרחבה מן פרש]

~ פע׳ **פרשז** פ״י 1, פרש: ״מאחז פני־כסה פרשז עליו עננו״ (איוב כו ט). 2^ [כאלו מן פרש] באר, הסביר: ״מלכים פרשזתה להם תורת המנחה״ (סידור רס״ג, רה). – [לפרשז, מ־, י־]

~ פע׳ **פרשז**^, נפרש עליו, נעטף: ״עומדים בכס מפרשז״ (גבירול, ג 52). – [מפרשז, יפרשז]

פרשן^, **פרשן**^ ז׳ [מן פרש, פרש] מבאר, מפרש, מי שעוסק בפרושו של ענין מסים: ״גירסא זו הכתובה בספרים משבשת היא ועל־ידי פרשנים טועין״ (רש״י כריתות ד.). רש״י הוא מגדולי הפרשנים של המקרא והתלמוד. פרשן מדיני בעתון או ברדיו. פרשן צבאי. – [פרשן־, פרשנים, פרשני־, פרשנית, ־ניות]

– **פרשן־דתא**^ [חידוד־לשון שאול מן השם פרשנדתא, אסתר ט ז], כנוי מליצי לרש״י מפרש ספרי התורה: ״פרוש נורא שם לתורה, על כן נקרא פרשן־דתא״ (אברהם אבן־עזרא, א 59).

פרשנות°, **פרשנות**° נ׳ [מן פרשן] 1, הסברת טקסטים קשים או דברים וענינים הטעונים באור, עבודתו של הפרשן: פלוני ממחה בפרשנות המקרא. פרשנות מדינית. פרשנות צבאית. 2, ספרות הפרשנים, שם כולל לפרושים השונים על נושא מסים. אקסגזה: הפרשנות העברית למקרא עשירה מאד. – [פרשנות־]

פרשני°, **פרשני**° ת׳ [מן פרשן] שיש בו פרשנות, שיש בו באור לענין מסים: הספרות ההלכית והפרשנית. שיטות פרשניות שונות – [פרשנית, פרשניים, ־ניות]

פרת [נוסח־משנה של פרד]

~ התפ׳ **התפרת***, התפרד, התחלק והתפצל: ״נהר פרת, מגיד שמתפרת והולך עד שהוא כלה במגרפה״ (מדרש הגדול, דברים א ז). – [להתפרת, מת־, ית־]

פרת, ראה פרה. **פרתא**, ראה פורתא*.

פרתיון° ז׳ (Parathion) נוזל רעלי חריף, צבעו אפר־כהה. החקלאים משתמשים בו להשמדת חרקים ומזיקי־צמחים שונים.

פרתם ז׳ [מפרסית עתיקה: fratama ראשון, ראש] מכנויי האצילים בבבל ובפרס: ״חיל פרס ומדי הפרתמים״ (אסתר א ג). ״ומזרע המלוכה ומן הפרתמים״ (דניאל א ג). – [פרתם־, פרתמים, ־מי־]

פש פ״ע ראה פוש.

פש ז׳ [מלה סתומה, המשמעות משוערת בלבד] 1, הרבה: ״ולא ידע בפש מאד״ (איוב לה טו). 2 [לדעה אחרת] אחור, חדילה. 3 [ויש סוברים] פשע.

פ״ש ר״ת 1, פריסת־שלום. 2, פסח שני.

פשה°, **באשה**° ז׳ [עברית: פחה] תאר־אצילות בתרכיה ובכמה ממדינות ערב: אחמד־פשה.

פשה [במקורות המאוחרים: פסה; ערבית: פ׳שא נפוץ]

~ פע׳ **פשה** פ״ע התרחב, התפשט (ביחוד משהו שלילי או מזיק): ״והנה הנגע עמד בעיניו לא־פשה הנגע בעור״ (ויקרא יג ה). ״ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית״ (ויקרא יד מד). ״וחכמים מטהרים, שאין הנגע פושה לתוכה (לתוך המחיה)״ (נגעים ו ג). ״ואין ההפסד פושה בהן״ (רמב״ם, שאלה ז ב). ״ודבקה בו כצרעת... והשרישה ופשתה בכל־חוריו״ (ביאליק, שבעה). ״ולעינינו הולך חזיון זה ופושה״ (ייבין, תולדות הכתב 12). ״פשתה מבוכה במשלט״ (יזהר, צקלג 204). ״פשתה בין החולים מחלה חדשה״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 124). – [לפשות, פושה, פשוי, יפשה]

פשוט* ת׳ [מן פשט, פשט] 1^, בלתי־מרכב, שאין בו חלקים מרכבים: ״שהנפש עצם פשוט רוחני״ (חובות הלבבות, אהבת ה׳ א). מכשיר פשוט. 2^, שאינו מסבך, שאינו קשה לתפיסה או להבנה, שוה לכל נפש, ברור, מובן: ״אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך... כך פשוט לך שאינו בא להרג״ (רש״י שמות כב ב). שאלה פשוטה. דבר זה פשוט בתכלית. מסקנה פשוטה. 3°, שאינו מעבד הרבה, שאינו מבחר: יין פשוט. רהיטים פשוטים. נעלי־עבודה פשוטות. 4°, רגיל, בינוני, שאין בו משהו מיחד: ״אבי היה איש פשוט, תמים״ (ביאליק, יונה). ״התפלל כשאר פשוטי בני־אדם״ (עגנון, כלה רפו). לשון פשוטה. 5°, גס, המוני, בלתי־עדין: פלוני הוא בעל אפי פשוט. התנהגות פשוטה. 6*, ישר, לא־עקם: ״(קורה) עקמה רואין אותה כאלו היא פשוטה״ (עירובין א ח). ״לא הביאן הקדוש־ברוך־הוא דרך פשוטה לארץ ישראל, אלא דרך המדבר״ (מכילתא כג:). אותיות כפופות ופשוטות [ראה עוד להלן] 7^, פרוש, שלוח: ״ימינך פשוטה לקבל שבים״ (סליחות, לך ה׳ הצדקה). ידו של העני פשוטה לקבל נדבה. רגל פשוטה קדימה. 8*, שאינו בכור: ״בכור ופשוט שהניח להן אביהן ענבים״ (בבא בתרא קכו:). ״שנכנסו פשוטי הלוים תחת בכורי ישראל״ (במדבר רבה ו). 9°, שפשט, שהוריד מעצמו: ״פרוע־בלורית, פשוט־מעיל, מתגלגל בעשב״ (סוקולוב, במראות 177). ״היינו מגיעים אל הנהר פשוטי־בגד״

(ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 59). **10** ° תה״פ בְּפַשְׁטוּת, לְלֹא הִתְחַכְּמוּת: פְּלוֹנִי פָּשׁוּט אֵינוֹ מֵבִין אֶת הַדָּבָר [וראה עוד הצירופים להלן]. — [פְּשׁוּטָה, פְּשׁוּטִים, ־טוֹת]

— **פְּשׁוּטוֹת** ° תה״פ בְּאֹפֶן פָּשׁוּט: ״הַקֵּיסָר בָּא בְּהֶסְתֵּר פָּנִים, לָבוּשׁ פְּשׁוּטוֹת״ (ליפסון, מדור 82). הוּא עָנָה לוֹ פְּשׁוּטוֹת וּקְצָרוֹת.

— **אוֹת פְּשׁוּטָה*** (ספרי ואתחנן עה). כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת ך ן ף ץ הַבָּאוֹת בְּסוֹף הַמִּלָּה, לְהַבְדִּיל מִן הָאוֹתִיּוֹת כ נ פ צ ״שֶׁהֵן כְּפוּפוֹת״ בְּרֹאשׁ הַמִּלָּה וּבְאֶמְצָעָהּ.

— **גֵּט פָּשׁוּט***, שְׁטָר שֶׁאֵינוֹ תָּפוּר וְקָשׁוּר וְחָתוּם, לְהַבְדִּיל מִן ״גֵּט מְקֻשָּׁר״: ״גֵּט פָּשׁוּט עֵדָיו מִתּוֹכוֹ, וּמְקֻשָּׁר — עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו״ (בבא בתרא י א).

— **הֲבָרָה פְּשׁוּטָה** ° [בדקדוק] הֲבָרָה פְּתוּחָה, הַמִּסְתַּיֶּמֶת בִּתְנוּעָה, לְהַבְדִּיל מִן ״הֲבָרָה מֻרְכֶּבֶת״ (סְגוּרָה) הַמִּסְתַּיֶּמֶת בְּאוֹת־עִצּוּר: בְּמִלַּת ״שָׁלוֹם״ הַהֲבָרָה ״שָׁ״ — פְּשׁוּטָה, וְהַהֲבָרָה ״לוֹם״ — מֻרְכֶּבֶת.

— **פְּשׁוּטֵי־כֵלִים*** (כלים ב א). כֵּלִים שְׁטוּחִים, שֶׁאֵין לָהֶם בֵּית־קִבּוּל.

— **פְּשׁוּטֵי כְּלֵי־עֵץ*** [על־פי שבת קכג: ושם ״כפשוטו, בסגנון הלצי] בּוּלֵי־עֵץ, גְּלָמִים, בּוּרִים נִבְעָרִים.

— **פְּשׁוּטֵי־עָם** °, אַנְשֵׁי הֶהָמוֹן, הֶדְיוֹטוֹת, ״עֲמְךָ״.

— **לָשׁוֹן פָּשׁוּט (פְּשׁוּטָה)***, לָשׁוֹן שֶׁאֵין בָּהּ מְלִיצוֹת, לָשׁוֹן רְגִילָה וְטִבְעִית: ״הוּא קִלְּסָהּ בְּלָשׁוֹן כָּפוּל וְהִיא קִלַּסְתּוּ בְּלָשׁוֹן פָּשׁוּט״ (שיר השירים רבה א טו, הנך יפה).

— **מִשְׁפָּט פָּשׁוּט** ° [בתחביר] מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נוֹשֵׂא וְנָשׂוּא וְלִפְעָמִים גַּם מֻשָּׂאִים, לְוָאִים וְכוּ׳, לְהַבְדִּיל מִן ״מִשְׁפָּט מְחֻבָּר״ אוֹ מִן ״מִשְׁפָּט מֻרְכָּב״ וְכוּ׳.

— **שֶׁבֶר פָּשׁוּט** ° [בתורת־החשבון] חֵלֶק מִשָּׁלֵם הַמֻּבָּע בְּצוּרַת יַחַס בֵּין שְׁנֵי מִסְפָּרִים שְׁלֵמִים, מִסְפָּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוֹנֶה וּמְכַנֶּה: הַשְּׁבָרִים 3/5, 4/9 שְׁבָרִים פְּשׁוּטִים הֵם.

— **שִׁיר פָּשׁוּט**° [בתורת־השירה בימי־הביניים] שִׁיר הַבָּנוּי כֻּלּוֹ בְּמִשְׁקָל שֶׁל תְּנוּעוֹת בִּלְבַד, לְמָשָׁל:

כְּתֹנֶת פַּסִּים לָבַשׁ הַגַּן / וּכְסוּת רִקְמָה מַדֵּי דִשְׁאוֹ (משה אבן־עזרא).

אוֹ יְתֵדוֹת בִּלְבַד, לְמָשָׁל:

חֲכַם בְּנִי וּבִין דֵּעָה / קְנֵה אֱמֶת וְתֹם רֵעָה (ברכיה הנקדן).

— **שָׁנָה פְּשׁוּטָה**°, **1**° [בלוח העברי] שָׁנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ, לְהַבְדִּיל מִן ״שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת״ שֶׁהִיא בַּת שְׁלֹשָׁה־עָשָׂר חֹדֶשׁ. **2** ° [בלוח הכללי] שָׁנָה שֶׁבְּחֹדֶשׁ פֶבְּרוּאָר שֶׁלָּהּ 28 יוֹם, לְהַבְדִּיל מִן ״שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת״ שֶׁבְּפֶבְּרוּאָר שֶׁלָּהּ 29 יוֹם. **3** ° [בלוח המוסלמי] שָׁנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ 354 יוֹם.

— **(תְּקִיעָה) פְּשׁוּטָה*** [על־פי תוספתא חולין א כז]. קוֹל־תְּקִיעָה רָגִיל וְרָצוּף, בְּנִגּוּד לִתְקִיעַת שְׁבָרִים אוֹ לִתְרוּעָה.

פְּשׁוּט* ז׳ [מן פשט] פְּשָׁט, הַהוֹרָאָה הַפְּשׁוּטָה שֶׁל מִלָּה אוֹ פָּסוּק, לְהַבְדִּיל מִן ״דְּרוּשׁ״ אוֹ ״דְּרָשׁ״: ״אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ״ (שבת סג.). ״וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ״ (רש״י בראשית א א). — [פְּשׁוּט־]

— **אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ***. אֵין לַהֲבִינוֹ אֶלָּא כְּפִי שֶׁמִּסְתַּבֵּר מִן הַמַּשְׁמָע הַפָּשׁוּט שֶׁל הַמִּלִּים: ״אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ״ (שבת סג.). ״מַעֲשֶׂה זֶה אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ וְכָךְ הָיָה״ (מגדלי מו״ס, סט).

— **פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ**°, **1**°, הוֹרָאָתוֹ הִיא כִּמְבֻנּוֹ הַפָּשׁוּט, מַשְׁמָעָם שֶׁל מִלָּה אוֹ פָּסוּק לְלֹא כָּל פִּלְפּוּל, דְּרוּשׁ אוֹ הַשְׁאָלָה: ״עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, אֲבָל מִדְרַשׁ אַגָּדָה...״ (רש״י בראשית ח ז). ״בַּעַל־הַבַּיִת חָשׁוּב — אָדָם חָשׁוּב, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ״ (מגדלי מו״ס, קפ). ״פִּיו — לִצְחוֹק וְגוּפוֹ לְקַפִּיצָה, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ״ (בורלא, עקביה 35). [ובהשאלה:] ״הַשֵּׁם ׳חֲתִימָה׳ הָאָמוּר כָּאן אֵין פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ הַיָּשָׁן מַמָּשׁ״ (ביאליק, הספר). **2** °, בְּתַכְלִית הַפַּשְׁטוּת, דָּבָר פָּשׁוּט וּבָרוּר לְלֹא כַּוָּנָה צְדָדִית נִסְתֶּרֶת: עֲשֵׂה אֶת הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר נִצְטַוֵּיתָ, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ.

— **פְּשׁוּטוֹ שֶׁל דָּבָר**°, דָּבָר כְּמוֹת שֶׁהוּא: ״כַּוָּנָתָן לְהָצִיק לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּרוּסְיָה עַד מָוֶת, כִּפְשׁוּטָם שֶׁל דְּבָרִים״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 187). ״זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל דָּבָר, אֲבָל יֵשׁ בָּזֶה עוֹד סוֹד גָּדוֹל״ (עגנון, אלו תקא).

פְּשׁוּט*, **פִּישׁוּט** ז׳ [מן פשט, פִּשֵּׁט] **1***, שְׁטוּחַ, פְּרִישָׂה, שִׁלּוּחַ: ״פִּשּׁוּט זְרוֹעוֹת״ (תוספתא מועד קטן ב יז). ״הִשְׁתַּחֲוָיָה... דְּאִית (שֶׁיֵּשׁ) בָּהּ פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם״ (הוריות ד.). ״קְצַת יְהוּדִית קְצָת לוֹעֲזִית, פַּעַם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וּקְרִיצַת עֵינַיִם״ (מגדלי מו״ס, קסג). ״עַד שֶׁנָּפְלוּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם לָאָרֶץ וְחָבְטוּ אֶת חָטְמֵיהֶם בַּקַּרְקַע״ (עגנון, כלה רנז). ״פְּעָמִים יוֹשֵׁב הָיָה לוֹ בְּפִשּׁוּט גּוּף וְרַגְלַיִם״ (הזז, צל 135). ״שֶׁיְּהֵא מָקוֹם נִכָּר לְאִילָן... לְפִשּׁוּט וּלְהִתְרַחֲבוּת״ (סביב, דרך 96). **2** °, הֲפִיכַת עִנְיָן מְסֻבָּךְ לְפָשׁוּט יוֹתֵר, הַרְצָאַת עִנְיָן קָשֶׁה בְּלָשׁוֹן פְּשׁוּטָה וְשָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ (Simplification): פִּשּׁוּט תּוֹרַת־הַיַּחֲסוּת לְאַיְנְשְׁטֵין בְּהַרְצָאָה פּוֹפּוּלָרִית. — [פִּשּׁוּט־, פִּשּׁוּטִים, ־טֵי־]

פַּשְׁטִיּוּת° נ׳ [מן פָּשׁוּט] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַפָּשׁוּט: ״בַּמֻּרְכָּב הַפְּסֵד הַנִּפְרָד אֶל פַּשְׁטִיּוּתוֹ, שֶׁכָּל אֶחָד יָשׁוּב אֶל עַצְמוּתוֹ הַפָּשׁוּט״ (קרשקש, אור ה׳ ג ב ב). [ראה עוד פַּשְׁטוּת]

פָּשׁוּי° ת׳ [מן פשה, פָּשָׂה] מְפֻזָּר, נָפוֹץ: ״פְּזוּרָה פְּשׁוּיָה... נָעָה וְנָדָה״ (הדסי, אשכול הכופר, סוף הספר, בשיר). — [פְּשׁוּיָה, פְּשׁוּיִים ־יוֹת]

פָּשׁוּל° ת׳ [מן פשל] מֻפְשָׁל, מוּשָׁט: ״צַוְּארֵיהֶן (שֶׁל הַתַּרְנְגוֹלוֹת) הָיוּ פְּשׁוּלִים כִּמְוּשָׁטִים לִשְׁחִיטָה, וְעֵינֵיהֶן נִפְחָדוֹת״ (מגד, חדוה 227). — [פְּשׁוּלָה, פְּשׁוּלִים, ־לוֹת]

פִּשּׂוּק°, **פִּישׂוּק** ז׳ [מן פשק, פִּשֵּׂק] הַרְחָבָה לְכָאן וּלְכָאן: עֲמִידָה בְּפִשּׂוּק־רַגְלַיִם. פִּשּׂוּק־יָדַיִם. — [פִּשּׂוּק־, פִּשּׂוּקִים, ־קֵי־]

פִּשּׁוּר°, **פִּישׁוּר** ז׳ [מן פשר, פִּשֵּׁר] **1** °, עֲשִׂיַּת פְּשָׁרָה, הַשְׁלָמָה בֵּין צְדָדִים עַל־יְדֵי חִפּוּשׂ דֶּרֶךְ לְוִתּוּרִים הַדָּדִיִּים: ״אַהֲבַת הַפִּשּׁוּר וְהַמִּצּוּעַ מִדָּתוֹ הַיְסוֹדִית״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים ק). ״הֲרֵיהוּ מְדַבֵּר בִּרְתִיחָה בִּלְתִּי נִתֶּנֶת לְפִשּׁוּר״ (קרני, כורך 251). וַעֲדַת פִּשּׁוּר. **2** °, הֲבָאָה לְמַצַּב פּוֹשֵׁר: ״שֶׁגָּזְרוּ עַל הַזֵּעָה עַל־יְדֵי חַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ אֲפִלּוּ פִּשּׁוּר פֶּן יְבַשֵּׁל״ (ספר התרומה, שבת רלב). **3** °, מַתַּן פֵּשֶׁר, הַסְבָּרָה בְּיִחוּד עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ: ״שִׁמּוּשׁ בִּכְתוּבִים מִן הַמִּקְרָא וּפִשּׁוּרָם בְּרוּחַ אֶסְכָטוֹלוֹגִית״ (י׳ דביר, בר־כוכבא 12). — [פִּשּׁוּר־, ־רִים, ־רֵי־]

פשוש° ז׳ [ארמית: פשושא, ויקרא רבה כב; ערבית: פ׳שוש] צפור־שיר זעירה ממשפחת הסבכים (Prinia gracilis), זנב הפשוש ארך ומעגל, נוצתו אפרה, מזונו חרקים. יציב בארץ, מצוי ביחוד בקרבת ישובים.–[פשוש־, ־שות, פשושות־ גם פשושים°, ־שי]

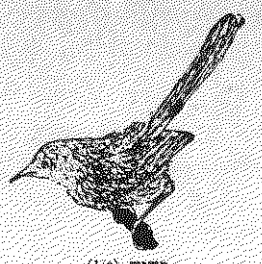
פשוש (1/3)

פשות, ראה פשת.

פשח [ארמית: פשח]

~ פע׳ **פשח**° פ״י בקע, פשק: ״נתלה אחד מהם בזית ופשחו״ (תוספתא יבמות יד ט). — [לפשח את־; פושח, פשוח; יפשח]

~ נפ׳ **נפשח**°, 1°, נתפלג, נבקע: ״אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית״ (שביעית ד ו). ״במעגן נפשח רכות קרש שהרקיב״ (שלונסקי, חרי בבל 272). 2°, נתק, נקרע: ״ובמחילת כבודך כשנפשח לי כפתור מן המכנסים״ (דרויאנוב, א רעא). — [להפשח, נפשח, יפשח]

~ פע׳ **פשח** פ״י בקע, פצפץ: ״דרכי סורר ויפשחני, שמני שומם״ (איכה ג יא). ״ויפשח הראשון נתח נתח״ (פיוטים, סידור 630). ״מרוצץ את ראשו ומפשחו כתולעת״ (שמיר, מלך 382). — [לפשח את־, מפשח, יפשח]

~ הת׳ **התפשח** ˙, 1˙, נתמתח הרבה: ״אם יקרה לעצלים (לשרירים) שיתפשחו״ (קאנון ד ד). 2°, התפוצץ: ״אבן אחת כבדה משקעת בחזה ועודפת ואתה מתפשח מיאוש״ (יזהר, צקלג 416). — [להתפשח, מת־, יתפשח]

פשט [אכדית: pašātu מחה, הכחיד; ארמית: פשט; ערבית: בשט מתח]

~ פע׳ **פשט** פעו״י 1 פ״י הסיר, חלץ, הוריד: ״ופשט את־בגדי הבד אשר לבש״ (ויקרא טז כג). ״פשטתי את־כתנתי – איככה אלבשנה?״ (שיר השירים ה ג). ״צבי זה כשפושטין אותו מעורו״ (מדרש הגדול, דברים ב ז). פושט עורות של בהמות. 2°, שלח, הושיט: ״פשט העני את ידו״ (שבת א א). ״יונה זו פושטת צוארה לשחיטה״ (שיר השירים רבה ד א, הנך יפה). ״נגש אליה, פשט זרועותיו ונסה לחבקה״ (צמח, א 237). 3°, ישר, זקף: ״לפשט עקמומית שבלב״ (ברכות נט.). 4 פ״ע השתער, התנפל (קיצור מן ״פשט ידו״): ״כזרח השמש תשכים ופשטת על־העיר״ (שופטים ט לג). ״ועמלקי פשטו אל־נגב ואל־צקלג... ויכו את־צקלג״ (שמואל א ל א). ״בבואם למקום פשטו הגברים על המגרשים המסמנים״ (שבהר, ג 96). 5°, נפוץ, השתרע: ״אין בן־דוד בא עד שתפשט מלכות הרשעה בכל העולם כלו״ (יומא י.). ״והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל״ (רמב״ם, ממרים ב ב). הידיעה פשטה בכל הסביבה. 6° פ״י פרש, באר, קבע את הפשט: ״ר׳ ינאי היה יושב ופושט בפתח עירו״ (במדבר רבה יח). — [לפשט את־; פושט, פשוט; יפשט]

~ נפ׳ **נפשט**°, 1, הוסר ממנו, הורד ממנו לבוש: ״ומהם נפשטים ערמים״ (איכה רבתי, פתיחתא). ״נפשט עור צפרן מעליו (מאדם הראשון) וראה עצמו ערם״ (פרקי דר׳ אליעזר, יד). נפשטה חלצתו. [ובמליצה]: ״אם מצדקות נפשטו אישים״ (משה אבן־עזרא, א 18). ״נפשו אחר אשר מהגוף נפשטה״ (נאגארה, 501). 2, הושט, נשלח: ״והראשים נפשטים לקול החצוצרות״ (מגילת בני אור, יז 10). ידו של העני נפשטה לאסף נדבות. צוארה נפשט לשחיטה. — [להפשט, נפשט, יפשט]

~ פע׳ **פשט** פ״י 1, הפשיט, הסיר בגדים מעל־: ״ויבאו פלשתים לפשט את־החללים״ (שמואל א לא ח). 2°, הושיט, שלח: ״התחיל מפשט ידיו״ (ירושלמי סנהדרין כא א). 3°, ישר, החליק: ״המקמט מפשטין את קמטיו״ (תוספתא נגעים א ח). 4°, הביא לכלל פשטות ובהירות: ״היה מפשט ומפרט ומוסיף דברי הסבר משלו״ (שרת, באסיה 61). ״המטרה הברורה... פשטה להם עד מאד את האמצעים״ (קריב, עטרה 30). הפרשן מפשט את הכתובים. [לפשט את־, מפשט, י־]

~ פע׳ **פשט**°, 1, הושט, נשלח: ״אי זהו משכב כדרכו? רגליו מפשטות וידיו על לבו״ (ירושלמי נזיר נה ד). ידים מפשטות. 2°, נעשה פשוט משהיה: תכנית מפשטת. — [מפשט, יפשט]

~ הת׳ **התפשט**, 1, הסיר מעל עצמו את בגדו: ״ויתפשט יהונתן את־המעיל אשר עליו״ (שמואל א יח ד). ״אחר־כך כשהתפשט אבי את קפוטתו״ (ברנר, א 46). [ובהשאלה]: ״ולא ישקל דבר במה שעבר... אך הוא קרוב להתפשט מן האנושיות״ (חובות הלבבות, הבחינה ה). ״התמונה מתפשטת לגמרי את צורתה התמונית״ (ייבין, תולדות הכתב 10). 2°, התרחב, השתרע, נפוץ: ״אין בן־דוד בא עד שתתפשט מלכות הרשעה על ישראל״ (סנהדרין צח.). ״הרגיש פתאם כעין חם... שמתפשט והולך בכל האברים״ (ביאליק, יום ששי ד). ״אותו גאון שנתפשטו הוראותיו בכל תפוצות ישראל״ (עגנון, אלו רצט). האימפריה הרומית התפשטה על כל ארצות הים התיכון. 3°, גדל בשטחו, נתמתח לארך ולרחב: כל הגופים מתפשטים בחם ומתכוצים בקר. 4°, התישר, החלק: ״נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר יפי למקומו״ (בבא מציעא פו.). ״נתפשטו קמטי פניהם ונסתלק כעסם״ (עגנון, כפות תסט). 5° [על חיגר] נתישרה רגלו: ״בחגר שאינו יכול להתפשט וסומא שאינו יכול להתפתח״ (חגיגה ו.). — [להתפשט, מתפשט, ית־]

~ הפ׳ **הפשיט** פ״י 1, הסיר בגד מעל פלוני: ״ויפשיטו את־יוסף את־כתנתו״ (בראשית לז כג). ״פן־אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה״ (הושע ב ה). 2, קרע והסיר את העור מעל בהמה שנשחטה: ״והפשיט את־העלה ונתח אותה לנתחיה״ (ויקרא א ו). 3°, פשט, שרבב, שלח: ״חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו״ (בראשית רבה סה). ״קפץ בעל־המחבר לתוך ברכתו והפשיט ידו בקערה״ (הזז, צל 125). 4˙ [בהשאלה] הסיר את הצד הגשמי מדבר, ערטל את הדבר והשאיר רק את מהותו העיונית־המחשבתית, קבע אבסטרקציה: ״והפשיט צורתו מחמר שלו״ (מורה נבוכים א סח). במדה ששכלו של אדם מפתח יותר, כן נוטה הוא להפשיט יותר דברים. — [להפשיט את־, מפשיט, יפשיט]

~ הפ׳ **הפשט** ˙, **הפשט** ˙, 1˙, הוסר מעליו בגדו או עדיו: ״אז במאסי דברות עשרה, הפשטו מני עדיים עשרה״ (ינאי, שעד). ״ומעדיה הפשטה״ (איכה ישבה חבצלת, לט׳ באב). ״מפשט בלי לבושין עומד הוא לפני המטה״ (עגנון, כלה עב). 2°, הרחק ממנו הצד המוחש והגשמי, נעשה אבסטרקטי: הדברים הפשטו על־ידי

המרצה. אמנות מפשטת. 3 *, הברר, התבאר, נעשה פשוט: "ויפשט לך מדברי ר' יוחנן" (והזהיר, ויקרא סא:). [וראה עוד ערך מפשט] – [מפשט, יפשט]

– פשט יד*. 1*. הושיט ידו לעשית דבר־מה: "פשט העני את ידו לפנים" (שבת א א). "גם לא פשט היד, גם לא שאל לשלום כל הקוראים בשמו" (ביאליק, אכן חציר). 2 ° [בהשאלה] היה חסר־כל, בקש נדבות.

– פשט ידו בפלוני*. שלח יד בפלוני, פגע לרעה בפלוני: "כל מי שחטא והחטיא... ושפשטו ידיהם בזבול" (תוספתא סנהדרין יג ה). "לכו פשטו ידיכם בגדוד" (סנהדרין טז.).

– פשט עור °. 1. הסיר עור של בהמה שנשחטה: פושטי עורות. 2 [בהשאלה] נצל אחרים בצורה קשה, הפקיע מחירים או הפריז בתביעת שכר בעד שרותו: "שם הגרמים פושטים את עורו של עובד האדמה" (המאירי, תנובה 22). הספסר פשט עורם של לקוחותיו.

– פשט צורה ולבש צורה* (רות חן י), שנה את צורתו, החליף את מראהו [מכאן:]

– פשט צורתו° שנה את מראהו: "פשט שם את צורתו הטבעית והיה להימנון לאמי" (אחד העם, קפד).

– פשט את הרגל* [בהשאלה] 1*. חדל לשלם את חובותיו, הגיע למצב של בנקרוט: "הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל" (כתובות יג ה). "מעשים בכל יום הם שסוחרים עומדים ופושטים את הרגל באנס או ברצון" (מנדלי מו"ס, רמג). "וכפי הנראה עתיד הועד־הפועל לפשט את הרגל" (אחד העם, תמג). "זה היה לו... מיום שפשט את הרגל בליפצינג" (ביאליק, אריה ה). בית־המשפט הכריז על פלוני כבעל פושט־רגל. 2 °, התבדה, נכשל: התכנית החדשה פשטה את הרגל.

א. **פשט** * ז' [ארמית: פשטא; ראה גם פשט, פשט 6; פשוט] המובן הפשוט של הכתובים, באור פסוקי המקרא לפי הוראתם ההגיונית־הפשוטה, ולא בדרך של דרש ואגדה; הפשט הוא ראשון בארבעת דרכי הפרוש של המקרא: פשט, רמז, דרש, סוד (ראשי־תיבות: פרד"ס): "אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו" (רש"י ישעיה ט ד). "אלו היה לו פנאי, היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום" (רשב"ם, בראשית לז ב). "בפרוש המלות המספקות בספרי הקדש והנראה מן הפשט" (חובות הלבבות, עבודת ה' ד). "והיה ר' זונדלה אומר דברי־חדודים בדרך הדרוש ובדרך הפשט" (חזז, צל 53). —[פשט־, פשטו; פשטות, פשטות־, גם פשטים, פשטי־]

א. **פשט** * ז' [ארמית: פשטא, ראה להלן] דרך טבעית ופשוטה: "אין פשטי הנהר דומין, זה חריף וזה עומד" (רש"י חולין נז.). — [פשט־, פשטים, פשטי־]

ב. **פשט** ° ז' [מן פשט, פשט 2] פשיטה, הושטה: "שם!... תקע נחום אצבעו בפשט יד" (יזהר, צקלג 356). "בפשט ידים" (ריבנר, למצא עת 83). — [פשט־]

פשטא * ז' [ארמית] 1. פשט, מובנה הפשוט של מלה: "פשטיה דקרא" (כתובות קיא:). 2. דרך פשוטה: "נהרא כפשטיה איזיל" ("ילך לו הנהר בדרכו הטבעית)" (גיטין ס:).

– נהרא נהרא ופשטיה* (חולין יח:), לכל נהר דרכו הטבעית שלו, כלומר, לכל מקום מנהגיו וארח־חייו המיחדים לו, הכל כמנהג המקום.

פשטא * ז' [אולי מן פשט] שם אחד מטעמי המקרא, מן המפסיקים, בא על־פי־רב אחרי המהפך, צורתו ׳ מעל לאות. מקומו תמיד על האות האחרונה שבמלה (על מלה מלעילית הוא נרשם פעמים: על האות המנגנת ועל האות האחרונה, למשל: "תהו").

פשטות ° נ' [מן פשוט] 1. תכונתו של הדבר הפשוט, חסר כל סבוך וקשי: "העבדה הנסה הזאת בפשטותה" (רטוש, ממש 80). פשטות הענין. 2. טבעיות, ארח־חיים פשוט, צניעות: הנשיא הצטין בפשטות הליכותיו. פשטות בדבורו. – [פשטות־]

– בפשטות ° תה"פ באפן פשוט, ללא פלפול וסבוך, ללא התחכמות יתרה: "פשוטים שבהם דברו בפשטות ושאלו מה זה מחתן?" (עגנון, כלה קסח). אענך בפשטות.

פשטי * ת' [מן פשט] שיש בו מדרך הפשט, שאין בו דרש: "פרושי רבנו סעדיה ופרושי רבנו שמואל בן חפני ז"ל הפשטיים" (הרקמה לג'נאח, הקדמה VIII). "ראש דבר בהגדה פשטית" (תשובות תלמידי מנחם, 19). — [פשטית, פשטיים, ־טיות]

פשטידה ° נ' [כנראה, מאיטלקית: pastetta] מאכל אפוי עשוי מקמח בלול בשמן ומתבל בנותני־טעם שונים: "ובשכר זה הם עושים לכבודו פשטידא לשבת" (מנדלי מו"ס, קמח). "ומקום שיש מטבח, שם מכינים לכבוד שבת פשטידה" (טשרניחובסקי, סיפורים 69). "היתה אמי מוסיפה מאתמול פשטידה יתרה" (ביאליק, החצוצרה א) — [פשטידת־, פשטידות]

פשטן * ז' [מן פשוט, פשט] 1 °, מרצה דבריו בפשטות, הרואה דברים כפשוטם: "הפשטן יקרא כדרכו והמעמיק יעמיק" (ביאליק, הספר). "תורה זו פשוטה היא... בין הפשטנים, מחפשי הגאלה האמתית... ימנה גם אידלסון" (ויסלבסקי, יחידים 87). פלוני אדם פשטן ומעשי. 2 *, מבאר דברי התורה על־פי הפשט, להבדיל מן "דרשן": "פשטנים אחרים לא עמדו על העקר" (רשב"ם בראשית לז ב). רש"י ורשב"ם היו מגדולי הפשטנים. – [פשטן־, פשטנים, ־ני־]

פשטנות ° נ' [מן פשטן] 1. הרצאת דברים בפשטות ללא פלפול: "מתוך פשטנות בלתי־עמקותית ואי־פרובלמתית זו" (סוקולוב, אישים 193). פשטנות בבאוריו של רשב"ם לתורה. דבריו של המרצה הצטינו בפשטנות רבה. 2 [בגימה ביקורתית] תפיסת דברים לפי פשוטם או לפי צורתם החיצונית, בלא לחדר לעמקם: הערכתך את המצב הפנימי לוקה בפשטנות יתרה. – [פשטנות־]

פשטני ° ת' [ראה פשטן, פשטנות] 1. שיש בו פשטנות וסברה ישרה, שאינו מפלפל ומתחכם: "דבר־פליאה היה יצוק באותה תנופה פשטנית, והוא שפעת מליצתה" (קריב, עטרה 31). הרצאה פשטנית בתכלית. 2. פשוט ובלתי־מעמיק, שטחי: "כן תתפלאו בודאי, והפשטנים שבכם יוכלו אמנם לראות בזה רק מעין

פשרה" (אחד העם, מה). "מטריאליסמוס פשטני השליט בלבבות וברוחות" (ויסלבסקי, יחידים ו) "בקצור, הענין רק נראה כך פשטני ומובן במהותו" (מלצר, אור 50). עמדתו לגבי הבעיות החמורות היתה פשטנית ביותר. – [פשטנות, פשטניים, ־ניות]

פשיון* ז׳ [מן פשה, פשה שבמקרא; כתיב־משנה של פסיון] התפשטות, התרחבות: "יש בשער לבן מה שאין בפשיון (הנגע)" (נגעים ד א). "(אזוב) ספק משטח של צמח, ספק פשיון של שחיך" (שרירא, עזה 174). – [פשיון־]

פשיזם◊ ז׳ [מאיטלקית: fascismo, מן fascio אגד, קבוצה] תנועה לאמנית קיצונית ורודנית, שנוסדה באיטליה אחרי מלחמת העולם הראשונה. הפשיזם הוא משטר של דיקטטורה המשעבד את המוני העם, מדכא את תנועת הפועלים, מתנגד לסוציאליזם. הפשיזם הפך לנושא דגל הריאקציה, הגזענות והאנטישמיות בעולם.

– **פשיסט**◊ ז׳ חסיד הפשיזם, ההולך בדרך הפשיזם.

– **פשיסטי**◊ ת׳ של הפשיזם, של הפשיסט: התנועה הפשיסטית בעולם.

– **פשיזציה**◊, השלטת משטר פשיסטי בתחום מסים: פשיזציה של האגודות המקצועיות.

פשיחה* נ׳ [מן פשח, פשח; ארמית: פשיחא] 1⁺, בקיעה ונתוק: "פשחן (את הענפים) מן האילן עד שנתקן ומתוך שאין קציצתן נכרת כל כך ששוכבין ראשי פשיחתן אצל האילן" (רש״י סוכה יא:) 2*, מקום ההתבקעות של ענף ונתוקו מן הגזע (שבת קט: ושם בארמית). – [פשיחת־, פשיחות]

פשיט° ת׳ [מן פשט] אקסטנסיבי, המתפשט בשטח ובזמן, שאינו מרכז, בנגוד אל "עצים": עבודה פשיטה. חקלאות פשיטה. – [פשיטה, פשיטים, ־טות]

א. **פשיטא*** תה״פ [ארמית] 1*, פשוט! קריאת־תמיהה מקבלת בתלמוד בהוראה: והלא הדבר פשוט ומובן מאליו, ומה זה בא להשמיענו!? (נדרים טז: ועוד). 2*, מלת־פתיחה בפי המביא הלכה פשוטה, שאין בה כל ספק, ואחריה הוא מביא הלכה שאינה פשוטה ואינו יודע כיצד ליַשבה (ברכות יב. ועוד). 3°, מובן מאליו, בודאי ובודאי: "הלמדתם גמרא מימיכם? פשיטא!" (ביאליק, המליץ). "אלא מאי? לא? פשיטא, שאין לעשות בהם השפטים האלה!" (ברנר, א 111). "פשיטא שהייתי הולך בשעלי ילד... שהיה סוס רגיל עובד פרך" (מלצר, אור 50).

ב. **פשיטא*** ז׳ [ארמית] שם מטבע קטן (ריוח בצירוף:)

– **פשיטי דספרא***, 1*, שכר הסופר, שכר שמשלמים לסופר העוסק בכתיבת שטרות (בבא מציעא טז:). 2°, כנוי הלצי לשכר־סופרים, תשלום שמשלם מוציא־לאור לסופר בעד מאמר או יצירה ספרותית שנתפרסמו על־ידו: "בדבר פשיטי דספרא, צויתי לסדר את חשבונך ולהמציא לך את המגיע" (ביאליק, אגרות קלט).

ג. **פשיטא**⁺ ז׳ [ארמית: פשוט] שם מקצר של התרגום הסורי למקרא – ראה גם פשיטתא⁺.

פשיטה* נ׳ [מן פשט, פשט] 1*, הסרה, הורדה (של בגד, של עור בהמה וכדומה): "הקיש פשיטה ללבישה" (ירושלמי יומא מ ג). "ומעשה מליקה ופשיטה וקבלה ויציקה" (גבירול, ו 53). פשיטת המעיל. 2*, שליחה, ישור: "כריעה ופשיטה" (תוספתא שקלים ב יז). פשיטת יד, פשיטת רגל לפנים. 3°, התנפלות והשתערות על מקום ללא כונה להחזיק בו אלא בעקר במגמה לחבל, להטריד, להשיג ידיעות וכדומה: הצבא ערך פשיטה בתוך ארץ האויב. – [פשיטת־, פשיטות]

– **פשיטת־יד*** [שאול מן ירושלמי יומא מב ב, ושם כפשוטו: שליחת יד לפנים] בקשת נדבות.

– **פשיטת־רגל**° [מן פשט את הרגל*; בהשאלה] 1, בנקרוט, הפסקת תשלום החובות לנושים: "ופשיטת הרגל (מביאה) לידי דלות וקבצנות" (מגדלי מו״ס, קפט). בית־הדין הכריז על פשיטת־רגל של הסוחר. 2, כשלון, אי־הצלחה: יוזמי התכנית הודו בפשיטת־הרגל של תכניתם.

– **פשיטת־עור**° [בהשאלה] נצול וקפוח מפרז של הזולת על־ידי הפקעת מחירים או דרישת תשלום מפרז בעד שרות.

פשיטות* נ׳ [מן פשוט] 1⁺, פשטות, תכונתו של הדבר הפשוט: "מי שקצר שכלו להבין ענין הפשיטות" (חובות הלבבות, היחוד י). "וסדר את התקיעות בפשיטות בלי שום כונות" (בובר, אור 63). "באמת אין ליַשב חזון זה בפשיטות" (ויסלבסקי, חר׳ במערכה 97). פשיטות ההרצאה. 2* [בהלכות ירושה בתלמוד] מעמדו של הבן הפשוט שאינו בכור (ירושלמי בבא בתרא טז ב). – [פשיטות־]

– **פשוט (ב)תכלית הפשיטות**⁺ פשוט ביותר, שאין פשוט ממנו: "כשישתדלו להשיג מהחמר הפשוט בתכלית הפשיטות" (מורה נבוכים א נה). "הבורא פשוט הוא תכלית הפשיטות" (שבט יהודה, קנו). "הפעם לא נגמר הדבר בתכלית הפשיטות" (ילין, א 71).

– **בפשיטות**°, באפן פשוט: "ואנשים פשוטים ישיבו בפשיטות: טענה ישנה היא זו" (אחד העם, פו). "חסרים אנו בפשיטות פרשיות הרבה" (קלוזנר, הרעיון 31). "אני אומר לו בפשיטות שיחזר עמי תכף ומיד" (עגנון, כלה רב).

פשיטות° נ׳ [מן פשיט] אקטנסיביות, השתרעות והתפשטות בשטח ובזמן, התרחבות כמותית ולא איכותית (בנגוד אל "עצימות"): שיטות של פשיטות בשדות־הפלחה. – [פשיטות־]

פשיטתא⁺ נ׳ [ארמית: פשוטה] שמו של התרגום הסורי למקרא. שמו המלא: "מפקתא פשיטתא" – המהדורה הפשוטה. נקרא בקצור גם "פשיטא". הפשיטתא נתחברה במאות הראשונות למנין האמות ונכרת בה השפעה יהודית.

פשיסט◊ ז׳ ראה ערך פשיזם.

פשיעה* נ׳ [מן פשע, פשע] 1°, עשית פשע, עבירה על האסור: הפשיעה בקרב הנער פחתה. פשיעת ישראל באלהיו. 2*, גרימת נזק כתוצאה של רשלנות במלוי תפקיד: "תחלתו בפשיעה וסופו באנס" (בבא מציעא מב.). "בלי זדון וזעם... בלי פשיעה ופרץ" (ינאי, קי). "ואם פשעו ולא בכו, אריכם על פשיעתם" (הגניה, דיואן קב). ונגזתי לכל ספר רפואות ופשעתי בגליונוס פשיעה" (כלפון, 103). – [פשיעת־, פשיעות]

פשיקה° נ׳ [מן פשק, פשק] הרחבה, פשוק: פשיקת רגלים. — [פשיקת־, פשיקות]

— **פשיקת שפתים**° [ראה ״פשק שפתיו״] רבוי להג, פטפטנות: ״אכן פשיקת שפתים יש לך, לא עלינו!״ (שלונסקי, תר׳ הדרן ד 327).

פשירה˚ נ׳ [מן פשר, פשר] התקררות, ירידת הטמפרטורה: ״הקדחת היומית... ופשירתה בלילה״ (קאגון, ד א). פשירת התה. [פשירת־, ־רות]

פשל [קרוב אל פתל]

~ פע׳ **פשל**˚ פ״י תלה, הטיל: ״עון בעלי תשובה יכבש ויעביר לפשל״ (אדעה, זולת לשבת שובה, סידור 790). ״ויפשיל פושל״ (גבירול, א 64). — [לפשל, פושל, יפשל]

~ נפ׳ **נפשל**˚, נתקפל, הוטל: ״וכשהיה הולך שוליו נפשלים לאחור״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלג). ״כובעי קטיפה בראשיהם על פדחתם, נפשלים פנים ואחור״ (סוקולוב, במראות 27). — [להפשל, נפשל, יפשל]

~ הפ׳ **הפשיל**° פ״י 1°. הטיל, תלה, הדלה: ״המוליך את התבן לא יפשיל את הקפה לאחוריו״ (ביצה ד א). ״הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו״ (שבת קכז:). ״ויפשיל את הרצועה תחת זנבו (של החמור)״ (תוספתא שבת ד ב). 2°. חפת, קפל והעלה כלפי מעלה: הנער הפשיל את שרווליו. הדיגים הפשילו את מכנסיהם עד למעלה מן הברכים. 3° [בהשאלה] נשא, הרים, הגביה: ״נסתכל תחלה בנו בחן ובמתיקות והפשיל אחר־כך את עיניו לתקרה״ (ביאליק, סוהר). ״הפשיל רגליו והלך מטיל לו לאט־לאט״ (הזז, צל 65). ״ועתה, אהובי ר׳ יוסי, נפשיל את רגלינו ואל המגיד!״ (סדן, ממחוז טו). 4*. פתל, שזר: ״בית־כנסת שחרב... אין מפשילין בתוכו חבלים״ (מגילה ג ב). — [להפשיל, מ־, י־]

~ הפ׳ **הפשל**˚. 1°. הוטל, הדלה, השלך: ״ובפגדתו מפשלת לאחוריו״ (ברכות סב:). טליתו של המתפלל מפשלת על כתפיו. [ובהשאלה:] ״ענף הראש יפשל כבידי אחד אורב״ (למדן, במעלה פו). 2°. נחפת, קפל והעלה כלפי מעלה: ״בתי־ידים מפשלים עד המרפק לאחוריהם וזרועות יהודים מתגלות״ (מגדלי מו״ס, פב). ״שרווליהן מפשלים עד מרפקיהן״ (ביאליק, ספיח ד). — [מפשל, יפשל]

~ הת׳ **התפשל**°, הפשל, הוטל לאחוריו: ״קצות קפוטתו מתפשלין מאחוריו ומתבדרין לצדדין״ (ברגר, א 18). ״מפני בהילותו נתפשלה לו אחת מפאותיו״ (ברקוביץ, תר׳ אדם מב). ״השרוולים מתפשלים ועירם הזרועות והקבורות מבהיק״ (סדן, באלכסון, 100). ״שמלתה נתפשלה לה קמעה״ (אריכא, ג 15). — [להתפשל, מתפשל, יתפשל]

— **הפשיל דברים לאחוריו**° [בהשאלה] העלים עיניו מן הדברים, הסיח את דעתו מן הענין: ״הפשיל (קין) דברים לאחוריו ויצא כגונב דעת העליונה״ (בראשית רבה כב).

פשע [ארמית: פשע]

~ פע׳ **פשע** פ״ע 1. חטא, עבר עברה: ״בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי״ (ישעיה א ב). ״וסלחתי לכל־עונותיהם אשר חטאו־לי ואשר פשעו בי״ (ירמיה לג ח). ״ועל־פת־לחם יפשע־גבר״ (משלי כח כא). 2. מרד, התקומם נגד: ״ויפשע מואב בישראל״ (מלכים ב א א). 3*. גרם נזק על־ידי רשלנות: ״שומר־חנם... שאמר פשעתי״ (בבא מציעא לד.). — [לפשע ב־; פושע, פושעת, יפשע]

~ נפ׳ **נפשע**, נכשל בפשע, עבר עברה: ״אח נפשע מקרית־עז ומדינים כבריח ארמון״ (משלי יח יט). התנהגות נפשעת. — [להפשע, נפשע, יפשע]

~ הפ׳ **הפשיע*** פ״י 1*. החטיא, הביא אחרים לידי חטא: ״׳על כל דבר פשע׳ – מדבר באהרן שהפשיע את ישראל בדבור ׳לא יהיה׳״ (במדבר רבה ט, בסוף). ״וה׳ המיתו באכזריותיו ובעונותיו, כי הרבה הפשיע והרשיע לעשות תועבות רבות״ (יוסיפון, צו). ״גדול כחו של חפץ הקיום ועשוי הוא להפשיע אדם על פת־לחם״ (ליסיצקי, תולדות 240). 2°, הרשיע, האשים, חשב לפושע: ״אל פניו אוכיח לדעת מה יפשיעני״ (רש״י איוב יג טו). ״ונא אל תפשיעם בחטאתי ואל תחיבם בעונותי״ (הנני העני, מוסף ימים נוראים). — [להפשיע את־, מפשיע, י־]

פשע° ז׳ [מן פשע, פשע] 1. חטא, עון: ״מה־פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי?״ (בראשית לא לו). 2. עברה בעסקי ממונות, גרימת נזק מתוך רשלנות או כונת זדון: ״על־כל־דבר־פשע – על־שור על־חמור״ (שמות כב ח). פשעי גנבה. 3° [בדיני עונשין בישראל] עברה פלילית, עברה חמורה ביותר (הדרגות מן הקל אל הכבד הן: חטא – עון – פשע). הפשע בחקיקה במדינת־ישראל דינו מאסר שלמעלה משלוש שנים. — [פשע־, פשעים, פשעי־]

— פשע שפתים, לשון־הרע, דברי־דבה, הליכה רכיל: ״בפשע שפתים מוקש רע״ (משלי יב יג).

— על כל־פשעים תכסה אהבה (משלי י יב), האוהב את מישהו מתעלם מחסרונותיו ומחטאיו, האהבה מקלקלת את השורה.

— מה־פשעי? במה חטאתי? על שום־מה הנני נענש?: ״מה־פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי?״ (בראשית לא לו). ״אמר לה: הרי זה גטך! אמרה לו: מה פשעי?״ (תנחומא וישב ד).

— שבי פשע (ישעיה נט כ), החוזרים בתשובה.

פשע [כתיב־משנה של פסע]

~ פע׳ **פשע** פ״ע פסע, צעד, דרך: ״במלחמה אפשעה בה״ (ישעיה כז ד). — [לפשע, פושע, יפשע]

פשע ז׳ [מן פשע, פשע] פסיעה, צעד [מצוי במקרא רק בניב:]

— כפשע בינו ובין המות, חייו נתונים בסכנה, עוד מעט ואבד: ״חי־ה׳ וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות״ (שמואל א כ ג) [מכאן:]

— כפשע בין... ובין°... מרחק קטן ביותר, הדבר קרוב ביותר: ״כפשע היה בינו ובין העבודה בצבא״ (ברגר, א 106). ״אך כפשע בין התפל והנשגב״ (סוקולוב, במראות 352).

פשעה˚ נ׳ [מן פשע] פשע, חטא: ״טמאים ברשעתם טשו בפשעתם״ (משה אבן־עזרא, קודש פז). — [פשעת־, פשעות, פשעות־]

פשעי° ת׳ [מן פשע] שיש בו פשע, הכרוך בחטא: ״עליה להוקיע בחרפת בושה גם את החמוד הפשעי המקנן בבשרה״ (שטיינמן, זוגות א 37). — [פשעית, ־עיים, ־עיות]

פשפוש˚ ז׳ [מן פשפש, פשפש; ארמית: פשפושא*] בדיקה, חפוש, חטוט בדבר: ״יקדש שאר היום בפשפוש מעשיו ולשוב מהם״

(חמדת הימים ב קו). "פשפוש זה שהוא מפשפש במומי אחרים... הנאת נפש לו בו" (ליסיצקי, תולדות 116). — [פשפוש"]

פשפש* ז' [סורית: פשפשא; ערבית: פ'שפ'אש] רמש מסדרת חרקים המצידים בחדק־מציצה הקבוע בקדמת הראש (Heteroptera). הכנפים העליונות – יותר ממחציתן קשה, קצותיהן דקות־קרומיות. רב הפשפשים מפיצים ריח סרחון דוחה: "טעם טעם פשפש לתוך פיו הרי זה יפלט" (תרומות ח ב). — [פשפש", פשפשים, פשפשי"]

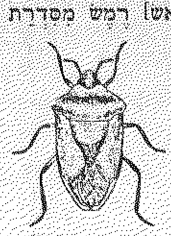

פשפש ירוק (1/1)

פשפש־המיטה (4 x)

– **פשפש־המטה°**, פשפש חסר־כנפים (Cimex lectularius) החי בפנות־סתר במטות, מתחת לשטיחים וכדומה. צבעו חום־אדם. בלילות הוא יוצא ממחבואו ומוצץ את דם האדם.

– **מחבא פשפשים°**, כנוי־זעם למתחבאים במקומות־מחבוא מבישים: "מחבא פשפשים החבאו" (ביאליק, בעיר).

פשפש* ז' [הגיזרון לא הוברר] דלת קטנה, שער קטן: "נטל את המפתח ופתח את הפשפש" (תמיד א ג). "היו יוצאות דרך הפשפש האחורני, זה שבירכתי החצר והגן" (ביאליק, מאחורי א). פשפש בגדר־הגנה. — [פשפש", פשפשים, פשפשי"]

פשפש [קרוב אל משמש]

~ פע' **פ ש פ ש** * פ"י בדק, חפש היטב, חטט: "פשפש ומצא... פשפש ולא מצא" (ירושלמי כתובות כה א). "הוי מפשפש בדברי תורה כדי שלא תשכחם... בוא ונפשפש בהלכות בשביל שלא יעלו חלודה" (ספרי האזינו קלא:). "עמדתי ופשפשתי בספרי" שמוש ולא מצאתי סמך לדברי" (עגנון, אלו ריעה). "הנה פשפשה ומצאה דוקא כלב!" (ברקוביץ סיפורים רל). — [לפשפש ב", את", מפשפש, י"]

– **פשפש במעשיו***, בחן ובקר את עצמו, הרהר הרהורי תשובה: "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו" (ברכות ה'). "אני מפשפש במעשי, אני חושב על טיב העולם" (ברנר, א 13). "באותה שעה נשתבשו דרכי חייו ועליו לפשפש במעשיו" (שור, כוכבי 172).

פשפשון° ז' [מן פשפש] פשפש קטן [בלשון הדיבור] כנוי של בוז למישהו פעוט או פחות־ערך: "איפה הפשפשון!" (יזהר, צקלג 293). [ראה גם ערך פספוס] — [פשפשנת, פשפשונים, "נות]

פשק [ארמית: פסק]

~ פע' **פ ש ק** פ"י פתח לרוחה, הרחיב: "פשק שפתיו מחתה לו" (משלי יג ג). "היה פושק את לעו חסר־השנים" (שלונסקי, תר' הדון א 116). — [לפשק, פושק, יפשק]

~ נפ' **נ פ ש ק°**, נפתח, הרחב: "ושפתי נפשקו לומר: הלא הוא אינו" (מגר, מקרה 82). — [להפשק, נפשק, יפשק]

~ פע' **פ ש ק** פ"י פסק, פשק, פתח לרוחה: "ותפשקי את־רגליך לכל־עובר" (יחזקאל טז כה). המתעמלים פשקו את רגליהם לפקדה. הגנן פשק את בדי העץ. — [לפשק את", מפשק, י"]

~ פע' **פ ש ק°**, נפתח לרוחה: "שטחו להם אופנים מפשקי ידות" (ביאליק, בעיר). המתעמלים נצבו לפקדה ברגלים מפשקות. זרועות הגפן פשקו על־ידי הזמירה. — [מפשק, יפשק]

~ הת' **ה ת פ ש ק°**, התפשט לצדדים, נפתח לכאן ולכאן: "נתפשקו אצבעותיה" (ארד, ביתו 236). "שפתיו הצרובות נתפשקו ורעדו" (ברקוביץ, סיפורים לט). "שפתיו הטובות עוד מעט ותתפשקנה לחיוך רחב" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 18). זרועות המחוגה התפשקו. — [להתפשק, מת", ית"]

~ הפ' **ה פ ש י ק°** פ"י הרחיב לצדדין, פשט הרבה: "הוא חיך במבוכה, הפשיק מעט את שפתיו החרוכות" (זרחי, החוף הנכסף 140). — [להפשיק את", מפשיק, יפשיק]

– **פשק שפתיו**, הרבה דברי להג, פטפט: "נצר פיו שמר נפשו, פשק שפתיו מחתה־לו" (משלי יג ג).

פשק° ז' [מן פשק] מרוח, מקום פתוח: "ובפשק הצר הזה שוב קמה נגדם צורה מצהבת" (יזהר, שיירה 19). —[פשק", פשקים, פשקי"]

פשר [קרוב אל פתר במשמעות: התיר; ארמית: פשר; ערבית: פשר לבאר]

~ פע' **פ ש ר*** פעו"י 1 פ"ע נמס, עבר ממצב מוצק למצב נוזל: "כיון שחמה זורחת עליו (על המן) היה פושר והולך ונחלים היו מושכין ממנו" (מכילתא ג). השלגים התחילו לפשר. 2. פגה קרירותו, נעשה לא צונן ולא חם: "אין שורין את החלתית בפושרין" (שבת כ ג). מים רותחים ומים פושרים. 3 פ"י פתר, באר: "אשר נתן אל בל[בו בינה] לפשור את כל דברי עבדיו הנביאים" (מגילת פשר חבקוק, ב 8—9). "עקום חלומות תפשר" (ינאי, נח). — [לפשר, פושר, יפשר]

~ נפ' **נ פ ש ר**^, 1^, נמס, נמוח: "מי שלגין נפשרין על שפת המים" (רש"י עבודה זרה לד:). 2°, נתחמם קצת (הקר) או נתקרר קצת (החם): המים הקרים שעמדו בבית נפשרו. התה החם שהיה ונפשר בכוס. 3^, באר, הסבר: "ובקץ נחתם לא נפשר" (יהודה הלוי, ח 327). — [להפשר, נפשר, יפשר]

~ פע' **פ ש ר*** פ"י 1*, תוך, הביא לידי פשרה: "יפה כח פשרה מכח הדין... שנים שדנו יכולין לחזור בהם ושנים שפשרו אין יכולין לחזור בהם" (תוספתא סנהדרין א ס). "נתערבו הגברים ופשרו: יחלקו" (ביאליק, החצוצרה ג). "נתבקשתי לבוא לשם ולפשר בין שני סוחרים" (עגנון, אלו שלח). "ובמאמרו 'שתי רשיות' מנסה הוא לפשר" (ברדיצ'בסקי, מאמרים לו). ועדה מפשרת בין הצדדים. 2*, התיר, שחרר, ישר: "נסתבכו בגדיו בקוצים הרי זה מפשרן" (ירושלמי שבת יא). "היאך פשרתי תימך את הכלב" (פסיקתא רבתי נה:). "פשר את בגדיו על גופו" (ברש, א 473). "פשר לקמטי בגדיו ונכנס לעיר" (עגנון, תמול 13). 3°, באר, התיר בעיה: "זכר החלום ונתקשה בו ולא היה יודע לפשרו" (הזז, היושבת 50). — [לפשר את", בין", מפשר, יפשר]

~ הת' **ה ת פ ש ר***, 1*, בא לידי פשרה, השלים: "עשיתי תשובה ונתפשרתי" (בראשית רבה כב). "המסגלים יותר להתפשר עם החיים" (אחד העם, שמו). שני הצדדים התפשרו ביניהם. מוטב שתתפשר עמו. 2°, נתקרר, נעשה פושר: "כף ראשונה של מרק שנתפשר" (סדן, ממחוז קפח). — [להתפשר מתפשר, ית"]

~ הִפ׳ **הִפְשִׁיר** * פעו״י 1 * פ״י הֵמֵס על־ידי חִמּוּם: "וְשֶׁמֶן שֶׁקָּרַשׁ אֵין מַפְשִׁירִין אוֹתוֹ" (תוספתא בבא בתרא ה ד). הַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה וְהִפְשִׁירָה אֶת הַשְּׁלָגִים. 2 *, עָשָׂה לְפוֹשֵׁר, חִמֵּם קְצָת דָּבָר צוֹנֵן אוֹ קֵרֵר דָּבָר חַם: "נוֹתֵן לְתוֹכוֹ (לְתוֹךְ מֵחַם בְּשַׁבָּת) מַיִם מְרֻבִּין כְּדֵי לְהַפְשִׁירָן" (שבת מא). 3 ° פ״ע נָמַס, נָמוֹג: "עַל־יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ מִתְחַמֵּם וּמַפְשִׁיר" (רש״י שמות טז כא). "פְּאוֹתָיו וּזְקָנוֹ וּשְׂפָמוֹ (הַקְּפוּאִים) הִפְשִׁירוּ וְיָרְדוּ אַף מַיִם" (ביאליק, יום ששי ה). "הַשֶּׁלֶג נִתְחַמֵּם וְהִפְשִׁיר" (עגנון, אלו ואלו תפח). [ובהשאלה:] "הִפְשִׁיר הַקֶּרַח בֵּין הַסּוֹעֲדִים" (דינור, בימי 365). — [לְהַפְשִׁיר, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻפְשַׁר** °, נַעֲשָׂה פּוֹשֵׁר: הַמַּיִם הָרוֹתְחִים עָמְדוּ שָׁעָה קַלָּה עַד שֶׁהֻפְשְׁרוּ. — [מֻפְשָׁר, יֻפְשַׁר]

– **אָדָם (דָּבָר, יַחַס, מַעֲשֶׂה) פּוֹשֵׁר** °, כִּנּוּי לְאָדָם (דָּבָר, יַחַס, מַעֲשֶׂה) שֶׁהוּא "לָא קְרִירָא וְלָא חֲמִימָא", מְהַסֵּס, רוֹפֵף.

– **הַנִּכְוֶה בְּרוֹתְחִים נוֹשֵׁב בְּפוֹשְׁרִים** ° [פתגם עממי] מִי שֶׁנִּכְשַׁל פַּעַם בְּדָבָר־מָה, מַתְחִיל לְפַחֵד מִכָּל דָּבָר, אַף פָּחוּת וָקַל מִן הַקּוֹדֵם, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִכָּשֵׁל שֵׁנִית.

– **כִּמְדֻמֶּה הָיִיתִי שֶׁאַתֶּם נִכְוִין בְּפוֹשְׁרִין וְאִי אַתֶּם נִכְוִין אֲפִלּוּ בְּרוֹתְחִין** * (ירושלמי ברכות ה ב). סָבוּר הָיִיתִי שֶׁתָּבִינוּ בְּנָקֵל דְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בִּרְמִיזָה, וְהִנֵּה רוֹאֶה אֲנִי כִּי אֵינְכֶם תּוֹפְסִים אֲפִלּוּ דְּבָרִים בְּרוּרִים בְּיוֹתֵר!

פֵּשֶׁר ז׳ [מן פשר] פִּתְרוֹן, פֵּרוּשׁ, בֵּאוּר: "וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר?" (קהלת ח א). "הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר — פִּשְׁרוֹ עַל הַכִּתִּיאִים אֲשֶׁר הֵמָּה קַלִּים וְגִבּוֹרִים בַּמִּלְחָמָה" (מגילת פשר חבקוק, ב 11–12). "וַיִּשְׁאַל לוֹ לְפֵשֶׁר הַדִּמְעָה וְלִשְׂחוֹק מַה זֶּה עוֹשֶׂה" (עגנון, אלו קכו). מַה פֵּשֶׁר מַעֲשֵׂהוּ זֶה? לֹא אֵדַע פִּשְׁרוֹ. — [פֵּשֶׁר־, פִּשְׁרוֹ]

– **פֵּשֶׁר חֲבַקּוּק** *, שֵׁם שֶׁנִּתַּן לְאַחַת הַמְּגִלּוֹת מִן הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת בְּמִדְבַּר יְהוּדָה, עַל שׁוּם שֶׁהִיא מְפָרֶשֶׁת בְּשִׁיטָה דַּרְשָׁנִית רַבִּים מִן הַכְּתוּבִים שֶׁבְּסֵפֶר חֲבַקּוּק, בְּשִׁיטָה שֶׁל הֲבָאַת פָּסוּק פָּסוּק — וּלְיָדוֹ "פִּשְׁרוֹ" אוֹ "פֵּשֶׁר הַדָּבָר" [ראה לעיל]

פְּשָׁרָה * נ׳ [מן פשר, ראה שם פשר] הֶסְכֵּם עַל־יְדֵי וִתּוּרִים מְסֻיָּמִים בֵּין רָבִים, מְצוּעַ־הַדִּין: "זֶה אוֹמֵר מָאתַיִם שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר מָאתַיִם שֶׁלִּי, נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה וְהַשְּׁאָר לֹא יִתֵּן לָהֶם עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם" (תוספתא בבא מציעא ג ח). "יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין" (סנהדרין ה:). "שְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה אֵין בַּעֲלֵי־דִינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן" (סנהדרין ה:). "הַפְּשָׁרָה תַּעֲבִיר וְתַרְחִיק מֵאֲנָשִׁים מְרִיבָה" הנגיד, בן־משלי 86). הָרִיב בֵּינֵיהֶם נִסְתַּיֵּם בִּפְשָׁרָה. — [פִּשְׁרַת־, פְּשָׁרוֹת, פִּשְׁרוֹת־]

פִּשְׁרוֹן * ז׳ [מן פשר; פשר] פֵּשֶׁר, פִּתְרוֹן, מוּבָן: "פֵּשֶׁר דָּבָר — פִּשְׁרוֹן שֶׁל דָּבָר" (רש״י קהלת ח א). "וְהִנֵּה אַגִּיד לְךָ אֶת פִּשְׁרוֹן אוֹתוֹתָיו עַד תֻּמָּם" (אסף, 147). "אַךְ מָה אֶעֱשֶׂה וְאֵין בְּיָדִי לְהַצִּיעַ לְךָ פִּשְׁרוֹן דָּבָר" (שנהר, א 382). — [פִּשְׁרוֹן־, פִּשְׁרוֹנִים, ־נֵי־]

פַּשְׁרָן * ז׳ [מן פשר] 1 °, מִי שֶׁנּוֹטֶה לִפְשָׁרוֹת וּלְוִתּוּרִים, שֶׁאֵינוֹ תַּקִּיף בְּדַעְתּוֹ. 2 *, כִּנּוּי לְדַיָּן הַדָּן וּמְפַשֵּׁר בֵּין הַצְּדָדִים הָרָבִים (הרבה בספרות שאלות־ותשובות). — [פַּשְׁרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

פַּשְׁרָנוּת ° נ׳ [מן פַּשְׁרָן 1] נְטִיָּה לִפְשָׁרוֹת וּלְוִתּוּרִים, הֶעְדֵּר תַּקִּיפוּת בְּדֵעָה: "כָּךְ סוֹפָהּ שֶׁל הַפַּשְׁרָנוּת תָּמִיד, שֶׁאֵינָהּ מְנִיחָה אַף דַּעְתָּם שֶׁל אֵלּוּ שֶׁבִּשְׁבִילָם הִיא בָּאָה" (אחד העם, קפה). "בְּמִפְלָגָה אַחַת קִיצוֹנִית שֶׁעוֹשָׂה אֶת הַדָּבָר בְּכָל אֲבָל לֹא בְּפַשְׁרָנוּת סַבְלָנִית" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פח). מַנְהִיג פְּלוֹנִי נֶאֱשַׁם עַל־יְדֵי יְרִיבָיו בְּפַשְׁרָנוּת וּבִסְתַגְּלָנוּת. — [פַּשְׁרָנוּת־]

פַּשְׁרָנִי ° ת׳ [מן פַּשְׁרָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פַּשְׁרָנוּת, הַכָּרוּךְ בְּוִתּוּרִים: "אָנוּ מַעֲמִידִים בַּשּׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה סַבְלָנוּת פַּשְׁרָנִית גְּמוּרָה" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים צג). עֶמְדָּה פַּשְׁרָנִית שֶׁל הַמִּפְלָגָה. — [פַּשְׁרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

פִּשְׁתִּי °, **פִּשְׁתִּי** ת׳ [מן פִּשְׁתָּה, פִּשְׁתָּן] דּוֹמֶה לְפִשְׁתָּן, חוּם־בָּהִיר: "תֵּיתֵי לוֹ, שֶׁשַּׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ פִּשְׁתִּיּוֹת וְשֶׁקָּשֶׁה לְהַבְחִין בֵּינֵיהֶן אֶת הַשֵּׂיבָה" (יהודה שטיינברג, קצט). — [פִּשְׁתִּית, פִּשְׁתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

פֵּשֶׁת נ׳ [צורת־משנה של פִּשְׁתָּה, ראה להלן] פִּשְׁתָּה, פִּשְׁתָּן: "מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי, צַמְרִי וּפִשְׁתִּי" (הושע ב ז). "יַרְחוּ עֵצָד פֵּשֶׁת" (לוח־גזר; הניקוד משוער). — [פֵּשֶׁת־, פִּשְׁתִּים, פִּשְׁתֵּי־]

פשתה

פִּשְׁתָּה נ׳ [אכדית: pištu; פונית: foist; לוח־גזר: פשת] צֶמַח־תַּרְבּוּת חַד־שְׁנָתִי (Linum). מִגִּבְעוֹלֵי הַפִּשְׁתָּה מְפִיקִים אֶת סִיבֵי הַפִּשְׁתָּן כְּחֹמֶר־גֶּלֶם לְבַדִּים: "אֵזוֹר פִּשְׁתִּים" (ירמיה יג א). "בִּגְדֵי פִשְׁתִּים" (יחזקאל מד יז). מִזַּרְעֵי הַפִּשְׁתָּה מְפִיקִים שֶׁמֶן. מִינִים רַבִּים שֶׁל פִּשְׁתָּה גְּדֵלִים בָּר בְּאַרְצֵנוּ. מִינִים אֲחֵרִים מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. — [פִּשְׁתַּת־, פִּשְׁתִּים, ־תֵּי־]

פִּשְׁתָּן * ז׳ [מן פִּשְׁתָּה] שֵׁם כּוֹלֵל לְסִיבִים וְלָאָרִיג הַמְּיֻצָּר מִסִּיבֵי הַפִּשְׁתָּה: "כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִשְׁתָּן" (שבת ב ג). "כְּלֵי פִשְׁתָּן" (בבא קמא י ט). — [פִּשְׁתַּן־]

– **פִּשְׁתַּן־אֲדָמָה** °, כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָאַזְבֶּסְט, הַמִּתְפַּצֵּל לְסִיבִים יְרֻקִּים וְדַקִּים כְּסִיבֵי פִשְׁתָּן.

– **אָנָה יִכָּנֵס כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה?** * (רש״י בראשית לז א; על־פי תנחומא וישב) קְרִיאַת־תְּמִיהָה כְּנֶגֶד מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּתַּן בְּגֹדֶשׁ רַב בְּיוֹתֵר.

פִּשְׁתָּנִי * תו״ז 1 *, אָדָם הָעוֹסֵק בְּעִבּוּד פִּשְׁתִּים אוֹ בִּמְכִירָתָן (בראשית רבה לב). 2 °, בַּעַל שְׂעָרוֹת כְּצֶבַע הַפִּשְׁתָּן, בְּהִיר־שֵׂעָר: "זוֹהֲרִים וּבָאִים שְׁקָצִים פִּשְׁתָּנִיִּים" (שניאור, פנדרי א 21). "הַסְּבַךְ שֶׁל זְקָנוֹ הַפִּשְׁתָּנִי" (בן־ציון, קעח). — [פִּשְׁתָּנִית, ־נִים, ־נֵי־, ־נִיּוֹת]

פִּשְׁתָּנִית ° נ׳ [מן פִּשְׁתָּן] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַלֻּעֲנִיתִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים נָאִים נוֹשְׂאֵי דָּרְבָן (Linaria). אֲחָדִים מִמִּינֵי הַפִּשְׁתָּנִית מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. — [פִּשְׁתָּנִיּוֹת]

פַּת נ׳ [מן פתת; ארמית: פִּיתָא] 1, פְּרוּסָה, חֲתִיכָה, וּבְיִחוּד חֲתִיכַת־לֶחֶם: "מִפִּתּוֹ תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה" (שמואל ב יב ג). "וְעַל־פַּת־לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר" (משלי כח כא). "פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל" (אבות ו ד). 2, פֵּרוּר, חֲתִיכָה קְטַנָּה: "פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים" (ויקרא ב ו). "מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים" (תהלים קמז יז). — [פַּת־, פִּתּוֹ; פִּתִּים, פִּתֵּי־]

– **פַּת־בַּג**, ראה פַּתְבַּג.

– **פַּת־מִנְחָה** °, אֲרוּחָה קַלָּה בֵּין אֲרוּחַת־הַצָּהֳרַיִם לַאֲרוּחַת־הָעֶרֶב.

– פַּת־עַרְבִית°, אֲרוּחַת־הָעֶרֶב: "וּמִסְּעוּדַת־הַצָּהֳרַיִם עַד פַּת־עַרְבִית" (מגדלי מו"ס, עד). "וְהָיָה כִּי יָשׁוּב אִישׁ אֶל־אָהֳלוֹ לֶאֱכֹל פַּת עַרְבִית" (ביאליק, והיה כי יארכו).

– פַּת־קִיבָר* (פסחים מב.), לֶחֶם גַּס, שֶׁרֻבּוֹ סֻבִּין: "הַשְּׂבֵעִים יוֹם יוֹם פַּת־לֶחֶם, וִיהִי פַּת קִיבָר חֲרֵבָה" (ביאליק, אלמנות).

– פַּת־שַׁחֲרִית*, אֲרוּחַת־הַבֹּקֶר: "מִרְגָּל (מֻרְגָּל) בְּפַת שַׁחֲרִית" (גיטין סט.). "מִזְּמַן אֲכִילַת פַּת שַׁחֲרִית עַד סְעוּדַת־הַצָּהֳרַיִם" (מגדלי מו"ס, עד).

– פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל* (אבות ו ד), הִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט, חֲיֵה בְּצֶנַע וּבְפַשְׁטוּת.

– אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ* [יומא יח: ושם על מי שיש לו אשה לעומת מי ששרוי בלא אשה] [משל־חכמים] 1. מִי שֶׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּתוֹ דְּבַר־מָה שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כָּל אֵימַת שֶׁיִּרְצֶה, נָקֵל לוֹ לְהִתְאַפֵּק וְלֹא לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ – יוֹתֵר מִמִּי שֶׁיּוֹדֵעַ כִּי הַדָּבָר אֵינוֹ מָצוּי בְּיָדוֹ. 2. תְּשׁוּקָתוֹ שֶׁל אָדָם גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר לְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּיָדוֹ.

– פִּתּוֹ אֲפוּיָה* (בראשית רבה טז) [בהשאלה] כָּל צְרָכָיו מוּכָנִים וּמְזֻמָּנִים לוֹ. "לַחְמוֹ נִתָּן, מֵימָיו נֶאֱמָנִים".

פֹּת, פּוֹת נ׳ [הגיזרון לא הוברר בוודאות, וראה עוד ערך פּוֹתָה] 1°. [באנאטומיה] חֵלֶק מֵאֵבְרֵי־הַמִּין הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁל הָאִשָּׁה, צִנּוֹרוֹת הָאֵבָרִים הַפְּנִימִיִּים (Vulva). 2. [במקרא] עֶרְוַת הָאִשָּׁה: "וַה׳ פָּתְהֵן יְעָרֶה" (ישעיה ג יז). [לדעה אחרת שם: פָּתְהֵן = פָּאתְהֵן, פְּאַת־הָרֹאשׁ שֶׁלָּהֶן] – [פֹּת־, פֹּתוֹת, פֹּתוֹת־]

פִּתָּא*, פִּיתָא נ׳ [ארמית] פַּת, לֶחֶם: "בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מָרֵיהּ דְּהַאי פִּתָּא (בָּרוּךְ הָרַחֲמָן בַּעֲלֶיהָ שֶׁל פַּת זֹאת)" (ברכות מ:). "כְּשֶׁתְּפַל פִּתָּא אֶצְלִי – פָּנֶיהָ הַמְמֻרְחִים בְּחֶמְאָה לְמַטָּה" (מגדלי מו"ס, צד). [וראה עוד להלן ערך פִּתָּה] – [פִּתִּין]

פִּתְאוֹם, פִּתְאֹם תה"פ [אולי הרחבה מן פֶּתַע בתוספת מ׳ כדרך חִנָּם, רֵיקָם; אכדית: ina pitti, ina pittimma פתאום] לְפֶתַע, בְּדֶרֶךְ הַפְתָּעָה, בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־צָפוּי: "וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פִּתְאֹם" (יהושע י ט). "כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ" (ירמיה ו כו). "הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ פִּתְאוֹם" (נידה טז:). "וְאֵינִי יוֹדֵעַ לָמָּה פִּתְאֹם שָׂמַחַת חַג עָלַי קָפְצָה" (ביאליק, משירי החורף). [בשירה המודרנית גם כשם ובנטיות:] "כִּי זֶה תָּמְנוּ, מִתָּמְנוּ, זֶה פִּתְאוֹמֵנוּ הַנִּצְחִי" (שלונסקי, שירים ב 329). "וְאִילָן מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה לִשְׁמֵי פִּתְאוֹמָהּ" (ש׳ שלום, שירים קפד).

– בְּפִתְאֹם, לְפֶתַע, בִּמְהִירוּת, בְּלֹא שֶׁצִּפּוּ לְכָךְ: "כִּי בְפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר" (דברי הימים ב כט לו). "בְּפִתְאֹם בִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲבָדָיו לָבוֹא לַסְּעוּדָה?" (שבת קנג.).

– בְּפֶתַע פִּתְאֹם, לְפֶתַע פִּתְאֹם, פִּתְאוֹם־לְפֶתַע°, בְּאֹפֶן חָטוּף, בְּאֹפֶן בִּלְתִּי צָפוּי כְּלָל: "וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם" (במדבר ו ט). "וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם" (ישעיה כט ה). "פִּתְאוֹם־לְפֶתַע עָלָה עֵדֶר שֶׁל בָּקָר עַל הַתְּבוּאָה" (שלונסקי, חר׳ הדון א 106).

פִּתְאוֹמִי^ ת׳ [מן פִּתְאוֹם] הַבָּא פִּתְאֹם, שֶׁבָּא בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: "שִׂמְחָה פִּתְאוֹמִית" (אברבנאל, בראשית ב כא). "לֹא בְּרַעַשׁ וּתְמוּרוֹת פִּתְאוֹמִיּוֹת, כִּי אִם עַל־יְדֵי הַמְּצִאוֹת קְטַנּוֹת תְּמִידִיּוֹת" (אחד העם, פז). "הוֹדָאָתִי הַפִּתְאוֹמִית בְּיַהֲדוּתִי הוֹצִיאַתְהוּ מִכֵּלָיו וּמִשִּׁוּוּי־מִשְׁקָלוֹ" (ביאליק, איש הסיפון). הַדָּבָר אֵרַע בְּאֹפֶן פִּתְאוֹמִי. – [פִּתְאוֹמִית, פִּתְאוֹמִיִּים, ־מִיּוֹת]

פִּתְאוֹמִיּוּת° נ׳ [מן פִּתְאוֹמִי] הַפְתָּעָה, הִתְהַוּוּת דָּבָר בְּהֶסַּח־הַדַּעַת, דְּחִיפוּת מַפְתִּיעָה: מַה כָּל הַפִּתְאוֹמִיּוּת הַזֹּאת? נִדְהַמְנוּ מִן הַפִּתְאוֹמִיּוּת שֶׁבַּפְּעֻלָּה. – [פִּתְאוֹמִיּוּת־]

פְּתָאִי° תו"ז [מן פתה, פֶּתִי] 1. מִי שֶׁנּוֹהֵג לְפַתּוֹת, מְפַתֶּה לְמַעֲשֶׂה שְׁלִילִי: "צֶמַח חֵשֶׁק לְהִתְנַקֵּם בַּגֶּבֶר הַפְּתָאִי" (שטיינמן, זוגות ב 99). "אִם יַשְׂמִיל הַפְּתָאִי – וְתֵימִינָה" (שלונסקי, אבני 53). פְּתָאִי נוֹכֵל שֶׁכְּמוֹתוֹ! 2. [בלשון־הילדים והנוער] רַמַּאי, מִי שֶׁחוֹשֵׁב אֶת הָאֲחֵרִים לִפְתָאִים הַמַּאֲמִינִים לְכָל דָּבָר. – [פְּתָאִים; פְּתָאִית, ־אִיּוֹת]

פְּתָאיִם, פְּתָאִים ז"ר מן פֶּתִי.

פַּתְבַּג, פַּת־בַּג ז׳ [סורית: פַּתְבָּגָא, מפרסית עתיקה: patibaga פרפרת הסעודה, מעדנים] מַטְעַמִּים, מְזוֹנוֹת: "וַיְמַן לָהֶם... מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו" (דניאל א ה). "נִתְיַמֵּר בְּפַתְבָּגָיו וְנִשְׁתַּכֵּר בְּתַעֲנוּגָיו" (יהודה הלוי, א 67). "הַמַּאֲכָלִים טוֹבִים... אֵין בָּהֶם מִן הַפִּגּוּל הַמְיֻחָד לְפַתְבַּג כָּל הָאֳנִיּוֹת" (ביאליק, איש הסיפון). – [פַּתְבַּג־, פַּתְבָּגוֹ, פַּתְבָּגָם; פַּתְבָּגִים, פַּתְבְּגֵי־]

פִּתְגָם ז׳ [ארמית: פִּתְגָּמָא; פרסית עתיקה: patigam ידיעה שנשלחה] 1°. מֵימְרָה קְצָרָה הַכּוֹלֶלֶת חָכְמַת־הַחַיִּים, מוּסַר־הַשֵּׂכֶל נָאֶה וְכַדּוֹמֶה: פִּתְגָּמֵי חז"ל. פִּתְגָּם עֲמָמִי. מְשָׁלִים וּפִתְגָּמִים. 2. [במקרא] צַו, פְּקֻדָּה: "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ" (אסתר א כ). – [פִּתְגַּם־ (במקרא: פִּתְגָם־), פִּתְגָּמוֹ; פִּתְגָּמִים, ־גְּמֵי־]

פתגם [מן פִּתְגָם]

~ פִּע׳ **פִּתְגֵּם** ° פ"י חִבֵּר פִּתְגָּמִים: "הָעָם בְּרֹב מְנִינוֹ וּבִנְיָנוֹ שָׁר בְּשִׁירִים, פִּתְגֵּם פִּתְגָּמִים" (ליפסון, מדור, מבוא III). "מְפַתְגֵּם לָהֶם דִּבְרֵי טַעַם" (יזהר, צקלג 654). – [לְפַתְגֵּם, מְ־ יְ־]

פִּתְגָּמוֹן° ז׳ [מן פִּתְגָם] קֹבֶץ שֶׁל פִּתְגָּמִים, סֵפֶר פִּתְגָּמִים. – [פִּתְגָּמוֹן־, פִּתְגָּמוֹנִים, פִּתְגָּמוֹנֵי־]

פִּתְגָּמִי° ת׳ [מן פִּתְגָם] הַכּוֹלֵל פִּתְגָּמִים, שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרָה וּמִסְגֶּרֶת שֶׁל פִּתְגָּם: סִפְרוּת פִּתְגָּמִית. – [פִּתְגָּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

פֹּתָה, ראה פּוֹתָה.

פִּתָּה° נ׳ [על־פי הארמית: פִּתָּא] עֻגַּת לֶחֶם שְׁטוּחָה הַנֶּאֱפֵית בְּדֶרֶךְ פְּרִימִיטִיבִית כְּמִנְהַג בְּנֵי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח: "וּלְהָזִיז לְפָרָקִים מִקְטַרְתּוֹ וְלִלְעֹס פִּתָּה בִּשְׁתִיקָה" (יזהר, צקלג 17). – [פִּתַּת־, פִּתּוֹת]

א׳ **פתה** [אולי קרוב אל הארמית: פְּתָא, פְּתֵי הרחיב; ויש גוזרים מן פֶּתַע, פִּתְאֹם, או מן פֶּתִי; אחרים על־פי הערבית: פ׳תי נער]

~ פָּע׳ **פָּתָה** פ"ע נָהַג בְּסִכְלוּת, נָטָה בִּבְלִי־דַּעַת אַחֲרֵי דָּבָר שְׁלִילִי: "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (דברים יא טז). "וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב" (הושע ז יא). "וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי" (איוב לא כז). "וָאֵרֶא אֶת בַּת־הַחֵן – וַיִּפְתְּ לְבָבִי" (ביאליק, יש פרשט). נַעַר פּוֹתֶה. – [לִפְתּוֹת, פּוֹתֶה, יִפְתֶּה, וַיִּפְתְּ]

~ נִפ׳ **נִפְתָּה**, הָלַךְ שׁוֹלָל, קִבֵּל אֶת הַצָּעַת הַמֵּסִית, נִגְרַר בְּחֹסֶר־דַּעַת אַחֲרָיו: "פִּתִּיתַנִי ה׳ וָאֶפָּת, חֲזַקְתַּנִי וַתּוּכָל" (ירמיה כ ז). "וּמִי לָנוּ בְּנֶפֶשׁ סוֹבֶלֶת שֶׁאֵינָהּ נִפְתֵּית לְדֵעוֹת הָעוֹבְרוֹת עָלֶיהָ מִדֵּעוֹת הַטִּבְעִיִּים וְהָאִצְטַגְנִינִים" (כוזרי ה ב). "וַיִּפְתְּ לִבִּי

אַחֲרֶיהָ" (ביאליק, פרידה). "אכלוסים גדולים נפתו לאמונה שהם שליחי אונגליון חדש" (קלצקין, כתבים 44). "מדוע אפתה לשוא?" (בורלא, נשים 19). — [לְהִפָּתוֹת, נִפְתֶּה; יִפָּתֶה, וַיִּפָּת]

~ פִּעֵ' **פִּתָּה** פ"י שִׁדֵּל, הֵסִית, דִּבֵּר עַל לֵב מִישֶׁהוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה דְּבַר־מָה (בְּיִחוּד שְׁלִילִי): "וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה" (שמות כב טו). "פַּתִּי אֶת־אִישֵׁךְ וְיַגֶּד לָנוּ אֶת־הַחִידָה" (שופטים יד טו). "בְּנִי, אִם יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל־תֹּבֵא" (משלי א י). "כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה הָיָה יִצְרוֹ מְפַתֵּהוּ בִּדְבָרִים" (ויקרא רבה כג). "הֱסִיתוּנִי שְׁנֵי נֹעַר וּפִתּוּנִי יְמֵי חָרְפִּי" (משה אבן־עזרא, קודש קמ). — [לְפַתּוֹת אֶת־, מְפַתֶּה, יְפַתֶּה]

~ פֻּעַ' **פֻּתָּה**, נִפְתָּה, הָלַךְ שׁוֹלָל אַחֲרֵי־, הוּסַת לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה (בְּיִחוּד שְׁלִילִי): "אוּלַי יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ" (ירמיה כ י). "וְדַאֲגָתָהּ תַּפְרִיעַ שֵׁנָה... בִּבְתוּלֶיהָ פֶּן תְּפֻתֶּה" (בן־סירא כב יא–יג). "אֲנוּסַת חֲבֵרוֹ וּמְפֻתַּת חֲבֵרוֹ לֹא יִכְנֹס" (ירושלמי יבמות ו ד). "פֻּתּוּ וְלֹא שָׁבוּ, צָעֲקוּ וְלֹא קָשְׁבוּ" (ינאי, רצט). — [מְפֻתֶּה, יְפֻתֶּה]

~ הת' **הִתְפַּתָּה**°, פֻּתָּה, נִרְצָה לְדִבְרֵי הַשִּׁדּוּל וְהַפִּתּוּי, קִבֵּל אֶת דִּבְרֵי הַמְפַתֶּה: "וְאַל יוֹדִיעֵהוּ אִישׁ אֶת הַמִּשְׁפָּטִים עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הַמְבַקֵּר שֶׁמָּה יִתְפַּתֶּה בּוֹ בְּדָרְשׁוֹ אוֹתוֹ" (מגילת ברית דמשק, טו 11). "נַעֲרָה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה" (כתובות ד א). "מִפְּנֵי מָה הָאִישׁ נוֹחַ לְהִתְפַּתּוֹת וְאֵין הָאִשָּׁה נוֹחָה לְהִתְפַּתּוֹת?" (בראשית רבה יז). "אַל תִּתְפַּתּוּ מִן הָרִאשׁוֹן בִּדְבָרוֹ" (סידור רס"ג, ריב). "לֹא יֶחְסַר אָבִיהָ מַכְאוֹבִים וִיגוֹנִים, יִדְאַג פֶּן תִּתְפַּתֶּה עֵת הִיא רַכַּת שָׁנִים" (הרומי, א 31). "צְעִירִים מִתְפָּאֲרִים טִיְּלוּ בַּמָּכוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם... אֲנִי לֹא הִתְפַּתֵּיתִי" (קרני, כורך 9). — [לְהִתְפַּתּוֹת, מִתְפַּתֶּה, יִתְ־]

~ הפ' **הֻפְתָּה**° פ"י פֻּתָּה, שֻׁדַּל: "וְאֵין אֱמוּנָה בְּפִיהָ... תַּפְתְּ אוֹתָם לְהַחֲיוֹתָם וְרַבִּים הֵם חֲלָלֶיהָ" (משה אבן־עזרא, קודש רב). — [לְהַפְתּוֹת, מַפְתֶּה, יַפְתֶּה, יַפְתְּ]

ב. **פתה** [ארמית: פְּתֵי הרחיב]

~ פָּעַ' **פָּתָה** פ"י פָּשַׂק, הִרְחִיב: "גּוֹלֶה־סּוֹד הוֹלֵךְ רָכִיל וּלְפֹתֶה שְׂפָתָיו לֹא תִתְעָרָב" (משלי כ יט). — [לִפְתּוֹת, פּוֹתֶה, יִפְתֶּה]

~ הפ' **הִפְתָּה** פ"י הִרְחִיב, נָתַן רְוָחָה: "יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת" (בראשית ט כז). — [לְהַפְתּוֹת, מַפְתֶּה, יַפְתֶּה, בקיצור: יַפְתְּ]

פָּתוֹגֶנִי° ת' [מיוונית: pathos כאב, מחלה + genesis לידה] הַגּוֹרֵם לְמַחֲלָה, מְעוֹרֵר מַחֲלוֹת: חַיְדַּקִים פָּתוֹגֶנִיִּים. — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **פָּתוּחַ** ת' [מן פתח, פָּתַח] שֶׁאֵינוֹ סָגוּר, לֹא סָתוּם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲבָר חָפְשִׁי: "וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו" (במדבר יט טו). "וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה" (יהושע ח יז). "יְהִי בֵּיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה" (אבות א ה). "נִפְתַּח הַסָּתוּם וְנִסְתַּם הַפָּתוּחַ" (נידה לז:). חַלּוֹן פָּתוּחַ, דֶּלֶת פְּתוּחָה, דֶּרֶךְ פְּתוּחָה לִתְנוּעַת כְּלֵי־רֶכֶב. מָקוֹם פָּתוּחַ לָרוּחוֹת [וראה עוד הצירופים להלן] — [פְּתוּחָה, פְּתוּחִים, פְּתוּחוֹת]

— **פְּתוּחַ־לֵב**°, בַּעַל לֵב פָּתוּחַ, גְּלוּי־לֵב: "אַנְשֵׁי־רוּחַ, פְּתוּחֵי־לֵב וּבְהִירֵי־שֵׂכֶל" (ויסלבסקי, יחידים 210).

— **אִגֶּרֶת פְּתוּחָה** (נחמיה ו ה), אִגֶּרֶת שֶׁאֵינָהּ מְגֻלְגֶּלֶת אוֹ אֵינָהּ חֲתוּמָה.

— **אֲסֵפָה (יְשִׁיבָה) פְּתוּחָה**°, **דְּלָתַיִם פְּתוּחוֹת**°, אֲסֵפָה (יְשִׁיבָה) שֶׁכָּל הָרוֹצֶה רַשַּׁאי לָבוֹא וְלִשְׁמֹעַ אֶת הַדִּיּוּנִים הַמִּתְנַהֲלִים בָּהּ: בֵּית־הַמִּשְׁפָּט נִהֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט בִּדְלָתַיִם פְּתוּחוֹת.

— **בְּעָיָה פְּתוּחָה**°, **עִנְיָן פָּתוּחַ**°, **שְׁאֵלָה פְּתוּחָה**°, בְּעָיָה, עִנְיָן אוֹ שְׁאֵלָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִפְתְּרוּ וְהֵם עוֹמְדִים לְדִיּוּן: שְׁאֵלַת הִצְטָרְפוּתָהּ שֶׁל מִפְלֶגֶת הָאוֹפּוֹזִיצְיָה לַמֶּמְשָׁלָה עֲדַיִן נִשְׁאֲרָה פְּתוּחָה.

— **הֲבָרָה פְּתוּחָה**° [בדקדוק] הֲבָרָה פְּשׁוּטָה, הֲבָרָה הַמִּסְתַּיֶּמֶת בִּתְנוּעָה וְלֹא בְּעִצּוּר וְלֹא בְּדָגֵשׁ חָזָק (כָּפוּל), בְּנִגּוּד אֶל "הֲבָרָה סְגוּרָה": בְּמִלַּת "מִשְׁפָּחָה" הַהֲבָרוֹת "פָּ" וְ"חָה" פְּתוּחוֹת וְהַהֲבָרָה "מִשׁ" – סְגוּרָה.

— **בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת**° [בלשון־הדיבור] בְּיָדַיִם פְּרוּשׂוֹת וּמוּכָנוֹת לְחַבֵּק, כְּלוֹמַר, בְּחִבָּה וּבְשִׂמְחָה רַבָּה: הָאוֹרֵחַ הַיָּקָר נִתְקַבֵּל בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת.

— **יָד פְּתוּחָה**° [בהשאלה] נְדִיבוּת, מַתָּן שֶׁלֹּא בְּקַמְּצָנוּת: "לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה... וְהָרְחָבָה" (ברכת המזון). "וְאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה וְאֵין עֵינוֹ טוֹבָה וְאֵין יָדוֹ פְּתוּחָה" (הזז, צל 85).

— **לֵב פָּתוּחַ**°, 1. גְּלוּי־לֵב, יַחַס לְבָבִי, כֵּן וְנֶאֱמָן לַזּוּלַת. 2 [כפשוטו] לִבּוֹ שֶׁל חוֹלֵה־לֵב כְּשֶׁהָרוֹפֵא עוֹמֵד לְנַתְּחוֹ: נִתּוּחַ לֵב פָּתוּחַ.

— **לָשׁוֹן פְּתוּחָה**°, דִּבּוּר בָּרוּר וּמוּבָן, מִבְטָא בָּרוּר: "שֶׁיְּהֵא לְשׁוֹנוֹ פָּתוּחַ וְלֹא יִטְעוּ הַשּׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו" (רש"י סנהדרין הז).

— **מֵם פְּתוּחָה**° (שבת קד.), כִּנּוּי לְאוֹת מֵם בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ, לְהַבְדִּיל מִן "מֵם סְתוּמָה" שֶׁבְּסוֹף הַתֵּבָה.

— **סֵפֶר פָּתוּחַ**°, סֵפֶר מֻנָּח בְּמַצָּב שֶׁאֶפְשָׁר לִקְרֹא בּוֹ.

— **כְּסֵפֶר הַפָּתוּחַ**°, מָשָׁל לְדָבָר גָּלוּי וּבָרוּר (הֵפֶךְ מִן "כְּסֵפֶר הֶחָתוּם").

— **עֵינָיו פְּתוּחוֹת** [בהשאלה], הוּא מַשְׁגִּיחַ הֵיטֵב, הוּא שָׂם לֵב: "לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְתֻחוֹת אֶל הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם" (מלכים א ח כט).

— **פֶּצַע פָּתוּחַ**°, 1. פֶּצַע שֶׁלֹּא הִגְלִיד. 2 [בהשאלה] בְּעָיָה כְּאוּבָה, עִנְיָן כָּאוּב שֶׁעֲדַיִן לֹא נִמְצָא לוֹ פִּתְרוֹן: חֹסֶר תַּקְצִיב מְבֻסָּס הוּא פֶּצַע פָּתוּחַ בַּמּוֹסָד.

— **פָּרָשָׁה פְּתוּחָה**°, בְּנֹסַח הַמָּסוֹרָה שֶׁל הַתּוֹרָה: פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בֵּינָהּ וּבֵין הַפָּרָשָׁה שֶׁאַחֲרֶיהָ רֶוַח עַד סוֹף הַשּׁוּרָה, לְהַבְדִּיל מִן "פָּרָשָׁה סְתוּמָה" [ראה את הדוגמות ליד הערך פָּרָשָׁה]

— **פֶּתַח פָּתוּחַ**° (כתובות ט.), כִּנּוּי בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה לְרַחְמָהּ שֶׁל אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה [וראה עוד להלן פֶּתַח]

— **רֹאשׁ (מֹחַ) פָּתוּחַ**° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְבַעַל שֵׂכֶל חָרִיף הַתּוֹפֵס כָּל דָּבָר מַהֵר: נַעַר פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל רֹאשׁ (מֹחַ) פָּתוּחַ.

— **הִשְׁאִיר דֶּלֶת פְּתוּחָה**° [בהשאלה] נָתַן מָקוֹם לָשׁוּב וְלָדוּן בַּדָּבָר, לֹא שָׁלַל אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְמַשָּׂא־וּמַתָּן נוֹסָף.

ב. **פְּתוּחַ**° ת' [מן פָּתַח 1°] מְנֻקָּד בְּפַתָּח: "אָז הָיְתָה הָאָלֶף קְמוּצָה וְאֵינָהּ אֶלָּא פְּתוּחָה" (דונש, תשובות על רס"ג 2). "וּבָדַק בַּתּוֹרָה מְלֵאִים וַחֲסֵרִים, וְהֵשִׁיב לִנְכוֹחוֹת קְמוּצוֹת וּפְתוּחוֹת" (גבירול, א כז). בְּמִלַּת "צַלַּחַת" הָאוֹתִיּוֹת צ' ל' וְח' פְּתוּחוֹת. — [פְּתוּחָה, פְּתוּחִים, ־חוֹת]

פִּתּוּחַ° ז' [מן א. פתח, פָּתַח] מַפְתֵּחַ, פֶּתַח: "כְּלִי שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה דֶּרֶךְ פִּתּוּחוֹ" (ספרי חוקת מה). — [פִּתּוּחַ־, פִּתּוּחִים, ־חֵי־]

א·**פִּתּוּחַ°, פִּיתּוּחַ** ז׳ [מן א·פתח, פִּתֵּחַ] 1. עבוד והכשרה של מקום או מפעל: פתוח האדמות בנגב. הממשלה סיעה לפתוח המוסד. 2. טפול מכון, עצוב, מתן תנאים נוחים להתגלותו של דבר־מה ולהתקדמותו: פתוח האפי. תרגילים לפתוח הקול. פתוח כשרונות התלמידים. — [פתוח־]

ב·**פִּתּוּחַ, פִּיתּוּחַ** ז׳ [מן ב·פתח, פִּתֵּחַ] 1. חקיקה, חריתה בחמר: "איש־חכם לעשות בזהב ובכסף... וידע לפתח פתוחים" (דברי הימים ב ב ו). "העטרות והפתוחים מביאין את הטמאה" (אהלות יד א). "פתוחי חרבות וכתבתך" (ביאליק, כתי). פתוח ציורים במתכת. 2° [במלאכת הצילום] הפעלה כימית על תשליל (נגטיב) להכשירו להדפסת תצלומים. 3. ציור חרות בחמר: "ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם" (שמות כח לו). "פתוחי מקלעות כרובים" (מלכים א ו כט). [ובהשאלה:] "ההלכה היא אמנות... וכל פתוחיה בנפש האמה" (ביאליק, הלכה ואגדה). — [פתוח־, פתוחים, ־חי־]

פִּתּוּי*, פִּיתּוּי ז׳ [מן פתה, פִּתָּה] 1. שדול, הסתה, השפעה על מישהו כי יעשה דבר־מה (ביחוד שלילי): "לא אמרו אלא מתוך הפתוי" (תוספתא כתובות ג ג). "פתויי קטנה — אנס הוא" (יבמות סא:). "צרים אשר מפתים לך בפתוי דברים" (פיוטים, סידור 737). "ראיתי שזה באמת מפתויי היצר" (עגנון, אלו חלב). הוא לא יכל לעמד בפני הפתויים המרבים שפתוהו. 2 [בהלכות התלמוד, כקיצור של "דמי פתוי"] פצויים שנערה מפתה זכאית לתבע מן המפתה אותה (כתובות לה:). — [פתוי־, ־יים, ־יי־]

פָּתוּי* ת׳ [מן ב·פתה, פָּתָה] שטוח, פחוס: "פתויי הראש" (ברכות נח:). — [פתויה, פתויים, פתויי־]

פָּתוּךְ* ת׳ [מן פתך, פָּתַךְ] 1*. מזוג, מערב, בלול: "אש וברד פתוכים זה בזה" (במדבר רבה יב). "וכרכבו צבעים פתוכים זה בזה" (בן־ציון, רכה). "צנון ובצלים פתוכים זה בזה" (ביאליק, אריה י). "מזרקות מים פתוכות בכל מיני אשות עושות כל מיני צורות של מים" (עגנון, תמול 23). "כפר ומדבר פתוכים זה בזה והיו לבריה אחת" (שנהר, ב 46). [ובהשאלה:] "ה'אני' הפרטי של היחיד וה'אני' הכללי של האמה מבלעים ופתוכים בה זה בזה" (ביאליק, שירתנו). 2⁺. כנוי למלאכים שהם בלולים, כביכול, מאש ומים: "פתוכים ממריאים לידו להצטופף" (אביתור, על־פי שירמן א 60). — [פתוכה, פתוכים, ־כות]

פִּתּוּךְ⁺, פִּיתּוּךְ ז׳ [מן פתך, פִּתֵּךְ] ערוב, בלילה, מזיגה: "וצועי גונים ופתוך סממנים" (סיקולינ, אישים 376). פתוך צבעים זה בזה. — [פתוך־, פתוכים, פתוכי־]

פָּתוּל⁺ ת׳ [מן פתל, פָּתַל] מחבר בפתיל, צמוד וקשור: "אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו" (רש״י במדבר יט טו). — [פתולה, פתולים, ־לות]

פִּתּוּל⁺, פִּיתּוּל ז׳ [מן פתל, פִּתֵּל; ארמית: פִּתּוּלָא*] 1°. עקום, עקול: "הוא לא פסק מאמנותו — מעשה מקלות בפתולי־פתולים וחטובי צורות" (סדן, ממחוז רפא). פתולי הנהר. הדרך במעלה ההר עלתה בפתולים רבים. פתולי הכביש. [ובהשאלה:] "צ'יז גן המסכח אשר היטיב בודאי יותר מכל להבין את נאומי לכל פתוליו וקפוליו" (שרת, באסיה 212). 2⁺. שזירה של חוטים לפתילים. 3⁺. עקשות: "במה אדע, פתול ידע ופלולו נודע" (קליר, סידור 673). "ודות לפניך כל פתול ועקשות־לב" (אמנם, סליחות לצום גדליה). — [פתול־, פתולים, ־לי־]

פָּתוֹלוֹגְיָה° נ׳ [מיוונית: pathos סבל, חולי + logos לימוד] 1. המדע העוסק בחקר התופעות החולניות בגוף שיש בהן סטיה מן הנורמלי. 2 [בהשאלה] סטיה חולנית מן הנורמה, אי־נורמליות גופנית או שכלית.

— **פָּתוֹלוֹגִי°** ת׳ השיך לפתולוגיה, שיש בו משום סטיה חולנית מן הנורמה: תופעה פתולוגית. אנטומיה פתולוגית.

פְּתוֹלְנִי° ת׳ [מן פתל] מתפתל הרבה, שאינו ישר: צעדנו בשביל צר ופתולני. — [פתולנית, פתולניים, פתולניות]

פָּתוֹס° ז׳ [יוונית: pathos סבל, רגש] אפן דבור או כתיבה המביע התפעלות והתרגשות יתרה, התלהבות מפרזת: הנואם דבר בפתוס רב. פתוס נבואי. [וראה עוד להלן: פתטי]

פָּתוּעַ° ת׳ [מן פתע] מפתע, שיש בו פתיעה ותמהון: "וכשמריץ רפי מבטו שמה, גם הוא אומר 'אה?' פתוע" (יזהר, צקלג 454). — [פתועה, פתועים, ־עות]

פָּתוּר* ז׳ [מן פתר, פָּתַר] פשר, פתרון: "בן־סירא אשר נבע בפתור לבו ואשר הביע בתבונות" (בן־סירא נ כז). "ורמזי פתור נעלסים של כל חידות תמול" (קשת, החיים לד). — [פתור־]

פָּתוּר⁺ ת׳ [מן פתר, פָּתַר] שנפתר, מובן, מפרש: "הלכות אשר היו לראשונים פתורות" (הנגיד, דיואן 99). חידה פתורה נכונה. — [פתורה, פתורים, ־רות]

פְּתוֹת ז׳ [מן פתת; ערבית: פֻּתַאת] פרור, חתיכה קטנה: "בפתותי לחם" (יחזקאל יג יט). "היה עוד מוצא לפרקים איזה פתותים בביתו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רעב). "בפתותי חלה כלכלנוך" (עגנון, כלה שצז). פתותי שבלת־שועל. פתותי־שלג. [ובהשאלה:] היה מבלה בבתי־הקפה ומבקש נדבת־אהבה ופתותי־ידידות מאת מכיריו (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 99). — [פתות־, פתותים, ־תי־]

פתח [אוגריתית: פתח; אכדית: patû; ארמית: פְּתַח; ערבית: פַ'תַחַ, וכן בלשונות שמיות אחרות]

~ פע׳ **פָּתַח** פ״י 1. הסיר או הזיז דלת, תריס, פקק וכדומה, הפך מן "סגר": "ויפתח דלתות הבית ויצא" (שופטים יט כז). "וסגר ואין פתח" (ישעיה כב כב). פתחתי את החלון. פתחנו את הבקבוק. 2. פרש, גולל: "ויפתח עזרא הספר" (נחמיה ח ה). 3. התיר: "ויפתח האחד את־שקו לתת מספוא לחמרו" (בראשית מב כז). "ותפתח את־נאוד החלב ותשקהו" (שופטים ד יט). 4. פער, פצה: "ואפתח את־פי ויאכלני את המגלה הזאת" (יחזקאל ג ב). "אחרי־כן פתח איוב את־פיהו ויקלל את־יומו" (איוב ג א). "ומה אדבר בלא פתחתה פי" (מגילת ההודיות, י ז). 5. התחיל: "אפתח בכנור חידתי" (תהלים מט ה). "אלו ברכות שפותחין בהן בברוך" (ירושלמי ברכות ג ד). "פתח בכד וסים בחבית!" (בבא קמא כז:). הנואם פתח בדברי ברכה לבעל־האכסניה. האויב פתח בהתקפה עזה [וראה עוד הצירופים להלן] — [לפתח את־, ב־; פותח, פותחת; פתוח; יפתח, פתח! פתחי!]

~ נפ׳ נפתח, 1. הוסר ממנו הכסוי או הסגר, חדל מהיות סגור: "השער הזה סגור יהיה, לא יפתח" (יחזקאל מד ב). "שלשה ספרים נפתחים בראש השנה" (ראש השנה טז). החלון נפתח. 2. נפער, נפצה: "נבקעו כל־מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו" (בראשית ז יא). "ביום ההוא יפתח פיך" (יחזקאל כד כז). 3. התר הקשר: "ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו" (ישעיה ה כז). נפתחו השקים. 4. הוחל, פתחו בו: "מצפון תפתח הרעה" (ירמיה א יד). "דבר זה נפתח בגדולים ונסתים בקטנים" (בבא בתרא קכה). ההתקפה נפתחה עם שחר. — [להפתח, נפתח, יפתח]

~ פע׳ פתח פ״י 1. התיר קשר: "פתח חרצבות רשע" (ישעיה נח ו). "פתחת למוסרי" (תהלים קטז טז). "ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים" (בראשית כד לב). "פתחתי את סוסי וישבתי על הדשא" (ברקוביץ, תר׳ טוביה עו). "והתחילה מפתחת את המזודה שלה" (שנהר, ג 138). 2. פלח, עבד: "יפתח וישדד אדמתו" (ישעיה כח כד). 3 ° [בהשאלה] הרחיב ושפר, הכשיר לתפקיד מסים: החלוצים פתחו את האדמות הנשמות. אפשר לפתח את המוסד ולהרחיבו הרבה. 4 °, הרחיב את הידיעות ואת אפקו התרבותי: הקריאה בעתון ובספרים מפתחת את האדם. המורה משתדל לפתח את תלמידיו. יש לפתח את כשרונו המוסיקלי. 5 פ״ע נפתח: "גם לא־שמעת... גם מאז לא־פתחה אזנך" (ישעיה מח ח). "נראה אם־פרחה הגפן פתח הסמדר" (שיר השירים ז יג). — [לפתח, מפתח, יפתח]

~ פע׳ פתח*, 1 ° [בהשאלה] הכשר, הרחב, שפר: המשק פתח יפה על־ידי המתישבים. עסק מפתח. 2 °, הרחבו ידיעותיו והשקפותיו, גדלו אפקיו: אדם משכיל ומפתח. כשרונותיו פתחו יפה. 3 *, נפתח: "והיו שתי עיניו של דג כחלונות מפתחות מאירות ליונה" (תנחומא ויקרא ה). "אקטף אני ציציו בעת פתחו" (משה אבן־עזרא, א 66) [ראה גם ערך מפתח]. — [מפתח, יפתח]

~ הת׳ התפתח, 1. התיר את עצמו: "התפתחי מוסרי צוארך" (ישעיה נב ב). "עלתה בידו לגנב דעת שומרו ולהתפתח מן החבלים" (יל״ג, פרוזה צד). 2 *, נפתח, נבקע: "נתפתחו חביותיו" (בבא מציעא ז ז). 3 *, נעשה פקח, חזרה אליו ראיתו: "חרש נתפקח, סומא נתפתח" (גיטין ב ו). 4 ° [בהשאלה] שגשג, התרחב, התקדם: המוסד התפתח יפה במשך הזמן. הענינים התפתחו במהירות רבה. כשרונו המוסיקלי התפתח על־ידי הלמוד. 5 °, התרחב חוג ידיעותיו או אפקו התרבותי, קנה דעת והבנה: הנער התפתח יפה על־ידי הקריאה בספרים. — [להתפתח, מת־, יתפתח]

— פתח באש °. התחיל לירות או להפגיז: "עמדות־הצבא שמעבר לגבול פתחו באש על כלי־הרכב שנעו בדרך" (עיתונות).

— פתח בור (שמות כא לג). הסיר את המכסה שכסה את פי הבור.

— פתח ידו לפלוני, נתן לפלוני ביד נדיבה, נתן בעין יפה: "כי־פתח תפתח את־ידך לו (לאביון)" (דברים טו ח). "פותח את־ידך ומשביע לכל־חי רצון" (תהלים קמה טז). [ההיפך: קפץ ידו]

— פתח אפקים חדשים °. גלה דברים שלא נודעו עד כה: "ספר 'מאור עינים'... שפתח לו אפקים חדשים" (סוקולוב, במראות 52).

— פתח את הישיבה (האספה וכו׳) °. הודיע למשתתפי הישיבה (האספה וכו׳) להתחיל בדיון על הענינים העומדים על הפרק, השמיע דברי פתיחה.

— פתח את לב פלוני *. השפיע על פלוני, הכניס דבריו ללבו: "הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו" (שחרית, ובא לציון). המורה פתח את לב חניכיו להכרת הטוב והישר.

— פתח לפלוני *. הקל על פלוני את החלטתו או את בחירת דרכו: "בא לטמא פותחין לו" (שבת קד.).

— פתח סגור לבו ° [בהשאלה מן הושע יג ח, ובשינוי הנשוא], שפך את נפשו, הביע את כל המעיק על לבו: "ופתחתי לפניו סגור לבבי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יז).

— פתח פתח לפלוני *. נתן אפשרות לפלוני, הראה לו את הדרך הנכונה: "אתה פתחת לי פתח שאעמד ואתפלל לפניך" (מדרש הגדול, דברים ג כד). המחנך פתח פתח־תשובה לתלמיד שחטא.

— פתח פיו לשטן *. השמיע דברי נבואה קשים ועל־ידי־כך כאלו נתן פתחון־פה לשטן לבוא ולבצע דברים קשים אלו: "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן" (ברכות יט). "ואם חלילה, יארע לנו, אל תפתח פה לשטן, מכשול ופגע רע בדרך, נרגיש כמה חשוב הוא אותו הדבר ששכחתי" (מנדלי מו״ס, סט). "אסור לדבר דברים כאלה, אל תפתחי פה לשטן" (ברש, א 187). "למה תפתח פה לשטן, שוטה שבעולם?" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מה).

— פתח בכד וסים בחבית * [על־פי בבא קמא כז.], התחיל בדבר אחד וגמר בענין אחר, כלומר: הוא סטה מן הענין שעסק בו.

— את פתח לו *, הדרך את פלוני אם אינו יודע בעצמו כיצד להתחיל בדבר: "ושאינו יודע לשאל — את פתח לו" (הגדה של פסח).

— פתח פיך ויאירו דבריך * (ברכות כב.), קריאת עדוד לפלוני כי ישמיע את דבריו.

— פתח ואין סוגר — וסגר ואין פותח (ישעיה כב כב), הוא היה שליט יחיד, איש לא העז להמרות את פיו.

— נפתחו אזניו, התחיל לשמע (לאחר שהיה חרש): "אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה" (ישעיה לה ה).

— נפתחה לשונו °, התחיל לדבר, הפסיק שתיקתו: "כיון שנפתחה לשונו התחיל מספר" (עגנון, כלה יד). "וכשעמד על קברו נסתלקה אלמותו ונפתחה לשונו לקשר עליו הספד גדול" (סרן, ממחוז קמד).

— אל יתהלל חוגר כמפתח (מלכים א כ יא), החוגר את חרבו ומתכונן לצאת למלחמה אין לו כל זכות להתהלל בנצחונותיו, מה שאין כן מי ששב מנצח מן המלחמה והריהו מתיר את חרבו; כלומר: אל תתפאר בדבר בטרם נסית לבצעו.

ב׳ **פתח** [הרחבה מן א. פתח; אכדית: patahu קדח; ארמית: פתח; ערבית: פתח׳ה טבעת, פ׳תח׳ קפל, פתל]

~ פע׳ פתח פ״י 1. חרת, חקק בחמר: "ולקחת את־שתי אבני־שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל" (שמות כח ט); "וידע לפתח פתוחים" (דברי הימים ב ב ו). 2 ° (במלאכת־הצילום) עבד והכשיר את הנגטיב (התשליל) של סרט־הצלום או את זכוכית־הצלום

בחמרים כימיים כדי להעתיק מהם את הפוזיטיבים: מסרתי את סרט־הצלום לצלם לפתחו. – [לפתח את־, מפתח, יפתח, פתח!]

~ פע׳ פֻּתַּח, 1. נחקק, נחרת: "ויעשו את־אבני השהם... מפתחת פתוחי חותם" (שמות לט ו). "באקדחים מפתחים יכונן את מקדשם" (משה אבן־עזרא, קודש לד). 2 ° [במלאכת־הצלום] עבד והתקן הכשר להדפיס ממנו תצלומים: סרט־הצלום פתח על־ידי הצלם. – [מפתח, יפתח]

ג׳ **פתח** [מן פתח]

~ נפ׳ נִפְתַּח ⁺. נקד בפתח, באה תנועת פתח תחתיו: "ונפתחו (התנועות במלת ׳נחמו׳) בעבור אות הגרון אשר אחריהן" (השרשים לג׳נאח, נחם). בשמות "נער" שתי האותיות הראשונות נפתחות. – [להפתח, נפתח, יפתח]

פֶּתַח ז׳ [מן א׳ פתח, פתח] חלל לכניסה וליציאה, מקום פתוח למעבר: "והוא ישב פתח־האהל כחם היום" (בראשית יח א). "פתח שער העיר" (יהושע ח כט). "פתח המערה" (מלכים א יט יג). [וראה עוד להלן] – [פתח־ גם פתח־, פתחים, פתחי־]

– **פתח־דבר** [שאול מן תהלים קיט קל], פתיחה, הקדמה, מבוא.

– **פתח־חרטה** °, אמתלה להתחרט על דבר־מה, פתחון־פה לחזור בו מדבר: הקונה מצא לו פתח־חרטה בטענה כי הסחורה פגומה.

– **פתח־נדה** * (אבות יג ח), תחלת ימי נדתה של אשה.

– **פתחי עולם**, 1. שערי השמים: "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד" (תהלים כד ז). 2 ° [בהשאלה] אפקים רחבים: "אהובים עליה הספרים על בלימה שפותחים לה פתחי עולם" (עגנון, כפות סח).

– **פתח עינים** [על־פי הבנה זו בבראשית לח יד], מקום גלוי, רשות הרבים.

– **פתחי־פה**, כנוי מליצי לשפתים: "שמר פתחי־פיך" (מיכה ז ה). "ידעו את רבי איזל חריף ונהגו מפתחי־פיו" (ליפסון, מדור מבוא XIII).

– **פתח פתוח** * (כתובות ט׳), 1 *. כנוי לרחמה של אשה שאינה בתולה. 2 ° [כפשוטו] מקום שאפשר לצאת בעדו: "פתח פתוח מצאתי לצאת בשלום מן המבוכה" (מגדלי מו״ס, שעח).

– **פתח של תשובה** *, דרך תשובה, אפשרות לחזור בתשובה: "מלמד שפתח להן הקדוש־ברוך־הוא פתח של תשובה" (בראשית רבה לח).

– **סתם את הפתח בפני פלוני** *, נעל דלת בפני פלוני, מנע ממנו את האפשרות לעשות משהו: "שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו" (בבא מציעא ז ה) [ולהיפך:]

– **פתח פתח לפלוני** *, נתן לפלוני אפשרות, הורה לו את הדרך הנכונה: "אתה פתחת לי פתח שאעמד ואתפלל על בניך" (ספרי ואתחנן עא).

– **כעני בפתח** ⁺, משל למי שעומד נכנע ונענה לפני מישהו: "בקש רחמים כעני בפתח" (אתיתי, יוצר ב׳ ראש השנה). למה תעמד כעני בפתח? [וראה עוד ערך עני]

– **רבץ לפתחו**, היה קרוב אליו: "לפתח חטאת רבץ" (בראשית ד ז). "לא נקלטה דרך זו מפאת קשיים והתקלות הרובצות לפתחה" (אבינרי, יד 493).

– **חזר (סבב) על הפתחים** * (כתובות יג ב; תוספתא פאה ד ח), הלך מבית לבית לבקש נדבות או להציע דבר־מה.

– **כפתחו של אולם** *, משל לפתח גדול ורחב ביותר: "לבן של ראשונים כפתחו של אולם" (עירובין נג.).

– **לא עבר על פתחה של תורה** *, לא למד תורה מימיו, הוא בור ועם־הארץ: "נכר הוא זה שלא עבר על פתחה של תורה" (ירושלמי שבת ט ג).

א. **פַּתָּח** * ז׳ [מן ב׳ פתח, פתח] אמן ממחה בחריתה ובפתוח באבן, במתכת או בחמרים אחרים (ירושלמי שקלים מז ד). – [פתח־, פתחים, פתחי־]

ב. **פַּתָּח** ⁺, **פָּתַח** ⁺ ז׳ [סורית: פתחא; ערבית: פתחה] שם התנועה הבאה במערכת הנקוד שלנו להוראת המבטא a (ביחוד a קצרה) סימנה קו מאזן מתחת לאות (אַ): "ודע כי הקמץ והפתח הכר גדול הן, כי ׳חדשים׳ קמץ – חדש, ו׳חדשים׳ פתח – לשון חדוש" (דונש, תשובה על רסע״ג 2). – [פתח־, פתחין]

– **הוא מחליף פתח בקמץ** ⁺ (הריזי, תחכמוני ג 301). [בהשאלה מליצית] הוא אינו פותח ידו אלא מקמץ אותה, הוא כילי וקמצן.

– **פתח גנובה** ⁺ (= פתח של אות גנובה) [בדקדוק] פתח הבא בסוף מלה מתחת לאותיות הח״ע ונבטא, בהמשך לתנועה אחרת שבמלה, כאלו באה אחריה האות א׳ מנקדת בפתח, למשל: לוח (נבטא: לואח), ריח (= ריאח), גבוה (= גבואה).

– **פתח קטן** ⁺ [בדקדוק ימי־הבינים] כנוי לסגול (בנקוד הקדום, הבבלי, היה סימן אחד לפתח ולסגול!).

– **חטף־פתח** ⁺, פתח הנבטא בחטיפה, סימנו שוא ופתח ביחד (אֲ), למשל: הידעת, יעקב? "השומר אחי" לשון תמה הוא וכן כל הא הנקודה בחטף־פתח" (רש״י בראשית ד ט).

פִּתֵּחַ *, **פִּיתֵּחַ** תה״ז [מן פתח] פקח בעיניו, שאינו עור: "פקח – ונחרש, פתח – ונסתמא" (בבא בתרא קכח.). – [פתחת, פתחים, ־חות]

פַּתְחָה ⁺ נ׳ [על־פי הסורית: פתחא; ערבית: פ׳תחה] שם אחר לפתח (דקדוקי הטעמים לבן־אשר, י 12).

פִּתְחוֹן ז׳ [מן פתח] פתיחה, מפתח [רווח בעיקר בצירוף:]

– **פתחון־פה**, 1. כשר־הדבור: "ולך אתן פתחון־פה בתוכם" (יחזקאל כט כא). 2 *. אמתלה, הזדמנות נוחה לטען משהו או להתנצל: "שלא לתן פתחון־פה למינין לומר: היאך העולם יכול לעמד" (בראשית רבה א). "לכאורה לא היה להם להכסלונים פתחון־פה לערער על מעשה זה" (מגדלי מו״ס, רנד). "אבל אז לא היה להם פתחון־פה להתאונן" (אחד העם, קפו). "הוא בקש לו פתחון־פה לבוא עמה בשיחה" (יהודה שטינברג, רסא).

פָּתֶטִי ◇, **פָּתִיטִי** ת׳ [מיוונית: pathos סבל] של התרגשות יתרה, הדור פתוס: נאום פתטי. סגנון פתטי. – [פתטית, ־טיים, ־טיות]

– **פָּתֶטִיּוּת** ◇ נ׳ התרגשות רבה, התלהבות ורגשנות: נאומו של המנהיג הצטין בפתטיות רבה.

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. – ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״ז – תואר וזכר;

פֶּתִי ז׳ [ראה פתה; ערבית: פַּתִּי נער] חֲסַר־דַּעַת, תָּם, מִי שֶׁנִּתָּן לְהִתְפַּתּוֹת עַל נְקַלָּה: ״פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר״ (משלי יד טו). ״לָתֵת לִפְתָאיִם עָרְמָה״ (משלי א ד). ״מִי פֶּתִי יֹאהַב שְׁתַיִם?״ (ביאליק, שור אגוס ב). פֶּתִי שֶׁכְּמוֹתוֹ. — [פְּתִיָּה, פְּתָאִים גם פְּתָיִים, פִּתְאֵי, פְּתָיוֹת]

— **פֶּתִי מְפֻתֶּה**״, שׁוֹטֶה גָּמוּר, טִפֵּשׁ מְטֻפָּשׁ: ״וַאֲנִי הַפֶּתִי הַמְפֻתֶּה הָאֱמַנְתִּי״ (הרומי, ז 134).

— **שׁוֹמֵר פְּתָאִים ה׳** [שאול בשינוי משמע מן תהלים קטז ו, בגיכת-לגלוג] הַפְּתָאִים מַצְלִיחִים לְעִתִּים לְהֵחָלֵץ מִצָּרָה עַל־אַף (אוֹ בְּשֶׁל) טִפְּשׁוּתָם.

פֶּתִי ז׳ [מן פֶּתִי; בהפסק: פֶּתִי] שְׁטוּת, חֹסֶר־שֵׂכֶל, קַלּוּת־דַּעַת: ״עַד־מָתַי פְּתָיִם תְּאֵהֲבוּ פֶתִי?״ (משלי א כב). — [פִּתְיִי־, פִּתְיוֹ]

פְּתִיגִיל ז׳ [הגיזרון לא הוברר; אולי קרוב לארמית: פְּתָגָא לבוש; המשמע — לפי הענין] 1. בֶּגֶד נָשִׁים רָחָב וּמְפֹאָר, לְבוּשׁ־הָדָר: ״וְתַחַת פְּתִיגִיל — מַחֲגֹרֶת שָׂק״ (ישעיה ג כד). 2˚ [על־פי הדרש: פֶּתַח גִּילָה] כִּנּוּי לְעֶרְוָה (נפש יהודה, פירוש למנורת המאור).

פְּתָיָה° תו״נ [מן פֶּתִי] חֲסֶרַת־שֵׂכֶל, תְּמִימָה מְאֹד, נֶעְדֶּרֶת חָכְמַת הַחַיִּים: ״וּבְעוֹד שָׁנָה ...אַל הַחֻפָּה נֵלֵךְ, פְּתָיָה!״ (ביאליק, יש לי). אֵי לָךְ, פְּתָיָה שֶׁכְּמוֹתֵךְ! — [פְּתָיוֹת]

פִּתָּיוֹן°, פִּיתָיוֹן ז׳ [מן פתה, פִּתָּה] 1. שְׁרָגוֹג, מַאֲכָל טָעִים הַנִּתָּן לְחַיּוֹת אוֹ לְדָגִים כְּדֵי לְמָשְׁכָם אֶל הַמַּלְכֹּדֶת וּלְצוּדָם אוֹ כְּדֵי לְהַרְעִילָם: פִּתָּיוֹן שֶׁל דָּגִים בְּוָו שֶׁל הַחַכָּה. פִּתָּיוֹן לְעַכְבָּרִים. 2 (בהשאלה) מַצָּב הַקּוֹסֵם מְאֹד לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, אֶמְצָעִי לְפִתּוּי, גֵּרוּי מְפַתֶּה: פְּלוֹנִי הָעֳמַד בִּפְנֵי פִּתָּיוֹן קָשֶׁה — וְהִתְגַּבֵּר עָלָיו. — [פִּתְיוֹן־, פִּתְיוֹנִים, ־נֵי־]

פְּתָיוּת נ׳ [מן פֶּתִי] חֹסֶר־דַּעַת, סִכְלוּת, תְּמִימוּת מֻפְרֶזֶת: ״אֵשֶׁת כְּסִילוּת הֹמִיָּה פְּתַיּוּת וּבַל־יָדְעָה מָּה״ (משלי ט יג). ״יֵשׁ לוֹ טַעֲנָה גְּדוֹלָה מִצַּד פְּתָיוּתוֹ וּמִעוּט הֲבָנָתוֹ״ (חובות הלבבות, היחוד י). ״מְעַט פְּתָיוּת וּמֹרֶךְ לֵבָב וְכִילוּת הֵם מַעֲלָה בָּאִשָּׁה״ (הרומי, א 95). ״פְּתָיוּת וְהֶבְלֵי־נֹעַר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סב). — [פְּתָיוּת־]

א. **פְּתִיחַ*** ז׳ [מן פתח, פָּתַח] חֲרִישַׁת הַשָּׂדֶה בִּתְלָמִים פְּתוּחִים (כְּשֶׁאֵין עֲפַר הַתֶּלֶם מְכַסֶּה אֶת הַקּוֹדֵם לוֹ) לְשֵׁם פְּתִיחַת הַקַּרְקַע לְמֵי־גְשָׁמִים: ״שְׁלשָׁה תְלָמִים שֶׁל פְּתִיחַ״ (כלאים ב ז). — [פְּתִיחַ־]

ב. **פָּתִיחַ**° ת׳ [מן פתח, פָּתַח] הַנִּתָּן לִפְתִיחָה, שֶׁנָּקֵל לְפָתְחוֹ: חַלּוֹן פָּתִיחַ. קֻפְסַת־שִׁמּוּרִים פְּתִיחָה. — [פְּתִיחָה, פְּתִיחִים, ־חוֹת]

א. **פְּתִיחָה*** נ׳ [מן פתח, פָּתַח] 1*. הֲסָרַת הַדָּבָר הַסּוֹגֵר אוֹ הֲזָזָתוֹ, הַתְקָנַת מַעֲבָר פָּתוּחַ. הַהֵפֶךְ — סְגִירָה אוֹ נְעִילָה: ״הָאוֹמֵר עַל פְּתִיחָתָן (שֶׁל שְׁעָרִים) אֵינוֹ אוֹמֵר עַל נְעִילָתָן״ (תוספתא סוכה ד י). ״פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן וּפְתִיחַת פִּי הָאָרֶץ״ (פסחים נד.). ״עִם פְּתִיחַת הַחַלּוֹן״ (ביאליק, עם פתיחה). פְּתִיחַת הַסֵּפֶר לִקְרִיאָה. 2˚. מִפְתָּח, מָקוֹם פָּתוּחַ: ״וְהָיָה פִי רֹאשׁוֹ... הוּא פְּתִיחַת בֵּית־הַצַּוָּאר״ (רש״י שמות כח לב). 3˚. הַתְחָלָה, רֵאשִׁית: ״וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלָאו דַּוְקָא פָּתַח בְּ׳אַשְׁרֵי׳ וְסִיֵּם בְּ׳אַשְׁרֵי׳, אֶלָּא חֲתִימָה מֵעֵין פְּתִיחָה״ (תוספות ברכות י). ״בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, חַג סִיּוּם הַתּוֹרָה, מַסְמִיכִים פְּתִיחָה לַחֲתִימָה״ (ביאליק, ומגדלי). פְּתִיחַת הַיְשִׁיבָה. פְּתִיחַת שְׁנַת הַלִּמּוּדִים. 4˚. הַקְדָּמָה, מָבוֹא: ״תַּמָּה הַפְּתִיחָה״ (מחברת מנחם, 11). פְּתִיחָה לַסֵּפֶר. מַנְגִּינַת־פְּתִיחָה. דִּבְרֵי־פְּתִיחָה שֶׁל הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ. 5˚. הַתְחָלַת קֶטַע חָדָשׁ בְּסֵפֶר בְּשׁוּרָה חֲדָשָׁה עַל־פִּי־רֹב אַגַּב הַשְׁאָרַת רֶוַח קָטָן בְּרֵאשִׁית הַשּׁוּרָה: רֹב הַסְּפָרִים מֻדְפָּסִים בְּשִׁיטָה שֶׁל כַּמָּה פְּתִיחוֹת בְּכָל עַמּוּד וְעַמּוּד, פְּתִיחָה לְפִסְקָה. 6° [במוסיקה] אוּבֶרְטוּרָה, פֶּרֶק־נְגִינָה בְּרֹאשׁ אוֹפֶּרָה אוֹ מַחֲזֶה. — [פְּתִיחַת־, פְּתִיחוֹת]

— **פְּתִיחַת נֶדֶר*** (ירושלמי נדרים מא א), מְצִיאַת פֶּתַח לְהָפֵר אֶת הַנֶּדֶר, הַתָּרַת נֶדֶר.

— **תִּפְאֶרֶת־הַפְּתִיחָה**° [בשירת ימי־הביניים בספרד] אֶחָד מִקִּשּׁוּטֵי־הַשִּׁיר הַחֲשׁוּבִים, לְפִי תּוֹרַת־הַשִּׁירָה שֶׁל הָעַרְבִים: פְּתִיחַת הַשִּׁיר בְּבַיִת הַמִּצְטַיֵּן בְּעֹז סִגְנוֹנוֹ, בִּבְהִירוּת לְשׁוֹנוֹ וּבְדִיּוּק מִשְׁקָלוֹ וְהַמֵּכִיל אֶת עִקַּר הָרַעְיוֹן שֶׁל הַשִּׁיר כֻּלּוֹ.

— **יְשִׁיבַת־הַפְּתִיחָה**°, יְשִׁיבָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כְּנֵס אוֹ שֶׁל וְעִידָה.

ב. **פְּתִיחָה*** נ׳ [אולי מן פתח; המשמעות משוערת לפי הכתוב] חֶרֶב פְּתוּחָה וּשְׁלוּפָה מִתַּעְרָהּ: ״רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן — וְהֵמָּה פְתִחוֹת״ (תהלים נה כב). — [פְּתִיחַת־, פְּתִיחוֹת]

פְּתִיחוּת״ נ׳ [מן פָּתוּחַ] הֱיוֹת פָּתוּחַ: ״פְּתִיחוּת פִּי הָעוֹרְקִים אֲשֶׁר בְּפִי הַטַּבַּעַת״ (אלרבי, שבילי אמונה ד). ״אֶצְלֵנוּ עֲדַיִן הָרַב פָּתוּחַ פְּתִיחוּת שֶׁל שְׁמוֹנֶה״ (יוזהר, פנים ופנים). פְּתִיחוּת בֵּית־הַסֵּפֶר לְבִקּוּר הוֹרִים. פְּתִיחוּת הַלְּבָבוֹת לְצֹרֶךְ הַשָּׁעָה. — [פְּתִיחוּת־]

פְּתִיחְתָּא* נ׳ [ארמית; מן פתח] פְּתִיחָה, הַקְדָּמָה: ״פְּתִיחְתָּא דַּחֲכִימֵי״ (איכה רבתי, בראש). ״וּלְאַחַר פְּתִיחְתָּא זוֹ הָיָה בְּדַעְתּוֹ לִזְמַן אֶת פִּיו וּלְהַאֲרִיךְ דִּבּוּרוֹ״ (מנדלי מו״ס, עה). — [פְּתִיחְתוֹת]

פְּתִיכָה״ נ׳ [מן פתך, פָּתַךְ] עִרְבּוּב, בְּלִילָה, מְזִיגָה שֶׁל צְבָעִים שׁוֹנִים: ״פְּתִיכַת אֹדֶם שֶׁבָּהֶם נִכֶּרֶת בְּמָקוֹם אַחֵר״ (רש״י שבועות ז). פְּתִיכַת צִבְעֵי־שֶׁמֶן. — [פְּתִיכַת־, ־כוֹת]

פְּתִיל ז׳ [מן פתל] 1. חוּט, חֶבֶל דַּק שָׁזוּר מֵחוּטִים: ״וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת״ (במדבר טו לח). ״כַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק פְּתִיל הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ״ (שופטים טז ט). פְּתִילֵי זָהָב. 2°. שָׂרוֹךְ הַמֵּכִיל מִלּוּי שֶׁל אֲבַק־שְׂרֵפָה וְעָטוּף בַּעֲטִיפוֹת שֶׁל פִּשְׁתָּן אוֹ יוּטָה מְצֻפּוֹת זֶפֶת נֶגֶד רְטִיבוּת (Fuse): פְּתִיל שֶׁל מוֹקֵשׁ. — [פְּתִיל־, פְּתִילִים, ־לֵי־]

— **נִתַּק פְּתִיל חַיָּיו**° [בהשאלה] קְפָחוּ חַיָּיו, מֵת, נִפְטַר: ״הַאֻמְנָם אֵין תְּרוּפָה לְמַחֲלָתֵנוּ... וּמְעַט מְעַט יִנָּתֵק פְּתִיל חַיֵּינוּ מֵחֹסֶר־כֹּחַ?״ (אחד העם, כב). ״נָשִׁים־אֻמּוֹת נְמַקּוֹת בְּצַעֲרָן... פְּתִילֵי חַיֵּיהֶן נִתָּקִים, נִתָּקִים״ (ברנר, א 383).

פָּתִיל ת׳ [מן פתל] קָשׁוּר בְּפָתִיל, צָרוּר: ״וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו״ (במדבר יט טו). ״אֵין מַקִּיפִין לֹא בְּבֵצִין וְלֹא בְּעוֹפֶרֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָתִיל וְאֵין צָמִיד״ (כלים י ב). — [פְּתִילָה, פְּתִילִים, ־לוֹת]

א. **פְּתִילָה*** נ׳ [מן פְּתִיל] 1*. חוּט פִּשְׁתָּן שֶׁשָּׂמִים בַּשֶּׁמֶן אוֹ בַּנֵּר וְהוּא שׁוֹאֵב אֶת הַשֶּׁמֶן אוֹ הַדּוֹנָג אַגַּב בְּעֵירָה: ״לֹא יְמַלֵּא אָדָם (בְּשַׁבָּת) קְעָרָה שֶׁל שֶׁמֶן... וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת״ (שבת ב ד). ״פְּתִילָה לַנֵּר״ (שבת כא.). 2°. רְצוּעַת אָרִיג שֶׁל בַּד עָבֶה וְסוֹפְגָנִי בִּמְנוֹרַת נֵפְט אוֹ כֹּהַל הַמַּשְׁחֶלֶת דֶּרֶךְ הַמַּבְעֵר וְסוֹפֶגֶת אֶת הַנּוֹזֵל הַדָּלִיק אַגַּב בְּעֵירָה: ״לִפְנֵי הַבְהָבָה

עוד... כתם הנפט בעששית, פתילה כהה״ (ביאליק, לפני). ״על־יד על־יד אכלה הפתילה את הנפט והאש את הפתילה״ (עגנון, אורח 113). פתילה בתנור־נפט. פתילות בפתיליה. 3ˆ. כנוי לתכשיר רפואי מיחד ששמים בפי־הטבעת או בתוך חללם של פצעים עמקים לצרכי רפוי. – [פתילת־, ־לות]

– פתילת־המדבר*, כנוי לשיח ממשפחת האסקלפיים (Calotropis). עליו גדולים ובשרניים, פרחיו סגלים, פרותיו כדוריים. נקרא גם ״תפוח־סדום״. פתילת־המדבר גדלה בר בארצנו בערבה, בעקר בעמק הירדן התחתון. בימי־קדם השתמשו בסיבי הזרעים של פתילת־המדבר להתקנת תחליף של פתילה לנרות (שבת ב א).

ב **פְּתִילָה**ˆ נ׳ [מן פתל, פָּתַל] שזירה, קליעת חוטים או חבלים: ״הפותל חבלים מן ההוצין... ושעורו כדי שיעמד החבל בפתילתו בלא קשירה״ (רמב״ם, שבת י ח). – [פתילת־, פתילות]

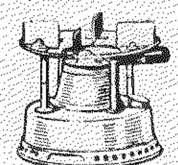
פתיליה

פְּתִילִיָּה° נ׳ [מן פתילה] מנורת־בשול שיש לה בית־קבול לנפט ופתילה רחבה או מערכת פתילות אחדות הטובלות בנפט וסופגות אותו אגב בעירה. – [פתילית־, פתיליות]

פִּתִּים ז״ר ריבוי מן פַּת.

פָּתִין* ז׳ [אולי מארמית: פְּתָיָא רחב; המשמעות משוערת] קורה שמניחים במאזן על עמוד נצב (״ראש״), קורת־רחב: ״בית הבנוי ראש ופתין״ (נגעים יג ב). [לדעה אחרת:] אבן רחבה או מרבעת. – [פתין־, פתינים, ־ני־]

פַּתְיָן°, **פַּתְיָנִי**°, **פַּתַיָּן** ת׳ [מן פתה, פָּתָה] מפתה, שיש בו פתוי: ״תעתוע־מדוחים פתיני שכזה״ (יזהר, צקלג 266). ״פתין שכמותך!״ (אריכא, סופר 29). – [פתינית, פתיניים, ־ניות]

פְּתִיעָה° נ׳ [מן פתע, פָּתַע] הפתעה: ״שום פתיעה נעימה אינה צפויה לה משם״ (עגנון, תמול 95). ״כי אכן החיים רחבים מני ים ופתיעות בם צפונות בכל קפל וקמט״ (אלתרמן, הדובר הנבחר). ״יש בהם לעורר ענין ופתיעה״ (קרמר, ריאליזם 10). – [פתיעת־, פתיעות]

פָּתִיר° ת׳ [מן פתר, פָּתַר] נתן לפתרון: חידה פתירה. שאלה חשבונית פתירה. משואה כללית שהיא ממעלה גבוהה מן הרביעית אינה פתירה. – [פתירה, פתירים, ־רות]

פְּתִירָה° נ׳ [מן פתר, פָּתַר] מציאת הפתרון, התרה: ״פתירה מחלטת של הבעיה״ (סדן, תר׳ בטרם מבול 211). פתירת חידות, פתירת חלום. פתירת משואה אלגברית. – [פתירת־, פתירות]

פְּתִית* ז׳ [מן פתת] פרור, פתות: ״כל המשיר פתיתין על שלחנו״ (סנהדרין צב:). ״זמן פתית גבינה לעורב״ (דרויאנוב, ג רעא). פתיתי לחם. – [פתית־, פתיתים, ־תי־]

– פתיתים°, פרורים קטנים של בצק מיבש שרסק במגררת גסה; הפתיתים משמשים לעבוי תבשילים.

פְּתִיתָה* נ׳ [מן פתת, פָּתַת] רסוק לחם או חמר אחר לפרורים קטנים: ״כל המנחות הנעשות בכלי טעונות פתיתה״ (מנחות ו ד). ״מליחה ותנופה והגשה ופתיתה וקמיצה והזאה והקטרה״ (גבירול, ו 53). פתיתת לחם לתרנגולות. – [פתיתת־, ־תות]

פתך [ארמית: פְּתַךְ]

~ פע׳ **פָּתַךְ*** פ״י ערבב, בלל, מזג: ״הפתוך שבסיד כדם המזוג בחלב״ (נגעים א ב). ״ופתכן (את האש והמים) זה בזה״ (במדבר רבה יב). ״הוד והדר נטל ופתכם זה בזה״ (מגדלי מר״ס, רח). הציר פתך את הצבע הכחול בצהב וקבל צבע ירק. – [לפתך את־, ב־; פותך, פתוך, יפתך]

~ נפ׳ **נִפְתַּךְ**ˆ, נמזג, נתערב: ״אם יפתך ביין ויתן בכלי חרס טהור״ (אסף, 68). ״בהוסף עליהם עשן המדורה ובהפתכו בהם, מביאים ומטפחים מין כמיהת־לב״ (יזהר, צקלג 358). הצבעים נפתכו זה בזה. – [להפתך, נפתך, יפתך]

~ פע׳ **פִּתֵּךְ**ˆ, נפתך, ערב: ״חיל שנאנים... חציבתם מאש מפתך במים״ (סידור רס״ג, שצח). ״ופה ושם בינם צבעי חכליל פתכו״ (מאירוביץ, אבני 56). – [מפתך, יפתך]

פתל [אכדית: patālu; ארמית: פתל; ערבית: פ׳תל]

~ פע׳ **פָּתַל*** פ״י 1*, שזר קלע, התקין פתילים מחוטים: ״עשה גדיל ופתלהו מתוכו״ (יבמות ה:). ״הפותל חבלים מן ההוצין״ (רמב״ם, שבת יח). 2°, עקם: ״הדרך פותלת פתלתליה״ (ארד, ביתו 315). ״קפצה את פיה השחור, פתלה שפתיה כפתיל תכלת״ (ברקוביץ תר׳ סטמפניו צג). – [לפתל את־, פותל, יפתל]

~ נפ׳ **נִפְתַּל**, 1°, נשזר, נקלע: החבלים נפתלו. 2 [במליצה] התלבט, נאבק ונלחם: ״נפתולי אלהים נפתלתי עם־אחתי גם־יכלתי״ (בראשית ל ח). ״כי נפתל ויוכל לסוגיא החמורה״ (ביאליק, המתמיד). ״הם נפתלים עמי ולא קשה להם להתגבר עלי״ (ברנר, א 37). 3, עות, סלף, הלך הדרך עקלקלות: ״בצדק כל־אמרי־פי אין בהם נפתל ועקש״ (משלי ח ח). [ראה עוד ערך נפתל] – [להפתל, נפתל, יפתל]

~ פע׳ **פִּתֵּל**ˆ פ״י עקם, עות: ״וגנן שכיר היה טורח לפתל שבילים בגנה הקטנה״ (שנהר, ג 234). זרם מי הנהר פתל את אפיקו. המהנדסים פתלו את הכביש במורד־ההר. – [לפתל את־, מפתל, י־]

~ פע׳ **פֻּתַּל***, 1°, עקם, עקל, היה לא־ישר: דרך מפתלת בין הרים. הירדן נהר מפתל הוא. 2*, היה עקש: ״ובני נפתלי – שהיו מפתלין על שבעים ושתים ניר״ (בראשית רבה צח, מהד׳ תיאודור; נוסח אחר: מפתלין] – [מפתל, יפתל]

~ הת׳ **הִתְפַּתֵּל**, 1°, התעקם, התעקל, היה בלתי־ישר: הדרך התפתלה בין הרים וגאיות. נחש מתפתל. [ובהשאלה:] ״התלמידים מתפתלים בחבלי שחוק״ (ביאליק, מאחורי ז). הפצוע התפתל בכל גופו מעצמת כאביו. 2, הלך בדרך עקלקלות, נהג בעקשות: ״עם־נבר תתברר ועם־עקש תתפתל״ (תהלים יח כז). 3° [בהשאלה] התלבט, שנה את טענותיו, התחמק והשתמט מלענות באפן ישר: הנאשם הסתבך והתפתל בתשובותיו. ענה ישר לענין ואל תתפתל! – [להתפתל, מתפתל, ית־]

– פתל את הדעת ˆ, בלבל את הדעת: ״בשעה שבאו להכניסי לבעלי פתל את דעתי וכאלו פתלו דעת העליונה״ (שכל טוב, בראשית ל ח). ״מה זה שאתה מפתל את דעתי?״ (שנהר, ג 446).

פְּתִל° ז׳ [מן פתל] סוג של בקטריות הנראות כמתפתלות (Spirillum). – [פתלים, פתלי־]

פַּתְלָן° ז׳ [מן פתל, פתל] מתפתל בדבריו, בלתי ישר, הפכפך: אדם פתלן. – [פתלנית, פתלנים, ־ניות]

פַּתְלָנוּת° נ׳ [מן פתלן] התפתלות, הפכפכנות, חסר־יֹשר. – [פתלנות־]

פְּתֶלֶת° נ׳ [מן פתל] מחלה כתוצאה של התרבות חידקי־פתל בגוף (Spirillosis). – [פתלת־]

פְּתַלְתֹּל, פתלתול תו״ז [מן פתל] 1 ת׳ מעקל, עקש, הפכפך: ״דור עקש ופתלתל״ (דברים לב ה). ״בין כל פתלתל וסכל לבו כלב תחכמוני״ (גבירול, א 4). ״כמה פתלתל הוא הגורל!״ (טנאי, ארץ 80). 2 ° (כפשוטו) מתפתל, מעקם: ״כעין נחשי אש קטנים פתלתלים״ (ביאליק, מגילת ה). ״דרך חייו פתלתלה ועקלקלה״ (בורלא, אשתו 41). 3 ° ז׳ עקמומית, פתול: ״אל פתלתלי שבילים בנות־הד־קולי קראוך״ (ברגשטין, אסיף 166). ״הדרך פותלת פתלתליה ואדם ובהמה ומכונה מחרים אחריה״ (ארד, ביתר 316). – [פתלתלה פתלתלים, ־לות]

– פתלתלות° תה״פ באפן נפתל, לא במישרים: ״ללוות לא! – קורא דרורי פתלתלות והולך לו״ (ברגר, א 282). ״פלג מים המהלך פתלתלות״ (בורלא, גשים 16). ״היה מרטט לפניו בזחלו פתלתלות״ (שמיר, במו 24).

פְּתַלְתְּלוּת° נ׳ [מן פתלתל] פתול, התפתלות והתעקמות: ״ועדר במעדרו עדירות פתלתלות, צמודות לפתלתלות שרשי היבלית״ (טביב, כצרצר 219). – [פתלתלות־]

פְּתַלְתְּלָן° ז׳ [מן פתלתל] עקשן, הפכפך: ״כמה רעה גורמים העקמנים והפתלתלנים״ (עגנון, עד הנה שד). – [פתלתלנית, פתלתלנים, ־ניות]

פְּתַלְתֶּלֶת°, פתלתולת נ׳ [מן פתלתל] ערבוביה, תסבכת של דברים: ״פתלתלת־רחובות היתה בעירנו״ (סדן, ממחוז קכט). ״מפיו... עולה פתלתלת של עשן״ (טברסקי, ארדט 196). ״הם מקטירים קרבן אשם, הכל פוזל פה בפתלתלת״ (שלונסקי, שירים ב 51). ״חפוז סחרו, מכרו בפתלתלת״ (טנא, שירים 212). תעתועי דמיון ופתלתלת של מארעות והרפתקאות. – [־תולות]

פֶּתֶן ז׳ [אוגריתית: בת׳ן; אכדית: bašmu; ארמית: פתנא; ערבית: בת׳ן]

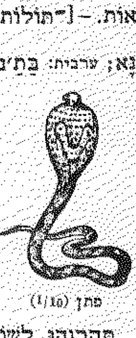

פתן (1/10)

סוג של נחשים ארסיים גדולים (Naja). בחלק הקדמי בלסתו העליונה של הפתן קבועות שני־ארס בדמות מרזב. בשעת התרגזותו מרים הפתן את החלק הקדמי של גופו ומנפח את צוארו. מזונו – זוחלים ויונקים קטנים. הפתן נזכר במקרא כנחש מסכן ביותר: ״כמו־פתן חרש יאטם אזנו אשר לא־ישמע לקול מלחשים״ (תהלים נח ה–ו). ״ראש־פתנים יינק, תהרגהו לשון אפעה״ (איוב כ טז). – [פתן־, פתנים, פתני־]

– ראש פתנים (דברים לב לג), מרורת פתנים (איוב כ יד), ארסו של הפתן.

פֶּתַע תה״פ [אכדית: uššu הרף־עין; קרוב אל פתאם] פתאם, באפן בלתי צפוי, בהסח־הדעת: ״פתאם יבוא אידו, פתע ישבר ואין מרפא״ (משלי ו טו).

– בפתע, פתאם, בהסח־הדעת: ״ואם־בפתע בלא־איבה הדפו״ (במדבר לה כב).

– בפתע פתאם, לפתע פתאם, פתאם לפתע, באפן פתאמי ביותר, בדרך בלתי־צפויה ומהירה ביותר: ״וכי־ימות מת עליו בפתע פתאם״ (במדבר ו ט). ״והיה לפתע פתאם״ (ישעיה כט ה). ״פתאם לפתע יבוא שברה״ (ישעיה ל יג). ״הדבר הרי בא בפתע פתאום כל־כך!״ (ביאליק, החצוצרה ד).

– התקפת־פתע°, התקפה בלתי־צפויה מראש, השתערות שיש בה כדי להפתיע את הנתקף.

פתע [מן פתע]

~ הפ׳ **הִפְתִּיעַ**° פ״י גרם הפתעה, הדהים על־ידי דבר שבא באפן בלתי־צפוי: הידיעה החדשה הפתיעה את הכל. הצנחנים הפתיעו את האויב בהתקפת־הלילה. הדבר קרה באפן מפתיע. – [להפתיע את־, מפתיע, יפתיע]

~ הפ׳ **הָפְתַּע**°, 1. הפלא, נגרמה לו הפתעה, בא לכלל תמהון על־ידי דבר שהגיעו באפן בלתי־צפוי: הפתעתי למשמע הדברים החדשים. הילד הפתע על־ידי המתנה הנאה. 2. החרד, הדהם על־ידי מעשה פתאמי: האויב הפתע על־ידי ההתקפה הנמרצת. – [מפתע, יפתע]

~ נפ׳ **נִפְתַּע**°, היה מפתע: ״אפתעה שנפתעה לשמע הבטחתו שאינו עשוי לשכח אותה״ (הלקין, משבר 134). ״היה נח הקורא ונפתע... ומרתיע את גופו לאחור״ (אלתרמן, הטור א 466). נפתעתי מן הדמיון הרב שבין שניהם. – [להפתע, נפתע, יפתע]

~ הת׳ **הִתְפַּתַּע**°, בא לכלל פתיעה ותמהון: ״אנו שומעים ומתפתעים: איזו הסתכלות דקה!״ (שופמן, ד 77). – [להתפתע, מת־, יתפתע]

– במפתיע° תה״פ באפן פתאמי, בהסח־הדעת: המארע התרחש במפתיע.

פִּתְעִי° ת׳ [מן פתע] פתאומי, לא־צפוי: ״הפעמון המסתתר מקיש כפעם בפעם הקשה פתעית על הכל״ (יהודה שטינברג, קנג). ״ההתנגשות ביני לבין תנועת הפועלים הצעירה היתה פתעית״ (בן־אב״י, שחר 208). ״עיניה התלפלפו כמפני אור עז ופתעי״ (שטיינמן, זוגות ב 29). – [פתעית, פתעיים, ־עיות]

פִּתְפּוּת* ז׳ [מן פתפת, פתפת] פרור, פתיתה, שבר, קרע: ״לקח וקרע אותה (את הפתקה) ופזר פתפותיה האדמות ברוח״ (צמח, ב 275). – [פתפות־, פתפותים, ־תי־]

– פתפותי ביצים* (בהשאלה) בלבול דברים, ערבוב של ענינים, קשקושים: ״פתפותי ביצים היו שם״ (ירושלמי סנהדרין ל ב). ״מוטב שתשתק, טובה לא תצמח לך מפתפותי ביצים שכמו אלה״ (קבק, במשעול 42).

פתפת [מן פתת; סורית: פתפת; ערבית: פ׳תפ׳ת כתת, שחק]

~ פע׳ **פִּתְפֵּת**° פ״י רסק, פרר: ״פתפתו לתוכה צנימים ונתנו בה שמן״ (גולדברג, הר׳ מלחמה ג 275). [ובהשאלה]: ״אל תפתפת לי פתפותי ביצים!״ (שלונסקי, הר׳ הדון ג 319). –[לפתפת, מפתפת, י־]

~ הת׳ הִתְפַּתְפֵּת *, הִתְרַסֵּק, הִתְפּוֹרֵר: "בְּהֶדְיָן רְכִיכָה מִתְפַּתְפֶּתֶת הוּא" [סלע רך זה מתפורר] (ירושלמי כלאים ל ד). — [לְהִתְפַּתְפֵּת, מִתְ־, יִתְ־]

א. **פתק** [אולי קרוב אל פסק; ערבית: פ׳תק שבר, פרץ]

~ פע׳ פָּתַק * פ״י פָּתַח סֶכֶר, פָּרַץ מַחְסוֹם (בְּיִחוּד לְמַעֲבַר מַיִם): "פּוֹתְקִין מַיִם לְגִנָּה עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה" (תוספתא שבת א כג). [לִפְתֹּק אֶת־, פּוֹתֵק, יִפְתֹּק]

~ נפ׳ נִפְתַּק *, נִפְתַּח (סֶכֶר־מַיִם): "שְׁתֵּי מִקְוָאוֹת... וְנָפְלוּ שָׁלֹשׁ לָגִין לְתוֹךְ אֶחָד מֵהֶן וְנִפְתְּקוּ וּבָאוּ לַחֲבֵרוֹ" (תוספתא מקואות ג ו). — [לְהִפָּתֵק, נִפְתָּק, יִפָּתֵק]

~ פע׳ פִּתֵּק * פ״י פָּתַק, פָּתַח מַעֲבָר לַמַּיִם: "אַתָּה מְפַתֵּק הַנְּהָרוֹת שֶׁלָּהֶן" (בראשית רבה נא). — [לְפַתֵּק, מְפַתֵּק, יְ־]

ב. **פתק** [מן פֶּתֶק]

~ פע׳ פִּתֵּק ° פ״י הֶעְתִּיק בְּפִתְקָאוֹת, רָשַׁם דְּבָרִים בְּפִתְקָאוֹת עֲרוּכוֹת בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: הַמִּלּוֹנַאי פִּתֵּק אֶת הַמֻּנָּחִים הַחֲדָשִׁים בְּכַרְטֶסֶת בְּסֵדֶר אָלֶף־בֵּיתִי. — [לְפַתֵּק, מְפַתֵּק, יְפַתֵּק]

~ פֻּע׳ פֻּתַּק °, נִרְשַׁם בְּפִתְקָאוֹת עֲרוּכוֹת בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: כָּל הַמֻּנָּחִים נִרְשְׁמוּ וּפֻתְּקוּ בְּכַרְטֶסֶת אָלֶף־בֵּיתִית. — [מְפֻתָּק, יְפֻתַּק]

פֶּתֶק, פִּתָּק* [יוונית: pittakion; ארמית: פִּתְקָא; נוסח אחר: פִּטָּק, פִּטְקִין] פִּסַּת־נְיָר אוֹ קְלָף לִכְתִיבָה אוֹ לְהַטָּלַת גּוֹרָל: "נָטַל שִׁבְעִים פְּתָקִים וְכָתַב עֲלֵיהֶם 'זָקֵן', וְנָטַל שְׁנֵי פְּתָקִים חֲלָקִים וּבְלָלָן וְהֵטִילָם לְתוֹךְ קַלְפֵּי" (ספרי בהעלותך כו). קִבַּלְתִּי פֶּתֶק מֵחֲבֵרִי. פְּתָקִים בְּכַרְטֶסֶת. — [פֶּתֶק־, פִּתְקוֹ; פְּתָקִים, פִּתְקֵי־]

— נָפַל כְּפִתָּק מִרְקִיעַ ° [על־פי הארמית: נְפַל פִּתְקָא מֵרְקִיעָא * בבא מציעא פו, ושם כפשוטו] הוֹפִיעַ בְּמַפְתִּיעַ, בָּא בְּהֶסַח־הַדַּעַת: "חֵץ זָהָב נִנְעַץ לְרַגְלַי נָפַל כְּפִתָּק מֵרָקִיעַ" (ביאליק, בשורה).

— פֶּתֶק־אֱוִיל ° [צורה עברית־מלאכותית לשם פַּסְקְוִיל, ראה ערך זה] מִכְתַּב־הַשְׁמָצָה, כְּתַב־פְּלַסְתֵּר: "לִכְתֹּב... 'פִּתְקֵי־אֱוִילִים' בְּעִלּוּם־שֵׁם" (סוקולוב, במראות 281).

פִּתְקָה °, פיתקה נ׳ [מן פֶּתֶק; ארמית: פִּיתְקָא] פֶּתֶק, פִּסַּת־נְיָר לִכְתִיבָה: שָׁלַחְתִּי פִּתְקָה לַחֲבֵרִי. — [פִּתְקַת־, פִּתְקָאוֹת, פִּתְקוֹת־]

פִּתְקְיוֹן ° ז׳ [פֶּתֶק + יוֹנָה] פֶּתֶק שֶׁרוֹשְׁמִים עָלָיו נֹסַח שֶׁל מִבְרָק וּמַעֲבִירִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי יוֹנַת־דֹּאַר בְּתוֹךְ הַטּוֹטֶפֶת הַמְחֻבָּר לְרַגְלָהּ [ראה גם ערך טוטף 1] — [פִּתְקְיוֹן־, פִּתְקְיוֹנִים, ־נֵי־]

פתר [קרוב אל פשר; ארמית: פְּתַר; ערבית: פ׳שַׂר]

~ פע׳ פָּתַר פ״י 1. פִּעְנַח, מָצָא וְהִסְבִּיר סוֹדוֹ שֶׁל דָּבָר סָתוּם: "וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ, אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר; וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה" (בראשית מא יב—יג). "הָרוֹאֶה חֲלוֹם וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה, יֵלֵךְ וְיִפְתְּרֶנּוּ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה" (ברכות נה:). "אַךְ אֵין מַגִּיד, אַךְ אֵין פּוֹתֵר" (ביאליק, אחת). פָּתַרְתִּי אֶת הַחִידָה. הָעִתּוֹן פִּרְסֵם אֶת שְׁמוֹת פּוֹתְרֵי הַתַּשְׁבֵּץ. 2 ⁘. פֵּרֵשׁ, בֵּאֵר: "וְהַפּוֹתֵר 'אַפְאֵיהֶם' אִם מִגִּזְרַת 'אַף' יְדִינֶנּוּ, שְׁתֵּי טָעֻיּוֹת נִקְבְּצוּ בְּפִתְרוֹנוֹ" (מנחם, מחברת, אף 29). "וְיֵשׁ לִפְתֹּר אֶת כֻּלָּן לְשׁוֹן שִׁמָּה" (רש״י ישעיה כו יב). 3 ° [בשאלה] הִתִּיר דָּבָר מְסֻבָּךְ: הַתַּלְמִיד פָּתַר אֶת הַמִּשְׁוָאָה הָאַלְגֶּבְּרִית. הַמֶּמְשָׁלָה הִשְׁתַּדְּלָה לִפְתֹּר אֶת בְּעָיוֹת הַשִּׁכּוּן. — [לִפְתֹּר אֶת־, פּוֹתֵר, יִפְתֹּר]

~ נפ׳ נִפְתַּר *, 1 *. פֻּעְנַח, נִמְצָא וְהֻסְבַּר סוֹדוֹ, הֻתַּר הַדָּבָר הַסָּתוּם שֶׁבּוֹ: "חֲלוֹם שֶׁנִּפְתַּר" (ברכות נה:). "רוֹאֶה אֲנִי אֶת חֲלוֹמִי נִפְתָּר לְרָעָה" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קצד). הַחִידָה נִפְתְּרָה בְּנָקֵל. 2 ⁘. פֹּרַשׁ, בֹּאַר: "לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ ה׳ לֹא רָאָה, נִפְתַּר בִּלְשׁוֹן תְּמִיהָה" (תשובות תלמידי מנחם, 31). 3 ° [בהשאלה] הֻתַּר הַסִּבּוּךְ וְהַקֹּשִׁי שֶׁבּוֹ: הַבְּעָיָה הָאַלְגֶּבְּרִית נִפְתְּרָה סוֹף־סוֹף. הַבְּעָיוֹת הַכַּלְכָּלִיּוֹת לֹא נִפְתְּרוּ בְּנָקֵל. — [לְהִפָּתֵר, נִפְתָּר, יִפָּתֵר]

פֶּתֶר ⁘ ז׳ [מן פתר; קרוב אל פשר] בֵּאוּר, פֵּרוּשׁ: "רָאִיתִי פֶּתֶר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ סְעַדְיָה" (רש״י דניאל ח יד). "וּפֶתֶר עֲדַיִן לֹא מְצָאוּ" (שניאור, שירים קמג). "עַל־פִּי מִקְרֶה, לֹא אֵדַע פִּתְרוֹ, בָּאוּ לְיָדָהּ שְׁנֵי רוֹמָנִים יְהוּדִיִּים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רעג). "בִּנְתִיבָה הַקְּצָרָה... בֵּין הַסּוֹד וְהַפֶּתֶר" (עוגן, שירים 395). — [פֶּתֶר־, פְּתָרִים, פִּתְרֵי־]

פִּתְרוֹן, פיתרון ז׳ [מן פתר, פָּתַר] 1. פֵּשֶׁר, פִּעְנוּחַ, הֶסְבֵּר הֶגְיוֹנִי לְדָבָר נֶעְלָם: "זֶה פִּתְרֹנוֹ (שֶׁל הַחֲלוֹם)" (בראשית מ יב). "הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים, סַפְּרוּ־נָא לִי" (בראשית מ ח). "חֲלוֹמוֹת בְּלִי פִּתְרוֹנִים" (ביאליק, רזי). פִּתְרוֹן הַחִידָה. 2 ⁘. פֵּרוּשׁ, בֵּאוּר: "וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא" (רש״י שמות כג ב). 3 °. הַתָּרַת דָּבָר מְסֻבָּךְ: פִּתְרוֹן הַמִּשְׁוָאָה הָאַלְגֶּבְּרִית. סוֹף־סוֹף נִמְצָא פִּתְרוֹן לִבְעָיַת הַשִּׁכּוּן. מַצָּב לְלֹא פִּתְרוֹן. — [פִּתְרוֹן־, פִּתְרוֹנִים, פִּתְרוֹנֵי־ גם פִּתְרוֹנוֹת]

— לֵאלֹהִים פִּתְרוֹנִים [שאול מן בראשית מ ח, וראה לעיל 1] קְרִיאָה בְּפִיו שֶׁל נָבוֹךְ וְאוֹבֵד עֵצוֹת.

פַּתְשֶׁגֶן ז׳ [נוסח אחר: פַּרְשֶׁגֶן; ארמית: פַּרְשֶׁגֶן; מפרסית עתיקה: patij חוזרה, patjen העתק] 1. הֶעְתֵּק, נֹסַח: "פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה" (אסתר ג יד). 2 °. תַּמְצִית שֶׁל סִפּוּר אוֹ שֶׁל מַאֲמָר, קוֹנְסְפֶּקְט: פַּתְשֶׁגֶן שֶׁל הָרוֹמָן. — [פַּתְשֶׁגֶן־, פַּתְשֶׁגְנוֹ]

פתת [ארמית: פְּתַת; ערבית: פ׳תّ]

~ פע׳ פָּתַת פ״י פּוֹרֵר, רִסֵּק לִפְתוּתִים, חִלֵּק לַחֲלָקִים קְטַנִּים: "פָּתוֹת אֹתָהּ (אֶת מִנְחַת־הַמִּנְחָה) פִּתִּים" (ויקרא ב ו). "וְיוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין פַּכְסָמִין וּפוֹתְתִין [נוסח אחר: וּפוֹתִין] בְּתוֹךְ הַזּוֹם שֶׁל בָּשָׂר" (במדבר רבה ו). "הוּא הָיָה קוֹלֵף לָהּ בּוֹלְבּוּסִין, מְגַלְגֵּל וּפוֹתֵת אֶת הַ׳לוֹקְשִׁין׳" (מגדלי מו״ס, סג). "לְפִי שָׁעָה פָּתַת פְּתוֹתֵי־לֶחֶם לִקְעָרַת תַּחֲמִיץ" (שניאור, סיפורים צח). — [לִפְתֹּת אֶת־; פּוֹתֵת; יִפְתֹּת]

~ פע׳ פִּתֵּת ⁘, פּוֹתֵת ° פ״י פּוֹרֵר, חִלֵּק: "וּפִתֵּת אֶת הַשּׁוֹקוֹלָדָה בִּמְתִינוּת וְנָטַל פְּרוּסָה וּנְתָנָהּ לְתוֹךְ פִּיו" (עגנון, כפות רפז). "הוּא מְפוֹתֶתֶת לָהּ מִלַּחְמוֹ" (ד׳ שחם, יום 152). — [לְפַתֵּת, מְ־, יְפַתֵּת; לְפוֹתֵת, מְ־, יְ־]

צ [כתב: 3; רש״י: ; עברית-כנענית:] 1. הָאוֹת הַשְּׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ ״צָדִי״ אוֹ ״צַדִּיק״. בְּסוֹפֵי מִלִּים צוּרָתָהּ ץ וְנִקְרֵאת ״צָדִי סוֹפִית״ אוֹ ״צָדִי פְּשׁוּטָה״, לְהַבְדִּיל מִן הַצָּדִי שֶׁבְּרָאשֵׁי־מִלִּים אוֹ בְּאֶמְצָעָן (צ) הַנִּקְרֵאת ״צָדִי כְּפוּפָה״. 2. סִימַן הַמִּסְפָּר תִּשְׁעִים (90): ״צ׳ – תִּשְׁעִים שָׁנָה שֶׁהָיְתָה שָׂרָה אִמֵּנוּ״ (פרקי דר׳ אליעזר, לב). צ״ג (93). תרצ״ח (698). 3. ץ׳ – סִימַן הַמִּסְפָּר תְּשַׁע מֵאוֹת (900), לְמָשָׁל: ץ׳כ״א = 921.

צ׳ [בראש מלים בינלאומיות] = טש, לְמָשָׁל: צ׳מְבָּלוֹ – קְרָא: טְשֶׁמְבָּלוֹ.

צ׳ קיצור: צַד.

א. **צֵא** פ״ע צווי מן יָצָא: ״צֵא מִן־הַתֵּבָה״ (בראשית ח טז). – [צְאִי! צְאוּ! צֶאנָה!]

ב. **צֵא** ז׳ [קיצור של צֹאָה] צֹאָה, זֻהֲמָה: ״תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוָה, צֵא תֹּאמַר לוֹ״ (ישעיה ל כב).

צֵאָה נ׳ [צורת-משנה של צוֹאָה; מן יצא] צוֹאָה, רְעִי, חָמְרֵי־הַפְּרָשָׁה מוּצָקִים שֶׁהַגּוּף פּוֹלֵט לְאַחַר הָעִכּוּל: ״וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ... וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת־צֵאָתֶךָ״ (דברים כג יד). ״וְהִיא (הָעוּגָה) בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה לְעֵינֵיהֶם״ (יחזקאל ד יב). – [צֵאַת־, צֵאָתוֹ; צֵאוֹת, צֵאוֹת־]

צאה [מן צוֹאָה]

~ פִּעֵ׳ **צֵאֵה** * פ״י טִנֵּף, נִבֵּל, חִשֵּׁב לְצוֹאָה וּלְשִׁקּוּץ: ״וְתִעֵב תִּתְעֲבֶנּוּ – צָאֵהוּ, נַבְּלֵהוּ״ (ירושלמי שבת יא ד). ״הֲשִׁיבֵנוּ שִׁישִׁי שְׁמַע לְגוֹי צָאֵנִי״ (שבת סורה, לט׳ באב). – [לְצָאוֹת אֶת־, מְצָאֶה, יְ־]

צְאָה פ״ע צווי מוארך מן יָצָא: ״רַבֵּה צְבָאֲךָ וָצֵאָה!״ (שופטים ט כט).

צֹאָה, ראה צוֹאָה.

צָאוּי* ת׳ [מן צאה] מְטֻנָּף, מְלֻכְלָךְ, מְזֹהָם בְּצוֹאָה: ״נוֹתֵן לוֹ צֶמֶר צָאוּי כְּדֵי שֶׁיִּלְבְּנֶנּוּ״ (תוספתא חולין י ה). ״יְלָדִים צְאוּיִים מְתֻקְטָטִים בֵּינֵיהֶם״ (מגד, הדרה 40). – [צְאוּיָה, צְאוּיִים, ־יוֹת]

צְאוּי״, צִיאוּי״ ז׳ [מן צאה, צֵאָה] זִהוּם לִכְלוּךְ: ״בּוֹ לְצַחְצֵחַ צְאוּי כִּתְמָהּ״ (אמצת עשור, יוצר יום-כיפור). – [צְאוּי־]

צְאֶינָה וּרְאֶינָה״ [על-פי שיר השירים ג יא] שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר עֲמָמִי, תַּרְגּוּם חֲמִשֵּׁי־הַתּוֹרָה לְיִידִישׁ בְּשִׁלּוּב אַגָּדוֹת וּמְשָׁלִים וְדִבְרֵי־דְרוּשׁ שֶׁל חֲזַ״ל; סֵפֶר־קְרִיאָה נָפוֹץ בֵּין נָשִׁים (נִתְחַבֵּר עַל־יְדֵי יַעֲקֹב בֶּן־יִצְחָק אַשְׁכְּנַזִּי וְנִדְפַּס לָרִאשׁוֹנָה 1600).

צְאִי, ראה צוֹאִי.

א. **צֶאֱל** ז׳ [במקרא רק בריבוי: צֶאֱלִים; ערבית: צַ׳אל] אֶחָד מִמִּינֵי הָעֵצִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא: ״תַּחַת צֶאֱלִים יִשְׁכָּב״ (איוב מ כא). יֵשׁ סוֹבְרִים, כִּי הוּא מִמִּינֵי הַשִּׁטָּה הַגְּדֵלִים בָּעֲרָבוֹת וּבִנְאוֹת־מִדְבָּר בְּאַרְצֵנוּ (Acacia seyal). אֲחֵרִים סוֹבְרִים, כִּי הוּא הַנִּקְרָא בִּימֵינוּ ״שֵׁיזָף״ (Zizyphus lotus). – [צֶאֱל־, צֶאֱלִים, צֶאֱלֵי־]

ב. **צֶאֱל** [על יסוד הפירוש הרווח באיוב מ כא: ״תַּחַת צֶאֱלִים יִשְׁכָּב״ – כאילו הרחבה מן צֵל] ״כְּבָרַח בֶּן־רֶגַע צֶאֱלִים נָטָיו בְּזֹרַח הַשֶּׁמֶשׁ מָרוֹם וָשָׁפֵל״ (יל״ג, שירה ה). ״אִי בּוֹדֵד... מֻצְנָע בֵּין צֶאֱלִים שֶׁל זִקְנֵי יַעַר״ (ביאליק, הבריכה). ״הָיָה שָׁרוּי עוֹד בְּצֶאֱלֵי חֲלוֹמוֹת כְּחָלִים״ (פיכמן, רגב). – [צֶאֱל־, צֶאֱלִים, צֶאֱלֵי־]

צֶאֱלוֹן° ז׳ [מן א. צֶאֱל] פּוֹאַנְצִיאָנָה, עֵץ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, בַּעַל פְּרָחִים אֲדֻמִּים וּגְדוֹלִים וְנוֹף רָחָב, סוֹכֵךְ; מוֹצָאוֹ מִמַּדַּגַּסְקַר (Delonix (=Poinciana) regia). – [צֶאֱלוֹן־, צֶאֱלוֹנִים, ־נֵי־]

צֶאֱלִי° ת׳ [מן ב. צֶאֱל] עוֹטֶה צֵל: ״אַל תְּבִיאֵנִי בְּסֵתֶר מִקְדָּשְׁךָ הַצֶּאֱלִי״ (מאירוביץ, תהלים 100). – [צֶאֱלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

צֹאן נ״ר [תל-עמרנה: zu-u-nu; אוגריתית: צאן; ארמית: עָנָא; אכדית: senu; ערבית: צַ׳אן] 1. שֵׁם כּוֹלֵל לִבְהֵמָה דַקָּה – כְּבָשִׂים, אֵילִים, עִזִּים וּתְיָשִׁים: ״וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן״ (בראשית ד ב). ״וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר״ (בראשית כו יד). ״צֹאנֵנוּ מַאֲלִיפוֹת״ (תהלים קמד יג). 2 [כיחידה] בְּהֵמָה דַקָּה אַחַת, כֶּבֶשׂ, אַיִל, עֵז אוֹ תַּיִשׁ: ״וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי־צֹאן״ (ישעיה ז כא). ״הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר וְנָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי״ (בבא קמא ו א). (וראה עוד הצירופים להלן) – [צֹאן־, צֹאנוֹ]

– **צֹאן אָדָם**, 1. כִּנּוּי לַהֲמוֹנֵי אֲנָשִׁים, קָהָל רַב: ״כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם״ (יחזקאל לו לח). 2*. כִּנּוּי לִילָדִים, צֶאֱצָאִים: ״אֵין בִּי כֹּחַ לָזוּן צֹאנוֹ שֶׁל אָדָם״ (פרקי דרבי אליעזר, יב).

– **צֹאן־בַּרְזֶל*, נִכְסֵי צֹאן־בַּרְזֶל*** [מונח משפטי הרווח גם בלשונות אחרות: צאן העשויות ברזל אינן כלות לעולם!] 1*. כִּנּוּי לִנְכָסִים, שֶׁהַמְקַבֵּל אוֹתָם מִידֵי אַחֵר לְשִׁמּוּשׁ וְלַהֲנָאָה מִפֵּרוֹתֵיהֶם הֲרֵיהוּ אַחְרַאי לְהַחְזָקָתָם וּמִתְחַיֵּב לְהַחֲזִירָם לִבְעָלֵיהֶם בִּשְׁלֵמוּתָם וּלְפִי עֶרְכָּם הַמָּלֵא בַּיּוֹם שֶׁקִּבֵּל אוֹתָם: ״אֵין מְקַבְּלִין צֹאן־בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית״ (בבא מציעא ה ו). 2* [בין בעל לאשתו] נְכָסִים שֶׁהָאִשָּׁה הִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ עִם נִשּׂוּאֶיהָ עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ בִּרְשׁוּתוֹ וּכְקִנְיָנוֹ, אוּלָם אִם יִפָּקְעוּ הַנִּשּׂוּאִין (עַל־יְדֵי גֵּרוּשִׁין אוֹ מוֹת הַבַּעַל) יַחְזְרוּ לָאִשָּׁה הַנְּכָסִים לְפִי עֶרְכָּם הַמָּלֵא בְּיוֹם הַנִּשּׂוּאִין. 3° [בהשאלה] דְּבָרִים בַּעֲלֵי עֵרֶךְ קַיָּם, עֲרָכִים נִצְחִיִּים: סִפְרֵי הַתַּנַ״ךְ הֵם נִכְסֵי־צֹאן־בַּרְזֶל שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל.

– **צֹאן מַרְעִיתוֹ שֶׁל ה׳**, כִּנּוּי מְלִיצִי רוֹוֵחַ בַּמִּקְרָא לְעַם יִשְׂרָאֵל בְּיַחַס לֵאלֹהִים מְנַהֲלָם וּמַדְרִיכָם: ״לָמָה אֱלֹהִים... יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ?״ (תהלים עד א). [ומכאן:]

– **צאן מרעית**°. כנוי מליצי לעדת אנשים הסרים למשמעתו המחלטת של מישהו (ביחוד בתחום הדת): "הרב יחיאל ידע את כל אחד ואחד מצאן מרעיתו" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסה). "פשוטי עמי־ארצות ברבם, צאן מרעיתו של הצדיק הרשקובי" (בן־ציון, עאא).

– **צאן קדשים**. 1. צאן שהקדשו לקרבנות במקדש: "כצאן קדשים, כצאן ירושלים במועדיה" (יחזקאל לו לח). 2°. כנוי חבה מקבל לילדים שהם תמימים וטהורים: "הרי אלה אינם אלא צאן קדשים" (ברקוביץ, תר' חיי תקנו). "וששים קולות צאן קדשים" (אלתרמן, הטור א 358).

– **ואלה הצאן מה חטאו?**° [שאול בשינוי נוסח משמואל ב כד יז, מדברי דוד בראותו את המלאך המכה בעם: "הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי, ואלה הצאן מה עשו"] מה אשמתם של אותם התמימים והחפים? מדוע יצא הקצף עליהם?

– **כצאן בלי רועה** [שאול מן במדבר כז יז, ושם: "כצאן אשר אין להם רעה"], משל לצבור או לעם שאין לו מנהיג הגון שינחהו בדרך הנכונה.

– **כצאן טבחה**, משל למי שנשלח להרגה: "כי־עליך הרגנו כל־היום, נחשבנו כצאן טבחה" (תהלים מד כג). "אמרתי בצלם נחיה, נשחטים ונהרגים כצאן טבחה" (בן־ציון, לג). "אדמים שדות אוקראינה כי נובל שם למיתה, כצאן טבחה היינו" (י' קצנלסון, כתבים 4ב).

צאנה, צנה נ׳ [צורת־משנה של צאן] צאן: "צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי" (תהלים ח ח). "נחצה להוציא אלפים וצאנה" (מחזור ויטרי, 593). "אדם וכל הבהמה, בקר וצאנה" (טשרניחובסקי, לאטון). "הוי בקר, הוי צאנה!" (שמעוני, הביבר 136). [וברבוי:] "והצאנים אל ואדי שחו" (שלונסקי, שירים ב 267).

צאצא ז׳ [רווח רק הרבוי: צאצאים; אולי מן יצא] 1. יצור, ברוא: "הארץ ומלאה, תבל וכל־צאצאיה" (ישעיה לד א). 2. זרעו של אדם, בניו ובני בניו וכו׳: "ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים" (ישעיה סא ט). "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך ישראל כלנו יודעי שמך" (ברכות יא:). פלוני הוא מצאצאיו של הרב הנודע. – [צאצאי־]

צאר°. ראה צר.

צאת [שם־הפועל מן יצא, יצא] יציאה: "בצאת ישראל ממצרים" (תהלים קיד א). "מעלות השחר עד צאת הכוכבים" (נחמיה ד טו). "ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך" (דברים כח ו).

א׳ **צב** ז׳ [ארמית: צבא; סורית: עבא; ערבית: צ׳ב] 1°. סדרת בעלי־חיים ממחלקת הזוחלים (Chelonia). גוו של הצב מקף שריון מגבו ומגחונו. הגו הכלוא בשריון אינו מסגל להתכופף, ורק הראש, הזנב והגפים מכשרים לעשות תנועות. לסתותיו חסרות שנים. הצפוי הקרני החופה עליהן משוה להן צורת מקור (כמו בעופות). הצבים למיניהם מצויים ביבשה ("צב־היבשה", "צב־השריון" Testudo); בבצות, במקוי־

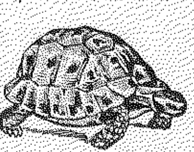
צב־היבשה (1/6)

מים מתוקים ("צב־המים", Clemmys), או בים ("צב־הים", Dermochelys). 2 [במקרא] שם אחד ממיני הלטאות שנזכרו ברשימת השרצים הטמאים (ויקרא יא כט). – [צב־, צבים, צבי־]

– **צעדי־צב**° [על־שום הצב הזוחל לאיטו], משל מקבל להתקדמות אטית ביותר, וחילה בעצלתים: העניינים התקדמו בצעדי־צב.

ב׳ **צב** ז׳ [אכדית: sumbu (subbu) עגלה; המשמעות על־פי המפרשים למקרא] עגלה מחפה, עגלה שממעל לה כלה למחסה על הנוסעים או על המטען: "שש־עגלת צב ושני עשר בקר" (במדבר ז ג). "והביאו את־כל־אחיכם... בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות" (ישעיה סו כ). – [צב־, צבים, צבי־]

עגלת־צב

צבא ז׳ [אוגריתית: צבא; אכדית: sabu חיל] 1. שם כולל לכחות המזינים של מדינה, חיל, קהל אנשי־המלחמה: "אבנר שר הצבא" (שמואל א יז נה). "ויואב וכל־הצבא אשר־אתו באו" (שמואל ב ג כג). "רבה צבאך וצאה" (שופטים ט כט). צבא־ההגנה־לישראל. 2. תפקיד החילים, לחימה, נהול־קרב: "ויקהלו כל־עדת בני־ישראל שילה לעלות עליהם לצבא" (יהושע כב יב). "תפשי המלחמה היצאים לצבא" (במדבר לא כז). 3. שרות־חובה בתפקיד צבורי או דתי חשוב: "כל־הבא לצבא צבא לעבד עבודה באהל מועד" (במדבר ד כג). 4. תקופה קצובה ומגבלת: "הלא־צבא לאנוש עלי־ארץ וכימי שכיר ימיו" (איוב ז א). "וקראו אליה כי מלאה צבאה" (ישעיה מ ב). 5° [בהשאלה] רבוי, שפע: "אלהי, צבא חובי ועוני צוה להפאות מנגד עיני" (משה אבן־עזרא, קודש רז). "וקסמים לה ותמונות הוד וצבא חזיונות" (ביאליק, הבריכה). [וראה עוד הצירופים להלן] – [צבא־, צבאו... צבאכם; צבאות, צבאות־]

– **צבא־הגנה־לישראל**°. השם הרשמי של הכחות המזינים שתפקידם להגן על שלמותה ובטחונה של מדינת־ישראל [בקיצור: צה"ל]

– **צבא־קבע**°. חילים וקצינים המשרתים בצבא במשך תקופה מסימת לאחר סיום שרות־החובה על־פי הסכם עם המדינה.

– **צבא־מלואים**°. עתודות, חילים שסימו את חק שרות־חובה בצבא וחזרו לתפקידיהם האזרחיים, אך הם עתידים להקרא מפעם לפעם לשרות פעיל לתקופות קצרות לשם השתלמות ואמונים, או לגיוס מלא בשעת־חרום.

– **צבא המרום**, כנוי מליצי לשמש, לירח ולכוכבים: "יפקד ה׳ על־צבא המרום במרום" (ישעיה כד כא).

– **צבא־עבודה**. 1. גיוס־חובה לעבד עבודה מסימת: "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד" (במדבר ח כה). 2° [בהשאלה] מחנות פועלים המגיסים לעבודות בנין ומלאכה, להבדיל מצבא החילים העוסקים בשמירת הבטחון במדינה.

– **צבא השמים**. 1. כנוי מליצי למאורות השמים, לכוכבים ולמזלות: "וראית את־השמש ואת־הירח ואת־הכוכבים, כל צבא השמים" (דברים ד יט). 2. כנוי למלאכים: "ראיתי את־ה׳ ישב על־כסאו וכל־צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו" (מלכים א כב יט).

– **איש־צבא**, חיל או קצין, מגיס בצבא: "אנשי הצבא הבאים למלחמה" (במדבר לא כא).

– **גיל־צבא°**, הגיל שבו חיב הצעיר (או הצעירה) להתגיס לשרות חובה בצבא (בערך גיל שמונה־עשרה).

– **חלוצי־הצבא**, החילים המשתתפים בפלגות חיל־החלוץ, פלגות־מחץ: "כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני ה׳ למלחמה" (יהושע ד יג).

– **יצא־צבא**, אדם החיב בגיוס לצבא: "מבן עשרים שנה ומעלה כל־יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם" (במדבר א ג).

– **שר־צבא**, 1. מפקד עליון, ראש המטה הכללי של הצבא: "ליואב שר הצבא" (מלכים א א יט). 2. מפקד של יחידה צבאית גדולה: "ופקדו שרי צבאות בראש העם" (דברים כ ט).

– **ה׳ צבאות** (שמואל א א ג), **ה׳ אלהי צבאות** (שמואל ב ה י), תארים לה׳ אלהי ישראל, בורא צבא־השמים וצבא־הארץ.

– **צבאי צבאות***, צבאות מרבים ביותר, צבאות מכל המינים: "מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד?" (ברכות לא:).

צבא [ראה צבא]

~ פע׳ **צָבָא** פ״ע 1, התאסף, התקהל: "הנשים הצבאות פתח אהל מועד" (שמואל א ב כב). "וראית המון שברי־אדם... צובאים על חלונות גבירים" (ביאליק, בעיר). "אנשים ונשים מזקן ועד נער יחד שם יצבאו" (בן־ציון, קנט). קהל רב צבא על הכניסה לאולם־האספה. 2, יצא למלחמה, השתער על האויב: "ויצבאו (ישראל) על־מדין" (במדבר לא ז). "כל־העמים אשר צבאו על־ירושלים" (זכריה יד יב). 3, שרת, התגיס, לעבודה בתפקיד מסים: "כל־הבא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד" (במדבר ד כג). — [לצבא גם לצבא, לצבא על־; צובא, יצבא]

~ נפ׳ **נִצְבָּא***, נתקהל, התאסף: "מזמות אליו נצבאו ועד כל הארץ באו" (יהודה הלוי, ד 103). "אל עם נצבאו עם אמונים" (משה אבן־עזרא, קודש רכו). "ראיתי עם רב באים ונצבאים מכל מסלה" (חריזי, תחכמוני ל 254). — [להצבא, נצבא, יצבא]

~ הפ׳ **הִצְבִּיא** פ״י 1, גיס, פקד: "שר הצבא המצבא את־עם הארץ" (ירמיה נב כה). [ראה עוד ערך מצביא] 2*, אסף, הקהיל, כנס: "נדרי אביא ושירי אצביא" (משה אבן־עזרא, קודש לו). "אך לעתים רחוקות היו מצביאים את בעלי הזכות שנית" (טשרניחובסקי, סיפורים 99). "ויצביא חבר משמשים לו מקרב הנפחים" (ליסיצקי, מידות 194). — [להצביא, מצביא, יצביא]

~ הפ׳ **הֻצְבָּא***, נאסף, כנס: "כי מעט היו והרבה הצבאו" (ינאי, ו). "גם הצבאו (הנסיכים)... תחת לחץ מכל המינים" (פרלמן, תר׳ עניינים 9). — [מצבא, יצבא]

צבאות, 1 ז״ר מן צבא. 2 נ״ר מן צביה.

צְבָאִי° ת׳ [מן צבא] 1, של הצבא, השיך לתפקידי הצבא: מחנה צבאי, רכוש צבאי, תלבשת צבאית, רוח צבאית, סוד צבאי. 2, שמטעם הצבא: בית־דין צבאי, שוטר צבאי, מושל צבאי. — [צבאית, צבאיים, ־איות]

– **דאר צבאי°**, שרות־דאר הנמצא בפקוח שלטונות־הצבא והעוסק במשלוח מכתבי חילים ובהעברת מכתבי אורחים אליהם.

– **ממשל צבאי°**, שלטון מטעם הצבא באזור כבוש. בראש הממשל הצבאי עומד מושל צבאי.

– **משטרה צבאית°**, יחידה בצבא שתפקידה לפקח על הסדר ועל ההתנהגות התקינה של אנשי־הצבא במחנות ומחוצה להם.

– **משמעת צבאית°**, משמעת חמורה וקפדנית ביותר, נכונות למלא בלא הסוס וללא ערעור כל צו של המפקד.

– **נספח צבאי°**, ממחה לעניני צבא בסגל עובדי צירות או שגרירות.

– **שוטר צבאי°**, חיל במשטרה הצבאית [ראה לעיל]

צְבָאִיּוּת° נ׳ [מן צבאי] רוח הצבא, ארח־חיים צבאי: הצבאיות נכרת בכל הליכותיו של הרב־סמל בדימוס. — [צבאיות־]

צְבָאִים, צְבָאִים ז״ר מן צבי.

צְבָאָנוּת° נ׳ [מן צבא] מיליטריזם, 1. טפוח מפרז של רוח צבאית: "כאן סדר, נקיון, שיטה, אך אף רגש קל לצבאנות" (בן־אב״י, שחר 189). 2, שיטת־ממשל המתבססת כלה על כחו של הצבא ושואפת להגשים בעזרתו את מדיניותה. — [צבאנות־]

צְבָאָנִי° ת׳ [מן צבאנות] מיליטריסטי: לאמיות צבאנית. השקפות צבאניות. — [צבאנית, צבאניים, ־ניות]

א׳ צבה [רק עברית?]

~ פע׳ **צָבָה** פ״ע תפח, התנפח, גדל בנפחו: "וצבתה בטנה ונפלה ירכה" (במדבר ה כז). "כריו בשפוד על כף ידו וצבת" (ירושלמי בבא קמא ו ב). "וכבר התחיל גופו צבה ומתנונה" (ברנר, א 104). "בא מסוס בלבה, צבו רגליה ובטנה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמ). לחיו צבתה בשל מחלת השן. — [לצבות, צבתה; צבה, יצבה]

~ נפ׳ **נִצְבָּה***, נעשה תפוח, התנפח: "מים מגלים שתת (שתתה) ונצבית" (ירושלמי סוטה כ א). — [להצבות, נצבה, יצבה]

~ הפ׳ **הִצְבָּה** פ״י גרם לתפיחות, נפח: "ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן" (במדבר ה כב). "המסמא את עינו והמצבה את כרסו" (תוספתא פאה ד יד). "מי בקש מידכן כי תלעטנה את הילד סם מות זה להצבות בטנו?" (ברקוביץ, תר׳ ימים קצא). השן החולה הצבתה את הלחי. — [להצבות, מצבה, י־]

~ הת׳ **נִצְטַבָּה°**, התנפח, תפח: "רגליה שנצטבו בחזק הכפיתה שכפתוה בחבלים" (שלונסקי, תר׳ טיל 434). "משהריק לתוכו את הנפט השחיר ונצטבה" (שמיר, תר׳ ההרריים 80). — [להצטבות, מצטבה, יצ־]

ב׳ צבה [ארמית: צבי; ערבית: צבא]

~ פע׳ **צָבָה*** פ״ע חפץ, רצה: "צבה לקחתה לו" (קליר, אבן חוג). [לצבות, צובה, יצבה]

צָבֶה ת׳ [מן א׳ צבה] תפוח, נפוח: "בטנך צבה" (במדבר ה כא). "וצבות־עינים מדמעה" (ביאליק, שבעה). "ואם שוטר צבה־שפם בא פתאם ממארב" (ש׳ שלום, שירים מג). — [צבה, צבים, צבות]

צָבוּט° ת׳ [מן צבט, צָבַט] מָעוּךְ, לָחוּץ עַד לִכְאֵב: פָּנִים צְבוּטוֹת. אַף צָבוּט. – [צְבוּטָה, צְבוּטִים, ־טוֹת]

צִבּוּי*, צִיבּוּי ז׳ [מן א׳ צבה] תְּפִיחָה, הִתְנַפְּחוּת: ״צִבּוּי בִּטְנָהּ וְנִפּוּל יְרֵכָהּ״ (רש״י סוטה ז׳). צִבּוּי הַלְּחָיַיִם. – [צִבּוּי־, צִבּוּיִים, צִבּוּיֵי־]

צָבוּי° ת׳ [מן א׳ צבה, צָבָה] מְנֻפָּח, תָּפוּחַ: ״הָרֵי הָרִים פְּחוּסֵי קָדְקֹד, צְבוּיֵי צֶלַע״ (שנהר, ב 259). ״וְכָל גְּדֻלּוֹתָם אֵינָהּ אֶלָּא מוּם שֶׁל תְּפִיחָה צְבוּיָה״ (קלצקין, כתבים 213). ״פָּנָיו הַצְּבוּיוֹת כִּפְנֵיו שֶׁל חוֹלֶה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 11). – [צְבוּיָה, צְבוּיִים, ־יוֹת]

צָבוּעַ ת׳ [מן א׳ צבע, צָבַע] [במקרא רק בכתוב: עַיִט צָבוּעַ, ירמיה יב ט; ראה ערך עַיִט] 1*. מָשׁוּחַ בְּצֶבַע, בַּעַל צֶבַע אוֹ צְבָעִים מְסֻיָּמִים: ״עוֹרוֹת צְבוּעִים״ (סופרים ג יג). ״הַלָּבָן קָשֶׁה לְכַבְּסוֹ יוֹתֵר מִן הַצְּבוּעִין״ (תוספתא שבת א כב). ״וְאֶצְבְּעוֹת בְּדָם לְבֵי צְבוּעוֹת״ (יהודה הלוי, ב 16). ״וְהֵם הַצְּבוּעִים בְּצֶבַע נְחֹשֶׁת״ (משה אבן־עזרא, א 56). שְׂפָתַיִם צְבוּעוֹת בְּאֹדֶם. 2*. [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם הַמַּסְתִּיר אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַרְאֶה עַצְמוֹ כִּבְצֶבַע אַחֵר, מְזַיֵּף, שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, מִתְחַסֵּד כְּלַפֵּי חוּץ: ״אַל תִּתְיָרְאִי... אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִין״ (סוטה כב:). ״אֲנָשִׁים כָּאֵלֶּה עוֹדָם מֻכִּים בַּסַּנְוֵרִים אוֹ צְבוּעִים הֵמָּה, צְבוּעִים מַמָּשׁ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כב). אָדָם נוֹכֵל וְצָבוּעַ. – [צְבוּעָה, צְבוּעִים, ־עוֹת]

– עַיִט צָבוּעַ (ירמיה יב ט), ראה ערך עַיִט.

צָבוֹעַ ז׳ [ערבית: צַ׳בֻּע; במקרא רק כשם מקום: ״גֵּי הַצְּבֹעִים״, שמואל א יג יח] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק מִסִּדְרַת הַטּוֹרְפִים (Hyaena hyaena), רֹאשׁוֹ קָצָר וְרָחָב, בַּעַל לְסָתוֹת חֲזָקוֹת הַמֻּתְאָמוֹת לְפִצּוּחַ עֲצָמוֹת קָשׁוֹת בְּיוֹתֵר. רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת אֲרֻכּוֹת הַרְבֵּה מִן הָאֲחוֹרִיּוֹת. פַּרְוָתוֹ עֲשׂוּיָה שְׂעָרוֹת קָשׁוֹת. לְאֹרֶךְ עָרְפּוֹ וְגַבּוֹ רַעְמַת שְׂעָרוֹת הַמְּסֻגָּלוֹת לְהִסְתַּמֵּר. הַצָּבוֹעַ אוֹכֵל נְבֵלוֹת. בְּצֵאתוֹ בַּלֵּילוֹת לְחַפֵּשׂ טֶרֶף הוּא מַשְׁמִיעַ קוֹל יְלָלָה מַבְהִיל. ״מַה שָּׁלוֹם צָבוֹעַ אֶל כֶּלֶב, מַה שָּׁלוֹם עָשִׁיר אֶל רָשׁ״ (בן־סירא יג כא). ״הַזְּאֵב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב... הֲרֵי אֵלּוּ מוּעָדִין... אַף הַצָּבוֹעַ״ (ירושלמי בבא קמא ב ג). ״צָבוֹעַ זָכָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁעָה שֶׁהוּא קָשֶׁה כָּאֲרִי״ (שם). – [צְבוֹעַ־, צְבוֹעִים, צְבוֹעֵי־]

צבוע (1/45)

צִבּוּעַ°, צִיבּוּעַ ז׳ [מן צבע, צִבַּע] צְבִיעָה, צִפּוּי בְּצֶבַע: ״לֹא צִבְּעוּ אֶת הַצְּרִיף צִבּוּעַ חָדָשׁ״ (ברש, ב 72). – [צִבּוּעַ־]

צְבוֹעָן° תו״ז [מן צָבוּעַ 2] מִי שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, מְזַיֵּף: ״בְּכִסְלוֹן בְּנֵי הָאָדָם כְּתוּת כְּתוּת הֵם... וְהַצְּבוֹעָנִים – הֵם כְּלֵי־הַקֹּדֶשׁ הָעֲסֻקָּנִים בָּאֱמוּנָה״ (מגדלי מו״ס, עח). – [צְבוֹעָנִים; צְבוֹעָנִית, ־נִיּוֹת]

צָבוּר* ת׳ [מן צבר, צָבַר] מְלֻקָּט, מְאֻסָּף, נֶעֱרָם לַעֲרֵמָה: ״מָצָא פֵּרוֹת צְבוּרִין חַיָּב לְהַכְרִיז״ (תוספתא בבא מציעא ב ו). ״אֲבָנִים צְבוּרוֹת לְגָדֵר״ (בבא בתרא סט.). ״וְהַצָּרִיךְ לְנַעְנְעוֹ (אֶת הַקַּשׁ) וּלְשָׁטְחוֹ לִשְׁכִיבָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה צָבוּר וְקָשֶׁה״ (רש״י שבת נ.). ״יִמָּצֵא שָׁם כָּל הַיְדִיעוֹת צְבוּרוֹת וּמֻנָּחוֹת לְפָנָיו״ (אחד העם, כח). ״וְכָל זֶה צָבוּר יַחַד בְּעַרְבּוּבְיָה רַבָּה״ (ביאליק, אריה ט). ״רוֹאִים אָנוּ חֲלָקִים חֳמָרִיִּים שָׂמִים צְבוּרִים לְפָנֵינוּ״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים טז). [צְבוּרָה, צְבוּרִים, ־רוֹת]

צִבּוּר, צִיבּוּר ז׳ [מן צבר, צִבֵּר] 1. גַּל, עֲרֵמָה, אֹסֶף: ״שִׂימוּ אֹתָם שְׁנֵי צִבֻּרִים״ (מלכים ב י ח). ״צִבּוּרֵי פֵּרוֹת, צִבּוּרֵי מָעוֹת״ (בבא מציעא ב ב). ״הֵם נוֹשְׂאִים תִּלֵּי תִלִּים וְצִבּוּרֵי צִבּוּרִים שֶׁל לוּחוֹת נְיָר״ (סוקולוב, במראות 347). ״וּגְחָלִים לוֹחֲשׁוֹת צִבּוּרִים צִבּוּרִים״ (ביאליק, מגילת ב). 2*. קָהָל, עֵדָה, חֲבוּרָה, חֶבְרָה, כְּלָל: ״אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר״ (אבות ב ד). ״צֵא וּרְאֵה מָה הַצִּבּוּר נוֹהֵג – וּנְהֹג״ (ירושלמי פאה ב ג). ״הַמִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי צִבּוּר״ (תנחומא וארא ה). צִבּוּר הַפּוֹעֲלִים. תְּפִלָּה בְּצִבּוּר. – [צִבּוּר־, צִבּוּרִים, ־רֵי־]

– אֵימַת־הַצִּבּוּר*. 1°. יִרְאַת קָהָל, רֶגֶשׁ שֶׁל מְבוּכָה וְהִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה הַתּוֹקְפִים לְעִתִּים אָדָם הַמּוֹפִיעַ לִפְנֵי קְהַל אֲנָשִׁים (בִּנְאוּם, בְּשִׁירָה, בְּמִשְׂחָק וְכַדּוֹמֶה). 2*. יִרְאַת הַכָּבוֹד וְרֶגֶשׁ אַחְרָיוּת כְּלַפֵּי הַקָּהָל: ״לְעוֹלָם תְּהֵא אֵימַת צִבּוּר עָלֶיךָ״ (סוטה מ.). [הניב רווח יותר בצורתו הארמית: אֵימְתָא דְצִבּוּרָא]

– זִמְרָה (שִׁירָה) בְּצִבּוּר°, שִׁירִים וּפִזְמוֹנִים מוּשָׁרִים עַל־יְדֵי כָּל הַקָּהָל, שִׁירָה בְּצַוְתָּא.

– חַטַּאת־הַצִּבּוּר* (זבחים ה ג), קָרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ לְכַפֵּר עַל חֲטָאֵי הַקָּהָל.

– שְׁלִיחַ־צִבּוּר* (ברכות ה ה), הַחַזָּן הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת [נקרא בקיצור: שַׁ״ץ]

– יַחֲסֵי־צִבּוּר°, מִכְלוֹל הַדְּרָכִים וְהַשִּׁיטוֹת לְמַשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין הַבְּרִיּוֹת בְּחֶבְרָה מְסֻיֶּמֶת.

– תַּעֲנִית־צִבּוּר* (ירושלמי יומא מד ד), צוֹם שֶׁהֻטַּל עַל כָּל הַקָּהָל, לְהַבְדִּיל מִן ״תַּעֲנִית יָחִיד״.

– תְּפִלָּה בְּצִבּוּר״ [על־פי ברכות לא׳ ושם: ״יתפלל עם הצבור״], תְּפִלָּה בְּמִנְיָן שֶׁל יְהוּדִים, לְהַבְדִּיל מִן תְּפִלָּה בִּיחִידוּת.

– אֵין צִבּוּר עָנִי*, מֵימְרָה בִּזְכוּת יְכָלְתּוֹ שֶׁל הַצִּבּוּר – ראה ערך עָנִי.

– אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר* (אבות ב ד), אַל תִּתְרַחֵק מִן הַחֶבְרָה: אִמְרַת חֲכָם בְּשֶׁבַח הַשִּׁתּוּף, הַחֲבֵרוּת וְהַסּוֹלִידָרִיּוּת שֶׁל הַיָּחִיד עִם הַחֶבְרָה.

– אֵין הַצִּבּוּר נִדּוֹן אֶלָּא אַחַר רֻבּוֹ* (ירושלמי תענית סו ב), הַיַּחַס אֶל הַצִּבּוּר נִקְבָּע לֹא עַל־יְדֵי הִתְנַהֲגוּתָם שֶׁל יְחִידִים שֶׁבּוֹ אֶלָּא עַל־פִּי הִתְנַהֲגוּת רֹב הַצִּבּוּר.

– צִבּוּר – רָאשֵׁי־תֵבוֹת: צַדִּיקִים בֵּינוֹנִים וּרְשָׁעִים״ (חיד״א, ככר לאדן קצז), מֵימְרָה עַל הַרְכָּבוֹ הָרָגִיל שֶׁל כָּל גּוּף צִבּוּרִי.

צִבּוּרָא*, צִיבּוּרָא ז׳ [ארמית] (ירושלמי גיטין מה א) צִבּוּר [רווח בצירופים:]

– אֵימְתָא דְצִבּוּרָא״, אֵימַת הַצִּבּוּר – ראה ערך צִבּוּר.

צִבּוּרִי°, צִיבּוּרִי ת׳ [מן צִבּוּר] חֶבְרָתִי, כְּלָלִי, הַשַּׁיָּךְ לַצִּבּוּר, שֶׁהוּא לְמַעַן הַצִּבּוּר, בְּנִגּוּד אֶל ״אִישִׁי״, ״פְּרָטִי״: קֻפָּה צִבּוּרִית, טֶלֶפוֹן צִבּוּרִי, גַּן צִבּוּרִי, מְכוֹנִית צִבּוּרִית, עַסְקָנוּת צִבּוּרִית, הִיגְיֵנָה צִבּוּרִית. – [צִבּוּרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

– שֵׁרוּת צִבּוּרִי°, מִפְעָל פְּרָטִי אוֹ מֶמְשַׁלְתִּי הַמְסַפֵּק לַתּוֹשָׁבִים מִצְרָךְ חִיּוּנִי, כְּגוֹן: חַשְׁמַל, תַּחְבּוּרָה, מַיִם, גַּז.

– עֲבוֹדוֹת צִבּוּרִיּוֹת°, עֲבוֹדוֹת שֶׁהֵן לְטוֹבַת כָּל הַצִּבּוּר, כְּגוֹן סְלִילַת כְּבִישִׁים, תִּעוּל, הַתְקָנַת מִדְרָכוֹת וְכַדּוֹמֶה: מַחְלָקָה מֶמְשַׁלְתִּית לַעֲבוֹדוֹת צִבּוּרִיּוֹת.

צִבּוּרִיּוּת°, צִיבּוּרִיּוּת נ׳ [מן צִבּוּרִי] 1. עִנְיְנֵי הַצִּבּוּר, עֵסֶק הַחֶבְרָה. 2. כְּלַל אַנְשֵׁי הַצִּבּוּר: ״הַכֹּחוֹת הַפּוֹעֲלִים שֶׁל הַצִּבּוּרִיּוּת הָרוּסִית הַחֲדָשָׁה״ (ויסלבסקי, יהודים 67). הַמַּנְהִיג הִרְבָּה לִפְעֹל בַּצִּבּוּרִיּוּת הַיְּהוּדִית. – [צִבּוּרִיּוּת־]

צִבּוּרָנוּת°, צִיבּוּרָנוּת נ׳ [מן צִבּוּר] עַסְקָנוּת בְּצָרְכֵי הַצִּבּוּר: ״בְּצַד שֶׁמּוֹשִׁיעָן הַחָמְרִיִּים־הַכַּלְכָּלִיִּים... שֶׁל חֲבֻרָתָנוּת וְצִבּוּרָנוּת, מְרַבִּים גַּם שֶׁמּוֹשִׁיעָן הַנַּפְשִׁיִּים״ (קלצקין, כתבים 24). – [צִבּוּרָנוּת־]

צבורת, ראה צִבֹּרֶת.

צָבוּת״ נ׳ [מן א׳ צבה, צָבָה] תְּפִיחָה, הִתְנַפְּחוּת: צָבוּת הַשְּׁקֵדִים בַּגָּרוֹן. צָבוּת הַפָּנִים. – [צְבוּת־]

צָבוּת״ ת׳ [מן צבת, צָבַת] 1°. אָחוּז בִּצְבָת, תָּפוּס: ״וְהוּא מְנוֹפְפוֹ (אֶת הַקּוּרְנָס) וּמוֹרִידוֹ עַל הַבַּרְזֶל הַמְלֻבָּן כְּשֶׁהוּא צָבוּת בְּיַד בְּעָלָיו״ (ליסיצקי, תולדות 125). ״עִם הַצְּבוּת בְּגוּלָה כִּבְשֵׂי אֲרָיוֹת״ (גרינברג, כלב מה). 2°. [בהשאלה] לָחוּץ, מְכֻוָּץ, צָבוּט: ״דְּוֵה עַיִן דּוֹמְעָה וּצְבוּת לֵבָב עָלוּב״ (אביגועם, שירים כה). 3״. מְחֻבָּר, דָּבוּק: ״שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר בְּתֵבָה אַחַת צְבוּתוֹת״ (מיוחס לבן־אשר, קונטרס המסורת 55). – [צְבוּתָה, צְבוּתִים, ־תוֹת]

צִבּוּת°, צִיבּוּת ז׳ [מן ב׳ צבת, צִבֵּת] (בחקלאות) חֲרִישָׁה בְּכִוּוּן מַצְלִיב לַשּׁוּרוֹת הַזְּרוּעוֹת. – [צִבּוּת־]

צַבְחַד*, צַבְחַר* ז׳ ראה ערך צִיבְחַד.

צבט [קרוב אל צבת, צות; אכדית: sabātu תפס; ארמית: צְבַת חיבר; ערבית: צַ׳בַת, צַ׳בַט]

~ פָּעַל **צָבַט** פ״י 1. אָחַז, לָקַח: ״וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי״ (רות ב יד). ״מַאי בֵּית הַצְּבִיטָה?... מָקוֹם שֶׁצּוֹבְטוֹ״ (חגיגה כב:). 2°. תָּפַס בְּחָזְקָה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, לָחַץ וּמָרַט: ״הַמְלַמֵּד... שֶׁמַּרְבֶּה הוּא לְהַלְקוֹת בְּאַכְזָרִיּוּת וְלִצְבֹּט בְּלִי רַחֵם״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 41). הַנַּעַר צָבַט אֶת חֲבֵרוֹ עַד כְּדֵי כְּאֵב. 3°. [בהשאלה, ביחוד על לב] כִּוֵּץ, הֵעִיק: ״וְלִבּוֹ צוֹבְטוֹ מֵאֵימַת הַדֶּרֶךְ וּמֵחֲמַת רָעָב״ (עגנון, כלה סט). – [לִצְבֹּט אֶת־; צוֹבֵט, יִצְבֹּט]

~ נִפְעַל **נִצְבַּט**°. 1. נֶאֱחַז וְנִלְחַץ בֵּין הָאֶצְבָּעוֹת, נִמְרַט בְּחָזְקָה: לֶחְיוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד נִצְבְּטָה. 2. [בהשאלה, ביחוד על לב] נִתְכַּוֵּץ, נִכְמַר: ״וְשָׁאַלְתִּי אֶת עַצְמִי: בִּשְׁלֹמָה נִצְבַּט כֹּה הַלֵּב?״ (שוּר, אישים 106). ״נִצְבַּט הַלֵּב מֵרֹב עָגְמָה״ (שלינסקי, תר׳ פושקין 169). – [לְהִצָּבֵט, נִצְבָּט, יִצָּבֵט]

~ הִתְפַּעֵל **נִצְטַבֵּט**°. נִצְבַּט, נִתְכַּוֵּץ: ״וְנִצְטַבֵּט לִבּוֹ מֵהַרְגָּשָׁה אִי־נְעִימָה״ (גרינבלט, בתיה חן 200). ״כֵּיצַד מִצְטַבֶּטֶת בָּהּ סַקְרָנוּת עֶרְנִית״ (שמיר, הוא הלך 73). – [לְהִצְטַבֵּט, מִצ־, יִצ־]

~ הֻפְעַל **הֻצְבַּט**״. נֶאֱחַז, נִתְפַּס: ״קָלִי בַּל יֻצְבַּט״ (קליר, אליה, טל). [מֻצְבָּט, יֻצְבַּט]

צֶבֶט° ז׳ [מן צבט] צְבִיטָה, תְּפִיסָה וּתְלִישָׁה בִּקְצוֹת הָאֶצְבָּעוֹת: ״מְקַנֵּחַ אֶת הַתַּחְתִּית (שֶׁל הַצַּלַּחַת) בִּצְבָטִים עֲצוּמִים שֶׁל לֶחֶם״ (מגד, מקרה 78). – [צֶבֶט־]

– **מִשְׁקְפֵי־צֶבֶט**°. מִשְׁקָפַיִם בְּלֹא זְרוֹעוֹת (יְצוּלִים) הַנֶּאֱחָזִים עַל הָאַף בְּאֶמְצָעוּת קְפִיץ הַצּוֹבֵט אֶת גַּב־הָאַף (Pince-nez).

צִבְטָה° נ׳ ראה צְבִיטָה.

צַבְטָן° ז׳ [מן צבט, צָבַט] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לִצְבֹּט: ״מוֹטְיָה הַצַּבְטָן״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 41). – [צַבְטָנִית, צַבְטָנִים, ־נִיּוֹת]

א. **צְבִי** ז׳ [אכדית: sabītu; ארמית: טַבְיָא; ערבית: טַ׳בְּי] 1. בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֵה־גֵרָה, שׁוֹכֵן מִישׁוֹרִים (Gazella). צִבְעוֹ אֲפַר־צָהֹב, חוּם אוֹ אֲדַמְדַּם. רַגְלָיו הַגְּבוֹהוֹת וְהַדַּקּוֹת מְסֻגָּלוֹת אוֹתוֹ לִקְפִיצָה וּדְהִירָה מְהִירָה. בְּרֹאשׁוֹ שְׁתֵּי קַרְנַיִם כְּפוּפוֹת בְּחֻדֵּיהֶן הַמְכֻסּוֹת נַרְתִּיק שֶׁל קֶרֶן. הַצְּבִי נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בֵּין הַבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרוֹת (דברים יד ה). הוּא שֵׁם־דָּבָר לִמְהִיר־רִיצָה: ״וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָאִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה״ (שמואל ב ב יח). ״הֱוֵה עַז כַּנָּמֵר... וְרָץ כַּצְּבִי״ (אבות ה כ). 2״. כִּנּוּי חִבָּה בְּפִי הַפַּיְטָנִים לְעֶלֶם יְפֵה־תֹאַר [על־פי שיר־השירים ב ט: ״דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי״, ובהשפעת הערבית: צַבִּי נער, עלם]: ״לִלְבוּנֵי עֵינֵי צְבִי לִי שָׁרַת״ (הנגיד, דיואן 288). ״בְּחַיֶּיךָ צְבִי חֵן״ (הרומי, ח 141). – [צְבִי־, צְבִיִי, צִבְיְךָ, צִבְיוֹ... צִבְיְכֶם; צְבָיִים, צִבְיֵי־, גם צְבָאִים, צִבְאֵי־, במקרא גם צְבָאיִם]

צבי (1/40)

– **הֵנִיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי**. דִּבּוּר־מָשָׁל עַל מִי שֶׁהִשְׁקִיעַ כַּסְפּוֹ בְּעֵסֶק שֶׁאֵין עָלָיו אַחֲרָיוּת וְהֶפְסֵדוֹ קָרוֹב: ״אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו... הֵנִיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי״ (כתובות יג ב). ״הֲרֵינוּ מוֹדִיעִים כִּי פְּלוֹנִי פָּסַק לְשַׁמֵּשׁ כְּסוֹכֵן לְבֵית־מִסְחָרֵנוּ וְכָל הַנּוֹשֵׂא־וְנוֹתֵן עִמּוֹ מֵנִיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי״ (מודעה מסחרית).

ב. **צְבִי** ז׳ [בהשאלה מן א׳ צְבִי; ואולי מן ב׳ צבה רצה, חשק, במשמעות: חמדה; ערבית: צַבָא נכסף, חשק] פְּאֵר, יֹפִי, הָדָר: ״הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל״ (שמואל ב א יט). ״צְבִי תִפְאַרְתּוֹ״ (ישעיה כח א). ״אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם, זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת״ (יחזקאל כ ו). ״צְבִיַּת חֵן, שְׁבִיתִנִי בְּצִבְיֵךְ״ (יהודה הלוי, ב 17). ״וְאֵין בְּכָל הָאֲרָצוֹת כְּיָפְיָהּ וְלֹא כַּהֲדָרָהּ וְצִבְיָהּ״ (חריזי, תחכמוני כד 223). – [צְבִי־, צִבְיְךָ, צִבְיוֹ, צִבְיְכֶם, צְבָיִם]

– **אֶרֶץ־הַצְּבִי** (דניאל יא טז). אֶרֶץ חֶמְדָּה, כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ג. **צְבִי** ז׳ [כבערבית: צַאבְיָה] רוּחַ מִזְרָחִית־צְפוֹנִית: ״וַתִּגְדַּל־יֶתֶר אֶל־הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי״ (דניאל ח ט). – [צְבִי־]

א. **צְבִיָּה** נ׳ [מן א׳ צבי] 1. הַנְּקֵבָה שֶׁל צְבִי: ״כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה״ (שיר השירים ד ה). ״הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם... בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה״ (שיר השירים ב ז). 2״. [על־פי א׳ צבי 2] כִּנּוּי רוֹוֵחַ בִּלְשׁוֹן הַפַּיְטָנִים לְנַעֲרָה חֲמוּדָה, יְפֵהפִיָּה: ״קַח מִצְּבִיָּה דְּמֵי עֵנָב... בַּעֲלַת שְׂפָתוֹת כְּחוּט שָׁנִי״ (הנגיד, דיואן 290). ״מַה לָּךְ, צְבִיָּה, תִּמְנְעִי צִירַיִךְ מְדוֹד?״ (יהודה הלוי, ב 18). – [צְבִיַּת־, צְבָאוֹת גם צְבִיּוֹת]

ב. **צְבִיָּה**״ נ׳ [מן א׳ צבה, צָבָה] צָבוּת, נְפִיחוּת: ״וְהִיא מֵתָה בִּצְבִיַּת בֶּטֶן״ (רמב״ם, סוטה ג כ). – [צְבִיַּת־]

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְ׳עַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְ׳פַּעֵל; הִפְ׳עִיל; הֻפְ׳עַל

צביון* ז׳ [מן ב׳צבה; ארמית: צבי רצה, חפץ] 1 [בהרחבה מן המשמעות המקורית: חפץ, רצון, ראה להלן 2] דמות, תאר, צורה: ״כל מעשי בראשית בקומתן נבראו, בדעתן נבראו, בצביונם נבראו״ (חולין ס׳). ״ראוי אם כן שנדע באיזה מצב יקומו האנשים בתחיה אם בצביונם, בקומתם ושחרותם או בזקנתם״ (אברבנאל, נחלת אבות ד). ״להעמיד עולם על צביונו״ (אוליביירו, אילת אהבים ג). ״נקל לראות כל דבר בצביונו האמתי״ (יל״ג, אגרות ב רכ). ״כל יום קלוח של שופכין שבו יש לו צביונו וגונו וריחו המיחד״ (מגדלי מו״ס, צו). ״וההבדל הזה הוא הנותן לתורתו צביון מיחד״ (אחד העם, קסו). ״ומציץ בעולמה כמו שהוא, במנהגו ובצביונו שלו, באורו ובאוירו המיחד״ (ביאליק, לכינוס האגדה). 2 [במשמעות המקורית] חפץ, רצון: ״ארץ שצביוני בה – מחיה חיים, ארץ שאין צביוני בה – אין מחיה חיים״ (כתובות קיא.). ״עדין לא הגיע צביונו של הקדוש־ברוך־הוא לחדש את עולמו״ (דברים רבה יא). – [צביון־, צביונו]

צביט° ז׳ [מן צביטה, ראה להלן] [במוסיקה] קשוט מוסיקלי על־ידי מעבר מהיר מן הצליל הראשי אל הצליל השני שמתחתיו (״צביט תחתי״) או אל הצליל שמעליו (״צביט עלי״) (Mordent). [צביט־, צביטים, צביטי־]

צביטה* נ׳ [מן צבט, צבט] 1 °, לחיצה חזקה בקצות האצבעות: ״והיא חותמת צביטה חריפה בבשרה״ (ביאליק, מאחורי ב). צביטה בלחיי הילד. 2 ° [בהשאלה] לחץ, מועקה: ״צביטת־לב קהה שלותה אותי״ (מגר, מקרה 91). 3 *, אחיזה, תפיסה [ראה להלן] – [צביטת־, ־טות]

– בית־הצביטה* (חגיגה כב:), ידית בכלי, אזן־הכלי, מקום שצובטים (תופסים) בו את הכלי.

א׳ **צביעה*** נ׳ [מן א׳צבע, צבע] משיחה בצבע: ״מה צביעה היתה במשכן?״ (ירושלמי שבת י ג). צביעה בצבעי שמן. צביעת השפתים. [צביעת־, ־עות]

ב׳ **צביעה*** נ׳ [מן אצבע] אחיזה באצבעות. – [צביעת־, ־עות]

– בית־הצביעה* (כלים כה ז), אזן הכלי, מקום שתופסים בו את הכלי באצבעות [וראה צביטה, בית־הצביטה]

צביעות° נ׳ [מן צבוע] תכונתו והתנהגותו של הצבוע, התחסדות, זיוף: ״אויר טהור תנו לנו, טהור מן הצביעות בדו־פרצופיה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים פט). פלוני נוהג בצביעות. דברי שלום וידידות מתוך צביעות ורמאות. – [צביעות־]

צביר° ת׳ [מן צבר, צבר] המצטבר בהדרגה: פקדון צביר בבנק. כרטיס צביר לתלמיד בית־ספר (בו נרשמות ומצטברות ידיעות על התפתחותו והשגיו בלמודים). – [צבירה, צבירים, צבירות]

צביר° ז׳ [מן צבר] קבוצה של עצמים צבורים יחד: צביר גבישי בתאי צמחים. – [צביר־, צבירים, צבירי־]

– צביר־כוכבים°, הצטברות של מספר רב של כוכבים שהם, לפי המשער, בני גיל ומוצא אחד, כדוגמת כימה.

צבירה* נ׳ [מן צבר, צבר] 1, אסיפה, לקוט: ״צבירת העצמות״ (אהלות יז ג). צבירת הון, צבירת כח. 2, צפירה, קליעה של ענפים או עלים לזר (תוספתא כלים בבא מציעא ה יג). [ראה ב׳צפירה] – [צבירת־, ־רות]

– מצב־צבירה° [בפיסיקה] אפן התלכדותן של הפרדות בכל גוף. שלשת מצבי־הצבירה העקריים הם: מצב־צבירה מוצק, מצב־צבירה נוזל, מצב־צבירה גזי.

צבירות° נ׳ [מן צבור] התלכדות, התחברות ביחד: צבירות הגרגרים למקשה אחת. – [צבירות־]

צביתה* נ׳ [צורת־משנה של צבת] צבת, מלקחים (ירושלמי עירובין כו ד). – [צביתת־, צביתות]

א׳ **צבע** [ארמית: צבע; ערבית: צבע׳]

~ פע׳ **צ ב ע*** פ״י משח בצבע, שוה גון מיחד לדבר (אדם, שחור, כחל וכו׳) באמצעות חמר יבש או נוזל בעל אותו גון: ״הנותן צמר לצבע... לצבע לו אדם וצבעו שחור״ (בבא קמא ט ד). צבענו את הקירות בצבעי־שמן. הבחורה צבעה את שפתיה באדם. – [לצבע את־; צובע, צובעת, צבוע, יצבע, צבע! צבעי!]

~ נפ׳ **נ צ ב ע** ^, נמשח בצבע, נתן לו גון מסים: ״נצבע העור בדם״ (רש״י שבת קז:). ״מקום תכלת הנצבע״ (פיוטים, סידור 770). התריסים נצבעו בצבע ירק. השמים בתמונה נצבעו בצבע תכלת. [ובהשאלה:] ״פנים צבועי הוד וחן איכה בקדרות הזמן נצבעו?״ (יהודה הלוי, ג 380). – [להצבע, נצבע, נצבעת, יצבע]

~ פע׳ **צ ב ע** ° פ״י צבע, משח בצבע: ״עיניך בססגון צבעוה״ (חומסקי, אזוב 101). צבענו את הדלתות והחלונות בביתנו. – [לצבע את־, מצבע, מצבעת, יצבע]

~ פע׳ **צ ב ע** ^, נצבע, נמשח בצבע: ״ושמנו אדמה מדמיהם מצבעת״ (הנגיד, דיואן 37). ״זה (הבית) המצבע שחום״ (בן־ציון, קעז). ״דלת האמבר שדהה צבעה צבעה בטיט כרכמי״ (שלונסקי, תר הדון ב 289). גברת מגנדרת ומצבעת. – [מצבע, מצבעת, יצבע]

~ הת׳ **ה צ ט ב ע** ^, 1 ^, משח את עצמו בצבע, צבע את עצמו (את שערותיו, לחייו, שפתיו): ״בפרי הראוי לצטבע בו״ (רש״י קדושין נו:). פלונית מצטבעת הרבה. 2 ^, נצבע, נתן עליו צבע: ״שיקבל את הגון והענין שיתחיל להצטבע״ (רמב״ם, פירושו לשבת א ו). ״והאותיות שהתחילו מתמחקות נצטבעו במהלו״ (עגנון, אלו רעט). ״ממלכה שנצטבעה בדמיהם של ישראל״ (ויסלבסקי, במערכה 222). 3 ° [בהשאלה] קבל גון מסים: ״שנתגלגלה דרך צנורות שונים לרוסיה ונצטבעה שם בצבע לאמי רוסי מיחד״ (ויסלבסקי, יחידים 71). – [להצטבע, מצטבע, יצטבע]

ב׳ **צבע** [מן אצבע]

~ פע׳ **צ ב ע*** פ״י תפס, אחז באצבעותיו: ״מקום שנקיי הדעת צובעין״ (חגיגה כב:). – [לצבע, צובע, יצבע]

~ הפ׳ **ה צ ב י ע*** פ״ע 1 ° [בהשאלה מן 2, ראה להלן] הרים אצבעו (או ידו) לאות הסכמה להצעה העומדת למנין: רב הנאספים הצביעו בעד התכנית. 2 *, הרים אצבע לשם השתתפות במנין וקביעת הזוכה בגורל: ״אם היו שנים שוין – הממנה אומר להן:

הצביעו!" (יומא ב א). 3° [בהשאלה] השתתף בבחירות, מסר את קולו לטובת מעמד מסים (על־ידי פתק, חתימה וכדומה): התושבים הלכו להצביע בבחירות. הצבעתי בעד מעמד פלוני. 4°. הרים אצבעו לאות שהוא רוצה לומר משהו: התלמידים נוהגים להצביע בזמן השעורים. הצבע – ותקבל רשות־הדבור. 5°. הורה באצבעו, רמז על־: בזהוי שנערך הצביע העד על הנאשם. – [להצביע, להצביע על־ (להוראה 5); מצביע, הצבע! הצביעו!]

~ הפ' **הצבע** *, 1°. העמד למנין, נערכה עליו הצבעה: ההצעה הצבעה ונתקבלה ברב קולות. 2*, זהה בהרמת אצבע: "העיד מנחם בן סונגאי שהצבע על מוסף יורה של שולקי זיתים" (תוספתא עדיות ג א). 3°, הראו עליו באצבע: החשוד שהצבע עליו בזהוי הוכח כפושע. – [מצבע, יצבע]

צבע ז' [מן א׳ צבע, צבע; ארמית: צבעא; ערבית: צבע׳] 1. גון, הרשם המיחד שמראהו החיצוני של כל שטח יוצר בעינינו לפי קרני האור שהוא מחזיר או סופג – אדם, לבן, כחל, שחור וכיוצא בזה: צבע בהיר, צבע חום, צבע אדם. "צבע רקמתים" (שופטים ה ל). "וצבע על כל מפה ומפה כצבע של אבנים טובות" (במדבר רבה ב). 2*. החמר המשמש לצביעה: "אין לו לא בכסות אשתו... ולא בצבע שצבען לשמן" (ערכין ו ה). "וזחריע הוא הצבע שצובעין בו הבגדים" (רמב"ם, שחיטה ז יז). צבעי־מים, צבעי־שמן. [צבע־, צבעים, צבעי־]

– **צבע־מגן** °, צבע הגוף של בעלי־חיים או צמחים המתאם לצבע סביבתו, למשל: הצבע הצהב הרגיל אצל שוכני מדבר, הצבע הירק של יושבי עלים. צבעי־המגן חיוניים לבעלי־חיים חסרי נשק־מגן, שכן הם מעלימים אותם מעיני אויביהם־טורפיהם.

– **שלל צבעים** [על־פי הבנה זו בשופטים ה ל: "שלל צבעים רקמה"] צבעים רבים ומגונים.

– **החליף צבעו אבל לא טבעו** * [על־פי הרומי ז 131: "זאב לא יחליף טבעו בעת כי יחליף הצבע"] מאמר על אדם המשנה את מעשיו והתנהגותו כלפי חוץ, אבל בלבו ובאפיו נשאר כמות שהיה.

– **תאר בצבעים ורדים** ° [בהשאלה] ספר דברים בצורה אופטימית, הפריז בצד הטוב והמשמח שבדבר [ולהיפך:]

– **תאר בצבעים שחורים** ° [בהשאלה] ספר דברים ברוח פסימית, הפריז בתאור הקשיים והפגעים.

צבע * ז' [מן א׳ צבע, צבע] 1°. ממחה לצביעת קירות, רהיטים, כלים וכו' בצבעי־שמן, להבדיל מן "סיד" המסיד קירות בצבעי סיד וגיר. 2*. ממחה לצביעת צמר או בגדים: "הנותן צמר לצבע" (בבא קמא ט ד). – [צבע־, צבעים, צבעי־]

צבעון * ז' [מן א׳ צבע; רווח בעיקר ברבוי: צבעונין] צבע, גון: "מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין?" (במדבר רבה יז). "ושמחת בחגך'... בבבל בבגדי צבעונין, בארץ־ישראל בבגדי פשתן מגהצין" (פסחים קט.). "עוני מתלע באדם צבעון" (סידור רס"ג, שכב). "צפורות־כרמים מקשטות משי רקמתים וכל מיני צבעונין" (מנדלי מו"ס, קא). "צדעיה חגורות מטפחת של צבעונין" (הזז, היושבת 76). – [צבעון־, צבעונים, צבעוני־]

צבעונות ° נ' [מן צבעון] רבוי צבעים, גוון: "הצבעונות האביבית העליזה" (פיכמן, סלעים 21). "בצבעונות של תכלת מזיפת" (בסוק, תר' יידיש 309). – [צבעונות־]

א· **צבעוני** ° ת' [מן צבעון] מגון, בעל צבעים שונים: "קפץ בבת־אחת מן האפרוריות... לעולם צבעוני ומרגני זה" (פיכמן, רמז). תמונה צבעונית, זכוכית צבעונית. נשי המזרח אוהבות להתקשט בבגדים צבעוניים. – [צבעונית, ־ניים, צבעוניות]

צבעוני

ב· **צבעוני** ° ז' [מן צבע] צמח־בר וגני בעל בצל (Tulipa). פרחיו גדולים ונאים וצבעם על־פי רב אדם־כהה. בבסיסם של עלי־הכותרת כתם שחור גדול. – [צבעוני־, צבעונים, ־ני־]

צבעוניות ° נ' [מן א׳ צבעוני] שלל צבעים, רבוי צבעים שונים: "מה מעורת עין התפאורה! כמה צבעוניות!" (שטיינמן, זוגות 53). צבעוניות בבגדי נשי המזרח. צבעוניותו של הגן הפורח. [ובהשאלה:] "(פרישמן) עקר את חרולי המליצה, מחק את הצבעוניות היתרה" (פיכמן, שמז). – [צבעוניות־]

צבעות ° נ' [מן צבע] מלאכת הצבע, עבודת הצביעה: סידות וצבעות. צבעות של בגדים. – [צבעות־]

צבען * ז' [מן א׳ צבע] צבע: "הצבענין והפטמין" (רמב"ם, שמיטה ויובל ח ט). [צבענית, צבענים, ־ניות]

צבען ° ז' [מן צבע] פיגמנט, חמר־צבע בגוף החי או הצומח המשוה גון מיחד לעור. – [צבען־, צבענים, צבעני־]

צבר [אוגריתית: צבר עדה; ארמית: צבר; ערבית: צ׳בר אסף]

~ פע' **צבר** פ"י אסף, לקט, ערם: "ויצבר יוסף בר כחול הים" (בראשית מא מט). "צבר את הגחלים על גבי המזבח" (תמיד ו ב). "צברתי כח תחת שריון גליד" (ביאליק, משירי החורף). הסוחר צבר הון רב. – [לצבר את־, צובר, צבור, יצבר]

~ נפ' **נצבר** *, נאסף, נקבץ, נערם: "פרות שראוין לצבר" (ירושלמי בבא בתרא יג ד). "על ראש היער נצברה כבר חשרת עבים" (ביאליק, הבריכה). "כל מי שידו משגת ונצבר אצלו איזה הון" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קלא). החשמל נצבר במצבר. – [להצבר, נצבר, יצבר]

~ הת' **הצטבר** °, נאסף, נערם: במשך הזמן נצטברה עבודה מרבה. נצטבר הון רב. חובותיו של האיש הצטברו והלכו. – [להצטבר, מצ־, יצ־]

~ פע' **צבר** * פ"י צבר, אסף: "עפר צבר ורוח חבר" (יהודה הלוי, ד 13). – [לצבר מ־, י־]

~ הפ' **הצביר** * פ"י אסף, צבר: "וכביר הצביר, הצמיח משמח ומסעד" (פיוטים, סידור 791). "והצביר מעל אותו מחוך־חגור כל עדף הבגד כדמות חשוק תפוח" (יזהר, שיירה 13). – [להצביר, מ־, י־]

~ הִפ׳ הִצְבִּיר °, נצבר, נאסף: "אדם הראשון מכל העולם כלו הצבר עפרו" (סנהדרין לח). "גורפת אני את השלג שהצבר עליה" (מגדלי מו"ס, שנג). – [מצבר, יצבר]

צֶבֶר* ז׳ [מן צבר, צבר] 1*. ערמה, גל: "צבר של קורות" (ירושלמי שבת ז א). "קושש והביא צבר של שית יבש וערך מדורה" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 327). "דומה שהאויר באולם טעון צבר של ברקים בטרם רעם" (אריכא, סופר 102). 2 ° [בתורת־הצמחים] צבור של מנבגים (Sorus): מנבגי השרכים ערוכים בצברים, כל צבר מכסה על־פי־רב בקשקש.– [צבר־, צברים, צברי־]

א׳ - צבר (2)

צֹבֶר°, צוֹבֶר ז׳ [מן צבר] אסף, ערמה: "צבר של דקלים מתמרים" (שנהר, ב 47). – [צבר־, צברו. צברים, צברי־]

– בְּצֹבֶר° תה"פ בערמה, בתפזרת, לא באריזה: תפוחי־האדמה הובלו בספינה בצבר (לא בשקים ולא בתבות ולא בחביות).

צַבָּר״, צַבָּר° ז׳ [על־פי הערבית: צבר] 1 °. "קקטוס", צמח קוצני בשרני בעל גבעולים עבים דמויי עלים; העלים דמויי קוצים (Opuntia). בארץ נודע ביחוד "הצבר המצוי" (Opuntia ficus indica), שמוצאו ממקסיקו ופרותיו העסיסיים והמתוקים נאכלים בעקר בעודם חיים (ראה התמונה מימין). שיחי הצבר משמשים כמשוכה (גדר חיה) לכרמים ולפרדסים וכן הם גדלים לרב בצדי דרכים. 2 ° [בלשון־הדיבור ובהגיה: "צבר"] כנוי רוח למי שנולד בארץ־ישראל וגדל בה, על שום שהוא נראה לעתים עוקצני ומחצף כלפי חוץ, אך הוא טוב־לב וחביב מטבעו (כאותו פרי הצבר הקוצני). 3⁘ [בספרות ימי־הביניים] כנוי לצמח אלוי (Aloe) – ראה ערך אלוי. – [צבר־, צברים, צברי־ (להוראה 1); צברית, ־רים, ־ריות (להוראה 2)]

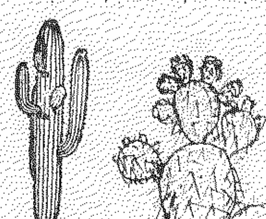
צברים שונים

צַבָּרוּת° נ׳ [מן צבר 2] כנוי עממי לתכונתו ולדרך התנהגותו של יליד־הארץ (ה"צבר"). – [צברות־]

צַבָּרִי° ת׳ [מן צבר 2] כשל צבר, כשל יליד־הארץ, הדומה לצבר: "מחטטים בנשמתם הצברית" (קרמר, ריאליזם 11). התנהגות צברית. לשון צברית. – [צברית, צבריים, ־ריות]

צִבֹּרֶת°, צִיבּוֹרֶת נ׳ [מן צבר] ערום לערמה, אסוף וצבירה ביחד [רווח בצורות:]

– בְּצִבֹּרֶת°, בצבר, בתפזרת, לא באריזה ובחלקה ליחידות קטנות אלא בערמות גדולות: הובלת חטה באניות בצברת. הוחל ביצוא אספלט בצברת (בצנורות שבהם זורם האספלט ישר למכלים של האניה, ולא בחביות נפרדות).

– סְפִינַת־צִבֹּרֶת°, ספינה שבה מכלים להובלת חטה וחמרים יבשים אחרים כשהם נערמים, או להובלת נוזלים במכלים מיחדים.

א׳ **צבת** [קרוב אל צבט, צות; אכדית: sabatu אחז; ראה צבת]

~ פָּע׳ **צָבַת*** פיו"ע 1⁘ פ"י אחז בחזקה, תפס כבצבת: "צבתונו, דשונו כהדוש מתבן" (גזרות אשכנז וצרפת, פו). "נתנדנד שלא כדרכו כאלו צבתוהו בצבת" (עגנון, כפות רלה). "מיד צבת הרופא את השן" (דרויאנוב, א שסא). "צביטות כפולות ומכפלות צובתות לב ומרשיפות עין" (ליסיצקי, תולדות 53). "צבת בצבת הייתי צובתת לו!" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 123). 2 °, צבט, תלש בצביטה: "וכל האורחים צבתו ממנו (מן הלחם) איש איש באצבעותיו" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סא). 3* פ"ע התחבר, נצמד: "כל העולם כלו לא נברא אלא לצבת לזה" [ברכות ו: לפי הערוך, ובנוסחנו: לצוות] – [לצבת, צובת, צבות, יצבת]

~ נִפ׳ **נִצְבַּת** °, נאחז, נתפס: "צ׳ורילו... נסה להאחז בחלק אחד של יריבו... כדי לחצבת בו בכל עשר אצבעותיו" (שניאור, פנדרי ב 159). "לאחר שנצבת ישו בצבת החיים... חותר הוא עצמו... אל המות" (קרמר, ריאליזם 105). – [להצבת, נצבת, יצבת]

~ פִּע׳ **צִבֵּת** ° פ"י אחז כבצבת: "קפץ כנגדו הנוטר... צבת את זרועו באצבעותיו המזהמות" (שלונסקי, תר׳ הדון א 271). "צבת אצבעותיו בזרועה ונפנה ממנה בריצה" (קבנר, פנים 244). – [לצבת, מ־, י־]

ב׳ **צבת** [מן צבת]

~ פִּע׳ **צִבֵּת** ° פ"י [בחקלאות] חרש בכוון מצליב לשורות הזרועות, כדי להפך את השורות הרצופות לקבוצות של צמחים לשם דלולם. – [לצבת את־, צבתי, מצבת, יצבת]

~ פֻּע׳ **צֻבַּת** ° [בחקלאות] נחרש בכוון מצליב לשורות הזרועות. – [מצבת, יצבת]

צֹבֶת°, צוֹבֶת ז׳ [מן ב׳ צבת] קבוצת הצמחים הנשארת אחרי פעלת הצבות [ראה צבות] – [צבת־, צבתו, צבתים, צבתי־]

א׳ **צֶבֶת** ז׳ [ראה א׳ צבת; קרוב אל צות] 1, קבוצת שבלים שהקוצר תופס בידו לקצירה, שבלים בטרם נקשרו לעמרים: "וגם של־תשלו לה מן־הצבתים" (רות ב טז). "לא יעשה אותן כריכות אבל מניחן צבתים" (מנחות י ט). 2 °, קבוצה, ערמה: "צבת גדול של עשבין לה בידה" (שלונסקי, תר׳ סיל 14). "בכפיה המרטטות והמלבינות מבעד לצבתין של שערות ערמוניות שהיו יורדין ונתלין לה בפניה" (קבק, במשעול 377). – [צבת־, צבתו; צבתים, צבתי־]

– צְבָתִים שֶׁל תְּפִלִּין* (עירובין י א), זוגות של תפלין המחברים יחד.

ב׳ **צֶבֶת°** ז׳ [מן א׳ צבת; צבת] מלקחים עדינים שמשתמשים בהם לאחיזת דברים קלים וקטנים, כגון: בעבודת הסדרים בדפוס להוצאת אותיות בודדות מתוך הסדר, בשענות, במעבדות בביולוגיה, בחדרי־נתוח, במרפאות ועוד [נקרא גם "מלקט"]. – [צבת־, צבתים, צבתי־]

צבת

צבת* נ׳ [ראה א. צבת; ארמית: צבתא] 1*. מלקחים, מכשיר עשוי שתי זרועות הנעות על גבי ציר ועשויות לתפס ולהחזיק בין "שפתיהן" דבר־מה: צבת של נפחים להחזיק בה את הברזל. צבתות של נגרים, סנדלרים, מסגרים וכדומה. "פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו" (סנהדרין ז ב). "ומלקחיה – הם הצבתים העשויין לקח בהן הפתילה מתוך השמן" (רש״י שמות כה לח). 2° [בהשאלה] לחץ קשה, מצר: "מפרכס לצאת מן הצבת המעיקה מאד" (ביאליק, אריה ג). "עכרתנו מכל גוי נבל וצבת־זעמך תרפה ממנו" (למדן, במעלה קל). "הכל אחוז בצבת־הממשות" (קרמר, ריאליזם 64). – [צבת־, צבתו; צבתות, צבתות־, גם צבתים, צבתי־]

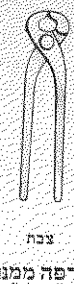
צבת

– **צבת בצבת עשויה*** (אבות ה ו), 1* [פתגם־חז״ל] אין לך דבר בעולם שנעשה מעצמו, לכל יש סבה וגורם. 2°, משתמשים בפתגם זה גם לגבי ענין מסבך ומפתל ביותר, דבר אחד הקשור ואחוז במשנהו.

צבתן° ז׳ [מן צבת] חרק ממשפחת חרקים שוכני־קרקע (Forficulidae). גוף הצבתן מסתים בכעין צבת קשה. הצבתנים מצויים באדמה לחה מתחת לאבנים, לוחות־עץ וכדומה. הם נזונים בפרחים, בפרות ובחלקים רבים אחרים של צמחים. – [צבתן־, ־תנים, ־ני־]

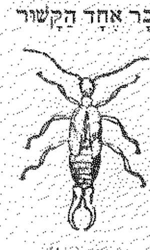
צבתן (1/1)

צ״ג ר״ת 1. צמר־גפן. 2. צום גדליהו.

צג פ״ע נצב, עמד – ראה **צוג**.

צד ז׳ [ארמית: צד, ציד; ערבית: צד פנה הצידה] 1. עבר, צלע, החלק שאינו באמצע: "ופתח התבה בצדה תשים" (בראשית ו טז). "שכב על־צדך השמאלי" (יחזקאל ד ד). "שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני" (שמות כה לב). "וילך שאול מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד ההר מזה" (שמואל א כג כו). "(כורת) בין עומדת, בין מטה על צדה" (אהלות ט ט). "(בהמה) מצד שרואה אוכלת, מצד שאינה רואה אינה אוכלת (סנהדרין קד:). 2*, חלק, בחינה: "הצד השוה שבהן שדרכן להזיק" (בבא קמא א א). "שיש בהן צד עברה" (יבמות עז:). "יש ביניהם איזה צד־קרבה" (קלצקין, כתבים 160). מצד אחד הנני מרצה מן המעשה, אך מצד שני צר לי עליו. 3*, כל אחד מן היריבים בדין, או כל אחד מן הבאים לידי הסכם: יש לשמע את טענות שני הצדדים. הצד שכנגד. "צד א׳ מתחיב לשלם לצד ב׳ כך וכך" (נוסח של חוזה). 4°, עמוד בספר: הדבר נזכר לעיל בצד 55. 5°, קרוב, תומך, עוזר: "וכל חולה שהיה לו 'צד' בין גבאי בית־החולים מצא מטה ורפואות" (עגנון, כפות תיג). [וראה עוד שאר הצירופים להלן] – [צדה = לצד; צד־, צדו... צדכם; צדים, צדי־ גם צדדים, צדדין]

– **הצדה!°** קריאת אזהרה למישהו שיפנה את הדרך: "דרך תנו, הצדה שטו!" (ביאליק, המכונית). פנו דרך, הצדה!

– **צד בצד°** [בלשון־הדיבור] זה ליד זה: שניהם הלכו צד בצד.

– **בצד־***, ליד, קרוב אל־: "שלשה דברים זה בצד זה" (תוספתא סוטה ט ג). "עקב בצד אגודל" (שמות רבה ל).

– **בצדו***, לעמתו, כנגדו, בד בבד עמו: "כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן" (סנהדרין לח:). מאמץ – ושכרו בצדו.

– **מצד־***, 1*, משום־, בשל־: "יש לו טענה גדולה מצד פתיותו ומעוט הבנתו" (חובות הלבבות, היחוד י). "עושה חפצו בעת שיחפץ לא מצד הטבע ולא מצד הכוכבים" (כוזרי א פט). 2°, מבחינת־: "אביו של החתן נאה ומקבל הן מצד עצמו... והן מצד יחוסו" (עגנון, כלה רלו).

– **מצד פלוני°**, מאת פלוני, באשר לפלוני: "מה מרבות היו התקוות שהרעישו את הלב הצעיר... לכל רמז מעורר מצד פרישמן" (פיכמן, קעו). מצדי רשאי אתה לעשות זאת.

– **מן הצד***, 1*, בעקיפין, לא במישרים: "המוצא את חברו אבל... מדבר עמו מן הצד" (מועד קטן כא:). 2°, לא מן המקור העקרי: "אפשר יהיה להרויח קצת מן הצד" (אגוכי, שמים 266).

– **מצד אחד... ומצד שני...°** [על־פי הארמית: מחד גיסא... ומאידך גיסא] מבחינה אחת... ומבחינה אחרת... כלומר, יש לדבר שני צדדים שונים: מצד אחד שמחנו לידיעה, אך מצד שני נתעורר חשש שמא אינה מהימנה.

– **צד אחד שבמטבע°** [בהשאלה] המחצית האחת של תופעה מסימת: "אבל באמת אין האמור עד כה אלא צד אחד שבמטבע זו" (אחד העם, קפט). [ובדומה לכך:]

– **הצד השני של המטבע°**, ראית דבר לא כפי שהוא גלוי לעין, אלא מתוך נקדת ראות מנגדת, החלק האחר והשונה שבדבר מסים.

– **הצד שכנגד°**, אדם או קבוצת אנשים המתנגדים למישהו או למשהו: התובע הוא הצד שכנגד של הנתבע, וכן הקטיגור לגבי הסניגור.

– **הצד השוה שבדברים***, התכונה המשתפת של דברים שונים, פרט דומה המאחד את כלם: "לא הרי השור כהרי המבעה... הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך" (בבא קמא א א). "הצד השוה שבהם שכלם מתכספים לארץ־הקדש" (בורלא, ביסופים ז).

– **על (ה)צד היותר טוב°**, באפן הטוב ביותר, בהצלחה מחלטת: "הברכה היא הצלחה יותר מן המספיק על צד היותר טוב" (ספורנו לדברים יא כז). "והוא מלא את משאלותיו של אביו על צד היותר טוב" (ביאליק, אריה ח). העסק נגמר על הצד היותר טוב [נכתב בקיצור: עצהיו״ט]

– **עמד מן הצד°**, פרש, לא השתתף עם האחרים: "רק אפון המסכן עמד מן הצד" (ביאליק, בערוגה).

– **לצדדים***, 1°, לכל צד, לכאן ולכאן: פניתי לצדדים וראיתי. 2*, הצדה, לפנה שבצד: "גורפין... ומסלקין לצדדין" (שבת כ ד). "נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין" (סנהדרין קד:). 3* [במשא־ומתן התלמודי] לאפנים שונים, הכלל הנתון בהלכה מסימת והוא מתפרד למעשה לפרטים אחדים: "שכיר־שעות גובה

כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה... אָמַר לָךְ רַב: לִצְדָדִין קָתָנֵי (הוּא שׁוֹנֶה): שְׂכִיר־שָׁעוֹת דְּיוֹם – גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, שְׂכִיר־שָׁעוֹת דְּלֵילְיָה – גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה" (בבא מציעא קיא.).

– **בְּצִדֵּי דְרָכִים**° [בהשאלה] בִּצְנִיעוּת וּבַעֲנָוָה, לְלֹא הִתְבַּלְּטוּת: פְּלוֹנִי מְהַלֵּךְ כָּל יָמָיו בְּצִדֵּי דְרָכִים.

– **תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ***. מוּכָנָה לוֹ מִיָּד תְּשׁוּבָה, נִתְּנָה לוֹ תְּשׁוּבָה בּוֹ בַּמָּקוֹם: "כָּל מָקוֹם שֶׁפָּקְרוּ הַצְּדוֹקִים תְּשׁוּבָתָן בְּצִדָּן" (סנהדרין לח:). "עַל כָּל שְׁאֵלָה שֶׁבָּעוֹלָם יֵשׁ לָהֶם תְּשׁוּבָה בְּצִדָּהּ" (עגנון, כפות שפג). [וראה לעיל **בצדו**]

– **בָּא עָלָיו מִשְּׁנֵי צְדָדִים***, תָּקַף אוֹתוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן, לָחַץ אוֹתוֹ אֶל הַקִּיר, הוֹכִיחַ שֶׁהוּא שׁוֹנֶה מִכָּל מָקוֹם: "בָּא עָלָיו ר' מֵאִיר מִשְּׁנֵי צְדָדִים – מָה נַפְשָׁךְ: שֶׁלְּךָ הוּא – תְּנֵהוּ לִי, אֵינוֹ שֶׁלְּךָ – תְּנֵהוּ לִי שֶׁאֲגַנְבֵנוּ" (ירושלמי בבא קמא ד א).

– **פְּלוֹנִי הוּא צַד בְּדָבָר**°, פְּלוֹנִי מְעֻנְיָן בְּדָבָר, יֵשׁ לוֹ יַחַס אִישִׁי לַדָּבָר, אֵינוֹ אוֹבְּיֶקְטִיבִי.

– **בְּכָל צִדֵּי צְדָדָיו**ˆ, בְּכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו, בְּלֹא לְהַחְסִיר אַף פְּרָט קָטָן: "שֶׁתְּהֵא מְהַפֵּךְ בְּכָל צִדֵּי צְדָדִים וּבְכָל עִנְיָנִים" (רש"י אבות ה כב).

– **מִצִּדֵּי צְדָדִים**°, מִכָּל צַד: "לְהִתְמַצּוֹת מִצּוּי גָּמוּר מִצִּדֵּי צְדָדִים" (ביאליק, חבלי לשון).

– **כְּאֵי־זֶה צַד***, **כְּאֵיצַד***, נֻסְחָאוֹת מְקוֹרִיּוֹת שׁוֹנוֹת בַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים לְמִלַּת "כֵּיצַד" – ראה ערך **כֵּיצַד**.

צָד פ"י לָכַד, תָּפַס – ראה **צוּד**.

צדד [ראה ערך **צד**]

~ פע' **צִדֵּד*** פ"י 1*, הִטָּה הַצִּדָּה, הִפְנָה לַצַּד: "לֹא הָיוּ מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶן וְהוֹלְכִין, אֶלָּא מְצַדְּדִין פְּנֵיהֶן וְהוֹלְכִין" (יומא נג.). "הַמְצַדֵּד אֶת הָאֶבֶן (בְּשַׁבָּת) חַיָּב" (שבת קכ:). "לוֹטֵשׁ עֵינָיו וּמְצַדְּדָן אֵילָךְ וְאֵילָךְ" (מגדלי מו"ס, רעג). "סְפֶּקְטוֹר הָיָה מְצַדֵּד עַצְמוֹ מִמַּרְאֵה עֵינָיו וְעוֹמֵד מֵרָחוֹק קְצָת" (ברקוביץ, הראשונים רד). 2°, נָטָה לְצִדּוֹ שֶׁל־, תָּמַךְ בְּ־: "הוּא צִדֵּד בִּזְכוּת הַהַשְׂכָּלָה וְהַמַּדָּע" (ברנר, א 13). "מְצַדְּדֵי הַהַשְׁעָרָה הַשְּׁנִיָּה הוֹלְכִים וּמִתְמַעֲטִים" (ייבין, תולדות הכתב 39). הִנְנִי מְצַדֵּד בְּהֶחְלֵט בִּזְכוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [לְצַדֵּד, מְצַדֵּד, יְ־]

~ פעַ' **צֻדַּד***, הֻפְנָה הַצִּדָּה, הֻטָּה לַצַּד: "וּמְצֻדָּדִים פְּנֵיהֶם כְּתַלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ" (בבא בתרא צט.). "(הַכֶּלֶב) מִשְׁתַּטֵּחַ עַל הָאָרֶץ וּמְגָרֵם אֶת הָעֶצֶם כְּשֶׁרֹאשׁוֹ מְצֻדָּד וּמֻנָּח עַל כַּפָּיו" (מגדלי מו"ס, קה). "הִיא עוֹמֶדֶת מְצֻדֶּדֶת לַצַּד וּטְבוּלָה בּוֹ" (בן־ציון, קיג). – [מְצֻדָּד, יְצֻדַּד]

~ נפ' **נִצְדַּד**ˆ, פָּנָה הַצִּדָּה: "זוֹנָה חוֹנָה עַד לֹא נִצְדָּדוֹ" (ינאי, רכא). "הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ הָיוּ פְּתִילוֹתֵיהֶם נִצְדָּדוֹת כְּלַפֵּי הַנְּקֻדָּה הַנִּכְחִית שֶׁל הַנֵּר הָאֶמְצָעִי" (המזרחי לבמדבר ח ב). – [לְהִצָּדֵד, נִצְדָּד, יִצָּדֵד]

~ הת' **הִצְטַדֵּד**°, סָר הַצִּדָּה, פָּנָה לַצַּד: "נְעָרִים וּבְתוּלוֹת מִצְטַדְּדִים וְעוֹבְרִים עָלָיו בְּחִפָּזוֹן" (ביאליק, מאחורי ס). "נִצְטַדְּדָה וְעָבְרָה לָעֵבֶר הַשֵּׁנִי שֶׁל הַמִּדְרָכָה" (שטיינמן, זוגות ב 28). "הָיוּ מִצְטַדְּדִים וְהוֹלְכִים אַגַּב הַסְבָּרַת פָּנִים מְשֻׁנָּה" (בארון, פרשיות 13). – [לְהִצְטַדֵּד, מִצְ־, יִצְ־]

~ הפ' **הִצְדִּיד**ˆ פ"י הִטָּה הַצִּדָּה: "וְהִצְדִּיד פָּנָיו וַיֵּצֵא כְּדַרְכּוֹ" (סידור רס"ג, רעד). "מַצְדִּיד מַבָּטוֹ וְדַעְתּוֹ נִפְנֵית לַנֶּאֱסָפִים" (טברסקי, אקוסטה א 76). – [לְהַצְדִּיד, מַצְדִּיד, יַצְדִּיד]

צְדָדִיּˆ ת' [מן צַד] 1°, הַנִּמְצָא בַּצַּד, שֶׁאֵינוֹ בַּמֶּרְכָּז: רְחוֹב צְדָדִי, דֶּרֶךְ צְדָדִית. 2ˆ, טָפֵל, שֶׁאֵינוֹ עִקָּרִי: "בְּהִפּוּךְ הַמִּשְׁפָּטִים הַצְּדָדִיִּים... בַּהֶקֵּשִׁים הַצְּדָדִיִּים" (רלב"ג, ההיקש, לפי קלצקין). עִנְיָן צְדָדִי, מַאֲמָר צְדָדִי. – [צְדָדִית, צְדָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

– **חַד־צְדָדִי**°, הַפּוֹנֶה לְצַד אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹ שֶׁמִּתְעַלֵּם בְּכַוָּנָה מֵרְאוֹת אֶת הַצְּדָדִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבַּדָּבָר: הִתְעַנְיְנוּת חַד־צְדָדִית. יַחַס חַד־צְדָדִי. [ההיפך:]

– **כָּל־צְדָדִי**°, **רַב־צְדָדִי**°, הַמַּקִּיף וְשָׂם לִבּוֹ לְכָל הַצְּדָדִים שֶׁבַּדָּבָר: מְלֻמָּד מַעֲמִיק וְרַב־צְדָדִי.

צְדָדִיּוּת° נ' [מן צְדָדִי] 1, טְפֵלוּת, חֹסֶר־עִקָּרִיּוּת: צְדָדִיּוּת שֶׁבָּעִנְיָן. 2, הִמָּצְאוּת בַּצַּד: "מֻתָּר לִי לְהַרְהֵר בֵּינִי לְבֵין עַצְמִי וְאֵינִי רַשַּׁאי לָצֵאת מִצְּדָדִיּוּתִי" (קדרי, כורך 22). – [צְדָדִיּוּת־]

– **חַד־צְדָדִיּוּת**°, פְּנִיָּה לְצַד אֶחָד, הִתְעַלְּמוּת מִן הַצְּדָדִים הָאֲחֵרִים שֶׁבַּדָּבָר: הִנְתַּבַּע הָאֲשִׁים אֶת הַחוֹקֵר בְּחַד־צְדָדִיּוּת. [ההיפך:]

– **כָּל־צְדָדִיּוּת**°, **רַב־צְדָדִיּוּת**°, הַקָּפַת כָּל הַצְּדָדִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבַּדָּבָר: נְאוּמוֹ שֶׁל הַמַּרְצֶה הִצְטַיֵּן בְּרַב־צְדָדִיּוּתוֹ.

צְדָדִים ז"ר מן **צַד**.

א. **צדה** [ארמית: **צְדָא**; אולי קרוב אל **צוד**]

~ פָּע' **צָדָה** פע"י 1, אָרַב, הִתְנַכֵּל, הִתְנַקֵּשׁ: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת, מוֹת יוּמָת; וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה" (שמות כא יב–יג). "וְאַתָּה צֹדֶה אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ" (שמואל א כד יב). "וְאִם צוֹדָה לָהֶן לוֹקְחִים בְּיָדָם מַקְלוֹת" (ראש השנה א ט). "וּלְהַצִּיל מִיַּד צוֹדָה רוּחוֹת נְכָאוֹת" (משה אבן־עזרא, קודש כ). "עַל מָה יִצְדֵּנִי בְּמִפְגִּיעַ?" (שלונסקי, תר' הדון 245). 2ˆ, צָד: "'אִישׁ שָׂדֶה' – כְּמַשְׁמָעוֹ: אָדָם בָּטֵל וְצוֹדֶה בְּקַשְׁתּוֹ חַיּוֹת וְעוֹפוֹת" (רש"י בראשית כה כז). – [לִצְדּוֹת, צוֹדֶה, יִצְדֶּה]

– **צָדָה אֶת הַלֵּב**° [בשינוי משמע מן שמואל א כד יב, ראה לעיל 1] מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב, עוֹרֵר עִנְיָן רַב בְּיוֹתֵר: "תְּמוּנָה זוֹ מַקְסִימָה וְצוֹדָה אֶת הַלֵּב" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 35).

ב. **צדה** [ארמית: **צְדֵי** חָרַב]

~ פָּע' **צָדָה** פ"ע הָיָה שׁוֹמֵם, נֶעֱקַר: "צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ" (איכה ד יח). – [לִצְדּוֹת, צוֹדֶה, יִצְדֶּה]

~ נפ' **נִצְדָּה**, נַעֲשָׂה שְׁמָמָה, הוּשַׁם: "נִצְדּוּ עָרֵיהֶם מִבְּלִי אִישׁ מֵאֵין יוֹשֵׁב" (צפניה ג ו). "שֶׁלֹּא יִצָּדֶה הָעוֹלָם מֵהֶם" (שיר השירים רבה א ד, הנך יפה). "גָּרְמוּ לָעוֹלָם שֶׁיָּצוּד (שֶׁיִּצָּדֶה)" (בראשית רבה כו). – [לְהִצָּדוֹת, נִצְדֶּה, יִצָּדֶה]

~ הפ' **הִצְדָּה*** פ"י הֵשַׁם, הֶחֱרִיב: "עוֹים – שֶׁהִצְדּוּ אֶת הָעוֹלָם" (בראשית רבה כו). "וְעַכְשָׁו בָּאתֶם לְהַצְדּוֹת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלִּי?" (תנחומא בובר בהעלותך טז). "וְלָכֵן עָרוֹב בָּא בִּגְבוּלָם לְהַצְדּוֹת" (קליר, בעשר מכות, סילוק ב' פסח). – [לְהַצְדּוֹת אֶת־, מַצְדֶּה, יַ־]

~ הפ' **הֻצְדָּה**ˆ, הָחֳרַב, נֶעֱקַר: "עוֹים – שֶׁהִצְדּוּ אֶת הָעוֹלָם וְהֻצְדּוּ מִן הָעוֹלָם" (בראשית רבה כו). – [מֻצְדֶּה, יֻ־]

~ הת' **נִצְטַדָּה** °, נחרב: "קומי וגחי אל נהר כבר, כי נוה נצטדה" (סידור רס"ג, שכד). — [להצטדות, מצטדה, יצ־]

צָדָה, ראה צידה.

צָדוּ* ז' [מארמית] תהו, חרבן, שממה: "מה באתם לעשות עבודה זרה שלי צדו?" (ויקרא רבה לג).

צָדוּד ת' [מן צד] בעל צדדים שונים: "ברצי קלל, בצדודי פנים" (ינאי, רט). "במוצחי ברוך בצדודי שש" (ינאי, שלב). — [צדודה, ־דים, ־דות]

צִדּוּד°, צִידּוּד ז' [מן צדד, צדד] הטיה הצדה, הפניה: "לשון 'צדוד', שלא נתכון לצד לצד שני" (רש"י מכות ז:). "האיך הן עומדות... בבליטת כרס ובצדוד ראש" (מגדלי מו"ס, רפז). "סוקר מתוך צדוד־ראש מי שהם אוהביו" (שמיר, מלך 336). "ובלי צדודים לכאן או לכאן" (יזהר, צקלג 795). צדוד הפנים בהליכה. צדוד תותח או מרגמה וכו' לימין או לשמאל מקו מסים. — [צדוד־, צדודים, ־די־]

— צדוד בזכותו של־°, עמידה לימינו של־, תמיכה ב־: צדוד בזכותו של הנאשם.

צְדוּדִית° נ' [מן צד, צדדים] פרופיל, מראה דמותו של אדם או של עצם מן הצד: "לא התאפק ורגל בעיניו את צדודית פניה" (איתן, ברקיע 265). "הפנה אליו גומפל צדודית שצלה מרבה" (מגד, החי 219). פלוני הצטלם בצדודית. צדודית של מקום. — [צדודית־, צדודיות]

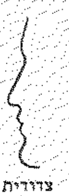
צדודית

צִדּוֹן°, צִידּוֹן ז' [מן צד] [בספנות] הצד המרכזי והרחב של הספינה שמעל לפני המים (Broadside), להבדיל מן "חרטום" ומן "ירכתים". — [צדון־, צדונים, ־ני־]

צִדּוּק*, צִידּוּק ז' [מן צדק, צדק] [בתלמוד רק בצירוף: צדוק־הדין, ראה להלן] מתן צדק לדבר, הצדקה: "ואני נאלמתי ומה אדבר על זות (זאת) כדעתי דברתי מצדוק יצר חמר" (מגילת ההודיות, יב 32). "שיהא לו צדוק לדרך על כל היצורים" (קרליבך, הודו 42). "המעשה הזה זוכה לצדוק" (גולדברג, תר' מלחמה ד 161). צדוק המעשה שנעשה. צדוק הנאשם. — [צדוק־, צדוקים, ־קי]

— צדוק־הדין*, 1*, קבלת העונש באהבה, הודאה בצדקת פסק־הדין הקשה, וביחוד: הודאה בצדקת אלהים: "כמה גדולים צדיקים הללו, שנזדמנו להן שלש מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין" (עבודה זרה יח.). "כמו שמצא צדוק־הדין של יחזקאל מקום בצדו" (קלוזנר, יוצרים ג 204). "צדוק הדין על בנו שהומת" (אריכא, ג 209). 2*, תפלה שאומרים בשעת קבורת המת, ובבית האבל, שמצדיקים בה את גזר־דין המות שהביא אלהים.

צְדוֹקִי* ת' [על שם הכהנים בני צדוק הכהן ששימשו בכהונה הגדולה עד ימי החשמונאים, ונדחו על־ידיהם; לפי המסורת שבתלמוד, היו אבות הכת צדוק וביתוס, תלמידי אנטיגנוס איש סוכו] חבר לכת ידועה שהתקימה ביהודה בתקופת הבית השני ושהתנגדה לתורה שבעל־פה ולכת הפרושים: "אומרים צדוקים: קובלין אנו עליכם, פרושים, שאתם אומרים כתבי־הקדש מטמאין את הידים וספרי הומרוס אינם מטמאים את הידים!" (ידים ד ו). "אשר עם הפרושים, מבלתי הצדוקים מירושלים" (יוסיפון, קכד). — [צדוקים]

צִדִּי°, צִידִּי ת' [מן צד] צדדי, הנמצא בצד: "קרא האפיפיור מעבר לדלת צדית קטנה" (שלונסקי, תר' טיל 151). — [צדית, צדיים, צדיות]

צָדִי* נ' [סורית: צדא; ערבית: צאד] שם האות צ [אולי על שום צורתה צורת חכה שבה צדים דגים ℎ באלף-בית הכנעני-העברי הקדום]: "צדי כפופה וצדי פשוטה" (שבת קד.). — [צדין]

צְדִיָּה, צְדִיָּה נ' [מן א' צדה, צדה] כונה רעה, זדון, מזמה: "ואם־בשנאה יהדפנו או־השליך עליו בצדיה וימת" (במדבר לה כ). "או־השליך עליו כל־כלי בלא צדיה" (במדבר לה כב). "על חטא שחטאנו לפניך בצדית רע" (ינאי, שכב; וידוי ליום כיפור). "ולהמיר על שחוק הזדון... ועל הצדיה אשר בעיניהם" (ביאליק, דבר). — [צדית־]

צְדִידָה° נ' [מן צד] [בספנות] סטית ספינה הצדה מדרכה בשל נשיבת הרוח (Leeway). — [צדידת־, צדידות]

א' **צַדִּיק** תו"ז [מן צדק, צדק] 1, עושה צדק, ישר, תמים: "האף תספה צדיק עם־רשע?" (בראשית יח כג). "צדיק אתה ה' וישר משפטיך" (תהלים קיט קלז). 2, ירא אלהים, מקים כל מצוות התורה: "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב ד). "צדיק וחסיד ישר ונאמן" (אבות ו א). 3, זכאי בדין, צודק, מי שהכרה צדקתו: "והצדיקו את־הצדיק והרשיעו את־הרשע" (דברים כה א). "צדיק אתה ממני, כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה" (שמואל א כד יז). 4, נכון, שיש בו צדק: "חקים ומשפטים צדיקם" (דברים ד ח). 5°, כנוי לרבי ולאדמו"ר בפי ה"חסידים": הצדיק מטלנא. [צדיק־, צדיקים, צדיקי־, צדקת, צדיקות]

— צדיק יסוד עולם [על־פי משלי י כה], כנוי כבוד שמוסיפים לשמו של צדיק גדול [בר"ת צי"ע]

— צדיקו של עולם* (בראשית רבה מט), צדיק עולמים* (יומא לז.), כנויי כבוד לה'.

— אל תהי צדיק הרבה (קהלת ז טז), אל תחמר יותר מדי בענייני צדק וישר, אל תפרז יותר מדי ברדיפתך אחרי הצדק, שכן כל המוסיף גורע, או שיש חשש שיחשדוך בהעמדת־פנים.

— טוב לצדיק – טוב לשכנו* (תנחומא בובר קורח א), מימרת חז"ל בשבחו של הצדיק המשפיע לטובה על האנשים שבשכנותו; [ולהיפך:] "אוי לרשע אוי לשכנו".

— צדיק ורע לו, רשע וטוב לו* [על־פי ברכות ז.], מימרה פסימית על מר־גורלם של הישרים בעולם הזה ועל הצלחתם של עושי־רשע.

— ל"ו צדיקים* [על־יסוד סוכה מה: ושם בארמית: "לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל יום"] שלשים וששה צדיקים

נסתרים המצויים לפי המסרת העממית בכל דור. הם נראים כלפי חוץ כבעלי־מלאכה פשוטים ובורים, אך בסתר הם עוסקים בתורה ובחכמה – ובזכותם העולם מתקים.

– זכר צדיק לברכה (על־פי משלי י ז), דבור של כבוד על צדיק שנפטר [בר״ת: זצ״ל]

– יודע צדיק נפש בהמתו (משלי יב י). 1. הצדיק נוהג ברחמים ובבינה גם עם בעלי־החיים. 2 ° [בהיתול ובהלצה] הוא מכיר יפה את רחשי לבו של פלוני.

ב **צדיק*** נ׳ שם אחר לאות צ, צדי (ספרי ואתחנן עה). – [צדיקין]

צדיקות ״ נ׳ [מן צדיק] 1 °. תכונתו של הצדיק, ישר, צדק: ״בסוף מתברר שזו כלל לא צדיקות״ (יזהר, צקלג 163). צדיקותו ונדיבותו של אותו צדיק. 2 ° [בין ה״חסידים״] תפקידו של הצדיק (הרבי): ״מי יבין לאותה צדיקות צעירה?״ (מלצר, אור 123). הבן ירש את הצדיקות מאביו. – [צדיקות]

צדע [מן צדע]

איש־צבא מצדיע

~ הפ׳ **הצדיע** ° פ״ע שם ידו על הצדע לאות ברכה צבאית: ״נגש יעקב מתוח־קומה ומצדיע ועמד לפני שר־המאה״ (יהודה שטינברג, רמה). ״והיונקר הצעיר התמתח והצדיע לפני הפקיד״ (ביאליק, מעורה). החילים מצדיעים לפני מפקדיהם. – [להצדיע, מצדיע, יצדיע]

צדע* ז׳ [ארמית: צדעא; ערבית: צדע׳] רקה, כל אחד מצדי המצח ליד האזן: ״ואיזהו סוף ראשו? זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו״ (מכות כ:). ״על שני צדעי הפנים זקן לא גדול״ (טוקולוב, בכראות 220). – [צדע־, צדעו; צדעים, צדעי־]

צדעה*, צידעה נ׳ [צורת־משנה של צדע] צדע, רקה: ״אחת בראש הצדעה מכאן ואחת בראש הצדעה מכאן״ (תוספתא מכות ד(ג) י). – [צדעת־, צדעות, צדעות־]

צדף ״ ז׳ (קאנן ג ד) [מערבית: צדף׳; ראה גם להלן צדפה] השכבה הפנימית המבריקה בקונכיות של צדפות שונות. שכבת הצדף מרכבת מלוחיות דקיקות רבות המנחות זו על גבי זו ומתנוצצות בשל שבירת קרני האור בהן. הצדף משמש לתעשית כפתורים, נצבים לסכינים, תכשיטים וכדומה. – [צדף־, צדפו; צדפים, צדפי־]

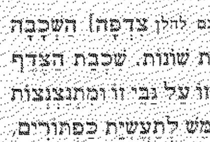
צדפה

צדפה° נ׳ [מן צדף] מחלקה של בעלי־חיים ממערכת הרכיכות (Lamellibranchiata). גופן הרך של הצדפות עוטה קונכיה המרכבת משתי קשוות. הצדפות שוכנות בימים או במים מתוקים. הן נזונות מפרורי החמרים האורגניים המובאים להן עם המים. – [צדפת־, צדפות, צדפות־]

צדפת־הפנינים

– צדפת־הפנינים °, ״אם־המרגליות״, מין של צדפות המפרסמות בצדפן המשבח ובפנינים הנוצרות על פני גופן הרך מתחת לשכבת הצדף של הקונכיה (Avicula margaritifera). צדפות־הפנינים מצויות באוקינוס ההדי ובים־סוף. אמודאים ממחים לדלית פנינים אוספים אותן מקרקע הים.

צדפי° ת׳ [מן צדף] בעל צדף: יצורים צדפיים. – [צדפית, צדפיים, ־פיות]

צדק [אוגריתית: צדק; ארמית: צדיק; ערבית: צדק דיבר אמת]

~ פע׳ **צדק** פ״ע 1. היה זכאי, היה צדיק וישר: ״מה־אנוש כי־יזכה, וכי־יצדק ילוד אשה?״ (איוב טו יד). 2. הוכח כי הצדק אתו, כון בדעתו אל האמת והנכון: ״הן־זאת לא־צדקת אענך״ (איוב לג יב). ״צדקתם, הבונים הצעירים!״ (טשרניחובסקי, שירים 441). הנך צודק בהחלט. דבריך צודקים. 3. יצא זכאי בריבו, הכר כצדיק: ״ואל־תבא במשפט את־עבדך כי לא־יצדק לפניך כל־חי״ (תהלים קמג ב). – [לצדק, צודק, צודקת גם צדיק, צדקת; יצדק]

~ נפ׳ **נצדק**, 1 ״. הכרה צדקתו: ״הצופה לרשע וחפץ בהצדקו״ (האוחז ביד, מוסף לימים נוראים). 2. נטהר, זכה: ״ונצדק קדש״ (דניאל ח יד). ״ב״בע״ נצדק איש יהודי ירא־שמים בגלוי והולך רכיל״ (מנדלי מו״ס, צה). – [להצדק, נצדק, יצדק]

~ פע׳ **צדק** פ״י 1. זכה, טהר מאשמה: ״צדקה נפשה משבה ישראל מבגדה יהודה״ (ירמיה ג יא). ״אם־יש־מלין השיבני, דבר כי־חפצתי צדקך״ (איוב לג לב). ״וצדקנו במשפט״ (שמונה עשרה, השיבה שופטינו). ״שכרך בפושעים אשר צדקתה״ (ינאי, כח). ״ידי תם לחזק ועול להדק וחפים לצדק״ (משה אבן־עזרא, א 58). [וראה עוד ״צדק את הדין״ להלן] 2 *. כון, און, השוה: ״צדק את המאזנים יפה... צדק את המשקלות יפה״ (ספרא צא א). – [לצדק את־, מצדק, י־]

~ פע׳ **צדק***, נמצא צודק: ״ויסלף דברי צדיקים״ – משנה דברים המצדקים שנאמרו מסיני״ (מכילתא ק). – [מצדק, יצדק]

~ הת׳ **הצטדק**, 1. התנצל, נסה להוכיח את צדקתו, נקה את עצמו מאשמה: ״מה־נאמר לאדני, מה־נדבר ומה־נצטדק?״ (בראשית מד טז). ״אל תצטדק לפני מלך״ (בן־סירא ז ה). ״היצטדק אבק דק עפר מן האדמה?״ (משה אבן־עזרא, קודש קמה). הצטדקתי על האחור. 2 ״, זכה, הצדק: ״צדיק הוא שנצטדק בבית־הדין״ (רש״י שמות כג ז). – [להצטדק, מצטדק, יצ־]

~ הפ׳ **הצדיק** פ״י 1. זכה, קבע כי הצדק עם פלוני: ״לא־אצדיק רשע״ (שמות כג ז). ״והצדיקו את־הצדיק והרשיעו את־הרשע״ (דברים כה א). ״מצדיקי רשע עקב שחד״ (ישעיה ה כג). 2 *. עורר להיות צדיק, גרם לדרכי צדק: ״המקום הזה (ירושלים) מצדיק את יושביו״ (בראשית רבה מג). 3 ״. הוכיח כי הדבר נכון וצודק, אשר: פלוני הצדיק את התנהגותו השלילית. לא אוכל להצדיק את המעשה. – [להצדיק את־, מצדיק, י־]

~ הפ׳ **הצדק***, 1 ״. זכה, הכר כצודק: ״אתה לבדך בדברך תצדק״ (ינאי, קנח). הנאשם הצדק בדין. התנהגותו הצדקה לאחר ברור. תביעה מצדקת. 2 * ראה ערך מצדק*. – [מצדק, יצדק]

– **צדק את הדין***, דן דין־צדק: ״צדק את הדין ואחר־כך חתכהו״ (סנהדרין ז). ״הוריתיך לצדק הדין, לרחם דלים״ (גבירול, ז 50).

– צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין*, הוֹדָה כִּי פְּסַק־הַדִּין נִתַּן בְּצֶדֶק, הִכִּיר כִּי אֱלֹהִים צַדִּיק בַּמִּשְׁפָּט: "אַבְרָהָם צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין... דָּוִד צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין" (ספרא מה א). הָאָבֵל צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין.

– צַדִּיק מְצֻדָּק*, צַדִּיק גָּדוֹל: "בָּרָעָה אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם צַדִּיקִים מְצֻדָּקִים" (יוסיפון, שלב).

– הִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין*, צִדֵּק עָלָיו אֶת הַדִּין, קִבֵּל בְּאַהֲבָה אֶת הַיִּסּוּרִים אוֹ הָעֹנֶשׁ הַקָּשֶׁה אֲשֶׁר בָּאוּ עָלָיו, הוֹדָה בְּצִדְקַת הַמִּשְׁפָּט: "וְהוּא (הָאָבֵל) עוֹמֵד וּמַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין" (ברכות יט). "וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וְאוֹמֵר לָהֶם: יָפֶה דַּנְתּוּנִי" (תענית יא).

– הִצְדִּיק אֶת הַדִּין עַל פְּלוֹנִי*, דָּן דִּין צֶדֶק, שִׁלֵּם לִפְלוֹנִי כִּגְמוּלוֹ לְפִי שׁוּרַת הַדִּין: "יָהּ יַצְדִּיק עָלֶיךָ אֶת הַדִּין אִם תִּמְרֹד בִּי" (הוריות יא:).

א׳ **צֶדֶק** ז׳ [מִן צדק, צָדַק; ראה גם צְדָקָה] 1. יֹשֶׁר, כֵּנוּת, דֶּרֶךְ הָאֱמֶת: "הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ" (תהלים טו ב). "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (דברים טז כ). 2. מִדַּת הַדִּין, שְׁפִיטַת־אֱמֶת: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט טו). "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ" (ישעיה יא ד). 3. נְכוֹנוּת, אֲמִתִּיּוּת: "מֹאזְנֵי צֶדֶק, אַבְנֵי־צֶדֶק, אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם" (ויקרא יט לו). 4 [בהשאלה] יְשׁוּעָה, נִצָּחוֹן: "מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח, צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ" (ישעיה מא ב). [וראה עוד הצירופים להלן] – [צִדְקִי־, צִדְקוֹ]

– הַצֶּדֶק אִתְּךָ (עִמְּךָ)°, אַתָּה צוֹדֵק, צָדַקְתָּ!

– גֵּר־צֶדֶק*, כִּנּוּי לְנָכְרִי שֶׁקִּבֵּל אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלֵמוּתָהּ מִתּוֹךְ אַהֲבָה וְהַכָּרָה אֲמִתִּית, לְהַבְדִּיל מִן "גֵּר תּוֹשָׁב" הַמְקַיֵּם רַק חֵלֶק מִן הַמִּצְווֹת: "נְבוּזַרְאֲדָן גֵּר צֶדֶק הָיָה" (גיטין נז:).

– הֵן־צֶדֶק*, 1*. דִּבּוּר שֶׁל אֱמֶת, אֲמִירַת "כֵּן" מִתּוֹךְ יֹשֶׁר וַאֲמִתִּיּוּת: "שֶׁיְּהֵא הֵן שֶׁלְּךָ צֶדֶק" (בבא מציעא מט.). 2°. הַבְטָחָה נֶאֱמָנָה, דִּבּוּר־שֶׁל־כָּבוֹד הַנִּשְׁמָר כִּשְׁבוּעָה: נָתַתִּי לוֹ הֵן־צֶדֶק כִּי אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר. בְּהֵן צִדְקִי כִּי לֹא אֲנִי גָּרַמְתִּי לְכָךְ.

– בֵּית־דִּין צֶדֶק°, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְבֵית־דִּין שֶׁל רַבָּנִים הַשּׁוֹפְטִים לְפִי דִּינֵי הַתּוֹרָה.

– בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק° [בראשי־תיבות: בָּגָ"ץ], בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הָעֶלְיוֹן כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְדִין לֹא בְּעִרְעוּרִים עַל הַחְלָטוֹת שֶׁל עַרְכָּאוֹת קוֹדְמוֹת אֶלָּא בַּעֲתִירוֹת לְסַעַד מִשְׁפָּטִי לְמַעַן הַצֶּדֶק הַמּוּבָאוֹת לְפָנָיו בְּמֵישָׁרִין, בְּעִקָּר כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂיהֶן אוֹ הַחְלָטוֹתֵיהֶן שֶׁל רָשֻׁיּוֹת הַשִּׁלְטוֹן אוֹ הַמִּשְׁפָּט. הַכְרָעוֹתָיו נִתָּנוֹת בְּדֶרֶךְ הוֹרָאוֹת וְצַוִּים שׁוֹנִים: צַו־שִׁחְרוּר, צַו־עֲשֵׂה, צַו לֹא־תַעֲשֶׂה, צַו עַל־תְּנַאי וְעוֹד.

– אֱמֶת וָצֶדֶק° [שאול מברכת ההפטרה: "שכל דבריו אמת וצדק"], דִּבּוּר מְקֻבָּל לְאִשּׁוּר מַשֶּׁהוּ: אָמְנָם כֵּן וְנָכוֹן הַדָּבָר.

– מוֹרֵה־צֶדֶק*, 1°, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְרַב וּמוֹרֵה־הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל [נכתב בקיצור מ"ץ] 2* [במגילות מדבר־יהודה] מְתָאֲרוֹ שֶׁל מַנְהִיג כַּת "הַיַּחַד": "וְאַנְשֵׁי עֲצָתָם אֲשֶׁר נָדַמּוּ בְּתוֹכַחַת מוֹרֵה הַצֶּדֶק" (מגילת פשר חבקוק, ה 10). "וְהֶאֱזִינוּ לְקוֹל מוֹרֵה צֶדֶק" (מגילת ברית דמשק, ח 55).

ב׳ **צֶדֶק*** ז׳ שְׁמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל הַכּוֹכָב "יוּפִּיטֶר", אֶחָד מִתִּשְׁעַת כּוֹכְבֵי־הַלֶּכֶת הַגְּדוֹלִים וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם; קָטְרוֹ גָּדוֹל פִּי אַחַד־עָשָׂר מִקָּטְרוֹ שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: "אֵין לְךָ תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּצֶדֶק שֶׁאֵינָהּ מְשַׁבֶּרֶת אֶת הָאִילָנוֹת" (עירובין נו.). "וְיֵשׁ מַזָּל שֶׁגּוֹמֵר הִלּוּכוֹ לִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהוּא צֶדֶק" (בראשית רבה י). "וְאֵלּוּ הֵן שִׁבְעָה כּוֹכָבִים בָּעוֹלָם: חַמָּה, נֹגַהּ, כּוֹכָב, לְבָנָה, שַׁבְּתַאי, צֶדֶק, מַאְדִּים" (יצירה ד יב).

צְדָקָה נ׳ [צורת־משנה של א׳ צֶדֶק; מן צדק, צָדַק] 1. צֶדֶק, יֹשֶׁר, כֵּנוּת: "צִדְקַת תָּמִים תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתוֹ יִפֹּל רָשָׁע" (משלי יא ה). "בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ" (מלכים א ג ו). 2. מִשְׁפַּט־אֱמֶת, דִּין־צֶדֶק: "שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה" (ישעיה נו א). 3. יְשׁוּעָה, נִצָּחוֹן: "קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר" (ישעיה מו יג). 4. מִצְוָה, זְכוּת: "וְהֶאֱמִן בַּה׳ וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה" (בראשית טו ו). "וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ?" (שמואל ב יט כט). 5*. גְּמִילוּת־חֲסָדִים, נְדָבָה לַנִּצְרָכִים: "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת" (פסחים פז:). "מַרְבֶּה צְדָקָה – מַרְבֶּה שָׁלוֹם" (אבות ב ז). "תְּפִלָּה וּצְדָקָה וּתְשׁוּבָה" (ירושלמי תעניות סה ב). פְּלוֹנִי תָּרַם מִכַּסְפּוֹ לִצְדָקָה. – [צִדְקַת־, צְדָקוֹת, צִדְקוֹת־]

– צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת [על־פי משלי י ב], קְרִיאָה מְקֻבֶּלֶת בְּפִי מְקַבְּצֵי מָעוֹת לִצְדָקָה בִּשְׁעַת לְוָיַת הַמֵּת.

– בַּעַל־צְדָקָה* (במדבר רבה ג), נַדְבָן, הַמַּרְבֶּה לָתֵת מִכַּסְפּוֹ לַנִּצְרָכִים.

– גַּבַּאי־צְדָקָה* (בבא בתרא ח:), מִי שֶׁמְּאַסֵּף תְּרוּמוֹת מֵאֲנָשִׁים כְּדֵי לְחַלְּקָם בֵּין נִצְרָכִים.

– מְעוֹת־שֶׁל־צְדָקָה* (בבא בתרא ח:), תְּרוּמוֹת וּנְדָבוֹת שֶׁנֶּאֶסְפוּ לְטוֹבַת עֲנִיִּים.

– קֻפָּה־שֶׁל־צְדָקָה* (בבא בתרא ח:), 1*. הַקֻּפָּה שֶׁבְּתוֹכָהּ נִשְׁמָר הַכֶּסֶף שֶׁנֶּאֱסַף כְּדֵי לְחַלְּקוֹ לַנִּצְרָכִים. 2°. מוֹסָד הָאוֹסֵף כֶּסֶף לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים נִצְרָכִים. 3°. קֻפָּה לֶאֱסוֹף נְדָבוֹת: "וְחַצִּים מְחֻזָּרִים עַל הַפְּתָחִים בְּקֻפָּה שֶׁל צְדָקָה" (מנדלי מו"ס, קטן).

– צְדָקָה אֵין לָהּ קִצְבָה* (רש"י גיטין נב.), אֵין שִׁעוּר לַצְּדָקָה שֶׁאָדָם נִתְבָּע לָתֵת.

– וְצִדְקָתְךָ* [שאול, כנראה, מדרשת הפסוק השני מפסוקי צידוק־הדין שאומרים בתפלת מנחה של שבת: "צדקתך צדק וגו'", "וצדקתך אלהים עד מרום וגו'"] כִּנּוּי עֲמָמִי מְקֻבָּל לְאָדָם מִתְחַסֵּד יָתֵר עַל הַמִּדָּה, וּמְעוֹרֵר עַל־יְדֵי־כָּךְ חֲשַׁד שֶׁל צַדִּיק לְמַרְאִית־עַיִן בִּלְבַד: "וְהִזָּהֵר מִן וְצִדְקָתְךָ" (מעשיות, ילינק ו 164). "מַעֲמִידִים פָּנִים שֶׁל וְצִדְקָתְךָ וּמִתְחַסְּדִים" (פרלמן, תר׳ מסע 192).

צַדְקוּת° נ׳ [מן צֶדֶק, צְדָקָה; ארמית: צִדְקוּ, צַדְקוּתָא] חֲסִידוּת יְתֵרָה, אֹרַח־חַיִּים שֶׁל צֶדֶק וְיִרְאַת־שָׁמַיִם: "כ"ב נָשִׁים יְשָׁרוֹת גְּדוֹלוֹת בְּצַדְקוּת הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל" (מדרש תדשא כא). "בַּת עֶשְׂרִים כְּבַת מֵאָה בְּצַדְקוּת" (מדרש הגדול בראשית כג א). "כַּשְׁרוּת וְרָמוּת לֵב וְצַדְקוּת" (הנגיד בן־כשלי 192). "גְּדוֹלִים אַתֶּם בְּצַדְקוּת אֲפִלּוּ מֵרַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר הַגּוֹלָה" (דרויאנוב, א קעו). "לָבוֹא אֲלֵיהֶם בִּדְרִישׁוֹת הַצַּדְקוּת הַמֻּחְלֶטֶת" (ברנר, ג 113). – [צַדְקוּת־]

צַדְקָן* ז׳ [מן צֶדֶק] צַדִּיק, יָשָׁר, חָסִיד: ״יְהִי גֶּבֶר צַדְקָן... וְצַדְקָן בְּמִצְווֹת״ (שבת קנו.). ״נָשִׁים צַדְקָנִיּוֹת״ (סנהדרין קיב.). — [צַדְקָנִית, צַדְקָנִים, ־נִיּוֹת]

צַדְקָנוּת° נ׳ [מן צַדְקָן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַצַּדְקָן, חֲסִידוּת יְתֵרָה, צִדְקוּת מֻפְלֶגֶת: ״מִתְעוֹרֵר בִּי חֲשַׁד גָּדוֹל, הַצַּדְקָנוּת הַזֹּאת, לִהְיוֹת יוֹתֵר טוֹבִים... פְּרוּשָׁה... לַעֲזֹב מַה שֶּׁיֵּשׁ״ (יזהר, צקלג 772). ״אֲנִי חוֹשֵׁד בּוֹ בְּצַדְקָנוּת יְתֵרָה״ (בר־יוסף, העומדים 65). ״כָּל אוֹתָהּ צַדְקָנוּת הוֹלֶכֶת וְנֶעֱלֶמֶת״ (מגד, מקרה 17). — [צַדְקָנוּת־]

צַדְקָנִי° ת׳ [מן צַדְקָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַדְקָנוּת, שֶׁל חֲסִידוּת יְתֵרָה: ״הוּא מַתְאִים לְאָפְיוֹ הַיָּשָׁר וְהַצַּדְקָנִי שֶׁל ר׳ חַיִּים״ (קלוזנר, הספרות ה 334). ״זֶהוּ מַעֲשֶׂה שֶׁל אַפִּיטְרוֹפְּסוּת צַדְקָנִית״ (אחד העם, רלח). ״וְהָאִשָּׁה... נָשְׂאָה עֵינֶיהָ לַמָּרוֹם מִתּוֹךְ קַבָּלַת־יִסּוּרִים צַדְקָנִית״ (הלקין, יחיאל 107). ״וּמְשִׁיבָה חֲבֶרְתָּהּ בְּהַעֲמָדַת פָּנִים צַדְקָנִיִּים שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם״ (טביב, דרך 121). — [צַדְקָנִית, צַדְקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

צַדֶּקֶת* נ׳ [מן צַדִּיק] צַדְקָנִית, אִשָּׁה צַדִּיקָה, יִרְאַת־שָׁמַיִם: ״לְהָשִׂיחַ... עִם אוֹתָהּ צַדֶּקֶת״ (בראשית רבה מח). ״וְהָיוּ מַעֲשֵׂי רַבִּים... וְהָיִיתִי צַדֶּקֶת בֵּינֵיהֶם״ (בראשית רבה ג). ״וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת הִיא חַנָּה הַצַּדֶּקֶת וְהַחֲסִידָה״ (יוסיפון, שג). ״אִמִּי, זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה, הָיְתָה צַדֶּקֶת גְּמוּרָה״ (ביאליק, אמי). — [צַדִּיקוֹת]

צַדְרָה° נ׳ [על־פי הארמית צַדְרָא, מועד קטן כז., לפי הערוך, ובנוסחותינו: צִרְדָּא] כִּנּוּי לְאַבְרֵזִין, בְּרֶזֶנְט, בַּד עָבֶה וְגַס הַמְשַׁמֵּשׁ לְאֹהָלִים, לְמִפְרָשִׂים וְכַדּוֹמֶה. — [צַדְרַת־, צְדָרוֹת, צַדְרוֹת־]

א· **צהב** [קרוב אל זהב; ערבית: צ׳הַבּ קלה באש]

~ פע׳ **צָהַב*** פ״ע נַעֲשָׂה כְּעֵין הַזָּהָב, הִזְהִיר, הִבְרִיק [ראה להלן] [לִצְהֹב; צָהֹב, צְהָבָה; צוֹהֵב, יִצְהַב]

~ נפ׳ **נִצְהַב** ⁺. נַעֲשָׂה צָהֹב, הִצְהִיב: ״כְּפֶלַח הַנִּצָּב וְנִטְעָיו לְאִבּוֹ צְצִים״ (גנזי שכטר ג 82). — [לְהִצָּהֵב, נִצְהָב, יִצָּהֵב]

~ הפ׳ **הִצְהִיב***, 1* פ״ע נַעֲשָׂה צָהֹב, נִרְאָה כְּעֵין הַזָּהָב אוֹ כְּצֶבַע חֶלְמוֹן־הַבֵּיצָה: ״מִפְּנֵי שֶׁנְּחֻשְׁתָּן מַצְהִיב״ (מידות ב ג). ״וּמֵאֵימָתַי בְּנֵי יוֹנָה פְּסוּלִין? מִשֶּׁיַּצְהִיבוּ״ (ספרא ויקרא ח ג). ״יַלְבִּינוּ, יַאְדִּימוּ, יַצְהִיבוּ, יָפוּזוּ״ (ביאליק, זוהר). ״מַצְהִיבִים קָמְטֵי הֶהָרִים״ (בן־אמיתי, אספי 109). הֶעָלִים הַנּוֹבְלִים הִצְהִיבוּ. 2° פ״י צָבַע צֶבַע צָהֹב, שָׁוָה לוֹ מַרְאֶה כְּצֶבַע חֶלְמוֹן־הַבֵּיצָה: הַצַּיָּר הִצְהִיב אֶת רְקַע הַשָּׂדֶה בְּצִיּוּרוֹ. הָאִשָּׁה הִצְהִיבָה אֶת שַׂעֲרוֹתֶיהָ. — [לְהַצְהִיב, מַצְהִיב, יַ־]

~ הפ׳ **הָצְהַב**, נַעֲשָׂה צָהֹב, קִבֵּל גָּוֶן כְּעֵין הַזָּהָב אוֹ חֶלְמוֹן־הַבֵּיצָה, נִצְבַּע בְּצֶבַע צָהֹב: ״וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מֻצְהָב״ (עזרא ח כז). ״מִפִּשְׁתָּן שֶׁאֵינוֹ מֻצְהָב״ (רש״י יומא כג:). ״שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת מֻצְהָבוֹת שֶׁל חִטִּים״ (מגדלי מו״ס, צא). הַנְּיָר הַיָּשָׁן הָצְהַב קְצָת. — [מֻצְהָב, יֻצְהַב]

~ התפ׳ **הִצְטַהֵב** ⁺. נַעֲשָׂה צָהֹב, הִצְהִיב: ״וּמִשֶּׁנִּצְטַהֵב בְּיָדוּעַ שֶׁהַבָּשָׂר מֵת וְנֶחֱלַשׁ״ (חזקוני, ויקרא יג ל). ״מַחֲלָה פָּרְצָה בָּעֵצִים — הֵם הוֹלְכִים וּמִצְטַהֲבִים וּמִתְיַבְּשִׁים וּמֵתִים״ (סמילנסקי, בהר ובגיא 117). ״עֲלֵי הַסֵּפֶר שֶׁנִּצְטַהֲבוּ מִזֹּקֶן״ (צמח, ב 185). ״שַׁלְהֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל פָּנָסֵי הַגָּז נִצְטַהֲבוּ בְּתוֹךְ הָעֲרָפֶל״ (יעקב שטיינברג, קטז). — [לְהִצְטַהֵב, מִצְטַהֵב, יִצְ־]

— **צָהֲבוּ פָּנָיו***, פָּנָיו הִזְהִירוּ מִשִּׂמְחָה, אוֹרוּ פָּנָיו: ״צָהֲבוּ פָּנָיו שֶׁל רַבִּי״ (חולין ז:). ״פְּנֵי צוֹהֲבִים, עֵינַי נוֹצְצוֹת״ (אחד העם, קטו). ״כֵּיוָן שֶׁהֵצִיץ בּוֹ מָרִי סָעִיד וְרָאָה אוֹתוֹ, צָהֲבוּ פָּנָיו״ (הזז, היושבת 85). ״צָהֲבוּ פָּנָיו שֶׁל אוֹתוֹ עָנִי. אָמְרוּ לוֹ: אַף אַתָּה הָיָה טוֹב״ (עגנון, אלו שטו).

— **הִצְהִיב פָּנָיו**⁺, הִסְבִּיר פָּנָיו: ״׳שֶׁאַתָּה מְחַבֵּב עַמִּים׳ — שֶׁאַתָּה מַצְהִיב לָהֶם פָּנֶיךָ לְהַשְׁלִיטָן עַל בָּנֶיךָ״ (רש״י בבא בתרא ח.). ״תּוֹדָה לְךָ, אִישִׁי הַיָּקָר! — מַצְהִיבָה אִמִּי אֶת פָּנֶיהָ״ (ברנר, א 17).

ב· **צהב** [קרוב אל צוח; ערבית: צַח׳בַּ צעק]

~ פע׳ **צָהַב*** פ״ע 1* הִתְקוֹטֵט, צָוַח, גָּעַר: ״שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּנֶגֶד מִי אַתָּה עוֹמֵד וְצוֹהֵב — כְּנֶגֶד אָבִיךָ!״ (ספרי האזינו קלג). ״בְּנִי, לָמָּה צָהַבְתָּ אֶת רֵעֲךָ?... אוֹי לִי שֶׁצָּהַבְתִּי עִם חֲבֵרִי״ (אבות דרבי נתן כד, נוסחה ב). ״שֶׁמָּא יִסָּכֵר פִּיכֶם?... צוֹהֵב בָּהֶם שְׁלִישִׁי״ (קבק, במשעול 446). 2° [בהשאלה] שָׂנֵא, אָיַב: ״מָה רָאָה יְרוּחָם לִשְׁאֹל עָלַי וַהֲרֵי הוּא צוֹהֵב אוֹתִי״ (עגנון, אורח 91). ״הָיוּ שְׁנֵיהֶם צוֹהֲבִים זֶה לָזֶה״ (שמיר, מלך 449). — [לִצְהֹב; צוֹהֵב, צָהוּב; יִצְהַב]

~ הפ׳ **הִצְהִיב*** פעו״י 1. נָזַף, גָּעַר, עָלַב: ״כָּךְ וְכָךְ מַצְהִיבוֹ (אֶת חֲבֵרוֹ), כָּךְ וְכָךְ מְבַיְּשׁוֹ״ (אבות דר׳ נתן טו, נוסחה ב). ״הִתְחִילוּ מַצְהִיבִים כְּנֶגֶד יֵשׁוּ בְּדִבְרֵי גְּנַאי״ (קבק, במשעול 176). ״וּבְעֶבְרֵי עַל פָּנָיו הוּא מַצְהִיב בִּי בְּמָנוֹד רֹאשׁ״ (מגד, חדוה 191). 2. צָעַק, סָפַד: ״(מֵת) הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו״ (מועד קטן כד:). — [לְהַצְהִיב, מַצְהִיב, יַ־]

צָהֹב, צָהוֹב ת׳ [ראה א· צהב] אֶחָד מִשִּׁבְעַת צִבְעֵי הַיְסוֹד שֶׁבְּתַחֲזִית הַשֶּׁמֶשׁ הַנִּמְצָא בֵּין הַצֶּבַע הָאָדֹם וּבֵין הַיָּרֹק, דּוֹמֶה לְצֶבַע הַזָּהָב אוֹ לְצֶבַע חֶלְמוֹן־הַבֵּיצָה: ״שֵׂעָר צָהֹב״ (ויקרא יג ל). ״בֵּין חוֹלוֹת הַמִּדְבָּר הַצְּהֻבִּים... יִרְבָּצוּ״ (ביאליק, מתי). נְיָר צָהֹב. עָלִים צְהֻבִּים. — [צְהֻבָּה, צְהֻבִּים, ־בּוֹת]

— **אֲבַטִּיחַ צָהֹב°**, ראה אֲבַטִּיחַ, אֲבַטִּיחַ־צָהֹב.

— **הַגֶּזַע הַצָּהֹב°**, שֵׁם כּוֹלֵל לְעַמִּים שֶׁצֶּבַע עוֹרָם צָהֹב־חוּם. בְּנֵי הַגֶּזַע הַצָּהֹב יוֹשְׁבִים בְּרֻבָּם בְּאַסְיָה הַתִּיכוֹנִית; נִקְרָאִים גַּם ״הַגֶּזַע הַמּוֹנְגוֹלִי״. הַסִּינִים, הַיַּפָּנִים, הַקּוֹרֵיאָנִים הֵם בְּנֵי הַגֶּזַע הַצָּהֹב.

— **עִתּוֹנוּת צְהֻבָּה°**, כִּנּוּי־גְּנַאי לְעִתּוֹנִים זוֹלִים בְּתָכְנָם, רוֹדְפֵי סֶנְסַצְיוֹת וּפִרְסֹמֶת.

— **פָּנִים צְהֻבִּים*** [בהשאלה] פָּנִים מַזְהִירִים וּשְׂמֵחִים: ״הַיּוֹם פָּנֶיךָ צְהֻבִּין״ (נדרים מט:). ״נִסְתַּכֵּל חֲבֵרוֹ בְּפָנָיו שֶׁהָיוּ צְהֻבִּים וּמַבְהִיקִים״ (מגדלי מו״ס, פב).

— **קַדַּחַת צְהֻבָּה°**, מַחֲלָה קָשָׁה הַנְּפוֹצָה הַרְבֵּה בָּאֲרָצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת, נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי עֲקִיצַת יַתּוּשִׁים הַמַּעֲבִירִים לַדָּם הַנֶּעֱקָץ אֶת מְחוֹלְלֵי הַמַּחֲלָה.

צֹהַב°, צוֹהַב ז׳ [מן צָהֹב] גָּוְנוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַצָּהֹב: ״וַיִּסְנַן לְאַט... עַל כָּל צֹהַב שֶׁמֶשׁ נִסְתָּרָה״ (פיכמן, עח). ״צֹהַב בַּמָּרוֹם וְהַתַּרְשִׁישׁ מִתַּחַת״ (שלונסקי, שירים א 198). ״לְנַצֵּחַ הַנֶּטוֹ שֶׁלִּי בְּצֹהַב

הטלאי" (בת־מרים, שירים 249). "לים האמץ ולצהב החול" (סנא, שירים 376). "בצהב שן־ארי צעיר ובלבן הקחון" (פניאל, נופים 9).— [צהב־, צהבו]

צהב״ ז׳ [מן צהב] צהב, צבע הצהב: "ערה דמו לכלי צהב" (סידור רס"ג, רפו). — [צהב־]

צהבהב° ת׳ [מן צהב] צהב במקצת, נוטה לצהב: "ורואה שם את ערמת החול הצהבהב" (ביאליק, המלך). "אפרוחים צהבהבים" (שניאור, פנדרי א 5). שער צהבהב. ניר צהבהב. — [צהבהבת, צהבהבים, ־בות]

צהבהבות° נ׳ [מן צהבהב] גון הצהבהב, צהב קל. — [־בות־]

צהבהובית° נ׳ [מן צהבהב] צבע צהבהב: "בולטים (הגמלים) בצהבהוביתם על רקע כחול־הים" (רגלסון, חקיקות 147). — [צהבהובית־]

צהבובית° נ׳ [מן צהב] גון הצהב, נטיה לצהב: "וכפור ראשון ממשש את צהבובית קלפתה (של הדלעת) נמשים חומים־שחרחרים" (הלקין, משבר 15). — [צהבובית־]

צהבון°, **ציהבון** ז׳ [מן צהב] 1. צהב, גון הצהב: "חצה את הדורה שצהבונה התעמם" (יזהר, שיירה 26). 2. הצהבת העלים בצמח כתוצאה ממחסור באחד מן החמרים המזינים או מפגיעה במערכת השרשים. — [צהבון־]

צהבוני° ת׳ [מן צהבון] נוטה לצהב, שיש בו צהב: "חן אפר־צהבוני זה" (ברש, ב 440). "תימרות עשן צהבוני היו פורצות" (ארד, ביתר 69). "פניו בזוקות הכא והתם סבין ובהרות־שמש צהבוניות" (יזהר, צקלג 125). "מה בקש אותו צהבוני גדל־קומה?" (שמיר, הוא הלך 196). — [צהבונית, ־ניים, ־ניות]

צהבות° נ׳ [מן צהב] צהב, צבע צהב: "קפא בעקמומיתו וצהבותו לעולם ועד" (שניאור, סיפורים צב). "מקף כחלות מרחבים חמים, צהבות שדות" (יזהר, מישור 167). — [צהבות־]

צהבני° ת׳ [מן צהב] שכלו צהב: "משהו צהבני היה מסתנן דרכם פנימה: החמה" (שמיר, הוא הלך 257). "הלילה שכזאת, כאותה צהבנית" (טביב, כערער 75). — [צהבנית, ־ניים, ־ניות]

צהבת° נ׳ [מן צהב] מחלה הנכרת בצביעה צהבה חולנית של העור וחלקי גוף אחרים, כגון לבן־העינים, בחמר־הצבע של המרה. המחלה מלוה גם סימנים אחרים, כגון: האטת הדפק, תחושת גרוד בעור (Icterus). — [צהבת־]

צהוב* ת׳ [מן ב־צהב] כועס, שרוי ברגז, שונא: "משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה" (סנהדרין קה:). "אש וברד צהובין זה לזה" (שמות רבה יב). — [צהובה, צהובים, ־בות]

צהוב, ראה צהב.

צהוב*, **ציהוב** ז׳ [מן צהב] 1*. גון צהב, הצהבה: "פרט לתחלת הצהוב (של בני־היונה)" (ספרא ויקרא ח ג). "הכתל למטה מקבל צהוב מעט" (טברסקי, לפידים 110). "חמר עשוי תכלת וצהוב" (שנהר, ב 463). צהוב העלים הנובלים. 2°. מתן צבע צהב: צהוב הקירות בסיד מערבב בצבע צהב. — [צהוב־]

צהול״ ת׳ [מן א־ צהל, צהל] מלא צהלה, שמח: "ולא ישא פני פנים צהולות" (גבירול, א 76). "לבו צהול עליו: בנו חזר בתשובה" (ליסיצקי, תולדות 190). "על שתים מזדקף הפרד הצהול" (אלתרמן, עיר 235). [ובהשאלה:] "חבורת נערים צהולי בלורית" (בסוק, נחושתיים לז). — [צהולה, צהולים, ־לות]

צהור°, **ציהור** ז׳ [מן צהר] [בגננות] גלוי הפרות לקרני השמש כדי שיספגו את האור ויאדימו יפה: צהור הגפנים על־ידי תלישת עלים וענפים המסתירים את הפרות מן השמש. — [צהור־, צהורים, ־רי־]

צהור״ ת׳ [מן צהר] בהיר, מזהיר: "נרות אדם וזהרם צהור" (ינאי, קפט). "קדם לא היו הדברים צהורים ומאירים לי כמו עכשו" (קבק, במשעול 219). "סותו הלבנה, הנקיה ושניו הצהורות" (שלו, קולות 40). — [צהורה, צהורים, ־רות]

צהיב° ת׳ [מן צהב] נוטה לצהב: "סהר דק וצהיב קם על גבול בין ירח לירח" (אלתרמן, עיר 130). — [צהיבה, צהיבים, ־בות]

א. **צהיבה**° [מן א. צהב, צהב] היות צהב. — [צהיבת־]

— צהיבת־פנים° [מן א. צהב, צהבו פניו] מאור־פנים, סבר פנים: "והוא משנן לעצמו את המלים הרוסיות לאמרן לקבלת פני הפקיד בצהיבת־פנים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קיד).

ב. **צהיבה*** נ׳ [מן ב־ צהב, צהב] ריב, רגז: "מגיד שהצהיבה מביאה לידי מיתה" (מכילתא פב:). — [צהיבת־, צהיבות]

צהיבות״ נ׳ [מן צהב] צהב, צבעו של הדבר הצהב: "וענין הכל האדמימות והצהיבות" (השרשים לג'נאח, אדם). "הביאה את ספסלי־העץ לידי הצהיבות של החלמון" (בארון, פרשיות 116). צהיבות השער. צהיבות הניר. צהיבות העלים בשלכת. — [צהיבות־]

צהילה״ נ׳ [מן צהל, צהל] 1״. השמעת קולו של הסוס: "קולות החיים שאינם מדברים כצהילה והנהיקה והגעיה והנעירה" (אמונות ודעות לרס"ג, הקדמה). "לחזור ממרחק בשעת לילה ולהכריז על עצמו בצהילה" (מלצר, אור 50). 2°. צהלה, קריאת שמחה: "נשמעו געיות צחוק עסיסי וקולות של צהילה" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 407). — [צהילת־, צהילות]

צהיר״ ת׳ [מן צהר; ראה גם צהור] בהיר: "בעין יפה... ובשכל בהיר, נהיר וצהיר" (כוסקאטו, נפוצות יהודה יט). "הפשט הבהיר והצהיר" (צייפל, סניגור 150). "כי אנו הן היינו כליך, צהיר וצח" (בסוק, תר׳ יידיש 233). — [צהירה, צהירים, ־רות]

צהירה״ נ׳ [מן צהר] 1״. זריחה: "והינו זריחה והינו צהירה" (שכל טוב בראשית מו י). 2°. [באסטרונומיה] קולמינציה, הרגע שבו מגיע כוכב בתנועתו היומית המדמה לגבה הרב ביותר מעל לאפק ("נקדת הצהירה העליונה") או לגבה הקטן ביותר מעל לאפק ("נקדת הצהירה התחתונה") ביחס למקומו של הצופה. הכוכב עובר בשעת הצהירה במצהרו של מקום הצופה. — [צהירת־]

צהירות° נ׳ [מן צהיר] בהירות, זהר: "תורה כבושה במעים... מרבה צהירות בעולם, תורה שאינה כבושה... מרבה עכירה בעולם" (סדן, ממחוז קכג). — [צהירות־]

צהל [ארמית: צהל; ערבית: צהל צעק הסוס]

~ פע' **צָהַל** פ"ע 1. צנף, השמיע (סוס או איל) קולו: "סוסים מיזנים... יצהלו" (ירמיה ה ח). "ותצהלו כאברים" (ירמיה נ יא). "סוסים שבעגלות היו צוהלים לקראתם" (עגנון, כלה שפה). "אריה שואג, איל צוהל" (ילינק, ה ג). 2 [בהשאלה] השמיע קול שמחה, צחק ורנן מגיל: "צהלי ורני יושבת ציון" (ישעיה יב ו). "והעיר שושן צהלה ושמחה" (אסתר ח טו). "וצהלו צהלת ילדים" (ביאליק, שדי). — [לצהל, צוהל, צהול, יצהל]

~ נפ' **נִצְהַל** ^, שמח, נעשה צוהל: "כשם שנצהלתם" (מהרי"ק לירמיה נ יא). "נפשי בקול תודה מאד נצהלת" (גאנארה, 538). — [להצהל, נצהל, יצהל]

~ פע' **צִהֵל** פ"י גרם לצהלה: "צהלי קולך בת־גלים" (ישעיה י ל). "תדבר לצהל צדקתך" (ינאי, רצד). "ולבת מצהלת... לאשר נרוץ ונרצה נביאה" (הנגיד, דיואן 96). "ופניכם הצהילו וצהלו קולכם" (ביאליק, למנצח). — [לצהל, מ־, י־]

~ הפ' **הִצְהִיל** פ"י 1 ^, גרם שישמיע קול צהלה: "ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם" (רש"י דברים כ ג). "הצהילה קולה הרך והצלול" (צבת, א 56). 2 [בהשאלה] שמח, הרנין, האיר: "ויין ישמח לבב־אנוש להצהיל פנים משמן" (תהלים קד טו). הבדרן הצהיל את כל המסבים. — [להצהיל את־, מצהיל, י־]

~ התפ' **נִצְטַהֵל** °, התרונן, באה צהלה בקרבו: "כור של שמן! נצטהל לבו שחור ושומע פזמונים" (טביב, כעשב 91). "נצטהל קול גנוב בקרבי" (מגר, מקרה 76). "גף יונים באתר מצטהלת" (שלו, קולות 127). "ושמע מאחוריו את קולו המצטהל של אבא" (ניצן, יחד 66). "ואותו שיר נצחי מצטהל במקורו" (גלעד, במראות 49). [ובהשאלה] "בקר אביב המצטהל אלי" (ליסיצקי, תולדות 281). "עמך הצטהל ועמך דעך זה אשרי" (פינקרפלד, גדיש 34). — [להצטהל, מצטהל, יצ־]

– **צָהֲלוּ פָּנָיו** ° [שאול מן הצהיל פנים, ראה להלן], אורו פניו, הוא שמח מאד: "צהלו פניו של החיט ואמר: דברים כגון אלו לא שמעתי מימי" (עגנון, אורח 51).

– **צָהֲלוּ עַצְמוֹתָיו** °, שמח, היה מאשר ושמח: "במקום שתצהלנה גם עצמות דכאו" (ביאליק, המתמיד).

– **הִצְהִיל פָּנִים**, האיר פנים, גרם לשמחה: "ויין ישמח לבב־אנוש להצהיל פנים משמן" (תהלים קד טו).

– **הִצְהִיל רוּחַ (לֵב)** °, שמח, גרם הנאה: "ברכת אורה ושמחה ועדוד לבבות, להצהיל את הרוח הנכאה" (ברקוביץ, הראשונים מט). "ספורו של הדוקטור הצהיל את לבותינו" (עגנון, כפות רעה).

– **פָּנִים מַצְהִילוֹת** * [על־פי תהלים קד טו], פנים מאירים, זיו פנים: "בשעה שברך יעקב אבינו את יוסף יצא ופניו מצהילות" (בראשית רבה צז).

צַהַל ^ ז' [מן צהל] צהלה, שמחה: "ובציון צהל ארון נגנו" (ינאי, שז). "צהל משמי מעל ירננו כי ימלך" (קליר, אנסיכה, מוסף א' ראש השנה). "בצעק אבדתיך ובצהל אמשך" (אלתרמן, א 172). "זה צהל הקרנים וזו שפעת האור" (ברגשטין, אסיף 11). "רב הצהל, רב הטפף במחול המשתלהב" (טנא, שירים 32). "קולות הטילים בגן בצהל נמזגים" (פניאל, נופים 11). — [צהל־, צהלו]

צַהַ"ל ° ר"ת צבא־הגנה־לישראל.

צָהֵל ^ ת' [מן צהל] צוהל, שמח: "חברו שש וצהל ומתרונן" (הנגיד, דיואן 118). "האיליאס כה בהירה וצהלה" (פרלמן, תר' רעיונות כ). — [צהלה, צהלים, ־לות]

צָהֳלָה * נ' [מן צהל, צהל] 1. תרועת שמחה, קריאת גיל: "צהלת שמחת בית־המקדש" (במדבר רבה י). "צהלה ורנה לזכר מלכותו" (אל אדון, שחרית לשבת). "ומביאות עמן שמה צהלת־חיים" (ביאליק, על כף). 2. צניפה, קול הסוסים: "אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות" (סוטה ח א). — [צהלת־, צהלות, צהלות־]

צַהֲלוּל ° ז' [מן צהל] צהלה קלה, צחוק עליז קל: "החג הזה (פורים) כליל הצהלולים ורב־ההלולים" (פרסקי, קול 103). "אותו היום ושארי ימים היו הלולים וצהלולים באניה" (שלונסקי, תר' טיל 476). "וכחם לבנו בצהלולים נכנסה רוח עזות" (ארד, תר' לסקוב 95). — [צהלול־, צהלולים, צהלולי־]

צַהֲלָנִי ° ת' [מן צהלה] שיש בו צהלה, צוהל ושמח: "קרן צהלנית של מעוז ונצח" (סדן, באלכסון 55). "טופפות הן (הנערות) סיעות סיעות צהלניות" (איתן, ברקיע 8). רקודים צהלניים. — [צהלנית, ־ניים, ־ניות]

צהר [קרוב אל זהר; אכדית: seru; ארמית: טהר; ערבית: ט'הר הופיע]

~ פע' **צָהַר** ^ פ"ע האיר, הזהיר, היה בהיר: "בהשקט ובבטחה אורך יצהר" (סידור, רס"ג שעט). "אין הלכות כלאים צוהרות ומאירות לכם" (רש"י קדושין לט.). "היא נהנתה בהביטה על הנפש הצוהרת שיצאה מרחמה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים רעו). — [לצהר, צוהר, יצהר]

~ הפ' **הִצְהִיר** פיו"ע 1 ° פ"י הכריז, מסר הודעה רשמית, גלה דעתו: ראש־הממשלה הצהיר את עמדתו. עליך להצהיר בשבועה. הנוסע נתבע להצהיר בתחנת־המכס על הסחורות שבמזוודותיו. 2 * פ"י הבריק, הבהיר: "שמן... שהוא משיר את השער ומצהיר את הגוף" (ויקרא רבה ה). "ותלבין ותצהיר צואת אדמנו" (ינאי, קנו). "דיננו הצהר ולא נצא נכלמים" (תמים פעלך, יוצר ב' ראש השנה). 3 ^ פ"ע התנוצץ, הבריק: "ועין אוהב תשעשע ותצהיר" (גבירול, ו 18). "שחלת – שרש בשם חלק ומצהיר כצפרן" (רש"י שמות ל לד). "הניצוץ הישראלי בוער בו ומצהיר מריסי עיניו" (מנדלי מו"ס, מג). "(קרשים) מבהיקים עדין בלבנונותם ומצהירים בטפין של שרף חי" (ביאליק, מאחורי 3). "מצהירין פניה מעבודה ומבריקות עיניה" (יהודה שטינברג, קב). "כשני נערה בת־עשרים שם מצהירות בצחוקן" (שניאור, שירים קטה). 4 פ"י [השוה: יצהר שמן] הכין שמן, דרך זיתים: "בין־שורתם יצהירו, יקבים דרכו ויצמאו" (איוב כד יא). 5 * פ"ע הגיע (שמש) למקומו לעת הצהרים: "שמש... בהצהירו ירתיח תבל" (בן־סירא מג ג). 6 ° [באסטרונומיה] הגיע (כוכב) אל המצהר [ראה ערך צהירה] — [להצהיר, מ־, י־]

~ הפ׳ הִצְהִיר °, הכריז, הודיע באופן פומבי וגלוי: הַהוֹדָעָה הֻצְהֲרָה בָּאֲסֵפָה. — [מַצְהָר, יַצְהָר]

~ פע׳ צִהֵר * פ״י 1 *, הֵאִיר, הִבְהִיר: ״צִהַרְתִּי לָךְ עַרְבִית וְשַׁחֲרִית, לָצֵאת וְלָשׁוּם לָךְ שְׁאֵרִית״ (ינאי, ה). 2 ° [בגננות] גִּלָּה אֶת הַפֵּרוֹת לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ לְמַעַן יִסְפְּגוּ אֶת הָאוֹר וְיַאְדִּימוּ יָפֶה: הַגַּנָּן צִהֵר אֶת פֵּרוֹת־הַגֶּפֶן עַל־יְדֵי תְּלִישַׁת עָלִים וַעֲנָפִים מִסָּבִיב לָאֶשְׁכּוֹלוֹת. — [לְצַהֵר, מְצַהֵר, יְ־]

~ פע׳ צֹהַר °, גֻּלָּה לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ: הַפֵּרוֹת צֹהֲרוּ עַל־יְדֵי הַגַּנָּן. — [מְצֹהָר, יְצֹהַר]

~ הת׳ הִצְטַהֵר °, הוּאַר, נַעֲשָׂה בָּהִיר: ״חֲלַל הָעוֹלָם הַמְּאֻטָּם מִצְטַהֵר בִּבְהִיקוֹת מְסַמְּאָה״ (ליסיצקי, תולדות 257). ״הַשֶּׁמֶשׁ מִתְבַּהֶרֶת, מִצְטַהֶרֶת״ (טברסקי, אררט 52). — [לְהִצְטַהֵר, מִצְטַהֵר, יִצְ־]

צֹהַר, ראה צָהוֹר.

א. צֹהַר, צוהר ז׳ [מן צהר; קרוב אל זֹהַר] פֶּתַח לְאוֹר, אֶשְׁנָב, חַלּוֹן קָטָן: ״צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה״ (בראשית ו טז). [ויש מבארים שם: מִכְסֶה, גַּב, סִפּוּן צַר, כהוראת הערבית: טֻ׳הְר גב, סיפון אניה; אולם בספרות המאוחרת — רק משמעות 1]: ״פֶּתַח אֶל צֹהַר בַּמָּרוֹם״ (ביאליק, בשורה). ״תַּפְלִיג אֳנִיָּה אַחֲרוֹנָה וּבְכָל צָהֳרֶיהָ מָאוֹר״ (ש׳ שלום, שירים קנב). — [צֹהַר־, צָהֳרוֹ, צְהָרִים, צָהֳרֵי־]

ב. צֹהַר *, צוהר ז׳ [מן צהר; קרוב אל זֹהַר; ארמית: טְהָרָא; ערבית: טֻ׳הְר] 1 *, זֹהַר, בְּהִירוּת, לֹבֶן: ״עֲנֵה חוֹכִיךְ וִיהַלּוּ כְּצֹהַר וְכַסַּהַר״ (סידור רס״ג, רצד). ״שֶׁמַּקְפִּיד עַל לִבּוּנוֹ וְצָהֳרוֹ שֶׁל סוּדָר״ (רש״י שבת קמ). ״צָהֳרָן שֶׁל הַמַּגָּבוֹת יָפֶה מִצָּהֳרָם שֶׁל הַסְּדִינִים״ (עגנון, עד הנה שכד). 2 ° [באסטרונומיה] זֵנִית, נְקֻדַּת־קָדְקֹד, נְקֻדָּה בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם בְּכִוּוּן אֲנָךְ מֵעַל לַצּוֹפֶה. [ראה עוד צָהֳרַיִם] — [צֹהַר־, צְהָרִים, צָהֳרֵי־]

צָהֳרַיִם, צוהריים ז״ז [מן ב. צֹהַר; מואבית: צהרם; ארמית: טֶהֱרָא ביחוד, וכן בערבית: טֻ׳הְר; המשמעות היסודית: גובה, רום] 1, חֲצוֹת הַיּוֹם, שָׁעָה 12, הָרֶגַע שֶׁל מַעֲבַר הַשֶּׁמֶשׁ בַּמִּצְהָר: ״וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם״ (מלכים א יח כו). ״עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה״ (תהלים נה יח). שָׁעָה 11 לִפְנֵי־הַצָּהֳרַיִם. הָאֲסֵפָה תִּתְקַיֵּם בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם. 2 ° [בלשון־הדיבור, קיצור מן אֲרוּחַת־הַצָּהֳרַיִם] הַסְּעוּדָה שֶׁאוֹכְלִים בַּצָּהֳרַיִם: ״הִנְנִי אוֹכֵל צָהֳרַיִם בִּמְקוֹם עֲבוֹדָתִי״. — [צָהֳרֵי־]

— אֲרוּחַת־צָהֳרַיִם °, הַסְּעוּדָה שֶׁאוֹכְלִים בְּעֵת הַצָּהֳרַיִם אוֹ בְּשָׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אַחֲרֵי־הַצָּהֳרַיִם.

— לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם °, הַזְּמַן מִן הַבֹּקֶר וְעַד סָמוּךְ לַחֲצוֹת הַיּוֹם [נכתב בקיצור לפה״צ]

— אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם °, הַזְּמַן מֵאַחֲרֵי חֲצוֹת הַיּוֹם וְעַד סָמוּךְ לִשְׁעוֹת הָעֶרֶב [נכתב בקיצור אחה״צ]

— מִשְׁכַּב־הַצָּהֳרַיִם, שְׁנַת מְנוּחָה בְּצָהֳרֵי־הַיּוֹם: ״וְהוּא שֹׁכֵב אֵת־מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם״ (שמואל ב ד ה).

— קַו־הַצָּהֳרַיִם °, מֵרִידְיָאן, כָּל חֲצִי־מַעְגָּל הַמְחַבֵּר אֶת הַקְּטָבִים הַגֵּאוֹגְרָפִיִּים שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ [ראה עוד ערך מִצְהָר]

— בָּרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם °, בָּהִיר וּבָרוּר בְּהֶחְלֵט, נָכוֹן כְּנְכוֹן הַיּוֹם.

צַו ז׳ [מן צוה] 1, צִוּוּי, פְּקֻדָּה, הוֹרָאָה: ״כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו״ (הושע ה יא). הַמֶּמְשָׁלָה פִּרְסְמָה צַו־גִּיּוּס. נִתַּן הַצַּו לְהִתְיַצֵּב. צַו הַמְּפַקֵּד. צַו בֵּית־דִּין. [ובפיוט:] ״אִם צַו הַגּוֹרָל לָמוּת הַרְחֵק מִגְּבוּלֵיךְ, תְּנִינִי כִּנֶּרֶת לָנוּחַ בְּבֵית קִבְרוֹתַיִךְ״ (רחל, שז). 2 ° [בהשאלה] צֹרֶךְ, הֶכְרֵחַ: עִנְיָן זֶה צַו הַשָּׁעָה הוּא. 3 ° [בתרגילי־סדר] חֶלְקָהּ הַשֵּׁנִי אוֹ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל פְּקֻדָּה, הַחֵלֶק הַבָּא אַחֲרֵי הָאַתְרָאָה [ראה ערך פְּקֻדָּה]. — [צַו־, צַוּוֹ, צַוְּכֶם; צַוִּים, צַוֵּי־]

— צַו לָצָו צַו לָצָו [על־פי הבנה זו בישעיה כח ט, וכן שם כח יא], פְּקֻדָּה אַחַר פְּקֻדָּה, צִוּוּיִים וּפְקֻדּוֹת בְּלִי־סוֹף.

— צַו־מְנִיעָה °, שֵׁם כּוֹלֵל לַצַּוִּים שֶׁמּוֹצִיא בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק [ראה להלן]

— צַו עַל־תְּנַאי °, צַו הַנִּתָּן עַל־יְדֵי בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק הַמּוֹרֶה לָרְשׁוּת הַנִּתְבַּעַת לָבוֹא וּלְנַמֵּק מַדּוּעַ תַּעֲשֶׂה אוֹ לֹא־תַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי (Order nisi). לְאַחַר שֶׁנִּתְמַלֵּא תְּנַאי זֶה שֶׁל מַתַּן טַעַם, מַחְלִיט בֵּית־הַמִּשְׁפָּט אִם לְבַטֵּל אֶת הַצַּו־עַל־תְּנַאי אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ צַו מֻחְלָט.

— צַו־עֲשֵׂה °, צַו בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק הַמּוֹרֶה לַנִּתְבָּע לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם.

— צַו לֹא־תַעֲשֶׂה °, צַו בֵּית־הַמִּשְׁפָּט הַגָּבוֹהַּ לְצֶדֶק לְהִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם.

— צַו־תְּנוּעָה °, טֹפֶס־פְּקֻדָּה הַנִּתָּן לְחַיָּל כְּאַסְמַכְתָּה לִנְסִיעָתוֹ אוֹ לִיצִיאָתוֹ אֶל מָקוֹם מְסֻיָּם בְּתֹקֶף תַּפְקִידוֹ.

צָו * פ״י [צורת־משנה מן צִוָּה] צִוָּה: ״הֲלֹא בְצִוּוּיִים צוֹתָהּ״ (ינאי, שפה).

צוֹאָה נ׳ [צורת־משנה של צֵאָה; מן יצא] חֹמֶר מוּצָק הַמֻּפְרָשׁ מִן הַגּוּף אַחֲרֵי הָעִכּוּל, גְּלָלִים: ״דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ״ (משלי ל יב). ״צוֹאַת אָדָם... צוֹאַת כְּלָבִים״ (ברכות כה). — [צוֹאַת־, צוֹאוֹת]

צַוָּאָה *, צוואה נ׳ [מן צוה, צִוָּה] 1 * [על יסוד הכתובים: ״צַו לְבֵיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה״, מלכים ב כ א; ״וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ... וַיָּמֹת״, שמואל ב יז כג] הוֹרָאוֹת שֶׁאָדָם נוֹתֵן בְּעַל־פֶּה אוֹ בִּכְתָב, שֶׁלְּפִיהֶן יִנְהֲגוּ הַיּוֹרְשִׁים בּוֹ וּבִרְכוּשׁוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, כְּגוֹן סִדּוּרֵי הַלְוָיָתוֹ, חֲלֻקַּת רְכוּשׁוֹ וְכַדּוֹמֶה: ״בְּצַוָּאָה בְּעָלְמָא״ (בבא בתרא קמז). ״מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע וְצַוָּאָתוֹ״ (תשובות הגאונים, הרכבי תקנג 256). ״שְׁטַר צַוָּאָה״ (ברצלוני, השטרות 75). צַוָּאָה מְאֻשֶּׁרֶת בָּעַרְכָּאוֹת. הָרְכוּשׁ נֶחֱלַק בְּהֶתְאֵם לַצַּוָּאָה. 2 *, צִוּוּי, מִצְוָה: ״הוֹאִיל וְנֶאֶמְרוּ צַוָּאוֹת בַּתּוֹרָה סְתָם וּפֵרֵט בְּאַחַת מֵהֶן״ (ספרי נשא א). 3 *, קֹבֶץ שֶׁל הַנְהָגוֹת טוֹבוֹת וְתוֹכָחוֹת מוּסָר, שֶׁכַּמָּה מִגְּדוֹלֵי־יִשְׂרָאֵל צִוּוּ לִבְנֵי־בֵיתָם (לִפְנֵי מוֹתָם אוֹ לִפְנֵי יְצִיאָה לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְכוּ׳) וְעֶרְכָּן הַמּוּסָרִי־סִפְרוּתִי כְּלָלִי וְקַיָּם; הַצַּוָּאָה נִמְנֵית עִם הַסּוּג שֶׁל סִפְרוּת־הַמּוּסָר: ״צַוָּאַת ר׳ יְהוּדָה אִבְּן־תִּבּוֹן״, ״צַוָּאַת הָרַמְבַּ״ם לְר׳ אַבְרָהָם בְּנוֹ״ וְעוֹד. — [צַוָּאַת־, צַוָּאוֹת, צַוְּאוֹת־]

— צַוָּאַת שְׁכִיב־מְרַע * [תשובות הגאונים, הרכבי תקי״ג 256; רש״י בבא בתרא קמז], הַצַּוָּאָה שֶׁמְּצַוֶּה לְבֵיתוֹ מִי שֶׁמֻּטָּל חוֹלֶה וְנוֹטֶה לָמוּת.

צוֹאִי ת׳ [מן צוֹאָה] שֶׁל צוֹאָה, מְלֻכְלָךְ, מְטֻנָּף: ״וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים״ (זכריה ג ג). ״צֶמֶר מְלֻבָּן וְצוֹאִי״ (בכורות ו ז). – [צוֹאִית, צוֹאִים או צוֹאִיִּים, ־אִיּוֹת]

צַוָּאר, צוואר ז׳ [ארמית: צַוַּאר, צַוְּרָא; יש גוזרים מן ב׳ צור שמשמעו: קשר, היינו מקום חיבור החוליות; ואחרים מן צור בערבית שמשמעו: נטיה, הטייה] 1. חֵלֶק בְּגוּף הַחַי הַמְחַבֵּר אֶת הָרֹאשׁ אֶל הַכְּתֵפַיִם: ״וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל־חֶלְקַת צַוָּארָיו״ (בראשית כז טז). ״וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ״ (בראשית מא מב). ״עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ״ (ישעיה ח ח). צַוַּאר הַחֲסִידָה. 2*. חֵלֶק מְאֹרָךְ בִּכְלִי: ״וּבְחֶבֶל הַמְּכֻוָּן עַל צַוָּארָהּ (שֶׁל חָבִית)״ (תוספתא מכשירין ב ה). צַוַּאר הַבַּקְבּוּק. צַוַּאר בִּכְלִי מוּסִיקָלִי. – [צַוַּאר־, צַוָּארוֹ... צַוַּארְכֶם; בנטיה גם בריבוי: צַוְּארֵי־, צַוָּארָיו, צַוְּארֵיהֶם, גם צַוָּארוֹת, צַוְּארוֹת־]

– צַוַּאר־הַבַּקְבּוּק°, 1. הַחֵלֶק הַצַּר וְהַמְאֹרָךְ שֶׁבְּבַקְבּוּק. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמָקוֹם־מַעֲבָר שֶׁנַּעֲשָׂה צַר בְּיוֹתֵר וְגָרַם עַל־יְדֵי־כָךְ לְעִכּוּב פְּעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁבּוֹ הִתְעַכֵּב מַהֲלַךְ־הָעֲבוֹדָה כְּתוֹצָאָה מֵעֹמֶס־יֶתֶר: עִם רִבּוּי הַסְּפִינוֹת בַּנָּמָל נוֹצַר שָׁם צַוַּאר־בַּקְבּוּק. 3. מְקוֹם תַּקָּלָה אוֹ מְקוֹם הֵעָצְרוּת שֶׁל תַּהֲלִיךְ מְסֻיָּם: הֶעְדֵּר בִּנְיָנִים לְשִׁכּוּן – צַוַּאר־הַבַּקְבּוּק בְּתַהֲלִיךְ קְלִיטַת הָעוֹלִים.

– צַוַּאר־הָרֶחֶם⁘ (רמב״ם, איסורי ביאה), הַמַּעֲבָר הַצַּר שֶׁבְּפִי הָרֶחֶם, פְּרוֹזְדוֹר.

– צַוַּאר־הַקַּת° [ברובה או במקלע וכדומה], הַחֵלֶק הַצַּר שֶׁל הַקַּת שֶׁבּוֹ אוֹחֶזֶת הַיָּד הַלּוֹחֶצֶת עַל הַהֶדֶק.

– בֵּית־צַוָּאר* (שבת מח.), מִפְתָּח בְּחָלוּק, בְּחֻלְצָה, בְּכֻתֹּנֶת וְכוּ׳ לְהַכְנִיס בּוֹ אֶת הָרֹאשׁ עַד הַצַּוָּאר.

– הֵבִיא צַוָּארוֹ בַּעֲבוֹדַת (בַּעַל) פְּלוֹנִי, הִשְׁתַּעְבֵּד לִפְלוֹנִי, קִבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲבֹד לְמַעַן פְּלוֹנִי: ״וְאַדִּירֵיהֶם לֹא־הֵבִיאוּ צַוָּרָם בַּעֲבֹדַת אֲדֹנֵיהֶם״ (נחמיה ג ה). ״וְהַגּוֹי אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדוֹ״ (ירמיה כז יא).

– דִּבֵּר בְּצַוָּאר עָתָק, הִתְחַצֵּף, דִּבֵּר בְּשַׁחְצָנוּת: ״אַל־תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם, תְּדַבְּרוּ בְצַוָּאר עָתָק!״ (תהלים עה ו).

– עֲתַק צַוָּאר° [על־פי הנ״ל], יְהִירוּת, שַׁחְצָנוּת: ״לָקְחוּ בְּנֵי הַקְּצָפִים אֶת לִבּוֹ... בְּעֹז פְּנֵיהֶם וּבַעֲתַק צַוָּארָם״ (ביאליק, אריה ד).

– הִגִּיעַ עַד צַוָּאר, בָּא עַד נֶפֶשׁ, הִגִּיעַ עַד קְצֵה גְּבוּל הַסֵּבֶל: ״שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ״ (ישעיה ח ח).

– הֵמִישׁ צַוָּארוֹ מִן־, הִשְׁתַּחְרֵר וְנֶחֱלַץ מִן־: ״רָעָה אֲשֶׁר לֹא תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם״ (מיכה ב ג).

– נָתַן צַוָּארוֹ בְּעֹל פְּלוֹנִי, נִכְנַע לִפְנֵי פְּלוֹנִי: ״וְהָיָה הַגּוֹי... אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ בָּבֶל״ (ירמיה כז ח). [ולהיפך:]

– פָּרַק עֹל מֵעַל צַוָּארוֹ, הִשְׁתַּחְרֵר מִשִּׁעְבּוּד, הִתְמָרֵד: ״וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ״ (בראשית כז מ).

– נָפַל עַל צַוְּארֵי פְּלוֹנִי, חִבֵּק וְגִפֵּף אֶת פְּלוֹנִי בְּאַהֲבָה וּבְהִתְרַגְּשׁוּת: ״וַיִּפֹּל (יוֹסֵף) עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ״ (בראשית מה יד).

– נִרְדַּף עַל צַוָּארוֹ, הָיָה מְרֻדָּף בְּלִי חָשָׂךְ, לֹא נִתַּן לוֹ מַרְגּוֹעַ: ״עַל־צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח־לָנוּ״ (איכה ה ה).

– עָלַי וְעַל צַוָּארִי* (פסחים ח:), הִנְנִי מְקַבֵּל עָלַי אֶת הָאַחֲרָיוּת הַמְּלֵאָה, אֲנִי מוּכָן לָשֵׂאת בְּכָל הַתּוֹצָאוֹת הַכְּרוּכוֹת בַּדָּבָר.

– עַל צַוָּארוֹ° [על־פי הנ״ל], עַל אַחֲרָיוּתוֹ: ״וּשְׁלֹשָׁה יְתוֹמִים עַל צַוָּארָהּ״ (ביאליק, שבעה).

– נָתַן (תָּלָה) אֶת הַקּוֹלָר בְּצַוַּאר פְּלוֹנִי* [על־פי סנהדרין ז:], תָּלָה אֶת הַשַּׁרְשֶׁרֶת בְּצַוַּאר פְּלוֹנִי [בהשאלה] הֵטִיל אֶת הָאַחֲרָיוּת עַל פְּלוֹנִי, הֶאֱשִׁים אֶת פְּלוֹנִי בְּדָבָר: הַפּוֹשֵׁעַ שֶׁנִּתְפַּס תָּלָה אֶת הַקּוֹלָר בְּצַוַּאר חֲבֵרוֹ.

– תָּלָה עַצְמוֹ עַל צַוַּאר פְּלוֹנִי°, חִבֵּק בְּחָזְקָה אֶת פְּלוֹנִי: ״וַעֲלֵי צַוַּאר נַעֲרָה אַחַת תּוֹלִים עַצְמָם שְׁנֵי בַּחוּרִים״ (ביאליק, מנהג). ״הָלְכָה תְּרֻצָּה וְתָלְתָה עַצְמָהּ עַל צַוָּארָיו שֶׁל עֲקַבְיָה״ (עגנון, אורח 75).

– דָּמוֹ תָּלוּי בְּצַוַּאר פְּלוֹנִי*, פְּלוֹנִי אָשֵׁם בַּדָּבָר וְאַחֲרַאי לוֹ: ״דָּמוֹ (שֶׁל הַנִּדּוֹן לְמָוֶת) תָּלוּי בְּצַוַּאר עֵדִים״ (ירושלמי סנהדרין כג ב).

– קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ*, הוּא אַחֲרַאי לְכָךְ: ״עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּאר כֻּלָּן״ (סנהדרין ז:).

– רֵחַיִם בְּצַוָּארוֹ*, דִּבּוּר עַל מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וַהֲרֵיהוּ נָתוּן בְּעֹל קָשֶׁה שֶׁל פַּרְנָסַת הַבַּיִת: ״רֵחַיִם בְּצַוָּארוֹ – וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה?״ (קידושין כט:).

צַוָּארוֹן, צווארון ז׳ [מן צַוָּאר] 1°. חֵלֶק הַבֶּגֶד שֶׁמְּסַבִּיב לַצַּוָּאר, מְחֻבָּר לַבֶּגֶד אוֹ נִפְרָד: צַוָּארוֹן הַחֻלְצָה. צַוָּארוֹן הַמְּעִיל. צַוָּארוֹן נֻקְשֶׁה בַּעֲמִילָן. 2 [במקרא ובפיוטים גם בריבוי ״צַוְּארוֹנִים״] צַוָּאר אוֹ תַּכְשִׁיט לַצַּוָּאר: ״לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ״ (שיר השירים ד ט). ״כִּי הָיְתָה הָאֲדָמָה כְּעֹל עֲלֵי צַוָּארוֹנַי״ (גבירול, א 5). [נכתב גם צַוָּרוֹן] – [צַוָּארוֹן־, צַוָּארוֹנִי; צַוָּארוֹנִים, ־נֵי־]

צווארון

– (בַּעֲלֵי) צַוָּארוֹן לָבָן°, כִּנּוּי לְבַעֲלֵי מִקְצוֹעוֹת חָפְשִׁיִּים – מְנַהֲלִים, פְּקִידִים, לַבְלָרִים וְכוּ׳.

צוֹב, ראה צִיב.

צוֹבְטָנִי° ת׳ [מן צבט, צָבַט] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם צְבִיטָה, עוֹקְצָנִי [גם בהשאלה]: ״צִנַּת הַחֹרֶף... רוּחַ־סְבַת הַצּוֹבְטָנִית״ (יזהר, צקלג 509). ״מִתְגַּבֵּר הָיָה בּוֹ רֶגֶשׁ חָדָשׁ, צוֹבְטָנִי״ (ברטוב, כנפים 19). ״כְּוִיָּה צוֹבְטָנִית, מַרְגִּיזָה״ (אריכא, ב 88). – [צוֹבְטָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

צוֹבֶל⁘ ז׳ [רוסית: sobol] בַּעַל־חַיִּים טוֹרֵף קָטָן, קָרוֹב בְּסוּגוֹ אֶל הַחָרְפָּן (Mustela), גָּדֵל בְּעַרְבוֹת סִיבִּיר, פַּרְוָתוֹ יְקָרָה מְאֹד: ״כָּל מִינֵי בְּגָדִים יְקָרִים שֶׁל מֶשִׁי וְשֶׁל עוֹרוֹת צוֹבֶל״ (עגנון, אלו קנג). ״אַדֶּרֶת־הַקְּטִיפָה שֶׁלּוֹ בַּעֲלַת צַוָּארוֹן־הַצּוֹבֶל, וְכוֹבַע־צוֹבֶל לְרֹאשׁוֹ״ (גולדברג, חר׳ מלחמה א 254). – [צוֹבָלִים]

צוֹבֵעַ* ז׳ [מן צבע, צָבַע] (שביעית ז א) צַבָּע, אֻמָּן לִצְבִיעַת בְּגָדִים אוֹ לִצְבִיעַת רָהִיטִים וְכֵלִים. – [צוֹבַעַת, צוֹבְעִים, ־עוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר וזכר;

צוג [צורת־מִשְׁנֶה בלשון הפייטנים מן יצג; רווחת ביחוד בזמן עבר]

~ פָּע׳ **צָג**° 1. פ״ע עָמַד, נִצַּב: ״זְכוֹר צָג בַּפֶּרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידֶיךָ״ (קליר, זכור איש). ״נוֹזְלִים צָגוּ כְּמוֹ נֵד״ (עזי וזמרת, יוצר שביעי פסח). 2. פ״י הִצִּיג: ״צָגוּ בְּכֵן בִּישֻׁרוּן״ (סידור רס״ג, רפו). ״כָּל עוֹד כַּף רַגְלֵךְ לֹא צָגָה עַל הֲדוֹם כִּסֵּא הַמֶּלֶךְ״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 313). [לָצוּג, צַגְתִּי; צָג, צָגָה; יָצוּג]

צוד [קרוב אל צדה; אוגריתית: צד; אכדית: sâdu; ארמית: צד; ערבית: צָאד]

~ פָּע׳ **צָד** פ״י תָּפַס, לָכַד: ״וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד״ (בראשית כז ה). ״צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר״ (איכה ג נב). ״הַצָּד צְבִי וְהַשּׁוֹחֲטוֹ״ (שבת ז ב). ״לִילִית צוֹד צְדָתְנִי!״ (ביאליק, עיניה). — [לָצוּד אֶת־, צַדְתִּי, צַד, צָדָה; צָד, צָדָה; יָצוּד, צוּד!]

~ נפ׳ **נָצוֹד**°, נִלְכַּד, נִתְפַּס עַל־יְדֵי צַיָּד: ״אֵין פּוֹרְשִׂין (בְּשַׁבָּת) מְצוּדוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּצּוֹדוּ מִבְּעוֹד יוֹם״ (שבת א ו). ״אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁנִּצּוֹדוּ מֵעֶרֶב יוֹם־טוֹב״ (ביצה ג ב). הַחַיָּה נִצּוֹדָה עַל־יְדֵי הַצַּיָּד. — [לְהִצּוֹד, נָצוֹד, יִצּוֹד]

~ פִּע׳ **צוֹדֵד** פ״י תָּפַס, לָכַד, מָשַׁךְ: ״לְצֹדֵד נְפָשׁוֹת, הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדֵדְנָה לְעַמִּי״ (יחזקאל יג יח). תְּמוּנָה נִפְלָאָה וּמְצוֹדֶדֶת לֵב. רַעְיוֹן נֶהְדָּר וּמְצוֹדֵד נֶפֶשׁ. — [לְצוֹדֵד, מְצוֹדֵד, יְ־]

~ הָפ׳ **הוּצַד**°, נִצּוֹד, נִלְכַּד: ״שׁוֹדֵד הַשֹּׁדֵד וּבְרִשְׁתּוֹ הוּצַד״ (סליחות, סידור 615). — [מוּצָד, יוּצַד]

~ **צַיִד, צַיָּד, הִצְטַיֵּד**, ראה ערך צַיִד.

– **צָד אֶת דַּעַת פְּלוֹנִי**°, מָשַׁךְ אֶת פְּלוֹנִי אַחֲרָיו בְּעָרְמָה, הוֹנָה וְרִמָּה אוֹתוֹ: ״(נִמְרוֹד) צָד דַּעְתָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת בְּפִיו וּמַטְעָן לִמְרֹד בַּמָּקוֹם״ (רש״י בראשית י ט).

צוֹדֵק° ת׳ [מן צדק, צָדַק] 1. שֶׁהַצֶּדֶק אִתּוֹ, מְדַבֵּר נְכוֹנָה: הִנְּךָ צוֹדֵק, יְדִידִי! אַתָּה הַצּוֹדֵק. 2. נָכוֹן, אֲמִתִּי: דְּבָרֶיךָ צוֹדְקִים. טַעֲנָה צוֹדֶקֶת. — [צוֹדֶקֶת, צוֹדְקִים, ־קוֹת]

צוה [רק עברית; ערבית: וַצַّי, אַוְצַי במשמעות זאת]

~ פִּע׳ **צִוָּה** פ״י 1. פָּקַד, גָּזַר, נָתַן הוֹרָאָה: ״וְעַתָּה, בְנִי, שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ״ (בראשית כז ח). ״עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי״ (יחזקאל ט יא). ״עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם״ (דברים טו טו). ״בָּרוּךְ... אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה״ (שבת כג.). 2. מִנָּה, הִפְקִיד: ״צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל״ (שמואל ב ז יא). ״וַיְצַוֵּהוּ ה׳ לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ״ (שמואל א יג יד). 3. הוֹדִיעַ אֶת רְצוֹנוֹ בִּדְבַר סִדְרֵי נֹהַג שׁוֹנִים אַחֲרֵי מוֹתוֹ, חֲלֻקַּת רְכוּשׁוֹ וְכַדּוֹמֶה, מָסַר צַוָּאָה: ״וַיָּקָם (אֲחִיתֹפֶל)... וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת״ (שמואל ב יז כג). ״צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה״ (מלכים ב כ א). הָאִישׁ צִוָּה אֶת כָּל רְכוּשׁוֹ לַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת. — [לְצַוּוֹת אֶת־, לְ־, עַל־; מְצַוֶּה, יְ־, גם יְצַו; צַוֵּה! גם צַו! צַוִּי!]

~ פֻּע׳ **צֻוָּה**, קִבֵּל צַו, נִתְּנָה לוֹ פְּקֻדָּה, נִגְזַר עָלָיו: ״וְאַתָּה צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ!״ (בראשית מה יט). ״וָאַעַשׂ כֵּן כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי״ (יחזקאל יב ז). ״יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם״ (ירושלמי שביעית לה א). כֻּלָּנוּ מְצֻוִּים עַל נֶאֱמָנוּת לַמּוֹלֶדֶת. — [מְצֻוֶּה, יְצֻוֶּה]

~ הִתְ׳ **נִצְטַוָּה**°, צֻוָּה, קִבֵּל צַו: ״שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ״ (קידושין לח.). ״תַּלְמִידֵי מִפִּיו וְתִצְטַוֵּי״ (יהודה הלוי, ג 168). ״זְקַן־הַכְּפָר נִצְטַוָּה צִוּוּי חָמוּר לְבִלְתִּי לָזוּז מִשָּׁם״ (ביאליק, החצוצרה ד). — [לְהִצְטַוּוֹת, מִצְטַוֶּה, יִצְ־]

– **צִוָּה לְבֵיתוֹ (אֶל בֵּיתוֹ)**, מָסַר צַוָּאָה (בִּכְתָב אוֹ בְּעַל־פֶּה) לִפְנֵי מוֹתוֹ בִּדְבַר תְּנָאֵי קְבוּרָתוֹ, אֹפֶן חֲלֻקַּת רְכוּשׁוֹ אַחֲרָיו וְכַדּוֹמֶה: ״צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה״ (מלכים ב כ א).

– **בְּמוֹתָם צִוּוּ לָנוּ אֶת הַחַיִּים**° (ביאליק, אם יש), בִּטּוּי שֶׁל הַעֲרָכָה עֶלְיוֹנָה לָאֵלֶּה שֶׁהִקְרִיבוּ נַפְשָׁם עַל הֲגַנַּת הָעָם וְהַמּוֹלֶדֶת.

– **גָּדוֹל הַמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה**° [בבא קמא לח. ושם בענין קיום מצוות] הַמְקַבֵּל פְּקֻדָּה וּמְמַלְּאָהּ עוֹלֶה עַל מִי שֶׁעוֹשֶׂה דְּבָרִים בְּהִתְנַדְּבוּת, שֶׁכֵּן הַנִּשְׁמָע לְצַו דָּרוּשׁ לוֹ עַל־פִּי־רֹב מַאֲמָץ נַפְשִׁי גָּדוֹל יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהִתְעוֹרֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר מֵרְצוֹנוֹ.

צוהב, ראה צָהֹב.

צוֹהֵל° ת׳ [מן צהל, צָהַל] עַלִּיז, מִתְרוֹנֵן, מַבִּיעַ בְּקוֹל אֶת שִׂמְחָתוֹ: הַנֶּאֱסָפִים הָיוּ שְׂמֵחִים וְצוֹהֲלִים. הַכֹּל קִבְּלוּ בְּקוֹל צוֹהֵל אֶת הַבְּשׂוֹרָה הַטּוֹבָה. — [צוֹהֶלֶת, צוֹהֲלִים, ־לוֹת]

צוהר, ראה צֹהַר.

צִוּוּי°, **צִיוּוי** ז׳ [מן צוה, צִוָּה] 1°. צַו, פְּקֻדָּה, מִצְוָה: ״אֵין הַצִּוּוּי בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא זֵרוּז״ (ספרי נשא א.). ״לָלֶכֶת בִּשְׁלִיחוּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת צִוּוּיוֹ״ (שמות רבה יב). אִסּוּרִים וְצִוּוּיִים. 2°. [בדקדוק] צוּרַת הַפְּקֻדָּה בַּפֹּעַל, ״אִימְפֶּרָטִיב״: ״וְהַצִּוּוּי מִן הַפֹּעַל הַקַּל אֲשֶׁר עֲתִידוֹ יִפְעַל... יִהְיֶה: פְּעַל״ (הרקמה לג׳נאח, 85). ״כָּתַב״ בְּצִוּוּי — ״כְּתֹב!״ ״כִּתְבִי!״ — [צִוּוּי־; צִוּוּיִים, צִוּוּיֵי־]

– **הַצִּוּוּי הַמֻּחְלָט**° (״אִימְפֶּרָטִיב קָטֵיגוֹרִי״) [בפילוסופיה של קאנט] הַצַּו הָעֶלְיוֹן לְפִי הַתְּבוּנָה הַטְּהוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה וְאֵינוֹ מִסְתַּגֵּל, וְהוּא יְסוֹד מוּסָד שֶׁל הַמּוּסָר.

– **צִוּוּי מְקֻצָּר**° [בדקדוק] צִוּוּי בְּהַשְׁמָטַת הָאוֹת ה׳ מִן הַשֹּׁרֶשׁ בִּפְעָלִים בִּגְזֶרֶת ל״ה, לְמָשָׁל: צַו! הַךְ! (בִּמְקוֹם צַוֵּה! הַכֵּה!)

– **צִוּוּי מְאֹרָךְ**° [בדקדוק] צוּרַת הַצַּו לְזָכָר בְּהוֹסָפַת ה׳ אַחֲרֵי הַשֹּׁרֶשׁ לְהַבָּעַת בַּקָּשָׁה: קוּמָה! שׁוּבָה! סְלָחָה! (בִּמְקוֹם: קוּם, שׁוּב, סְלַח).

צֶוֶת°, **צֶיוֶת** ז׳ [מן צְוַת, צַוְתָּא] 1. חִבּוּר, אִגּוּד, צֵרוּף לְצֶוֶת: צֶוֶת יָעִיל שֶׁל חֵיל רַגְלִים וְשִׁרְיוֹן. צֶוֶת הַבּוֹדְדִים לְחֶבְרָה קוֹאוֹפֶּרָטִיבִית. 2. הֲקָמַת צֶוֶת אֲנָשִׁים לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת, לְהוֹק: ״אֲגֻדַּת הַיַּמָּאִים הִתְנַגְּדָה לְצֶוֶת הָאֳנִיָּה בְּיַמָּאִים זָרִים״ (עיתונות). — [צֶוֶת־]

צוח [אוגריתית: צח; ארמית: צְוַח; ערבית: צָאחַ]

~ פָּע׳ **צָוַח** פ״ע 1°. צָעַק, צָרַח, זָעַק: ״כְּצוֹוֵחַ עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל״ (בבא מציעא כד:). ״מִתּוֹךְ שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין וְצוֹוְחִין קָפַץ שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וְיָרַד לַיָּם תְּחִלָּה״ (מכילתא לא.). ״יָצְתָה בִתּוֹ בּוֹרַחַת וְצוֹוַחַת: אוֹי לִי, אַבָּא חֶמְדַּת עֵינַי״ (פסיקתא רבתי, קלא.). ״וַאֲשֶׁר יִצְוָחוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹתָם הַחַיִּים וּשְׁאוֹנָם״ (ביאליק, המתמיד). 2. [במקרא] קָרָא בְּקוֹל, הֵרִיעַ: ״יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ״ (ישעיה מב יא). — [לִצְוֹחַ, צוֹוֵחַ, צוֹוַחַת, יִצְוַח]

~ פע׳ **צוח** °, צעק, צרח הרבה: ״והיה מצוח ואומר: וי אוי אוי שהכעסתי לבוראי״ (בראשית רבה פה). — [לצוח, מצוח, יצוח]

~ הת׳ **נצטוח** °, פרץ בצווחות, התחיל לצוח ולצעק: ״פרס חג מעל לתרנגלת אחת שבלול וכל הלול כלו מצטוח!״ (הלקין, משבר 88). ״הזעקתי את הנשים ונצטוחתי על אותם פועלים״ (טביב, דרך 12). — [להצטוח, מצ״, יצטוח]

~ הפ׳ **הצוִיח** ⁘ פ״ע 1 °, השמיע קול צווחה, פרץ בצווחות: ״שתפנים! — הצויח הקהל״ (טביב, כערער 168). ״והכל מצויח ומשריק״ (שרירא, עזה 28). ״והוא מצטלב ומצויח בהול״בהול״ (ארד, תר׳ לסקוב 67). 2 ⁘ פ״י גרם לצווחה, אמלל: ״והכל להצליח ולא להצויח״ (יגיי, שפב). — [להצויח, מצויח, יצויח]

— **צוח כברוכיה** * [על־פי קדושין מד-:], צרח בקול רם מאד, צעק בקולי־קולות: ״שצווחים כברוכיא שהנשרים מנקרים את לבבם״ (ביאליק, טעות). ״הוא נועץ את מזלגו... וצווח כברוכיה״ (שניאור, סיפורים לח).

— **צוח בפלוני (על פלוני)** *, גער ונזף בפלוני, ערער על דבריו: ״וצווח בהן השומר״ (ירושלמי דמאי כא ג). ״בואו ונצוח על עקיבא בן־יוסף״ (קדושין סח-).

צוָח ⁘, **צווח** ז׳ [מן צוח, צוח] צווחה, צעקה: ״בצהל בצוח״ (גבירול, אל נקדש). ״אלה בקרני גבהים, ואלה בקול צוחים״ (שלמה הבבלי, חגגו). ״עורבים יצריחו צוח מר״ (ליכטנבוים, במישור 57). ״להבותיו תצוחנה צוח״ (ציטלין, האש 184). ״צרימות קצרות... צוחים צוחים״ (יזהר, שירה 134). — [צוח־, צוחים, צוחי־]

צוָחה, צווחה נ׳ [מן צוח, צוח] צעקה, זעקה, קול צריחה: ״אבלה יהודה... וצוחת ירושלים עלתה״ (ירמיה יד ב). ״היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר״ (ברכות ט ג). ״צוחה נתעבה בגרונם״ (ביאליק, חלפה). — [צוחת־, צוחות, צוחות־]

— **אין פרץ ואין צוחה** [שאול מן הכתוב: ״אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבותינו״, תהלים קמד יד] שקט ושלוה, הכל מתנהל כשורה, אין כל תקלה.

צוחוח °, **ציווחוח** ז׳ [מן צוחח, צוחח] קול צווחה קלה: ״התרגשות וקנאה וצוחוחי צחוק חנוק״ (שמיר, במו 42). — [צוחוח־, צוחוחים, ־חי־]

צוחח [מן צוח]

~ פע׳ **צוחח** ° פ״ע השמיע קול צווחה קלה: ״נו, צוחחו האורזות קול אחד״ (שמיר, הוא הלך 104). — [לצוחח, מ״, יצוחח]

צוחיא ⁘ ז״ר [ארמית] צווחנים, צעקנים [רווח במימרה:]

— **כבר צווחו צוחיא** ⁘ [שאול מן בבא מציעא צב: בשינוי נוסח] רבים כבר טענו נגד הדבר: ״כבר צווחו צוחיא על כך ולא הצליחו״ (ביאליק, אגרות ה פב).

צוחן °, **צווחן** ז׳ [מן צוח, צוח] צעקן, כנוי למי שמרבה לצוח ולצעק: ״ונשים מפרכסות באות עמהם צווחניות ושחקניות״ (עגנון, כפות עז). תינוק צווחן שכמותו! — [צווחנית, ־נים, ־ניות]

צוחנות °, **צווחנות** נ׳ [מן צווחן] צעקנות, הנוהג לצוח הרבה: קשה לשאת את צווחנותו של אותו תינוק. — [צווחנות־]

צוחני °, **צווחני** ת׳ [מן צווחן] צעקני, שיש בו משום צווחה וצעקה, מחריש אזנים: ״יש שתפול בחצר השכן בת־קול צווחנית״ (ביאליק, מאחורי ה). ״קולה היה צווחני, אך עתה לא רצתה להסתלק״ (שמיר, עירום 284). ״יצא הקול מרסק, צווחני, צלצלני ורעשני״ (ויסלבסקי, יחידים 165). בכיה צווחנית. — [צווחנית, ־ניים, צווחניות]

צוחקני ° ת׳ [מן צחק, צחק] שיש בו צחוק: ״צהלה צוחקנית צלולה״ (ברש, א 329). הבעה צוחקנית. — [צוחקנית, ־ניים, ־ניות]

צוִיחָה ⁘, **צוויחה** נ׳ [מן צוח, צוח] השמעת קול צווחה, צעקה: ״בצויחה או בשתיקה״ (תוספות כתובות יד-). ״רסיסים של צויחות דקות מרסקות״ (ביאליק, מאחורי א). צויחת התינוק. — [צויחת־, צויחות]

צִויץ °, **צוויץ** ז׳ [בחיקוי לקול הצפור] קול צפצוף הצפור, קול ציוץ: ״צויץ, צויץ עד בלי די״ (ביאליק, צפרירים). ״בצויץ של שמחה ושל בכי״ (בסוק, תר׳ יידיש 174).

צִויצָה °, **צוויצה** נ׳ [מן צויץ] ציוץ, השמעת צפצוף של צפור: ״יוצאות פעם בפעם בציצה ובצויצה סנוניות פרחניות״ (ביאליק, מאחורי ט). ״הצויצה הקולנית של שפעת האנקורים״ (שופמן, ה 17). ״ותמיד עוד נוספת איזו צויצה חדה אחת״ (יזהר, מישור 53). — [צויצת־, צויצות]

צוּל ⁘ ז׳ [צורת־משנה של צולה] צולה, מעמקי מים: ״טבועים בצול״ (קליר, כהושעת אלים). ״טבעתי במי צול בטיט ורפש״ (פיוטים, סידור 657). — [צול־, צולים, צולי־]

צולב ° ת׳ [מן צלב; צלב] הבא בצורת צלב, המופיע בשני כוונים מצטלבים, שתי וערב: אש (יריות) צולבת. [ובהשאלה:] חקירה צולבת. — [צולבת, צולבים, ־בות]

צוּלָה נ׳ [צורת־משנה של מצולה] מצולה, מעמקי מים: ״האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש״ (ישעיה מד כז). ״הצולה הקטנה במקוה הזכוכית״ (ביאליק, שבעה). [ובהשאלה:] ״בצולת הבכי טבעתי״ (משה אבן־עזרא, א 86). ״השבעתיך, אחי הפליט, בכוס הדמים, בצולת־היגונים״ (טבנקין, שירים 194). — [צולת־, צולות]

א. **צוֹלֵל** ° ת׳ [מן א. צלל, צלל] 1. אמודאי, שחין היורד אל מתחת למים לשם ספורט או כדי לשלות משהו מתוך המים: צוללים לדלית פנינים מן הים. תחרות של צוללים. 2. יורד ונולש למטה: מטוסים צוללים. — [צוללת, צוללים, ־לות]

ב. **צוֹלֵל** ° ת׳ [מן ב. צלל, צלל] [בפונטיקה] כנוי לכל אחד מן ההגאים למנ״ר שהם קוליים ומצלצלים, לא חוככים ולא פוצצים. יש קוראים להם גם ״שוטפים״. — [צוללת, צוללים, צוללות]

צוֹלְלוּת ° נ׳ [מן ב. צלל, צלל] [במוסיקה] בהירות הצליל (Sonority). — [צוללות־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ⁘ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

צוֹלְלָן° ז' [מן א. צוֹלֵל] מַלָּח בְּצוֹלֶלֶת, אִישׁ־צוֹלֶלֶת. — [צוֹלְלַן־, צוֹלְלָנִים, ־לָנֵי־]

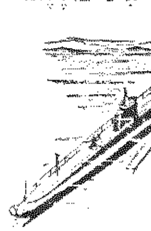
צוללת

צוֹלֶלֶת° נ' [מן א. צלל; ראה א. צוֹלֵל] סְפִינָה סְגוּרָה בְּאֹפֶן הֶרְמֶטִי וּמְצֻיֶּדֶת בְּמִתְקָנִים מְיֻחָדִים לִצְלִילָה בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מְמֻשָּׁךְ מִתַּחַת לַמַּיִם (Submarine). הַצּוֹלְלוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּעִקָּר לְתַפְקִידֵי קְרָב, לְהִתְקָרְבוּת בַּסֵּתֶר אֶל אֳנִיּוֹת הָאוֹיֵב, לְהַפְצָצָתָן וּלְטִבּוּעָן. — [צוֹלֶלֶת־, צוֹלַלְתּוֹ, צוֹלְלוֹת]

צוֹלֵעַ ת' [מן צלע, צָלַע] 1. חִגֵּר, פִּסֵּחַ, נְכֵה־רַגְלַיִם: "וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה" (צפניה ג יט). אָדָם צוֹלֵעַ. 2 ° [בהשאלה] כּוֹשֵׁל, בִּלְתִּי־מְכֻוָּן, שֶׁאֵינוֹ־מַתְאִים: דֻּגְמָה זוֹ שֶׁהֵבֵאתָ צוֹלַעַת בְּמִקְצָת. מָשָׁל צוֹלֵעַ, חָרוּז צוֹלֵעַ. — [צוֹלֵעָה גם צוֹלַעַת, צוֹלְעִים, ־עוֹת]

צוֹלְפָנִי° ת' [מן צלף, צָלַף] שֶׁהוּא מַצְלִיף וּפוֹגֵעַ: "רוּחַ וּלְעָפוֹת, גֶּשֶׁם צוֹלְפָנִי" (שלונסקי, תר' בבל 130). "עֹמֶד חֹרֶף רוּסִי, צוֹלְפָנִי" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 23), [ובהשאלה] "בְּמִלִּים צוֹלְפָנִיּוֹת מְדַקְּרוֹת בְּיוֹתֵר" (גנסין, ג 203). בִּקֹּרֶת קָשָׁה וְצוֹלְפָנִית. — [צוֹלְפָנִית, ־נִיִּים, צוֹלְפָנִיּוֹת]

צום [ארמית: צוּם; ערבית: צָאם]

~ פָּע' **צָם** פ"ע יָשַׁב בְּתַעֲנִית, הִסְתַּגֵּף, נִמְנַע מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה: "וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב" (שמואל ב א יב). "וָאֱהִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם" (נחמיה א ד). הַיְּהוּדִי צָם בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. — [לָצוּם, צַמְתִּי, צָם, צָמָה; צָם, צָמָה; יָצוּם]

צוֹם ז' [מן צום; ארמית: צוֹמָא; ערבית: צַוְם] תַּעֲנִית, הִמָּנְעוּת מֵאֲכִילָה וּמִשְּׁתִיָּה מֵחֲמַת אֵבֶל אוֹ מִטְּעָמִים דָּתִיִּים: "אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד" (אסתר ד ג). "שְׁלֹשֶׁת יְמֵי הַצּוֹם אֵין מִתְעַנִּין אוֹתָם רְצוּפִין" (סופרים יז ד). "בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יִכָּתֵבוּן וּבְיוֹם צוֹם כִּפּוּר יֵחָתֵמוּן" (ונתנה תוקף, מוסף ימים נוראים). — [צוֹם־, צוֹמוֹת]

— **הַצּוֹם**° [נדרים ח ו], כִּנּוּי לְצוֹם יוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא הַצּוֹם הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר בְּיִשְׂרָאֵל.

— **צוֹם גְּדַלְיָהוּ**°, צוֹם מָסָרְתִּי בְּיוֹם ג' בְּתִשְׁרֵי, הוּא יוֹם הָאֵבֶל עַל רֶצַח גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם, נְצִיב בָּבֶל בִּיהוּדָה אַחֲרֵי חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן (ירמיה מא ב) [ראה להלן צוֹם הַשְּׁבִיעִי]

— **צוֹם הָרְבִיעִי** (זכריה ח יט), כִּנּוּי לְצוֹם בְּיוֹם שִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז, הַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי מִנִּיסָן, הַיּוֹם שֶׁבּוֹ הֻבְקְעָה חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.

— **צוֹם הַחֲמִישִׁי** (זכריה ח יט), כִּנּוּי לְצוֹם בְּיוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב, הַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי מִנִּיסָן, הוּא יוֹם הָאֵבֶל עַל חֻרְבַּן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ.

— **צוֹם הַשְּׁבִיעִי** (זכריה ח יט), הוּא צוֹם גְּדַלְיָהוּ בְּג' בְּתִשְׁרֵי, הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִנִּיסָן [ראה לעיל]

— **צוֹם הָעֲשִׂירִי** (זכריה ח יט), כִּנּוּי לְצוֹם בְּיוֹם עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי מִנִּיסָן, הַיּוֹם שֶׁבּוֹ הֵחֵל הַמָּצוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם עַל־יְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר.

צוֹמֵד° ז' [מן צמד] [במוסיקה] סִימָן הַמְחַבֵּר חֲמִשָּׁה קַוִּים לְמַעֲרֶכֶת אַחַת (Accolade). — [צוֹמְדִים]

— **סוֹגֵר צוֹמֵד**°, סוֹגֵר שֶׁסִּימָנוֹ קַו מְפֻתָּל { אוֹ }

צוֹמֵחַ תו"ז [מן צמח, צָמַח] 1 ת' גָּדֵל, מִתְפַּתֵּחַ. 2° ז' שֵׁם כּוֹלֵל לִצְמָחִים: "הַדּוֹמֵם וְהַצּוֹמֵחַ וְהַחַי וְהַמְדַבֵּר" (יהודה אבן־תיבון, רוח חן א). 3°, וֶגֶטַצְיָה, כְּלַל הַצְּמָחִים הַמְכַסִּים שֶׁטַח מְסֻיָּם: הַצּוֹמֵחַ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. חֶבְרָה לְהַגָּנַת הַצּוֹמֵחַ.—[צוֹמַחַת, צוֹמְחִים, ־חוֹת]

צוֹמֵק ת' [מן צמק, צָמַק] מְקֻמָּט, מְיֻבָּשׁ, חָרֵב: "וְשָׁדַיִם צֹמְקִים" (הושע ט יד). "פָּנִים צוֹמְקִים וּמְצֹרָרִים" (ביאליק, אם יש). — [צוֹמֶקֶת, צוֹמְקִים, ־קוֹת]

צומת, ראה צֹמֶת.

צוֹנָם° ז' [ארמית: צוֹנְמָא] צוּר, סֶלַע (ירושלמי בבא בתרא יג ב). — [צוֹנַם־, צוֹנָמִים, צוֹנְמֵי־]

צוֹנֵן תו"ז [מן צנן] 1 ת' קָרִיר, שֶׁאֵינוֹ חַם: "בְּתַנּוּר חַם אוֹ בְּתַנּוּר צוֹנֵן" (פסחים מח). "וְהָיוּ מֵימֶיהָ צוֹנְנִין וְיָפִין" (בראשית רבה צג). [ובהשאלה:] "תּוּגָה צוֹנֶנֶת וְקַלִּילָה מַשְׁעֶנֶת אֶת מִצְחִי" (עגנון, כפות שצד). "יָפִים הַלֵּילוֹת בִּכְנַעַן צוֹנְנִים הֵם וּבְהִירִים" (י' קצנלסון, לילות כנען). נִשְׂתָּרְרוּ יְחָסִים צוֹנְנִים בֵּין הַשְּׁכֵנִים. 2 ז' מַיִם קָרִים: "הֵבִיאוּ סִילוֹן שֶׁל צוֹנֵן לְתוֹךְ אַמָּה שֶׁל חַמִּין" (שבת ג ד). "זֶה הָיָה הַסִּילוֹן שֶׁל צוֹנֵן שֶׁהוּצַף עַל רֹאשׁוֹ" (סוקולוב, במראות 95). "נִתְעַלֵּף, שָׁפְכוּ עָלָיו דְּלִי שֶׁל צוֹנֵן" (הזז, צל 191). — [צוֹנֶנֶת, צוֹנְנִים, ־נוֹת]

— **צוֹנְנִים**° ז"ר מַיִם קָרִים: "וְרָזוֹ שֶׁיְּשַׁפְשֵׁף גּוּפוֹ בְּצוֹנְנִים" (עגנון, כפות רדה), שָׁתִיתִי כּוֹס צוֹנְנִים.

— **מִי שֶׁנִּכְוָה בְּרוֹתְחִין נוֹשֵׁב בְּצוֹנְנִים**° [פתגם] מִי שֶׁנִּכְשַׁל פַּעַם בְּדָבָר מַתְחִיל לְהַפְרִיז בִּזְהִירוּתוֹ אַף מִדְּבָרִים קַלִּים מִמֶּנּוּ.

צוֹנְנוּת° נ' [מן צוֹנֵן] קְרִירוּת: "וְטָרַף יַעֲרִי בְּלֶחֶם הַבָּצוֹעַ וּבְצוֹנְנוּת הַמַּיִם הַנִּשְׁתִּים" (שלונסקי, שירים ב 255). [ובהשאלה:] "תַּחַת מַסְוֵה הַצּוֹנְנוּת אֲשֶׁר לַמִּשְׁטָמָה" (שטיינמן, דודאים 133). "פִּקְחוּת מְרֻבָּה עַד כְּדֵי צוֹנְנוּת רַצְיוֹנָלִיסְטִית" (קרמר, ריאליזם 87). — [־נוּת־]

צוֹעָה נ' [מן יצע] שְׂמִיכָה, מִכְסֶה (ירושלמי כתובות לג ד). — [צוֹעַת־, צוֹעוֹת]

צוֹעֵן° ת' [מן צען, צָעַן] נוֹדֵד, נָע וָנָד: "מְחַפֵּשׂ בִּלְבוּשׁ יִשְׁמְעֵאלִי צוֹעֵן" (טביב, דרך 168). "הִיא חַיָּה יַחַד וְיַחְדָּו הִיא צוֹעֶנֶת" (מלצר, תר' נהרות 123). — [צוֹעֶנֶת, צוֹעֲנִים, ־נוֹת]

צוֹעֲנִי° ז' [מן צען, צוֹעֵן. ובדמיון־צלילים לרוסית: tzigan, או לגרמנית: Zigeuner] כִּנּוּי לְצֶאֱצָאָיו שֶׁל שֵׁבֶט שֶׁיָּצָא בִּשְׁנַת 1000 בְּעֵרֶךְ מֵהֹדּוּ וְהוּא נָע וָנָד מֵאָז בַּחֲבוּרוֹת קְטַנּוֹת בְּאַרְצוֹת אֵירוֹפָּה, אַסְיָה וְאַפְרִיקָה וְשׁוֹמֵר עַל דְּרָכָיו וּמִנְהָגָיו. הַצּוֹעֲנִים רֻבָּם שְׁחוֹרֵי עוֹר וְשֵׂעָר. רַבִּים מֵהֶם הֻשְׁמְדוּ עַל־יְדֵי הַנָּאצִים בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה. — [צוֹעֲנִיָּה, צוֹעֲנִים, ־נִיּוֹת]

— **חַיֵּי־צוֹעֲנִים**°, כִּנּוּי לְחַיֵּי נְדוּדִים, חַיִּים לְלֹא מוֹלֶדֶת, חַיֵּי נָע־וָנָד.

צוֹעֲנִיּוּת° נ' [מן צוֹעֲנִי] נְדוּדִים, נַוָּדוּת. — [צוֹעֲנִיּוּת־]

צוֹעֵר ז' [מן צער; צָעִיר] 1°, בַּעַל דַּרְגָּה נְמוּכָה, צָעִיר בְּוֶתֶק: פְּקִידִים צוֹעֲרִים וּבְכִירִים בַּמִּשְׂרָד. 2° [בצבא] חָנִיךְ בֵּית־סֵפֶר לִקְצִינִים (Cadet). 3. נַעַר עוֹזֵר לְרוֹעֵה־צֹאן: "הַךְ אֶת־הָרֹעֶה...

וְהֵשַׁבֹתִי יָדִי עַל־הַצֹּעֲרִים" (זכריה יג ז). "לְהוֹצִיא אֶת הַצּוֹעֵר וּלְהָבִיא אֶת דְּמֵי הַנּוֹקֵד" (מכילתא צג.). 4*. עוֹזֵר, סְגָן: "צוֹעֲרֵי הַלְוִיִּם" (ערכין ב ז) [לדעה אחרת: מְשׁוֹרֵר מְזַמֵּר, כהוראת "שָׁאעֶר" בערבית] – [צוֹעֵר־, צוֹעֲרִים, צוֹעֲרֵי־]

א. **צוּף** ז׳ [הגיזרון אינו ברור; יש גוזרים מן צוף] הַמִּיץ הַמָּתוֹק שֶׁמַּפְרִישִׁים הַפְּרָחִים הַשּׁוֹנִים: הַדְּבוֹרִים אוֹסְפוֹת אֶת הַצּוּף וּמְכִינוֹת מִמֶּנּוּ דְּבַשׁ. "צוּף דְּבַשׁ" (משלי טז כד). – [צוּף־, צוּפִים, צוּפֵי־]

– נֹפֶת צוּפִים, מִינֵי הַצּוּף הַמְּתוּקִים בְּיוֹתֵר: "וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים" (תהלים יט יא).

ב. **צוּף*** ז׳ [ערבית: צוּף צמר] אֲנִיץ שֶׁל צֶמֶר: "שֶׁמָּא יֵשׁ צוּפִים בְּלֹא לָבָן?" (ירושלמי בבא קמא ו ד). [רווח יותר: צִיף, צִיפָּה, ראה ערכים אלה] – [צוּף־, צוּפִים, צוּפֵי־]

צוף [ארמית: טוף]

~ פע׳ **צָף** פ״ע 1*. נִשָּׂא עַל פְּנֵי הַמַּיִם, שָׁט: "רָאָה (הִלֵּל) גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם" (אבות ב ו). "שֶׁמֶן שֶׁהוּא צָף עַל גַּבֵּי יַיִן" (טבול יום ב ה). הָעֵץ צָף עַל הַמַּיִם. 2. שָׁטַף וְעָלָה, זָרַם: "צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי" (איכה ג נד). 3*. עָלָה לְמַעְלָה, הִגְבִּיהַּ: "סֶלַע שֶׁצָּף עַל גַּבֵּי הָאָרֶץ" (תוספתא שביעית ג ג). "הַקַּשׁ שֶׁעַל הַמִּטָּה... מְנַעְנְעוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה צָף וָרַךְ לִשְׁכַּב" (רש״י שבת קנא.). 4° [בהשאלה על עניין מופשט] הוֹפִיעַ, נִצְנֵץ: "מִיָּד הָיְתָה צָפָה וְעוֹלָה שְׁאֵלָה זוֹ" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 93). "וְצָף פִּתְאֹם מִן הַדְּמָמָה קוֹל צְעָדָה" (ביאליק, מגילת ד). "הָיוּ הַמִּלִּים צָפוֹת וְעוֹלוֹת מִלִּבּוֹ" (עגנון, כפות קכג). – [לָצוּף, צַף, צָפָה; צַף, צָפָה; יָצוּף]

~ הפ׳ **הֵצִיף** פ״י 1*. שָׁטַף, כִּסָּה בְּזֶרֶם מַיִם: "שֶׁעָלָה הַיָּם וְהֵצִיף אֶת הָעוֹלָם" (בראשית רבה כג). הַנָּהָר שֶׁגָּאָה הֵצִיף אֶת כָּל הַסְּבִיבָה. הָאִכָּר הֵצִיף אֶת הַשָּׂדֶה בְּמַיִם. (ובפיוט:) "יִשְׁטְפוּ הַחַיִּים יְצִיפוּ הָאָרֶץ" (ביאליק, המתמיד). "וְשׁוּב הֵצִיף הַכֹּל וְשׁוּב הַכֹּל הִסְעִיר מִשְׁבַּר הָאֹשֶׁר וְהַדְּוַי" (רחל, כד). 2. הִזְרִים, גָּרַם שֶׁיָּצוּף וְיִשְׁטֹף: "וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם... אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל פְּנֵיהֶם" (דברים יא ד). 3. הֵשִׁיט, גָּרַם שֶׁדָּבָר־מָה יָצוּף וְיִנָּשֵׂא עַל פְּנֵי הַמַּיִם: "וַיַּשְׁלֶךְ (אֱלִישָׁע) שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל" (מלכים ב ו ו). הַנַּעַר הֵצִיף סִירַת־נְיָר עַל פְּנֵי מֵי־הַשְּׁלוּלִית. 4° [בהשאלה] פִּזֵּר דְּבַר־מָה בְּשֶׁפַע, הֵפִיץ לָרֹב: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הֵצִיף אֶת הַשּׁוּק בִּסְחוֹרוֹתָיו. הַמִּפְלָגוֹת הֵצִיפוּ אֶת הָרְחוֹבוֹת בְּכָרָזוֹת בְּיוֹם הַבְּחִירוֹת. 5*. הִגְבִּיהַּ: "מִיָּד הִתִּירָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהֵצִיף אֶת הַכִּבְשָׁן וְהֶעֱלָה אוֹתָן" (תנחומא במדבר נח טו). – [לְהָצִיף אֶת־, מֵצִיף, מְצִיפָה; יָצִיף]

~ הפ׳ **הוּצַף** ⁺. 1⁺. נִשְׁטַף, כֻּסָּה בְּזֶרֶם: "חֲמוּסָה וּבְדָם הוּצָפָה" (פיוטים, סידור 738). הַסְּבִיבָה הוּצְפָה עַל־יְדֵי מֵי הַנָּהָר שֶׁגָּאָה. שְׂדוֹת־הָאָרֶץ הוּצְפוּ. 2⁺. הוּזְרַם: "מֵי יַם־סוּף הוּצְפוּ" (אויבים נחלקו, יוצר ז׳ פסח). 3°. הוּשַׁט, הוּשַׂם עַל הַמַּיִם: הָעֵץ הוּצַף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. 4° [בהשאלה] פֻּזַּר בּוֹ לָרֹב, כֻּסָּה בְּשֶׁפַע שֶׁל דְּבָרִים: הַשּׁוּק הוּצַף סְחוֹרוֹת חֲדָשׁוֹת. – [מוּצָף, יוּצַף]

צוּפָה° נ׳ [מן צוף] 1. כֹּשֶׁר שֶׁל גּוּף לָצוּף. 2. כֹּשְׁרוֹ שֶׁל נוֹזֵל לְהַחֲזִיק בְּתוֹכוֹ גּוּף בְּמַצַּב צִיפָה. – [צוּפַת־]

צוֹפֶה ז׳ [מן א. צפה, צָפָה] 1. מַשְׁקִיף, עוֹמֵד עַל מִצְפֶּה, עַל מִגְדָּל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לִצְפּוֹת לְמֵרָחוֹק: "וַיִּרְאוּ הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה הֶהָמוֹן נָמוֹג" (שמואל א יד טז). "וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם צֹפִים, הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר" (ירמיה ו יז). הַצָּבָא הֶעֱמִיד צוֹפִים (זַקִּיפִים). 2. כִּנּוּי לְנָבִיא, חוֹזֶה, הָרוֹאֶה בְּעֵינֵי רוּחוֹ אֶת הֶעָתִיד: "בֶּן־אָדָם, צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל ג יז). 3°. חָבֵר בִּתְנוּעַת "הַצּוֹפִים" [ראה להלן צופים]: סִיסְמַת הַצּוֹפֶה: "חֲזַק וֶאֱמָץ!" – [צוֹפָה, צוֹפִים, צוֹפוֹת]

– צוֹפִים°, הִסְתַּדְּרוּת שֶׁל יְלָדִים וָנֹעַר שֶׁמַּטְּרָתָהּ חִנּוּךְ הַנֹּעַר לְסֵדֶר, לְחַיֵּי חֶבְרָה, לִבְרִיאוּת־הַגּוּף, לְמִדּוֹת טוֹבוֹת, לְעַצְמָאוּת וּלְאֶזְרָחוּת טוֹבָה – עַל־יְדֵי פְּעֻלּוֹת־חֶבְרָה, מַחֲנָאוֹת, טִיּוּלִים, הַכְשָׁרָה לַעֲבוֹדָה וְכַדּוֹמֶה. הִסְתַּדְּרוּת הַצּוֹפִים בְּיִשְׂרָאֵל הִיא כְּמַתְכֹּנֶת תְּנוּעַת הַצּוֹפִים בְּאַנְגְלִיָּה וּבִשְׁאָר אֲרָצוֹת, שֶׁנּוֹסְדָה לָרִאשׁוֹנָה עַל־יְדֵי הַלּוֹרְד הָאַנְגְּלִי בֵּדֶן פָּאוֹל בִּשְׁנַת 1905 ("Boy-scout" – נַעַר־סִיָּר).

צוֹפִי° ת׳ [מן צופה 3] שֶׁל הַצּוֹפֶה, שֶׁל הִסְתַּדְּרוּת הַצּוֹפִים: הַתְּנוּעָה הַצּוֹפִית הָעוֹלָמִית. יְסוֹדוֹת צוֹפִיִּים בִּתְנוּעַת הַנֹּעַר. חִנּוּךְ צוֹפִי. בְּרָכָה צוֹפִית. – [צוֹפִית, צוֹפִיִּים, צוֹפִיּוֹת]

צוֹפִיָּה, ראה א. צפה, צָפָה.

צוֹפִיּוּת° נ׳ [מן צופה 3] יְסוֹדוֹת תְּנוּעַת הַצּוֹפִים: עֶזְרָה הֲדָדִית, עַצְמָאוּת, אֶזְרָחוּת טוֹבָה, הַכְשָׁרָה לַעֲבוֹדָה וּלְהַגְשָׁמָה. – [־פִיּוּת־]

צוּפִית° נ׳ [מן צוף] צִפּוֹר־שִׁיר זְעִירָה – ראה יוֹנֵק־הַדְּבַשׁ.

צוּפָן° ז׳ [מן צוף] בַּלּוּטָה אוֹ רִקְמָה בַּפֶּרַח, אוֹ גַּם מִחוּץ לַפֶּרַח, הַמַּפְרִישָׁה צוּף. – [צוּפַן־, צוּפָנִים, צוּפְנֵי־]

צוֹפֶן, ראה צֹפֶן.

צוּפָנִי° ת׳ [מן צוף] הַמֵּכִיל צוּף, עָסִיסִי: "נִכְנֶסֶת... וְשֶׁזִיף גָּדוֹל וְצוּפָנִי בְּפִיהָ" (מגד, חדוה 14). – [צוּפָנִית, צוּפָנִיִּים, צוּפָנִיּוֹת]

צוֹפָר° ז׳ [מן צפר; צְפִירָה; על־משקל שׁוֹפָר] סִירֵנָה, מִתְקָן הַמֻּפְעָל בַּיָּד אוֹ בְּחַשְׁמַל וּמַשְׁמִיעַ קוֹל צְפִירָה מְמֻשֶּׁכֶת וְחַדָּה עַל־יְדֵי מַשַּׁב זֶרֶם חָזָק שֶׁל אֲוִיר עַל פְּנֵי לוּחַ עָגֹל הַמְנֻקָּב נְקָבִים־נְקָבִים וְהַמִּסְתּוֹבֵב בִּמְהִירוּת: צוֹפַר בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הֻפְעַל לְהַפְסָקַת הַצָּהֳרַיִם. צוֹפָרִים לְהַשְׁמָעַת קוֹלוֹת אַזְעָקָה וְאַרְגָּעָה. צוֹפָר בִּמְכוֹנִית. – [צוֹפַר־, צוֹפָרִים, צוֹפְרֵי־]

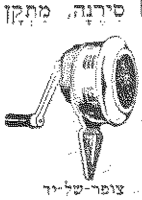
צוֹפָר־שֶׁל־יָד

צוץ (בחיקוי לקול הציפור)

~ פע׳ **צָוַץ*** פ״ע צִיֵּץ, צִפְצֵף: "צִפּוֹר מְצַוֶּצֶת וְיוֹדַעַת עַל מָה מְצַוֶּצֶת" (קהלת רבה א א). "וּלְשׁוֹנוֹ הָיְתָה מְצַוֶּצֶת כִּמְשַׁבֶּצֶת שִׁנּוֹ הַחֲסֵרָה" (שנהר, ב 467). "שֶׁהָיְתָה מְצַוֶּצֶת הַבָּרוֹת בּוֹדְדוֹת כְּמִתּוֹךְ תְּנוּמָה מוּפֶרֶת" (יזהר, צקלג 104). [ראה גם צִיֵּץ] – [לְצַוֵּץ, מְצַוֵּץ, יְצַוֵּץ]

~ הפ׳ **הִצְוִיץ**° פ״ע צִוֵּץ, הִשְׁמִיעַ קוֹל צִוּוּץ: "צִפֹּרֶת עַל אֶדֶן חַלּוֹן שָׁם תַּצְוִיץ" (טנא, שירים 390). – [לְהַצְוִיץ, מַ־, יַ־]

~ התפ׳ **הִצְטַוֵּץ**°. נִשְׁמַע כְּעֵין צִוּוּץ: "וְקוֹל מַצְרִיד וְחָלוּד מִצְטַוֵּץ וְעוֹלֶה מִתּוֹכוֹ" (טביב, דרך 151). – [לְהִצְטַוֵּץ, מִצְ־, יִצְ־]

צוּצִיק° ז׳ [בלשון־הדיבור, שאול מרוסית] כִּנּוּי־הִתּוֹלִי לְצָעִיר, וָאטוּט, פִּרְחָח: "אֱלֹהִים גְּדוֹלִים, הֲרֵי אֵלֶּה צוּצִיקִים גְּמוּרִים!" (יזהר, צקלג 350). — [צוּצִיקִים]

צוּצֶלֶת* נ׳ [ארמית: צִיצְלָא, בבא בתרא עה., גם צוּלְצְלָא, סנהדרין קי: כנראה מִן צלצל, על שום הקול — כעין צלצול] מִין שֶׁל יוֹנֵי־בָּר מִן הַסּוּג תּוֹר (Streptopelia senegalensis). הַצּוּצֶלֶת קְטַנָּה וַעֲדִינָה מִיּוֹנַת־הַבַּיִת. צִבְעָהּ אֲדַמְדַּם־חוּם. בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל צַוָּארָהּ רְצוּעָה שֶׁל כְּתָמִים שְׁחוֹרִים. הַצּוּצֶלֶת מְצוּיָה בֶּעָרִים. יְדוּעָה גַּם בְּשֵׁם "תּוֹר־הָעִיר". יַצִּיבָה בָּאָרֶץ. — [צוּצֶלֶת־, צוּצָלוֹת, צוּצְלוֹת־; הזכר: צוּצָל, צוּצָלִים, צוּצְלֵי־]

צוצלת (1/6)

א. **צוק** [קרוב אל עוק; ארמית: עוק; ערבית: צַ׳יק, צַ׳אקַ]

~ הפ׳ **הֵצִיק** פ״י 1. הֵעִיק, הֵצֵר, נָגַשׂ, לָחַץ: "בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ" (דברים כח נג). "שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְיֻשֶּׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ וְחָזַר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים לָהּ" (ספרי וזאת קכט). "זֵדִים הֱצִיקוּנִי וְהִגְדִּילוּ עָלַי פִּיהֶם" (משה אבן־עזרא, קודש ע). 2. הִטְרִיד וְהוֹגִיעַ, גָּרַם יִסּוּרִים עַל־יְדֵי הַפְצָרָה מְרֻבָּה וְטַרְדָנִית: "וַיְהִי כִּי־הֵצִיקָה לּוֹ (דְּלִילָה לְשִׁמְשׁוֹן) בִדְבָרֶיהָ כָּל הַיָּמִים וַתְּאַלְצֵהוּ, וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת" (שופטים טז טז). "הֱצִיקַתְנִי תְשׁוּקָתִי לְאֵל חָי" (יהודה הלוי, א 19). "הִתְחִיל הָרָעָב מְצִיקוֹ" (עגנון, כלה רכט). [לְהָצִיק לְ־, הֵצִיקָה; מֵצִיק, מְצִיקָה, יָצִיק]

~ הפ׳ **הוּצַק**, נִלְחַץ, נִתַּן בִּמְצוּקָה: "כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ" (ישעיה ח כג). "הוֹשַׁע מוּצָק מִמְּצִיקָיו" (בן־סירא ד ח). — [מוּצָק, יוּצַק] [וראה גם ערך יצק]

— **הֱצִיקַתְהוּ רוּחַ בִּטְנוֹ** [על־פי מליצת אליהוא באיוב לב יח: "הֱצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי... אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח לִי"] [בדרך־בדיחה] חָשׁ הִתְעוֹרְרוּת פְּנִימִית עַזָּה, דְּחָפָהוּ יֵצֶר פְּנִימִי.

ב. **צוק** [צורת־משנה של יצק]

~ פע׳ **צָק** ٭ פ״י יָצַק, שָׁפַךְ: "מֵנִיחַ הַכְּלִי בֵּין בִּרְכָּיו וְצָק עַל יָדָיו" (רמב״ם ברכות ו יג). "עֲדַת גּוֹלִים עָמְדָה שָׁם מְכֻנֶּסֶת בִּתְפִלָּתָהּ, צָקוּהָ לֹא מִלִּים" (ש׳ שלום, שירים קצו). — [לָצוּק, צָק, יָצוּק]

צוּק*, צוֹק* ז׳ [אולי מן יצק, מוּצָק?] סֶלַע זָקוּף, רֹאשׁ צוּר: "עָלְתָה (הַבְּהֵמָה) לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה" (בבא מציעא ז י). "וְהֶעֱלָה אֶת־רוֹכְבוֹ אֶל רֹאשׁ צוּק גָּבוֹהַּ" (ביאליק, מתי). — [צוּק־, צוּקִים, צוּקֵי־]

צוֹק ז׳ [מן א. צוק; במקרא רק בצירוף: "בְּצוֹק הָעִתִּים", ראה להלן] לַחַץ, מְצוּקָה, צָרָה: "הָהּ לְבָב עָזַב בְּצוֹק פֵּרוּד יְנַתְּקוּ חוּטָיו" (אברהם אבן־עזרא, א 53). "הֶעְדֵּר הַהֲנָאוֹת וְצוֹק הַפַּרְנָסָה" (מורה נבוכים, א לא). "וְצוֹק לִבֵּהוּ לְהַשְׁכִּיחַ" (שלונסקי, תר׳ פושקין 41). [רווח בספרות החדשה בעיקר בצירוף:]

— **צוֹק הָעִתִּים**, מְצוּקַת הַזְּמַן, שְׁעַת חֵרוּם, יָמִים טְרוּפִים: "וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם... וּבְצוֹק הָעִתִּים" (דניאל ט כה). "בְּצוֹק עִתִּים אֵלֶּה וּבְמַשָּׂאָם" (ביאליק, דמעה). "מֵחֲמַת צוֹק הָעִתִּים נִתְמַעֲטוּ נוֹטְעֵי גַנּוֹת" (ברש, ב 65). "וְאִי־אֶפְשָׁר לְכַלְכֵּל אֲפִלּוּ עֲנִיֵּי הַגּוֹן בְּצוֹק הָעִתִּים הָאֵלֶּה" (עגנון, אלו ע). "כִּי בְּצוֹק הָעִתִּים הַלָּלוּ אֲשֶׁר גַּלְגַּל הָעֲנִיּוֹת חוֹזֵר־בָּעוֹלָם" (הזז, צל 81).

צוּקָה נ׳ [צורת־משנה של צוק] מְצוּקָה, לַחַץ, צָרָה: "בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה" (ישעיה ל ו). "בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה" (משלי א כז). "וְצַרְתִּי לְךָ תֵּצַר, וְלִמְאֹד יִחַדְתִּי בְּצוּקָתְךָ בְּצוּקָה" (כלפון, 132). — [צוּקַת־, צוּקוֹת]

צוּקִית° נ׳ [מן צוק, על־פי הלועזית] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּיכְלִים (Monticola). הַצּוּקִית שׁוֹכֶנֶת הָרִים בִּצְפוֹן אַרְצֵנוּ וּבְמֶרְכָּזָהּ. — [צוּקִית־, צוּקִיּוֹת]

צוּקֶר◇ ז׳ ראה סֻכָּר◇.

א. **צור** [קרוב אל צרר; ארמית: צור; ערבית: צַארַ כסף]

~ פע׳ **צָר** פ״ע חָנָה עִם חֵילוֹ מִסָּבִיב לְמָקוֹם וְהִקִּיפוֹ כְּדֵי לְנַתְּקוֹ מִן הַסְּבִיבָה וּלְהַכְרִיחַ אֶת יוֹשְׁבָיו לְהִכָּנַע: "כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ" (דברים כ יט). "בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְכָל־חֵילוֹ אֶל־יְרוּשָׁלַםִ וַיָּצֻרוּ עָלֶיהָ" (ירמיה לט א). — [לָצוּר עַל־, אֶל־; צָר, צָרָה; צָר, צָרָה; יָצוּר]

~ נפ׳ **נָצוֹר**, הָיָה בְּמָצוֹר, נֻתְּקוּ כָּל דַּרְכֵי הַיְצִיאָה וְהַכְּנִיסָה אֵלָיו עַל־יְדֵי חֵיל הָאוֹיֵב: "כְּעִיר נְצוּרָה" (ישעיה א ח). הָעִיר הַנְּצוּרָה לֹא נָפְלָה. — [לְהִצּוֹר, נָצוֹר, נְצוֹרָה; נָצוֹר, נְצוּרָה; יִצּוֹר]

ב. **צור** [קרוב אל יצר; ארמית: צור; ערבית: צַוַּר]

~ פע׳ **צָר** פ״י נָתַן צוּרָה, שָׁוָה דְּמוּת וְתַבְנִית, צִיֵּר: "אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי" (תהלים קלט ה). "בְּשַׂר־וָדָם צָר צוּרָה עַל גַּבֵּי הַכֹּתֶל" (ברכות י.). [ובהשאלה:] "לָצוּר צוּרָה אַחַת לְכָל הַחֶבְרָה" (אחד העם, פו). — [לָצוּר, צָר, צָרָה; צָר, צָרָה; יָצוּר]

~ פע׳ **צִיֵּר** ٭, ראה ערך ציר.

ג. **צור** [צורת־משנה של א. צרר]

~ פע׳ **צָר** פ״י צָרַר, כָּרַךְ בִּצְרוֹר, שָׂם בַּחֲבִילָה: "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳" (דברים יד כה). "וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית ה׳" (מלכים ב יב יא). — [לָצוּר אֶת־, צָר, צָרָה; צָר, צָרָה; יָצוּר]

— **לָצוּר עַל־פִּי צְלוֹחִית**°, ראה א. צרר.

ד. **צור** [צורת־משנה של ב. צרר]

~ פע׳ **צָר** פ״י צָרַר, שָׂנֵא, אָיַב: "וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ" (שמות כג כב). — [לָצוּר אֶת־, צָר, יָצוּר]

א. **צוּר** ז׳ [ארמית: טור] 1. סֶלַע גָּדוֹל, צוּק: "וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר" (שמות לג כא—כב). "כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ" (במדבר כג ט). "יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר" (תהלים עח טו). "נְהִי מְפוֹצֵץ צוּר" (ביאליק, אם יש). 2. [בהשאלה] מְצוּדָה, מִבְצָר, בְּיִחוּד כִּנּוּי לֵאלֹהִים הַמְשַׁמֵּשׁ מַחֲסֶה־עֹז לַצַּדִּיק: "אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ" (שמואל ב כב ג). "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" (דברים לב ד). "לָבוֹא בְהַר־ה׳ אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל" (ישעיה ל כט). "וְצַר אֵלַי סָר וְצוּר מִנִּי סָר" (יהודה הלוי, ז 281). "מִתּוֹךְ בִּטָּחוֹן בְּצוּר יִשְׂרָאֵל הִנְנוּ חוֹתְמִים בַּחֲתִימַת יָדֵינוּ לְעֵדוּת עַל הַכְרָזָה זוֹ" (מגילת העצמאות, תש״ח). — [צוּר־, צוּרִי; צוּרִים, צֻרֵי־]

— צור־מחצבתו° [על־פי ישעיה נא א: ״הביטו אל־צור חצבתם״] מקורו, גזעו, העם והמולדת שמהם יצא אדם: ״ויבישו בזה את צור־מחצבתם״ (אבן־זהב, אחרי פי 235). פלוני התנכר לצור־מחצבתו והמיר את דתו.

— צור־מכשול (ישעיה ח יד), אבן־נגף, תקלה.

ב׳ **צור*, צֻר*** ז׳ [אולי מן ג׳ צור קשר] נצר: ״צורי דקל״ (שבת צ:). — [צור־, צורים, צורי־]

צור, ראה צר.

צורב° תו״ז [מן צרב, צרב] 1. שורף, גורם תחושה כשל כויה: סרפד צורב. אש צורבת. 2. פוגע קשה, מצער: עלבון צורב. 3 [מן צורבא, ראה ערך זה] כנוי לבחור־ישיבה, תלמיד בית־מדרש: ״בא אליו צורב אחד להסמך על ידו להוראה״ (ליפסון, מדור 365). — [צורבת, צורבים, צורבות]

צורבא* ז׳ [ארמית, מן צרב צרב] [רווח רק בצירוף:]

— **צורבא מרבנן* (דרבנן)** [המשמעות המקורית כנראה: מי שנצרב באש של חכמים] כנוי מקבל בתלמוד לתלמיד־חכם, צעיר השומע תורה מפי רבותיו: ״האי צורבא מרבנן דרתח, אוריתא היא דקא מרתחא ליה״ (תענית ד.) [תלמיד־חכם זה שרתח, התורה היא שמרתחת אותו]. ״בנעימה זו של צורבא דרבנן״ (בן־ציון, לח). ״ואי אתה מכיר בהשקפה ראשונה אם צורבא דרבנן הוא או עם־הארץ מדאוריתא״ (עגנון, כלה קכט).

צורבני° ת׳ [מן צרב, צורב] צורב, גורם תחושה כעין כויה: ״סטירה לחי... צורבנית וצלצלנית״ (ביאליק, ספיח ה). ״ריחה החריף והצורבני של זעת גשם״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 111). ״מצליף על פני בשבטי שלג וקרה דוקרנים וצורבניים״ (ליסיצקי, תולדות 110). פגיעה צורבנית. — [צורבנית, צורבניים, צורבניות]

צורה נ׳ [מן ב׳ צור] 1. דמות, תבנית, מראה דבר: ״צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל־צורתיו״ (יחזקאל מג יא). ״צורת פתח״ (בבא בתרא ד א). ״צורת לבנה״ (עבודה זרה ג ג). 2*. ציור, תמונה, רשום: ״יש לציירים סממנין שהן צרין צורות שחורות ולבנות ובינוניות״ (נגעים ב א). המשלש והמרבע הם צורות הנדסיות. 3*. פרצוף, תאר: ״אנשים של צורה הם״ (מועד קטן ט.). אדם בעל צורה נאה. 4°. הבעה, ארשת: פניו לבשו צורה רצינית. 5°. מבנה, שיטה, טיפוס: צורת השלטון במדינה. צורות ההתישבות בארץ. 6° [בספרות] המסגרת או המראה החיצוני של יצירה, להבדיל מן ״תכן״: צורה ספורית. צורה שירית. צורה ותכן. 7⁜ [בפילוסופיה] פורמה, דמות מסימת שלובש כל גוף והיא המיחדת אותו מגופים אחרים, מהותו העצמית, להבדיל מן ״חמר״ שהוא התכן הגלמי: ״נמצאם (את היסודות) מחברים מחמר וצורה״ (חובות הלבבות, היחוד ו). — [צורת־, צורות, צורות־]

— **אדם־של־צורה*** [תענית טז.]. **בעל־צורה°**. אדם בעל הדרת־פנים, אדם נכבד ונשוא־פנים: ״הסופרים והפרשנים המעוררים לאיזו תנועה חדשה הם אנשים־של־צורה, היודעים עת ומדה לכל חפץ״ (אחד העם, כד). ״מראהו כבראשונה, מראה יהודי שו״ב בעל־צורה״ (ביאליק, החצוצרה א).

— **אינו יודע צורת מטבע*** [שאול מירושלמי עבודה זרה מב ג, מן המספר על ״נחום איש קודש־קדשים, שלא הביט בצורת מטבע מימיו״ — משום שהיו חקוקות עליה צורות של אלילים] הוא בטלן גמור בעסקי העולם הזה, אינו יודע את ערך הכסף.

— **פשט צורה ולבש צורה⁜** (רוח חן י), שנה את מראהו, החליף את דמותו.

— **תרגם פסוק כצורתו***, תרגם באפן מלולי, לפי הצורה החיצונית של המאמר, בלי שים לב לתכנו העניני: ״המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי״ (קידושין מט.).

— **תורת־הצורות°** [בדקדוק] החלק העוסק במבנה המלים בלשון, בנטיותיהן ובכנוייהן.

צורון, צוורון ז׳ [מן צואר] כתיב אחר במקום ״צוארון״: ״באחד ענק מצורניך״ (שיר השירים ד ט). צורונים מעמלנים [ראה צוארון] — [צורון־, צורונים, צורוני־]

צורונית°, צוורונית נ׳ [מן צורון] עטיף לצואר, סודר לעטף בו את הצואר. — [צורונית־, צורוניות]

צורחני° ת׳ [מן צרח, צרח] שיש בו צריחות, צעקני: ״ושסעו בקריאות חול צורחניות את נגינת השאננים״ (ליסיצקי, תולדות 66). ״נשמע קול צורחני״ (טברסקי, אררט 273). — [צורחנית, ־ניים, ־ניות]

צורך, ראה צרך.

צורמני° ת׳ [מן צרם, צרם] הצורם את האזן, שהוא בלתי־נעים לשמיעה: ״צפירות מחצפות, צורמניות״ (בר־יוסף, הצומדים 83). ״קלוח מי־השמוש שנשמע ברמה צורמנית בתוך הדממה״ (ניצן, יתד 94). — [צורמנית, צורמניים, ־ניות]

— **צורמנית°** תה״פ באופן הצורם את האזן: ״חרוזים חורקים צורמנית ביותר״ (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 239).

צורן, ראה צרן.

צורן° ז׳ [מן צורה] [בתורת־הצורות בלשון] מורפימה, אות או הברה במלה המשוה לה צורה או נטיה מסימת, למשל האות מ׳ במלת ״מפקד״ או הברת ״תי״ במלת ״כתבתי״. — [צורן־, צורנים, צורני־]

צורני° ת׳ [מן צורה] של צורה מסימת, פורמלי, השיך למראהו החיצוני של דבר ולא לתכנו הפנימי: ״תורת ההגיון חוקרת... את הקשר הצורני של המחשבות מבלי שים לב לתכנן כלל ועקר״ (ברגמן, מבוא לתורת ההכרה 4). ״המסגרות האידיליות והצורניות של הרומן״ (קרמר, ריאליזם 11). עבוד צורני של היצירה, נתוח צורני. — [צורנית, צורניים, ־ניות]

צורף ז׳ [מן צרף, צרף] אמן העוסק במלאכת זהב וכסף, מתיך כסף או זהב, מזקק אותם מסיגיהם ועושה מהם כלים שונים — טבעות, תכשיטים וכדומה: ״מעשה חרש וידי צורף״ (ירמיה י ט). שען וצורף. — [צורף־, צורפים, צורפי־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ⁜ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

צורפות° נ׳ [מן צורף] מלאכתו של הצורף, האמנות לצרף זהב וכסף, להתיכם, לזקקם מסיגיהם ולהתקין מהם כלים שונים: ממחה בצורפות. – [צורפות־]

צורר ז׳ [מן ב. צרר] צר, שונא, אויב: "המן... צרר היהודים" (אסתר ג י). מדינתנו הוקמה על אף התנכליותיהם של צוררינו. – [צוררים, צוררי־: צוררת, צוררות]

צוררות° נ׳ [מן צורר] שנאה, יריבות: "שניות שקבלה לפעמים צורה של צוררות" (בר״ש, ג 110). – [צוררות־]

צורתי° ת׳ [מן צורה] של צורה מסימת, פורמלי: "מרכז רוחני צורתי, בלי מהות ותכן ממשי... הוא דבר שאינו יכול לאגד אותנו" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סה). "תלות צורתית ולא הגאית" (ייבין, תולדות הכתב 41). [רווח יותר: צורני] – [צורתית, ־תיים, ־תיות]

א. **צות** [צורת־משנה של יצת]

~ הפ׳ **הצית** פ״י הצית, הדליק: "במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד" (ישעיה כז ד). – [להצית, מצית, יצית]

~ פע׳ **צת** ⁺, הצית: "צת בה חריות ומוקדה הרב" (קליר, סידור 693). – [לצות, צת, יצות]

ב. **צות** [ארמית: צית, אצית שמע בקול; ערבית: צות קול]

~ פע׳ **צותת** * פ״ע 1. שמע, הקשיב, האזין: "המשקיף בעד חלונה ועל פתחיה יצותת" (בן־סירא יד כה). "צותת אל עבר הגדר: האין רשרוש קוטפים בא משם?" (שניר, עירים 273). "יצותתנו תמיד לקולות מכל עבר" (הזמסקי, אזוב 98). "שעונה אל הדלת ומצותתת לצעדיו" (גינצ, יתד 125). 2 [בהשאלה] חקר ודרש: "כי ימצא (חלל) לא שתהא חוזר ומצותת עליו" (ירושלמי סוטה כג ב). – [לצותת, מצותת, יצותת]

~ הפ׳ **הצית** * פ״ע הקשיב, האזין: "בשעה שתלמידי־חכמים יושבין... הקדוש־ברוך־הוא מצית לדבריהם" (מדרש תהלים ל). – [להצית, מ־, י־]

~ פע׳ **ציית** *, ראה ערך ציית.

ג. **צות** [קרוב אל צבת; ראה גם צות, צותא]

~ פע׳ **צות** * פ״ע התחבר, נטפל: "כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה" (ברכות ו:). "ישבה לעמתו ברכבת אל חיפה, צותה לו בחניותיו" (רגלסון, חקוקות 57). – [לצוות ל־; צוות, יצוות]

~ פע׳ **צות** ° פ״י 1. הקים צות: "החלט לצות את האניה בצות ישראלי" (עיתונות). 2 [בהשאלה] חבר, צרף: "הנה הויה יד בסלעים... מצותת קשי־ערף" (בסוק, מבחר רפ). – [לצות, מ־, י־]

~ פע׳ **צות** °, נתחבר לצות, הוקם בו צות: האניה צותה בצות חדש. – [מצות, יצות]

~ הת׳ **נצטות** ⁺, התחבר, התאחד: "כיון שלא ימצאו במי יצטותו (היונים) יברחו הנשארים" (רבינו חננאל, ביצה י׳). "רבים מתכנסים מסביב לדגל אחד... מצטותים ומתלכדים" (שטייגמן, בן 93). "והנה מצטותים לעגול" (טברסקי, מחושך 156). "מצטותים חבורות־חבורות ומתגודדים" (טביב, דרך 144). – [להצטות, מצטות, יצ־]

צות°, **צוות** ז׳ [מן ג. צות; קרוב אל צבת; ארמית: צותא*] 1 °. חבר, קבוצת אנשים הממלאים במשתף תפקיד מסים במקום או במתקן מסים: צות־מלחים של האניה. צות עובדי המטוס. צות מכונת־יריה. צות־תותחנים. 2*. חברה, שתוף: "וקושרין לה תרנגלת שתהא לה לצות" (תוספתא שבת ו ד). "ולולא הדבור לא היה לאדם צות בחברו והיה כבהמה" (חובות הלבבות, הבחינה ה). "בודד אם תהלך או אם בצות" (הומסקי, אזוב 125). 3 ⁺. לוי, טפל ל־: "שלא נברא (הרע) אלא להיות צות אל הטוב" (רמ״ע מפאנו, אמרות טהורות, חקור דין א כא). "מה שנעשה צות וטפל לעברית, כחלקים הארמיים" (ביאליק, הספר העברי). – [צות־, צותו; צותים, צותי־, גם צותות, צותות]

צותא*, **צוותא** ז׳ [ארמית, מן צות] צות, יחד, חברה.

– **בצותא***, **בצותא חדא** °. ביחד, יחדו, בחברותא: "ואחריני בצותא הוא דאזיל" (תמיד כז:). "קוראים לעתים קרובות בתנ״ך בצותא" (צמח, ב 93). "עשינו במקצת יחד ובמקצת בצותא חדא עם חברים אחרים" (סוקולוב, במראות 25). "יחד הלכו לשוח, אכלו בבית־המזון בצותא חדא" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נט). בלינו בצותא ערב נעים.

צותי°, **צוותי** ת׳ [מן צות] קבוצתי, של התאגדות בצות: "המסגרת הצותית סיעה בכבוש העבודה והכשרת העובדים" (קדרי, כורך 181). – [צותית, צותיים, ־תיות]

צותן°, **צוותן** ז׳ [מן צוה, צוה] מי שמצוה, נותן פקודות: "אי־אפשר לעולם בלא מחנה קטנה של צותנים מצד זה ומחנות קטנות של מצוים ועומדים מצד זה" (קלצקין, כתבים 19). – [צותן־, צותנים, ־תני־]

צותנות°, **צוותנות** נ׳ [מן צותן] מתן פקדות, שליטה בתקף צו: "להטיל מרות... בכמה וכמה תכסיסים של צותנות ורדיה" (קלצקין, כתבים 19). – [צותנות־]

צזורה° נ׳ [לאטינית: caesura הפסקה] אתנחתא הבאה בתוך הטור בשירה והיא מחלקת אותו לשני חלקים, בהתאם להטעמה הריתמית של השיר. "צזורה היא פעימת־הלב של בת־השירה" (פריג׳מן, תר׳ רעיונות לג). – [צזורות]

צח ת׳ [ראה צחח, גם צחצח] 1. זך, טהור, נקי: "דודי צח ואדום" (שיר השירים ה י). "רוח צח" (ירמיה ד יא). "ופניהם צחים ולבנים" (אברהם אבן־עזרא, ב 50). "ביתה קטן, צח ונקי" (ביאליק, פלוני). "פסיל זו שעורה צח ושערותיה מלאות ונאות כזהב" (עגנון, כלה רעו). יצאתי לשאף אויר צח. 2 ⁺. בהיר ודיקן בדבורו: "שאינם בקיאים וצחים בלשון ערבית אשר יעתיקו ממנה" (חובות הלבבות, פתיחת יהודה אבן־תבון). – [צחה גם צחה, צחים, צחות]

– **לשון צחה** °. לשון ברורה ומדיקת. דבור על טהרת הלשון: פלוני מדבר עברית צחה ונמלצת.

– **צחות** תה״פ באפן צח וברור, בלא גמגום ובלא שבוש: "ולשון עלגים תמהר לדבר צחות" (ישעיה לב ד). "שים לבך אל מאמרי, וקח מפי צחות, וכמוני ידבר בפי צחות" (הנגיד, דיואן 50). "דביר במשפחות, גביר דובר צחות" (אברהם אבן־עזרא, א 24).

צָחֶה, צִיחֶה ת׳ [קרוב אל צחח; ארמית: צְחָא, גם צְהָא; רווח ביחוד בצירוף עם "צָמָא"] יָבֵשׁ, נִחָר: "וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא" (ישעיה ה יג). "וּפִסְמַת עֲטִינַיִךְ תִּינֶקְנָה שִׂפְתֵי צְחוֹת צָמָא" (שלונסקי, שירים א 174). "מְצָאתִיהָ צְחַת־צָמָא בְּלֵב הַמִּדְבָּר" (ד׳ שחם, שאלה 20). "הָיָה חַם, הַפֶּה הָיָה צִחֶה" (יזהר, צקלג 148). [ובפירוש בהשאלה:] "לְכוּ אֵלָיו וְצִחֵה בֵּין בְּצָמָא עֲלָפוּ" (משה אבן־עזרא, א 14). — [צְחֵה־, צְחָה, צְחַת־, צְחִים, צְחֵי־, צְחוֹת, צְחוֹת־]

צָחוּחַˆ ת׳ [מן א׳ צחח; צַח] זַךְ, נָקִי: "רְחֵלִים... שֶׁעָלוּ מְלֻבָּנוֹת וּצְחוּחוֹת מִן הָרַחְצָה" (רשב״ם, שיר השירים ד ב, הוצ׳ ילינק). — [צְחוּחָה, צְחוּחִים, ־חוֹת]

צָחוּיˆ ת׳ [מן צחה] חָרֵב, יָבֵשׁ: "דַּל כֶּרֶם וּמְעֻרְבָּב וְצָחוּי" (תוחלת ישראל, סליחות ב׳ עשרת ימי תשובה). — [צְחוּיָה, צְחוּיִים, ־יוֹת]

צָחוּןˆ ת׳ [מן צחן; צַחֲנָה] בָּאוּשׁ, מַסְרִיחַ, מַעֲלֶה צַחֲנָה: "צָחוּן וּמְלֻכְלָךְ" (רש״י איוב ט לא). "חָבִית שֶׁל אַשְׁפָּה צְחוּנָה" (שנהר, ג 341). "זְנַב דָּג מָלוּחַ וּמְיֻבָּשׁ, הָרַע וְהַצָּחוּן" (סברסקי, אקוסטה ב 105). "בִּגְדֵיהֶם הַצְּחוּנִים וְהַמְסֹאָבִים" (אריכא, ב 167). — [צְחוּנָה, צְחוּנִים, צְחוּנוֹת]

צְחוֹק ז׳ [מן צחק, צָחַק] צַהֲלַת שִׂמְחָה, שׁוּרַת קוֹלוֹת קְצָרִים וּמְקֻטָּעִים הַפּוֹרְצִים מִגְּרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם בִּשְׁעַת שִׂמְחָה רַבָּה אוֹ בְּדִיחוּת־הַדַּעַת, אוֹ כְּהַבָּעַת לַעַג וְלִגְלוּג: "וַתֹּאמֶר שָׂרָה: צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים, כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי" (בראשית כא ו). "וַיִּפְרֹץ בִּצְחוֹק אַבִּיר אֲשֶׁר לְקוֹלוֹ נָעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים" (סוקולוב, במראות 160). "נִתְמַלְּאוּ שְׂשׂוֹנָהּ, צְלִיל קוֹלָהּ וּצְחוֹקָהּ" (ביאליק, לא ידע). "וּפוֹרְצוֹת מִפַּעַם לְפַעַם בִּצְחוֹק שֶׁל הֲנָאָה" (הזז, היושבת 127). "וְשָׁם גַּם נִתְבַּהֵר בֵּינְתַיִם מַשֶּׁהוּ, לְפִי שֶׁכְּבָר צְחוֹקִים הָיוּ מְהַלְּכִים שָׁם" (יזהר, צקלג 15). — [צְחוֹק־]

— **בִּצְחוֹק**° [בלשון־הדיבור] לֹא בִּרְצִינוּת, לְשֵׁם הִתּוּל בְּעָלְמָא: אַל־נָא תָּשֵׂם לִבְּךָ לִדְבָרָיו, הֲלֹא אַךְ בִּצְחוֹק אָמַר זֹאת.

— **צְחוֹק־הַגּוֹרָל**° [דיבור פסיכי] תַּעְתּוּעֵי הַגּוֹרָל, תַּהְפּוּכוֹת בְּמַזָּלוֹ שֶׁל אָדָם.

— **צְחוֹק מְפִיסְטוֹ**°, צְחוֹק מְרֻשָּׁע וְשִׂטְנִי, צְחוֹק אַרְסִי [ראה עוד ערך מְפִיסְטוֹ]

— **צְחוֹק בַּצַּד!**° [בלשון־הדיבור; שאול מיידיש] חֲדַל־נָא לְהִתְלוֹצֵץ! אַל־נָא בִּבְדִיחוּת! הָבָה נְדַבֵּר בִּרְצִינוּת!

— **בַּת־צְחוֹק**°, חִיּוּךְ, שְׂחוֹק־קַל.

— **הָיָה לִצְחוֹק**, לָעַג וּבָז לוֹ: "תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל" (יחזקאל כג לב).

— **הִתְפַּקַּע מִצְּחוֹק**° [בלשון־הדיבור] הִרְבָּה לִצְחֹק עַד כִּי לֹא הָיָה בּוֹ עוֹד כֹּחַ: הַכֹּל הִתְפַּקְּעוּ מִצְּחוֹק לִשְׁמֹעַ הַבְּדִיחָה הַחֲרִיפָה.

— **שָׂם אוֹתוֹ לִצְחוֹק**°, הֵתֵל בּוֹ, לָעַג לוֹ.

צְחוֹקִית° נ׳ [מן צְחוֹק] צְחוֹק קַל, בַּת־צְחוֹק: "שְׂמֵחָה צְחוֹקִית מְשֻׁרְוֶלֶת, מֵאוֹתָן שֶׁמְּזֻמָּנוֹת עִמָּהּ לְכָל שָׁעָה" (ארד, ביתר 246). — [צְחוֹקִית־, צְחוֹקִיּוֹת]

צָחוֹר, צָחֹר ת׳ [קרוב אל צהר, זהר, טהר] לָבָן: "רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת" (שופטים ה י). "אַל מִתַּחַת סְדִינֵי הַצָּחֹר הַצַּח" (ביאליק, צפרירים). — [צְחוֹרָה, צְחוֹרִים, צְחוֹרוֹת]

צָחוֹרˆ ז׳ [מן צָחוֹר] לֹבֶן, זֹךְ, גּוֹנוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַלָּבָן: "שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מִצְּחוֹרָיו" (זבארה, השעשועים, מראות השחן). "עוֹטֶה אוֹר, שַׂלְמַת צָחוֹר" (ביאליק, קומי צאי). "טְוֵה לִי חוּט טָהוֹר לָבָן כִּצְחוֹרוֹ שֶׁל הֶעָנָן" (ברגשטין, אסיף 100). "בְּלֵיל צָחוֹר וְכָחוֹל" (ליסיצקי, מידות 183). — [צְחוֹר־]

צַחוּתˆ נ׳ [מן צַח] 1 °, טֹהַר, זֹךְ: "לָךְ אַדֶּרֶת הַקּוֹמָה וְאַף צַחוּת עוֹר הַגְּוִיָּה" (לייזון, המליצה מדברת 2). צַחוּת הָאֲוִיר בַּגַּן. צַחוּת פָּנֶיהָ שֶׁל הַנַּעֲרָה. 2ˆ, טֹהַר הַסִּגְנוֹן, דִּבּוּר עַל טָהֳרַת הַלָּשׁוֹן וְהַמְּלִיצָה: "שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צַחוּת לָשׁוֹן לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פַּלְטִין כְּאַהֲרֹן" (לקח טוב שמות ד י). "וּלְשׁוֹן צַחוּת הַמִּקְרָא" (רש״י שמות טו ח). — [צַחוּת־, צַחֻיּוֹת]

— **צַחוּת הַלָּשׁוֹן**ˆ, 1. דִּיּוּק בַּלָּשׁוֹן, שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים וּבְנִיבִים עַל טָהֳרַת רוּחַ הַלָּשׁוֹן וְדִקְדּוּקָהּ: "שִׂיחָתוֹ שֶׁל אֲדוֹנִי אֵינִי מֵבִין לְדַבֵּר בְּצַחוּת לְשׁוֹנוֹ" (רש״י קידושין ע:). "הָיָה לוֹ חוֹלֶה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ" (רמב״ם, תפילה ו ג). 2. דֶּרֶךְ הַמְּלִיצָה בַּלָּשׁוֹן, סִגְנוֹן נִמְלָץ וְנָאֶה: "וְקָרָאתִי הַמְּלִיצָה וְהַשִּׁירָה וְרָאִיתִי הַפְלָגַת צַחוּת לְשׁוֹנָהּ" (הרומי, ג 53).

— **אַנְשֵׁי הַצַּחוּת**ˆ, מְלִיצִים, בְּקִיאִים בִּלְשׁוֹנוֹת: "וְתַתְמִיד לָשֶׁבֶת עִם אַנְשֵׁי הַצַּחוּת וּלְמַד לְדַבֵּר עִם כָּל כַּת" (חובות הלבבות, יחוד המעשה ה).

א׳ **צחח** [ארמית: צְחַח; ערבית: צַחִיח בריא, נכון]

~ פָּע׳ **צָחַח**, **צַח** פ״ע הָיָה זַךְ וְטָהוֹר: "זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג, צַחוּ מֵחָלָב" (איכה ד ז). "מַה קָּדְרוּ יָמִים... וְהַלֵּילוֹת לְפָנִים צָחוּ" (גבירול, א 10). — [לִצְחֹחַ, צַחוֹתִי, צַח, צָחָה; צַח, צָחָה או צַחָה, צָחִים; יִצַח]

ב׳ **צחח** [מן צְחִיחַ; ערבית: צַ׳ח אדמה חשופה לשמש]

~ הִפ׳ **הִצְחִיחַ**°, 1 פ״י יִבֵּשׁ, הֶחֱרִיב: "לְמָקוֹם יִפְעָה וּבְלָאֵי הִצְחִיחוּ אֶת הַזֶּרַע" (שלונסקי, שירים ב 66). "הוֹבִישׁ כָּל לַחְלוּחִית חִיּוּת, הִצְחִיחַ" (בסוק, תר׳ יידיש 151). 2 פ״ע נַעֲשָׂה יָבֵשׁ, חָרֵב: הָאֲדָמָה הִצְחִיחָה בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת שְׁמְמוֹנָה. [ובהשאלה:] "הָאָסוּר לְהוֹצִיאָהּ (אֶת הַמַּחֲשָׁבָה) הַחוּצָה מְכוּצֶּצֶת אוֹתָהּ וְהִיא מַצְחִיחָה" (אבן־זהב, אמרי פי 95). — [לְהַצְחִיחַ, מַ־, יַ־]

צְחֵחַ°, צִיחֵחַ ת׳ [מן צְחִיחַ] יָבֵשׁ, חָרֵב: "נֶשֶׁף הַקָּדִים הַצְּחֵחַ: אַל טַל!" (שלו, קולות 75). "אַדְמַת הַמִּדְבָּר הַצְּחַחַת" (תלמי, לארצי 65). — [צְחַחַת, צְחֵחִים, ־חוֹת]

צַחְחוֹן°, צִיחְחוֹן ז׳ [מן צְחִיחַ] יֹבֶשׁ, חֹרֶב: "בַּמִּדְבָּר קוֹצִים שָׁרוּפֵי צַחְחוֹן שֶׁגָּבְהָם כְּגֹבַהּ פָּרָשׁ" (יזהר, צקלג 557). — [צַחְחוֹן־]

צְחִי° ז׳ **צְחִיָּה**° נ׳ [מן צָחֶה] יֹבֶשׁ, חֹרֶב: "נֶהֱרָגוּ עַל צְחִי אַדְמָתָהּ וּפִיהָ דָּמָהּ רָוָה" (ש׳ שלום, שירים שסז). "בְּמַצָּב שֶׁל צְחִיַּת צָמָא כְּזֹאת יִתְנַפֵּל הָאָדָם אֶל מַעְיַן הָאֱמוּנָה" (הרב קוק, אורות ק). — [צְחִי־; צְחִיַּת־]

צִחְיוֹן°, **צִיחְיוֹן** ז׳ [מן צִחֶה] יֹבֶשׁ, חֹרֶב: ״פֹּקֵד חֹרֶב בְּצִיּוֹן, לְמַלְּטָם מֵחֹרֶב צִחְיוֹן״ (קליר, אלים ביום, טל). ״וְלַחְתֹּר... בְּצִחְיוֹן הָאֲדָמָה בִּרְגָבֶיהָ הַסְּחוּטִים״ (שמעוני, הגיבור 56). ״צִחְיוֹן וְשֶׁמֶשׁ — רֵעָיו בַּיּוֹם, צִנָּה וְיָרֵחַ — לַיְלָה״ (ארז, ביתו 284). ״מֵעֵדֶן הַתַּנַּ״ךְ גֹּרַשׁ וּלְצִחְיוֹן מִדְבַּר הַגּוֹלָה״ (בסוק, מבחר קנה). [ובהשאלה:] ״וְצִמָּאוֹן הַמַּבָּט וְצִחְיוֹן־הַשָּׂפָה״ (טנא, שירים 229). — [צִחְיוֹן־]

צָחִיחַ° ת׳ [מן צְחִיחַ] יָבֵשׁ, חָרֵב, מְחֻסַּר מַיִם: ״מַה צְּחִיחָה הַחֶלְקָה וּמַה מְּקֻלָּלָה״ (ביאליק, המתמיד). חֲלוּצֵי יִשְׂרָאֵל הֵפְרוּ אֶת הַקַּרְקָעוֹת הַצְּחִיחוֹת בַּנֶּגֶב. גִּבְעוֹת טְרָשִׁים צְחִיחוֹת. — [צְחִיחָה, צְחִיחִים, ־חוֹת]

צְחִיחַ ז׳ [ערבית: צַ׳חְ אדמה חשופה לשמש] [במקרא רק בנסמך אל סֶלַע, ראה להלן] 1 ^, אֲדָמָה יְבֵשָׁה, אַדְמַת־טְרָשִׁים חַסְרַת־מַיִם: ״אֶבְקַע אֶת צְחִיחָהּ וְאָבוֹא תּוֹךְ סְגוּרֶיהָ״ (יהודה הלוי, ד 73). ״אַתָּה הַפּוֹקֵד בִּטְלָלִים אֶת הַצְּחִיחַ״ (טנא, שירים 139). ״שֶׁמֶשׁ תְּלַהֵט בִּצְחִיחִים״ (שלו, אלהי 175). 2 °, יֹבֶשׁ, חֹרֶב: ״הָרִים... עֲלֻפִּים מֵהַיְּקוֹד וְהַצְּחִיחַ״ (חלמי, לארצי 29). — [צְחִיחַ־, ־חִים, ־חֵי־]

— **צְחִיחַ־סֶלַע**, סֶלַע יָבֵשׁ וְחָרֵב, שֶׁאֵין עָלָיו כָּל צֶמַח וְכָל יֶרֶק: ״וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע״ (יחזקאל כו ד).

צְחִיחָה נ׳ [צורת־משנה של צְחִיחַ] מָקוֹם צָחִיחַ, מָקוֹם יָבֵשׁ: ״אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה״ (תהלים סח ז) ״לִשְׁלֹחַ עֲנָנִים אֶל צְחִיחוֹת וְהַיַּבֵּשׁ אֶל בִּצּוֹת מְמָאִירוֹת״ (שניאור, שירים רצז). ״כִּצְחִיחָה זוֹ שֶׁסּוֹפֶגֶת בְּתַאֲוָה גְּשָׁמִים״ (טביב, כערער 118). ״אַמַּת־הַמַּיִם הַבּוֹרַחַת מִן הַצְּחִיחָה״ (עוגן, שירים 35). — [צְחִיחַת־, ־חוֹת]

צְחִיחוּת° נ׳ [מן צְחִיחַ] יֹבֶשׁ, חֹרֶב, חֻרְבָּן: ״וּשְׂעָרָהּ צֶמַח מִצְּחִיחוּתוֹ שֶׁל הַמִּדְבָּר״ (גורי, חותם 75). צְחִיחוּת הָאַקְלִים. צְחִיחוּת הָאֲדָמָה הַשּׁוֹמֵמָה. מַאֲמַצִּים לְחִסּוּל הַצְּחִיחוּת בַּנֶּגֶב. — [צְחִיחוּת־]

צְחִינָה° נ׳ [מן צחן, צַחַן] בְּאֹשׁ, סִרְחוֹן: ״צְחִינָתוֹ הַמְּבֻשֶּׂמֶת שֶׁל הַשּׁוּק״ (ארז, ביתו 61). צְחִינַת הַנְּבֵלָה. — [צְחִינַת־]

צְחִיקָה^ נ׳ [מן צחק, צַחַק] הִתְפָּרְצוּת בִּצְחוֹק: ״עַל צְחִיקַת שָׂרָה״ (שפתי חכמים בראשית יח יד). ״וּמֵרֹב הַצְּחִיקָה הִתְעַוֵּת וְהִתְכַּוֵּץ״ (מלצר, אור 160). ״מוּכָנִים לַעֲנוֹת בִּצְחִיקָה גְּדוֹלָה עַל כָּל כַּמָּה שֶׁיַּצְחִיק דָּוִד״ (יזהר, צקלג 459). ״אַתָּה אַל תִּשְׁתַּמֵּט בִּצְחִיקוֹת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 186). — [צְחִיקַת־, צְחִיקוֹת]

צחן [במקרא רק בשם צַחֲנָה; ערבית: סַנִחַ׳]

~ פָּעַל **צָ חַ ן** ^ פיו״ע 1 ^ פ״י הִבְאִישׁ, טִנֵּף: ״צוֹד צֵידָיָה צָרֵי צַחֲנֵי״ (סידור רס״ג, תטז). [ובהשאלה:] חָטָא: ״מֵאוּר כַּשְׂדִּים בְּדוֹר מַבְאִישׁ וְצוֹחֵן נִצַּל״ (משה אבן־עזרא, קודש רט). 2 ° פ״ע הִסְרִיחַ, הֶעֱלָה צַחֲנָה: ״וּבְהַבְלוֹ הַצּוֹחֵן לְבָבוֹ יָשַׁן״ (ש׳ שלום, שירים תקמה). ״אָפֵל הוּא וְעָמֹק, מָרִיר וְגַם צוֹחֵן״ (תלמי, לארצי 82). — [לִצְחֹן, צוֹחֵן, צָחוּן, יִצְחַן]

~ הִפְ׳ **הִ צְ חִ י ן** ° פיו״ע 1, פ״י גָּרַם לְצַחֲנָה: ״רֵיחַ שֶׁל תֶּבֶן... הִצְחִין אֶת הָאֲוִיר״ (מגד, מקרה 256). 2 פ״ע הִסְרִיחַ, הִבְאִישׁ, הֶעֱלָה רֵיחַ רָע: ״עֲיָרַת תַּגָּרִים מַצְחֶנֶת״ (יזהר, בפאתי 129). — [לְהַצְחִין, מַצְחִין־, יַ־]

~ הִתְ׳ **הִ צְ טַ חֵ ן** °, נִתְבָּאֵשׁ, נִתְמַלֵּא צַחֲנָה: ״פֹּה נִבְלַת אֱלֹהִים בְּאַפֵּנוּ מִצְטַחֶנֶת״ (הבאירי, המוקד סט). ״וְזֶה שֶׁמִּתְחַבֵּק אוֹתוֹ מִצְטַחֵן מִמֶּנּוּ״ (שמיר, הגבול 173). — [לְהִצְטַחֵן, מִצְ־, יִצְ־]

צַחַן^ ז׳ [צורת־משנה של צַחֲנָה] 1 °, צַחֲנָה, סִרְחוֹן: ״וְצַחַן אֻרְווֹת הוּא הָרֵיחַ״ (גרינברג, רחובות קלו). 2 ^ [בהשאלה] חֵטְא, עָוֹן: ״תַּצְלִיל צַחַן צַאֲתֵנוּ״ (ינאי, שכג). ״מְגֹאֶלֶת בְּצַחַן עֲוֹנָהּ״ (רש״י צפניה ג א). ״צַחַן הַסֵּר״ (אבינו כן, ערבית יום כפור). — [צַחַן־, צַחֲנוֹ]

א. **צַחֲנָה** נ׳ [ראה צחן] בָּאְשָׁה, סִרְחוֹן, רֵיחַ רַע: ״וְעָלָה בָאְשׁוֹ (שֶׁל הָאַרְבֶּה) וְתַעַל צַחֲנָתוֹ״ (יואל ב כ). ״וְעֵין ה׳ צִפָּתְהוּ לְטוֹב וַיְנַעֲרֵהוּ מֵעֲפַר צַחֲנָה״ (בן־סירא יא טו). צַחֲנַת בֵּיצִים סְרוּחוֹת. — [צַחֲנַת־, צַחֲנָתָם]

ב. **צַחֲנָה*** נ׳ [ארמית: צַחֲנְתָא; ערבית: צַחְן קערה לתבשיל] תַּבְשִׁיל שֶׁל מִינֵי דָּגִים קְטַנִּים (נדרים ו ד). — [צַחֲנַת־, צַחֲנוֹת, צַחֲנוֹת־]

צַחֲנָן° ז׳ [מן א. צַחֲנָה] שִׂיחַ־בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (Anagyris). פְּרָחָיו צְהֻבִּים־יְרַקְרַקִּים. כָּל חֶלְקֵי הַצֶּמַח מְפִיקִים רֵיחַ רָע. — [צַחֲנַן־, צַחֲנָנִים, ־נֵּי־]

צַחֲפָה° נ׳ [בתובת כנענית קדומה: צחפת] פְּלַטְפוֹרְמָה, מִשְׁטָח יָשָׁר, רָצִיף קָטָן: ״עָלָה עַל צַחֲפַת הַזַּחַל לַעֲמֹד שָׁם״ (יזהר, צקלג 269). — [צַחֲפַת־, צְחָפוֹת, צַחֲפוֹת־]

צַחְצוּחַ*, **צִיחְצוּחַ** ז׳ [מן צחצח, צִחְצֵחַ] 1 °, נִקּוּי דְּבַר־מָה וַהֲבָרָקָתוֹ עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף בְּנוֹזֵל, מְרִיחָה בְּמִשְׁחָה וְכַדּוֹמֶה: צִחְצוּחַ נַעֲלַיִם. צִחְצוּחַ שִׁנַּיִם. 2 *, לִטּוּשׁ, מֵרוּק: ״צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת״ (סוטה ח א, וראה עוד להלן). ״צִחְצוּחַ הַסִּיג מִן הַמַּרְאָה הוּא מוֹחֵק״ (רבינו חננאל שבת קכט.). ״צִחְצוּחַ כְּלֵי־נְחֹשֶׁת. 3 ^, טֹהַר, זֹךְ, צַחוּת: ״עֶדְנָה — צִחְצוּחַ בָּשָׂר״ (רש״י בראשית יח יב). — [צִחְצוּחַ־, ־צוּחִים, צִחְצוּחֵי־]

— **צִחְצוּחַ חֲרָבוֹת***. 1 *, לִטּוּשׁ חֲרָבוֹת לִקְרָב, לַהַט חֲרָבוֹת: ״אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם מִפְּנֵי צָהֳלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת״ (סוטה ח א). 2 ° [בהשאלה] הִתְנַצְּחוּת, וִכּוּחַ סוֹעֵר: ״קְרַב־בֵּינַיִם וְצִחְצוּחַ־חֲרָבוֹת בֵּין רַב גָּדוֹל וּבֵין תַּלְמִידוֹ הַגָּדוֹל״ (ברקוביץ, הראשונים רצד). צִחְצוּחַ־חֲרָבוֹת שֶׁל נְצִיגֵי הַמִּפְלָגוֹת הַשּׁוֹנוֹת בַּכְּנֶסֶת.

— **צִחְצוּחַ־מִלִּים**°, הִתְנַצְּחוּת בְּוִכּוּחִים, פֻּלְמוּס קָשֶׁה.

— **צִחְצוּחַ הַלָּשׁוֹן**^, צַחוּת הַלָּשׁוֹן: ״גַּם אָמְנָם עַל צִחְצוּחַ לְשׁוֹנִי הַלְּמוּדָה מֵרֹב יָמִים עָלְתָה חֲלוּדָה״ (מכתב ר׳ אנטולי לרמב״ם, חמדה גנוזה כג:).

— **צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא**^, בֵּאוּרוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל טָהֳרַת הַפְּשָׁט: ״יֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים, אֲבָל זֶהוּ צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ״ (רש״י בראשית ו ב).

צַחְצוֹחַ* ז׳ [ערבית: צַ׳חְצַ׳אח מים מעטים] קֹרֶט: ״צַחְצוֹחֵי שֶׁמֶן״ (שבת קמד:). ״יַבֶּמֶת שֶׁרָקְקָה דַּם תְּחַלֵּף, לְפִי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְדַם בְּלֹא צַחְצוֹחַ רֹק״ (יבמות קה.). [ובהשאלה:] ״צַחְצוֹחֵי שֶׁמֶשׁ עַל שִׂעִירֵי סְלָעִים״ (שנהר, ב 259). — [צַחְצוֹחַ־, צַחְצוֹחִים, ־חֵי־]

צַחְצוֹחִית* נ׳ [מִן צַחְצוֹחַ] צַחְצוֹחַ קָטָן, טִפָּה קְטַנָּה, נֵטֶף: ״צַחְצוֹחִית שֶׁל רֹק״ (ירושלמי יבמות יג א). ״נִגְלוּ כֹּה וָכֹה שְׁנַיִם שְׁלשָׁה צַחְצוֹחֵי דְבַשׁ״ (ביאליק, שלמה והדבורה). [ובהשאלה:] ״עַל גַּבֵּי הַקִּיר וְהָאֵבוּס שֶׁכְּנֶגֶד הַפֶּתַח מְרַצֶּדֶת הָיְתָה צַחְצוֹחִית שֶׁל חַמָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 729). — [צַחְצוֹחִית־, צַחְצוֹחִיּוֹת]

צחצח [קרוב אל צחח, צַח]

~ פִּע׳ **צִחְצֵחַ*** פ״י נִקָּה וְהִבְרִיק עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף בְּנֹהַל אוֹ עַל־יְדֵי מֵרוּט וּמְרִיחָה בְּמִשְׁחָה וְכַדּוֹמֶה: ״מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְצַחְצְחוֹ (אֶת הַמִּנְעָל)״ (ביצה ט ו). ״וּמֵאֵימָתַי גְּמַר מְלַאכְתָּן (שֶׁל סַיִף, סַכִּין וְכַדּוֹמֶה)?... מִשֶּׁיְּצַחְצְחֵן בְּמַיִם״ (בבא מציעא פד). ״מְחַדֵּד וּמְצַחְצֵחַ כָּל כְּלֵי אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל״ (רש״י בראשית ד כב). מְצַחְצֵחַ נְעָלַיִם. צִחְצַחְתִּי אֶת הַשִּׁנַּיִם בְּמִשְׁחָה וּבְמַיִם. [ובהשאלה:] ״לְשׁוֹנוֹ מִתְרַפְּאָה וּמְצַחְצַחַת מִיָּד בְּדִבְרֵי תוֹרָה״ (דברים רבה א). ״וַיְצַחְצַח הַכִּכָּר וַיִּנְהַר וַיְנַחֵךְ״ (ביאליק, זוהר). — [לְצַחְצֵחַ, מְצַחְצֵחַ, מְצַחְצַחַת, יְצַחְצֵחַ]

~ פֻּע׳ **צֻחְצַח***. 1*, הֻבְרַק וְנֻקָּה הֵיטֵב, לֻטַּשׁ יָפֶה: ״אַסְפַּקְלַרְיָא מְצֻחְצַחַת״ (ויקרא רבה א). נְעָלָיו צֻחְצְחוּ יָפֶה. שִׁנַּיִם מְצֻחְצָחוֹת. חֲלִיפָה נְקִיָּה וּמְצֻחְצַחַת. 2° [בהשאלה] קֻשַּׁט, הֻדַּר, יֻפָּה: פְּלוֹנִית יָצְאָה לָרְחוֹב כְּשֶׁהִיא מְהֻדֶּרֶת וּמְצֻחְצַחַת כֻּלָּהּ. [וראה עוד ערך מְצֻחְצָח] – [מְצֻחְצָח, יְצֻחְצַח]

~ הִת׳ **הִצְטַחְצֵחַ**^, 1^, נַעֲשָׂה מְצֻחְצָח, נִתַּן לְנִקּוּי וּלְהַבְרָקָה: ״וְצַחְצַח בְּצַחְצוּחַ צְרוּפָה לְהִצְטַחְצֵחַ״ (קליר, אלופים). ״שֶׁלֹּא לִפְגֹּם בְּקוֹל שֶׁנִּצְטַחְצַח מִכָּל פְּסֹלֶת וָשֶׁקֶר״ (פיכמן, שלב). עוֹר נְעָלַיִם אֵלּוּ אֵינוֹ מִצְטַחְצֵחַ הֵיטֵב. הַמַּתֶּכֶת מִצְטַחְצַחַת יָפֶה. 2°, צֻחְצַח וְהִדֵּר אֶת עַצְמוֹ: אַל נָא תִּצְטַחְצֵחַ כָּל כָּךְ בִּדְבָרֶיךָ. 3°, הִבְרִיק, הִתְנוֹצֵץ: ״הִתְחִיל לִבִּי מֵרִיעַ כְּקוֹל קַרְנוֹת וְעֵינַי נִצְטַחְצְחוּ כְּצַחְצוּחַ חֲרָבוֹת״ (עגנון, אלו תגא). ״צִפֳּרִים עִלְּיוֹת הִצְטַחְצְחוּ בַּחַמָּה עַל הַכְּבִישׁ״ (יזהר, בפאתי 113). ״וְהָעֵשֶׂב מִצְטַחְצֵחַ לוֹ בְּזֹהַר הַסַּהַר״ (אריה, תר׳ לסקיב 20). — [לְהִצְטַחְצֵחַ, מִצְטַחְצֵחַ, יִצְטַחְצֵחַ]

— **צַחְצַח לְשׁוֹנוֹ**° [בהשאלה] דִּבֵּר צָחוֹת, הִקְפִּיד עַל דִּבּוּר בָּרוּר וְנָאֶה.

צַחְצַח° ת׳ [כְּמִן צַח] צַח מְאֹד, זַךְ וּבָהִיר: ״פְּלָגִים צַחְצָחִים יְצַלְלוּ, יְצַלְלוּ״ (שמעוני, שירים א יח). ״כְּכַר זָהֳרֵי־אוֹר צַחְצָחִים לְעֵת צָהֳרַיִם״ (יזהר, שיירה 22). ״בֹּקֶר צַחְצַח וְשָׁקוּף״ (ברוידס, שרשים 8). ״סַפַּת פְּלוּמָה... רִצְפַּת אַלּוֹן – הַכֹּל צַחְצַח״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 46). ״וּנְגוֹהוֹת שְׁמֵי יַלְדוּת צַחְצָחִים״ (דשא, עד 100). —[צַחְצָחָה, צַחְצָחִים, ־חוֹת]

צַחְצָחוּת° נ׳ [מִן צַחְצַח] זֹךְ, טֹהַר: ״אִישׁ מֵאִתָּנוּ לֹא הֵבִיא אִתּוֹ תֹּם לֹא־נִכְתָּם, צַחְצָחוּת אֲבִיבִית כָּזוֹ״ (פיכמן, שסח). ״נִפְתַּע לְמַרְאֵה הַנִּקָּיוֹן־לְמוֹפֵת, הַצַּחְצָחוּת״ (אריכא, ב 208). — [־חוּת־]

צַחְצָחוֹת נ״ר [מִן צחצח] זִיו, זֹהַר [לפי ההבנה המקובלת בכתוב]: ״וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ״ (ישעיה נח יא). ״יְחִי אַבִּירֵנוּ... הַמַּשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֵׁנוּ״ (הרומי, כה 455). ״אוֹר יְקָרוֹת וְצַחְצָחוֹת״ (ברגר, א 447). ״וּתְפִלָּתוֹ עוֹלָה בִּבְחִינַת אוֹר צַחְצָחוֹת״ (פרץ, יג).

צַחְצְחָן° ז׳ [מִן צחצח, צִחְצֵחַ 1] מִי שֶׁעִסּוּקוֹ לְצַחְצֵחַ, וּבְיִחוּד מְצַחְצֵחַ נְעָלַיִם: ״יִשֵּׁר הַצַּחְצְחָן אֶת רַגְלָהּ וְהֶחֱלִיק אֶת נַעֲלָהּ״ (עגנון, תמול 96). ״בְּהִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה הִתְנַפֵּל הַצַּחְצְחָן עַל הַנְּעָלַיִם״ (שופמן, ג 136). — [צַחְצְחַן־, צַחְצְחָנִים, ־חָנֵי־]

צחק [צורת־משנה: שחק; אוגריתית: צחק; אכדית: ṣaḫuq; ארמית: גְּחַךְ, דְּחַךְ; ערבית: צַ׳חִכַּ]

~ פָּע׳ **צָחַק** פ״ע 1, הִשְׁמִיעַ צְחוֹק, הוֹצִיא מִגְּרוֹנוֹ קוֹלוֹת שֶׁל שִׂמְחָה אוֹ בְּדִיחוּת־הַדַּעַת: ״וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק״ (בראשית יז יז). צָחַקְנוּ הַרְבֵּה לְמִשְׁמַע הַבְּדִיחוֹת. 2*, שִׂחֵק: ״שֶׁיְּהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד רַשַּׁאי לִצְחוֹק עִם בָּנָיו וְעִם בְּנֵי בֵּיתוֹ״ (אסתר רבה א ח, והשתיה כדת). 3 [צחק ל־, ב־, על־] לָעַג, הִתֵּל: ״כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי״ (בראשית כא ו). ״בְּנִי, מַדּוּעַ צָחַקְתָּ בִּי?״ (דרך ארץ רבה ו). ״וְלָמָּה צָחֲקָה? צָחֲקָה עַל בַּת אֱדוֹם וּבְנוֹת עֲרָב״ (יהודה הלוי, ז 226). ״וְזֶה מִי שֶׁסִּדֵּר לְךָ וְהוּא רַק צָחַק עָלֶיךָ״ (הזז, היושבת 226). — [לִצְחֹק, צוֹחֵק, יִצְחַק, צְחַק! צַחֲקִי!]

~ פִּע׳ **צִחֵק** פ״ע 1, שִׂחֵק, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ: ״וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק״ (שמות לב ו). ״וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ״ (בראשית כו). ״בַּסֵּתֶר אֲצַחֵק בַּחֲרוּזִים שֶׁל שִׁירָה״ (יעקב שטיינברג, ב). ״לִפְעָמִים אֲנִי מְצַחֵק בִּקְלָפִים״ (אבן־זהב, שיילוק יט). 2*, צָחַק, הִשְׁמִיעַ קוֹל צְחוֹק, שָׂחַק: ״הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְצַחֵק... אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה אַתָּה מְצַחֵק?״ (ספרי עקב פא). 3 [צחק ב־] הִתֵּל, לָעַג לְ־: ״בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק בִּי״ (בראשית לט יז). ״וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם רָצָה בַּעַל הָרְאָיָה לְצַחֵק בְּקוֹרְאָיו״ (אחד העם, תה). 4^, הִצְחִיק, שִׂמֵּחַ: ״וְגַדְבְּתוֹ תְּצַחֵק עֵין מְבַכָּה״ (גנזי שכטר, ג 312). —[לְצַחֵק, מְצַחֵק, יְצַחֵק]

~ הִת׳ **הִצְטַחֵק**°, חִיֵּךְ, צָחַק צְחוֹק קַל: ״הוּא הִצְטַחֵק בְּעֶצֶב וְאָמַר: אֲנִי מוּכָן״ (פיכמן, רנה). אַל נָא תִּצְטַחֵק, הָעִנְיָן רְצִינִי לִמְאֹד. [לְהִצְטַחֵק, מִצְטַחֵק, יִצְ־]

~ הִפ׳ **הִצְחִיק**° פ״י 1, עוֹרֵר צְחוֹק, בִּדַּח, הֵבִיא לִידֵי צְחוֹק: הַבַּדְּחָן הִצְחִיק אֶת הַקָּהָל. הַדָּבָר מַצְחִיק בְּטִפְּשׁוּתוֹ. 2 [הצחיק ב־, בסגנון־דיבור] שִׁטָּה, לָעַג, הִתֵּל: ״אֵין אֲנִי חָסֵר אֶלָּא אַתָּה שֶׁתַּצְחִיק בִּי, הָא?״ (טביב, כערער 9). — [לְהַצְחִיק אֶת־, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻצְחַק**°, הוּבָא לִידֵי צְחוֹק, הִצְחִיקוּ אוֹתוֹ: הַקָּהָל הֻצְחַק עַל־יְדֵי הַבַּדְּחָן. — [מֻצְחָק, יֻצְחַק]

— **צָחַק מֵאֹזֶן לְאֹזֶן**°, צָחַק צְחוֹק גָּדוֹל (אַגַּב פְּתִיחָה רְחָבָה שֶׁל הַפֶּה).

— **הָיָה כִּמְצַחֵק בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי**, נִרְאָה כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן בִּרְצִינוּת, נִדְמָה כְּחוֹמֵד לָצוֹן: ״וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל חֲתָנָיו... וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו״ (בראשית יט יד).

צַחַק^ ז׳ [מִן צחק, צָחַק] צְחוֹק, קוֹלוֹ שֶׁל הַצּוֹחֵק: ״רָצוּ לְהָמִיר בִּבְכִי צַחֲקֵנוּ״ (משה אבן־עזרא, לא הזמן דמה). ״בְּלָצוֹן וָצַחַק״ (מגילת אחימעץ, יח). ״יִצְחַק יַחַד עִם הַנְּעָרִים, וְדוֹמֶה שֶׁהוּא נֶהֱנֶה מְאֹד מִצַּחֲקוֹ״ (יהודה שטינברג, כח). ״וּפָסַק קוֹל צַחֲקָן עִם רָנֵּי הַגַּל״ (טשרניחובסקי, שירים 254). ״אַבְרוֹם הַגָּדוֹל שׁוֹאֵג בִּצְוָחוֹת־צַחַק חֲדוּוֹת״ (יזהר, צקלג 160). — [צַחַק־, צַחֲקוֹ]

צחקה ׳ נ׳ [מן צחק, צחק] 1 °, צחוק קל, בת־צחוק: ״צחקה מפוזת תחת שפמו״ (שניאור, פנדרי). ״צחקה חלומית בלחיה״ (גלעד, עפר 295). 2 °, צחוק: ״והיו מטיחים כרים זה בזה ומדרדרים צוחה וצחקה רבה לחלל״ (סביב, דרך 61). 3 ׳, משחק: ״התבה של עץ ששוחקין בהן, כגון: צחקת השקקי (השחמט)״ (ספר חסידים, ח). – [צחקת־, צחקות, צחקות־]

צחקוק° ז׳ [מן צחקק, צחקק] צחוק קל, צחוק מקטע: ״מעננהו בשיחתו, בחשדותיו, בצחקוקיו״ (ארד, ביתו 130). ״משתבשה בהמון צחקוקי תינוקות שובבים״ (בסוק, גחושתיים לה). ״ומשיב בצחקוק של לגלוג״ (מלצר, אור 150). ״צחקוקי אוהבים ראשונים״ (ריבנר, למצא עת 134). ״בחדר השני נשמעו הלחישות והצחקוקים המתנקים״ (שמיר, הגבול 70). – [צחקוק־, צחקוקים, ־קי־]

צחקן ׳ ז׳ [מן צחק, צחק] מי שמרבה לצחק, הנותן קולו בצחוק בכל הזדמנות: ״יפה צורה שפניו עגלות ועיניו שחורות והוא צחקן״ (אברהם אבן־עזרא, ראשית חכמה ד). ״אחותו הבריאה והצחקנית״ (גנסין, א 151). צחקן שכמותו! – [צחקנית, צחקנים, ־ניות]

צחקנות° נ׳ [מן צחקן] הנטיה להרבות בצחוק: לצחקנותו אין גבול! – [צחקנות־]

צחקני° ת׳ [מן צחקן] שיש בו צחוק, לגלגני: ״עיני תכלת צחקניות״ (צמח, ב 365). ״וחלונות מבהיקים כבדלח, המביטים צחקניים ומאירים״ (פרץ, תעה). הבעה צחקנית. קול צחקני. – [צחקנית, צחקניים, ־ניות]

צחקק [מן צחק]

~ פע׳ **צחקק** ° פ״ע צחק צחוק כבוש, השמיע צחוק מקטע: ״היה פיו מצחקק מן הגרון בקול צפור דק, מצחקק ודובב: הי הי הי״ (ביאליק, יום השישי ג). ״צחקק מישהו מתוך גלימתו״ (ארד, תר׳ לסקוב 48). – [לצחקק, מצחקק, י־]

~ הת׳ **נצטחקק** °, פרץ בצחוק מקטע, התחיל לצחקק: ״הזאטוטים... נצטחקקו בשמחה־לאיד״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 141). ״החברים היו משיחים בו בחיוך על השפתים, החברות – מצטחקקות ביניהן״ (מגד, חדוה 28). – [להצטחקק, מצ־, יצ־]

צחר, ראה צחור.

צחר ז׳ [ראה צחר] לבן: ״ביין חלבון וצמר צחר״ (יחזקאל כז יח) [ויש סוברים כי כאן ״צחר״ – שם מקום]. ״ויצרי הלבנת כמו צמר צחר״ (גבירול, ו 56). ״יום ענן או יום צחר״ (יל״ג, שירה שלו). ״יפץ אור צחר מנקדת כספו״ (ביאליק, על אילת). ״שיר הצחורה מכל צחר״ (גרינברג, רחובות צט). ״ערפלי צחר נמוגו״ (ולפובסקי, שירים 165). – [צחר־]

צחר [מן צחר]

~ פע׳ **צחר** ° פ״ע היה לבן, הלבין: ״משלג־בראשית יצחר שלג ערבתכם חרף״ (ביאליק, פרידה). – [לצחר, צחור, יצחר]

~ פע׳ **צחר** ׳ פ״י הלבין, הפך לצבע לבן: ״להלבין כשלג שנים, לצחר כצמר אדמים״ (מי יתנה, יוצר יום כפור). ״ומור הנשוקים... דמה צחר״ (ש׳ שלום, חי 91). – [לצחר את־, מצחר, יצחר]

~ הפ׳ **הצחיר** ׳, 1 ׳ פ״י הלבין, צחר: ״והצחר כתמי מעילה״ (ביום הלבנת, מחזור איטליה). 2 ° פ״ע היה לבן, הבהיק בלבנו: ״בתים קטנים מצחירים מלבן״ (פרץ, תעה). ״ומישהו צוחק בשנים מצחירות באפלה״ (גלעד, מראות 66). ״לא אות של תשחרת, הצחרתי כסב״ (ברוידס, שרשים 25). ״אני נגש למטה המצעת המצחירה״ (אריכא, א 160). – [להצחיר, מ־, י־]

~ הפ׳ **הצחר** ׳, הלבן, טהר: ״טנף תדיח וכתם יצחר״ (מאוצר השירה והפיוטים). – [מצחר, יצחר]

~ הת׳ **הצטחר** °, התבלט בלבנו, הלבין: ״לבני מצבה הצטחרו דומם״ (ליסיצקי, במעלות 179). – [להצטחר, מצ־, יצ־]

צחרורי° ת׳ [מן צחור] לבנבן: ״מעל המרפסת כביסה צחרורית״ (בסוק, מבחר רג). – [צחרורית, ־ריים, ־ריות]

צחרות° נ׳ [מן צחור] לבן, לבנות: ״רכבתי נוסעת על פסי צחרות לרחק״ (מלצר, תר׳ נהרות 58). ״צחרות התכריכים״ (סנא, שירים 330). – [צחרות־]

צחרחר° ת׳ [מן צחור] לבנוני, נוטה לצחור: ״זיו רענן, קר וצחרחר מלא חדרי ויחדשהו״ (ביאליק, משירי החורף). ״הטללים ככרובים צחרחרי כנפים״ (שמעוני, שירים א כט). ״במטפחת של משי צחרחרת״ (מלצר, אור 135). ״התנשבו... וילאות צחרחרים״ (אריכא, ב 183). – [צחרחרת, ־חרים, ־רות]

צטוט°, ציטוט ז׳ [מן צטט, צטט] הבאת ציטטה, הזכרה או רשום מובאה מדברי אחר: העתון הסתפק בצטוט דברי ראש־הממשלה. – [צטוט־, צטוטים, ־טי־]

צטט [מן ציטטה מובאה]

~ פע׳ **צטט** ° פ״י הביא ציטטה, הסתמך על קטע מתוך ספר של מחבר, מתוך מאמר וכו׳, הביא דברים של אחרים ככתבם וכלשונם: המבקר הספרותי צטט משיריו של המשורר. המרצה צטט את דברי ראש־הממשלה. – [לצטט, מצטט, י־]

~ פע׳ **צטט** °, הובא כציטטה, הוצא ממנו קטע ככתבו וכלשונו: קטע מצטט. דברי המשורר צטטו בעתון. – [מצטט, יצטט]

צטטנות° נ׳ [מן צטט, צטט] צטוט מרבה מדברי אחרים: הנואם התגדר בצטטנות יתרה. – [צטטנות־]

א. **צי** ז׳ [כנראה ממצרית: j‛j ספינה] 1 °, כלל כלי־השיט השיכים למדינה: צי־מלחמה. צי־מסחרי. צי־דיג. 2 °, שירה של אניות שנשלחו למטרה מסימת: המדינה שלחה צי של אניות־קרב להגנה על האי. 3 [במקרא] אניה, ספינה: ״בל־תלך בו אני־שיט וצי אדיר לא יעברנו״ (ישעיה לג כא). – [צי־, ציו; ציים גם צים, ציי־]

– **צי־אויר** °, כנוי לכלל המטוסים, מטוסי־קרב או מטוסים אזרחיים, שברשות המדינה.

– **צי־מכוניות** °, כלל המכוניות שבידי חברה פרטית או צבורית.

ב· **צִי** ז׳ [אולי מן צִיָּה] שֵׁם כּוֹלֵל לְיוֹנְקִים וּלְעוֹפוֹת הַשּׁוֹכְנִים בְּצִיּוֹת וּבְחֳרָבוֹת: ״וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים״ (ישעיה יג כא). — [צִיֵּי־, צִיִּים, צִיֵּי־]

צִיאָן◊ ז׳ [מיוונית: kyanos כחול כהה] גַּז־רַעַל חָרִיף וּמַר מְאֹד, מֻרְכָּב מִפַּחְמָן וְחַנְקָן (CN).

— **צִיאָן־קָלִי**◊, חֹמֶר־רַעַל חָרִיף שֶׁתִּרְכָּבְתּוֹ מֶלַח־אַשְׁלְגָן שֶׁל חֻמְצַת צִיאָן (KCN).

— **צִיאָנוֹזָה**◊ נ׳ כַּחֶלֶת, מַחֲלָה הַגּוֹרֶמֶת לְהַכְחָלַת עוֹר־הַגּוּף מֵחֲמַת חִמְצוּן בִּלְתִּי־מַסְפִּיק שֶׁל הַדָּם (Cyanosis).

צִיאָה, ראה צֹאָה.

צִיב* ז׳ [ארמית: צִיבָ; צורת־משנה: סִיב] סִיב, חוּט דַּק הַמְּשַׁמֵּשׁ יְסוֹד לִרְקָמוֹת מְסֻיָּמוֹת שֶׁל צְמָחִים אוֹ שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״עוֹר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר הַנּוֹגֵעַ בְּצִיב הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ וּבִשְׂעָרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ טָמֵא״ (חולין ט ד). ״וּפָשׂוּ בְּצִיבֵי רִקְמַת שְׂרִירֵיכֶם״ (טשרניחובסקי, שירים 319). — [צִיב־, צִיבִים, צִיבֵי־]

— **צִיבִים*** [על־פי בבא מציעא כט: ושם בארמית: צִיבַיָּא, ולפי פירוש רש״י שם] מִינֵי עֲשָׂבִים וּבְשָׂמִים שֶׁהַקַּדְמוֹנִים תִּבְּלוּ בָּהֶם מַיִם רוֹתְחִים לִשְׁתִיָּה, בְּדוֹמֶה לַעֲלֵי הַ״תֵּה״ שֶׁל יָמֵינוּ.

ציבוע ר׳ צְבוּעַ	ציבורי ר׳ צִבּוּרִי	
ציבור ר׳ צִבּוּר	ציבוריות ר׳ צִבּוּרִיּוּת	ציבות ר׳ צְבוּת

צִיבְחַד* ז׳ [ארמית: צִיב + חַד סיב אחד; בדפוסים רווח יותר הנוסח המשובש: צִבְחַר] מַשֶּׁהוּ, קְצָת, קָרְטוֹב: ״אִם אֵין אַתְּ מוֹתֵר צִיבְחַד [צִבְחַר] לֵית עָלְמָךְ יָכִיל קָאֵם [אין עולמך יכול להתקיים]״ (ויקרא רבה י), ״אוֹתִי פּוֹטֵר פְּלוֹנִי הֶעָנִי בְּצִיבְחַד (בְּצִבְחַר) טַבָּק״ (דרויאנוב, ג שכ).

צִיבִּילִי◊ ת׳ [מלאטינית: civilis של אזרח] אֶזְרָחִי, שֶׁאֵינוֹ צְבָאִי: תִּלְבֹּשֶׁת צִיבִּילִית. חַיִּים צִיבִּילִיִּים. — [צִיבִּילִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **צִיבִילִיזַצְיָה**◊ נ׳ תַּרְבּוּת, הֶשֵּׂגֵי הַהִתְפַּתְּחוּת שֶׁל הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית, בְּיִחוּד בִּתְחוּם הַטֶּכְנִיקָה וְהַמַּדָּע: הַצִּיבִילִיזַצְיָה הָאֵירוֹפִּית. הַצִּיבִילִיזַצְיָה שֶׁל הַמֵּאָה הָעֶשְׂרִים. — [צִיבִילִיזַצְיוֹת]

— **צִיבִילִיזָטוֹרִי**◊, שֶׁל הַקְנָיַת עֶרְכֵי הַצִּיבִילִיזַצְיָה, הַשְׂכָּלָתִי: ״בִּשְׁאִיפוֹתֵיהֶם (שֶׁל בְּנֵי דּוֹר הַהַשְׂכָּלָה) הָיוּ שְׁאִיפוֹת צִיבִילִיזָטוֹרִיּוֹת בְּיוֹתֵר״ (ויסלבסקי, יחידים 117).

צִיבִית° נ׳ [מן צִיב] צֶלּוּלוֹאִיד, חֹמֶר קַרְנִי גָּמִישׁ, שָׁקוּף וּמַבְרִיק הַמְּעֻבָּד מִתָּאִית שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים. — [צִיבִית־]

צִיגָה^ נ׳ [מן צוג, צָג] עֲמִידָה: ״וּכְעוֹמְדִים מִמַּעַל צִיגָתָם״ (ינאי, שפג). ״יוֹם צִיגָתָם פְּנֵי כֵס אָיֹם״ (קליר, אֵת חיל, יוצר א׳ ראש השנה). — [צִיגַת־]

צִיגָרָה◊, **צִיגָרֶטָה**◊ נ׳ ראה סִיגָר◊, סִיגָרִיָּה◊.

צַיִד [מן צוד; אכדית: ṣādu לזון; ארמית: צֵיד; ערבית: זָאד גם צָאד]

~ פִּע׳ **צִיֵּד** ^ פ״י 1°, הֵכִין צֵידָה, סִפֵּק מָזוֹן וּשְׁאָר מִצְרָכִים הַדְּרוּשִׁים לַדֶּרֶךְ: הָאֵם צִיְּדָה אֶת בְּנָהּ לְטִיּוּל. 2^, סִפֵּק אֶת כָּל הַדָּרוּשׁ לְמִישֶׁהוּ אוֹ לְמַשֶּׁהוּ: ״וְצִיְּדוּ הַסְּפִינָה בַּחֲבָלִים״ (מהר״ם מרוטנבורג, שערי תשובה ג רלד). הַמֶּמְשָׁלָה צִיְּדָה אֶת הַמּוֹסָד בְּרָהִיטִים חֲדָשִׁים. הַמְּפַקֵּד צִיֵּד אֶת הַפְּלֻגָּה בְּנֶשֶׁק חָדָשׁ. — [לְצַיֵּד אֶת־, מְצַיֵּד, יְצַיֵּד]

~ פֻּע׳ **צֻיַּד** °, 1. נִתְּנָה לוֹ צֵידָה: הַמְּטַיְּלִים צֻיְּדוּ בְּמָזוֹן לַדֶּרֶךְ. 2. סֻפַּק כָּל הַדָּרוּשׁ לוֹ: בֵּית־הַחוֹלִים הֶחָדָשׁ מְצֻיָּד בְּמַכְשִׁירִים חֲדִישִׁים בְּיוֹתֵר. הַפְּלֻגָּה צֻיְּדָה בְּנֶשֶׁק קַל. — [מְצֻיָּד, יְצֻיַּד]

~ הִתְ׳ **הִצְטַיֵּד**, 1. לָקַח צֵידָה לַדֶּרֶךְ: ״זֶה לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ״ (יהושע ט יב). 2°, לָקַח אִתּוֹ אֶת הַדָּרוּשׁ לוֹ: הַנּוֹסֵעַ הִצְטַיֵּד בִּתְעוּדוֹת־מַסָּע. — [לְהִצְטַיֵּד, מִצְטַיֵּד, יִצְ־]

צַיִד ז׳ [מן צוד] 1. עִסּוּקוֹ שֶׁל הַצַּיָּד, לְכִידַת חַיּוֹת אוֹ עוֹפוֹת אוֹ קְטִילָתָם: ״וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד״ (בראשית כה כז). ״הוּא (נִמְרוֹד) הָיָה גִבֹּר צַיִד״ (בראשית י ט). 2° [בהשאלה] מָצוֹד, תְּפִיסַת אֲנָשִׁים וַעֲצִירָתָם: הַמִּשְׁטָרָה עָרְכָה צַיִד עַל מִשְׁתַּמְּטִים מְגֻיָּסִים. 3. חַיָּה אוֹ עוֹף שֶׁנִּצּוֹדוּ עַל־יְדֵי הַצַּיָּד: ״וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִּי צָיִד״ (בראשית כז ג). ״שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי״ (בראשית כז יט). 4. מָזוֹן שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ אִתּוֹ לַדֶּרֶךְ, צֵידָה: ״וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים״ (יהושע ט ה). — [צֵיד־, צֵידוֹ]

— **צֵיד מְכַשְּׁפוֹת**° [בהשאלה מן הרדיפות האכזריות שרדפו אנשי הכנסיה הנוצרית בימי־הביניים את הנשים שהאשימון במעשי־כישוף] כִּנּוּי לִרְדִיפוֹת קָשׁוֹת שֶׁל הַשִּׁלְטוֹן אַחֲרֵי חוּגִים מִתְנַגְּדִים וְחַתְרָנִיִּים שׁוֹנִים.

צַיָּד, צַיָּיד ז׳ [מן צוד; ארמית: צַיָּדָא; ערבית: צַיַּאד] 1. אָדָם הָעוֹסֵק בִּלְכִידַת חַיּוֹת אוֹ עוֹפוֹת אוֹ בִּקְטִילָתָם: ״אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם״ (ירמיה טז טז). 2*, דַּיָּג: ״מָשָׁל לְצַיָּד שֶׁשּׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַיָּם״ (בבא קמא מא). 3°, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּמָצוֹד אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ: שׁוֹטֵר פְּלוֹנִי הִצְטַיֵּן כְּצַיַּד־כִּיסִים. צַיָּדֵי־הַנָּאצִים. — [צַיַּד־, צַיָּדִים, צַיָּדֵי־; צַיֶּדֶת, צַיָּדוֹת, צַיְּדוֹת־]

צֵידָה נ׳ [מן צוד; צַיִד] מָזוֹן שֶׁאָדָם לוֹקֵחַ אִתּוֹ לַדֶּרֶךְ: ״הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן״ (יהושע א יא). ״מִעֲנָק אִמִּי לִי — צֵידָה לַדָּרֶךְ״ (ביאליק, פרידה). — [צֵידַת־]

צִידָה* נ׳ [מן צוד] הִתְעַסְּקוּת בְּצַיִד, לְכִידַת חַיּוֹת: ״כָּל הַמְחֻסָּר צִידָה — פָּטוּר, וְשֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר צִידָה — חַיָּב״ (שבת יג ה). ״כְּמוֹ שֶׁהִטְבִּיעַ בְּטֶבַע הֶחָתוּל צִידַת הָעַכְבָּרִים״ (חובות הלבבות, הבטחון ג). ״יָמִים שֶׁאֲסוּרִים בְּצִידַת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת״ (מגדלי מו״ס, רמז). — [צִידַת־, ־דוֹת]

צַיָּדוּת°, **צַיָּידוּת** נ׳ [מן צַיָּד] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַצַּיָּד, לְכִידַת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת אוֹ קְטִילָתָם. — [צַיָּדוּת־]

צַיְדָנִי* ת׳ [מן צוד; צַיִד] כִּנּוּי לְמִי שֶׁצָּד לֵב הַבְּרִיּוֹת בְּמַעֲשֵׂי עָרְמָה: ״וַיְהִי עֵשָׂו... צַיְדָנִי — צָד בַּבַּיִת, צָד בַּשָּׂדֶה״ (בראשית רבה סג). — [צַיְדָנִית, צַיְדָנִים, ־נִיּוֹת]

צֵידָנִית° נ׳ [מן צֵידָה] שֵׁם מִסְחָרִי לְתֵבָה מְיֻחֶדֶת לְטִיּוּלִים, מְיֻצֶּרֶת לְפִי הָעִקָּרוֹן שֶׁל דַּפְנוֹת מְקָרֵר, שֶׁנּוֹעֲדָה לִשְׁמֹר בָּהּ צֵידָה בְּמַצָּב טָרִי עַל־יְדֵי הֲנָחַת ׳קֶרַח יָבֵשׁ׳ בְּתוֹכָהּ. — [צֵידָנִית־, ־נִיּוֹת]

צִיָּה נ׳ [אכדית: ṣītu יובש; ארמית: צְוָא, צְוֵי לייבש; ערבית: צַוִי] 1. יֹבֶשׁ, חֹרֶב, שִׁמָּמוֹן: ״בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת, בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם״ (ירמיה ב ו). ״בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא״

(יחזקאל יט יג). 2, יְשִׁימוֹן, מִדְבָּר שׁוֹמֵם וְיָבֵשׁ: "יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה" (ישעיה לה א). "וְלִרְכֹּב אֳנִיּוֹת וְלִדְרֹךְ בְּצִיּוֹת" (יהודה הלוי, א 49). "הֵן זֶרַע יְשָׁרִים לֹא יֹאבַד בַּצִּיָּה" (ביאליק, אגרת). – [צִיַּת־, צִיּוֹת]

צִיהוּב, ראה צִהוּב.

צִיּוּד° ז׳ [מן ציד, צִיֵּד] 1, מַתַּן צֵידָה, הֲכָנַת כָּל הַמִּצְרָכִים הַדְּרוּשִׁים לַדֶּרֶךְ: צִיּוּד הַמְטַיְּלִים לְמַסָּעָם. 2, הַסְפָּקַת הַדְּבָרִים הַדְּרוּשִׁים לְשִׁמּוּשׁ: צִיּוּד בֵּית־הַחוֹלִים בְּמַכְשִׁירֵי־נִתּוּחַ חֲדָשִׁים. צִיּוּד בֵּית־הַסֵּפֶר בְּמַפּוֹת וּבִסְפָרִים. 3, אַסְפָּקָה, מִכְלוֹל הַדְּבָרִים הַדְּרוּשִׁים לִפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: הַחַיָּלִים קִבְּלוּ צִיּוּד־לְחִימָה. הַפְּלֻגָּה יָצְאָה לַקְּרָב בִּמְלֹא צִיּוּדָהּ. – [צִיּוּד־, צִיּוּדוֹ]

צִיּוּוּי, ראה צִוּוּי. **צִיּוּוּת**, ראה צִוּוּת.

צִיוִּילִי°, **צִיוִּילִיזַצְיָה**°, ראה צִיבִילִי°, צִיבִילִיזַצְיָה°.

צִיּוּם° ז׳ [מן צום] יְשִׁיבָה בְּצוֹם, סִגּוּף הַגּוּף עַל־יְדֵי צוֹם (קליר, המכירים, שחרית יום-כפור, מחזור איטליה). – [צִיּוּם־]

צָיוֹן ז׳ [מן צִיָּה] מְקוֹם צִיָּה, יְשִׁימוֹן, אֶרֶץ חֲרֵבָה: "כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן... חֹרֶב בְּצֵל עָב" (ישעיה כה ה). "לַשָּׁוְא!... כֻּלָּנוּ עוֹמְדִים כַּיּוֹם עַל גְּבוּל הַצָּיוֹן" (שניאור, שירים סט). "בָּרוּךְ תִּהְיֶה לִי לֵילִי, לַיְלָה קָרִיר בַּצָּיוֹן" (שמעוני, שירים א קסא). "צָיוֹן צָהֹב בִּכְחוֹל כֵּהֶה אֵין קֵצֶהּ" (ריבנר, למצא עת 142). – [צְיוֹן־]

צִיּוּן ז׳ [ראה צִין, צִיֵּן] 1, סִימָן, דְּבַר־מָה שֶׁנַּעֲשָׂה לְאוֹת וּלְסִימָן: "מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה?" (מלכים ב כג יז). "הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים, שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים" (ירמיה לא כ). צִיּוּנֵי־דֶרֶךְ. צִיּוּן לְנֶפֶשׁ. 2°, סִמּוּן, הַתְוָיָה, מַתַּן סִימָן לְדָבָר: צִיּוּן קַוִּים לְתָכְנִית. צִיּוּן הַמָּקוֹם לְשִׁכּוּן. צִיּוּן עֲבוֹדָה. 3°, הַעֲרָכַת מִדַּת הִתְקַדְּמוּתָם שֶׁל הַתַּלְמִידִים בְּלִמּוּדֵיהֶם כְּשֶׁהִיא מִתְבַּטֵּאת בְּמִסְפָּרִים אוֹ בְּמִלִּים: הַתַּלְמִיד קִבֵּל צִיּוּנִים טוֹבִים. צִיּוּן בִּלְתִּי־מַסְפִּיק. דַּרְגוֹת הַצִּיּוּנִים: טוֹב מְאֹד, טוֹב, בֵּינוֹנִי, מַסְפִּיק, מַסְפִּיק־בְּקֹשִׁי, בִּלְתִּי־מַסְפִּיק. 4°, הֶעָרָה, דָּבָר שֶׁנִּרְשָׁם בְּשׁוּלֵי סֵפֶר: צִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת. 5° [במתמטיקה] אִינְדֶּקְס, מִסְפָּר אוֹ אוֹת הַנִּרְשָׁמִים בְּשׁוּלֵי אוֹת לְהַבְחִין בֵּינָהּ וּבֵין אוֹת שָׁוָה לָהּ הַבָּאָה בְּתַפְקִיד אַחֵר, לְמָשָׁל: A_1, A_n (קְרָא: A בְּצִיּוּן 1, A בְּצִיּוּן n). – [צִיּוּן־, צִיּוּנִים, צִיּוּנֵי־]

– **צִיּוּן לְשֶׁבַח**° [בראשי-תיבות: צַלָ״שׁ] [בצבא] אוֹת־הַעֲרָכָה לְחַיָּל שֶׁהִצְטַיֵּן בְּמַעֲשֵׂי גְבוּרָה בִּשְׂדֵה־הַקְּרָב.

א. **צִיּוֹן** נ׳ [על שם המצודה שלכד דויד מן היבוסי והסב את שמה לשם "עִיר־דָּוִד", שמואל ב ה ז–ט] 1, כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם וּלְמַלְכוּת יְהוּדָה: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה" (ישעיה א כז). 2, כִּנּוּי לְיִשְׂרָאֵל: "וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה" (ישעיה נא טז). 3, כִּנּוּי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה" (ישעיה לה י). "דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת" (איכה א ד). "צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ" (יהודה הלוי, א 55). "וּלְפַאֲתֵי מִזְרָח קָדִימָה, עַיִן לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה" (אימבר, התקוה).

– **אֲבֵלֵי־צִיּוֹן**°, ראה ערך אָבֵל.

– **בַּת־צִיּוֹן** (ישעיה א ח), **בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן** (איכה ב ד), כִּנּוּי בְּפִי הַנְּבִיאִים לְעַם יִשְׂרָאֵל, יוֹשְׁבֵי יְהוּדָה.

– **חִבַּת־צִיּוֹן**°, תְּנוּעָה עֲמָמִית לְמַעַן יִשּׁוּב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבִנְיָנָהּ שֶׁעָלְתָה וְהִתְפַּתְּחָה לְמִן הָרֶבַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַמֵּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בֵּין יְהוּדֵי מִזְרַח־אֵירוֹפָּה. מִפְעָלָהּ הַגָּדוֹל שֶׁל "חִבַּת־צִיּוֹן" – "הָעֲלִיָּה הָרִאשׁוֹנָה" בִּשְׁנַת תרמ״ב (1882) שֶׁיִּסְּדָה אֶת הַמּוֹשָׁבוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בָּאָרֶץ. תְּנוּעַת חִבַּת־צִיּוֹן קָדְמָה לַצִּיּוֹנוּת הַמְּדִינִית.

– **חוֹבְבֵי־צִיּוֹן**°, חַבְרֵי הַתְּנוּעָה הָעֲמָמִית "חִבַּת־צִיּוֹן" [ראה למעלה "חִבַּת־צִיּוֹן"]

– **מְצוּדַת־צִיּוֹן**, 1, שְׁמָהּ הַקָּדוּם שֶׁל הַמְּצוּדָה שֶׁנִּכְבְּשָׁה בִּידֵי דָּוִד מִן הַיְבוּסִים (שמואל ב ה ז–ט). 2°, כִּנּוּי לְפֵרוּשׁ עֲמָמִי לִנְבִיאִים וּכְתוּבִים, הַכּוֹלֵל אֶת בֵּאוּר הַמִּלִּים וְדִקְדּוּקָן [ראה מְצוּדָה, מְצוּדַת־דָּוִד וּמְצוּדַת־צִיּוֹן]

– **וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל** (ישעיה נט כ), סִיּוּם־בְּרָכָה רוֹוֵחַ בִּדְרָשׁוֹת שֶׁל רַבָּנִים וּבִנְאוּמִים תּוֹרָנִיִּים־לְאֻמִּיִּים.

ב. **צִיּוֹן**° ז׳ [מן א. צִיּוּן] צִיּוּן קָטָן. – [צִיּוֹן־]

צִיּוֹנוּת° נ׳ [מן א. צִיּוֹן] הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית־הַמְּדִינִית שֶׁל הַיְּהוּדִים שֶׁלָּבְשָׁה בְּמֶשֶׁךְ כָּל תְּקוּפוֹת הַגָּלוּת וְעַד יָמֵינוּ צוּרוֹת שׁוֹנוֹת (מְשִׁיחִיּוֹת, עֲלִיּוֹת, שִׁירַת־גַּעְגּוּעִים, חִבַּת־צִיּוֹן, צִיּוֹנוּת מְדִינִית). עִקַּר שְׁאִיפָתָהּ – תְּחִיַּת עַם יִשְׂרָאֵל, הֲקָמַת מְדִינָה יְהוּדִית עַצְמָאִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְרִכּוּז כָּל פְּזוּרֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכָהּ. הַצִּיּוֹנוּת קִבְּלָה תְּנוּפָה חֲדָשָׁה בִּתְקוּפָתֵנוּ עִם הֲקָמַת הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית עַל־יְדֵי ד״ר בִּנְיָמִין זְאֵב הֶרְצְל וְכִנּוּס הַקּוֹנְגְרֶסִּים הַצִּיּוֹנִיִּים. הַמַּטָּרָה הַסּוֹפִית שֶׁל הַצִּיּוֹנוּת הִתְחִילָה לְהִתְגַּשֵּׁם עִם הַכְרָזַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל בְּה׳ בְּאִיָּר תש״ח בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲרָבִית.

צִיּוֹנִי° ת׳ [מן א. צִיּוֹן, צִיּוֹנוּת] הַמַּאֲמִין וְתוֹמֵךְ בִּשְׁאִיפוֹת הַצִּיּוֹנוּת – הֲקָמַת מְדִינָה יְהוּדִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְכִנּוּס פְּזוּרֵי יִשְׂרָאֵל, חָבֵר בַּהִסְתַּדְּרוּת הָעוֹלָמִית הַדּוֹגֶלֶת בַּצִּיּוֹנוּת: הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית. הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי. – [צִיּוֹנִית, צִיּוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

צִיּוֹנִיּוּת° נ׳ [מן צִיּוֹנִי] הָאֱמוּנָה וְהַתְּמִיכָה בִּשְׁאִיפוֹת הַצִּיּוֹנוּת, שְׁאִיפָתוֹ הַלְּאֻמִּית שֶׁל הַצִּיּוֹנִי. – [צִיּוֹנִיּוּת־]

צִיּוּץ° ז׳ [מן צִיץ, צִיֵּץ] צִפְצוּף, הַשְׁמָעַת קוֹל צִיּוּץ: "כְּלוּם אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ צִיּוּצָם הַמְשֻׁקָּץ?" (עגנון, אורח 351). צִיּוּץ הַצִּפּוֹר. – [צִיּוּץ־, צִיּוּצִים, ־צֵי־]

צִיּוּר* ז׳ [מן צִיר, צִיֵּר] 1°, רִשּׁוּם, תֵּאוּר צוּרָה שֶׁל דְּבַר־מָה בְּעִפָּרוֹן אוֹ בִּצְבָעִים: צִיּוּר בְּצִבְעֵי שֶׁמֶן. הָאָמָּן עוֹסֵק בְּצִיּוּר. צִיּוּר וְשִׂרְטוּט. הוֹרָאַת הַצִּיּוּר בְּבֵית־הַסֵּפֶר. 2*, צוּרָה, תְּמוּנָה, דְּמוּת שֶׁל דְּבַר־מָה רְשׁוּמָה עַל קִיר, עַל נְיָר אוֹ עַל בַּד וְכַדּוֹמֶה: "הָעֲטָרוֹת... וְהַצִּיּוּרִין" (תוספתא אהילות יד י). תַּעֲרוּכָה מִצִּיּוּרָיו שֶׁל הַצַּיָּר הַנּוֹדָע. עַל הַקִּיר תָּלוּי צִיּוּר שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם. 3° [בספרות] תֵּאוּר סִפְרוּתִי, רְשִׁימָה אוֹ סִפּוּר הַמְתָאֲרִים הֲוָי, סְבִיבָה: רְשִׁימוֹת וְצִיּוּרִים. 4* [קיצור הצירוף: צִיּוּר־הַלֵּב] אִידֵיאָה, מֻשָּׂג, תֵּאוּר שִׂכְלִי: "הוֹסַפְתִּי בְּךָ שִׂמְחָה לְטוּב שִׂכְלְךָ וּמְהִירוּת צִיּוּרְךָ" (מורה נבוכים, פתיחה). "הַדִּמּוּי אוֹ הַצִּיּוּר שֶׁהוּא בַּשֵּׂכֶל" (פלקירא, מורה המורה עט). 5*, פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַצַּיָּר: "אֲבָל הַצִּיּוּר וְהַשִּׁעוּר... לֹא יִתְיַחֵס כִּי אִם לֶחָכָם" (כוזרי א עז). פְּלוֹנִי גִּלָּה כִּשָּׁרוֹן רַב בְּצִיּוּר. צִיּוּר וּפִסּוּל. – [צִיּוּר־, צִיּוּרִים, ־רֵי־]

צִיּוּרִי* ת׳ [מן צִיּוּר] 1°, שֶׁל צִיּוּר, שֶׁל עֲבוֹדַת הַמְּצַיֵּר: פְּעֻלָּתוֹ הַצִּיּוּרִית שֶׁל הָאָמָּן. 2°, תֵּאוּרִי, בְּדֶרֶךְ שֶׁל תֵּאוּר סִפְרוּתִי־

אמנותי המעורר אצל הקורא או השומע רשם של תמונה: הסופר תאר באפן ציורי את המארע. בטוי ציורי. 3 ^ [בפילוסופיה] מחשבתי, עיוני־שכלי: "ידיעה אמתית או לפחות ידיעה ציורית" (אלבו, עיקרים, הקדמה). — [ציורית, ציוריים, ־ריות]

ציוריות° נ׳ [מן ציורי] יסודו של הדבר הציורי, בטוי ותאור אמנותי היוצר רשם כתמונה: "הרבה מן הציוריות וההפלגה של הדמיון העממי" (ביאליק, לכינוסה). כתיבתו של הסופר מצטינת בציוריותה. — [ציוריות־]

ציות ^ ז׳ [מן צית, ציֵת] 1°. שמיעה בקול מישהו, כניעה לצווי, הקשבה לפקדה ומלויה: המפקד דרש מאנשיו ציות וסדר. הציות הוא יסוד ועקר במשמעת. 2 ^. שמיעה: "הר ציות עשן" (סידור רס״ג, רו). — [ציות־]

— ציות עור°. בצוע פקדה בארח אוטומטי, בלי להבין את כונתה ומטרתה.

צ׳יזבט° ז׳ [מערבית מדוברת: צ׳ד׳ב = כד׳ב כזב, ובריבוי: צ׳ד׳באת; בלשון־הנוער והחיילים] הרפתקת־כזב, ספור־בדים, ספור שאמת ודברי גוזמאות וכזב מערבים בו: "נכסף להפיג מצוקת בדידותנו בשיחת רעים ובשמיעת זכרונות וצ׳יזבטים" (בר־יוסף, בני 21). — [צ׳יזבטים]

ציחה, ראה צחה. **ציחקוק**, ראה צחקוק.

ציטט◇ ז׳ **ציטטה◇** נ׳ [מלאטינית: citare (-atus) להזמין בעד] מובאה, הבאה, קטע המובא ככתבו וכלשונו מתוך דברי מישהו: המבקר הספרותי הביא ציטטות רבות מן הספרות. במלון זה מובאות ציטטות מן הספרות העתיקה והחדשה. — [ציטטים גם ציטטות]

ציטולוגיה◇ נ׳ [מיוונית: kytos תא + logos לימוד] המדע העוסק בחקר התאים בצמחים ובבעלי־החיים.

ציטרוס◇ ז׳ [לאטינית: citrus אתרוג] שם כללי למשפחת ההדרים: תפוחי־זהב, אשכוליות, לימונים, אתרוגים וכו׳. — [ציטרוסים]

ציל־צליל° ז׳ [בחיקוי לצלצול הפעמון] צלצול: "ציל־צליל — היא איננה" (ביאליק, ציל). "ומצלותם — ציל־ציל־צליל" (ביאליק, משירי החורף).

צייד ר׳ ציד	צייר ר׳ ציר	צילול ר׳ צלול
ציימן ר׳ צימן	צייתן ר׳ ציתן	צילום ר׳ צלום
צייקן ר׳ ציקן	צילוב ר׳ צלוב	

צילינדר◇ ז׳ [יוונית: kylindros; לאטינית: cylindrus] 1. גליל, עמוד עגל, גוף הנדסי בעל שני בסיסים חופפים ועגלים. 2. אצטונה, חלק במכונה בצורת צילינדר (1, 2) צנור או עמוד חלול שבתוכו נעה בוכנה. 3. מגבע, כנוי למגבעת קשה וגבוהה שצורתה צורת גליל בעל שולים צרים; בימינו יש חובשים צילינדרים במסבות חגיגיות ורשמיות: "ומגדיל מתהדר בצילינדרו הגבוה" (ברנר, א 11). "ומה מצחיקים צילינדריהם הזקופים" (עגנון, כפות תמה). — [צילינדרים]

צילינדר (3)

— צילינדרי◇ ת׳ גלילי, עשוי בתבנית צילינדר: כלים צילינדריים. מנוע דו־צילינדרי.

צילן°, ציילן ז׳ נסח משבש במקום "צלין" – ראה צלין*.

צילצול ר׳ צלצול	צימוד ר׳ צמוד	צימות ר׳ צמות
צימאון ר׳ צמאון	צימוק ר׳ צמוק	צימחוני ר׳ צמחוני

צימן*, ציימן ז׳ [מן צום] סגפן, אדם המרבה בצומות ובתעניות [על־פי הפירוש המקובל בתלמוד:] "בתולה צימנית" (ירושלמי סוטה יא א). "הוא עצמו צימן מפלג" (טברסקי, מחושך 119). "הבל מעיהם של הצימנים שנתרעבו בתענית־תשובה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 215). — [צימנית, צימנים, ־ניות]

צימני°, ציימני ת׳ [מן צימן] סגפני, כשל צימן: "פניו צימניות ועיניו כבושות בקרקע" (הזז, יעיש א 49). — [צימנית, ־ניים, ־ניות]

צימצום, ראה צמצום.

ציין [מן ציון]

~ פע׳ **ציין*** פ״י 1*. סמן, שם או רשם אות וציון על משהו או בתוך משהו: "כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה" (מעשר שני ה א). "יוצאין ומציינין את מקום הטמאה" תוספתא שקלים א ד). המודדים צינו את תחומי הבנין במגרש. החוקר צין את מראי־המקומות למובאות שבספרו. 2°. העיר על דבר, קבע שמישהו או משהו הוא כך־וכך: המפקד צין לשבח את החיל. יש לצין כי ההבטחה קימה במלואה. 3°. יחד, הבדיל באפן מיחד: הדבר המצין את הסופר הוא חדירתו המעמיקה לנפש גבוריו. — [לצין את־, מצין, י־]

~ פע׳ **צין** °, 1*. סמן, הושם עליו אות: "מצא אבן אחת מצינת" (תוספתא שקלים א ד). במפה צינו כל הישובים החדשים. בתכנית צין מקום החדרים. כל מראי־המקומות צינו בספר. 2°. יחד, הבלט והדגש: פעלתו החשובה של המוסד צינה בדין־וחשבון. החיל צין לשבח. 3*. נפלה לטובה, נבדל מן הכלל הרגיל: "המצוות שישראל מצינים בהן" (ספרי עקב סב:). תלמיד מצין. [וראה עוד ערך מצין] — [מצין, יצין]

~ הת׳ **הצטין** °. 1. נבדל הרבה (בעקר לטובה!), יצא מן הכלל, היה מעלה: התלמיד הצטין בלמודיו. האמן מצטין בנגינתו. שאיפה להצטין. 2. נבדל מאחרים, היה שונה מאחרים: הספור החדש מצטין בתאורי חיי ריאליסטיים. — [להצטין, מצטין, יצ־]

צינה, ראה צנה. **צינון**, ראה צנון.

א. **צינוק** ז׳ [אולי קרוב לאכדית: sanaqu כבל; ערבית: זנאק רצועה, קשר] 1. בית־כלא, מקום מעצר חמור לאסירים: "ונתתה אתו אל־המהפכת ואל־הצינק" (ירמיה כט כו). 2°. כנוי לתא צר ואפל בבית־הסהר שלשם נשלח אסיר להתענות בו במשך שעות או ימים כענש על התנהגות רעה: "שני שבועות תעמד לי תחת הרובה, ובתחמשת מלאה... בצינוק ארקיבך!" (טשרניחובסקי, סיפורים 173). — [צינוק־]

ב. **צינוק*** ז׳ [הגיזרון אינו ברור] אגדה, צרור: "ירק שאגדו בשדה ועתיד לעשותו צינוק לשוק" (תוספתא מעשר ראשון א ו). — [צינוק־, צינוקים, ־קי־]

צִינוּר, ראה צִנּוֹר. **צִינוּרִי**, ראה צִנּוֹרִי.

צִינִיקָן◊ ז׳ [מיוונית: kynikos דומה לכלב; כן כונו חסידיו של החכם היווני דיוגנס, על שום שדגל בחיי פשטות קיצונית] 1. אֶחָד מִכַּת הַפִּילוֹסוֹפִים בְּיָוָן הַקְּדוּמָה שֶׁרָאוּ בְּהִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט אֶת הַמִּדָּה הַנַּעֲלָה בְּיוֹתֵר וְהִטִּיפוּ לִנְדִיבוּת, לַעֲשִׂיַּת צְדָקָה וְלִפְרִישׁוּת. בִּתְקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר הִפְרִיזוּ בְּהַשְׁקָפָה זוֹ עַד כְּדֵי זִלְזוּל גָּמוּר בְּכָל הַנִּימוּסִים הַמְקֻבָּלִים וּבְעֶרְכֵי הַתַּרְבּוּת הַקַּיָּמִים [ומכאן בהשאלה:] 2. כִּנּוּי לְאָדָם הַמִּתְיַחֵס בְּזִלְזוּל לַמּוּסָר הַחֶבְרָתִי וְלַדֵּעוֹת הַמְקֻבָּלוֹת, גַּס־רוּחַ. – [צִינִיקָנִים]

– **צִינִי**◊ ת׳ נוֹהֵג בְּצִינִיּוּת, חֲסַר־בּוּשָׁה וְנִימוּס, לוֹעֵג לְכָל נִימוּסֵי הַתַּרְבּוּת וְהַמּוּסָר, מְנֻבַּל פִּיו: אָדָם צִינִי. יַחַס צִינִי לְסַבְלוֹת הַזּוּלַת. בְּדִיחוֹת צִינִיּוֹת.

– **צִינִיּוּת**◊ נ׳ **צִינִיזְם**◊ ז׳ 1. תּוֹרַת הַצִּינִיקָנִים הַקַּדְמוֹנִים. 2 [בהשאלה] רְאִיַּת הַצַּד הַבִּלְתִּי־רְצִינִי שֶׁבִּתְוֹפָעוֹת שׁוֹנוֹת, יַחַס שֶׁל זִלְזוּל בַּמְקֻבָּל, בַּמּוּסָר הַחֶבְרָתִי: הַצִּינִיּוּת גּוֹבֶלֶת לְעִתִּים בְּנִבּוּל־פֶּה וּבְחֹסֶר־בּוּשָׁה. אוֹתוֹ גַּס־רוּחַ עָנָה בְּצִינִיּוּת לְדוֹרְשָׁיו. בְּדִיחָה גְּדוּשָׁה צִינִיּוּת.

צִינִית, ראה צִנִּית. **צִינְעָה**, ראה צִנְעָה.

צִ׳ינְצִ׳ילָה◊ נ׳ ראה ערך שִׁנְשִׁילָה◊.

צִינְק◊ ז׳ שֵׁם בֵּינְלְאֻמִּי לְמַתֶּכֶת אָבָץ – [ראה ערך אָבָץ]

צִינְקוֹגְרַפְיָה◊ נ׳ [מן צִינְק + יוונית: graphein לכתוב] מִגְלָפָה, בֵּית־מְלָאכָה לְהַתְקָנַת גְּלוּפוֹת שֶׁל אָבָץ שֶׁבָּהֶן מְגַלְּפִים כְּתָב אוֹ צִיּוּרִים שֶׁהֶעְתְּקוּ בְּשִׁיטָה מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם הַדְפָּסָה: הַגְּלוּפוֹת שֶׁל הַצִּיּוּרִים בַּמִּלּוֹן זֶה הֻתְקְנוּ בְּצִינְקוֹגְרַפְיָה. – [צִינְקוֹגְרַפְיוֹת]

– **צִינְקוֹגְרָף**◊ ז׳ גַּלָּף, אֻמָּן לְהַתְקָנַת גְּלוּפוֹת שֶׁל אָבָץ לְהַדְפָּסָה.

צִי״ס, ראה לְהַלָּן צִיס״ע.

צִיסְטָה◊ נ׳ [יוונית: kystis שלפוחית] [בביולוגיה] שַׁלְפּוּחִית הָעוֹטֶפֶת נוֹזֵל בְּגוּף הַחַי אוֹ בְּגוּף הַצּוֹמֵחַ. – [צִיסְטוֹת]

צִיסְטוֹסְקוֹפְּיָה◊ נ׳ [מיוונית: kystis שלפוחית + skopein לצפות] בְּדִיקַת שַׁלְפּוּחִית־הַשֶּׁתֶן.

– **צִיסְטוֹסְקוֹפּ**◊. מַכְשִׁיר רְפוּאִי שֶׁמַּכְנִיסִים לְתוֹךְ שַׁלְפּוּחִית־הַשֶּׁתֶן לְשֵׁם בְּדִיקָתָהּ.

צִיס״ע ר״ת צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם.

צִיעָה° נ׳ [מן יצע] מַצָּע: ״צִיעַת תְּחָשִׁים עֲלֵיהֶם מַחֲסֶה״ (יניי, קי). – [צִיעַת־, צִיעוֹת]

צִיעוּף, ראה צִעוּף. **צִיעוּר**, ראה צִעוּר.

צִיף* ז׳ [ראה ערך ב. צוף] צֶמֶר מָרוּט וּמְנֻפָּץ: ״טוֹמְנִין בְּגִזֵּי צֶמֶר וּבְצִיפֵּי צֶמֶר״ (שבת מח.). ״זְקָנוֹ חִוֵּר וְקָלוּשׁ כְּצִיפֵּי צֶמֶר שֶׁהָרוּחַ מְנַשֵּׁב בָּהֶם״ (הזז, צל 79). – [צִיף־, צִיפִּים, ־פֵּי־]

א. **צִיפָּה*** נ׳ [על־פי חולין נ: ושם בארמית: צִיפָּא*, ועל־פי פירוש רש״י] הַחֵלֶק הַבְּשָׂרִי אוֹ הָעֲסִיסִי שֶׁל קְלִפַּת הַפְּרִי שֶׁכֻּלָּהּ רַכָּה (עִנְבָה), אוֹ שֶׁחֶלְקָהּ הַחִיצוֹנִי רַךְ (בֵּית־גַּלְעִין). אָנוּ אוֹכְלִים עַל־פִּי־רֹב אֶת צִיפַּת הַפְּרִי. – [צִיפַּת־, צִיפּוֹת]

ב. **צִיפָּה*** נ׳ [מן צוף, צָף] שְׂחִיָּה, הִנָּשְׂאוּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: צִיפַּת גִּזְרֵי הָעֵצִים בַּנַּחַל. צִיפַּת הַצּוֹלֶלֶת. – [צִיפַּת־]

ציפה ר׳ צִפָּה		
ציפוי ר׳ צִפּוּי	**ציפורה** ר׳ צִפּוֹרָה	**ציפיה** ר׳ צִפִּיָּה
ציפוף ר׳ צִפּוּף	**ציפורן** ר׳ צִפֹּרֶן	**ציפית** ר׳ צִפִּית
ציפור ר׳ צִפּוֹר	**ציפורנית** ר׳ צִפָּרְנִית	**ציפצוף** ר׳ צִפְצוּף

א. **צִיץ** [רק עברית]

~ פע׳ **צָץ** פ״ע 1. פָּרַח, הוֹפִיעַ בּוֹ צִיץ: ״צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן״ (יחזקאל ז י). ״כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ״ (תהלים קג טו). 2° [בהשאלה] עָלָה, הוֹפִיעַ, נִצְנֵץ: ״עַל רֹאשׁ נַעֲרֵנוּ יָצִיצוּ שְׁנֵי כְּתָרִים״ (ביאליק, המתמיד). הָיוּ צָצִים וְנוֹבְלִים פֹּה וָשָׁם מִינֵי שְׁבוּעוֹנִים״ (ברקוביץ, הראשונים פז). צָץ רַעְיוֹן בְּמֹחִי. הַצָּעוֹת צָצוּ כִּכְמֵהִין וּכִפְטְרִיּוֹת. – [לָצִיץ, צָץ, צָצָה; צַץ, צָצָה; יָצִיץ... תְּצֶצְנָה]

~ הפ׳ **הֵצִיץ** פ״י הִצְמִיחַ, הִפְרִיחַ, הוֹצִיא צִיץ: ״וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן... וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים״ (במדבר יז כג). ״מַה סִּימָנוֹ שֶׁל שָׁקֵד זֶה? מִשָּׁעָה שֶׁהוּא מֵצִיץ עַד שָׁעָה שֶׁהוּא גּוֹמֵר עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם״ (איכה רבתי, פתיחתא, וזכור את). [ובהשאלה:] ״מֵהֵיכָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵצִיץ אֶת הָאָדָם לֶעָתִיד לָבוֹא?... מִלּוּז שֶׁל שִׁדְרָה״ (בראשית רבה כח). – [לְהָצִיץ, מֵצִיץ, יָצִיץ]

~ הת׳ **נִצְטַיֵּץ**°, הוֹפִיעוּ בּוֹ צִיצִים וּפְרָחִים: ״הָעֲרָבָה נִצְטַיְּצָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 11). – [לְהִצְטַיֵּץ, מִצְ־, יִצְ־]

~ הפ׳ **הוּצַץ***, צָץ, צָמַח [ובהשאלה] קָם, קֻיַּם: ״מִיָּד – וַתּוּצַץ הָרָעָה עַל־יְדֵי אֶלְעָזָר בֶּן פּוֹעֵירָה״ (קידושין סו.). ״אוֹר הַטֶּבַע הַיִּשְׂרְאֵלִי הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה יוּצַץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים״ (הרב קוק, אורות מד).– [מוּצָץ, יוּצַץ]

ב. **צִיץ** [רק עברית]

~ הפ׳ **הֵצִיץ** פ״ע 1. הִבִּיט, הִסְתַּכֵּל דֶּרֶךְ מַשֶּׁהוּ, בְּיִחוּד דֶּרֶךְ נֶקֶב אוֹ סֶדֶק, שָׁלַח מַבָּט מָהִיר: ״מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת, מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים״ (שיר השירים ב ט). ״וְהֵצַצְתִּי בּוֹ וְנִרְתַּעְתִּי״ (ראש השנה כב:). ״הֵצִיץ עָלָיו בַּעַל הַבִּירָה״ (בראשית רבה לט). ״מִמָּרוֹם בְּעַד הָאֶשְׁנָב הֵצַצְתְּ אֵלַי״ (ביאליק, מגילת ו). 2° [בהשאלה] הוֹפִיעַ, נִרְאָה: ״וּבְשַׂעֲרוֹת הַבְּכִירָה כְּבָר תָּצִיץ לְבָנָה״ (ביאליק, למי). ״מִכָּל הַפִּנּוֹת הֵצִיצָה דַּחֲקוּת״ (ברקוביץ, סיפורים קו). – [לְהָצִיץ, מֵצִיץ, יָצִיץ]

– **הֵצִיץ וְנִפְגַּע*** [שאול מן הסיפור בחגיגה יד: ״ארבעה נכנסו לפרדס... בן־זומא הציץ ונפגע״] 1°. נִתְפַּס לְמִינוּת, דָּבְקָה בּוֹ מִקְצָת מִן הַכְּפִירָה. 2°. טִפֵּל בְּדָבָר קָשֶׁה וּמְסֻכָּן וְנִזַּק בּוֹ, נִכְוָה בָּעִנְיָן.

ג. **צִיץ** [ארמית: צַיֵּץ*; אולי בחיקוי לצליל צפצופה של הציפור]

~ פע׳ **צִיֵּץ*** פ״ע צִפְצֵף, הִשְׁמִיעַ קוֹל דַּק כְּעֵין צִיּוּץ: ״שָׁמַע קוֹל צִפֳּרִין מְצַיְּצִין״ (ויקרא רבה יח). ״תִּינוֹקוֹת מְצַיְּצִים בְּקוֹלָם״ (בראשית רבה פה). ״מִפִּיּוֹסֵי הָאַשְׁמְדָאִי... מְצַיֵּץ לִי בִּשְׂפָתָיו״ (מגדלי מו״ס, שלז). ״צִיץ־צְוִיץ! מִי צִיֵּץ?״ (ביאליק, ציץ צויץ). ״מְנַעַנְעִים בְּרָאשֵׁיהֶם וּמְצַיְּצִים בִּלְשׁוֹנָם״ (הזז, צל 34). ״מְסֻכָּן! צִיְּצָה הַסַּפְרָנִית בְּקוֹלָהּ הַדּוֹמֵעַ״ (סטרוגי, ניסים 131). – [לְצַיֵּץ, מְצַיֵּץ, יְצַיֵּץ]

~ הת׳ **הִצְטַיֵּץ**°, הִתְחִיל לְצַיֵּץ וּלְצַפְצֵף: ״סְנָאֵי מִצְטַיֵּץ פֶּתַע״ (סברסקי, אררט 253). ״גַּם הַצִּפֳּרִים... מִצְטַיְּצוֹת לְפֶתַע בְּמִשְׁנֵה מֶרֶץ״ (אריכא, ב 46). – [לְהִצְטַיֵּץ, מִצְטַיֵּץ, יִצְ־]

ד׳ **צִיץ** [מן צִיצִית]

~ פִּע׳ **צִיֵּץ** * פ״י קָשַׁר צִיצִית לְבֶגֶד, תָּלָה צִיצִיּוֹת בְּטַלִּית: "וְשָׁוִין שֶׁאִם צִיֵּץ טַלִּיתוֹ וְעָשָׂה מְזוּזָה לְפִתְחוֹ שֶׁהוּא חַיָּב" (שבת קלא.). – [לְצַיֵּץ, מְצַיֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֻיַּץ** °, 1 *, הֻתְקְנוּ בּוֹ צִיצִיּוֹת: "וּמִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב בִּסְדִינִין הַמְצֻיָּצִין" (שבת כה:). "טַלִּית מְצֻיֶּצֶת" (מנחות מג.). 2 °, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁוֹ צִיצַת־שְׂעָרוֹת: צִפּוֹר מְצֻיֶּצֶת [וראה עוד ערך מְצֻיָּץ] – [מְצֻיָּץ, יְצֻיַּץ]

~ הת׳ **הִצְטַיֵּץ** °, נֶעֱנַד לוֹ צִיץ: "זֶה הַצִּיץ שֶׁנִּצְטַוָּה מִפִּי הָרְשׁוּת... לְהִצְטַיֵּץ בּוֹ" (ליסיצקי, תולדות 47). – [לְהִצְטַיֵּץ, מִצְ־, יִצְ־]

צִיץ ז׳ [ראה א׳ צוץ] 1, פֶּרַח, עֲלֵי־הַכּוֹתֶרֶת בַּפֶּרַח: "וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים" (במדבר יז כג). "כְּצִיץ הַשָּׂדֶה" (ישעיה מ ו). "צִיצִים וּפְרָחִים" (שבת קמה:). 2, צוּרָה מְגֻלֶּפֶת בְּחֹמֶר בְּתַבְנִית פֶּרַח וְכַדּוֹמֶה לוֹ: "מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים" (מלכים א ו יח). "כְּלוּ עֲלוּמָיו וְעוֹד לֹא פָּרְחוּ צִיצֵי כְרָמָיו" (גבירול, א 8). 3, כִּנּוּי לְתַכְשִׁיט שֶׁהָיָה תָּלוּי עַל מִצְחוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: "וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר... וְהָיָה עַל־הַמִּצְנֶפֶת... וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן" (שמות כח לו–לח). נִקְרָא גַּם "נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא ח ט). 4 °, סֵמֶל, עִטּוּר: "הוּא קוֹשֵׁר לְכוֹבָעוֹ צִיץ־פְּלִיז שֶׁאוֹתִיּוֹת וּסְפָרוֹת שְׁחוֹרוֹת מִתְבַּלְּטוֹת מִתּוֹךְ רְקוּעוֹ" (ליסיצקי, תולדות 74). [ובמליצה:] "וְצִיץ הַיְשׁוּעָה עַל מִצְחֵךְ" (ביאליק, מגילת ו). 5, נוֹצָה, כָּנָף: "תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא" (ירמיה מח ט). 6 *°, נִימָה, סִיב, בְּלִיטָה מְדַלְדֶּלֶת בְּגוּף הַחַי: "צִפֹּרֶן שֶׁפֵּרְשָׁה רֻבָּהּ וְצִיצִין שֶׁפֵּרְשׁוּ רֻבָּן נִטָּלִין בְּשַׁבָּת" (תוספתא שבת ט יב). – [צִיץ־, צִיצִים, צִיצֵי־; במקרא גם צִצִּים]

צִיּוּר מָסָרְתִּי
שֶׁל צִיץ־הַקֹּדֶשׁ

צַיְץ ° ז׳ [מן ג׳ צִיץ] צִיּוּץ, צִפְצוּף: "(תְּכִיִּים) לֹא סְתָם יוֹדְעֵי צַיְץ, כִּי אִם דַּבְּרָנִים חֲרִיפִים וּבְקִיאִים" (אלתרמן, התיבה 146). "הִקְשִׁיב אֶל הַצַּיְץ הַמִּתְרוֹנֵן שֶׁל הָעֶפְרוֹנִים" (שלונסקי, תרי׳ קרקע א 243). – [צַיְץ־]

צִיצָה נ׳ [צורת־משנה של צִיץ] 1, צִיץ, פֶּרַח: "וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ" (ישעיה כח ד). "יָבְשָׁה צִיצָתוֹ (שֶׁל הַלּוּלָב)" (ירושלמי סוכה גנ ג). 2 ° [בבוטאניקה] קְבוּצַת עָלִים צִבְעוֹנִיִּים אוֹ פְּרָחִים עֲקָרִים בְּרֹאשׁ הַתִּפְרַחַת. 3 °, קְוֻצָּה, צְרוֹר נִימִים אוֹ שְׂעָרוֹת: צִיצַת־שֵׂעָר. – [צִיצַת־, צִיצוֹת]

צִיצַת־שָׁרָשִׁים

– **צִיצַת־שָׁרָשִׁים** ° [בבוטאניקה] אֶגֶד שֶׁל שָׁרָשִׁים שָׁוִים כִּמְעַט זֶה לָזֶה בְּגָדְלָם וְדוֹמִים בְּצוּרָתָם, כְּגוֹן הַשָּׁרָשִׁים שֶׁל הַדְּגָנִיִּים.

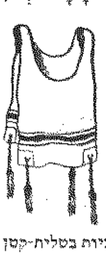

צִיצִית נ׳ [מן צִיץ; במקרא הכתיב: צִצִת] 1, קְוֻצַּת חוּטִים, וּבְיִחוּד: מַעֲרֶכֶת הַחוּטִים שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לָשִׂים בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹת בִּגְדֵיהֶם: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם" (במדבר טו לח). "אֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר טַלִּית מְצֻיֶּצֶת לְנָכְרִי עַד שֶׁיַּתִּיר צִיצִיּוֹתֶיהָ" (מנחות מג.). בִּרְכַּת צִיצִית. הַיְּהוּדִי נוֹשֵׁק אֶת צִיצִיּוֹת
צִיצִיּוֹת בְּטַלִּית־קָטָן
טַלִּיתוֹ כְּשֶׁהוּא מִתְעַטֵּף בָּהּ. 2 ° [בצמחים] קְבוּצַת שְׂעָרוֹת, מוֹצִים אוֹ זִיפִים, הַמְחֻבֶּרֶת לַפֵּרוֹת אוֹ לַזְּרָעִים, כְּגוֹן: הַצִּיצִית שֶׁבְּזַרְעֵי הַסַּבְיוֹן. – [צִיצִית־, צִיצִיּוֹת]

– **צִיצִית־הַזָּנָב** °, קְוֻצַּת הַשְּׂעָרוֹת בִּקְצֵה זְנַב בְּהֵמָה.

– **צִיצִית־הָרֹאשׁ**, קְוֻצַּת שְׂעָרוֹת מֵעַל לַמֵּצַח, בְּלוֹרִית: "וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי" (יחזקאל ח ג).

– **פָּרָשַׁת צִיצִית** * (ספרי שלח לד:), הַקֶּטַע בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֶמְרָה בּוֹ מִצְוַת הַתְקָנַת צִיצִית בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹת הַבֶּגֶד (במדבר טו לז–מא).

– **בָּדַק אֶת צִיצִיּוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי** ° [בהשאלה] בָּחַן אֶת כַּשְׁרוּתוֹ: "הוּא לֹא יִבְדֹּק תְּחִלָּה בְּצִיצִיּוֹתָם וְלֹא יַעֲמֹד לְחַפֵּשׂ כְּוִיַּת שֶׁל לְאֻמִּיּוּת בְּנִשְׁמָתָם" (ביאליק, שירתנו).

צִיצָנִי °, **צַיְצָנִי** ת׳ [מן ג׳ צִיץ, צַיְץ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיּוּץ, שֶׁנִּשְׁמָע בּוֹ כְּעֵין צִפְצוּף צִפֳּרִים: "וּפֶה וְשָׁם הִשְׁתָּרְקוּ לְחִישׁוֹת צִיצָנִיּוֹת" (יזהר, צקלג 61). "כָּל אוֹתָן נְשִׁיקוֹת מְצַמְצָנִיּוֹת, צַיְצָנִיּוֹת" (איתן, ברקיע 36). – [צִיצָנִית, צִיצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

צִיק * ז׳ [כנראה מן יצק] [רווח רק בצירוף:]

– **צִיקֵי קְדֵרָה** *, מִינֵי תַּבְלִינִים נוֹזְלִים, כְּגוֹן יַיִן, שְׁמָנִים וְכוּ׳ הַנִּצּוֹקִים לְסִיר הַתַּבְשִׁיל (פסחים ננ:). – [צִיק־, צִיקִים, צִיקֵי־]

צִיקָדָה ° נ׳ [לאטינית: cicada] מִשְׁפַּחַת חֲרָקִים מִסִּדְרַת הַפְּשׁוּטֵי־כְּנָפַיִם (Cicadidae), גּוּפָהּ שֶׁל הַצִּיקָדָה לָרֹב גָּדוֹל וּמְסֻרְבָּל. הָרֹאשׁ רָחָב וּמְצֻיָּד בְּחֶדֶק מְצִיצָה הַמֻּתְאָם לִמְצִיצַת צְמָחִים מְסֻיָּמִים. לַצִּיקָדָה שְׁנֵי זוּגוֹת שֶׁל כְּנָפַיִם שְׁקוּפוֹת. הַצִּיקָדוֹת יוֹשְׁבוֹת עַל־פִּי־רֹב עַל צְמָחִים. לַזָּכָר מַכְשִׁיר־נְגִינָה מִשְּׁנֵי צִדֵּי בִּטְנוֹ. הוּא מַשְׁמִיעַ בַּיּוֹם קוֹל צִרְצוּר חָזָק וְחַד. – [צִיקָדוֹת]

צִיקָדָה (2/3)

א. **צִיקָה** * נ׳ [מן יצק] יְצִיקָה: "צִיקַת מֵימֶיךָ צַחַן וּבְאֻשָׁה לְהָסֵר" (פיוטי רש״י, אפף השב). "כַּיָּדוּעַ לְאֻמָּנֵי הַצִּיקָה (שֶׁל מַטְבְּעוֹת)" (אברהם הרופא, שלטי הגבורים סא). – [צִיקַת־, צִיקוֹת־]

ב. **צִיקָה** * נ׳ [מן צוק, הציק] לְחִיצָה, הֲצָקָה: "דִּבְרֵי צִיקָתֵנוּ צִמְּתוּנוּ" (ינאי, רצג). – [צִיקַת, צִיקוֹת]

צִיקוֹרְיָה ° נ׳ ראה עֹלֶשׁ.

צִיקְלוֹטְרוֹן ° ז׳ [מיוונית: kyklos חוג, מחזור + (אֶלֶק)טְרוֹן] מַכְשִׁיר לְהָאָצַת תְּנוּעוֹתֵיהֶם שֶׁל הַחֶלְקִיקִים הַגַּרְעִינִיִּים (פְּרוֹטוֹנִים, חֶלְקִי־אַלְפָא וְעוֹד) לִיצִירַת אֲנֶרְגִּיּוֹת גְּבוֹהוֹת. – [צִיקְלוֹטְרוֹנִים]

צִיקְלוֹן ° ז׳ [מיוונית: kyklon מסתובב] 1, סְעָרָה מְלֻוָּה עַל־פִּי־רֹב עֲנָנִים וּמִשְׁקָעִים, נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי לַחַץ־אֲוִיר נָמוּךְ בְּיוֹתֵר בְּמֶרְכַּז הַסִּבּוּב. 2, כִּנּוּי לְסוּפָה גְּדוֹלָה וַחֲזָקָה. – [צִיקְלוֹנִים]

צִיקְלוּס ° ז׳ [יוונית: kyklos מעגל, סיבוב] מַחֲזוֹר, סִדְרַת מְאֹרָעוֹת אוֹ תּוֹפָעוֹת שֶׁבְּסוֹפָהּ תְּנָאִים הַשָּׁוִים לַתְּנָאִים שֶׁבְּרֵאשִׁית הַסִּדְרָה. – [צִיקְלִים]

צִיקְלוֹפּ ° ז׳ [יוונית: Kyklops (-opos), מן kyklos מעגל + ops עין] 1 [במיתולוגיה היוונית] עֲנָק אַגָּדִי בַּעַל עַיִן אַחַת בְּמֶרְכַּז מִצְחוֹ. 2, כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל עַיִן אַחַת. – [צִיקְלוֹפִּים]

צַיְקָן*, צַייְקָן תה״ז [אוּלַי מִן צוּק בְּמַשְׁמָעוּת צַר, צַר־עַיִן] קַמְצָן, כִּילַי: ״הַצַּיְקָנִין שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ (אֶת הַפֶּסַח) לִפְנֵי הַבִּירָה – בִּשְׁבִיל לֶהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה״ (פסחים ז ח). ״וַאֲנָשִׁים צַיְקָנִין וְצָרֵי־עַיִן בְּמָמוֹנָן הָיוּ״ (רש״י ביצה כז.). ״מְחַלֵּק אֶת כָּל הָעָם לְשָׁלֹשׁ מִפְלָגוֹת: לִנְדִיבִים, לְצַיְקָנִין וְלַעֲנִיִּים״ (יל״ג, פרוזה קעג). ״יֵשׁ צַיְקָנִין צָרֵי־עַיִן וְאַכְזָרִים, וְיֵשׁ רַחֲמָנִים וּנְדִיבִים״ (מגדלי מו״ס, שנז). ״דּוֹדָה וְעוֹמְדָה וְצַיְקָנִית״ (ביאליק, מאחורי ג). ״כְּצַיְקָנִים שֶׁמַּשְׁלִיכִים אֲסִימוֹן מֵחוֹק לָעֲנִיִּים״ (עגנון, אלו תל). ״חַשְׁדָנִית מִטִּבְעָהּ וְצַיְקָנִית וּמִסְתַּגֶּרֶת״ (בר־יוסף, העומדים 44). — [צַיְקָנִית, צַיְקָנִים, צַיְקָנִיּוֹת]

צַיְקָנוּת^, צַייְקָנוּת נ׳ [מִן צַיְקָן] קַמְצָנוּת, צָרוּת־עַיִן: ״אַנְשֵׁי וַרְדָּאן הָיוּ יְדוּעִין בְּצַיְקָנוּת וּבְצָרוּת־עַיִן״ (רבינו חננאל, עירובין מט.). [צַיְקָנוּת־]

א. **צִיר** ז׳ [אוּלַי קָרוֹב לָאֲרָמִית: עִיר כְּלוֹמַר; יֵשׁ מְדַמִּים גַּם לָעֲרָבִית: צָאַר הִגִּיעַ, הִשִּׂיג] 1. שָׁלִיחַ, אָדָם שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ שְׁלִיחוּת מְסֻיֶּמֶת: ״צִיר נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו״ (משלי כה יג). ״וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח״ (עובדיה א א). ״נְעוֹרוּ צִירִים מְבַשְּׂרֵי תְחִיָּה״ (ביאליק, קראו). ״לֹא יָצְתָה שָׁעָה קַלָּה עַד שֶׁבָּא צִיר וְהוֹדִיעַ לַכַּלָּה שֶׁהֶחָתָן בָּעִיר״ (עגנון, כלה תד). 2 ° [בְּשֵׁירוּת הַדִּיפְּלוֹמָטִי] קוֹנְסוּל, שָׁלִיחַ רִשְׁמִי שֶׁל מְדִינָה הַמְיַצֵּג אוֹתָהּ וְאֶת עִנְיָנֶיהָ בְּאֶרֶץ זָרָה, לְמַטָּה מִדַּרְגַּת שַׁגְרִיר: צִיר יִשְׂרָאֵל בְּנְיוּ־יוֹרְק. כִּנּוּס צִירֵי הַמְּדִינוֹת. 3 °, נִבְחָר, מִי שֶׁנִּבְחַר בְּהַצְבָּעָה כְּחָבֵר בְּוַעֲדָה, בְּכִנּוּס, בְּמוֹסָד צִבּוּרִי אוֹ מְדִינִי וְכַדּוֹמֶה: צִיר בֵּית־הַנִּבְחָרִים. נִתְכַּנְּסוּ כָּל צִירֵי הַוְּעִידָה. — [צִיר־, צִירִים, צִירֵי־]

ב. **צִיר** ז׳ [אַכַּדִּית: sirru; אֲרָמִית: צִירְתָא; עֲרָבִית: צִיר] 1. וָו בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח שֶׁהַדֶּלֶת סוֹבֶבֶת עָלָיו: ״הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ״ (משלי כו יד). 2 °, סֶרֶן, מְטִיל הָעֵץ אוֹ הַמַּתֶּכֶת שֶׁעָלָיו סוֹבְבִים אוֹפַנֵּי הָרֶכֶב. 3 °, הַקַּו הַמְדֻמֶּה שֶׁעָלָיו סוֹבֵב כַּדּוּר־הָאָרֶץ אוֹ כּוֹכָב אַחֵר. קְצוֹת הַצִּיר הֵם הַקְּטָבִים. 4 ° [בְּהַשְׁאָלָה בַּמְּדִינִיּוּת הַבֵּינְלְאֻמִּית] כִּנּוּי לִקְבוּצַת מְדִינוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁכָּרְתוּ בְּרִית־יְדִידוּת בֵּינֵיהֶן וְהֵן מְשַׁמְּשׁוֹת מֶרְכָּז לְכַמָּה מְדִינוֹת קְטַנּוֹת הַנִּגְרָרוֹת אַחֲרֵיהֶן וּפוֹעֲלוֹת לְפִיהֶן: הַצִּיר רוֹמָא־בֶּרְלִין בִּימֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה. 5 ° [בַּצָּבָא] כִּוּוּן הַהִתְקַדְּמוּת מְנֻקֶּדֶת מוֹצָא מְסֻיֶּמֶת: הַחֲטִיבָה עָרְכָה הַתְקָפָה וְהִתְקַדְּמָה בִּשְׁלֹשָׁה צִירִים. 6 ° [בַּצְּמָחִים] הַשּׁוּרָה הַמֶּרְכָּזִית שֶׁל תִּפְרַחַת אוֹ שֶׁל עָלֶה מֻרְכָּב. — [צִיר־, צִירִים, צִירֵי־]

— **צִיר־הַסִּימֶטְרִיָּה** °, הַקַּו הַמְדֻמֶּה בְּצוּרוֹת אוֹ בְּגוּפִים סִימֶטְרִיִּים, שֶׁכָּל פְּרָט מֵעֵבֶר לַקַּו מִזֶּה דּוֹמֶה וּמַתְאִים לְכָל פְּרָט מֵעֵבֶר לַקַּו מִזֶּה.

— **כּוֹכַב־הַצִּיר** °, שֵׁם־נִרְדָּף לְכוֹכַב־הַקֹּטֶב אוֹ לְכוֹכַב־הַצָּפוֹן.

ג. **צִיר** ז׳ [בַּמִּקְרָא רַק בְּרִבּוּי: צִירִים; הַגִּיזָרוֹן אֵינוֹ בָּרוּר] 1. כְּאֵבֵי הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת: ״צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה״ (ישעיה כא ג). 2 ^ [בְּהַשְׁאָלָה] כְּאֵב, צַעַר עָמֹק: ״רָאִיתִי כִּי בְשִׁירַי לֹא יֵרָפֵא צִירִי וּבַהֲגִיוֹנַי לֹא יָסוּר יְגוֹנִי״ (חריזי, תחכמוני ו 18). ״צִירֵי נְדוֹד יֹאחֲזוּנִי, רֵעַי, חֲנוּנִי, חֲנוּנִי״ (גאגארה, 34). ״וּמִתְהַפֵּךְ בְּצִירֵי מַאֲוַיִּים נֶעֱלָמִים״ (ביאליק, מגילת י). — [צִירֵי־, צִירִים, צִירֶיהָ]

— **נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִירֶיהָ** (שמואל א ד יט), תְּקָפוּהָ כְּאֵבֶיהָ עִם הִתְקָרְבוּת שְׁעַת הַלֵּדָה.

ד. **צִיר*** ז׳ [אֲרָמִית: צִירָא] מִיץ, רֹטֶב שֶׁל דָּגִים כְּבוּשִׁים אוֹ מְבֻשָּׁלִים, שֶׁל בָּשָׂר, שֶׁל יְרָקוֹת אוֹ שֶׁל פֵּרוֹת כְּבוּשִׁים: ״דָּג טָמֵא צִירוֹ אָסוּר״ (תרומות י ח). ״וַאֲנִי כְּלִי כְּאַבַטִּיחַ כָּבוּשׁ בְּצִיר מָלוּחַ״ (בן־ציון, ד). ״אִם צִיר דָּגִים הוּא, יְתַנֵּנוּ אֲדוֹנִי לִי״ (ביאליק, תר׳ קישוט רכז). צִיר שֶׁל מְלָפְפוֹנִים כְּבוּשִׁים. — [צִיר־]

צִיר [מִן א. צוּר]

~ פָּעַל **צָיַר** * פ״י 1 *, צָר צוּרָה בְּצֶבַע אוֹ בְּכָל דָּבָר כַּיּוֹצֵא בּוֹ, רָשַׁם דְּמֻיּוֹת בְּעִפָּרוֹן אוֹ בְּמִכְחוֹל וְכַדּוֹמֶה: ״וְעָשָׂה לָהּ (הַמֶּלֶךְ לְבִתּוֹ) חֻפָּה וּבַיִת, וְסִיְּדָהּ וְכִיְּרָהּ וְצִיְּרָהּ״ (בראשית רבה ט). הַצַּיָּר צִיֵּר אֶת הַתְּמוּנָה. צִיַּרְתִּי בְּצִבְעֵי שֶׁמֶן. 2 ^ [בְּהַשְׁאָלָה] תֵּאֵר, דִּמָּה: ״וְיָדוּעַ שֶׁהַדִּמְיוֹן לִפְעָמִים יִשְׁגֶּה וִיצַיֵּר דְּבָרִים שֶׁאֵינָם נִמְצָאִים כְּלָל״ (רוח חן ב). ״מְצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ אֶת לַמְּפִּידָרִיצְקִי הַגָּדוֹל״ (ביאליק, אריה ח). ״וּכְבָר הָיָה מְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ״ (עגנון, כלה שלה). — [לְצַיֵּר אֶת־, מְצַיֵּר, יְ־]

~ פֻּעַל **צֻיַּר** *, 1 °, נִרְשְׁמָה צוּרָה, שֻׂרְטַט בְּקַוִּים, בִּצְבָעִים אוֹ בְּכָל דָּבָר כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, תֹּאֲרָה דְּמוּת: הַתְּמוּנָה צֻיְּרָה עַל־יְדֵי אָמָּן גָּדוֹל. הַצִּיּוּר הַמְצֻיָּר רַב עֶרְכּוֹ מִן הַמְצֻלָּם. אוֹתִיּוֹת מְצֻיָּרוֹת. 2 *, תֹּאֲרוּ עָלָיו צִיּוּרִים, שֻׂרְטְטוּ וְנִרְשְׁמוּ עָלָיו צוּרוֹת: ״מִטְפָּחוֹת סְפָרִים בֵּין מְצֻיָּרוֹת וּבֵין שֶׁאֵינָן מְצֻיָּרוֹת״ (כלים כח ד). ״מָה הַכַּלָּה הַזֹּאת מְצֻיֶּרֶת בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין, כָּךְ הָיָה הַמִּשְׁכָּן מְצֻיָּר בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין״ (במדבר רבה יג). 3 ^, תֹּאַר בְּמַחֲשָׁבָה אוֹ בְּדִמְיוֹן: ״כִּי לֹא יְצֻיַּר חֲצִי אָדָם וְלֹא חֵלֶק מֵהָאָדָם אָדָם, כְּמוֹ שֶׁיְּצֻיַּר חֵלֶק מֵהַגֶּשֶׁם גֶּשֶׁם״ (כוזרי ה יב). ״וּבִלְעָדָיו לֹא תְּצֻיַּר מְצִיאוּתָם כְּלָל וּכְלָל״ (ביאליק, תרבות). ״מִגְּדֵלִי הָיָה יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ, בִּלְעָדָיו לֹא תְּצֻיַּר פְּרוֹזָה עִבְרִית״ (פיכמן, רפא). — [מְצֻיָּר, יְצֻיַּר]

~ הִתְ׳ **נִצְטַיֵּר**, 1 ^, תֹּאַר, הֹעֲלָה בְּצִיּוּר בִּכְתָב אוֹ בְּדִמְיוֹן: ״אַל תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ עַל מַה שֶּׁנִּצְטַיֵּר בְּלִבְּךָ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״הַתָּכְנִית הַכְּלָלִית... מִצְטַיֶּרֶת לְפָנָיו עַל יְרִיעָתָם שֶׁל חַיֵּי כְּפָר״ (ביאליק, האגדות). ״הָרָקִיעַ נִצְטַיֵּר בְּכַמָּה גְּוָנִים וְכָהָה וְהֶאְפִּיל״ (עגנון, כפות קסג). 2. צִיֵּר אֶת עַצְמוֹ, הִתְחַפֵּשׂ [לְפִי הֲבָנָה זוֹ בַּכָּתוּב]: ״וַיֵּלְכוּ (הַגִּבְעוֹנִים) וַיִּצְטַיָּרוּ״ (יהושע ט ד). — [לְהִצְטַיֵּר, מִצְטַיֵּר, יִצְטַיֵּר]

צַיָּר*, צַייָר ז׳ [מִן צִיר, צִיֵּר] אָמָּן בְּצִיּוּר, מֻמְחֶה בְּרִשּׁוּם דְּמֻיּוֹת וּתְמוּנוֹת בְּעִפָּרוֹן אוֹ בִּצְבָעִים אוֹ בְּכָל חֹמֶר אַחֵר: ״יֵשׁ לַצַּיָּרִים סַמְמָנִין שֶׁהֵן צָרִין צוּרוֹת שְׁחוֹרוֹת, לְבָנוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת״ (נגעים ב א). צַיָּרִים וּפַסָּלִים. — [צַיַּר־, צַיָּרִים; צַיָּרֵי־, צַיֶּרֶת, צַיָּרוֹת]

צֵירֶה^ ז׳ [גַּם צֵירֵי^, צְרֵי^; כַּנִּרְאֶה, תַּרְגּוּם אֲרָמִי מִשֵּׁם הַתְּנוּעָה הָעֲרָבִית: כַּסְרָה שֶׁבֶר; אֲרָמִית: צְרֵי] שֵׁם הַתְּנוּעָה e אֲרֻכָּה בְּמַעֲרֶכֶת הַנִּקּוּד שֶׁלָּנוּ הַנִּכְתֶּבֶת בִּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת מְאֻזָּנוֹת מִתַּחַת לָאוֹת הַמּוּנַעַת, לְמָשָׁל: אֵם, בֵּן, אֵיד [לָרִאשׁוֹנָה בְּדִקְדּוּקֵי הַטְּעָמִים לְבֶן־אָשֵׁר]. — [צֵירֵין]

צִירוּס^ ז׳ [לְטִינִית: cirrus] [בַּמֶּטֵאוֹרוֹלוֹגְיָה] סוּג שֶׁל עֲנָנִים הַנִּמְצָאִים בְּגֹבַהּ רַב, עַנְנֵי־נוֹצָה.

צֵירוּף, רְאֵה צֵרוּף.

צִירוּת° נ׳ [מִן א. צִיר 2] 1. מִשְׂרַת הַצִּיר וְתַפְקִידוֹ. 2. לִשְׁכַּת הַצִּיר: הַצִּירוּת הַיִּשְׂרְאֵלִית בְּלוֹנְדּוֹן. צִירֻיּוֹת זָרוֹת בִּירוּשָׁלַיִם. — [צִירוּת־, צִירֻיּוֹת]

צַיָּרוּת°, צייָרוּת נ׳ [מִן צַיָּר] אָמָּנוּת הַצִּיּוּר, מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הַצַּיָּר: קוּרְסִים לְצַיָּרוּת. הַצַּיָּרוּת הַהוֹלַנְדִּית. — [צַיָּרוּת־]

צַיָּרִי°, צייָרִי ת׳ [מִן צַיָּר] שֶׁל צַיָּר: ״לֹא יָכֹלְתִּי לִכְבֹּשׁ אֶת הַיֵּצֶר הַצַּיָּרִי שֶׁבִּי״ (סוקולוב, אישים 180). — [צַיָּרִית, צַיָּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

צִירָן* ת׳ [הגיזרון אינו ברור; יש סוברים מִן ד׳ צִיר רוטב] בַּעַל עֵינַיִם חוֹלוֹת וְדוֹלְפוֹת תָּמִיד (בכורות ז ג). — [צִירָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

צַיָּרְנוּת°, צייָרְנוּת נ׳ [מִן צִיר, צַיָּר] דֶּסְקְרִיפְּטִיבִיּוּת, כֹּשֶׁר הַצִּיּוּר וְהַתֵּאוּר: ״הַצַּיָּרְנוּת הַסִּגְנוֹנִית־הַפִּיּוּטִית הַמִּצְטָרֶפֶת אֶל הַצַּיָּרְנוּת הַחוּשִׁית הַמְדַקְדֶּקֶת״ (קרמר, ראליזם 187). — [צַיָּרְנוּת־]

צַיָּרָנִי°, צייָרָנִי ת׳ [מִן צִיר, צַיָּר] דֶּסְקְרִיפְּטִיבִי, צִיּוּרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּשֶׁר לְצַיֵּר: ״דִּמְיוֹנוֹ הָיָה עָנִי וְכֹחוֹ הַצַּיָּרָנִי לֹא הָיָה גָּדוֹל״ (קלוזנר, הספרות ג 247). ״וְהַכֹּל מְלֻוֶּה יֹהַר בְּעֵינָיו הַצַּיָּרָנִיּוֹת״ (קרמר, ריאליזם 193). — [צַיָּרָנִית, צַיָּרָנִיִּים, צַיָּרָנִיּוֹת]

צִירְקוּלַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: circulus עיגול, מחזור] הַקָּפָה, מַחֲזוֹר, תְּנוּעָה חוֹזֶרֶת: צִירְקוּלַצְיָה שֶׁל הַדָּם בְּגוּפֵנוּ. צִירְקוּלַצְיָה שֶׁל הַכְּסָפִים בַּמְּדִינָה. — [צִירְקוּלַצְיוֹת]

— **צִירְקוּלָר** ◇ ז׳ מִכְתָּב חוֹזֵר, הוֹדָעָה הַנִּשְׁלַחַת מִטַּעַם מוֹסָד אֶל אֲנָשִׁים רַבִּים הַנּוֹגְעִים בַּדָּבָר.

צִיֹּרֶת°, צִיּוֹרֶת נ׳ [מִן צִיּוּר] צִיּוּר אוֹ רִשּׁוּם שֶׁנּוֹעַד לְהַעְתָּקָה מְדֻיֶּקֶת עַל גַּבֵּי בַּד לְשֵׁם רְקִימָה אוֹ עַל־גַּבֵּי מַתֶּכֶת לְשֵׁם פִּתּוּחַ. — [צִיֹּרֶת־, צִיּוֹרוֹת]

צית [מִן א׳ צות; ארמית: צַיֵּת*]

~ פִּע׳ **צִיֵּת** * פ״ע שָׁמַע בְּקוֹל־. עָשָׂה כְּפִי שֶׁנִּצְטַוָּה: ״וּבְסוֹפָהּ אַתְּ מְצַיֶּתֶת לָהּ״ (ירושלמי תעניות סד א). ״אוֹ שֶׁמַּתְרִין בּוֹ וְלֹא צִיֵּת״ (טור חושן משפט, שפח). ״צִיֵּתִי לָהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּיְּתוּ כָּל שְׁאָר אַרְבַּעַת הַיְלָדִים בַּבַּיִת״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 48). הַתַּיָּלִים חַיָּבִים לְצַיֵּת לִמְפַקְּדֵיהֶם. תַּלְמִיד מַקְשִׁיב וּמְצַיֵּת לְקוֹל מוֹרָיו. — [לְצַיֵּת לְ־; צִיֵּתִי, מְצַיֵּת, יְצַיֵּת]

~ הִת׳ **נִצְטַיֵּת** °, נַעֲשָׂה צַיְּתָן, קִבֵּל מָרוּת: ״הַסָּה בְּגַעֲרָה אֶת לִבּוֹ הַתּוֹסֵס, וְלֹא נִצְטַיֵּת״ (ארד, כיתר 71). — [לְהִצְטַיֵּת, מִצְ־, יִצְ־]

ציתה, ר׳ צִתָּה. ציתות, ר׳ צִתּוּת. ציתית, ר׳ צַתִּית.

צַיְּתָן*, צייתן תו״ז [מִן צית, צִיֵּת] 1°, שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל הַמְצַוֶּה, מְקַבֵּל מִשְׁמַעַת: אָדָם צַיְּתָן. תַּלְמִיד צַיְּתָן לְמוֹרָיו. 2*, סַקְרָן, אוֹהֵב לְהַאֲזִין לְדִבְרֵי אֲחֵרִים: ״לֹא אֶבְרָא אוֹתָהּ... מִן הָאֹזֶן שֶׁלֹּא תְּהֵא צַיְּתָנִית״ (בראשית רבה יח). — [צַיְּתָנִית, צַיְּתָנִים, ־נִיּוֹת]

צַיְּתָנוּת°, צייתנוּת נ׳ [מִן צַיְּתָן] שְׁמִיעָה בְּקוֹל הַמְצַוֶּה, קִיּוּם פְּקֻדּוֹת, קַבָּלַת מִשְׁמַעַת: הַנַּעַר נִכַּר בְּצַיְּתָנוּתוֹ. — [צַיְּתָנוּת־]

צַיְּתָנִי°, צייתני ת׳ [מִן צַיְּתָן] נִכְנָע, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַיְּתָנוּת מְלֵאָה: הַכֶּלֶב רָבַץ לְרַגְלֵי אֲדוֹנָיו בִּנְהִימָה צַיְּתָנִית. — [־נִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

ציתר

צִיתָר° ז׳ [מגרמנית: Zither] כְּלִי־פְּרִיטָה בֶּן 36–40 מֵיתָרִים הַמְּתוּחִים עַל תֵּבַת־תְּהוּדָה פְּחוּסָה; הַצִּיתָר הִתְפַּתֵּחַ מִן הַקִּיתָרוֹס הַיְּוָנִי הַקָּדוּם. — [צִיתַר־, צִיתָרִים, צִיתְרֵי־]

צִיתְרָן° ז׳ [מִן צִיתָר] נַגָּן בְּצִיתָר. — [צִיתְרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

צֶכִיזְם° ז׳ [מגרמנית: Zech איגוד בעלי־אומנויות בימי הפיאודאליזם] מְדִינִיּוּת שֶׁל הִסְתַּגְּרוּת בְּאִגּוּד מִקְצוֹעִי, מְנִיעַת קַבָּלָתָם שֶׁל חֲבֵרִים חֲדָשִׁים לָאֲגֻדָּה מֵחֲשַׁשׁ תַּחֲרוּת.

— **צֶכִיסְטִי** ◇ ת׳ שֶׁהוּא בַּעַל אֹפִי שֶׁל אֲגֻדָּה מִקְצוֹעִית מְסֻגֶּרֶת.

צֵל ז׳ [אכדית: șillu; אוגריתית: טל; ארמית: טְלָלָא; ערבית: ט׳ל] 1, שֶׁטַח כֵּהֶה אוֹ אֹפֶל הַנּוֹצָר מֵאֲחוֹרֵי גּוּף אָטוּם הַחוֹצֵץ בֵּין הַשֶּׁטַח וּבֵין מְקוֹר־הָאוֹר, בְּבוּאָה אֲפֵלָה הַנּוֹצֶרֶת מִצִּדּוֹ שֶׁל גּוּף שֶׁאֵינוֹ מֻפְנֶה אֶל הָאוֹר: ״כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד״ (ישעיה לב ב). ״בֹּאוּ חֲסוּ בְצִלִּי״ (שופטים ט טו). ״אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם, כִּי־יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב״ (ירמיה ו ד). בִּשְׁעַת לִקּוּי־יָרֵחַ נִכְנָס הַיָּרֵחַ לִתְחוּם הַצֵּל שֶׁל כַּדּוּר־אַרְצֵנוּ. 2°, דְּמוּת מְטֻשְׁטֶשֶׁת וּבִלְתִּי־בְּרוּרָה: עַל־פְּנֵי הַחַלּוֹן חָלַף צֵל. 3°, שְׁלִילָה, גֵּרָעוֹן: אוֹרוֹת וּצְלָלִים בְּחַיֵּי הַכְּרַךְ [וראה עוד הצירופים להלן] — [צֵל־, צִלּוֹ; צְלָלִים, צִלְלֵי־, צְלָלָיו, צִלְלֵיהֶם]

— **צֵל מָלֵא**°, הַתְּחוּם שֶׁבּוֹ מְקוֹר־הָאוֹר מוּצָל לַחֲלוּטִין, לְמָשָׁל: צִלּוֹ הַמָּלֵא שֶׁל הַיָּרֵחַ אוֹ שֶׁל הָאָרֶץ בִּשְׁעַת לִקּוּי מָלֵא.

— **חֲצִי־צֵל**°, **פְּלַג־צֵל**°, הַתְּחוּם שֶׁבּוֹ מְקוֹר־הָאוֹר מוּצָל רַק בְּחֶלְקוֹ, כְּמוֹ בְּמַצָּב שֶׁל לִקּוּי חֶלְקִי.

— **צֵל הַמַּעֲלוֹת** (ישעיה לח ח), מַצָּבוֹ הַמִּשְׁתַּנֶּה שֶׁל הַצֵּל בִּשְׁעוֹן־שֶׁמֶשׁ קָדוּם.

— **צִלּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**°, בֶּן־לִוְיָתוֹ הַנֶּאֱמָן, שֶׁיָּדוֹ אֵינָהּ זָזָה מִתּוֹךְ יָדוֹ.

— **צֵל שֶׁל דָּבָר**° [בהשאלה] קֻרְטוֹב, מְעַט, שֶׁמֶץ: ״חָזַרְתִּי עַל כָּל הַצְּדָדִים וְלֹא מָצָאתִי גַּם צֵל תִּקְוָה״ (אחד העם, קיט). ״לֹא נִשְׁאַר עוֹד אַף צֵל שֶׁל סָפֵק בְּלִבִּי״ (ברקוביץ, הראשונים רנז). אֵין בִּדְבָרָיו אֲפִלּוּ צֵל שֶׁל אֱמֶת.

— **צֵל־צִלּוֹ שֶׁל דָּבָר**°, מְעַט מִן הַמְּעַט, שֶׁמֶץ מִן־: ״חוֹשֵׁשׁ לְצֵל־צִלּוֹ שֶׁל חֵטְא״ (קלצקין, כתבים 107). ״לֹא צֵל שֶׁל מִשְׂרָדָנוּת! לֹא צֵל־צִלָּהּ שֶׁל רִשְׁמִיּוּת!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 188). ״צֵל־צִלָּהּ שֶׁל תַּאֲוַת שִׁלְטוֹן לֹא פָּעַם אֶת הַלְּבָבוֹת בַּיָּמִים הָהֵם״ (אבינרי, יד 47).

— **כַּצֵּל**, 1, כִּנּוּי לְדָבָר הַחוֹלֵף מַהֵר: ״וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל״ (קהלת ח יג). ״כַּצֵּל, כִּבְלִי־חַיִּים לָנֶצַח אָבָדוּ״ (ביאליק, המתמיד). 2°, כִּנּוּי לְמִי שֶׁאֵינוֹ זָז מִמִּישֶׁהוּ: ״כַּצֵּל הוּא מְחַזֵּר אַחֲרֶיהָ״ (צמח, א 249).

— **כְּצֵל עוֹבֵר**, כִּנּוּי לְדָבָר הַחוֹלֵף מַהֵר וְאֵין לוֹ קִיּוּם שֶׁל מַמָּשׁ: ״אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה, יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר״ (תהלים קמד ד).

— **כְּצִלּוֹ שֶׁל מֵת**°, תֹּאַר מְלִיצִי לְמִישֶׁהוּ כָּחוּשׁ וְחִוֵּר מְאֹד, חַלָּשׁ וְרָפֶה: ״דְּמוּת אָדָם הַדּוֹמֶה לְצִלּוֹ שֶׁל מֵת״ (ביאליק, המתמיד).

— **אוֹרוֹת וּצְלָלִים**° [בהשאלה] צְדָדִים חִיּוּבִיִּים וּשְׁלִילִיִּים, טוֹב וָרָע: ״הָאוֹרוֹת מְרֻבִּים עַל הַצְּלָלִים״ (אבינרי, יד 254). הַסּוֹפֵר תֵּאֵר אֶת הָאוֹרוֹת וְהַצְּלָלִים שֶׁבְּחַיֵּי הַקְּבוּצָה.

— **אֵין אוֹר בְּלֹא צֵל**°, כְּלוֹמַר, אֵין טוֹב בְּלֹא רָע, בְּכָל חִיּוּב יֵשׁ גַּם שְׁלִילָה מְסֻיֶּמֶת [ולהיפך]

— **אֵין צֵל בְּלֹא אוֹר**°, אֵין רַע בְּלִי טוֹב, כָּל מַצָּב רַע יֵשׁ בּוֹ גַּם צְדָדִים טוֹבִים וְחִיּוּבִיִּים.

– בָּא בְּצֵל קוֹרָתוֹ, נִכְנַס אֶל בֵּיתוֹ, מָצָא מַחֲסֶה בְּבֵיתוֹ: "לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר, כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי" (בראשית יט ח). [ובפועל יוצא:] "הוֹדֵיתִי עַל שֶׁהִכְנִיסוּנִי בְּצֵל קוֹרָתָם וְהָגוּ בִּי אֵמוּן" (שרת, באסיה 137).

– חָסָה בְּצֵל פְּלוֹנִי (בְּצֵל כְּנָפָיו), מָצָא מָגֵן וּמִקְלָט אֵצֶל פְּלוֹנִי, נֶהֱנָה מֵחֲסוּתוֹ: "בֹּאוּ חֲסוּ בְצִלִּי" (שופטים ט טו). "וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֶחְסֶה" (תהלים נז ב).

– נֶהֱלַךְ (הִתְהַלֵּךְ, הִסְתּוֹבֵב °) כְּצֵל, הָיָה קוֹדֵר וּמְדֻכָּא מְאֹד, הָיָה שָׁרוּי בְּדִכְדּוּךְ וָצַעַר: "כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי" (תהלים קט כג). "נָדָב וְיִגְאָל מִסְתּוֹבְבִים כִּצְלָלִים, בּוֹלְשִׁים בְּכָל פִּנָּה שֶׁבַּבַּיִת אוּלַי יִמְצְאוּ לָהֶם עִנְיָן לַעֲסֹק בּוֹ" (פיכמן, יום חדש).

– הֶעֱמִיד בְּצֵל אֶת פְּלוֹנִי ° [בהשאלה] הֵעִיב עַל־פְּלוֹנִי, טִשְׁטֵשׁ אֶת עֶרְכּוֹ: הָאוֹרֵחַ רָם־הַמַּעֲלָה הֶעֱמִיד בְּצֵל אֶת כָּל בְּנֵי־לְוָיָתוֹ.

– הֵטִיל צֵל עַל־ °, עוֹרֵר חֲשָׁד, רָמַז כִּי מַשֶּׁהוּ אֵינוֹ כָּשֵׁר: עֲבָרוֹ הֶחָשׁוּד שֶׁל הָאִישׁ הֵטִיל צֵל עַל מַעֲשָׂיו בַּהֹוֶה.

– נָטוּ צִלְלֵי עֶרֶב [במליצה] הַלַּיְלָה קָרֵב וְהוֹלֵךְ, הַחֹשֶׁךְ גּוֹבֵר: "אוֹי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם, כִּי־יִנָּטוּ צִלְלֵי־עָרֶב" (ירמיה ו ד).

– סָר צִלּוֹ מֵעָלָיו, הוּא נִשְׁאַר בְּלֹא מַחֲסֶה וּמָגֵן, הוּא נֶחֱלַשׁ וְרָפָה: "אַל תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ... סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַה׳ אִתָּנוּ" (במדבר יד ט).

– אֱכֹל בְּצַל וְשֵׁב בְּצֵל * (פסחים קיד.), [מימרת חכמים] הִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט וְתִרְאֶה נַחַת וְשַׁלְוָה.

– רָאָה אֶת צֵל הֶהָרִים כֶּהָרִים ° [על־פי שופטים ט לו, ושם: "אֵת־צֵל הֶהָרִים אַתָּה רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים"] רָאָה כִּמְצִיאוּת דְּבָרִים שֶׁאֵינָם קַיָּמִים כְּלָל, הִפְרִיז וְהִגְדִּיל בְּמַרְאֵה עֵינָיו (בְּיִחוּד מִתּוֹךְ פַּחַד וְיִרְאָה), רָאָה סַכָּנָה לְעַצְמוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כָּל סַכָּנָה.

– קַבִּינֶט־צְלָלִים °, מֵעֵין מֶמְשָׁלָה־בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָאוֹפּוֹזִיצְיָה בְּבֵית הַנִּבְחָרִים קוֹבַעַת מִבֵּין רָאשֶׁיהָ לְשָׁעָה שֶׁתִּזְכֶּה לָרֹב בַּבְּחִירוֹת הַבָּאוֹת וְתַעֲלֶה לַשִּׁלְטוֹן.

– נִלְחַם בִּצְלָלִים °, נִלְחַם מִלְחָמָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, נֶאֱבַק לַשָּׁוְא: "אֶלָּחֵם בִּצְלָלִים וְאֶבְנֶה בַּחוֹל" (ביאליק, איגרת).

צ"ל ר"ת 1. צָרִיךְ לִהְיוֹת. 2. צָרִיךְ לוֹמַר. 3. צָרִיךְ לְפָרֵשׁ.

צלב [ארמית: צְלַב; ערבית: צַלַבַ]

~ פָּע׳ **צָלַב** * פ"י תָּלָה, הוֹקִיעַ עַל עֵץ־תְּלִיָּה הֶעָשׂוּי בְּתַבְנִית שְׁתִי־וָעֵרֶב ("צְלוּב"): "צוֹלְבִין אוֹתוֹ עַל הַצְּלוּב" (תוספתא סנהדרין ט ז). "וְהָיוּ צוֹלְבִין אֶת הַחוֹטְאִים כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ" (ספרי בלק מח). – [לִצְלֹב אֶת־, צוֹלֵב, יִצְלֹב]

~ נִפ׳ **נִצְלַב** *, נִתְלָה עַל עֵץ־תְּלִיָּה: "אֵימָתַי שָׁכְכָה חֲמָתוֹ? כְּשֶׁנִּצְלַב הָמָן" (אסתר רבה א יב, ויקצוף). יֵשׁוּ נִצְלַב בִּפְקֻדַּת נְצִיב רוֹמָא. – [לְהִצָּלֵב, נִצְלָב, יִצָּלֵב]

~ פִּע׳ **צִלֵּב** ° פ"י הֶעֱבִיר אוֹת צְלָב עַל פְּנֵי מִישֶׁהוּ: הַכֹּמֶר צִלֵּב אֶת הַחוֹלֶה. – [לְצַלֵּב אֶת־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִצְטַלֵּב** °, 1. הֶעֱבִיר אֶת יָדוֹ בָּאֲוִיר אוֹ עַל פְּנֵי הַזָּהוּ וּמִצְחוֹ בְּסִימַן צְלָב, כְּמִנְהַג הַנּוֹצְרִים: הַכֹּמֶר הִצְטַלֵּב. הָעֲרֵלִית הִצְטַלְּבָה מִפַּחַד. 2. נֶחְתַּךְ עִם קַו אַחֵר בְּצוּרַת צְלָב, יָצַר עִם כִּוּוּן אַחֵר שְׁתִי־וָעֵרֶב: הַכְּבִישִׁים הִצְטַלְּבוּ בְּפָרָשַׁת־הַדְּרָכִים. מְסִלּוֹת־בַּרְזֶל מִצְטַלְּבוֹת. 3. חָלַף זֶה עַל פְּנֵי דַּרְכּוֹ שֶׁל זֶה בְּלֹא שֶׁנִּפְגְּשׁוּ: "מִכְתָּבֵינוּ הָאַחֲרוֹנִים הִצְטַלְּבוּ בַּדֶּרֶךְ" (כהן, ׳ביצרון׳ תשכ"א). – [לְהִצְטַלֵּב, מִצְטַלֵּב, יִצְ־]

~ הִפ׳ **הִצְלִיב** °, 1. הֶעֱבִיר יָדוֹ בָּאֲוִיר בְּסִימַן צְלָב, כְּמִנְהַג הַנּוֹצְרִים: "הוּא מַגְבִּיהַּ כּוֹסוֹ וּמַצְלִיב בְּאֶצְבָּעוֹ עַל לִבּוֹ, כְּדַרְכּוֹ" (מנדלי מו"ס, תב). "בְּהַצְלִיבוֹ תְּחִלָּה עַל לִבּוֹ קָרַע אֶת הַנְּיָר לִקְרָעִים" (ביאליק, התצוררה ב). "וְאוֹמַנְתָּהּ בְּיַד בָּלָה אוֹתָהּ הִצְלִיבָה בִּתְפִלָּה" (שלונסקי, תר׳ פושקין 81). 2 פ"י הִכְלִיא, עֵרֵב גְּזָעִים שׁוֹנִים שֶׁל בְּנֵי מִין אֶחָד (בְּבַעֲלֵי־חַיִּים אוֹ בִּצְמָחִים) כְּדֵי לִיצוֹר מִינִים חֲדָשִׁים: הַלּוּלָן הִצְלִיב מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל תַּרְנְגוֹלוֹת. 3 פ"ע נֶעֱרַךְ בְּצוּרַת צְלָב, הָיָה עָשׂוּי שְׁתִי־וָעֵרֶב: מִשְׁפַּחַת הַמַּצְלִיבִים (פְּרָחִים בַּעֲלֵי אַרְבָּעָה עֲלֵי־גָבִיעַ וְאַרְבָּעָה עֲלֵי־כּוֹתֶרֶת עֲרוּכִים כִּצְלָב). – [לְהַצְלִיב, מַצְלִיב, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻצְלַב** °, 1. הָעֳבַר עָלָיו סִימַן צְלָב. 2. הֻכְלָא, נוֹצַר עַל־יְדֵי עֵרוּב גְּזָעִים שׁוֹנִים: עוֹפוֹת מֻצְלָבִים. – [מֻצְלָב, יֻצְלַב]

– קַוִּים מִצְטַלְּבִים ° [בהנדסה] קַוִּים בַּמֶּרְחָב, שֶׁאֵינָם נֶחְתָּכִים וְאֵינָם מַקְבִּילִים.

צְלָב ° ז׳ [מן צלב; ערבית: צַלִיב] שְׁתִי וָעֵרֶב, קָנֶה מְאֹרָךְ שֶׁעָלָיו מֻדְבָּק לְרָחְבּוֹ קָנֶה שֵׁנִי (+ אוֹ †). הַצְּלָב הוּא סֵמֶל הַנּוֹצְרִים (עַל שׁוּם הַמָּסֹרֶת עַל נְבִיאָם יֵשׁוּ שֶׁנִּצְלַב עַל עֵץ־תְּלִיָּה בְּצוּרַת צְלָב). הַנּוֹצְרִים נוֹשְׂאִים עַל הֶחָזֶה אוֹת־צְלָב. – [צְלַב־, צְלָבִים, צִלְבֵי־]

– הַצְּלָב הָאָדֹם °, חֶבְרָה בֵּינְלְאֻמִּית לְעֶזְרָה רְפוּאִית לְחוֹלִים וְלִפְצוּעֵי־מִלְחָמָה וּלְכָל עֶזְרָה אַחֶרֶת בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, כְּגוֹן טִפּוּל בִּשְׁבוּיִים וְהַקֶּשֶׁר עִמָּהֶם; נִקְרֵאת כֵּן עַל שׁוּם סִמְלָהּ: סִימַן צְלָב אָדֹם עַל רֶקַע לָבָן.

– צְלַב דְּרוֹמִי °, שְׁמָהּ שֶׁל קְבוּצַת־הַכּוֹכָבִים שֶׁל שְׁמֵי־הַדָּרוֹם הַיְדוּעָה בְּיוֹתֵר. בִּדְרוֹם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיא עוֹלָה רַק בְּחֶלְקָהּ מֵעַל לָאֹפֶק. אֶת אַרְבַּעַת הַכּוֹכָבִים הַמַּזְהִירִים שֶׁל צְלַב דְּרוֹמִי נִתָּן לְחַבֵּר בְּקַוִּים מַצְלִיבִים.

צלב־הקרס

– צְלַב־הַקֶּרֶס °, סֵמֶל קָדוּם שֶׁהַהֹדִים הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ כְּסִימַן־מַזָּל בְּפֻלְחָנָם – תַּבְנִית צְלָב שֶׁקְּצוֹתָיו כְּפוּפִים בְּכִוּוּן אֶחָד. צְלַב־הַקֶּרֶס שִׁמֵּשׁ סֵמֶל שֶׁל גֶּרְמַנְיָה הַנָּאצִית־הָאַנְטִישֵׁמִית.

– מַסַּע־הַצְּלָב °, 1. כָּל אַחַת מִשֶּׁבַע מִשְׁלְחוֹת־הַמִּלְחָמָה שֶׁל קַנָּאֵי דָּת נוֹצְרִים אַבִּירִים וְרוֹדְפֵי־הַרְפַּתְקָאוֹת, שֶׁיָּצְאוּ בִּימֵי־הַבֵּינַיִם (בַּמֵּאוֹת 10–13) מֵאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת בְּאֵירוֹפָּה הַמַּעֲרָבִית לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ מִידֵי הַמֻּסְלְמִים וְשִׁחְרוּר הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים לַנַּצְרוּת. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְמִלְחֶמֶת־הַשְׁמָד אַכְזָרִית נֶגֶד מִישֶׁהוּ: הָעַמִּים שׁוֹחֲרֵי הַתַּרְבּוּת וְהַקִּדְמָה נֶחֶלְצוּ לְמַסַּע־הַצְּלָב נֶגֶד הַנָּאצִיזְם.

– נוֹסְעֵי־הַצְּלָב °, צַלְבָנִים, מִשְׁתַּתְּפֵי מַסְעֵי־הַצְּלָב [ראה לְמַעְלָה מַסַּע־הַצְּלָב]

– הֶעֱבִיר צְלָב עָלָיו ° [בהשאלה] מָחָה וְחִסֵּל אוֹתוֹ.

צֶלֶב ° ז׳ [צורת־משנה של צְלָב] צְלָב: "הִנֵּה הַצּוּר אֲשֶׁר בִּקַּשְׁתִּי וְהִנֵּה גַּם הַצֶּלֶב" (ביאליק, תר׳ טל נז). "רִבּוֹאוֹת יֵשׁוּ גּוֹנְחִים בַּצֶּלֶב"

(המאירי, המזקק קסד). "על כנסיה הצלב מזהיב" (מלצר, תר' נהרות 91). – [צלב־, צלבים, צלבי־]

צִלְבּוֹן°, צְלַבְלָב°, צְלַבְלְבּוֹן° ז' [מן צלב] צלב קטן, תכשיט קטן בתבנית צלב: "מקשטים קברות האהבה בקטני פרחים, אלמותית וצלבונים" (פרלמן, תר' רעיונות כב). "כוכבי תכלת כלן, צלבלבים ירקים עם נקדות־זהב" (שניאור, סיפורים קח). "וצלבלבון של זהב משבץ־מרגליות על לבו" (ביאליק, פסטרנאק). – [צלבון־, צלבונים, צלבוני־; צלבלבים צלבלבי־; צלבלבונים, ־ני־]

צַלְבָּן° ז' [מן צלב] נוסע במסע־הצלב: "ורבים מבניניהם הגדולים נשארו לפליטה עוד מימי הצלבנים לפנים" (ילין, א 137). תקופת הצלבנים (המאות 10–13). – [צלבן־, צלבנים, ־בני־]

צַלְבָּנִי° ת' [מן צלבן] של הצלבנים: התקופה הצלבנית. מבצר צלבני, שיטת בניה צלבנית. – [צלבנית, ־ניים, ־ניות]

צלה [אוגריתית: צלי; ארמית: צלא; ערבית: צלא]

~ פָּעַ' **צָלָה** פ"י התקין בשר על־גבי אש להכשירו לאכילה (להבדיל מן "בשל" – חמם בשר בנוזלים, או מן "שלק" – חלט אותו ברותחים): "אצלה בשר ואכל" (ישעיה מד יט). "כיצד צולין את (קרבן) הפסח? מביאין שפוד של רמון וכו'" (פסחים ז א). "ואין חותכין הניר לצלות בו מליח" (ביצה ד ה). "צלאו (את הפסח) ואחר־כך בשלו – הרי זה חיב" (תוספתא פסחים ה ט). – [לצלות, צולה, יצלה]

~ נִפ' **נִצְלָה** *, 1 *. הושם (בשר) על אש עד שהכשר לאכילה (להבדיל מן "בשל" – חמם בנוזלים, או מן "נשלק" – נחלט ברותחים): "פסח שנצלה כל צרכו" (ירושלמי שבת ד ב). "אין צולין בשר, בצל וביצה, אלא כדי שיצולו (יצלו) מבעוד יום" (שבת א י). 2 ° [בלשון־הדיבור, בדרך גוזמה] שהה הרבה בחם הרב: לא אוכל להצלות כל היום בשמש הלוהטת! – [להצלות, נצלה, יצלה]

~ הֻפ' **הֻצְלָה** *, נצלה: "בשר פסח שלא הצלה ולחמי תודה שלא הורמו" (זבחים לו:). – [מצלה, יצלה]

צִלָּה*, צִילָה נ' [צורת־נקבה של צל, כנראה, בדימוי אל השם חמה הבא כניגוד בבאמר במשנת סוכה א א, ראה להלן] שטח מוצל, מקום צל (בניגוד אל "חמה" – כלל המקומות המוארים על־ידי השמש): "סכה... שחמתה מרבה מצלתה פסולה" (סוכה א א). "המרפסת שצלתה הבטיחה קריר ומרגוע" (שמיר, עירום 111). "בחרף עת צלת הליל מאריכה לפרש כנפים" (שלונסקי, תר' הדין 60). – [צלת־, צלתו]

– **צִלָּתוֹ מְרֻבָּה מֵחַמָּתוֹ*** [בהשאלה מן סוכה א א, ושם כפשוטו], השלילה שבו מרבה על החיוב.

צלהב [הרחבה מן צהב, ובהשפעת שלהב: צ + להב; ארמית: צלהב]

~ פִּעֵ' **צִלְהֵב** ^ פ"י האיר, הפיץ זהר: "לאור בקר מתי יצלהב" (מאוצר השירה והפיוטים). "וצלהב האפק כרכביו" (שוהם, ארץ־ישראל). – [לצלהב, מ־, י־]

~ פֻּעַ' **צֻלְהַב** * [מצוי ביחוד הבינוני: מצלהב *, ראה ערך מצלהב]

~ הִת' **נִצְטַלְהֵב** °, התנוצץ, הוזהר: "הגדה... החולות... היער שנמלא טל – נצטלהבו בלהבת שחר שוצפת וקרה" (שלונסקי, תר' הדון א 24). – [להצטלהב, מצ־, יצ־]

צִלְהֶבֶת° נ' [מן צלהב] זהר, ברק: "וגלגל מצטנף וצלהבות־עשן כמלע הר־געש" (שלונסקי, שירים א 90). – [צלהבת־, ־הבות, צלהבות־]

צִלְהוֹב°, צִילְהוֹב ז' [מן צלהב] הפצת זהר, הברקה: "ופרות הסנה מצלהוב־ערבים מצתים" (רגלסון, חקוקות 164). "צרור אנוש מועט זה, מצמק ונכמש בצלהובי השמש" (יזהר, צקלג 137). [צלהוב־, צלהובים, צלהובי־]

צ'ילו

צֶ'לּוֹ°, צֶ'ילוֹ ז' [איטלקית: cello, מקוצר מן violoncello ויאולון (כינור־בס) קטן] בטנונית, כלי מיתרים וקשת, גדול הרבה מן הכנור, בעל צליל נמוך ועמק, נמוך באוקטבה מן הויולה. המנגן מחזיק את הצ'לו בין ברכיו כשחדו של הכלי נשען על הארץ. – [צ'לואות]

– **צֶ'לִיסְט°, צֶ'לָּן°** ז' מנגן בצ'לו.

צָלוֹב* ז' [מן צלב] עץ־תליה בתבנית צלב, שתי קורות עצים מחברות שתי־וערב: "והיו צולבין אותו על הצלוב" (תוספתא סנהדרין ט ז). – [צלוב־, צלובים, ־בי־]

– **טוֹעֵן צְלוּבוֹ בִּכְתֵפוֹ***. מימרה על מי שמסיע בעצם ידיו למיתתו: "וישם (אברהם את העצים) על־יצחק בנו – כזה שהוא טוען צלובו בכתפו" (בראשית רבה נו).

צָלוּב* ת' [מן צלב, צלב] 1 *, תלוי, מוקע: "ראוהו מגיד וצלוב וחיה אוכלת בו" (יבמות טז ג). "צלוב מגר צולבו על כי דמהו" (סידור רס"ג, שלו). 2 ^ ["הצלוב"] כנוי לישו שנצלב בפקדת נציב רומא: "וזה היה מעשה לפני תולדת הצלוב" (סדר עולם, נייבואר א 174). – [צלובה, צלובים, ־בות]

צלוחית

צְלוֹחִית נ' [קרוב אל צלחת; ארמית: צלוחיתא; ערבית: צראחיה] צנצנת, בקבוק קטן: "קחו לי צלחית חדשה ושימו שם מלח" (מלכים ב ב כ). "צלוחית של פליטון" (שבת ו ג). "צלוחית קטנה שנטל פיה" (כלים ל ד). צלוחית למי־בשם. – [צלוחית־, צלוחיות]

– **לָצוּר עַל פִּי צְלוֹחִית*** [שאול מן בבא מציעא יג.] דבור שגור על שטר או על תעודה שאינם שוים כלום והרי הם כפסת־ניר פשוט שאפשר להשתמש בה רק כדי לפקק פיה של צלוחית: "הא לך פרוטה של נחשת במחיר כל ניירותיהם! לצר על פי צלוחית הם יפים!" (ביאליק, אריה ב).

צָלוּי* ת' [מן צלה, צלה] מטגן על גבי אש עד שיהא ראוי לאכילה (להבדיל מן "מבשל" – במים, או מן "שלוק" – חלוט ברותחים): "הכהנים רשאין... לאכלן (את הקרבנות) צלויין, שלוקין ומבשלין" (זבחים י ז). "ביצה צלויה" (עבודה זרה כט.). בשר צלוי. – [צלויה, צלויים, צלויות]

– **יוֹנִים צְלוּיוֹת°** [על־פי יידיש] כנוי למאכל־תאוה, מעדנים.

א. **צָלוּל*** ת׳ [מן א·צלל, צָלַל] זַךְ, בָּהִיר, שֶׁצָּלְלוּ וְשָׁקְעוּ הַמִּשְׁקָעִים שֶׁבּוֹ: "יַיִן צָלוּל" (תוספתא תרומות ד ג). "מַיִם צְלוּלִין" (ברכות כה:). [ובהשאלה:] "אֲוִיר־הָרִים צָלוּל כַּיַּיִן" (נ׳ שמר, ירושלים של זהב). — [צְלוּלָה, צְלוּלִים, ־לוֹת]

– **דֵּעָה צְלוּלָה°**, דֵּעָה בְּהִירָה וּמְיֻשֶּׁבֶת, הַכָּרָה מְלֵאָה: "אוֹתָהּ קְצָת הַדַּעַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִם צְלוּלָה הִיא" [רש״י יבמות קיג: בפירושו לארמית: "דעתא צילותא"]. "כְּשֶׁיָּנוּחַ גּוּפִי תָּנוּחַ גַּם נַפְשִׁי וְדַעְתִּי תִּהְיֶה צְלוּלָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלַי" (מנדלי מו״ס, שם). "נִכְנַס לְשַׁבָּת שֶׁלֹּא מִתּוֹךְ דֵּעָה צְלוּלָה, חַס וְשָׁלוֹם" (ביאליק, יום הששי א).

– **צְלוּל־דַּעַת°, צְלוּל־מֹחַ°**, בְּהִיר־מַחֲשָׁבָה, בַּעַל דֵּעָה מְיֻשֶּׁבֶת וּשְׁקוּלָה: "וְיַעֲשׂוּ לִפְעָמִים גְּדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת, לְמָרוֹת עֵינֵי הַנְּבוֹנִים וּצְלוּלֵי־הַדַּעַת" (אחד העם, יב). "אִישׁ בַּעַל־נֶפֶשׁ, נְדִיב־לֵב וּצְלוּל־מֹחַ" (שרת, באסיה 342).

– **צְלוּל־רְאִיָּה°**, בַּעַל רְאִיָּה בְּהִירָה: "הוּא, בֶּרֶשׁ, יְשַׁר־הָרְאִיָּה וְאוּלַי גַּם צְלוּל־הָרְאִיָּה בְּיוֹתֵר" (פיכמן, רפ).

– **קוֹל צָלוּל°** (אלדבי, שבילי אמונה ד ב), קוֹל בָּרוּר וְנָקִי.

– **צְחוֹק צָלוּל°**, צְחוֹק בָּהִיר וְרַעֲנָן: "בִּצְחוֹק צָלוּל זַךְ, צְחוֹק יְלָדִים" (ביאליק, נמדי).

– **צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ*** (בראשית רבה פ), הִפְרַעְתֶּם אֶת הַשֶּׁקֶט וְהַשַּׁלְוָה, אַתֶּם אֲשֵׁמִים בַּפֻּרְעָנוּת שֶׁבָּאָה.

ב. **צָלוּל°** ת׳ [מן א· צלל, צָלַל] טָבוּעַ, שָׁקוּעַ בְּמַיִם: "אֲזַי לָבַשׁ לְבוּשׁ חֵמָה וַיֵּצֵא כְּיוֹם פַּרְעֹה וְחֵילוֹ הַצְּלוּלִים" (הנגיד, דיואן 20). — [צְלוּלָה, צְלוּלִים, ־לוֹת]

א. **צִלּוּל°, צִילוּל** ז׳ [מן א·צלל, צִלֵּל] זִקּוּק, עֲשִׂיַּת נוֹזֵל לְצָלוּל עַל־יְדֵי הַשְׁקָעַת הַמִּשְׁקָעִים הָעוֹכְרִים אוֹתוֹ: צִלּוּל הַיַּיִן. צִלּוּל הַמַּיִם בַּכּוֹס. — [צִלּוּל־]

ב. **צִלּוּל°, צִילוּל** ז׳ [מן ב· צלל] קוֹל נֶפֶץ חָזָק: "קַעְקוּעַ עִצּוּם וְצִלּוּל מַרְעִיד" (מורה נבוכים ב ח). — [צִלּוּל־]

צֶלוּלוֹאִיד° ז׳ [מלאטינית: cellula תא + יוונית: eidos דמות] חֹמֶר קַרְנִי, גָּמִישׁ וּמַבְרִיק הַמְעֻבָּד מִצֶּלוּלוֹזָה (תָּאִית); מְשַׁמֵּשׁ לְיִצּוּר לוּחוֹת לְצִלּוּם, סִרְטֵי־קוֹלְנוֹעַ וְעוֹד.

צֶלוּלוֹזָה° נ׳ [מלאטינית: cellula תא] 1. תָּאִית, הַחֹמֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ מֻרְכָּבִים דָּפְנוֹת הַתָּאִים שֶׁל הַצְּמָחִים. 2. חֹמֶר מְעֻבָּד מִן הַחֵלֶק הָעֵצִי שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים וְהַמְשַׁמֵּשׁ לְתַעֲשִׂיַּת מִינֵי נְיַר־מֶשִׁי מְלָאכוּתִי, וְכֵן לְיִצּוּר חָמְרֵי־נֶפֶץ שׁוֹנִים. — [צֶלוּלוֹזוֹת]

צִלּוּם°, צִילוּם ז׳ [מן צלם, צִלֵּם] 1. מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַצַּלָּם, פוֹטוֹגְרַפְיָה, הַתְקָנַת תְּמוּנוֹת בְּאֶמְצָעוּת מַכְשִׁיר מְצֻיָּד בְּלוּחַ רָגִישׁ לָאוֹר הַנּוֹפֵל עָלָיו: צִלּוּם מִצְעַד־הַצָּבָא עַל־יְדֵי צַלָּמֵי־קוֹלְנוֹעַ. הַצִּלּוּם עָלָה יָפֶה. 2. תְּמוּנָה שֶׁנַּעַשְׂתָה בַּשִּׁיטָה הַנַּ״ל, תַּצְלוּם. — [צִלּוּם־, צִלּוּמִים, ־מֵי־]

צָלוּם° ת׳ [מן צֶלֶם] 1°. כִּנּוּי לָאָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים: "פְּאֵרַת צָלוּם" (גבירול, ב 188). 2°. מְצֻלָּם, פוֹטוֹגְרָפִי: "יְדַעְתִּיהָ רַק עַל־פִּי צוּרָתָהּ הַצְּלוּמָה בִּלְבַד" (ביאליק, התצורצה ג). — [צְלוּמָה, צְלוּמִים, ־מוֹת]

צָלוּעַ° ת׳ [מן צלע, צָלַע] צוֹלֵעַ [ובהשאלה] פָּגוּם, לָקוּי: "מְלִיצָתָם בָּעֵת הַהִיא הָיְתָה גְרוּעָה וּלְשׁוֹנָם בִּנְתִיב הַשִּׁיר צְלוּעָה" (חריזי, תחכמוני יח 183). — [צְלוּעָה, צְלוּעִים, ־עוֹת]

צִלּוּף°, צִילוּף ז׳ [מן צלף] 1. צְלִיפָה, הַכָּאָה, דְּפִיקָה. 2. פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַצַּלָּף. — [צִלּוּף־, צִלּוּפִים, ־פֵי־]

צָלוּף° ת׳ [מן צלף, צָלַף] מֻכֶּה, הָלוּם: "מְגֹעָשׁ אַסְדּוֹת צְלוּפוֹת בְּזַרְקוֹרִים" (אלתרמן, עיר 43). "צָלוּף סַגְרִיר הָרְחוֹב חוֹמֵק לַיָּם" (רוקח, שחר 39). "לְחָיָיו הַמְגֻלָּחוֹת צְלוּפוֹת־הָרוּחַ הָיוּ תָּמִיד אֲדַמְדַּמּוֹת" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 28). — [צְלוּפָה, צְלוּפִים, ־פוֹת]

צְלוֹפָח* ז׳ [ארמית: עבודה זרה לט.: צְלוֹפְחָא*] דָּג דְּמוּי נָחָשׁ הַשּׁוֹכֵן בְּתוֹךְ טִין נְהָרוֹת (Anguilla anguilla). עוֹרוֹ רִירִי וַחֲלַקְלַק, רֹאשׁוֹ מְחֻדָּד, עֵינָיו קְטַנּוֹת. סְנַפִּיר רָצוּף וּבִלְתִּי־זוּגִי מַקִּיף מֵאָחוֹר אֶת גַּבּוֹ וְאֶת בִּטְנוֹ. הַצְּלוֹפָח נִזּוֹן בְּדָגִים חַיִּים וּבִבְשַׂר פְּגָרִים. הוּא מָצוּי בַּנְּהָרוֹת וּבַנְּחָלִים שֶׁתּוֹצְאוֹתֵיהֶם לַיָּם. הַצְּלוֹפָח הוּא לְפִי הַתּוֹרָה דָּג טָמֵא (מְחֻסַּר־קַשְׂקַשִּׂים!). — [צְלוֹפַח־, צְלוֹפָחִים, צְלוֹפְחֵי־]

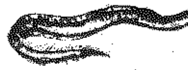

צלופח

– **חֲלַקְלַק כִּצְלוֹפָח°**, שֵׁם־דָּבָר לְמִשֶּׁהוּ חָלָק בְּיוֹתֵר: "וְהוּא חָרוּךְ וַחֲלַקְלַק כִּצְלוֹפָח וּמָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן" (עגנון, אלו קמח).

צְלוֹפָן° ז׳ [מן צֶלוּלוֹזָה + יוונית: phanos בהיר, שקוף] שֵׁם מִסְחָרִי לְמִין מְיֻחָד שֶׁל נְיָר דַּק וְשָׁקוּף בִּלְתִּי־חָדִיר לְמַיִם עָשׂוּי מִצֶּלוּלוֹזָה, מְשַׁמֵּשׁ לַאֲרִיזַת מַמְתַּקִּים, סִיגָרִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה וְלִשְׁמִירָה עֲלֵיהֶן מֵרְטִיבוּת. — [צְלוֹפָנִים]

צָלוּק° ת׳ [מן צַלֶּקֶת] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַלֶּקֶת: "כִּי גַבֵּי צָלוּק פְּצָעִים מִן הַמַּעֲרָב" (ש׳ שלום, חי 80). "בְּיָדֵי הַצְּלוּקוֹת רוֹעֵד כּוֹכָב רִאשׁוֹן" (ריבנר, למצא עת 120). [ובהשאלה:] "בֵּין קִמְטֵי הָרְגָבִים הַחַדִּים, הַשְׁתַּקְנִיִּים וּצְלוּקִים" (גלעד, עפר נוהר 154). "כְּאֶבֶן צְלוּקַת חֲזָיוֹת" (טבנקין, שירים 177). — [צְלוּקָה, צְלוּקִים, ־קוֹת]

צְלוֹת* נ׳ [מארמית: צְלוֹתָא] תְּפִלָּה, תְּחִנָּה: "רַבִּי, בִּצְלוֹתָךְ טְרָדַנִי הַגַּל לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁהִגִּיעוּנִי לַיַּבָּשָׁה" (קהלת רבה יא א, שלח לחמך). — [צְלוֹת־]

א. **צלח** [ארמית: צְלַח; ערבית: צַלַחַ]

~ פָּע׳ **צָלַח** פ״ע 1. עָלָה יָפֶה, נִגְמַר בְּטוֹב: "לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי ה׳ וְהִוא לֹא תִצְלָח" (במדבר יד מא). "מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה?" (ירמיה יב א). 2. הָיָה כָּשֵׁר וָטוֹב, הִתְאִים: "וְהִנֵּה נִשְׁחַת הָאֵזוֹר, לֹא יִצְלַח לַכֹּל" (ירמיה יג ז). "וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה" (יחזקאל טז יג). "וּמַה שֶּׁלֹּא צָלְחָה אֶלֶף פְּעָמִים תִּצְלַח אָז בַּפַּעַם הָאֶלֶף וְאַחַת" (אחד העם, גא). 3. הוֹפִיעַ, שָׁרָה, נָח: "וַתִּצְלַח רוּחַ־ה׳ אֶל־דָּוִד" (שמואל א טז יג). — [לִצְלֹחַ; צָלֵחַ, צְלֵחָה; יִצְלַח]

~ הִפ׳ **הִצְלִיחַ** פעו״י 1 פ״ע עָשָׂה חַיִל, עָלָה בְיָדוֹ יָפֶה: "וַיְהִי ה׳ אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ" (בראשית לט ב). "וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ" (תהלים א ג). "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נְכָסָיו מַצְלִיחִין לוֹ" (עבודה זרה יט:). הַנִּסָּיוֹן הִצְלִיחַ. 2 פ״י גָּרַם שֶׁיַּעֲלֶה יָפֶה, שָׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂי פְּלוֹנִי: "יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ" (בראשית כד

מ). "וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ" (בראשית לט ג). "הוֹשִׁיעָה נָּא... הַצְלִיחָה נָּא!" (תהלים קיח כה). "וּבִימֵי דָּרְשׁוֹ אֶת־ה' הִצְלִיחוֹ הָאֱלֹהִים" (דברי הימים ב כו ה). "מַשְׂגִּיא אֶת־הַגּוֹיִם וּמַצְלִיחָם וְלִבָּם מִתְגָּאֶה בְּהַצְלָחָתָם" (רש"י איוב יב כג). – [לְהַצְלִיחַ, מַצְלִיחַ, יַצְלִיחַ; הַצְלַח! הַצְלִיחִי!]

~ הפ' הֻצְלַח *, עָלָה יָפֶה: "וִיהִיוּ... נְכָסֵינוּ מֻצְלָחִים" (ברכות מז). הַגְּאוֹם הֵשִׁיב תְּשׁוּבָה מֻצְלַחַת. [וראה עוד ערך מֻצְלָח] – [מֻצְלָח, יֻצְלַח]

~ נפ' נִצְלַח ^, צָלַח, הָיָה מַתְאִים וְכָשֵׁר: "חֵן וְכָבוֹד וּמִשְׂחַת וְלִמְלוּכָה נִצְלַחַת" (סידור רס"ג, רמו). – [לְהִצָּלַח, נִצְלָח, יִצָּלַח]

– עֲלֵה וְהַצְלַח! [על־פי מלכים א כב טו], בִּרְכַּת־הַצְלָחָה לְאָדָם הַמִּתְכּוֹנֵן לְמַעֲשֶׂה מְסֻיָּם חָשׁוּב.

– צְלַח וּרְכַב! [על־פי תהלים מה ה], דִּבּוּר־בְּרָכָה מְלִיצִי כַּנַּ"ל.

– (גֶּבֶר) לֹא־יִצְלַח [על־פי ירמיה כב ל], כִּנּוּי לְאָדָם בִּישׁ־מַזָּל, אָדָם שֶׁכָּל מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה אֵינוֹ עוֹלֶה יָפֶה בְּיָדוֹ: "בְּתֻמַּם יָד לְכָל כּוֹשֵׁל, לְכָל לֹא־יִצְלָח" (אחד העם, ריג).

– לֹא־יִצְלַח °, כִּנּוּי לְאָדָם בִּישׁ־מַזָּל, שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ בַּאֲשֶׁר יִפְנֶה [ראה למעלה: "גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח"]

ב· צלח [ארמית: צְלַח בקע]

~ פָּעַ' צָלַח פ"י בָּקַע, חָצָה, עָבַר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה: "וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן" (שמואל ב יט יח). "הֲיֵשׁ לִצְלֹחַ עַתָּה מְצוּלַת הַמַּיִם אִם לֹא?" (ביאליק, תר' טל יח). הַשַּׂחְיָנִים צָלְחוּ אֶת הַכִּנֶּרֶת בִּשְׂחִיָּה. – [לִצְלֹחַ אֶת־; צוֹלֵחַ, צוֹלַחַת; יִצְלַח, צְלַח!]

צָלֵחַ ^ ת' [מן א· צלח, צָלַח] מַצְלִיחַ, עוֹשֶׂה חַיִל, שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ: "דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַצְּלֵחָה" (רס"ג, אשא משלי לו). "חוֹשֵׁב עַצְמוֹ לְצָלֵחַ וּמָלֵא עֹנֶג פְּנִימִי" (ברנר, א 222). "הַנַּעַר הַצָּלֵחַ שֶׁזָּכָה לַעֲשׂוֹת עֹשֶׁר בְּתַרְנְגוֹלוֹ" (שלונסקי, תר' קולא 259). אָדָם צָלֵחַ. – [צְלֵחָה, צְלֵחִים, ־חוֹת]

– דֶּרֶךְ צְלֵחָה! ° [על־פי ירמיה יב א: "מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה?" ושם צָלֵחָה = צָלְחָה, זמן עבר] בְּרָכָה מְקֻבֶּלֶת לַיּוֹצֵא לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה.

צְלֹחָה נ' [צורת־משנה של צַלַּחַת] צַלַּחַת: "בִּשְּׁלוּ בַּסִּירוֹת וּבַדְּוָדִים וּבַצְּלָחוֹת" (דברי הימים ב לה יג). – [צְלָחוֹת־]

צִלְחָה ^ נ' [על־פי הארמית: צִלְחֲתָא] פֶּלֶג, כְּאֵב מַחֲצִית הָרֹאשׁ, מִיגְרֶן. – [צִלְחַת־]

צִלְחִית, ראה צְלוֹחִית.

א· צַלְחִית ° נ' [מן צַלַּחַת] צַלַּחַת קְטַנָּה, קְעָרִית. – [־חִית־, ־חִיּוֹת]

ב· צִלְחִית ° נ' [ארמית: צִלְחֲתָא] צִלְחָה, מִיגְרֶן: "יָפֶה דָּמוֹ לְצִלְחִית שֶׁל רֹאשׁ שֶׁהִיא פּוֹקֶדֶת אֶת הָאָדָם לְאַחַר לְגִימָה יְתֵרָה" (שמיר, כלך 378). – [צִלְחִית־]

א· צַלַּחַת נ' [קרוב לערבית: צַחְן] 1. קְעָרָה שְׁטוּחָה אוֹ עֲמֻקָּה: "כַּאֲשֶׁר יִמְחֶה אֶת־הַצַּלַּחַת, מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ" (מלכים ב כא יג). צַלַּחַת לְבָשָׂר. סִירִים וְצַלָּחוֹת. 2 ° [בפי פועלי הפרדסים] עוּגִיָּה, בּוֹר שֶׁחוֹפְרִים בֵּין שׁוּרוֹת הָעֵצִים בַּפַּרְדֵּס: פְּתִיחַת צַלָּחוֹת לְצֹרֶךְ הַשְׁקָיָה. – [צַלַּחַת־, צַלַּחְתּוֹ; צַלָּחוֹת, צַלְּחוֹת־]

צלחת

ב· צַלַּחַת נ' [על־פי הבנה זו במשלי יט כד: "טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת", וכן על־פי תרגומים קדומים] כִּיס בַּבֶּגֶד: "וְכֵן בֶּגֶד שֶׁשָּׁכַח בּוֹ מָעוֹת בַּצַּלַּחַת, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ" (חמדת הימים, א טו, טעם איסור מוקצה צו). "הוּא הִתְחִיל מְטַיֵּל בַּחֶדֶר וְיָדָיו הָיוּ בְּצַלְחוֹתָיו" (גנסין, א 150). "יוֹחָנָן שָׂם אֶת הַשּׁוּמִים וְאֶת הַבְּצָלִים בְּצַלַּחַת בִּגְדוֹ" (עגנון, כפות תלא). – [צַלַּחַת־, צַלָּחוֹת, צַלְּחוֹת־]

– לֹא טָמַן יָדוֹ בַּצַּלַּחַת [שאול ממשלי יט כד: "טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת – גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יְשִׁיבֶנָּה"], לֹא יָשַׁב בְּחִבּוּק־יָדַיִם, לֹא שָׁקַט וְלֹא נָח.

צָלִי ז' [מן צלה, צָלָה] מָזוֹן צָלוּי עַל אֵשׁ, בָּשָׂר שֶׁהֻכְשַׁר לַאֲכִילָה בָּאֵשׁ: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ" (שמות יב ט). "לִצְלוֹת עָלֶיהָ צְלָיִם וְלִשְׁפֹּת סִירָם" (ביאליק, דבר). – [צְלִי־, צְלִיוֹ; צְלָיִים, צְלָיֵי־]

– צְלִי־קְדֵרָה * (ירושלמי פסחים לד א), בָּשָׂר שֶׁנִּצְלָה בְּסִיר בְּלֹא תּוֹסֶפֶת מַיִם אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים.

– צְלִי־שַׁפּוּד * (שם), בָּשָׂר שֶׁנִּצְלָה כְּשֶׁהוּא חָרוּז עַל שַׁפּוּד־מַתֶּכֶת, כְּעֵין הַכַּבָּב ('כַּבַּאבּ') שֶׁבְּיָמֵינוּ.

א· צְלִיבָה * נ' [מן צלב, צָלַב] 1 *, תְּלִיָּה, הוֹקָעָה עַל עֵץ־תְּלִיָּה הֶעָשׂוּי בְּתַבְנִית שְׁתִי־וָעֵרֶב: "בִּתּוֹ שֶׁל הָמָן נִשְׁקְפָה מִן הַחַלּוֹן לִרְאוֹת בִּצְלִיבָתוֹ" (אסתר רבה ו י, מהד' קח). צְלִיבוֹת בִּימֵי הָרוֹמָאִים הַקְּדוּמִים. 2 ^, עַמּוּד שֶׁצּוֹלְבִים עָלָיו: "וְהִצִּיתוּ אֵשׁ תַּחַת הַצְּלִיבָה" (רש"י סנהדרין קו). – [צְלִיבַת־, ־בוֹת]

ב· צְלִיבָה ^ נ' [מן צָלַב] הִצְטַלְּבוּת, עֲרִיכַת דָּבָר בְּצוּרַת צְלָב: "וְרָאוּי שֶׁיַּעֲבִיר... בִּצְלִיבָה אֶל הַשֶּׁכֶם הָאַחֵר" (קאנון ד ה). – [צְלִיבַת־, צְלִיבוֹת]

צְלִיָּה * נ' [מן צלה, צָלָה] הַכְשָׁרַת בָּשָׂר בָּאֵשׁ לַאֲכִילָה (לְהַבְדִּיל מִן "בִּשּׁוּל"): "צְלִיָּתוֹ וַהֲדָחַת קְרָבָיו" (פסחים ו א). "צְלִיַּת דָּג קָטָן" (שבת לח:). – [צְלִיַּת־, ־יּוֹת]

צָלִיחַ ° ת' [מן ב· צלח, צָלַח] שֶׁנִּתָּן לִצְלִיחָה, שֶׁאֶפְשָׁר לְעָבְרוֹ: נָהָר צָלִיחַ. שַׂחְיָנִים מֻמְחִים קָבְעוּ כִּי תְּעָלַת לָמַנְשׁ צְלִיחָה. – [צְלִיחָה, צְלִיחִים, צְלִיחוֹת]

צְלִיחָה ^ נ' [מן ב· צלח, צָלַח] עֲבִירָה בַּמַּיִם מֵחוֹף אֶל חוֹף: "צְלִיחַת יַרְדֵּן" (קליר, סידור 698). תַּחֲרוּת שְׂנָתִית בִּצְלִיחַת הַכִּנֶּרֶת בִּשְׂחִיָּה. – [צְלִיחַת־, ־חוֹת]

א· צְלִיל ז' [מן ב· צלל] 1. צִלְצוּל [על־פי הבנה זו בכתוב:] "וְהִנֵּה צְלִיל לֶחֶם שְׂעֹרִים מִתְהַפֵּךְ בְּמַחֲנֵה מִדְיָן" (שופטים ז יג). "צְלִיל וְקוֹלוֹת" (מורה נבוכים ג כט). "וּצְלִיל דִּינְרֵי זָהָב וָכֶתֶם" (ביאליק, גמדי). 2 °, טוֹן, קוֹל מוּסִיקָלִי: "עִם צְלִילֵי הַמַּנְדּוֹלִינָה" (שניאור, שירים קפב). צְלִילֵי מוּסִיקָה, צְלִילִים עֲדִינִים. – [צְלִיל־, צְלִילִים, ־לֵי־]

ב· צְלִיל ז' [לפי רד"ק: מן צָלָה] עוּגָה, מַאֲפֵה־תַּנּוּר: "צְלִיל לֶחֶם שְׂעֹרִים" (שופטים ז יג). [וראה לעיל א· צְלִיל] – [צְלִיל־, צְלִילִים, צְלִילֵי־]

צְלִילָהׄ נ׳ [מן א׳ צלל, צָלַל] 1 ׄ, יְרִידָה אֶל מִתַּחַת לַמַּיִם: ״הִטְבַּעֵר׳... הַכֹּל צְלִילָה וּשְׁקִיעָה״ (השרשים לג׳נאח, טבע). הַשַּׂחְיָן עָבַר אֶת שֶׁטַח הַבְּרֵכָה בִּצְלִילָה. צְלִילַת דּוֹלְפִינִים. מִכְשִׁירֵי־צְלִילָה. 2 °, שְׁקִיעָה: צְלִילַת הַשְּׁמָרִים בַּיַּיִן. – [צְלִילַת־, ־לוֹת]

– מַפְצִיץ־צְלִילָה °, מְטוֹס־קְרָב הַמְּסֻגָּל לָרֶדֶת בְּקַו מְאֻנָּךְ לְמַטָּה כְּלַפֵּי מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת, לְהָרִיק אֶת מִטְעַן פְּצָצוֹתָיו עַל הַמַּטָּרָה וְלִזֹּנֵק מִיָּד לְמַעְלָה.

צְלִילוּתׄ נ׳ [מן א׳ צָלוּל] 1 °, זַכּוּת, בְּהִירוּת: ״יֵשׁ מְקוֹמוֹת... שָׁם לָזֶרֶם צְלִילוּת יוֹתֵר״ (פיכמן, יז). ״הַמַּעְיָן הַמְּשַׁמֵּר בִּצְלִילוּתוֹ מִדּוֹר לְדוֹר״ (ברקוביץ, הראשונים צא). ״מִכּוֹן הַתְּקָנִים קָבַע תֶּקֶן לְדַרְגַּת הַצְּלִילוּת שֶׁל הַדְּבַשׁ״ (עיתונות). צְלִילוּת הַמַּיִם לְאַחַר שֶׁשָּׁקַע הַחוֹל שֶׁבָּהֶם. 2 ° [קיצור מן צְלִילוּת־הַדַּעַת ׄ ראה להלן] בְּהִירוּת הַמַּחֲשָׁבָה: ״צְלִילוּת מְרֻבָּה שֶׁל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ מִתְיַשֶּׁבֶת עָלָיו״ (זבאי, יְצָרוֹת 421). – [צְלִילוּת־]

– צְלִילוּת־הַדַּעַת ׄ, יִשּׁוּב הַדַּעַת, מַצָּב שֶׁל הַכָּרָה בְּרוּרָה: ״וְהִתְעַנּוּג לַחֲכָמִים יָפֶה כְּדֵי לְהַרְחִיב דַּעְתָּם לִלְמֹד הַחָכְמָה בִּצְלִילוּת־דַּעַת״ (ר״י נחמיאש משלי יט י). ״חִפַּשְׂתִּי... שָׁעָה פְּנוּיָה אַחַת שֶׁל צְלִילוּת־הַדַּעַת כְּדֵי לִכְתֹּב אֵלֶיךָ עַל הַכֹּל״ (ביאליק, אגרות ה קסה).

– צְלִילוּת־הַקּוֹל °, נִקְיוֹן הַקּוֹל וּבְהִירוּתוֹ.

צְלִילִיׄ ת׳ [מן א׳ צְלִיל] 1 °, מְצַלְצֵל, נִגּוּנִי: ״עוֹדְדָהוּ אוֹתוֹ הַקּוֹל הַצְּלִילִי־צָרוּד״ (שופמן, א 126). כְּלֵי־נְגִינָה צְלִילִיִּים. 2 °, הַמִּבְטָא אֵגֶב הֲנָעַת מֵיתְרֵי הַקּוֹל: הָהֲגָאִים ב, ג, ד הֵם הֲגָאִים צְלִילִיִּים, לְהַבְדִּיל מִן הַהֲגָאִים הַמַּקְבִּילִים פ, ק, ט שֶׁהֵם אֲטוּמִים. – [צְלִילִית, צְלִילִיִּים, צְלִילִיּוֹת]

צְלִילִיּוּת° נ׳ [מן צְלִילִי] הִצְטַלְצְלוּת, נְגִינִיּוּת: ״הַאִם אֵין שָׁעָה כְּזֹאת מְחַדֶּשֶׁת עָלֵינוּ אֶת קוֹלוֹ שֶׁל חָפְנִי בַּעַל־דִּמְיוֹן וְנוֹסֶפֶת לְתוֹכוֹ יֶתֶר צְלִילִיּוּת וָעֹז?״ (שטיינמן, במעגל 91). ״צְלִילִיּוּת מְיֻחֶדֶת בְּנִיב הָעִבְרִי הֶחָדָשׁ״ (׳הפועל הצעיר׳, 1959). ״צְלִילִיּוּתוֹ שֶׁל שִׁיר זֶה הִיא כְּעֵין פִּסְגָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בַּשִּׁירָה הָעִבְרִית״ (קרמר, משכירות 49). צְלִילִיּוּת כְּלֵי־הַנְּגִינָה. – [צְלִילִיּוּת־]

צַלְיָן°, **צַלְיָין** ת׳־ז [מארמית: צְלוֹ, צְלוֹתָא תפילה; צַלֵּי התפלל] 1 °, מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה: ״בְּתוּלָה צַלְיָנִית״ (סוטה כב.). 2 °, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְנוֹצְרִי אוֹ לְבֶן דָּת אַחֶרֶת הָעוֹלֶה לְבַקֵּר אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, עוֹלֵה־רֶגֶל: תְּנוּעַת הַצַּלְיָנִים הַקְּתוֹלִים לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. צַלְיָנִים מִסְלְמִים בְּמֶכָּה. – [צַלְיַן־, צַלְיָנִים, צַלְיָנֵי־, צַלְיָנִית, צַלְיָנִיּוֹת]

צֶ׳לִיסְט° ז׳ [מן צֶ׳לוֹ] צֶ׳לָן, אָמָּן מֻמְחֶה בִּנְגִינָה עַל צֶ׳לוֹ. – [צֶ׳לִיסְטִית, ־טִים, ־טִיּוֹת]

צְלִיעָהׄ נ׳ [מן צלע, צָלַע] 1 ׄ, פְּסִיחָה, חִגְּרוּת, נְכוּת הָרֶגֶל: ״צְלִיעָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ״ (פלח הרמון, יז א, לפי ב״י). ״לֹא יֵצְאוּ בְּלִי צְלִיעָה עַל יְרֵכָם״ (שטיינמן, במעגל 463). מוּם הַצְּלִיעָה. 2 ° [בהשאלה] חֻלְשָׁה, חֹסֶר הַצְלָחָה מְלֵאָה, כִּשָּׁלוֹן קַל: צְלִיעַת עֲסָקָיו שֶׁל הַסּוֹחֵר. צְלִיעַת הַמּוֹסָד הַכּוֹשֵׁל. – [צְלִיעַת־, ־עוֹת]

צְלִיף° ז׳ [מן צלף, צָלַף] 1, צְלִיפָה, חֲבָטָה: ״הוּ חַד הַחֵץ וּצְלִיף הַשּׁוֹט״ (שלונסקי, אבני 47). ״שְׁנֵי אִכָּרִים מַצְלִיפִים בִּשְׁנֵי שׁוֹטִים צְלִיף בָּאֲוִיר״ (פרץ, תעב). ״הוּא מְכַבְּדָהּ בִּצְלִיף רְצוּעָה״ (סדן, מכתוב רנה). 2, קוֹל חַד כְּעֵין הַצְלָפַת שׁוֹט שֶׁנִּשְׁמָע בְּהֵחָלֵף קָלִיעַ שֶׁנּוֹרָה: ״מְאֻזְנַיִם שָׁעָה וּשְׁתַּיִם, וּפִתְאֹם צְלִיף יְרִיָּה״ (ש׳ שלום, שירים רפז). ״קָפַץ פִּתְאֹם בְּרִזְלֵי: צְלִיף בָּרוּר שֶׁל יְרִיָּה״ (יזהר, צקלג 761). ״יַשְׁרִיקוּ נָא צְלִיפֵי הַכַּדּוּרִים״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 212). 3, שֶׁבֶט דַּק לְהַצְלִיף בּוֹ: ״וּבְיָדָהּ צְלִיף דַּקִּיק שֶׁתִּלְּשָׁתוֹ מֵאֵיקָלִיפְּטוּס... וְחוֹבַטְתּוֹ בִּצְלִיף שֶׁבְּיָדָהּ בְּעִכּוּזוֹ הֶחָשׂוּף״ (טביב, דרך 154). – [צְלִיף־, צְלִיפִים, צְלִיפֵי־]

צְלִיפָה° נ׳ [מן צלף, צָלַף] 1, הַכָּאָה, חֲבָטָה: ״הֶחֱזִיקוּ בִּידֵיהֶם שׁוֹטִים אֲרֻכִּים לְמַדַּי, וְקוֹל צְלִיפוֹתֵיהֶם, בְּחָתְכָם אֶת הָאֲוִיר, נִשְׁמַע מִסָּבִיב״ (אריכא, סנחריב 76). צְלִיפַת הַגֶּשֶׁם הֶחָזָק עַל הַגַּגּוֹת. 2, פְּעֻלַּת הַצּוֹלֵף, יְרִיָּה מְכֻוֶּנֶת מִמָּקוֹם מֻסְתָּר כְּלַפֵּי מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת: צְלִיפוֹת בּוֹדְדוֹת שֶׁל צַלְפֵי הָאוֹיֵב. – [צְלִיפַת־, ־פוֹת]

צְלִית°, **צִילִית** נ׳ ראה צְלָלִית°.

א׳ צלל [קרוב אל צוּל]

~ פע׳ **צָלַל** פ״ע 1, שָׁקַע, נָפַל לְמַעֲמַקֵּי מַיִם מֵחֲמַת כָּבְדוֹ: ״צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים״ (שמות טו ה). הָאֶבֶן צָלְלָה בְּמֵי הַנָּהָר. 2 °, יָרַד בִּשְׂחִיָּה אוֹ בְּשַׁיִט אֶל מִתַּחַת לַמַּיִם: הָאַמּוֹדַאי צָלַל אֶל קַרְקַע־הַיָּם. הַשַּׂחְיָן צָלַל בְּמֵי־הַבְּרֵכָה. הַצּוֹלֶלֶת צָלְלָה בְּעֹמֶק רַב. 3 °, גָּלַשׁ וְיָרַד כְּלַפֵּי מַטָּה: מְטוֹס־הַצְּלִילָה צָלַל וְהֵטִיל אֶת מִטְעַן פְּצָצוֹתָיו עַל הַמַּטָּרָה. 4 ° [בהשאלה] שָׁקַע, הִתְכַּנֵּס כֻּלּוֹ: ״קוֹרֵא בִּסְפָרָיו... וְצוֹלֵל בְּהִרְהוּרֵי לִבּוֹ״ (מנדלי מו״ס, ס). ״עֵת יִצְלֹל מְלֹא תֵבֵל בִּדְמָמָה״ (ביאליק, גמדי). ״הִבִּיט בְּגַעְגּוּעִים עַל עוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְצָלַל בְּזִכְרוֹנוֹת״ (אגנון, שבים 56). 5 °, נַעֲשָׂה זַךְ וְצָלוּל (עַל־יְדֵי שְׁקִיעַת הַחֹמֶר הָעוֹכֵר): ״צָלְלוּ (הַמַּיִם) לֹא יַחֲזֹר וְיַעְכִּירֵם״ (תוספתא נדה ג יא). – [לִצְלֹל, צוֹלֵל, יִצְלֹל]

~ נפ׳ **נִצְלַל** °, נַעֲשָׂה זַךְ וְנָקִי: ״נוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי שְׁמָרִים בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצָּלְלוּ״ (שבת כ ב). ״יִצָּלְלוּ (הַמַּיִם) וְלֹא יַעְכִּרוּ״ (ירושלמי נידה ג ב). – [לְהִצָּלֵל, נִצְלַל, יִצָּלֵל; גם לְהִצַּל, נָצַל, נִצְּלָה, יִצַּל]

~ פע׳ **צִלֵּל** ° פ״י נִקָּה, גָּרַם שֶׁיְּהֵא זַךְ וְצָלוּל: ״עֲכוּרָה הָיְתָה הֶחָבִית וְצִלַּלְנוּ אוֹתָהּ״ (בראשית רבה פ). צִלַּלְתִּי אֶת הַמַּיִם הָעֲכוּרִים. – [לְצַלֵּל אֶת־, מְצַלֵּל, יְצַלֵּל]

~ פע׳ **צֻלַּל** °, זֻכַּךְ, נַעֲשָׂה צָלוּל: ״דְּמֵי אֲשֶׁר חָמַר – צֻלַּל״ (בסוק, תר׳ יידיש 101). – [מְצֻלָּל, יְצֻלַּל]

~ הת׳ **נִצְטַלֵּל** °, 1 °, יָרַד וְשָׁקַע: ״שֶׁכָּל מֵתֵי מַבּוּל נִצְטַלְּלוּ לְשָׁם״ (שבת קיג:). 2 ׄ, נַעֲשָׂה זַךְ וְצָלוּל, זֻקַּק: ״וּמֵימָיו מִצְטַלְּלִין״ (רש״י עמוס ח ח). ״הַנַּחַל שֶׁבֵּינְתַיִם נִצְטַלְּלוּ בּוֹ שׁוּב הַמַּיִם״ (שמעוני, הביבר 58). [ובהשאלה:] ״בְּמֶשֶׁךְ יָמִים רַבִּים הָלַךְ נִיבָהּ הָלוֹךְ וְהִצְטַלֵּל״ (פיכמן, רסט). ״כִּשְׁרוֹנוֹ כְּאִלּוּ נִצְטַלֵּל עוֹד יוֹתֵר״ (שזר, אישים 85). ״וּבָהּ (בַּתּוֹרָה) נִתְגַּבְּשָׁה וְנִצְטַלְּלָה כָּל הַשְׁקָפַת הָעוֹלָם שֶׁל הַמִּזְרָח״ (ויסלבסקי, יחודים 221). ״הָלְכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הַבֵּן וְנִצְטַלְּלָה עָלָיו״ (בורלא, עקביה 18). – [לְהִצְטַלֵּל, מִצְ־, יִצְ־]

~ הפ׳ **הִצְלִיל** פ״י 1 ׄ, שִׁקַּע, טִבַּע, גָּרַם שֶׁיִּצְלֹל: ״הִצְלִילָם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּמוֹ אֶבֶן״ (מדרש ויושע, ילינק א 46). ״הִצְלַלְתָּה מַרְכְּבוֹת צָרַי וְכִסּוּמוֹ תְהוֹמוֹת״ (ינאי, שסו). ״קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן

(אֶת הַמִּצְרִים) בְּתוֹכוֹ״ (רמב״ם, יסודי התורה ח א). [ובהשאלה:] ״כַּלֵּה חֲטָאֵינוּ וְהַצְלִילָה״ (סידור רס״ג, שם). ״הַצֵּלֶל חֲטָאֵינוּ בְּעִמְקֵי מַחֲבוֹאוֹת״ (שבתי וראה, יוצר ב׳ ראש השנה). 2 °, זֻקַּק, גָּרַם שֶׁיְּהֵא זַךְ וְצָלוּל: הִצְלַלְנוּ אֶת הַמַּיִם הָעֲכוּרִים. [ובהשאלה:] ״הַחוֹלָה דַּעְתָּהּ לֹא הָיְתָה צְלוּלָה, אַךְ הַנְּגִינָה הִצְלִילָה אוֹתָהּ״ (קדרי, כורך 170). — [לְהַצְלִיל, מַצְלִיל, יַ־]

~ הָפ׳ הָצְלַל °, 1, שֻׁקַּע, טֻבַּע: הַמִּצְרִים הָצְלְלוּ בַּיָּם. 2, זֻקַּק, נַעֲשָׂה צָלוּל: הַיַּיִן הָצְלַל. — [מֻצְלָל, יֻצְלַל]

– צָלַל בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ* (בבא קמא צא.), [בהשאלה] טָרַח הַרְבֵּה וְלֹא הִשִּׂיג כְּלוּם, מַאֲמַצָּיו הַמְּרֻבִּים עָלוּ בַּתֹּהוּ.

ב. **צלל** [ארמית: צְלַל; ערבית: צַלَّ]

~ פָּע׳ צָלַל פ״ע צִלְצֵל, הִשְׁמִיעַ קוֹל: ״הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו״ (שמואל א ג יא). ״שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי, לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי״ (חבקוק ג טז). ״עוֹד צוֹלֵל בְּנַפְשִׁי מִזְמוֹרָם הֶעָרֵב״ (ביאליק, זוהר). ״בְּצִלְצֵל פַּעֲמוֹן–הֵן אוֹחֲזוֹת בְּלָבָן״ (ש׳ שלום, שירים תלב). — [לִצְלֹל, צוֹלֵל, יִצַּל... תְּצַלְנָה גם תְּצַלֶּינָה]

~ הִפ׳ הִצְלִיל ° פ״י 1, עָרַךְ צְלִילִים, הִלְחִין: הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר הִצְלִיל אֶת הַשִּׁיר. 2, הִשְׁמִיעַ צְלִילִים, הִנְגִּין: ״אֶת כָּל צְלִילֵי עוֹגַב־הַחַיִּים הִצְלַלְתִּי עָלֶיהָ״ (למדן, במעלה קכו). ״וְחוּפִּים הַיָּמִים לְהַצְלִיל הַמֵּיתָר״ (ברגשטין, אסיף 98). ״שַׁלְוָה מַתַּכְתִּית הִצְלִילָה דִּנְדּוּנִים רַכִּים״ (ארד, ביתו 114). — [לְהַצְלִיל אֶת־, מַצְלִיל, יַ־]

~ הָפ׳ הָצְלַל °, 1, הֻלְחַן, חֻבְּרָה לוֹ מַנְגִּינָה: הַשִּׁיר הֶחָדָשׁ הָצְלַל עַל־יְדֵי הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹר. 2, הֻשְׁמְעוּ צְלִילָיו: מֵיתְרֵי הַכִּנּוֹר הָצְלְלוּ בְּחֵן רַב. — [מֻצְלָל, יֻצְלַל]

– צָלְלוּ שְׁתֵּי אָזְנָיו [על־פי שמואל א ג יא, ראה לעיל צָלַל] הָיָה נִרְעָשׁ וְנִדְהָם, לֹא הֶאֱמִין לְמִשְׁמַע אָזְנָיו.

ג. **צלל** [אכדית: salalu; ארמית: טלל; ערבית: ظَلَّ; ראה גם צֵל]

~ פָּע׳ צָלַל פ״ע כֻּסָּה צֵל: ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלֲלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם לִפְנֵי הַשַּׁבָּת״ (נחמיה יג יט). — [לִצְלֹל, צוֹלֵל, יִצְלַל]

~ הִפ׳ הֵצֵל פ״י עָטַף בְּצֵל, פָּרַשׂ צֵל: ״יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל״ (יחזקאל לא ג). ״עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם עַד שֶׁהַסּוּס רָץ וּמֵצֵל״ (פסחים נ.). ״׳וְנָסוּ הַצְּלָלִים׳... אֲנִי אֲצִלֵּךְ וְאֶת עֲרֵבָה עָלַי״ (רש״י, שיר השירים ד ו). ״וְהֵצֵל בִּשְׂמֹאלוֹ עַל עֵינָיו וְהִבִּיט״ (ביאליק, מתי). תְּאֵנָה מְצִלָּה. — [לְהָצֵל, הֲצִלּוֹתִי, הֵצַלָּה, גם הֵצַלְתִּי... הֲצַלְתֶּם; מֵצֵל, מְצִלָּה; יָצֵל]

~ הָפ׳ הוּצַל ^, כֻּסָּה צֵל, הָיָה עָלָיו צֵל: ״וּבַצָּהֳרַיִם יִגְדַּל כֹּחַ הַחֹם עַד שֶׁיְּהֵא הַשּׁוֹר מוּצָל בְּצֵל הַתְּאֵנָה מֵחֲמַת הַחֹם״ (רש״י סנהדרין יח.). הַיָּרֵחַ מוּצָל בִּשְׁעַת ״לִקּוּי״ עַל־יְדֵי כַּדּוּר־אַרְצֵנוּ הַנִּמְצָא בֵּינוֹ וּבֵין הַשֶּׁמֶשׁ. שֶׁטַח מוּצָל מִתַּחַת לָעֵץ. — [מוּצָל, יוּצַל]

א. **צְלָל** ° ז׳ [מן ב. צלל] צְלִיל, צִלְצוּל: ״מִן הַנֵּגוֹת צְלָל זוּגִיתִי שֶׁל נֶטֶף בִּגְשִׁירָתוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 214). — [צְלָל־]

ב. **צְלָל** ° ז׳ [מן ג. צלל] צֵל קַל: ״צְלָל מֵאוֹר עַפְעַפֶּיהָ״ (סדן, ׳דבר׳ 1935). ״לֹא קוֹל בָּהּ וְלֹא הֵד, רַק צְלָל בְּתוֹךְ צֵל״ (תלמי, לארצי 13). — [צְלָל־]

צְלָלִי ^ ת׳ [מן צֵל] 1 ^, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֵל, מוּצָל: ״נִרְאֶה זֶה הָאֲוִיר בִּמְקוֹמוֹת הַצְּלָלִיִּים״ (ר״י לטיף, רב פעלים). 2 °, שֶׁרַבִּים בּוֹ הַצְּלָלִים [בהשאלה]: ״חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה עֲכוּרִים וּצְלָלִיִּים״ (פרלמן, תר׳ רעיוננות יט). — [צְלָלִית, צְלָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

צְלָלִים, ריבוי מן ״צֵל״.

צְלָלִית ° נ׳ [מן צֵל, צְלָלִים] תְּמוּנַת־צֵל, סִילוּאֶט, דְּמוּת שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל עֶצֶם כְּפִי שֶׁהִיא נִרְאֵית בְּצֵל בְּהַבְלָטַת הַקַּוִּים הַחִיצוֹנִיִּים וּבְהַשְׁחָרַת כָּל הַחֲלָקִים הַפְּנִימִיִּים אֲשֶׁר בָּהּ. — [צְלָלִית־, צְלָלִיּוֹת]

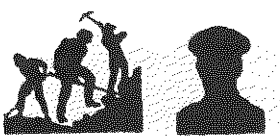

צלליות

צלם [מן צֶלֶם]

~ פִּע׳ צִלֵּם ° פ״י עָשָׂה תְּמוּנָה פוֹטוֹגְרָפִית, הִתְקִין הַעְתָּקָה מְדֻיֶּקֶת שֶׁל דְּמוּת מְסֻיֶּמֶת בְּאֶמְצָעוּת מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי עַל־גַּבֵּי טַבְלוֹת רְגִישׁוֹת לָאוֹר: הַצַּלָּם צִלֵּם אֶת כָּל בְּנֵי־הַמִּשְׁפָּחָה. צִלַּמְתִּי אֶת הַנּוֹף. — [לְצַלֵּם אֶת־, מְצַלֵּם, יְ־]

~ הֻפ׳ צֻלַּם °, הָעְתַּק בְּמַכְשִׁיר פוֹטוֹגְרָפִי (בְּמַצְלֵמָה): הַטֶּקֶס צֻלַּם עַל־יְדֵי צַלְּמֵי־קוֹלְנוֹעַ. תְּמוּנָה מְצֻלֶּמֶת. — [מְצֻלָּם, יְצֻלַּם]

~ הִת׳ הִצְטַלֵּם °, קִבֵּל אֶת הַעְתָּקַת תְּמוּנָתוֹ בְּאֶמְצָעוּת מַצְלֵמָה (מַכְשִׁיר־צִלּוּם): הִצְטַלַּמְנוּ בְּמַצְלֵמָה. עָלֶיךָ לְהִצְטַלֵּם לְשֵׁם קַבָּלַת תְּעוּדַת־זֶהוּת. — [לְהִצְטַלֵּם, מִצְטַלֵּם, יִצְ־]

צֶלֶם ז׳ [אכדית: salmu; ארמית: צַלְמָא; ערבית: صَنَم] 1, דְּמוּת, צוּרָה, תַּבְנִית: ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א כו). ״צַלְמֵי כַשְׂדִּים חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר״ (יחזקאל כג יד). 2, תַּבְנִית שֶׁל אֱלִיל שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הִשְׁתַּחֲווּ לָהּ: ״וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו (שֶׁל הַבַּעַל) וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב״ (מלכים ב יא יח). ״בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת... וְהֶעֱמִיד (הָאוֹיֵב) צֶלֶם בַּהֵיכָל״ (תענית ד ו). 3 ° [בהשאלה, על־פי יידיש] כִּנּוּי לְצְלָב שֶׁל הַנּוֹצְרִים. — [צֶלֶם־, צְלָמִים, צַלְמֵי־]

– צֶלֶם־אֱלֹהִים [על־יסוד בראשית ט ו: ״בצלם אלהים עשה את האדם״] [בהשאלה] הַבָּעָה שֶׁל בִּינָה, שְׁאַר־רוּחַ, אֲצִילוּת וְכַדּוֹמֶה: ״לַמְרוֹת כָּל עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ עוֹד לֹא נִמְחָה צֶלֶם הָאֱלֹהִים מֵעַל פָּנֵינוּ״ (אחד העם, א). ״אַתֶּם הַשּׁוֹמְרִים הַנֶּאֱמָנִים לְצֶלֶם אֱלֹהִים בָּעוֹלָם״ (ביאליק, יהי חלקי).

– הֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל* [על־פי תענית ד ו, ושם כפשוטו], טִמֵּא מָקוֹם עַל־יְדֵי הַכְנָסַת רָעָה וְתוֹעֵבָה לְתוֹכוֹ.

– צֶלֶם־אוֹר °, לוּחַ־צֶלֶם °, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת הַדּוֹר שֶׁעָבַר לְתַצְלוּם, תְּמוּנָה מְצֻלֶּמֶת: ״וּבְלוּחַ־צַלְמֵךְ כַּיּוֹם כְּבַדְּתָנִי״ (יל״ג, שירה רפה). ״שׁוֹלְחִים צֶלֶם־אוֹרָם לִקְרוֹבֵיהֶם״ (סוקולוב, אישים 403).

צַלָּם ° ז׳ [מן צלם, צֶלֶם] פוֹטוֹגְרָף, אָמָן לְצִלּוּם, מַתְקִין תַּצְלוּמִים בְּאֶמְצָעוּת מַכְשִׁיר אוֹפְּטִי מְיֻחָד (מַצְלֵמָה): צַלַּם־עִתּוֹנוּת. צַלְּמֵי קוֹלְנוֹעַ. — [צַלַּם־, צַלָּמִים, צַלְּמֵי־; צַלֶּמֶת, צַלָּמוֹת]

צַלְמוֹןᐩ ז׳ [במקרא, שופטים ט מא, תהלים סח טו – שֵׁם שֶׁל הַר; עַל־פִּי ההבנה צַלְמוֹן = צַלְמָוֶת] חֲשֵׁכָה, אֲפֵלָה (ובהשאלה) שְׁאוֹל, גֵּיהִנֹּם: "תִּרְדֹּף לְצַלְמוֹן יוֹעֲצֵי עַל צְפוּנֶיךָ" (קליר, שבת סורו, לט׳ באב). "דָּחָה אַדְמוֹן בְּצֵל צַלְמוֹן" (מעוז צור, זמר לחנוכה). "פֹּה בְּצַלְמוֹן כִּסְּחִי נִמְאָס נִמְקוּ" (יל״ג, שירה יד). "וְעַל פָּנָיו צַלְמוֹן וּשְׁאוֹל" (שלונסקי, תר׳ פושקין 178). — [צַלְמוֹן־]

צַלְמוֹנִית* נ׳ [הגיזרון לא הוברר; המשמעות לפי הענין] יְחִידוּת, בְּדִידוּת: "דָּן נִכְנַס בְּצַלְמוֹנִיתוֹ אֵצֶל אָבִיו וּמִתְבָּרֵךְ בְּשִׁבְעִים אֶלֶף" (בראשית רבה צו). — [צַלְמוֹנִית־]

צַלְמָוֶת, צלמוות ז׳ [אולי הרחבה של הצורה המקורית: צַלְמוּת, בערבית: ט׳ֻלְמַה חושך; לפי מדרש עממי צירוף של: צֵל + מָוֶת] חֹשֶׁךְ, עֲלָטָה: "וְקִוִּיתֶם לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת" (ירמיה יג טז). "יִגְאָלֻהוּ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת, תִּשְׁכָּן־עָלָיו עֲנָנָה" (איוב ג ה). "הֲנִגְלוּ לְךָ שַׁעֲרֵי־מָוֶת וְשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת תִּרְאֶה?" (איוב לח יז). — [צַלְמוֹת־]

— גֵּיא צַלְמָוֶת, כִּנּוּי לְמָקוֹם אֲפֵלָה וְצָרָה: "גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי" (תהלים כג ד). "הֲיֵרֵד אִישׁ לְגֵיא צַלְמָוֶת זֶה וְנִמְלָט?" (ביאליק, מגילת ז).

צַלְמִית° נ׳ [מִן צֶלֶם] דְּמוּת קְטַנָּה מְכִיֶּרֶת בְּחֹמֶר אוֹ בְּטִין: בְּעֵמֶק־הַיַּרְדֵּן נִמְצְאוּ צַלְמִיּוֹת־טִין רַבּוֹת שֶׁל אֵלוֹת. — [צַלְמִית־, צַלְמִיּוֹת]

צַלְמָנוֹעַ° ז׳ [צֶלֶם + נוֹעַ] מַצְלֵמָה הַמְּצַלֶּמֶת עֲצָמִים בִּתְנוּעָתָם, מְכוֹנַת־הַסְרָטָה. — [צַלְמְנוֹעַ־, צַלְמְנוֹעִים, צַלְמְנוֹעֵי־]

צַלְמְנוֹעִי° ת׳ [מִן צַלְמָנוֹעַ] שֶׁל מְכוֹנַת הַהַסְרָטָה הַקּוֹלְנוֹעִית: "אָדָם טְהָר־לֵב וּתְמִים־דֶּרֶךְ שֶׁלֹּא נִגְרַף עֲדַיִן בְּזֶרֶם הַסַּקְרָנוּת הַצַּלְמְנוֹעִית" (שטיינמן, צרור 239). — [צַלְמְנוֹעִית, ־עִיִּים, ־עִיּוֹת]

צַלָּמוּת° נ׳ [מִן צלם, צַלָּם] מַעֲשֵׂה הַצִּלּוּם, צִלּוּם הַמְּצִיאוּת: "דִּיּוּק שֶׁל חִקּוּי וְצַלָּמוּת" (קלצקין, כתבים 223). — [צַלָּמוּת־]

צַלָּמִיָּה° נ׳ [מִן צלם, צַלָּם] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַצַּלָּם. — [צַלָּמִיַּת־, צַלָּמִיּוֹת]

צֶ׳לָן° ז׳ [מִן צֶ׳לוֹ] נַגָּן בְּצֶ׳לוֹ, צֶ׳לִיסְט. — [צֶ׳לָנִית, צֶ׳לָנִים, צֶ׳לָנִיּוֹת]

צֶ׳לֶסְטָה* נ׳ [איטלקית: celesta] (במוסיקה) כְּלִי־הַקָּשָׁה בַּעַל קְלִידִים שֶׁפַּטִּישׁוֹנָיו מַקִּישִׁים בְּטַבְלוֹת־נְחֹשֶׁת. — [צֶ׳לֶסְטוֹת]

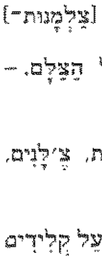
מדחום-צלסיוס

צֶלְסְיוּס* ז׳ מַדְחֹם־צֶלְסְיוּס° [עַל שֵׁם הפיסיקאי השוודי A. Celsius, 1701—1744] מַדְחֹם שְׁלוּחַ־הַמַּעֲלוֹת שֶׁלּוֹ מְחֻלָּק לְ־100° מִנְּקֻדַּת־הַהַמְסָה שֶׁל הַקֶּרַח וְעַד נְקֻדַּת־הָרְתִיחָה שֶׁל הַמַּיִם (Centigrade), לְהַבְדִּיל מִן מַדְחֲמֵי "פָּרֶנְהַיְט" אוֹ "רֵיאוֹמִיר". מַדְחֹם־צֶלְסְיוּס הוּא הַמְּקֻבָּל בְּיוֹתֵר בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַדָּע בְּרֹב אַרְצוֹת הָעוֹלָם. לְשֵׁם הַבְדָּלָה בֵּין מַדְחֹם־צֶלְסְיוּס וּבֵין מַדְחֲמִים אֲחֵרִים נוֹהֲגִים לִרְשֹׁם לְיַד מִסְפַּר מַעֲלוֹתָיו אֶת הָאוֹת C, כְּגוֹן: 37° C.

א. **צלע** [ארמית: טְלַע; ערבית: צַ׳לַע]

~ פָּע׳ **צָ לַ ע** פ״ע 1. הָלַךְ הֲלִיכַת פִּסֵּחַ, לֹא יָכֹל לְהַלֵּךְ כָּרָאוּי בְּשֶׁל מוּם בָּרֶגֶל: "וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ" (בראשית לב לב). הַפָּצוּעַ בְּרַגְלוֹ צָלַע. 2ᐩ (בהשאלה) לֹא הָיָה כָּשֵׁר וְטוֹב לְמַדַּי, נִכְשַׁל כְּלְשֶׁהוּ, הָיָה פָּגוּם קְצָת: "רַבִּים מֵהֶם לְשׁוֹנָם לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ צוֹלֵעָה" (חריזי, הקדמה לתחכמוני). "אֲנִי צוֹלֵעַ הָיִיתִי בִּשְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת כְּאַחַת" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 37). "הָאַנְגְּלִית שֶׁלָּהֶם צוֹלַעַת" (שרת, באסיה 250). מָשָׁל צוֹלֵעַ. עֲסָקָיו שֶׁל הַמּוֹסָד הִתְחִילוּ לִצְלֹעַ. — [לִצְלֹעַ, צוֹלֵעַ, צוֹלַעַת, יִצְלַע]

~ נִפְ׳ **נִ צְ לַ ע** ᐩ, נַעֲשָׂה פִּסֵּחַ, הִתְחִיל לִצְלֹעַ: "הַחֵטְא גָּרַם לוֹ שֶׁנִּצְלַע בְּקִידָה" (רש״י תענית כה.). "פִּתְאֹם אֲנִי חָשָׁה בִּירֵכַי וְנִצְלַעְתִּי" (סביב, דרך 26). — [לְהִצָּלַע, נִצְלָע, יִצָּלַע]

~ הִת׳ **נִ צְ טַ לַּ ע** °, 1. נִצְלַע, הִתְחִיל לִצְלֹעַ, נִפְסַח. 2. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּצוֹלֵעַ, הִתְחִיל לְהַלֵּךְ כְּפִסֵּחַ. — [לְהִצְטַלֵּעַ, מִצְטַלֵּעַ, יִצְטַלַּע]

~ הִפְ׳ **הִ צְ לִ י עַ*** פעו״י 1* פ״ע הָלַךְ בְּצְלִיעָה, הִתְקַדֵּם כְּשֶׁהוּא צוֹלֵעַ: "כְּשֶׁאֲנִי מַצְלַעַת הֵם שְׂמֵחִים" (פסיקתא רבתי נה.). "בְּמַלְבּוּשׁ שֶׁל כְּלוּם, גּוּפִיָּה וּמִכְנָסַיִם קְצָרִים, הִצְלִיעַ אֶל הַפֶּתַח" (סביב, כעירער 257). 2° פ״י גָּרַם לִצְלִיעָה: "מָצָא אוֹתָם סְמוּכִים עִם קַתּוֹת קְנֵי־רוֹבִים, כְּזוֹ שֶׁהִצְלִיעָה אֶת רַגְלִי" (יהודה שטינברג, רג). — [לְהַצְלִיעַ, מַ־, יַ־]

ב. **צלע** [מִן צֶלַע]

~ פִּע׳ **צִ לֵּ עַ**° ת׳ הֻגְבַּל עַל־יְדֵי צְלָעוֹת [ראה ערך מְצֻלָּע°] — [מְצֻלָּע, יְצֻלַּע]

~ הִפְ׳ **הִ צְ לִ י עַ** ᐩ פ״י הִגְבִּיל בִּצְלָעוֹת: "אֵין צַד וְצֵלָע יַצְלִיעוּךָ" (שיר היחוד יום ב׳, בסוף). — [לְהַצְלִיעַ, מַ־, יַ־]

צֵלָע נ׳ [אכדית: sēlu; ארמית: עִלְעָא; ערבית: צִ׳לְע] 1. כָּל אַחַת מִן הָעֲצָמוֹת הַיּוֹצְאוֹת מֵעַמּוּד־הַשִּׁדְרָה מֵאָחוֹר וּמִתְאַחֲדוֹת עִם עֶצֶם־הַמַּפְתֵּחַ שֶׁבְּבֵית־הֶחָזֶה: "וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו... וַיִּבֶן ה׳ אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה" (בראשית ב כא—כב). 2ᐩ [בשירת ימי־הביניים בעיקר בריבוי: צְלָעִים] כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְקִירוֹת הַלֵּב, קֶרֶב, עֲצָמוֹת: "עָלַי מַה זֶּה רֵעַי יְקוֹד אֵשׁ בִּצְלָעַי?" (יהודה הלוי, ד 150). "בֵּין צְלָעַי אָהֳלָם תָּקַעְתִּי" (משה אבן־עזרא, א 87). 3. צַד, דֹּפֶן בְּבִנְיָן, בְּמָקוֹם אוֹ בִּכְלִי: "וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן" (שמות כו לה). "וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ" (שמואל ב טז יג). "וְרֹחַב הַצֵּלָע אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב... וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל צֵלָע" (יחזקאל מא ה—ו). 4ᐩ [בהנדסה] כָּל אֶחָד מִן הַקַּוִּים הַגּוֹבְלִים אֶת הַמְּצֻלָּעִים: "וְכָל קַו וָקַו מֵהֶם נִקְרָא צֵלָע" (אברהם בר־חייא, חיבור המשיחה א 9). לַמְּשֻׁלָּשׁ שָׁלֹשׁ צְלָעוֹת. מְרֻבַּע שְׁוֵה־צְלָעוֹת. לַמְּשֻׁשֶּׁה הַמְשֻׁכְלָל שֵׁשׁ צְלָעוֹת שָׁווֹת. 5° [בצמחים] עוֹרֵק עָבֶה הַבּוֹלֵט מֵעַל פְּנֵי הַטֶּרֶף. 6ᐩ [בתורת־השירה של ימי־הבינים ובמקצת גם בזו של המקרא] מַחֲצִית שֶׁל "בַּיִת"; הַצֵּלָע

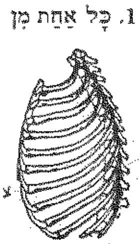

צ – צלע

צלעות משולש

הָרִאשׁוֹנָה בַּבַּיִת הִיא הַ״דֶּלֶת״ וְהַצֶּלַע הַשְּׁנִיָּה – הַ״סּוֹגֵר״. – [צֶלַע־ גם צְלַע־, צַלְעוֹ; צְלָעוֹת, צַלְעוֹת־, גם צְלָעִים, צַלְעֵי־]

צלע-השור

– צֶלַע־הַשּׁוֹר° ז׳ צֶמַח־בָּר חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַסּוֹכְכִיִּים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים (Bupleurum). רֹב מִינֵי צֶלַע־הַשּׁוֹר הֵם עֲשָׂבִים רָעִים.

צֶלַע ז׳ [אולי מן צלע, צָלַע] צָרָה, כִּשָּׁלוֹן, שֶׁבֶר: ״כִּי־אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד״ (תהלים לח יח). – [צֶלַע־, צַלְעוֹ]

צַלְעָה^ נ׳ [מן א׳ צלע, צָלַע] צְלִיעָה, נְכוּת־רַגְלַיִם: ״שָׁלֵם בְּגוּפוֹ – שֶׁנִּתְרַפָּא מִצַּלְעָתוֹ״ (רש״י בראשית לג יח). – [צַלְעַת־]

צַלְעָה* נ׳ [מן צֵלָע] 1. צֵלָע, עֶצֶם הֶחָזֶה: ״נִטְּלָה מִמֶּנּוּ (מֵאָדָם) צַלְעָתוֹ״ (בראשית רבה כא). [מכאן בהשאלה:] 2 כִּנּוּי לְאִשָּׁה, בַּת־זוּגוֹ שֶׁל אָדָם: ״עֶזְרָתִי... נֶגְדָּתִי... עֲצוּרָתִי... צַלְעָתִי״ (קידושין ו׳). ״שֶׁהוּא אִישׁ שֶׁלָּהּ וְהִיא צַלְעָתוֹ״ (חזקוני על התורה בראשית ב כג). ״צַלְעָתִי כְּשֶׁמְּעָתָהּ תִּכְרְסְמֵנִי חַיִּים״ (ביאליק, שור אבוס א). ״אַהֲבָה רוֹתַחַת נִתְקַשְּׁרָה בִּנְעוּרֵינוּ בֵּינִי לְבֵין צַלְעָתִי שֶׁלִּי״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 319). – [צַלְעַת־, צְלָעוֹת, צַלְעוֹת־]

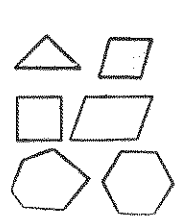
צלעונים שונים

צַלְעוֹן° ז׳ [מן צֵלָע 4] מְצֻלָּע, פּוֹלִיגוֹן, צוּרָה הַנְדָּסִית סְגוּרָה בַּעֲלַת צְלָעוֹת אֲחָדוֹת (לְפָחוֹת – שָׁלֹשׁ!) אוֹ רַבּוֹת. – [צַלְעוֹן־, צַלְעוֹנִים, ־נֵי־]

צַלְעִית° נ׳ [מן צֵלָע] 1. חֲתִיכַת בָּשָׂר שֶׁל כֶּבֶשׂ אוֹ שֶׁל עֵגֶל הַכּוֹלֶלֶת צֵלָע אוֹ חֲתִיכַת עֶצֶם אַחֶרֶת. 2 [בתורת־השירה של ימי־הביניים] מַחֲצִית הַצֵּלָע שֶׁל בַּיִת (בְּשִׁיר ׳מְרֻבָּע׳), לְמָשָׁל: ״וְלִרְכֹּב אֳנִיּוֹת / וְלִדְרֹךְ בְּצִיּוֹת // מְעוֹנוֹת אֲרָיוֹת / וְהַרְרֵי נְמֵרִים״ (יהודה הלוי, א 49). [צַלְעִית־, צַלְעִיּוֹת]

צָלָף* ז׳ [במקרא שֵׁם אדם, נחמיה ג ל; אולי מן צלף במשמעות העיקרית: בקע] שִׂיחַ־בָּר בַּעַל עָלִים פְּשׁוּטִים יְרֻקִּים־כְּחַלְחַלִּים וּפְרָחִים גְּדוֹלִים מֵאָדֹם וְעַד סָגֹל (Capparis). הַצָּלָף גָּדֵל בִּסְלָעִים וְחוֹמוֹת אוֹ בִּמְקוֹמוֹת עֲרָבָה. נִצָּנֵי הַפְּרָחִים שֶׁל מִינֵי צָלָף מְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִינִים וְנֶאֱכָלִים כְּשֶׁהֵם כְּבוּשִׁים. הַצָּלָף נִזְכָּר בַּמִּשְׁנָה כְּאֶחָד מִצִּמְחֵי הַמַּאֲכָל: ״הַצָּלָף מִתְעַשֵּׂר תְּמָרוֹת וַאֲבִיּוֹנוֹת וְקַפְרֵס״ (מעשרות ד ו). נִקְרָא גַּם ׳נִצְפָּה׳ (דמאי א א). – [צְלַף־; צְלָפִים, צַלְפֵי־]

צלף

צלף [ארמית: צְלַף, אַצְלֵיף]

~ פִּעֵ׳ **צִלֵּף**° פ״י יָרָה אֶל הַמַּטָּרָה, קָלַע מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאוֹ: צַלָּפֵי הָאוֹיֵב צִלְּפוּ מִפַּעַם לְפַעַם אֶל הָעוֹבְרִים בְּשֶׁטַח־הַהֶפְקֵר. – [לְצַלֵּף, צוֹלֵף, יְצַלֵּף]

~ נִפ׳ **נִצְלַף**^, 1 °, נוֹרָה עַל־יְדֵי צַלָּף: ״נָבְלוּ יְדֵי הַצַּלָּפִים, נִבְקָה רוּחַ הַנִּצְלָפִים״ (יזהר, צקלג 763). 2^, הֻלְקָה: ״יָדַעְנוּ אִם בְּחֶטְאֵנוּ הַיִּצָּלֵף״ (אקדם בנשף, סליחה). ״לֹא דַי, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּכָל אֲשֶׁר נִצְלַפְתִּי בְּיָדֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה״ (שניאור, סיפורים קצא).

~ פִּעֵ׳ **צִלֵּף**^ פ״י [בשינוי־הגיה מן זלף] הִזָּה, זָרַק: ״צִלֵּף (הַכֹּהֵן) אַחַת וָשֶׁבַע״ (סידור רס״ג, רפז). – [לְצַלֵּף, מְ־, יְ־]

~ הִפ׳ **הִצְלִיף*** פ״י הִכָּה, חָבַט בִּתְנוּפָה: ״וְלֹא הָיָה מִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת... אֶלָּא כְּמַצְלִיף״ (יומא ה ג). ״כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַשּׁוֹט מַצְלִיף מֵעַצְמוֹ״ (עגנון, כלה רז). ״צָרִיךְ לְהַצְלִיף אֶת הַסּוּסִים״ (שניאור, סיפורים קצ). [ובהשאלה:] ״וַאֲגֻדּוֹת שֶׁל אוֹר הִצְלִיפוּ עַל פָּנַי״ (ביאליק, צפרירים). ״רֹב הַסּוֹפְרִים הָיוּ מַצְלִיפִים עֵינֵיהֶם אֶל כִּיסוֹ״ (סוקולוב, אישים 457). הַגֶּשֶׁם הָעַז הִצְלִיף בִּפְנֵיהֶם שֶׁל הַהוֹלְכִים [וראה עוד ערך מַצְלִיף] – [לְהַצְלִיף עַל־, מַצְלִיף, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻצְלַף** °, הֻכָּה, הֻלְקָה: ״לוּסְקִין יוֹשֵׁב כְּמֻצְלָף״ (הלקין, משבר 249). ״מֻצְלָף בְּשִׁבְטָיו שֶׁל הַצַּעַר״ (ש׳ שלום, שירים קכג). – [מֻצְלָף, יֻצְלַף]

~ הִת׳ **נִצְטַלֵּף** °, 1. הִכָּה אֶת עַצְמוֹ, חָבַט בְּעַצְמוֹ: ״מִצְטַלְּפִים בְּחַבִּילֵי וְרָדִין וְצוֹרְחִים כִּפְרָאִים״ (בן־ציון, יד). 2. נִשְׁתַּלֵּחַ, שֻׁרְבַּב: ״וּמִתַּחַת לְמִצְנְפוֹתֵיהֶם... נִצְטַלְּפוּ עַל הַבָּא מַבָּטֵי אֵיבָה גְּלוּיִים״ (חורגין, הנביא מאיספאהאן 56). – [לְהִצְטַלֵּף, מִצְטַלֵּף, יִצְטַלֵּף]

צֶלֶף^ ז׳ [מן צלף] 1 °, הַצְלָפָה, הַכָּאָה, חֲבָטָה: ״וְצֶלֶף שֶׁל אֶגְלֵי מְטַר נִסִּים״ (ברתיני, שביל 117). ״מַזְכִּיר עָוֹן בְּצֶלֶף מוּסָר״ (ברנשטין, אסיף 167). 2 °, צְלִיפָה, יְרִיָּה מִן הַמַּאֲרָב: ״אֵיךְ שִׁשִּׁים בַּמַּעְגָּל מוּל רֶגֶם וּמוּל צֶלֶף״ (שלו, אלהי 75). 3^, הַזָּיָה: ״לֹא פָּרֹכֶת וְלֹא צְלָפִים, לֹא קְטֹרֶת וְלֹא רְצָפִים״ (גבירול, ב 217). – [צֶלֶף־, צְלָפִים, צִלְפֵי־]

צַלָּף° ז׳ [מן צלף] מֻמְחֶה בִּקְלִיעָה לַמַּטָּרָה, הַיּוֹרֶה מִמְּקוֹם מַאֲרָב: צַלָּפֵי הָאוֹיֵב הִטְרִידוּ אֶת הַמְּגִנִּים. פְּלוֹנִי הוּא צַלָּף מֻמְחֶה. – [צַלַּף־, צַלָּפִים, צַלָּפֵי־; צַלֶּפֶת, ־פוֹת]

צַלָּפוּת° נ׳ [מן צַלָּף] מֻמְחִיּוּת בִּקְלִיעָה לַמַּטָּרָה, יְרִיָּה מְכֻוֶּנֶת: קוּרְס לְצַלָּפוּת. – [צַלָּפוּת־]

צַלְפָנִי° ת׳ [מן צלף, צֶלֶף] הַמַּרְבֶּה לְצַלֵּף, חוֹבְטָנִי: ״בַּזְקוּקֵי זִקּוּקִים בֶּחָלָל... כְּאַלְפֵי שׁוֹטִים צַלְפָנִיִּים״ (מגד, מקרה 231). ״אֲלֻמַּת הָאוֹר הָאֲרֻכָּה, הַלְּבָנָה הַצַּלְפָנִית״ (שמיר, עירום 163). ״קָרָא פִּנְתְּלִי בְּקוֹל גָּדוֹל, כְּדֵי לָעוּז עַל הָרוּחַ הַצַּלְפָנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 34). [צַלְפָנִית, צַלְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

צִלְצוּל*, צִילְצוּל ז׳ [מן צלצל, צִלְצֵל] 1 °, קוֹל הַפַּעֲמוֹן: ״קוֹל צִפְצוּף, צִלְצוּל וּשְׁרִיקָה״ (מגדלי בר״ס, שטו). צִלְצוּל הַפַּעֲמוֹנִים. צִלְצוּלִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר לְהַפְסָקָה. 2^, נְעִימָה, קוֹל מוּסִיקָלִי, צְלִיל: ״בְּהַגְבָּרַת קוֹל וּבְצִלְצוּל נְעִימוֹת הַנְּגִינָה״ (רש״י ברכות סב.). 3*, צֶלְצַל, כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן שֶׁהָיָה מַשְׁמִיעַ קוֹל מְצַלְצֵל: ״צִלְצוּל הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁל נְחֹשֶׁת הָיָה וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב״ (ערכין י:). – [צִלְצוּל־, צִלְצוּלִים, ־לֵי־]

צִלְצוֹל*, צִילְצוֹל ז׳ [ארמית: צִלְצוֹלָא] חֲגוֹרָה צָרָה אוֹ מִקְלַעַת שֶׁל רְצוּעוֹת, מִתַּכְשִׁיטֵי־הַלְּבוּשׁ שֶׁל הַנָּשִׁים בִּימֵי־קֶדֶם (שבת סב:). – [צִלְצוֹל־, צִלְצוֹלִים, ־לֵי־]

צְלָצַל [צורת־משנה: צְרָצַר; כנראה בחיקוי לקולו של החרק] שֵׁם לְשֶׁרֶץ מִשִּׁרְצֵי־הָעוֹף שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא: "כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל" (דברים כח מב). סְבוּרִים שֶׁהוּא אֶחָד מִמִּינֵי הַחֲרָקִים הַחַגְבִּיִּים הַדּוֹמִים לַצְּרָצַר. – [צְלָצַל־, צְלָצָלִים, צִלְצְלֵי־]

צלצל [מן ב. צלל; בחיקוי לקול הנשמע]

~ פִּע׳ **צִלְצֵל** * פ״ע 1 *, הִשְׁמִיעַ קוֹל עַל־יְדֵי הַקָּשָׁה בְּפַעֲמוֹן אוֹ בְּעֶצֶם אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "נִשְׁבַּר (כְּלִי־הַנְּגִינָה) וְתִקְּנוּהוּ וְלֹא הָיָה מְצַלְצֵל כְּמוֹת שֶׁהוּא" (ירושלמי סוכה נה ג). "חִישׁ צַלְצְלִי קוֹל תֻּפַּיִךְ" (גאגארה, 198). שַׁמָּשׁ בֵּית־הַסֵּפֶר צִלְצֵל בַּפַּעֲמוֹן לַהַפְסָקָה. צִלְצַלְתִּי בְּפַעֲמוֹן חַשְׁמַלִּי. בְּבַקָּשָׁה לְצַלְצֵל פַּעֲמַיִם. 2 ⁺, הִשְׁמִיעַ קוֹל הַדּוֹמֶה לְצִלְצוּל: "פִּיל נוֹהֵם, רְאֵם מְצַלְצֵל" (כסא שלמה, ילינק, ה 35). 3 ° [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל, הִרְעִישׁ: "וְלֹא מִן הַדַּבְּרָנִים וְהַכַּתְבָנִים וְהַמְצַלְצְלִים בִּמְלִיצוֹתֵיהֶם" (אחד העם, יס). "כָּךְ הָיְתָה מְצַלְצֶלֶת בִּלְשׁוֹנָהּ כָּל הַיּוֹם" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 156). "הֲלֹא עֲבוֹדוֹתָיו מְצַלְצְלוֹת בִּמְלֹא תֵּבֵל כֻּלָּהּ" (הזז, היושבת 366). 4 ° [בלשון־הדיבור] טִלְפֵּן, קָרָא אֶת מִישֶׁהוּ לְשִׂיחָה בַּטֶּלֶפוֹן (הַמַּשְׁמִיעַ לְשֵׁם כָּךְ צִלְצוּל): הוֹאֶל־נָא לְצַלְצֵל אֵלַי בִּשְׁעוֹת הָעֶרֶב. צִלְצַלְתִּי אֵלֶיךָ וְלֹא נַעֲנֵיתָ. [וראה גם ערך מְצַלְצְלִים] – [לְצַלְצֵל, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֻלְצַל** ⁺, נִשְׁמַע בְּקוֹל, הִתְרוֹנֵן: "דִּבְרְךָ יִשָּׁמַע מִגָּן, בִּרְכָתְךָ תְּצֻלְצַל מֵאֶרֶץ" (ינאי, שד). – [מְצֻלְצָל, יְצֻלְצַל]

~ הת׳ **הִצְטַלְצֵל** °, 1, הִתְחִיל לְצַלְצֵל, נִשְׁמַע קוֹל כְּצִלְצוּל: "וּבִפְתִיעָה נִצְטַלְצֵל הַפַּעֲמוֹן" (טביב, כעשב). "פִּתְאוֹם... הָיָה צוֹלֵל יַתּוּשׁ לְתוֹךְ פַּעֲמוֹן אָזְנִי, מִצְטַלְצֵל בּוֹ בְּזִמְזוּמֵי אַזְעָקָה" (מגד, מקרה 178). הַדְּבָרִים נִצְטַלְצְלוּ בְּאָזְנָיו יָמִים רַבִּים. 2 [בלשון־הדיבור] צִלְצֵל זֶה אֶל זֶה (בְּשִׂיחָה טֶלֶפוֹנִית): נִצְטַלְצֵל לִפְנוֹת־עֶרֶב. – [לְהִצְטַלְצֵל, מִצְטַלְצֵל, יִצְ־]

א. **צֶלְצֶל** ז׳ [מן צלצל, צִלְצֵל] 1, כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן, כְּעֵין מְצִלְתַּיִם, שֶׁהָיָה מַשְׁמִיעַ קוֹל צִלְצוּל אַגַּב הַקָּשָׁה עַל מֵיתָרָיו: "וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצְלִים" (שמואל ב ו ה). "מְרִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹל הַצֶּלְצָל" (תמיד ג ח). 2 °, צְלִיל צִלְצוּל: "קוֹל צֶלְצֶל הַסַּכִּינִים וְהַמַּזְלָגוֹת עַל קְעָרוֹת הָאוֹרְחִים" (יל״ג, פרוזה גו). "צֶלְצְלֵי קַרְמָן הַמְרַקֵּדָה מִתְפָּרְצִים עַלִּיזֵי־עֲלוּמִים" (שניאור, שירים קנא). "הֲתַקְשִׁיבִי צֶלְצֶל־עֶשֶׁת מֵהֵדֵד בַּמַּחֲנֶה?" (גלעד, על העין). "שְׁמַךְ־טָהוֹר נָשְׂאוּ בְּצֶלְצְלִים רָמִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ כביש הגלהבים 69). – [צֶלְצֶל־, צֶלְצָלִים גם צֶלְצְלִים, צִלְצְלֵי־]

– **צִלְצְלֵי־שָׁמַע, צִלְצְלֵי־תְרוּעָה** (תהלים קנ ה), 1, טִפּוּסִים שׁוֹנִים שֶׁל צֶלְצָלִים קְדוּמִים. 2 ° [בהשאלה] קוֹלוֹת תְּרוּעָה, קְרִיאוֹת גִּיל אוֹ נִצָּחוֹן וְכַדּוֹמֶה: "עוֹד לֹא פָּרְצוּ הַגְּאוֹהוֹת, אֵין עוֹד צִלְצְלֵי תְרוּעָה" (ביאליק, פעמי).

ב. **צִלְצָל** ז׳ [אולי מן א. צלל] מַכְשִׁיר לְדִיּוּג דָּגִים גְּדוֹלִים כְּגוֹן לִוְיָתָנִים, כְּרִישִׁים וְעוֹד: כְּעֵין כִּידוֹן הַמְחֻבָּר לְחֶבֶל אָרֹךְ הַקָּשׁוּר אֶל הַסְּפִינָה; מְטִילִים אֶת הַצִּלְצָל בַּיָּד אוֹ בְּמַכְשִׁיר מְיֻחָד לְמֶרְחָק וְהוּא נִתְקָע בְּגוּף הַדָּג הַנִּצּוֹד: "הַתְמַלֵּא בְשֻׂכּוֹת עוֹרוֹ, וּבְצִלְצַל דָּגִים רֹאשׁוֹ?" (איוב מ לא). – [צִלְצַל־, צִלְצָלִים, צִלְצְלֵי־]

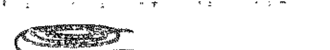

צלצל (בימינו)

צִלְצָלָה ° נ׳ [מן צלצל] צִלְצוּל אָרֹךְ וּמְמֻשָּׁךְ: "הַלָּלוּ (הַפַּעֲמוֹנִים) נִצְטַלְצְלוּ כְּדֵי שָׁעָה תְּמִימָה וְאֵינָם פּוֹסְקִים, וּמַה־בֶּצַע בְּכָל הַצִּלְצָלָה הַזֹּאת?" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 212). – [צִלְצֶלֶת־]

צַלְצְלָן ° ז׳ [מן צלצל, צִלְצֵל] פַּעֲמוֹנַר, מִי שֶׁמְּצַלְצֵל בְּפַעֲמוֹן: "אֶל... מִגְדַּל־הַפַּעֲמוֹנִים... עוֹלֶה הַצַּלְצְלָן, מוֹשֵׁךְ בָּעֲבוֹתוֹת... וְהַמַּתֶּכֶת מִתְפַּעֶמֶת" (טברסקי, אקוסטה א 231). – [צַלְצְלַן־, צַלְצְלָנִים, צַלְצְלָנֵי־]

צַלְצְלָנִי ° ת׳ [מן צלצל] הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל מְצַלְצֵל, קוֹלָנִי: "נוֹשְׁקוֹת זוֹ אֶת זוֹ נְשִׁיקוֹת צַלְצְלָנִיּוֹת" (ביאליק, מאחורי ח). "סְטִירַת לֶחִי... צוֹרְבָנִית וְצַלְצְלָנִית" (ביאליק, ספיח ה). "הִתְפָּרֵץ בִּצְחוֹק־אֲשֶׁר דִּגְדְּגָנִי וְצַלְצְלָנִי" (שניאור, פנדרי ב 133). – [־לָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **צַלְצְלָנִית** ° תה״פ בְּקוֹל צִלְצוּל: "וְחוֹבֵט צַלְצְלָנִית עַל בְּשַׂר עַצְמוֹ" (יזהר, צקלג 326).

צַלְצֶלֶת ° נ׳ [מן צלצל, צִלְצֵל] הֶתְקֵן בְּתוֹךְ מַכְשִׁיר־הַטֶּלֶפוֹן הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל צִלְצוּל לְאַחַר הַחִיּוּג בּוֹ. – [צַלְצֶלֶת־, צַלְצָלוֹת, צַלְצְלוֹת־]

צלק [ארמית: צְלַק בקע; ערבית: צַלַק הכה, פגע]

~ פָּע׳ **צָלַק** ° פ״י פָּצַע, שִׁסַּע, גָּרַם לְצַלֶּקֶת: "הָיוּ מְמַתְּחִים וּמְרַסְּקִים אֶת גּוּפָם וְהָיוּ צוֹלְקִים וּמְפָרְקִים אֶת אֵיבְרֵיהֶם" (קלוזנר, ישו 228). "צְלָקוֹ הָאוֹיֵב בְּשַׁלְחוֹ עַל רֹאשׁוֹ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 380). – [לִצְלֹק, צוֹלֵק, צָלוּק, יִצְלֹק]

~ פִּע׳ **צִלֵּק** ° פ״י 1, צָלַק הַרְבֵּה, שִׁסַּע, בִּתֵּר: "בְּמִשְׁעוֹל הַצַּר הַמְצַלֵּק אֶת הַגִּבְעָה" (שנהר, ג 91). "מְצַלֵּק אֶת פְּנֵי הָאֲדָמָה הַמְיֻסֶּרֶת" (טביב, כערער 36). 2, הִשְׁאִיר צַלֶּקֶת: הַפֶּצַע הָעָמֹק צִלֵּק אֶת פָּנָיו. – [לְצַלֵּק, מְצַלֵּק, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֻלַּק** °, נַעֲשְׂתָה בּוֹ צַלֶּקֶת (צַלָּקוֹת): "אַבְרָךְ אֶחָד שֶׁפָּנָיו מְצֻלָּקוֹת" (בן־ציון, גח). [וראה עוד ערך מְצֻלָּק] – [מְצֻלָּק, יְצֻלַּק]

~ הת׳ **נִצְטַלֵּק** ⁺, 1 °, נַעֲשְׂתָה בּוֹ צַלֶּקֶת: פִּצְעוֹ שֶׁל הָאִישׁ נִצְטַלֵּק. [ובהשאלה:] "וְהִנֵּה שֶׁמִּתְּמוֹל – נִצְטַלְּקוּ אֲמִירָיו" (שלונסקי, שירים ב 369). 2 ⁺, נִבְקַע, נִסְדַּק: "כְּשֶׁמִּצְטַלֶּקֶת רָאָה – טְרֵפָה" (הלכות פסוקות לתלמידי יהודאי גאון, 143). – [לְהִצְטַלֵּק, מִצְ־, יִצְ־]

צֶלֶק ° ז׳ [מן צלק] צַלֶּקֶת, סִימָן שֶׁל פֶּצַע: "וּצְלָקִים וּפְצָעִים שְׁחוֹרִים נִרְאִים בִּקְצוֹת הֶעָלִים" (גלעד, מראות 73). – [צֶלֶק־, צְלָקִים, צִלְקֵי־]

צַלֶּקֶת * נ׳ [מן צלק] 1 *, סִימָן הַנִּשְׁאָר בָּעוֹר אַחֲרֵי פֶּצַע שֶׁהִגְלִיד, רִשְׁמֵי מַכָּה אוֹ שְׂרֶטֶת עֲמֻקָּה: "נִשְׁכָּה כֶּלֶב וְנַעֲשָׂה מְקוֹמָהּ צַלֶּקֶת" (כתובות עה.). בַּלְּחִי שֶׁל הַפָּצוּעַ נִשְׁאֲרָה צַלֶּקֶת עֲמֻקָּה. [ובפיוט:] "אֶבְכֶּה וְאֶגְרֹד בְּחֶרֶס־זִכְרוֹנוֹת הַפֶּצַע הַהוֹפֵךְ צַלֶּקֶת" (רחל, פב). 2 ° [בצמחים – על שום הדמיון לצלקת 1] כִּנּוּי לַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל עֱלִי הַפֶּרַח הַקּוֹלֵט אֶת גַּרְגְּרֵי הָאַבְקָה. – [צַלֶּקֶת־, צַלַּקְתּוֹ; צַלָּקוֹת, צַלְּקוֹת־]

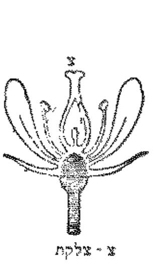

צ - צלקת

צַל״שׁ ° ר״ת צִיּוּן־לְשֶׁבַח.

צָם, ראה צום.

צמא [אוגריתית: צמא; אכדית: ṣamû; ארמית: טמא; ערבית: ט׳מִאַ]

~ פָּעַ׳ **צָמֵא** פ״ע 1, הִתְאַוָּה לִשְׁתּוֹת, חָשׁ צֹרֶךְ לִשְׁתּוֹת מַיִם, הִשְׁתּוֹקֵק לְהַרְטִיב גְּרוֹנוֹ הַיָּבֵשׁ: ״וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם... וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם״ (שמות יז א-ג). ״הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם כִּי צָמֵתִי״ (שופטים ד יט). ״כַּמָּה שִׁעוּר עִכּוּל?... כָּל זְמַן שֶׁיִּצְמָא מֵחֲמַת אֲכִילָתוֹ״ (ברכות נג:). 2 [בהשאלה] שָׁאַף וְהִתְאַוָּה מְאֹד לְדָבָר מָה, נִכְסַף, הִשְׁתּוֹקֵק: ״צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי, כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי״ (תהלים סג ב). ״וְאוּלָם צָמֵא לֹא צָמְאוּ עֵינָיו בִּלְתִּי־אִם אֶל הַשַּׁחַר״ (ביאליק, מגילת ה). — [לִצְמֹא, צָמֵא, צָמְאָה; יִצְמָא]

~ הִפְ׳ **הִצְמִיא** * פ״י 1^, גָּרַם לְצָמָא, עוֹרֵר רָצוֹן לִשְׁתּוֹת: ״וְיַרְחִיק מִן הַפּוֹלִים וְהַזֵּרְעוֹנִים כִּי הֵם הַמַּצְמִיאִים״ (קאנון ג יג). הַמַּאֲכָל הַמָּלוּחַ הִצְמִיאַנִי. 2*, מָנַע מַיִם מִן הָרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת, עִנָּה בְּצָמָא: ״לֹא לְהַרְעִיבָהּ וְלֹא לְהַצְמִיאָהּ״ (ספרי שופטים קיא). — [לְהַצְמִיא אֶת־, מַצְמִיא וְ־]

~ הָפְ׳ **הָצְמָא** ^, 1°, נִגְרַם לוֹ צָמָא: הָצְמֵאתִי מְאֹד עַל־יְדֵי הַמַּאֲכָל הַמָּלוּחַ. 2^, עֻנָּה בְּצָמָא: ״וְהָרְעֲבוּ וְהָצְמְאוּ מִמַּיִם וּמִלֶּחֶם״ (איכה ישבה חבצלת, לט׳ באב). — [מֻצְמָא, יֻצְמָא]

צָמֵא ת׳ [מן צמא] 1, הַחָשׁ צֹרֶךְ עַז בִּשְׁתִיָּה: ״לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר״ (ישעיה לב ו). ״הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם״ (ישעיה נה א). 2 ° [בהשאלה] שׁוֹאֵף וְנִכְסָף לְדָבָר־מָה: ״וּלְבָבִי צָמֵא תַּעֲלוּמָה רַבָּה״ (ביאליק, הבריכה). ״כֻּלָּם עֲנִיִּים, יְגֵעִים, שְׁחוּחֵי רוּחַ, צְמֵאֵי אֱמֶת״ (קבק, במשעול 423). הַיָּתוֹם הָיָה צָמֵא לְמַגָּע שֶׁל אַהֲבָה.— [צְמֵאָה, צְמֵאִים, ־אוֹת]

— **צְמֵא־דָם** °, כִּנּוּי לְאָדָם אַכְזָר וְרָשָׁע אוֹ לְחַיָּה טוֹרֶפֶת.

— **אֲדָמָה צְמֵאָה***, אֲדָמָה יְבֵשָׁה וַחֲרֵבָה הַמְחַכָּה לַגֶּשֶׁם: ״׳וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם׳ — לֹא (אֲדָמָה) שִׁכּוֹרָה וְלֹא צְמֵאָה אֶלָּא בֵּינוֹנִית״ (תענית כב:).

צָמָא ז׳ [מן צמא] רָצוֹן לִשְׁתּוֹת, תְּחוּשַׁת גֵּרָעוֹן שֶׁל מַיִם בַּגּוּף: ״וְעַתָּה אָמוּת בַּצָּמָא״ (שופטים טו יח). ״לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה״ (ישעיה מא יז). — [צְמָא־, צְמָאֲךָ, צְמָאוֹ..., צְמַאֲכֶם, צְמָאָם]

— **שֶׁבֶר צְמָאוֹ** (תהלים קד יא), שָׁתָה עַד שֶׁחָלַף צִמְאוֹנוֹ.

— **שָׁתָה בַּצָּמָא***, שָׁתָה בִּשְׁקִיקָה רַבָּה [גם בהשאלה]: ״וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם״ (אבות א ד).

— **אֶרֶץ צָמָא** (יחזקאל יט יג), אֶרֶץ חֲרֵבָה וִיבֵשָׁה.

צִמְאָה נ׳ [מן צמא] צָמָא: ״מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְרוֹנֵךְ מִצִּמְאָה״ (ירמיה ב כה). ״וַיַּשְׁקְךָ מֵי רֹאשׁ בְּעֵת צִמְאָה״ (משה אבן־עזרא, א 55). ״וְלֹא עוֹד שֶׁצִּמַּתְתַנִי גַּם הַצִּמְאָה וְאָמַרְתִּי בָּא קִצִּי״ (מגדלי מו״ס, קמ). — [צִמְאַת־]

צִמָּאוֹן, צִימָאוֹן ז׳ [מן צמא] 1*, צָמָא, תְּחוּשַׁת הַצֹּרֶךְ לִשְׁתּוֹת: ״כְּאָדָם שֶׁהוּא צָמֵא וְתָאֵב וְשׁוֹתֶה לְצִמָּאוֹן״ (רש״י אבות א ד). רָוִיתִי אֶת צִמְאוֹנִי בְּכוֹס מַיִם. [ובהשאלה:] ״כֵּיוָן שֶׁהֵן שׁוֹמְעִין דָּבָר חָדָשׁ מִן הַתּוֹרָה הֵן מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בְּצִמָּאוֹן״ (בראשית רבה צז). ״תִּצְמָא (הַנֶּפֶשׁ) לְאִישׁ שֵׂכֶל וְלֹא תִמְצָא אָדָם יְרַוֶּה צִמְאוֹנָהּ״ (גבירול, א 22). ״צִמָּאוֹן אֵין־חֵקֶר לְחַיִּים, לִיצִירָה, לְמַרְאוֹת, לִתְהִלָּה״ (פיכמן, רנו). 2, מָקוֹם יָבֵשׁ וְחָרֵב, מְקוֹם חֲסַר־מַיִם: ״וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם״ (ישעיה לה ז). — [צִמְאוֹן־, צִמְאוֹנִים, ־נֵי־]

צֶ׳מְבָּלוֹ° ז׳ [איטלקית: cembalo] כְּלִי־פְּרִיטָה גָּדוֹל (מִימֵי־הַבֵּינַיִם) בַּעַל מִקְלֶדֶת דּוֹמָה לְמִקְלֶדֶת שֶׁל פְּסַנְתֵּר. הַצֶ׳מְבָּלוֹ הוּא אַבְטִיפּוּס שֶׁל הַפְּסַנְתֵּר הַמּוֹדֶרְנִי. — [צֶ׳מְבָּלוֹאוֹת]

— **צֶ׳מְבָּלָן**°, אָמָּן לִנְגִינָה בְּצֶ׳מְבָּלוֹ.

צֶמֶג^ ז׳ [מערבית: צַמְע׳] קָאוּצ׳וּק, פַּחְמֵימָן הַמּוֹפִיעַ בְּמִיץ הֶחָלָבִי שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים וְהַמִּצְטַיֵּן בִּגְמִישׁוּתוֹ הָרַבָּה. הֶחָשׁוּב בֵּין סַפָּקֵי הַצֶּמֶג הוּא הָעֵץ Hevea brasiliensis שֶׁמּוֹצָאוֹ מִדְּרוֹם־אֲמֶרִיקָה וְשֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתוֹ כִּמְעַט בְּכָל הָאֲרָצוֹת הַטְּרוֹפִּיּוֹת. הַצֶּמֶג מְשַׁמֵּשׁ לְיִצּוּר צְמִיגִים לִכְלֵי־רֶכֶב, צִנּוֹרוֹת, מְגַפַּיִם וְעוֹד. —[צֶמֶג־, צִמְגּוֹ]

צָמֹג°, צָמוֹג ת׳ [מן צֶמֶג] דָּבִיק, שֶׁהוּא כְּעֵין הַצֶּמֶג: ״קְעָרִית מְלֵאָה מַעֲשֵׂה מִרְקַחַת שֶׁל מָרוֹר אֲדַמְדַּם, צָמֹג״ (שניאור, סיפורים לח). ״רַק תּוֹצִיא אֶת לְשׁוֹנָהּ, אֶת הַצְּמֻגָּה״ (שמעוני, ביבר 147). הַשְּׂרָף הוּא חֹמֶר צָמֹג. — [צְמֻגָּה, צְמֻגִּים, ־גּוֹת]

צמג [מן צֶמֶג]

~ הִתְ׳ **נִצְטַמֵּג** °, נַעֲשָׂה צְמִיגִי וְדָבִיק: ״הָאֶצְבָּעוֹת מִצְטַמְּגוֹת בְּחֵלֶב מְמֻסְמָס״ (יזהר, צקלג 473). ״שִׂמְלָתָהּ... מִסְתָּרַחַת בִּכְבֵדוּת וּמִצְטַמֶּגֶת לְרַגְלֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 147) [ובהשאלה:] ״הַיָּמִים הָיוּ מִצְטַמְּגִים נִמְתָּחִים״ (ארד, ביתר 138). — [לְהִצְטַמֵּג, מִצְטַמֵּג, יִצְטַמֵּג]

~ נִפְ׳ **נִצְמַג** °, נַעֲשָׂה צְמִיגִי, נִדְבַּק: ״וְהִפִּיל מַבָּט אֶל דָּמוֹ הַחַם הַנִּצְמָג בִּשְׂעָרוֹ״ (ארד, תר׳ לסקוב 29). — [לְהִצָּמֵג, נִצְמָג, יִצָּמֵג]

~ הִפְ׳ **הִצְמִיג** °, 1 פ״י עָשָׂה לִצְמִיגִי, דִּבֵּק: ״הַדְּמָעוֹת הִצְמִיגוּ אֶת גְּרוֹנוֹ לְמַחֲנָק״ (קיבנר, פנים 69). 2 פ״ע נַעֲשָׂה צְמִיגִי: ״יֵשׁ לְהַרְבּוֹת בִּגְרִיסָתוֹ (שֶׁל הַבִּיסְקְוִיט) כְּדֵי שֶׁיִּטְפַּח וְיַצְמִיג בָּרֹק״ (יזהר, שיירה 142). — [לְהַצְמִיג, מַ־, יַ־]

צמ״ג ר״ת צֶמֶר־גֶּפֶן.

צְמַגְמַג° ת׳ [מן צָמֹג] דָּבִיק מְעַט, צְמִיגִי בְּמִקְצָת: ״זוֹ אַדְמַת מִזְרָע אֲשֶׁר גֶּשֶׁם קַל אֶחָד יַטְפִּיחֶנָּה לְמַעֲסָה צְמַגְמֶגֶת״ (יזהר, שיירה 27). — [צְמַגְמַגָּה או צְמַגְמֶגֶת, צְמַגְמַגִּים, צְמַגְמַגּוֹת]

צְמַגְמַגּוּת° נ׳ [מן צְמַגְמַג] צְמִיגוּת קַלָּה, דְּבִיקוּת: צְמַגְמַגּוּת הַבָּצֵק. — [צְמַגְמַגּוּת־]

צמד [אוגריתית: צמד; אכדית: ṣamādu; ארמית: צְמַד; ערבית: צ׳מַד חבש]

~ פָּעַ׳ **צָמַד** * פ״י חִבֵּר, קָשַׁר, זִוֵּג: ״צְמָדָן בֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן״ (בראשית רבה ה). ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹר יָפֶה לַחֲרִישָׁה מְחַזֵּר עַל אַחֵר שֶׁכְּמוֹתוֹ לְצָמְדוֹ עִמּוֹ בְּעֹל״ (רש״י בבא מציעא נח:). ״צָמוּד חַנּוּן וְגַם רַנּוּן״ (פיוטים, סידור 783). — [לִצְמֹד אֶת־, צוֹמֵד, צָמוּד, יִצְמֹד]

~ נִפְ׳ **נִצְמַד**, דָּבַק בְּ־, נִתְחַבֵּר אֶל־: ״וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר״ (במדבר כה ג). ״וְהוּא נִשְׁטָה אַחֲרֶיהָ וְשׁוֹחֵט תַּרְנְגוֹל לִפְעוֹר וְאוֹכֵל עִמָּהּ וְנִצְמָדִים זֶה לָזוֹ״ (תנחומא בובר, בלק כז). ״נִצְמַדְתִּי לִדְמוּת אַלְמְנוּתֵךְ״ (ביאליק, אלמנות). ״פִּ׳ נִצְמַד לְכַבְדָּהּ״ (חומסקי, אזוב 118). — [לְהִצָּמֵד, נִצְמָד, יִצָּמֵד]

~ פִּעֵ׳ **צִמֵּד** ^ פ״י חִבֵּר, דִּבֵּק, זִוֵּג: ״שֶׁמְּחַבֵּר חַיּוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְצַמְּדָן יַחַד״ (רש״י כריתות ג:). ״צַמְּדוּ קֶרֶשׁ אֶל קֶרֶשׁ״ (טשרניחובסקי, שירים 347). ״צִמַּדְתִּי אֶת (הַשּׁוֹרִים) הַדַּמַּשְׂקָאִים״ (צמח, א 40). ״וּבְצִמָּאוֹן לִכֵּד צִמֵּד אֶת הַשְּׂפָתַיִם״ (מלצר, תר׳ נהרות 352). הַקַּצִּין צִמֵּד אֶת חַרְבּוֹ אֶל מָתְנָיו. — [לְצַמֵּד אֶת־, מְצַמֵּד יְ־]

~ פע׳ **צָמַד**, חִבֵּר, הָיָה דָבוּק: ״חֶרֶב מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו״ (שמואל ב כ ח). ״צֻמְּדוּ (לַמְּפַקְּרוֹת) מוֹאֲבוֹת״ (ינאי, רטז). [וראה עוד ערך מְצֻמָּד] — [מִצְמֹד, יִצְמֹד]

~ הפ׳ **הִצְמִיד** פ״י 1. חִבֵּר, הִדְבִּיק אֶל־, קֵרֵב: ״פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה״ (תהלים נ יט). הַצָּמֵא הִצְמִיד אֶת שְׂפָתָיו הַיְבֵשׁוֹת אֶל כַּד הַמַּיִם. הַחַיָּלִים הִצְמִידוּ אֶת יְדֵיהֶם לְמָתְנֵיהֶם. 2 ^, זִוֵּג, אִחֵד: ״הָעֹל שֶׁהוּא מֻטָּל עַל שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים וּמַצְמִידָם״ (רש״י בבא מציעא מ:). ״הָאוֹמֶנֶת הַזְּקֵנָה הִצְמִידָה רֹאשִׁי לְלִבָּהּ וְגָעֲתָה בִּבְכִיָּה״ (ביאליק, התצוצרה ד). ״נְעָרוֹת אֵלַי תַּצְמֵדְנָה מִבֶּטֶן״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ כביש הגלהבים 12). הַנֶּהָג מַצְמִיד בְּאֶמְצָעוּת הַמַּצְמֵד אֶת הַמָּנוֹעַ אֶל גַּלְגַּלֵּי־הַהֲנָעָה. — [לְהַצְמִיד אֶת־, מַצְמִיד, יַצְמִיד]

~ הת׳ **נִצְטַמֵּד** ^, נִתְחַבֵּר, נִזְדַּוֵּג: ״וְצוֹפָה בַּחֲרָדָה לִרְאוֹת כֵּיצַד יִצְטַמְּדוּ הַזּוּגוֹת״ (שנהר, ב 109). ״גְּבִינָיו הַלַּבְקָנִיִּים נִצְטַמְּדוּ לְיַד מֵצַר־אַפּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 157). — [לְהִצְטַמֵּד, יִצְ־, מִצְ־]

~ הפ׳ **הֻצְמַד** ^, חֻבַּר, קֹרַב: ״בְּסֻכַּת שָׁלֵם יֻצְמָדוּ״ (קליר, כי אקח, יוצר ב׳ סוכות). ״בַּל יְקִיפוּ וְיַשְׁחִיתוּ וְיִקְרְחוּ וּלְקַרְקַע יֻצְמָדוּ״ (סידור רס״ג, קצו). יְדֵי הַחַיָּלִים הֻצְמְדוּ לְמָתְנַיִם. — [מֻצְמָד, יֻצְמַד]

— **שִׁיר נִצְמָד** ^ (חריזי, תחכמוני לג 275), שִׁיר הַמִּסְתַּיֵּם בַּחֲרוּזִים שֶׁכְּתִיבָם אֶחָד וְהוֹרָאוֹתֵיהֶם שׁוֹנוֹת (הוֹמוֹנִימִים). כְּגוֹן שִׁירֵי ״הָעֲנָק״ לְמשֶׁה אִבְּן־עֶזְרָא [ראה להלן צֶמֶד, שִׁיר צְמָדִים, גם צִמּוּד 2]

— **צְמַד מִלִּים** °, חֲרוּז שִׁירִים בְּמִלִּים שָׁווֹת בִּכְתִיבָן וְשׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶן [ראה להלן צֶמֶד, שִׁיר צְמָדִים, גם צִמּוּד 2]

— **לְשׁוֹנוֹ הִצְמִידָה מִרְמָה**, דִּבֵּר שֶׁקֶר: ״פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה״ (תהלים נ יט).

צֶמֶד ז׳ [מן צמד; ארמית: צִמְדָּא] 1. זוּג, שְׁנַיִם יַחַד: ״וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים״ (שופטים יט י). ״צֶמֶד בָּקָר״ (שמואל א יא ז). ״וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים״ (ישעיה כא ז). 2*. עַל כְּפוּל לְזוּג בְּהֵמוֹת (בבא בתרא ה א). — [צֶמֶד־, צִמְדּוֹ, צְמָדִים צִמְדֵּי־]

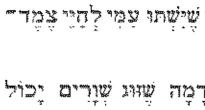

צמד (2)

— **צֶמֶד־חֶמֶד** ° [לעיתים בלשון־היתול] כִּנּוּי לִשְׁנַיִם הַמַּתְאִימִים יָפֶה זֶה לָזֶה, זוּג נָאֶה: ״וְגַם צֶמֶד־הַחֶמֶד, בָּצָל וּבַת־שׁוּם״ (ביאליק, בגינת הירק). ״פּוֹנֶה וְאוֹמֵר לְצֶמֶד־חֶמֶד זֶה: עֶרֶב טוֹב לָכֶם!״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ק). ״וּמְזַמֵּן אֶת הַמְּסֻבִּים שֶׁיִּשְׁתּוּ עִמִּי לְחַיֵּי צֶמֶד־חֶמֶד זֶה״ (עגנון, כפות קי).

— **צֶמֶד־שָׂדֶה** (שמואל א יד יד), שֶׁטַח אֲדָמָה שֶׁזּוּג שְׁוָרִים יָכוֹל לַחֲרשׁוֹ בְּמֶשֶׁךְ יוֹם.

— **שִׁיר־צְמָדִים** °, שִׁיר נִצְמָד, שִׁיר שֶׁחֲרוּזָיו הֵם מִלִּים שָׁווֹת בִּכְתִיבָן וְשׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶן (הוֹמוֹנִימִים), כְּגוֹן מִכְתָּמוֹ שֶׁל משֶׁה אִבְּן־עֶזְרָא בְּסֵפֶר ״הָעֲנָק״:
הָכוֹן לָצֵאת מִצֵּל בָּתִּים / לָשֶׁבֶת תַּחַת צִלֵּי שִׂיחִים (= צמחים)
וּבְכוֹס־אֲהַב יֵינִי, דוֹדִים, / נִשְׁתֶּה עַל טוּב מֶגֶד שִׂיחִים (=שיחות)

צְמָדָה °, צִימדה נ׳ [מן צֶמֶד] דוּאֶט, זִמְרָה שֶׁל שְׁנֵי זַמָּרִים אוֹ נְגִינָה שֶׁל שְׁנֵי מְנַגְּנִים יַחַד. — [צִמְדַּת־, צְמָדוֹת, צִמְדוֹת־]

צַמָּה נ׳ [הגיזרון איננו ברור; המשמעות לפי רוב המפרשים] מַחְלָפָה, מִקְלַעַת שֶׁל שַׂעֲרוֹת־הָרֹאשׁ: ״עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ״ (שיר השירים ד א). ״לְגַדֵּל שְׂעַר רֹאשָׁם וְלַעֲשׂוֹתָם צַמָּה תְּלוּיָה לָהֶם אֲחוֹרֵי הַצַּוָּאר״ (רד״ק, השרשים, צמם). ״וּבְצַמָּתֵךְ קְשׁוֹר תְּכֵלֶת״ (ביאליק, קומי). ״צַמָּתָהּ הַגּוֹלֶשֶׁת עַל גַּב״ (אלתרמן, הטור א 399). — [צַמַּת־, צַמּוֹת]

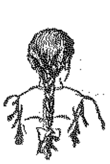

צמה

צָמוּד * ת׳ [מן צמד, צָמַד] דָּבוּק, מְחֻבָּר, מְרֻתָּק: ״אֵין צָב אֶלָּא צְמוּדוֹת״ (במדבר רבה יב). ״וּצְמוּדָה לוֹ (הַחֲגוֹרָה) מִלְמַעְלָה דֻּגְמַת סִנַּר הַנָּשִׁים״ (רש״י שמות כח ח). ״כְּתִינוֹקוֹת צְמוּדִים לַמַּעֲקֶה״ (גולדברג, מוקדם 104). לוּחוֹת צְמוּדִים יַחַד. כָּל אָדָם צָמוּד לִמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ. אֲפֻדָּה צְמוּדָה הֵיטֵב לַגּוּף. — [צְמוּדָה, ־דִים, ־דוֹת]

— **צָמוּד־דּוֹלָר** ° [בעסקי-כספים] כֶּסֶף בְּמַטְבֵּעַ בִּלְתִּי־יַצִּיב שֶׁעֶרְכּוֹ מֻבְטָח עַל־יְדֵי־כָךְ שֶׁיֵּחָשֵׁב לְפִי עֵרֶךְ הַדּוֹלָר (הַנֶּחְשָׁב בְּיַחַס אֵלָיו לְמַטְבֵּעַ יַצִּיב): פְּלוֹנִי קִבֵּל הַלְוָאָה צְמוּדַת־דּוֹלָר.

— **כּוֹכָבִים צְמוּדִים** °, שְׁנֵי כּוֹכָבִים הַנִּרְאִים כְּאֶחָד לְעַיִן רְגִילָה בִּלְתִּי מְצֻיֶּדֶת, וְרַק בַּעֲלֵי רְאִיָּה חַדָּה אוֹ מַשְׁקִיפִים בְּעַד טֶלֶסְקוֹפּ יִרְאוּ אֶת שְׁנֵיהֶם: בַּשָּׁמַיִם מְרֻבִּים הַכּוֹכָבִים הַצְּמוּדִים.

— **רֶכֶב צָמוּד** °, מְכוֹנִית מֶמְשַׁלְתִּית אוֹ מוֹסָדִית שֶׁהָעֳמְדָה לִרְשׁוּת פָּקִיד מְמֻנֶּה.

צִמּוּד °, צימוד ז׳ [מן צמד, צִמֵּד] 1. זִוּוּג, חִבּוּר: צִמּוּד קְרָשִׁים. צִמּוּד חֻלְיוֹת. 2. שִׁמּוּשׁ בְּמִלִּים שָׁווֹת בִּכְתִיבָן וְשׁוֹנוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶן (הוֹמוֹנִימִים) כְּגוֹן: ״כַּר״ (כֶּסֶת) — ״כַּר״ (כִּכָּר); ״אָח״ (בֶּן־אָבִיו) — ״אָח״ (תַּנּוּר) [ראה גם צֶמֶד, שִׁיר צְמָדִים] — [צִמּוּד־, ־דִים, ־דֵי־]

צָמוּחַ ^ ת׳ [מן צמח, צָמַח] נִמְצָא בִּצְמִיחָה, צָמַח וְעָלָה מְעַט: ״נוֹתְנִין עָפָר בַּעֲרֵבוֹת וְזוֹרְעִין שָׁם שְׂעוֹרִין קֹדֶם יְמֵי הַחֻפָּה וּמְבִיאִין לִפְנֵי הֶחָתָן וְהַכַּלָּה כְּשֶׁהֵן צְמוּחִין, וְאוֹמְרִין לָהֶם: פְּרוּ וּרְבוּ כַּשְּׂעוֹרִין הַלָּלוּ״ (רש״י עבודה זרה ח:). ״כַּלָּה דְּבִיקָה וּצְמוּחָה עַל לִבּוֹ״ (קבק, בצל 95). — [צְמוּחָה, צְמוּחִים, ־חוֹת]

צְמוּחַ *, צימוח ז׳ [מן צמח, צִמַּח] צְמִיחָה, גְּדִילָה: ״לְהַצִּיל בְּצִמּוּחַ (שֶׁל שֵׂעָר)״ (תוספתא נגעים ד ב). ״צִמּוּחַ וַעֲלִיָּה״ (רש״י במדבר ט יז). ״דֶּרֶךְ צִמּוּחָן (שֶׁל שְׁלוּחוֹת הָאֵיקָלִיפְּטוּס) עוֹלָה לִפְנֵי הַקַּרְקַע לְהַפְרִיעַ גִּבְעוֹלִים וְעָלִים״ (סביב, כערער 223). — [צִמּוּחַ־]

צָמוּק * ת׳ [מן צמק, צָמַק] מְכֻוָּץ, מְקֻמָּט, יָבֵשׁ: ״כָּל שֶׁצְּמוּקָה הָרֵאָה שֶׁלָּהּ״ (תוספתא חולין ג יב). ״דַּדֶּיהָ מְדֻלְדָּלוֹת כִּגְרוֹגָרוֹת צְמוּקוֹת״ (מנדלי מו״ס, שנד). ״וְלָקַח בְּיָדוֹ הַצְּמוּקָה אֶת שַׁרְבִיט הַקֶּרַח״ (שניאור, שירים כב). ״זְקֵנָה גוּצָה וּצְמוּקָה״ (הזז, צל 164). — [צְמוּקָה, צְמוּקִים, ־קוֹת]

— **צְמוּק־רוּחַ** ^, שְׁפַל־רוּחַ, נִכְנָע: ״עֲנֵה צְמוּקֵי רוּחַ מֵאֵין הַפּוּגוֹת״ (סידור רס״ג, רצה).

צִמּוּק, צימוק ז׳ [מן צמק, צִמֵּק] 1. עֵנָב מְיֻבָּשׁ, אוֹ עוּגַת עֲנָבִים מְיֻבָּשִׁים: ״וַיִּתְּנוּ־לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים וַיֹּאכַל״ (שמואל א ל יב). 2 ^, כִּוּוּץ, צִמְצוּם וְקִמּוּט: ״צִמּוּק הַבָּשָׂר״ (רש״י

יחזקאל כד י). [ובהשאלה:] "לָשׁוֹן בַּת מְכָנִים צַר וְקָשֶׁה שֶׁגּוֹרֵם לָהּ צִמּוּק הַכֹּחַ וְדִלְדּוּלוֹ" (ביאליק, הבלי לשון). — [צִמּוּק־, צִמּוּקִים, צִמּוּקֵי־]

— שְׁקֵדִים וְצִמּוּקִים °, שֵׁם־דָּבָר לְמַאַכְלֵי־תַאֲוָה: "הַגְּדִי יָבִיא שְׁקֵדִים וְצִמּוּקִים" (ביאליק, שיר ערש).

צְמוּת* ת׳ [מן א־ צמת, צָמַת] 1 ^, כְּרוּת, כָּלֶה: "עַד תִּפָּתַח צְמוּתִי צַלְמָוֶת" (ינאי, קצג). "יָמוּת בּוֹגֵד וְשׁוֹדֵד וְיִהְיֶה צְמוּת" (גנזי שכטר, ג 89). "וְיִהְיֶה כְּסוּחַ וּמְבֻלָּק, צְמוּת וְנִכְרָת" (אברהם אבן־עזרא, מעדני מלך). 2*, שֶׁנִּמְכַּר לִצְמִיתוּת, מְשֻׁעְבָּד לְעוֹלָם: "וְהַבַּיִת צְמוּת" (תוספתא כלים בבא קמא א יד). אֲרִיסִים צְמוּתִים לְבַעַל־הָאֲחֻזָּה. — [צְמוּתָה, צְמוּתִים, ־תוֹת]

א־ **צִמּוּת °, צִימוּת** ז׳ [מן ב־ צמת, צִמֵּת] כְּבִישַׁת בָּשָׂר אוֹ פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח וּבְחָמְרֵי־תִּבּוּל אֲחֵרִים: צִמּוּת הַבָּשָׂר. — [צִמּוּת־, צִמּוּתִים, ־תֵי־]

ב־ **צִמּוּת °, צִימוּת** ז׳ [מן ג־ צמת, צִמֵּת] הַמְשָׁכָה לִצְמִיתוּת, הַנְצָחָה: "צִמּוּת הַהַפְרָדָה מְאַפְשֵׁר קִיּוּמוֹ שֶׁל הַבָּסִיס" (שרת, באסיה 89). — [צִמּוּת־, צִמּוּתִים, ־תֵי־]

צמ״ז ר״ת צְפוֹן־מִזְרָח; צְפוֹנִית־מִזְרָחִית.

צמח [אוגריתית: צמח; אכדית: ṣamaḫu; ארמית: צְמַח]

~ פע׳ **צָ מַ ח** פ״ע 1, יָצָא מִן הָאֲדָמָה אוֹ מִמְּקוֹם גִּדּוּל אַחֵר וְגָדַל, בִּצְבֵּץ וְהִתְפַּתֵּחַ: "וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח" (בראשית ב ה). "כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה" (שמות י ה). "בְּצָלִים שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים וְצָמְחוּ" (שביעית ו ג). "וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח בּוֹ" (ויקרא יג לז). צָמְחוּ שִׁנָּיו שֶׁל הַתִּינוֹק. 2 [בהשאלה] נִתְגַּלָּה, הִתְחַדֵּשׁ, הִתְהַוָּה: "וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח" (ישעיה נח ח). "וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד, בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם" (ישעיה מב ט). "הָיְתָה אֶסְתֵּר נִפְחֶדֶת מְאֹד מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר צָמְחָה בְּיִשְׂרָאֵל" (אסתר רבה ו טו, ותאבר אסתר). מִחִפָּזוֹן לֹא תִצְמַח טוֹבָה. — [לִצְמֹחַ, צוֹמֵחַ, צוֹמַחַת; יִצְמַח]

~ נפ׳ **נִ צְ מַ ח** ^, 1, צָמַח, הִתְחִיל לְבַצְבֵּץ וְלִגְדֹּל: "וְהַסְּנֶה אֵינוֹ נִצְמָח בָּאָרֶץ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מַיִם תַּחְתָּיו" (פרקי דר׳ אליעזר מ). [ובהשאלה:] "וְהַמְּלִיצָה 'חוֹבֵשׁ בֵּית הַמִּדְרָשׁ' נִצְמְחָה מִתּוֹכָהּ מְלִיצוֹת אֲחֵרוֹת" (סדן, שפה 275). 2 [בהשאלה] הוֹפִיעַ: "שֶׁנִּצְמַח לָהֶם גּוֹאֵל וְגָאָלָם" (מדרש תהלים, כב). "טִיט הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁחֲסִידִים מִמֶּנּוּ נִצְמָחִים" (פיוטים, סידור 253). — [לְהִצָּמֵחַ, נִצְמָח, יִצָּמַח]

~ פע׳ **צִ מֵּ חַ** פער״י 1 פ״ע צָמַח: "וַיָּחֶל שְׂעַר־רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ כַּאֲשֶׁר גֻּלָּח" (שופטים טז כב). "זֵרְעוֹנֵי גִנָּה הַנֶּאֱכָלִים זֵרְעָן וְלֹא צִמְּחוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן" (תוספתא בבא מציעא ט טז). 2 ^ פ״י הִצְמִיחַ, גִּדֵּל: "אֲשֶׁר צִמַּח עֲצֵי חָכְמָה בְּמֵי בִינָה" (יהודה הלוי, ג 308). — [לְצַמֵּחַ, מְצַמֵּחַ, יְצַמַּח]

~ הפ׳ **הִ צְ מִ י חַ**, 1 פ״י הוֹצִיא צְמָחִים מִן הָאֲדָמָה, הֵנִיב, הִפְרָה: "וַיַּצְמַח ה׳ אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל" (בראשית ב ט). "מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה" (תהלים קד יד). "וַיַּצְמַח מִיִּשְׂרָאֵל וּמֵאַהֲרֹן שֹׁרֶשׁ מַטַּעַת" (ברית דמשק, א ז). הַגִּנָּה מַצְמִיחָה יְרָקוֹת. 2 [בהשאלה] הֵבִיא, גִּלָּה, חִדֵּשׁ: "ה׳ אֱלֹהִים יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם" (ישעיה סא יא). "מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה" (תפילת שמונה עשרה). "בְּעֵת צָרָתָם הִצְמִיחוֹ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים שֶׁל צִדּוּק הַדִּין" (ספרי האזינו קלג). 3* פ״ע צָמַח: "דָּבָר שֶׁהוּא נִזְרָע וּמַצְמִיחַ" (ירושלמי שביעית ב ז). — [לְהַצְמִיחַ אֶת־, מַצְמִיחַ, יַ־]

~ הת׳ **הִתְצַמֵּחַ ^, הִצְטַמֵּחַ °**, הִתְחִיל לִצְמֹחַ [גם בהשאלה:] "מִתְלַחְלֵחַ וּמִתְצַמֵּחַ כְּאֶשֶׁל הַנִּשְׁרָשׁ" (רש״י תהלים לז לה). "וּמְחוּצָה לוֹ כְּבָר רְחִישָׁה שֶׁל חַיִּים מִצְטַמַּחַת וְעוֹלָה" (טביב, דרך 55). "פָּנָיו הַגְּרוּמוֹת הַכֵּהוֹת שֶׁזָּקָן שָׁחוֹר נִצְטַמַּח מֵהֶן זֶה מִקָּרוֹב" (שמיר, הר׳ ההרריים 73). — [לְהִצְטַמֵּחַ, מִצְ־, יִצְטַמַּח]

— אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח [על־פי תהלים פה יב], סוֹף הָאֱמֶת לָצוּף וּלְהִגָּלוֹת, אֶת הָאֱמֶת אֵין לְהַעֲלִים.

— צוֹמֵחַ °, ראה ערך צוֹמֵחַ.

— הִצְמִיחַ קֶרֶן לִפְלוֹנִי, גִּדֵּל וְנִשָּׂא אֶת פְּלוֹנִי: "בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כט כא). "מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה" (שמונה עשרה לחול).

— הִצְמִיחַ קַרְנַיִם לִפְלוֹנִי ° [שאול מלועזית], הִתְנָה אֲהָבִים עִם אִשְׁתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "כְּאִלּוּ לֹא הוּא הִצְמִיחַ קַרְנַיִם לַקּוֹלוֹנֶל" (מגד, החי 112). [וראה עוד ערך קֶרֶן]

— הִצְמִיחָה לוֹ קַרְנַיִם ° [על־פי לועזית], הִיא בָּגְדָה בְּבַעְלָהּ.

צֶמַח ז׳ [מן צמח, צָמַח] 1, גִּדּוּל־קַרְקַע, כָּל מַה שֶּׁצּוֹמֵחַ וְעוֹלֶה מִן הָאֲדָמָה (אוֹ מִן הַמַּיִם) — עֵשֶׂב, יֶרֶק, שִׂיחַ אוֹ עֵץ: צִמְחֵי־שָׂדֶה. צִמְחֵי־יַעַר. צִמְחֵי־תַּרְבּוּת. צִמְחֵי־בָר. צְמָחִים טַפִּילִים. צִמְחֵי־נוֹי. "כָּאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ" (ישעיה סא יא). "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ" (יחזקאל טז ז). 2* [במשנה] כִּנּוּי בְּעִקָּר לְגִדּוּלֵי־שָׂדֶה, לְהַבְדִּיל מִן הָאִילָנוֹת: "יָרְדוּ (הַגְּשָׁמִים) לַצְּמָחִין אֲבָל לֹא יָרְדוּ לָאִילָן, לָאִילָן – אֲבָל לֹא לַצְּמָחִין" (תענית ג ב). 3*, גִּדּוּל בְּגוּף הַחוֹלֶה, אֲבַעְבּוּעָה: "הִכָּהוּ – חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ, עָלוּ בוֹ צְמָחִים, אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה – חַיָּב" (בבא קמא ח א). — [צֶמַח־, צִמְחוֹ... צִמְחֲכֶם; צְמָחִים, צִמְחֵי־; בפיוטים גם צְמָחוֹת, צִמְחוֹת־]

— צֶמַח־מַיִם °, צֶמַח הַגָּדֵל בַּמַּיִם בְּלֹא שֶׁיּוֹנְקוֹ שָׁרָשָׁיו מֵאֲדָמָה: הַלּוֹטוּס הוּא מִצִּמְחֵי־הַמַּיִם.

— צֶמַח־אֵם °, צֶמַח שֶׁמְּגַדְּלִים אוֹתוֹ לְשֵׁם רִבּוּי – לָקַחַת מִמֶּנּוּ רְכָב, יְחוּרִים, זְרָעִים וְכַדּוֹמֶה.

— צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה קֶמַח [על־פי הושע ח ז], מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין עִמּוֹ תּוֹעֶלֶת, בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

— אִישׁ־צֶמַח [שאול מן זכריה ו יב: "הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח"] כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁהִגִּיעַ בְּכֹחוֹת עַצְמוֹ לְמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה.

צָמֵחַ*, צִימֵחַ ז׳ [ערבית: צַמַאח׳ אוזן] בַּעַל מוּם בְּאָזְנָיו (בכורות מד). — [צַמַּחַת צִמְּחִים, ־חוֹת]

צִמְחָה ^ נ׳ ראה צֶמַח.

צִמְחוֹן* ז׳ [מן צמח, צֶמַח] צֶמַח בְּעוֹדֶנּוּ רַךְ וְיָרֹק: "תִּלְתָּן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי תֵּאָכֵל צִמְחוֹנִים" (מעשר שני ב ג). — [צִמְחוֹן־, צִמְחוֹנִים, צִמְחוֹנֵי־]

צִמְחוֹנוּת° נ׳ [מן צֶמַח] הִנָּזְרוּת מֵאֲכִילַת מַאַכְלֵי בָּשָׂר, אֲכִילַת מְזוֹנוֹת שֶׁל צְמָחִים בִּלְבַד: הַהַשְׁקָפָה כִּי חֵטְא הוּא לִשְׁחֹט בַּעֲלֵי־חַיִּים לְשֵׁם אֲכִילַת בְּשָׂרָם. — [צִמְחוֹנוּת־]

צִמְחוֹנִי° ת׳ [מן צֶמַח; צִמְחוֹנוּת] הַמַּדִּיר עַצְמוֹ מֵאֲכִילַת בָּשָׂר, הַטּוֹעֵן כִּי אָסוּר לִשְׁחֹט בַּעֲלֵי־חַיִּים וְלֵהָנוֹת מֵאֲכִילַת בְּשָׂרָם. — [צִמְחוֹנִית, צִמְחוֹנִים גם צִמְחוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— מִסְעָדָה צִמְחוֹנִית°, בֵּית־אֹכֶל הַמַּגִּישׁ לִלְקוֹחוֹת אֲרוּחוֹת שׁוֹנוֹת מֻרְכָּבוֹת מִמְּזוֹנוֹת צִמְחִיִּים בִּלְבַד.

צִמְחוֹנִיָּה° נ׳ [מן צִמְחוֹנִי] מִסְעָדָה צִמְחוֹנִית, בֵּית־אֹכֶל הַמַּגִּישׁ לִלְקוֹחוֹתָיו אֲרוּחוֹת מְתֻקָּנוֹת מִצְּמָחִים בִּלְבַד, וְלֹא מִבָּשָׂר. — [צִמְחוֹנִיַּת־, צִמְחוֹנִיּוֹת]

צְמַחַי° ז׳ [צֶמַח + חַי] יְצוּר בְּדַרְגַּת־בֵּינַיִם בֵּין צֶמַח וּבֵין חַי (Zoophyt), בַּעַל־חַיִּים שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרָה אוֹ תְּכוּנָה שֶׁל צֶמַח, כְּגוֹן קוֹרָל, סְפוֹג. — [צְמַחַיִּים]

צִמְחִי^ ת׳ [מן צֶמַח] שֶׁל צֶמַח, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹת הַצֶּמַח: ״הַכֹּחַ הַצִּמְחִי״ (כוזרי ה יב). ״קְצָתָם צִמְחִיִּים... וּקְצָתָם בַּעֲלֵי־חַיִּים״ (קאנון ב א). יְצוּרִים צִמְחִיִּים. מְזוֹנוֹת צִמְחִיִּים. — [צִמְחִית, ־חִיִּים, צִמְחִיּוֹת]

צִמְחִיָּה° נ׳ [מן צֶמַח] פְלוֹרָה. 1. כְּלַל מִינֵי הַצְּמָחִים הַמְיֻחָדִים לְאֶרֶץ אוֹ לְאֵזוֹר אוֹ לִתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת: צִמְחִיַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. צִמְחִיַּת הֶהָרִים. 2. רְשִׁימַת מִינֵי הַצְּמָחִים שֶׁל אֵזוֹר מְסֻיָּם מְסֻדֶּרֶת לְפִי הַסּוּגִים וְהַמִּשְׁפָּחוֹת — [צִמְחִיַּת־]

צְמִיאָה^ נ׳ [מן צמא, צָמֵא] מַצָּבוֹ שֶׁל הַצָּמֵא, רָצוֹן עַז לִשְׁתִיָּה: ״לִפְעָמִים יִצְמָא הָאָדָם וְאֵינָהּ צְמִיאָה צוֹדֶקֶת; הָרְאָיָה שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ לוֹ צְמִיאָה תֵּכֶף הַשְּׁתִיָּה״ (צידה לדרך א ג ה). — [צְמִיאַת־]

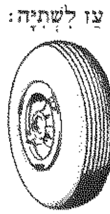
צמיג

צְמִיג° ז׳ [מן צמג] חִשּׁוּק לְגַלְגַּלֵּי כְּלֵי־רֶכֶב: הַצְּמִיג עָשׂוּי צֶמֶג קָשֶׁה וְעָבֶה. — [צְמִיג־, צְמִיגִים, צְמִיגֵי־]

צָמִיג° ת׳ [מן צמג] דָּבִיק, דִּבְקִי: ״צָמִיג שְׂעָרוֹ מִמֶּלַח שֶׁל יָם״ (טברסקי, אררט 138). ״הִרְגַּשְׁתִּי בְּדָם הַחַמִּים וְהַצָּמִיג שֶׁהָגַר עַל אֶצְבְּעוֹתַי״ (ליסיצקי, תולדות 101). הַזֶּפֶת הִיא חֹמֶר צָמִיג. — [צְמִיגָה, צְמִיגִים, ־גוֹת]

צְמִיגוּת° נ׳ [מן צָמִיג] דְּבִיקוּת, תְּכוּנַת פְּרֻדּוֹת שֶׁל גּוּף לְהִצָּמֵד זוֹ לָזוֹ: ״וְהוּא (הַדָּם) מוּחָשׁ עַל גַּבֵּיהֶן בְּאַדְמוּמִיתוֹ וַחֲמִימוּתוֹ וּצְמִיגוּתוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 101). — [צְמִיגוּת־]

צְמִיגִי° ת׳ [מן צָמִיג] דָּבִיק וְגָמִישׁ כַּצֶּמֶג: חֹמֶר צְמִיגִי. — [צְמִיגִית, צְמִיגִיִּים, צְמִיגִיּוֹת]

א׳ **צָמִיד** ז׳ [אולי מן צמד] 1. תַּכְשִׁיט שֶׁל נָשִׁים כְּעֵין טַבַּעַת גְּדוֹלָה צְמוּדָה אֶל הַיָּד: ״וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ״ (בראשית כד מז). ״הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר כְּצָמִיד עַל יְדֵי אִשָּׁה״ (סנהדרין סד.). 2. כִּסּוּי, מִכְסֶה, מְגוּפָה: ״וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא״ (במדבר יט טו). — [צְמִיד־, צְמִידִים, ־דֵי־]

ב׳ **צָמִיד*** ת׳ [מן צמד] צָמוּד, מְחֻבָּר, מְרֻתָּק: ״כְּאָדָם צָמִיד בִּמְלַאכְתּוֹ״ (במדבר רבה כ). — [צְמִידָה, צְמִידִים, ־דוֹת]

צְמִידָה^ נ׳ [צורת־משנה של א׳ צָמִיד 2] צָמִיד, מִכְסֶה: ״אִם אֵין מְגוּפַת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפֶה בְּחִבּוּר — טָמֵא הוּא״ (רש״י במדבר יט טו). — [צְמִידַת־, ־דוֹת]

צְמִידוּת° נ׳ [מן צָמוּד] 1. חִבּוּר, קִשּׁוּר, הִדּוּק: ״הוּא קָרֵב לְמַגָּע, לְחִבּוּק, לִצְמִידוּת״ (גרינברג, בלדה על כחו של ניגון). ״יֵשׁ כָּאן צְמִידוּת אֶכְּסְטָטִית לְחֵיק שָׂדֶה וָיַעַר״ (קריב, עיונים 124). ״אֶת צְמִידוּתוֹ אֶל הַמְּצִיאוּת הַיִּשְׂרְאֵלִית הַחֲדָשָׁה לֹא הִפְסִיד״ (קרמר, ריאליזם 15). צְמִידוּת הַחֶרֶב לְמָתְנֵי הַחַיָּל. 2. תְּלוּת בְּמַשֶּׁהוּ, יַחַס גּוֹמְלִין בֵּין דָּבָר לְדָבָר: צְמִידוּת תּוֹסֶפֶת־הַיֹּקֶר שֶׁל הַמַּשְׂכֹּרֶת אֶל מַדַּד יֹקֶר־הַמִּחְיָה. — [צְמִידוּת־]

צְמִיחָה* נ׳ [מן צמח, צָמַח] גְּדִילָה, יְצִיאָה מִן הַקַּרְקַע אוֹ מִן הַגּוּף, גִּדּוּל וְהִתְפַּתְּחוּת: ״וְאֵין צְמִיחָה וְאֵין חִסָּרוֹן בְּלִי שֶׁיְּקַדֵּם לָהֶם הַהֲוָיָה וְהַהֶפְסֵד״ (מורה נבוכים, הקדמה י״ד). צְמִיחַת יְרָקוֹת. צְמִיחַת הַתְּבוּאָה. צְמִיחַת שֵׂעָר. צְמִיחַת הַזָּקָן. (ובהשאלה:) ״יְמֵי חוֹבְרוֹת ׳הַשִּׁלֹּחַ׳ וּצְמִיחַת סִפְרוּת עִבְרִית חֲדָשָׁה״ (ברקוביץ, הראשונים יח). — [צְמִיחַת־, ־חוֹת]

— צְמִיחַת קֶרֶן לִפְלוֹנִי* [על־פי ברכות כט.], תְּקוּמַת פְּלוֹנִי וַעֲלִיָּתוֹ: ״שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ״ (תפילות עמידה לימים נוראים).

צָמִים ז׳ [מלה סתומה; המשמעות משוערת, לפי פירוש ג׳נאח:] יָבֵשׁ, חָרֵב: ״וְאַל־מְצַנִּים יְקָחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים חֵילָם״ (איוב ב ה).

צְמִיקָה° נ׳ [מן צמק, צָמַק] הִצְטַמְּקוּת, צִמְצוּם, דַּלּוּת: ״לֹא יִתָּכֵן בּוֹ (בָּעוֹלָם) עֹנִי וּצְמִיקָה״ (שנהר, א 194). — [צְמִיקַת־]

צָמִיר° ת׳ [מן צֶמֶר] מְכֻסֶּה צֶמֶר, שְׂעִיר־מִתַּלְתַּל: ״בַּעַל אָזְנַיִם שְׂעִירוֹת וְכַפַּיִם צְמִירוֹת״ (טברסקי, מחושך לאור 127). כִּבְשָׂה צְמִירָה. כֶּלֶב צָמִיר. — [צְמִירָה, צְמִירִים, ־רוֹת]

צָמִית* ת׳ [מן צמת] נָתוּן לִצְמִיתוּת וּלְתָמִיד, מְשֻׁעְבָּד לְעוֹלָם: ״וְאֵין צָמִית בַּיּוֹבֵל״ (ירושלמי מעשרות ג ד). — [צְמִיתָה, צְמִיתִים, צְמִיתוֹת]

— אִכָּר צָמִית°, אָרִיס מְשֻׁעְבָּד לְבַעַל־הָאֲחֻזָּה, אִכָּר הַחַיָּב לַעֲבֹד כָּל יְמֵי־חַיָּיו אֶת שְׂדוֹת אֲדוֹנָיו וְהוּא מְקַבֵּל בִּתְמוּרָה חֵלֶק מִיבוּלָם: בְּמִשְׁטָר הַפֵּיאוֹדָלִי רַבּוּ הָאִכָּרִים הַצְּמִיתִים.

צְמִיתָה^ נ׳ [מן צמת, צָמַת] 1. כְּלָיָה, כְּרִיתָה: ״צְמִיתַת פָּרַס וְיָוָן צָפִיתִי״ (יהודה הלוי, ס 434). 2. הִתְכַּוְּצוּת: ״כָּל שֶׁחֲתָכוֹ וְקָנַץ, פֵּרוּשׁוֹ עִנְיַן צְמִיתָה״ (ערוך, קנץ). — [צְמִיתַת־]

צְמִיתוּת נ׳ [אולי מן צמת] נֶצַח, תְּמִידוּת [במקרא ובספרות המאוחרת רק בצירוף עם ל׳, ראה להלן: לִצְמִיתוּת; בפיוט לפעמים גם בלי ל׳:] ״וְכֻלָּם הָטְבְּעוּ בְּבֹץ צְמִיתוּת״ (גבירול, א 97). ״וְלָמָּה מְכַרְתַּנִי צְמִיתוּת לִמְעַבִּידַי?״ (יהודה הלוי, י 633).

— לִצְמִיתוּת תה״פ לְעוֹלָם, לַחֲלוּטִין, לְלֹא חֲזָרָה עוֹלָמִית: ״וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת, כִּי־לִי הָאָרֶץ״ (ויקרא כה כג). ״קוּם וּכְתֹב סֵפֶר כְּרִיתוּת גַּם לָרְצוּעָה, לַסַּפְסָל, גַּם לַמְלַמְּדוּת —

לִצְמִיתוּת!" (ביאליק, תקוה). "זֶה הַיּוֹם קָנִינוּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִצְמִיתוּת" (עגנון, כלה תנט). הַמְחַבֵּר מָכַר אֶת זְכֻיּוֹתָיו עַל חִבּוּרוֹ לִצְמִיתוּת.

צֶמֶל* ז׳ [ערבית: צַמַל היה קשה וחזק; לפי מדרש־עממי (נידה מז.): "יָצְתָה מְלֵאָה"] תְּאֵנָה בְּשֵׁלָה לְגַמְרֵי [ובהשאלה] כִּנּוּי לְנַעֲרָה שֶׁנִּתְבַּגְּרָה וְהִגִּיעָה לְפִרְקָהּ: "מָשָׁל מְשָׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה: פַּגָּה, בֹּחַל וָצֶמֶל; פַּגָּה – עוֹדָהּ תִּינוֹקֶת... צֶמֶל – כֵּיוָן שֶׁבָּגְרָה שׁוּב אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ" (נידה ה ז). – [צֶמֶל־]

צמל [מן צֶמֶל]

~ פִּע׳ **צִמֵּל** ^ פ״ע הִבְשִׁיל, הִגִּיעַ לִמְלֹא הַהִתְפַּתְּחוּת: "וְסִימָנֶיהָ בְּחִלּוּ וְצִמְּלוּ בְּתוֹךְ חֵיקָהּ" (מחזור ויטרי, תפב). – [לְצַמֵּל, צוֹמֵל, יְצַמּוֹל]

~ הִפ׳ **הִצְמִיל** ° פ״ע הִבְשִׁיל: "קַרְקְפוֹתֵיהֶן הַכְּבֵדוֹת שֶׁל הַחַמָּנִיּוֹת... הִצְמִילוּ" (שלונסקי, תר׳ הדון א 137). – [לְהַצְמִיל, מַ־, יַ־]

צֻמָּם*, צימם ת׳ [ערבית: אַצַםּ חרש] בַּעַל מוּם בְּאָזְנָיו: "וְהַצֻּמָּם – שֶׁאָזְנָיו דּוֹמוֹת לִסְפוֹג" (בכורות ז ד). – [צֻמֶּמֶת, צֻמָּמִים, צֻמָּמוֹת]

צמם [קרוב אל צמצם]

~ פִּע׳ **צִמֵּם** ^ פ״י צִמְצֵם, מִעֵט: "לֹא רִחַקְתָּם כְּרִעְתָם... לֹא צִמַּמְתָּם כְּצֹאתָם" (ינאי, ריז). – [לְצַמֵּם, מְ־, יְ־]

צְמִנּוּט°, צימנוט ז׳ [מן צִמְנֵט] מִלּוּט, הַדְבָּקָה בְּצֶמֶנְט, צֶמֶנְטַצְיָה. – [צִמְנוּט־]

צֶמֶנְט° ז׳ [מלאטינית: caementum אבן מנופצת] 1. מֶלֶט, שַׁחַק שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים (אֶבֶן־גִּיר, גֶּבֶס וְעוֹד) הַמְעֻבָּדִים בְּכִבְשָׁן; הַצֶּמֶנְט מְהַוֶּה, בְּהִתְעָרְבוֹ עִם כַּמּוּת קְטַנָּה שֶׁל מַיִם, חֹמֶר סָמִיךְ וְדָבִיק הַמִּתְיַבֵּשׁ וּמִתְקַשֶּׁה כָּאֶבֶן. מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל הַצֶּמֶנְט מְשַׁמְּשִׁים כְּחֹמֶר חָשׁוּב בִּמְלֶאכֶת־הַבִּנְיָן – לְחִבּוּר לְבֵנִים אוֹ אֲבָנִים, לְהַתְקָנַת בֵּטוֹן וְעוֹד. 2. רִקְמַת־הָעֶצֶם הַמְכַסָּה אֶת שֹׁרֶשׁ הַשֵּׁן. 3. חֹמֶר הַמְשַׁמֵּשׁ לִסְתִימַת חוֹרִים בַּשִּׁנַּיִם.

– **צֶמֶנְטַצְיָה** ◊ נ׳ צִמְנוּט, הַדְבָּקָה בְּצֶמֶנְט.

צמנט [מן צֶמֶנְט]

~ פִּע׳ **צִמְנֵט** ° פ״י מִלֵּט, חִבֵּר וְהִתְקִין בְּצֶמֶנְט, כִּסָּה בְּשִׁכְבַת צֶמֶנְט. – [לְצַמְנֵט, מְצַמְנֵט, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֻמְנַט** °, מֻלַּט, חֻבַּר בְּצֶמֶנְט. – [מְצֻמְנָט, יְצֻמְנַט]

צמ״ס ר״ת צֶנָא מְלֵא סִפְרֵי (סַל מָלֵא סְפָרִים).

צֻמָּע* ת׳ [צורת־משנה של צֻמָּם*] בַּעַל־מוּם בְּאָזְנָיו: "אֵיזֶהוּ צֻמָּע? שֶׁאָזְנָיו קְטַנּוֹת" (בכורות ז ד). – [צֻמַּעַת, צֻמָּעִים, ־עוֹת]

צמ״ע ר״ת צָפוֹן־מַעֲרָב; צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית.

צִמְצוּם^, צימצום ז׳ [מן צמצם, צִמְצֵם] 1 ^. מִעוּט, קִמּוּץ, חִסָּכוֹן, קְבִיעַת דְּבַר־מָה לְפִי הַמִּינִימוּם וְלֹא יוֹתֵר מִזֶּה: "וְלֹא הִזִּיק לִי בּוֹאוֹ בְּצִמְצוּם מְאוּמָה" (חובות הלבבות, הבטחון ד). "כַּאֲשֶׁר יָאוּת לָאֲנָשִׁים מִדַּת הַנְּדִיבוּת, כֵּן יָאוּת לַנָּשִׁים הַצִּמְצוּם וְהַסֵּדֶר" (המאירי למשלי יא, טז). צִמְצוּם הַמְּזוֹנוֹת. צִמְצוּם בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל. 2 °. הַקְטָנָה, הַפְחָתָה: בִּימֵי חֵרוּם הֻנְהַג צִמְצוּם בַּהוֹצָאוֹת לְמִחְיָה. הַמּוֹסָד הִנְהִיג צִמְצוּמִים בְּמִסְפַּר פְּקִידָיו. 3 °. רִכּוּז, כִּוּוּץ: "כּוֹתֵב בִּמְהִירוּת מִתּוֹךְ צִמְצוּם כָּל הַחוּשִׁים" (ברקוביץ, הראשונים צב). "לֹא־טוֹב, פֶּלֶט בְּצִמְצוּם כְּתֵפַיִם וְנָדַם" (יזהר, צקלג 476). – [צִמְצוּם־, צִמְצוּמִים, ־מֵי־]

– **בְּצִמְצוּם^** תה״פ 1. בְּדִיּוּק נִמְרָץ, בְּלֹא לַעֲבֹר עַל הַמִּינִימוּם: "בְּצִמְצוּם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כּוֹר עָפָר, כְּמוֹ שֶׁמּוֹדְדִין בְּמִדַּת הַחֶבֶל, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר" (רשב״ם בבא בתרא קג:). "שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם" (רמב״ם, שמיטה ויובל ו ד). 2. בְּדֹחַק, בְּמִעוּט אֶמְצָעִים: "וְתִתֵּן לִי וּלְכָל נַפְשׁוֹת בֵּיתִי מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ בְּרֶוַח וְלֹא בְּצִמְצוּם" (יהי רצון, ברכת כהנים). הַמָּזוֹן יַסְפִּיק בְּצִמְצוּם לִשְׁלֹשָׁה יָמִים. פְּלוֹנִי חַי בְּצִמְצוּם רַב.

– **סוֹד הַצִּמְצוּם^** [שאול בשינוי־משמעות מספרות הקבלה, ושם הכוונה: כִּוּוּץ וְהַגְבָּלָה בזיוו של הקדוש־ברוך־הוא ואורו כדי שיוכלו יצורי־העולם לסבלו ולקלטו] הָאֻמָּנוּת אוֹ הַכֹּשֶׁר לְצַמְצֵם דְּבָרִים וּלְהִתְרַכֵּז בָּעִקָּר שֶׁבָּהֶם: הַסּוֹפֵר הַמְחוֹנָן יוֹדֵעַ אֶת סוֹד הַצִּמְצוּם. נְאוּם פְּלוֹנִי שָׁכַח אֶת סוֹד הַצִּמְצוּם.

– **צִמְצוּם שְׁבָרִים** ° [בחשבון] הֲבָאַת שְׁבָרִים לִידֵי צוּרָה פְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר עַל־יְדֵי חִלּוּק הַמּוֹנֶה וְהַמְּכַנֶּה בִּמְחַלֵּק מְסֻיָּם [ההיפך: הַרְחָבַת שְׁבָרִים]: הַשֶּׁבֶר $\frac{4}{8}$ יוּבָא עַל־יְדֵי צִמְצוּם לְצוּרָה $\frac{1}{2}$.

צמצם [ארמית: צַמְצֵם; המשמעות הראשונית כנראה: כסה, עטף, ראה להלן 4]

~ פִּע׳ **צִמְצֵם*** פ״י 1*. דִּיֵּק וְכִוֵּן, לֹא עָבַר אַף בְּמַשֶּׁהוּ עַל הַמִּדָּה אוֹ עַל הַמִּשְׁקָל: "אַמַּת כֵּלִים לֹא יְצַמְצֵם" (עירובין ד.). 2 ^. הִגְבִּיל, הִקְטִין עַד הַמִּינִימוּם, מִעֵט: "שֶׁהוֹסִיף מְעַט עַל הַשִּׁעוּר וְלֹא צִמְצְמוֹ" (רש״י סוכה ה.). פְּלוֹנִי נֶאֱלַץ לְצַמְצֵם אֶת הוֹצָאוֹתָיו לְמִחְיָה בִּימֵי הַמַּשְׁבֵּר. הַמּוֹסָד צִמְצֵם אֶת מִסְפַּר פְּקִידָיו. 3*. כִּוֵּץ, רִכֵּז: "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... יוֹרֵד וּמְצַמְצֵם שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶן (בֵּין הַזְּקֵנִים)" (ויקרא רבה כט). "הַיְלָדִים מְצַמְצְמִים יְשִׁיבָתָם בְּקֶרֶן זָוִית, מְצִיצִים מִשָּׁם בְּרֶתֶת וָזִיעַ" (מגדלי מו״ס, רצא). "צִמְצֵם עַצְמוֹ בַּצֵּל וְלֹא הִרְגִּישׁ עוֹד אָדָם בִּמְצִיאוּתוֹ" (ביאליק, סוחר). "צִמְצַמְתִּי עֵינַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיִיתִי נוֹהֵג לְהָכִין עַצְמִי בִּשְׁעַת תְּפִלָּה" (צמח, ב 270). 4*. חָפָה, הֵלִיט, כִּסָּה: "וְצִמְצְמָה פָּנֶיהָ וְלֹא רָאָתָהּ" (בראשית רבה מה). – [לְצַמְצֵם אֶת־, מְצַמְצֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֻמְצַם***. 1*. כֻּוַּן בְּדִיּוּק – לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר: "שֶׁתְּהֵא מְצֻמְצֶמֶת בְּמִדָּה, בְּמִשְׁקָל וּבְמִנְיָן" (ירושלמי תרומות מ ד). "אַרְבַּע אַמּוֹת מְצֻמְצָמוֹת" (עירובין מח.). 2*. הֻגְבַּל, הוּבָא לִידֵי מִינִימוּם: "אָדָם שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִין" (גיטין ז.). וַעֲדָה מְצֻמְצֶמֶת לְטִפּוּל בָּעִנְיָן. 3 °. הֻקְטַן, נַעֲשָׂה פָּחוֹת מִשֶּׁהָיָה: מִסְפַּר הָעוֹבְדִים בַּמִּפְעָל צֻמְצַם. הַתָּכְנִית צֻמְצְמָה עַד לַמִּינִימוּם. [וראה עוד ערך מְצֻמְצָם] – [מְצֻמְצָם, יְצֻמְצַם]

~ הִת׳ **הִצְטַמְצֵם** °, 1. הֻגְבַּל, הוּבָא לִידֵי מִינִימוּם, הֻפְחַת: "וְהַכֹּל נִצְטַמֵּק וְנִצְטַמְצֵם בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל עֲפַר אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" (אחד העם, כא). מְקוֹרוֹת פַּרְנָסָתוֹ נִצְטַמְצְמוּ. הַתָּכְנִית נִצְטַמְצְמָה. 2. הִתְכַּוֵּץ, הִתְרַכֵּז: "אֶל זָוִית אַחַת מִתַּחַת לַגַּג הִצְטַמְצְמוּ" (ביאליק, בעיר). "דִּמִּיתִי כִּי כָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִצְטַמְצֵם בְּהָעִגּוּל" (פיארברג, 52). "נִצְטַמְצְמוּ פָּנָיו וְנִתְרוֹקְנוּ לְחָיָיו וְנִצְטַמְּקוּ רַקּוֹתָיו" (עגנון, אלו רמ). הוֹאֶל־נָא לְהִצְטַמְצֵם מְעַט לְשֵׁם מַתַּן מָקוֹם יְשִׁיבָה

גַּם לְאַחֵר. 3 [בחשבון] הוֹבָא (שֶׁבֶר) לְצוּרָה פְּשׁוּטָה יוֹתֵר: הַשֶּׁבֶר $\frac{9}{12}$ נִתָּן לְהִצְטַמְצֵם לַשֶּׁבֶר $\frac{3}{4}$.

– צִמְצֵם שֶׁבֶר° [בחשבון] נִסַּח שֶׁבֶר בְּצוּרָה פְּשׁוּטָה יוֹתֵר עַל־יְדֵי חִלּוּק מוֹנֵהוּ וּמְכַנֵּהוּ בִּמְחַלֵּק מְסֻיָּם: אֶת הַשֶּׁבֶר $\frac{9}{12}$ נוּכַל לְצַמְצֵם לְצוּרָה $\frac{3}{4}$.

– צֻמְצַם שֶׁבֶר° [בחשבון] בֻּטָּא הַשֶּׁבֶר בְּצוּרָה פְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר: הַשֶּׁבֶר $\frac{9}{12}$ צֻמְצַם לְצוּרָה $\frac{3}{4}$.

צַמְצָם° ז׳ [מן צמצם] הֶתְקֵן בָּעַצְמִית (בָּאוֹבְּיֶקְטִיב) שֶׁל מַכְשִׁירִים אוֹפְּטִיִּים (בְּמַצְלֵמָה, בְּמִשְׁקֶפֶת וְכַדּוֹמֶה) הַנּוֹתֵן אֶפְשָׁרוּת לְצַמְצֵם אוֹ לְהַרְחִיב אֶת מִפְתַּח הָעַצְמִית לְשֵׁם וִסּוּת קְלִיטָתָם שֶׁל קַרְנֵי הָאוֹר (Diaphragm). — [צַמְצַם־, צַמְצַמִּים, צַמְצַמֵּי־]

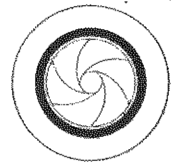
צמצם

צִמְצְמָה° נ׳ [מן צִמָּה] צַמָּה קְטַנָּה: ״צִמְצְמוֹתֶיהָ הַקְּלוּעוֹת מִקְלַעַת דַּקָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 54). ״שְׂעָרוֹ יוֹרֵד צִמְצְמוֹת צָרוֹת״ (ארד, תר׳ ז׳יואנו ב 321). — [צִמְצֶמֶת־, צִמְצְמוֹת]

צַמְצְמָן° ז׳ [מן צמצם, צִמְצֵם] חַסְכָן, קַמְצָן, מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְצַמְצֵם: ״בַּלְעָן וְגַרְגְּרָן... קַמְצָן וְצַמְצְמָן״ (שרירא, עזה 185). — [צַמְצְמָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

צַמְצְמָנִי° ת׳ [מן צַמְצְמָן] קַמְצָנִי, חַסְכָנִי: ״וְכָל מִדּוֹתֵיכֶם קַמְצָנִיּוֹת, צַמְצְמָנִיּוֹת, קַבְּצָנִיּוֹת״ (הזז, צל 60). — [צַמְצְמָנִית, ־נִיִּים, צַמְצְמָנִיּוֹת]

צמק [אוגריתית: צמק(מ); ארמית: צְמַק]

~ פָּע׳ צָמַק פ״ע יָבֵשׁ, נִקְמַט: ״רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים״ (הושע ט יד). ״אֵיזוֹהִי חֲרוּתָה? כָּל שֶׁצָּמְקָה רֵאָה שֶׁלָּהּ״ (חולין נה:). ״זָקֵן בָּלֶה, פָּנִים צֹמְקִים וּמְצֹרָרִים״ (ביאליק, בתשובתי). ״וּשְׂפָתֶיהָ צוֹמְקוֹת וּבָלוֹת מֵחֹסֶר מְזוֹנוֹת״ (עגנון, אלו קטו). — [לִצְמֹק, צוֹמֵק, צָמוּק, יִצְמַק]

~ נִפ׳ נִצְמַק ^, נַעֲשָׂה צָמוּק, נִתְכַּוֵּץ, נִתְקַמֵּט: ״וּכְשֶׁהוּא לַח רַב נִפְחוֹ, וּכְשֶׁמִּתְיַבֵּשׁ – נִצְמָק לְשִׁעוּר קָטָן״ (רש״י שבת עז.). ״וְאִם אֶשְׁאַל עַל חֹק אֲשֶׁר נִצְמַק צָמֹק״ (יהודה הלוי, ז 277). — [לְהִצָּמֵק, נִצְמָק, יִצָּמֵק]

~ פִּע׳ צִמֵּק ^ פ״י יִבֵּשׁ, כִּוֵּץ, הֵבִיא לִידֵי הִתְקַמְּטוּת וְהִתְכַּוְּצוּת: ״פֵּדָיו (אֶת הַפֵּרוֹת) וְצִמְּקוֹ״ (ירושלמי מעשרות נא ב). ״גָּמָל שֶׁקְּדָיו לְפִי רֶגַע וְצִמֵּק אֶת עֻבָּרוֹ״ (יהודה הלוי, ג 230). ״הֵיטַבְתִּי לִבִּי... לְאַחַר שֶׁצִּמַּקְתִּי קֵבָתִי יָמִים רַבִּים״ (צמח, ב 358). [ובהשאלה:] ״מְמַעֵט וּמְצַמֵּק אֶת דְּמוּתוֹ״ (קריב, עיונים 57). — [לְצַמֵּק אֶת־, מְצַמֵּק, יְ־]

~ פֻּע׳ צֻמַּק *, יֻבַּשׁ, כֻּוַּץ: ״בֵּיצִים מְצֻמָּקוֹת״ (שבת לח.). ״בָּשָׂר מְצֻמָּק בַּדְּיסָא, צְלִי קְדֵרָה״ (מנדלי מו״ס, צג). פָּנִים מְקֻמָּטִים וּמְצֻמָּקִים. — [מְצֻמָּק, יְצֻמַּק]

~ הִתְ׳ הִצְטַמֵּק *, 1*, נִתְיַבֵּשׁ, הִתְקַמֵּט מֵרֹב חֹם: ״וְכָל הַמִּצְטַמֵּק וְיָפֶה לוֹ, כְּגוֹן כְּרוּב וּפוֹל וּבָשָׂר טָרוּף אָסוּר, וְכָל הַמִּצְטַמֵּק וְרַע לוֹ מֻתָּר״ (תוספתא שבת ב(ג) ד). ״גַּרְגֶּרֶת מְמֻלָּאָה בַּדְּיסָא שֶׁל גְּרִיסִין מִצְטַמֶּקֶת יָפֶה יָפֶה״ (מנדלי מו״ס, רכב). 2^, נִתְקַמֵּט, נִדַּלְדֵּל: ״יִצְטַמְּקוּ שְׁדֵי אִמָּם״ (רש״י הושע ט יד). ״אַתְּ לֹא אוֹכֶלֶת כָּל הַיָּמִים וּמִצְטַמֶּקֶת וְרַע לָךְ״ (הזז, יעיש ג 19). [גם בהשאלה:] ״וְהַכֹּל נִצְטַמֵּק וְנִצְטַמְצֵם״ (אחד העם, כא). ״הַיַּהֲדוּת נִצְטַמְּקָה כִּגְרוֹגֶרֶת וְנָס כָּל לֵחָהּ״ (ביאליק, שירתנו). מְקוֹרוֹת פַּרְנָסָתוֹ נִצְטַמְּקוּ. [לְהִצְטַמֵּק, מִצְטַמֵּק, יִצְ־]

~ הִפ׳ הִצְמִיק ° פ״ע נַעֲשָׂה צָמוּק, נִדַּלְדֵּל [גם בהשאלה]: ״כֹּחַ פְּעִילוּתָם מַצְמִיק וְהוֹלֵךְ״ (סדן, במחוז לט). ״וְהַגֵּטוֹ מַצְמִיק, מִצְטַמְצֵם וְנוֹאֵק״ (טבא, שירים 326). — [לְהַצְמִיק, מַ־, יַ־]

צִמּוּק* ז׳ [מן צמק, צִמֵּק] דָּבָר שֶׁנִּצְטַמֵּק וְנִתְקַמֵּט עַל־יְדֵי יִבּוּשׁ: ״דֶּרֶךְ הַתַּפּוּחַ לְצַמֵּק וְאֵין דֶּרֶךְ הַצִּמּוּק לְתַפֵּחַ״ (ירושלמי תרומות מא ד). ״אֵין קָשֶׁה לָגוּף מִן הַצִּמּוּק הַזֶּה״ (ביאליק, תר׳ קישוט רעא). ״צִמּוּק שֶׁל דְּבְדְּבָנִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 389). — [צִמּוּק־, צִמּוּקוֹ]

צֶמֶר ז׳ [ארמית: עֲמַר] 1. שֵׂעָר כְּבָשִׂים שֶׁגּוֹזְזִים וְטוֹוִים מִמֶּנּוּ אֲרִיגִים שׁוֹנִים: ״גִּזַּת הַצֶּמֶר״ (שופטים ו לז). ״בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים״ (ויקרא יג מז). חֲלִיפָה מִצֶּמֶר נָקִי. שְׂמִיכַת־צֶמֶר. 2*. שֵׂעָר שֶׁל בְּהֵמוֹת־בַּיִת שׁוֹנוֹת הַנִּגְזָז וּמְשַׁמֵּשׁ לִטְוִיָּה: ״צֶמֶר גְּמַלִּים״ (כלאים ט א). צֶמֶר עִזִּים. 3°. סִיבִים רַכִּים, מְסֻלְסָלִים וַאֲרֻכִּים הַמְכַסִּים חֲלָקִים שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים [וראה עוד להלן] — [צֶמֶר־, צַמְרוֹ]

– צֶמֶר־גֶּפֶן°, 1*. כֻּתְנָה (קְטַנָּה), צֶמַח־תַּרְבּוּת מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶלְמִיתִיִּים (Gossypium). וְזַרְעָיו מְכֻסִּים שְׂעָרוֹת רַכּוֹת, לְבָנוֹת וַאֲרֻכּוֹת – סִיבֵי הַכֻּתְנָה שֶׁמְּעַבְּדִים אוֹתָם וְטוֹוִים מֵהֶם אֲרִיגִים שׁוֹנִים: ״אַף צֶמֶר־גֶּפֶן אָסוּר (לִזְרֹעַ בַּכֶּרֶם) וְאֵינוֹ מְקַדֵּשׁ״ (כלאים ז ב). 2°. סִיבֵי הַכֻּתְנָה הַמְעֻבָּדִים עַל־יְדֵי סְרִיקָה, נִקּוּי, חִטּוּי: צֶמֶר־גֶּפֶן רְפוּאִי. צֶמֶר־גֶּפֶן טֶכְנִי הַמְשַׁמֵּשׁ כְּבִטְנָה לִבְגָדִים, כְּחֹמֶר־מִלּוּי לִשְׂמִיכוֹת וְכַדּוֹמֶה.

צמר-גפן

– צֶמֶר־פְּלָדָה°, כִּנּוּי לְסִיבִים דַּקִּיקִים שֶׁל פְּלָדָה לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים (לְנִקּוּי כְּלֵי־מִטְבָּח וְעוֹד).

– צֶמֶר־זְכוּכִית°. כִּנּוּי לְסִיבִים דַּקִּיקִים שֶׁל זְכוּכִית הַמְשַׁמְּשִׁים לְסִנּוּן בְּמַעְבָּדוֹת וּבַתַּעֲשִׂיָּה.

צַמָּר* ז׳ [מן צֶמֶר] מְעַבֵּד צֶמֶר אוֹ סוֹחֵר בְּצֶמֶר: ״שׁוּק שֶׁל צַמָּרִים״ (עירובין י ט). ״מִיָּמָיו לֹא נָטַל רַבִּי חַיִּים שְׂכַר רַבָּנוּת: צַמָּר הָיָה״ (ליפסון, מדור ב 71). — [צַמָּרִים, ־רֵי־; צַמָּרִית, צַמָּרִיּוֹת]

א. **צמר** [ארמית: צְמַר; ראה גם צְמַרְמֹרֶת]

~ נִפ׳ נִצְמַר ^, נִתְחַמֵּם, הִתְלַהֵב, חָלְפָה בּוֹ צְמַרְמֹרֶת: ״מֵחֵשֶׁק נְשֵׁי הַנָּכְרִיּוֹת נִצְמַרְתִּי״ (עזרא הבבלי, תוכחת מוסר צה). ״עוֹרָהּ נִצְמַר מִתַּחַת לְשִׂמְלַת הַכֻּתָּן בְּתַחֲנָה לְמַגַּע אֶצְבְּעוֹתָיו״ (ד׳ שחם, שאלה 171). — [לְהִצָּמֵר, נִצְמָר, יִצָּמֵר]

~ הִפ׳ הִצְמִיר ° פ״י הִלְהִיב, עוֹרֵר צְמַרְמֹרֶת: ״תְּקוּפַת הַזְּוָעָה שֶׁל יָמֵינוּ... מָצְאָה לָהּ בִּטּוּי מַסְעִיר וּמַצְמִיר״ (קרמר, משמרות 121). — [לְהַצְמִיר, מַ־, יַ־]

ב. **צמר** [מן צַמֶּרֶת]

~ נִפ׳ נִצְמַר ^, הִתְנַשֵּׂא, הִתְרוֹמֵם אֶל עָל: ״אֵל בֵּין עֲבֹתִים גָּבְהָה קוֹמַת סְעִפּוֹתָיו אֲשֶׁר נִצְמָרוּ״ (גבירול, א 56). — [לְהִצָּמֵר, נִצְמָר, יִצָּמֵר]

~ פִּע' **צַמֵּר** ° פ"ע נִצְמַר, הִתְנַשֵּׂא: "וְלִמְרוֹמָיו צַמֵּר" (שוהם, ארץ ישראל). "אֵל עֲפָאִים הִיא (הַצִּפּוֹר) מַעְפִּילָה וּמְצַמֶּרֶה" (בסוק, תר' יידיש 352). — [לְצַמֵּר, מְ־, יְ־]

צַמְרוֹן° ז' [מן צֶמֶר] כִּנּוּי לְכֶלֶב גַּמָּדִי שֶׁשְּׂעָרוֹ מְתֻלְתָּל וְדוֹמֶה לְצֶמֶר־כְּבָשִׂים (Poodle). — [צַמְרוֹנִים, ־נֵי־, צַמְרוֹנִית, ־נִיּוֹת]

צַמְרוּרִית ^ נ' (רמב"ם, מטמאי משכב ג ו), ראה צַמְרְמֹרֶת.

צַמְרִי° ת' [מן צֶמֶר] דּוֹמֶה לְצֶמֶר, עָשׂוּי מִצֶּמֶר: "מְעִילוֹ הַצַּמְרִי הַצָּחוֹר" (אריכא, א 123). "חֲמָרֵי־אֲרִיזָה צַמְרִיִּים" (עמיחי, שירים 89). [צַמְרִית, צַמְרִיִּים, ־רִיּוֹת]

צַמְרִיּוּת° נ' [מן צַמְרִי] תְּכוּנַת הַצֶּמֶר, רַכּוּת וּשְׂעִירוּת. — [צַמְרִיּוּת־]

צַמְרִירִי° ת' [מן צֶמֶר, צַמְרִי] הַדּוֹמֶה בְּמִקְצָת לְצֶמֶר, שֶׁהוּא כְּעֵין צֶמֶר: "קוֹל רִשְׁרוּשָׁם הַצַּמְרִירִי שֶׁל אֲנִיצֵי הַשֶּׁלֶג" (שלונסקי, תר' קולא 253). "חֲרֻשׁוֹת שֶׁל זֵיתִים הַנִּרְאִים מִכָּאן כְּכִפּוֹת גַּבְשׁוּשִׁיּוֹת צַמְרִירִיּוֹת וַאֲפֹרוֹת" (יזהר, קיץ 51). — [צַמְרִירִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

צמרמר [מן צַמְרְמֹרֶת]

~ פִּע' **צִמְרְמֵר** ^ פ"ע נִתְחַלְחֵל, אֲחָזַתּוּ צַמְרְמֹרֶת: "הִגְחַלְתִּי מֵהֶם תּוּגוֹת וְקָרְבֵי צִמְרְמָרוּ" (גנזי שכטר, ג 198). — [צִמְרְמְרוּ]

צַמַרְמַר° ת' [מן צמרמר] רוֹעֵד, מְזֻעְזָע, אָחוּז צַמְרְמֹרֶת: "וְחִוֶּרֶת... כְּאַיָּלָה רְדוּפָה, צַמַרְמֶרֶת" (שלונסקי, תר' פושקין 147). "אֲחִיָּה... "צַמַרְמַר מִפַּחַד, תַּחֲנוּן מַבְלִיחַ" (בסוק, תר' יידיש 231). שֶׁהֶעֱבִירָה אֶל כַּפּוֹת רַגְלֵי תְּחוּשָׁה שֶׁל דִּגְדּוּג צַמַרְמַר" (ד' שחם, יום 149). — [צַמַרְמֶרֶת, צַמַרְמָרִים, ־מָרוֹת]

צַמְרְמֹרֶת*, **צַמַרְמוֹרֶת** נ' [ארמית: צַמַרְמוֹרִין, מן א. צמר] 1*. רְעָדָה הָעוֹבֶרֶת בְּאֵיבְרֵי הַגּוּף מֵחֲמַת קֹר חָזָק אוֹ מֵחֲמַת חֹם שֶׁל קַדַּחַת: "וּכְמִין צַמְרְמֹרֶת אוֹחֶזֶת אוֹתָהּ" (נדה ט ח). הַחוֹלֶה חָשׁ צַמְרְמֹרֶת עַזָּה בְּגוּפוֹ. 2°. זַעֲזוּעַ, הִזְדַּעַזְעוּת, רֶטֶט: צַמְרְמֹרֶת אֲחָזַתְנִי לְמַרְאֵה הַהֶרֶס הָאָיֹם. — [צַמְרְמֹרֶת־, צַמַרְמוֹרוֹת]

צַמַרְמָרְתִּי° ת' [מן צַמְרְמֹרֶת] שֶׁל צַמְרְמֹרֶת: "חָשׁ חַלְחוּל קֹר, פִּעְפּוּעִים צַמַרְמָרְתִּיִּים" (שטייגמן, סודות א 38). — [־תִּית, ־תִּיִּים, צַמַרְמָרְתִּיּוֹת]

צַמְרָנִי° ת' [מן צֶמֶר] בַּעַל צֶמֶר רַב, שָׂעִיר: "אוֹתָהּ כַּלְבְּתָא צַמְרָנִית מֻפְלֶגֶת הָיְתָה" (שלונסקי, תר' קרקע ב 201). — [־נִית, ־נִיִּים, צַמְרָנִיּוֹת]

צַמְרָנִית° נ' [מן צֶמֶר] צֶמַח סְלָעִים וְחוֹמוֹת רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Phagnalon). גִּבְעוֹלָיו מְכֻסִּים שְׂעָרוֹת דַּקִּיקוֹת הַמְהַוּוֹת כְּעֵין שִׁכְבָה שֶׁל לֶבֶד וּמַשְׁווֹת לַצֶּמַח מַרְאֶה אָפֹר. — [צַמְרָנִיּוֹת]

צמרר [מן צמר; צַמְרְמֹרֶת]

~ פִּע' **צִמְרֵר** ° פ"י גָּרַם צַמְרְמֹרֶת: "הַמּוּסִיקָה אוּלַי גְּדוֹלָה גַּם בְּצַמְרְמֹרֶת אֲשֶׁר הִיא שׁוֹלַחַת וּמְצַמְרֶרֶת" (אלתרמן, הפילהרמוניה). "צִנָּה צִמְרְרָה אֶת בְּשָׂרִי" (מגד, החי 137). "נָגְעוֹ וְיָפְיוֹ שֶׁל הַחִפּוּי הַמְחַסְפָּס וְצִמְרְרוּ אֶת בְּשָׂרָהּ" (שמיר, הוא הלך 80). "רַעַד חַד וָזָר יְצַמְרֵר אֶת גִּידֵי הַגְּדִילָן" (גלעד, עפר וזהר 199). — [לְצַמְרֵר אֶת־, מְצַמְרֵר, יְצַמְרֵר]

~ הִתְ' **נִצְטַמְרֵר** °, תְּקָפַתּוּ צַמְרְמֹרֶת מֵחֲמַת קֹר חָזָק, קַדַּחַת, בֶּהָלָה רַבָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: "שַׂעֲרוֹתֶיהָ הַכְּבֵדוֹת שֶׁרָחֲצוּ מִקָּרוֹב, הָיוּ מִצְטַמְרְרוֹת" (שלונסקי, תר' הדון ב 306). "חַלְחָלָה מְתוּקָה מִצְטַמְרֶרֶת בְּגֵוּוֹ" (בר־יוסף, העומדים 220). "וְכָל מָקוֹם שֶׁפָּגְעוּ בוֹ עֵינָיו קָפָא וְנִצְטַמְרֵר" (חורגין, מורטון). — [לְהִצְטַמְרֵר, מִצְ־, יִצְ־]

צַמֶּרֶת נ' [הגיזרון לא הוברר; ראה גם ב. צמר] 1. רֹאשׁ הָאִילָן, כְּלַל הָעֲנָפִים הָעֶלְיוֹנִים בָּעֵץ: "בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז" (יחזקאל יז ג). "וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ" (יחזקאל לא ג). "כָּל אִילָן... מַאֲפִיל עַל עַצְמוֹ בְּצַמַּרְתּוֹ" (ביאליק, הבריכה). 2°. [בהשאלה] שִׂיא, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן אוֹ הַנִּבְחָר בִּדְבַר־מָה, מַנְהִיגוּת: בַּמְּסִבָּה נָכְחוּ מִצַּמֶּרֶת הַיִּשּׁוּב. צַמֶּרֶת־הַמִּפְלָגָה. שִׁנּוּיִים בְּצַמֶּרֶת־הַשִּׁלְטוֹן. — [צַמֶּרֶת־, צַמַּרְתּוֹ, צַמָּרוֹת, צַמְּרוֹת־]

א. **צמת** [אוגריתית: צמת; ערבית: צַמַתַ נאלם]

~ פָּע' **צָמַת** פ"י 1. כָּרַת, דִּכָּא, עִנָּה: "צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי" (איכה ג נג). "צֹאנְךָ צְעִירִים צָדוּ, צָמְתוּ צַעֲדֵי צֹאנְךָ" (ינאי, שעח). 2*. שִׁעְבֵּד לִצְמִיתוּת, מָסַר לְתָמִיד: "לֹא גְאָלוֹ (אֶת הַבַּיִת שֶׁהִקְדִּישׁ) — צָמַת לְהֶקְדֵּשׁ" (תוספתא ערכין ה י). — [לִצְמֹת; צוֹמֵת, צָמוּת; יִצְמֹת]

~ נִפ' **נִצְמַת**. 1. נִכְרַת, נִשְׁחַת, פָּסַק: "בְּעֵת יְזֹרְבוּ (הַמַּיִם) נִצְמָתוּ" (איוב ו יז). 2*. נִשְׁתַּעְבֵּד לִצְמִיתוּת: "יֵשׁ שָׁם יוֹבֵל אֵינָהּ נִצְמֶתֶת (הָאֲדָמָה)" (בבא מציעא עט.). — [לְהִצָּמֵת, נִצְמַת, יִצָּמֵת]

~ פִּע' **צִמֵּת** פ"י עִנָּה וְהֵצִיק, לָחַץ וְדִכָּא: "צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי" (תהלים קיט קלט). "דִּבְרֵי צִיקָתֵנוּ צִמְּתוּנוּ" (ינאי, רצג). "צִמְּתַתְנִי אַהֲבָה, כִּי לְיָדַי אֶרְבֶּה" (הנגיד, דיואן 314). "הִיא שֶׁחִבְּלָה בְּהִתְפַּתְּחוּת שְׂפַת קַמְבּוֹדְיָה וְצִמְּתָה אוֹתָהּ" (שרת, באסיה 329). — [לְצַמֵּת אֶת־, מְצַמֵּת, יְ־]

~ פֻּע' **צֻמַּת** ^, נִכְרַת, נִשְׁחַת: "אָהֳלִי אֲשֶׁר קוֹמַמְתָּ... לָמָּה לָנֶצַח צֻמַּת בְּיַד צָרִים?" (קליר, אהלי, לתשעה באב). "פִּסּוּ גּוֹדְרֵי גֶדֶר צֻמְּתוּ מִשְׁבֵי חֵמָה" (סידור רס"ג, שט). — [מְצֻמָּת, יְצֻמַּת]

~ הִפ' **הִצְמִית** פ"י הִכְרִית, הִשְׁמִיד: "וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם" (שמואל ב כב מא). "וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי" (תהלים קמג יב). "עָלְתָה בְּיָדָם בְּכָל זֹאת לְהַצְמִית בְּקִרְבֵּנוּ רֶגֶשׁ עַצְמוּתֵנוּ" (אחד העם, תקי). "לְהַצְמִית אֶת זֶרַע הַנֵּבֶל" (אריכא, ג 205). —[לְהַצְמִית אֶת־, הִצְמַתִּי, מַצְמִית, יַצְמִית]

~ הָפ' **הָצְמַת** °, הָכְרַת, הָשְׁמַד, מֻגַּר: צְבָא הָאוֹיֵב הָצְמַת. — [מֻצְמָת, יָצְמַת]

ב. **צמת** [ארמית: צְמַת]

~ פָּע' **צָמַת** * 1* פ"י חִבֵּר, כִּוֵּץ: "הַחֹמֶץ צוֹמְתָן (אֶת הַחִטִּים וְהַשְּׂעוֹרִים)" (תוספתא פסחים ב ד). "מִין עַכְרוּרִית הַכּוֹבֶשֶׁת אֶת חֲלַל הָרֹאשׁ וְצוֹמֶתֶת אֶת עֶצְבַּי" (מגד, החי 91). 2* פ"ע הִתְכַּוֵּץ: "שֶׁהִכָּהוּ עַל יָדוֹ וְצָמְתָה יָדוֹ" (בבא קמא פה:). "גִּידָיו צוֹמְתִים וּמִתְפַּשְּׁטִים,

צוֹמְתִים וּמִתְפַּשְּׁטִים״ (עגנון, כפות תיז). 3 ^, נֶאֱסַף, נִקְהַל: ״צָמְתוּ בְּגֹב לַעֲמֹד זְדוֹנַי״ (קליר, שבת כורו מני, לט׳ באב). — [לִצְמֹת; צוֹמֵת, צָמוּת; יִצְמֹת]

~ נפ׳ נִצְמַת ^, הִתְכַּוֵּץ, נִתְחַבֵּר: ״נִצְמֶת בְּתוֹכוֹ וְאֵינוֹ מְפַעְפֵּעַ״ (רש״י חולין צז:). — [לְהִצָּמֵת, נִצְמָת, יִצָּמֵת]

~ פִּע׳ צִמֵּת * פ״י 1 *, קִבֵּץ, אָסַף: ״אֲבוֹתֶיךָ מְצַמְּתִין וְאַתָּה מְבַזְבֵּז״ (בראשית רבה פג). 2 *, קָשַׁר, כִּוֵּץ, הִדֵּק: ״הָאִשָּׁה הַזֹּאת כְּשֶׁמְּצַמֶּתֶ(ת) שְׂעָרָהּ לַאֲחוֹרֶיהָ״ (שיר השירים רבה ד א, הנך יפה). ״צִמְּתָה סוּגְיָה אֶת עֵינֶיהָ״ (עגנון, תמול 365). ״צִמֵּת שְׂפָתָיו עַל פִּית הַמִּקְטֶרֶת״ (יזהר, צקלג 127). 3 °, כָּבַשׁ וְשָׁמַר מְזוֹנוֹת (בָּשָׂר, פֵּרוֹת וְכו׳) בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח וּבְחָמְרֵי־תִּבּוּל שׁוֹנִים: הַמְבַשֶּׁלֶת צִמְּתָה אֶת הַבָּשָׂר. — [לְצַמֵּת אֶת־, מְצַמֵּת, יְ־]

~ פֻּע׳ צֻמַּת *, 1 *, חֻבַּר, סֻפַּח, נִלְוָה: ״אַבְרָהָם וְכָל הַמְצֻמָּתִין לוֹ״ (ויקרא רבה כח). ״דָּבָר הַמְצֻמָּת וְקָשׁוּר״ (רש״י ישעיה מז ב). 2 *, כֻּוַּץ, צֻמְצַם: ״וְשָׁאַר כָּל אֵיבָרָיו כְּעֵין גֹּלֶם מְצֻמָּתִים״ (ירושלמי נידה ג ג). ״נִתְיַשְּׁרוּ אֵיבְרֵי גוּפוֹ הַמְצֻמָּתִים וְהוּא הוֹלֵךְ עָקֵב בְּצַד אֲגוּדָל בְּקוֹמָה זְקוּפָה״ (מגדלי מו״ס, תסו). 3 * [בהשאלה] נִכְנַע, הָיָה צָנוּעַ וְשָׁפָל: ״הַצְּנוּעִין וְהַמְצֻמָּתִין שֶׁבָּכֶם״ (שיר השירים רבה ד ג, כחוט השני). 4 °, נִכְבַּשׁ וְשֻׁמַּר בְּחֹמֶץ אוֹ בְּמֵי־מֶלַח וּבְחָמְרֵי־תִּבּוּל שׁוֹנִים: בָּשָׂר מְצֻמָּת, יְרָקוֹת מְצֻמָּתִים. [וראה עוד ערכים א· מְצֻמָּת, ב· מְצֻמָּת] — [מְצֻמָּת, יְצֻמַּת]

ג· צמת [מן צְמִיתוּת]

~ פִּע׳ צִמֵּת ° פ״י עָשָׂה לִצְמִית, שִׁעְבֵּד לִצְמִיתוּת: בַּעַל־הָאֲחֻזָּה צִמֵּת אֶת אֲרִיסָיו — [לְצַמֵּת, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ צֻמַּת °, נַעֲשָׂה לִצְמִית, שֻׁעְבַּד לִצְמִיתוּת: אָרִיס מְצֻמָּת. [מְצֻמָּת, יְצֻמַּת]

~ הִפ׳ הִצְמִית ^ פ״י מָכַר אוֹ שִׁעְבֵּד לִצְמִיתוּת: ״פָּסַק לוֹ דָּמִים מוּעָטִים לְהוֹסִיף לוֹ עַל מְעוֹת הַלְוָאָה לְהַצְמִיתָהּ לוֹ״ (רש״י בבא מציעא סה:). — [לְהַצְמִית, מַ־, יַ־]

צֹמֶת*, צוֹמֶת ז׳ [מן ב· צמת] 1 ° [קיצור מן צֹמֶת־דְּרָכִים, ראה להלן] פָּרָשַׁת־דְּרָכִים. 2 *, מְקוֹם־חִבּוּר, קֶשֶׁר: ״צֹמֶת הַגִּידִין״ (חולין ד י). צֹמֶת פְּרָקִים בַּגּוּף. [ובהשאלה:] ״הַצֹּמֶת שֶׁל כָּל הַמַּחֲשָׁבָה וְהַהַרְגָּשָׁה הַלְּאֻמִּית מִכָּל הַזְּמַנִּים מְעֹרָה בָּהֶם״ (ביאליק, הספר). ״אֵין אָנוּ אֶלָּא מְרַמְּזִים עַל צֹמֶת הַבְּעָיוֹת הָאֵלֶּה״ (ויסלבסקי, יחידים זו). ״אֶפְשָׁר קָלַט רַק צָמְתֵי־מִלִּים, שָׁלֹשׁ מֵעֶשֶׂר״ (שמיר, עירום 53). — [צֹמֶת־, צָמְתּוֹ; צְמָתִים, צָמְתֵי־]

— צֹמֶת־דְּרָכִים °, פָּרָשַׁת־דְּרָכִים, מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת שֶׁל דְּרָכִים שׁוֹנוֹת.

— צֹמֶת־רַכָּבוֹת °, מְקוֹם הִצְטַלְּבוּת שֶׁל מְסִלּוֹת־בַּרְזֶל לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים: צֹמֶת־הָרַכָּבוֹת בְּלוֹד שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל.

צֶמֶת ^ ז׳ [מן א· צמת] כְּלָיָה, שְׁמָד: ״תַּפִּילֵם לְפַעֲרָה פִיהָ, תַּצִּיקֵם לִצְמֶת צַלְמָוֶת״ (ינאי, שלט). ״בְּשָׁמַיִם תְּפִיחֵנוּ... כִּי אֶפֶס צֶמֶת״ (סידור רס״ג, רטז). — [צֶמֶת־]

צֵן ז׳ [מצוי רק הריבוי: צִנִּים; ואולי היחיד הוא צִנָּה; הגיזרון לא הוברר; אולי קרוב אל צְנִינִים; המשמעות לפי העניין] 1, קוֹץ, חוֹחַ, צֶמַח דּוֹקְרָנִי: ״צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ״ (משלי כב ה). 2 *, עֹקֶץ מֵעָקְצֵי הַדֶּקֶל (סוכה ג א). — [צֵן־, צִנִּים, צִנֵּי־]

צַנָּא * ז׳ [ארמית] טַנָּא, סַל [רווח במיכרה:]

— צַנָּא (דְ)מָלֵי סִפְרֵי *, סַל מָלֵא סְפָרִים [שאול מן מגילה כח:, ושם משל למי שבקי בהלכות רבות, אבל אינו יודע את טעמיהם, בקי אבל לא חריף] כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁקָּרָא וְשָׁנָה הַרְבֵּה, בַּעַל יְדִיעוֹת אֶנְצִיקְלוֹפֶּדִיּוֹת: ״צַנָּא דְמָלֵי סִפְרֵי הָיָה ר׳ זוּשְׁלֶה״ (פרץ, פט).

א· צִנָּה, צִינָּה נ׳ [מן צנן] קֹר, קָרָה: ״כְּצִנַּת־שֶׁלֶג בְּיוֹם קָצִיר״ (משלי כה יג). ״מְמַלֵּא אָדָם חָבִית מַיִם וְנוֹתְנָהּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה... כְּדֵי שֶׁתָּפוּג צִנָּתָן״ (תוספתא שבת ג ה). ״כְּגוֹן אָדָם שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּחַמָּה בְּיוֹם הַצִּנָּה וְהִיא עֲרֵבָה לוֹ״ (פסיקתא רבתי קס:). ״צִנַּת בֹּקֶר, צְרִיחַת עוֹרֵב הָעִירוֹנִי וְאִיקְצָה״ (ביאליק, משירי החורף). — [צִנַּת־, צִנּוֹת גם צִנִּים]

— צִנִּים פַּחִים * [לפי דרשת חז״ל על הכתוב במשלי כב ה; ראה לעיל צֵן] קֹר נוֹפֵחַ, נְשִׁיבַת רוּחַ קָרָה מְאֹד: ״הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִצִּנִּים פַּחִים״ (כתובות ל.). ״וְאֵין כָּל פֶּגַע שׁוֹלֵט בָּם: לֹא צִנִּים וּפַחִים, לֹא רָעָב וְצָמָא״ (מגדלי מו״ס, רלא). ״וּגְשָׁמִים וְרוּחַ וּמְזָה וְכַיּוֹצֵא צִנִּים פַּחִים״ (הזז, היושבת 236).

— יְמוֹת הַצִּנָּה * (חולין נז:), יְמֵי הַחֹרֶף הַקָּרִים.

— אֲחָזַתּוּ (תְּקָפַתּוּ) צִנָּה °, הִצְטַנֵּן, חָלָה מֵחֲמַת קֹר רַב שֶׁחָדַר לְגוּפוֹ.

ב· צִנָּה, צִינָּה נ׳ [הגיזרון לא הוברר] 1, מָגֵן, שֶׁלֶט־מַתֶּכֶת לְמַחְסֶה מִפְּגִיעַת הָאוֹיֵב: ״עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה״ (ירמיה מו ג). ״בְּנֵי יְהוּדָה נֹשְׂאֵי צִנָּה וָרֹמַח״ (דברי הימים א יב כד). 2, קִיר־מָגֵן, מַחְסֶה: ״וְשָׁפַךְ עָלַיִךְ סֹלְלָה וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה״ (יחזקאל כו ט). 3 °, כִּנּוּי לַמִּסְגֶּרֶת הַחֲלוּלָה שֶׁל הָאֶקְדָּח הָאוֹטוֹמָטִי שֶׁקְּנֵה־הָאֶקְדָּח נָתוּן בְּתוֹכָהּ. — [צִנַּת־, צִנּוֹת]

צ - צנה של אקדח

ג· צִנָּה, צִינָּה נ׳ [אולי קרוב אל צַנָּא בארמית] סִירָה קְטַנָּה: ״וְנִשָּׂא אֶתְכֶן בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה״ (עמוס ד ב). ״וְדַיָּג מַשְׁכִּים מֵשִׁיט צִנָּה מֵחוֹפוֹ״ (ביאליק, על אילת). — [צִנַּת־, צִנּוֹת]

צֹנֶה ז׳ [צורת־משנה של צֹאן] צֹאן, שֵׁם־קִבּוּץ לְבַהֲמוֹת הַדַּקּוֹת: ״צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי״ (תהלים ח ח). [ראה גם ערך צֹאנֶה]

צְנוֹבָר ° ז׳ [ערבית: צַנַוְבַּר] 1, אֹרֶן, אֹרֶן־הַסֶּלַע. 2, אִצְטְרֻבָּל, ״פְּרִי״ עֲצֵי־הַמַּחַט הַבָּנוּי קַשְׂקַשִּׂים מְעֻצִּים שֶׁבְּחֵיקָם טְמוּנִים הַזְּרָעִים. — [צְנוֹבַר־, צְנוֹבָרִים, צְנוֹבְרֵי־]

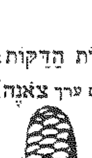

צנובר (2)

צָנוּחַ ^ ת׳ [מן צנח, צָנַח] מוּרָד, מֻשְׁפָּל: ״שׁוֹבִי, שׁוֹבִי, צְנוּחָה״ (גנזי שכטר, ג 84). ״יֶרֶק זַלְזַל צָנוּחַ עַל הָעֵשֶׂב״ (פיכמן, יב). ״יָדָיו צְנוּחוֹת עַל מַדָּיו הַמְאֻבָּקִים״ (טמקין, שירים מא). ״תִּשְׁכְּבִי כֹּה, צְנוּחָה, רֵיחַ הָאֵזוֹב לְשַׂעֲרוֹתַיִךְ״ (פינקרפלד, גדיש 216). — [צְנוּחָה, צְנוּחִים, ־חוֹת]

צָנוּם ת׳ [מן צנם] כָּחוּשׁ, יָבֵשׁ, דַּל, רָזֶה: ״שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת״ (בראשית מא כג). ״פַּת צְנוּמָה״ (ברכות לט.). ״פָּנָיו צְנוּמוֹת וְעֵינָיו אֲדֻמּוֹת״ (בן

המלך ו). "פָּנָיו צְנוּמִים וּמְקֻמָּטִים וּזְקָנוֹ קְפוּצָה עָלָיו בְּלֹא עֵת" (מגדלי מו"ס, קעז). "וּבְיָדָהּ הַצְּנוּמָה מַשְׂאַת הַקֹּדֶשׁ" (ביאליק, אמי). "וְאַתֶּם הֲלֹא יְדַעְתֶּם אֶת בְּנֵי הַיְּרֵאִים וּפְנֵיהֶם הַצְּנוּמִים וְגוּפָם הַדַּל" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קסג). חוֹבֶרֶת צְנוּמָה. [ובהשאלה:] "וּקְצַת שְׁרָיָיו חֲזָקִים, וּקְצוֹתָיו צְנוּמִים דַּקִּים" (חריזי, תחכמוני ג 43). "יוֹצְאִים הַיְלָדִים מִבֵּית־הַסֵּפֶר בִּידִיעוֹת צְנוּמוֹת וּמְקֻטָּעוֹת" (אחד העם, לג). [צְנוּמָה, צְנוּמִים, ־מוֹת]

צְנוּם°, צִינוּם ז' [מן צנם] יִבּוּשׁ, סִלּוּק הַמַּיִם מֵחֹמֶר מְסֻיָּם, דֶּהִידְרַצְיָה. – [צְנוּם־]

צָנוּן* ת' [מן צנן, צָנַן] 1. קַר, מְצֻנָּן: "מַיִם צְנוּנִים" (במרונאי גאון, תשובות הגאונים). 2 [בהשאלה] חֲסַר־תַּאֲוָה, אָדִישׁ מִבְּחִינָה מִינִית: "אִבְצָן – אָב לְכָל הַצְּנוּנִים" (רש"י דברי הימים א ב יא). – [צְנוּנָה, צְנוּנִים, צְנוּנוֹת]

צנון

צִנּוּן*, צִינוּן ז' [מן צנן, צִנֵּן] קֵרוּר, הֲפָגַת הַחֹם: צִנּוּן הַמַּיִם הַחַמִּים. צִנּוּן הִתְלַהֲבוּתָם שֶׁל הַצְּעִירִים. – [צִנּוּן־, צִנּוּנוֹ]

צְנוֹן* ז' [ערבית: צְנַאנ סרחון; על שום הטעם החריף] יֶרֶק־גִּנָּה מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּצְלָבִים (Raphanus). שָׁרְשׁוֹ הַבְּשָׂרִי וְהַמָּאֳרָךְ נֶאֱכָל כְּשֶׁהוּא חַי; טַעְמוֹ חָרִיף. מִן הַיְּרָקוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (כלאים א ה). בָּאָרֶץ מְצוּיִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל צְנוֹן הַגְּדֵלִים בָּר. – [צְנוֹן־, צְנוֹנִים, צְנוֹנֵי־]

צנוניות

צְנוֹנִית° נ' [מן צְנוֹן] זַן שֶׁל צְנוֹן שֶׁשָּׁרְשׁוֹ הַבְּשָׂרִי מְעֻגָּל, קָטָן וְאָדֹם אוֹ מָאֳרָךְ, קָטָן וְלָבָן; טַעְמָהּ שֶׁל הַצְּנוֹנִית חָרִיף פָּחוֹת מִטַּעַם הַצְּנוֹן. – [צְנוֹנִית־, צְנוֹנִיּוֹת]

צָנוּעַ ת' [מן צנע] 1. עָנָו, שֶׁאֵינוֹ גֵּאֶה, נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים: "וְאֶת־צְנוּעִים חָכְמָה" (משלי יא ב). "בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ הֱיֵה צָנוּעַ וְכָל אָסוֹן לֹא יִגַּע בָּךְ" (בן־סירא לא כו). "מַה כַּלָּה זוֹ צְנוּעָה, כָּךְ תַּלְמִיד־חָכָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא צָנוּעַ" (שיר השירים רבה ד יא, נפת תטפנה). "צְנוּעֵי לְבָבוֹת, כְּפִירֵי קְרָבוֹת" (משה אבן־עזרא, א 58). "וַאֲנִי עוֹדֶנִּי טָהוֹר וְצָנוּעַ וּבַיְשָׁן" (ביאליק, מגילת ו). 2*. נוֹהֵג בְּאֹפֶן מוּסָרִי, בַּעַל נִימוּס וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ: "בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת וְהַצְּנוּעוֹת" (שמות רבה כב). 3*. מֻסְתָּר, כָּמוּס: "מָקוֹם צָנוּעַ יֵשׁ לוֹ" (שבת לה:). "בַּיַּעַר אֲנִי יוֹדֵעַ בְּרֵכָה צְנוּעָה" (ביאליק, הבריכה). 4°. קָטָן, מְצֻמְצָם: בַּקָּשָׁה צְנוּעָה לִי אֵלֶיךָ. מִשְׁאָלָה צְנוּעָה. – [צְנוּעָה, צְנוּעִים, ־עוֹת]

– **אֵין מְגַלִּים אֶלָּא לִצְנוּעִים*** [שאול מן קידושין עא. ושם הנוסח: "אין מוסרין אותו (את השם המפורש) אלא למי שצנוע ועניו"] סוֹד זֶה מֻתָּר לְסַפְּרוֹ רַק לִיחִידִים, אֵין לְפַרְסְמוֹ בָּרַבִּים.

צְנוּעָתָנוּת° נ' [מן צָנוּעַ] צְנִיעוּת מֻפְרֶזֶת: "אֵין אֲנִי אֶפִּיטְרוֹפּוֹס לְהַצְּנוּעָתָנוּת וְלֹא מִתּוֹךְ יִרְאָה מִפְּנֵי הַפְּרִיצוּת אֲנִי מֵעִיר עַל זֶה" (קלוזנר, יוצרים ג 83). צְנוּעָתָנוּתָהּ שֶׁל אוֹתָהּ גְּבֶרֶת עוֹרְרָה חִיּוּכִים. – [צְנוּעָתָנוּת־]

צְנוּעָתָנִי° ת' [מן צָנוּעַ] מִי שֶׁמִּתְנַהֵג בִּצְנִיעוּת יְתֵרָה, עַנְוְתָן מֻפְלָג (לְעִתִּים גַּם בִּנְעִימָה שֶׁל לִגְלוּג קַל): "הַגָּאוֹן הוּא צָנוּעַ וְעָנָו אֲבָל אֵינוֹ צְנוּעָתָנִי" (קלוזנר, מגדולי הספרות 120). "וּמִי יוֹדֵעַ מָה עָלְתָה לִי, לוּלֵא הִזְמִין כָּאן אֵל, לְעֻמַּת צְנוּעָתָנִית מַחְמִירָה זוֹ, שׁוֹמַעַת־שִׁעוּרִים נָאָה" (פיכמן, קח). אִשָּׁה חֲסוּדָה וּצְנוּעָתָנִית. – [צְנוּעָתָנִית, צְנוּעָתָנִיִּים, צְנוּעָתָנִיּוֹת]

צָנוּף* נ' [מן צנף, צָנַף] 1. כָּרוּךְ, עָטוּף, מְכֻרְבָּל: "עֲטוּפִים וּצְנוּפִים" (פיוטים, סידור 742). "הַנָּשִׁים הָיוּ מְשִׂימוֹת עַל הַסְּבָכָה שֶׁבְּרֹאשָׁן צָנִיף לָבָן... וּמִטְפַּחַת הָיְתָה מַקֶּפֶת כְּעִגּוּלִין שֶׁל חָבִית אֶת הָרֹאשׁ הַצָּנוּף הַזֶּה" (מגדלי מו"ס, רפז). "רֹאשָׁהּ הָיָה צָנוּף בְּסוּדָר אָדֹם" (צמח, א 236). "מְכֻרְבָּל וְעָטוּף בְּמִטְפַּחַת סָבִיב, מְקֻשָּׁר וְצָנוּף" (מלצר, אור 218). "מַטִּילִית צְנוּפָה כְּמִצְנֶפֶת שִׁלְטוֹנִים" (בורלא, עקביה 36). "יוֹשְׁבִים צְנוּפִים וּמְצִיצִים מִזְרָחָה" (יזהר, צקלג 271). 2. מוּטָל, מְטֻלְטָל: "חוֹמוֹתַי לְהַר־צִיּוֹן צְנוּפוֹת" (יהודה הלוי, א 46). "דְּמוּת לֹא בְּרוּרָה צְנוּפָה עָלֶיךָ" (אלתרמן, פונדק 7). – [צְנוּפָה, צְנוּפִים, ־פוֹת]

צְנוֹק, ראה צִינוֹק.

א**צִנּוֹר, צִינוֹר** ז' [שם מקראי שגזרונו לא הוברר; המשמע לפי הרווח בארמית ובלשון־חכמים] 1*. גְּלִיל אָרֹךְ וְנָבוּב, עָשׂוּי מַתֶּכֶת אוֹ חֹמֶר אַחֵר, מְשַׁמֵּשׁ בְּעִקָּר כְּדֵי לְהוֹרִים דַּרְכּוֹ מַיִם אוֹ נוֹזְלִים אֲחֵרִים: "צִנּוֹר הַמְּקַלֵּחַ לַמִּקְוֶה" (תוספתא מקואות ב ב). צִנּוֹרוֹת־מַיִם בַּבָּתִּים. צִנּוֹר־נֵפְט אֶל עִיר־הַנָּמָל. צִנּוֹר־גֻּמִּי לְהַשְׁקָיָה. צִנּוֹרוֹת־הַדָּם בְּגוּפֵנוּ (הָעוֹרְקִים וְהַוְּרִידִים). 2*. תְּעָלָה, בִּיב: "קוֹלֵט מִן הַגַּג הָעֶלְיוֹנָה וּמִן הַצִּנּוֹר וְשׁוֹתֶה" (מעשרות א ז). "צִנּוֹר הַמְּקַלֵּחַ מַיִם לַחֲצַר חֲבֵרוֹ" (בבא בתרא נט.). 3. זֶרֶם, קִלּוּחַ: "תְּהוֹם אֶל־תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ" (תהלים מב ח). "כָּל מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר" (שמואל ב ה ח, לפי הפירוש המקובל). "מָשְׁכוּ צִנּוֹרוֹת דָּם בְּלִדְלוּקֶיהָ" (ירושלמי עבודה זרה מג ג). 4* [בפרחים] הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן וְהַצַּר שֶׁל הַגָּבִיעַ אוֹ שֶׁל הַכּוֹתֶרֶת. 5⁓ [בהשאלה מספרות־הקבלה] דֶּרֶךְ הַשְׁפָּעָה, מַעֲבָר, מָקוֹר, אֶמְצָעִי: "חַיֵּיהֶם שֶׁלָּהֶם וְנַפְשָׁם שֶׁלָּהֶם – הֵם שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם לְצִנּוֹרוֹת־הַשֶּׁפַע הָרִאשׁוֹנִיִּים" (ביאליק, שירתנו). "נִתְכַּוְּנָה כַּוָּנָה מְפֹרֶשֶׁת לִסְתֹּם אֶת צִנּוֹרוֹת הַחִיּוּנָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויסלבסקי, תר"ו מרד 191). "יוֹם הַשּׁוּק אֶצְלֵנוּ... הוּא... צִנּוֹר הַשֶּׁפַע הַיָּחִיד וְהַמְיֻחָד לְכָל בְּנֵי הָעִיר לְכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה" (פרץ, קכח). "וְשׁוּב שׁוֹפְעִים צִנּוֹרוֹת הַחַיִּים כְּאִלּוּ לֹא נִפְסַק הַשֶּׁפַע מֵעוֹלָם" (עגנון, אלו ט). – [צִנּוֹר־, צִנּוֹרוֹת גם צִנּוֹרִים, ־רֵי־]

– **הַצִּנּוֹרוֹת הָרִשְׁמִיִּים°** [בלשון־הדיבור ובהשאלה] הַמּוֹסָדוֹת הַמֻּסְמָכִים לְטַפֵּל בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: רְצוֹנְךָ לְקַבֵּל תְּשׁוּבָה מֻסְמֶכֶת, פְּנֵה דֶּרֶךְ הַצִּנּוֹרוֹת הָרִשְׁמִיִּים.

– **צִנּוֹר־הַדְּמָעוֹת°**, הַנָּתִיב בְּמַעֲרֶכֶת־הָעַיִן שֶׁהַדְּמָעוֹת נִקְווֹת וְזוֹרְמוֹת בּוֹ.

– **צִנּוֹר־פְּלִיטָה°** [במנוע] מַפְלֵט, צִנּוֹר שֶׁהַגַּזִּים הַשְּׂרוּפִים נִפְלָטִים בּוֹ הַחוּצָה (Exhaust).

– **מַפְתֵּחַ־צִנּוֹרוֹת°**, מַפְתֵּחַ מְיֻחָד עָשׂוּי לְהַבְרָגַת צִנּוֹרוֹת לְתוֹךְ אֹם אוֹ צִנּוֹר אֶל צִנּוֹר.

ב. **צִנּוֹר*, צִינוֹר** ז' [ארמית: צִנּוֹרָא ווו] 1. בַּרְזֶל וּבוֹ חוֹר שֶׁצִּיר־הַדֶּלֶת סוֹבֵב בּוֹ: "הַצִּיר וְהַצִּנּוֹר וְהַקּוֹרָה וְהַמַּנְעוּל וְהַמַּפְתֵּחַ שֶׁנִּשְׁבְּרוּ" (מועד קטן א ו). 2. כְּעֵין מַזְלֵג אוֹ קִלְּשׁוֹן לִגְרִיפָה: "נָטְלוּ אֶת הַמַּגְרֵפוֹת וְאֶת הַצִּנּוֹרוֹת" (תמיד ב א). — [צִנּוֹר־, צִנּוֹרוֹת גם צִנּוֹרִים, ־רֵי־]

צִנּוּר°, צִינוּר ז' [מן א. צִנּוֹר] הַתְקָנַת צִנּוֹרוֹת אוֹ הֲנָחַת רֶשֶׁת שֶׁל צִנּוֹרוֹת לְהַזְרָמַת מַיִם, לְבִיּוּב וְכַדּוֹמֶה. — [צִנּוּר־]

א. **צִנּוֹרָה*, צִינוֹרָה** נ' [ארמית: צִנּוֹרָא ווו] 1. מַחַט אֲרֻכָּה, בַּעֲלַת שֵׁן בְּרֹאשָׁהּ אוֹ חֲלַקָּה, הַמְשַׁמֶּשֶׁת לִסְרִיגָה: "בַּדִּין וּמַחְטִין וְצִנּוֹרוֹת" (תוספתא בבא מציעא ב א). "סְרִיגָה עֲנִיבוֹת פּוּזְמָקָה וְנִעְנְעָה בְּצִנּוֹרִין לְפִי קֶצֶב הַמַּרְשׁ" (ביאליק, למשלתו). סְרִיגָה בִּשְׁתֵּי צִנּוֹרוֹת. 2. אַנְקוֹל, קָנֶה כָּפוּף בְּרֹאשׁוֹ הַמְשַׁמֵּשׁ לִתְפִיסַת דְּבָרִים כְּבְמֶלְקָחַיִם (שבועות יז). — [צִנּוֹרַת־, צִנּוֹרוֹת, צִנּוֹרִין]

(1) צנורה

ב. **צִנּוֹרָה*, צִינוֹרָה** נ' [מן א. צִנּוֹר] קִלּוּחַ, זֶרֶם: "וְנִתְּזָה צִנּוֹרָה שֶׁל רֹק מִתּוֹךְ פִּיהָ" (ירושלמי חגיגה עט ד). "הִתִּיז צִנּוֹרָה מִבֵּין שִׁנָּיו וְיָרַד מִן הַמַּדְרֵגוֹת" (הזז, צל 174). "כֵּיוָן שֶׁפָּתְחָה לְדַבֵּר נִתְּזָה צִנּוֹרָה שֶׁל דָּם מִפִּיהָ" (עגנון, אלו קצו). — [צִנּוֹרַת־, צִנּוֹרוֹת]

צִנּוֹרִי°, צִינוֹרִי ת' [מן א. צִנּוֹר] עָשׂוּי בְּתַבְנִית צִנּוֹר, גְּלִילִי: קָנֶה צִנּוֹרִי. מוֹלִיךְ צִנּוֹרִי. (ובהשאלה:) "בִּמְלֹאת הַלֵּב עָסִיס כְּעֵנָב בָּשֵׁל וְצִנּוֹרִי" (ביאליק, ספיח א). "גּוּפוֹ צִנּוֹרִי וְכַפּוֹת יָדָיו מְגֻדָּלוֹת" (טבת, השופים בצריח 199). — [צִנּוֹרִית, צִנּוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

— **צִנּוֹרִיִּים°** ת' [בבוטאניקה] בַּת־מִשְׁפָּחָה בְּמִשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים הַכּוֹלֶלֶת צְמָחִים שֶׁתִּפְרַחְתֵּיהֶם מְכִילוֹת פְּרָחִים אֲשֶׁר כּוֹתַרְתָּם דְּמוּת צִנּוֹר (Tubeliflorae): הַחַמָּנִית, הַבַּבּוּנָג וְהַקַּחְוָן הֵם מִן הַצִּנּוֹרִיִּים.

צִנּוֹרִית°, צִינוֹרִית נ' [מן צִנּוֹרָה] מַחַט־סְרִיגָה קְטַנָּה, צִנּוֹרָה קְצָרָה. — [צִנּוֹרִית־, צִנּוֹרִיּוֹת]

צֶנְז° ז' [מלאטינית: census הערכה] הַתְּנָאִים הַמִּינִימָלִיִּים הַמַּקְנִים לוֹ לָאָדָם זְכֻיּוֹת אֶזְרָחִיּוֹת וּמְדִינִיּוֹת מְלֵאוֹת (בְּעִקָּר: זְכוּת שֶׁל בְּחִירָה לְמוֹסְדוֹת־הַמְּדִינָה): צֶנְז שֶׁל רְכוּשׁ. צֶנְז שֶׁל תַּשְׁלוּם מִסִּים. צֶנְז שֶׁל גִּיל. — [צֶנְזִים]

צֶנְזוֹר° [מלאטינית: censor מעריך] בּוֹדֵק, פָּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי הַבּוֹדֵק וּמְבַקֵּר אֶת הַפִּרְסוּמִים בִּדְפוּס אוֹ אֶת הַמִּכְתָּבִים הַנִּשְׁלָחִים בַּדֹּאַר — וְגוֹנֵז אֶת הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִטַּעַם הַמְּדִינָה בְּפִרְסוּם. [צֶנְזוֹרִים]

— **צֶנְזוּרָה°** נ' 1. בְּדִיקָה, בִּקֹּרֶת מֶמְשַׁלְתִּית שֶׁל פִּרְסוּמִים בִּדְפוּס, שֶׁל מִכְתָּבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, כְּדֵי לִבְדֹּק אִם אֵין בָּהֶם דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּפִרְסוּם: צֶנְזוּרָה צְבָאִית עַל מִכְתָּבִים. צֶנְזוּרָה שֶׁל הָעִתּוֹנוּת. 2. מוֹסָד מֶמְשַׁלְתִּי הַמְטַפֵּל בְּבִקֹּרֶת דְּבָרִים שֶׁבִּדְפוּס אוֹ בְּמִכְתָּבִים: מִכְתָּבוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי נִפְתַּח עַל־יְדֵי הַצֶּנְזוּרָה.

צנזר [מן צֶנְזוֹר]

~ פִּעֵל **צִנְזֵר°** פ"י עָרַךְ צֶנְזוּרָה, בִּדֵּק, בָּדַק מִכְתָּבִים אוֹ פִּרְסוּמִים אִם אֵין בָּהֶם פָּסוּל לְבִטְחוֹן הַמְּדִינָה, לַמּוּסָר הַחֶבְרָתִי וְכַדּוֹמֶה: הַצֶּנְזוֹר הַמֶּמְשַׁלְתִּי מְצַנְזֵר בִּימֵי־חֵרוּם אֶת הַמִּכְתָּבִים הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִים. — [לְצַנְזֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל **צֻנְזַר°**, בֻּדַּק, נִבְדַּק וְנִבְחַן, עָבַר צֶנְזוּרָה: מִכְתָּבִים מְצֻנְזָרִים. סֶרֶט־הַקּוֹלְנוֹעַ צֻנְזַר וּקְטָעִים הוּצְאוּ מִמֶּנּוּ. — [מְצֻנְזָר, יְצֻנְזַר]

צנח [רק עברית]

~ פָּעַל **צָנַח** פ"ע 1. נִשְׁמַט לְמַטָּה, יָרַד, נָטָה לְמַטָּה: "וַתִּצְנַח (עַכְסָה) מֵעַל הַחֲמוֹר" (שופטים א יד). "צָנַח לוֹ זַלְזַל עַל גָּדֵר" (ביאליק, צנח לו). "צָנְחוּ בָּאָרֶץ רָאשֵׁיהֶם הַכְּבֵדִים" (ביאליק, מתי). (ובהשאלה:) "עוֹד לֹא הִסְפַּקְתִּי לִקְרֹא... וְשֵׁנָה נְעִימָה צָנְחָה עַל עֵינַי" (עגנון, כפות מח). 2 °. הֶחֱלִיק וְיָרַד מִמְּרוֹמֵי הָאֲוִיר בְּמִצְנָח: הַצַּנְחָנִים צָנְחוּ מִן הַמָּטוֹס בְּעֹרֶף הָאוֹיֵב. — [לִצְנֹחַ, צוֹנֵחַ, צוֹנַחַת, צָנוּחַ; יִצְנַח]

~ נִפְעַל **נִצְנַח°**, צָנַח אֵין אוֹנִים: "הוּא נִצְנָח עַל הַסַּפְסָל... וְעַפְעַפָּיו נֶעֱצָמוֹת" (ליסיצקי, מידות 140). — [לְהִצָּנֵחַ, נִצְנָח, יִצָּנַח]

~ פִּעֵל **צִנֵּחַ°** פ"י הִפִּיל, הִשְׁלִיךְ: "אַתָּה צִנַּח מַעֲבִידֵי לְמֶלֶךְ" (סידור רס"ג, קצו). — [לְצַנֵּחַ, מְ־, יְצַנַּח]

~ התפעל **הִצְטַנֵּחַ°**, הֵטִיל עַצְמוֹ כְּלַפֵּי מַטָּה, צָנַח כְּמֵאֵלָיו: "מִתְעַטְּפִים בִּשְׂמִיכוֹת וּבָאִים עַד הַכֹּתֶל, שָׁם מִצְטַנְּחִים... מִתְכַּרְבְּלִים וּמִשְׂתָּרְעִים" (יזהר, צקלג 707). — [לְהִצְטַנֵּחַ, מִצְטַנֵּחַ, יִצְטַנַּח]

~ הפעיל **הִצְנִיחַ°** פ"י 1. הוֹרִיד בְּמִצְנָח: מְטוֹסֵי־הַהַצָּלָה הִצְנִיחוּ מָזוֹן וְתַחְמֹשֶׁת לַנְּצוּרִים. 2. הוֹרִיד, הִשְׁמִיט כְּלַפֵּי מַטָּה: "מִשֶּׁיָּשַׁב הִצְנִיחַ אֶת תַּרְמִילוֹ אֶל הֶחָצָץ הַדַּק" (שמיר, עירום 102). "הוּא חָזַר וְהִצְנִיחַ גֵּווֹ אַפַּרְקְדָן" (אריכא, ג 27). "וְחָזַר וְהִצְנִיחַ רֹאשׁוֹ עַל הַכַּר" (גיצן, יחד 53). — [לְהַצְנִיחַ אֶת־, מַצְנִיחַ, יַ־]

~ הופעל **הֻצְנַח°**, הוּרַד בְּמִצְנָח: מָזוֹן וְתַחְמֹשֶׁת הֻצְנְחוּ לַנְּצוּרִים. — [מֻצְנָח, יֻצְנַח]

צַנְחָן° ז' [מן צנח, צָנַח 2] חַיָּל מְאֻמָּן לִצְנִיחָה מִמָּטוֹס בְּאֶמְצָעוּת מִצְנָח. — [צַנְחַן־, צַנְחָנִית, צַנְחָנִים, ־נֵי־, ־נִיּוֹת]

צנחן

צַנְחָנוּת° נ' [מן צַנְחָן] כֹּשֶׁר הַצְּנִיחָה, יְרִידָה מִתּוֹךְ מָטוֹס בְּמִצְנָח: אִמּוּנִים בְּצַנְחָנוּת. — [צַנְחָנוּת־]

צֶנְטְנֶר° ז' [גרמנית: Zentner; מלאטינית: centenarius של מאה] מִשְׁקָל שֶׁל 50 קִילוֹגְרַם. — [צֶנְטְנֶרִים]

— **צֶנְטְנֶר מֶטְרִי°**, מִשְׁקָל שֶׁל 100 קִילוֹגְרַם.

צֶנְטְרִיפוּגָה° נ' [מלאטינית: centrum מרכז + fuga ריצה] מַפְרֵדָה, סֶפָּרָטוֹר, מַכְשִׁיר לְהַפְרָדַת חֳמָרִים עַל־יְדֵי תְּנוּעָה סִבּוּבִית מְהִירָה [ראה להלן צֶנְטְרִיפוּגָלִי]. [צֶנְטְרִיפוּגוֹת]

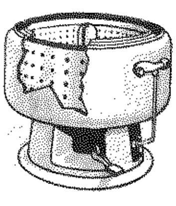
צנטריפוגה

– **צֶנְטְרִיפוּגָלִי**° ת׳ הַדּוֹחֶה מִן הַמֶּרְכָּז אֶל הַהֶקֵּף, הַשּׁוֹאֵף לְהִתְרַחֵק מִן הַמֶּרְכָּז (כֹּחַ זֶה הוּא לְמַעֲשֶׂה תּוֹצָאָה שֶׁל שְׁאִיפַת הַגּוּף לָנוּעַ בְּקַו יָשָׁר לְאֹרֶךְ הַמַּשִּׁיק לִמְסְלוּלוֹ): בְּמַכְשִׁיר הַמִּסְתּוֹבֵב בִּמְהִירוּת מִתְפַּתֵּחַ כֹּחַ צֶנְטְרִיפוּגָלִי. הַמַּפְרֵדָה מְבֻסֶּסֶת עַל עֶקְרוֹן הַכֹּחַ הַצֶּנְטְרִיפוּגָלִי.

צֶנְטְרִיפֶּטָלִי° ת׳ [מלאטינית: centrum מרכז + petere לחפש] הַשּׁוֹאֵף אֶל הַמֶּרְכָּז, הַנִּמְשָׁךְ אֶל הַמֶּרְכָּז: הַכֹּחַ צֶנְטְרִיפֶּטָלִי בְּמַכְשִׁיר הַנָּע בִּתְנוּעָה הֶקֵּפִית מְהִירָה וְהַמְּנֻגָּד לַכֹּחַ הַצֶּנְטְרִיפוּגָלִי. – [צֶנְטְרִיפֶּטָלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

צֶנְטְרָלִיזְם° ז׳ [מלאטינית: centrum מרכז] שִׁיטַת־רִכּוּז, מִשְׁטָר שֶׁלְּפִיו כְּפוּפִים הַמּוֹסָדוֹת הַמְּקוֹמִיִּים בַּכֹּל לְהַנְהָלָה מֶרְכָּזִית אַחַת וְהֵם פּוֹעֲלִים אַךְ וְרַק לְפִי הוֹרָאוֹתֶיהָ: צֶנְטְרָלִיזְם בַּשִּׁלְטוֹן. צֶנְטְרָלִיזְם קַפְּדָנִי בַּמִּפְלָגָה.

– **צֶנְטְרָלִיזַצְיָה**° נ׳ מִרְכּוּז, מְסִירַת כָּל הַסַּמְכֻיּוֹת וּזְכֻיּוֹת הַהַכְרָעָה לִרְשׁוּת מֶרְכָּזִית אַחַת: צֶנְטְרָלִיזַצְיָה שֶׁל פְּעֻלּוֹת הַפִּקּוּחַ. צֶנְטְרָלִיזַצְיָה בַּחִנּוּךְ.

צְנִיחָה° נ׳ [מן צנח, צָנַח] 1. הִשָּׁמְטוּת כְּלַפֵּי מַטָּה, נְטִיָּה לְמַטָּה, נְפִילָה: צְנִיחָה אַרְצָה מֵרֹב עֲיֵפוּת. צְנִיחַת רֹאשׁוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ. 2. יְרִידָה מִמָּטוֹס כְּלַפֵּי מַטָּה בְּאֶמְצָעוּת מַצְנֵחַ: צְנִיחַת חֵיל־הַצַּנְחָנִים עַל אַדְמַת הָאוֹיֵב. – [צְנִיחַת־, צְנִיחוֹת]

– **צְנִיחָה חָפְשִׁית**°, "נְפִילָה" מִמָּטוֹס בְּלֹא פְּרִישַׂת מַצְנֵחַ רֹב זְמַן הַנְּפִילָה, אֶלָּא רַק בְּהִתְקָרֵב הַצַּנְחָן סָמוּךְ אֶל פְּנֵי הָאֲדָמָה.

צְנִים° ז׳ [מן צנם] פַּכְסָם, מַאֲפֵה־תַּנּוּר יָבֵשׁ, פְּרוּסַת־לֶחֶם מְיֻבֶּשֶׁת: הַצְּנִימִים קַלִּים לְעִכּוּל יוֹתֵר מִן הַלֶּחֶם הַטָּרִי. – [צְנִים־, צְנִימִים, ־מֵי־]

צְנִימוּת⁺ נ׳ [מן צָנוּם] מַצָּבוֹ שֶׁל הַצָּנוּם, יֹבֶשׁ, כְּחִישׁוּת, דַּלּוּת: "הַצְּנִימוּת וְהַשְּׁדֵפָה" (קאנון ב א). "כִּפְיוֹן קוֹמָתוֹ וּצְנִימוּת כָּל גּוּפוֹ" (יהודה שטיינברג, קכד). "כְּתֵפוֹתֶיהָ הִכְחִישׁוּ עַד שֶׁבָּלְטוּ מֵחֲמַת צְנִימוּתָן" (עגנון, כפות תנג). – [צְנִימוּת־]

צְנִימִית° נ׳ [מן צְנִים] צְנִים קָטָן. – [צְנִימִית־, צְנִימִיּוֹת]

צָנִין ז׳ [ראה צֵן; המשמעות לפי העניין] קוֹץ, חַד דּוֹקֵר, עֹקֶץ: "וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם" (במדבר לג נה). "כִּצְנִינִים הָיִיתִי לִשְׁכֵנַי" (ביאליק, אגרת). – [צְנִין־, צְנִינִים, ־נֵי־]

– **הָיָה לִצְנִינִים בְּעֵינָיו** [שאול מן יהושע כג יג: "וְהָיוּ לָכֶם לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים בְּעֵינֵיכֶם"] הִרְגִּיז אוֹתוֹ מְאֹד, לֹא יָכֹל לְשֵׂאתוֹ: "בּוּשָׁה הֵם לוֹ וְכִצְנִינִים הֵם בְּעֵינָיו" (בן־ציון, רט). "לְבִלְתִּי לִהְיוֹת לִצְנִינִים בְּעֵינֵיהֶם בְּתִלְבָּשְׁתָּם הַחָפְשִׁיָּה" (ברנר, א 117). "הַצִּיּוֹנוּת שֶׁהָיְתָה תָּמִיד לִצְנִינִים בְּעֵינֵי הַשִּׁלְטוֹן" (ברקוביץ, הראשונים רכג).

צִנִּינוּת⁺ נ׳ [מן צָנוּן] 1⁺, קֹר, צִנָּה: "אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְבַּשֵּׁל מֵחֲמַת צִנִּינוּת הַמַּיִם" (תוספות פסחים מ:). "צִנִּינוּת וְדֻמָּמָה שֶׁהִקְרִיּוּ מֵאֲרוֹנוֹת־הַבַּרְזֶל הָאֲפֹרִים" (מגד, חדוה 139). 2°. תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַצָּנוּן, אֲדִישׁוּת, הֶעְדֵּר הִתְלַהֲבוּת, חֹסֶר־תַּאֲוָה. – [צִנִּינוּת־]

צְנִיעוּת⁺ נ׳ [מן צָנוּעַ] 1. עַנְוְתָנוּת, תֹּם־דֶּרֶךְ, חֹסֶר־יְהִירוּת: "יָפָה הִיא הַצְּנִיעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ'" (במדבר רבה א). פְּלוֹנִי נוֹהֵג בִּצְנִיעוּת וּבְפַשְׁטוּת יְתֵרָה. 2. טָהֳרַת הַמּוּסָר, פְּרִישׁוּת מִדְּבַר־עֲבֵרָה: "אֵין לְךָ חָבִיב לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִן הַצְּנִיעוּת" (פסיקתא רבתי קפה). "בִּשְׂכַר צְנִיעוּת שֶׁהָיְתָה בָּהּ בְּרָחֵל זָכְתָה וְיָצָא מִמֶּנָּה שָׁאוּל" (מגילה יג:). "וּצְעִיף הַצְּנִיעוּת עַל טֹהַר פָּנֶיהָ" (יל״ג, שירה מח). "תַּמָּה וּנְקִיָּה כְּמַלְאַךְ הַצְּנִיעוּת וְהָעֲנָוָה" (ביאליק, מגילת ו). "אוֹתָהּ שָׁעָה דֶּרֶךְ צְנִיעוּת הָיְתָה בִּי וְלֹא הִסְתַּכַּלְתִּי בְּנָשִׁים" (עגנון, כלה כח). – [צְנִיעוּת־]

– **הָדָר מִצְוָה צְנִיעוּת**⁺ (דרך ארץ זוטא י), אִמְרַת חֲכָמִים בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל הַצְּנִיעוּת וְהָעֲנִיווּת.

צניף

צָנִיף ז׳ [מן צנף; ערבית: נַצִּיף] מִצְנֶפֶת, מִטְפַּחַת אֲרֻכָּה אוֹ סוּדָר שֶׁכּוֹרְכִים עַל הָרֹאשׁ, כְּמִנְהַג בְּנֵי אַרְצוֹת־הַקֶּדֶם: "וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ" (זכריה ג ה). "הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים" (ישעיה ג כג). צְנִיף הָדָר. – [צְנִיף־, צְנִיפִים, ־פֵי־, גם צְנִיפוֹת]

צְנִיף⁺ ז׳ ראה סְנִיף.

א. **צְנִיפָה**⁺ נ׳ [מן א. צנף, צָנַף] כְּרִיכַת צָנִיף מִסָּבִיב לָרֹאשׁ [ובהשאלה:] "וְצָנַף הַזְּמַן הוֹדוֹ צְנִיפָה" (גבירול, א 124). – [צְנִיפַת־, צְנִיפוֹת]

ב. **צְנִיפָה**⁺ נ׳ [מן ב. צנף, צָנַף] צָהֳלַת הַסּוּס: "וְלַסּוּס צְנִיפָה וְלַחֲמוֹר נְעִירָה" (תוספות ר״י הזקן, קידושין כד:). "בְּצִפְצוּף צִפֳּרִים, בִּצְנִיפוֹת סוּסִים וּבְנַעֲרַת חֲמוֹר" (ביאליק, שור אבוס א). – [צְנִיפַת־, צְנִיפוֹת]

צְנִירָה° נ׳ [מן צִנּוֹרָה] סְרִיגָה בְּצִנּוֹרָה אוֹ בְּצִנּוֹרִיּוֹת. – [צְנִירַת־, צְנִירוֹת]

א. **צְנִית**⁺ נ׳ [אולי מן צנן, צִנָּה] כִּנּוּי לְאַחַת מִמַּחֲלוֹת־הָרַגְלַיִם בָּאָדָם אוֹ בַּבְּהֵמָה, מֵעֵין פּוֹדַגְרָה אוֹ שִׁגָּרוֹן (Gout), בְּיִחוּד בְּבֹהֶן שֶׁל הָרֶגֶל (שבת ו ו). – [צְנִית־]

ב. **צְנִית**⁺ נ׳ [אולי כארמית: צַנָּא סל] סַל, תַּרְמִיל: "לְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ מַקֵּל וּצְנִית" (איכה רבתי, פרשה ציון). – [צְנִית־, צְנִיּוֹת]

צנם [ארמית: צוּנְמָא סלע; ערבית: צַנֻמַ היה חזק]

~ פע׳ **צָנַם**° פעו״י [במקרא ובספרות הקדומה רק הבינוני צָנוּם, ראה ערך זה] 1 פ״ע נַעֲשָׂה צָנוּם, רָזָה: "הִסְתַּכַּלְתִּי בּוֹ... הוּא גַּם צָנַם בְּמִקְצָת" (אריכא, א 19). 2 פ״י עָשָׂה צְנִימִים, יִבֵּשׁ לֶחֶם: "אָפְתָה לֶחֶם וְצָנְמָה צְנִימִים כִּמְלֹא שְׁנֵי תַּרְמִילִים" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 122). – [לִצְנֹם, צוֹנֵם, יִצְנֹם]

~ הפ׳ **הִצְנִים**° פ״ע 1. נַעֲשָׂה צָנוּם, רָזָה, הִצְטַמֵּק: "הִצְטַמְצְמוּ, הִצְנִימוּ" (פינקרפלד, גדיש 296). פָּנָיו נָפְלוּ וּלְחָיָיו הִצְנִימוּ. פְּלוֹנִי מַצְנִים וְהוֹלֵךְ. 2. הִתְקַשָּׁה, נַעֲשָׂה מוּצָק: טִיט־הַיָּם הִצְנִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. – [לְהַצְנִים, מַצְנִים, יַצְנִים]

~ הת׳ **נִצְטַנֵּם**°, הִתְיַבֵּשׁ: "הוּא אָכַל מְעַט מִן הַלֶּחֶם שֶׁנִּצְטַנֵּם" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 421). – [לְהִצְטַנֵּם, מִצְ־, יִצְ־]

צִנְמָה, ראה צוּנְמָה.

צנמון*, **צינמון** ז׳ [מן צנם] יבש, רזון, מצבו של דבר צנום וכחוש: ״הושענא... אדמה מארר... שבלת מצנמון״ (קליר, ארמה מארר, הושענא). [ובהשאלה:] ״פני הדשנות לבשו סבר צנמון מדמה״ (שנהר, א 222). — [צנמון־]

צנמנם° ת׳ [מן צנום] צנום במקצת, דל וכחוש בגופו: ״אשה קטנטנת, קמוטת פנים... וחמשה ילדים צנמנמים״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 328). ״הנער הצנמנם והמגמגם״ (טברסקי, אררט 271). — [צנמנמה או צנמנמת, צנמנמים, צנמנמות]

צנן [במקרא רק בשם צנה קור; ארמית: צנן]

~ פע׳ **צנן*** פ״ע היה קר, נעשה קר, פג חמו: ״רותחין... שדרכן לצנן״ (ירושלמי עבודה זרה מד ד). ״כל שהיום עולה הוא מרתיח... כל שהיום שוקע הוא צונן״ (בראשית רבה יט). — [לצן, צנן, צונן, יצן]

~ נפ׳ **נצן**°, **נצון**°, נתקרר: ״נותנין את המים היפים ברעים בשביל שיצנו, ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו״ (שבת כב ד). ״התה פעמים הולך ונצון״ (קבק, בצל 320). — [להצן, נצן או נצון, יצן או יצון]

~ פע׳ **צנן*** פ״י 1*, קרר, הפיג את החם: ״ארד ואצנן את הכבשן״ (פסחים קיח.). ״איקונין של אביו ראה וצנן דמו״ (בראשית רבה צא). ״רוח שחרית... מסלסלת בשערו ומצננת לו את ראשו ומישבת דעתו״ (מודלי מו״ס, ר). ״והוליך אותנו בשלג וצנן את העולם״ (עגנון, כלה א ט). 2°, קרר יותר מדי עד כדי גרימת מחלה: הזהר לבל תצנן את גרונך. פלוני צנן את אזנו. 3° [בהשאלה] הפיג, החליש: דברי ההסברה צננו את התלהבותם של המפגינים. — [לצנן את־, מצנן, י־]

~ פע׳ **צנן**, 1°, קרר, הופג חמו: המים הרותחים צננו. 2* [בהשאלה] פגה תאותו, נעשה אדיש: ״אחאב איש מצנן היה״ (סנהדרין לט:). התלהבותו של פלוני צננה. 3°, התקרר, חלה מחמת התקפה של קר רב: פלוני מצנן מאד. גרונו צנן מאכילת גלידה [וראה עוד ערך מצנן] — [מצנן, יצנן]

~ הת׳ **הצטנן***. 1*, התקרר, פג חמו: ״נצטננו גחלים״ (יומא עז.). ״שמתוך כך יתבשלו הלביבות ויצטננו הדגים״ (עגנון, אלו תלו). החמין שהו באויר עד שהצטננו. [ובהשאלה:] ״ארכו הימים ותצטננו הדברים ובטלו החלומות״ (הזז, יעיש א 83). פלוני שהיה נלהב לתכנית הצטנן משעמד על הקשיים הכרוכים בבצועה. 2*, חלה מחמת קר, נתקף על־ידי קר רב בגופו: ״הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה (בשבת) אפלו בתקופת תמוז״ (שבת קכט.). ״והתחיל ׳מנטיף ומשחיל׳, כאלו נצטנן ולקה בנזילה״ (ביאליק, שירתנו). התעטף היטב לבל תצטנן. 3*, חלפה תאותו המינית, נעשה אדיש: ״אשה בחורה שכבה אצלו ונצטנן ולא נגע בה״ (רש״י דברי הימים א ב יא). — [להצטנן, מצטנן, יצ־]

~ הפ׳ **הצן***, **הצנין**° פיו״ע 1 פ״י קרר, הפיג את החם: ״בין להחם הצונן ובין להצן החמים״ (תוספתא שבת ג ח). ״שלא תאמר בו: החם את הכוס הזה! והוא אינו צריך; הצן לי את הכוס! והוא אינו צריך!״ (ספרא קט ד). ״רוח קלה וצוננה נשבה בחלון... והצנינה את החם המחניק״ (טשרניחובסקי, סיפורים 57). 2 פ״ע התקרר, נעשה צונן: ״תלה (יוסף) עיניו וראה איקונין של אבינו יעקב, מיד הצן״ (ירושלמי הוריות מז ד). ״פניה הצנו והחמירו יותר״ (צמח, א 358). ״התה עומד לפניו מכבר ומצן והולך״ (קובנר, פנים 92). ״כגולל שרובץ כה מצנין, ללא שחר״ (טנא, שירים 387). — [להצן, מצן, יצן]

~ הפ׳ **הוצן***, התקרר: ״אם חדש (התנור שהסיקוהו בעצי עבודה־זרה) — יתץ, ואם ישן — יוצן״ (עבודה זרה ג ט). ״השתער על הגופה המוצנה כבר״ (ברש, ב 177). ״והוא יושב ומפיח בכוסו אף־על־פי שהוצן התה״ (עגנון, אורח 320). ״וכיצד בלילה כשהוצן העולם שמר גופך על חמו הרבה זמן״ (עמיחי, שירים 186). — [מוצן, מוצנה או מוצנת, יוצן]

צנן° ז׳ [מן צנן; ארמית: צננא*] צנה, קר: ״פתאם ירחיב האפק השולים וצנן ים יפוח״ (ברחיני, שביל 113). ״צמרמרת קרבך מצנן הגל״ (טנא, שירים 155). ״מצל אפל, מצנן, מנבך־הר ברם״ (תלמי, לארצי 72). ״לחותם המשובבת של טללי־צנן״ (בסוק, תר׳ יידיש 56). — [צנן־]

צנע [במקרא רק בצירוף: הצנע לכת, ובבינוני־פעול: צנוע; ארמית: צנע]

~ הפ׳ **הצניע** פיו״ע 1* פ״י הסתיר, החביא, שם במקום צנוע לשמירה: ״המצניע את החבית שלא תשבר״ (פרה ז ח). ״שכן עני חופר גמא להצניע בה פרוטותיו״ (שבת קכ:). ״והצנע שכל ואל תמנע שיר״ (בן־סירא לב ד). ״את הזרעונים מהר להצניע בתוך כיסי בגדיו״ (ביאליק, מאחורי ג). ״אשה נאה מצניעין בפנת הבית״ (עגנון, כמות שטו). 2 פ״ע נהג בצניעות: ״והצנע לכת עם־אלהיך״ (מיכה ו ח). ״אז תצנענה להציץ אלי חדר משכבי״ (ביאליק, עם פתיחת). — [להצניע, מצניע, יצניע]

~ הפ׳ **הצנע***, הסתר, החבא, הטמן: ״הניחנה (את החבית) במקום המצנע, ואם היתה מגלה — יכסנה״ (תרומה ח ח). ״על ערש פז, מעין כל חי מצנעת, תישן (בת־מלכה)״ (ביאליק, הבריכה). הסחורה הצנעה על־ידי הספסר. — [מצנע, יצנע]

~ פע׳ **צנע*** פ״י 1*, הטיל חובת צניעות: ״מי הוא זה שבא לצנענו בתוך ביתנו?״ (ירושלמי ביצה סג א). 2°, הסתיר, העלים: ״כאן צנע אתי בת־שחוק כמוסה״ (קובנר, פנים 41). — [לצנע את־, מצנע, יצנע]

~ פע׳ **צנע**°, הסתר, החבא: ״שכב מדבק לאדמה, מצנע בצלו של העץ הרועש״ (מלצר, תר׳ נהרות 360). — [מצנע, יצנע]

~ הת׳ **הצטנע***. 1*, הסתתר, התחבא: ״שלא נצטנעה הימנו״ (לקח טוב בראשית לד ב). ״ספורי בלבבך יצטנע״ (ברגשטין, אסיף 161). ״והצטנעה מתחת לשמיכה בצפיה״ (ארד, תר׳ לסקוב 24). 2°, העמיד פני צנוע, התענו: ״צריך היה להצטנע, להודיף ולהחניף את התקיפים שבקהל״ (יהודה שטינברג, עב). ״הצטנע בערמה של בטול עצמי״ (סביב, כערער 230). מה לך שאתה מצטנע כל כך? — [להצטנע, מצטנע, יצטנע]

— **הצניע לכת**, הלך בצניעות, נהג בענוה ובתם־דרך: ״כי אם־עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם־אלהיך״ (מיכה ו ח). ״איש מצניע לכת בעסקיו, תמים עם אלהי־ישורון״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רג).

פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פיו״ע - פועל יוצא ועומד; תה״פ - תואר הפועל. — פע׳ל; נפ׳על; פע׳ל; פע׳ל; הת׳פעל; הפ׳עיל; הפ׳על

– הִצְנִיעַ עַצְמוֹ*, נָהַג בִּצְנִיעוּת: "אִשָּׁה שֶׁהִיא מַצְנַעַת עַצְמָהּ אֲפִלּוּ הִיא יִשְׂרְאֵלִית רְאוּיָה הִיא שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן" (במדבר רבה א).

צֶנַע° ז׳ [מן צנע] 1. צְנִיעוּת, עֲנָוָה: "הַצֶּנַע לֶכֶת, צֶנַע שֶׁל חַיִּים, שְׁפַל רוּחַ בְּהִתְנַהֲגוּת" (שטיינמן, גן 38). 2. הִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט, הִמָּנְעוּת מִמּוֹתָרוֹת וְתַעֲנוּגוֹת, מִשְׁטַר־חַיִּים שֶׁל פַּשְׁטוּת וְסִפּוּק הַצְּרָכִים הַהֶכְרֵחִיִּים בִּלְבַד: בִּתְקוּפַת־הַחֵרוּם הֻנְהַג בַּמְּדִינָה מִשְׁטַר־צֶנַע. מְנוֹת־צֶנַע לַצְּרָכִים. — [צֶנַע־]

– פַּרְצוּף־צֶנַע° [בלשון־הדיבור, ביחוד בפי־הנוער], כִּנּוּי־זִלְזוּל לְמִישֶׁהוּ מְכֹעָר אוֹ כָּחוּשׁ בְּיוֹתֵר.

צִנְעָה*, צִינְעָה נ׳ [מן צנע; ארמית: צִנְעָא] סֵתֶר, חֲשָׁאִיּוּת: "וּמַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָא" (פסחים א ד). "דְּבָרִים שֶׁל צִנְעָא נוֹהֵג" (כתובות ד׳).

– בְּצִנְעָה* תה״פ בְּסֵתֶר, בַּחֲשַׁאי: "הַיָּגֵעַ (עַל) תַּלְמוּדוֹ בְּצִנְעָה לֹא בִּמְהֵרָה הוּא מְשַׁכֵּחַ" (ירושלמי ברכות ט א). "אֲנִי מְבַקֵּשׁ לְדַבֵּר עִם אוֹהֲבַי בְּצִנְעָה" (בראשית רבה סח). "הָנֵי מִלֵּי (דְּבָרִים אֵלֶּה אֲמוּרִים) בְּפַרְהֶסְיָה, אֲבָל בְּצִנְעָה לֹא" (סנהדרין כז:). "וּמְהַרְהֵר לוֹ בְּצִנְעָה הִרְהוּר לִבּוֹ" (ביאליק, הבריכה).

– דְּבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה*, 1°. דְּבָרִים אִינְטִימִיִּים, עִנְיָנִים שֶׁהַכִּסּוּי יָפֶה לָהֶם, כְּגוֹן הַפְּנוּת לִצְרָכִים, דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְכַדּוֹמֶה. 2*. דְּבָרִים שֶׁאֵינָם נַעֲשִׂים בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא: "דְּבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה נוֹהֵג (הָאָבֵל בְּשַׁבָּת)" (מועד קטן כד׳).

א. צנף [ארמית: צְנַף; אכדית: pasānu לכסות; ערבית: צַנַף׳ שולי בגד]

~ פע׳ **צָנַף** פ״י 1. כָּרַךְ פְּעָמִים אֲחָדוֹת, חָבַשׁ: "וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף" (ויקרא טז ד). "וּצְנִיפִים עֲגֻלִּים וּשְׁחוֹרִים יִצְנְפוּ רָאשֵׁיהֶם הַקְּטַנִּים" (ביאליק, גמדי). 2 [בהשאלה] גִּלְגֵּל, טִלְטֵל: "צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם" [ישעיה כב יח]. "חַטֹּאתַי צְנָפוּנִי וּכְנֶגְדָּם אֲפָפוּנִי מִשְׁבְּרֵי מָוֶת" (משה אבן־עזרא, קודש נס). — [לִצְנֹף אֶת־; צוֹנֵף, צָנוּף; יִצְנֹף]

~ נפ׳ **נִצְנַף** ⁂, 1°. נִכְרַךְ, נֶחְבַּשׁ: הַצָּנִיף נִצְנַף לְרֹאשׁוֹ. 2 ⁂ [בהשאלה] נִתְגַּלְגֵּל, נִטַּלְטֵל: "צָנוֹף נִצְנַף בָּאֵימִים" (מחזור איטליה לפי ב״י). "וּכְגַלֵּי יָם מִן הָהָר אֶל הַבִּקְעָה נִצְנָפוּ" (ביאליק, בשדה). "נִזְרַק לְמַעְלָה וְנִצְנַף צְנֵפָה וּפָרַח וְטָס" (הזז, יעיש ג 103). — [לְהִצָּנֵף, נִצְנָף, יִצָּנֵף]

~ פע׳ **צִנֵּף** ⁂, טִלְטֵל, הִרְחִיק: "חַן עַל אֻמְלָל... וְאִם צִנֵּף יֶחֱסֶה בִּכְנַף מְעִילֶךָ" (גאגארה, 264). [וראה עוד ערך מִצְנֶפֶת ⁂] — [מְצַנֵּף, יְצַנֵּף]

~ הת׳ **הִצְטַנֵּף** °, 1. נִכְרַךְ מִסָּבִיב, נֶחְבַּשׁ: הַסּוּדָר הִצְטַנֵּף מִסָּבִיב לְרֹאשׁוֹ שֶׁל הַהֶדְיוֹט. 2 [בהשאלה] הִתְקַפֵּל, הִתְכַּוֵּץ: "וַאֲנִי מִתְקַפֵּל וּמִצְטַנֵּף עַד שֶׁכָּל גּוּפִי נַעֲשֶׂה מְקֻפָּל" (בן־ציון, ו). "כְּשֶׁנִּתְחַוֵּר לוֹ כָּל מוֹרָא מַעֲמָדוֹ נִצְטַנֵּף פִּתְאֹם" (זרחי, ארץ לא זרועה 229). "וְתוֹלָעִים נִצְטַנְּפוּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (עגנון, אלו ועד). "אַל תִּצְטַנְּפוּ צְנֵפָה אַחַת לִמְחוֹת אֶת הָרְשָׁעִים מֵאֶרֶץ" (י׳ קצנלסון, כתבים 431). — [לְהִצְטַנֵּף, מִצְטַנֵּף, יִצְ־]

~ הפ׳ **הִצְנִיף** ⁂ פ״י צָנַף, עָטַף בְּצָנִיף: "צָנִיף — שֶׁמַּצְנִיפוֹת כָּל פַּרְצוּפֵיהֶם חוּץ מִגַּלְגַּל הָעַיִן" (רש״י ישעיה ג יט). "מַלְכוּתְךָ גִּלָּה עָלַי וְהוֹד הִצְנִיפַי" (סידור רס״ג, רצג). — [לְהַצְנִיף, מַצְנִיף, יַ־]

~ הפ׳ **הֻצְנַף** ⁂, נֶחְבַּשׁ, נֶעֱטַף בְּצָנִיף: "הַמְּצֻנָּף בִּלְבוּשׁ אוֹרָה" (קליר, אצחצח). "דְּמוּם כָּנָף עֲדֵי יֻצְנַף לְקוֹל יַעֲקֹב" (פיוטים, סידור 766). הֲדַר מֻצְנָף. — [מֻצְנָף, יֻצְנַף]

ב. צנף [ארמית: צְנַף]

~ פע׳ **צָנַף** * פ״ע 1*. צָהַל, הִשְׁמִיעַ קוֹל צְהָלָה: "סוּס שֶׁצָּנַף וַחֲמוֹר שֶׁנָּעַר" (בבא קמא יח:). "וְהִנֵּה צָנַף סוּס הַמֶּלֶךְ צְנֵפָה גְדוֹלָה" (ביאליק, דוד וישבי). "וַתִּצְנַפְנָה בְּקוֹל־פְּרָאִים, צָנוֹף וְהִזְדַּקֵּר אֲחוֹרַנִּית עַל רַגְלֵיכֶם" (י׳ קצנלסון, כתבים 395). 2° [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ קוֹל עָמוּם דֶּרֶךְ הָאַף כְּעֵין צְנִיפַת הַסּוּס: "שָׁמַע כֵּיצַד פָּסַע בְּכַעַס וְצָנַף בְּחָטְמוֹ" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 269). — [לִצְנֹף, צוֹנֵף, יִצְנֹף]

~ הפ׳ **הִצְנִיף** ° פ״ע 1. צָנַף, צָהַל: "בְּצִמְאָם מַצְנִיפִים... הַסּוּסִים הָעֲיֵפִים" (מלצר, תר׳ נהרות 201). 2. הִשְׁמִיעַ קוֹל כִּצְנִיפַת הַסּוּס: "שָׁמַע... לְסוֹף הִצְנִיף מִתּוֹךְ הִתְמַרְמְרוּת" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 222). — [לְהַצְנִיף, מַ־, יַ־]

צֶנֶף ⁂ ז׳ [מן ב. צנף] צְנִיפָה, צָהֳלַת הַסּוּס: "צֶנֶף סוּסִים קָרוּי צָהֳלָה בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא" (רש״י סוטה מב.). — [צֶנֶף־, צִנְפּוֹ]

צְנֵפָה, צְנִיפָה נ׳ [מן א. צנף, צָנַף] כְּרִיכָה, צְרוֹר, פְּקַעַת [על־פי הבנה זו בכתוב:] "צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת־יָדָיִם" (ישעיה כב יח). "יָשְׁבוּ לָאָרֶץ צְנֵפָה אַחַת אֲבֵלָה" (ביאליק, שבעה). "בְּבִטְנוֹ מִין צְנֵפָה כְּבֵדָה שֶׁל חוּטִים" (ברקוביץ, תר׳ אדם קעב). "הַצְּנֵפוֹת וְהַצְּרוֹרוֹת וְהַשַּׂקִּים" (אלתרמן, עיר 57). — [צְנֵפַת־]

צְנָפָה° נ׳ [מן ב. צנף, צָנַף] צָהֳלַת סוּס, צְנִיפָה: "צָנַף סוּס־הַמֶּלֶךְ צְנָפָה גְּדוֹלָה וּמָרָה" (ביאליק, דוד וישבי). — [צְנָפַת־, צְנָפוֹת, צְנָפוֹת־]

צִנְצֶנֶת נ׳ [אולי קרוב לארמית: צַנָּא] 1 [במקרא] בַּקְבּוּק, כַּד, כְּלִי־חֶרֶס: "קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן" (שמות טז לג). 2° [בימינו] צְלוֹחִית, בַּקְבּוּק־זְכוּכִית נָמוּךְ, בַּעַל פֶּה רָחָב: צִנְצֶנֶת דְּבַשׁ. צִנְצֶנֶת לְרִבָּה. — [צִנְצֶנֶת־, צִנְצַנְתּוֹ; צִנְצָנוֹת, צִנְצְנוֹת־]

צנצנות (2)

צַנָּר° ז׳ [מן צִנּוֹר] 1. מְיַצֵּר צִנּוֹרוֹת. 2. שְׁרַבְרַב, מֻמְחֶה לְהַתְקָנַת רֶשֶׁת־צִנּוֹרוֹת לַמַּיִם, לְבִיּוּב, לְהַשְׁקָיָה וְכַדּוֹמֶה. — [צַנַּר־, צַנָּרִים, צַנָּרֵי־]

צנר [מן צִנּוֹר]

~ פע׳ **צִנֵּר** ⁂ פ״י 1⁂. הֶעֱבִיר בְּצִנּוֹר: "בֹּגֶר יְבַקֵּר טָלֶה וְיִשְׁחָטֵהוּ וְדָמוֹ יְצַנֵּר" (סידור רס״ג, רפה). 2°. הִתְקִין אוֹ הֵנִיחַ צִנּוֹרוֹת. — [לְצַנֵּר, מְ־, יְ־]

צַנֶּרֶת° נ׳ [מן צִנּוֹר] מַעֲרֶכֶת הַצִּנּוֹרוֹת בְּבִנְיָן – צִנּוֹרוֹת לַמַּיִם, לְמֵי־שֻׁפְּכִין וְכוּ׳ (Piping). — [צַנֶּרֶת־, צַנָּרוֹת, צַנְּרוֹת־]

צִנֶּרֶת°, צִינֶרֶת נ׳ [מן צִנּוֹר] ראה פַּעֲמוֹנִיָּה.

צַנְתָּר ז׳ [אולי הרחבה מן צִנּוֹר; ארמית: צַנְתְּרָא] צִנּוֹר דַּק, שְׁפוֹפֶרֶת לָצֶקֶת בָּהּ שֶׁמֶן מִן הַפַּךְ אֶל הַמְּנוֹרָה: "שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב" (זכריה ד יב). "דַּק־דַּק, כְּמִטַּפְטֵף מִתּוֹךְ צַנְתַּר" (טשרניחובסקי, שירים 285). — [צַנְתַּר־, צַנְתָּרוֹת, צַנְתְּרוֹת־]

צַנְתְּרָא ˚ ז׳ [ארמית] צַנְתָּר: ״תְּרֵין צַנְתְּרִין דִּדְהַבָא״ (תרגום שני א ב). [צַנְתְּרִין]

– **צַנְתְּרָא דְּדַהֲבָא** ˚ [על־פי הנ״ל, והוא תרגום לזכריה ד יב, ראה לעיל צַנְתָּר] כִּנּוּי לְאָדָם נִכְבָּד וּמְיֻחָס: ״מָצָא תְּרֵי צַנְתְּרֵי דְּדַהֲבָא שֶׁשְּׁנֵיהֶם רְאוּיִים הָיוּ לְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי מְנַחֵם מָאנִישׁ״ (עגנון, כלה עה).

צ״ס ר״ת צִיּוֹנִים־סוֹצְיָאלִיסְטִים. **צעב״ח** ר״ת צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים.

צ״ע ר״ת צָרִיךְ עִיּוּן. **צע״ג** ר״ת צָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל.

צעד [אוגריתית: צעד; ערבית: צַעַד עלה]

~ פָּע׳ **צָעַד** פ״ע פָּסַע, דָּרַךְ, הָלַךְ פְּסִיעוֹת־פְּסִיעוֹת: ״וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי־אֲרוֹן ה׳ שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא״ (שמואל ב ו יג). ״דַּע כִּי בֵּין פַּחִים תִּצְעַד וְעַל רֶשֶׁת תִּתְהַלָּךְ״ (בן־סירא ט יח). ״הוֹלֵךְ וְצוֹעֵד בְּמַעֲלֵה הָהָר״ (ביאליק, מגילת ז). ״צָעַד בְּצַעַד וְעָקֵב בְּצַד אֲגוּדָל״ (הזז, יעיש ג 77). – [לִצְעוֹד, צוֹעֵד, יִצְעַד, צְעַד! צַעֲדִי!]

~ נִפ׳ **נִצְעַד** ˚, 1 ˚, צָעֲדוּ עָלָיו, נִדְרַס: ״שָׂדוֹת־לֹא־נִצְעֲדוּ אֶת חֶדְוָתָם הִדְשִׁיאוּ״ (שלונסקי, שירים ב 128). 2 ˚, צָעַד, הִתְהַלֵּךְ: ״לְעֵין כֹּל נִצְעָדוּ וְיַחְדָּו נִצְמָדוּ״ (ינאי, רכא). – [לְהִצָּעֵד, נִצְעַד, יִצָּעֵד]

~ הִפ׳ **הִצְעִיד** פ״י 1, הִדְרִיךְ, הוֹלִיךְ: ״וְתַצְעִדֵהוּ לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת״ (איוב יח יד). ״יְהִי רָצוֹן... שֶׁתּוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי לְשָׁלוֹם״ (ברכות כט). הַמְפַקֵּד הִצְעִיד אֶת פְּלֻגָּתוֹ בְּקֶצֶב. 2 ˚ [בהשאלה] קִדֵּם, גָּרַם שֶׁיִּתְקַדֵּם: הַמּוֹרֶה הִצְעִיד אֶת תַּלְמִידָיו הַרְבֵּה בְּלִמּוּדֵיהֶם. הַמְנַהֵל הִצְעִיד אֶת הָעִנְיָנִים קָדִימָה. – [לְהַצְעִיד אֶת־, מַצְעִיד, יַצְעִיד]

~ הָפ׳ **הֻצְעַד** ˚, 1, הֻדְרַךְ, הוּבָא לִצְעִידָה, הָעֳבַר בְּמִצְעָד: הַפְּלֻגָּה הֻצְעֲדָה בְּסוֹף בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר. 2 [בהשאלה] הוּבָא לִידֵי הִתְקַדְּמוּת: הַמַּשָּׂא־וְהַמַּתָּן הֻצְעַד הַרְבֵּה קָדִימָה בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים. [מֻצְעָד, יֻצְעַד]

~ פִּע׳ **צִעֵד** * פִּעוּ״י 1 * פ״ע צָעַד לְכָאן וּלְכָאן: ״וְהָיוּ בָּנוֹת מִצְרִיּוֹת מְצַעֲדוֹת עַל הַחוֹמָה וּמַשְׁלִיכוֹת עָלָיו (עַל יוֹסֵף) טַבְעוֹת זָהָב״ (פרקי דר׳ אליעזר לט). ״בַּת־לְוָיָתָהּ הָיְתָה מְצַעֶדֶת בְּסָמוּךְ״ (שנהר, ג 289). 2 ˚, הִצְעִיד, הוֹלִיךְ: ״פְּרוּקִים בַּיָּם צִעֵד חֵילוֹ״ (גנזי שכטר, ג 122). – [לְצַעֵד, מְ־, יְ־]

– **הִצְעִידָהוּ לְמַדְחֵפוֹת** ˚ [על־פי תהלים קמ יב, בשינוי הפועל] הִכְשִׁיל אוֹתוֹ קָשֶׁה, גָּרַם לוֹ תַּקָּלָה חֲמוּרָה: ״מֵאַיִן כָּל אוֹתָהּ הַנְּזִירוּת... אֲשֶׁר הִיא הִיא שֶׁהִצְעִידַתְהוּ לְמַדְחֵפוֹת?״ (ברנר, ב 243).

צַעַד ז׳ [מן צעד, צָעַד] 1, פְּסִיעָה, מִדְרַךְ כַּף־רֶגֶל: ״וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־ה׳ שִׁשָּׁה צְעָדִים״ (שמואל ב ו יג). ״שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד״ (משלי ל כט). ״בְּלֶכְתְּךָ לֹא־יֵצַר צַעֲדֶךָ וְאִם־תָּרוּץ לֹא תִכָּשֵׁל״ (משלי ד יב). ״יָשׁוּב בִּצְעָדִים מְאֻשָּׁשִׁים... אֶל הָאֻרְוָה״ (ביאליק, אריה א). 2 ˚, מֶרְחָק מִכַּף־רֶגֶל לְכַף־רֶגֶל בִּשְׁעַת הֲלִיכָה (בְּעֵרֶךְ 75 סֶנְטִימֶטְרִים): הַדָּבָר קָרָה בְּמֶרְחַק צְעָדִים אֲחָדִים מִמֶּנִּי. 3 ˚ [בהשאלה] אֶמְצָעִי, פְּעֻלָּה מְכֻוֶּנֶת לְהַשָּׂגַת אֵיזוֹ מַטָּרָה: הַמְנַהֵל נָקַט צְעָדִים נִמְרָצִים לְהַעֲלָאַת פִּרְיוֹן הָעֲבוֹדָה. בְּנִיַּת שִׁכּוּנִים חֲדָשִׁים הִיא צַעַד רְצִינִי לְפִתְרוֹן בְּעָיוֹת הָעוֹלִים. – [צַעַד־, צַעֲדוֹ, צְעָדִים, צַעֲדֵי־]

– **צַעֲדֵי אוֹן**, פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת, הֲלִיכָה בִּצְעָדִים גְּדוֹלִים: ״יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ״ (איוב יח ז). ״לָלֶכֶת לִקְרַאת הַסַּכָּנָה בְּצַעֲדֵי אוֹן״ (אחד העם, שמר).

– **בְּצַעֲדֵי־עֲנָק** ˚ [בהשאלה] בִּמְהִירוּת רַבָּה, בְּקֶצֶב מָהִיר: הַמּוֹסָד הִתְפַּתֵּחַ בְּצַעֲדֵי עֲנָק [ולהיפך:]

– **בְּצַעֲדֵי־צָב** ˚, בְּאִטִּיּוּת מְרֻבָּה (עַל־שֵׁם הַצָּב הַזּוֹחֵל לְאַט).

– **צַעֲדֵי־שׁוּעָל** ˚, ראה פוֹקְסְטְרוֹט ◊

– **הֵצַר צְעָדָיו** [על־פי משלי ד יב, וכן איוב יח ז, ושם בבניין קל], שָׂם מִכְשׁוֹלִים בְּדַרְכּוֹ, הִפְרִיעוֹ.

– **הִרְחִיב צְעָדָיו** [שאול מן תהלים יח לז: ״תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי״] הִתְחִיל לָלֶכֶת הֲלִיכָה מְהִירָה יוֹתֵר.

– **עַל כָּל צַעַד וָשַׁעַל** ˚, עַל כָּל מִדְרַךְ כַּף־רֶגֶל, בְּכָל מָקוֹם, פֹּה וָשָׁם.

א. **צְעָדָה** נ׳ [מן צעד; צָעַד] 1, דְּרִיכָה, פְּסִיעָה: ״וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה״ (שמואל ב ה כד). ״קוֹל צְעָדָה בְּטוּחָה וּקְצוּבָה״ (ביאליק, מגילת ד). 2 ˚, הֲלִיכָה שֶׁל גּוּף מְאֻרְגָּן (חֲבוּרָה, קְבוּצָה, יְחִידָה צְבָאִית וְכַדּוֹמֶה) הַמְבֻצַּעַת עַל־יְדֵי צְעִידָה בְּצַוְתָּא (March): צְעָדָה עֲמָמִית. צְעָדַת שְׁלֹשֶׁת־הַיָּמִים. 3 ˚ [באמנות־המחול] תְּנוּעָה קְצוּבָה שֶׁל הָרֶגֶל בְּרִקּוּד [צרפתית: Pas]–[צַעֲדַת־, צְעָדוֹת, צַעֲדוֹת־]

ב. **צְעָדָה** נ׳ [צורת־משנה של אֶצְעָדָה] אֶצְעָדָה: ״הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים״ (ישעיה ג כ). – [צַעֲדַת־, צְעָדוֹת, צַעֲדוֹת־]

צַעֲדוּד ˚ ז׳ [מן צָעַד] צַעַד קָטָן: ״בְּצַעֲדוּדִים דַּקִּים מוֹלֵל פֶּטְרוֹ בְּרַגְלָיו וְקָרַב אֵלֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 118). – [צַעֲדוּד־, ־דִים, צַעֲדוּדֵי־]

צעה [ערבית: צַעַ׳א גבה; וראה גם צען]

~ פָּע׳ **צָעָה** פ״ע צָעַד, שׁוֹטֵט: ״מִי־זֶה בָּא מֵאֱדוֹם... צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ״ (ישעיה סג א). ״אַתְּ צֹעָה זֹנָה״ (ירמיה ב כ). ״אֲנִי אִישׁ בָּעוֹלָם צוֹעֶה״ (אברהם אבן־עזרא, ימי האדם צבא). ״מִדְּחִי אֶל דֶּחִי צוֹעֶה״ (גאנארה, 105). ״עֲדַת מוּמוֹסִים הַצּוֹעָה בַּמְּאַסֵּף״ (ש׳ שלום, שירים פב). ״וְצֹאנִים כִּי יִצְעוּ בְּהַצְנֵחַ גֻּלְגֹּלֶת״ (שלונסקי, שירים ב 360). – [לִצְעוֹת, צוֹעֶה, יִצְעֶה]

~ פִּע׳ **צִעָה** פ״י הִטָּה, טִלְטֵל: ״וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ״ (ירמיה מח יב). – [לְצַעוֹת, מְצַעֶה, יְצַעֶה]

צְעוּדָה ˚ נ׳ [מן צעד] מַנְגִּינַת־לֶכֶת, שִׁיר־לֶכֶת, מַרְשׁ: צְעוּדַת־אֵבֶל. צְעוּדַת־נִצָּחוֹן. – [צְעוּדַת־, צְעוּדוֹת]

צָעוּף ˚ ת׳ [מן צעף] מְכֻסֶּה, לוּט: ״פָּנֶיהָ צְעוּפִים בְּתַחְרִים״ (סביב, כערער 73). ״עֵינַיִךְ שְׁלֵוָה לֹא־מִכָּאן צְעוּפוֹת״ (טנא, שירים 357). – [צְעוּפָה, צְעוּפִים, ־פוֹת]

צָעוּר ˚ ת׳ [מן צער; צַעַר] שָׁרוּי בְּצַעַר, עָצוּב: ״צְעוּרִים וּרְעֵבִים״ (רש״י תענית י:). ״אֲנִי צָעוּר בַּמֶּה שֶׁאִשְׁתִּי עוֹשָׂה״ (ספר חסידים, שלח). ״אִלּוּ הָיוּ קִלְלוֹתֶיךָ וְעָנְשֶׁיךָ מִתְקַיְּמִים הָיוּ אָבִיךָ וְאִמְּךָ צְעוּרִין״ (שם, שעה). – [צְעוּרָה, צְעוּרִים, ־רוֹת]

צִעוּר^, **צִיעוּר** ז׳ [מן צער, צַעַר] 1 °, גְּרִימַת צַעַר: צִעוּר ההורים על־ידי הנער המפרע. 2 ^, צַעַר, עֶצֶב: "צעור אבל אין בשבת" (ינאי, צח). "יצליח צרי צעורנו" (ינאי, קנג). — [צִעוּר־]

צְעִידָה* נ׳ [מן צעד, צָעַד] דְּרִיכָה, פְּסִיעָה: "על כל צעידה וצעידה (זבח דוד) שבעה פרים" (ירושלמי סנהדרין כט א). צְעִידָה קדימה. צעידת הצבא ברחובות העיר. — [צְעִידַת־, צְעִידוֹת]

צְעִיָּה^ נ׳ [מן צעה, צָעָה] 1 °, צְעִידָה: "אותה צעיה שבאון וגבורות" (טביב, כערער 294). 2 ^ [לפי פירוש אחר של הפועל **צעה**] הֲרָקָה: "הרקת כלי נקראת צעיה" (רש״י ברכות נז). — [צְעִיַּת־]

צָעִיף ז׳ [ארמית: עִיפָא] 1. אָרִיג דַּק וּמְרֻשָּׁת שֶׁנָּשִׁים נוֹהֲגוֹת לְכַסּוֹת בּוֹ את פניהן מתוך צניעות או לשם קשוט ונוי: "ותקח הצעיף ותתכס" (בראשית כד סה). "דומה לכלה צנועה המכסה בצעיף על פניה" (רש״י שמות כו ט). 2 ° [בהשאלה] מַסְוֶה, לוֹט, מַעֲטֶה: "ופני יקום צנוע מעלף צעיף שלוה" (ביאליק, זוהר). קרענו מעל פניו את צעיף המרמה והשקר. 3 °, סוּדָר לַעֲטִיפַת הַצַּוָּאר, רְדִיד. — [צְעִיף־, צְעִיפִים, ־פֵי־]

צָעִיר תו״ז [קרוב אל זְעֵיר; אוגרית: צער; אכדית: saḫuru; ערבית: צע׳יר] 1 ת׳ רַךְ בְּשָׁנִים, שֶׁלֹּא בָּא בַּיָּמִים, שֶׁגִּילוֹ אֵינוֹ רַב: "צעיר אני לימים ואתם ישישים" (איוב לב ו). אָדָם צָעִיר. עֵץ צָעִיר. מוֹסָד צָעִיר. 2. קָטָן בְּשָׁנִים מֵאַחֵר: "הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי" (שופטים ו טו). "שחקו עלי צעירים ממני לימים" (איוב ל א). הנער צעיר מאחותו בשלש שנים. 3 ° ז׳ בָּחוּר, עֶלֶם: צָעִיר יְפֵה־תֹאַר. צְחוֹקָם שֶׁל צְעִירִים וּצְעִירוֹת. 4 [קיצור של: צְעִיר־הַצֹּאן] רוֹעֵה־עוֹזֵר, מְשָׁרֵת: "ואדיריהם שלחו צעיריהם למים" (ירמיה יד ג). — [צְעִיר־, צְעִירִים, ־רֵי־; צְעִירָה, צְעִירַת־, ־רוֹת]

— **צָעִיר רוֹדֵם** [שאול ממליצת תהלים סח כח: "שם בנימן צעיר רדם, שרי יהודה רגמתם", ושם הפירושים רבים ושונים, והקרוב ביותר: רודה אותם] 1 °, כִּנּוּי לְצָעִיר זָרִיז וּבֶן־חַיִל: "ה׳ עמך, צעיר רודם וגבור חיל" (מאפו, קב). "אשריך, צעיר רודם, אשר שפם גאותך, הוד והדר תלבש" (ביאליק, שירים חיצוניים, כנסת א 49). 2 ° [על־פי הבנת של "רודם"=רדום] כִּנּוּי לְצָעִיר חוֹלְמָנִי, שָׁקוּעַ בַּהֲזָיוֹת: "הלכתי להקביל בפעם הראשונה את ביאליק באודיסה – ואני אז צעיר רודם ולעיני משקפי החלום" (שטיינמן, על הגוף). "והנה נופל לתוך הלשכה בהמולה סואנת הצעיר הרודם... מלא רשמים חיים – ומביא מאמר" (שזר, כוכבי 156).

א׳ **צְעִירָה** תו״נ [מן צָעִיר] 1 ° ת׳ נְקֵבָה מִן "צָעִיר": נַעֲרָה צְעִירָה. 2 ° נ׳ בַּחוּרָה, אִשָּׁה שֶׁלֹּא בָּאָה בַּיָּמִים, עַלְמָה: צְעִירָה נָאָה וַחֲנֻנִית. 3. פְּחוּתָה בְּשָׁנִים מִמִּישֶׁהוּ: "לא־יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה" (בראשית כט כו). 4. צְעִירוּת, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַצָּעִיר: "וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו" (בראשית מג לג). — [צְעִירַת־, ־רוֹת]

— **צְעִירַת רַגְלַיִם***. כִּנּוּי לָאַרְנֶבֶת שֶׁהִיא קַלָּה בְּרַגְלֶיהָ: "וכתבו לו (הזקנים לתלמי המלך) 'את צעירת הרגלים' ולא כתבו לו 'את הארנבת'" (מגילה ט:). בתרגום השבעים המשמעות: שְׂעִירַת הָרַגְלַיִם]

ב׳ **צְעִירָה**^ נ׳ [מן צער; צַעַר] צַעַר, יָגוֹן: "מאדם חלי צעירתו... שיחתו היא מכתו" (ינאי, קלז). — [צְעִירַת־]

צְעִירוֹן° ז׳ [מן צָעִיר] (בלשון־הדיבור) כִּנּוּי־לִגְלוּג לְבָחוּר צָעִיר, פִּרְחָח, עוּל־יָמִים: נִטְפַּל אֵלַי אֵיזֶה צְעִירוֹן. — [צְעִירֹנֶת, צְעִירוֹנִים, ־נוֹת]

צְעִירוּת^ נ׳ [מן צָעִיר] נֹעַר, נְעוּרִים, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַצָּעִיר, בְּנִגּוּד אל "זקנה": "אל תמנע מנער מוסר מפני צעירות ימיו" (רלב״ג, משלי כג יג). "אדם צעיר – צעירותו הדרו" (אבן־זהב, אמרי פי 57). החוקר גלה את נטיתו למקצועו כבר בצעירותו. — [צְעִירוּת־]

צען [קרוב אל א׳ טען; אכדית: ṣênu טען; ארמית: טְעַן; ערבית: ט׳עַן עקר אהלו; ראה גם **צעה**]

~ פָּעַל **צָעַן** פ״ע 1. נֶעֱקַר מִמְּקוֹמוֹ: "אהל בל־יצען בל־יסע יתדתיו לנצח" (ישעיה לג כ). 2 ^ [בהשאלה] נָדַד, הָיָה נָע וָנָד: "ויסע ויצען ויעבר בצען לארץ כנען" (יהודה הלוי, א 19). "גלים עלי פי הזמן יצאו, עם אהליהם צענו" (משה אבן־עזרא, א 75). "מעבר לחלון – כלהקה צוענת" (שלונסקי, שירים ב 207). "אהבתי לצען עם ארחת גמלים" (ש׳ שלום, שירים לב). "אל אן, אישי, נצען, לאלהים מתיש כחי?" (מאירוביץ, הטללים 35). — [לִצְעוֹן, צוֹעֵן, יִצְעַן]

~ נִפְעַל **נִצְעַן**^, נֶעֱקַר מִמְּקוֹמוֹ: "להצען כמו אהל ערבים" (הגבירה, דיואן 216). — [לְהִצָּעֵן, נִצְעָן, יִצָּעֵן]

צַעֲנִי, ראה צוֹעֲנִי.

צעף [מן צָעִיף]

~ פָּעַל **צָעַף** ° פ״י כִּסָּה, הֵלִיט: "קרעתי את הצעיף בו צעפתיה ואסתירה" (ליסיצקי, במעלות 3). "מחשוף מדויו בשפע צעיפים אחל לצעף" (פניאל, נתיב 34). — [לִצְעוֹף, צוֹעֵף, צָעוּף, יִצְעַף]

~ נִפְעַל **נִצְעַף** °, כֻּסָּה, נֶעֱטַף: "ובימים האלה... בהצעף הזיו באד ענג" (שטיינברג, שירים ב קעה). — [לְהִצָּעֵף, נִצְעָף, יִצָּעֵף]

~ פִּעֵל **צִעֵף** ° פ״י כִּסָּה בְּצָעִיף, הֵלִיט: "לא נראו אלא שחורים שלגופה ושחור שמצעף לפניה" (שמיר, מלך 54). "היא מצעפת את פני הלוהטים" (טנאי, ארץ 28). [ובהשאלה:] "משאת־אבק מתאבכת שצעפה את שפולי הגבעה" (יזהר, צקלג 221). — [לְצַעֵף, מְצַעֵף, יְצַעֵף]

~ פֻּעַל **צֻעַף** °, כֻּסָּה בְּצָעִיף, נֶעֱטַף: "לבסוף זעה־נעה התבנית המצעפת" (שלונסקי, תרי קולא 211). פני הגברת היו מצעפים. [ובהשאלה:] "אחר צעף לב עולם" (עוגן, שירים 73). — [מְצֻעָף, יְצֻעַף]

~ התפ׳ **הִצְטַעֵף** ° פ״ע הִתְכַּסָּה, הוּלַט: "העינים האורבות... נצטעפו לו בדמעה קלה" (שניאור, סיפורים קסב). "עיניו נצטעפו והוא הליט את פניו" (אריכא, ב 324). [ובהשאלה:] "נצטעפו פניו בזכרונות רחוקים" (ניצן, יתר 51). "הדרך... הנחשפת טפח ומצטעפת טפחים במשוכות של צבר" (יזהר, חיוצה 34). — [לְהִצְ־, מִצְטַעֵף, יִצְטַעֵף]

~ הִפְ׳ **הִצְעִיף** ° פ״י צִעֵף, הֵלִיט: "הוא הצעיף גם את קלסתר פניו של מנדלי" (קריב, עטרה 34). "רמוז רמיזות דקות מן הדקות...

וְהִצְעִיפוּ הֶעָנָן צְעִיפֵי צְעִיפִים״ (סדן, מכחוז סא). ״אֶת לִבִּי מַבְהִילִים וְעֵינַי מַצְעִיפִים״ (עוגן, שירים 379). — [לְהַצְעִיף, מַצְעִיף, יַצְעִיף]

~ הֻפ׳ הֻצְעַף ^, כֻּסָּה, הוּלַט: ״וְלָבָן מְצֻעָפִים״ (אמצת עשור, יוצר יום כיפור). ״הִסְפִּיק עוֹד לִרְאוֹת אֶת דְּמוּת הָאִשָּׁה הַמְצֻעֶפֶת״ (קבק, בצל 373). — [מֻצְעָף, יֻצְעַף]

צַעֲצוּעַ ז׳ [מלה יחידה במקרא, בדברי הימים, ראה להלן 3; אולי קרוב אל שַׁעֲשׁוּעַ; ויש מקרבים אל צַאעַ׳ בערבית: הרט, שווה צורה] 1 °, שַׁעֲשׁוּעַ, כְּלִי לְמִשְׂחָק וּלְשַׁעֲשׁוּעִים: ״תִּינוֹק... אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין טוֹב וְנָאֶה בָּעוֹלָם אֶלָּא הַצַּעֲצוּעִים וּכְלֵי־שַׁעֲשׁוּעָיו בִּלְבָד״ (מגדלי מו״ס, עג). חֲנוּת־צַעֲצוּעִים. 2 ° [בלשון-הדיבור] כִּנּוּי לְדָבָר נָאֶה וּמְשַׁעֲשֵׁעַ בְּיוֹתֵר, ״כַּפְתּוֹר וָפֶרַח״: קָנִיתִי אַלְבּוֹם נָאֶה – צַעֲצוּעַ! 3 [במקרא] פֶּסֶל, גִּלּוּף אוֹ חִטּוּב: ״כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים״ (דברי הימים ב ג י). 4 ° [בלשון-הדיבור] כִּנּוּי־לִגְלוּג לְמַזִּיק, לְקֻנְדֵּס (בְּדוֹמֶה לְשֵׁם ׳תַּכְשִׁיט׳): צַעֲצוּעַ שֶׁכְּמוֹתוֹ. [ולנקבה: צַעֲצוּעִית] ״וּכְבָר רָמְזָה פַּעַם אוֹתָהּ צַעֲצוּעִית שֶׁנִּדְמֶה לָהּ שֶׁהִיא שַׁלְטוֹנִית בָּעוֹלָם״ (שמיר, עירום 95). — [צַעֲצוּעַ־, צַעֲצוּעִים, צַעֲצוּעֵי־]

צעצע [מן צַעֲצוּעַ]

~ פִּע׳ צִעְצֵעַ ^ פ״י יִפָּה וְקִשֵּׁט: ״לְמִי שֶׁבָּנָה אַרְמוֹן וּמְיַפֵּהוּ וּמְצַעְצְעוֹ״ (ברכיה הנקדן, הוצ׳ גלנץ). ״מְקַשְּׁטִים וּמְצַעְצְעִים אֶת בָּתֵּיהֶם״ (קלוזנר, הספרות ד 257). ״לְצַעְצֵעַ חֶלְקוֹת, לְקַרְצֵף, לְסָרֵק, לְלַטֵּף״ (ארד, ביתר 8). — [לְצַעְצֵעַ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ צֻעְצַע °, יֻפָּה, קֻשַּׁט: דִּבּוּר מְצֻעְצָע. — [מְצֻעְצָע, יְצֻעְצַע]

~ הִת׳ הִצְטַעְצֵעַ °, 1, הִתְיַפָּה, הִתְגַּנְדֵּר בְּמִדָּה מֻפְרֶזֶת: ״אֵינוֹ פָּנוּי לְהִצְטַעְצֵעַ בְּחֶצְאֵי מַחֲשָׁבוֹת״ (שמיר, עירום 316). ״הַתֵּאוּרִים הַמִּצְטַעַצְעִים״ (קרמר, ריאליזם 129). פְּלוֹנִי הִצְטַעְצֵעַ בִּמְלִיצוֹת נָאוֹת. 2, הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, נָהַג בְּמִישֶׁהוּ בַּעֲדִינוּת יְתֵרָה כְּבְצַעֲצוּעַ חָבִיב: ״קִבַּלְנוּ אוֹתוֹ כְּאֶחָד קָרוֹב, ׳נִצְטַעְצַעְנוּ׳ וְנִתְפָּאַרְנוּ בּוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ במערבה 252). ״גַּם אֲנִי לֹא אֶצְטַעְצֵעַ הַרְבֵּה עִם אוֹתָם הַיְחֵפִים שָׁם... אַשְׁלִיךְ אוֹתָם מִשָּׁם!״ (המאירי, תנובה 149). — [לְהִצְטַעְצֵעַ, מִצְטַעְצֵעַ, יִצְטַעְצֵעַ]

צעק [קרוב אל זעק; ארמית: צְעַק; ערבית: צַעַק הרעים]

~ פָּע׳ צָעַק פ״ע 1, זָעַק, צָוַח, קָרָא בְּקוֹל גָּדוֹל (מִתּוֹךְ צַעַר, רֹגֶז, כְּאֵב וְכַדּוֹמֶה): ״וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד״ (בראשית כז לד). ״צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ״ (דברים כב כז). ״הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב, וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב״ (ישעיה סה יד). 2, קָבַל, הִתְאוֹנֵן: ״וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־ה׳ עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים״ (שמות ח ח). ״וַתָּשָׁב הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־שָׂדָהּ״ (מלכים ב ח ג). [וראה עוד להלן] — [לִצְעֹק, צוֹעֵק, יִצְעַק, צְעַק! צַעֲקִי!]

~ נִפ׳ נִצְעַק, 1, נִזְעַק, נִתְקַהֵל לְקוֹל הַקְּרִיאָה, נֶאֱסַף: ״וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְעָד״ (שופטים י יז). ״וַיִּצָּעֲקוּ הָעָם אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל״ (שמואל א יג ד). 2 °, צָעֲקוּ עָלָיו, הֻגְּשָׁה נֶגְדּוֹ תְּלוּנָה: ״אוֹי לוֹ לַצּוֹעֵק יוֹתֵר מִן הַנִּצְעָק״ (בבא קמא צג.). 3 °, פָּרַץ בִּצְעָקוֹת: ״נִצְעֲקָה הַזְּקֵנָה בְּקוֹל רָם״ (שלונסקי, תר׳ בבל 112). 4 °, הָבַע בִּצְעָקָה: ״הַצְּעָקָה אֵינָהּ נִצְעֶקֶת, אֲנִי שׁוֹמֵעַ אוֹתָהּ בִּפְנִים רוֹצָה לְהִצָּעֵק, אֲבָל אֵין לִי מִלִּים בִּשְׁבִילָהּ״ (שמיר, הגבול 91). — [לְהִצָּעֵק, נִצְעָק, יִצָּעֵק]

~ פִּע׳ צִעֵק פ״ע הֵרִים קוֹל צְעָקָה, צָוַח, בָּכָה בְּקוֹל: ״וְהוּא מְצַעֵק: אָבִי, אָבִי!״ (מלכים ב ב יב). ״הִתְחִיל מְצַעֵק וְאוֹמֵר״ (תנחומא כובר תולדות כג ב). ״לָמָּה אַתְּ מְצַעֶקֶת? אֵינִי חֵרֶשֶׁת!״ (קבק, במשעול 93). ״הָיָה אוֹתוֹ וְכֹהֵן מְצַעֵק וּמְשַׁוֵּעַ״ (שרת, באסיה 294). [לְצַעֵק, מְצַעֵק, יְ־]

~ פֻּע׳ צֻעַק °, נִצְעַק, נִשְׁמַע קוֹל צְעָקָה: ״בְּעוֹד רֶגַע יְצֻעַק: אַחֲרַי — רוּץ!״ (יזהר, שיירה 114). — [מְצֻעָק, יְצֻעַק]

~ הִת׳ נִצְטַעֵק °, 1, פָּרַץ בִּצְעָקוֹת, הִתְחִיל לִצְעֹק וְלִצְווֹחַ: ״מֵשִׂים אָזְנָיו כְּאַפַּרְכֶּסֶת לֵידַע אִם יִצְטַעֵק אָבִיו״ (טביב, כעשב 89). ״לֹא נִצְטַעֵק כָּל יָמָיו אֶלָּא פְּעָמַיִם־שָׁלֹשׁ״ (קובנר, פנים 90). ״סַרְגֵּי כְּחַכַּח מַעֲשֶׂה בֶּן־חַיִל וְנִצְטַעֵק״ (ארד, תר׳ לסקוב 11). 2, הָבַע בִּצְעָקָה: ״רַק בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה הַדָּבָר מִצְטַעֵק מִתּוֹכוֹ״ (ד׳ שחם, יום 172). — [לְהִצְטַעֵק, מִצְטַעֵק, יִצְ־]

~ הִפ׳ הִצְעִיק פ״י הִזְעִיק, אָסַף וְהִקְהִיל עַל־יְדֵי קְרִיאוֹת: ״וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־ה׳ הַמִּצְפָּה״ (שמואל א י יז). ״בַּעֲבוּר כֵּן הִצְעַקְתָּהּ עָלֵימוֹ צָרִים״ (גנזי שכטר, ג 55). ״וְהַמִּשְׁפָּחָה צָעֲקָה, עַד כִּי הִצְעִיקָה אֶת כָּל יֹשְׁבֵי־עַל־מִדִּין״ (שמעוני, הכיכר 131). — [לְהַצְעִיק אֶת־, מַצְעִיק, יַ־]

– צָעַק עָלָיו ^, הֵרִים קוֹלוֹ עָלָיו, גָּעַר וְנָזַף בּוֹ בְּקוֹל: ״וְאֶסְפְּתִי עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְדוֹלָה לִצְעֹק עֲלֵיהֶם כְּדֵי לְבַיְּשָׁם״ (רש״י נחמיה ה ז). הָאֵם צָעֲקָה עַל בְּנָהּ הַשּׁוֹבָב.

– צָעַק חָמָס, הִתְאוֹנֵן מָרוֹת עַל הָעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה: ״הֵן אֶצְעַק חָמָס וְלֹא אֵעָנֶה״ (איוב יט ז). ״אֵלֶּה מִזֶּה צוֹעֲקִים חָמָס סְתָם וְשׁוֹפְכִים אֵשׁ וְגָפְרִית״ (ברגר, ג 29). ״עָמְדוּ קְהַל חֲסִידָיו וְצָעֲקוּ חָמָס וּבִקְּשׁוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה נְקָמָה בְּשׂוֹנְאִים״ (עגנון, אלו יב).

– צָעַק כִּכְרוּכְיָא * [על־פי קידושין מד.], צָעַק מָרוֹת: ״אֲנִי צוֹעֵק כִּכְרוּכְיָא שֶׁכָּל הַחֶנְוָנִים הַקְּטַנִּים צְרִיכִים לָלֶכֶת לַקּוֹלוֹנְיוֹת לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה״ (אחד העם, קיז).

– צָעַק מִתּוֹךְ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו * (על־פי בראשית רבה צז), צָעַק צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה [ראה להלן א. צִפֹּרֶן]

– צוֹעֵק לְשֶׁעָבַר *, בּוֹכֶה אוֹ מִתְפַּלֵּל עַל דְּבָרִים שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ וְאֵין לַהֲשִׁיבָם: ״הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבַר הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא״ (ברכות ט ג).

– צָעַק חַי וְקַיָּם ° [שאול מן הקטע ״חי וקיים נורא ומרום וקדוש״, בתפילת ״הימים הנוראים״, שהקהל קוראו בקול רם ובהתעוררות], דִּבּוּר עֲמָמִי פְּסִימִי־עוֹקְצָנִי בְּהוֹרָאָה: דַּבֵּר אֶל הַקִּיר! כָּל טַעֲנוֹתָיו וְצַעֲקוֹתָיו לְלֹא הוֹעִיל!: ״בָּטֵל הַכֹּל, וְאַתָּה תִּצְעַק חַי וְקַיָּם!״ (ביאליק, אגרות א רגא). ״הַכְּלָל, צְעַק חַי וְקַיָּם, עֲשֵׂה סַלְמוֹת וְטַפֵּס בָּרָקִיעַ!״ (הזז, צל 95).

– יִצְעַק לַשָּׁמַיִם! * (ירושלמי מעשר שני נב ג), אִישׁ לֹא יוּכַל לַעֲזֹר לוֹ אוֹ לְקַבֵּל אֶת טַעֲנוֹתָיו, רַק אֱלֹהִים יוּכַל לַהֲעָנוֹת לוֹ.

צַעַק ^ ז׳ [מן צעק, צְעֵק] צְעָקָה, זְעָקָה: ״צַעַק שְׁעֵה מִירֵאֶיךָ וְרַב־חֶסֶד לְכָל קוֹרְאֶיךָ״ (כסא כוגן, לצום גדליהו). ״כִּי צַעַק עָלָה

מְקִיר וְאַתָּה שׁוֹתֶקֶת עַד בּוֹשׁ״ (אלתרמן, א 192). ״הַכֹּל שְׁטוּפִים בְּצַעַק״ (יזהר, צקלג 318). ״פָּצְחוּ בְּקוֹל צַעַק״ (סנא, שירים 214). — [צַעַק־, צַעְקוֹ]

צְעָקָה נ׳ [מן צעק, צָעַק] 1. זְעָקָה, צְוָחָה, קְרִיאָה בְּקוֹל מִתּוֹךְ כְּאֵב, צַעַר, לְבַקָּשַׁת עֶזְרָה וְכַדּוֹמֶה: ״וּמֵת כָּל־בְּכוֹר... וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם״ (שמות יא ה–ו). ״אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי – שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ״ (שמות כב כב). ״וַיִּדְּמוּ הַקּוֹלוֹת, וַיֶּחֱרְשׁוּ הַצְּעָקוֹת״ (יוסיפון, שמח). 2*. כִּנּוּי לִתְפִלָּה: ״עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרְאָה תְּפִלָּה, וְאֵלּוּ הֵן: שַׁוְעָה, צְעָקָה, נְאָקָה וְכוּ׳״ (דברים רבה ב). ״הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוֹמֵעַ צְעָקָה״ (תענית ב ד). — [צַעֲקַת־, צְעָקוֹת, צַעֲקוֹת־]

— צַעֲקַת חָמָס ° [ראה צעק, צָעַק חָמָס] תְּלוּנָה מָרָה עַל עָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה: ״וּדְלִיתֶם... מִמְּצוּלַת נַפְשִׁי צַעֲקַת כָּל־חֲמָסָהּ״ (ביאליק, אלמנות).

— הַכְּצַעֲקָתָהּ? [שאול מבראשית יח כא: ״הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה?״], כְּלוּם הַדָּבָר הוּא בֶּאֱמֶת כֹּה חָמוּר?

צַעֲקָן^ ז׳ [מן צעק, צָעַק] צַוְחָן, צַרְחָן, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה לִצְעֹק: ״פֵּרוּשׁ פְּעִיתָא – צַעֲקָנִית״ (רבינו חננאל סוכה לא.) יֶלֶד צַעֲקָן. תַּגְרָנִים צַעֲקָנִים. — [צַעֲקָנִית, צַעֲקָנִים, צַעֲקָנִיּוֹת]

צַעֲקָנוּת° נ׳ [מן צַעֲקָן] 1. הַשְׁמָעַת קוֹל צְעָקוֹת, קוֹלָנִיּוּת: צַעֲקָנוּת בְּהַכְרָזוֹת הַתַּגָּרִים. 2 [בהשאלה] רַעַשְׁנוּת, הַבְלָטָה יְתֵרָה וּמֻגְזֶמֶת שֶׁל דְּבַר־מָה, רְדִיפָה אַחֲרֵי יְצִירַת רֹשֶׁם חִיצוֹנִי רַב: צַעֲקָנוּת בְּפִרְסֹמֶת הַזּוֹלָה. צַעֲקָנוּת בְּתִלְבָּשְׁתָּהּ שֶׁל הַגַּנְדְּרָנִית. — [צַעֲקָנוּת־]

צַעֲקָנִי° ת׳ [מן צַעֲקָן] 1. קוֹלָנִי, הַצּוֹרֵם אֶת הָאֹזֶן, רָם יוֹתֵר מִדַּי: ״קוֹלָנִי הוּא, צַעֲקָנִי וְתוֹבְעָנִי יוֹתֵר מִדַּי״ (ביאליק, אגרות א קפה). ״שׁוּק גָּדוֹל, צַעֲקָנִי, מְחֻסַּר הַרְמוֹנְיָה״ (ויסלבסקי, יחידים 9). קוֹל צַעֲקָנִי. זִמְרָה צַעֲקָנִית. 2 [בהשאלה] רַעַשְׁנִי, הַמַּבְלִיט דְּבַר־מָה בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת, הָרוֹדֵף אַחֲרֵי רֹשֶׁם חִיצוֹנִי עַז: ״הָיָה בַּעַל־יַחַשׂ, לֹא אִישׁ צַעֲקָנִי, רַק נוֹחַ וְדַעְתָּן וּמָתוּן״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עד). מוֹדָעָה צַעֲקָנִית. פִּרְסֹמֶת צַעֲקָנִית. תִּלְבֹּשֶׁת צַעֲקָנִית. — [־נִית, צַעֲקָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **צער** [קרוב אל זער]

~ פָּע׳ **צָעַר** פ״ע הָיָה מוּעָט, הָיָה דַל וְקָטָן: ״וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ, וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ״ (ירמיה ל יט). ״אִם כָּבְדָה בִּשְׁמוֹ וְאִם צָעֲרָה״ (יהודה הלוי, ט 528). ״מִיּוֹם אֶל יוֹם יִצְעַר פֹּה קְהָלֵנוּ״ (פיכמן, קיז). ״וְאִם גַּם אֶכְחַשׁ וְאֶצְעַר כְּמוֹ זַיִת״ (שמעוני, הגיבור 246). — [לִצְעֹר, צוֹעֵר גם צָעִיר, יִצְעַר]

~ נִפ׳ **נִצְעַר** ^, נַעֲשָׂה פָּחוּת מִשֶּׁהָיָה, נִתְמַעֵט: ״וְהִנְנוּ בְּכָל יוֹם הוֹלְכִים וְדַלִּים, נִמְעָטִים בְּרִבּוֹת הַיָּמִים וְנִצְעָרִים בִּסְגוֹת הַשָּׁנִים״ (סידור רס״ג, עז). — [לְהִצָּעֵר, נִצְעַר, יִצָּעֵר]

~ הִפ׳ **הִצְעִיר** * פיו״ע 1 * פ״י הִמְעִיט, הִקְטִין: ״שֶׁהָיָה מַצְעִיר אֶת עֲסָקָיו״ (בראשית רבה ו). 2 ° עָשָׂה לְצָעִיר, הֵשִׁיב אֶת הַנְּעוּרִים: נֶעֶרְכוּ נִסּוּיִים רְפוּאִיִּים לְהַצְעִיר בְּנֵי־אָדָם. 3 ° פ״ע הִקְטִין, פָּחַת: ״הָעֲסָקִים שֶׁהוֹלְכִים וּמַצְעִירִים״ (קבק, בצל 7). 4 °. נַעֲשָׂה צָעִיר, נִרְאָה צָעִיר מִשֶּׁהָיָה: ״קְצָת בְּחַיַּיִךְ?... חַס וְחָלִילָה! אֲנִי רוֹצָה לְהַצְעִיר״ (דרויאנוב, א רסו). ״הִתְלַהֲבוּתוֹ הַחֲסִידִית... הִצְעִירָה אוֹתוֹ לְעֻמַּת חֲבֵרָיו״ (קדרי, כורך 162). ״כִּבְיָכוֹל הִצְעִיר פִּתְאֹם בְּעֶשֶׂר שָׁנִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 134). — [לְהַצְעִיר, מַצְעִיר, יַ־]

~ הָפ׳ **הֻצְעַר** *, הֻמְעַט, הֻקְטַן: ״עֲוֹנוֹתֶיהָ מֻצְעָרִין״ (שבת י:). — [מֻצְעָר, יֻצְעַר]

ב. **צער** [מן צַעַר]

~ פִּע׳ **צִעֵר** * פ״י גָּרַם צַעַר, הֶעֱצִיב: ״אַתָּה הוּא שֶׁצִּעַרְתָּ לְאַבָּא״ (סנהדרין יא.). ״עוֹנָה אִמָּא וְכוֹבֶשֶׁת בִּכְיָהּ בְּכָל כֹּחָהּ, שֶׁלֹּא לְצַעֵר אֶת אַבָּא״ (ביאליק, החצוצרה, ב). לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי לְצַעֶרְךָ. נִתְקַבְּלָה יְדִיעָה מְצַעֶרֶת. — [לְצַעֵר אֶת־, מְצַעֵר, יְצַעֵר]

~ הִת׳ **הִצְטַעֵר** *. 1. נֶעֱצַב מְאֹד, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר: ״וְהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא יוֹשֵׁב וּמִצְטַעֵר וְאָמַר: לֹא שֶׁהוּא בֶּן־תּוֹרָה יוֹתֵר מִמֶּנִּי, אֶלָּא שֶׁהוּא בֶּן־גְּדוֹלִים יוֹתֵר מִמֶּנִּי!״ (ירושלמי ברכות ד א). ״הִתְחִיל מִצְטַעֵר עַל שִׁבּוּר הַלּוּחוֹת״ (שמות רבה מו). 2. דָּאַג, טָרַח: ״כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פָּסוּק זֶה״ (ברכות סא:). ״רַבִּי, אַל תִּצְטַעֵר לְבָדְקֵנִי״ (נזיר כט:). — [לְהִצְטַעֵר, מִצְטַעֵר, יִצְ־]

— צִעֵר עַצְמוֹ עִם אֲחֵרִים*, הִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרוֹ שֶׁל הַזּוּלַת: ״וְכָל הַמְצַעֵר עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר זוֹכֶה וְרוֹאֶה בְּנֶחָמַת הַצִּבּוּר״ (תענית יא.).

— עַל הָרִאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעֲרִים (וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף עָלֵינוּ אֶת הָאַחֲרוֹנִים?)* [על־פי מכילתא נז: ושם הנוסח: ״על הראשונים אנו מצטערים, ועכשיו נצטער גם באלה״ ובילקוט שמעוני שמות קעד: ״...ועכשיו הבאת האחרונים?״] דַּי לָנוּ בַּצָּרוֹת וּבַדְּאָגוֹת שֶׁיֵּשׁ לָנוּ (וְאַל־נָא תּוֹסִיף עֲלֵיהֶן חֲדָשׁוֹת).

צַעַר* ז׳ [ארמית: צַעֲרָא; ראה גם ב. צער] 1. רֶגֶשׁ שֶׁל דְּאָגָה וְיִסּוּרִים, עֶצֶב רַב, דִּכְדּוּךְ־נֶפֶשׁ: ״מַכְאוֹב וּנְדוּדֵי שֵׁנָה וָצַעַר״ (בן־סירא לא כד). ״כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּנַחַת וַחֲנִינָא בְּצַעַר״ (יומא נג:). ״פָּנִים דָּוִים מִצַּעַר וְעֵינַיִם זוֹלְגוֹת דָּם״ (ביאליק, אבי). ״צַעַר גָּדוֹל כָּבַשׁ אֶת לִבּוֹ שֶׁל חֶמְדַּת״ (עגנון, כפות שסו). 2. פִּצּוּי שֶׁאָדָם חַיָּב לְשַׁלֵּם לְמִישֶׁהוּ תְּמוּרַת כְּאֵב אוֹ סֵבֶל שֶׁגָּרַם לוֹ (קִצּוּר שֶׁל ״דְּמֵי צַעַר״): ״הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב עָלָיו... בְּנֶזֶק, בְּצַעַר, בְּרִפּוּי, בְּשֶׁבֶת וּבְבֹשֶׁת״ (בבא קמא ח א). ״לִתֵּן צַעַר בִּמְקוֹם נֶזֶק״ (בבא קמא פד.). 3. סֵבֶל, עִנּוּי, סִגּוּף: ״פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל... וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה״ (אבות ו ד). ״כִּי יָפִים לַתּוֹרָה חַיֵּי הַצַּעַר״ (ביאליק, המתמיד). [ובריבוי:] ״מִיָּד מְרַבִּין עָלָיו צְעָרִים״ (בשם ילמדנו, ערוך, עצב). ״חֲמִשָּׁה צְעָרִים הַטְּעוּנַת לָאִשָּׁה״ (יניי, קנז). ״בָּא יְהוּדִי וּצְעָרִים בְּלִבּוֹ״ (אבן־זהב, בסוד עניי קיג). — [צַעַר־, צַעֲרוֹ, צְעָרִים, צַעֲרֵי־]

— לְצַעֲרִי°, דִּבּוּר שֶׁל אֲדִיבוּת בְּפִי אָדָם הַמֵּשִׁיב רֵיקָם אֶת פְּנֵי מִישֶׁהוּ אוֹ גּוֹרֵם לוֹ דְּבַר־מָה בִּלְתִּי־נָעִים: לְצַעֲרִי, לֹא אוּכַל לְמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתְךָ!

— לְמַרְבֵּה הַצַּעַר°, לְגֹדֶל הָעֶצֶב, לְמִגְנַת־הַלֵּב: לְמַרְבֵּה הַצַּעַר קָצְרוּ יְדֵי מִלְּהוֹשִׁיט עֶזְרָה לָאֻמְלָל.

— צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים*, 1*. גְּרִימַת סֵבֶל וְעִנּוּיִים לְבַעֲלֵי־חַיִּים: ״(הָאִסּוּר שֶׁל) צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים – דְּאוֹרַיְתָא (= מִן הַתּוֹרָה)״ (שבת קכח:). 2 ° [בהשאלה] רַחֲמָנוּת וְהִשְׁתַּתְּפוּת בְּסִבְלָם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״חֶבְרַת צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים (חֶבְרָה הַדּוֹאֶגֶת לַהֲגַנָּה עַל

בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁלֹּא יְעֻנּוּ בִּידֵי בְּנֵי־אָדָם). "נוֹשֵׂא אֵלַי עֵינָיו וּמְיַלֵּל בְּרַחֲמִים, צַעַר בַּעֲלֵי־חַיִּים!" (ביאליק, ספיח ו).

– צַעַר גִּדּוּל בָּנִים* (עירובין ק:), הַדְּאָגָה וְהַיְגִיעָה הַמְרֻבָּה שֶׁהַהוֹרִים מַקְדִּישִׁים לְיַלְדֵיהֶם כְּדֵי לְגַדְּלָם וּלְחַנְּכָם.

– אֵין אָדָם נִתְפָּס בִּשְׁעַת צַעֲרוֹ* (בבא בתרא טז:), אֵין לְהַאֲשִׁים אָדָם עַל בִּטּוּי בִּלְתִּי־הוֹגֵן שֶׁבִּטֵּא אוֹ עַל מַעֲשֶׂה נִמְהָר שֶׁעָשָׂה בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר.

צַעֲרָא* ז׳ [ארמית] צַעַר, יְגִיעָה, עָמָל [רווח במימרה:]

– לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא* (אבות ה כג), לְפִי הַצַּעַר הַשָּׂכָר, כְּלוֹמַר: שְׂכָרוֹ שֶׁל אָדָם נִקְבָּע לְפִי מִדַּת הַטִּרְחָה וְהַיְגִיעָה שֶׁשָּׁקַע בַּדָּבָר.

א **צָף** פ״ע ראה צוּף.

ב. **צָף**° ז׳ [מן צוף] הֶתְקֵן וּבוֹ כַּדּוּר חָלוּל וָקַל הַצָּף עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּחָבִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לְשֵׁם עֲצִירַת זֶרֶם הַמַּיִם הַנִּכְנָסִים – ראה מָצוֹף. – [צַף־, צָפִים, צָפֵּי־]

צפד [אולי קרוב לערבית: צַפַּד קשר, הדק]

~ פָּע׳ **צָפַד** פעו״י 1 פ״ע יָבַשׁ, הִצְטַמֵּק וְהִתְכַּוֵּץ: "צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם, יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ" (איכה ד ח). "הַכֹּמֶר עוֹרֵנוּ עַל עֶצֶם וַיִּצְפּוֹד" (סידור רס״ג, רצז). "כִּמְעַט אֶצְבְּעוֹת יָדָיו צָפְדוּ רְתָקוּ" (יל״ג, שירה סב). "פֵּרוֹת זָהֳבֵי צָפַד גִּלְדּוֹ" (ביאליק, קינה). 2 ° פ״י יִבֵּשׁ, צִמֵּק: "שׁוֹרֶה (אֶת הַשְּׂעוֹרִים) בְּחֹמֶץ – מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהַחֹמֶץ צוֹפְדָן" (ירושלמי פסחים כט ג). "צְפָדַתּוּ הַצִּנָּה" (ירושלמי יבמות סו ד). "חַשְׁתִּי אֶת הַצְּמַרְמֹרוֹת הַחוֹלְפוֹת לְאֹרֶךְ שִׁדְרָתִי, צוֹפְדוֹת אֶת עוֹר פָּנַי" (מגד, מקרה 72). – [לִצְפֹּד, צוֹפֵד, צָפוּד, יִצְפֹּד]

~ נִפ׳ **נִצְפַּד** ^, נִתְיַבֵּשׁ: "יִשָּׁאֵר הָעֵשֶׂב הַזֶּה חָרֵב וְנִצְפָּד כְּעֵצִים יְבֵשִׁים" (אסף, 69). "סְחָבוֹת שֶׁנִּתְקַשּׁוּ מֵרֹב יֹשֶׁן וְנִצְפְּדוּ אֶל גּוּשׁ הַחֹמֶר" (מגד, החי 9). – [לְהִצָּפֵד, נִצְפָּד, יִצָּפֵד]

~ פִּע׳ **צִפֵּד** ° פ״י יִבֵּשׁ, כִּוֵּץ, קִמֵּט: "צִנָּה זוֹ הַמְצַפֶּדֶת אֶת עוֹרָן (שֶׁל יָדָיו)" (הלקין, משבר 227). "וְרֹב יְגִיעוֹת בַּחֹרֶב בַּקַּיִץ וּבַקָּרָה בַּחֹרֶף שִׁפּוּ וְצִפְּדוּ פָּנָיו וְאִפְּרוּ עֵינָם" (ליסיצקי, תולדות 244). – [לְצַפֵּד, מְצַפֵּד, יְצַפֵּד]

~ הִת׳ **הִצְטַפֵּד** °, נִתְכַּוֵּץ, נִתְיַבֵּשׁ, הִצְטַמֵּק: "מַה שֶּׁהָרֶגֶל נִצְטַפְּדָה וְנִתְקַצְּרָה – אֵינוֹ כְּלוּם" (בן־ציון, קיג). "עוֹר הַתַּיִשׁ נִצְטַפֵּד מֵחֻמַּת יֹשֶׁן" (ליפסון, מדור ג 146). "נִתְכַּוְּצוּ הַפֵּרוֹת וְעוֹרָם נִצְטַפֵּד" (ברתיני, שביל 132). – [לְהִצְטַפֵּד, מִצְ־, יִצְ־]

~ הִפ׳ **הִצְפִּיד** ^ פ״י צִפֵּד, כִּוֵּץ: "יְגֵרָה מַכְאוֹבִים וְיַצְפִּיד הָעוֹר" (אסף, 134). – [לְהַצְפִּיד, מַ־, יַ־]

צִפָּדוֹן° ז׳ ראה להלן צַפְדִּינָה.

צַפְדִּינָה* נ׳ [על־פי הארמית: צַפְדִּינָא*, יומא פד.] מַחֲלָה קָשָׁה (Scorbut) הַמִּתְפַּתַּחַת עַל־יְדֵי גֵּרָעוֹן בְּוִיטָמִין C הַכָּלוּל בִּירָקוֹת וּבְפֵרוֹת. סִימָנֵי הַצַּפְדִּינָה: הִתְרוֹפְפוּת הַחֲנִכַּיִם שֶׁבַּפֶּה עַד כְּדֵי נְשִׁירַת הַשִּׁנַּיִם, שִׁטְפֵי־דָם פְּנִימִיִּים, חֻלְשָׁה גּוּפָנִית כְּלָלִית.

צַפֶּדֶת° נ׳ [מן צפד; צַפְדִּינָא] מַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת קָשָׁה (Tetanus), שֶׁמְּחוֹלְלָהּ הוּא חַיְדַּק מְיֻחָד; הִיא מִתְבַּטֵּאת בִּפְגִיעָה חֲרִיפָה בְּמַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים הַמְּבִיאָה לִידֵי הִתְקָפוֹת שֶׁל עֲוִית הַשְּׁרִירִים. – [צַפֶּדֶת־]

א. **צפה** [אכדית: sâfu; ארמית: צְפֵי]

~ פָּע׳ **צָפָה** פ״י 1. הִבִּיט, הִשְׁקִיף, הִתְבּוֹנֵן: "בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי ה׳ צֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים" (משלי טו ג). "צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ" (משלי לא כז). "וְעֵין ה׳ צְפָתְהוּ לְטוֹב וַיְנַעֲרֵהוּ מֵעֲפַר צַחֲנָה" (בן־סירא יא טו). "שְׁפוֹפֶרֶת הָיְתָה לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בָּהּ אַלְפַּיִם אַמָּה בַּיַּבָּשָׁה" (עירובין מג:). "כְּמוֹ צוֹפֶה הָיִיתִי בְּעֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם" (ביאליק, זוהר). "עַיִן לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה" (אימבר, התקוה). 2. אָרַב: "צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ" (תהלים לז לב). 3*. חָזָה, רָאָה מֵרֹאשׁ: "מֹשֶׁה... צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ" (ירושלמי הוריות מח ג). – [לִצְפּוֹת, צוֹפֶה, צָפוּי, יִצְפֶּה, בקיצור: יִצֶף]

~ נִפ׳ **נִצְפָּה** ^, נִרְאָה, נִגְלָה: "(אַתָּה ה׳) נִצְפֶּה בְּשֵׂכֶל וְלֹא בְּעֵין צוֹפֶה" (גיאת, לפי שירמן א 306). – [לְהִצָּפוֹת, נִצְפֶּה, יִצָּפֶה]

~ פִּע׳ **צִפָּה** פ״ע 1. הִתְבּוֹנֵן, הִסְתַּכֵּל: "עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה... וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה־יְּדַבֶּר־בִּי" (חבקוק ב א). 2. חִכָּה, יִחֵל, קִוָּה: "צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ" (איכה ד יז). "בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה" (תהלים ה ד). "שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ – אָבִיךָ מְצַפֶּה לְךָ, אִמְּךָ מְצַפָּה לְךָ" (בראשית רבה עד). "מַכְרִיז כָּל הַיּוֹם עַל עֲנִיּוּתוֹ וּמְצַפֶּה לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם" (ביאליק, צפירות). – [לְצַפּוֹת אֶל־, לְ־; מְצַפֶּה, יְצַפֶּה, צַפֵּה!]

~ פֻּע׳ **צֻפָּה** °, שֶׁצִּפּוּ וְיִחֲלוּ לוֹ, קֻוָּה: סוֹף־סוֹף נִתְקַבֵּל הַמִּכְתָּב הַמְצֻפֶּה. הִגִּיעַ הַיּוֹם הַמְצֻפֶּה זֶה־כְּבָר. – [מְצֻפֶּה, יְצֻפֶּה]

~ הִפ׳ **הִצְפָּה** ^ פ״י הֶרְאָה, גִּלָּה: "חוּצָה הוֹצֵאתוֹ וּצְבָא כוֹכָבִים הִצְפִּיתוֹ" (ינאי, כו). – [לְהַצְפּוֹת, מַצְפֶּה, יַ־]

– צָפָה לְשֻׁלְחַן אֲחֵרִים* [בהשאלה] הָיָה זָקוּק לְעֶזְרַת אֲחֵרִים, לֹא יָכוֹל לְפַרְנֵס אֶת עַצְמוֹ: "הַמְצַפֶּה לְשֻׁלְחַן חֲבֵרוֹ (חַיָּיו אֵינָם חַיִּים)" (ביצה לב:).

– לֹא צָפָה°, לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ, לֹא פִּלֵּל: "וְלֹא צִפִּיתִי שֶׁכָּךְ תַּעֲלֶה לִי" (ביאליק, יש פרשם).

ב. **צפה** [ארמית: צְפֵי]

~ פָּע׳ **צָפָה** פ״י כִּסָּה, שָׁטַח עַל־פְּנֵי־: "עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן, צָפֹה הַצָּפִית" (ישעיה כא ה). [ויש סוברים, כי גם כאן המשמע א. צָפָה – הִשְׁקִיף, הִתְבּוֹנֵן] – [לִצְפּוֹת, צוֹפֶה, יִצְפֶּה]

~ פִּע׳ **צִפָּה** פ״י חִפָּה, כִּסָּה דְּבַר־מָה מִלְמַעְלָה בְּמַשֶּׁהוּ לְנוֹי אוֹ לְחִזּוּק: "וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב ...וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב" (שמות כו כט). "וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת" (שמות לח ב). "חָלִיל שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל קָנֶה הָיָה... פַּעַם אַחַת צִפּוּהוּ זָהָב, וְלֹא הָיָה קוֹלוֹ עָרֵב כְּמוֹת שֶׁהָיָה" (תוספתא ערכין ב ג). "שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מָעוֹת נְחֹשֶׁת וּמְצַפִּין אוֹתָן בְּכֶסֶף" (רש״י ישעיה א כב). "וַיְצַף אֶת רֹאשׁ הַגִּבְעָה פָּז" (ביאליק, בערב). צִפִּינוּ אֶת הַקִּיר בִּשְׁטִיחִים. – [לְצַפּוֹת אֶת־, מְצַפֶּה, יְצַפֶּה, וַיְצַף]

~ פֻּע׳ **צֻפָּה**, כֻּסָּה מִלְמַעְלָה לְנוֹי אוֹ לְחִזּוּק: "עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב" (שמות כו לב). "גָּנַז אֲרוֹן־קֹדֶשׁ אֲשֶׁר צֻפָּה בְּזָהָב טוֹב

וְלֹא בְּכֹפֶר״ (משה אבן־עזרא, א 18). [וראה עוד ערך ב־מִצְפֶּה] — [מְצַפֶּה, יְצַפֶּה]

צֹפֶה, ראה צוֹפֶה.

צִפָּה°, צִיפָּה נ׳ [מן ב־צפה, צִפָּה] צִפּוּי, כִּסּוּי, מַעֲטֶפֶת עַל כְּלֵי־מִטָּה: צִפָּה שֶׁל בַּד עַל שְׂמִיכָה אוֹ עַל כֶּסֶת. — [צִפַּת־, צִפּוֹת]

צָפוּד° ת׳ [מן צפד, צָפַד] יָבֵשׁ, מְצֻמָּק, מְקֻמָּט: ״לוּחַ הָעֵץ הַצָּפוּד וְהַנִּקְשֶׁה״ (ביאליק, אלמנות). ״יָדֶיהָ צְפוּדוֹת מִזֹּקֶן וּמֵעֲבוֹדָה קָשָׁה״ (ברקוביץ, סיפורים רמז). ״פָּנָיו הַצְּהֻבִּים, הַצְּפוּדִים״ (ברטוב, כנפים 327). ״לֵאמֹר מַשֶּׁהוּ בִּשְׂפָתָיו הַצְּפוּדוֹת״ (יזהר, צקלג 147). — [צְפוּדָה, צְפוּדִים, ־דוֹת]

צָפוּי* ת׳ [מן א־צפה, צָפָה] 1 *, נִרְאֶה מֵרֹאשׁ, גָּלוּי וְיָדוּעַ מִתְּחִלָּה: ״הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה״ (אבות ג טו). ״שֶׁהָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהֵם הוֹלְכִים עִם קֹרַח בְּמַחְלָקְתּוֹ״ (במדבר רבה יב). ״אִישׁ אֲשֶׁר כָּל אֵלֶּה לוֹ צָפוּי״ (ביאליק, אריה ח). ״הַכֹּל בָּא כִּבְלְתִּי־צָפוּי״ (פיכמן, רפס). 2, עָתִיד, מְיֻעָד, מְזֻמָּן [ביחוד לשלילה:] ״וְצָפוּי הוּא אֱלֵי חָרֶב״ (איוב טו כב). הָעוֹבֵר עַל הַחֹק צָפוּי לְעֹנֶשׁ חָמוּר. צְפוּיָה לוֹ סַכָּנָה רַבָּה. — [צְפוּיָה, צְפוּיִים, ־יוֹת]

— **צְפוּיוֹת°** נ״ר דְּבָרִים הַצְּפוּיִים, דְּבָרִים הָעֲתִידִים לְהִתְרַחֵשׁ: ״(אֲלֶכְּסַנְדֶּר) אֵינוֹ מֵנִיחַ אֶרֶץ וּמִקְדָּשׁ שֶׁלֹּא יְבַקֵּר בּוֹ לִשְׁאֹל בָּאוּרִים שֶׁלָּהֶם לָדַעַת צְפוּיוֹתָיו״ (אריכא, סופר 142).

א־**צִפּוּי, צִיפּוּי** ז׳ [מן ב־צפה, צִפָּה] 1, כִּסּוּי מִלְמַעְלָה, חֹמֶר הַמְצַפֶּה דְּבַר־מָה לְנוֹי אוֹ לְחִזּוּק: ״וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם (שֶׁל הָעַמּוּדִים בַּמִּשְׁכָּן) כָּסֶף״ (שמות לח יז). ״רִקּוּעֵי זָהָב צִפּוּי לְבֵית־קָדְשֵׁי־הַקֳּדָשִׁים״ (שקלים ד ד). ״מַחֲלִיקִים עַל צִפּוּי הַזְּכוּכִית״ (ביאליק, משירי החורף). 2 °, שִׁכְבַת חֹמֶר מְסֻיָּם עַל דְּבַר־מָה לְנוֹי אוֹ לְחִזּוּק: צִפּוּי כַּפַּת־הַמִּסְגָּד בְּזָהָב. — [צִפּוּי־, צִפּוּיוֹ, צִפּוּיִים, צִפּוּיֵי־]

— **צִפּוּי גַּלְוָנוֹפְּלַסְטִי°**, כִּסּוּי גּוּפִים בְּשִׁכְבַת מַתֶּכֶת (נְחֹשֶׁת, נִיקֶל, כְּרוֹם, כֶּסֶף, זָהָב וְכוּ׳) בְּאֶמְצָעוּת אֶנֶרְגְּיָה חַשְׁמַלִּית.

ב־**צִפּוּי*, צִיפּוּי** ז׳ [מן א־צפה, צִפָּה] צִפִּיָּה, תִּקְוָה: ״כָּל תַּאֲוָתָן וְצִפּוּיָן שֶׁל צַדִּיקִים — הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (במדבר רבה ג). ״אֲבָל כָּל צִפּוּיָיו שֶׁל שָׁוְא״ (עגנון, כפות קעח). — [צִפּוּי־, צִפּוּיִים, צִפּוּיֵי־]

צָפוּן ת׳ [מן צפן, צָפַן] טָמוּן, נִסְתָּר, חָבוּי: ״וְצָפוּן לַצַּדִּיק חֵיל חוֹטֵא״ (משלי יג כב). ״צָרוּר עֲוֹן אֶפְרַיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ״ (הושע יג יב). ״יֵצֶר־הָרָע שֶׁצָּפוּן וְעוֹמֵד בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם״ (סוכה נב.). ״יְכַפֵּר בָּם עֲוֹנוֹתָיו הַגְּלוּיוֹת וְהַצְּפוּנוֹת״ (יהודה הלוי, ד 85). ״כַּמָּה מִן הָעַבְדוּת וְהַשִּׁפְלוּת צְפוּנָה בְּבִטּוּל עַצְמוּתָם הַלְּאֻמִּית״ (אחד העם, קנב). ״בְּתוּגָה עֲצוּרָה הַכְּרוּכָה וּצְפוּנָה בִּזְמִירוֹת הַגְּמָרָא״ (ביאליק, המתמיד). — [צְפוּנָה, צְפוּנִים, ־נוֹת]

— **צְפוּנִים** ז״ר **צְפוּנוֹת**ׂ נ״ר דְּבָרִים נִסְתָּרִים: ״עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ״ (תהלים פג ד). ״וְאַכִּיר אוֹתְךָ בְּכָל צְפוּנֶיךָ״ (ביאליק, רזי). ״אַחֵר אָמַר כְּמַסְבִּיר צְפוּנֵי לִבּוֹ לְאָבִיו״ (בורלא, עקביה 53). ״וְעַל הַצְּפוּנוֹת סְגוֹר קֶרַע״ (משה אבן־עזרא, קודש שטו). ״עַד שֶׁקָּם גִּ׳ילִינוֹ וְגִלָּה מִסְתְּרֵיהֶם וּצְפוּנוֹתָם״ (פלקירא, המבקש לה). ״וְהָיָה רוֹאֶה צְפוּנוֹת בְּהִתְקָרְבוּתוֹ לְדַת מְחַמֵּד״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים פח). ״אַךְ הוּא גִּלָּה כָּל צְפוּנוֹת לִבָּהּ״ (תורן, בצל 18).

צָפוֹן ז׳ [אוגריתית: צפן; ארמית: צִפּוּנָא; יש סוברים: מן צפן — על שום שהשמש צפונה ואינה נראית בו; אחרים: מן צפה ראה; ואחרים: מן צוּף, צָף] 1, אַחַת מֵאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, הַצַּד בַּשָּׁמַיִם שֶׁמִּמּוּל לִמְקוֹמָהּ שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם. בְּעָמְדְּךָ וּפָנֶיךָ לַמִּזְרָח, יִהְיֶה בִּשְׂמֹאלְךָ — צָפוֹן וּבִימִינְךָ — דָּרוֹם: ״שָׂא נָא עֵינֶיךָ... צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה״ (בראשית יג יד). ״בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן״ (קהלת יא ג). ״מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה״ (ירמיה א יד). ״הַמּוֹצִיאִין עוֹמְדִים בַּדָּרוֹם וּפְנֵיהֶם לַצָּפוֹן״ (מנחות יא ז). 2, כִּנּוּי לָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת מִצַּד צָפוֹן: ״עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן״ (שיר השירים ד טז). — [צְפוֹן־, צְפוֹנוֹ; צָפוֹנָה = לַצָּפוֹן]

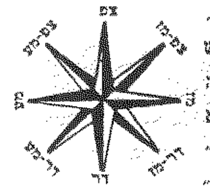

שושנת הרוחות
צפ — צפון

— **אַרְצוֹת־הַצָּפוֹן°**, כִּנּוּי לַאֲרָצוֹת הַנִּמְצָאוֹת בָּאֲזוֹרִים הַצְּפוֹנִיִּים שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: אִיסְלַנְד, שְׁבֶדְיָה, נוֹרְבֶגְיָה, פִינְלַנְד וְעוֹד.

צִפּוּן°, צִיפּוּן ז׳ [מן צָפוֹן] [בטופוגראפיה] הַכְוָנָה לְצַד צָפוֹן: צִפּוּן מַפָּה (הֲנָחַת מַפָּה גֵּיאוֹגְרָפִית בְּאֹפֶן שֶׁקַּוֵּי־הָאֹרֶךְ שֶׁל הַמַּפָּה יַתְאִימוּ לְכִוּוּן הַצָּפוֹן). צִפּוּן מַצְפֵּן (הֲנָחַת מַצְפֵּן בְּאֹפֶן שֶׁקַּו צָפוֹן־דָּרוֹם שֶׁלּוֹ יִפְנֶה בְּכִוּוּן הַמַּחַט הַמַּגְנֶטִית). — [צִפּוּן־]

צְפוֹנִי [מן צָפוֹן] [במקרא רק כתואר לארבה הבא מצפון, ראה להלן] 1 *, שֶׁבְּצַד צָפוֹן, הַנִּמְצָא בַּצָּפוֹן אוֹ הַפּוֹנֶה לַצָּפוֹן: ״בָּא לוֹ לְפִשְׁפָּשׁ הַצְּפוֹנִי״ (תמיד ג ז). אֲמֶרִיקָה הַצְּפוֹנִית. קִיר צְפוֹנִי בְּבִנְיָן. הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי. 2 °, הַבָּא מִצַּד צָפוֹן: רוּחַ צְפוֹנִית. — [צְפוֹנִית, צְפוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **הַצְּפוֹנִי**, כִּנּוּי לָאַרְבֶּה (עַל־שׁוּם שֶׁבָּא לִיהוּדָה מִצַּד צָפוֹן): ״וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה״ (יואל ב כ).

— **צְפוֹנִית־מִזְרָחִית°**, **מִזְרָחִית־צְפוֹנִית*** (יומא ה ה), הַכִּוּוּן שֶׁבֵּין מִזְרָח וּבֵין צָפוֹן — רְאֵה בַּצִּיּוּר ״שׁוֹשַׁנַּת הָרוּחוֹת״ (בָּעֵרֶךְ ״צָפוֹן״) — הַכִּוּוּן צפ־מז.

— **צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית°**, **מַעֲרָבִית־צְפוֹנִית*** (יומא ה ה), הַכִּוּוּן שֶׁבֵּין צָפוֹן וּבֵין מַעֲרָב — רְאֵה בַּצִּיּוּר ״שׁוֹשַׁנַּת הָרוּחוֹת״ (בָּעֵרֶךְ ״צָפוֹן״) — הַכִּוּוּן צפ־מע.

— **כֶּתֶר צְפוֹנִי°**, שֵׁם קְבוּצַת־כּוֹכָבִים שֶׁל הַשָּׁמַיִם הַצְּפוֹנִיִּים הַנִּרְאֵית בַּקַּיִץ בִּשְׁמֵי־הָעֶרֶב.

— **הַדֹּב הַצְּפוֹנִי°**, ראה דֹּב־הַקֶּרַח.

— **זֹהַר צְפוֹנִי°**, ראה ערך זֹהַר, זֹהַר קָטְבִּי.

— **קֹטֶב צְפוֹנִי°**, צִיר־הַסִּבּוּב שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ, שֶׁל כּוֹכָב אוֹ שֶׁל כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם.

צָפוּף* ת׳ [מן צפף, צָפַף] 1*, דָּחוּס וְדָחוּק, סָמוּךְ וְלָחוּץ זֶה לָזֶה: "עוֹמְדִים (בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ) צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים" (אבות ה ה). "אֵילָה זוֹ אֵיבָרֶיהָ צְפוּפִים וְהִיא מִתְקַשָּׁה לֵילֵד" (מדרש שמואל ט). "וְעָמְדוּ צְפוּפִים לוֹבְשֵׁי חַיִל" (משה אבן־עזרא, קודש רמח). אֻכְלוּסִיָּה צְפוּפָה. 2° [בלשון־הדיבור] צַר, מְצֻמְצָם בְּיוֹתֵר: חֶדֶר קָטָן וְצָפוּף. – [צְפוּפָה, צְפוּפִים, ־פוֹת]

– **בְּצָפוּף**° תה״פ בִּצְפִיפוּת, בְּדֹחַק, זֶה עַל־יַד זֶה: "שְׁלֹשָׁה בְּרוֹשִׁים דַּקִּים שְׁבוּיִים בֵּין הַטְּרָשִׁים... וְעוֹמְדִים בְּצָפוּף" (שנהר, ג 143).

צִפּוּף°, צִיפּוּף ז׳ [מן צפף, צִפֵּף] 1, דְּחִיסָה, עֲשִׂיַּת מַשֶּׁהוּ שֶׁיְּהֵא צָפוּף יוֹתֵר מִשֶּׁהָיָה: צִפּוּף הָאוֹתִיּוֹת בַּשּׁוּרָה, צִפּוּף הַטּוּרִים שֶׁל הַפְּלֻגָּה הַצּוֹעֶדֶת. 2, צְפִיפוּת, דֹּחַק: "אַתָּה הָרוֹאֶה בְּהַקָּהָל גּוֹלֶיךָ כֻּלָּם בְּצִפּוּף" (גרינברג, רחובות רסב). – [צִפּוּף־, צִפּוּפִים, צִפּוּפֵי־]

א׳ **צִפּוֹר, צִפֹּר** נ׳ [אוגריתית: עצר; אכדית: iṣṣuru; ארמית: צִפַּר; ערבית: עֻצְפּוּר] 1, שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל עוֹף הָעָף בָּאֲוִיר: "כֹּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמַיִם" (דברים ד יז). "כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ אוֹ עַל־הָאָרֶץ" (דברים כב ו). "צִפֹּר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם" (תהלים ח ט). צִפֳּרֵי־שִׁיר. צִפֳּרִים יַצִּיבוֹת בָּאָרֶץ. צִפֳּרִים נוֹדְדוֹת. מַסְּעֵי הַצִּפֳּרִים. 2* [בהשאלה] בּוּעָה בַּמַּיִם, שַׁלְפּוּחִית הָעוֹלָה בַּמַּיִם עַל־יְדֵי נְשִׁיבָה בָּהֶם אוֹ עַל־יְדֵי הֲטָלַת אֶבֶן לְתוֹכָם: "הָעוֹשֶׂה צִפּוֹר בַּמַּיִם" (מכשירין ה ב). – [צִפּוֹר־, צִפּוֹרִי; צִפֳּרִים, צִפֳּרֵי־]

– **צִפּוֹר־דְּרוֹר***, 1*, שֵׁם מְקֻבָּל בַּתַּלְמוּד לִדְרוֹר: "צִפּוֹר דְּרוֹר... שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מָרוּת" (ביצה כד.). 2° [בהשאלה] מָשָׁל לְמִי שֶׁפָּנוּי וְחָפְשִׁי מִכָּל עֹל: "וַאֲנִי בְּעַצְמִי הֲרֵינִי צִפּוֹר־דְּרוֹר, חָפְשִׁי כְּכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם" (מגדלי מו״ם, סה).

– **צִפּוֹר־נֶפֶשׁ***, ראה להלן ב׳ צִפּוֹר.

– **מִמְּעוּף־הַצִּפּוֹר**°, מִן הָאֲוִיר, לְפִי הַמַּרְאֶה הַמִּתְגַּלֶּה כְּשֶׁמַּבִּיטִים מִגָּבוֹהַּ עַל דְּבָרִים הַנִּמְצָאִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: צִלּוּם שֶׁטַח־אֲדָמָה מִמְּעוּף־הַצִּפּוֹר.

צפור-עדן (1/3)

– **צִפּוֹר־עֵדֶן**°, שֵׁם שֶׁל מִשְׁפַּחַת צִפֳּרֵי שִׁיר דּוֹמוֹת לְעוֹרְבִים (Paradiseidae). רֹב הַמִּינִים שֶׁל צִפֳּרֵי־עֵדֶן מְצוּיִים בְּגִינֵאָה הַחֲדָשָׁה וּבְאִיֵּי פַּפּוּאָה. הַזְּכָרִים מְצֻטָּיָנִים בְּבָרָק הַמַּתֶּכֶת שֶׁל נוֹצוֹתֵיהֶם וּבַהֲדַר זְנָבָם. הַנְּקֵבוֹת אֲפֹרוֹת אוֹ חוּמוֹת. צִפֳּרֵי־עֵדֶן שׁוֹכְנוֹת בְּסִבְכֵי יְעָרוֹת, נִזּוֹנוֹת בַּחֲרָקִים וּבְפֵרוֹת.

– **צִפֳּרִים חֲדָשׁוֹת – זְמִירוֹת חֲדָשׁוֹת**° [ביאליק, ילדות; על־פי לועזית] כָּךְ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם – הֶחָדָשׁ בָּא וְדוֹחֵק אֶת רַגְלֵי הַיָּשָׁן.

– **טוֹבָה צִפּוֹר בַּכַּף מִשְּׁתַּיִם עַל עָנָף**° [פתגם] טוֹב מְעַט מַמָּשִׁי וַדַּאי מֵהַרְבֵּה וְהוּא בְּסָפֵק, "בָּרִי וְשֶׁמָּא – בָּרִי עָדִיף".

– **הָרַג שְׁתֵּי צִפֳּרִים בְּאֶבֶן אַחַת**°, הִשִּׂיג בְּבַת־אַחַת שְׁתֵּי מַטָּרוֹת.

ב׳ **צִפּוֹר*** ז׳ [גם צִפּוֹר, צִפֹּר; הגיזרון לא הוברר] [רק בצירוף:]

– **צִפּוֹר־נֶפֶשׁ*** ז׳ 1*, כִּנּוּי לַגַּרְגֶּרֶת, קְנֵה־הַגָּרוֹן אוֹ חֵלֶק הַצַּוָּאר הַסָּמוּךְ לֶחָזֶה – הַמָּקוֹם בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא נוֹחַ לְהִפָּגַע וּלְהֵחָבֵל: "וְעַל מָה הִכָּהוּ, אִם עַל שׁוֹקוֹ אוֹ צִפּוֹר (צִפֹּר) נַפְשׁוֹ" (בבא קמא צ:). "כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ לְצִפּוֹר (צִפֹּר) נַפְשׁוֹ וְיָמוּת" (תוספתא מכות ה טו). 2° [בהשאלה] הַחֵלֶק הָרָגִישׁ וְהַיָּקָר בְּיוֹתֵר, עִקָּר, בָּבַת־עַיִן: "צִפּוֹר־הַנֶּפֶשׁ בְּתוֹרָתוֹ שֶׁל אַחַד הָעָם – הִתְרַכְּזוּת הָרוּחַ, תְּחִיַּת הַלֵּב" (ויסלבסקי, יחידים 7). "הָאַחֲוָה לְכָל חַי הִיא צִפּוֹר־נַפְשָׁהּ שֶׁל אִמָּא־הַדּוּ" (קרליבך, הודו 55). "הַדְּמָעוֹת הַשּׁוֹפְעוֹת חֶרֶשׁ מֵעֵינֶיהָ מְזַעְזְעוֹת אוֹתוֹ עַד צִפּוֹר־הַנֶּפֶשׁ" (טברסקי, לפידים 28). "בִּתִּי יוֹצֵאת יְרֵכַי, צִפּוֹר־נַפְשִׁי!" (אבן־זהב, שיילוק רכו).

צִפּוֹרָה° נ׳ [מן צִפּוֹר; במקרא שם פרטי, אשת משה] כִּנּוּי חִבָּה לְצִפּוֹר: "שָׁלוֹם רַב שׁוּבֵךְ, צִפֹּרָה נֶחְמֶדֶת" (ביאליק, אל הצפור). – [צִפּוֹרַת־, צִפּוֹרוֹת]

צִפּוֹרִי°, צִיפּוֹרִי° ת׳ [מן צִפּוֹר] הַדּוֹמֶה לְצִפּוֹר: "שָׁלַח אֶת צִפָּרְנָיו בְּפָנָיו הַצִּפּוֹרִיִּים" (ברקוביץ, סיפורים קכד). – [צִפּוֹרִית, צִפּוֹרִיִּים, ־רִיּוֹת]

צִפּוֹרִית° נ׳ [מן צִפּוֹר] 1, צִפּוֹרָה: "צִפֳּרִים וְצִפּוֹרִיּוֹת מִתְעַסְּקִים וְעוֹמְדִים מִקְּצַת הַבֹּקֶר וְעַד שְׁנַת הַלַּיְלָה" (עגנון, אלו רסח). "אוּלַי בַּחַלּוֹן נִתְכַּנְּפָה צִפּוֹרִית" (בסוק, מבחר שיר). 2, כִּנּוּי חִבָּה לְנַעֲרָה אֲהוּבָה: "הוֹ חֲבִיבָה, צִפּוֹרִית שֶׁלִּי, הִלָּחֲצִי אֵלַי" (יזהר, צקלג 445). – [צִפּוֹרִית־, צִפּוֹרִיּוֹת]

צִפּוֹרֶן, ראה צִפֹּרֶן.

צִפּוֹרֶת, ראה צִפֹּרֶת.

צִפּוּת* נ׳ [מן צפה, צָפָה] 1*, צִפִּיָּה, תִּקְוָה: "צִבְיוֹנוּ עֲשׂוֹת מְתָאֳרִים, צִפּוּתֵנוּ צִפּוּת מְשַׁחֲרִים" (דודי געמו, יוצר א׳ פסח). 2°, דָּבָר שֶׁהוּא צָפוּי וְעוֹמֵד מֵרֹאשׁ, שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת רְשׁוּת וּבְחִירָה חָפְשִׁית: "סְתִירָה זוֹ בֵּין הָרְשׁוּת וְהַצִּפּוּת – הָאָמָן הַגָּדוֹל מְיַשֵּׁב אוֹתָהּ" (קרכר, ריאליזם 70). – [צִפּוּת־]

צִפְחָה° נ׳ [ערבית: צַפִיחַה] מַחְצָב מֻרְכָּב מֵחֹמֶר וְצֹרֶן, בָּנוּי שְׁכָבוֹת־שְׁכָבוֹת דַּקּוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ הַמִּתְפַּצְּלוֹת בְּנָקֵל. – [צִפְחַת־, צְפָחוֹת, צִפְחוֹת־]

– **לוּחַ־צִפְחָה**°, לוּחַ שֶׁל צִפְחָה שְׁחֹרָה, עָשׂוּי לִרְשֹׁם עָלָיו בְּחֶרֶט מְיֻחָד הַמְּתֻקָּן אַף הוּא מִמִּין מְיֻחָד שֶׁל צִפְחָה.

א׳ **צַפַּחַת** נ׳ [ערבית: צַפְּחָה צר, פנים; צַפַּ׳חַ שטח, רדד] 1, כְּלִי־קִבּוּל קָטָן לְנוֹזְלִים, פַּךְ, כַּד: "צַפַּחַת הַמַּיִם" (שמואל א כו יא). "צַפַּחַת הַשֶּׁמֶן" (מלכים א יז יד). 2°, מֵימִיָּה, כְּלִי סָגוּר לִשְׁמִירַת מַיִם לְהוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ. – [צַפַּחַת־, צַפַּחְתּוֹ; צַפָּחוֹת, צַפְּחוֹת־]

ב׳ **צַפַּחַת*** נ׳ צַפִּיחִית (מכשירין ה ט) – ראה צַפִּיחִית. – [צַפַּחַת־, צַפָּחוֹת, צַפְּחוֹת־]

צָפִיד° ת׳ [מן צפד, צָפַד] נֻקְשֶׁה, אָשׁוּן: "הַטִּין הוּא חֹמֶר צָפִיד שֶׁאֵינוֹ מִתְגּוֹלֵל וּמִתְקַפֵּל" (ייבין, הכתב העברי 22). – [צְפִידָה, צְפִידִים, צְפִידוֹת]

א· **צְפִיָּה, צִיפִיָּה** נ׳ [מן א· צפה, צָפָה] תוחלת, תקוה, המתנה בקצר־רוח לדבר־מה: ״תכלינה עינינו אל־עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל־גוי לא יושע״ (איכה ד יז). ״המקו עיניה צפיות אין שחר״ (ביאליק, אלמנות). ״וכל הצפיות אך הבל המה ופתחי תקוה נסגרו״ (עגנון, אלו קכב). צפית האכר לגשם. – [צפית־, צפיות]

ב· **צְפִיָּה°** נ׳ מעטפה לכר – ראה צפית°.

צְפִיָּה^ נ׳ [מן א· צפה, צָפָה] 1°, הסתכלות, התבוננות, עריכת תצפית: צפיה בשמים. צפיה בצורת הירח. 2^, ראיה, מראה: ״עשר ספירות בלימה צפיתן כמראה הבזק״ (יצירה א ו). ״צפית שה לבית אבות״ (קליר, סידור 698). ״והיתה שפופרת של רבן גמליאל מתקנת למדת צפית אלפים״ (רש״י עירובין מג:). ״צמצום של עיון וצפיה פנימית״ (ביאליק, ומגדלי זקן). – [צפית־, צפיות]

צִפְיוֹן^ ז׳ [מן א· צפה] צפיה, תקוה: ״מכשת צפיון״ (מגילת אחימעץ, סז). – [צפיון־, צפיונות]

צַפִּיחִית נ׳ [אולי כבערבית: צַפִ׳חַ שטח] עוגה, רקיק, תופין: ״וטעמו (של המן) כצפיחת בדבש״ (שמות טז לא). – [צפיחית־, ־חיות]

– **כְּצַפִּיחִית בִּדְבַשׁ** [על־פי שמות טז לא, ראה לעיל], שם־דבר מקבל למאכל מתוק וערב ביותר: ״מאכל מלכים... טעם גן־עדן, כצפיחית בדבש״ (ברקוביץ, סיפורים רלב).

צְפִינָה^ נ׳ [מן צפן, צָפַן] הסתרות, התחבאות: ״הכתוב אומר שצפינתם לנקי חנם היא״ (רש״י משלי א יא). – [צפינת־]

צְפִיעַ ז׳ [רק עברית?] צואה, גלל: ״נתתי לך את־צפיעי הבקר תחת גללי אדם ועשית את־לחמך עליהם״ (יחזקאל ד טו). – [צפיע־, צפיעים, ־עי־]

צְפִיעָה נ׳ [אולי בהרחבה מן צפיע] כנוי לפעוטה, תינוקת: ״הצאצאים והצפעות״ (ישעיה כב כד). – [צפיעת־, ־עות]

צְפִיפָה^ נ׳ (הלכות פסוקות)–[בימינו רווחת יותר הצורה: צפיפות, ראה להלן]

צְפִיפוּת° נ׳ [מן צפוף] 1, דחק, רבוי יתר של דברים או בני־אדם במקום מסים: הצפיפות באולם היתה רבה. בחדר היה מחנק מרב צפיפות. 2, דחיסות, סמיכות יתרה: צפיפות השערות. צפיפות השנים במסרק. 3 (בפיסיקה) שעור היחס שבין כבדו של חמר מסים לכבדם של המים באותו נפח: צפיפות הברזל היא 7.85 [ראה גם ״משקל סגלי״] – [צפיפות־]

צָפִיר ז׳ [אכדית: sapir; ארמית: צפירא] 1, תיש, שעיר: ״והצפיר קרן חזות בין עיניו״ (דניאל ח ה). 2, יש מכנים בשם זה ביחוד תיש צעיר. – [צפיר־, צפירים, צפירי־]

– **צְפִיר־עִזִּים** (דברי הימים ב כט כא), הזכר בעזים, תיש.

א· **צְפִירָה°** נ׳ [ראה א· צפר, צָפַר; ערבית: צַפִ׳יר] קול שריקה עזה, על־פי־רב ממשכת, לשם הודעה או אזהרה: צפירת אזעקה. צפירת המכוניות להזהרת עוברי־דרכים. – [צפירת־, צפירות]

ב· **צְפִירָה** נ׳ [השווה ערבית: צַ׳פִ׳יר, צַ׳פִירַה מקלעת] 1, זר, נזר, עטרה: ״לעטרת צבי ולצפירת תפארה״ (ישעיה כח ה). 2*, כריכה, מקלעת: ״הקפה משיעשה שתי צפירות לרחב שלה״ (כלים טז ג). – [צפירת־, צפירות]

ג· **צְפִירָה** נ׳ [אולי קרוב לערבית: צַ׳רַה שעת־כושר] 1, תור, השעה היעודה: ״באה הצפירה... בא העת, קרוב היום״ (יחזקאל ז ז). 2 [לדעה אחרת, כהוראת הארמית: צַפְרָא בוקר] בקר, שחר: ״הנה היום הנה באה יצאה הצפירה״ (יחזקאל ז י). ״וסר צלי ובאה הצפירה״ (הנגיד, דיואן 6). ״ויהי נגה הצפירה חותם נפשו״ (ביאליק, מגילת ו). ״אהבת ציון היתה צפירת חיי ושיר השירים התרונן בלב״ (ויסלבסקי, תר״ ילדותי 210). ״הצפירה״ – שמו של אחד מראשוני העתונים היומיים העברים בגולה. – [צפירת־, צפירות]

צְפִירָה* נ׳ [אולי מיוונית: speira שם יווני לציון שתי מחלקות חיילים בצבא רומא] גדוד־חילים: ״למלך בשר־ודם שבא למדינה ועליו צפירה מקיפתו וגבורים מימינו ומשמאלו״ (מכילתא לז.). – [צפירת־, ־רות]

צָפִית נ׳ [אולי מן ב· צפה] צפוי, מפה לשלחן [לפי הבנה זו בישעיה כא ה: ״ערך השלחן, צפה הצפית״] [לדעה אחרת:] צופים או תצפית. – [צפית־, צפיות]

צְפִית°, צִיפִית נ׳ [מן ב· צפה, צִפָּה] כסוי לכר או לשמיכה, מעטפת לכלי־מטה: סדינים וצפיות. – [צפית־, צפיות]

צֶפֶּלִין◊ ז׳ [על שם האציל הגרמני von-Zeppelin שרכש את תכניותיו של הממציא היהודי דוד שוורץ ובנה הראשון ספינת־אויר בשנת 1900] כנוי מקבל לספינת־אויר נטה: כדור־מארך מוצק ממלא מימן או הליום, שהם גזים קלים הרבה מן האויר, ומונע על־ידי מנוע והגה. נקרא גם ״דיריז׳בל״. – [צפלינים]

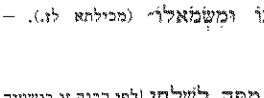
צפלין

א· **צפן** [קרוב אל שפן, ספן, טמן]

~ פע׳ **צָפַן** פ״י 1, הסתיר, החביא, הטמין: ״ותצפנהו (יוכבד את משה) שלשה ירחים״ (שמות ב ב). ״מה רב טובך אשר־צפנת ליראיך״ (תהלים לא כ). ״אבל מפני זה בלבד לא הייתי צופן מחשבתי בלבי״ (אחד העם, סט). ״אך דמותו צפנתי בלבבי״ (ביאליק, אבי). ״מה כונה תצפן בדבריה?״ (בורלא, נשים 19). המבצע צופן בחבו סכנות מרבות. 2, ארב, טמן פח למישהו: ״לכה אתנו נארבה לדם, נצפנה לנקי חנם״ (משלי א יא). – [לצפן, צופן, צפון, יצפן]

~ נפ׳ **נִצְפַּן**, נסתר, נטמן: ״כי עיני על־כל־דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא־נצפן עונם מנגד עיני״ (ירמיה טז יז). ״עוד דממה כבירה בלבבי נצפנה״ (ביאליק, לא תכח). ״ברחמנות זו נצפנה התראה גדולה״ (ברגר, א 125). – [להצפן, נצפן, יצפן]

~ הפ׳ **הִצְפִּין** פ״י הסתיר, הטמין: ״ותצפנהו שלשה ירחים ולא־יכלה עוד הצפינו (= הצפינו)״ (שמות ב ב–ג). ״אל תמנע דבר בעולם ואל תצפין את חכמתך״ (בן־סירא ד כה). ״סופה להגלות ולא יוכלו עוד הצפינה באמצעים ׳פסיכולוגיים׳״ (אחד העם, שצד). – [להצפין את־, מצפין, יצפין]

~ הפ׳ **הצפן** °, הסתר, הטמן: האוצר הצפן באדמה. – [מצפן, יצפן]

ב. **צפן** [מן צפון]

~ הפ׳ **הצפין** * פ״ע פנה לצד צפון, הפך מן ״הדרים״: ״הרוצה שיחכים – ידרים, ושיעשיר – יצפין״ (בבא בתרא כה:). ״קסיופיה הצפינה״ (יזהר, צקלג 584). ״לא בניא ולא בהר הוא יצפין וגם ידרים״ (בסוק, מבחר קנח). – [להצפין, מצפין, ־־]

ג. **צפן** [מן צפן]

~ פע׳ **צפן** ° פ״י ערך צפן, רשם בכתב־סתרים: שרות המודיעין צפן את המברקים שנשלחו לשגרירות. – [לצפן, מ־, יצפן]

~ פע׳ **צפן** °, נערך בצפן, נרשם בכתב־סתרים: כל המברקים שנשלחו לחוץ־לארץ על־ידי השגרירות צפנו. – [מצפן, יצפן]

צפן°, צופן ז׳ [מן צפן, צפן] ״קוד״, מפתח לכתב־סתר: הדיפלומטים מעבירים ידיעות לממשלותיהם באמצעות צפן הידוע רק להם ולא לזרים. פענוח הצפן. – [צפן־, צפנו; צפנים, צפני־]

צפנת נ׳ [בהשאלה משמו המצרי של יוסף, בראשית מא מה: צפנת פענח, שהובן על־ידי המפרשים: צפונות מגלה; ראה ערך פענח] סוד, דבר צפון ונסתר: ״שם כתם אופיר, ושהם יקר וספיר... גפרית ומלח, וכל צפנת פענח״ (אברהם אבן־עזרא, ב 49). ״ליל שמורים פענח צפנת מעבדיו, סודו אל עבדיו״ (מעריב ליל ב׳ פסח, ליל שמורים). – [והשם בפיליאור:]

– **צפנת פענח**, כנוי לחכם היודע לפענח ולגלות נסתרות: ״עד שבא אחרי־כן חכם מחכם, צפנת פענח, ונסתכל בכתב זה בעינא פקיחא וראה״ (מגדלי מו״ס, עח). ״יזמין נשיא הרפובליק(ה) את צפנת פענח זה לבוא אליו״ (סוקולוב, במראות 245).

צפע ז׳ [רק עברית?] 1. נחש ארסי ממשפחת הצפעונים המצוי ביותר בארץ (Vipera palestinae). ארכו עד מטר ושלושים סנטימטר בערך. גופו עבה, זנבו קצר מאד. צבעו הכללי צהב־אפר. לארך גופו פס עקלתון חום. עקר מזונו – עכברים וחלדות. נשיכתו מסכנת מאד. ״כי־משרש נחש יצא צפע״ (ישעיה יד כט). 2 ° [בהשאלה] שם־דבר למשהו ארסי, רשע: ״לא אדע מקום נחבאת, אך צפע לעגי ימצאך בכל״ (כהן, שירים פח). – [צפע־, צפעים, צפעי־]

צפע (1/15)

צפעון* (צפעון שחור °) ז׳ נחש ארסי ממשפחת הצפעונים (Atractaspis eingadensis). צבעו שחור, קשקשי גופו חלקים וראשו מכסה כעין מגנים. ״מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים, כך המריש היין בין נח לבניו״ (ויקרא רבה יב). – [צפעון־, צפעונים, ־ני־]

צפעוני תו״ז 1 ז׳ משפחת נחשים ארסיים המצידים במנגנון־ארס משכלל (Viperidae). ראשם משלש. בקדמת לסתותיהם העליונות שתי שני ארס גדולות כפופות וחלולות, שדרכן שופע הארס מבלוטות שבצדי הראש. הצפעונים הם בעלי־חיים ליליים. ״הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין־להם לחש״ (ירמיה ח יז). ״אחריתו כנחש ישך וכצפעני יפריש״ (משלי כג לב). 2 ° ת׳ כשל צפעוני, ארסי, עוקצני: ״הדומיה הצפעונית כמו הוסיפה ארס מכוה לעקיצותיהן״ (גנסין, א 31). ״ים שנאה תמיד יהמה, יחמר בנשמתו הצפעונית״ (שמעוני, הביבר 252). – [צפעונים, צפעוני־; צפעונית, ־ניים, ־ניות]

צפף [ערבית: צ׳פ׳ הצטרף, אסף]

~ פע׳ **צפף** * פ״י דחס, הדק, לחץ [מצוי רק הבינוני־פעול צפוף – ראה ערך זה]

~ נפ׳ **נצפף** *, נלחץ, נדחק: ״׳ויתיצבו׳ – נצפפו״ (מכילתא סד:). ״בתחתית ההר נצפפו״ (מדרש הגדול שמות יט ז). ״אז נסעו... יהודים למאכלת כבשן... נצפפים״ (גרינברג, רחובות נה). ״הסקרנים... נצפפים למסדרונות״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 241). – [להצפף, נצפף, יצפף]

~ פע׳ **צפף** °, **צופף** ° פ״י דחס, כבש ודחק יחד: ״תומא צפף את גביניו ופניו נזדעפו״ (קבק, במשעול 276). ״אי שצפף על גבו עצי ערבה רכים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 400). ״גדוד הפרשים... הגיח על כרכרתו של פיאר וצפף את הדרך״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 180). ״מארגני האספה צופפו את הקהל הרב בחדר קטן. צפפתי את האותיות. – [לצפף את־, מצפף, י־; לצופף, מ־, י־]

~ פע׳ **צפף** °, **צופף** °, נלחץ ונדחק זה אל זה: כתב מצפף, קהל מצופף. – [מצפף, יצפף; מצופף, יצופף]

~ הת׳ **הצטופף** *, **הצטפף** °, נדחק זה לזה, היה סמוך ולחוץ יותר מדי זה אל זה: ״פתוכים ממריאים וידו להצטופף בצלו להסתופף״ (אביתור, לפי שירכן א 60). ״נצטופפו הבתים פה וזה לזה נדחקו״ (למדן, במעלה סד). ״גדל המעגל ונדחק ונצטפף״ (בורלא, אשתו 113). ״נדחקו ונצטפפו כל השבעה על הנ״פ״ (יזהר, שיירה 94). קהל רב הצטופף בכניסה לאולם האספה. בבקשה לא להצטופף! – [להצטופף, מצ־, יצ־, להצטפף, מצ־, יצ־]

~ הפ׳ **הצפיף** ° פעו״י 1 פ״י גרם שיהא צפוף, כוץ: ״תמו שדות, באו בתות והן מצפיפות שיחיהן״ (יזהר, שיירה 22). ״עיני תכול מצפיפה על נקלה, משמורות זלגו דמעות שפעה״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 357). 2 פ״ע נעשה צפוף, נדחס ונדחק: ״חוצותיה של עיר הצפיפו והלכו״ (שמיר, מלך 514). – [להצפיף את־, מ־, י־]

צפף° ז׳ [מן צפף] הצטופפות, צפיפות, דחק: ״ביתר צפף נצטופפו הבתים פה וזה לזה נדחקו״ (למדן, במעלה סד). ״בצפף עדרים התגובבו בגבה העננים״ (שלונסקי, אבני 20). ״צפף התנועה״ (הלקין, משבר 261). – [צפף־]

צפפה° נ׳ [מן צפף] ערמה צפופה, גוש שנתלכד: ״באמצע היה כל גלם הגוש הזה, הגדוש ובלום, כצפפה של רגבי קרח לעת הפשרת הנהר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 372). – [צפפת־]

צפצוף* ז׳ [מן צפצף, צפצף] שריקה, השמעת קול חד ודק כקול צפור: ״צפצוף הלשון״ (אותיות דר׳ עקיבא, ל). ״צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול״ (רש״י ויקרא יד ד). ״ואין דבורנו...

אלא כצפצוף הזרזיר״ (כוזרי ב כד). ״ויבואו העורבים... והרי הן מצרין לחברו בקולם וצפצופם״ (רמב״ם, שכנים יא ח). ״רובצת תרנגלת פרושת כנפים ומתחתיה צפצוף אפרוחיה עולה״ (מנדלי מו״ס, רפה). ״כל צפצוף קל של צפור מתעוררת״ (ביאליק, הבריכה). — [צפצוף־, צפצופים, ־פי־]

— **בצפצוף מצפצפים**ˆ [שאול בשינוי־משמעות מן הפיוט ״כל שנאני שחק״, יוצר ב׳ ראש־השנה] [בלשון־הדיבור ובהלצה] בזים לדבר, אין מתחשבים בו כלל.

א· צפצף [ארמית: צפצף; ערבית: צפצף; המקור — בחיקוי לקול הצפור]

~ פע׳ **צ פ צ ף** פ״ע 1. שרק, השמיע קול צפצוף: ״כסוס עגור (כסיס ועגור) כן אצפצף, אהגה כיונה״ (ישעיה לח יד). ״והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף״ (ישעיה כט ד). ״בצפצוף מצפצפים״ (כל שנאני, יוצר ב׳ ראש־השנה). ״שיר זמיר המצפצף והומה״ (ביאליק, שירה). 2* [בהשאלה] השמיע קול דק: ״ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן״ (בראשית רבה סה). ״בצפצפו ׳אמא׳ ובמלמלו ׳אבא׳״ (ביאליק, אם ועוללה). 3° [בלשון־המונית ובדרך־הלצה] בז, לא שם לבו לדבר: ״הריני מצפצף עליו!״ — [לצפצף, מצפצף, י־]

~ פע׳ **צ פ צ ף** °, נשמע קול צפצוף: ״וירעש ויצפצף״ (ביאליק, צפרירים). ״נשתלט בחלל קול רנה כוללת של נחרה מצפצפת״ (טביב, דרך 38). — [מצפצף, יצפצף]

— **לא היה פוצה פה ומצפצף** [על־פי ישעיה י יד], לא היה מערער, לא קם איש להתנגד לדבר.

ב· צפצף [מן צפף; ואולי קרוב אל צוף, צף, או אל צמצם]

~ פע׳ **צ פ צ ף** * פ״ע 1. נדחק ועלה, התלבט: ״אף אתה בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופך, אני משיבה לך״ (ויקרא רבה לד). [ויש מגיהים כאן: מצפצפת = מצטפצפת, ראה להלן]. 2. צף ועלה, כצבץ: ״וראו אילת השחר שבקעה אורה... כך תהיה גאלתן של ישראל — מצפצפת״ (שיר השירים רבה י). — [לצפצף, מצפצף, י־]

~ התפ׳ **ה צ ט פ צ ף** *, היה בדחק ובצמצום, נצרך מאד: ״מעשה שנצטפצפו אנשי לודקיא בשמן״ (ספרי וזאת קמח). — [להצטפצף, מצ־, יצ־]

ג· צפצף [קרוב אל ספסף 5; השווה ערבית: צפ׳ לזקק]

~ התפ׳ **ה צ ט פ צ ף** *, **ה צ פ צ ף** *, נתהבהב באש, נזדקק: ״שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצטפצפין ועולין הימנה ומתרפאין״ (תוספתא סנהדרין יג ג). ״בינונים יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין״ (ראש השנה טז—יז). — [להצטפצף, מצ־, יצ־; להצפצף, מצ־, יצ־]

צפצפהˆ נ׳ [מן א· צפצף, צפצף] 1°. משרוקית קטנה המשמיעה קול צפצוף חד. 2ˆ. צפצוף: ״אוהב לצפצף טוב ולא יכחש בזה במה שתאהב צפצפה״ (הנגיד, דיואן 141). — [צפצפת־, צפצפות, צפצפות־]

צפצפה נ׳ [ערבית: צפ׳צאפ׳] עץ־נוי תרבותי ממשפחת הערבתיים (Populus). אחד ממיני הצפצפה (״צפצפת־הפרת״) גדל בר בחופי הירדן ומהוה יחד עם צמחים אחרים את ״גאון הירדן״. ״קח על־מים רבים צפצפה שמו״ (יחזקאל יז ה). — [צפצפת־, צפצפות, צפצפות־]

צפצפני° ת׳ [מן א· צפצף, צפצף] הנשמע כעין צפצוף, דק ומצפצף: ״קולו המרכך, הנשי והצפצפני״ (צמח, ב 10). ״להשתלט על חמשים כאלה בקולות הצפצפניים שלנו״ (איתן, ברקיע 60). — [צפצפנית, צפצפניים, ־ניות]

צפצפת°, צפצופת נ׳ [מן א· צפצף, צפצף] שפע צפצופים: ״צפצפת־צפרים וצלצלים של צפרירים״ (רבינוב, אמיתי קגב). — [צפצפת־]

צפקˆ ז׳ (קאנון א א) [מערבית: צפ׳אק] קרום־הכרס, הקרום המצפה את חלל הבטן (Peritoneum). — [צפק־, צפקו]

צפקת° נ׳ [מן צפק] דלקת־הצפק (Peritonitis). — [צפקת־]

א· צפר [ערבית: צפ׳ר; ראה גם צופר, א· צפירה]

~ פע׳ **צ פ ר** ° פ״ע שרק, השמיע קול צפירה, תקע בצופר: ״אי בזה בקצוי העיר צפרו קטרים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 423). המכונית צפרה להזהיר את עוברי־הרחוב. צופרי־האזעקה הפעלו וצפרו שעה ארכה. — [לצפר, צופר, יצפר]

~ הפ׳ **ה צ פ י ר** ° פ״י השמיע קול צפירה: הצופר הצפיר שלש צפירות ארכות. — [להצפיר, מצפיר, יצפיר]

ב· צפר [השווה ארמית: צפרא בוקר; לפי הבנה זו בכתוב היחיד בשופטים, ראה להלן:]

~ פע׳ **צ פ ר** פ״ע השכים וחזר, ירד בבקר: ״מי ירא וחרד ישב ויצפר מהר גלעד״ (שופטים ז ג). ״אל אהלו המחנות צפרו״ (גבירול, א 57). — [לצפר, צופר, יצפר]

צפר, ראה צפור.

א· צפרˆ, **צפר**ˆ ז׳ [מארמית: צפרא בוקר] בקר: ״מלמדי ספר נשף וצפר״ (אבל אעורר, לט׳ באב). ״ערב אומרים מי יתן צפרים ובקר מצפים מי יגלה אורים״ (החרישו, לט׳ באב). ״ואיש לא יחכה לאור הצפר״ (המאירי, המוקד קנב). — [צפר־, צפרים, צפרי־]

ב· צפרˆ ז׳ [מן ב· צפירה] נזר, עטרה: ״חשך מעלי מעיל הוד וצפר״ (פיוטים, סידור 608). — [צפר־, צפרים, צפרי־]

צפר° ז׳ [מן צפור] אדם העוסק בגדול צפרים ובחקר חייהן: צפר בגן־החיות. חוג של צפרים בבית־הספר. — [צפר־, צפרים, צפרי־; צפרית, צפריות]

צפרא* ז׳ [ארמית] בקר (תענית כב.) [רווח בצירוף:]

— **צפרא טבא**ˆ (אורח חיים, סי׳ סט), בקר טוב! ברכה מקבלת בפי הנפגשים בשעות־הבקר: ״צפרא טבא, סנדרל!״ (מנדלי מו״ס, סג). ״הוא היה מקדים שלום ו׳צפרא טבא׳ אפלו לנכרי בשוק״ (ביאליק, אריה ו).

צְפַרְדֵּעַ נ׳ [ארמית: אוּרְדְּעָא; ערבית: צִ׳פְדַע] סוג שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים מִמַּחְלֶקֶת דּוּ־חַיִּים (Rana). הַצְּפַרְדֵּעַ שׁוֹכֶנֶת בְּמִקְוֵי־מַיִם מְתוּקִים אוֹ בַּיַּבָּשָׁה שֶׁבְּקִרְבַת הַמַּיִם. עוֹרָהּ חָלָק וְרִירִי. צִבְעָהּ הַכְּלָלִי זֵיתִי־חוּם. רַגְלֶיהָ הָאֲחוֹרִיּוֹת אֲרֻכּוֹת מְאֹד, בַּעֲלוֹת קְרוּמֵי־שְׂחִיָּה, מֻתְאָמוֹת לִקְפִיצָה וְלִשְׂחִיָּה. הִיא נִזּוֹנָה בַּחֲרָקִים שֶׁהִיא צָדָה אוֹתָם בִּלְשׁוֹנָהּ הַדְּבִיקָה. בְּעוֹנַת

צפרדע (1/3)

הָרְבִיָּה בָּאָבִיב שׁוֹהוֹת הַצְּפַרְדְּעִים כָּל הַזְּמַן בַּמַּיִם וְהַזְּכָרִים מַשְׁמִיעִים קוֹל קִרְקוּר חָזָק. הַתְקָפַת הַצְּפַרְדְּעִים הָיְתָה הַמַּכָּה הַשְּׁנִיָּה שֶׁבָּאָה עַל הַמִּצְרִים: "הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים" (שמות ז כז). — [צְפַרְדֵּעַ־, צְפַרְדְּעִים, צְפַרְדְּעֵי־]

— **אִישׁ־צְפַרְדֵּעַ** °, כִּנּוּי לְאַמּוֹדַאי מֻמְחֶה בִּצְלִילָה לִמְעַמַּקִּים, בְּיִחוּד לְשֵׁם חַבָּלָה בִּסְפִינוֹת אוֹ בְּצוֹלְלוֹת שֶׁל הָאוֹיֵב.

צַפְרוֹנוּת ° נ׳ [מן צָפִיר תיש, ובהקבלה ללועזית: קַפְּרִיסָה, שהיא מלאטינית: caper תיש] גַּחְמָנוּת, עַקְשׁוּת, קַפְּרִיסִיּוּת. — [צַפְרוֹנוּת־]

צַפְרוֹנִי ° ת׳ [מן צפרונות] גַּחְמָן, קַפְּרִיסִי, עִקֵּשׁ, עַקְשָׁן וַהֲפַכְפַּךְ: נַעַר צַפְרוֹנִי. — [צַפְרוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

— **צַפְרוֹנִית** ° תה״פ [במוסיקה] בְּמַשּׁוּבָה, קַפְּרִיצ׳וֹזוֹ.

צַפָּרוּת ° נ׳ [מן צַפָּר] טִפּוּל בְּצִפֳּרִים, גִּדּוּל צִפֳּרִים וְחֵקֶר חַיֵּיהֶן: חוּג לְצַפָּרוּת. — [צַפָּרוּת־]

צְפִירִיר ° ז׳ [מן צַפְרָא בוקר] 1 ° [בספרות־הקבלה, על־פי הארמית, תרגום יונתן לתהלים קכא ו ועוד] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַשֵּׁדִים אוֹ הַמַּזִּיקִים הַמּוֹפִיעִים כִּבְיָכוֹל בְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, רוּחַ־בֹּקֶר רָעָה (בְּהַקְבָּלָה לְ"לִילִית" שֶׁשְּׁלִיטָתָהּ בַּלַּיְלָה): "לְהַחֲלִיצֵנוּ מִכָּל מִקְרִים רָעִים וּמִפַּחַד וְאֵימָה... וּמִשֵּׁדִין וּמִלִּילִין וּמִכָּל מִינֵי צְפִירִירִין" (חמדת ימים ב, תפלה לערב ראש־חודש אדר). 2 ° [בספרות החדשה ובהיפוך התכונה הרעה] כִּנּוּי לְרוּחַ־בֹּקֶר נְעִימָה, רוּחַ עַלִּיזָה אוֹ קֶרֶן־אוֹר הַמְפַזֶּזֶת בִּשְׁעוֹת־הַבֹּקֶר: "בַּקַּיִץ הָיִיתִי יוֹדֵעַ צְפִירִירִים, עֲדַת כְּרוּבִים קַלִּים, בְּנֵי־נֹגַהּ מַזְהִירִים" (ביאליק, זוהר). "שֶׁקֶט חֲכַלִילִי, צָהֳלֵי־צִפְצֵפֶת־צִפֳּרִים וְצִלְצְלִים שֶׁל צְפִירִירִים" (רבינוב, אמיתי קנב). — [צְפִירִיר־, צְפִירִירִים, ־רֵי־]

צַפְרִית ° נ׳ [מן צַפְרָא בוקר] [במוסיקה] שִׁיר־בֹּקֶר (Aubade).

א׳ **צִפֹּרֶן, צִיפּוֹרֶן** נ׳ [אכדית: ṣupru; ארמית: טוּפְרָא; ערבית: טִ׳פְ׳ר] 1, עִצּוּי קַרְנִי בִּקְצֵה אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם: "וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ" (דברים כא יב). "נְטִילַת צִפָּרְנַיִם" (ירושלמי מועד קטן פב א). לְחַיּוֹת־הַטֶּרֶף וּלְעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים צִפָּרְנַיִם חֲזָקוֹת וְחַדּוֹת. 2 °, קָנֶה־מַתֶּכֶת מְחֻדָּד וְסָדוּק בְּאֶמְצָעוֹ שֶׁמַּרְ־

צפורן (2)

כִּיבִים עַל יָדִית וְטוֹבְלִים בִּדְיוֹ לִכְתִיבָה: צִפֹּרֶן־מַתֶּכֶת. צִפֹּרֶן־זָהָב בְּעֵט־נוֹבֵעַ. 3 [במקרא] חֶרֶט חַד לִכְתִיבָה וְלַחֲקִיקָה: "כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל, בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר" (ירמיה יז א). 4 *, כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַדְּקָרִים אוֹ כְּלֵי־הַחֲפִירָה בִּימֵי הַתַּלְמוּד (תוספתא שבת יד א).

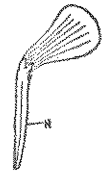

עלה כותרת
א - צפורן

5 ° [בתורת הצמחים] הַחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן וְהַצַּר שֶׁל עֲלֵה־כּוֹתֶרֶת. — [צִפֹּרֶן־, צִפָּרְנוֹ; צִפָּרְנַיִם, צִפָּרְנֵי־ (להוראה 1); צִפָּרְנִים, צִפָּרְנֵי־ (להוראות 2, 3, 4, 5)]

— **נָטַל צִפָּרְנָיו** * (שבת י ז), גָּזַז אֶת קְצוֹת הַצִּפָּרְנַיִם.

— **חֵלֶק כְּצִפֹּרֶן** * (בראשית רבה כ), מָשָׁל לְדָבָר חָלָק בְּיוֹתֵר.

— **נְטִילַת צִפָּרְנַיִם** * (ירושלמי מועד קטן פב א), גְּזִיזַת צִפָּרְנַיִם.

— **טוֹבָה צִפָּרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים מִכְּרֵסָן שֶׁל אַחֲרוֹנִים** * (יומא ט:), [דיבור כשלי] הָאַחֲרוֹנִים אֵינָם מַגִּיעִים בְּחָכְמָתָם וּבְעֶרְכָּם אַף לְקַרְסֻלֵּיהֶם שֶׁל הָרִאשׁוֹנִים.

— **אֵינוֹ שָׁוֶה אֶת צִפָּרְנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי** ° [בלשון־הדיבור] אֵינוֹ מַגִּיעַ אַף לְקַרְסֻלָּיו, הוּא נָחוּת מִמֶּנּוּ לְאֵין־עֲרוֹךְ.

— **צָעַק מִתּוֹךְ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו** * [על־פי בראשית רבה צג, ושם: המלאך צעק מתחת לציפרני רגליו של יהושע שהתנפל עליו] צָעַק מִתּוֹךְ כְּאֵב רַב. צָעַק מָרוֹת.

— **נֶאֱחַז בְּצִפָּרְנָיו בְּדָבָר** ° [בהשאלה] דָּבַק בְּכָל כֹּחַ וְלֹא הִרְפָּה מִמֶּנּוּ, לֹא רָצָה בְּשׁוּם פָּנִים לַעֲזֹב אוֹתוֹ: הָאִכָּר נֶאֱחַז בְּצִפָּרְנָיו בְּאַדְמָתוֹ.

צפרני־החתול

— **צִפָּרְנֵי־הֶחָתוּל** ° ז׳ צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, בַּעַל פְּרָחִים צְהֻבִּים אוֹ כְּתֻמִּים (Calendula). אֲחָדִים מִמִּינֵי צִפָּרְנֵי־הֶחָתוּל מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי־נוֹי. נִקְרָאִים כֵּן עַל־שׁוּם פֵּרוֹתֵיהֶם, שֶׁחֵלֶק מֵהֶם הֵם בַּעֲלֵי מַקּוֹר הַדּוֹמֶה לְצִפָּרְנַיִם שֶׁל חָתוּל.

ב׳ **צִפֹּרֶן** *, **צִיפּוֹרֶן** ז׳ [ארמית: טוּפְרָא — תרגום השם המקראי שְׁחֵלֶת, שמות ל לד, ורש״י מבאר שם: "שורש בושם חלק ומצהיר כצפורן", ובלשון המשנה קרוי "צפורן"] 1 °, צֶמַח־נוֹי בַּעַל פְּרָחִים צִבְעוֹנִיִּים רֵיחָנִיִּים וְנָאִים (Dianthus). אֲחָדִים מִמִּינֵי הַצִּפֹּרֶן גְּדֵלִים בַּר בְּאַרְצֵנוּ. 2 *, אֶחָד מִצִּמְחֵי־הַבֹּשֶׂם שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲקִים בַּמִּקְדָּשׁ לִקְטֹרֶת (כריתות ו׳). סוֹבְרִים כִּי הוּא הָעֵץ הַטְּרוֹפִּי הַיָּרוֹק־עַד Eugenia caryophyllata, שֶׁנִּצָּנֵי פְּרָחָיו הַמְיֻבָּשִׁים רֵיחָנִיִּים וַחֲרִיפִים וּמְשַׁמְּשִׁים כְּתַבְלִינִים, וּבְיָמֵינוּ גַּם לְהַפָּקַת שֶׁמֶן הַמְשַׁמֵּשׁ בִּרְפוּאָה. — [צִפֹּרֶן־, צִפָּרְנִים, צִפָּרְנֵי־]

צפורן

צִפָּרְנִית °, **צִיפּוֹרְנִית** נ׳ [מן צִפֹּרֶן] צֶמַח־בָּר מִמִּשְׁפַּחַת הַצִּפָּרְנַיִּים (Silene). מִינֵי הַצִּפָּרְנִית נְפוֹצִים מְאֹד בְּאַרְצֵנוּ. פְּרָחֶיהָ צִבְעוֹנִיִּים וְנָאִים. — [צִפָּרְנִית־, צִפָּרְנִיּוֹת]

צפרנית

צִפֹּרֶת *, **צִיפּוֹרֶת** נ׳ [מן צִפּוֹר] 1 °, צִפּוֹרָה, כִּנּוּי־חִבָּה לְנַעֲרָה אוֹ לְאִשָּׁה אֲהוּבָה: "שְׁלָשְׁתָּן מֵתוּ, וְאַף הַצִּפֹּרֶת שֶׁלִּי מֵתָה" (עגנון, אורח 364). 2 °, כִּנּוּי לְפַרְפַּר: "יָמִים רַבִּים פִּזְּזָה כְּצִפֹּרֶת לְבָנָה" (ביאליק, ואם). "הַצִּפֹּרֶת הָרִאשׁוֹנָה

נִבְרְאָה מֵאוֹר הַיּוֹם" (יעקב שטיינברג, טו). "כֹּה הַצִּפֹּרֶת מְהַבְהֶבֶת, וְגַף טוֹפַחַת מְגֻנָּן בְּיַד פּוֹחֵז־שֶׁל־בֵּית־רַבָּן" (שלונסקי, תר׳ פושקין 97). — [צִפֹּרֶת־, צִפֳּרוֹת, צִפֳּרוֹת־]

— **צִפֹּרֶת־כְּרָמִים*** נ׳ 1* אֶחָד מִמִּינֵי הָאַרְבֶּה שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (חולין סה.) 2°. כִּנּוּי לְפַרְפָּר: "מְשַׂחֵק וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ כְּאֶחָד וְרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ מִין צִפֹּרֶת־כְּרָמִים" (מגדלי מו״ס, רצט). "כְּגֶוַע בְּעֶרֶב הַיּוֹם בֵּין פִּרְחֵי בְשָׂמִים צִפֹּרֶת־כְּרָמִים" (ביאליק, איך).

צֶפֶת נ׳ [רק פעם אחת במקרא; אולי מן ב׳ צפה כסה] כּוֹתֶרֶת, קִשּׁוּט בְּרֹאשׁ עַמּוּד: "וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים... וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁוֹ" (דברי הימים ב ג טו). "וּבְנֹגַהּ שֶׁיָּצְקָה הַשֶּׁמֶשׁ הַבָּאָה עַל צֶפֶת הָאָרוֹן וּכְרוּבָיו מִלְמַעְלָה" (ביאליק, המתמיד). — [צֶפֶת־, צִפְתּוֹ; צְפָתוֹת. צִפְתוֹת־]

צפ״ת ר״ת 1. צְבִי פְּאֵר תִּפְאַרְתּוֹ. 2. צִיצִית, פֵּאָה, תְּפִלִּין.

צ״צ ר״ת צִדְקָתְךָ צֶדֶק.

צָץ פ״ע — ראה צִיץ.

צֶצֶה* ז׳ ראה ערך זְבוּב, זְבוּב טְסֶה־טְסֶה°.

צִצִּים ז״ר ראה ערך צִיץ.

צָקוּן [מלה סתומה בכתוב: "צָקוּן לַחַשׁ מוּסָרְךָ לָמוֹ" ישעיה כו טז, ושם כנראה צָקוּן = יָצְקוּ, כלומר, שפכו שיח בלחש; לפי הבנה זו רווח הצירוף:]

— **צָקוּן (צְקוּן־) לַחַשׁ** או **צָקוּן**, כִּנּוּי מְלִיצִי לְהִשְׁתַּפְּכוּת־הַנֶּפֶשׁ, תְּפִלָּה מִתּוֹךְ כַּוָּנָה עֲמֻקָּה, מְרִי־שִׂיחַ: "קַבֵּל צְקוּנִי כִּבְמִכְלַל יֹפִי" (מורה חטאים, יוצר יום כפור). "צָקוּן לַחֲשֵׁנוּ כְּחַטַּאת כִּפּוּרִים רְצֵה נָא" (סידור רס״ג, שיא). "אֲמִירַת תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים רַבִּים וּצְקוּן־לַחַשׁ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמד). "בְּשָׁפְכוֹ אֶת צְקוּן לַחַשׁ אַהֲבָתוֹ" (שטיינמן, במעגל 19). "וּצְקוּן־לַחַשׁ יָתוֹם שֶׁל קַדִּישׁ" (טנא, שירים 342). "הִיא שׁוֹפֶכֶת אֶת מְרִי־שִׂיחָהּ וּצְקוּן־לַחֲשָׁהּ" (אריכא, ב 291). — [צְקוּן־, צְקוּן־לַחֲשׁוֹ]

צָ׳קוֹנָה* נ׳ [ספרדית: chacona] [במוסיקה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית שֶׁמְּקוֹרָהּ בְּרִקּוּד סְפָרַדִּי עַתִּיק בְּשֵׁם זֶה; הַצָּ׳קוֹנָה כּוֹלֶלֶת שִׁירַת וָרִיאַצְיוֹת עַל נוֹשֵׂא מְסֻיָּם הַחוֹזֵר וְנִשְׁנֶה עַל־פִּי־רֹב בְּקוֹל הַבַּס.

צִקְלוֹן, צִיקְלוֹן ז׳ [הגיזרון לא הוברר; באוגריתית מצוי השם בצקל המקביל אל שבלת; יתכן איפוא כי "בְּצִקְלֹנוֹ" שבכתוב להלן הב׳ שרשית; המשמעות הרווחת משוערת לפי העניין] תַּרְמִיל, יַלְקוּט, שַׂק: "עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ" (מלכים ב ד מב). "וּבְצִקְלוֹנָהּ אֶת הַכֹּל נָשָׂאָה" (ביאליק, צילי). "צִקְלוֹן מַכְשִׁירָיו... עַל שִׁכְמוֹ הַכָּפוּף" (הלקין, יחיאל 19). [ובהשאלה:] "הַמָּסֹרֶת הַדֵּמוֹקְרָטִית שֶׁהֵבִיאוּ עִמָּם הָעוֹלִים בְּצִקְלוֹנָם" (שרת, באסיה 124). — [צִקְלוֹן־, צִקְלוֹנוֹת]

צִקְצוּק° ז׳ [מן צקצק, צִקְצֵק] קוֹל רַעַשׁ אוֹ דְּפִיקָה: "קוֹל טִקְטוּק וְצִקְצוּק וְחֵרוּק" (אלתרמן, החיבה 21). "צִקְצוּק צְרָצָרִים" (יזהר, צקלג 737). "תִּקְתּוּקֵי־יָדַי וְצִקְצוּקֵי הַמְּכוֹנוֹת" (מגד, מקרה 209). "חַרְגּוֹלִים מְנַתְּרִים... בְּצִרְצוּר וְצִקְצוּק עוֹנִים לָאַנְקוֹרִים" (רגלסון, חקוקות 39). "בַּחֶדֶר נִשְׁמַע צִקְצוּקוֹ שֶׁל הַטֶּלֶפוֹן" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 129). [צִקְצוּק־, צִקְצוּקִים, ־קֵי־]

צקצק [בחיקוי לקול רשרוש מעין צִק... צִק...]

~ פִּעֵל **צִקְצֵק°** פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל, צִרְצֵר: "מָנוֹעַ שֶׁל קִיטוֹר... מְצַקְצֵק בְּלִי הֶרֶף" (ברש, ב 230). "וְקוֹלוֹת צְרָצָרִים מְצַקְצְקִים" (איתן, ברקיע 312). "הִיא נִצְטַחֲקָה וְהָלְכָה לָהּ לְדַרְכָּהּ, וְרַק הָעֲקֵבִים מְצַקְצְקִים וְהוֹלְכִים: צוֹק־צוֹק" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 241). — [לְצַקְצֵק, מְ־, יְ־]

צְקֶת, שֵׁם־הַפֹּעַל מִן "יָצַק" — ראה יצק.

א. **צַר** ת׳ [מן א. צרר] מְצֻמְצָם בְּרָחְבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רָחָב: "וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל" (במדבר כב כו). "וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם" (אבות ה ה). "וְהַהֵיכָל צַר מֵאֲחוֹרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו" (מידות ד ז). הַמִּשְׁפָּךְ צַר מִצַּד אֶחָד וְרָחָב מִצַּד שֵׁנִי [וראה עוד הצירופים להלן] — [צָרָה, צָרִים, צָרוֹת]

— **צַר־אֹפֶק°, צַר־מֹחַ°**, כִּנּוּי לְמִי שֶׁמֻּגְבָּל מְאֹד בְּשִׂכְלוֹ, בַּעַל תְּפִיסָה מְצֻמְצֶמֶת בְּיוֹתֵר: "דַּלֵּי מַעַשׂ וְצָרֵי אֹפֶק הָיוּ" (ברנר, ג 97). "הִתְחִילוּ שׁוֹטִים וְצָרֵי־מוֹחִין מְקַלְּלִים אוֹתוֹ" (טברסקי, מחושך 70).

— **צַר־עַיִן***, רַע־עַיִן, כִּלַּי, קַמְצָן, מִי שֶׁחָס לִרְאוֹת בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: "אֲפִלּוּ עוֹפוֹת מַכִּירִים בְּצָרֵי הָעַיִן" (סוטה לח:). "לֹא מִפְּנֵי שֶׁהַיַּהֲדוּת צָרַת־עַיִן הִיא, כְּדִבְרֵי מִתְנַגְּדֶיהָ" (אחד העם, קנו). "עַקְשָׁנִים הֵם וְנַצְחָנִים הֵם, צָרֵי־עַיִן וְטוֹרְפֵי טֶרֶף" (הזז, צל 15). "נָשִׁים קַנְטְרָנִיּוֹת וְצָרוֹת־עַיִן" (חורן, בצל 96).

— **לֶחֶם צַר**, לֶחֶם בְּצִמְצוּם, מָזוֹן שֶׁלְּמַטָּה מִן הַמִּינִימוּם: "וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ" (ישעיה ל כ).

— **עֵינוֹ צָרָה בְּ־***, הוּא מְקַנֵּא בְּ־, חָס לִרְאוֹת בְּטוֹבַת־: "שֶׁכָּל מִי שֶׁעֵינָיו צָרוֹת בְּתַלְמִידֵי־חֲכָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִתְמַלְּאוֹת עֵינָיו עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא" (בבא בתרא עה.). "שֶׁהָאִשָּׁה צָרָה עֵינֶיהָ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ" (בבא מציעא פז.). "הָאַפִּיטְרוֹפְּסוֹת צָרָה עֵינָהּ בְּעֶזְרָה מִמִּין זֶה" (אחד העם, ריד). "מַעֲשֶׂיהָ מַכְחִישִׁים אֶת דִּבְרֵי הָאוֹמְרִים: חָמוֹת עֵינָהּ צָרָה בְּכַלָּתָהּ" (עגנון, כפות קכד).

— **צַר!°**, חֲבָל: "וְצַר! עוֹד מִזְמוֹר אֶחָד הָיָה לוֹ" (ביאליק, אחרי מותי).

— **צַר לִי** [שאול מן שמואל ב א כו, ראה להלן] הִנְנִי מִצְטַעֵר, חֲבָל שֶׁ־: "הָהּ צַר לִי מְאֹד, צַר לִי" (ביאליק, המתמיד). צַר לִי עַל שֶׁהִטְרַחְתִּיךָ לְחִנָּם. צַר לִי, אַךְ לֹא אוּכַל לְמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתְךָ.

— **צַר לוֹ עַל פְּלוֹנִי**, הִצְטַעֵר מְאֹד עַל מַה שֶּׁקָּרָה לִפְלוֹנִי: "צַר לִי עָלֶיךָ, אָחִי יְהוֹנָתָן, נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד" (שמואל ב א כו). "צַר לִי עָלַיִךְ, אֻמְלָלָה!" (ביאליק, שירתי).

— **בַּצַּר לוֹ**, כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בְּצָרָה וּבִמְצוּקָה: "בַּצַּר־לִי אֶקְרָא ה׳" (תהלים יח ז). "כִּי־הָיִיתָ מָעוֹז לַדָּל מָעוֹז לָאֶבְיוֹן בַּצַּר־לוֹ" (ישעיה כה ד). "וּבַצַּר לִלְבָבִי בְּנֵכָר, כִּי יִתְקְפוּהוּ גַּעְגּוּעָיו, וּבָאתִי אֶל פִּנַּת־סֵתֶר" (ביאליק, פרידה).

— **בְּצַר רוּחוֹ**, בִּהְיוֹתוֹ שָׁרוּי בִּדְאָגָה וּבְסֵבֶל, בְּמַר נַפְשׁוֹ: "אֲדַבְּרָה בְּצַר רוּחִי, אָשִׂיחָה בְּמַר נַפְשִׁי" (איוב ז יא).

ב. **צַר** ז׳ [מן א. צרר] אוֹיֵב, שׂוֹנֵא, אָדָם הַצּוֹרֵר אֲחֵרִים: "אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם" (דברים לב מא). "ה׳ מָה־רַבּוּ צָרָי, רַבִּים קָמִים עָלָי" (תהלים ג ב). "אִישׁ צַר וְאוֹיֵב, הָמָן הָרָע הַזֶּה"

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; ז״ר - זכר ריבוי; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

(אסתר ז ו). "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ" (תפילת אבינו מלכנו). "וְחִלֵּץ צֹאנִי מִיַּד צָר" (אברהם אבן־עזרא, א 167). — [צַר־, צָרוֹ; צָרִים, צָרֵי־]

— הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ? [יהושע ה יג], הַאִם פָּנֶיךָ לְשָׁלוֹם אוֹ לְמִלְחָמָה בָּנוּ?

ג. **צַר** ז׳ [צורת־משנה של צֹר] צֹר, סֶלַע קָשֶׁה: "פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ" (ישעיה ה כח).

צַר פ״ע ראה צוּר.

צַר, צָאר ז׳ [רוסית: tzar; כינוי מלאטינית: caesar קיסר] מֶלֶךְ, כִּנּוּיָם שֶׁל מַלְכֵי רוּסְיָה בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי הַמַּהְפֵּכָה. — [צָרִים]

— **צָרִיזְם**°, מִשְׁטָר שֶׁל צָרִים בְּרוּסְיָה, קֵיסָרוּת: פְּרָעוֹת בַּיְּהוּדִים בִּתְקוּפַת הַצָּרִיזְם.

צֹר, צוֹר ז׳ [אכדית: surru; ערבית: ט׳רّ] חַלָּמִישׁ, אֶבֶן־מַחְצָב הַמֻּרְכֶּבֶת בְּעִקָּר מִצֹּרָן שֶׁהִתְרַכֵּב עִם חַמְצָן (Silex). הַצֹּר קָשֶׁה מְאֹד. נִקְרָא גַּם "אֶבֶן־אֵשׁ" עַל־שׁוּם שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לְפָנִים לִיצִירַת אֵשׁ עַל־יְדֵי הַקָּשַׁת צֹר בְּצֹר. כְּלֵי הָאָדָם הַקַּדְמוֹן בִּתְקוּפַת־הָאֶבֶן הָיוּ עֲשׂוּיִים צֹר בְּעִקָּרָם. גַּם בִּתְקוּפַת־הַמִּקְרָא הִתְקִינוּ מִצֹּר סַכִּינִים וּמַכְשִׁירִים חַדִּים שׁוֹנִים: "וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת" (שמות ד כה). "חַרְבוֹת צֻרִים" (יהושע ה ג). — [צֹר־, צֹרִים, צֹרֵי־; צֻרִים, צֻרֵי־]

— **תְּקוּפַת־הַצֹּר**°, תְּקוּפַת־הָאֶבֶן, אַחַת הַתְּקוּפוֹת הָעַתִּיקוֹת בְּתוֹלְדוֹת הָאָדָם, שֶׁהֵכִין לוֹ בָּהּ אֶת רֹב כְּלֵי־זֵינוֹ וּמַכְשִׁירָיו מֵאֶבֶן־צֹר.

צרב [קרוב אל שׂרף, צרף; אכדית: sarapu שרף; ארמית: צְרַב]

~ פָּע׳ **צָרַב** ° פ״י [במקורות הקדומים רק הבינוני: צָרוּב°, ראה ערך זה] 1. שָׂרַף, לָהַט, כָּוָה: "בַּבֹּקֶר הָאוֹר הָעִירָנִי מִתְּנוּמָה וַיְּנַקֵּר אֶת עֵינַי וַיִּצְרֹב אֶת שְׂפָתַי" (ביאליק, זוהר). "וְהָאֶבֶן צוֹרֶבֶת אֶת הָרַגְלַיִם" (המאירי, חי הי נעליים). 2. חָקַק, רָשַׁם עַל גַּבֵּי לוּחוֹת־מַתֶּכֶת בְּאֶמְצָעוּת חֳמָרִים כִּימִיִּים שׁוֹנִים: הַגַּלָּף צָרַב אֶת הַצִּיּוּר עַל לוּחַ־אָבָץ. 3 [כהשאלה] גָּרַם תְּחוּשָׁה שֶׁל שְׂרֵפָה וְגֵרוּי: "וְרֹאשׁוֹ מְפַחֵם וְגוּפוֹ מֵזִיעַ וּמֵעָיו צוֹרְבִים אוֹתוֹ" (עגנון, כלה לב). דְּמָעוֹת מָרוֹת וְצוֹרְבוֹת. כְּאֵב צוֹרֵב. עֶלְבּוֹן צוֹרֵב. —[לִצְרֹב, צוֹרֵב, צָרוּב, יִצְרֹב]

~ נִפ׳ **נִצְרַב**, נִשְׂרַף, נֶחֱרַךְ: "לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־בָהּ כָּל־פָּנִים" (יחזקאל כא ג). [ובהשאלה:] "חִזְקוּ עִמִּי לִבָבוֹת בְּיָגוֹן נִצְרָבוּ" (גנזי שכטר, ג 194). "וַיִּסַּלֵּד לְבָבִי וְקִרְבִּי נִצְרָבוּ" (ביאליק, המתמיד). "מַה נִּצְרַבְתִּי מִצְּחוֹק הָאֲנָשִׁים" (אבן־זהב, דויד מו). — [לְהִצָּרֵב, נִצְרָב, יִצָּרֵב]

~ הת׳ **נִצְטָרֵב**°, נִכְוָה, חָשׁ כְּעֵין צָרֶבֶת עַזָּה: "נִצְטָרֵב גַּבֵּי לְפֶתַע מֵהַצְלָפַת מַגְלֵבוֹ" (שביב, כעשב 151). — [לְהִצְטָרֵב, מִצְ־, יִצְטָרֵב]

~ הִפ׳ **הִצְרִיב** ° פ״י גָּרַם לִצְרִיבָה, צָרַב: "בִּלְחָמֵיכֶם אַצְרִיב קֶרֶב מְכַנַּי" (גנזי שכטר, ג 164). "לְהַצְרִיב הָרַגְלַיִם בַּחוֹל" (ש׳ שלום, שירים קנא). [ובהשאלה:] "וְעָשָׁן הַקִּנְאָה נִסְתַּלֵּסַל בְּנְחִירֵי לְהַצְרִיב וּלְגָרוֹת" (שלו, קולות 31). "הָיוּ מַבָּטִים שֶׁהִצְרִיבוּ בּוֹ גַעְגּוּעָיו" (בר־יוסף, העומדים 239). — [לְהַצְרִיב, מַ־, יַ־]

~ פִּע׳ **צֵרֵב** ° פ״י צָרַב, שָׂרַף: "שְׁעוּ מִנִּי אֲמָרֵר בִּבְכִי דִּמְעָתִי עַל לֶחְיִי לְצָרֵב" (מי יתן ראשי, לט׳ כאב). "וְהַחֵפֶץ בְּלִבִּי לְהָבָה וְשַׁלְהֶבֶת פָּנִים מְצָרֶבֶת" (רמב״ן, אגרות המורה טו). — [לְצָרֵב, מְצָרֵב, יְ־]

~ פֻּע׳ **צֹרַב** °, נִצְרַב, נִשְׂרַף: "צֹרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוּבָה" (קליר סידור 668). — [מְצֹרָב, יְצֹרַב]

צָרֶב ° ז׳ [מן צרב, צָרַב] צְרִיבָה, שְׂרֵפָה, לַהַט [ובהשאלה]: "בְּצָרֶב גַּעְגּוּעִים וּבְלַחַשַׁת קִנְאָה" (ברגשטין, אסיף 43). "לָחוּשׁ עוֹד הַפַּעַם קִהְיוֹן שֶׁל הַבָּשָׂר, אֶת צָרֶב הַטַּעַם" (בסוק, יידיש 56). "נֶאֱרוֹת בְּקָרְחָה וּבְצָרֶב" (עוגן, שירים 310). — [צָרֶב־, צָרְבּ־]

צַרְבּוֹן°, צִירְבּוֹן ז׳ [מן צרב] מַחֲלָה בַּעֲצֵי פְּרִי הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי רוּחוֹת הַצּוֹרְבוֹת אֶת הֶעָלִים וּמְיַבְּשׁוֹת אוֹתָן. — [צַרְבּוֹן־, צַרְבּוֹנוֹת]

צַרְבְּרוּס°, ראה ערך קֶרְבְּרוּס°.

צָרֶבֶת נ׳ [מן צרב] 1. דַּלֶּקֶת בָּעוֹר שֶׁנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי פֶּצַע אוֹ מִכְוָה (ויקרא יג כג). 2°. תְּחוּשָׁה שֶׁל צְרִיבָה וְגֵרוּי מִתַּחַת לָעֶצֶם הֶחָזֶה בְּשֶׁל עֹדֶף חֻמְצוֹת בַּקֵּבָה. —[צָרֶבֶת־, צָרַבְתּוֹ; צָרָבוֹת]

— אֵשׁ צָרֶבֶת, אֵשׁ צוֹרֶבֶת, אֵשׁ שׂוֹרֶפֶת: "אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרָבֶת" (משלי טז כז).

צרד [מן צָרוּד°, ראה ערך זה]

~ פָּע׳ **צָרַד** ° פ״ע קָרָא בְּגָרוֹן נִחָר, הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל צָרוּד: "צוֹרֵד הוּא עַל אָזְנַי" (יהודה שטיינברג, קסה). "וּכְבָר אֶצְרַד שִׁכּוֹר: הָלְאָה!" (שלונסקי, שירים א 29). "הִתְחִיל צוֹרֵד מִיַּד בְּרֹב רֶגֶשׁ" (שמיר, במו 154). — [לִצְרֹד, צוֹרֵד, צָרוּד, יִצְרַד]

~ נִפ׳ **נִצְרַד** °, נַעֲשָׂה צָרוּד, פָּסְקָה צְלִילוּתוֹ: גְּרוֹנוֹ נִצְרַד בְּהִצְטַנְּנוּת. מַקְלֵט־הָרַדְיוֹ נִצְרַד בְּשֶׁל קִלְקוּל. — [לְהִצָּרֵד, נִצְרָד, יִצָּרֵד]

~ הת׳ **הִצְטָרֵד** °, נַעֲשָׂה צָרוּד, נִחַר גְּרוֹנוֹ עַד שֶׁקּוֹלוֹ נַעֲשָׂה בִּלְתִּי־צָלוּל וּבִלְתִּי־נָקִי: "בַּיָּמִים שֶׁאַחֲרֵי־כֵן הִתְחִיל קוֹלוֹ... הוֹלֵךְ וּמִצְטָרֵד" (ביאליק, שירתנו). "קוֹלִי מִצְטָרֵד וְהוֹלֵךְ וְהוּא נִשְׁמָע כְּקוֹל עוֹלֶה מִתּוֹךְ חָבִית חֲלוּלָה וּסְדוּקָה" (ליסיצקי, תולדות 253). — [לְהִצְטָרֵד, מִצְטָרֵד, יִצְטָרֵד]

~ הִפ׳ **הִצְרִיד** ° פיו״ע 1 פ״י גָּרַם לִצְרִידוּת, הִשְׁפִּיעַ לְרָעָה עַל כְּלֵי־הַדִּבּוּר: הַצְּעָקוֹת הַמְרֻבּוֹת הִצְרִידוּ אֶת גְּרוֹנוֹ. הָרוּחַ הַקָּרָה הִצְרִידָה אֶת קוֹל הַזַּמָּר. 2 פ״ע נַעֲשָׂה צָרוּד, לָקְתָה צְלִילוּת קוֹלוֹ: "עוֹמֵד וּמַכֶּה וְקוֹלוֹ מַצְרִיד וְהוֹלֵךְ" (סדן, ממחוז מד). "קוֹלוֹ שֶׁהִצְרִיד מֵרֵיחַ הַיַּיִן הִתְחִיל מְצַטְלֵל" (עגנון, אלו תלז). מָה לְךָ שֶׁהִצְרַדְתָּ כָּל כָּךְ? 3 פ״ע הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל צָרוּד: "מְסוֹר לִי דוּ״חַ קָצָר! — הִצְרִיד דַּנְ׳לִי" (קרבנר, פנים 125). "וְקוֹלוֹ, זוֹעֵם וְנוֹטֵף רַעַל, הִצְרִיד: מִי אַתָּה, הָאָרוּר?" (אריכא, סנחריב 82). [ובהשאלה:] "פַּנְסִים דָּעֲכוּ, הִצְרִידוּ צוֹפְרֵי אוֹטוֹ" (שלונסקי, שירים א 218). — [לְהַצְרִיד, מַצְרִיד, יַצְרִיד]

צָרֶד° ז׳ **צָרְדָה**° נ׳ [מן צרד] צְרִידוּת, דִּבּוּר בְּקוֹל צָרוּד: "פְּקֻדַּת צָרֶד צוֹוַחַת מִפִּיו" (שניאור, פגדרי א 232). "קוֹלוֹ הֶחָלוּד

מֵרֹב צְרָדָה נֶחְבָּא״ (טברסקי, אקוסטה ב 97). ״כֵּיצַד יָקוּם וְכֵיצַד יָבוֹא וְכֵיצַד יַצְרִיד עָלֵינוּ צְרָדוֹת!״ (יזהר, צקלג 107). – [צְרֶד־, צְרָדַת־]

צְרָדָה*, צְרִידָה נ׳ [הניזרון אינו ברור; השם מצוי רק בצירוף:]

– **אֶצְבַּע־צְרָדָה***, כִּנּוּי לָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית שֶׁבַּיָּד, אַמָּה [בביטוי:]

– **הִכָּה בְּאֶצְבַּע צְרָדָה***, הֶעֱבִיר אֶת הָאֶצְבַּע עַל הַבֹּהֶן בִּתְנוּעָה מְהִירָה כְּלַפֵּי מַטָּה כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ קוֹל רַעַשׁ: ״בִּקֵּשׁ (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל) לְהִתְנַמְנֵם, פִּרְחֵי כְהֻנָּה מַכִּין לְפָנָיו בְּאֶצְבַּע צְרָדָה״ (יומא א ז).

צְרָדָנִי° ת׳ [מן צרד] צָרוּד: ״וְכֻלּוֹ מִין נְהִימָה צְרָדָנִית״ (ליסיצקי, תולדות 151). – [צְרָדָנִית, צְרָדָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

צְרַדְרַד° ת׳ [מן צָרוּד] צָרוּד מְעַט: ״קוֹלוֹ הַצְרַדְרַד... הִתְחִיל לְהַפְלִיג חִישׁ מַהֵרָה״ (שלונסקי, תר׳ קריקע א 313). קוֹל נֻקְשֶׁה וּצְרַדְרַד. [צְרַדְרַדָּה או צְרַדְרֶדֶת, צְרַדְרַדִּים, צְרַדְרַדּוֹת]

צַ׳רְדָּשׁ◇ ז׳ [הונגרית: czardàs] רִקּוּד עַמְמִי הוּנְגָרִי בַּעַל שְׁנֵי חֲלָקִים; הָרִאשׁוֹן אִטִּי וְלִירִי, וְהַשֵּׁנִי – מָהִיר וָעֵר.

צְרֶדֶת° נ׳ [מן צרד] מַחֲלַת־גָּרוֹן הַגּוֹרֶמֶת לִצְרִידוּת הַקּוֹל וְלִפְגִימַת צְלִילוּתוֹ. – [צָרֶדֶת־, צְרַדְתּוֹ]

א. **צָרָה** נ׳ [מן ב. צרר] עִנְיַן רַע, מְצוּקָה, פֻּרְעָנוּת, רָעָה שֶׁבָּאָה עַל אָדָם: ״חַי־ה׳ אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה״ (שמואל ב ד ט). ״וּבְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ״ (נחמיה ט לז). ״שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ״ (משלי כא כג). ״צָרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת מְשַׁכְּחוֹת אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת״ (תוספתא ברכות א יג). ״בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה!״ (תענית ב ד). ״מִי צָרַת הָאֻמָּה בִּלְבָבוֹ נָגְעָה – הַמַּחֲנֶה יֵאָסֵף!״ (ביאליק, למתנדבים). – [צָרַת־, צָרוֹת, צָרוֹת־]

– **צָרַת־עַיִן***, צָרוּת־עַיִן, מִדָּתוֹ שֶׁל צַר־עַיִן: ״עַל עֲשָׂרָה דְבָרִים נְגָעִים בָּאִים: עַל עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים... עַל גִּלּוּי־עֲרָיוֹת... עַל עֵדוּת־שֶׁקֶר... וְעַל צָרַת־הָעַיִן״ (לקח טוב, ויקרא מ:). ״הַמְעוֹרְרִים קִנְאָתָם וְצָרַת־עֵינָם שֶׁל שְׁכֵנֵיהֶם הָאֶזְרָחִים״ (אחד העם, קצר).

– **צָרַת־לֵבָב, צָרַת־נֶפֶשׁ**, צַעַר עָמֹק, דַּאֲבוֹן־לֵב, יִסּוּרִים: ״צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ״ (תהלים כה יז). ״רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ״ (בראשית מב כא). ״עָמַד בְּצָרַת נַפְשׁוֹ לְפָנָיו וּבָכָה״ (הזז, יעיש א 164).

– **צָרָה צְרוּרָה^**, צָרָה גְּדוֹלָה מְאֹד שֶׁקָּשֶׁה לְהֵחָלֵץ מִמֶּנָּה: ״הִתִּיר יְדֵי צָרוֹת צְרוּרוֹת״ (הנגיד, דיואן 89). ״הֵכִין לְמוּלוֹ צָרָה צְרוּרָה, שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה״ (מחולה, משל 259). ״יוּה, אֵיזוֹ צָרָה צְרוּרָה! – לְחָשָׁה נָּגָא״ (הזז, יעיש ד 106). הַדָּבָר גָּרַם לִי צָרוֹת צְרוּרוֹת.

– **צָרוֹת־אִיּוֹב°** [על שום הפגעים הקשים שבאו על איוב, לפי המסופר בספרו בפרקים א–ב] כִּנּוּי לְיִסּוּרִים קָשִׁים שֶׁבָּאוּ עַל אָדָם.

– **דַּיָּהּ לְצָרָה בְּשַׁעְתָּהּ*** (ברכות ט:), אֵין כְּדַאי לִדְאֹג לַאֲשֶׁר עָלוּל לָבוֹא בֶּעָתִיד, נִהְיֶה־נָא מְרֻצִּים בְּכָךְ שֶׁעֲדַיִן הַצָּרָה רְחוֹקָה.

– **צָרַת רַבִּים חֲצִי נֶחָמָה^** [מראה המוסר מה א], נָקֵל לוֹ לָאָדָם לְהַחֲזִיק מַעֲמָד בְּצָרָה אִם הוּא יוֹדֵעַ כִּי אֵינוֹ הַסּוֹבֵל הַיָּחִיד וְעוֹד רַבִּים נְתוּנִים בְּאוֹתָהּ צָרָה [לפי נוסח אחר: ״צָרַת רַבִּים נֶחָמַת טִפְּשִׁים״]

– **עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא*** [בלשון מעולה] לְכָל מִקְרֶה שֶׁל שְׁעַת חֵרוּם הָעֲלוּלָה לָבוֹא, לְעֵת דֹּחַק וּפֻרְעָנוּת: ״שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ עַל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק וְעַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא עֲלֵיהֶם לְיִשְׂרָאֵל״ (פסחים קיז.). ״לְנַחֲמוֹ מִיגוֹנוֹ עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא״ (אחד העם, סא). ״וְעַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא הָיוּ בָּאִים לִטֹּל עֵצָה מִפִּיו״ (עגנון, כלה טז). עָלֵינוּ לִהְיוֹת דְּרוּכִים וַחֲזָקִים, עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא!

– **אַל תָּצֵר צָרַת מָחָר*** (יבמות סג: בשם בן־סירא), אַל תִּדְאַג לֶעָתִיד, מוּטָב שֶׁתְּהֵא מְרֻצֶּה מִן הַהֹוֶה.

– **אָח לְצָרָה** [שאול ממשלי יז, יז ושם הכתוב במלואו: ״וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד״], כִּנּוּי לְשֻׁתָּף לְסֵבֶל: אַחִים לְצָרָה אֲנַחְנוּ – יַחַד סָבַלְנוּ וְעֻנֵּינוּ.

– **אֵין לְךָ צָרָה הַבָּאָה עַל אָדָם שֶׁאֵין לַאֲחֵרִים בָּהּ רֶוַח*** (בראשית רבה לח), רַבִּים בְּנֵי הָאָדָם הַנֶּהֱנִים מֵאָסוֹנָם שֶׁל אֲחֵרִים.

– **לֹא תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה** [על־פי נחום א ט], [מימרה אופטימית] אֵין לַחֲשֹׁשׁ שֶׁמָּא יִקְרֶה שֵׁנִית כַּדָּבָר הָרַע הַזֶּה!

– **מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת?*** (סנהדרין ד ה), לָמָּה לָנוּ לְהַכְנִיס רֹאשֵׁנוּ בְּעִנְיָן (בִּישׁ) זֶה?

ב. **צָרָה** נ׳ [אולי בהרחבה מן א. צָרָה; ערבית: צַ׳רָّה] בְּמִשְׁטָר פּוֹלִיגַמִי (רִבּוּי נָשִׁים לְבַעַל אֶחָד), כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַנָּשִׁים בְּיַחַס לִרְעוּתָהּ, אֵשֶׁת־תַּחֲרוּת, עַל שׁוּם שֶׁכָּל אַחַת רוֹאָה בַּחֲבֶרְתָּהּ מִתְחָרָה בְּאַהֲבַת הַבַּעַל: ״וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ״ (שמואל א א ו). ״הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ לִמְדִינַת הַיָּם״ (יבמות טז א). – [צָרַת־, צָרָתָהּ, צָרוֹת, צָרוֹת־]

צֵרוּב* ת׳ [מן צרב, צָרַב] שָׂרוּף, נִכְוֶה: ״צָרֶבֶת – שֶׁיְּהֵא מְקוֹמָהּ צָרוּב וְשֶׁיְּהֵא מְקוֹמָהּ נִכָּר״ (ספרא סד ד). ״אַל תִּרְאוּנִי צְרוּבָה וְכָל אֵבֶר בִּי נִפְרָק״ (גנזי שכטר, ג 66). ״וּלְחָיַי בִּרְשָׁפֵיהֶם צְרוּבוֹת״ (חריזי, תחכמוני טז 106). ״חֲרוּךְ שְׂפָתַיִם וּצְרוּב־לֵב״ (בן־אמתי, אספי 120). עוֹר צָרוּב מִקַּרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. יָד צְרוּבָה מִנְּגִיעָה בְּסִרְפָּד. – [צְרוּבָה, צְרוּבִים, ־בוֹת]

צָרוֹב* ז׳ [מן צרב] צוֹרֵף, מְתַקֵּן כְּלֵי־זָהָב וָכֶסֶף (קידושין פב., לפי הערוך). – [צְרוֹב־, צְרוֹבִים, ־בֵי־]

צָרוּד* ת׳ [ראה גם צרד] שֶׁפָּסְקָה צְלִילוּתוֹ, שֶׁנַּעֲשָׂה לָקוּי וּבִלְתִּי־נָקִי: ״הָיָה קוֹלוֹ (שֶׁל הַשּׁוֹפָר) דַּק אוֹ עָבֶה אוֹ צָרוּד״ (ראש השנה כז:, לפי הערוך, בנוסחנו: צָרוּר) ״הָעוֹרְבִים... קִבְּלוּ אֶת פָּנֶיהָ בִּצְרִיחוֹתֵיהֶם הַצְּרוּדוֹת״ (ביאליק, יום הששי ז). הִצְטַנַּנְתִּי בִּגְרוֹנִי וַאֲנִי צָרוּד מְאֹד. – [צְרוּדָה, צְרוּדִים, ־דוֹת]

– **צְרוּדוֹת°** תה״פ בְּקוֹל צָרוּד: ״וְכִנּוֹרוֹ שֶׁל שִׂמְחָה עוֹדֶנּוּ מְנַגֵּן עֲלוּבוֹת וּצְרוּדוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 348). ״שְׁאֵלָה אָז הַזְּקֵנָה צְרוּדוֹת פַּעַם וּשְׁתַּיִם״ (ברנר, א 336). ״אָמַר חֲנוּקוֹת, צְרוּדוֹת: מִי צָרִיךְ אֶת הַ׳חָרְבָּה׳ הַמִּתְרַבֶּבֶת הַזֹּאת?״ (יזהר, צקלג 236).

צָרוּי^ ת׳ [מן צֵרֶה] מְנֻקָּד בְּצֵירֶה: אוֹת צְרוּיָה. בְּמִלַּת ״חֵרֵשׁ״ הָאוֹתִיּוֹת ח׳ וְר׳ צְרוּיוֹת. – [צְרוּיָה, צְרוּיִים, ־יוֹת]

צֵרוּךְ^, **צֵירוּךְ** ז׳ [מן צרך] צְרִיכָה, חֵפֶץ: ״לְאַבְנֵי חֵפֶץ, לְאַבְנֵי צֵרוּךְ״ (רש״י ישעיה נד יב). – [צֵרוּךְ־, צֵרוּכוֹ]

צְרוֹכָה° נ׳ [מן צרך, צָרִיךְ] (בצבא) פְּרִיטִים שֶׁל צִיּוּד אִישִׁי שֶׁהַחַיָּל צָרִיךְ לָהֶם בַּשָּׂדֶה אוֹ בְּמַחֲנֶה, נוֹסָף עַל הַלְּבוּשׁ, הַחֲגוֹר אוֹ צִיּוּד־הַלְּחִימָה, כְּגוֹן: כְּלֵי־רַחְצָה, כְּלֵי־אֹכֶל, מִשְׁקְפֵי־שֶׁמֶשׁ, אוֹלַר־שָׂדֶה וְעוֹד. – [צְרוֹכַת־]

צֵרוּם° ת׳ [מן צרם, צָרַם] מֻכֶּה, נִפְגָּע עַל־יְדֵי צְרִימָה: ״כָּל הַיָּמִים הִתְהַלֵּךְ הַנַּעַר מֻכֶּה וּפָצוּעַ וּצְרוּם־אָזְנַיִם״ (ברקוביץ, תר״ ימים קטו). – [צְרוּמָה, צְרוּמִים, ־מוֹת]

צָרוּעַ ת׳ [מן צרע] מֻכֵּה צָרַעַת: ״וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים״ (ויקרא יג מה). ״הָעֶגְלוֹנִים הַמְצֹרָעִים עִם קְרוֹנוֹתֵיהֶם וְסוּסֵיהֶם הַצְּרוּעִים״ (ביאליק, מאחורי א). – [צְרוּעָה, צְרוּעִים, ־עוֹת]

– **כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב** [בהשאלה מן במדבר ה ב ושם כפשוטו], כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים דַּלִּים וּבְזוּיִים חַסְרֵי־עֵרֶךְ: ״כִּי מִי וָמִי הֵם הָעֲנִיִּים הַבָּאִים... כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב״ (עגנון, אלו קכד).

צֵרוּעַ^, **צֵירוּעַ** ז׳ [מן צרע] נֶגַע הַצָּרַעַת: ״צָרוּעַ מִצֵּרוּעַ יִרְפָּא״ (ינאי, קלז). – [צֵרוּעַ־]

צָרוּף ת׳ [מן א־צרף, צָרַף] מְזֻקָּק, בָּרוּר וְטָהוֹר: ״אִמְרַת ה׳ צְרוּפָה״ (תהלים יח לא). ״וְתִמְצָא אִמְרוֹת הָאֵל צְרוּפוֹת״ (יהודה הלוי, א 45). [ובהשאלה:] ״יְהוּדִי כַּתְרִיאֵלִי צָרוּף וּמְזֻקָּק״ (ברקוביץ, הראשונים לא). – [צְרוּפָה, צְרוּפִים, ־פוֹת]

צָרוֹף ז׳ [מן א־צרף, צָרַף] צוֹרֵף, עוֹשֶׂה בְּזָהָב וּבְכֶסֶף: ״לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ״ (ירמיה ו כט). – [צְרוֹף־, צְרוֹפִים, צְרוֹפֵי־]

א־**צֵרוּף***, **צֵירוּף** ז׳ [מן ב־צרף, צֵרֵף] 1°, חִבּוּר שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים יַחַד: ״אִם צֵרוּף (שֶׁל כַּמָּה זֵיתִים) – לָמָּה לִי מֶלַח?״ (ירושלמי מעשרות נא ב). ״לְמֵד עַל אִסּוּרֵי נָזִיר שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן (סָבַר): לֵית לֵיהּ צֵרוּף״ (נזיר ד׳). ״הֲרֵי פֵּרוּשָׁן פְּרָקִים פְּרָקִים וְיִשְׁגֶּה הַקּוֹרֵא בְּצֵרוּפָן״ (רש״י שמות כח ו). צֵרוּף אוֹתִיּוֹת לְמִלִּים. צֵרוּף עֲשִׂירִי לְמִנְיָן. 2°, סִפּוּחַ, הוֹסָפָה: צֵרוּף חָבֵר נוֹסָף לַוַּעַד. צֵרוּף הַכְּפָר אֶל אֵזוֹר שִׁפּוּטָהּ שֶׁל הָעִיר. 3^, הַחְלָפַת מָעוֹת קְטַנּוֹת בְּמַטְבְּעוֹת גְּדוֹלִים, הֵפֶךְ מִן ״פְּרוּט״: ״הָיָה יָתֵר עַל זֶה – בָּטֵל הַצֵּרוּף (שֶׁל דִּינְרֵי־כֶסֶף לְדִינְרֵי־זָהָב)״ (רמב״ם, מכירה ב יב). צֵרוּף עֲשָׂרָה מַטְבְּעוֹת בְּנֵי עֶשֶׂר אֲגוֹרוֹת לְמַטְבֵּעַ שֶׁל לִירָה. – [צֵרוּף־, צֵרוּפִים, צֵרוּפֵי־]

– **בְּצֵרוּף**^, בְּתוֹסֶפֶת: הַסּוֹפֵר קִבֵּל מִכְתָּב מִן הַמַּעֲרֶכֶת בְּצֵרוּף הַמְּחָאָה.

– **צֵרוּפִים**° (במתמטיקה) קוֹמְבִּינַצְיוֹת, כָּל אַחַת מִן הַקְּבוּצוֹת הַחֶלְקִיּוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לִיצֹר מִתּוֹךְ קְבוּצָה נְתוּנָה שֶׁל עֲצָמִים; לְמָשָׁל: מִתּוֹךְ הָעֲצָמִים א ב ג ד נוּכַל לִיצֹר 6 צֵרוּפֵי־זוּגוֹת: אב, אג, אד, בג, בד, גד; אוֹ 4 צֵרוּפֵי־שְׁלָשׁוֹת: אבג, אבד, אגד, בגד. תּוֹרַת־הַצֵּרוּפִים (״קוֹמְבִּינָטוֹרִיקָה״).

– **צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן**° [בקיצור: צֵרוּפִים] נִיבִים וּבִטּוּיִים מְקוֹרִיִּים וּמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן, לְמָשָׁל: ״מַשּׂוֹא פָּנִים״, ״יָצָא בְּשֵׁן וָעַיִן״, ״צַד שָׁוֶה לַצֵּרוּפִים רַבִּים מִן הַחֲדָשִׁים, שֶׁמֵּרֹב טִבְעִיּוּתָם אֵין מַשְׁגִּיחִים בָּהֶם כְּלָל״ (אבינרי, יד 213).

– **צֵרוּפֵי־שֵׁמוֹת**^ (בקבלה) חִבּוּר אוֹתִיּוֹת לְמִלִּים הַמִּצְטָרְפוֹת לְשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ וּלְגִימַטְרִיָּאוֹת וְכַדּוֹמֶה: ״עָסַק כְּמִנְהָגוֹ בְּצֵרוּפֵי שֵׁמוֹת וּבְהַשְׁבָּעוֹת״ (הזז, יעיש ג 157).

ב־**צֵרוּף***, **צֵירוּף** ז׳ [מן א־צרף, צֵרֵף] זִקּוּק, נִקּוּי, הוֹצָאַת הַפְּסֹלֶת: ״צֵרוּף אַחַר צֵרוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: ׳וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר׳״ (כתובות קיב:). ״מִשֶּׁיְּצָרְפוּ – מִשֶּׁיְּחַזְּקֵם (אֶת הַכֵּלִים) עַל־יְדֵי צֵרוּף הָאוּר בְּכִבְשָׁן״ (רש״י ביצה לב.). צֵרוּף הַזָּהָב מִן הַסִּיגִים. – [צֵרוּף־]

צֵרוּפִי^, **צֵירוּפִי** ת׳ [מן א־צֵרוּף] 1°, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֵרוּף וְחִבּוּר: ״וְעִנְיַן הָעָם וְהַחֶבְרָה רַק מֻשָּׂג צֵרוּפִי וְחִיצוֹנִי הוּא״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים טז). טוּר צֵרוּפִי בְּמָתֶמָטִיקָה. 2^, יַחֲסִי: ״לְאֶחָד מֵהֶם וְהוּא הָאָרֶץ כֹּבֶד מֻחְלָט, וְלָאֵשׁ קַלּוּת מֻחְלֶטֶת, וְלָאֲוִיר וְלַמַּיִם כֹּבֶד וְקַלּוּת צֵרוּפִי״ (קרשקש, אור ה׳ א ו). – [צֵרוּפִית, צֵרוּפִיִּים, צֵרוּפִיּוֹת]

צָרוּר ת׳ [מן א־צרר] 1, אָחוּז, קָשׁוּר: ״מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם״ (שמות יב לד). ״מָאתַיִם זוּז צְרוּרִין לִי בִּסְדִינִי״ (ראש השנה כב:). ״וְכָל הַמְּדוּיָה, כָּל הַכְּאֵב, הַצְּרוּרִים בְּנִשְׁמָתִי״ (ביאליק, ביום סתו). ״הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת הַצְּרוּרוֹת בִּכְנָפָיו״ (ברקוביץ, הראשונים שו). 2, שָׁמוּר, קַיָּם: ״צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם, צְפוּנָה חַטָּאתוֹ״ (הושע יג יב). – [צְרוּרָה, צְרוּרִים, ־רוֹת]

– **(אִשָּׁה) צְרוּרָה**, 1, אִשָּׁה עֲגוּנָה, אַלְמָנָה חַיָּה, שֶׁאֵינָהּ רַשָּׁאִית לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר: ״וַתִּהְיֶינָה (נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ) צְרֻרוֹת עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת״ (שמואל ב כ ג). 2° [בהשאלה] גַּלְמוּדָה, בּוֹדֵדָה: ״הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת צְרוּרָה כְּאַלְמָנָה חַיָּה״ (יל״ג, פרוזה קיג). ״גַּם בִּתּוֹ יוֹשֶׁבֶת צְרוּרָה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ו). 3^, כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל אֲסִיר הָעֹנִי: ״אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה״ (תפילת השחר).

– **צָרָה צְרוּרָה**^, ראה ערך א־צָרָה.

– **תְּהֵא נִשְׁמָתוֹ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים** [שאול מן שמואל א כה כט], כְּתֹבֶת עַל־גַּבֵּי מַצֵּבָה [בראשי־תיבות: תנצב״ה] – ראה להלן א־צְרוֹר, צְרוֹר־הַחַיִּים.

א־**צְרוֹר** ז׳ [מן א־צרר, צָרַר] 1, חֲבִילָה, אֲגֻדָּה: ״צְרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ״ (משלי ז כ). ״צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי״ (שיר השירים א יג). ״אֲנָשִׁים בַּעֲלֵי הוֹן עוֹלִים לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּצְרוֹר כַּסְפָּם בְּיָדָם״ (אחד העם, יז). צְרוֹר פְּרָחִים. [ובהשאלה:] ״אֲגֻדַּת חֲבַצָּלוֹתַי וּצְרוֹר חֲלוֹמוֹתַי״ (ביאליק, לנתיבך). 2°, קְבוּצָה שֶׁל עֲצָמִים: הַמַּקְלֵעַ פָּלַט צְרוֹרוֹת שֶׁל כַּדּוּרִים. יְרִיָּה בִּצְרוֹרוֹת. – [צְרוֹר־, צְרוֹרוֹת, צְרוֹרוֹת־]

– **צְרוֹרֵי־צְרוֹרוֹת**°, צְרוֹרוֹת רַבִּים, חֲבִילֵי־חֲבִילוֹת: ״טְעוּנִים צְרוֹרֵי־צְרוֹרוֹת שֶׁל נְכֹאת וָלוֹט וּצְרִי״ (ביאליק, ספיח י).

– **צְרוֹר־אֶבֶן**, ראה ב־צְרוֹר.

– **צְרוֹר־הַחַיִּים**, 1 (במקרא) כִּנּוּי לִתְקוּפַת חַיָּיו שֶׁל אָדָם, חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ״וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים״

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּעַל; נִפְעַל; פִּעֵל; פֻּעַל; הִתְפַּעֵל; הִפְעִיל; הָפְעַל

(שמואל א כה כט). 2 ^ [בספרות המאוחרת] כנוי לחיי הנצח שאחרי המות: "ויצרר בצרור החיים את נשמתו" (אל מלא רחמים). "תהא נשמתו צרורה בצרור החיים" (כתבת מקבלת על מצבה) [בראשי־תיבות: תנצב"ה]

– **צרור־עולם*** (כלים כו ד), קשר־של־קימא, קשר שאין להתירו לעולם [להבדיל מן:]

– **צרור־שעה*** (שם), קשר־עראי, קשר שאפשר להתירו.

– **השתכר אל־צרור נקוב** [על־פי חגי א ו], לא ראה ברכה בעמלו, הפסיד את כל רוחיו.

ב· **צרור** ז׳ [אולי הקטנה מן צור או צר; ערבית: ט׳ריר] 1, אבן קטנה, פרור־אבן: "כאשר ינוע בכברה ולא־יפול צרור ארץ" (עמוס ט ט). "כצרור אבן במרגמה" (משלי כו ח). "מלקט אדם צרורות וחרסין מתוך שלו" (תוספתא שביעית ג ט). "בעט בו (בעמוד) ועשאו גל של צרורות" (בראשית רבה צג). 2*, חתיכה, שבב, קיסם: "שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה" (בבא קמא ב א). — [צרור־, צרורות, צרורות־]

– **לא נפל צרור ממנו** ° [שאול מן עמוס ט ט, ראה לעיל], לא חסר בו דבר: "דבר לא נשתנה בו וצרור לא נפל ממנו" (ביאליק, ספיח א).

צרות ^ נ׳ [מן א· צר] חסר מרחב, דחק, צמצום רב: "ואם לצרות המעברים" (קאנון ג י). צרות האולם מהכיל את כל הנאספים.— [צרות־]

– **צרות־אפק** °, הגבלה בהשקפה, קטנות־מוחין.

– **צרות־מח** °, טמטום, חסר־הבנה.

– **צרות־עין***, קנאה, אי־רצון לראות בטובת אחרים: "נגעים באים על לשון הרע ועל שפיכות דמים... ועל הגזל ועל צרות העין" (ערכין טז.). "ועל חטא שחטאנו לפניך בצרות עין" (על חטא, ליום כפור). "וכל השאר אינו אלא צרות־עין וקטנות־המוחין" (אחד העם, קעו). "החיים היו תלויים מנגד והקנאה וצרות־העין גברו" (ביאליק, החצוצרה ב).

א· **צרח** [ארמית: צרח; ערבית: צרח׳]

~ פע׳ **צרח** פ״ע צוח, צעק, קרא בקול גדול: "מר צרח שם גבור" (צפניה א יד). "בנינו צורחים, אללי לי" (קליר, אם תאכלנה, לט׳ באב). "העורבים... מחליקים על צפוי הזכוכית וצורחים" (ביאליק משירי החורף). [ולשמחה:] "בנות עמי צרחנה בקול רנה" (מגילת בני אור, יב 14). — [לצרח, צורח, צורחת; יצרח]

~ הפ׳ **הצריח** פ״ע השמיע קול צעקני, פלט צריחה: "יריע אף יצריח" (ישעיה מב יג). "וסיר ירחיח וקול יצריח ואין משביח להמון קשים" (יהודה הלוי, א 28). "הרחק מכם על ראש צורים יצריח (הנשר)" (ביאליק, אכן). "מריעים ומצריחים עליו בקולי קולות" (ברקוביץ, הראשונים קיא). "הצרחתי: עמוד נוח!" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 212). — [להצריח, מצריח, י־]

~ הת׳ **נצטרח** °, פרץ בקול צריחה: "קולה נצטרח קמעה" (אריכא, ב 260). "וכשאתה כבר פורק נשימתך — מצטרח אז מעליך פתאם (כדור) בודד אחד, מצביע עליך, רץ עליך" (יזהר, צקלג 764). — [להצטרח, מצ־, יצטרח]

ב· **צרח** [מן צריח 2]

~ הפ׳ **הצריח** ° פ״י [במשחק־השחמט] החליף את מקומות המלך והצריח [עיין הצרחה 2]. — [להצריח, מצריח, י־]

צרח ^ ז׳ [מן א· צרח, צרח] צריחה, צעקה: "עברות ממחה בקול צרח שופר" (קליר, אשא דעי, מוסף א׳ ראש־השנה). "בצרח יקרא בגרון" (סידור רס״ג, רפז). "נפלו בצרח־בעתה הימה" (ברש, ב 413). "מצרח הדם היחום לקוזקים" (ש׳ שלום, חי 57). — [צרח־, צרחים, צרחי־]

צרחה° נ׳ [מן א· צרח, צרח] צריחה, צעקה, צוחה: "בנתיבות לא תבא שם בלתי אם צרחת נשר" (ביאליק, תר׳ טל ס). צוחות וצרחות. — [צרחת־, צרחות, צרחות־]

צרחן° ז׳ [מן א· צרח, צרח] כנוי למי שמרבה לצרח ולצעק: תינוק בכין וצרחן. צרחנית שכמותה! — [צרחנית, ־נים, ־ניות]

צרחנות° נ׳ [מן צרחן] צעקנות, הנטיה להרבות בצריחות ובצעקות: צרחנות ללא־גבול של התינוק. — [צרחנות־]

צרחני° ת׳ [מן צרחן, צרחנות] שיש בו משום צריחה, צעקני, צורם את האזן: "העולם האחר אף הוא שוק גדול צרחני ובזוי" (ויסלבסקי, יחידים 49). "מצאתי כי היסוד הכנורי, הלירי ש׳מאתמול׳ מרבה בהם (בשירים) על הצרחני, הסקסופוני של ׳היום׳" (זכאי, קצרות 463). קול צרחני. — [צרחנית, צרחניים, ־ניות]

צ׳רטר° ז׳ [אנגלית: charter; מלאטינית: charta נייר, תעודה] מגלה, כתב־זכיות. 1, תעודה ממשלתית המתירה לחברה ליישב אזור מסים: ד״ר הרצל השתדל בשעתו לקבל צ׳רטר על ארץ־ישראל מן השלטאן התרכי. 2, תעודה חגיגית רשמית, הצהרת־יסוד: "הצ׳רטר האטלנטי" של רוזולט וצ׳רצ׳יל על מטרות השלום בעולם. 3, הסכם־שכר, חכירת מטוס או אניה בתנאי־שכירה מיחדים לשם עריכת סיור לקבוצה מארגנת.—[צ׳רטרים]

צרי, צרי ז׳ [אל־עמרנה: zu-ur-wa; ערבית: צ׳רו] שרף של עץ שהיה בשמוש בימי־קדם בפלחן הדתי, ברפואה, לצרכי חניטה ועוד. מוצאו אינו ידוע בודאות. יש סוברים כי הופק מאחד המינים של עצי ה־Commiphora או עצי־הבשם (Balsamodendron), ואולי היה הצרי תערבת של מיני שרף ממוצא שונה: "מעט צרי ומעט דבש, נכאת ולט" (בראשית מג יא). "הצרי אין בגלעד, אם־רפא אין שם?" (ירמיה ח כב). "הצרי אינו אלא שרף של עצי הקטף" (ירושלמי יומא מא ד). "ואם בצריו וטוב פריו" (יהודה הלוי, ד 89) — [צרי־, בהפסק: צרי; צריי, צריים, צריי־]

צריבה ^ נ׳ [מן צרב, צרב] 1 ^, כויה, שרפה: "ונרפא כל חלי מאין צריבה" (סדרוס, גן המשלים שצ). 2°, חקיקה וגלוף בחמצות כימיות מאכלות שונות: הצינקוגרף מכין גלופות על־ידי צריבה. 3°, תחושת שרפה וגרוי: צריבה על־ידי סרפד. צריבה במערכת העכול. [ובהשאלה:] "מעניש אותם בצער געגועים וצריבות אהבה" (יהודה שטינברג, קלה). — [צריבת־, צריבות]

צָרִיד* ת׳ [ראה צרד; צרוד; ארמית: צרידתא] יבש, חרב, שלא נבלל בנוזל: ״אכלו (את הכרשינים) צריד״ (עדיות א ח). – [צרידה, צרידים, ־דות]

צְרִידוּת* נ׳ [מן צרוד] יבשת הקול, מצב הקול כשהוא צרוד: ״סם מועיל מצרידות הקול״ (מלקירא, צרי הגוף). ״וצחוקה בצהלת קול, צרוד במקצת ומתחנחן בצרידותו״ (ליסיצקי, תולדות 45). ״וצרידות קולם מחלחלת ועולה לעתים דוקא מתוך צלילותו המרבה״ (שטיינמן, במעגל 163). צרידות התקליט הישן. – [־דות־]

צְרִיחַ ז׳ [ערבית: צרח מבצר] 1. מגדל, מצודה: ״ויבאו אל־צריח בית אל ברית״ (שופטים ט מו). 2°. מבנה משרין דמוי־גליל או דמוי־כפה מכיל כלי־יריה המצב על טנק צבאי או על אנית־מלחמה. הצריחים מתקנים בדרך כלל באפן שנתן לסובבם לכל עבר – לקראת המטרה (Turret). 3° [במשחק־השחמט] שם כל אחת משתי האבנים בצורת מגדל שמקומן על הלוח במשבצות הקיצוניות מזה ומזה. מהלכו של הצריח–בכוונים ישרים לארך או לרחב, קדימה או לאחור. – [צריח־, צריחים, ־חי־]

צריח בטנק

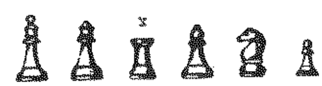

צ – צריח בשחמט

צְרִיחָה* נ׳ [מן צרח, צרח] צעקה, צוחה חדה: ״ברב עונינו כבדו אנחות, גזרות עצמו וצריחות״ (אתאנג, סליחות י״ז בתמוז). ״צנת בקר, צריחת עורב העירוני ואיקצה״ (ביאליק, משירי החורף). צריחת תינוקות. – [צריחת־, צריחות]

צְרִיחוֹן° ז׳ [מן צריח] צריח קטן: ״נפעמו מתפארתו של ארמון־המשחקים... עטור צריחונים, פסלים״ (אריכא, א 281). – [צריחון־, צריחונים, ־ני־]

צָרִיךְ* ת׳ ותה״פ [מן צרך] 1*. זקוק, דרוש לו, נחוץ לו: ״עמך ישראל צריכין פרנסה״ (ברכות ג:). ״לחמור אני צריך״ (בבא מציעא מז:). ״הכל צריכין למרי חטיא (לבעל החטים)״ (ברכות סד.). ״כשצריכים לגנב מורידים אותו מעל התליה״ (מנדלי מו״ס, שמד). 2*. נחוץ, דרוש: ״כל הדבר הצריך לדרך לכלי זינם אמר להם לתקן״ (רש״י יהושע א יא). ״צריכים לנו ספרי דקדוק למתחילים״ (ילין, זכרונות ועד הלשון 733). ״מיני מכלת ופרקמטיה הצריכים לכל נפש״ (ברקוביץ, תר׳ חיי טז). ״בוא אלי אל השוק ונקח סחורה הצריכה לאנשי הכפרים״ (הזז, יעיש ד 55). 3*. חיב: ״שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו וכו׳״ (שבת ב ז). ״הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת... צריך לנהג בו כבוד״ (אבות ו ג). ״המתפלל צריך שיכון את לבו לשמים״ (ברכות לא.). ״הנפטר מחברו, בין גדול בין קטן, צריך לטל ממנו רשות״ (בראשית רבה מז). ״אתה צריך שלא תאכל ממנו״ (רש״י משלי כה יז). 4*. טעון: ״כל נדר שצריך חקירת חכם לא יחזיר, ושאינו צריך חקירת חכם יחזיר״ (גיטין ד ז). ״קרית שמע אינה צריכה כונה״ (ירושלמי שבת א א). ״אף הרב צריך עדין למוד ומלמדו הקדוש־ברוך־הוא״ (רש״י תמורה טז.). ״יודעת המחתנת בעצמה שדברים אלו צריכים שתיקה״ (עגנון, כפות רכה). 5* [בהשמטת הנושא ״אני״, ״אתה״, וכאילו תה״פ] יש צרך, קים חיוב או הכרח ל־: ״צריך להטיף ממנו דם ברית... אין צריך להטיף ממנו דם ברית״ (שבת קלה.). ״׳ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור׳, צריך לומר – בין פרה לחמור!״ (ספרא שמיני נז ב). ״וצריך שישפיל ידיו״ (סוטה ד:). צריך לעשות זאת. צריך ללכת [וראה עוד להלן]. – [צריכה, ־כים, ־כות]

– **צריך לומר*** (ספרא יא ד). **צריך לקרא°** וכו׳, יש לומר או לקרא וכו׳ [נכתב בקיצור צ״ל]

– **ואין צריך לומר***, דבר זה מובן מאליו, הדבר קל־וחמר, בודאי ובודאי: ״חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה, ואין צריך לומר באכילה!״ (פסחים לא:). ״אין משכירין להן בתים בארץ־ישראל, ואין צריך לומר שדות״ (עבודה זרה א ח). [בר״ת: ואצ״ל]

– **אינו צריך*** [ביטוי מקובל בתלמוד] דבר זה מיתר הוא, אין כל צרך שיאמר: ״׳כי לא תעבר את־הירדן הזה׳... אינו צריך, והלא כבר נאמר ׳כי אנכי מת׳!״ (מכילתא נה:).

– **צריך עיון°** [הרבה בספרות הרבנית] הדבר עדין לא הברר כל צרכו, יש לעין ולבדק אותו בדיקה נוספת: ״וכשספרתי הדבר לחכמינו, היה בעיניהם כמדרש פליאה והניחו אותו בצריך עיון״ (מנדלי מו״ס, ש). [נכתב בקיצור צ״ע]

– **צריך את (משהו או מישהו)***, הדבר דרוש לו: ״שורו צריך את האפר״ (ירושלמי בבא קמא ג י). ״אין אדם כונס דבר אלא אם צריך אותו״ (בראשית רבה תיאודור לא). אני צריך אותך מחר לשיחה.

– **צריכני*** [ולנקבה: צריכתני°] צריך אני: ״צריכני לעשותה שלמים״ (תוספתא חגיגה ב יא). ״לשלמות הענין צריכני להוסיף לענין״ (עגנון, אורח 74). ״נתבלבלה הזקנה ואמרה: רואה אני, אדוני הדוקטור, שצריכתני לתקן את דברי״ (עגנון, האש שכא).

צְרִיכָא* ת׳ [ארמית: צריך] צריך, יש צרך! (פתיחה רווחת בתלמוד לתשובה על שאלה לשם־מה היה צרך להזכיר הלכה מסימת שהיא ידועה ביותר): ״למה לי למתנא ׳בהמה׳, למה לי למתנא ׳חיה׳? – צריכא! דאי תנא ׳בהמה׳... אבל חיה... אימא לא וכו׳״ (פסחים כא.).

– **צריכא למימר?*** (שבת עא.), כלום צריך לומר דבר זה? הרי הדבר פשוט גם בלאו הכי!

– **לא צריכא ד־*** (תענית ב:), אין ההלכה צריכה להשנות אלא בשל הענין הבא (פתיחה רווחת בתלמוד לתשובה על השאלה: ׳פשיטא׳? והלא הדבר פשוט ומובן גם בלעדי זאת?).

צְרִיכָה* נ׳ [מן צרך, צרך] 1°. השתמשות בדבר: צריכת מזונות. צריכת דלק. צריכת זרם־חשמל למאור. 2*. צרך: ״ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבהמה הטהורה וכו׳״ (אברהם אבן־עזרא בראשית ו יח). – [צריכת־]

צְרִים° ז׳ [מן צרם, צָרַם] קול צורם: ״פתאם צְרִים־קול... וְנִיק״ (שלונסקי, שירים ב 61). ״אך פתאם צְרִים אָיֹם״ (פינקרפלד, גדיש 330). – [צְרִים־, צְרִימִים, ־מֵי־]

צְרִימָה ׳ נ׳ [מן צרם, צָרַם] 1 °, צביטה, הכאה: ״כל צרימותיו באזני ודחיפותיו בכתפי לא העתיקוני מאותן קפות הספורים״ (ברנר, א 14). 2 ׳, חבלה על־ידי מכה: ״צרימת האזן הוא מום מבהק״ (יורה דעה, שס). 3 °, אי־התאמה בקולות, דיסהרמוניה, גרוי הגורם תחושה בלתי־נעימה לאזן השומע: קול צרחני ומזיף עד כדי צרימה. – [צְרִימַת־]

צְרִיף* ז׳ [ארמית: צְרִיפָא; אולי מן ב׳ צרף] 1 °, בנין־ערעי של עצים או פחים, להבדיל מבנין־קבע של אבן או לבנים או בטון וכיוצא בזה: צריפים למחנה־צבא. צריפי־עולים. צריפי־תערוכה. 2 * [לפנים] סכת נצרים שראשי דפנותיה מתחברים למעלה כראש פירמידה: ״העושה סכתו כמין צריף או שסמכה לכתל״ (סוכה א יא). [מכאן:] 3 ° [בספורט] פירמידה, קבוצת מתעמלים המסתדרים בסדר מסים זה על גבי זה בקומות אחדות ובצורה ההולכת וצרה כלפי מעלה. – [צְרִיף־, צְרִיפִים, צְרִיפֵי־]

צָרִיף* ז׳ [ארמית: צְרִיפְתָא; אולי כן צרף, על שום שמצרף ומכווץ את העור?] אלום, מלח גבישי המרכב בעקרו מגפרת אשלגן וגפרת חמרן (אלומיניום). שמושו רב בעבוד עורות, בתעשית צבעים ונייר, לכמה מתרכבותיו סגלות של כווץ העור. ״אבן־הגלוח היא אחד ממיני הצריף. ״מחפרת של צריף״ (כתובות עט). – [צְרִיף־]

צְרִיפָה* נ׳ [מן א. צרף, צָרַף] זקוק, צרוף, נקוי: ״יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים׳... יש צריפה גדולה מזו?״ (מדרש תהלים קיט לא). צריפת הזהב על־ידי הצורף. – [צְרִיפַת־, צְרִיפוֹת]

צְרִיפוֹן° ז׳ [מן צריף] צריף קטן: ״לצלעות ההרים החשופים דבקו שורות צריפונים״ (ברוידס, שרשים 21). מחנה צריפונים ואהלים. – [צְרִיפוֹן־, צְרִיפוֹנִים, ־נֵי־]

צְרִיר° ז׳ [מן צרר, צַר] דיסוננס, צרוף בלתי־הרמוני של צלילים. – [צְרִיר־, צְרִירִים, ־רֵי־]

צָרִיר° ת׳ [מן צַר] צר במקצת: ״שכבנו שנינו לוהטים ודוממים בחדר הצריר״ (אריכא, א 77). – [צְרִירָה, צְרִירִים, ־רוֹת]

צְרִירָה ׳ נ׳ [מן א. צרר, צָרַר] 1 °, קשירה, אגידה: צרירת החפצים בצרור. 2 ׳, התקרשות: ״צרירת דם״ (רש״י חולין מו). – [צְרִירַת־, צְרִירוֹת]

צרך [ארמית: צְרַךְ; אולי קרוב אל סָרַק ריק; ערבית: צַ׳רִכַּ חסר, עני]

~ פע׳ **צָ רַ ךְ** *, 1 * פ״ע היה חיב, נדרש ל־: ״ולמה הן פורשין ובוכין? מפני שצרכו להשביעו״ (תוספתא יום הכפורים א ח). ״לא צרכו חכמים לתן להן סימן״ (ירושלמי דמאי כב ב). 2 ° פ״י השתמש, הוציא לצרכיו: המשפחה הגדולה צורכת הרבה מצרכים. היצרן מיצר והצרכן צורך. – [לִצְרֹךְ; צוֹרֵךְ, צוֹרֶכֶת גם צָרִיךְ, צְרִיכָה; יִצְרֹךְ]

~ נפ׳ **נִ צְ רַ ךְ** *, 1 *, היה לו צרך, נאלץ, הכרח: ״לימים נצרך למכר שדהו״ (בבא קמא ג). 2 *, נזקק ל־, היה דרוש לו: ״וכי מי נצרך לעמוד ענן?״ (מדרש הגדול שמות יג כב). פלוני נצרך לבריות. 3 * [קיצור כן ״נצרך לנקביו״] חש בצרך להפריש שתן או צואה: ״(פרעה) היה יוצא בבקר, בשעה שהוא נצרך״ (שמות רבה ט). ״האמות אוכלין ונצרכין״ (במדבר רבה ז). 4 °, נדרש, היה נחוץ: ״דואגת עלי במאכל ובמשתה ובכל דבר הנצרך״ (הזז, יעיש ג 8). לשם עבודתי נצרך לי מאד ספר פלוני [וראה עוד ערך נִצְרָךְ] – [לְהִצָּרֵךְ, נִצְרָךְ, יִצָּרֵךְ]

~ התפ׳ **הִ צְ טָ רֵ ךְ** *, 1 ׳, הכרח, היה צריך, נאלץ: ״׳שאלו מה׳ מטר׳ – אם תצטרכו״ (רש״י זכריה יא). ״לך בנחת עד שלא תצטרך לרוץ בצער״ (עגנון, אורח 370). באין ברירה אצטרך לעשות כן. 2 * [הצטרך את־] היה לו צרך ב־, היה נחוץ לו: ״שלא יצטרכו עמך ישראל אלו את אלו״ (תנחומא, אחרי מות ג). ״המלך והאש מתדמים בפעליהם העצומים: תצטרכם – אם תתרחק מהם, ישרפוך – אם תתקרב אליהם״ (סהולה, משל 202). אצטרך אותך מחר בישיבה. 3 * [הצטרך ל־] נזקק, היה זקוק לעזרת־: ״מי שאינו צריך לטל ונוטל, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות״ (פאה ח ט). ״עשה שבתך חל ואל תצטרך לבריות״ (שבת קיח). בענין זה אצטרך לך. – [לְהִצְטָרֵךְ, מִצְטָרֵךְ, יִצְ־]

~ הפ׳ **הִ צְ רִ יךְ** * פ״י 1 *, גרם שיהא צריך: ״ואל תצריכנו לידי מתנות בשר־ודם״ (ירושלמי ברכות ז ד). ״חייך שאני מצריכך לבוא אצל כהן״ (ויקרא רבה טו). 2 ׳, חיב, דרש, גלה את הצרך: ״וזה אין מצריך אל סבות אמצעיות״ (כוזרי ה כ). ״וה׳ ברכני ולא הצריכני״ (יהודה הלוי, א 66). ״בושתי מאד, כי הצרכתיך לכתב אגרת זו״ (אחד העם, אגרות ח 19). ״מי מצריך אותך לצלצל בפעמון?״ (עגנון, עד הנה פו). קבלת התעודה מצריכה טפול רב. – [לְהַצְרִיךְ, מַצְרִיךְ, יַצְרִיךְ]

~ הפ׳ **הֻ צְ רַ ךְ** *, 1 *, היה צריך, הזקק, חיב: ״ולמה הצרכו לכך?״ (יומא ג ב). ״לפיכך הצרך הכתוב לומר״ (בראשית רבה עד). ״הצרכתי לפתח ולהוסיף בדבריו״ (רש״י במדבר כו לו). ״הצרכנו להעלות על דעתנו שבורא אחד בראנו״ (חובות הלבבות, היחוד ז). 2 ׳, נאלץ, היה אנוס, הכרח: ״ואל יצרכו לאור לילה ויומם״ (גנזי שכטר, ג 178). ״ובשביל כך כשהצרכו פעמים לדבר בעניני חכמה ומלאכה״ (מגדלי מו״ס, עא). הצרכתי לכתת רגלי הרבה עד שהשגתי את הדבר. 3 *, נדרש, היה דרוש: ״פעם אחת הצרך דבר אחד לתלמידי־חכמים אצל מטרוניתא אחת״ (שבת קכז). ״י״ג דברים האמורים בענין כלם הצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהנה״ (רש״י שמות כה ב). – [מֻצְרָךְ, יֻצְרַךְ]

צֹרֶךְ, צוֹרֶךְ ז׳ [מן צרך, צָרַךְ] חפץ, נחיצות, דרישה: ״ואנחנו נכרת עצים מן־הלבנון ככל־צרכך״ (דברי הימים ב ב טו). ״מיועץ שמר נפשך ודע לפנים מה צרכו״ (בן־סירא לז ח). ״ברוך... שעשה לי כל צרכי״ (ברכות השחר, על־פי ברכות ס). ״אלו שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה – דיינו״ (כמה מעלות, הגדה של פסח). ״וצרכי לזמן... כמו צרך נשמה לגשמים״ (יהודה הלוי, ד 24). אין לי כל צרך בדבר [וראה עוד להלן] – [צָרְכְּ־, צָרְכּוֹ; צְרָכִים, צָרְכֵי־, צְרָכָיו, צָרְכֵיהֶם]

– צֹרֶךְ־, לְצֹרֶךְ־*, לְשֵׁם, בִּשְׁבִיל, לְמַטְּרַת־: "יְרִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה" (מכות ז:). "עֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁכֵּן צֹרֶךְ גָּבוֹהַּ" (שבת קלא:). "הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן" (אבות ב ג). קָנִיתִי אֶת הַשֻּׁלְחָן לְצֹרֶךְ כְּתִיבָה.

– לְצֹרֶךְ*, לְשֵׁם מַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת, לֹא סְתָם: "שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים... לְצֹרֶךְ נִבְרְאוּ" (ירושלמי ברכות ג ג). [ולהיפך:]

– שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ*, לְחִנָּם, לַשָּׁוְא, לָרִיק: "כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין לְצֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ" (שבת יז ד). "הַצָּדָן (אֶת הָרְמָשִׂים בַּשַּׁבָּת) לְצֹרֶךְ – חַיָּב, שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ – פָּטוּר" (שבת יד א).

– בְּעֵת הַצֹּרֶךְ*, לְעֵת הַצֹּרֶךְ*, כְּשֶׁמִּתְגַּלָּה נְחִיצוּת בְּדָבָר: "בְּעֵת הַצֹּרֶךְ יִכָּר הָאוֹהֵב" (אוצר המשלים והפתגמים דוידזון, 22). "וְטַבָּעוֹת מִבַּרְזֶל מְצֻמָּדוֹת וּמְחֻבָּרוֹת לְעֵת הַצֹּרֶךְ" (יוסיפון, רגד).

– כָּל צָרְכּוֹ*, כְּכָל הַדָּרוּשׁ לוֹ, בְּמִדָּה מַסְפֶּקֶת, דַּיּוֹ: "תַּבְשִׁיל שֶׁבֻּשַּׁל כָּל צָרְכּוֹ" (תוספתא שבת ב ד). "וְחִמֵּם לְךָ תַּבְשִׁילִין שֶׁלֹּא נִתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּם" (עגנון, כלה קצג). הַתָּכְנִית עֲדַיִן לֹא עֻבְּדָה כָּל צָרְכָּהּ.

– יָצָא לְצֹרֶךְ* (הוריות יג:), פָּנָה לַעֲשִׂיַּת צְרָכָיו.

– צְרָכִים*, דְּבָרִים שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָהֶם לְמִחְיָתוֹ אוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ: "יָרְדוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִקְנוֹת צְרָכָיו" (ירושלמי ברכות יג ב). צָרְכֵי־מִחְיָה. חֲנוּת לְצָרְכֵי־אֹכֶל. צָרְכֵי־כְתִיבָה. "אִמָּא יָצְאָה אֶל הַשּׁוּק לִקְנוֹת צָרְכֵי־שַׁבָּת" (ביאליק, לכבוד שבת).

– צָרְכֵי־צִבּוּר*, עִנְיְנֵי הַחֶבְרָה, עִסְקֵי הַכְּלָל: "הַמִּתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי צִבּוּר מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ" (שמות רבה ו). "וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה" (מי שברך, מוסף לשבת).

– עָשָׂה צְרָכָיו*, פָּנָה לִצְרָכָיו* [בלשון־נקייה] הִפְרִישׁ שֶׁתֶן אוֹ צוֹאָה: "לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְיַעֲשֶׂה צְרָכָיו שָׁם" (ירושלמי ברכות ב ג).

– עָשָׂה צְרָכָיו עִם אִשָּׁה* (ירושלמי חגיגה ב ב), הִזְדַּוֵּג, בָּא בְּיַחֲסֵי־מִין.

צַרְכָן° ז' [מן צרך, צָרַךְ] קוֹנֶה מִצְרָכִים שׁוֹנִים, לָקוֹחַ (לְהַבְדִּיל מִן "יַצְרָן" – מְיַצֵּר מִצְרָכִים) הוֹדָעוֹת לַצַּרְכָנִים. כָּל אָדָם הוּא צַרְכָן לְעַצְמוֹ וְלִבְנֵי־בֵיתוֹ. – [צַרְכַן־, צַרְכָנִית, צַרְכָנִים, ־כָנֵי־, צַרְכָנִיּוֹת]

צַרְכָנוּת° נ' [מן צַרְכָן] 1. מִמְכָּר מְאֻרְגָּן שֶׁל מִצְרָכִים: הַצַּרְכָנוּת – עֶזְרָתָהּ רַבָּה לָאָדָם. 2. כְּלַל הַצַּרְכָנִים: הַצַּרְכָנוּת הַמְּאֻרְגֶּנֶת. – [צַרְכָנוּת־]

צַרְכָנִי° ת' [מן צַרְכָן] הַקָּשׁוּר בַּצַּרְכָן, שֶׁל כְּלַל הַצַּרְכָנִים: קוֹאוֹפֶּרַצְיָה צַרְכָנִית. – [צַרְכָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

צַרְכָנִיָּה° נ' [מן צַרְכָן] חֲנוּת מְנֻהֶלֶת עַל־יְדֵי נְצִיגֵי הַצַּרְכָנִים וְלֹא עַל־יְדֵי חֶנְוָנֵי פְּרָטִי, חֲנוּת קוֹאוֹפֶּרָטִיבִית: צַרְכָנִיָּה שֶׁל עוֹבְדֵי "הֲדַסָּה". צַרְכָנִיַּת הַמּוֹרִים. – [צַרְכָנִיַּת־, צַרְכָנִיּוֹת]

צרם [ערבית: צַרַמַ חתך; במקורות – רק ביחס לאוזן]

~ פָּעַל **צָרַם** פ"י 1°. פָּגַע וּפָגַם, חִבֵּל, הִכָּה: "צוֹרֵם בְּאָזְנוֹ שֶׁל זֶה וְסוֹטֵר עַל חָטְמוֹ שֶׁל זֶה" (ביאליק, אריה ו). "וְדַרְכּוֹ שֶׁל יְרֻחָם לִצְרֹם בְּכָל פַּעַם אֶת הַיָּתוֹם בְּאָזְנוֹ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קפח). "הַיּוֹם נְעָרִים שׁוֹבָבִים מַכִּים אוֹתוֹ וְאַתָּה צוֹרֵם בְּאָזְנוֹ" (ברנר, א 17). 2* [בתלמוד] פָּצַע, חָתַךְ, דָּקַר: "נָטַל פִּגְיוֹן וְצָרַם בְּאָזְנוֹ (שֶׁל אַיִל)" (בכורות ה ג). 3* [בהשאלה] נָזַף, גָּעַר, אִיֵּם: "מִיָּד נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל לָבָן וְצָרַם בְּאָזְנוֹ" (תנחומא ויצא יא). 4° [בהשאלה] פָּגַע בְּחוּשׁ הַשְּׁמִיעָה, הִרְגִּיז אֶת הַחוּשׁ הַמּוּסִיקָלִי: "וְקוֹלָם צוֹרֵם אָזְנַיִם" (ברדיצ'בסקי, מאמרים קח). הַשִּׁירָה הַמְזֻיֶּפֶת צָרְמָה אֶת הָאָזְנַיִם. מוּסִיקָה קְלוֹקֶלֶת וְצוֹרֶמֶת. 5° [בהרחבה גם על העין] גֵּרָה, הִרְגִּיז: "מְדַפְדֵּף בְּעִתּוֹנִים לְאוֹר הַחַשְׁמַל הַצּוֹרֵם אֶת הָעַיִן" (מוהר, רשימות). "מַה לָּנוּ וְלַ'קִטְשׁ' הַזֶּה הַצּוֹרֵם אֶת אָזְנֵינוּ וְאֶת עֵינֵינוּ גַּם יַחַד!" (אבינרי, יד 326). – [לִצְרֹם אֶת־, בְּ־; צוֹרֵם, יִצְרֹם]

~ פִּעֵל **צֵרֵם** * פ"י צָרַם בַּחֲזָקָה: "שֶׁלֹּא הִבְדִּילוֹ אֶלָּא צֵרְמוֹ בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת" (תוספות פסחים עד.). – [לְצָרֵם, מְ־, יְ־]

~ הִפְעִיל **הִצְרִים**° פיו"ע 1 פ"י גָּרַם לִצְרִימָה, הִרְגִּיז: "מַצְרִימִים אָזְנַיִם בְּאַנְקוֹתֵיהֶם, בִּילָלָתָם" (שרת, באסיה 129). 2 פ"ע, הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל צוֹרֵם: "עַד כַּמָּה הָאָדָם עָצֵל כָּל כָּךְ! – כָּכָה אָמַר וְכָכָה הִצְרִים גִּידִי" (יזהר, צקלג 93). – [לְהַצְרִים, מַ־, יַ־]

צֶרֶם°, צֹרֶם° ז' [מן צרם, צָרַם] צְרִימָה: "וְכִנּוּי שֶׁל חִבָּה לָהּ הוּא צֶרֶם וּבְעוּת כַּחֲרוּק הַצִּפֹּרֶן עַל פְּנֵי הַזְּכוּכִית" (אלתרמן, עיר 171). "פְּרִיט וּמְרִיט, צֶרֶם, קֶרַע" (פינקרפלד, גדיש 329). – [צֶרֶם־, צְרָם־]

צֶרֶמוֹנְיָה◊ [מלאטינית: caerimonia כבוד, קדושה] טֶקֶס, סֵדֶר הַמִּנְהָגִים וְהַפְּעֻלּוֹת בְּמַעֲמָד רִשְׁמִי מְסֻיָּם: "אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת לְכֹחַ פּוֹעֵל בַּחַיִּים וְסוֹפָהּ לֵירֵד לְמַדְרֵגַת צֶרֶמוֹנְיָא רֵיקָה" (אחד העם, קסא). – [צֶרֶמוֹנְיַת־, צֶרֶמוֹנְיוֹת]

– **צֶרֶמוֹנְיָאלִי**◊, טִקְסִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם צֶרֶמוֹנְיָה: "וְהֶעֱבִירוּ אוֹתָן בְּמִרְשָׁשׁ צֶרֶמוֹנְיָאלִי" (ברנר, א 135).

– **צֶרֶמוֹנְיָאלִיּוּת**◊, טִקְסִיּוּת, גִּנּוּנֵי רִשְׁמִיּוּת.

צֹרֶן°, צוֹרָן ז' [מן צר] יְסוֹד כִּימִי אַל־מַתַּכְתִּי, מִבְנֵהוּ גְּבִישִׁי, צִבְעוֹ אָפֹר. הַצֹּרֶן הוּא הַיְסוֹד הָעִקָּרִי בְּעוֹלַם הַמִּינֵרָלִים וְהַסְּלָעִים שֶׁמֵּהֶם בְּנוּיָה קְלִפַּת כַּדּוּר־הָאָרֶץ, הוּא מָצוּי בַּטֶּבַע בְּיִחוּד בְּצוּרַת דּוּ־תַחְמֹצֶת הַצֹּרֶן אוֹ בְּצוּרַת מִלְחֵי חֻמְצָה צָרְנִית הַנִּקְרָאִים "סִילִיקָטִים" (Silicium, סִימָן כִּימִי Si, מִשְׁקָל אָטוֹמִי 28.06). – [צֹרֶן־]

צָרְנִי°, צוֹרָנִי ת' [מן צֹרֶן] שֶׁל צֹרֶן, שֶׁבְּהַרְכָּבָתוֹ כָּלוּל צֹרֶן: חֻמְצָה צָרְנִית. – [צָרְנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

צרע [אולי קרוב לערבית: צַרַעַ הפיל ארצה?, צַרַעַ חלי נפילה, נכפות]

~ פָּעַל **צָרַע** פ"י [מצוי רק בינוני פעול: צָרוּעַ – ראה ערך צָרוּעַ]

~ פֻּעַל **צֹרַע**, נַעֲשָׂה צָרוּעַ, לָקָה בְּצָרַעַת: "וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג" (שמות ד ו). [וראה עוד ערך מְצֹרָע] – [מְצֹרָע, יְצֹרַע]

~ הִתְפַּעֵל **הִצְטָרַע** *, נַעֲשָׂה מְצֹרָע, לָקָה בְּצָרַעַת: "שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד" (סנהדרין קז.). "מוֹצִיא שֵׁם רַע כִּי יִצְטָרַע בִּשְׂאֵתוֹ" (סידור רס"ג, ריב). – [לְהִצְטָרֵעַ, מִצְטָרֵעַ, יִצְטָרַע]

צִרְעָה נ' [ארמית: עִרְעִיתָא; יש ביַדִים לערבית: צֻ'רְעַ הכניע] חֶרֶק גָּדוֹל מִסִּדְרַת הַדְּבוֹרָנִיִּים, נִכָּר בְּצִבְעֵי הַגּוּף הַבּוֹלְטִים – חוּם וְצָהֹב (Vespa orientalis). הַצְּרָעוֹת חַיּוֹת בְּקֵן מְשֻׁתָּף בִּמְחִלּוֹת בָּאֲדָמָה, בְּחוֹרֵי חוֹמוֹת אוֹ בְּאִילָנוֹת נְבוּבִים, גּוֹרְמוֹת נֵזֶק רַב לַחַקְלָאִים בְּכַרְסְמָן פֵּרוֹת שׁוֹנִים וּקְלִפּוֹת שֶׁל עֵצִים, וְכֵן קָשָׁה פְּגִיעָתָן בַּמִּכְוָרוֹת: הֵן צָדוֹת דְּבוֹרִים וּמְבִיאוֹת אוֹתָן טֶרֶף

צרעה (1/1)

לְוַלְדוֹתֵיהֶם. הַנְּקֵבוֹת וְהַפּוֹעֲלוֹת מְזֻיָּנוֹת בְּעֹקֶץ אַרְסִי, עֲקִיצָתָן מַכְאִיבָה מְאֹד: "וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ" (שמות כג כח). "צִרְעִין וְיַתּוּשִׁין" (שמות רבה יא). "אוֹמְרִים לָהּ לַצִּרְעָה: לָא מִן דֻּבְשִׁיךְ וְלָא מִן עֻקְצִיךְ" (במדבר רבה כ). – [צִרְעַת־, צְרָעוֹת, צִרְעוֹת־, גם צִרְעִיּוֹת, גם צְרָעִים, צִרְעֵי־]

צָרַעַת נ' [ראה צרע; ערבית: צַרְעְ חלי־נפילה, נכפות] 1, נֶגַע קָשֶׁה וּמִדַּבֵּק הַפּוֹגֵעַ בָּעוֹר, בָּרִירִיּוֹת וּבָעֲצַבִּים: "נֶגַע צָרַעַת כִּי־תִהְיֶה בְּאָדָם" (ויקרא יג ג). "לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ" (מלכים ב ה ז). 2* [בהשאלה ובדרך־זלזול] פֶּגַע, צָרָה, סַפַּחַת: "אִשָּׁה רָעָה צָרַעַת לְבַעְלָהּ" (יבמות סג). "מִי הִפְרִיחַ בִּבְשַׂרְכֶם, לַהֲמוֹנוֹ, צָרַעַת מִתְנַבְּאִים נִכְפִּים?" (ביאליק, ראיתיכם). – [צָרַעַת־, צָרַעְתּוֹ]

א. **צרף** [קרוב אל שרף, צרב; אכדית: sarapu; ארמית: צְרַף; ערבית: צַרִיפ' כסף מזוקק]

~ פע' **צָרַף** פ"י 1, זִקֵּק וְטִהֵר מַתֶּכֶת מִן הַפְּסֹלֶת עַל־יְדֵי שְׂרֵפָה וְהַתָּכָה: "וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף" (זכריה יג ט). צוֹרֵף זָהָב. 2 [בהשאלה] בָּחַן וּבָדַק, בִּעֵר אֶת הַשְּׁלִילִי, טִהֵר: "הוֹרֵד אוֹתָם (אֶת הָעָם) אֶל־הַמַּיִם וְאֶצְרְפֶנּוּ לְךָ שָׁם" (שופטים ז ד). "בְּחָנֵנִי ה' וְנַסֵּנִי צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי" (תהלים כו ב). "בְּקָרְאִי עֱנֵנִי יוֹם לְבָרֵר וְלִצְרֹף חֵבִי" (גבירול, אלהים אלי). "אֶשְׁלֹף לִבִּי... וְאֶצְרְפֶנּוּ בְּכוּר הַקֹּרַח" (ביאליק, משירי החורף). 3*, שָׂרַף, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ: "צְרָפָן (כְּלֵי חֶרֶס)... בְּגֶפֶת" (תוספתא כלים בבא קמא ג יב). "וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין עַד שֶׁיִּצְרְפֶנּוּ (אֶת הַמַּסְמֵר)" (כלים יב ה). – [לִצְרֹף; צוֹרֵף, צָרוּף; יִצְרֹף]

~ נפ' **נִצְרַף**. 1°, זֻקַּק עַל־יְדֵי הַתָּכָה, טֹהַר: "מָה הַכֶּסֶף הַזֶּה נִצְרָף וְנַעֲשָׂה כְּלִי" (שמות רבה לא). "וַיֵּאָמֵן רַק בּוֹ, בִּצְלִיל נִצְרָף מִכָּל סִיגִים" (פיכמן, קסב). "כְּמוֹ זָהָב אֲשֶׁר נִצְרַף מִן הַסִּיגִים" (טנאי, ארץ 121). 2 [בהשאלה] נִבְחַן וְנִתְבָּרֵר: "יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ רַבִּים" (דניאל יב י). "אֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִים אֶלָּא אִם כֵּן נִצְרְפוּ תְּחִלָּה בְּכוּר הַיִּסּוּרִים" (ויסלבסקי, תר' מרד 21). "יָצָאתִי לָאֵשׁ וְנִצְרַפְתִּי עִמָּהּ" (מאירוביץ, הסללים 115). 3*, לֻבַּן, הָעֳבַר בָּאֵשׁ: "כְּלֵי חֶרֶס... מִשֶּׁיִּצָּרְפוּ בְּכִבְשָׁן" (כלים ד ד). – [לְהִצָּרֵף, נִצְרָף, יִצָּרֵף]

~ פע' **צֵרֵף** פ"י 1, צָרַף, הִתִּיךְ וְזִקֵּק: "כִּי הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף" (מלאכי ג ב). 2*, בָּחַן וְטִהֵר: "הֲרֵינִי מְיַסְּרָן בְּיִסּוּרִים וּמְצָרְפָן בְּרַעֲבוֹן" (רות רבה א). – [לְצָרֵף אֶת־, מְצָרֵף, יְ־]

~ פֻּע' **צֹרַף** ^, נִצְרַף, טֹהַר: "לְכָל מָה שֶׁיְּצֹרַף מִן הַזָּהָב" (מלות ההגיון, ט). "צָרוּף צֹרַף לְבַב הָעֶלֶם בְּכוּר מְשֻׁלָּשׁ" (ביאליק, מגילת ה).

"רָאִיתִי אֶת עַצְמִי כְּאִלּוּ צֹרַפְתִּי בְּכוּר הָאֵשׁ, כְּאִלּוּ נוֹלַדְתִּי מֵחָדָשׁ" (ויסלבסקי, תר' במערכה 27). – [מְצֹרָף, יְצֹרַף]

~ הת' **הִצְטָרֵף** *, 1°, נִצְרַף, טֹהַר, נִזְדַּקֵּק: "הַרְבָּה לַהֲגוֹת בִּתְפִלָּתוֹ וּבְתַלְמוּדוֹ, לָתֵת צְדָקָה וּלְהִסְתַּגֵּף וּלְהִצְטָרֵף" (כהן, שירים קעג). 2°, נִשְׂרַף, הָעֳבַר בָּאֵשׁ: "(כְּלֵי־חֶרֶס) מִשֶּׁיִּצְטָרְפוּ בְּכִבְשָׁן" (תוספתא כלים בבא קמא ג יג). – [לְהִצְטָרֵף, מִצְטָרֵף, יִצְטָרֵף]

ב. **צרף** [אולי בהרחבה מן א. צרף – התיך ביחד, מזג; ערבית: צַרַפ' פרט כסף]

~ פע' **צֵרֵף** * פ"י 1, חִבֵּר, אִחֵד: "אוֹכֵל (תְּאֵנִים) אַחַת אַחַת וּפָטוּר (מִן הַמַּעֲשֵׂר), וְאִם צֵרֵף – חַיָּב" (מעשרות ב ה). "מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַמָּקוֹם מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה" (תוספתא פאה א ד). 2, הוֹסִיף, סִפַּח, הִכְנִיס עוֹד אֶל הַקּוֹדְמִים: "בִּקְּשׁוּ לְצָרֵף אֶת שְׁלֹמֹה עִמָּהֶן" (ירושלמי סנהדרין יג ב). "אֶחָד מֵהֶם הוּא סְתָם אָדָם שֶׁיְּכוֹלִים לְצָרְפוֹ לְמִנְיָן" (עגנון, אורח 408). צֵרַפְנוּ חָבֵר נוֹסָף לַוַּעַד. הֶחְלִט לְצָרֵף אֶת הַשְּׁכוּנָה לָאֵזוֹר הָעִירוֹנִי. 3, חִבֵּר פְּרָטִים לְדָבָר שָׁלֵם: "יוֹדֵעַ הָיָה בְּצַלְאֵל לְצָרֵף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (ברכות נה). אָנוּ מְצָרְפִים אוֹתִיּוֹת לְמִלִּים וּמִלִּים לְמִשְׁפָּטִים. צֵרַפְתִּי מִסְפָּר לְמִסְפָּר. 4, הֶחֱלִיף מָעוֹת קְטַנּוֹת בְּמַטְבְּעוֹת גְּדוֹלִים, הֵפֶךְ מִן "פָּרַט": "כְּמוֹת שֶׁהַשֻּׁלְחָנִי פּוֹרֵט וְלֹא כְּמוֹת שֶׁהוּא מְצָרֵף" (מעשר שני ד ב). "מְצָרְפִים שְׁקָלִים לְדַרְכּוֹנוֹת מִפְּנֵי מַשּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ" (שקלים ב א). צֵרַפְתִּי אֲגוֹרוֹת לְלִירוֹת. – [לְצָרֵף אֶת־, מְצָרֵף, יְצָרֵף]

~ פֻּע' **צֹרַף** ^, 1, חֻבַּר, סֻפַּח, נוֹסַף: "הֱיוֹתוֹ אֶחָד לְבַדּוֹ, לֹא יְצֹרַף אֵלָיו דָּבָר אַחֵר" (מורה נבוכים א כח). "מִפְלַגְתּוֹ בִּקְּשָׁה שֶׁיְּצֹרַף לְמַנְגְּנוֹן הַשְּׂגְרִירוּת" (קדרי, כורך 126). לַוַּעַד צֹרַף חָבֵר חָדָשׁ. לַמִּכְתָּב מְצֹרֶפֶת הַמְחָאָה. הַשְּׁכוּנָה צֹרְפָה אֶל הָעִיר. 2, אֻחַד, חֻבַּר יַחַד לַחֲטִיבָה שְׁלֵמָה: "אֵיךְ יִתּוֹסֵף אֵלָיו אֲלָפִים מִן הַמִּלּוֹת הַמְצֹרָפוֹת מִן שְׁמַע" (דונש, תשובות על רס"ג 102). הַמִּלָּה מְצֹרֶפֶת מֵאוֹתִיּוֹת. מִשְׁפָּט מְצֹרָף מִמִּלִּים. סְכוּם מְצֹרָף מִמִּסְפָּרִים שׁוֹנִים. – [מְצֹרָף, יְצֹרַף]

~ הת' **הִצְטָרֵף** *, הִתְחַבֵּר, הִתְאַחֵד, הִשְׁתַּתֵּף: "שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבַיִת אֶחָד... הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן" (ברכות ז ה). "שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין וְחוֹרְשִׁין כָּל בֵּית־סְאָה בִּשְׁבִילָן" (שביעית א ה). "פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל" (בבא בתרא ט). "וּמִצְטָרְפוֹת שְׁתֵּי תֵּבוֹת כְּאַחַת" (רש"י עירובין נג). פְּלוֹנִי הִצְטָרֵף לָאִרְגּוּן הֶחָדָשׁ. הָאוֹתִיּוֹת מִצְטָרְפוֹת לְמִלִּים. [וראה גם ערך מִצְטָרֵף °] – [לְהִצְטָרֵף לְ־, אֶל־; מִצְטָרֵף, יִצְטָרֵף]

– **צֵרֵף מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה** * [שאול בשינוי משמעות מן תוספתא פאה א ד, ראה לעיל צֵרֵף 1] חָשַׁב וְעָשָׂה, בִּצַּע אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ: "מִיָּד צֵרַפְתִּי מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֶׂה וְנָטַלְתִּי מַעֲטָפָה וְכָתַבְתִּי אֶת שְׁמָהּ" (עגנון, אלו ואלו רצג).

– **מְצֹרָף בָּזֶה** ° [בר"ת: מצ"ב] נֹסַח רוֹוֵחַ בְּתִכְתֹּבֶת מִשְׂרָדִית כְּשֶׁהַכּוֹתֵב מוֹדִיעַ שֶׁצֵּרֵף לְמִכְתָּבוֹ דְּבַר־לְוַי, כְּגוֹן תְּעוּדָה אוֹ הַמְחָאָה.

צֹרֵף, ראה צוֹרֵף.

צֶרֶף° ז׳ [מן צרף] צֵרוּף־דְּבָרִים, קוֹמְבִּינַצְיָה: צֶרֶף מִסְפָּרִים. צֶרֶף עֲבֵדוֹת. — [צֶרֶף־]

צָרְפָן° ז׳ [מן ב׳ צרף, צֵרֵף] מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְצָרֵף צֵרוּפִים, תַּחְבּוּלוֹת וְכַדּוֹמֶה, קוֹמְבִּינָטוֹר. — [צָרְפָנִית, צָרְפָנִים, ־נִיּוֹת]

צָרְפָנוּת° נ׳ [מן צָרְפָן] אָמָנוּת הַצֵּרוּפִים בְּמִסְפָּרִים, בְּתַחְבּוּלוֹת וְכַדּוֹמֶה, קוֹמְבִּינָטוֹרִיקָה. — [צָרְפָנוּת־]

צָרְפַת° ש״פ (בִּטֵּא: צָ־רְפַת!) [על־יסוד פירוש רש״י בעובדיה א כ: ״וְאוֹמְרִים הַפּוֹתְרִים ׳צָרְפַת׳ הוּא הַמַּלְכוּת שֶׁקּוֹרִין פְרַנְצַ״א בְּלַעַ״ז] הַשֵּׁם הַמְקֻבָּל בְּעִבְרִית לְאֶרֶץ פְרַנְקִיָּה (France) שֶׁבְּאֵירוֹפָּה הַמַּעֲרָבִית.

צָרְפָתִי° ת׳ (בִּטֵּא: צָ־רְפָתִי!) בֶּן־צָרְפַת, שֶׁמֵּאֶרֶץ צָרְפַת: ״וְגָבְרוּ רַב מַלְכֵי אַלְאַנְדְּלוּס... וְשָׂכְרוּ הַצָּרְפָתִים לִהְיוֹת עִמָּם בְּעֶזְרָתָם״ (יהוסף בן הנגיד, דיואן 109). הַלָּשׁוֹן הַצָּרְפָתִית. הַמֶּמְשָׁלָה הַצָּרְפָתִית. — [צָרְפָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

— **חַלּוֹן צָרְפָתִי**°, כִּנּוּי לְחַלּוֹן שֶׁסִּפּוֹ נָמוּךְ וְסָמוּךְ לְרִצְפַּת הַחֶדֶר.

א· **צַרְצוּר*** ז׳ [אכדית: sarsaru; ארמית: צַרְצוּרָא] 1°. כַּד־חֶרֶס שֶׁפִּיו מְכֻסֶּה בְּכְעֵין רֶשֶׁת שֶׁל חֶרֶס וּסְבִיבָהּ מִסְגֶּרֶת שֶׁל שְׁנַיִם הַקְּרוּיָה ״מְסָרֵק״ (כלים ג ח). 2° [בהשאלה ולפי פירוש ברטנורא בכלים ג ח] כַּד לְקָרֵר בּוֹ מַיִם, כְּעֵין הַ״גַּ׳רָא״ הָעַרְבִית. — [צַרְצוּר־, צַרְצוּרִים, ־רֵי־]

ב· **צַרְצוּר*** ז׳ חֶרֶק (חולין סה:) — ראה צְרָצַר°.

צִרְצוּר°, צִירְצוּר ז׳ [מן צרצר, צִרְצֵר] קוֹל רַעַשׁ הַצְּרָצַר, הַשְׁמָעַת רַחַשׁ כְּעֵין צְר... צְר... — [צִרְצוּר־, צִרְצוּרִים, ־רֵי־]

צַרְצוּר*, צְרָצַר° ז׳ [אולי על שום הקול: צְר־צְר] מִשְׁפַּחַת חֲרָקִים שׁוֹכְנֵי אֲדָמָה (Gryllidae). גּוּפוֹ שֶׁל הַצְּרָצַר גְּלִילִי כִּמְעַט. רַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת מֻתְאָמוֹת

צרצר (1/1)

לִקְפִיצָה. שְׁתֵּי הַכְּנָפַיִם הָעֶלְיוֹנוֹת הַחוֹפוֹת גַּלְדִּיּוֹת, מִתַּחַת לָהֶן זוּג כַּנְפֵי־תְעוּפָה דַּקּוֹת, שֶׁקְּצוֹתֵיהֶן בּוֹלְטִים כְּלַפֵּי חוּץ. הַצְּרָצַר נִזּוֹן מִן הַחַי וּמִן הָרָקָב. לַזָּכָר אֵיבַר־נְגִינָה בַּכְּנָפַיִם הַחוֹפוֹת שֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ בּוֹ בַּלֵּילוֹת קוֹלוֹת צִרְצוּר חֲזָקִים: ״הַצַּרְצוּר הַזֶּה יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע רַגְלַיִם וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם וְכוּ׳״ (חולין סה:). ״וְזֶה הַצַּרְצוּר שֶׁדַּרְכּוֹ לְצַיֵּץ כְּשֶׁבְּנֵי־הַבַּיִת עוֹלִים עַל מִשְׁכָּבָם בַּלֵּילוֹת״ (מגדלי מו״ס, רל). ״זֶה הָיָה הַצְּרָצַר מְשׁוֹרֵר הַדַּלּוּת״ (ביאליק, שירתי). — [צַרְצוּר, צַרְצוּרִים, ־רֵי־; צְרָצַר־, צְרָצָרִים, צְרָצְרֵי־]

צרצר [מן צְרָצַר]

~ פִּעֵל **צִרְצֵר**° פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל צִרְצוּר, הִשְׁמִיעַ רַחַשׁ מֵעֵין צְר... צְר...: הַצְּרָצַר מְצַרְצֵר בָּעֲרָבִים. [ובהשאלה:] ״הָעֲנִיּוֹת הָיְתָה מְצַרְצֶרֶת מִכָּל זָוִית״ (סוקולוב, אישים 282). — [לְצַרְצֵר, מְצַרְצֵר, יְצַרְצֵר]

~ התפ׳ **נִצְטַרְצֵר**°, נִשְׁמַע קוֹל צִרְצוּר: ״שׁוּב נִצְטַרְצֵר צִרְצוּר מִקְּטָע״ (שמיר, בכיו 179). ״תִּקְתּוּקוֹ הַמְּנֻוָּל מִצְטַרְצֵר מִקְּצֵה הָעוֹלָם״ (ארד, ביתו 134). ״לְפֶתַע הֵרִיעוּ, הֵילִילוּ וְהִשְׁרִיקוּ וְנִצְטַרְצְרוּ״ (שלונסקי, תרי טיל 29). — [לְהִצְטַרְצֵר, מִצְ־; יִצְ־]

צַרְצְרָנִי° ת׳ [מן צרצר, צִרְצֵר] הַמַּרְבֶּה לְצַרְצֵר: ״צִלְצוּל צַרְצְרָנִי מְנַסֵּר בָּהֶן אֵין־סוֹף נַקְמָנִי״ (יזהר, צקלג 601). — [צַרְצְרָנִית, צַרְצְרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א· **צרר** [קרוב אל ג. צור; ארמית: צְרַר; ערבית: צַרַּ]

~ פָּעַל **צָרַר** פ״י אָרַז, קָשַׁר, כָּרַךְ לַחֲבִילָה: ״מִי צָרַר מַיִם בַּשִּׂמְלָה?״ (משלי ל ד). ״צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי״ (ישעיה ח טז). ״צוֹרֵר אָדָם בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת״ (חולין ח ב). — [לִצְרֹר גם לָצֹר; צוֹרֵר, צָרוּר; יִצְרֹר, צְרֹר! גם צֹר! צֹרִי!]

~ נפ׳ **נִצְרַר**°. 1. נֶאֱרַז, נִכְרַךְ: ״וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ׳ – דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְצָרֵר״ (ספרי ראה צו). הַחֲבִילָה נִצְרְרָה הֵיטֵב. 2. נִקְרַשׁ, נִצְטַבֵּר בְּמָקוֹם אֶחָד: ״הָעוֹשֶׂה חַבּוּרָה וְנִצְרַר בָּהּ דָּם״ (ירושלמי שבת י ג). — [לְהִצָּרֵר, נִצְרָר, יִצָּרֵר]

~ פֻּעַל **צֹרַר**, נִקְשַׁר, נִכְרַךְ: ״וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים״ (יהושע ט ד). [וראה עוד ערך מְצֹרָר] — [מְצֹרָר, יְצֹרַר]

— **לָצֹר עַל פִּי צְלוֹחִית***, ראה ערך צְלוֹחִית.

ב· **צרר** [ערבית: צַ׳רַּ הזיק, צַ׳אַרַּ קם נגד]

~ פָּעַל **צָרַר** פעו״י 1 פ״י הִתְיַחֵס בְּאֵיבָה, שָׂנֵא, הֵצִיק: ״וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם״ (במדבר י ט). ״אֶפְרַיִם לֹא יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה וִיהוּדָה לֹא יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם״ (ישעיה יא יג). ״רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי״ (תהלים קכט ב). ״נֶחֱלַק לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת צוֹרְרוֹת זוֹ אֶת זוֹ כָּל הַיָּמִים״ (ביאליק, החצוצרה ב). 2 פ״ע הָיָה צַר לוֹ, הָיָה בְּמֵצַר, דָּאַג וְהִצְטַעֵר: ״וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ״ (בראשית לב ז). 3. הָיָה דָּחוּק וְלָחוּץ, לֹא הִסְפִּיק לוֹ הַמָּקוֹם: ״כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב״ (ישעיה מט יט). ״בְּלֶכְתְּךָ לֹא־יֵצַר צַעֲדֶךָ״ (משלי ד יב). [לִצְרֹר גם לָצֹר; צוֹרֵר, יִצְרֹר (להוראה 1); צַר, צָרָה; יֵצַר, וַיֵּצֶר (להוראות 2, 3)]

~ הפ׳ **הֵצַר** פעו״י 1° פ״י גָּרַם שֶׁיְּהֵא צַר וּמְצֻמְצָם מִשֶּׁהָיָה: ״בֵּין שֶׁהוּא מַרְחִיב קְצָת הַמְּחוֹגִים וּבֵין שֶׁהוּא מֵצֵר אוֹתָם קִמְעָא״ (בורלא, עקביה 34). ״הַשְּׁאֵלָה הַנִּזְכֶּרֶת שֶׁהֵצֵרָה לָהֶם לְבַעֲלֵי הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי״ (אחד העם, קצב) מְהַנְדֵּס הַבִּנְיָן הֵצֵר אֶת הַפְּרוֹזְדוֹר. הַחַיָּט הֵצֵר אֶת הַשַּׁרְווּלִים בַּבֶּגֶד. 2. לָחַץ, הֵצִיק, גָּרַם צָרוֹת: ״וַתִּתְּנֵם בְּיַד צָרֵיהֶם וַיָּצֵרוּ לָהֶם״ (נחמיה ט כז). ״כָּל הַמֵּצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ״ (סנהדרין קד:). 3 פ״ע הִצְטַעֵר, הָיָה צַר לוֹ: ״וּכְהָצֵר לוֹ חִלָּה אֶת־פְּנֵי ה׳ אֱלֹהָיו״ (דברי הימים ב לג יב). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּצֵר הוּא עַכְשָׁו, שָׂמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמַן״ (עבודה זרה א א). ״יוֹשֵׁב... וּמֵצֵר וְדוֹאֵג עַל יַלְדוּתוֹ הָעוֹבֶרֶת בְּלִי תוֹעֶלֶת״ (אחד העם, קצג). — [לְהָצֵר אֶת־, לְ־; הֵצַרְתִּי, מֵצֵר, מְצֵרָה, יָצֵר]

~ הפ׳ **הוּצַר**°, נַעֲשָׂה צַר מִשֶּׁהָיָה: ״הוּצְרָה עֲלֵיהֶם הַדֶּרֶךְ״ (רות רבה א ז, ותצא מן המקום). הַחֶדֶר הוּצַר עִם הֲזָזַת הַקִּיר. הַבֶּגֶד הוּצַר עַל־יְדֵי הַחַיָּט. [ובהשאלה:] ״עֶגְיָנָה הָרוּחָנִי נִצְטַמְצֵם וְלִבָּהּ הַחֲבֵרָתִי הוּצַר״ (קורי, ברוך 51). — [מוּצָר, יוּצַר]

~ הת׳ **הִצְטָרֵר** °, נַעֲשָׂה צַר וּמְצֻמְצָם מִשֶּׁהָיָה: ״סֶדֶק הַקּוֹל... מִצְטָרֵר״ (סגל, פרגיטיקה 8). — [לְהִצְטָרֵר, מִצְטָרֵר, יִצְ־]

— **הֵצֵר אֶת צְעָדָיו פְּלוֹנִי** ° [בהשאלה על־פי משלי ד יב], הִפְרִיעַ אֶת הִתְקַדְּמוּתוֹ, שָׂם מִכְשׁוֹלִים בְּדַרְכּוֹ: אוֹיְבֵי הַמְּדִינָה הִשְׁתַּדְּלוּ לְהָצֵר אֶת צְעָדֶיהָ.

צָרָתָה נ׳ צוּרָה מְאָרֶכֶת מִן ״צָרָה״: ״אֶל־ה׳ בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי״ (תהלים קכ א).

צְתָה°, צִיתָה נ׳ [מן צתת, צִתֵּת] גַּפְרוּר: ״לְקַבֵּל אִישׁ מָנָה־פַּעַם לְחֹדֶשׁ צְתוֹת שְׁתֵּי קֻפְסוֹת״ (טשרניחובסקי, שירים 479). — [צְתַת־, צְתוֹת]

צְתוּת°, צִיתוּת ז׳ [מן צות, צוֹתֵת] הַקְשָׁבָה, הַאֲזָנָה, הַטָּיַת אֹזֶן לְשִׂיחַת הַזּוּלַת: צְתוּת מֵאֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת. — [צְתוּת־, צְתוּתִים, ־תֵי־]

צְתִית°, צִיתִית נ׳ [מן צית, הִצִּית] 1. מַצִּית, מַכְשִׁיר קָטָן לְהַצִּית בּוֹ אֵשׁ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 279). 2. מַצֶּתֶת, מִתְקָן לְהַדְלָקַת פְּתִילִים בִּכְלֵי־נֶשֶׁק שׁוֹנִים. — [צְתִית־, צְתִיּוֹת]

צַתְרָה* נ׳ [ארמית: צַתְרָא*, שבת קכח] בֶּן־שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים (Satureja), בַּעַל פְּרָחִים וְעָלִים רֵיחָנִיִּים. גָּדֵל בַּר בַּבָּתָה. — [צַתְרַת־, צַתְרוֹת]

צַתְרָנִית° נ׳ [מן צַתְרָה] בֶּן־שִׂיחַ מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים (Thymbra), בַּעַל רֵיחַ חָרִיף. גָּדֵל בַּר בַּבָּתָה. — [צַתְרָנִית־, צַתְרָנִיּוֹת]

צתת [קרוב אל יצת; ארמית: צַתַּת, שבת קיט.]

~ פִּע׳ **צִתֵּת** ° פ״י הִצִּית, הִדְלִיק: ״כַּמָּה קָשֶׁה הָיָה עָלֶיהָ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה לְצַתֵּת צְתָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת״ (יהודה שטינברג, לו). — [לְצַתֵּת, מְצַתֵּת, יְצַתֵּת]

~ פֻּע׳ **צֻתַּת** °, הֻצַּת, הֻדְלַק. — [מְצֻתָּת, יְצֻתַּת]

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית
הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת
נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,
מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּעֵ"מ יְרוּשָׁלַיִם

א׳ אבן-שושן

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

ק-ר

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְּדֻבֶּרֶת

נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים, מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

בְּשִׁבְעָה כְּרָכִים

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּע״מ, יְרוּשָׁלַיִם

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

מֵאֵת

אַבְרָהָם אֶבֶן־שׁוֹשָׁן

בְּהִשְׁתַּתְּפוּת חֶבֶר אַנְשֵׁי־מַדָּע

כֶּרֶךְ שִׁשִּׁי: ק – ר

הוֹצָאַת קִרְיַת־סֵפֶר בְּע״מ, יְרוּשָׁלַיִם

Printed in Israel — נִדְפַּס בִּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל

Set and Photographed by Sivan Press — סֻדַּר וְצֻלַּם בִּדְפוּס סִיוָן

Printed by Keter Press — הֻדְפַּס בִּדְפוּס כֶּתֶר

Bound by Wiener Bindery — נִכְרַךְ בִּכְרִיכִיַּת וִינֶר

הוֹרָאוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַמְעַיֵּן בַּמִּלּוֹן

הַהוֹרָאוֹת הַבָּאוֹת מְסַכְּמוֹת אֶת הַקַּוִּים הָעִקָּרִיִּים בְּמִבְנֵהוּ שֶׁל הַמִּלּוֹן, מִקְצָתָם מְקֻבָּלִים בְּכָל מִלּוֹן וּמִקְצָתָם מְיֻחָדִים לְמִלּוֹנֵנוּ. טְעָמִים וְהֶסְבֵּרִים כְּלָלִיִּים לְמַרְבִּית הַחִדּוּשִׁים – בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן, שֶׁנִּתְּנָה בְּרֹאשׁ הַכֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן. קְרָא אֶת הַהוֹרָאוֹת בְּעִיּוּן וְיֵקַל לְךָ וְלִמְצֹא בַּמִּלּוֹן אֶת מְבֻקָּשְׁךָ.

א הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בְּסֵדֶר אָלֶפְבֵּיתִי חִיצוֹנִי וּפְנִימִי מְדֻיָּק, כְּלוֹמַר: לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּעֲרָכִים, אַחֲרֵיהֶן – לְפִי הָאוֹתִיּוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַשְּׁלִישִׁיּוֹת וְכוּ׳, בְּלִי שִׂים לֵב לְנִקּוּדָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת.

עֲרָכִים בַּעֲלֵי כְּתִיב אֶחָד וְשׁוֹנִים בְּנִקּוּדָם – סִדְּרָם בָּזֶה אַחַר זֶה נִקְבַּע בְּדֶרֶךְ־כְּלָל לְפִי שְׁכִיחוּתָם בַּלָּשׁוֹן, אוֹ לְפִי שִׁקּוּלִים אֶטִימוֹלוֹגִיִּים.

ב בְּרֹאשׁ כָּל עַמּוּד נִתְּנוּ בְּלֹא נִקּוּד שְׁתֵּי מִלִּים: הָעֵרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּעַמּוּד וְהָעֵרֶךְ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאוֹתוֹ עַמּוּד. הֲצָצָה קַלָּה בְּפִנּוֹת הָעַמּוּדִים אַגַּב דִּפְדּוּף תְּכַוֵּן אוֹתְךָ בְּנָקֵל אֶל הָעֵרֶךְ הַמְבֻקָּשׁ.

ג כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בַּמִּלּוֹן בְּתַבְנִיתוֹ הַדִּקְדּוּקִית הַיְסוֹדִית: שֵׁם עֶצֶם – בְּנִפְרָד יָחִיד (אָב, גִּבְעָה, מַלְכוּת); תֹּאַר – בִּלְשׁוֹן זָכָר יָחִיד (גָּדוֹל, חָכָם, לָחוּץ); מִסְפָּר – בְּנִפְרָד (שְׁנַיִם, עֶשֶׂר, מֵאָה); מִלִּית וְכוּ׳ – בְּלֹא כִּנּוּיִים (אֵצֶל, מִן, שֶׁל) וְכוּ׳.

רְצוֹנְךָ לִמְצֹא עֵרֶךְ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ תְּחִלָּה אֶת כִּנּוּיָיו, אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, וְהַשְׁאֵר אֶת תַּבְנִיתוֹ הַיְסוֹדִית, שֶׁאוֹתָהּ תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן.

ד נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּעֵרֶךְ הַנִּמְצָא בִּנְטִיָּה אוֹ בְּרִבּוּי וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּקְבִיעַת צוּרָתוֹ בְּנִפְרָד־יָחִיד, אוֹ שֶׁאֵינְךָ מוֹצֵא בַּמִּלּוֹן אֶת הַנִּפְרָד שֶׁקָּבַעְתָּ – חַפֵּשׂ צוּרָה מְיֻחֶדֶת זוֹ בְּרִבּוּיָהּ אוֹ בִּנְטִיָּתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים בַּמִּלּוֹן: הַמִּלּוֹן יְכַוֶּנְךָ אֶל הַנִּפְרָד הַנָּכוֹן, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁצּוּרָתָן הַנְּטוּיָה בְּכִנּוּיִים אוֹ בִּסְמִיכוּת אוֹ בְּרִבּוּי מְשַׁנָּה אֶת צוּרַת הַנִּפְרָד בְּאֹפֶן הֶעָלוּל לְהַקְשׁוֹת עַל הַקּוֹרֵא הַבִּלְתִּי־בָּקִי בְּכָךְ – נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן גַּם בְּצוּרָתָן "הַחוֹרֶגֶת" הַזֹּאת. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

בָּתִּים ז״ר רִבּוּי מִן בַּיִת.

מִמֶּנִּי מ״י רְאֵה מִן.

ה כָּל פֹּעַל נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן עַל כָּל בִּנְיָנָיו הַקַּיָּמִים בַּלָּשׁוֹן לְיַד שָׁרְשׁוֹ, שֶׁהוּא עַל־פִּי־הָרֹב בֶּן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. נִתְקַלְתָּ אַגַּב קְרִיאָה בְּפֹעַל וּרְצוֹנְךָ לִמְצָאוֹ בַּמִּלּוֹן – הַפְשִׁיטֵהוּ אֶת אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּנּוּיָיו, סִימָנֵי בִּנְיָנָיו, קְבַע אֶת אוֹתִיּוֹת הַשֹּׁרֶשׁ – וּמְצָאתוֹ בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים. כָּךְ, לְמָשָׁל, לֹא יִקְשֶׁה לְךָ לִמְצֹא לְאַחַר סִלּוּק אוֹתִיּוֹת־הַשִּׁמּוּשׁ, כִּי שָׁרְשׁוֹ שֶׁל הַפֹּעַל "מַקְלִיטִים" הוּא "קלט", וּבְעֵרֶךְ "קלט" תִּמְצָא אֶת כָּל הַבִּנְיָנִים שֶׁל אוֹתוֹ פֹּעַל, וּבֵינֵיהֶם אֶת הַצּוּרָה הַמְעַנְיֶנֶת אוֹתְךָ:

~ הִפ׳ הִקְלִיט פ״י

ו נִתְקַלְתָּ בְּפֹעַל שֶׁלֹּא מִגִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים וְהִנְּךָ מִתְקַשֶּׁה בִּמְצִיאַת שָׁרְשׁוֹ, הַטֵּהוּ לְעָבָר נִסְתָּר בְּאוֹתוֹ בִּנְיָן שֶׁמְּצָאתוֹ בּוֹ, וְחַפֵּשׂ צוּרָה זוֹ בַּמִּלּוֹן בַּמָּקוֹם הָאָלֶפְבֵּיתִי הַמַּתְאִים: כָּל הַפְּעָלִים מִסּוּג זֶה ("פְּעָלִים נֶחֱשָׁלִים") נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן אַגַּב רְמִיזָה וְהַפְנָיָה אֶל הַשֹּׁרֶשׁ הַנָּכוֹן. כָּךְ, לְמָשָׁל, תִּמְצָא בַּמִּלּוֹן:

הִכָּה, הִפ׳ מִן נכה. נוֹעַד, נִפ׳ מִן יעד.

הִתְבּוֹנֵן, הִתְ׳ מִן בין. קָם, רְאֵה קום.

לְיֶתֶר הַקַּלָּה נִתְּנוּ כַּמָּה פְּעָלִים "נֶחֱשָׁלִים" לֹא רַק בְּעָבָר נִסְתָּר בְּכָל בִּנְיָן, אֶלָּא גַּם בְּצוּרַת שֵׁם־הַפֹּעַל, לְמָשָׁל:

הַכּוֹת, שֵׁם־הַפּוֹעַל מִן הִכָּה, רְאֵה נכה.

הִוָּעֵץ, נִפ׳ מִן יעץ.

ז הָעֲרָכִים נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיבָם הַמְדֻיָּק לְפִי כְּלָלֵי הַדִּקְדּוּק הַמָּסָרְתִּי, אוּלָם לְיַד כָּל עֵרֶךְ נִתַּן גַּם כְּתִיבוֹ כְּפִי שֶׁהוּא מְקֻבָּל כְּשֶׁאֵינוֹ מְנֻקָּד, אִם בִּכְתִיב בִּלְתִּי־מְנֻקָּד נוֹסֶפֶת לוֹ י׳ אוֹ ו׳ אוֹ א׳ ("כְּתִיב מָלֵא"). כָּךְ, לְמָשָׁל, נִרְשַׁם בַּמִּלּוֹן:

אֹזֶן, אוזן נ׳

סִפּוּר, סיפור ז׳

לְלַמֶּדְךָ כִּי שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת – הַמְנֻקֶּדֶת־הַדִּקְדּוּקִית ("הַחֲסֵרָה") וְהַבִּלְתִּי־מְנֻקֶּדֶת ("הַמְּלֵאָה") – "כְּשֵׁרוֹת" הֵן.

נִתְקַלְתָּ בְּעֵרֶךְ בִּכְתִיב מָלֵא בִּלְתִּי־מְנֻקָּד וְאֵינְךָ מוֹצְאוֹ בַּמִּלּוֹן בִּכְתִיב זֶה, חֲזֹר וְחַפְּשֵׂהוּ בִּכְתִיבוֹ "הֶחָסֵר" – בְּלִי וָו אוֹ בְּלִי יוֹד.

לְשֵׁם הַקַּלָּה לַמְעַיֵּן נִרְשְׁמוּ בַּמִּלּוֹן (בְּאוֹת קְטַנָּה יוֹתֵר) רֹב הַמִּלִּים הַנִּכְתָּבוֹת בְּלֹא נִקּוּד בִּכְתִיב מָלֵא – אַגַּב הַפְנָיָה אֶל הַכְּתִיב הַדִּקְדּוּקִי, לְמָשָׁל:

אוהל, ראה אֹהֶל.

סיפור, ראה סִפּוּר.

ח מִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְעֵיל (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה), הוּטַל מִתַּחַת לִתְנוּעָתָן הַמֻּטְעֶמֶת קַו קָטָן זָקוּף ("מֶתֶג"), לְמָשָׁל: אַיִן, בֶּגֶד, לֶקַח, שָׁמָּה. כֵּן נִרְשַׁם "מֶתֶג" בִּתְנוּעָה הַמַּתְאִימָה גַּם בְּמִלִּים שֶׁיֵּשׁ לְבַטְּאָן מִלְּרַע (הַטְעָמַת הַהֲבָרָה הָאַחֲרוֹנָה!), אַךְ מִשּׁוּם־מָה נִשְׁתַּבְּשָׁה קְרִיאָתָן בְּפִי הַמְדַבְּרִים. כָּךְ תִּמְצָא: אֶצְבַּע, כּוֹבַע, שְׁמוֹנֶה וְעוֹד.

ט הָעֲרָכִים נִדְפְּסוּ בַּמִּלּוֹן בְּאוֹת גְּדוֹלָה וְאַחֲרֵיהֶן צֻיַּן בְּאוֹת זְעִירָה סוּגוֹ שֶׁל הָעֵרֶךְ לְפִי חֶלְקֵי־הַדִּבּוּר בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת (ז׳, נ׳, תה״פ וכו׳). רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן נְתוּנָה בָּעַמּוּד הַבָּא. לְנוֹחוּת הַמְעַיֵּן נִתְּנָה רְשִׁימַת רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הַמְצוּיִים בְּכָל זוּג־עַמּוּדִים (יְמָנִי וּשְׂמָאלִי) גַּם בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים לְמַטָּה.

י כֵּן נִתַּן בִּשְׂמָאלוֹ שֶׁל כָּל עֵרֶךְ סִימָנוֹ הַמְּיֻחָד – לְצִיּוּן הַחֲטִיבָה הַסִּפְרוּתִית שֶׁבָּהּ נִמְצָא כָּל עֵרֶךְ לָרִאשׁוֹנָה, כְּפִי שֶׁהֻסְבַּר בַּהַקְדָּמָה לַמִּלּוֹן. סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת נְתוּנִים בַּמְּרֻכָּז לְהַלָּן בְּעַמּוּד (ח). לְנוֹחוּת הַמְעַיֵּן נִתְּנוּ גַּם בֵּאוּרֵי סִימָנִים אֵלֶּה בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּדִים לְמַטָּה.

יא עֲרָכִים הַשָּׁוִים בִּכְתִיבָם וּבְנִקּוּדָם, אַךְ שׁוֹנִים בְּעִקָּרָם בְּמַשְׁמָעֻיּוֹתֵיהֶם ("הוֹמוֹנִימִים") הוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן כַּעֲרָכִים נִפְרָדִים, וְלִפְנֵי כָּל עֵרֶךְ נִתְּנָה אוֹת סוֹדֶרֶת קְטַנָּה (א, ב, ג, וְכוּ׳), לְמָשָׁל:

א. **אַשְׁפָּה** נ׳ ··· עֲרֵמָה שֶׁל פְּסֹלֶת וְכוּ׳

ב. **אַשְׁפָּה** נ׳ ··· נַרְתִּיק לְחִצִּים וְכוּ׳

יב לְאַחַר כָּל עֵרֶךְ נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הֶסְבֵּר אֶטִימוֹלוֹגִי קָצָר – מְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה, מֵאֵיזוֹ מִלָּה נִגְזְרָה, אוֹ מַקְבִּילָתָהּ בְּאַחַת אוֹ בַּאֲחָדוֹת מִן הַלְּשׁוֹנוֹת־הָאֲחָיוֹת (אַכַּדִּית, אֲרָמִית, עַרְבִית וְכוּ׳) – אִינְפוֹרְמַצְיָה קְצָרָה לַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן בְּגִזְרוֹנָן שֶׁל הַמִּלִּים. לְאַחַר־מִכֵּן נִתְּנוּ הַהַגְדָּרוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַמִּלָּה. לִפְנֵי כָּל הַגְדָּרָה נִתַּן מִסְפָּר סוֹדֵר 1, 2, 3, וְכוּ׳. תֵּן דַּעְתְּךָ: סֵדֶר הַהַגְדָּרוֹת – בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְפִי הַשְּׁכִיחוּת בַּלָּשׁוֹן: כָּל הַגְדָּרָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ – הִיא הָרוֹוַחַת יוֹתֵר בַּלָּשׁוֹן. אָמְנָם, לֹא תָּמִיד נִשְׁמַר סֵדֶר זֶה בְּקַפְּדָנוּת, שֶׁכֵּן לְעִתִּים נִמְצָא כִּי נָקֵל יוֹתֵר לָתֵת אֶת הַהֶסְבֵּר הַמְּקוֹרִי שֶׁל הַמִּלָּה, וְרַק אַחֲרָיו אֶת הַהוֹרָאָה הַמֻּשְׁאֶלֶת – הַכֹּל לְפִי נוֹחוּת הַהַסְבָּרָה לַקּוֹרֵא.

יג מִלָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית קְדוּמָה וְקִבְּלָה מַשְׁמָעוּת מְיֻחֶדֶת בִּתְקוּפָה מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר – נִתַּן סִימַן הַתְּקוּפָה הַמְאֻחֶרֶת לְיַד הַמִּסְפָּר שֶׁלִּפְנֵי הַהַגְדָּרָה הַחֲדָשָׁה. רְאֵה, לְמָשָׁל, בָּעֵרֶךְ אָחוֹת, שֶׁהִיא מִלָּה מִקְרָאִית (לְלֹא צִיּוּן!) וְגַם שָׁלֹשׁ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵן לְלֹא סִימָן, שֶׁכֵּן הַגְדָּרוֹת אֵלּוּ מְצוּיוֹת בַּמִּקְרָא, וְאִלּוּ הַמַּשְׁמָעֻיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת 4 ו־5 הֵן מְאֻחָרוֹת (בְּנוֹת יָמֵינוּ!) וּלְפִיכָךְ נִתַּן עִגּוּל לִפְנֵי כָּל אַחַת מֵהַהַגְדָּרוֹת אֵלֶּה (סִפְרוּת חֲדָשָׁה!).

יד אַחֲרֵי מַרְבִּית הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ בַּמִּלּוֹן מִשְׁפָּט אוֹ מִשְׁפָּטִים אֲחָדִים – לְהַדְגָּמַת אֹפֶן שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל הַמִּלָּה. הַמּוּבָאוֹת מִן הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים נִתְּנוּ בְּמֵרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת וְאַחֲרֵיהֶן בְּסוֹגְרַיִם מַרְאֵי־מְקוֹמָן. רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁמֵּהֶם נִשְׁאֲבוּ הַמּוּבָאוֹת וְצִיּוּנֵי מַרְאֵי־מְקוֹמוֹתֵיהֶם – בָּרְשִׁימָה הַמְיֻחֶדֶת לְהַלָּן, בָּעַמּוּדִים ט – טז. מִשְׁפָּטִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּלִי מֵרְכָאוֹת לֻקְּטוּ מִן הָעִתּוֹנוּת אוֹ מִלְּשׁוֹן־הַדִּבּוּר.

טו אַחֲרֵי כָּל הַגְדָּרָה שֶׁל עֵרֶךְ שֶׁמְּקוֹרוֹ בַּחֲטִיבָה סִפְרוּתִית מְסֻיֶּמֶת נִתַּן בְּדֶרֶךְ־כְּלָל מִשְׁפָּט מַדְגִּים מִתּוֹךְ הַסִּפְרוּת שֶׁל אוֹתָהּ הַחֲטִיבָה. אוּלָם יֵשׁ אֲשֶׁר הֻשְׁמַט מִשְׁפָּט מַדְגִּים מֵאוֹתָהּ הַחֲטִיבָה, מִשּׁוּם שֶׁהוּא נִרְאָה סָתוּם וּבִלְתִּי־מוּבָן כָּל־צָרְכּוֹ. בְּמִקְרֶה זֶה הָעֳדַף מִשְׁפָּט מַדְגִּים מֵחֲטִיבָה סִפְרוּתִית מְאֻחֶרֶת יוֹתֵר. כָּךְ תִּמְצָא לְעִתִּים, כִּי עֵרֶךְ הַמְסֻמָּן בְּכוֹכָב (הַחֲטִיבָה הַתַּלְמוּדִית־הַמִּדְרָשִׁית), אוֹ בְּסֶגּוֹל הָפוּךְ (חֲטִיבַת יְמֵי־הַבֵּינַיִם) הוּבָא לְיָדוֹ מִשְׁפָּט מַדְגִּים מִן הַסִּפְרוּת הַקְּלָסִית הַחֲדָשָׁה (מֶנְדֶּלִי, אַחַד־הָעָם, בְּיַאלִיק, עַגְנוֹן וְעוֹד).

טז תֵּן אֵפוֹא דַּעְתְּךָ: הַמּוּבָאוֹת שֶׁנִּתְּנוּ אַחֲרֵי הַהַגְדָּרוֹת נִתְּנוּ לָאו דַּוְקָא כְּאַסְמַכְתָּה לִמְקוֹרָהּ שֶׁל הַמִּלָּה ["מִי חִדֵּשׁ מִלָּה זֹאת אוֹ מִי הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ?"] אֶלָּא בְּעִקָּר לְשֵׁם הַדְגָּמַת שִׁמּוּשָׁהּ וְשִׁבּוּצָהּ בַּלָּשׁוֹן הַסִּפְרוּתִית, אוֹ לְיֶתֶר הַסְבָּרַת מַשְׁמָעוּתָהּ: הַמִּלָּה כְּשֶׁהִיא מְשֻׁבֶּצֶת בְּמִשְׁפָּט יֵשׁ שֶׁהִיא מִתְחַוֶּרֶת לַקּוֹרֵא יוֹתֵר מִשֶּׁהִיא מְבֹאֶרֶת עַל־יְדֵי הַגְדָּרָה שֶׁהִיא לְעִתִּים סְתָמִית בְּיוֹתֵר.

יז בְּסוֹף הַהַגְדָּרוֹת וְהַמּוּבָאוֹת נִתְּנוּ בְּסוֹגְרַיִם מְרֻבָּעִים הַצּוּרוֹת הַדִּקְדּוּקִיּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל כָּל עֵרֶךְ – סְמִיכוּת, רִבּוּי, כִּנּוּיִים, זְמַנִּים, נְטִיּוֹת וְכוּ׳.

יח נוֹסָף עַל עֶרְכֵי־הַיְסוֹד שֶׁל הַמִּלּוֹן (שֵׁמוֹת, תְּאָרִים, פְּעָלִים לְבִנְיָנֵיהֶם, תָּאֳרֵי־הַפֹּעַל, מִלִּיּוֹת וְכוּ׳), כֻּנְּסוּ בְּשֶׁפַע גַּם צֵרוּפֵי־לָשׁוֹן, נִיבִים, בִּטּוּיִים, פִּתְגָּמִים וּמֵימְרוֹת, הַמְקֻבָּלִים בַּלָּשׁוֹן וּבַסִּפְרוּת. כָּל אֵלֶּה נִתְּנוּ כְּעֶרְכֵי־מִשְׁנֶה לְאַחַר הָעֵרֶךְ הַיְסוֹדִי. רְצוֹנְךָ לִמְצֹא בַּמִּלּוֹן מֵימְרָה אוֹ צֵרוּף שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲמֹד עַל פֵּרוּשָׁם אוֹ עַל מְקוֹרָם, חַפְּשֵׂם לְפִי הַמִּלָּה הָאָפְיָנִית בָּהֶם בְּיוֹתֵר (״מִלַּת־מַפְתֵּחַ״). לְמָשָׁל, אֶת הַמֵּימְרָה ״מֵאִגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא״ תִּמְצָא כְּעֵרֶךְ־מִשְׁנֶה לְיַד הָעֵרֶךְ ״אִגְּרָא״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״בֵּירָא״. אֶת הַצֵּרוּף הַלְּשׁוֹנִי ״בַּר־מֶצֶר״ תִּמְצָא לְיַד הָעֵרֶךְ ״בַּר״ אוֹ לְיַד הָעֵרֶךְ ״מֶצֶר״.

יט לְיַד תֵּאוּרֵיהֶם שֶׁל צְמָחִים וּבַעֲלֵי־חַיִּים נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם גַּם שְׁמָם הַמַּדָּעִי־הַבֵּינְלְאֻמִּי, לְמַעַן יוּכַל הַקּוֹרֵא הַמִּתְעַנְיֵן לְזַהוֹתָם לְפִי סִפְרֵי־עֵזֶר מִקְצוֹעִיִּים שֶׁהוּא מָצוּי אֶצְלָם. כֵּן נִתַּן שֵׁם מַדָּעִי־בֵּינְלְאֻמִּי (בִּכְתָב לָטִינִי) לָאֶלֶמֶנְטִים הַכִּימִיִּים וְלַעֲרָכִים אֲחֵרִים מִתְּחוּם הָ״רֵיאַלְיָה״.

כ מִתַּחַת לְצִיּוּרֵיהֶם שֶׁל מַרְבִּית בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ בַּמִּלּוֹן נִתַּן בְּסוֹגְרַיִם קְנֵה־הַמִּדָּה: מִדּוֹתָיו הַיַּחֲסִיּוֹת שֶׁל הַצִּיּוּר לְעֻמַּת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים בַּמְּצִיאוּת כְּשֶׁהוּא מְבֻטָּא בְּשֶׁבֶר פָּשׁוּט ($1/3$, $1/20$). לְפִי זֶה נָקֵל לְשַׁעֵר בְּקֵרוּב אֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל בַּעַל־הַחַיִּים.

רָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת הָעִקָּרִיִּים הַמְקֻבָּלִים בַּמִּלּוֹן

ז׳ — זָכָר (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן זָכָר, לְמָשָׁל: סֵפֶר).

ז״ז — זָכָר זוּגִי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמִּסְתַּיֵּם בְּצוּרַת ־יִם, לְמָשָׁל מִסְפָּרַיִם).

זו״נ — זָכָר וּנְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ פְּעָמִים כְּזָכָר וּפְעָמִים כִּנְקֵבָה, לְמָשָׁל: אֵשׁ, רוּחַ).

ז״ר — זָכָר רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם זָכָר הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת הָרִבּוּי, לְמָשָׁל: זְקוּנִים, בָּתִּים).

מ״ג — מִלַּת־גּוּף (מְכַנָּה אֶת הָעֶצֶם בְּלִי לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ הַפְּרָטִי, לְמָשָׁל: הוּא, זֶה).

מ״ח — מִלַּת־חִבּוּר (מְקַשֶּׁרֶת חֲלָקִים שׁוֹנִים בַּמִּשְׁפָּט, אוֹ מִשְׁפָּט לְמִשְׁפָּט, לְמָשָׁל: אֲבָל, אוֹ, כִּי).

מ״י — מִלַּת־יַחַס (מוֹרָה עַל יַחַס בֵּין עֲצָמִים אוֹ בֵּין פְּעֻלָּה לְעֶצֶם, לְמָשָׁל: אֶל, עִם).

מ״ק — מִלַּת־קְרִיאָה (מְבַטֵּאת רֶגֶשׁ וְכוּ׳, לְמָשָׁל: הֵידָד! וַי!)

מ״ש — מִלַּת־שְׁאֵלָה (לְמָשָׁל: לָמָּה, מַדּוּעַ).

נ׳ — נְקֵבָה (שֵׁם־עֶצֶם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, לְמָשָׁל: תְּמוּנָה).

נ״ז — נְקֵבָה זוּגִית (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמִּסְתַּיֵּם בְּרִבּוּי בְּצוּרַת ־יִם, לְמָשָׁל: עֵינַיִם, יָדַיִם).

נ״ר — נְקֵבָה רִבּוּי (שֵׁם־עֶצֶם נְקֵבָה הַמָּצוּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ אוֹ שֶׁנִּרְשַׁם בַּמִּלּוֹן בְּצוּרַת רִבּוּי, לְמָשָׁל: בְּחוּרוֹת, נָשִׁים).

פ״י — פֹּעַל יוֹצֵא (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַמְכֻוֶּנֶת וְעוֹבֶרֶת מִן הָעֶצֶם הַפּוֹעֵל אֶל עֶצֶם אַחֵר הַמְקַבֵּל אֶת הַפְּעֻלָּה, לְמָשָׁל: סָגַר אֶת הַדֶּלֶת).

פ״ע — פֹּעַל עוֹמֵד (מַבִּיעַ פְּעֻלָּה הַנִּשְׁאֶרֶת בָּעֶצֶם הַפּוֹעֵל וְאֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶל אַחֵר, לְמָשָׁל: יָשֵׁן, עָמַד).

פעו״י — פֹּעַל עוֹמֵד וְיוֹצֵא (פֹּעַל הַמָּצוּי בַּלָּשׁוֹן פְּעָמִים כְּעוֹמֵד וּפְעָמִים כְּיוֹצֵא, לְמָשָׁל: הָפַךְ אֶת הַכִּסֵּא, שְׂעָרוֹ הָפַךְ לָבָן).

ר״ת — רָאשֵׁי־תֵבוֹת (צֵרוּף שֶׁל אוֹתִיּוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל מִלִּים אֲחָדוֹת, לְמָשָׁל: זצ״ל—זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה).

ש״מ — שֵׁם מִסְפָּר (לְמָשָׁל: אֶחָד, עֶשְׂרִים).

ש״פ — שֵׁם פְּרָטִי (לְמָשָׁל: אַבְרָהָם, יַרְדֵּן).

ת׳ — תֹּאַר (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֵיכוּת אוֹ מַהוּת שֶׁל עֶצֶם, לְמָשָׁל: יָפֶה, עָנִי, אָרֹךְ).

תה״פ — תֹּאַר־הַפֹּעַל (מִלָּה הַמְתָאֶרֶת אֹפֶן־פְּעֻלָּה, זְמַן־פְּעֻלָּה, מְקוֹם־פְּעֻלָּה וְכוּ׳, כְּגוֹן: הֵיטֵב, הַיּוֹם, הֵנָּה).

תו״ז — תֹּאַר וְזָכָר (תֹּאַר בְּמִין זָכָר הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: חָכָם, זָקֵן).

תו״נ — תֹּאַר וּנְקֵבָה (תֹּאַר בְּמִין נְקֵבָה הַמְשַׁמֵּשׁ גַּם כְּשֵׁם־עֶצֶם, כְּגוֹן: זְקֵנָה).

סִימָנֵי הַבִּנְיָנִים

פָּע׳ — פָּעַל (בִּנְיָן קַל)

נִפ׳ — נִפְעַל

פִּע׳ — פִּעֵל (בִּנְיָן כָּבֵד)

פֻּע׳ — פֻּעַל

הִת׳ — הִתְפַּעֵל (בִּנְיָן חוֹזֵר)

הִפ׳ — הִפְעִיל (בִּנְיָן גּוֹרֵם)

הֻפ׳ — הֻפְעַל

סִימָנֵי תַּעְתִּיק

א. הַמִּלִּים הָעַרְבִיּוֹת וְהַפַּרְסִיּוֹת נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי מַקְבִּיל. לְהַלָּן הָאוֹתִיּוֹת הָעַרְבִיּוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית וְסִימָנֵיהֶן בִּכְתָבֵנוּ:

ث — תְ׳ (תְ׳לָאתָה–שְׁלֹשָׁה)

ج — גְ׳ (גְ׳מַל–גָּמָל)　　ض — צְ׳ (בֵּיצַ׳ה–בֵּיצָה)

خ — חְ׳ (חַ׳רְבֶּה–חָרְבָּה)　　ظ — טְ׳ (טֻ׳הְר–צָהֳרַיִם)

ذ — דְ׳ (דַ׳הַב–זָהָב)　　غ — עְ׳ (עַ׳מַן–רָמוּ)

ב. הַמִּלִּים הָאַכַּדִּיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ, כִּמְקֻבָּל, בִּכְתָב לָטִינִי, בְּתוֹסֶפֶת סִימָנִים אֵלֶּה: ח — ḫ; צ — ṣ; שׁ — š.

ג. הַמִּלִּים הָאוּגָרִיתִיּוֹת (כְּתַב־יְתֵדוֹת) נִתְּנוּ בִּכְתָב עִבְרִי. הָאוֹתִיּוֹת הָאוּגָרִיתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת שֶׁאֵינָן בְּעִבְרִית — נִתְּנוּ כְּבְתַעְתִּיק מֵעַרְבִית (לְהוֹצִיא גְ׳ — שֶׁאֵינָהּ בְּאוּגָרִיתִית).

ד. הַמִּלִּים הַלָּטִינִיּוֹת, הַיְּוָנִיּוֹת, הָרוּסִיּוֹת וְכוּ׳ נִתְּנוּ בִּכְתָב הַלָּטִינִי.

סִימָנֵי הַחֲטִיבוֹת הַסִּפְרוּתִיּוֹת

לְלֹא כָּל צִיּוּן — סִפְרוּת הַמִּקְרָא.

* (כּוֹכָב) — סִפְרוּת הַתַּלְמוּדִים וְהַמִּדְרָשִׁים הָעַתִּיקִים וְכֵן סֵפֶר בֶּן־סִירָא וְסִפְרוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת (מְגִלּוֹת מִדְבַּר־יְהוּדָה).

ˆ (סֶגּוֹל הָפוּךְ) — סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם.

° (עִגּוּל) — הַסִּפְרוּת הַחֲדָשָׁה (מִסִּפְרוּת הַהַשְׂכָּלָה וְעַד יָמֵינוּ).

◇ (מְרֻבָּע) — מֻנָּח לוֹעֲזִי־בֵּינְלְאֻמִּי הָרוֹוֵחַ בְּסִפְרוּת.

סֵדֶר אוֹתִיּוֹת הָאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ
ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת

רְשִׁימַת הַמְּקוֹרוֹת הַסִּפְרוּתִיִּים הָעִקָּרִיִּים שֶׁל הַמִּלּוֹן

ברשימה זו נכללו המקורות הספרותיים שנבדקו באופן שיטתי או שצוטטו במילון במידה מרובה. מקורות אלה ניתנו כאן בצירוף פרטים ביבליוגראפיים, וכן צוין זמן חיבורם של הספרים (בדיוק או בקירוב). הקורא המתעניין יוכל למצוא את המובאה המבוקשת לפי מראה־המקום המקוצר שנרשם בצידה.

הרשימה מחולקת לשני מדורים: א) לפי שמות הספרים (הספרות העתיקה ורוב ספרות ימי־הביניים); ב) לפי שמות המחברים (הספרות החדשה וחלק מספרות ימי־הביניים). כל מדור ערוך בסדר אלפביתי.

מלבד מקורות עיקריים אלה צוטטו במילון פה ושם גם מקורות מרובים אחרים — כתובות עתיקות, ספרים, אנתולוגיות, אנציקלופדיות, עיתונים, מאמרים, שירים וכדומה — שלא נבדקו באופן שיטתי. כל אלה לא נכללו ברשימה זאת, ובגוף המילון ליד מובאות אלה ניתנו מראי־מקומות מפורטים יותר.

א. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות הספרים

	סימון מראה־המקום במילון
בן המלך והנזיר, מאת **אברהם בן חסדאי** [המאה ה־13] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״א	בן־המלך, עמוד
גנזי שכטר [פיוטים ושירים קדומים מן הגניזה שבמצרים] מהד׳ ישראל דאוידזאן, ניו־יארק תרפ״ח	גנזי שכטר, כרך, עמוד
הגדה של פסח, במהדורות שונות	הגדה של פסח
(הרקמה) ספר הרקמה, לר׳ **יונה אבן־ג׳נאח** (בערך 993—1050) תרגם ר׳ **יהודה אבן־תבון** (1120—1191) מהד׳ מיכאל וילנסקי, הוצ׳ האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשכ״ד	הרקמה לג׳נאח, עמוד
(השרשים) ספר השרשים, חברו בלשון ערב ר׳ **יונה בן־ג׳נאח** [בערך 993—1050] והעתיקו אל לשון הקודש **יהודה אבן־תבון** [1120—1191] מהד׳ ב״ז באכער, ברלין תרנ״ו	השרשים לג׳נאח, הערך
חובות הלבבות, לר׳ **בחיי בן יוסף אבן־פקודה** [1050—1120] העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1161]	חובות הלבבות, שער, פרק
יוסיפון, מיוחס **ליוסף בן גוריון הכהן** [חובר ע״י יהודי איטלקי בעילום־שם במאה ה־10] הוצ׳ הומינר, ירושלים תשס״ז	יוסיפון, עמוד
ילקוט שמעוני לכ״ד ספרים [לקט אגדות מן התלמוד וממדרשים של התנ״ך; נתחבר בקירוב במאה ה־12—13]	ילקוט, הספר, הסימן
(ירושלמי) תלמוד ירושלמי [נחתם בראשית המאה ה־5 לספירה] דפוס ויניציאה	ירושלמי, מסכת, דף, טור
(כוזרי) הכוזרי, חברו ר׳ **יהודה הלוי** [בקירוב בשנת 1140], העתיקו **יהודה אבן־תבון** [בקירוב 1166]	כוזרי, מאמר, פיסקה
מגילות מדבר יהודה [מאה ראשונה לפני הספירה, בקירוב] מהד׳ א״מ הברמן, הוצ׳ מחברות לספרות, ישראל תשי״ט	שם המגילה, דף, שורה
לקח טוב, המכונה גם **פסיקתא זוטרתא** [מדרשי אגדה על חמשה חומשי תורה, בקירוב המאה ה־12] מהד׳ שלמה באבער, לבוב תרל״ח	לקח טוב, חומש, עמוד
מדרש הגדול [מדרשי אגדה נתחברו ע״י ר׳ **דוד בר עמרם**, המאה ה־13] מהד׳ מרדכי מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	מדרש הגדול, הספר, עמוד
מדרש משלי [׳שוחר טוב׳ על ספר משלי, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״ג	מדרש משלי, פרשה
מדרש רבה, ראה רבה	
מדרש שמואל [׳שוחר טוב׳ על ספר שמואל, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, קראקא תרנ״ג	מדרש שמואל, פרשה
מדרש תהלים [׳שוחר טוב׳ על ספר תהלים, בקירוב המאה ה־9] מהד׳ שלמה באבער, וילנא תרנ״א	מדרש תהלים, מזמור
מורה נבוכים, לרבנו **משה בן מימון (רמב״ם)** [1135—1204] בהעתקת **שמואל אבן־תבון** [1150—1230]	מורה נבוכים, חלק, פרק
מחזורים לימים נוראים ולשלוש רגלים, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
מחזור ויטרי לר׳ שמחה [ראשית המאה ה־13] מהד׳ שמעון הלוי איש הורביץ; הדפסה חדשה ירושלים תשכ״ג	מחזור ויטרי, עמוד
מכילתא דר׳ ישמעאל [מדרשי הלכה לספר שמות, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא תר״ל	מכילתא, דף, עמוד*
מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי [כנ״ל] מהד׳ י״נ אפשטיין־ע״צ מלמד, ירושלים תשס״ו	מכילתא דרשב״י, עמוד
מלמד התלמידים, מאת **יעקב אנטולי** [המאה ה־13] דרשות לכל שבתות השנה	מלמד התלמידים, לפי ב״י
משנה, ששה סדרי משנה [נחתמו ע״י ר׳ **יהודה הנשיא** בסוף המאה ה־2 לספירה]	המסכת, פרק, משנה
סדר אליהו זוטא, סדר אליהו רבה, ראה **תנא דבי אליהו**	
סידור רב סעדיה גאון [882—942] מהד׳ ישראל דווידזון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים תש״א	סידור רס״ג, עמוד
סידור תפילות לכל ימות השנה, במהדורות שונות	שם התפילה ומקומה
סליחות לימי צום, במהדורות השונות	שם הסליחה ומקומה
ספר החנוך, על תרי״ג מצוות, חברו ר׳ **אהרן הלוי** [בקירוב המאה ה־14] הוצ׳ אשכול ירושלים תש״ח	ספר החנוך, סימן המצוה
ספר חסידים, שחיבר ר׳ **יהודה החסיד** [ראשית המאה ה־13] מהד׳ מרגליות, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ד	ספר חסידים, סימן
ספרא דבי רב [מדרשי הלכה לספר ויקרא, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ א״ה וייס, וינא תרכ״ב	ספרא, פרשה, דף, טור
ספרי דבי רב [מדרשי תנאים לספרים במדבר ודברים, בקירוב המאות 2—3] מהד׳ מאיר איש שלום, וינא התרכ״ד	ספרי, פרשה, דף, עמוד*

* עמ׳ א׳ — נקודה; עמ׳ ב׳ — נקודותיים

	סימון מראה־המקום במילון
פיוטים שונים, מכונסים בסידור "עבודת ישראל" בעריכת ר' יצחק בן אריה יוסף דוב (ד"ר זליגמן בער), הוצ' שוקן תרצ"ז	פיוטים, סידור, עמוד
פסיקתא דרב כהנא [מדרשי אגדה על פיסקאות בתורה ונביאים, בקירוב המאה ה"7] מהד' שלמה באבער, ליק 1868	פסיקתא, דף, עמוד*
פסיקתא זוטרתא, ראה לקח טוב	
פסיקתא רבתי [מדרשי אגדה כנ"ל, בקירוב המאה ה"9] מהד' מאיר איש שלום, וינא תר"מ	פסיקתא רבתי, דף, עמוד*
פרקי דרבי אליעזר [מדרש מיוחס לתנא הנ"ל, בקירוב המאה ה"8] הוצ' יצחקי, תר"ח	פרקי רבי אליעזר, פרק
קאנון במדע הרפואה מאת **אבן־סינא** [980—1037], תרגם **ר' נתן המאתי** [בסוף המאה ה"13]	קאנון (ציטוט לפי בן־יהודה)
(רבה) מדרש רבה על התורה וחמש מגילות [מדרשי אגדה שנתחברו בזמנים שונים, במאות 5—11]	(הספר) רבה, פרשה
שבט יהודה, מאת **שלמה אבן־וירגא** [מאה 15—16] מהד' עזריאל שוחט, הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים תש"ז	שבט יהודה, עמוד
שוחר טוב, ראה **מדרש משלי, מדרש שמואל, מדרש תהלים**	
תוספתא [נחתמה בראשית המאה ה"3 לספירה] מהד' מ"ש צוקערמאנדל, הוצ' במברגר־וואהרמן, ירושלים תפרח"י	תוספתא מסכת, פרק, משנה
תורה נביאים וכתובים, במהדורות שונות	הספר, הפרק, הפסוק
תלמוד בבלי [נחתם בראשית המאה ה"6 לספירה] במהדורות שונות	המסכת, דף, עמוד*
תלמוד ירושלמי, ראה ירושלמי	
תנא דבי אליהו, הוא סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא [דברי מוסר והדרכה למידות טובות וללימוד התורה, חובר בקירוב במאה ה"9] מהד' מאיר איש שלום, הוצ' במברגר את ואהרמן, ירושלים תש"ך	תנא דבי אליהו, עמוד
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרשי אגדה לתורה לפי הפרשיות; חובר בקירוב במאה ה"7]	תנחומא, פרשה, סימן
(תנחומא) מדרש תנחומא [מדרש אגדה לתורה] מהדורת שלמה באבער, וילנא תרמ"ה	תנחומא בובר פרשה, סימן

ב. מקורות ספרותיים שצוינו לפי שמות המחברים

אביבי ברוך [1910] — **עץ בודד זועק**, סיפורים, הוצ' מסדה ר"ג 1967	אביבי, עץ, עמוד
אבידן דוד [1934] — **משהו בשביל מישהו**, הוצ' שוקן, ירושלים ות"א תשכ"ד	אבידן, משהו, עמוד
אבינועם (גרוסמן) ראובן [1905] — **שירים ופואמות**, הוצ' יבנה, ת"א תשי"א	אבינועם, שירים, עמוד
אבינרי יצחק [1900] — **יד הלשון**, אוצר לשוני, הוצ' יזרעאל, ת"א תשכ"ד	אבינרי, יד, עמוד
אבן־זהב ארי [1899] — **שיילוק היהודי מויניציה**, הוצ' יבנה ת"א תש"ך	אבן־זהב, שיילוק, עמוד
בסוד עניי הכותל, הוצ' יבנה ת"א תש"ג, מהד' שניה	אבן־זהב, בסוד, עמוד
דוד ובת־שבע, רומן, הוצ' יבנה ת"א תשכ"ד	אבן־זהב, דוד, עמוד
אבן־עזרא אברהם [1092—1167] — **שיריו ומכתמיו**, מהד' דוד כהנא, ורשה 1894	אברהם אבן־עזרא, כרך, עמוד
אבן־עזרא משה [1055—1139] — **שיריו**, מהד' ביאליק ורבניצקי, הוצ' דביר, ת"א ירושלים תרפ"ה	משה אבן־עזרא, כרך, עמוד
שירי הקודש, מהד' ברנשטין, הוצ' מסדה, ת"א תשי"ז	משה אבן־עזרא, קודש, עמוד
אבן־שושן שלמה [1910] — **תרגום 'אנשי פאנפילוב' לא. בק**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מהד' ב', ת"א תשי"ד	ש'אבן־שושן,תר'פנפילוב,ע'
תרגום 'ימים אחדים' לא. בק, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"א	ש'אבן־שושן, תר' ימים, ע'
תרגום 'עתודתו של גנרל פאנפילוב' לא. בק, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ב	ש'אבן־שושן, תר'עתודתו,ע'
תרגום 'שירי שנים שונות' לי. יבטושנקו, הוצ' הקיבוץ המאוחד, ת"א תשכ"ז	ש'אבן־שושן,תר' שנים,ע'
אדם הכהן לבנזון [1794—1878] — **שירי שפת קדש**, וילנא תרכ"א	אד"ם, שם השיר
אחד העם (אשר גינצברג) [1856—1927] — **כל כתביו בכרך אחד** הוצ' דביר ת"א ירושלים תש"ז	אחד העם, עמוד
איתן רחל — **ברקיע החמישי**, הוצ' עם עובד, תל אביב 1962	איתן, ברקיע, עמוד
אלבו יוסף [1380—1444] — **ספר העיקרים**, הוצ' מחברות לספרות, ת"א התשי"א	אלבו, העיקרים, עמוד
אלחריזי, ראה חריזי	
אלתרמן נתן [1910] — **כתבים, כרך א: שירים שמכבר**, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשכ"א	אלתרמן, שירים, עמוד
כתבים, כרך ב: הטור השביעי עד תשי"ד, הוצ' דבר, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ב	אלתרמן, הטור א, עמוד
כתבים, כרך ג: הטור השביעי תשי"ד—תשכ"ב, הוצ' הקיבוץ המאוחד, דבר, תשכ"ג	אלתרמן, הטור ב, עמוד
כתבים, כרך ד: עיר היונה, הוצ' הקיבוץ המאוחד, מחברות לספרות, דבר, תשי"ח	אלתרמן, עיר, עמוד
ספר התיבה המזמרת, הוצ' מחברות לספרות, תשי"ח	אלתרמן, התיבה, עמוד
אנכי זלמן יצחק [1878—1947] — **בין שמים וארץ**, סיפורים, הוצ' עם עובד, תל־אביב תש"ה	אנכי, שמים, עמוד
ארד צבי [1909] — **ביתו של אדם**, רומאן, הוצ' ספרית פועלים, מרחביה 1953	ארד, ביתו, עמוד
תרגום 'ד"ר ז'יוואגו' לפסטרנאק, הוצ' עם עובד, 1958	ארד, תר' ז'יוואגו, עמוד
תרגום 'ליידי מקבת ממחוז מצנסק', לנ. לסקוב, הוצ' עם עובד 1967	ארד, תר' לסקוב, עמוד

עמ' א' — נקודה; עמ' ב' — נקודותיים.

אריכא יוסף [1907] — **סופר המלך**, הוצ׳ אגודת הסופרים בישראל ליד מסדה 1966
סנחריב ביהודה, רומאן, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ה
מבחר סיפורים, בשלשה כרכים, הוצ׳ גיב, ת״א 1967

בארון דבורה [1867—1956] — **פרשיות**, סיפורים מקובצים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״א

בובר מרדכי [1878—1965] — **אור הגנוז**, מסיפורי חסידים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ח

בורלא יהודה [1887] — **עלילות עקביה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ז
כיסופים, רומאן, עם עובד, ת״א תשט״ו
אשתו השנואה, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ב

ביאליק חיים נחמן [1873—1934] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח
שירים ופזמונים לילדים, הוצ׳ דביר, הדפסה ה, ת״א תשי״ז
אגרות ח״נ ביאליק, חמישה כרכים, הוצ׳ דביר ת״א תרצ״ח
תרגום ״וילהלם טל״ לשילר, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך
תרגום מקוצר של ״דון קישוט״ לסרוואנטס, הדפסה, ה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ס

ב. מרדכי [1909] — **הנפילים היו בארץ**, פואימה לירית, הוצ׳ קרני תשכ״ד

בן־אב״י איתמר [1885—1943] — **עם שחר עצמאותנו**, הוצ׳ הוועד הציבורי, תל־אביב תשכ״ב

בן־אמתי לוי [1901] — **אספי קיץ**, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1966

בן־סירא [180 לפני הספירה] — **ספר בן־סירא השלם**, מהד׳ מ״צ סגל, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ג

בן־ציון שמחה [1870—1932] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ס

בסוק משה [1907—1966] — **נחושתים והללויות**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א
תרגום מבחר שירת יידיש, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ג
מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״ח

בר־יוסף יהושע [1912] — **אם הבנות**, סיפור, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג
בני המג״ד, מסיפורי המלחמה, הוצ׳ טברסקי, ת״א תש״י
העומדים על הסף, רומאן, הוצ׳ טברסקי, ת״א תשי״ג

ברגשטין פניה [1908—1950] — **אסיף**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ו

ברדיצ׳בסקי (בן־גריון) מיכה יוסף [1865—1921] — **כל סיפוריו בכרך אחד**, מהד׳ שניה, הוצ׳ עם עובד, ת״א שי״א
כל מאמריו בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך

ברוידס אברהם [1907] — **אל השחר הגנוז**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א
שרשים בסלע, שירים, הוצ׳ עיינות, ת״א תשט״ז

ברטוב חנוך [1926] — **שש כנפים לאחד**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1958

ברנר יוסף חיים [1881—1921] — **כל כתביו, כרך א**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז
כתביו, כרך ב, הוצ׳ דביר והקיבוץ המאוחד, ת״א תשכ״א
כתבים, כרך ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״א

ברקוביץ יצחק דב [1885—1967] — **כתביו, כרך א: סיפורים ומחזות**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ס
כרך ב: הראשונים כבני אדם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ס
תרגום כתבי שלום עליכם, ספרים א—ט״ו, לכל ספר שם מיוחד (חיי אדם, מנחם מנדל, טוביה החולב וכו׳) מהדורה שלישית, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ו—תשט״ו

ברש אשר [1889—1952] — **כל כתביו בשלושה כרכים**, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב—תשי״ז

ברתיני ק. אהרן [1903] — **שביל כחול**, שירים, הוצ׳ אגודת הסופרים העוברים ליד דביר (שנה?)

בת־מרים יוכבד [1901] — **שירים**, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1963

(גבירול) שלמה אבן־גבירול [1021—1058] — **שיריו**, (מהד׳ ביאליק, ורבניצקי, ב 6 ספרים, הוצ׳ דביר, תרפ״ד—תרצ״ב
כתר מלכות, מהד׳ י״א זיידמן, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תש״י

גולדברג לאה [1911] — **מוקדם ומאוחר**, מבחר שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה (שנה?)
תרגום ״מלחמה ושלום״ לטולסטוי, כרכים א—ד, הוצ׳ מעריב לעם, 1959

גורדון יהודה ליב — ראה יל״ג

גורי חיים [1922] — **פרחי אש**, שירים, הוצ׳ תרשיש, ירושלים 1961
שושנת רוחות, שירים, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״א
שירי חותם, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד

גלאי בנימין [1921] — **מסע צפונה**, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ח

גלבוע אמיר [1917] — **שירים בבקר בבקר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג

סימון מראה־המקום במילון

אריכא, סופר, עמוד
אריכא, סנחריב, עמוד
אריכא, כרך, עמוד
בארון, פרשיות, עמוד
בובר, אור, עמוד
בורלא, עקביה, עמוד
בורלא, כיסופים, עמוד
בורלא, אשתו, עמוד
ביאליק, שם היצירה*
ביאליק, שם השיר*
ביאליק, אגרות, כרך, עמוד
ביאליק, תר׳ טל, עמוד
ביאליק, תר׳ קישוט, עמוד
ב. מרדכי, נפילים, עמ׳
בן־אב״י, שחר, עמוד
בן־אמתי, אספי, עמ׳
בן־סירא, פרק, פסוק
בן־ציון, עמוד
בסוק, נחושתים, עמוד
בסוק, תר׳ יידיש, עמוד
בסוק, מִבְחָר, עמוד
בר־יוסף, אם, עמוד
בר־יוסף, בני, עמוד
בר־יוסף, העומדים, עמוד
ברגשטין, אסיף, עמוד
ברדיצ׳בסקי, סיפורים, עמוד
ברדיצ׳בסקי, מאמרים, עמוד
ברוידס, השחר, עמוד
ברוידס, שרשים, עמוד
ברטוב, כנפים, עמוד
ברנר, א עמוד
ברנר, ב עמוד
ברנר, ג עמוד
ברקוביץ, סיפורים, עמוד
ברקוביץ, הראשונים, עמוד
ברקוביץ, תר׳ הספר*, עמוד
ברש, כרך, עמוד
ברתיני, שביל, עמוד
בת־מרים, שירים, עמוד
גבירול, הספר, עמוד
גבירול, כתר מלכות, עמוד
גולדברג, מוקדם, עמוד
גולדברג, תר׳ מלחמה, כרך, ע׳
גורי, פרחי, עמוד
גורי, שושנת, עמוד
גורי, חותם, עמוד
גלאי, מסע, עמוד
גלבוע, בבוקר, עמוד

* על פי רוב בקיצור — מלה ראשונה או גם שנייה בשם היצירה

	סימון מראה־המקום במילון
גלעד זרובבל [1912] — **מראות גלבוע**, מהד׳ ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, גלבוע, עמוד
נהר ירוק, שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	גלעד, נהר, עמוד
עפר נוהר, מבחר שירים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1968	גלעד, עפר, עמוד
גנסין אורי ניסן [1879—1913] — **כל כתביו ואגרותיו ב־3 ספרים**, הוצ׳ ספרית הפועלים, מרחביה 1946	גנסין, ספר, עמוד
גפונוב בוריס [1934] — תר׳ **עוטה עור הנמר לשותא רוסתוילי**, הוצ׳ ספרית הפועלים וממעלי נייר חדרה 1968	גפונוב, תר׳ עוטה עור, הבית
גרינברג אורי צבי [1894] — **כלב בית**, הוצ׳ הדים, ת״א תרפ״ט	גרינברג, כלב, עמוד
רחובות הנהר, ספר האיליות והכח, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ד	גרינברג, רחובות, עמוד
שירים שונים, בעתונות הפרידית	גרינברג, שם השיר
דינור בן־ציון [1884] — **בעולם ששקע**, זכרונות ורשומות מדרך חיים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ח	דינור, בעולם, עמוד
בימי מלחמה ומהפכה, זכרונות ורשומות, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	דינור, בימי, עמוד
דרויאנוב אלתר [1870—1938] — **ספר הבדיחה והחידוד**, שלושה כרכים, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ח—תרצ״ט	דרויאנוב, מספר הבדיחה
דשא מיכאל [1915] — **עד הירח הזה**, שירים, הוצ׳ קרית־ספר, תש״י	דשא, הירח, עמוד
הזז חיים [1898] — **היושבת בגנים**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	הזז, היושבת, עמוד
יעיש, ארבעה חלקים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ז—תשי״ב	הזז, יעיש, חלק, עמוד
צל הפוך, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	הזז, צל, עמוד
דלתות נחושת, סיפור, הוצ׳ דבר, תשט״ז	הזז, דלתות, עמוד
בקולר אחד, הוצ׳ עם עובד ת״א תשכ״ג	הזז, בקולר, עמוד
הלקין שמעון [1898] — **יחיאל ההגרי**, רומאן, הוצ׳ ניומן (שנה?)	הלקין, יחיאל, עמוד
עד משבר, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ה	הלקין, משבר, עמוד
מעבר יבוק, שירים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ו	הלקין, יבוק, עמוד
המאירי אביגדור [1886] — **המוקד הרן**, שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י דביר, ת״א תש״ד	המאירי, המוקד, עמוד
תנובה, רומאן, מהדורה שניה, הוצ׳ יוסף שרברק, ת״א תש״ז	המאירי, תנובה, עמוד
(**הנגיד**) **שמואל הנגיד** [993—1056] — **דיואן**, מהדורת ד״ר דב ירדן, ירושלים תשכ״ו	הנגיד, דיואן, עמוד
בן משלי, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ח	הנגיד, בן משלי, עמוד
בן קהלת, מהד׳ ש׳ אברמסון, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	הנגיד, בן קהלת, עמוד
(**הרומי**) **עמנואל הרומי** [1260—1328] — **מחברות עמנואל**, מהד׳ דב ירדן, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ז	הרומי, מס׳ המחברת, עמוד
ויסלבסקי צבי [1889—1957] — **יחידים ברשות הרבים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים ה׳תשט״ז	ויסלבסקי, יחידים, עמוד
תרגום ׳מזכרונות חיי׳ לשמריהו לוין: ספר א **ילדותי**; ספר ב **מרד הנעורים**; ספר ג **במערכה**;	
ספר ד **בעולם החדש**, הוצ׳ דביר, תרצ״ו—תשי״ד	ויסלבסקי, תר׳ הספרי, עמוד
וולפובסקי מנחם זלמן [1893] — **שירים ופואמות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ג	ולפובסקי, שירים, עמוד
תרגום **רומאנים קצרים וסיפורים לצ׳יכוב**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשט״ז	ולפובסקי, תר׳ צ׳יכוב, עמ׳
וילקנסקי מאיר [1882—1949] — **סנוניות**, סיפור, הוצ׳ ביומן, ירושלים תשכ״ג	וילקנסקי, סנוניות, עמוד
ורד חיה [1922] — **שירים, על חרב ומיתר**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	ורד, הרב, עמוד
זוסמן עזרא [1900] **שירים**, הוצ׳ עם עובד ת״א התשכ״ח	זוסמן, שירים, עמוד
זך נתן [1930] — **שירים שונים**, הוצ׳ אל״ף, ת״א תשכ״ד	זך, שירים עמוד
זכאי דוד [1886] — **קצרות**, הוצ׳ דבר, ת״א תשט״ו	זכאי, קצרות, עמוד
חומסקי דב [1913] — **וילאות**, שירים, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים ת״ש	חומסקי, וילאות, עמוד
אזוב באבן, שירים, הוצ׳ מסדה, רמת־גן 1966	חומסקי, אזוב, עמוד
(**חריזי**) **יהודה אלחריזי** [1165—1234] — **תחכמוני**, מהד׳ טופורובסקי, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״ד	חריזי, תחכמוני, פרק, עמוד
מחברות איתיאל, לאל־חרירי, מהד׳ יצחק פרץ, הוצ׳ מחברות לספרות ת״א תשי״א	חריזי, איתיאל, עמוד
טביב מרדכי [1910] — **דרך של עפר**, סיפורים, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	טביב, דרך, עמוד
כערער בערבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1957	טביב, כערער, עמוד
כעשב השדה, מהדורה ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1960	טביב, כעשב, עמוד
טבנקין משה [1917] — **ספר שירים**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ד	טבנקין, שירים, עמוד
טברסקי יוחנן [1900—1967] — **אוריאל אקוסטה**, 2 כרכים, הוצ׳ שטיבל, תרצ״ג—תרצ״ה	טברסקי, אקוסטה, כרך, עמוד
לפידים בלילה, סיפורים היסטוריים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ד	טברסקי, לפידים, עמוד
טדרוס אבו אל עאפיה [1249—1309] — **גן המשלים והחידות**, שני כרכים. מהד׳ דוד ילין, ירושלים תרצ״ז	טדרוס, גן, סימן השיר
טור־סיני נפתלי הרץ [1886] — **הלשון והספר**, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ח—תשט״ז	טור־סיני, כרך, עמוד
טמקין מרדכי [1891—1960] — **ספר השירים והתפילות**, הוצ׳ דבר, התש״ב	טמקין, שירים, עמוד
טנא בנימין [1914] — **שירים ופואימות**. מרחביה תשכ״ז	טנא, שירים, עמוד
טנאי שלמה [1919] — **ארץ החיים**, שירים, הוצ׳ מצפן, ת״א 1954	טנאי, ארץ, עמוד

• בקיצור — מלה ראשונה בשם היצירה

מקור	סימון מראה־המקום במילון
טשרניחובסקי שאול [1943—1875] — **כל שיריו בכרך אחד**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	טשרניחובסקי, שירים, עמוד
שלושים ושלושה סיפורים, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תש״ב	טשרניחובסקי, סיפורים, ע׳
יהודה הלוי [1141—1705] — **כל שיריו ב־10 ספרים**, מהד׳ ישראל זמורה, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תש״י	יהודה הלוי, כרך, עמוד
יזהר ס. (סמילנסקי) [1916] — **שיירה של חצות**, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תש״י	יזהר, שיירה, עמוד
ימי צקלג, שני כרכים, הוצ׳ עם עובד, ת״א 1958	יזהר, צקלג, עמוד
ששה סיפורי קיץ, מהד׳ ב, הוצאת הקיבוץ הארצי, מרחביה 1958	יזהר, קיץ, עמוד
סיפורי מישור, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשכ״ד	יזהר, מישור, עמוד
(יל״ג) יהודה ליב גורדון [1892—1830] — **פרוזה בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	יל״ג, פרוזה, עמוד
שירה בכרך אחד, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ז	יל״ג, שירה, עמוד
ילין דוד [1941—1984] — **כתבים נבחרים א**, הוצ׳ מס, ירושלים תרצ״ו	ילין, כתבים, עמוד
(ילינק) בית המדרש, שישה חדרים (אוסף מדרשים שונים קדומים ומאוחרים] מהד׳ אהרן יעללינעק, הוצ׳ במברגר את וואהרמן, ירושלים תפרח״י	ילינק, מספר החדר, עמוד
(ייני) פיוטי יניי [המאה ה־ז] — מהד׳ מנחם זולאי, הוצ׳ שוקן, ברלין תחר״ץ	יניי, עמוד
כהן יעקב [1960—1881] — **כתביו. כרך א: שירים**, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, שירים, עמוד
כתביו, כרך ב: מחזות, הוצ׳ דביר, ת״א	כהן, מחזות, עמוד
(כלפון) יצחק אבן־כ׳לפון [960—1030 ?] — **שיריו**, מהד׳ א׳ מירסקי, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשכ״א	כלפון, עמוד
ליכטנבוים יוסף [1968—1895] — **במישור הגבוה**, שירים, הוצאת אל״ף, תשכ״א	ליכטנבוים, במישור, עמוד
תרגום ׳פן־טדיאוש׳ לא. מיצקביץ, הוצ׳ טברסקי, ת״א 1953	ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש, ע׳
ליליינבלום משה ליב [1910—1843] — **כל כתביו בארבעה כרכים**, הוצ׳ צצלין, קרקא תרע״ב	ליליינבלום, כרך, עמוד
ליסיצקי אפרים [1962—1885] — **אלה תולדות אדם**, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים	ליסיצקי, תולדות, עמוד
במעלות ובמורדות, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ליסיצקי, במעלות, עמוד
אנשי מידות, שמונה פואמות, הוצ׳ עם הספר, ת״א תשי״ח	ליסיצקי, מידות, עמוד
ליפסון מרדכי [1958—1885] — **מדור דור**, מעשיות ושיחות וכו׳, שלושה כרכים, הוצ׳ דורות, ת״א 1929—1938	ליפסון, מדור, מספר המעשיה
למדן יצחק [1954—1899] — **במעלה עקרבים**, ששה סדרי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ע״י דביר, ת״א תש״ה	למדן, במעלה, עמוד
מסדה, פואימה, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	למדן, מסדה, עמוד
מאירוביץ אהרן [1910] — **הטללים ישכימו**, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשי״ט	מאירוביץ, הטללים, עמוד
אבני בית, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים תשכ״ב	מאירוביץ, אבני, עמוד
אל חוף אחר, שירים, הוצ׳ דבר, תשכ״ו	מאירוביץ, חוף, עמוד
מאנה מרדכי צבי (המצי״ר) [1886—1859] — **כל כתביו**, הוצאת תושיה, וורשה תרע״ד	מאנה, עמוד
מאפו אברהם [1867—1808] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תרצ״ט	מאפו, עמוד
מגד אהרן [1920] — **חדוה ואני**, מהד׳ ג, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ו	מגד, חדוה, עמוד
מקרה הכסיל, סיפורים, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א 1969	מגד, הכסיל, עמוד
החי על המת, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ה	מגד, החי, עמוד
מיכ״ל (מיכה יוסף לבנזון) [1852—1828] — **שירי מיכ״ל, אגרותיו ותרגומיו**, הוצ׳ דביר, תשכ״ב	מיכ״ל, עמוד
מלצר שמשון [1909] — **אור זרוע**, ספר השירות והבלדות השלם, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	מלצר, אור, עמוד
תרגום ״על נהרות״, תשעה מחזורי שירה מספרות יידיש, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשט״ז	מלצר, תר׳ נהרות, עמוד
מנדלי מוכר ספרים (שלום יעקב אברמוביץ) [1917—1836] — **כל כתביו בכרך אחד**. הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	מנדלי מו״ס, עמוד
מנחם בן סרוק [אמצע המאה ה־10] — **מחברת מנחם**, מהד׳ צ״ה פיליפובסקי, לונדון תרי״ד	מנחם, מחברת, עמוד
נאגארה ישראל [1625—1555] — **זמירות ישראל**, מהד׳ י׳ פריס־חורב, מחברות הוצ׳ לספרות, ת״א תש״י	נאגארה, עמוד
ניצן שלמה [1922] — **יתד לאוהל**, הוצ׳ ספרית פועלים, ת״א 1960	ניצן, יתד, עמוד
ניר אהרן [1955—1900] — **בין השעיפים**, הגיגות, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ד	ניר, שעיפים, עמוד
סדן דב [1902] — **ממחוז הילדות**, עשרים פרקים, הוצ׳ דבר, ת״א תרצ״ח	סדן, ממחוז, עמוד
באלכסון, סיפורים ובדומה להם, הוצ׳ גזית, ת״א תש״ב	סדן, באלכסון, עמוד
אבני שפה, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ז	סדן, שפה, עמוד
(סהולה) יצחק בן־סהולה [1300—1244] — **משל הקדמוני**, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ג	סהולה, משל, עמוד
סוקולוב נחום [1936—1859] — **אישים**, הוצ׳ הספריה הציונית, ירושלים תשי״ח	סוקולוב, אישים, עמוד
במראות הקשת, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים תש״ך	סוקולוב, במראות, עמוד
סמולנסקין פרץ [1885—1842] — **מאמרים**, הוצ׳ קרן סמולנסקין, ירושלים תרפ״ד	סמולנסקין, מאמרים, עמוד
סערוני יוסף [1901] — **ניסים בצפת**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	סערוני, ניסים, עמוד
ספורטה רפאל [1913] — **אסיר עולם**, שירים, הוצ׳ בני אור ת״א 1967	ספורטה, אסיר, עמוד
בין גל ובין שמים, שירים, תפילות ובלדות הוצ׳ כנ״ל	ספורטה, בין גל, עמוד

	סימון מראה־המקום במילון
עגנון שמואל יוסף [1888] — **הכנסת כלה**, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשי״ג	עגנון, כלה, עמוד
אלו ואלו, כנ״ל	עגנון, אלו, עמוד
על כפות המנעול, כנ״ל	עגנון, כפות, עמוד
אורח נוטה ללון, כנ״ל, מהד׳ ג	עגנון, אורח, עמוד
תמול שלשום, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ תש״י	עגנון, תמול, עמוד
סמוך ונראה, הוצ׳ כנ״ל, מהד׳ ה, תש״ך	עגנון, סמוך, עמוד
עד הנה, הוצ׳ כנ״ל ירושלים ות״א תש״ך	עגנון, עד הנה, עמוד
האש והעצים, הוצ׳ כנ״ל, ירושלים ות״א תשכ״ב	עגנון, האש, עמוד
עובדיהו מרדכי [1909] — **מפי ביאליק**, דברים מפי המשורר, הוצ׳ מסדה ת״א תש״ה	עובדיהו, מפי ביאליק, עמוד
תחנה אחת קודם, סיפורים, הוצ׳ מסדה תש״ך	עובדיהו, תחנה, עמוד
עוגן יצחק [1909] — **שירים**, הוצ׳ יבנה, ת״א תשכ״ג	עוגן, שירים, עמוד
שירים אל קצה תוחלת, הוצ׳ אלף, ת״א 1967	עוגן, תוחלת, עמוד
עוז עמוס [1939] — **מיכאל שלי**, סיפור, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״ח	עוז, מיכאל, עמוד
עמיחי יהודה [1924] — **שירים** 1948—1962, הוצ׳ שוקן, ירושלים ות״א תשכ״א	עמיחי, שירים, עמוד
עמנואל הרומי, ראה הרומי	
פוגל דוד [1891—1944] — **כל השירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א 1966	פוגל, עמוד
פיארברג מרדכי זאב [1874—1899] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשכ״ג	פיארברג, עמוד
פיכמן יעקב [1881—1958] — **כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	פיכמן, עמוד
פינקרפלד־עמיר אנדה [1902] — **גדיש ועומר**, שירים, הוצ׳ דביר, ת״א	פינקרפלד, גדיש, עמוד
פניאל נח [1905] — **גופים גנוזים**, שירים, הוצ׳ יבנה, ת״א 1958	פניאל, גופים, עמוד
נתיב לבן, שירים, הוצ׳ פינת הספר, חיפה תשכ״ד	פניאל, נתיב, עמוד
פרישמן דוד [1859—1922] — **מבחר כתביו**, מהד׳ ב, הוצ׳ עם עובד, תשי״ג	פרישמן, כתבים, עמוד
פרלמן שמואל [1887—1958] — **תר׳ רעיונות ונצנוצים להיינה**, הוצ׳ מוסד ביאליק ומסדה, ת״א 1956	פרלמן, תר׳ רעיונות, עמוד
תרגום כתבי היינה ב־10 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק ע״י מסדה, ירושלים ות״א תשי״ג—תשי״ט	פרמלן, תר׳ הספרי, עמוד
פרסקי דניאל [1887—1962] — **לשון נקיה**, הוצ׳ המחבר, ניו־יורק 1962	פרסקי, לשון, עמוד
פרץ יצחק ליבוש [1852—1915] — **כל כתביו** (שנכתבו עברית במקורם) **בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א (תשכ״ח)	פרץ, עמוד
צייטלין אהרן [1898] — **בין האש והישע**, פואמה דרמתית, הוצ׳ יבנה, ת״א 1957	ציטלין, האש, עמוד
צמח שלמה [1886] — **כתבים נבחרים**, סיפורים ודברי בקורת, הוצ׳ דביר, ת״א תשט״ז	צמח, כתבים, עמוד
סיפורים, שני כרכים, הוצ׳ ידידים, ירושלים תשכ״ז	צמח, כרך, עמוד
קבק אהרן אברהם [1881—1944] — **בצל עץ התליה**, רומאן, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	קבק, בצל, עמוד
במשעול הצר, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשכ״א	קבק, במשעול, עמוד
קדרי שרגא [1907] — **מגילת כורך ספרים**, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1962	קדרי, כורך, עמוד
קובנר אבא [1918] — **פנים אל פנים**, מהד׳ ו, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1962	קובנר, פנים, עמוד
קויפמן יחזקאל [1889—1963] — **תולדות האמונה הישראלית**, 4 כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ת״א תשי״ד—תשט״ז	קויפמן, אמונה, כרך, עמוד
קוק הרב אברהם יצחק [1865—1935] — **אורות**, הוצ׳ מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א	קוק, אורות, עמוד
קלויזנר יוסף [1874—1958] — **היסטוריה של הספרות העברית החדשה**, 6 כרכים, הוצ׳ חברה להוצאת ספרים ע״ש מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תר״ץ—תש״י	קלוזנר, הספרות, כרך, עמוד
יוצרים ובונים, מאמרי ביקורת, ג׳ כרכים, הוצ׳ דביר, ירושלים תרפ״ט—תר״ץ	קלוזנר, יוצרים, כרך, עמוד
(**קליר**) **אלעזור הקליר** [המאה ה־7] פיוטים שונים במחזורים ובסידורים	קליר, שם הפיוט ומקומו
קלצקין יעקב [1882—1948] — **כתבים**, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ג	קלצקין, כתבים, עמוד
קצנלסון יצחק [1885—1944] — **כתבים אחרונים**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת״א תשט״ז	קצנלסון, כתבים, עמוד
קריב אברהם [1900] — **עיונים**, מאמרי בקורת, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	קריב, עיונים, עמוד
עטרה ליושנה, מאמרים על הספרות, על העם, על המדינה; הוצ׳ דביר, ת״א 1956	קריב, עטרה, עמוד
קרליבך עזריאל [1908—1956] — **הודו**, יומן דרכים, הדפסה ב, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ט	קרליבך, הודו, עמוד
קרמר שלום [1912] — **חילופי משמרות בספרותנו**, מאמרים, הוצ׳ אגודת הסופרים, ת״א תשי״ט	קרמר, משמרות, עמוד
ריאליזם ושבירתו, מאמרים, הוצ׳ מסדה, ת״א 1968	קרמר, ריאליזם, עמוד
קרני יהודה [1884—1949] — **שערים**, שירים, הוצ׳ דביר, ירושלים—ברלין תרפ״ג	קרני, שערים, עמוד
קשת ישורון [1893] — **החיים הגנוזים**, ליקוטי שירים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תשי״ט	קשת, החיים, עמוד
ראב אסתר [1899] — **שירים**, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד הוצ׳ מסדה	ראב, שירים, עמוד
רבינוב יהושע [1904] — **שירת אמיתי**, פואימה, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, ת״א תשי״ח	רבינוב, אמיתי, עמוד

• קיצור — במלה ראשונה בשם היצירה

ספר	סימון מראה־המקום במילון
רביקוביץ דליה [1936] — **אהבת תפוח הזהב**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשי״ט	רביקוביץ, תפוח, עמוד
ר׳ בנימין (יהושע רדלר) [1880—1957] — **כנסת חכמים**, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תשכ״א	ר׳ בנימין, כנסת, עמוד
משפחות סופרים, פרצופים, הוצ׳ ועד ציבורי, ירושלים תש״ך	ר׳ בנימין, משפחות, עמוד
רגלסון אברהם [1896] — **חקוקות אותיותיך**, שירים, הוצ׳ מחברות לספרות, ת״א תשכ״ד	רגלסון, חקוקות, עמוד
(רד״ק) ר׳ דוד קמחי [1160—1235] — **ספר השרשים**, מהד׳ י״ה ביזנטל וש׳ לברכט, ברלין 1847	רד״ק, השרשים, הערך
רוקח דוד [1916] — **שחר להלך**, הוצ׳ ארבה, ירושלים תשכ״ה	רוקח, שחר, עמוד
רחל [1890—1931] — **שירה**, מהד׳ חמישית, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״א	רחל, עמוד
רטוש יונתן [1909] — **שירי ממש**, הוצ׳ הדר, ת״א תשכ״ה	רטוש, ממש, עמוד
ריבנר טוביה [1924] — **שירים למצא עת**, הוצ׳ ספרית פועלים, תל־אביב	ריבנר, למצא, עמוד
(רמב״ם) ר׳ משה בן מימון [1135—1204] — **משנה תורה, הוא היד החזקה**	רמב״ם, הלכות, פרק, סימן
(רנ״ק) ר׳ נחמן קרוכמל [1785—1840] — **מורה נבוכי הזמן**, מהד׳ רבידוביץ, ברלין תרפ״ד	רנ״ק, עמוד
(רש״י) ר׳ שלמה יצחקי [1040—1105] — **פירושו לתנ״ך ולתלמוד**	רש״י, הספר, מראה המקום
(שד״ל) שמואל דוד לוצטו [1800—1865] — **כנור נעים**, הוצ׳ תבונה, ווארשה תרע״ג	שד״ל, כינור, עמוד
שופמן גרשון [1880] — **כל כתביו ב־5 ספרים**, הוצ׳ דביר, ועם עובד ת״א תש״ך	שופמן, הספר, עמוד
שור זלמן [1889] — **כוכבי בוקר**, סיפורי זכרונות ופרקי מסה, הוצ׳ עם עובד ודבר, ת״א תש״י	שור, כוכבי, עמוד
אור אישים, דברי מסה וזכרון, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שור, אור, עמוד
שחם דוד [1923] — **המדרון הארוך**, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	ד׳ שחם, המדרון, עמוד
יום אחד שהוא הרבה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1956	ד׳ שחם, יום, עמוד
שחם נתן [1925] — **שיכון ותיקים**, סיפורים מחיי הקבוץ, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	נ׳ שחם, שיכון, עמוד
שחר דוד [1926] — **על החלומות**, סיפורים, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשט״ו	שחר, חלומות, עמוד
שטיינמן אליעזר [1892] — **זוגות**, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ברלין—ת״א תר״ץ	שטיינמן, זוגות, חלק, עמוד
סודות, סיפור בשני חלקים, הוצ׳ שטיבל, ת״א תרצ״ה	שטיינמן, סודות, חלק ,עמוד
במעגל הדורות, הוצ׳ עם עובד, ת״א תש״ד	שטיינמן, במעגל, עמוד
צרור מפתחות, פרקי עיון, הוצ׳ אגודת הסופרים ליד דביר, ת״א תש״י	שטיינמן, צרור, עמוד
גן החסידות, הוצ׳ המחלקה לחינוך של ההסתדרות הציונית, ירושלים תשי״ז	שטיינמן, גן, עמוד
שטינברג יהודה [1863—1908] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ט	יהודה שטינברג, עמוד
שטינברג יעקב [1887—1947] — **כל כתביו בכרך אחד**, הוצ׳ דביר, ת״א תשי״ז	יעקב שטינברג, עמוד
(שירמן) השירה העברית בספרד ובפרובאנס, בעריכת **חיים שירמן**, שני כרכים,	
הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים, דביר ת״א, תשט״ו	שירמן, כרך, עמוד
שלו יצחק [1919] — **קולות אנוש חמים**, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, קולות, עמוד
אלהי הנושק לוחמים, שירים, הוצ׳ קרית ספר, ירושלים 1957	שלו, אלהי, עמוד
ש׳ שלום (שלום שפירא) [1904] — **שירים**, ששה ספרי שירה, מהד׳ שניה, הוצ׳ יבנה, ת״א תשי״ב	ש׳ שלום, שירים, עמוד
ספר חי רואי, שירים חדשים, הוצ׳ מגילות, חיפה תשכ״ג	ש׳ שלום, חי, עמוד
שלונסקי אברהם [1900] — **שירים, כרך א** מהדורה ב, הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, תשי״ח	שלונסקי, שירים א, עמוד
שירים, כרך ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשי״ד	שלונסקי, שירים ב, עמוד
אבני גויל, שירים, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה	שלונסקי, אבני, עמוד
תרגום ׳הדון השקט׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א—ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1955—1959	שלונסקי, תר׳ הדון, ספר, ע׳
תרגום ׳טיל אולנשפיגל׳ לשארל דה־קוסטר, הוצ׳ ספרית פועלים, 1959	שלונסקי, תר׳ טיל, עמוד
תרגום ׳קולא ברוניון׳ לרומן רולאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1952	שלונסקי, תר׳ קולא, עמוד
תרגום ׳קרקע בתולה׳ למיכאל שולוחוב, ספרים א ב, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1961	שלונסקי, תר׳ קרקע, ספר ע׳
תרגום סיפורי ׳יצחק בבל׳, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה תשכ״ג	שלונסקי, תר׳ בבל, עמוד
תרגום ׳שירה׳ לפושקין, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1966	שלונסקי, תר׳ פושקין, עמוד
שלמה אבן־גבירול, ראה גבירול	
שמואל הנגיד, ראה הנגיד	
שמיר משה [1921] — **הוא הלך בשדות**, רומאן, מהד׳ ד, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1958	שמיר, הוא הלך, עמוד
מלך בשר ודם, רומאן היסטורי, מהד׳ ח, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, מלך, עמוד
כי עירום אתה, רומאן, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, עירום, עמוד
במו ידיו, פרקי אליק, מהד׳ ה, הוצ׳ ספרית פועלים, מרחביה 1959	שמיר, במו, עמוד
שמעוני דוד (שמעונוביץ) [1886—1956] — **ספר הפואמות**, שני כרכים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ב	שמעוני, פואמות, כרך, עמוד
שירים, שלושה ספרים, הוצ׳ מסדה, ת״א תשי״ד	שמעוני, שירים, כרך, עמוד
בשבילי הביבר, משלים וסטירות, הוצ׳ מסדה, ת״א (שנה?)	שמעוני, הביבר, עמוד

שניאור זלמן [1959—1886] — כתביו, כרך א: שירים, הוצ׳ דביר, ת״א תש״ך	שניאור, שירים עמוד
כתביו, כרך ב: אנשי שקלוב, הגאון והרב ועוד, הוצ׳ דביר, ת״אא תש״ך	שניאור, סיפורים, עמוד
פנדרי הגיבור, חלקים א—ג, הוצ׳ עם עובד, ת״א תשי״ד	שניאור, פנדרי, חלק, עמוד
שנהר (שינברג) יצחק [1957—1902] — סיפורים, שלושה כרכים, הוצ׳ מוסד ביאליק, ירושלים תש״ך	שנהר, כרך, עמוד
שרירא שושנה [1917] — שערי עזה, רומן, הוצ׳ עם עובד 1960	שרירא, עזה, עמוד
שרת משה [1965—1894] — משוט באסיה, יומן מסע, הוצ׳ דבר, ת״א תשי״ח	שרת, אסיה, עמוד
תורן חיים [1913] — בית אבא, הוצ׳ יבנה ת״א תשי״ט	תורן, בית אבא, עמוד
בצל גגים, הוצ׳ מס, ירושלים תשכ״א	תורן, בצל, עמוד
תלמי אפרים [1905] — לארצי, שירים, הוצ׳ דבר, תשט״ז	תלמי, לארצי, עמוד
תמוז בנימין [1919] — גן נעול, סיפורים, הוצ׳ שוקן ירושלים ות״א תשי״ח	תמוז, גן, עמוד
חיי אליקום, סיפור, הוצ׳ עם עובד ת״א 1965	תמוז, אליקום, עמוד

עם הכרך

רוב הערכים במקצועות המדעיים והטכניים השונים שבכרך זה נשארו בעיקרם במתכונת שנקבעה במהדורות הקודמות של המילון בעזרת חבר אנשי־מדע מומחים, ששמותיהם פורטו בהקדמה בראש הכרך הראשון של המילון.

בכרך זה נערכו ונבדקו מחדש רוב הערכים במקצועות הבאים:

אסטרונומיה, רוקחות — ע״י ד״ר דוד זיצ׳ק

בוטניקה — ע״י פרופ׳ גדעון אורשן

חקלאות וטבע — ע״י מר יעקב פלמוני

חוק ומשפט — ע״י מר מאיר שלי

כימיה — ע״י פרופ׳ בנימין קירזון

מדיצינה — ע״י ד״ר מיכה לוי

מטיאורולוגיה — ע״י פרופ׳ דב אשבל

ספרות — ע״י ד״ר ישראל מהלמן

האטימולוגיות ביוונית ובלאטינית הוגהו ע״י פרופ׳ אלכסנדר פוקס.
האטימולוגיות בערבית הוגהו ע״י מר עדו אבינרי.

בהגהה ביקורתית ובשיפורי נוסח של החומר בכרך כולו סייע בידי, כבכרכים הקודמים, אחי שלמה אבן־שושן.

אף בכרך זה שובצו רבות מן ההערות הלשוניות ומן המובאות במקורות הקדומים שהעלה ר׳ יצחק אבינרי בספרו ״גנזים מגולים״ (הוצ׳ יזרעאל, ת״א תשכ״ח).
מר א׳ רוזנבלט סייע בקריאת עלי־ההגהה.

ירושלים רבה, תמוז תשכ״ט

א׳ א״ש

ק [כתב: ק; רש״י: ק; עברית־כנענית: Ϙ] 1. הָאוֹת הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי. שְׁמָהּ ״קוֹף״ אוֹ ״קוּף״. 2. סִימַן הַמִּסְפָּר מֵאָה (100): ״בַּת ק׳ כְּבַת כ׳ שָׁנָה לְחֵטְא״ (בראשית רבה נח).

ק׳ קיצור: 1. קָדוֹשׁ. 2. קָטָן. 3. קָהָל. 4. קַבָּלָה. 5. קְרִי.

קָא* [ארמית: קיצור מן קָאֵי עומד] פֹּעַל־עֵזֶר לִפְנֵי בֵּינוֹנִי הַמּוֹרֶה עַל זְמַן הֹוֶה: ״קָא סָלְקָא דַעְתָּךְ״ (ברכות ב:). ״קָא חָיֵךְ וְאָמַר: נִצְּחוּנִי בָנַי!״ (בבא מציעא נט:). ״קָא מְרַנֵּי רַבָּנַן אַבַּתְרָיךְ״ (יבמות לד:) [וביחוד בביטויים התלמודיים:]

– קָא מַשְׁמַע לָן* (עירובין פ. ועוד הרבה בתלמוד) הֲרֵיהוּ מַשְׁמִיעַ לָנוּ, הֲרֵי זֶה מְלַמְּדֵנוּ, מִכָּאן שֶׁ־ [בקיצור: קמ״ל]

– מַאי קָא מַשְׁמַע לָן?* (שבת נא. ועוד הרבה), מָה הוּא בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ? מַה זֶּה בָּא לְחַדֵּשׁ לָנוּ?
[וכמלה אחת בצירוף אל ׳אָמַר׳:]

– הָכִי קָאָמַר* (סוכה מה: ועוד הרבה בתלמוד), כָּךְ הוּא אוֹמֵר, זֶה נֻסָּחוֹ [בקיצור: ה״ק]

– מַאי קָאָמַר* (פסחים ו. ועוד הרבה), מַה כַּוָּנָתוֹ? מָה רְצוֹנוֹ לְלַמְּדֵנוּ? [בקיצור: מ״ק]

קֵא ז׳ [מן קיא] קִיא, אֹכֶל שֶׁהוּקָא מִן הַפֶּה לְאַחַר שֶׁנִּבְלַע: ״כְּכֶלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ״ (משלי כו יא). — [קֵא־, קֵאוֹ]

ק״א ר״ת קֶבֶר־אָבוֹת.

קָאדִי° ז׳ [ערבית: קָאצִ׳י] שׁוֹפֵט מֻסְלְמִי, דַּיַּן דָּתִי מֻסְלְמִי. — [קָאדִים]

קאה [מן קָא]

~ פִּע׳ קָ אָ ה ^ פ״י הֵקִיא, פָּלַט מִקִּרְבּוֹ: ״אֲפִלּוּ גוּף הַבָּרִיא אִם יֹאכַל מִמֶּנּוּ (מִן הַדְּבַשׁ) יוֹתֵר מֵהַשִּׁעוּר יְקָאֶה אוֹתוֹ״ (פלקירא, אגרת הויכוח 16). — [לְקָאוֹת, קוֹאֶה, יְקָאֶה]

קָאוּבּוֹי◊ ז׳ [אנגלית: cowboy נער־פָּרוֹת] בּוֹקֵר, רוֹעֵה־בָקָר. — [קָאוּבּוֹיִים]

קָאוֹלִין◊ ז׳ [מסינית: Kao ling גבעה גבוהה, כן נקרא ההר שממנו הופק החומר] מִין שֶׁל חַרְסִית, חֶרֶס סִינִי, טִיט לָבָן וְנָקִי שֶׁמְּיַצְּרִים מִמֶּנּוּ אֶת הָעִסָּה לְהַתְקָנַת חַרְסִינָה.

קָאוּצ׳וּק◊ [caoutchouc, מקאריבית: kahuchu שם מקומי של עץ] הַמִּיץ הֶחָלָבִי שֶׁל צְמָחִים מְסֻיָּמִים הַמִּצְטַיֵּן אַחֲרֵי הַקְרָשָׁתוֹ וְנִקּוּיוֹ בִּגְמִישׁוּת רַבָּה. מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ כְּשֶׁהוּא בְּמַצָּב גָּלְמִי, וּבְיִחוּד לְאַחַר עִבּוּד (וּוּלְקָנִיזַצְיָה) — בַּטֶּכְנִיקָה, בַּתַּעֲשִׂיָּה וּבָרְפוּאָה. מוּפָק בְּעִקָּר מֵעֵץ הַקָּאוּצ׳וּק הַטְּרוֹפִּי (Hevea brasilensis), מְיֻצָּר גַּם בְּאֹפֶן סִינְתֶטִי.

קָאֵי* פ״ע [ארמית: קיצור מן קָאֵים עומד] עוֹמֵד [רווח במימרה:]

– כִּי קָאֵי רַבִּי בְּהָא מַסֶּכְתָּא, לָא תְּשַׁיְּלֵיהּ בְּמַסֶּכְתָּא אַחֲרִיתִי* (שבת ג:), כְּשֶׁרַבִּי עוֹמֵד (עוֹסֵק) בְּמַסֶּכֶת אַחַת, אַל תִּשְׁאָלֵהוּ שְׁאֵלוֹת הַקְּשׁוּרוֹת בְּמַסֶּכֶת אַחֶרֶת, כְּלוֹמַר: אַל תִּסְטֶה בִּשְׁאֵלוֹתֶיךָ מִן הַנּוֹשֵׂא.

קאנון, ראה קָנוֹן.

קא״ס ר״ת קָנִין אֲגַב סוּדָר [ראה ערך קִנְיָן]

קָאָק^ ז׳ [ארמית: קָאקָא* אווז, ברכות כ.; ערבית: קַאק עורב] אֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹרְבִים. צֶבַע נוֹצָתוֹ שָׁחוֹר בְּרֻבּוֹ, צַוָּארוֹ וּבִטְנוֹ אֲפֹרִים (Corvus monedula). הַקָּאָק נִזּוֹן בַּחֲרָקִים, בְּעַכְבָּרִים וּבִזְרָעִים. הוּא מָצוּי בָּאָרֶץ בְּחָדְשֵׁי הַחֹרֶף. נִקְרָא ״קָאָק״ עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מַשְׁמִיעַ קוֹל צְרִיחָה מֵעֵין: קַק־צַק־צַק! — [קְאַק־, קְאָקִים, קְאָקֵי־]

קאק (1/12)

– קָאקֵי חִיוָרֵי* (ברכות כ.), אַוָּזִים לְבָנִים (כֵּן כִּנָּה רַב גִּידֵּל בְּדֶרֶךְ הֲלָצָה אֶת הַנָּשִׁים כְּשֶׁהֵן טוֹבְלוֹת בַּמִּקְוֶה).

קאקא [מן קָאָק]

~ פִּע׳ קִ אְ קֵ א ° פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל כְּעֵין קַק־קוּק: ״נִקֵּר מְנַקֵּר וְקוּקִיָּאה מְקַאקְאָה״ (ליסיצקי, תולדות 229). ״מְטַפְּסִים בָּעֲנָפִים... וּמְקַאקְאִים וְסוֹנְטִים זֶה בָּזֶה״ (שנהר, א 243). — [לְקַאקֵא, מְ־, יְ־]

קָאָת, קָאַת נ׳ [אולי מן קיא] אֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹפוֹת הַלֵּילִיִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּקְרָא בֵּין הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, וְזֶהוּתוֹ לֹא נִקְבְּעָה בְּבֵרוּר: ״וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף... וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם״ (ויקרא יא יג־יח). ״וִירֵשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ״ (ישעיה לד יא). — [קְאַת־, קְאָתוֹת, קְאֲתוֹת־, גם קָאוֹת, קְאוֹת־]

קַאת° נ׳ ראה ערך ב. קַת.

א. קַב ז׳ [אולי מן ב. קבב במשמע: נקב, חלל; ארמית: קַבָּא; ערבית: קַבּ; הושאל ליוונית: kabos] 1. מִדַּת הַיָּבֵשׁ בִּתְקוּפַת הַמִּקְרָא: ״וְרֹבַע הַקַּב דִּבְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה כָסֶף״ (מלכים ב ו כה). לְפִי הַמִּשְׁנָה (מנחות ז א) הַקַּב הוּא שִׁשִּׁית הַסְּאָה, בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ 2.2 לִיטֶר. 2* [בהשאלה] מִדָּה קְטַנָּה, שִׁעוּר מִינִימָלִי, חֵלֶק, יְחִידָה: ״אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ מִתִּשְׁעָה קַבִּים שֶׁל חֲבֵרוֹ״ (בבא מציעא לח.). ״עֲשָׂרָה קַבִּים יֹפִי יָרְדוּ לָעוֹלָם, תִּשְׁעָה נָטְלָה יְרוּשָׁלַיִם וְאֶחָד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ״ (קידושין מט:). ״בִּזְמַן שֶׁעֲשָׂרָה קַבִּין שֶׁל צָרוֹת בָּאִין לוֹ (לָעוֹלָם) תִּשְׁעָה מֵהֶם נוֹטְלִים הַיְּהוּדִים״ (מגדלי מו״ס, שצב). — [קַב־, קַבּוֹ, קַבִּים, קַבַּיִם = שְׁנֵי קַבִּים, קַבֵּי־]

– קַב חֲרוּבִים*, כִּנּוּי לִמְנַת מָזוֹן מְצֻמְצֶמֶת וְדַלָּה בְּיוֹתֵר: ״כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹן בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי (ר׳ חֲנִינָא בֶּן־דּוֹסָא), וַחֲנִינָא בְּנִי דַּיּוֹ בְּקַב חֲרוּבִים מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת״ (תענית כד:).

– קב ונקי*, מעט אבל טוב, קטן בכמות ורב באיכות: "משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי" (יבמות מט:). "פרוש מדעי קצר ומצמצם, קב ונקי" (ביאליק, הספר העברי). "מוציא תוצרת קב־ונקי" (שמיר, הוא הלך 32).

– קב הישר^, שם ספר־מוסר עממי נודע שחברו ר' צבי הירש קידנובר (בראשית המאה הי"ח).

– תשעה קבים שיחה* [על־פי המימרה של חכמינו: "עשרה קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים ואחד כל העולם כלו" (קידושין מט:)] כנוי לרבוי להג, דבור יתר וארך במקום שאפשר לקצר.

– אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חברו* (בבא מציעא לח.), מימרה על אהבת האדם לפרי־עמלו: נוח לו לאדם שיהנה מעט משלו משיהנה הרבה משל אחרים.

– קב מן הארץ ולא כור מעליה^ [נוסח עברי של הפתגם הארמי, פסחים קיג.: "קבא מארעא ולא כורא מאיגרא"] נוח לו לאדם לקבל מעט ובלבד שלא יהא לו טרח מרבה (לפי רש"י ורשב"ם שם).

ב. קב* ז' [אולי מן ב. קבב] 1*, רגל תותבת, גזר־עץ המצמד אל שריד הרגל שנקטעה: "הקטע יוצא (בשבת) בקב שלו" (שבת ו ח). 2°, משענת גבוהה שהצולע או הפצוע ברגלו נתמך עליה בלכתו: זוג קבים של הנכה. 3°, מכשיר של ספורט ומשחק עשוי זוג כלונסאות גבוהים ועליהם כעין דרגה לרגל, שהילדים או הספורטאים מהלכים בהם בפסיעות גסות. – [קב־, קבו; קבים, קבי־]

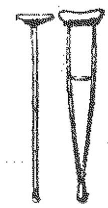
קביים (2)

קביים (3)

– בעל־קבים* (על־פי חגיגה ד.), חגר שיש לו רגלים תותבות.

קב' קיצור: קבוץ, קבוצה.

קבא* ז' [ארמית] קב [רווח במימרה:]

– קבא מארעא ולא כורא מאיגרא* (פסחים קיג.), 1*, קב מן הארץ ולא כור מן הגג, כלומר, נוח לו לאדם לקבל מעט ובלבד שלא יהא לו טרח מרבה [ראה למעלה ערך א. קב] 2° [יש מצטטים במשמעות:] טוב מעט ובעין מהרבה בחזקת ספק, מעין המימרה: טובה צפור בכף משתים על הענף.

א. קבב [קרוב אל ג. נקב]

~ פע' קבב פ"י קלל, ארר, חרף וגדף: "מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה'?" (במדבר כג ח). "גם־קב לא תקבנו גם־ברך לא תברכנו" (במדבר כג כה). "מימינו קבות והסבות פנים, אל, מראות דמעות" (סידור רס"ג, שכח). "ואשר ישים זעם אלהים בפיך – אותו קב ואל תחרד שפתך" (ביאליק, דבר). ומה בערו שפתי אשר לא ידעו קב, בקללי אותם" (פיכמן, קס). "לא כקובבי יום הצפויים להבל" (יעקב שטיינברג, לב). – [לקב את־; קבותי, קב, קבה; קב, קבה, גם קובב; יקב; קב! גם קבה! קבי!]

~ פע' קבב °, קלל: "תקלל ותזלל ותקבב ותארר" (ש' שלום, שירים חקיז). – [מקבב, יקבב]

ב. קבב [מערבית: קבב בנה כיפה; מקבב קמור; ראה גם קבה]

~ פע' קבב ^ פ"י שם כפה, האהיל: "וקבב על ראשו ואיבריו בהנחת הדברים המחממים" (קאנון, ג א). – [לקבב, מ־, י־]

~ פע' קבב ^, האהל, כסה מלמעלה: "ואחר יקבב עליו קורה אחרת בהרכבת קורת הסלם" (קאנון, ד ה). [וראה עוד ערך מקבב^]

קבה [מן ב. קב]

~ פע' קבה ^ פיו"ע התקין קב לרגל, שם בקב: "המסמא את עינו... המקבה את רגליו ואת שוקו" [כתובות סח. לפי הערוך; בדפוסינו: "המקפח את שוקו"]. "נתקצרה לו רגל מחמת נתוח והוא מקבה הליכתו באלה עבה" (ליסיצקי, תולדות 222). "רבם פגומי רגל כמקבים על רגלים שאולות" (טברסקי, אקוסטה א 46). – [לקבות, מקבה, י־]

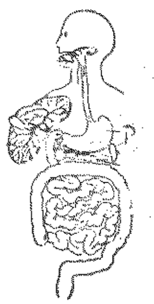
ק - קיבה

קבה, קיבה נ' [ארמית: קבתא; ערבית: קבה; אולי מן א. נקב] 1, אצטומכא, חלק המעי המרחב הנמצא בגוף בין הושט ובין מעי התריסריון. מיץ הקבה חשוב בתהליכי העכול: "הזרע והלחיים והקבה" (דברים יח ג). "כליות יועצות, לב מבין... קבה ישנה, אף נעור" (ברכות סא:). 2° [בהשאלה] כנוי לעכול וכן גם להפרשות של מערכת־העכול: הרעלת הקבה. קלקול הקבה. קבה קשה. – [קבת־, קבות, קבות־]

– קלקול קבה°, לקוי בעכול המזון או בדרכי ההפרשה.

– על קיבה ריקה°, בטרם אכל, בהיותו רעב.

– הצבא צועד על קבתו° [פתגם לועזי] מזון טוב הוא אחד מן הגורמים העקריים לכשרו של הצבא.

קבה נ' [אולי מן נקב; ויש מזהים עם קבה; המשמעות הרווחה:] רחם, איבר־המין של הנקבה: "וידקר (פינחס)... את־האשה אל־קבתה" (במדבר כה ח) [ויש סוברים כי היחיד קבת] – [קבת־, קבתה]

קבה, קובה נ' [מן ב. קבב; אכדית: qubbu קימורין; ערבית: קבה כיפה; לאטינית: cupa] 1, סכה, אהל, חפה: "ויבא אחר איש־ישראל אל־הקבה" (במדבר כה ח). "כמין קבה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין" (תענית ח:). "מיד גזרו עליו לשרפה... ועל בתו לישב בקבה של זונות" (עבודה זרה יז:). 2* [בהשאלה מן הנ"ל] כנוי לבית־זונות: "אחינו יוסף יפה תאר ויפה מראה, שמא בקבה הוא?" (בראשית רבה צא). 3*, כפה, תקרה מקמרת (מנחות לא:). – [קבת־, קבות]

קבה* נ' [מן א. קבב] קללה: "אין קבה אלא קללה" (סנהדרין צב.). – [קבת־, קבות]

קָב״ה ר״ת . 1 [ארמית] קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא). 2. קֹדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

קָבוּב ^ ת׳ [מן ב. קבב; ערבית: מֻקַבַּב] מְקֻמָּר: ״יָשָׁר אוֹ קָבוּב אוֹ עֲקָמוּמִי״ (אברהם בר־חיא הנשיא, יסודי התבונה, לפי קלצקין). ״הַכִּסּוּי הַקָּבוּב״ (פירוש המשניות לרמב״ם כלים יח ב). — [קְבוּבָה, ־בִים, ־בוֹת]

קִבּוּב ^, **קִיבּוּב** ז׳ [מן כ קבב; ראה גם קָבוּב] קִמְרוֹן, קֶשֶׁת, קַו קָבוּב: ״בֵּין מֶרְכַּז הָאָרֶץ וּבֵין קִבּוּב גַּלְגַּל הַכּוֹכָבִים״ (מורה נבוכים, ג יד). ״וְעוֹשֶׂה חֲלוּלִים וְקִבּוּבִים וְגַבְנוּנִיּוֹת״ (ראב״ד, אמונה רמה א ג, 14). — [קִבּוּב־, קִבּוּבִים, ־בֵּי־]

קִבּוֹט* ז׳ [יוונית: kibotion ארון־עץ] קַנְקַן אוֹ סַל, כְּלִי לִכְבִישַׁת פֵּרוֹת (ירושלמי תרומות מז א). [נוסח אחר: קָבוֹת] — [קִבּוֹט־, ־טִים, קִבּוֹטֵי־]

קִבּוּל*, **קִיבּוּל** ז׳ [מן א. קבל, קִבֵּל] 1*. קַבָּלָה, לְקִיחָה: ״שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן״ (זבחים ח א). ״קִבּוּל שָׂכָר״ (סוטה כב.). ״אֵיזוֹ הִיא פָּרָשָׁה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קִבּוּל מַלְכוּת שָׁמַיִם״? (ספרי שלח לד:). ״קִיּוּם מִצְוַת עֲבוֹדָתוֹ וְקִבּוּל תּוֹרָתוֹ״ (חובות הלבבות,הבטחון ג). ״שִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שֶׁכֻּלּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם וְקִבּוּל עֹל מַלְכוּתוֹ״ (רש״י שיר השירים א א). ״לְהַכְשִׁיר אֶת הַלְּבָבוֹת לְקִבּוּל הָרַעְיוֹן הַזֶּה״ (אחד העם, אגרות ד 128). 2*. נֶפַח, חָלָל שֶׁנִּתָּן לְקַבֵּל בְּתוֹכוֹ מַשֶּׁהוּ: ״הַמְשַׁנֶּה בִּכְלֵי עוֹר... מִן הַפָּשׁוּט לְקִבּוּל, מִן הַקִּבּוּל לְפָשׁוּט״ (תוספתא כלים בבא בתרא ו א). ״וְהַמַּיִם בְּקִבּוּלוֹ הַגָּדוֹל (שֶׁל הַכְּלִי)״ (רש״י שבת מא.). קִבּוּל מְסֻיָּם שֶׁל מִטְעָן. קִבּוּל הַסְּפִינָה. 3^ [בהשאלה] תְּפִיסָה בַּחוּשִׁים אוֹ בַּשֵּׂכֶל, פֶּרְצֶפְּצְיָה: ״זַכּוּת עֶצֶם נַפְשׁוֹ וְקִבּוּלָהּ לְאוֹרֵי הָאֱמֶת הַמַּגִּיעִים אֵלֶיהָ״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ו). ״זֶרַע מַצְלִיחַ, יַצְלִיחַ לְקִבּוּל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי״ (כוזרי, א קטו). — [קִבּוּל־, קִבּוּלוֹ]

— בֵּית־קִבּוּל*, נֶפַח, שֶׁקַע וְחָלָל בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַבֵּל וְלָשִׂים בּוֹ מַשֶּׁהוּ: ״פָּנָס שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית־קִבּוּל שֶׁמֶן״ (כלים ב ד). לְחָבִית בֵּית־קִבּוּל גָּדוֹל, לַכּוֹס — בֵּית־קִבּוּל קָטָן.

— כְּלִי־קִבּוּל*, כְּלִי הַמְּשַׁמֵּשׁ לָשִׂים בְּתוֹכוֹ מַשֶּׁהוּ: ״כְּלִי חֶרֶס מְטַמֵּא מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל״ (כלים כז א). כְּלִי־קִבּוּל לְיַיִן.

קִבּוּלִי ^, **קִיבּוּלִי** ת׳ [מן קִבּוּל] 1°. שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִבּוּל מְסֻיָּם. 2^. נִתְפָּס, נִקְלָט (בספרות המחקר). — [קִבּוּלִית, קִבּוּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

קיבולית

קִבּוּלִית°, **קִיבּוּלִית** נ׳ [מן קִבּוּל] כְּלִי עָשׂוּי פַּח, בַּעַל פִּיָּה נִפְתַּחַת וְנִפְקֶקֶת, עָשׂוּי לִשְׁמֹר בְּתוֹכוֹ בֶּנְזִין אוֹ נֵפְט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם (״גֶ׳רִיקָן״). — [קִבּוּלִית־, קִבּוּלִיּוֹת]

קבולת, ראה קַבֹּלֶת. **קבוסת**, ראה קַבֹּסֶת.

קָבוּעַ* ת׳ [מן א. קבע, קָבַע] 1. יַצִּיב, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה אוֹ אֵינוֹ מִתְחַלֵּף, תְּמִידִי, לְהַבְדִּיל מִן ״עֲרָאִי״: ״שְׁבִיל הַיָּחִיד הַקָּבוּעַ בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים״ (פאה ב א). ״גַּלְגַּל קָבוּעַ וּמַזָּלוֹת חוֹזְרִין״ (פסחים צד:). ״הֲלָכוֹת קְבוּעוֹת״ (בבא בתרא סה.). ״כָּל מִי שֶׁקָּבוּעַ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ יְהֵא מְבֻשָּׂר שֶׁמִּן הָעוֹלָם הַבָּא הוּא״ (ירושלמי שקלים מז ג). עוֹבְדִים קְבוּעִים וְעוֹבְדִים זְמַנִּיִּים בַּמִּשְׂרָד. מְחִירִים קְבוּעִים שֶׁל סְחוֹרוֹת. 2. נָתוּן בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, תָּקוּעַ וּמוּשָׂם בִּמְקוֹמוֹ, לְהַבְדִּיל מִן ״מִטַּלְטֵל״ אוֹ ״תָּלוּשׁ״: ״אוּנְקְלִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִין בַּכְּתָלִים וּבָעַמּוּדִים״ (פסחים ה ט). ״וְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוּלָם״ (מידות ג ח). מְנוֹרָה קְבוּעָה בַּקִּיר. 3. מְסֻיָּם, מֻגְדָּר, קָצוּב: ״תְּפִלָּה אֵין זְמַנָּהּ קָבוּעַ״ (ירושלמי שבת ג א). תָּכְנִית קְבוּעָה, זְמַנֵּי פֵּרָעוֹן קְבוּעִים שֶׁל הַהַלְוָאָה. קַו־נְסִיעָה קָבוּעַ שֶׁל שֵׁרוּת־הַמְּכוֹנִיּוֹת. — [קְבוּעָה, קְבוּעִים, ־עוֹת]

— מוּם קָבוּעַ*, מוּם בַּגּוּף שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְהֵרָפֵא, לִקּוּי כְּרוֹנִי: ״בַּעֲלֵי מוּמִין, בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין עוֹבְרִין, חוֹלְקִין וְאוֹכְלִין (בְּקָדָשִׁים)״ (זבחים יב א).

— מַיִם קְבוּעִים* (בכורות ו ג), כִּנּוּי לְמַחֲלַת עֵינַיִם כְּשֶׁהֵן דּוֹמְעוֹת תָּמִיד וּפְגוּמוֹת בָּרְאִיָּה.

קִבּוּעַ ^, **קִיבּוּעַ** ז׳ [מן קבע, קִבַּע] 1^. יִצּוּב, שִׂימַת דָּבָר וְחִזּוּקוֹ בְּמָקוֹם מְסֻיָּם: ״קְרָשִׁים הַנִּקְבָּעִים בְּמַטָּה חָשׁוּב כְּקִבּוּעַ כּוֹכְבֵי מַעְלָה״ (ינאי, שמח). ״וְלֹא פֵּרַשׁ מְקוֹם קִבּוּעָן (שֶׁל הַשַּׁרְשְׁרוֹת) בַּחֹשֶׁן״ (רש״י שמות כח כד). קִבּוּעַ הַמְּנוֹרָה בְּמֶרְכַּז הַתִּקְרָה. 2^. קְבִיעַת הַכְרָעָה, פְּסִיקָה: ״קִבּוּעַ הֲלָכָה אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה״ (רש״י זבחים מה.). ״וּמְקַבּוּעַ תִּשְׁרֵי אַתָּה מְסַדֵּר רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּמוֹעֲדִים״ (אברהם בר־חיא, ס׳ העיבור 62). ״קִבּוּעַ אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן״ (פיוטים, סידור 660). 3° [בכימיה] פִּיקְסַצְיָה, תַּהֲלִיךְ הַהִתְרַכְּבוּת שֶׁל חֹמֶר גַּזִּי עִם חֹמֶר מוּצָק: קִבּוּעַ הַחַנְקָן הַחָפְשִׁי עַל־יְדֵי צְמָחִים שׁוֹנִים. 4° [בפסיכולוגיה] הִתְקַשְּׁרוּת מֻפְרֶזֶת לְאָדָם אוֹ לְחֵפֶץ מְסֻיָּם הַגּוֹרֶמֶת לְהִנָּתְקוּת חוֹלָנִית מִן הַסְּבִיבָה הַטִּבְעִית. — [קִבּוּעַ־, קִבּוּעוֹ]

קְבוּעָה* נ׳ [מן קָבוּעַ] 1*. הֲלָכָה קְבוּעָה: ״אֵין קָרְבְּנוֹת צִבּוּר נִקְבָּעִין אֶלָּא בִּקְבוּעָה״ (ירושלמי שבועות לג ב). 2°. מִכְלוֹל הַפְּרִיטִים הַמְחֻבָּרִים חִבּוּר קֶבַע לְמִבְנֶה גַּם אִם אֵינָם חֵלֶק מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן: אֲרוֹן־קִיר, אַצְטַבָּאוֹת, כִּיּוֹר, אַמְבַּטְיָה בְּדִירָה. — [קְבוּעַת־, קְבוּעוֹת]

קִבּוּץ, **קִיבּוּץ** ז׳ [מן קבץ, קִבֵּץ; במקרא רק פעם אחת, והמשמעות שם סתומה, ראה להלן 5] 1*. אִסּוּף, כִּנּוּס: ״שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ״ (ברכת חתנים, כתובות ח.). 2^. צִבּוּר, חֶבְרָה, קָהָל: ״תִּקּוּן הַגּוּף וְתִקּוּן הַקִּבּוּץ הָאֱנוֹשִׁי״ (רות חן ו). ״וְיֻשְׁלַם הַקִּבּוּץ הַמְּדִינִי״ (אלבו, עיקרים 217). ״קָם נַעַר אֶחָד וְקִבֵּץ קִבּוּץ גָּדוֹל מִן הָעָם״ (שבט יהודה, כב). 3° [בהתיישבות העובדת בארץ־ישראל] מֶשֶׁק חֲלוּצִי־שִׁתּוּפִי גָּדוֹל הַמְבֻסָּס בְּעִקָּרוֹ עַל הַחַקְלָאוּת לַעֲנָפֶיהָ הַשּׁוֹנִים וְשֶׁמְּגַמָּתוֹ לְפַתֵּחַ גַּם מִפְעֲלֵי חֲרֹשֶׁת וְתַעֲשִׂיָּה. עֶקְרוֹנוֹת הַקִּבּוּץ: עֲבוֹדָה עַצְמִית, שִׁוְיוֹן, שִׁתּוּף מָלֵא בַּיִּצּוּר וּבַצְּרִיכָה; כָּל חָבֵר נוֹתֵן לְפִי יְכָלְתּוֹ וּמְקַבֵּל לְפִי צְרָכָיו [ראה גם ערך קְבוּצָה] 4^ [בדקדוק ימי־הביניים] רִבּוּי, מִסְפַּר רַבִּים: ״אֹרֶךְ הֶחָצֵר וְהַקִּבּוּץ... הַחֲצֵרוֹת״ (השרשים לג׳נאח, חצר). ״הָאֶבֶן... בְּשֵׁשׁ נְקֻדּוֹת וְהַקִּבּוּץ אֲבָנִים״ (רד״ק, השרשים, אבן). 5^ [בדקדוק] כִּנּוּי לַתְּנוּעָה u אוֹ o וּבְיִחוּד לַתְּנוּעָה ׻ (אֻ) (עַל־שֵׁם קִבּוּץ הַשְּׂפָתַיִם לְשֵׁם הֲגִיָּתָהּ): ״וְיָבֹא עַל פֻּעְלָן וּפֻעְלָן בְּקִבּוּץ הַפֶּה״ (הרקמה לג׳נאח,

קמה). בְּתֵבַת "שֻׁלְחָן" הַשִּׁ' בְּקִבּוּץ [בימינו רווח יותר השם קֻבּוּץ, ראה ערך זה]. 6 ° [באסטרונומיה] הִתְקַבְּצוּת, אֶחָד הַמַּצָּבִים הַהֲדָדִיִּים שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ, הַיָּרֵחַ, כּוֹכַב־הַלֶּכֶת אוֹ כּוֹכָבִים אֲחֵרִים שֶׁבּוֹ מִצְטַמְצֵם הַמֶּרְחָק הַזָּוִיתִי עַד לְמִינִימוּם בְּמַבָּט מִן הָאָרֶץ: "הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁמְּחַשְּׁבִין אוֹתוֹ בְּקֵרוּב וְיוֹדְעִין שְׁעַת קִבּוּצָן (שֶׁל הַיָּרֵחַ וְהַחַמָּה)" (רמב"ם, קידוש החודש ו א). 7 [במקרא — רק בריבוי, המשמעות משוערת לפי העניין] אֹסֶף אֱלִילִים: "בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ וְאֶת־כֻּלָּם יִשָּׂא־רוּחַ" (ישעיה נז יג). 8 ° [בבגדים] קְפָלִים אֲסוּפִים בְּיַחַד: קִבּוּצִים בְּשִׂמְלָה חֲצָאִית. 9 °, אִסּוּף, לִקּוּט: קִבּוּץ נְדָבוֹת עַל־יְדֵי הַקַּבְּצָן. 10 ° [ב"ישיבות"] כִּנּוּי לְאַבְרְכֵי־יְשִׁיבָה הַלּוֹמְדִים תַּלְמוּד וּפוֹסְקִים בְּעַצְמָם בְּלֹא עֶזְרַת רֹאשׁ־הַיְשִׁיבָה. – [קִבּוּץ־, קִבּוּצִים, קִבּוּצֵי־]

– קִבּוּץ אַלְגֶּבְּרִי °, מַעֲרֶכֶת בִּטּוּיִים אַלְגֶּבְּרִיִּים הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה בְּסִימָנֵי + אוֹ –, פּוֹלִינוֹם: כְּגוֹן אִיבָרִים דּוֹמִים בְּקִבּוּץ.

– קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת *, אֲסֵפַת נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל אַרְצוֹת הַגּוֹלָה וְרִכּוּזָם בַּמּוֹלֶדֶת – בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: "גָּדוֹל קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בּוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (פסחים פח.). "זֶה מְבַקֵּשׁ עַל כֵּן לְיַסֵּד רַק מֶרְכָּז לְאֻמִּי וְזֶה מַבְטִיחַ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת שָׁלֵם" (אחד העם, קעא).

– שֵׁם־קִבּוּץ ° [בדקדוק] שֵׁם הַמּוֹרֶה עַל אֹסֶף פְּרָטִים רַבִּים מִמִּין אֶחָד, לְמָשָׁל: עַם, עֵדֶר, יַעַר.

קִבּוּץ ÷, **קִיבּוּץ** ז' [שם אחר במקום קֻבּוּץ, ראה לעיל קִבּוּץ 5] שֵׁם הַתְּנוּעָה ֻ, הַמְּצֻיֶּנֶת בְּשָׁלֹשׁ נְקֻדּוֹת בַּאֲלַכְסוֹן ֻ, כְּגוֹן בְּמִלַּת "שֻׁלְחָן" (נִקְרֵאת כֵּן עַל שׁוּם הַצֹּרֶךְ בְּ"קִבּוּץ" הַשְּׂפָתַיִם וּבִכְוִיצָתָם לְשֵׁם הֲגִיַּת תְּנוּעָה זוֹ); הַקִּבּוּץ בָּא בְּעִקָּרוֹ בַּהֲבָרָה סְגוּרָה בִּלְתִּי־מֻטְעֶמֶת. – [קִבּוּצִים]

א. **קֻבּוּץ** ° ת' [מן קבץ] אָסוּף, מְלֻקָּט: "יֵשׁ לְכָל מַחְשָׁב מַחְשָׁב וְכָל מִסְפָּר בְּתוֹךְ סֵפֶר קְבוּצִים" (הנגיד, דיואן 255). "עֲטָרוֹת עֲנוּדוֹת לִקְבוּצֵי מִמֶּרְחַקִּים" (גנזי שכטר, ג 166). "צְפוּפִים וּקְבוּצִים בְּצִבּוּר הִקְשִׁיבוּ רַב קֶשֶׁב" (שמעוני, שירים א קלג). – [קְבוּצָה, קְבוּצִים, קְבוּצוֹת]

ב. **קֻבּוּץ** ° ת' [מן קִבּוּץ] מְנֻקָּד בְּקִבּוּץ: בְּמִלַּת "סֻלָּם" הָאוֹת סָמֶךְ קְבוּצָה. – [קְבוּצָה, קְבוּצִים, ־צוֹת]

קִבּוּצַאי °, **קִיבּוּצַאי** ז' [מן קִבּוּץ 3; ביידיש: קִבּוּצְ'נִיק] אִישׁ־קִבּוּץ, חָבֵר בְּמֶשֶׁק הַמְבֻסָּס עַל יְסוֹדוֹת קִבּוּצִיִּים. – [קִבּוּצָאִית, קִבּוּצָאִים, ־אִיּוֹת]

קְבוּצָה נ' [מן קבץ, קִבֵּץ] 1, אֹסֶף: "קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר" (יחזקאל כב כ). קְבוּצַת חֳמָרִים. 2 °, חֲבוּרָה, קָהָל, חֶבְרָה: קְבוּצַת יְלָדִים. קְבוּצַת פּוֹעֲלִים. קְבוּצַת כַּדּוּרֶגֶל. קְבוּצָה נִבְחֶרֶת. 3 ° [בהתיישבות העובדת בארץ־ישראל] יִשּׁוּב חֲלוּצִי־שִׁתּוּפִי הַמְבֻסָּס בְּעִקָּרוֹ עַל הַחַקְלָאוּת לַעֲנָפֶיהָ: קְבוּצוֹת בְּעֵמֶק־הַיַּרְדֵּן. הַקְּבוּצָה בְּדֶרֶךְ־כְּלָל קְטַנָּה מִן הַקִּבּוּץ. הַקְּבוּצוֹת מְאֻרְגָּנוֹת בְּהִתְאַגְּדוּת הָאַרְצִית "אִחוּד הַקְּבוּצוֹת וְהַקִּבּוּצִים". – [קְבוּצַת־, קְבוּצוֹת, קְבוּצוֹת־]

– קְבוּצַת־כּוֹכָבִים °, קוֹנְסְטֶלַצְיָה, מִסְפָּר שֶׁל כּוֹכָבִים שְׁכֵנִים בְּכַדּוּר־הַשָּׁמַיִם שֶׁנִּתָּן לְצָרְפָם לְדִמּוּי אוֹ לִתְמוּנָה מְסֻיֶּמֶת (דֻּבָּה, כֶּלֶב וְכַדּוֹמֶה).

קִבּוּצִי ÷, **קִיבּוּצִי** ת' [מן קִבּוּץ] 1 ÷, כְּלָלִי, מְשֻׁתָּף: "הַהַנְהָגָה הַקִּבּוּצִית" (ר"י מסיר ליאון, נופת צופים ב יז). בְּכֹחוֹת קִבּוּצִיִּים נַצְלִיחַ. אַחֲרָיוּת קִבּוּצִית. הוֹן קִבּוּצִי. בִּטָּחוֹן קִבּוּצִי. 2 °, שֶׁל הַקִּבּוּץ [ראה קִבּוּץ 3] שִׁתּוּפִי, קוֹלֶקְטִיבִי: "הַסִּפּוּר רֻקַּם כֻּלּוֹ חוּטֵי הֲוָיָה קִבּוּצִית – מֵעֵין חַיֵּי שֵׁבֶט קָטָן" (פיכמן, רעב). הַתְּנוּעָה הַקִּבּוּצִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הַחַיִּים הַקִּבּוּצִיִּים. בְּעָיוֹת קִבּוּצִיּוֹת. – [קִבּוּצִית, קִבּוּצִיִּים, ־צִיּוֹת]

– עֹנֶשׁ קִבּוּצִי °, עֹנֶשׁ הַמֻּטָּל עַל צִבּוּר מְסֻיָּם בְּשֶׁל עֲבֵרָה שֶׁל יְחִידִים בּוֹ.

– פְּרִי קִבּוּצִי °, קְבוּצַת פֵּרוֹת הַנּוֹצָרִים בְּתִפְרַחַת צְפוּפָה וּמַרְאֵיהֶם כִּפְרִי אֶחָד, כְּגוֹן: תּוּת־עֵץ, אֲנָנָס.

– שֵׁם קִבּוּצִי ° [בדקדוק] שֵׁם הַכּוֹלֵל אֹסֶף שֶׁל יְחִידִים רַבִּים, לְמָשָׁל הַשֵּׁמוֹת: עַם, עֵדֶר [ראה לעיל קִבּוּץ, שֵׁם־קִבּוּץ]

קִבּוּצִיּוּת °, **קִיבּוּצִיּוּת** נ' [מן קִבּוּץ] קוֹלֶקְטִיבִיּוּת: "כְּבָר הָאָדָם הַקַּדְמָאִי מָצוּי אֵצֶל קִבּוּצִיּוּת" (קלצקין, כתבים 59). – [־יּוּת]

קִבּוּצְנוּת °, **קִיבּוּצְנוּת** נ' [מן קִבּוּץ] קוֹלֶקְטִיבִיזְם, שִׁתּוּפִיּוּת, הַנְּטִיָּה אוֹ הַשְּׁאִיפָה לְחַיֵּי שִׁתּוּף וְחֶבְרָה. – [־נוּת־]

קְבוּצָתִי ° ת' [מן קְבוּצָה] 1, קוֹלֶקְטִיבִי, הַמְיֻחָד לַחֲבוּרָה מְסֻיֶּמֶת: נֶאֱמָנוּת קְבוּצָתִית. 2, שֶׁל קְבוּצָה (בְּמַשְׁמָע 3): הַתְּנוּעָה הַקְּבוּצָתִית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. חַיִּים קְבוּצָתִיִּים. – [קְבוּצָתִית, קְבוּצָתִיִּים, ־תִיּוֹת]

קְבוּצָתִיּוּת ° נ' [מן קְבוּצָה] תְּכוּנָתָהּ שֶׁל הַקְּבוּצָה, קוֹלֶקְטִיבִיּוּת. [קְבוּצָתִיּוּת־]

קָבוּר ת' [מן קבר, קָבַר] 1, טָמוּן בָּאֲדָמָה, נָתוּן בַּקֶּבֶר: "בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ" (מלכים א יג לא). "כָּל הַקָּבוּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ קָבוּר תַּחַת הַמִּזְבֵּחַ" (תוספתא עבודה זרה ד ג). "וְתַנּוּ לֵב קְבוּרִים בְּתֵבֵל הָרָעָה" (משה אבן־עזרא, קודש רכב). 2 ° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] שָׁקוּעַ בְּעִנְיָן בִּישׁ לְלֹא מוֹצָא: הוּא קָבוּר בְּמִפְעָל הַכּוֹשֵׁל. – [קְבוּרָה, קְבוּרִים, ־רוֹת]

– כָּאן קָבוּר הַכֶּלֶב ° [על־פי יידיש] כָּאן מְקוֹר הָרָעָה, כָּאן מְקוֹם הַתַּרְפָּה: "אַל תִּשְׁאַל, אָחִי, כָּאן קָבוּר הַכֶּלֶב!" (ברקוביץ, סיפורים רלב).

קַבּוּר * ז' [ארמית, סנהדרין כו., מן קבר] קוֹבֵר מֵתִים, קַבְּרָן. – [קַבּוּרָאֵי]

קְבוּרָה נ' [מן קבר, קָבַר] 1, הֲבָאַת מֵת לַקֶּבֶר, הַטְמָנַת מֵת בָּאֲדָמָה: "וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ" (קהלת ו ג). "יוֹרְשֶׁיהָ (שֶׁל הָאַלְמָנָה) יוֹרְשֵׁי כְתֻבָּתָהּ חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ" (כתובות יא א). קְבוּרַת הַמֵּתִים. 2, קֶבֶר, מָקוֹם בָּאֲדָמָה שֶׁמַּטְמִינִים בּוֹ אֶת הַמֵּת: "וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ, הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם" (בראשית לה כ). – [קְבוּרַת־, קְבוּרוֹת]

– קְבוּרָה עוֹלָמִית°, קְבוּרָה לְעוֹלָם, מִיתָה לְלֹא תְּקוּמָה: "כּוּתְּבֶם רוֹאֶה אֶת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית לֹא כָּזוֹ שֶׁנִּגְזְרָה עָלֶיהָ קְבוּרָה עוֹלָמִית" (ביאליק, חבלי לשון).

– שְׂדֵה־קְבוּרָה, בֵּית־קְבָרוֹת: "וַיִּשְׁכַּב עֻזִּיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בִּשְׂדֵה הַקְּבוּרָה אֲשֶׁר לַמְּלָכִים" (דברי הימים ב כו כג).

– קְבוּרַת־חֲמוֹר, קְבוּרַת חֲמוֹרִים*, 1. כִּנּוּי לִקְבוּרָה בְּזוּיָה מִתּוֹךְ זִלְזוּל גָּמוּר בַּמֵּת: "קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר, סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָיִם" (ירמיה כב יט). "קְבוּרַת חֲמוֹרִים הִיא זוֹ (שֶׁמַּשְׁלִיכִים בַּבּוֹר)" (בבא בתרא קא.). 2°. כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּיִשְׂרָאֵל בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ לִקְבוּרָה מֵאֲחוֹרֵי גֶּדֶר בֵּית־הַקְּבָרוֹת לְמִי שֶׁהִרְבָּה לַחֲטֹא בְּחַיָּיו נֶגֶד הַקָּהָל: "קְבוּרַת חֲמוֹר" (שם הסיפור לפרץ סמולנסקין). "מִי יְטַמֵּא גּוּפוֹ לִשְׁכֹּן בְּקֶבֶר אֲשֶׁר בּוֹ יִקָּבֵר קְבוּרַת חֲמוֹר פּוֹשֵׁעַ יִשְׂרָאֵל?" (עגנון, אלו קכד).

– פֹּה (שָׁם) תִּהְיֶה קְבוּרָתְךָ!*, לֹא תֵּצֵא מִכָּאן חַי (דִּבּוּר שֶׁל אִיּוּם): "אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה מוּטָב, וְאִם לָאו – שָׁם תְּהֵא קְבוּרַתְכֶם!" (שבת פח.). "אִם תָּשִׁיב לִי אֶת כַּסְפִּי – מוּטָב, וְאִם לָאו – פֹּה תִּהְיֶה קְבוּרָתְךָ!" (ביאליק, אריה ג).

– הוּבָא לִקְבוּרוֹת°, נִקְבַּר, נִטְמַן בָּאֲדָמָה.

קְבוּרוֹם, ראה קוּרוֹם. קְבוּרֶת, ראה קִבֹּרֶת.

קָבוֹת* ז' [צורת־משנה של קָבוֹט, ראה ערך זה] קַנְקַן אוֹ סַל לִכְבִישַׁת פֵּרוֹת (כלים י ה). – [קְבוֹת־, קְבוֹתִים, ־תֵי־]

קָבְיָא*, ראה קוּבְיָא.

קֻבִּיָּה°, קוּבִיָּה נ' [יוונית: kybos; לאטינית: cubus] 1. גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל שְׁלֹשָׁה מְמַדִּים שָׁוִים זֶה לָזֶה, כְּגוֹן: סַנְטִימֶטֶר מְעֻקָּב, דֶּצִימֶטֶר מְעֻקָּב.

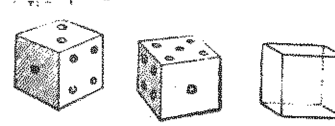

קוביה קוביות־משחק

לְקֻבִּיָּה שֵׁשׁ פֵּאוֹת שָׁווֹת. 2. גֶּזֶר־עֵץ אוֹ חֹמֶר אַחֵר בְּתַבְנִית קֻבִּיָּה הַנְדָּסִית וְעַל פֵּאוֹתָיו נְקֻדּוֹת בְּמִסְפָּר שׁוֹנֶה מִ־1 וְעַד 6, לְמִשְׂחֲקֵי־חֶבְרָה שׁוֹנִים (כְּגוֹן: דּוֹמִינוֹ, לוֹטוֹ), בְּיִחוּד לְמִשְׂחֲקֵי־יְלָדִים. 3. ראה עוד ערך קוּבְיָא. – [קֻבִּיַּת־, קֻבִּיּוֹת]

קֻבִּיָּה° נ' [לועזית] חַיַּת־בַּיִת קְטַנָּה מִסִּדְרַת מְכַרְסְמִים, נִקְרֵאת גַּם "חֲזִיר־יָם" [ראה פרטים וציור בערך חֲזִיר, חֲזִיר־יָם]. – [קֻבִּיַּת־, קֻבִּיּוֹת]

קֻבִּיוֹסְטוּס*, ראה קוּבִּיוֹסְטוּס.

קֻבִּיזְם°, קוּבִּיזְם ז' [מן קֻבִּיָּה] זֶרֶם מוֹדֶרְנִי בְּאָמָּנוּת הַצִּיּוּר וְהַפִּסּוּל שֶׁעִקָּרוֹ תֵּאוּר הָעֲצָמִים בַּטֶּבַע כְּמַעֲשֵׂה־תַּרְכֹּבֶת שֶׁל גּוּפִים הַנְדָּסִיִּים פְּשׁוּטִים בְּיוֹתֵר (קֻבִּיּוֹת, כַּדּוּרִים, פִּירָמִידוֹת וְכוּ').

– קֻבִּיסְטִי°, הַמְיֻסָּד עַל קֻבִּיזְם: זֶרֶם קֻבִּיסְטִי. צִיּוּרִים קֻבִּיסְטִיִּים.

קָבִיל° ת' [מן א. קבל] שֶׁנִּתָּן לְהִתְקַבֵּל, שֶׁמֻּתָּר לְקַבְּלוֹ כְּעֵדוּת אוֹ כְּהוֹכָחָה: הָרְאָיוֹת לֹא הָיוּ קְבִילוֹת בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט. עֵדוּת קְבִילָה. [קְבִילָה, קְבִילִים, ־לוֹת]

קְבִילָה* נ' [מן ב. קבל, קִבֵּל] 1*. קֻבְלָה, תְּלוּנָה. 2° [במשפט] הוֹדָעָה רִאשׁוֹנָה עַל תְּבִיעָה הַמֻּגֶּשֶׁת לְבֵית־מִשְׁפָּט (Complaint). 3° [בצבא] הוֹדָעָה בִּכְתָב עַל עֲבֵרָה הַנִּמְסֶרֶת לִמְפַקְּדוֹ שֶׁל הַחַיָּל הָעֲבַרְיָן וְהַמְּכִילָה אֶת פְּרָטֵי הָעֲבֵרָה [ראה גם קוּבְלָנָה]. – [קְבִילַת־, קְבִילוֹת]

קְבִילוּת° נ' [מן קָבִיל] הֱיוֹת קָבִיל, הִתְקַבְּלוּת עַל־יְדֵי בֵּית־הַמִּשְׁפָּט כְּעֵדוּת אוֹ כְּמֻצָּג אוֹ כְּמִסְמָךְ: הַסָּנֵגוֹרְיָה עִרְעֲרָה עַל קְבִילוּת הַהוֹדָאָה שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם בְּטַעֲנָה שֶׁנִּגְבְּתָה עַל־יְדֵי כְּפִיָּה. – [קְבִילוּת־]

קַבִּינָה° נ' [צרפתית: cabine] תָּא [וביחוד:] תָּא בָּאֳנִיָּה, תָּא לְמוֹשַׁב הַנֶּהָג בְּמַשָּׂאִית וְכַדּוֹמֶה. – [קַבִּינַת־, קַבִּינוֹת]

קַבִּינֶט° ז' [צרפתית, אנגלית: cabinet; איטלקית: gabinetto] 1. חֲדַר־עֲבוֹדָה בְּדִירָה, בְּיִחוּד חֶדֶר לַעֲבוֹדָה עִיּוּנִית – לִכְתִיבָה, לְסִפְרִיָּה וְכַדּוֹמֶה. 2. כִּנּוּי לְחֶבֶר הַשָּׂרִים (הַמִּינִיסְטְרִים) בִּמְדִינָה: קַבִּינֶט מֶמְשַׁלְתִּי. מַנְהִיג מִפְלֶגֶת־הָרֹב הִרְכִּיב קַבִּינֶט חָדָשׁ. – [קַבִּינֶטִים]

– קַבִּינֶט־צְלָלִים°, מֵעֵין מֶמְשָׁלָה־בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָאוֹפּוֹזִיצְיָה בְּבֵית־הַנִּבְחָרִים קוֹבַעַת מִבֵּין מַנְהִיגֶיהָ לַמּוֹעֵד שֶׁתִּזְכֶּה לָרֹב בַּבְּחִירוֹת הַבָּאוֹת וְתַעֲלֶה לַשִּׁלְטוֹן.

– קַבִּינֶטִי° ת' שֶׁל קַבִּינֶט, שֶׁבִּתְחוּמֵי חֲדַר־עֲבוֹדָה: "אֶת הָעֲבוֹדָה הַקַּבִּינֶטִית אָנוּ חָשִׁים שָׁם, אֶת אֲשֶׁר הָרָה וְהָגָה הַמְחַבֵּר בְּד' אַמּוֹת שֶׁל חֲדָרוֹ" (שופמן, ד 235).

קַבִּינֶטָה°, קַבִּינֶטֶט°, ראה קְוִינְטָה, קְוִינְטֶט.

קְבִיעַ° ז' [מן א. קבע, קָבַע] [בטכניקה] הֶתְקֵן אוֹ אֲבִיזָר קָבוּעַ בִּמְכוֹנָה וְכַדּוֹמֶה (Attachment). – [קְבִיעַ־, קְבִיעִים, ־עֵי־]

א. קְבִיעָה* נ' [מן א. קבע, קָבַע; ארמית: קְבִיעָא] 1*. קְבִיעוּת, הֱיוֹת קָבוּעַ, יַצִּיבוּת: "פִּגּוּל שֶׁהוּא בִּקְבִיעָה וּבִידִיעָה" (זבחים מה:). 2*. קְצִיבָה, עֲרִיכָה, הוֹדָעָה עַל דָּבָר שֶׁנִּקְבַּע: "שֶׁמָּא יִגְזְרוּ גְּזֵרָה וְיִשְׁכְּחוּ חֶשְׁבּוֹן הַקְּבִיעוֹת וְיָבוֹאוּ לִידֵי קִלְקוּל" (רבינו חננאל, ביצה ד:). "מִשּׁוּם מִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יָדְעוּ בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ כָּמוֹנוּ" (רש"י ביצה ד:). "קְבִיעָתָם (שֶׁל הַמַּלְאָכִים) בְּמִשְׁמַרְתָּם תָּמִיד לַיְלָה וְיוֹמָם" (פיוטים, סידור 742). קְבִיעַת מוֹעֵד לָאֲסֵפָה. קְבִיעַת שְׂכָרוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד. 3*. הַתְקָנָה: "נִמְצֵאת קְבִיעַת הַמַּסְמֵר הוּא גְּמַר מְלָאכָה" (רבינו חננאל, שבת קג.). "וְלֹא זֶה הוּא מְקוֹם צַוַּאת עֲשִׂיָּתָן שֶׁל שַׁרְשְׁרוֹת וְלֹא צַוַּאת קְבִיעָתָן" (רש"י שמות כח יד). קְבִיעַת מְזוּזוֹת בַּפֶּתַח. – [קְבִיעַת־, קְבִיעוֹת]

– קְבִיעַת מַסְמְרוֹת° [על־פי בבא בתרא ז:] הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת שֶׁאֵין לָזוּז מֵהֶן.

– קְבִיעַת עֻבְדּוֹת°, עֲרִיכַת דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם.

ב. קְבִיעָה* נ' [מן ב. קבע, קָבַע] גְּזֵלָה, קִפּוּחַ: "וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי קְבִיעָה – גְּזֵלָה" (רש"י משלי כב כג). קְבִיעַת נַפְשָׁם שֶׁל הַהוֹרִים עַל־יְדֵי הַהִתְנַהֲגוּת הָרָעָה שֶׁל בְּנָם. – [קְבִיעַת־]

קְבִיעוּת֯ נ׳ [מִן קָבוּעַ; ארמית: קְבִיעוּתָא*] 1°, תְּמִידוּת, יַצִּיבוּת, הַהֵפֶךְ מִן "עֲרָאִיּוּת" אוֹ "זְמַנִּיּוּת": אַשְׁרֵה קְבִיעוּתוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד הַזְּמַנִּי בְּמוֹסָד. 2֯, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַקָּבוּעַ, הֱיוֹת קָבוּעַ וּמְסֻיָּם: "מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְבִיעוּת אַסּוּרָא" (והזהיר, ויקרא ד). 3֯, קְבִיעָה, עֲרִיכָה: "אִם הָיָה מוֹלַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא תִּשְׁרֵי יוֹם רִאשׁוֹן וְיוֹם רְבִיעִי וְיוֹם שִׁשִּׁי, דָּחָה הַקְּבִיעוּת לְיוֹם שֵׁנִי לוֹ" (אברהם אבן־עזרא, ספר העיבור). "וְזֶה הוּא סוֹד הַקְּבִיעוּת אֲשֶׁר הוּא נִבְנֶה עַל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת" (כוזרי, ג כ). — [קְבִיעוּת־]

— בִּקְבִיעוּת֯ תה״פ בְּאֹפֶן קָבוּעַ, בִּזְמַנִּים מְיֻעָדִים מֵרֹאשׁ: "הָיוּ לוֹמְדִים בִּקְבִיעוּת יוֹם וָלַיְלָה" (אורחות צדיקים, שער התורה). רַבִּים קוֹרְאִים בִּקְבִיעוּת אֶת הַפֶּרֶק הַיּוֹמִי בַּתַּנַ״ךְ.

קְבִיצָה* נ׳ [מִן קבץ, קָבַץ] אִסּוּף, לִקּוּט: "קְבִיצָה וּשְׂרֵפָה (שֶׁל שֵׂעָר)" (סנהדרין קיב.). — [קְבִיצַת־, קְבִיצוֹת]

קְבִירָה* נ׳ [מִן קבר, קָבַר] 1*, קְבוּרָה, הַטְמָנַת מֵת בָּאֲדָמָה: "מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסַּר אֶלָּא קְבִירָה" (מדרש תנאים דברים כא כב, הופמן 132). 2°, גְּנִיזָה, הַטְמָנָה בַּקַּרְקַע, חֲפִירָה בָּאֲדָמָה כְּדֵי לָשִׂים בְּתוֹךְ הַבּוֹר מַשֶּׁהוּ וְלָשׁוּב וּלְכַסּוֹתוֹ: קְבִירַת הַמַּטְמוֹן בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה. [קְבִירַת־]

קֵבִית°, קֵיבִית נ׳ [מִן קֵבָה] [באנאטומיה] כִּנּוּי לְשֶׁקַע קָטָן בְּגוּף בַּעֲלֵי־הַחַיִּים אוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו (Ventricle).—[קֵבִית־, קֵבִיּוֹת]

א. **קבל** [אוּלַי מִן קוֹל; ארמית: קְבַל; השווה ערבית: קַאוַל התווכח, רב]

~ פִּעֵ׳ קִבֵּל* פ״ע הִתְאוֹנֵן, הִתְלוֹנֵן, צָעַק חָמָס עַל־, טָעַן כְּנֶגֶד־: "קוֹבְלִין אָנוּ עָלֶיךָ, צְדוּקֵי גְלִילִי" (ידים ד ח). "מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנִּגְנְבָה טַלִּיתוֹ וְהָלַךְ לְקַבֵּל לַדַּיָּן עָלֶיהָ" (דברים רבה ב). "הָיוּ קוֹבְלִים עָלָיו תָּמִיד קְטַנֵּי הַסּוֹחֲרִים" (ביאליק, אריה ו). "חַס וְשָׁלוֹם שֶׁאֲנִי קוֹבֵל עַל אִשְׁתִּי: עַד שֶׁאֲנִי קוֹבֵל עָלֶיהָ אֲקַבֵּל עָלַי שֶׁהָיִיתִי בָּהוּל עַל אֲכִילָתִי" (עגנון, כלה כט). "חָזַר... וְקִבֵּל לִפְנֵי בַּעַל הַמִּשְׁתֶּה" (הזז, יעיש א 131). — [לְקַבֵּל עַל־; קוֹבֵל, יְקַבֵּל]

— קוֹבְלָנִי עָלֶיךָ֯, טַעֲנָה קָשָׁה יֵשׁ לִי נֶגְדְּךָ.

ב. **קבל** [אכדית: qabālu הָיָה מוּל; ארמית: קְבַל; ערבית: קַבִּל לפני]

~ פִּעֵ׳ קִבֵּל פ״י 1, לָקַח, נָטַל מַה שֶּׁנָּתְנוּ לוֹ: "וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מִשְׁקַל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וְהַכֵּלִים" (עזרא ח ל). "מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי" (אבות א א). "וְהַסְּגָן נוֹתְנוֹ (אֶת סֵפֶר־הַתּוֹרָה) לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא וְעוֹמֵד" (סוטה ז ז). קִבַּלְתִּי מִכְתָּב מֵחוּץ־לָאָרֶץ. 2, הִסְכִּים לַאֲשֶׁר הֻצַּע לוֹ אוֹ הֻטַּל עָלָיו: "שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר" (משלי יט כ). "יְקַבֵּל עָלָיו עֹל מִצְווֹת" (ברכות ב ב). קָשֶׁה לְקַבֵּל אֶת דַּעְתְּךָ. 3*, לָקַח בַּאֲרִיסוּת, חָכַר: "הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִקְצֹר יִקְצֹר" (בבא מציעא ט א). 4° [בלשון־הדיבור] נִתְקַף, נִפְגַּע: קִבַּלְתִּי חֹם. פְּלוֹנִי קִבֵּל הֶתְקֵף־לֵב [וראה עוד הצירופים להלן] — [לְקַבֵּל אֶת־, מְקַבֵּל, יְקַבֵּל]

~ פֻּעַ׳ קֻבַּל*, 1*, נִלְקַח: "וְאַל יְקֻבַּל עֵד לַשּׁוֹפְטִים לְהָמִית עַל־פִּיהוּ" (מגילת ברית דמשק, ט 23). "חֶלְקָם לֹא יְקֻבַּל לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן" (רש״י במדבר טז טו). "שֶׁתְּקֻבַּל בְּעִנְיָן הַחְלָטָה גְּמוּרָה" (ביאליק, אגרות ג נג). "הַחוֹבָרוֹת כַּנִּרְאֶה לֹא קֻבְּלוּ עֲדַיִן" (גנסין, ג 101). 2° [בהשאלה] הָיָה לְרָצוֹן, נִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: "אִם לֹא תּוּבַן וּתְקֻבַּל הָאֱמֶת הַהִיסְטוֹרִית הַזֹּאת כִּי מְדִינַת יִשְׂרָאֵל הִיא מוֹלֶדֶת הָעָם הָעִבְרִי, אֲזַי אֵין בִּכְלָל עַל מָה לְשׂוֹחֵחַ" (שרת, באסיה 128). [רווח בעיקר הבינוני מְקֻבָּל במשמעים שונים — ראה ערכים א. מְקֻבָּל, ב. מְקֻבָּל]

~ הִת׳ הִתְקַבֵּל*, נִתְקַבֵּל*. 1, הִגִּיעַ לִתְעוּדָתוֹ, נִלְקַח עַל־יְדֵי מִי שֶׁמְּסָרוּהוּ לוֹ: "הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים לְשַׁלַּח לְבֵית חָמִיו וְאָמַר: אִם נִתְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ אֶת דְּמֵיהֶן" (תוספתא בבא בתרא ו טז). נִתְקַבֵּל מִכְתָּב מֵאָחִי. הִתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת טוֹבוֹת. 2, הֻכְנַס, הוּבָא: "הַדָּם שֶׁנִּתְקַבֵּל בִּכְלִי" (זבחים יא ג). הַתַּלְמִיד נִתְקַבֵּל לְבֵית־הַסֵּפֶר. נִתְקַבַּלְתִּי לְרֵאָיוֹן אֵצֶל הַשַּׂר. 3, הִסְכִּימוּ לוֹ, הֻחְלַט עָלָיו בְּחִיּוּב: "הָיָה (מֹשֶׁה) עוֹמֵד וּמִתְחַנֵּן... וְלֹא הָיָה מִתְקַבֵּל" (דברים רבה, מהד׳ ליברמן 43). תָּכְנִית הַמֶּמְשָׁלָה נִתְקַבְּלָה בַּכְּנֶסֶת. הַצָּעָתְךָ יֵשׁ לָהּ סִכּוּיִים לְהִתְקַבֵּל. 4 [התקבל מִן־] קִבֵּל לְעַצְמוֹ, הֶעֱבִיר לִרְשׁוּת עַצְמוֹ: "הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָנֶה" (כתובות ה א). — [לְהִתְקַבֵּל, מִתְקַבֵּל, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִקְבִּיל פ״ע־פ״י 1 פ״ע הִתְאִים, עָמַד לְעֻמַּת־, הָיָה מוּל: "מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ" (שמות לו יב). 2֯, הָיָה פָּרַלֶּלִי, הָיָה עָרוּךְ בְּכִוּוּן אֶחָד עִם פְּלוֹנִי וּבְהַתְאָמָה לוֹ: שְׁנֵי קַוִּים מַקְבִּילִים לֹא יִפָּגְשׁוּ לְעוֹלָם. עֲבוֹדָה מַקְבִּילָה שֶׁל שְׁנֵי הַמּוֹסָדוֹת. 3° פ״י הֶעֱמִיד זֶה לְעֻמַּת זֶה, הִשְׁוָה: פַּרְשַׁן־הַמִּקְרָא הִקְבִּיל אֶת הַקְּטָעִים עַל חַיֵּי דָוִד בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי־הַיָּמִים. הַחוֹקֵר הִקְבִּיל אֶת חַיֵּי הַיְּהוּדִים בְּמִזְרַח־אֵירוֹפָּה לְחַיֵּיהֶם בְּמַעֲרָבָהּ. 4֯, גָּרַם שֶׁיְּקַבֵּל, הֵטִיל עַל־: "כְּדַאי הוּא לְהַקְבִּילָם עַל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ יִגְזֹר כָּל גְּזֵרוֹתָיו" (רש״י תהלים קלח ד). — [לְהַקְבִּיל, מַקְבִּיל, יַקְבִּיל]

~ הֻפְ׳ הֻקְבַּל°, הָעֳמַד מוּל־, הֻשְׁוָה: הַמְּאֹרָעוֹת הַהִיסְטוֹרִיִּים הֻקְבְּלוּ זֶה לָזֶה. — [מֻקְבָּל, יֻקְבַּל]

— קִבֵּל אֶת פְּלוֹנִי*, פָּגַשׁ אֶת פְּלוֹנִי, קִדֵּם אוֹתוֹ, הִתְיַחֵס אֶל פְּלוֹנִי שֶׁבָּא לְבַקְּרוֹ: "וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת" (אבות א טו). הַמְנַהֵל קִבֵּל אֶת הַמְבַקֵּר בִּקְרִירוּת.

— קִבֵּל אֶת דִּבְרֵי פְּלוֹנִי*, הִסְכִּים לְדִבְרֵי פְּלוֹנִי, הִכִּיר בִּנְכוֹנוּתָם: "בּוֹא בְּשָׁלוֹם, רַבִּי וְתַלְמִידִי! רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ דְּבָרַי" (ראש השנה ב ט).

— קִבֵּל אֶת פְּנֵי פְּלוֹנִי*, קִדֵּם אֶת פְּלוֹנִי, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "הַמְקַבֵּל פְּנֵי חֲבֵרוֹ" (ירושלמי עירובין כב ב). "לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה, פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה" (אלקבץ, לכה דודי).

— קִבֵּל טֻמְאָה*, נִטְמָא, הֻכְשַׁר לְהִטַּמֵּא: "בֵּין דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה" (אהלות י ה).

— קִבֵּל מַכּוֹת (מַלְקוֹת)*, סָפַג מַכּוֹת, לָקָה: "אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים (מַלְקוֹת) וְלָקָה מִקְצָת וְאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אַרְבָּעִים — פָּטוּר" (מכות ג יא). "לְקַבֵּל קְצָת מִן הַמַּכּוֹת" (רש״י מכות כב:). "מְקַבֵּל מַכּוֹת — וְאֵינוֹ בּוֹעֵט" (ביאליק, מי יודע).

— קִבֵּל מָרוּת*, נִכְנַע, סָר לְמִשְׁמַעַת־: "צִפּוֹר דְּרוֹר שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מָרוּת" (שבת קו:).

— קִבֵּל נְזִיפָה°, שָׁמַע גְּעָרָה, נָזְפוּ בּוֹ: הַתַּלְמִיד הַשּׁוֹבָב קִבֵּל נְזִיפָה חֲמוּרָה מִמּוֹרֵהוּ.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

– קִבֵּל עֵדוּת מִפְּלוֹנִי*, שָׁמַע עֵדוּת מִפְּלוֹנִי וְהֶאֱמִין לָהּ: "בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם, מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִין הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִים" (ראש השנה ב א).

– קִבֵּל עַל עַצְמוֹ, נָטַל עַל עַצְמוֹ, הִתְחַיֵּב: "קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם... לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה" (אסתר ט כז). "הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת נֶאֱמָן מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא אוֹכֵל" (דמאי ב ב). "וְנִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה" (עגנון, כלה ריג).

– קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת*, הִסְכִּים לִהְיוֹת אַחֲרַאי וְעָרֵב לְדָבָר: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת" (כתובות נג:).

– קִבֵּל אֶת הָרְצוּעָה*, סָפַג מַכּוֹת, לָקָה: "וּשְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ אֶת הָרְצוּעָה וְיוֹדְעִים צַעֲרָהּ" (שמות רבה ב).

– קִבֵּל עָלָיו פֻּרְעָנוּת* (מכילתא סג:), נֶעֱנַשׁ, נִתְיַסֵּר.

– קִבֵּל עָלָיו אֶת הַדִּין*, נָטַל עַל עַצְמוֹ לְקַיֵּם אֶת אֲשֶׁר פָּסְקוּ הַשּׁוֹפְטִים, נִכְנַע לַאֲשֶׁר נִגְזַר עָלָיו: "יִהְיוּ (בַּעֲלֵי־הַדִּין) כְּזַכָּאִין כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין" (אבות א ח).

– קִבֵּל (בְּ)קִנְיָן^, אִשֵּׁר הֶסְכֵּם אוֹ חוֹזֶה עִם מִישֶׁהוּ עַל־יְדֵי מְסִירַת חֵפֶץ אוֹ עַל־יְדֵי שֶׁאָחַז בְּיָדוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ אוֹ בְּמִטְפַּחְתּוֹ שֶׁל רֵעֵהוּ: "הָעֵדוּת אֲשֶׁר קִבַּלְתִּי עָלֶיהָ קִנְיָן בִּפְנֵיכֶם" (תשובות רמב"ם רט, פרימן 268). "הֲרֵינִי מְקַבֵּל קִנְיָן עַל כָּכָה" (חרובת הרשן, שב).

– קִבֵּל תַּנְחוּמִים*, הִתְנַחֵם קְצָת, הִטָּה אֹזֶן לְדִבְרֵי הַנִּחוּמִים וְנִרְגַּע מְעַט: "לֵךְ וְנַחֵם אֶת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁמָּא מְקַבֶּלֶת תַּנְחוּמִים מִמְּךָ" (פסיקתא רבתי קמא.).

– קִבֵּל תַּעֲנוּג*, נֶהֱנָה, הִתְעַנֵּג: "עָמַל עָשִׁיר לִקְבֹּץ הוֹן וְאִם יָנוּחַ לְקַבֵּל תַּעֲנוּג" (בן־סירא לא ג).

– קַבֵּל הָאֱמֶת מִמִּי שֶׁאֲמָרוֹ^ (רמב"ם, הקדמה למסכת אבות) הָעִקָּר הִיא הָאֱמֶת, וְאֵין כָּל חֲשִׁיבוּת לְמִי שֶׁאֲמָרָהּ – אָדָם נִכְבָּד אוֹ פָּשׁוּט.

– קִבֵּל תָּקְף^, נִכְנַס לְתָקְפּוֹ, הִפְעִיל כֹּחוֹ, נַעֲשָׂה בַּר־פְּעֻלָּה: הַמִּנּוּי קִבֵּל תֹּקֶף מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה.

– קִבְּלָה דַּעְתּוֹ^, נִתְקַבְּלָה דַּעְתּוֹ: "אִם שֶׁתִּתְקַבֵּל דַּעְתּוֹ אוֹ שֶׁיִּתְפַּטֵּר" (אחד העם, אגרות ה 99).

– הִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת^, הִסְתַּבֵּר, נִרְאָה נָכוֹן וְהֶגְיוֹנִי: הַצָּעָתְךָ מִתְקַבֶּלֶת עַל הַדַּעַת.

– הִתְקַבֵּל עַל הַלֵּב*, מָצָא חֵן, נִרְצָה מְאֹד, הִשְׁפִּיעַ: "אָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁמִּתְקַבְּלִין עַל הַלֵּב" (מגילה טז:).

– דָּבָר נָאֶה וּמִתְקַבֵּל*, דָּבָר רָצוּי וְיָפֶה מְאֹד: "מָשָׁל לְעִנְּבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְּבֵי הַגֶּפֶן – דָּבָר נָאֶה וּמִתְקַבֵּל" (פסחים מט.).

– הִקְבִּיל אֶת פְּנֵי פְלוֹנִי*, קִדֵּם אֶת פְּלוֹנִי, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "כָּל הַמַּקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי הַשְּׁכִינָה" (ירושלמי סנהדרין יא ו). "אָנוּ אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם וּבָאנוּ לְהַקְבִּיל פְּנֵי הַמֶּלֶךְ" (מגילת תענית, כסלו). "הַרְבֵּה בָּאוּ לְהַקְבִּיל פָּנָיו שֶׁל רַבִּי אֲבִיגְדוֹר בָּרֶגֶל" (עגנון, אלו לז).

קַבָּל* ז' [מן ב. קבל, קִבֵּל] קַבְּלָן, הַמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: "אֲרִיסָיו וַחֲכִירָיו וְקַבְּלָיו הֲרֵי אֵלּוּ עוֹשִׂין" (ירושלמי מועד קטן ג ה). [רווח יותר השם קַבְּלָן, ראה ערך זה]. – [קַבָּלִים, ־לֵי־]

א. **קֹבֶל, קוֹבֶל** ז' [אכדית: qablu קרב] כִּנּוּי לְאֶחָד מִכְּלֵי־הַקְּרָב הַקְּדוּמִים, כְּעֵין אַיִל־בַּרְזֶל לְנִפּוּץ חוֹמוֹת: "וּמְחִי קָבָלּוֹ יִתֵּן בְּחֹמוֹתָיִךְ" (יחזקאל כו ט). – [קָבָל־, קָבָלוֹ]

ב. **קֹבֶל^, קוֹבֶל** ז' [מן א. קבל, קָבַל] קוּבְלָנָה, תְּלוּנָה: "כָּל 'הוֹי' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן קֹבֶל וְקִינָה" (רש"י ישעיה א ד). – [קָבֶל, קָבְלוֹ]

קָבָל מ"י [ארמית: קֳבֵל] נֶגֶד, לְעֵינֵי־, מוּל־ [לפי הבנה מקובלת זו במלכים ב טו י:] "וַיַּכֵּהוּ קָבָל־עָם וַיְמִיתֵהוּ" [מכאן:]

– קָבָל עַם (־עֵדָה)^, בְּגָלוּי, בְּפַרְהֶסְיָה, לְעֵינֵי הַכֹּל: "וְכָל אֲשֶׁר אֲנִי בְּפִיהוּ שָׂם יוֹדִיעַ קָבָל־עַם בִּנְעִירָתוֹ הָאַדִּירָה" (שמעוני, הביבר 72). "כְּבַקְּשׁוֹ לָשִׂים אוֹתָהּ קָבָל־עַם שׁוֹגָה בְּדִמְיוֹנוֹת" (אריכא, ג 93). "קָבָל הָרִים, קָבָל עֵדָה אֶת נַחְשֵׁי שְׂעָרָהּ קוֹלַעַת" (זוסמן, שירים 147).

(קֳבֵל) מ"י [ארמית] מוּל, נֶגֶד (דניאל ג ג) [רווח בצירוף:]

– זֶה לָקֳבֵל זֶה^, זֶה לְעֻמַּת זֶה: "שׁוֹתִים זֶה לָקֳבֵל זֶה, גָּבִיעַ אַחַר גָּבִיעַ יְרִיקוּ" (בן־ציון, קס).

א. **קַבָּלָה*** נ' [מן ב. קבל, קִבֵּל] 1*. לְקִיחַת דָּבָר שֶׁנִּתַּן, נְטִילָה: "שָׁלִיחַ לְהוֹלָכָה... שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה" (גיטין סב:). קַבָּלַת הַמִּכְתָּב בַּדֹּאַר. "נָא לַאֲשֵׁר בִּכְתָב אֶת קַבָּלַת הַסְּחוֹרָה בִּשְׁלֵמוּתָהּ" (מכתב מסחרי). 2^. אִשּׁוּר שֶׁנּוֹתֵן מִי שֶׁמְּקַבֵּל דְּבַר־מָה: "אִם בָּא חָתָן לִכְתֹּב קַבָּלָה עָלָיו כְּנֶגֶד אֶלֶף דִּינָר" (רש"י כתובות סז:). חָתַמְתִּי עַל הַקַּבָּלָה. הוֹאִילָה לָתֵת לִי קַבָּלָה עַל הַכֶּסֶף שֶׁשִּׁלַּמְתִּי. 3^. מַתַּן אֶפְשָׁרוּת לַמְּבַקְּרִים לְהִכָּנֵס: קַבָּלַת אָדָם לְרֵאָיוֹן לִפְנֵי הַמְּנַהֵל. שְׁעוֹת הַקַּבָּלָה מ־9 וְעַד 12 לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם. 4^, דִּבְרֵי מָסֹרֶת, דְּבָרִים שֶׁנִּמְסְרוּ מִדּוֹר לְדוֹר, מִמּוֹרֶה לְתַלְמִידוֹ, מֵאָב לִבְנוֹ וְכַדּוֹמֶה: "וְזֶה הַפֵּרוּשׁ קִבַּלְנוּהוּ מֵרַבּוֹתֵינוּ קַבָּלָה" (רבינו חננאל, שבת קכט:). "זֶה הָיָה קַבָּלָה בְּיָדֵינוּ" (בספרות הגאונים). 5*, כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְסִפְרֵי נְבִיאִים וּכְתוּבִים שֶׁבַּמִּקְרָא, לְהַבְדִּיל מִן "תּוֹרָה": "דָּבָר זֶה מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא לְמַדְנוּ, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לְמַדְנוּ" (ראש השנה ז.). [לדעה אחרת יש לקרא כאן: "דִּבְרֵי קַבָּלָה" – דברי התוכחה והאזהרות של הנביאים]. 6*, חֲכִירָה: "הַנּוֹתֵן שָׂדֶה קַבָּלָה לְגוֹי" (תוספתא דמאי ו יא). 7^, חָכְמַת הַנִּסְתָּר, דִּבְרֵי הַסּוֹדוֹת הָאֱלֹהִיִּים [ראה ב. קַבָּלָה] [וראה עוד הצירופים להלן] – [קַבָּלַת־, קַבָּלוֹת, קַבְּלוֹת־]

– קַבָּלַת דְּבָרִים*, הִתְחַיְּבוּת לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ עַל יְסוֹד הַבְטָחָה שֶׁנִּתְּנָה: "'אָמֵן' – בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ קַבָּלַת דְּבָרִים" (שבועות לו.).

– קַבָּלַת עֵדוּת^, הַזְמָנַת עֵדִים וּשְׁמִיעַת דִּבְרֵיהֶם: "צְרִיכִים הַדַּיָּנִים לְכַתְּחִלָּה לִהְיוֹת יוֹשְׁבִים בִּשְׁעַת קַבָּלַת הָעֵדוּת" (שולחן ערוך, חושן משפט כח ו).

– קַבָּלַת פָּנִים^, קִדּוּם פְּנֵי מִישֶׁהוּ, יְצִיאָה לִקְרָאתוֹ, עֲרִיכַת פְּגִישַׁת־כָּבוֹד: הָעִירִיָּה עָרְכָה קַבָּלַת־פָּנִים חֲגִיגִית לָאוֹרְחִים מִחוּץ־לָאָרֶץ.

— קַבָּלַת קִנְיָןˆ, אִשּׁוּר חוֹזֶה בֵּין אֲנָשִׁים עַל־יְדֵי הַמִּנְהָג הַמָּסָרְתִּי שֶׁל מְסִירַת חֵפֶץ אוֹ עַל־יְדֵי־כָּךְ שֶׁאַחַד הַצְּדָדִים אוֹחֵז בִּכְנַף בִּגְדוֹ אוֹ בְּמִטְפַּחְתּוֹ שֶׁל רֵעֵהוּ.

— קַבָּלַת שַׁבָּתˆ, קִדּוּם כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת בִּתְפִלּוֹת וּבְמִזְמוֹרִים, תְּפִלַּת לֵיל שַׁבָּת.

— אִם קַבָּלָה (הִיא) – נְקַבֵּלˆ [עַל־פִּי יבמות א ג, ושם: "אם הלכה – נקבל"] דִּבּוּר שֶׁל הִסְתַּיְּגוּת בְּפִי אָדָם הַמּוּכָן לְוַתֵּר עַל דַּעְתּוֹ הַפְּרָטִית, כֵּיוָן שֶׁהוּכַח שֶׁבְּעִנְיָן זֶה קַיֶּמֶת דֵּעָה מָסָרְתִּית מֻסְמֶכֶת: "וְקַדְמוֹנֵינוּ ז"ל אָמְרוּ שֶׁיִּסְכָּה הִיא שָׂרָה, וְאִם קַבָּלָה – נְקַבֵּל" (אברהם אבן־עזרא בראשית יא כט).

— שְׁלִיחַ לְקַבָּלָה*, 1*, אָדָם הַמְּמֻנֶּה עַל־יְדֵי אִשָּׁה לְקַבֵּל אֶת גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ אוֹ מִידֵי שְׁלוּחוֹ (גיטין סב:). 2°, מִי שֶׁנִּתַּן לוֹ יִפּוּי־כֹּחַ מֵאָדָם אוֹ מִמּוֹסָד לְקַבֵּל דְּבַר־מָה מִידֵי אַחֵר בִּשְׁבִיל שׁוֹלְחוֹ.

— שַׁלְשֶׁלֶת הַקַּבָּלָהˆ, שֵׁם סִפְרוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל רַ' גְּדַלְיָה אִבְּן־יַחְיָא (בַּמֵּאָה הַשֵּׁשׁ־עֶשְׂרֵה) הַכּוֹלֵל אֶת סֵדֶר הַדּוֹרוֹת מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד יְמֵי הַמְחַבֵּר, וְכֵן גַּם אֶת דִּבְרֵי־יְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִימֵי־הַקֶּדֶם.

— פִּנְקַס־קַבָּלוֹת°, חוֹבֶרֶת שֶׁל טָפְסֵי־אִשּׁוּרִים עַל קַבָּלַת דְּבַר־מָה (כֶּסֶף, סְחוֹרָה וְכוּ') הַנִּתְלָשִׁים וְנִמְסָרִים לַמְשַׁלֵּם אוֹ לַנּוֹתֵן.

ב. קַבָּלָהˆ

נ' [הרחבת המשמעות של א. קַבָּלָה 4] חָכְמַת הַנִּסְתָּר, כִּנּוּי לְתוֹרַת הַסּוֹד וְהַמִּסְתּוֹרִין בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹסְדָה בַּמֵּאָה הַשְּׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה בְּעֵרֶךְ, וְהָרוֹאָה כְּסֵפֶר־הַיְסוֹד שֶׁלָּהּ אֶת סֵפֶר "הַזֹּהַר" הַמְיֻחָס לְרַ' שִׁמְעוֹן בַּר־יוֹחַאי: "וּלְפִי דִּבְרֵי קְצָת חַכְמֵי הַקַּבָּלָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁסְּפִירַת יְסוֹד נִקְרֵאת שַׁבָּת" (אלבו, עיקרים 209) [עיין ערך ב. מְקֻבָּל]

— קַבָּלָה מַעֲשִׂיתˆ, שִׁמּוּשׁ בִּיסוֹדוֹת הַקַּבָּלָה לְצָרְכִים מָגִיִּים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: גֵּרוּשׁ "דִּבּוּק", יְצִירַת "גֹּלֶם", הַשְׁבָּעוֹת וּמוֹפְתִים וְכַדּוֹמֶה.

— קַבָּלָה עִיּוּנִיתˆ, דִּבְרֵי הָגוּת וְעִיּוּן בְּתוֹרַת הַסּוֹד וְהַמִּסְתּוֹרִין.

קְבָלָה*

נ' [מן א. קבל, קִבֵּל] 1ˆ, תְּלוּנָה, קוּבְלָנָה: "קְבָלָה זוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹבֵל עַל כָּךְ" (רש"י עבודה זרה נד:). 2*, כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְדִבְרֵי הַתּוֹכֵחָה וְהָאַזְהָרוֹת שֶׁל הַנְּבִיאִים, לְהַבְדִּיל מִן "דִּבְרֵי תוֹרָה" (לפי דעת קצת מפרשים) (ראה א. קַבָּלָה 5) – [קְבָלַת־, קְבָלוֹת, קְבָלוֹת־]

קַבְּלוֹגְרַמָּה°

ראה כַּבְּלוֹגְרַמָּה.

קַבָּלוֹת*

נ' [מן ב. קבל, קִבֵּל] עֲבוֹדָה קַבְּלָנִית, הִתְחַיְּבוּת לְבַצֵּעַ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת בְּאַחֲרָיוּת וּבְתַשְׁלוּם כּוֹלֵל קָבוּעַ מֵרֹאשׁ (בַּתַּלְמוּד בְּעִקָּר בַּעֲבוֹדוֹת שָׂדֶה) (תוספתא בבא מציעא א ח). – [קַבָּלוֹת־, קַבָּלִיּוֹת]

— שְׂכִיר־קַבָּלוֹת°, עוֹבֵד הַמְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ לְפִי יְחִידַת־עֲבוֹדָה שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לְבַצֵּעַ (לְהַבְדִּיל מִן "שְׂכִיר־יוֹם" אוֹ מִן "שְׂכִיר חָדְשִׁי").

— שְׂכַר־קַבָּלוֹת°, שָׂכָר הַמְשֻׁתָּלָם לָעוֹבֵד לְפִי יְחִידַת־עֲבוֹדָה (לְהַבְדִּיל מִן שְׂכַר יוֹמִי אוֹ שְׂכַר חָדְשִׁי).

קַבָּלִי°

ת' [מן ב. קַבָּלָה] שֶׁל חָכְמַת הַקַּבָּלָה, שֶׁל תּוֹרַת־הַנִּסְתָּר: "לְהִתְפַּעֵל מֵעֹמֶק מַחְשְׁבוֹתָיו הַפִּילוֹסוֹפִיּוֹת־הַקַּבָּלִיּוֹת־הַדָּתִיּוֹת" (קדרי, כורך 153). הַסִּפְרוּת הַקַּבָּלִית. תְּנוּעוֹת קַבָּלִיּוֹת. – [קַבָּלִית, קַבָּלִיִּים, ־לִיּוֹת]

קַבְּלָן*

ז' [מן ב. קבל, קִבֵּל] 1, אָדָם הַמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְבַצֵּעַ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת לְפִי תְּנָאִים מֻסְכָּמִים וּבְשָׂכָר כּוֹלֵל קָבוּעַ מֵרֹאשׁ, וְלֹא בְּשָׂכָר יוֹמִי אוֹ חָדְשִׁי וְכַדּוֹמֶה (בַּתַּלְמוּד בְּעִקָּר בַּעֲבוֹדוֹת שָׂדֶה): "הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין וְהַקַּבְּלָנִין" (מועד קטן יא:). קַבְּלָן לְבִנְיַן בָּתִּים. קַבְּלָן לְאַסְפָּקָה. 2, מִי שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ שֶׁל הַלֹּוֶה אִם יִרְצֶה הַמַּלְוֶה לִגְבּוֹתוֹ מִמֶּנּוּ גַּם אִם יֵשׁ בְּאֶפְשָׁרוּת הַלֹּוֶה לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ: "יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב, וְקַבְּלָן אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה יִפָּרַע מִן הַקַּבְּלָן" (בבא בתרא קעג:). – [קַבְּלַן־, קַבְּלָנִים, קַבְּלָנֵי־]

— עָרֵב־קַבְּלָן*, כִּנּוּי בַּסִּפְרוּת הָרַבָּנִית לְעָרֵב הַמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ שֶׁל הַלֹּוֶה אִם יִרְצֶה הַמַּלְוֶה לִגְבּוֹתוֹ מִמֶּנּוּ; בְּמִקְרֶה זֶה רַשַּׁאי הַמַּלְוֶה לִדְרֹשׁ אֶת פֵּרָעוֹן הַחוֹב יָשָׁר מִמֶּנּוּ, בְּלֹא לִפְנוֹת אֶל הַלֹּוֶה כְּלָל, – לְהַבְדִּיל מִן "עָרֵב" סְתָם, כְּשֶׁאֵין הַמַּלְוֶה רַשַּׁאי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ אֶלָּא לְאַחַר שֶׁפָּנָה אֶל הַלֹּוֶה וְזֶה אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִפְרֹעַ אֶת הַחוֹב.

קַבְּלָנָה*

נ' ראה קוּבְלָנָה.

קַבְּלָנוּת*

נ' [מן קַבְּלָן] קַבָּלַת עֲבוֹדָה בְּאַחֲרָיוּת וּבְתַשְׁלוּם קָבוּעַ מֵרֹאשׁ בְּעַד כָּל הָעֲבוֹדָה, וְלֹא בְּשָׂכָר יוֹמִי אוֹ חָדְשִׁי וְכַדּוֹמֶה (בַּתַּלְמוּד בְּעִקָּר בַּעֲבוֹדוֹת שָׂדֶה): "אִם הָיָה שָׂכִיר נוֹתֵן לוֹ לְפִי שְׂכִירוּתוֹ, וְקַבְּלָן – נוֹתֵן לוֹ לְפִי קַבְּלָנוּתוֹ" (תוספתא בבא מציעא ט א). "כָּאן בִּשְׂכִירוּת, כָּאן בְּקַבְּלָנוּת" (בבא מציעא קיח:). הָאֻמָּן הִסְכִּים לְבַצֵּעַ אֶת הָעֲבוֹדָה בְּקַבְּלָנוּת. הַקַּבְּלָנוּת עַל בִּנְיַן פְּלוֹנִי נִמְסְרָה לְחֶבְרַת "סוֹלֵל־בּוֹנֶה". – [קַבְּלָנוּת־, קַבְּלָנֻיּוֹת]

קַבְּלָנִי°

ת' [מן קַבְּלָן] הַמְבֻצָּע עֲבוֹדָה בְּקַבְּלָנוּת: חֶבְרָה קַבְּלָנִית. עֲבוֹדָה קַבְּלָנִית (לְהַבְדִּיל מֵעֲבוֹדָה בְּשָׂכָר יוֹמִי אוֹ חָדְשִׁי וְכוּ'). מִשְׂרָד קַבְּלָנִי. – [קַבְּלָנִית, קַבְּלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קַבַּלְקָדָה◇

נ' [צרפתית: cavalcade] 1, קְבוּצַת פָּרָשִׁים הָרוֹכְבִים יַחְדָּו. 2 [בהשאלה] הָמוֹן, שִׁפְעַת אֲנָשִׁים: "זָקַף אֶת עֵינָיו הַטְּרוּפוֹת וְסָקַר אֶת הַקַּבַּלְקָדָה שֶׁל רַ' סֶנְדֶּר בְּתִמָּהוֹן" (שניאור, פנדרי ב 94). – [קַבַּלְקָדוֹת]

קַבֹּלֶת*, קִיבּוֹלֶת

נ' [מן א. קבל, קִבֵּל] 1*, עֲבוֹדָה בְּקַבְּלָנוּת, עֲבוֹדָה שֶׁאָדָם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְבַצְּעָהּ בִּשְׁלֵמוּתָהּ בְּשָׂכָר קָצוּב מֵרֹאשׁ וְלֹא כְּשָׂכִיר: "בֵּין בְּשָׂכִיר בֵּין בְּקַבֹּלֶת" (ירושלמי שבת ד א). "מְקַבְּלִין קַבֹּלֶת בַּמּוֹעֵד לַעֲשׂוֹתָהּ בְּמוֹצָאֵי מוֹעֵד" (תוספתא מועד קטן ב ה). "וְהַלֵּב רָקַד לְרַעְיוֹן הַקַּבֹּלֶת הַכַּבִּירָה" (המאירי, תגובה 54). "לְאוֹתוֹ סְכוּם שֶׁהֻצְרַךְ לָהֶן מֵחֲמַת שֶׁעָמַד לְקַבֵּל קַבֹּלֶת גְּדוֹלָה" (עגנון, אורח 141). 2°, קִבּוֹל, "יְכֹלֶת־קְלִיטָה" (Capasity): קַבֹּלֶת הַתֵּבָה. קַבֹּלֶת הַלּוּחוֹת בְּאֲוִיר. – [קַבֹּלֶת־, קַבָּלְתּוֹ; קִבּוֹלוֹת]

קֶבֶס°

ת' [ראה להלן קִבְסְתָּן] גֹּעַל, הַרְגָּשַׁת בְּחִילָה עַד כְּדֵי לְהָקִיא: הַנּוֹסֵעַ בַּיָּם סָבַל מֵהִתְקָפוֹת שֶׁל קֶבֶס. תְּחוּשַׁת קֶבֶס שֶׁל נוֹסְעִים בְּמָטוֹס. – [קֶבֶס־, קִבְסוֹ]

קבס [מן קֶבֶס]

~ פִּעֵ' **קִבֵּס** ° פ"י עוֹרֵר גֹּעַל, גָּרַם לַהֲקָאָה: הִתְנַהֲגוּת מְקַבֶּסֶת. [לְקַבֵּס, מְקַבֵּס, יְ־]

~ הִפ' **הִקְבִּיס** ° פ"י עוֹרֵר קֶבֶס, הִגְעִיל: "וְהַחֲלָה מְכַרְכֶּרֶת כְּנֶגְדָּהּ בְּדִבְּרִיּוֹת מַקְבִּיסָה וּבְשִׁלּוּחַ לָשׁוֹן" (איתן, ברקיע 36). — [לְהַקְבִּיס, מַ־, יַ־]

קְבֹּסֶת*, קִיבוּסת נ' [הגיזרון אינו ברור, המשמעות משוערת] הַעֲלָאַת גֵּרָה, חֲזָרָה עַל דִּבְרֵי אֲחֵרִים: "חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר נְבִיא אֱמֶת הָיָה אֶלָּא שֶׁהָיָה לוֹ קְבֹּסֶת וְהָיָה שׁוֹמֵעַ מַה שֶּׁיִּרְמְיָה מִתְנַבֵּא בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן וְיוֹרֵד וּמִתְנַבֵּא בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן" (ירושלמי ל' ב). — [קְבֹּסֶת־]

קַבַּסְתָּן* ז' [מלה סתומה בסנהדרין נה.; יש סוברים כי שֵׁם פועל ולא שֵׁם; המשמעות לפי הפירוש המקובל] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְטַרְחָן וּלְטַרְדָן קָשֶׁה, מִי שֶׁמְּעוֹרֵר בְּחִילָה ("נוּדְנִיק"). — [קַבַּסְתָּנִית, קַבַּסְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

קַבַּסְתָּנִי° ת' [מן קַבַּסְתָּן] מָלֵא קִיא, מַבְחִיל, מַגְעִיל: "מִי שֶׁפָּכִין מְסֹאָבִים, מְטֻנָּפִים, קַבַּסְתָּנִיִּים" (שלונסקי, תר' טיל 239). — [קַבַּסְתָּנִית, קַבַּסְתָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. קבע [ארמית: קְבַע]

~ פָּעַ' **קָבַע*** פ"י 1. תָּקַע, תָּחַב, שָׂם: "קָבַע שְׁלֹשָׁה מַסְמְרִין בָּאָרֶץ לִהְיוֹת שׁוֹפֶת עֲלֵיהֶן הַקְּדֵרָה" (כלים ו א). "כְּשֶׁהוּא קוֹבְעָהּ (אֶת הַמְּזוּזָה) אוֹמֵר: בָּרוּךְ וְכוּ'" (ירושלמי ברכות יד א). "קָבַע בָּהּ (בַּתֵּבָה) אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת" (סנהדרין קח:). "קָבַע צִיּוֹן עֵינָיו בָּאָרֶץ וְנִעְנַע רֹאשׁוֹ" (הזז, היושבת 221). הַצּוֹרֵף קָבַע יַהֲלוֹם בְּטַבַּעַת. 2. יָעַד, יִחֵד, הִקְצָה: "שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר" (אבות ג ב). "כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם בְּעֶזְרוֹ" (ברכות ו:). "קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה?" (שבת לא.). "שֶׁמָּא יִרְאוּ הַתַּלְמִידִים וְיִקְבְּעוּ הֲלָכָה לְדוֹרוֹת" (ברכות יא). "אִשְׁתּוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי הוֹצִיאָה תֵּבָה לַשּׁוּק וְקָבְעָה לָהּ מַעֲמָד" (עגנון, אורח 221). קְבַעְנוּ אֶת הַפְּתִיחָה לְשָׁעָה 8 בָּעֶרֶב. הַמֶּמְשָׁלָה קָבְעָה אֶת הַמְּחִירִים. הַמַּרְצֶה קָבַע עֶקְרוֹנוֹת מְסֻיָּמִים. הַמִּפְלָגָה קָבְעָה עֶמְדָּה בַּבְּעָיָה. — [לִקְבֹּעַ אֶת־, קוֹבֵעַ, קוֹבַעַת, קָבוּעַ; יִקְבַּע]

~ נִפ' **נִקְבַּע*, 1** °, הוּשַׂם בִּמְקוֹמוֹ, נִתְקַע, הֻתְקַן: הַמַּסְמְרִים נִקְבְּעוּ בַּקִּיר. הַמְּזוּזָה נִקְבְּעָה בַּפֶּתַח. 2*, נוֹעַד, יֻחַד, הֻקְצַב: "נִקְבְּעָה הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל" (תוספתא חגיגה ב יא). "אוֹתָהּ הַשְּׁאֵרִית הַנִּקְבַּעַת בַּלֵּב מִתּוֹךְ צֵרוּף כָּל רִשּׁוּמֵי מַעֲשָׂיו וִיצִירוֹתָיו" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "וְהַיָּמִים הָהֵם נִקְבְּעוּ בְּלִבִּי כְּפֶרֶק־הַזֹּהַר בְּפִרְקֵי חַיֵּי הַסִּפְרוּתִיִּים" (ברקוביץ, הראשונים רפז). מוֹעֵד הַפְּתִיחָה נִקְבַּע לְשָׁעָה 8 בָּעֶרֶב. נִקְבְּעָה מַשְׂכֻּרְתּוֹ שֶׁל הַפָּקִיד. הַמְּחִירִים נִקְבְּעוּ עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה. — [לְהִקָּבַע, נִקְבָּע, יִקָּבַע]

~ פֻּעַ' **קֻבַּע***, נִקְבַּע, הוּשַׂם עַל־ אוֹ בְּ־: "וְשִׁבְעִים קָתֶדְרָאוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ שָׁם מְקֻבָּעוֹת אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת" (ירושלמי סוכה נה א). "עֵינָיו הָיוּ מְקֻבָּעוֹת בְּתוֹךְ מִשְׁקָפַיִם יְרֻקִּים" (צמח, א 258). — [מְקֻבָּע, יְקֻבַּע]

~ הִפ' **הִקְבִּיעַ** ° פ"י קָבַע הֵיטֵב, יִצֵּב, שָׂם: "וְיַחְבִּיר הָעֲמִיתִים וְיַקְבִּיעַ שְׁלוֹמִים בִּיקוּמִים" (יהודה הלוי, ו 352). "מְאֹד הִקְבַּעְתָּ אֶת הַחָכְמָה בְּלִבִּי" (יוסיפון, לט). "הִקְבִּיעַ אֶת הַתְּמוּנָה בְּתוֹךְ זִכְרוֹנוֹ הַנִּמְרָץ" (שמיר, במו 51). — [לְהַקְבִּיעַ אֶת־, מַקְבִּיעַ, יַקְבִּיעַ]

~ הָפ' **הֻקְבַּע***, נִקְבַּע, נוֹעַד: "לֵידַע שֶׁהֻקְבַּע רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ" (סוכה נד:). "הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה שֶׁעֲשָׂאָן גֹּרֶן הֻקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר" (ברכות מ:). "שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה – הֻקְבַּע" (מנחות קח:). "חֲצִי לֹג לְכָל נֵר וָנֵר... וּמִדָּה זוֹ הֻקְבְּעָה לָהֶם" (רש"י ויקרא כד ג). "מִכָּאן וְהָלְאָה הֻקְבַּע לְדוֹרוֹת" (אמרו, יוצר ז' פסח). "וּבַיּוֹם שֶׁהֻקְבַּע לַחֲתֻנָּה בָּאוּ הַמְּחֻתָּנִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים שכב). — [מֻקְבָּע, יֻקְבַּע]

~ הִת' **נִתְקַבַּע** °, **1** °, נִקְבַּע: "בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַבְּעוּ הַשָּׁנִים כְּתִקּוּנָן" (רבינו חננאל סוכה מד.). **2** °, נִתְקַע, נִקְבַּע בְּחָזְקָה: "אוֹתוֹ רֶגַע נִתְקַבְּעָה בּוֹ הַהַכָּרָה" (שטיינמן, דודאים 28). הָרֹשֶׁם הָעַז נִתְקַבַּע בְּזִכְרוֹנוֹ. — [לְהִתְקַבֵּעַ, מִתְ־, יִתְקַבַּע]

– **קוֹבֵעַ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ** ° [שאול מדברי רש"י בברכות לה.: "הַיַּיִן – שֶׁמִּתּוֹךְ חֲשִׁיבוּתוֹ קָבְעוּ לוֹ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ", ושם כפשוטו] הוּא חָשׁוּב כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, הוּא רָאוּי לְצִיּוּן אוֹ לְטִפּוּל מְיֻחָד.

– **קָבַע מַסְמְרוֹת בְּדָבָר*** [בהשאלה] קָבַע דָּבָר לְלֹא פִּקְפּוּק, פָּסַק הֶחְלֵטִית: "וֶאֱלִיעֶזֶר בְּנִי, קָבַע בָּהּ מַסְמְרוֹת!" (בבא בתרא ז:). "הָיְתָה דַּעְתִּי, כָּאָמוּר, לְבִלְתִּי לִקְבֹּעַ מַסְמְרוֹת בַּדָּבָר" (אחד העם, אגרות ה 138). "לִקְבֹּעַ מַסְמְרוֹת תְּקוּעִים וּלְהַכְרִיעַ בִּדְבָרִים הַמְפֻקְפָּקִים" (שזר, כוכבי 197).

ב. קבע [קרוב אל קפח בחילוף הגאים; ויש מדמים בהיפוך אותיות אל עקב; ארמית: קְבַע]

~ פָּעַ' **קָבַע** פ"י קִפַּח, גָּזַל, עָשַׁק: "כִּי־ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת־קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ" (משלי כב כג). "הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי, וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ? הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה!" (מלאכי ג ח). "קוֹבֵעַ אַתָּה אֶת הַשָּׁמַיִם מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר" (ידים ד ג). "הֲיִקְבַּע אֱלֹהִים אֶת שַׁבַּת קָדְשׁוֹ?" (ביאליק, אמי ז"ל). מִי שֶׁלֹּא יִזָּהֵר, אֶת נַפְשׁוֹ הוּא קוֹבֵעַ! — [לִקְבֹּעַ אֶת־, קוֹבֵעַ, קוֹבַעַת, יִקְבַּע]

קֶבַע* ז' [מן א. קבע] קְבִיעוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר קָבוּעַ וּמְסֻיָּם, הֵפֶךְ מִן "עֲרַאי", "זְמַנִּיּוּת": "תְּפִלַּת הָעֶרֶב אֵין לָהּ קֶבַע" (ברכות ד א). "עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע" (אבות א טו). — [קֶבַע־]

– **אֲכִילַת־קֶבַע*** (ירושלמי ברכות ד ג), אֲכִילָה מְלֵאָה וּקְבוּעָה, אֲרוּחָה שְׁלֵמָה, לְהַבְדִּיל מִן "אֲכִילַת־עֲרַאי" (אֲכִילָה חֲטוּפָה וְקַלָּה).

– **בֵּית־קֶבַע** °, מְקוֹם־קִבּוּל: "וּבְבֵית קִבְעָם שָׁם כֹּהֵן הַמְּשׁוּטִים" (ביאליק, קסינא).

– **דִּירַת־קֶבַע*** (יומא י:), דִּירָה קְבוּעָה לְמִשְׁכַּן לָאָדָם, בֵּית־מְגוּרִים לִזְמַן מְמֻשָּׁךְ, לְהַבְדִּיל מִן "דִּירַת־עֲרַאי" (סֻכָּה, אֹהֶל וְכַדּוֹמֶה).

– **יִשּׁוּב־קֶבַע** °, הִתְנַחֲלוּת בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, לְהַבְדִּיל מִן הֵאָחֲזוּת אוֹ מַחֲנֶה־עֲבוֹדָה אוֹ חֶנְיוֹן וְכַדּוֹמֶה.

– **צְבָא־הַקֶּבַע** °, צָבָא סָדִיר הַנִּמְצָא בְּשֵׁרוּת פָּעִיל גַּם בִּתְקוּפַת שָׁלוֹם, לְהַבְדִּיל מִן "צְבָא־מִלּוּאִים" הַמְּגֻיָּס רַק לִימֵי־חֵרוּם.

– שְׁנַת־קֶבַע* (ירושלמי ברכות ד ג), שֵׁנָה מְמֻשֶּׁכֶת שֶׁאָדָם רָגִיל לִישֹׁן בְּמֶשֶׁךְ הַלַּיְלָה, לְהַבְדִּיל מִן "שְׁנַת־עֲרַאי" (שֵׁנָה קַלָּה וַחֲטוּפָה).

קב״ע ר״ת 1. קַבָּלַת־עֵדוּת. 2. קְבוּצַת־עֲבוֹדָה.

קֹבַע, ראה קוֹבַע.

קִבָּעוֹן°, קִיבָּעוֹן ז׳ [מן א. קבע] 1. דָּבָר שֶׁנִּקְבַּע, תְּכוּנָה אוֹ אִידֵאָה שֶׁנִּקְבְּעוּ לְלֹא שִׁנּוּי: "אִם זֶהוּ קִבָּעוֹן מִשְׁפַּחְתִּי אוֹ קָשׁוּר בְּאֵיזוֹ שְׁחִיתוּת" (שטייגמן, פרודות). "לֹא נִכְבַּשׁ לַנּוֹף הֶחָדָשׁ וְנוֹתַר בּוֹ קִבָּעוֹן מָרִיר זֶה שֶׁל הַתְנַכְּרוּת" (איתן, בריקיע 84). 2 [בפסיכולוגיה] פִיקְסַצְיָה, הִצְמַדּוּת וְהִתְקַשְּׁרוּת מֻפְרֶזֶת לְאָדָם אוֹ לְחֵפֶץ מְסֻיָּם הַגּוֹרֶמֶת לְהִנָּתְקוּת מִן הַסְּבִיבָה אוֹ מִן הַמְּצִיאוּת. 3 [בפסיכואנליזה] הֵעָצְרוּת חֶלְקִית בְּהִתְפַּתְּחוּת הָרִגְשִׁית בִּתְקוּפָה מֻקְדֶּמֶת בְּחַיֵּי אָדָם כְּתוֹצָאָה שֶׁל פְּגִיעָה חֲמוּרָה אוֹ שֶׁל הֶלֶם נַפְשִׁי. – [קִבְּעוֹן־, קִבָּעוֹנוֹת]

קִבְעָן* ז׳ [מן ב. קבע] אַלָּם, גַּזְלָן (ראש השנה כו.: ושם בטקסט ארמי). – [קִבְעָנִים, קִבְעָנֵי־]

קֻבַּעַת, קובעת נ׳ [קרוב אל גָּבִיעַ; סורית: קוּבְעָא כוס; ערבית: קֻבַּעַה גביע] 1. כּוֹס, גָּבִיעַ: "הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת כּוֹס־הַתַּרְעֵלָה, אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי" (ישעיה נא כב). "וְשָׁתוּ בוּז בְּקֻבַּעַת וּמָצוּ כּוֹס מְשַׁכֶּרֶת" (הנביה, דיואן 42). "וְגָרַם חֶרֶשׁ כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אַחֲרֵי מְצוֹתְכֶם קֻבַּעְתָּהּ" (ביאליק, ראיתיכם). 2 [לפי פירוש אחר לישעיה נא כב לעיל] מִשְׁקָע, שְׁמָרִים הַשּׁוֹקְעִים בְּתַחְתִּית הַכּוֹס. 3° [בימינו] קְעָרַת־חֶרֶס קְבוּעָה עַל רֶגֶל גְּבוֹהָה. – [קֻבַּעַת־, קֻבַּעְתּוֹ; קֻבָּעוֹת, קֻבְּעוֹת־]

קֻבַּעַת ביזנטי

קבץ [קרוב אל כוץ, קמץ; ערבית: קַבַּץ׳]

~ פָּעַל קָבַץ פ״י 1. צָבַר, לָקַט: "וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל שֶׁבַע שָׁנִים" (בראשית מא מח). "וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ" (דברים יג יז). "וַיִּגְזוֹל וַיִּקְבּוֹץ הוֹן אַנְשֵׁי חָמָס" (מגילת פשר חבקוק, ח 11). "טֶרֶם אֶקְבֹּץ עַל־יְדֵי שְׁקָלִים ת״ק" (ביאליק, תקוה). 2. אָסַף, הִקְהִיל: "וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־הָעָם" (מלכים ב י יח). "קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל" (מלכים א יח יט). – [לִקְבֹּץ אֶת־, קוֹבֵץ, קָבוּץ; יִקְבֹּץ, קְבֹץ!]

~ נפ׳ נִקְבַּץ 1. נֶאֱסַף, נִקְהַל, נִתְכַּנֵּס: "הִקָּבְצוּ כֻלְּכֶם וּשְׁמָעוּ" (ישעיה מח יד). "וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־דָּוִיד חֶבְרוֹנָה" (דברי הימים א יא א). "כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים" (ישעיה מג ט). 2°. נִלְקַט, נִצְבַּר: הַחֹמֶר הָעֲבוֹדָתִי לְסֵפֶר הַמַּדָּעִי נִקְבַּץ בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים רַבּוֹת. הַכְּתָבִים הַנִּבְחָרִים נִקְבְּצוּ לְקֹבֶץ אֶחָד.– [לְהִקָּבֵץ, נִקְבָּץ, יִקָּבֵץ]

~ פִּעֵל קִבֵּץ פ״י 1. אָסַף, כִּנֵּס: "וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם בָּהֶם" (יחזקאל יא יז). "וַתְּקַבְּצוּ אֶת־מֵי הַבְּרֵכָה הַתַּחְתּוֹנָה" (ישעיה כב ט). "וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַכְּתָבִים... וְעָשִׂיתִי מֵהֶם קֹבֶץ" (אבא מארי, מנחת קנאות סז). "אִיד עַמְּכֶם קִבַּצְכֶם מִפְּזוּרוֹת הַגּוֹלָה" (ביאליק, מקראי ציון). 2°. לִקֵּט, צָבַר: "עָמַל עָשִׁיר לְקַבֵּץ הוֹן" (בן־סירא לא ג). "הִתְחִילוּ מְקַבְּצִים עַל־יַד מִנִּדְבַת לֵב הָעוֹלִים" (שמיר, מלך 490). עָנִי מְקַבֵּץ נְדָבוֹת. 3° [בתפירה] קִמֵּט וְקִפֵּל קְפָלִים מְרֻבִּים וַאֲסָפָם יַחַד ("קִבּוּצִים"): הַתּוֹפֶרֶת קִבְּצָה אֶת הַשִּׂמְלָה מִסָּבִיב לַמָּתְנַיִם. 4⁺. חִבֵּר, קֵרֵב, כִּוֵּץ: "מִי שֶׁמְּקַבֵּץ רִיסֵי עֵינָיו וְעוֹצְמָן מְעַט בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אוֹר" (רמב״ם, ביאת המקדש ח ו). "אֵי זֶה דָּבָר קִבֵּץ בֵּין שְׁנֵי הַחֲמָרִים הַמִּתְחַלְּפִים הָאֵלֶּה?" (מורה נבוכים, ב יט). – [לְקַבֵּץ אֶת־, מְקַבֵּץ, יְקַבֵּץ]

~ פֻּעַל קֻבַּץ 1°. חֻבַּר, כֻּנַּס: כְּתָבִים מְקֻבָּצִים לְקֹבֶץ אֶחָד. 2. אֻסַּף, נִתְכַּנֵּס: "תָּבוֹא אֶל־אֶרֶץ מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב, מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים רַבִּים" (יחזקאל לח ח). "קֻבְּצוּ עָלַי עוֹלִים, בִּמְרִירוּת אוֹתִי מַרְעִילִים" (פיוטים, סידור 738). 3° [במלאכת-התפירה] כֻּוַּץ, נַעֲשׂוּ בּוֹ קְפָלִים מְרֻבִּים זֶה עַל יַד זֶה: "הַחֲצָאִית הַמְקֻבֶּצֶת הַזּוֹ!" (חזז, היושבת 191) [ראה עוד ערך מְקֻבָּץ] – [מְקֻבָּץ, יְקֻבַּץ]

~ התפ׳ הִתְקַבֵּץ 1. הִתְאַסֵּף, הִתְכַּנֵּס: "וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה" (שמואל א ח ד). "וְכֵיוָן שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גָּלֻיּוֹת נַעֲשָׂה דִּין בָּרְשָׁעִים" (מגילה יז:). 2⁺ [באסטרונומיה] נִזְדַּמֵּן זֶה לְיַד מַסְלוּלוֹ שֶׁל זֶה, הִצְטַמְצֵם הַמֶּרְחָק הַזָּוִיתִי שֶׁבֵּין כּוֹכָבִים עַד לְמִינִימוּם – בְּמַבָּט מִן הָאָרֶץ: "שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בּוֹ הַיָּרֵחַ עִם הַחַמָּה" (רמב״ם, קידוש החודש ו א). 3⁺ [בדקדוק] בָּא בְּמִסְפָּר רַבִּים: "וּכְמוֹהוּ שֶׁיִּתְקַבֵּץ בְּמ״ם מִן הַשֵּׁמוֹת הַנְּקֵבוֹת: דְּבוֹרָה – דְּבוֹרִים, וְחִטָּה – חִטִּים" (דונש, תשובות על רס״ג 49). 4°. הִצְטַבֵּר: "בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יִתְקַבֵּץ עַל־יַד סְכוּם הָגוּן" (אחד העם, ל״ח). – [לְהִתְקַבֵּץ, מִתְקַבֵּץ, יִתְקַבֵּץ]

– קוֹבֵץ עַל־יָד, נוֹהֵג בְּחִסָּכוֹן, מְצָרֵף פְּרוּטָה לִפְרוּטָה, חוֹסֵךְ: "וְקֹבֵץ עַל־יָד יַרְבֶּה" (משלי יג יא).

– פָּנָיו קִבְּצוּ פָּארוּר (יואל ב ו) [במליצת המקרא:] פָּנָיו הִשְׁחִירוּ כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה, או: פָּנָיו הִסְמִיקוּ מְאֹד [ובשינוי הפירוש:] "פְּנֵיהֶם קִבְּצוּ קַדְרוּת" (קבק, בצל 209).

– פְּרִי מְקֻבָּץ°, פְּרִי הַמִּתְפַּתֵּחַ בְּפֶרַח שֶׁהוּא בַּעַל עֱלָיִים מְרֻבִּים, כְּגוֹן: תּוּת־שָׂדֶה, פֶּטֶל.

– שִׁיטָה מְקֻבֶּצֶת⁺, 1⁺. סֵפֶר לִקּוּטִים שֶׁל נֻסְחָאוֹת, פֵּרוּשִׁים וְתוֹסָפוֹת שֶׁל חֲכָמִים שׁוֹנִים (מִן הַגְּאוֹנִים, מֵחַכְמֵי סְפָרַד, צָרְפַת וְעוֹד) לְכַמָּה מַסֶּכְתוֹת הַתַּלְמוּד; חִבְּרוֹ ר׳ בְּצַלְאֵל בַּר׳ אַבְרָהָם אַשְׁכְּנַזִּי, מִגְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בַּמֵּאָה הַשֵּׁשׁ־עֶשְׂרֵה. 2° [בהשאלה] עֲבוֹדָה קוֹמְפִּילָטִיבִית, לֶקֶט שֶׁל יְצִירוֹת, דֵּעוֹת, שִׁירִים וְכַדּוֹמֶה, אַנְתוֹלוֹגְיָה.

קֹבֶץ⁺, קובץ ז׳ [מן קבץ, קִבֵּץ] אֹסֶף, בְּיִחוּד: מְאַסֵּף סִפְרוּתִי אוֹ מַדָּעִי: "וְקִבַּצְתִּי כָּל הַכְּתָבִים... וְעָשִׂיתִי מֵהֶם קֹבֶץ" (אבא מרי, מנחת קנאות סז). קֹבֶץ מַאֲמָרִים, קָבְצֵי שִׁירִים וְסִפּוּרִים. – [קֹבֶץ־, קָבְצוֹ; קְבָצִים, קָבְצֵי־, קְבָצָיו, קָבְצֵיהֶם]

קֶבֶץ* ז׳ [מן קבץ; ראה גם קֶפֶץ] פֶּרֶק, קֶשֶׁר בֵּין פִּרְקֵי הָאֵבָרִים (תוספתא בכורות ד יד). – [קֶבֶץ־, קִבְצוֹ; קְבָצִים, קִבְצֵי־]

קְבָצָה, ראה קְבוּצָה.

קַבְּצָן° ז׳ [מן קבץ, קִבֵּץ] מְקַבֵּץ נְדָבוֹת, עָנִי, אֶבְיוֹן: "סֵפֶר הַקַּבְּצָנִים" (מנדלי מו״ס). "מֶלֶךְ הַקַּבְּצָנִים" (של״ג, תר׳ זאנגויל). קַבְּצַן־רְחוֹב. – [קַבְּצַן־, קַבְּצָנִית, קַבְּצָנִים, ־צָנֵי־, ־נִיּוֹת]

קבצן [מן קַבְּצָן]

~ פִּעֵ׳ **קִבְּצֵן** ° פ״ע עסק בקבצנות, חזר על הפתחים, שנורר. [לְקַבְּצֵן, מְ־, יְ־]

קַבְּצָנוּת ° נ׳ [מן קַבְּצָן] 1. דלות, עניות. 2. עסוקו של הקבצן, קבוץ נדבות. — [קַבְּצָנוּת־]

קַבְּצָנִי ° ת׳ [מן קַבְּצָן] של קבצן, שיש בו קבצנות, המעיד על דלות: ״הקבצן עצמו כמות שהוא בבגדיו הקבצניים״ (ברקוביץ, הראשונים צב). יש לגשת למפעל בתנופה גדולה ולא בתפיסה קבצנית. אמצעים קבצניים. — [קַבְּצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קַבְקַב ^ ז׳ [ערבית: קַבְקַאבּ] סנדל־עץ, נעל־בית שסוליתה עץ: ״והכהו מכות נמרצות בקבקב אחד״ (תשובות רלב״ח, קיז). ״ידפקו בסנדל ומנעל וקבקב״ (אלחריזי, הטור א 53). ״במבוא יש לחלוץ נעלים ולהסתייע בקבקבים״ (שרת, באסיה 63). — [קַבְקַב־, קַבְקַבִּים, קַבְקַבֵּי־]

קבקב

קבר [אכדית: qibiru; ארמית: קְבַר; ערבית: קַבַּר]

~ פָּעַ׳ **קָבַר** פ״י 1. חפר בור באדמה וטמן בו מת או דבר־מה: ״תנו לי אחזת־קבר עמכם ואקברה מתי מלפני״ (בראשית כג ד). ״שמה (במערת המכפלה) קברו את־אברהם ואת שרה אשתו, שמה קברו את־יצחק ואת רבקה אשתו, ושמה קברתי את־לאה״ (בראשית מט לא). ״וימת ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר דוד״ (מלכים ב יב כב). ״שאין קוברין רשע אצל צדיק״ (סנהדרין מז.). פלוני קבר את אוצרו באדמה. 2 ° [בהשאלה] הכשיל, קלקל, סלק: פלוני ברשלנותו קבר את התכנית לחלוטין. — [לִקְבֹּר אֶת־, קוֹבֵר, קָבוּר, יִקְבֹּר]

~ נִפְ׳ **נִקְבַּר** 1. נטמן באדמה: ״שם מת אהרן ויקבר שם״ (דברים י ו). ״וישכב רחבעם עם־אבתיו ויקבר עם־אבתיו בעיר דוד״ (מלכים א יד לא). האוצר נקבר במעמקי האדמה. 2 ° [בהשאלה] הכשל, קלקל, נגנז: התכנית נקברה לחלוטין. — [לְהִקָּבֵר, נִקְבָּר, יִקָּבֵר]

~ פִּעֵ׳ **קִבֵּר** פ״י 1. קָבַר, טמן מת באדמה: ״בעלות יואב שר הצבא לקבר את־החללים״ (מלכים א יא טו). 2 * [בהשאלה] גרם צרה, דכדך והרס: ״אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה״ (פסחים פז:). — [לְקַבֵּר אֶת־, מְקַבֵּר, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **קֻבַּר**, נִקְבַּר: ״שמה קבר אברהם״ (בראשית כה י). ״ואבדה דת יקותיאל וקבר קשט יאשיה״ (הנגיד, דיואן 232). — [מְקֻבָּר, יְקֻבַּר]

~ הָפְ׳ **הָקְבַּר** *, נִקְבַּר: ״הרגוהו והשליכוהו לכלבים ולא הספד ולא הקבר״ (עשרה הרוגי מלכות, ילינק ו 29). — [מָקְבָּר, יָקְבַּר]

— תִּקְבְּרֵהוּ אִמּוֹ! * (בבא בתרא ט ז), דבור של קללה.

— **קָבַר עַצְמוֹ חַיִּים** ° [שאול מיידיש] 1. שם קץ לחייו: ״נוח לך שתקבור עצמך חיים משתראה אותי בשעת כעסי״ (עגנון, כלה רגה). 2. הרבה להתיסר, נקוט בנפשו (מרב בושה או צער וכדומה).

קֶבֶר ז׳ [מן קבר, קָבַר; ארמית: קִבְרָא; ערבית: קַבְּר] 1. מקום שטומנים בו את המת, בור חפור באדמה או כוך חצוב בסלע: ״בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני״ (בראשית נ ה). ״מה־לך פה ומי־לך פה כי־חצבת לך פה קבר״ (ישעיה כב טז). ״לוח העץ... הציון על קבר בעלה״ (ביאליק אלמנות). 2 ^, כנוי מקבל לגל האדמה או למצבה שמקימים על מקום קבורת המת. 3 *, כנוי לרחם האשה הנפתח בשעת הלדה: ״משנפתח הקבר אין (לה) פנאי להלך״ (אהלות ז ד). — [קֶבֶר־, קִבְרוֹ; קְבָרִים, קִבְרֵי־, גם קְבָרוֹת, קִבְרוֹת־]

— **קִבְרֵי אָבוֹת** *, מקום קבורת ההורים והורי המשפחה: ״שפרש כלב מעצת המרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות״ (סוטה לד:). ״בעמדי עלי קברות אבותי״ (יהודה הלוי, א 56). ״בערב ראש השנה נוהגים לילך ולהשתטח על קברי אבות״ (מגן אברהם, הלכות ראש השנה). ״אל כתל מערבי, אל קברות האבות״ (ביאליק, הרהורי).

— **קֶבֶר־הַתְּהוֹם** *, קבר הנמצא במעמקי האדמה, בשכבות העמקות שבה: ״חצרות היו בירושלים בנויות על־גבי הסלע ותחתיהן חלול מפני קבר התהום״ (פרה ג ב).

— **בֵּית־הַקְּבָרוֹת** * (נזיר ג ה), בית־עולם, מקום המשמש לקבורת מתים: ״אין נכנסין בבית־הקברות בקלות ראש״ (שולחן ערוך, יורה דעה, הל׳ קבורה).

— **חִבּוּט־הַקֶּבֶר** *, כנוי ליסורים שאחרי המות, המכות שמלאכי החבלה מכים את גוף האדם בקבר, לפי אמונת העם: ״כיצד דין חבוט הקבר? . . . בזמן שנפטר אדם מן העולם בא מלאך המות ויושב לו על קברו ומכה אותו בידו ואומר לו: קום הגידה שמך!״ (מסכת חיבוט הקבר, ילינק א 150). ״הרחמן יצילנו מחבוט הקבר״ (סדר רב עמרם, ברכת המזון).

— **דִּין הַקֶּבֶר** *, חבוט הקבר: ״דין הקבר אפלו צדיקים נדונין בו״ (מסכת חיבוט הקבר, ילינק א 151).

— **בָּא אֶל קֶבֶר יִשְׂרָאֵל** ^, נקבר בבית־קברות יהודי.

— **קִבְרוֹת־הַתַּאֲוָה**, 1. כנוי למקום ששם נקברו בני־ישראל שהתאוום לאכל בשר בנדודיהם במדבר (במדבר יא לד). 2 ° [בהשאלה] דכוי התאוה, התגברות על היצרים: ״מעלת האדם וגדלו הוא ביצרו ובכבישת יצרו, בתאות נפשו ובקברות התאוה״ (מגדלי מו״ס, שד).

— **שׁוֹכֵב קֶבֶר**, כנוי למת: ״במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר״ (תהלים פח ו).

קַבָּר ° ז׳ [מן קבר] קַבְּרָן, קובר מתים: ״בו ביום נכנס אצלו הקבר״ (הזז, יעיש ג 235). — [קַבָּרִים, ־רֵי־]

קִבָּר *, **קִיבָּר** ז׳ [מלאטינית: cibaria מזון (לחם) פשוט] סֻבִּין, קמח גס שאינו מנפה כל צרכו (ירושלמי פאה ב א). — [קִבַּר־]

— **פַּת־קִבָּר** * (מכשירין ב ח), לחם פשוט, לחם גס ומלא סבין: ״פת קבר חרבה״ (ביאליק, אלמנות). ״יסתפקו במועט, בפת לחם קבר״ (שמעוני, הכיבר 137).

קברה* נ׳ [צורת-משנה של קבר] קבר: ״ואיך לנת בקברתך עלי עפר בבית דחי״? (הנגיד, דיואן 244). — [קברת־, קברות, קברות־]

קברט◊ נ׳ [צרפתית: cabaret] בית־קפה המגיש לאורחיו תכנית של שעשועים ופרפראות – מוסיקה, זמרה, מחולות. — [־טים]

קברטו◊, ראה קורטו. **קברטט**◊, ראה קורטט.

קברן^ ז׳ [מן קבר, קבר] אדם שאמנותו לחפר קברים ולקבר מתים (מגן אברהם, אורח חיים רפר). — [קברן־, קברנים, קברני־]

קברנון° ז׳ [ארמית: קברנונא*, עבודה זרה לט.] סוג של דגי־ים קטנים החיים באזור החוף בקרבת הקרקע. עיני הקברנון בצד העליון של ראשו, בטנו פחוסה, שני סנפירי הבטן מחברים זה לזה ומהוים מכשיר־צמידה להאחזות בסלעי־הים (Gobius). — [קברנון־, קברנונים, ־ני־]

קברנון (1/8)

קברנות^ נ׳ [מן קברן] עבודתו של הקברן, חפירת קברים. — [קברנות־]

קברנט* ז׳ ראה קברניט.

קברנטיקה◊ נ׳ ראה קיברנטיקה.

קברניט* ז׳ [מיוונית: kybernetes ספן, גווט; ארמית: קברניטא] 1*. רב־חובל, מפקד אניה, מי שבידו השליטה על ספינה או על אניה: ״אוי לה לספינה שאבד קברניטה״ (בבא בתרא צא.). 2° [בימינו בעיקר] מפקד־מטוס, טיס ראשי. 3° [בהשאלה] מנהיג, פרנס: קברניט־האמה. קברניטי־הדור. — [קברניטים, ־טי־]

קברת*, קיבורת נ׳ [מארמית: קיבורא פקעת, ציבור] השריר העבה בזרוע העליונה המהדק בקצהו האחד אל הכתף למעלה ובקצהו השני אל האמה (הזרוע התחתונה) (Biceps): ״(וקשרתם לאות על ידך׳ – זו קברת״ (מנחות לז.). ״חשפה את ידה עד למעלה מן הקברת״ (ביאליק, מאחורי ד). — [קברת־, קברתו; קבורות, קבורות־]

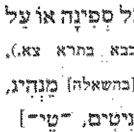
ק - קבורת

– קברת־הרגל°, שריר הירך המחבר אל השוק: ״שפחה בתולה ולדנית, גברית דבורה ובריאה, עבת קברת־הרגל״ (טשרניחובסקי, שירים 350). ״נשענה חלדה על דרורי והוא צבט לה בקברת רגלה״ (ברגר, א 478). ״כוכבת־קולנוע יפת־קברת״ (אלתרמן, הטור ב 128).

קבת נ׳ ראה קבה.

קבתי°, קיבתי ת׳ [מן קבה] של קבה, השיך לקבה (Gastric). [קבתית, ־תיים, ־תיות]

ק״ג ר״ת 1. קילוגרם. 2. קבוץ־גליות.

קד ז׳ [מן יקד, ועל פי הבנה זו בכתוב, ראה להלן] מוקד, אש, יקוד: ״כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמו־קד נחרו״ (תהלים קב ד) [בקצת נוסחאות: כמוקד]. ״בלבי קד ולא שנו להביו יצורי״ (הנגיד, דיואן 195). ״העלית קד חשק רצפתו״ (יהודה הלוי, ז 230). — [קד־]

א. קדד [מן קדקד; אכדית: qadādu התכופף]

~ פע׳ **קדד** פ״ע הרכין ראשו כלפי מטה להבעת הכנעה או הוקרה ותודה: ״ויקד העם וישתחוו״ (שמות יב כז). ״ויקד יהושפט אפים ארצה״ (דברי הימים ב כ יח). ״קדים וזעים משתחוים וכורעים״ (ינאי, רמ). האמן קד קדה קלה אל קהל הצופים. — [לקד, קדותי... קד, קדה; קד, קדה; יקד, ויקד; קד! קדי!]

ב. קדד [קרוב אל קדר; כך הנוסח ברוב הדפוסים]

~ פע׳ **קדד** * פ״י גזר וחתך חלק מתוך דבר, הוציא: ״קודד את האזכרות שבהן (בספרי המינים) וגונזן״ (שבת קטז., לפי הערוך). הפחח קדד חור עגל בתוך הפח. — [לקדד את־, קודד, קדוד; יקדד, קדד!]

~ נפ׳ **נקדד** *, נגזר, נחתך: ״נקדד כמין טבעת״ (חולין עז. לפי הערוך). העגול נקדד מתוך הפח. — [להקדד, נקדד, יקדד]

~ פע׳ **קדד** * פ״י 1*, נקב, נקר וחדר, קדח בקו ישר: ״היה מקדד לפניהן הדרך״ (ירושלמי ברכות ב ג). ״רק צרצורים היו מנסרים בצותא כאלו חברו יחדו לקדד במנעול נעלם״ (שנהר, ג 316). ״עסקו בשתיקה במכל הגדול, מקדדים ומכים״ (ברטוב, כנפים 172). [ובהשאלה:] ״אליך משתדל לקדד בעיניו את גוש האכל״ (שמיר, במו 181). 2°, שף והחליק, שוה את המדה המדיקת לחור באמצעות מקדד. — [לקדד את־, מקדד, י־]

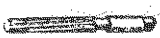
מקדד לקדד בו

~ פע׳ **קדד**°, נקב, נקדח, הרחב חור במשהו. — [מקדד, יקדד]

קדד° ז׳ [מערבית: קדד] שם סוג של צמחי־בר ממשפחת הקטניות, בעל מינים מרבים. לקדד עלים מנצים ופרחים פרפרניים (Astragalus). ממינים אחדים של קדד הגדלים בפרס ובאסיה הקטנה מפיקים גמי (tragacantha) המשמש ברוקחות, במעשית אריגים וביצור ממתקים. — [קדד־, קדדים, קדדי־]

א. קדה*, קידה נ׳ [מן א. קדד, קדקד] כפיפת הראש כלפי מטה לאות הכנעה או ברכת שלום: ״קדה על אפים... השתחואה זו פשוט ידים ורגלים״ (ברכות לד:). ״נפרד ממנו בקדת ראש עמקה״ (סוקולוב, במראות 32). ״יצחק... קד קדה ואמר״ (עגנון, כפות שטז). ״דבר בשטף וכתב, החוה קדות בשפי רב״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 13). קדת האמן עם סיום הופעתו. — [קדת־, קדות]

– החוה קדה°, כפף ראשו קלות לאות ברכה או אדיבות: ״והעלוב הזה מחוה לי קדה״ (מגדלי מו״ס, צא).

ב. קדה, קידה נ׳ [הגזרון לא הוברר] 1°, שיח־בר קוצני ממשפחת הקטניות, בעל פרחים צהבים וגדולים, גדל בחרשים (Calycotome). 2, אחד מצמחי־הבשם שנזכרו במקרא ושמשו כמתערבת בהכנת שמן משחת־הקדש: ״בשמים ראש מר־דרור... וקנמן־בשם... וקנה־בשם... וקדה״ (שמות ל כג–כד). — [קדת־, קדות]

קדה [צורת־מִשְׁנֶה של א. קדד]

~ פָּע' **קָדָה** * פ"ע קָדַד, כָּפַף רֹאשׁ לְאוֹת הַכְנָעָה: "בְּרֹאשִׁי אֲנִי כּוֹפֵף וְקוֹדֶה בִּתְפִלָּתִי" (מדרש תהלים לה ב). "וּלְךָ קוֹדִים, חַי וְקַיָּם" (קליר, סידור 651). "שׁוּב קָדָה לַקְּרוּאִים בָּזֶה אַחַר זֶה" (ליכטנבוים, תר' סדיארוש 410). "עִם שֶׁהִיא קוֹדָה לִפְנֵי הַזְּקִיפִים" (קבק, בצל 83). — [לִקְדּוֹת, קוֹדֶה, יִקְדֶּה]

קד"ה ר"ת קְדוֹשׁ־הַשֵּׁם.

קדה"ל ר"ת קִדּוּשׁ־הַלְּבָנָה.

קדה"ש ר"ת קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם.

קִדּוּד °, קידוד ז' [מן ב. קדד, קִדֵּד] הַרְחָבַת חוֹר עַל־יְדֵי שִׁפְשׁוּף וּקְדִיחָה: קִדּוּד צִנּוֹר בְּמַקְדֵּד. — [קִדּוּד־, קִדּוּדִים, קִדּוּדֵי־]

קָדוּד * ת' [מן ב. קדד, קָדַד] גָּזוּר, חָתוּךְ בְּתוֹכוֹ, מְנֻקָּב, מְחֹרָר: "עוֹר לָבוּב — כָּל שֶׁקָּרוּעַ כְּנֶגֶד הַלֵּב וְקָדוּד כְּמִין אֲרֻבָּה" (עבודה זרה לב.) [נוסח אחר שם: וְקָדוּר] חוֹר קָדוּד בְּפַח. — [קְדוּדָה, קְדוּדִים, קְדוּדוֹת]

א. **קָדוּחַ** * ת' [מן א. קדח, קָדַח] מְנֻקָּב, שֶׁקְּדָחוּהוּ אוֹתוֹ בְּמַקְדֵּחַ: "כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים הַקְּדוּחוֹת — חִבּוּר" (פרה יב ח). "שׁוֹפָר קָדוּחַ מַהוּ?" (ירושלמי ראש השנה נט א). נֶקֶב קָדוּחַ. בְּאֵר קְדוּחָה. — [קְדוּחָה, קְדוּחִים, קְדוּחוֹת]

ב. **קָדוּחַ** ° ת' [מן ב. קדח, קָדַח] יָקוּד, בּוֹעֵר, שָׂרוּף: "לְבָבִי נָע וָנָד... וְנִשְׁמָתִי בְּאַנְחָתִי קְדוּחָה" (כלפון, 112). — [קְדוּחָה, ־חִים, קְדוּחוֹת]

קִדּוּחַ °, קידוח ז' [מן א. קדח, קִדֵּחַ] נִקּוּב, עֲשִׂיַּת חוֹר בְּמַקְדֵּחַ, פְּתִיחַת חָלָל עָגֹל בְּמַאֲנָךְ: קִדּוּחַ נֶקֶב. קִדּוּחַ בֶּאֱרוֹת. קִדּוּחִים בָּאֲדָמָה לְנִסָּיוֹן. מִגְדַּל־קִדּוּחַ לְגִלּוּי נֵפְט. — [קִדּוּחַ־, קִדּוּחִים, קִדּוּחֵי־]

קָדוֹחַ ° ז' [ארמית: קָדוֹחָא *, שיר השירים רבה א י, צוארך בחרוזים] מִי שֶׁעִסּוּקוֹ לִקְדֹּחַ חוֹרִים: קָדוֹחַ לִבְאֵרוֹת־מַיִם. קָדוֹחֵי־נֵפְט. — [קָדוֹחַ־, קָדוֹחִים, קָדוֹחֵי־]

קָדוּם ° ת' [מן קדם, קָדַם] 1 °, עַתִּיק, שֶׁל הַיָּמִים מִקֶּדֶם, שֶׁל הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: "יַעֲנוּ חַכְמֵי קְדוּמַת יוֹמַיִם" (יהודה הלוי, ט 426). "כְּבָר בֵּאֲרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים הַקְּדוּמִים" (מורה נבוכים, ג נד). "וְהוּא דַּעַת קְדוּמֵי הַפִּילוֹסוֹפִים" (אלבו, עיקרים 210). "אַגָּדוֹת נֶחְמָדוֹת וּקְדוּמוֹת" (ביאליק, אל האגדה). תּוֹלְדוֹת הָעַמִּים הַקְּדוּמִים. אֱמוּנוֹת קְדוּמוֹת. 2 °, מֻקְדָּם, שֶׁאֵינוֹ מְאֻחָר: "קְדוּמָה הָיְתָה עֲדַיִן הַשָּׁעָה וְהַחַזָּן לֹא פָּתַח עֲדַיִן בִּתְפִלָּה" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 44) [וראה עוד ערך קְדוּמִים] — [קְדוּמָה, קְדוּמִים, ־מוֹת]

— דֵּעָה קְדוּמָה °, דֵּעָה מְשֻׁחֶדֶת, דֵּעָה שֶׁיֵּשׁ בְּלֵב אָדָם עַל מַשֶּׁהוּ אוֹ עַל מִישֶׁהוּ לֹא עַל יְסוֹד בְּחִינַת הָעֻבְדּוֹת, אֶלָּא עַל־יְסוֹד רֹשֶׁם מִקְרִי אוֹ בְּהַשְׁפָּעַת מִישֶׁהוּ: הָרוֹצֶה לְהַעֲרִיךְ הַעֲרָכַת אֱמֶת חַיָּב לִהְיוֹת חָפְשִׁי מִדֵּעוֹת קְדוּמוֹת. שִׂנְאַת־יִשְׂרָאֵל נוֹסְדָה בְּעִקָּרָהּ עַל דֵּעוֹת קְדוּמוֹת.

— מִשְׁפָּט קָדוּם °, ראה לעיל דֵּעָה קְדוּמָה °.

קִדּוּם °, קידום ז' [מן קדם, קִדֵּם] הֲבָאָה קָדִימָה, גְּרִימָה לְהִתְקַדְּמוּת: הַחוֹקֵר תָּרַם הַרְבֵּה לְקִדּוּם הַמַּדָּע. קִדּוּם הַבְּנִיָּה בָּאָרֶץ. — [קִדּוּם־]

— קִדּוּם פְּנֵי הָרָעָה °, נְקִיטַת אֶמְצָעִים לְמְנִיעַת בּוֹא הָרָעָה: פְּעֻלּוֹת לְקִדּוּם פְּנֵי הַמַּגֵּפָה.

— קִדּוּם פְּנֵי פְּלוֹנִי °, עֲרִיכַת קַבָּלַת־פָּנִים לִפְלוֹנִי, יְצִיאָה לִקְרָאתוֹ לְפָגְשׁוֹ: קִדּוּם פְּנֵי הָאוֹרֵחַ בִּמְסִבָּה חֲגִיגִית [ובשלילה:] קִדּוּם פְּנֵי הָאוֹיֵב בְּאֵשׁ עַזָּה.

קְדוּמִים ז"ר [מן קָדוּם] יְמֵי־הַקֶּדֶם, הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: "נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם, נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן" (שופטים ה כא). "מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה, דּוֹר קְדוּמִים" (ביאליק, מתי). "הוֹד קְדוּמִים חוֹפֵף עַל יְצִירָה עֲמָמִית זוֹ" (פרסקי, קול המועד 176).

קְדוּמִית ° נ' [מן קָדוּם] בַּעַל־חַיִּים חַד־תָּאִי שֶׁאֵין בּוֹ רְקָמוֹת וְחִתּוּךְ־אֵבָרִים, מִצּוּרוֹת הַחַי הַקְּדוּמוֹת בְּיוֹתֵר; נִקְרָא גַּם "אַבְחַי" (Protozoon). — [קְדוּמִית־, קְדוּמִיּוֹת]

קְדוּמָנִי ° ת' [מן קָדוּם] הַנִּמְצָא לְפָנִים, קִדְמִי: "הִתְרוֹמֵם בְּרַגְלָיו הַקְּדוּמָנִיּוֹת" (ברקוביץ, סיפורים קכ). "הַכֶּלֶב שׁוֹכֵב וּמֵנִיחַ רֹאשׁוֹ עַל כַּפָּיו הַקְּדוּמָנִיּוֹת" (סבדסקי, לפידים 59). — [קְדוּמָנִית, ־נִיִּים, קְדוּמָנִיּוֹת]

קְדוּמָנִית ° תה"פ [מן קְדוּמָנִי] קָדִימָה, לְפָנִים: "הֶעְתַּקְנוּ אֶת מְחוֹגֵי הַשָּׁעוֹן שָׁעָה אַחַת קְדוּמָנִית" (פרסקי, 'הדואר' תרצ"ה).

א. **קָדוּר** ° ת' [מן א. קדר, קָדַר] קוֹדֵר, חָשׁוּךְ: "בְּלִי חַמָּה אֵלֵךְ קָדוּר" (גאנארה, זמירות 210). "וּכְשֶׁרָאָה אֶת פָּנָיו הַקְּדוּרִים נִתְמַלֵּא רַחֲמִים עָלָיו" (בורלא, עקביה 167). — [קְדוּרָה, קְדוּרִים, ־רוֹת]

ב. **קָדוּר** * ת' [מן ב. קדר] ראה ערך קָדוּד.

קְדוֹר ° ז' [מן א. קדר] קַדְרוּת, חֹשֶׁךְ: "אַבְקוֹת־אוֹר וּפִתֵּי־קְדוֹר" (רגלסון, חקוקות 24). — [קְדוֹר־]

קִדּוּר °, קידור ז' [מן ב. קדר, קִדֵּר] קִדּוּד, קְדִיחָה, נִקּוּב, חֲפִירָה: "אֵין מִדַּת מִדְרוֹנוֹ מְמַעֵט מִדַּת הַתְּחוּם עַל־יְדֵי קִדּוּר" (רש"י עירובין נח:). קִדּוּר חוֹר בָּאֲדָמָה. — [קִדּוּר־, קִדּוּרִים, ־רֵי־]

קְדוֹרָנִי °, קְדוֹרַנִּי ° ת' [מן א. קדר; ראה להלן קְדוֹרַנִּית] קוֹדֵר, אָפֵל: "יְפֵיפִית נִמְשֶׁלֶת וְעַתָּה קְדוֹרַנִּית" (סליחות, סידור 611). "טוֹבַת הַתֹּאַר קְדוֹרַנִּית מִפֶּרֶךְ" (אין כמדת, סליחות יום ג). "שְׁחוֹרַת מַיִם וּקְדוֹרַנִּית" (ביאליק, הבריכה). "הַלְּאוֹת הַקְּדוֹרָנִית" (שלונסקי, תר' הדון ב 137). "וְאוֹתוֹ אוֹר... נִרְאֶה כָּאן קְדוֹרָנִי" (שרירא, עזה 94). — [קְדוֹרָנִית, קְדוֹרָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קְדוֹרַנִּית תה"פ [מן א. קדר] בְּפָנִים קוֹדְרִים, בְּרוּחַ נְכֵאָה, בַּעֲצָבוּת: "הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית" (מלאכי ג יד). "צָעוֹד קְדוֹרַנִּית וְהַסֵּעַ עֶגְלַת חַיָּיו" (ביאליק, אבי). "זְעוּמֵי פָּנִים וּמַבִּיטֵי קְדוֹרַנִּית" (פרישמן, כתבים 138). "ר' יוֹסֵף בָּא, שׁוֹמֵעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים יוֹשֵׁב וּמַחֲשֶׁה קְדוֹרַנִּית" (ברנר, א 434).

קָדוֹשׁ תנ"ז [מן קדש, קָדַשׁ; ארמית: קַדִּישׁ; ערבית: קַדִּישׁ, קֻדּוּשׁ]

1, נַעֲלֶה וְנִשְׂגָּב, כְּלִיל הַשְּׁלֵמוּת וְהַטֹּהַר — בְּיִחוּד כְּתֹאַר לַה': "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא יט ב). "אֵין קָדוֹשׁ

כַּה׳ כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ״ (שמואל א ב ב). ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא״ (סנהדרין ד ה). 2. צַדִּיק גָּדוֹל, טָהוֹר וְנַעֲלֶה בְּמוּסָרִיּוּתוֹ, הַמִּדַּבֵּק בְּדַרְכֵי אֱלֹהִים: ״יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא״ (מלכים ב ד ט). ״וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים״ (במדבר טו ט). ״מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ״ (שמות יט ו). ״הַצַּדִּיק הַזָּקֵן, זֵכֶר קָדוֹשׁ לִבְרָכָה״ (ביאליק, יונה). הָאֲרִ״י הַקָּדוֹשׁ. 3. שֶׁהַקְּדֻשָּׁה שׁוֹרָה בּוֹ, שֶׁאֵינוֹ חֻלִּין: ״וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ״ (במדבר ה יז). ״כִּי־קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ״ (נחמיה ח י). הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה. 4°. נַעֲלֶה, מְרוֹמָם, חָשׁוּב וְנִכְבָּד בְּיוֹתֵר: חוֹבָה קְדוֹשָׁה מֻטֶּלֶת עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת. מַטָּרָה קְדוֹשָׁה. תַּפְקִיד קָדוֹשׁ. 5⁺. כִּנּוּי לִמְעֻנֶּה, מִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, מִי שֶׁנֶּהֱרַג עַל לֹא עָוֶל בְּכַפּוֹ: לְוָיָתָם שֶׁל הַקְּדוֹשִׁים שֶׁנָּפְלוּ מִידֵי מְרַצְּחִים. יַעַר לְזֵכֶר הַקְּדוֹשִׁים. — [קְדוֹשָׁה, קְדוֹשִׁים, ־שׁוֹת]

— הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא*. כִּנּוּי מְקֻבָּל בַּתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשִׁים לַה׳ [בראשי־תיבות: הקב״ה]

— הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה⁺ (כוזרי, ב ג). כִּנּ׳ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה א ד). כִּנּוּי כָּבוֹד לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

— בְּנָם־שֶׁל־קְדוֹשִׁים*. 1*. כִּנּוּי לִבְנָם שֶׁל הוֹרִים צַדִּיקִים גְּדוֹלִים (פסחים קד.). 2⁺. כִּנּוּי בְּפִי ה״חֲסִידִים״ לְ״רַבִּי״ שֶׁהוּא מִצֶּאֱצָאֵיהֶם שֶׁל גְּדוֹלֵי הַחֲסִידוּת [בראשי־תיבות: בנש״ק]

— זֶרַע־קְדוֹשִׁים⁺. כִּנּוּי לְמִשְׁפָּחוֹת שׁוֹנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל הַמִּתְיַחֲסוֹת עַל הַכֹּהֲנִים [בקיצור: זַ״ק]

— מוֹת קְדוֹשִׁים°. מָוֶת עַל קִדּוּשׁ שֵׁם אֱלֹהִים אוֹ עַל קִדּוּשׁ מַטָּרָה מוּסָרִית נַעֲלָה: ״לִקְפֹּץ אֶל הַמְּדוּרָה, וּבְ״אֶחָד״ לָמוּת מוֹת קְדוֹשִׁים״ (ביאליק, אם יש את נפשך).

— עַם־קְדוֹשִׁים (דניאל ח כד). כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל.

— פֶּה קָדוֹשׁ*. כִּנּוּי לְאָדָם קָדוֹשׁ וְצַדִּיק: ״פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה?״ (סנהדרין כג.).

— פָּרָה קְדוֹשָׁה° [שאול מאמונת ההודים]. כִּנּוּי לְדָבָר הַמְקֻבָּל כִּמְקֻדָּשׁ, שֶׁאֵין לִפְגֹּעַ בּוֹ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת ״טַבּוּ״ [על־פי־רוב בשלילה או בנימת־זלזול]

— קְהִלָּה־קְדוֹשָׁה⁺. כִּנּוּי בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ לִקְהִלּוֹת הַיְּהוּדִים בֶּעָרִים הַשּׁוֹנוֹת בַּגּוֹלָה [בראשי־תיבות: ק״ק]: ״פֹּה ק״ק וִילְנָה״. ״פֹּה ק״ק קְרָקָא״.

— רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ* (ירושלמי מגילה עד א). כִּנּוּי־כָּבוֹד לְרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא מְסַדֵּר הַמִּשְׁנָה.

— אַחֲרֵי מוֹת קְדוֹשִׁים אֱמֹר⁺ [מימרה עממית על יסוד שלוש הפרשיות הבאות זו אחרי זו בספר ויקרא: ״אַחֲרֵי מוֹת״, ״קְדֹשִׁים״, ״אֱמֹר״] רַק לְאַחַר מוֹתוֹ שֶׁל אָדָם מַתְחִילִים לְהַעֲרִיךְ אוֹתוֹ וּלְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ.

קִדּוּשׁ*, קידוש

ז׳ [מן קדש, קִדֵּשׁ] 1. הַכְרָזָה עַל דָּבָר שֶׁהוּא קָדוֹשׁ, הַקְדָּשָׁה: ״קִדּוּשׁ הַשֵּׁם״ (ירושלמי סנהדרין כא ב). קִדּוּשׁ יוֹם הַשַּׁבָּת. 2. טָהוֹר וְנִקּוּי מֻחְלָט, עֲשִׂיָּה לְקָדוֹשׁ: ״קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם (שֶׁל הַכֹּהֲנִים עַל־יְדֵי רְחִיצָה)״ (יומא ג ב). 3. כִּנּוּי לִבְרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים עַל כּוֹס־יַיִן (אוֹ עַל חַלּוֹת־לֶחֶם) לִפְנֵי הַסְּעוּדָה כְּדֵי לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת אוֹ הֶחָג: ״אֵין קִדּוּשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעוּדָה״ (פסחים קא.). ״נֵר לְמָאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה״ (מי שברך, שחרית לשבת). 4. הַכְרָזָה רִשְׁמִית עַל נְשִׂיאַת אִשָּׁה: ״שֶׁמְּקַדְּשָׁהּ קִדּוּשׁ אַחַר קִדּוּשׁ״ (מכילתא עח.). [רווח יותר הריבוי: קִדּוּשִׁין*, ראה להלן] — [קִדּוּשׁ־, קִדּוּשִׁים, קִדּוּשֵׁי־]

— קִדּוּשׁ־הַחֹדֶשׁ* (תוספתא סנהדרין ב א). הַכְרָזַת בֵּית־הַדִּין בִּימֵי־קֶדֶם עַל הַיּוֹם שֶׁנִּקְבַּע לְרֹאשׁ־הַחֹדֶשׁ.

— קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם* (יומא ג ב). רְחִיצַת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם שֶׁל הַכֹּהֲנִים כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ.

— קִדּוּשׁ־הַיּוֹם*. כִּנּוּי לַיַּיִן שֶׁמְּקַדְּשִׁים בּוֹ אֶת הֶחָג בְּבִרְכַּת ׳בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׳: ״אִמָּא זְקֵנָה הָיְתָה לִי, פַּעַם אַחַת מָכְרָה כִּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ וְהֵבִיאָה לִי קִדּוּשׁ הַיּוֹם״ (מגילה כז:).

— קִדּוּשׁ־לְבָנָה⁺. בְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים לִכְבוֹד הִתְחַדְּשׁוּת הַלְּבָנָה בְּאַחַד הָעֲרָבִים בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן אוֹ הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ אַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית.

— קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם*. 1*. מְסִירוּת־נֶפֶשׁ עַל קְדֻשַּׁת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָתוֹ, אִי־סְטִיָּה מֵעִקְּרֵי אֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹטְלִים אֶת נַפְשׁוֹ, הֵפֶךְ מִן ״חִלּוּל הַשֵּׁם״: ״יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם״ (ירושלמי סנהדרין כא ב). ״יְהוּדִים בְּנֵי רַחֲמָנִים, הַנִּיחוּ לִי וְאֶשָּׂרֵף עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם״ (ביאליק, החצוצרה א). ״פֹּה עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם נָפְלוּ מְעֻנִּים״ (פיכמן, מה). רַבִּים מִן הַיְּהוּדִים מֵתוּ עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם בִּימֵי הָאִינְקְוִיזִיצְיָה בִּסְפָרַד וּבַשּׁוֹאָה הַנָּאצִית. 2°. [בהשאלה] הִתְמַסְּרוּת עִלָּאִית וּבְכָל־נֶפֶשׁ לְמַטָּרָה חֶבְרָתִית אוֹ לְאֻמִּית מְסֻיֶּמֶת.

— קִדּוּשִׁין*. 1. קִשּׁוּר אִשָּׁה בִּבְרִית־הַנִּשּׂוּאִין, נְשִׂיאַת אִשָּׁה: ״קִדּוּשֵׁי נָשִׁים״ (מועד קטן ג ג). ״מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין״ (כתובות ז:; טקס נישואין). הָרַב מְסַדֵּר אֶת הַקִּדּוּשִׁין. 2. שֵׁם מַסֶּכֶת בַּתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נָשִׁים הָעוֹסֶקֶת בְּדִינֵי קִדּוּשִׁין שֶׁל נָשִׁים.

— יֵין־קִדּוּשׁ⁺ [על־פי ״יַיִן לְקִדּוּשׁ״, מי שברך]. יַיִן שֶׁמְּבָרְכִים עָלָיו בְּבִרְכַּת קִדּוּשׁ הַשַּׁבָּת אוֹ הֶחָג: ״מְחֻסַּר הַשֻּׁלְחָן יֵין קִדּוּשׁ גַּם חַלּוֹת״ (ביאליק, שירתי).

— אוֹתִיּוֹת שֶׁל קִדּוּשׁ־לְבָנָה⁺. כִּנּוּי עֲמָמִי לְאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד (עַל־שׁוּם תְּפִלַּת ״קִדּוּשׁ לְבָנָה״ הַנִּדְפֶּסֶת בַּ״סִּדּוּרִים״ בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד לְמַעַן יוּכַל הַמִּתְפַּלֵּל לְאָמְרָהּ בַּחוּץ גַּם לְאוֹרָהּ הַקָּלוּשׁ שֶׁל הַלְּבָנָה).

קִדּוּשָׁא*, קידושא

ז׳ [ארמית: קִדּוּשׁ] [רווח בצירוף:]

— קִדּוּשָׁא רַבָּא* (פסחים קו.). ״הַקִּדּוּשׁ הַגָּדוֹל״, כִּנּוּי לְבִרְכַּת ״בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן״ לִפְנֵי הַסְּעוּדָה בְּשַׁבָּת וּבְמוֹעֲדִים, לְהַבְדִּיל מִן הַקִּדּוּשׁ הָרָגִיל בְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ הֶחָג: ״יִהְיֶה שֻׁלְחָנוֹ עָרוּךְ... יְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן... וְהוּא נִקְרָא קִדּוּשָׁא רַבָּא״ (שולחן ערוך, אורח חיים רפט). ״לְאַחַר קִדּוּשָׁא רַבָּא טָעַם ר׳ זוּגְדָּלָה מִן אוֹתָהּ פַּשְׁטִידָה״ (הזז, צל 136).

קְדוּשָׁה⁺, קידושה

נ׳ [מארמית: קִדּוּשָׁא*, ירושלמי בבא קמא ז א] נְדוּנְיָה, מַתָּנָה הַנִּתֶּנֶת לֶחָתָן בְּעֵת הַקִּדּוּשִׁין: ״וְאֶתֵּן לְךָ אֶת בִּתִּי לְאִשָּׁה בְּתוֹסֶפֶת קְדוּשָׁה״ (סהולה, הקדמוני 264, לפי שירמן ב 396). — [קְדוּשַׁת־, קְדוּשׁוֹת]

קדושה, ראה קְדֻשָּׁה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

א. **קדח** [ארמית: קְדַח]

~ פָּע' **קָדַח** פִּיר"ע 1 פ"י הִבְעִיר, הִדְלִיק: "כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד" (ירמיה יז ד). 2 ^, חִמֵּם מְאֹד, גָּרַם לְחֹם לְמַעְלָה מִן הָרָגִיל: "חֳלִי שֶׁמְּחַמֶּמֶת וְקוֹדַחַת אֶת הַגּוּף" (רש"י שבת סז.). 3 פ"ע בָּעַר, דָּלַק: "אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי" (דברים לב כב). "וְנִיצוֹץ קַדְמוֹן אֶחָד עוֹד בַּלֵּב קוֹדֵחַ" (ביאליק, כוכב). 4 °, חָלָה בְּקַדַּחַת, תְּקָפָהוּ חֹם רַב בְּיוֹתֵר: חֲלוּצֵי חֲדֵרָה קָדְחוּ הַרְבֵּה בְּרֵאשִׁית יְמֵי הָעֲלִיָּה. – [לִקְדֹּחַ; קוֹדֵחַ, קָדוּחַ; יִקְדַּח]

~ נִפ' **נִקְדַּח**, 1 *, נֶחֱרַךְ, נִשְׂרַף (אוֹ הֻשְׁחַת עַל־יְדֵי עֹדֶף מֶלַח): "נָפְלָה הַפַּת וְנִקְדַּח הַתַּבְשִׁיל" (תוספתא מעשר שני א יח). 2 ^, הֻתְקַף עַל־יְדֵי מַחֲלַת הַקַּדַּחַת: "וּמִזֶּה תִּתְאַוֶּה נֶפֶשׁ הָאָדָם הַנִּקְדָּח לְמַיִם הַקָּרִים" (אסף, 25). פְּלוֹנִי נֶעֱקַץ עַל־יְדֵי יַתּוּשׁ הַבִּצּוֹת וְנִקְדַּח. – [לְהִקָּדַח, נִקְדָּח, יִקָּדַח]

~ הִפ' **הִקְדִּיחַ** * פִּיר"ע 1 * פ"י שָׂרַף, חָרַךְ (אוֹ קִלְקֵל עַל־יְדֵי עֹדֶף מֶלַח): "דּוֹמֶה לְתַבְשִׁיל שֶׁהִקְדִּיחַתּוּ מֶלַח" (ברכות לד.). "לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ... אֲפִלּוּ הִקְדִּיחָה תַּבְשִׁילוֹ" (גיטין ט י). 2 *, הִשְׁחִית, פָּגַם: "הַנּוֹתֵן צֶמֶר לַצַּבָּע וְהִקְדִּיחַתּוּ יוֹרָה" (בבא קמא ט ד). 3 ^, גָּרַם לְקַדַּחַת, תָּקַף בְּחֹם רַב: "קַדַּחַת – חֳלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ" (רש"י ויקרא כו טז). "כְּרַכְמוֹ פָּנֶיהָ כַּלְמוּת וּכְעָסִים הִקְדִּיחוּ דָמָהּ" (ביאליק, אלמנות). "הַקַּדַּחַת הָיְתָה מַקְדִּיחָה אוֹתָהּ וְנִתְקַלְקְלוּ כְּלֵי הָעִכּוּל" (עגנון, אורח 69). 4 * פ"ע נִתְקַף בְּקַדַּחַת, עָלָה חֻמּוֹ מְאֹד: "עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ אֲבָל סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה" (ספרא קיא ג). 5 ^, בָּעַר, דָּלַק: "אֵשׁ שֶׁמַּקְדַּחַת לְמַעְלָה וְנִרְאֶה לָהּ אוֹר" (רב האי גאון, לפי הערוך, זך א). – [לְהַקְדִּיחַ אֶת־, מַקְדִּיחַ, יַ־]

~ הֻפ' **הֻקְדַּח** ^, 1. נִשְׂרַף, נֶחֱרַךְ, הֻשְׁחַת עַל־יְדֵי עֹדֶף מֶלַח: "שֶׁהֵן מֻקְדָּחִין בְּמֶלַח" (אוצר הגאונים, ברכות מד.). הַתַּבְשִׁיל הֻקְדַּח. 2. נִתְקַף בְּקַדַּחַת: "וְהַנַּעַר הַיּוֹנֵק אִם יֻקְדַּח" (קאגון, ד א). "זֶה שֶׁעֵינָיו מֻקְדָּחוֹת" (זוסמן, שירים 62). 3. הֻבְעַר, הֻדְלַק: "אוֹר שֶׁהֻקְדַּח מִן הָעֵצִים וּמִן הָאֲבָנִים" (רמב"ם, שבת כט כז). – [מֻקְדָּח, יֻקְדַּח]

~ הִת' **הִתְקַדֵּחַ** ^, הִתְלַהֵב, הִתְלַהֵט: "אֵשׁ שֶׁמִּתְקַדַּחַת לְמַעְלָה וְנִרְאֶה לָהּ אוֹר" (אוצר הגאונים, ברכות נח:). "הָאֵשׁ מִתְקַדַּחַת לְמַעְלָה" (סברסקי, אקוסטה ב 64). – [לְהִתְקַדֵּחַ, מִתְ־, יִתְקַדַּח]

– **הִקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ** • [בהשאלה] נָהַג שֶׁלֹּא כַהֹגֶן, עָבַר אֶת גְּבוּל הַמֻּתָּר וְהַמְּקֻבָּל: "תַּלְמִיד שֶׁמַּקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים" (ברכות יז:). "טַעֲנָה וּתְבִיעָה יֵשׁ לִי עָלֶיךָ שֶׁהִקְדַּחְתָּ תַּבְשִׁילְךָ" (דרויאנוב, ג מז).

ב. **קדח** [ערבית: קַדַחַ; ארמית: קְדַח]

~ פָּע' **קָדַח** * פ"י נִקֵּר, עָשָׂה חוֹר בְּמַשֶּׁהוּ, הֶעֱמִיק חָלָל: "הַקּוֹדֵחַ כָּל שֶׁהוּא (בְּשַׁבָּת) חַיָּב" (שבת יב א). "נָטַל אֶחָד מֵהֶם (מִנּוֹסְעֵי הַסְּפִינָה) מַקְדֵּחַ וְהִתְחִיל קוֹדֵחַ תַּחְתָּיו" (ויקרא רבה ד ו). הַמַּסְגֵּר קָדַח בְּמַקְדְּחוֹ נְקָבִים בְּלוּחַ־הַבַּרְזֶל. קוֹדְחִים בְּאֵרוֹת בִּמְכוֹנוֹת־קְדִיחָה גְּדוֹלוֹת. – [לִקְדֹּחַ אֶת־, קוֹדֵחַ, קָדוּחַ, יִקְדַּח]

~ נִפ' **נִקְדַּח** °, נִקַּב, נַעֲשָׂה חוֹר, נוֹצַר חָלָל בָּעֹמֶק: הַחוֹרִים בַּלּוּחוֹת נִקְדְּחוּ בְּמַקְדֵּחָה. בְּאֵרוֹת רַבּוֹת נִקְדְּחוּ בְּאֵזוֹר הַשְּׁפֵלָה. – [לְהִקָּדַח, נִקְדָּח, יִקָּדַח]

~ פֻּע' **קֻדַּח** °, קֻדַּח וְחֻזַּר וְקֻדַּח, נֻקַּב הַרְבֵּה. – [לְקַדֵּחַ, מְ־, יְקֻדַּח]

~ פֻּע' **קֻדַּח** °, נִקְדַּח, נַעֲשָׂה חָלָל בְּעָמְקוֹ: בְּאֵרוֹת־נֵפְט קֻדְּחוּ בַּשָּׂדֶה. – [מְקֻדָּח, יְקֻדַּח]

א. **קֶדַח** * ז' [מן א. קדח] 1 *, דַּלֶּקֶת, אֲבַעְבּוּעוֹת הָעוֹלוֹת עַל־יְדֵי כְּוִיָּה: "הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה וְהַקֶּדַח" (נגעים ו ח). "גֵּוּוֹ שָׁחוּף קֶרַח וְגוּפוֹ שָׁזוּף קֶדַח" (ינאי, מג). "חֲשָׁשׁ וְקֶדַח עָרַךְ לְמַכְעִיסָי" (פיוטים, סידור 735). 2 °, אֹדֶם, רֵיחַ־עָשָׁן מִכְּאֵב־רֹאשׁ הָעוֹלֶה מִדָּבָר שֶׁנֶּחֱרַךְ אוֹ מִבְּעֵרָה בִּתְנָאִים שֶׁל חֹסֶר־חַמְצָן: "בֵּית־הַיִּרְאָה נִתְמַלֵּא רֵיחַ רַע שֶׁל קֶדַח הַנֵּרוֹת שֶׁכָּבוּ" (שלונסקי, חר' הדון א 113). "כַּנִּרְאֶה קֶדַח יָצָא מִן הַתַּנּוּר וְגָרַם לִי סְחַרְחֹרֶת רֹאשׁ" (תורן, בצל 165). – [קֶדַח־, קִדְחוֹ]

ב. **קֶדַח** ° ז' [מן ב. קדח] 1. קֹטֶר הַחוֹר שֶׁנִּקְדַּח בְּצִנּוֹר אוֹ בְּכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. 2. חֲלַל הַקָּנֶה בִּכְלֵי־יְרִיָּה שֶׁבּוֹ עוֹבֵר הַכַּדּוּר אוֹ הַטִּיל: קֶדַח חָלָק. קֶדַח מְחֹרָק. – [קֶדַח־, קְדָחִים, קִדְחֵי־]

קַדָּח ° ז' [מן ב. קדח, קדח] מֻמְחֶה בִּקְדוּחַ בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה בְּחִפּוּשֵׂי מַיִם אוֹ נֵפְט. – [קַדַּח־, קַדָּחִים, קַדָּחֵי־]

קַדַּחְדָּח ° ז' [מן ב. קדח] מַקְדֵּחַ קָטָן. – [קַדַּחְדָּחִים, ־דְּחֵי־]

קַדַּחַת נ' [מן א. קדח] 1, דַּלֶּקֶת, מַחֲלָה מְלֻוָּה חֹם רַב בְּגוּף הַחוֹלֶה (ויקרא כו טז). 2 ^, מַחֲלָה הַמִּתְבַּטֵּאת בְּהֶתְקֵפִים חוֹזְרִים שֶׁל צְמַרְמֹרֶת, חֹם וְהַזָּעָה (Malaria). מְחוֹלֵל הַמַּחֲלָה (-Plas modium) מֻעֲבָר עַל־יְדֵי עֲקִיצַת נְקֵבַת יַתּוּשׁ הָאָנוֹפֶלֶס. 3 °, שֵׁם כּוֹלֵל לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁסִּימָנָן הַבּוֹלֵט עֲלִיָּה רַבָּה שֶׁל חֹם הַגּוּף: קַדַּחַת־הַשִּׁגָּרוֹן, קַדַּחַת חוֹזֶרֶת, קַדַּחַת־הַשַּׁחַת, קַדַּחַת צְהֻבָּה וְעוֹד. 4 ° [בהשאלה] הִתְלַהֲבוּת וְהִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, קֶצֶב מֻגְבָּר וּמְזֹרָז בְּיוֹתֵר: קַדַּחַת הַבְּחִירוֹת. קַדַּחַת הָעֲבוֹדָה הָעוֹנָתִית. 5 ° [בסגנון של לשון המונית, שאולה מיידיש] אֶפֶס, לֹא־כְלוּם, שׁוּם־דָּבָר: "וְהָיוּ הֵם מְסַבְּבִים עַל הַפְּתָחִים וְקַדַּחַת נָתַן לָהֶם" (הזז, בקץ הימים 194). – [קַדַּחַת־]

– **קַדַּחַת־נְסִיעָה** °, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְעַצְבָּנוּת וּלְהִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה הַתּוֹקְפִים אָדָם בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים אוֹ בַּשָּׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לִפְנֵי צֵאתוֹ לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה.

קַדַּחְתָּנוּת ° נ' [מן קַדַּחַת] בְּהִילוּת יְתֵרָה, הִתְלַהֲבוּת מֻפְרֶזֶת: הָאֲנָשִׁים נִגְּשׁוּ בְּקַדַּחְתָּנוּת לְבִצּוּעַ הַמְּשִׂימָה. – [קַדַּחְתָּנוּת־]

קַדַּחְתָּנִי ° ת' [מן קַדַּחַת] בָּהוּל וּמָהִיר בְּיוֹתֵר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְלַהֲבוּת מֻפְרֶזֶת: "רְדִיפָה בְּהוּלָה וְקַדַּחְתָּנִית אַחֲרֵי מְקוֹרִיּוּת שֶׁל שָׁוְא" (ביאליק, סעות בעימה). "שָׁעוֹת אֲרֻכּוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה קַדַּחְתָּנִית בְּתוֹךְ בָּתֵּי־מְלָאכָה שֶׁל יָזַע" (ליסיצקי, תולדות 121). "וְהִתְחִילָה הַלְּבִשָׁה קַדַּחְתָּנִית" (צמח, א 19). "וְהוּא סָפַג בְּצִמָּאוֹן קַדַּחְתָּנִי אֶת תּוֹרָתוֹ" (חמוז, גן 76). "הִבִּיט אֶל הַשָּׁמַיִם וְהֵחֵל בִּכְתִיבָה קַדַּחְתָּנִית" (אביבי, עץ 40). הָעֲבוֹדָה הִתְנַהֲלָה בְּקֶצֶב קַדַּחְתָּנִי. – [קַדַּחְתָּנִית, קַדַּחְתָּנִיִּים, קַדַּחְתָּנִיּוֹת]

– קַדַּחְתָּנִית ° תה״פ בְּאֹפֶן בָּהוּל בְּיוֹתֵר: ״וּמַהֵר־מַהֵר, יוֹתֵר מִמַּהֵר־מַהֵר... וּמוֹסִיף וְגוֹבֵר כְּחֹלֶד שֶׁנִּתְגַּלָּה, קַדַּחְתָּנִית, נִרְעָדוֹת״ (יזהר, צקלג 1059).

קָדֶט ° ז׳ [צרפתית: cadet אח צעיר] חָנִיךְ בֵּית־סֵפֶר צְבָאִי תִּיכוֹן אוֹ בֵּית־סֵפֶר יַמִּי. – [קָדֶטִים]

קָדִי°, **קָאדִי** ז׳ [ערבית: קָאצִ׳י] שׁוֹפֵט מֻסְלְמִי, דַּיָּן. – [קָדִים]

קד״י ר״ת קַדִּישׁ יָתוֹם.

קְדִידָה* נ׳ [מן ב. קדד, קָדַד] 1*, פְּתִיחַת חוֹר, גְּזִירָה מִתּוֹךְ מַשֶּׁהוּ: ״קְדִידַת קָנֶה״ (חולין נז:). קְדִידַת עִגּוּלִים מִפַּח. 2°, שִׁיּוּף, הַחְלָקַת חוֹר, הַקְנָיַת הַמִּדָּה הַמְדֻיֶּקֶת לְחוֹר בְּאֶמְצָעוּת מַקְדֵּד. – [קְדִידַת־, קְדִידוֹת]

א. **קְדִיחָה**^ נ׳ [מן ב. קדח, קָדַח] נִקּוּב, עֲשִׂיַּת חוֹר אוֹ חוֹרִים, יְצִירַת חָלָל בָּעֹמֶק: ״אִם קָדַח רְבִיעִית בְּדֹפֶן הַמִּקְוֶה וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִים שָׁם וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְמַעֲטוּ הַמַּיִם וְאֵין מְעָרְבִין מֵי הַמִּקְוֶה בְּאוֹתָהּ קְדִיחָה״ (רש״י זבחים כב.). קְדִיחַת חוֹר בְּמַקְדֵּחַ. קְדִיחַת בְּאֵרוֹת בַּנֶּגֶב. קְדִיחָה עֲמֻקָּה עַד מֵי־הַתְּהוֹם. מְכוֹנַת־קְדִיחָה. – [קְדִיחַת־, קְדִיחוֹת]

ב. **קְדִיחָה**^ נ׳ [מן א. קדח, קָדַח] 1°, הִתְקָפוּת בְּמַחֲלַת קַדַּחַת: קְדִיחָתוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה לֹא פָּסְקָה שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים. 2^, בְּעֵירָה, שְׂרֵפָה: ״עֲדָנִים לְהָנִיב מִקְּדִיחַת שָׁבִיב״ (קליר, אפיק, תפילת גשם). – [קְדִיחַת־, קְדִיחוֹת]

קְדִיחוּת^ נ׳ [מן א. קדח, קָדַח] לַהַט, בְּרַק־אֵשׁ: ״אֶקְדַּח... בַּעֲבוּר קְדִיחוּתוֹ וְזַכּוּתוֹ״ (הרקמה לג׳נאח, קנד). – [קְדִיחוּת־]

קָדִים ז׳ [מן קדם; ראה גם קֶדֶם] 1, מִזְרָח, קֶדֶם: ״נֶגֶד הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן וְלַקָּדִים״ (יחזקאל מ כג). ״מִגְּבוּל יָם אֶל־גְּבוּל קָדִימָה״ (יחזקאל מה ז). ״וּלְפַאֲתֵי מִזְרָח קָדִימָה עַיִן לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה״ (אימבר, התקוה). 2 [קיצור של רוּחַ־קָדִים, ראה להלן] רוּחַ הַמְנַשֶּׁבֶת מִמִּזְרָח בְּאָבִיב וּבִסְתָו וְהִיא יְבֵשָׁה וְחַמָּה וּמְיַבֶּשֶׁת עֲשָׂבִים וּתְבוּאוֹת (נִקְרֵאת בָּאָרֶץ גַּם ״חַמְסִין״); בַּחֹרֶף הִיא רוּחַ קָרָה וִיבֵשָׁה בְּשָׁמַיִם בְּהִירִים: ״שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים״ (בראשית מא ו). ״יָבוֹא קָדִים רוּחַ ה׳ מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ״ (הושע יג טו). – [קְדִים־]

– קָדִימָה, 1, לְצַד קָדִים, לַמִּזְרָח: ״צָפֹנָה... וָנֶגְבָּה... וְקֵדְמָה... וָיָמָּה״ (יחזקאל מח יז). ״מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה״ (חבקוק א ט). 2° [בהשאלה מן חבקוק א ט, ראה לעיל] לְפָנִים, לְצַד הַפָּנִים, יָשָׁר, הָלְאָה, הֵפֶךְ מִן ״לְאָחוֹר״: ״הַדֶּרֶךְ הָעוֹלָה קָדִימָה״ (ביאליק, לאחר העם). ״קָדִימָה צָעוֹד!״ (פקודה צבאית). קָדִימָה וְאָחוֹרָה.

– רוּחַ קָדִים, רוּחַ חַמָּה וִיבֵשָׁה הַנּוֹשֶׁבֶת מִן הַמִּזְרָח [ראה לעיל קָדִים 2]: ״הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ (בַּגֶּפֶן) רוּחַ הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ״ (יחזקאל יז י). ״בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ״ (תהלים מח ח).

– רוֹדֵף קָדִים, רֵיק וְנָעוּר: ״אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים״ (הושע יב ב). ״אִשָּׁה קַלַּת־דַּעַת קְצָת וְרוֹדֶפֶת קָדִים״ (ברנר, א 334).

– רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית (יונה ד ח), רוּחַ מִזְרָחִית סוֹעֶרֶת וַחֲזָקָה [לפי התלמוד, גיטין לא: — ״בשעה שמנשבת עושה ת ל מ י ם ת ל מ י ם בים״ (= ח ו ר ש ת !), או: ״בשעה שמנשבת מ ש ת ק ת (= מחרישה!) כל הרוחות מפניה״, וכן רש״י]

קְדִימָה* נ׳ [מן קדם קָדַם] 1*, בִּיאָה לִפְנֵי הָאַחֵר, הֱיוֹת קוֹדֵם בִּזְמַן אוֹ בְּמַעֲלָה אוֹ בְּמָקוֹם: ״כְּשֵׁם שֶׁהֶדְיוֹט קָדַם אֶת הֶדְיוֹט הֲרֵי זוֹ קְדִימָה לְעוֹלָם״ (תוספתא ערכין ד א). ״קָדְמָה אוֹתָן שֵׁשׁ קְדִימוֹת״ (בראשית רבה א). ״הַקְּדִימָה וְהָאִחוּר״ (מורה נבוכים, א נב). ״קְדִימַת הַבֵּן לָאָח בְּנַחֲלָה״ (רשב״ם, בבא בתרא קט.). ״וְתִהְיֶה קְדִימַת יְדִיעָתְךָ אוֹתָם מְחַיֶּבֶת שֶׁתִּקֹּל בָּהֶם״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״וְאַף אִם קַדְמוֹנֵי קְדִימָה בִּזְמָן״ (סהולה, הקדמוני 6). ״קְדִימַת פֶּה לָאֹזֶן״ (ביאליק, טעות נעימה). 2°, עֲדִיפוּת, רִאשׁוֹנוּת: ״גַּם בְּמַעֲלָה נִתְּנָה הַקְּדִימָה תָּמִיד לְבֵית־הַסֵּפֶר לְבָנִים״ (אחד העם, רד) [וראה להלן דִּין־קְדִימָה] – [קְדִימַת־]

– דִּין־קְדִימָה^, הַזְּכוּת לִהְיוֹת קוֹדֵם לַאֲחֵרִים, מַתַּן יִתְרוֹן לְמִישֶׁהוּ עַל אֲחֵרִים: ״אֵין בָּהּ שׁוּם דִּין קְדִימָה כְּלָל״ (הלל מוירונה, תגמולי הנפש מז:). דִּין־קְדִימָה לְהִשְׁתַּתְּפוּת בְּטִיּוּל לְאֵלֶּה שֶׁיַּכְנִיסוּ אֶת תַּשְׁלוּמֵיהֶם עַד יוֹם פְּלוֹנִי.

– דְּמֵי־קְדִימָה °, סְכוּם כֶּסֶף שֶׁהַקּוֹנֶה אוֹ הַשּׂוֹכֵר נוֹתֵן לַמּוֹכֵר אוֹ לַמַּשְׂכִּיר קֹדֶם קַבָּלַת הַסְּחוֹרָה אוֹ הַדָּבָר הַנִּשְׂכָּר כַּעֲרֻבָּה לְבִצּוּעַ הַקְּנִיָּה אוֹ הַשְּׂכִירוּת: ״רַמַּאי מְפֻרְסָם הוּא, אַף־עַל־פִּי־כֵן נָתַן לוֹ אַבָּא דְּמֵי־קְדִימָה: מִי יוֹדֵעַ? אוּלַי...״ (ביאליק, התצוצרה ב). שׂוֹכֵר הַדִּירָה נָתַן לְבַעַל־הַבַּיִת דְּמֵי־קְדִימָה.

– זְכוּת־קְדִימָה °, ראה דִּין־קְדִימָה^.

א. **קְדִירָה**^ נ׳ [מן א. קדר, קָדַר] קַדְרוּת, הַחְשָׁכָה, הִתְכַּסּוּת בַּאֲפֵלָה: ״קְדִירַת הֶעָבִים״ (רש״י איוב לח לד). קְדִירַת פָּנָיו שֶׁל הָאִישׁ. – [קְדִירַת־, קְדִירוֹת]

ב. **קְדִירָה**^ נ׳ [מן ב. קדר, קָדַר] קְדִידָה, קְדִיחָה: ״שֶׁמְּקַדְּרִין בֶּהָרִים... וְלֹא קְדִירָה מַמָּשׁ הִיא״ (רבינו חננאל עירובין לה:). – [קְדִירַת־, קְדִירוֹת]

קְדֵירָה, ראה קְדֵרָה.

קַדִּישׁ ת׳ [ארמית: קַדּוֹשׁ] 1, קָדוֹשׁ: ״אֱלָהִין קַדִּישִׁין״ (דניאל ד ה). 2*, שְׁמָהּ שֶׁל הַתְּפִלָּה שֶׁרֻבָּהּ אֲרָמִית הַפּוֹתַחַת בַּמִּלִּים: ״יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא״, הִיא נֶאֱמֶרֶת עַל־יְדֵי הַחַזָּן בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה: ״וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ וּבָרְכוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה״ (סופרים י ז). כֵּן נֶאֱמָר הַ״קַּדִּישׁ״ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה בְּצִבּוּר עַל־יְדֵי יָתוֹם לְזִכְרוֹן נִשְׁמַת הוֹרָיו [ראה להלן] 3°, כִּנּוּי עֲמָמִי מְקֻבָּל לְבֵן זָכָר, עַל־שׁוּם שֶׁהוּא עָתִיד לוֹמַר ״קַדִּישׁ״ אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ: ״וְלֹא יָדְעָה (אִמִּי) כִּי קַדִּישָׁהּ עוֹמֵד בְּהֶחָבֵא״ (ביאליק, יונה). ״הָיָה פִּינְצ׳וּק מַרְבֶּה בָּנוֹת וְקַדִּישׁ לֹא אֶחָד״ (טשרניחובסקי, שירים 401). ״אִם לֹא תַּעֲמֹד לָהּ לְהָאֵם זְכוּתָם שֶׁל קַדִּישִׁים כָּאֵלֶּה לְהִכָּנֵס לְגַן עֵדֶן״ (ברקוביץ, תר׳ חיי רכח). – [קַדִּישׁ־, קַדִּישִׁים, ־שֵׁי־]

– קַדִּישׁ־דְּרַבָּנָן^ [קדיש של רבותינו], נֹסַח מֻרְחָב שֶׁל תְּפִלַּת ״קַדִּישׁ״ הַנֶּאֱמָר אַחֲרֵי פִּרְקֵי־לִמּוּד וְכֵן אַחֲרֵי קְרִיאַת פִּרְקֵי מִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וּבוֹ קֶטַע מְיֻחָד (״עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן״) לִשְׁלוֹמָם שֶׁל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל.

– קַדִּישׁ־יָתוֹם^, תְּפִלַּת קַדִּישׁ בְּסִיּוּם הַתְּפִלָּה שֶׁהַבֵּן הַיָּתוֹם אוֹמְרָהּ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וּבְסִיּוּמָהּ בְּמֶשֶׁךְ י״א חֳדָשִׁים לְאַחַר מוֹת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וְכֵן בִּימֵי־הַזִּכָּרוֹן לְמוֹת הַהוֹרִים; נִקְרָא גַּם ״קַדִּישׁ שָׁלֵם״ [להבדיל מן:]

– חֲצִי קַדִּישׁ^, אוֹ קַדִּישׁ חָסֵר^, נֹסַח מְקֻצָּר שֶׁל "קַדִּישׁ" הַכּוֹלֵל אֶת שְׁנֵי קְטָעָיו הָרִאשׁוֹנִים, הַחַזָּן אוֹמְרוֹ עַל־פִּי־רֹב לִפְנֵי תְּפִלַּת "שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה" אוֹ בְּסִיּוּם תְּפִלָּה.

– קַדִּישׁ תִּתְקַבַּל^, קַדִּישׁ הַנֶּאֱמָר אַחֲרֵי תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה וּבוֹ קֶטַע ("תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן וּבָעוּתְהוֹן") עַל קַבָּלַת הַתְּפִלָּה.

– חֶבְרָא קַדִּישָׁא^ [ארמית: הַחֶבְרָה הַקְּדוֹשָׁה] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְחֶבְרָה הַמְטַפֶּלֶת בִּקְבוּרַת מֵתִים.

– סָבָא קַדִּישָׁא°, כִּנּוּי לְאַדְמוֹ״ר יָשִׁישׁ בְּפִי הַ״חֲסִידִים".

– עִירִין קַדִּישִׁין^ [על־פי דניאל ד יד: "בִּגְזֵרַת עִירִין... וּמֵאמַר קַדִּישִׁין"] מַלְאָכִים קְדוֹשִׁים: "בִּצְבָאוֹת בְּרִבְבוֹת בִּשְׂרָפִים, בְּעִירִין וְקַדִּישִׁין" (ינאי, רמב). "עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא" (יה ריבון, זמירות ליל שבת).

– אִמָּא קַדִּישְׁתָּא°, כִּנּוּי לְאִמּוֹ שֶׁל יֵשׁוּ בֶּאֱמוּנַת הַנּוֹצְרִים: "וְעַד מְצוּיֵי דָּמֶיהָ שֶׁל אִמָּא קַדִּישְׁתָּא" (שלונסקי, תר׳ בבל 64).

קֹדֶל* ז׳ [ארמית: עורף] 1, עֹרֶף: "שֶׁהִמְרוּ עַל הַיָּם וְהָפְכוּ קֹדֶל" (מדרש הגדול, דברים א א). "פְּשׁוּטָה מְעִילֵיךְ, פְּרוּעָה קָדְלֵיךְ" (פיוטים, סידור 743). "גּוֹי מִצְרִי... בַּעַל כְּתֵפַיִם רְחָבוֹת, כֶּרֶס גְּדוֹלָה וְקֹדֶל אָדֹם" (קבק, במשעול 258). 2, [ארמית] שֻׁמַּן הָעֹרֶף: "חָמֵי קֹדֶל דִּבְרֵיהּ דַּעֲמְרָם" (רְאֵה עָרְפּוֹ שֶׁל בֶּן־עַמְרָם!) (שמות רבה נא). — [קָדֶל־, קְדָלִים, קָדְלֵי־]

– קָדְלֵי דַּחֲזִירֵי* (מגילה יג.), קָתְלֵי חֲזִיר, שֻׁמַּן־הַחֲזִיר: "שְׁמֵנִים כְּקֹדֶל שֶׁל חֲזִירִים" (שלונסקי, תר׳ קולא 210).

קדם [אכדית: kudmu קדם; ארמית: קְדָם; אוגריתית: קדם; ערבית: קַדַםַ; וכן בלשונות שמיות אחרות]

~ פָּע׳ **קָדַם*** פ״ע 1, הָיָה לִפְנֵי אַחֵר, הָיָה רִאשׁוֹן בִּזְמַן: "כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ – חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ – אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת" (אבות ג ט). "יַתּוּשׁ קְדָמְךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית" (סנהדרין לח.). "אִם זָכָה אָדָם אוֹמְרִים לוֹ: אַתָּה קָדַמְתָּ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְאִם לָאו – אוֹמְרִים לוֹ: זְבוּב קְדָמְךָ, יַתּוּשׁ קְדָמְךָ, שִׁלְשׁוּל זֶה קְדָמְךָ" (בראשית רבה ח). "כַּמָּה קָדְמוּ לַיּוֹם הַהוּא לֵילוֹת אֵין שֵׁנָה!" (ביאליק, אלמנות). 2, נִזְדָּרֵז וְעָשָׂה דְּבַר־מָה לִפְנֵי אַחֵר: "מִיָּמַי לֹא קְדָמַנִי אָדָם לְבֵית־הַכְּנֶסֶת" (ירושלמי תעניות סז א). "כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן – זָכָה" (בבא קמא ג ב). 3, הָיָה לוֹ יִתְרוֹן עַל־, הָיְתָה לוֹ זְכוּת קְדִימָה: "סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא... בֵּן קוֹדֵם לְבַת... בַּת קוֹדֶמֶת לָאַחִין" (בבא בתרא ח ב). "הַמַּעֲשֶׂה קוֹדֵם לַתַּלְמוּד" (ירושלמי חגיגה עו ג). — [לִקְדֹּם לְ־; קוֹדֵם, קָדוּם, יִקְדֹּם]

~ פִּע׳ **קִדֵּם** פי״ע 1°, זֵרֵז, גָּרַם הִתְקַדְּמוּת, הִצְעִיד קָדִימָה: עָשִׂינוּ הַכֹּל כְּדֵי לְקַדֵּם אֶת הַמַּשָּׂא־וְהַמַּתָּן. 2, קִבֵּל אֶת פְּנֵי פְלוֹנִי: "וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ" (תהלים פח יד). "כִּי לֹא קִדְּמוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם" (נחמיה יג ב). "בַּמָּה נְקַדֵּם יוֹם יָבוֹא?" (ביאליק, שחה). רֹאשׁ־הָעִיר קִדֵּם אֶת הָאוֹרְחִים בְּבִרְכַּת "בְּרוּכִים הַבָּאִים". 3*, בָּא לִפְנֵי פְלוֹנִי, הָיָה קוֹדֵם לוֹ: "רָאוּי הָיָה עֶזְרָא שֶׁתִּנָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אִלְמָלֵא קִדְּמוֹ מֹשֶׁה" (סנהדרין כא:). "אַל תִּתְמַהְמַהּ, אַל תְּאַחֵר, שֶׁמָּא יְקַדֶּמְךָ אַחֵר" (ביאליק, אחת שתים). "מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא יְקַדְּמֵנִי אַחֵר" (עגנון, כלה פג).

4, פ״ע נִזְדָּרֵז, מִהֵר לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: "עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה" (יונה ד ב). [וראה עוד להלן] — [לְקַדֵּם, מְקַדֵּם, יְקַדֵּם]

~ פֻּע׳ **קֻדַּם°**, 1, זֹרַז, הֻצְעַד קָדִימָה: הַמַּשָּׂא־וְהַמַּתָּן קֻדַּם בְּהִשְׁתַּדְּלוּת הַמְתַוֵּךְ. 2, נִתְקַבֵּל: "יְקֻדַּם עַל־כֵּן בִּבְרָכָה מַעֲשֵׂה אַבְרָהָם־יוֹסֵף שְׁטֵיבֶּל" (ברנר, ג 497). — [מְקֻדָּם, יְקֻדַּם]

~ הִתְ׳ **הִתְקַדֵּם^**, 1°, הָלַךְ קָדִימָה, הָלַךְ לְפָנִים: קְבוּצַת הַמְטַיְּלִים הִתְקַדְּמָה הַרְבֵּה. 2^ [בהשאלה] הִתְפַּתֵּחַ, עָשָׂה חַיִל: "וּבְהִתְקַדֵּם בֵּרוּר אֵלּוּ הַשִּׁבְעָה דְּבָרִים בְּדַעַת הַחוֹטֵא תִּתָּכֵן מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה מֵעֲוֹנוֹתָיו" (חובות הלבבות, התשובה ג). הַתַּלְמִיד הִתְקַדֵּם יָפֶה בְּלִמּוּדָיו. הַמּוֹסָד הִתְקַדֵּם. 3° [בתחום החברתי־המדיני] הָיָה פְּרוֹגְרֶסִיבִי, לֹא הָיָה שַׁמְרָן אוֹ רֵיאַקְצְיוֹנֶר: מִפְלָגָה מִתְקַדֶּמֶת. פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל הַשְׁקָפוֹת מִתְקַדְּמוֹת. —[לְהִתְקַדֵּם, מִתְקַדֵּם, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִקְדִּים** פי״ע 1*, עָשָׂה דְּבַר־מָה לִפְנֵי דָּבָר אַחֵר: "אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן" (דמאי א ד). "הִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע" (שבת פח.). 2, עָשָׂה דְּבַר־מָה קֹדֶם הַזְּמַן הַקָּבוּעַ: "הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה" (עמוס ט י). "מַקְדִּימִין לוֹ שְׂכָרוֹ" (ירושלמי סוטה כב ד). "מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים" (ירושלמי מגילה ע ד). הִקְדַּמְתִּי לָבוֹא לַמִּשְׂרָד. הַלֹּוֶה הִקְדִּים אֶת פֵּרָעוֹן חוֹבוֹ. 3^, אָמַר אוֹ כָּתַב דִּבְרֵי הַקְדָּמָה לְמַשֶּׁהוּ, פָּתַח בִּדְבָרִים: "וּכְבָר קִבֵּץ הַכָּתוּב כָּל מַה שֶּׁהִקְדַּמְנוּ זִכְרוֹ מִמּוּסַר הַחוּשִׁים" (חובות הלבבות, הפרישות ח). הַסּוֹפֵר הִקְדִּים דִּבְרֵי מָבוֹא לְסִפְרוֹ. 4*, הִקְבִּיל פְּנֵי פְלוֹנִי, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "שֶׁרָאָה פַּרְעֹה שִׁבְעַת שֶׁהָיָה יוֹצֵא הַמַּיְמָה מֹשֶׁה מַקְדִּימוֹ בַּדֶּרֶךְ" (שמות רבה יב). "רָאָה בְּנֵי־אָדָם שֶׁהֵם מַקְדִּימִין אוֹתוֹ מִכָּל כְּרַךְ וּכְרַךְ" (מגילת תענית יא). — [לְהַקְדִּים אֶת־, לְ־; מַקְדִּים, יַ־]

~ הָפְ׳ **הֻקְדַּם***, 1^, נַעֲשָׂה קֹדֶם לַמּוֹעֵד שֶׁנִּקְבַּע: "עַד לֹא יִנָּתְנוּ לְטִבְחָה כְּצֹאן יֻקְדַּם לָהֶם רַחֲמִים וְרָצוֹן" (ינאי, חב). הֻקְדְּמָה שְׁעַת פְּתִיחָתָהּ שֶׁל הַתַּעֲרוּכָה. הֻקְדַּם פֵּרָעוֹן הַחוֹב. 2°, בָּא לִפְנֵי דָבָר אַחֵר, הָיָה קֹדֶם לְאַחֵר: "אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה" (פסחים ו:). 3°, נִתַּן בָּרֹאשׁ, בָּא בִּתְחִלַּת מַשֶּׁהוּ: לַסֵּפֶר הֻקְדַּם מָבוֹא מְפֹרָט. — [מֻקְדָּם, יֻקְדַּם]

– כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה* [על־פי כתובות ח ז ועוד], 1*, מֵימְרָה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַזָּרִיז: מִי שֶׁהוּא זָרִיז וְאֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַמַּעֲשֶׂה, סוֹפוֹ שֶׁהוּא נִשְׂכָּר. 2° [בהשאלה] דִּבּוּר שֶׁל זֵרוּז לַלָּקוֹחוֹת בְּעִנְיָנִים עִסְקִיִּים: "בְּמַחְסָנֵנוּ נִשְׁאֲרָה כַּמּוּת קְטַנָּה שֶׁל סְחוֹרוֹת בִּמְחִיר מוּזָל – וְכָל הַקּוֹדֵם זָכָה!" (מודעה מסחרית).

– תְּנַאי קוֹדֵם* [קיצור המימרה בגיטין עה. "תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה"] הַנָּחָה יְסוֹדִית, שֶׁבִּלְעָדֶיהָ אֵין תֹּקֶף לָעִנְיָן כֻּלּוֹ: תַּשְׁלוּמֵי הַמִּסִּים הָעִירוֹנִיִּים בְּסֵדֶר הֵם תְּנַאי קוֹדֵם לְהִשְׁתַּתְּפוּת בַּבְּחִירוֹת לָעִירִיָּה.

– תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר קוֹדֵם* (פסחים קיד.). ראה ערך תָּדִיר.

– קִדֵּם אֶת פָּנָיו. 1, הִקְבִּיל אֶת פָּנָיו, יָצָא לִקְרָאתוֹ: "נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה" (תהלים צה ב). נְצִיגֵי הָעִירִיָּה קִדְּמוּ אֶת פְּנֵי הַמִּשְׁלַחַת בְּדִבְרֵי בְּרָכָה. 2, בָּא נֶגֶד פְּלוֹנִי: "קוּמָה ה׳ קַדְּמָה פָנָיו (שֶׁל הָרָשָׁע) הַכְרִיעֵהוּ" (תהלים יז יג). הַצָּבָא קִדֵּם אֶת פְּנֵי הַפּוֹלְשִׁים בְּאֵשׁ עַזָּה.

– קדם את פני הרעה°, נקט אמצעים למניעת בוא הרעה: מחלקת הבריאות חסנה את התושבים בנסיוב מיוחד כדי לקדם את פני המגפה.

– קדמו עיניו אשמורות (תהלים קיט קמח), הקדים להתעורר בלילה.

– הקדים בשלום פלוני*, ברך הראשון את פלוני בברכת שלום: "הוי מקדים בשלום כל אדם" (אבות ד ט).

– הקדים נעשה לנשמע* (עשיה לשמיעה) [על־פי שבת פח. ושם שבחום של ישראל שאמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", שמות כד ז], עשה דבר־מה בזריזות יתרה.

– הקדים קנה לושט*, הכניס את המזון הבלוע לקנה־הנשימה וגרם לעצמו סכנת חנק: "אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבוא לידי סכנה" (תענית ה:).

– הקדים פיו לאזנו° [על־פי הארמית: "עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודניכו", כתובות קיב.], השמיע דברים בטרם שמע את דברי הזולת או את שאלתו: "לא שלט בעצמו והקדים פיו לאזנו" (הזז, היושבת 138).

– הקדים רפואה למכה* [על־פי המימרה: "אין הקדוש־ברוך־הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה", מגלה יג: ועוד], ראה את הנולד והכין מראש אמצעי התגוננות מפני הסכנה העתידה לבוא.

– זריזים מקדימים* [על־פי יומא כח., ושם: "הזריזין מקדימין למצוות"] אדם ער וזריז אינו מחכה לרגע האחרון ואינו מאחר.

– במקדם° תה"פ [בלשון־הדיבור] בהקדם, בעוד מועד: יש להכניס את התשלום במקדם. הדבר יתקים במקדם או במאחר.

– לכל המקדם°, לא לפני מועד מסים, לא קדם מן־: אוכל להחזיר לך את הספר לכל המקדם בעוד שבוע.

– אין מקדם ומאחר בתורה (פסחים ו:). 1*. אחד מן הכללים בדברי התורה: הדברים המספרים בתורה לא תמיד נשמר בהם הסדר הכרונולוגי המדיק, יש והמספר במאחר קודם בזמן. 2° [בהשאלה בדרך־הלצה] אין להדחק בענין פלוני להיות דוקא הראשון, הסדר אינו חשוב כל עקר! 3^, הכרוזה ששמש בית־הכנסת נוהג להכריז בשעת העליות לתורה לפני ה"הקפות", כאומר: אל יתקנא האחד ב"הקפה" של חברו שקדמה לשלו.

– דעה מקדמת°, ראה קדום, דעה קדומה.

– שטר־חוב מקדם* (שביעית י ה), שטר שנרשם בו תאריך קודם לתאריך האמתי שנתנה בו ההלואה.

– תנאי מקדם°, תנאי קודם, תנאי יסודי שבלעדיו לא יכון הענין כלו.

קדםז' [מן קדם] 1. הצד שלפנים, פני דבר, חזית, הפך מן "אחור": "הן קדם אהלך – ואיננו, ואחור – ולא אבין לו" (איוב כג ח). 2. צד מזרח: "ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם" (בראשית ב ח). "ויהי בנסעם מקדם" (בראשית יא ב). "וילקטו אלינו מקדם עד ים חיל גדול לעזרת העם" (ביאליק, למתנדבים). "וצל נופה יפל על קדם ההרים – על פני רכסי מואב" (גורי, פרחי 92). 3. הזמן הקדום, הימים שהיו לפנים: "אביעה חידות מני־קדם" (תהלים עח ב). "חדש ימינו כקדם" (איכה ה כא). "עורי כימי קדם, דורות עולמים" (ישעיה נא ט). "הלא כן נתנה (הארץ) קדם לאבות" (יהודה הלוי, א 12). – [קדם־, קדמה]

– מקדם, מימים קדומים, מלפנים: "מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה?" (ישעיה מה כא). "ומוצאתיו מקדם מימי עולם" (מיכה ה א).

– קדמה, לצד קדם, לצד מזרח: "צפנה ונגבה וקדמה וימה" (בראשית יג יד).

– הררי־קדם (דברים לג טו), כנוי מליצי להרים גדולים ונשאים, הררי־עד.

– בני־קדם, כנוי לתושבי הארצות השוכנות מזרחית או מזרחית־צפונית לארץ־ישראל (ארם־נהרים, אסיה הקטנה): "וישא רגליו וילך יעקב ארצה בני־קדם" (בראשית כט א). "ויהי האיש ההוא גדול מכל־בני־קדם" (איוב א ג).

– ימי־קדם, 1. הימים הקדמונים, לפנים: "אשר־נשבעת לאבתינו מימי קדם" (מיכה ז כ). 2°, כנוי לתקופה העתיקה בתולדות העמים, התקופה שקדמה לימי־הבינים; היא נחשבת בדרך כלל מסוף התקופה הקדם־היסטורית ועד סוף המאה החמישית לספירה הכללית (בערך עד שנת 476, היא שנת חרבן רומא).

– עמי־הקדם°, כנוי לעמים שחיו ופעלו בתקופה העתיקה של ההיסטוריה, כגון: מצרים, אשור, בבל, הפניקים, הפרסים, היונים, הרומאים, וכן עם־ישראל בתקופותיו העתיקות.

– מימי קדם קדמתה (ישעיה כג ז), מימים קדומים ביותר.

קדם*, קודם תה"פ [מן קדם] 1^. לפני־כן, בזמן שעבר, הפך מן "עתה" או מן "אחר־כך": "שקנאה ממנו אחרי מחאתו ולא קדם" (רבינו גרשום, בבא בתרא לט:). "על השבח דהוה ליה מחיב משעת המכר קדם" (רש"י בבא מציעא טו.). קדם רציתי ועתה שוב איני רוצה. קדם ירד גשם ועכשו הנה פסק. 2*. לפני־, בטרם־: "ארבעים יום קדם יצירת הולד בת־קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני" (סוטה ב.). "וירדו להם גשמים קדם חצות" (תענית ג ס). "כי באו (החקים) לעולם קדם זמנם ורוח מחוקקיהם הקדים להתפתח" (אחד העם, עח). "קדם זמנו מת האיש הזה" (ביאליק, אחרי מותי). "כלום ראיתם מימיכם אדם אוכל קדם התפלה?" (עגנון, כלה כח). [וראה עוד להלן]

– קדם ל־*, קדם ש־*, לפני־, בטרם־: "אין מביאין בכורים קדם לעצרת" (בכורים א ג). "קדם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים" (יבמות כא.).

– קדם לכן*, לפני־כן, לכתחלה: "הקורא קדם לכן לא יצא ידי חובתו" (ירושלמי ברכות ב א). "רואין אותה כמה היתה יפה (כרמו) קדם לכן וכמה היא יפה לאחר מכאן" (בבא קמא נח:).

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. – ז' – זכר; נ' – נקבה; ת' – תואר; תה"פ – תואר הפועל; ת"ז – תואר וזכר;

"לא היה העולם ראוי לבראות קודם לכן" (בראשית רבה ט). קודם לכן נתן הדבר להעשות ועתה – לאו.

– קֹדֶם־כֹּל °, קֹדֶם־לַכֹּל °, לפני הכל, לכל לראש, בטרם נעסק בשאר הענינים: "מוטב שתשתדל, קודם־כל, להתרחק מאותו התקיף" (ביאליק, אריה ו). קודם־כל נברר את הדבר ואחר תוציא עליו משפט.

– מִקֹּדֶם ° לפני־כן, לכתחלה: "שהיה לו מקודם פתח פתוח לו" (רש"י בבא בתרא יא.). "ולא היה רגיל מקודם להקדים לו שלום" (רמב"ם, מלוה ולוה ה יב). הרי אמרתי לך זאת מקודם ולא שמעת לי!

– קָדְמַי °, קָדְמָךְ ° [בלשון־הדיבור] לפני, לפניך: כבר נעשה הדבר קדמך!

– יָפָה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם ° [על־פי מאמר חז"ל: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", אבות ד יז] אין להחמיץ את הדבר, מוטב להקדים בעשיה ולא לדחותה.

קְדַם־ ° מ"י [שאול מן הארמית המקראית: קֳדָם־ לפני, דניאל ב כז ועוד הרבה במקרא ובתרגומים] מלה המצטרפת לשמות ולתארים בהוראה: לפני־, טרם־, טרום־ [בהקבלה ללועזית: -pre]

– קְדַם־הִיסְטוֹרְיָה °, פרֵיהיסטוריה, התקופה הקדומה ביותר בתולדות האנושות שממנה לא הגיעו עדיות בכתב על מהלך החיים ומאורעותיהם.

– קְדַם־הִיסְטוֹרִי °, פריהיסטורי, של התקופה הקדומה ביותר בתולדות האנושות [ראה למעלה].

– חִנּוּךְ קְדַם־מִקְצוֹעִי °, פתוח הכשרים והמימנויות היסודיות של ילדים ונערים כהכנה ללמוד מקצוע בעתיד: חנוך קדם־מקצועי בבית־הספר היסודי.

– קְדַם־צְבָאִי °, שלפני גיל הגיוס לצבא: אמונים קדם־צבאיים של הנוער במסגרת גדנ"ע.

קַדְמָא ° ז' שם אחד מטעמי המקרא, מן המחברים, מקומו מעל לאות המטעמת (א֨). הקדמא יבוא על הרב על המלה שלפני המלה המטעמת ב"אזלא".

– רַגְלֵי קַדְמָא וְאַזְלָא ° (ביאליק) כנוי לרגלים כפופות ומעקמות כלפי פנים (על שום דמיונן לצורות סימני הטעמים הללו, א֨ א֜).

קַדְמָאִי ° ת' [מן קדם] קדום ביותר, קמאי, ראשוני: "כל עצם משטמתה הקדמאית" (שטיינמן, דודאים 115). "תרבות המערב חרגה מן התפיסה הקדמאית הזאת" (קרמר, ריאליזם 122). – [קדמאית, קדמאיים, ־איות]

קַדְמָאֵי * ז' [ארמית] קדמון (ירושלמי ראש השנה נח ב). – [קדמאין]

– קַדְמָאֵי דְקַדְמָאֵי °, ראשוני הראשונים, האנשים שהיו לפנים: "כבר צוחו קדמאי דקדמאי... ולא הועילו" (יל"ג, פרוזה ו).

א. קַדְמָה נ' [צורת־משנה של קֶדֶם] קדם, ראשית, הזמן שעבר, העבר הרחוק: "ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן" (יחזקאל טז נה). "והושבתי אתכם כקדמותיכם" (יחזקאל לו יא). "ולעלז בשמחתך בשובך אלי קדמת נעוריך" (יהודה הלוי, א 57). "ישנה־נא אלי בכל־יקרו חזון קדמת ילדותי" (ביאליק, אחד אחד). "ואני הוא שמקים את העולם מקדמתו השוממה" (טמקין, שירים כו). – [קדמת־, קדמתו]

– קַדְמַת־ תה"פ לפני־, בטרם: "כחציר גגות שקדמת שלף – יבש" (תהלים קכט ו).

– מִימֵי־קֶדֶם קַדְמָתָהּ (ישעיה כג ז), מימים קדומים ביותר.

– מִקַּדְמַת דְּנָה [ארמית: עזרא ה יא], מלפני־כן, מאז ומעולם, משכבר הימים, מימים קדומים ביותר: "כך היה המנהג מקדמת דנה" (סוקולוב, במראות 105). "מלפני אלפי שנים מקדמת דנה" (קלצקין, כתבים 233).

ב. קַדְמָה ° נ' [מן קדם] החלק הקדמי בבנין, במגרש, בתמונה, בבימה וכיוצא בזה. – [קדמת־, קדמות, קדמות־]

א. קִדְמָה °, קִידְמָה נ' [מן קדם; קדימה] התקדמות, הליכה עם הזמן קדימה, פרוגרס: בהתפתחותו של המוסד יש קדמה רבה. כל אדם שואף לקדמה. קדמת המדע בדורות האחרונים. – [קדמת־, קדמתו]

ב. קִדְמָה נ' [צורת־משנה של קֶדֶם] החלק המזרחי, הצד במזרחו של ישוב או של מקום: "חדקל הוא ההלך קדמת אשור" (בראשית ב יד). "ויחנו במכמש קדמת בית און" (שמואל א יג ה). – [קדמת־]

קֵדְמָה תה"פ לצד קדם, מזרחה – ראה קֶדֶם.

קַדְמוֹן תר"ז [מן קדם; ראה גם קַדְמוֹנִי, קָדוּם] 1 *ת' של הזמן העתיק, מימי בראשית, מימים רחוקים ביותר: "אתה חכם וקדמון לכל קדמון" (גבירול, כתר מלכות כא). "שהוא (אלהים) נמצא ושהוא אחד ושהוא קדמון אין לו ראשית" (חובות הלבבות, היחוד י). "קדמון לכל דבר אשר נברא" (יגדל אלהים). "תמונת אדם, הקדמונה ביותר בין דמיות האדם" (ייבין, תולדות הכתב 3). תולדות האדם הקדמון. יצורים קדמונים. 2 ז' כנוי למי שחי בדורות שעברו, בנגוד אל "אחרון": "נשמו אחרנים וקדמנים אחזו שער" (איוב יח כ). "העתיקו קדמונינו ז"ל" (אבן־עזרא, בראשית טז ג). "כל מה שהגיעו דבריהם אלינו מן הקדמונים שעברו" (חובות הלבבות, עבודת ה' ז). קדמונים ואחרונים במפרשי המקרא. 3 ת' מזרחי: "ויוצאים אל־הגלילה הקדמונה" (יחזקאל מז ח). – [קדמונה, ־נים, ־ות]

– קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם * (בראשית רבה לח), כנוי לאלהים בורא העולם, שהיה בטרם נברא העולם.

– הָאָדָם הַקַּדְמוֹן, 1 ° [במדע] כנוי לכל אחד מן היצורים האנושיים הפרימיטיביים שחיו על־פני האדמה בתקופות קדומות ביותר, כגון: בתקופת האבן. 2 * [בספרות־הקבלה, על־פי הארמית: "אדם קדמאה" – אדם הראשון] כנוי להתגלמות הראשונה של האצילות מן האין־סוף, הכח הקדום העליון.

– יָמִים קַדְמוֹנִים, ימי־הקדם, הימים שעברו: "אשר־דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל" (יחזקאל לח יז).

קַדְמוֹנוּת° נ׳ [מִן קַדְמוֹן] רִאשׁוֹנוּת, עַתִּיקוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר קַדְמוֹן וְעַתִּיק: הַחוֹקְרִים הֵטִּילוּ סָפֵק בְּקַדְמוֹנוּת הַתַּגְלִית הָאַרְכֵיאוֹלוֹגִית. קַדְמוֹנוּת הַמְּגִלּוֹת הַגְּנוּזוֹת. – [קַדְמוֹנוּת־]

קַדְמוֹנִי ת׳ [צוּרַת־מִשְׁנֶה שֶׁל קַדְמוֹן] 1, מִזְרָחִי, שֶׁבְּצַד מִזְרָח: "שַׁעַר בֵּית־ה׳ הַקַּדְמוֹנִי–הַפּוֹנֶה קָדִימָה" (יחזקאל יא א). 2, קַדְמוֹן, עַתִּיק, שֶׁמִּן הֶעָבָר הָרָחוֹק: "כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת" (מלאכי ג ד). "וְהָרוּחַ הַקַּדְמוֹנִי הַזֶּה, הַמִּתְעוֹרֵר לִתְחִיָּה, הֶחֱיָה גַּם אֶת הָרַעְיוֹן הַקַּדְמוֹנִי" (אחד העם, פ). "אֲדָמָה קַדְמוֹנִית וְדוֹמֶמֶת" (גורי, פרחי 64). – [קַדְמוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

– **אָדָם הַקַּדְמוֹנִי***, אָדָם הָרִאשׁוֹן: "אָדָם הַקַּדְמוֹנִי שֶׁהוּא הָיָה רֹאשׁ לְכָל בְּנֵי־אָדָם" (בראשית רבה כב).

– **הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי** (זכריה יד ח), כִּנּוּי לְיָם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, לְהַבְדִּיל מִן "הַיָּם הָאַחֲרוֹן" (הַתִּיכוֹן).

– **מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי**, מָשָׁל עַתִּיק, מָשָׁל מִימֵי־הַקֶּדֶם: "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי: מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע" (שמואל א כד יג).

– **נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי**, 1*, הַנָּחָשׁ שֶׁהִשִּׁיא אֶת חַוָּה וְאָדָם לַחֵטְא, לְפִי הַמְסֻפָּר בִּבְרֵאשִׁית: "בָּא נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי לִתְבֹּעַ דִּינוֹ שֶׁל הֶבֶל" (בראשית רבה כב). 2ˆ, כִּנּוּי בְּסִפְרוּת־הַקַּבָּלָה לַחֵטְא הָרִאשׁוֹנִי, מְקוֹר הַחֵטְא, אֲבִי הַטֻּמְאָה.

– **קַדְמוֹנִיּוֹת** נ״ר 1, דְּבָרִים שֶׁקָּרוּ בִּימֵי־קֶדֶם, קוֹרוֹת הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ: "אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ" (ישעיה מג יח). 2°, חַיֵּי שֶׁל יָמִים קְדוּמִים: חוֹקֵר קַדְמוֹנִיּוֹת. קַדְמוֹנִיּוֹת יִשְׂרָאֵל.

– **קַדְמוֹנִיּוֹת הַיְּהוּדִים**ˆ, שְׁמוֹ הָעִבְרִי שֶׁל חִבּוּרוֹ הַנּוֹדָע שֶׁל יוֹסֵף בֶּן־מַתִּתְיָהוּ (פְלַוְיוּס) שֶׁנִּכְתַּב יְוָנִית: אַרְכֵיאוֹלוֹגְיָה וְקוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל מִימֵי הַקֶּדֶם וְעַד רֵאשִׁית הַמֶּרֶד בְּרוֹמָא (שְׁנַת 66 לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית); "קַדְמוֹנִיּוֹת הַיְּהוּדִים" הוּא אַחַד הַמְּקוֹרוֹת הַחֲשׁוּבִים לְתוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל וּלְחֵקֶר אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

קַדְמוֹנִיּוֹת° נ׳ רְאֵה קַדְמוֹנוּת.

קַדְמוּתˆ נ׳ [מִן קֶדֶם; אֲרָמִית: קַדְמוּתָא] 1, הַמַּצָּב הַקּוֹדֵם, הֶעָבָר: "שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ" (רש״י שמות ז כה). "לִבְנוֹת אֶת הֲרִיסוֹתֶיהָ וּלְהַחֲזִיר אוֹתָהּ לְקַדְמוּתָהּ" (עגנון, כלה קנג). 2, עַתִּיקוּת רִאשׁוֹנוּת, הֱיוֹת מִבְּרֵאשִׁית: "אֲנִי מַאֲמִין בְּחִדּוּשׁ הַנִּבְרָאוֹת וּבְקַדְמוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ" (כוזרי, א ד). "צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ, מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמוּתוֹ" (יגדל אלהים). "שָׂפָה... שֶׁיָּנְקָה אֶת כֹּחַ קִיּוּמָהּ לֹא מִקַּדְמוּת הָאֻמָּה" (ברקוביץ, הראשונים רנא). קַדְמוּתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם. [קַדְמוּת־]

קִדְמִיˆ ת׳ [מִן קֶדֶם] הַנִּמְצָא מִלְּפָנִים, הַפּוֹנֶה לְצַד הַפָּנִים, בְּנִגּוּד אֶל "אֲחוֹרִי": דֶּלֶת קִדְמִית. רַגְלַיִם קִדְמִיּוֹת וְרַגְלַיִם אֲחוֹרִיּוֹת. – [קִדְמִית, קִדְמִיִּים, ־מִיּוֹת]

קְדָמִי° ת׳ [מִן קֶדֶם־] פְּרֶלִימִינָרִי, מֻקְדָּם, שֶׁקּוֹדֵם לְמַשֶּׁהוּ: הִתְיַעֲצוּת קְדָמִית לִפְנֵי הַיְשִׁיבָה. בֵּרוּרִים קְדָמִיִּים. – [קְדָמִית, קְדָמִיִּים, ־מִיּוֹת]

קַדְמִיּוּם◊ ז׳ [מְיוּנִית: kadmia אֶבֶן] מַתֶּכֶת רַכָּה, נִתֶּנֶת לְרִקּוּעַ, בַּעֲלַת צֶבַע לָבָן־אָפֹר, מְצוּיָה לָרֹב בַּטֶּבַע בְּתוֹךְ מִינֵרָלִים שֶׁל אָבָץ. לַקַּדְמִיּוּם שִׁמּוּשׁ רַב בַּהֲכָנַת סַגָּנִים עִם מַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת הַמִּצְטַיְּנוֹת בִּנְקֻדַּת־הַתָּכָה נְמוּכָה. הָאִיזוֹטוֹפּ שֶׁל קַדְמִיּוּם 113 מִצְטַיֵּן בִּתְכוּנַת בְּלִיעַת נֵיטְרוֹנִים, וְלָכֵן שִׁמּוּשׁ רַב לוֹ בְּוִסּוּת פְּעֻלָּתָם שֶׁל רֵיאַקְטוֹרִים אֲטוֹמִיִּים. לְמִלְחֵי קַדְמִיּוּם חֲשִׁיבוּת רַבָּה בַּהֲכָנַת צְבָעִים צְהֻבִּים, בְּתַעֲשִׂיַּת זְכוּכִית צִבְעוֹנִית וּבְצִלּוּם (Cadmium, סִימָן כִּימִי Cd, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 112.4).

קַדְמָן° ז׳ [מִן קדם] 1 [בְּמִשְׂחֲקֵי טֶנִּיס] שַׂחְקָן שֶׁמְּקוֹמוֹ בַּחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁלִּפְנֵי רֶשֶׁת הַטֶּנִּיס. 2, בַּעַל דֵּעוֹת מִתְקַדְּמוֹת, פְּרוֹגְרֶסִיבִי (שרת, באסיה 37). – [קַדְמָנִית, קַדְמָנִים, ־נִיּוֹת]

קְדֹמֶת°, קִידוֹמֶת נ׳ [מִן קדם] תְּחִלִּית, פְּרֶפִיקְס, אוֹת אַחַת אוֹ אוֹתִיּוֹת בְּנוֹת הֲבָרָה אַחַת אוֹ הֲבָרוֹת אֲחָדוֹת שֶׁמּוּשָׂיוֹת הַמִּצְטָרְפוֹת אֶל הַשֹּׁרֶשׁ בְּרֹאשׁוֹ, כְּגוֹן: "הִתְ" בְּבִנְיַן הִתְפַּעֵל, אוֹתִיּוֹת אית״ן בֶּעָתִיד (אֶשְׁמֹר, יִשְׁמֹר, תִּשְׁמֹר, נִשְׁמֹר). – [קְדֹמֶת־, קְדָמְתּוֹ; קְדוֹמוֹת]

קָדֶנְצָה◊ נ׳ [מִלָּטִינִית: cadens נוֹפֵל; אִיטַלְקִית: cadénza (-entis)] [בְּמוּסִיקָה] תֵּנַח, סִיּוּם, מַהֲלָךְ אַקּוֹרְדִּים הַמְּסַיְּמִים יְצִירָה מוּסִיקָלִית, קֶטַע לִפְנֵי גְּמַר פֶּרֶק בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית בְּיִחוּד לִנְגִינַת סוֹלוֹ: הַנַּגָּן בִּצַּע בְּהַצְלָחָה רַבָּה אֶת הַקָּדֶנְצָה הַמְּסֻבֶּכֶת. – [קָדֶנְצוֹת]

קָדֶנְצְיָה◊ נ׳ [בְּהַשְׁאָלָה מִן קָדֶנְצָה] [בִּמְדִינִיּוּת וּבְצִבּוּרִיּוּת] תְּקוּפָה קְצוּבָה לִפְעֻלָּתָהּ וּלְשִׁלְטוֹנָהּ שֶׁל רָשׁוּת נִבְחֶרֶת: רֹאשׁ־הָעִיר הוֹדִיעַ כִּי יַמְשִׁיךְ בְּתָכְנִית פְּעֻלָּתוֹ עַד סוֹף הַקָּדֶנְצְיָה הַנּוֹכְחִית שֶׁל מוֹעֶצֶת־הָעִיר. – [קָדֶנְצְיוֹת]

קָדַסְטֶר◊ ז׳ [צָרְפָתִית: cadastre] מְדִידָה כְּלָלִית מְדֻיֶּקֶת שֶׁל הַקַּרְקָעוֹת בַּמְּדִינָה וְרִשּׁוּמָן בְּסִפְרֵי־הָאֲחֻזָּה, עַל־יְדֵי סִמּוּן כָּל אֵזוֹר, כָּל גּוּשׁ, כָּל חֶלְקָה בְּמִסְפָּר מְסֻיָּם: קָדַסְטֶר לְצָרְכֵי שׁוּמָה שֶׁל הַמַּס. – [קָדַסְטְרִים]

קָדְקֹד, קָדְקוֹד ז׳ [אוּגָרִיתִית: קדקד; אַכָּדִית: qaqqadu; אֲרָמִית: קָדְקֳדָא] 1, גֻּלְגֹּלֶת, הַחֵלֶק הָעֶלְיוֹן שֶׁל הָרֹאשׁ: "בִּרְכֹת אָבִיךָ... תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו" (בראשית מט כו). "יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל־קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד" (תהלים ז יז). "טֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל־קָדְקֳדָם" (סנהדרין ח). 2° [בְּהַנְדָּסָה] נְקֻדַּת הַפְּגִישָׁה שֶׁל קַוִּים יְשָׁרִים הַיּוֹצְרִים זָוִית: לִמְשֻׁלָּשׁ שְׁלֹשָׁה קָדְקֳדִים. – [קָדְקֹד־, קָדְקֳדוֹ... קָדְקָדְכֶם, קָדְקֳדִים, ־דֵי־]

ABC — קָדְקֳדֵי מְשֻׁלָּשׁ

– **קָדְקֳדוֹ שֶׁל מָקוֹם*** [בְּהַשְׁאָלָה] הַחֵלֶק הַגָּבוֹהַּ שֶׁבַּמָּקוֹם: "שֶׁבָּא יִשְׁמָעֵאל מִקָּדְקֳדוֹ שֶׁל מִדְבָּר לִגְמֹל חֶסֶד לְאָבִיו" (בראשית רבה סב).

– **קָדְקֹד־הַצְּמִיחָה**°, הָרִקְמָה הַפְּעִילָה בִּקְצֵה הַשֹּׁרֶשׁ אוֹ הַגִּבְעוֹל שֶׁמִּמֶּנָּה גִּדּוּלוֹ שֶׁל הַצֶּמַח לְאָרְכּוֹ.

– **נְקֻדַּת־קָדְקֹד**°, זֵנִית, הַנְּקֻדָּה בַּשָּׁמַיִם הַנִּמְצֵאת בְּדִיּוּק מֵעַל לְרֹאשׁוֹ שֶׁל הַצּוֹפֶה, הִיא נְקֻדַּת־הַחִתּוּךְ שֶׁל הָאֲנָךְ בִּמְקוֹם הַתַּצְפִּית עִם כַּדּוּר־הַשָּׁמַיִם בָּאֵינְסוֹף.

– **מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ**, כֻּלּוֹ, בְּכָל אֵיבְרֵי גּוּפוֹ: "וַיַּךְ אֶת־אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ" (איוב ב ז). הַחַיָּלִים יָצְאוּ לַחֲזִית חֲמוּשִׁים מִכַּף רַגְלָם וְעַד קָדְקֳדָם.

– אֵין לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ*, דִּבּוּר שֶׁל גְּנַאי עַל אָדָם חֲסַר־דֵּעָה, אוֹ עַל מַקְשָׁן שֶׁאֵין טַעַם לִדְבָרָיו: "כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁאֵין לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ" (מנחות פּ:). [ובחיוב:]

– יֵשׁ לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ°, הוּא מֵבִין עִנְיָן כַּהֲלָכָה: "קַל לְהָבִין לְמִי שֶׁיֵּשׁ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ כַּמָּה גְּדוֹלָה הַתְּמִיהָה בְּעֵינֵינוּ" (מנדלי מו"ס, תח). "מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֹחַ בְּקָדְקֳדוֹ נִזְהָר" (עגנון, אורח 31).

– הִכָּה עַל קָדְקֳדוֹ שֶׁל דָּבָר° [בהשאלה] סָתַר וּבִטֵּל דָּבָר: "וּכְבָר הִכָּה אַבּוּנַצְר אַלְפַרַאבִּי עַל קָדְקֹד זֹאת הַהַקְדָּמָה" (מורה נבוכים א עד). וּכְבָר הִכָּה אַבּוּחַמֵּד עַל קָדְקֹד זֹאת הַסְּבָרָא וְאָמַר כִּי אֵלּוּ אֵינָם אֶלָּא בְּחִינוֹת שִׂכְלִיּוֹת" (אלבו, עיקרים 215).

קדקד [בחיקוי לקול התרנגולת: קד... קד...]

~ פִּעֵ' קִדְקֵד° פ"ע קִרְקֵר, הִשְׁמִיעַ קוֹל כְּעֵין: קַד... קַד...: "תַּרְנְגֹלֶת מְקַדְקֶדֶת בֶּחָצֵר" (פיכמן, איילת העמק 14). — [לְקַדְקֵד, מְקַדְקֵד, יְקַדְקֵד]

קָדְקֳדִי° ת' [מן קָדְקֹד] [בהנדסה] שֶׁל הַקָּדְקֹד, הַנִּמְצָא לְיַד הַקָּדְקֹד: זָוִיּוֹת קָדְקֳדִיּוֹת [ראה להלן] — [קָדְקֳדִית, קָדְקֳדִיִּים, קָדְקֳדִיּוֹת]

זויות קדקדיות

– זָוִיּוֹת קָדְקֳדִיּוֹת°, שְׁתֵּי זָוִיּוֹת שֶׁאַחַת מֵהֶן נוֹצְרָה עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת צַלְעוֹתֶיהָ שֶׁל הַזָּוִית הָאַחֶרֶת מֵעֵבֶר לַקָּדְקֹד (בְּצִיּוּר: הַזָּוִיּוֹת K וְ־L). זָוִיּוֹת קָדְקֳדִיּוֹת שָׁווֹת זוֹ לָזוֹ.

קִדְקוּד°, קִידְקוּד ז' [מן קידקד, קִדְקֵד] קִרְקוּר, קְרִיאַת הַתַּרְנְגֹלֶת: "הַתַּרְנְגוֹלוֹת... נָסוּ בִּנְפְנוּף כְּנָפַיִם וּבְקִדְקוּד קוֹלָנִי" (תלמי, 'דבר' 1951). — [קִדְקוּד־, קִדְקוּדִים, קִדְקוּדֵי־]

א. קדר [ערבית: קַדִ'רַ היה מלוכלך]

~ פָּע' קָדַר פ"ע 1. חָשַׁךְ, הִשְׁחִיר, כָּהָה: "שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם" (יואל ב י). "וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם" (מיכה ג ו). "קָדְרוּ שָׁמָיו וְיֶחְמְרוּ מֵימָיו" (יהודה הלוי, א 28). "וְרָעַד זֹהַר הָרָקִיעַ וְקָדַר פִּתְאֹם בִּיגוֹנְכֶם" (ביאליק, ידעתי). 2 [בהשאלה] נָחָה עָלָיו רוּחַ עֶצֶב אוֹ רֹגֶז: "עַל שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי, קָדַרְתִּי" (ירמיה ח כא). "לָמָּה־קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב" (תהלים מב י). פָּנָיו קָדְרוּ מִזַּעַם. — [לִקְדֹּר, קוֹדֵר, יִקְדַּר]

~ נִפ' נִקְדַּר°, נַעֲשָׂה קוֹדֵר וְכֵהֶה, הָאֳפַל: "(הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ) בְּהִקָּדְרָם עַתָּה, בְּחֹשֶׁךְ זֶה אֲשֶׁר קָרָה" (הנגיד, דיואן 267). "לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו וְלֹא יִקָּדְרוּ שָׁמָיו" (יהודה הלוי, ג 145). "מְאוֹרוֹת נֶחְשָׁכִים וְהָיוּ נִקְדָּרִים" (קפרון, לפי שירמן א 44). "גַּם יָדַע הַלְּבָנָה לָמָּה נִקְדְּרָה" (אברהם אבן־עזרא, שמות כ א). — [לְהִקָּדֵר, נִקְדָּר, יִקָּדֵר]

~ פִּע' קִדֵּר°, נִקְדַּר, חָשַׁךְ: "צֵא מֵחֲדָרְךָ וְתִרְאֶה שַׁחַק מְקַדֵּר בְּעָבִים" (הנגיד, דיואן 295). — [מְקַדֵּר, יְקַדֵּר]

~ הת' הִתְקַדֵּר, הִשְׁחִיר, כֻּסָּה אֹפֶל: "וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל" (מלכים א יח מה). "וְיִתְקַדְּרוּ שָׁמַי וְאָסְפוּ נָגְהָם יְרֵחַי" (יהודה הלוי, ד 134). "הִתְקַדְּרוּ בְּעָנָן בְּכִי שָׁמַי" (חריזי, תחכמוני ט 104). — [לְהִתְקַדֵּר, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִקְדִּיר פיו"ע 1 פ"י הֶאֱפִיל, הֶחֱשִׁיךְ: "וְכִסֵּיתִי בְכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם" (יחזקאל לב ז). "כָּבוֹד נָסַע מִגְּבוּלוֹ וְהִקְדִּירוּ וְהֶאֱפִילוּ" (גנזי שכטר, ג 148). "מִי הִקְדִּיר עֲלֵיכֶם עַפְעַפֵּי שַׁחַר?" (ביאליק, ראיתיכם). הָעֲנָנִים הַכְּבֵדִים הִקְדִּירוּ אֶת פְּנֵי הַשָּׁמַיִם. 2° פ"ע נַעֲשָׂה קוֹדֵר וְחָשֵׁךְ: "הַיַּעַר הָרוֹנֵן... הִקְדִּיר עִם בּוֹא הַלַּיְלָה, נִזְדַּעֵף וְנִתְמַלֵּא אֵדֵי חֹנֶק" (בארון, פרשיות 208). — [לְהַקְדִּיר, מַקְדִּיר, יַ־]

~ הָפ' הֻקְדַּר, הָחְשַׁךְ, הָאֳפַל: "אוֹר יוֹם בְּיוֹם הֻקְדַּר" (הנגיד, דיואן 267). הַשָּׁמַיִם הֻקְדְּרוּ בַּעֲנָנִים כְּבֵדִים. — [מֻקְדָּר, יֻקְדַּר]

– הָלַךְ קוֹדֵר°, ראה ערך קוֹדֵר.

– הִקְדִּיר מִצְחוֹ°, זָעַף וְרָגַז: "וְשָׁטוּ מֵעָלָיו בְּחִפָּזוֹן וְהִקְדִּירוּ מִצְחָם" (ביאליק, מגילת ח).

– הִקְדִּירוּ פָּנָיו*, פָּנָיו הִשְׁחִירוּ מִצַּעַר, שָׁרְתָה עָלָיו רוּחַ עֶצֶב: "הָיוּ פָּנָיו שֶׁל רַבִּי מַקְדִּירוֹת" (ירושלמי שבת יב ג). "קוֹמָתָן (שֶׁל הָרְשָׁעִים) כְּפוּפָה וּפְנֵיהֶם מַקְדִּירוֹת לֶעָתִיד לָבוֹא" (בראשית רבה יב).

– הִקְדִּיר אֶת פְּנֵי פְּלוֹנִי*, צִעֵר וְהֶעֱצִיב אֶת פְּלוֹנִי: "רֹעַ אִשָּׁה יַשְׁחִיר מַרְאֵה אִישׁ וְיַקְדִּיר פָּנָיו כְּדוֹב" (בן־סירא כה כ).

ב. קדר [נוסח אחר של ב. קדד]

~ פִּע' קִדֵּר* פ"י קִדֵּד, חָתַךְ, גָּזַר: "קוֹדֵר אֶת הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן (בְּסִפְרֵי הַמִּינִים) וְגוֹנְזָן" (שבת קטז.). "נִתַּן לָנוּ לַחְשֹׁל וּלְקַדֵּר בְּשִׁכְבוֹת תַּחְתִּיּוֹת" (קלצקין, כתבים 170). "חוֹצֶבֶת בִּנְקִיקִים וְקוֹדֶרֶת בִּסְלָעִים" (ביאליק, שירתנו). — [לְקַדֵּר, קוֹדֵר, יְקַדֵּר]

קדר על האובנים

קַדָּר* ז' [אולי מן ב. קדר; ראה קְדֵרָה] יוֹצֵר חֶרֶס, אֻמָּן הָעוֹשֶׂה סִירִים וּקְדֵרוֹת מֵחֹמֶר (חגיגה ג ח). — [קַדַּר־, קַדָּרִים, קַדָּרֵי־]

קֵדָר ש"פ וז' [אולי מן א.קדר] 1 [במקרא] שְׁמוֹ שֶׁל בֶּן־יִשְׁמָעֵאל (בראשית כה יג), וְכֵן שֶׁל הַשֵּׁבֶט מִיּוֹצְאֵי יִשְׁמָעֵאל, עַרְבִי: "עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר" (יחזקאל כז כא). "שְׁחוֹרָה אֲנִי... כְּאָהֳלֵי קֵדָר" (שיר השירים א ה). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי רוֹוֵחַ בַּסִּפְרוּת לְצוֹעֲנִי אוֹ לְטַטְרֵי הַבָּקִי בְּנִחוּשׁ אוֹ בִּכְשָׁפִים: "זֶה אֵינוֹ אֶלָּא מְטֹרָף וְטָעוּן הוֹלָכָה לַקֵּדָר, לַיִּדְּעוֹנִי וּמְלַחֵשׁ" (מנדלי מו"ס, עד). "נָסַעְתָּה אֶל כַּמָּה צַדִּיקִים וּלְהַבְדִּיל בַּקֵּדָר שָׁאֲלָה" (כהן, שירים קפז). "שׁוֹאֶלֶת כָּל מִינֵי סְגֻלּוֹת וּרְפוּאוֹת אֲפִלּוּ מִן הַקֵּדָרִים הַזְּקֵנִים" (עגנון, כלה קצח). — [קֵדָרִים]

קֹדֶר°, קֹדֶר° ז' [מן א. קדר] קַדְרוּת, אֲפֵלָה: "לָדַעַת סִבַּת קָדְרוֹ וְחָשְׁכוֹ (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ)" (הרומי, כ 373). "כִּי מְבַקְּשִׁים אֶת אֱלֹהִים בְּלֵיל הַקֹּדֶר לָעִיר" (אביגועם, שירים רטו). — [קֹדֶר־, קָדְרִ־]

קָדֶר°, קָאדֶר ז' [מצרפתית: cadre מסגרת] 1. צֶוֶת שֶׁל אֲנָשִׁים שֶׁקִּבְּלוּ הַכְשָׁרָה לַעֲבוֹדָה בִּתְחוּם מְסֻיָּם (צִבּוּרִי, מִפְלַגְתִּי וְכַדּוֹמֶה). 2 [בצבא] חֶבֶר קָבוּעַ שֶׁל קְצִינֵי מַטֶּה. — [קָדְרִים]

קִדְרָא*, קִידְרָא נ' [ארמית] קְדֵרָה, סִיר [רווח בפתגם הארמי:]

– קִדְרָא דְבֵי שֻׁתָּפֵי לָא חֲמִימָא וְלָא קְרִירָא* (עירובין ג.), סִיר־בִּשּׁוּל שֶׁל שֻׁתָּפִים אֵינוֹ חַם וְאֵינוֹ קַר. כְּלוֹמַר: הַשֻּׁתָּפוּת לֹא תָמִיד טוֹבָה וִיעִילָה הִיא, כִּי בְּדָבָר הַמָּסוּר לְשֻׁתָּפִים אֲחָדִים פְּעָמִים זֶה סוֹמֵךְ עַל זֶה וְנִמְצָא הַדָּבָר מַפְסִיד [ומכאן בקיצור:]

– קִדְרָא דְבֵי־שֻׁתָּפֵי*, עֵסֶק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֻׁתָּפִים אֲחָדִים, עִנְיָן שֶׁאֲחָדִים בּוֹחֲשִׁים בּוֹ.

קְדֵרָה*, קְדֵירָה נ׳ [ארמית: קִדְרָא] סִיר, כְּלִי לְבִשּׁוּל: "קְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר" (שבת טו ד). – [קְדֵרַת־, קְדֵרוֹת, קְדֵרוֹת־]

– מַעֲשֵׂה־קְדֵרָה* (ברכות ו ה), תַּבְשִׁיל, מָזוֹן הַנִּתָּן בְּסִיר לְבִשּׁוּל.

– צִיקֵי־קְדֵרָה* (פסחים נו.), מִינֵי תַּבְלִינִים נוֹזְלִים, כְּגוֹן יַיִן, שֶׁמֶן וְכַדּוֹמֶה הַנִּצּוֹקִים בְּסִיר־הַתַּבְשִׁיל.

– קְדֵרָה־שֶׁל־שֻׁתָּפִים°, כִּנּוּי לְעֵסֶק שֶׁמְּטַפְּלִים בּוֹ שֻׁתָּפִים אֲחָדִים וְאֵין לוֹ סִכּוּיִים לַעֲלוֹת יָפֶה [על־פי הפתגם הארמי "קידרא דבי שותפי וכו׳" – ראה למעלה ערך קִדְרָא]

– בַּקְּדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ נִתְבַּשֵּׁל* (סוטה יא.), הוּא לָקָה בְּעַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁהִלְקָה בּוֹ אֲחֵרִים, הָרָעָה שֶׁזָּמַם לְהָבִיאָהּ עַל אֲחֵרִים בָּאָה עָלָיו.

– נֶהֶפְכוּ (הִשְׁחִירוּ) פָּנָיו כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה* (שבת ל.), תֵּאוּר שֶׁל הַגּוּזְמָה עַל מִי שֶׁנָּחַל חֶרְפָּה.

– שְׁנַיִם הַבּוֹחֲשִׁים בִּקְדֵרָה אַחַת°, שְׁנַיִם הַמִּתְחָרִים בֵּינֵיהֶם תַּחֲרוּת בִּלְתִּי־הוֹגֶנֶת.

– נָפְלָה אֶבֶן עַל הַקְּדֵרָה – אוֹי לַקְּדֵרָה, נָפְלָה הַקְּדֵרָה עַל אֶבֶן – אוֹי לַקְּדֵרָה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אוֹי לַקְּדֵרָה* מְשַׁל חֲכָמִים עַל הַחַלָּשׁ שֶׁהוּא נִפְגָּע וְסוֹבֵל תָּמִיד בְּהִפָּגְשׁוֹ עִם הֶחָזָק (נוסח עברי של הפתגם בארמית, אסתר רבה ז).

– אֵין חָכְמָה לְאִשָּׁה אֶלָּא בִּקְדֵרָה° (ברקוביץ, תר׳ טוביה כז), [על־פי "אין חכמה לאשה אלא בפלך", יומא סו:] מֵימְרָה עֲמָמִית עַל הָאִשָּׁה שֶׁמְּקוֹמָהּ בַּמִּטְבָּח וְאַל לָהּ לְהִתְעָרֵב בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים.

קִדְרוֹן^ ז׳ [מן א. קדר] קַדְרוּת, אֲפֵלָה [ובהשאלה] עַצְבוּת, יָגוֹן: "וּמְעֻוְּתֵי דַּרְכֵּי הַלְבֵּשׁ קִדְרוֹן" (משה אבן־עזרא, קדש צח). "יְהִי אֲשֶׁר יְהִי בֵּיתְךָ כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּקִדְרוֹנוֹ" (למדן, במעלה פח). "הִכַּרְתִּי אֶת בִּכְיֵךְ מָרִיר אֲשֶׁר יַרְעִיף קִדְרוֹן תֵּבֵל" (אבינועם, שירים ע). – [קִדְרוֹן־]

קַדָּרוּת* נ׳ [מן קַדָּר] עֲשִׂיַּת כְּלֵי־חֶרֶס, מְלֶאכֶת הַקַּדָּר: "כְּלֵי קַדָּרוּת" (רות רבה ב). – [קַדָּרוּת־]

קַדְרוּת נ׳ [מן א. קדר] 1. אֹפֶל, שְׁחוֹר, חֹשֶׁךְ: "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" (ישעיה נ ג). "וְשָׁחַק הֶעֱטָה קַדְרוּת וְסַהַר כְּאִלּוּ מֵת" (גבירול, א ז). "וְלֹא תִהְיֶה קַדְרוּת לַלְּבָנָה כִּי אִם בִּהְיוֹתָהּ לְנֹכַח הַשֶּׁמֶשׁ בַּלַּיְלָה" (אברהם אבן־עזרא שמות יב ב). 2^. [ובהשאלה] מָרָה שְׁחוֹרָה, עַצְבוּת, דִּכָּדוּךְ: "אֵיךְ אֶחְדַּל מְמַּתְקֵי וְלִי יָאוּת מְעִיל קַדְרוּת" (יהודה הלוי, ד 148). "בְּשַׁלֶּט בְּבֵית אָבִי דְּמִי קַדְרוּת גְּדוֹלָה" (ביאליק, שירתי). פָּנָיו שֶׁל הָאִישׁ הִבִּיעוּ קַדְרוּת וָזַעַף. – [קַדְרוּת־]

קַדְרִיל° ז׳ [צרפתית: quadrille; מלאטינית: quadra רבוע] 1. רִקּוּד יָשָׁן מַתְאִים לְאַרְבָּעָה זוּגוֹת, זוּג מוּל זוּג. 2. מַנְגִּינָה מַתְאֶמֶת לְרִקּוּד זֶה. 3. מִשְׂחַק קְלָפִים לְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים. – [קַדְרִילִים]

קְדֵרִית°, קְדֵירִית נ׳ [מן קְדֵרָה] קְדֵרָה קְטַנָּה, סִיר קָטָן: "קְדֵרִיּוֹת שֶׁל שַׁמֶּנֶת, כַּדִּים שֶׁל חָלָב" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 192). – [קְדֵרִית־, קְדֵרִיּוֹת]

קְדֹרַנִּית, ראה קְדוֹרַנִּית.

קדשׁ [אוגריתית: קדשׁ; אכדית: qadāšu להזהיר; ארמית: קְדַשׁ; ערבית: קַדֻשׁ טיהר]

~ פָּע׳ **קָדַשׁ** פ״מ 1. הֻפְרַשׁ מִן הַחֹלִין, נַעֲשָׂה קֹדֶשׁ, נוֹעַד לֵאלֹהִים, הֵפֶךְ מִן "טָמֵא": "כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" (שמות כט לז). [ובהשאלה] "וּלְעוֹלָמֵי עַד תִּקְדַּשׁ כָּל דִּמְעָה שֶׁצָּלְלָה בְּיָם דִּמְעָתֵנוּ" (ביאליק, ברכת עם). 2. נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה אוֹ בַּהֲנָאָה: "לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר־תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם" (דברים כב ט) [וראה עוד להלן] – [לִקְדֹּשׁ, קָדוֹשׁ, קְדוֹשָׁה, יִקְדַּשׁ]

~ נִפ׳ **נִקְדַּשׁ**, 1. הֻכַּר כְּקָדוֹשׁ, הִתְגַּלָּה בִּקְדֻשָּׁתוֹ: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב לב). "וַיִּגְבַּהּ ה׳ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה" (ישעיה ה טז). "אַדְמַת קֹדֶשׁ הַמְקֻדֶּשֶׁת... בְּעֶשֶׂר קְדֻשּׁוֹת נִקְדֶּשֶׁת" (ינאי, מד). 2*. נוֹעַד לֵאלֹהִים, הֻפְרַשׁ מִן הַחֹלִין: "בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הֻזְהֲרוּ (בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל) עַל הַבְּכוֹרוֹת לִקָּדֵשׁ וְלֹא קְדָשׁוּ" (בכורות ד:). 3^. נוֹעַד, זֻמַּן: "וְכָל פִּיּוֹת נִקְדְּשׁוּ לְשׁוֹרֵר" (יהודה הלוי, ו 420). 4* [נקדשה אשה] נִשְּׂאָה: "עֲשֵׂה לִי שֵׁירִים נְזָמִים וְטַבָּעוֹת וְאֶקָּדֵשׁ אֲנִי לָךְ" (קידושין מח). – [לְהִקָּדֵשׁ, נִקְדַּשׁ, יִקָּדֵשׁ]

~ פִּע׳ **קִדֵּשׁ** פ״י 1. הִכְרִיז עַל דָּבָר שֶׁהוּא קָדוֹשׁ, הִפְרִישׁ מִן הַחֹל: "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב ג). "וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי" (שמות כט מד). "וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ (אֶת הַמִּשְׁכָּן) וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו" (במדבר ז א). 2. טִהֵר, נִקָּה, הֵסִיר כָּל טֻמְאָה: "לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם" (שמות יט י). "וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא טז יט). "וְטַהֵר וְקַדֵּשׁ עַצְמְךָ מִכָּל אַשְׁמָה וְעָוֹן" (ברכות יז). "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית" (ברכות ס: ובתפילה). 3. נָהַג קְדֻשָּׁה בַּדָּבָר, שָׁמַר עַל קְדֻשָּׁתוֹ: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ ח). "בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת... מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים" (פסחים קיז: וכן בתפילות). 4. יָעַד, הֵכִין, זִמֵּן לְמַטָּרָה מְיֻחֶדֶת: "קַדְּשׁוּ צוֹם, קִרְאוּ עֲצָרָה!" (יואל ב טו). "קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה!" (ירמיה ו ד). "קָרָאתִי לַדְּמָעוֹת, קִדַּשְׁתִּי יוֹם צוֹם" (ביאליק, אגרת קטנה). "קִדְּשׁוּ מַעַרְכוֹת זֶה עַל זֶה" (קרליבך, הודו 236). 5*. אָמַר בִּרְכַּת "קִדּוּשׁ" עַל הַיַּיִן אוֹ עַל הַפַּת בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם־טוֹב: "פּוֹרֵס מַפָּה וּמְקַדֵּשׁ" (פסחים ק.). "קַדֵּשׁ וּרְחַץ" (סימן לסדר ליל פסח). 6*. אֵרֵס אִשָּׁה, עָרַךְ טֶקֶס קִדּוּשִׁין: "אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה" (קידושין מא.). 7*. אָסַר, גָּרַם לְדָבָר שֶׁיְּהֵא אָסוּר לְפִי חֻקֵּי הַדָּת: "הַנּוֹטֵעַ יָרָק בְּכֶרֶם, אוֹ מְקַיֵּם, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ גְּפָנִים" (כלאים ה ה). [וראה עוד להלן] – [לְקַדֵּשׁ אֶת־, מְקַדֵּשׁ, יְקַדֵּשׁ, קַדֵּשׁ!]

~ פֻּע׳ **קֻדַּשׁ**, 1. נִקְבַּע כְּקָדוֹשׁ, הֻפְרַשׁ וְהֻבְדַּל מִן הַחֹל: "וּלְכָל־מוֹעֲדֵי ה׳ הַמְקֻדָּשִׁים" (עזרא ג ה). "אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת" (כלים א ו). "מַיִם מְקֻדָּשִׁים" (פרה ה ג). "שִׁמְךָ יְקֻדַּשׁ בְּעוֹלָמְךָ

מושיע וגואל״ (פיוטים, סידור 689). ״מנהגים המקבלים ומקדשים מדורות שעברו״ (אחד העם, רעא). 2, זמן, נועד: ״אני צויתי למקדשי, גם קראתי גבורי לאפי״ (ישעיה יג ג). ״לא־לך עזיהו להקטיר לה׳ כי לכהנים בני־אהרן המקדשים להקטיר״ (דברי הימים ב כו יח). 3* [קדשה אשה] נשאה אשה: ״המקדש את האשה — על מנת שאין עליה נדרים, ונמצאו עליה נדרים. אינה מקדשת״ (כתובות ז ז). ״הרי את מקדשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל״ (נוסח קידושין). — [מקדש, יקדש]

~ הת׳ התקדש, 1, טהר את עצמו, הרחיק ממנו כל דבר טמאה: ״התקדשו, כי מחר יעשה ה׳ בקרבכם נפלאות״ (יהושע ג ה). 2, נעשה קדוש ומורם מאחרים: ״והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים״ (יחזקאל לח כג). ״יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר״ (תפלה להוצאת ספר התורה בשבת ויום טוב). ״יתגדל ויתקדש שמיה רבא״ (קדיש). 3, התכונן, הכין עצמו: ״התקדשו למחר ואכלתם בשר״ (במדבר יא יח). ״מורים עברים משכילים אשר מראשית נעוריהם יתקדשו ויזמנו לתעודתם הגבוהה״ (אחד העם, לד). 4*, נאסר באכילה או בהנאה: ״מאימתי תבואה מתקדשת? משתשריש״ (כלאים ז ז). — [להתקדש, מת־, ית־]

~ הת׳ הקדיש פ״י 1, הפריש דבר לקדשה, נתן דבר־מה כמתנה לאלהים: ״ואיש כי־יקדש את־ביתו קדש לה׳״ (ויקרא כז יד). ״הקדיש קמה ופדה קמה״ (פאה ד ז). ״המקדיש את נכסיו״ (ערכין ו ה). ״ואקדיש גם תלתלי לשמים״ (ביאליק, מגילת ו). 2° [בהשאלה] מסר דבר משלו למטרה מסימת: ״צריכים היינו להקדיש ראשית פעלתנו לתחית הלבבות״ (אחד העם, יג). ״ולדבר הזה הקדיש עתותיו״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלג). פלוני הקדיש את עצמו למדע ולמחקר. לברור ענין זה נקדיש ישיבה מיחדת. 3, הכיר כקדוש, העריץ וחשב לקדוש: ״את־ה׳ צבאות אתו תקדישו״ (ישעיה ח יג). ״נעריצך ונקדישך״ (קדושה). 4, יעד, קבע: ״ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, נביא לגוים נתתיך״ (ירמיה א ה). ״כי־הכין ה׳ זבח הקדיש קראיו״ (צפניה א ז). 5°, ציין דבר כאות כבוד או ידידות או זכרון למישהו: המשורר הקדיש את קבץ שיריו לרעיתו. — [להקדיש את־, מקדיש, י־]

~ הפ׳ הקדש*, 1*, נתן כמתנת קדש, הפרש כשי לאלהים: ״הרי הם מקדשים לשמים״ (נדרים ה ו). ״קדשים שהקדשו למשכן״ (זבחים יד י). 2°, הכר כקדוש: ״טהר מקדשך ויסד אולמך ותקדש בנו״ (סידור רס״ג, שעט). ״אל נא, לעולם תערץ ולעולם תקדש״ (פיוטים, סידור 613). ״ימים מאז הקדשו לפני אל והתחזקו״ (יהודה הלוי, ז 197). 3° [בהשאלה] נמסר למטרה מסימת: הבית הקדש לבית־מחסה לעניים. כל זמנו של החוקר הקדש לחקר מחוללי המחלה הקשה. לברור הדבר הקדשה ישיבה מיחדת. 4°, נתמנה לתפקיד חשוב: ירמיה הקדש לנביא מילדותו. 5°, צין כשי ידידות והוקרה או כאות זכרון למישהו: הספר הקדש לנשיא ישראל. שיר מקדש לזכר גבורי מלחמת־השחרור. — [מקדש, יקדש]

— קדש עליו היום*, החשיך היום ונכנסה קדשת השבת: ״בני חבורה שהיו מסבין וקדש עליהן היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדשת היום״ (פסחים קב). ״עד שהגיעו לכפר וקדש עליהם היום״ (עגנון, אלו יג).

— קדש אשה*, ארס אשה, בא עמה בברית הארוסין: ״המקדש את האשה״ (כתובות ז ז). ״ראה שהיא חננית וצנועה וקדש אותה כדת״ (עגנון, כלה רצד).

— קדש את בתו לפלוני*, ארס את בתו לאשה לפלוני: ״האיש מקדש את בתו״ (קדושין ב א).

— קדש את החדש*, קבע יום פלוני כראש־חדש על־פי מולד הירח: ״בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו מקדשין אותו״ (ראש השנה ב ז).

— קדש את השם (שם שמים)*, 1*, מסר את נפשו על קדשת אלהים, עשה מעשה רב המוכיח על אמונתו הרבה באלהים ובתורתו: ״יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא״ (סוטה יז). ״ויגדלו כבודי בעולם ויקדשו שמי ברבים״ (ביאליק, כעיר). רבים מן היהודים קדשו את השם בימי רדיפות הדת. 2° [בהשאלה] התמסר בכל נפשו למטרה עלאית מסימת.

— כזה ראה וקדש* [שאול מן ראש־השנה כ. ושם בענין קידוש החודש: כשתראה את הירח כזה — קדש אותו מיד!] ראה את הדגמה שלפניך ועשה בדיוק כמוה, אל תסטה מן ההוראה שקבלת!

— המטרה מקדשת את האמצעים°, ראה ערך מטרה.

— הגיע לפרק האיש מקדש°, ראה ערך פרק.

— קדשה אשה*, נתארסה אשה לאיש כדת וכדין: ״הרי את מקדשת לי״ (קידושין ג א).

— קדש (הקדש*) החדש*, נקבע יום ראש־חדש, הכרז כיום ראשון לחדש על־פי מולד הירח: ״ראש בית־דין אומר: מקדש! וכל העם עונין אחריו: מקדש, מקדש!״ (ראש השנה ב ז). ״להודיע אימתי הקדש ניסן״ (רש״י מגילה ב.).

— התקדשה אשה לפלוני*, נשאה אשה בטקס חפה וקדושין: ״האומר לאשה: התקדשי לי״ (קידושין ב א).

— יתגדל ויתקדש*, ראשיתה של תפלת ״קדיש״.

— התקדש החג, בא יום החג, החלה קדשת החג: ״כליל התקדש־חג״ (ישעיה ל כט). ״בהסבי לסדר עוד באותו הלילה ליל התקדש הפסח״ (ביאליק, תקות). ״ובפרט בהתקדש ליל הושענא רבה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קו).

— הקדיש תשומת־לב ל־°, יחד את מחשבתו ל־, התענין מקרוב ב־: הממשלה הקדישה תשומת־לב רבה לשכון העולים החדשים.

קדש, קודש ז׳ [מן קדש; ארמית: קדשא; ערבית: קדש] 1, תכונתו של הדבר הקדוש, טהר, התעלות מעל לכל טמאה, הפך מן ״חל״: ״ולהבדיל בין הקדש ובין החל״ (ויקרא י י). ״אדמת־קדש״ (שמות ג ה). ״ירושלים עיר הקדש״ (ישעיה נב א). ״הר הקדש״ (ירמיה לא כב). ״שבת־קדש״ (שמות טז כג). ״יום קדש״ (נחמיה י לב). ״ארון־הקדש״ (דברי הימים ב לה ג). [וראה עוד הצירופים להלן]

2, דָּבָר אוֹ מָקוֹם קָדוֹשׁ: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם" (שמות לא יד). "הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא" (יהושע ה טו). 3, כִּנּוּי לְאֹהֶל־מוֹעֵד אוֹ לַמִּקְדָּשׁ (שמות כו לג). – [קָדְשׁ־, קָדְשׁוֹ; קֳדָשִׁים, הַקֳּדָשִׁים, קָדְשֵׁי־, קָדָשָׁיו, קָדְשֵׁיהֶם]

– קֹדֶשׁ לְ־ [על־פי שמות כח לד "קֹדֶשׁ לַה'" ועוד הרבה במקרא, ובשינוי המושא] הַדָּבָר מֻקְדָּשׁ וְנָתוּן כֻּלּוֹ לְ־: כָּל זְמַנּוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר הוּא קֹדֶשׁ לַמַּדָּע וְלַמֶּחְקָר. כָּל הַהַכְנָסָה מִן הַהַצָּגָה קֹדֶשׁ לְקֶרֶן־הָעֶזְרָה לִנְכֵי־הַמִּלְחָמָה.

– קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים, 1, כִּנּוּי לְדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, דָּבָר קָדוֹשׁ מְאֹד: "וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ" (ויקרא כד ט). "כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים" (יחזקאל מג יב). "שֶׁכָּל הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ, וְזֶה (שִׁיר־הַשִּׁירִים) קֹדֶשׁ קָדָשִׁים" (שיר השירים רבה א). 2 ° [בהשאלה] דָּבָר אָהוּב וְיָקָר בְּיוֹתֵר: "וְשִׁירֵי יַלַ"ג הָיוּ בִּשְׁבִילוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים" (תורן, בית אבא 46). "שָׁמָּה נָבִיא אִתָּנוּ אֶת קָדְשֵׁי־קָדָשֵׁינוּ אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ מִתּוֹךְ הֲפֵכַת אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ" (אחד העם, מד). "הַמָּעֹז אֶל רֹאשׁוֹ מִלְטוּ אֲבוֹתֶיךָ מִשְּׂאֵת נַפְשָׁם, תּוֹרָתָם, קָדְשֵׁי קָדְשֵׁיהֶם" (ביאליק, אם יש).

– קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, 1, פְּנִים הַמִּשְׁכָּן אוֹ הַמִּקְדָּשׁ, הַהֵיכָל אוֹ הַדְּבִיר: "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים" (שמות כו לג). 2 °, מָקוֹם מְקֻדָּשׁ בְּיוֹתֵר: "פָּסוֹחַ וְעָבוֹר... אֶל קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים שֶׁבַּיַּעַר" (ביאליק, הבריכה). 3, קָרְבְּנוֹת עוֹלָה, חַטָּאת, אָשָׁם וְכַדּוֹמֶה, הָעוֹלִים רֻבָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ וְנֶאֱכָלִים בְּחֶלְקָם רַק לַכֹּהֲנִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים: "זֶה יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ" (במדבר יח ט).

– קָדָשִׁים*, 1, שֵׁם הַסֵּדֶר הַחֲמִישִׁי בְּשִׁשָּׁה סִדְרֵי הַמִּשְׁנָה. נִקְרָא כֵּן עַל שׁוּם שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֶת כָּל הַמַּסֶּכְתּוֹת הָעוֹסְקוֹת בְּקָרְבְּנוֹת הַקֹּדֶשׁ, בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה, בְּסֵדֶר הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת לְמִינֵיהֶם וּבִשְׁאָר עִנְיָנִים הַכְּרוּכִים בָּעֲבוֹדָה בַּמִּקְדָּשׁ. הַמַּסֶּכְתּוֹת שֶׁבְּסֵדֶר "קָדָשִׁים" הֵן: זְבָחִים, מְנָחוֹת, חֻלִּין, בְּכוֹרוֹת, עֲרָכִין, תְּמוּרָה, כְּרֵיתוֹת, מְעִילָה, תָּמִיד, מִדּוֹת, קִנִּים. 2, שֵׁם כּוֹלֵל לַקָּרְבָּנוֹת לְמִינֵיהֶם: "הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת" (אבות ג יא). "הַמַּקְרִיב קָדָשִׁים וְאֵמוּרֵיהֶם" (זבחים יג ה).

– קָדָשִׁים קַלִּים* (זבחים יד ד), כִּנּוּי לְזִבְחֵי שְׁלָמִים, תּוֹדָה וְאֵיל־נָזִיר הַנִּשְׁחָטִים בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְנֶאֱכָלִים לְכָל אָדָם [להבדיל מן:]

– קָדְשֵׁי קָדָשִׁים* (שם), קָרְבְּנוֹת עוֹלָה, חַטָּאת, אָשָׁם וְכוּ' הָעוֹלִים רֻבָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ וְנֶאֱכָלִים בְּחֶלְקָם רַק לַכֹּהֲנִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים: "לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל" (ויקרא כא כב).

– קָדְשֵׁי הַגְּבוּל* (כתובות כד:), כִּנּוּי לִתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם רַשָּׁאִים לְאָכְלָם בְּכָל גְּבוּלוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

– אִישׁ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים*, כִּנּוּי לְאָדָם קָדוֹשׁ בְּיוֹתֵר: "נַחוּם אִישׁ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים" (ירושלמי מגילה עד א).

– אַדְמַת־הַקֹּדֶשׁ, 1, מִכִּנּוּיֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל (זכריה ב טז). 2 °, עָפָר מֵאַדְמַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הַנֶּחְשָׁב לְקָדוֹשׁ לַיְּהוּדִים בְּכָל תְּפוּצוֹת־הַגּוֹלָה.

– אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ, 1, אֲרוֹן־הָאֱלֹהִים, הָאָרוֹן שֶׁבּוֹ הָיוּ נְתוּנִים לוּחוֹת־הַבְּרִית בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (דברי הימים ב לה ג). 2 ⁖, כִּנּוּי לָאָרוֹן בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁסִּפְרֵי־הַתּוֹרָה שְׁמוּרִים בּוֹ. 3* [במליצה] תֹּאַר לְאָדָם קָדוֹשׁ: "אֶרְאֶלִּים וּמְצוּקִים אָחֲזוּ בַּאֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ, נִצְּחוּ אֶרְאֶלִּים אֶת הַמְּצוּקִים וְנִשְׁבָּה אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ" (כתובות קד.).

– אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ⁖, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּפִי הַיְּהוּדִים וּבְפִי אֻמּוֹת־הָעוֹלָם.

– אֵשׁ־הַקֹּדֶשׁ °, 1, כִּנּוּי לָאֵשׁ הַתָּמִיד שֶׁיְּקוּדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ: "וַיִּצַּר לוֹ מְאֹד פֶּן תִּכְבֶּה גַחֶלֶת ה' הָאַחֲרוֹנָה וְנִכְחֲדָה אֵשׁ הַקֹּדֶשׁ מִן הָאָרֶץ" (ביאליק, מגילת ג). 2, לַהַט שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, הִתְלַהֲבוּת קְדוֹשָׁה.

– בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ (שמות מ יג), כִּנּוּי לְבִגְדֵי הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל.

– בְּרִית־קֹדֶשׁ (דניאל יא ל), הַבְּרִית שֶׁבֵּין הָעָם לֵאלֹהִים לִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו.

– דְּמָמַת־קֹדֶשׁ °, דְּמָמָה מִתּוֹךְ קְדֻשָּׁה וְהַעֲרָצָה: "הַקְשֵׁב יַקְשִׁיב (הָעָם) בִּדְמָמַת קֹדֶשׁ לְקוֹל הַמִּתְפּוֹצֵץ עַל רָאשֵׁי הָעָם" (ביאליק, מתי מדבר האחרונים).

– הֵיכַל־הַקֹּדֶשׁ, 1, כִּנּוּי לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: "אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ" (תהלים ה ח). 2 °, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר הַקּוֹנְקוֹרְדַּנְצְיָה הַגָּדוֹל לַתַּנַ"ךְ שֶׁחֻבַּר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה מַנְדֶּלְקֶרְן.

– הַדְרַת־קֹדֶשׁ, הַרְגָּשַׁת הוֹד, כָּבוֹד וּקְדֻשָּׁה כְּאֶחָד: "הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ" (תהלים כט ב).

– הַר־הַקֹּדֶשׁ (זכריה ח ג), כִּנּוּי לְהַר הַמּוֹרִיָּה, מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ בִּימֵי־קֶדֶם.

– זֶרַע הַקֹּדֶשׁ (עזרא ט ב), כִּנּוּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְהַבְדִּילָם מִן הָעַמִּים הָאֲחֵרִים.

– חֶרְדַּת־קֹדֶשׁ* [על־פי ברכות לז:], יִרְאַת הַכָּבוֹד, רֶגֶשׁ שֶׁל חֲרָדָה מִתּוֹךְ הַעֲרָצַת הַקְּדֻשָּׁה.

– יוֹם־קֹדֶשׁ, יוֹם חַג וּמוֹעֵד: "בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם קֹדֶשׁ" (נחמיה י לב).

– כְּלֵי־קֹדֶשׁ, 1, הַכֵּלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ: הַמְּנוֹרָה, הַמִּזְבְּחוֹת, שֻׁלְחַן־הַפָּנִים וְכַדּוֹמֶה (דברי הימים ב ה ה). 2 ⁖, כִּנּוּי עֲמָמִי מְקֻבָּל לַאֲנָשִׁים הַמִּתְעַסְּקִים בְּצָרְכֵי הַקְּדֻשָּׁה וְהַדָּת בַּקְּהִלָּה, כְּגוֹן: רַבָּנִים, חַזָּנִים, שׁוֹחֲטִים, שַׁמָּשֵׁי בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, אַנְשֵׁי חֶבְרָא־קַדִּישָׁא: "גַּבָּאֵי צְדָקָה וּכְלֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ" (ביאליק, אריה ו).

– כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ*, כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַתַּנַ"ךְ – תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים: "כָּל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ מַצִּילִין אוֹתָן (בְּשַׁבָּת) מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה" (שבת טז א).

– לֶחֶם הַקֹּדֶשׁ (שמואל א כא ה), כִּנּוּי לְלֶחֶם־הַפָּנִים.

– לְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ*, כִּנּוּי לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בָּעָם: "שֶׁהָיוּ מְדַבְּרִין... בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ" (ירושלמי מגילה עא ב).

– מִקְרָא קֹדֶשׁ, יוֹם חַג וּמוֹעֵד, יוֹם טוֹב: "וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ" (במדבר כח יח).

— נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ (ויקרא ח ט), כִּנּוּי לְצִיץ־הַזָּהָב שֶׁעָנַד הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בְּמִצְחוֹ.

— עֲבוֹדַת־הַקֹּדֶשׁ (במדבר ז ט), עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ.

— עִיר־הַקֹּדֶשׁ, כִּנּוּי לִירוּשָׁלַיִם עַל־שׁוּם בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה בָּהּ: "לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ" (ישעיה נב א).

— עַם־הַקֹּדֶשׁ, 1. כִּנּוּי לְעַם יִשְׂרָאֵל: "וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי ה'" (ישעיה סב יב). 2*. כִּנּוּי מְלִיצִי לְתַלְמִידֵי הַיְשִׁיבוֹת: "וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קֹדֶשׁ" (מגילה כז:).

— צֹאן קָדָשִׁים, 1. הַצֹּאן שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לְקָרְבָּנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ (יחזקאל לו לח). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי־חִבָּה לְיַלְדֵי יִשְׂרָאֵל הַתְּמִימִים וְהַטְּהוֹרִים.

— קְהִלַּת־הַקֹּדֶשׁ^, כִּנּוּי לִקְהַל הַיְּהוּדִים בְּיִשּׁוּב מְסֻיָּם: "קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם" (אב הרחמים, שחרית לשבת).

— רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, 1. כִּנּוּי לַשְּׁכִינָה, רוּחַ אֱלֹהִים, הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית: "אַל תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל תִּקַּח מִמֶּנִּי" (תהלים נא יג). "וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת" (שמות רבה כז). 2* [בהשאלה] הַשְׁרָאָה אֱלֹהִית, שְׁאַר־רוּחַ: "יֵשׁ בֵּינֵיכֶם שְׁנַיִם רְאוּיִין לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהִלֵּל הַזָּקֵן אֶחָד מֵהֶן" (ירושלמי הוריות מח ג). "וְאִם לֹא לָקַח אֵל מִמְּךָ כָּל־רוּחַ קָדְשׁוֹ" (ביאליק, אם יש). 3°. כִּנּוּי לַגִּלּוּי הַשְּׁלִישִׁי בֶּאֱמוּנַת־הַשִּׁלּוּשׁ שֶׁל הַנּוֹצְרִים: "אָב, בֵּן וְרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ".

— שַׁבַּת־קֹדֶשׁ, מִתְּאָרָיו שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת: "וְאֶת־שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם" (נחמיה ט יד). "הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ" (מגן אבות, ליל שבת) [בראשי־תיבות: ש״ק] עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ [בראשי תיבות: עש״ק] מוֹצָאֵי שַׁבַּת־קֹדֶשׁ (בראשי־תיבות: מוצש״ק]

— שֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ (במדבר לה כה), הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּמְשְׁחוּ בּוֹ בִּימֵי־קֶדֶם כֹּהֲנִים וּמְלָכִים.

— שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ (ויקרא כז כה), שֶׁקֶל שֶׁעֶרְכּוֹ הָיָה גָּדוֹל מִן הַשֶּׁקֶל הָרָגִיל.

— תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, 1. הַתְּרוּמָה שֶׁנִּתְּנָה עַל־יְדֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן (שמות לו ג). 2. כִּנּוּי בַּחֲזוֹן הַנָּבִיא יְחֶזְקֵאל לַמָּקוֹם שֶׁהֻקְצָה בָּאָרֶץ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם לִמְגוּרִים וְלִמְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ (יחזקאל מה ו—ז).

— כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ° [שאול מן תהלים עז יד: "בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ" בשינוי משמעות] כְּמִנְהָגוֹ תָּמִיד, כַּדֶּרֶךְ שֶׁהוּא נוֹהֵג מִיָּמִים יָמִימָה (בְּיִחוּד בִּלְשׁוֹן סַגִּי־נְהוֹר וּבִנְעִימָה שֶׁל הֲלָצָה וְלִגְלוּג): פְּלוֹנִי הִתְנַפֵּל עָלָיו, כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ, בַּחֲרָפוֹת וּבְגִדּוּפִים.

— מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְאֵין מוֹרִידִין* (ברכות כח.), כְּלָל עַתִּיק מְקֻבָּל: דָּבָר אוֹ מָקוֹם הַנִּמְצָאִים בְּדַרְגָּה שֶׁל קְדֻשָּׁה אוֹ חֲשִׁיבוּת מְסֻיֶּמֶת, מֻתָּר לְהַעֲלוֹתָם בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן בִּקְדֻשָּׁה אוֹ בַּחֲשִׁיבוּת, אַךְ אֵין מְחַלְּלִים אוֹתָם עַל־יְדֵי הוֹרָדָתָם לִדְרָגוֹת פְּחוּתוֹת מִזּוֹ.

קָדֵשׁ

קָדֵשׁ ז׳ [אכדית: qadištu כוהנת לעשתורת שפולחנה היה במעשי זנות במקדש] גֶּבֶר שֶׁנּוֹעַד לִזְנוּת וּלְמִשְׁכַּב זָכוּר בְּפֻלְחַן הַבַּעַל וְהָעַשְׁתֹּרֶת בִּימֵי־קֶדֶם: "וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים כג יח). — [קְדֵשִׁים]

— קְדֵשָׁה, 1. אִשָּׁה שֶׁנּוֹעֲדָה לִזְנוּת בְּפֻלְחַן הַבַּעַל וְהָעַשְׁתֹּרֶת בִּימֵי־קֶדֶם: "לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כג יח). 2°. פְּרוּצָה, זוֹנָה. — [קְדֵשׁוֹת]

קֻדְשָׁא*, קודשא

קֻדְשָׁא*, קודשא ז׳ [ארמית] קֹדֶשׁ [רווח בצירוף:]

— קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא* (ירושלמי מכות לא ד), הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, תֹּאַר כָּבוֹד לַה׳ [בראשי־תיבות: קב״ה]

קְדֻשָּׁה*, קדושה

קְדֻשָּׁה*, קדושה נ׳ [מן קֹדֶשׁ; קדש] 1*. קֹדֶשׁ, אֲצִילוּת עֶלְיוֹנָה, טָהֳרָה, הֵפֶךְ מִן "חֹל", "חֻלִּין": "הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ" (ברכות לג:). "פְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה וּקְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה" (סוטה ט טו). "וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ" (ברכת קדושה, תפלת שמונה עשרה). "וּנְתַנֶּה תֹּקֶף קְדֻשַּׁת הַיּוֹם" (מוסף לימים נוראים). קְדֻשַּׁת הָאָרֶץ. קְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת. 2*. כִּנּוּי לַבְּרָכָה הַשְּׁלִישִׁית בִּתְפִלַּת "שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה" הַחוֹתֶמֶת בַּמִּלִּים "הָאֵל הַקָּדוֹשׁ". 3^. הַקֶּטַע שֶׁאוֹמְרִים הַקָּהָל וְהַחַזָּן בַּחֲזָרַת תְּפִלַּת "שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה" עִם סִיּוּמָהּ שֶׁל הַבְּרָכָה הַשְּׁנִיָּה, עַל שׁוּם הַפָּסוּק "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה׳ צְבָאוֹת וְגוֹ׳" הַנֶּאֱמָר בּוֹ. 4*. בִּרְכַּת הַקִּדּוּשׁ עַל כּוֹס יַיִן: "אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תִּקְּנוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּרָכוֹת וּתְפִלּוֹת, קְדֻשּׁוֹת וְהַבְדָּלוֹת" (ברכות לג.). 5^. כִּנּוּי לַשְּׁכִינָה, לֵאלֹהִים: "כָּךְ הַנְּבִיאִים מְקַבְּלִין הַנְּבוּאָה מִפִּי הַקְּדֻשָּׁה" (רש״י ישעיה ה ז). — [קְדֻשַּׁת־, קְדֻשּׁוֹת]

— קְדֻשָּׁה דְסִדְרָא* [ארמית] סֵדֶר קְדֻשָּׁה, כִּנּוּי לִפְסוּקֵי קְדֻשָּׁה הַנֶּאֱמָרִים בְּתוֹךְ תְּפִלַּת "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" אַחֲרֵי תְּפִלַּת "שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה" (סוטה מט.).

— קְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה* (חגיגה ג:), קְדֻשָּׁה שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ יְרוּשָׁלַיִם וּשְׁאָר יִשּׁוּבֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי בַּיִת רִאשׁוֹן; קְדֻשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם וְהַמִּקְדָּשׁ לֹא בָּטְלָה עִם גָּלוּת בָּבֶל וְהִיא קַיֶּמֶת עַד הַיּוֹם, וְאִלּוּ קְדֻשַּׁת שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת פָּקְעָה עִם הַגָּלוּת, וְרַק הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם הִתְיַשְּׁבוּ עֶזְרָא וְעוֹלֵי בָּבֶל נִתְקַדְּשׁוּ בִּקְדֻשָּׁה שְׁנִיָּה — לְעִנְיַן שְׁמִטָּה וּמַעַשְׂרוֹת — עַד הַיּוֹם.

— הוֹד קְדֻשָּׁתוֹ°, תֹּאַר־כָּבוֹד, בְּיִחוּד אֵצֶל הָעַמִּים, בִּפְנִיָּה לְאִישׁ־דָּת רַם־הַמַּעֲלָה, לְכֹהֵן עֶלְיוֹן, לָאַפִּיפְיוֹר וְכַדּוֹמֶה.

— קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם*, 1. קִדּוּשׁ שֵׁם אֱלֹהִים: "חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ" (פסחים נג:). "קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם" (אב הרחמים, שחרית לשבת). "אֵין תַּכְלִית לִנְדוּדַי, אֵין קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם" (ביאליק, איגרת). "בְּפִיחַ עֲשָׁנָם שֶׁל הַנִּשְׂרָפִים עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם" (עגנון, אלו רמה). 2. שֵׁם הַבְּרָכָה הַשְּׁלִישִׁית בִּתְפִלַּת הָעֲמִידָה הַחוֹתֶמֶת בַּמִּלִּים "הָאֵל הַקָּדוֹשׁ" (ראש השנה ד ה) [ראה קְדֻשָּׁה 2]

— דִּבְרֵי קְדֻשָּׁה*, כִּנּוּי לְסִפְרֵי הַכְּתוּבִים שֶׁבַּמִּקְרָא, לְהַבְדִּיל מִן "דִּבְרֵי קַבָּלָה" (נְבִיאִים): "דִּבְרֵי קַבָּלָה מַקְדִּימִין לְדִבְרֵי קְדֻשָּׁה" (מסכת סופרים יח ג).

— תַּשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה* (מגילה כו:), סִפְרֵי קֹדֶשׁ, תְּפִלִּין, מְזוּזוֹת, טַלִּיתוֹת וְכַדּוֹמֶה: בֵּית־מִסְחָר לְתַשְׁמִישֵׁי־קְדֻשָּׁה.

— הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה*, 1* [בהלכה] אִמּוֹ נִתְגַּיְּרָה בְּטֶרֶם הָרְתָה וְיָלְדָה אוֹתוֹ (יבמות יא ב). 2° [בהשאלה] הוּא סְפוּג כֻּלּוֹ קְדֻשָּׁה, אֵין בּוֹ אַף שֶׁמֶץ שֶׁל חֻלִּין.

קדשה נ׳ ראה ערך קדש.

קדשות׳, **קדישות** נ׳ [מן קדש, קדשה] זנות, זמה הכרוכה בפלחן האלילים: "הרי היא כבהמה וביאותיה הפקר וקדשות" (רש"י קידושין סט). — [קדשות־]

קדשנון° ז׳ [קדש + נון] סוג דגים ממשפחת האמנונים, שההורים בהם מחזיקים את הביצים בפה עד לבקיעתן (Tristramella). בים כנרת מצויים שני מיני קדשנון. — [קדשנונים, קדשנוני־]

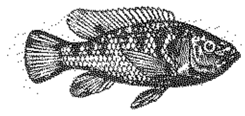
קדשנון (1/7)

קהה [ארמית: קהא; ערבית: קהי לא יכול לאכול]

~ פע׳ **קהה** פ״ע 1. נפגם, לקה, רפה: "כל־האדם האכל הבסר תקהינה שניו" (ירמיה לא כט). "בא מן הדרך והיו רגליו קהות עליו" (ירושלמי יומא מד ד). "היה לש את עצמו ולא חשש שמא אצבעותיו קהו" (עגנון, כפות ריד). "אומר משלם בקול חנוק ואיבריו קוהים עליו" (שנהר, ב 272). [ובהשאלה:] "ההתפלספות בעניני היהדות מלאה מקומו של החוש הלאמי שקהה" (אחד העם, קפח). 2*. נטל חדו: "חיבו (פרעה את משה) להתיז את ראשו — וקהת החרב מעל צוארו של משה ונשברה" (ירושלמי ברכות יג א). — [לקהות, קהתה: קוהה, קהה, יקהה]

~ נפ׳ **נקהה***. נפגם, נשחת: "אם נקהה תלמודך עליך כברזל" (קהלת רבה י). — [להקהות, נקהה, יקהה]

~ פע׳ **קהה** פ״ע נפגם, השחת, נטל החד: "אם־קהה הברזל והוא לא־פנים קלקל" (קהלת י י). "וחתול... יטפס בצפרניו העקמות אשר קהו" (שניאור, שירים קפו). — [לקהות, מקהה, יקהה]

~ הת׳ **נתקהה***. 1°. נעשה קהה, נפגם חדו: הגרזן שהיה חד נתקהה לאחר שמוש. 2° [בהשאלה] נטלה חריפותו או בהירותו: "כמה מהחושים החיצוניים שלנו נתקהו" (ג׳יר, השעיפים 46). "המצפון הוא השכל ואם אינך מחדד אותו תדיר הוא מתקהה" (אבן־זהב, אמרי פי 105). "בשוב החולה לבית־החולים שוב נתקהתה דעתה ונתערפלה" (קדרי, כורך 170). "נתקהה קולו עד היותו נחסר גון כלשהו" (סביב, דרך 170). 3* [נתקהה על־] נעשה קשה, נמאס כלשהו: "אם נתקהה הרב על התלמיד... קלקול מעשים יש בתלמיד" (קהלת רבה י, אם קהה). "וכי משום שרחם (ישו) על אחותך נתקהה עליך?" (קבק, במשעול 87). "כיון שנתקהה ביתו עליו נתקהו עליו אורחיו" (עגנון, כפרה קער). — [להתקהות, מתקהה, יתקהה]

~ הפ׳ **הקהה*** פ״י [במקורות רק בצירוף "הקהה השנים", ראה להלן] 1°. פגם את החד, קלקל את הלהב המשחז: הנער הקהה את הסכין. הקצעת הקרש המסקס הקהתה את המקצועה. 2*. גרם לתחושה של כווץ ומחוש בשנים: פרות הבסר הקהו את שני האוכל [וראה עוד להלן] 3° [בהשאלה] טשטש, גנן, ערפל: "הוכוחים היו מקהים ומבלבלים את המות" (אנוכי, שמים 119). "הוי מה מקהה היא את הנפש!" (ברנר, א 28). — [להקהות, מקהה, יקהה]

~ הפ׳ **הקהה***. נעשה קהה משהיה: חד הסכין הקהה. שניו הקהו על־ידי פרות־הבסר שאכל [וראה עוד להלן: "הקהו שניו"] — [מקהה, יקהה]

— **קהתה נפשו*** [בהשאלה] חלשה נפשו: "והיתה נפשם קוהה לאכל, אמרו לו: משה רבנו, תן לנו מה נאכל" (שיר השירים רבה א יז). "איני יכול... נפשי קוהה עלי" (קבק, במשעול 359).

— **הקהה את שניו*** [בהשאלה] ביש אותו על־ידי תשובה כהלכה, השיב לו בדברים בוטים: "רשע מה הוא אומר... אף אתה הקהה את שניו" (מכילתא בוא כב; הגדה של פסח). "בני, שמחת את לבי (בטהרתך) והקהית את שני (שגלית את אהבתך לבנך יותר מאהבתך לי)" (סוטה מט).

— **הקהו שניו*** [בהשאלה] נגרמה לו עגמת־נפש, יסר: "יוכבד אמי שהקהו שניה בחייה בשני בניה" (תנחומא ואתחנן ו).

קהה* ת׳ [מן קהה] 1°. בלתי־חד, פגום בחדו: "וקהה שובת קרדמי" (ביאליק, שחה). סכין קהה. 2*. לקוי, מכוץ (מחמיצות): שנים קהות מאכילת בסר [וראה עוד להלן שנים קהות]. 3*. גורם לתחושת חמץ וכווץ בשנים: "ענבים קהות" (אבות ד כ). "אנסי 'כל־נדרי', התפוחים הקהים" (ביאליק, זוהר). 4* [בהשאלה] בלתי־חריף, עמום, מערפל, מטשטש: "הלכה קהה" (שיר השירים רבה ג). "כל גופה רועד מקר ובמבט קהה היא מביטה בעולם הקהה" (אנוכי, שמים 55). ילד קהה בשכלו. רגשות קהים. — [קהה, קהים, קהות]

— **הלכה קהה*** (שיר השירים רבה ד). הלכה שאינה ברורה, דין מספק.

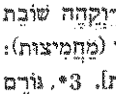
C - זווית קהה

— **זוית קהה**° [בהנדסה] זוית ששעורה יותר מתשעים מעלות, להבדיל מ"זוית חדה" (פחות מתשעים מעלות) או מ"זוית ישרה" (בת תשעים מעלות).

— **יין קהה**⁺ (רש"י כתובות עה). יין חמוץ [וראה עוד להלן קהוי 4]

— **משלש קהה־זוית**°. משלש שאחת מזויותיו קהה [ראה ערך משלש]

— **שניו קהות*** [בהשאלה] אין לו מה לאכל: "אדם שעמל וחרש וזרע... ובשעת הקציר בא שדפון וירקון — הרי שניו שלו קהות" (ספרא בחוקתי קיא ד).

קהוה°, **קהווה** נ׳ [ערבית: קהוה] 1. קפה: כוס קהוה. בית־קהוה. 2. בימינו מציינים בשם זה ביחוד קפה ערבי או טורקי ("קפה שחור"). — [קהות־]

קהוי* ת׳ [מן קהה] 1°. קהה, פגום: שנים קהויות. 2* [בהשאלה] נקשה, אטום: "והם זעומי נפש וקהויי לב" (בראשית רבתי, לכו, אלבק 127). "זעומה וקהוית לב" (הזז, צל 237). "זעף קהוי בפניו ויגון כהוי בעיניו" (ליסיצקי, תולדות 171). 3° [על־פי "נתקהה עליו"] קשה, מאוס: "לא יצא המשורר ידי חובתו כלפי החג הקהוי עליו" (קריב, עטרה 86). 4⁺. קהה(3), חמוץ: "חביות של יין קהוי" (רבינו גרשום בבא בתרא צה). — [קהויה, קהויים, ־יות]

קהוי⁺, **קיהוי** ז׳ [מן קהה, קהה] 1. קהות, פגימות: "קהוי שנים" (רש"י מלכים ב יד ז). 2. חמיצות: "כלי שנותנין בו חמץ וכל דבר שיש לו קהוי" (רש"י פסחים ל:). — [קהוי־]

קָהוּל° ת׳ [מן קהל] נֶאֱסָף, נִקְהָל: ״הַכֹּל קְהוּלִים צְפוּפִים לְהַקְשִׁיב״ (יזהר, צקלג 687). ״וְכָל הַנּוֹפִים, מִישׁוֹרִים וְהָרִים קְהוּלִים עַל סְבִיבְכֶם״ (בסוק, מבחר קפד). ״פֹּה וָשָׁם הָיוּ אֲנָשִׁים קְהוּלִים עַל פִּתְחָהּ שֶׁל חֲנוּת״ (שמיר, הגבול 261). ״הַסּוֹחֲרִים וַהֲמוֹנֵי הָאֲנָשִׁים הַקְּהוּלִים״ (אריכא, סנחריב 94). — [קְהוּלָה, קְהוּלִים, ־לוֹת]

קַהֲוָן°, **קַהְוָן** ז׳ [מן קַהֲוָה] מוֹכֵר קַהֲוָה: ״פַּרְנָסָתָם שֶׁל הַקַּהֲוָנִים וְהַכַּעֲכָנִים מְקֻפַּחַת״ (עגנון, סמוך 274). — [קַהֲוָנִים, ־וָנֵי־]

קֵהוּת°, **קֵיהוּת** נ׳ [מן קֵהֶה] 1. חֹסֶר חַדּוּת, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל דָּבָר קֵהֶה: קֵהוּת הַסַּכִּין. קֵהוּת הַגַּרְזֶן שֶׁנִּפְגַּם. קֵהוּתָהּ שֶׁל הַזָּוִית בַּת 100 מַעֲלוֹת. 2 [בהשאלה] חֹסֶר־חֲרִיפוּת, טִמְטוּם מְסֻיָּם: ״יֵשׁ גַּם עֲבֵדוּת הַבָּאָה מִתּוֹךְ קֵהוּת הַהַרְגָּשָׁה״ (גנסין, ג 68). ״וְעֵינֶיהָ מִתְמַלְּאוֹת אָז אֵיזוֹ קֵהוּת״ (ברנר, א 401). ״אֶפֶס שֶׁל שִׁמָּמוֹן, שְׁיָרֵת הַקֵּהוּת הַצְּבָאִית״ (פיכמן, קצט). קֵהוּת־הַשֵּׂכֶל. 3. תְּחוּשַׁת חֲמִיצוּת וְכִוּוּץ: קֵהוּת הַשִּׁנַּיִם לְאַחַר אֲכִילַת פֵּרוֹת־בֹּסֶר. — [קֵהוּת־]

קֵהָיָה° נ׳ ראה קֵהָיוֹן.

קֵהָיוֹן^, **קֵיהָיוֹן** ז׳ [מן קהה] 1^, קֵהוּת, הַפְגָּמוּת: ״קֵהָיוֹן שִׁנַּיִם״ (רש״י כתובות סא). 2°, תְּחוּשַׁת חֲמִיצוּת: ״לָחוּשׁ עוֹד הַפַּעַם קֵהָיוֹן שֶׁל הַבֹּסֶר, אֶת צֶרֶב הַטַּעַם״ (בסוק, תר׳ יידיש 58). 3°, מְקוֹם קֵהֶה, צַד שֶׁאֵינוֹ חַד, כד: ״חִדּוֹ שֶׁל הָאֶחָד מֵהֶם מְכֻוָּן כְּנֶגֶד קֵהָיוֹנוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי״ (סברסקי, אקוסטה ב 309). 4° [בהשאלה] חֹסֶר־חֲרִיפוּת, אֲטִימוּת: ״לַחֲרֹג מִתּוֹךְ מַצַּב הַקֵּהָיוֹן שֶׁאֵין קָשֶׁה מִמֶּנּוּ״ (שטיינמן, סודות 132). ״יָרַד עַל כָּל הַגִּבְעָה אוֹתוֹ קֵהָיוֹן וְאֶפֶס־רָצוֹן לִכְלוּם״ (יזהר, צקלג 137). ״רֹאשָׁהּ שֶׁל מָרְתָּה מְרוֹקָן מִכֹּל וָכֹל עַד קֵהָיוֹן הַחוּשִׁים״ (ארד, ביתר 145). 5°, קֵהוּת־חוּשִׁים מֵחֲמַת חֹם אוֹ קֹר: ״קֵהָיוֹן שֶׁל זַחֲלֵי אַרְבֶּה בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל 5°—4° צֶלְסִיוּס. — [קֵהָיוֹן־]

קֵהִיּוּת° נ׳ [מן קהה] קֵהָיוֹן, קֵהוּת, אֲטִימוּת: ״מְהַפֵּךְ בּוֹ בַּחֲקִירַת דְּבַר־רֶצַח מִתּוֹךְ גֹּעַל־נֶפֶשׁ וְקֵהִיּוּת־שִׁנַּיִם״ (הלקין, יחיאל 124). ״וּמְקַנֵּאת בָּהּ קִנְאָה עַד לְקֵהִיּוּת־לֵבָב״ (שוהם, ג 346). — [קֵהִיּוּת־]

קהילה ר׳ קְהִלָּה. **קהיליה** ר׳ קְהִלִּיָּה. **קהילתי** ר׳ קְהִלָּתִי.

קהי״ס ר״ת קֶרֶן הַיְסוֹד.

קהל [קרוב אולי לאכדית: quulu אסף; ויש גוזרים מן קול, היינו קריאה לאספה, הזעקה; בהיפוך אותיות: להק]

~ פָּע׳ **קָהַל**^, 1^ פ״ע נֶאֱסַף: ״נֹגַהּ תִּמְרוֹתֶיהָ לַחֲזוֹת עַמִּים כְּקָהֲלוּ״ (גנזי שכטר, ג 70). 2° פ״י אָסַף, צָבַר: ״וּבְאֹפֶק־לֵיל עָבִים יִקְהַל״ (פיכמן, יז). — [לִקְהֹל, קוֹהֵל, יִקְהַל]

~ פִּע׳ **קִהֵל*** פ״ע אָסַף, כִּנֵּס: ״כְּשֶׁקִּהֵל קֹרַח אֶת עֲדָתוֹ״ (בראשית רבה צט). ״קֹהֶלֶת — שֶׁקִּהֵל חָכְמוֹת הַרְבֵּה״ (רש״י קהלת א א). ״קִהֲלוּ גְּדוּדִים וְאִחֲדוּ רִכְבָּם״ (גנזי שכטר, ג 105). ״קִהֵל נְעָרִים לְבֵיתוֹ וְלִמְּדָם בְּשָׂכָר״ (עגנון, כפות ע). — [לְקַהֵל אֶת־, מְקַהֵל, יְ־]

~ נִפ׳ **נִקְהַל**, 1. הִתְאַסֵּף, הִתְלַקֵּט, הִתְכַּנֵּס: ״וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״ (ויקרא ח ד). ״נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם״ (אסתר ט ב). [ועל דומם] ״צְלָלִים נִקְהֲלוּ בִּמְזָמָה מְסֻתֶּרֶת״ (חומסקי, אזוב 105). 2 [נקהל על־] הִתְאַסֵּף וְהִשְׂתָּעֵר עַל־: ״וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם: רַב־לָכֶם!״ (במדבר טז ג). — [לְהִקָּהֵל, נִקְהָל, יִקָּהֵל]

~ הת׳ **הִתְקַהֵל***, הִתְאַסֵּף, בָּא בֶּהָמוֹן: ״שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְקַהֲלִין עָלָיו״ (בראשית רבה צט). קָהָל רַב הִתְקַהֵל לְיַד אוּלַם הָאֲסֵפָה. הֲמוֹנִים הִתְקַהֲלוּ בָּרְחוֹבוֹת. — [לְהִתְקַהֵל, מִתְקַהֵל, יִתְקַהֵל]

~ הִפ׳ **הִקְהִיל** פ״י אָסַף, כִּנֵּס: ״וַיַּקְהֵל דָּוִיד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְרוּשָׁלָיִם״ (דברי הימים א טו ג). ״רַבִּי עֲקִיבָא... הָיָה מַקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה״ (ברכות סא:). ״וְסוֹבֵב בֶּעָרִים לְמַטָּרָה זוֹ וּמַקְהִיל קְהִלּוֹת״ (אחד העם, אגרות ו 99). — [לְהַקְהִיל אֶת־, מַקְהִיל, יַ־, הַקְהֵל!]

~ הָפ׳ **הָקְהַל**^, אֻסַּף, הוּזְעַק: ״וְחִכֵּךְ זִמְרָה יָפִיק בְּנֵיךְ כִּי יָקְהָלוּ״ (גנזי שכטר, ג 86). תּוֹשְׁבֵי הָעִיר הָקְהֲלוּ לַאֲסֵפָה דְּחוּפָה. — [מָקְהָל, יָקְהַל]

קָהָל ז׳ [ראה קהל] 1. הָמוֹן, קְבוּצָה גְּדוֹלָה שֶׁל בְּנֵי־אָדָם שֶׁנִּתְאַסְּפוּ לְמָקוֹם אֶחָד: ״וְקָהָל וְעַם־רָב״ (יחזקאל כו ז). ״נִקְבְּצוּ אֵלָיו מִיִּשְׂרָאֵל קָהָל רַב־מְאֹד — אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וִילָדִים״ (עזרא י א). ״תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים״ (תהלים קמט א). ״קְהַל מְרֵעִים״ (תהלים כב ה). קְהַל־הַצּוֹפִים. קְהַל־הַנֶּאֱסָפִים. 2. עֵדָה, צִבּוּר מְאֻרְגָּן שֶׁל אֲנָשִׁים: ״הַקָּהָל, חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר״ (במדבר טו טו). ״וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל״ (שמות יב ו). ״אָנוּ קְהָלֶךָ וְאַתָּה חֶלְקֵנוּ״ (וידוי, יום כיפור). 3^, קְהִלָּה, כִּנּוּי בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה לָעֵדָה הַיְּהוּדִית שֶׁבָּעִיר, שֶׁהִיא בַּעֲלַת אַבְטוֹנוֹמְיָה מְסֻיֶּמֶת בְּעִנְיְנֵי דָּת, מִשְׁפָּחָה וְכַדּוֹמֶה, חֶבֶר־הַיְּהוּדִים שֶׁבָּעִיר: ״מִי שֶׁבֵּרַךְ... הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה״ (שחרית לשבת). ״אֲסַפֵּר אֶת כְּבוֹדְךָ בִּשְׁעָרִים וְאוֹדֶה אֶת שִׁמְךָ בְּיִנּוּת קְהָלִים״ (הנגיד, דיואן 16). ״שְׁאֵלְתִּים עַל גְּדוֹלֵיהֶם וְיֶתֶר קְהָלֵיהֶם״ (חריזי, תחכמוני כד 223). 4^, וַעַד הַקְּהִלָּה (בספרות הרבנית). 5^, צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים, לְהַבְדִּיל מִן הַ־חַזָּן: ״הַחַזָּן אוֹמֵר... הַקָּהָל עוֹנֶה״ (סידור־תפילה). 6°, לַהֲקָה, צִבּוּר שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: ״וַעֲדַת חוֹפְרֵי אֹכֶל קְהַל תַּרְנְגוֹלִים״ (ביאליק, זוהר). — [קְהַל־, קְהָלוֹ; קְהָלִים, קְהָלֵי־]

— בְּקָהָל, בְּפַרְהֶסְיָה, בְּגָלוּי: ״תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל״ (משלי כו כו). הַדָּבָר נוֹדַע עַד מְהֵרָה בַּקָּהָל.

— דַּעַת־קָהָל°, הַדֵּעָה הַכְּלָלִית הָרוֹוַחַת בַּצִּבּוּר בְּיַחַס לְעִנְיָן מְסֻיָּם, הַהַשְׁקָפָה שֶׁרֹב הַתּוֹשָׁבִים תּוֹמְכִים בָּהּ: הָעִתּוֹנוּת וְהַמִּפְלָגוֹת הֵן גּוֹרְמִים חֲשׁוּבִים בִּיצִירַת דַּעַת־הַקָּהָל.

— יוֹם הַקָּהָל, כִּנּוּי לְיוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי: ״כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל״ (דברים ט י).

— טוּבֵי־הַקָּהָל^, כִּנּוּי לְמַנְהִיגֵי קְהִלּוֹת יְהוּדִים שֶׁהָיוּ בּוֹחֲרִים בַּדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ בְּעָרֵי הַגּוֹלָה בְּאַרְצוֹת שׁוֹנוֹת; עַל־פִּי־רֹב הָיוּ בּוֹחֲרִים בְּשִׁבְעָה טוּבֵי־הַקָּהָל [בראשי תיבות: זט״ה]

— רֹאשׁ־הַקָּהָל^, פַּרְנַס הַקְּהִלָּה הַיְּהוּדִית, גַּבַּאי רָאשִׁי.

— בָּא בִּקְהַל ה׳ (יִשְׂרָאֵל), נִתְקַבֵּל כְּאֶזְרָח בְּקֶרֶב הַיְּהוּדִים, נֶחְשַׁב כְּיִשְׂרָאֵל שְׁוֵה־זְכֻיּוֹת: ״לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה׳״ (דברים כג ד) [ולהיפך]:

— נִכְרַת מִתּוֹךְ הַקָּהָל, נִמְחַק מִקֶּרֶב יִשְׂרָאֵל, נִשְׁלְלוּ מִמֶּנּוּ כָּל זְכֻיּוֹתָיו: ״וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל״ (במדבר יט כ).

— בתוך קהל ועדה, לעיני רבים, בפמבי, בצבור: "כמעט הייתי בכל־רע בתוך קהל ועדה" (משלי ה יד).

קה"ל ר"ת קדוש־הלבנה.

קהלה, קהילה נ׳ [מן קהל; קהל] 1. עדה, קהל מארגן, צבור מגדר: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים לג ד). "אל תרשיעך בעדת שער ואל תפילך בקהלה" (בן־סירא ז ז). 2*. אספה, כנוס: "רבי עקיבא... היה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה" (ברכות סא:). 3^. עדת היהודים שבעיר (ביחוד בעיר שאוכלוסיתה מערבת): "אב הרחמים... הוא יפקד... קהלות הקדש שמסרו נפשם על קדשת השם" (אב הרחמים, שחרית שבת). "בקצת קהלות אין אומרים זה" (נוסח בסידור־תפלה). קהלת וילנא. ועד־הקהלה. רב־הקהלה. תקנות הקהלה. 4^. סיעה, קבוצת אנשים בעלי השקפה אחת מסימת: "יתחלק ענין היחוד הנכתב בספר התורה לקהלת המדברים" (חובות הלבבות, היחוד ט). [קהלת־, קהלות]

— קהלה קדושה^, כנוי מקבל בימים שעברו לעדת היהודים בעיר מערבת של יהודים וגויים [בראשי־תיבות: ק"ק]

— החונה פה קהלת...^, חתימה מקבלת של רבנים [בראשי־תיבות: החופ"ק]

קהלי° ת׳ [מן קהל] של קהל, מערב עם הקהל, צבורי: "איש קהלי... קצת שליח־צבור... קצת סופר... קצת אדמיניסטרטור" (ברנר, א 405). "זה האיש... לא היה איש קהלי־צבורי" (ר׳ בנימין, משפחות 86). — [קהלית, קהליים, ־ליות]

קהליה°, קהיליה נ׳ [מן קהלה] רפובליקה, מדינה בעלת משטר עממי, בנגוד למונרכיה (משטר מלוכני); נשיאה וממשלתה של קהליה נבחרים לתקופה מסימת בבחירות דמוקרטיות. — [קהלית־, קהליות]

קהלת ש״פ [לפי המסורת:] כנויו של שלמה המלך בן־דוד שחבר את ספר החכמה הנקרא בשם זה ונכלל במסגרת חמש המגלות שבמקרא [יש סוברים כי משמעות השם: יועץ, מדריך, הוגה־דעות]: "דברי קהלת בן־דוד מלך בירושלים: הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים, הכל הבל!" (קה ת א א—ב).

קהלתי°, קהילתי ת׳ [מן קהלה] 1. של קהלה: ארגון קהלתי של החיים בישוב. חקה קהלתית. 2. חברתי, צבורי: מרכז קהלתי לנער בישובים המרחקים מן העיר. — [קהלתית, קהלתיים, ־תיות]

קהלתיות°, קהילתיות נ׳ [מן קהלתי] התארגנות בקהלה, הצטרפות לחיי קהלה מארגנת: "יצר של קהלתיות תקף על אחדים מיהודי אובורן" (ליסיצקי, תולדות 138). — [קהלתיות־]

קה"מ ר"ת 1. קריאת־המגלה. 2. הקבוץ־המאחד.

קה"פ ר"ת קריאת־הפרשה.

קה"ץ ר"ת קילוהרץ (קילוסיקל).

קה"ק ר"ת 1. קדש־הקדשים. 2. קרן הקימת.

קהק [בחיקוי לקול שמשמיעים עופות שונים]

~ פע׳ **קהק** ° פ"ע געגע, השמיע קול כעין קה־קה: "בבצעי האחו היו האגמיות נחושות־הקול מקהקות עם שחר" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 335). — [לקהק, מ־, י־]

קהק° ז׳ [ראה קהק] געגוע, השמעת קול כעין קה... קה: "משם... מגיע במלא־צליליו ועזוז־כחו קול גענע, מחי־גפים וקול קהק גדול" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 147). — [קהק־]

קהק"ל ר"ת קרן הקימת לישראל.

קה"ש ר"ת קדוש־השם. קדשת־השם.

קה"ת ר"ת 1. קריאת־התורה. 2. קרן־התרבות. 3. קצין־התרבות.

א. **קו, קו** ז׳ [אכדית: qû חוט; ארמית: קוא; ראה א. קוה] 1. חוט מתוח למדידה: "בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה" (יחזקאל מז ג). "וקו ינטה על־ירושלים" (זכריה א טז). "וקו שלשים באמה יסב אתו סביב" (מלכים א ז כג). 2. שרטוט דק המעבר דרך שתי נקדות רחוקות כלשהו זו מזו. רשום קוים בסרגל או בלעדיו — בעפרון או בדיו: "חרש עצים נטה קו" (ישעיה מד יג). 3^ [בהנדסה] גבול השטח שיש לו רק ממד אחד — ארך; הקו מגדר כעקבותיה של נקדה נעה או כמקום החתוך של שני משטחים: "ודע כי הארך קו בין שתי נקדות" (אברהם אבן־עזרא, יסוד מורא יא לח). קו ישר. המעגל הוא קו עקם. קו נצב. קו שבור. 4*. רצועה, אזור, חוג, דברים ערוכים בשורה אחת: "קו ירק שמקיף את כל העולם כלו" (חגיגה יב.). קו־הגבול בין שתי מדינות. קו־החזית. קו־הבצורים. 5°. כוון מסים, מסלול בין שני מקומות: קו אוירי לוד־אילת. הספינות הפליגו בקו חיפה־טריסט. קוי התנועה של המכוניות העירוניות. 6°. פסים או תילים מתוחים: קוי מסלת־הברזל. קוי־הטלפון. 7° [בהשאלה] כוון, דרך התנהגות, אפן השקפה: מרכז המפלגה קבע את קוי הפעלה. פלוני סטה מן הקו המקבל. הקו הרשמי של הממשלה. 8°. ראש־פרק, רשום כולל: קוי התכנית. ההרצאה נתנה בקוים כלליים [וראה עוד להלן] — [קו־, קוו; קוים, קוי־, קויהם]

— קו־אור°, קרן אור: "אשרי עין שצפנה קו־אור למשמרת" (ביאליק, משומרים). [ובהשאלה:] "להכניס איזו קוי־אור בכל אחת מן השאלות הנזכרות" (אחד העם, ריא).

— קו־האפק^ (הישראלי, יסוד עולם ב ג), ראה ערך אפק.

— קו־ארך^ [הנ"ל], ארך גיאוגרפי, מצהר, מרידיאן; כל אחד מן הקוים המדמים העוברים על פני כדור־הארץ מקטב אל קטב והמחברים את כל המקומות שמועד־הצהרים חל בהם בזמן אחד [להבדיל מן:]

— קו־רחב^ [הנ"ל], רחב גיאוגרפי, כל אחד מן המעגלים המדמים המקיפים את כדור־הארץ בהקבלה לקו־המשוה.

— קו־האש°, החלק הקדמי של חזית־המלחמה.

— בקו־הבריאות^, בקו־הבריאה° [אולי בהשאלה מ"חכמת־היד" (כירומאנטיה) הקובעת מצבים שונים בחיי אדם לפי קוי הקמטים שביד—

"קו־החיים", "קו־הבריאות", "קו־העושר" וכו׳] בְּמַצָּב שֶׁל בְּרִיאוּת: "כִּי אָז הָאָדָם בְּקַו הַבְּרִיאוּת וְנִשְׁמָתוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ" (שולחן ערוך, אורח חיים ו ב). "אֵינֶנִּי עֲדַיִן בְּקַו הַבְּרִיאוּת וְכֹחִי הָרִאשׁוֹן סָר מֵעָלַי" (מורפורגו, שמש צדקה ב לא). "עֲיֵפָה נַפְשִׁי וְאֵינֶנִּי בְּקַו הַבְּרִיאוּת" (יל״ג, אגרות). "הִנְנִי מוֹדִיעַ לָכֶם שֶׁבָּרוּךְ הַשֵּׁם אֲנִי בְּקַו הַבְּרִיאָה, אָמֵן כֹּה לֶחָי!" (מנדלי מו״ס, ט). "לֹא הָיִיתִי אָז בְּקַו הַבְּרִיאָה" (ליליינבלום, א 373). "וְהִכִּיר בּוֹ שֶׁהוּא חַלָּשׁ וְאֵינוֹ בְּקַו הַבְּרִיאוּת" (בורלא, כיסופים 64). "אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בְּקַו הַבְּרִיאוּת כָּפָה עַצְמוֹ וְאָכַל" (עגנון, כלה לז). "שֶׁמָּא חָלִילָה וְחַס אֵינְךָ בְּקַו הַבְּרִיאוּת?" (הזז, צל 66).

— בְּקַו הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם° (כג״ל), חַי וְקַיָּם: "הִנְנִי בָּרוּךְ הַשֵּׁם בְּקַו הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם" (ברקוביץ, תר׳ מנחם ז).

— קַו־הַדִּין°, מִדַּת הַדִּין: "שֶׁלִּי הָיוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּקַו הַדִּין" (רש״י במדבר ח יז).

— קַו־טִעוּן°, הַשִּׁיטָה שֶׁנּוֹקֵט אָדָם לְטִעוּן טַעֲנוֹתָיו: "קַו־הַטִּעוּן שֶׁבָּחַר בּוֹ עוֹשֶׂה אֶת מַעֲמָדוֹ לִנְטוּל־תִּקְוָה" (שרת, באסיה 199). הַסָּנֵיגוֹר נָקַט קַו־טִעוּן חָדָשׁ.

— קַו לָקָו [שאול מן ישעיה כח יג, אך שם המשמעות שונה והפירושים שונים] 1°, פְּרָט לִפְרָט, עִנְיָן לְעִנְיָן: הַמַּרְצֶה צֵרֵף אֶת פְּרָטֵי הַתָּכְנִית קַו לָקָו. 2°, לְאַט־לְאַט, בְּהַדְרָגָה, שְׁלַבִּים־שְׁלַבִּים: הַמִּפְעָל הִתְפַּתֵּחַ וְהִתְקַדֵּם קַו לָקָו.

— קַו מְחַבֵּר° [בסימני־פיסוק] מַקָּף, קַו קָצָר (־) הַנִּרְשָׁם בֵּין מִלִּים לְשֵׁם חִבּוּרָן זוֹ לְזוֹ וּקְרִיאָתָן כְּמִלָּה אַחַת, לְמָשָׁל: בֵּית־סֵפֶר, בְּשַׂר־וָדָם.

— קַו מַפְרִיד° [בסימני־פיסוק] קַו אָפְקִי־מָאֳרָךְ (—) הַנִּתָּן בֵּין מִלִּים בְּמִשְׁפָּט בְּהוֹרָאוֹת שׁוֹנוֹת (הַפְרָדָה, הַשְׁמָט, הַפְתָּעָה וְעוֹד).

— קַוִּים מַקְבִּילִים°, קַוִּים הַנִּמְצָאִים בְּמִישׁוֹר אֶחָד וְשֶׁלֹּא יִפָּגְשׁוּ גַּם אִם נַמְשִׁיכֵם בְּלֹא הַגְבָּלָה.

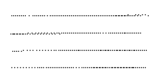

קוים מקבילים

— קַו־הַמַּשְׁוֶה°, קַו־הַשָּׁוֶה°, אֶקְוָטוֹר, קַו מְדֻמֶּה הַחוֹצֶה אֶת כַּדּוּר־הָאָרֶץ בְּאֹפֶן נִצָּב לְצִיר הָאָרֶץ וּבְמֶרְחָק שָׁוֶה מִשְּׁנֵי הַקְּטָבִים.

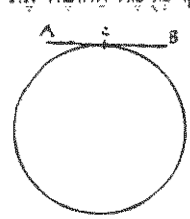

קו משיק

— קַו מַשִּׁיק° [בהנדסה] קַו יָשָׁר הַנּוֹגֵעַ בִּנְקֻדָּה אַחַת בִּלְבַד בְּמָקוֹם נָתוּן בְּקַו עָקֹם: AB הוּא קַו־מַשִּׁיק לַמַּעְגָּל בִּנְקֻדָּה C.

— קַו־הַצָּהֳרַיִם°, הַקַּו הַמְחַבֵּר אֶת נְקֻדּוֹת הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם (נְקֻדַּת הַחִתּוּךְ שֶׁל הַמִּצְהָר עִם הָאֹפֶק), קֶטַע שֶׁל הַמִּצְהָר הָעוֹבֵר מֵעַל לָאֹפֶק.

— קַו־רָקִיעַ°, קַו־הַגְּבוּל שֶׁל הַר, שֶׁל גִּבְעָה אוֹ שֶׁל מִבְנֶה וְכַדּוֹמֶה, כְּפִי שֶׁהֵם נִרְאִים לְעֵין הַצּוֹפֶה עַל רֶקַע הַשָּׁמַיִם (Skyline).

— שׁוֹפֵט־קַו° [במשחק כדורגל ובמשחקי־תחרות אחרים], שׁוֹפֵט לְיַד קַו־הַגְּבוּל שֶׁבֵּין הַמַּחֲנוֹת הַיְרִיבִים.

— הַמְּתֵן עַל הַקַּו!°, הוֹדָעָה לַמְטַלְפֵן שֶׁלֹּא יַנִּיחַ מִיָּדוֹ אֶת שְׁפוֹפֶרֶת הַטֶּלֶפוֹן וְיַחֲכֶּה עַד שֶׁיְּקַבֵּל אֶת הַשִּׂיחָה שֶׁהִזְמִין.

— שָׂם לוֹ לְקַו°, קָבַע לוֹ כְּשִׁיטָה, נָקַט דֶּרֶךְ מְסֻיֶּמֶת.

— מָתַח קַו°, 1. שִׂרְטֵט קַו מִתַּחַת לְמִלָּה לְהַדְגִּישָׁהּ. 2. רָשַׁם קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימָה לְאוֹת שֶׁהָרְשִׁימָה נִסְתַּיְּמָה וְאֵין לְהוֹסִיף עָלֶיהָ עוֹד: הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הוֹדִיעַ כִּי מָתַח קַו מִתַּחַת לִרְשִׁימַת הַמִּתְוַכְּחִים שֶׁבִּקְשׁוּ אֶת רְשׁוּת־הַדִּבּוּר. 3 [בהשאלה] הֶחְלִיט לְהַפְסִיק עִנְיָן מְסֻיָּם: לְאַחַר מַחֲנוֹת־הַפִּיּוּס מִצַּד רְאוּבֵן, מָתַח שִׁמְעוֹן קַו עַל הַפָּרָשָׁה הַמִּמֻשֶּׁכֶת שֶׁהֵקִימָה חַיִץ בֵּינֵיהֶם.

— קַו וְנָקִי° [על־פי הניב: קַב וְנָקִי], דִּבּוּר שֶׁל שֶׁבַח לְצַיָּר־אָמָּן: "תּוֹפֵס הוּא מִיָּד אֶת הָעִקָּר וּפוֹגֵעַ בָּאִישׁוֹן — קַו וְנָקִי!" (ביאליק, פאסטרנק).

ב. **קָו** ז׳ קוֹל, דִּבּוּר [לפי הבנה זו בכתוב:] "בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם" (תהלים יט ד). — [קַו־, קַוִּים, קַוֵּי־]

ק״ו ר״ת 1. קַל וָחֹמֶר. 2. קַב וְנָקִי. 3. קִילוֹ־וַאט. 4. קִילוֹ־וֹלְט.

קוֹא, ראה קיא.

קוֹאֶדוּקַצְיָה° [מלאטינית: cum יחד + educatio טיפוח, חינוך] חִנּוּךְ מְעֹרָב שֶׁל בָּנִים וּבָנוֹת, לִמּוּד שֶׁל בָּנִים וּבָנוֹת בְּמוֹסָד אֶחָד וּלְפִי תָּכְנִית־לִמּוּדִים אַחַת.

קוֹאוֹפְּטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: cum יחד + optare לבחור] סִפּוּחַ חָבֵר אוֹ חֲבֵרִים חֲדָשִׁים לְמוֹסָד נִבְחָר (בְּלֹא לַעֲרֹךְ בְּחִירוֹת): לַוַּעַד נִתְּנָה זְכוּת הַקּוֹאוֹפְּטַצְיָה שֶׁל חֲבֵרִים נוֹסָפִים לְשֵׁם הַרְחָבַת פְּעֻלָּתוֹ. — [קוֹאוֹפְּטַצְיוֹת]

קוֹאוֹפֶּרָטִיב° ז׳ [ראה להלן קוֹאוֹפֶּרַצְיָה] 1. אִגּוּד מְשֻׁתָּף, מִפְעָל הֲדָדִי, מִפְעָל בָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת שֶׁל קוֹאוֹפֶּרַצְיָה: קוֹאוֹפֶּרָטִיבִים קַיָּמִים בְּשִׁטְחֵי־כַּלְכָּלָה שׁוֹנִים — בַּצַּרְכָנוּת (צַרְכָנִיּוֹת), בְּשֵׁרוּתִים (קוֹאוֹפֶּרָטִיבִים לְהוֹבָלַת נוֹסְעִים וְכוּ׳), בָּאַשְׁרַאי (קֻפּוֹת מִלְוֶה וְחִסָּכוֹן), בְּשִׁכּוּן (מְעוֹנוֹת מְשֻׁתָּפִים), בַּתַּעֲשִׂיָּה וּבַחַקְלָאוּת. — [קוֹאוֹפֶּרָטִיבִים]

— קוֹאוֹפֶּרָטִיבִי° ת׳ מְשֻׁתָּף, הַבָּנוּי עַל יְסוֹדוֹת שֶׁל קוֹאוֹפֶּרַצְיָה: אִרְגּוּן קוֹאוֹפֶּרָטִיבִי. מוֹשַׁב־הָעוֹבְדִים עוֹסֵק בְּשִׁוּוּק קוֹאוֹפֶּרָטִיבִי שֶׁל הַתּוֹצֶרֶת.

— קוֹאוֹפֶּרָטוֹר° ז׳ מַפְעִיל קוֹאוֹפֶּרָטִיבִים, עוֹסֵק בְּקוֹאוֹפֶּרַצְיָה.

קוֹאוֹפֶּרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: cum יחד + operare לפעול] 1. תְּנוּעָה כַּלְכָּלִית שֶׁל תְּנוּעָה חֶבְרָתִית מְסֻיֶּמֶת, שֶׁמַּטְּרָתָהּ לְשַׁחְרֵר אֶת חַבְרֶיהָ מִידֵי מְתַוְּכִים, מְנַצְּלִים וּבַעֲלֵי־מוֹנוֹפּוֹלִין — עַל־יְדֵי הֲקָמַת מִפְעָלִים שִׁתּוּפִיִּים שׁוֹנִים: קוֹאוֹפֶּרַצְיָה צַרְכָנִית. קוֹאוֹפֶּרַצְיָה יַצְרָנִית. 2. שִׁתּוּף פְּעֻלָּה בֵּין גּוּפִים שׁוֹנִים: קוֹאוֹפֶּרַצְיָה בֵּין מֶמְשֶׁלֶת יִשְׂרָאֵל וּבֵין הַנְהָלַת הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית. — ־פֶּרַצְיוֹת]

קוֹאוֹרְדִינָטָה° נ׳ [ראה להלן: קוֹאוֹרְדִינַצְיָה] [במתימאטיקה] כָּל אַחַת מִן הַמִּדּוֹת (מֶרְחַקִּים, זָוִיּוֹת וְכוּ׳) שֶׁבְּעֶזְרָתָן קוֹבְעִים אֶת מְקוֹמָהּ שֶׁל נְקֻדָּה בְּמִישׁוֹר אוֹ בְּמֶרְחָב. הָאֹרֶךְ הַגֵּיאוֹגְרָפִי,

הָרֹחַב הַגֵּיאוֹגְרָפִי וְהַגֹּבַהּ מֵעַל פְּנֵי הַיָּם הֵם הַקּוֹאוֹרְדִינָטוֹת הַמְקֻבָּלוֹת בַּגֵּיאוֹגְרַפְיָה. מַעֲרֶכֶת־קוֹאוֹרְדִינָטוֹת יְשַׁרַת־זָוִית בַּגֵּיאוֹמֶטְרִיָּה הָאֲנָלִיטִית [ראה ערכים אַבְּסְצִיסָה, אוֹרְדִינָטָה] – [קוֹאוֹרְדִינָטוֹת]

– מַעֲרֶכֶת קוֹאוֹרְדִינָטוֹת◇, אַבְּסְצִיסָה וְאוֹרְדִינָטָה [ראה ערכים אלה]

קוֹאוֹרְדִינַצְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: cum עם + ordinare (-atus) לְסַדֵּר] הֶסְדֵּר, סִגּוּל, תֵּאוּם דְּבָרִים שׁוֹנִים, עֲרִיכַת דָּבָר בְּאֹפֶן הַרְמוֹנִי לְמִשְׁנֵהוּ: קוֹאוֹרְדִינַצְיָה בֵּין הַיִּצּוּר וּבֵין הַבִּקּוּשׁ.

קוֹאָלִיצְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: coalesco (-coalitus) צומח יחד, מתחבר] 1, הִתְחַבְּרוּת זְמַנִּית שֶׁל אֲנָשִׁים אוֹ גּוּפִים בַּעֲלֵי דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת, בְּיִחוּד בִּשְׂדֵה־הַמְּדִינִיּוּת – מֶמְשֶׁלֶת־יַחַד, הִצְטָרְפוּת שֶׁל מִפְלָגוֹת שׁוֹנוֹת לְשֵׁם הַרְכָּבַת מֶמְשָׁלָה: קוֹאָלִיצְיָה מֶמְשַׁלְתִּית שֶׁל מִפְלָגוֹת אֲחָדוֹת. 2, בְּרִית בֵּין מְדִינוֹת אֲחָדוֹת מְכֻוֶּנֶת נֶגֶד מְדִינָה אוֹ נֶגֶד מְדִינוֹת אֲחֵרוֹת: קוֹאָלִיצְיָה שֶׁל מְדִינוֹת הַמַּעֲרָב. – [קוֹאָלִיצְיוֹת]

– **קוֹאָלִיצְיוֹנִי◇** ת׳ הַבָּנוּי בְּשִׁיטָה שֶׁל קוֹאָלִיצְיָה, שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בּוֹ גּוּפִים שׁוֹנִים בְּאֹפֶן זְמַנִּי לְשֵׁם פְּעֻלָּה לְמַטָּרָה מְשֻׁתֶּפֶת: מֶמְשָׁלָה קוֹאָלִיצְיוֹנִית (שֶׁל מִפְלָגוֹת שׁוֹנוֹת).

קואס, ראה 1, קָוָס. 2, קָוָס.

קוֹאֶפִיצְיֶנְט◇, קוֹאֶפִיצְיֶינְט ת׳ [מלאטינית cum יחד + efficiens (-entis) מְבַצֵּעַ] 1 [במתימאטיקה] מְקַדֵּם, גּוֹרֵם קָבוּעַ בְּבִטּוּי אַלְגֶּבְּרִי, בְּנִגּוּד אֶל מִשְׁתַּנֶּה, לְמָשָׁל: הַמִּסְפָּר 2 בְּבִטּוּי 2x; הָאוֹתִיּוֹת a ו־b בַּמִּשְׁוָאָה: $ax^2 + bx - 5 = 0$. 2 [בפיסיקה ובמדעים אחרים] מִסְפָּר הַקּוֹבֵעַ תְּכוּנָה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל גּוּף: קוֹאֶפִיצְיֶנְט שֶׁל גְּמִישׁוּת. קוֹאֶפִיצְיֶנְט שֶׁל חִכּוּךְ. – [קוֹאֶפִיצְיֶנְטִים]

קוֹאֶקְסִיסְטֶנְץ◇ ז׳ [מלאטינית: cum עם + existentia קיום] דּוּ־קִיּוּם [ראה ערך קִיּוּם]

קוּבּ◇ ז׳ [מיוונית: kybos; לאטינית: cubus] 1, קֻבִּיָּה. 2, מְעֻקָּב: מֶטֶר־קוּבּ (מֶטֶר מְעֻקָּב), נֶפַח שֶׁאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ שָׁוִים מֶטֶר אֶחָד. – [קוּבִּים]

קוּב״ה ר״ת קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא [ארמית]

קובה, ראה קֻבָּה. **קובי**, ראה קֻבִּי.

קוּבְיָא*, קֻבְיָא* נ׳ [מיוונית: kybeia משחק־בקוביות] עֶצֶם אוֹ אֶבֶן שֶׁשִּׂחֲקוּ בָּהֶן בִּימֵי־קֶדֶם מִשְׂחֲקֵי־מַזָּל שׁוֹנִים אוֹ הִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לְהַטָּלַת גּוֹרָל: ״וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין (לָדוּן וּלְהָעִיד): הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים״ (סנהדרין ג ג). – [קוּבְיוֹת]

קוביה, ראה קֻבִּיָּה.

קוּבְיוּסְטוּס*, קֻבְיוּסְטוּס ז׳ [מיוונית: kybeutes משחק בקוביא] 1*, אָדָם הַמְשַׂחֵק בְּמִשְׂחֲקֵי־מַזָּל כְּדֵי לִזְכּוֹת בִּרְוָחִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה אוֹ בְּדַרְכֵי אוֹנָאָה; הַכִּנּוּי ״קוּבְיוּסְטוּס״ נִרְדָּף בַּתַּלְמוּד אֶל ״רַמַּאי״, ״גַּנָּב״, ״לִסְטִים״: ״הַמּוֹכֵר עֶבֶד לַחֲבֵרוֹ וְנִמְצָא גַּנָּב אוֹ קוּבְיוּסְטוּס״ (תוספתא בבא בתרא ד ז). 2 °, כִּנּוּי מְקֻבָּל בְּיָמֵינוּ לִמְשַׂחֵק מִקְצוֹעִי בִּקְלָפִים, קַלְפָן. – [קוּבְיוּסְטוּסִים]

קוביזם, ראה קֻבִּיזְם.

קוֹבַּלְט◇ ז׳ [מגרמנית: Kobold בן־שדים, כן כינו הכורים בגרמניה את המתכת הזאת בחשבם כי יש לה סגולות של שדים ומזיקים] מַתֶּכֶת קָשָׁה מְאֹד, דּוֹמָה בְּצִבְעָהּ וּבִסְגֻלּוֹתֶיהָ לַפְּלָדָה. בְּמִסְגָּים הַשּׁוֹנִים שֶׁל הַקּוֹבַּלְט מִשְׁתַּמְּשִׁים לַהֲכָנַת סַכִּינִים, סַכִּינֵי־גִּלּוּחַ וּשְׁאָר מַכְשִׁירִים חַדִּים. כֵּן מְשַׁמֵּשׁ הַקּוֹבַּלְט לְהַתְקָנַת צֶבַע מְיֻחָד כָּחֹל־כֵּהֶה (Cobaltum), סִימָן כִּימִי Co, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 58.94.

– **קוֹבַּלְט 60**, אִיזוֹטוֹפּ רַדְיוֹאַקְטִיבִי שֶׁל קוֹבַּלְט, שֶׁמִּסְפַּר הַמַּסָּה שֶׁלּוֹ 60, שִׁמּוּשׁוֹ בְּעִקָּר בְּרִפּוּי רְקָמוֹת סַרְטָנִיּוֹת (בְּרַדְיוֹתֶרַפְּיָה).

– **קוֹבַּלְטִיט◇**, מַחְצָב מִינֶרָלִי שֶׁל קוֹבַּלְט, תִּרְכֹּבֶת שֶׁל קוֹבַּלְט, אַרְסָן וְגָפְרִית (CoAsS).

קוּבְלָנָה(א)*, קֻבְלָנָה* נ׳ מארמית: קוּבְלָנָא] תְּלוּנָה, טַעֲנָה, הִתְאוֹנְנוּת: ״מִכָּאן לְקוּבְלָנָא מִן הַתּוֹרָה״ (סנהדרין קד:). ״הוּא רוֹאֶה אַחֲרֵי־כֵן שֶׁאֵין הַקּוּבְלָנָא מוֹעִילָה״ (אחד העם, שצב). ״פַּחַד אֱלֹהִים וְצִדּוּק הַדִּין, חֲרָטָה וְקוּבְלָנָה״ (ביאליק, יום ששי ד). הַדַּיָּר הִגִּישׁ קוּבְלָנָה עַל שְׁכֵנוֹ. – [קוּבְלָנַת־, קוּבְלָנוֹת]

קוּבְלָנִי° ת׳ [מן ב. קבל, קָבַל] מַבִּיעַ קוּבְלָנָה, מִתְלוֹנֵן, חָדוּר תַּרְעֹמֶת: ״שָׁאַל מַצִּ׳יָה בְּהִשְׁתּוֹמְמוּת קוּבְלָנִית״ (סוקולוב, במראות 161). ״מִי יוֹדֵעַ? – לְגוּטִין הֶחֱלִיק אֶת זְקַנְקָנוֹ הַקָּלוּשׁ וְהֵגֶה נִכְאִים בְּקוֹל קוּבְלָנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 377). ״מִן הַחֶדֶר שֶׁשָּׁכְבָה בּוֹ נִשְׁמְעָה אֲנָקָה חֲרִישִׁית קוּבְלָנִית״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 382). – [־נִית, קוּבְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קוֹבַע ז׳ [צורת־משנה של כּוֹבַע; ארמית: קוֹבְעָא; ערבית: קֻבַּעַה] קַסְדָּה, כּוֹבַע עָשׂוּי מַתֶּכֶת שֶׁאָדָם חוֹבֵשׁ לְרֹאשׁוֹ לְמַחְסֶה מִפְּגִיעוֹת ״צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע״ (יחזקאל כג כד). – [קוֹבַע־, קוֹבָעוֹ, קוֹבַעֲכֶם; קוֹבָעִים, קוֹבְעֵי־, קוֹבָעָיו, קוֹבְעֵיהֶם]

קובע

קובעת, ראה קֻבַּעַת.

קוֹבְּרָה◇ נ׳ [לאטינית: colubra נחש] פֶּתֶן, סוּג שֶׁל נְחָשִׁים אַרְסִיִּים גְּדוֹלִים (Cobra) – ראה ערך פֶּתֶן. – [קוֹבְּרַת־, קוֹבְּרוֹת]

קוּגֶל° ז׳ [יידיש: קוּגְעל; יש סוברים: סירוס מן כְּעֻגּוֹל; ואולי מגרמנית: Kugel עיגול, כדור] פַּשְׁטִידָה, כִּנּוּי לְמַאֲפֶה־חַמִּין שֶׁל אִטְרִיּוֹת, תַּבְשִׁיל שֶׁל שַׁבָּת נָהוּג בְּרַבּוֹת מִקְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: ״יֶעֱרַב לָכֶם הַ״קּוּגֶל״ בִּבְנֵי־מְעֵיכֶם״ (מנדלי מו״ס, עו). – [קוּגֶלִים]

א. **קוֹד*** ז׳ [אכדית: quddu; ערבית: קַדّ כלי עור] כְּלִי לְמַשְׁקֶה (כלים טז א). – [קוֹדִים, קוֹדֵי־]

ב. **קוֹד◇** ז׳ [אנגלית: code; לאטינית: codex] צֹפֶן, שִׁיטָה שֶׁל כְּתַב־סֵתֶר שֶׁבָּהּ מְיֻצֶּגֶת מִלָּה אוֹ קְבוּצַת מִלִּים עַל־יְדֵי סִימָנִים מֻסְכָּמִים מֵרֹאשׁ: קוֹד־אוֹתוֹת, קוֹד־מוֹרְס. – [קוֹדִים]

קוד [מן ב. קוֹד]

~ פִּע׳ **קוֹדֵד** ° פ״י שִׁדֵּר הוֹדָעָה בְּקוֹד (בְּצֹפֶן), צִפֵּן: הַמֶּמְשָׁלָה קוֹדְדָה אֶת הַנְחָיוֹתֶיהָ לַשַּׁגְרִירָה שֶׁבַּמְּדִינָה הַזָּרָה. – [לְקוֹדֵד, מְ־, יְקוֹדֵד]

~ פִּע' קִוֵּד °, שִׁדֵּר בְּצֹפֶן, צִפֵּן: הַתִּשְׁדֹּרֶת קֻוְּדָה מִטַּעֲמֵי סוֹדִיּוּת. — [מְקֻוָּד, יְקַוֵּד]

קוֹדְאִין° ז' [מיוונית: kodeia ראש (הֶלְקֵט) הפרג] חֹמֶר אַלְקָלוֹאִידִי מוּפָק מֵאוֹפְיוּם, מְשַׁמֵּשׁ כְּסַם מַרְדִּים וּמַרְגִּיעַ (Codeine).

קוֹדָה° נ' [איטלקית: coda] [במוסיקה] יֶסֶף, קֶטַע מוּסִיקָלִי הַנּוֹסָף בְּסוֹפָהּ שֶׁל מַנְגִּינָה לְשֵׁם הַגְבָּרַת כֹּחַ הַסִּיּוּם וּלְיֶתֶר רֹשֶׁם. — [קוֹדַת־, קוֹדוֹת]

קוֹדֶכְּס, ראה קוֹדֶקְס.

קוֹדֵם* ת' [מן קדם, קָדַם] הַנִּמְצָא לִפְנֵי מִישֶׁהוּ אוֹ מַשֶּׁהוּ בִּזְמַן אוֹ בְּמָקוֹם, שֶׁלִּפְנֵי־כֵן: הַמּוֹרֶה הַקּוֹדֵם. הַפַּעַם הַקּוֹדֶמֶת. בַּיּוֹם הַקּוֹדֵם. — [קוֹדֶמֶת, קוֹדְמִים, קוֹדְמוֹת]

— **כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה***, ראה ערך קדם.

קוֹדֶם, ראה קֹדֶם.

קוֹדֶקְס°, **קוֹדֶכְּס**° ז' [לאטינית: codex גזע עץ] 1. סֵפֶר הַחֻקִּים וְהַדִּינִים שֶׁל הַמְּדִינָה. 2. מִצְחָף, כִּנּוּי לִכְתַב־יָד עַתִּיק, בְּיִחוּד לִכְתַב־יָד שֶׁל סֵפֶר־מוֹפֵת. — [קוֹדֶקְסִים]

— **קוֹדִיפִיקַצְיָה**°, עֲרִיכַת חֻקִּים וְכִנּוּסָם בְּקֹבֶץ אֶחָד בְּאֹפֶן שִׁיטָתִי.

קוֹדֵר ת' [מן א. קדר, קָדַר] 1 °, כֵּהֶה, שָׁחוֹר, בִּלְתִּי־בָּהִיר: שָׁמַיִם קוֹדְרִים. עֲנָנִים קוֹדְרִים. 2 [בהשאלה] בַּעַל מָרָה שְׁחוֹרָה, עָצוּב, נוּגֶה: "כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי" (תהלים לה יד). "אָבִי הָיָה מְהַלֵּךְ קוֹדֵר וְדוֹמֵם" (ריבלסקי, תר' מרד 202). פָּנִים קוֹדְרִים וְזוֹעֲפִים. מַצַּב־רוּחַ קוֹדֵר. [ראה עוד ערך א. קדר] — [קוֹדֶרֶת, קוֹדְרִים, קוֹדְרוֹת]

קְוַדְרִילְיוֹן°, **קוואדריליון** ז' [מלאטינית: quattuor ארבע + מִילְיוֹן] מִסְפָּר גָּדוֹל שֶׁמְּצַיְּנִים אוֹתוֹ בִּיְחִידָה וְאַחֲרֶיהָ 15 אֲפָסִים (בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית וּבְצָרְפַת), אוֹ 24 אֲפָסִים (בְּאַנְגְלִיָּה): הַקְּוַדְרִילְיוֹן הוּא הַמַּחְלָקָה הָרְבִיעִית אַחֲרֵי הַמִּילְיוֹן: מִילְיוֹן, בִּילְיוֹן, טְרִילְיוֹן, קְוַדְרִילְיוֹן. — [קְוַדְרִילְיוֹנִים]

קְוַדְרַנְט°, **קוואדראנט** ז [מלאטינית quadrans (-antis) רבע] 1 [בהנדסה] רְבִיעַ, רֶבַע הַמְּעֻגָּל, אוֹ רֶבַע הָעִגּוּל. 2 [באסטרונומיה ובספנות] רֹבַע, מַכְשִׁיר הִיסְטוֹרִי לִמְדִידַת זָוִיּוֹת, עָשׂוּי רֶבַע מְעֻגָּל קָנֶה הַמְּחֻבָּר בְּמֶרְכַּז הַמְּעֻגָּל. בְּרֶבַע הַמְּעֻגָּל חֲלֻקָּה לְמַעֲלוֹת וְהַקָּנֶה מְצֻיָּד בְּכַוֶּנֶת שֶׁבְּעַדָהּ צוֹפִים בְּכוֹכָב. — [קְוַדְרַנְטִים]

קוֹדְרָנִי° ת' [מן קודר] הַמַּבִּיעַ קַדְרוּת, חָדוּר שִׁמָּמוֹן וְעַצְבוּת: "נִפְלֵאתִי עַל מְלֶאכֶת־מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַצַּיָּר, עַל הַמְצָאָתוֹ הַקּוֹדְרָנִית" (שלונסקי, תר' בבל 22). — [קוֹדְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קוֹדֶשׁ, ראה קֹדֶשׁ.

קוּדְשָׁא* ז' [ארמית] קֻדְשָׁא [רווח בצירוף:]

— **קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא*** (ברכות ז), הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (כִּנּוּי לֵאלֹהִים).

א. קוה [אכדית: quu לחכות; ארמית: קְוָא ערבית: קָוִיַ להיות חזק]

~ פָּע' **קָוָה** פ"י [מצוי רק הבינוני קֹוֶה, ראה ערך קֹוֶה]

~ פִּע' **קִוָּה** פ"ע יִחֵל, צִפָּה, הִמְתִּין: "לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה'" (בראשית מט יח). "קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב" (ירמיה ח טו). "וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים — וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים" (ישעיה ה ב). — [לְקַוּוֹת לְ־, קִוִּיתִי, מְקַוֶּה, יְקַוֶּה, בקיצור: יְקַו, וַיְקַו; קַוֵּה! קַוִּי!]

~ פֻּע' **קֻוָּה** °, צֻפָּה, קִוּוּ וְיִחֲלוּ לוֹ, חִכּוּ לוֹ: "וְהַסִּפּוּרִים הַמְקֻוִּים מִן יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ" (כוזרי ה יד). "הַמָּשִׁיחַ הָאֲמִתִּי הַמְקֻוֶּה" (יצחק בן אברהם, חזוק אמונה א א). סוֹף־סוֹף הִגִּיעַ הַמִּכְתָּב הַמְקֻוֶּה. — [מְקֻוֶּה, יְ־]

~ הִפ' **הִקְוָה** ° פ"י נָתַן תִּקְוָה, הֵבִיא לִכְךָ שֶׁאַחֵר יְקַוֶּה: "וַאֲשֶׁר נִתְבַּנָּה יְקוּתִיאֵל כִּי בָנִים הִקְוָה לָאֵל" (ינאי, עט). "כָּל יְמֵי־הָאָרֶץ לְהַקְווֹת בְּקִוּוּי מָטָר וָטָל" (קליר, אאגרה, טל). — [לְהַקְווֹת, מַקְוֶה, יַקְוֶה]

ב. קוה [סורית: קְבָא]

~ פָּע' **קָוָה** * פ"י אָסַף, כָּנַס: "מַעֲשֶׂה בְּרוֹם בֵּית עֲנַת שֶׁקְּוָאת (קְוָתָה) יָתֵר מֵאַלְפַּיִם כּוֹר" (תוספתא מקואות ו ג). הַפּוֹעֵל קָוָה אֶת הַמַּיִם לַתְּעָלוֹת. — [לִקְווֹת, קוֹוֶה, קָווּי, יִקְוֶה]

~ נִפ' **נִקְוָה**, נֶאֱסַף, כֻּנַּס, נִקְבַּץ: "יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד" (בראשית א ט). "וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם" (ירמיה ג יז). "שׁוֹאֵף בִּשְׁאִיפָה אֲרֻכָּה אֶת כָּל הַטַּבִּיקָא לְאֶחָד מִנְּחִירָיו עַד שֶׁנִּקְווּ דְמָעוֹת בְּעֵינָיו" (בן־ציון, ו). "רֹק נִקְוָה בְּפִיו" (סוקולוב, במראות 34). — [לְהִקָּווֹת, נִקְוָה, יִקָּוֶה]

~ הִפ' **הִקְוָה** * פ"י אָסַף, קָבַץ: "כָּל מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה כָּשֵׁר לְהַקְווֹת עָלָיו" (תוספתא שקלים א ב). "כְּשֶׁהִקְוָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... כָּל הַמַּיִם לְמָקוֹם אֶחָד" (במדבר רבה יג). "גַּלִּים הִקְוָה לְמֵי שָׁחוּ" (יהודה הלוי, ז 28). "יַמִּים הִקְוָה כֻּלָּם, יַבָּשָׁה לְהַרְאוֹת הִשְׂכִּילָם" (פיוטים, סידור 729). "לְהַקְווֹת דִּמְעָה בָּעַיִן" (הלקין, משבר 68). [לְהַקְווֹת אֶת־, מַקְוֶה, יַ־]

~ הָפ' **הֻקְוָה** °, נִקְוָה, נֶאֱסַף: "רוּחַ נוֹשֶׁבֶת, אֵדִים לְבָנִים מֻקְוִים בַּשָּׁמַיִם" (יזהר, צקלג 642). — [מֻקְוֶה, יֻקְוֶה]

~ הִת' **הִתְקַוָּה** °, נִקְוָה, הִתְאַסֵּף לְמָקוֹם אֶחָד: "עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְמָקוֹם שֶׁפַּלְגֵי הַמַּיִם מִתְקַוִּים בְּמָקוֹם אֶחָד כִּבְרֵכָה" (בורלא, כיסופים 154). — [לְהִתְקַוּוֹת, מִתְקַוֶּה, יִתְקַוֶּה]

קֹוֶה, קוֹוֶה ז' [מן א. קוה, קָוָה] מְקַוֶּה, מְיַחֵל, מְצַפֶּה לְמַשֶּׁהוּ: "וְקֹוֵי ה' הֵמָּה יִירְשׁוּ־אָרֶץ" (תהלים לז ט). — [קוֹוָה, קוֹוִים, קוֹווֹת]

קוֹהֶרֶנְטִי° ת' [מלאטינית: cohaerere להתחבר יחד] עָקִיב, סָבִיר, הֶגְיוֹנִי: "הַקְּשָׁרִים הַקּוֹהֶרֶנְטִיִּים שֶׁבֵּינֵיהֶם" (עיתונות). — [־טִית, קוֹהֶרֶנְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

קְווֹ° מ"ש [לאטינית: quo] לְאָן? לְהֵיכָן? [מצוי בצירופים:]

— **קְווֹ וָאדִיס?** ° [לאטינית: quo vadis] לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ?

— **סְטָטוּס קְווֹ** °, ראה ערך סְטָטוּס.

קווטה◊ נ' [מלאטינית: quot כמה] מכסה, חלק, כמות מסימת: ממשלת ארצות־הברית קבעה קווטה של מהגרים הרשאים להגר למדינה. — [קווטות]

קווי* ת' [מן ב. קוה, קוה] אסוף, מכנס, מקבץ: "(שמן) קווי לתוך ידו" (ירושלמי ברכות י ד). "עיניו המימיות מרוטות־הריסים נבטו בי מאשנביהן ודומה היה כאלו דמעות עכורות קוויות בהן" (מגד, החי 95). "ושלולית חשכה ועגמומית היתה מרבצת שם וקוויה" (יזהר, שיירה 96). — [קוויה, קוויים, ־יות]

א. **קווי*, קיווי** ז' [מן א. קוה, קוה] תקוה, צפיה: "לישועתך קויתי ה'... הכל בקווי: יסורין בקווי... חנינה בקווי" (בראשית רבה צח). "יכתירו וישירו וישוררו לקווים" (גנזי שכטר, ג 169). "וכי בשביל שנסתלקתי מבית צירל נסתלקו קווי?" (עגנון, כפות צו). "לבך המסכן מצלף יאושים עזים וקוויים נועזים" (יזהר, צקלג 1132). — [קווי־, קוויים, ־יי־]

ב. **קווי*, קיווי** ז' [מן ב. קוה] אסוף: "מה קווי האמור להלן לכנס כל מימי בראשית למקום אחד, אף קווי האמור כאן לקבץ כל האמות והממלכות לתוכה" (אבות דר' נתן, לה). — [קווי־]

קוויה*, קיוויה נ' [מן ב. קוה] אסף מים במקוה, כמות של מים שנקוו: "רצה להוציא קוויה פסולה מזה (ממקוה זה) — מוציא" (ירושלמי תרומות מג א). — [קווית־, קוויות]

קוויץ°, קיוויץ ז' [מן קוץ, קוץ] עקירת קוצים, בעור קוצים: "דבכלל מתקנין הדרכים לא הוי קוויץ דרכים" (תוספות מועד קטן ה). — "קוויץ השבילים בגנה. [ובהשאלה:] "אנגלית... אם היא טעונה נכוש וקוויץ, טהור וטפוח, על אחת כמה וכמה שפתנו" (פרסקי, לשון נקיה, הקדמה). — [קוויץ־, קוויצים, ־צי־]

קוויץ* ת' 1. שהוא בתבנית קוץ: "לולב כפוף, קוויץ, סדוק" (סוכה לא:—לב). "החצר היתה מקפת גפת קנים קווצה" (קבק, במשעול 10). 2 [לדעה אחרת המשמע בתלמוד לעיל:] כווץ, מכווץ, מצמק. — [קווצה, קווצים, קווצות]

קווצה, ראה קוצה.

קוורום◊ ז' [קיצור מן הביטוי הלאטיני: quorum praesentia sufficit מי שנוכחותם מספקת] מנין מספיק, מספר מינימלי של משתתפים באספה המספיק לפי החק לשם קבלת החלטות מחיבות: הישיבה נדחתה מחסר קוורום.

קוזזה* נ' **קוזזות אדמה*** נ"ר [מארמית: קזז חתך, רסק] רגבי אדמה, גושי עפר (מעשר שני ה א) [ראה גם קזוזה] — [קוזזת־, קוזזות, קוזזות־]

קוזמוקרטור* ז' [מיוונית: kosmos העולם + krator מושל; כינוי כבוד לאימפרטור רומי] מושל בכפה, שליט על כל העולם (שמות רבה ה). [ראה גם ערך קוסמוקרטיה◊] — [קוזמוקרטורים]

קוזק◊ ז' [מטורקמנית, רוסית: kozak איכר דל] בן שבטים רוסיים מתושבי ערבות הדון והדניפר בדרום רוסיה שחיו בעקר על החרב ועל השד והפכו לשם־דבר בגבורתם ובאכזריותם. — [קוזקים]

— **קוזק הגזל**° [על־פי הרווח ביידיש] כנוי לתקיף וחזק המקפח אחרים והוא בא ומתאונן על קפוח שקפחו אחרים אותו: פלוני הגביר בא והעמיד פני "קוזק הנגזל"...

קוח [צורת־משנה מן לקח]

~ פע' **קח** פ"י לקח: "ויקח מזרע הארץ... קח על מים רבים" (יחזקאל יז ה). "ואנכי תרגלתי לאפרים, קחם על זרועתיו" (הושע יא ג). "קח מאכלת חדה ושחטו כסדר" (אמיץ כח, עבודה יום כיפור). — [קח את־]

קוח° ז' [על־פי הבנה במשמעות זאת בכתוב: "לקרא לשבוים דרור ולאסירים פקח־קוח", ישעיה סא א] סבל, לחץ: "מה כחי כי איחל, פקח קוחי" (גאגארה, זמירות 107). "שביה ונדוד, לבי מוחץ וקוחי כחי כשל" (גאגארה, זמירות 150). "הנה הוא לוחש באזני החוזה: קוח פקח!" (ש' שלום, פז). — [קוח־]

קו"ח ר"ת 1. קל־וחמר. 2. קפת־חולים.

קוט [קרוב אל קוץ]

~ פע' **קט** פ"ע קץ, מאס, בחל: "ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם" (תהלים צה י). [ובינוני: קוט*:] "שאפלו אוכלת אשה כל מיני מאכל ושותה כל משקה אינו קוט בה" (תנא דבי אליהו טו, לפי אחת הנוסחאות). — [לקוט, קטתי, קט, קטה; קט, קטה, גם קוט; יקוט]

~ נפ' **נקוט, נקט**, נמאס, בז לעצמו, הרגיש רגש של חרטה על מעשה שעשה: "ונקטו בפניהם אל־הרעות אשר עשו" (יחזקאל ו ט). "ונקטתם בפניכם על עונתיכם" (יחזקאל לו לא). "נקטה (=נקוטה) נפשי בחיי" (איוב י א). "נפשו נקוטה עליו ופניו מכרכמות" (הזז, היושבת 167). — [להקוט, נקוטותי, נקוט, נקוטה גם נקטה; נקוט, נקוטה, יקט]

~ פע' **קוטט**° פ"י גרם לקטטה, הביא לידי ריב: "בת־השיר תוקעת אותך לתוך איזה יחוד משלך ומקוטטת אותך עם העולם כלו" (שטיינמן, במעגל 229). — [לקוטט, מקוטט, ־י־]

~ הת' **התקוטט**, רב, הסתכסך, עורר מדנים: "הלוא־משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט" (תהלים קלט כא). הנערים התקוטטו. — [להתקוטט ב־, עם־; מתקוטט, ־ית־]

— **נקטה נפשו בחייו**, הוא קץ בחייו, נמאסו עליו חייו: "נקטה נפשי בחיי... אדברה במר נפשי" (איוב י א).

קו"ט ר"ת קילו־ואט.

קוטב, ראה קטב. **קוטבי, קוטביות**, ראה קטבי, קטביות.

קוטג'° ז' [אנגלית: cottage] כנוי מקבל לבית־מגורים המיעד למשפחה אחת, והוא בנוי בשתי קומות עם מדרגות פנימיות לקומה השניה (בה על־פי־רב חדרי־השנה). — [קוטג'ים]

קוטית* נ' [אולי מיוונית: kytos בית־קיבול] שם מדה קטנה שנזכרה בתלמוד (ספרא קדושים צא ב), מקבילה לשם המקראי "משורה". — [קוטית־, קוטיות]

קוטן, ראה קטן.

קוֹטַנְגֶּנְס° ז׳ [complementi tangens טנגנס הזוית המשלימה] [בטריגונומטריה] שִׁעוּר הַיַּחַס בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית שֶׁבֵּין הַנִּצָּב שֶׁלְּיַד הַזָּוִית הַנְּתוּנָה וּבֵין הַנִּצָּב שֶׁמּוּלָהּ. קוֹטַנְגֶּנְס הַזָּוִית x שָׁוֶה OB : BA (Cotangens, בְּקִצּוּר: cot אוֹ ctg) – [־סִים]

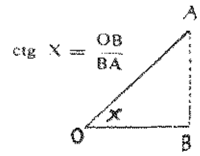

קוטנגנס

קַו־°, קַוִּי ת׳ [מן קַו] שֶׁל קַו, שֶׁהוּא בְּכִוּוּן שֶׁל קַו: "שֶׁכָּל עִגֻּלֵּת הַכַּדּוּר הֵם כֻּלָּם קַוִּיּוֹת מְדֻמּוֹת" (אברהם בר־חיא, אספירא ב). כִּוּוּן קַוִּי. מִשְׁטָח קַוִּי. – [קַוִּית, קַוִּיִּים, קַוִּיּוֹת]

קַוְיָאר° ז׳ [צרפתית: caviare; טורקית: khaviar] מַאֲכָל מְתֻאְבָּן עָשׂוּי מִבֵּיצֵי דָּגִים.

א. **קִוְיָה°, קווייה** נ׳ [מן א. קוה] תִּקְוָה, צִפִּיָּה, תּוֹחֶלֶת: "שָׁלֹשׁ קִוְיּוֹת טוֹבוֹת קִוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם" (שיר השירים רבה ב). "כַּמָּה קִוְיּוֹת קִוָּה יִצְחָק" (עגנון, תמול 228). – [קִוְיַת־, קִוְיּוֹת]

ב. **קִוְיָה°, קווייה** נ׳ [מן ב. קוה, קָוָה] אִסּוּף: "וְאִם גָּמַר קִוְיַת הַמַּיִם תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה בְּהֶכְרֵחַ" (שמואל אבן־תבון, יקוו המים ז). קִוְיַת מֵי־הַגְּשָׁמִים בִּבְרֵכָה. – [קִוְיַת־, קִוְיּוֹת]

קַוִּים°, קווים ז״ז [מן קַו] שְׁנֵי קַוִּים: קַוִּים מַקְבִּילִים (=) הֵם סִימַן הַשִּׁוְיוֹן בְּמָתֵמָטִיקָה.

קְוִינְטָה°, קווינטה נ׳ [לאטינית: quinta חמישית] 1. הַשָּׁלָב הַחֲמִישִׁי בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים הַדִּיאָטוֹנִי, לְמָשָׁל: הַצְּלִיל סוֹל בְּסֻלָּם דּוֹ־מָז׳וֹר. 2. רֶוַח בֵּין שְׁנֵי צְלִילִים כָּאֵלֶּה (רֶוַח שֶׁל שְׁלֹשָׁה טוֹנִים שְׁלֵמִים וּמַחֲצִית הַטּוֹן). – [קְוִינְטוֹת]

קְוִינְטוֹלָה° נ׳ [מן קְוִינְטָה] [במוסיקה] קְבוּצָה שֶׁל חֲמִשָּׁה תָּוִים שֶׁנּוֹעֲדוּ לְבִצּוּעַ בַּזְּמַן הַמְיֻעָד לְאַרְבָּעָה אוֹ לְשִׁשָּׁה תָּוִים שֶׁל אוֹתָהּ צוּרָה. – [קְוִינְטוֹלוֹת]

קְוִינְטֶט° ז׳ [איטלקית: quintetto] חֲמִשִּׁית, לַהֲקָה שֶׁל חֲמִשָּׁה מְנַגְּנִים אוֹ שֶׁל חֲמִשָּׁה זַמָּרִים. – [קְוִינְטֶטִים]

קְוִינְטִילְיוֹן° ז׳ [מלאטינית: quinta חמישית + מִילְיוֹן] מִסְפָּר גָּדוֹל שֶׁמְּצַיְּנִים אוֹתוֹ בִּיחִידָה וְאַחֲרֶיהָ 18 אֲפָסִים (בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית וּבְצָרְפַת) אוֹ 30 אֲפָסִים (בְּאַנְגְלִיָּה): הַקְּוִינְטִילְיוֹן הוּא הַמַּחְלָקָה הַחֲמִישִׁית אַחֲרֵי הַמִּילְיוֹן: מִילְיוֹן, בִּילְיוֹן, טְרִילְיוֹן, קְוַדְרִילְיוֹן, קְוִינְטִילְיוֹן. – [קְוִינְטִילְיוֹנִים]

קְוִיסְלִינְג° ז׳ [על־שם Vidkun Quisling, מאיור בצבא נורווגיה שבגד בארצו בימי כיבוש הנאצים והועמד בראש "ממשלת הבובות" שהקימו הנאצים בשנת 1940 עם כיבוש אוסלו בירת נורווגיה] שֵׁם נִרְדָּף לְבוֹגֵד בְּעַמּוֹ וּמְשַׁתֵּף פְּעֻלָּה עִם הָאוֹיֵב הַכּוֹבֵשׁ. – [קְוִיסְלִינְגִים]

קְוֵיקֶר°, ראה קְוֵקֶר.

קוֹל [אוגריתית: קל; אכדית: qulu דיבור; ארמית: קָלָא; ערבית: קָאלַ אמר; קָוְל דיבור] 1. תְּנוּעָה גַּלִּית שֶׁל חֶלְקִיקֵי־הָאֲוִיר הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי רַעַשׁ, הַקָּשָׁה, נְגִינָה וְכַדּוֹמֶה, מִתְפַּשֶּׁטֶת בִּמְהִירוּת שֶׁל 300 מֶטֶר בַּשְּׁנִיָּה וְנִקְלֶטֶת עַל־יְדֵי אֵיבַר־הַשְּׁמִיעָה – הָאֹזֶן: "קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם" (מלכים א יח מא). "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד" (שמות יט יט). "קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן" (נחום ג ב). 2. צְלִיל הַנִּשְׁמָע אַגַּב דִּבּוּר, קְרִיאָה, זִמְרָה וְכַדּוֹמֶה: "וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל" (מלכים ב יח כח). "קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה" (ירמיה לג א). "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (בראשית כז כב). "שָׁמַע ה׳ קוֹל בִּכְיִי" (תהלים ו ט). "הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב" (שיר השירים ב יד). 3°. צְלִיל בַּעַל אֵיכוּת מוּסִיקָלִית מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי בַּעַל קוֹל בַּס. קוֹל סוֹפְּרָנוֹ. זִמְרָה בִּשְׁנֵי קוֹלוֹת. מַקְהֵלָה בְּאַרְבָּעָה קוֹלוֹת. 4° [בהשאלה] הַשְׁפָּעָה, הַשְׁרָאָה: קוֹל הַמַּצְפּוּן. קוֹל הַיְּצָרִים. 5°. דֵּעָה, חֲוַת־דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: הַהַחְלָטָה נִתְקַבְּלָה בְּרֹב קוֹלוֹת. פְּלוֹנִי נָתַן אֶת קוֹלוֹ בְּעַד הַהַצָּעָה. מִנְיַן הַקּוֹלוֹת בְּעַד וָנֶגֶד [וראה שאר ההוראות להלן] – [קוֹל־, קוֹלוֹת, קוֹלוֹת־ גם קוֹלֵי־ בצירוף: "קוֹלֵי־קוֹלוֹת"]

– **קוֹל אֶחָד**, פֶּה אֶחָד, בְּהַסְכָּמָה כְּלָלִית: "וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ: כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה" (שמות כד ג).

– **קוֹל גָּבוֹהַּ•**, 1. קוֹל חָזָק, קוֹל רָם: "וְכִי מֵאַחַר שֶׁבְּקוֹל גָּבוֹהַּ הָיָה מְדַבֵּר – לָמָּה לֹא הָיוּ שׁוֹמְעִין?" (תנחומא, ויקרא א). 2° [בתורת־המוסיקה] קוֹל הַמְסֻגָּל לְהַגִּיעַ לִצְלִילִים גְּבוֹהִים בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים: הַסּוֹפְּרָנוֹ הוּא קוֹל גָּבוֹהַּ.

– **קוֹל דְּמָמָה דַקָּה**, לַחַשׁ, לְחִישָׁה: "וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" (מלכים א יט יב). "הוּא מְפַתֶּה בְּקוֹל דְּמָמָה דַקָּה" (ביאליק, המתמיד).

– **קוֹל דַּק•** (ראש השנה כז:), קוֹל נָשִׁי אוֹ קוֹל יֶלֶד, סוֹפְּרָנוֹ, לְהַבְדִּיל מִן "קוֹל עָבֶה" שֶׁל גְּבָרִים.

– **קוֹל הֲבָרָה•** (ראש השנה ג ז), צְלִיל בִּלְתִּי־בָרוּר, רַעַשׁ סָתוּם.

– **קוֹל־נוֹעַ°**, ראה ערך קוֹלְנוֹעַ.

– **קוֹל־חָזֶה°**, קוֹל שֶׁהוּא צָרוּד קְצָת וְנִשְׁמָע כְּיוֹצֵא בְּמֵישָׁרִים מִן הֶחָזֶה וְלֹא מִן הַגָּרוֹן.

– **קוֹל־יִשְׂרָאֵל°**, שְׁמוֹ שֶׁל שֵׁרוּת־הַשִּׁדּוּר שֶׁל הָרַדְיוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי עַד מִזּוּגוֹ עִם שֵׁרוּת הַטֶּלֶוִיזְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית בְּרֵאשִׁית שְׁנַת 1969, וּמֵאָז הוּא נִקְרָא "שִׁדּוּרֵי יִשְׂרָאֵל".

– **קוֹל מַר°**, בְּכִי גָּדוֹל.

– **קוֹל מָתוֹק°**, קוֹל נָעִים וְעָרֵב לָאֹזֶן: "וְקוֹלוֹ מָתוֹק כַּיַּיִן" (ביאליק, התרנגולים).

– **קוֹל נָמוּךְ•**, 1•. לְחִישָׁה, דִּבּוּר בְּלַחַשׁ: "כְּשֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה – בְּקוֹל נָמוּךְ הָיָה מְדַבֵּר" (תנחומא ויקרא א). 2° [בתורת־המוסיקה] קוֹל הַמְסֻגָּל לְהַשְׁמִיעַ צְלִילִים נְמוּכִים בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים, לְמָשָׁל, קוֹל הַבַּס וְהַבָּרִיטוֹן.

– **קוֹל עָבֶה•**, קוֹל גַּבְרִי, קוֹל נָמוּךְ: "קוֹל עָבֶה בְּאִשָּׁה הֲרֵי זֶה מוּם" (כתובות עה.).

– **קוֹל עָרֵב**, קוֹל נָעִים לָאֹזֶן הַשּׁוֹמֵעַ: "הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ, כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב" (שיר השירים ב יב).

– **קוֹל־פְּחָדִים**, 1. צַעֲקָתוֹ שֶׁל מִי שֶׁנִּבְהַל מְאֹד: "קוֹל־פְּחָדִים בְּאָזְנָיו, בַּשָּׁלוֹם שׁוֹדֵד יְבוֹאֶנּוּ" (איוב טו כא). 2°. קוֹל מְעוֹרֵר פַּחַד: "וְעָלָה בִּסְעָרָה קוֹל פְּחָדִים וְנַהֲקַת עֲנוֹת" (ביאליק, מתי מדבר).

– קוֹל־קוֹרֵא ° [שאול בשינוי משמעות מן ישעיה מ ג: "קוֹל קוֹרֵא: בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה'"] כְּרוּז, קְרִיאָה פֻּמְבִּית, הַכְרָזָה בְּפֻמְבֵּי עַל דְּבַר־מָה בְּמַטָּרָה לְעוֹרֵר אֶת הָרַבִּים לְמַשֶּׁהוּ: הָעִירִיָּה פִּרְסְמָה קוֹל־קוֹרֵא לַצִּבּוּר.

– קוֹל רָם, קוֹל גָּדוֹל וְחָזָק, קוֹל הַמּוּפָק עַל־יְדֵי אִמּוּץ רַב שֶׁל מֵיתְרֵי־הַקּוֹל: "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם" (דברים כז יד).

– קוֹל רִאשׁוֹן ° [בשירת מקהלה] הַקּוֹל הָעֶלְיוֹן (סוֹפְּרָנוֹ) הַשָּׁר עַל־פִּי־רֹב אֶת הַנְּעִימָה הָעִקָּרִית [להבדיל מן:]

– קוֹל שֵׁנִי °, הַקּוֹל הַמְּלַוֶּה אֶת שִׁירַת הַקּוֹל הָרִאשׁוֹן בִּיצִירָה רַב־קוֹלִית – קוֹל הָ"אַלְט"; וְכֵן – קוֹל שְׁלִישִׁי ° (בָּרִיטוֹן), קוֹל רְבִיעִי ° (בַּס) וְכו'.

– קוֹלוֹת וּבְרָקִים, 1. רְעָמִים וּבְרָקִים (שמות יט טז). 2 ° [בהשאלה] קוֹל רַעַשׁ רַב, צְעָקוֹת עַד לֵב הַשָּׁמַיִם.

– קוֹלֵי־קוֹלוֹת *, רַעַשׁ וּצְעָקוֹת, שָׁאוֹן מַחֲרִישׁ אָזְנַיִם: "שְׁאוֹל (קֶבֶר) שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת" (ברכות טו:). "וַאֲשֶׁר יִצְוָחוּ בְּקוֹלֵי־קוֹלוֹתָם הַחַיִּים וּשְׁאוֹנָם" (ביאליק, המתמיד). "אַךְ עָנוּ אַחֲרֵיהֶם קוֹלֵי־קוֹלוֹת (ווסמן, שירים 260).

– בַּת־קוֹל *, 1 *, הֵד, קוֹל עָמוּם הַחוֹזֵר וְנִשְׁמָע אַחֲרֵי הַשְׁמָעַת קוֹל רָם בְּחֶדֶר רֵיק, בֵּין הָרִים וְכַדּוֹמֶה (Echo): "כְּשֶׁאָדָם קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ יֵשׁ לְקוֹל בַּת־קוֹל" (שמות רבה כט). בַּת־קוֹל עָנְתָה עַל קְרִיאָתוֹ בֵּין הֶהָרִים (ובריבוי:) "לְמָקוֹם שָׁם תֵּצֶאנָה בְּנוֹת קוֹל, הֲבָרוֹת פְּלִיאוֹת – וְתִמּוֹגֶינָה" (ביאליק, רזי לילה). 2 * [באגדות חז"ל] קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם, קוֹל שְׁלוּחַ מֵאֱלֹהִים: "שָׁמַעְתִּי בַּת־קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה" (ברכות ג.). "יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: רָזִי לִי, רָזִי לִי" (סנהדרין צד.). 3 °, הֲבָרָה, שְׁמוּעָה, קוֹל רִנּוּן: בָּעִיר יָצְאָה בַּת־קוֹל כִּי הַמֶּמְשָׁלָה תִּתְפַּטֵּר.

– גַּלֵּי־קוֹל °, הַתְּנוּדוֹת הַקְּצוּבוֹת הַמִּתְחוֹלְלוֹת בָּאֲוִיר עִם הַשְׁמָעַת קוֹלוֹת: הַצְּלִילִים הַשּׁוֹנִים שֶׁאָנוּ שׁוֹמְעִים נוֹצָרִים עַל־יְדֵי הַשִּׁנּוּיִים בְּאֹרֶךְ גַּלֵּי הַקּוֹל וּבִתְדִירוּתָם.

– מֵיתְרֵי־הַקּוֹל °, נִימֵי־הַקּוֹל °, מַעֲרֶכֶת הָאֵיבָרִים הָעֲדִינִים כְּעֵין מֵיתָרִים בַּגָּרוֹן, שֶׁבְּהִתְכַּוְּצָם וּבְהִתְפַּשְּׁטָם הֵם הוֹדְפִים וּמְזָרִימִים אֶת הָאֲוִיר וּמַשְׁמִיעִים אֶת הַקּוֹלוֹת הַנְּהוּגִים בְּדִבּוּר אוֹ בְּשִׁירָה.

– רַם־קוֹל °, ראה ערך רַמְקוֹל.

– תּוֹרַת־הַקּוֹל °, אַקוּסְטִיקָה, חֵלֶק בְּמַדַּע הַפִיסִיקָה הָעוֹסֵק בְּמַהוּת הַקּוֹל, בְּהִתְפַּשְּׁטוּת גַּלָּיו בַּמֶּרְחָב וּבַמַּכְשִׁירִים הַמְּיֻסָּדִים עַל תְּכוּנוֹת הַקּוֹל.

– הֶעֱבִיר קוֹל, הִכְרִיז, פִּרְסֵם, הִשְׁמִיעַ דָּבָר בָּרַבִּים: "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בִּיהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם לְכֹל בְּנֵי הַגּוֹלָה לְהִקָּבֵץ יְרוּשָׁלָיִם" (עזרא י ז).

– הֵרִים קוֹלוֹ, צָעַק בְּקוֹל גָּדוֹל: "וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא" (בראשית לט טו). "וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָ קּוֹל?" (מלכים ב יט כב).

– יָצָא קוֹל °, נָפוֹצָה שְׁמוּעָה.

– נָשָׂא קוֹלוֹ, הִשְׁמִיעַ קוֹל בְּרָמָה, בָּכָה אוֹ קָרָא בְּקוֹל רָם: "וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ" (בראשית כא טז). "וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם" (שופטים ט ז).

– נָתַן קוֹלוֹ, נָשָׂא קוֹלוֹ, צָעַק: "ה' מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַיִם יִתֵּן קוֹלוֹ" (עמוס א ב). "וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק... וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי" (בראשית מה א–ב).

– נָתַן בְּקוֹלוֹ עַל־, צָעַק בְּרָגְזָה עַל־: "נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ" (ירמיה יב ח). הָאָב נָתַן בְּקוֹלוֹ עַל בְּנוֹ.

– שָׁמַע בְּקוֹל (לְקוֹל) פְּלוֹנִי, נִשְׁמַע לִפְלוֹנִי, עָשָׂה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹ יָעַץ פְּלוֹנִי: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ" (בראשית כא יב). "כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ" (בראשית ג יז).

– קוֹל הָמוֹן כְּקוֹל שַׁדַּי ^ [בעיקבות הפתגם הלאטיני: vox populi vox Dei, ובהשפעת יחזקאל א כד: "כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שַׁדַּי"; והשווה מדרש שמואל א קיא: וכן הנגיד, דיואן 8 – במשמעות רעש גדול: "וְקוֹל הָמוֹן כְּקוֹל שַׁדַּי"] דָּבָר שֶׁהַצִּבּוּר כֻּלּוֹ תּוֹמֵךְ בּוֹ אוֹ תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ יֵשׁ לִרְאוֹתוֹ כְּנָכוֹן וּכְרָצוּי, אֵין לְזַלְזֵל בְּדַעַת הַצִּבּוּר.

– קוֹל עֶגְלָה עֲרוּפָה °, כִּנּוּי לְקוֹל צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה.

– קוֹל עָלֶה נִדָּף, מָשָׁל לְאִוְשָׁה קַלָּה בְּיוֹתֵר: "וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף" (ויקרא כו לו).

– הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב [על־פי בראשית כז כב], מֵימְרָה עֲמָמִית־הֲלָצִית עַל הַיְּהוּדִים, שֶׁכֹּחָם בַּפֶּה, בְּדִבּוּר וּבִטְעָנוֹת גָּדוֹל לַפְּרָקִים מִכֹּחַ הַזְּרוֹעַ וְהַמַּעֲשִׂים.

– קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר [שאול מן ישעיה מ ג, ושם יש לקרא: "קוֹל קוֹרֵא: בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה'"] מָשָׁל לְמִי שֶׁקּוֹרֵא וְאֵין שׁוֹמֵעַ לוֹ, כְּאִלּוּ הָיָה קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר.

– קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה *, ראה ערך עֶרְוָה.

קוֹלָא, ראה קֻלָּא.

קוֹלָב * ז' [ערבית: כַּלַּאבּ אנקול] 1 °, יָתֵד אוֹ מִתְקָן שֶׁקְּבוּעִים בּוֹ וָוִים הַמְשַׁמְּשִׁים לִתְלִיַּת בְּגָדִים עֲלֵיהֶם: קוֹלָב לִתְלִיַּת חֲלִיפָה. קוֹלָב לְמַגָּבוֹת. קוֹלָב בַּפְּרוֹזְדוֹר לִמְעִילֵי הַנִּכְנָסִים מִן הָרְחוֹב. 2 *, מִתְקָן בַּחֲנוּת שֶׁקְּבוּעִים בּוֹ מַסְמְרוֹת וְהַחֶנְוָנִי תּוֹלֶה עָלָיו מִינֵי סְחוֹרוֹת לְרַאֲוָה: "בְּקוֹלָב הַלֵּךְ אַחַר מַסְמְרוֹתָיו" (שבת ס:). – [קוֹלַב־, קוֹלָבִים, קוֹלְבֵי־]

קולב

קוֹלֶג' ° ז' [אנגלית: college; מלאטינית: collegium חֶבֶר] כִּנּוּי בְּאַנְגְלִיָּה וּבְאָמֶרִיקָה לְבֵית־סֵפֶר תִּיכוֹן, וְכֵן לַשָּׁלָב הָרִאשׁוֹן בְּלִמּוּדֵי הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. – [קוֹלֶג'ים]

קוֹלֶגָה ◊ זו"נ [לאטינית: collega חָבֵר] עָמִית, חָבֵר לְמִקְצוֹעַ אוֹ לְתַפְקִיד: שַׂר־הַחוּץ נִפְגַּשׁ בְּאִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְאֻחָדוֹת עִם הַקּוֹלֶגָה שֶׁלּוֹ מֵאַנְגְלִיָּה. – [קוֹלֶגוֹת]

– **קולגיאלי**◊ ת׳ חברי, הנעשה במשתף ובאחריות הדדית: החלטה קולגיאלית. פלוני הצטרף לשביתה מתוך רגש קולגיאלי.

– **קולגיאליות**◊ נ׳ חברות, שתוף־פעלה או זהות־אינטרסים עם עמית לעבודה, רגש קולגיאלי: פקידי בית־החרשת הצטרפו לשביתת יום מתוך קולגיאליות לפועלים השובתים.

קולה, ראה קלה.

קולואיד◊ ז׳ [מיוונית: kolla דבק + eidos דמות] חלקיק המתקבל בפזור גוף מוצק בתוך חמר נוזל עד כדי גדל של מיליונית המילימטר. חמרים כגון עמילן, ג׳לטינה ועוד, שהמולקולות שלהם הן בגדל הנ״ל, יוצרים בתמסה במים קולואידים. – [קולואידים]

קולואר◊ ז׳ [צרפתית: couloire פרוזדור] [רווח הדיבור: קולואָרים] כנוי לפרוזדורים של בית־נבחרים, של מוסדות־ממשלה וכדומה ולשאר חדרים שמחוץ לאולם־הישיבות; הקולוארים משמשים למנוחה, לפגישות ולשיחות: עם התקרבות מועד בחירת הנשיא גברה התסיסה בקולוארים של הפרלמנט. – [קולוארים]

קולומבוס◊ ש״פ [על־שם כריסטופר קולומבוס, מגלה אמריקה בשנת 1432]

– **ביצת קולומבוס** ° [על שום המסופר שהציעו לקולומבוס להעמיד ביצה על חודה, דבר שנראה בלתי־אפשרי, אך קולומבוס התחכם ומעך כלשהו את חודה וכך העמידה בנקל...] משל לדבר הנראה מסבך ובלתי־פתיר, אך בהערמה קלה הוא נתן להפתר על נקלה.

קולון◊ ז׳ [על־שם הפיסיקאי הצרפתי Coulomb במאה ה־18] יחידה למדידת כמות המטען החשמלי: אם עצמת הזרם היא אמפר אחד, תעבר בכל שניה כמות חשמל בשעור קולון אחד. – [קולונים]

קולון◊ ז׳ [על שם העיר קולוניה שעל נהר הריינוס]

– **מי־קולון**◊ [צרפתית: eau de Cologne] מי־בשם ידועים.

קולוניה◊ נ׳ [לאטינית: colonia ישוב] 1. מושבה, קבוצת אנשים שעקרו ממולדתם והתישבו בצותא בארץ אחרת, אך נשארו אזרחיה של מולדתם, או שהם שומרים על ארח־החיים שבמולדתם: קולוניה של איטלקים באמריקה. 2. אזור או ארץ שנכבשו על־ידי מדינה אימפריאליסטית לשם נצול אוצרות המקום או ליצירת שוק לסחרה ולהונה, אגב שלילת עצמאותם המדינית של תושבי המקום [עיין מושבה 2] – [קולוניות]

– **קולוניאלי**◊ ת׳ 1. של הקולוניה, של המושבה: צבא קולוניאלי. שוק קולוניאלי. 2. הכרוך בשלטון על קולוניות: משטר קולוניאלי. מלחמה קולוניאלית.

– **קולוניזציה**◊ נ׳ ישוב, התישבות, התנחלות, הושבת בני־אדם על הקרקע: קולוניזציה של מהגרים בישובים חדשים.

– **קולוניזציוני**◊, ישבני, העוסק בקולוניזציה: מדיניות קולוניזציונית.

קולונל◊ ז׳ [איטלקית: colonnello, מן colonna שדרה, טור] דרגת קצינות גבוהה בצבאות של מדינות שונות באירופה ובאמריקה, למטה מדרגת בריגדיר־גנרל; מקבילה בצה״ל בקרוב לדרגת אלוף־משנה. – [קולונלים]

קולוסלי◊ ת׳ [מיוונית: kolossos אנדרטה גדולה] עצום, כביר: עשר קולוסלי. בנין קולוסלי – [קולוסלית, ־ליים, ־ליות]

– **קולוסליות**◊ נ׳ עצמה, כבירות, אדירות.

קולופון◊ [יוונית: kolophon] הערת־סיום של מעתיק כתב־יד: שם המעתיק, המקום, שנת ההעתקה וכדומה. – [קולופונים]

קולופוניום◊ ז׳ [בלאטינית: resina colophonia שרף מן העיר קולופון שבלידיה] שרף צהבהב־כהה מופק על־ידי זקוק מטרפנטין גלמי של עצי ארן מסימים. שמושו רב ברפואה, בתעשיות, בטכניקה. מין משחה של קולופוניום משמש לשפשוף שערות־הקשת של הכנור.

קולוקויום◊ ז׳ [לאטינית: colloquium שיחה] 1. שיחת המורה עם התלמיד לשם בדיקה כללית של ידיעותיו (נהוג בעקר בלמודים באוניברסיטה). 2. אספה מדעית לשם דיון על הרצאות שנשמעו בנושא אקדמי מסים. – [קולוקויומים]

קולורטורה◊ נ׳ [איטלקית: coloratura; מלאטינית: colorare לצבוע, לקשט] קשוט קטע בזמרה על־ידי מעברים קשים, סלסולי־קול, מעלות ומורדות וכיוצא בזה: חזן בעל קולורטורה עשירה. – [קולורטורות]

קולוריט◊ ז׳ [מלאטינית: color צבע] 1. היחס ההדדי בין הצבעים בציור מבחינת גוניהם. 2 [בהשאלה] צביון, אפי: המספר שוה לספוריו קולוריט הומורי. – [קולוריטים]

קולורימטריה◊ נ׳ [מלאטינית: color צבע + יוונית: metron מידה] שיטה לקביעת ההרכב והכמות של חמרים המבססת על בדיקת טיב הצבע וחריפותו. המדידה נעשית על־ידי השואה עם תמסה צבעונית שהרכבה וריכוזה ידועים (תמסה סטנדרטית).

קולז׳◊, **קולאז׳** ז׳ [צרפתית: collage; מיוונית: kolla דבק] טכניקה מיחדת של יצירת קומפוזיציה של ציורים על־ידי הדבקת קטעים שונים שבדרך כלל אין ביניהם קשר טבעי, כגון: קטעי עתונים, כרטיסי־קולנוע, גזרי מעטפות, תצלומים וכיוצא בזה. – [קולז׳ים]

קולח◊ ז׳ [מן קלח, קלח] צנור־גמי מטלטל שמחברים אותו אל ברז לשם קלוח זרם מים. – [קולח־, קולחים, קולחי־]

קולח מגולל

קולחוז◊ ז׳ [רוסית: ר״ת מן kollektivnoie hozajstwo משק שיתופי] משק חקלאי ברוסיה בימינו, הבנוי על יסודות של שתוף וקואופרציה באמצעי היצור והעבודה. – [קולחוזים]

קולט◊ ז׳ [מלאטינית: cultus הערצה, פולחן] פלחן, הערצה: קולט של אלילים. – [קולטים]

קולטורה◊ נ׳ [לאטינית: cultura עיבוד, טיפוח] 1. תרבות, אוצר הנכסים הרוחניים והחמריים של האנושות, כלל ההשגים במדע, בטכניקה, באמנות, בספרות, במוסר החברתי וכו׳ מימים קדומים ועד עתה. 2. פתוח, רבוי וגדול – ראה תרבות.

קוּלְטִיוָאטוֹר* ז' [לאטינית חדשה: cultivator מעבד, מפתח] קלטרת, מתחחה, שם כולל למכשירי־עבודה חקלאיים מטפוסים שונים המשמשים לעבוד שטחי של האדמה לשם פרורה, עקירת עשביה וכדומה. — [קולטיואטורים]

קוֹלִי* ת' [מן קול] של הקול, השייך לקול: "הכח הפועל בו בנעימות הקוליות" (רלב"ג קהלת יב). מוסיקה קולית (להבדיל מן מוסיקה של כלי־נגינה). הרמוניה קולית. מקהלה רב־קולית (של קולות מרבים). — [קולית, קוליים, קוליות]

— הגה קולי°, הגה צלילי, הגה המבטא בנענוע מיתרי הקול, להבדיל מן "הגה אי־קולי": ההגיים בג"ד הם קוליים לעמת ההגיים המקבילים פכ"ת שהם אי־קוליים (אטומים).

קוּלִי* ז' [הודית, אנגלית: coolie] כנוי לפועל פשוט שכיר־יום בהודו, בסין, ביפן ובארצות אחרות במזרח. — [קולים]

קוֹלִיטִיס* ז' [מיוונית: kolon המעי הגס] דלקת המעי הגס (Colitis).

קוֹלִין* ז' [אולי שינוי־הגייה מן כלא]

— בית־קולין* (שיר השירים רבה ח יג), בית־כלא.

קוּלִינַרְיָה* נ' [מלאטינית: culina מטבח] אמנות־הבשול, תורת המטבח, טבחות.

— קולינרי° ת' של אמנות־הבשול.

קוֹלְיָס* ז' [יוונית: kolias] אחד ממיני דגי־המאכל שנזכרו במשנה (מכשירין ו ג). יש סוברים כי הוא הנקרא "כפיה" (Scomber). — [קוליסים, קוליסי־]

קוֹלִיסְיָה* נ' [מלאטינית: collidere (-lisus) להתנגש] התנגשות, התנגדות: "נוצרת קוליסיה דרמתית נפלאה" (קלוזנר, יוצרים ג 219). — [קוליסיות]

ק - קולית

קְוָלִיפִיקַצְיָה*, קוואליפיקציה נ' [מלאטינית של ימי־הביניים: qualificatio; מן qualis איזה + facere לעשות] ממחיות, מקצועיות, מדת הידיעה והנסיון של אדם במקצוע מסים: פלוני הוא בנאי בעל קוליפיקציה גבוהה. — [קוליפיקציות]

קוּלִית* נ' [מיוונית: kole] עצם הירך שלראשה צורת כדור (חולין ס ה). — [קולית־, קוליות]

קוּלְמוֹס*, קַלְמוֹס* ז' [יוונית: kalamos; ערבית: קלם קנה] 1*, קנה־ריגבה, קנה־סוף מחדד בקצהו לכתיבה: "קנה לטל הימנו קולמוס לכתב בו ספר־תורה" (תענית כ.). "אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים... אין מספיקים לכתב חללה של רשות" (שבת יא.). 2° [בהשאלה] עט, מכשיר־כתיבה (נוצת־אוז מחדדת, עט־מתכת וכדומה) וביחוד: עט מיחד לשרטוט. — [קולמוס־, קולמוסים, ־סי־]

— פליטת־קולמוס°, דבר־שבוש או מלה או משפט בלתי־רצויים שנכתבו מתוך שגרת הכתיבה וללא כונה מיחדת מצד הכותב.

— במשיכת־קולמוס°, בהעלם אחד, רשום דבר־מה מבלי להרים את העט מעל גבי הניר: שרטוט ציורים במשיכת־קולמוס. פלוני חותם את שמו במשיכת־קולמוס אחת.

— במסירת־קולמוס°, בהעברת עט, כלומר: קבלת יפוי־כח לחתם על תעודה רשמית (חוזה, שטר־מכר וכו') בשם אדם אחר [נרשם בקיצור במס"ק]

קוּלְמִינַצְיָה* נ' [מלאטינית: culmen(-inis) פסגה, שיא] 1 [באסטרונומיה] צהירה, הרגע שבו מגיע כוכב בתנועתו היומית המדמה לגבה הרב ביותר מעל לאפק או לגבה הנמוך ביותר מעל לאפק ביחס למקומו של הצופה [ראה עוד ערך צהירה] 2 [בהשאלה] פסגה, נקדת־השיא במארע או בתופעה מסימת.

— קולמינציוני°, של נקדת־השיא.

א. **קוֹלָן*** ז' [יוונית: kolla דבק] דבק, חמר דביק: "קולן של סופרים" (פסחים ג א). — [קולן־]

ב. **קוֹלָן°** ז' [מן קול] מכשיר המגביר את הקול הנשמע בו: קולן במכשירי הרדיו. — [קולן־, קולנים, קולני־]

ג. **קוֹלָן°** ז' [מן קול] מצלל, קמרטון, מכשיר־מתכת בתבנית מזלג בעל שתי שנים המשמיע אגב הקשה צליל מוסיקלי מסים וקבוע. הקולן משמש לקביעת הטון בזמרה או לכוון כלי־נגינה. — [קולן־, קולנים, קולני־]

קולן

קוֹלְנוֹעַ° ז' [קול + נוע] 1. סרט־תצלומים נע ומדבר או מנגן שניתן להקרינו על מרקע (אקרן). 2. אולם מצייד במרקע שמקרינים עליו סרטים אלה. — [קולנועים, קולנועי־]

— כוכב־קולנוע°, כנוי לשחקן־אמן בקולנוע שזכה להכרה ולהצלחה רבה.

קוֹלְנוֹעִי° ת' [מן קולנוע] של הקולנוע, השייך לקולנוע: טכניקה קולנועית. אמנות קולנועית. שחקנים קולנועיים. — [קולנועית, קולנועיים, ־עיות]

קוֹלָנִי* ת' [מן קול] 1*, משמיע קול רם, צעקן: "איזו היא קולנית? כל שהיא מדברת בתוך ביתה ושכניה שומעין קולה" (כתובות ז ו). "והקולנית שבהן קולה עולה על כלנה" (מגדלי מו"ס, שסו). "אשה רגזנית וקולנית" (ברקוביץ, סיפורים יח). 2°, צעקני, רעשני, צרחני: "צחוק קולני" (זוסמן, שירים 68). דבור קולני. קריאות קולניות. הכרזות קולניות. — [קולנית, ־ניים, ־ניות]

קוֹלָנִיּוּת° נ' [מן קולני] צעקנות, רעשנות: "אין בו אלא צריחה וקולניות" (קלוזנר, הספרות ד 491). "קולניותו אינה אלא חפוי למבוכות אובדות־עצה" (ארד, ביתו 13). "ועונה בעבי קולו בקולניות יתרה 'אמן!'" (טביב, כעדער 121). "ברנד... ספר בקולניות על מסעו בשוויץ" (אביבי, עץ 27). קולניות התגרנים בשוק. — [קולניות־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; °ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; ז"ר - זכר ריבוי; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

קוֹלֶס° ז׳ [יוונית: kaulos] גִּבְעוֹל, קֶלַח, קָנֶה. – [קוֹלֶס־, קוֹלָסִים, קוֹלְסֵי־; גם: קוֹלָסוֹת, קוֹלְסוֹת־]

קולס של כרוב

– **קוֹלֶס שֶׁל כְּרוּב**°, גֻּלְגֹּלֶת שֶׁל כְּרוּב הַמֻּרְכֶּבֶת מֵעָלִים (גְּלָדִים) רַבִּים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה (עוקצין א ד).

קוֹלֵעַ° ת׳ [קיצור הניב: ״קולע אל השערה ולא יחטיא״, שופטים כ טז] פּוֹגֵעַ בַּמַּטָּרָה, מְכֻוָּן לַתַּכְלִית, מַתְאִים: דִּבּוּר קוֹלֵעַ. בְּדִיחָה קוֹלַעַת. – [קוֹלַעַת, קוֹלְעִים, ־עוֹת] [וראה עוד ערך א. קלע]

קוּלַק°, **קוּלָאק** ז׳ [רוסית: kulak אגרוף] כִּנּוּי לְאִכָּר עָשִׁיר וְתַקִּיף, ״בַּעַל־אֶגְרוֹף״, ״בַּעַל־גּוּף״, הַמַּעֲבִיד בְּיָד קָשָׁה אֶת הַפּוֹעֲלִים שֶׁכִּירָיו. – [קוּלַקִּים]

קוֹלֶקְטִיב° ז׳ [מלאטינית: collectivus צבור, כאוסף] חֶבֶר, צֶוֶת, סֶגֶל, קְבוּצַת אֲנָשִׁים הָעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה מְשֻׁתֶּפֶת: קוֹלֶקְטִיב שֶׁל הַפְּקִידִים בַּמּוֹסָד. – [קוֹלֶקְטִיבִים]

– **קוֹלֶקְטִיבִי**° ת׳ 1. צִבּוּרִי, כְּלָלִי, שֶׁל הַצִּבּוּר: פְּסִיכוֹלוֹגְיָה קוֹלֶקְטִיבִית. 2. מְשֻׁתָּף, מְאֻחָד: חַיִּים קוֹלֶקְטִיבִיִּים בַּקִּבּוּץ. הוֹפָעָה קוֹלֶקְטִיבִית שֶׁל כָּל הַלַּהֲקָה הַתֵּיאַטְרוֹנִית. אַחֲרָיוּת קוֹלֶקְטִיבִית.

– **קוֹלֶקְטִיבִיּוּת**° נ׳ **קוֹלֶקְטִיבִיזְם**° ז׳ 1. שִׁתּוּף, לִכּוּד כֹּחוֹת שֶׁל יְחִידִים לְצִבּוּר אֶחָד, הֵפֶךְ מִן ״אִנְדִּיבִידוּאָלִיזְם״: עֶקְרוֹנוֹת הַקּוֹלֶקְטִיבִיזְם בַּקִּבּוּץ. קוֹלֶקְטִיבִיּוּת רַעְיוֹנִית. 2. אַחֲרָיוּת כְּלָלִית, חַבְרוּת, סוֹלִידָרִיּוּת.

– **קוֹלֶקְטִיבִיזַצְיָה**° נ׳ הַלְאָמַת מְקוֹרוֹת הַיִּצּוּר בַּמְּדִינָה, הַעֲבָרָתָם לִרְשׁוּת הַצִּבּוּר.

קוֹלֶקְצְיָה° נ׳ [לאטינית: collectio אוסף] אֹסֶף, מַעֲרֶכֶת שֶׁל עֲצָמִים מִסּוּג מְסֻיָּם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיָן מַדָּעִי, אָמָּנוּתִי אוֹ מְשַׁעֲשֵׁעַ: קוֹלֶקְצְיָה שֶׁל בּוּלִים. קוֹלֶקְצִיּוֹת שֶׁל מְאֻבָּנִים. קוֹלֶקְצְיָה שֶׁל פַּרְפָּרִים. – [קוֹלֶקְצִיּוֹת]

– **קוֹלֶקְצְיוֹנֶר**° ז׳ אַסְפָן.

קוֹלָר° ז׳ [לאטינית: collarium; יוונית: kollarion] 1°. שַׁרְשֶׁרֶת, שַׁלְשֶׁלֶת־בַּרְזֶל בְּצַוַּאר אָסִיר: ״וְהָיָה יִרְמְיָה רוֹאֶה כַּת שֶׁל בַּחוּרִים נְתוּנִים בְּקוֹלָרִין״ (איכה רבתי, פתיחתא, על הההרים). 2°. שַׁרְשֶׁרֶת שֶׁתּוֹלִים בְּצַוַּאר חַיָּה אוֹ בְּהֵמָה: קוֹלָר שֶׁל כֶּלֶב. – [קוֹלַר־, קוֹלָרוֹ; קוֹלָרִים, קוֹלְרֵי־]

– **קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ**° [בהשאלה] הָאַחֲרָיוּת מֻטֶּלֶת עָלָיו, הוּא אַחֲרַאי וְעָרֵב לְכָךְ: ״עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין – קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּאר כֻּלָּן״ (סנהדרין ז:). ״וְאִם לֹא תַצְלִיחוּ, הַקּוֹלָר תָּלוּי בְּצַוַּארְכֶם וְאָנוּ לֹא נִטַּפֵּל בָּכֶם עוֹד״ (אחד העם, רבח). ״בָּאתִי לִכְלַל דֵּעָה, כִּי קוֹלָר זֶה – אֲרִיכוּת הַגָּלוּת – תָּלוּי בְּצַוָּארֵנוּ״ (בודלא, כיסופים 215). ״לִבֵּן שֶׁל בְּרִיּוֹת עָצֵב. כְּאִלּוּ קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּארָן״ (עגנון, אלו רע). [מכאן:]

– **תָּלָה בּוֹ אֶת הַקּוֹלָר**° [בהשאלה] הֶאֱשִׁימוֹ, הֵטִיל עָלָיו אֶת הָאַשְׁמָה אוֹ הָאַחֲרָיוּת לַדָּבָר.

– **הִכְנִיס רֹאשׁוֹ בְּקוֹלָר פָּנוּי**° [שאול מן ירושלמי נדרים מא ב]. הִתְעָרֵב לְלֹא כָּל צֹרֶךְ בְּעִנְיָן בִּישׁ, הֵמִיט עַל עַצְמוֹ צָרַת חִנָּם.

קוֹלְרַבִּי° ז׳ [גרמנית: Kohlrabi] שֵׁם לוֹעֲזִי לִכְרוּב־הַקֶּלַח – ראה כְּרוּב, כְּרוּב־הַקֶּלַח.

קוּם [אוגריתית: קמ; ארמית: קָם, קָאֵם, קַיָּם; ערבית: קָאםַ]

~ פָּעַל **קָם** פ״ע 1. עָמַד מִמְּקוֹמוֹ, נִצַּב עַל רַגְלָיו (לְאַחַר יְשִׁיבָה אוֹ שְׁכִיבָה אוֹ נְפִילָה וְכַדּוֹמֶה): ״קֻם לָךְ, לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ?״ (יהושע ז י). ״שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם״ (משלי כד טז). ״אִם־שָׁכַבְתִּי וְאָמַרְתִּי מָתַי אָקוּם?״ (איוב ז ד). ״מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ?״ (משלי ו ט). ״מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם״ (ויקרא יט לב). 2 [בהשאלה] הִתְעוֹרֵר, הִתְחִיל בִּפְעֻלָּה: ״וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם״ (ירמיה א יז). ״קוּם וַעֲשֵׂה וִיהִי ה׳ עִמָּךְ״ (דברי הימים א כב טז). 3 [לפני פועל־תנועה אחר] הִתְחִיל בִּתְנוּעָה: ״וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ״ (דברים יז ח). ״קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־ה׳ אֱלֹהֵינוּ״ (ירמיה לא ה). ״וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה״ (יחזקאל ג כג). ״וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר״ (בראשית לא כא). ״וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר פָּארָן״ (שמואל א כה א). ״וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל״ (שמואל א כא יא). ״אָקוּמָה־נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת״ (שיר השירים ג ב). 4. הִתְקַיֵּם, בֻּצַּע, הֻגְשַׁם: ״עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר״ (דברים יט טו). ״לֹא־תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה!״ (ישעיה ז ז). ״דְּבַר מִי יָקוּם״ (ירמיה מד כח). 5. בָּא, הִתְרַחֵשׁ: ״לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה״ (נחום א ט). ״וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב״ (בראשית מא ל). 6. הֶחֱזִיק מַעֲמָד, לֹא נִכְשַׁל: ״עַל־כֵּן לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט״ (תהלים א ה). ״וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם״ (יהושע ז יב). 7 [קם על־, אל־] הִתְנַפֵּל וְהִשְׂתָּעֵר עַל־: ״וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת״ (דברים יט יא). ״יִתֵּן ה׳ אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ״ (דברים כח ז). ״וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ״ (בראשית ד ח). 8 [קם ב־] הִתְנַגֵּד, מָרַד בְּ־: ״בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ״ (מיכה ז ו). [וראה עוד ההוראות והצירופים להלן] – [לָקוּם, קַמְתִּי, קָם, קָמָה; קָם, קָמָה, קָמִים; אָקוּם, יָ־, וַיָּקָם, תְּקֻמֶינָה; קוּם! קוּמִי!]

~ 1 פִּעֵל **קוֹמֵם** פ״י 1. כּוֹנֵן, הֶעֱמִיד, בָּנָה אֶת הֶהָרוּס: ״הָאֹמֵר לִירוּשָׁלִַם תּוּשָׁב וּלְעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה וְחָרְבוֹתֶיהָ אֲקוֹמֵם״ (ישעיה מד כו). ״קוֹמֵם עִיר בָּהּ חֶפְצָךְ״ (קליר, טל תן, טל). ״יַךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה״ (הגדה של פסח). הַמִּתְיַשְּׁבִים קוֹמְמוּ אֶת הֲרִיסוֹת הַמֶּשֶׁק. 2. הֶעֱמִיד נֶגֶד־, עוֹרֵר אֶת מִישֶׁהוּ לְהִתְנַגֵּד: ״וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם״ (מיכה ב ח): הַמְּסִיתִים קוֹמְמוּ אֶת הַמִּתְיַשְּׁבִים נֶגֶד הַשִּׁלְטוֹן. 3°. קִיֵּם, הֵקִים: ״בְּרִית קִיּוּמוֹ קוֹמַמְתָּ״ (ינאי, לג). – [לְקוֹמֵם אֶת־, מְקוֹמֵם, יְקוֹמֵם]

~ 1 פֻּעַל **קוֹמַם** °, הוּקַם: ״קוֹמַם הַבַּיִת וְתֵבֵל זְקוּפָה״ (ש׳ שלום, חי 28). – [מְקוֹמָם, יְקוֹמַם]

~ 1 הִת׳ **הִתְקוֹמֵם**, הִתְיַצֵּב נֶגֶד־, מָרַד: ״הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי, אֱלֹהָי, מִמִּתְקוֹמְמַי תְּשַׂגְּבֵנִי״ (תהלים נט ב). הַיְלָדִים הִתְקוֹמְמוּ נֶגֶד הַשִּׁלְטוֹן הַמְדַכֵּא. – [לְהִתְקוֹמֵם לְ־, נֶגֶד־; מִתְקוֹמֵם, יִתְ־]

~ 2 פִּעֵל **קִיֵּם** פ״י 1. בִּצַּע, מִלֵּא: ״נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ״ (תהלים קיט קו). ״לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים... יְמֵי

משתה ושמחה״ (אסתר ט כא—כב). ״וכל המקים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו״ (שביעית י ט). ״יש נאה דורש ונאה מקים״ (תוספתא יבמות ח ד). ״ברוך אומר ועושה, גוזר ומקים״ (ברכות נז:). ״ומקים אמונתו לישני עפר״ (שמונה עשרה). 2*, אשר, נתן תקף: ״אין מקימין את השטר אלא משתי כתבות״ (כתובות כ.). ״ובטלו חכמים את (הספר) האחד וקימו השנים״ (ספרי וזאת הברכה קמח:). הנוטריון קים את החתימה על טפס יפוי־הכח. 3, נתן קיום, השאיר בחיים, לא נתן לכליון: ״קימני כדברך״ (תהלים קיט כח). ״שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה״ (ברכה, על־פי ברכות נד.). ״כל המקים נפש אחת מבני אדם מעלה עליו הכתוב כאלו קים עולם מלא״ (סנהדרין ד ה). 4*, שם למשמרת, לא אבד, שמר בזכרון: ״איזהו חכם... המקים תלמודו״ (ספרי דברים מז:). 5*, באר, פרש, ישב דבר: ״מה אני מקים ׳ואכלתם אותו בחפזון׳? זה חפזון מצרים״ (מכילתא ז:). 6°, ערך, קבע: הועד קים אספה כללית של החברים. קימנו טיול לגליל. — [לקים את־, מקים, י־]

~ ב פע׳ קים*, 1°, בצע, הגשם, נמלא: הבטחתו קימה במלואה. דבריו קימו. 2*, אשר, נתן לו תקף: ״כשם שבטלו את דברי עקביא, אף דבריך אינן מקימין״ (נגעים ה ג). ״מהו מקדש? — מקים?״ (ירושלמי ראש השנה ב ו). החוזה קים ואשר. 3°, נערך, נעשה: האספה קימה במעמד אורחים רבים. — [מקים, יקים]

~ ב הת׳ התקים*, 1*, התגשם, התמלא, בא והיה: ״בתי, נתקימה נבואתך״ (סוטה יג.). ״חלום אף־על־פי שמקצתו מתקים, כלו אינו מתקים״ (ברכות נה.). ״אינו נזיר אלא מי שלא נתקימו דבריו״ (נזיר ה ה). 2*, החזיק מעמד, נשאר לימים רבים, השתמר: ״שאם יפתח אחד מהם... אי אפשר להתקים ולעמד לפניך״ (ברכת ׳אשר יצר׳). ״כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקימת״ (אבות ג ט). ״בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקימה תורתם בידם״ (עירובין נג.). 3°, נערך, בצע: האספה תתקים בשבע בערב. ההצגה לא נתקימה בשל מחלת אחד השחקנים. 4*, התאשר, נתן לו תקף: ״אם יש עליו (על הגט) עורים, יתקים בחותמיו״ (גיטין א ג). 5°, התפרנס: האכר מתקים על־ידי פלחה ורפת. יש לו משרה טובה והוא מתקים יפה. — [להתקים, מתקים, ית־]

~ הפ׳ הקים פ״י 1, העמיד, הציב, הציג: ״והקמת את־המשכן״ (שמות כו ל). ״ולא־תקים לך מצבה״ (דברים טז כב). ״וכשל זדון ונפל ואין לו מקים״ (ירמיה נ לב). ״מקימי מעפר דל״ (תהלים קיג ז). 2, קים, בצע, הגשים: ״והקימתי את־בריתי אתכם״ (ויקרא כו ט). ״ארור אשר לא־יקים את דברי התורה־הזאת״ (דברים כז כו). 3, מנה, הפקיד, קבע: ״ויקם ה׳ שפטים ויושיעום״ (שופטים ב טז). 4° [הקים נגד־] המריד: המסיתים הקימו את העם נגד השלטון. 5°, יסד: קבוצת העולים הקימה את הישוב החדש. פלוני הוא ממקימי תנועת הפועלים בארץ. — [להקים את־, הקימותי גם הקמתי... הקמתם; הקימה, מקים, מקימה; יקים... תקמנה; הקם; הקימי;]

~ הפ׳ הוקם, 1, העמד, הצב: ״ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן״ (שמות מ יז). 2°, נוסד: הוקם ישוב חדש בהרים. 3, הפקד, נתמנה: ״נאם דוד בן־ישי ונאם הגבר הקם על״ (שמואל ב כג א). 4, קים, בצע: ״הוקם את־דברי יהונדב בן־רכב״ (ירמיה לה יג). — [מוקם, יוקם, יוקמו, בהפסק: יוקמו]

— קם מחליו°, הבריא, התאושש לאחר מחלה: ״קם שלום־עליכם מחליו וכבר יכול היה להתהלך בחוץ״ (ברקוביץ, הראשונים קעט).

— קמו עיניו, עיניו כהו ופסקו לראות: ״ואחיהו לא־יכל לראות כי קמו עיניו משיבו״ (מלכים א יד ד).

— לא קמה רוח בו, הוא נבהל מאד, נמוג מפחד: ״ונשמע וימס לבבנו ולא־קמה עוד רוח באיש מפניכם״ (יהושע ב יא). ״ויגמת לב המלחים ולא־קמה בם רוח״ (ביאליק, תר׳ טל קכב). [ובחיוב:]

— קמה בו רוח°, נתמלא אמץ, התאזר עז: ״קמה בי רוח להשיב לפעמים על עלבוני״ (ברקוביץ, הראשונים קנ).

— קם (דבר) לפלוני, עבר לרשות פלוני, היה לקנינו הפרטי: ״ויקם השדה והמערה אשר־בו לאברהם לאחזת־קבר״ (בראשית כג כ).

— קם ונהיה הדבר°, הדבר התגשם, הדבר נתמלא.

— לא תקום ולא תהיה (ישעיה ז ז), הדבר לא יתקים, היה לא תהיה!

— קם לתחיה° [בהשאלה] חזר לחיים, חזר והתעורר: עם ישראל קם לתחיה במולדת. הלשון העברית קמה לתחיה.

— קום עשה* (מכות ג ד), מצות־עשה, מצוה שיש בה הוראה לעשות דבר־מה, להבדיל מן ״שב ואל־תעשה״.

— קם ליה בדרבה מניה* (גיטין נב:) [ארמית: עומד לו בגדול ממנו; כלל משפטי בתלמוד] מי שנתחיב בשני ענשים, גדול וקטן (על שתי עברות שעבר בזמן אחד), הריהו נענש בענש הגדול בלבד.

— נאה דורש ונאה מקים* (חגיגה יד:). 1, דבור בשבחו של אדם העומד בהבטחתו, אומר ועושה. 2 [בהבנה שונה במקצת:] הוא דורש מאחרים לעשות מעשים טובים ואף הוא עצמו עושה כן.

— מה אני מקים?*, איך אבאר את הפסוק, איך איַשב אותו לאחר שהוא נראה לכאורה מנגד למה שנאמר קדם? [ראה למעלה קים 5]

— לקים מה שנאמר* [נוסח מקבל במדרשי־אגדה] המעשה שנעשה הוא בדיוק לפי הכתוב במקרא: ״נהגו (בית הלל ושמאי) אמת ושלום ביניהם, לקים מה שנאמר: ׳האמת והשלום אהבו׳״ (תוספתא יבמות א י). ״היה כורך פסח, מצה ומרור ואוכל ביחד, לקים מה שנאמר: ׳על־מצות ומררים יאכלהו׳״ (הגדה של פסח).

— קים על פלוני, הטיל על פלוני, קבע כי פלוני יעשה כך וכך: ״וישלח ספרים אל־כל־היהודים... לקים את־ימי הפרים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על־נפשם ועל־זרעם דברי הצומות וזעקתם״ (אסתר ט ל—לא).

– הִתְקַיֵּם עַל פְּלוֹנִי·, הֵגֵן עַל פְּלוֹנִי, בָּא לְהַצִּיל אוֹתוֹ: ״הֵיכָן אֱלֹהֵיהֶם, יָרַד וְיִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם!״ (מדרש תהלים קט ב).

– הֵקִים רַעַשׁ° [בהשאלה] הִרְעִישׁ, גָּרַם שָׁאוֹן וּמְהוּמָה.

– הֵקִים לִתְחִיָּה° [בהשאלה] הֶחֱזִיר לִפְעִילוּת חֲדָשָׁה.

קוּם* ז׳ [ארמית: קוּמָא; ואולי מן קום העמיד חלב עד שנחמץ] הַקְּרִישׁ שֶׁמִּתַּחַת לַשַּׁמֶּנֶת, הֶחָלָב הֶחָמוּץ שֶׁנִּשְׁאָר לְאַחַר שֶׁהוּסְרָה מִמֶּנּוּ הַזֻּבְדָּה (נדרים ו ה). — [קוּם־, קוּמוֹ]

קו״מ ר״ת קֻפַּת־מִלְוֶה.

קוֹמִאִינְטֶרְן* ז׳ [קומוניסטי + אינטרנציונל] אִרְגּוּן בֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל הַקּוֹמוּנִיסְטִים (הוּקַם בִּשְׁנַת 1919 וּפֻרַק בִּשְׁנַת 1943).

קוֹמִאִינְפוֹרְם* ז׳ [קומוניסטי + אינפורמציה] אִרְגּוּן בֵּינְלְאֻמִּי שֶׁל הַמִּפְלָגוֹת הַקּוֹמוּנִיסְטִיּוֹת שֶׁהוּקַם בִּשְׁנַת 1947.

קוֹמְבַּיְן* ז׳ [אנגלית: combine; מלאטינית: combinare לצרף] שֵׁם מִסְחָרִי לִמְכוֹנָה קוֹצֶרֶת וְדָשָׁה כְּאַחַת. הַקּוֹמְבַּיְן נִגְרָר בַּשָּׂדֶה עַל־יְדֵי טְרַקְטוֹר וְקוֹצֵר אֶת הַקָּמָה; מַנְגְּנוֹן מְיֻחָד מַעֲלֶה אֶת הַתְּבוּאָה הַקְּצוּרָה אֶל מְכוֹנַת־דִּישָׁה; מִשָּׁם נִפְרָשׁ הַקַּשׁ וְהַגַּרְגְּרִים הַמְנֻפִּים מִדַּרְדְּרִים וְנוֹפְלִים דֶּרֶךְ צִנּוֹר לַשַּׂקִּים. — [קוֹמְבַּיְנִים]

קוֹמְבִּינְזוֹן* ז׳ [צרפתית: combinaison] — ראה מִצְרֶפֶת, תַּחְתּוֹנִית.

קוֹמְבִּינַצְיָה* נ׳ [מלאטינית: combinare לצרף] 1. צֵרוּף, הַרְכָּבַת דְּבָרִים שׁוֹנִים בְּצוּרָה מְסֻיֶּמֶת: קוֹמְבִּינַצְיָה שֶׁל מִסְפָּרִים. 2. תַּכְסִיס, תַּחְבּוּלָה, אַמְצָאָה, תָּכְנִית מַחְשֶׁבֶת לְהַשָּׂגַת דְּבַר־מָה: קוֹמְבִּינַצְיָה מִסְחָרִית. קוֹמְבִּינַצְיָה מֻצְלַחַת בְּמִשְׂחַק הַשַּׁחְמָט. [קוֹמְבִּינַצְיוֹת]

– קוֹמְבִּינָטוֹר°, 1. מְצָרֵף דְּבָרִים. 2. תַּכְסִיסָן, בַּעַל תַּחְבּוּלוֹת, בַּעַל־אַמְצָאוֹת.

– קוֹמְבִּינָטוֹרִיקָה°, 1 [במתימאטיקה] תּוֹרַת הַצֵּרוּפִים שֶׁל מִסְפָּרִים שׁוֹנִים לִקְבוּצוֹת. 2. אֻמָּנוּת הַצֵּרוּפִים שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים. 3. תַּכְסִיסָנוּת, כֹּשֶׁר־אַמְצָאָה.

קוֹמֶדְיָה* נ׳ [יוונית: komoidia; לאטינית: comedia] 1. יְצִירָה דְּרָמָתִית בַּעֲלַת תֹּכֶן מְבַדֵּחַ, הַצּוֹחֶקֶת לְמוּמֵי הָאָדָם וּלְמִגְרְעוֹת הַחֶבְרָה וּמוֹקִיעָה עֶרְכֵּי־אָדָם מְדֻמִּים אוֹ מְזֻיָּפִים. הַיְסוֹד הַמְבַדֵּחַ בַּקּוֹמֶדְיָה נוֹבֵעַ בְּעִקָּר מֵעִצּוּב אָפְיָם שֶׁל הַגִּבּוֹרִים וּמִמַּצָּבִים מְשֻׁנִּים וּמַפְתִּיעִים בְּהִתְפַּתְּחוּת הָעֲלִילָה. 2 [בהשאלה] מְאֹרָע מַצְחִיק, מַעֲשֶׂה מְבַדֵּחַ. — [קוֹמֶדְיוֹת]

– קוֹמֶדְיָה־דֶל־אַרְטֶה° [איטלקית: commedia dell'arte קומדיה של אמנות] כִּנּוּי לְסוּג שֶׁל קוֹמֶדְיָה עֲמָמִית שֶׁהִתְפַּתְּחָה בְּאִיטַלְיָה בַּמֵּאוֹת הַ־16 — 17 וְשֶׁהָיְתָה מְבֻסֶּסֶת בְּיִחוּד עַל אִמְפְּרוֹבִיזַצְיָה (אִלְתּוּר) וְלֹא עַל טֶקְסְט סִפְרוּתִי, רַק מַהֲלַךְ הָעֲלִילָה הָיָה קָבוּעַ מֵרֹאשׁ.

– טְרָגִי־קוֹמֶדְיָה°, מַחֲזֶה שֶׁמְּשֻׁלָּבִים בּוֹ יְסוֹדוֹת שֶׁל טְרַגֶּדְיָה וְקוֹמֶדְיָה כְּאַחַת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹמֶנְטִים עֲצוּבִים וּמְבַדְּחִים גַּם יַחַד.

– קוֹמֶדְיַאנְט° ז׳ 1. שַׂחְקָן בְּקוֹמֶדְיָה, קוֹמִיקָן: ״וְהַפִּזְמוֹנִים שׁוֹבְרֵי הַלֵּב שֶׁהִשְׁמִיעוּ הַקּוֹמֶדְיַאנְטִים״ (הורן, בית אבא 37). 2 [בהשאלה ובנימת־זלזול] לֵיצָן, מוּקְיוֹן: אֵין הוּא שַׂחְקָן אֶלָּא קוֹמֶדְיַאנְט!

קוֹמָה נ׳ [מן קום] 1. גֹּבַהּ, מִדָּתוֹ שֶׁל דָּבָר מִלְּמַטָּה וְעַד רֹאשׁוֹ: ״שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ״ (מלכים א ו ב). 2. מְלֹא גָּבְהוֹ שֶׁל אָדָם: ״אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ״ (שמואל א טז ז). ״זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר״ (שיר השירים ז ח). ״וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה״ (ברכות מג:). 3°. דְּיוֹטָה, מַעֲרֶכֶת חֲדָרִים הַבְּנוּיִים בְּגֹבַהּ אֶחָד בְּבִנְיָן הַבָּנוּי דִּירוֹת מֵעַל לְדִירוֹת: בַּיִת בֶּן שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת. קוֹמָה שְׁנִיָּה. קוֹמַת־הַקַּרְקַע. קוֹמַת־הַמַּרְתֵּף. — [קוֹמַת־, קוֹמָתוֹ; קוֹמוֹת]

– בְּקוֹמָה זְקוּפָה* תה״פ 1. בִּמְלֹא גָּבְהוֹ, בְּרֹאשׁ מוּרָם, הֵפֶךְ מִן ״שָׁחוּחַ״, ״כָּפוּף״: ״וְתֵלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן״ — שֶׁהָיוּ מְהַלְּכוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה״ (יומא ט:). 2* [בהשאלה] קוֹמְמִיּוּת, בְּהַרְגָּשָׁה שֶׁל חֲשִׁיבוּת וּבִטְחָה: ״׳וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׳... בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְאֵין יְרֵאִים מִכָּל בְּרִיָּה״ (במדבר רבה יג).

– אִישׁ־קוֹמָה°, כִּנּוּי לְאָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב.

– בַּעַל־קוֹמָה°, גְּבַה־קוֹמָה° גָּבוֹהַּ, רָם, שֶׁאֵינוֹ נָמוּךְ: ״שְׁלֹמֹה בַּעַל־קוֹמָה הָיָה וּבַעַל־צוּרָה הָיָה״ (עגנון, כלה תיב). ״גּוֹי בַּעַל־קוֹמָה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קיז). ״אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה״ (יחזקאל לא ג). ״שְׁנֵי עֲנָקִים גְּבוֹהֵי קוֹמָה״ (ביאליק, על ראש).

– רַב־קוֹמוֹת°, (בִּנְיָן) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קוֹמוֹת רַבּוֹת.

– מְלֹא קוֹמָתוֹ, בְּכָל גָּדְלוֹ, בְּכָל גּוּפוֹ: ״וַיִּפֹּל מְלֹא־קוֹמָתוֹ אַרְצָה״ (שמואל א כח כ). ״גַּם צִלִּי... מְלֹא קוֹמָתוֹ זָע לְאָחוֹר״ (ביאליק, רזי לילה).

– שִׁעוּר־קוֹמָה* [שאול משמו של מדרש קדום ״שיעור קומה״, העוסק על דרך הסוד בשיעוריו ובמידותיו של הקדוש־ברוך־הוא, וכן שמות חיבורים אחרים של חכמי־הקבלה] חֲשִׁיבוּת, גְּדֻלָּה, עֵרֶךְ: ״לֹא תְּמַדֵּד עוּגָתוֹ (שֶׁל הַזְּבוּל) וְלֹא יָדַע שִׁעוּר קוֹמָתוֹ״ (אברהם אבן־עזרא, חי בן מקיץ). ״מָה שֶׁהוֹסִיף לוֹ שִׁעוּר קוֹמָה וּגְבוּרוֹת״ (ביאליק, אריה ז). ״חוֹקֵר בַּעַל שִׁעוּר־קוֹמָה.

קוֹמָה־תַּנְחוּמָא° ז׳ [הצעת שם עברי לבובה הנקראת ברוסית: Vanka-vstan-ka ונקא קום־נא] צַעֲצוּעַ בִּדְמוּת בֻּבָּה שֶׁבְּתַחְתִּיתָהּ הַמְעֻגֶּלֶת יְצוּקָה עוֹפֶרֶת. כְּשֶׁמַּטִּים אוֹתָהּ מִמַּעֲמָדָהּ מִיָּד הִיא חוֹזֶרֶת וְקָמָה: ״הֵם הָיוּ זוֹנְקִים מִן הָעֲיָרָה וְחוֹזְרִים וְשׁוֹקְעִים, מַעֲשֵׂה קוֹמָה־תַּנְחוּמָא״ (שלונסקי, תר׳ בבל 83).

קומה-תנחומא

קוֹמוֹדוֹר* ז׳ [אנגלית: commodore, מצרפתית: commandeur] מְפַקֵּד יַמִּי, אַלּוּף בְּחֵיל־הַיָּם. — [קוֹמוֹדוֹרִים]

– קוֹמוֹדוֹר־תְּעוּפָה°, אַלּוּף בְּחֵיל־הָאֲוִיר הַבְּרִיטִי.

קוֹמוּטָטוֹר* ז׳ [מלאטינית: commutare להחליף] מַחְלֵף, מֵמִיר זֶרֶם, הֶתְקֵן לְהַחְלָפַת כִּוּוּנוֹ שֶׁל זֶרֶם־חַשְׁמַל, בְּיִחוּד מִזֶּרֶם־חִלּוּפִין לְזֶרֶם יָשָׁר: קוֹמוּטָטוֹר עַל צִיר הַדִּינָמוֹ. — [קוֹמוּטָטוֹרִים]

– קוֹמוּטָטִיבִי° ת׳ שֶׁל חִלּוּפִין, מִתְחַלֵּף.

קוּמוּלוּס◊ ז׳ [לאטינית: cumulus ערימה] עֲנַן־עֲרֵמָה, סוג שֶׁל עֲנָנִים סְמִיכִים מִמִּשְׁפַּחַת הָעֲנָנִים הַנְּמוּכִים, בְּנוּיִים

קומולוס

– **קוּמוּלוֹ־נִימְבּוּס**◊, עֲנַן־מִגְדָּל הַקָּשׁוּר בִּסְעָרַת־בְּרָקִים.

– **צִירוֹ־קוּמוּלוּס**◊, עָנָן עָשׂוּי גְּבִישֵׁי קֶרַח וָמַיִם.

– **סְטְרָטוֹ־קוּמוּלוּס**◊, עָנָן עָשׂוּי עַנְנֵי קוּמוּלוּס שְׁטוּחִים.

קוּמוּלָטִיבִי◊ ת׳ [מלאטינית: cumulatus צָבוּר] מִצְטַבֵּר: רְוָחִים קוּמוּלָטִיבִיִּים. – [־בִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

– **קוּמוּלַצְיָה**◊ נ׳ צְבִירָה.

קוֹמוּנָה◊ נ׳ [מלאטינית: communis משותף] קְבוּצַת אֲנָשִׁים הַחַיִּים חַיֵּי שִׁתּוּף מָלֵא בִּרְכוּשָׁם וּבַעֲבוֹדָתָם: קוֹמוּנָה שֶׁל סְטוּדֶנְטִים. אַנְשֵׁי הַקִּבּוּצִים וְהַקְּבוּצוֹת בָּאָרֶץ חַיִּים חַיֵּי קוֹמוּנָה. – [קוֹמוּנוֹת]

– **הַקּוֹמוּנָה הַפָּרִיסָאִית**°, כִּנּוּיָהּ שֶׁל מוֹעֶצֶת עִירִיַּת פָּרִיס בִּימֵי הַמַּהְפֵּכָה הַצָּרְפָתִית הַגְּדוֹלָה (1871); שִׁמְּשָׁה שֵׁם־דָּבָר וּמוֹפֵת בַּתְּנוּעָה הַסּוֹצְיָאלִיסְטִית הַבֵּינְלְאֻמִּית.

– **קוֹמוּנָלִי**◊ ת׳ מְשֻׁתָּף, קְבוּצִי: חַיִּים קוֹמוּנָלִיִּים.

– **קוֹמוּנָר**◊ ז׳ חָבֵר שֶׁל קוֹמוּנָה.

– **קוֹמוּנִיזְם**◊ ז׳ זֶרֶם מַרְקְסִיסְטִי קִיצוֹנִי בַּתְּנוּעָה הַסּוֹצְיָאלִיסְטִית בָּעוֹלָם. הַקּוֹמוּנִיזְם, כַּסּוֹצְיָאלִיזְם, שׁוֹאֵף לְמִשְׁטָר חֶבְרָתִי לְלֹא נִצּוּל, לְבִטּוּל הֶבְדֵּלֵי הַמַּעֲמָדוֹת וּלְהַלְאָמַת כָּל אֶמְצְעֵי הַיִּצּוּר וְהַנְּכָסִים. הַמִּפְלָגוֹת הַדּוֹגְלוֹת בְּקוֹמוּנִיזְם מִתְכַּוְּנוֹת לְהַגְשִׁים אֶת מַטְּרָתָן עַל־יְדֵי מַהְפֵּכָה וּבְדֶרֶךְ דִּיקְטָטוּרָה שֶׁל הַפְּרוֹלֶטַרְיוֹן, לְהַבְדִּיל מִן הַמִּפְלָגוֹת הַדּוֹגְלוֹת בַּסּוֹצְיָאלִיזְם הַחוֹתְרוֹת לְהַגְשָׁמַת הַמַּטָּרָה בְּדֶרֶךְ דֶּמוֹקְרָטִית וּבְכִבּוּשִׁים סוֹצְיָאלִיִּים מְדֹרָגִים.

– **קוֹמוּנִיסְט**◊, **קוֹמוּנָאִי**◊ ז׳ חָבֵר לְמִפְלָגָה הַדּוֹגֶלֶת בְּקוֹמוּנִיזְם.

– **קוֹמוּנִיסְטִי**◊ ת׳ 1, שֶׁל הַקּוֹמוּנִיסְט, שֶׁל הַמִּפְלָגָה הַדּוֹגֶלֶת בְּקוֹמוּנִיזְם: הַתְּנוּעָה הַקּוֹמוּנִיסְטִית בָּעוֹלָם. 2, הַכּוֹלֵל הַשְׁקָפַת־עוֹלָם שֶׁל קוֹמוּנִיזְם: "הַמָּנִיפֶסְט הַקּוֹמוּנִיסְטִי" שֶׁל מַרְקְס וְאֶנְגֶּלְס.

קוֹמוּנִיקָט◊ ז׳ [צרפתית: communique] תַּמְסִיר לָעִתּוֹנוּת, הוֹדָעָה, הַצְהָרָה, בְּיִחוּד: הוֹדָעָה מֶמְשַׁלְתִּית־רִשְׁמִית. – [קוֹמוּנִיקָטִים]

קוֹמוּנִיקַצְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: communicare לשתף] תִּקְשֹׁרֶת, תַּחְבּוּרָה, קֶשֶׁר בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם: אֶמְצְעֵי הַקּוֹמוּנִיקַצְיָה בְּיָמֵינוּ הֵם: הַמְּכוֹנִית, הָרַכֶּבֶת, הָאֳנִיָּה, הַמָּטוֹס, הַטֶּלֶפוֹן, הַטֶּלֶגְרָף, הָרַדְיוֹ וְעוֹד. – [קוֹמוּנִיקַצְיוֹת]

– **קוֹמוּנִיקָטִיבִי**◊ ת׳ 1, שֶׁל תַּחְבּוּרָה: אֶמְצָעִים קוֹמוּנִיקָטִיבִיִּים. 2 [בהשאלה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם קֶשֶׁר אוֹ זִקָּה הֲדָדִית: רְגָשׁוֹת קוֹמוּנִיקָטִיבִיִּים בֵּין הַמְשׁוֹרֵר וּבֵין קוֹרֵא שִׁירָתוֹ.

קוֹמוֹס* ז׳ [יוונית: kommi גומי] אֶחָד מִמִּינֵי הַגֹּמִי שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם לִכְתִיבָה: "בַּכֹּל כּוֹתְבִים (גֵּט) בְּדְיוֹ... וּבְקוֹמוֹס" (גיטין ב ג).

קוּמְזִיץ° ז׳ [מיידיש: קום בוא + זיץ שב] טִיּוּל, פִּיקְנִיק, מוֹשַׁב־חֲבֵרִים לְבִלּוּי וְלַאֲכִילָה בְּמֻשְׁתָּף בְּחֵיק הַטֶּבַע, לְאוֹר מְדוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: "קוּמְזִיץ טוֹב הֵם מְכִינִים לָנוּ" (בר־יוסף, בני 61). "וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת בָּאוּ וּפִתּוּ אוֹתָנוּ לַעֲרֹךְ קוּמְזִיץ" (תמוז, אליקום 126).– [קוּמְזִיצִים]

קוֹמֶטָה◊ נ׳ [מיוונית: kometes בעל שער ארוך] כּוֹכַב־שָׁבִיט, ראה ליד הערך כּוֹכָב. – [קוֹמֶטוֹת]

קוֹמֵי* ז׳ [יוונית: kome] שְׂעַר הָרֹאשׁ: "הַמְסַפֵּר קוֹמֵי (כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַפְּרִים הַגּוֹיִים) הֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי" (בבא קמא פג).

קוֹמִי◊ ת׳ [מיוונית: komos הילולה] 1, שֶׁהוּא מִתְּכוּנַת הַקּוֹמֶדְיָה: "לְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ שֶׁל גִּבּוֹר קוֹמִי" (ברנר, א 50). תַּפְקִיד קוֹמִי בַּמַּחֲזֶה. תֹּכֶן קוֹמִי. 2, מַצְחִיק, מְעוֹרֵר צְחוֹק, מְבַדֵּחַ: הִתְנַהֲגוּתוֹ קוֹמִית מְאֹד. מְאֹרָע קוֹמִי. – [קוֹמִית, ־מִיִּים, ־יוֹת]

– **טְרָגִי־קוֹמִי**◊, הַמְעוֹרֵר צַעַר וּצְחוֹק כְּאֶחָד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיסוֹד הַטְּרָגֶדְיָה וְהַקּוֹמֶדְיָה גַּם יַחַד.

– **קוֹמִיּוּת**◊ נ׳, **קוֹמִיזְם**◊ ז׳ מַצָּב קוֹמִי, נַלְעָגוּת.

– **קוֹמִיקָן**◊ ז׳ 1: שַׂחְקָן הַמְמַלֵּא תַּפְקִידִים בַּעֲלֵי אֹפִי קוֹמִי, שַׂחְקָן בְּקוֹמֶדְיָה. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאָדָם מַצְחִיק וּמְבַדֵּחַ, הַמְעוֹרֵר צְחוֹק בְּהוֹפָעָתוֹ אוֹ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ, בַּדְחָן, לֵיצָן.

קוּמִיס◊ ז׳ [מטאטרית: kumis] חֲלֵב־גְּמַלִּים.

קוֹמֵיס* ז׳ [לאטינית: comes מושל] מְמֻנֶּה, מוֹשֵׁל, מְפַקֵּחַ (ירושלמי ברכות יג ב). – [קוֹמֵיסִין]

קוֹמִיסְיָה◊ נ׳ [לאטינית: commissio שליחות, נאמנות] וַעֲדָה, חֶבֶר־אֲנָשִׁים שֶׁנִּבְחַר לְמַלֵּא תַּפְקִיד צִבּוּרִי מְסֻיָּם: "הַתַּקָּנוֹת שֶׁל הַבַּנְק וְדַרְכֵי הַנְהָגָתוֹ יִקָּבְעוּ עַל־יְדֵי קוֹמִיסְיָא מְיֻחֶדֶת" (אחד העם, קמח). "בְּחִירָתָם נִמְסְרָה לְקוֹמִיסְיָה שֶׁל מֻמְחִים" (ביאליק, צעירות).–[־יוֹת]

קוֹמִיסְיוֹן◊ ז׳ [מן קוֹמִיסְיָה] 1, עֲמִילוּת, תִּוּוּךְ בְּשָׂכָר בְּעִסְקֵי מִקָּח־וּמִמְכָּר, סוֹכְנוּת: בֵּית־הַמִּסְחָר קִבֵּל אֶת הַסְּחוֹרָה מִבֵּית־הַחֲרֹשֶׁת בְּקוֹמִיסְיוֹן. 2, עֲמָלָה, דְּמֵי־תִּוּוּךְ, תַּשְׁלוּם שֶׁמְּשַׁלְּמִים לְסוֹכֵן כְּשָׂכָר תִּוּוּכוֹ בֵּין הַיַּצְרָן לַצַּרְכָן אוֹ לַבַּנְק בְּעַד הַטִּפּוּל בִּגְבִיַּת כְּסָפִים, בְּנִכְיוֹן שְׁטָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: שִׁלַּמְתִּי לַבַּנְק קוֹמִיסְיוֹן בְּשִׁעוּר חֲצִי אָחוּז מִסְּכוּם הַהַלְוָאָה.

– **קוֹמִיסְיוֹנֶר**◊ ז׳ עֲמִיל, סוֹכֵן, בָּא־כֹּחַ שֶׁל בֵּית־מִסְחָר אוֹ בֵּית־חֲרֹשֶׁת הַמְתַוֵּךְ בֵּינֵיהֶם וּבֵין הַלָּקוֹחוֹת וְהַמְקַבֵּל כְּשָׂכָר טִרְחָתוֹ אֲחוּזִים מְסֻיָּמִים.

קוֹמִיסָר◊ ז׳ [צרפתית: commissaire] 1, מְמֻנֶּה, מֻרְשֶׁה, מְמַלֵּא שְׁלִיחוּת מֶמְשַׁלְתִּית. 2 [בברית-המועצות, בעבר] שַׂר בַּמֶּמְשָׁלָה. 3 [בהשאלה ובנימה שלילית] מַדְרִיךְ־מְפַקֵּחַ, מַשְׁגִּיחַ עַל "הַכַּשְׁרוּת" הַמְּדִינִית אוֹ הַמִּפְלַגְתִּית בְּצִבּוּר מְסֻיָּם. – [קוֹמִיסָרִים]

קוֹמִיקָן◊, ראה קוֹמִי.

קוֹמֵם פע׳ מן קום.

קוֹמְמוּת^ נ׳ [מן קוֹמֵם] תְּקוּמָה, קִיּוּם: "שִׁלְחָה פְּדוּת הָשֵׁב שְׁבוּת חִישׁ קוֹמְמוּת" (שבזי, יום אזכרה). "אֶת בִּנְיַן עַמִּי רָאִיתִי כְּקוֹמְמוּת, כְּהַחֲזָרַת עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ" (וילבסקי, הר׳ במעדכה 175). "הִנֵּה זֶה הִבְקִיעַ הַיּוֹם הַגָּדוֹל – יוֹם קוֹמְמוּת יִשְׂרָאֵל" (ברוידס, שיר לחג 27). – [־מֻיּוֹת]

קוֹמְמִיּוּת [מִן קוֹמֵם] 1 תה״פ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, בְּרֹאשׁ מוּרָם, (ובהשאלה:) בְּלִי מוֹרָא, בְּגָאוֹן: ״וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת״ (ויקרא כו יג). ״וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ״ (אהבה רבה, תפילת שחרית). ״וּלְקוֹלוֹ הָאַמִּיץ נִתְיַצֵּב כֻּלָּנוּ קוֹמְמִיּוּת״ (ביאליק, לאחד). ״וְצוֹעֵד קוֹמְמִיּוּת צַעַד אַחַר צַעַד״ (ברנר, א 121). 2 ° נ׳ תְּקוּמָה: ״זֹאת קוֹמָתֵךְ – קוֹמְמִיּוּת עֲלוּמָה״ (ינייי, רעם). ״וְהַשְּׁפַל לְטוֹב־לֵב – קוֹמְמִיּוּת״ (הנגיד, בן־כשלי 264). 3 ° [בימינו] קִיּוּם עַצְמָאִי, רִבּוֹנוּת, אִי־תְּלוּת בַּאֲחֵרִים: הָעָם הַמְּדֻכָּא זָכָה סוֹף סוֹף לְקוֹמְמִיּוּת מְדִינִית. קוֹמְמִיּוּת אֶזְרָחִית. קוֹמְמִיּוּת כַּלְכָּלִית. – [קוֹמְמִיּוּת־]

– **אוֹת־הַקּוֹמְמִיּוּת** °, עִטּוּר שֶׁהֻעֲנַק עַל־יְדֵי מֶמְשֶׁלֶת יִשְׂרָאֵל לְאֵלֶּה שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בְּמִלְחֶמֶת הַשִּׁחְרוּר (תש״ח) וּבַמַּאֲבָק וּלְעַצְמָאוּת יִשְׂרָאֵל.

– **מִלְחֶמֶת־הַקּוֹמְמִיּוּת** °, הַמִּלְחָמָה בְּעַמֵּי עֲרָב שֶׁפָּלְשׁוּ אֶל גְּבוּלוֹת מְדִינַת־יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי הָאוּ״ם בְּ־29 בְּנוֹבֶמְבֶּר 1947. נִסְתַּיְּמָה בִּשְׁנַת תש״ח בְּנִצְחוֹן יִשְׂרָאֵל וּבְהַרְחָבַת גְּבוּלֶיהָ שֶׁל הַמְּדִינָה.

קוֹמַנְדוֹ° ז׳ [פורטוגלית: commanda; מלאטינית מאוחרת: commandare להפקיד] חֵיל־פְּשִׁיטָה, חַיִל הַמְאֻמָּן לְהַתְקָפוֹת־פֶּתַע בְּשֶׁטַח הָאוֹיֵב. אַנְשֵׁי הַקּוֹמַנְדוֹ פּוֹעֲלִים בִּקְבוּצוֹת קְטַנּוֹת וּבְשִׁיטָה שֶׁל ׳פְּגַע וּבְרַח׳ (לָרִאשׁוֹנָה כֻּנּוּ כֵּן יְחִידוֹת שֶׁל בּוּרִים שֶׁפָּעֲלוּ מֵאֲחוֹרֵי קַוֵּי הָאַנְגְּלִים בְּמִלְחֶמֶת דְּרוֹם־אַפְרִיקָה 1899—1902).

קוֹמַנְדְּקָר° ז׳ [אנגלית: command‘car] רֶכֶב נוֹשֵׂא־נֶשֶׁק, מְכוֹנִית מְצֻיֶּדֶת בִּמְכוֹנוֹת־יְרִיָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה וּבָהּ מְפַקֵּד־פְּעֻלָּה וְחֶבֶר עוֹזְרָיו. – [קוֹמַנְדְּקָרִים]

קוֹמֶנְטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: commentatio פירוש] מַתַּן פֵּרוּשׁ, פַּרְשָׁנוּת. – [קוֹמֶנְטַצְיוֹת]

– **קוֹמֶנְטָטוֹר** ° ז׳ פַּרְשָׁן, מַסְבִּיר.

קוֹמָנִית° נ׳ [ארמית: קוֹמָנִיתָא, פסחים מב.] עֹבֶשׁ הָעוֹלֶה עַל לֶחֶם הַמֻּנָּח בְּמָקוֹם לַח. הַקּוֹמָנִית נִגְרֶמֶת עַל־יְדֵי תַּרְבּוּת חַיְדַּקִּים הַמִּתְפַּתַּחַת עַל הַלֶּחֶם. – [קוֹמָנִיּוֹת]

קוֹמְסוֹמוֹל° ז׳ [רוסית: komsomol, ר״ת: kommunisticheski sojuz molodioz‘i איגוד קומוניסטי של נוער] אִרְגּוּן הַנֹּעַר הַקּוֹמוּנִיסְטִי בִּבְרִית־הַמּוֹעָצוֹת.

קוֹמְפּוֹזִיצְיָה° נ׳ [לאטינית: compositio חיבור] 1, תּוֹרַת הַחִבּוּר שֶׁל יְצִירָה מוּסִיקָלִית. 2, יְצִירָה מוּסִיקָלִית, מִיצוֹר: הַפְּסַנְתְּרָן נִגֵּן קוֹמְפּוֹזִיצְיָה חֲדָשָׁה. 3, הַמִּבְנֶה הָאָמָּנוּתִי שֶׁל יְצִירָה סִפְרוּתִית אוֹ אָמָּנוּתִית: ״הִסְתַּכְּלוּת בְּהִירָה וְחוֹדֶרֶת, כִּשְׁרוֹן הַקּוֹמְפּוֹזִיצְיָה, סוֹד הַצִּמְצוּם״ (ביאליק, פסטרנאק). קוֹמְפּוֹזִיצְיָה נִפְלָאָה שֶׁל הַתְּמוּנָה. – [קוֹמְפּוֹזִיצְיוֹת]

– **קוֹמְפּוֹזִיטוֹר** ° ז׳ מַלְחִין, מְחַבֵּר יְצִירוֹת מוּסִיקָלִיּוֹת, מוּסִיקַאי־יוֹצֵר: בֶּטְהוֹבֶן הָיָה מִגְּדוֹלֵי הַקּוֹמְפּוֹזִיטוֹרִים.

קוֹמְפּוֹט° ז׳ [צרפתית: compote] – ראה לִפְתָּן.

קוֹמְפּוֹנֶנְט° ז׳ [מלאטינית: componens (-entis) מצרף, מרכיב] רְכִיב, מַרְכִּיב, חֵלֶק מִדָּבָר מֻרְכָּב: קוֹמְפּוֹנֶנְטִים בְּתִרְכֹּבֶת כִּימִית. – [קוֹמְפּוֹנֶנְטִים]

קוֹמְפּוֹסְט° ז׳ [איטלקית: composta; מלאטינית: compositus מורכב] זֶבֶל אוֹרְגָנִי מְיֻצָּר בְּאֹפֶן מְלָאכוּתִי מִתַּעֲרֹבֶת שְׁיָרִים שׁוֹנִים שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים, מְזוֹנוֹת, צְמָחִים וְכַדּוֹמֶה, הַנֶּעֱרָמִים לַעֲרֵמָה וְנִתָּנִים לְתַהֲלִיךְ שֶׁל הִתְפָּרְקוּת וְהִתְרַקְּבוּת.

קוֹמְפֶּטֶנְטִי° ת׳ [מלאטינית: competens (-entis) מתאים, מוכשר] בַּר־סֶמֶךְ, נֶאֱמָן, בָּקִי: אֵינֶנִּי רוֹאֶה אֶת עַצְמִי קוֹמְפֶּטֶנְטִי לְהַכְרִיעַ בִּבְעָיָה זוֹ. – [קוֹמְפֶּטֶנְטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **קוֹמְפֶּטֶנְצְיָה** ° נ׳ סַמְכוּת.

קוֹמְפִּילַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: compilare לשדוד, לגזול] 1, לֶקֶט, חִבּוּר סִפְרוּתִי בְּיִחוּד מַדָּעִי הַכּוֹלֵל הַרְצָאַת דֵּעוֹתֵיהֶם וְתוֹצְאוֹת מֶחְקָרֵיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים, לְלֹא חֲתִירָה לְחִדּוּשׁ וְלִמְקוֹרִיּוּת: סִפְרֵי־לִמּוּד, סִפְרֵי־עֵזֶר, אַנְתּוֹלוֹגְיוֹת וְכוּ׳ הֵם קוֹמְפִּילַצְיוֹת. 2, צֵרוּף: ״קוֹמְפִּילַצְיָה שֶׁל שְׁלַל צְבָעִים, שֶׁל תְּמוּנוֹת מַרְהִיבוֹת עַיִן״ (ברנר, א 227). – [קוֹמְפִּילַצְיוֹת]

– **קוֹמְפִּילָטוֹר** ° ז׳ לַקְטָן, מְלַקֵּט, מְאַסֵּף וּמְצָרֵף דִּבְרֵיהֶם, יְצִירוֹתֵיהֶם אוֹ דֵּעוֹתֵיהֶם שֶׁל אֲחֵרִים: מְחַבְּרֵי סִפְרֵי־לִמּוּד, אַנְתּוֹלוֹגְיוֹת וְכוּ׳ הֵם קוֹמְפִּילָטוֹרִים.

– **קוֹמְפִּילָטוֹרִי**°, **קוֹמְפִּילָטִיבִי**° ת׳ לִקּוּטִי, לַקְטָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם לִקּוּט דִּבְרֵי אֲחֵרִים לְלֹא יְצִירָה עַצְמִית־מְקוֹרִית: עֲבוֹדָה קוֹמְפִּילָטוֹרִית.

קוֹמְפְּלֶט° ז׳ [מלאטינית: completus מלא, שלם] מַעֲרֶכֶת דְּבָרִים הַמְהַוָּה דָּבָר שָׁלֵם, סִדְרָה שְׁלֵמָה: קוֹמְפְּלֶט שֶׁל עִתּוֹנִים מִשְּׁנַת תשכ״ח. – [קוֹמְפְּלֶטִים]

קוֹמְפְּלִימֶנְט° ז׳ [מלאטינית: complementum מילוי] מַחְמָאָה, דְּבַר־שֶׁבַח: ״הַקּוֹמְפְּלִימֶנְט הַזֶּה, כַּמּוּבָן, לֹא מָצָא חֵן בְּעֵינַי״ (אחד העם, תפא). – [קוֹמְפְּלִימֶנְטִים]

קוֹמְפְּלִיקַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: complicare לקפל, לקלוע] תִּסְבֹּכֶת, סִבּוּךְ, הִסְתַּבְּכוּת: הַמַּחֲלָה הַקָּשָׁה גָּרְמָה לְקוֹמְפְּלִיקַצְיוֹת. – [קוֹמְפְּלִיקַצְיוֹת]

קוֹמְפְּלֶקְס°, **קוֹמְפְּלֶכְּס**° ז׳ [מלאטינית: complexus מקלעת, מסכת] 1, מַעֲרֶכֶת, מִבְנֶה מֻרְכָּב, תִּרְכֹּבֶת, צֵרוּף שֶׁל תּוֹפָעוֹת אוֹ תְּכוּנוֹת בִּתְחוּם מְסֻיָּם: קוֹמְפְּלֶקְס שֶׁל יְחָסִים חֶבְרָתִיִּים. קוֹמְפְּלֶקְס שֶׁל מַחֲלוֹת. 2 [בפסיכולוגיה] תַּסְבִּיךְ, מַאֲבָק שֶׁל מַאֲוַיִּים, יְצָרִים וּרְצוֹנוֹת בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־מוּדָע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם הַגּוֹרֵם לְעִתִּים לְהַפְרָעוֹת רְצִינִיּוֹת וְחוֹלָנִיּוֹת בְּחַיָּיו הַנַּפְשִׁיִּים. קוֹמְפְּלֶקְס־נְחִיתוּת. קוֹמְפְּלֶקְס גַּדְלוּת. 3 [בכימיה] תִּרְכֹּבֶת כִּימִית הַנּוֹצֶרֶת עַל־יְדֵי קְשִׁירַת מִסְפַּר מוֹלֶקוּלוֹת אוֹ יוֹנִים שְׁלִילִיִּים אֶל יוֹן מֶרְכָּזִי (״יוֹצֵר הַקּוֹמְפְּלֶקְס״) הַמְאַבֵּד עַל־יְדֵי־כָּךְ אֶת תְּכוּנוֹתָיו הַמְּקוֹרִיּוֹת. – [קוֹמְפְּלֶקְסִים]

– **שִׁיטַת הַקּוֹמְפְּלֶקְסִים** °, שִׁיטָה בְּהוֹרָאָה הַמּוֹדֶרְנִית, נִקְרֵאת גַּם ״שִׁיטַת הַנּוֹשְׂאִים״: מִקְצוֹעוֹת הַלִּמּוּד נִלְמָדִים לְפִי שִׁיטָה זוֹ לֹא בְּאֹפֶן נִפְרָד זֶה מִזֶּה, אֶלָּא כְּשֶׁהֵם מְשֻׁלָּבִים בְּנוֹשֵׂא מֶרְכָּזִי אֶחָד.

קוֹמְפֶּנְסַצְיָה* [לאטינית: compensatio] פִּצּוּי, גְּמוּל. – [־צְיוֹת]

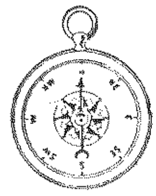

קומפאס: N - צפון

קוֹמְפָּס* ז׳ [צרפתית: compas, מלאטינית של ימי־הביניים: compassus] מַצְפֵּן, מַכְשִׁיר מְצֻיָּד בְּמַחַט מַגְנֶטִית לְצִיּוּן הַצָּפוֹן, לְפִיו נִתָּן לְכַוֵּן אֶת שְׁאָר רוּחוֹת־הַשָּׁמַיִם. – [קוֹמְפָּסִים]

קוֹמְפַּקְטִי* ת׳ [מלאטינית: compactus מחוזק] דָּחוּס, מְגֻבָּשׁ, מְלֻכָּד: תָּכְנִית קוֹמְפַּקְטִית. [ובהשאלה:] ״הָעֲתוּדוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַקּוֹמְפַּקְטִית בְּאֵירוֹפָּה״ (קרמר, ריאליזם 18). – [קוֹמְפַּקְטִית, קוֹמְפַּקְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

קוֹמְפְּרוֹמֶטַצְיָה* נ׳ [מצרפתית: compromettre] פְּגִיעָה בְּסַמְכוּת, הַכְתָּמָה, הוֹצָאַת שֵׁם רַע: הַפְּעֻלָּה הַכּוֹשֶׁלֶת גָּרְמָה לְקוֹמְפְּרוֹמֶטַצְיָה חֲמוּרָה שֶׁל הַהַנְהָלָה. – [קוֹמְפְּרוֹמֶטַצְיוֹת]

קוֹמְפְּרוֹמִיס* ז׳ [מלאטינית: compromissum הסכם] פְּשָׁרָה, הֶסְכֵּם שֶׁהֻשַּׂג בֵּין הַצְּדָדִים לְאַחַר מַשָּׂא־וּמַתָּן וְוִתּוּרִים הֲדָדִיִּים: ״שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין... קוֹמְפְּרוֹמִיסִין״ (ירושלמי מועד קטן פב א). הֻשַּׂג קוֹמְפְּרוֹמִיס בֵּין הַיְרִיבִים. – [קוֹמְפְּרוֹמִיסִים]

קוֹמְפְּרֶסוֹר* ז׳ [מלאטינית: compressus לחיצה] מַדְחֵס, מְכוֹנָה לִדְחִיסַת גַּזִּים (אֲוִיר, אַמּוֹנְיָאק וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם בִּצּוּעַ פְּעֻלּוֹת שׁוֹנוֹת, כְּגוֹן לְהַפְעָלַת פַּטִּישׁ־אֲוִיר לְפִצּוּץ סְלָעִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. – [קוֹמְפְּרֶסוֹרִים]

קומץ, ראה קֹמֶץ. **קומצית**, ראה קֻמְצִית.

קוּמְקְוָט*, **קומקוואט** ז׳ [כשם הלועזי־העממי; מסינית: chin-chu תפוח־זהב] אֶחָד מִמִּינֵי הַהֲדָרִים מִמִּשְׁפַּחַת הַפֵּיגָמִיִּים. גָּדֵל בְּצוּרַת שִׂיחַ אוֹ עֵץ קָטָן (Fortunella). פֵּרוֹתָיו הַקְּטַנִּים הַסְּגַלְגַּלִּים אוֹ הַכַּדּוּרִיִּים נֶאֱכָלִים חַיִּים אוֹ מְשַׁמְּשִׁים לְרִבָּה. הַקּוּמְקְוָט עוֹלֶה יָפֶה בָּאָרֶץ. – [קוּמְקְוָטִים]

קומקום

קוּמְקוּם*, **קֻמְקוּם*** ז׳ [לאטינית: cucuma; יוונית: koukkoumion] כְּלִי לְהַרְתָּחַת מַיִם (כלים ג ז). הַקּוּמְקוּם בְּיָמֵינוּ מְצֻיָּד בְּיָדִית וּבְזַרְבּוּבִית: קוּמְקוּם לְתֵה. – [קוּמְקוּם־, קוּמְקוּמִים, קוּמְקוּמֵי־]

– **אַל תְּקַשְׁקֵשׁ בְּקוּמְקוּם!** [בלשון־הדיבור, שאול מיידיש] אַל תְּפַטְפֵּט, אַל תַּרְבֶּה בְּדִבְרֵי־הֶבֶל.

קוּמְקוּמָא* ז׳ [ארמית] קוּמְקוּם [רווח בפתגם הארמי:]

– **קוּמְקוּמָא גָּלִישׁ עַל גִּסֵּיהּ שְׁפִיךְ*** (קוהלת רבה ז), קוּמְקוּם גּוֹלֵשׁ עַל צִדּוֹ שׁוֹפֵךְ, כְּלוֹמַר, הַכּוֹעֵס גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ.

קוּמְקוּמוֹן* ז׳ [מן קוּמְקוּם] קוּמְקוּם קָטָן. – [קוּמְקוּמוֹנִים, ־נֵי־]

קוֹמָתָנִי* ת׳ [מן קוֹמָה] בַּעַל קוֹמָה, גָּבוֹהַּ: ״אָכֵן יֵשׁ לָהּ בַּמֶּה לְהִתְגָּאוֹת לְטַחֲנָה קוֹמָתָנִית זוֹ״ (שניאור, פאנדרי ב 68). ״הָאַלְמָנָה, הַחֲסֻנָּה, הַקּוֹמָתָנִית״ (שפיר, תר׳ ההרריים 122). – [קוֹמָתָנִית, ־נִיִּים, קוֹמָתָנִיּוֹת]

קַוָּן*, **קווָן** ז׳ [מן קַו] עוֹבֵד בְּהַתְקָנַת קַוֵּי טֶלֶפוֹן אוֹ טֶלֶגְרָף אוֹ בְּקַוֵּי רֶשֶׁת־חַשְׁמַל שֶׁל מְסִלַּת־בַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה. – [קַוַּן־, קַוָּנִים, קַוָּנֵי־]

קו״נ ר״ת קַב וְנָקִי.

קוֹנָאָה* נ׳ [יוונית: konos חרוט] חָרוּט, חֲדוּדִית: ״כְּמִין קוֹנָאוֹת שֶׁל קוֹלָסוֹת״ (זבחים פח:). – [קוֹנְאַת־, ־אוֹת]

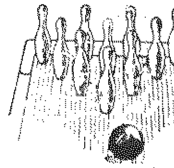
משחק קונאות

– **מִשְׂחַק קוֹנָאוֹת***, כַּדֹּרֶת, מִשְׂחָק בְּגִלְגּוּל כַּדּוּר לְשֵׁם הַפָּלַת שׁוּרַת קוֹנָאוֹת (בֻּבּוֹת) הַמֻּצָּבוֹת בְּמֶרְחָק מְסֻיָּם.

קוֹנְבֶנְצְיָה*, **קוֹנְוֶנְצְיָה*** נ׳ [לאטינית: conventio פגישה, הסכם] דָּבָר מֻסְכָּם וּמְקֻבָּל, שִׁגְרָה: ״הָעֲלִיּוֹת הַחֶבְרָתִית וְהַדִּינָמִיקָה הַסִּפְרוּתִית נֵעֲרוּ אֶת הַשִּׁירָה מִן הַקּוֹנְבֶנְצְיוֹת שֶׁלָּהּ וְהוֹלִיכוּהָ לִקְרַאת כִּבּוּשִׁים צוּרָנִיִּים״ (קרמר, ריאליזם 20). קוֹנְבֶנְצְיָה בְּחַיֵּי יוֹם־יוֹם. – [קוֹנְבֶנְצְיוֹת]

– **קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִי*** ת׳ שִׁגְרָתִי, מֻסְכָּם, רוֹוֵחַ, מְקֻבָּל עַל דַּעַת רַבִּים: דֵּעָה קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִית. שֶׁקֶר קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִי. שִׁירָה קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִית (לֹא־מַהְפְּכָנִית).

– **נֶשֶׁק קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִי***, נֶשֶׁק שִׁגְרָתִי, אֶמְצְעֵי־לְחִימָה שֶׁהָיוּ מְקֻבָּלִים בְּמִלְחָמוֹת עַד כֹּה (תּוֹתָחִים, טַנְקִים, מְטוֹסֵי־קְרָב וְכַדּוֹמֶה). [להבדיל מן:]

– **נֶשֶׁק בִּלְתִּי־קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִי***, נֶשֶׁק גַּרְעִינִי (פְּצָצוֹת אֲטוֹמִיּוֹת), לְחִימָה בַּקְטֶרְיוֹלוֹגִית וְכַדּוֹמֶה.

קוֹנְגְלוֹמֶרָט* ז׳ [מלאטינית: conglomeratus מקובץ, מאוסף] 1. תַּעֲרֹבֶת מְכָנִית שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים. 2 [בגיאולוגיה] תַּלְכִּיד, סֶלַע מֻרְכָּב מֵהִצְטַבְּרוּת שֶׁל צְרוֹרוֹת אוֹ שֶׁל חַלּוּקֵי אֲבָנִים מִמּוֹצָא שׁוֹנֶה שֶׁנִּתְלַכְּדוּ יַחַד בְּאֶמְצָעוּת מֶלֶט שֶׁמִּן הַטֶּבַע. 3 [בהשאלה] תַּעֲרֹבֶת, עֵרֶב־רַב: קוֹנְגְלוֹמֶרָט שֶׁל הַנָּחוֹת וְהַשְׁעָרוֹת. – [־רָטִים]

קונגלומרט (2)

קוֹנְגְרֶגַצְיָה* נ׳ [לאטינית: congregatio] עֵדָה, קְהִלָּה, קָהָל, צִבּוּר. [קוֹנְגְרֶגַצְיוֹת]

קוֹנְגְרֶס* ז׳ [מלאטינית: congressus פגישה] 1. כִּנּוּס גָּדוֹל, וְעִידָה בֵּינְלְאֻמִּית: הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי. הַקּוֹנְגְרֶס הַיְּהוּדִי הָעוֹלָמִי. 2. כִּנּוּי לְבֵית הַמְחוֹקְקִים בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית (מֻרְכָּב מִסֶּנָט וּמִבֵּית־נִבְחָרִים). – [קוֹנְגְרֶסִים]

קוֹנְדוֹמִינְיוֹן* ז׳ [מלאטינית: cum עם + dominium שלטון] שִׁלְטוֹן מְשֻׁתָּף שֶׁל שְׁתֵּי מְדִינוֹת (אוֹ יוֹתֵר מִזֶּה) עַל חֶבֶל־אֶרֶץ אֶחָד. – [קוֹנְדוֹמִינְיוֹנִים]

קוֹנְדִּיטוֹן* [לאטינית: conditum; יוונית: konditon] יֵין מִרְקַח וּמְתֻבָּל בְּמִינֵי תְּבָלִים: ״קוֹנְדִּיטוֹן הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ יַיִן, יֵשׁ בּוֹ דְּבַשׁ, יֵשׁ בּוֹ פִּלְפְּלִין״ (פסיקתא קב:).

קוֹנְדִּיטוֹרְיָה° נ׳ [גרמנית: Konditorei] מִגְדָּנִיָּה, חֲנוּת לְמִמְכַּר מִינֵי־מַאֲפֶה עוּגוֹת, מַמְתַּקִּים וְכַדּוֹמֶה. – [־טוֹרִיּוֹת]

– **קוֹנְדִּיטוֹר**° ז׳ מֻמְחֶה לְמַאֲפֶה־קוֹנְדִּיטוֹרְיָה.

קוֹנְדֶּנְסָטוֹר° ז׳ [מלאטינית: condensare לעבות, לדחוס] מְעַבֶּה, מַכְשִׁיר לְרִכּוּז מִטְעָן חַשְׁמַל: הַקּוֹנְדֶּנְסָטוֹר מַעֲבִיר זֶרֶם־חִלּוּפִים, אֲבָל עוֹצֵר זֶרֶם יָשָׁר; שִׁמּוּשׁוֹ רַב בָּאֶלֶקְטְרוֹנִיקָה, בְּמַנּוֹעֵי כְּלֵי־רֶכֶב וְעוֹד. – [קוֹנְדֶּנְסָטוֹרִים]

קוֹנְדָּס*, **קֻנְדָּס*** ז׳ [מיוונית: kontos] קוֹנְטוֹס, מוֹט, מַקֵּל, קְלוֹנָס, קוֹרָה אֲרֻכָּה (עירובין ג ג). – [קוֹנְדַּס־, קוֹנְדָּסִים, קוֹנְדְּסֵי־]

קוֹנְדָּס°, **קֻנְדָּס**° ז׳ [בלשון עממית, על־פי הרווח ביידיש; אולי כהשאלה מן קוֹנְדָּס מוט, בול־עץ, כלומר, ריק ופוחז; ויש סוברי: מדרש עממי מן "קוּנְץ" ביידיש: מעשה־פלא, להטוט] שׁוֹבָב, "מַזִּיק", "לֵץ". – [קוֹנְדַּס־, קוֹנְדָּסִים, קוֹנְדְּסֵי־]

קוֹנְדָּסוּת° נ׳ [מן קוֹנְדָּס] מְשׁוּבָה, תַּעֲלוּלִים, מַעֲשֵׂה קוֹנְדָּס. – [קוֹנְדָּסוּת־]

קוֹנְדָּסִי° ת׳ [מן קוֹנְדָּס] שֶׁל קוֹנְדָּס, שׁוֹבָבִי: "חִיּוּךְ שֶׁחִיֵּךְ אֵלֶיהָ דָּמָה לִקְרִיצָה קוֹנְדָּסִית" (ניצן, יחד 28). הִתְנַהֲגוּת קוֹנְדָּסִית. – [קוֹנְדָּסִית, ־סִיִּים, ־סִיּוֹת]

קוֹנְדָּסִיּוּת° נ׳ [מן קוֹנְדָּסִי] כְּמַעֲשֵׂה קוֹנְדָּס, לֵיצָנִי: "בְּקוֹנְדָּסִיּוּת נִגְנַע בְּשׁוֹטוֹ" (צמח, א 45). "עֵינֶיהָ לוֹחֲשׁוֹת בְּקוֹנְדָּסִיּוּת שֶׁל נַעֲרָה בַּת חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה" (בר־יוסף, אם 15). "תִּסְרֹקֶת הַמְּשַׁוָּה לִתְנוּעוֹתֶיהָ וּלְדִבּוּרָהּ קוֹנְדָּסִיּוּת" (אריכא, א 24). – [קוֹנְדָּסִיּוּת־]

קוֹנֶה ז׳ [מן קנה, קָנָה] 1. לָקוֹחַ, צַרְכָן, אָדָם הַלּוֹקֵחַ דְּבָרִים מְסוּחָר בִּמְחִיר: "הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל" (יחזקאל ז יב). צִבּוּר הַקּוֹנִים. 2. בְּעָלִים, אָדוֹן: "יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו" (ישעיה א ג). "שֶׁהָיָה חָגוּר מָתְנָיו בְּזֵינוֹ (בַּחֲגוֹרָתוֹ) כְּעֶבֶד לִפְנֵי קוֹנוֹ" (במדבר רבה ד, סוף). 3. יוֹצֵר, בּוֹרֵא: "הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־ה׳ אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (בראשית יד כב). – [קוֹנֵה, קוֹנִים, קוֹנוֹת]

– **קוֹנוֹ שֶׁל אָדָם***, כִּנּוּי לַה׳ יוֹצֵר הָאָדָם: "שְׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם" (סנהדרין מב.). "אֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּלִילִים עִם קוֹנוֹ" (ביאליק, אריה א). "וְהָיָה עוֹבֵד אֶת קוֹנוֹ בְּאַהֲבָה וּבְמוֹרָא" (עגנון, כלה שנב).

קוֹנְווּלְסְיָה° נ׳ [לאטינית: convulsio] עֲוִית, פִּרְכּוּס חוֹלָנִי שֶׁל אֵיבְרֵי הַגּוּף: הֶתְקֵף קוֹנְווּלְסִיּוֹת שֶׁל הַחוֹלֶה. – [קוֹנְווּלְסִיּוֹת]

קוֹנוֹטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: con יחד + notare להעיר, לציין] מַשְׁמָעוּת־לְוַי שֶׁל מִלָּה אוֹ שֶׁל בִּטּוּי, מַשְׁמָע נוֹסָף אֶל הַמַּשְׁמָע הַמְּקוֹרִי וְהַיְסוֹדִי: הַבִּטּוּי "קוֹרַת־גַּג" יֵשׁ לוֹ קוֹנוֹטַצְיָה שֶׁל "מַחֲסֶה", "מִקְלָט", "חֲמִימוּת בֵּיתִית" וְעוֹד. – [קוֹנוֹטַצְיוֹת]

קוֹנְוֶנְצְיוֹנָלִי, ראה קוֹנְבֶנְצְיוֹנָלִי.

קוֹנוּס° ז׳ [יוונית: konos] חָרוּט, קוֹנָאָה, גּוּף הַנְדָּסִי בַּעַל בָּסִיס עָגֹל הַהוֹלֵךְ וְצַר לְמַעְלָה עַד שֶׁהוּא מִסְתַּיֵּם בְּקָדְקֳדוֹ בִּנְקֻדָּה; הַקּוֹנוּס נוֹצָר עַל־יְדֵי סִבּוּב מְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית מִסָּבִיב לְאֶחָד מִנִּצָּבָיו. – [קוֹנוּסִים; בתלמוד מצוי הריבוי: "קוֹנָאוֹת", זבחים פח:]

– **קוֹנִי**° ת׳ שֶׁהוּא בְּתַבְנִית קוֹנוּס, חֲרוּטִי: מִבְנֶה קוֹנִי.

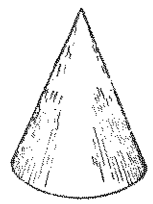

קונוס

קַוָּנוּת*, **קוּוָנוּת** נ׳ [מן קַוָּן] מִקְצוֹעַ הַקַּוָּן, הַתְקָנַת קַוִּים (שֶׁל חַשְׁמַל, שֶׁל טֶלֶפוֹן, שֶׁל מְסִלַּת־בַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה). – [קַוָּנוּת־]

קְוַנְט*, **קְוַואנְט** ז׳ [מלאטינית: quantum כמה] 1. כַּמּוּת, חֵלֶק. 2. יְחִידַת אֶנֶרְגְּיָה בַּפִיסִיקָה הַמּוֹדֶרְנִית [ראה להלן] – [קְוַנְטִים]

– **תּוֹרַת־הַקְּוַנְטִים**°, תּוֹרָה בַּפִיסִיקָה הַמּוֹדֶרְנִית הַקּוֹבַעַת כִּי הָאֶנֶרְגְּיָה יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם רַק בְּכַמֻּיּוֹת קְצוּבוֹת. תּוֹרַת־הַקְּוַנְטִים מְשַׁמֶּשֶׁת יְסוֹד בְּתוֹרַת־הַיַּחֲסוּת שֶׁל אַיְנְשְׁטַיְן, בְּחֵקֶר הַקְּרִינָה, בְּמִבְנֵה הָאָטוֹם, בְּמֶחְקַר הַגַּרְעִין וְעוֹד.

קוֹנְטוֹ° ז׳ [איטלקית: conto] חֶשְׁבּוֹן: פְּלוֹנִי פָּתַח לוֹ קוֹנְטוֹ בַּבַּנְק. נָא לִרְשֹׁם אֶת הַסְּכוּם עַל הַקּוֹנְטוֹ שֶׁלִּי.

– **קוֹנְטוֹ קוֹרֶנְטֶה**° [conto corrente] חֶשְׁבּוֹן עוֹבֵר־וָשָׁב.

קוֹנְטוֹס*, **קוֹנְטָס*** ז׳ [צורת־משנה של קוֹנְדָּס; יוונית: kontos] קוֹנְדָּס, מוֹט: "נָתְנוּ בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה אוֹ בְּרֹאשׁ הַקּוֹנְטוֹס" (ירושלמי עירובין כ ג, בנוסח המשנה: קוֹנְדָּס). "הָיָה לוֹ לְהָבִיא קוֹנְטוֹסִין וְלִמְתֹּחַ אֶת הַמִּשְׁכָּן עֲלֵיהֶם" (פסיקתא ד:). "הַצֶּמַח הָיָה מִשְׂתָּרֵג עַל קוֹנְטוֹסִים גְּבוֹהִים" (ברש, כ 317). – [קוֹנְטוֹסִים]

קוֹנְטוּר° ז׳ [צרפתית: contour; מלאטינית: cum עם + tornare לפנות, לעגל] 1. מִתְאָר, קַו־הַגְּבוּל שֶׁל עֶצֶם מְסֻיָּם, הַקַּו הַמַּגְבִּיל וּמְתָאֵר אוֹתוֹ מִסָּבִיב: בָּאֹפֶק נִצְטַיְּרוּ הַקּוֹנְטוּרִים שֶׁל הֶהָרִים. 2. קַו־הַגֹּבַהּ, קַו הַמְחַבֵּר נְקֻדּוֹת בְּגֹבַהּ אֶחָד בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם: הַחַקְלָאִים בִּשְׁטָחִים שֶׁאֵינָם אֻפְקִיִּים זוֹרְעִים וְנוֹטְעִים לְפִי הַקּוֹנְטוּרִים וְלֹא בְּשִׁפּוּעִים כְּדֵי לִמְנֹעַ זְרִימָה חֲזָקָה שֶׁל מֵי־הַהַשְׁקָיָה הַגּוֹרְפִים וְסוֹחֲפִים אֶת הַקַּרְקַע. – [קוֹנְטוּרִים]

קוֹנְטִינֶנְט° ז׳ [מלאטינית: continens (-entis) רצוף, בלתי־נפסק] יַבֶּשֶׁת, כָּל אַחַת מִן הַיַּבָּשׁוֹת הָעִקָּרִיּוֹת שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ: הַקּוֹנְטִינֶנְט הָאֵירוֹפִּי. – [קוֹנְטִינֶנְטִים]

– **קוֹנְטִינֶנְטָלִי**° ת׳ יַבַּשְׁתִּי, שֶׁל יַבֶּשֶׁת, הַנִּמְצָא כֻּלּוֹ בַּיַּבֶּשֶׁת: צָרְפַת הִיא מְדִינָה קוֹנְטִינֶנְטָלִית. אַקְלִים קוֹנְטִינֶנְטָלִי (בְּנִגּוּד אֶל אַקְלִים יַמִּי).

קוֹנְטָמִינַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: contaminatus לא־נקי, מעורב] 1. עִרְבּוּב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. 2 [בבלשנות] לְשׁוֹן־כִּלְאַיִם, צֵרוּף מֵחֲטִיבוֹת־לָשׁוֹן מִלִּים שׁוֹנוֹת (לְמָשָׁל, לְשׁוֹן־מִקְרָא עִם לְשׁוֹן־חֲזַ״ל), כְּגוֹן: "יִתָּכֵן שֶׁ־" (במקום: "יִתָּכֵן כִּי־").

קוֹנְטֶמְפְּלָטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: contemplari (-atus) להתבונן] עִיּוּנִי, שֶׁמִּתּוֹךְ עִיּוּן וְהִתְבּוֹנְנוּת רַבָּה: "וְחִילּוּפָם אַתָּה מוֹצֵא בְּעֶמְדָּה

הַקּוֹנְטֶמְפְּלָטִיבִית וּמְבַטְאֶיהָ־נוֹשְׂאֶיהָ: עִקָּרָם הַהִתְבּוֹנְנוּת״ (ויסלבסקי, יחידים 105). – [קוֹנְטֶמְפְּלָטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

קוֹנְטַקְט◇ ז׳ [מלאטינית contactus נגיעה] 1, מַגָּע, צִמּוּד וְחִבּוּר שֶׁל שְׁנֵי חֳמָרִים זֶה לָזֶה: קוֹנְטַקְט שֶׁל שְׁנֵי מוֹלִיכֵי־חַשְׁמַל. 2 [בהשאלה] קֶשֶׁר וּמַגָּע בֵּין אֲנָשִׁים, מַגָּע־וּמַשָּׂא, יָד אַחַת עִם־: הַחֶבְרָה פָּעֲלָה מִתּוֹךְ קוֹנְטַקְט עִם מוֹסָדֵנוּ. – [קוֹנְטַקְטִים]

קוֹנְטֶקְסְט◇, **קוֹנְטֶכְּסְט**◇ ז׳ [מלאטינית: contextus קשר, הידוק, התחברות] הֶקְשֵׁר, מַסֶּכֶת, רְצִיפוּת הַדְּבָרִים: עַל פֵּרוּשָׁהּ שֶׁל מִלָּה בּוֹדֶדֶת נִתָּן עַל־פִּי־רֹב לַעֲמֹד מִתּוֹךְ הַקּוֹנְטֶקְסְט. – [קוֹנְטֶקְסְטִים]

קוֹנְטָר◇ ז׳ [ערבית: קִנְטַאר; מלאטינית: centenarius של מאה] יְחִידַת־מִשְׁקָל שֶׁהָיְתָה מְקֻבֶּלֶת בָּאָרֶץ, שִׁעוּרָהּ מֵאָה רוֹטֶל (בְּקֵרוּב 288 קִילוֹגְרַם). – [קוֹנְטָרִים]

קוֹנְטְר־◇ [מלאטינית: contra נגד, מול] תְּחִלִּית בְּמִלִּים בֵּינְלְאֻמִּיּוֹת מֻרְכָּבוֹת לְצִיּוּן נִגּוּד, שֶׁכְּנֶגֶד, לְמָשָׁל: קוֹנְטְר־רֵיבוֹלוּצְיָה.

קוֹנְטְרַאלְטוֹ◇ ז׳ [איטלקית: contralto] [בזמרה] קוֹל אַלְט נָמוּךְ.

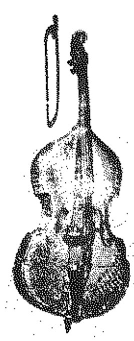
קונטראבס

קוֹנְטְרַבַּנְדָּה◇ נ׳ [מאיטלקית: contra נגד + bando הצהרה] 1, הַבְרָחָה, הַעֲבָרָה בְּסֵתֶר שֶׁל סְחוֹרוֹת וַחֲפָצִים, הַטְּעוּנִים תַּשְׁלוּם מֶכֶס אוֹ הָאֲסוּרִים בְּיִבּוּא, מִתּוֹךְ תְּחוּמֵי מְדִינָה אַחֶרֶת. 2, סְחוֹרָה מֻבְרַחַת. – [קוֹנְטְרַבַּנְדּוֹת]

– **קוֹנְטְרַבַּנְדִּיסְט**◇, מַבְרִיחַ, מַגְנִיב דֶּרֶךְ הַגְּבוּל.

קוֹנְטְרַבַּס◇ ז׳ [איטלקית: contrabbasso] בַּטְנוּן, כְּלִי־מֵיתָרִים גָּדוֹל בַּעַל הַצְּלִילִים הַנְּמוּכִים בְּיוֹתֵר בֵּין כְּלֵי־הַמֵּיתָרִים. – [קוֹנְטְרַבַּסִּים]

קוּנְטְרֵס*, **קֻנְטְרֵס*** ז׳ [מלאטינית: commentarius חוברת, יומן] 1*, גִּלָּיוֹן, רְשִׁימָה: ״בְּאָדָם שֶׁנִּתָּן בְּקוּנְטְרֵיסִים שֶׁל מַלְכוּת״ (ספרי פינחס קלד). ״וּבְרֹאשׁ קוּנְטְרֵס רוֹמִי אַתָּה מוֹצֵא תְּשׁוּבַת רַבִּים בְּכָךְ״ (רש״י תענית כא). ״נָטַל קוּנְטְרֵס חֵלֶק״ [ילקוט, תהלים תשמט; אך במדרש תהלים בובר הנוסח: קַרְטֵס] 2ˆ, חוֹבֶרֶת, מַחְבֶּרֶת: ״טוֹמוֹס – קְבוּצוֹת קוּנְטְרֵסִין הָיוּ כְּתוּבִין תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים״ (רש״י שבת קטו). ״וְיוֹדֵעַ כָּל הַקּוּנְטְרֵסִים וְכָל הַשִּׂיחוֹת הַקַּלּוֹת הַלָּלוּ בְּעַל־פֶּה״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קח). ״הוּא הִשְׁלִיט גַּם בְּכָל שְׁאָר הַקּוּנְטְרֵסִים וְהַדְּרָשׁוֹת״ (אחד העם, קעג). 3ˆ, גִּלָּיוֹן־דְּפוּס מְקֻפָּל לְדַפֵּי־חוֹבֶרֶת: הַסֵּפֶר נִדְפַּס קוּנְטְרֵסִים קוּנְטְרֵסִים. הַקּוּנְטְרֵס הוּא עַל־פִּי־רֹב בֶּן 8 אוֹ 16 דַּפִּים. 4ˆ, כִּנּוּי לְפֵרוּשׁוֹ שֶׁל רַשִׁ״י בְּפִי תַּלְמִידָיו וְהַבָּאִים אַחֲרָיו: ״פֵּרֵשׁ הַקּוּנְטְרֵס״ (הרבה בתוספות). – [קוּנְטְרֵס־, קוּנְטְרֵסִים, קוּנְטְרְסֵי־]

קוֹנְטְרַסְט◇ ז׳ [צרפתית: contraste; מלאטינית: contra נגד + stare לעמוד] נִגּוּד, הֶפֶךְ: קוֹנְטְרַסְטִים בִּצְבָעִים בְּצִיּוּר הַנּוֹף. – [קוֹנְטְרַסְטִים]

– **קוֹנְטְרַסְטִי**◇ ת׳ מְנֻגָּד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִגּוּדִים.

קוֹנְטְרַפּוּנְקְט◇ ז׳ [מלאטינית: contra נגד + punctum נקודה] [בתורת המוסיקה] מַעֲרֶכֶת קוֹלוֹת הַמִּתְפַּתְּחִים בְּאֹפֶן עַצְמָאִי זֶה לְעֻמַּת זֶה; הַצּוּרוֹת הַיְּסוֹדִיּוֹת שֶׁל הַקּוֹנְטְרַפּוּנְקְט – הַ״קָּנוֹן״ וְהַ״פוּגָה״. – [קוֹנְטְרַפּוּנְקְטִים]

קוֹנִי◇ ת׳ [מן קוֹנוּס, ראה ערך זה] חֲרוּטִי, עָשׂוּי בְּתַבְנִית קוֹנוּס – עָגֹל בִּבְסִיסוֹ וְהוֹלֵךְ וְצַר כְּלַפֵּי מַעְלָה: יָתֵד קוֹנִית. צְלוֹחִית קוֹנִית. – [קוֹנִית, קוֹנִיִּים, קוֹנִיּוֹת]

קוֹנְיַאק◇ ז׳ [על שם העיר קוניאק, Cognac, שבצרפת] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְמַשְׁקֶה אַלְכּוֹהוֹלִי חָרִיף, יֵין־שָׂרָף עָשׂוּי מִמִּיץ עֲנָבִים.

קוֹנְיָה◇ נ׳ [יוונית: konia אבק, שחק] אַבְקַת־סִיד מְיֻחֶדֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְזִגּוּג כְּלֵי־חֶרֶס [בצירוף:]

– **כְּלֵי־קוֹנְיָה***, כֵּלִים מְצֻפִּים חֹמֶר זִגּוּג מַבְרִיק (פסחים ל: ושם בארמית: ״מָאנֵי דְקוֹנְיָא״]. ״וְוֵי עֶשֶׁת עִם גְּבִיעֵי קוֹנְיָה מְהֻפָּכִים״ (שניאור, שירים רעו).

קוֹנְיוּנְקְטוּרָה◇ נ׳ [מלאטינית: coniungere (coniunctus) לאחד, לחבר] צֵרוּף הַגּוֹרְמִים וְהַמַּצָּבִים הַשּׁוֹנִים הַקַּיָּמִים בְּשָׁעָה מְסֻיֶּמֶת, מַעֲרֶכֶת הַנְּסִבּוֹת הַקּוֹבְעוֹת אֶת הַמַּצָּב בִּמְדִינָה אוֹ בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם: ״הַנִּמּוּק הַהֶגְיוֹנִי הַיְּחִידִי... הוּא קוֹנְיוּנְקְטוּרָה שֶׁל מִלְחָמָה״ (ברש, ג 92). ״הַקּוֹנְיוּנְקְטוּרָה הַמַּתְאִימָה לִפְעֻלָּה מַהְפְּכָנִית״ (דינור, בימי 267). הַסּוֹחֵר נִצֵּל אֶת הַקּוֹנְיוּנְקְטוּרָה הַחֲדָשָׁה. קוֹנְיוּנְקְטוּרָה נוֹחָה לְהַשְׁקָעַת כְּסָפִים בְּבִנְיָן. – [קוֹנְיוּנְקְטוּרוֹת]

– **קוֹנְיוּנְקְטוּרָלִי**◇ ת׳ שֶׁל קוֹנְיוּנְקְטוּרָה, שֶׁל הִזְדַּמְּנוּת נְאוֹתָה, שֶׁל צֵרוּף־מְסִבּוֹת מַתְאִים: נִצּוּל קוֹנְיוּנְקְטוּרָלִי שֶׁל הַמַּצָּב.

קוֹנְכִיָּה°, **קוֹנְכִית**° נ׳ [ארמית: קוֹנְכִיתָא* ירושלמי יומא מא א; יוונית: konche; לאטינית: concha] קֻפְסַת־גִּיר שֶׁהַרְכִּיכוֹת לְמִינֵיהֶן מַפְרִישׁוֹת וּמְכַסּוֹת בּוֹ אֶת גּוּפָן. הַקּוֹנְכִית מְגִנָּה עַל הַחַי שֶׁבְּתוֹכָהּ מִפְּנֵי פְּגִיעוֹת אוֹיְבִים וּמִיֹּבֶשׁ. – [קוֹנְכִיַּת־; קוֹנְכִית־; קוֹנְכִיּוֹת]

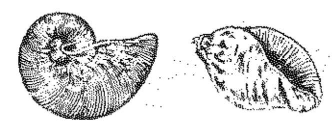
קונכיות

קוֹנָם* ז׳ [ארמית: קֵינוּמָא: פיניקית (כתובת אשמנעזר): קנמ שבועה, אָלָה] 1, לְשׁוֹן־שְׁבוּעָה, בְּיִחוּד שְׁבוּעָה לֶאֱסוֹר, שְׁבוּעַת חֵרֶם אוֹ הִנָּזְרוּת מִדָּבָר־מָה: ״קוֹנָם פֵּרוֹת הָאֵלּוּ עָלַי״ (נדרים ז ו). ״קוֹנָם יַיִן שֶׁאֲנִי טוֹעֵם הַיּוֹם״ (שם ח א). ״כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי... וְקוֹנָמֵי״ (כל נדרי, ליל יום כפור). 2, כִּנּוּי לְקָרְבָּן (נדרים א ב). – [קוֹנַם־, קוֹנָמוֹת]

– **קוֹנָם שֶׁ־***, 1, הֲרֵינִי נִשְׁבָּע שֶׁ־, הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי שֶׁ־: ״קוֹנָם שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, שֶׁאֵינִי מְדַבֵּר״ (נדרים ב א). ״קוֹנָם שֶׁאֵינִי פּוֹתֵחַ לְךָ מִן הַסֶּלַע״ (נדרים ג א). 2 [לפני פועל בחיוב] הֲרֵינִי נִשְׁבָּע שֶׁלֹּא־: ״קוֹנָם שֶׁאֲנִי נֶהֱנֶה לָךְ... קוֹנָם שֶׁאַתָּה נֶהֱנֶה לִי״ (נדרים ח ז).

– **קוֹנָם אִם**°־, הֲרֵינִי נִשְׁבָּע, יָבוֹא עָלַי מָה אִם־: ״מַה טִּיבָם שֶׁל הַיָּמִים הַלָּלוּ? קוֹנָם אִם יָדַעְתִּי״ (ביאליק, ספיח ט). ״קוֹנָם אִם לֹא רָאִיתִי אֶת הִירְשֶׁל־מֹשֶׁה הַזָּקֵן... מֵטִיחַ אֶת רֹאשׁוֹ אֶל כֹּתֶל בֵּית־הַכְּנֶסֶת״ (שוז, כוכבי 103). ״קוֹנָם אִם לָרִיק יַעֲבֹר לֵיל הַזַּעַם״ (שלונסקי, על דעת עיני).

– קונם עלי*, הדבר אסור לי, הריני מקבל עלי באסור מחלט: "קונם פרות האלו עלי" (נדרים ז ו). "קונם עלי לבלתי הכנס עמחם מעתה בדברים כלל" (מנדלי מו"ס, שפא). "קונם עלי כספים הללו" (צמח, ב 281).

קונן פ"ע ספד, התאבל – ראה קין.

קונסול* ז' [לאטינית: consul] 1 [ברומא העתיקה] כנוי לכל אחד משני האישים שנבחרו בכל שנה לעמד בראש הרפובליקה. 2 [בצרפת בתקופת המהפכה הגדולה] תארו של כל אחד משלשת האישים שעמדו בראש המדינה – עד הכרזת הקיסרות: נפוליאון היה הקונסול הראשון. 3 [בימינו] נציג רשמי של מדינה הנשלח אל מדינה אחרת לשם הגנה על עניניהם של אזרחי ארצו המתגוררים בעיר מושבו או באזור מסים במדינה זו, ולנציגות ארצו כלפי השלטונות המקומיים. הקונסול נמוך בדרגתו מן ה"ציר" או מן ה"שגריר" שתפקידם מדיני־כללי. – [קונסולים]

– **קונסוליה*** נ' לשכת הקונסול (3) ומשרדיו: הקונסוליה הישראלית בושינגטון.

– **קונסולרי*** ת' של הקונסול, של קונסולים: הסגל הקונסולרי השתתף בטקס הממלכתי.

קונסולטציה* נ' [מלאטינית: consulere להיוועץ] 1. מתן עצות, יעוץ. 2. התיעצות של מומחים (ברפואה, במשפט וכיוצא בזה). [קונסולטציות]

– **קונסולטנט*** ז' יועץ, מומחה שנתן להועץ בו.

קונסולידציה* נ' [מלאטינית: consolidare לחזק, לגבש] 1. יצוב, גבוש, חזוק, בסוס: קונסולידציה של המצב. 2 [בבנקאות] הסדרת תשלום החובות של מוסד על־ידי מתן ארכה מסימת למועדי־פרעונם של החובות. – [קונסולידציות]

קונסוליה*, ראה קונסול.

קונסוננט* ז' [מלאטינית: cum עם + sonans (sonantis) קולי] עצור, הגה קולי הנבטא על־ידי עצירה חלקית או מלאה של זרם האויר באחד מכלי־המבטא שלנו [ראה א. עצור] – [קונסוננטים]

– **קונסוננטי*** ת' עצורי: הגה קונסוננטי לעמת הגה ווקלי.

קונסוננס* ז' [לאטינית: cum עם + sonans (sonantis) מצלצל] [במוסיקה] צרוף צלילים המעורר רשם הרמוני, בנגוד אל "דיסוננס". – [קונסוננסים]

קונסורציון* ז' [לאטינית: consortium חברה, שותפות] שתפות של בנקים או בעלי־הון אחדים לשם בצוע עסקה מסחרית גדולה, כגון: הפצת אגרות־מלוה של מדינה וכדומה. – [קונסורציונים]

קונסטיטוציה* נ' [לאטינית: constitutio מבנה, טבע] 1. חקה, אסף חקי־היסוד הקובעים את מבנה המדינה והנהלת עניניה. 2. מערכת, מבנהו הטבעי של גוף מבחינת בריאותו, תכונותיו, אפיו ועוד. – [קונסטיטוציות]

– **קונסטיטוציוני*** ת' חקתי, המבסס על החקה: המבנה הקונסטיטוציוני של המדינה.

– מונרכיה קונסטיטוציונית*, משטר מדיני שלפיו עומד בראש המדינה מושל־יחיד (מונרך) שסמכויותיו מגבלות על־ידי בית־נבחרים.

קונסטלציה* נ' [מלאטינית: cum עם + stella כוכב] 1. קבוצת־כוכבים [ראה ערך קבוצה, קבוצת־כוכבים] 2 [בהשאלה] צרוף תנאים או מסבות, מצב ענינים: נוצרה קונסטלציה נוחה לעלית המונים לארץ. קונסטלציה מדינית. – [קונסטלציות]

קונסטרוקציה* נ' [לאטינית: constructio בנייה] מבנה, בניה: קונסטרוקציה מצלחת של מכונה. קונסטרוקציה של בטון וברזל בתקרתו של התיאטרון הגדול. – [קונסטרוקציות]

– **קונסטרוקטיבי*** ת' בונה, יוצר, משקם, להבדיל מן "דסטרוקטיבי" – הורס: מפעל קונסטרוקטיבי. תכנית קונסטרוקטיבית. עזרה קונסטרוקטיבית (מתן סיוע לנצרכים לשם סדורם בעבודה המקימת את בעליה), להבדיל מן "עזרה פילנתרופית".

– **קונסטרוקטיביזם*** ז' 1. תנועה באמנות הציור שעקרה השאיפה לנתוק כל דמיון בין המציאות ובין העצוב האמנותי על־ידי תאור דמיות אבסטרקטיות (מפשטות) מכאן ועל־ידי שמוש ביסודות ריאליסטיים מכאן. 2. תנועה הדוגלת בעזרה קונסטרוקטיבית.

– עבודה קונסטרוקטיבית*, עבודה יוצרת, פוריה ומועילה.

קונסיגנציה* נ' [מלאטינית: cum עם + signare לחתום] [במסחר הבינלאומי] משגור, שיטה במכירת סחורות בחוץ־לארץ באמצעות מתווך הפועל בסמכיות של בעליה החקיים של הסחורה. – [קונסיגנציות]

קונסיליום* ז' [לאטינית: consilium מועצה] התיעצות של רופאים אחדים לשם אבחון מחלה וקביעת דרכי הטפול בה; קונסיליום נערך במקרים חמורים ביותר. – [קונסיליומים]

קונסיסטוריה* נ' [לאטינית: consistorium, מן consistere לעמוד יחד] 1 [בכנסיה הקתולית] מועצת חשמנים, סנט האפיפיור. 2. קהלה, מועצה. – [קונסיסטוריות]

קונספירציה* נ' [מלאטינית: conspirare לנשום יחד, להמתיק סוד] 1. פעלת מחתרת, קשר־חשאי לפעלה נגד השלטונות. 2. סודיות, חשאיות: "גם מטעמי קונספירציה צריך הדבר להעשות בידי אחר" (דינור, בעולם 278). דבר זה דורש קונספירציה חמורה. – [קונספירציות]

– **קונספירטיבי*** ת' חשאי, סודי, מחתרתי: "מחפש דירה קונספירטיבית לאספה חשאית" (ברנר, א 141). פעלה קונספירטיבית של זוממי המרד.

קונספקט* ז' [לאטינית: conspectus סקירה, מראה] תקציר, הרצאה מקצרת של עקרי הדברים בענין מסים: קונספקטים של שעורים. קונספקט של ההרצאה. – [קונספקטים]

קוֹנְסֶקְוֶנְטִי°, קוֹנסקוונטי ת׳ [מלאטינית: consequens(-sequentis) הַגּוֹלֵוָה] עָקִיב, מַסְקָנִי [ראה ערך עָקִיב] — [קוֹנְסֶקְוֶנְטִית, ־טִיִּים, קוֹנְסֶקְוֶנְטִיּוֹת]

קוֹנְסֶרְוָטוֹרְיוֹן°, קונסרווטוריון ז׳ [צרפתית: conservatoire] בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְמוּסִיקָה, אֻלְפָּן לְהַשְׂכָּלָה מוּסִיקָלִית.—[־יוֹנִים]

קוֹנְסֶרְוָטִיבִי°, קונסרווטיבי ת׳ [מלאטינית: conservare לְקַיֵּם, לשמור] שַׁמְּרָנִי, הַשּׁוֹמֵר עַל הַקַּיָּם, הַמִּתְנַגֵּד לְחִדּוּשׁ וּלְקִדְמָה: "לְגַבֵּי הַסִּגְנוֹן הָיָה בֵּית־הַסֵּפֶר קוֹנְסֶרְוָטִיבִי יוֹתֵר מִן הַסִּפְרוּת" (ביאליק, לזכר בן־ציון). הַשְׁקָפָה קוֹנְסֶרְוָטִיבִית. הַמִּפְלָגָה הַקּוֹנְסֶרְוָטִיבִית בְּאַנְגְּלִיָּה. — [קוֹנְסֶרְוָטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

— **קוֹנְסֶרְוָטִיבִיּוּת°** נ׳ **קוֹנְסֶרְוָטִיזְם°** ז׳ שַׁמְּרָנוּת, הִתְנַגְּדוּת לְחִדּוּשׁ וּלְקִדְמָה: קוֹנְסֶרְוָטִיבִיּוּת בְּהַשְׁקָפָה.

— **קוֹנְסֶרְוָטוֹר°** ז׳ שַׁמְּרָן, שׁוֹנֵא־קִדְמָה.

קוֹנְסֶרְוִים°, קונסרווים ז״ר [מלאטינית: conservare לשמור] שִׁמּוּרִים, מְזוֹנוֹת שׁוֹנִים מְתֻקָּנִים וּמְסֻגָּרִים בְּאֹפֶן הֶרְמֶטִי בְּקֻפְסוֹת־פַּח וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם הַחְזָקָתָם בְּמַצָּב טוֹב לְיָמִים רַבִּים: קוֹנְסֶרְוִים שֶׁל דָּגִים, בָּשָׂר, יְרָקוֹת וְכַדּוֹמֶה.

קוֹנְעָה* נ׳ [אולי כבערבית: קְנָאע צעיף] 1. צָעִיף, כִּסּוּי לַפָּנִים: "וְעַכְשָׁיו הִתִּיר קוֹנְעָתוֹ" (בראשית רבה לב; וראה עוד להלן). 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְאִשָּׁה, רַעְיָה: "רָשָׁע, קוֹנְעָתְךָ עוֹמֶדֶת בַּחוּץ וְאַתָּה יוֹשֵׁב בִּפְנִים!" (ילקוט, תהלים תרפז) [במדרש תהלים כב: "קונייתך"] "קוֹנְעָתִי, בֹּאִי וּרְאִי וַיַּעַלְזוּ טַבּוּרֵךְ" (ביאליק, שור אבוס ב). — [קוֹנְעַת־, ־עוֹת]

— הִתִּיר קוֹנְעָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי*, הֵסִיר צְעִיפוֹ, גִּלָּה אֶת הַמַּסְוֶה מֵעַל פָּנָיו, כְּלוֹמַר, נִטַּל חֲסוּתוֹ מִמֶּנּוּ: "וְעַכְשָׁו הִתִּיר קוֹנְעָתוֹ... וּכְאִלּוּ הוּא מֵת וְדָמוֹ מֻתָּר" (בראשית רבה לב).

קוֹנְפֶדֶרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: confoederare להתאחד] הִתְאַגְּדוּת שֶׁל מְדִינוֹת בִּתְחוּמִים מְסֻיָּמִים בְּאֹפֶן שֶׁכָּל אַחַת שׁוֹמֶרֶת עַל עַצְמָאוּתָהּ וְרִבּוֹנוּתָהּ (לְהַבְדִּיל מִן "פֶדֶרַצְיָה" — שֶׁבָּהּ הַמְּדִינוֹת הַחֲבֵרוֹת מוֹפִיעוֹת בְּעִנְיְנֵי חוּץ וּבִטָּחוֹן כִּמְדִינָה אֲחִידָה). — [קוֹנְפֶדֶרַצְיוֹת]

קוֹנְפוֹרְמִי° ת׳ [מלאטינית: conformare לעצב, ליצור צורה] 1. מְקַבֵּל מָרוּת, צַיְּתָן, הַשּׁוֹחֶה עִם הַזֶּרֶם: אֹרַח־חַיִּים קוֹנְפוֹרְמִי. 2. קַבָּלַת מָרוּתָהּ שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית. — [קוֹנְפוֹרְמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **קוֹנְפוֹרְמִיזְם°** ז׳ קַבָּלַת מָרוּת, צַיְּתָנוּת, הִסְתַּגְּלוּת לַדֵּעוֹת הָרִשְׁמִיּוֹת הַמְקֻבָּלוֹת [ולהיפך:]

— **נוֹן־קוֹנְפוֹרְמִיזְם°**, אִי־הִסְתַּגְּלוּת לַדֵּעוֹת הָרִשְׁמִיּוֹת, מְרִידָה בַּמֻּסְכָּמוֹת, שְׂחִיָּה נֶגֶד הַזֶּרֶם.

קוֹנְפְלִיקְט° ז׳ [מלאטינית: conflictus התנגשות, מריבה] מַאֲבָק, סִכְסוּךְ, נִגּוּד, הִתְנַגְּשׁוּת עִנְיָנִים בֵּין אֲנָשִׁים אוֹ בֵּין מְדִינוֹת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה: קוֹנְפְלִיקְטִים מְדִינִיִּים. קוֹנְפְלִיקְט בֵּין כֹּחוֹת שׁוֹנִים בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ (בֵּין הַיֵּצֶר וְהַמַּצְפּוּן, בֵּין הָרֶגֶשׁ וְהַחוֹבָה וְכַדּוֹמֶה).—[קוֹנְפְלִיקְטִים]

קוֹנְפֶקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: confectio גמירה, השלמה] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְדִבְרֵי־הַלְבָּשָׁה מוּכָנִים: בֵּית־מִסְחָר לְקוֹנְפֶקְצְיָה.—[קוֹנְפֶקְצְיוֹת]

קוֹנְפְרוֹנְטַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: confrontare להעמיד מול] עִמּוּת, הַעֲמָדָה זֶה מוּל זֶה: "הַקּוֹנְפְרוֹנְטַצְיָה עִם הַמְּצִיאוּת תִּהְיֶה לְאַחַר מִכֵּן אַכְזָרִית יוֹתֵר" (קרמר, ריאליזם 47). קוֹנְפְרוֹנְטַצְיָה שֶׁל בַּעֲלֵי־הַדִּין. —[קוֹנְפְרוֹנְטַצְיוֹת]

קוֹנְפֶרַנְסְיֶה° ז׳ [צרפתית: conferencier] מַנְחֶה, קַרְיָן, מוֹדִיעַ, שַׂחְקָן הַמְקַשֵּׁר בַּהַצָּגָה בֵּין עֲלִילָה לַעֲלִילָה אוֹ בֵּין תְּמוּנָה לִתְמוּנָה [קוֹנְפֶרַנְסְיֶיִם]

קוֹנְפֶרֶנְצְיָה° נ׳ [גרמנית: Konferenz, מלאטינית: conferre לְכַנֵּס, להביא יחד] וְעִידָה, כִּנּוּס. — [קוֹנְפֶרֶנְצְיוֹת]

קוּנְץ° ז׳ [יידיש, מגרמנית: Kunststück מעשה־פלאים; בסגנון של לשון הדיבור] לַהֲטוּט, מַעֲשֵׂה פֶּלֶא, תַּחְבּוּלַת־עָרְמָה: "שֶׁהֶרְאָה 'קוּנְץ' וְעָבַר אֶת עוֹלָם הַיְּגוֹנוֹת" (עגנון, האש שר). "אַל־נָא תִּרְגְּזִי וְאַל תַּעֲשִׂי קוּנְצִים" (אריכא, ב 68). "מַכִּירִים אֶת הַקּוּנְצִים שֶׁלְּךָ!" — [קוּנְצִים]

קוֹנְצֶנְטֶר° ז׳ [מלאטינית: cum עם + centrum מרכז] 1. מַחֲזוֹר, חוּג בְּתוֹךְ חוּג. 2 [בהוראה] מַחֲזוֹר בְּלִמּוּד, פֶּרֶק־לִמּוּד שֶׁהַתַּלְמִידִים חוֹזְרִים עָלָיו בְּשָׁלָב גָּבוֹהַּ יוֹתֵר אֲבָל בְּהֶקֵּף גָּדוֹל יוֹתֵר וּבְיֶתֶר הַעֲמָקָה, כְּעֵין עִגּוּל מִחוּץ לְעִגּוּל: לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּבֵית־הַסֵּפֶר בִּשְׁלֹשָׁה קוֹנְצֶנְטְרִים — בַּכִּתּוֹת הַנְּמוּכוֹת, בַּכִּתּוֹת הַבֵּינוֹנִיּוֹת וּבַכִּתּוֹת הַגְּבוֹהוֹת. — [קוֹנְצֶנְטְרִים]

מעגלים קונצנטריים

— **קוֹנְצֶנְטְרִי°** ת׳ מֶרְכָּזִי, מְשֻׁתַּף־מֶרְכָּז, שֶׁבְּמַחֲזוֹרִים: מַעְגָּלִים קוֹנְצֶנְטְרִיִּים. לִמּוּד קוֹנְצֶנְטְרִי.

— **קוֹנְצֶנְטְרַצְיָה°** נ׳ רִכּוּז, עִבּוּי.

קוֹנְצֶסְיָה° נ׳ [מלאטינית: concessio היתר, הרשאה] זִכָּיוֹן, זְכוּת מְיֻחֶדֶת הַנִּתֶּנֶת עַל־יְדֵי הַמְּדִינָה אוֹ הָעִיר לְאָדָם אוֹ לְחֶבְרָה לְנַצֵּל מִפְעֲלֵי תַּעֲשִׂיָּה, חַקְלָאוּת, מִכְרוֹת וְכַדּוֹמֶה: "דּוֹאֲגִים לְקַבֵּל קוֹנְצֶסְיוֹת עַל מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל" (קלוזנר, הספרות ד 474). קוֹנְצֶסְיָה לְחִפּוּשֵׂי נֵפְט בַּמְּדִינָה. — [קוֹנְצֶסְיוֹת]

— **קוֹנְצֶסְיוֹנֶר°** ז׳ בַּעַל־זִכָּיוֹן.

קוֹנְצֶפְּצְיָה° נ׳ [לאטינית: conceptio תפיסה, מן concipere לתפוס, לקחת] תְּפִיסָה כְּלָלִית, הַשְׁקָפָה מְסֻיֶּמֶת בְּעִנְיָן אוֹ בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם, אֹפֶן הַהֲבָנָה שֶׁל עִנְיָן אוֹ שֶׁל תָּכְנִית: קוֹנְצֶפְּצְיָה חֲדָשָׁה בְּהִיסְטוֹרְיָה. קוֹנְצֶפְּצְיָה לְאֻמִּית. קוֹנְצֶפְּצְיָה מְעֻנְיֶנֶת שֶׁל הַיְּצִירָה. —[קוֹנְצֶפְּצְיוֹת]

קוֹנְצֶרְט° ז׳ [אנגלית, צרפתית: concert] מוֹפָע, בִּצּוּעַ פֻּמְבִּי שֶׁל יְצִירוֹת מוּסִיקָלִיּוֹת: קוֹנְצֶרְט שֶׁל הַתִּזְמֹרֶת. — [קוֹנְצֶרְטִים]

— **קוֹנְצֶרְטַאי°** ז׳ אָמָּן הַמּוֹפִיעַ בְּקוֹנְצֶרְט.

— **קוֹנְצֶרְטִי°** ת׳ שֶׁל קוֹנְצֶרְט, שֶׁבְּצוּרַת קוֹנְצֶרְט: הוֹפָעָה קוֹנְצֶרְטִית.

קוֹנְצֶ׳רְטוֹ° ז׳ [איטלקית: concerto] יְצִירָה מוּסִיקָלִית גְּדוֹלָה מְבֻצַּעַת עַל־יְדֵי סוֹלָן עִם תִּזְמֹרֶת חֶלְקִית אוֹ שְׁלֵמָה: קוֹנְצֶ׳רְטוֹ לְכִנּוֹר. — [קוֹנְצֶ׳רְטִים]

– **קוֹנְצֶ׳רְטוֹ גְרוֹסוֹ** ◊ [concerto grosso] (קוֹנְצֶ׳רְטוֹ גָּדוֹל) יְצִירָה מוּסִיקָלִית מְבֻצַּעַת עַל־יְדֵי קְבוּצַת סוֹלָנִים עִם תִּזְמֹרֶת.

קונצרטינה

קוֹנְצֶרְטִינָה◊ נ׳ [איטלקית: concertina] מַפּוּחִית־יָד קְטַנָּה, דּוֹמָה לְאַקּוֹרְדְיוֹן. שְׁתֵּי דָּפְנוֹתֶיהָ שֶׁל הַקּוֹנְצֶרְטִינָה עַל־פִּי־רֹב תַּבְנִית מְשֻׁשָּׁה לָהֶן. – [קוֹנְצֶרְטִינוֹת]

קוֹנְצֶרְן◊ ז׳ [אנגלית: concern, מלאטינית: concernere לערבב יחד] הִתְאַחֲדוּת שֶׁל מִפְעָלִים תַּעֲשִׂיָּתִיִּים־מִסְחָרִיִּים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם בְּהַנְהָלָה כַּסְפִּית מְשֻׁתֶּפֶת, אַגַּב עַצְמָאוּת מְסֻיֶּמֶת לְכָל מִפְעָל (לְהַבְדִּיל מִן ״טְרַסְט״, שֶׁהוּא אִחוּד מָלֵא): קוֹנְצֶרְן־הַפְּלָדָה בַּאֲמֶרִיקָה. – [קוֹנְצֶרְנִים]

קוֹנְקוֹרְדָט◊ ז׳ [מלאטינית: concordatus מוסכם] חוֹזֶה בֵּין הָאַפִּיפְיוֹר וּבֵין מֶמְשָׁלָה לִקְבִיעַת הַזְּכֻיּוֹת הַהֲדָדִיּוֹת, לְהַבְטָחַת מַעֲמַד הַכְּמוּרָה בַּמְּדִינָה וְכַדּוֹמֶה. – [קוֹנְקוֹרְדָטִים]

קוֹנְקוֹרְדַנְצְיָה◊ נ׳ [לאטינית: concordantia, מן concordare להסכים, להתאים] סֵפֶר־הַמַּתְאִימוֹת, מִלּוֹן הַמֵּכִיל אֶת כָּל הַמִּלִּים וְהַנִּיבִים מִתּוֹךְ מָקוֹר מְסֻיָּם בְּצֵרוּף מַרְאֵי־הַמְּקוֹמוֹת: קוֹנְקוֹרְדַנְצְיוֹת לַמִּקְרָא. קוֹנְקוֹרְדַנְצְיָה שֶׁל הַמִּשְׁנָה. – [קוֹנְקוֹרְדַנְצְיוֹת]

– **קוֹנְקוֹרְדַנְצְיוֹנִי** ◊ ת׳ הֶעָרוּךְ בְּשִׁיטַת קוֹנְקוֹרְדַנְצְיָה: עִבּוּד קוֹנְקוֹרְדַנְצְיוֹנִי שֶׁל מְקוֹרוֹת סִפְרוּתִיִּים כְּבָסִיס לְמִלּוֹן אֲקָדֵמִי.

קוֹנְקוּרֶנְצְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: concurrere לרוץ יחד] הִתְחָרוּת, הִשְׁתַּדְּלוּת לַעֲלוֹת עַל אַחֵר בְּהֶשֵּׂגָיו, בִּיעִילוּתוֹ, אוֹ בְּטִיב תּוֹצַרְתּוֹ אוֹ בְּהוֹזָלַת מְחִירָהּ כְּדֵי לִדְחֹק אֶת רַגְלֵי הַזּוּלַת: קוֹנְקוּרֶנְצְיָה בֵּין סוֹחֲרִים. ״לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ קוֹנְקוּרֶנְצְיָה״. – [קוֹנְקוּרֶנְצְיוֹת]

– **קוֹנְקוּרֶנְט** ◊ ז׳ מִתְחָרֶה, יָרִיב.

קוֹנְקוּרְס◊ ז׳ [מלאטינית: concurrere לרוץ יחד] תַּחֲרוּת הַנֶּעֱרֶכֶת לְפִי מִכְרָז, הִתְחָרוּת בֵּין אֲנָשִׁים כְּדֵי לִקְבֹּעַ אֶת הַמִּצְטַיֵּן אוֹ הַמִּצְטַיְּנִים: קוֹנְקוּרְס בֵּין אַדְרִיכָלִים לְהַצָּעַת תָּכְנִית לְבִנְיָן. קוֹנְקוּרְס בֵּין מֻעֲמָדִים לָאוּנִיבֶרְסִיטָה. – [קוֹנְקוּרְסִים]

קוֹנְקְלָבָה◊ נ׳ [מלאטינית: conclave חדר סגור] [בכנסיה הקתולית] כִּנּוּס סָגוּר שֶׁל קַרְדִּינָלִים לְדִיּוּן בְּעִנְיָן חָשׁוּב, וּבְיִחוּד לִבְחִירַת אַפִּיפְיוֹר חָדָשׁ אַחֲרֵי מוֹת קוֹדְמוֹ. – [קוֹנְקְלָבוֹת]

קוֹנְקְרֶטִי◊ ת׳ [מלאטינית: concretus מוצק] מוּחָשׁ, מְסֻיָּם, רֵיאָלִי, מַמָּשִׁי (בְּנִגּוּד אֶל ״אַבְּסְטְרַקְטִי״ – מֻפְשָׁט): עֻבְדּוֹת קוֹנְקְרֶטִיּוֹת. הַצָּעָה קוֹנְקְרֶטִית. – [קוֹנְקְרֶטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

– **קוֹנְקְרֶטִיּוּת** ◊ נ׳ מוּחָשִׁיּוּת, מַמָּשִׁיּוּת.

– **קוֹנְקְרֶטִיזַצְיָה** ◊ נ׳ הַמְחָשָׁה, עֲשִׂיָּה שֶׁיְּהֵא מוּחָשׁ וְרֵיאָלִי: ״הַמְּלִיצוֹת הַמִּקְרָאִיּוֹת הֵן נִשְׂגָּבוֹת בְּיוֹתֵר וְאֵין בָּהֶן כְּדֵי קוֹנְקְרֶטִיזַצְיָה צִיּוּרִית״ (קלוזנר, הספרות ב 392).

קְוָס◊, **קְוָאס** ז׳ [רוסית: kvas] תֶּמֶד, מַשְׁקֶה (רוּסִי) תּוֹסֵס וַחֲמַצְמַץ. – [קְוָסִים]

קָוָס◊, **קָאוָואס** [טורקית] כִּנּוּי לְשַׁמָּשׁוֹ וְלִמְלַוֵּהוּ שֶׁל אָדָם נִכְבָּד (נְצִיג דִּיפְּלוֹמָטִי, נָשִׂיא, כֹּהֵן־דָּת): קָוָס שֶׁל ״הֶחָכָם־בָּאשִׁי״ בִּתְקוּפַת כִּבּוּשׁ הַטּוּרְקִים. – [קָוָסִים]

קוּסְדוֹר*, **קוּסְטוֹר*** ז׳ [מלאטינית: quaestor] מְפַקֵּחַ, גּוֹבֵה מִסִּים (שבת מט. ירושלמי עירובין כג ב) – [קוּסְדוֹרִים]

קוֹסִינוּס◊ ז׳ [מלאטינית: complementi sinus סינוס הזווית המשלימה] [בטריגונומטריה] הַיַּחַס בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית בֵּין הַזָּקִיף הַצָּמוּד לַזָּוִית הַנְּתוּנָה וּבֵין הַיֶּתֶר. קוֹסִינוּס הַזָּוִית x שָׁוֶה לַיַּחַס BO:OA. הַקּוֹסִינוּס שֶׁל זָוִית שָׁוֶה לַסִּינוּס שֶׁל הַזָּוִית הַמַּשְׁלִימָה אוֹתָהּ לְ־90° (Cosinus, בקיצור: cos). – [קוֹסִינוּסִים]

$$\cos X = \frac{BO}{OA}$$

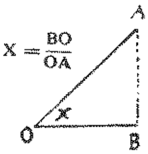

קוסינוס

קוֹסֵם ז׳ [מן קסם, קָסַם] 1. מְכַשֵּׁף, אַשָּׁף, עוֹסֵק בִּקְסָמִים: ״כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה... אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ״ (דברים יח יד). ״בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם״ (יהושע יג כב). 2 ◦, עוֹשֶׂה לְהָטִים, מַצִּיג דְּבָרִים הַמְיֻסָּדִים עַל אֲחִיזַת־עֵינַיִם. – [קוֹסֶמֶת, קוֹסְמִים, ־מוֹת]

קוֹסְמוֹגוֹנְיָה◊ נ׳ [מיוונית: kosmos תבל + gonos התהוות] מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הַתּוֹרָה עַל הִתְהַוּוּת הַגּוּפִים הַשְּׁמֵימִיִּים וְכָל הָעֲצָמִים הַקּוֹסְמִיִּים הָאֲחֵרִים.

קוֹסְמוֹגְרַפְיָה◊ נ׳ [מיוונית: kosmos תבל + graphein לכתוב] כְּתִיבַת־תֵּבֵל (תֵּאוּר וּמִפּוּי), הַחֵלֶק הַתֵּאוּרִי שֶׁל הָאַסְטְרוֹנוֹמְיָה.

– **קוֹסְמוֹגְרָפִי** ◊ ת׳ שֶׁל קוֹסְמוֹגְרַפְיָה: סְקִירָה קוֹסְמוֹגְרָפִית. בְּעָיוֹת קוֹסְמוֹגְרָפִיּוֹת.

קוֹסְמוֹכִימְיָה◊ נ׳ [מיוונית: kosmos תבל + כִּימְיָה] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הַמִּבְנֶה הַכִּימִי שֶׁל הַחֳמָרִים שֶׁמֵּהֶם עֲשׂוּיִים הַגּוּפִים הַשְּׁמֵימִיִּים וְהָאַטְמוֹסְפֵירוֹת שֶׁלָּהֶם.

קוֹסְמוֹלוֹגְיָה◊ נ׳ [מיוונית: kosmos תבל + logos לימוד] הַתּוֹרָה עַל מַצַּב מֶרְחַב הָעוֹלָם כִּשְׁלֵמוּת אַחַת.

קוֹסְמוֹנָאוּט◊ ז׳ [מיוונית: kosmos תבל + nautes נווט, ספן] טַיַּס־חָלָל, חֲלָלַאי, טַיָּס בַּחֲלָלִית אוֹ בְּלַוְיָן בָּאַטְמוֹסְפֵירָה הַגְּבוֹהָה אֶל הַיָּרֵחַ וְאֶל כּוֹכָבִים אֲחֵרִים [נקרא גם ״אַסְטְרוֹנָאוּט״, ראה ערך אַסְטְרוֹנָאוּטִיקָה] – [קוֹסְמוֹנָאוּטִים]

קוֹסְמוֹס◊ ז׳ [יוונית: kosmos] יְקוּם, תֵּבֵל, עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ.

קוֹסְמוֹפּוֹלִיט◊ ז׳ [מיוונית: kosmos עולם + polites אזרח] 1. ׳אֶזְרַח־הָעוֹלָם׳, אָדָם הָרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ לֹא כְּבֵן לְאֹם מְיֻחָד וְאֶרֶץ אַחַת, אֶלָּא מוֹלַדְתּוֹ – הָעוֹלָם כֻּלּוֹ: ״אֲנִי אֵינֶנִּי קוֹסְמוֹפּוֹלִיט, אֲבָל גַּם לֹא לְאֻמִּי״ (ברנר, א 328). 2 [בנימה שלילית] כִּנּוּי לְאָדָם תָּלוּשׁ מֵאַרְצוֹ וְאָדִישׁ לְגוֹרַל עַמּוֹ. – [קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִים]

– **קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִי** ◊ ת׳ שֶׁל הַשְׁקָפַת הַקּוֹסְמוֹפּוֹלִיט, שֶׁל אֶזְרַח־הָעוֹלָם: דֵּעוֹת קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִיּוֹת.

– **קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִיּוּת** ◊ נ׳ אֶזְרָחוּת הָעוֹלָם, 1. הַשְׁקָפָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאֶזְרַח־הָעוֹלָם, וְלֹא כְּשַׁיָּךְ כְּבֵן לְעַם מְיֻחָד אוֹ כְּאֶזְרָח בְּאֶרֶץ אַחַת: ״הָיָה נָכוֹן תָּמִיד לְהִתְפַּלְסֵף עַל

הַלְּאֻמִּיּוּת וְהַקּוֹסְמוֹפּוֹלִיטִיּוּת" (ברנר, א 32). 2, שִׁיטָה הַמִּתְנַגֶּדֶת לְתוֹרַת הַלְּאֻמִּיּוּת, הַהַשְׁקָפָה שֶׁכָּל בְּנֵי־הָאָדָם הֵם אֶזְרְחֵי הָעוֹלָם וְהַחֲלֻקָּה לִלְאֻמִּים נִפְסֶדֶת בִּיסוֹדָהּ.

קוֹסְמוֹקְרַטְיָה◇ נ׳ [מיוונית: kosmos עולם + kratos כוח] שִׁלְטוֹן הָעוֹלָם.

– **קוֹסְמוֹקְרָט**◇ ז׳ שַׁלִּיט הָעוֹלָם [ראה גם ערך קוֹזְמוֹקְרָטוֹר*]

קוֹסְמֶטִיקָה◇ נ׳ [מיוונית: kosmein לסדר, לקשט] 1, מִינֵי תַּמְרוּקִים לְעִדּוּן הַגּוּף, הָעוֹר, הַשְּׂעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. 2 [בלשון־הדיבור, בדרך ביטול] בִּזְקֵי סְרָק, מוֹתָרוֹת, דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ: כָּל הַהַצָּעוֹת וְהַתָּכְנִיּוֹת הַלָּלוּ אֵינָן אֶלָּא קוֹסְמֶטִיקָה.

– **קוֹסְמֶטִי**◇ ת׳ הַשַּׁיָּךְ לְקוֹסְמֶטִיקָה, בַּעַל סְגֻלּוֹת מְעַדְּנוֹת אֶת הַגּוּף: סַבּוֹן קוֹסְמֶטִי. אֶמְצָעִים קוֹסְמֶטִיִּים. טִפּוּל קוֹסְמֶטִי בָּעוֹר.

– **קוֹסְמֶטוֹלוֹגְיָה**◇, תּוֹרַת הַתַּמְרוּקִים וְהַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶם.

קוֹסְמִי◇ ת׳ [מן קוֹסְמוֹס] עוֹלָמִי, שֶׁל חֲלַל הָעוֹלָם: אָבָק קוֹסְמִי. קְרָנַיִם קוֹסְמִיּוֹת. – [קוֹסְמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

קוֹסֶקַנְס◇ ז׳ [מלאטינית: complementi secans סיקאנס הזווית המשלימה] [בטריגונומטריה] שִׁעוּר הַיַּחַס בִּמְשֻׁלָּשׁ יְשַׁר־זָוִית בֵּין הַיֶּתֶר וּבֵין הַזָּקִיף הַיּוֹצֵר עִמּוֹ אֶת הַזָּוִית הַחַדָּה שֶׁמִּמּוּל לַזָּוִית הַנְּתוּנָה. קוֹסֶקַנְס שֶׁל הַזָּוִית x שָׁוֶה לַיַּחַס OA : AB (Cosecans, בקיצור: cosec).

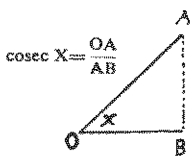

קוסיקאנס

קוֹעַ^ ז׳ [במקרא – שם פרטי: "בְּנֵי בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ", יחזקאל כג כג, ועל־פי פירושי רש״י ואחרים: פקידים ושרים, כמשמעות השם: "שׁוֹעַ"] שַׂר, אָצִיל: "קוֹעֵי וְנִכְבַּדֵּי גּוֹרְרוּ בְּטִיט וְצוֹאָה" (אל ימעט, סליחות יום ז). "נְסִיכִים וּנְגִידִים, שׁוֹעִים וְקוֹעִים" (שלונסקי, תר׳ טיל 346). – [קוֹעַ־, קוֹעִים, קוֹעֵי־]

א. **קוֹף** ז׳ [אכדית: uqupu; מצרית: gif; ארמית: קוֹפָא; יוונית: kepos] בַּעַל־חַיִּים מִמִּשְׁפַּחַת הַיּוֹנְקִים. סִדְרַת הַקּוֹפִים כּוֹלֶלֶת מִינִים שׁוֹנִים וְרַבִּים הַדּוֹמִים הַרְבֵּה לָאָדָם בְּצוּרַת גּוּפָם. פְּנֵיהֶם לָרֹב חֲשׂוּפִים, גַּפֵּיהֶם אֲרֻכִּים וּמֻתְאָמִים לִלְפִיתַת עֲנָפִים וּלְטִפּוּס עַל עֵצִים. שׁוֹכְנִים בְּרֻבָּם בְּאַרְצוֹת טְרוֹפִּיּוֹת. מְזוֹנָם פֵּרוֹת וּזְרָעִים. הַקּוֹפִים נִזְכְּרוּ לָרִאשׁוֹנָה בִּמְקוֹרוֹתֵינוּ בֵּין בַּעֲלֵי־הַחַיִּים שֶׁהוּבְאוּ אֶל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: "אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים" (מלכים א י כב). "הַפִּיל וְהַקּוֹף מִין חַיָּה" (כלאים ח ו). "הָרוֹאֶה פִּיל קוֹף וְקִיפּוֹף אוֹמֵר: 'בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת'" (ברכות נח:). – [קוֹף־, קוֹפִים, קוֹפֵי־, קוֹפָה, קוֹפוֹת]

קוף

– **קוֹף־אָדָם**°, ראה אוֹרַנְג־אוּטָן.

– **מַעֲשֵׂה־קוֹף**^, 1^, חִקּוּי גָּמוּר שֶׁל מַעֲשֵׂי אֲחֵרִים בְּלֹא הֲבָנָה וְהַכָּרָה: "אַךְ לִהְיוֹתָם בֵּן בְּלִי תוֹרָה... עוֹשִׂים מַעֲשֵׂה קוֹף בְּעָלְמָא" (חתם סופר, יורה דעה רמח). 2°, הַעֲוָיוֹת מְשֻׁנּוֹת: "וּלְהִתְהוֹלֵל מַעֲשֵׂה קוֹף" (ביאליק, מעשה ילדות).

– **כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם***, מָשָׁל לְמִי שֶׁהוּא מְכֹעָר מְאֹד לְעֻמַּת אַחֵר: "הַכֹּל בִּפְנֵי שָׂרָה כְּקוֹף בִּפְנֵי אָדָם" (בבא בתרא נח.).

ב. **קוֹף***, **קוּף*** נ׳ שֵׁם הָאוֹת ק, הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי [נקראת כך אולי על שום צורתה φ צורת קוף של מחט באלף־בית הכנעני־העברי הקדום]: "הַמּוֹצֵא כְּלִי וְכָתוּב עָלָיו קוֹף – קָרְבָּן" (מעשר שני ד יא). "קוּף – קָדוֹשׁ" (שבת קד.). – [קוֹפִין או קוּפִין]

קוֹף* ז׳ [ארמית: קוֹפָא] 1°, חוֹר בְּרֹאשׁ הַמַּחַט שֶׁמַּשְׁחִילִים בּוֹ אֶת הַחוּט. 2*, הַחוֹר שֶׁבְּקַרְדֹּם אוֹ בְּגַרְזֶן אוֹ בְּכָל כְּלִי אַחֵר שֶׁקּוֹבְעִים בּוֹ אֶת הַקַּת: "קַרְדֹּם... נִשְׁבַּר מִקּוֹפוֹ – טָהוֹר" (כלים יג ג). – [קוֹף־, קוֹפִים, קוֹפֵי־]

ק - קוף

– **הַכְנִיס פִּיל בְּקוֹף הַמַּחַט*** [על־פי בבא מציעא לח: ושם בארמית, ראה להלן קוֹפָא] מְשַׁל־הֲלָצִי עַל מִי שֶׁהִפְרִיז וְהִגְזִים בְּדָבָר, אוֹ הוֹכִיחַ עַל־יְדֵי פִּלְפּוּל דְּבָרִים בִּלְתִּי־אֶפְשָׁרִיִּים וְחַסְרֵי־הִגָּיוֹן.

קוף [שורש המצוי רק במקרא בשם תְּקוּפָה; יש סוברים, בהקבלה לשורש זה באכדית, כי יש לנסח את צורת ההפעיל שבתלמוד למושג "הקפה", "מתן בהקפה" – "הֵקִיף" ולא "הִקִּיף" כמקובל וכרווח בלשון – ראה ב. נקף]

קוֹפָא* ז׳ [ארמית] קוֹף, הַחוֹר שֶׁבַּמַּחַט [רווח במימרה:]

– **מְעַיְּלִין פִּילָא בְּקוֹפָא דְמַחֲטָא*** (בבא מציעא לח:), ראה לעיל ערך קוֹף.

קוֹפַאי, ראה קָפַאי. קוֹפֶּד*, ראה קִפּוֹד.
קוֹפֵאִין◇, ראה קָפֵאִין. קוּפָה, ראה קֻפָּה.

קוֹפוֹן° ז׳ [מן קוֹף] קוֹף קָטָן. – [קוֹפוֹן־, קוֹפוֹנִים, ־נֵי־]

קוֹפִי° ת׳ [מן קוֹף] כְּשֶׁל קוֹף, כְּמַעֲשֵׂה קוֹף: תְּנוּעוֹת קוֹפִיּוֹת. חִקּוּי קוֹפִי. – [קוֹפִית, קוֹפִיִּים, קוֹפִיּוֹת]

קוֹפִיּוּת° נ׳ [מן קוֹפִי] 1, הַבָּעָה שֶׁל קוֹף: "רֶמֶז לְקוֹפִיּוּת שֶׁבְּקַלַּסְתֵּר פָּנָיו הַקָּטָן וְהַשָּׂעִיר" (שניאור, סיפורים ג). 2, חַקְיָנוּת, מַעֲשֵׂה־קוֹף. – [קוֹפִיּוּת־]

קוֹפִיף° ז׳ [מן קוֹף] כִּנּוּי חִבָּה לְקוֹף קָטָן. – [קוֹפִיפִים, ־פֵי־]

קוֹפִיץ* ז׳ [יוונית: kopis] סַכִּין לִקְצוֹץ בָּשָׂר, לוּחַ־בַּרְזֶל בַּעַל שָׂפָה מֻשְׁחֶזֶת שֶׁמַּכִּים בּוֹ עַל פְּנֵי בָּשָׂר לְקָצְצוֹ: "וּבְמֻקְדָּשִׁין קוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ" (פסחים ז יב). "מֵחֲדַר הַמִּבְשָׁלוֹת נִשְׁמַע קוֹל קוֹפִיץ וּצְוִיחַת טִגּוּן" (ברש, א 424). – [קוֹפִיץ־, קוֹפִיצִים, ־צֵי־]

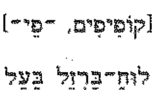
קופיץ

קוֹפֶל* ז׳ [ארמית: קוֹפְלָא שרשרת, בריח; ערבית: קַפְ׳ל מנעול] 1°, מַנְעוּל הַנִּתְלֶה עַל גַּבֵּי דֶּלֶת: "נָעֲלוּ אֶת הַשַּׁעַר בְּקוֹפֶל הַקָּטָן" (ברש, ב 18). 2*, בְּרִיחַ: "שַׁלְשֶׁלֶת... שֶׁל קוֹפְלָאוֹת" (תוספתא כלים בבא מציעא ב ג). "לְאֶחָד שֶׁהָיוּ בְיָדוֹ שְׁתֵּי קוֹפְלִיּוֹת" (בראשית רבה לב). – [קוֹפֶל־, קוֹפָלִים, קוֹפְלֵי־, גם קוֹפְלָאוֹת, קוֹפְלִיּוֹת]

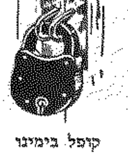
קופל בימינו

קוּפְּלֶט° ז׳ [לועזית: couplet] פִּזְמוֹן, שִׁיר בִּדּוּרִי מֵעִנְיְנֵי דְּיוֹמָא.– [קוּפְּלֶטִים]

– **קוּפְּלֶטִיסְט°** ז׳ פִּזְמוֹנַאי.

קוּפְסָה*, קֻפְסָה* נ׳ [יוונית: kapsa; לאטינית: capsa] תֵּבָה, אַרְגָּז קָטָן: ״כִּסּוּי שֶׁל קוּפְסָה״ (כלים טז ז). קוּפְסָה שֶׁל צְדָקָה. קוּפְסָה לְסִכָּרִיּוֹת. קוּפְסַת הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת. –[קוּפְסַת־, קוּפְסוֹת גם קוּפְסָאוֹת]

– **מָנֵחַ בְּקוּפְסָה*** [על-פי יומא עה: רשם על המן שהיה ״דומה כמו שמונח בקופסא״] מָשָׁל לְדָבָר בָּטוּחַ וְשָׁמוּר הֵיטֵב, שֶׁאֵינוֹ אָבֵד עַל נְקַלָּה: ״אֶלֶף דַּף גְּמָרָא לוֹ בְּקוּפְסָה מֻנָּחִים״ (יל״ג, שירה קלג). ״שְׂכַר הַשַּׁדְּכָנוּת חָשׁוּב אֶצְלִי כְּמֻנָּח בְּקוּפְסָא״ (מנדלי מו״ס, צו). אַל נָא תַּחְשֹׁשׁ לְעִנְיָן זֶה, הֲרֵיהוּ כְּמֻנָּח בְּקוּפְסָה! [וראה עוד ערך א. מֻנָּח]

– **הַקּוּפְסָה הַכְּחֻלָּה°**, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְקוּפְסַת הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת לְאִסּוּף תְּרוּמוֹת לִגְאֻלַּת הָאָרֶץ.

קוּפְסִית° ז׳ **קוּפְסֹנֶת°** נ׳ [מן קוּפְסָה] 1. קוּפְסָה קְטַנָּה: קוּפְסִית לְטַבַּק־רֵיחָה. קוּפְסֹנֶת לְתַמְרוּקִים. 2. קַפְסֹלֶת [ראה ערך זה] – [קוּפְסִית־, קוּפְסִיּוֹת; קוּפְסוֹנוֹת]

קוֹפֵּץ° ז׳ [מן קפץ, קָפַץ] מִי שֶׁמְּעֻנְיָן מְאֹד בְּדָבָר, הַמּוּכָן ״לִקְפֹּץ עַל הַמְּצִיאָה״: ״עַל כָּל מִגְרָשׁ יֵשׁ לָנוּ קוֹפְצִים לַעֲשָׂרוֹת״ (ברקוביץ, סיפורים רכא). ״רָחוֹק הוּא מִן הָעִיר וְלֹא נִמְצָא עָלָיו קוֹפְצִים״ (עגנון כלה ש). – [קוֹפֶצֶת, קוֹפְצִים, ־צוֹת]

קוֹפְּרָה° נ׳ [מלאית: koppara אגוז-קוקוס] בְּשַׂר הַזֶּרַע הַמְיֻבָּשׁ שֶׁל אֱגוֹז־הַקּוֹקוֹס. מְשַׁמֵּשׁ לַהֲכָנַת שֶׁמֶן־קוֹקוֹס, מַרְגָּרִינָה וְדִבְרֵי קוֹסְמֶטִיקָה שׁוֹנִים.

א. קוּץ [קרוב אל קוט; השווה ארמית: קנט]

~ פָּע׳ **קָץ** פ״ע מָאַס, בָּחַל, נִמְאַס עָלָיו: ״קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת״ (בראשית כז מו). ״כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל״ (במדבר כא ה). ״וְאֵלּוּ הֵן דְּבָרִים שֶׁהַנֶּפֶשׁ קָצָה בָּהֶן – נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת״ (בכורות לז.). ״מַה קַּצְתִּי מִפָּנָיו, הַטַּרְחָן!״ (ביאליק, משירי הקיץ). ״קוּץ קָצָה נֶפֶשׁ ר׳ מְנַשֶּׁה־חַיִּים בְּחַיֵּי נְדוּדִים״ (עגנון, אלו צג). – [לָקוּץ בְּ־, קַצְתִּי, קָץ, קָצָה; קָץ, קָצָה; יָקוּץ!]

~ הִפ׳ **הֵקִיץ** פ״י הֵמְאִיס, גָּרַם שֶׁאַחֵר יָקוּץ בְּחַיָּיו, לָחַץ וְהֵצִיק: ״נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ״ (ישעיה ז ו). – [לְהָקִיץ, מֵקִיץ, יָקִיץ]

ב. קוּץ [צורת־משנה מן יקץ]

~ פָּע׳ **קָץ**° פ״ע הִתְעוֹרֵר, קָם מִשֵּׁנָה: ״לְעֵת קָץ חָז (= חָזָה) וַיִּירָא״ (טבע, תפילת נעילה). [רווח בעיקר ההפעיל:]

~ הִפ׳ **הֵקִיץ** פע״י 1 פ״ע הִתְעוֹרֵר מִשֵּׁנָה, חָדַל לִישֹׁן: ״וְאֵין רֹאֶה וְאֵין יוֹדֵעַ וְאֵין מֵקִיץ כִּי כֻלָּם יְשֵׁנִים״ (שמואל א כו יב). ״אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה, הֱקִיצוֹתִי כִּי ה׳ יִסְמְכֵנִי״ (תהלים ג ו). 2 ° פ״י הֵעִיר, עוֹרֵר מִשֵּׁנָה: ״הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים״ (נשמת, שחרית לשבת). ״הַנִּיחֵנִי לִישֹׁן מְעַט, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה הֲקִיצֵנִי!״ (רש״י עירובין סח.). ״הֱקִיצוּנִי שְׂעִפַּי לַעֲבֹר עַל מְלוֹן הוֹרַי״ (משה אבן-עזרא, לפי שירמן א 403).–[לְהָקִיץ, הֱקִיצוֹתִי, הֵקִיץ, הֵקִיצָה; גם הֲקִצֹתִי... הֲקִצֹתֶם; מֵקִיץ, מְקִיצָה, יָקִיץ, הָקֵץ! הָקִיצִי!]

– **בְּהָקִיץ°** תה״פ [על־פי תהלים עג כ: ״כַּחֲלוֹם מֵהָקִיץ״], בְּמַצָּב שֶׁל עֵרוּת, לֹא בְּשֵׁנָה: חֲלוֹמוֹת בְּהָקִיץ. הַבְּהָקִיץ אוֹ בַּחֲלוֹם קָרָה הַדָּבָר?

– **הֵקִיץ הַקֵּץ** (יחזקאל ז ו), בָּא הַסּוֹף, הִגִּיעָה כְּלָיָה.

ג. קוּץ [מן קַיִץ] ראה קיץ.

ד. קוּץ [מן קוֹץ]

~ פָּע׳ **קָץ**° פ״י פִּזֵּר קוֹצִים, שָׂם קוֹצִים: ״סוֹרֵר, קוֹצֵץ אוֹתָם, מְפַזֵּר קוֹצִים בִּדְרָכַי״ (רש״י איכה ג יא). – [לָקוּץ, קוֹצֵץ, יָקוּץ]

~ פִּע׳ **קִוֵּץ*** פ״י סִלֵּק קוֹצִים, עָקַר וְתָלַשׁ קוֹצִים מִן הַדֶּרֶךְ: ״יוֹצְאִין לְקַוֵּץ אֶת הַדְּרָכִים״ (מועד קטן ה.). – [לְקַוֵּץ אֶת־, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **נִתְקַוֵּץ***, נֻקָּה מִן הַקּוֹצִים, סֻלְּקוּ מִמֶּנּוּ קוֹצָיו: ״שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית״ (שביעית ד ב). ״יִמָּשֵׁךְ הַקָּרוֹן עַל־פְּנֵי דְּרָכִים נִתְקַוְּצוּ מִשָּׁמִיר וָשַׁיִת״ (שלונסקי, א 132). – [לְהִתְקַוֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

ה. קוּץ [פועל-משנה של כוץ]

~ פִּע׳ **קִוֵּץ**° פ״י כִּוֵּץ, קִמֵּט, מָעַךְ: ״וַיָּבוֹא אֶל הֶעָצָב וַיְקַוְּצוֹ״ (ראב״ד, אמונה רמה א ו). [ראה גם ערך קָווּץ] – [לְקַוֵּץ, קוֹוֵץ, יְקַוֵּץ]

~ נִפ׳ **נִקְוַץ**°, נִכְוַץ: ״נִקְוְצוּ אֶצְבְּעָיו וְנִקְוְצָה רַגְלוֹ״ (השרשים לג׳נאח, קלט). – [לְהִקָּוֵץ, נִקְוָץ, יִקָּוֵץ]

~ הִת׳ **נִתְקַוֵּץ**°, הִתְכַּוֵּץ: ״וְיִתְקַוֵּץ אוֹ יִתְפַּשֵּׁט הֶעָצָל״ (ראב״ד, אמונה רמה א ו). – [לְהִתְקַוֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

קוֹץ ז׳ [אכדית: qușșu; קרוב אל עֹקֶץ] 1. שֵׁם כּוֹלֵל לִצְמָחִים לְמִינֵיהֶם בַּעֲלֵי עֲקָצִים דּוֹקְרָנִיִּים בֶּעָלִים אוֹ בַּגִּבְעוֹלִים: ״וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ״ (בראשית ג יח). ״נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קוֹצִים״ (ירמיה ד ג). 2*. עֹקֶץ, קָצֶה חַד וְדוֹקְרָנִי הַמָּצוּי בִּצְמָחִים שׁוֹנִים: ״מַחַט שֶׁל יָד לִטֹּל בּוֹ אֶת הַקּוֹץ״ (שבת יז ב). קוֹצֵי הַוֶּרֶד. צַבָּר מָלֵא קוֹצִים. נִתְקַע קוֹץ בִּבְשָׂרוֹ. 3*. תָּג, קַו קָטָן שֶׁל אוֹת, חֵלֶק זָעִיר שֶׁל אוֹת: ״שֶׁעָתִיד (ר׳ עֲקִיבָא) לִדְרֹשׁ עַל כָּל קוֹץ וָקוֹץ תִּלִּין תִּלִּין שֶׁל הֲלָכוֹת״ (מנחות כט:). ״קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד״ (מנחות לד.). 4° [בהשאלה] עִקָּר, הַחֵלֶק הַיְסוֹדִי וְהַגַּרְעִינִי בְּדָבָר: ״עָמַד הֶעָשִׁיר עַל הַקּוֹץ שֶׁבִּדְבָרִים״ (ליפסון, מדור ג 8). 5°, מַשֶּׁהוּ, אֲבַק־: ״בֵּין תִּקְוָה לְיֵאוּשׁ עַל קוֹצָהּ שֶׁל גְּזֵרָה״ (סדן, ממחוז רסד). ״וּמְדַקְדֵּק עִמָּהּ עַל כָּל קוֹצוֹ שֶׁל עִנְיָן״ (שרירא, עוזה 91). ״בְּהַקְפָּדָה עַל כָּל קוֹצוֹ שֶׁל רֶגַע״ (תורן, בית אבא 115). [וראה עוד הצירופים להלן] – [קוֹץ־, קוֹצִים, קוֹצֵי־]

– **קוֹצוֹ שֶׁל יוּד (יוֹד)***, 1*. תָּג קָטָן שֶׁבָּאוֹת יוֹד, הַקְּטַנָּה שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת (מנחות לד.). 2° [בהשאלה] דָּבָר פָּעוּט וּקְטַן־עֵרֶךְ, דָּבָר שֶׁל מַה־בְּכָךְ, דִּיּוּק שֶׁאֵין לוֹ כָּל עֵרֶךְ: ״קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד הוּא הָרֶגַע״ (יל״ג, שירה קמ). ״אַל תְּשַׁנּוּ בָּהֶן אַף קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד לְשֵׁם סִלְסוּל הַלָּשׁוֹן״ (אחד העם, צז). ״כָּאן יָקָר מִפָּז כָּל קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד״ (ביאליק, בגבורות).

״כְּשֶׁנִּתְחַיֵּב בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ עַל כָּל קוֹצוֹ שֶׁל יוּד״ (פרץ, תח). ״לֹא סִפַּרְתִּי אַף כְּקוֹצוֹ שֶׁל יוּד מִכָּל הַנַּעֲשֶׂה בַּיַּעַר״ (ברש, א 392). ״אֵין הוּא מְוַתֵּר אֲפִלּוּ קוֹצוֹ שֶׁל יוּד״ (בר־יוסף, אם 70).

– **אַלְיָה וְקוֹץ בָּהּ*** (ראש השנה יז). זְנָבָהּ הַשָּׁמֵן שֶׁל הַכִּבְשָׂה שֶׁנִּתְקַע בּוֹ קוֹץ, מָשָׁל לְדָבָר שֶׁהוּא בִּכְלָלוֹ טוֹב, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגַם קָטָן [ראה עוד ערך אַלְיָה]

– **הֵטִיל קוֹצִים בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי*** (סנהדרין לח.) [בהשאלה] פָּגַע בִּכְבוֹדוֹ עַל־יְדֵי רְמָזִים עוֹקְצָנִיִּים כְּלַפָּיו.

– **הוּא כְּקוֹץ בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי*** [קרוב לביטוי המקראי: ״לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם״, במדבר לג נה] הוּא מָאוּס וּמְתֹעָב עַל פְּלוֹנִי: ״שֶׁהָיוּ דּוֹמִין יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵיהֶן (שֶׁל הַמִּצְרִים) כְּקוֹצִים״ (שמות רבה א).

– **כְּקוֹץ מֻנָּד**, כִּנּוּי לְדָבָר מָאוּס וּמַזִּיק: ״וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלָּהֶם״ (שמואל ב כג ו).

קַוָּץ*, קוּוָץ ז׳ [מן ז׳ קוץ, קִוֵּץ] אָדָם הַמְקַוֵּץ וּמְבַעֵר קוֹצִים (כלים כד טו). – [קַוַּץ־, קַוֶּצֶת, קַוָּצִים, קַוָּצֵי־, קַוָּצוֹת]

קְוֻצִּי*, קְיוּוּץ ז׳ [מן קְוֻצָּה] בַּעַל קְוֻצּוֹת שֵׂעָר: ״בְּתוֹךְ פַּמַּלְיָא שֶׁלּוֹ יֵשׁ בָּהּ בְּנֵי אָדָם נָאִים, וְיֵשׁ בָּהּ בְּנֵי אָדָם קְוֻצִּים״ (ספרי וזאת הברכה קמג). ״בָּחוּר אֶחָד קְוֻץ נָאֶה שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ״ (דברים רבה, ליברמן 24). – [קְוֻצַּת, קְוֻצִּים, קְוֻצּוֹת]

א. **קוֹצָה*** נ׳ [צורת־משנה של קוֹץ] קוֹץ, תָּג שֶׁל אוֹת: ״שְׁלֹמֹה וְאֶלֶף כַּיּוֹצֵא בוֹ יִהְיוּ בְטֵלִין וְקוֹצָה מִמְּךָ אֵינִי מְבַטֵּל״ (שמות רבה ו). – [קוֹצַת־, קוֹצוֹת]

ב. **קוֹצָה*** נ׳ [מן קוֹץ] שֵׁם צֶמַח קוֹצָנִי שֶׁהֵפִיקוּ מִמֶּנּוּ לְפָנִים צֶבַע אֲדַמְדַּם (שביעית ז א). – [קוֹצַת־, קוֹצוֹת]

קְוֻצָּה, קווצה נ׳ [ארמית: קוּצָא; ערבית: קֻצָּה] צִיצַת שְׂעָרוֹת, מַחְלָפָה: ״שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל, קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה״ (שיר השירים ה ב). ״יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וּקְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים״ (תוספתא נזירות ד ז). ״וְקֻדַּר מְאוֹר פָּנָיו וְהִלְבִּין קְוֻצּוֹתָיו״ (אברהם אבן־עזרא, א 203). ״הֵיטַבְתָּ הַבֹּקֶר לִקְרָאתִי כָּל שִׁפְעַת קְוֻצּוֹתַיִךְ (ביאליק, פרידה). – [קְוֻצַּת־, ־צוֹת]

קוֹצִי˙˙ ת׳ [מן קוֹץ] 1 °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קוֹצִים, קוֹצָנִי, מָלֵא קוֹצִים: ״שַׁדְמַת־הַצַּהַב הַחֲרֵרָה הַקּוֹצִית״ (גלעד, גלבוע 41). 2 ˙˙, מְחֻרָץ: ״רָאוּי שֶׁיְּשַׁסַּע בְּסַכִּין הַקּוֹצִי״ (קאגון, ד ד). ״מִתּוֹךְ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה הָיְתָה מוֹצִיאָה (הַחֲתוּלָה לְסוּנְקָה) אֶת לְשׁוֹנָהּ הַקּוֹצִי״ (עגנון, כלה קפט). שִׂיחַ קוֹצִי. עָלִים קוֹצִיִּים. – [קוֹצִית, קוֹצִיִּים, קוֹצִיּוֹת]

קוֹצִיּוּת° נ׳ [מן קוֹצִי] מְצִיאוּת קוֹצִים, תְּכוּנַת קוֹץ: ״פִּתְאֹם סָגוֹל וּתְכוֹל וְזָהֹב... שֶׁאֵין בָּהֶם שׁוּם קוֹצִיּוּת אֶלָּא רַק עֲתִירוּת מֻפְלֶגֶת״ (יזהר, מישור 62). – [קוֹצִיּוּת־]

קוֹצִיץ° ז׳ [מן קוֹץ] צֶמַח־בָּר קוֹצָנִי רַב־שְׁנָתִי, פְּרָחָיו בְּהִירִים וּגְדוֹלִים (Acanthus). הַקּוֹצִיץ נָפוֹץ בַּשָּׂדוֹת וּבַבָּתָּה. פִּתּוּחֵי הַכּוֹתָרוֹת בָּעַמּוּדִים בַּסִּגְנוֹן הַקּוֹרִינְתִּי נַעֲשׂוּ בְּתַבְנִית עֲלֵי הַקּוֹצִיץ [ראה ערך קוֹרִינְתִּי] – [קוֹצִיץ־, קוֹצִיצִים, קוֹצִיצֵי־]

קוֹצָן° ז׳ [מן קוֹץ] צֶמַח־בָּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, פּוֹרֵחַ בַּקַּיִץ (Cirsium). – [קוֹצַן־, קוֹצָנִים, קוֹצָנֵי־]

קוֹצָנִי° ת׳ [מן קוֹץ] קוֹצִי, בַּעַל קוֹצִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קוֹצִים: צְמָחִים קוֹצָנִיִּים. שִׂיחַ קוֹצָנִי. שִׁטָּה קוֹצָנִית. [ובהשאלה:] ״בְּלוֹרִית קוֹצָנִית נִתְפָּרְעָה מֵרֹאשׁוֹ״ (ברטוב, כנפים 80). – [קוֹצָנִית, קוֹצָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קוֹצֵץ˙˙ ת׳ [מן קצץ, קָצַץ] חוֹתֵךְ, גּוֹזֵר. – [קוֹצֶצֶת, קוֹצְצִים, קוֹצְצוֹת]

– **אֶץ קוֹצֵץ**˙˙ [על־יסוד פיוטו הנודע של הקליר: ״אץ קוצץ בן קוצץ קצוצי לקצץ״, הכתוב כלו בסגנון קשה] שֵׁם־דָּבָר לְסִגְנוֹן מְלָאכוּתִי, מְסֻבָּךְ בְּיוֹתֵר וְקָשֶׁה לַהֲבָנָה.

קוֹצֵר ז׳ [מן קצר, קָצַר] אִכָּר הָעוֹסֵק בִּכְרִיתַת תְּבוּאַת הַשָּׂדֶה הַבְּשֵׁלָה (הַקָּמָה) בְּמַגָּל, בְּחֶרְמֵשׁ אוֹ בִּמְכוֹנוֹת קְצִירָה: ״וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע״ (עמוס ט יג). ״אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים״ (רות ב ז). בַּשָּׂדֶה נִשְׁמְעָה שִׁירַת הַקּוֹצְרִים. – [קוֹצֶרֶת, קוֹצְרִים, קוֹצְרוֹת]

קוֹצֵר, ראה קֹצֶר.

קו״ק ר״ת קוֹל קוֹרֵא.

קוּק* ז׳ ראה ערך קִיק*.

קוֹקָא° ז׳ [פירואנית: cuca] שִׂיחַ קָטָן שֶׁמּוֹצָאוֹ מִבּוֹלִיבְיָה, עָלָיו מְשַׁמְּשִׁים כְּסַם לְעִיסָה וּלְהֲפָקַת הָאַלְקָלוֹאִיד קוֹקָאִין (Erythroxylon coca).

קוֹקָאִין◊ ז׳ [מן קוֹקָא] אַלְקָלוֹאִיד חָרִיף הַמּוּפָק מֵעֲלֵי הַקּוֹקָא (Cocaine). מְשַׁמֵּשׁ בִּרְפוּאָה כְּסַם מְאַלְחֵשׁ בְּשֶׁל פְּעֻלָּתוֹ עַל מַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים הַמֶּרְכָּזִית.

קוקד [מן קַו + נְקֻדָּה]

~ פִּעֵ׳ **קִוְקֵד** ° פ״י שִׂרְטֵט מַעֲרֶכֶת שֶׁל קַוִּים וּנְקֻדּוֹת לְסֵרוּגִין. – [לְקַוְקֵד, מְקַוְקֵד, יְקַוְקֵד]

~ פֻּעַ׳ **קֻוְקַד** °, שֻׂרְטַט בּוֹ קַוִּים וּנְקֻדּוֹת לְסֵרוּגִין. – [מְקֻוְקָד, יְקֻוְקַד]

שירטוט מקווקד

קַוְקַו* ז׳ [קריאת־חיקוי] קוֹל צַעֲקַת הַצְּפַרְדְּעִים: ״שֶׁנִּשְׁמַע קוֹלָן (שֶׁל הַצְּפַרְדְּעִים) מִתּוֹךְ כְּרֵסָן שֶׁל מִצְרִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין קַוְקַו״ (ילקוט, שמות קפב). [תנא דבי אליהו 41: קַו לָקָו]

קוקו [מן קַו]

~ פִּעֵ׳ **קִוְקֵו** ° פ״י כִּסָּה שֶׁטַח בְּקַוִּים רַבִּים זֶה לְיַד זֶה, שִׂרְטֵט קַו אוֹ קַוִּים: הַמְשַׂרְטֵט קִוְקֵו אֶת תַּרְשִׁים הַמִּרְפֶּסֶת בְּתָכְנִית הַדִּירָה. [ובהשאלה:] ״וּבִידִיעַת מִטְרָיָה קִוְקְוּ זִכְרוֹנוֹת, הִרְהוּרִים, קַו־אֶל־קָו״ (בסוק, מבחר רסח). – [לְקַוְקֵו, מְקַוְקֵו, יְ־]

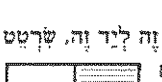

משבצת מקווקוות | משבצת חלקה

~ פֻּעַ׳ **קֻוְקַו** °, שֻׂרְטְטוּ בּוֹ קַוִּים, כֻּסָּה בְּקַוִּים: מִשְׁבֶּצֶת מְקֻוְקֶוֶת. – [מְקֻוְקָו, יְקֻוְקַו]

קִוְקוּד°, קיווקוד ז׳ [מן קוקד, קִוְקֵד] שִׂרְטוּט קַוִּים וּנְקֻדּוֹת לְסֵרוּגִין: ״קִוְקוּד עִפָּרוֹן״ (אבידן, משהו 16). – [קִוְקוּד־, ־דִים, קִוְקוּדֵי־]

קִוְקוּו°, קִיווּקוּו ז׳ [מן קוקו, קוּקוּ] כִּסּוּי שֶׁטַח עַל־יְדֵי שִׂרְטוּט קַוִּים זֶה לְיַד זֶה: קִוְקוּו מִשְׁבְּצוֹת. — [קִוְקוּו־, ־וִים, ־וֵי־]

קוֹקוֹס* ז׳ [מפורטוגזית: coco, coquo מסיכה, בשל דמיון קליפת הפרי הפנימית הקשה לפרצוף הקוף macoco ושימושה כמסיכה] שֵׁם לוֹעֲזִי לֶאֱגוֹז־הֹדּוּ, נַרְגִּיל: אֱגוֹזֵי קוֹקוֹס. שֶׁמֶן־קוֹקוֹס.

קוּקוּרוּזָה* נ׳ [רוסית: kukuruza], ראה תִּירָס.

קוּקוּרִיקוּ°, חִקּוּי לְקוֹל קְרִיאַת הַתַּרְנְגוֹל.

קוֹקֶטִי* ת׳ [צרפתית: coquette גנדרנית, עגבנית] גַּנְדְּרָנִי, מִתְחַנְחֵן: "נַעֲרָה... רֵיקָנִית וּבְטֵלָה, תַּאַוְתָנִית, קוֹקֶטִית וּפַתַּיָּה" (ברנר, א 248). "הִיא רָצְתָה כִּבְיָכוֹל אֶל הַפֶּתַח וְרוֹמֶזֶת לוֹ רְמִיזָה קוֹקֶטִית" (שופמן, ב 28). — [קוֹקֶטִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **קוֹקֶטִיּוּת*** נ׳ גַּנְדְּרָנוּת, עַגְבָנוּת, הִתְחַנְחֲנוּת.

קוֹקְטֵיל* ז׳ [אנגלית: cocktail] מִמְסָךְ, מַשְׁקֶה חָרִיף מְעֹרָב מִמִּינִים שׁוֹנִים וּמֻגָּשׁ כְּשֶׁהוּא מְקֹרָר בִּגְבִישֵׁי־קֶרַח.

— **מְסִבַּת־קוֹקְטֵיל°**, כִּנּוּי לִמְסִבָּה שֶׁמַּגִּישִׁים בָּהּ יֵינוֹת מְשֻׁבָּחִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ "מִכָּל טוּב".

קוּקִיָּה° נ׳ [על־שום הקריאה מעין קוּקוּ; בתלמוד, חולין סג. מצוי שם עוף: קוּקְיָתָא*, אולם זהותו אינה ברורה] מִשְׁפַּחַת עוֹפוֹת בַּעֲלֵי אִינְסְטִינְקְט שֶׁל טַפִּיל (Cuculidae). הַקּוּקִיּוֹת בְּרֻבָּן אֵינָן בּוֹנוֹת קִנִּים וְהַנְּקֵבוֹת מְטִילוֹת אֶת בֵּיצֵיהֶן לְתוֹךְ קִנִּים זָרִים. גֹּדֶל הַקּוּקִיָּה כְּגֹדֶל יוֹנָה, זְנָבָהּ אָרֹךְ, רַגְלֶיהָ קְצָרוֹת. מְזוֹנָהּ חֲרָקִים. בָּאָרֶץ מְצוּיִים שְׁנֵי מִינִים: הַקּוּקִיָּה הָאֵירוֹפִּית (Cuculus canorus), הָעוֹבֶרֶת בָּאָרֶץ בִּסְתָו וּבְאָבִיב בִּנְדוּדֶיהָ; וְהַקּוּקִיָּה הַמְצֻיֶּצֶת (Clamator glandarius), הַדּוֹגֶרֶת בַּקַּיִץ בָּאָרֶץ וְעוֹזֶבֶת אוֹתָהּ לְחָדְשֵׁי הַחֹרֶף. —[־יַּת־, ־יּוֹת]

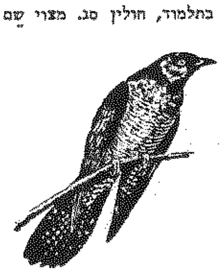
קוקיה אירופית (1/8)

קוקיה מצויצת (1/8)

— **שְׁעוֹן־קוּקִיָּה°**, כִּנּוּי לִשְׁעוֹן־קִיר הַמַּשְׁמִיעַ צִלְצוּלִים כְּעֵין "קוּקוּ" שֶׁל הַקּוּקִיָּה.

קוּקְלֶת° נ׳ [מארמית: קוּקְלָא*, איכה רבתי ד ח; יוונית מאוחרת: koukoulion] 1*. פְּקַעַת שֶׁל תּוֹלַע. 2° [בהשאלה] פְּקַעַת, מַעֲרְבֹּלֶת: "כְּקוּקְלֶת שֶׁל צֶמֶר צְנוּחָה בָּאֲדָמָה" (יזהר, צקלג 154). — [קוּקְלַת־, קוּקְלוֹת, קוּקְלוֹת־]

קוֹקְס* ז׳ [אנגלית: coke לב, גרעין] הַשְּׁאֵרִית הַמּוּצָקָה אַחֲרֵי זִקּוּק יָבֵשׁ שֶׁל פֶּחָם. הַקּוֹקְס מְשַׁמֵּשׁ חֹמֶר־הַסָּקָה מְעֻלֶּה. כֵּן הוּא מְשַׁמֵּשׁ בַּכִּימְיָה כְּחֹמֶר זִקּוּק.

קְוֶקֶר°, קְווֵיקֶר ז׳ [אנגלית: Quaker רועד, מרטט] בֶּן כַּתָּה נוֹצְרִית־פְּרוֹטֶסְטַנְטִית בְּאַנְגְּלִיָּה וּבְאַרְצוֹת־הַבְּרִית (נִקְרְאָה גַּם בְּשֵׁם "חֶבְרַת הַיְּדִידִים") שֶׁנּוֹסְדָה בַּמֵּאָה הַ־17 בְּאַנְגְּלִיָּה וְדָגְלָה בְּטָהֳרַת הַמִּדּוֹת, בְּפַשְׁטוּת, בִּצְנִיעוּת וּבְאַהֲבַת־הָאָדָם. הַשֵּׁם נִתַּן עַל־שׁוּם הָאֱמוּנָה שֶׁרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם וּמְעוֹרֶרֶת בָּהּ חִיל וּרְעָדָה. — [קְוֶקֶרִים]

קְוֶקֶר°, קְוואקֶר ז׳ [בהגייה לא־אנגלית של השם Quaker, ראה למעלה קְוֶקֶר, על־שום המסורת כי הקוויקרים הרבו להשתמש במזון זה] כִּנּוּי מִסְחָרִי מְקֻבָּל לִפְתִיתֵי שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל שֶׁהֻתְקְנוּ לְתַבְשִׁילִים שׁוֹנִים (דַּיְסוֹת, מְרָקִים).

קור [אוגריתית: קר מים מעיין; ערבית: (קוּר) קָאר חפר, נקר]

~ פע׳ **קָר** פ״י בָּקַע, נִקֵּר, חָפַר: "אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים" (מלכים ב יט כד). — [לָקוּר, קַרְתִּי, קָר, קָרָה; קָר, קָרָה; יָקוּר]

~ הפ׳ **הֵקִיר** פ״י הִבְקִיעַ, הוֹצִיא, הִבִּיעַ: "כְּהָקִיר בַּיִר מֵימֶיהָ כֵּן הֵקֵרָה רָעָתָהּ" (ירמיה ו ז). [ובהשאלה:] "בְּאוֹתִיּוֹת הַמֵּתוֹת שִׁירֵי חַיִּים הֵקֵרוּ" (ביאליק, ואם ישאל). "כִּשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כַּאֲשֶׁר הֵקִיר לִבּוֹ אֶת שִׁיר הַשִּׁירִים" (אגנון, שמים 12). "מִלִּבּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַר מְקִירִים שְׁנֵי אֲשֵׁדוֹת וְזִרְמֵי־מַיִם צְחוֹרִים" (בורלא, עקביה 92). — [לְהָקִיר, מֵקִיר, יָקִיר]

קוּר ז׳ [ערבית: קוּר חבל, תִּקְוָּר התכרך] 1. חוּט מְשִׁי דַּק שֶׁהָעַכָּבִישׁ פּוֹלֵט וְטוֹוֶה לְשֵׁם יְצִירַת רֶשֶׁת לָצוּד חֲרָקִים, וְכֵן חוּט מֵחוּטֵי הַמֶּשִׁי שֶׁחֲרָקִים מְסֻיָּמִים אוֹ זַחֲלִים אוֹרְגִים מֵהֶם מַטְוִים עַל־מְנָת לְהִסְתַּתֵּר אוֹ לְהִתְגַּלֵּם בְּתוֹכָם: "וְקוּרֵי עַכָּבִישׁ יֶאֱרֹגוּ... קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם" (ישעיה נט ה־ו). קוּרֵי תּוֹלַעַת־הַמֶּשִׁי. 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְדָבָר רוֹפֵף וְחַלָּשׁ, שֶׁאֵין לוֹ כָּל קִיּוּם: "מֵעַפְעַפַּי לֹא נִמְחוּ עוֹד קוּרֵי הַחֲלוֹם" (ביאליק, צפרירים). "לִרְאוֹת אֵיךְ כָּל מַחֲשָׁבָה וְתוֹרָה בְּנוּיָה בִּיסוֹדָהּ עַל קוּרֵי עַכָּבִישׁ" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קז). "קוּרֵי אֲפָפִים מְכַסְּפִים" (ש׳ שלום, קמה). 3° [בבוטניקה] כָּל אֶחָד מֵחוּטֵי הַתָּאִים שֶׁמֵּהֶם עָשׂוּי גּוּף הַפִּטְרִיָּה (Hypha). — [קוּר־, קוּרִים, קוּרֵי־]

קורי עכביש

א. **קוֹר*** ז׳ [ארמית: קוֹרָא; אולי מן נקר] הַלֵּב הָרַךְ וְהַלָּבָן שֶׁל נֵצֶן דֶּקֶל־הַכְּרוּב הַנֶּאֱכָל כְּיָרָק (עוקצין ג ז). — [קוֹר־, ־רִים, ־רֵי־]

ב. **קוֹר**, ראה קֹר.

קו״ר ר״ת קֶרֶן וְרִבִּית.

א. **קוֹרֵא** ז׳ [מן קרא, קָרָא] 1. מְעַיֵּן בְּסֵפֶר אוֹ בְּעִתּוֹן וְכַדּוֹמֶה כְּדֵי לַעֲמֹד עַל תָּכְנוֹ: "לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ" (חבקוק ב ב). "דָּבָר אֶל הַקּוֹרְאִים" (הקדמה לספר). בַּסִּפְרִיָּה רְשׁוּמִים מָאתַיִם קוֹרְאִים. 2°. קַרְיָן, מַשְׁמִיעַ בְּקוֹל בְּאָזְנֵי הַשּׁוֹמְעִים אֶת הַכָּתוּב בְּסֵפֶר: הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. — [קוֹרְאָה, קוֹרְאִים, קוֹרְאֵי־, קוֹרְאוֹת]

— **קוֹל־קוֹרֵא**, ראה ערך קול.

— **בַּעַל־קוֹרֵא*** [על־פי הרווח ביידיש], מֻמְחֶה לִקְרִיאָה בַּתּוֹרָה בְּפִסְקֵי־הַטְּעָמִים.

ב. **קוֹרֵא** ז׳ [אולי מן קרא, קָרָא, על־שום קריאת הזכר בקול בעונת הדגירה] עוֹף־מִדְבָּר מִסִּדְרַת הַתַּרְנְגוֹלוֹת בְּגֹדֶל יוֹנָה. צִבְעוֹ הַיְסוֹדִי בָּהִיר כְּצֶבַע הַחוֹל. הַקּוֹרֵא מָצוּי בְּבִקְעַת הַיַּרְדֵּן וּבִסְבִיבַת יָם הַמֶּלַח (Ammoperdix heyi). יַצִּיב בָּאָרֶץ. נִזְכָּר בַּמִּקְרָא: "כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים" (שמואל א כו כ). "קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד" (ירמיה יז יא). — [קוֹרֵא־, קוֹרְאִים, קוֹרְאֵי־]

קורא (1/8)

קוּרְאָן°, קֻרְאָן° ז׳ [ערבית: אַלְקֻרְאָאן; קֻרְאָאן קריאה] סֵפֶר כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל הַמֻּסְלְמִים, כָּתוּב עֲרָבִית; הַקּוּרְאָן כּוֹלֵל מֵאָה וְאַרְבָּעָה עָשָׂר פְּרָקִים ("סוּרָאת" – שׁוּרוֹת) שֶׁתָּכְנָם דִּבְרֵי חָזוֹן, מִשְׁפָּטִים, דֵּעוֹת וּוִכּוּחִים הַמְיֻחָסִים לְנְבִיאָם מֻחַמַּד.

קורב, ראה קֹרֶב. **קורבה**, ראה קִרְבָה.

קוֹרְבֶטָּה° נ׳ [צרפתית: corvette] אֳנִיַּת־לְחִימָה בֵּינוֹנִית מְצֻיֶּדֶת עַל־פִּי רֹב בְּשׁוּרָה אַחַת שֶׁל תּוֹתָחִים. — [קוֹרְבֶטּוֹת]

קוֹרְדּוּרוֹי° ז׳ [אנגלית: corduroy אריג גס] כִּנּוּי לְאָרִיג דּוֹמֶה לִקְטִיפָה.

קוֹרְדְיָקוֹס* ז׳ [מיוונית: kardiakos של הלב] מַחֲלַת־לֵב: "מִי שֶׁאֲחָזוֹ קוֹרְדְיָקוֹס" (גיטין ז א).

קוֹרְדֵּיקִי*, קוֹרְדָּקִי* ז׳ [מיוונית: kordox ריקוד של שחקנים] 1*, סַנְדָּל, נַעַל נְמוּכָה לְלֹא שְׂרוֹכִים: "שֶׁהָיְתָה (וַשְׁתִּי) מְסַטַּרְתּוֹ (את אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) בְּקוֹרְדָּקִין שֶׁלָּהּ עַל פָּנָיו לְכָאן וּלְכָאן" (אסתר רבה א טז). 2°, עַרְדָּל, בֵּית־נַעַל לִימוֹת הַגְּשָׁמִים: "זוּג מִנְעָלִים חֲדָשִׁים עִם קוֹרְדֵּיקִין" (יל״ג, פרוזה קמב). "נָעַל עַל גַּבֵּי מִנְעָלָיו הַשְּׁחוֹרִים הַקּוֹרְדֵּיקִין הַצְּהֻבִּים" (ביאליק, יום הששי ב). — [קוֹרְדֵּיקִין, קוֹרְדָּקִין]

א. **קוֹרָה** נ׳ [אכדית: qarītu; ארמית: קָרִיתָא; ערבית: קַרִיָּה מקל] גֶּזַע עֵץ כָּרוּת, מוֹט עָבֶה הַמְשַׁמֵּשׁ לְבִנְיָן: "קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים" (שיר השירים א יז). "קוֹרָה שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל" (אהלות ה ז). "קוֹרַת בֵּית־הַבַּד" (נדרים ג ב). — [קוֹרַת־, קוֹרוֹת]

— **קוֹרַת־גַּג°** [בהשאלה] מִקְלָט, מַחֲסֶה, מְקוֹם מְגוּרִים זְמַנִּי: "מְבַקֵּשׁ יְהוּדִי קוֹרַת־גַּג לְרֹאשׁוֹ" (עגנון, כלה שה). מַתַּן קוֹרַת־גַּג לִנְצוּלֵי הַשִּׁטָּפוֹן.

— **שְׁמֵי־קוֹרָה***, כִּנּוּי לְתִקְרָה, סִפּוּן: "שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁאָמְרוּ מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה" (פסחים ח:). "בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַקַּרְקַע אוֹ בְטֶפַח הַסָּמוּךְ לִשְׁמֵי קוֹרָה" (בבא מציעא מב.). "אֶת הַצִּפֳּרִים הוּא נוֹתֵן בִּכְלוּבִים וְתוֹלָה בִּשְׁמֵי־קוֹרָה" (ביאליק, מאחורי ח).

— **כְּקוֹרַת בֵּית־הַבַּד*** (שמות רבה כד), מָשָׁל לְדָבָר עָבֶה בְּיוֹתֵר.

— **בָּא בְּצֵל קוֹרָתוֹ**, נִכְנַס אֶל בֵּיתוֹ, מָצָא מַחֲסֶה בִּמְעוֹנוֹ: "לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר, כִּי־עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי" (בראשית יט ח).

— **נִכְנַס בְּעָבְיֵי הַקּוֹרָה*** [על־פי ברכות סד.] [בהשאלה] חָדַר לָעִנְיָן לְכָל עָמְקוֹ, קִבֵּל עַל עַצְמוֹ אֶת הַדְּאָגָה וְהַטִּפּוּל בְּפִרְטֵי הַדָּבָר [עיין ערך עָבִי]

— **טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ***, תְּשׁוּבַת־קִנְטוּר לְמִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הַזּוּלַת עַל חֵטְא אוֹ עַל שְׁגִיאָה שֶׁשָּׁגָה, כְּאוֹמֵר: לֹא לְךָ לְלַמְּדֵנִי מוּסָר: "תְּמֵהַנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכָחָה, אִם אָמַר לוֹ: טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ, אָמַר לוֹ: טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ!" (ערכין טז:).

ב. **קוֹרָה** נ׳ [מן קרה, קָרָה], ראה להלן ערך קורות.

ג. **קוֹרָה, קוֹרַת־רוּחַ**, ראה ערך קֹרָה.

קוֹרוֹסְיָה° נ׳ [לאטינית: corossus אָכוּל] אִכּוּל, שִׁתּוּךְ, הַשְׁחָתוּת שֶׁל מַתָּכוֹת, שֶׁל אֲבָנִים וְכַדּוֹמֶה מֵחֲמַת חֲלוּדָה, הַשְׁפָּעוֹת אַקְלִימִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

קוֹרוּפְּצְיָה° נ׳ [מלאטינית: corruptus הרוס, מושחת] שְׁחִיתוּת, רִקָּבוֹן מוּסָרִי, קִלְקוּל הַמִּדּוֹת (בְּיִחוּד שֶׁל פְּקִידוּת צִבּוּרִית – עַל־יְדֵי קַבָּלַת שֹׁחַד, פְּרוֹטֶקְצְיוֹנִיזְם מֻפְרָז וְכַדּוֹמֶה). — [־צְיוֹת]

— **קוֹרוּפְּטִיבִי°** ת׳ מֻשְׁחָת, שֶׁל שְׁחִיתוּת: מִשְׁטָר קוֹרוּפְּטִיבִי.

קוֹרוֹת נ״ר [מן קרה, קָרָה] 1, דְּבָרִים שֶׁקָּרוּ, מְאֹרָעוֹת, תּוֹלָדוֹת: "וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם" (בראשית מב כט). "חִדּוּשֵׁי עוֹלָם וְקוֹרוֹתָיו וְטוֹבוֹתָיו וְרָעוֹתָיו" (גבירול, כתר מלכות כח). "עַל מִדּוֹתָיו, עַל קוֹרוֹתָיו הַקּוֹרוֹת אוֹתוֹ" (רש״י קידושין פ:). "וְצֵל חַיֵּי חָתוּם בְּקוֹרוֹתָיו" (ביאליק, אחד). 2°, דִּבְרֵי־הַיָּמִים, הִיסְטוֹרְיָה: קוֹרוֹת הַיְּהוּדִים בִּסְפָרַד. קוֹרוֹת הָעַמִּים. — [קוֹרוֹת־]

קוֹרוֹתִי° ת׳ [מן קורות 2] הִיסְטוֹרִי, שֶׁקָּרָה בְּתוֹלְדוֹת עַם: "כַּיּוֹצֵא בְּאֵלֶּה מֵהַשְּׁאֵלוֹת הַקּוֹרוֹתִיּוֹת" (סוקולוב, אישים 347). — [קוֹרוֹתִית, קוֹרוֹתִיִּים, ־תִיּוֹת]

קורט, ראה קֹרֶט.

קְוַרְטָה°, קווארטה נ׳ [מלאטינית: quarta רביעית] [במוסיקה] 1, הַצְּלִיל הָרְבִיעִי בְּסֻלַּם־הַצְּלִילִים הַדִּיאַטוֹנִי. 2, הָרֶוַח שֶׁבֵּין הַצְּלִיל הָרִאשׁוֹן לַצְּלִיל הָרְבִיעִי. — [קְוַרְטוֹת]

קְוַרְטוֹ°, קווארטו ז׳ [מלאטינית: in quarto ברבע (של גליון)] תַּבְנִית שֶׁל גִּלְיוֹן־נְיָר שֶׁצּוּרָתוֹ צוּרַת רִבּוּעַ בְּקֵרוּב, הַמִּתְקַבֵּל עַל־יְדֵי קִפּוּל גִּלְיוֹן נְיַר־דְּפוּס גָּדוֹל לָאֹרֶךְ וְלָרֹחַב – לְהַבְדִּיל מִן "פוֹלְיוֹ" – גִּלָּיוֹן בַּעַל צוּרָה מַלְבֵּנִית־מְאֹרֶכֶת. מִדּוֹתָיו שֶׁל גִּלְיוֹן־קְוַרְטוֹ הֵן בְּקֵרוּב בֵּין 20–30 סֶנְטִימֶטֶר בָּרֹחַב לְ־30–45 סֶנְטִימֶטֶר בָּאֹרֶךְ.

קורטוב, ראה קֹרְטוֹב.

קְוַרְטוֹלָה°, קווארטולה נ׳ [מן קְוַרְטָה] [במוסיקה] קְבוּצָה שֶׁל אַרְבָּעָה תָּוִים הַמְבֻצָּעִים בִּזְמַן הַמְיֻעָד לִשְׁלֹשָׁה אוֹ לְשִׁשָּׁה תָּוִים בַּעֲלֵי אוֹתָהּ צוּרָה. — [קְוַרְטוֹלוֹת]

קוּרָטוֹר° ז׳ [לאטינית: curator משגיח] מְפַקֵּחַ, אֶפִּיטְרוֹפּוֹס. — [קוּרָטוֹרִים]

— **קוּרָטוֹרְיוֹן°** ז׳ הַנְהָלָה, חֶבֶר נֶאֱמָנִים שֶׁל מוֹסָד צִבּוּרִי גָּדוֹל: אֲסֵפַת הַקּוּרָטוֹרְיוֹן שֶׁל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁂ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

קְוַרְטֶט*, קווארטט ז׳ [איטלקית: quartetto; מלאטינית: quartus רביעי] 1. רַבְעִית, רְבִיעִיָּה, קְבוּצָה שֶׁל אַרְבָּעָה מְנַגְּנִים אוֹ זַמָּרִים הַמְבַצְּעִים יַחַד יְצִירָה מוּסִיקָלִית. 2. יְצִירָה מוּסִיקָלִית כְּתוּבָה לְאַרְבָּעָה מְבַצְּעִים. – [קְוַרְטֶטִים]

קוֹרְטִיזוֹן* ז׳ (Cortisone) אֶחָד מִן הַהוֹרְמוֹנִים הַמֻּפְרָשִׁים מִיּוֹתֶרֶת הַכִּלְיָה, פָּעִיל בְּתַהֲלִיכֵי חִלּוּף הַחֳמָרִים בַּגּוּף; מְשַׁמֵּשׁ תְּרוּפָה יְעִילָה בְּמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת.

קוֹרְטָם* ז׳ [ארמית: קוּרְטְמָא, פסחים נו:] צֶמַח־בַּר קוֹצָנִי חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים. פְּרָחָיו כְּחַלְחַלִּים עַד וְרֻדִּים (Carthamus). אֶחָד מִמִּינֵי הַקּוֹרְטָם, "קוֹרְטַם־הַצַּבָּעִים", הוּא צֶמַח־תַּרְבּוּת, פְּרָחָיו מְשַׁמְּשִׁים לִצְבִיעַת חָמְרֵי־מָזוֹן. מִזַּרְעָיו מְפִיקִים שֶׁמֶן. יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי הוּא הַצֶּמַח "חָרִיעַ" שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (כלאים ב ה). – [קוֹרְטַם־, קוֹרְטָמִים, קוֹרְטְמֵי־]

קוּרְיוֹז* ז׳ [מלאטינית: curiosus סקרני] מִקְרֶה מְבַדֵּחַ, מְאֹרָע מְשַׁעֲשֵׁעַ: הָאוֹרֵחַ סִפֵּר קוּרְיוֹזִים מִפְּגִישׁוֹתָיו עִם בְּנֵי־הַשְּׁבָטִים בְּאַפְרִיקָה. קוּרְיוֹזִים וְאַפְתָּעוֹת בְּעוֹלַם הַמִּסְפָּרִים. – [קוּרְיוֹזִים]

– **קוּרְיוֹזִי*** ת׳ מְבַדֵּחַ, מְשַׁעֲשֵׁעַ, מַתְמִיהַּ: מִקְרֶה קוּרְיוֹזִי.

– **קוּרְיוֹזִיוּת*** נ׳ מַפְלִיאוּת, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם קוּרְיוֹז: "אַהֲבָה זוֹ לַמַּפְלִיא, לַקּוּרְיוֹזִיּוּת שֶׁבְּהִתְגַּלּוּת הַמֶּרֶץ הַיְּהוּדִי" (פיכמן, שי). "פוּלְמוּס זֶה אֵינוֹ מְשֻׁלָּל גַּם קוּרְיוֹזִיּוּת בְּמִקְצָת" (פיכמן, שלג).

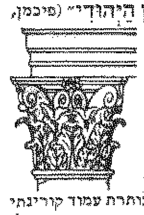

כּוֹתֶרֶת עַמּוּד קוֹרִינְתִּי שֶׁפִּתּוּחֶיהָ בִּדְמוּת עָלֵי קוֹצִיץ (Acanthus)

קוֹרִינְתִּי* ת׳ [מן Korinthos, עיר ביוון העתיקה שהיתה מפורסמת בפארה ובחיי המותרות שבה] מְפֹאָר, עָשִׁיר, מְהֻדָּר: סִגְנוֹן קוֹרִינְתִּי בְּאַדְרִיכָלוּת. –[קוֹרִינְתִּית, קוֹרִינְתִּיִּים, ־תִּיּוֹת]

קוּרִיקוּלוּם* ז׳ [לאטינית: curriculum] תָּכְנִית־לִמּוּדִים.

– **קוּרִיקוּלוּם וִיטֶה*** [לאטינית: curriculum vitae] תּוֹלְדוֹת־חַיִּים, פְּרָטִים עִקָּרִיִּים בְּחַיָּיו (שְׁנַת לֵדָה, מָקוֹם, הַשְׂכָּלָה, עֲבוֹדָה, נִסָּיוֹן וְכוּ׳) שֶׁמִּתְבַּקֵּשׁ לִרְשֹׁם מִי שֶׁמַּצִּיעַ עַצְמוֹ לְמִשְׂרָה וְכַדּוֹמֶה.

קוֹרָל* ז׳ [יוונית: korallion] אַלְמֹג (ירושלמי שבת יא) – ראה ערך אַלְמֹג.

קוֹרֶלַצְיָה*, קורילאציה נ׳ [לאטינית של ימי־הביניים: correlatio] יַחַס גּוֹמְלִין, קֶשֶׁר הֶגְיוֹנִי וְצָמוּד בֵּין שְׁנֵי גְּדָלִים מִשְׁתַּנִּים, תְּלוּת שֶׁל שְׁנֵי מִשְׁתַּנִּים זֶה בָּזֶה: קוֹרֶלַצְיָה בֵּין מִקְצוֹעוֹת־לִמּוּד שׁוֹנִים. קוֹרֶלַצְיָה בֵּין הַכִּשָּׁרוֹן וּבֵין הַהַצְלָחָה. – [קוֹרֶלַצְיוֹת]

– **קוֹרֶלָטִיבִי*** ת׳ שֶׁיֵּשׁ לוֹ יַחַס גּוֹמְלִין, יַחֲסִי־הֲדָדִי: "שְׁנֵי הַמֻּשָּׂגִים הָאֵלֶּה שֶׁהֵם קוֹרֶלָטִיבִיִּים בְּהֶחְלֵט וְאֵין לָהֶם קִיּוּם זֶה בְּלֹא זֶה" (ברש, ג 108).

קוֹרְמוֹרָן* ז׳ [על־פי הלועזית: cormorant] סוּג שֶׁל עוֹפוֹת־מַיִם בְּסִדְרַת הַשַּׁקְנָאִים (Phalacrocorax), בְּעֵרֶךְ בְּגֹדֶל בַּרְוָז. הַמַּקּוֹר מְאֻנְקָל, הַצַּוָּאר אָרֹךְ. שַׂחְיָן וְצוֹלֵל טוֹב, מְקַנֵּן עַל עֵצִים אוֹ בֵּין סְלָעִים בְּקִרְבַת חוֹפִים. – [קוֹרְמוֹרָנִים]

קורמורן (1/25)

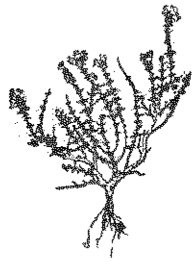

קורנית

קוֹרֶן* ת׳ [מן קרן, קָרַן] 1. מֵפִיץ קַרְנֵי אוֹר, מַבְהִיק: פָּנִים קוֹרְנִים מִנַּחַת. 2. [בטכניקה] רַדְיָאטוֹר, מִתְקָן הַמְסַיֵּעַ לְהַפָּגַת הַחֹם שֶׁל הַמָּנוֹעַ. – [קוֹרֶנֶת, קוֹרְנִים, ־נוֹת]

קוֹרָנִית* נ׳ [אולי מן קרן] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשִּׂפְתָנִיִּים (Thymus), עָלָיו רֵיחָנִיִּים, מְפִיקִים מֵהֶם שֶׁמֶן אֶתֶרִי. פְּרָחָיו קְטַנִּים וּכְחֻלִּים. נִזְכַּר גַּם בַּתַּלְמוּד (שביעית ח א). – [קוֹרָנִית־, קוֹרָנִיּוֹת]

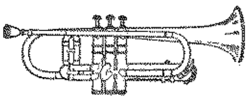

קורנית

קוֹרְנִית* נ׳ [לפי האיטלקית: cornetto; מלאטינית: cornu קרן] כְּלִי־נְשִׁיפָה כְּעֵין חֲצוֹצְרָה בַּעַל שַׁסְתּוֹמִים לְהַשְׁמָעַת טוֹנִים שׁוֹנִים. – [קוֹרְנִית־, קוֹרְנִיּוֹת]

קוֹרֶנֶס*, קֻרְנָס* ז׳ [מיוונית: koryne אַלָּה, מַטֶּה כבד] פַּטִּישׁ כָּבֵד: "הַמַּכֶּה בְקֻרְנָס עַל הַסַּדָּן" (שבת יב א). "וּכְאִלּוּ בָם נָקְשׁוּ מֵעוֹלָם בְּקֻרְנַס הַזְּמַן וּבְפַטִּישׁוֹ" (ביאליק, מתי מדבר). קֻרְנָס שֶׁל נַפָּחִים. – [קֻרְנַס־, קֻרְנָסִים, קֻרְנְסֵי־]

קוּרְס* ז׳ [מלאטינית: cursus מירוץ, תנועה מהירה] 1. מַחֲזוֹר שִׁעוּרִים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם: קוּרְסִים לְעִבְרִית. קוּרְס לִכְתִיבָה בִּמְכוֹנָה. קוּרְס לְהִשְׁתַּלְּמוּת בְּבֵית־הַסֵּפֶר הַמִּקְצוֹעִי. 2. [בבורסה] שַׁעַר שֶׁל נְיָרוֹת־עֵרֶךְ, מְחִיר: קוּרְס הַזָּהָב בַּבּוּרְסָה עָלָה. – [קוּרְסִים]

קוּרָסָאוֹ* ז׳ [על־שם האי Curaçao שבו יוצר לראשונה] סוּג שֶׁל לִיקֶר מָתוֹק מְתֻבָּל בְּחֹמֶר מוּפָק מִתּוֹךְ קְלִפּוֹת תַּפּוּחֵי־זָהָב.

קוּרְסִיב* ז׳ [מלאטינית של ימי־הביניים: cursiva (littera) כתיבה מהירה] כְּתָב רָהוּט, כִּנּוּי לְאוֹתִיּוֹת דְּפוּס הַדּוֹמוֹת קְצָת לְצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּכְתָב (בְּיִחוּד בָּאָלֶף־בֵּית הַלָּטִינִי). אוֹתִיּוֹת קוּרְסִיב עַל־פִּי־רֹב מֻטּוֹת קְצָת.

ישראל
Israel

אותיות קורסיב

– **קוּרְסִיבִי*** ת׳ רָהוּט, מָהִיר: אוֹתִיּוֹת קוּרְסִיבִיּוֹת.

קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְט* ז׳ [מלאטינית: correspondens, מן: cum עם + respondere לענות] כַּתָּב, סוֹפֵר מְיֻחָד, עִתּוֹנַאי הַשּׁוֹלֵחַ מִזְּמַן לִזְמַן רְשִׁימוֹת וִידִיעוֹת לָעִתּוֹן מִן הַמָּקוֹם שֶׁהוּא נִמְצָא בּוֹ. – [קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְטִים]

– **קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְצְיָה*** נ׳ 1. כַּתָּבָה, יְדִיעָה אוֹ רְשִׁימָה הַנִּשְׁלַחַת לָעִתּוֹן עַל־יְדֵי סוֹפֵר מְיֻחָד (קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְט): קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְצְיָה מִחוּץ־לָאָרֶץ. 2. תִּכְתֹּבֶת, חֲלִיפַת מִכְתָּבִים בֵּין מוֹסָדוֹת אוֹ בֵּין אֲנָשִׁים שׁוֹנִים: קוֹרֶסְפּוֹנְדֶנְצְיָה מִסְחָרִית.

קוֹרֶף* ז׳ [אולי כבאכדית: karpu; אוגריתית: כרפן] אֶחָד מִמִּינֵי הַכֵּדִים אוֹ הַכֵּלִים בַּעֲלֵי־שׁוּלַיִם מְחֻדָּדִים: "שׁוּלֵי קוֹרְפִיּוֹת... שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לֵישֵׁב שֶׁלֹּא מְסֻמָּכִין" (כלים ד ג). – [קוֹרְפִיּוֹת]

קוֹרְפּוּס* ז׳ [לאטינית: corpus גוף] 1. סֶגֶל, חֶבֶר אֲנָשִׁים הַשַּׁיָּכִים לְמוֹסָד רִשְׁמִי אוֹ לְסוּג מְסֻיָּם שֶׁל מוֹסָדוֹת: קוֹרְפּוּס דִּיפְּלוֹמָטִי (כְּלַל הַנְּצִיגִים שֶׁל אַרְצוֹת־חוּץ בִּמְדִינָה). 2 [בצבא] עֻצְבַּת־שָׂדֶה

בְּצִבְאוֹת־חוּץ הַמֻּרְכֶּבֶת מִשְּׁתֵּי דִּיבִיזְיוֹת אוֹ יוֹתֵר וּמִגְיָסוֹת נוֹסָפִים לְסִיּוּעַ וּלְשֵׁרוּת. — [קוֹרְפּוּסִים]

— **קוֹרְפּוּס דֶּלִיקְטִי** ◇ [לאטינית: corpus delicti גוף הפשע] [במשפט] הָעֻבְדּוֹת הָעִקָּרִיּוֹת הַמּוֹכִיחוֹת אֶת הַפֶּשַׁע.

קוֹרְפּוֹרָל° ז׳ [מאיטלקית: corporale העומד בראש] כִּנּוּי בְּכַמָּה צְבָאוֹת בְּאֵירוֹפָּה וּבְאָמֶרִיקָה לְדַרְגַּת הַפִּקּוּד הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר; מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת ״רַב־טוּרַאי״ בִּצְבָא־הַהֲגָנָה־לְיִשְׂרָאֵל. — [קוֹרְפּוֹרָלִים]

קוֹרְפּוֹרַצְיָה° נ׳ [לאטינית: corporatio, מן corporare לחבר לגוף אחד] 1. אִגּוּד: קוֹרְפּוֹרַצְיוֹת שֶׁל סְטוּדֶנְטִים. 2. אִגּוּד מִקְצוֹעִי הַכּוֹלֵל אֶת הָעוֹבְדִים בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם וְגַם אֶת מַעֲבִידֵיהֶם. — [קוֹרְפּוֹרַצְיוֹת]

קורצה, ראה קְרֶצָה.

קְוַרְצָה°, **קווארצה** נ׳ [גרמנית: Quarz בדולח־הרים] מַחְצָב קָשֶׁה וְשָׁקוּף הַמָּצוּי הַרְבֵּה בַּטֶּבַע בִּגְבִישִׁים נָאִים בְּצוּרַת מִנְסָרוֹת מְשֻׁשּׁוֹת; שֵׁם מְקֻבָּל לִגְוָנִים שׁוֹנִים שֶׁל צֹר מְגֻבָּשׁ, טָהוֹר פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר. הַמִּינִים הַנָּאִים שֶׁל הַקְּוַרְצָה מְשַׁמְּשִׁים לְקִשּׁוּט. כֵּן רַבִּים שִׁמּוּשֵׁי הַקְּוַרְצָה הַשְּׁקוּפָה בַּטֶּכְנִיקָה וּבַמַּדָּע. — [קְוַרְצוֹת]

קוֹרְצָנִי° ת׳ [מן קרץ, קָרַץ] רוֹמְזָנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם קְרִיצַת־עַיִן: ״רִגְּנָה אֶת שְׁאֵלַת הַסִּיּוּם בְּהַבְהוּב קוֹרְצָנִי־עוֹגְבָנִי בְּעֵינֶיהָ״ (הורגין, מיסטר מורטון). — [קוֹרְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קורקבן, ראה קֻרְקְבָן.

קוֹרֶקְטוּרָה° נ׳ [מלאטינית: corrigere (-rectus) לתקן] תִּקּוּן, הַגָּהָה: ״שֶׁיִּהְיֶה הַמְתַרְגֵּם רָאוּי לְכָךְ וְהַקּוֹרֶקְטוּרָה תֵּעָשֶׂה כַּהֲלָכָה״ (אחד העם, אגרות ה 298). עֲלֵי־הַקּוֹרֶקְטוּרָה שֶׁל סֵפֶר נִדְפָּס.

— **קוֹרֶקְטִיב** ◇ ז׳ תִּקּוּן, שִׁנּוּי: ״צָרִיךְ עַל כֵּן לְהַכְנִיס קוֹרֶקְטִיב יָדוּעַ״ (אחד העם, אגרות ה 83).

קוֹרֶקְטִי° ת׳ [מלאטינית: corrigere (-rectus) לתקן] נָאוֹת, הוֹגֵן, רָאוּי: יַחַס קוֹרֶקְטִי לַזּוּלַת. — [־טִית, ־טִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **קוֹרֶקְטִיּוּת**° נ׳ נְכוֹנוּת, הֲגִינוּת: קוֹרֶקְטִיּוּת בַּיְּחָסִים שֶׁבֵּין הַשְּׁכֵנִים.

קוֹרְקָן° ז׳ [אולי מיוונית: kerinos עשוי שעורה] נֵר, אֲבוּקָה: ״וְהָיָה אַהֲרֹן מִכָּאן וּמִרְיָם מִכָּאן, טוֹעֲנִים קוֹרְקָנוֹת וּמְהַלְּכִים לְפָנֶיהָ״ (פסיקתא רבתי קפ:). ״קוֹרְקָנוֹת גְּדוֹלִים שֶׁל שַׁעֲוָה הָיוּ בּוֹעֲרִים וְנוֹתְנִים לֶהָבָה מְמֻשֶּׁכָה וּגְבוֹהָה״ (שמיר, מלך 259). — [קוֹרְקַן־, קוֹרְקָנוֹת, קוֹרְקְנוֹת־]

קוש [שורש־משנה של יקש]

~ פִּע׳ **קֹשׁ** פ״י שָׂם מוֹקֵשׁ, יָקַשׁ: ״וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן״ (ישעיה כט כא). — [לָקוּשׁ, קָשׁ, יָקוּשׁ]

קו״ש ר״ת קִילוֹוָאט־שָׁעָה (בְּחֶשְׁבּוֹן תִּצְרֹכֶת־הַחַשְׁמַל).

קושט ר׳ קֹשְׁטְ; קֹשֶׁט. **קושי** ר׳ קשי. **קושיה** ר׳ קֻשְׁיָה.

קוֹשְׁמָר° ז׳ [צרפתית: cauchemare] סִיּוּט, חֲלוֹם־בַּלָּהוֹת. — [־רִים]

קוֹשָׁן°, **קושאן** ז׳ [טורקית] תְּעוּדַת־רִשּׁוּם שֶׁל קַרְקַע אוֹ שֶׁל בִּנְיָן בְּסִפְרֵי־הָאֲחֻזָּה שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה, תְּעוּדַת־מִקְנָה עַל מְקַרְקְעִין. — [קוֹשָׁנִים]

קוֹשֵׁר° ז׳ [מן ב־קשר, קָשַׁר] מוֹרֵד, מִתְקוֹמֵם, מַהְפְּכָן: הַמֶּמְשָׁלָה הִצְלִיחָה לְגַלּוֹת וְלֶאֱסֹר אֶת חֲבוּרַת הַקּוֹשְׁרִים. — [קוֹשֶׁרֶת, קוֹשְׁרִים, ־רוֹת]

קָזֵאִין°, ראה קָזֵיאִין.

קִזָּה°, **קיזה** נ׳ [מן קזז, קִזֵּז] [בניהול־חשבונות] תּוֹצָאוֹת הַקִּזּוּז, הַסְּכוּם שֶׁנִּקְבַּע עַל־יְדֵי קִזּוּז. — [קִזַּת־]

קָזוּאִיסְטִיקָה° נ׳ [אנגלית: casuistics; מלאטינית: casus מקרה] 1. עָנָף בְּתוֹרַת הַמּוּסָר וּבַתֵּאוֹלוֹגְיָה הַדָּן בְּיַחַס שֶׁבֵּין עֶקְרוֹנוֹת מוּסָרִיִּים־כְּלָלִיִּים לְמִקְרִים בּוֹדְדִים שֶׁל הִתְנַהֲגוּת טוֹבָה אוֹ רָעָה. 2 [בהשאלה] פִּלְפְּלָנוּת וַחֲקְרָנוּת, עִקּוּם הַהִגָּיוֹן הַיָּשָׁר מִתּוֹךְ רָצוֹן לְהַגִּיעַ לִידֵי מַסְקָנוֹת מְסֻיָּמוֹת: ״מִתּוֹךְ קָזוּאִיסְטִיקָה הִכְנִיסוּ חֲכָמֵינוּ לְגֶדֶר שֶׁל טְרֵפוֹת שְׁמוֹנֶה מִינֵי טְרֵפוֹת״ (קלוזנר, הספרות ד 117).

— **קָזוּאִיסְטִי** ◇ ת׳ פִּלְפְּלָנִי, חַקְרָנִי: ״עִיּוּנָיו הַקָּזוּאִיסְטִיִּים עֲשׂוּיִים לְהַעֲבִיר אוֹתוֹ עַל חוּשׁוֹ הַבֶּלֶטְרִיסְטִי״ (קרמר, ריאליזם 22).

קָזוּאָרִינָה° נ׳ [לרוזית; על־שום דמיון החוטים הירוקים של העץ לנוצות של העוף casua שבאוסטראליה] עֵץ־נוֹי מַחְטָנִי בַּעַל עֲנָפִים הָעֲשׂוּיִים פְּרָקִים־פְּרָקִים, מוֹצָאוֹ מֵאוֹסְטְרַלְיָה (Casuarina).—[קָזוּאָרִינוֹת]

קִזּוּז°, **קיזוז** ז׳ [מן קזז, קִזֵּז] [בניהול־חשבונות ובתביעת־ממון] קִצּוּץ, הַצָּגַת סְכוּם שֶׁל־חוֹבָה כְּנֶגֶד סְכוּם שֶׁל־זְכוּת וּבִטּוּלוֹ אוֹ הַקְטָנָתוֹ עַל־יְדֵי־כָּךְ (Set-off). — [קִזּוּז־]

קְזוּזָה° נ׳ [צורת־משנה של קְוֻזָּה] גּוּשׁ אֲדָמָה, רֶגֶב: ״קְזוּזוֹת מִיַּדֵּי הַ׳שְּׁקָצִים׳ הָרוֹעִים״ (גרינברג, רחובות מח). — [קְזוּזוֹת]

קזז [קרוב אל גזז, קצץ; שאול מארמית: קְזַז, ירושלמי ברכות יד ב, ושם במובן של פיצוי ואיזון, עימות חובה כנגד זכות: ״עביד חדא חובה וחדא מצוה — ומקזז חדא בחדא״]

~ פִּע׳ **קִזֵּז**° פ״י [בניהול־חשבונות ובתביעת־ממון] קִצֵּץ, נִכָּה, הִפְחִית, הִצִּיג סְכוּם־שֶׁל־חוֹבָה כְּנֶגֶד סְכוּם שֶׁל־זְכוּת וּבִטֵּל אוֹתוֹ אוֹ הִקְטִינוֹ עַל־יְדֵי־כָּךְ: גִּזְבָּרוּת הָעִירִיָּה קִזְּזָה אֶת הַתַּשְׁלוּם לְקַבְּלָן בִּסְכוּם הַמִּסִּים שֶׁהוּא חַיָּב לָעִירִיָּה. — [לְקַזֵּז, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **קֻזַּז**°, הָפְחַת סְכוּם שֶׁל זְכוּת אוֹ בֻּטַּל עַל־יְדֵי הַצָּגַת סְכוּם־שֶׁל־חוֹבָה כְּנֶגְדּוֹ. — [מְקֻזָּז, יְקֻזַּז]

קָזֵיאִין° ז׳ [מלאטינית: caseus גבינה] חֹמֶר חֶלְבּוֹנִי, אֶחָד מִן הַחֲלָקִים שֶׁהֶחָלָב מֻרְכָּב מֵהֶם (Caseine). הַקָּזֵיאִין הוּא הַחֹמֶר הַיְסוֹדִי בַּגְּבִינָה, שִׁמּוּשָׁיו רַבִּים בַּתַּעֲשִׂיָּה (צְבָעִים, חֳמָרִים פְּלַסְטִיִּים, וְעוֹד). — [קָזֵיאִינִים]

קָזִינוֹ° ז׳ [איטלקית: casino ביתן, בית קטן] כִּנּוּי לְבֵית־בִּדּוּר, מוֹעֲדוֹן אוֹ בֵּית־אֹכֶל לְבִלּוּי זְמַן (בְּיִחוּד בִּמְקוֹמוֹת־מַרְגּוֹעַ, עַל שְׂפַת־הַיָּם וְכַדּוֹמֶה).

קָח [קיצור מן לקח, לְקַח] פ"י לְקַח – ראה קוח.

קַח פ"י ציווי-מן לָקַח.

קַחְוָן°, קחוון ז' [ערבית: קַחְוָאן] צמח־בר נפוץ ממשפחת המרכבים. התפרחת דו־גונית על־פי־רב: הפרחים הלשוניים לבנים והצינוריים צהובים (Anthemis). – [קַחְוַן־, קחונים, קחוני־]

קחוון

קַחַת, שם הפועל מן "לָקַח": לָקַחַת, מִקַּחַת – ראה לָקַח.

קָט ת' [קיצור מן קָטָן] קטן, זעיר, קטנטן [במקרא רק בצירוף "כמעט קט", ראה להלן]: "הנמלה ישבה... ובלבה הקט כה חשב חשבה" (יל"ג, שירה קצא). "לו רגע קט תאיר הפנים" (ביאליק, המתמיד). ילד קט. פרח קט.

– כִּמְעַט קָט תה"פ 1, מעט מזער, קצת: "ותועבותיהן עשית, כמעט קט ותשחתי מהן בכל־דרכיך" (יחזקאל טז מז). 2, עוד מעט, הנה־הנה: "והשקוך בכלת כוס תמותה וכמעט קט אני שותה בכוסך" (הנגיד, דיואן 242). "וכמעט קט בגדיו קחו" (גבירול, א 10). "וכמעט קט קרעתי בגדי בראותי זה הפרוש הרע" (אברהם אבן־עזרא, ב 92). [ובהשמטת "כמעט":] יקד בלבי יקוד אש המלהט, וקט לולא דמעות עזרוני – שרפני" (הנגיד, דיואן 311).

קֶטֶב ז' [ארמית: קְטַב חתך; ערבית: קַטַבַ חתך; קַטְבַּה חץ] כליה, אבדן, מגפה: "מדבר באפל יהלך, מקטב ישוד צהרים" (תהלים צא ו). – [קֶטֶב־, קטבו]

– קֶטֶב מְרִירִי, 1, מגפה קשה ומרה: "מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי" (דברים לב כד). 2*, כנוי אגדי לשד נורא ומזיק: "קטב מרירי עשוי קלפין קלפין, שערות שערות, עינים עינים" (במדבר רבה יב).

א. **קֹטֶב°, קוטב** ז' [מערבית: קֻטְב ציר] 1°, כל אחד משני קצות הציר של כדור, ובמיוחד של כדור־הארץ ("הקטב הצפוני" ו"הקטב הדרומי") או של כדור־השמים: "ונשא אותם אל קטב הצפון או אל קטב הדרום" (כוזרי ד יא). האסקימואים שוכנים באזור הקטב הצפוני. 2°, כל אחד מקצות המגנט: קטבים מגנטיים דומים דוחים זה את זה, בעוד שקטבים שונים נמשכים זה לזה. 3° [בהשאלה] קיצוניות, נגוד קיצוני: יחסו אליה מטלטל מקטב האהבה אל קטב השנאה. הוא נקלע בין שני הקטבים. 4* [בהשאלה] עקר, יסוד: "מה שקבלת מן החכמים בשם הנביאים משרשי הדת וקטבי המעשים" (חובות הלבבות, הקדמה). "וכבר ידעת מפתיחת מאמרי זה שקטבו אמנם יסב על באור מה שאפשר להבינו ממעשה בראשית" (מורה נבוכים ב ב). "השרשים והפנות אשר עליהן תשען התורה בכללה והקטבים אשר עליהם תסב" (קרשקש, אור ה', הקדמה). – [קטב־, קטבו; קטבים, קטבי־, קטביו, קטביהם]

– כּוֹכַב־הַקֹּטֶב°, ראה ערך כוכב.

ב. **קֶטֶב, קֹטֶב** ז' [צורות־משנה של קֶטֶב] קטב, אבדן, מגפה: "אהי דבריך מות, אהי קטבך שאול?" (הושע יג יד). "בהתקשר חבלם יחד ובל יפחדו מקטב" (יהודה הלוי, ב 116). "ואכלתם אכל ושבוע, ותנצלו מצרה ומקטב" (סהולה, הקדמוני 63). – [קָטֶב־, קטבך גם קטבך]

ג. **קֹטֶב*, קוטב** ז' [הגיזרון אינו ברור] גת קטנה לעצירת זיתים (שביעית ח ו). – [קֹטֶב־, קטבו; קטבים, קטבי־]

א. **קטב** [מן קֶטֶב]

~ פִּעֵל קִטֵּב * פ"י כלה בקטב, השמיד: "רוח סערה שקוטב וכורת הכל" (רד"ק ישעיה כח ב). "אכין כלי מות אשר יקטבו לחושקים" (הרומי, ג 53). "יפקרו גלמודים בארץ רבה־ישימון, קשה וקוטבת" (רגלסון, חקוקות 92). – [לְקַטֵּב, קוטב, יקטב]

ב. **קטב** [מן א. קֹטֶב]

~ פִּעֵל קִטֵּב ° פ"י 1 [בפיסיקה] גרם לקטוב, הפריד בין המטענים החיוביים ובין המטענים השליליים: החוקר קטב את המולקולה. 2, הבליט את הנגודים, חלק לקטבים: התפתחות התעשיה קטבה את המעמדות במדינה. – [לְקַטֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל קֻטַּב °, הובא לידי קטוב [ראה עוד ערך מְקֻטָּב] – [מְקֻטָּב, יְקֻטַּב]

קָטֹב*, קטוב ת' [מן קֶטֶב] נושא קטב, מכה קטב וצרה: "ונמשח שמן טוב ונקטיר עץ רטוב בטרם יום קטב" (דונש, לפי שירמן א 35). "לולא האמנתי לראות טוב, כמעט קט הייתי קטב" (גאג'ארה 8). – [קְטֻבָּה, קטבים, ־בות]

קַטַבּוּלְיָא* נ' [יוונית: katablema] עור לשכב עליו, מצע של עור (כלים טז ד). – [קַטַבּוּלְיָאוֹת]

קָטְבִּי°, קוטבי ת' [מן קֹטֶב] 1, של הקטב. 2 [בהשאלה] קיצוני, מנגד כלו: "הוית אשה ואיון ההויה – אין לך נגוד קטבי גדול מזה" (ניר, השעיפים 98). קשה לאחד ולמזג דעות קטביות. – [קָטְבִּית, קטביים, ־ביות]

קָטְבִּיּוּת°, קוטביות נ' [מן קָטְבִּי] קיצוניות, נגוד גמור ומחלט: קטביות בדעות. קטביות בעמדה. – [קָטְבִּיּוּת־]

קַטֵּגוֹר*, קטיגור ז' [יוונית: kategoros] 1*, מאשים, מלמד חובה: "אין קטגור נעשה סנגור" (ראש השנה כו.). "והעובר עברה אחת קונה לו קטגור אחד" (אבות ד יא). "הס, קטגור, וקח, סנגור, מקומו" (אמנם כן, ליל יום כיפור). 2°, תובע, משפטן המיצג בבית־המשפט את התביעה נגד הנאשם: נאומי הקטגור והסנגור במשפט. – [קַטֵּגוֹרִים]

קַטֵּגוֹרִי°, קטיגורי ת' [מן קַטֵּגוֹר] מכריע, מחלט, שאין בו כל פקפוק: תשובה קטגורית. פלוני סרב באפן קטגורי לעשות את הדבר. "הצווי הקטגורי" בפילוסופיה של קנט. – [קַטֵּגוֹרִית, קטגוריים, ־ריות]

– קַטֵּגוֹרִית° תה"פ החלטית, באפן מחלט ומכריע: הודעתי לו את הדבר קטגורית.

קַטֵּגוֹרְיָה*, קטיגוריא נ' [מן קַטֵּגוֹר] 1*, האשמה, למוד חובה, תביעה משפטית נגד מישהו: "קפצה קטגוריא לפני כסא הכבוד" (איכה רבתי א מג). "מצאה מדת־הדין מקום בלבו ללמד קטגוריא על שניאור־וולף" (מגדלי מו"ס, קפ). נאום קטגוריה.

2°, חבר המשפטנים המיצגים את התביעה נגד הנאשם: עדים מטעם הקטגוריה. 3° [בפילוסופיה] מאמר־יסוד, מושג־שכל יסודי, אב־מושג שממנו מסתעפים שאר המושגים והתופעות בעולם: עשר הקטגוריות של אריסטו (עצם, כמות, איכות, יחס, מקום, זמן, מצב, קנין, עשיה, התפעלות). 3° [בהשאלה] סוג, מין: פלוני שיך לקטגוריה של הבלתי־מרצים תמיד. — [קטגוריות]

קטה° נ׳ [מערבית: קטא] סוג של צפרים מסדרת היונים, עוף־קרקע, שוכן ערבות ומדברות (Pterocles). — [קטות]

קטוב°, קיטוב ז׳ [מן קטב, קטב] פולריזציה. 1 [בפיסיקה] תכונתם של גלי־האור או הגלים האלקטרומגנטיים האחרים להתנודד בכוון מסים. 2. הופעת משקעים שונים על האלקטרודים בסוללות־חשמל, דבר המגדיל את ההתנגדות. 3. הפרדה בין המטענים החיוביים ובין המטענים השליליים של המולקולה. 4 [בהשאלה] חלקה מנגדת, קביעת נגודים מן הקצה אל הקצה: קטוב סוציאלי של החברה. קטוב בהשקפת־עולם. — [קטוב־, קטובים, קטובי־]

קטול* ת׳ [מן קטל, קטל] הרוג, מומת: ״בפיו חיו קצתם, מקצתם ברשיונו קטולים״ (הנגיד, דיואן 21). ״והיה לי לביאיו כשיות וגם נפלו לאותותי קטולות״ (גבירול, א 80). ״הבטתי וראיתי — שבורים, רסוקים, קטולים!״ (כובר, אור 368). ״הרי שחיים קטולים קוטל מלאך המות״ (קלצקין, כתבים 230). ״באין רחמים קטול באבו״ (גלעד, עפר 284). — [קטולה, קטולים, ־לות]

— **גבר קטול°** [תרגום מארמית: גברא קטילא, ראה ערך קטילא] כנוי לאדם חלש ורצוץ, חדל־אישים.

א. קטום* ת׳ [מן קטם, קטם] שנכרת ונקצץ ראשו: ״שלשה הדסים... אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום״ (סוכה ג ד). ״ונראית הצורה הזאת קטומת הראש״ (אברהם בר־חייא, חבור המשיחה 53). עץ קטום. פירמידה קטומה. קונוס קטום. [בפיוט:] ״מוקד־נפש הוא האדם, חנוק וקטום״ (המאירי, המוקד פד). — [קטומה, קטומים, קטומות]

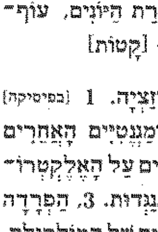

קונוס קטום

ב. קטום* ת׳ [מארמית: קיטמא אפר, פיח] מכסה באפר, מפיח: ״כירה... גרופה וקטומה״ (תוספתא שבת ב(ג) א). — [קטומה, קטומים, ־מות]

קטום, ראה קטימה.

קטומה^ נ׳ [מן א.קטום] כנוי לטרפז, מרבע ששתים מצלעותיו מקבילות, אבל אינן שוות זו לזו (הטרפז נראה כמשלש שראשו נקטם באפן מקביל לבסיסו!) (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת 53). —[־מות]

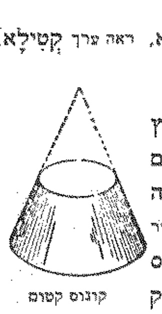

קטומה (משולש קטום)

קטון, ראה קטן. **קטון,** ראה קיטון.

קטוע* ת׳ [מן קטע, קטע] 1*, מקצץ, גדוע, כרות: ״רגלו קטועה״ (תוספתא סנהדרין א כ). ״צל קבוע של שיח נדחל באקראי״ (הומסקי, אזוב 115). אצבע קטועה. 2° [בהשאלה] בלתי־רצוף, מפסק מפעם לפעם, עשוי קטעים קטעים: ״ידיעת היהדות עודנה חסרה וקטועה בהרבה מענפיה״ (אחד העם, קס). ״מתוח שכב על מטתו, מחשבותיו היו קטועות וסרוגות״ (עגנון, כפות קצט). דברים קטועים. שיחה קטועה. — [קטועה, קטועים, ־עות]

— **דור קטוע*** (כתובות י:) [בהשאלה] בני־אדם עקרים, מגננים.

— **קטוע־מזל°**, מקפח, חסר־הצלחה: ״מביט אתה עלי כאלו לא ראית מימיך קטוע־מזל״ (עגנון, כלה קפג).

קטוע*, קיטוע ז׳ [מן קטע, קטע] 1°, חתוך, קצוץ: קטוע איברים. קטוע השיחה באמצע. 2*, מקום או דבר שנקטע: ״(הקורא את המגלה) סרוגין — קטועין״ (ירושלמי מגילה עג א). ״בסופו ובקטועו (של עמוד)״ (משנת המדות ב, 52). ״השתמש אחד־העם בהרצאתו לא לפי שטה כוללת ושלמה אלא קטועין קטועין״ (ויסלבסקי, יחידים 17). ״מעל ראשך קטועו של הר״ (ארד, תר׳ לסקוב 146). — [קטוע־, קטועים, ־עי־]

קטוף* ת׳ [מן קטף, קטף] 1, תלוש, אסוף מן העץ: ״עוללות קטופין ולא טובים למראה״ (פרקי דר׳ אליעזר, כט). ״כציץ פרח עלי גפן קטופה״ (גבירול, א 123). ״ונתנני כציץ נובל ביער ובין חוחים כשושנה קטופה״ (משה אבן־עזרא, א 79). פרות קטופים. 2 [בהשאלה] חטוף, קל ומהיר: ״אמן קטופה״ (ירושלמי ברכות יב ג). ״בין חטמו לשבלת־זקנו בת־צחוק קטופה״ (הזז, יעיש א 214). ״התחילה מדברת בנעימה קטופה״ (שנהר, ג 135). ״בקורו חטוף ודבריו המעטים קטופים״ (קבק, בצל 6). — [קטופה, קטופים, קטופות]

— **אמן קטופה***, ברכת ״אמן״ שנאמרה בחפזון בהבלעת הנ׳ שבסופה: ״אין עונין אמן לא יתומה ולא קטופה״ (תוספתא מגילה ד כז).

— **קטוף־אזנים°** [על־פי ״אזניו מקטפות״, ראה ערך אזן] כשאזניו משפלות: ״הסוסה... הולכת לה באפלה עצובת־רוח וקטופת־אזנים״ (ביאליק, יום השישי ד).

א. קטוף*, קיטוף ז׳ [מן קטף, קטף] תלישה, אסוף פרות: ״לקט קצירך, ולא לקט קטוף״ (חולין קלז.). ״עשיתי בקטוף של גירניות״ (עגנון, תמול 181). — [קטוף־]

— **קטוף עין רעה^** [בהשאלה] הנזק שעין רעה עלולה לגרם: ״קשר שעושין לרפואות קטוף עין הרע שלא תשלט״ (רש״י שבת נז:).

ב. קטוף*, קיטוף ז׳ [מן קטף, קטף 2] נתינת צורה למקרצת־הבצק והחלקת פניה במים או בנוזל אחר: ״גמרה (של העסה) זה קטופה״ (ירושלמי פסחים ל ב). ״קטוף העסה בחרדה קמוצה״ (פיוטים, סדורו 713). — [קטוף־]

קטור ת׳ [קרוב אל קשור; ארמית: קטר קשר] קשור, מחבר יחד: ״חצרות קטרות״ (יחזקאל מו כב). — [קטורה, קטורים, ־רות]

קטור*, קיטור ז׳ [מן קטר, קטר] 1*, העלאת קטרת, שרפת צמחי־בשם שונים: ״זבוח קטור ונסוך״ (סנהדרין סה.). ״קטור ענן הקטרת״ (רש״י יחזקאל ח יא). 2° עשון במקטרת: קטור טבק. — [קטור־, קטורו]

קָטוֹרְגָה° נ׳ [רוסית: katorga] עֲבוֹדַת־פֶּרֶךְ שֶׁל אֲסִיר־נִדּוֹן: ״עַל אֵיזֶה דָּבָר נֶחְבַּלְתָּ בְּבָתֵּי־אֲסוּרִים וְנִטַּלְטַלְתָּ בְּכָל הַקָּטוֹרְגוֹת?״ (הזז, צל 156). ״סֵפֶר הַקָּטוֹרְגָה״ (שופמן, ד 55). — [קָטוֹרְגוֹת]

קְטוֹרָה נ׳ [צורת־משנה של קְטֹרֶת] קְטֹרֶת, בְּשָׂמִים שֶׁנִּשְׂרָפוּ בָּאֵשׁ לְהַעֲלָאַת רֵיחָם הַטּוֹב: ״יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ״ (דברים לג י). — [קְטוֹרַת־, ־רוֹת]

קטורת, ראה קְטֹרֶת.

קטט, ראה ערך קוט.

קֶטֶט° ז׳ [צורת־משנה של קְטָטָה] קְטָטָה, רִיב: ״חֲפוּשֵׁי קֶטֶט״ (גנזי שכטר, ג 104). — [קֶטֶט־]

קְטָטָה* נ׳ [מן קוט, הִתְקוֹטֵט] רִיב, תִּגְרָה, מַחֲלֹקֶת חֲרִיפָה: ״נָפְלָה קְטָטָה בֵּין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָסִיד וּבֵין אִמָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ רִיבָה״ (ברכות יח:). ״אַחֲרִית כָּל קְטָטָה – חֲרָטָה״ (גבירול, מבחר הפנינים ג י). ״הִתְחִילוּ הַקְּטָטוֹת בֵּין אִשָּׁה וּבַעְלָהּ״ (ביאליק, לא ידע). — [קְטָטַת־, קְטָטוֹת]

קַטְטָן° ז׳ [מן קְטָטָה] אִישׁ־רִיב, אוֹהֵב קְטָטוֹת: ״כָּאן צוֹעֵק קַטְטָן אֶחָד״ (עגנון, תמול 246). ״נַעֲשֶׂה כְּךָ שְׁפָטִים... קַטְטָן וּבַטְלָן שֶׁכְּמוֹתְךָ!״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 111). — [קַטְטָנִית, ־טָנִים, טָנֵי־, קַטְטָנִיּוֹת]

קַטְטָנוּת° נ׳ [מן קַטְטָן] נְטִיָּה לְרִיב וּמָדוֹן: ״מְכֻנֶּה בְּפִי הַבְּרִיּוֹת ׳אֲלֶכְּסַנְדֶּר מוּקְדוֹן׳ – עַל שׁוּם קַטְטָנוּתוֹ וְרַגְזָנוּתוֹ״ (שרירא, עזה 173). — [קַטְטָנוּת־]

קַטְטָנִי° ת׳ [מן קַטְטָן] שֶׁל רִיב, נִרְגָּן, מְחַרְחֵר רִיב: ״גָּרְמוּ לְכָךְ תְּכוּנָתוֹ הַקָּשָׁה וְהַקַּטְטָנִית שֶׁעַל־יָדָהּ בָּאוּ עָלָיו יִסּוּרִים״ (קלוזנר, הספרות ד 162). ״תַּרְנְגוֹל קַטְטָנִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 283). — [קַטְטָנִית, קַטְטָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קטיגור, קטיגוריה, ראה קָטֵגוֹר, קָטֵגוֹרְיָה.

קְטִילָא* ת׳ [ארמית, מן קְטַל הרג] הָרוּג [רווח בניב הארמי:]

— **גַּבְרָא קְטִילָא*** [על־פי סנהדרין פא.], אָדָם הָרוּג, כִּנּוּי לְאָדָם חַלָּשׁ וְרָפֶה, חֲדַל־אִישִׁים.

קְטִימָה° נ׳ [מן קטם, קָטַם] כְּרִיתָה, הַתָּזַת הַקָּצֶה: ״קוֹטְמוֹ (אֶת הָעָנָף) שֶׁיְּהֵא מְקוֹם הַקְּטִימָה לַח וְנוֹתֵן רֵיחַ״ (רש״י ביצה לג.). — [קְטִימַת־, ־מוֹת]

קָטִין° ז׳ [על־פי הארמית: קְטִין, קְטִינָא] מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְבַגְרוּת מִבְּחִינָה מִשְׁפָּטִית, לְהַבְדִּיל מִן ״בָּגִיר״. — [קְטִין־, קְטִינָה, קְטִינִים, קְטִינֵי־, קְטִינוֹת]

קְטִין*, קְטִינָא* ת׳ [ארמית] קָטָן: ״אֲרִיךְ וּקְטִין״ (זבחים סב:). — [קְטִינְתָּא, קְטִינֵי]

— **קְטִינָא דְאַרְעָא*** (בבא קמא נט.), חֶלְקַת־אֲדָמָה קְטַנָּה.

קְטִינָא° ת׳ [על־פי הארמית, בשינוי הגייה] קָטָן, פָּעוּט, כִּנּוּי־חִבָּה לְיֶלֶד קָטָן: ״קְטִינָא כָּל־בּוֹ״ (ביאליק, קטינא).

קְטִינוּת° נ׳ [מן קָטִין] מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַקָּטִין לְפִי חֹק הַמְּדִינָה. — [קְטִינוּת־]

קְטִינוּתָא* נ׳ [ארמית] קַטְנוּת, זוּטָה, דָּבָר קְטַן־עֵרֶךְ: ״וְאִם תֹּאמַר: כְּתֻנּוֹת! – דְּאָגָה זוֹ קְטִינוּתָא הִיא וְשַׁעְתָּהּ לְבַסּוֹף״ (מנדלי מו״ס, צו).

קְטִיעָה° נ׳ [מן קטע, קָטַע] 1 °. כְּרִיתָה, גְּדִיעָה: ״קְטִיעַת יָדוֹ״ (תוספות בבא קמא פו.). קְטִיעַת רַגְלוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ. קְטִיעַת אֵיבָרִים. 2 °. נִתּוּק, הַפְסָקָה: קְטִיעַת הַשִּׂיחָה הַטֶּלֶפוֹנִית בְּשֶׁל תַּקָּלָה טֶכְנִית. קְטִיעַת הַמִּשְׁפָּט. — [קְטִיעַת־, קְטִיעוֹת]

קְטִיעוּת° נ׳ [מן קָטוּעַ] פִּצּוּל לִקְטָעִים, חֹסֶר־רְצִיפוּת: קְטִיעוּת הַדְּבָרִים גָּרְמָה לְעִרְפּוּלָם. קְטִיעוּת הַמִּשְׁפָּט. — [קְטִיעוּת־]

קָטִיף° ז׳ [מן קטף, קָטַף; השווה ערבית: קַטַאף׳ בציר] 1. אֲסִיף פֵּרוֹת מִן הָעֵץ: קְטִיף תַּפּוּחֵי־זָהָב. קְטִיף שְׁקֵדִים. הַפּוֹעֲלִים יָצְאוּ לַקָּטִיף. 2. הָעוֹנָה שֶׁהַפֵּרוֹת מַבְשִׁילִים בָּהּ וְעוֹמְדִים לְהִקָּטֵף. — [קְטִיף־]

א. **קְטִיפָה*** נ׳ [מן קטף, קָטַף] תְּלִישָׁה: ״תְּאֵנָה – בִּשְׁעַת קְטִיפָה״ (פסחים יא.). קְטִיפַת פֵּרוֹת. קְטִיפַת פְּרָחִים. — [קְטִיפַת־, ־פוֹת]

ב. **קְטִיפָה*** נ׳ [ערבית: קַטִיפַ׳ה אריג־משי] 1 *. אֲרִיג־מֶשִׁי שָׂעִיר וָרַךְ (יָדוּעַ בְּשֵׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי ״סָמֶט״) (מובא בערוך, קטף, בשם מדרש ספר וידבר): מְעִיל־קְטִיפָה. בֶּגֶד־קְטִיפָה. 2 °. סֵמֶל לְדָבָר רַךְ וְעָדִין, עֹנֶג וְלִטּוּף: עוֹר־קְטִיפָה. עֵינֵי־קְטִיפָה. — [קְטִיפַת־, קְטִיפוֹת]

קְטִיפָנִי°, קְטִיפָתִי° ת׳ [מן ב. קְטִיפָה] כְּשֶׁל קְטִיפָה, רַךְ וְשָׂעִיר כִּקְטִיפָה [גם בהשאלה]: ״וְנִשְׁתֹּל עֲצֵי שָׁזִיף וַאֲפַרְסֵק קְטִיפָנִי״ (יזהר, צקלג 335). ״נוֹתֶנֶת אִמָּהּ לוּסְקִין בָּהּ עֵינֶיהָ הַקְּטִיפָנִיּוֹת״ (הלקין, משבר 312). ״בְּקוֹל הַבַּס הַמָּתוֹן הַקְּטִיפָנִי״ (טברסקי, אררט 274). ״דֹּק שֶׁל עַצְבוּת קְטִיפָנִית עוֹמֵד עֲלֵיהֶן״ (ארז, ביתו 94). ״אוֹתוֹ לִטּוּף קְטִיפָתִי קָרִיר״ (שמיר, במו 24). ״הִשְׁחִירוּ הַפָּנִים שֶׁחֲרוּרִית לַחָה וּקְטִיפָתִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 355). ״הֶאְפִּיק כֶּתֶם... וּקְטִיפָתִי בִּשְׁעַת הַדִּמְדּוּמִים״ (מגד, מקרה 218). שֵׂעָר קְטִיפָתִי. — [קְטִיפָנִית, קְטִיפָנִיִּים, ־נִיּוֹת; קְטִיפָתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

קָטֶכִיסִיס° ז׳ [יוונית מאוחרת: katechesis הוראה, לימוד] 1. סֵפֶר־לִמּוּד שֶׁל יְסוֹדוֹת הַדָּת עָרוּךְ עַל־פִּי־רֹב בְּצוּרַת שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת. 2 [בהשאלה] כִּנּוּי לְסֵפֶר הַכּוֹלֵל הוֹרָאוֹת יְבֵשׁוֹת וְנֻקְשׁוֹת: ״סֵפֶר זֶה שֶׁמְּלֹא תַּפְקִיד מְעַצֵּב כָּל כָּךְ בְּחַיֵּיהֶם שֶׁל יְהוּדֵי גַּלִּיצְיָה הוּא קָטֶכִיסִיס טִפּוּסִי״ (קלוזנר, הספרות א 194). ״מִין קָטֶכִיזִיס דַּל וְיָבֵשׁ בְּלִי טַעַם וָרֵיחַ וּבְלִי כָּל רוּחַ חַיִּים״ (ביאליק, לזכרו של בן־ציון).

קטל [ארמית: קְטַל; ערבית: קַתַל; אותיות פועל זה מקובלות בדקדוק המדעי, בעיקר הלועזי, כפועל־דוגמה למשקלי השמות ולבניינים השונים במקום אותיות פעל המקובלות בדקדוק המעשי]

~ פָּעַל **קָטַל** פ״י 1. הָרַג, הֵמִית: ״יָקוּם רוֹצֵחַ יִקְטָל־עָנִי וְאֶבְיוֹן״ (איוב כד יד). ״הֵן יִקְטְלֵנִי – לוֹ אֲיַחֵל״ (איוב יג טו). ״אַבָּא הָיָה יוֹצֵא

בְּקַרְדֻּמּוֹ וְקוֹטֵל בָּהֶם" (ביאליק, מאחורי ה). 2 ° [בהשאלה] בִּטֵּל לַחֲלוּטִין: הַמְבַקֵּר קָטַל אֶת הַהַצָּגָה הַחֲדָשָׁה. – [לִקְטֹל אֶת־, קוֹטֵל, קָטוּל, יִקְטֹל]

~ נפ׳ נִקְטַל ˆ, 1 ˆ, נֶהֱרַג, הוּמַת: "בְּשִׁמְךָ תָּמִיד חִתַּלְתִּי, אַף כִּי עָלֶיךָ נִקְטַלְתִּי" (פיוטים, סידור 743). "לְהַפְקִיר אֶת נְכָסָיו וְאֶת בִּתּוֹ וְיֵלֵךְ לִקָּטֵל, הֲרֵי זֶה פֶּשַׁע!" (קבק, במשעול 174). 2 °, נֶהֱרַס, בֻּטַּל לַחֲלוּטִין: הָרוֹמָן הֶחָדָשׁ נִקְטַל עַל־יְדֵי הַמְבַקְּרִים. – [לְהִקָּטֵל, נִקְטָל, יִקָּטֵל]

~ פִּע׳ קִטֵּל ˆ פ״י קָטַל, הָרַג: "חָלוּשׁ וְקִטֵּל צָרֵי יְהוּדָה" (ינאי, גד). [ובפיוט:] "וַיִּבְכּוּ חָרָיו בְּדֶמַע מְלַהֵט וּמְקַטֵּל" (גפונוב, תר׳ עוטה עור 174). – [לְקַטֵּל, מְ־, יְ־]

~ הת׳ הִתְקַטֵּל °, הִתְכַּתֵּשׁ, הָרַג זֶה אֶת זֶה: "שֶׁמָּא אַתָּה יוֹדֵעַ לָמָּה יְהוּדֵינוּ כָּךְ צוֹוְחִים, כְּאִלּוּ הֵם מִתְקַטְּלִים?" (מגדלי מו״ס, רעה). "שֶׁיִּתְקַטְּלוּ כֻּלָּם אִישׁ בְּחֶרֶב חֲבֵרוֹ" (קבק, במשעול 266).– [לְהִתְקַטֵּל, מִתְקַטֵּל, יִתְ־]

– קוֹטֵל קָנִים ˆ [שאול מן המימרה הארמית: "אטו אנן קטלי קניא באגמא אנן?" (כלום אנו קוצצי קנים באגם אנו?) (סנהדרין לג.)] קוֹצֵץ קְנֵי־סוּף, כִּנּוּי לְאָדָם פָּשׁוּט וְהֶדְיוֹט: "וַאֲנִי – כְּלוּם סוֹבֵר אֲדוֹנִי קוֹטֵל קָנִים אָנֹכִי?" (ביאליק, איש הסיפון). "כַּיָּדוּעַ, אַף בַּעְלָהּ שֶׁל שָׂרָה־נְיוּ אֵינוֹ קוֹטֵל קָנִים בָּאֲגַם" (עגנון, כפות שמג).

– קָטַל שְׁנֵי זְבוּבִים בְּמַחִי אֶחָד ° (ויסלבסקי, תר׳ מרד 52) [משל] הִשִּׂיג שְׁתֵּי מַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּבַת־אַחַת.

קֶטֶל ז׳ [מן קטל, קָטַל; ערבית: קַתְל] הֶרֶג, הֲרֵגָה: "לְמַעַן יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל" (עובדיה ט). – [קֶטֶל־]

– שְׂדֵה־קֶטֶל °, חֲזִית־הַקְּרָב, מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה שֶׁל הַנִּלְחָמִים: פְּלוֹנִי נָפַל כְּגִבּוֹר בִּשְׂדֵה־קֶטֶל.

קָטְלָא* ז׳ [ארמית] קוֹטֵל, הוֹרֵג, כּוֹרֵת [רווח בצירוף:]

– קָטְלָא קַנְיָא*, קוֹטֵל קָנִים, קוֹצֵץ קְנֵי־סוּף, כִּנּוּי לְאָדָם פָּשׁוּט: "אַטּוּ אֲנַן קָטְלֵי קַנְיָא בְּאַגְמָא אֲנַן?" (סנהדרין לג.). "מוּכָח כִּי בַּר־מִינַן זֶה לֹא הָיָה אֶחָד מִקָּטְלֵי קָנֵי בְּאַגְמָא אֶלָּא אָדָם חָשׁוּב" (סוקולוב, במראות 243). "אִשְׁתּוֹ, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, אַף הִיא אֵינָהּ 'קָטְלָא קַנְיָא'" (ביאליק, סוחר).

קַטְלָא*, ראה קַטְלָה*.

קְטָלָא* ז׳ [ארמית] קֶטֶל, מִיתָה: "מָסְרָה נַפְשָׁהּ לִקְטָלָא" (סנהדרין עג.).

– בַּר־קְטָלָא* (סנהדרין עח:), בֶּן־מָוֶת, חַיַּב־מִיתָה.

קטלב

קְטָלָב° ז׳ [מערבית: קַטְלַב] אֶחָד מֵעֲצֵי הַחֹרֶשׁ הַגְּדֵלִים בַּר בָּאָרֶץ, יְרֹק־עַד, בַּעַל עָלִים גְּדוֹלִים וּמַבְרִיקִים וּפֵרוֹת אֲדַמְדַּמִּים וּמְתוּקִים (Arbutus). – [קְטָלַב־, קְטָלָבִים, קְטָלְבֵי־]

קטלג [מן קָטָלוֹג]

~ פִּע׳ קִטְלֵג° פ״י רָשַׁם בְּקָטָלוֹג, הִכְנִיס (שֵׁם שֶׁל סֵפֶר אוֹ שֶׁל מוּצָר וְכו׳) בִּרְשִׁימָה הַכְּלָלִית: הַסַּפְרָן קִטְלֵג אֶת הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ. – [לְקַטְלֵג, מְקַטְלֵג, יְ־]

~ פֻּע׳ קֻטְלַג°, נִרְשַׁם בְּקָטָלוֹג: הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים קֻטְלְגוּ כֻּלָּם. – [מְקֻטְלָג, יְקֻטְלַג]

קַטְלָה* נ׳ [לאטינית: catella] שַׁרְשֶׁרֶת, עֲנָק לְצַוָּאר: "קַטְלָה שֶׁחֻלְיוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתָּכוֹת" (כלים יא ח). "עִיר שֶׁל זָהָב, קַטְלִיּוֹת, נְזָמִים וְטַבָּעוֹת" (שם). "וּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל מְקֻשָּׁטוֹת בְּבִגְדֵי מֶשִׁי וּבְתַכְשִׁיטִין וְקַטְלָאוֹת שֶׁל זָהָב" (מגדלי מו״ס, רכד). – [קַטְלַת־, קַטְלָאוֹת או קַטְלִיּוֹת]

קָטָלוֹג◊ ז׳ [מיוונית: katalogos רשימה, פירוט] 1, רְשִׁימַת הַסְּפָרִים בְּסִפְרִיָּה עֲרוּכָה בְּסֵדֶר מְסֻיָּם: קָטָלוֹג לְפִי שְׁמוֹת הַמְחַבְּרִים. קָטָלוֹג לְפִי שְׁמוֹת הַסְּפָרִים. קָטָלוֹג מִקְצוֹעִי. 2, רְשִׁימָה שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים – סְחוֹרוֹת, מוּצָרִים, טִפּוּסֵי־מְכוֹנוֹת וְכַדּוֹמֶה: קָטָלוֹג מִסְחָרִי. קָטָלוֹג לְבוּלִים. – [קָטָלוֹגִים]

קִטְלוּג°, קִיטְלוּג ז׳ [מן קטלג, קִטְלֵג] רִשּׁוּם בְּקָטָלוֹג: קִטְלוּג הַסְּפָרִים הַחֲדָשִׁים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בַּסִּפְרִיָּה. – [קִטְלוּג־]

קַטְלוֹגָן° ז׳ [מן קָטָלוֹג] מְנַהֵל קָטָלוֹג, עוֹסֵק בְּקִטְלוּג סְפָרִים בְּסִפְרִיָּה. – [קַטְלוֹגָנִית, קַטְלוֹגָנִים, ־נִיּוֹת]

קָטָלִיז◊ ז׳ [מיוונית: katalysis התרה, שילוח] [בכימיה] זֵרוּז הָרֵיאַקְצִיָּה בֵּין שְׁנֵי חֳמָרִים בְּהַשְׁפָּעַת חֹמֶר שְׁלִישִׁי. – [קָטָלִיזִים]

– קָטָלִיזָטוֹר◊ ז׳ 1, חֹמֶר כִּימִי הַמְזָרֵז אֶת הָרֵיאַקְצִיָּה שֶׁבֵּין שְׁנֵי חֳמָרִים שׁוֹנִים, בְּעוֹד הוּא עַצְמוֹ נִשְׁאָר בִּלְתִּי־מִשְׁתַּנֶּה. 2 [בהשאלה] מְזָרֵז, מַדְרְבָן: "זֶה טִיבָם שֶׁל קָטָלִיזָטוֹרִים שֶׁבִּבְחִינָה רוּחָנִית: הֵם מַכְשִׁירִים וּמְקִלִּים אוֹ מְזָרְזִים אֶת הַתַּהֲלִיךְ" (קלצקין, כתבים 21).

קַטְלִית* נ׳ [יוונית: kotyle] אֲגַן־הַיְרֵכַיִם, כַּף־הַיָּרֵךְ (אהלות א ח).– [קַטְלִית־, ־לִיּוֹת]

קַטְלָן ˆ תו״ז [מן קטל, קָטַל] רוֹצֵחַ, הוֹרֵג נְפָשׁוֹת, הַגּוֹרֵם לְמוֹת אֲחֵרִים: "אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּתוּ שְׁנֵי בְּעָלֶיהָ תִּנָּשֵׂא לִשְׁלִישִׁי, וְלֹא אָמְרִינַן הַחֲזָקָה זוֹ קַטְלָנִית" (רש״י יבמות כו.). "יְהוּדִי... מַר כַּחֲזֶרֶת, שִׁכּוֹר וְקַטְלָן... מְמַעֵךְ אֶת תַּלְמִידָיו תַּחַת בֵּית־הַשֶּׁחִי עַד כְּדֵי יְצִיאַת נְשָׁמָה" (ביאליק, מאחורי ו). "וְלֹא חָמַל וְלֹא רִחֵם קַטְלָן" (פיכמן, קסו). – [קַטְלָנִית, קַטְלָנִים, ־נִיּוֹת]

קַטְלָנִי° ת׳ [מן קַטְלָן] 1, הַגּוֹרֵם לְמָוֶת, הֶעָלוּל לְהָמִית: "הַמִּלְחָמָה הָאֲיֻמָּה וְהַקַּטְלָנִית" (פרסקי, קול 25). אֵשׁ קַטְלָנִית. תְּאוּנָה קַטְלָנִית. מַכּוֹת קַטְלָנִיּוֹת. 2 [בהשאלה] חָמוּר בְּיוֹתֵר, הַרְסָנִי: הִתְנַהֲגוּת קַטְלָנִית. בִּקֹּרֶת קַטְלָנִית עַל הַסֵּפֶר הֶחָדָשׁ. – [קַטְלָנִית, קַטְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. קטם [קרוב אל קטף, קטע, גדם, גדע; ארמית: קְטַם; ערבית: קַטַמ]

~ פָּע׳ קָטַם* פ״י כָּרַת וְקִצֵּץ (בְּיִחוּד קְצֵהוּ שֶׁל דְּבַר־מָה): "מְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת וְכוֹרְכִין אוֹתָן וְקוֹטְמִין אוֹתָן" (שביעית ב ד). "וּמְלַקְּטִים עֵצִים... וְקוֹטְמִים נְטִיעוֹת" (בבא קמא פא.). "הַתּוֹלֵשׁ כָּנָף

מן העוף, הקוטמו והמורטו" (תוספתא שבת ט כ). "ואקטם את הפרי בטרם גמל" (סמקין, שירים קמ). "תולשת, משירה, קוטמת וגותנת בטנא" (טביב, כערער 222). — [לקטם את־, קוטם, קטום, יקטם]

~ נפ׳ נִקְטַם *, נכרת, נקצץ: "נקטם ראשו (של הלולב), נפרצו עליו — פסול" (סוכה ג א). "וכמה הם מדקדקים בלולב ובהדס ובערבה שלא יהיו יבשים ושלא יהא נקטם ראשם" (יל"ג, פרוזה רכה). "ואינה מושכתו לארץ, כאלו נקטם חטמה ונטל מקצתה" (עגנון, כפות תיז). — [להקטם, נקטם, יקטם]

~ פע׳ קִטֵּם * פ"י כרסם, קצץ, שבר: "תרנגולין שירדו לגנה... וקטמו את הירק" (תוספתא בבא קמא ב א). "מי זה קטם את הפטם?" (ביאליק, קיגה). — [לקטם את־, מקטם, י־]

~ פֻּע׳ קֻטַּם °, נקטע: "רסקנו שדרה וצלעות, קטמנו רגלים ויד" (שלו, אלהי 63). — [מקטם, יקטם]

~ הת׳ הִתְקַטֵּם °, נקטם, נקצץ: "משנתקטם עמוד התבות עד תחתיתו" (שמיר, הוא הלך 156). — [להתקטם, מת־, ית־]

ב. **קטם** [מארמית: קיטמא אפר, פיח; ערבית: קתאם אבק]

~ פע׳ קִטֵּם * פ"י שם אפר על גחלים כדי שלא יתלהטו באש חזקה: "קטמה (את הסירה) ונתלבתה" (שבת לז.). "כשיתחיל הסיר לרתח תכסהו במכסה ותקטמהו באפר" (ברקוביץ, הר׳ מדברים קכט). "עמי נתגנח ורפי קטם את הסיגריה בעפר" (יזהר, צקלג 506). — [לקטם, קוטם, קטום, יקטם, קטם!]

~ נפ׳ נִקְטַם °, כסה באפר: "סיגריה אחר סיגריה נקטמת בעפר" (יזהר, צקלג 734). הגחלים הבוערות נקטמו. — [להקטם, נקטם, יקטם]

קֶטֶם* ז׳ [ארמית: קטמא; ערבית: קתאם] אפר: "מכין אותו ג׳ פולסאות של אור ועושין אותו קטם" (א"ב דר׳ עקיבא, ילינק ג 38). — [קטם־]

קַטְמִית* נ׳ [ראה קטם] אבק, חול: "נתן בהם עפר וקטמיות" (בראשית רבה ד). "עד שיחרכו סיני לאפר וקטמיות בכור החמה הלוהטת" (שנהר, ג 171). — [קטמיות]

קטן [אכדית: katānu (קתנ!) היה דק; ארמית: קטן; ערבית: קטין נער, משרת]

~ פע׳ קָטֹן פ"ע 1. היה מעט בכמות או באיכות, היה דל, הפך מן "גדל": "קטנתי מכל החסדים ומכל־האמת אשר עשית את־עבדך" (בראשית לב יא). 2. פחת, נעשה מעט משהיה: "ותקטן עוד זאת בעיניך" (שמואל ב ז יט). "ותקטננה אצלם המתנות הגדולות" (חובות הלבבות, הבחינה, פתיחה). "אל תאמרו: קטנו!" (ביאליק, ברכת עם). מנות־המזון קטנו בימי החרום. קטנו הסכויים לסיום מהיר של המשבר. ככל שיגדל המכנה בשבר כן יקטן השבר. — [לקטן, קטנתי... קטנה... קטנתם; קטן או קטן, קטנה, גם קטן, קטנה; יקטן]

~ נפ׳ נִקְטַן °, נעשה קטן, פחת: "כי אש קדחה ותיקד בגלל חטאות גדלו ולא נקטנו" (גנזי שכטר, ג 130). — [להקטן, נקטן, יקטן]

~ הת׳ הִתְקַטֵּן *, התמעט, פחת בגדלו, בכמותו או באיכותו, הפך מן "התגדל": "משמת אבא יוסי איש קטנתא נתקטנה חסידות מישראל" (תוספתא סוטה טו ה, לפי אחת הנוסחאות). "ואפלו כף רגלם מתקטנת פתאם" (ביאליק, אריה ה). "וממילא מתקטנים גם כל עניניו ותלאותיו" (ברנר, א 435). "פניה נשתנו, כאלו נתקטנו וצפדו" (קבק, בצל 361). רוחיו התקטנו השנה. — [להתקטן, מת־, ית־]

~ הפ׳ הִקְטִין פיו"ע 1 פ"י המעיט, הפחית, גרם שיהא פחות משהיה בכמותו או באיכותו, הפך מן "הגדיל": "להקטין איפה ולהגדיל שקל" (עמוס ח ה). "כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שהוא גדול ממנו בתורה, כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה" (מגילה יא.). המערכת הקטינה את תבנית העתון. אל תקטין את ערכו של המעשה. 2 ° [בדקדוק] קבע צורה של הקטנה לשמות: "אין בלשון הקדש מלה שהקטינו כלל" (אברהם אבן־עזרא, קהלת יב ה). 3 * פ"ע נעשה קטן: "ועשה חלונותיו מקטינות מבחוץ ומרחיבות מבפנים כדי להכנס אורה לתוכו" (ויקרא רבה לא). — [להקטין את־, מקטין, י־, הקטן!]

~ הֻפ׳ הֻקְטַן *, 1 *, הפחת, המעט, נעשה דל ומעט, הפך מן "הגדל": "נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיקטן מעינו (בני־מעיו)" (סנהדרין פא:). "הקטנו ונתמעטו זכיותי" (רש"י שבת לב.). תבנית העתון הקטנה. תמונה מקטנת. 2 ° [בדקדוק] נתנה לו צורה דקדוקית המורה על הקטנה: השם ׳חתלתול׳ הקטן מן ׳חתול׳. — [מקטן, יקטן]

קָטֹן, קָטָן תו"ז [ראה קטן, קטן] 1. לא־גדול במדותיו, מועט בכמותו, הפך מן "גדול": "והדד נער קטן" (מלכים א יא יז). "ומעיל קטן תעשה־לו אמו" (שמואל א ב יט). "כבשה אחת קטנה" (שמואל ב יב ג). "אחזו לנו שעלים שעלים קטנים מחבלים כרמים" (שיר השירים ב טו). "בצל קטן" (תרומות ב ה). "אצבע קטנה" (כתובות קד.). ענין קטן. 2. צעיר לימים: "יעקב בנה הקטן" (בראשית כז טו). "בגדול החל ובקטן כלה" (בראשית מד יב). 3. דל בערכו, שפל, פחות־ערך: "הלא בן־ימיני אנכי, מקטני שבטי ישראל" (שמואל א ט כא). 4 *. כנוי לנער צעיר, ילד (לנקבה — קטנה) (זכר — עד גיל שלש עשרה שנה ויום אחד, נקבה — עד גיל שתים־עשרה ויום אחד): "חרש שוטה וקטן" (עירובין ג ב). "קטנה שהשיאה אביה" (יבמות יג ו). [וראה עוד כל הצירופים להלן] — [קטן־ גם קטן־, קטנה, קטנת־, קטנים, קטני־, קטנות]

— **כגדול כקטן** (דברי הימים ב לא טו), **מגדול ועד־קטן** (דברי הימים ב לד ד), **למגדול ועד־קטן** (אסתר א ה), **מקטנם ועד־גדולם** (ירמיה ו יג), **למקטנם ועד־גדולם** (ירמיה לא לג), הכל, ללא יוצא מן הכלל, נערים וזקנים.

— **קטנה או גדולה**, דבר קטן או דבר גדול, דבר־מה חשוב או פחות: "לא אוכל לעבר את־פי ה׳ לעשות קטנה או גדולה" (במדבר כב יח).

— **קטנים** *, כנוי בלשון נקיה להשתנה, הטלת מי־רגלים: "כשהוא נפנה... כאן לגדולים כאן לקטנים" (ברכות כג.).

— קטני־קטנים °, קטנים ביותר, זעירים: ״כשתי מחרוזות שחורות של גמדים קטני־קטנים, זרת קומתם״ (ביאליק, ספיח טו).

— קטן־אמנה *, מי שאמונתו מועטת, ספקן, פסימיסט, שאינו נוטה להאמין בטוב ובעתיד (בתלמוד — בה׳!): ״כל מי שיש לו פת בסלו ואומר: ׳מה אכל למחר?׳ אינו אלא מקטני־אמנה״ (סוטה מח:).

— קטן־מח °, בעל שכל מצמצם, צר־אפק: ״וקטני־מוחין הולכים כסומא אחר הקולנים״ (מנדלי מו״ס, שצג). ״וכאלו יגיד לו: אך זהו קטן־מח!״ (שופמן, א 93). ״מעוטי דעת וקטני־מוחים״ (קלצקין, כתבים 29).

— קטן־נפש °, אדם מגבל, פשוט: ״האידיאליסטים אנשי־הרוח היו לקטני־נפש ורכי־לב״ (אחד העם, כ). ״קטני־הנפש, שלוי עולם... אינם יודעים זולתי לעבד ולעמל למען האכילה והשנה ולישן ולאכל למען העבודה״ (פיארברג, 56). ״שוטה קטן־נפש, זעיר־מוחין״ (יהודה שטינברג, רצ).

— קטן־קומה °, גוץ, נמוך: ״השד יודע אותם — כלם קטני־קומה״ (ברקוביץ, הראשונים מ).

— אדם קטן ° [בלשון־הדיבור] אדם פחות־ערך, כנוי גנאי וזלזול למי שגלה חלשות רבות או תכונות שליליות, כגון: אנכיות מפרזת, אי־ישר, צביעות וכדומה.

— באצבע קטנה * [בהשאלה] בדבר קטן ומועט ביותר, במשהו, כלשהו: ״גלוי וידוע שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפלו באצבע קטנה״ (כתובות קד.).

— חיריק קטן ˆ, חיריק הבא בהברה סגורה בלתי מטעמת, חירק שאין אחריו יוד, למשל: החיריק תחת המם במלת ״מספר״.

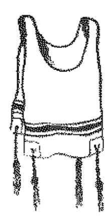
טלית-קטן

— דבה קטנה °, עגלה קטנה °, ראה ערכים דבה, עגלה.

— טלית־קטן ˆ [שולחן ערוך אורח חיים ח ג], ״ארבע־כנפות״, בגד קטן בעל ארבע כנפות ובהן ארבע ציציות, שיהודי שומר מצוות לובש תמיד מעל לכתנתו, לקים מצות ציצית (במדבר טו לח).

— יום־כפור קטן ˆ, כנוי לכל ערב ראש־חדש, שיהודים חרדים נוהגים להתענות בו [עיין כפור]

— יום קטנות, יום רגיל, יום שלא נתרחשו בו מעשים גדולים: ״כי מי בז ליום קטנות?״ (זכריה ד י).

— לב קטן *, כנוי לצר־עין ולקמצן: ״ללב קטן לא נאוה עשר ולאיש רע עין לא נאוה חרוץ״ (בן־סירא יד ג).

— לפרט קטן ˆ, ציון התאריך העברי של השנה (משנת בריאת העולם) בהשמטת האלפים, למשל: תשכ״ט (במקום ה׳ תשכ״ט — לפרט גדול) [נכתב בקיצור: לפ״ק]

— מחזור קטן ˆ, ראה ערך מחזור.

— עולם קטן ˆ, 1 ˆ, כנוי בספרות־המחקר לאדם, שכן משתקפת בו דמות לכל מה שבעולם בזעיר אנפין, מיקרוקוסמוס [ראה ערך עולם]. 2 °, כנוי בלשון־הדבור לתחום הענינים של אדם או של חוג מצמצם — להבדיל מן ״העולם הגדול״ של המדינה או של כל החברה האנושית. 3 °, כנוי לעולם הילדים והנער, להבדיל מעולם המבגרים.

— פורים קטן ˆ, כנוי ליום י״ד באדר ראשון בשנה מעברת, שבה מוחג חג הפורים באדר שני.

— פסח קטן *, חג הפסח שנעשה בי״ד באיר על־ידי מי שהיו טמאים או שהיו בדרך רחוקה בזמן חג הפסח ולא יכלו לעשותו במועדו; נקרא גם ״פסח שני״ (חלה ד יא; פסחים ט ג).

— פתח קטן ˆ [בדקדוק ימי־הביניים] כנוי לסגול.

— קמץ־קטן ˆ, כנוי לקמץ הבא בהברה סגורה ובלתי־מטעמת ומבטאו גם בהברה הספרדית כחולם (o). החולם החסר משתנה על־פי־רב בנטיה לקמץ־קטן, כגון: חדש — חדשי, אזן — אזנים, בקר — בקרו, כל — כל־.

— תנועה קטנה ˆ [בדקדוק העברי] כנוי לכל אחת מחמש התנועות פתח, סגול, חיריק־קטן, קבוץ וקמץ־קטן הבאות בהברות סגורות שאינן מטעמות, להבדיל מן ״התנועות הגדולות״ הבאות בהברות פתוחות.

— אני הקטן ˆ, בטוי של ענוה, רגיל בחתימותיהם של רבנים ולמדנים.

— כקטן שנולד * [שאול מן יבמות כב. ושם בענין גרים], משל לאדם תמים ביותר, שאינו יודע בעניני העולם בין ימינו לשמאלו.

קטן ° ת׳ [מן קטן, קטן] פוחת, מתמעט בגדלו או בכמותו, הפך מן ״גדל״: שני גדלים הערוכים ביחס הפוך — ככל שקטן גדל אחד כן גדל משנהו. הימים קטנים והולכים עם בוא החרף. — [קטנה, קטנים, ־נות]

קטן, קוטן ז׳ [מן קטן, קטן] 1 *, זעירות, פעיטות, קטנות, שעורו של הדבר הקטן, הפך מן ״גדל״: ״הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו״ (יומא ח א). ״עולמות מקיפי עולמות לגדל, עולמות ממלאי עולמות לקטן״ (רגלסון, חקוקות 24). גדל הפיל וקטן הנמלה. קטן המעשים. 2, כנוי לאצבע הקטנה, זרת: ״קטני עבה ממתני אבי״ (מלכים א יב י). — [קטני־, קטנו]

— בקטנו *, בילדותו, בצעירותו, בהיותו קטן: ״ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן״ (כתובות ב י).

— קטנו עבה ממתני פלוני [על־פי מלכים א יב י], הוא עולה בהרבה על פלוני, הוא אינו מגיע לקרסליו: ״עד שאחינו הסופרים אשר קטנם עבה ממתני יתעוררו מתרדמתם״ (מנדלי מו״ס, נז). ״אני כועס ואומר להם: הדיוטים, קטנו עבה ממתניכם!״ (ברגר, א 182).

קטנון° ת׳ [מן קטן] זעיר, קטן מאד: ״צחוק שדוני זה שבעיניו הקטנונות״ (שניאור, פנדרי ג 108). ואקנא באשרך, אנוש קטנון״ (אבינועם, שירים קד). – [קטנונה, קטנונים, ־נות]

קטנוני° ת׳ [מן קטן] נטול חשיבות, נגרר אחרי קטנות, מדקדק דקדוקי עניות: מעשה קטנוני. התנהגות קטנונית. אל נא תהא קטנוני כל כך. – [קטנונית, קטנוניים, ־ניות]

קטנוניות° נ׳ [מן קטנוני] פעיטות, תשומת־לב לקטנות, הקפדה על פרטים חסרי־ערך, דקדוקי־עניות: פלוני גלה קטנוניות בהתנהגותו. – [קטנוניות־]

קטנוענים על קטנוע

קטנוע° ז׳ [קט + נוע] כנוי לאופנוע קל־תנועה בעל אופנים קטנים מן הרגיל. – [קטנוע־, קטנועים, קטנועי־]

קטנוען° ז׳ [מן קטנוע] רוכב על קטנוע. [קטנוענית, ־ענים, קטנועניות]

קטנות* נ׳ [מן קטן] 1 ⁺, קטן, זעירות, מעוט במדה או בכמות, הפך מן ״גדלות״: ״ענין הקטנות והגדלות בעברות״ (חובות הלבבות, תשובה ז). ״הם היו הראשונים שבעטו גם במסורות המישנות של ספרותנו המשכילית והוציאוה מקטנותה״ (ביאליק, שירתנו). קטנות הגביע לעמת החבית. 2* [בהשאלה] צרות־מח, חסר־הבנה: ״קטנות שהיתה בהן שלא האמינו בהקדוש־ברוך־הוא״ (סוטה מח:). 3°, זוטה, דבר חסר־ערך, שטות: ״מצרפת היא את כל הקטניות הארעיות לענין אחד גדול״ (יהודה שטינברג, רכג). ״אבל הלא זוכר אני אלפי קטניות אחרות״ (ברנר, א 42). ״כל־קטנות של התיהרות אוילית היה מפגע לחצי איבתו״ (פיכמן, רצב). קטנות באפי. – [קטנות־, קטניות]

– **בקטנותו***, בצעירותו, בהיותו קטן: ״כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה״ (מגילה יא.). ״אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח״ (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ יוחנן).

– **מקטנותו°**, מן הימים שבהם היה קטן, מילדותו: פלוני הצטין בכשרונותיו הספרותיים מקטנותו.

– **קטנות־דעת°**, קצר־דעת, חסר־הבנה: ״בכלם היו קטנות־דעת וקצר־ראות״ (סוקולוב, אישים 138).

– **קטנות המח** ⁺, **קטנות־מוחין** ⁺ [שאול מספרות הקבלה, ושם: ״מוחין דקטנות״ ⁺, ראה להלן], מגבלות, מעוט־הבנה, צמצום־אפקים: ״הכל כמו בישיבת הבטלנים שבלשכת התנור בבתי מדרשות, וזה מעיד על קטנות המח וריקות־הלב״ (מנדלי מו״ס, תנה). ״וכל השאר אינו אלא צרות־עין וקטנות המוחין״ (אחד העם, קעו). ״משלו בו קטנות מוחין וצמצום־מעוף״ (קלוזנר, יוצרים ג 76).

– **קטנות־נפש°**, מגבלות, צרות־אפק: ״הוא האשימה במרך־לב ובקטנות־נפש״ (צמח, ב 79).

– **מוחין דקטנות** ⁺ (ויטאל, עץ חיים, שער ו), כנוי בקבלה לאחד מן השלבים והחלשים בגדולו של האדם שנברא בצלם אלהים, כשעודנו חלש ורפה והוא בבחינת מחו הרופס של התינוק.

קטנטן°, **קטנטן°** ת׳ [מן קטן] קטן מאד, זעיר, פעוט: ״ומדדה... באלפי אצבעות קטנטנות על מרבד ששנות״ (רחל, קעו). ״נוטלת קמצוץ קטנטן ומגשת אותו אל האף״ (מלצר, אור 29). – [קטנטנה או קטנטנת, קטנטנים, קטנטנות]

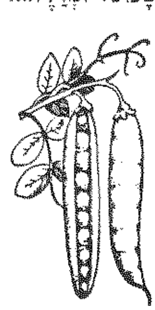
קיטנית (אפונה)

קטנית*, **קיטנית** נ׳ [אכדית: qitnu; ערבית: קטניה] שם כולל לפרות של צמחים שונים השיכים למשפחת הקטניות (Leguminosae): אפונה, פול, חמצה וכדומה (פאה א ד). – [קטנית־, ־ניות]

– **כזורק קטנית לכתל°** [על־פי מימרה רווחת ביידיש] משל לדבר שלא נקלט: ״וקול דבורו חוזר לו כזורק קטנית לכתל שמזדקרת לאחוריה״ (מנדלי מו״ס, שיח).

קטנתן* ז׳ [מן קטן] פקיד נמוך, מקטני השלטון: ״קטנתן שרודף את האדם – קובל לאיפרכוס, איפרכוס רודפו–קובל למלך״ (ילקוט, תהלים נד). – [קטנתנים, קטנתני־]

קטסטרופה° נ׳ [יוונית: katastrophe, מן kata למטה + strophe סיבוב] שואה, פרענות, אסון, תאונה קשה: קטסטרופה במכרה. קטסטרופה מדינית. – [קטסטרופות]

– **קטסטרופלי°** ת׳ שיש בו שואה, הגורם לשואה ולפרענות, מסכן ביותר: מארע קטסטרופלי. מצב קטסטרופלי בחזית.

– **קטסטרופליות°** נ׳ הצופן בקרבו קטסטרופה, מצב של שואה: הקטסטרופליות שבחיי היהודים בגולה.

קטע [קרוב אל גדע, קטף, גדם; ארמית: קטע; ערבית: קטע]

~ פע׳ **קטע*** פ״י 1*, קצץ, גדע, כרת קטע (חלק): ״קטע את ידו״ (בבא קמא ח א). ״שלח המלך והביאו וחיבו לקטע את ראשו״ (ספרי חוקת מז). הפועל קטע את אצבעו בתאונת־עבודה. 2°, הפסיק פתאם או מפעם לפעם: הדובר קטע את דבורו. – [לקטע את־, קוטע, קטוע, יקטע]

~ נפ׳ **נקטע***, 1*, נקצץ, נכרת, נגדע: ״נקטעה ידו ונשברה רגלו״ (כתובות עז.). 2°, נפסק: ״בינתים עברה עגלתנו ברעם עמום וקצר, שנקטע מיד, על גשר קטן״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״ומראות עוד נזכר נקטעים ורצופים״ (אלתרמן, א 186). דבריו נקטעו באמצע. – [להקטע, נקטע, יקטע]

~ פע׳ **קטע*** פ״י 1*, קצץ, כרת, גדע: ״וקטע את ידו״ (ירושלמי בבא קמא ו ב). ״יש מקומות בערב אשר שם מקטעים את זרועו של הגנב״ (אריכא, ג 70). 2°, הפסיק מפעם לפעם: ״נשמע קול מקטע של צווי ומקטע את השאון אשר מסביב״ (טברסקי, אקוסטה ב 71). 3°, חלק לקטעים, קבע פסקאות: העורך קטע את המאמר לקטעים קצרים. – [לקטע את־, מקטע, יקטע]

~ פִּע׳ קִטֵּעַ *, 1 *. קִצֵּץ, גִּדֵּעַ, נִכְרֵת: ״אֶצְבָּעוֹת מְקֻטָּעִין״ (איכה רבתי, פתיחתא). 2 °. חִלֵּק לִקְטָעִים, פִּצֵּל: קַו מְקֻטָּע. 3 °. הִפְסִיק מִפַּעַם לְפַעַם: דְּבָרִים מְקֻטָּעִים. בְּכִיָּה מְקֻטַּעַת [ראה עוד ערך מְקֻטָּע] – [מְקֻטָּע, יְקֻטַּע]

~ הת׳ הִתְקַטֵּעַ *, 1 *. נִתְקַצֵּץ, נִגְדַּע: ״רַגְלַי שֶׁלֹּא חָסוּ עַל רַגְלֶיךָ יִתְקַטְּעוּ״ (תענית כא.). ״שֶׁהָיוּ כַּפּוֹתֵינוּ חֲזָקִים כַּבַּרְזֶל וְנִתְקַטְּעוּ אֶצְבְּעוֹתֵינוּ, רְאוּ הֵיאַךְ נָשִׁיר?״ (פסיקתא רבתי קמד.). 2 °. פָּסְקָה רְצִיפוּתוֹ, הָפְסַק מִפַּעַם לְפַעַם: ״וּנְשִׁימָתָם כְּבֵדָה, הִתְקַטְּעָה וְנִתְרַסְּקָה״ (צמח, א 40). ״הִתְחִיל הָאַוִּיר... עוֹלֶה וְיוֹרֵד, אֶלָּא שֶׁמִּתְקַטֵּעַ פֹּה וָשָׁם לְמֵעֵין גְּנִיחָה לְלֹא קוֹל״ (ארד, ביתו 87). ״וַעֲמִימֹת מִשְׁפָּטִים מִתְקַטְּעִים וְחוֹזְרִים״ (מגד, מקרה 232). – [לְהִתְקַטֵּעַ, מִתְ־, יִתְקַטַּע]

~ הִפ׳ הִקְטִיעַ * פ״ע הִתְפָּרֵץ לְסֵרוּגִין: ״הָהָר מִכָּאן וְהָהָר מִכָּאן כְּבוּשִׁין עַל הַמַּעְיָנוֹת וְהֵן מַקְטִיעִין וְיוֹצְאִין מִבֵּין הֶהָרִים״ (שמות רבה טו) [נוסח אחר שם: מְקַטְּעִין]. ״הָאַרְבֶּה הַמְּפִיחַת שֶׁעָשָׁן הָיָה מַקְטִיעַ מִמֶּנָּה בַּאֲלַכְסוֹן״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 243). ״הִקְטִיעוּ וְיָצְאוּ מִבֵּין רַגְלֵיהֶם שֶׁל הַבְּרִיּוֹת״ (הזז, יעיש א 188). ״הָרוּחַ הַיּוֹצֵאת... טְבוּעָה בְּתוֹךְ תּוֹכוֹ שֶׁל הַחֹמֶר... מַקְטַעַת וְעוֹלָה מִבֵּין קְלִפּוֹת עַל־גַּבֵּי קְלִפּוֹת״ (קלצקין, כתבים 144). – [לְהַקְטִיעַ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻקְטַע °. נִקְצַץ: ״לָרִאשׁוֹנָה הֻקְטְעוּ אֶצְבְּעוֹת יָדָיו״ (שמיר, מלך 292). – [מֻקְטָע, יֻקְטַע]

– לְמִקְטָעִין* תה״פ [שאול מן ראש השנה יא. ועוד: ״יוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקְטָעִין, יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לְמִקְטָעִין״, ושם הכוונה: לחודשים מקוטעים, ראה להלן חֹדֶשׁ מְקֻטָּע] בְּאֹפֶן קָטוּעַ, לֹא בִּרְצִיפוּת אוֹ לֹא בְּסֵדֶר: קוֹל הַצּוֹפָר נִשְׁמַע לְמִקְטָעִין.

– חֹדֶשׁ מְקֻטָּע* (ירושלמי ביצה ס א). חֹדֶשׁ חָסֵר (בֶּן עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם).

– שָׁנָה מְקֻטַּעַת* (סדר עולם רבה רט). שָׁנָה בִּלְתִּי־שְׁלֵמָה.

קִטֵּעַ*, קִיטֵעַ ז׳ [מן קטע, קִטֵּעַ] קְטוּעַ יָד אוֹ רֶגֶל (אוֹ שְׁתֵּי יָדַיִם אוֹ שְׁתֵּי רַגְלַיִם): ״קִטֵּעַ בְּאַחַת מִיָּדָיו״ (ירושלמי כתובות לא ד). ״הַקִּטֵּעַ יוֹצֵא (בְּשַׁבָּת) בְּקַב שֶׁלּוֹ״ (שבת ו ח). ״אָמְרוּ עָלָיו עַל נַחוּם אִישׁ גַּמְזוּ שֶׁהָיָה... קִטֵּעַ מִשְּׁתֵּי רַגְלָיו״ (תענית כא.). – [קִטַּעַת, קִטְּעִים, קִטְּעוֹת]

קֶטַע* ז׳ [מן קטע, קִטֵּעַ] 1 *. חֵלֶק מִדָּבָר שָׁלֵם: ״קְטַע קְטָעָךְ״ (איכה רבתי א, העיר, ושם בטקסט ארמי). ״וְלֹא שָׁמַעְתִּי אֶלָּא קִטְעֵי דְבָרִים״ (עגנון, אורח 149). קֶטַע שֶׁל הַדֶּרֶךְ. קֶטַע מִתּוֹךְ יְצִירָה סִפְרוּתִית. קָרָאתִי קְטָעִים מִן הַשִּׁיר. 2 ° [בהנדסה] חֵלֶק שֶׁל קַו יָשָׁר הַמֻּגְבָּל בִּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת: בַּצִּיּוּר – קֶטַע AB.

A|——————|B

3 [בצבא] חֵלֶק שֶׁל אֵזוֹר צְבָאִי: קֶטַע שֶׁל חֲזִית. הַקֶּטַע מִתְחַלֵּק לִגְזָרוֹת. מְפַקֵּד קֶטַע. – [קֶטַע־, קְטָעִים, קִטְעֵי־, קְטָעָיו, קִטְעֵיהֶם]

קִטְעִיּוּת° נ׳ [מן קִטֵּעַ; קָטוּעַ] הֱיוֹת קָטוּעַ, חֹסֶר שְׁלֵמוּת: ״לַמְרוֹת מִעוּטָן שֶׁל הַתְּעוּדוֹת... וְקִטְעִיּוּתָן יֵשׁ בָּהֶן לְלַמְּדֵנוּ כַּמָּה דְּבָרִים חֲשׁוּבִים״ (ייבין, תולדות הכתב 97). – [קִטְעִיּוּת־]

א. קטף [אכדית: qatapu (קָתָפוּ!); ארמית: קְטַף; ערבית: קַטַפַ׳ בצר ענבים]

~ פָּע׳ קָטַף פ״י תָּלַשׁ, נִתֵּק חֵלֶק שֶׁל צֶמַח: ״כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ״ (דברים כג כו). ״אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף״ (יחזקאל יז ד). ״כְּלוּם קוֹטֵף אָדָם אֶת כַּרְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל?״ (שמות רבה ל). ״וְאֶת כָּל צִצֵּי עֲלוּמַי קָטַף אֶחָד אֶחָד״ (ביאליק, מגילת ו). הַקּוֹטְפִים קָטְפוּ אֶת תַּפּוּחֵי־הַזָּהָב בַּפַּרְדֵּס. הַיַּלְדָּה קָטְפָה פְּרָחִים. – [לִקְטֹף אֶת־, קוֹטֵף, קָטוּף; יִקְטֹף]

~ נִפ׳ נִקְטַף, נִתְלַשׁ, נִקְצַץ: ״עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא יִקָּטֵף״ (איוב ח יב). כָּל הַפֵּרוֹת נִקְטְפוּ עַל־יְדֵי הַקּוֹטְפִים. הַפְּרָחִים נִקְטְפוּ. – [לְהִקָּטֵף, נִקְטָף, יִקָּטֵף]

~ פִּע׳ קִטֵּף * פ״י 1. קָטַף, תָּלַשׁ: ״הָיָה מְקַטֵּף וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ״ (תוספתא פאה א יא). 2 [בבצק] תָּלַשׁ חֲלָקִים מִן הַבָּצֵק וְהֶחֱלִיקָם בְּגוֹזָל לְהַכְשִׁירָם לַאֲפִיָּה: ״שָׁלֹשׁ נָשִׁים עוֹסְקוֹת בְּבָצֵק, אַחַת לָשָׁה וְאַחַת מְקַטֶּפֶת וְאַחַת אוֹפָה״ (תוספתא פסחים ב ח). ״הַלָּשׁ וְהַמְקַטֵּף וְהָאוֹפֶה״ (בבא מציעא פט.). ״וּצְרִיכָה שְׁנֵי כֵּלִים, אֶחָד שֶׁמְּקַטֶּפֶת בּוֹ וְאֶחָד שֶׁמְּצַנֶּנֶת בּוֹ אֶת יָדֶיהָ״ (פסחים מב.). ״וְהִיא לָשָׁה וּמְגַלְגֶּלֶת וּמְקַטֶּפֶת וְעוֹשָׂה לְבִיבוֹת״ (מנדלי מו״ס, נט). – [לְקַטֵּף אֶת־, מְקַטֵּף, יְקַטֵּף]

~ פֻּע׳ קֻטַּף *, 1. נִקְטַף, נִתְלַשׁ. 2. נִתְלַשׁ (בָּצֵק) וְהֻחְלַק בְּגוֹזָל: ״שֶׁעָרוּךְ בְּשֶׁמֶן וּמְקֻטָּף בִּדְבַשׁ״ (ספרי בהעלותך כד:).–[מְקֻטָּף, יְקֻטַּף]

~ הת׳ הִתְקַטֵּף *, נִקְטַף, נִכְרַת: ״(הָעוֹנָה אָמֵן) קְטוּפָה – יִתְקַטְּפוּ יָמָיו״ (ברכות מז.). – [לְהִתְקַטֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

– נִקְטַף בְּאִבּוֹ [בהשאלה, על־פי איוב ח יב], מֵת קֹדֶם זְמַנּוֹ, נִפְטַר בִּצְעִירוּתוֹ: ״הֲיִקָּטֵף יְחִיד אָבִיו בְּאִבּוֹ?״ (הגניד, דיואן 230). ״לִשְׁפֹּךְ אֶת לִבָּן... עַל קִבְרֵי יַלְדֵיהֶן שֶׁנִּקְטְפוּ בְּאִבָּם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמא). ״(מִרְיָם) לֹא הָיְתָה רְשׁוּמָה לְמַעְלָה לְחַיִּים אֲרֻכִּים וּבְעוֹדָהּ בְּאִבָּהּ נִקְטְפָה״ (עגנון, אלו קלח).

– נִקְטְפָה נִשְׁמָתוֹ* (ירושלמי ברכות יב ג). נִקְטְפוּ יָמָיו* (תוספתא מגילה ד כו). נִתְקַטְּפוּ יָמָיו* (ברכות מז.). מֵת מִיתָה חֲטוּפָה, לֹא הוֹצִיא אֶת יָמָיו.

– יָצָא וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת*, יָצָא כְּשֶׁאָזְנָיו תְּלוּשׁוֹת, כְּלוֹמַר, יָצָא בְּבֹשֶׁת־פָּנִים, בּוֹשׁ וְנִכְלָם: ״יָצָא רְאוּבֵן וְאָזְנָיו מְקֻטָּפוֹת״ (בראשית רבה צט).

קְטָף* ז׳ [ארמית: קְטָפָא] שְׂרַף־גֻּמִּי שֶׁל עֵץ בֹּשֶׂם, נִרְדָּף אֶל ״צֳרִי״: ״הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף״ (כריתות ו.). יֵשׁ מְזַהִים אוֹתוֹ עִם ״הַנָּטָף״ שֶׁבַּמִּקְרָא, וְאוּלַי הוּא אֶחָד מִמִּינֵי הַמֹּר (Commiphora kataf). הַקְּטָף שִׁמֵּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם לִרְפוּאָה וּלְהַקְטָרַת קְטֹרֶת. – [קְטַף־]

קָטַפְרֵס* ז׳ [יוונית: kataphoros] מִדְרוֹן, מוֹרָד, מָקוֹם הַמִּשְׁתַּפֵּעַ כְּלַפֵּי מַטָּה (אהלות ג ג). – [קָטַפְרֵסוֹת]

קָטָקוֹמְבָּה° נ׳ [איטלקית: catacomba; מיוונית: kata למטה + לאטינית מאוחרת tumba קֶבֶר] כּוּךְ, מְעָרָה עֲמֻקָּה מִתַּחַת לָאֲדָמָה בְּתַבְנִית מִסְדְּרוֹן צַר וְאָרֹךְ. הַנּוֹצְרִים הָרִאשׁוֹנִים בְּרוֹמָא עָרְכוּ

בקטקומבות את פלחנם וקברו שם את מתיהם. בקטקומבות ערכו גם היהודים האנוסים בימי האינקויזיציה את תפלותיהם ואת "סדר" ליל־הפסח. — [קטקומבות]

קטקט [הגיזרון לא הוברר; המשמעות משוערת לפי העניין בטקסט שלהלן]

~ פִּע' **קִטְקֵט** * פ"י שטח ורקע על־ידי חביטה: "השובט והמקטקט על האריג" (ירושלמי שבת יג ג). — [לקטקט את־, מקטקט, יקטקט־]

קטקליזם° ז' [יוונית: kataklysmos מבול, שיטפון] שואה, הפיכה חמורה.

א. קטר [אוגריתית: קטר; אכדית: qataru; ארמית: קטרא עשן; ערבית: קתר גדף ריח]

~ פָּע' **קָטַר** * פ"ע 1°, עשן, תמר ועלה, התנדף באויר: "מה לשון 'קטרת'? דבר שקוטר ועולה" (כריתות ו:). "ריח חלב וארז שלוק קוטר ועולה" (צמח, א 271). "משתלשלת הרכבת בתוך הבקעה וקיטור קוטר ועולה" (עגנון, תמול 412). [ובהשאלה:] "דממה קוטרת ועולה ונתמדת בקרני החמה" (שנהר, ג 142). 2°, העלה קיטור: "רכבת קוטרת, דוהרת־נושפת, טובעה בעשן ובשחור" (סבנקין, שירים 51). — [לקטר, קוטר, יקטר]

~ נִפ' **נִקְטַר** *, נעשה קטרת, הקרב לקרבן, העלה באש: "הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו (את לחם־הפנים) בכל שבת ושבת" (רש"י ויקרא כד ז). — [להקטר, נקטר, יקטר]

~ פִּע' **קִטֵּר** פ"י 1, העלה קטרת, שרף בשמים שונים או קרבנות להעלות ריח־ניחוח: "ויזבח ויקטר בבמות" (מלכים ב טז ד). "אחד המקטר (לעבודה זרה) ואחד המנסך... כלן בסקילה" (סנהדרין ז ו). 2°, עשן טבק: "גמר אכילתו, קטר מקטרת" (ברקוביץ תר' מעשה קא). "מקטר מקטרתו בשבת במקום ידוע" (ביאליק, המתמיד). — [לקטר, מקטר, י־]

~ פֻּע' **קֻטַּר**, בשם, נספג ריח קטרת: "מי זאת עלה... מקטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל?" (שיר השירים ג ו). "ובאש צרור המר יקטר" (ש' שלום, חי 64). — [מקטר, יקטר]

~ הת' **הִתְקַטֵּר**, 1°, התבשם בקטרת, ספג את ריח הקטרת: "מתקטר בקטרת" (ויקרא רבה ז). "בשם רקוח התבשמי מר ולבונה התקטרי" (פיוטים, סידור 706). "ונתקטרו בקטרת הגחלים ונסתכנו כל כך" (ברקוביץ, הראשונים קד). 2°, נשא כקטרת, תמר: "מתקטר עשן אפרפר־לבן" (סברסקי, ארדט 219). "ועשן מתקטר כמקדם" (ברתיני, שביל 98). — [להתקטר, מתקטר, ית־]

~ הִפ' **הִקְטִיר** פ"י העלה קטרת, הקריב קרבן לשם העלאת קטרת, שרף לשם ריח ניחוח: "ויקטר עליו קטרת סמים" (שמות מ כז). "ואת־האיל נתח לנתחיו ויקטר משה את־הראש ואת־הנתחים ואת־הפדר" (ויקרא ח כ). "נתנן (את האמורים) במנס והקטירן על־גבי המזבח" (פסחים ה י). בכנסיות הנוצריות מקטירים עד היום לבונה ובשמים אחרים. [ובהשאלה:] "וגם חנף מעט לו הקטירו" (שניאור, שירים ריב). — [להקטיר את־, מקטיר, יקטיר]

~ הָפ' **הָקְטַר, הֻקְטַר**, העלה לקטרת, הקרב: "כליל תקטר (המנחה)" (ויקרא ו טו). "ובכל מקום מקטר מגש לשמי" (מלאכי א יא). — [מקטר, יקטר]

— **מקטר מגש לפלוני** [שאול מן מלאכי א יא, ושם כפשוטו], כתבת־הקדשה מליצית מקבלת.

ב. קטר [קרוב אל קשר; ארמית: קטר; מצוי רק בבינוני־פעול: קטור, ראה ערך זה]

קֶטֶר° ז' [מן ב. קטר; ארמית: קטרא] קשר: "כירח איתנים להתיר קטר, מים מעטה בל יאטר" (קליר, יפתח ארץ, גשם). "קדוש עד ירשה לשרות קטרי מים" (סידור רס"ג, שצט). — [קטר־, קטרים, קטרי־]

קְטֹר, קִיטֹר ז' [מן א. קטר, קטר] קטרת, בשמים או קרבנות שמקטירים על המזבח: "הקטר אשר קטרתם בערי יהודה ובחצות ירושלים" (ירמיה מד כא). — [קטר־, קטרו]

קֹטֶר, קוטר ז' [מערבית: קטר] 1°. דיאמטר, מיתר במעגל או בכדור העובר דרך המרכז: הקטר חוצה את המעגל ואת העגול. הקטר שוה בארכו לשני רדיוסים (אברהם בר־חיא הנשיא, המשיחה והתשבורת ב ד). קטר כדור־הארץ ארכו בערך 12 700 קילומטר. 2°, המרחק הגדול ביותר בין שתי נקדות במעגל. הקטר משמש קנה־מדה לגדל החלל בכלים גליליים, קליבר: קטר הצנור. קטר התותח. 3°, ציר, אלכסון. — [קטר־, קטרו; קטרים, קטרי־, קטריו, קטריהם]

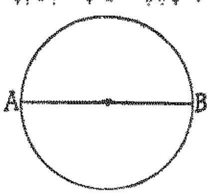

AB — קוטר

קַטָּר° ז' [מן קיטור; ערבית: קטאר] מכונת־קיטור, לוקומוטיב, מכונה מונעת בכח קיטור (בימינו גם בדלק אחר) ומיעדת להסעת קרונות־רכבת על־פני מסלת־ברזל: קטר־דיזל, קטר חשמלי. — [קטר־, קטרים, קטרי־]

קטר

קַטָּרַאי° ז' [מן קטר] נהג של קטר־רכבת, מפעיל קטרים. — [קטראים, קטראי־]

קַטְרָב° ז' [אולי מאכדית: qartabu קרש קטן; ארמית: קטרבא; ערבית: קטריב] 1* [בכלי־הרתמה הקדמונים] יתד הסוגרת את צואר הבהמה בעל (כלים יד ד). 2 [לדעה אחרת מקובלת בימינו] יתד בקצה יצול המחרשה שאליה נקשר העל. 3° [במכניקה] יתד או פין שתוקעים בחור שבקצה לולב לשם חזוקם והדוקם של חלקי מכונה זה לזה. — [קטרב־, קטרבים, ־רבי־]

קטרב [מן קטרב 3]

~ פִּע' **קִטְרֵב** ° פ"י [במכניקה] חזק והדק לולב באמצעות קטרב. — [לקטרב, מקטרב, י־]

~ פֻּע' **קֻטְרַב** °, חזק באמצעות קטרב: לולב מקטרב. — [מקטרב, יקטרב]

קטרג [מן קַטֵּגוֹר בסירוס אותיות]

~ פִּע׳ **קִטְרֵג*** פ״י הֶאֱשִׁים, לִמֵּד חוֹבָה, הִטִּיל אַשְׁמָה, הֶפֶךְ מִן ״סַנֵּגֵר״: ״אֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג אֶלָּא בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה״ (ירושלמי שבת ה ב). ״וּמִי קִטְרְגוֹ?״ (ירושלמי סנהדרין כ ג). ״משֶׁה קִטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל״ (שמות רבה טז). ״אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְתֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵינוּ וּמְקַטְרְגֵינוּ״ (תפילת אבינו מלכנו). הַתּוֹבֵעַ קִטְרֵג עַל הַנֶּאֱשָׁם. — [לְקַטְרֵג עַל־, אֶת־; מְקַטְרֵג, יְ־]

~ הת׳ **הִתְקַטְרֵג***, הָאֳשַׁם, קִטְרְגוּ עָלָיו, הֻטְּלָה עָלָיו אַשְׁמָה: ״אֵין בָּנֶיךָ מִתְקַטְרְגִין לֹא עַל שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה... אֶלָּא אֵין מִתְקַטְרְגִין אֶלָּא עַל שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין אֶת דָּתוֹתֶיךָ״ (אסתר רבה, ג ח, ויאמר המן). — [לְהִתְקַטְרֵג, מִתְ־, יִתְ־]

— **קִטְרְגוֹ יִצְרוֹ***, פִּתָּהוּ יִצְרוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה, יִצְרוֹ הִתְגַּבֵּר עָלָיו: ״וְהָיָה יִצְרוֹ (שֶׁל דָּוִד) מְקַטְרְגוֹ וְאוֹמֵר לוֹ וְכוּ׳״ (ירושלמי ברכות ב ד). ״יִצְרוֹ שֶׁהָיָה מְקַטְרְגוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: אַתְּ פָּנוּי וְהִיא פְּנוּיָה, הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁתִּזְדַּקֵּק לָהּ״ (במדבר רבה טו).

קִטְרוּג⁺, קִיטְרוּג ז׳ [מן קטרג, קִטְרֵג] הַאֲשָׁמָה, לִמּוּד חוֹבָה: ״וַאֲשֶׁר עִמּוֹ הִתְבּוֹנְנוּת מִבְּלִי הַחֵפֶץ בְּקִטְרוּג יִמְצָא טַעַם בִּדְבָרַי״ (ספר החינוך, מצוה תפח). ״יָבֹא לִידֵי שִׂנְאָה וְקִטְרוּג וְתַחֲרוּת״ (אבוהב, מנורת המאור ב ז א). ״לַמְרוֹת הָרִנּוּן וְגַם הַקִּטְרוּג שֶׁל נְשׁוֹתֵיהֶם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קט). ״הַקִּטְרוּג עַל יִשְׂרָאֵל גָּבַר בְּמִדָּה מְרֻבָּה״ (פיכמן, רט). ״הַרְבֵּה קִטְרוּגִים קִטְרֵג אֶת עַצְמוֹ״ (הזז, היושבת 155). — [קִטְרוּג־, קִטְרוּגִים, ־גֵי־]

קִטְרוֹן* ז׳ [מלאטינית: centurio] שַׂר, מוֹשֵׁל (ספרי האזינו קלג:). — [קִטְרוֹנִים]

קַטָרַקְט° ז׳ [מיוונית: kataraktes מפל-מים] יָרוֹד, הוֹפָעַת עֲכִירוּת בְּעַדְשַׁת הָעַיִן הַגּוֹרֶמֶת לְהַפְרָעָה בָּרְאִיָּה. — [קַטָרַקְטִים]

קְטֹרֶת, קְטוֹרֶת נ׳ [מן א. קטר] 1. תַּעֲרֹבֶת שֶׁל מִינֵי בְּשָׂמִים שֶׁהָיוּ מַקְטִירִים עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַעֲלוֹת רֵיחַ נִיחוֹחַ: ״וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ״ (ויקרא טז יג). ״פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת: הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְכוּ׳״ (ירושלמי יומא מא ד). הַקְטָרַת קְטֹרֶת נְהוּגָה עַד הַיּוֹם בַּכְּנֵסִיּוֹת הַנּוֹצְרִיּוֹת. 2.° [בהשאלה] עֲשַׁן הַטַּבָּק: ״לֹא שְׁאֵרִיָּה נֶהֱנָה מִקְּטֹרֶת זוֹ (שֶׁל עִקְּרֵי טַבָּק וּפִסַּת־נְיָר)״ (ביאליק, אריה ו). — [קְטֹרֶת־, קְטָרְתּוֹ; קְטוֹרוֹת]

— **גְּלוֹם־קְטֹרֶת°**, כִּנּוּי לְסִיגָרִיָּה לְעִשּׁוּן: ״עֲרַכְתִּי... אִגֶּרֶת אֶל אַבְרָהָם כִּי יַמְצִיאוּ לִי גְּלוֹמֵי־קְטֹרֶת״ (יל״ג, פרוזה רצד). ״לְהַצִּית גְּלוֹם־הַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר בְּפִיהֶם״ (ביאליק, דבר). ״חֲצוּפוֹת נַעֲשׂוּ כֻּלָּן וּמְעַשְּׁנוֹת גְּלוֹמֵי־קְטֹרֶת״ (שניאור, סיפורים ג).

ק״י ר״ת קַדִּישׁ יָתוֹם.

קיא [אכדית: qa'u; ערבית: קָאאַ]

~ פָּע׳ **קָא** פ״י פָּלַט מִגְּרוֹנוֹ אֶת אֲשֶׁר בָּלַע: ״פִּתְּךָ־אָכַלְתָּ — תְקִיאֶנָּה״ (משלי כג ח). ״שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ וּקְיוּ (=וְקִיאוּ)״ (ירמיה כה כז). [ובהשאלה:] ״וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם״ (ויקרא יח כח). ״הַמְּדוּרָה קָאָה אַלְפֵי בְּנֵי־רֶשֶׁף״ (טשרניחובסקי, שירים 202). ״מְרוֹרַת צִפְעוֹנֵי בְּלִי רַחֲמִים קָאָה בִּיצוּרֵי גְּוִיָּתְךָ וּבְנַפְשְׁךָ — אִימָה״ (ליסיצקי, במעלות 113). — [לָקִיא, קָאתִי, קָא, קָאָה; קָא, קָאָה; יָקִיא]

~ הִפ׳ **הֵקִיא** פ״י קָא, פָּלַט אֶת הָאֹכֶל שֶׁבָּלַע: ״דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ, פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקֵאתוֹ״ (משלי כה טז). ״וַיֹּאמֶר ה׳ לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה״ (יונה ב יא). ״אָכַל חֲצִי זַיִת וְהֱקִיאוֹ״ (חולין קב:). [ובהשאלה:] ״גַּל טְרָדַנִי לַחֲבֵרוֹ... עַד שֶׁהֱקִיאַנִי לַיַּבָּשָׁה״ (יבמות קכא.). ״וְהַמַּיִם הֵקִיאוּ אֶת־הָעֶלֶם אֶל־אֶרֶץ רְחוֹקָה מְאֹד״ (ביאליק, מגילת ח). — [לְהָקִיא אֶת־, הֲקֵאוֹתִי, הֵקִיאָה, גם הֲקֵאתִי... הֲקֵאתֶם; מֵקִיא, מְקִיאָה; יָקִיא, תְּקִאֶנָּה]

~ הָפ׳ **הוּקָא⁺**, נִפְלַט, הוּצָא בַּחֲזָרָה לְאַחַר שֶׁנִּבְלַע: ״וְאִם נִבְלַע בַּיָּם יוֹנָה וְהוּקָא בַּיַּבָּשָׁה״ (הנגיד, דיואן 264). ״גַּל אֶל גַּל הֲדָפוּ עַד אֲשֶׁר הוּקָא אֶל הַחוֹף הַזֶּה״ (סוקולוב, במראות 149). ״מִפְּנֵי שׁוֹאָה מְלֹעַ־עַל מוּקָאת בְּלֵיל וּשְׁאָט״ (אבינועם, שירים קצא). — [מוּקָא, יוּקָא]

קִיא ז׳ [מן קיא; ראה גם קָא] מַאֲכָל שֶׁנִּפְלַט מִן הַגָּרוֹן לְאַחַר שֶׁנִּבְלַע: ״כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה״ (ישעיה כח ח). ״הֲלוֹם סָבְאוּ וּמִתְבּוֹסֵס בְּקִיאוֹ״ (ביאליק, ראיתיכם). — [קִיא־, קִיאוֹ]

קִיאָה⁺ נ׳ [מן קיא, קָא] פְּלִיטַת הָאֹכֶל לְאַחַר שֶׁנִּבְלַע: ״וְכֵיוָן דְּחָסִיל מֵקִיא פָּסוּל מִפְּנֵי הַקִּיאָה הַמְעֻרֶבֶת״ (רש״י חולין סב:). ״דָּבָר שֶׁמֵּבִיא לִידֵי קִיאָה״ (ספר חסידים תתתתנח). — [קִיאַת־]

קיבה ר׳ קֵבָה
קיבול ר׳ קִבּוּל
קיבוע ר׳ קִבּוּעַ
קיבוץ ר׳ קִבּוּץ
קיבוצי ר׳ קִבּוּצִי
קיבעון ר׳ קִבָּעוֹן
קיבר ר׳ קִבֵּר

קִיבֶּרְנֶטִיקָה° נ׳ [מיוונית: kybernetes קברניט] תּוֹרַת הַבַּקָּרָה שֶׁל הַתְּנוּעָה וְהַתִּקְשֹׁרֶת שֶׁל בְּנֵי־אָדָם וְהַחְלָפָתָם בִּפְעֻלּוֹת מְכָנִיּוֹת הַמְּבֻצָּעוֹת עַל־יְדֵי מְכוֹנוֹת מִסּוּג הַמַּחְשֵׁב הָאֶלֶקְטְרוֹנִי (Cybernetics).

קיבתי ר׳ קֵבָתִי
קידה ר׳ קִדָּה
קידוד ר׳ קִדּוּד
קידוח ר׳ קִדּוּחַ
קידום ר׳ קִדּוּם
קידומת ר׳ קִדֹּמֶת
קידוש ר׳ קִדּוּשׁ

קיה [צורת-משנה של קיא]

~ פָּע׳ **קָיָה⁺** פ״י הֵקִיא: ״כַּאֲשֶׁר יָקִיָה אֲשֶׁר אָכַל״ (הנגיד, בן-משלי 65). — [לִקְיוֹת, קוֹיֶה, יִקְיֶה]

קְיָה⁺ נ׳ [מן קיה] קִיא: ״יְקִיָּה אֲשֶׁר אָכַל וְיָשׁוּב עַל קְיַת בִּטְנוֹ״ (הנגיד, בן-משלי 65). — [קְיַת־]

קיהוי, ראה קֵהוּי.

קִיוְהָא* ז׳ [ארמית, מן קִהָא, קְהִי] קֵהוּת, טַעַם חֹמֶץ, גֵּרוּי הַנִּגְרָם לַשִּׁנַּיִם עַל־יְדֵי אֲכִילַת פְּרִי־בֹּסֶר: ״קִיוְהָא דְּחַמְרָא (= חֹמֶץ־שֶׁל־יַיִן)״ (כתובות עה.). ״לֹא יַיִן שֶׁל צִמּוּקִים כְּמוֹ אֶצְלְכֶם, שֶׁהוּא קִיוְהָא בְּעָלְמָא״ (מגדלי מר״ס, שצג).

קיוי, ראה קווי. **קיוויה**, ראה קוויה. **קיווץ**, ראה קווץ.

קיוט° ז׳ [מן קיט, קיט] 1, בלוי ימות הקיץ, שהיה בקיטנה. 2 [בחקלאות] טפול מסים בזרעים לפני הזרעם על־מנת להחיש את תהליך פריחתם ופריתם (Vernalisation).

קיוי° ז׳ [כשם הלועזי: kiwi] סוג של עופות־ריצה הקרובים ליענים מצויים רק בזילנד־החדשה (Apteryx). גדלם כגדל תרנגלת. כנפיהם מנונות וחסרות אברות־תעופה, ולפיכך אינם מכשרים לעוף. צבעם אפר או חום. המקור ארך ודק. הקיוי הוא בעל־חיים לילי, נזון בתולעים וחרקים. – [קיוים]

קיוי (1/20)

קיוית° נ׳ [על־שום קול הצריחה מעין קי־ויץ] סוג של עופות־בצה בגדל יונה ממשפחת החופמים (Vanellus cristatus). נוצת הגב ירקה־כהה מבריקה, צדי הראש והבטן לבנים, בחזה "עניבה" שחורה ובראש ציצית ארכה של נוצות שחורות. נקראת גם "שרוני מציץ". הקיוית נזונה בתולעים וחרקים. מצויה בארץ בחדשי החרף בבצות ובשדות לחים. – [קיוית־, קיוות]

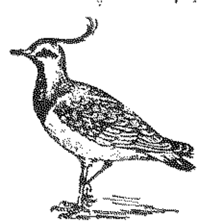

קיוית (1/8)

קיום* ז׳ [מן קום, קים; ארמית: קיומא] 1*, אשור, מתן תקף לדבר: "שאין קיום הגט אלא בחותמיו" (גיטין ב ח). "ולכתב בכתב־ידו לקים להם קיום כי לא יבוא עליהם עוד למלחמה" (יוסיפון, קלה). 2*, מלוי, בצוע: קיום המצוות. קיום השבועה שנשבע. קיום ההבטחה. 3*, תכונת דבר שהוא קים, מציאות, ישות (Existence), הפך מן "אבדן": "כשם ששמחה לפני המקום בקיומן של צדיקים כך שמחה לפני המקום באבדן של רשעים" (תוספתא סנהדרין יד:). "ויהיה בענין הקיום וההתמדה דבר נצב בשמים, כלומר קים ועומד" (מורה נבוכים, א טו). "ואמר 'זכר ונקבה בראם', לרמז על הקיום המיני שיש בו כתחתונים" (אלבו, עיקרים 92). קיום עם ישראל מאז ועד היום. מלחמת־הקיום. 4*, שמירה על דבר שלא יאבד או לא יתקלקל: "מוסיף אחת לקיום האש" (תוספתא יום הכפורים ג ג). "ועושה כדי קיום הנפש" (ירושלמי שבת ט א). 5°, החזקת מעמד בחיים, מכלול אמצעים כדי להתקים: משכרתו העלובה אין בה כדי קיום. מפעל כושל הוא ולא יהא לו קיום [וראה עוד להלן] – [קיום־, קיומים, ־מי־]

– מלחמת־הקיום°, מלחמת החיים, המאמצים שכל אדם וכל חי עושים כדי להמשיך בחיים ולא להכחד – הדאגה לאכל, למעון, למשפחה, להגנה מאויבים וכדומה: מלחמת־הקיום של האדם הקדמון. מלחמת־הקיום של הפועלים במשטר הרכושני. מלחמת־הקיום ביחסי מדינות. [ובהשאלה בענייני לשון:] "זכות הקיום לאותה הצורה שתנצח במלחמת־הקיום" (אבינרי, יד 328).

– דו־קיום° [במדיניות ובחברה] קואקסיסטנץ, הנחה או הסכם על אפשרות קיומן בשלום, זו בצד זו, של מדינות יריבות בעלות אידיאולוגיות ומשטרים מנגדים, של מפלגות שונות וכדומה.

– קיומים°, חוזה מאשר, תעודת־זכיות: "שיש לנו על זה קיומים מן המלכים" (פנקס לובלין, שנת שמג). "ועשו ביניהם קיומים בקנסות" (שאלות ותשובות, נחלה ליהושע ד).

– בעל־קיומים°, כנוי בימי־הבינים ליהודי שישיבתו במקום מסים אשרה וקימה על־ידי השלטון (Schutzjude) [וכן:]

– כתב־קיומים°. כנוי לרשיון שנתן ליהודים בימי־הבינים לשבת בערים מסימות במדינות אירופה.

קיומי° ת׳ [מן קיום] של קיום, של המציאות והממשות, של פילוסופית הקיום [ראה ערך אקסיסטנציאליזם]: "(ספרותנו הצעירה) פנתה אל החויות הקיומיות שלו (של האדם בישראל)" (קרמר, ריאליזם 19). "וכוחים רמים על האימה הקיומית המחממצה" (אלתרמן, פונדק 69). המגמה הקיומית בשירה הצעירה. – [קיומית, קיומיים, ־מיות]

קיומיות° נ׳ [מן קיומי] פילוסופית הקיום, אקסיסטנציאליזם [ראה עוד בערך אקסיסטנציאליזם]: "השירה שנובעת... מתחושת הממשות ותמצית הקיומיות" (קרמר, ריאליזם 61). – [קיומיות־]

קיוץ° ז׳ [מן קיץ] בלוי הקיץ, שהיה בקיטנה: "והם מפליגים להרים מי לסיור ומי לקיוץ" (ליסיצקי, תולדות 144). – [קיוץ־]

קיוסק° ז׳ [טורקית: קיושק ביתן] סכה, בנין קטן המיעד למכירת מצרכים קלים שונים: קיוסק לעתונים. קיוסק למשקאות קלים (מי־סודה וכדומה). – [קיוסקים]

קיוז, ראה קזוז.

קיחה* נ׳ [מן לקח, לקח; צורת־משנה של לקיחה] לקיחה, נטילה: "גמר 'קיחה' 'קיחה' משדה עפרון: כתיב הכא 'כי יקח איש אשה' וכתיב התם 'נתתי כסף השדה קח ממני', וקיחה איקרי (נקראת) קנין" (קידושין ב.). "קיחת חטיבת עצי שטים" (ינאי, קה). "קיחת ענף עץ עבות" (קליר, אכתיר, יוצר א׳ סוכות). "ושתי גזרות הן, אחת של 'קיחה' ואחת של 'לקיחה', ולהן פתרון אחד" (רש״י שמות כט א). "אף־על־פי שלוקחים בחנותו אין קיחתם עושה רשם" (עגנון, כפות קפה). "לא עלה לנו בלא־כלום, אלא ביגיעת הקיחה" (שלונסקי, תר׳ קולא 207). – [קיחת־, קיחות]

קיט° ז׳ [מארמית: קיטא קיץ] נפש הקיץ, שהית־מרגוע בקיטנות: מפעלי הקיט של העיריה לתלמידים. – [קיט־]

קיט [מארמית: קיטא קיץ]

~ פע׳ **קיט** ° פ״ע בלה את נפש־הקיץ, שהה בקיטנה: השנה קיטנו בצפת. – [לקיט, מקיט, יקיט]

קיטא* ז׳ [ארמית] קיץ, ימי החם.

– שלהי דקיטא*, סוף עונת הקיץ, בארץ – חדשי אב–אלול: "שלהי דקיטא קשיא מקיטא (=סוף הקיץ קשה מן הקיץ)" (יומא כט.).

קיטוב, ראה קטוב.

קיטון* ז׳ [יוונית: koiton] חדר־שנה, חדר קטן בדירה: ״משרקלין לקיטון״ (ירושלמי ראש השנה נט ב). ״כקיטוניות הפתוחות לטרקלין״ (יומא פו). ״ותשי בזוית קיטונך גם נעל של משי״ (ביאליק, לנתיבך). — [קיטון־, ־ניות]

קיטוע, ראה קטוע.

קיטור ז׳ [מן א. קטר, קטר] 1 °, אד, ההבל הסמיך הנוצר על־ידי התאידות מים רותחים: מכונת־קיטור. אנית־קיטור. דודי קיטור. 2. עשן־שרפה, עמוד־עשן: ״והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן״ (בראשית יט כח). — [קיטור־]

— **מכונת־קיטור** °, מנוע הפועל בכח לחץ האדים (הקיטור) המתהוים בדוד מים רותחים. הקיטור לוחץ על הבכנות שבצילינדר־המכונה העולות ויורדות חליפות ומניעות את הארכבות המחברות אליהן. יש מכונות שלהן דוד־מים מיחד ותנור להספקה ליצירת הקיטור, כגון בקטר; במכונות אחרות הקיטור המגיע מעבר בצנורות מדוד־קיטור מרכזי.

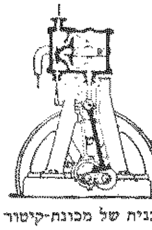

תבנית של מכונת־קיטור

— **אנית־קיטור** °, אניה מונעת בכח מכונות־הקיטור הקבועות בה.

— **התקדם במלא הקיטור** ° [בהשאלה מן הקיטור שבמנוע רכבת או ספינה] התקדם במהירות רבה.

קיטל ° ז׳ [גרמנית: Kittel מעיל] כנוי לחלוק לבן שיהודים חרדים נוהגים ללבש בימים הנוראים על בגדיהם מתחת לטלית, וכן בליל ה״סדר״ של פסח, וכן המוהל בשעת טקס ברית־מילה ועוד. — [קיטלים]

קיטן °, **קייטן** ז׳ [מן קיטא] אדם השוהה במעון־קיץ, אדם שבא לנוח ולהחליף כח בקיטנה. — [קיטנית, ־נים, קיטני־, ־ניות]

קיטנה °, **קייטנה** נ׳ [מארמית: קיטא קיץ] מעון־קיץ, מקום מרגוע (ביחוד בימי הקיץ החמים) לבני־אדם הבאים לנוח ולהחליף כח בסביבה שקטה ובמקום של אויר צח, של עצים וירק. — [קיטנת־, קיטנות, קיטנות־]

קיטנות °, **קייטנות** נ׳ [מן קיטן] מפעל הקיטנות, ארגון מקומות־מרגוע לעונת הקיץ והשהיה בהם: הקיטנות נפוצה הרבה בארץ. — [קיטנות־]

קיטש ⋄ ז׳ [גרמנית: Kitsch] כנוי ליצירה ספרותית או אמנותית זולה המשתדלת לעורר רגשות באמצעים קלוקלים, יצירה שאינה תואמת את דרישות האמנות והטעם הטוב.

קיכלי* ז׳ [ספרא ע ד, לפי אחת הנוסחאות] צפור־שיר גדולה, נקראת גם ״טרד״ — ראה ערך טרד.

א **קילו־** ⋄ [לאטינית: kilo, יוונית: chilioi אלף] תחלית בציון מדות ומשקלות בשיטה המטרית, המרכבות מאלף יחידות קטנות יותר, למשל: קילוגרם, קילומטר.

ב **קילו** ° ז׳ קצור מקבל של ״קילוגרם״: משקלו שבעים קילו. קילו קמח — ראה ערך קילוגרם.

קילוגרם ⋄ ז׳ [קילו + יוונית: gramma משקל] יחידת־משקל בשיטה המטרית, השוה לאלף גרמים [בקיצור: ק״ג] — [קילוגרמים]

קילוגרמטר ⋄ ז׳ [קילוגרם + מטר] יחידת עבודה או אנרגיה השוה לעבודה הנעשית בהרמת משא כדי קילוגרם אחד לגבה של מטר אחד. — [קילוגרמטרים]

קילוהרץ ⋄ ז׳ [קילו + Hertz שמו של החוקר היהודי־גרמני, 1857—1894, שגילה את פעולת גלי הרדיו] יחידת התדירות בזרם־חלופין: יחידה של אלף תנודות (גלים) בשניה [בקיצור: ק״ה]. תחנת־הרדיו הישראלית משדרת בגלים בינוניים וקצרים בעלי תדירות של 575 ק״ה, 737 ק״ה, 6830 ק״ה ועוד [נקרא גם קילוסיקל] — [קילוהרצים]

קילואט ⋄ ז׳ [קילו + Watt שמו של המלומד האנגלי G. Watt] אלף ואט; יחידת ההספק, ביחוד לקביעת הספק האנרגיה החשמלית. ערכו של קילואט הוא בקרוב 1.3 כח־סוס. — [קילואטים]

— **קילואט־שעה** ° [בקיצור קו״ש], יחידה מסחרית למדידת תצרכת האנרגיה החשמלית: כמות האנרגיה הנצרכת במשך שעה אם ההספק הוא קילואט אחד. המדחשמל המתקן בדירות מונה את תצרכת החשמל לפי קילואט־שעה.

קילוח, ראה קלוח.

קילוליטר ⋄ ז׳ [קילו + ליטר] יחידת נפח בשיטה המטרית השוה לנפח של אלף ליטרים (עשרה הקטוליטרים) או בקרוב למטר מעקב אחד, בערך 264.18 גלון. — [קילוליטרים]

קילומטר ⋄ ז׳ [קילו + מטר] יחידת ארך בשיטה המטרית השוה לאלף מטרים, בערך 0.62137 המיל: המרחק מירושלים לתל־אביב בדרך הכביש הוא כשבעים קילומטר [נכתב בקיצור: ק״מ] — [קילומטרים]

קילון* ז׳ [מיוונית: kelon] מתקן פשוט לשאיבת מים מבאר (מועד קטן א א). הקילון הנפוץ בימינו עשוי עמוד־עץ שעליו רוכב מוט ארך, בצדו התחתון משקלת (אבן) ובצדו העליון קשור חבל שבקצהו מחבר דלי הנשקע אל תוך הבאר: ״קילוני בארות עולים ויורדים בשריקה״ (ביאליק, ספיח סו). ״קילון שח על פי באר״ (שלונסקי, שירים א 202). ״החצר הגדולה על בארה וקילונה״ (סדן, ממחוז פא). — [קילון־, ־נות]

קילון

קילוס, ראה קלוס.

קילוסיקל ⋄ ז׳ [kilocycle; מן קילו + יוונית: kyklos מחזור] שם אחר לקילוהרץ, ראה קילוהרץ. — [קילוסיקלים]

קילוף, ראה קלוף.

קילור* ז׳ **קילורית*** נ׳ [יוונית: kollyrion; לאטינית: collyrium] משחת־תרופה לעינים: ״נותנין קילור לעין ואספלנית על גבי

מַכָּה עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה״ (תוספתא שבת א כג). ״נוֹתְנִין קִילוֹרִית עַל־גַּבֵּי הָעַיִן מֵעֶרֶב־שַׁבָּת וְהִיא מִתְרַפְּאַת וְהוֹלֶכֶת בְּשַׁבָּת״ (ירושלמי שבת ג ד). — [קִילוֹר־, קִילוֹרִית]

קִילוֹר* ז׳ [יוונית: kollyra עוגה] גְּלוּסְקָה, עוּגָה: ״וְכִי קִילוֹרִין עָלַת עִמָּהֶן מִסִּינַי?״ (ויקרא רבה כ). — [קִילוֹרִין]

קילקול, ראה קִלְקוּל.

קִילְקִים* ז״ר ראה ערך קִלְקִים*

קִילָרִין* ז׳ [מלאטינית: cellarium מרתף] מַחְסָן, אָסָם, אוֹצָר: ״וְכִי יֵשׁ קִילָרִין שֶׁל מֶלֶךְ חָסֵר כְּלוּם?״ (בראשית רבה יא). — [קִילָרִין־]

קִיֵּם*, קֻיַּם*, הִתְקַיֵּם*, ראה ערך קום.

קַיָּם*, קיים ת׳ [מן קום, קִיֵּם] 1. יַצִּיב, שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת, חַי, נִמְצָא: ״מֵת הָאָב וְהַבָּנִים קַיָּמִים״ (בכורות ח ג). ״דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם״ (ראש השנה כה.). ״אַתָּה חַי וְקַיָּם וְתוֹרָתְךָ חַיָּה וְקַיֶּמֶת״ (שיר השירים רבה, חכו ממתקים). 2. עוֹמֵד בְּתָקְפּוֹ, קָבוּעַ, שָׁרִיר, מְאֻשָּׁר: ״הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ... מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת״ (בבא בתרא קסט.). ״מִקָּחוֹ קַיָּם״ (גיטין ה ו). ״בַּת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נְדָרֶיהָ קַיָּמִין״ (נדה ה ו). — [קַיֶּמֶת, קַיָּמִים, קַיָּמוֹת]

— הָיָה קַיָּם*, הִתְקַיֵּם, עָמַד עַל מְכוֹנוֹ: ״כְּשֶׁהָיָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם״ (ראש השנה א ג).

— חַי וְקַיָּם*, 1*. מַתְמִיד, אֵינוֹ כָּלֶה לְעוֹלָם: ״שִׁמְךָ הַגָּדוֹל חַי וְקַיָּם״ (ברכות לה.). 2° [בלשון־הדיבור] מִתְקַיֵּם, נִמְצָא בַּחַיִּים: הִנְנִי חַי וְקַיָּם, בָּרוּךְ הַשֵּׁם! 3°. כִּנּוּי עֲמָמִי לְאָדָם פָּשׁוּט, בָּשָׂר־וָדָם: פְּלוֹנִי אֵינוֹ אֶלָּא ״חַי וְקַיָּם״ כְּכָל הָאָדָם.

— צְעַק חַי וְקַיָּם°, ראה ערך צעק.

— קַיָּם, שָׁרִיר וּבָרוּר* (ירושלמי גיטין ט ט) [נוסח בסיום תעודה משפטית], מְאֻשָּׁר וּבַר־תֹּקֶף מֻחְלָט [ובסדר תארים שונה:] ״וְהַכֹּל שָׁרִיר וּבָרוּר וְקַיָּם״ (רמב״ם, יבום ד לג). ״וְהַכֹּל שָׁרִיר וּבָרוּר וְקַיָּם״ (נאגארה, 469). ״וְכָל הַתְּנָאִים הַלָּלוּ שְׁרִירִים וְקַיָּמִים״ (נאגארה, 498).

— הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל° [שאול מן המימרה: ״אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא״, פאה א א], הַקֶּרֶן הַלְּאֻמִּית שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית, הָעוֹסֶקֶת בְּאֹסֶף תְּרוּמוֹת לְמַעַן גְּאֻלַּת הָאֲדָמָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּלְהַכְשָׁרָתָהּ לְהִתְיַשְּׁבוּת; נוֹסְדָה בְּי״ט בְּטֵבֵת תרס״ב.

קְיָם°, קיים ז׳ [ארמית: קְיָמָא] קִיּוּם, הַתְמָדָה, יַצִּיבוּת: ״לְפִיכָךְ אֵין לְכָל אֵלֶּה קְיָם״ (קלוזנר, הספרות ד 498). דָּבָר שֶׁל קְיָם. תִּינוֹק בֶּן־קְיָם. תָּכְנִית בַּת־קְיָם. — [קְיָם־]

קַיָּם לֵ־* [ארמית: קָם לֵ־, קַיָּם לֵ־] בָּרוּר וְקַיָּם, קַבָּלָה בְּיָדָיו: ״קַיָּם לֵיהּ (בְּתִינוֹק) שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו (וְאֵינוֹ נֵפֶל)״ (שבת קלו.). ״קַיָּם לְהוּ לְרַבָּנָן דְּאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ״ (שבת קנג.).

קְיָמָא*, קיימא ז׳ [ארמית] קְיָם, קִיּוּם, הַתְמָדָה: ״כָּל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קְיָמָא אֵין חַיָּבִין עָלָיו״ (שבת טו ב). ״וָלָד שֶׁל קְיָמָא״ (יבמות ד א).

— דָּבָר־שֶׁל־קְיָמָא*. דָּבָר שֶׁל מַמָּשׁ, דָּבָר הַמַּחֲזִיק מַעֲמָד: ״כּוֹתְבִין בִּדְיוֹ... וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל קְיָמָא״ (גיטין ב ג). ״מִתְחַבְּרִים יַחַד חִבּוּר שֶׁל קְיָמָא״ (אחד העם, ש). ״לֹא יָקוּם הֶרְיוֹן שֶׁל קְיָמָא לְאִשָּׁה״ (בורלא, עקביה 216).

— בֶּן־קְיָמָא*, שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִיּוּם, שֶׁהוּא חַי וּבָרִיא: ״כָּאן בְּנֵפֶל – כָּאן בְּבֶן־קְיָמָא (נידה כז). ״מָה אֶפְרוֹחִין בְּנֵי קְיָמָא אַף בֵּיצִים בְּנֵי קְיָמָא״ (חולין יב ג).

— קֶשֶׁר שֶׁל קְיָמָא* (שבת קיג.), קֶשֶׁר קָבוּעַ שֶׁאֵין מַתִּירִים אוֹתוֹ.

— קַיְמָא לָן* [בדיבור שגור: קַיְמָא לָן] [בראשי־תיבות: קי״ל] קַיָּם לָנוּ, דָּבָר מְקֻבָּל וּמֻסְכָּם עַל כֻּלָּנוּ: ״הָא דְּאָמַר תְּנוּ! נוֹתְנִין, וּלְעוֹלָם כִּדְקַיְמָא לָן–לְאַלְתַּר!״ (בבא מציעא יח.). ״הַיְּהוּדִים קַבְּצָנִים הֵם – וְזֶהוּ ׳קַיְמָא לָן׳ יָשָׁן נוֹשָׁן״ (ביאליק, אגרות ב כב). ״וְהָרַב שׁוֹמֵעַ... וְסוֹף כָּל סוֹף הוּא אוֹמֵר: קַיְמָא לָן שֶׁמַּעֲשֶׂה כְּשָׁפִים הוּא אֲחִיזַת עֵינַיִם, שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ״ (פרץ, ד). ״וְקַיְמָא לָן שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בְּלֹא כְּתֻבָּה״ (עגנון, אלו תפס).

קִימָה נ׳ [מן קום, קָם] 1. עֲמִידָה לְאַחַר יְשִׁיבָה אוֹ לְאַחַר שְׁכִיבָה, הִתְיַצְּבוּת: ״שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה״ (איכה ג סג). ״בִּשְׁעַת שְׁכִיבָה – שְׁכִיבָה מַמָּשׁ, וּבִשְׁעַת קִימָה – קִימָה מַמָּשׁ״ (ברכות יא.). ״לְפַלְגָּה שֶׁהִסְפִּיקָה לִישֹׁן שָׁעוֹת אֲחָדוֹת אַחַר מַסַּע־הַלַּיִל, כְּבָר נִתַּן צַו־קִימָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 90). 2*. תְּקוּמָה, הִתְאוֹשְׁשׁוּת: ״הַצַּדִּיקִים נִכְאִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא יֵשׁ לָהֶם קִימָה וּגְבוּרָה״ (מדרש תהלים א כ). ״וּלְמַפַּלְתִּי תָּשִׁית קִימָה״ (משה אבן־עזרא, א 96). ״הִיא מְדַמָּה לָהּ אֶת הָעֲלוּבִים הָאֵלֶּה, שִׁבְתָּם וְקִימָתָם וּמַעֲמָדָם וְלִבָּהּ הוֹמֶה״ (מנדלי מו״ס, רב). 3 [בספרות־המחקר] קִיּוּם, מְצִיאוּת: ״קִימַת הַדְּבָרִים כֻּלָּם בִּידִיעַת הַקַּדְמוֹן יִשְׁתַּבַּח״ (גבירול מקור חיים ב כג). — [קִימַת־, קִימוֹת]

קימוח, ר׳ קִמּוּחַ. **קימוט**, ר׳ קִמּוּט. **קימום**, ר׳ קִמּוּם.

קִימוֹנוֹ° ז׳ [יפאנית] 1. חֲלוּק־בַּיִת רָחָב שֶׁל גְּבָרִים וְנָשִׁים בְּיַפָּן. 2. כִּנּוּי לְבֶגֶד רָחָב שֶׁל נָשִׁים כְּעֵין חָלוּק, וְכֵן לְצוּרַת גְּזִירָה שֶׁל בִּגְדֵי נָשִׁים, שֶׁשַּׁרְווּלֵיהֶם לֹא נִגְזְרוּ לְחוּד וְנִתְפְּרוּ אַחֲרֵי־כֵן אֶל הַבֶּגֶד, אֶלָּא הֵם גְּזוּרִים יַחַד עִם הַגַּב וְעִם הַחֵלֶק הַקִּדְמִי שֶׁל הַבֶּגֶד.

קימונו (1)

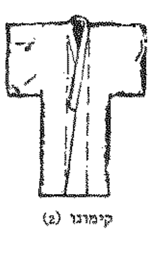
קימונו (2)

קימוניה ראה קְמוֹנְיָה | **קימוץ** ראה קִמּוּץ |
קימוע ראה קִמּוּעַ | **קימור** ראה קִמּוּר | **קימוש** ראה קִמּוֹשׁ

קַיָּמוּת°, קיימות נ׳ [מן קַיָּם] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַקַּיָּם, קִיּוּם, הַתְמָדָה: ״וְעִנְיְנֵיהֶם הַקַּיָּמִים כְּקַיָּמוּת הָאָרֶץ״ (מורה נבוכים, ב כט). ״הָאָדָם הֶחָדָשׁ הוּא אָדָם שֶׁל הַקַּיָּמוּת הַמַּעֲשִׂית״ (ויסלבסקי, יחידים 259). ״בְּעוֹלָם קָטָן זֶה הַמִּתְעַקֵּשׁ וּמַעֲמִיד פָּנִים כְּאִלּוּ יֵשׁ לוֹ קַיָּמוּת״ (שנהר, א 230). — [קַיָּמוּת־]

קִימֶל° ז׳ [גרמנית: Kümmel] כְּרַוְיָה, פְּרִי שֶׁל צֶמַח הַכְּרַוְיָה הַמְשַׁמֵּשׁ כְּתַבְלִין לַלֶּחֶם, לַהֲכָנַת לִיקֶרִים וּבָרְפוּאָה.

מ״ח - מלת חיבור; מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳עַל; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִתְ׳פַּעֵל; הִפְ׳עִיל; הָפְ׳עַל

קַיְמְקָאם° ז׳ [טורקית, ערבית: קָאאִם מַקָאם ממלא מקום] כִּנּוּי לְמוֹשֵׁל מָחוֹז בְּטוּרְקִיָּה, וְכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי שִׁלְטוֹן הַטּוּרְקִים. — [קַיְמְקָאמִים]

קין [רק עברית!]

~ פִּע׳ **קוֹנֵן** פ״ע סָפַד, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי אֵבֶל וְיָגוֹן אוֹ שִׁירֵי אֵבֶל עַל מֵת אוֹ עַל חֻרְבָּן: "וַיְקוֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ" (שמואל ב א יז). "קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ, עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כָּל־הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ" (יחזקאל לב טז). "הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה" (איכה רבתי, פתיחתא ר׳ נחמן). — [מְקוֹנֵן עַל־, מְקוֹנֵן, יְקוֹנֵן]

א. **קַיִן** ש״פ [על שם בנו של אדם הראשון, שרצח את הבל] [בצירוף:]

— **אוֹת־קַיִן°** [על שום האות ששם ה׳ לקין, "לבלתי הכות אותו כל מוצאו" — בראשית ד טו] כִּנּוּי לְאוֹת־קָלוֹן לְפוֹשֵׁעַ אוֹ לַעֲבַרְיָן שֶׁאֵין לִמְחֹק אוֹתוֹ: "אוֹת קַיִן עַל מֵצַח הָעוֹלָם" (ביאליק, ידעתי). "וִיהִי כְּאִלּוּ הוּשַׂם אוֹת־קַיִן עֲלֵי מִצְחִי" (שמעוני, פואמות א כא).

ב. **קַיִן** ז׳ [אולי קרוב אל קָנֶה] לַהַב הַחֲנִית: "וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת" (שמואל ב כא טז). — [קֵין־, קֵינוֹ; קֵינִים, קֵינֵי־]

קֵן*, קַיִן ז׳ (הגיזרון אינו ברור) בַּעַל אֲשָׁכִים גְּדוֹלִים (בכורות מד:). [קֵינִים]

קִינָה נ׳ [מן קין, קונן] שִׁיר־אֵבֶל, הֶסְפֵּד פִּיּוּטִי עַל מֵת אוֹ עַל חֻרְבָּן וְצָרָה: "וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ" (שמואל ב א יז). "וְכָתוּב אֵלֶיהָ (עַל מְגִלַּת הַסֵּפֶר) קִנִים וָהֶגֶה וָהִי" (יחזקאל ב י). "אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה א). "וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה" (עמוס ח י). קִינוֹת לְתִשְׁעָה בְּאָב. — [קִינַת־, ־נוֹת, גם קִינִים, ־נֵי־]

— **קִינוֹת*** (בבא בתרא יד:), **מְגִלַּת קִינוֹת*** (ירושלמי שבת טז ג), **סֵפֶר קִינוֹת*** (חגיגה ה:), כִּנּוּיִים לִמְגִלַּת "אֵיכָה" שֶׁתָּכְנָהּ דִּבְרֵי קִינָה עַל חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם.

קִינוֹ° ז׳ [קיצור מן קִינֶמָטוֹגְרָף] רָאִינוֹעַ.

קינוב ר׳ קָנוּב	קינוי ר׳ קִנּוּי	
קינוח ר׳ קִנּוּחַ	קינון ר׳ קִנּוּן	קינוניה ר׳ קְנוּנְיָה

קִינוֹף* ז׳ [מיוונית: konopeion מיטה עם כילה] מִסְגֶּרֶת מֵעַל לְמִטָּה לְשֵׁם מְתִיחַת כִּלָּה מִמַּעַל לָהּ לְמַחְסֶה מִיַּתּוּשִׁים (סוכה א ג). — [קִינוֹף־, קִינוֹפִים]

קִינֶטִיקָה° נ׳ [מיוונית: kinetikos נע] [בפיסיקה] תּוֹרַת הַתְּנוּעָה, חֵלֶק מִמַּדַּע הַמֵּכָנִיקָה הָעוֹסֵק בְּתוֹפָעוֹת הַתְּנוּעָה (מְהִירוּת, תְּאוּצָה וְכוּ׳) שֶׁל גּוּפִים בְּלִי שִׂים לֵב לַכֹּחוֹת הַגּוֹרְמִים לַתְּנוּעָה; לְהַבְדִּיל מִן הַ"סְּטָטִיקָה" הָעוֹסֶקֶת בְּתוֹפָעוֹת שֶׁל שִׁוּוּי־מִשְׁקַל הַכֹּחוֹת, וּמִן הַ"דִּינָמִיקָה" הָעוֹסֶקֶת בְּהַשְׁפָּעַת הַכֹּחוֹת עַל תְּנוּעוֹת הַגּוּפִים.

— **קִינֶטִי◇** ת׳ הַשַּׁיָּךְ לַתְּנוּעָה: אֶנֶרְגְּיָה קִינֶטִית.

— **אֶנֶרְגְּיָה קִינֶטִית°**, הָאֶנֶרְגְּיָה שֶׁל גּוּף בִּתְנוּעָתוֹ, לְהַבְדִּיל מִן "אֶנֶרְגְּיָה פּוֹטֶנְצְיָאלִית", הַמֻּתְנֵית עַל־יְדֵי מַצָּבָם הַשּׁוֹנֶה שֶׁל הַגּוּפִים.

— **הַתֵּיאוֹרְיָה הַקִּינֶטִית שֶׁל הַגַּזִּים°**, הַתּוֹרָה הָרוֹאָה אֶת כָּל הַתּוֹפָעוֹת שֶׁבַּגַּזִּים כְּתוֹצָאָה שֶׁל תְּנוּעָה מִקְרִית שֶׁל פְּרֻדּוֹת־הַגַּזִּים הַמִּתְנַגְּשׁוֹת בֵּינֵיהֶן בְּאֳפָנִים שׁוֹנִים: הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל הַחֹמֶר אֵינָהּ אֶלָּא תּוֹצָאָה שֶׁל מְהִירוּת מֻגְבֶּרֶת שֶׁל הַפְּרֻדּוֹת.

קִינִיּוֹת◇, ראה ערך צִינִיּוּת◇.

קינמון ראה קִנָּמוֹן.

קִינֶמָטוֹגְרָף◇ ז׳ [מיוונית: kinema תנועה + graphein לרשום] רָאִינוֹעַ, מַכְשִׁיר־הַקְרָנָה שֶׁל סְרָטִים.

קִינֶמָטִיקָה° נ׳ [מיוונית: kinema תנועה] [בפיסיקה] פֶּרֶק בַּמֵּכָנִיקָה הָעוֹסֵק בִּתְנוּעָה מֻפְשֶׁטֶת וּבִלְתִּי תְּלוּיָה בַּכֹּחוֹת הַפּוֹעֲלִים וּבַמַּסּוֹת.

קִינֶסְקוֹפּ◇ ז׳ [מיוונית: kine + skopein לראות] כִּנּוּי לִשְׁפוֹפֶרֶת־קָתוֹדָה בְּמַכְשִׁיר־טֶלֶוִיזְיָה הַהוֹפֶכֶת אֶת אֶנֶרְגְּיַת הַחַשְׁמַל לִנְקֻדּוֹת־אוֹר הַמִּצְטָרְפוֹת לִתְמוּנוֹת.

קינרס ראה קִנָּרֵס.

קי״ס ר״ת קְרִיעַת יַם־סוּף.

קַיִס* ז׳ [מלאטינית: cassis] קַסְדָּה, קוֹבַע־מַתֶּכֶת שֶׁל אַנְשֵׁי־צָבָא: "אֵלּוּ (יִשְׂרָאֵל) לוּבְשֵׁי כּוֹבָעִים וְאֵלּוּ (הַיְּוָנִים) לוּבְשֵׁי קַיְסִים" (בראשית רבה צט). — [קַיְסִים, קַיְסֵי־]

קִיסוֹס* ז׳ [יוונית: kissos] צֶמַח מְטַפֵּס הַגָּדֵל בָּר בֶּחֳרָשֵׁי הַגָּלִיל הָעֶלְיוֹן. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ כְּצֶמַח נוֹי (Hedera). נִזְכָּר בַּמִּשְׁנָה (כלאים ח ח). — [קִיסוֹס־, קִיסוֹסִים, ־סֵי־]

קִיסוֹסִית° נ׳ [מן קיסוס] צֶמַח מְטַפֵּס מִמִּשְׁפַּחַת הַשּׁוֹשַׁנִּיִּים, נָפוֹץ מְאֹד בַּבָּתָה וּבַחֹרֶשׁ בְּכָל אֵזוֹרֵי הָאָרֶץ (Smilax). — [קִיסוֹסִית־, קִיסוֹסִיּוֹת]

קֵיסָם* ז׳ [אולי מארמית: קִיסָא עץ] גֶּזֶר־עֵץ, שֶׁבֶב, בְּקַעַת: "גֶּחָלִים לוֹחֲשׁוֹת... כָּל שֶׁאִלּוּ מַכְנִיס לְתוֹכָן קֵיסָם וְדוֹלֶקֶת מֵאֵלֶיהָ" (ברכות נג:). "נוֹטֵל אָדָם קֵיסָם מִשֶּׁלְּפָנָיו לַחֲצֹץ בּוֹ אֶת שִׁנָּיו" (ביצה ד ו). הַגַּפְרוּרִים הֵם קֵיסָמִים שֶׁרֹאשָׁם מְצֻפֶּה שִׁכְבַת גָּפְרִית. קֵיסָמִים (מְחַצְּצוֹת) לַחֲצִיצַת הַשִּׁנַּיִם. — [קֵיסַם־, קֵיסָמִים, קֵיסְמֵי־]

— **טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ — טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ***, דְּבַר־תּוֹכֵחָה שֶׁל אָדָם לְמִישֶׁהוּ עַל שְׁגִיאָה שֶׁשָּׁגָה, וּכְנֶגְדּוֹ תְּשׁוּבַת־קִנְטוּר, כְּאוֹמֵר: לֹא לְךָ לְלַמְּדֵנִי מוּסָר: "תְּמֵהַנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכֵחָה; אִם אָמַר לוֹ: טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ, אָמַר לוֹ: טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ!" (ערכין טז:).

קֵיסָר* ז׳ [לאטינית: Caesar; מִשֵּׁם משפחתו של השליט הרומי יוליוס קיסר, שנתקבל כשם־לוואי לכל שליטי רומא שמלכו אחריו, וכן כשם נרדף למלך בכלל]

1*. מֶלֶךְ, מוֹשֵׁל בְּכִפָּה, אִימְפֶּרָטוֹר: "נִירוֹן קֵיסָר" (גיטין נו.). הַקֵּיסָר הָאוֹסְטְרִי בַּדּוֹר שֶׁעָבַר. 2* [בסימני־הטעמים] כִּנּוּי לַטְּעָמִים הַמַּפְסִיקִים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר — "סוֹף־פָּסוּק" וְ"אֶתְנָח". — [קֵיסַר־, קֵיסָרִים, קֵיסְרֵי־; קֵיסָרִית, ־רִיּוֹת]

קֵיסָרוּת° נ׳ [מן קֵיסָר] מַמְלָכָה גְדוֹלָה שֶׁאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת כְּפוּפוֹת לָהּ, אִימְפֶּרְיָה: הַקֵּיסָרוּת הָרוֹמִית לְשֶׁעָבַר. הַקֵּיסָרוּת הַבְּרִיטִית. [קֵיסָרוּת־, קֵיסָרֻיּוֹת]

קֵיסָרִי° ת׳ [מן קֵיסָר] שֶׁל הַקֵּיסָר, מַלְכוּתִי, אִימְפֶּרְיָאלִי, שֶׁמִּטַּעַם הַמֶּלֶךְ: וַעֲדָה קֵיסָרִית. מוֹעָצָה קֵיסָרִית. – [קֵיסָרִית, ־רִיִּים, קֵיסָרִיּוֹת]

– **נִתּוּחַ קֵיסָרִי**° [על־שם יוליוס קיסר, שלפי המסופר נולד על־ידי ניתוח כזה] כִּנּוּי לְנִתּוּחַ בְּבֶטֶן אִשָּׁה הַמְּקַשָּׁה לָלֶדֶת, כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֵּעֶיהָ אֶת הַיֶּלֶד בְּעוֹדוֹ חַי.

קֵיסָרִיּוּת^ נ׳ [מן קיסר] מַלְכוּת: ״וַיַּמְלֵךְ עֲלֵיהֶם, וַיְקַבֵּל אֶת חֹק הַקֵּיסָרִיּוּת... וַיִּכְרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַאֲמָנָה כְּחֹק הַקֵּיסָרִיּוּת״ (יוסיפון, רפה). – [קֵיסָרִיּוּת־]

קיפה ר׳ קִפָּה | קיפוח ר׳ קִפּוּחַ
קיפוד ר׳ קִפּוֹד | קיפוי ר׳ קִפּוּי | קיפול ר׳ קִפּוּל

קִיפוֹן* ז׳ [הגיזרון לא הוברר] סוּג שֶׁל דָּגִים הַמְּצוּיִים בְּיַמָּהּ שֶׁל אַרְצֵנוּ בְּקִרְבַת הַחוֹף וּבַנְּהָרוֹת הַמִּשְׁתַּפְּכִים לַיָּם (Mugil). בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן הֻכְנַס לְיָם כִּנֶּרֶת לְהַעֲשָׁרַת הַדָּגָה שֶׁבּוֹ. גּוּף הַקִּיפוֹן מָאֳרָךְ, פָּחוּס בִּצְדָדָיו, צִבְעוֹ כְּצֶבַע הַכֶּסֶף, בְּגַבּוֹ שְׁנֵי סְנַפִּירִים, בַּקִּדְמִי שֶׁבָּהֶם קַרְנַיִם קוֹצָנִיּוֹת. בְּשַׂר הַקִּיפוֹנִים טוֹב לְמַאֲכָל. נִזְכַּר בְּמִדְרַשׁ־הֲלָכָה: ״אֵין לִי אֶלָּא הַמַּרְבֶּה בְּקַשְׂקַשִּׂין וּבִסְנַפִּירִין כְּגוֹן קִיפוֹנוֹת״ (ספרא שמיני מט ד). – [קִיפוֹן־, קִיפוֹנִים גם קִיפוֹנוֹת]

קיפון (1/10)

קִיפּוֹף* ז׳ [מן קוֹף; ארמית: קִיפּוֹפָא] אֶחָד מִמִּינֵי הַקּוֹפִים הַקְּטַנִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (בכורות ח.), וְכֵן כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹפוֹת (חולין סג.). זֶהוּתָם עֲדַיִן לֹא הֻבְרְרָה. – [קִיפּוֹף־, קִיפּוֹפִים, ־פֵי־]

קיפוץ, ראה קִפּוּץ.

א. **קַיִץ** ז׳ [אוגריתית: קצ; ארמית: קַיְטָא; ארמית עתיקה: כַּיְצָא; ערבית: קַאטִ׳ היה חם מאוד] 1. יְמוֹת הַחַמָּה, בְּנִגּוּד לִימוֹת־הַגְּשָׁמִים, תְּקוּפַת הַחֹם בַּשָּׁנָה בְּנִגּוּד לַחֹרֶף: ״וְקֹר וָחֹם, וְקַיִץ וָחֹרֶף״ (בראשית ח כב). ״עָבַר קָצִיר, כָּלָה קָיִץ״ (ירמיה ח כ). ״חֲצִי סִיוָן, תַּמּוּז וַחֲצִי אָב – קַיִץ״ (בבא מציעא קו:). 2. כִּנּוּי לְפֵרוֹת בְּגֹמֶר הַבְשָׁלָתָם, וּבְיִחוּד לִתְאֵנִים: ״אִסְפוּ יַיִן וְקַיִץ וְשֶׁמֶן וְשִׂמוּ בִּכְלֵיכֶם״ (ירמיה מ י). ״הַנּוֹדֵר מִן הַקַּיִץ אֵין אָסוּר אֶלָּא מִן תְּאֵנִים בִּלְבַד״ (תוספתא נדרים ד א). – [קֵיץ־, קֵיצִים, קֵיצֵי־]

– **קֵיץ־הַמִּזְבֵּחַ***, כִּנּוּי בַּמִּשְׁנָה לְקָרְבָּנוֹת וְלִנְסָכִים הַנּוֹסָפִים שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל שָׁעָה שֶׁלֹּא הָיוּ לֹא קָרְבְּנוֹת צִבּוּר וְלֹא קָרְבְּנוֹת יְחִידִים: ״מוֹתַר הַפֵּרוֹת לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ... מוֹתַר נְסָכִים לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ״ (שקלים ד ד).

– **בֶּגֶד־קַיִץ**°, **חֲלִיפַת־קַיִץ**°, בֶּגֶד עָשׂוּי מֵאָרִיג דַּק וּבָהִיר, קַל לִלְבִישָׁה בִּימֵי־הַחֹם.

– **בֵּית־קַיִץ**, קְטַנָּה, מָעוֹן הַמְשַׁמֵּשׁ לְדִירַת קַיִץ, בִּסְבִיבָה מוּגֶנֶּה מִן הַחֹם, בְּחֵיק הַטֶּבַע וְכַדּוֹמֶה: ״וְהִכֵּיתִי בֵית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ״ (עמוס ג טו).

– **שְׁעוֹן־קַיִץ**°, קִדּוּם מְסֻכָּם שֶׁל מְחוֹגֵי הַשָּׁעוֹן (בְּשָׁעָה אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם אוֹ יוֹתֵר) בִּתְקוּפַת הַקַּיִץ כְּדֵי לְנַצֵּל בְּמִדָּה יְעִילָה יוֹתֵר אֶת אוֹר הַיּוֹם.

– **כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ** (ישעיה כח ד), ראה ערך בִּכּוּרָה.

– **גִּדּוּלֵי־קַיִץ**°, תְּבוּאוֹת וּפֵרוֹת שֶׁמַּבְשִׁילִים בַּקַּיִץ, כְּגוֹן: תִּירָס, שֻׁמְשְׁמִין.

– **שִׁעוּרֵי־קַיִץ**°, קוּרְסִים מְיֻחָדִים לְהִשְׁתַּלְּמוּת בְּמִקְצוֹעַ מְסֻיָּם הַנֶּעֱרָכִים בִּתְקוּפַת הַקַּיִץ – בְּעוֹנַת הַחֹפֶשׁ מֵעֲבוֹדָה: שִׁעוּרֵי־קַיִץ לְמוֹרִים.

ב. **קַיִץ**^ ז׳ [מן ב. קוץ, הֵקִיץ] קִיצָה, יְקִיצָה, עֵרוּת: ״וְקַיִץ יַעֲטֶה שֵׁשׁ עַל פָּנֶיהָ, וְנוּמָה תַעֲדֶה גוּפָהּ כְּבֵדָה״ (הנגיד, בן־משלי 108). – [קֵיץ־]

א. **קִיֵּץ** [מן קַיִץ]

~ פִּעֵ׳ **קָיַץ** פ״ע בִּלָּה אֶת הַקַּיִץ: ״וְקָץ עָלָיו הָעַיִט וְכָל־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ עָלָיו תֶּחֱרָף״ (ישעיה יח ו). – [לָקִיץ, קַצְתִּי, קָץ, יָקִיץ]

~ פִּעֵ׳ **קִיֵּץ** פ״י הֵבִיא לְעוֹנַת הַקַּיִץ: ״קַיִץ וָחֹרֶף – מְקַיֵּץ אֲנִי עֲלֵיהֶם אֶת הָעוֹף״ (בראשית רבה לד). – [לְקַיֵּץ, מְקַיֵּץ, ־יֵּ־]

– **קִיֵּץ אֶת הַמִּזְבֵּחַ***, סִפֵּק אֶת הַקָּרְבָּנוֹת וְהַנְּסָכִים לְקֵיץ־הַמִּזְבֵּחַ (תוספתא שקלים ב ח). [ראה ערך א. קַיִץ, קֵיץ־הַמִּזְבֵּחַ]

ב. **קִיֵּץ** ראה ב. קוץ, יקץ.

קַיָּץ*, **קַיָּיץ** ז׳ [מן קַיִץ 2; ארמית: קַיָּטָא] 1*. אוֹרֵה תְּאֵנֵי קַיִץ אוֹ מְיַבֵּשׁ תְּאֵנִים (תוספתא סוכה א ד). 2°. קַיְטָן, מִי שֶׁמְּבַלֶּה אֶת פַּגְרַת הַקַּיִץ בְּאֵיזֶה מָקוֹם: ״הַמִּרְפָּסוֹת וּבְתוֹכָן קַיָּצִים מִתְעַלְּסִים״ (שניאור, שירים קמה). ״אֶל הַכְּפָר קַיָּצִים שָׁבִים״ (יעקב שטיינברג, יב). – [קַיַּץ־, קַיָּצִים, קַיָּצֵי־; קַיֶּצֶת, קַיָּצוֹת]

קֵיצָא*, **קֵיצָה*** נ׳ [צורת־משנה ארמית מן קַיִץ] פֵּרוֹת־קַיִץ: ״הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה קֵיצָא מֵחֲבֵרוֹ וְהָיוּ בָהּ תַּפּוּחִים וְרִמּוֹנִים״ (תוספתא בבא מציעא ט ה). – [קֵיצַת־, קֵיצוֹת]

א. **קִיצָה*** נ׳ [מן ב. קוץ, הֵקִיץ; יְקִיצָה] יְקִיצָה, הִתְעוֹרְרוּת מִשֵּׁנָה: ״קִיצַת הַבֹּקֶר״ (פרקי דר׳ אליעזר, לד). ״בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִקִּיצַת הַבֹּקֶר עַד שְׁנַת הַלַּיְלָה״ (עגנון, אלו רע). – [קִיצַת־, קִיצוֹת]

ב. **קִיצָה**^ נ׳ [מן א. קוץ, קָץ] מְאִיסָה, סְלִידָה: ״קִיצַת הָאֻמָּה בַּגָּלוּת״ (השרשים לג׳נאח, חלל). ״מוֹאֵס בְּחַיָּיו מִפְּנֵי קִיצָתוֹ בְּמַאֲסָרָיו וּמַכְאוֹבָיו״ (כוזרי ג א). קִיצָה בְּחַיֵּי נִוּוּן וְדַלּוּת. – [קִיצַת־]

ג. **קִיצָה*** נ׳ קְצִיצָה – ראה קִצָּה.

קיצוב, ראה קִצּוּב.

קֵיצוֹן* ת׳ [מן קַיִץ] שֶׁל הַקַּיִץ, שֶׁנִּזְרָע בִּימוֹת הַקַּיִץ: ״בְּצָלִים הַקֵּיצוֹנִים״ (שביעית ה ד). – [קֵיצוֹנָה, קֵיצוֹנִים, ־נוֹת]

קִיצוֹן תו״ז [מן קֵץ, קָצֶה] 1 ת׳ הַנִּמְצָא בַּקָּצֶה, אַחֲרוֹן, שֶׁבְּסוֹף הַשּׁוּרָה אוֹ הַמַּעֲרָכָה: ״הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית״ (שמות כו ד). קָרוֹן קִיצוֹן בָּרַכֶּבֶת. 2^ ז׳ סוֹף, קָצֶה: ״לְשׁוֹן גְּבוּל הֵם וְקִיצוֹנוֹ שֶׁל דָּבָר״ (רש״י ישעיה כח טו). – [קִיצוֹנָה, ־נִים, ־נוֹת]

קִיצוֹנִי° ת׳ [מן קִיצוֹן] 1. הַנִּמְצָא בַּקָּצֶה, קִיצוֹן: קִיצוֹנִי יְמָנִי וְקִיצוֹנִי שְׂמָאלִי בְּמִשְׂחַק כַּדּוּרֶגֶל. 2 [בהשאלה] הַנּוֹטֶה אֶל הַקָּצֶה, מַרְחִיק לֶכֶת, בַּעַל הַשְׁקָפָה מַרְחִיקָה בְּיוֹתֵר, רָדִיקָלִי מְאֹד, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לְפְשָׁרָה: פְּלוֹנִי קִיצוֹנִי בְּדֵעוֹתָיו. הַצָּעָה קִיצוֹנִית. — [־נִית, קִיצוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קִיצוֹנִיּוּת° נ׳ [מן קִיצוֹנִי] נְטִיָּה אֶל הַקָּצֶה, חֹסֶר פַּשְׁרָנוּת, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַקִּיצוֹנִי: קִיצוֹנִיּוּת בְּהַשְׁקָפוֹת אוֹ בְּדֵעוֹת. הַהַצָּעָה נִדְחֲתָה בְּשֶׁל קִיצוֹנִיּוּתָהּ. — [קִיצוֹנִיּוּת־]

קיצוע ר׳ קִצּוּעַ. **קיצוץ** ר׳ קִצּוּץ. **קיצור** ר׳ קִצּוּר.

קֵיצִי* ת׳ [מן קַיִץ] שֶׁל הַקַּיִץ, הַמַּתְאִים לִימוֹת הַחַמָּה: ״הַיָּמִים הַקֵּיצִיִּים״ (אברהם בר־חייא הנשיא, אשפירא ג). חֹם קֵיצִי. בֶּגֶד קֵיצִי קַל. שִׂמְלָה קֵיצִית. — [קֵיצִית, קֵיצִיִּים, קֵיצִיּוֹת]

— **הַהִפּוּךְ הַקֵּיצִי∴** (אברהם אבן־עזרא, כלי נחושת א), הַזְּמַן בַּקַּיִץ שֶׁבּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ רְחוֹקָה בְּיוֹתֵר מִן הַקַּו הַמַּשְׁוֶה (בַּחֲצִי הַצְּפוֹנִי שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ — 21 אוֹ 22 בְּיוּנִי, הוּא הַיּוֹם הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר!).

קֵיצָנִית° נ׳ [מן קַיִץ] צֶמַח־בַּר קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, נָפוֹץ בַּשָּׂדוֹת וּבַבָּתָה (Carlina). פּוֹרֵחַ בְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ. — [קֵיצָנִיּוֹת]

קיצנית

קַיֶּצֶת°, קייצת נ׳ [מן קַיִץ] צֶמַח בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים, נָפוֹץ לָרֹב בְּבָתֵּי־שְׁלָחִין וּבִמְקוֹמוֹת לַחִים (Erigeron). פּוֹרֵחַ בָּאָבִיב וּבַקַּיִץ. — [קַיֶּצֶת־, קַיָּצוֹת, קַיְּצוֹת־]

א. **קִיק*** ז׳ [מן קִיקָיוֹן] זֶרַע עֵץ הַקִּיקָיוֹן (ממגור:)

— **שֶׁמֶן־קִיק***, שֶׁמֶן הַמּוּפָק מִזַּרְעֵי הַקִּיקָיוֹן, מְשַׁמֵּשׁ כִּתְרוּפָה נֶגֶד עֲצִירוּת (סַם מְשַׁלְשֵׁל). נִזְכַּר בַּמִּשְׁנָה בִּרְשִׁימַת הַשְּׁמָנִים שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיקָם כְּנֵר שֶׁל שַׁבָּת (שבת ב א).

ב. **קִיק*** ז׳ [צורת־משנה של קָאָת] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹרְבִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּתַּלְמוּד (חולין סג.). — [קִיקִים]

ג. **קִיק*** ז׳ [הגיזרון לא ברור] בַּעַל־מוּם בְּאֶשְׁכָיו (בכורות מד:) [ראה גם ערך קַיָּן] — [קִיקִים]

קָיָק°, קאיאק ז׳ [אסקימואית] סִירָה קְטַנָּה שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ בְּנֵי אֶסְקִימוֹ בְּאֵזוֹרֵי הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי: הַקָּיָק עָשׂוּי עוֹרוֹת שֶׁל כַּלְבֵי־יָם וְחַיּוֹת־קֹטֶב אֲחֵרוֹת מְתוּחִים עַל גַּבֵּי מִסְגֶּרֶת בְּאֹפֶן שֶׁהֵם מְכַסִּים אֶת הַסִּירָה גַּם מִלְמַעְלָה. לַקָּיָק מָשׁוֹט כָּפוּל. — [קָיָקִים]

קאיאק

קיק [מן קוּקִיָּה]

~ פִּע׳ **קִיֵּק°** פ״ע הִשְׁמִיעַ קוֹל קוּ־קוּ: ״קוּקִיָּה שֶׁתְּהֵא מְקַיֶּקֶת בְּסוֹף הַקַּיִץ״ (שניאור, פנדרי ב 234). — [לְקַיֵּק, מְ־, יְ־]

קִיקָיוֹן ז׳ [כנראה הכפלה של קִיא, על שום פעולת זרעיו הגורמים להקאה ולשלשול] שִׂיחַ תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַחַלַבְלוּבִיִּים (Ricinus). עָלָיו גְּדוֹלִים וּמְאֻצְבָּעִים, מִפֵּרוֹתָיו מְפִיקִים אֶת שֶׁמֶן־הַקִּיק. נִזְכַּר בַּמִּקְרָא בְּסִפּוּר יוֹנָה הַנָּבִיא: ״וַיְמַן ה׳ אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ״ (יונה ד ו). — [קִיקְיוֹן־, קִיקְיוֹנִים, ־נֵי־]

קיקיון

— **קִיקָיוֹן־דְּיוֹנָה*** (=קִיקָיוֹן שֶׁל יוֹנָה, שבת כא.), מָשָׁל לְדָבָר בֶּן־חֲלוֹף, דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם (כְּאוֹתוֹ הַקִּיקָיוֹן שֶׁל יוֹנָה ״שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד״, יונה ד י): הַתָּכְנִית לֹא הָיְתָה אֶלָּא בְּחִינַת קִיקָיוֹן דְּיוֹנָה.

קִיקְיוֹנִי° ת׳ [מן קִיקָיוֹן, קִיקָיוֹן דְּיוֹנָה*] בֶּן־חֲלוֹף, שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם, זְמַנִּי, אֲרָעִי: ״קַדַּחַת עוֹבֶרֶת, קִיקְיוֹנִית״ (סוקולוב, במראות 463). ״וּמִנַּיִן זוֹ הַרְתָּחָה בָּךְ... בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיעַ אֶת... אֲמִתְּךָ הַקִּיקְיוֹנִית?״ (שטיינמן, צרור 77). סִפְרוּת זוֹלָה וְקִיקְיוֹנִית. תָּכְנִית קִיקְיוֹנִית. — [קִיקְיוֹנִית, קִיקְיוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קִיקְיוֹנִיּוּת° נ׳ [מן קִיקְיוֹנִי] חֲלוֹף, אֲרָעִיּוּת, חֹסֶר־קִיּוּם: ״וּלְהַטְעִימֵנוּ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים... שֶׁל חַיֵּינוּ וְקִיקְיוֹנִיּוּתָם״ (ניר, השעיפים 132). — [קִיקְיוֹנִיּוּת־]

קִיקְלָא* נ׳ [ארמית, אולי מן קִלְקוּל] גַּל־אַשְׁפָּה, עִי־מַפֵּלָה (רווח במימרה:)

— **כַּד תָּמוּט בִּירָה — בִּירָה שְׁמָהּ, וְכַד תָּרוּם קִיקְלָא — קִיקְלָא שְׁמָהּ*** (פסיקתא קיז.), אַרְמוֹן שֶׁהִתְמוֹטֵט — אַרְמוֹן שְׁמוֹ, גַּל אַשְׁפָּה שֶׁהִתְרוֹמֵם — אַשְׁפָּה שְׁמוֹ, כְּלוֹמַר: גָּדוֹל בְּאֵיכוּתוֹ שֶׁיָּרַד מִגְּדֻלָּתוֹ — נִשְׁאַר גָּדוֹל, וּלְהֶפֶךְ, שָׁפָל וָרֵיק שֶׁעָלָה לִגְדֻלָּה — עֲדַיִן שָׁפָל הוּא.

קִיקָלוֹן ז׳ [הרחבה מן קָלוֹן; או צירוף: קִיא + קָלוֹן] קָלוֹן וְחֶרְפָּה, סְחִי וּמָאוֹס: ״תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין ה׳ וְקִיקָלוֹן עַל־כְּבוֹדֶךָ״ (חבקוק ב טז). ״רַב לִי לִשְׂבֹּעַ מַשְׂטֵמָה, קִיקָלוֹן וָבֹשֶׁת תַּחַת אַהֲבָתִי״ (ביאליק, על ספי). ״כִּי בָרַח אֱלֹהִים מִכְּרַכִּים גְּדוֹלִים, מִסִּמְטוֹת הַבְּאוּשׁ וְקִיקְלוֹן הַחַיִּים״ (שנהר, ג 169). — [קִיקְלוֹן־]

קִיקְלוֹפּ° ז׳ [יוונית: kyklops (-opos), מן kyklos מעגל + ops עין]
1 [במיתולוגיה היוונית] עֲנָק אַגָּדִי בַּעַל עַיִן אַחַת בְּמֶרְכַּז מִצְחוֹ.
2. כִּנּוּי לְאָדָם בַּעַל עַיִן אַחַת [יש מבטאים לפי הלועזית: צִיקְלוֹפּ]. — [קִיקְלוֹפִּים]

קִיר ז׳ [אכדית: qīru; אולי קרוב אל קוֹרָה] 1. כֹּתֶל, דֹּפֶן, מְחִצָּה בֵּין חֲדָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת״ (ויקרא יד לז). ״וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה פֶּתַח אֶחָד״ (יחזקאל ח ח). ״וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר״ (עמוס ה יט). ״קִיר נָטוּי״ (תהלים סב ד). קִיר מְשֻׁתָּף בֵּין שְׁתֵּי דִּירוֹת. 2. גָּדֵר: ״וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר״ (במדבר כב כה). 3∴. צַד אֶחָד מִשְּׁנֵי צִדְדֵי אָרִיג: ״׳מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׳... אֲרִיגַת שְׁתֵּי קִירוֹת״ (רש״י שמות כח ו). ״שֶׁיֵּשׁ לָהּ לַיְרִיעָה שְׁתֵּי קִירוֹת וּשְׁתֵּי צוּרוֹת שֶׁל שְׁתֵּי קִירוֹתֶיהָ אֵין דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ״ (רש״י יומא עב:). — [קִיר־, קִירוֹת, קִירוֹת־]

– קִירוֹת־הַלֵּב, דָּפְנוֹת הַלֵּב, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לַחֲלַל־הַלֵּב וַאֲשֶׁר בּוֹ: ״מֵעַי מֵעַי אוֹחִילָה, קִירוֹת לִבִּי!״ (ירמיה ד יט). ״תַּאֲמִינִי לִי שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלַיִךְ מִקִּירוֹת לִבִּי הַפְּנִימִי״ (הזז, יעיש ג 206).

– חָרַשׁ־קִיר (דברי הימים א יד א), בַּנַּאי, בּוֹנֵה בָּתִּים.

– לוּחַ־קִיר °, לוּחַ־טֶרֶף, לוּחַ־שָׁנָה, שֶׁבְּכָל יוֹם, אוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ, תּוֹלְשִׁים מִמֶּנּוּ דַּף אֶחָד.

– מַפַּת־קִיר °, מַפָּה גֵּיאוֹגְרָפִית גְּדוֹלָה הַנִּתְלֵית עַל הַקִּיר.

– מַשְׁתִּין בְּקִיר, כִּנּוּי לְכֶלֶב אוֹ לְזָכָר: ״אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר״ (שמואל א כה כב).

– סֻלַּם־קִיר °, מַעֲרֶכֶת שְׁלַבִּים כְּעֵין סֻלָּם קְבוּעִים בַּקִּיר בְּאוּלַם־הִתְעַמְּלוּת לְאִמּוּנֵי־סְפּוֹרְט. נִקְרָא גַּם ״סֻלָּם שְׁוֵדִי״.

– עֲלִיַּת־קִיר (מלכים ב ד י), חֶדֶר עֶלְיוֹן קָטָן, הַבָּנוּי עַל גַּג הַבַּיִת.

– עִתּוֹן־קִיר °, עִתּוֹן כָּתוּב בַּיָּד אוֹ מֻדְפָּס, הַמֻּדְבָּק בְּמָקוֹם פֻּמְבִּי לְמַעַן יִקְרָאוּהוּ רַבִּים.

– שְׁעוֹן־קִיר °, אוֹרְלוֹגִין, שָׁעוֹן גָּדוֹל הַקָּבוּעַ בַּבַּיִת עַל הַקִּיר.

– אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק, 1 [שאול מן חבקוק ב יא] כָּל אֶבֶן שֶׁבַּמָּקוֹם מְעִידָה עַל הָעָוֶל אוֹ עַל הַהֶרֶס שֶׁנַּעֲשָׂה כָּאן; אִלּוּ נִתַּן פֶּה לַדּוֹמֵם לְסַפֵּר אֶת אֲשֶׁר רָאָה, הָיָה מַרְעִישׁ עוֹלָמוֹת! 2 °, מִשְׁתַּמְּשִׁים בַּמְּלִיצָה זוֹ גַּם בְּהֶסְפֵּדִים, וְכֵן כִּפְתִיחָה לִכְתֹבֶת עַל מַצְּבוֹת־קְבָרִים.

– גִּשֵּׁשׁ כַּעִוֵּר קִיר [בהשאלה] הָיָה נִדְהָם, לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו: ״נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה״ (ישעיה נט י).

– עָמַד בִּפְנֵי קִיר אָטוּם °, לֹא הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ, נִמְצָא בְּמַצָּב לְלֹא מוֹצָא.

– טִפֵּס עַל קִירוֹת חֲלָקִים ° [שאול מיידיש] נִסָּה לְהַשִּׂיג אֶת הַבִּלְתִּי־אֶפְשָׁרִי, עָשָׂה מַעֲשִׂים חַסְרֵי־תּוֹעֶלֶת.

– לָחַץ אוֹתוֹ אֶל הַקִּיר [שאול מן במדבר כב כה] דָּחַק אוֹתוֹ, דָּחַק אוֹתוֹ, הֶעֱמִידוֹ בְּמַצָּב לְלֹא מוֹצָא, אִלְּצוֹ לְדַבֵּר אוֹ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ.

קִיר״ה ר״ת קֵיסָר יָרוּם הוֹדוֹ.

קירוב ר׳ קֵרוּב	קירוי ר׳ קֵרוּי	קירור ר׳ קֵרוּר
קירוד ר׳ קֵרוּד	קירוס ר׳ קֵרוּס	קירטון ר׳ קִרְטוֹן

קַיְרָס* ז׳ [מיוונית: kairos] זְמַן, עוֹנָה: ״אִם הִגִּיעַ קַיְרָסוֹ שֶׁל תַּלְמִיד־חָכָם לְהִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם״ (קהלת רבה יא ג). — [קַיְרַס־, קַיְרָסוֹ]

קירקס, ראה קִרְקָס.

קִישׁ* ז׳ [בפתגם הארמי, ראה להלן] קוֹל צִלְצוּל, קִשְׁקוּשׁ, שִׁקְשׁוּק: ״רַק הַשָּׁעוֹן: קִישׁ, קִישׁ, קִישׁ״ (ביאליק, מעשה ילדות). ״לְקִישׁ תֻּפִּים עָמוּם, לְאֵימַת הַלְמוּתָם״ (פינקרפלד, גדיש 154). ״אֵין צֹרֶךְ בְּקוֹרְאֵי קִישׁ־קִישׁ מֵעַל בָּמוֹת״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ שנים 73).

– אַסְתֵּרָא בְּלָגִינָא קִישׁ־קִישׁ קַרְיָא* (בבא מציעא פה:), אַסְתֵּרָא (מַטְבֵּעַ קָטָן) בְּתוֹךְ כַּד רֵיק מַשְׁמִיעַ קוֹל קִשְׁקוּשׁ, לֹא כֵן אִם הַכַּד מָלֵא מַטְבְּעוֹת: מָשָׁל לְאָדָם רֵיק וְנִבְעָר שֶׁהוּא מַרְבֶּה לְקַפֵּץ וּלְהִתְפָּאֵר בְּחָכְמַת־מָה שֶׁקָּנָה בְּמִקְרֶה.

קִישׁ [ערבית: קַאשַׁ, קַאיַשַׁ דימה]

~ הִפ׳ הִקִּישׁ ° פ״י דִּמָּה, הִשְׁוָה [רווחת יותר הצורה הִקִּישׁ מן נקש; ראה ההגדרות והמובאות בערך א. נקש]

~ הֻפ׳ הוּקַשׁ °, דֻּמָּה, הֻשְׁוָה [כנ״ל]

קישוא ר׳ קִשּׁוּא	קישוי ר׳ קִשּׁוּי	
קישוט ר׳ קִשּׁוּט	קישור ר׳ קִשּׁוּר	קישות ר׳ קִשּׁוּת

קִישָׁן* ת׳ [אולי מן א. נקש] בַּעַל מוּם שֶׁרַגְלָיו מְעֻקָּמוֹת כְּלַפֵּי פְּנִים עַד שֶׁהֵן נוֹקְשׁוֹת זוֹ בָּזוֹ (בכורות מה.). — [קִישָׁנִית, קִישָׁנִית, ־נִיּוֹת]

קִיתוֹן* ז׳ [מיוונית: kothon כלי־חרס] כַּד, עָבִיט: ״כֹּהֵן גָּדוֹל מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַקִּיתוֹן שֶׁל זָהָב״ (יומא ד ה). קִיתוֹן לִשְׁתִיָּה. קִיתוֹן שֶׁל שֹׁפְכִין. — [קִיתוֹן־, קִיתוֹנוֹת גם קִיתוֹנִיּוֹת]

– שָׁפַךְ עַל פָּנָיו קִיתוֹן* (שֶׁל בּוּז, שֶׁל חֲרָפוֹת וְכַדּוֹמֶה) [שאול מן סוכה ב ט, ושם בפשוטו: ״לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו (רבו) קיתון על פניו״] [בהשאלה] חֵרֵף וְגִדֵּף אוֹתוֹ הַרְבֵּה, עִלֵּב וְהִשְׁמִיץ אוֹתוֹ קָשׁוֹת: ״הוּא כּוֹעֵס עָלֶיהָ וְשׁוֹפֵךְ עַל רֹאשָׁהּ קִיתוֹן שֶׁל בּוּז וּנְאָצָה״ (יהודה שטינברג, לו).

קַל תו״ז [מן קלל] 1 ת׳ מוּעָט בְּמִשְׁקָלוֹ, לֹא כָּבֵד: ״קַל־הוּא עַל־פְּנֵי־מַיִם״ (איוב כד יח). ״בְּכָל יוֹם הָיְתָה (הַמַּחְתָּה) כְּבֵדָה וְהַיּוֹם קַלָּה״ (יומא ד ד). ״בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם כָּבֵד — טְמֵאִין, בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם קַל — טְהוֹרִין״ (זבחים ג ב). הַנּוֹצָה קַלָּה וְהָאֶבֶן כְּבֵדָה. הַיֶּלֶד קַל בְּמִשְׁקָלוֹ מִן הַמְּבֻגָּר. 2 °, שֶׁאֵינוֹ קָשֶׁה, שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵשׁ מַאֲמָץ רַב: עֲבוֹדָה קַלָּה. 3 *, קָטָן בְּכַמּוּת אוֹ בְּאֵיכוּת, מוּעָט, שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ רַב, הֵפֶךְ מִן ״גָּדוֹל״, ״חָמוּר״, ״רְצִינִי״: ״הֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה״ (אבות ב א). ״תְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל עֲבֵרוֹת קַלּוֹת״ (יומא ח ח). ״אַל יְהֵא הַמָּשָׁל הַזֶּה קַל בְּעֵינֶיךָ״ (שיר השירים רבה א). רוּחַ קַלָּה. מַחֲלָה קַלָּה. עֲנָנִים קַלִּים בַּשָּׁמַיִם. חִיּוּךְ קַל. 4. מָהִיר, זָרִיז: ״קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם״ (איכה ד יט). ״וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה״ (שמואל ב ב יח). ״צְבִי זֶה קַל מִכָּל הַחַיּוֹת״ (כתובות קיב.). 5 * ז׳ קַלָּה, קַל, דָּבָר קַל: ״קַל הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּמַיִם״ (שבת קא:). ״קַל־וָחֹמֶר״ [וראה עוד שאר ההוראות להלן] — [קַלָּה, קַלַּת־, קַלִּים, קַלֵּי־, קַלּוֹת]

– קַל־אֹזֶן ^, מָהִיר לִשְׁמֹעַ: ״הֱיֵה... קַל־אֹזֶן לִשְׁמֹעַ דָּת״ (הנגיד, בן-משלי 103)

– קַל־אַף ^, מָהִיר לִכְעֹס: ״הֱיֵה... קַל־הָאַף עֲלֵי חַטֹּאת רְשָׁעִים״ (הנגיד, בן-משלי 103).

– קַל־דַּעַת *, פָּזִיז, שֶׁאֵינוֹ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, נִמְהָר, מְעוּט־שֵׂכֶל: ״שֶׁהִכִּיר בְּאָבִיו שֶׁהוּא קַל־דַּעַת וְלֹא סָמַךְ עָלָיו״ (מדרש שכל טוב, בראשית לד ד).

– קַל־וָחֹמֶר * [בהלכה ובתורת-ההגיון], כִּנּוּי לְדֶרֶךְ הֶגְיוֹנִית לְהַסִּיק מִן הַדָּבָר הַקַּל אֶת הַמַּסְקָנוֹת לְגַבֵּי הַדָּבָר הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ: אִם לְגַבֵּי הַדָּבָר שֶׁהוּא קַל אוֹ פָּשׁוּט אָנוּ נוֹהֲגִים כָּךְ וְכָךְ — לְגַבֵּי הַדָּבָר הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן!! ״קַל־וָחֹמֶר״ הוּא הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהּ בְּשֶׁבַע הַמִּדּוֹת שֶׁל הִלֵּל וּבִשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הַמִּדּוֹת שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: ״וְרֶקִיקָה (אֲסוּרָה בַּמִּקְדָּשׁ) מִקַּל־וָחֹמֶר: וּמָה

מִנְעָל שֶׁאֵין בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן, אָמְרָה תּוֹרָה: 'אַל תִּכָּנֵס בְּמִנְעָל' – קַל וָחֹמֶר לִרְקִיקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְהַג בִּזָּיוֹן!" (תוספתא ברכות ז יט). "יָפָה שְׁתִיקָה לַחֲכָמִים, קַל וָחֹמֶר לִטְפְשִׁים" (תוספתא פסחים ט ב). "עָנִי הוּא בְּחַיֵּיכֶם וְקַל וָחֹמֶר בְּמוֹתְכֶם" (ביאליק, בעיר). – [קַלִּים וַחֲמוּרִים גם קַלִּים־וַחֲמוּרִים]

– קַל־וָחֹמֶר בֶּן קַל־וָחֹמֶר *, 1 *, קַל־וָחֹמֶר שֶׁהַדָּבָר שֶׁאָנוּ לְמֵדִים מִמֶּנּוּ אַף הוּא לֹא בָּא מִן הַדִּין אֶלָּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל קַל־וָחֹמֶר (זבחים נ:). 2 ° [בהשאלה] בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי, לְלֹא כָּל סָפֵק!

– קַל־וָחֹמֶר בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל קַל־וָחֹמֶר *, 1 *, קַל־וָחֹמֶר שֶׁהַדָּבָר שֶׁאָנוּ לְמֵדִים מִמֶּנּוּ הוּא עַצְמוֹ בְּנוֹ שֶׁל קַל־וָחֹמֶר (זבחים נ:). 2 ° [בהשאלה ובדרך הפלגה] בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! לֹא כָּל שֶׁכֵּן!: "וְאִם עֲשֵׂה כָּךְ, קַל־וָחֹמֶר בֶּן־אָדָם, וְקַל־וָחֹמֶר בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל קַל־וָחֹמֶר אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל" (מגדלי מו"ם, גז).

– קַל־וָחֹמֶר שֶׁל חֹשֶׁךְ * (בראשית רבה כג), כִּנּוּי לְקַל־וָחֹמֶר מְסֻלָּף בְּמַסְקָנָתוֹ, מֵעֵין סוֹפִיזְם.

– קַל־יָד ⁺, 1 ⁺, בַּעַל יָד פְּתוּחָה וּנְדִיבָה: "הָיָה... קַל־הַיָּד לְמַלֵּא יַד הַחֲסֵרִים" (הנגיד, בן־משלי 103). 2 °, זָרִיז, נְבוֹן־כַּפַּיִם.

– קַל־לֵב ⁺, נוֹחַ, אָדִיב: "הָיָה... קַל־הַלֵּב לְכַבֵּד הַיְקָרִים" (הנגיד, בן־משלי 103).

– קַל מְהֵרָה, מְהֵרָה קַל תה"פ מַהֵר מְאֹד, בִּמְהִירוּת, לְלֹא שְׁהִיּוֹת וּלְלֹא דִּחוּי: "קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם" (יואל ד ד). "וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא" (ישעיה ה כו).

– קַל־מֵרוֹץ ° [בשינוי משמעות מן קהלת ט יא: "כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ"] מָהִיר מְאֹד בְּרִיצָתוֹ: סוּסִים קַלֵּי־מֵרוֹץ.

– קַלֵּי־עוֹלָם *, אֲנָשִׁים פְּחוּתִים וְנִקְלִים בְּיוֹתֵר, הֵפֶךְ מִן "חֲמוּרֵי עוֹלָם": "שֶׁקֵּל הַכָּתוּב שְׁלֹשָׁה קַלֵּי עוֹלָם כִּשְׁלֹשָׁה חֲמוּרֵי עוֹלָם" (ראש השנה כה:).

– קַל־עַיִן ⁺, נְכוֹנוּת לְעַיֵּן כָּרָאוּי, מְהִיר־עִיּוּן: "הָיָה... קַל־עַיִן בְּחֹק וּבְדִין" (הנגיד, בן־משלי 103).

– קַל־עֵרֶךְ °, פָּעוּט, בִּלְתִּי־חָשׁוּב: "הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר דִּבֵּר עֲלֵיהֶם נִרְאוּ לִי קַלֵּי־עֵרֶךְ בְּיוֹתֵר" (אחד העם, תלה). מְאֹרָע קַל־עֵרֶךְ.

– קַלֵּי־קַלּוּת °, ראה ערך קַלּוּת.

– קַל־רֹאשׁ ⁺, 1, קַל־דַּעַת, נִמְהָר וּפָזִיז בְּדַעְתּוֹ: "וּמִתּוֹךְ שֶׁשּׂוֹנְאִין בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּבְלִיִּים הָיוּ קוֹרִין כָּל קַלֵּי־הָרֹאשׁ וְעוֹשֵׂי דָּבָר שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן עַל שְׁמָם" (רש"י יומא סו:). 2, בַּעַל־הוּמוֹר, מַסְבִּיר פָּנִים, שֶׁאֵינוֹ מַחְמִיר: "הָיָה קַל־רֹאשׁ בְּשֶׁבֶת בֵּין חֲבֵרִים" (הנגיד, בן־משלי 102).

– קַל־פְּסִיעָה °, קַל־פַּעַם ⁺, צוֹעֵד בְּקַלּוּת: "הָיָה זָרִיז תְּנוּעָה וְקַל־הַפְּסִיעָה" (קבק, במשעול 448). "הָיָה... קַל־פַּעַם אֱלֵי־דֶּרֶךְ יְשָׁרִים" (הנגיד, בן־משלי 103).

– קַל־רֶגֶל, קַל־רַגְלַיִם [על־פי שמואל ב ב יח: "וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו"] זָרִיז בְּרַגְלָיו, מָהִיר בִּמְרוּצָתוֹ: "קַלַּת־רֶגֶל הָיְתָה וּמְהִירָה מְאֹד" (אריכא, ג 211). "וְהַכַּלָּה כַּלָּה נָאָה קַלַּת־הָרַגְלַיִם רָצָה עִם הָעוֹף לְבֵית הַמִּטְבָּחַיִם" (עגנון, כלה שצח).

– קַל שֶׁבַּקַּלִּים *, פָּחוּת וְנִקְלֶה בְּיוֹתֵר, מִן הַשְּׁפָלִים בְּיוֹתֵר: "לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֲפִלּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים וְנִתְמַנָּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר הֲרֵי הוּא כְּאַבִּיר שֶׁבָּאַבִּירִים" (ראש השנה כה:). "רֵיקָא! קַל שֶׁבַּקַּלִּים, לֵךְ לַעֲזָאזֵל!" (ביאליק, סוחר).

– קַלֵּי־קַלִּים °, פְּשׁוּטִים וְנִקְלִים בְּיוֹתֵר: "פְּקִידֵי הַיַּעַר, קַלֵּי־קַלִּים אֵלּוּ, הִכְבִּידוּ רֹאשָׁם פִּתְאֹם" (ביאליק, החצוצרה א).

– קַל־תְּפִיסָה °, בַּעַל תְּפִיסָה מְהִירָה, הַתּוֹפֵס וּמֵבִין דְּבָרִים עַל נְקַלָּה.

– אֲדָמָה קַלָּה °, אַדְמַת־חוֹל (עַל שׁוּם שֶׁהִיא קַלָּה לַעֲבוֹד), לְהַבְדִּיל מִן "אֲדָמָה כְּבֵדָה" (אַדְמַת־חֹמֶר).

– אֲרוּחָה קַלָּה °, סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ לְהַשְׂבִּיעַ הַרְבֵּה, סְעוּדַת־עֲרַאי שֶׁאָדָם אוֹכְלָהּ "עַל רֶגֶל אַחַת".

– אַתְלֶטִיקָה קַלָּה ° [בספורט] עָנָף הַסְּפּוֹרְט הָעוֹסֵק בְּתַרְגִּילִים שֶׁאֵינָם דּוֹרְשִׁים מַאֲמַצִּים גּוּפָנִיִּים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר: רִיצָה, קְפִיצוֹת לַגֹּבַהּ, זְרִיקַת דִּיסְקוּס, הֲטָלַת כִּידוֹן וְעוֹד; לְהַבְדִּיל מִן "אַתְלֶטִיקָה כְּבֵדָה" (הֵאָבְקוּת, הִתְאַגְרְפוּת, הֲרָמַת מִשְׁקָלוֹת כְּבֵדִים וְעוֹד).

– בְּלֵב קַל ° [בלשון־הדיבור] בְּהַרְגָּשַׁת נוֹחוּת, לְלֹא כָּל חֲשָׁשׁ אוֹ פִּקְפּוּק: פְּלוֹנִי נִגַּשׁ לְמִלּוּי תַּפְקִידוֹ בְּלֵב קַל.

– הַבִּנְיָן הַקַּל ° [בדקדוק] בִּנְיַן פָּעַל, הַצּוּרָה הָרִאשׁוֹנָה וְהַפְּשׁוּטָה שֶׁל נְטִיַּת הַפֹּעַל (פָּעַל – פּוֹעֵל – יִפְעַל) לְהַבְדִּיל מִן "הַבִּנְיָן הַכָּבֵד" (פִּעֵל).

– דָּגֵשׁ קַל ° [בדקדוק] הַדָּגֵשׁ הַבָּא בְּאוֹתִיּוֹת בג"ד כפ"ת בְּרֹאשׁ מִלָּה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ אַחֲרֵי שְׁוָא־נָח; נִקְרָא גַּם "דָּגֵשׁ קָשֶׁה", עַל שׁוּם שֶׁהוּא מַקְשֶׁה אֶת הַגִּיָּתָן שֶׁל אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ: ב–בּ פ–פּ וְכוּ'; לְהַבְדִּיל מִן הַדָּגֵשׁ הָאַחֵר: "דָּגֵשׁ חָזָק" אוֹ "דָּגֵשׁ כַּפְלָן".

– הַגַּל הַקַּל ° [בשירות־הרדיו בישראל] רֶשֶׁת מְיֻחֶדֶת שֶׁהַרַדְיוֹ מְשַׁדֵּר בָּהּ פִּרְסֹמֶת מִסְחָרִית, מוּסִיקָה קַלָּה וְתָכְנִיּוֹת־בִּדּוּר בֵּין תָּכְנִית לְתָכְנִית.

– דַּעְתּוֹ קַלָּה עָלָיו *, הוּא נוֹהֵג בְּקַלּוּת־רֹאשׁ, אֵינוֹ שׁוֹקֵל כָּרָאוּי אֶת מַעֲשָׂיו: "נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן" (שבת לג:).

– חַיִּים קַלִּים °, חַיֵּי רְוָחָה וְתַעֲנוּגוֹת, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם דַּאֲגַת פַּרְנָסָה אוֹ מַאֲמַצִּים חָמְרִיִּים וְנַפְשִׁיִּים.

– יָמִים קַלִּים *, יָמִים מְעַטִּים, זְמַן קָצָר, תְּקוּפָה בִּלְתִּי־מְמֻשֶּׁכֶת: "וְלֹא הָיוּ יָמִים קַלִּים עַד שֶׁנִּפְטַר בֶּן־זוֹמָא" (ירושלמי חגיגה עז ב). "וְלֹא הָיוּ יָמִים קַלִּים עַד שֶׁהָיָה הַבַּיִת לִבְרָכָה בָּעִיר" (עגנון, כפות תיג).

– מוּסִיקָה קַלָּה °, כִּנּוּי לִיצִירוֹת מוּסִיקָלִיּוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ בְּעִקָּר לְבִדּוּר; כְּגוֹן: מוּסִיקָה לְרִקּוּדִים, רוֹמַנְסִים וְכַדּוֹמֶה.

– מַשְׁקָאוֹת קַלִּים °, כִּנּוּי לְמַשְׁקָאוֹת שֶׁאֵינָם מְשַׁכְּרִים, כְּגוֹן: תֵּה, קָפֶה, מֵי־סוֹדָה וְכַדּוֹמֶה.

– מִשְׁקָל קַל ° [בספורט־האגרופנות] כִּנּוּי לְמִתְאַגְרֵף שֶׁמִּשְׁקַל גּוּפוֹ הוּא בֵּין 57 לְ־60 קִילוֹגְרַם.

– נֶשֶׁק קַל °, כְּלֵי־יְרִיָּה שֶׁנָּקֵל לְשֵׂאתָם בַּיָּד אוֹ עַל הַכָּתֵף, כְּגוֹן: אֶקְדָּח, רוֹבֶה, מַקְלְעִים וְכַדּוֹמֶה, לְהַבְדִּיל מִן "נֶשֶׁק כָּבֵד" – מַרְגֵּמוֹת, תּוֹתָחִים וְכַדּוֹמֶה.

– קָדָשִׁים קַלִּים *, ראה ערך קֹדֶשׁ.

– רֶגֶל קַלָּה °, הֲלִיכָה מְהִירָה, זְרִיזוּת: "וּבְרֶגֶל קַלָּה לִקְרַאת דּוֹדֵךְ בֹּאִי, כַּלָּה" (ביאליק, בין נהר פרת).

– רֶגַע קַל °, רֶגַע קָט, זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר: "רֶגַע קַל מִמֵּךְ לֹא אֶשְׁקֹט" (ביאליק, גדי גדיי).

– שָׁעָה קַלָּה *, זְמַן קָצָר, זְמַן מוּעָט: "בְּשָׁעָה קַלָּה קְדָמַנִי זֶה" (בראשית רבה מח). הַמְתֶּן־נָא לִי שָׁעָה קַלָּה.

– תַּעֲשִׂיָּה קַלָּה °, יִצּוּר מוּצָרִים לְתִצְרֹכֶת יוֹם־יוֹמִית, כְּגוֹן: בְּגָדִים, הַנְעָלָה, כְּלֵי־בַּיִת, רָהִיטִים וְכַדּוֹמֶה, לְהַבְדִּיל מִן "תַּעֲשִׂיָּה כְּבֵדָה" (מְכוֹנוֹת, רֶכֶב, בָּתֵּי־יְצִיקָה לְפְלָדָה וְכַדּוֹמֶה).

– מִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד (הֶחָמוּר) ° [כלל מקובל בהוראה ובכמה תחומים אחרים במדע ובחיי־המעשה] אֵין לְהַתְחִיל מִיָּד בַּדָּבָר הַקָּשֶׁה, יֵשׁ לְהִתְקַדֵּם בְּהַדְרָגָה מִן הַפָּשׁוּט אֶל הַמֻּרְכָּב יוֹתֵר.

– וְכִי קַלָּה הִיא בְּעֵינֶיךָ? * (שמות רבה מז), כְּלוּם דָּבָר זֶה קָטָן בְּעֵינֶיךָ, אַטּוּ מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא?

קַל *, קוֹל ז׳ [ארמית: קַלָּא] קַלּוֹת, דָּבָר שֶׁהֵקֵלּוּ בּוֹ וְלֹא הֶחְמִירוּ בּוֹ, הֵפֶךְ מִן "חֹמֶר" אוֹ "חֻמְרָה": "אֵלּוּ דְּבָרִים מִקֻּלֵּי בֵית־שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵית־הִלֵּל" (עדיות ד א). "דִּבְרֵי תוֹרָה יֵשׁ בָּהֶן... קַלִּין, יֵשׁ בָּהֶן חֲמָרִין" (ירושלמי ברכות ג ב) [ראה גם קַלָּה] – [קַל־, קַלּוֹ; קַלִּים, קַלֵּי־]

ק״ל ר״ת 1. קַל לְהָבִין. 2. קַיְמָא (קַיְמָא) לָן. 3. קֹדֶם לָכֵן.

קַלָּא *, קוּלָא ז׳ [ארמית: קַל] קַל, הֲלָכָה שֶׁהֵקֵלּוּ בָּהּ חֲכָמִים, הֵפֶךְ מִן "חֻמְרָא": "תָּנָא קַלֵּי קַלֵּי קְתָנֵי" (פסחים נה.). "דְּאָמְרִינַן לָא דַּק לְחֻמְרָא, לְקֻלָּא מִי אָמְרִינַן לָא דַּק?" (סוכה לב:) [ראה גם קַלָּה] – [קַלֵּי]

– כָּל סְפֵיקָא דְרַבָּנָן – לְקֻלָּא * (ביצה ג:), כָּל סָפֵק שֶׁנִּתְעוֹרֵר בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים – נוֹהֲגִים בּוֹ לְהָקֵל וְלֹא לְהַחְמִיר.

א. קָלָא * ז׳ [ארמית] קוֹל [רווח במימרה:]

– קָלָא דְלָא פָּסִיק * (מועד קטן יח:), קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, שְׁמוּעָה עַקְשָׁנִית שֶׁהַכֹּל מְשִׂיחִים בָּהּ: "הוּא בְּעַצְמוֹ פָּחַד לֹא רַק לְהַשְׁמִיעַ דָּבָר מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, אַף גַּם לְהַרְהֵר, אֲבָל הֲלֹא זֶה הָיָה קָלָא דְלָא פָסִיק" (סוקולוב, במראות 49).

ב. קָלָא * ז׳ [ארמית] אֶבֶן, גּוּשׁ־עָפָר [בפתגם:]

– בֵּירָא דִשְׁתֵית מִינֵּיהּ לָא תִשְׁדֵי בֵיהּ קָלָא * (בבא קמא צב:), בּוֹר שֶׁשָּׁתִיתָ מִמֶּנּוּ לֹא תִזְרֹק בּוֹ רֶגֶב. כְּלוֹמַר, דָּבָר הַנִּצְרָךְ לְךָ פַּעַם אַחַת שׁוּב לֹא תְּבַזֵּהוּ (רש״י שם), אַל תְּהֵא כְּפוּי־טוֹבָה כְּלַפֵּי מִי שֶׁהֵיטִיב עִמְּךָ.

קַלַּאי * ז׳ [מן קלה, קָלָה] קוֹלֶה, אָדָם הָעוֹסֵק בִּקְלִיַּת גַּרְגְּרִים שׁוֹנִים: "אַבּוּב שֶׁל קַלָּאִים" (כלים ב ג). "הַקַּלָּאִים הִכְרִיזוּ בְּכָל פִּנּוֹת הַשּׁוּק עַל קְלָיוֹת שֶׁלָּהֶם" (הזז, יעיש א 188). קַלַּאי שֶׁל קָפֶה. – [קַלָּאִית, קַלָּאִים, קַלָּאִיּוֹת, קַלָּאֵי־]

קָלָאִילָן *, קָלָא אִילָן * ז׳ [כנראה מיוונית: kelainon כחול־ירקרק, כהה] צֶבַע כָּחֹל־יְרַקְרַק שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הָיוּ מְפִיקִים מֵעֵצִים שׁוֹנִים כְּתַחֲלִיף לְצֶבַע תְּכֵלֶת אֲמִתִּי: "אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לְהִפָּרַע... מִמִּי שֶׁתּוֹלֶה קָלָא אִילָן בְּבִגְדוֹ וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הוּא" (בבא מציעא סא:). "דֶּרֶךְ רַמָּאִים לִמְכֹּר קָלָא־אִילָן בְּשֵׁם תְּכֵלֶת" (רש״י עבודה זרה לט.)

קָלֵב *, ראה קוֹלָב.

קלב [מן קוֹלָב]

~ פִּעֵל קִלֵּב ° פ״י צֵרֵף, חִבֵּר, שִׁלֵּב: "וּבְקִלְקֶלֶת־מִלִּים־חֲרוּזִית שֶׁדּוֹר קוֹלֵב אֱלֵי דוֹר בְּכָל כְּלַפֵּי אוֹיְבִים" (גרינברג, רחובות קנט). – [לְקַלֵּב, קוֹלֵב, יְקַלֵּב]

קָלְבּוֹן *, קוֹלְבּוֹן * ז׳ [יוונית: kollybon מטבע קטן] 1 *, יֶסֶף, תּוֹסֶפֶת עַל מַטְבֵּעַ כֶּסֶף שֶׁנּוֹתְנִים כִּדְמֵי־חֲלִיפִין: "וְאֵלּוּ שֶׁחַיָּבִין בְּקָלְבּוֹן (עַל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל) לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים וְגֵרִים" (שקלים א ו). "וְכַמָּה הוּא קָלְבּוֹן? מָעָה כֶסֶף" (שקלים א ז). 2 ° [בהשאלה] שְׂכַר־טִרְחָה: "כָּל זֶה קֹדֶם שֶׁקִּבֵּל מִיַּד הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקָּלְבּוֹן וְהֵבִיא אֶת צְרוֹר חֲפָצָיו אֶל עֶגְלָתוֹ" (יל״ג, פרוזה קמא). 3 °, תּוֹסֶפֶת: "רַחֲמֶיךָ לְכַף זְכוּת שִׂימָה קָלְבּוֹן" (רמב״ן, לפי שירמן ב 324). – [קָלְבּוֹן־, ־נוֹת]

קַלְבֹּסֶת *, קִילְבּוּסְת נ׳ [ארמית: קְלִיבוּסְתָּא; הגיזרון אינו ברור] קוּלִית, עֶצֶם הַיָּרֵךְ שֶׁלְּרֹאשָׁהּ צוּרַת כַּדּוּר (שבת קנב.). נִבְטֵאת גַּם "קְלִיבֹּסֶת". – [קַלְבֹּסֶת־, קַלְבָּסְתּוֹ, קַלְבּוֹסוֹת]

קָלְגַּס * ז׳ [מלאטינית: caliga נעל מסומרת של חייל, caligatus חייל] אִישׁ־צָבָא, אִישׁ־מִלְחָמָה, חַיָּל: "אַל תִּירְאוּ מִפְּנֵי הֲנָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקָּלְגַּסִּין" (סוטה ח א). – [קָלְגַּסִּים, קָלְגַּסֵּי־]

– קָלְגַּסִּים *, 1 *, גְּדוּדֵי חַיָּלִים (סוטה ח א). 2 ° [בספרות ובעיתונות] כִּנּוּי שְׁלִילִי לִגְדוּדֵי כּוֹבְשִׁים אַכְזָרִיִּים: "בָּא חֲמִיל הַצּוֹרֵר יִמַּח שְׁמוֹ עִם כָּל קָלְגַּסָּיו הָאֲרוּרִים" (עגנון, אלו ועב). "שׁוּב וְשׁוּב לְעִנּוּיֵי הַתְּפִסַת גּוֹרְדִים אוֹתָנוּ קָלְגַּסִּים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שנים 93). קָלְגַּסֵּי רוֹמָא הֵצִיפוּ אֶת יְהוּדָה הַכְּבוּשָׁה. קָלְגַּסֵּי הַנָּאצִים פָּרְעוּ וְרָצְחוּ וְטָבְחוּ.

קלד [ארמית: אַקְלֵיד פָּתַח במפתח, אַקְלִידָא מפתח; מיוונית: kleis (kleidos) ראה גם קְלִיד]

~ הִפְ׳ הִקְלִיד ° פ״י 1 °, פָּתַח: "טָרַק וְהִקְלִיד (סָגַר וּפָתַח), טוֹעֵן וּמוֹלִיד" (פיוטים, סידור 621). 2 °, הִפְעִיל אֶת מַעֲרֶכֶת הַקְּלִידִים (בִּפְסַנְתֵּר וּבְכַיּוֹצֵא בּוֹ). – [לְהַקְלִיד, מַ־, יַ־]

א. קלה [אכדית: qalû שרף; ארמית: קְלָא; ערבית: קָלַי]

~ פָּעַל קָלָה פ״י 1. לִהֵט וְהִבְהֵב בָּאֵשׁ: "מַצּוֹת וְקָלוּי" (יהושע ה יא). קוֹלִים קָפֶה. קָלִינוּ גַּרְעִינֵי חַמָּנִית. 2. שָׂרַף, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ: "כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאֶחָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ" (ירמיה כט כב). [ובמליצה:] "אֵשׁ פֵּרוּד אוֹתוֹ קוֹלָה" (משה אבן־עזרא, א 63). "וּגְדוּדֵי עֹנִי בְּאוּרָם קָלוּנִי וְצָלוּנִי" (חריזי, תחכמוני יד 156). "קָלוּ אֶת לִבִּי, זֵרוּ אֶפְרִי" (ביאליק, הם). – [לִקְלוֹת, קוֹלֶה, קָלוּי, יִקְלֶה]

~ נִפְ׳ נִקְלָה °, הֻבְהַב וְיָבַשׁ בָּאֵשׁ: גַּרְעִינֵי הַקָּפֶה נִקְלוּ הֵיטֵב. – [לְהִקָּלוֹת, נִקְלֶה, יִקָּלֶה]

ב. **קלה** [צורת־משנה של קלל]

~ פע׳ **קלה*** פ״ע, פע׳ **קלה*** פ״ע נתבזה ונסתאב על־ידי הטלת רעי או מים מרב פחד או מחלשה: ״אמדוהו לכשילקה קלה – פוטרין אותו (ממלקות)״ (מכות כג.). ״לפיכך אם קלה באחד מהן (מן העדיות) – מלקין אותו״ (תוספתא מכות ה יד). – [לקלות, קולה, יקלה; לקלות, מקלה, י־]

~ נפ׳ **נקלה**, נתבזה, בֹּיַש, נגרם לו קלון: ״ונקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב״ (ישעיה טז יד). ״ואנכי איש־רש ונקלה״ (שמואל א יח כג). – [להקלות, נקלה, יקלה]

~ הפ׳ **הקלה** פ״י בזה, המיט חרפה: ״ארור מקלה אביו ואמו״ (דברים כז טז). ״אכן אציליי עמך יקלו בסוד השיר״ (גבירול, א 13). – [להקלות את־, מקלה, י־]

קלה*, קולה נ׳ [ארמית: קלא; מן קל] 1^. קל, הקלה, הצד הקל שבדין, ההפך מן ״חמרה״: בית־הלל נטה לקלה. 2*. חטא קל, פשע בלתי־חמור: ״והלא קלותיו של אחאב הם כחמורותיו של ירבעם״ (ירושלמי סנהדרין כח ב). – [קלת־, קלות]

קלואלה° נ׳ [פינית: kaleva גיבור + la משכן] שם אסף של אפוסים ובלדות פיניים עתיקים על עלילותיהם של גבורי ארץ־הפלאות קלואלה (תרגמו לעברית בידי שאול טשרניחובסקי).

קלוב° ז׳ [אנגלית: club; נורדית עתיקה; clubba גוש] מועדון, בית־ועד המיועד לחוג מסים של אנשים לבירור בעיות, לשיחת־רעים או לבלוי זמן בצותא: קלוב המפלגה. קלוב אמנים וסופרים. – [קלובים]

קלוח*, קילוח ז׳ [מן קלח, קלח] 1*. זרם, זנוק נוזלים: ״המערה מכלי לכלי ונגע טבול־יום בקלוח״ (טבול יום ב ז). ״דם קלוח (של בהמה שנשחטה)״ (חולין לו.). קלוח מים. 2° [בהשאלה] שטף, שפע: ״אל אויר החול של השכונה השתפכו פתאם קלוחי זמרה עזים וכבירים״ (ביאליק, לממשלת). ״וכמו קלוח של רגשות חדשים השתפך בקרבי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קיז). ״ראה נא... נפסק פתאם קלוח דבריו״ (ברנר, א 150). – [קלוח־, קלוחים, ־חי־]

א. **קלוט°** ת׳ [מן קלט, קלט] לקוח, ספוג, שנקלט: ריח קלוט מן הפרחים. מזון קלוט בקבה. נטע קלוט באדמה. – [קלוטה, קלוטים, ־טות]

– **קלוט מן האויר°** [על־פי שבת ד.] [בהשאלה] מחסר־יסוד, נטול כל בסיס: ״החליט לספר לה על־דבר הרוח שלו הקלוט מן האויר״ (יהודה שטינברג, רצד). ״מיני חלומות ודברי הבאי קלוטים מן האויר״ (ברקוביץ, תר׳ כתריאלים י). ידיעה זו קלוטה מן האויר ואין בה ממש.

ב. **קלוט** ת׳ [אולי בהרחבה מן קלט, קלט] מחבר, מערה יחד, שאינו סדוק: ״ושור ושה שרוע וקלוט (=שפרסותיו קלוטות)... לנדר לא ירצה״ (ויקרא כב כג). ״שור פרסותיו סדוקות... חמור פרסותיו קלוטות״ (בבא בתרא טז.). – [קלוטה, קלוטים, ־טות]

פרסה קלוטה

קלוי ת׳ [מן א. קלה, קלה] צלוי, מהבהב באש: ״אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך״ (ויקרא ב יד). ״קרומי לחם קלויים בחמאה״ (עגנון, כפות רפג). קפה קלוי. בטנים קלויים. לחם קלוי. – [קלויה, קלויים, ־יות]

קלויאטורה° נ׳ [מלאטינית: clavis מפתח] מקלדת, מערכת הקלידים (מנענעים) בפסנתר, במכונת־כתיבה וכיוצא בזה. – [קלויאטורות]

קלויז° ז׳ [יידיש] כנוי לבית־מדרש קטן בקהלות ישראל בגולת אשכנז: ״הוא היה מביא אתו מן הקלויז את כל החבריא״ (ברנר, א 8). ״שנה אחת קדם שנעשה בר־מצוה הביאו אביו לקלויז שבעיר״ (עגנון, אלו קעא). – [קלויזים]

קלויניזם° ז׳ [על שם הריפורמאטור הנוצרי J. Calvin, 1509—1564] פרוטסטנטיות בנסח קלוין, התנגדות לקתוליות המשתמשת בפלחן בסמלים חיצוניים רבים. הקלויניזם העלה כיסוד את מדת החסד של אלהים.

קלומית* נ׳ [צורת־משנה של קרומית, ראה ערך זה] קלפת קנה־קש: ״חמשה דברים נאמרו בקלומית של קנה״ (ירושלמי שבת יא ג). ״חוזר ונושא מן הגרן שחת... בחששו לאבד אפלו קלומית אחת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 141). ״מצאה מעל לכיור קלומית קטנה של קש״ (איתן, ברקיע 162). – [קלומית, ־מיות]

קלון ז׳ [מן ב. קלה] בזיון, חרפה: ״כרבם כן חטאו־לי כבודם בקלון אמיר״ (הושע ד ז). ״אל תתכבד בקלון אביך כי לא כבוד הוא לך״ (בן־סירא ג ט). ״המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעולם הבא״ (ירושלמי חגיגה עז ג). ״ואשחקם ואדרך במתיהם ואשביע פניהם בקלונים״ (גבירול, א 98). ״אתפרנס ככלב שבע קלון ודיש״ (ביאליק, אגרת). – [קלון־, קלונים, ־ני־, גם קלונות]

– **אות־קלון°**, סימן של גנאי, כגון אות־הקלון שהכריחו היהודים בימי־הבינים לשאת על בגדיהם (טלאי צהב על הגב), וכן אות־הקלון על בגדי היהודים בשנות שלטון הנאצים.

– **בית־קלון°**, בית־בשת, בית־זונות.

– **עמוד־הקלון°**, עמוד מיחד שהיה קבוע בימי־הבינים על בימה במקום מרכזי בעיר, אליו היו קושרים את העבריינים ומכריזים על חטאם ועל פסק־דינם [מכאן:]

– **העמידו ליד עמוד הקלון°**, הוקיע את פשעו.

– **מצאתני בקלוני°** (ביאליק, בעיר), פגשת אותי כשאני נתון במצבי המביש.

קלונית* ת׳ [מן קלון] כנוי לאשה בעלת קלון, בעלת בית־זונות: ״נלך אצל הקלונית, שמא שם נמכר״ (ילמדנו לבראשית מג יד, על־פי הערוך, ערך קלון). [וכבינוי גנאי לאשה:] ״דוקא בך, קלונית שכמותך, יאה לנגע״ (שלונסקי, תר׳ בבל 76). – [קלונית, ־ניות]

א. **קלוס°, קילוס** ז׳ [מן א. קלס, קלס] בזוי, גנוי: קלוס התנהגותו המחפירה. – [קלוס־, קלוסים, ־סי־]

ב. **קִלּוּס*, קִילוּס** ז׳ [מן ב. קלס, קִלֵּס] שֶׁבַח, תְּהִלָּה: "הַקִּלּוּסִין שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַלְּסִין לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (ירושלמי שבת טו ג). "מַה קִּלּוּס נוֹי יֵשׁ בְּחֹטֶם גָּדוֹל וְזָקוּף כְּמִגְדָּל?" (רש״י שיר השירים ז ה). "לֹא אֲמַלֵּל גְּבֹהָה־גְבֹהָה דִּבְרֵי קִלּוּס, אֵין הַנִּשְׂגָּב צָרִיךְ לְקִלּוּסִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שגים 23). שְׁבָחִים וְקִלּוּסִים. – [קִלּוּס־, קִלּוּסִים, ־סֵי־]

ג. **קִלּוּס*, קִילוּס** ז׳ [מן ג. קלס, קִלֵּס] רְקִיעָה, טְפִיחָה בָּרֶגֶל: "טִפּוּחַ – בַּיָּד, קִלּוּס – בָּרֶגֶל" (מועד קטן כז:). – [קִלּוּס־, קִלּוּסִים, קִלּוּסֵי־]

קָלוּעַ* ת׳ [מן קלע, קָלַע] 1*, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה מִקְלַעַת, מְפֻתָּל: "קָלוּעַ כְּמִין קְלִיעָה וְדוֹמֶה לְשַׁלְשֶׁלֶת – זֶהוּ הֲדַס" (סוכה לב:). "קָלוּעַ הָיָה בְּצִיּוּרֵי קְלִיעוֹת וְצוּרוֹת פְּקָעִים" (רש״י מלכים א ו יח). "(נֵר) קָלוּעַ נֶחְשָׁב לַאֲבוּקָה" (הלבוש, אורח חיים תלג ב). "תְּלוֹת קְלוּעוֹת וְרוּעוֹת פְּרָגִים" (עגנון, כלה רלד). סַל קָלוּעַ. שְׂעָרוֹת קְלוּעוֹת לְצַמּוֹת. 2 ֿ, בַּעַל קְלָעִים, בַּעַל מִפְרָשִׂים: "וָאֶקְרַע יָם בְּכָל שׁוֹחָה (אֳנִיָּה) קְלוּעָה" (הנגיד, דיואן 210). – [קְלוּעָה, קְלוּעִים, ־עוֹת]

קְלוּעַ ֿ, קִילוּעַ ז׳ [מן קלע, קָלַע] זְרִיקָה, קְלִיעָה לְמֶרְחָק: "חִשְּׁבוּ לְהִתְיַצֵּב פֶּן יְנֻפְּצוּ וּבִקְלוּעַ קֶלַע נִפְּצוּ" (ינאי, יג). – [קְלוּעַ־, קְלוּעִים, ־עֵי־]

קָלוּף* ת׳ [מן קלף, קָלַף] שֶׁהוּסְרָה מִמֶּנּוּ קְלִפָּתוֹ: "הַשְּׂעוֹרָה וְהַכֻּסֶּמֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָן קְלוּפִין... וְהַחִטָּה בֵּין שֶׁהִיא קְלוּפָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ קְלוּפָה" (טבול יום א ה). "בְּאֶרֶז קָלוּף שָׁנוּ" (בבא מציעא מ.). תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה קְלוּפִים. עוֹר קָלוּף. [ובהשאלה:] "בֶּן מַעֲמָד תָּלוּשׁ, בִּלְתִּי מְבֻסָּס... הַקָּלוּף כְּבָר מֵעוֹרוֹ וַעֲדַיִן עוֹמֵד בּוֹ" (פיכמן, קצט).– [קְלוּפָה, קְלוּפִים, ־פוֹת]

קִלּוּף*, קִילוּף ז׳ [מן קלף, קִלֵּף] הֲסָרַת קְלִפָּה: "לֹא סַגֵּי לָהּ בְּנִגּוּב אֶלָּא בְּקִלּוּף" (עבודה זרה עו:). קִלּוּף תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. קִלּוּף בֵּיצָה. – [קִלּוּף־, קִלּוּפִים, ־פֵי־]

קְלוּפָה*, קִילוּפָה נ׳ [מן קלף, קִלֵּף] קְלִפָּה, בְּיִחוּד: הַקְּרוּם הָעֶלְיוֹן וְהָרֵיחָנִי שֶׁל צִמְחֵי־בֹּשֶׂם שׁוֹנִים: "הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר, קְלוּפָה שְׁלֹשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה" (כריתות ו.). –[קְלוּפַת־, ־פוֹת]

קְלוּפִית* נ׳ [מן קלף; ארמית: קְלוּפִיתָא*, ירושלמי שבת י א] קְלִפַּת־עוֹר דַּקָּה, קְרוּמִית: קְלוּפִית לְנַקְנִיקִים. – [קְלוּפִית־, קְלוּפִיּוֹת]

קְלוֹקֵל ת׳ [מן קַל; קלל] קַל, גָּרוּעַ, פָּגוּם בְּטִיבוֹ: "כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל" (במדבר כא ה). "הִגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁאָנוּחַ גַּם אֲנִי... מֵעֲמָלֵי הַקְּלוֹקֵל" (ביאליק, תקות). "הַקְּלוֹקֵל שֶׁבַּלָּשׁוֹן, הַמּוֹץ וְהַתֶּבֶן שֶׁבָּהּ, הוּא כְּלִי לֹא־יִצְלַח לִמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "כְּלוּם אֵינְךָ רוֹאֶה בַּעֲבוֹדַת הַפֶּרֶךְ שֶׁעוֹבֵד אָבִיךָ יוֹמָם וָלַיְלָה וּבַפַּרְנָסָה הַקְּלוֹקֶלֶת שֶׁהוּא מַכְנִיס בָּהּ?" (ליסיצקי, תולדות 96). "אָסוּר לִרְדֹּף אַחֲרֵי הַסֶּנְסַצְיָה וְאַחֲרֵי גֵּרוּיִים קְלוֹקְלִים" (שטיגמן, פלובר). "בַּכְּחוֹל הַקָּלִיל שֶׁל יָמִים קְלוֹקְלִים" (ריבנר, שירים 60). מוּסִיקָה קְלוֹקֶלֶת.– [קְלוֹקֶלֶת, קְלוֹקְלִים, ־לוֹת]

קְלוֹקְלוּת° נ׳ [מן קְלוֹקֵל] דָּבָר קְלוֹקֵל, פְּסוֹל, גְּרִיעוּת: "אִישׁ הַוַּדָּאוּת, הַמּוּצָקוּת, הַמְּטֹהָרוֹת מִכָּל סִיגֵי הַשָּׁעָה, מִכָּל קְלוֹקְלוּת תָּפֵל" (ויסלבסקי, יחידים 186). "מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ שֶׁל פַּחַד וּקְלוֹקְלוּת נַפְשִׁית הוּא יוֹרֵד לְבַקֵּשׁ חָסוּת בְּכֹחַ הָרוּסִי הַגַּלְמִי" (קרמר, ריאליזם 58). "כָּל דָּבָר שֶׁל קְלוֹקְלוּת לֹא נַעֲשָׂה" (ארד, תר׳ לסקוב 140). – [קְלוֹקְלוּת־]

קְלוֹקְלָן° ז׳ [מן קלוקל] מִי שֶׁמְּקַלְקֵל וּמוֹצִיא עֲבוֹדָה קְלוֹקֶלֶת וּפְגוּמָה: "מַה זֶּה עָשִׂיתָ, קְלוֹקְלָן מְנֻוָּל?" (שלונסקי, תר׳ טיל 148). חַיָּט־קְלוֹקְלָן. – [קְלוֹקְלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

קָלוֹרְיָה° נ׳ [מלאטינית: calor חום] יְחִידַת כַּמּוּת הַחֹם בַּשִּׁיטָה הַמֶּטְרִית. 1, כַּמּוּת הַחֹם הַדְּרוּשָׁה לְהַעֲלָאַת חֻמּוֹ שֶׁל סֶנְטִימֶטֶר מְעֻקָּב מַיִם בְּמַעֲלָה אַחַת; נִקְרֵאת גַּם "קָלוֹרְיָה קְטַנָּה". 2, יְחִידָה הַגְּדוֹלָה פִּי אֶלֶף מִמֶּנָּה, הַיְנוּ: כַּמּוּת הַחֹם הַדְּרוּשָׁה לְהַעֲלָאַת חֻמּוֹ שֶׁל דֶּצִימֶטֶר מְעֻקָּב מַיִם בְּמַעֲלָה אַחַת; נִקְרֵאת גַּם "קָלוֹרְיָה גְּדוֹלָה", לְהַבְדִּיל מִן "קָלוֹרְיָה קְטַנָּה". סְתָם "קָלוֹרְיָה" בְּחַיֵּי הַמַּעֲשֶׂה–קָלוֹרְיָה גְּדוֹלָה. עֶרְכָּם הַזָּן שֶׁל מְזוֹנוֹתֵינוּ נִמְדָּד בֵּין הַשְּׁאָר בְּמִסְפַּר הַקָּלוֹרְיוֹת שֶׁהֵם מְסַפְּקִים לַגּוּף. אָדָם בֵּינוֹנִי צוֹרֵךְ בְּעֵרֶךְ 3000 קָלוֹרְיוֹת (גְּדוֹלוֹת!) לַיּוֹם. – [קָלוֹרְיוֹת]

קָלוֹרִימֶטְרִיָּה° נ׳ [מלאטינית: calor חום + יוונית: metron מידה] שִׁיטָה שֶׁל מְדִידַת הַחֹם הַמִּשְׁתַּחְרֵר אוֹ הַנִּבְלָע בְּתַהֲלִיכִים כִּימִיִּים אוֹ פִיסִיִּים בֵּין גּוּפִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן בִּשְׂרֵפַת סוּגֵי דֶּלֶק שׁוֹנִים, בְּתַהֲלִיכֵי חִמְצוּן, בְּעִכּוּל מָזוֹן עַל־יְדֵי גּוּף חַי וְכַדּוֹמֶה.

– **קָלוֹרִימֶטֶר°** ז׳ מַכְשִׁיר לִמְדִידַת הַחֹם בַּשִּׁיטָה וּבַתַּהֲלִיכִים הַנַּ״ל. – [קָלוֹרִימֶטְרִים]

קָלוּשׁ ֿ ת׳ [מן קלש, קָלַשׁ; ארמית: קְלִישׁ*] 1*, דָּלִיל, לֹא־סָמִיךְ, שֶׁאֵינוֹ־מְעֻבֶּה, בִּלְתִּי־צָפוּף: "הַיַּיִן עָב וְהַמַּיִם קְלוּשִׁין" (רש״י ברכות מא.). "שַׁחֲרִית וְעַרְבִית... הַצֵּל עָב וְחָשׁוּךְ, מִכָּאן וְאֵילָךְ הַצֵּל דַּק וְקָלוּשׁ" (רש״י עבודה זרה מח:). "הַמְּלַמֵּד קְלוּשׁ־הַזָּקָן מֵסֵב בָּרֹאשׁ" (טברסקי, לפידים ז). מֶרֶק קָלוּשׁ. מִבְרֶשֶׁת בַּעֲלַת שְׂעָרוֹת קְלוּשׁוֹת. שִׁנַּיִם קְלוּשׁוֹת בַּפֶּה. 2°, חַלָּשׁ, רוֹפֵף, קְלוֹקֵל: "בַּעַד הַפֶּתַח רָאִיתִי אֶת גּוּפָהּ הַקָּלוּשׁ" (ביאליק, שירתי). "מְאֹד הָאוֹר הַקָּלוּשׁ אוֹר הָרְמִיָּה" (ביאליק, רזי). "צַר לִי מְאֹד שֶׁהַתֹּכֶן שֶׁל כְּתַב־הַיָּד... חִוֵּר וְקָלוּשׁ" (ברקוביץ, הראשונים לז). "עַד עַכְשָׁו הָיָה לִי מֻשָּׂג קָלוּשׁ מְאֹד מֵהָעִיר קְיוֹב" (ברקוביץ, הראשונים עח). "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזְעָה נִרְתִּיקָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה הַקְּלוּשָׁה" (עגנון, אלו ד). יְדִיעוֹתָיו קְלוּשׁוֹת. – [קְלוּשָׁה, קְלוּשִׁים, ־שׁוֹת]

קִלּוּשׁ°, קִילוּשׁ ז׳ [מן קלש, קִלֵּשׁ] הַקְלָשָׁה, הֲפָגַת הַסְּמִיכוּת, עֲשִׂיָּה לְקָלוּשׁ: קִלּוּשׁ הַמָּרָק. קִלּוּשׁ הַשֵּׂעָר. – [קִלּוּשׁ־]

קַלּוּת* נ׳ [מן קַל] 1 ֿ, מִעוּט בְּמִשְׁקָל, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַקַּל: "הַקַּלּוּת וְהַכֹּבֶד" (אמונות ודעות, הקדמה). "כַּחֹם וְכַקֹּר, וְכַלֵּחוּת וְכַיֹּבֶשׁ, וְהַכֹּבֶד וְהַקַּלּוּת" (חובות הלבבות, הייחוד ו). קַלּוּת הַנּוֹצָה לְעֻמַּת כֹּבֶד הָאֶבֶן. 2 ֿ, נוֹחוּת, פַּשְׁטוּת, בְּנִגּוּד אֶל "קֹשִׁי": "וּמִזֶּה יִתְבָּאֵר בְּקַלּוּת שֶׁהוּא אֶחָד" (אלבו, עיקרים 188). קַלּוּת הַבְּעָיָה הַמֻּצַּעַת. קַלּוּת בְּהִסְתַּגְּלוּתוֹ לְכָל מַצָּב. 3°, זְרִיזוּת, מְהִירוּת: "לְפִי שֶׁנִּתַּן... לְנַפְתָּלִי קַלּוּת אַיָּל" (תנחומא ויחי עז). "וְהַקַּלִּים לֹא

ירוצו בקלותם״ (אברהם אבן־עזרא, חי בן מקיץ). ״בקלות סיס ובשלות נץ הבקיע אל השמש״ (שניאור, שירים רסא). 4 ^, בוז, נקלות: ״אנחנו עם דלות וקלות עם סכלות״ (אברהם אבן־עזרא, א 24). ״שנותינו ספו בדלות ובקלות״ (פיוטים, סידור 734).—[קלות־, קליות]

– בקלות ^ תה״פ בלא כל קשי, ללא מאמץ יתר: ״ומזה יתבאר בקלות שהוא אחד״ (אלבו, עיקרים 186). פתרתי את הבעיה בקלות. סיימנו את העבודה בקלות.

– קלות־דעת ^, פזיזות, נמהרות, חסר ישוב־הדעת: ״שאין כאן חמדת ממון אלא קלות דעת״ (ראב״י, האשכול, חלב ודם). ״עד היכן הגיעה קלות־הדעת והעדר הזהירות של כל אפיטרופסי הישוב למיניהם״ (אחד העם, רכט). ״כל אותו אסון שבא על יוסף נחמן בגלל... קלות־דעת שלך בא עלינו״ (בורלא, עקביה 267).

– קלות־יד °, זריזות, קלילות: ״וכן היה נוהג אותו חלבן קלות־ראש וקלות־יד בלקוחותיו״ (בורלא, עקביה 194).

– קלות־ראש *, 1, חסר־רצינות, מעוט תשומת־לב, זלזול: ״אין עומדין להתפלל... לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות־ראש״ (תוספתא ברכות ג כא). ״שלא ינהגו קלות־ראש בנדרים״ (נדרים ב ה). ״על חטא שחטאנו לפניך בקלות־ראש״ (וידוי, תפלת יום כיפור). 2 [במשמעות חיובית] הומור, חסר־קפידה, סבר פנים: ״שלשה דברים מאהבין את האדם לבריות: יד פשוטה, ושלחן ערוך וקלות־ראש״ (אבות דר׳ נתן, נוסחא ב לא) [ראה גם ערך קל, קל־ראש 2]

– קלות־רגלים ° [מן ״קל ברגליו״ (עמוס ב טו)], מהירות, זריזות.

– בקלי־קלות °, בקלות יתרה, בנקל: ״ובקלי־קלות היו מניחים אף הם את הקופסות״ (יזהר, צקלג 104). פתרתי את השאלה בקלי־קלות.

קלח [מן קלח; ארמית: קלח, יש מדמים אל קלע]

~ פעל קלח * פ״ע 1 *, זרם, שטף: ״(אש) קולחת״ (יומא מא:). ״והוא (המבול) קלח כל אותו ליל – בל יעמד מקלח״ (ליסיצקי, מידות 137). ״סוף־זקוף היה לי חרט, דיואי – דמעה קולחת״ (גפנוגב, תר׳ עוטה עור 4). מים קולחים מן המעין. 2 ° [בהשאלה] התגלגל, נתמשך: ״שיחתנו היתה קולחת בחמימות מיחדת״ (פיכמן, רנה). ״והאמרים קולחים וקולחים כמים שאין להם סוף״ (צמח, ב 408). — [לקלח, קולח, יקלח]

~ נפ׳ נקלח °, נזרם: ״קלוחיו (של המבול) כל אותו ליל נקלחים ונקלחים״ (ליסיצקי, מידות 137). — [להקלח, נקלח, יקלח]

~ פע׳ קלח * פיו״ע 1 * פ״י הזרים, הוליך בזרם: ״צנור המקלח (מים) למקוה״ (תוספתא מקואות ב ב). [ובהשאלה:] ״המקלחים עלי פרענות כמים שוטפים״ (רש״י תהלים מב ח). 2 °, שטף בזרם מים, רחץ במקלחת: האם קלחה את בתה. קלחתי את כל גופי במים צוננים. 3 * פ״ע קלח, זרם: ״הצנור שמימיו מקלחין״ (תוספתא עבודה זרה ח ג). ״איזה הוא דם הנפש? כל זמן שמקלח״ (תוספתא זבחים ח יז). ״על הביבין ועל השפכין שמקלחין ברשות הרבים״ (מגדלי מו״ס, קסד). ״מיד נתמצה הלב והדמעות התחילו מקלחות כמעינות״ (עגנון, בלה רמט). [ובהשאלה: ״אדם מישראל... שלשון עמו מושלת ברוחו ומקלחת בעורקיו״ (ביאליק, על חכמת). 4 * [בהשאלה] הוציא, הריק: ״האומר הרי עלי לבונה מביא דמי קמץ לבונה ונותן לשופר, כהנים מקלחין אותן ולוקחין בהם לבונה״ (תוספתא שקלים ג ה). — [לקלח, מקלח, יקלח]

~ פע׳ קלח ^, 1 °, הזרם, הובא בזרם: המים קלחו מן הצנור. 2 ^, נשטף בזרם מים, רחץ במקלחת: ״ויקלח בשמן וורדים עם לבן ביצה״ (אלדבי, שבילי אמונה ד ב). ״כבר היתה מקלחת ובשומה מבשמה של בורית״ (מביב, דרך 100). הילדה קלחה על־ידי אמה.— [מקלח, יקלח]

~ הת׳ התקלח ^, 1 °, השתטף במקלחת, שטף את גופו בזרם מים: טוב להתקלח בצוננים לעתים קרובות. 2 ^, זרם בקלות: ״צריך לתחכם בשעת שחיטה שדם חם ומתקלח״ (ראב״י, ספר האשכול, שחיטה). ״היין מתקלח אל גרונו״ (טברסקי, אקוסטה ב 252). [להתקלח, מתקלח, יתקלח]

~ הפ׳ הקליח ° פ״י הזרים: ״הקליח ׳הבחור׳ לפתע את צרכיו הקטנים״ (שטיינמן, זוגות 181). ״וגם עזרו מן השמים לו וכבימי נח הקליחו (השמים) מבול ממש״ (ליסיצקי, מידות 137). ״יקליחו מים על גופי״ (מגד, מקרה 218). — [להקליח, מ־, י־]

א. קלח* ז׳ [במקרא: כלח; ראה קלח] 1, צמח יחיד בתבואות: ״אם שיר (בשדה) קלח אחד סומך לו משום פאה״ (פאה א ג). ״המנמר את שדהו ושיר קלחים לחים״ (פאה ג ב). 2, קנה או גליל מעבה בירקות או בתבואות: ״קלח של כרוב״ (ספרי האזינו קלו). ״בצל ירוק, קלח של צנון״ (ביאליק, מאחורי א). קלחי כרובית. — [קלח־, קלחו; קלחים, קלחי־]

– כרוב־הקלח °, אחד ממיני הכרוב, שאוכלים ממנו את הקלח שנתעבה למעין כדור. ידוע יותר בשמו הלועזי קולרבי – ראה ערך א. כרוב, כרוב־הקלח.

– עמד בקלחו ^, גדלו גבעוליו: ״פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם״ (רש״י שמות ט לב).

ב. קלח ° ז׳ [מן קלח, קלח] קלוח, זרם: ״תרדמה כבדה נפלה עליו ויישן בתוך קלח הדם שעות רבות״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שטז). ״קלח דם שחום שופע״ (טבא, שירים 193). ״רוח ממרום הצליפה על קלחי המים״ (אבן־זהב, שיילוק עו). ״אז־רק־אז חרד הגבר השופך דמעה כקלח״ (גפנוגב, תר׳ עוטה עור 92). — [קלח־, קלחים, קלחי־]

קלחת

קלחת נ׳ [אולי קרוב אל צלחת] 1, יורה, דוד, סיר גדול לבשול: ״ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת״ (מיכה ג ג). 2 ° [בהשאלה] מערבלת, מרקחה, תסבכת: קלחת הבחירות. קשה היה לקלט דבר ברור בתוך אותה קלחת. — [קלחת־, קלחתו; קלחות, קלחות־]

קלט [ארמית: קלט; במקרא רק בשם מקלט ואולי גם בבינוני־פעול: קלוט]

~ פע׳ קלט * פ״י 1 *, עצר, עכב: ״משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים, ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר וזכר;

הַסֹּלֶת" (אבות ה טו). 2•, סָפַג, יָנַק, תָּפַס: "שׁוֹרִין אֶת הָעִקָּרִים בְּמַיִם וּמֵצִיף עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן וְקוֹלֵט אֶת הָרֵיחַ" (הוריות יא:). "עַד עַכְשָׁו אִם יִקְלֹט אָדָם מָטָר מֵאֲוִירוֹ שֶׁל סְדוֹם וְיִתֵּן בָּעֲרוּגָה אֵינָהּ מַצְמַחַת" (בראשית רבה כא). "אֵין הָאִשָּׁה קוֹלֶטֶת (אֶת הַזֶּרַע) אֶלָּא אַחֲרֵי נִדָּתָהּ" (ויקרא רבה יד). [ובהשאלה:] "יוֹדֵעַ הָיָה עַל־פֶּה הַרְבֵּה פְּסוּקֵי תְּפִלָּה... מִמַּה שֶּׁקָּלְטָה אָזְנוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן" (ביאליק, החצוצרה א). "הָעֵינַיִם קוֹלְטוֹת אֶת הַכְּתָב וְהַמֹּחַ אֵינוֹ קוֹלֵט אֶת הָעִנְיָן" (עגנון, אורח 152). קָשֶׁה לִקְלֹט אֶת תֹּכֶן הַדְּבָרִים בָּרַעַשׁ הַזֶּה. הַסְּפוֹג קָלַט אֶת הַדְּיוֹ. 3°, הֵסִיר, הוֹרִיד, קִפָּה: "שֶׁמֶן הֶחָלָב שֶׁקּוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו" (רש"י בראשית יח ח). "קָלַט יְרוֹחָם תּוּת מִן הַשַּׁמֶּנֶת" (עגנון, אורח 280). 4•, שִׁמֵּשׁ מִקְלָט: "כְּשֵׁם שֶׁהָעִיר קוֹלֶטֶת (אֶת הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה) כָּךְ תְּחוּמָהּ קוֹלֵט" (מכות ב ז). 5•, קִבֵּל אֶל תּוֹכוֹ, סִפַּח, מִזֵּג: "כְּשֵׁרִין שֶׁבְּבָבֶל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל קוֹלַטְתָּן" (כתובות קיא). הַיִּשּׁוּב בָּאָרֶץ קָלַט רִבְבוֹת עוֹלִים. הַקִּבּוּצִים קָלְטוּ חֲבֵרִים רַבִּים. 6• פ"ע הִתְאַחָה, הִתְחַבֵּר: "כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת" (שביעית ב ו). – [לִקְלֹט, קוֹלֵט, קָלוּט, יִקְלֹט]

~ נפ' נִקְלַט•, 1•, נִסְפַּג, נִכְנַס לְתוֹךְ: "נִקְלַט בְּתוֹכָהּ רֵיחָן הַטּוֹב" (מדרש שיר השירים, גרינהוט מב). "הַחֵפֶץ הוֹאִיל וְנִקְלַט בַּאֲוִירָהּ שֶׁל רְשׁוּת הָרַבִּים כְּמִי שֶׁהֻנְּחָה בְּתוֹכוֹ הוּא" (רש"י שבת ד.). "הַנְּסִיעָה הַזּוֹ נִקְלְטָה בְּעַצְמוֹ וּבִבְשָׂרוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וְשָׁנָה בָּהּ בְּכָל עֵת" (מנדלי מו"ס, סב). "מְמֻעֶטֶת לֶאֱכֹל וּמַה שֶּׁאוֹכֶלֶת אֵין נִקְלָט בָּהּ" (עגנון, כפות קסב). הַנִּסְיוּב שֶׁהֻזְרַק לַחוֹלֶה נִקְלַט. 2° [בצמחים] הִתְאַחָה, הִתְחַבֵּר, הִשְׁרִישׁ: הַהַרְכָּבוֹת נִקְלְטוּ יָפֶה. הַשָּׁתִיל נִקְלַט יָפֶה בָּאֲדָמָה. 3° [בהשאלה] קָנָה לוֹ אֲחִיזָה, הִתְעָרָה: "הַרְבֵּה שְׁמוֹת־עֶצֶם שֶׁנִּקְלְטוּ בִּלְשׁוֹנֵנוּ בְּדוֹרֵנוּ – לְקוּחִים מִתּוֹךְ הָאֲרָמִית" (אבינרי, יד 51). רִבְבוֹת עוֹלִים נִקְלְטוּ בָּעִיר וּבַכְּפָר. הַפּוֹעֵל הֶחָדָשׁ נִקְלַט בַּמִּפְעָל. 4° נֶאֱסַף, נִלְקַט: "תַּפּוּחִים שֶׁאָמַרְתִּי כְּאִלּוּ נִקְלְטוּ הַיּוֹם מִן הָאִילָן" (עגנון, אורח 174). – [לְהִקָּלֵט, נִקְלָט, יִקָּלֵט]

~ הפ' הִקְלִיט ◊ פ"י 1°, קָבַע בְּתַקְלִיט רֹשֶׁם אוֹטוֹמָטִית עַל־גַּבֵּי תַקְלִיט דִּבְרֵי שִׁירָה, נְגִינָה אוֹ דִּבּוּר: שֵׁרוּת־הַשִּׁדּוּר הִקְלִיט אֶת הַנְּאוּמִים בַּטֶּקֶס. הִקְלַטְנוּ אֶת הַקּוֹנְצֶרְט. 2°, הִקְנָה, הִסְפִּיג, גָּרַם שֶׁיִּקָּלֵט: "הַשְׁאֵר (שְׁאָר הַמַּיִם) הִקְלִיט וְהִסִּיעָם" (פיוט, סידור 761). "כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נַקְלִיט אֶת שְׂפָתֵנוּ בְּנִשְׁמַת הַיֶּלֶד" (ביאליק, אומה ולשון). – [לְהַקְלִיט אֶת־, מַקְלִיט, יַ־]

~ הפ' הֻקְלַט °, נִקְבַּע בְּתַקְלִיט, נִרְשַׁם בְּאֹפֶן אוֹטוֹמָטִי עַל גַּבֵּי תַקְלִיט: הַקּוֹנְצֶרְט הֻקְלַט כֻּלּוֹ. נְאוּם מֻקְלָט. דְּבָרִים מֻקְלָטִים. – [מֻקְלָט, יֻקְלַט]

קֶלֶט°
ז' [מן קלט, קָלַט] 1, קְלִיטָה, קַבָּלָה. 2 [כצבא] תַּחֲנַת־קְלִיטָה, רִכּוּז רִאשׁוֹן שֶׁל טִירוֹנִים, מִיּוּן הַמְגֻיָּסִים לְשֵׁם הַעֲבָרָתָם לִיחִידוֹתֵיהֶם הַקְּבוּעוֹת: מַחֲנֵה־קֶלֶט. – [קֶלֶט־]

קִלְטוּר°, קִילְטוּר
ז' [מן קלטר, קִלְטֵר] תִּחוּחַ הַקַּרְקַע וְעִבּוּדוֹ בְּמַכְשִׁיר מְסֻיָּם (קִלְטֶרֶת) הַמְפוֹרֵר אֶת הַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הָאֲדָמָה בְּלִי לְהַפְכָהּ. – [קִלְטוּר־]

קלטר
[מן קוּלְטוּרָה]

~ פע' קִלְטֵר ° פ"י 1, תִּחַח אֶת הַקַּרְקַע וְעִבְּדוֹ בְּמַכְשִׁיר (קִלְטֶרֶת) הַמְפוֹרֵר אֶת הַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הָאֲדָמָה בְּלִי לְהַפְכָהּ. 2 ראה ערך תרבת, תִּרְבֵּת. – [לְקַלְטֵר אֶת־, מְקַלְטֵר, יְקַלְטֵר]

~ פֻּע' קֻלְטַר °, 1, עֻבַּד בְּקִלְטֶרֶת. 2 ראה ערך תרבת, תֻּרְבַּת. [מְקֻלְטָר, יְקֻלְטַר]

קִלְטֶרֶת°
נ' [מן קלטר, קִלְטֵר] מַכְשִׁיר חַקְלָאִי הַמְתַחֵחַ אֶת הַשִּׁכְבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הַקַּרְקַע וּמְפוֹרֵר אוֹתָהּ מִבְּלִי לְהַפְכָהּ (Cultivator). – [קִלְטֶרֶת־, קִלְטָרוֹת, קִלְטְרוֹת־]

קָלִי
ז' [מן קלה, קָלָה; אכדית: qalû] גַּרְגְּרֵי שִׁבֳּלִים שֶׁנִּקְלוּ בָּאֵשׁ כְּדֵי לְהַכְשִׁירָם לַאֲכִילָה: "וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע" (רות ב יד). "מְחַלְּקִין לָהֶן (לַתִּינוֹקוֹת) קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין בְּעֶרֶב פֶּסַח" (פסחים קט.). – [קְלִי־, קְלִיִּי, קְלִיךָ... קְלִיכֶם, קְלִיָּם; קְלָיוֹת או קְלִיּוֹת]

קָלִיא
(שמואל א יז ז). רְאֵה קָלִי.

קְלִיבֶּסֶת•
נ' רְאֵה קְלִבֹּסֶת.

קָלִיבֶּר•
ז' [צרפתית: calibre] 1, שִׁעוּר הַקֹּטֶר הַפְּנִימִי שֶׁל צִנּוֹר חָלוּל, וּבְיִחוּד: קֹטֶר קְדַח הַקָּנֶה שֶׁל כְּלֵי־יְרִיָּה שׁוֹנִים: קָלִיבֶּר שֶׁל תּוֹתָח, קָלִיבֶּר שֶׁל מַרְגֵּמָה, שֶׁל קְנֵה־רוֹבֶה. 2 [בהשאלה] שִׁעוּר, קְנֵה־מִדָּה, טִיב: פְּלוֹנִי הוּא נוֹאֵם בַּעַל קָלִיבֶּר גָּדוֹל. – [קָלִיבְּרִים]

קַלִיגְרַפְיָה•
נ' [מיוונית: kalos יפה + graphein לכתוב] כְּתִיבָה תַּמָּה, אָמָנוּת שֶׁל כְּתִיבַת אוֹתִיּוֹת נָאוֹת וּמְדֻיָּקוֹת.

– קַלִיגְרָף • ז' מֻמְחֶה לִכְתִיבָה יָפָה וְאָמָנוּתִית, בַּעַל כְּתַב־יָד יָפֶה.

– קַלִיגְרָפִי • ת' שֶׁל קַלִיגְרַפְיָה: כְּתִיבָה קַלִיגְרָפִית אָמָנוּתִית.

קְלִיד°
ז' [מארמית: אַקְלִידָא• מפתח, שבת פט; יוונית: kleis (kleidos)] מְנַעְנֵעַ, מָנוֹף קָטָן בִּפְסַנְתֵּר, בִּמְכוֹנַת־כְּתִיבָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה הַמַּפְעִיל אֶת הַפַּטִּישׁוֹנִים לְמִינֵיהֶם. – [קְלִיד־, קְלִידִים, קְלִידֵי־]

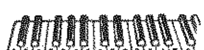

קלידי פסנתר

קָלֵידוֹסְקוֹפּ•
ז' [מיוונית: kalos יפה + eidos דמות + skopein לראות] 1, מַכְשִׁיר־שַׁעֲשׁוּעַ בְּתַבְנִית שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁקְּבוּעוֹת בָּהּ מַרְאוֹת בְּזָוִיּוֹת מְסֻיָּמוֹת, וּבֵינֵיהֶן שִׁבְרֵי זְכוּכִית צִבְעוֹנִיִּים, פִּסּוֹת־נְיָר, פְּסֵיפָסִים וְכַדּוֹמֶה: עִם הֲנָעַת הַשְּׁפוֹפֶרֶת מוֹפִיעִים הַחֲלָקִים הַשּׁוֹנִים בְּעֵינֵי הַמִּסְתַּכֵּל בְּצוּרוֹת הַנְדָּסִיּוֹת נָאוֹת וּמַרְהִיבוֹת, הַמִּתְחַלְּפוֹת עִם כָּל תְּנוּעָה. 2 [בהשאלה] חִלּוּפִים מְהִירִים שֶׁל תּוֹפָעוֹת מִשְׁתַּנּוֹת: קָלֵידוֹסְקוֹפּ שֶׁל מְאֹרָעוֹת וּמַעֲשִׂים. קָלֵידוֹסְקוֹפּ הַמְּדִינִיּוּת הַבֵּינְלְאֻמִּית. – [קָלֵידוֹסְקוֹפִּים]

– קָלֵידוֹסְקוֹפִּי •, סַסְגּוֹנִי, הַמְשַׁנֶּה בִּמְהִירוּת אֶת מַרְאוֹתָיו אוֹ צְבָעָיו, הַמִּתְהַפֵּךְ בְּשֶׁלֶל גְּוָנָיו.

קְלִיָּה*, קְלִייָה נ׳ [מן קלה, קָלָה] חֲרִיכָה שֶׁל גַּרְגְּרֵי תְּבוּאָה אוֹ גַּרְעִינִים שׁוֹנִים בָּאֵשׁ: ״קְצָרוּהוּ (אֶת הָעֹמֶר) וּנְתָנוּהוּ לַקְּפוֹת וֶהֱבִיאוּ לָעֲזָרָה, הָיוּ מְהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר כְּדֵי לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת קְלִיָּה״ (תוספתא מנחות י כד). קְלִיַּת קָפֶה. קְלִיַּת בָּטְנִים. – [קְלִיַּת־, קְלִיּוֹת]

קַלְיוּם◇ ז׳ [ערבית: קַלִי אשלג] הַשֵּׁם הַבֵּינְלְאֻמִּי הַמְקֻבָּל לְאַשְׁלְגָן (Kalium) – ראה אַשְׁלְגָן.

קְלָיוֹת* ז״ר – רְאֵה קָלִי.

קְלִיחָה° נ׳ [מן קלח, קָלַח] זְרִימָה: ״וּמֵאוֹתוֹ בֶּקַע שׁוֹתֵת דָּם קְלִיחוֹת־קְלִיחוֹת״ (טביב, דרך 161). ״וְהֵקִיא פֶּרֶץ מִפִּיהָ, קְלִיחָה וְעוֹד קְלִיחָה״ (מגד, החי 177). – [קְלִיחַת־, ־חוֹת]

קְלִיט* ז׳ [מן קלט, קָלַט] [בתלמוד רק בצירוף:]

– קְלִיטוֹ שֶׁל יָם* (ירושלמי בבא מציעא י ג), מַה שֶּׁקָּלַט הַיָּם, אוֹצְרוֹת הַיָּם.

קְלִיטָה* נ׳ [מן קלט קָלַט] 1°, סְפִיגָה, יְנִיקָה: קְלִיטַת הַמַּיִם וּשְׁאָר הַחֳמָרִים שֶׁבָּאֲדָמָה עַל־יְדֵי שָׁרְשׁוֹנֵי הַצֶּמַח: קְלִיטַת חֻמְצַת הַפַּחְמָן מִן הָאֲוִיר עַל־יְדֵי הֶעָלִים. 2*, קַבָּלָה אֶל תּוֹכוֹ, הַכְנָסָה אֶל קִרְבּוֹ: ״לֹא הָיוּ (בַּמִּדְבָּר) אֶלָּא שְׁתֵּי מַחֲנוֹת (שֶׁל מְקוֹמוֹת מִקְלָט) לִקְלִיטָה״ (זבחים קיז). קְלִיטַת הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בָּאָרֶץ. קְלִיטַת חֲבֵרִים חֲדָשִׁים בַּקִּבּוּץ. כֹּחַ הַקְּלִיטָה שֶׁל אַרְצֵנוּ גָּדֵל עִם פְּתוּחָהּ. 3° [בשידורי רדיו או טלוויזיה] תְּפִיסַת הַגַּלִּים הָאֶלֶקְטְרוֹ־מַגְנֶטִיִּים: קְלִיטָה טוֹבָה שֶׁל שִׁדּוּרֵי הָרַדְיוֹ אוֹ הַטֶּלֶוִיזְיָה בַּמַּקְלֵט. 4*, הַשְׁרָשָׁה, הַכָּאַת שֹׁרֶשׁ לִצְמִיחָה: ״שְׁלֹשִׁים (יוֹם) לִקְלִיטָה״ (ראש השנה י:). אֲחוּז הַקְּלִיטָה שֶׁל הַנְּטִיעָה הַחֲדָשָׁה הָיָה גָּבוֹהַּ לְמַדַּי. 5°, תְּפִיסָה, קְנִיַּת דָּבָר: קְלִיטַת תֹּכֶן הַדְּבָרִים. ״לִסְפֹּג אֶל תּוֹכוֹ בְּשִׁעוּרִים מְסֻיָּמִים לְפִי גִּילוֹ וְכֹחַ קְלִיטָתוֹ, מִכָּל יְצִירוֹת הָאֻמָּה״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). תַּלְמִיד פְּלוֹנִי כֹּחַ קְלִיטָתוֹ חַלָּשׁ. 6°, הֲסָרָה, הוֹרָדָה: קְלִיטַת הַשֻּׁמָּן מִן הֶחָלָב. – [קְלִיטַת־, ־טוֹת]

– מַחְלֶקֶת־הַקְּלִיטָה°, מִשְׂרַד־הַקְּלִיטָה°, מַחְלָקָה צִבּוּרִית אוֹ מִשְׂרָד מֶמְשַׁלְתִּי הָעוֹסְקִים בִּקְלִיטָתָם הַחָמְרִית וְהַחֶבְרָתִית שֶׁל עוֹלִים חֲדָשִׁים בָּאָרֶץ: מַתַּן שִׁכּוּן, מְקוֹם עֲבוֹדָה, הַקְנָיַת הַלָּשׁוֹן וְהַתַּרְבּוּת הָעִבְרִית וְכַדּוֹמֶה.

קְלִיטוּת° נ׳ [מן קלט: קְלִיטָה] כֹּשֶׁר לִקְלֹט דְּבַר־מָה, כֹּחַ הַקְּלִיטָה: ״דְּרוּשׁוֹת מִין חִיּוּנִיּוֹת שֶׁל נֶפֶשׁ... כְּמִין תְּכוּנָה שֶׁל קְלִיטוּת״ (קרמר, משמרות 593). קְלִיטוּת הַחוּשִׁים. – [קְלִיטוּת־]

קָלִיל° ת׳ [מן קַל; ארמית: קְלִילָא] קַל מְאֹד, מוּעָט: ״וַהֲמוֹן זְבוּבֵי־רִקְמָה קְלִילִים כְּנוֹצוֹת״ (ביאליק, זוהר). ״תּוּגָה צוֹנֶנֶת וּקְלִילָה מְשַׁעֶשַׁעַת אֶת מִצְחִי״ (עגנון, כפות שצד). ״הֵלֶךְ שֶׁהַבּוּז הַקָּלִיל בְּעֵינָיו״ (אלתרמן, עיר 110). ״זֶה צִפְרִיר הַקָּלִיל, בֶּן־רוּחַ שֶׁל בֹּקֶר״ (פינקרפלד, גדיש 428). מִטְעָן קָלִיל. לָשׁוֹן קְלִילָה וּפְשׁוּטָה. – [קְלִילָה, קְלִילִים, קְלִילוֹת]

– קַ לִּ י ל וּ ת° תה״פ בְּאֹפֶן קַל: ״אָמְרָה כָּךְ וְנִתְפַּסְּקָה קַלִּילוֹת עַל פֶּתַח חַדְרוֹ״ (טביב, כערער 78).

קְלִילָא* ת׳ [ארמית: מן קַל] קָלִיל, קַל, מוּעָט [רווח בביטויים:]

– אָתָא קְלִילָא^, [על־פי נוסח ״אקדמות״ לשבועות: ״ובאתא קלילא דלית בה משותא״ – ובאות קלה (בדיבור קל) שאין בה ממשות (ברא אלהים את העולם)] אוֹת קַלָּה, דָּבָר פָּעוּט בְּיוֹתֵר: ״לֹא דִבֵּר דָּבָר וְלֹא נָגַע בּוֹ אֲפִלּוּ בְּאָתָא קְלִילָא״ (יל״ג, פרידה שלה). ״לֹא יָכֹלְתִּי לִכְתֹּב אֵלֶיךָ אַף אָלֶף זְעִירָא וְאָתָא קְלִילָא״ (ביאליק, אגרות א מו). לְצַעֲרִי, לֹא נִתַּן לְשַׁנּוֹת בְּהוֹדָעָתוֹ אֲפִלּוּ אָתָא קְלִילָא!

– לִשָּׁנָא קְלִילָא* (בבא קמא ו:), לָשׁוֹן קַלָּה וּפְשׁוּטָה.

קַלִּילוּת* נ׳ [מן קָלִיל; ארמית: קַלִּילוּתָא] 1*, קַלּוּת יְתֵרָה, זְרִיזוּת: ״וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב אֶת רַגְלָיו – בְּקַלִּילוּת, כֵּיוָן שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרָה טוֹבָה נִתַּן בּוֹ כֹּחַ וְקַלִּילוּת״ (מדרש שכל טוב, בראשית כט א). 2°, הֱיוֹת קַל, הֶעְדֵּר קֹשִׁי: ״נוֹחִיּוּתוֹ וְקַלִּילוּתוֹ שֶׁל הַמַּעֲשֶׂה״ (קלצקין, כתבים 89). קַלִּילוּתָהּ שֶׁל הַחִידָה. – [קַלִּילוּת־]

קְלִימָטוֹלוֹגְיָה◇ נ׳ [יוונית: klima אקלים + logos לימוד] תּוֹרַת הָאַקְלִימִים, עֲנַף בְּמַדַּע הַמֶּטֵאוֹרוֹלוֹגְיָה הָעוֹסֵק בְּחֵקֶר הָאַקְלִימִים הַשּׁוֹנִים.

– קְ לִ י מָ ט וֹ ל וֹ ג◇, מֻמְחֶה בְּתוֹרַת הָאַקְלִים.

– בִּ י וֹ קְ לִ י מָ ט וֹ ל וֹ גְ יָ ה◇ נ׳ חֵקֶר הַשְׁפָּעָתָם שֶׁל הָאַקְלִימִים הַשּׁוֹנִים עַל הַחַיִּים הָאוֹרְגָנִיִּים.

קְלִימַקְס◇ ז׳ [יוונית: klimax סולם] 1, שִׂיא, פִּסְגָּה: נְקֻדַּת הַקְּלִימַקְס בָּרוֹמָן. 2, הַשָּׁלָב הַסּוֹפִי וְהַמֻּשְׁלָם בְּיוֹתֵר בְּהִתְפַּתְּחוּתָן שֶׁל חֲבָרוֹת צְמָחִים אוֹ בַּעֲלֵי־חַיִּים, הוֹדוֹת לְתַנְאֵי־קַרְקַע וְאַקְלִים מֵיטָבִיִּים בִּשְׁבִילָן.

קְלִיֶּנְט◇**, קְלִייֶנְט** ז׳ [מלאטינית: cliens (-entis), ברומא העתיקה: אדם נחות הנמצא בחסות פטרון שלו] לָקוֹחַ, קוֹנֶה, צַרְכָן, מִי שֶׁנִּזְקָק לְטִפּוּלוֹ שֶׁל מֻמְחֶה (עוֹרֵךְ־דִּין, רוֹפֵא וְכוּ׳). – [קְלִיֶּנְטִים]

– קְ לִ יֶּ נְ ט וּ רָ ה◇ נ׳ מֵעֲרוֹפִּית, כְּלַל הַלְּקוֹחוֹת שֶׁל בַּעַל־עֵסֶק מְסֻיָּם: עוֹרֵךְ־דִּין פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ קְלִיֶּנְטוּרָה רְחָבָה.

קְלִינִיקָה◇ נ׳ [יוונית: klinikos של מיטה, של מיטת החולה] 1, מִרְפָּאָה, מוֹסָד רְפוּאִי לְאוֹרְחִים, הַמְשַׁמֵּשׁ עַל־פִּי־רֹב גַּם לְנִסּוּיִּים מַדָּעִיִּים בָּרְפוּאָה וְכִמְקוֹם הוֹרָאָה מַעֲשִׂית וְאִמּוּנִים לְסְטוּדֶנְטִים. 2, מְקוֹם לְקַבָּלַת חוֹלִים עַל־יְדֵי רוֹפֵא מֻמְחֶה: קְלִינִיקָה פְּרָטִית. קְלִינִיקָה לְרִפּוּי שִׁנַּיִם. – [קְלִינִיקוֹת]

– קְ לִ י נִ י◇ ת׳ רְפוּאִי, שֶׁל טִפּוּל מַעֲשִׂי בְּחוֹלֶה: עֲבוֹדָה קְלִינִית. מִמְצָאִים קְלִינִיִּים.

קְלִיעַ° ז׳ [מן קלע, קָלַע] קֶלַע, טִיל, הַחֵלֶק הַמַּתַּכְתִּי הֶעָשׂוּי מִקְשָׁה אַחַת וְהוּא נִקְלָע וּמוּעָף דֶּרֶךְ הַקָּנֶה לַמַּטָּרָה עִם הִתְפּוֹצְצוּת חֹמֶר־הַנֶּפֶץ שֶׁבְּתוֹךְ הַכַּדּוּר: קְלִיעַ שֶׁל רוֹבֶה. קְלִיעִים מֻנְחִים. – [קְלִיעַ־, קְלִיעִים, קְלִיעֵי־]

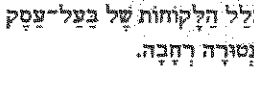

ק - קליע

א. **קְלִיעָה*** נ׳ [מן א. קלע, קָלַע] 1, שְׁזִירָה, פְּתוּל חוּטִים זֶה בָּזֶה לְמַסֶּכֶת אַחַת: קְלִיעַת מַחְצָלוֹת מִקָּנִים. קְלִיעַת סַלִּים. קְלִיעַת זֵרֵי־פְּרָחִים. קְלִיעַת הַשְּׂעָרוֹת לְצַמּוֹת. ״אֵלּוּ אָמַר חוּט – אֶחָד, כָּפוּל – לִשְׁנַיִם, קְלִיעָה – לִשְׁלֹשָׁה״ (ירושלמי שקלים נא ב).

2. מִקְלַעַת, חוּטִים שֶׁנִּקְלְעוּ וְשֻׁזְּרוּ יַחַד לְכָעֵין מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת: "כָּל הַקְּלִיעוֹת טְהוֹרוֹת" (עדיות ג ד). "'וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת' – אֶת שֶׁעַנְפוֹ עָצוּ דּוֹמֶה לִקְלִיעָה – זֶה הֲדַס" (ספרא קב ד). "אוֹ קוֹלְעִים לָהֶם קְלִיעוֹת וּמַחְלָפוֹת בִּשְׂעַר רַעֲמָתָם" (ביאליק, אריה א). – [קְלִיעַת־, קְלִיעוֹת]

ב. **קְלִיעָה**^ נ' [מן ב. קלע, קָלַע] זְרִיקָה, הַטָּלָה: "וּלְהָקִים אֶת הַסּוֹלְלָה... וּלְגַבֵּר קְלִיעַת קַלָּעִים וְלִדְרֹךְ קְשָׁתוֹת" (יוסיפון, קג). קְלִיעַת אֶבֶן. אִמּוּנִים בִּקְלִיעָה אֶל הַמַּטָּרָה. – [קְלִיעַת־, קְלִיעוֹת]

קְלִיף° ת' [מן קלף, קָלַף] הַנִּתָּן לְהִתְקַלֵּף: תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה קְלִיפִים. – [קְלִיפָה, קְלִיפִים, קְלִיפוֹת]

קְלִיפָה* נ' [מן קלף, קָלַף] קִלּוּף, הֲסָרַת הַקְּלִפָּה: "צְלִי (שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ חָלָב) בָּעֵי (צָרִיךְ) קְלִיפָה" (פסחים עו.). קְלִיפַת תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. קְלִיפַת הָעוֹר הַיָּבֵשׁ. – [קְלִיפַת־, קְלִיפוֹת]

קליפה, ראה קְלִפָּה.

קְלִיקָה*נ' [צרפתית: clique] כְּנוּפְיָה, חֲבֻר־מְרֵעִים. – [קְלִיקוֹת]

קְלִירִינְג* ז' [אנגלית: clearing סילוק] סִלּוּקִין [ראה ערך סִלּוּק, סִלּוּקִין]

קְלִישָׁה^ נ' [מן קלש, קָלַשׁ] הַפְחָתַת שִׁעוּר סְמִיכוּתוֹ שֶׁל דְּבַר־מָה: "דְּאִי קַלְשַׁת לֵיהּ (לַסְּכָךְ) הֲוֵי חַמָּתָה מְרֻבָּה (מִצִּלָּתָהּ) עַל־יְדֵי קְלִישָׁה לְחוּד" (תוספות עירובין ג.). קְלִישַׁת הַמָּזוֹן עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מַיִם. – [קְלִישַׁת־, קְלִישׁוֹת]

קְלִישָׁה* נ' [צרפתית: cliché] 1. גְּלוּפָה, לוּחַ שֶׁפִּתּוּחוּ עָלָיו צוּרוֹת שׁוֹנוֹת אוֹ אוֹתִיּוֹת לְהַדְפָּסָה. 2 [בהשאלה] שַׁבְּלוֹנָה, בִּטּוּי נָדוֹשׁ: פְּלוֹנִי מַרְבֶּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּנְאוּמָיו בִּקְלִישָׁאוֹת שְׁחוּקוֹת. – [קְלִישָׁאוֹת]

קְלִישׁוּת^ נ' 1^, חֹסֶר־צְפִיפוּת, דְּלִילוּת: "שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהַתְקִין הַסְּכָךְ בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים, דְּמֵחֲמַת קְלִישׁוּתוֹ יָבוֹא הָרוּחַ וִיפַזֵּר אוֹ יִפֹּל" (תוספות סוכה ד.). קְלִישׁוּת הַדַּיְסָה בְּשֶׁל עֹדֶף מַיִם בָּהּ. קְלִישׁוּת הַשְּׂעָרוֹת בְּרֹאשׁוֹ. קְלִישׁוּת הַשִּׁנַּיִם בַּמַּסְרֵק. 2° [בהשאלה] חֹסֶר־חֲרִיפוּת, רִפְיוֹן, שִׁטְחִיּוּת: "וּבְכָל קְלִישׁוּת יְדִיעָתוֹ בִּלְשׁוֹן הַמְּדִינָה הָיָה יוֹצֵא וּבָא אֵצֶל הַפְּקִידִים" (אחד העם, תצב). "תַּרְגּוּם... שֶׁעָלָה לִי בְּקַלּוּת יְתֵרָה גַּם בְּשֶׁל קְלִישׁוּת תָּכְנוֹ וְחִוְרוֹן הַרְצָאָתוֹ" (ברקוביץ, הראשונים לח). "דַּהֲוּוּת וּקְלִישׁוּת הַגָּוֶן" (שרירא, עזה 91). קְלִישׁוּת הַשֵּׂכֶל. – [קְלִישׁוּת־]

א. **קלל** [אכדית: qalālu; ארמית: קל; ערבית: קַלَّ]

~ פָּעַל **קַל** פ"ע 1°, הָיָה מוּעָט בְּמִשְׁקָלוֹ, הֵפֶךְ מִן "כָּבֵד": "קַלּוֹתִי, זַכּוֹתִי, כִּכְנַף אוֹר תִּשָּׂאֵנִי" (ביאליק, זוהר). הַסִּירָה קַלָּה מִשֶּׁהוּטַל מִטְעָנָהּ הַמַּיְמָה. 2° [בהשאלה] רָוַח, נַעֲשָׂה קַל לִסְבֹּל: "חֵלֶק כְּחֵלֶק נִמְשְׁכָה אוּלַי יֵקַל לוֹ בִּגְלָלִי" (ביאליק, אבי). 3. הִתְמַעֵט, פָּחַת: "וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ" (בראשית ח יא). 4. הָיָה מָהִיר בִּתְנוּעָתוֹ: "וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו" (חבקוק א ח). "מִנְּשָׁרִים קַלּוּ, מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ" (שמואל ב א כג). 5 [בהשאלה] הָיָה דַּל וְשָׁפָל, יָרַד בְּעֶרְכּוֹ: "הֵן קַלֹּתִי מָה אֲשִׁיבֶךָּ?" (איוב מ ד). "כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ" (שמואל א ב ל). "אַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לִדְחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת בִּשְׁבִיל אוֹתָהּ מְלָאכָה" (רש"י שמות לא יג). – [לָקֹל, קַלּוֹתִי, קַל, קַלָּה; קַל, קַלָּה; יֵקַל, תֵּקַל, יֵקַלּוּ]

~ נִפְעַל **נָקַל**, 1. הָיָה קַל, לֹא הָיָה כָּבֵד אוֹ קָשֶׁה: "נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת עֶשֶׂר מַעֲלוֹת" (מלכים ב כ י). נָקֵל הַדָּבָר וְאֵינוֹ דּוֹרֵשׁ מַאֲמָץ מְיֻחָד. 2. הָיָה דַּל בְּעֶרְכּוֹ: "וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי" (שמואל ב ו כב). – [לְהִקַּל, נְקַלֹּתִי, נָקַל, יֵקַל]

~ הִפְעִיל **הֵקַל** פ"י 1. הִקְטִין אֶת הַכֹּבֶד, הִמְעִיט אֶת הַמִּשְׁקָל: "וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם" (יונה א ה). 2. גָּרַם הֲקַלָּה, הֵנִיחַ: "וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ" (שמות יח כב). "אוּלַי יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם" (שמואל א ו ה). "וְאָרוּר פּוֹשֵׁעַ וְיֵשׁ לוֹ יָדַיִם לְהָקֵל מְאֹד – וּמִתְנַכֵּר בְּצָרָה" (ביאליק, לא חמה). הַתְּרוּפָה הֵקֵלָּה מְעַט אֶת עָצְמַת הַכְּאֵבִים. הַשּׁוֹפֵט הֵקֵל אֶת עָנְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם. 3*, לֹא הֶחְמִיר, בִּקֵּשׁ צַד הֶתֵּר בַּדִּין, לֹא הִרְבָּה בְּאִסּוּרִים: "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַחְמִיר" (תרומות ד י). "אַף־עַל־גַּב שֶׁמֵּקֵל אֲנִי עַל אֲחֵרִים, מַחְמִיר אֲנִי עַל עַצְמִי" (ברכות כב.). "טוֹבֵר מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וּמֵקֵל עַל אֲחֵרִים" (עגנון, כפות רסא). שׁוֹפֵט פְּלוֹנִי נוֹטֶה לְהָקֵל. 4. זִלְזֵל, הִמְעִיט אֶת עֶרְכּוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: "לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי, לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ" (ישעיה כג ט). 5^ [בדקדוק ימי־הביניים] רָפָה (אוֹת), לֹא הִדְגִּישׁ: "וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ' – אֲשֶׁר דְּגוּשָׁה וְהַדִּין בָּהּ לְהָקֵל" (הרקמה לג'נאח, רנו). [לְהָקֵל אֶת־, מִן־, מֵעַל־; הֵקַלֹּתִי... הֵקַל, הֵקֵלָּה, הֵקַלְנוּ גם הֲקִלֹּתִי... הֲקַלֹּתֶם; מֵקֵל, מְקִלָּה; יָקֵל, הָקֵל! הָקֵלִּי!]

~ הֻפְעַל **הוּקַל***, 1°, נַעֲשָׂה קַל, הֻפְחַת מִשְׁקָלוֹ: מִטְעָנָהּ שֶׁל הַסְּפִינָה הוּקַל. 2*, נַעֲשָׂה פָּחוֹת חָמוּר: "לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה תַּחַת שֶׁהֶחְמִירוּ (דִּינֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים) הוּקְלוּ" (מכילתא משפטים פ:). הוּקַל עָנְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם. 3^, הֻפְחַת הַלַּחַץ, הֻקְטַן, רָוַח: "דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה" (רש"י ויקרא כו טז). הוּקַל כְּאֵבוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ. מִשֶּׁסִּיַּמְתִּי אֶת עֲבוֹדָתִי הוּקַל לִי. 4^, נַעֲשָׂה קַל בְּרַגְלָיו: "יָחִיד הוּקַל כַּצְּבִי" (אפס, סליחות צום גדליה). 5^ [בדקדוק ימי־הביניים] רֻפָּה, לֹא הֻדְגַּשׁ: "וְקִנְּמוֹן לִהְיוֹת בְּהִסָּמְכוֹ מוּקַל הַנּוּן" (הרקמה לג'נאח, רנח). – [הוּקְלָה, מוּקָל, יוּקַל]

– נָקֵל לְ־, הֲרֵי זֶה דָּבָר קַל: "נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת" (מלכים ב כ י). נָקֵל לְהַבְטִיחַ, אַךְ קָשֶׁה לְקַיֵּם.

– עַל־נְקַלָּה, בְּלֹא קֹשִׁי: "וַיְרַפְּאוּ אֶת־שֶׁבֶר עַמִּי עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר: שָׁלוֹם שָׁלוֹם, וְאֵין שָׁלוֹם" (ירמיה ו יד). הִשַּׂגְתִּי אֶת מְבֻקָּשִׁי עַל נְקַלָּה.

– דַּעַת לְנָבוֹן נָקָל (משלי יד ו), הֶחָכָם יָבִין אֶת הַדָּבָר בְּקַלּוּת.

– הֵקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד־*, נָהַג קַלּוּת־רֹאשׁ וְזִלְזוּל כְּלַפֵּי־: "לֹא יָקֵל אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח" (ברכות ט ה).

ב. **קלל** [הרחבת המשמעות של א. קלל]

~ פִּעֵל **קִלֵּל** פ"י אָרַר, הִבִּיעַ אֶת מִשְׁאַלְתּוֹ כִּי תָּבוֹא רָעָה עַל פְּלוֹנִי, חֵרֵף וְגִדֵּף: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא יז). "וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת" (מלכים א ב ח). – [לְקַלֵּל אֶת־, מְקַלֵּל, יְ־]

~ פִּע' קִלֵּל, הָיָה אָרוּר, נֶאֶמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי קְלָלָה, גֻּדַּף קָשׁוֹת: "וְהַחוֹטֶא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל" (ישעיה סה כ). "אֲשֶׁר יַעֲלִץ בְּנֹפֶל אֲנָשִׁים... יְקֻלַּל וְיִוָּתֵר בְּלִי אָח" (הנגיד, בן-משלי 24). "אִישׁ אֲשֶׁר בֵּרְכוּהוּ הָאֱלֹהִים... לֹא יְקֻלַּל לְעוֹלָם" (פיכמן, קלב). "יְקֻלַּל אֲבִיהֶם וַאֲבִי אֲבִיהֶם" (הזז, יעיש ד 61). – [מְקֻלָּל, יְקֻלַּל]

~ הת' הִתְקַלֵּל*, קֻלַּל, הָיָה אָרוּר, נֶאֶמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי קְלָלָה: "עֶשֶׂר קְלָלוֹת נִתְקַלְּלָה חַוָּה" (עירובין ק:). "מִי שֶׁמּוֹצִיא שֶׁקֶר מִפִּיו אֵינוֹ רָאוּי לְהִתְקַלֵּל?" (במדבר רבה כ). הָאֲדָמָה נִתְקַלְּלָה בַּעֲבוּר הָאָדָם. – [לְהִתְקַלֵּל, מִתְקַלֵּל, יִתְ־]

קָלָל ז' [הגיזרון אינו ברור; המשמע לפי העניין] דָּבָר מְלֻטָּשׁ וּמַבְרִיק [מצוי רק בצירוף:]

– **נְחֹשֶׁת־קָלָל**, 1. נְחֹשֶׁת מְצַחְצַחַת וּמַזְהִירָה, נְחֹשֶׁת מְתוּצֶּצֶת: "וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל" (יחזקאל א ז). 2°. יֵשׁ מְכַנִּים כֵּן אֶת הַבְּרוֹנְזָה.

קַלָּל* ז' [הגיזרון אינו ברור] אֶחָד מִמִּינֵי הַכַּדִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לְפָנִים (פרה ג ג). – [קַלַּל־, קַלָּלוֹת]

קֶלֶל^ ז' [מן קְלָלָה] קְלָלָה, מְאֵרָה: "וַחֲדִים בְּבוּז קִלְלֵיהֶם" (ינאי, יג). "גּוֹרְפֵי הַשֹּׁפֶךְ מִתְכַּתְּשִׁים בְּקֶלֶל" (ש' שלום, חי 34). – [קֶלֶל־, קְלָלִים, קִלְלֵי־]

קְלָלָה נ' [מן ב. קלל, קִלֵּל] 1. מְאֵרָה, גִּדּוּף וְחֵרוּף קָשֶׁה, הַבָּעַת רָצוֹן שֶׁתָּבוֹא רָעָה עַל מִישֶׁהוּ, הֶפֶךְ מִן "בְּרָכָה": "וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת" (מלכים א ב ח). "וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם קִלְלַת יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל" (שופטים ט נז). 2 [בהרחבה] צָרָה, שֶׁבֶר, פֻּרְעָנוּת: "וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה" (בראשית כז יב). "הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה" (דברים ל יט). – [קִלְלַת־, קִלְלָתוֹ; קְלָלוֹת, קִלְלוֹת־]

– **קִלְלַת הַשֵּׁם*** (ירושלמי מועד קטן פג ב), דִּבְרֵי חֵרוּף כְּלַפֵּי אֱלֹהִים.

– **קִלְלַת חִנָּם**, קְלָלָה שֶׁאָדָם מְקַלֵּל אֶת מִישֶׁהוּ שֶׁלֹּא עָשָׂה כָּל עָוֶל וּלְלֹא כָּל סִבָּה: "קִלְלַת חִנָּם לוֹ תָבֹא" (משלי כו ב).

– **הָיָה לִקְלָלָה**, שִׁמֵּשׁ דֻּגְמָה וּמָשָׁל בְּחָרְבָּנוֹ וּבְשִׁבְרוֹ: "לְמַעַן הַכְרִית לָכֶם וּלְמַעַן הֱיוֹתְכֶם לִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה בְּכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" (ירמיה מד ח).

– **הַר־הַקְּלָלָה**^ [על־יסוד דברים יא כט] כִּנּוּי לְהַר עֵיבָל שֶׁבִּסְבִיבוֹת הָעִיר שְׁכֶם, לְהַבְדִּיל מִן "הַר־הַבְּרָכָה", הוּא הַר גְּרִזִּים.

– **קְלָלוֹת***, כִּנּוּי לְפָרָשִׁיּוֹת שֶׁל הַתּוֹכָחוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁבְּסֵפֶר וַיִּקְרָא (פרק כו) וּבְסֵפֶר דְּבָרִים (פרק כח): "בְּתַעֲנִיּוֹת (קוֹרְאִים) בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, אֵין מַפְסִיקִין בִּקְלָלוֹת אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אֶת כֻּלָּן" (מגילה ג ו).

– **עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי** [על־פי תשובת רבקה ליעקב כששלחתו לקבל בערמה את ברכת יצחק, בראשית כז יג] הֲרֵינִי מְקַבֵּל עַל עַצְמִי אֶת הָאַחֲרָיוּת לְתוֹצְאוֹת הַדָּבָר, עָלַי וְעַל צַוָּארִי.

– **תִּכְלֶה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ*** [על־פי מגילה לא:], דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה וְאִחוּל לִקְרַאת רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה.

– **תָּלָה קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵרוֹ***, הִשְׁמִיעַ דִּבְרֵי קְלָלָה עַל אֲחֵרִים בְּעוֹד שֶׁהִתְכַּוֵּן לְעַצְמוֹ: "כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵרוֹ" (סוטה יא.).

– **מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה*** (סוטה מט יב), דִּבּוּר פֶּסִימִי עַל גּוֹרַל יִשְׂרָאֵל מֵאָז חֻרְבַּן הַבַּיִת.

קְלָלִי^ ת' [מן קָלָל] מַתַּכְתִּי, מַזְהִיר וְנוֹצֵץ כִּנְחֹשֶׁת קָלָל: "כָּאֲבָנִים הַזַּכּוֹת וְהַשְּׁטָחִים הַקְּלָלִיִּים" (כוזרי ד טו). – [קְלָלִית, ־לִיִּים, קְלָלִיּוֹת]

קַלְלָן^ ת' [מן קלל, קִלֵּל] כִּנּוּי לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה בִּקְלָלוֹת וּבְגִדּוּפִים: "נָשִׁים שֶׁהֵן רַגְזָנִיּוֹת, קוֹלָנִיּוֹת, קַלְלָנִיּוֹת" (פלא יועץ, ערך קללה, רלט). קַלְלָן שֶׁכְּמוֹתוֹ! – [קַלְלָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

קַלֶמְבּוּר◊ ז' [צרפתית: calembour] מִשְׂחַק־מִלִּים מְשַׁעֲשֵׁעַ, שִׁמּוּשׁ בְּהוֹרָאוֹתֶיהָ הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל מִלָּה מְסֻיֶּמֶת אוֹ שֶׁל מִלִּים דּוֹמוֹת בַּהֲגִיָּתָן לְשֵׁם בְּדִיחָה אוֹ חִדּוּד; לְמָשָׁל, הַמֵּימְרָה הַהִלּוּלִית כִּי בְּשַׂר־עוֹף אֵינוֹ בְּחֶזְקַת בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים (בראשית טו יא): "הַצִּפֹּר לֹא בָתָר" (=בָּשָׂר, לְפִי הַמִּבְטָא הָאַשְׁכְּנַזִּי!) אוֹ הַמֵּימְרָה כִּי לְכָל גַּנָּב יֵשׁ תֵּרוּץ לְמַעֲשָׂיו, שֶׁכֵּן כָּתוּב מְפֹרָשׁ הוּא: "אִם־רָאִיתָ גַנָּב וַתִּרֶץ עִמּוֹ" (תהלים נ יח) [וַתִּרֶץ = וְתֵרוּץ] – [קַלֶמְבּוּרִים]

קַלְמוֹס*, ראה קוּלְמוֹס.

קַלְמִית° נ' [לפי היוונית: kalamos קנה] חֲלִיל־רוֹעִים. – [־מִית־, קַלְמִיּוֹת]

קְלֶמֶנְטִינָה° נ' [מלאטינית: clemens (-entis) רך, עדין] אֶחָד מִמִּינֵי הַהֲדָרִים הַקָּרוֹב לְמַנְדָּרִינָה; מַבְשִׁיל אֶת פֵּרוֹתָיו בְּסִתְוּ לִפְנֵי תַּפּוּחַ־הַזָּהָב [עיין גם מַנְדָּרִינָה] – [קְלֶמֶנְטִינוֹת]

קַלְמָר° ז' [מן קַלְמָרִין, ראה להלן] תִּיק אוֹ קֻפְסָה לְעֵטִים וְלַעֲפָרוֹנוֹת. – [קַלְמַר־, קַלְמָרִים, קַלְמְרֵי־]

קַלְמָרִין* נ' [מיוונית: kalamarion] בָּסִיס לְקֶסֶת הַסּוֹפֵר אוֹ קֶסֶת שֶׁפִּיהָ כָּפוּף לְתוֹכָהּ: "קַלְמָרִין שֶׁל יוֹסֵף הַכֹּהֵן הָיְתָה נְקוּבָה בְּצִדָּהּ" (מקואות י א). – [קַלְמָרִיּוֹת]

קָלֶנְדָּא*, קָלֶנְדָּס* נ' [מלאטינית: Calendae ראש־חודש] רֹאשׁ חֹדֶשׁ יָנוּאָר אֵצֶל הָרוֹמָאִים הַקַּדְמוֹנִים, הוּא יוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה: "וְאֵלּוּ אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִים: קָלֶנְדָּא וְכוּ'" (עבודה זרה א ג). "וּבְעַרְבֵי קָלֶנְדָּא זְמַן רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלָּהֶם, נִתְקַבְּצוּ שָׁם בְּנוֹתֵיהֶם, בְּתוּלוֹת וּבַחוּרִים יַחְדָּו" (מגדלי מו"ס, רסג).

קָלֶנְדָּר◊ ז' [מלאטינית: calendarium פנקס־חשבונות] לוּחַ־שָׁנָה. – [קָלֶנְדָּרִים]

– **קָלֶנְדָּרִי**◊ ת' לְפִי לוּחַ־הַזְּמַנִּים: סְקִירָה קָלֶנְדָּרִית שֶׁל מְאֹרָעוֹת הַשָּׁנָה.

קַלְנִי*, קַלַּנִי* [מלה מתומה שהובנה כצירוף: קַל + אֲנִי, ובלשון סגי־נהור:] כָּבֵד עָלַי, הֲרֵינִי מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ: "בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר,

שְׁכִינָה מָה הַלָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת? קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי מִזְּרוֹעִי״ (סנהדרין ו ה) (= כָּבֵד עָלַי רֹאשִׁי, כְּבֵדָה עָלַי זְרוֹעִי, כְּלוֹמַר הֲרֵינִי מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ).

א. קלס [ראה גם א. קֶלֶס; קַלָּסָה; הגיזרון אינו ברור; יש מַדמים אל אוגריתית: קלץ במשמעות קרובה לזו]

~ פִּע׳ **קִלֵּס** פ״י לָעַג, בָּז: ״לְקַלֵּס אֶתְנָן״ (יחזקאל טז לא). ״בְּעֵטָה אֲפֵר אַל תְּהַתֵּל וְאַל תְּקַלֵּס בְּמְרִירֵי יוֹם״ (בן-סירא יא ד). ״קִלְּסוּהוּ מַמְרִים, רָגְמוּ חָשׁוּ נִמְהָרִים״ (ינאי, רצ). – [לְקַלֵּס, מְקַלֵּס, יְקַלֵּס]

~ הת׳ **הִתְקַלֵּס**, 1. הִלְעִיג, הִתְלוֹצֵץ: ״וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ: עֲלֵה קֵרֵחַ! עֲלֵה קֵרֵחַ!״ (מלכים ב ב כג). ״נְעָרִים עַזֵּי־פָנִים הִתְקַלְּסוּ בְּזָקֵן״ (אחד העם, אגרות ה 47). 2 ◊, הִתְבַּזָּה, הָיָה לְלַעַג: ״עָלַי כֵּן נִתְקַלַּסְתְּ וְהֻשְׁפַּלְתְּ״ (ציון צפירתי, לט׳ באב). – [לְהִתְקַלֵּס, מִתְקַלֵּס, יִתְ־]

ב. קלס [במשמעות הפוכה מן א. קלס; אולי על-פי היוונית: kalos יפה]

~ פִּע׳ **קִלֵּס** * פ״י שִׁבַּח, הִלֵּל: ״לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ... לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ״ (פסחים י ה; הגדה של פסח). ״אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ״ (ברכות ג.). ״הַכֹּל מְקַלְּסִין אֶת יַעֲקֹב שֶׁמִּשּׁוּם שֶׁהוּא לַמְדָן״ (עגנון, כלה ר). – [לְקַלֵּס אֶת־, מְקַלֵּס, יְקַלֵּס]

~ פִּע׳ **קִלֵּס** *, הִלֵּל, פֵּאֵר: ״נְבוּכַדְנֶאצַּר שֶׁהָיָה מְקַלֵּס בִּמְלָכִים וְרוֹזְנִים עֲשׁוּיִים מֵאוּמָה לְפָנָיו״ (ילינק, א 4). – [מְקַלֵּס, יְקַלֵּס]

~ הת׳ **הִתְקַלֵּס** *, הִתְהַלֵּל, הִשְׁתַּבֵּחַ: ״מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם מִתְקַלֵּס בַּמְּדִינָה – גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה מִתְקַלְּסִין עִמּוֹ״ (בראשית רבה א). – [לְהִתְקַלֵּס, מִתְקַלֵּס, יִתְ־]

ג. קלס [הגיזרון לא הוברר]

~ פִּע׳ **קִלֵּס** * פ״ע רָקַע בְּרַגְלוֹ לְאוֹת אֵבֶל עַל מֵת: ״הַמְקַלֵּס לֹא יְקַלֵּס בְּסַנְדָּל אֶלָּא בְּמִנְעָל״ (מועד קטן כז.). – [לְקַלֵּס, מְ־, יְ־]

~ פִּע׳ **קִלֵּס** *, ראה ערך מְקַלֵּס*.

א. קֶלֶס [ראה א. קלס] לַעַג, חֶרְפָּה: ״תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ, לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ״ (תהלים מד יד). – [קֶלֶס־]

ב. קֶלֶס ז׳ [מן ב. קלס] שֶׁבַח, תְּהִלָּה: ״קֶלֶס בְּתוֹךְ קֶלֶס – לֹא דַיָּן שֶׁלֹּא קִיְּמוּ (הַמְיַלְּדוֹת) דְּבָרָיו (שֶׁל פַּרְעֹה), אֶלָּא עוֹד הוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם טוֹבוֹת״ (שמות רבה א). – [קֶלֶס־]

קַלָּסָה נ׳ [צורת־משנה: א. קֶלֶס] קֶלֶס, לַעַג, בִּזָּיוֹן: ״נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת״ (יחזקאל כב ד). ״הֵן כְּאֶבֶן מַעֲמָסוֹת אֲנִי מָלֵא בּוּז וְקַלָּסוֹת״ (גבירול, ב 92). ״וְהָיִינוּ לְנוֹשֵׂא אִינְטְרִיגוֹת, לְבוּז וְקַלָּסָה״ (אחד העם, תמג). ״שְׁתוֹת כַּמַּיִם קַלָּסָה וּגְמֹעַ רֹק כְּמִמְסַךְ יַיִן״ (ביאליק, ראיתיכם). ״קַלָּסָה אַכְזָרִית הִיא חַיִּים שֶׁבְּבַרְכֵּךְ״ (שלונסקי, שירים כב 363). – [קַלָּסַת־, ־סוֹת]

קַלַּסְטוֹר * ז׳ [יוונית: kolaster] תַּלְיָן, מְבַצֵּעַ פְּסַק־דִּין (לפי אחת הנוסחאות בעבודה זרה יח.) [בדפוסים: קַלְצְטוֹנִיר]. – [קַלַּסְטוֹרִים]

קַלַּסְטָר * ז׳ [צורת־משנה של א. טַרְסְקָל; כנראה מיוונית: kartallos] שַׂק שֶׁל עוֹר שֶׁנּוֹתְנִים לְתוֹכוֹ מִסְפּוֹא וְתוֹלִים עַל צַוַּאר הַבְּהֵמָה (כלים כ א). – [קַלַּסְטָרִין]

קְלַסְטֵר *, ראה קְלַסְתֵּר.

קְלָסִי ◊ ת׳ [מלאטינית: classicus של קבוצה ראשונה] 1. שֶׁהוּא מִמַּדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה, מְעֻלֶּה: ״הַסֵּפֶר הַקְּלָסִי שֶׁל הַקַּבָּלָה... בִּשְׂפָתָהּ (הָאֲרַמִּית) וּבְרוּחָהּ נִבְרָא״ (ביאליק, הספר העברי). סִפְרוּת קְלָסִית. מוּסִיקָה קְלָסִית. 2. שֶׁל הַיּוֹצְרִים הַיְּוָנִיִּים וְהָרוֹמִיִּים שֶׁיְּצִירוֹתֵיהֶם נֶחְשָׁבוֹת לִיצִירוֹת מוֹפֵת: מַחֲזוֹת קְלָסִיִּים. לְשׁוֹנוֹת קְלָסִיּוֹת. 3. טִיפּוּסִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָה וּמוֹפֵת: הַרְצָאָתוֹ הָיְתָה דֻּגְמָה קְלָסִית שֶׁל אָמָּנוּת־הַדִּבּוּר. הוֹפָעָה קְלָסִית. – [קְלָסִית, קְלָסִיִּים, ־סִיּוֹת]

– **קְלָסִיּוּת** ◊ נ׳ 1. שֶׁל הַסִּפְרוּת הַקְּלָסִית: ״פְּרִישְׁמַן סֵמֶל תַּנַ״ךְ, אֵירוֹפָּה, נֹסַח הָיָה – צֵרוּף שֶׁל מוֹדֶרְנִיּוּת וּקְלָסִיּוּת״ (פיכמן, שלג). 2. מוֹפְתִיּוּת, הֵחָשְׁבוּת כִּקְלָסִי: קְלָסִיּוּת יְצִירָתוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר הַדָּגוּל.

– **קְלָסִיצִיזְם** ◊ ז׳ זֶרֶם בְּסִפְרוּת וּבְאָמָּנוּת שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט בְּאֵירוֹפָּה בַּמֵּאוֹת הַ־17 וְהַ־18; מְגַמָּתוֹ – שִׁיבָה אֶל מְקוֹרוֹת הַיְּצִירָה הָעַתִּיקִים, שְׁמִירָה עַל חֻקֵּי תּוֹרַת הַסִּפְרוּת הַקְּלָסִית שֶׁל הַיְּוָנִים וְהָרוֹמָאִים הַקְּדוּמִים. עִקָּרוֹ: יֹפִי הַצּוּרָה, שְׁאִיפָה לְהַרְמוֹנְיָה, הַבְלָטַת הַיְסוֹד הָאֱנוֹשִׁי־הַנִּצְחִי. הַמְבַקְּרִים הַמְּאֻחָרִים כִּנּוּ זֶרֶם זֶה בְּשֵׁם ״פְּסֵידוֹ־קְלָסִיצִיזְם״ (קְלָסִיצִיזְם מְדֻמֶּה), מִשּׁוּם שֶׁרָאוּ בּוֹ זִיּוּף וְחִקּוּי לַסִּפְרוּת הַקְּלָסִית שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי [עיין גם פְּסֵידוֹ, פְּסֵידוֹ־קְלָסִיצִיזְם]

– **קְלָסִיקוֹן** ◊ ז׳ סוֹפֵר־מוֹפֵת אוֹ אָמָּן־מוֹפֵת שֶׁיְּצִירוֹתֵיהֶם הֻכְּרוּ כְּבִטּוּי לְרוּחַ הָאֻמָּה וְכִבְנוֹת־קִיּוּם לְדוֹרוֹת: אַחַד־הָעָם וּבְיַאלִיק – הֵם קְלָסִיקוֹנִים בְּסִפְרוּתֵנוּ הַחֲדָשָׁה.

קְלָסִיפִיקַצְיָה ◊ נ׳ [מלאטינית: classis קבוצה + facere לעשות] מִיּוּן, סִוּוּג, חֲלֻקַּת דְּבָרִים לְפִי מַחְלְקוֹתֵיהֶם וּקְבוּצוֹתֵיהֶם: קְלָסִיפִיקַצְיָה שֶׁל צְמָחִים, שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים וְכַדּוֹמֶה. – [קְלָסִיפִיקַצְיוֹת]

קְלַסְתֵּר * ז׳ [אולי מיוונית: krystallos; לאטינית: crystallum בדולח] זִיו, זֹהַר [רווח ביחוד בצירוף:]

– **קְלַסְתֵּר־פָּנִים** *, זִיו הַפָּנִים, תֹּאַר פָּנָיו שֶׁל אָדָם, דְּמוּת־פָּנִים: ״מִיָּד נֶהְפַּךְ קְלַסְתֵּר־פָּנִים שֶׁל יִצְחָק וְנִדְמָה לְאַבְרָהָם״ (בבא מציעא פז.). ״דּוֹמֶה לוֹ בִּקְלַסְתֵּר פָּנָיו וְדוֹמֶה לוֹ בִּתְכוּנוֹת נַפְשׁוֹ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שכא). ״עַל־פִּי קְלַסְתֵּר־הַפָּנִים אֲנִי כְּבָר מַכִּיר!״ (שופמן, א 166). [ובהשאלה, בלי סומך:] ״אֲנִי נוֹגֵעַ בִּקְלַסְתֵּר סָבִי הַדָּוּוּי וְהַסָּחוּף״ (ליסיצקי, תולדות 57). ״קְלַסְתֵּרוֹ הַמּוּסָרִי־הָרוּחָנִי שֶׁל הָאָדָם״ (גזיר, השעיפים ד). – [קְלַסְתֵּרוֹ, קְלַסְתֵּרִים, קְלַסְתְּרֵי־]

קְלַסְתְּרוֹן ◊ ז׳ [מן קְלַסְתֵּר] מַכְשִׁיר שֶׁנִּתָּן לְשַׁבֵּץ בּוֹ חֲלָקִים אָפְיָנִיִּים שׁוֹנִים שֶׁל קְלַסְתֵּר־פָּנָיו שֶׁל אָדָם, לְפִי עֵדֻיּוֹת הָאֲנָשִׁים שֶׁרָאוּהוּ, וּלְהַרְכִּיב עַל־יְדֵי־כָּךְ פָּנִים מְשֹׁעָרִים שֶׁל אָדָם בִּלְתִּי־יָדוּעַ. הַקְּלַסְתְּרוֹן הוּא בְּיָמֵינוּ אֶחָד מֵאֶמְצְעֵי־הָעֵזֶר שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה לְזִהוּי פּוֹשֵׁעַ שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְפַּס. – [קְלַסְתְּרוֹן־, קְלַסְתְּרוֹנִים, קְלַסְתְּרוֹנֵי־]

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פעו״י - פועל עומד ויוצא; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

א. **קלע** [מִן קְלַע; ארמית: קְלַע; סורית: קְלַעָא; ערבית: מִקְלַאע]

~ פִּעֵ׳ **קָלַע** פ״י 1. יָרָה, זָרַק, הֵטִיל (אֶבֶן, חֵץ, כַּדּוּר וְכַדּוֹמֶה) אֶל מַטָּרָה שֶׁבְּמֶרְחָק מְסֻיָּם: ״קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִא״ (שופטים כ טז). 2 ÷ [בהשאלה מן הנ״ל] פָּגַע בַּמַּטָּרָה: ״וְקוֹלַעַת אֱלֵי לִבּוֹת בְּעֵין כְּחֵץ שָׁחוּט״ (אלעזר הבבלי, דיואן ס). ״דְּבָרִים שֶׁל טַעַם, קוֹלְעִים לְגוּף הָעִנְיָן״ (מגדלי מו״ס, שד). הֶעָרָה קוֹלַעַת. 3. הִשְׁלִיךְ, גֵּרַשׁ, הִגְלָה: ״הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּפַּעַם הַזֹּאת״ (ירמיה י יח). — [לִקְלֹעַ אֶל־, אֶת־; קוֹלֵעַ, קוֹלַעַת; יִקְלַע, קְלַע! קִלְעִי!]

~ נִפ׳ **נִקְלַע** ÷, 1 ÷, נִזְרַק, הוּטַל לְמֶרְחָק לְמַטָּרָה: ״יְחִידָתִי בְּקֶלַע הַנְּדוֹד נִקְלַעַת״ (אלעזר הבבלי, דיואן ריז). הַחֵץ נִקְלַע. הָאֶבֶן נִקְלְעָה אֶל הַחַלּוֹן. 2 ° [על־פי הארמית: אִקְלַע*] נִזְדַּמֵּן, בָּא בְּמִקְרֶה לְמָקוֹם: ״הֵן לֹא לְחִנָּם אִקְלַע לְמָחוֹז זֶה״ (בורלא, עקביה 75). נִקְלַעְתִּי לְאוֹתָהּ מְסִבָּה. — [לְהִקָּלַע, נִקְלָע, יִקָּלַע]

~ פִּעֵ׳ **קִלַּע** פ״י 1. קָלַע, יָרָה לַמַּטָּרָה: ״וַיִּקַּח מִשָּׁם (דָּוִד) אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־מִצְחוֹ״ (שמואל א יז מט). ״וְאֵת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע״ (שמואל א כה כט). ״מָה כַּדּוּר זֶה מְקַלְּעִין בּוֹ בַּיָּדַיִם וְאֵינָהּ נוֹפֶלֶת״ (קהלת רבה יב יא, דברי חכמים). ״אָנֹכִי קוֹנְךָ מִי יְקַלְּעֶךָ״ (ינאי, שיח). ״הַדְּוָד יֵשׁ בָּזֶה וְיָדוֹ מְקַלַּעַת וְנוֹגֶפֶת״ (הנגיד, דיואן 137). ״אִישׁ קַלָּעוֹ בְּיָדוֹ לְקַלֵּעַ בָּאֲבָנִים״ (אומץ, יוצר אהרון פסח). ״כִּי הָיוּ יוֹרִים עֲלֵיהֶם וּמְקַלְּעִים״ (יוסיפון, רצו). 2 ÷, טִלְטֵל, הֵנִיעַ: ״מְזִמּוֹתַי תְּקַלְּעֶנָּה לִבְבֵי כְּנַס יָגִים בְּיוֹם סַעַר סְפִינָה״ (הנגיד, דיואן 330). — [לְקַלֵּעַ אֶת־, מְקַלֵּעַ, יְקַלַּע]

~ פֻּעַ׳ **קֻלַּע** ÷, נִזְרַק, הוּטַל, טֻלְטַל: ״דְּכָאוּנוּ בְּאַרְבַּע עֲבָרוֹת, קֻלַּעְנוּ בָּם לְהִזָּרוֹת״ (סידור רס״ג, שמב). ״בְּכַף הַקֶּלַע תְּקֻלַּע מֵהֶם נֶפֶשׁ״ (תמיד תחלונן, שחרית יום כפור). ״אוֹיָה לִי כִּי קֻלַּע וְשֻׁדַּד אָהֳלִי״ (גנזי שכטר, ג 153). — [מְקֻלָּע, יְקֻלַּע]

~ הִת׳ **נִתְקַלַּע** ÷, נִזְרַק, הוּטַל, נִטַּלְטֵל: ״מֵהֶם שְׂרוּפֵי־אֵשׁ וּמֵהֶם מִתְקַלְּעִים״ (גנזי שכטר, ג 137). ״נִבְלְעָה נְקֻדַּת יְשׁוּתִי בְּתוֹךְ נְקֻדַּת הַשְּׁתִיָּה שֶׁמִּמֶּנָּה נִתְקַלְּעָה לְתוֹךְ הַבְּלִימָה״ (ליסיצקי, תולדות 58). ״בַּחֶדֶר הַסָּמוּךְ מִתְקַלַּעַת מְטֻטֶּלֶת אוֹרְלוֹגִין בֵּין שְׂמֹאל וְיָמִין״ (טברסקי, הבתולה מלודמיר 195). — [לְהִתְקַלֵּעַ, מִתְקַלֵּעַ, יִתְקַלַּע]

— **קָלַע אֶל הַשַּׂעֲרָה וְלֹא הֶחֱטִיא.** 1. פָּגַע בִּקְלִיעָתוֹ בְּדִיּוּק בַּשַּׂעֲרָה שֶׁכִּוֵּן אֵלֶיהָ: ״כָּל־זֶה קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִא״ (שופטים כ טז). 2 ° [בהשאלה] פָּגַע בְּדִיּוּק בַּמַּטָּרָה: ״אוּלַי יִתֵּן אֱלֹהִים בְּפִי דָבָר וְקָלַעְתִּי אֶל־הַשַּׂעֲרָה וְלֹא אַחֲטִיא״ (ביאליק, תר׳ קישוט, רעח). ״כְּפִי הַנִּרְאֶה קָלַעְתִּי אֶל הַשַּׂעֲרָה וְלֹא הֶחֱטֵאתִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה רי). [מכאן בשינוי מושא ובקיצור:]

— **קָלַע אֶל הַמַּטָּרָה** °. כִּוֵּן לַנְּקֻדָּה הַנְּכוֹנָה, הִשִּׂיג אֶת מַטְּרָתוֹ [ראה עוד לעיל קָלַע 2]

— **נִקְלַע בְּכַף הַקֶּלַע** ° [שאול מן שמואל א כה כט, ראה לעיל קִלַּע 1] נִטַּלְטֵל לְלֹא מוֹצָא, נִמְצָא בְּמַצָּב מְסֻבָּךְ: ״אֲבָל בֵּינְתַיִם נִקְלַע בְּכַף הַקֶּלַע״ (ברנר, א 395).

ב. **קלע** [אולי הרחבה מן א. קלע; ראה גם ב. קֶלַע]

~ פָּעַ׳ **קָלַע** פ״י 1 *, שָׁזַר, פָּתַל, עָשָׂה מַעֲשֵׂה־רֶשֶׁת: ״הִיא קָלְעָה לוֹ אֶת שְׂעָרָהּ״ (סוטה ט). ״וְקָלְעָה מְקַלַּעַת לְרֹאשׁ גִּבּוֹרֵנוּ״ (ביאליק, המתמיד). הַנַּעֲרָה קָלְעָה אֶת שַׂעֲרוֹתֶיהָ לְצַמּוֹת. הָאָמָּן קוֹלֵעַ סַלִּים. קוֹלְעִים מַחְצָלוֹת. 2. גִּלֵּף וְחָטַב דְּמֻיּוֹת כְּמַעֲשֵׂה אֲרִיגָה: ״וְקָלַע עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים״ (מלכים א ו לב). — [לִקְלֹעַ אֶת־; קוֹלֵעַ, קוֹלַעַת, קָלוּעַ; יִקְלַע]

~ נִפ׳ **נִקְלַע** °, נִשְׁזַר, נִסְתַּבֵּךְ: ״וְכִתְמֵי הָאוֹרָה... יִקָּלְעוּ בִּקְוֻצּוֹת רָאשֵׁיהֶם״ (ביאליק, גמדי). — [לְהִקָּלַע, נִקְלָע, יִקָּלַע]

~ פִּעֵ׳ **קִלַּע** *, קָלַע, עָשָׂה מַעֲשֵׂה מִקְלַעַת, פָּתַל: ״קִלְּעָה לוֹ שְׂעָרָהּ״ (במדבר רבה ט). ״מִרְיָם הַמְקַלַּעַת שְׂעַר הַנָּשִׁים״ (רש״י חגיגה ד:). ״וַחֲבַצָּלוֹת־מַיִם נוּגוֹת סְבִיב גִּזְעָהּ יְקַלֵּעַ״ (שניאור, שירים מז). — [לְקַלֵּעַ אֶת־, מְקַלֵּעַ, יְקַלַּע]

קֶלַע ז׳ [מִן א. קלע, קָלַע] 1 [בימי־קדם] יוֹרֵה אַבְנֵי־קֶלַע, חַיָּל קוֹלֵעַ אֲבָנִים אוֹ חִצִּים לַמַּטָּרָה: ״וַיָּסֹבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ״ (מלכים ב ג כה). 2 ° [בימינו] מֻמְחֶה בִּקְלִיעָה, חַיָּל מֻאֳמָן בִּקְלִיעָה לַמַּטָּרָה בְּרוֹבֶה אוֹ בְּמִקְלָע. — [קַלַּע־, קַלָּעִים, קַלָּעֵי־]

א. **קֶלַע** ז׳ [מִן א. קלע קָלַע] 1 [במקרא] מַכְשִׁיר לִקְלִיעַת אֲבָנִים לְמֶרְחָק: ״וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי אֲבָנִים... וְקַלְעוֹ בְיָדוֹ״ (שמואל א יז מ). ״בַּהֲנִיפוֹ יָדוֹ עַל קֶלַע וַיְשַׁבֵּר תִּפְאֶרֶת גָּלְיָת״ (בן־סירא מז ה).

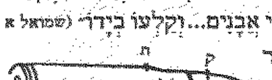

כַּדּוּר־רוֹבֶה
ק — קֶלַע ת — תַּרְמִיל

2 ° [בכדורי־יריה בימינו] קְלִיעַ, הַחֵלֶק הַמַּתַּכְתִּי הַמְחֻדָּד שֶׁל כַּדּוּר הַנִּקְלָע וְעָף לַמַּטָּרָה עִם הִתְפּוֹצֵץ חָמְרֵי־הַנֶּפֶץ שֶׁבְּתוֹךְ תַּרְמִיל־הַכַּדּוּר: קֶלַע שֶׁל כַּדּוּר־רוֹבֶה. קְלָעִים שֶׁל פְּגָזֵי מַרְגֵּמוֹת אוֹ תּוֹתָחִים. — [קֶלַע־, קַלְעוֹ; קְלָעִים, קִלְעֵי־]

— **אַבְנֵי־קֶלַע** [בימי־קדם] אֶבֶן שֶׁשִּׁמְּשָׁה לִקְלִיעָה לַמַּטָּרָה: ״לֹא־יַבְרִיחֶנּוּ בֶן־קָשֶׁת, לְקַשׁ נֶהְפְּכוּ־לוֹ אַבְנֵי־קָלַע״ (איוב מא כ).

— **כַּף־הַקֶּלַע.** 1. בֵּית־הַקִּבּוּל בְּמַכְשִׁיר־הַקְּלִיעָה הַקָּדוּם שֶׁהָיוּ שָׂמִים בּוֹ אֶת הָאֶבֶן לִקְלִיעָה (שמואל א כה כט). 2 ÷ [במסורת העממית] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמַּכְשִׁירֵי הָעִנּוּיִים שֶׁהָרְשָׁעִים מְטֻלְטָלִים בּוֹ בַּגֵּיהִנֹּם מִקְצֵה הָעוֹלָם וְעַד קָצֵהוּ.

— **הוּא נִקְלַע בְּכַף הַקֶּלַע** °, ראה ערך א. קלע.

ב. **קֶלַע** ז׳ [ראה ב. קלע] 1. מָסָךְ, וִילוֹן, יְרִיעָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת מְחִצָּה: ״כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר״ (שמות לח טז). ״כְּשֶׁהָיוּ בוֹנִים בַּהֵיכָל עוֹשִׂין קְלָעִים לַהֵיכָל וּקְלָעִים לָעֲזָרוֹת״ (עדיות ח ו). 2 *, מִפְרָשׂ, יְרִיעָה מְתוּחָה עַל תֹּרֶן בִּסְפִינוֹת־מִפְרָשִׂים: ״קֶלַע שֶׁל סְפִינָה״ (נגעים יא יא). ״וְקִשְׁרֵי כְּנָפָךְ בְּכַנְפֵי שְׁחָרִים לְנָדִים וְנָעִים בְּרוּחַ קְלָעִים״ (יהודה הלוי, א 51). ״וְהַמְּשׁוֹטִים נִשְׁמָטִים וְעַל פְּנֵי הַיָּם שָׁטִים וְהַקְּלָעִים נִקְרָעִים״ (חריזי, תחכמוני לח 305). 3 °, פַּרְגּוֹד עַל בִּימַת תֵּאַטְרוֹן, יְרִיעָה הַמַּסְתִּירָה אֶת צִדֵּי הַבִּימָה אוֹ יַרְכְּתֶיהָ מֵעֵינֵי הַצּוֹפִים: הַשַּׂחְקָן יָצָא מִבֵּין הַקְּלָעִים. 4 ÷, צַמָּה, קְלוּעָה: ״וַתְּקַלַּע (יְהוּדִית) אֶת קַלְעוֹת שַׂעֲרוֹתֶיהָ״ (מעשה יהודית, ילינק ב 171). ״כְּדֶרֶךְ הַנְּעָרוֹת שֶׁמַּתִּירוֹת קַלְעֵי שַׂעְרָן קֹדֶם שֶׁנִּתָּן״ (עגנון, כלה שכ). — [קֶלַע־, קַלְעוֹ; קְלָעִים, קַלְעֵי־, קְלָעָיו, קַלְעֵיהֶם, גם קְלָעוֹת, קַלְעוֹת־]

– **חוּץ לַקְּלָעִים** * (מכות ג ג), חוּץ לַחֲצַר הַמִּשְׁכָּן הַמֻּקָּף קְלָעִים, חוּץ לָעֲזָרָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ [ולהיפך:]

– **לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים** * (מגילה א יא), בַּחֲצַר הַמִּשְׁכָּן אוֹ בַּמִּקְדָּשׁ בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה.

– **מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים** ° [שאול מן קלעי התיאטרון המסתירים מעיני הצופים את החלקים הצדדיים או האחוריים של הבימה] בְּסוֹד, בְּצִנְעָא, בְּהֶסְתֵּר: הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין הַמַּעֲצָמוֹת הִתְנַהֵל מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים. דָּבָר זֶה נוֹדַע לָעִתּוֹנַאי מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים.

– **נַפְשׁוֹ נְתוּנָה בְּתוֹךְ כַּף־הַקֶּלַע** ° [בהשאלה על־פי שמואל א כה לט] הוּא נִקְלָע לְכָאן וּלְכָאן, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַחְלִיט, אוֹי לוֹ אִם יַעֲשֶׂה כָּךְ וְאוֹי לוֹ אִם יַעֲשֶׂה אַחֶרֶת.

קְלָעָה*, קִילְעָה נ׳ [מן ב. קָלַע] חֶדֶר קָטָן מֻבְדָּל עַל־יְדֵי קֶלַע כִּמְחִצָּה, תָּא מֵאֲחוֹרֵי פַּרְגּוֹד: ״כָּל הַיָּשֵׁן בִּקְלָעָה שֶׁאִישׁ וְאִשָּׁה שְׁרוּיִין בָּהּ״ (עירובין סג:). — [קְלָעַת־, קְלָעוֹת, קְלָעוֹת־]

קַלָּעוּת ° נ׳ [מן קַלָּע] עִסּוּקוֹ שֶׁל הַקַּלָּע, אֻמָּנוּת הַקְּלִיעָה לַמַּטָּרָה: אֻמּוּנִים בְּקַלָּעוּת. — [קַלָּעוּת־]

קַלְעָן ° ז׳ [מן א. קלע, קָלַע] קַלָּע, מֻמְחֶה בִּקְלִיעָה בְּרוֹבֶה אוֹ בְּמַקְלֵעַ. — [קַלְעַן־, קַלְעָנִים, קַלְעָנֵי־]

קַלְעָנוּת ° נ׳ [מן קַלְעָן] קַלָּעוּת, קְלִיעָה לַמַּטָּרָה בְּרוֹבֶה אוֹ בְּמַקְלֵעַ. — [קַלְעָנוּת־]

קלף [אכדית: qalâpu; ארמית: קְלַף; ערבית: קַלַפַ׳]

~ פִּעֵ׳ **קָלַף** * פ״י הֵסִיר קְלִפָּה, הוֹרִיד מִדָּבָר־מָה אֶת הַקְּרוּם הָעֶלְיוֹן: ״קוֹלְפוֹ (אֶת טִיחַ הַבַּיִת הַנָּגוּעַ) וְהוּא טָהוֹר״ (נגעים יג א). ״יוֹשֵׁב עַל סַפְסַל־הֶחָלָב וְקוֹלֵף בּוּלְבּוּסִים״ (מנדלי מו״ס, סג). קָלַפְתִּי אֶת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב. — [לִקְלֹף אֶת־, קוֹלֵף, קָלוּף, יִקְלֹף]

~ נִפְ׳ **נִקְלַף** *, הוּסְרָה מִמֶּנּוּ קְלִפָּתוֹ, הוּרַד קְרוּמוֹ הָעֶלְיוֹן: ״נִקְלַף (הָאֶתְרוֹג), נִסְדַּק... פָּסוּל״ (סוכה ג ו). ״מַה חֵלֶק הַמְּכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב קְרוּם תִּקָּלֵף, אַף כָּל קְרוּם וְנִקְלַף״ (חולין מט:). ״נִקְלַף הַטִּיחַ, שְׁחֹרָה תִּקְרָה״ (פיכמן, קנט). ״נָמוֹק זְהָבוֹ שֶׁל עוֹלָם וְנִקְלַף סִידוֹ וְסִיחוֹר״ (הזז, יעיש א 139). תַּפּוּחֵי־הָאֲדָמָה נִקְלְפוּ. הָעוֹר הַיָּבֵשׁ נִקְלַף. — [לְהִקָּלֵף, נִקְלָף, יִקָּלֵף]

~ פִּעֵ׳ **קִלֵּף** * פ״י קָלַף, הֵסִיר קְלִפָּה: ״הַמְקַלֵּף שְׂעוֹרִים מְקַלֵּף אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל״ (מעשרות ד ה). הַמְבַשֶּׁלֶת קִלְּפָה אֶת תַּפּוּחֵי־הָאֲדָמָה. קִלַּפְתִּי אֶת הַבֵּיצָה. — [לְקַלֵּף אֶת־, מְקַלֵּף, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **קֻלַּף** ÷, הוּסְרָה קְלִפָּתוֹ: ״סַלִּים עֲשׂוּיִים מִן הַמַּקְלוֹת הַמְקֻלָּפוֹת״ (רד״ק, השרשים, חור). ״שְׁקֵדִים מְקֻלָּפִים״ (עגנון, כפות שבו). תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה שֶׁקֻּלְּפוּ. בֵּיצָה מְקֻלֶּפֶת. — [מְקֻלָּף, יְקֻלַּף]

~ הִתְ׳ **הִתְקַלֵּף** *, 1 *, נָשְׁרָה קְלִפָּתוֹ, הוּסַר קְרוּמוֹ: ״תְּאֵנָה שֶׁנִּתְקַלְּפָה״ (תוספתא שביעית א ט). עוֹרוֹ נִתְקַלֵּף. שִׁכְבַת הַסִּיד נִתְקַלְּפָה מֵעַל הַקִּיר. 2 °, פָּרַץ וְיָצָא מִקְּלִפָּתוֹ [גם בהשאלה]: ״אַגָּדָה חַיָּה... בְּרֶגַע שֶׁהִיא מִתְקַלֶּפֶת מִתּוֹךְ בֵּיצָתָהּ״ (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 113). ״צָרִיךְ לְהִתְקַלֵּף מֵעוֹר הַשִּׁרְיוֹן הָאֵירוֹפִּי״ (קרליבך, הודו 58). — [לְהִתְקַלֵּף, מִתְקַלֵּף, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִקְלִיף** ÷ פיו״ע 1 ÷ פ״י קָלַף, הֵסִיר אֶת הַקְּלִפָּה: ״וְאִם תַּקְלִיפֶנּוּ (אֶת הַדֶּקֶל) לְאָרְכּוֹ וְתַשְׁאִיר צִדּוֹ אֶחָד יֵשׁ דֶּרֶךְ לְשָׂרֵף לַעֲלוֹת״ (רש״י חולין קכה.). 2 פ״ע הִתְקַלֵּף: ״שָׁאַלְתִּי לְאוֹתוֹ גֶּזֶר שֶׁאַפּוֹ מַקְלִיף״ (אריה, ביתו 44). — [לְהַקְלִיף, מַקְלִיף, יַקְלִיף]

~ הָפְ׳ **הָקְלַף** *, נִקְלַף: ״הָאֱגוֹזִים וְהַשְּׁקֵדִים אִם יָקְלְפוּ לֹא יַצְלִחוּ לִזְרִיעָה״ (ר״א הקראי, גן עדן, טומאה וטהרה יא קד.). [ובהשאלה:] ״הַקְּלִפּוֹת הַמָּקְלָפוֹת מֵעַל הַנְּשָׁמוֹת״ (שטיינמן, זוגות א 63). — [מָקְלָף, יָקְלַף]

– **נִתְקַלֵּף מִרְקוּעוֹ** * [על־פי ירושלמי סנהדרין כב ב], נִתְלַשׁ וְנָשַׁר טַלֵּאי שֶׁלּוֹ, נִגְלוּ מַעֲרֻמָּיו, כְּלוֹמַר, נִתְגַּלְּתָה בּוּרוּתוֹ.

קְלָף* ז׳ [מן קלף, קָלַף] 1 *, עוֹר בְּהֵמָה מְעֻבָּד וּמְשֻׁפָּץ מִצִּדּוֹ הַפְּנִימִי וּמְתֻקָּן לִכְתִיבָה עָלָיו (לְהַבְדִּיל מִן ״גְּוִיל״ – עוֹר שֶׁלֹּא עֻבַּד כָּל צָרְכּוֹ, וּמִן ״דּוּכְסוּסְטוּס״ – הַצַּד הַחִיצוֹנִי שֶׁל הָעוֹר, צַד הַשֵּׂעָר): ״קְלָף כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתְּפִלִּין״ (שבת ח ג). ״הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינַי: תְּפִלִּין – עַל הַקְּלָף, וּמְזוּזָה – עַל דּוּכְסוּסְטוּס, קְלָף – בִּמְקוֹם בָּשָׂר, דּוּכְסוּסְטוּס – בִּמְקוֹם שֵׂעָר״ (שבת עט:). סִפְרֵי־הַתּוֹרָה וְהַמְּגִלּוֹת כְּתוּבִים עַל קְלָף. 2 °, כַּרְטִיס הַמְשַׁמֵּשׁ לְמִשְׂחָקִים שׁוֹנִים: קְלָפִים לְמִשְׂחַק הַלּוֹטוֹ. 3 [ביחוד:] כַּרְטִיס שֶׁל נְיָר עָבֶה אוֹ קַרְטוֹן, בְּמַעֲרֶכֶת שְׁלֵמָה שֶׁל כַּרְטִיסִים (״סוּר שֶׁל קְלָפִים״) הַמְּחֻלָּקִים לְפִי צִיּוּרֵיהֶם וְצִבְעֵיהֶם לְאַרְבָּעָה מִינִים, וְהַמְשַׁמְּשִׁים לְמִשְׂחָקִים שׁוֹנִים: קְלַף ״לֵב״, קַלְפֵי ״פִּיק״. מִשְׂחֲקֵי קְלָפִים. נִחוּשׁ בִּקְלָפִים. — [קְלַף־, קְלָפוֹ, קְלָפִים, ־פֵי־]

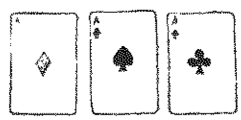

קלפי-משחק

– **הַקְּלָף הָאַחֲרוֹן** ° [בהשאלה ממשחקי-הקלפים] אֶמְצָעִי אַחֲרוֹן, בְּרֵרָה אוֹ אֶפְשָׁרוּת יְחִידָה וְסוֹפִית: הַסָּנֵיגוֹר שָׁמַר אֶת הָעֵד הֶחָשׁוּב כִּקְלָף אַחֲרוֹן בַּהֲגַנָּתוֹ.

– **גִּלָּה אֶת קְלָפָיו** ° [בהשאלה ממשחקי-הקלפים] גִּלָּה אֶת כַּוָּנוֹתָיו הָאֲמִתִּיּוֹת, פִּרְסֵם אֶת תָּכְנִיּוֹתָיו שֶׁהִסְתִּירָן עַד כֹּה.

– **הָלַךְ לוֹ קְלָף** ° [בלשון־הדיבור, ביחוד בפי-הנוער, על־פי יידיש] הִצְלִיחַ, עָשָׂה חַיִל.

– **הוֹלֵךְ לוֹ קְלָף מְשֻׁגָּע** ° [כנ״ל] הוּא מַצְלִיחַ בְּאֹפֶן יוֹצֵא מִן הַכְּלָל.

– **הֵנִיחַ (הֶעֱמִיד) עַל הַקְּלָף** ° [בהשאלה ממשחקי-הקלפים] הִסְתַּכֵּן בְּדָבָר־מָה מִתּוֹךְ סִכּוּי לִזְכּוֹת בּוֹ: הַחוֹקֵר הֶעֱמִיד אֶת כָּל עֲתִידוֹ עַל הַקְּלָף שֶׁל הַמַּכְשִׁיר הֶחָדָשׁ שֶׁבָּנָה.

– **טָרַף אֶת קְלָפָיו** ° [בהשאלה ממשחקי-הקלפים] בִּלְבֵּל וְעִרְבֵּב אֶת תָּכְנִיּוֹתָיו, הָפַךְ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ.

– **שִׂחֵק בִּקְלָפִים גְּלוּיִים** ° [בהשאלה] נִהֵל מַשָּׂא־וּמַתָּן יָשָׁר וָכֵן, בְּלֹא כָּל כַּוָּנוֹת וּמְזִמּוֹת נִסְתָּרוֹת.

קְלִפָּה*, קְלִיפָּה נ׳ [מן קלף, קָלַף] 1 *, קְרוּם, שִׁכְבָה חִיצוֹנָה שֶׁעַל גַּבֵּי צְמָחִים אוֹ עֲצָמִים שׁוֹנִים הַנִּתָּנֶת לְהִקָּלֵף: ״וְהַשְּׁקֵדִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ קְלִפָּה״ (מעשרות א ג). קְלִפַּת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב. צְלִיַּת תַּפּוּחֵי־

אדמה בקלפתם. קלפת המלפפון. קלפת ביצה. [ובהשאלה:] "בחל אנו שומרים את הקלפה בשביל התוך" (אחד העם, עג). "זו – קלפה, גוף מעשה, וזו – תוך, נשמה, כונה" (ביאליק, הלכה). "היהודי המערבי נתרחק קמעה קמעה ממקור היהדות ונשאר מחזיק בקלפותיה בלבד" (עובדיהו, כפי ביאליק ל). 2 ◊ [בקבלה] כנוי רוח לכח החיצון, כח הטמאה: "אוי ואבוי, הקלפה ממשמשת ובאה! הקלפה הנה זה באה!" (מנדלי מו"ס, שצה). "להכניע את הקלפה, את סמאל, להגביר את הקדשה" (פיירברג, 95). "מין קלפה דבקה בה לעכר חייה" (ברקוביץ, תר' טוביה קכט). 3 ° [בהלצה בלשון־ההמון] כנוי לאשה רעה: "גרוני יבש – וי"ש אין טפה, ובבית אשה 'קלפה'" (ביאליק, תאמר אהיה). "היאך לא תירא 'קלפה' זו מפני?" (בן־ציון, ח). "קללה תחול עליך, יא קלפה!" (טביב, כעשב 119). "הרי מכיר אתה יפה 'קלפה' זו!" (אריכא, ב297). – [קלפת־, קלפות, גם קלפים, ־פי־]

– קלפת־השום *, 1. משל לדבר דק ביותר: "טמאה בבתים וכלים בכתל ועליהם כקלפת השום – טהורין" (אהלות ו ו). 2. משל לדבר קל־ערך ונטול כל חשיבות: "כל חכמי ישראל דומין עלי כקלפת השום, חוץ מן הקרח הזה" (בכורות נח). "אינם שוים אפלו קלפת השום" (לילייבלום, א 392). "אלו ואלו הם כקלפת השום לפני המשיח" (אחד העם, שצא). "בהלכות קבצנות הרי אתה, פישקא, לפני כקלפת־השום" (מנדלי מו"ס, קיח). "חקירת העבר כתכלית לעצמה, באין 'הוה' עמה, ערכה קלפת־השום" (ביאליק, שירת כפרד). "ענין הבת היה כקלפת־השום לעמת אסון בעלה" (בר־יוסף, אם 156).

– (רמון מצא) תוכו אכל – קלפתו זרק * (חגיגה טו:), מימרתו של רבי מאיר שהשכיל להפיק את הטוב מתורת מורהו שיצא לתרבות רעה, הוציא יקר מזולל.

קלפטומניה ◊ נ' [מיוונית: kleptein לגנוב + mania שיגעון] מחלה פסיכית המתגלית בנטיה לגנב מכל הבא ביד, גם אם אין הגנבה באה לספק צרך חמרי כלשהו.

– **קלפטומן** ◊ ז' אדם הלקוי במחלת הקלפטומניה, בעל נטיות לגנבה.

קלפי * נ' [יוונית: kalpe] תבה או קפסה שמטילים בה גורלות או פתקים לבחירה או להגרלה: "טרף בקלפי והעלה שני גורלות" (יומא ד א). תחנות הקלפי להצבעה ביום הבחירות. ועדת הקלפי. [קלפי־, קלפיות]

– **הלך לקלפי** ° [בהשאלה, בלשון־הדיבור] השתתף בבחירות, הצביע בבחירות.

קלפן ° ז' [מן קלף 2] משחק מקצועי בקלפים, קוביוסטוס. – [קלפנית, קלפנים, ־ניות]

קלפנות ° נ' [מן קלפן] התעסקות במשחקי־קלפים. – [קלפנות־]

קלפק ° ז' [טורקית: kalpak] כובע גבוה בלי מצחיה, כגון זה שחבשו הנוטרים היהודים בימי המנדט הבריטי: "איש בשר עטוי אדרת יקרה וקלפק גבוה על ראשו" (בורלא, עקביה 127). – [קלפקים]

קלפתי °, קליפתי ת' [מן קלפה] של קלפה, חיצוני: "בנשמתם שהוליכתם אל הבניה, בלא ידיעתם העצמית, הקלפתית" (קורי, כורך 153). – [קלפתית, ־תיים, ־תיות]

קלציום ◊ ז' השם הלועזי של סידן (Calcium) – ראה ערך סידן.

קלקול *, קילקול ז' [מן קלקל, קלקל; ארמית: קלקולא] 1 °. השחתה, פגימה, גרימת לקוי: קלקול באספקת החשמל. קלקול היחסים בין השכנים. קלקול המדות. 2 *. חטא, שחיתות: "שהיו מקלקלים וחזרו לקלקולם הראשון" (ספרי במדבר כג). – [קלקול־, קלקולים, ־לי־]

– קלקול־הדין *, הטית משפט: "בעון ענוי הדין ועוות הדין וקלקול הדין... חרב ובזה רבה ודבר וכו'" (שבת לג.).

– קלקול־קבה °, חסר תקינות בפעלת הקבה – שלשול או עצירות.

– ראה את פלוני בקלקולו *, מצא אותו בשעת חטאו, היה עד לפשעו: "כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין" (נזיר ב.).

– קלקול־חשבונות *, טעות בחשבון: "קלקול חשבונות יש כאן" (ירושלמי תעניות סח ג).

– חזר לקלקולו *, חזר לסורו, שב לדרכו הרעה: "כך דרך הרשעים כשהן בצרה הם צועקים ובעת הרוחה חוזרין לקלקולן" (שמות רבה י).

קלקולציה ◊ נ' [מלאטינית: calculare לחשב] חשבון מראש, חשוב ההוצאות הכרוכות בבצוע עבודה מסימת או בהכנת חלק מסים ממנה: הקבלן הגיש קלקולציה של הקמת הבנין החדש. – [קלקולציות]

קלקים *, קילקים ז"ר [אולי מיוונית: kilikion (בגד או צמר) מארץ קיליקיה שבאסיה הקטנה] 1 *. אריג עשוי מצמר־עזים: "חמור וכליו... ואת הקילקין" [בבא בתרא עח.; נוסח אחר שם: קילקלין] "והקלקין והפונדא והמעפרת" (כלים כט א). 2 °. שער מדבלל: "בצבצו קלקי הצמר בעד נקביו" (ביאליק, תר' קישוט סט). "חזהו המגדל קלקי צמר" (טברסקי, מחושך לאור 78). – [קלקי־]

– קלקי־הלב *, שער מדבלל ומסבך שבחזה: "קלקי הלב והזקן" (מקראות ט ב). "ולא נתעקמה אפלו שערה אחת של קלקי לבי" (עגנון, כלה צו).

קלקל, ראה קלוקל.

א. **קלקל** [אולי הכפלה מן קלל]

~ פע' **קלקל** * פיר"ע 1 * פ"י השחית, פגם, חבל, פגע לרעה: "נתן לאמנים לתקן וקלקלו – חיבין לשלם" (בבא קמא ט ג). "הכל שוחטין ושחיטתן כשרה, חוץ מחרש שוטה וקטן: שמא יקלקלו בשחיטתן" (חולין א א). "הפר עצתם וקלקל מחשבתם" (אלהי נצור, סוף שמונה עשרה). הילד קלקל את המכשיר. קלקלת את כל התכנית. 2 * [בהשאלה] חטא, נכשל בדבר עברה: "והשוטים

שֶׁקִּלְקְלוּ יָבוֹאוּ וְיִתְּנוּ אֶת הַדִּין" (תוספתא עבודה זרה ו ז). "מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁקִּלְקֵל עִם אַחַת מִן הַשְּׁפָחוֹת" (בראשית רבה טו). 3 * פ"ע הִתְקַלְקֵל, נִשְׁחַת: "מְכַבֵּד הַבִּנְיָן שֶׁמַּכְבִּידִין עַל חוֹמַת טִיט מְמַהֶרֶת לְקַלְקֵל לְמַעְלָה" (רש"י בבא בתרא ו:). — [לְקַלְקֵל אֶת־, עִם־, מְקַלְקֵל, יְקַלְקֵל]

~ פִּעֵ' קִלְקֵל *, הִשְׁחִית, נִפְגַּם, נִזַּק, נֶחְבַּל: "וּמְתַקְּנִין אֶת הַמְקֻלְקָלוֹת בַּמּוֹעֵד" (מועד קטן א ב). "רְאוּ כַּמָּה מְקֻלְקָלִין מַעֲשָׂיו" (יומא פו). "יְכַפְּרוּ עַל כָּל מַה שֶּׁקִּלְקֵל בִּמְרוּצַת הַשָּׁנָה" (פיכמן, קפב). הַמַּכְשִׁיר קֻלְקַל. תָּכְנִית מְקֻלְקֶלֶת. דֶּרֶךְ מְקֻלְקֶלֶת. — [מְקֻלְקָל, יְקֻלְקַל]

~ הת' הִתְקַלְקֵל *, 1 *, נִשְׁחַת, נִפְגַּם: "נִתְקַלְקֵל הָאָבִיב" (תוספתא בבא מציעא יא כ). הַשָּׁעוֹן נִתְקַלְקֵל. הַתָּכְנִית נִתְקַלְקְלָה. 2 *, נַעֲשָׂה רַע מִשֶּׁהָיָה, יָרַד בְּמוּסָרִיּוּתוֹ אוֹ בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ: הַיֶּלֶד הִתְקַלְקֵל בְּהַשְׁפָּעַת חֲבֵרָיו הָרָעִים. 3 *, נֶחְלְשׁוּ מֵעָיו וְהֵטִיל מַיִם אוֹ צוֹאָה מִתּוֹךְ בֶּהָלָה אוֹ פַּחַד, נִתְגָּאֵל: "נִתְקַלְקֵל בֵּין בְּרֵעִי בֵּין בְּמַיִם" (מכות ג יד). — [לְהִתְקַלְקֵל, מִתְקַלְקֵל, יִתְ־]

– קִלְקֵל אֶת הַדִּין *, עִוֵּת אֶת הַדִּין, שָׁפַט שֶׁלֹּא בְּיֹשֶׁר: "מְלַמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין נִקְרָא עָוֶל" (ספרא קדושים פח ד).

– קִלְקֵל אֶת הַשּׁוּרָה *, 1 *, נָטָה מִשּׁוּרַת הַצֶּדֶק, גָּרַם לִסְטִיָּה מִן הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן: "אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה" (בראשית רבה נה). 2 °, פְּגָם בְּסֵדֶר הַמְקֻבָּל, חָרַג מִן הָרָאוּי לִהְיוֹת: "רַק דָּבָר אֶחָד מְקַלְקֵל אֶת הַשּׁוּרָה... אֲנַחְנוּ אֵינֶנּוּ שׁוֹמְעִים אֶת לְשׁוֹנָם וְהֵם אֵינָם שׁוֹמְעִים אֶת לְשׁוֹנֵנוּ" (ברקוביץ, סיפורים תל).

– קִלְקֵל מַעֲשָׂיו *, חָטָא, נִכְשַׁל בִּדְבַר עֲבֵרָה: "הַכֹּל קִלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶן בְּדוֹר הַמַּבּוּל" (בראשית רבה כח). "אֲבוֹתֵיכֶם לֹא קִלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם, אַתֶּם קִלְקַלְתֶּם מַעֲשֵׂיכֶם" (ירושלמי עבודה זרה מד ד).

– קִלְקֵל קֵבָתוֹ °, לָקָה בְּמַעֲרֶכֶת הָעִכּוּל. הִתְחִיל לְשַׁלְשֵׁל אוֹ לָקָה בַּעֲצִירוּת.

– לְקַלְקֵל יָכוֹל אֲפִלּוּ זְבוּב ° (ביאליק, אריה ו; על־פי מימרה ביידיש) אַף הַחַלָּשׁ וְהַפָּחוּת בְּיוֹתֵר עָלוּל לְסַבֵּךְ וְלִגְרֹם קְשָׁיִים.

– אָדָם מְקֻלְקָל *, אָדָם מֻשְׁחָת, פָּגוּם בְּמוּסָרִיּוּתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו: "כִּמְקֻלְקָלִים שֶׁבָּהֶן (בַּגּוֹיִם) עֲשִׂיתֶם" (סנהדרין לט:). "אוֹי לַדּוֹר שֶׁמְּקֻלְקָל בְּמִדָּה זוֹ" (רות רבה א). נַעַר מְקֻלְקָל.

ב. קלקל [הגיזרון לא הוברר; אולי הרחבה מן קלל; והשווה ארמית: קַלְקֵק]

~ פִּעֵ' קִלְקֵל פ"י 1, הֵטִיל, זָרַק: "קִלְקַל בַּחִצִּים" (יחזקאל כא כו). 2, לָטַשׁ, הִשְׁחִיז: "אִם קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל" (קהלת י י). "מְשַׁחֲקִים בְּזִקִּים, מְקַלְקְלִים" (ביאליק, זוהר). — [לְקַלְקֵל, מְקַלְקֵל, יְ־]

~ הת' הִתְקַלְקֵל, הִתְמוֹטֵט, הִתְנוֹעֵעַ: "רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ" (ירמיה ד כד). — [לְהִתְקַלְקֵל, מִתְקַלְקֵל, יִתְ־]

קַלְקָלָה * נ' [מן א. קלקל; קִלְקוּל] הַשְׁחָתָה, כִּשָּׁלוֹן, הִתְנַהֲגוּת שְׁלִילִית, מַעֲשֶׂה רַע: "וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ (אֶת חֲבֵרְךָ) בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ" (אבות ד יח). "וְאַל יֶאֱרַע בִּי דְּבַר קַלְקָלָה וְעָוֹן" (ברכות ס.). "תּוֹלִין אֶת הַקַּלְקָלָה בִּמְקֻלְקָל" (בבא בתרא קט:). "נִרְאֶה לִי יוֹתֵר לִתְלוֹת הַקַּלְקָלָה בְּאוֹתָם הַמּוֹרִים עַצְמָם" (אחד העם, קצו). — [קַלְקָלַת־, קַלְקָלוֹת]

– רָאָה אוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ * (בְּקַלְקָלָתוֹ *), הָיָה עֵד לְהִתְנַהֲגוּתוֹ הָרָעָה: "אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ... וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ" (אבות ד יח). "קֹדֶם שֶׁיִּתְעוֹרֵר הָרַב וְיִרְאֵנוּ בְּקַלְקָלָתוֹ" (ביאליק, יום ששי ו). "שֶׁמָּא יֵשׁ מִי שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּקַלְקָלָתוֹ" (הזז, צל 84).

קַלְקַנְתּוּס *. ראה קַנְקַנְתּוֹם.

קְלָרִין *. ראה קִילָרִין.

קְלָרִינֶט °, ראה קְלַרְנִית.

קְלֶרִיקָל °, קְלֶרִיקָאל ז' [מיוונית: kleros תפקיד, כהונה] אָדָם הַתּוֹמֵךְ בְּשִׁלְטוֹן הַכְּהֻנָּה, הַתּוֹבֵעַ לְהַשְׁלִיט אֶת הַדָּת, חֻקֶּיהָ וּמוֹסְדוֹתֶיהָ עַל חַיֵּי הַמְּדִינָה. — [קְלֶרִיקָלִים]

– קְלֶרִיקָלִי ° ת' שֶׁל הַקְּלֶרִיקָלִיזְם, דָּתִי־לוֹחֵם: תְּנוּעָה קְלֶרִיקָלִית.

– קְלֶרִיקָלִיּוּת ° נ' קְלֶרִיקָלִיזְם ° ז' שִׁלְטוֹן הַדָּת, שְׁאִיפָה לְהַשְׁלִיט אֶת הַדָּת וְאֶת חֻקֶּיהָ וּמוֹסְדוֹתֶיהָ עַל הַחַיִּים הַמְּדִינִיִּים וְהַתַּרְבּוּתִיִּים בַּמְּדִינָה.

קְלַרְנִית ° נ' [צורת עברית של קְלָרִינֶט, איטלקית: clarinetto] כְּלִי־נְגִינָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּלֵי־נְשִׁיפָה שֶׁל עֵץ, גָּדוֹל מְעַט מִן הָאַבּוּב, בַּעַל פּוּמִית יְשָׁרָה וּמַעֲרֶכֶת שֶׁל נְקָבִים וְשַׁסְתּוֹמִים. הַקְּלַרְנִית בַּעֲלַת צְלִיל רַךְ וּלְבָבִי. — [קְלַרְנִיּוֹת]

קלרנית

קְלַרְנִיתָן ° ז' [מן קְלַרְנִית] נַגָּן בִּקְלַרְנִית. — [קְלַרְנִיתָנִית, ־נִים, קְלַרְנִיתָנִיּוֹת]

קלש [ארמית: קְלַשׁ]

~ פִּעֵ' קָלַשׁ * פיו"ע 1 פ"י דִּלֵּל, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא קָלוּשׁ וּבִלְתִּי־סָמִיךְ: "שֶׁיְּקַצֵּץ סָבִיב הָעֲנָפִים וְיִקְלֹשׁ אוֹתָם" (רבנו גרשום, בבא בתרא כז:). 2, הֶחֱלִישׁ, רִפָּה: "דְּהֲפָרָתוֹ פְּשׁוּטָה בִּכְלֵי נֶדֶר וְקָלֵשׁ לֵיהּ בְּמִעוּט וְהַנֶּדֶר קַל מִמַּה שֶּׁהָיָה עַד עַכְשָׁו" (רש"י נדרים סח.). 3 פ"ע נֶחֱלַשׁ, פָּחַת תָּקְפּוֹ: "לְכָךְ לֹא קָלְשָׁה טֻמְאָה אֵצֶל קָדָשִׁים בִּכְלָל" (רש"י זבחים יז:). "דְּשָׁאִים הֻמְכּוּ וְצִלְלֵי עָלִים קָלְשׁוּ" (פיכמן, קנח). — [לִקְלֹשׁ; קוֹלֵשׁ, קָלוּשׁ; יִקְלֹשׁ]

~ נפ' נִקְלַשׁ *, 1 °, דֻּלַּל, נַעֲשָׂה דָּלִיל וְקָלוּשׁ (גם בהשאלה): "הוּא קָמַט, הוּא נִקְלַשׁ, כְּהִקָּלֵשׁ שַׂעֲרוֹתָיו, אֲבָל לֹא נִכְנַע" (קדרי, כורך 251). "רַק לְאַחַר שֶׁנִּקְלְשׁוּ גַּלֵּי הַנִּמְלָטִים פָּרַץ לוֹ דֶּרֶךְ" (שמיר, מלך 252). "הַגֶּשֶׁם נִקְלַשׁ וְדוֹמֶה פָּתַח לִפְנֵיהֶם סִכּוּי חָדָשׁ" (נ' שחם, שיכון 259). הַתַּבְשִׁיל נִקְלַשׁ. 2 *, נֶחֱלַשׁ, רָפָה: "וְנִקְלַשׁ בְּשָׂרוֹ וְשָׁפוּ עַצְמוֹתָיו" (מדרש שכל טוב, בראשית כא יד). "רַק שֶׁנִּשְׁתָּרֵב קְצָת וּבְשָׂרוֹ נִקְלַשׁ קְצָת" (שנהר, ב 252). — [לְהִקָּלֵשׁ, נִקְלָשׁ, יִקָּלֵשׁ]

~ פִּע׳ **קִלֵּשׁ**˚ פ״י 1 ^, קִלֵּשׁ, דִּלֵּל, הִמְעִיט אֶת סְמִיכוּתוֹ: "וּבִשְׁעַת אֲכִילָה מְקַלְּשִׁין אוֹתוֹ (אֶת מַעֲשֵׂה הַחֲרֹסֶת) בְּיַיִן וְחֹמֶץ" (תוספות פסחים קטז.). 2 ˚, הֶחֱלִישׁ, רִפָּה: "הָאֶלֶמֶנְט הַדִּמְיוֹנִי... אֵינוֹ מַתִּישׁ וּמְקַלֵּשׁ אֶלָּא מְחַזֵּק וּמְאַמֵּץ אֶת הָרֵיאָלִיּוּת" (סוקולוב, אישים 234). — [לְקַלֵּשׁ, מְקַלֵּשׁ, יְ־]

~ הִתְ׳ **נִתְקַלֵּשׁ**˚, נַעֲשָׂה קָלוּשׁ וְדָלִיל, הֶפֶךְ מִן "נִתְעַבָּה": הַמָּרָק נִתְקַלֵּשׁ. [ובהשאלה:] "הַחֲרָדָה לְרַעְיוֹן חִבַּת צִיּוֹן שֶׁהִתְחִיל מִתְנַוֵּן, מִתְקַלֵּשׁ" (פיכמן, סלעים 30). "בְּיָמַי כְּבָר נִתְקַלְּשׁוּ הַהֵדִים מִסַּעֲרַת הָרוּחוֹת בְּעִנְיַן אָחִיו שֶׁל הַקֵּיסָר" (סדן, ממחוז רגט). "(הַחֹשֶׁךְ) הִתְחִיל מִתְקַלֵּשׁ לְאַט לְאַט עַד שֶׁעָלָה הַשַּׁחַר" (שופמן, א 159). "בִּדְמְדוּמֵי הָעֲרָבִים הַמִּתְקַלְּשִׁים בְּזָהֳרוּרֵי הַשֶּׁלֶג סָקְרוּ אוֹתוֹ (אֶת הַשָּׁבוּי) הַלּוֹחֲמִים" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתנו 147). — [לְהִתְקַלֵּשׁ, מִתְקַלֵּשׁ, יִתְ־]

~ הִפְ׳ **הִקְלִישׁ**˚ סיו״ע פ״י 1 ^, קִלֵּשׁ, דִּלֵּל, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא דָּלִיל וְלֹא סָמִיךְ: "וּמְנַתֵּק מֵהֶן (מִן הַחוּטִים) וּמַקְלִישָׁן לְצָרְכּוֹ" (רש״י שבת עג.). הַמְבַשֶּׁלֶת הִקְלִישָׁה אֶת הַתַּבְשִׁיל עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מַיִם. [ובהשאלה:] "עָמַד לְפָנָיו אֵיזֶה 'רַעְיוֹן מֵצִיק'... לְהַקְלִישׁ עַל־יְדֵי־כָךְ אֶת הַצַּד הָאָמְנוּתִי שֶׁבַּסִּפּוּר" (קלוזנר, הספרות ה 248). "הַכְּרָכִים הַמְטַשְׁטְשִׁים וּמַקְלִישִׁים אֶת הַדְּמוּת, אֶת הַפַּרְצוּף הָעַצְמִי" (ויסלבסקי יחידים 53). "הַמַּדָּע... דִּלְדֵּל אֶת חוּשָׁיו, הִקְלִישׁ אֶת דָּמוֹ וּמוֹטֵט אֶת בִּטְחוֹנוֹ" (קרמר, משמרות 180). 2 ˚ פ״ע נַעֲשָׂה קָלוּשׁ: "בְּלוֹרִיתוֹ הַשְּׁחוֹרָה וְהַשּׁוֹפַעַת לְשֶׁעָבַר הִקְלִישָׁה מְעַט" (ברש, א 131). "הוֹלֵךְ הַיַּעַר וּמַקְלִישׁ וְהוֹפֵךְ לִהְיוֹת חֹרֶשׁ" (סבע וארץ, תשי״ם, 34). "אֶצְבְּעוֹתָיו אֵינָן פּוֹסְקוֹת מִלְּנַבֵּר בַּשְּׂעָרוֹת מַקְלִישׁוֹת שֶׁבְּצִדְעֵי רֹאשׁוֹ" (הלקין, משבר 118). — [לְהַקְלִישׁ אֶת־, מַקְלִישׁ, יַקְלִישׁ]

~ הִפ׳ **הֻקְלַשׁ** ^, נַעֲשָׂה קָלוּשׁ וְדָלִיל: "שֶׁהֻקְלַשׁ וְנִתְבַּלְבֵּל שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁבְּתוֹכוֹ" (רש״י סנהדרין פב:). הַתַּבְשִׁיל הַסָּמִיךְ הֻקְלַשׁ עַל־יְדֵי תּוֹסֶפֶת מַיִם. — [מֻקְלָשׁ, יֻקְלַשׁ]

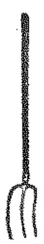
קלשון

קִלְשׁוֹן ז׳ [אולי מן קלש] מַכְשִׁיר חַקְלָאִי עָשׂוּי בְּצוּרַת מַזְלֵג גָּדוֹל בַּעַל שָׁלֹשׁ שִׁנַּיִם, אוֹ יוֹתֵר, עָשׂוּי לְהַעֲמִיס בּוֹ עַל הָעֲגָלָה תְּבוּאָה קְצוּרָה אוֹ קַשׁ וְכֵן לִמְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת: "לַמַּחֲרֵשׁוֹת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים" (שמואל א יג כא). יֵשׁ קִלְשׁוֹנִים בַּעֲלֵי שִׁנֵּי־עֵץ הַמְשַׁמְּשִׁים לִזְרִיַּת תְּבוּאָה ("מִזְרֶה") וְכֵן קִלְשׁוֹנִים בַּעֲלֵי שִׁנֵּי־מַתֶּכֶת עָבוֹת לַחֲפִירָה ("קִלְשׁוֹן־חֲפִירָה"). — [קִלְשׁוֹן־, קִלְשׁוֹנִים, ־נֵי־ גם קִלְשׁוֹנוֹת, ־נוֹת־]

— **קִלְשׁוֹנוֹ לְשׁוֹנוֹ** ^, הוּא חָרִיף וְעוֹקְצָנִי בְּיוֹתֵר בִּלְשׁוֹנוֹ: "עַתָּה אֲדַקֵּם כְּמוֹ טִיט כִּי קִלְשׁוֹנִי לְשׁוֹנִי" (גבירול, א 5). "הַרְאִיתֶם אִישׁ כָּזֶה אֲשֶׁר שְׂפָתוֹ חֲנִיתוֹ וּלְשׁוֹנוֹ קִלְשׁוֹנוֹ?" (חריזי, תחכמוני ג 41).

קִלְשׁוֹנִי˚ ת׳ [מן קִלְשׁוֹן] דּוֹמֶה לְקִלְשׁוֹן, אָרֹךְ וּמְאֻצְבָּע: "אַבְדֵּרֶץ פִּשֵּׂק יָדָיו הַקִּלְשׁוֹנִיּוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 165). — [קִלְשׁוֹנִית, קִלְשׁוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קְלַשְׁלַשׁ˚ ת׳ [מן קָלוּשׁ] קָלוּשׁ בְּמִקְצָת, דָּלִיל: "מַתְחִיל לְהַקְרִיר בָּעוֹלָם וְצָעִיף קְלַשְׁלַשׁ שֶׁל לַחוּת מִצְטַבֵּר" (יזהר, צקלג 421). תַּבְשִׁיל קְלַשְׁלַשׁ. — [קְלַשְׁלַשָּׁה, קְלַשְׁלַשִּׁים, ־שׁוֹת]

קְלַשְׁלֶשֶׁת˚ נ׳ [מן קְלַשְׁלַשׁ] מַשֶּׁהוּ קָלוּשׁ בְּמִקְצָת: "לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת, כְּשֶׁהַדּוֹד יוֹסֵף הָיָה צָעִיר... כְּשֶׁבִּמְקוֹם קָרַחַת פְּלֹטֶת הַקְּלַשְׁלֶשֶׁת שֶׁעַל קָדְקֳדוֹ הָיָה מִתְגַּשֵּׁב נֵזֶר תַּלְתַּלִּים פָּרוּעַ" (יזהר, קיץ 49). — [קְלַשְׁלֶשֶׁת־]

קלשן [מן קִלְשׁוֹן]

~ פִּע׳ **קִלְשֵׁן**˚ פ״י גָּרַף כְּבְקִלְשׁוֹן: "בְּסָמוּךְ לִיעָרִים שָׁם קִלְשְׁנוּנוּ גוֹיֵי הַכְּפָרִים וְהָיִינוּ לְאֵפֶר" (גרינברג, רחובות ריא). "קִלְשֵׁן בְּאֶצְבְּעוֹתָיו בִּשְׂעַר רֹאשׁוֹ הַזָּקוּר" (יזהר, צקלג 117). — [לְקַלְשֵׁן־, מְקַלְשֵׁן, יְ־]

קֶלֶת* נ׳ [יוונית: kalathos] 1, סַל, טֶנֶא לְפֵרוֹת: "הָעֲשִׁירִים מְבִיאִים בִּכּוּרֵיהֶם בִּקְלָתוֹת שֶׁל כֶּסֶף" (בכורים ג א). "הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ... לְתוֹךְ חֵיקָהּ אוֹ לְתוֹךְ קַלְתָּהּ, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת" (גיטין ח א). 2, בֵּית־קִבּוּל מִתַּחַת לְאַבְנֵי־הָרֵחַיִם לִקְלִיטַת הַקֶּמַח שֶׁל גַּרְגְּרֵי־הַתְּבוּאָה הַנִּטְחָנִים (בבא בתרא ד ב). — [קֶלֶת־, קַלְתּוֹ, קְלָתוֹת, קַלְתוֹת־]

קָם ז׳ [מן קום, קָם] אוֹיֵב, שׂוֹנֵא, אָדָם הַמִּתְקוֹמֵם נֶגֶד מִישֶׁהוּ: "וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ" (שמות טו ז). "וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי" (שמואל ב כב מ). "מָה רַבִּים הוֹי רַבִּים לִי קָמִים!" (ביאליק, אל הצפור). — [קָם־, קָמִים, קָמֵי־]

קַמָּא* ת׳ [ארמית, קיצור מן קַדְמָא] רִאשׁוֹן, קוֹדֵם בַּסֵּדֶר. — [קַמַּיְתָא, קַמָּיָתָא] [רווח בצירופים:]

— **בָּבָא קַמָּא***, הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן: שֵׁם מַסֶּכֶת בַּתַּלְמוּד בְּסֵדֶר נְזִיקִין, הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת נְזִיקִין הַמְּחֻלֶּקֶת לִשְׁלֹשָׁה שְׁעָרִים: בָּבָא קַמָּא, בָּבָא מְצִיעָא, בָּבָא בָּתְרָא. כֵּן חִלְּקוּ הַקַּדְמוֹנִים אֶת מַסֶּכֶת כֵּלִים לִשְׁלֹשָׁה שְׁעָרִים; הַתּוֹסֶפְתָּא לְמַסֶּכֶת זוֹ מְחֻלֶּקֶת לְ"שָׁלֹשׁ בָּבוֹת".

— **תַּנָּא קַמָּא*** (ברכות מח:), הַתַּנָּא הָרִאשׁוֹן, בַּעַל הַדֵּעָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּזְכְּרָה בַּמִּשְׁנָה אוֹ בַּבָּרַיְתָא [בקיצור: ת״ק]

— **כְּבָר צְוַחוּ קַמָּאֵי דְּקַמָּךְ*** (בבא מציעא צב:), בְּעִנְיָן זֶה כְּבָר צָעֲקוּ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁקָּדְמוּ לְךָ, אֵינְךָ הָרִאשׁוֹן הַטּוֹעֵן כָּךְ!

קִמְאָה* (ירושלמי ברכות ב ג), ראה קִמְעָא.

קַמָּאוּת˚ נ׳ [מארמית: קַמָּא ראשון] רִאשׁוֹנִיּוּת, קַדְמוֹנוּת, רֵאשִׁיתִיּוּת: קַמָּאוּת הַיְצוּרִים הַחַיִּים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. — [קַמָּאוּת־]

קַמָּאִי˚ ת׳ [מארמית: קַמָּא ראשון] רִאשׁוֹנִי, רֵאשִׁיתִי, הַקּוֹדֵם לְכָל הָאֲחֵרִים: "מִקַּעַר מִכֹּחַ זִרְמֵי מַיִם קַמָּאִיִּים" (יזהר, צקלג 33). "מִקּוֹל חוֹגְגִים קַמָּאִים, נַעֲרֵי שַׁעְשׁוּעוֹן" (שלה, אלהי 50). צוּרָה קַמָּאִית. טִפּוּסִים קַמָּאִיִּים. — [קַמָּאִית, קַמָּאִיִּים, ־אִיּוֹת]

קַמְבִּיּוּם˚ ז׳ [לאטינית: cambire להחליף] הַשִּׁכְבָה הַגּוֹרֶמֶת לְהִתְעַבּוּת הַמִּשְׁנִית שֶׁל אֵיבְרֵי הַצֶּמַח, בְּעִקָּר שֶׁל גִּבְעוֹלִים וְגִזְעִים, עַל־יְדֵי יְצִירַת תָּאִים הַהוֹפְכִים לְעֵצָה וּלְשִׁיפָה.

קַמְבְּרִיּוֹן˚ ז׳ [Cambrion] הַתְּקוּפָה הַגֵּיאוֹלוֹגִית הָעַתִּיקָה בְּיוֹתֵר בְּעִדַּן הַפָּלֵיאוֹזוֹאִי (בְּעֵרֶךְ לִפְנֵי 500 מִלְיוֹן שָׁנָה).

קָמָה נ׳ [מן קום, קם] שֵׁם כּוֹלֵל לְצִמְחֵי הַשָּׂדֶה (חִטָּה, תִּירָס, חָצִיר וְכוּ׳) שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּר קוֹמָה נִכָּר מֵעַל פְּנֵי הַקַּרְקַע, וּבְיִחוּד תְּבוּאָה שֶׁהִבְשִׁילָה וְהִיא עוֹמֶדֶת לִפְנֵי הַקָּצִיר: "כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ" (דברים כג כו). "וַיַּבְעֶר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה" (שופטים טו ה). "גּוֹי שֶׁמָּכַר קָמָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל לִקְצֹר חַיָּב בְּפֵאָה" (תוספתא פאה ב ט). "דֶּרֶךְ הַחַיָּלוֹת לָצֵאת כְּשֶׁהָאָרֶץ מְלֵאָה קָמוֹת וְהַסּוּסִים מוֹצְאִים תְּבוּאָה לֶאֱכֹל" (רש״י שמואל ב יא א). "וְרוּחַ חֲרִישִׁית תָּנִיעַ בַּלָּט אֶת הַקָּמָה הַנָּמָה" (ביאליק, בשדה). — [קָמַת־, קָמוֹת]

קִמּוּחַ°, קימוח ז׳ [מן קֶמַח] 1°. פִּזּוּר קֶמַח עַל פְּנֵי מַשֶּׁהוּ: קִמּוּחַ הַחַלָּה. קִמּוּחַ תַּחְתִּיתָהּ שֶׁל כִּכַּר־הַלֶּחֶם. 2°. הוֹסָפַת קֶמַח לְתַבְשִׁיל לְשֵׁם עִבּוּיוֹ: קִמּוּחַ הַמָּרָק. 3^. מַאֲכָל עָשׂוּי מִקֶּמַח (הלכות פסוקות לתלמידי נטרונאי גאון). 4°. הֲפִיכָה לְקֶמַח: "הוּא (הַטּוֹחֵן) חָשׁ בִּזְרוֹעָיו אֶת קִמּוּחַ הַזֶּרַע" (שלונסקי, שירים ב 275). — [קִמּוּחַ־]

קְמוּחָה° ת׳ [מן קֶמַח] מְאֻבָּק בְּקֶמַח: "הִיא הֵנִיפָה אֶת שְׁתֵּי יָדֶיהָ הַקְּמוּחוֹת" (ברש, ב 58). "דְּמֻיּוֹת קְמוּחוֹת מִשְׂתָּרְכוֹת בִּשְׁבִילֵי הַצְּלָלִים" (ארד, ביתו 171). — [קְמוּחָה, קְמוּחִים, ־חוֹת]

קָמוּט* ת׳ [מן קֶמֶט] 1*. מְכֻוָּץ, מָעוּךְ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְמָטִים: "הֲרֵי הוּא כְּקָמוּט שֶׁנִּפְשַׁט" (תוספתא נגעים א ח). "עֲשָׂרָה יְהוּדִים צְנוּמִים קְמוּטִים וְדַקֵּי־בָשָׂר" (סוקולוב, במראות 230). "מָסַר לְיַד הָרַב אִגֶּרֶת מְקֻפֶּלֶת קְמוּטָה וּמְלֻכְלֶכֶת מִצִּדֵּי צְדָדִים" (ביאליק, יום ששי ב). "בַּעַל חֹטֶם אָרֹךְ וּפָנִים קְמוּטִים" (ברקוביץ, חר״חיי תקלג). 2^. לָחוּץ, מְדֻכָּא: "יְקוּמוּן יְקַדְּמוּן קְשׁוּטִים קְמוּטִים קְרוּאֵי תֵבֵל" (גבירול, ו 39). "אַל תִּרְאוּנִי צְרוּבָה וְכָל אֵבֶר בִּי נִפְרָק, קְמוּטָה בְּכַף צָר" (גנזי שכטר, ג 60). — [קְמוּטָה, קְמוּטִים, קְמוּטוֹת]

קִמּוּט^, קימוט ז׳ [מן קמט, קִמֵּט] כִּוּוּץ, מִעוּךְ: "וְעֵת הַזֹּקֶן הוּא עֵת הַקִּמּוּט" (רד״ק, השרשים, קמט). "טִפּוֹת דַּקִּיקוֹת נוֹטְפוֹת־זוֹלְפוֹת וּמִתְנַתְּרוֹת עַל־פְּנֵי קִמּוּטֵי הַגַּלִּים" (אביבי, עץ 182). קִמּוּט הַבֶּגֶד בִּנְסִיעָה. — [קִמּוּט־, קִמּוּטִים, ־טֵי־]

– קִמּוּט הַמֵּצַח° [בהשאלה] רִכּוּז הַמַּחֲשָׁבָה, מַאֲמָץ מַחֲשַׁבְתִּי: "הָיָה שׁוֹאֵל בְּכֹבֶד־רֹאשׁ וּבְקִמּוּט מֵצַח" (מגדלי מו״ס, רפא).

קָמוּל^ ת׳ [מן קמל, קָמַל] 1°. קָמֵל, נוֹבֵל, יָבֵשׁ, חָרֵב: עֵשֶׂב קָמוּל. צְמָחִים קְמוּלִים. 2^. לָחוּץ: "קְמוּלֵי טֻמְאָה וּרְחוֹקָה" (סידור רס״ג, רא). — [קְמוּלָה, קְמוּלִים, ־לוֹת]

קִמּוּם°, קימום ז׳ [מן קום, קוֹמֵם] הֲקָמַת דָּבָר שֶׁנֶּהֱרַס, בִּנּוּי: קִמּוּם הַהֲרִיסוֹת. קִמּוּם הַחֻרְבָּן. — [קִמּוּם־]

קְמוֹנִיָּה°, קמוניה נ׳ [על־פי הארמית: קְמוֹנְיָא*, צורת־משנה של קָמִין] אֲרֻבַּת־עָשָׁן: "מִתּוֹךְ הַקְּמוֹנִיּוֹת עוֹלוֹת בְּרִפְיוֹן תִּמְרוֹת עָשָׁן" (מגדלי מו״ס, רפג). "קְמוֹנִיּוֹת גְּבוֹהוֹת כְּמִגְדָּלִים מַעֲלוֹת עָשָׁן" (מגדלי מו״ס, שלט). — [קְמוֹנִית־, קְמוֹנִיּוֹת]

קָמוֹס^ ז׳ ראה קָמוֹשׂ.

קָמוֹס* ז׳ [יוונית: kommi; לאטינית: cummis] (גיטין ב ג). גֹּמִי. — ראה קוֹמוֹס*.

קְמוּעַ°, קימוע ז׳ [מן קְמִיעָה] חֲלֻקַּת חֹמֶר שֶׁבְּצֹבֶר לְכַמֻּיּוֹת אוֹ לְמָנוֹת קְטַנּוֹת. — [קִמּוּעַ־]

א. **קָמוּץ*** ת׳ [מן קמץ, קָמַץ] סָגוּר, מְכֻוָּץ, מְהֻדָּק: "וְעֵינוֹ אַחַת קְמוּצָה" (שיר השירים רבה ח). "אֶשְׁכַּב וְעֵינַי קְמוּצוֹת" (פיכמן, קס). "תִּשְׂאִי אֶת הָאַהֲבָה בִּשְׂפָתַיִם קְמוּצוֹת מֵחֲרָדָה" (טמקין, שירים קלח). "תִּפְתַּח הַדְּרוּקוֹת שִׁנַּיִם, תִּרְפֶּה אֶגְרוֹפֵי הַקְּמוּצִים" (רחל, כה). "מַבִּיט אֵלֶיךָ זָר קְמוּץ שְׂפָתַיִם" (זוסמן, שירים 289). פֶּה קָמוּץ. [ובהשאלה:] "זוֹ הָאִשָּׁה הָאֲטוּמָה וּקְמוּצַת הַנֶּפֶשׁ" (שנהר, א 244). — [קְמוּצָה, קְמוּצִים, ־צוֹת]

ב. **קָמוּץ*** ת׳ [מן קָמַץ] מְנֻקָּד בְּקָמַץ: "כְּשֶׁסָּתַר אָז הָיְתָה הָאָלֶף קְמוּצָה, וְאֵינָהּ אֶלָּא פְּתוּחָה" (דונש, תשובות על מנחם 2). "וְיִשָּׁמֵר בְּכָל טַעַם... וּבִפְתוּחִים וּבִקְמוּצִים" (הנגיד, דיואן 242). "וּבָדַק בַּתּוֹרָה מְלֵאִים וַחֲסֵרִים וְהֵשִׁיב לִנְכוֹחוֹת קְמוּצוֹת וּפְתוּחוֹת" (גבירול, א 73). בְּמִלַּת "חָכָם" שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת קְמוּצוֹת. הֵא־הַיְדִיעָה לִפְנֵי ח׳ קְמוּצָה נְקוּדָה סֶגּוֹל (הֶחָסִיד, הֶחָג). — [קְמוּצָה, ־צִים, קְמוּצוֹת]

א. **קִמּוּץ°, קימוץ** ז׳ [מן קמץ קִמֵּץ] חִסָּכוֹן, צִמְצוּם, הַפְחָתָה בְּהוֹצָאוֹת: פְּלוֹנִי נֶאֱלַץ לִנְהֹג קִמּוּץ בְּהוֹצָאוֹת מִחְיָתוֹ. קִמּוּצִים בַּתַּקְצִיב. — [קִמּוּץ־, קִמּוּצִים, ־צֵי־]

ב. **קִמּוּץ^, קימוץ** ז׳ [מן קָמַץ] הֲנָעַת אוֹת וַהֲנִיָּתָהּ בְּקָמַץ: "וְלֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹתוֹ פֶּן תִּשָּׁחֵת הַלָּשׁוֹן וְיִבָּטְלוּ קִמּוּצֶיהָ וּפִתְחֶיהָ וּטְעָמֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ" (תשובות תלמידי מנחם, 25). — [קִמּוּץ־]

קָמוּר* ת׳ [מן קמר, קָמַר] גַּבְנוּנִי, עָשׂוּי בְּתַבְנִית כִּפָּה, עָשׂוּי בְּצוּרַת קֶשֶׁת בּוֹלֶטֶת כְּלַפֵּי חוּץ, הֵפֶךְ מִן "קָעוּר": "בַּיִּב שֶׁהוּא קָמוּר תַּחַת הַבַּיִת" (אהלות ג ז). "בֵּית־הַכְּנֶסֶת קָמוּר כִּפָּה" (סוקולוב, במראות 198). תִּקְרָה קְמוּרָה בְּבִנְיָן. מַשְׁקוֹף קָמוּר בְּשַׁעַר. — [קְמוּרָה, קְמוּרִים, קְמוּרוֹת]

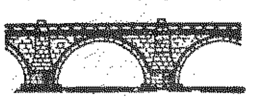

מבנים קמורים בגשר

– עֲדָשָׁה קְמוּרָה°, זְכוּכִית שֶׁפָּנֶיהָ גַּבְנוּנִיִּים מִצַּד אֶחָד אוֹ מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים; עֲדָשָׁה קְמוּרָה מְשַׁמֶּשֶׁת כִּזְכוּכִית מַגְדֶּלֶת. בַּצִּיּוּר – הָעֲדָשָׁה 1 קְמוּרָה מִצַּד יָמִין, הָעֲדָשָׁה 2 דּוּ־קְמוּרָה (קְמוּרָה מִשְּׁנֵי צְדָדֶיהָ).

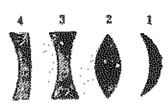

עדשות שונות

קִמּוּר^, קימור ז׳ [מן קמר, קִמֵּר] מַתַּן תַּבְנִית חֲצִי־כַּדּוּר, כְּעֵין כִּפָּה: "אֶלָּא שֶׁמִּבַּחוּץ צָרִיךְ קִמּוּר, וּמִבִּפְנִים אֵין צָרִיךְ קִמּוּר" (מגיד משנה, פירוש לרמב״ם שבת טו טו). קִמּוּר הַתִּקְרָה בָּאוּלָם הַגָּדוֹל. קִמּוּר מִכְסֵה הַבְּרֵכָה. קִמּוּרֵי סְלָעִים. — [קִמּוּר־, קִמּוּרִים, ־רֵי־]

קִמּוֹרָה°, קימורה נ׳ [מן קִמּוּר] מִבְנֶה קָמוּר, תַּבְנִית כִּפָּה: "כָּל סִמְטָה... הִקְבִּילָה פָּנֵיכֶם בְּעִטּוּרֵי קִמּוֹרוֹת... זִכְרוֹן תִּפְאֶרֶת שֶׁל כָּל שַׁעַר פָּרוּץ" (פינקרפלד, גדיש 356). [ראה גם קִמֹּרֶת] — [קִמּוֹרַת־, קִמּוֹרוֹת]

קמוש, קימוש ז׳ [נוסח אחר: קמוש, גם קמוס; אולי קרוב לערבית: קמש אשפה] כנוי במקרא לצמח קוצני, בא בצרוף עם "חוח": "קמוש וחוח במבצריה" (ישעיה לד יג). "ונתנו לחמוס כמו חוח וקמוס" (סידור רס״ג, שג). יש סוברים כי הוא הצמח Xanthium הנקרא בימינו "לכיד": גדל במקומות של זבל ואשפה. – [קמוש־, קמושים, ־שי־]

קמז [קרוב אל קמץ, קמט, קוץ]

~ נפ׳ **נקמז** °, נתכוץ, נלחץ, נמעך: "נגר אם נשמט כלו – אסור, נקמז – מתר... נקמז אף־על־פי שאינו נשמט" (תוספתא עירובין יא יז–יח). – [להקמז, נקמז, יקמז]

קמח ז׳ [אוגריתית: קמח; אכדית: qemu; ארמית: קמחא; ערבית: קמח דגן] 1. גרגרי תבואה שנטחנו: "קחי רחים וטחני קמח" (ישעיה מז ב). "קמח שערים" (במדבר ה טו). קמח־חטה. קמח לבן. 2 °. חמרים שונים שנטחנו עד דק: "נפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת" (אבות ה טו). קמח־מצות. 3 * (בהרחבה) לחם, מזון: "אם אין תורה אין קמח" (אבות ג יז). – [קמח־, קמחו; קמחים, קמחי־]

– **קמח סלת** °. 1. קמח לבן משבח. 2 (בהשאלה) דבר או אדם מעלה ונבחר: "חתניו – משופרא דשופרא, קמח סלת" (פרץ, לח).

– **אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח** * (אבות ג יז) [פתגם חז״ל] הרוח והחמר כרוכים יחד ואין לזה קיום בלא זה. (יש מצטטים רק את המחצית הראשונה של המימרה להדגשה כי ה"קמח" הוא העקר, ויש מצטטים רק את המחצית השניה – בהוראה הפוכה!).

– **אין קמח בלי סבין** °. אין טוב בלי רע.

– **לא חש לקמחו** ^ [על־פי הארמית: "לא חייש לקמחיה", יומא מז.], נהג בבזבוז, השמיע דברים מיתרים: "והאומרו בתפלה לא חש לקמחו" (סידור רס״ג, תל). "עם־הארץ! לא חש ר׳ ישעיה לקמחו וקנטר ואמר" (הזז, צל 22).

– **הוספת מים – הוסף קמח** * [על־פי בראשית רבה ע, ושם בארמית], אם פגמת בדבריך או במעשיך, דאג לתקון הפגום.

– **צמח בלי יעשה קמח** (הושע ח ז), משל לדבר שאינו פורה, מעשה שאין בו ברכה.

– **טחן קמח טחון** ° [על־פי הארמית: "קמחא טחינא טחנת", סנהדרין צו:] דש בדבר, חזר על דברים ידועים מכבר.

קמח [מן קמח]

~ פע׳ **קמח** ° פ״י 1. פזר קמח על משהו: "ואבק־סיד קמח את הסנדלים" (מגד, מקרה 308). האופה קמח את תחתית כבר־הבצק לפני האפיה. 2. הוסיף קמח לתבשיל לשם עבויו: המבשלת קמחה את המרק. – [לקמח, מקמח, יקמח]

~ פע׳ **קמח** °. 1. פזר עליו קמח, אבק בקמח: "והנה הם מקמחים מכף רגל ועד ראש" (ביאליק, תר׳ קישוט 224). "פניו קמחו באבק דקיק" (נ׳ שחם, תמיד 157). מרדה האופה קמח בקמח. תחתית כבר־הלחם מקמחת. 2. נוסף לו קמח: תבשיל מקמח. – [מקמח, יקמח]

~ הפ׳ **הקמיח** ° פ״י 1. הוסיף קמח: "וכן היה עומד יוצק ומקמיח, מקמיח ויוצק" (טביב, כעשב). 2. הפך לקמח: "אתה המקמיח גרעין בשבלת" (שלונסקי, שירים ב 272). – [להקמיח את־, מקמיח, יקמיח]

~ הפ׳ **הקמח** °. נוסף בו קמח: תבשיל מקמח. – [מקמח, יקמח]

~ הת׳ **נתקמח** °. 1. נתלכלך בקמח: "אגב כך נתקמח קמעה שרוול מעילו" (לוין, תר׳ צור היהודי). 2. נשחק, נעשה כעין קמח: "עפר שנתקמח לגמרי לאבק" (יזהר, שיירה 107). – [להתקמח, מתקמח, יתקמח]

קמח ° ז׳ [מן קמח] סוחר בקמח, בעל חנות לקמח: "הריהו הולך אל שמריה הקמח ומקבל קמח לחלות" (א״ז רבינוביץ, סיפורים 192). – [קמחית, קמחים, קמחיות]

קמח ° ת׳ [מן קמח] דק ובהיר כקמח: "החול הקמח" (שלונסקי, שירים ב 258). – [קמחת, קמחים, ־חות]

קמחא * ז׳ [ארמית] קמח [רווח בביטויים הארמיים:]

– **קמחא דפסחא** ^, קמח של פסח [על־פי ירושלמי בבא בתרא יב: "חטי הפסח"] כנוי בקהלות־ישראל לעזרה החמרית הנתנת לפני הפסח לנצרכים בחטים או בקמח לאפית מצות. נקראת גם "מעות־חטים".

– **קמחא טחינא** * [על־פי המימרה הארמית, סנהדרין צו: "קמחא טחינא טחנת", קמח טחון טחנת, כלומר, לא פעלת כלום!] קמח טחון, כנוי מקבל לדבר שדשו בו הרבה, שאין בו כל חדוש: "רבן טוחנות קמחא טחינא בלא כשרון וטעם" (אחד העם, קסה). "קמחא טחינא מעלה ד״ר ק. במאמרו" (ברנר, ב 408).

קמחון °, קימחון ז׳ [מן קמח; ערבית: קמחאן] 1 *. אבקת עבש לבנה העולה על מזונות או על יין (על־פי מנחות ח ז, ושם הנוסח: "קמחין"). 2 °. מחלת־צמחים: כעין אבק לבן המכסה את העלים והנגרם על־ידי פטריות קטנות (Oidium). – [קמחון־]

קמחי ° ת׳ [מן קמח] 1. שיש בו קמח, או שיש בו טעם של קמח: "נכוה ונושב בפיו על פרות האדמה הקמחיים ורותחים" (שניאור, סיפורים קנב). אגס צמוק וקמחי. 2. כעין הקמח, אבקי: עבש דק וקמחי. 3 (בהשאלה) הטוב והמעלה: "בורר הוא לעצמו את כל הגרעיני והקמחי ביותר ומניח לאחרים את המוץ והסבין" (ביאליק, "מגילי"). – [קמחית, ־חיים, ־חיות]

קמחין * ז׳ ראה קמחון 1.

קמחן ° ז׳ [מן קמח] קמח, סוחר בקמח: "בית־מדרש של קמחנים" (סדן, ממחוז כא). "הולך ובא אצל הקמחן" (ליפסון, מדור ג 100). – [קמחנית, ־נים, ־ניות]

קמט [ארמית: קְמַט; ערבית: קַמַט קשר, לחץ]

~ פִּעֵ׳ **קִמֵּט** פ״י 1, מָעַךְ, לָחַץ: ״הֲשִׁמּוֹתָ כָּל־עֲדָתִי וַתִּקְמְטֵנִי״ (איוב טז ז–ח). ״מְעֵי קוֹמְטִים עֲלֵי כְּחֶבֶל״ (ילקוט, בראשית מד קנא). ״בְּטֶרֶם תְּקַמֵּט אֵל אֶת חַיַּי״ (טמקין, שירים קב). 2 ^, קִפֵּל, עָשָׂה קְמָטִים: ״(הַבְּגָדִים) הַחֲדָשִׁים קָשִׁין מֵאֲלֵיהֶן וְאֵין מְמַהֲרִין לְקַמֵּט״ (רש״י שבת קיג). ״נַעֲרָה טוֹבַת תֹּאַר לָמְדָה לְעַוֵּת וּלְקַלְקֵל פָּנֶיהָ: תְּקַמֵּט אֶת מִצְחָהּ עִם גַּבּוֹת עֵינֶיהָ״ (יל״ג, שירה קמב). ״מְעַי מִתְחַתְּכִים וְקוֹמְטִים עֲלֵי כְּחֶבֶל״ (הזז, יעיש ב 254). [ובהשאלה:] ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, קַמֵּט בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים אֶת הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ״ (עגנון, כלה סח). — [לְקַמֵּט אֶת־; קוֹמֵט, קָמוּט; יְקַמֵּט]

~ נִפ׳ **נִקְמַט** ^, נִמְעַךְ, נִכְוַץ, נַעֲשׂוּ בּוֹ קְמָטִים: ״כָּל עוֹר כְּשֶׁמְּחַמְּמִין אוֹתוֹ נִקְמָט וְנִכְוָץ״ (רש״י בראשית מג ל). ״הִנֵּה בִּנְךָ יְהוּדְךָ בְּחִירְךָ נִקְמָט וּמַזְקִין בְּלֹא מֵת״ (מנדלי מו״ס, קסח). ״לְחָיָיו הַלְּבָנוֹת כְּסִיד וְהַנִּקְמָטוֹת כְּגוִיל״ (פרץ, קלט). ״וְלֹא נָתְנוּ צְמָאוֹ לִכְרֹעַ בִּרְךָ, פֶּן יִקָּמֵט מַרְאֵה בִּלְתִּי נִשְׁכָּח״ (ש׳ שלום, חי 94). בְּגָדוֹ נִקְמָט. מִצְחוֹ נִקְמַט מֵרֹב מַחֲשָׁבָה. — [לְהִקָּמֵט, נִקְמָט, יִקָּמֵט]

~ פִּע׳ **קִמֵּט*** פ״י 1, כִּוֵּץ, עָשָׂה קְמָטִים: ״הִגְבִּיהַּ כְּתֵפָיו וְקִמֵּט שְׂפָתָיו״ (עגנון, אלו פז). ״אֵין הַבְּלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה מְקַמְּטִים לִבּוֹ״ (סדן, ממחוז קיט). שָׁכַב בִּבְגָדָיו וְקִמֵּט אוֹתָם. הַזְּקֵנָה קִמְּטָה אֶת פָּנֶיהָ. הַנַּעַר קִמֵּט מִתּוֹךְ עַצְבָּנוּת אֶת הַנְּיָר שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ. 2 [בלשון־הנוער והחיילים] מָעַךְ, מָחַץ, עָשָׂה לְגַל־שֶׁל־עֲצָמוֹת: ״אִם לֹא תַּעֲשֶׂה כֵּן, הֲרֵינִי מְקַמֵּט אוֹתְךָ מִיָּד!״ — [לְקַמֵּט, מְקַמֵּט, יְ־]

~ פֻּע׳ **קֻמַּט***, 1, נִמְעַךְ, כֻּוַּץ, נַעֲשׂוּ בּוֹ קְמָטִים: ״סָדִין הַמְקֻמָּט מְפַשְּׁטִין אֶת קְמָטָיו״ (תוספתא נגעים א ח). ״אִשָּׁה עֲדִינָה וּכְפוּפָה מִזֹּקֶן, פָּנֶיהָ קֻמְּטוּ מִתּוּגָה וָאֵבֶל״ (יל״ג, שירה שכד). ״וְחוֹשֶׁשֶׁת אִשְׁתִּי שֶׁתִּלְבַּשׁ אוֹתָהּ... וְהַשִּׂמְלָה תְּקֻמַּט וְתִתְלַכְלֵךְ״ (קדרי, כורך 26). פִּסַּת־נְיָר מְקֻמֶּטֶת. 2, נִלְחַץ, דֻּכָּא, נִכְרַת: ״אֲשֶׁר־קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת״ (איוב כב טז). ״הִשְׁקִיט הָאֵל אֶרֶץ אַחַר כִּי קֻמָּטָה״ (הנגיד, דיואן 272). ״רִכְבֵי רְצוֹנִי מִקְּרַב קֻמְּטוּ״ (משה אבן־עזרא, א 116). [וראה עוד ערך מְקֻמָּט] — [מְקֻמָּט, יְקֻמַּט]

~ הת׳ **הִתְקַמֵּט** ^, נִתְמָעֵךְ, נִתְכַּוֵּץ, נַעֲשׂוּ בּוֹ קְמָטִים: ״וּמִתְקַמְּטִין (הַבְּגָדִים) כְּשֶׁאֵינָן מְקֻפָּלִים״ (רש״י שבת קיג). ״אֵינוֹ יוֹשֵׁב אֶלָּא אִם כֵּן קִפֵּל מִתְּחִלָּה לְאַחוֹרָיו שׁוּלֵי קַפּוֹטָתוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַמֵּט חַס וְשָׁלוֹם!״ (מנדלי מו״ס, רצח). ״וַיָּנַע לְבַב הַנָּהָר, וַיִּתְקַמֵּט וּפָנָיו נֶעֱוּוּ״ (ביאליק, מגילת ה). מִצְחוֹ שֶׁל הַזָּקֵן נִתְקַמֵּט כֻּלּוֹ. [ובהשאלה:] ״הָיָה הַיָּרְשָׁל מִתְקַמֵּט לִפְנֵי אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ בְּלִבּוֹ שֶׁיִּסְלַח לוֹ״ (עגנון, כפות רמד). — [לְהִתְקַמֵּט, מִתְקַמֵּט, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִקְמִיט** ^ פ״י קִמֵּט, כִּוֵּץ: ״הִקְמַטְתַּנִי וְהִקְדַּרְתַּנִי״ (רש״י איוב טז ח). ״וְאַחַר־כָּךְ מַקְמִיט מַשֶּׁהוּ בְּסִדְקֵי עֵינָיו״ (יזהר, צקלג 172). ״הִקְמִיטָה פָּנֶיהָ וְהִרְתִּיעָה לְאֲחוֹרֶיהָ״ (סביב, כערער 26). — [לְהַקְמִיט, מַקְמִיט, יַ־]

— **קִמֵּט אֶת מִצְחוֹ°** [בהשאלה] הִתְאַמֵּץ לְרַכֵּז מַחְשַׁבְתּוֹ, נִתְיַגֵּעַ לִפְתֹּר דְּבַר־מָה מְסֻבָּךְ: ״כָּל אֶחָד מְעַיֵּן, מְקַמֵּט מִצְחוֹ, מְמַצְמֵץ בְּעֵינָיו״ (סוקולוב, במראות 439).

— **קִמֵּט אֶת עַצְמוֹ*** [בהשאלה] יָשַׁב כָּפוּף וְנָחוּן עַל פְּנֵי־, הִתְיַגֵּעַ וְעָמַל: ״תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים שֶׁמְּקַמְּטִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תוֹרָה״ (חגיגה יד.). ״מִיָּד הִתְחִילוּ הַכֹּל מְקַמְּטִים עַצְמָם וְסוֹמְכִים אֻנָּהּ לְדָבָר שֶׁל צַעַר״ (הזז, צל 218).

קֶמֶט* ז׳ [מן קמט, קָמַט] כֶּפֶל, מְקוֹם קִפּוּל, סִימָן שֶׁנִּשְׁאַר בְּדְבַר־מָה לְאַחַר שֶׁקִּמְּטוּהוּ וְכִוְּצוּהוּ: ״הַקְּמָטִים שֶׁבַּצַּוָּאר״ (נגעים ו ח). ״נִתְעַדֵּן הַבָּשָׂר, נִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין וְחָזַר יֹפִי לִמְקוֹמוֹ״ (בבא מציעא פד.). ״וְדִמְעָה מִקִּמְטֵי לְחָיֶיהָ נָפָלָה״ (ביאליק, אני). ״וְהֵצִיצָה בִּי בְּנַחַת רוּחַ, וְכָל קֶמֶט וָקֶמֶט הֵאִיר מִפָּנֶיהָ״ (עגנון, אורח 246). ״אִמָּא שֶׁלִּי, שֶׁרוֹאָה אֲנִי קְמָטִים קְמָטִים עַל מִצְחָהּ״ (בורלא, עקביה 143). ״הָיָה וָדוּי בְּכָל גּוּמָה וָקֶמֶט״ (גולדברג, מוקדם 103). קֶמֶט בַּמִּכְנָסַיִם. — [קֶמֶט־, קְמָטִים, קִמְטֵי־]

— **בֵּית־הַקְּמָטִים*** (מקואות ח ה). 1, מָקוֹם בַּגּוּף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְמָטִים, כְּגוֹן בֵּית־הַשֶּׁחִי, מִתַּחַת לַצַּוָּאר וְכַדּוֹמֶה. 2 [לדעת רמב״ם] מְקוֹם הָעֶרְוָה.

קֹמֶט*, קוֹמֶט ז׳ [צורת־משנה של קֶמֶט] 1, קֶמֶט, כֶּפֶל: ״סָדִין הַמְקֻמָּט מְפַשְּׁטִין אֶת קְמָטָיו (קוֹמְטָיו)״ (תוספתא נגעים א ח). ״שֶׁרֶץ בְּקָמְטוֹ (שֶׁל אָדָם) – טָהוֹר, נְבֵלָה בְּקָמְטוֹ – טָמֵא״ (נדה מב:). 2, כִּנּוּי לְמֶרְכַּז הָאִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן: ״הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְגַלְגַּל עֵינוֹ שֶׁל אָדָם: לָבָן שֶׁבּוֹ – זֶה אוֹקְיָנוֹס שֶׁמַּקִּיף אֶת כָּל הָעוֹלָם, שָׁחוֹר שֶׁבּוֹ – זֶה הָעוֹלָם, קֹמֶט שֶׁבַּשָּׁחוֹר – זֶה יְרוּשָׁלַיִם, פַּרְצוּף שֶׁבַּקֹּמֶט – זֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ״ (דרך ארץ זוטא ט). ״הִשְׁחִיר הַקֹּמֶט שֶׁבְּעֵינָיו שֶׁל בָּלָק״ (עגנון, תמול 592). — [קֹמֶט־, קָמְטוֹ, קְמָטִים, קָמְטֵי־, קְמָטָיו, קָמְטֵיהֶם]

קִמְטוּט° ז׳ [מן קֶמֶט] קֶמֶט קָטָן: ״בְּכָל קִמְטוּט בִּקְלִף עוֹרָם שָׁמוּר הֵד זִכָּרוֹן״ (ברגשטין, אסיף 52). ״הַקִּמְטוּטִים הַמְּפַתְּלִים הִסְתַּתְּמוּ בְּיֶתֶר בְּלִיטוּת בִּקְצוֹת הָעֵינַיִם הַמְּצַמְצְמוֹת״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 44). ״קִמְטוּטִים בְּפָנֶיהָ מְפַצִּיעִים רְצִינִים״ (בסוק, מבחר קצח). ״פָּנָיו מְצֻמְצָמִים וְאַלְפֵי הַקִּמְטוּטִים הַדַּקִּים מִתְלַכְּדִים לִקְמָטִים עֲמֻקִּים וַאֲרֻכִּים״ (ברטוב, בנפים 226). ״לְחָיַיִם חֲרוּשׁוֹת קִמְטוּטִים עֲמֻקִּים״ (קרליבך, הרדו 61). — [קִמְטוּט־, קִמְטוּטִים, ־טֵי־]

קִמְטוֹן° ז׳ [מן קֶמֶט] קֶמֶט קָטָן: ״בְּקִמְטוֹן בֵּן קִמְטוּט, בַּעֲקִימָה קְטַנָּה״ (מלצר, תר׳ נהרות 397). — [קִמְטוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

קְמַטְמָט° ז׳ [מן קֶמֶט] קִמְטוּט, קֶמֶט קָטָן: ״גַּם שְׁנֵי קְמַטְמָטִים רָאִיתִי בְּמִצְחָהּ״ (אריכא, א 56). — [קְמַטְמָטִים, ־מְטֵי־]

קַמְטָן° ז׳ [מן קמט; על־שום שני הקמטים בצידיו] דְּמוּי נָחָשׁ, זוֹחֵל מִקְּבוּצַת הַלְּטָאוֹת הַגְּדוֹלוֹת, גּוּפוֹ אָרֹךְ וּגְלִילִי, צִבְעוֹ חוּם אוֹ חוּם־צְהַבְהַב. שׁוֹכֵן קַרְקַע, נִזּוֹן בְּעִקָּר־בָּרִים, בְּזוֹחֲלִים, בְּצִפֳּרִים קְטַנּוֹת וּבְחַלְזוֹנוֹת. מָצוּי בְּמֶרְכַּז הָאָרֶץ וּבִצְפוֹנָהּ (Ophiosaurus apodus). — [קַמְטָן־, קַמְטָנִים, קַמְטָנֵי־]

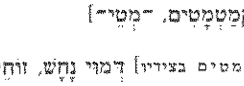

קמטן (1/20)

קַמְטָר* ז׳ [במשנה בצורה ארמית: קַמְטְרָא, כלים טז ז; מיוונית: kamptra תיבה; ערבית: קִמַטְר] מִלְתָּחָה, שִׁדָּה, רָהִיט כְּעֵין אַרְגָּז גָּדוֹל בַּעַל מְגֵרוֹת לִשְׁמִירַת בְּגָדִים, כְּלֵי־מִטָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. — [קַמְטַר־, קַמְטָרִים, ־טְרֵי־]

קָמִיז° ת׳ [מן קמז, קָמֵז] גָּמִישׁ, אֶלַסְטִי, נִתָּן לְמְתִיחָה: הַגּוּמִי קָמִיז. – [קְמִיזָה, קְמִיזִים, ־זוֹת]

קְמִיזוּת° נ׳ [מן קָמִיז] גְּמִישׁוּת, אֶלַסְטִיּוּת. – [קְמִיזוּת־]

קָמִיחַ° ת׳ [מן קֶמַח; בתלמוד (מגילה יט.), בארמית: "דִּיפְתְּרָא דִמְלִיחַ וּקְמִיחַ" מעובד בקמח] קִמְחִי, שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם הַקֶּמַח, בִּלְתִּי־עֲסִיסִי: פְּרִי מְצֻמָּק וְקָמִיחַ. תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה קְמִיחִים. – [קְמִיחָה, ־חִים, קְמִיחוֹת]

קְמִיחוּת° נ׳ [מן קָמִיחַ] טַעַם כְּעֵין הַקֶּמַח, חֹסֶר עֲסִיסִיּוּת: קְמִיחוּת תַּפּוּחֵי־אֲדָמָה. – [קְמִיחוּת־]

קָמִיט° ת׳ [מן קמט, קָמַט] הֶעָלוּל לְהִקָּמֵט עַל נְקַלָּה, הַמַּשְׁאִיר אֶת סִימָנֵי הַקְּמָטִים בְּהִתְקַמְּטוֹ: בַּד פָּשׁוּט וְקָמִיט. חֲלִיפָה מֵאָרִיג מֻבְחָר וּבִלְתִּי־קָמִיט. – [קְמִיטָה, קְמִיטִים, ־טוֹת]

קְמִיטָה˙ נ׳ [מן קמט, קָמַט] 1°, כִּוּוּץ, עֲשִׂיַּת קְמָטִים: "וְנוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים וּמְנַצְּחִים זֶה אֶת זֶה... בְּפִשּׁוּט יָדַיִם... וּקְמִיטַת מֵצַח" (מגדלי מו״ס, שא). קְמִיטַת הַבֶּגֶד בְּטַלְטוּלֵי הַדֶּרֶךְ. 2°, קֶמֶט: "וּמֵיטִיב קְמִיטוֹת עוֹר פָּנָיו בְּאוֹתוֹ שֶׁמֶן עַצְמוֹ" (סביב, דרך 60). – [קְמִיטַת־, קְמִיטוֹת]

– **קְמִיטַת־מֵצַח**°, הִתְכַּוְּצוּת הָעוֹר הַמְּכַסֶּה אֶת הַמֵּצַח הַנַּעֲשִׂית מוּכָנִית עַל־יְדֵי מִי שֶׁמְּרַכֵּז אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ: "הֵם מַקְשִׁיבִים מִתּוֹךְ כַּוָּנָה עֲצוּמָה וּקְמִיטַת־מֵצַח" (סוקולוב, במראות 177).

– **קְמִיטַת־הַנֶּפֶשׁ**°, דִּכְדּוּךְ, צַעַר: "וְהַבְּזִיוֹנוֹת יְעוּפוּ מִכָּל עֵבֶר וּקְמִיטַת־הַנֶּפֶשׁ עַד אֵין חֵקֶר" (עגנון, אלו עב).

קְמִיטוּת° נ׳ [מן קָמוּט] הֱיוֹת קָמוּט, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַקָּמוּט וְהַמְּעוּךְ: קְמִיטוּת פָּנָיו שֶׁל הַזָּקֵן. – [קְמִיטוּת־]

קְמִילָה° נ׳ [מן קמל, קָמַל] נְבִילָה, הִתְיַבְּשׁוּת: "רֵיחוֹת קְמִילָה בִּשְׁעַת דִּמְדּוּמִים" (גולדברג, מוקדם 109). "כְּאַחַד הַמַּרְאוֹת אֲשֶׁר אֵין לָהֶם בְּלַאי וּקְמִילָה" (אלתרמן, עיר 103). קְמִילַת הַצֶּמַח שֶׁנֶּעֱקַר מִשָּׁרְשׁוֹ. קְמִילַת הָעֵשֶׂב. –[קְמִילַת־, ־לוֹת]

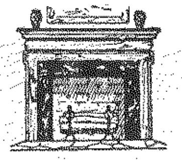
קמין

קָמִין* ז׳ [מיוונית: kaminos תנור] 1*, תַּנּוּר, בְּיִחוּד תַּנּוּר גָּדוֹל בְּבֵית־מֶרְחָץ (תוספתא מקואות ה ו). 2° [בימינו] אָח, כִּירַת־חֶדֶר, תַּנּוּר בָּנוּי בְּקִיר שֶׁמַּסִּיקִים בּוֹ עֵצִים אוֹ פֶּחָמִים לְחִמּוּם הַחֶדֶר: "בַּכֹּתֶל הַיְמָנִי קָמִין וְרָאִי מִמַּעַל לוֹ" (ברקוביץ, סיפורים שמו). – [קְמִין־, קְמִינִים, ־נֵי־]

קָמֵיעַ* ז׳ [כנראה מן קמע קשר] פֶּתֶק שֶׁל קְלָף אוֹ נְיָר שֶׁכְּתוּבָה עָלָיו כְּתֹבֶת־סְתָרִים, אוֹ כָּל עֶצֶם אַחֵר שֶׁלְּפִי אֱמוּנַת הָעָם יֵשׁ בּוֹ סְגֻלּוֹת רְפוּאִיּוֹת אוֹ כֹּחַ שְׁמִירָה מִפְּנֵי מַזִּיקִים, וּלְפִיכָךְ קוֹשְׁרִים אוֹתוֹ אֶל הַגּוּף: "עוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמֵיעַ" (שבת ח ג). "נֶאֱמָן הָרוֹפֵא לוֹמַר קָמֵיעַ זֶה מֻמְחֶה רִפִּיתִי בּוֹ" (ירושלמי שבת ח ב). "הוּא בָּא אֵלֶיךָ וַחֲמִשָּׁה קְמֵיעִין בְּיָדוֹ" (בראשית רבה צז). "יָרַד אַרְיֵה אֶל הָרַבִּי לָקַחַת בִּרְכָתוֹ וּקְמֵיעוֹתָיו" (ביאליק, אריה ט). –[קְמֵיעַ־, קְמֵיעוֹ; קְמֵיעִים, קְמֵיעֵי־ גם קְמֵיעוֹת]

קְמִיעָה˙ נ׳ [צורת־משנה של קָמֵיעַ] קָמֵיעַ: "וְהָיוּ לוֹ דְּבָרָיו הַנְּעִימִים קְמִיעָה הַמְּסִירָה אֶת כְּאֵבוֹ" (הנגיד, דיואן 109). – [־עוֹת]

א. **קְמִיצָה*** נ׳ [מן קמץ, קָמַץ] 1*, לְקִיחָה מְלֹא הַקֹּמֶץ, נְטִילַת מַשֶּׁהוּ בְּשָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת תִּיכוֹנִיּוֹת: "כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר... לִתְנוּפָה, לְהַגָּשָׁה, לִקְמִיצָה וּלְהַקְטָרָה" (מגילה ב ה). "מְלַמֵּד שֶׁהַקְּמִיצָה (מִקָּרְבַּן הַמִּנְחָה) מִצְוַת כְּהֻנָּה" (ספרא ויקרא י א). קְמִיצַת טַבַּק־הֲרָחָה. 2°, כִּוּוּץ: "שֶׁנִּכְתְּבָה בְּהִתְאַמְּצוּת רַבָּה, בִּקְמִיצַת שְׂפָתַיִם יְתֵרָה" (ברנר, ג 329). "מַבִּיטָה בּוֹ בְּוֶרֶנֶר מִתּוֹךְ קְמִיצַת מֵצַח" (עגנון, עד הנה שלג). 3˙, הֲגִיָּה אוֹ סִמּוּן שֶׁל תְּנוּעַת קָמָץ: "לֹא יֵאָמֵר 'חֲסָדֶךָ' בְּב׳ נְקֻדּוֹת כִּי אִם 'חַסְדְּךָ' בִּקְמִיצָה" (תשובות תלמידי מנחם, 43). –[קְמִיצַת־, ־צוֹת]

4 - קמיצה

ב. **קְמִיצָה*** נ׳ [מן קמץ, קָמַץ] הָאֶצְבַּע הַשְּׁלִישִׁית שֶׁקּוֹמְצִים בָּהּ, הָאֶצְבַּע הַסְּמוּכָה לַזֶּרֶת, הָרְבִיעִית מִן הָאֲגוּדָל: "זוֹ זֶרֶת, זוֹ קְמִיצָה, זוֹ אַמָּה, זוֹ אֶצְבַּע, זֶה גּוּדָל" (כתובות ה:). – [קְמִיצַת־, ־צוֹת]

קְמִיצוּת° נ׳ [מן קָמַץ] הֲגִיַּת אוֹת בִּתְנוּעַת קָמָץ, נִקּוּד אוֹת בְּקָמָץ: קְמִיצוּת הֵא־הַיְדִיעָה לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית, לְמָשָׁל: הָאִישׁ, הָרַחוּם. – [קְמִיצוּת־]

קְמִירָה˙ נ׳ [מן קמר, קָמַר] 1˙, מִכְסֶה מְקֻמָּר מֵעַל לְמָקוֹם: "אִם נִפְתְּחָה הַקְּמִירָה שֶׁקָּמַר וְכִסָּה (בּוֹר) בִּרְשׁוּת הָרַבִּים – חַיָּב" (רש״י בבא קמא ג.). 2°, עֲשִׂיַּת צוּרָה מְקֻמֶּרֶת, גִּבְנוּן: "הִקְמִיר (הַיָּם) גַּבּוֹ קְמִירוֹת כְּנֶגְדָּהּ" (סביב, כערער 291). "בִּקְמִירַת גַּב, בְּזִיעַ רֹאשׁ" (שלונסקי, תר׳ טיל 286). – [קְמִירַת־, קְמִירוֹת]

קְמִירוּת° נ׳ [מן קָמוּר] תַּבְנִיתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַקָּמוּר, קִמְרוּן: קְמִירוּת הַתִּקְרָה בָּאוּלָם הַגָּדוֹל. קְמִירוּת מַשְׁקוֹפֵי הַחַלּוֹנוֹת בַּכְּנֵסִיָּה. – [קְמִירוּת־]

קמל [ערבית: קָמֵל השחיר (צמח); קָמִל כינים]

~ פָּע׳ **קָמַל** פעו״י 1 פ״ע נָבַל, יָבֵשׁ: "קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ" (ישעיה יט ו). "מִקְלְעוֹת צִיצָיו וּפְרָחָיו קָמֵלוּ" (ביאליק, שבעה). "וַאֲנִי אוּלַי אָשׁוּבָה, לֹא יִקְמַל בְּרוֹשׁ הוֹדִי" (גפרנוב, תר׳ עוטה עור 157). 2˙ פ״י הִשְׁמִיד, כִּלָּה: "סִבֵּר לְקָמְלָם כְּקָנֶה וָסוּף" (קליר, סידור 665). – [לִקְמֹל, קָמַל, קָמְלָה; יִקְמַל]

~ נִפ׳ **נִקְמַל**˙, קָמַל, כָּלָה, אָבַד: "בַּיָּם כְּנִצְלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת וְנִקְמְלוּ כְּקָנֶה וָסוּף" (גנזי שכטר, ג 95). – [לְהִקָּמֵל, נִקְמַל, יִקָּמֵל]

~ הִפ׳ **הִקְמִיל**˙ פיו״ע 1˙ פ״י יִבֵּשׁ, הִכְמִישׁ, גָּרַם שֶׁיִּבֹּל [גם בהשאלה]: "שָׁרָשָׁיו נָא אַל תַּקְמֵל" (פיוטים, סידור 596). "הַמָּוֶת שׁוֹלֵחַ יָדוֹ טְפוּחֵי לְבָבִי לְהַקְמִיל" (גלעד, חרוזים בנכר ג). "חַמְסִין שֶׁהִקְמִיל וְחָנַק אֶת הַדֶּשֶׁא" (חומסקי, וילאות 13). 2˙, הִשְׁמִיד, כִּלָּה: "פְּנֵי פְאֵר חֻפַּת מְעוֹנֵי הִקְמִיל" (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). 3° פ״ע קָמַל, יָבֵשׁ: "זְהִיבוּת שֶׁל יֶרֶק מַקְמִיל" (שרירא, עזה 157). – [לְהַקְמִיל, מַ־, יַקְמִיל]

קָמֵל° ת׳ [מן קמל, קָמַל] נָבוּל, יָבֵשׁ: עָלִים קְמֵלִים. צֶמַח קָמֵל בַּחֹרֶף. – [קְמֵלָה, קְמֵלִים, ־לוֹת]

קָמֶל° ז' [מן קמל] קְמִילָה, יֹבֶשׁ, כְּלָיָה: "צִוִּית עַל שֹׂבַע, נִצַּרְנוּ מִקֶּמֶל" (שלונסקי, שירים ב 2). "כִּי תַּגִּיעַ עֵת הַקֶּמֶל וְנָבֹל יִבֹּל הַוֶּרֶד" (גפנוב, תר' עוטה עור 35). — [קֶמֶל־]

קִמָּלוֹן°, קִימְלוֹן ז' [מן קמל, קָמַל] מַחֲלָה בַּעֲצֵי הָדָר הַנִּגְרֶמֶת עַל־יְדֵי פִּטְרִיּוֹת מְיֻחָדוֹת; סִימָנֶיהָ: הִצְטַהֲבוּת הֶעָלִים וּנְשִׁירָתָם (Mal secco). — [קִמָּלוֹן־]

קָמָן*, ראה ערך לְקַמָּן.

קַמָ"ן ר"ת קְצִין מוֹדִיעִין.

קמע [ארמית: קְמַע]

~ פָּע' קָמַע* פ"י קָשַׁר, כָּרַךְ, עָנַד: "מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁנָּשְׂאת לְחָבֵר וְהָיְתָה קוֹמַעַת עַל יָדָיו תְּפִלִּין" (תוספתא דמאי ב יז). "בְּעֶזְרָתָן שֶׁל נָשִׁים בִּקֵּשׁ לִקְמֹעַ לְצַוָּארוֹ צְלָב" (שלונסקי, תר' קרקע א 293). "נָשִׁים חֲמוּדוֹת הִתְיַצְּבוּ בְּקַרְנוֹת שֶׁל רְחוֹבוֹת וְקָמְעוּ פִּרְחֵי דְגָנִיּוֹת לְדַשֵּׁיהֶם שֶׁל הָעוֹבְרִים וְשָׁבִים" (פרסקי, "הדואר"). "הַנָּחָשׁ מִתְפַּתֵּל וְקוֹמֵעַ עַצְמוֹ עַל וָוֵי הָאֲבָנִים" (שנהר, ג 148). — [לִקְמֹעַ, קוֹמֵעַ, יִקְמַע]

~ נִפ' נִקְמַע ^. נִקְשַׁר, נִכְרַךְ. — [לְהִקָּמַע, נִקְמָע, יִקָּמַע]

~ פִּע' קִמֵּעַ^ פ"י קָמַע, קָשַׁר: "הַסַּנְדָּל (מְקַבֵּל טֻמְאָה) מִשֶּׁמְּקַמְּעַ" (רמב"ם, כלים ז א). — [לְקַמֵּעַ, מְ־, יְקַמַּע]

קָמֵעַ* ז' ראה ערך קָמֵיעַ.

קִמְעָא*, קִמְעָה*, קִימְעָה תה"פ [ארמית: קִמְעָא קומץ] מְעַט, קְצָת, מַשֶּׁהוּ: "הוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל קִמְעָא, קִמְעָא — וְאָכַל הַרְבֵּה, מַה שֶּׁהוֹצִיא הוֹצִיא וּמַה שֶּׁאָכַל אָכַל" (כתובות ח ה). הַמְתֵּן לִי קִמְעָה.

— קִמְעָה קִמְעָה*, לְאַט לְאַט, בְּהַדְרָגָה, לֹא בְּבַת־אַחַת: "לֹא הָיוּ מַשְׁפִּילִין אוֹתָהּ (אֶת הַפָּרֹכֶת) בְּבַת־אַחַת... אֶלָּא מַשְׁפִּילִין קִמְעָה קִמְעָה עַד שֶׁיּוֹרִידוּהָ" (במדבר רבה ד). "תְּחִיָּתֵנוּ הַלְּאֻמִּית תּוּכַל לָבוֹא רַק קִמְעָא קִמְעָא" (אחד העם, תקטז). "נִתְכַּנְּסוּ קִמְעָה קִמְעָה כָּל הַמְסֻבִּים בְּקִרְבָתוֹ" (בורלא, כיסופים 86). "קִמְעָה קִמְעָה נִתְחַוְּרוּ כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָן" (צמח, ב 305).

קִמְעוֹנַאי°, קִימְעוֹנַאי ז' [מן קִמְעָה] חֶנְוָנִי, סוֹחֵר הַמּוֹכֵר סְחוֹרָה לִיחִידִים, מָנוֹת מָנוֹת לַצַּרְכָן הַבּוֹדֵד, לְהַבְדִּיל מִן "סִיטוֹנַאי" — סוֹחֵר גָּדוֹל הַמּוֹכֵר רַק לַחֶנְוָנִים בְּכַמֻּיּוֹת גְּדוֹלוֹת. — [קִמְעוֹנָאִית, קִמְעוֹנָאִים, ־אִיּוֹת]

קִמְעוֹנוּת°, קִימְעוֹנוּת נ' [מן קִמְעוֹנַאי] מְכִירָה לִיחִידִים, מִסְחָר זָעִיר לְצַרְכָנִים, לְהַבְדִּיל מִן "סִיטוֹנוּת": מְחִיר הַסְּחוֹרוֹת בְּקִמְעוֹנוּת עוֹלֶה עַל־פִּי־רֹב עַל מְחִירָן בְּסִיטוֹנוּת. — [־נוּת־]

קִמְעוֹנִי° ת' [מן קִמְעָה] שֶׁל מְכִירָה לִיחִידִים, שֶׁל מִסְחָר זָעִיר: מְכִירָה קִמְעוֹנִית. חֲנוּת קִמְעוֹנִית. — [קִמְעוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קַמְפּוֹן*, קַמְפּוֹן* ז' [מלאטינית: campus] מִגְרָשׁ נִרְחָב לְטִיּוּל, לִמְשַׂחֲקִים, כִּכָּר (כלים כג ב). — [קַמְפּוֹנוֹת]

קַמְפּוּס° ז' [ראה קַמְפּוֹן*; לאטינית: campus] קִרְיָה, מַעֲרֶכֶת מִבְנִים לְמוֹסָד אֲקָדֶמִי אוֹ מֶמְשַׁלְתִּי: קַמְפּוּס שֶׁל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. קַמְפּוּס שֶׁל מִשְׂרְדֵי־הַמֶּמְשָׁלָה. — [קַמְפּוּסִים]

קַמְפוֹר° ז' [הודית: כַּרְפּוּרָא; ערבית: כָּאפוּר; איטלקית: camphora; אולי מן כֹּפֶר] הַמַּרְכִּיב הֶחָשׁוּב שֶׁל הַשֶּׁמֶן הָאֶתֶרִי הַמּוּפָק מֵעֵץ הַנּוֹשֵׂא שֵׁם זֶה (Cinnammomum camphora) הַגָּדֵל בְּאַסְיָה הַמִּזְרָחִית; שִׁמּוּשָׁיו רַבִּים בִּרְפוּאָה וְכֵן בַּתַּעֲשִׂיָּה. בְּיָמֵינוּ מְיַצְּרִים אֶת שֶׁמֶן הַקַּמְפוֹר גַּם בְּשִׁיטָה סִינְתֶּטִית.

קַמְפָּנֶלָּה° נ' [איטלקית: campanella] [במוסיקה] 1. פַּעֲמוֹנָה, פַּעֲמוֹן קָטָן בַּעַל צְלִיל מֻבְהָק הַמְשַׁמֵּשׁ כִּכְלִי מוּסִיקָלִי בְּתִזְמֹרֶת. 2. מִיצוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִקּוּי לְצִלְצוּלֵי פַּעֲמוֹנִים. — [קַמְפָּנֶלּוֹת]

א. **קמץ** [קרוב אל קבץ, כוץ, קמט; ארמית: קְמַץ, קְמַץ]

~ פָּע' קָמַץ פ"י 1. לָקַח מְלֹא הַקֹּמֶץ, נָטַל בְּשָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת: "וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ" (ויקרא ב ב). קָמַצְתִּי מִן הַטַּבָּק. 2*. סָגַר, כִּוֵּץ, הִדֵּק יַחַד: "פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ — וּפְשֹׁט! קְמֹץ פִּיךָ! — וְקָמַץ" (ספרי האזינו קמא:). "קָפְצָה יָדֶיהָ, קָמְצָה שְׂפָתוֹתֶיהָ" (תוספות נדה סז.). הַנֶּחְקָר קָמַץ אֶת שְׂפָתָיו זוֹ לָזוֹ וְלֹא עָנָה דָבָר. — [לִקְמֹץ, קוֹמֵץ, יִקְמֹץ]

~ נִפ' נִקְמַץ*. 1*. נִלְקַח מְלֹא הַקֹּמֶץ: "הַמְּנָחוֹת הָיוּ נִקְמָצוֹת בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה" (זבחים ו א). 2°. נִסְגַּר, נִקְבַּץ, נִתְכַּוֵּץ: "וּלְאֶגְרוֹף שֶׁל בַּרְזֶל כַּף יָדוֹ נִקְמֶצֶת" (ביאליק, משירי החורף). שְׂפָתוֹתָיו נִקְמְצוּ וְהוּא שָׁתַק. — [לְהִקָּמֵץ, נִקְמָץ, יִקָּמֵץ]

~ פִּע' קִמֵּץ* פ"י 1*. קָמַץ, לָקַח קֹמֶץ, לָקַח מְלֹא כַּף־הַיָּד: "מְקַמְּצִין וְנוֹתְנִין לָהֶן (לַכֹּהֲנִים)" (תוספתא פאה ד ג). 2*. קִבֵּץ, צָבַר: "הַמְקַמֵּץ צוֹאַת כְּלָבִים" (כתובות עז.). 3* [בהשאלה] חָסַךְ, מָנַע מִבִּזְבּוּז, לֹא פִּזֵּר: "עֲשִׁירִין מְקַמְּצִין" (חולין מו.). "אָנוּ מְקַמְּצִין אֶת הַמָּמוֹן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁם מוּתָר" (רש"י תענית כא.). "הִתְחִיל לְקַמֵּץ מִמְּזוֹנוֹתָיו וּלְצַמְצֵם בַּהֲנָאָתוֹ" (עגנון, אלו שפר). "הָיָה מְקַמֵּץ בְּדִבּוּר כְּמוֹ נִמְשָׁךְ וְנִתְפָּס לְהִרְהוּרֵי לִבּוֹ" (בורלא, עקביה 49). הַמְּכוֹנָה קִמְּצָה הַרְבֵּה מֶרֶץ וְכֹחַ לָאָדָם. 4°. כִּוֵּץ, צִמְצֵם: "וּבָא חֲבֵרוֹ, מַחֲזִיק בְּפֵאַת זְקָנוֹ וּמְקַמֵּץ אַחַת מֵעֵינָיו" (מנדלי מו"ס, קנה). "קִמֵּץ עַיִן אַחַת וְצִדֵּד עֵינוֹ אַחֶרֶת" (הזז, היושבת 123). "קִמְּצָה צִירֶל פִּיהָ וְשָׁתְקָה" (עגנון, כפורת נו). — [לְקַמֵּץ, מְקַמֵּץ, יְ־]

~ הִת' הִתְקַמֵּץ ^. 1^. נִתְכַּוֵּץ, נִתְקַבֵּץ יַחַד, נִצְטַמְצֵם: "נִתְקַצְּרָה (הָאָרֶץ) וְנִתְקַמְּצָה לוֹ" (רש"י חולין צא:). "אֶגְרוֹפוֹ רָעַד וְנִתְקַמֵּץ" (ברנר, א 125). "אֶגְרוֹפוֹ מִתְקַמֵּץ מוּל הָעוֹשְׁקִים" (זבאי, קצרות 458). 2°. נִצְטַמְצֵם, נֶחְסַךְ: עַל־יְדֵי פְּעֻלָּה זוֹ יִתְקַמֵּץ סְכוּם הָגוּן. נִתְקַמְּצוּ הוֹצָאוֹתָיו. — [לְהִתְקַמֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ' הִקְמִיץ* פ"י קָמַץ, לָקַח מְלֹא הַקֹּמֶץ: "וְרָאָה אֶת הַכֹּהֵן שֶׁהִקְמִיץ (אֶת הַמִּנְחָה) וְאָכַל אֶת הַשְּׁאָר" (ויקרא רבה ג). — [לְהַקְמִיץ, מַקְמִיץ, יַ־]

ב. **קמץ** [מן קָמַץ]

~ פָּע' קָמַץ ^ פ"י נִקֵּד בְּקָמָץ: "וְעַתָּה הוֹאִיל וְקָמְצוּ הַסּוֹפְרִים 'הָעוֹלָה' וְלֹא פִּתְּחוּהָ" (מנחם, מחברת, פתיחה 4). יֵשׁ לִקְמֹץ אֶת ה"א הַיְדִיעָה לִפְנֵי אוֹת גְּרוֹנִית ("הָאִישׁ"). — [לִקְמֹץ, קוֹמֵץ, יִקְמֹץ]

~ נפ׳ נִקְמַץ ^, נֻקַּד בְּקָמַץ: "'חָרָשׁ', 'אָדָם', 'רָשָׁע' – כָּל אֵלֶּה קְמוּצִים וְטַעְמָם מִלְּרַע בִּהְיוֹת שֵׁמוֹת וְלֹא פְּעָלִים, אֲבָל בְּהִצְטָרְפָם לִפְעָלִים נִקְמַץ הָאוֹת הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי פֻּתַּח (עָשַׁן, אָשַׁם, רָשַׁע)" (תשובות תלמידי מנחם, 49). הַב׳ בְּמִלַּת "דָּבָר" נִקְמֶצֶת בְּנִפְרָד (דָּבָר) וְנִפְתַּחַת בְּנִסְמָךְ (דְּבַר־). – [לְהִקָּמֵץ, נִקְמָץ, יִקָּמֵץ]

קֹמֶץ, קוֹמֶץ

קֹמֶץ, קוֹמֶץ ז׳ [ראה קמץ, קָמַץ; ארמית: קוּמְצָא, קֻמְצָא] 1. מְלֹא שָׁלֹשׁ הָאֶצְבָּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת (הָאֶצְבַּע, הָאַמָּה וְהַקְּמִיצָה), לְהַבְדִּיל מִן "חֹפֶן" (מְלֹא כַּף־הַיָּד): "וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִמֶּנָּה מְלוֹא קֻמְצוֹ" (ויקרא ה יב). "קָצַר מְלֹא יָדוֹ, תָּלַשׁ מְלֹא קֻמְצוֹ" (פאה ד י). "תִּקֵּן כִּסְתּוֹ תַּחְתָּיו וְנָטַל קֹמֶץ טַבָּקִי לַהֲרִיחַ" (עגנון, אלו קמו). 2* [בהשאלה] כַּמּוּת קְטַנָּה: "אֵין הַקֹּמֶץ מַשְׂבִּיעַ אֶת הָאֲרִי" (ברכות ג:). "אֶת מְלֹא שְׁמֵי כּוֹכְבֵי כֶסֶף וְזָהָב אֶתֵּן לָךְ בְּקֹמֶץ אֶחָד שֶׁל אַהֲבָה" (ביאליק, מגילת ו). "קֹמֶץ שֶׁל בְּרָכָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁעוּר פַּרְנָסַת בֵּיתוֹ" (הזז, יעיש א 113). לֹא קִבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ אֶלָּא קֹמֶץ בִּלְבַד. 3°. קְבוּצָה מְצֻמְצֶמֶת, חֲבוּרָה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר: "בְּרָשׁוּתָם קֹמֶץ אֲנָשִׁים" (צמח, א 254). קֹמֶץ חוֹלְמִים לֹא יְשַׁנֶּה אֶת הָעוֹלָם. – [קֹמֶץ־, קֻמְצוֹ; קְמָצִים, קֻמְצֵי־]

– אֵין הַקֹּמֶץ מַשְׂבִּיעַ אֶת הָאֲרִי* (ברכות ג:), [משל־חכמים] כַּמּוּת קְטַנָּה וּמְצֻמְצֶמֶת לֹא תְּמַלֵּא אֶת כָּל הַצְּרָכִים הַמְּרֻבִּים, אֵין דָּבָר זֶה מַסְפִּיק כָּל עִקָּר, הֲרֵיהוּ כְּטִפָּה בַּיָּם [לדעה אחרת, כאן "קמץ" – חגב, ארבה, כהוראת מלת "קמצא" בארמית, כלומר: האריה לא ישבע באכילת חגב אחד...]

קָמַץ ^, קָמֶץ ^

קָמַץ ^, קָמֶץ ^ ז׳ [מן קמץ] שֵׁם הַתְּנוּעָה הַבָּאָה לְסַמֵּן אֶת הַהֲגִיָּה a (בְּמִבְטָא הַסְּפָרַדִּי) אוֹ o (בְּמִבְטָא הַתֵּימָנִי וְהָאַשְׁכְּנַזִּי): מִלַּת "דָּבָר" מְנֻקֶּדֶת בִּשְׁנֵי קְמָצִין. – [קְמָצִין]

– קָמַץ גָּדוֹל °, כִּנּוּי מְקֻבָּל לְרֹב הַקְּמָצִים הַבָּאִים בַּלָּשׁוֹן [להבדיל מן:]

– קָמַץ קָטָן ^, אוֹ קָמַץ חָטוּף °, 1 °, קָמַץ הַבָּא בַּהֲבָרָה סְגוּרָה בִּלְתִּי מֻטְעֶמֶת, אוֹ קָמַץ שֶׁהוּא תּוֹלַדְתּוֹ שֶׁל הַחוֹלָם הֶחָסֵר. הַקָּמַץ הַקָּטָן מִבְטָא גַּם בְּמִבְטָא הַסְּפָרַדִּי o, לְמָשָׁל הַקָּמַץ הָרִאשׁוֹן בְּמִלּוֹת "חָכְמָה", "תָּכְנִית" "רָנִּי", אוֹ הַקָּמַץ בְּמִלַּת "כָּל־". 2 ^ [בדקדוק בימי־הביניים] כִּנּוּי לְצֵירֶה: "וָאֹכֵל... טַעְמוֹ לְמַטָּה בַּכָּף וְנִקּוּד קָמַץ קָטָן" (רש״י בראשית מא לה).

– חֲטַף־קָמַץ ^, כִּנּוּי לְקָמַץ הַמְסֻמָּן בִּשְׁוָא מִימִינוֹ (ֳ), דִּינוֹ כְּדִין שְׁוָא נָע, לְמָשָׁל בְּמִלִּים: אֳנִיָּה, צָהֳרַיִם.

קַמְצָא *, בַּר־קַמְצָא *

קַמְצָא *, בַּר־קַמְצָא * ש״פ [שמות של שני אנשים בימי בית שני, שבגלל קמצנותם חרבה ירושלים, לפי האגדה התלמודית, גיטין נה:; לפי מדרש לשון קַמְצָא – מן קמץ, קֹמֶץ] כִּנּוּיִים רוֹוְחִים לְאָדָם קַמְצָן וְכִילַי: "אוֹתוֹ סוֹחֵר הָיָה קַמְצָא בַּר־קַמְצָא יָדוּעַ" (בר־יוסף).

קַמְצָה ^, קַמְצָא ^

קַמְצָה ^, קַמְצָא ^ נ׳ שֵׁם אַחֵר לְקָמַץ: "שֶׁבַע נְקֻדּוֹת... רִאשׁוֹנָה הִיא קַמְצָה... וְשִׁבְעָה הִיא פַּתְחָה" (דקדוקי הטעמים לבן אשר, 11). – [קַמְצוֹת]

קֻמְצָה °, קוּמְצָה

קֻמְצָה °, קוּמְצָה נ׳ [ארמית: קוּמְצָא: צורת־משנה של קֹמֶץ] קֹמֶץ: "בְּקֻמְצַת לְבוֹנָה רֶגַע קַל אָז יָרֵחַ" (שמעוני, שירים ג קפו). – [קֻמְצַת־, קְמָצוֹת, קֻמְצוֹת־]

א. קַמְצוּץ °

א. קַמְצוּץ ° ז׳ [מן קֹמֶץ] קֹמֶץ קָטָן, מַשֶּׁהוּ שֶׁנִּלְקַח בִּקְצוֹת הָאֶצְבָּעוֹת: "קוֹמֶץ הוּא בִּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת שְׁלוּחוֹת קַמְצוּץ טַבַּק לְרִיחָה" (בן־ציון, רח). קַמְצוּץ שֶׁל פִּלְפֵּל. 2 [בהשאלה] מַשֶּׁהוּ, קוּרְטוֹב, שֶׁמֶץ: "קַמְצוּץ דֶּרֶךְ־אֶרֶץ שֶׁהָגוּ לוֹ חֲבֵרָיו" (סרן, ממחוז רפר). "וְהוּא שֶׁשָּׂשׂ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רַב עַל כָּל קַמְצוּץ שֶׁל חֲוָיָה" (בר־יוסף, בגי 79). – [קַמְצוּץ־, קַמְצוּצִים, ־צֵי־]

ב. קַמְצוּץ *

ב. קַמְצוּץ * ת׳ [מן קמץ] מְכֻוָּץ וְלָחוּץ: "אִם מְצָאוֹ (אֶת הַמֵּת) קַמְצוּץ, אֲנִי אוֹמֵר: גַּל נָפַל עָלָיו" (ירושלמי נזיר נז ד). "יָשַׁב קַמְצוּץ כְּשֶׁהוּא מַסְמִיךְ אֶת מַרְפְּקָיו עַל בִּרְכָּיו" (קבק, בצל 315). – [קַמְצוּצָה, קַמְצוּצִים, ־צוֹת]

קַמְצוּת ^

קַמְצוּת ^ נ׳ [מן קָמַץ] נְקוּדָה שֶׁל אוֹת בְּקָמַץ: "מְנָחוֹת – בְּקַמְצוּת הַנּוּן, עַל מִשְׁקַל גִּבְעַת וּגְבָעוֹת" (השרשים לג׳נאח, נחה). קַמְצוּת הַג׳ בְּמִלַּת "גָּפְרִית". – [קַמְצוּת־]

קַמְצָן *

קַמְצָן * ת׳ [מן קמץ, קֹמֶץ] כִּילַי, חַסְכָן מֻפְלָג, מִי שֶׁחָס עַל כָּל פְּרוּטָה, הַשּׁוֹמֵר בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת עַל הוֹנוֹ: "מַעֲשֶׂה בְּצִפּוֹרִי שֶׁנָּטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ... וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ בֶּן־קַמְצָן" (תוספתא סוטה יג ח). עָשִׁיר פְּלוֹנִי יָדוּעַ כְּקַמְצָן. הַמַּחֲזֶה "הַקַּמְצָן" לְמוֹלְיֵר. – [קַמְצָנִית, קַמְצָנִים, ־נִיּוֹת]

קַמְצָנוּת ^

קַמְצָנוּת ^ נ׳ [מן קַמְצָן] תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַקַּמְצָן, כִּילוּת, חַסְכָנוּת מֻפְרֶזֶת: "לְפִי וַתְּרָנוּתוֹ שֶׁל אָב אוֹ לְפִי קַמְצָנוּתוֹ" (רש״י כתובות ג:). קַמְצָנוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עָשִׁיר. – [קַמְצָנוּת־]

קַמְצָנִי °

קַמְצָנִי ° ת׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַמְצָנוּת, שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה: "בִּמְקוֹם אֶפִּיטְרוֹפְּסוּת פַּזְרָנִית בָּאָה אֶפִּיטְרוֹפְּסוּת קַמְצָנִית" (אחד העם, רלא). [ובהשאלה:] "הֶעֱלָה חִנּוּךְ נִימוּסִין קַמְצָנִי עַל שְׂפָתָיו" (מגד, החי 30). גִּישָׁה קַמְצָנִית. תְּרוּמָה קַמְצָנִית. – [קַמְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קַמְקוּם, ראה קוּמְקוּם.

קמר

קמר [מיוונית: kamárion; לאטינית: camera חדר שתקרתו בצורת כיפה]

~ פע׳ קָמַר * פ״י חִפָּה מִלְמַעְלָה, עָשָׂה תִּקְרָה, הִתְקִין כִּפָּה: "מִבַּחוּץ צָרִיךְ לִקְמֹר (אֶת הֶחָצֵר), מִבִּפְנִים אֵין צָרִיךְ לִקְמֹר" (עירובין ח ט). הַבַּנָּאִים קָמְרוּ אֶת תִּקְרַת הָאוּלָם. – [לִקְמֹר, קוֹמֵר, קָמוּר; יִקְמֹר]

~ נפ׳ נִקְמַר °, נִבְנָה בְּתַבְנִית כִּפָּה: "מִתְקָרְבִים הֵם לְכִבְשׁ וּלְגֶשֶׁר נִקְמָר, לְבַנּוּנִי" (שלג, קולות 115). "יִקָּמְרוּ שָׁמַיִךְ – טַלִּיתוֹ שֶׁל אָב" (רוזן, שירים יז). הַתִּקְרָה נִקְמְרָה. – [לְהִקָּמֵר, נִקְמָר, יִקָּמֵר]

~ פע׳ קִמֵּר ° פ״י כּוֹפֵף, גִּבֵּן: "קִמַּרְתְּ מְחֻדָּשׁ אֶת הַגַּף הַשְּׁחָקִים" (שלונסקי, שירים ב 409). "מְקַמְּרִים אֶת גַּבָּם כַּחֲתוּלִים" (סברסקי, אררט 139). "מִרְטִיטָה נְחִירַיִם וְצַוָּאר מְקֻמֶּרֶת" (גלעד, עפר 114). [ובהשאלה:] "הַמְקַמֵּר אֶת הַזְּמַן" (בת־מרים, שירים 263). – [לְקַמֵּר, מְ־, יְ־]

~ פע׳ קֻמַּר °, נַעֲשָׂה כְּעֵין כִּפָּה, עֻקַּם בְּעִגּוּל: "רִצְפָּתוֹ עֲשׂוּיָה שַׁיִשׁ, וְתִקְרָתוֹ מְקֻמֶּרֶת כְּכִפַּת הָרָקִיעַ" (עגנון, אלו תעד). "נְתִיבוֹ קֻמַּר לְגֶשֶׁר בֵּין כּוֹכָב לָאֲדָמָה" (ש׳ שלום, שירים רג). "קִרְבוֹ תְּהוֹמוֹת

קמרו להיכל" (פינקרפלד, גדיש 160). "שטחי הכתיבה שלהם נעשים טפוחים־מקמרים במקצת" (ייבין, תולדות הכתב 19). — [מקמר, יקמר]

~ הת׳ הִתְקַמֵּר °, התכופף לכעין קשת או כפה: "שם מתקמרים מעל כל ראש שמים" (ולפובסקי, תר׳ קצנלסון, כתבים 35). "וגגות אדמים מתקמרים מול שחק" (סנא, שירים 340). "חזה נאה ובשל המתקמר לכאן ולכאן" (אריכא, ב 16). "ואדמה שקויה... מתקמרת לה בחמוקים כה מכרים" (יזהר, החורשה 313). "עגל מעט כמתקמר ככפה שעל קבר רחל אמנו" (שרירא, עזה 50). גבות עיניו התקמרו. [להתקמר, מת־, ית־]

~ הפ׳ הִקְמִיר ° פ״י 1. קמר, גבנן, כופף: "הקמיר (הים) גבו קמירות קמירות כנגדה" (סביב, כערער 291). 2 [בהשאלה] התעלה, התנשא: "עלה והקמיר, עלה והשגיב ליל האחד" (פינקרפלד, גדיש 150). — [להקמיר, מ־, י־]

קֶמֶר° ז׳ [מן קמר] התעגלות כעין כפה, כפיפה: "אני יוצא מקמר השערים" (קרני, מעבר לשערים). "קמר שמים זעיר ללא כוכב" (ארד, ביתו 49). "גלאי עגל מקמר כתף עגלה אל קמר כתף עגלה" (יזהר, צקלג 300). — [קמר־, קמרו]

קמ״ר ר״ת קילומטר מרבע (רבוע).

קִמְרוֹן°, קִימְרוֹן ז׳ [מן קמר; קמור] כפה, בליטה בתבנית חצי־כדור: "כקמרון שבחלון ישן" (עמיחי, שירים 34). "מתחת לקמרונות בתיהם יושבים בעלי מלאכה ועובדים" (סברסקי, אקוסטה א 193). "קמרונים חשוכים מכסים עליהן מלמעלה" (שחם, מדרון 38). "בצלעות המדרגות וקמרוני המגדלים" (וילקנסקי, סגוליות 46). קמרון התקרה בבתים ישנים. קמרון החלונות והפתחים בכנסיות הגדולות. — [קמרון־, קמרונות גם קמרונים, קמרוני־]

קַמֶּרְטוֹן* ז׳ [גרמנית: Kammerton] מכשיר להכונת הצליל — ראה מצלל° או קולן°. — [קמרטונים]

קָמֶרִי* ת׳ [מלאטינית: camera חדר] [במוסיקה, בתיאטרון] מבצע על־ידי מספר אמנים לא־רב ומיעד לחוג שומעים או צופים מצמצם ובאולם קטן, שהוא בעל אפי ביתי־משפחתי: מוסיקה קמרית (רומנסים, רביעית מוסיקלית). תיאטרון קמרי. — [קמרית, קמריים, ־ריות]

קִמֶּרֶת°, קִימוֹרֶת נ׳ [מן קמר, קמור] 1. התעגלות כעין כפה: "ממשיכים חלומות לשחק על קמרת מצחו המלטף" (שלו, אלהי 11). "קודר ישב אדם, קמרת לו ממעל — לילה שרוט כוכבים" (רגלסון, חקוקות 115). קמרת תקרת החדר. 2 [בגיאולוגיה] אנטיקלינה, נטיה גלית של שכבות־האדמה בצורה קמורה, להבדיל מן "קערת". — [קמרת־, קמרתו, קמורות]

קימורת

קמש [מן קמוש או קמשון]

~ פע׳ קִמֵּשׁ °, הפך לקוץ: "כבר הקיץ חלף... כבר קמש הדרדר" (ורד, חרב 138). — [לקמש, קומש, יקמש]

~ נפ׳ נִקְמַשׁ ^, כסה קמוש ומיני קוצים אחרים, חרל: "היכל אשר נקמש" (ספר הגלוי לר״י קמחי, נז). — [להקמש, נקמש, יקמש]

קֶמֶשׁ ז׳ [מן קמש] התקוצות, העשות לקוץ, התיבשות: "פרוח החצב וקמש היקום" (יזהר, צקלג 540). "עד מה הרהבתן כח הקרב פרחי חלום לקמש" (ורד, חרב 90). — [קמש־]

קמ״ש ר״ת קילומטר־שעה (יחידת־מהירות של כלי־רכב).

קִמְּשׁוֹן ז׳ [לפי נוסח אחר: קמשון] קמוש, צמח קוצני: "על־שדה איש־עצל עברתי... והנה עלה כלו קמשנים" (משלי כד ל—לא). "עשבים הנקראים חילפי והן קמשונים שצומחין בכרמים" (רבינו חננאל בבא מציעא כב). "מתנועת העשבים, ממשק קמשונים" (ביאליק, רזי). — [קמשון־, קמשונים, ־ני־]

קֵן ז׳ [ראה קנן; אכדית: qinnu; ארמית: קנא; סורית: קנא] 1. מצע או מעון שעופות מתקינים לשם הטלת ביציהם ולגדול אפרוחיהם, וכן כל מבנה שחרקים בונים לחסות ולמקלט לצאצאיהם ולעצמם: "כי יקרא קן־צפור לפניך בדרך בכל־עץ או על הארץ" (דברים כב ו). קן־נמלים. קני־צרעים. 2 [בהשאלה] חוג־המשפחה, בני־הבית: "ואמר: עם־קני אגוע" (איוב כט יח). "רב־לך רב, ליזר מנדל, חיי פרישות ונדודים, להתענות בנכר הרחק הרחק מקנך" (ביאליק, תקוה). "שאפתי בימים ההם לעזב את קני החם ולעוף אל העולם הגדול" (ברקוביץ, הראשונים טז). קן המשפחה. 3*. מקום מקלט, נחלה, מעון: "וכשבאו לארץ־ישראל מצאו להן קן" (שמות רבה כ). 4. תא, מדור: "קנים תעשה את־התבה" (בראשית ו יד). "מעיה של אשה עשוין קנין קנין, פקין פקין, חבילין חבילין" (ויקרא רבה יד). 5* ג׳ כנוי לזוג צפרים שהיו מביאים לקרבן: "קנין וגוזלי עולה" (שקלים ו ה). "האשה שאמרה: הרי עלי קן כשאלד זכר" (קנים ג ו). 6° [בטכניקה] שקע העשוי לקבל בתוכו תקע או פקה. 7°. עמדה, בסיס: "כל עשיריה של לוחמים... קן־התנגדות היא" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 136). קן־צלפים. המשטרה חסלה את קני המחבלים. — [קן־ גם קן־, קנו; קנים, קני־]

קן צפור

— קִנִּים*. שם מסכת במשנה ובתוספתא בסדר קדשים העוסקת בדיני קרבנות־עופות.

— קֵן מְפֹרֶשֶׁת* [בהלכות קנים, קנים ב ד] זוג צפרים שהובא לקרבן והמביא קבע בפרוש איזו צפור תהיה לקרבן עולה ואיזו לחטאת [להבדיל מן:]

— קֵן סְתוּמָה* [שם], כשהמביא לא קבע בפרוש איזו צפור למה.

— שִׁלּוּחַ הַקֵּן*, מצות התורה (דברים כב ו—ז) לא לקחת מן הקן את האם על גוזליה, אלא לשלח תחלה את האם: "שלוח הקן נוהג בארץ ובחוץ־לארץ" (חולין יב א).

ק״ן [בגימטריא] מאה וחמשים (150) [רווח בביטוי:]

— ק״ן טְעָמִים* [שאול מן עירובין יג: "לטהר את השרץ בק״ן טעמים", עיין א. טעם] מאה וחמשים טעמים, כלומר, שפע של תרוצים

ונמוקים: "הפליגו בשבח האגדה הזו והוכיחו בק"ן טעמים חריפים כדרכם, שעדותה נאמנת מאד" (מנדלי מו"ס, עז). "מלבד ק"ן הטעמים האחרים כנגד הבזבוז" (ברש, ג 182).

קנא [אוגריתית: קנא; ארמית: קנא; אולי קרוב לכך גם הערבית: קנא התאדם מאוד]

~ פע׳ **קנא** פעו"י 1, רגז על הצלחת הזולת, היתה עינו צרה בטובת מישהו: "ויקנאו־בו אחיו (ביוסף)" (בראשית לז יא). "אל־תקנא באנשי רעה ואל־תתאו להיות אתם" (משלי כד א). "ויהי־לו (ליצחק) מקנה־צאן... ויקנאו אתו פלשתים" (בראשית כו יד). "אל תקנא באיש רשע כי לא תדע מה יומו" (בן־סירא ט יד). 2 [ביחסי בעל ואשתו:] חשד בבגידה, רגז על גלויי אהבה לאחרים: "ועבר עליו רוח־קנאה וקנא את־אשתו" (במדבר ה יד). "מי שקנא לאשתו ונסתרה" (סוטה ו א). 3 [קנא ל־] התנגד קשות לכל מי שפגע בדבר היקר לו מאד: "קנא קנאתי לה׳ אלהי צבאות" (מלכים א יט י). "קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה" (זכריה א יד). – [לקנא את־, ב־, ל־; מקנא, יקנא]

~ פע׳ **קנא** ⁺, שמש נושא לקנאה – ראה ערך מקנא ⁺. – [מקנא, יקנא]

~ הת׳ **התקנא** *, נתעוררו בו רגשי קנאה וצרות־עין בטובת אחרים או בהצלחתם: "נתקנאו בו אחיו" (שבת י:). "מתקנאים היינו בו" (צמח, ב 413). – [להתקנא ב־, מתקנא, ית־]

~ הפ׳ **הקניא** פ"י 1, הכעיס, הקניט: "ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו" (תהלים עח נח). "זדתי וחמסתי והקנאתי והכעסתי ומוסר מאסתי" (יהודה הלוי, ט 501). "על אף שונאינו ומקניאינו אל על בכל עת יעלה שיאנו" (משה אבן־עזרא, א 120). "דודי לי עושה דין למקניאי" (גנזי שכטר, ג 68). 2 ⁺, גרם לקנאה, עורר קנאה בלב הזולת: "לא הייתי נוהג שמחה בפני העניים בעשרי שלא להקניאם בי" (רש"י איוב לא כה). – [להקניא, מ־, י־]

– בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו* (סנהדרין קה:), מימרת חז"ל על טבע האדם הנתפס בדרך כלל לקנאה בהצלחת אחרים, ורק בהצלחת בנו או תלמידו לא יקנא, כיון שבהצלחתם הוא רואה חלק מהצלחתו שלו.

– אין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה* (מגילה יג.), מאמר חז"ל על האשה הדואגת בעקר ליפי הגופני ולמראה החיצוני.

קנא ת׳ [מן קנא, קנא] בעל קנאה עזה, קפדן ומחמיר: "כי ה׳ קנא שמו, אל קנא הוא" (שמות לד יד). [תואר מצוי במקרא ומקובל בלשון רק כתואר לאלהים; כתואר לבני־אדם מקובל "קנאי", ראה קנאי]

קנאה נ׳ [מן קנא] 1, צרות־עין, אי־נחת מהצלחת הזולת, יסורי נפש על שהאחר עולה עליו בענין מסים: "וסרה קנאת אפרים... אפרים לא־יקנא את־יהודה" (ישעיה יא יג). "קנאה ואף (ודון) יקצרו ימים ובלא עת תזקין דאגה" (בן־סירא ל כח). "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם" (אבות ד כא). "כל שיש לו קנאה על חברו ודומם שוכן עדי־עד עושה לו דין" (גיטין ז.). "שונאי יהיו שם וראו ומקנאה יתפקעו" (ביאליק, יש לי). 2, חשד בחסר־אהבה או בחסר־נאמנות, ביחוד ביחסי גבר ואשה: "איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את־אשתו" (במדבר ה ל). "כי־קנאה חמת גבר" (משלי ו לד). "עזה כמות אהבה, קשה כשאול קנאה" (שיר השירים ח ו). 3, רגז רב, רגש של נקמה בעושה רע: "ביום עברת ה׳ ובאש קנאתו" (צפניה א יח). 4 °, התלהבות קיצונית ומסרות לדבר: קנאת הלשון. קנאה למולדת. – [קנאת־, קנאות, קנאות־]

– קנאת־סופרים* [ניב שאול ממאמר חז"ל, בבא בתרא כא.: "קנאת סופרים תרבה חכמה", ושם בעניין תחרות בין מלמדי תינוקות] כנוי ליצר־התחרות בלבו של אדם, הרצון להגיע לדרגת החכמה או ההשכלה של הזולת ואף לעלות עליה, דבר המשמש דחיפה להתקדמות.

– מאה מיתות ולא קנאה אחת* (דברים רבה, ט), מימרה של חכמינו בגנותה של הקנאה הגורמת לאדם יסורי־נפש קשים מנשא.

– מנחת קנאות (במדבר ה טו), קרבן־מנחה שהביא בימי־קדם אדם שקנא באשתו שסטתה.

קנאות ⁺ נ׳ [מן קנא] אדיקות ומסירות קיצונית לדבר, פנטיות: "מכת הקנאות אין צרי לה" (משה דרעי, לקוטי קדמוניות צה). פלוני התמסר למפעל בקנאות ובהתלהבות. קנאותו הקימה מתנגדים לו. – [קנאות־]

קנאי* ת׳ [צורת־משנה של קנא] 1, אדוק ונלהב ביותר לדבר, פנטיקן: "(פינחס) קנאי בן קנאי הוא, משיב חמה בן משיב חמה הוא" (סנהדרין פב:). "הם עם זה גם פטריוטים וקנאים עצומים לדתם" (אחד העם, כד). "קנאי השפה העברית... הטיחו דברים כנגדי" (עובדיהו, מפי ביאליק צד). מהפכן־קנאי. 2, בעל קנאה, מי שעינו צרה בהצלחת אחרים: "(נשים) גרגרניות וצוחניות וקנאיות... קנאיות מנין? שנאמר: 'ותקנא רחל באחותה'" (דברים רבה ו). אדם צר־עין וקנאי. – [קנאית, קנאים, ־איות]

– קנאים* (אבות דרבי נתן ו), כנוי בתקופת הבית השני, בימי מלחמת היהודים והרומאים, לכת של קיצוניים שתבעו מלחמה עד חרמה ברומאים ורדפו קשות את המתונים אוהבי השלום.

קנאי ° ת׳ [מן קנא] שיש בו קנאות, ספוג קנאה והתלהבות קיצונית, פנטי: יחס קנאי. עמדה קנאית ובלתי־מתפשרת. – [קנאית, קנאיים, ־איות]

קנאן* ת׳ [מן קנא, קנא] חדור קנאה, הנוטה לקנא באחרים: "(נשים) קנאניות דכתיב: 'ותקנא רחל'" (בראשית רבה מה). – [קנאנית, קנאנים, ־ניות]

קנאנות ° נ׳ [מן קנאן] הנטיה לקנא הרבה, קנאתנות: "במה הוא מציק לך?! – בקנאנותו, שוב התחיל עוקב אחרי כל־פסיעה שלי!" (כהן, מחזות שעא). – [קנאנות־]

קנאתן* ת׳ [צורת־משנה של קנאן] בעל־קנאה, מי שנוטה לקנא: "והרי היא קנאתנית" (בראשית רבה יח). "התאמין לי? לא קנאתן אנכי מטבעי" (ביאליק, אגרות ב רה). בעל קנאתן. – [קנאתנית, קנאתנים, ־ניות]

קַנְאָתָנוּת° נ׳ [מִן קַנְאָתָן] הַנְּטִיָּה לְקַנֵּא הַרְבֵּה: ״מִיָּמַי לֹא שִׁקַּצְתִּי אֶת נַפְשִׁי בְּקַנְאָתָנוּת״ (שטיינמן, זוגות ב 59). ״הַקַּנְאָתָנוּת – יוֹתֵר מִן אַהֲבָה יֵשׁ בָּהּ מִן אַהֲבַת עַצְמוֹ״ (קלצקין, משנת אחרונים לט). ״וּבְרֶגֶשׁ שֶׁל קִנְאָה וְקַנְאָתָנוּת הָאֱזַנְתִּי לַמִּתְרַחֵשׁ מִלְמַעְלָה״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 144). קַנְאָתָנוּת יְתֵרָה שֶׁל הַבַּעַל. – [קַנְאָתָנוּת־]

קַנְאָתָנִי° ת׳ [מִן קַנְאָתָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַנְאָתָנוּת, חָדוּר יַחַס שֶׁל קִנְאָה: ״קוֹל אֲנָחָה קַנְאָתָנִית בְּצֵרוּף שְׁרִיקָה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 28). הִתְנַהֲגוּת קַנְאָתָנִית. – [קַנְאָתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קנב [ארמית: קְנַב; ערבית: קַנַּבַ זמר גפן]

~ פִּע׳ **קִנֵּב** * פ״י 1. קִצֵּץ וְיִשֵּׁר, חָתַךְ, גָּזַר: ״הַסַּלִּים שֶׁל עֵץ (מְקַבְּלִים טֻמְאָה) מִשֶּׁיַּחְסֹם וִיקַנֵּב (יְקַצֵּץ אֶת הַסִּיבִים הַבּוֹלְטִים)״ (כלים טז ב). 2. הֵסִיר עָלִים מְיֻתָּרִים מִיְּרָקוֹת: ״לֹא יְקַנֵּב אֶת הַיָּרָק (בְּשַׁבָּת)״ (ספרא, אחרי פג א). ״הַלָּלוּ הָיוּ מְקַנְּבִים בְּמְתִינוּת... כָּל עָלֶה וְעָלֶה לְעַצְמוֹ״ (קבק, במשעול ב 368). ״מְקַנֶּבֶת יְרָקוֹת וּמוֹרֶטֶת עוֹפוֹת״ (עגנון, תמול 192). – [לְקַנֵּב אֶת־, מְקַנֵּב, יְ־]

~ פֻּע׳ **קֻנַּב** *, קֻצַּץ, נִכְרַת: ״שֶׁמְּצָאָן (אֶת בְּנֵי־הַמֵּעַיִם) חֲתוּכִין וּמְקֻנָּבִין״ (תוספתא כלים בבא מציעא ז יב). יְרָקוֹת מְקֻנָּבִים. – [מְקֻנָּב, יְקֻנַּב]

~ הת׳ **הִתְקַנֵּב** ^, נִתְיַשֵּׁר עַל־יְדֵי קִצּוּץ קְצָווֹת: ״עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּהּ וְתִתְקַנֵּב״ (רמב״ם, כלים כה יד). – [לְהִתְקַנֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

קַנַּבּוֹס* ז׳ [לאטינית: cannabis] צֶמַח־סִיבִים חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַתּוּתִיִּים. מְגַדְּלִים אוֹתוֹ בְּאַרְצוֹת בַּעֲלוֹת אַקְלִים מְמֻזָּג אוֹ טְרוֹפִּי (Cannabis sativa). סִיבָיו חֲזָקִים מְאֹד וּמְכִינִים מֵהֶם חֲבָלִים, מִפְרָשִׂים, שַׂקִּים וְכַדּוֹמֶה. נָפוֹץ בָּאָרֶץ הַרְבֵּה מִתְּקוּפַת בַּיִת שֵׁנִי וְאֵילָךְ, וְהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לְהַתְקָנַת אֲרִיגִים, נְעָלִים, חֲבָלִים וְעוֹד. הַשֶּׁמֶן הַמּוּפָק מִזַּרְעָיו מְשַׁמֵּשׁ לִבְעֵרָה. שְׂרָף הַמּוּפָק מֵחֲלָקָיו הַשּׁוֹנִים וּבְעִקָּר מִן הַתִּפְרָחוֹת הַנְּקֵבִיּוֹת מְשַׁמֵּשׁ כְּסַם מְשַׁכֵּר, הוּא הַ־חֲשִׁישׁ־. ״הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה קַנַּבּוֹס״ (כלאים ב ה). ״הַפִּשְׁתָּן וְהַקַּנַּבּוֹס שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה״ (כלאים ט א). ״חֲבָלִים חֲזָקִים עֲשׂוּיִים מִקַּנַּבּוֹס חָזָק וְחוּטֵי בַּרְזֶל״ (יוסיפון, רנב). – [קַנַּבּוֹסִים, ־סֵי־]

קנבוס

קֻנֶּבֶת*, קוּנֶבֶת נ׳ [מִן קנב] הֶעָלִים הַנְּבוּלִים הַנִּתְלָשִׁים מִן הַיְּרָקוֹת: ״קֻנֶּבֶת יָרָק שֶׁבַּגִּנָּה״ (תוספתא דמאי ד ד). – [קֻנֶּבֶת־, קֻנַּבְתּוֹ, קֻנּוּבוֹת]

קֶנְגּוּרוּ° ז׳ [אוסטראלית: kangaroo] בַּעַל־חַיִּים יוֹנֵק מִקְּבוּצַת חַיּוֹת־הַכִּיס (Macropus). רֹאשׁוֹ קָטָן, רַגְלָיו הַקִּדְמִיּוֹת קְצָרוֹת מְאֹד וּמְשַׁמְּשׁוֹת לַאֲחִיזַת מָזוֹן. רַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת אֲרֻכּוֹת מְאֹד וּמְסֻגָּלוֹת אוֹתוֹ לִקְפִיצוֹת גְּדוֹלוֹת. זְנָבוֹ אָרֹךְ וְעָבֶה בְּבְסִיסוֹ: הַקֶּנְגּוּרוּ נִשְׁעָן עָלָיו בְּשִׁבְתּוֹ זָקוּף. הַנְּקֵבָה נוֹשֵׂאת אֶת הַוָּלָד הָרַךְ בְּתוֹךְ כִּיס מְיֻחָד אֲשֶׁר מִתַּחַת לְבִטְנָהּ. הַקֶּנְגּוּרוּ מָצוּי הַרְבֵּה בְּאוֹסְטְרַלְיָה וּבְטַסְמַנְיָה. נִזּוֹן בִּצְמָחִים. – [קֶנְגּוּרִים]

קנגורו (1/50)

קַנְדִּידָט° ז׳ [מלאטינית: candidatus לבוש לבנים, כן לבשו ברומא בימי־קדם אנשים שחיפשו משרות ציבוריות] 1. מֻעֲמָד, אָדָם שֶׁהֶעֱמִידוּהוּ לְהִבָּחֵר אוֹ הִצִּיעוּ לְפָנָיו לְקַבֵּל תַּפְקִיד מְסֻיָּם: רְשִׁימַת הַקַּנְדִּידָטִים לַבְּחִירוֹת. 2. תֹּאַר אֲקָדֵמִי נָמוּךְ, מְקֻבָּל בְּכַמָּה אֲרָצוֹת: פְּלוֹנִי הוּא קַנְדִּידָט לְמַדְּעֵי־הַטֶּבַע. – [קַנְדִּידָטִית, ־טִים, ־טִיּוֹת]

– **קַנְדִּידָטוּרָה°** נ׳ מֻעֲמָדוּת: הַקַּנְדִּידָטוּרָה שֶׁל פְּלוֹנִי לַמִּשְׂרָה יֵשׁ לָהּ סִכּוּיִים רַבִּים.

קַנְדִּיטוֹן ר׳ קונדיטון. קֻנְדָּס ר׳ קוּנְדָּס. קֻנְדֵּס ר׳ קוּנְדֵּס.

קנדס [מִן קוּנְדָּס]

~ הת׳ **הִתְקַנְדֵּס** °, הִתְפַּרְחֵחַ, הִתְנַהֵג כְּקוּנְדֵּס, הִשְׁתּוֹבֵב: ״הֵי חֶבְרָה! גַּם אֲנִי לְהִתְקַנְדֵּס מוּכָן״ (שלונסקי, שירים ב 123). ״הוּא הִתְקַנְדֵּס כְּנַעַר שֶׁעָזַב אֶת בֵּית־הַסֵּפֶר לְחֻפְשַׁת הַקַּיִץ״ (י׳ זרחי, ימים יחפים 132). ״וְהַבֵּן מִתְקַנְדֵּס וּבְצַהַל נִסְחָף״ (סגא, שירים 251). ״דְּרָכוֹ לְהִתְקַנְדֵּס וּלְהַפְרִיחַ אֶת נִשְׁמַת שׁוֹמְעָיו״ (טביב, כערער 211). – [לְהִתְקַנְדֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

קנה [אכדית: qanû; ארמית: קְנֵי; ערבית: קַנַא]

~ פָּע׳ **קָנָה** פ״י 1. קִבֵּל מִן הַמּוֹכֵר בְּכֶסֶף, לָקַח בִּמְחִיר: ״הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת״ (בראשית כה י). ״וָאֶקְנֶה אֶת־הָאֵזוֹר״ (ירמיה יג ב). קָנִיתִי נַעֲלַיִם. 2. רָכַשׁ, הִשִּׂיג, סִגֵּל: ״קְנֵה חָכְמָה, קְנֵה בִינָה״ (משלי ד ה). ״עֲשֵׂה לְךָ רַב וּקְנֵה לְךָ חָבֵר״ (אבות א ו). ״דֵּעָה קָנִיתָ – מַה חָסַרְתָּ?״ (ויקרא רבה א). הַתַּלְמִידִים קָנוּ הֶרְגֵּלִים נָאִים בַּמּוֹסָד. 3 [במליצה] יָצַר, בָּרָא, עָשָׂה: ״אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״ (בראשית יד כב). 4* [בהלכה התלמודית] רָכַשׁ אֶת זְכוּת הַבַּעֲלוּת עַל דָּבָר, הָיָה לִבְעָלָיו הַחֻקִּי: ״הַלּוֹקֵחַ פִּשְׁתָּן מֵחֲבֵרוֹ – הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם״ (בבא בתרא ה ז). ״כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ כָּל־שֶׁהוּא קָנָה״ (בבא בתרא עה.). – [לִקְנוֹת אֶת־, קוֹנֶה, קָנוּי, יִקְנֶה, קְנֵה! קְנִי!]

~ נפ׳ **נִקְנָה**, 1. נִלְקַח בִּמְחִיר: ״עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת״ (ירמיה לב טו). הַסֵּפֶר נִקְנָה בַּהֲנָחָה גְּדוֹלָה. 2*. עָבַר לְבַעֲלוּתוֹ הַגְּמוּרָה שֶׁל מִישֶׁהוּ, הָיָה לְקִנְיָנוֹ: ״כָּל הַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בִּמְשִׁיכָה״ (שביעית י ט). 3*. נִרְכַּשׁ, סֻגַּל: ״וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְבָרִים״ (אבות ו ה). ״הַחֲסִידוּת אֵינָהּ נִקְנֵית בְּחֵפֶץ אִישׁ וּרְצוֹנוֹ״ (עגנון, אורח 188). יְדִיעוֹת נִקְנוֹת. נִימוּסִים נִקְנִים. – [לְהִקָּנוֹת, נִקְנֶה, יִקָּנֶה]

~ הִפ׳ **הִקְנָה** פ״י 1*. מָסַר לְקִנְיָן, מָכַר לְמִישֶׁהוּ: ״אֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָא לָעוֹלָם״ (בבא מציעא לג:). 2°. סִגֵּל, מָסַר לִרְשׁוּת מִישֶׁהוּ: הַמּוֹרֶה מַקְנֶה יְדִיעוֹת לְתַלְמִידָיו. 3. יָעַד, הִפְקִיד: ״כִּי־אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי״ (זכריה יג ה). ״בְּבֶטֶן הִקְנַנִי אֵל מִסְכֵּן, חֲלֵכָה״ (ביאליק, הרהורי לילה). – [לְהַקְנוֹת אֶת־, מַקְנֶה, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻקְנָה** ^, 1°. נִמְסַר לְקִנְיָן, הֶעֱבַר לִרְשׁוּת מִישֶׁהוּ: ״בַּעֲרָבָה לְהַזְכִּיר אָח לְעֶבֶד הֻקְנָה״ (אקוה בראשון, יוצר א סוכות). ״אִם נִתְקַיְּמוּ הַדְּבָרִים נִקְנָה הַדָּבָר שֶׁהֻקְנָה״ (רמב״ם, מכירה יא א). רְכוּשָׁם שֶׁל אֶזְרְחֵי הַמְּדִינָה הָאוֹיֶבֶת הֻקְנָה עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה לַמְמֻנֶּה עַל נִכְסֵי הָאוֹיֵב. 2°. נִתַּן, הֻרְכַּשׁ: תְּכוּנוֹת תּוֹרַשְׁתִּיּוֹת לְעֻמַּת הֶרְגֵּלִים מֻקְנִים. בַּמּוֹסָד הֻקְנוּ לַתַּלְמִידִים יְדִיעוֹת מְרֻבּוֹת. – [מֻקְנֶה, יֻ־]

– קנה אחיזה ב־° נאחז ב־, התאחז, התערה: העולה החדש קנה לו אחיזה במושב.

– קנה לב, משך את הלב לאהב אותו, גרם שיאהבוהו: "ושומע תוכחת קונה לב" (משלי טו לב). "בזריזותו ובחמימותו ובדבריו הטובים והרכים קנה את לבי בבת אחת" (ברקוביץ, סיפורים רכד). הנואם קנה את לב שומעיו בדבריו הנאים.

– קנה במשיכה* [שאול מן הכלל ההלכי, שביעית י ט: "כל המטלטלין נקנין במשיכה", ראה למעלה 4; ובדרך הלצה] סחב דבר־מה, לקח בלא רשות, גנב: "גנב נתן עינו בכיס וקנה אותו במשיכה!" (מנדלי מו"ס, רטו). "נתנו עיניהם באדמוני שלו ויאמרו לקנותו במשיכה" (ביאליק, אריה ג). "מופיע פתע מישהו על גבי אופנוע שקנה במשיכה" (שמיר, במו 167).

– קנה עולמו* [על־פי עבודה זרה י: "יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים" — ושם הכוונה לזכייה בעולם הבא] זכה בבת־אחת להצלחה רבה: "קונים עולמם בשעה אחת ומאבדים אותו בשעה שלאחריה" (אחד העם, קסד). החוקר הגדול קנה עולמו בתגליתו החשובה.

– קנה שביתה* [שאול מן עירובין צז: ושם המשמעות: קבע מקום חנייה בשבת שממנו יכול אדם ללכת אלפיים אמה לכל רוח; עיין ערך שביתה] התישב במקום ישיבת קבע, נאחז במקום: "ובעיניהם רע המעשה שהיהודים קנו להם שביתה באמצע רשות הרבים" (מנדלי מו"ס, עה). "ימים שלאחר מכן קנה לו סעדיה שביתה בביתו של חיים גד" (טביב, דרך 65). [ובהשאלה:] "דמיות... אשר קרמו לבסוף עור ובשר וקנו להן שביתה בהויותיו" (אריכא, ב 103).

– קנה שם*, נתפרסם ברבים, יצא שמו למרחוק: "קנה שם טוב – קנה לעצמו" (אבות ב ז). החוקר הגדול קנה לו שם עולם.

– נקנתה אשה* [בהשאלה] נתקדשה, נשאה: "האשה נקנית בשלש דרכים... נקנית בכסף, בשטר ובביאה" (קידושין א א).

– אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם* (בבא מציעא לג:), [כלל הלכי] דבר שעדין אינו קים במציאות אינו נתן למשא־ומתן.

קנה ז׳ [אכדית: qanû; אוגריתית: קנ(מ); ארמית: קניא; ערבית: קנא, קנאה] 1, גבעול גבוה, עמוד חלול הנושא בצמחים מן הדגנים והגמאים את העלים והפרחים: הקנה עשוי על־פי־רב פרקים־פרקים. "והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד" (בראשית מא ה). "וקנה של שבלת שהוא יתר על שלשה טפחים" (תוספתא עוקצין א ד). 2, שם של צמח־בר נפוץ ממשפחת הדגניים הגדל בגדות נחלים, אגמים ובבצות, בעל גבעול גבוה ביותר (לעתים עד 4–5 מטרים) (Phragmites communis): "קנה וסוף קמלו" (ישעיה יט ו). "כאשר ינוד הקנה במים" (מלכים א יד טו). "תחת־צאלים ישכב בסתר קנה ובצה" (איוב מ כא). "המזנב בגפנים והקוצץ קנים" (שביעית ד ו). "מחצלת קנים ושל חלף טהורה" (כלים יז יז). "קנה זה עומד במקום מים... ושרשיו מרבין ואפלו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו" (סנהדרין קה.). [וראה עוד להלן "קנה הטוב"]. 3, זרוע: "וששה קנים יצאים מצדיה, שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני" (שמות כה לב). 4*, מוט, מקל, כלונס: "מחצת הקנים, אם אין בין קנה לחברו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי, הרי זו כמחצה" (כלאים ד ב). 5, אמת־היד מפסת־היד ועד המרפק: "ואזרעי מקנה תשבר" (איוב לא כב). "ששה (איברים) בכל אצבע, שנים בקנה ושנים במרפק, אחד בזרוע וארבעה בכתף" (אהלות א ח). 6° [באנטומיה בימינו] העצם באמת־היד המחברת אל כף־היד מצד הזרת, וכן כל אחת משתי העצמות בשוק ("קנה גדול" ו"קנה קטן"). 7*, צנור־הנשימה, הצנור המוביל מן האף אל הריאה והבנוי טבעות־חסחוס: "קנה מוציא קול" (ברכות סא.). "שמא יקדים קנה לושט" (תענית ה:). 8°, הצנור באקדח או ברובה וכדומה, שדרכו עובר הקלע למטרה, כשהוא נדחף בלחץ הגזים של חמר־הנפץ שנדלק בתרמיל: ככל שיארך הקנה כן ירחיק הקלע לעוף [וראה עוד להלן] — [קנה־, קני, קנך, קנהו, קנכם, קנם; קנים, קני־, קניו, קניהם]

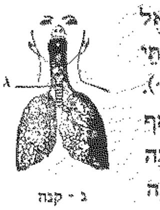
ג - קנה

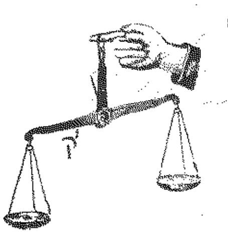

ק - קנה-המאזנים

– קנה־המאזנים* (כלים יז טז), המוט שכפות־המאזנים תלויות בו מזה ומזה.

– קנה הטוב גם קנה־בשם גם קנה, שם אחד מצמחי־הבשם שנזכרו במקרא: "למה־זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק?" (ירמיה ו כ). "ואתה קח־לך בשמים ראש מר־דרור... וקנה־בשם" (שמות ל כג). "נרד וכרכם קנה וקנמון" (שיר השירים ד יד).

– קנה־מדה, 1, מוט (בערך בן שש אמות) ששמש בימי־קדם למדידה: "וביד האיש קנה המדה שש־אמות באמה וטפח, וימד את־רחב הבנין קנה אחד וקומה קנה אחד" (יחזקאל מ ה). 2°, שעור היחס שבין המדה הרשומה במפה או בתרשים ובין המדה שהיא מיצגת במציאות [ראה הדוגמות ותוספת הביאור ליד הערך מדה, קנה־מדה] 3° [בהשאלה] ממד, יחס, שעור: עם הכרזת המדינה התחילה העליה לארץ בקנה־מדה גדול.

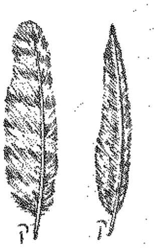

ק - קנה-נוצה

– קנה־נוצה°, הצנור הדק והחלול בחלקו התחתון שאליו מחברים מימין ומשמאל סעיפי הנוצה ("הדגל").

– קנה־סוף°, ראה ערך סוף.

קנה-סוכר

– קנה־סכר°, צמח־תרבות ממשפחת הדגניים, בעל קנה עבה עשיר בסכר (Saccharum officinarum). קנה־הסכר הוא המקור העשיר ביותר בעולם לסכר; גדל בארצות חמות ולחות. מוצאו, כנראה, מהדו.

– קנה־רובה°, 1, ראה למעלה קנה 8. 2, כנוי בימים שעברו לרובה: "ובלילה קנה־רובי ביד אחותי" (אבא חושי, בתל־חי).

– **קְנֵה רָצוּץ** [שאול מישעיה מב ג ושם כפשוטו: משל לדבר חלש ביותר] כִּנּוּי לְאָדָם חַלָּשׁ וּרְפֵה־אוֹנִים.

– **קְנֵה־שְׂרֵפָה**°, כִּנּוּי לְרוֹבֶה אוֹ לְאֶקְדָּח: ״וַיְמַהֵר הַמֶּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת קְנֵה־הַשְּׂרֵפָה... וַיִּרָה אֶת הָעוֹרֵב וַיְמִיתֵהוּ״ (צמח דוד, נד). ״בָּא קוֹזָק אֶחָד חָגַר בְּרַגְלָיו וַיִּרָה בּוֹ בִּקְנֵה־הַשְּׂרֵפָה״ (עגנון, אלו שכו).

– **מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּץ**, כִּנּוּי לְמִי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עָלָיו וְאֵין כָּל מַמָּשׁ בְּעֶזְרָתוֹ, מִי שֶׁעָלוּל לִהְיוֹת לְרוֹעֵץ לַבּוֹטֵחַ בּוֹ: ״הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ״ (ישעיה לו ו).

קנה־שורש

– **קְנֵה־שֹׁרֶשׁ**°, גִּבְעוֹל תַּת־קַרְקָעִי הַשּׁוֹלֵחַ שָׁרָשִׁים כְּלַפֵּי מַטָּה וּגְבְעוֹלִים אוֹ עֲנָפִים כְּלַפֵּי מַעְלָה.

– **דָּחָה אוֹתוֹ בְּקָנֶה***, פָּטַר אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה קְלוּשָׁה (כְּעֵין הַבִּטּוּי ״דָּחָה אוֹתוֹ בְּקַשׁ״): ״רַבִּי, לְאֵלּוּ דָּחִיתָ בְּקָנֶה, לָנוּ מָה אַתָּה מֵשִׁיב?״ (ירושלמי ברכות יב ד).

– **הוֹשִׁיט לוֹ בְּקָנֶה*** [ביטוי־ציורי] הִגִּישׁ לוֹ דְּבַר־מָה בְּלֹא שֶׁזֶּה יִטְרַח וְיִיגַע עַל כָּךְ, מִלֵּא אֶת מְבֻקָּשׁוֹ בְּנָקֵל: ״כָּל מַה שֶּׁעָמַלְתִּי שֶׁבַע שָׁנִים – בָּא זֶה וְהוֹשִׁיטוֹ לִי בְּקָנֶה״ (בראשית רבה כ). ״כִּשְׁרוֹנוֹ הַמְּקוֹרִי גְּאָלוֹ מִכָּל רָע וְהוֹשִׁיט לוֹ אֶת כָּל הַחֲמוּדוֹת הָאֵלֶּה בְּקָנֶה״ (ביאליק, לוינסקי). כְּלוּם תּוּכַל לִדְרֹשׁ כִּי יוֹשִׁיטוּ לְךָ בְּקָנֶה אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַמְסֻבָּכִים הַלָּלוּ?

– **הִקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט***, בָּלַע פֵּרוּרֵי מָזוֹן לֹא בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה וְהִכְנִיסָם לְתוֹךְ קְנֵה־הַנְּשִׁימָה: ״אֵין מְסִיחִין בִּסְעוּדָה, שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֶשֶׁט וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה״ (תענית ה:).

– **נָעַץ קָנֶה בְּמָקוֹם*** [על־פי ירושלמי עבודה זרה לט ג, ושם נעיצה ממש: ״נעץ קנה בים״] קָנָה לוֹ אֲחִיזָה, הִשְׁתַּקַּע וְהִתְבַּסֵּס בְּמָקוֹם.

– **עָלוּ בְּקָנֶה אֶחָד** [שאול מבראשית מא ה, ושם כפשוטו: ״וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד״] הִתְאִימוּ זֶה לָזֶה, הִשְׁלִימוּ זֶה אֶת זֶה: ״וְהִנֵּה רְצוֹנְךָ עִם רְצוֹנִי נִתְיַחֵד, עוֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד״ (הרומי, יז 297). שְׁתֵּי הַתָּכְנִיּוֹת הַמֻּצָּעוֹת עָלוּ בְּקָנֶה אֶחָד.

– **קוֹטֵל קָנִים*** [נוסח עברי למימרה הארמית: ״אַטּוּ אֲנַן קָטְלֵי קַנְיָא בְּאַגְמָא אֲנַן?״ – כלום אנו קוטלי (קוצצי) קנים באגם אנו?] כִּנּוּי לְאָדָם פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר [ראה־ערך קטל]

– **רַךְ כַּקָּנֶה***, מָשָׁל לְאָדָם נוֹחַ וְוַתְּרָן לַבְּרִיּוֹת, עָנָו וְצָנוּעַ: ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ כַּקָּנֶה וְאַל יְהֵא קָשֶׁה כָּאֶרֶז״ (תענית כ.).

קָנֶה*, קִינָה נ׳ [צורת־משנה של קֵן] קֵן, מְאוּרָה: ״קִנָּהּ שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין״ (ביצה ז.). – [קִנַּת־, קִנּוֹת]

קַנּוֹא ת׳ [צורת־משנה של קַנָּא רק בזכר וכתואר לאלהים] מַחְמִיר, קַנָּא: ״אֵל־קַנּוֹא הוּא לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם״ (יהושע כד יט). ״אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם ה׳״ (נחום א ב).

קַנּוֹא, ראה ערך קַנּוֹי*.

קִנּוּב°, קִינּוּב ז׳ [מן קנב, קִנֵּב] הֲסָרַת הֶעָלִים הַמְּיֻתָּרִים אוֹ הַמְקֻלְקָלִים מִן הַיְּרָקוֹת (רמב״ם, שביתת עשור א ג). – [קִנּוּב, קִנּוּבִים, קִנּוּבֵי־]

קְנוּבְקָה* נ׳ [הגיזרון אינו ברור] 1*, מִין מַאֲפֶה תַּנּוּר הֶעָשׂוּי מִלֶּחֶם מְפוֹרָר לְפֵרוּרִים: ״וְכֵן הַקְּנוּבְקָאוֹת חַיָּבוֹת (בְּחַלָּה)״ (חלה א ה). 2°, כִּנּוּי לִכְפִיתָה, כַּדּוּר שֶׁל קֶמַח־מַצָּה מְבֻשָּׁל: ״אֵלּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה כְּמִין קְנוּבְקָאוֹת וְקוּגְלִי״ךְ קְטַנִּים אֶצְלְכֶם״ (מנדלי מו״ס, שצד). ״יַיִן, סוּפְגָּנִיּוֹת, קְנוּבְקָאוֹת, אֱגוֹזִים״ (ביאליק, החצוצרה ג). – [קְנוּבְקָאוֹת]

קִנּוּג°, קִינּוּג ז׳ [ראה קַנְיָגָא*] כְּלִי־צַיִד: ״צִידוּ בְּקִנּוּגִים״ (פיוט, סידור 622). – [קִנּוּגִים, ־גֵי־]

קֵנוֹזוֹאִיקוֹן° ז׳ [מיוונית: kainos חדש + dzoon חי] [בגיאולוגיה] הָעִדָּן הָאַחֲרוֹן וְהַגָּדוֹל בְּתוֹלְדוֹת כַּדּוּר־הָאָרֶץ, שֶׁהִתְחִיל בְּעֵרֶךְ לִפְנֵי 70 מִילְיוֹן שָׁנָה, וְשֶׁנִּכַּר בְּהוֹפָעַת בַּעֲלֵי־הַחַיִּים הַיּוֹנְקִים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ.

קִנּוּחַ*, קִינּוּחַ ז׳ [מן קנח, קִנֵּחַ] נִגּוּב, נִקּוּי: ״קִנּוּחַ פִּי מַכָּה״ (חולין סז:). קִנּוּחַ הָאַף. קִנּוּחַ הַצַּלָּחוֹת. נְיַר לְקִנּוּחַ. – [קִנּוּחַ־, קִנּוּחִים, ־חֵי־]

– **קִנּוּחַ־סְעוּדָה***, כִּנּוּי לַמָּנָה הָאַחֲרוֹנָה בִּסְעוּדָה, הַפַּרְפֶּרֶת הַמֻּגֶּשֶׁת בְּסוֹף הָאֲרוּחָה (ביצה כה:). בְּיָמֵינוּ מְשַׁמְּשִׁים לְקִנּוּחַ־סְעוּדָה עַל־פִּי־רֹב לְפָתָן אוֹ רַפְרֶפֶת אוֹ פֵּרוֹת.

– **קִנּוּחַ־פֶּה***, נִקּוּי הַפֶּה מִשְּׂרִידֵי הַמָּזוֹן שֶׁנֶּאֱכַל עַל־יְדֵי לְעִיסַת מַשֶּׁהוּ יָבֵשׁ אוֹ שְׁתִיַּת מַשְׁקֶה: ״אֵין קִנּוּחַ־פֶּה אֶלָּא בְּפַת״ (חולין קה.).

קָנוּט° ת׳ [מן קנט, קָנַט; ראה גם ערך קָנֵט] שָׁרוּי בְּרֹגֶז, נִרְגָּז: ״פָּנָיו חֲשֵׁכוֹת וְנַפְשׁוֹ קְנוּטָה וְעוֹלָמוֹ ד׳ אַמּוֹת שֶׁל עָמָל וּדְאָגָה״ (הזז, יעיש א 207). ״אַל־נָא תִּהְיוּ כָּל כָּךְ קְנוּטִים וְנִרְגָּזִים!״ (שמעוני, הביבר 219). ״וְאֶחָד מֵהֶם, עַצְבָנִי וְקָנוּט, תָּפַשׂ לְפֶתַע אַחַד יְלָדָיו... וַיַּפְלִיא אֶת מַכּוֹתָיו״ (אריכא, סנחריב 261). ״וַעֲדַיִן הָיָה רָגוּז וְקָנוּט״ (תמוז, אליקום 136). – [קְנוּטָה, קְנוּטִים, ־טוֹת]

קִנּוּי*, קִינּוּי ז׳ [מן קנא, קִנֵּא; במקום קִנּוּא] 1°, קִנְאָה, מַעֲשֵׂה הַמְקַנֵּא. 2* [בהלכה] קִנְאַת הַבַּעַל הַמַּאֲשִׁים אֶת אִשְׁתּוֹ בְּנִאוּף וּבְגִידָה: ״אֵין הָאִשָּׁה נֶאֱסֶרֶת עַל בַּעְלָהּ אֶלָּא עַל עִסְקֵי קִנּוּי וּסְתִירָה״ (כתובות ט.). ״מַה לְּשׁוֹן ׳קִנּוּי׳? דָּבָר הַמַּטִּיל קִנְאָה בֵּינָהּ לְבֵין אֲחֵרִים״ (סוטה ב:). – [קִנּוּי־, קִנּוּיוֹ; קִנּוּיִים, ־יֵי־]

קָנוּי* ת׳ [מן קנה, קָנָה] 1*, שֶׁנִּקְנָה, שֶׁנִּלְקַח בִּמְחִיר: ״עֶבֶד עִבְרִי גּוּפוֹ קָנוּי (לְרַבּוֹ)״ (קדושין טז.). ״׳מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל׳ – לֶחֶם הַקָּנוּי לְאָבִיהָ״ (יבמות פז.). ״וְנַחַל הַגְּדֻלָּה מֵאֲבוֹתָיו וְעוֹד נִכְסַף הָיְתָה לוֹ קְנוּיָה״ (משה אבן־עזרא, א 40). ״נַחֲמוּ קְנוּיֵי קֶדֶם לִצְבָאוֹת״ (גנזי שכטר, ג 166). ״וּמַפָּה יְרֻקָּה... עָלֶיהָ פְּרָחִים בְּבָזִיךְ, קְנוּיֵי סַדְּרָנִים״ (שלו, אלהי 123). 2°, נִרְכָּשׁ, מְסֻגָּל, לְהַבְדִּיל מִן ״מְקוֹרִי״, ״תּוֹרַשְׁתִּי״: תְּכוּנוֹת תּוֹרַשְׁתִּיּוֹת וּתְכוּנוֹת קְנוּיוֹת. מִדּוֹת וְנִימוּסִים קְנוּיִים. – [קְנוּיָה, ־יִים, ־יוֹת]

קנום, ראה קֹנָם.

קוּנָמָא*, קוּנוֹמָא ז׳ [ארמית; ראה גם קוֹנָם] שְׁבוּעָה, אָלָה. – [קוּנָמֵי]

קנומן* ז׳ (Cenoman) [בגיאולוגיה] פרק־זמן בתקופת־המשנה הגיאולוגית קרטיקון שבעדן המזוזואיקון; בזמנו הוצפה הארץ על־ידי הים. שכבות מתקופת הקנומן ובהן משקעים רבים של בעלי־חיים וצמחים מצויות ברב ההרים בארצנו.

קנון°, קינון ז׳ [מן קנן, קן] 1. בנית קן, מגורים בקן: קנון הצפרים בין ענפי העץ. 2 [בהשאלה] חדירה, השתרשות: קנון מחלה ממארת בגופו של החולה. — [קנון־]

א. **קנון*** ז׳ [יוונית: kaneon; ואולי מן קנה] סל גדול עשוי קנים קלועים (כלים טז ג). — [קנון־, קנונים, ־ני־]

ב. **קנון°, קאנון** ז׳ [יוונית: kanon סרגל, חוק, כלל] 1 [בכנסיה הנוצרית] חקה שנקבעה על־ידי ראשי־הכנסיה בענין מסים. 2. מערכת הספרים שהכירה קדשתם והם נכנסו לתוך אספת כתבי־הקדש: ״וכך נכנסו אפילו אל הקנון הדתי ספרים כאלה שתכנם מתנגד תכלית נגוד לכל דעותיהם ומחשבותיהם של בעלי הקנון עצמם״ (ביאליק, הספר העברי). 3 [בהשאלה] מערכת דעות או כללים קבועים ומסימים: ״נכנס גם המבוא התכניתי של קאוטסקי... לתוך הקנון המחשבתי״ (שזר, אישים 11). 4 [במוסיקה] צורה מוסיקלית שבה משמיעים קולות אחדים אותה מנגינה עצמה, אלא שכל קול מתחיל באחור קבוע אחרי הקול הקודם לו. — [קנונים]

— **הקנון**⁺ [ערבית: אלקאנון] שם ספר רפואה גדול ומפרסם שנתחבר במאה העשירית בידי אבי חכמי הרפואה הערביים אבן־סינא, תרגם לעברית בסוף המאה הי״ג על־ידי ר׳ נתן המאתי. ספר ״הקנון״ שמש במשך דורות רבים כספר־יסוד ברפואה.

— **קנוניזציה**°, הקדשה, קביעת קנון מסים.

קנוני°, קנוני ז׳ [מן קנה, על משקל חנוני] סוכן־קניות: ״לפי מראהו היה הלה דומה בפרוש לבוקר או לקנוני של בהמות״ (שלונסקי, תרי קרקע ב 244). — [קנונים, קנוני־]

קנוניה(א)* נ׳ [מיוונית: koinonia שותפות] הסכם חשאי שנעשה כדי להערים על מישהו, עשית ״יד אחת״: ״הערב לאשה בכתבתה והיה בעלה מגרשה – ידירנה הנאה, שמא יעשו קנוניא על נכסים של זה ויחזיר את אשתו״ (בבא בתרא י ז). ״ושאר החוטאים שעשו קנוניא ביניהם להרס את הבית הגדול״ (אחד העם, רג). ״כל המעשיות הללו אינן אלא מיני ערמומיות וקנוניות״ (ביאליק, אריה ב). ״עשתה קנוניה עם מאהבה וגנבו כל מה שנמצא בבית אדוניה״ (עגנון, כלה תב). קנוניה פוליטית בין שתי מדינות. — [קנונית־, קנוניות]

קנוס° ת׳ [מן קנס, קנס] נענש, שהטל עליו קנס: ״הקנוסה והמלעגת מגרשת מבית ולבב״ (עוגן, תוחלת 40). ״היו מסיעים במכונית־משא לחוצה לעיר את קנוסי־המיתה״ (שלונסקי, תרי הרין ב 324). — [קנוסה, קנוסים, ־סות]

קנוסה⁺ ש״פ [על שם הטירה Canossa באיטליה, לשם הלך הקיסר הגרמני היינריך ה־4 בשנת 1077 להיפגש עם האפיפיור גריגוריוס ה־7 כדי לבקש ממנו סליחה ומחילה ולהסיר ממנו את החרם על כפירתו בקתוליות; מכאן:]

— הלך לקנוסה°, חזר בתשובה, נכנע ובקש מחילה.

קנוף, ראה קינוף.

ב - קנוקנת

קנוקנת* נ׳ [הכפלה מן קנה] איבר דמוי־חוט בצמחים מטפסים הנוצר במקום ענף, עלה או עלעל, והנכרך מסביב לצמחים אחרים או מסביב לסמוכות: ״אמה זו כגפן נמשלה... קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל״ (חולין צב.). — [קנוקנת־, קנוקנתו; קנוקנות, קנוקנות־]

קנח [ארמית: קנח]

~ פע׳ **קנח**⁺ פ״י 1⁺, מחה, נגב: ״והסר הרעה ודמעה תקנח״ (גבירול, ה 65). ״העביר שרוול קונח על המלאכה השלמה״ (יזהר, צקלג 594). 2° [על־פי קנוח־סעודה] סים ארוחה: ״לוגמים על רגל אחת לגימת יי״ש... וקונחים בגלד־שמן של אוז״ (שניאור, פאנדרי א 58). — [לקנח, קונח, יקנח] [רווח יותר בבנין פיעל:]

~ פע׳ **קנח*** פ״י 1*, נגב, שפשף ונקה: ״מקנח ידיו במפה״ (ברכות ח ג). ״ולא יקנח אדם בפרוסה את הקערה״ (מסכת דרך ארץ ט). ״רקקה לארץ וקנחה בסנרה את חטם נח״ (ביאליק, מאחורי ד). ״לקנח את הזעה מעליהם ולגרש מהם את הזבובים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קלב). 2° [על־פי קנוח־סעודה] סים ארוחה: ״עמדו והתפללו תפלת ותיקין, שתו תה וקנחו ברקיקין״ (עגנון, כלה תנה). [לקנח את־, מקנח, יקנח]

~ פע׳ **קנח**⁺, נקה ונגב, שפשף: ״וקערות מקנחות שמשתמשין בהן בשר״ (ספר מצוות גדול, מצות לא תעשה קמג). ״מרים הגישה לו בחפזה כף בלתי־מקנחה״ (ברנר, א 401). הפה קנח אחרי האכל. — [מקנח, יקנח]

~ התפ׳ **התקנח***, 1⁺, קנח את עצמו, התנגב: ״ונתקנח הוא בסמרטוט והיא נתקנחה בסמרטוט אחר״ (רבינו חננאל שבועות יח.). 2*, נקה, הוסר, נגב: ״נתקנח הדם״ (חולין לו.). — [להתקנח, מתקנח, יתקנח]

קנט [קרוב אל קוט, נקט, קנטר; אולי מיוונית: kentein לדקור, לעקוץ]

~ הפ׳ **הקניט*** פ״י עקץ, הרגיז, הכעיס: ״מי שילך ויקניט את הלל יטל ארבע מאות זוז״ (שבת לא.). ״והקניטתו אשתו והלך ולן בבית־הקברות״ (ברכות יח:). ״׳סמל הקנאה׳... מקנא ומקניט להקדוש־ברוך־הוא״ (רש״י יחזקאל ח ג). ״לא עבר יום שלא הכעיסני, שלא הקניטני״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קמב). ״והוא מתכון להקניטו ברמזו לכנויו״ (ביאליק, אריה ז). — [להקניט את־, מקניט, ־]

~ הפ׳ **הקנט**°, הכעס, הרגז: ״עתה נראה מקנט כליל״ (איתן, ברקיע 163). פלוני הקנט על־ידי יריבו. — [מקנט, יקנט]

קנט* ת׳ [מן קנט; ראה גם קנוט] מאוס, בזוי, קץ: ״והתינוק היה נתון במעי אמו תשעה חדשים ואין נפשו קנטה עליו״ (תנחומא תזריע ג). ״אדם אוכל צחנה... ונפשו קנטה עליו״ (ילקוט, משלי תתקלב). — [קנטה, קנטים, ־טות]

קֶנְטָאוּר° ז׳ [במיתולוגיה היוונית: Kentauros, מפלצת שחלקה העליון אדם וחלקה התחתון סוס] שֵׁם קְבוּצַת כּוֹכָבִים בִּשְׁמֵי־הַדָּרוֹם.

קַנְטוֹן° ז׳ [צרפתית: canton פינה; איטלקית: cantone] 1. חֶבֶל־אֶרֶץ, גָּלִיל, מָחוֹז. 2. כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הַמְּדִינוֹת הַמְאֻחָדוֹת בָּרֶפּוּבְּלִיקָה שֶׁל שְׁוַיְץ. — [קַנְטוֹנִים]

— **קַנְטוֹנִיזַצְיָה**° נ׳ חֲלֻקָּה שֶׁל מְדִינָה לְקַנְטוֹנִים.

קַנְטוֹנִיסְטִים° ז״ר [גרמנית: Kantonisten טירונים] כִּנּוּי בְּרוּסְיָה בְּמַחֲצִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמֵּאָה הַי״ט לְנַעֲרֵי הַיְּהוּדִים שֶׁנֶּחְטְפוּ עַל־יְדֵי שְׁלִיחֵי הַ״צָּאר״ מִבָּתֵּי הוֹרֵיהֶם, חֻנְּכוּ בְּבָתֵּי אִכָּרִים בַּנֵּכָר, וּבְגָדְלָם נִשְׁלְחוּ לַעֲבוֹדַת־הַצָּבָא; נִקְרְאוּ בְּסִפְרוּתֵנוּ ״חֲטוּפִים״.

קַנְטוּר*, **קִינְטוּר** ז׳ [מן קנטר, קִנְטֵר] הַקְנָטָה, הַכְעָסָה, הַרְגָּזָה, דִּבְרֵי רֹגֶז וַעֲקִיצָה: ״הָיָה אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים שֶׁל קִנְטוּרִין״ (פסיקתא קיז:). ״אֵין לְךָ מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם שֶׁאֵין בָּהּ תַּעֲרֹבֶת שֶׁל קִנְטוּר״ (עגנון, כפות סו). ״הוּא מְכַוֵּן לָבוֹא בְּקִנְטוּרִין כִּבְיָכוֹל עִם בּוֹרְאוֹ״ (בורלא, עקביה 272). [נכתב גם קִנְתּוּר] — [קִנְטוּר־, קִנְטוּרִים, ־רֵי־]

קַנְטוּרְיָא°, **קִינְטוּרְיָא** נ׳ [מן קִנְטוּר] קִנְטוּר, הַקְנָטָה, הַרְגָּזָה: ״עָשׂוּ בִּלְשׁוֹן קִנְטוּרְיָא דִּבֵּר״ (רש״י בראשית כז כב). — [קִנְטוּרְיוֹת]

קַנְטָטָה° נ׳ [איטלקית: cantata; מלאטינית: cantare לשיר] [במוסיקה] עִבּוּד מוּסִיקָלִי שֶׁל סִפּוּר אוֹ שֶׁל מַחֲזֶה קָצָר לְשִׁירַת יָחִיד אוֹ לְשִׁירַת קוֹלוֹת אֲחָדִים אוֹ לְמַקְהֵלָה: הַקַּנְטָטָה הִיא מֵעֵין אוֹרָטוֹרְיָה קְצָרָה. — [קַנְטָטוֹת]

קַנְטִינָה° נ׳ [איטלקית: cantina מרתף] [בצבא] כִּנּוּי לַחֲנוּת בְּמַחֲנֶה צְבָאִי שֶׁבָּהּ יְכוֹלִים הַחַיָּלִים לִקְנוֹת מַשְׁקָאוֹת, מְזוֹנוֹת וּמִצְרָכִים אֲחֵרִים: קַנְטִינוֹת ״שֶׁקֶם״ בְּצַהַ״ל. — [קַנְטִינוֹת]

קנטר, קנתר [מיוונית kentroun לעקוץ]

~ פִּע׳ **קִנְטֵר***, **קִנְתֵּר*** פ״י הִקְנִיט, עָקַץ, הִרְגִּיז: ״הִתְחִיל מְקַנְטְרָן בִּדְבָרִים״ (פסחים סו.). ״הוּא שֶׁהַנָּבִיא מְקַנְתֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: וַתִּשְׁכַּח ה׳ עֹשֶׂךָ״ (בראשית רבה עו). הָאִישׁ קִנְטֵר אֶת חֲבֵרוֹ עַל מַעֲשֵׂהוּ הַפָּזִיז. — [לְקַנְטֵר אֶת־, מְקַנְטֵר, יְ־]

~ הת׳ **נִתְקַנְטֵר**°, **נִתְקַנְתֵּר***, הִרְגִּיז, הִזְעִים, הִכְעִיס: ״יוֹתֵר מֵחֲמִשָּׁה פְּעָמִים נִתְקַנְתֵּר עָלַי ר׳ עֲקִיבָה לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל״ (ספרי דברים סד.). ״וְקוֹלוֹת מִתְקַנְטְרִים בְּדִבְרֵי חֵרוּף וְגִדּוּף״ (ליסיצקי, תולדות 236). ״וְהָיוּ הַזְּקֵנִים מִתְנַצְּחִים וּמִתְקַנְטְרִים, עַד שֶׁנִּשְׁמַע קוֹל הַפַּעֲמוֹן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 110). הָאִישׁ נִתְקַנְטֵר לֹא אַחַת עַל־יְדֵי יְרִיבוֹ. — [לְהִתְקַנְטֵר, מִתְ־, יִתְ־]

א. **קַנְטָר*** ז׳ [מיוונית: kenton עוקץ] מוֹט אוֹ דֶּקֶר שֶׁהַבַּנָּאִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בַּעֲבוֹדָתָם: ״הַקַּנְטָר שֶׁל בַּנַּאי״ (כלים יד ג). — [קַנְטַר־, קַנְטָרִים, קַנְטְרֵי־]

ב. **קַנְטָר**° ז׳ מִדַּת־הַיָּבֵשׁ — ראה קוֹנְטָר°.

קַנְטְרָן* תו״ז [מן קנטר, קִנְטֵר] סַכְסְכָן, מְחַרְחֵר רִיב, שֶׁדַּרְכּוֹ לְקַנְטֵר וּלְהַרְגִּיז: ״אַנְשֵׁי גָּלִיל קַנְטְרָנִין הָיוּ וְהָיוּ נוֹדְרִין הֲנָאָה זֶה מִזֶּה״ (נדרים מח.). ״הַמְתֵּן עַד שֶׁתִּבְדֹּק מַעֲשֶׂיהָ שֶׁלֹּא תְּהֵא רָעָה וְקַנְטְרָנִית״ (רש״י יבמות סג.). ״הִיא מִתְרַעֶמֶת, לֹא שֶׁהִיא רַגְזָנִית וְקַנְטְרָנִית, חַס וְשָׁלוֹם!״ (מנדלי מו״ס, קסה). ״זוֹ בַּזְבְּזָנִית וְזוֹ קַנְטְרָנִית, זוֹ וָזוֹ אֵינָן יוֹדְעוֹת לְבַשֵּׁל״ (עגנון, כפות עג). — [קַנְטְרָנִית, קַנְטְרָנִים, ־נִיּוֹת]

— **אֱגוֹז קַנְטְרָן*** (שיר השירים רבה ו), כִּנּוּי לֶאֱגוֹז שֶׁקְּלִפָּתוֹ קָשָׁה לְפִצּוּחַ.

קַנְטְרָנוּת° נ׳ [מן קַנְטְרָן] מִדָּתוֹ שֶׁל הַקַּנְטְרָן, חַרְחוּר־רִיב, סַכְסְכָנוּת: ״בֵּין הַקִּטְרוּג וְהַקַּנְטְרָנוּת״ (שמונה פרקים לרמב״ם, ד). ״יֵשׁ לָהֶם (לַכְּלָבִים) רִבּוּי־תַּאֲוָה וְקַנְטְרָנוּת וְצָרוּת־עַיִן״ (קלונימוס, בעלי־חיים ב ו). — [קַנְטְרָנוּת־]

קַנְטְרָנִי° ת׳ [מן קַנְטְרָן] מַרְגִּיז, עוֹקְצָנִי: ״נָפַל שִׂיחַ־שִׂיג קַנְטְרָנִי רִאשׁוֹן״ (שטיינמן, זוגות א 76). ״מִתְעַגְּלוֹת שְׂפָתֶיהָ בְּ״אוּף״ שֶׁל קֹצֶר־רוּחַ קַנְטְרָנִי״ (טביב, דרך 97). ״גִּחוּךְ מְשֻׁבָּה קַנְטְרָנִי״ (פינקרפלד, גדיש 492). דִּבּוּרִים קַנְטְרָנִיִּים. — [קַנְטְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קֻנְטְרֵס, ראה קוּנְטְרֵס.

קְנִיבָה* נ׳ [מן קנב, קָנַב] קִנּוּב, כְּרִיתַת הֶעָלִים הַמְיֻתָּרִים מִן הַיְרָקוֹת: ״קְנִיבַת יָרָק״ (עדויות ג ג). — [קְנִיבַת־, ־בוֹת]

קַנִּיבָּל° ז׳ [ספרדית: canibal; יש סוברים: שיבוש מן caribal בן שבט פרא בהודו המערבית] 1. אוֹכֵל־אָדָם, בֶּן שֵׁבֶט פְּרָאִים הַזּוֹבְחִים בְּנֵי־אָדָם וְאוֹכְלִים אֶת בְּשָׂרָם. 2. כִּנּוּי־גְּנַאי לְאָדָם־פֶּרֶא, אַכְזָר וּצְמֵא־דָם. — [קַנִּיבָּלִים]

— **קַנִּיבָּלִיּוּת**° נ׳ **קַנִּיבָּלִיזְם**° ז׳ 1. אֲכִילַת בְּשַׂר־אָדָם (בֵּין שִׁבְטֵי פְּרָאִים שׁוֹנִים). 2 [בהשאלה] פִּרְאוּת, אַכְזָרִיּוּת, שִׂנְאָה קִיצוֹנִית־חַיָּתִית שֶׁל הַבְּרִיּוֹת.

קְנִיגִי* ז׳ [מיוונית: kynegetes] צַיָּד: ״וְכִי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ קְנִיגִי הָיָה?״ (חולין ס:). — [קְנִיגִין]

קְנִיגְיָא* נ׳ **קְנִיגְיוֹן*** ז׳ [מיוונית: kynegia ציד] צַיִד, קְרַב־תַּחֲרוּת, צַיִד־שַׁעֲשׁוּעִים: ״עָתִיד גַּבְרִיאֵל לַעֲשׂוֹת קְנִיגְיָא עִם לִוְיָתָן... וְאִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ אֵין יָכוֹל לוֹ״ (עבודה זרה עד:—עה.). ״לֹא הָלַכְתִּי לְטַרְטִיאוֹת (לְתֵיאַטְרָאוֹת) וּלְקִרְקְסִיאוֹת וְלֹא עָמַדְתִּי בִּקְנִיגְיוֹן״ (עבודה זרה יח:). ״בַּעֲלֵי תְּרֵיסִין יוֹצְאִים לִקְנִיגְיָא, אֵלֶּה בַּיָּד, אֵלֶּה בָּרֶגֶל, בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים״ (סוקולוב, במראות 255). ״יָדְעוּ שֶׁעָתִיד שִׁמְעוֹן־פִּינְחָס לַעֲרֹךְ קְנִיגְיָא עִמּוֹ״ (עגנון, כלה עז).

קְנִיָּה*, **קנייה** נ׳ [מן קנה, קָנָה] 1°. לְקִיחָה בִּמְחִיר, קַבָּלַת סְחוֹרָה בְּתַשְׁלוּם: קְנִיַּת הַסֵּפֶר. קְנִיָּה וּמְכִירָה. 2*. רְכִישָׁה, הַשָּׂגָה: ״אָדָם יֵשׁ לוֹ זָהָב וָכֶסֶף... וְדַעַת אֵין בּוֹ, מָה קְנִיָּה יֵשׁ לוֹ?״ (ויקרא רבה א). ״שֶׁהֲרֵי סָמַךְ קְנִיָּתוֹ לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְכָךְ וְכָל אַסְמַכְתָּא אֵינָהּ קוֹנָה״ (רמב״ם, מכירה יא ב). ״בֵּין שֶׁיִּהְיֶה זֶה בַּטֶּבַע אוֹ בִּקְנִיָּה״ (חריזי, תר׳ מורה נבוכים א עג, הקדמה שביעית). קְנִיַּת יְדִיעוֹת וְנִימוּסִים. — [קְנִיַּת־, קְנִיּוֹת]

— **מַס־קְנִיָּה**°, מַס הַמֻּטָּל עַל מוּצָרִים שׁוֹנִים הַנִּמְכָּרִים לַצַּרְכָנִים: מַס־קְנִיָּה הוּא אַחַת מִצּוּרוֹת מִסֵּי־עֲקִיפִין.

קנ״ה ר״ת קִדּוּשׁ, נֵר, יַיִן, הַבְדָּלָה.

קָנְיוֹן✧ ז׳ [אנגלית: canion; ספרדית: canon] בִּתְרוֹן, נָקִיק צַר וְעָמֹק בְּאֵזוֹר הַרָרִי, לַקָּנְיוֹן גְּדוֹת־סֶלַע זְקוּפוֹת מְאֹד כְּקִירוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה: קָנְיוֹן טִיפּוּסִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הוּא קָנְיוֹן נַחַל אַרְנוֹן לִפְנֵי שֶׁפְּכוֹ לְיָם הַמֶּלַח. – [קָנְיוֹנִים]

קָנִיס, ראה קָנָס.

קְנִיטָה∴ נ׳ [מן קנט, קָנַט] הַקְנָטָה, הַכְעָסָה: "וַיְקַנְאוּהוּ" – לְשׁוֹן קְנִיטָה" (רש״י מלכים א יד כב). "בְּרִגְעֵי קְנִיטָה אָמַרְתִּי בְּלִבִּי" (אירד, תר׳ הנפילה 42). קְנִיטַת הַיָּרִיב. – [קְנִיטַת־, קְנִיטוֹת]

קִנְיָן, קִנְיָין ז׳ [מן קנה, קָנָה] 1. רְכוּשׁ, כָּל דָּבָר שֶׁנִּקְנָה בִּמְחִיר אוֹ בַּעֲבוֹדָה: "וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו... וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (בראשית לו ו). "וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא" (ויקרא כב יא). 2. קְנִיָּה, לְקִיחַת דָּבָר בִּמְחִיר, זְכִיַּת אָדָם בִּרְכוּשׁ מְסֻיָּם: "וְאֶל־עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן" (יחזקאל לח יב). "יֵשׁ קִנְיָן לְנָכְרִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיַּד מַעֲשֵׂר" (גיטין מז:). 3. יְצִירָה, בְּרִיאָה: "מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה׳... מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ" (תהלים קד כד). 4* [בהלכה] מַעֲשֶׂה הַמְאַשֵּׁר אֶת הַקְּנִיָּה, הַעֲבָרָה רִשְׁמִית שֶׁל זְכוּת הַבַּעֲלוּת לַקּוֹנֶה: "קִנְיָן בִּפְנֵי שְׁנַיִם" (בבא בתרא מ.). "אֵין לְאַחַר קִנְיָן כְּלוּם" (סנהדרין כד:) [וראה עוד להלן] 5∴ [בהשאלה] נֶכֶס, דְּבָרִים רוּחָנִיִּים אוֹ תַּרְבּוּתִיִּים שֶׁאָדָם מַשִּׂיג: "וְהַסְּפָרִים רֵאשִׁית כָּל קִנְיָן" (גנזי שכטר, ג 220). "לְהַבְזוֹת בְּעֵינֵי הַדּוֹר הֶחָדָשׁ קִנְיְנֵי עַמָּם הַדַּל" (אחד העם, כא). "הַצָּלַת קִנְיָן לְאֻמִּי חָשׁוּב בְּיוֹתֵר מִפְּנֵי הַכִּלָּיוֹן" (ביאליק, הלכה). קִנְיָנִים מַדָּעִיִּים. קִנְיָן רוּחָנִי. 6∴, תְּכוּנָה, מִדָּה: "תְּכוּנוֹת נַפְשִׁיּוֹת וְקִנְיָנִים מְמֻצָּעִים בֵּין שְׁתֵּי תְכוּנוֹת רָעוֹת" (שמונה פרקים לרמב״ם, ד). "הַרְבֵּה קִנְיָנִים מְיֻחָדִים, קִנְיְנֵי גוּף וְקִנְיְנֵי נֶפֶשׁ, נִסְתַּגְּלוּ לָנוּ הַיְּהוּדִים" (מגדלי מו״ס, תר). – [קִנְיַן־, קִנְיָנוֹ; קִנְיָנִים, קִנְיְנֵי־, קִנְיָנָיו, קִנְיְנֵיהֶם]

– **כִּנּוּיֵי־הַקִּנְיָן**° [בדקדוק] אוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת אֶל שֵׁם־עֶצֶם לְהוֹרוֹת עַל שַׁיָּכוּתוֹ לְמִישֶׁהוּ, לְמָשָׁל: "סִפְרִי" "סִפְרְךָ".

– **קַבָּלַת־קִנְיָן**∴ [הרבה בספרות הפוסקים והרבנים, ראה לעיל קִנְיָן 4], טֶקֶס שֶׁל אִשּׁוּר קְנִיָּה אוֹ גְּמַר עֵסֶק בֵּין אֲנָשִׁים עַל־יְדֵי־כָךְ שֶׁהַמּוֹכֵר מְקַבֵּל מִטְפַּחַת (סוּדָר) מִן הַקּוֹנֶה ("קִנְיַן סוּדָר") אוֹ חֵפֶץ אַחֵר כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

– **קִנְיַן אַגַּב סוּדָר**∴ [בקיצור: קא״ס], ראה למעלה קַבָּלַת קִנְיָן∴.

– **קִנְיַן הַגּוּף*** (גיטין מז:), זְכוּת הַבַּעֲלוּת עַל עֶצֶם הַנֶּכֶס שֶׁנִּמְכַּר [להבדיל מן:]

– **קִנְיַן הַפֵּרוֹת*** (שם) זְכוּת הַבַּעֲלוּת עַל הַיְבוּל אוֹ עַל הָרְוָחִים שֶׁהַנֶּכֶס מַכְנִיס.

– **כָּל קִנְיָן בְּטָעוּת חוֹזֵר*** (גיטין יד.), מִי שֶׁמָּכַר לַחֲבֵרוֹ סְחוֹרָה בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן וְנִתְגַּלְּתָה טָעוּת – מֻתָּר לְכָל צַד לַחֲזוֹר בּוֹ מִן הָעֵסֶק.

– **מִקְנֶה וְקִנְיָן** (יחזקאל לח יב), מִקָּח וּמִמְכָּר, מַשָּׂא־וּמַתָּן מִסְחָרִי בֵּין אֲנָשִׁים.

קִנְיָנִי∴, קִנְיָינִי ת׳ [מן קִנְיָן] שֶׁנִּקְנָה, שֶׁנִּרְכַּשׁ: "וְזֶה הַשֵּׂכֶל הַקִּנְיָנִי, כְּלוֹמַר אֲשֶׁר בְּקִנְיָן, מִמֶּנּוּ עִיּוּנִי וּמִמֶּנּוּ מַעֲשִׂי" (הלל מוורונה, תגמולי הנפש כא). – [קִנְיָנִית, קִנְיָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קְנִיסָה∴ נ׳ [מן קנס, קָנַס] הֲטָלַת קְנָס, עֲנִישָׁה בְּעֹנֶשׁ כֶּסֶף: קְנִיסַת הַנִּתְבָּע עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפְטִים. – [קְנִיסַת־, קְנִיסוֹת]

קָנִית° נ׳ [מן קָנֶה; על שום הקן בצורת סלסלה מרופדת הקשורה אל קנים ליד מים] סוּג שֶׁל צִפֳּרֵי־שִׁיר מִמִּשְׁפַּחַת הַסְּבָכִיִּים. נוֹצַת הַקָּנִית חֲלָקָה וְצִבְעָהּ אָפֹר. נִקְרֵאת גַּם "זַמִּיר־סוּף" (Acrocephalus). הַקָּנִית מְטַפֶּסֶת בִּזְרִיזוּת עַל גִּבְעוֹלֵי צְמָחִים בְּצִפָּרְנֵי רַגְלֶיהָ הָאֲרֻכּוֹת וְהַמְעֻקָּמוֹת. בָּאָרֶץ יְדוּעִים כְּשִׁשָּׁה מִינִים שֶׁל קָנִיּוֹת, מֵהֶם יַצִּיבִים וּמֵהֶם אוֹרְחֵי־חֹרֶף. – [קָנִית־, קָנִיּוֹת]

קנית (1/6)

קֻנְכִית, ראה קוֹנְכִית.

קִנֹּם°, קִנּוֹם ת׳ [מן קִנָּמוֹן] מִצֶּבַע הַקִּנָּמוֹן, חוּם־כֵּהֶה: "גָּבוֹהַּ הָיָה תַּפּוּחַ מְבֻתָּק זֶה, מְסָבִיב לְגַרְעִינָיו הַקְּנֻמִּים" (שניאור, סיפורים גח). "רָאֲתָה רַק קְצָת שִׂמְלָה קְנֻמָּה" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 114). "הֶעָפָר הַקָּנֹם" (יזהר, צקלג 1027). – [קְנֻמָּה, קְנֻמִּים, ־מּוֹת]

קִנָּמוֹן, קִינָמוֹן ז׳ [ארמית קִנָּמָא] שִׂיחַ קָטָן יְרֹק־עַד מִמִּשְׁפַּחַת הָעֲרִיִּים. מוֹצָאוֹ מֵאַסְיָה הַדְּרוֹמִית. קְלִפָּתוֹ מְשַׁמֶּשֶׁת כְּתַבְלִין הַנִּקְרָא אַף הוּא בְּשֵׁם קִנָּמוֹן (Cinnamomum). אֶחָד מִמִּינֵי הַקִּנָּמוֹן שִׁמֵּשׁ בִּימֵי־קֶדֶם כְּחֹמֶר־תַּעֲרֹבֶת בַּהֲכָנַת שֶׁמֶן מִשְׁחַת־הַקֹּדֶשׁ (שמות ל כג). – [קִנְּמָן־, קִנָּמוֹנִים, קִנָּמוֹנֵי־]

קינמון

קִנָּמוֹנִי°, קִינָמוֹנִי ת׳ [מן קִנָּמוֹן] קָנֹם, הַדּוֹמֶה לְקִנָּמוֹן בְּצִבְעוֹ: "זָקֵן אֶחָד שֶׁלֹּא נִכְּרָה זִקְנוּתוֹ לֹא בִּזְקָנוֹ הַקִּנָּמוֹנִי וְלֹא בִּתְנוּעוֹתָיו" (עגנון, תמול 379). "קַרְקַע קִנָּמוֹנִי" (יזהר, שיירה 21). – [קִנָּמוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קנן [ראה קֵן]

~ פִּע׳ **קִנֵּן** פ״י 1. בָּנָה קֵן, שָׂם קִנּוֹ: "בִּסְעַפֹּתָיו קִנְּנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם" (יחזקאל לא ו). 2*. הִתְגּוֹרֵר, דָּר, שָׁכַן: "חַיָּה שֶׁקִּנְּנָה בְּפַרְדֵּס" (ביצה כה.). הַיַּתּוּשִׁים קִנְּנוּ בְּאֵזוֹר הַבִּצָּה. 3° [בהשאלה] הִשְׁתַּכֵּן, חָדַר, הִתְבַּסֵּס: "מַחֲשָׁבוֹת אֵלֶּה קִנְּנוּ בְּלִבִּי כָּל יְמֵי הַתְּשׁוּבָה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יא). "הָאֱמוּנוֹת הַמַּתְמִיהוֹת שֶׁקִּנְּנוּ בְּלִבֵּי הֶחָנוּט" (ברנר, א 21). "אֵין זֹאת כִּי רוּחַ רָעָה דָּבְקָה בָּהּ אוֹ מַחֲלָה תְּקַנֵּן בְּקִרְבָּהּ" (בורלא, נשים 8). – [לְקַנֵּן, מְקַנֵּן, ־נֵּי]

~ פִּע׳ **קֻנַּן**, שָׁכַן, גָּר בְּקִנּוֹ: "יֹשַׁבְתְּ בַּלְּבָנוֹן, מְקֻנַּנְתְּ בָּאֲרָזִים" (ירמיה כב כג). "אֲנַחְנוּ מְקֻנָּנִים שָׁם לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ" (שנהר, ב 237). – [מְקֻנָּן, יְקֻנַּן]

~ הִת׳ **הִתְקַנֵּן**° 1. בָּנָה קִנּוֹ: "וּבְצַוַּאר הָעֵץ הִתְקַנְּנוּ חִפּוּשִׁיּוֹת שְׁחוֹרוֹת" (וילקנסקי, סגריות 303). "הָעוֹרְבִים שֶׁנִּתְקַנְּנוּ בְּמִגְדַּל־הַמְּגוּרִים" (שלונסקי, תר׳ בבל 224). 2 [בהשאלה] הִשְׁתַּקֵּעַ, חָדַר חֲדִירַת קֶבַע: "וּכְשֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרַת הַהַפְרָדָה, מִתְקַנֵּן בְּלֵב הַצַּעַר, צַעַר הַכְּמִישָׁה וְהַבְּלִיָּה" (ויסלבסקי, יחידים 116). "וְהָעַצְבוּת שֶׁבַּחֲלַל־הָאֲוִיר נִתְקַנְּנָה הָעֵמֶק בַּלֵּב" (יזהר, צקלג 506). – [לְהִתְקַנֵּן, מִתְקַנֵּן, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִקְנִין**° פ״י נָתַן מָקוֹם לְקֵן, הִשְׁכִּין: "אַשְׁרֵי הַחַלּוֹנוֹת הַקְנִינוּ צִפֳּרִים" (ורד, חרב 109). – [לְהַקְנִין, מַ־, יַ־]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ✧ בין־לאומי. – ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

קנס [מן קְנָס]

~ פָּע' **קָנַס** • פ"י 1. הִטִּיל קְנָס, עָנַשׁ בְּהֶפְסֵד כֶּסֶף אוֹ רְכוּשׁ: "נָטַל מִקְצָת פֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר... קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְנוֹטְלִין הֵימֶנּוּ זוֹ וָזוֹ" (תוספתא פאה ב א). הַשּׁוֹפֵט קָנַס אֶת הַנִּתְבָּע בְּמֵאָה לִירוֹת. 2. עָנַשׁ, הִטִּיל עֹנֶשׁ: "קָנַסְתִּי מִיתָה עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן" (בבא בתרא עה). — [לִקְנֹס אֶת־, קוֹנֵס, יִקְנֹס]

~ נִפְ' **נִקְנַס** •, 1 °. הֻטַּל עָלָיו עֹנֶשׁ־כֶּסֶף: הָעֲבַרְיָן נִקְנַס עַל־יְדֵי הַשּׁוֹפֵט בְּמֵאָה לִירוֹת. הָעוֹבֵר עַל הַחֹק — יִקָּנֵס. 2 •. נֶעֱנַשׁ, נִגְזַר עָלָיו: "מִיתָה שֶׁנִּקְנְסָה עָלַי מִן הַשָּׁמַיִם" (עבודה זרה ח.). — [לְהִקָּנֵס, נִקְנָס, יִקָּנֵס]

~ הִתְ' **נִתְקַנֵּס** •, נִתְקַלְקֵל, נִתְקַלְקֵל: "בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים — בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁנִים כְּתִקְנָן, עַכְשָׁו שֶׁנִּתְקַנְּסוּ שָׁנִים... צָרִיךְ לְהַלֵּךְ" תוספתא שביעית ז יח, מהד' ליברמן). — [לְהִתְקַנֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

— **קְנָסוֹ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד** • (שבת ג:), כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בַּעֲבֵרָה מָקוֹם לְהַנִּיחַ שֶׁהִיא עֲלוּלָה לְהֵעָשׂוֹת בְּמֵזִיד, קוֹנְסִים אֶת הָעֲבַרְיָן גַּם אִם עָבַר אֶת הָעֲבֵרָה בְּשׁוֹגֵג.

קְנָס • ז' [מלאטינית: census הערכה] 1 °. עֹנֶשׁ־כֶּסֶף, תַּשְׁלוּם בְּכֶסֶף שֶׁמְּחַיְּבִים אֶת הַנִּתְבָּע לְשַׁלֵּם כְּעֹנֶשׁ עַל חֶטְאוֹ אוֹ כְּפִצּוּיִים עַל הֲפָרַת חוֹזֶה וְכַדּוֹמֶה: הָעֲבַרְיָן נִדּוֹן לְתַשְׁלוּם קְנָס. קְנָס עַל אִחוּרִים בְּפֵרָעוֹן הַחוֹב. 2 • (בתלמוד) תַּשְׁלוּם שֶׁבֵּית־הַדִּין מַטִּיל עַל הַמַּזִּיק כְּעֹנֶשׁ וְלֹא לְכִסּוּי הַנֵּזֶק שֶׁל הַנִּזּוֹק, לְהַבְדִּיל מִן "מָמוֹן" שֶׁהוּא פִּצּוּי הַנֵּזֶק; הַקְּנָס נִקְבָּע בְּשִׁעוּר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵעֵרֶךְ הַנֵּזֶק אוֹ לְמַטָּה מִמֶּנּוּ: "מוֹדֶה בִּקְנָס פָּטוּר" (כתובות מג.). "דִּינֵי קְנָסוֹת" (סנהדרין ח.). — [קְנַס־, קְנָסוֹ; קְנָסוֹת, קְנָסוֹת־]

קנ"ס ר"ת קִנְיָן־סוֹדֵר [ראה ערך קִנְיָן]

קְנָסָא • ז' [ארמית] קְנָס [רווח בכלל:]

— **קְנָסָא הִיא וּמִקְנָסָא לָא יָלְפִינַן** • (גיטין נג.), קְנָס הוּא וּמִקְּנָס אֵין אָנוּ לְמֵדִים. כְּלוֹמַר: אֵין לוֹמְדִים מִקְּנָס עַל קְנָס, כִּי הַקְּנָס אֵינוֹ דִּין אֶלָּא עֹנֶשׁ בִּלְבָד.

קָנַסְטָה • נ' [ספרדית: canasta סל] שֵׁם שֶׁל מִשְׂחַק־קְלָפִים נָפוֹץ בִּשְׁתֵּי חֲפִיסוֹת שֶׁל קְלָפִים.

קְנֵץ ז' [צורת־משנה של קֵץ] קָצֶה, סוֹף [רווח במליצה המקראית ורק בסמיכות ריבוי:]

— **שָׂם קִנְצֵי לְמִלִּין**, שָׂם קֵץ לַדְּבָרִים, הִפְסִיק אֶת הַדְּבָרִים: "עַד־אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין, תָּבִינוּ וְאַחַר נְדַבֵּר" (איוב יח ב). "וְיָגַעְתִּי בִּדְבָרִים הָרַבִּים וְעַל כֵּן אָשִׂים קִנְצֵי לְמִלִּים" (יל"ג, אגרות א נא). "אַךְ אָתְנָה פּוּגַת לִי הַיּוֹם וְאָשִׂימָה קִנְצֵי לְמִלִּין" (מאפו, ק).

קַנְצְלֶר • ז' [גרמנית: Kanzler; מלאטינית: cancellarius פקיד בית־משפט] כִּנּוּי לְרֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה בְּגֶרְמַנְיָה.

— **קַנְצְלֶרְיָה** • נ' מִשְׂרָד.

קַנְקַל •, **קַנְקִיל** • ז' [מיוונית: kinklis; לאטינית: cancellus שבכה] 1. מַכְשִׁיר עָשׂוּי מַעֲשֵׂה־שְׂבָכָה שֶׁשָּׂמִים עָלָיו כֵּלִים אוֹ בְּגָדִים וְנוֹתְנִים בּוֹ גָפְרִית בּוֹעֶרֶת לְהַעֲלוֹת עָשָׁן מְחַטֵּא (כלים כב). 2. שְׂבָכָה, סוֹרֵג עַל פְּנֵי דֶּלֶת אוֹ חַלּוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: "הֱוֵי רוֹאֶה אֶת עַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתְּ נָתוּן לִפְנִים מִשִּׁבְעָה קַנְקַלִּין" (בראשית רבה עח). — [קַנְקַלִּים, קַנְקַלֵּי־, קַנְקִילִין, קַנְקִילֵי־]

קַנְקַן • ז' [אכדית kankannu (כ"ז) אוגריתית: כנכנ; ארמית: קַנְקְנָא]

קנקן בימינו

1 •. כַּד, כְּלִי־קִבּוּל קָטָן לְיַיִן אוֹ לְשֶׁמֶן: "אִם הָיוּ קַנְקַנִּים יְשָׁנִים, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ בֶּלַע" (בבא מציעא ג ח). "יַיִן, אַתָּה טוֹעֵם טַעַם יַיִן בִּתְחִלָּתוֹ וְכָל זְמַן שֶׁהוּא מִתְיַשֵּׁן בַּקַּנְקַן סוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ" (ספרי עקב פד). "וּמְנוֹתַר קַנְקַנִּים נַעֲשָׂה גַּם לַשּׁוֹשַׁנִּים" (מעוז צור, פזמון לחנוכה). 2 • [במחרשה] יָתֵד הַמַּחֲרֵשָׁה הַפּוֹלֵחַ וּמְפוֹרֵר אֶת הַקַּרְקַע (בבא מציעא ו ד). 3 ° [בימינו] כְּלִי לַאֲגִירַת נוֹזְלִים אוֹ לְאִסּוּם (Jar). — [קַנְקַן־, קַנְקַנּוֹ; קַנְקַנִּים, קַנְקַנֵּי־]

— **קַנְקַן זְפוּת** •, כְּלִי מְרוּחַ יָפֶה בְּזֶפֶת שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה מִתּוֹכוֹ; כִּנּוּי לְמִי שֶׁשּׁוֹמֵר הֵיטֵב בְּזִכְרוֹנוֹ כָּל מַה שֶּׁאוֹמְרִים לוֹ: "וְלֹא מָצָא (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) קַנְקַן זְפוּת מִקַּנְקַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה" (קהלת רבה ז).

— **קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן** • (אבות ד כ), כִּנּוּי לְאָדָם צָעִיר וְהוּא מָלֵא וְגָדוּשׁ תּוֹרָה וְחָכְמָה [ויש הופכים את המימרה:]

— **קַנְקַן יָשָׁן מָלֵא חָדָשׁ** °, כִּנּוּי לְאָדָם זָקֵן וְהוּא חָדוּר רַעְיוֹנוֹת חֲדָשִׁים, אוֹ שֶׁהוּא בַּעַל יָזְמָה כְּאָדָם צָעִיר.

— **אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ** • (אבות ד כ), אַל תָּשֶׂם לֵב לַחִיצוֹנִיּוּת וְלַמִּסְגֶּרֶת, אֶלָּא לַפְּנִים וְלַתֹּכֶן, אַל תִּשְׁפֹּט לְפִי הַמַּרְאֶה הַחִיצוֹנִי.

— **תָּהָה עַל (בּ־) קַנְקַנּוֹ** • [על־פי הארמית, בבא בתרא כב.: "תָּהֵי לֵיהּ בְּקַנְקַנֵּיהּ", הריח לו בקנקנו] (בהשאלה) בָּחַן וּבָדַק אֶת פְּלוֹנִי, נִסָּה לַעֲמֹד עַל טִיבוֹ: "אֵין רְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת כְּלוּם עַד שֶׁיַּכִּיר מִתְּחִלָּה בְּטִיב תַּגָּרֵי הַמָּקוֹם וְיִתְהֶה עַל קַנְקַנָּם" (מנדלי מו"ס, קפס). "כָּל אֶחָד תּוֹהֶה עַל קַנְקַן חֲבֵרוֹ" (ברקוביץ, סיפורים קטז).

קַנְקַנָּה • נ' [צורת־משנה של קַנְקַן] קַנְקַן: "סְפוּג וְקַנְקַנָּה זְפוּתָה — אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים" (אבות דר' נתן מא). "אִשָּׁה כְּחוּשָׁה, צְנוּמָה וּשְׁחוֹרָה כְּקַנְקַנָּה זְפוּתָה" (הזז, יעיש ב 225). — [קַנְקַנַּת־, קַנְקַנּוֹת]

קַנְקַנְתּוֹם • ז' [יוונית: chalkanthos; לאטינית: chalcanthum] חֹמֶר־צֶבַע שָׁחוֹר אוֹ כָּחֹל־כֵּהֶה שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לִצְבִיעָה וְגַם כִּדְיוֹ לִכְתִיבָה (שבת יב ד). יֵשׁ סְבוּרִים כִּי לְפִי תִּרְכָּבְתּוֹ הַכִּימִית הָיָה זֶה "וִיטְרִיאוֹל" (גָּפְרַת־נְחֹשֶׁת) [נוסח אחר קַלְקַנְתּוֹס •]

קינרס

קִנָּרֵס •, **קִינָרֵס** ז' [יוונית: kinara] עֵשֶׂב רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Cynara), בַּעַל שׁוֹשֶׁנֶת־עָלִים גְּדוֹלָה וְתִפְרַחַת הַנֶּאֱכֶלֶת כְּשֶׁהִיא צְעִירָה; יָדוּעַ בִּשְׁמוֹ הַלּוֹעֲזִי "אַרְטִישׁוֹק"; נִקְרָא גַּם "חַרְשָׁף". נִזְכַּר בַּמִּשְׁנָה (כלאים ה ח). — [קִנְרֵס־, קִנְרֵסִים, ־רְסֵי־]

קֶנֶת • נ' [מן קָנֶה; צורת־משנה של קַת] קַת, יָדִית, קָנֶה בִּכְלִי: "נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּנְתּוֹ" (מכות ב א, לפי הערוך). "קְנָתוֹת שֶׁל רְמָחִים"

(ילמדנו לויקרא יט, מובא בערוך). "שָׁאַל בְּאָחִיו בְּקֶנֶת הַפִּינְגַ'אן" (מגד, מקרה 253). "קֶנֶת הַחַלּוֹן" (שלונסקי, תר' הדון א 135). — [קֶנֶת־, קִנְתּוֹ; קְנָתוֹת, קַנְתוֹת־]

קִנְתּוּר, ראה קִנְטוּר.

קַנְתֵּל* ז' [יוונית: kanthelia] אֻכָּף שֶׁל עֵץ הַנָּתוּן עַל גַּב הַבְּהֵמָה: "הַסַּלִּים שֶׁבַּקַּנְתֵּל" (פרה יב ט). — [קַנְתֵּל־, קַנְתְּלִים, קַנְתְּלֵי־]

קִנְתֵּר, ראה קִנְטֵר.

קַנְתְּרָן, קַנְתְּרָנוּת. ראה קַנְטְרָן, קַנְטְרָנוּת.

ק"ס ר"ת 1. קָא סָבַר. 2. קְצָת סְפָרִים. 3. קִנְאַת סוֹפְרִים. 4. קֶנֶן סוֹדֵר.

קס"ד ר"ת קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ [ראה ערך סלק]

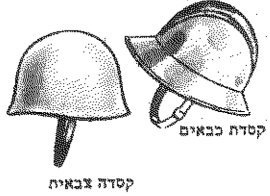

קסדת כבאים
קסדה צבאית

קַסְדָּה* נ' [מלאטינית: cassis(-idis)] קוֹבַע־מַתֶּכֶת שֶׁל אִישׁ־צָבָא אוֹ שֶׁל מְכַבֵּה־אֵשׁ לְמָגֵן וּלְמַחֲסֶה לָרֹאשׁ מִפְּנֵי פְּגִיעָה (כלים יא ח). — [קַסְדַּת־, קְסָדוֹת, קַסְדוֹת־]

קַסְדּוֹר*, ראה ערך קוּסְדּוֹר*.

קַסוּאֲרִינָה° ראה קָזוּאֲרִינָה.

קַסְוָה* נ' [כתיב־משנה של קַשְׂוָה, ראה ערך זה] 1*. סֵפֶל, בָּזִיךְ (סנהדרין ס ו). 2°. [בטכניקה] שֶׁקַע שֶׁבּוֹ נָתוּן הַמֵּסַב, רִפּוּד הַמֵּסַב בְּמַתֶּכֶת רַכָּה, כְּגוֹן פְּלִיז. — [קַסְוַת־, קְסָווֹת, קַסְווֹת־]

קָסוּם° ת' [מן קסם, קָסַם] מְכֻשָּׁף, מָלֵא קֶסֶם אוֹ נָתוּן כְּבַחֲבְלֵי־קֶסֶם: "(הָאָרֶץ) דָּמְתָה לְבַת־מַלְכָּה קְסוּמַת־שֵׁנָה" (כהן, שירים מד). "(כִּתֵּי עוֹפוֹת) חוֹגִים עָלָיו (עַל הַיְאוֹר) קְסוּמֵי עֶרְכּוֹ, קְסוּמֵי רָזָיו" (פיכמן, ג). "עִיר קְסוּמָה" (י' בר־יוסף). "הַנֶּפֶשׁ הַקְּסוּמָה" לְרוֹמַן רוֹלָן (תר' י' קופלביץ). — [קְסוּמָה, קְסוּמִים, ־מוֹת]

קִסּוּם˜, **קִיסוּם** ז' [מן קסם] כִּשּׁוּף, מַעֲשֵׂה הַקּוֹסֵם: "וְהַנִּחוּשׁ וְהָעִנּוּן וְהַקִּסּוּם וְכָל מִינֵי הַכִּשּׁוּף" (חובות הלבבות, היחוד ה). — [קִסּוּם־, קִסּוּמִים, ־מֵי־]

קָסוּס° ת' [מן קסס, קָסַס] מְשֻׁחָת, פָּגוּם, מְכֻרְסָם: "הָיְתָה בְּזַעֲזוּעָיו כְּדֵי הַמִּיטָן (אֶת הָאֲשָׁיוֹת) אוֹ קְסוּסוֹת בְּמִסְתָּרִים מִשֶּׁכְּבָר הֵן" (ליסיצקי, מידות 236). — [קְסוּסָה, ־סִים, ־סוֹת]

קִסּוּס, ראה קִיסוּס.

קַסְטָה° נ' [פורטוגאלית: casta] כַּת, כִּתָּה, סִיעָה סְגוּרָה (דָּתִית אוֹ מְדִינִית): קַסְטוֹת שׁוֹנוֹת בְּהֹדוּ. — [קַסְטוֹת־]

קַסָּטָה° נ' [איטלקית: cassata תיבה קטנה] כִּנּוּי מִסְחָרִי לְסוּג שֶׁל גְּלִידָה הַמְּיֻצֶּרֶת בְּצוּרַת שְׁכָבוֹת עֲרוּכוֹת זוֹ עַל־גַּבֵּי זוֹ.

קַסְטֵל°, **קַסְטְלִין*** ז' [לאטינית: castellum מבצר] 1. מְצוּדָה, מִבְצָר: "נָפַל קַסְטְלִין דִּטְבֶרְיָא" (ירושלמי עבודה זרה מב ג). 2. מִגְדַּל־מַיִם: "קַסְטְלִין הַמְחַלֵּק מַיִם בַּבְּרֵכִין" (תוספתא מקואות ד ו). — [קַסְטֵלִים; קַסְטְלִיּוֹת]

קַסְטְרָה* נ' [לאטינית: castra] מְצוּדָה, מִבְצָר (בבא קמא צח). — [קַסְטְרָאוֹת]

קַסְיָה* נ' [אולי מלאטינית: cassis קובע; ואולי כתיב־משנה של כַּסְיָה] 1. מִכְסֶה, כִּסּוּי, מַפָּה: "קַסְיָא שֶׁל שֻׁלְחָנוֹת" (מכשירין ה ח). 2. כִּסְיָה, כִּפָּפָה (כלים טז ו). — [קַסְיַת־, קְסָיוֹת, קַסְיוֹת־]

קַסְיוֹפֵּיָה° ש"פ [על־שם Kassiopeia, אמה של אנדרומידה במיתולוגיה היוונית] שֵׁם שֶׁל קְבוּצַת כּוֹכָבִים בִּשְׁמֵי־הַצָּפוֹן. חֲמֵשֶׁת כּוֹכָבֶיהָ הַמַּזְהִירִים מְהַוִּים כְּעֵין הָאוֹת W וּבְעֶזְרָתָם נָקֵל לִמְצֹא אֶת כּוֹכַב־הַצָּפוֹן.

קְסִילוֹפוֹן° ז' [מיוונית: xylon עץ + phone קול] מַקּוֹשִׁית, כְּלִי־נְגִינָה עָשׂוּי לוּחִיּוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל עֵץ הַמַּשְׁמִיעוֹת צְלִילִים מוּסִיקָלִיִּים כְּשֶׁמַּקִּישִׁים עֲלֵיהֶן בְּפַטִּישִׁים קְטַנִּים.—[קְסִילוֹפוֹנִים]

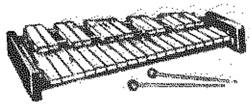

קסילופון

קְסִילוֹפָנָס* ז' [מיוונית: xylon עץ + phanos פנס] אֲבוּקָה, לַפִּיד מֵאִיר: "עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לַעֲשׂוֹת קְסִילוֹפָנָס לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם וְהֵן מְהַלְּכִין לְאוֹרָהּ" (פסיקתא קמד). — [קְסִילוֹפָנָסִין]

קְסִימָה˜ נ' [מן קסם, קָסַם] קִסּוּם, מַעֲשֵׂה הַקּוֹסֵם, כִּשּׁוּף: "וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם ז"ל שֶׁעִנְיַן הַקְּסִימָה הוּא הַמֵּנִיעַ כֹּחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַחְשׁוֹב בְּמִין מִמִּינֵי הַתְּנוּעָה" (ספר החינוך, מצוה תקי). — [קְסִימַת־, קְסִימוֹת]

קְסִיסָה° נ' [מן קסס, קָסַס] כְּסִיסָה, כִּרְסוּם: "קְסִיסָה חַרְקָנִית שֶׁל עַכְבָּרִים" (ארד, ביתר 23). "נֶאֱנַח... בִּקְסִיסַת קְצוֹת שְׂפָמוֹתָיו" (שלונסקי, תר' הדון א 424). — [קְסִיסַת־, קְסִיסוֹת]

קֶסַלְפִּינְיָה° נ' [כשם הלועזי] שִׂיחַ־נוֹי תַּרְבּוּתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, מוֹלַדְתּוֹ בְּאָמֶרִיקָה הַדְּרוֹמִית (Caesalpinia). — [קֶסַלְפִּינְיוֹת]

קסם [ארמית: קְסַם; סורית: קְצַם; ערבית: אַקְסַמַ, קַסַמ שבועה; תַּקְסִימ השבעת רוחות]

~ פָּעַל **קָסַם** פ"י 1. עָשָׂה מַעֲשֵׂה כִּשּׁוּף, נִחֵשׁ עֲתִידוֹת אוֹ גִּלָּה צְפוּנוֹת בְּמַעֲשֵׂה־כְשָׁפִים: "קָסֳמִי־נָא לִי בָּאוֹב" (שמואל א כח ח). "הַנְּבִיאִים הַחֹזִים שָׁוְא וְהַקֹּסְמִים כָּזָב" (יחזקאל יג ט). "וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ" (מלכים ב יז יז). "שֶׁהוֹלִיכוּ בְּיָדָם כָּל מִינֵי קְסָמִים שֶׁהָיוּ קוֹסְמִין בָּהֶם" (במדבר רבה כ). "וְאָבִיב לֹא קָסַם עֲדָנִים וּנְעִימוֹת" (ביאליק, המתמיד). 2°. לָקַח לֵב כְּמוֹ בְּכִשּׁוּף, מָשַׁךְ בְּיוֹתֵר אֶת הַלֵּב, צוֹדֵד: הַנּוֹף הַנֶּהְדָּר קָסַם לִי מְאֹד. הַהַצָּעָה הַחֲדָשָׁה לֹא קָסְמָה לוֹ בְּיוֹתֵר. — [לִקְסֹם, קוֹסֵם, קָסוּם; יִקְסֹם, קְסֹם! קִסְמִי! גם קָסֳמִי!]

~ נִפְעַל **נִקְסַם**°, נִמְשַׁךְ כִּבְקֶסֶם, כֻּשַּׁף: "וּטְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי נִמְשַׁךְ עִם רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה אֶל מֵעֵין עוֹלָם זֶה, נִמְשַׁךְ וְנִקְסַם — וְהִקְסִים" (ויסלבסקי, יחידים 133). "רֵאשִׁית פְּגִישָׁתוֹ שֶׁל הָעֶלֶם עִם הָעוֹלָם שֶׁקָּסַם לוֹ וְהוּא נִקְסַם בּוֹ" (סדן, פן ופנים). "אֲנַחְנוּ נִקְסָמִים בְּאֶרֶץ הַפְּלָאִים" (סנאי, ארץ 76). — [לְהִקָּסֵם, נִקְסָם, יִקָּסֵם]

~ פִּעֵל **קִסֵּם*** פ"י עָסַק בְּמַעֲשֵׂי כִשּׁוּף: "הַגּוֹיִם מְקַסְּמִים וּמְנַחֲשִׁים" (במדבר רבה כ). "זִמְּמוּ וְקִסְּמוּ וְנִחֲשׁוּ" (ינאי, רס). "יוֹצֵא הַשֶּׁמֶשׁ לְרַקֵּד וּלְקַסֵּם עַל גַּב הַנִּכְבָּשִׁים" (שניאור, שירים קמא). "לְךָ קוֹרְאִים וּמְפַתִּים וּמְקַסְּמִים בְּצָר" (טשרניחובסקי, שירים 455). — [לְקַסֵּם, מְקַסֵּם, יְ־]

~ פֻּעַל **קֻסַּם**°, כֻּשַּׁף, נִקְסַם: "הֲרֵי אַתְּ מְקֻסֶּמֶת לִי בְּסוֹד כָּל שִׁירַת הָאָדָם" (טשרניחובסקי, שירים 492). "פְּלִיטֵי מוּסִיקָה מְקֻסָּמִים כֻּלָּם" (שלונסקי, תר' פושקין 286). — [מְקֻסָּם, יְקֻסַּם]

~ הִפ׳ הִקְסִים ° פ״י הִפְלִיא, לָקַח אֶת הַלֵּב שֶׁבִי, מָשַׁךְ אֶת הַלֵּב כִּבְכִשּׁוּף, עוֹרֵר הִתְפַּעֲלוּת וְהַעֲרָצָה: ״הִקְסִימוּנוּ קוֹל שׁוֹפָר וְקוֹל שֶׁל זֶמֶר״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 35). הַמַּרְאֶה הַנִּפְלָא הִקְסִימַנִי מַמָּשׁ. תָּכְנִית מַקְסִימָה. אָדָם נִפְלָא וּמַקְסִים. — [לְהַקְסִים, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻקְסַם °, הֻפְלָא, נִמְשַׁךְ כִּבְכִשּׁוּף, לִבּוֹ הָלַךְ שֶׁבִי אַחֲרֵי־: ״בָּחוּר חָמוּם אֲשֶׁר הֻקְסַם מִזִּיו פְּנֵי עַד הַטֵּרֶף נַפְשֵׁהוּ״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 307). הַתַּיָּר עָמַד כִּמְהֻקְסָם לְמַרְאֵה הַנּוֹף הַנֶּהְדָּר. הַקָּהָל הֻקְסַם מִנְּגִינָתוֹ הַנִּפְלָאָה שֶׁל הַכַּנָּר. — [מֻקְסָם, יֻקְסַם]

~ הִתְפ׳ הִתְקַסֵּם °, הִתְכַּשֵּׁף, כִּשֵּׁף: ״לְהִתְקַסֵּם בַּאֲמָרוֹת נָאוֹת וּבְשִׂמְחָה בְּדוּיָה״ (בסוק, יידיש 64). — [לְהִתְקַסֵּם, מִתְ־, יִתְ־]

קֶסֶם
ז׳ [ראה קסם, קָסַם; ארמית: קְסַם; ערבית: קַסַם שבועה] 1. נַחַשׁ, כִּשּׁוּף, הַגָּדַת עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה־כְשָׁפִים: ״כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל״ (במדבר כג כג). ״לֹא־יִמָּצֵא בְךָ... קֹסֵם קְסָמִים״ (דברים יח י). 2 [בהשאלה] פֶּלֶא, תּוֹפָעָה נִפְלָאָה, כֹּחַ־מְשִׁיכָה כִּבְכִשּׁוּף, מְשִׁיכַת־לֵב: ״קֶסֶם עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ״ (משלי טז י). ״מִי צָפַן הַקְּסָמִים בְּגִוִּילִים הַבָּלִים?״ (ביאליק, המתמיד). ״קִסְמֵי יַעַר״ (טשרניחובסקי, שירים 267). ״מָשַׁךְ אֶת לִבִּי בְּחָכְמָתוֹ הַשְּׁנוּנָה וּבְקֶסֶם הִסְתַּכְּלוּתוֹ בָּעוֹלָם״ (ברקוביץ, הראשונים טו). קִסְמֵי הָאַהֲבָה. — [קֶסֶם־, קִסְמוֹ; קְסָמִים, קִסְמֵי־]

— מַעְגַּל־קְסָמִים °, ראה ערך מַעְגָּל.

— פְּנַס־קֶסֶם °, ראה ערך פָּנָס.

— רִבּוּעַ־קֶסֶם °, ראה ערך רִבּוּעַ.

קְסָם*, קְסֵם*
ז׳ ראה קֵיסָם*.

קַסָּם*
ז׳ [מן קסם, קָסַם] קוֹסֵם מְכַשֵּׁף, עוֹשֶׂה קְסָמִים: ״׳וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם׳ — אֵלּוּ הַנַּחָשִׁים וְהַקַּסָּמִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל״ (ספרא, בחוקותי קיב א). — [קַסַּם־, קַסָּמִים, קַסָּמֵי־, קַסֶּמֶת, קַסָּמוֹת]

קְסָמִית*
נ׳ ראה קֵיסָמִית.

קַסְמָן°
ז׳ [מן קסם, קָסַם] קַסָּם, הָעוֹסֵק בִּקְסָמִים: ״קַסְמָנִיּוֹת זְקֵנוֹת הִתְהַפְּכוּ לַאֲרָיוֹת וּבַרְדְּלָסִים״ (יהודה שטינברג, רע). — [קַסְמָנִית, קַסְמָנִים, ־נִיּוֹת]

קְסֶנוֹן°
ז׳ [מיוונית: xenos זָר] יְסוֹד כִּימִי הַשַּׁיָּךְ לְסוּג הַגַּזִּים הָאִינֶרְטִיִּים (הָאֲדִישִׁים). הַמּוֹלֶקוּלָה שֶׁלּוֹ מֻרְכֶּבֶת מֵאָטוֹם אֶחָד. קְסֶנוֹן נִמְצָא בָּאֲוִיר בְּצוּרָה חָפְשִׁית בְּשִׁעוּרִים קְטַנִּים בְּיוֹתֵר. נִתְגַּלָּה לָרִאשׁוֹנָה בְּתַעֲרֹבֶת שֶׁל הַיְסוֹד קְרִיפְּטוֹן. (Xenon; סִימָן כִּימִי Xe; מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 131.3).

קְסֶנוֹפוֹבְיָה°
נ׳ [מיוונית: xenos זר + phobia פחד] בַּעַת־זָרִים, פַּחַד מֻפְרָז מִפְּנֵי אֲנָשִׁים זָרִים.

א. קסס
[צורת־מִשְׁנָה של א. כסס]

~ פָּע׳ קָסַס * פ״י לָעַס, כִּרְסֵם: ״הַקּוֹסֵס אֶת הָאֹרֶז אוֹמֵר עָלָיו ׳בּוֹרֵא מִינֵי זֵרְעוֹנִים׳״ (ירושלמי ברכות ו א, לפי הערוך). [ובהשאלה:] ״חֶבְלֵי צִפִּיָּה מִמַּשְׁכָה וּמִתּוֹךְ עַרְגָּה קוֹסֶסֶת״ (ליסיצקי, תולדות 251). ״בְּעֶשֶׁן הַקּוֹסֵס לְהַדְמִיעַ כָּל לֵב״ (עוגן, שירים 27). — [לִקְסֹס, קוֹסֵס, יִקְסֹס]

~ פִּע׳ קוֹסֵס פ״י קִלְקֵל, הִשְׁחִית, כִּרְסֵם: ״אֶת־שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ יְקוֹסֵס״ (יחזקאל יז ט). ״הָיִיתִי מְקוֹסֵס רָאשֵׁי צִפָּרְנַיִם״ (ביאליק, ספיח ד). ״כִּרְמָּה תְּקוֹסֵס, תְּקוֹסֵס אֶת הַבָּשָׂר״ (ברנר, א 236). [ובהשאלה:] ״וַיִּנָּסֵר שִׁירָתוֹ הַיְבֵשָׁה הָרֵיקָה כְּעָשׁ קוֹסְסָה לִבִּי״ (ביאליק, שירתי). ״וַחֲרָדָה שֶׁלֹּא יָדַע פִּשְׁרָהּ הָיְתָה קוֹסֶסֶת תָּמִיד אֶת נַפְשׁוֹ״ (צמח, א 274). — [לְקוֹסֵס אֶת־, מְקוֹסֵס, יְ־]

ב. קסס
[הגיזרון איננו ברור]

~ פָּע׳ קָסַס * פ״ע הֶחֱמִיץ: ״הַיַּיִן שֶׁקָּסַס וּפֵרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ״ (מעשר שני ד ב). ״הָיָה לוֹ יַיִן קוֹסֵס״ (ירושלמי פסחים כט ג). ״וְכֻלָּם מְלֵאִים מִכָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה: עַז וְחָמוּץ וָמַר וְקוֹסֵס״ (ביאליק, שור ב). ״שְׁקוּעָה בַּהֲדָחַת כְּלֵי הַמִּטְבָּח וְלִבָּהּ הוֹמֶה כְּיַיִן קוֹסֵס״ (צמח, א 260). — [לִקְסֹס, קוֹסֵס, יִקְסֹס]

קְסָסָה*
נ׳ [אולי מן א. קסס; צורת־מִשְׁנָה: קוּזָזָה] רֶגֶב־אֲדָמָה (נזיר סח). — [קְסַסַת־, קְסָסוֹת, קִסְסוֹת־]

קסקית

קַסְקִית°
נ׳ [על־פי הצרפתית: casquette] כּוֹבַע עִם מִצְחָה. — [קַסְקִיּוֹת]

קסר
[מן קֵיסָר]

~ פִּע׳ קִסֵּר ^ פ״י הִמְלִיךְ, הִכְתִּיר כְּקֵיסָר: ״וַיֵּאָסְפוּ כָּל זִקְנֵי רוֹמָא לְקַסֵּר אֶת אַסְפַּסְיָנוּס כְּחֹק הַקֵּיסָרִיּוֹת״ (יוסיפון, רפח). — [לְקַסֵּר אֶת־, מְקַסֵּר, יְ־]

~ הִתְ׳ הִתְקַסֵּר ^, הָיָה לְקֵיסָר, הִמְלִיךְ: ״כִּי לוֹ נָאֶה לִמְלֹךְ וּלְהִתְקַסֵּר כְּחֹק הַקֵּיסָרִיּוֹת״ (יוסיפון, רפח). ״עַד שֶׁנִּתְקַסֵּר אֲלֶכְּסַנְדֵּר הַשֵּׁנִי״ (קלוזנר, הספרות ג 6). — [לְהִתְקַסֵּר, מִתְקַסֵּר, יִתְ־]

קֵסָר, קֵסָרוּת,
ראה קֵיסָר, קֵיסָרוּת.

קַסְרְקֶט°, קַסְרְקְטִין*
ז׳ [לאטינית: exercitus צבא] מַחֲנֶה צְבָאִי, בִּנְיָן גָּדוֹל לְשִׁכּוּן חַיָּלִים: ״קִרְיָה שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ דָּוִד לְקַסְרְקְטִין שֶׁלּוֹ״ (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ נחמן). ״מַשְׁקִיף מִתּוֹךְ רְגִילוּת עַל הַשָּׁעוֹן שֶׁל הַקַּסְרְקֶט״ (ברנר, א 104). ״בְּעַד חַלּוֹנוֹת הַקַּסְרְקְטִין נִבֵּט עֶצֶב״ (ולפובסקי, שירים 33). הַטִּירוֹנִים הָעֳבְרוּ מִמַּחֲנֵה־הַגִּיּוּס לַקַּסְרְקְטִין. — [קַסְרְקְטִינִים, גם קַסְרְקְטָאוֹת]

קֶסֶת
נ׳ [השווה מצרית: gsṭ] 1 °, דְּיוֹתָה, בֵּית־קִבּוּל לִדְיוֹ. 2 [בימי־קדם] מַעֲרֶכֶת מַכְשִׁירֵי־הַכְּתִיבָה: ״וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו״ (יחזקאל ט ב). [קֶסֶת־, קַסְתּוֹ; קְסָתוֹת, קַסְתוֹת־]

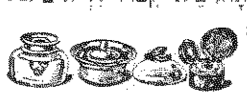
קסתות שונות בימינו

קֶסֶת*, קוּסת
נ׳ [הגיזרון לא הוברר] כִּפָּה, כִּסּוּי, גַּג, מֵעַל לְמִבְנֶה (תוספתא כלים בבא מציעא ח ב). — [קֶסֶת־, קְסָתוֹת, קַסְתוֹת־]

ק״ע
ר״ת קוּם עֲשֵׂה.

קָעוּר°
ת׳ [מן קער; ראה קְעָרָה] שְׁקַעֲרוּרִי, שָׁקוּעַ, בַּעַל שְׁקִיעָה רְחָבָה וּמְעֻגֶּלֶת כְּעֵין קְעָרָה: הֵפֶךְ מִן ״קָמוּר״ ״גַּבְנוּנִי״: עֲדָשָׁה קְעוּרָה. בַּצִּיּוּר — הָעֲדָשׁוֹת 1, 4 — קְעוּרוֹת מִשְּׂמֹאל וּקְמוּרוֹת מִיָּמִין, הָעֲדָשָׁה 3 — דּוּ־קְעוּרָה (קעורה משני צדדיה). [קְעוּרָה, קְעוּרִים, קְעוּרוֹת]

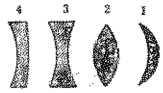

עדשות שונות

קעור, **קיעור** ז׳ [מן קער] מצבו של הדבר הקעור, שקערוריות, שקע, הפך מן ״קמור״: קעור העדשה. — [קעור־, קעורים, ־רי־]

קעיה, **קעייה** נ׳ [מן יקע] עקירה: ״(העץ) בהשתלפו מן הארץ יפל בו לשון קעיה״ (רש״י יחזקאל כג ז). — [קעית־]

קעירות° נ׳ [מן קעור] שקערוריות, כפיפות כלפי פנים. — [קעירות־]

קעקוע° ז׳ [צורת־משנה מן קעקע] קעקע, ציור או מספר חקוק בעור הגוף: ״ידך מנחת... בלי קעקוע, בלי מספר בדיו כחל״ (זוסמן, שירים 163). — [קעקוע־, ־עים, ־עי־]

א. **קעקוע**° ז׳ [מן א. קעקע, קעקע] 1. חריתה וצריבה בעור הגוף, עשית כתבת קעקע: קעקוע הפנים אצל שבטי הפראים. 2. הריסה, מטמוט: ״אטמנו אזנינו משמע את הקעקוע״ (קדרי, כורך 79). קעקוע היסודות. קעקוע הקיר. — [קעקוע־, קעקועים, ־עי־]

ב. **קעקוע**° ז׳ [מן ב. קעקע, קעקע] קרקור, שאון, קול רעש: ״ישמע להם קעקוע עצום וצלול מרעיד״ (מורה נבוכים ב ח). ״קול נביחת כלב, קעקוע תרנגול, צהלת סוס כבול״ (מגדלי מו״ס, שעב). ״קריאות אלו דומות לקעקועיו של אותו בר־נש״ (שניאור, פאנדרי ב 247). — [קעקוע־, קעקועים, ־עי־]

קעקע ז׳ [יש סוברים: הכפלה מן קע, קער] ציור או סמל חרות בעור הגוף, בעקר על־ידי דקירה או צריבה בעור ומריחת המקומות הללו בצבע שאינו נמחה: ״וכתבת קעקע לא תתנו בכם״ (ויקרא יט כח). כתבת קעקע נהוגה הרבה אצל שבטי פראים שונים. מלחים וטיסים נוהגים לחרת כתבת־קעקע בזרועותיהם או בחזם. — [קעקע־]

כתובת קעקע בפנים

א. **קעקע** [מן קעקע]

~ פע׳ **קעקע** * פ״י 1. חרת או צרב את עור הגוף ומלא את המקומות בצבע בלתי־נמחה: ״הכותב כתבת קעקע... אינו חיב עד שיכתב ויקעקע בדיו ובכחול״ (מכות ג ו). כמה משבטי הפראים נוהגים לקעקע את פניהם. 2 [בהשאלה] החריב, הרס: ״גזל מריש ובנאו הבירה מקעקע כל הבירה כלה״ (תענית טז). ״לקעקע את החרבה הרעועה״ (ביאליק, אריה ט). ״יש לחשש שלא תקעקע קושיא זו את הכל״ (בן־ציון, נז). ״והוא חוזר ועוקר כל נמוקי וטעמי מנשה־חיים ומקעקע כל פתח חרטה״ (עגנון, אלו צו). ״ותוקע ומריע, מקעקע את כל הבית״ (הזז, צל 91). — [לקעקע את־, מקעקע, יקעקע]

~ פע׳ **קעקע** °, נחרתה בו כתבת קעקע: פנים מקעקעים. — [מקעקע, יקעקע]

~ הת׳ **התקעקע** *, נעקר, שרש: ״נתקעקעה (כף ירך יעקב) ממקום מחברתה״ (רש״י בראשית לב כו). ״מי גרם לבלשאצר שתתקעקע ביצתו מן העולם?״ (אסתר רבה ב). ״כל עמודינו שבעה יתמוטטו וכל בירתנו תתקעקע״ (זכאי, קצרות 160). — [להתקעקע, מת־, יתקעקע]

— **קעקע ביצתו של פלוני*** [בהשאלה] השמיד את פלוני עד תמו, אותו ואת זרעו, עקר אותו מן השרש: ״המן הרשע... בקש לקעקע ביצתן של ישראל״ (ויקרא רבה יא).

ב. **קעקע** [בחיקוי לקול קרקור]

~ פע׳ **קעקע** * פ״ע קרקר, קרא, צעק: ״הטל להם מים בספל וקעקע להן כתרנגולין״ (קידושין לא). ״עמדה התרנגלת על שפת הנהר והביטה אחרי אפרוחיה, עומדת ומקעקעת במר נפשה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קט). ״ומנענע בראשו ומקעקע ואומר״ (הזז, היושבת 17). ״צפרדע בבצה... התיזה מי־באש וקעקעה בגיל״ (שמעוני, הביבר 76). — [לקעקע, מקעקע, יקעקע]

קעקען° ז׳ [מן קעקע, קעקע] קרקרן: ״נבהלה ממקומה תרנגלת אחת קעקענית״ (ברקוביץ, תר׳ חיי תצח). — [קעקענית, קעקענים, ־ניות]

קער [ראה קערה; ערבית: קער היה עמוק]

~ **נקער** °, נעשה קעור: ״על אותו ים זועף שגליו נקערו, נתללו״ (פוגל, שירים 236). — [להקער, נקער, יקער]

~ פע׳ **קער** ° פ״י יצר שקע על־ידי כפיפה ולחיצה, עשה שיהא שקערורי: ״מקער את אזנו לקלט היטב״ (קריב, עיונים 42). ״והחמור פתע רוח כרעיו האחוריות וקער גבו וסלן ארצה קלוח דשן־צוהב״ (יזהר, צקלג 245). טכנאי־הזכוכית קערו את העדשות. — [לקער את־, מקער, י־]

~ פע׳ **קער** ^, נעשה משקע וכפוף כלפי פנים: ״השטח המקער״ (קאגון א א). הזכוכיות קערו. עדשה מקערת. זכוכיות מקערות במשקפים [ראה עוד ערך מקער] — [מקער, יקער]

~ הת׳ **התקער** °, נעשה קעור, התעגל ושקע כלפי פנים: ״(הכלב) מתמתח בפשטו את רגליו הקדמיות לפניו כשגבו מתקער עד שבטנו נוגעת ברצפה״ (אריכא, ב 72). ״החוף המיער שהיאור מתקער בתוכו״ (ליסיצקי, תולדות 255). ״כף־ידו הגדולה המתקערת של יוסף־דוד״ (שרירא, עזה 33). ״כאפרכסת אזן נתקער הגוף״ (עמיתי, שירים 52). — [להתקער, מתקער, ית־]

קער°, **קער**°, **קוער** ז׳ [מן קער] שקערוריות: ״מן העופרת הכבדה, מדפוס בליטה וקער״ (מלצר, תר׳ נהרות 63). ״כף־ידה שתפיחות אצבעותיה ירקות ורק הקער מוריד עדין משהו״ (ארד, ביתר 46). ״מעל קו הגבעה הבאה כבר היו מסמנות שתי בקתות... ירדו לקער״ (יזהר, צקלג 21). ״ישא עינים לתרנים, לקער החסן״ (ש׳ שלום, שירים רצג). קער של עדשה. קער של זכוכיות־המשקפים [קער־, קערו; קער־, קערו]

קערה נ׳ [מן קער] כלי מקער, צלחת עמקה: ״את־קערתיו ואת־כפתיו״ (שמות לז טז). ״לא ימלא אדם (בשבת) קערה שמן ויתננה בצד הנר (של שבת)״ (שבת ב ד). קערה למרק. — [קערת־, קערות, קערות־, קערותיו גם קערותיו, קערותיהם]

— **בית־קערות*** (כלים יז ב), 1*, כלי גדול ששמים בתוכו קערות. 2°, מתקן במטבח לעריכת צלחות וקערות אחרי שטיפתן.

– קַעֲרַת־הָרָקִיעַ° (ביאליק, אריה), [שאול מיידיש] כִּנּוּי לְכִפַּת־הַשָּׁמַיִם.

– הָפַךְ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ* [שאול מן מלכים ב כא יג: "וּמָחִיתִי אֶת־יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־הַצַּלַּחַת, מָחָה וְהָפַךְ עַל פָּנֶיהָ"] 1* [בהשאלה] עָקַר וְהָרַס אֶת הַכֹּל, כָּפַר בָּעִקָּר: "בִּקֵּשׁ אִיּוֹב לַהֲפֹךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ" (בבא בתרא טז.). 2°, בִּלְבֵּל וְעִרְבֵּב הַכֹּל, שִׁנָּה הַכֹּל מִיסוֹדוֹ: "רוּחַ מְצוּיָה אַחַת יְכוֹלָה לַהֲפֹךְ עַל פִּיהָ אֶת כָּל הַקְּעָרָה" (ביאליק, תרבות). טָרַחְנוּ הַרְבֵּה עַל הַתָּכְנִית וּלְבַסּוֹף בָּא הַמֻּמְחֶה וְהָפַךְ אֶת הַקְּעָרָה עַל פִּיהָ!

קַעֲרוֹן°, קִיעָרוֹן
ז׳ [מן קָעוּר] מַצָּבוֹ שֶׁל הֶקָּעוּר, שְׁקַעֲרוּרִיּוּת, הֵפֶךְ מִן "קִמְרוֹן": קַעֲרוֹן בְּכַף־הָרֶגֶל. – [קַעֲרוֹן־, ־נִים, ־נֵי־]

קַעֲרוּרִי°
ת׳ [מן קער] שְׁקַעֲרוּרִי, מְקֹעָר, כָּפוּף כְּלַפֵּי פְּנִים: "וְאִלּוּ תְּדַמֶּה כְּלִי קַעֲרוּרִי הוּרַק מִן הָאֲוִיר" (קרשקש, אור ה׳ א ב א). "אֵיךְ יִשְׁתַּוֶּה הַחֵלֶק הַקַּעֲרוּרִי מִן הַגַּלְגַּל... לַחֵלֶק הַגַּבְנוּנִי" (אברבנאל, בראשית א). "עֲרוּגוֹת פְּרָחִים נָאוֹת עֲשׂוּיוֹת בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת, קַעֲרוּרִיּוֹת כְּאַגָּנִים וְגַבְנוּנִיּוֹת כְּמָגִנִּים" (ברש, א 212). עֲדָשׁוֹת קַעֲרוּרִיּוֹת. – [קַעֲרוּרִית, קַעֲרוּרִיִּים, ־רִיּוֹת]

קַעֲרוּרִית°
נ׳ [מן קער; קַעֲרוּרִי] מִשְׁקָע, שְׁקַעֲרוּרִית, מְקוֹם מִשְׁקָע: "יָגַע גַּבְנוּנִיתוֹ (שֶׁל הַכַּדּוּר) בְּקַעֲרוּרִית גַּלְגַּל מַאְדִּים" (אלדבי, שבילי אמונה ב ד). "הָאֹפֶל חִבֵּר יַחַד אֶת קַעֲרוּרִית הַשָּׁמַיִם וְכַדּוּר־הָאָרֶץ" (סברסקי, אקרסטה ב 241). – [קַעֲרוּרִית־]

קַעֲרִירוּת°
נ׳ ראה ערך קַעֲרוּרִית°.

קַעֲרִית°
נ׳ [מן קְעָרָה] קְעָרָה קְטַנָּה, צַלַּחַת עֲמֻקָּה קְטַנָּה. – [קַעֲרִית־, קַעֲרִיּוֹת]

קְעֹרֶת°, קִיעוֹרֶת
נ׳ [מן קער; קָעוּר] [בגיאולוגיה] מִבְנֶה מוֹרְפוֹלוֹגִי שֶׁל שִׁכְבוֹת הָאֲדָמָה כְּשֶׁהֵן מְעֻקָּמוֹת וּמְשֻׁפָּעוֹת כְּלַפֵּי מַטָּה (Syncline), הֵפֶךְ מִן "קְמֹרֶת". – [קְעֹרֶת־]

קמורת

קַע״ת°
ר״ת קְצִין עֶמְדַּת־תּוֹתָחִים.

ק״פ
ר״ת 1. קָרְבַּן־פֶּסַח. 2. קַבָּלַת פָּנִים.

קפא
[ארמית: קְפָא]

~ פָּעַל קָפָא פ״ע 1. הִתְקַשָּׁה, נִקְרַשׁ, עָבַר מִמַּצָּב נוֹזֵל לְמַצָּב מוּצָק: "קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם" (שמות טו ח). מֵי הַנַּחַל קָפְאוּ בַּחֹרֶף. 2° [בהשאלה:] סָבַל מִקֹּר עַז: "וַאֲנִי פֹּה אָחִיךָ קָפָאתִי בַּקֹּר" (ביאליק, אגרת). 3° נִתְאַבֵּן, נִשְׁאַר בְּלִי נוֹעַ: "וּבְאִישׁוֹנֵיהֶן קָפְאָה לָנֶצַח תְּחִנָּה מִיאֻשֶּׁת מְרַחֲמִים" (ביאליק, אלמנות). "נִתְעַלֵּם מֵאַקְסִינְיָה שֶׁקָּפְאָה דֹּם לְיַד הָעֲרִיסָה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 242). 4*, צָף וְעָלָה לְמַעְלָה: "סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה עַל־פִּי מְגוּרָה וְקָפְאָה" (תרומות ד יא). [ראה גם להלן "קָפָא עַל שְׁמָרָיו"; ראה גם קפה] – [לִקְפֹּא, קוֹפֵא, קָפוּא, יִקְפָּא]

~ נִפְ׳ נִקְפָּא*, נִקְרַשׁ, נַעֲשָׂה מוּצָק: "מָשָׁל לֶחָלָב שֶׁנִּתַּן בִּקְעָרָה, אִם נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מְסוֹ נִקְפָּא וְעוֹמֵד" (ויקרא רבה יד). – [לְהִקָּפֵא, נִקְפָּא, יִקָּפֵא]

~ הִפְ׳ הִקְפִּיא פ״י 1. הִקְרִישׁ, עִבָּה, הֶעֱבִיר נוֹזֵל לְמַצָּב מוּצָק: "וְכַגְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי" (איוב י י). "וְכִקְרַח יַקְפִּיא מְקוֹרוֹ" (בן־סירא מג כ). "וַיֵּךְ צָרָיו בְּחֵילוֹ וַיַּקְפִּיאֵם בְּחֹזֶק מַחְלוֹ" (גנזי שכטר, ג 97). "כְּבָר אֶצְבָּעוֹ צִנָּה הִקְפִּיאָה" (שלונסקי, תר׳ פושקין 132). הַקֹּר הֶחָזָק הִקְפִּיא אֶת הַמַּיִם בַּצִּנּוֹרוֹת. [ובהשאלה:] "תַּפְרִיץ יִלְלַת הָרוּחַ, תַּקְפִּיא אֶת הַדָּם" (ביאליק, תיקון). 2° [בהשאלה] הִנִּיחַ דָּבָר לְלֹא אֶפְשָׁרוּת שֶׁל שִׁמּוּשׁ: הַמֶּמְשָׁלָה הִקְפִּיאָה אֶת כַּסְפֵּי הַמְּדִינָה הָאוֹיֶבֶת שֶׁהֻפְקְדוּ בַּבַּנְקִים. 3°, הֶעֱמִיד עַל הַמַּצָּב הַקַּיָּם לְלֹא כָּל אֶפְשָׁרוּת שֶׁל שִׁנּוּי, שֶׁל הַגְדָּלָה אוֹ הַפְחָתָה: הַמֶּמְשָׁלָה הִקְפִּיאָה אֶת שְׂכַר הָעוֹבְדִים בִּתְקוּפַת־הַחֵרוּם. – [לְהַקְפִּיא אֶת־, מַקְפִּיא, יַ־]

~ הָפְ׳ הֻקְפָּא°, 1°. נִקְרַשׁ, עָבַר לְמַצָּב מוּצָק: "עַד אֲשֶׁר יִתְעָרֵב הַחֹמֶץ וְהַשֶּׁמֶן לִהְיוֹת מֻקְפָּא כְּתַמְרוּק" (דונולו, ספר המרקחות 4). הַמַּיִם הֻקְפְּאוּ בַּמְּקָרֵר. [ובהשאלה:] "בָּאתִי לְבַסּוֹף מְשֻׁלָּג וּמֻקְפָּא לְבֵיתָהּ שֶׁל הָאַלְמָנָה" (ליסיצקי, תולדות 112). 2° [בהשאלה] הֻנַּח לְלֹא שִׁמּוּשׁ, נֶאֱסַר הַשִּׁמּוּשׁ בּוֹ: הַפִּקָּדוֹנוֹת שֶׁל הַמְּדִינָה הָאוֹיֶבֶת הֻקְפְּאוּ בִּתְקוּפַת הַחֵרוּם. 3°, הֻנַּח כְּמוֹת שֶׁהוּא, לְלֹא כָּל אֶפְשָׁרוּת שֶׁל הַגְדָּלָה אוֹ הַפְחָתָה: שְׂכַר הָעוֹבְדִים הֻקְפָּא עַל־יְדֵי הַמֶּמְשָׁלָה. מְחִירִים מֻקְפָּאִים. – [מֻקְפָּא, יֻקְפָּא]

~ הִתְ׳ הִתְקַפֵּא°, קָפָא: "מִיָּד הֵם מִתְקַפְּאִים וְנַעֲשִׂים אֶבֶן" (אסף הרופא, כ״י מינכן, 26). – [לְהִתְקַפֵּא, מִתְ־, יִתְ־]

~ פִּעֵ׳ קִפֵּא* פ״י הֵסִיר סִלֵּק: "סְאָה תְרוּמָה שֶׁנָּפְלָה עַל פִּי מְגוּרָה, יְקַפְּאֶנָּה" (תרומות ד יא) [וראה גם ערך קפה] – [לְקַפֵּא, מְ־, יְקַפֵּא]

– קָפָא עַל שְׁמָרָיו [משל לקוח מן היין שאם אין מטלטלים אותו הוא שוקט על שמריו השוקעים בקרקעית הכלי] 1 [בהשאלה] יָשַׁב שַׁאֲנָן, הָיָה שָׁקֵט וְשָׁלֵו: "וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם, הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם: לֹא־יֵיטִיב ה׳ וְלֹא יָרֵעַ" (צפניה א יב). "מָה אָשְׁמוּ וְלֹא חָכְמוּ קוֹפְאִים עַל שִׁמְרֵיהֶם!" (משה אבן־עזרא, קודש פ). 2°, הָיָה שַׁמְרָנִי, לֹא הִתְקַדֵּם, לֹא הִשְׁתַּנָּה: "אֵלֶּה הַקּוֹפְאִים עַל שִׁמְרֵיהֶם אֵינָם עוֹשִׂים זֹאת" (ברש, ג 78). "לְעוֹרֵר אֶת הַדִּמְיוֹן הַקּוֹפֵא עַל שְׁמָרָיו הַיְשָׁנִים" (ברקוביץ, הראשונים שו). "אֲפֵרִים וְקוֹפְאִים עַל שִׁמְרֵיהֶם הָיוּ הַחַיִּים" (תורן, בית אבא 35).

– דָּמוֹ קָפָא בְּעוֹרְקָיו° [בלשון גוזמה] הוּא נִבְהַל וְנִדְהַם מְאֹד, הָיָה לְאֶבֶן מֵרֹב פַּחַד אוֹ מֵחֲמַת זַעֲזוּעַ קָשֶׁה.

– הִקְפִּיא אֶת הַדָּם בְּעוֹרְקָיו° [בלשון גוזמה] הִדְהִימוֹ וְהִבְהִילוֹ בְּיוֹתֵר: הַמַּחֲזֶה הַמְזַעְזֵעַ הִקְפִּיא אֶת הַדָּם בְּעוֹרְקַי.

קְפָא°, קוּפָא
ז׳ [מן קפא, קָפָא] דָּבָר קָפוּא, דּוֹמֵם: "עֶלְיוֹנוֹ וְתַחְתּוֹנוֹ, קְפָאָיו וּצְמָחָיו וּבַעֲלֵי־חַיִּים אֲשֶׁר בּוֹ" (חובות הלבבות, היחוד ז). – [קְפָא־, קְפָאוֹ; קְפָאִים, קְפָאֵי־]

קִפָּאוֹן, קִיפָּאוֹן
ז׳ [מן קפא, קָפָא] [פעם במקרא, זכריה יד ו: "בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן", אך המשמע שם אינו מחוור למדי] 1°, הִתְקָרְשׁוּת, הֵהָפְכוּת נוֹזֵל לְמוּצָק מֵחֲמַת קֹר עָצוּם: קִפְאוֹן הַמַּיִם. 2°, קֹר חָזָק הַגּוֹרֵם לִקְפִיאַת נוֹזְלִים. 3° [בהשאלה] אֶפֶס מַעֲשֶׂה, חֹסֶר־תְּנוּעָה: הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן בֵּין

הַיְּרִיבִים הִגִּיעַ לְקִפָּאוֹן. קִפָּאוֹן גָּמוּר בְּמִסְחָר בִּימֵי הַחֵרוּם. 4 °, הִתְאַבְּנוּת, דְּמִימָה מֻחְלֶטֶת: "וְכָל הָעוֹלָם – קִפָּאוֹן עַד" (שניאור, שירים רסו). "לֹא מְסַלְּקָה מִשְּׂפָתֵי־לַהַט אֶת כַּף־יָדָהּ בְּקִפְאוֹנָהּ" (שלונסקי, תר׳ פושקין 244). קִפָּאוֹן הַנָּחָשׁ בְּרִבְצוֹ בַּחוֹל. – [קִפְאוֹן־]

– נְקֻדַּת־הַקִּפָּאוֹן °, 1, הַנְּקֻדָּה הַמַּרְאָה אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁל קְפִיאַת הַמַּיִם, הִיא נְקֻדַּת הָאֶפֶס בְּלוּחַ הַמַּעֲלוֹת בְּמַדְחֹם־צֶלְסְיוּס. 2, הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁבָּהּ נוֹזֵל מְסֻיָּם הוֹפֵךְ מוּצָק: נְקֻדַּת־הַקִּפָּאוֹן שֶׁל הַכַּסְפִּית הִיא 32°–. 3 [בהשאלה] מַצָּב לְלֹא הִתְקַדְּמוּת וּלְלֹא שִׁנּוּי: הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן הִגִּיעַ לִנְקֻדַּת־קִפָּאוֹן. הָעִנְיָנִים לֹא זָזוּ מִנְּקֻדַּת־הַקִּפָּאוֹן.

קַפַּאי °, קוּפַּאי ז׳ [מן קֻפָּה] גִּזְבָּר, פָּקִיד הַמְּמֻנֶּה עַל הַקֻּפָּה בְּעֵסֶק מִסְחָרִי, בְּמוֹסָד צִבּוּרִי וְכַדּוֹמֶה. – [קַפָּאִית, קַפָּאִים, ־יּוֹת]

קַפָּא״י ° ר״ת קֻפַּת פּוֹעֲלֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

קָפְאִין ° ז׳ [מן קָפֶה] (Coffeine) אַלְקָלוֹאִיד בַּעַל פְּעֻלָּה מְמָרִיצָה הַנִּמְצָא בְּזַרְעֵי (פּוֹלֵי) הַקָּפֶה; מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בִּרְפוּאָה לְהַמְרָצַת מַעֲרֶכֶת הָעֲצַבִּים וּלְהַגְבָּרַת פְּעֻלַּת הַלֵּב [יש קוראים לו קוֹפֶאִין]

קַפָּא״פ ° ר״ת קְרַב פָּנִים אֶל־פָּנִים (מֵאֲמוּנֵי־לְחִימָה).

קפד [ארמית: קְפַד; ערבית: קַפַּ׳ד קשר, כרך]

~ פָּע׳ **קָפַד** ^ פ״ע קָפַח, דִּכְדֵּךְ, נַעֲשָׂה קָצָר: "רוּחָהּ קָפְדָה מִקֹּצֶר" (ינאי, לא). "נָקְטָה נַפְשֵׁנוּ, קָפְדָה רוּחֵנוּ, נִצְנְפֵנוּ בָּאֵשׁ" (ינאי, שלה). – [לִקְפֹּד, קוֹפֵד, יִקְפֹּד]

~ נפ׳ **נִקְפַּד** ^, 1 °, קֻפַּד, נִכְרַת: "שֶׁיַּנִּיחַ לָהּ לְסַיֵּם אֶת אֲרִיגַת הַחוּטִים הַלָּלוּ עַד שֶׁלֹּא יִקָּפֵד חוּט חַיֶּיהָ" (קבק, במשעול 15). "בִּשְׁבִיל קוֹצוֹ שֶׁל יוֹד נִקְפַּד פְּתִיל חַיָּיו שֶׁל אָדָם?" (ויסלבסקי, תר׳ מריד 61). 2 ^, נִצְטַמֵּק, נִכְוַץ: "אִשָּׁה הָרָה אֲשֶׁר נִקְפְּדוּ שָׁדֶיהָ, דַּע כִּי תַּפִּיל" (אסף הרופא, 135). 3 °, נִקְטַע: "בְּרַעַשׁ... הִתְרַעֲמָה הַיְּרִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לֹא הַרְחֵק מִמֶּנּוּ וְנִקְפְּדָה, כְּאִלּוּ הֻפְסְקָה בְּתוֹךְ כְּדֵי מְרוּצָתָהּ" (צמח, א 70). – [לְהִקָּפֵד, נִקְפָּד, יִקָּפֵד]

~ פִּע׳ **קִפֵּד** פ״י כָּרַת, קִצֵּר, קִפַּח: "קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי" (ישעיה לח יב). "וְחַיִּים בַּהֶרֶג יְקַפֵּד כְּאוֹרֵג" (גבירול, ה 39). – [לְקַפֵּד אֶת־, מְקַפֵּד, יְ־]

~ פֻּע׳ **קֻפַּד** ^, נִכְרַת, נִקְצַר, קֻפַּח: "לֵילוֹת נְדוּדִים נִמְשְׁכוּ... וְלֹא קֻפָּדוּ" (משה אבן־עזרא, פתו בני ימים). "לְאַחַר הַנִּצָּחוֹן קֻפְּדוּ חוּטֵי תוֹחַלְתֵּנוּ" (פרסקי, ׳הדואר׳ תש״ו). – [מְקֻפָּד, יְקֻפַּד]

~ התפ׳ **נִתְקַפֵּד** ^, 1 °, נַעֲשָׂה קַפְּדָן. 2 ^, הִתְכַּוֵּץ, הִתְכַּנֵּס: "וְיִתְקַפְּדוּ אֵבְרֵי הַגּוּף וְהַגִּידִים" (אסף הרופא, 14). "הֲרֵיהוּ מִתְקַפֵּד כְּקִפּוֹד וְשׁוֹלֵחַ בָּהּ מַבָּטִים שֶׁל תִּמָּהוֹן וּבִטּוּל" (בר־יוסף, העומדים 37). "הִתְקַפֵּד לְהַקְשִׁיב, בִּזְהִירוּת שָׁלַח מִשְּׁשָׁנָיו" (שמיר, עירום 201). "גּוּפָהּ נִתְקַפֵּד נֶגֶד רְצוֹנָהּ" (ניצן, יחד 131). 3 °, נִצְמַת, נִתְקַפַּח: "וַיִּנָּהֵר עָלָיו גּוֹנֵחַ, חַיָּתוֹ בּוֹ מִתְקַפֶּדֶת" (גפונוב, תר׳ עושה עור 267). חַיָּיו נִתְקַפְּדוּ בִּתְאוּנָה. – [לְהִתְקַפֵּד, מִתְקַפֵּד, יִתְקַפֵּד]

~ הִפ׳ **הִקְפִּיד** * פעו״י 1 פ״ע נָהַג בְּקֹצֶר־רוּחַ וּבְחֹסֶר־סַבְלָנוּת, נָהַג בְּחֻמְרָה כְּלַפֵּי מַשֶּׁהוּ אוֹ מִישֶׁהוּ, הִתְרַגֵּז: "כְּדַאי הוּא הִלֵּל שֶׁתְּאַבֵּד עַל יָדוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז... וְהִלֵּל לֹא יַקְפִּיד" (שבת לא.). "מִיָּמַי לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי" (תענית כ:). "אַל תַּקְפִּיד עֲלֵיהֶם עַל מַה שֶּׁהֵם עוֹשִׂים, שֶׁאַף רִבּוֹנָם לֹא הִקְפִּיד עֲלֵיהֶם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ" (ספרי נצבים קכט). "שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּר עַצְמוֹ... שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד כְּנֶגְדָּן (כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל)" (במדבר רבה יט). "וְהָיָה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַקְפִּיד עָלָיו אִם לֹא יָבוֹא אֶצְלוֹ תְּחִלָּה" (עגנון, כלה רז). 2, הֶחֱמִיר, דִּקְדֵּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה: "בְּנֵי יְהוּדָה שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם נִתְקַיְּמָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם" (עירובין נג.). "יְהֵא אָדָם מְמַתִּין בִּדְבָרָיו וְאַל יְהֵא מַקְפִּיד עַל דְּבָרָיו" (אבות דר׳ נתן א ד). "וְאִם טַבָּח הוּא שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד בְּדָם שֶׁעַל בְּגָדוֹ" (רש״י זבחים צח:). "הַמֶּמְשָׁלָה... אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת הַרְבֵּה עַל הַכְּנִיסָה (לָאָרֶץ)" (אחד העם, לא). 3 פ״י הִכְעִיס, הִקְנִיט: "מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְפִּיד אֶת הַזָּקֵן וְהִכָּהוּ" (ירושלמי כתובות כח ד). – [לְהַקְפִּיד עַל־, כְּנֶגֶד־, אֶת־; מַקְפִּיד, יַ־, הַקְפֵּד! הַקְפִּידִי!]

~ הָפ׳ **הֻקְפַּד** °, הֻחְמַר, דֻּקְדַּק הַרְבֵּה: "בְּקוּנְטְרֵסִים מְסֹעָרִים אֵלֶּה, שֶׁכָּל הַטּוֹב שֶׁבָּהֶם הָיָה בָּזֶה שֶׁהֻקְפַּד כָּל כָּךְ עַל לֹא־תַּכְנִית, עַל לֹא־סִימֶטְרִיָּה, עַל לֹא־מָסֹרֶת" (פיכמן, שנד). – [מֻקְפָּד, יֻקְפַּד]

קָפֵד ^ ת׳ [מן קפד] מַקְפִּיד, נוֹהֵג בְּחֻמְרָה: "רַבִּים נִכְשָׁלִים בִּקְרִיאָה וְאֵינָם קְפֵדִים בִּקְרִיאָתָם עַל דְּמוּת הָאוֹתִיּוֹת זוֹ לָזוֹ" (רד״ק, מכלול עג). – [קְפֵדָה, קְפֵדִים, ־דוֹת]

קִפֹּד, ראה קִפּוֹד.

א. **קְפָדָה** ז׳ו״נ [מן קפד] כְּרִיתָה, כְּלָיוֹן, קֵץ: "קְפָדָה בָא וּבִקְשׁוּ שָׁלוֹם וָאָיִן" (יחזקאל ז כה). "וּבָא שָׁלוֹם וְסָרָה קְפָדָה" (הנגיד, דיואן 207). "דִּינָם הֵן לִקְפָדָה, כִּי יַד עֲוֹנָם רָדָה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה" (משה אבן־עזרא, קודש רנה). – [קְפֶדֶת־, קְפָדוֹת]

ב. **קְפָדָה** * נ׳ [מן קפד, ראה שם הִקְפִּיד] הַקְפָּדָה, חֻמְרָה: "קָשָׁה הַקְּפָדָה שֶׁגָּרְמָה לוֹ לְמֹשֶׁה לִטְעוֹת" (ספרא שמיני מז ג). "רַבִּי חַיִּים הַזּוֹעֵם קָם מִמְּקוֹמוֹ בִּקְפָדָה" (שמעוני, פואמות ב מה). "זְקַף הַזָּקֵן עֵינַיִם שֶׁל קְפָדָה וְהֵשִׁיב" (שלונסקי, תר׳ הדון א 302). "רַבִּי אֵלִיָּהוּ־חַיִּים בָּא לִכְלַל קְפָדָה" (ליפסון, מדור ג 10). "כָּל מַרְאֵהוּ אוֹמֵר קְפָדָה וְכֹבֶד־רֹאשׁ" (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 243). – [קְפֶדֶת־, קְפָדוֹת]

קַפְּדָן * ת׳ [מן קפד, ראה שם הִקְפִּיד] מַחְמִיר בְּיוֹתֵר, מְדַקְדֵּק כְּחוּט־הַשַּׂעֲרָה, פַּדְּנָט, נוֹחַ לִכְעֹס: "וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד" (אבות ב ה). "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עַנְוְתָן כְּהִלֵּל וְאַל יְהֵא קַפְּדָן כְּשַׁמַּאי" (שבת ל:). "וּבְכַעֲסוֹ נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֵימֶנּוּ, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהַקַּפְּדָן מְאַבֵּד חָכְמָתוֹ" (פרקי דרבי אליעזר, מז). מְנַהֵל קַפְּדָן. – [קַפְּדָנִית, קַפְּדָנִים, ־נִיּוֹת]

קַפְּדָנוּת * נ׳ [מן קַפְּדָן] הַחְמָרָה יְתֵרָה, דַּיְקָנוּת מֻפְרֶזֶת, דִּקְדּוּק כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, פֶּדַנְטִיּוּת: "קַפְּדָנוּתוֹ שֶׁל שַׁמַּאי בִּקְּשָׁה לְטָרְדֵנוּ מִן הָעוֹלָם, עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הִלֵּל קֵרְבָנוּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה" (שבת לא.). "אֵינִי יָכוֹל לִסְבֹּל קַפְּדָנוּתְךָ" (רש״י כתובות פז:). "כָּךְ רוֹאֶה אוֹתָם בֶּרְקוֹבִיץ (אֶת הָרִאשׁוֹנִים)... בְּכָל חֲבִיבוּתָם וּבְכָל קַפְּדָנוּתָם" (פיכמן, רסח). – [קַפְּדָנוּת־]

קַפְּדָנִי ° ת׳ [מן קַפְּדָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַקְפָּדָה, מַחְמִיר, מְדַקְדֵּק, פֶּדַנְטִי: "מִדַּת הָרַחֲמִים אֵינָהּ קַפְּדָנִית לְהַבְחִין בְּדִיּוּק גָּדוֹל בֵּין פּוֹעַל וּפוֹעַל" (אחד העם, לח). "הַשִּׁכְלוּל הַקַּפְּדָנִי שֶׁנָּהַג בְּסִגְנוֹן שֶׁלּוֹ וְכֵן

בשל סופרים אחרים" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "דיסציפלינה מדעית קפדנית" (עובדיהו, מפי ביאליק לג). יחס קפדני של המנהל. שמירה קפדנית. מבט זעום וקפדני. – [קפדנית, קפדניים, ־ניות]

קפה [קרוב במשמע אל קפא]

~ גפ׳ נִקְפָּה °, נקפא, נקרש: "בשר ותבלין הנקפה בשולי הקדרה" (רש"י חולין קיב:). – [להקפות, נקפה, יקפה]

~ פע׳ קִפָּה * פ"י הסיר קצף או שאר חלקים קלים הצפים על פני יין כשהוא תוסס או על פני תבשיל וכיוצא בהם: "היין (חיב במעשר) משיקפה (את החרצנים והזגים הצפים עליו)" (מעשרות א ו). "המקפה (את היין) לתבשיל" (מעשרות ד א). "בידו יפקד תרוד־העץ הגדול לקפות את כל הרטבין" (שלונסקי, תר׳ טיל 465). "צרינה קרבה אל הכירה ומקפה את קצף המרק" (פרץ, קלח). – [לקפות את־, מקפה, יקפה]

~ פע׳ קֻפָּה °, הוסר מן הנוזל הקפה (החלק העליון הצף עליו): המרק קפה על־ידי המבשלת. – [מקפה, י־]

~ הפ׳ הִקְפָּה * פ"י 1, הציף: "המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חלי מעים" (ברכות מ.). 2, הקפיא, הקריש: "הקפה את הדם ואכלו, אם יש בו כזית – חיב" (תוספתא כריתות ב יט). – [להקפות, מקפה, י־]

קֹפֶה*, קיפה ז׳ [מן קפה]

החלקים הצפים על פני הנוזל, קרום או זהמה העולים מעל לתבשיל וכיוצא בזה: "הנודר מן הבשר מתר ברטב (של בשר) ובקפה" (נדרים ו ו). "בשר הקדש שקרם עליו הקפה, נגע טבול־יום בקפה – חתיכות מתרות" (טבול יום ב ה). – [קפה־]

קֻפָּה*, קופה נ׳ [לאטינית: cupa קופסה, תיבה]

1 °, ארון או תבה לשמירת כסף או חפצי־ערך: קפת־ברזל. 2 *, אוצר: "מי שיש לו... לא יטל מן הקפה" (פאה ח ז). קפת־צדקה. 3 °, מדור בבית־עסק פרטי או צבורי המקבל או נותן כספים ללקוחות: קפת הבנק, קפה למכירת בולי־דאר, קפה למכירת כרטיסי־תיאטרון. "הקפה פתוחה משעה 9 ועם 12 בצהרים" (מודעה). 4 *, סל, טנא: "קפה מלאה עצמות" (ירושלמי ברכות ג א). "קפה של בשמים" (גיטין סז.). "נטל חנוך קפה של עצים והניחם בעגלתו" (עגנון, אורח 107). – [קפת־, קפות, קפות־]

– קפת־חולים °, מוסד צבורי או ממשלתי המגיש עזרה רפואית לחבריו [בראשי־תיבות קופ"ח]

– קפת־מלוה °, אגדה שתופית לאשראי המקבלת פקדונות וחסכונות מאת חבריה ומלוה הלואות לחבריה הנצרכים.

– קפת־פנסיה °, קפת־תגמולים °, קרנות מיחדות המצטברות מנכויים קבועים ממשכרת של העובדים וּמהקצבות מקבילות של נותני־העבודה והמשמשות לתשלום פצויים לעובד שהפסקה עבודתו במפעל, לבטוח חיים וזכות וכן לקצבה לעת זקנה.

– קפת־צדקה ^, 1 ^, כלי שהגבאים שמים בו את הכסף שגבו מתושבי העיר לכלכלת העניים והם מחלקים את הכסף לעניים בכל ערב שבת (רמב"ם, מתנות עניים ט א). 2 °, קרן צבורית לעזרה לנזקקים: "מחזרים על הפתחים בקפה של צדקה" (מנדלי מו"ס, קסו).

– קפה של שרצים תלויה לו מאחוריו * [על־פי יומא כב: "אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו אומרין לו: חזור לאחוריך!" ושם הכוונה לפסול ופגם במשפחתו] יש לו פגמים ולקויים רבים, עברו רצוף עברות שונות.

– אין ארי נוהם מתוך קפה של תבן, אלא מתוך קפה של בשר * (ברכות לב.) [משל:] אין אדם בא לידי הוללות אלא מרב טובה ושפע.

קָפֶה° ז׳ [ערבית: קַהְוַה]

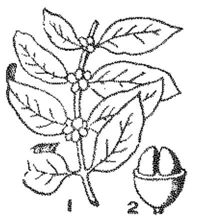

קפה (עלים וזרע)

1, שיח או עץ קטן ממשפחת הפואתיים (Coffea arabica), מוצאו מחבש, גדל בארצות טרופיות. פרחיו גדולים, לבנים וריחניים. פרותיו מכילים זרעים, שמכינים מהם את המשקה הנפוץ הנקרא בשם העץ. 2, ראה להלן בית־קפה.

– קפה הפוך °, כנוי למשקה עשוי קפה מבשל או חלוט במים רותחים שנמזג בו חלב.

– קפה טורקי °, כנוי למשקה עשוי קפה טחון עד דק ומבשל במים עם סכר ללא תוספת חלב.

– קפה נמס °, סוג מיחד של אבקת־קפה הנמסה במים רותחים.

– בית־קפה °, מסעדה שמגישים בה ללקוחות קפה, תה או משקאות קרים וכן ארוחות קלות [בלשון־הדיבור גם בקיצור: קפה]– [בתי־קפה]

קַפּוֹ°, קאפו ז׳ [מאיטלקית: capo ראש]

כנוי לראש קבוצה של שוטרים במחנה־הסגר (בימי הנאצים).

קָפוּא^ ת׳ [מן קפא, קפא]

1 °, קרוש, מוצק מחמת קר רב: "חלקת־נהר קפואה מבהקת" (שלונסקי, תר׳ פושקין 123). מים קפואים בצנורות. בשר קפוא. [ובהשאלה:] איבריו קפואים בקרה החזקה. 2 ^ [בהשאלה] שאינו נע, שהוא כמשתק: "המלאכים הללו גופיהן בּרואים מן המים וקפואין ועומדין כזכוכית" (מדרש גדול וגדולה, ילינק ג 129). "ומי שעיניו דומות לעיני הבהמות ויעמדו קפואות ותמעט תנועתם" (חריזי(?), סוד הסודות לאריסטו). "הוא עמד תחתיו כקפוא, מבלי חשב" (שופמן, א 87). מבט קפוא בעינים. – [קפואה, קפואים, ־אות]

קִפּוֹד, קיפוד ז׳ [במשנה, שבת ה ד: קפד*; ארמית: קופדא; ערבית: קֻנְפֻ׳ד; ראה גם קפוח]

1 ^, סוג של בעלי־חיים יונקים הנכרים ב־"קוצים" המכסים את החלק העליון של גופם (Erinaceus). בשעת סכנה מצטנף הקפוד והקוצים מגנים עליו מאויביו. ראש הקפוד מסתים בחרטום מחדד. זנבו קצר מאד. צבעו אפר־בהיר

קיפוד (1/10)

קיפוד מצטנף לכדור

מ"ק - מלת קריאה; מ"ש - מלת שאלה; פ"ע - פועל עומד; פ"י - פועל יוצא; ר"ת - ראשי תיבות. – פע׳ל; נפ׳על; פֻע׳ל; פֻע׳ל; הת׳פעל; הפ׳עיל הֻפ׳על

או שחרחר. הקפוד הוא בעל־חיים לילי. ביום הוא נחבא בחורים באדמה או בין שיחים: "כקרנים לשור והמלתעות לחזיר והקוצים לקפוד" (אלבו, עיקרים 340). 2. במקרא, כנראה, כנוי לאחד העופות מדורסי־הלילה: "וירשוה קאת וקפוד, וינשוף וערב ישכנו־בה" (ישעיה לד יא). – [קפוד־, ־דים, ־די־]

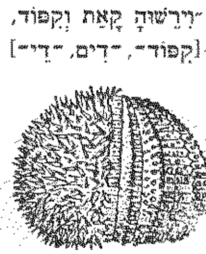
קיפוד־ים (1/7)

– קפוד־ים°, מחלקה של בעלי־חיים שוכני ים (Echinoidea). צורת גופם כמעט כדורית, שלדם עשוי לוחיות־גיר. על פני הגוף קוצים נעים המשמשים להגנה ולתנועה. קפודי־הים נזונים באצות.

– קפוד־נמלים°, יונק ירוד המצוי באוסטרליה (Echidna aculeata). צדו העליון של גופו מכסה קוצים. רגליו קצרות ומצי־דות בצפרנים חזקות וארכות המתאמות לחפירה. זנבו קצר מאד. ראשו מסתים בחרטום דק. לשונו ארכה ודביקה, משמשת לתפיסת נמלים, שהן מזונו העקרי.

קיפוד־נמלים (1/10)

– בצורי־קפוד°, כנוי מקבל בצבא לעמדות־חלוץ מבצרות ומוגנות היטב מפגיעת האויב.

א. **קפוד**° ת׳ [מן קפד, קפד] שנעשה מתוך הקפדה, חמור, רציני ביותר: "נסתמלה בו מעין דמות שמאי קפודה" (ליסיצקי, מידות 67). "צמידותן הקפודה של שפתיה" (ארד, ביתו 269). – [קפודה, קפודים, ־דות]

ב. **קפוד**^ ת׳ [מן קפד, קפד] כרות, מקצץ ומקצר: "ועודם שם רפודים חלו בצר קפודים" (קליר, סידור 678). "כשושנה קפודה בין קוצים" (ינאי, רעד). "נעלים קפודות־שרוך וחרומות־אף" (אבינועם, שירים כא). "מנורת הנפט קפודת־הפתיל" (טביב, דרך 38). [קפודה, קפודים, ־דות]

קפודי°, קיפודי ת׳ [מן קפוד] דומה לקפוד, מעגל או דוקרני כקפוד: "מול גבעה קפודית וגקשה" (שלונסקי, שירים ב 234). "כתספרת קפודית" (יזהר, שיירה 17). "וציצת השער קפודית וברדה" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שנים 46). – [קפודית, ־דיים, קפודיות]

– קפודית° תה״פ בצורת קפוד: "ושערותיו גזוזות קפודית" (ביצן, יתד 102).

קפודיות°, קיפודיות נ׳ [מן קפודי] דמיון לקפוד, התעגלות ודוקרנות כעין קפוד: "קפודיותם של הפרות־התרמילים אינה בולטת לעין" (טבע תש״ך, 167). – [קפודיות־]

קיפודן

קפודן°, קיפודן ז׳ [מן קפוד] צמח־בר עשבוני רב־שנתי ממשפחת המרכבים (Echinops). פרחיו הכחלים ערוכים בתפרחת כדורית הדומה לקפוד. – [קפודן־, קפודנים, ־ני־]

קפוז ז׳ [אולי צורת־משנה של קפוד] שם עוף שנזכר במקרא: "שמה קננה קפוז" (ישעיה לד טו). זהותו לא נתבררה. – [קפוז־, קפוזים, קפוזי־]

קפוז° ת׳ [מן קפז, קפז] ער ושמח: "ילדה בת שמונה, קפוזה עליזה" (קבק, בצל 191). – [קפוזה, קפוזים, ־זות]

קפוח^ ת׳ [מן קפח, קפח] 1°, מכה־חם, צחיח, יבש: "מוצלים יגדלו כאן בניה, לא עוד חשופים לחמה וקפוחים כסלעים" (שלו, אלהי 116). "חשופיים וקפוחים עמדו העצים ללא ניע" (שמיר, עירים 109). 2^, מקפח, עשוק: "שהיו נוטלין את הקפה כלה והיה חוזר קפוח לתוך ביתו" (והזהיר, שמות מו:). "שכר קפוח" (אהוביך, יוצר שבת חול המועד פסח). "אשה תימניה גשות־חן וקפוחת־גורל" (קרמר, משמרות 249). – [קפוחה, קפוחים, ־חות]

קפוח^, קיפוח ז׳ [מן קפח, קפח] 1^, עשק, גרימת הפסד, הפליה לרעה: "קפוח – לשון נצוח, כמו 'לקפחנו בהלכות הן באים'" (תוספות בבא קמא עה.). "ויש לו משלו שראוי לבנות בנין כזה בלי קפוח פרנסתו" (טור חושן משפט, גזלה שעה). "שרות־גומלים זה אינו אלא קפוח גומלים" (קלצקין, כתבים 217). פלוני התאונן על קפוח זכויותיו. קפוח במשכרת. שרשרת ארכה של קפוחים. 2°, אבוד, כליה: קפוח חייו של הנפגע בתאונה. "שמא יקפח זה קפוח עולם את קשרי לחנה" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 128). 3^ [כפשוטו] קטוע, כריתה: "לשון קפוח... שמקצרו למטה" (רש״י גיטין כט:). – [קפוח־, קפוחים, ־חי־]

קפוטה^ נ׳ [צרפתית: capote] כנוי למעיל עליון ארך שנוהגים ללבש רבים מן היהודים החרדים: "אשרי עין ראתה אותו... לבוש קפוטת־משי ושטריימיל בראשו כדרך בעלי־בתים חשובים" (מגדלי מו״ס, רפא). "ימים רבים עברו עלי ללא הפרד אפלו מן הקפוטה הארכה" (ברנר, א 15). – [קפוטת־, קפוטות]

קפוי* ת׳ [מן קפה – קפא, קפא; במקום קפוא] 1°, קפוא, קרוש: "ליד הנהר הקפוי" (טברסקי, מחושך 166). נוזלים קפויים. [ובהשאלה:] "תלתה בה עין קפויה ולא ראתה כלום" (שלונסקי, תר׳ טיל). 2*, קל, הצף ועולה למעלה: "אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא" (פסחים ג.). – [קפויה, קפויים, ־יות]

קפוי*, קיפוי ז׳ [מן קפה, קפה] 1*, קצף או זהמה שעל פני משקה או תבשיל: "סאה תרומה שנפלה על־פי מגורה וקפאה... אם יש בקפוי מאה סאה תעלה" (תרומות ד יא). קפוי על פני המרק. 2°, הסרת הקצף או הזהמה: קפוי התבשיל במקפה. 3°, קפיאה: "האויר מגיע לידי קפוי־מה" (טברסקי, לפידים 87). – [קפוי־, קפויים, ־יי־]

קפול*, קיפול ז׳ [מן קפל, קפל] 1*, גלילה, כריכה בכפלים, קמוט: "קפול (פתילת הבגד) אינו מועיל (להבהובה)" (שבת כח:). קפול פסת־ניר לשנים. קפול השרוולים הארכים. קפול הבגדים. 2^, קפל, כפל, קמט: "נותן הבגד לתוך ידיו ומוליך ומביא ידיו עד שיעשה הבגד ההוא כמו קפולין קטנים כמין קמטים" (רבינו חננאל שבת קמ.). "הוא מוציא מקפולי כסותו פרוטה" (קרליבך, הודו 145). קשרים וקפולים. – [קפול־, ־לים, ־לי־]

קפול° ת׳ [מן קפל, קפל] מקפל, מקמט ומגולל: "לקח תחת זרועותיו שק קפול ועשוי לדבר" (יהודה שטינברג, עד). "אמיצות

הֵן עִם גַּרְבֵּיהֶן הַקְּפוּלִים כַּהֲלָכָה״ (שמיר, עירום 110). [ובהשאלה:] ״אֵין לָהֶם כָּל יַחַס אֶל הֶעָבָר הַהוּא הַקָּפוּל וּמֻנָּח אֶצְלָם בְּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת וּבְבִּיבְּלְיוֹתֵיקוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים צד). ״וְהָיוּ קְפוּלִים קִפְלֵי קְפָלִים״ (עוגן, שירים 257). — [קְפוּלָה, קְפוּלִים, ־לוֹת]

קְפוֹלִית°, קִיפוֹלִית נ׳ [מן קִפּוּל] 1. כִּנּוּי לְמַאֲפֶה עָשׂוּי לוּחַ בָּצֵק מְקֻפָּל וּמְמֻלָּא גְּבִינָה אוֹ בָּשָׂר אוֹ יְרָקוֹת (״בּוּרֵקַס״). — [קְפוֹלִית־, קְפוֹלִיּוֹת]

קִפּוּף, ראה קִיפּוּף.

קִפּוּץ*, קִיפּוּץ ז׳ [מן א. קפץ, קִפֵּץ] קְפִיצָה, נִתּוּר כְּלַפֵּי מַעְלָה: ״קִפּוּץ – עוֹקֵר שְׁתֵּי רַגְלָיו כְּאַחַת, רִקּוּד – עוֹקֵר אַחַת וּמַנִּיחַ אַחַת״ (ירושלמי ביצה סג א). — [קִפּוּץ־, ־צִים, ־צֵי־]

קָפוּץ* ת׳ [מן ב. קפץ, קָפַץ] סָגוּר, מְהֻדָּק, מְקֻבָּץ: ״כְּשֶׁאָדָם בָּא לָעוֹלָם יָדָיו הֵן קְפוּצוֹת... וּכְשֶׁהוּא נִפְטָר מִן הָעוֹלָם יָדָיו הֵן פְּשׁוּטוֹת״ (קהלת רבה ה, כאשר יצא). ״וְיִצְחָק הַמְפֻרְסָם בִּנְדִיבוּת וְיָדָיו הֵם פְּתוּחִים לֹא קְפוּצִים״ (גנזי שכטר, ג 259). ״וַיִּצְנַח עַל הַמִּטָּה בְּכֹבֶד אֲנָחָה וִימִינוֹ עַל לִבּוֹ קְפוּצָה״ (בן־ציון, קעא). ״וּקְפוּצִים כְּאֶגְרוֹפִים בְּדוּמִיָּה כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל עַל הַשְּׁעָרִים״ (סמקין, שירים קלג). ״הֲרָרִים אֶגְרוֹפִים חִזְקֵי־צוּר בַּמֶּרְחָק וּקְפוּצִים״ (מאירוביץ, הטללים 27). ״וְרָעוֹת כְּשִׁנַּיִם קְפוּצוֹת אֲבָנָיו הַסּוֹתְמוֹת לְפִי שַׁעַר״ (שלו, אלהי 80). ״יָצָא בְּצַעֲדֵי חֵרֵשׁ וּשְׂפָתָיו קְפוּצוֹת״ (סברסקי, מחושך 142). — [קְפוּצָה, קְפוּצִים, קְפוּצוֹת]

קפז [קרוב אל קפץ; ארמית: קְפַז; ערבית: קַפַ׳זַ] קָפַץ, רָקַד: ״(מַלְאָכִים) מַעֲלִים וּמוֹרִידִים (בְּיַעֲקֹב), אוֹפְזִים בּוֹ, קוֹפְזִים בּוֹ״ (בראשית רבה סח). ״וְדִינָרִים שֶׁל אוֹר־עַרְבַּיִם אוֹפְזִים־קוֹפְזִים בְּתוֹךְ הַצְּלָלִים״ (בן־ציון, סח). ״וּמַלְאָכִים קְטַנִּים אוֹפְזִים בּוֹ וְקוֹפְזִים בּוֹ״ (עגנון, כלה קפא). ״כָּל הַלַּיְלָה הוּא (הַתַּיִשׁ) קוֹפֵז וְחוֹפֵז בְּקִרְבָתִי עַל גַּבֵּי הַשַּׁחַת״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 224). — [לִקְפֹּז, קוֹפֵז, יִקְפֹּז]

קַפְזָנָב° ז׳ [קָפַץ + זָנָב] חֶרֶק מִסִּדְרַת חֲרָקִים חַסְרֵי כְּנָפַיִם הַמְצֻיָּדִים בְּמַכְשִׁיר־קְפִיצָה דְּמוּי־מַזְלֵג הַמְקֻפָּל בְּעֵת הַמְּנוּחָה מִתַּחַת לַבֶּטֶן. כְּשֶׁהַמַּזְלֵג מִתְיַשֵּׁר, נִזְרָק הַגּוּף לְמַעְלָה וְקָדִימָה (Collembola). הַקַּפְזָנָבִים מְצוּיִים בִּמְקוֹמוֹת לַחִים וְעַל פְּנֵי מִקְוֵי־מַיִם מְתוּקִים. מְכֻנֶּה גַּם ״קַפְצִיץ״. — [קַפְזְנַב־, קַפְזָנָבִים, ־נְבֵי־]

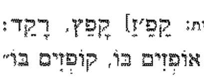

קפזנב (1/4)

קפח [קרוב אל טפח; ארמית: קְפַח; ערבית: קַפַ׳חַ׳]

~ פָּעַ׳ **קָפַח** * פעו״י 1* פ״ע הִכָּה, טָפַח, הָלַם (בְּיִחוּד הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֶטֶת): ״שֶׁאֵין הַחַמָּה קוֹפַחַת עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בִּשְׁעַת הַקָּצִיר״ (ירושלמי יבמות יד ד). ״׳אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה׳ קוֹפַחַת זוֹ לָזוֹ וְזוֹ לָזוֹ״ (בראשית רבה סז). ״וְהִתְחִילָה הַחַמָּה קוֹפַחַת עַל רֹאשׁוֹ וּצְעָדָיו נִתְלַהֲטוּ״ (עגנון, כפות רטז). ״הֶפְקֵר לַחַמָּה הַקּוֹפַחַת לְחַסְדָּם שֶׁל רוּחוֹת הַקָּדִים״ (תלמי, לארצי 65). 2÷ פ״י הוֹצִיא, סִלֵּק: ״וְכָל דָּבָר הַמְעֹרָב בַּחֲבֵרוֹ עַד שֶׁזֶּה קוֹפֵחַ מִזֶּה אוֹ רֵיחַ אוֹ טַעַם קָרוּי מִרְקַחַת״ (רש״י שמות ל כה). — [לִקְפֹּחַ, קוֹפֵחַ, קָפוּחַ, יִקְפַּח]

~ פִּעֵ׳ **קִפֵּחַ** * פ״י 1. הִכָּה, טָפַח, פָּגַע, הִזִּיק: ״הַמְסַמֵּא אֶת עֵינוֹ... וְהַמְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו״ (תוספתא פאה ד יד). ״קִפֵּחַ עַל רֹאשׁוֹ״ (בראשית רבה כג). ״יֵשׁ בַּהַתְמָדָה וּבִשְׁקִידָה עַל הַתּוֹרָה לְקַפֵּחַ אֶת בְּרִיאוּתָם שֶׁל הַיְלָדִים״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 167). 2. שָׁדַד, גָּזַל, לִסְטֵם: ״וְיוֹשֵׁב לוֹ בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וּמְקַפֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת וְהוֹרֵג אֶת הַנְּפָשׁוֹת״ (ירושלמי סנהדרין כו ב). 3. עָשַׁק, לֹא נָתַן לִפְלוֹנִי אֶת שְׂכָרוֹ אוֹ אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ בִּמְלוֹאוֹ: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה״ (פסחים קיח). ״כְּמִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַסָּגַת גְּבוּל שֶׁלֹּא אֲקַפֵּחַ פַּרְנָסָתוֹ״ (מגדלי מר״ם, צב). ״הַרְאִיתֶם לַתּוֹגֵר זֶה שֶׁבָּא לְקַפֵּחַ אֶת פַּרְנָסָתֵנוּ?״ (עגנון, כלה שמו). 4. נִצַּח, הִכְרִיעַ: ״הִזְהִירוּ שֶׁלֹּא יְקַפַּח אֶתְכֶם בַּהֲלָכוֹת״ (יבמות טז). ״וְהָיְתָה מְקַפַּחְתּוֹ בִּדְבָרִים״ (במדבר רבה ד). 5. אִבֵּד, שִׁכֵּל, רָאָה בְּמוֹת מִישֶׁהוּ: ״אֵין לְךָ כָּל נָבִיא וְנָבִיא שֶׁלֹּא קִפַּח אַרְבָּעָה מְלָכִים בְּיָמָיו״ (פסחים פז). ״יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת בָּנָיו״ (בבא מציעא פה). 6. הֵסִיר, סִלֵּק: ״קָלַט אֶת הָרֵיחַ וְקִפְּחוֹ״ (כריתות ה). — [לְקַפֵּחַ אֶת־, מְקַפֵּחַ, יְקַפֵּחַ]

~ פֻּעַ׳ **קֻפַּח**°, נֶעֱשַׁק, נִגְזַל, לֹא נִתַּן לוֹ הַמַּגִּיעַ לְפִי הַדִּין: ״אַפִּיטְרוֹפּוֹס מִן הַחוּץ שֶׁיַּשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְקֻפְּחוּ זְכֻיּוֹתָיו שֶׁל אֵיזֶה מֵהֶם״ (אחד העם, ט). הָעוֹבֵד קֻפַּח בְּמַשְׂכֻּרְתּוֹ. אַל תִּדְאַג, יְדִידִי, לֹא תְּקֻפַּח! יָצָאתִי מְקֻפָּח בִּזְכֻיּוֹתַי. — [מְקֻפָּח, יְקֻפַּח]

~ הת׳ **הִתְקַפֵּחַ***, 1*, קִפֵּחַ אֶת עַצְמוֹ, גָּרַם רָעָה לְעַצְמוֹ: ״וְאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת אֵין בָּהֶן בְּנֵי תּוֹרָה וְהַמִּתְאַחֵר שָׁם זְמַן הַרְבֵּה מִתְקַפֵּחַ וְשׁוֹכֵחַ תַּלְמוּדוֹ״ (רבינו חננאל שבת קיז). 2°, קֻפַּח, נֶעֱשַׁק: ״לֵב אִמִּי צָעַק וְלֹא לְחִנָּם: לֹא זָכִיתִי בִּבְחִינָה – וְנִתְקַפַּחְתִּי״ (מגדלי מר״ם, שכ). ״בָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם וְנִתְקַפְּחָה פַּרְנָסָתוֹ״ (אבן־זהב, כסוד עניי קצ). ״וּשְׁנָתָם מִתְקַפַּחַת בַּלֵּילוֹת מִן הָאֵימָה״ (ארד, תר׳ לסקוב 103). ״הִסְתַּדְּרוּת הַפְּקִידִים לֹא תַּרְשֶׁה שֶׁזְּכֻיּוֹת הַחֲבֵרִים יִתְקַפְּחוּ״ (עיתונות). — [לְהִתְקַפֵּחַ, מִתְ־, יִתְקַפַּח]

– קִפַּח אֶת חַיָּיו°, הֵמִית עָלָיו כְּלָיָה, גָּרַם לְמוֹתוֹ.

– קִפַּח אֶת שׁוֹקָיו שֶׁל פְּלוֹנִי*, הִכָּהוּ שׁוֹק עַל יָרֵךְ, יִסְּרוֹ וַעֲנָשׁוֹ: ״וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר – הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ (שֶׁל הַזָּקִיף) לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו״ (סוטה ח ו). ״תֹּאמַר: (אֶהְיֶה) לִיסְטִים מְזֻיָּן – פֶּן יְקַפְּחוּ שׁוֹקַי״ (ביאליק, תאמר).

– אֲקַפַּח אֶת בָּנַי אִם לֹא...*, לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: הֲרֵינִי נִשְׁבָּע בְּחַיֵּי בָנַי: ״אֲקַפַּח אֶת בָּנַי אִם לֹא רָאִיתִי...״ (ספרי בהעלותך יט).

– קִפַּח אֶת שְׂכָרוֹ (אֶת זְכֻיּוֹתָיו)*, 1*, עָשַׁק אוֹתוֹ, לֹא שִׁלֵּם לוֹ אוֹ לֹא נָתַן לוֹ אֶת כָּל הַמַּגִּיעַ לוֹ: ״חַיֶּיךָ שֶׁאֵין אֲנִי מְקַפֵּחַ שְׂכָרְךָ״ (שיר השירים רבה א, שיר השירים). עוֹבֵד פְּלוֹנִי טָעַן כִּי הַהַנְהָלָה קִפְּחָה אֶת זְכֻיּוֹתָיו. 2°, הִפְסִיד אֶת שְׂכָרוֹ אוֹ זְכֻיּוֹתָיו: פְּלוֹנִי לֹא שִׁלֵּם אֶת הַמַּס הָעִירוֹנִי וְקִפַּח אֶת זְכוּת־הַבְּחִירָה שֶׁלּוֹ.

– הֲלָכָה מְקֻפַּחַת* (אהלות טז א), הֲלָכָה בִּלְתִּי־נְכוֹנָה, מְשֻׁבֶּשֶׁת.

– נִתְקַפְּחוּ שׁוֹקָיו* [על־פי סוטה ח ו], הֻכָּה שׁוֹק עַל יָרֵךְ [ובהשאלה] נָחַל כִּשָּׁלוֹן, קִבֵּל נְזִיפָה חֲמוּרָה אוֹ נֶעֱנַשׁ עֹנֶשׁ קָשֶׁה.

קַפָּח* ז׳ [מן קפח, קִפֵּחַ] מִי שֶׁמְּקַפֵּחַ אֶת הַזּוּלַת: ״וְכִי מָה הִנִּיחַ מֹשֶׁה לַקַּפָּחִין וְלַגַּנָּבִין?״ (מדרש שמואל, יד). — [קַפָּחִים, קַפָּחֵי־]

קְפַח* ת' [צורת־משנה של כִּפֵּחַ] אָדָם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר (בכורות ז ו). — [קְפַחַת, קְפֵחִים, ־חוֹת]

קַפְּחָן* ז' [מן קפח, קִפֵּחַ] קַפָּח, מִי שֶׁמְּקַפֵּחַ אֲחֵרִים: "אָדָם לוֹקֵחַ סְחוֹרָה, מִתְיָרֵא מִן הַלִּסְטִין וּמִן הַקַּפְּחָנִין" (הזוהר, שמות עז). — [קַפְּחָנִים, ־חָנֵי־]

קַפְּחָנִי° ת' [מן קַפְּחָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם קִפּוּחַ: הִתְנַהֲגוּת קַפְּחָנִית. נִצּוּל קַפְּחָנִי שֶׁל הָעוֹבְדִים. — [קַפְּחָנִית, קַפְּחָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

קפטן

קַפְטָן° ז' [טאטארית] גְּלִימָה רְחָבָה לִגְבָרִים: "וְר' פִּיטֵל גּוּפוֹ עָטוּף קַפְטָן שֶׁל מֶשִׁי" (בן־ציון, קא). "בַּעֲלֵי פָּנִים חִוְּרִים־דְּשֵׁנִים וּבְקַפְטָנִים מַבְרִיקִים" (ברנר, א 431). "בְּנֵי הָאָרֶץ לוֹבְשֵׁי הַקַּפְטָנִים כַּסְּפָרַדִּים כָּאַשְׁכְּנַזִּים יִלְבְּשׁוּ כַּיּוֹם קַפְטָן מֶשִׁי אוֹ צֶמֶר־גֶּפֶן" (ילין, כתבים א 103). "מוֹצֵא שָׁם אֶת אָבִיו בְּקַפְטָנוֹ הַקָּצָר" (ברקוביץ, תר' חיי שיז). "בַּעַל צוּרָה וּבַעַל זָקָן, לָבוּשׁ קַפְטָן מְגֻהָץ" (שזר, כוכבי 274). — [קַפְטַן־, קַפְטָנִים, קַפְטָנֵי־]

קָפֶטֶרְיָה° נ' [ספרדית: cafeteria] מִזְנוֹן אוֹ מִסְעָדָה לְמַשְׁקָאוֹת וּלְמַאֲכָלִים קַלִּים, עַל־פִּי־רֹב בְּשִׁיטָה שֶׁל שֵׁרוּת עַצְמִי. — [קָפֶטֶרְיוֹת]

קְפִיאָה* נ' [מן קפא, קָפָא] 1. הִתְקָרְשׁוּת, הֵהָפְכוּת לְמוּצָק מֵחֲמַת קֹר רַב: "שֶׁלֹּא נִקְפְּאוּ (הַמַּיִם) בִּקְפִיאַת שְׁאָר הַמַּיִם הַנִּקְפָּאִים" (אברבנאל, זבח פסח). קְפִיאַת הַמַּיִם בַּצִּנּוֹרוֹת. קְפִיאַת הַנָּהָר בַּחֹרֶף. 2. הִתְגַּבְּרוּת הַקֹּר, תְּחוּשַׁת קֹר רַב בְּיוֹתֵר, הִתְאַבְּנוּת, חֹסֶר־תְּנוּעָה מֻחְלָט: "תִּגְבֹּרֶת הַקֹּר עִמּוֹ בִּבְלִי הַיָּדוּעַ בִּקְפִיאָה" (קאנון, ג א). קְפִיאָה בִּמְקוֹם מִבֶּהָלַת־פִּתְאֹם. — [קְפִיאַת, קְפִיאוֹת]

— קְפִיאָה עַל הַשְּׁמָרִים° [ראה קפא, קָפָא עַל שְׁמָרָיו] הִמָּצְאוּת בְּמַצָּב לְלֹא שִׁנּוּי, שַׁמְּרָנוּת, חֹסֶר־הִתְקַדְּמוּת.

קֵפֵיאוּס* ז' [על־שם Kepheus בעלה של קסיופיה במיתולוגיה היוונית] קְבוּצַת־כּוֹכָבִים בְּקִרְבַת הַקֹּטֶב הַשְּׁמֵימִי הַצְּפוֹנִי.

קְפִידָה* נ' [מן קפד, קָפַד; הִקְפִּיד] הַקְפָּדָה, יַחַס שֶׁל חֻמְרָה: "שֶׁלֹּא תֹאמַר: בִּקְפִידַת הַבַּעַל תָּלָה הַכָּתוּב" (במדבר רבה ט). "וְיָדוֹ הַכְּחוּשָׁה סָטְרָה מִתּוֹךְ קְפִידָה כְּבוּשָׁה עַל הַשֻּׁלְחָן" (שנאור, סיפורים קמט). "קָפַץ מִמּוֹשָׁבוֹ וְנָעַר בַּמַּצִּיעַ בִּקְפִידָה שֶׁל זָקֵן" (ברש, א 478). "מַה קַּלּוֹתִי בְּעֵינַי עַל רָגְזִי וּקְפִידָתִי" (זכאי, קצרות 28). "לְבוּשׁוֹ הַכֵּהֶה עָרוּךְ בִּקְפִידָה" (אביבי, עץ 113). — [קְפִידַת־, ־דוֹת]

קְפִידוּת° נ' [מן קפד, קָפַד] קְפִידָה, חֻמְרָה: "הִיא נִעְנְעָה לוֹ רֹאשָׁהּ בִּקְפִידוּת... לֹא לֵיצָנוּת הִיא בְּפִי" (ברש, א 331). — [קְפִידוּת־]

קְפִיָּה* נ' [מן קפה – קפא] קְפִיאָה, הִתְקָרְשׁוּת. — [קְפִיַּת־, ־יּוֹת]

קְפִיחָה° נ' [מן קפח, קָפַח] הַכָּאָה, מַכָּה: קְפִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֶטֶת עַל הָרֹאשׁ. — [קְפִיחַת־, ־חוֹת]

קַפִּיטוּלַצְיָה° נ' [מלאטינית של ימי־הביניים: capitulare לסדר בראשי־פרקים] 1. הַפְסָקַת הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁל הַמְנֻצָּח בַּמִּלְחָמָה וְהַסְכָּמָתוֹ לַתְּנָאִים הַמֻּכְתָּבִים לוֹ עַל־יְדֵי הַמְנַצֵּחַ: קַפִּיטוּלַצְיָה שֶׁל הַמְּצוּדָה. 2 [רק ברבוי] חוֹזֶה בֵּין מְדִינוֹת הַמַּקְנֶה לִנְתִינֵי מְדִינָה מְסֻיֶּמֶת הַגָּרִים בִּתְחוּמֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ אַחֶרֶת — זְכֻיּוֹת מְיֻחָדוֹת, כְּגוֹן הַזְּכוּת לְהִשָּׁפֵט בִּפְנֵי שׁוֹפְטִים מִשֶּׁלָּהֶם וְלֹא בִּפְנֵי שׁוֹפְטִים מֵאֶזְרְחֵי־הָאָרֶץ: מִצְרַיִם נִשְׁתַּחְרְרָה מִן הַקַּפִּיטוּלַצְיוֹת שֶׁל אַנְגְּלִיָּה בִּשְׁנַת 1937. — [קַפִּיטוּלַצְיוֹת]

קַפִּיטָל° ז' [מלאטינית: capitalis ראשי] 1. רְכוּשׁ, הוֹן. 2 [בתורת־הכלכלה] סַךְ הַנְּכָסִים בְּכֶסֶף, בִּסְחוֹרוֹת, בְּמַכְשִׁירֵי־יִצּוּר, בְּבִנְיָנִים וְכַדּוֹמֶה, הַמְרֻכָּזִים בִּידֵי אָדָם אוֹ בִּידֵי חֶבְרָה וּמְשַׁמְּשִׁים לָהֶם מָקוֹר לִצְבִירַת רְוָחִים עַל־יְדֵי נִצּוּל עֲבוֹדָה שְׂכִירָה: קַפִּיטָל תַּעֲשִׂיָּתִי. קַפִּיטָל מִסְחָרִי. — [קַפִּיטָלִים]

— קַפִּיטָלִי° ת' רָאשִׁי, עִקָּרִי, יְסוֹדִי: תִּקּוּן קַפִּיטָלִי בַּבִּנְיָן. עֲבוֹדָה קַפִּיטָלִית.

— קַפִּיטָלִיזַצְיָה° נ' הִוּוּן, הֲפִיכָה לְהוֹן מְזֻמָּן [ראה ערך הִוּוּן]

— קַפִּיטָלִיזְם° ז' רְכוּשָׁנוּת, מִשְׁטָר כַּלְכָּלִי בְּרֹב אֲרָצוֹת הָעוֹלָם בְּיָמֵינוּ, הַמְבֻסָּס עַל הַקִּנְיָן הַפְּרָטִי וְעַל הַיָּזְמָה הַחָפְשִׁית בְּחַיֵּי הַכַּלְכָּלָה: אֶמְצָעֵי הַיִּצּוּר וְחֶלְקַת הַתּוֹצֶרֶת נִמְצָאִים בִּרְשׁוּת בְּעָלִים פְּרָטִיִּים הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם לִצְבִירַת רְוָחִים. הַקַּפִּיטָלִיזְם בְּהִתְפַּתְּחוּתוֹ מֵבִיא לְתַהֲלִיךְ שֶׁל רִכּוּז הַהוֹן בִּידֵי מְעַטִּים (פְּרָטִים, טְרַסְטִים, בַּנְקִים וְכוּ') — מִזֶּה, וְלִיצִירַת מַחֲנֶה עָצוּם שֶׁל פּוֹעֲלִים שְׂכִירִים (פְּרוֹלֶטַרְיוֹן) — מִזֶּה.

— קַפִּיטָלִיסְט° ז' 1. רְכוּשָׁן, אָדָם הַמַּשְׁקִיעַ כְּסָפִים בְּמִפְעָל וּמְמַמֵּן אוֹתוֹ. 2. בַּעַל־הוֹן הַמַּגְדִּיל אֶת רְוָחָיו עַל־יְדֵי נִצּוּל עֲבוֹדָה שְׂכִירָה: מַעֲמַד הַקַּפִּיטָלִיסְטִים.

— קַפִּיטָלִיסְטִי° ת' רְכוּשָׁנִי, הַמְבֻסָּס עַל הַקַּפִּיטָלִיזְם: מְדִינָה קַפִּיטָלִיסְטִית. מִפְעָל קַפִּיטָלִיסְטִי.

קַפִּיטָן° ז' [צרפתית: capitaine; מלאטינית: caput ראש] 1 [בצבא] מְפַקֵּד, קָצִין, דַּרְגַּת פִּקּוּד גְּבוֹהָה בְּחֵיל־הַיַּבָּשָׁה אוֹ בְּחֵיל־הַיָּם בְּכַמָּה מְדִינוֹת. מַקְבִּילָה בְּעֵרֶךְ לְדַרְגַּת סֶרֶן. 2 [בספנות] רַב־חוֹבֵל, קַבַּרְנִיט. 3 [בספורט] רֹאשׁ־קְבוּצָה: קַפִּיטָן שֶׁל נִבְחֶרֶת הַכַּדּוּרֶגֶל. — [קַפִּיטָנִים]

קַפִּילָא* ז' [ארמית, מיוונית: kapelos חנווני] מוֹכֵר צָרְכֵי־אֹכֶל, סוֹחֵר מַכֹּלֶת (חולין צג). — [קַפִּילָאוֹת]

— בֵּי־קַפִּילָא* (ויקרא רבה יב) בֵּית־אֹכֶל, מִסְעָדָה.

קַפִּילָרִי° ת' [מלאטינית: capillaris, מן capillus שערה] 1. נִימִי, דַּק מְאֹד כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה: צִנּוֹרוֹת קַפִּילָרִיִּים. מַעֲרֶכֶת עוֹרְקִים קַפִּילָרִיִּים בְּגוּפֵנוּ. 2. שֶׁבְּאֶמְצָעוּת נִימִים: סְפִיגָה קַפִּילָרִית שֶׁל נוֹזְלִים. — [קַפִּילָרִית, ־רִיִּים, ־רִיּוֹת]

— מַיִם קַפִּילָרִיִּים°, מַיִם הָעוֹלִים בְּכָל צִנּוֹר דַּק וָצַר עַל־יְדֵי הַכֹּחַ הַשּׁוֹאֵב שֶׁבֵּין הַמַּיִם וּבֵין דָּפְנוֹת הַצִּנּוֹר.

— קַפִּילָרִיּוּת° נ' נִימִיּוּת, נַקְבּוּבִיּוּת, תּוֹפָעָה שֶׁל עֲלִיַּת נוֹזְלִים בְּצִנּוֹרוֹת דַּקִּים בְּיוֹתֵר, בְּתוֹךְ חֳמָרִים נַקְבּוּבִיִּים וְכַדּוֹמֶה.

קְפִיפָה* נ' [גירסת הערוך] רְאֵה עֵרֶךְ כְּפִיפָה*.

קְפִיץ* ז' [מן קפץ] 1 °, רְצוּעָה אוֹ תַּיִל מִמַּתֶּכֶת (עַל־פִּי־רֹב מִפְּלָדָה!) מְעֻקָּלִים בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת, הַקּוֹפְצִים וְחוֹזְרִים לְצוּרָתָם הַמְּקוֹרִית לְאַחַר שֶׁנִּלְחֲצוּ וְנִתְכַּוְּצוּ אוֹ נִתְפַּשְּׁטוּ עַל־יְדֵי כֹּחַ חִיצוֹנִי; הַקְּפִיצִים מְשַׁמְּשִׁים מְקוֹם־צְבִירָה לְכֹחַ מֵכָנִי, אֶמְצָעִי לְרִכּוּךְ דְּחִיפוֹת וּמַכּוֹת וְכַדּוֹמֶה: קְפִיצִים בִּמְכוֹנוֹת שׁוֹנוֹת. קְפִיצִים בְּמִזְרָן, בְּרָהִיטִים מְרֻפָּדִים. קְפִיצִים בְּצִירִים שֶׁל כְּלֵי־רֶכֶב. 2*, פֶּרֶק בָּרֶגֶל, אַרְכֻּבָּה: "'וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה' – אֵין לָהֶם קְפִיצִים" (בראשית רבה סה) [ראה גם קֶפֶץ] – [קְפִיץ־, קְפִיצִים, קְפִיצֵי־]

קפיצים שונים

– מֹאזְנֵי־קְפִיץ °, ראה ליד הערך מֹאזְנַיִם.

– מִטַּת־קְפִיצִים °, מִטָּה מְרֻפֶּדֶת בְּמַעֲרֶכֶת שֶׁל קְפִיצִים לְנוֹחוּת הַשְּׁכִיבָה עָלֶיהָ.

א. **קְפִיצָה*** נ' [מן קפץ, קָפַץ] 1, נִתּוּר גָּדוֹל, תְּנוּעָה מְהִירָה שֶׁל כָּל הַגּוּף כְּלַפֵּי מַעְלָה אוֹ כְּלַפֵּי מַטָּה: "בֶּן־יְהוֹצָדָק הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ בִּקְפִיצוֹתָיו" (ירושלמי סוכה נח ג). "כָּל פְּסִיחָה לְשׁוֹן דִּלּוּג וּקְפִיצָה" (רש"י שמות יב יג). קְפִיצָה לַגֹּבַהּ. קְפִיצָה לַמֶּרְחָק. קְפִיצוֹת בְּשִׁיטוֹת שׁוֹנוֹת בְּתַחֲרֻיּוֹת סְפּוֹרְט. 2, דִּלּוּג וְחִסּוּר, פְּסִיחָה עַל דָּבָר, מַעֲשֶׂה־סֵרוּגִין: "לֹא קָבְעָה וֶסֶת לְיָמִים לְחוּדַיְהוּ וְלִקְפִיצוֹת לְחוּדַיְהוּ, אֲבָל קָבְעָה לָהּ וֶסֶת לְיָמִים וְלִקְפִיצוֹת" (נדה יא.). – [קְפִיצַת־, קְפִיצוֹת]

– קְפִיצָה בָּרֹאשׁ ° [עַל־פִּי "הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ", מגילה יב:], הִתְנַשְּׂאוּת, הִתְבַּלְּטוּת יְתֵרָה: "לֹא הָיָה בָּהּ כְּלוּם מִן הַהִתְנַפְּחוּת... מִן הַקְּפִיצָה בָּרֹאשׁ, הַהִתְהַדְּרוּת" (סוקולוב, אישים 438).

– קְפִיצַת־נַחְשׁוֹן °, קְפִיצָה נַחְשׁוֹנִית ° [על שם נחשון בן־עמינדב, נשיא שבט יהודה, במדבר א ז, שקפץ וירד ראשון לתוך ים־סוף ביציאת מצרים, לפי סוטה לז.] הַעְפָּלָה נוֹעֶזֶת, הַחְלָצוּת לִפְעֻלָּה: "אַחֲרֵי קְפִיצַת־נַחְשׁוֹן רִאשׁוֹנָה חָזַרְנוּ בָּנוּ" (בריש, ב 276). "יֵשׁ שֶׁהֵם קוֹפְצִים קְפִיצַת נַחְשׁוֹן לְאַלְתַּר לְתוֹךְ עוֹר הָאָב" (שטיינמן, במעגל 161). "הֶחָרָשׁ בְּרֶגֶן רֵאשִׁית חֲדָשָׁה בְּשַׁעַט אַדִּיר שֶׁל קְפִיצַת־נַחְשׁוֹן!" (שטיינר, שירים ב ט). "הִתְפַּעֲלוּתָם עַל גְּבוּרָה וּקְפִיצַת־נַחְשׁוֹן" (צבה, ב 338).

– בִּקְפִיצוֹת־קְרָב ° [בלשון־הדיבור] בִּפְסִיעוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְהִירוֹת, בִּזְנִיקָה: "בּוֹא הֵנָּה חִישׁ, בִּקְפִיצוֹת־קְרָב!"

– קְפִיצַת־קוּלְמוֹס °, כְּתִיבָה קְצָרָה וּמְרַפְרֶפֶת: "עַל כָּל פָּנִים אָסוּר לְפָטְרוֹ בִּקְפִיצַת קוּלְמוֹס" (ביאליק, שירתנו).

ב. **קְפִיצָה*** נ' [מן ב. קפץ, קָפַץ] סְגִירָה, קִמּוּץ, הִדּוּק: "אַחַר רְמִיזוֹתָיו (שֶׁל הַחֵרֵשׁ) וְאַחַר קְפִיצוֹתָיו" (גיטין עא.). "עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּקְפִיצַת־יָד" (וידוי, לפי נוסח הרמב"ם). "וּבִקְפִיצַת יָד יְהִי הָאָדָם נִכְבָּד וְיִמָּלְאוּ הוֹן כֵּלָיו" (חריזי, תחכמוני מב 324). "פִּלְאִי מַעְלָה אֵין לָמוֹ קְפִיצַת רֶגֶל" (יניי, שמא). קְפִיצַת שְׂפָתַיִם. – [קְפִיצַת־, קְפִיצוֹת, ־צוֹת־]

– קְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ ° [עַל־פִּי סנהדרין צה. "קָפְצָה לָהֶם הָאָרֶץ"; רש"י בראשית כח יז: "קְפִיצַת הָאָרֶץ"] קִצּוּר הַדֶּרֶךְ בְּנֵס, מַעֲבַר דֶּרֶךְ רְחוֹקָה בִּמְהִירוּת וּבְאֹרַח פֶּלֶא: "מָר רַב נַטְרוֹנַאי גָּאוֹן זַצַ"ל בִּקְפִיצַת הַדֶּרֶךְ בָּא אֲלֵיהֶם מִבָּבֶל" (אוצר הגאונים, חגיגה 16). "מֵאָז הֶרְאוּ הַצִּיּוֹנִים הַחֲדָשִׁים אֶת כֹּחָם בִּקְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ" (אחד העם, שלה). "הַדֶּרֶךְ הָיְתָה טוֹבָה וַחֲלָקָה וְהַסּוּסָה זְרִיזָה, מַמָּשׁ קְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ" (ביאליק, יום ששי ג). "דּוֹמֶה הָיָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ קְפִיצַת־הַדֶּרֶךְ" (יהודה שטינברג, רצ).

קְפִיצוֹן° ז' [מן קְפִיץ] קְפִיץ קָטָן: "הַשָּׁעוֹן... יוֹשֵׁב בְּקֶרֶן זָוִיתוֹ... וּמְתֻקָּן קְפִיצוֹן דַּקִּיק" (אלתרמן, התיבה 24). גַּלְגַּלּוֹנִים וּקְפִיצוֹנִים בַּשָּׁעוֹן. – [קְפִיצוֹן־, קְפִיצוֹנִים, ־נֵי־]

קְפִיצִי° ת' [מן קְפִיץ] בַּעַל סְגֻלּוֹת שֶׁל קְפִיץ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְפִיצִים, גָּמִישׁ, אֶלַסְטִי: סַפָּה קְפִיצִית. מִזְרָן קְפִיצִי. צִירִים קְפִיצִיִּים בִּכְלֵי־רֶכֶב. – [קְפִיצִית, קְפִיצִיִּים, ־צִיּוֹת]

קְפִיצִיּוּת° נ' [מן קְפִיצִי] הַסְּגֻלָּה הַמֻּקְנֵית עַל־יְדֵי קְפִיץ: קְפִיצִיּוּת הַמַּכְשִׁיר. קְפִיצִיּוּת הַמּוֹשָׁב שֶׁל הַכִּסֵּא הַמְרֻפָּד. – [קְפִיצִיּוּת־]

קְפִיצָנִי° ת' 1 [מן קְפִיצָה] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְפִיצוֹת: "אָז תָּחֵל הַמְּרוּצָה, מְרוּצָה קְפִיצָנִית לְדֹב" (שניאור, סיפורים רטז). 2 [מן קְפִיץ] קְפִיצִי, גָּמִישׁ: "מִתְנוּעוֹת גֵּוָם, הַגְּמִישׁוֹת וּקְפִיצָנִיּוֹת כְּשֶׁל בְּתוּלוֹת מְחוֹלְלוֹת" (הלקין, כשבר 89). "הַכֹּל רִקּוּדֵי וְעֶדֶן וּקְפִיצָנִי וּמְחֻטָּב כָּל כָּךְ" (שמיר, עירים 91). – [קְפִיצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קֶפִיר° ז' [קאווקאזית: kefir] סוּג מְיֻחָד שֶׁל חָלָב חָמוּץ, מַשְׁקֶה שֶׁהֻתְקַן מֵחָלָב שֶׁהֻתְסַס עַל־יְדֵי בַּקְטֶרְיוֹת מְיֻחָדוֹת.

קפל [צורת־משנה של כפל]

~ פָּע' **קָפַל*** פ"י כָּפַל, כָּרַךְ וְגָלַל, הָפַךְ מִן־פָּרוּשׂ: "הָיָה קוֹפֵל אֶת הַוִּילוֹן" (בראשית רבה נב). "וְהוּא קוֹפֵל אֶת תְּפִלָּיו, נוֹטֵל מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וָשָׁב אֶל מְקוֹמוֹ" (ברקוביץ, תר' חיי תעז). [ובהשאלה:] "מְגוֹלֶלֶת הָאָרֶץ אֶת מִישׁוֹרֶיהָ... וְחוֹזֶרֶת וְקוֹפַלְתָּם קִפְלֵי הָרִים" (שנהר, ג 92). [לִקְפֹּל, קוֹפֵל, יִקְפֹּל]

~ נִפ' **נִקְפַּל***, נִכְפַּל, נִכְפַּף וְהוּשַׂם זֶה עַל זֶה: "(דַּלְתוֹת הַהֵיכָל) נִקְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן" (מדות ד א). "כְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת עֲשׂוּיוֹת מִמִּין הָאֵפוֹד... וְנִקְפָּלוֹת לְפָנָיו לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו מְעַט" (רש"י שמות כח ו). "חִלְּקוּ לִבְנֵי הַבַּיִת אֶת הַמַּצּוֹת שֶׁנִּקְפְּלוּ שׁוּלֵיהֶן" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 146). – [לְהִקָּפֵל, נִקְפַּל, יִקָּפֵל]

~ פִּע' **קִפֵּל*** פ"י 1, כָּרַךְ וְגָלַל, כָּפַף וְשָׂם חֵלֶק עַל חֵלֶק: "לֹא הָיוּ יְשֵׁנִים בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ אֶלָּא פּוֹשְׁטִין וּמְקַפְּלִין וּמַנִּיחִין אוֹתָן תַּחַת רָאשֵׁיהֶן" (תמיד א א). "פֵּרַשׂ טַלִּיתוֹ וְקִפֵּל" (שבת קכ.). "פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ... טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ" (שבת ב ג). "שֶׁקִּפֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחָהּ תַּחַת יַעֲקֹב אָבִינוּ" (חולין צא:). 2, כָּפַף, סָגַר: "קוּנָּם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם... עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַקַּיִץ – עַד שֶׁיְּקַפְּלוּ הַמַּקְצוּעוֹת (הַסַּכִּינִים)" (נדרים ח א—ד). 3 [בהשאלה] הִקִּיף, כָּלַל, שִׁקַּע: "שִׁבְעָה (אֲנָשִׁים) קִפְּלוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ" (בבא בתרא קכא:). "הֶחֱזִיקוּ בְּלָשׁוֹן עַמָּם בְּכָל עֹז וְקִפְּלוּ בָּהּ אֶת כָּל תֹּכֶן רוּחָם" (ביאליק, על חכמת). "קִפֵּל

הקדוש־ברוך־הוא את כל הימים כלם בסדור שלי״ (עגנון, אלו רלז). הסופר קפל ברומן הגדול חיי דור שלם. – [לקפל, מקפל, ־־]

~ פע׳ **קפל** *, 1 *, נכרך, כפל, גלל: ״שתי פרוכות היו שם, אחת פרוסה ואחת מקפלת״ (תוספתא שקלים ג טז). ״היוצא בטלית מקפלת (בשבת)״ (שבת קמז). ״ועור פניו מקפל ומקמט מזקן״ (מגדלי מו״ס, רנו). גליון הניר קפל לארך ולרחב. 2 *, כוץ: ״הולד שרוי במעי אמו מקפל״ (ויקרא רבה יד). ״שוכב לו זה בחשאי, מקפל אצל המלונה״ (ביאליק, מאחורי ס). 3 ° [בהשאלה] הכנס, הכלל, שקע: ״כל האהבה והחסד והרחמים מקפלים ונתונים בהם״ (עגנון, אורח 157). ברומן החדש מקפלים חיי הדור כלו. – [מקפל, יקפל]

~ התפ׳ **התקפל** *, 1 °, נתן לקפול, היה עשוי חלקים הנכפלים ונכפפים זה על זה: מטה מתקפלת. תריסים מתקפלים. מטר מתקפל. 2 ^, נכרך, נגלל: ״היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה״ (רש״י במדבר ט יח). ״אתה מתקפל באדרתך ומשלשל את כובעך״ (עגנון, כפות רכג). ״יריעת אהלו של יצחק מתקפלת״ (חומסקי, אזוב 122). [ובהשאלה:] ״ונפשם התקפלה בפנה אפלה״ (ביאליק, מגילת ו). ״ברעיון זה נתקפל עקר אמונתם הלאמית״ (חורן, בית 54). 3 ° [בלשון־הדיבור של הנוער וחיילים] התכונן להסוג או להמלט [ראה עוד להלן ״קפל זנבו״] – [להתקפל, מתקפל, יתקפל]

~ הפ׳ **הקפיל** ^ פ״י קפל: ״לראי הקפיל וחדשים יכפיל״ (קליר, אנסיכה, מוסף א ראש השנה). – [להקפיל, מקפיל, ־־]

~ הפ׳ **הקפל** *, נקפל, קפל: ״הקפלו רב המקצועות״ (נדרים סב). – [מקפל, יקפל]

– **קפל זנבו** ° [בלשון־הדיבור] התכונן להסתלק, נסה להתחמק: ״וישקלו ערכם ונמלכו וקפלו זנבם״ (יוזהר, צקלג 15).

ב. **קפל** [אולי בהיפוך אותיות מן קלף; סורית: קפל הסיר]

~ פע׳ **קפל** * פ״י הסיר, השמיד: ״ירדה אש מן השמים והיתה קופלת בהם מתחתיהם״ (ספרי בהעלותך כג). –[לקפל, קופל, יקפל]

~ פע׳ **קפל** *, קלף, גרד: ״ומודה רבי יהודה בסיד שיכולה (האשה) לקפלו במועד״ (מועד קטן ט:). – [לקפל, מ־, י־]

~ התפ׳ **התקפל** *, התקלף, נחרת: ״מהו זכוכית לבנה? שהיתה מתקפלת״ (ירושלמי נד ד). – [להתקפל, מת־, ית־]

קפל ° ז׳ [מן א. קפל] קפול, כפיפה, מקום שנקפל, חלק מקפל: ״מעכה לו גנא בין קפלי צוארו״ (הזז, יעיש ד 172). קפלתי את גליון הניר לארבעה קפלים. קפלים בבגד. שמלת־קפלים. –[קפל־, קפלים, קפלי־, קפליו, קפליהם]

– **קפל־קרקע** °, בליטה או שקע קל בפני הקרקע, שנתן למצא מחסה נמוך מאחוריו או בתוכו.

קפל *, ראה קופל.

קפלוט * ז׳ [מיוונית: kephalotos] 1 *, שם ירק שנזכר במשנה (עוקצין א ב), סבורים שהוא מין כרתי. 2 °, ראש מעבה של ירק: ״קלח של צנון, קפלוט של כרוב״ (ביאליק, מאחורי א). – [קפלוט־, ־טות]

קפלה °, **קפליא** ° נ׳ [איטלקית: capella מקהלה] מקהלה, להקת זמרים: ״קפליא של נוגנים הולכת לפניהם״ (עגנון, כלה קסג). – [קפלות, קפליאות]

קפלה ^ ז׳ ראה קופלט.

קפלול ° ז׳ [מן קפל] קפל קל: ״והשמש העמיקה חגיתותיה בכל קפלול עורך הגס״ (בסוק, תר׳ יודיש 27). – [קפלול־, ־לים, קפלולי־]

קפלולי ° ת׳ [מן קפלול] עשוי קפלים־קפלים קטנים: ״פרוגית שחורה, מברסקת, קפלולית״ (שלונסקי, תר׳ קרקע א 161). –[קפלולית, קפלוליים, ־ליות]

קפלט * ז׳ [לאטינית: capillitium]. פאה נכרית, שער של זרים לכסוי הראש: ״היוצאה בקפלטין שלה״ (ירושלמי כתובות לא ב). ״הקפלט הגבוה והקלוע כ׳חלת פורים׳ החבוש לראשה הוסיף לה לוית־חן״ (ביאליק, אריה י). קפלטים לראשי שופטים באנגליה בשעת נהול המשפט. –[קפלט־, קפלטים, קפלטי־]

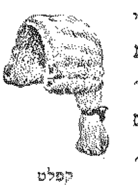
קפלט

קפנדריא * נ׳ [לאטינית: compendiaria דרך קצרה] דרך קצרה, מעבר המקצר את הדרך בין שני מקומות: ״לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו... ולא יעשנו קפנדריא (=להכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו לשם קצור הדרך)״ (ברכות ט ה). ״עלי עוד להכנס למקום אחד ואעשה את החצר קפנדריא ואצא דרך השער הפתוח לרחוב השני״ (מגדלי מו״ס, רכו). ״ועושה קפנדריאות בין צבורי האלמות״ (צמח, א 64). [ובהשאלה:] ״בחרה לה תמיד עקלקלות ועקיפים ותבוא בקפיצות ובקפנדריות ובגלגול דברים״ (ביאליק, ומגדלי זקן). ״ומסבים את פני השיחה בקפנדריות שונות״ (ברנר, א 52). – [קפנדריות גם ־דריאות]

קפנודיס ◊ ז׳ (Capnodis) סוג של חפושיות ממשפחת הברקניות הפוגעות קשה בשרשיהם של עצים (אלה, צפצפה, אשל ועוד), ומהם שני מינים שהם מגדולי המזיקים לעצי־פרי גלעיניים (שקד, אפרסק, משמש, שזיף ועוד).

קפסה *, **קפסית** °, **קפסנת** °, ראה קופסה, קופסית, קופסנת.

קפס * (ירושלמי כתובות כח ד) ראה א. קפץ.

קפסלת °, **קפסולת** נ׳ [מלאטינית: capsula קופסה קטנה], גלולה, קופסית, שפופרת־ג׳לטין קטנה המכילה סמי־רפואה בצורת נוזלים או אבקה; החולה בולע את הקפסלת הנמסה בקלות בגוף. 2 [באנטומיה] רקמה העוטפת, כעין תיק, איברים מסימים או חלקיהם או גדולים זרים שונים בתוך גוף החי. – [קפסלת־, קפסלתו; קפסולות]

א. **קפץ** [אכדית: kapașu (כפצ) ארמית: קפץ; ערבית: קפז רקד]

~ פע׳ **קפץ** * פ״ע 1 *, התרומם למעלה בבת־אחת בעקירת רגליו או, להפך, צנח מלמעלה למטה בבת־אחת: ״הכלב והגדי שקפצו מראש הגג״ (בבא קמא ב ג). 2 °, דלג, עבר בקפיצה: סוסי־המרוץ קפצו מעל למכשולים. הספורטאי קפץ למרחק

7 מֶטֶר. 3* [קפץ על־] בָּא בִּמְהִירוּת, הִגִּיעַ בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: ״וְכָל הַשָּׁטוּף בְּזִמָּה — זִקְנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו״ (שבת קנב.). ״בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה — קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (רש״י בראשית לז ב). ״וַאֲנִי יוֹדֵעַ לָמָּה פִּתְאֹם שִׂמְחַת חַג עָלַי קָפָצָה״ (ביאליק, משירי החורף). 4*, עָשָׂה דְּבַר־מָה בְּחִפָּזוֹן, נִזְדָּרֵז בְּיוֹתֵר: ״קָפַץ וּבֵרֵךְ עַל הַפֵּרָגִיּוֹת״ (ברכות לט.). ״(יוֹלֶדֶת) בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד קוֹפֶצֶת וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא תִּזְקֹק לְבַעְלָהּ״ (נדה לא:). ״הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בְּרֹאשׁ״ (מגילה יב:). 5*, הָיָה לָהוּט אַחַר דְּבַר־מָה, רָדַף וְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׂיגוֹ: ״וְהָיוּ הַכֹּל קוֹפְצִין לַגַּרְנוֹת״ (ירושלמי נדרים לט ד). ״וְקָפְצוּ עָלֶיהָ בְּנֵי אָדָם לְקַדְּשָׁהּ״ (כתובות כב.). ״לֹא רַבּוּ הַקּוֹפְצִים עַל סְחוֹרָתוֹ וְהַבָּאִים אֶל חֲנוּתוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 95). [וראה עוד הצירופים להלן] — [לִקְפֹּץ, קוֹפֵץ, יִקְפֹּץ, קְפֹץ!]

~ נפ׳ נִקְפַּץ °, נִרְתַּע, נִתַּר: ״׳נִדְעֲכוּ׳ — נִקְפְּצוּ מִמְּקוֹמָם״ (רש״י איוב ו יז). — [לְהִקָּפֵץ, נִקְפָּץ, יִקָּפֵץ]

~ פִּע׳ קִפֵּץ פעו״י 1 פ״ע קָפַץ, רָץ בִּקְפִיצוֹת, הִתְנַשֵּׂא לְמַעְלָה בַּעֲקִירַת רַגְלָיו: ״מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים, מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת״ (שיר השירים ב ח). ״עֲגָלִים וּסְיָחִין הַמְקַפְּצִין״ (תוספתא קידושין סה ד). 2* פ״י הֵבִיא בִּמְהִירוּת וּבְהַפְתָּעָה, הֵבִיא בְּהֶסַּח־הַדַּעַת: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּץ לָהֶם אֶת הַזִּקְנָה״ (תנחומא שמיני יא). — [לְקַפֵּץ, מְקַפֵּץ, יְ־]

~ הִפ׳ הִקְפִּיץ * פ״י 1*, גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיִּקְפֹּץ: ״וְהִקְפִּיץ גַּם בְּנוֹ עִמּוֹ״ (בראשית רבה נו). ״עֵרוּת זוֹ מַקְפִּיצָה אוֹתוֹ מֵעוֹרוֹ״ (עגנון, כפות רש). הַמַּדְרִיךְ לְהִתְעַמְּלוּת הִקְפִּיץ אֶת חֲנִיכָיו. הָרוּחַ הַחֲזָקָה הִקְפִּיצָה אֶת הָאֵשׁ בַּמְּנוֹרָה. 2 ° [בהשאלה] זִעְזַע, הוֹצִיאוֹ מִשַּׁלְוָתוֹ: הַהוֹדָעָה הַמַּפְתִּיעָה הִקְפִּיצָה אֶת הַנֶּאֱסָפִים. 3°, הֶעֱלָה, הֶעֱבִיר לְדַרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר: הַנְהָלַת בֵּית־הַסֵּפֶר הֶחְלִיטָה לְהַקְפִּיץ אֶת הַתַּלְמִיד הַמִּצְטַיֵּן לַכִּתָּה הַגְּבוֹהָה. 4*, הֵבִיא לִפְנֵי הַמּוֹעֵד: ״אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אַקְפִּיץ עָלָיו זִקְנָה״ (תענית ה:). 5 °, הֶעֱלָה: ״מְקוֹם בֵּית־הַקַּהֲוָה, שֶׁבְּרֵכַת־מַיִם שָׁם מַקְפִּיצָה מֵימֶיהָ עַל עֲרוּגוֹת״ (בורלא, עקביה 134). ״מֻבְטָחַנִי שֶׁהַדּוֹר הַבָּא יַקְפִּיץ... אֶת רָגְזוֹ גַּם עַל סִגְנוֹן בְּיַאלִיק״ (אביגרי, יד 346). ״מַשַּׁב הָרוּחַ... מַקְפִּיץ תִּימְרוֹת אָבָק״ (חומסקי, אזוב 143). הַכְרָזַת מַצַּב הַחֵרוּם הִקְפִּיצָה אֶת מְחִירֵי הַמִּצְרָכִים הַשּׁוֹנִים. — [לְהַקְפִּיץ, מַקְפִּיץ, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻקְפַּץ °, 1, הוּבָא לִידֵי קְפִיצָה, נִצְטַוָּה לִקְפֹּץ: הַמִּתְעַמְּלִים הֻקְפְּצוּ עַל־יְדֵי מַדְרִיכָם. 2, הֹעֲלָה, הֹעֳבַר לְדַרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר: הַתַּלְמִיד הַמִּצְטַיֵּן הֻקְפַּץ לַכִּתָּה הַגְּבוֹהָה יוֹתֵר. — [מֻקְפָּץ, יֻקְפַּץ]

~ הת׳ הִתְקַפֵּץ °, קָפַץ לְכָאן וּלְכָאן: ״וְהִנְּנוּ מִתְרַקְּדִים כַּעֲגָלִים וּמִתְקַפְּצִים כִּסְיָחִים״ (שטיינמן, זוגות א 149). ״אֶגְרוֹפֵי פּוֹגְעִים בְּצַלְעוֹתָיו, בְּגַבּוֹ, בְּעָרְפּוֹ, אַךְ מִתְקַפְּצִים עֲלֵיהֶם כְּעַל גַּבֵּי חָבִית־עֵץ נְבוּבָה״ (מגד, מקרה 58). ״דְּמוּת שְׁחוֹרָה אַחֶרֶת, מִבֵּין הַבִּקְתוֹת, מִתְקַפֶּצֶת וְרָצָה רִיצָה רְדוּפָה״ (יזהר, צקלג 25). —[לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

— קָפַץ עַל הַמְּצִיאָה ° [על־פי ״ראה את המציאה ונפל עליה״, בבא מציעא א ד], מִהֵר לִרְכֹּשׁ אוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ.

— קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי*, פְּלוֹנִי גָּרַם לוֹ רֹגֶז וּדְאָגָה: ״בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה — קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף״ (רש״י בראשית לז ב). ״קָפַץ עָלַי רָגְזוֹ שֶׁל אַחַד הַסּוֹפְרִים״ (אחד העם, שצד). ״בִּקֵּשׁ רַבִּי יוּדִיל לֵישֵׁב עַל הָעֲגָלָה קָפַץ עָלָיו רָגְזָהּ שֶׁל עֲרֵלִית״ (עגנון, כלה שלא).

— זִקְנָה קָפְצָה עָלָיו*, הוּא הִזְדַּקֵּן, נִרְאוּ בּוֹ אוֹתוֹת זִקְנָה: ״כָּל הַשָּׁטוּף בְּזִמָּה—זִקְנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו״ (שבת קנב.). ״אָזַרְתִּי כְּגֶבֶר חֲלָצַי וְיָגַעְתִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁזִּקְנָה קָפְצָה עָלַי וְתַשׁ כֹּחִי, לֹא עֲלֵיכֶם״ (מנדלי מו״ס, נז). ״כִּי זִקְנָה קָפְצָה עָלֵינוּ, כִּי יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ״ (אחד העם, תלח).

— הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בְּרֹאשׁ* (מגילה יב:), מַאֲמַר חֲזַ״ל בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הַפָּשׁוּט וְהַבּוּר הַמִּשְׁתַּדֵּל לְהַבְלִיט אֶת עַצְמוֹ וּלְהֵרָאוֹת חָכָם וְיַדְעָן.

— קָפַץ מֵעוֹרוֹ ° [על־פי יידיש ולועזית], 1, יָצָא מִכֵּלָיו, הִתְפָּרֵץ: ״לֹא רָאִיתִי מִיָּמַי אֶת דּוֹדִי קוֹפֵץ מֵעוֹרוֹ״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 49). ״וְכָל עַצְמוֹתַי בִּקְּשׁוּ לִקְפֹּץ מֵעוֹרִי״ (עגנון, כפות שכה). 2, חָרַג מֵהֶרְגֵּלָיו, הִתְכַּחֵשׁ לְטִבְעוֹ: ״כָּל אָדָם... הוּא בֶּן זְמַנּוֹ וּמְקוֹמוֹ וְאִי־אֶפְשָׁר לוֹ לִקְפֹּץ מֵעוֹרוֹ״ (קלוזנר, הספרות ב 164).

— הַקְפֵּץ בְּרִיחַ! ° [באימוני־רובה] פְּקֻדָּה צְבָאִית לְהָנִיעַ אֶת בְּרִיחַ הָרוֹבֶה לְכָאן וּלְכָאן לִרְאָיָה כִּי הַמַּחְסָנִית רֵיקָה וְהַמַּנְגָּנוֹן פּוֹעֵל כְּסִדְרוֹ.

ב. קפץ [קרוב אל קבץ, קמץ, כוץ]

~ פָּע׳ קָפַץ פ״י קָמַץ, סָגַר: ״לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן״ (דברים טו ז). ״עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם״ (ישעיה נב טו). ״קְפֹץ עֵינֶיךָ... סְתֹם פִּיךָ״ (תנחומא בובר, חוקת הוספה ב). ״חֵרֵשׁ רוֹמֵז וְנִרְמָז... קוֹפֵץ (פִּיו) וְנִקְפָּץ״ (גיטין ה ז). ״וְלֹא יִמְצְאוּ עֹז בִּלְבָבָם לִקְפֹּץ יָדָם וּלְהַנִּיחַ לַנּוֹפְלִים שֶׁיִּפֹּלוּ״ (אחד העם, ריג). ״וְאֶגְרוֹף זַעַם נִקְפָּץ״ (ביאליק, דבר). ״אָנוּס הוּא לִקְפֹּץ יָדוֹ מִלְּהוֹשִׁיעַ לְכֻלָּם״ (הזז, צל 81). ״הָיִינוּ כְּאוֹתָם שֶׁקּוֹפְצִים אֶגְרוֹף בְּכִיסָם״ (סדן, ממחוז ריט). — [לִקְפֹּץ, קוֹפֵץ, קָפוּץ, יִקְפֹּץ]

~ נפ׳ נִקְפַּץ, 1, נִקְבַּץ, נִקְמַץ, נִסְגַּר: ״וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ״ (איוב כד כד). ״חֵרֵשׁ... קוֹפֵץ (פִּיו) וְנִקְפָּץ״ (גיטין ה ז). ״גַּם הַיָּד הַנִּמְתַּחַת נִקְפֶּצֶת לְפֶתַע פִּתְאֹם״ (שלונסקי, שירים ב 221). ״פִּיהָ נִפְתַּח לְרֶגַע וְנִקְפַּץ מִיָּד״ (שמיר, עירום 128). 2*, נִצְטַמְצֵם, נִתְקַצֵּר: ״וְנִקְפְּצָה לוֹ הַדֶּרֶךְ וּבָא בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת״ (פרקי דרבי אליעזר, טז). — [לְהִקָּפֵץ, נִקְפָּץ, יִקָּפֵץ]

~ הת׳ נִתְקַפֵּץ *, 1*, נִצְטַמְצֵם, נִתְקַצֵּר: ״נִתְקַפְּצָה הָאָרֶץ לְפָנָיו״ (תנחומא בובר ויצא ח). 2 ° נִקְמַץ, נִסְגַּר: ״וְהָאֶצְבָּעוֹת הַדַּקּוֹת הִתְקַפְּצוּ וְהָיוּ לְאֶגְרוֹף״ (ברנר, א 22). ״הַזַּעַם נִשְׁקַף מֵעֵינָיו וְאֶגְרוֹפָיו נִתְקַפְּצוּ״ (אריכא, ג 84). ״זְרוֹעוֹתֶיהָ שֶׁל הַמְנַהֶלֶת נִתְקַפְּצוּ לְפָנִים״ (מגד, מקרה 111). — [לְהִתְקַפֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

— קָפְצָה לוֹ הַדֶּרֶךְ (הָאָרֶץ)*, דַּרְכּוֹ נִצְטַמְצְמָה וְנִתְקַצְּרָה: ״שֶׁקָּפְצָה הַדֶּרֶךְ לְפָנָיו״ (סנהדרין צה.; בראשית רבה ס).

— קָפַץ אֶת יָדוֹ מִפְּלוֹנִי, מָנַע אֶת עֶזְרָתוֹ מִפְּלוֹנִי בְּצָרָתוֹ: ״וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן״ (דברים טו ז). ״לֹא קָפַץ אֶת יָדוֹ הָרְחָבָה גַּם מִ׳יְהוּדִי טוֹב׳ שֶׁפָּנָה לְעֶזְרָתוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים צז).

— קָפַץ רַחֲמָיו, מָנַע רַחֲמָיו, נָהַג בְּאַכְזְרִיּוּת: ״הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל, אִם־קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו?״ (תהלים עז י).

ג. **קפץ** [מִן קוּפִּיץ]

~ פָּעַל **קָפֵץ*** פ"י קָצַץ, חָתַךְ וּבִקַּע בָּשָׂר בְּקוֹפִיץ: "כּוֹנִיחַ רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן, קוֹפֵץ בְּקוֹפִיץ" (תוספתא סנהדרין ט יא). הַמְבַשֶּׁלֶת קוֹפֶצֶת אֶת הַבָּשָׂר בְּקוֹפִיץ. – [לִקְפֹּץ, קוֹפֵץ, יִקְפֹּץ]

קֶפֶץ* ז' [ראה קְפִיץ 2] פֶּרֶק בְּאֵיבְרֵי הַגּוּף, הַפֶּרֶק שֶׁבֵּין עֶצֶם הַשּׁוֹק בְּרַגְלַיִם הָאֲחוֹרִיּוֹת שֶׁל הַבְּהֵמָה וּבֵין עֶצֶם כַּף־הָרֶגֶל (בכורות מא.). – [קֶפֶץ־, קְפָצִים, קִפְצֵי־]

קֹפֶץ* ז' [מן ב. קפץ, קָפַץ] קְפִיצָה, סְגִירָה, קְמוּץ: "וְלוּ בֶּן שֵׁם קֹפֶץ לְפִיו בְּמַסְגְּרִים" (תשובות דונש, 12). "וְכִילַי יֶחְסַר מַהֲלָל וְקִנְיָן בְּקֹפֶץ־יָד" (הנגיד, בן-משלי 81). – [קֹפֶץ־]

קַפָּץ° ז' [מן א. קפץ, קָפַץ] קַפְצָן, מֻמְחֶה לִקְפִיצוֹת: "אָכֵן צַיָּד מָהִיר אַתָּה וְקַפָּץ מַשְׂכִּיל" (ביאליק, אגדת שלושה 2 יח). – [קַפָּצִים; קַפֶּצֶת, קַפָּצוֹת]

קַפְּצָה* נ' [צורת-משנה של קֻפְסָה; לאטינית: capsa] קֻפְסָה, תֵּבָה: "וְהִנִּיחָתוֹ בְּקַפְּצָה שֶׁל זְכוּכִית" (ירושלמי נידה מט ד). – [קַפְּצַת־, קַפְּצִיּוֹת]

קִפְצוּץ°, קִיפְצוּץ ז' [מן קפצץ, קִפְצֵץ] קְפִיצָה קַלָּה, נִתּוּר. – [קִפְצוּץ־, קִפְצוּצִים, ־צֵי־]

קַפְצִיץ° ז' רְאֵה קְפוֹזֵב.

א. **קַפְצָן*** ז' [מן א. קפץ, קָפַץ] 1 ⁘, מֻמְחֶה לִקְפִיצוֹת, סְפּוֹרְטַאי הַמְאֻמָּן לִקְפֹּץ לְגֹבַהּ רַב אוֹ לְמֶרְחָק רַב: "וְהַקַּפְצָן שֶׁרָגִיל בִּקְפִיצָה קוֹרִין שׁוּרָא" (ערוך, שור, על-פי תשובת הגאונים). 2°, כִּנּוּי גְּנַאי לְמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָשֶׁבֶת בִּמְנוּחָה וְלִשְׁקֹל דְּבָרָיו בִּמְתִינוּת וּבְיִשּׁוּב־הַדַּעַת: אַל נָא תְּהֵא קַפְצָן שֶׁכָּזֶה! – [קַפְצָנִית, קַפְצָנִים, קַפְצָנִיּוֹת]

ב. **קַפְצָן°** ז' [מן א. קפץ, קָפַץ] סוּג שֶׁל סַרְטָן זָעִיר הַמָּצוּי הַרְבֵּה בְּמַיִם רְדוּדִים לְאֹרֶךְ חוֹף הַיָּם הַתִּיכוֹן (Leander). גּוּף הַקַּפְצָן שָׁקוּף כִּזְכוּכִית, בַּעַל חֲמִשָּׁה זוּגוֹת רַגְלֵי־חָזֶה הַמְשַׁמְּשׁוֹת לוֹ לִתְפִיסַת הַמָּזוֹן וְלַהֲלִיכָה עַל־פְּנֵי הַקַּרְקַע. בִּטְנוֹ אֲרֻכָּה וּכְפוּפָה. הַקַּפְצָנִים שׁוֹחִים וְקוֹפְצִים בִּמְהִירוּת בְּעֶזְרַת גַּפֵּי־הַבֶּטֶן. – [קַפְצַן־, קַפְצָנִים, ־צָנֵי־]

קפצן (1/2)

קפצץ [מן א. קפץ]

~ פִּעֵל **קִפְצֵץ°** פ"ע קָפַץ קְפִיצוֹת קַלּוֹת, נִתֵּר לְכָאן וּלְכָאן: "לִימִינָהּ קִפְצֵץ הֵנָּה וָהֵנָּה דַּק־בָּשָׂר, קַל כָּרוּחַ" (פרלמן, תר' הרק 19). [לְקַפְצֵץ, מְ־, יְ־]

קַפְּרִיזָה° נ' [צרפתית: caprice; מלאטינית: caper תיש] עַקְשׁוּת, גַּחְמָה, צִפְרוֹנוּת, רָצוֹן הַמִּתְעוֹרֵר פִּתְאֹם לְדְבַר־מָה לְלֹא נִמּוּק וּלְלֹא טַעַם: קַפְּרִיזוֹת שֶׁל יְלָדִים. לֹא הָיָה כָּל טַעַם לְהִתְנַגְּדוּתוֹ לַדָּבָר, הָיְתָה זֹאת קַפְּרִיזָה בִּלְבָד. – [קַפְּרִיזוֹת]

– **קַפְּרִיזִי°** ת' בַּעַל קַפְּרִיזוֹת, צִפְרוֹנִי, מִתְעַקֵּשׁ עַל לֹא־דָבָר, הַמְשַׁנֶּה לְעִתִּים קְרוֹבוֹת אֶת רְצוֹנוֹ לְלֹא נִמּוּק וָטַעַם: "יִשְׁמְרֵנוּ אֱלֹהִים מִטִּפּוּס קַפְּרִיזִי זֶה!" (מגד, בקרה 120). יֶלֶד קַפְּרִיזִי מְאֹד. אֹפִי קַפְּרִיזִי.

– **קַפְּרִיזִיּוּת°** נ' עַקְשׁוּת בִּלְתִּי־סְבִירָה, צִפְרוֹנוּת.

קַפְּרִיסָה°, ראה קַפְּרִיזָה.

קַפְּרִיצ'וֹ° ז' [איטלקית: capriccio] [במוסיקה] סוּג שֶׁל יְצִירָה מוּסִיקָלִית בַּעֲלַת אֹפִי חָפְשִׁי וְשׁוֹבָבִי.

– **קַפְּרִיצ'וֹזוֹ°** [איטלקית: capriccioso] [במוסיקה] צִפְרוֹנִית, בְּמְשׁוּבָה, בְּרוּחַ־תַּהְפּוּכוֹת.

קפש [קרוב אל כמש, כבש]

~ פָּעַל **קָפַשׁ*** פ"י כָּבַשׁ, חָטַף: "מַעֲשֶׂה וְקָפְשָׁה (אֶת הַחַלָּה) זָקֵן זָר" (חלה ב ה). – [לִקְפֹּשׁ, קוֹפֵשׁ, יִקְפֹּשׁ]

קֵץ ז' [מן קצץ; אוגריתית: קץ] 1, סוֹף, אַחֲרִית: "לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ" (תהלים קיט צו). "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ" (ישעיה ט ו). "הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי" (תהלים לט ה). 2, כִּלָּיוֹן, אֲבַדּוֹן: "קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי" (בראשית ו יג). "קֵץ בָּא, בָּא הַקֵּץ!" (יחזקאל ז ו). – [קֵץ־, קִצּוֹ, קִצִּים גם קְצִין, קִצֵּי־]

– **מִקֵּץ**, בְּסוֹף, אַחֲרֵי עֲבוֹר זְמַן מְסֻיָּם, בִּמְלֹאת הַיָּמִים: "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה" (בראשית ח ו). "מִקֵּץ שָׁלֹשׁ שָׁנִים" (מלכים א ב לט).

– **לְקֵץ**, בְּסוֹפוֹ שֶׁל־, לְאַחַר שְׁנָתַיִם (אוֹ יָמִים) מוֹעֵד מְסֻיָּם: "וּלְקֵץ יָמִים נִשְׁאַלְתִּי מִן־הַמֶּלֶךְ" (נחמיה יג ו). "וּלְקֵץ שָׁנִים יִתְחַבָּרוּ" (דניאל יא ו).

– **עַד עֵת קֵץ**, עַד בּוֹא הַזְּמַן הַקָּבוּעַ, בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: "וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־עֵת קֵץ, כִּי־עוֹד לַמּוֹעֵד" (דניאל יא לה).

– **לְקִצִּים***, לְעִתִּים, לִפְרָקִים, לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת: "מְמֻנֶּה הַבָּא לְקִצִּין" (עבודה זרה סא:).

– **בָּא (הִגִּיעַ* קָרַב°) קִצּוֹ**, הִגִּיעָה שְׁעָתוֹ לָמוּת, הִתְקָרְבָה גְּסִיסַת־הַמָּוֶת: "קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ" (איכה ד יח). "כֵּיצַד אָדָם מֵת?... אָמַר לוֹ: קוּם, הִגִּיעַ קִצְּךָ!" (כלה רבתי ג). "בָּא יוֹמְךָ, הַצּוּר, קָרַב קִצְּךָ" (ביאליק, הצור).

– **אֵין־קֵץ**, בְּלִי סוֹף: "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ" (ישעיה ט ו).

– **קֵץ הַיָּמִין (הַיָּמִים)**, אַחֲרִית הַיָּמִים, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, מוֹעֵד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ הַגּוֹאֵל: "וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין" (דניאל יב יג). "בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוֹת לְבָנָיו קֵץ הַיָּמִין" (פסחים נו.). "לֶעָתִיד לָבוֹא, בְּקֵץ הַיָּמִין יִשְׁחַט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַלִּוְיָתָן" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 63).

– **קֵץ הַפְּלָאוֹת**, כִּנּוּי לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, יְמֵי הַגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה: "עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת?" (דניאל יב ו).

– **כָּלוּ (כָּל) הַקִּצִּין***, 1*, עָבְרוּ כָּל הַמּוֹעֲדִים שֶׁבָּהֶם הָיָה הַמָּשִׁיחַ צָרִיךְ לָבוֹא: "כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" (סנהדרין צז.). 2° [בהשאלה] אָבְדָה כָּל תִּקְוָה, לֹא נִשְׁאַר עוֹד כָּל סִכּוּי: "כְּבָר כָּלוּ הַקִּצִּים – וְלֹא הֵקִיץ הַקֵּץ עַל־יְגוֹנִי" (ביאליק, אל הצפור).

– דָּחַק אֶת הַקֵּץ*, קָצְרָה רוּחוֹ מִלְּהַמְתִּין לְסוֹף הַמִּקְוֶה, בִּקֵּשׁ לְקָרֵב אֶת הַקֵּץ קֹדֶם זְמַנּוֹ [עַל־פִּי כתובות קיא. ושם הנוסח: "ירחקו את הקץ" – והכוונה לצפיה לבוא המשיח]

– מְחַשְּׁבֵי קִצִּין* (סנהדרין צז:), כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים שֶׁעָסְקוּ בְּחִשּׁוּב הַזְּמַן שֶׁבּוֹ עָתִיד הַמָּשִׁיחַ לָבוֹא.

– הֲקֵץ לְדִבְרֵי רוּחַ [עַל־פִּי איוב טז ג], דַּי לְפַטְפֵּט, יֵשׁ לְהַפְסִיק אֶת דִּבְרֵי־הַהֶבֶל.

– אֵין קֵץ לַדָּבָר, 1. יֵשׁ לוֹ עוֹד וָעוֹד: "רָעָתְךָ רַבָּה וְאֵין קֵץ לַעֲוֹנֹתֶיךָ" (איוב כב ה). 2°, הַדָּבָר נִמְשָׁךְ בְּלִי סוֹף, הַדָּבָר אֵינוֹ מִסְתַּיֵּם כְּלָל: הָעִנְיָן נִסְתַּבֵּךְ מְאֹד – וְאֵין קֵץ לַדָּבָר!

– שָׂם קֵץ לַדָּבָר [שאול מן איוב כח ג: "קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ"], הִפְסִיק, בִּטֵּל הֶמְשֵׁכוֹ שֶׁל דָּבָר: הָאוֹרֵחַ שֶׁנִּכְנַס שָׂם קֵץ לְדִבְרֵי הַרִיבוֹת בֵּין הַמְסֻבִּים.

– מִי בְקִצּוֹ וּמִי לֹא בְקִצּוֹ* (ונתנה תוקף, לימים נוראים), מִי יָמוּת מוֹת טִבְעִי, מוֹת מִתּוֹךְ זִקְנָה, וּמִי – מִיתָה חֲטוּפָה.

קְ"צ ר"ת 1. קֻפַּת־צְדָקָה. 2. קָרְבַּן־צִבּוּר.

קָץ, 1. מָאַס – ראה קוּץ. 2. יָשַׁב בַּקַּיִץ – ראה קִיץ.

קְצָאוֹת^ רִבּוּי מְלִיצִי מִן 'קָצֶה' אוֹ 'קָצָה': "קְלוּעֵי קְצָאוֹת עַד תְּקָרֵב" (ינאי, קצג).

קצב [ארמית: קְצַב; סורית: קְצַבָא קצב; ערבית: קַצַּבַ חתך]

~ פָּעַל **קָצַב** פ"י 1. גָּזַר, חָתַךְ: "וַיִּקְצָב־עֵץ וַיַּשְׁלֶךְ" (מלכים ב ו ו). "מִמִּבְחַר עֲצֵי עֵדֶן קְצַבְתִּיךָ" (יהודה הלוי, ז 204). "אַתָּה קָצַבְתָּ נְתָחַי וְצַלְעוֹתַי" (משה אבן־עזרא, קודש קלא). "הַקַּצָּבִים שֶׁהָיוּ קוֹצְבִים אֶת הַבָּשָׂר" (ברקוביץ, תר' אדם קסב). 2°, יָעַד, קָבַע, פָּסַק אֶת הַמִּדָּה וְהַשִּׁעוּר לְדָבָר: "דָּבָר הַקָּצוּב מִן הַתּוֹרָה" (תוספתא תרומות א י). "קָצַבְתָּ מֵאָז כָּל חֵטְא לְצִבּוּר" (סידור רס"ג, רצה). "הַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶצְלוֹ פִּקָּדוֹן וְלֹא קָצַב לוֹ זְמַן לַהֲשָׁבָתוֹ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "הַוַּעַד קָצַב לְבֵית־הַסֵּפֶר תְּמִיכָה שְׁנָתִית" (אחד העם, קפט). הַמֶּמְשָׁלָה קָצְבָה בִּימֵי־הַחֵרוּם אֶת מְנוֹת הַמָּזוֹן לַתּוֹשָׁבִים. 3^ [בדקדוק] גָּזַר מִלָּה מִמִּלָּה: "פְּעָמִים רַבּוֹת קוֹצְבִים שֵׁם־הַפֹּעַל מִבִּנְיַן הַתֹּאַר עַצְמוֹ... כְּקָצְבָם 'כְּסִילוּת' מִן 'כְּסִיל'" (השרשים לג'נאח, לאך). [ראה עוד ערך קָצוּב] – [לִקְצֹב אֶת־; קוֹצֵב, קָצוּב; יִקָּצֵב, קָצֹב!]

~ נִפְעַל **נִקְצַב***, 1^, נִגְזַר, נֶחְתַּךְ: "וְהָעֵצִים בְּאֵיזֶה יַעַר נֶחְטָבוּ וְהַגַּרְזֶן אֲשֶׁר בּוֹ נִקְצָבוּ" (חריזי, תחכמוני לד 285). 2°, נִקְבַּע, נוֹעַד, הֻגְבַּל: "מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִקְצָבִים מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם" (פסיקתא, קצח:). "אֱנוֹשׁ חָצִיר יִיבַשׁ... וְסוֹפוֹ הַנִּקְצָב לְעַפְרוֹת מִדְבָּרִים" (גבירול, ה 37). "וְלֹא יִתָּכֵן לְהָכִיל נִקְצָב לְלֹא־נִקְצָב" (חובות הלבבות, בקשת בחיי). "וְלֹא נַחְשְׁבֵהוּ לְעִקָּר וְנִצָּב, וְלֹא לְמִין וְכָל אוֹן וּלְכָל נִקְצָב" (שיר היחוד, יום ה). 3^, נִקְבַּע לוֹ קֶצֶב וּמִדָּה: "סִלְסוּלָם וְצִלְצוּלָם עֲנוֹת שִׁירוֹת נִקְצָבִים" (פיוטים, סידור 725). "כֻּלָּם פְּסִיעוֹתֵיהֶם נִקְצָבוֹת לְפִי קֶצֶב הַמַּרְשׁ" (ביאליק, לממשלת). 4°, הֻקְצַב, נוֹעַד: "הַסַּךְ 4000 פְרַנְק שֶׁנִּקְצַב לָזֶה" (אחד העם, אגרות ו 122). – [לְהִקָּצֵב, נִקְצָב, יִקָּצֵב]

~ פִּעֵל **קִצֵּב*** פ"י 1°, חָתַךְ, גָּזַר, קִצֵּץ: "אֵין נוֹטְלִין אֶת הָעֱלִי לְקַצֵּב עָלָיו בָּשָׂר" (ביצה א ה). "הַקַּצָּב מְשַׁמֵּשׁ בְּבִגְדֵי כְהֻנָּתוֹ אֵצֶל סַדָּן – הוּא הַמִּזְבֵּחַ שָׁם לְקַצֵּב עָלָיו אֶת הַבָּשָׂר" (מנדלי מו"ס, שער). 2°, חִלֵּק לַחֲלָקִים קְצוּבִים, קָבַע כַּמֻּיּוֹת שֶׁל דָּבָר בְּדִיּוּק: הַשִּׁלְטוֹנוֹת קִצְּבוּ אֶת הַמִּצְרָכִים הַחִיּוּנִיִּים בִּימֵי־הַחֵרוּם. 3°, קִצֵּץ קְצוֹתָיו שֶׁל צֶמַח מִשְׂתָּרֵעַ עַל־מְנַת לְהַגְבִּיל וּלְכַוֵּן הִתְפַּשְּׁטוּתוֹ: הַגַּנָּן קִצֵּב אֶת הַמִּדְשָׁאָה. – [לְקַצֵּב אֶת־, מְקַצֵּב, יְקַצֵּב]

~ פֻּעַל **קֻצַּב** °, 1. גֻּזַּר, נֻחַתַּךְ: הַבָּשָׂר קֻצַּב עַל־יְדֵי הַקַּצָּב. 2. חֻלַּק לְשִׁעוּרִים וְלִמְנוֹת קְבוּעוֹת: מִצְרְכֵי הַמָּזוֹן קֻצְּבוּ לַתּוֹשָׁבִים בִּימֵי הַחֵרוּם. 3. נֶעֱרַךְ בְּקֶצֶב – ראה ערך מְקֻצָּב. – [מְקֻצָּב, יְקֻצַּב]

~ הִפְעִיל **הִקְצִיב** ^ פ"י יָעַד, קָבַע כַּמּוּת אוֹ מִדָּה, פָּסַק אֶת הַשִּׁעוּר הַמְדֻיָּק: "הָאָמֵן כְּפִי שְׁחָקִים וְהִקְצִיבָם" (האמן, יוצר יום כיפור). "וְיוֹשְׁבֵי הַמְּדִינָה הַהִיא הִקְצִיבוּ לָתֵת לוֹ בַּעֲבוּר טָרְחוֹ וְהוֹצָאוֹתָיו" (שאלות־ותשובות, מינץ ופדואה נה, עג). הַמּוֹסָד הִקְצִיב סְכוּם מְסֻיָּם לְמַשְׂכֹּרֶת לְעוֹבְדָיו. הָעִירִיָּה הִקְצִיבָה קֶרֶן־סִיּוּעַ לְשִׁכּוּן הָעוֹלִים. הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ הִקְצִיב עֶשֶׂר דַּקּוֹת לְכָל מִתְוַכֵּחַ. [ובשירה:] "הוּא הָיָה... מַעֲנִיק הַהֲזָיוֹת, מַקְצִיב הַחֲלוֹמוֹת" (ראב, שירים 107). – [לְהַקְצִיב, מַקְצִיב, יַ־]

~ הֻפְעַל **הֻקְצַב** ^, נוֹעַד, נִקְבְּעָה כַּמּוּתוֹ, נִקְבַּע שִׁעוּרוֹ: "לְפִי כֹּחוֹ וּלְפִי מִעוּט חֵילוֹ הֻקְצַב לוֹ מִעוּט הוֹן שִׁקְלוֹ" (פיוטים, סידור 655). "לְכָל אָדָם הֻקְצַב סְכוּם לִשְׁנֵי מִשְׁלוֹ" (פיכמן, רכט). הֻקְצַב סְכוּם־כֶּסֶף לְשִׁכּוּן. הֻקְצְבָה לוֹ מַשְׂכֹּרֶת חָדְשִׁית. – [מֻקְצָב, יֻקְצַב]

קַצָּב* ז' [מן קצב, קִצֵּב; ערבית: קַצַּאב] בַּעַל אִטְלִיז, אָדָם הַחוֹתֵךְ וּמְקַצֵּב בָּשָׂר לְשֵׁם מְכִירָתוֹ מָנוֹת־מָנוֹת לַצַּרְכָנִים: "קַצָּב הָיִיתִי וּמְכַל בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה נָאָה אָמַרְתִּי: זוֹ תְּהֵא לְשַׁבָּת" (שבת קיט.). – [קַצֶּבֶת גם קַצָּבִית, קַצָּבִים, קַצָּבֵי־, קַצָּבוֹת]

א. **קֶצֶב** ז' [מן קצב, קָצַב] 1. שִׁעוּר, גִּזְרָה, תַּבְנִית: "מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים" (מלכים א ו כה). 2° [במוסיקה] כָּל אֶחָד מִן הַחֲלָקִים הַקְּטַנִּים וְהַשָּׁוִים שֶׁהַיְּצִירָה הַשִּׁירִית מִתְחַלֶּקֶת בָּהֶם – לְפִי מִסְפַּר הַהַטְעָמוֹת אוֹ לְפִי רָוְחֵי הַזְּמַן, רִיתְמוּס, מִפְעָם: "וְנִעְנְעָה בְּצַוָּארֶיהָ לְפִי קֶצֶב הַמַּרְשׁ" (ביאליק, לממשלת). יְצִירָה בְּקֶצֶב שֶׁל שְׁלֹשָׁה רְבָעִים. 3° [בתורת־השירה] מִשְׁקָל, מִסְפַּר הַהַטְעָמוֹת הַמְסֻיָּם בְּכָל שׁוּרָה: קֶצֶב [עוֹלֶה, קֶצֶב יוֹרֵד. 4°, פְּעִימָה, חֵלֶק אֶחָד בְּמַעֲרֶכֶת שֶׁל פְּעֻלּוֹת קְצוּבוֹת וּמְדוּדוֹת: קֶצֶב פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַמָּנוֹעַ, קֶצֶב הַדֹּפֶק שֶׁל הַלֵּב. 5° [בהשאלה] שִׁעוּר הַמְּהִירוּת בִּפְעֻלָּה כָּלְשֶׁהִי: הָעֲבוֹדָה הִתְנַהֲלָה בְּקֶצֶב מָהִיר. קֶצֶב אִטִּי. יֵשׁ לְהַגְבִּיר אֶת הַקֶּצֶב. 6^. שִׁעוּר, מִדָּה קְצוּבָה: "לֹא יִתָּכֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְחַיֵּי הָאָדָם קֶצֶב" (אברהם אבן־עזרא, בראשית ג ו). "מִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ קֶצֶב הַדָּבָר שֶׁעָרַב" (רמב"ם, מלוה ולוה כה יג). – [קֶצֶב־, קִצְבּוֹ; קְצָבִים, קִצְבֵי־]

ב. **קֶצֶב** ז' [צורת־משנה של קָצֶה, קְצָווֹת] קָצֶה, סוֹף: "לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי" (יונה ב ז). "הַשֶּׁמֶשׁ אֶל־קִצְבֵי הֶהָרִים יָרְדָה" (ביאליק, בשדה). – [קְצָבִים, קִצְבֵי־]

קָצָב°, קוֹצָב ז׳ [מערבית מדוברת קַצַּב] עֵשֶׂב רַע בִּשְׂדוֹת מִמִּשְׁפַּחַת הַדְּגָנִיִּים הַמִּתְנַשֵּׂא לְעִתִּים לְגֹבַהּ שֶׁל מֶטֶר וְיוֹתֵר (Holcus halepense). – [קְצַב־, קְצָבִים, קְצָבֵי־]

קִצְבָּה°, קִצְבָה* נ׳ [מן קצב, קָצַב] 1*. מִדָּה קְבוּעָה, שִׁעוּר מְסֻיָּם וּמֻגְדָּר: "שְׁקָלִים יֵשׁ לָהֶם קִצְבָה וְחַטָּאת אֵין לָהּ קִצְבָה" (שקלים ב ה). "קְנָס שָׁוֶה בְּכָל אָדָם, וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָה מִן הַתּוֹרָה שָׁוֶה בְּכָל אָדָם" (כתובות ג ז). "וְתַחְתֹּךְ קִצְבָה לְכָל בְּרִיּוֹתֶיךָ" (ונתנה תוקף, לימים נוראים). "אֵין קִצְבָה לִשְׁנוֹתֶיךָ וְאֵין קֵץ לְאֹרֶךְ יָמֶיךָ" (אין קצבה, שם). 2°. פֶּנְסְיָה, תַּשְׁלוּם קָבוּעַ הַמְּשֻׁלָּם עַל־יְדֵי מוֹסָד פְּרָטִי אוֹ צִבּוּרִי לְאָדָם שֶׁפָּרַשׁ מֵעֲבוֹדָתוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ, אוֹ לְמִי שֶׁאִבֵּד אֶת כֹּשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ: קִצְבַּת זִקְנָה. קִצְבַּת נָכוּת. קִצְבַּת־שְׁאֵרִים. 3°. תְּמִיכָה מִקֻּפַּת־הַצִּבּוּר לִנְצְרָכִים. – [קִצְבַּת־, קִצְבָאוֹת גם קְצָבוֹת, קִצְבוֹת־]

– בַּעַל־קִצְבָּה°, אָדָם הַמְקַבֵּל קִצְבָּה, פֶּנְסְיוֹנֶר.

– בַּר־קִצְבָּה°, מִי שֶׁזַּכַּאי לְקַבֵּל קִצְבָּה בְּבוֹא הָעֵת. – [בַּת־קִצְבָּה, בְּנֵי־קִצְבָּה, בְּנוֹת־קִצְבָּה]

קְצָבָה° נ׳ [מן א. קֶצֶב] יְחִידַת־מִשְׁנֶה שֶׁל מִקְצָב (רִיתְמוּס) בְּשִׁירָה אוֹ בְּמוּסִיקָה: הַמִּקְצָב בָּנוּי קְצָבוֹת קְצָבוֹת. – [קִצְבַת־, קְצָבוֹת, קִצְבוֹת־]

קִצְבָה°, קִצוּבָה נ׳ [מן קצב, קָצַב] תַּשְׁלוּם קָצוּב הַנִּתָּן לְעוֹבֵד לְמַטְּרוֹת־הוֹצָאָה מֻגְדָּרוֹת (Allowance): קִצְבַּת סְפָרִים. קִצְבַּת־אֵרוּחַ. קִצְבַּת־נְסִיעוֹת־וְאַשֵּׁ״ל. – [קִצְבַּת־, קִצְבוֹת]

קַצָּבוּת^ נ׳ [מן קַצָּב] עֵסֶק הַקַּצָּב, עֲבוֹדָה בְּאִטְלִיז: "לִמְכֹּר רֹאשׁ שֶׁל בְּהֵמָה וְלֹא הַגּוּף בְּבֵית הַקַּצָּבוּת" (רבינו גרשום ערכין ד:). "גָּר בְּאַחַת מֵהֶעָיָרוֹת הַקְּרוֹבוֹת וְעָסַק בְּעֵסֶק קַצָּבוּת" (יהודה שטינברג, ט). – [קַצָּבוּת־]

קִצְבִּי° ת׳ [מן קֶצֶב] רִיתְמִי, הֶעָרוּךְ בְּקֶצֶב: תְּנוּעוֹת קִצְבִּיּוֹת בְּמָחוֹל. הִתְעַמְּלוּת קִצְבִּית. – [קִצְבִּית, ־בִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

קִצְבִּיּוּת° נ׳ [מן קִצְבִּי] רִיתְמִיּוּת, קִיּוּם קֶצֶב: קִצְבִּיּוּת בִּתְנוּעוֹת. קִצְבִּיּוּת מְלֵאַת־כֹּחַ בְּשִׁירָתוֹ. – [קִצְבִּיּוּת־]

קצה [קרוב אל קצץ, קצע; ארמית: קְצָא; עברית: קְצ׳א]

~ פָּעַל **קָצָה*** פ״י 1*. חָתַךְ תְּאֵנִים כְּדֵי לְיַבְּשָׁן אוֹ לַעֲשׂוֹת מֵהֶן דְּבֵלָה: "תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמֻקְצֶה" (שביעית ח ו). 2*. חָתַךְ חֵלֶק מִדְּבַר־מָה: "הָאִשָּׁה יוֹשֶׁבֶת וְקוֹצָה חַלָּתָהּ עֲרֻמָּה" (חלה ב ג). "הֲרֵינִי קוֹצָה לְךָ אִטְרִיּוֹת גְּדוֹלוֹת וַאֲרֻכּוֹת" (עגנון, כלה שצב). "וְהֵם שׁוֹלְחִים יָדָם בְּעַרְבוּבְיָה וְקוֹצִים מִן הָעוּגוֹת וְקוֹמְצִים מִן הָעֲדָשִׁים הַמְּלוּחִים" (שנהר, א 213). 3^. [בהשאלה] גָּרַע, פָּחַת: "וְקָצִיתִי קְצַת הוֹדוֹ, וְחָסֵר דַּלֵּי מֵאוֹר" (גבירול, א 70). – [לִקְצוֹת אֶת־, קוֹצֶה, יִקְצֶה]

~ נִפְעַל **נִקְצָה^**, הוּשַׂם לוֹ קֵץ, נִקְבַּע קִצּוֹ: "חֵקֶר אֱלֹהַּ לֹא יִמָּצֵא וְתַכְלִית שַׁדַּי לֹא תִקָּצֶה" (שיר היחוד, יום שני). "וְנִזְרֵיתִי וְנִקְצֵיתִי בְּכָל מְקוֹמוֹת" (גנזי שכטר, ג 154). – [לְהִקָּצוֹת, נִקְצֶה, יִקָּצֶה]

~ פִּעֵל **קִצָּה** פ״י קִצֵּץ, גָּדַע: "בַּיָּמִים הָהֵם הֵחֵל ה׳ לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל" (מלכים ב י לב). "וּמִמְכַּר חֲצֵרִים וּבָתֵּי חוֹמָה וְעֶגְלָה לְקַצּוֹת עֲרֻפָּה" (גבירול, ו 51). "אֲנִי עַצְמִי כַּמָּה כְּבָר הִשְׁחַתִּי מִכֶּם וּמִשֶּׁלָּכֶם וַעֲדַיִן אֲנִי הוֹלֵךְ וּמְקַצֶּה וְאֵין סוֹף" (שנהר, א 181). [ובמליצה:] "לֹא יִפְנֶה אֲלֵיהֶם... יְקַצֶּה קָרְבָּנָם וְחֶבְרָתָם וְלֹא יִרְצֶה נִדְבָתָם וְאַהֲבָתָם" (חריזי, איתיאל 78). – [לְקַצּוֹת, מְקַצֶּה, יְקַצֶּה]

~ הִפְעִיל **הִקְצָה** פ״י 1. גֵּרֵד, הֵסִיר: "וְשָׁפְכוּ אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ לָעִיר" (ויקרא יד מא). 2*. הִפְרִישׁ, הִבְדִּיל חֵלֶק מִשֶּׁלָּהֶם: "יַקְצוּ לָהֶם מָקוֹם בִּפְנֵי עַצְמָן" (במדבר רבה ז ט). "כָּל מַה שֶּׁהִקְצָה הָאָב לִנְדוּנְיַת הַבַּת הוּא שֶׁלָּהּ" (תשובות רמב״ם, ריז, פריימן 209). "לָכֵן הִקְצָה אַרְיֵה בַּחֲצֵרוֹ מָקוֹם חָשׁוּב וּמְגֻלֶּה" (ביאליק, אריה ז). הָעִירִיָּה הִקְצְתָה שֶׁטַח־אֲדָמָה לְבִנְיַן בֵּית־עָם. – [לְהַקְצוֹת אֶת־, מַקְצֶה, יַ־]

~ הִפְעִיל **הִקְצָה***, 1*. הִפְרִישׁ, הִבְדִּיל, יִחֵד: "אֵין מֻקְצֶה... אֶלָּא שֶׁמֶן שֶׁבַּנֵּר בְּשָׁעָה שֶׁהוּא דוֹלֵק, הוֹאִיל וְהִקְצָה לְמִצְוָתוֹ הִקְצָה לְאִסּוּרוֹ" (שבת מה.). "אִם הָיָה מָקוֹם מֻקְצֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ" (תוספתא בבא מציעא ט ו). הַמִּגְרָשׁ הֻקְצָה עַל־יְדֵי הָעִירִיָּה לְגַן צִבּוּרִי. 2^. הוֹסֵר, הוּרַד וְסֻלַּק: "וְאֵין רִפּוּי אֶלָּא הַבַּיִת שֶׁהֻקְצָה וְהוּטַח וְלֹא חָזַר הַנֶּגַע" (רש״י ויקרא יד מח). 3^. הֻרְחַק, נִדְחָה: "לַעֲנָה וָרֹאשׁ שָׂבְעוּ וְרָווּ, וְהֻקְצוּ וְהָלְעֲבוּ" (קליר, איכה ישבה חבצלת, לט׳ באב). – [מֻקְצֶה, יֻ־]

– מֻקְצֶה*, ראה ערך מֻקְצֶה.

קָצֶה ז׳ [מן קצה; קרוב אל קֵץ, קְצָה] הַחֵלֶק הָאַחֲרוֹן בְּדָבָר, הַנְּקֻדָּה הָרְחוֹקָה בְּיוֹתֵר בְּשֶׁטַח אוֹ בְּגוּף מְסֻיָּם, סוֹף שֶׁל מָקוֹם: "וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ" (בראשית כג ט). "בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר" (שמות יג כ). "וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה" (שמות כו ה). "קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת" (יהושע יג כז). "אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו (שֶׁל הָעֵץ) אָכְלָה הָאֵשׁ" (יחזקאל טו ד). "קַצְוֵי אֶרֶץ" (תהלים מח יא). "וַיַּעֲבִירוּ אֶת וַעֲמָכֶם עַד קְצֵה הָאָרֶץ" (ביאליק, קראו). "הִגִּיעָה חֲצוֹת לַיְלָה וְלֹא הִגַּעְתִּי לִקְצֵה הַדְּבָרִים" (עגנון, אורח 350). "לֹא נָגְעוּ אֲפִלּוּ בִּקְצֵה קַרְסֻלָּם" (סדן, ממחוז שיב). – [קְצֵה־, קָצִי, קָצְךָ, קָצֵהוּ... קָצְכֶם; קְצָווֹת, קְצוֹת־ גם קַצְוֵי־, קְצוֹתָיו; גם קָצִים, קְצֵי־, קְצֵיהֶם]

– מִקְצֵה (זְמַן!), מִקֵּץ, כְּתֹם־, לְאַחַר עֲבֹר־: "וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעַבְרוּ הַשֹּׁטְרִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה" (יהושע ג ב).

– מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה [שאול מן שמות כו כח, ושם כפשוטו]. בְּאֹפֶן מְנֻגָּד בְּתַכְלִית, בְּתַכְלִית הַשִּׁנּוּי: פְּלוֹנִי שִׁנָּה אֶת דַּעְתּוֹ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.

– בִּקְצֵה הַמַּזְלֵג°, מְעַט מִן הַמְּעַט, שֶׁמֶץ: "עִבְרִית (לוֹמְדִים) – בִּקְצֵה הַמַּזְלֵג" (ברקוביץ, תר׳ חיי תמט).

– חֲסַר־הַקְּצָווֹת° [בדקדוק] כִּנּוּי לְגִזְרַת הַפֹּעַל "נתן" שֶׁפְּעָמִים חֲסֵרָה פ׳־הַפֹּעַל שֶׁלּוֹ וּפְעָמִים חֲסֵרָה ל׳־הַפֹּעַל שֶׁלּוֹ אוֹ גַּם שְׁתֵּיהֶן בְּאַחַת הַנְּטִיּוֹת (אֶתֵּן, נָתַתָּ, לָתֵת).

– נְחֵי־הַקְּצָווֹת° [בדקדוק] גִּזְרָה שֶׁל פְּעָלִים שֶׁפ׳־הַפֹּעַל וְל׳־הַפֹּעַל שֶׁלָּהֶם נָחוֹת בִּקְצַת נְטִיּוֹת, לְמָשָׁל הַפֹּעַל "אָפָה" בִּזְמַן עָתִיד (תֹּאפֶה, יֹאפֶה!).

– שְׁתֵּי (שְׁנֵי) הַקְּצָווֹת °, שְׁנֵי הַהֲפָכִים, דָּבָר וְהִפּוּכוֹ הַגָּמוּר: "וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הָאֱמֶת בִּשְׁתֵּי קְצָווֹת" (כוזרי ד כב). הָרוֹמָן "שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת" לִרְאוּבֵן אָשֵׁר בְּרוֹיְדֶס.

– אֶפֶס קָצֵהוּ [שאול מן במדבר כג יג: "אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה", ושם אֶפֶס אבל, רק] מְעַט מִן הַמְּעַט מִמֶּנּוּ, מִקְצָתוֹ: לֹא אוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת הַדָּבָר, כִּי רָאִיתִי אֶפֶס קָצֵהוּ. הִפְלִיט סֵפֶר אֶפֶס קָצֵהוּ מִכָּל אֲשֶׁר עָבַר עָלָיו.

– מְהַלֵּךְ עַל קְצוֹת אֶצְבְּעוֹתָיו ° [בלשון־הדיבור] נִזְהָר מְאֹד לְבַל לְהָקִים רַעַשׁ בַּהֲלִיכָתוֹ, מְהַלֵּךְ בַּעֲדִינוּת יְתֵרָה [ובהשאלה:] זָהִיר שֶׁלֹּא לְהַפְרִיעַ אֶת מִישֶׁהוּ.

קָצָה נ׳ [צורת־משנה של קָצֶה] קָצֶה, סוֹף: "כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה" (שמות כה יט). — [קְצַת־, קְצָווֹת, קְצוֹת־]

קָצֶה ז׳ [צורת־משנה של קֵץ] קֵץ, סוֹף: "וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו" (ישעיה ב ז). "וְאֵין מִסְפָּר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה" (ביאליק, מתי מדבר). "פֹּה־הַכֹּל, רֵאשִׁית וְקָצֶה" (רחל, צז).

קְצָה°, קיצה נ׳ [מן קצץ] 1. קְצִיצָה, גְּדִיעָה, כְּרִיתָה: "הַקּוֹצֵץ קוֹרָה שֶׁל שִׁקְמָה... מִכֵּוָן שֶׁתְּהֵא קְצָתוֹ שָׁוָה" (תוספתא שביעית ג יד). "שֶׁבּוֹ (בְּט״ו בְּאָב) זְמַן קְצָה יָפֶה לָעֵצִים" (ירושלמי תענית סט ג). 2. קִצְבָה, דָּבָר קָצוּב וּמֻגְבָּל: "אֵין כְּלוּם לְאַחַר הַקְּצָה" (תוספתא כתובות ד ז). — [קְצַת־, קְצוֹת]

קצה״ע ר״ת קְצִין־הָעִיר.

קָצוּ ז׳ ראה קָצֶה, קַצְוָה.

קָצוּב ת׳ [מן קצב, קָצַב] [במקרא רק בכתוב "כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת", ראה להלן] 1°. קָבוּעַ בְּכַמּוּתוֹ, מָדוּד וּמֻגְדָּר: "כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים" (ביצה טז.). "הֲלָכוֹת קְצוּבוֹת" (ירושלמי ברכות ח ד). מְנוֹת־מָזוֹן קְצוּבוֹת לַתּוֹשָׁבִים בִּימֵי־חֵרוּם. נִתַּן לוֹ זְמַן קָצוּב לְהַחְלִיט. 2°. רִיתְמִי, עָרוּךְ בְּקֶצֶב, מִתְרַחֵשׁ בְּרִוְחֵי זְמַן קְבוּעִים: "פְּסוּקֵי הַזִּמְרָה הָעַזִּים, הַמְפֹרָשִׁים, הַקְּצוּבִים, שֶׁחוֹזְרִים וְנִשְׁנִים בִּנְעִימָה אַחַת" (ביאליק, למשלת). "קָצוּב וּמִתְאָם, מְרֻסָּן וְיָשָׁר־קַו" (פיכמן, שגג). תְּנוּעוֹת קְצוּבוֹת שֶׁל מָחוֹל. מַנְגִּינָה קְצוּבָה. 3° [במשמעות היסודית] גָּזוּר, חָתוּךְ: "טוּרָיו מִן הַשַּׁחַר קְצוּבִים וְרִקּוּעָיו מִן הַשַּׁחַר חֲצוּבִים" (יהודה הלוי, ג 63). "כְּטוּרִים מֵעֲצֵי בֹשֶׂם קְצוּבִים" (גנזי שכטר, ג 235). — [קְצוּבָה, קְצוּבִים, ־בוֹת]

– עֵדֶר הַקְּצוּבוֹת (שיר השירים ד ב), כִּנּוּי לְעֵדֶר שֶׁל כְּבָשִׂים הַסְּדוּרוֹת בְּשׁוּרוֹת יְשָׁרוֹת וּמַתְאִימוֹת זוֹ לָזוֹ.

קִצּוּב°, קיצוב ז׳ [מן קצב, קִצֵּב] חֲלֻקָּה לְמָנוֹת קְצוּבוֹת: קִצּוּב הַמְּזוֹנוֹת לַתּוֹשָׁבִים בִּימֵי־חֵרוּם. קִצּוּב הַסְּחוֹרוֹת הַנִּתָּנוֹת לְכָל סוֹחֵר. — [קִצּוּב־]

קצובה, ראה קִצְבָּה.

קַצְוָה°, קצווה נ׳ [צורת־משנה של קָצֶה, גזור בלשון יחיד מן קְצָווֹת] קָצֶה: "מִבַּעֲלֵי הַקְּצָווֹת הֵם, וּכְבַעֲלֵי קַצְוָה זוֹ כָּךְ בַּעֲלֵי קַצְוָה אַחֶרֶת" (צוייפל, שלום על ישראל, ד). — [קַצְוַת־, קְצָווֹת, קַצְווֹת־]

– קְצוֹת־רְצוּעָה °, צִפּוֹר־מַתֶּכֶת בִּקְצֵה רְצוּעָה אוֹ בִּקְצֵה שְׂרוֹךְ כְּדֵי לְהָקֵל אֶת הַשְׁחָלָתָם בְּאַבְזָם אוֹ בְּאַבְקָה שֶׁבְּנַעַל.

קִצּוּי°, קיצוי ז׳ [מן קצה, קִצָּה] קִצּוּץ, הַקְצָעָה, קִלּוּף: "(הַבַּיִת שֶׁבּוֹ הַנֶּגַע) טָעוּן חֲלִיצָה וְקִצּוּי וְטִיחָה" (רש״י ויקרא יד מח). — [קִצּוּי־]

קִצְוִי°, קצווי ת׳ [מן קָצֶה, קְצָווֹת] קִיצוֹנִי: "הַתַּכְלִית הַקִּצְוִית" (מקור חיים לרשב״ם, ב יח). "הָאֻמָּה הַגֶּרְמָנִית הֶעֱמִידָה מִתּוֹכָהּ שְׁנֵי טִיפּוּסִים קִצְוִיִּים בְּכָל שִׁטְחֵי הָעִיּוּן וְהַמַּעֲשֶׂה" (קלוזנר, כתבים 40). — [קִצְוִית, קִצְוִיִּים, ־וִיּוֹת]

קצונה, ראה קְצֻנָּה.

קָצוּעַ° ז׳ [מן קצע, קָצַע] קוֹצֵץ אִילָנוֹת, חוֹטֵב עֵצִים (ירושלמי נדרים לח א). — [קְצוּעַ־, קְצוּעוֹת, ־עוֹת־]

קִצּוּעַ°, קיצוע ז׳ [מן קצע, קִצַּע] 1. קִצּוּי, הַקְצָעָה: "וְעִיבְּדָא (עוֹר לְשֻׁלְחָן) אֵין צְרִיכָה קִצּוּעַ" (בבא קמא סו:). "אֵין נְתִיצָה אֶלָּא בְּנֶגַע הַחוֹזֵר אַחַר חֲלִיצָה וְקִצּוּעַ וְטִיחָה" (רש״י ויקרא יד מד). 2. חֵלֶק שֶׁהֻקְצַע וְנִקְצַץ: "הַנּוֹתֵן עוֹרוֹת לְעַבְּדָן הַקִּצּוּעִין וְהַתְּלוּשִׁין הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת" (בבא קמא קיט:). — [קִצּוּעַ־]

א. **קָצוּף** ת׳ [כן א. קצף, קָצַף] 1. מָלֵא קֶצֶף, חָדוּר כַּעַס: "וְנַפְשִׁי הַחֲרִיצָה שָׁם קְצוּפָה" (גבירול, א 3). "לִבִּי קָצוּף עָלֶיךָ עַד לַשָּׁמַיִם" (הרומי, ר 112). "בַּעֲלֵי הַצּוּרָה הַלָּלוּ הֵיךְ נִתְגַּלּוּ פְּנֵיהֶם הַקְּצוּפוֹת?" (קבק, במשעול 155). 2. נָזוּף, שֶׁקָּצְפוּ עָלָיו: "צֹאן הַהֲרֵגָה קְצוּפָה וְעָלֶיךָ הֲרוּגָה" (אל גא, הושענות). — [קְצוּפָה, קְצוּפִים, ־פוֹת]

ב. **קָצוּף** ת׳ [מן ב. קצף, קָצַף] 1°. מְכֻסֶּה קֶצֶף, מַעֲלֶה קֶצֶף: "הַדָּם הַקָּצוּף" (יעקב זכרא, כתב־יד שכטר 36). "קוֹל מַיִם קְצוּפִים, שׁוֹבְרֵי צַלְעוֹת־שֶׁל־חַלָּמִישׁ בָּהָר" (גלעד, נהר, פתיחה). "סִפְלֵי קָפֶה רֵיחָנִי רוֹתֵחַ עֲדַיִן שֶׁאַבְקַת הַקָּפֶה צָפָה עָלָיו קְצוּפָה" (אריכא, ב 63). 2°. מְקֻפֶּה בְּקֶצֶף: עוּגָה קְצוּפָה. — [קְצוּפָה, קְצוּפִים, ־פוֹת]

קָצוּץ ת׳ [מן קצץ, קָצַץ] 1°. חָתוּךְ לַחֲתִיכוֹת: בָּשָׂר קָצוּץ לִקְצִיצוֹת. כָּבֵד קָצוּץ. קַשׁ קָצוּץ לְתֶבֶן. 2. כָּרוּת, גָּדוּעַ: "קְצוּצֵי פֵאָה" (ירמיה ט כה). "לְקַבֵּץ גְּדוּדִים וַאֲבֵרַת־פְּרִידָה לְשׁוּמָה קְצוּצָה" (משה אבן־עזרא, א 16). זָנָב קָצוּץ. [ובהשאלה:] "הֵן יוֹדֵעַ אַתָּה כִּי יָמֶיךָ קְצוּצִים, סְפוּרִים" (ברנר, א 264). "כִּי עָפָר אַתָּה וְכָל יָמֶיךָ חֲרוּצִים וְחַיֶּיךָ קְצוּצִים" (עגנון, כלה רד). — [קְצוּצָה, קְצוּצִים, קְצוּצוֹת]

– רִבִּית קְצוּצָה 1°, רִבִּית שֶׁפָּסְקוּ אֶת שִׁעוּרָהּ מֵרֹאשׁ, רִבִּית קְבוּעָה (בבא מציעא סא:) (לְהַבְדִּיל מִן "אֲבַק רִבִּית" — לֹא רִבִּית מַמָּשׁ אֶלָּא מֵעֵין רִבִּית). 2° [בהשאלה בימינו] רִבִּית גְּדוֹלָה וּמֻפְרֶזֶת, רִבִּית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נִצּוּל רַב שֶׁל הַלֹּוֶה: "וְהָיָה לוֹקֵחַ מֵהֶם רִבִּית קְצוּצָה מִכֶּסֶף פִּדְיוֹנָם" (יל״ג, פרוזה קעד).

– קְצוּץ־פֵּאָה [שאול מן ירמיה ט כה, ושם כינוי לשבטים מבני־קדם שהיו נוהגים לגזוז את פאת ראשם] מִי שֶׁקָּצַץ וְקִצֵּר אֶת הַפֵּאוֹת מִצְּדֵי הַלְּחָיַיִם: "כָּל צְעִירֶיהָ בְּנֵי קְצוּצֵי פֵאָה הֵם" (ברדיצ׳בסקי, קפח). "בַּחוּרִים קְצוּצֵי פֵאָה וּמְשׁוּחֵי שָׂפָם" (עגנון, כפות שמח).

קצוץ^, **קיצוץ** ז' [מן קצץ, קצץ] 1 ^, גדיעה, כריתה: קצוץ צמרת העץ. קצוץ החבל (ובהשאלה:) "אין שם קצוץ ולא פרוד כלל" (כחיי, בראשית ב י). 2 °, הפחתה, המעטה: קצוץ משכורת העובדים. קצוץ בתקציב ההוצאות. קצוצים בתכנית. – [קצוץ־, קצוצים, ־צי־]

– **קצוץ בנטיעות**^ (בהשאלה מן המסופר על אלישע בן־אבויה שנכנס לפרדס וקצץ בנטיעות, חגיגה יד:) סטיה מיסודות האמונה, כפירה בעקר.

א. **קצור** ת' [מן ב. קצר: צורת־משנה של קצר] קצר: "והלשכות העליונות קצרות" (יחזקאל מב ה). "בית הרחם שהוא קצור ועצור" (רש"י סנהדרין צב.). – [קצורה, קצורים, ־רות]

ב. **קצור*** ת' [מן ב. קצר, קצר] שנקצר, כרות: "תבואה קצורה, ענבים בצורות, זיתים מסוקין" (תוספתא בבא מציעא ט א). "צלם כל יצור... ומחיי עד קצור" (ינאי, שצ). – [קצורה, קצורים, ־רות]

קצור^, **קיצור** ז' [מן קצר, קצר] 1 °, עשית דבר לקצר משהיה, הקטנה: קצור השרוולים בבגד. קצור הדרך. 2 ^, תכן מקצר של דבר ארך וגדול, תמצית: "קצור שלחן ערוך" לר' שלמה גנצפריד. "קצור מסעות בנימין השלישי" למנדלי מוכר־ספרים. 3 ^, קצר יד, מעוט־יכלת: "ואם לא ישלם לו על־ידיהם, אל יאשימם ואל יתלה בהם קצור" (חובות הלבבות, הבטחון ד). "ומפני קצורנו מהשיג אמתתו יתברך התחדשו לנו אלו הספקות" (מורה נבוכים, ג יט). – [קצור־, קצורים, ־רי־]

– **בקצור** °, בקצרה, במלים מועטות, בלי להאריך בדבר: "בקצור, שמעו את הסוף!" (ביאליק, מעשה ילדות). "בקצור, אבא ופרץ יוצאים בשני בשבת למלאכתם" (עגנון, כלה יז). ספר לי את המעשה, אבל בקצור.

– **בקצור נמרץ** °, בקצור רב, בקצור שבקצור.

– **הקצור** ° [על־פי הרווח ביידיש], בקצרה, במלים קצרות: "הקצור, ערך לפניהם שלחן והציע להם מטה" (עגנון, כלה נו).

– **בקצור הקצורים** °, בקצור נמרץ: "אמר דברך וסדר דינך, רק בבקשה ממך בקצור הקצורים" (הזז, היושבת 257).

– **קצור־הדעת** ^, קצר־דעת, מעוט־ידיעה: "אלא שנעלמה ממנו אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו" (מורה נבוכים, א לד).

– **קצור־ימים** ^, חיים קצרים ומעטים, הפך מן "ארך־ימים": "אין יקלו' אלא קצור ימים" (בראשית רבתי אלבק, 263).

– **קצור־נפש** ^, חסר־סבלנות, קצר־רוח: "כל לשון קצור־נפש בדבר – לשון שאין יכול לסבלו הוא" (רש"י במדבר כא ד).

– **קצורו של דבר** °, סכום הדברים, תמצית דברינו, אם נגסח את העקר: "קצורם של דברים: כל ספור שהיה סח... עורר אלפי שאלות" (ויסלבסקי, תר' ילדותי 85).

– **קצור־הדברים** °, בקצרה, במלים מעטות: "קצור הדברים, כלי חמדה הוא, תכשיט הוא כדבעי" (מגדלי מו"ס, קצא).

– **בקצור מקצר** °, בדרך קצרה ביותר: "אין כונתי לספר אלא מה שקשור ומחבר בפעלי ידו... ואף זה בקצור מקצר" (בורלא, כיסופים 25).

קצוש"ע ר"ת קצור שלחן ערוך.

קצח ז' [ארמית: קצחא; ערבית: קזח] צמח חד־שנתי ממשפחת הנוריתיים (Nigella) שזרעיו משמשים כתבלין, מצויים גם מינים הגדלים בר. "כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט" (ישעיה כח כז). "כעכין טובים זרועי קצח" (בן־ציון, סא). – [קצח־, קצחים, קצחי־]

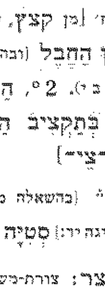

קצח

קציבה° נ' [מן קצב, קצב] קביעה, עריכה: קציבת זמן. קציבת משכרתו של העובד. – [קציבת־, קציבות]

קצין ז' [אולי קרוב לערבית: קאצ' שופט; קצ'י לשפוט] 1, שר, שופט, מנהיג: "שמעו־נא, ראשי יעקב וקציני בית ישראל" (מיכה ג א). "וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין" (שופטים יא יא). 2 ° [בצבא־הגנה־לישראל] מפקד מדרגת סגן־משנה ומעלה: בית־ספר לקצינים. 3 ^ [בספרות הרבנית] כנוי לאדם עשיר ונכבד, גביר. – [קצין־, קצינים, קציני־]

– **קצין בכיר** ° [בצה"ל] כל קצין שדרגתו רב־סרן ומעלה.

– **קצין תורן** [בצה"ל] קצין שהטל עליו למלא בתורו את מקומו של המפקד, או של כל קצין אחר מקציני המפקדה, בהעדרם.

– **קצין־בטחון** °, אדם הממנה על שמירת המצב הבטחוני במוסד צבורי או ממשלתי או במפקדה צבאית.

– **קצין־העיר** °, ממנה מטעם שלטונות־הצבא על הטפול החמרי, החברתי והתרבותי בחילים הנמצאים בעיר או בסביבתה כשהם בתפקיד מחוץ ליחידותיהם או בתקופת חפשתם (לינה, בדור, טפול רפואי, סעד וכדומה).

– **קצין־מבצעים** °, קצין־מטה העוזר למפקד בטפול בנושאים אופרטיביים, בארגון הכחות הלוחמים ובכוננותם.

– **קצין־סעד** °, קצין במטה־המפקדה המטפל בכל הקשור בעזרה לנזקקים בתחום מסים (בריאות, עזרה למשפחה).

– **קצין־תרבות** °, ממנה ביחידה צבאית על ארגון הפעלות התרבותיות בין חילי היחידה – הופעות אמנים, הרצאות, קולנוע, ספורט וכדומה.

קצינה^ נ' [ראה קצין] 1 °, מפקדת מדרגת סגן־משנה ומעלה: קצינת ח"ן (חיל נשים). קצינת־סעד. 2 ^, גבירה, נשיאה, אשת קצין: "ואיך הנחת אישי הקצינות ובמה שבת אל נשים קצינות?" (הנגיד, דיואן 77). "על כל גאונים היא גאונה ועל כל הקצינים היא קצינה" (גבירול, א 163). – [קצינת־, קצינות]

קצינות^ נ' [מן קצין] 1 °, מעמדו של הקצין, דרגת הקצין: החיל הועלה לקצינות. קורסים לקצינות. 2 *, נשיאות, עליונות, ראשות: "קצינות רפדה ומלכות אפדה" (קליר, אדרת, יוצר ב' ראש השנה). "ואיך הנחת אישי הקצינות?" (הנגיד, דיואן 77). "'ורוח נדיבה' לשון נדיבות, קצינות" (רש"י תהלים נא יד). – [־נות־]

א. **קציעה** נ' [מן קצע] קלפה, וביחוד קלפתו של אחד מצמחי־הבשם שהשתמשו בהם לפנים להקטרת קטרת: "מר ואהלות קציעות" (תהלים מה ט). "מר וקציעה, שבלת נרד וכרכום" (כריתות ו.). יש סוברים כי הוא קלפת העץ Cinnamomum cassia. – [קציעת־, קציעות]

ב. **קְצִיעָה*** נ׳ [מִן קצע, קָצַע; קרוב אל קצה] 1. חִתּוּךְ תְּאֵנִים לַחֲתִיכוֹת כְּדֵי לְיַבְּשָׁן וּלְהָכִין מֵהֶן דְּבֵלוֹת: "הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לִקְצוֹת עִמּוֹ בִּתְאֵנִים... בִּשְׁעַת הַקְּצִיעָה אוֹכֵל וּפָטוּר (מִמַּעֲשֵׂר)" (מעשרות ב ז). 2. תְּאֵנִים יְבֵשׁוֹת שֶׁהֻתְקְנוּ לִדְבֵלִים: "בְּדוֹרֵס לִיטְרָא קְצִיעוֹת עַל־פִּי הַכַּד" (תרומות ד י). "צֵא וְהָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית" (ספרי האזינו קלה:). — [קְצִיעַת־, קְצִיעוֹת]

ג. **קְצִיעָה*** נ׳ [נוסח־משנה של ג. קְצִיצָה] "בַּיִת" שֶׁל תְּפִלִּין (תוספתא כלים בבא בתרא ד א). — [קְצִיעַת־, קְצִיעוֹת]

קְצִיף° ת׳ [מִן ב. קֶצֶף] הַמַּעֲלֶה קֶצֶף רַב: סַבּוֹן קָצִיף. בִּירָה קְצִיפָה. — [קְצִיפָה, קְצִיפִים, ־פוֹת]

א. **קְצִיפָה*** נ׳ [מִן א. קצף, קָצַף] כַּעַס, חֲרוֹן־אַף, רֹגֶז: "מֵאִיסָה וּקְצִיפָה" (איכה רבתי ה). פְּלוֹנִי בָּא לִידֵי קְצִיפָה. — [קְצִיפַת־]

ב. **קְצִיפָה°** נ׳ [מִן ב. קֶצֶף] קֶצֶפֶת, מִמְרָח עָשׂוּי שַׁמֶּנֶת אוֹ חֶלְבּוֹן־בֵּיצִים וְכַדּוֹמֶה שֶׁהִקְצִיפוּ (Cream). יֵשׁ מוֹסִיפִים לַקְּצִיפָה סֻכָּר, שׁוֹקוֹלָד אוֹ קָפֶה אוֹ פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה: קְצִיפַת־תַּפּוּחִים. קְצִיפַת־שֶׁנֶף. קְצִיפַת־שׁוֹקוֹלָדָה. — [קְצִיפַת־, קְצִיפוֹת]

קְצִיפוּת° נ׳ [מִן קָצִיף] הַעֲלָאַת קֶצֶף: קְצִיפוּת חֶלְבּוֹן־הַבֵּיצָה שֶׁנִּטְרַף. קְצִיפוּת הַשַּׁמֶּנֶת. — [קְצִיפוּת־]

קְצִיץ° ז׳ [מִן קצץ, קָצַץ] 1. תַּבְשִׁיל כְּעֵין כִּכָּר גְּדוֹלָה עֲשׂוּיָה בָּשָׂר קָצוּץ וּמִינֵי תַּבְלִינִים ("קְלוֹפְּס"). 2 [בבוטאניקה] תַּרְמִיל, פְּרִי שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמַּצְלִיבִים הֶעָשׂוּי שְׁתֵּי קַשְׂווֹת וּבֵינֵיהֶן מְחִצָּה קְרוּמִית. — [קְצִיץ־, קְצִיצִים, קְצִיצֵי־]

א. **קְצִיצָה*** נ׳ [מִן קצץ, קָצַץ; ראה גם ערך קְצָה] 1*. גְּדִיעָה, כְּרִיתָה: "בְּאִילָן הָעוֹמֵד לִקְצִיצָה" (בבא קמא צא:). "שֶׁבּוֹ (בט״ו בְּאָב) זְמַן קְצִיצָה יָפֶה לָעֵצִים" (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ זעירא). "קְצִיצָה בִנְטִיעוֹת אֵינָהּ עֲדַיִן עֲקִירָה מִן הַשֹּׁרֶשׁ" (ביאליק, הספר). קְצִיצַת צִפָּרְנַיִם. 2*. פְּרִי אוֹ חֵלֶק אַחֵר שֶׁנִּקְצַץ מֵעֵץ: "מָצָא קְצִיצוֹת בַּדֶּרֶךְ" (מעשרות ג ד). 3*. כִּנּוּי לְתַרְמִיל שֶׁל צְמָחִים מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת הַנּוֹשֵׂא בְּתוֹכוֹ אֶת הַזְּרָעִים (תוספתא שביעית ב ז). 4*. שִׁעוּר, מִדָּה: "מִקָּחוֹ קַיָּם וּקְצִיצַת הָרִבִּית יַחֲזִיר לִבְעָלָיו" (רש״י בבא מציעא סה.). — [קְצִיצַת־, קְצִיצוֹת גם קְצִיצִין]

ב. **קְצִיצָה°** נ׳ [מִן קצץ, קָצַץ] לְבִיבָה מְטֻגֶּנֶת שֶׁל בָּשָׂר קָצוּץ אוֹ מְרֻסָּק אוֹ שֶׁל יְרָקוֹת קְצוּצִים (Cutlet): קְצִיצוֹת־בָּשָׂר. קְצִיצַת־תֶּרֶד. — [קְצִיצַת־, קְצִיצוֹת]

ג. **קְצִיצָה*** נ׳ [מִן קצץ] כִּנּוּי לְכָל "בַּיִת" שֶׁל תְּפִלִּין, גּוּף הַתְּפִלִּין בְּלִי הָרְצוּעוֹת: "תְּפִלָּה אַרְבָּעָה כֵלִים, הִתִּיר קְצִיצָה רִאשׁוֹנָה וְתִקְּנָהּ" (כלים יח ח). [נוסח אחר: קְצִיעָה, ראה ערך ג. קְצִיעָה] — [קְצִיצַת־, קְצִיצִין]

קָצִיר ז׳ [מִן א. קצר, קָצַר] 1. כְּרִיתַת תְּבוּאָה בַּשָּׂדֶה בְּמַגָּל אוֹ בְּחֶרְמֵשׁ אוֹ בִּמְכוֹנַת־קְצִירָה: "קְצִיר חִטִּים" (שמות לד כב). "קְצִיר שְׂעֹרִים" (רות א כב). 2. הָעוֹנָה שֶׁבָּהּ קוֹצְרִים אֶת הַתְּבוּאָה (בָּאָרֶץ בְּעֵרֶךְ בְּחָדְשֵׁי אִיָּר־סִיוָן): "עָבַר קָצִיר, כָּלָה קָיִץ" (ירמיה ח כ). "תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ, אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ" (משלי ו ח). 3. תְּבוּאָה שֶׁנִּקְצְרָה וְכֵן קָמָה הָעוֹמֶדֶת לְהִקָּצֵר: "וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ" (ירמיה ה יז). "שִׁלְחוּ מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר" (יואל ד יג). 4. כִּנּוּי לִנְצָרִים חֲדָשִׁים הָעוֹלִים בָּעֵץ: "בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה" (ישעיה כז יא). — [קְצִיר־, קְצִירוֹ; קְצִירִים, קְצִירֵי־]

קְצִירָה* נ׳ [מִן קצר, קָצַר] קָצִיר, כְּרִיתָה, קְטִיפַת שִׁבֳּלִים בַּשָּׂדֶה: "קְצִירַת הָעֹמֶר" (מגילה ב ו). "אֵיזֶהוּ לֶקֶט? — הַנּוֹשֵׁר בִּשְׁעַת הַקְּצִירָה" (פאה ד י). קְצִירַת הַתְּבוּאָה. — [קְצִירַת־, קְצִירוֹת]

— **בִּקְצִירַת הָאֹמֶר°** [מליצה רווחת על־משקל "קְצִירַת הָעֹמֶר"] בְּקִצּוּר דְּבָרִים, בִּקְצָרָה: "אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲבָל בִּקְצִירַת הָאֹמֶר אֲנִי גָדוֹל מִמְּךָ" (הזז, היושבת 146). "עֲנֵנִי עֲנֵנִי, הַכֹּמֶר, מַהֵר הוֹדִיעֵנִי בִּקְצִירַת הָאֹמֶר!" (מלצר, אור 200). "פָּתַח וְאָמַר בִּקְצִירַת הָאֹמֶר" (טביב, כערער 138).

קצן [מִן קָצִין]

~ הִפ׳ **הִקְצִין** °פ״י מִנָּה לְקָצִין, הֶעֱלָה לְדַרְגַּת קָצִין: "וְצִוָּה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְהַקְצִין מִשִּׁבְטוֹ נְשִׂיא סְגָנֵיהֶם" (גנזי שכטר, ג 166). "תְּמִימִים כָּרְשׁוּ עֶרֶץ וְהִקְצִינוּ שַׂר בְּעֶרֶץ" (פיוטים, סידור 678). "הִקְצִינוּ מֵהֶם קְצִינִים עַל רֶגֶל אַחַת" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 90). — [לְהַקְצִין אֶת־, מַקְצִין, יַקְצִין]

~ הָפ׳ **הָקְצַן** °. מֻנָּה לְקָצִין: בַּקּוּרְס לִקְצִינוּת הָקְצְנוּ שְׁלֹשִׁים פִּרְחֵי־קְצִינִים. — [מֻקְצָן, יֻקְצַן]

~ הִת׳ **הִתְקַצֵּן** °. נַעֲשָׂה לְקָצִין: "בְּדָמִים מְרֻבִּים זָכִיתִי לְהִתְקַצֵּן בַּקְּצֻנָּה הָאֲרוּרָה הַזֹּאת" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 344). — [לְהִתְקַצֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

קְצֻנָּה°, קְצוּנָה נ׳ [מִן קָצִין] שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל קְצִינֵי צָבָא, שִׁכְבַת הַקְּצִינִים: הַקְּצֻנָּה הַגְּבוֹהָה. תַּפְקִיד הַקְּצֻנָּה בְּמַתַּן דְּמוּת לַצָּבָא. — [קְצֻנַּת־]

קצע [קרוב אל קצה, קצץ; ארמית: קְצַע; ערבית: קַצַ׳עַ]

~ פָּע׳ **קָצַע** פ״י 1. קָצָה, גֵּרֵד, קִלֵּף וְהֵסִיר: "שְׁנֵיהֶן קוֹצְעִין (אֶת הַטִּיחַ בְּבַיִת מְנֻגָּע)" (נגעים יב ו). 2. חָתַךְ וְקָצַץ תְּאֵנִים לַהֲכָנַת דְּבֵלִים: "בְּנֵי קוֹצְעֵי קְצִיעוֹת" (תענית ד ה). — [לִקְצֹעַ אֶת־, קוֹצֵעַ, קָצוּעַ; יִקְצַע, קְצַע!]

~ פִּע׳ **קִצַּע** * פ״י גֵּרֵד, קִלֵּף, שָׁף וְהֵסִיר: "הַמְקַצֵּעַ מִכְּלָם (מִן הַבֶּגֶד, הַשַּׂק וְכו׳) טֶפַח עַל טֶפַח — טָמֵא" (כלים כז ד). "קָדוֹשׁ מֵאַרְצוֹ קִצַּע קְרוּצוֹ" (פיוטים, סידור 625). "עָקַרְתִּי לִי נוֹצָה אַחַת, קִצַּעְתִּיהָ מִכָּאן וְהֶחֱלַקְתִּיהָ מִכָּאן" (ברקוביץ, תר׳ אדם ז). — [לְקַצֵּעַ אֶת־, מְקַצֵּעַ, יְקַצֵּעַ]

~ פֻּע׳ **קֻצַּע**. גֻּזַּר, חֻתַּךְ: "כָּפַל כְּנָפוֹתֶיהָ כְּאִלּוּ הֵן מְקֻצָּעוֹת" (רש״י מנחות לח.). — [מְקֻצָּע, יְקֻצַּע]

~ הִפ׳ **הִקְצִיעַ** פ״י 1°. שָׁף וְהֶחֱלִיק עֵץ אוֹ חֹמֶר אַחֵר בְּמַקְצוּעָה: "הִקְצִיעַ אֲבָנִים וְעָשָׂה אֶת הַיְסוֹד אַבְנֵי גָזִית" (ברדיצ׳בסקי, תט). הַנַּגָּר הִקְצִיעַ אֶת הַקֶּרֶשׁ הַמְחֻסְפָּס. הַמַּסְגֵּר הִקְצִיעַ אֶת טַבְלַת הַנְּחֹשֶׁת. [ובהשאלה:] "הוּא גַם יִשֵּׁר אֶת הַסִּגְנוֹן וְהִקְצִיעַ אוֹתוֹ הַקְצָעָה סִפְרוּתִית" (קרמר, ריאליזם 63). 2. גֵּרֵד וְקִלֵּף, הֵסִיר אֶת הַטִּיחַ: "וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת סָבִיב" (ויקרא יד מא). [ובהשאלה:] "מִבֵּית לִבָּבִי אַהֲבָה הִקְצַעְתִּי" (משה אבן־עזרא, א 87). 3° [בדימוי אל הִקְצָה]

הִקְצָה, הִבְדִּיל: "לְהַקְצִיעַ לְחֵלֶק פְּלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ גִּלְיוֹנוֹת" (אחד העם, שלא). "הִקְצִיעַ לָהּ בְּחֶדֶר הַלִּמּוּד זָוִית מְיֻחֶדֶת" (ביאליק, החצוצרה א). "לְגוֹי אֶחָד חַי לְעַצְמוֹ וּמַקְצִיעַ לוֹ זְכֻיּוֹת עַצְמִיּוֹת" (ברדיצ'בסקי, מאמרים סב). "הִקְצִיעוּ לוֹ חֶדֶר בְּבֵית הַכּוֹלֵל" (אבן־זהב, בסוד עגיי כד). — [לְהַקְצִיעַ אֶת־, מַקְצִיעַ, יַ־, הַקְצֵעַ! הַקְצִיעִי!]

~ הָפ׳ הֻקְצַע °, 1. הֻחְלַק וְשֻׁפְשַׁף בְּמַקְצוּעָה: הַקֶּרֶשׁ הֻקְצַע בַּנַּגָּרִיָּה. 2 [בדימוי אל הִקְצָה] הֻקְצָה, הֻבְדַּל: "אֵלּוּ הַבַּטְלָנִים וְהַמְקֻבָּלִים... שֶׁהֻקְצְעוּ לַמִּשְׁנָיוֹת וְלַתְּהִלִּים וְלַאֲמִירַת קַדִּישׁ" (מנדלי מו״ס, קיד). "בְּלֶכְתּוֹ בָּעֶרֶב לַחֶדֶר שֶׁהֻקְצַע לוֹ לְלִינַת לַיְלָה" (אחד העם, תפד). "הַקְּצָעָה הַדִּירָה לְרַבִּי שָׁלוֹם בַּחֲבּוּט" (אבן־זהב, בסוד עגיי כה). — [מֻקְצָע, יֻקְצַע]

— מֻהְקְצָע, ראה ערך מֻהְקְצָע.

א. **קצף** [תל־עמרנה: naqṣapu התמרמר; ארמית: קְצַף]

~ פָּע׳ קָצַף פ״ע כָּעַס, חָרָה אַפּוֹ בְּ־, רָגַז עַל־: "וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו" (בראשית מ ב). "הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל־הָעֵדָה תִּקְצֹף?" (במדבר טז כב). — [לִקְצֹף עַל־, קוֹצֵף, קָצוּף, יִקְצֹף]

~ נִפ׳ נִקְצַף *, נֻזַּף, שֶׁקָּצְפוּ עָלָיו: "מִי שֶׁיְּדָעֵהוּ הוּא הַנִּרְצָה, הַמְקֹרָב, וּמִי שֶׁסְּכָלוֹ הוּא הַנִּקְצָף בּוֹ, הַמְרֻחָק" (מורה נבוכים, א נד). [לְהִקָּצֵף, נִקְצָף, יִקָּצֵף]

~ הִת׳ הִתְקַצֵּף, בָּא לִכְלַל כַּעַס, הִתְרַגֵּז: "וְהָיָה כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ" (ישעיה ח כא). "בְּלֹא עֵצָה אַל תִּפְעַל דָּבָר, וְאַחַר מַעֲשֶׂיךָ אַל תִּתְקַצָּף" (בן־סירא, לב כ). "לָמָּה תְהִי נַפְשִׁי כְּמִתְקַצֶּפֶת" (יהודה הלוי, ג 163). "אֶת הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לֹא יְבַטֵּל הֶבֶל פִּיהֶם שֶׁל סוֹפְרֵינוּ אַף אִם יִתְרַגְּזוּ וְיִתְקַצְּפוּ אֶלֶף פְּעָמִים כָּכָה" (אחד העם, לז). — [לְהִתְקַצֵּף, מִתְקַצֵּף, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִקְצִיף פ״י הִכְעִיס, הֵבִיא לִכְלַל רֹגֶז: "וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה" (תהלים קו לב). "הִקְצִיף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲדוֹן עַל עֲבָדָיו" (מגילה יג:). "ה׳ יִרְצֶה לוֹ הַדָּבָר הַפְּלוֹנִי אוֹ יַכְעִיסֵהוּ וְיַקְצִיפֵהוּ" (מורה נבוכים, א לו). "וְהָיוּ מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים אֶת טִיטוּס לְהַקְצִיפוֹ וּלְהַכְעִיסוֹ" (יוסיפון, שלו). — [לְהַקְצִיף אֶת־, מַקְצִיף, יַקְצִיף]

ב. **קצף** [מן ב. קֶצֶף]

~ הִפ׳ הִקְצִיף° פ״י הֶעֱלָה קֶצֶף, הֶעֱלָה בּוּעוֹת לְבָנוֹת וַאֲוִרִירִיּוֹת: "נַחַל אֵיתָן, עַז זֶרֶם הַשּׁוֹטֵף בְּגַלִּים קְטַנִּים מַקְצִיפִים דֶּרֶךְ עֲרוּצֵי סְלָעִים" (ברקוביץ, הראשונים רו). "הַיַּרְדֵּן... מַקְצִיף סְלָעִים, מֵצִיף אֶת גְּדוֹתָיו" (רחל, קצו). סַבּוֹן מַקְצִיף. הַמְבַשֶּׁלֶת טָרְפָה אֶת חֶלְבּוֹן־הַבֵּיצָה וְהִקְצִיפָה אוֹתוֹ. — [לְהַקְצִיף אֶת־, מַקְצִיף, יַ־]

~ הָפ׳ הֻקְצַף °, הָפַךְ לְקֶצֶף, נִתְמַלֵּא בּוּעוֹת־בּוּעוֹת לְבָנוֹת: הַשַּׁמֶּנֶת הֻקְצְפָה. חֶלְבּוֹן מֻקְצָף לְהַתְקָנַת קְצִיפוֹת שׁוֹנוֹת. — [מֻקְצָף, יֻקְצַף]

~ הִת׳ הִתְקַצֵּף °, הוֹפִיעַ כְּעֵין קֶצֶף: "וְדָם מִתְקַצֵּף בִּשְׂפָתָיו" (זוסמן, שירים 42). — [לְהִתְקַצֵּף, מִתְ־, יִתְ־]

א. **קֶצֶף** ז׳ [מן א. קצף, קָצַף] 1. כַּעַס, חֵמָה: "וַיִּתְּשֵׁם ה׳ מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל" (דברים כט כז). "כִּי קֶצֶף לַה׳ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה עַל־כָּל־צְבָאָם" (ישעיה לד ב). "וְקָדִים יְפוֹצֵץ אֲרָזִים וְיָפֵץ רוּחַ קִצְפּוֹ" (יהודה הלוי, א 29). "אֲחוּזֵי עֲוִית וּמְרַתְּחֵי קֶצֶף" (ביאליק, ראיתיכם). 2*. כִּנּוּי בָּאַגָּדָה לְאֶחָד מִמַּלְאֲכֵי הַחַבָּלָה: "שָׁמְעוּ חֲמִשָּׁה מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה וּבִקְּשׁוּ לְהַזִּיקוֹ (אֶת מֹשֶׁה) וְאֵלּוּ הֵן: אַף וְחֵמָה, קֶצֶף מַשְׁחִית וּמְכַלֶּה" (דברים רבה ג). — [קֶצֶף־ קִצְפְּךָ, קִצְפּוֹ, קְצָפִים, קִצְפֵי־]

— אַל בְּקֶצְפְּךָ [על־פי תהלים לח ב], אַל נָא תִּכְעַס עָלַי, לְאַט לְךָ: "אַל־נָא בְּקֶצְפְּךָ, צִפּוֹרִי, הֵן זָקֵן הָאִישׁ" (שנהון, כפות מז).

— בְּשֶׁצֶף קֶצֶף [על־פי ישעיה נד ח], בְּכַעַס גָּדוֹל, בְּחֵמָה שְׁפוּכָה: הָאִישׁ הִתְנַפֵּל עַל חוֹרְפוֹ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף.

— וּכְדַי בִּזָּיוֹן וָקָצֶף [על־פי אסתר א יח], אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, מַה מַּחְפִּיר וּמַרְגִּיז הַדָּבָר.

ב. **קֶצֶף** ז׳ [על־פי הבנה זו בכתוב בהושע י ז: "כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם"] בּוּעוֹת־אֲוִיר עֲטוּפוֹת קְרוּם דַּק שֶׁל נוֹזֵל הָעוֹלוֹת עַל פְּנֵי נוֹזְלִים כְּתוֹצָאָה שֶׁל פְּעֻלּוֹת עִרְבּוּל, טְרִיפָה, תְּסִיסָה וְכוּ׳: "וְיָרַד הַקֶּצֶף מִן הַפֶּה" (אסף הרופא, ב). "וַיִּמָּלְאוּ עֵינָיו דָּם וּפִיהוּ קֶצֶף" (יוסיפון, רלו). "חֲמוֹת הַתְּהוֹם יְטַלְטְלוּהוּ בְּמַחִי, יְרַפְּדוּהוּ קְצָפִים" (שוגן, תוחלת 58). קֶצֶף גַּלֵּי הַיָּם. קֶצֶף הַסַּבּוֹן. קֶצֶף שֶׁל בִּירָה. קֶצֶף חֶלְבּוֹן־הַבֵּיצָה שֶׁנִּטְרַף. מִפִּיו שֶׁל הַסּוּס הָאַבִּיר נִתַּז קֶצֶף לָבָן. — [קֶצֶף־, קְצָפִים, קִצְפֵי־]

— כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם (הושע י ז), מָשָׁל רוֹוֵחַ לְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם וְהוּא מִתְנַדֵּף מַהֵר: "וְהִנֵּה תַּנְחוּמוֹתֶיהָ נִשְׁאֲרוּ מֵעַל, דִּמְיוֹנָהּ כְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם" (מאפו, כ).

קַצָּפ°, קַצָּאפ ז׳ [אוקראינית; לפי סברה: מן קַצָּב; ערבית: קַצָּאב] כִּנּוּי־גְּנַאי שֶׁהָיָה רָגִיל בְּפִי הַיְּהוּדִים וְהָאוּקְרָאִינִים לִבְנֵי רוּסְיָה הַגְּדוֹלָה: "מָקוֹם שֶׁל יִשּׁוּב קָטָן אֲבָל מְרֻוָּח לְקַצָּפִים אֲמִידִים" (ביאליק, מאחורי א). "אוֹמְרִים עָלָיו שֶׁהָיָה גַּם בְּמוֹסְקְבָה וְעָשָׂה שָׁם עֲסָקִים עִם הַקַּצָּפִים" (בן־ציון, ווxx). — [קַצָּפִים]

קְצָפָה נ׳ [מן א. קֶצֶף] קֶצֶף, זַעַם, קְלָלָה: "שָׂם גַּפְנִי לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לִקְצָפָה" (יואל א ז). "וּכְשֶׁצֶף קִצְפַת הַשְּׁמָמָה הֵם נִרְאִים" (מאירוביץ, התלים 64). — [קִצְפַת־]

קִצָּפוֹן*, קִיצָּפוֹן ז׳ [מן קֶצֶף] קֶצֶף, כַּעַס רַב: "פַּת נַפְשְׁךָ וּפַיֵּג לִבְּךָ וְקִצָּפוֹן הַרְחֵק מִמֶּךָּ, כִּי רַבִּים הָרַג דָּוֹן וְאֵין תּוֹעֶלֶת בְּקִצָּפוֹן" (בן־סירא, ל כו–כז). "מְלַמֵּד שֶׁאַף אַהֲרֹן הָיָה בְּקִצָּפוֹן" (ספרא שמיני מז ב). "הַרְבֵּה מִדּוֹת רָעוֹת וְקִצְפוֹנוֹת נִצְבְּרוּ בְּמַעֲמַקֵּי נִשְׁמוֹתֵיהֶם" (הרב קוק, אורות טו). — [קִצְפוֹן־, קִצְפוֹנוֹת]

קְצֶפֶת° נ׳ [מן ב. קֶצֶף] קְצִיפָה, שַׁמֶּנֶת אוֹ חֶלְבּוֹן־בֵּיצָה אוֹ חֹמֶר אַחֵר כַּיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁנִּבְחֲשׁוּ וְנִטְרְפוּ עַד שֶׁהָיוּ לִכְעֵין קֶצֶף ("קְרֶם"). — [קְצֶפֶת־, קְצֶפְתּוֹ, קְצָפוֹת, קִצְפוֹת־]

קצץ [אוגריתית: קצץ; אכדית: qaṣāṣu; ארמית: קְץ; ערבית: קַצָּ]

~ פָּע׳ קָצַץ פ״י 1. כָּרַת, גָּדַע: "וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ" (דברים כה יב). "הַקּוֹצֵץ קוֹרוֹת שִׁקְמָה" (שביעית ד ה). "נָתְנוּ לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן" (בבא מציעא י ד). "הַקּוֹצֵץ קָנִים (בַּשְּׁבִיעִית) מַגְבִּיהַּ טֶפַח וְקוֹצֵץ"

(תוספתא שביעית ג יט). ״יָרְדוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְקִצְּצוּ יָדָיו וְרַגְלָיו (שֶׁל הַנָּחָשׁ)״ (בראשית רבה כ). ״קַצֵּץ סְעִפּוֹתַי וְשָׁרְשֵׁי יָמִים אֲשֶׁר קִצְּצוּ אֵבָרֶיהָ״ (יהודה הלוי, ה 175). 2°, חָתַךְ לַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת עַל־יְדֵי הַקָּשׁוֹת בְּמַכְשִׁיר חַד: הַמְבַשֶּׁלֶת קִצְּצָה אֶת הַבָּשָׂר בְּקוֹפִיץ. 3*, קָצַב, פָּסַק, קָבַע (שִׁעוּר, מְחִיר וְכַדּוֹמֶה): ״וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיְּקַצֵּץ לָהֶם מְזוֹנוֹת״ (שביעית ד א). ״אֵין מְשַׁלְּחִין אִגֶּרֶת בְּיַד נָכְרִי עֶרֶב שַׁבָּת אֶלָּא אִם כֵּן קוֹצֵץ לוֹ דָּמִים״ (שבת יט.). ״לָמְדוּ כְּפִי שִׁעוּר שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם וּכְפִי הַדָּמִים שֶׁקִּצְּצוּ לָהֶם״ (עגנון, כלה שיח). — [לְקַצֵּץ אֶת־. קִצַּצְתִּי, קִצֵּץ, קִצְּצָה; גם לְקַצֵּץ, קִצַּצְתִּי קוֹצֵץ, קִצּוּץ; יְקַצֵּץ גם יְקַצֵּץ; קַצֵּץ! קַצְּצִי! גם קַצֵּץ! קַצְּצִי!]

~ נפ׳ נִקְצַץ *, 1*, נִכְרַת, נִגְדַּע: ״יָבֵשׁ הַמַּעְיָן, נִקְצַץ הָאִילָן״ (בכורים א ו). ״בְּתוּלַת שִׁקְמָה – כָּל שֶׁלֹּא נִקְצְצָה מִיָּמֶיהָ״ (ירושלמי נידה מט א). ״קוֹלוֹת... נִמְשָׁכִים עַד אֵין קֵץ וְנִקְצָצִים פִּתְאֹם״ (ביאליק, ספיח א). 2*, נִקְצַב, נִקְבַּע: ״מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִקְצָצִין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם״ (ויקרא רבה ל). 3* [נקצץ מן־] [בהשאלה] סֻלַּק, הֻרְחַק: ״נִקְצַץ פְּלוֹנִי מֵאַחֲוָתוֹ... נִקְצַץ פְּלוֹנִי מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ״ (ירושלמי קידושין ס ג). ״כְּבָר נִקְצַצְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ״ (קבק, במשעול 179). ״נִקְצַץ הַשֵּׁל מִכַּלָּתוֹ, נִקְצַץ הַשֵּׁל מִבֵּיתוֹ שֶׁל רַבִּי מְנַחֵם־מֶנִישׁ״ (עגנון, כלה פא). 4°, צֻמְצַם, נִקְטַע, הֻפְחֲתוּ חֲלָקִים מִמֶּנּוּ: הַתָּכְנִית נִקְצְצָה. הַסֶּרֶט נִקְצַץ הַרְבֵּה עַל־יְדֵי הַצֶּנְזוֹר. — [לְהִקָּצֵץ, נִקְצַץ, יִקָּצֵץ]

~ פִּע׳ קִצֵּץ פ״י 1, כָּרַת, קָטַע, גָּדַע: ״וַיְקַצְּצוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם״ (שמואל ב ד יב). ״וְקִצֵּץ פְּתִילִם״ (שמות לט ג). ״בָּעֵת הַהִיא קִצַּץ חִזְקִיָּה אֶת־דַּלְתוֹת הֵיכַל ה׳״ (מלכים ב יח טז). [ובהשאלה:] ״הִתְחִיל לְקַצֵּץ בְּנִשְׁמָתוֹ, בְּעַצְמוּתוֹ הַלְּאֻמִּית״ (אחד העם, קנב). ״רָצִיתִי לִשְׂמֹחַ עִם אִשְׁתִּי, נִזְכַּר לִי זֶה שֶׁקִּצֵּץ בְּשִׂמְחָתִי וְנִתְעַצַּבְתִּי״ (עגנון, כפות תעח). 2° [בהשאלה] הִפְחִית, הִמְעִיט, הִקְטִין: הַמּוֹסָד קִצֵּץ אֶת מַשְׂכֹּרֶת עוֹבְדָיו. יֵשׁ לְקַצֵּץ אֶת הַתָּכְנִית בִּסְעִיפִים אֲחָדִים. — [לְקַצֵּץ אֶת־, מְקַצֵּץ, יְ־]

~ פֻּע׳ קֻצַּץ, 1, גֻּדַּע, קֻטַּע, נִכְרַת: ״בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים״ (שופטים א ז). ״וְכָל פֹּארוֹת תְּהִלּוֹתָיו לְאַט קֻצָּצוּ״ (משה אבן־עזרא, א 11). 2° [בהשאלה] הֻפְחַת, הֻקְטַן, הֻמְעַט: מְנַת־מָזוֹן מְקֻצֶּצֶת. קֻצְּצָה מַשְׂכֻּרְתָּם שֶׁל הָעוֹבְדִים. — [מְקֻצָּץ, יְקֻצַּץ]

~ הת׳ נִתְקַצֵּץ *, 1*, קֻצַּץ, נִכְרַת: ״שֶׁנִּסְתַּם פִּיו... שֶׁנִּתְקַצְּצוּ יָדָיו וְרַגְלָיו (שֶׁל הַנָּחָשׁ)״ (אבות דר׳ נתן, שכטר, נוסחא ב מב). ״וַיִּתְקַצֵּץ לְבָבִי כִּפְתִילִים״ (הנגיד, דיואן 251). 2°, נֶחְתַּךְ לַחֲתִיכוֹת עַל־יְדֵי הַקָּשׁוֹת בְּמַכְשִׁיר חַד: הַבָּשָׂר נִתְקַצֵּץ בְּקוֹפִיץ. 3° [בהשאלה] הֻקְטַן, הֻפְחַת: הַתָּכְנִית נִתְקַצְּצָה. — [לְהִתְקַצֵּץ, מִתְ־, יִתְ־]

– קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ*, כִּנּוּי לְרָשָׁע בֶּן רָשָׁע, צוֹרֵר בֶּן צוֹרֵר (ירושלמי יבמות ד א). ״אָץ קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ (הָמָן!) קְצוּצֵי לְקַצֵּץ״ (קליר, יוצר לפרשת זכור).

– אָץ קוֹצֵץ° [על יסוד ראשית פיוטו של הקליר: ״אץ קוצץ בן קוצץ קצוצי לקצץ״, הכתוב בסגנון קשה] כִּנּוּי לְלָשׁוֹן קָשָׁה וּמְסֻרְבֶּלֶת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גִּבּוּב מִלִּים.

– קִצֵּץ אֶת הָעָנָף מִתַּחְתָּיו° [מימרה עממית] הָרַס בְּמוֹ יָדָיו אֶת מַעֲמָדוֹ, הִזִּיק לְעַצְמוֹ.

– קִצֵּץ בִּנְטִיעוֹת* [על־יסוד הסיפור האליגורי בחגיגה יד: ״ארבעה נכנסו לפרדס... אחר (אלישע בן־אבויה) קצץ בנטיעות״] [בהשאלה] כָּפַר בָּעִקָּר, נִתְפַּקֵּר: ״וּמַדּוּעַ הַלּוֹמֵד חָכְמוֹת וִידִיעוֹת יְפָרֵק עֹל מִצְוֹת וִיקַצֵּץ בִּנְטִיעוֹת?״ (יל״ג, שירה קנא). ״בָּאָה עֵת שֶׁהִפְלַגְתִּי וְהִתְחַלְתִּי לִהְיוֹת מְקַצֵּץ בִּנְטִיעוֹת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ז).

– קִצֵּץ כְּנָפָיו שֶׁל פְּלוֹנִי° [בהשאלה] הֵפֵר אֶת תָּכְנִיּוֹתָיו הַנּוֹעָזוֹת, הֵפִיג אֶת הִתְלַהֲבוּתוֹ: ״הָעֲבוֹדָה הַמַּעֲשִׂית הַזֹּאת קִצְּצָה בִּזְמַן קָצָר אֶת כַּנְפֵי הַדִּמְיוֹן״ (אחד העם, קלז). ״וְהַקָּטָן אוֹיְבוֹ וְאִישׁ מִלְחַמְתּוֹ הִתְקוֹמֵם וַיְקַצֵּץ אֶת כְּנָפָיו – לְאָן אַתָּה שׁוֹאֵף?״ (ברנר, א 29). ״כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה... שִׁתֵּק אֶת מַחְשְׁבוֹתַי וְקִצֵּץ אֶת כְּנָפַי״ (ברקוביץ, הראשונים שז).

קַצָּץ* ז׳ [מן קצץ, קָצַץ] חוֹטֵב עֵצִים: ״הֵבִיא (הַמֶּלֶךְ) קַצָּצִים לְקַצֵּץ (אֶת הַפַּרְדֵּס)״ (ויקרא רבה כג). ״לְיָמִים בָּאוּ קַצָּצִים וְקִצְּצוּ אֶת הָעֵץ״ (עגנון, תמול 221). — [קַצָּץ־, קַצָּצִים, קַצָּצֵי־]

קֶצֶץ* ז׳ [מן קצץ] 1, גֶּזֶר עֵץ, עָנָף שֶׁנִּקְצַץ מֵעֵץ: ״טֹל אֶת הַקְּצָצִין וְתֵן לִי אֶת הַנְּטִיעוֹת״ (תוספתא בבא קמא ג ב). ״עֲגָלוֹת גְּדוֹלוֹת טְעוּנוֹת תֶּבֶן וּקְצָצִים״ (שניאור, סיפורים א). 2, ראה א. קְצִיצָה 2. — [קֶצֶץ־, קִצְצוֹ; קְצָצִים, קִצְצֵי־]

א. קְצָצָה* נ׳ [מן קצץ, קָצַץ] שֶׁטַח יַעַר שֶׁעֵצָיו נוֹעֲדוּ לִקְצִיצָה לְצָרְכֵי בִּנְיָן אוֹ לְהַסָּקָה: ״לְאֶחָד שֶׁנָּפְלָה לוֹ בִּירֻשָּׁה קְצָצָה שֶׁל אֶרֶז וְהָיָה הַיּוֹרֵשׁ עָצֵל וְעָמַד וּמְכָרָהּ בְּדָבָר מוּעָט״ (פסיקתא מד.). ״הַבִּקְתָּה עָמְדָה בִּקְצָצָה שֶׁל אַלּוֹנִים״ (שנהר, א 247). ״יָצָאנוּ לַקְּצָצָה שֶׁל יַעַר״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 363). — [קְצָצַת־, קְצָצוֹת, קְצָצוֹת־]

ב. קְצָצָה* נ׳ [מן קצץ; ראה שם נִקְצַץ 3] כִּנּוּי בַּתַּלְמוּד לְטֶקֶס סִמְלִי שֶׁנָּהֲגוּ לְפָנִים לַעֲרֹךְ לְאוֹת שֶׁפְּלוֹנִי נִקְצַץ וְנִתַּק מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וּמִקְּרוֹבָיו עַל־יְדֵי נִשּׂוּאִים שֶׁאֵינָם הוֹגְנִים: ״בָּאִין בְּנֵי מִשְׁפָּחָה וּמְבִיאִין חָבִית מְלֵאָה פֵּרוֹת וְשׁוֹבְרִין אוֹתָהּ בְּאֶמְצַע רְחָבָה וְאוֹמְרִים: אַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל, שִׁמְעוּ, אָחִינוּ פְּלוֹנִי נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ... וְזוֹ הִיא קְצָצָה שֶׁהַתִּינוֹק נֶאֱמָן לְהָעִיד עָלֶיהָ״ (כתובות כח:).

קְצֹצֶת*, קְצוּצֶת נ׳ [מן קצץ, קָצַץ] קֵיסָמֵי עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת שֶׁנִּקְצְצוּ אַגַּב מְלָאכָה: ״אֵין מְכַסִּין (אֶת הַדָּם) לֹא בְּתֶבֶן... וְלֹא בִּנְסֹרֶת שֶׁל חָרָשִׁין... וְלֹא בִּגְרוֹדוֹת וְלֹא בִּקְצוּצוֹת״ (תוספתא חולין ו יא). קְצֹצֶת שֶׁל פַּחַח. קְצֹצֶת שֶׁל מַסְגֵּר. — [קְצֹצֶת־, קְצָצְתּוֹ]

קצ״ק ר״ת 1, קֶצֶת קָשֶׁה. 2, קְצַת קְהִלּוֹת.

קצקץ [הכפלה מן עקץ; ובהשפעת היידיש: קיצֶעלן]

~ פִּע׳ קִצְקֵץ° פ״י עִקְצֵץ וְגֵרֵד קַלּוֹת: ״אָנָא זָרֵז וְדַגְדֵּג וְקַצְקֵץ אֶת בֶּן־אֱלִיעֶזֶר שֶׁיְּהֵא זָרִיז קְצָת״ (ביאליק, אגרות א ש). ״גָּנוּס וְקִצְקֵץ, קָרְטֵם וְלָעוּט״ (יזהר, צקלג 313). — [לְקַצְקֵץ, מְ־, יְ־]

א. קצר [אכדית: qasaru לאסוף יחד; ארמית: קְצַר קשר]

~ פָּע׳ קָצַר פ״י 1, כָּרַת, חָתַךְ שִׁבֳּלֵי תְבוּאָה אוֹ צִמְחֵי חָצִיר שׁוֹנִים בְּמַגָּל, בְּחֶרְמֵשׁ אוֹ בִּמְכוֹנָה: ״כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ... וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ״ (ויקרא כג י). ״זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים

וְאִכְלוּ פִּרְיָם" (מלכים ב יט כט). "תְּבוּאָה לִקְצֹר, עֲנָבִים לִבְצֹר, זֵיתִים לִמְסֹק" (תוספתא בבא מציעא ט א). "אוֹמֵר לָהֶם: אֶקְצֹר? וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: קְצֹר!" (מנחות י ג). 2° [בהשאלה] הֵמִית, קָטַל: "מֵנִיף חַרְבּוֹ עַל יָמִין וְעַל שְׂמֹאל וְקוֹצֵר בְּשׁוּרוֹת הָאוֹיֵב בְּלִי הֶרֶף" (בורלא, עקביה 35). 3° [בהשאלה מן 1] נָחַל, זָכָה: הַשַּׂחְקָן הַדָּגוּל קָצַר תְּהִלָּה בְּמִשְׂחָקוֹ. הַבַּדְרָן קָצַר תְּשׁוּאוֹת מִמְּשֻׁכּוֹת מִן הַקָּהָל. – [לִקְצֹר אֶת־, קוֹצֵר, קָצוּר, יִקְצֹר, קְצֹר!]

~ נפ׳ נִ קְ צַ ר *, נִגְזַר, נֶחְתַּךְ (תְּבוּאָה, חָצִיר וְכוּ׳): "אִם נִקְצֶרֶת (הַשִּׁבֹּלֶת) עִם הַקָּמָה הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל־הַבַּיִת" (פאה ה ב). "עַד מָה תֵּיטַב לָעַיִן הַקָּמָה זֶה עַתָּה נִקְצָרָה" (פיכמן, קסב). הַתְּבוּאָה נִקְצְרָה. – [לְהִקָּצֵר, נִקְצָר, יִקָּצֵר]

– הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה – בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ [על־פי תהלים קכו ה], הַטּוֹרֵחַ וְעָמֵל עַל דָּבָר בִּיגִיעָה וּבִדְאָגָה סוֹפוֹ שֶׁיִּשְׂמַח בְּתוֹצְאוֹתָיו הַטּוֹבוֹת.

– רוֹאֶה בֶּעָבִים לֹא יִקְצֹר (קהלת יא ד), ראה א. עָב.

ב. **קצר** [הרחבת המשמעות הסבילה מן א. קצר; ארמית: קְצַר; ערבית: קַצֻרַ]

~ פע׳ קָ צַ ר פ״ע הָיָה קָטָן בְּאָרְכּוֹ, הֵפֶךְ מִן "אָרַךְ": "כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ" (ישעיה כח כ). "יִרְאַת ה׳ תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה" (משלי י כז). נְשִׁימָתוֹ קָצְרָה מֵרֹב מַאֲמָץ. – [לִקְצֹר, קָצֵר, יִקְצַר גם יִקְצֹר]

~ נפ׳ נִ קְ צַ ר ∴, נַעֲשָׂה קָצָר, נִתְקַצֵּר: "שֶׁנִּקְצְרוּ יָמֶיהָ (שֶׁל רָחֵל) וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ" (אגדת בראשית, פרק נא). "יָדַי נִקְצֶרֶת" (גבירול, ב 188). "הַיּוֹם נִקְצַר מְעַט" (רש״י עירובין נו.). – [לְהִקָּצֵר, נִקְצָר, יִקָּצֵר]

~ פע׳ קִ צֵּ ר פ״י 1 °, הִפְחִית אֶת הָאֹרֶךְ: הַחַיָּט קִצֵּר אֶת הַמְּעִיל. הַסַּפָּר קִצֵּר אֶת שַׂעֲרוֹתֶיהָ. קִצַּרְתִּי אֶת הַדֶּרֶךְ. 2, הִפְחִית, קִטֵּעַ, הִמְעִיט: "עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי, קִצַּר יָמָי" (תהלים קב כד). "שְׁלשָׁה דְּבָרִים מְקַצְּרִים יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם" (ברכות נה.). 3*, עָשָׂה דְּבַר־מָה בְּקִצּוּר, לֹא הֶאֱרִיךְ: "מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר" (ברכות א ד). הַסּוֹפֵר קִצֵּר אֶת הַסִּפּוּר וְהִתְאִימוֹ לַיְלָדִים. קַצֵּר בִּדְבָרֶיךָ. – [לְקַצֵּר אֶת־, בְּ־, מְקַצֵּר, יְקַצֵּר]

~ פע׳ קֻ צַּ ר °, הֻקְטַן אָרְכּוֹ, נַעֲשָׂה קָטָן מִשֶּׁהָיָה: שַׁרְווּלֵי הַבֶּגֶד קֻצְּרוּ מְעַט. הַדֶּרֶךְ קֻצְּרָה עַל־יְדֵי הַכְּבִישׁ הֶחָדָשׁ. סִפּוּר מְעֻבָּד וּמְקֻצָּר לַיְלָדִים. תָּכְנִית מְקֻצֶּרֶת. – [מְקֻצָּר, יְקֻצַּר]

~ התפ׳ הִ תְ קַ צֵּ ר *, הִתְקַטֵּן בְּאָרְכּוֹ, נַעֲשָׂה קָצָר יוֹתֵר: "מִשֶּׁנִּתְרַבּוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים" (סוטה מז:). "מט״ו בְּאָב וְאֵילָךְ... שֶׁהַלֵּילוֹת מַאֲרִיכִין וְהַיָּמִים מִתְקַצְּרִין" (רשב״ם בבא בתרא קכא.). "שָׁפוּל שְׁפֵלָה לְמַרְאֶה כְּאִלּוּ נִתְקַצְּרָה טֶפַח" (ביאליק, ומגדלי). "רְאִיָּתָם מִתְעַמְעֶמֶת, מִטַּשְׁטֶשֶׁת, מִתְקַצֶּרֶת" (קדרי, כורך 137). – [לְהִתְקַצֵּר, מִתְקַצֵּר, יִתְקַצֵּר]

~ הפ׳ הִ קְ צִ י ר פיו״ע 1 ∴ פ״י קִצֵּר, הִפְחִית אֶת הָאֹרֶךְ: הַתּוֹפֶרֶת הִקְצִירָה אֶת הַשִּׂמְלָה. [ובמליצה:] "וְסִכַּלְתָּם וְאִבַּדְתָּ עֲצָתָם... וְהִקְצַרְתָּ בְּמִלְחָמָה יְדֵיהֶם" (הנגיד, דיואן 72). 2 [בהשאלה] הִמְעִיט: "הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו" (תהלים פט מו). 3* פ״ע נַעֲשָׂה קָצָר, הֻקְטַן בְּאָרְכּוֹ: "הָיוּ... אֲרֻכּוֹת וְהִקְצִירוּ" (נגעים א ה). "(בֵּיצָה) שֶׁרְחָבָה בְּרֹאשָׁהּ אֶחָד וְהוֹלֶכֶת וּמַקְצֶרֶת וְנִמְשֶׁכֶת" (רש״י עבודה זרה מ.). – [לְהַקְצִיר, מַקְצִיר, יַקְצִיר]

~ הפ׳ הָ קְ צַ ר °, קֻצַּר, הֻקְטַן. – [מֻקְצָר, יֻקְצַר]

– קָצְרָה יָדוֹ [בהשאלה] לֹא הָיָה בּוֹ דֵּי כֹּחַ, לֹא יָכֹל: "הֵן לֹא קָצְרָה יַד ה׳ מֵהוֹשִׁיעַ" (ישעיה נט א). "נָשָׂא עִמּוֹ בָּעֹל וְעָמַס אִתּוֹ בַּסֵּבֶל... אֶפֶס כִּי קָצְרָה יָדַי מְאֹד" (ביאליק, אבי). [ובהשאלה:] "יַד הַשֶּׁמֶשׁ תִּקְצַר מִתְּקוֹעַ בְּלֵב הַיַּעַר רֹמַח אוֹר" (רחל, צד).

– קָצְרָה נַפְשׁוֹ, לֹא יָכֹל עוֹד לִסְבֹּל, לֹא יָכֹל לָשֵׂאת: "וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ" (במדבר כא ד). "וַיְהִי כִּי־הֵצִיקָה לוֹ... וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת" (שופטים טז טז).

– קָצְרָה רוּחוֹ, קָשֶׁה הָיָה לוֹ לְחַכּוֹת עוֹד, לֹא יָכֹל לְהִתְאַפֵּק וּלְהַמְתִּין עוֹד: "וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי?" (איוב כא ד). "קָצְרָה רוּחַ הָאָדָם, כָּלוּ עֵינַי מִיַּחֵל" (ביאליק, היה ערב). קָצְרָה רוּחִי לְחַכּוֹת לַמִּכְתָּב.

– קְצַר שִׂכְלוֹ ∴, לֹא הָיָה בּוֹ דֵּי שֵׂכֶל, לֹא הֵבִין: "בְּנֵי אָדָם שֶׁקָּצַר שִׂכְלָם לְהַשִּׂיג..." (חובות הלבבות, היחוד י).

– קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ [שאול בשינוי משמעות מן ישעיה כח כ], אֵין הַמָּקוֹם מַסְפִּיק לְהַאֲרִיךְ בַּדָּבָר וּלְתָאֲרוֹ לִפְרָטָיו.

– נִתְקַצְּרָה נַפְשׁוֹ *, קָצְרָה נַפְשׁוֹ, לֹא יָכֹל לִסְבֹּל: "לְכָךְ נִתְקַצֵּר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ, הֵם שֶׁרָגְנוּ 'וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה'" (תנחומא חוקת יט). "נִתְקַצְּרָה נַפְשׁוֹ שֶׁל הַשַּׁמָּשׁ וְהִנִּיחַ אֶת הָעוֹלָם הֶפְקֵר" (עגנון, כלה שיט). "כְּבָר נִטַּל בֵּינָתַיִם טַעְמָם וְנִתְקַצְּרָה נַפְשׁוֹ בָּהֶם" (הזז, יעיש ג 145). "מְשַׁלֵּם מַחְשָׁה וְתוֹהֶה עַל עַצְמוֹ... וְנַפְשׁוֹ מִתְקַצֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ" (שנהר, ב 275).

קָצָר ת׳ [ראה ב. קצר; במקרא רק כנסמך, ראה להלן; ארמית: קְצַר היה קצר; ערבית: קַצִיר] קָטָן בְּאָרְכּוֹ, שֶׁאֵינוֹ אָרֹךְ (בְּמִדָּה, בִּזְמַן וְכַדּוֹמֶה): "הָאֵזוֹב הַקָּצָר" (פרה יב א). "(שְׂעָרָה) אַחַת אֲרֻכָּה וְאַחַת קְצָרָה" (נגעים א ה). "הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה" (אבות ב טו). "תְּפִלָּה קְצָרָה" (ברכות ד ד). "וּכְתֹנֶת קְצָרָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו" (ביאליק, אבי). שַׁרְווּל קָצָר. שִׂמְלָה קְצָרָה. דֶּרֶךְ קְצָרָה. תָּכְנִית קְצָרָה. סִפּוּר קָצָר. נְשִׁימָה קְצָרָה [וראה עוד הצירופים להלן] – [קְצַר־, קְצָרָה, קְצָרַת־, קְצָרִים, קִצְרֵי־, קְצָרוֹת, קִצְרוֹת־]

– קְצַר־אַפַּיִם, מָהִיר לִכְעֹס, כַּעֲסָן, שֶׁאֵינוֹ סַבְלָן, הֵהֵפֶךְ מִן "אֶרֶךְ־אַפַּיִם": "קְצַר־אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת" (משלי יד יז).

– קְצַר־דַּעַת °, מֻגְבָּל בְּשִׂכְלוֹ וּבַהֲבָנָתוֹ.

– קְצַר־טְוָח °, יָעִיל בִּפְעֻלָּתוֹ לְמֶרְחָק לֹא־גָדוֹל: אֶקְדָּחִים קִצְרֵי־טְוָח.

– קְצַר־יָד, חַלָּשׁ, חֲסַר־יְכֹלֶת: "וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד, חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ" (מלכים ב יט כו).

– קְצַר־יָמִים, שֶׁאֵינוֹ מַאֲרִיךְ לִחְיוֹת, שֶׁהוּא חַי זְמַן קָצָר בִּלְבַד: "אָדָם יְלוּד אִשָּׁה, קְצַר יָמִים וּשְׂבַע־רֹגֶז" (איוב יד א).

– קְצַר־לֵבָב °, קְצַר־רוּחַ, חֲסַר־סַבְלָנוּת: "אַתָּה קְצַר־לֵבָב לְמַשְׁמַע הַבָּאוֹת" (מאירוביץ, הטללים 80).

– קְצַר־מוֹעֵד °, שֶׁנִּתָּן לִתְקוּפָה קְצָרָה מְסֻיֶּמֶת: הַלְוָאוֹת קְצָרוֹת־מוֹעֵד. פִּקָּדוֹן קְצַר־מוֹעֵד (לְמֶשֶׁךְ 3 חֳדָשִׁים, 6 חֳדָשִׁים וְכַדּוֹמֶה).

– קְצַר־נֶפֶשׁ *, קְצַר־רוּחַ, חֲסַר־סַבְלָנוּת: "אַתָּה קוֹנֶה קְצַר־נֶפֶשׁ וְהֹלֵךְ" (משה אבן־עזרא, קודש קלג). "הִנֵּה הוּא יִשְׁפֹּט לְבַעַל מֹרֶךְ לֵבָב וּקְצַר־נֶפֶשׁ וַחֲסַר תִּקְוַת־יְשׁוּעָה מֶה" (יוסיפון, רסב).

– קְצַר־נְשִׁימָה °, שֶׁנְּשִׁימָתוֹ קְצָרָה: "וְלֵב לָהּ לְפַתֵּחַ וַיְהִי קְצַר־נְשִׁימָה" (מאירוביץ, הטללים 70). חוֹלֵה אַסְתְּמָה קְצַר־נְשִׁימָה.

– קְצַר־עַיִן *, מִי שֶׁרְאִיָּתוֹ לְקוּתָה מֵרֹב מַאֲמָץ בִּצְפִיָּה: "וְנִשְׁאַרְתִּי קְצַר עַיִן לְהַבִּיט (אֶל הַשֶּׁמֶשׁ)" (גבירול, א 16).

– קְצַר־פֶּה *, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְדַבֵּר כָּרָאוּי, מֻגְבָּל בִּלְשׁוֹנוֹ: "אֵיךְ יִתְגַּבֵּר קְצַר־פִּיו וּמִלִּים יְחַבֵּר, לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר, כִּי נַעַר אָנֹכִי" (משה אבן־עזרא, קודש קד).

– קְצַר־קוֹמָה °, גּוּץ, נָמוּךְ בְּגוּפוֹ: אָדָם קְצַר־קוֹמָה.

– קְצַר־רְאוּת (רְאִיָּה) °, 1. אָדָם שֶׁרְאִיָּתוֹ לְקוּיָה קְצָת וְאֵינוֹ רוֹאֶה לְמֵרָחוֹק בְּאֹפֶן בָּרוּר: "גָּרִין הוֹגִיעַ אֶת עֵינָיו קְצָרוֹת־הָרְאוּת" (שופמן, א 297). קִצְרֵי־רְאוּת מַרְכִּיבִים עַל־פִּי־רֹב מִשְׁקָפַיִם. 2 [בהשאלה] מֻגְבָּל בַּאֲפָקָיו, הָרוֹאֶה רַק אֶת שֶׁלְּפָנָיו, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד: "יְחִידִים קִצְרֵי־רְאוּת שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְהִתְרוֹמֵם עַל סְבִיבָתָם" (אחד העם, אגרות ה 104). "אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁנָּפְלוּ עַל־יַד חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם לֹא הָיוּ קִצְרֵי־רְאוּת" (ברדיצ'בסקי, מאמרים נב). מְדִינִיּוּת קְצֶרֶת־רְאוּת.

– קְצַר־רֹאִי °, קְצַר־רְאוּת, בַּעַל רְאִיָּה קְצָרָה: "בְּדָקוּהוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁהוּא כָּחוּשׁ וּקְצַר־רֹאִי – וּפְסָלוּהוּ" (בן־ציון, נו).

– קְצַר־רוּחַ, 1 °, חֲסַר־סַבְלָנוּת, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לְהִתְאַפֵּק וּלְהַמְתִּין: "קִצְרֵי רוּחַ אָנוּ בַּדּוֹר הַזֶּה וְאֵין בְּכֹחֵנוּ לְהִסְתַּפֵּק עוֹד... בְּנֶחָמוֹת שֶׁל לֶעָתִיד לָבוֹא" (אחד העם, רע). "וּקְצַר־רוּחַ אֲנִי לִרְאוֹת פֹּעַל וּפְרִי" (אלתרמן, חחתית הכלי). 2, מָהִיר לִכְעֹס, רַגְזָן: "אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה וּקְצַר־רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת" (משלי יד כט).

– בְּקָצָרָה ° תה"פ לֹא בַּאֲרִיכוּת, בְּקִצּוּר, בְּמִלִּים מוּעָטוֹת: סַפֵּר־נָא בְּקָצָרָה אֵיךְ קָרָה הַדָּבָר.

– קְצָרוֹת °, 1. דְּבָרִים קְצָרִים, לֹא בַּאֲרִיכוּת: דַּבֵּר קְצָרוֹת. 2, זוּטוֹת, רְשִׁימוֹת בְּשׁוּרוֹת מְעַטּוֹת: "קְצָרוֹת" (ר' זכאי, 'דבר').

– אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת *, 1 *, לָאֹרֶךְ וְלָרֹחַב, לְכָאן וּלְכָאן: "הָיָה מְטַיֵּל עִמּוֹ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת" (ירושלמי ברכות ה ג). 2 ° [בהשאלה] בְּהַרְחָבָה וּבְקִצּוּר, דְּבָרִים כְּלָלִיִּים וּפְרָטִיִּים: "דּוֹמֵם יְיֵלִיל יְשִׁימוֹן וּמְיַבֵּב אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת" (ביאליק, מתי מדבר). שׂוֹחַחְתִּי עִם הָאוֹרֵחַ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת.

– גַּלִּים קְצָרִים ° [בשידור ברדיו] כִּנּוּי לְגַלִּים חַשְׁמַלִּיִּים שֶׁאָרְכָּם הוּא מִ־10 וְעַד 150 מֶטְרִים; לְהַבְדִּיל מִן "גַּלִּים בֵּינוֹנִיִּים" (מִ־150 וְעַד 1000 מֶטְרִים) וּמִן "גַּלִּים אֲרֻכִּים" (מִ־1000 מֶטְרִים וּמַעְלָה).

– דַּעְתּוֹ קְצָרָה *, הוּא חֲסַר־הֲבָנָה, הוּא מֻגְבָּל: "צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין וְדַעְתָּם קְצָרָה" (ברכות כט:).

– דֶּרֶךְ קְצָרָה * [בהשאלה] הַבָּעַת מַחֲשָׁבָה בְּקִצּוּר נִמְרָץ, בְּלֹא אֲרִיכוּת דְּבָרִים: "לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ דֶּרֶךְ קְצָרָה" (חולין סג:).

– הַיּוֹם הַקָּצָר °, הַיּוֹם בִּתְקוּפַת טֵבֵת (22 בְּדֶצֶמְבֶּר) שֶׁאָרְכּוֹ הוּא הַקָּטָן בְּיוֹתֵר מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה; אָרְכּוֹ בִּירוּשָׁלַיִם 9 שָׁעוֹת וְ־46 דַּקּוֹת; בִּדְרוֹם־הָאָרֶץ – קְצָת יוֹתֵר מִזֶּה, וּבַצָּפוֹן – קְצָת פָּחוֹת מִזֶּה.

– יוֹם הַשִּׁשִּׁי הַקָּצָר °, כִּנּוּי לְיוֹם הַשִּׁשִּׁי בִּתְקוּפַת טֵבֵת הֶחָל בְּסָמוּךְ לְיוֹם הַקָּצָר בְּיוֹתֵר (22 בְּדֶצֶמְבֶּר): "בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי הַקָּצָר... הִתְרַשְּׁלוּת כָּל־שֶׁהִיא – וְאַתָּה בָּא, חָלִילָה, לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת" (ביאליק, יום הששי).

– לָשׁוֹן קְצָרָה *, הַבָּעַת דְּבַר־מָה בְּקִצּוּר נִמְרָץ, לְקוֹנִיּוּת יְתֵרָה: "בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ לָשׁוֹן קְצָרָה" (מכילתא דרשב"י, 159).

– נֶפֶשׁ קְצָרָה, דִּכְדּוּךְ, יֵאוּשׁ: "וּלְנֶפֶשׁ קְצָרָה וְקָצָה צָרֵי וּתְעָלָה יִמְצָא" (יהודה הלוי, ז 269).

– הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה * (אבות ב טו), 1 *, דִּבּוּר חֲזַ"ל הַבָּא לְזָרֵז אֶת הָאָדָם לְהַרְבּוֹת בַּעֲסִיקָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, כָּל עוֹד הוּא חַי וְהָאֶפְשָׁרוּת בְּיָדוֹ. 2 °, קְרִיאַת־זֵרוּז לְהַגְבָּרַת קֶצֶב הָעֲבוֹדָה.

קֹצֶר *, קוֹצֶר ז' [מן קָצַר] [במקרא רק בצירוף: "קֹצֶר־רוּחַ", ראה להלן] מִעוּט הָאֹרֶךְ, קְטַנּוּת, קִצּוּר: "אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל... שֶׁלֹּא פָּנָה לְהִתְפַּלֵּל אוֹ מִקֹּצֶר (זְמַן) שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה אֶת צְרָכָיו וְכוּ'" (דברים רבה יח). "לֹא יַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ לְגַמְרֵי אֶלָּא יְקַצֵּר... וְאוֹמֵר כָּל הַבְּרָכוֹת בְּקֹצֶר" (רש"י ברכות כב:). "גַּם לֹא יָדַע לוֹ קֹצֶר הַחַיִּים הָאֵלֶּה" (יוסיפון, שצט). קֹצֶר הַשַּׁרְווּל. קֹצֶר הַתָּכְנִית. קַל הָיָה לִלְמֹד אֶת הַשִּׁיר בַּעַל־פֶּה בְּשֶׁל קָצְרוֹ [וראה הצירופים להלן] – [קָצְרִי, קָצְרוֹ]

– קֹצֶר־דַּעַת *, קֹצֶר־הֲבָנָה °, חֹסֶר־יְדִיעָה, הֲבָנָה מוּעֶטֶת: "וַאֲנִי עַל קֹצֶר דַּעְתִּי מִמְּהַלֶּלְךָ מֵעֲנִי לֹא אָשִׁים" (יהודה הלוי, ז 183). "לְפִי קֹצֶר דַּעַת הָאָדָם" (רמב"ם, מעילה ח ח). "מִי שֶׁרוֹצֶה לִשְׁפֹּט מִזֶּה עַל שִׁפְלוּת נַפְשָׁם וְקֹצֶר דַּעְתָּם, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה" (אחד העם, יח).

– קֹצֶר־יָד *, אָזְלַת־יָד, חֹסֶר־אוֹנִים, חֻלְשָׁה: "וְלֹא מִקֹּצֶר יָדְךָ ה' לֹא הוֹשַׁעְתָּנוּ" (סידור רס"ג, עח). "רְאִיתִיכֶם שׁוּב בְּקֹצֶר יֶדְכֶם" (ביאליק, ראיתיכם). "יָדַעְתִּי לְהַחֲרִישׁ בְּבָשְׁתִּי וּבְקֹצֶר יָדַי נֹכַח סִבְלְךָ, הָאָדָם!" (סמקין, שירים רו). "אֲכוּל צַעַר וּמְרִירוּת אֵין־קֵץ עַל עַצְמוֹ, עַל סִכְלוּתוֹ וְקֹצֶר־יָדוֹ" (אריכא, ב 169).

– קֹצֶר־נֶפֶשׁ °, קֹצֶר־רוּחַ, חֹסֶר־סַבְלָנוּת, כִּלְיוֹן־עֵינַיִם.

– קֹצֶר־נְשִׁימָה °, קַצֶּרֶת, אַסְתְּמָה.

– קֹצֶר־רְאוּת (רְאִיָּה) °, 1. לִקּוּי בְּעַדְשַׁת הָעַיִן הַגּוֹרֵם לְכָךְ שֶׁאֵין הָאָדָם רוֹאֶה בְּאֹפֶן בָּרוּר דְּבָרִים רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא כָּעַיִן הַבְּרִיאָה: "בְּשֶׁל קֹצֶר־הָרְאִיָּה שֶׁלָּקְתָה בּוֹ עֵינִי הַיְמָנִית נִתְרַגַּלְתִּי לְכַוֵּן אֶת פָּנַי כְּלַפֵּי צַד שְׂמֹאל" (ויסלבסקי, תר' מרד 115). 2 [בהשאלה] אִי־רְאִיַּת הַנּוֹלָד, צִמְצוּם הָאֹפֶק: "הָיִיתִי מַרְאֶה לוֹ אֶת הַסְּתִירוֹת, אִי־הַבִּסּוּס הַמַּדָּעִי וְקֹצֶר־הָרְאוּת הַהִיסְטוֹרִי שֶׁבְּכָל דְּבָרָיו" (צמח, ב 60).

– קֹצֶר־רוּחַ, חֹסֶר־סַבְלָנוּת, כִּלְיוֹן־עֵינַיִם: "וְלֹא שָׁמְעוּ (בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל) אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמות ו ט). "צָפוּ הָאָב וְהָאֵם בְּקֹצֶר־רוּחַ לִתְשׁוּבָה" (בורלא, עקביה 176). "הוּא כְּבָר מַרְאֶה אוֹתוֹת שֶׁל קֹצֶר־רוּחַ" (אלתרמן, הטור א 218).

– קִצְרוֹ שֶׁל דָּבָר*, בְּקִצּוּר, סִכּוּם הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַד כֹּה: "קִצְרוֹ שֶׁל דָּבָר, עַל שֶׁלּוֹ הוּא אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ" (ברכות נט:).

– מִפְּנֵי קֹצֶר הַמַּשִּׂיג^ [ניב שאול מספרות המחקר], דִּבּוּר מְקֻבָּל עַל אָדָם שֶׁלֹּא יָרַד לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ מִתּוֹךְ מִעוּט תְּפִיסָתוֹ וַהֲבָנָתוֹ.

קֶצֶר° ז' [מן קצר] לִקּוּי בְּמַעְגָּל חַשְׁמַלִּי בְּשֶׁל הִתְקַצְּרוּת פִּתְאוֹמִית שֶׁל הַמַּעְגָּל הַחַשְׁמַלִּי עַל־יְדֵי מַגָּע חוּט בַּעַל הִתְנַגְּדוּת קְטַנָּה מְאֹד. כְּדֵי לִמְנֹעַ נֶזֶק הֶעָלוּל לְהִגָּרֵם עַל־יְדֵי קֶצֶר, מְצַיְּדִים אֶת הַמַּעְגָּל בְּנַתִּיכִים. – [קֶצֶר־, קְצָרִים, קִצְרֵי־]

קְצָרָה* תו"נ [מן קָצָר] 1. לְשׁוֹן נְקֵבָה מִן "קָצָר". 2. כִּנּוּי לְקוֹרָה קְצָרָה שֶׁלְּרֹחַב מִטָּה, לְהַבְדִּיל מִן "אֲרֻכָּה"–קוֹרָה לְאֹרֶךְ הַמִּטָּה: "מִטָּה שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה מִדְרָס, נִטְּלָה קְצָרָה וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם – טְמֵאָה, אֲרֻכָּה וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם – טְהוֹרָה" (כלים יח ה). – [קְצָרַת־, קְצָרוֹת, קְצָרוֹת־]

קַצְרָה* נ' [לאטינית: castra; ראה גם קַסְטְרָא] מִבְצָר, מַחֲנֶה מְבֻצָּר: "קַצְרָה הַיְשָׁנָה שֶׁל צִפּוֹרִי(ם) וַחֲקְרָה שֶׁל גּוּשׁ־חָלָב" (ערכין ט ו). – [קַצְרִין]

קִצָּרוֹן^, קִיצָּרוֹן ז' [מן קָצָר; קֹצֶר] קֹצֶר [בניבים:]

– קִצְרוֹן־יָד^, קֹצֶר־יָד, חֹסֶר יְכֹלֶת: "אֵינוֹ מִקִּצְרוֹן־יָד כִּי אִם שְׁגָגָה" (רמב"ם, קידוש החודש ו ו).

– קִצְרוֹן־יְדִיעָה^ (~דַּעַת^), קֹצֶר־יְדִיעָה: "לֹא יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הָרַע שֶׁאֵין לוֹ קִצְרוֹן יְדִיעָה מֵהַשִּׂיג כְּלַל הָעִנְיָנִים" (ר"א הקראי, עץ חיים עט).

קַצְרוּת^ נ' [מן ב. קצר] קֹצֶר: "אֹרֶךְ יְמֵי הַחַיִּים וְקַצְרוּתָם" (חובות הלבבות, הבחינה ה). "לִהְיוֹתָם רְשָׁעִים מֵתוּ כֻּלָּם בְּקַצְרוּת שָׁנִים" (אברבנאל מלכים א ט ו). – [קַצְרוּת־]

– קַצְרוּת־אַפַּיִם^, חֹסֶר־סַבְלָנוּת, כַּעַסָנוּת: "הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ בְּדֶרֶךְ קַצְרוּת אַפַּיִם וְלֹא בְּדֶרֶךְ פְּנֵי הַהֲטָבָה" (דוראן, מגילת ספר תפארת ישראל, קנז:).

קַצֶּרֶת* נ' [מן קצר] מַחֲלַת קֹצֶר־הַנְּשִׁימָה: "רוּחַ קַצֶּרֶת בָּאָה עָלָיו" (בכורות ז ה) – ראה קַצֶּרֶת.

קַצְרָן* ז' [מן ב. קצר, קִצֵּר] 1*. מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְקַצֵּר בְּדִבּוּרוֹ אוֹ בְּמַעֲשָׂיו, הֶפֶךְ מִן "אַרְכָן": "כַּמָּה קַצְרָן הוּא זֶה" (ברכות לד.). 2°. מֻמְחֶה בִּמְלֶאכֶת הַקַּצְרָנוּת, סְטֶנוֹגְרָף, הַיּוֹדֵעַ לִרְשֹׁם בְּקִצּוּר עַל־יְדֵי מַעֲרֶכֶת שֶׁל סִימָנִים מְסֻכָּמִים דְּבָרִים שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ. – [קַצְרָנִית, קַצְרָנִים, ־נִיּוֹת]

קַצְרָנוּת° נ' [מן קַצְרָן 2] סְטֶנוֹגְרַפְיָה, שִׁיטַת כְּתִיבָה עַל־יְדֵי סִימָנִים מְסֻכָּמִים קְצָרִים, הַנּוֹתְנִים אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לִרְשֹׁם שִׂיחוֹת וּנְאוּמִים בִּמְהִירוּת וּבְדִיּוּק נִמְרָץ: קַצְרָנוּת עִבְרִית. – [קַצְרָנוּת־]

קַצְרָנִי° ת' [מן קַצְרָן 2] סְטֶנוֹגְרָפִי, שֶׁל שִׁיטַת כְּתִיבָה מְקֻצֶּרֶת בְּסִימָנִים מְסֻכָּמִים: דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן קַצְרָנִי שֶׁל יְשִׁיבַת הַכְּנֶסֶת. – [קַצְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קְצַרְצַר° ת' [מן קָצָר] קָצָר מְאֹד, קָצָר בְּתַכְלִית: חוּט קְצַרְצַר. תָּכְנִית קְצַרְצָרָה. – [קְצַרְצָרָה או קְצַרְצֶרֶת, קְצַרְצָרִים, ־צָרוֹת]

קַצֶּרֶת° נ' [מן קָצַר; ראה גם קַצֶּרֶת] מַחֲלָה שֶׁסִּימָנֶיהָ הֶתְקֵפִים שֶׁל קֹצֶר־נְשִׁימָה, אַסְתְּמָה. – [קַצֶּרֶת־]

קְצָת נ' ותה"פ [ארמית: מן קצה] [במקרא ובתלמוד רק עם מ': מִקְצָת; ראה ערך מִקְצָת] 1^. מְעַט, מַשֶּׁהוּ: "קְצָת פְּרִיצוּת יֵשׁ" (רש"י סוטה מח.). "וַאֲנִי מְסַפֵּר לְךָ בְּמָקוֹם הַזֶּה קְצָת מַה שֶּׁאֵרַע לִי" (הרקמה לג'נאח, שיט). קְצָת אֱמֶת יֵשׁ בַּדָּבָר. 2^. חֵלֶק מִן־, אֲחָדִים מִן־: "קְצָת אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ אֱדוֹם כֻּלָּהּ" (רש"י במדבר לד ג). "כְּבָר זָכַרְנוּ בִּקְצָת זֶה פִּרְקֵי הַמַּאֲמָר" (מורה נבוכים, א מו). "וְאָמַר קְצָת הַחֲסִידִים לְתַלְמִידָיו" (חובות הלבבות, עבודת ה' ד). "וְהָיָה שִׁמְעוֹן מַכְחִישׁ עָלָיו כֻּלּוֹ אוֹ קְצָתוֹ" (תשובות הרמב"ם, פריימן 258). "כֻּלָּמוֹ רְעֵבִים וּקְצָתָם יְשֵׁנִים" (ביאליק, שירתי). מִבֵּין הַנּוֹכְחִים קְצָתָם הִסְכִּימוּ לַהַצָּעָה וּקְצָתָם הִתְנַגְּדוּ לָהּ. – [קְצָת־, קְצָתוֹ]

– קְצָתוֹ אֶל־ (עַל־, מִ־ וְכוּ') קְצָתוֹ^, זֶה אֶל־ (עַל־, מִ־ וְכוּ') זֶה: "וּמִן הַיָּדוּעַ וְכָל מִי שֶׁחוֹלֵק קְצָתוֹ עַל קְצָתוֹ וּמַכְזִיב קְצָתוֹ אֶת קְצָתוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה אֵין מַאֲמִינִים בְּצִדְקוֹ" (חובות הלבבות, הקדמה). "עֲצָמַי יִבְכָּיוּן אֵלֶּה עַל אֵלֶּה וְנִתְחֵי יֶהֱמָיוּן קְצָתָם עַל קְצָתָם" (מנחם, מכתב לחסדאי).

– לֹא מִמֶּנּוּ וְלֹא מִקְצָתוֹ^ [רש"י סוטה ה., ושם בגמרא: "לא מיניה ולא מקצתה", על־פי הארמית: "לָא מִנֵּהּ וְלָא מִקְצָתֵהּ", שם] אַף חֵלֶק מִן הַדָּבָר אֵינוֹ כֵּן, אֵין כָּל יְסוֹד לַדָּבָר.

קקאו (ענף וזרע)

קָקָאוֹ◊ ז' [מקסיקאנית: cacao] עֵץ קָטָן מִמִּשְׁפַּחַת הַסְּטֶרְקוּלִיִּים, יְרַק־עַד, גָּדֵל בְּאָמֶרִיקָה הַטְּרוֹפִּית וּבְאַפְרִיקָה (Theobroma cacao). מִזַּרְעָיו מְפִיקִים עַל־יְדֵי טְחִינָה אֶת הָאַבְקָה הַחוּמָה הַיְדוּעָה אַף הִיא בְּשֵׁם זֶה "קָקָאוֹ", הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְתִבּוּל מַשְׁקָאוֹת, לַעֲשִׂיַּת שׁוֹקוֹלָד וְעוֹד.

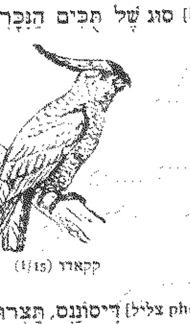
קקאדו (1/15)

קָקָדוּ◊, קָקָאדוּ ז' [מלאית: kakotoe] סוּג שֶׁל תֻּכִּים הַנִּכָּרִים בְּצִיצִית שֶׁל נוֹצוֹת אֲרֻכּוֹת הַמִּזְדַּקְּפוֹת בְּרֹאשָׁם (Cacatua). צִבְעֵי נוֹצוֹתָיו שֶׁל הַקָּקָדוּ בּוֹלְטִים: לְבָנִים אוֹ וְרֻדִּים אוֹ רַבְגּוֹנִיִּים. הַקָּקָדוּ שׁוֹכֵן עֵצִים בִּיְעָרוֹת, נִזּוֹן מִפֵּרוֹת וּמִזְּרָעִים. מוֹלַדְתּוֹ – אוֹסְטְרַלְיָה וְאִיֵּי הָאוֹקְיָנוֹס הַהֹדִי. נוֹחַ לְאִלּוּף וּלְלִמּוּד הַדִּבּוּר. – [קָקָדִים]

קָקוֹפוֹנְיָה◊ נ' [יוונית: kakos גרוע + phone צליל] דִּיסוֹנַנְס, תַּצְרוּם, צֵרוּף בִּלְתִּי־הַרְמוֹנִי שֶׁל צְלִילִים הַצּוֹרְמִים אֶת הָאֹזֶן (בִּנְגִינָה אוֹ בְּשִׁירָה). – [קָקוֹפוֹנְיוֹת]

קַקְטוּס° ז׳ [יוונית: kaktos] שֵׁם שֶׁל מִשְׁפַּחַת צְמָחִים בַּעֲלֵי גִּבְעוֹלִים וּגְזָעִים בְּשָׂרָנִיִּים דְּמוּיֵי עַמּוּד, כַּדּוּר, אוֹ פְּחוּסִים, וְעָלִים לָרֹב קוֹצָנִיִּים. מוֹצָאָם בְּמִדְבְּרוֹת אֲמֶרִיקָה (Cactaceae). בְּרֹב הַמִּינִים הַשַּׁיָּכִים לְמִשְׁפָּחָה זוֹ הָפְכוּ הֶעָלִים לְחָסִים. בְּחֵיק הֶעָלִים מוֹפִיעִים עַל הָרֹב קוֹצִים. מִינִים רַבִּים שֶׁל הַקַּקְטוּס מְשַׁמְּשִׁים כְּצִמְחֵי נוֹי. הַצַּבָּר שַׁיָּךְ אַף הוּא לְמִשְׁפַּחַת הַקַּקְטוּסִים. – [קַקְטוּסִים]

קקטוס

קק״ל ר״ת קֶרֶן־קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל.

קָר פָּע׳ מִן קוּר.

קַר ת׳ [ראה קרר] צוֹנֵן, שֶׁהוּא בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה נְמוּכָה, הֶפֶךְ מִן ״חַם״: ״מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה״ (משלי כה כה). ״לִרְחֹץ אֶת רַגְלַי בְּזִרְמֵךְ הַקַּר״ (ביאליק, הצור). יוֹם קַר. רוּחַ קָרָה. מַשְׁקֶה קַר. – [קָרָה, קָרַת־, קָרִים, קָרֵי־, קָרוֹת]

– קַר־מֶזֶג°, שֶׁאֵינוֹ נוֹחַ לְהִתְלַהֵב, אָדִישׁ לַכֹּל.

– קַר־רוּחַ° [על־פי הכתיב במשלי יז כז; ראה גם קְרַת־רוּחַ•] שֶׁאֵינוֹ מִתְרַגֵּשׁ בְּיוֹתֵר, הַשּׁוֹמֵר עַל הַשֶּׁקֶט הַנַּפְשִׁי גַּם בְּעֵת סַכָּנָה אוֹ בֶּהָלָה וְכַדּוֹמֶה.

– הָאֵזוֹר הַקַּר°, כִּנּוּי לְאֵזוֹר הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי אוֹ לְאֵזוֹר הַקֹּטֶב הַדְּרוֹמִי – מִן הַקֹּטֶב וְעַד מַעֲלַת־הָרֹחַב 23° בְּקֵרוּב.

– בְּדָם קַר° [בהשאלה] בְּלֹא כָּל הִתְרַגְּשׁוּת, לֹא מִתּוֹךְ הִתְרַגְּזוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ חֶשְׁבּוֹן וְשִׁקּוּל מֵרֹאשׁ: הַשּׁוֹדֵד רָצַח אֶת קָרְבָּנוֹ בְּדָם קַר.

– יַחַס קַר° [בלשון־הדיבור] יַחַס בִּלְתִּי־לְבָבִי, יַחַס כְּאֶל אֶחָד בִּלְתִּי־רָצוּי: פְּלוֹנִי גִּלָּה יַחַס קַר לְאוֹרְחָיו.

– נֶשֶׁק קַר°, כְּלִי־נֶשֶׁק הַפּוֹצֵעַ אוֹ מֵמִית עַל־יְדֵי חֲבָטָה וְהַכָּאָה בּוֹ, כְּגוֹן: סַכִּין, פִּגְיוֹן, אַלָּה, אֶגְרוֹפָן, לְהַבְדִּיל מִן ״נֶשֶׁק חַם״ הַפּוֹעֵל עַל־יְדֵי הִתְלַקְּחוּת אֲבַק־שְׂרֵפָה.

– מִלְחָמָה קָרָה°, כִּנּוּי לְמַצָּב שֶׁשּׁוֹרְרִים בּוֹ יְחָסִים עוֹיְנִים בֵּין מְדִינוֹת הַמִּתְבַּטְּאִים בְּאִי־שִׁתּוּף מְדִינִי אוֹ כַּלְכָּלִי, בְּתַחֲרוּת בְּקִנְיַת בַּעֲלֵי־בְּרִית, בְּנִהוּל תַּעֲמוּלָה וְהַשְׁמָצָה נֶגֶד הַצַּד הַשֵּׁנִי וּבִפְעֻלּוֹת אֲחֵרוֹת הָעֲלוּלוֹת בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר לִגְרֹם לְמִלְחָמָה מַמָּשׁ (״מִלְחָמָה חַמָּה״).

קֹר, קוֹר ז׳ [מן קרר] צִנָּה, טֶמְפֶּרָטוּרָה נְמוּכָה, הֶפֶךְ מִן ״חֹם״: ״וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף״ (בראשית ח כב). ״חֲצִי שְׁבָט, אֲדָר וַחֲצִי נִיסָן – קֹר״ (בבא מציעא קו:). ״וַאֲנִי פֹּה אָחִיךְ קָפָאתִי בַּקֹּר״ (ביאליק, אגרת). קֹר הַקֶּרַח. בַּחֹרֶף הַקֹּר גָּדוֹל. יְמֵי הַקֹּר. [ובריבוי:] ״בַּשֶּׁלֶג וּבַצִּנָּה וּבַחֹם וּבַקָּרִים״ (רבינו תם, תשובות דונש על מנחם, 84). ״הַנְּווֹנִי בְּלֵילוֹת מִקָּרֵי קָרָחִים״ (גנזי שכטר, ג 192). – [קָר־]

– קֹר־כְּלָבִים°, כִּנּוּי לְקֹר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, מֶזֶג־אֲוִיר קַר מְאֹד [כשרק כלבי־הרחוב משוטטים בו בחוצות!]: ״קֹר־כְּלָבִים הַקִּיצָנִי״ (יזהר, צקלג 106).

– קֹר־רוּחַ°, הֶעְדֵּר־הִתְרַגְּשׁוּת, שְׁלִיטָה עַצְמִית, שֶׁקֶט נַפְשִׁי: ״עַל דְּבָרִים כָּאֵלֶּה קָשֶׁה לְהָשִׁיב בְּקֹר־רוּחַ״ (אחד העם, תיב). ״הַכֹּל עַל מְקוֹמוֹ. קֹר־רוּחַ. צְלִילוּת דַּעַת״ (אלתרמן, הטור א 336). פְּלוֹנִי נָהַג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה בְּקֹר־רוּחַ לְמוֹפֵת.

– אַרְצוֹת־הַקֹּר°, אַרְצוֹת הַקֹּטֶב הַצְּפוֹנִי אוֹ הַקֹּטֶב הַדְּרוֹמִי מִן הַקֹּטֶב וְעַד מַעֲלַת־הָרֹחַב 23° בְּקֵרוּב.

א. **קרא** [אוגרית קרא; ארמית: קְרָא; ערבית: קַרַאַ]

~ פָּע׳ **קָרָא** פ״י 1, עִיֵּן בַּכְּתָב אוֹ בַּסֵּפֶר אוֹ הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל אֶת הַכָּתוּב, קָלַט אֶת מוּבָנָן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת וְהַמִּלִּים שֶׁלְּפָנָיו: ״וַיִּקְרָא בָרוּךְ בַּסֵּפֶר אֶת־דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ״ (ירמיה לו י). ״הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה לֹא יִפְחֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים״ (מגילה ד ד). קָרָאתִי אֶת הָעִתּוֹן. הַיֶּלֶד לוֹמֵד קְרֹא וּכְתֹב. 2, הִשְׁמִיעַ קוֹל, אָמַר בְּקוֹל רָם, הֵרִים קוֹלוֹ: ״וַיִּקְרָא: הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי!״ (בראשית מה א). ״וַיִּקְרְאוּ: חֶרֶב לַה׳ וּלְגִדְעוֹן!״ (שופטים ז כ). ״קְרָא בְגָרוֹן, אַל־תַּחְשֹׂךְ!״ (ישעיה נח א). ״קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה״ (ישעיה נ ב). 3, הִכְרִיז, הֶעֱבִיר קוֹל: ״וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו: אַבְרֵךְ!״ (בראשית מא מג). ״הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ״ (ירמיה ג יב). 4, הִזְמִין, אָמַר לְאַחֵר שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו: ״וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד״ (שמות ב ח). ״הִנְנִי כִּי־קָרָאתָ לִּי״ (שמואל א ג ח). 5, כִּנָּה, יִחֵד שֵׁם: ״וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה״ (בראשית א ה). ״וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן״ (בראשית כט לב). 6*, לָמַד מִקְרָא – תּוֹרָה וּשְׁאָר כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ, לְהַבְדִּיל מִן ״שָׁנָה״ (לָמַד מִשְׁנָה): ״קָרָא וְשָׁנָה וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים״ (ברכות מז:). 7, בְּמַשְׁמַע ״קָרָה״ – ראה ערך ב. קרא [וראה עוד שאר ההוראות והצירופים להלן] – [לִקְרֹא אֶת־, בְּ־, לְ־; קוֹרֵא, קוֹרֵאת, קוֹרְאִים; קָרוּא; יִקְרָא, תִּקְרֶאנָה; קְרָא! קִרְאִי! בספרות התלמודית על־פי־רוב בהשמטת הא׳ כאילו מן ״קרה״: לִקְרוֹת, קָרִיתִי, קוֹרִין]

~ נפ׳ **נִקְרָא**, 1, נִתַּן לִקְרִיאָה, עִיְּנוּ בּוֹ אוֹ הִשְׁמִיעוּ הַכָּתוּב בּוֹ בְּקוֹל: ״בַּיּוֹם הַהוּא נִקְרָא בְּסֵפֶר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי הָעָם״ (נחמיה יג א). ״מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד־עָשָׂר... בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר״ (מגילה א א). הַסֵּפֶר נִקְרָא בְּעִנְיָן רַב. 2, כֻּנָּה, נִתְיַחֵד לוֹ שֵׁם: ״לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־זֹּאת״ (בראשית ב כג). ״וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הָאֱמֶת״ (זכריה ח ג). ״חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם״ (אבות ג יד). 3, הֻזְמַן, נֶאֱמַר לוֹ לָבוֹא: ״אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא (אֶל הַמֶּלֶךְ) אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית״ (אסתר ד יא). פְּלוֹנִי נִקְרָא אֶל הַמְּנַהֵל. 4, הִתְיַחֵס: ״עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם״ (בראשית מח ו). הַמַּכְשִׁיר נִקְרָא עַל שֵׁם מַמְצִיאוֹ. – [לְהִקָּרֵא, נִקְרָא, יִקָּרֵא]

~ פֻּע׳ **קֹרָא**, 1, נִקְרָא, כֻּנָּה: ״וְקֹרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק״ (ישעיה סא ג). ״וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ״ (ישעיה סב ב). 2*, הֻזְמַן, נִקְרָא לָבוֹא: ״יֵשׁ חָתָן עוֹשֶׂה סְעוּדָה לִמְקֹרָאִים וְלֹא יֵשֵׁב עִמָּהֶם?״ (במדבר רבה יג). ״עַתָּה אֶל בֵּיתְךָ תְּקֹרָא, הַמְיֻחָל״ (בסוק, מבחר צו). 3^, נִקְרָא, נֶאֱמַר: ״לְאִטְּךָ דִּבְרֵי שִׁירֵךְ, דְּבוֹרָה, אֲשֶׁר קְרִיַּת שְׁמַע מִפִּיךְ יְקֹרָא״ (גבירול, ו 17). ״וְקֹרָא בַּחוּצוֹת: רוּחַ, רוּחַ!״ (אלתרמן, א 185). [עיין גם ערך מְקֹרָא] – [מְקֹרָא, יְקֹרָא]

~ הת׳ **הִתְקָרֵא**^, נִקְרָא, כֻּנָּה (לְעִתִּים בְּסִגְנוֹן שֶׁל זִלְזוּל קַל): ״הַמִּתְקָרְאִים בְּשֵׁם הַמּוּסָר וְהָאֱוִיל בָּהֶם״ (תשובות תלמידי מנחם, 19). ״בְּאוֹתָן הָאַכְסַנְיוֹת שֶׁנִּתְקָרְאוּ בָּתֵּי־הַחִנּוּךְ״ (סוקולוב, אישים 497) [יש משתמשים במשמעות זו גם בצורה הארמית: ״דְּמִתְקְרֵי״ – הַנִּקְרָא, הַמִּתְיַמֵּר לִקְרֹא לְעַצְמוֹ בְּשֵׁם...] – [לְהִתְקָרֵא, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִקְרִיא*** פ״י 1*, קָרָא בְּקוֹל לִפְנֵי מִישֶׁהוּ כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר זֶה וְיִקְרָא אַחֲרָיו, שָׂם בְּפִיו שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרֹא: ״וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ

יוֹדֵעַ לִקְרוֹת (=לִקְרֹא) מַקְרִין (=מַקְרִיאִין) אוֹתוֹ" (בכורים ג ז). "כְּגָדוֹל הַמַּקְרָא (=מַקְרִיא) אֶת הַלֵּל וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי־פְרָקִים" (סוטה ל:). 2 *, קָרָא בְּאָזְנֵי אֲחֵרִים, הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב לִפְנֵי קְהַל שׁוֹמְעִים: "הַשֵּׁנִי מַתְקִיעַ, וּבִשְׁעַת הַהַלֵּל רִאשׁוֹן מַקְרָא אֶת הַהַלֵּל" (ראש השנה ד ז). "עַתָּה כְּתֹב בִּזְהִירוּת כַּאֲשֶׁר אוֹרְךָ. עֲמֹד! אָנֹכִי אַקְרִיא לְפָנֶיךָ, וְאַרְיֵה מַקְרִיא..." (ביאליק, אריה ח). הַקַּרְיָן הִקְרִיא לִפְנֵי הַשּׁוֹמְעִים מִשִּׁירֵי הַמְשׁוֹרֵר. הַמְנַהֵל הִקְרִיא אֶת רְשִׁימַת הָעוֹבְדִים. 3 °, גָּרַם שֶׁיִּקָּרֵא: "הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא... מַקְרִיא בַּשַּׁחַר אֶת הַתַּרְנְגוֹלִים" (ביאליק, יום הששי ו). — [לְהַקְרִיא, מַקְרִיא, יַקְרִיא; הַקְרֵא! הַקְרִיאִי! בספרות התלמודית על־פי־רוב כמו על־פי הארמית, כאילו מן קרה: לְהַקְרוֹת, מַקְרֶא, מַקְרִין]

~ הפ׳ הָקְרָא ^, 1 °, נִקְרָא בְּקוֹל בְּאָזְנֵי שׁוֹמְעִים: הַשִּׁיר הָקְרָא בַּמְּסִבָּה. הָקְרְאָה רְשִׁימַת הַמִּשְׁתַּתְּפִים. 2 ^, נִקְרָא: "עַל יְדֵי אוֹתוֹ אֵשֶׁל הָקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱלֹהַּ" (רש״י בראשית כא לג). 3 ^, נִקְרָא, הֻזְמַן: "מִכָּל קְרוּאֵי קְרִיאֵי מוֹעֵד הוּא הָקְרָא מֵאֹהֶל מוֹעֵד" (ינאי, קכב). — [מֻקְרָא, יָקְרָא]

— קָרוּא, קָרוּי *, ראה ערכים קָרוּא, קָרוּי.

— קָרָא בְּגָרוֹן, צָוַח בְּקוֹל רָם, הִשְׁמִיעַ קוֹל רָם: "קְרָא בְגָרוֹן, אַל־תַּחְשֹׂךְ!" (ישעיה נח א).

— קָרָא דְּרוֹר לִפְלוֹנִי, שִׁחְרֵר אֶת פְּלוֹנִי, שִׁלַּח אוֹתוֹ לַחָפְשִׁי: "לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר" (ישעיה סא א).

— קָרָא אַחֲרָיו מָלֵא, חֵרֵף וְגִדֵּף אוֹתוֹ בְּקוֹל: "גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ, גַּם־הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא" (ירמיה יב ו). "יִקְרְאוּ אַחֲרַי מָלֵא, כִּי אֵין אֱוִיל כָּמוֹנִי" (שמעוני, פואמות ב קלב).

— קָרָא חָמָס, הִתְאוֹנֵן מָרָה, צָעַק עַל הָעָוֶל שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ: "כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק, חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא" (ירמיה כ ח). "וְלֹא אֶזְעַק הוֹי שֹׁד, וְלֹא אֶקְרָא חָמָס" (מאירוביץ, תהלים 113).

— קָרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁם, הִזְמִין לְתַפְקִיד מְיֻחָד, פָּקַד אוֹתוֹ לְטוֹבָה: "קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי" (שמות לא ב). "אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ, קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה" (ישעיה מג א).

— קָרָא בֵּין הַשִּׁטִּין ° [בהשאלה] הֵבִין רְמָזֵי דְּבָרִים, תָּפַס אֶת הַכַּוָּנָה הַסְּמוּיָה שֶׁבַּדָּבָר: "לִפְלוֹנִי אַלְמוֹנִי יָצְאוּ מוֹנִיטִין כִּי אֵין כָּמוֹהוּ קוֹרֵא בֵּין הַשִּׁטִּין" (שמעוני, הגיבור 77).

— קָרָא עֲצָרָה (יְשִׁיבָה וְכוּ׳), הִכְרִיז עַל קְבִיעַת אֲסֵפָה (יְשִׁיבָה וְכוּ׳): "קַדְּשׁוּ צוֹם, קִרְאוּ עֲצָרָה" (יואל ב טו). הַיּוֹשֵׁב־רֹאשׁ קָרָא לִישִׁיבָה דְּחוּפָה שֶׁל הַוַּעַד.

— קָרָא עִרְעֵר עַל פְּלוֹנִי *, טָעַן כְּנֶגֶד פְּלוֹנִי, עִרְעֵר וּמִחָה: "הֲרֵי שֶׁהָיָה אוֹכֵל שָׂדֶה וּבָא בְחֶזְקַת שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְקָרָא עָלָיו אֶחָד עִרְעֵר לוֹמַר: שֶׁלִּי הִיא!" (בבא בתרא קנד:).

— קָרָא שְׁמַע * (ברכות ב ג), הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

— קָרָא עַל פְּלוֹנִי אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה *, הִשְׁמִיעַ פָּסוּק מִן הַמִּקְרָא הַהוֹלֵם אֶת הַמַּצָּב שֶׁפְּלוֹנִי נָתוּן בּוֹ: "אֶרְאֶה בַּנֶּחָמָה שֶׁרְאִיתִיהָ שֶׁמְּלַקֶּטֶת שְׂעוֹרִים מִתַּחַת טַלְפֵי סוּסִים בְּעַכּוֹ, וְקָרָאתִי עָלֶיהָ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה: 'אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים' וְגוֹ׳" (תוספתא כתובות ה ט).

— קָרָא תִּגָּר עַל־ (כְּנֶגֶד, אַחַר) פְּלוֹנִי *, עִרְעֵר, בָּא בְּטַעֲנוֹת עַל פְּלוֹנִי, הֵטִיחַ דְּבָרִים נֶגֶד פְּלוֹנִי: "כְּקוֹרֵא תִגָּר עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (ירושלמי ברכות ט ג). "אַרְבָּעָה נְבִיאִים קָרְאוּ תִגָּר כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין" (פסיקתא רבתי קמג:). "אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁנְּגָעוּ בוֹ יִסּוּרִים וְלֹא קָרָא תִגָּר אַחַר מִדַּת הַדִּין" (פסיקתא רבתי קפט:). "יָצָא אֶחָד הַסּוֹפְרִים לִקְרֹא תִגָּר עַל מַעֲשֵׂיהֶם" (אחד העם, רפה). "אִיּוֹב קוֹרֵא תִגָּר עַל אֱלֹהִים וּבִתְהִלִּים מְהַלְּלִים אֶת אֱלֹהִים" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים עב).

— אַל תִּקְרֵי... אֶלָּא... * שִׁיטָה מְקֻבֶּלֶת בִּדְרָשׁוֹת חֲזַ״ל עַל כְּתוּבִים שׁוֹנִים בַּמִּקְרָא: עַל־יְדֵי שִׁנּוּי קַל בָּאוֹתִיּוֹת אוֹ בַּתְּנוּעוֹת נִקְבַּל הוֹרָאָה חֲדָשָׁה לַכָּתוּב לְשֵׁם אַסְמַכְתָּא לְרַעְיוֹן הַדְּרָשָׁה: 'וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ' – אַל תִּקְרֵי 'בָּנָיִךְ' אֶלָּא 'בּוֹנָיִךְ' (ברכות סד.).

— קוֹל קוֹרֵא, קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר, ראה ערך קוֹל.

— נִקְרָא אֶל הַדֶּגֶל °, קִבֵּל צַו־גִּיּוּס לַצָּבָא.

— קָרָא לוֹ דְּרוֹר ° [על־פי ישעיה סא א], נָתַן לוֹ חֹפֶשׁ: "שָׂמַחְתִּי... עַל הַחֹפֶשׁ וְהַדְּרוֹר שֶׁקָּרָא לִי, עַל הָעֹל שֶׁנִּפְרַק מִמֶּנִּי" (ברנר, א 25).

ב. **קָרָא** [זהה עם קרה]

~ פָּע׳ קָרָא פ״י קָרָה, אֵרַע, הִתְרַחֵשׁ: "הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" (בראשית מט א). "כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן" (בראשית מב ד). — [לִקְרֹא, קוֹרֵא, יִקְרָא]

~ נפ׳ נִקְרָא, נִקְרָה, נִזְדַּמֵּן, בָּא בְּמִקְרֶה: "כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ" (דברים כב ו). "וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל" (שמואל ב כ א). — [לְהִקָּרֵא, נִקְרָא, יִקָּרֵא]

~ הִפ׳ הִקְרִיא פ״י הִקְרָה, הֵבִיא, הֵמִיט: "וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת" (ירמיה לב כג). — [לְהַקְרִיא, מַקְרִיא, יַ־]

א. **קָרָא** * ז׳ [מן א.קרא, קָרָא] 1 *, בַּעַל מִקְרָא, בָּקִי בַּמָּסוֹרָה שֶׁל כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ: "ר׳ חֲנִינָא קָרָא" (תענית כז:). 2 *, קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: "קָרָאִים טוֹבִים, דַּרְשָׁנִים טוֹבִים" (פסיקתא, קסה:). 3 ^, אֶחָד מִכַּת הַיְּהוּדִים הַמּוֹדִים רַק בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב – ראה קָרָאִי. — [קָרָאִים, קָרָאֵי־]

ב. **קָרָא** * ז׳ [ארמית] אֶחָד מִמִּינֵי הַדְּלַעַת (יומא עח.). סְבוּרִים כִּי הוּא Lagenaria vulgaris. — [קָרָאִים או קָרִין]

— אִיהוּ בְּקָרֵי וְאִתְּתֵיהּ בְּבוּצִינֵי * (מגילה יב.), הוּא בִּדְלוּעִים וְאִשְׁתּוֹ בְּקִשּׁוּאִים, כְּלוֹמַר, הָאִשָּׁה נוֹהֶגֶת כְּמִנְהַג בַּעְלָהּ [ושם הכוונה לדבר עבירה]

— בּוּצִינָא טַב מִקָּרָא * (כתובות פג:), קִשּׁוּא (שֶׁהוּא קָטָן) טוֹב מִקָּרָא (שֶׁהוּא גָּדוֹל), [משל] טוֹב מְעַט הַנִּמְצָא מִיָּד מִמַּשֶּׁהוּ גָּדוֹל הַמֻּבְטָח לְאַחַר זְמַן, בְּדוֹמֶה לַמָּשָׁל: "טוֹבָה צִפּוֹר בְּכַף מִשְּׁתַּיִם עַל עָנָף".

קֹרֵא, ראה קוֹרֵא.

קְרָא * ז׳ [ארמית] מִקְרָא, פָּסוּק מִפְּסוּקֵי הַתַּנַ״ךְ: "אָמַר קְרָא" (ברכות כז.). "מַאי קְרָא?" (ברכות ג: ועוד הרבה). "מַאי קְרָאָה?" (ברכות כט: ועוד הרבה).

— קְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא * (פסחים פא:), הַהֲלָכָה הִיא מִן הַמָּסֹרֶת שֶׁבְּעַל־פֶּה וְהַכָּתוּב אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ אֶלָּא סֶמֶךְ בִּלְבַד.

קְרָאוּת° נ׳ [מִן קָרָאִי°] שִׁיטָתָם שֶׁל הַקְּרָאִים, הוֹדָאָה בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּשְׁלִילַת הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה: הַקְּרָאוּת גָּרְמָה לְמַחְלֹקֶת גְּדוֹלָה בְּיִשְׂרָאֵל. — [־אוּת־]

קְרָאִי° תו״ז [מִן קָרָא, קְרָא; אוֹ מִן קְרָא כִּקְרָא] 1. כִּנּוּי לְבֶן כַּתָּה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹסְדָה בַּמֵּאָה הַשְּׁמִינִית לַסְּפִירָה הַכְּלָלִית עַל־יְדֵי עֲנָן בֶּן־דָּוִד הַנָּשִׂיא; הַקְּרָאִים הוֹדוּ רַק בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהִתְנַגְּדוּ לְכָל הַהֲלָכוֹת וְהַסְּיָגִים שֶׁהוֹסִיפוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד (תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה). קְבוּצוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל קְרָאִים נִמְצָאוֹת בְּיָמֵינוּ בַּאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת – בְּקִרְיָם שֶׁבְּרוּסְיָה, בְּמִצְרַיִם, וּקְצָתָם גַּם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. ״אֶלָּא שֶׁאָמַרְנוּ הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָם הַקְּרָאִים שֶׁטָּעוּ״ (רמב״ם, ממרים ג ג). ״מָה תֹּאמַר עַל הַקְּרָאִים הַמִּינִים אֲשֶׁר הֵם בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ אֵינָם מַאֲמִינִים?״ (חריזי, תחכמוני יז 173). 2. כִּנּוּי לְכַת הַצְּדוֹקִים בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי: ״וּבִימֵיהֶם (שֶׁל שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וַחֲבֵרָיו) הִתְחִילָה דַּעַת הַקְּרָאִים בַּעֲבוּר מַה שֶּׁאֵרַע לַחֲכָמִים עִם יַנַּאי הַמֶּלֶךְ״ (כוזרי ג סה). — [קְרָאִים, קְרָאִי־]

קְרָאָן°, רְאֵה עֵרֶךְ קוֹרְאָן. **קְרַאת**, רְאֵה עֵרֶךְ לִקְרַאת.

קרב [אוגריתית: קרב; ארמית: קְרֵב]

~ פָּעַל **קָרַב** פ״ע 1. נִגַּשׁ סָמוּךְ אֶל מִישֶׁהוּ אוֹ אֶל מַשֶּׁהוּ, הָלַךְ אֶל מוּל דָּבָר כְּדֵי לְהַגִּיעַ אֵלָיו, הֶפֶךְ מִן ״רָחַק״: ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל״ (שמות לב יט). ״וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד״ (שמואל א יז מא). ״וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ״ (תהלים צא י). ״הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַרְכֶּךָ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח בֵּיתָהּ״ (משלי ה ח). ״וְלֹא נָתְנוּ יָד לְאֶחָד מֵהָרוֹמִיִּים לִקְרֹב לְכַבּוֹת אֶת הָאֵשׁ״ (יוסיפון, שלט). 2. עָמַד לָבוֹא, הָיָה לֹא־רָחוֹק (בִּזְמַן): ״וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת״ (בראשית מז כט). ״קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע״ (דברים טו ט). ״קָרַב קִצֵּנוּ, מָלְאוּ יָמֵינוּ״ (איכה ד יח). 3*. נִזְבַּח, הוּבָא לְקָרְבָּן: ״הֵיאַךְ קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו?״ (תענית ד ב). ״קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר קְרֵבִין בַּמִּשְׁכָּן״ (זבחים יד י). [וּרְאֵה עוֹד הַצֵּירוּפִים לְהַלָּן] — [לִקְרֹב אֶל־, לְ־; קָרוֹב; קָרֵב, קִרְבָה; יִקְרַב, קְרַב! קִרְבִי!]

~ נִפְעַל **נִקְרַב**, 1. נִגַּשׁ: ״וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים״ (שמות כב ז). 2*. הִתְקָרֵב, הִגִּיעַ קָרוֹב אֶל: ״׳לַמְּרָחוֹק׳ — נֶאֱמַר עַל הָרְחוֹקִים שֶׁנִּקְרְבוּ״ (ויקרא רבה יד). ״עַד מָה אָמְנָה עֵינֵךְ לִרְאוֹת אֵימָה נִקְרֶבֶת״ (פיכמן, קנד). 3*. הוּבָא לְקָרְבָּן, נִזְבַּח: ״וְנִקְרְבוּ מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר״ (ירושלמי מגילה ע ג). [וּבְהַשְׁאָלָה:] ״מְצִיּנוּ בְּקָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁנִּקְרַב חֶלְבָּם וְדָמָם בְּעַד כְּלַל הָאֻמָּה״ (עליאשברג, לפי אחד העם מב). — [לְהִקָּרֵב, נִקְרָב, יִקָּרֵב]

~ פִּעֵל **קֵרֵב** פ״י 1. הִסְמִיךְ, הֵבִיא לְמָקוֹם קָרוֹב יוֹתֵר מִשֶּׁנִּמְצָא בּוֹ עַד כֹּה, הֶפֶךְ מִן ״רִחֵק״: ״וְקָרַב (וְקָרֵב) אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד״ (יחזקאל לז יז). ״מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ״ (עדיות ה ז). ״וְאֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה טּוֹב וּמָה רַע, מַה לְּקָרֵב וּמַה לְּרַחֵק״ (עגנון, כלה רכא). קֵרַבְתִּי אֶת הַכִּסֵּא אֶל הַשֻּׁלְחָן. 2. הִקְדִּים בִּזְמַן, הֵבִיא מַהֵר, הֵחִישׁ: ״קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק״ (ישעיה מו יג). 3 [בְּהַשְׁאָלָה] גִּלָּה יַחַס שֶׁל קִרְבָה וִידִידוּת, נָהַג בְּחִבָּה: ״כְּמוֹ נָגִיד אֲקָרְבֶנּוּ״ (איוב לא לז). ״הֱווּ זְהִירִים בָּרָשׁוּת שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן״ (אבות ב ג). ״הָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵנָיו וְהַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו״ (יבמות סב:). — [לְקָרֵב אֶת־, מְקָרֵב, יְקָרֵב]

~ פֻּעַל **קֹרַב**°, הוּבָא בְּסָמוּךְ, הוּשַׂם עַל־יַד־, הוּבָא לְמָקוֹם קָרוֹב יוֹתֵר מִשֶּׁנִּמְצָא בּוֹ עַד כֹּה, הֶפֶךְ מִן ״רֻחַק״: ״אֵלִיָּהוּ... בָּא לְרַחֵק הַמְקֹרָבִין בִּזְרוֹעַ״ (עדיות ח ז). ״וְאִם הָיוּ מְקֹרָבִין זֶה לָזֶה עֶשֶׂר לְבֵית סְאָה״ (רמב״ם, שמיטה ויובל א ח). הַכִּסֵּא קֹרַב אֶל הַשֻּׁלְחָן. [וּרְאֵה עוֹד עֵרֶךְ מְקֹרָב] — [מְקֹרָב, יְקֹרַב]

~ הִתְפַּעֵל **הִתְקָרֵב**, 1*. נִגַּשׁ סָמוּךְ אֶל־, בָּא עַד אֶל־: ״אַל תִּתְקָרֵב פֶּן תִּתְרַחֵק״ (בן־סירא יג יג). ״וּשְׁנֵי הַכֵּפִים הוֹלְכִים וּמִתְקָרְבִים״ (ביאליק, מגילת ז). הִתְקָרַבְתִּי אֶל הַבַּיִת. אָסוּר לְהִתְקָרֵב לִמְקוֹם הַסַּכָּנָה. 2°. עָמַד לְהַגִּיעַ, נַעֲשָׂה קָרוֹב יוֹתֵר בִּזְמַן: ״יְמֵי־הַבֵּינַיִם מִתְקָרְבִים!״ (שניאור, שירים פב). הִתְקָרֵב מוֹעֵד הַבְּחִירוֹת. 3° [בְּהַשְׁאָלָה] פָּחַת הַמֶּרְחָק וְהַנִּגּוּד שֶׁבֵּין הַיְרִיבִים: הַמִּתְנַגְּדִים בְּדֵעוֹתֵיהֶם הִתְחִילוּ לְהִתְקָרֵב מְעַט זֶה לָזֶה. 4*. הֻקְרַב, הֻעֲלָה לְקָרְבָּן: ״שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּן מִתְקָרֵב אֶלָּא מִשֶּׁלָּהֶן״ (ירושלמי שקלים מז ד). — [לְהִתְקָרֵב אֶל־, מִתְקָרֵב, יִתְ־]

~ הִפְעִיל **הִקְרִיב** פיו״ע 1 פ״י הִגִּישׁ, הֵבִיא סָמוּךְ אֶל־: ״הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת, שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ״ (ישעיה ה ח). ״הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ״ (שמות כח א). ״בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה״ (שופטים ה כה). 2. הֵבִיא קָרְבָּן, הֶעֱלָה מִנְחָה לֵאלֹהִים: ״אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳ מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם״ (ויקרא א ב). ״הָיָה עוֹמֵד וּמַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (תרומות ח א). 3° [בְּהַשְׁאָלָה] מָסַר אֶת כָּל הַיָּקָר לוֹ, הִקְדִּישׁ אֶת הַמֵּיטָב: ״כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאוֹדִי עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה״ (ביאליק, המתמיד). ״קָרְבָּן רִאשׁוֹן זֶה שֶׁהִקְרַבְתִּי עַל מִזְבַּח אַהֲבָתִי״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 128). הֶחָיָל הִקְרִיב אֶת חַיָּיו עַל הֲגַנַּת הַמּוֹלֶדֶת. 4 פ״ע נִגַּשׁ סָמוּךְ אֶל־, הִתְקָרֵב (גַּם בִּזְמַן): ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה״ (בראשית יב יא). ״כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת״ (ישעיה כו יז). — [לְהַקְרִיב, מַקְרִיב, יַ־, הַקְרֵב! הַקְרִיבִי!]

~ הָפְעַל **הָקְרַב**°, 1°. קֹרַב, הוּבָא סָמוּךְ אֶל־, הֻגַּשׁ: הַקְּעָרָה הָקְרְבָה לָאוֹרְחִים. הַכִּסְאוֹת הָקְרְבוּ אֶל הַשֻּׁלְחָן. 2*. הוּבָא לְקָרְבָּן: ״בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי וְקָרְבָּנוֹת מֻקְרָבִים וְכֹהֲנִים מְשָׁרְתִים״ (ספרי קרח לט:). 3° [בְּהַשְׁאָלָה] נִמְסַר, הֻקְדַּשׁ הַדָּבָר הַיָּקָר: כָּל כֹּחוֹתָיו וְהוֹנוֹ שֶׁל הָאִישׁ הָקְרְבוּ לְמַעַן הַמּוֹלֶדֶת. — [מֻקְרָב, יֻקְרַב]

— **קָרַב אֶל אִשָּׁה** [בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה] בָּעַל: ״וָאֶקְרַב אֶל־הַנְּבִיאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן״ (ישעיה ח ג). ״וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ״ (בראשית כ ד).

— **קְרַב אֵלֶיךָ!** (ישעיה סה ה), סוּר, הִסְתַּלֵּק, גֶּשׁ־הָלְאָה.

— **קָרַב אֶל הַמְּלָאכָה** [עַל־פִּי שמות לו ב], הִתְחִיל לַעֲסֹק בְּדָבָר מְסֻיָּם: ״שָׁמַעְתִּי לַעֲצַת יְדִידַי וְאַנְשֵׁי־שְׁלוֹמִי וְקָרַבְתִּי אֶל הַמְּלָאכָה״ (ברקוביץ, תר׳ חיי ט).

— **קָרְבוּ יָמָיו**, בָּא זְמַנּוֹ, הִגִּיעָה שְׁעָתוֹ: ״וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת״ (מלכים א ב א).

— **קָרְבָה לַשַּׁחַת נַפְשׁוֹ**, נָטָה לָמוּת, הָיָה בְּכָל רָע: ״וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ לַמְמִתִים״ (איוב לג כב).

– **מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך*** (עדיות ה ז), התנהגותו של אדם היא הקובעת את יחס הבריות אליו [בקיצור: מ״י ומ״י]

קרב ז׳ [אכדית: qarabu; אולי מן קרב] 1, מלחמה, מערכה, התנגשות מזינת: ״ברוך ה׳ צורי המלמד ידי לקרב, אצבעותי למלחמה״ (תהלים קמד א). ״פניך המאירים עוד ילכו עמנו בקרב״ (ביאליק, לאחד). התחוללו קרבות עזים. קרב פנים אל פנים. קרבות־רחוב. 2°, משחק־תחרות: הקרב בין אלופי השחמט נסתיים בתיקו. – [קרב־, קרבות, קרבות־]

– **קרב־מגע**°, קרב בין נלחמים פנים אל־פנים: ״זוכה זה שאינו ירא מקרב־מגע, זה שנועזותו רבה יותר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודותו 75).

– **קרב פנים אל פנים**°, לחימה שיש בה מגע ישר עם האויב: לחימה בכידונים, ברובים, בתת־מקלעים ובנשק־יד אחר [בקיצור: קפא״פ]

– **אוהב־קרב**°, **שואף־קרבות**°, כנוי לאדם נרגן וסכסכן, איש־מריבות: ״פרחח רתחן, שואף קרבות״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 164).

– **דו־קרב**°, 1, מלחמת־שנים, דואל, מלחמה בין שני יריבים שהחליטו שרק הנשק יכריע ביניהם. השמוש בדו־קרב נפוץ בדורות שעברו הרבה בחוגי האצילים ובחוגי הסטודנטים באירופה. 2 [בספורט] תחרות בין שנים באחד מענפי הספורט (האבקות, אגרופנות, טניס וכדומה), וכן במשחקי־תחרות: דו־קרב מעניין בשחמט.

– **כלי־קרב** (קהלת ט יח), כלי־נשק, מכשיר להלחם בו.

– **מטוס־קרב**°, אוירון־מלחמה.

– **שדה־קרב**°, חזית־מלחמה, מקום המערכה: כפרים וישובים רבים הפכו לשדות־קרב בימי המלחמה העולמית. החיל נפל בשדה־הקרב.

– **שש לקרב**° [בהשאלה] נכנס בלהיטות ובהתלהבות לפולמוס ולהתנצחות.

קרב ז׳ [אכדית: qirbu; אוגריתית: קרב; השוה ערבית: קלב לב] 1, תוך, פנים, ביחוד: שם כולל לאיברים הפנימיים שבגוף: ״ראשו על־כרעיו ועל־קרבו״ (שמות יב ט). ״וקרב איש ולב עמק״ (תהלים סד ז), [וראה עוד להלן: קרבים]. 2, פנימיות, חלל־הגוף: ״ולא נודע כי־באו אל־קרבנה״ (בראשית מא כא). ״ותשב נפש־הילד על־קרבו ויחי״ (מלכים א יז כב). [וראה עוד הצירופים להלן] – [קרב־, קרבו; קרבים, קרבי־]

– **בקרב**, בתוך־, בפנים, בין־: ״הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו״ (בראשית כד ג). ״ונחלה לא־יהיה־לו בקרב אחיו״ (דברים יח ב). ״נשבר לבי בקרבי״ (ירמיה כג ט). ״ואולם בקרבו ארבה מחשבת זדון״ (ביאליק, מגילת ה).

– **מקרב**, מתוך־: ״ובערת הרע מקרבך״ (דברים יג ו). ״ונכרת האיש ההוא מקרב עמו״ (ויקרא יז ד). ״ונסה המנוחה מקרבו עד־עולם״ (ביאליק, מגילת ח).

– **מקרב לב** [בעקבות תהלים סד ז, ראה להלן], דבור של נימוס: ממעמקי הלב, ממיטב הרגשות: הנני מודה לך מקרב לב על עזרתך.

– **מקרב ולב עמק** [על־פי תהלים סד ז, ושם המשמעות אחרת], מעמק הלב, מתוך הרגשה פנימית ביותר.

– **צחק בקרבו**, צחק צחוק קל בלבו, בלא שהשמיעו לאחרים: ״ותצחק שרה בקרבה״ (בראשית יח יב).

– **קרבים**, מעים, האיברים הפנימיים בגוף: ״והקרבים מדיחים אותן שלש פעמים״ (תמיד ד ב). ״קרבי דגים... אין נקחין אלא מן המומחה״ (עבודה זרה מ.). [ובהשאלה]: ״ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו״ (תהלים קג א). ״יבקשו יתחננו כל קרביו מנוחה״ (ביאליק, המתמיד).

קרב÷, **קורב** ז׳ [מן קרב] קרבה, סמיכות: ״ומה שיתמצע היה כפי הקרב מן הגלגל המקיף או מן המרכז״ (כוזרי, ה ג), ״הקרוב כפי רחקו, הרחוק כפי קרבו״ (חריזי, תחכמוני יד 150). – [קרב־, קרבו]

קרבה, קירבה נ׳ [מן קרב, קרב] 1, סמיכות, המצאות ליד מישהו או משהו: ״קרבת אלהים יחפצון״ (ישעיה נח ב). קרבת הגן לבית. 2°, יחס, קשר קרוב: ״הימים והלילות הארכים שחמקו ועברו ללא אהבה, ללא קרבת־נפש״ (שופמן, א 61). פלוני קרוב לו קרבת־משפחה. קרבה רוחנית בין שני הסופרים. – [קרבת־]

– **קרבת־דם**°, קרבה של בני־משפחה.

– **בקרבת**°, לא הרחק מן־, סמוך אל־: ביתו נמצא בקרבת הספריה. לא ארחיק לכת, אמצא בקרבת מקום.

קרבה [קרא: קורבה] שם־הפעל מן ״קרב״, קרב: ״כל אשר נשאו לבו לקרבה אל־המלאכה לעשת אתה״ (שמות לו ב). ״בבאם אל־אהל מועד ובקרבתם אל־המזבח ירחצו״ (שמות מ לב). – [קרבת־, קרבתו]

קרבה*, **קורבה** נ׳ [מן קרב, קרב] 1*, קרבה, מגע קרוב: ״לא אסרה תורה אלא קרבה של גלוי עריות״ (שבת יג.). 2÷, יחס, קשר: ״׳וישב עמו חדש ימים׳... מפני קרבה אטפל בך חדש ימים״ (רש״י בראשית כט יד). ״כי אין קרבה אל אלהים אלא במצות האלהים״ (כוזרי, ג נג). ״לא רצה ליזר־יענקל בשום־אפן בקרבתו של גדליה־הירש״ (מגדלי מו״ס, קמו). ״האמה הוא קבוץ אנשים שקרבתם נכרת ושאחדותם מתקימת״ (אחד העם, רעז). ״לא יתקשרו בעולם אלא בזו שקרבה נפשית ביניהם ובינה״ (ברנר, א 380). – [קרבת־, קרבתו]

קרבוהידרט◊ ז׳ (Carbohydrate) – ראה פחמימה.

קרבול◊ ז׳ **חמצת קרבול**° [מלאטינית: carbo פחם + oleum שמן] שמו של נוזל ארסי ומאכל, מעבד על־ידי זקוק עטרן, משמש כחמר מחטא ומעקר.

קרבונט◊ ז׳ (Carbonate) – ראה פחמה.

קרבונקול◊ ז׳ [מלאטינית: carbunculus פחם קטן] 1, מחלת־עור המתגלה בהופעת חבורה מגלתית. יש קוראים לה בעברית ״גחלת״ או ״גחלית״. 2, שם אבן־יקרה. – [קרבונקולים]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; זו״נ - זכר ונקבה; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

קַרְבּוֹרוּנְד° ז׳ [מלאטינית: carbo פחם + הינדית: kurundam ספיר] קַרְבִּיד הַצֹּרָן (SiC) הַמִּצְטַיֵּן בְּקָשְׁיוֹ הָרַב הַקָּרוֹב לְזֶה שֶׁל יַהֲלוֹם וּבְיַצִּיבוּתוֹ בִּטֶמְפֶּרָטוּרוֹת גְּבוֹהוֹת. מְשַׁמֵּשׁ לַהֲכָנַת מַכְשִׁירֵי קִדּוּחַ וְכֵן לְהַתְקָנַת מַכְשִׁירִים חֲסִינֵי־אֵשׁ.

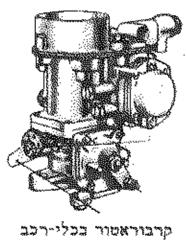
קרבוראטור בכלי־רכב

קַרְבּוּרָטוֹר° ז׳ [צרפתית: carburateur] מְאַיֵּד, מִתְקָן בְּמְנוֹעִים שֶׁל בְּעֵרָה פְּנִימִית הַמְעַרְבֵּב אֶת הַדֶּלֶק הַנּוֹזֵל (כְּגוֹן בֶּנְזִין) בַּאֲוִיר לְתַעֲרֹבֶת שֶׁל נֶפֶץ; הַקַּרְבּוּרָטוֹר הוּא חֵלֶק חָשׁוּב בִּמְנוֹעֵי הַמְּכוֹנִיּוֹת. – [קַרְבּוּרָטוֹרִים]

קִרְבוּת*, קְרִיבוּת נ׳ [מן קרב; קָרוֹב] 1. קִרְבָה: ״קָרוֹב בְּכָל מִינֵי קְרֵבוּת״ (ירושלמי ברכות יג א). ״אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשָּׁתֵךְ, אֵין קְרֵבוּת כְּמוֹ קְרֵבוּתֵךְ״ (שיר היחוד ליום ה). 2. יַחַס שֶׁל קְרוֹבִים, קֶשֶׁר מִשְׁפַּחְתִּי: ״נְשִׁיקָה שֶׁל קְרֵבוּת״ (בראשית רבה ע). ״בָּטְלָה אוֹתָהּ קְרֵבוּת שֶׁבֵּינוּ לְבֵין הָעוֹלָם וּמְלֹאוֹ״ (הזז, צל 65). ״זָכַרְתִּי הֵיטֵב אֶת כָּל שִׂיחוֹתָיו שֶׁהָיָה מַמְתִּיק אִתִּי בְּמֶשֶׁךְ שְׁנַת קְרֵבוּתֵנוּ״ (ברקוביץ, הראשונים קכז). ״שָׁעָה זוֹ אֵין לִי קְרֵבוּת עִמּוֹ״ (שנהר, ג 272). קְרֵבוּת בֵּין אֲנָשִׁים. – [קְרֵבוּת־]

קְרָבִי° ת׳ [מן קְרָב] מִלְחַמְתִּי, שֶׁל קְרָב, שֶׁל עֲרִיכַת קְרָבוֹת: יְחִידָה קְרָבִית. כֹּשֶׁר קְרָבִי. רוּחַ קְרָבִית אֵיתָנָה. – [קְרָבִית, קְרָבִיִּים, ־בִיּוֹת]

קַרְבִּיד° ז׳ [מלאטינית: carbo פחם] 1. תִּרְכּוֹבוֹת שֶׁל מַתָּכוֹת אוֹ אַל־מַתָּכוֹת עִם פַּחְמָן. 2. שֵׁם מִסְחָרִי לְתִרְכֹּבֶת CaC_2 (״קַרְבִּיד הַסִּידָן״); בְּבוֹאָהּ בְּמַגָּע עִם מַיִם נוֹצָר הַגַּז אֲצֶטִילֶן (C_2H_2) הַבּוֹעֵר בְּעֶזְרַת הַחַמְצָן בְּשַׁלְהֶבֶת חַמָּה בְּיוֹתֵר שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ בִּמְלֶאכֶת הָרִתּוּךְ. הַקַּרְבִּיד מְשַׁמֵּשׁ גַּם לְמָאוֹר בִּמְנוֹרוֹת מְיֻחָדוֹת לְכָךְ (״מְנוֹרוֹת קַרְבִּיד״) [ראה עוד קַרְבּוֹרוּנְד]

קְרָבַיִם ז״ז ראה ערך קֶרֶב.

קַרַבִּין° ז׳ [צרפתית: carabine פרש עם רובה] כִּנּוּי לְסוּג שֶׁל רוֹבֶה קַל וּקְצַר־קָנֶה. – [קַרַבִּינִים]

קָרְבָּן, קוֹרְבָּן ז׳ [מן קרב; ארמית: קֻרְבָּנָא] 1. מַתָּנָה לַמִּקְדָּשׁ לֵאלֹהִים – זֶבַח שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ עוֹף אוֹ מִנְחָה שֶׁל מַאֲפֵה־קֶמַח וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הַמֻּגָּשִׁים לִכְבוֹד אֱלֹהִים: ״מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם״ (ויקרא א ב). ״וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ – סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה״ (ויקרא ב ה). 2°. וִתּוּר מֵרָצוֹן עַל דְּבַר־מָה יָקָר לְטוֹבַת אֲחֵרִים, הַקְרָבַת עַצְמוֹ: ״כָּל קָרְבָּן יֵרָצֶה״ (ביאליק, למתנדבים בעם). הַאִם נְכוֹנָה לְכָל קָרְבָּן לְמַעַן יַלְדָּהּ. מִי בִּקֵּשׁ מִיָּדְךָ קָרְבָּן זֶה? 3°. נִפְגָּע אוֹ חָלָל בִּתְאוּנָה אוֹ בְּמְאֹרָע צִבּוּרִי: פְּלוֹנִי הוּא קָרְבַּן הִתְנַגְּשׁוּת הַמְּכוֹנִיּוֹת. רַבִּים קָרְבְּנוֹת הַמִּלְחָמָה. קָרְבַּן תְּנוּעַת הַשִּׁחְרוּר. 4°. נִתְקָף, מְעֻנֶּה, סוֹבֵל: הָרוֹצֵחַ הִתְעַלֵּל בְּקָרְבְּנוֹתָיו. פְּלוֹנִי נָפַל קָרְבָּן לְנִכְלֵי הָרַמָּאִים. – [קָרְבַּן־ גם קֻרְבַּן־ (נחמיה י לה), קָרְבָּנוֹת, קָרְבְּנוֹת־]

– **פָּרָשַׁת קָרְבָּנוֹת*** (מנחות קי.), **סֵפֶר קָרְבָּנוֹת*** (תענית כז:), הַמְּקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה הָעוֹסְקִים בַּהֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת לְמִינֵיהֶם.

– **קָרְבַּן־יָחִיד*** (תמורה א ו), כִּנּוּי לְקָרְבָּן שֶׁהָיָה אָדָם מַקְרִיב לְפָנִים לֵאלֹהִים לְכַפָּרַת חֶטְאוֹ אוֹ לְמִלּוּא נִדְרוֹ, כְּגוֹן עוֹלָה, חַטָּאת, מִנְחָה, שְׁלָמִים [להבדיל מן:]

– **קָרְבַּן־צִבּוּר*** (מנחות ב ב; ירושלמי יומא מ א), קָרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בְּשֵׁם כָּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן: עוֹלַת־הַתָּמִיד, מוּסְפֵי שַׁבָּת וְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּמוֹעֲדִים וְעוֹד.

– **קָרְבַּן־מִנְחָה°** [בהשאלה על־פי ויקרא ב א], שְׁמוֹ שֶׁל סִדּוּר־תְּפִלָּה עִם תַּרְגּוּם לְיִידִישׁ, שֶׁהָיָה נָפוֹץ בִּקְהִלּוֹת יְהוּדֵי אַשְׁכְּנַז בַּגּוֹלָה, בְּיִחוּד בֵּין הַנָּשִׁים: ״שַׁאֲלוּ אֶת קָרְבַּן־הַמִּנְחָה וְהַתְּהִלִּים צְרוּבֵי דִמְעָתָהּ (שֶׁל אִמִּי)״ (ביאליק, אלמנות).

– **קָרְבַּן־נְדָבָה°** [בהשאלה על־פי ויקרא ז טז], מַעֲשֶׂה נוֹעָז אוֹ מְסֻכָּן שֶׁאָדָם מִתְנַדֵּב לַעֲשׂוֹתוֹ לְלֹא גְּמוּל: ״מְחָרֵף נַפְשׁוֹ בְּכָל רֶגַע כְּקָרְ־בַּן־נְדָבָה בְּלִי הִרְהֵר וּבְלִי הִתְפָּאֵר״ (סוקולוב, במראות 346).

– **קָרְבַּן הַפֶּסַח*** (פסחים ה ד ועוד), הַקָּרְבָּן שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בְּלֵיל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן – כֶּבֶשׂ אוֹ תַּיִשׁ בֶּן שָׁנָה.

– **קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד*** [שבועות ג ז, על־יסוד ויקרא ה ו–יא], קָרְבָּן שֶׁהֻתַּר לְהַקְרִיבוֹ לְפִי הֶשֵּׂג יָדוֹ שֶׁל הַמַּקְרִיב (שֶׂה אוֹ שְׁתֵּי יוֹנִים אוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת)

– **קָרְבַּן תּוֹדָה אֵינוֹ בָּטֵל לְעוֹלָם*** [על־פי תנחומא אמור י, ושם כפשוטו], דִּבּוּר־הִתְנַצְּלוּת מְלִיצִי בְּפִי אָדָם שֶׁנִּתְאַחֵר בְּהַבָּעַת דִּבְרֵי תּוֹדָתוֹ לְמִישֶׁהוּ.

קרברוס

קֶרְבֶּרוֹס° ז׳ [על־שם Kerberos במיתולוגיה היוונית–כלב בעל שלשה ראשים וזנב ורעמה עשויים נחשים, שהופקד על־ידי האלים לשמור על פתחה של שאול] כִּנּוּי לְשׁוֹמֵר נֶאֱמָן אַךְ קַפְּדָן וְאַכְזָרִי.

קרד [קרוב אל גרד, גרז; ראה גם קדד]

~ פִּע׳ **קֵרֵד*** פ״י גֵּרֵד וְקֵרֵצֵף בְּחָזְקָה, סֵרֵק בְּמַגְרֵדֶת לְשֵׁם נִקּוּי: ״וּמְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב״ (ביצה ב ח). הָעֶגְלוֹן קֵרֵד אֶת סוּסוֹ. – [לְקָרֵד אֶת־, מְקָרֵד, יְ־]

~ פֻּע׳ **קֹרַד°**, גֹּרַד, קֹרְצַף וְנֻקָּה בְּמַגְרֶדֶת: הַסּוּס קֹרַד עַל־יְדֵי בְּעָלָיו. – [מְקֹרָד, יְקֹרַד]

קרדה

קֶרֶד° ז׳ [מן קרד] אַבְנִית, מִשְׁקָע שֶׁל אֶבֶן אוֹ שֶׁל חֳמָרִים אֲחֵרִים הַנִּדְבָּקִים בְּקַרְקָעִית כֵּלִים. – [קֶרֶד־]

קַרְדָּה° נ׳ [על־פי הלועזית] צֶמַח בַּר קוֹצָנִי חַד־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים (Carduus), פְּרָחָיו וְרֻדִּים עַד אַרְגְּמָנִיִּים. – [קַרְדַּת־, קַרְדּוֹת, קַרְדּוֹת־]

קַרְדְּיוֹגְרַמָּה° נ׳ [מיוונית: kardia לב + gramma כתיבה] תַּרְשִׁים גְּרָפִי שֶׁל פְּעֻלַּת הַלֵּב. – [קַרְדְּיוֹגְרַמּוֹת]

– **אֶלֶקְטְרוֹקַרְדְּיוֹגְרַמָּה°** נ׳ [בקיצור: אֶקְ־גֶ] תַּרְשִׁים פְּעֻלַּת הַלֵּב בְּשִׁיטָה חַשְׁמַלִּית.

קְרֶדִיט° ז׳ [מלאטינית: credere (creditum) להאמין] אַשְׁרַאי, הַקָּפָה: פְּלוֹנִי קִבֵּל סְחוֹרוֹת בִּקְרֶדִיט. יֵשׁ לוֹ קְרֶדִיט גָּדוֹל בַּבַּנְק. – [־טִים]

– **קְרֶדִיטוֹרִי°** ת׳ [בהנהלת־חשבונות] שֶׁנִּרְשַׁם לִזְכוּת, זַכַּאי: חֶשְׁבּוֹן קְרֶדִיטוֹרִי.

קַרְדִּינָל◊ ז׳ [מִלָּטִינִית: cardinalis ראשי] חַשְׁמָן, כָּל אֶחָד מִשִּׁבְעִים אַנְשֵׁי הַכְּמוּרָה הַגְּבוֹהִים בְּיוֹתֵר בַּכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית הַמְשַׁמְּשִׁים מוֹעֵצָה לָאַפִּיפְיוֹר וְהֵם מֻסְמָכִים לִבְחֹר מִבֵּינֵיהֶם מְמַלֵּא־מָקוֹם לָאַפִּיפְיוֹר אַחֲרֵי מוֹתוֹ. — [קַרְדִּינָלִים]

קַרְדִּינָלִי◊ ת׳ [מִלָּטִינִית: cardinalis ראשי] עִקָּרִי, יְסוֹדִי, הֶחָשׁוּב בְּיוֹתֵר: הַחְלָטָה קַרְדִּינָלִית. בַּכִּנּוּס נִפְתְּרוּ בְּעָיוֹת קַרְדִּינָלִיּוֹת. — [קַרְדִּינָלִית, קַרְדִּינָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

קַרְדֹּם, קַרְדּוֹם ז׳ [אוּלַי מִן קרד אוֹ קרד; עַרְבִית: קַדּוּם]
1. גַּרְזֶן, מַכְשִׁיר לַחֲטִיבַת עֵצִים: ״וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים״ (שופטים ט מח). ״כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים״ (ירמיה מו כב). ״חוֹטֵב עֵצִים, אִישׁ קַרְדֹּם״ (ביאליק, שחה נפשי). 2*. מַכְשִׁיר־חֲפִירָה כְּעֵין מַכּוֹשׁ: ״קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם״ (אבות ד ה). — [קַרְדֹּם־, קַרְדֻּמּוֹ, קַרְדֻּמּוֹת גם קַרְדֻּמִּים, קַרְדֻּמֵּי־]

— **עָשָׂה דָּבָר קַרְדֹּם לַחְפֹּר בּוֹ*** [שָׁאוּל מִן אבות ד ה: ״אַל תַּעֲשֵׂם (אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה)... קַרְדּוֹם לַחְפּוֹר בָּהֶם״] הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָבָר כְּמָקוֹר לְפַרְנָסָתוֹ, הֲפָכוֹ אוֹתוֹ לְעֵסֶק מַכְנִיס: פְּלוֹנִי עָשָׂה אֶת עַסְקָנוּתוֹ קַרְדֹּם לַחְפֹּר.

— **אֵין חָרָשׁ עֵצִים בְּלֹא קַרְדֹּם**⁺ (מדרש תמורה ב, אוצר המדרשים לאייזנשטיין, 581), [מָשָׁל] אָמָּן לֹא יוּכַל לִהְיוֹת בְּלִי כְּלֵי־אָמָּנוּתוֹ. יֶדַע תֵּאוֹרֶטִי בְּלֹא אֶמְצְעֵי־בִּצּוּעַ אֵין בּוֹ מוֹעִיל.

קֻרְדֹּם* ז׳ (כלים יג ג) [נֹסַח אַחֵר שֶׁל קַרְדֹּם] — רְאֵה קַרְדֹּם.

קרדם [מִן קַרְדֹּם]

~ פִּעֵ׳ **קִרְדֵּם** * פ״י הִקְצִיעַ, סִתֵּת, חָצַב בְּקַרְדֹּם (ירושלמי שבת ז א). — [לְקַרְדֵּם, מְקַרְדֵּם, יְ־]

א. **קרה** [אוּגָרִיתִית: קרי; עַרְבִית: קָרָא הָלַךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם]

~ פָּעַ׳ **קָרָה** פעו״י אֵרַע, נִזְדַּמֵּן, הִתְרַחֵשׁ, בָּא בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה: ״וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן״ (בראשית מד כט). ״וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ״ (אסתר ד ז). ״וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם, וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי: כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי״ (קהלת ב יד–טו). ״וּבָאתִי לַהֲבִינְךָ אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָה (יִקְרֶה) לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים״ (דניאל י יד). קָרָה מִקְרֶה מוּזָר. כֵּיצַד קָרָה הַדָּבָר? — [לִקְרוֹת אֶת־, לְ־, קוֹרֶה, יִקְרֶה]

~ נִפ׳ **נִקְרָה**, נִזְדַּמֵּן, נִקְלַע, בָּא לַמָּקוֹם בְּלֹא כַּוָּנָה תְּחִלָּה: ״נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ״ (שמואל ב א ו). ״אוּלַי יִקָּרֵה ה׳ לִקְרָאתִי״ (במדבר כג ג). ״שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל וְנִקְרָה מִקְרֶה וַאֲכָלָן״ (רמב״ם, שבועות ה ו). ״סִפּוּף אֲשֶׁר רָקַב שְׁנַת עָלַי נִקְרָה״ (ביאליק, על סף). ״לְמָקוֹם מִרְעֶה כְּבָשִׂים נִקְרָה״ (שמעוני, הביבר 41). — [לְהִקָּרוֹת, נִקְרֶה, יִקָּרֶה]

~ הִפ׳ **הִקְרָה** פ״י 1. זִמֵּן, גָּרַם שֶׁיִּקְרֶה: ״מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא, בְּנִי? וַיֹּאמֶר: כִּי הִקְרָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי״ (בראשית כז כ). ״מֵאַחַר שֶׁהִקְרָה אֱלֹהִים לְפָנֶיךָ אִשָּׁה רַבָּה״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה עא). ״הֲיִזָּכֵר הַזְּמַן עֵת בַּשְּׂדֵרָה בְּתוֹךְ הַגַּן גּוֹרָל הִקְרָנוּ?״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 244).

2. יָעַד, קָבַע: ״וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים, עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם״ (במדבר לה יא). ״קְרָאַנִי גְּבִיר, הִקְדִּישׁ קְרוּאָיו וְהִקְרַנִי לְחֶבְרָה עִם יְדוּעָיו״ (משה אבן־עזרא, א 13). — [לְהַקְרוֹת אֶת־, מַקְרֶה, יַקְרֶה]

~ הֻפ׳ **הֻקְרָה** ⁺, קָרָה, אֵרַע: ״גִּבּוֹר בִּרְאוֹתוֹ מַה הֻקְרָה״ (ינאי, 63). ״׳כְּמוֹפֵת הָיִיתִי לְרַבִּים׳... פֶּן אֶהְיֶה לָהֶם לְאוֹת כַּאֲשֶׁר הֻקְרָה לָזֶה כֵּן יֻקְרֶה לָנוּ״ (רש״י תהלים עא ז). ״וְהֻקְרָה (יַעֲקֹב) בְּכָל נִסֵּי אַבְרָם״ (גנזי שכטר, ג 41). — [מֻקְרֶה, יֻקְרֶה]

~ הִת׳ **הִתְקָרָה** °, נִזְדַּמֵּן, נִתְקַל בְּמִקְרֶה: ״בְּיַחֲסָיו... עִם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִתְקְרוּ לוֹ הָיָה עַכְשָׁו בְּפֵאֵר קַו חָדָשׁ״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 263). — [לְהִתְקָרוֹת, מִתְקָרֶה, יִתְ־]

ב. **קרה** [מִן קוֹרָה]

~ פִּעֵ׳ **קֵרָה** פ״י הִתְקִין תִּקְרָה, כִּסָּה מִלְמַעְלָה בְּקוֹרוֹת וּבְלוּחוֹת אוֹ בְּכַיּוֹצֵא בָּהֶם: ״עֵצִים לְקָרוֹת אֶת־שַׁעֲרֵי הַבִּירָה״ (נחמיה ב ח). ״הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו״ (תהלים קד ג). ״׳עֲלִיַּת קִיר׳... עֲלִיָּה פְּרוּעָה (פְּרוּצָה) הָיְתָה וְקֵרוּהָ״ (ברכות י:). ״מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה פַּלְטִין וּמְקָרֶה בַּאֲבָנִים וּבְעֵצִים וּבְעָפָר, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא קֵרָה אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא בְּמַיִם״ (בראשית רבה ד). [וּבִמְלִיצָה:] ״אֲנַחְתִּי כְּטַל הוֹלֵךְ וְעַל בֵּיתִי פְּאֵר קֵרָה״ (הנגיד, דיואן 183). — [לְקָרוֹת אֶת־, מְקָרֶה, יְקָרֶה]

~ פֻּעַ׳ **קֹרָה**, כֻּסָּה בְּתִקְרָה, חֻפָּה: ״הָיָה (הַבַּיִת) מְקֹרֶה בָּאֲרָזִים לֹא יְקָרְנוּ בַּשִּׁקְמִים״ (תוספתא בבא מציעא ח לב). ״מָבוֹי מְקֹרֶה״ (ירושלמי סוכה נא ד) [וּרְאֵה עוֹד עֵרֶךְ מְקֹרֶה]. — [מְקֹרֶה, יְקֹרֶה]

ג. **קרה** [מִן ב. קֶרִי]

~ נִפ׳ **נִקְרָה** *, פָּלַט קֶרִי, קָרָהוּ מִקְרֶה וִיבָה שֶׁל זֶרַע: ״כָּל הָאוֹמֵר ׳רָחָב, רָחָב׳ מִיָּד נִקְרֶה״ (מגילה טו.). — [לְהִקָּרוֹת, נִקְרֶה, יִקָּרֶה]

~ הִפ׳ **הִקְרָה** *, נִקְרָה, פָּלַט זֶרַע (ירושלמי סנהדרין ב ב). — [מַקְרֶה, יַקְרֶה]

קָרֶה (קְרֵה־) ז׳ רְאֵה קֶרִי.

קָרָה נ׳ [צוּרַת־מִשְׁנֶה שֶׁל קֹר] קֹר חָזָק, צִנָּה עַזָּה הַגּוֹרֶמֶת לִקְפִיאָה: ״מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים, לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד?״ (תהלים קמז יז). ״עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה״ (איוב כד ז). — [קָרַת־, קָרָתוֹ]

קֹרָה*, קוֹרָה נ׳ [מִן קֹר] [מָצוּי רַק בְּצֵרוּפִים:]

— **קֹרַת־רוּחַ***, נַחַת־רוּחַ, הֲנָאָה, שְׂבִיעַת־רָצוֹן: ״וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קֹרַת־רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה״ (אבות ד יז). ״סֵפֶר הַבִּקּוּרִים לִכְבוֹד יוֹם טוֹב אַף הוּא אֵינֶנּוּ גָּדוֹל בְּיוֹתֵר וְקֹרַת רוּחַ מְרֻבָּה אֵין בּוֹ״ (ביאליק, החצוצרה א). ״מִי שֶׁרָגִיל בְּקוֹרַת־גַּג אֵין לוֹ קֹרַת־רוּחַ מֵהֲלִיכָתוֹ״ (עגנון, כפות קפג). ״תַּעֲשִׂי לִי קֹרַת־רוּחַ קְטַנָּה כְּפִי כֹּחֵךְ״ (הזז, יעיש א 80). ״הָיְתָה בַּת־צְחוֹק שֶׁל קֹרַת־רוּחַ מִשְׁתַּפֶּכֶת עַל פְּנֵיו הַמְקֻמָּטִים״ (חורז, בצל 103). — [קֹרַת־רוּחוֹ]

— **קֹרַת־נֶפֶשׁ***, קֹרַת־רוּחַ, נַחַת: ״וְתָבוֹא לְפָנֶיךָ קֹרַת נַפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה״ (ירושלמי ברכות ז ד).

קָרוּא תו״ז [מן קרא, קָרָא] 1 ת׳ נִקְרָא, שֶׁקְּרָאוּ לוֹ: ״וְגַם־לְמָחָר אֲנִי קְרוּא־לָהּ עִם־הַמֶּלֶךְ״ (אסתר ה יב). ״וְהַחָכְמוֹת בְּשֵׁם שִׂכְלוֹ קְרוּאוֹת״ (משה אבן־עזרא, א 28). 2 ז׳ מֻזְמָן, מִי שֶׁנִּקְרָא לִמְסִבָּה, אוֹרֵחַ: ״וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים״ (שמואל א ט כב). ״וְכָל הַקְּרוּאִים וְהַקְּרוּאוֹת וְכָל הָעָם הָעוֹמְדִים שָׁם קָרְאוּ מַזָּל טוֹב!״ (עגנון, אלו שנו). 3*, מִי שֶׁנִּקְרָא לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה: ״אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה קְרוּאִין... שֶׁמִּשָּׁם הָיוּ שׁוֹמְעִין אֶת הַתּוֹרָה״ (בראשית רבה). — [קְרוּאָה, קְרוּאַת־, קְרוּאִים, קְרוּאֵי־, קְרוּאוֹת]

— קְרוּאֵי־הָעֵדָה, נִכְבְּדֵי הַקָּהָל: ״אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם״ (במדבר א טז).

— קְרוּאֵי־שֵׁם ° (שמעוני, הביבר 12), בַּעֲלֵי־שֵׁם, נִכְבָּדִים.

קָרוֹב תו״ז [מן קרב, קָרֵב; ארמית: קְרִיב; ערבית: קַרִיב] 1 ת׳ סָמוּךְ, נִמְצָא אֵצֶל־, שֶׁאֵינוֹ רָחוֹק: ״הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ״ (דברים יג ח). ״טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק״ (משלי כז י). בֵּיתִי קָרוֹב לְמֶרְכַּז־הָעִיר. 2, סָמוּךְ בִּזְמַן, שֶׁיָּבוֹא בִּמְהֵרָה: ״קָרוֹב יוֹם אֵידָם״ (דברים לב לה). ״אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה קְרוֹבָה״ (תהלים כב יב). 3 ז׳ בֶּן־מִשְׁפָּחָה, שְׁאֵר־בָּשָׂר, הַקָּשׁוּר קִשְׁרֵי מִשְׁפָּחָה: ״וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו״ (במדבר כז יא). ״קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ, מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא״ (רות ב כ). ״וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין — אָבִיו וְאָחִיו וַאֲחִי אָבִיו וַאֲחִי אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ וְכוּ׳״ (סנהדרין ג ב). ״נָשָׂא אָדָם אִשָּׁה מִקְּרוֹבוֹתָיו״ (בראשית רבה יח). קְרוֹבֵי מִשְׁפָּחָה. פְּלוֹנִית קְרוֹבָתוֹ הִיא. 4, מְקֹרָב, בֶּן־בַּיִת, יָדִיד וָרֵעַ: ״לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם־קְרֹבוֹ״ (תהלים קמח יד). ״לֹא עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ״ (תהלים טו ג). 5* ת׳ מִסְתַּבֵּר, מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת: ״וּקְרוֹבִין דִּבְרֵי אֵלּוּ לִהְיוֹת כְּדִבְרֵי אֵלּוּ״ (כלאים ג ו). ״דַּע כִּי פִּתְרוֹן מְנַחֵם קָרוֹב מִשֶּׁלְּךָ״ (תשובות תלמידי מנחם, 61). 6* תה״פ לֹא הַרְחֵק, סָמוּךְ לְ־: ״הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם״ (בכורים ג ג). — [קְרוֹב־, קְרוֹבָה, ־בַת־, קְרוֹבִים, ־בֵי־, קְרוֹבוֹת]

— קָרוֹב לְ־*, בְּעֵרֶךְ, כִּמְעַט: ״קָרוֹב לְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה הָיְתָה הַשִּׂנְאָה כְּבוּשָׁה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְבֵין אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (ויקרא רבה ז). בַּתַּהֲלוּכָה הִשְׁתַּתְּפוּ קָרוֹב לְאֶלֶף אִישׁ. הַסֵּפֶר מֵכִיל קָרוֹב לְאַרְבַּע מֵאוֹת עַמּוּד.

— בְּקָרוֹב תה״פ בְּעוֹד זְמַן־מָה, בִּמְהֵרָה: ״לֹא בְקָרוֹב בְּנוֹת בָּתִּים״ (יחזקאל יא ג). מִשְׁפָּטוֹ יִתְבָּרֵר בְּקָרוֹב.

— מִקָּרוֹב, 1, מִלִּפְנֵי זְמַן קָצָר, זֶה לֹא כְּבָר: ״אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם, חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ״ (דברים לב יז). ״הֶחָבוּשׁ, הָאַגָּס, הַתַּפּוּחַ מִקָּרוֹב הִשְׁלִיכוּ נִצָּתָם״ (ביאליק, משירי הקיץ). 2, בְּעוֹד זְמַן קָצָר: ״עַתָּה מִקָּרוֹב אֶשְׁפּוֹךְ חֲמָתִי עָלַיִךְ״ (יחזקאל ז ח).

— קָרוֹב לֶאֱמֶת °, קָרוֹב לְוַדַּאי °, כִּמְעַט נָכוֹן, כִּמְעַט בָּרוּר הַדָּבָר, מִסְתַּבֵּר: ״דְּבָרָיו נִרְאוּ לִי כִּקְרוֹבִים לֶאֱמֶת״ (ביאליק, איש הסיפון). קָרוֹב לְוַדַּאי כִּי הַדָּבָר יוֹצֵא לַפֹּעַל.

— קָרוֹב לַמַּלְכוּת*, מְקֻבָּל אֵצֶל הַשַּׁלִּיט וּבַעַל־הַשְׁפָּעָה אֶצְלוֹ: ״בְּנֵי אָדָם הַלָּלוּ קְרוֹבִים לַמַּלְכוּת הֵן״ (גיטין יד:).

— קָרוֹב־רָחוֹק °, כִּנּוּי לְמִי שֶׁקִּרְבָתוֹ הַמִּשְׁפַּחְתִּית רְחוֹקָה, שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה הַמְּצֻמְצֶמֶת הַכּוֹלֶלֶת הוֹרִים, בָּנִים, נְכָדִים, דּוֹדִים, גִּיסִים, בְּנֵי דּוֹדִים וְכַדּוֹמֶה: ״לִיבְּטְשִׁי בּוֹדְנְהוֹיז קָרוֹב־רָחוֹק הָיָה לְגַנְדֵּל מִצַּד אִשְׁתּוֹ״ (עגנון, אורח 313). ״יוֹם הַמִּיתָה שֶׁל אֵיזֶה קָרוֹב־רָחוֹק שֶׁלֹּא הִנִּיחַ קַדִּישׁ״ (סרן, ממחוז רכט).

— הַמִּזְרָח הַקָּרוֹב °, ראה ערך מִזְרָח.

— הֶעָבָר הַקָּרוֹב °, הַיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי זְמַן לֹא רַב, לְהַבְדִּיל מִן ״הֶעָבָר הָרָחוֹק״ — הַיָּמִים הַקְּדוּמִים.

— הֶעָתִיד הַקָּרוֹב °, הַיָּמִים שֶׁיָּבוֹאוּ בְּעוֹד זְמַן קָצָר, לְהַבְדִּיל מִן ״הֶעָתִיד הָרָחוֹק״ — אַחֲרִית הַיָּמִים.

— וְהַקָּרוֹב אֶצְלִי שֶׁ־ ^, נִרְאֶה בְּעֵינַי, מִסְתַּבֵּר שֶׁ־: ״וְהַקָּרוֹב אֶצְלִי שֶׁלֹּא הָיָה שֵׁם אֶחָד״ (מורה נבוכים א סב).

— קָרוֹב פָּסוּל לְעֵדוּת* [על־פי סנהדרין ג ד], כְּלָל הִלְכָתִי: אֵין לְקַבֵּל עֵדוּתוֹ שֶׁל קְרוֹב־מִשְׁפָּחָה בֵּין לְטוֹבָתוֹ בֵּין לְרָעָתוֹ שֶׁל הַנֶּאֱשָׁם, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא אֵין עֵדוּתוֹ אוֹבְּיֶקְטִיבִית לְמַדַּי.

— קָרוֹב לְשָׂכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד* [על־פי בבא מציעא ע. ושם בענין הלוואה בריבית], כִּמְעַט בָּטוּחַ שֶׁהָעֵסֶק אוֹ הָעִנְיָן יָבִיא רְוָחִים [ולהיפך:]

— קָרוֹב לְהֶפְסֵד וְרָחוֹק לְשָׂכָר* (שם), כִּמְעַט בָּטוּחַ שֶׁהָעֵסֶק אוֹ הָעִנְיָן יִגְרֹם הֶפְסֵדִים.

— אָדָם קָרוֹב לְעַצְמוֹ* [על־פי סנהדרין ט: ושם הנוסח: ״אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ״ ובהוראה: האדם נחשב כקרוב לגבי עצמו, ולכן הוא פסול להעיד על עצמו, שהרי קרוב פסול לעדות] [מימרה שגורה] כָּל אָדָם דּוֹאֵג בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹנָה לְטוֹבָתוֹ וּלְרַוְחָתוֹ שֶׁלּוֹ.

— רַב וְקָרוֹב — הַלֵּךְ אַחַר הָרַב* (ביצה יז), ראה ערך רֹב.

— טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק (משלי כז י), 1, אָדָם הַדָּר בִּשְׁכֵנוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ יָכוֹל עַל־פִּי־רֹב לִהְיוֹת לוֹ לְעֵזֶר יוֹתֵר מִקְּרוֹב־מִשְׁפָּחָה הַנִּמְצָא הַרְחֵק מִמֶּנּוּ. 2 [ויש משתמשים בפתגם זה בהלצה גם בהוראה הפוכה] אָמְנָם טוֹב הוּא הַשָּׁכֵן הַקָּרוֹב, אֲבָל רָחוֹק הוּא מִלְּהַגִּיעַ לְטוּבוֹ שֶׁל אָח!

— קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוֹקִים* [שאול מן שבת קנב. ושם כמשל לימי הזקנה, כשראייתו של אדם לוקה ואינו רואה עוד כראוי אף את הדברים הקרובים אליו...] מֵימְרָה בְּפִי אָדָם שֶׁקְּרוֹבָיו וִידִידָיו עֲזָבוּהוּ וְהִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ בִּשְׁעַת צָרָתוֹ.

קֵרוּב*, קֵירוּב ז׳ [מן קרב] 1*, סְמִיכוּת, קִרְבָה, הִמָּצְאוּת זֶה לְיַד זֶה: ״בְּרִחוּק מָקוֹם אַתָּה פּוֹדֵהוּ, בְּקֵרוּב מָקוֹם אֵין אַתָּה פּוֹדֵהוּ״ (ירושלמי מעשר שני נג א). ״כְּשֶׁהֵן גּוֹבִין (לְחוֹמַת הָעִיר) לְפִי קֵרוּב בָּתִּים הֵן גּוֹבִין״ (בבא בתרא ז:). 2 °, הֲבָאַת דָּבָר אֶל דָּבָר שֵׁנִי, הַסְמָכָה: קֵרוּב הַכִּסֵּא אֶל הַשֻּׁלְחָן. קֵרוּב רְחוֹקִים. 3 ^, הַשְׁאָלָה, הַרְחָבַת מֻשָּׂג: ״וְהַדִּמְיוֹן בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ הַקֵּרוּב״ (חובות הלבבות, היחוד י). ״דֶּרֶךְ הָעֲבָרָה וְקֵרוּב״ (כוזרי א ה). [וראה עוד הצירופים להלן] — [קֵרוּב־]

— בְּקֵרוּב ^, בְּעֵרֶךְ, לֹא בְּדִיּוּק, קָרוֹב לְ־: ״וְאֹרֶךְ כָּל הַסֵּפֶר אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת בְּקֵרוּב״ (רמב״ם, ספר תורה ט י). ״מֵאָדָם עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ רַק אַלְפַּיִם וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בְּקֵרוּב״ (מורה נבוכים ג ג). ״וְכָךְ בְּקֵרוּב הָיוּ הַדְּבָרִים״ (עגנון, כפות שיט).

— קֵרוּב־בָּשָׂר*, מַגָּע הֲדָדִי קָרוֹב, גּוּף לְיַד גּוּף: ״וְיָשֵׁן עִמָּהֶן בְּקֵרוּב בָּשָׂר״ (ירושלמי קדושין סו ג).

— קְרוֹב־דַּעַת °, הֲבָנָה הֲדָדִית, קִרְבָה בְּהַשְׁקָפוֹת: "בְּכָל זֹאת אֵין קְרוֹב־דַּעַת בְּקֶרֶב הַשְּׁכֵנִים" (בורלא, עקביה 230).

— קְרוֹב־לְבָבוֹת °, יַחֲסֵי־יְדִידוּת: "הִתְקָרְבוּת זוֹ לֹא בָּאָה מִתּוֹךְ קְרוֹב־לְבָבוֹת אֶלָּא מִתּוֹךְ פּוֹלִיטִיקָה" (עגנון, כפות שנב).

— קְרוֹב־פָּנִים *, הַסְבָּרַת פָּנִים, גִּלּוּי יַחַס שֶׁל רָצוֹן וַאֲדִיבוּת: "גֵּרִים... צְרִיכִין קֵרוּב פָּנִים" (ירושלמי קידושין סה ב).

קָרוֹבָא * ז׳ [ארמית: מן קְרֵב] חַזָּן, שְׁלִיחַ־צִבּוּר (שיר השירים רבה ה יא). — [קָרוֹבִין]

קְרוֹבָה ^ נ׳ [אולי מארמית: קָרוֹבָא חזן] כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִן הַפִּיּוּטִים הַנֶּאֱמָרִים בַּחֲזָרַת הַחַזָּן בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית בַּחַגִּים וּבְשַׁבָּתוֹת מְיֻחָדוֹת: "יִסְּדוּ לוֹ פַּיְטָנִין קְרוֹבָה מְיֻחֶדֶת" (מחזור ויטרי, 445). "וְעַתָּה בְּגָלוּתֵנוּ הֵן הַשִּׁירוֹת וְהַקְּרוֹבוֹת עִקַּר תְּפִלָּתֵנוּ" (הריזי, תחכמוני כד 226). — [קְרוֹבַת־, קְרוֹבוֹת]

קְרוֹבֶץ ^ ז׳ [שם עממי משובש במקום "קְרוֹבוֹת" לפי מבטא יהודי צרפת — ראה ערך קְרוֹבָה; נדרש גם כראשי־תיבות: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים]

קֵרוּד *, קֵירוּד ז׳ [מן קרד, קֵרֵד] גֵּרוּד וְשִׁפְשׁוּף בְּמַגְרֵדֶת: "אֵיזֶהוּ קֵרוּד? וְאֵיזֶהוּ קִרְצוּף? קֵרוּד — קְטַנִּים (שִׁנַּיִם קְטַנּוֹת) וְעוֹשִׂין חַבּוּרָה, קִרְצוּף — גְּדוֹלִים וְאֵין עוֹשִׂין חַבּוּרָה" (ביצה כג.). קֵרוּד עוֹר הַסּוּס לְנִקּוּתוֹ. — [קֵרוּד־]

קֵרוּחַ ^ ת׳ [מן קרח, קָרַח] 1 °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרַחַת, שֶׁנִּמְרְטוּ אוֹ שֶׁנָּשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "סוּסָיו... מְנֻעְנָעִים כְּנֶגְדּוֹ אֶת זַנְבוֹתָם הַקְּרוּחִים" (בן־ציון, קעט). "קַפְלָטִים קְרוּחִים מְכַסִּים לְרָאשֵׁיהֶן" (שנהר, א 99). "וְאַל תִּרְאוּהוּ שֶׁנּוּגַע הוּא וּזְקָנוֹ קְלוּשׁ־קֵרוּחַ" (פיכמן, קג). [ובהשאלה:] "צַמַּרְתּוֹ (שֶׁל הָאִילָן) קְרוּחָה" (שמעוני, שירים ב קיג). "עַל פְּנֵי שָׂדֶה קָרוּחַ לוֹקֵט אֶת עַצְמוֹתֶיךָ וּמְנַשְּׁקָן" (שלונסקי, שירים ב 303). 2 ◊ [בהשאלה] מְדֻלְדָּל, רֵיק: "הֲמוֹנָיו נַעֲשׂוּ קְרוּחִים מִטְבָּחִים וְרַקָּחִים" (גנזי שבטר, ג 102). — [קְרוּחָה, קְרוּחִים, ־חוֹת]

קֵרוּחַ °, קֵירוּחַ ז׳ [מן קֵרַח] תַּהֲלִיךְ הִתְכַּסּוּתוֹ שֶׁל אֵזוֹר בְּקַרְחוֹנִים. — [קֵרוּחַ־]

קָרוּי * ת׳ [מן א.קרא, קָרָא; במקום: קָרוּא] קָרוּא, נִקְרָא: "זֶה קָרוּי תְּרוּמָה" (תרומות ג ז). "יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן קְרוּיִים מִקְרָא קֹדֶשׁ וְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קָרוּי מִקְרָא קֹדֶשׁ" (מכילתא בוא ח.). "הָרְשָׁעִים שֶׁאֲפִלּוּ בְּחַיֵּיהֶן קְרוּיִין מֵתִים" (ירושלמי ברכות ב ג). "אַמֵּץ לְעַם קְרוּיֵי בִּשְׁמֶךָ" (ינאי, של). "אֵיתָן וְנֶעֱקָד וְאִישׁ תָּם וּקְרוּי נַעַר עִבְרִי" (גנזי שבטר, ג 116). "אֵין אֵלֶּה קְרוּיִים חַיִּים, לֹא!" (אגנוני, שמים 56). — [קְרוּיָה, קְרוּיִים, ־יוֹת]

קָרוּי * ז׳ [מן קרא = קרה; ראה גם קָרוּא 3] מִתְפַּלֵּל הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה לִקְרֹא בָּהּ: "שְׁלֹשָׁה קְרוּיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה לֹא יִפְחֲתוּ מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים" (ירושלמי מגלה עה א). — [קְרוּי־, קְרוּיוֹת]

קֵרוּי *, קֵירוּי ז׳ [מן ב.קרה, קֵרָה] הַתְקָנַת תִּקְרָה, עֲשִׂיַּת גַּג: "שֶׁנִּפְרַץ בְּקֶרֶן זָוִית וְקֵרוּיוֹ בַּאֲלַכְסוֹן" (עירובין צד:). "בֵּית הַמִּדּוֹת... שֶׁקֵּרוּיוֹ בְּלוּחִים וּצְבִיעָתוֹ בְּכָחֹל" (שלונסקי, תר׳ הדון א 130). "אַסְבֶּסְט־גַּלִּים לְקֵרוּי גַּגּוֹת" (תמוז, אליקום 101). קֵרוּי הַסֻּכָּה בִּסְכָךְ. — [קֵרוּי־, קֵרוּיוֹ]

קְרוּיָה *, קְרוּיָה * נ׳ [מן ב.קָרָא] כִּנּוּי לְאֶחָד מִמִּינֵי הַדְּלַעַת בַּעֲלַת שְׁנֵי פְּרָקִים וּבְאֶמְצָעָן כְּעֵין צַוָּאר דַּק; הַקַּדְמוֹנִים נָהֲגוּ לְהוֹצִיא אֶת תּוֹכָהּ וְהִיא שִׁמְּשָׁה לָהֶם כִּכְלִי־קִבּוּל לְמַיִם (כלים ג ה). [קְרוּיַת־, קְרוּיוֹת]

קָרוּכִין * ז׳ [מלאטינית: carrucha] מֶרְכָּבָה: "עַד שֶׁהִגִּיעַ לְקָרוּכִין שֶׁלּוֹ" (ירושלמי מגילה ע ג). "עָבְרָה בִּמְהִירוּת וּבְרַעַשׁ גַּלְגַּלֶּיהָ הַגְּדוֹלִים קָרוּכִין כְּבֵדָה רְתוּמָה לְאַרְבָּעָה פְּרָדִים" (קבק, במשעול 22). — [קָרוּכִיּוֹת]

קְרוּם * ז׳ [מן קרם, קָרַם] עוֹר דַּק, קְלִפָּה דַּקָּה: "אֵלּוּ טְרֵפוֹת... נִקַּב קְרוּם שֶׁל מֹחַ" (חולין ג א). "קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה" (מקואות ט ד). "שְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ עַל הָרֵאָה" (רמב״ם, שחיטה ז א). "קְרוּמֵי לֶחֶם קְלוּיִים בְּחֶמְאָה" (עגנון, כפות רסג). קְרוּם יָבֵשׁ שֶׁל הַלֶּחֶם. קְרוּם הָעוֹלֶה עַל פְּנֵי חָלָב מֻרְתָּח. קְרוּם־הַתֹּף" בָּאֹזֶן. קְרוּמֵי־שְׂחִיָּה בֵּין אֶצְבְּעוֹת עוֹפוֹת־מַיִם שׁוֹנִים. — [קְרוּם־, קְרוּמִים, ־מֵי־, גם קְרוּמוֹת]

קָרוּם ^ ת׳ [מן קָרוּם] מְצֻפֶּה בִּקְרוּם, מְכֻסֶּה, מְחֻפֶּה: "עָלַי שׁוֹכָה כְּמוֹ זֶפֶת קְרוּמָה" (הנגיד, דיואן 265). "וּמְעַטָּם מַעֲטֶה לַהַט כְּאִלּוּ בְּתוֹלַעַת וְאַרְגָּמָן קְרוּמוֹת" (גבירול, א 117). "חֲפִיסוֹת שֶׁל גְּלִידָה קְרוּמָה בְּשׁוֹקוֹלָד" (ברקוביץ, סיפורים רלב). "לְבִיבָה מוּכָנָה קְרוּמָה וְתוֹסֶסֶת" (בריש, ב 130). — [קְרוּמָה, קְרוּמִים, ־מוֹת]

קְרוּמִי ^ ת׳ [מן קְרוּם] דַּק וְיָבֵשׁ, כְּעֵין קְרוּם שָׁקוּף: "הָאֶחָד מֵהֶם בְּשָׂרִי... וְהָאֶחָד קְרוּמִי" (קאנון, א א). עוֹר קְרוּמִי. גְּלָדִים קְרוּמִיִּים בִּצְמָחִים. כְּנָפַיִם קְרוּמִיּוֹת לַחֲרָקִים. — [קְרוּמִית, ־מִיִּים, ־מִיּוֹת]

קְרוּמִית * נ׳ [מן קְרוּם] קְרוּם דַּק, קְלִפָּה דַּקָּה: "קְרוּמִית שֶׁל קָנֶה" (חולין מז.). "נַפְתָּלֵי קֶסֶם קְרוּמִית שֶׁל לֶחֶם" (שמיר, הוא הלך 51). [ראה גם קְלוּמִית] — [קְרוּמִית־, ־מִיּוֹת]

קֵרוּן *, קֵירוּן ז׳ [מן קרן, קֵרַן] קְרִינָה, הֲפָצַת קַרְנֵי־אוֹר: "וּמַה שָּׂכָר נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לְמשֶׁה)? קֵרוּן הַפָּנִים" (ילקוט, שמות רעט). "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו' — זֶה קֵרוּן עוֹר פָּנִים" (רש״י במדבר כז כ). — [קֵרוּן־]

קָרוּן ^ ת׳ [מן קרן, קָרַן] מוּאָר, מֻזְרָח, שְׁטוּף אוֹר: "יְקַפְּצוּן יְקַבְּצוּן קְצִינִים קְרוּנִים קְדוֹשֵׁי מָעוֹן" (גבירול, ו 39). "כִּבְרֵכַת צָהֳרַיִם קְרוּנַת שֶׁמֶשׁ" (פוגל, שירים 126). "זוּגוֹת נֶאֱהָבִים קְרוּנֵי פָּנִים וּזְרוּחֵי עַיִן" (ליסיצקי, תולדות 166). "וּטְמוּנָיו וּקְרוּנָיו מִן הָאוֹר" (עוגן, שירים 452). — [קְרוּנָה, קְרוּנִים, ־נוֹת]

קָרוֹן * ז״ר [מיוונית: karron] 1 *, עֲגָלָה, כְּלִי־רֶכֶב לְהוֹבָלַת מַשָּׂאוֹת: "הַמַּנְהִיג... וְהַיּוֹשֵׁב בַּקָּרוֹן" (כלאים ח ג). "מַעֲשֶׂה בְּקָרוֹן אַחַת... שֶׁהִפְלִיגָה יוֹתֵר מֵאַרְבַּעַת מִיל" (ירושלמי עבודה זרה מד ד). 2 ° [בימינו רק ז׳] כָּל אַחַת מִן הָעֲגָלוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבָּרַכֶּבֶת הַמְּהַלֶּכֶת עַל פְּנֵי מְסִלַּת־הַבַּרְזֶל: אֶל הַקַּטָּר מְחֻבָּרִים קְרוֹנוֹת רַבִּים. קְרוֹנוֹת־מַשָּׂא, קְרוֹנוֹת־נוֹסְעִים, קְרוֹן־שֵׁנָה. — [קְרוֹן־, קְרוֹנוֹת]

קְרוֹנַאי ° ז׳ [מן קָרוֹן] מוֹבִיל קְרוֹנוֹת: "חֲנִיָּה מְמֻשֶּׁכֶת, אוֹמֵר הַקְּרוֹנַאי, וְרוֹמְזֵנִי לָצֵאת מִסּוּגַר הָרַכֶּבֶת" (שלונסקי, אבני 93). קְרוֹנַאי רַכֶּבֶת. — [קְרוֹנָאִים, קְרוֹנָאֵי־]

קְרוֹנוֹעַ° ז׳ [קרון + נוע] קרון־רכבת המסע על־ידי מנוע הקבוע בתוכו, ולא על־ידי קטר מיוחד הגורר אחריו קרונות. – [קרונוע־, קרונועים, קרונועי־]

קרוניות

קְרוֹנִית° נ׳ [מן קרון] קרון קטן, עגלה קטנה, ביחוד עגלה שמסיעים אותה על פני פסים או על כבל והיא משמשת בעקר להעברת משאות: קרוניות במכרות או במפעל תעשיתי גדול. – [קרונית־, קרוניות]

קְרוּס°, קֵירוּס ז׳ [מן קרס, קרס] 1. קריסה, כריעה. 2 [בהתעמלות] מצב של רגלים כפופות בברכים: עמידת קרוס. קפיצת קרוס. – [קרוס־, קרוסים, ־סי־]

קָרוּס° ת׳ [מן קרס, קרס] כורע, כשברכיו כפופות: "רגלו האחת קרוסה לו במקצת" (שניאור, פאנדרי א 62). "אחיו הצעיר היושב קרוס־ברך" (ברקוביץ, סיפורים לח). "לוין החל לטפל בהספקת התנורים כשהוא קרוס על ברכיו" (שופמן, א 84). "יוסי נגרר אחריו ברגלים קרוסות" (שנהר, א 72). – [קרוסה, קרוסים, קרוסות]

קְרוֹס* ז׳ ראה קירוס*.

קֶרוֹסִין* ז׳ שם לועזי רווח לנפט, ביחוד לנפט מזקק לתצרכת ביתית (Kerosine).

קָרוּסֶלָה* נ׳ [צרפתית: carrousel] סחרחרה, נדנדה מסתובבת. – [קרוסלות]

קָרוּעַ ת׳ [מן קרע, קרע] משחת ובלה, כרות וחתוך: "והנה איש בא... ובגדיו קרעים" (שמואל ב א ב). "געגועינו חוט קרוע" (הומסקי, אזוב 98). כתנת קרועה. ניר קרוע. – [קרועה, קרועים, ־עות]

– **קְרוּעָה*** [בהלכות טרפות] בהמה שנקרע בה הבשר המכסה את רב הכרס, והיא בחזקת טרפה (לפי רמב״ם, שחיטה ט ה).

– **קרועים ובלואים°**, כנוי לאנשים דלים וחסרי־כל, לבושים סמרטוטים ובגדים בלים: "קרועים אנו, בלואים אנו" (שלונסקי, שירים א 230).

– **לב קרוע*** [בהשאלה] לב נרעש ונסער: "אתיתי לחננך בלב קרוע ומרתח" (אתיתי לחננך, יוצר ב׳ ראש השנה).

– **נפש קרועה°**, לב כואב, התלבטות: "בכל נפשו הקרועה והצמאה לפדות נמשך אל תחתית העם" (פיכמן, קצה).

– **עין קרועה*** [על־פי ירמיה ד ל] 1*, עין צבועה בכחול וכיוצא בו: "ובת־עיני בפוך ליל קרועה" (הנגיד, דיואן 209). "בפוך עינם תהי עיני קרועה" (משה אבן־עזרא, א 99). 2°, עין פתוחה כלה: "ותוהה ומביט בעינים בוהות וקרועות לרוחה" (מלצר, אור 345).

קְרוּעַ°, קֵירוּעַ ז׳ [מן קרע, קרע 3] [במלאכת־יד ובאומנות] קריעת ניר באצבעות לשם יצירת צורות שונות. – [קרוע־, קרועים, ־עי־]

קָרוּץ* ת׳ [מן קרץ, קרץ] חצוב, עשוי, נוצר: "הגמלה שפחה חרוצה מעפר קרוצה" (חריזי, תחכמוני ד 50). "קרוץ הוא מחמר אחר לגמרי" (ביאליק, אריה ח). – [קרוצה, קרוצים, ־צות]

– **קרוץ־אדמה***, (עפר, חמר) כנוי לאדם [על־פי איוב לג ו: "מחמר קרצתי גם אני"]: "לא תרצח קרוץ־אדמה" (יהודה הלוי, ח 265). "ומה ילוד אשה קרוץ עפר כי תשית עון חייו עליו" (כהן, שירים עב). "קרוצי חמר אנו ולא הייתי מנקה מקנאה" (עגנון, כלה רנג) [ובקיצור "קרוץ" בלבד] "סמך וכפר על כל קרוץ" (סידור רס״ג, רפו).

קרוקיט

קְרוֹקֶט* ז׳ [צרפתית: croquet] משחק־תחרות של שתי קבוצות: כל משתתף משתדל להעביר בתורו כדור־עץ על־ידי הקשות בפטיש־עץ מיחד, דרך שורה של "שערים" (קשתות של תיל) הקבועים במגרש־המשחק בסדר מסים, עד שהוא מקישו ביתד הקיצונה התקועה באדמה.

קֵרוּר*, קֵירוּר ז׳ [מן קרר, קרר] צנון, הפחתת החם: "החמום והקרור וההרטבה והיבש" (כוזרי א עז). קרור המים במקרר. מחסני־קרור (מחסנים שבהם מתקנים לצנון האויר המשמשים להחסנת מצרכים שונים העלולים להתקלקל בטמפרטורה רגילה). – [קרור־]

קָרוּשׁ* ת׳ [מן קרש, קרש] קפוא, מוצק, מעבה: "בדם הקרוש" (תוספתא שבת יא ח). "יין קרוש" (סוכה יב.). [ובהשאלה:] "ר׳ ליפא הפך פניו... כשהוא קרוש כלו מקר" (ביאליק, יום ששי ה). "ראשו מפשל למטה ושועת כאב קרושה בעיניו המזוגגות" (ליסיצקי, תולדות 202). קפה קרוש. – [קרושה, קרושים, ־שות]

– **רגל קרושה°**, כנוי למאכל עשוי מן המח שבתוך עצם של רגל־בהמה שצנן והקריש.

קִרְזוּל°, קֵירְזוּל ז׳ [מן קרזל, קרזל] סלסול, תלתול: "אומר ברזלי ומצחו מענן בכל קרזולי תלתליו" (יזהר, צקלג 231). "נוטפה זהב דמה על קרזולי ראשך העגלגל" (אבינועם, שירים קעב). "ראשה שט שקט כדממת יה על קרזולי חזה" (עמיחי, שירים 142). [ובהשאלה:] "כל אות קלילה כותב בדפתרא בסלסולים ובקרזולים" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 115). – [קרזול־, קרזולים, ־לי־]

קרזל [ערבית: קרזל כרך, עיגל]

~ פע׳ **קִרְזֵל** * פ״י 1°, סלסל, תלתל: "קרזל סבא ססקה בזקנו" (שלונסקי, תר׳ הדון א 243). 2*, כרך וחבר: "פטס שקרזלו ועשאוהו תנור" (רמב״ם, כלים טז ח). [בתוספתא כלים בבא קמא ד טז הנוסח: שקרו לו]. הספר קרזל את שערותיה של האשה. – [לקרזל, מקרזל, י־]

~ פע׳ **קֻרְזַל** *, סלסל, עגל: "צרור מקרזל כזית" (ירושלמי שבת יא ג). שערות מקרזלות. – [מקרזל, יקרזל]

~ הת׳ **הִתְקַרְזֵל** °, הסתלסל: "צרורות־שער אלו... מתקרזלים ויוצאים מתחת לכובע־המוכין שלו" (שניאור, פאנדרי ג 151). "הסמרטוטים המסאבים שנתדבקו ונתקרזלו מחמת הדם הקרוש" (קבק, בצל 355). [ובהשאלה:] "כעין אפרכסות קטנות נתקרזלו

הַמַּיִם מֵאֲחוֹרֵי הַמַּזְחֶלֶת" (שלונסקי, תר׳ הדון א 217). "וּצְחוֹק מִתְקַרְזֵל בְּשַׂעֲרוֹת בְּרִיּוֹנִים" (בסוק, תר׳ יידיש 206). — [לְהִתְקַרְזֵל, מִתְ־, יִתְ־]

— אֲבָנִים מְקֻרְזָלוֹת* (שבת מ.), אֲבָנִים כְּרוּכוֹת בְּסִיבֵי פְּקַעַת שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים.

קַרְזֶלֶת°, קִירְזוּלֶת נ׳ [מן קִרְזוּל] סִלְסוּל, הִתְגַּלְגְּלוּת: "שְׂכָחָה וּמְעֻרְבֶּלֶת בְּעֵשֶׂב הַקָּמֵל, קַרְזֶלֶת יָם אָפֵל" (עמיחי, שירים 205). — [קַרְזֶלֶת־]

א. קרח [ארמית: קְרַח; ערבית: קַרַעַ]

~ פָּע׳ **קָרַח** פ״י מֵרֵט וְתָלַשׁ אֶת הַשֵּׂעָר: "לֹא־יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" (ויקרא כא ה). "קָרְחִי וָגֹזִּי... הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר" (מיכה א טז). [ובהשאלה:] כַּבֶּרֶת יַעַר עָבֹת שֶׁחֲווֹת קְטַנּוֹת קוֹרְחוֹת בָּהּ קָרְחוֹת" (הלקין, משבר 276). — [לִקְרֹחַ אֶת־, קוֹרֵחַ, קוֹרַחַת, קָרוּחַ; יִקְרַח, קְרַח! קִרְחִי! גם קָרְחִי!]

~ נִפ׳ **נִקְרַח**. 1. נִתְלְשׁוּ אוֹ נָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם" (ירמיה טז ו). "הֶעֱלוּ שֵׂעָר – וְנִקְרְחוּ" (נגעים ז א). "צַוָּארוֹן שֶׁל עוֹרוֹת חֲתוּלִים נִקְרָחִים" (ברנר, א 180). "כְּבָר נִקְרַח רֹאשִׁי מֵרֹב הַמַּסָּעוֹת בְּכָל הַמְּחוֹזוֹת" (הזז, יעיש ד 60). 2* [בצמחים] נָשַׁר הַשֵּׂעָר הַדַּק שֶׁעַל הַפֵּרוֹת: "מֵאֵימָתַי הַפֵּרוֹת חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת... הֶעֱזוֹרְדִים מִשֶּׁיִּקָּרְחוּ" (מעשרות א ג). "רָאִיתִי סִימָן בָּעֵץ שֶׁבְּחָצֵר שֶׁלָּנוּ שֶׁנִּקְרַח בְּאֶמְצַע צַמַּרְתּוֹ" (שרירא, עזה 118). 3^, נִשְׁאַר עָרֹם, בְּלֹא צְמָחִים: "כְּשֶׁהַבְּהֵמוֹת יוֹרְדוֹת מִן הָהָר נִמְצָא הָהָר נִקְרָח וּמְמֹרָט מֵהֶם" (רש״י שיר השירים ד א). הַשָּׂדֶה נִקְרַח כֻּלּוֹ. — [לְהִקָּרֵחַ, נִקְרָח, יִקָּרַח]

~ הִפ׳ **הִקְרִיחַ** מיו״ע 1 פ״י קָרַח, תָּלַשׁ וּמֵרַט אֶת הַשְּׂעָרוֹת: "וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ אֵלַיִךְ" (יחזקאל כז לא). "כְּדֶרֶךְ אוֹתוֹ אָדָם שֶׁשְּׁתֵּי נְשׁוֹתָיו הִקְרִיחוּהוּ מִכָּאן וּמִכָּאן" (סדן, על פי הבאר). 2*, עָקַר צְמָחִים: "קָרַחַת הַכֶּרֶם מַקְרִיחִין אוֹתוֹ מֵאֶמְצָעוֹ" (ירושלמי כלאים כט א). 3° פ״ע נַעֲשָׂה קֵרֵחַ, נָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "עוֹמֵד מוּל הָרְאִי וּבוֹדֵק בִּשְׂעָרוֹת קְלוּשׁוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ מַקְרִיחַ" (הלקין, משבר 9). פְּלוֹנִי הִקְרִיחַ כֻּלּוֹ. [ובהשאלה:] "לִשְׂדוֹת הַבָּר הַמְּלֵאִים, לָהָר הַמַּקְרִיחַ" (גלעד, גלבוע 22). "הָיְתָה דֶּרֶךְ תְּלוּלָה עוֹלָה בִּנְקִיקִים, בְּאֵזוֹב הַמַּקְרִיחַ" (גולדברג, מוקדם 119). — [לְהַקְרִיחַ, מַקְרִיחַ, יַקְרִיחַ]

~ הָפ׳ **הָקְרַח**, 1. נִקְרַח, נַעֲשָׂה קֵרֵחַ, נִתְלְשׁוּ אוֹ נָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו: "כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה" (יחזקאל כט יח). 2*, נֶעֶקְרוּ צְמָחָיו: "שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה מֻקְרָחִין בְּתוֹךְ שְׂדֵה תְבוּאָה" (ירושלמי כלאים כז ב). שָׂדֶה מֻקְרָח. — [מֻקְרָח, יֻקְרַח]

~ פִּע׳ **קֵרַח** ^ (רש״י דברים יד א) — ראה ערך מְקֹרָח.

~ הִת׳ **הִתְקָרֵחַ** ^, נַעֲשָׂה קֵרֵחַ, נִתְלְשׁוּ וְנָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ: "בְּהִתְקָרֵחַ רֹאשֵׁנוּ הֶעָיֵף" (למדן, מסדה 14). "הָעֲדָרִים גּוֹלְשִׁים וּמִתְקָרְחִים מִצֶּמֶר" (שלונסקי, שירים ב 58). [ובהשאלה:] "כִּבְרַת־הַמּוֹרֶשֶׁת... שֶׁאַלְפֵי מוֹנִים נִתְקָרְחָה וְהָאֲבִיבָה חֲלִיפוֹת" (למדן, במעלה קצח). "הָאִילָנוֹת שֶׁנִּתְקָרְחוּ מֵעֲלֵיהֶם" (שלונסקי, תר׳ טיל 459). — [לְהִתְקָרֵחַ, מִתְקָרֵחַ, יִתְקָרַח]

ב. קרח [מן א. קֵרֵחַ]

~ נִפ׳ **נִקְרַח** ^, נִקְרַשׁ, הָיָה לְקֶרַח: "קָבַעְתִּי עוֹלָם בְּלִי נִקְרָח" (פיוטים, סידור 731). הַנָּהָר נִקְרַח כֻּלּוֹ בְּקֹר הָרָב. — [לְהִקָּרֵחַ, נִקְרָח, יִקָּרַח]

קֵרֵחַ ת׳ [מן א.קרח; ארמית: קָרְחָא; ערבית: אַקְרַע] 1. מִי שֶׁנָּשְׁרוּ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ, בַּעַל קָרַחַת: "וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא" (ויקרא יג מ). 2° [בהשאלה] מָקוֹם שֶׁנֶּעֶקְרוּ גִּדּוּלָיו וַהֲרֵיהוּ חָשׂוּף וּמְגֻלֶּה: "כִּי אָרַר ה׳ אֶת הָאִי מֵעוֹלָם וַיְהִי קֵרֵחַ וְצָחִיחַ" (ביאליק, מגילת ד). יַעַר קֵרֵחַ, שָׂדוֹת קֵרְחִים. — [קֵרַחַת, קֵרְחִים, ־חוֹת]

— **קֵרֵחַ מִכָּאן וּמִכָּאן*** [שאול מן הסיפור המשלי בבבא־קמא ס: "אדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה, ילדה מלקטת לו (שערות) לבנות (שלא ייראה זקן!), זקנה מלקטת לו שחורות (שלא ייראה צעיר!) — נמצא קרח מכאן ומכאן"] מָשָׁל עַל מִי שֶׁרוֹדֵף אַחֲרֵי שְׁנֵי דְּבָרִים בְּבַת־אַחַת וּמַפְסִיד גַּם אֶת שְׁנֵיהֶם, מִי שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ לֹא זֶה וְלֹא זֶה: "תִּקְרַע כְּתֻבָּתָהּ וְתַעֲמֹד עַל מַתְּנָתָהּ וְנִמְצֵאת קֵרַחַת מִכָּאן וּמִכָּאן" (בבא בתרא קלב.). "וְכַאֲשֶׁר חָטְאוּ הִסְתִּיר הָאֵל פָּנָיו מֵהֶם וְנִשְׁאֲרוּ קֵרְחִים מִכָּאן וּמִכָּאן" (שבט יהודה, מז). "אִם לֹא יֵצֵא הָרַעְיוֹן אֶל הַפֹּעַל יִהְיוּ תּוֹצְאוֹתָיו מַעֲצִיבוֹת מְאֹד, כִּי יִשָּׁאֵר הָעָם קֵרֵחַ מִכָּאן וּמִכָּאן" (אחד העם, קלח). "אֲנִי יָרֵא שֶׁמָּא אֶשָּׁאֵר קֵרֵחַ מִכָּאן וְקֵרֵחַ מִכָּאן" (ברנר, א 25). "אַל תְּבַקֵּשׁ לְךָ גְּדוֹלוֹת, פֶּן תִּשָּׁאֵר קֵרֵחַ מִכָּאן וּמִכָּאן" (ברקוביץ, תר׳ טוביה פא).

— **גֵּט קֵרֵחַ***, כִּנּוּי לְגֵט שֶׁמִּסְפַּר הָעֵדִים הַחֲתוּמִים עָלָיו אֵינוֹ מַסְפִּיק לְפִי הַדִּין: "וְאֵיזֶהוּ גֵּט קֵרֵחַ? כֹּל שֶׁקְּשָׁרָיו מְרֻבִּין מֵעֵדָיו" (גיטין ח י).

א. קֶרַח ז׳ [אכדית: qarḫu; ארמית: קַרְחָא] 1. מַיִם קְפוּאִים, מַיִם שֶׁעָבְרוּ לְמַצָּב צְבִירָה מוּצָק בְּשֶׁל יְרִידָה רַבָּה בַּטֶּמְפֶּרָטוּרָה: "מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד" (תהלים קמז יז). "חֲתִיכוֹת שֶׁל בָּרָד וְהַקֶּרַח" (רש״י ברכות יח:). "יוֹם עָז, מוּצָק אֶחָד כְּפוֹר, קֶרַח וָקֹר" (ביאליק, משירי החורף). הַנָּהָר כֻּסָּה קֶרַח בַּחֹרֶף. יָם הַקֶּרַח. יָדָיו קָרוֹת כַּקֶּרַח. [וכריבוי:] "אֲשֶׁר יַשְׁלִיךְ קְרָחָיו כְּלֶחֶם רַךְ וּפִתּוֹת" (הנגיד, דיואן 325). "הַנָּהָר נִתְפָּרֵס וּקְרָחָיו צָפוּ עַל פְּנֵי הַמַּיִם" (עגנון, אורח 237). קַרְחֵי הַצָּפוֹן. 2. קֹר רַב, קָרָה: "בַּיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה" (בראשית לא מ). — [קֶרַח־, קַרְחוֹ; קְרָחִים, קַרְחֵי־]

— **קֶרַח יָבֵשׁ**°, כִּנּוּי לְפַחְמָן דּוּ־חַמְצָנִי שֶׁהֻקְפָּא בְּצוּרַת גּוּשׁ וּמְשַׁמֵּשׁ לְקֵרוּר ("יָבֵשׁ" – עַל־שׁוּם שֶׁהוּא מִתְנַדֵּף בָּאֲוִיר בְּהִתְחַמְּמוֹ וְאֵינוֹ נֶהְפָּךְ לְנוֹזֵל).

— **אֲרוֹן־קֶרַח**°, מְקָרֵר, תֵּבָה שֶׁשָּׂמִים בָּהּ גּוּשֵׁי־קֶרַח לְקֵרוּר מִצְרְכֵי־הַמָּזוֹן הַמֻּנָּחִים בְּתוֹכָהּ.

— **נִשְׁבַּר (הֻבְקַע) הַקֶּרַח**° [בהשאלה] חָדַל הַקִּפָּאוֹן בַּיְּחָסִים בֵּין יְרִיבִים, נַעֲשָׂה הַצַּעַד הָרִאשׁוֹן לְהִתְקָרְבוּת, לְמַשָּׂא־וּמַתָּן אוֹ לְהַשְׁלָמָה.

— **כִּמְהַלֵּךְ עַל־גַּבֵּי קֶרַח**°, מָשָׁל לְמִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַצָּב מְסֻכָּן שֶׁנָּקֵל לְהִכָּשֵׁל בּוֹ.

ב. קֶרַח* ז׳ [מן א. קרח; קֵרֵחַ] קָרְחָה, מָקוֹם שֶׁנָּשְׁרוּ שַׂעֲרוֹתָיו וְהוּא נִשְׁאַר חָלָק: "מָקוֹם שֶׁהָיוּ מִתְקַשְּׁטוֹת בּוֹ נַעֲשָׂה קְרָחִים קְרָחִים" (שבת סב:). קֶרַח בְּפַרְוַת הָאַדֶּרֶת. — [קֶרַח־, קְרָחִים, קַרְחֵי־]

קֹרַח, קורח ש״פ [על־שום קורח בן־לוי שמרד במשה ואהרן, ושהיה לפי האגדה, פסחים קיט, עשיר מאוד]

— **אוצרות־קרח°, ממון־קרח°**, כנוי לעשר רב, הון תועפות: ״פלוני יש לו אוצרות קרח״ (ביאליק, פלוגי). ״שמדיל זה ממון קרח לו״ (מגדלי מו״ם, רח).

— **עשיר כקרח°**, עשיר מפלג, בעל הון רב.

קָרְחָה, קורחה נ׳ [מן א.קרח; קרח] 1. מקום שנמרטו או נשרו שערותיו, מקום חלק בלא שער, קרחת: ״לא־יקרחו קרחה בראשם״ (ויקרא כא ה). ״והעליתי על־כל־מתנים שק ועל־כל־ראש קרחה״ (עמוס ח י). 2° [בהשאלה] מקום חרב, שממה: ״קרחה אני עושה במלכותך״ (מגילה יג:). ״שלכת וקרחה של הרבה שבועים״ (ביאליק, שירה). 3°, מחשוף, מערה: קרחת־יער. קרחות בשדה. 4*, כנוי לחית־ים גדולה מעין תנין או כריש [על־פי הספרדית tina, שמשמעותה כבלאטינית: tinea קרחת, צרעת־הראש]: ״ושם חיה שמה קרחה... והופכת לפיה כל ספינה״ (הנגיד, דיואן 263). — [קרחת־, קרחתו]

קַרְחוֹן° ז׳ [מן ב.קרח] גוש עצום של קרח; הקרחונים גולשים אט אט באזורי־הקר בצפון ויורדים מראשי ההרים המכסים שלג עולמים; קרחונים עצומים צפים גם בימים באזורי־הקטב. הקרחון הנראה מעל למים על־פי־רב הוא רק חלק קטן מן הגוש העצום שמתחת למים. — [קרחון־, קרחונים, קרחוני־]

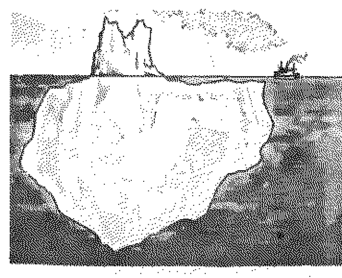

קרחון בים

קָרְחוּת° נ׳ [מן קרח] לקוי של הקרח, נשירת השערות מן הראש: ״חס ושלום שהיה להעלות לו שם (לר׳ עקיבא) על־שום קרחות דגנאי הוא״ (תוספות בבא בתרא קיג.). פלוני לקה בקרחות. תרופות נגד קרחות. [ובהשאלה:] ״סלעים... תבעו מכחול השחק... את עלבונה של קרחותם המיתרת״ (ברגשטין, אסיף 59). — [קרחות־]

קָרְחִי° ת׳ [מן ב.קרח] שהוא כעין הקרח, מוצק ושקוף כקרח: ״המימות הקרחיים והשלגיים הם עבים״ (קאנון, א ב). ״בני השיש שדולקים באורך הקרחי״ (ש׳ שלום, שירים תס). ״השפחה הכושית כלום חצתה הנהר על הגוש הקרחי?״ (טנא, שירים 221). — [קרחית, קרחיים, ־חיות]

א. **קָרְחָן*** ת׳ [מן קרח] בעל קרחת, קרח (בכורות מג:). — [קרחנית, קרחנים, ־ניות]

ב. **קַרְחָן°** ז׳ [מן ב.קרח] עובד ביצור קרח או במכירתו לצרכנים. — [קרחן־, קרחנים, קרחני־]

קָרַחַת נ׳ [צורת־משנה: קרחה; מן א. קרח; קרח] 1. מקום בראש שנשרו שערותיו, ביחוד בחלק האחורי של הקדקד, לצד הערף (להבדיל מן ״גבחת״ שהיא בחלק הקדמי של הקדקד לצד המצח): ״ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא... וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן... בקרחתו או בגבחתו״ (ויקרא יג מא—מב). ״איזו היא קרחת? מן הקדקד השופע לאחוריו״ (נגעים י י). 2. מקום בצדו האחורי של אריג שנשרו סיביו ונתמרטט: ״פחתת הוא בקרחתו (של הבגד) או בגבחתו״ (ויקרא יג נה). 3*, מקום בפרי שנשרו סיביו הדקים: ״משיעשו (העזרדין) קרחות קרחות״ (ירושלמי מעשרות א ג). 4*, מקום בשדה או בכרם וכו׳ שנעקרו גדוליו, מחשוף: ״הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין״ (כלאים ב ט). ״ואיזו היא קרחת הכרם? כרם שחרב מאמצעו״ (כלאים ד א). קרחת היער. — [קרחת־, קרחתו; קרחות, קרחות־]

קֹרֶט*, קורט ז׳ [ארמית: קורטא; וראה להלן קרט] גרגר קטן, משהו, חלק קטן מדבר: ״קרט של לבונה״ (מנחות א ב). ״קרט דם״ (תוספתא חולין ג יא). [ובהשאלה:] ״ראיתי כי שקר ישקר האיש, אין בדבריו קרט של אמת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״אין נחת... מכל הצדדים... אין אף קרט של נחת״ (ברגנר, א 423). ״ובכל קרט דמה של תבל זועמה״ (פיכמן, פאת 77). ״הבריאות מתוספת קרט קרט״ (הזז, יעיש א 181). ״שיש בכל גאון קרט של שגעון״ (אבן־זהב, אמרי פי 156). — [קרט־, קרטו, קרטים, קרטי־]

קָרָט* ז׳ [ערבית: קיראט משקל 4 גרגרים; יוונית: keratia גרגר של חרוב; או: keration קרן קטנה, שימשה בית־קיבול ליבש; וראה לעיל קרט*]

1*, מטבע או משקל קטן שהיה נהוג בימי־קדם: ״בקשו לשקל דינרין קרטין ולא קבלו עליהן״ (ירושלמי שקלים מו ד). 2° [בימינו] יחידת־משקל זעירה לאבנים או למתכות יקרות, בקרוב מאתים מיליגרם: יהלם בן שמונה קרטים. 3°, יחידה מקבלת לקביעת חלק הזהב הטהור הנמצא בסגסגת — החלק העשרים וארבעה: טבעת בת 20 קרט (הינו: יש בה 20 חלקים של זהב טהור ו־4 חלקים של נחשת או כסף); צפרן־זהב בת 14 קרט (היא עשויה מ־14 חלקים זהב לעמת 10 חלקים מתכת אחרת). — [קרטים]

קַרְט° ז׳ [צרפתית: carte; מיוונית: chartes מפה] לוח, גליון [רווח בצירופים:]

— **קרט בלנש**◇ [צרפתית: carte blanche לוח לבן] גליון חלק (ניר חתום הנמסר לאדם שיוכל לכתב עליו כל תנאי שירצה) [ובהשאלה] חפש פעלה, יד חפשית.

— **א לא קרט**◇ [צרפתית: à la carte], לפי התפריט, בחירת מנות־מזון במסעדה לפי הרשום בתפריט.

קַרְטַבְלָא* נ׳ [כנראה נוסח משובש מן קטבוליא*; יוונית: katablema] קטבוליא, מצע של עור לשכב עליו (חגיגה כב.). — [קרטבלאות]

קַרְטוֹב*, קורטוב, גם **קָרְטוֹב*** ז׳ [אולי הרחבה מן קרט]

1*, מדה קטנה, ביחוד לנוזלים, אחד מששים וארבעה בלג (תוספתא בבא בתרא ה י). 2° [בהשאלה] משהו, שמץ, קרט: ״ואפשר שגם בטענה ׳אידיאלית׳ כזו יש קרטוב של אמת״ (אחד העם, כח). ״רק משהו קטן, קרטוב ׳רוח הקדש׳ — וההלכה תהפך תחת ידו ל׳אפיקה׳״ (ביאליק, הלכה ואגדה). ״וכבר כחי אפס, עיני כבות ולא זכיתי לקרטוב כבוד״ (שמעוני, הביבר 85). ״ומכתת את גופו בתורה בלי שום קרטוב של שמחה״ (עגנון, אלו ג). ״אין בה אף קרטוב של צער״ (בורלא, עקביה 41). — [קרטוב־, ־בין, קרטובי־]

קַרְטוֹגְרַמָּה◊ נ׳ [מיוונית: chartes מפה + gramma כתיבה] תַּרְשִׁים, צִיּוּר שֶׁל סִימָנִים מֻסְכָּמִים שׁוֹנִים בְּמַפָּה גֵּיאוֹגְרָפִית לְהַמְחָשַׁת הַדֵּרוּג הַשּׁוֹנֶה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת בַּשֶּׁטַח. — [קַרְטוֹגְרַמּוֹת]

קַרְטוֹגְרַפְיָה◊ נ׳ [מיוונית: chartes מפה + graphein לכתוב] אֻמָּנוּת הַשִּׂרְטוּט שֶׁל מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת.
— **קַרְטוֹגְרָף**◊ ז׳ מֻמְחֶה לְשִׂרְטוּט מַפּוֹת גֵּיאוֹגְרָפִיּוֹת.
— **קַרְטוֹגְרָפִי**◊ ת׳ שֶׁל שִׂרְטוּט מַפּוֹת: מָכוֹן קַרְטוֹגְרָפִי.

קַרְטוּט° ז׳ [הקטנה מן קֶרֶט] מַשֶּׁהוּ, מְעַט מִן הַמְּעַט: ״הִזָּהֲרוּ בּוֹ וּבַחֲלִיפָתוֹ שֶׁלֹּא יִפֹּל עָלָיו קַרְטוּט שֶׁל קַשׁ״ (עגנון, אורח 349). — [קַרְטוּט־, קַרְטוּטִים, קַרְטוּטֵי־]

קִרְטוּם*, **קִירְטוּם** ז׳ [מן קרטם, קִרְטֵם] קְטִימַת חֵלֶק עֶלְיוֹן שֶׁל עָנָף אוֹ שֶׁל עָלֶה: ״עַל הַקִּרְטוּם (שֶׁל יְרָקוֹת) מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם״ (ירושלמי בבא קמא ג א). — [קִרְטוּם־, קִרְטוּמִים, ־מֵי־]

קַרְטוֹמֶטְרִיָּה◊ נ׳ [מיוונית: chartes מפה + metron מידה] [בגיאוגרפיה] הַמַּדָּע הָעוֹסֵק בִּקְבִיעַת הַזָּוִיּוֹת, הַשְּׁטָחִים, הַגְּבָהִים וְכַדּוֹמֶה עַל־פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ.

קִרְטוֹן*, **קִירְטוֹן** ז׳ [אולי מלאטינית: creta גיר מאדמת אי כרתים] 1*. גִּיר לָבָן וָרַךְ, מֻרְכָּב בְּעִקָּרוֹ מִפַּחְמַת־סִידָן, מְשַׁמֵּשׁ לְשִׁפְשׁוּף כְּלֵי־מַתֶּכֶת וּלְצַחְצוּחָם: ״שָׁפִין כְּלֵי־כֶסֶף בְּקִרְטוֹן״ (תוספתא ביצה ד י) [בירושלמי ביצה סב ג הנוסח: ״קִרְטִיקוֹן״] 2°. גִּיר מְעֻבָּד בְּתַבְנִית קָנִים מְאֻרָכִים, גְּלִילִיִּים אוֹ מְרֻבָּעִים, מְשַׁמֵּשׁ לִכְתִיבָה עַל־גַּבֵּי לוּחַ שָׁחוֹר. — [קִרְטוֹן־, קִרְטוֹנִים, ־נֵי־]

קַרְטוֹן* ז׳ [מלאטינית: cohors (Shorti) גדוד חיילים] גְּדוּד־צָבָא: ״וְעַל כָּל לִגְיוֹן וְלִגְיוֹן בָּרָאתִי לוֹ שְׁלֹשִׁים רַהֲטוֹן, וְעַל כָּל רַהֲטוֹן וְרַהֲטוֹן בָּרָאתִי לוֹ שְׁלֹשִׁים קַרְטוֹן״ (ברכות לב:). — [קַרְטוֹנִים]

קַרְטוֹן° ז׳ [איטלקית: cartone; מיוונית: chartes כרטיס, מפה] נְיֶרֶת, לוּחַ שֶׁל נְיָר עָבֶה וְקָשֶׁה עָשׂוּי שְׁכָבוֹת אֲחָדוֹת שֶׁל נְיָר דְּבוּקוֹת זוֹ לְזוֹ. [נכתב גם כַּרְטוֹן] — [קַרְטוֹנִים]

קַרְטוֹנָז° ז׳ [צרפתית: cartonnage] מְלֶאכֶת־יָד בְּקַרְטוֹן, גְּזִירָה, הַדְבָּקָה וְהַתְקָנָה שֶׁל תֵּבוֹת וְכֵלִים שׁוֹנִים מִקַּרְטוֹן.

קִרְטוּעַ°, **קִירְטוּעַ** ז׳ [מן קרטע, קִרְטֵעַ] גִּדְגּוּד, זִעֲזוּעַ, טִלְטוּל לְכָאן וּלְכָאן: ״פְּעָמִים הָיָה חֲלָלוֹ (שֶׁל הַבַּיִת) נִרְעָד מִקִּרְטוּעֵי בְּכִיָּה שֶׁהָיוּ פּוֹרְצִים לְסֵרוּגִין מִגְּרוֹנוֹ שֶׁל סַעֲדְיָה״ (טביב, דרך 117). ״חָשׁ הָיִיתִי מִפַּעַם לְפַעַם (בִּנְסִיעָתִי) בְּקִרְטוּעוֹ שֶׁל הָאַרְגָּז מִתַּחְתַּי״ (מגד, חדוה 226). ״בַּמְּכוֹנִית הַשְּׁנִיָּה הָיוּ חֲבִיּוֹת וְאֵלֶּה אָמְרוּ הֲבָרָה רוֹעֶמֶת עֲמוּמָה, כִּרְעָמִים רְחוֹקִים, עַל כָּל קִרְטוּעַ״ (יזהר, שיירה 134). — [קִרְטוּעַ־, קִרְטוּעִים, ־עֵי־]

קַרְטוֹתֵיקָה, ראה כַּרְטוֹתֵיקָה.

קרטט [אולי מן קֶרֶט; ויש סוברים: נוסח אחר מן קרטם; בתלמוד בטקסט ארמי]

~ פִּעֵ׳ **קִרְטֵט*** פ״י קִצֵּץ, חָתַךְ לַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת, פִּצֵּל: ״וְקִרְטְטָן (בַּר־קַפָּרָא) קוּמוֹי, אֲמַר לֵיהּ: טַב הוּא?״ (=וְקִרְטֵט אֶת הַפֵּרוֹת לְפָנָיו וְאָמַר לוֹ: טוֹב הוּא?) (ירושלמי מעשר שני נד ד). ״הִטִּילָה עַל עֲדִינָה לְקַרְטֵט אֶת קְבִיּוֹת הַקֶּרַח שֶׁבַּמְּקָרֵר״ (שנהר, ג 407). [ובהשאלה:] ״הוּא מְקַרְטֵט אֶת גַּרְעִינֵי מִשְׁנָתוֹ״ (קלצקין, כתבים 257). — [לְקַרְטֵט, מְ־, יְ־]

קְרֶטִינִיּוּת◊ נ׳ [מצרפתית: cretin] מַצָּב חוֹלָנִי הַגּוֹרֵם לְפִגּוּר גּוּפָנִי וְשִׂכְלִי כְּתוֹצָאָה מִמַּחְסוֹר בְּהַפְרָשַׁת הוֹרְמוֹן בַּלּוּטַת־הַתְּרִיס בְּעֻבָּרִים וּבִילָדִים.

קַרְטִיס*, ראה כַּרְטִיס.

קְרֶטִיקוֹן◊ ז׳ [מלאטינית: creta גיר] [בגיאולוגיה] הַתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה בְּעִדָּן הַמֵּזוֹזוֹאִי שֶׁנִּמְשְׁכָה מִלִּפְנֵי 120 מִילְיוֹן שָׁנָה וְעַד לִפְנֵי 700 שָׁנָה בְּקֵרוּב; נִקְרֵאת כָּךְ עַל־שׁוּם סַלְעֵי־הַגִּיר הָאָפְיָנִיִּים לָהּ.

קַרְטֶל◊ ז׳ [גרמנית: Kartell] אִגּוּד שֶׁל יַצְרָנִים וְחֶבְרוֹת־מִסְחָר לְשֵׁם שְׁמִירַת הַמּוֹנוֹפּוֹלִין עַל תּוֹצַרְתָּם וְהַגְבָּלַת הַתַּחֲרוּת בֵּינֵיהֶם. [קַרְטֶלִים]

קַרְטָלָא* ז׳ [ארמית] סַל: ״מְלָא קַרְטָלָא תְּאֵנִין״ (ויקרא רבה כה). — [קַרְטָלִין]

קרטם [הרחבה מן קטם]

~ פִּעֵ׳ **קִרְטֵם*** פ״י קִטֵּם, כָּרַת אֶת הַקָּצֶה, קָטַע: ״מְקַרְטֵם עָלֶה עָלֶה (מִן הַיָּרָק) וְאוֹכֵל״ (מעשרות ג ג). ״תַּרְנְגוֹלִין שֶׁנָּפְלוּ לְגִנָּה וְשִׁבְּרוּ אֶת הַיָּרָק וְקִרְטְמוּ הַחִילְפִין — מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם״ (ירושלמי בבא קמא ג א). — [לְקַרְטֵם אֶת־, מְקַרְטֵם, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **קֻרְטַם**°, נִקְטַם, נִקְטַע קָצֵהוּ: עָלִים מְקֻרְטָמִים. — [מְקֻרְטָם, יְקֻרְטַם]

קֻרְטָם*, ראה קוּרְטָם.

קרטס [אולי מן קִרְטוֹן; לאטינית: creta]

~ פִּעֵ׳ **קִרְטֵס*** פ״י שִׁפְשֵׁף וְהֶחֱלִיק בְּגִיר: ״שׁוּלֵי קְעָרָה... קִרְטְסָן אוֹ שָׁפָן בְּשׁוֹפִין״ (כלים ל א). — [לְקַרְטֵס, מְקַרְטֵס, יְ־]

קרטע [ארמית: קַרְטַע; אולי הרחבה מן קָטַע; לדעת אחרים: מן רתע; ואולי צירוף קטע + רתע]

~ פִּעֵ׳ **קִרְטֵעַ*** פ״ע פִּרְכֵּס, קִפֵּץ, פִּרְפֵּר: ״כְּשֶׁהִגְדִּיל הָעֵגֶל נָתַן בְּעָלָיו עֻלּוֹ עָלָיו וְקִרְטֵעַ וְשִׁבֵּר אֶת הָעֹל״ (ספרי האזינו קלו). ״דָּג מְקַרְטֵעַ״ (חולין עה.). ״פִּתְאֹם קָפַץ (הַשּׁוֹר) מִמְּקוֹמוֹ... וְהִתְחִיל רָץ וּמְקַרְטֵעַ לְאֹרֶךְ הַגַּיְא סְחוֹר סְחוֹר בִּקְפִיצוֹת וּבְדִלּוּגִים מְשֻׁנִּים״ (צמח, א 41). ״וְהַשַּׁ״ץ מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית, מְקַרְטֵעַ לִפְנֵי הַתֵּבָה וְאוֹמֵר ׳אַשְׁרֵי׳״ (עגנון, כפות רמב). ״מְקַרְטְעִים וְרָצִים בְּעַרְבּוּבְיָה אֵלּוּ בְּצַד אֵלּוּ״ (הזז, צל 44). ״וּצְלָלִים דִּמְיוֹנִיִּים קִרְטְעוּ עַל הַקִּירוֹת״ (ארד, תר׳ לסקוב 38). — [לְקַרְטֵעַ, מְקַרְטֵעַ, יְקַרְטֵעַ]

~ הִתְ׳ **הִתְקַרְטֵעַ**°, הִתְפַּרְפֵּר, הִתְנַדְנֵד: ״מִתְקַרְטְעִים מֵרֶגֶל אֶל רֶגֶל״ (יזהר, צקלג 280). ״הַמְּכוֹנִית נִתְקַרְטְעָה עַל צִדָּהּ״ (קובנר, פנים 131). — [לְהִתְקַרְטֵעַ, מִתְ־, יִתְקַרְטֵעַ]

קרטף [קטף + קרטע]

~ פִּעֵ׳ **קִרְטֵף**° פ״י קָטַף וְקִרְטֵעַ, תָּלַשׁ וְהֵנִיף: ״קִלְּשׁוֹנִים נָגְעוּ בְּרִזְלִית וְקִרְטְפוּ בָּאֲוִיר נַחְשֵׁי־תִּירָס״ (שמיר, הוא הלך 35). — [לְקַרְטֵף, מְקַרְטֵף, יְ־]

ללא ציון – מקרא; * תלמוד ומדרשים; ° ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; ז״ר – זכר ריבוי; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תה״ז – תואר הזכר;

קֶרִי ז׳ [מן קרה?] מְרִי, מַרְדוּת, הִתְנַגְּדוּת תַּקִּיפָה: ״וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי... וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי״ (ויקרא כו כז—כח). [מכאן:]

– **הָלַךְ עִמּוֹ בְּקֶרִי** (שם), הִכְעִיס אוֹתוֹ, מָרָה אֶת פִּיו, נָהַג עִמּוֹ בְּגַסּוּת.

א. **קֶרִי*** ז׳ [מן קרה] 1. מִקְרֵה־לַיְלָה, פְּלִיטַת־זֶרַע מִקְרִית (Pollution) (ברכות נז:). 2. מִקְרֶה אָסוֹן, פֶּגַע מִקְרִי: ״תְּבוּאָה שֶׁאֵרַע בָּהּ קֶרִי אוֹ אֹנֶס״ (ראש השנה טז.). — [בהפסק: קֶרִי, קֶרִי־, קִרְיוֹ; קְרָיִים*, קִרְיֵי־, גם קְרִים*]

– **בַּעַל־קֶרִי*** (ברכות ג ד), מִי שֶׁאֵרַע לוֹ מִקְרֵה־לַיְלָה. — [בַּעֲלֵי־קְרָיִין]

ב. **קְרִי*** ז׳ [ארמית: קְרֵי קריא, להבדיל מן כְּתִיב כתוב] צוּרַת הַמִּלָּה בַּמִּקְרָא כְּפִי שֶׁהִיא נִקְרֵאת, לְפִי קְבִיעַת בַּעֲלֵי־הַמָּסוֹרָה, וְלֹא לְפִי צוּרָתָהּ הַכְּתוּבָה (״כְּתִיב״): ״כְּתִיב ׳תִּשְׁגָּלֶנָּה׳ וּקְרֵי ׳תִּשְׁכָּבֶנָּה׳... כְּתִיב ׳אֶת־חוֹרֵיהֶם׳ וּקְרֵי ׳אֶת־צוֹאָתָם׳, כְּתִיב ׳וַיְשִׂימֻהוּ לְמַחֲרָאוֹת׳ וּקְרֵי ׳לְמוֹצָאוֹת׳״ (מסכת סופרים ט ח). ״כְּבָר בְּאַרְנוּ קְרִי וְלֹא כְּתִיב, כְּתִיב וְלָא קְרִי״ (בן־אשר, דקדוקי הטעמים 49). — [קְרָיִין]

– **קְרִי וּכְתִיב!** ° [בהשאלה מן הנ״ל], יֵשׁ לִקְרֹא וּלְהָבִין בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁנִּכְתַּב: ״וְהַדָּבָר הָיָה מְעַסִּיק, מְעַנְיֵן וּמְזַעְזֵעַ אֶת כֹּתֶל הַמִּזְרָח בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁל עִיר אַחַת בְּפּוֹלַנְיָה כִּמְעַט שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה — קְרִי וּכְתִיב: שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה!״ (סוקולוב, במראות 439). ״זֶהוּ כֹּחַ אֵיתָן עוֹד יוֹתֵר (קְרִי וּכְתִיב!)״ (אלתרמן, הכח השביעי במדינה).

קָרִיא° ת׳ [מן קרא קָרָא] נוֹחַ לִקְרִיאָה, שֶׁאֶפְשָׁר לְקָרְאוֹ בְּנָקֵל: הַמִּכְתָּב נִכְתַּב בִּכְתָב בָּרוּר וְקָרִיא. — [קְרִיאָה, קְרִיאִים, ־אוֹת]

קְרִיאָה נ׳ [מן קרא, קָרָא; בספרות התלמודית גם: קְרִיָּה, קְרִיַּת־]
1*. הֲגִיָּה בְּקוֹל אוֹ קְלִיטָה בְּעִיּוּן בָּעֵינַיִם שֶׁל דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אוֹ שֶׁבִּדְפוּס: ״קְרִיאַת שְׁמַע״ (ברכות ב ה). ״הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה״ רמב״ם, תפילה יב כ). קְרִיאַת הַמְּגִלָּה. קְרִיאָה בִּסְפָרִים. הַיְלָדִים לוֹמְדִים בְּבֵית־הַסֵּפֶר קְרִיאָה וּכְתִיבָה. קְרִיאָה מֻטְעֶמֶת. 2. הַכְרָזָה, הַשְׁמָעַת קוֹל: ״קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה... וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ״ (יונה ג ב). קְרִיאוֹת הֵידָד. קְרִיאַת־בֵּינַיִם. 3°. הַזְמָנָה לְמִישֶׁהוּ שֶׁיָּבוֹא אוֹ יִקְרַב: קְרִיאָה לְעֶזְרָה. קְרִיאָה לַאֲסֵפָה. נַעֲנֵיתִי לַקְּרִיאָה. קְרִיאָה לְשֵׁרוּת צְבָאִי בִּשְׁעַת־חֵרוּם. — [קְרִיאַת־, קְרִיאוֹת, קְרִיאוֹת־]

– **קְרִיאַת־בֵּינַיִם°**, הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי־תְגוּבָה תּוֹךְ כְּדֵי דְּבָרָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ: הַמִּתְנַגְּדִים שִׁסְּעוּ אֶת דִּבְרֵי הַנּוֹאֵם מִפַּעַם לְפַעַם בִּקְרִיאוֹת־בֵּינַיִם.

– **קְרִיאַת־הַגֶּבֶר*** (יומא א ח), קוֹל קְרִיאַת הַתַּרְנְגוֹל (בִּשְׁלִישׁ הַלַּיְלָה שֶׁאַחֲרֵי חֲצוֹת).

– **קְרִיאַת־הַתּוֹרָה^**, הַקְּרִיאָה בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בִּשְׁעַת־הַתְּפִלָּה בְּיָמִים מְיֻחָדִים: בְּשַׁבָּת, בְּיָמִים־טוֹבִים, בְּיָמִים שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי בַּשָּׁבוּעַ וָעוֹד.

– **קְרִיאַת־שְׁמַע***, קְרִיַּת־שְׁמַע*, שָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה הַפּוֹתְחוֹת בַּמִּלִּים: ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״ (דברים ו ד—ט). ״וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ״ (דברים יא יג—כא). ״וַיֹּאמֶר ה׳״ (במדבר טו לז—מא) שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתָן שַׁחֲרִית וְעַרְבִית בְּכָל יוֹם, וְכֵן קֹדֶם הַשֵּׁנָה (״קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה״): ״הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה״ (אבות ב יג). ״כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיַּת־שְׁמַע וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ מְצַנְּנִין לוֹ גֵּיהִנָּם״ (ברכות טו:).

– **קְרִיאַת־תִּגָּר°**, קוּבְלָנָה, הִתְמַרְמְרוּת: ״וְהַכֹּל שׁוּב מְעֹרָב בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים... בִּקְרִיאוֹת הַתִּגָּר עַל הַסְּפָרִים״ (ברנר, ג 182). ״רְאִשָּׁה מִשְׁתַּרְבֵּב בְּאֵיבָה וּקְרִיאַת תִּגָּר״ (גיצן, יתד 56).

– **אִמּוֹת־הַקְּרִיאָה^** [בדקדוק] כִּנּוּי לָאוֹתִיּוֹת אהו״י הַמְשַׁמְּשׁוֹת גַּם כְּסִימָנִים לַתְּנוּעוֹת.

– **בַּעַל־קְרִיאָה^**, כִּנּוּי לְמִי שֶׁקּוֹרֵא בִּפְנֵי צִבּוּר הַמִּתְפַּלְּלִים בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ אוֹ בַּנְּבִיאִים.

– **אוּלַם־קְרִיאָה°**, **חֲדַר־קְרִיאָה°**, אוּלָם אוֹ חֶדֶר בְּסִפְרִיָּה, בְּמוֹעֲדוֹן וְכוּ׳ וּבוֹ אֹסֶף שֶׁל עִתּוֹנִים שׁוֹנִים, קְבָצִים, סִפְרֵי־שִׁמּוּשׁ וְעִיּוּן, שֶׁנּוֹעֲדוּ לַמְבַקְּרִים הָרוֹצִים לָשֶׁבֶת בַּמָּקוֹם וְלִקְרֹא בָּהֶם.

– **סִימַן־קְרִיאָה°** [בסימני־הפיסוק] הַסִּימָן (!) הַבָּא בְּסוֹף מִלָּה אוֹ מִשְׁפָּט לְהַבִּיעַ קְרִיאָה, פְּקֻדָּה, תִּמָּהוֹן וְכַדּוֹמֶה, לְמָשָׁל: הֵידָד! קוּם! אֵלִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם!

קְרִיאוּת° נ׳ [מן ב. קָרִיא] נוֹחוּת לִקְרִיאָה: קְרִיאוּת אוֹתִיּוֹת־הַדְּפוּס. הַכּוֹתֵב צָרִיךְ לְהַקְפִּיד עַל קְרִיאוּת כְּתָבוֹ. — [קְרִיאוּת־]

קָרִיב* ת׳ [ארמית] קָרוֹב [רווח במימרה:]

– **בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב*** (תפלת קדיש), בִּמְהֵרָה וּבִזְמַן קָרוֹב.

קְרִיבָה* נ׳ [מן קרב, קָרַב] הִתְקָרְבוּת, גִּישָׁה, בִּיאָה סָמוּךְ אֶל־: ״וַתִּקְרַבְנָה אֵלַי כֻּלְּכֶם — זוֹ קְרִיבָה שֶׁאֵינָהּ לְשׁוּם שָׁמַיִם״ (ספרי פינחס נא). ״׳וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים׳ — מַשְׁמַעַת קְרִיבָה — שְׁלֹשָׁה (דַּיָּנִים)״ (סנהדרין ג:). — [קְרִיבַת־, קְרִיבוֹת]

קְרִיבוּת^ נ׳ [מן קָרוֹב] 1^. הֱיוֹת קָרוֹב, הִתְקָרְבוּת: ״לֹא יְצַיֵּר הַדִּמְיוֹן הֱיוֹת פְּעֻלָּה רַק בִּקְרִיבוּת פּוֹעֵל״ (מורה נבוכים ב יב). 2°. מִשְׁפַּחְתִּיּוּת, מַעֲמָדוֹ שֶׁל הַקָּרוֹב קִרְבַת־מִשְׁפָּחָה, מַעֲשֵׂה־קָרוֹב, ״פָמִילְיָארִיּוּת״: ״מִן הַתְּמוּנָה נִשְׁקְפוּ אֵלָיו בַּחֲמִימוּת מִשְׁפַּחְתִּית מְיֻחֶדֶת מַפְתִּיעָה בִּקְרִיבוּתָהּ פָּנִים טְהוֹרִים נָאִים וְאַמִּיצִים״ (ברקוביץ, סיפורים תד). [ראה גם ערך קִרְבוּת] — [קְרִיבוּת־]

קָרִיד° ת׳ [על־פי הארמית: ״הַאי קָרִיד, הַאי לָא קָרִיד״, עבודה זרה עו. ולפי פירוש רש״י שם] (כְּלִי) מְכֻסֶּה שִׁכְבַת אַבְנִית לְאַחַר בִּשּׁוּל אוֹ הַרְתָּחָה רַבָּה בּוֹ: קַרְקָעִית הַקֻּמְקוּם קְרִידָה [ראה גם קָרֶד] — [קְרִידָה, קְרִידִים, ־דוֹת]

קְרִידָה^ נ׳ [מן קרד, קָרַד] גֵּרוּד, קֵרוּד: ״וְאֶמְאַס הַשְּׂדוֹת וְקֵרְצוּף וּקְרִידוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, א 19). — [קְרִידַת־, קְרִידוֹת]

קִרְיָה נ׳ [פניקית: קרת; ארמית: קִרְיָא, קִרְיְתָא; ערבית: קַרְיַה]
1. עִיר, כְּרַךְ: ״קִרְיָה בְצוּרָה״ (ישעיה כה ב). ״קִרְיָה נִשְׂגָּבָה״ (ישעיה כו ה). ״קִרְיַת מֶלֶךְ רָב״ (תהלים מח ג). ״עִיר הוֹמִיָּה, קִרְיָה עַלִּיזָה״ (ישעיה כב ב). ״רַחֵם עַל קִרְיַת קָדְשֶׁךָ יְרוּשָׁלַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ״ (בן־סירא לו יב). 2. מִלָּה רִאשׁוֹנָה בִּימֵי־קֶדֶם בְּשֵׁמוֹת מֻרְכָּבִים שֶׁל

ישובים: "קרית ארבע היא חברון" (יהושע כ ז). "קרית יערים" (יהושע טו ט), "קרית ספר" (יהושע טו טו). 3 ° [בימינו] שכונה או פרור ליד עיר, או ישוב עירוני לא גדול, כגון: "קרית חיים", "קרית ביאליק" בסביבות חיפה; "קרית משה", "קרית שמואל" – שכונות בירושלים. – [קרית־, קריות גם קריות, קריות־]

– הקריה °. כנוי מקבל בארץ־ישראל בימינו לאזור העירוני המשמש מרכז למושב הממשלה ולמשרדיה: הודעה רשמית מן "הקריה".

– קריה כבושה כבשת * [שאול מן פסיקתא רבתי קלא.], נחלת נצחון מדמה, "התפרצת לתוך דלתים פתוחות".

קריה*, קרייה נ׳ – ראה קריאה.

קריזיס°, ראה קריסיס.

א. **קריחה*** נ׳ [מן א. קרח, קרח] מריטת שערות, תלישת שער: "חמש קריחות על מת אחד" (תוספתא מכות ד יב). "קטטות מביאות לידי קריחת זקנים ומריטת פאות" (יהודה שטינברג, רכח). – [קריחת־, קריחות]

ב. **קריחה^** נ׳ [מן ב. קרח] הפיכה לקרח: "׳כצנת שלג ביום קציר׳ – כקריחת השלג" (השרשים לג׳נאח, צנן). – [קריחת־, קריחות]

קריטי° ת׳ [מיוונית: krisis הכרעה, החלטה] גורלי, הנמצא במצב של משבר, שיש בו סכון רב: הגיע הרגע הקריטי. פלוני ידע לשמר על קר־רוחו גם במצבים קריטיים. – [קריטית, קריטיים, קריטיות]

קריטיקה° נ׳ [מיוונית: kritikos מבקר] בקרת, הערכה בקרתית. [קריטיקות]

– קריטיציזם° ז׳ בקרתיות, הפילוסופיה הבקרתית בתורת קנט.

קריטריון° ז׳ [יוונית: kriterion מיבחן] אמת־מדה לשפוט ולהחריצת משפט, אבן־בחן: "במהות הקריטריון אשר בו יבחנו הדברים" (אחד העם, קנה). "קריטריון אחר אין לפני שעה בידינו" (ביאליק, הספר). קריטריון של מוסר. – [קריטריונים]

קרימה* נ׳ [מן קרים, קרם; ראה גם קרום] התהוות קרום: "הכל הולך אחר הקרימה (של הלחם) בתנור" (חלה ג ו). "איזו היא גמר מלאכתה (של החלה)? קרימתה בתנור" (ספרי שלח לא.). קרימת החלב כשהוא רותח. – [קרימת־, קרימות]

קרימינולוגיה° נ׳ [מלאטינית: crimen פשע + logos מדע] חקר פושעים ופשעים.

– קרימינלי° ת׳ פלילי, שיש בו משום עברה בדיני־נפשות: משפט קרימינלי. מקרה קרימינלי. ספרות קרימינלית.

– קרימינל° ז׳ פושע פלילי.

– קרימינליות° נ׳ פשיעה, פליליות, עבריינות חמורה.

קרין, קריין ז׳ [מן קרא; ארמית: קריינא] 1. המרבה לקרא בספרים: "לעתים נכשל גם הקרין המבהק ביותר, וכל שכן תלמיד שאינו ותיק" (ביאליק, משנה לעם). פלוני הוא קרין ותיק. חבר קריינים במקצוע מסים במערכת של הוצאה לאור לספרי תרגום. 2. אמן הקורא דברים שבכתב לפני קהל שומעים: "לא הייתי רב מטעם אלא קרין־מרצה ומטיף" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 149). קרין בהצגה. קריני הרדיו. קריני הטלויזיה. – [קרין־, קרינית, קרינים, קריני־, קריניות]

קרין° ז׳ [מן קרן] 1 [בספנות] חד הסירה, חלקה התחתון המחדד של סירה (Keel). 2 [בבוטניקה] צלע חדה לארך קו הקפול של עלעל או מוץ. – [קרין־, קרינים, קריני־]

קרינא*, קריינא ז׳ [ארמית] קרין [רווח במימרה:]

– קרינא דאגרתא איהו להוי פרונקא* (בבא מציעא פג.), קורא האגרת הוא יהא השליח, כלומר: המציע דבר־מה יואיל לבצעו בעצמו; מימרה שגורה בתשובה לאדם המציע דבר־מה שיעשוהו אחרים...

קרינה^ נ׳ [מן קרן, קרן] 1 °. הפצת קרני אור או קרנים של אנרגיה אחרת: קרינת חם. קרינת חמר רדיו־אקטיבי. קרינה קוסמית. 2^. זריחה: "קרינת פניו (של אלהים) ועצם נהירתו" (ברכיה הנקדן, ספר החיבור 5, הוצ׳ גלנץ). – [קרינת־, ־נות]

קרינולינה° נ׳ [צרפתית: crinoline] שמלת־נשים רחבה מאד ומתוחה על גבי חשוקים דקים; הקרינולינה היתה נהוגה בעקר באמצע המאה התשע־עשרה. – [קרינולינות]

קרינולינה

קרינות°, קריינות נ׳ [מן קרין] מקצועו של הקרין, אמנות הקריאה המטעמת באזני שומעים: קורסים לקריינות ברדיו. – [קרינות־]

קרינתי° ת׳ [מן קרינה] של קרינה: טפול קרינתי בחולה. מכשירים קרינתיים. – [קרינתית, ־תיים, ־תיות]

קריסה^ נ׳ [מן א. קרס, קרס] 1^. כריעה, נפילה על הברכים: "קרסו כרעו יחדו – הקריסה עם הכריעה" (רש״י ישעיה מו ב). 2 ° [בהתעמלות] מצב הרגלים כשהן כפופות בברכים: קפיצה וקריסה. 3 ° [בהשאלה] התמוטטות מלאה, הרס: "נפצי הרמון ומשק הקליעים בין קולות... מבשרים קריסתם של קירות" (שלו, אלהי 59). – [קריסת־, קריסות]

קריסות* נ׳ [מן ב. קרס, הקרים] חמיצות: "החבושים הטובים שיש בהם קריסות מעט" (רמב״ם, ספר המסעדים ט). – [קריסות־]

קריסטל° ז׳ [יוונית: krystallos] גביש, בדלח. – [קריסטלים]

– קריסטלי° ת׳ בדלחי: "ויש בהם כזכוכית טובה קריסטאלי" (ילקוט, אסתר תתרמו).

– קריסטליזציה° נ׳ גבוש, התגבשות, התבדלחות.

– קריסטלוגרפיה° נ׳ תורת הגבישים, המדע העוסק בגבישים ובחקים הקובעים את התהוותם של הגבישים לצורותיהם.

קְרִיסִיס° ז׳ [יוונית: krisis הכרעה, החלטה] — ראה מַשְׁבֵּר.

קָרִיעַ° ז׳ [מן קרע, קָרַע] שֶׁנָּקֵל לִקְרֹעַ אוֹתוֹ: נְיָר דַּק וְקָרִיעַ. אָרִיג חַלָּשׁ וְקָרִיעַ. — [קְרִיעָה, קְרִיעִים, ־עוֹת]

קְרִיעָה* נ׳ [מן קרע, קָרַע] 1°, נִתּוּק, שִׁסּוּעַ, הַשְׁחָתַת דָּבָר עַל־יְדֵי חִתּוּךְ חֲלָקִים מִמֶּנּוּ: קְרִיעַת הַסֵּפֶר, קְרִיעַת הַבֶּגֶד. 2*, חִתּוּךְ וְשִׁסּוּעַ בְּבֶגֶד לְסִימַן אֲבֵלוּת: ״הָרוֹאֶה סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁנִּקְרַע חַיָּב שְׁתֵּי קְרִיעוֹת (בְּבִגְדוֹ)״ (מועד קטן כו.). ״תְּחִלַּת קְרִיעָה טֶפַח וְתוֹסֶפֶת בְּשָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת״ (מועד קטן כו:). — [קְרִיעַת־, ־עוֹת]

— קְרִיעַת יַם־סוּף* (פסחים קיח.), 1, בְּקִיעַת יַם־סוּף בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. 2, מָשָׁל לְדָבָר קָשֶׁה בְּיוֹתֵר: ״קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּקְרִיעַת יַם־סוּף״ (פסחים קיח.). ״הַחְלָטָתִי זֹאת הָיְתָה קָשָׁה עָלַי מִתְּחִלָּה כִּקְרִיעַת יַם סוּף״ (אחד העם, קיח). ״אֱמֶת שֶׁקָּשְׁתָה לִפְעָמִים הַפַּרְנָסָה כִּקְרִיעַת יַם־סוּף״ (פרץ, קכר). ״אָכֵן קָשָׁה הַמְּלָאכָה כִּקְרִיעַת יַם־סוּף״ (בורלא, כיסופים 207).

קְרִיעוּת° נ׳ [מן קָרוּעַ] הֱיוֹת קָרוּעַ וְשָׁסוּעַ, חֹסֶר אַחְדוּת וּשְׁלֵמוּת [גם בהשאלה]: ״מְאֵרַת הַהִתְרוֹקְנוּת וְהַקְּרִיעוּת וְהַקִּפָּאוֹן שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם״ (פיכמן, רגט). ״טְרָגִיּוּת שֶׁבִּקְרִיעוּת יְסוֹדִית שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְאִחוּי״ (ליסיצקי, תולדות 286). — [קְרִיעוּת־]

קְרִיפְּטוֹן° ז׳ [מיוונית: kryptos נסתר] יְסוֹד כִּימִי הַשַּׁיָּךְ לְסוּג הַגַּזִּים הָאִינֶרְטִיִּים (הָאֲדִישִׁים), נִמְצָא בָּאֲוִיר בְּצוּרָה חָפְשִׁית. הַמּוֹלֶקוּלָה שֶׁלּוֹ מֻרְכֶּבֶת מֵאָטוֹם אֶחָד. מְשַׁמֵּשׁ לְמִלּוּי שְׁפוֹפְרוֹת־גַּזִּים הַמְּאִירוֹת בְּצֶבַע לְבַן־בָּהִיר. (Krypton); סִימָן כִּימִי Kr; מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 83.80).

קְרִיצָה* נ׳ [מן קרץ, קָרַץ] רְמִיזָה בִּתְנוּעוֹת הָעֵינַיִם אוֹ הַשְּׂפָתַיִם: ״רְמִיזוֹתָיו וּקְרִיצוֹתָיו״ (יבמות קח:). ״בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת – כְּהֶרֶף עַיִן, כְּשִׁעוּר קְרִיצַת עַיִן״ (רש״י שבת לד:). ״וּמִתְלַחֲשׁוֹת בְּפָנִים שׂוֹחֲקוֹת וּבִקְרִיצַת עַיִן״ (מנדלי מו״ס, עו). ״בִּקְרִיצַת עַיִן רָמַז לְרֵעוֹ״ (אריכא, א 215). — [קְרִיצַת־, קְרִיצוֹת]

קְרִיצֹנֶת° נ׳ [מן קְרִיצָה] קְרִיצַת־עַיִן קַלָּה: ״אָמַר קוּבִּי וְהֵשִׁיט אֵלָיו קְרִיצֹנֶת״ (יזהר, צקלג 338). — [קְרִיצוֹנוֹת]

קְרִיקֶט° ז׳ [אנגלית: cricket] מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת שֶׁל שְׁנֵי מַחֲנוֹת בְּמִגְרָשׁ רְחַב־יָדַיִם: כָּל מַחֲנֶה מִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיס לְתוֹךְ שַׁעַר הַיָּרִיב כַּדּוּר עַל־יְדֵי חֲבָטוֹת בּוֹ בְּמַקְלוֹת מְיֻחָדִים.

קָרִיקָטוּרָה° נ׳ [איטלקית: caricatura; מלאטינית מאוחרת: carricare להעמיס] 1, צִיּוּר הַמְּתָאֵר אָדָם אוֹ מַצָּב בְּצוּרָה מֻפְרֶזֶת וּמְעֻוֶּתֶת בְּמַטָּרָה לִיצֹר רֹשֶׁם מְבַדֵּחַ: קָרִיקָטוּרוֹת שֶׁל סוֹפְרִים. קָרִיקָטוּרָה בְּעִתּוֹן מֵעִנְיְנֵי־דְּיוֹמָא. קָרִיקָטוּרָה יְדִידוּתִית. 2 [בהשאלה] עִוּוּת, זִיּוּף: אֵין זֶה תֵּאוּר הַמְּצִיאוּת אֶלָּא קָרִיקָטוּרָה! — [קָרִיקָטוּרוֹת]

— קָרִיקָטוּרִיסְטָן°, צַיַּר־קָרִיקָטוּרוֹת.

— קָרִיקָטוּרִיּוּת° נ׳ מַצָּב שֶׁל קָרִיקָטוּרָה: ״יְכֹלֶת הִתְרַשְּׁמוּת מִן הַקָּרִיקָטוּרִיּוּת שֶׁבַּחַיִּים״ (ברנר, ב 346).

קָרִיר* ת׳ [מן קַר; ארמית: קְרִיר*, קְרִירָא*] 1*, קַר בְּמִקְצָת, צוֹנֵן כְּלְשֶׁהוּ: ״בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת טֻלָּא קְרִיר וְשִׁמְשָׁא שְׁרִיב״ (בראשית רבה מח) [= בארבע שעות הצל קריר והשמש חם]. יוֹם קָרִיר. רוּחַ קְרִירָה. 2° [בהשאלה] אָדִישׁ, בִּלְתִּי־לְבָבִי: הַפָּקִיד קִבֵּל אֶת הַלָּקוֹחַ בְּאֹפֶן קָרִיר. יְחָסִים קְרִירִים בֵּין הַמְּדִינוֹת. — [קְרִירָה, קְרִירִים, ־רוֹת]

קְרִירָא* ת׳ [ארמית] קָרִיר [רווח במימרות]:

— חַמְרָא בִּתְקוּפַת תַּמּוּז קְרִירָא לֵיהּ* (שבת נג.), חֲמוֹר אֲפִלּוּ בְּחֹדֶשׁ תַּמּוּז קַר לוֹ.

— קַדְרָא דְּבֵי שׁוּתָּפֵי לָא קְרִירָא וְלָא חֲמִימָא*, ראה ערך קַדְרָא*.

קְרִירָה° נ׳ [מן קַר] קֹר עַז, צִנָּה: ״הַקְּרִירוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁנִּתְפַּרְסְמָה בָּהֶן עִירֵנוּ בָּאוּ בְּכָל תָּקְפָּן״ (עגנון, אורח 151). ״וְהָיְתָה קְרִירָה גְּדוֹלָה בָּעֵת הַהִיא״ (שלונסקי, חר׳ טיל 148). ״מִתְפַּלְּלִים בְּתוֹךְ הַקְּרִירָה — הַתַּנּוּר שָׁמֵם הוּא וְקַר״ (בן־ציון, רי). — [קְרִירַת־, קְרִירוֹת]

קַרְיֶרָה°, קַרְיֵירָה נ׳ [צרפתית: carrière דרך; אנגלית: career] 1, דַּרְכּוֹ שֶׁל אָדָם לִקְרַאת הַצְלָחוֹת חִיצוֹנִיּוֹת, הַשָּׂגַת רְוָחִים אוֹ כָּבוֹד בִּפְעֻלָּה מְסֻיֶּמֶת: פְּלוֹנִי עָשָׂה לוֹ קַרְיֶרָה מַזְהִירָה. רְדִיפָה אַחֲרֵי קַרְיֶרָה. 2, מִקְצוֹעַ, מַעֲמָד בַּעֲבוֹדָה, מִשְׂרָה: קַרְיֶרָה שֶׁל פְּקִידוּת. קַרְיֶרָה מַדָּעִית. — [קַרְיֶרוֹת]

— קַרְיֶרִיזְם° ז׳ רְדִיפָה אַחֲרֵי קַרְיֶרָה, שְׁאִיפָה לְהַגִּיעַ לְהַצְלָחוֹת חִיצוֹנִיּוֹת, לִרְוָחִים אוֹ לְכָבוֹד (כְּתוֹפָעָה חֶבְרָתִית שְׁלִילִית!).

— קַרְיֶרִיסְט° ז׳ אָדָם הָרוֹדֵף אַחֲרֵי קַרְיֶרָה, הַדּוֹאֵג לִרְוָחָיו וּלְהַצְלָחָתוֹ הַפְּרָטִית לְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בְּמוּסָר הַחֶבְרָתִי.

— קַרְיֶרִיסְטִי° ת׳ שֶׁל רְדִיפָה אַחֲרֵי קַרְיֶרָה: אִינְטֶרֶסִים קַרְיֶרִיסְטִיִּים.

קְרִירוּת* נ׳ [מן קָרִיר] 1°, קֹר מוּעָט, קְצָת צִנָּה: ״הִשִּׂיג בְּחוּשׁ מִשּׁוּשׁוֹ קְרִירוּתָהּ (שֶׁל הָאֶבֶן) וְקַשְׁיוּתָהּ״ (חובות הלבבות, היחוד י). קְרִירוּת הָאֲוִיר בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם. קְרִירוּת הַמַּיִם. 2° [בהשאלה] אֲדִישׁוּת, שִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ, חֹסֶר־לְבָבִיּוּת: הָאִישׁ נִתְקַבֵּל בַּמִּשְׂרָד בִּקְרִירוּת רַבָּה. — [קְרִירוּת־]

— קְרִירוּת־רוּחַ°, אֲדִישׁוּת, שִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ: ״קְרִירוּת־הָרוּחַ אֲשֶׁר שָׂרְרָה עַד כֹּה בִּכְלָל בְּכָל עִנְיְנֵי כְּלָלֵנוּ״ (יליץ, א 70). ״סִפֵּר בִּקְרִירוּת־רוּחַ עַל מַעֲשִׂים שֶׁשַּׂעֲרוֹת הָרֹאשׁ סָמְרוּ לְמִשְׁמָעָם״ (צמח, א 197).

קָרִישׁ° זו״ת [מן קרש, קָרַשׁ] 1 ז׳ מַאֲכָל קַר שֶׁנִּקְרַשׁ: הַקָּרִישׁ עָשׂוּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל רֹטֶב שֶׁל בָּשָׂר אוֹ מִיץ־פֵּרוֹת וְהוּא מֵכִיל גֶ׳לָטִינָה אוֹ חֹמֶר דָּבִיק אַחֵר הַנִּקְרָשׁ בְּהִתְקָרְרוֹ: ״כָּבֵד וּקְרִישׁ־רֶגֶל״ (אגנון, שמים 53). 2 ת׳ הַנִּתָּן לְהִקָּרֵשׁ: חֹמֶר קָרִישׁ. נוֹזֵל בִּלְתִּי־קָרִישׁ. — [קְרִישׁ־, קְרִישִׁים, ־שֵׁי־; קְרִישָׁה, קְרִישִׁים, ־שׁוֹת]

— קְרִישׁ־הַדָּם°, הִתְהַוּוּת פְּקָק קָרוּשׁ שֶׁל דָּם בְּמַחֲזוֹר־הַדָּם.

קְרִישָׁה* נ׳ [מן קרש, קָרַשׁ] קְפִיאָה, קֵרוּשׁ דָּבָר עַד שֶׁיִּקְרַשׁ: ״וּכְמוֹ שֶׁהַתְחָלַת הַקְּרִישָׁה הִיא בַּקֵּבָה כֵּן הִיא הַתְחָלַת קְרִישַׁת הַצּוּרָה בְּזֶרַע הַזָּכָר״ (קאגון, א א). ״קְרִישָׁה שֶׁל רֶגֶל״ (הזז, צל 137). קְרִישַׁת הַמַּאֲכָל בַּמְּקָרֵר. — [קְרִישַׁת־, ־שׁוֹת]

קְרִישׁוּת° נ׳ [מן קָרוּשׁ] הֱיוֹת קָרוּשׁ, הִתְעַבּוּת, הֵעָשׂוּת מוּצָק: קְרִישׁוּת הַדָּם בָּאֲוִיר. קְרִישׁוּתוֹ שֶׁל הַתַּבְשִׁיל. [ובהשאלה:] ״נִתַּן

לָחוּשׁ בְּכָל אֵיבְרֵי הַגּוּף אֶת הַקְּרִישׁוּת שֶׁהָיְתָה נוֹפֶלֶת בָּהֶם" (שמיר, עירום 171). "שֶׁהָיָה יוֹצֵא סוֹף־סוֹף מִמַּאֲחַז הַקְּרִישׁוּת הַגְּמוּרָה" (יזהר, מישור 104). — [קְרִישׁוּת־]

קרם [ארמית: קְרַם; ראה גם קְרוּם]

~ פָּע׳ **קָרַם** פעו״י 1 פ״ע הֶעֱלָה קְרוּם, הִתְכַּסָּה בְּשִׁכְבָה דַקָּה מִלְמַעְלָה: "וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמָעְלָה" (יחזקאל לז ח). "אֵין נוֹתְנִין פַּת לַתַּנּוּר (בְּעֶרֶב שַׁבָּת) עִם חֲשֵׁכָה וְלֹא חֲרָרָה עַל גַּבֵּי גֶחָלִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּקְרְמוּ פָּנֶיהָ מִבְּעוֹד יוֹם" (שבת א י). "׳חֲרָבוּ׳ – נַעֲשָׂה כְּמִין טִיט שֶׁקָּרְמוּ פָּנֶיהָ שֶׁל מַעְלָה" (רש״י בראשית ח יג). פְּנֵי הֶחָלָב קָרְמוּ עִם הַרְתִּיחָה. [ובהשאלה:] "נְפָשׁוֹת כָּאֵלֶּה הֵנָּן מִקְצַת חֲלוֹם בְּהָקִיץ, מִקְצַת אַגָּדָה שֶׁקָּרְמָה בָּשָׂר" (ברדיצ׳בסקי, רכ). 2 פ״י שָׂם קְרוּם עַל־, כִּסָּה מִלְמַעְלָה: "וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר, וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר" (יחזקאל לז ו). — [לִקְרֹם, קוֹרֵם, קָרוּם, יִקְרַם]

~ נפ׳ **נִקְרַם** *, 1*, קָרַם, עָלָה עוֹר מִלְמַעְלָה: "וּמִשֶּׁהֶעֱלָה (הָרֹאשׁ) שֵׂעָר נִקְרַם" (תוספתא נגעים ב יד). "מִשְּׁעַת יְצִירָה שֶׁנִּקְרַם כֻּלּוֹ בְּבָשָׂר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת" (רש״י סנהדרין צא:). [ובהשאלה:] "וְהַחַמָּה עֻמְדָה בָּרָקִיעַ וְנִקְרְמוּ פָּנֶיהָ שֶׁל הָאֲדָמָה" (עגנון, כלה רטו). 2 °, נִתְכַּסָּה בְּכְעֵין קְרוּם: "עֵינָיו נִקְרָמוֹת מֵאֲלֵיהֶן וְאֵיבָרָיו מִתְרַשְּׁלִים" (ביאליק, מאחורי ט). — [לְהִקָּרֵם, נִקְרָם, יִקָּרֵם]

~ הִפ׳ **הִקְרִים** * פעו״י 1 פ״ע הֶעֱלָה קְרוּם עַל עַצְמוֹ, הִתְכַּסָּה בְּעוֹר דַּק מִלְמַעְלָה: "יַיִן שֶׁהִקְרִים" (ברכות מ:). "כִּי הִקְרִים לָבֵשׁ עוֹר עַד כְּדֵי לְמַשֵּׁשׁ בּוֹ" (טשרניחובסקי, שירים 285). "פְּצָעֶיהָ הִגְלִידוּ וְהִקְרִימוּ" (סדן, ממחוז שיא). [ובהשאלה] "הַדֶּרֶךְ שֶׁהָיְתָה רַכָּה בִּיצִיאָתָהּ הִקְרִימָה" (עגנון, כפות קלא). 2 פ״י כִּסָּה בִּקְרוּם, הִגְלִיד מִלְמַעְלָה: "צִנַּת רוּחַ צָפוֹן יַשִּׁיב... עַל כָּל מַעֲמַד מַיִם יַקְרִים" (בן־סירא מג כג–כד). "שֶׁאוֹתוֹ קֶרַע יַקְרִים עָלָיו עוֹר" (אריכא, ג 8). "רַק אֶת פְּצָעַי לֹא תוּכַל לְהַקְרִים" (גלעד, עפר 49). — [לְהַקְרִים, מַקְרִים, יַ־]

~ הָפ׳ **הָקְרַם** °, הֹעֲלָה עָלָיו קְרוּם: הֶחָלָב הָקְרַם לְאַחַר הַרְתָּחָתוֹ. דָּגִים מְבֻשָּׁלִים מָקְרָמִים. — [מָקְרָם, יָקְרַם]

~ הת׳ **הִתְקָרֵם** ^, הִקְרִים, הִתְכַּסָּה בִּקְרוּם: "בִּתְקִיעָה חֲמִישִׁית עוֹרוֹתֵיהֶם מִתְקָרְמִים" (א״ב דר׳ עקיבא, ילינק ג 31). "שֶׁהָיוּ פָּנָיו (שֶׁל הַלֶּחֶם) מִתְקָרְמִין כְּבָר בַּתַּנּוּר" (רש״י מנחות עח). "מִלְּבַד שֶׁאֵינָן מִתְקָרְמוֹת עוֹר וּמַעֲלוֹת בָּשָׂר" (ברנר, א 10). "אֶפְשָׁר לָשִׂים לְתוֹכוֹ לֹבֶן שֶׁל בֵּיצָה, לֹא יִתְקָרֵם עוֹד" (שניאור, סיפורים מח). — [לְהִתְקָרֵם, מִתְקָרֵם, יִתְ־]

קָרָם*, קְרָם* ז׳ [מן קרם; ארמית: קְרָמָא] שְׁמִיכָה, צִפּוּי, יְרִיעָה לְכִסּוּי (שבת מה.) [ובהשאלה:] "תֵּבַת לִבִּי... עוֹטְפָה צָעִיף אֲבָל וְקַרְמֵי מַדְוִים" (אבינועם, שירים כב). — [קְרָמִים, קָרְמֵי־ גם קַרְמֵי־]

קְרֶם◊ ז׳ [צרפתית: crème; אנגלית: cream] 1, קַצֶּפֶת, מִמְרָח מָתוֹק עָשׂוּי מֵחֶלְבּוֹן בֵּיצִים אוֹ מִשַּׁמֶּנֶת שֶׁנִּטְרְפוּ עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ לְקֶצֶף: עוּגַת־קְרֶם. 2, כִּנּוּי לְמִינֵי תַּמְרוּקִים עֲשׂוּיִים בְּצוּרַת מִשְׁחָה מְקֻצֶּפֶת: קְרֶם לְגִלּוּחַ, קְרֶם לְשְׂעָרוֹת. — [קְרֶמִים]

קְרֶם°, קְרוֹם ת׳ [מן קְרוּם] שֶׁצִּבְעוֹ כְּעֵין הַקְּרוּם הָעוֹלֶה עַל הֶחָלָב, אוֹ כְּעֵין הַקַּצֶּפֶת, לְבָן־צְהַבְהַב (Crème). – [קְרֶמָה, קְרֶמִים, ־מוֹת]

קְרֶמָטוֹרְיוּם◊ ז׳ [מלאטינית: cremare לשרוף] מִשְׂרָפָה, כִּבְשָׁן לִשְׂרֵפַת גּוּפוֹת מֵתִים כְּתַחֲלִיף לִקְבוּרָה. — [קְרֶמָטוֹרְיוּמִים]

קַרְמִיד* ז׳ [מיוונית: keramis] רַעַף, לוּחִית חֶרֶס אוֹ מֶלֶט אוֹ זְכוּכִית וְכוּ׳ לְכִסּוּי גַּגּוֹת (ירושלמי תעניות סד ב). — [קַרְמִידִים]

קֶרָמִיקָה◊ נ׳ [מיוונית: keramikos הנוגע לקדרות] קַדָּרוּת, תַּעֲשִׂיָּה אָמָּנוּתִית בְּחֹמֶר, תַּעֲשִׂיַּת כְּלֵי־חֶרֶס: קֶרָמִיקָה פַּרְסִית. קִשּׁוּטֵי קֶרָמִיקָה. — [קֶרָמִיקוֹת]

קַרְמִית* נ׳ [אולי מן קרם] שֵׁם צֶמַח שֶׁמִּזַּרְעָיו הָיוּ הַקַּדְמוֹנִים עוֹשִׂים לֶחֶם גַּס (תוספתא חלה א א). — [קַרְמִיּוֹת]

קָרָמֶל◊ ז׳ [צרפתית: caramel] סֻכָּר שָׂרוּף, מַאֲכָל מָתוֹק עָשׂוּי סֻכָּר שֶׁהֻשְׁחַם עַל־יְדֵי חִמּוּם. — [קָרָמֶלִים]

קְרֶמֶת° נ׳ [מן קְרוּם; קרם] אַסְכָּרָה, דִּיפְתֶּרְיָה.

א. **קרן** [מן קֶרֶן]

~ פָּע׳ **קָרַן** פ״ע הֵפִיץ קַרְנֵי אוֹר, הִבְהִיק, זָרַח: "קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה" (שמות לד לה). "קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הָאַחֲרוֹנוֹת קָרְנוּ בֵּין הֶעָלִים" (ביאליק, עיניה). "קָרְנוּ פְּנֵי הָאָב וְהָאֵם מֵאֹשֶׁר וְעֵינֵיהֶם זָלְגוּ דִמְעוֹת־גִּיל" (בורלא, עקביה 29). "פְּנֵי הַמְשׁוֹרֵר קוֹרְנִים כִּפְנֵי יֶלֶד לְתֹם וָלֹרֶךְ" (עובדיהו, מפי ביאליק קכא). [ובהשאלה:] "גַּלֵּה לִי סוֹד הַחֵן הָרַב הַקּוֹרֵן מִתּוֹךְ יְצִירָתוֹ" (ברקוביץ, הראשונים לא). — [לִקְרֹן, קוֹרֵן, יִקְרַן]

~ נפ׳ **נִקְרַן** °, הוּפַץ, נִשְׁלַח: "נוֹי זֶה שֶׁל אֱמֶת הוּא זֶה שֶׁבָּא מִתּוֹכֵנוּ, שֶׁנִּקְרַן מִן הָאוֹר הַגָּנוּז בָּנוּ" (קבק, במשעול 443). — [לְהִקָּרֵן, נִקְרָן, יִקָּרֵן]

~ הִפ׳ **הִקְרִין** ^ פ״י 1 °, הֵפִיץ קַרְנֵי־אוֹר אוֹ חֹם אוֹ אֶנֶרְגְּיָה אַחֶרֶת: הָרַדְיוּם מַקְרִין אֶנֶרְגְּיָה. הַשֶּׁמֶשׁ מַקְרִינָה חֹם. הָרוֹפֵא הִקְרִין קַרְנֵי רֶנְטְגֶן עַל הַחוֹלֶה. 2 °, הֶעֱלָה עַל בַּד (מִרְקָע) בְּאֶמְצָעוּת מַקְרֵן (פְּרוֹיֶקְטוֹר): הַחוֹקֵר הִקְרִין אֶת הַשְּׁקוּפִיּוֹת עַל מָסָךְ. הִקְרַנְתִּי סֶרֶט־קוֹלְנוֹעַ. 3 ^, הֵצִיף אוֹר: "וְזִיקֵי אוֹר מַקְרִין אֶת עַפְעַפֵּיהֶם" (א״ב דר׳ עקיבא כ, ילינק ג 33). "מִזִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יֵלְכוּ וְזַהֲרוּרִין לְהַקְרִין פְּנֵי הַצַּדִּיקִים" (רש״י פסחים ח.). "וּשְׁטֶפוּךְ וְחִדְּשׁוּךְ (זָהֳרֵי גִיל), וְהִקְרִינוּ אֶת עֵינַיִךְ" (ביאליק, קומי צאי). "נְשָׁמָה יְתֵרָה שֶׁל חַג מַקְרִינָה פְּנֵיהֶם שֶׁל יְהוּדֵי אוּבוֹרְן" (ליסיצקי, תולדות 113). 4 ° [בהשאלה] אָצַל, הִשְׁרָה: "אֶת כָּל יְקַר חַסְדֵּי יָמַי אַקְרִינָה אֶל עֵבֶר פָּנַיִךְ" (ביאליק, פרידה). "הוּקַל לַלֵּב, בִּטָּחוֹן הִקְרִין פָּנָיו" (למדן, מסדה 71). "הַמְּאֹרָעוֹת לָבְשׁוּ צֶבַע, עָטוּ אוֹר, הִקְרִינוּ שִׂמְחָה" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 171). — [לְהַקְרִין, מַקְרִין, יַ־]

~ הָפ׳ **הָקְרַן** ^, 1 °, הוּפַץ לְכָל צַד, נִשְׁלַח: קַרְנֵי הָאֶנֶרְגְּיָה שֶׁל הַחֹמֶר הָקְרְנוּ בְּמַכְשִׁיר בְּכִוּוּן מְסֻיָּם. 2 °, הֹעֲלָה עַל בַּד (מִרְקָע) בְּאֶמְצָעוּת מַקְרֵן: הַסֶּרֶט הָקְרַן בִּפְנֵי קָהָל רָב. 3 ^, הוּאַר, הוּצַף זֹהַר: "תֹּאֲרוֹ הָקְרַן בְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ" (יוסי בן יוסי, סידור רס״ג רעה). "כְּבָר הָקְרַנְתְּ מֵהַטּוֹב שֶׁבַּמְּאוֹרוֹת" (זכאי, קצרות 381). — [מָקְרָן, יָקְרַן]

~ הת׳ הִתְקָרֵן °, הוּפַז, הִקְרִין: ״מַבַּט־הַזּוּגִין שֶׁלּוֹ, הַמִּתְקָרֵן מֵעֵינֵי הַנֶּפֶשׁ, חוֹדֵר לְתוֹכֵנוּ״ (שטיינמן, סודות א 79). ״וּפָנָיו מִתְקָרְנוֹת וְעֵינָיו מִתְהַבְהֲבוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 209). — [לְהִתְקָרֵן, מִתְקָרֵן, יִתְקָרֵן]

ב. קרן [במשמעות היסודית של קֶרֶן]

~ פע׳ קָרַן ° פ״ע 1, צָמְחָה לוֹ קֶרֶן [ראה להלן ״קָרַן עוֹר פָּנָיו״] — 2, יָבֵשׁ וְהִתְקַשָּׁה כְּקֶרֶן: ״הָאֻמְלָלִים הָרְעֵבִים הָאֵלֶּה... וַיִּבַשׁ עוֹר פְּנֵיהֶם וַיִּקְרַן״ (יוסיפון, שסב). — [לִקְרֹן, קוֹרֵן, יִקְרַן]

~ הפ׳ הִקְרִין פ״ע הָיָה בַּעַל־קְרָנַיִם, הִצְמִיחַ קְרָנַיִם: ״מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס״ (תהלים סט לב). ״בְּקוּפְסָה עֶגְלָה זוֹ עִם צְבִי מַקְרִין״ (בן־ציון, כא). ״וִידֵי מְלַטֶּפֶת חֶרֶשׁ אֶת הָרֹאשׁ הַגָּדוֹל, הַמַּקְרִין (שֶׁל הַפָּרָה)״ (רחל, קמז). — [לְהַקְרִין, מַקְרִין, יַ־]

~ הפ׳ הָקְרַן °, הָיוּ לוֹ קְרָנַיִם: ״יָבִיאוּ אֵיל מֻקְרָן״ (הקליר, אצילי עם, יוצר פרה). — [מֻקְרָן, יָקְרַן]

~ הת׳ הִתְקָרֵן °, הָפַךְ לְחֹמֶר קַרְנִי, הִתְקַשָּׁה לְכְעֵין קֶרֶן: הַקַּשְׂקַשִּׂים עַל פְּנֵי גּוּפוֹת הַיּוֹנְקִים הֵם תָּאִים שֶׁהִתְקָרְנוּ. — [לְהִתְקָרֵן, מִתְקָרֵן, יִתְ־]

— קָרַן עוֹר פָּנָיו ° [בשינוי משמעות כן שמות לד כט — ראה הניב הבא] צָמְחָה לוֹ קֶרֶן, זָנְתָה אִשְׁתּוֹ תַּחְתָּיו: ״וְלֹא יָדַע הֶחָסִיד הֶעָנָו כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו״ (סהולה, הקדמוני 86).

— הִקְרִינָה לוֹ קְרָנַיִם ° [על־פי המסורת העממית של היוונים הקדמונים כי מי שאשתו בוגדת בו צומחות לו קרניים] הִיא זָנְתָה תַּחְתָּיו, בָּגְדָה בּוֹ: ״מְתוּנָה הִיא בִּמְזִגָּה וּצְנוּעָה בַּהֲלִיכוֹתֶיהָ מִלְּהַקְרִין קְרָנַיִם לְבַעְלָהּ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 480).

קָרֵן ° ת׳ [מן א. קרן, קָרַן] קוֹרֵן, זוֹרֵחַ, מַזְהִיר: ״פָּנֶיהָ שׂוֹחֲקִים וְקָרֵנִים וְכֻלָּהּ רַעֲנַנּוּת בֹּקֶר, כֻּלָּהּ זֹהַר וָחֵן״ (ביאליק, ספיח טו). — [קְרֵנָה, קְרֵנִים, ־נוֹת]

א. **קֶרֶן** נ׳ [אוגריתית: קרן; אכדית: qarnu; ארמית: קַרְנָא; ערבית: קַרְן; ודומה לכך גם ביוונית: keras; רומית: cornu] 1, זִיז קָשֶׁה בְּרֹאשָׁם שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים. הַקְּרָנַיִם עֲשׂוּיוֹת עֶצֶם וְחֹמֶר קַרְנִי מְיֻחָד (אֵצֶל בָּקָר, צֹאן, צְבָאִים), אוֹ עֶצֶם בִּלְבַד

קרניים שונות

(אַיָּלִים), אוֹ חֹמֶר קַרְנִי בִּלְבַד (קַרְנָפִים): ״אַיִל... נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו״ (בראשית כב יג). ״כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קְרָנַיִם יֵשׁ לוֹ טְלָפַיִם, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְלָפַיִם וְאֵין לוֹ קְרָנַיִם״ (נידה ו ט). 2, כִּנּוּי לְשׁוֹפָר, כְּלִי־תְּקִיעָה, עַל שׁוּם שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה מִקֶּרֶן שֶׁל בְּהֵמָה (בְּעִקָּר אַיִל): ״וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל, כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר״ (יהושע ו ה). ״אַל תֶּחְפְּזוּ מִקּוֹל קְרָנוֹת״ (סוטה ח א). 3, כְּלִי־קִבּוּל מְאֹרָךְ בְּתַבְנִית קֶרֶן לְהַחֲזָקַת שֶׁמֶן אוֹ נוֹזְלִים: ״וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ״ (שמואל א טז יג). 4 * [בהלכה התלמודית] כִּנּוּי מְקֻצָּר לְנְזָקִים שֶׁהַשּׁוֹר גּוֹרֵם בְּקַרְנָיו: ״מָקוֹם שֶׁהֶחֱמִיר עַל הַקֶּרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים״ (בבא קמא ב ה). 5, זִיז בְּתַבְנִית קֶרֶן: ״וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו״ (שמות כז ב).

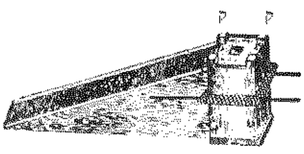

ק - קרנות המזבח

״וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ״ (מלכים א א נ). 6, פִּנָּה, זָוִית: ״כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן״ (ישעיה ה א). ״קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית״ (כלים יז ט). ״יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת״ (בבא קמא פב.). ״בְּיוֹם סְתָו בְּקֶרֶן חֲשֵׁכָה נוֹגַהּ מְצָאתִיהָ״ (ביאליק, ביום סתו). 7 ° [במשחק כדורגל או כדורייד] כִּנּוּי לַהֲדִיפָה חָפְשִׁית שֶׁל הַכַּדּוּר שֶׁמְּבַצְּעִים אוֹתָהּ מִפִּנַּת הַמִּגְרָשׁ עַל־יַד שַׁעַר הַיָּרִיב (Corner). 8, קַו שֶׁל אוֹר אוֹ שֶׁל אֶנֶרְגְיָה אַחֶרֶת הַיּוֹצֵא מִגּוּף: ״וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ״ (חבקוק ג ד). ״כָּל קֶרֶן פַּז מְתוּחָה אֶל עֵינַי״ (ביאליק, זוהר). קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ. קַרְנֵי חֹם. קְרָנַיִם קוֹסְמִיּוֹת. קַרְנֵי רֶנְטְגֶן. 9 ° [בהנדסה] קַו הַיּוֹצֵא מִנְּקֻדָּה נְתוּנָה: הַזָּוִית BAC מֻגְבֶּלֶת עַל־יְדֵי הַקְּרָנַיִם AB וְ־AC. [וראה שאר הצירופים והביטויים להלן] — [קֶרֶן־, קַרְנוֹ; קְרָנַיִם גם קְרָנִים, קַרְנֵי־, גם קְרָנוֹת, קַרְנוֹת־]

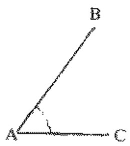

— קֶרֶן־אֻמָּן * [על־פי הארמית: קַרְנֵי דְּאוּמָּנָא *, שבת קנד:] 1 *, כְּלִי שֶׁלְּתוֹכוֹ הָיָה הָרוֹפֵא בִּימֵי־קֶדֶם מְקַבֵּל אֶת הַדָּם שֶׁהִקִּיז מִן הַגּוּף בְּאִזְמֵל. 2 °, כִּנּוּי לְ״כוֹסוֹת־הָרוּחַ״ הַמְשַׁמְּשׁוֹת לִרְפוּאָה [ראה א. כוס]: ״אַחַר־כָּךְ נָתַן צַו: לְהַצִּיב לוֹ קַרְנֵי־אֻמָּן״ (שופמן, ב 126). ״לֹא הוֹעִילוּ קַרְנֵי־דְאֻמָּנָא לֹא הַלַּחִים וְלֹא הַיְבֵשִׁים — וְחַיֶּיהָ תְּלוּאִים מִנֶּגֶד״ (פרץ, קכד). ״עָשָׂה לוֹ כַּמָּה רְפוּאוֹת וְהֶעֱמִיד לוֹ קַרְנֵי דְאֻמָּנָא וּמָרַח לוֹ אֶת גּוּפוֹ״ (עגנון, האש קכט). ״חֲרֵטָה בְּאִחוּר עֵת — כְּקַרְנֵי־אֻמָּנָא לִבְשַׂר הַמֵּת״ (ליסיצקי, תולדות 157).

— קַרְנֵי אִיקְס °, ראה אִיקְס או רֶנְטְגֶן.

— קֶרֶן אוֹר °, קַו־שֶׁמֶשׁ, קַו־זֹהַר [גם בהשאלה]: ״מָה רַבָּה הַבְּרָכָה אֵלֵינוּ הֵבִיאָה לוֹ קֶרֶן אוֹר אַחַת יְחֻמָּתָהּ בְּחַמָּה״ (ביאליק, המתמיד). ״הַתְּפִלָּה לִשְׁלֹמֹה׳לִי וַהֲרֵי קֶרֶן אוֹר שֶׁהָיְתָה בּוֹקַעַת דֶּרֶךְ עַרְפִלֵּי תּוּגָה בְּנַפְשׁוֹ הַשּׁוֹמֵמָה״ (מנדלי מו״ס, רצג).

— קֶרֶן־אֹפֶל °, פִּנָּה חֲשׁוּכָה: ״וְלֹא קִבֵּל עָלָיו לְהַטְמִין עַצְמוֹ בְּקֶרֶן אֹפֶל״ (הזז, יעיש א 16).

— קֶרֶן־זָוִית *, 1, פִּנָּה, בְּיִחוּד פִּנַּת־רְחוֹב: ״לְקֶרֶן זָוִית הַסְּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים״ (שבת ז:). עוֹמֵד לוֹ אַבָּא בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ בְּקֶרֶן־זָוִית שֶׁלּוֹ״ (בן־ציון, טז). 2 [בהשאלה] מָקוֹם נִדָּח, מָקוֹם שֶׁאֵין רוֹאֶה אוֹתוֹ וְאֵין שָׂם אֵלָיו לֵב: ״תּוֹרָה מָה תְּהֵא עָלֶיהָ? הֲרֵי כְּרוּכָה וּמֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית״ (קידושין סו.). ״מִקֶּרֶן זָוִית אֶסְתַּכֵּל בַּחַיִּים הַחוֹפְזִים עַל פָּנַי״ (רחל, טז). ״כְּאִלּוּ נִדְחֲתָה לְאֵיזוֹ קֶרֶן־זָוִית חֲבוּיָה״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 20).

— קֶרֶן־חָזוּת [שאול מדניאל ח ה, ושם: קרן בולטת ונראית יפה], מִשְׁקֶפֶת, שְׁפוֹפֶרֶת לִרְאִיָּה בְּעַדָּהּ: ״יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה מִחוּץ לְקֶרֶן־הֶחָזוּת שֶׁלּוֹ״ (שנהר, א 23).

— קֶרֶן־יֶשַׁע, כִּנּוּי פִּיּוּטִי לְמָגֵן וּלְמַחְסֶה, מִפְלָט: ״מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי, מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי״ (שמואל ב כב ג).

— קֶרֶן־הַצְּבִי *, ראה להלן ״הֵנִיחַ מְעוֹתָיו״.

– קַרְנֵי־פָרָה^, כִּנּוּי לְאֶחָד מִטַּעֲמֵי־הַמִּקְרָא, מִן הַמַּפְסִיקִים, הַדּוֹמֶה בְּצוּרָתוֹ לְזוּג קַרְנַיִם ֟.

– קֶרֶן־הַיְסוֹד, ראה ג. קֶרֶן.

– קֶרֶן־קַיֶּמֶת°, ראה ג. קֶרֶן.

– קַרְנֵי רֶנְטְגֶן°, קַרְנֵי־אֶנֶרְגְּיָה בִּלְתִּי־נִרְאוֹת, בַּעֲלוֹת כֹּחַ חֲדִירָה עָצוּם; נִקְרָאוֹת גַּם "קַרְנֵי אִיקְס" [ראה אִיקְס או רֶנְטְגֶן]

– בַּעַל־קַרְנַיִם^ [שאול מיוונית: keratias] כִּנּוּי לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ בּוֹגֶדֶת בּוֹ: "וּפַעַם נְדַבֵּר בְּעִנְיַן בַּעַל־הַקַּרְנַיִם וּפַעַם בְּעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה" (הרומי, ה 95).

– יוֹשְׁבֵי־קְרָנוֹת*. 1. רוֹכְלִים הַיּוֹשְׁבִים בְּפִנּוֹת הָרְחוֹבוֹת לִמְכִירַת מַרְכֻּלְתָּם" (בבא קמא פב). 2. כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים בַּטְלָנִים, הַמְּבַלִּים זְמַנָּם בִּישִׁיבָה בְּפִנּוֹת הָרְחוֹבוֹת וּבְשִׂיחוֹת בְּטֵלוֹת: "מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהַי, שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת" ברכות כח:).

– גָּדַע קֶרֶן פְּלוֹנִי, שָׁבַר אֶת כֹּחוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הִכְרִיעוֹ: "וְכָל־קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ" (תהלים עה יא).

– הִצְמִיחַ קֶרֶן לִפְלוֹנִי, הִגְדִּיל וְנִשֵּׂא אֶת פְּלוֹנִי, נָתַן לוֹ עֹז וָכֹחַ: "שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד" (תהלים קלב יז).

– הִצְמִיחָה לוֹ קַרְנַיִם° [בהשאלה מן המסורת העממית, השאולה מיוונית, כי בעל שאשתו זנתה תחתיו צומחות לו קרנים במצחו; ראה למעלה: בַּעַל־קַרְנַיִם], הִיא סָטְתָה, בָּגְדָה בּוֹ.

– הֵרִים קֶרֶן פְּלוֹנִי, נִשֵּׂא אֶת פְּלוֹנִי, נָתַן לוֹ כֹּחַ וּגְדֻלָּה: "וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שמואל א ב י).

– לָקַח לוֹ קַרְנַיִם [שאול מעמוס ו יג: "הֲלוֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם", ושם המשמע: כבשנו את העיר "קַרְנַיִם" או "עַשְׁתְּרוֹת־קַרְנַיִם"] לָבַשׁ עֹז, הִתְחִיל לְהִתְנַשֵּׂא: "אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים לָקְחוּ לָהֶם קַרְנַיִם וְהִמְלִיכוּ לְרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן אֶת הָרַב הַיָּשִׁישׁ" (בורלא, כיסופים 240).

– נִגְדְּעָה קַרְנוֹ, נָחַל כִּשָּׁלוֹן, יָרַד מִגְּדֻלָּתוֹ: "נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב" (ירמיה מח כה).

– רָמָה קַרְנוֹ, לָבַשׁ עֹז, עָלָה לִגְדֻלָּה, הֵרִים רֹאשׁוֹ: "רָמָה קַרְנִי בַּה'... כִּי־שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ" (שמואל א ב א). "אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ" (תפלת שמונה עשרה).

– עוֹלֵל קַרְנוֹ בֶּעָפָר, יָרַד מִגְּדֻלָּתוֹ, הִגִּיעַ לְשֵׁפֶל הַמַּדְרֵגָה, דַּכָּא וְדֻכְדָּךְ: "שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי גִלְדִּי וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי" (איוב טז טו).

– הֵנִיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן־הַצְּבִי* [דיבור משלי על־שום הצבי שהוא קל־מירוץ וקשה להשיגו, או על־שום קרניו שהן מתחלפות בכל שנה והכותב דבר־מה לתעודה על קרניו מאבד את הכתב, מה שאין כן "הכותב על קרן השור" שכתבו קיים — ראה להלן] הִשְׁקִיעַ כַּסְפּוֹ אוֹ רְכוּשׁוֹ בְּעֵסֶק שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ וְהֶפְסֵדוֹ קָרוֹב: "חָנָן אוֹמֵר: אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו... יָפֶה אָמַר חָנָן: הִנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי" (כתובות יג ב). "כָּל מָמוֹן הַמֻּטָּל בְּסָפֵק הֲרֵי הוּא מֻנָּח עַל קֶרֶן הַצְּבִי" (יל"ג, פרוזה רלו). "וְגַם הָאַגָּדָה... לֹא תָנִיחַ כַּסְפָּהּ עַל קֶרֶן הַצְּבִי, כִּי עֲסָקֶיהָ יִהְיוּ טוֹבִים וְיַעֲשׂוּ פֵּרוֹת בְּמִדָּה מְרֻבָּה" (אחד העם, קעא). "מִי שֶׁבִּזְבֵּז אֶת כֹּחַ הַיְצִירָה הַלְּאֻמִּית וְגַם שֶׁל אִישֵׁי הָאֻמָּה, בְּלָשׁוֹן זָרָה – מֵנִיחַ רְכוּשָׁהּ עַל קֶרֶן הַצְּבִי" (ביאליק, הספר העברי).

– כָּתַב עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר* [ראה ההערה למעלה; בהשאלה] כָּתַב כְּתָב קַיָּם: "כִּתְבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שֶׁאֵין לָכֶם חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (בראשית רבה טז).

– קֶרֶן־הַשֶּׁפַע^ [שאול מספרות הקבלה — על שפע האצילות השופעת מן השכינה] מְקוֹר עֹשֶׁר וּבְלִתִּי־נִדְלֶה: "הָיָה זוֹרֵם מִתּוֹכוֹ כְּמִתּוֹךְ קֶרֶן־הַשֶּׁפַע" (שטיינמן, צרור 96). "הַשְׁרָגִיּוֹת שֶׁפָּעָה עָלָיו מִקֶּרֶן הַשֶּׁפַע" (קריב, עטרה 148). "נִתְמַעֲטָה וְהָלְכָה קֶרֶן־הַשֶּׁפַע שֶׁל חִבַּת חֲמוֹתִי אֵלַי" (מגד, חדוה 58). "יְדַבֵּר הַמְשׁוֹרֵר... מִשּׁוּם שֶׁמְּלֵאָה קֶרֶן־הַשֶּׁפַע" (עובדיהו, מפי ביאליק יח).

– אָחַז (תָּפַס) אֶת הַשּׁוֹר בְּקַרְנָיו° [בהשאלה] נִגַּשׁ יָשָׁר לָעִנְיָן, נִכְנַס מִיָּד בְּעֳבִי הַקּוֹרָה.

ב. קֶרֶן° ז' [מן א. קֶרֶן 2] [בתזמורת] כְּלִי־נְשִׁיפָה שֶׁל מַתֶּכֶת הַמַּשְׁמִיעַ צְלִילֵי אַלְט (Horn, Corno). – [קֶרֶן־, קְרָנוֹת, קַרְנוֹת־]

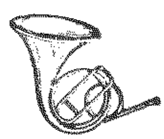
קרן־יער

– קֶרֶן אַנְגְּלִית°, כְּלִי־נְשִׁיפָה שֶׁל עֵץ, מִמִּשְׁפַּחַת הָאַבּוּבִים (Corneinglese).

– קֶרֶן־יַעַר°, כְּלִי־נְשִׁיפָה שֶׁל מַתֶּכֶת בַּעַל צְלִילֵי אַלְט (Waldhorn), נִקְרָא גַּם "קֶרֶן צָרְפָתִית".

– קֶרֶן־סַקְס° [על־שם הממציא A. J. Sax] מִשְׁפַּחַת כְּלֵי־נְשִׁיפָה שֶׁל מַתֶּכֶת (Saxhorn).

ג. קֶרֶן* נ' [בהרחבת המשמע של א. קֶרֶן; לדעה אחרת: מאכדית: qerenu גורן, ערימה; qaranu צבר לערימה] 1*. סְכוּם עִקָּרִי, גֹּדֶל יְסוֹדִי, הוֹן יְסוֹדִי, הוֹן שֶׁעָלָיו נוֹסָפִים רְוָחִים ("פֵּרוֹת") אוֹ הַנִּתָּן בְּהַלְוָאָה לְקַבָּלַת רִוְחֵי רִבִּית: "הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג – מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ" (תרומות ו א). "אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא" (פאה א א). הַלֹּוֶה פָּרַע אֶת הַקֶּרֶן וְאֶת הָרִבִּית. הַסּוֹחֵר נֶאֱלַץ לִמְכֹּר אֶת סְחוֹרָתוֹ בִּמְחִיר הַקֶּרֶן (בְּלֹא רְוָחִים!). [ובלשון־זכר:] "הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה... אֲכָלָהּ – מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִים וָחֹמֶשׁ: קֶרֶן וָחֹמֶשׁ מִן הַחֻלִּין וְקֶרֶן דְּמֵי תְרוּמָה" (תרומות ו ד). 2°. אוֹצָר, קֻפָּה, סְכוּם כֶּסֶף שֶׁנּוֹעַד לְמַטָּרָה מְסֻיֶּמֶת, צִבּוּרִית אוֹ פְּרָטִית: תְּרוּמוֹת לְקֶרֶן־בִּנְיָן. קֶרֶן שְׁמוּרָה. קֶרֶן־הַשְׁקָעוֹת. קֶרֶן־עֶזְרָה. הַקְּרָנוֹת הַלְּאֻמִּיּוֹת–הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל וְקֶרֶן־הַיְסוֹד [ראה להלן] – [קֶרֶן־, קַרְנוֹ; קְרָנוֹת, קַרְנוֹת־ גם קְרָנִים, קַרְנֵי־]

– קֶרֶן קַיֶּמֶת* [בהשאלה מן פאה א א ועוד], יְסוֹד יַצִּיב, הַחֵלֶק הָעִקָּרִי בְּדָבָר: "הַלָּשׁוֹן הִיא 'עֵץ הַחַיִּים' הָעוֹמֵד לָעַד, הִיא הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת, וּשְׁאָר הַקִּנְיָנִים פֵּרוֹתֶיהָ הַנֶּאֱכָלִים הֵם" (ביאליק, על חכמה). "מַעֲשִׂים לֹא מַעֲלִים וְלֹא מוֹרִידִים, אֵין בָּהֶם קֶרֶן קַיֶּמֶת" (ברדיצ'בסקי, מאמרים טו).

– הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל°, הַקֻּפָּה הַלְּאֻמִּית שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית לִגְאֻלַּת הָאֲדָמָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּלְהַכְשָׁרָתָהּ לְהִתְיַשְּׁבוּת (יִבּוּשׁ בִּצּוֹת, יִעוּר, פְּרִיצַת דְּרָכִים וְכו'). נוֹסְדָה בְּי"ט בְּטֵבֵת תרס"ב.

— קרן היסוד °, המכשיר הכספי המרכזי של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית לארץ־ישראל המקדש לבנין הארץ: עליה, התישבות, חנוך, בריאות, מסחר ותעשיה וכו'. נוסדה בתמוז תר״פ.

— קרן שמורה ° [בעסקי־בנקאות] חלק מסים מן ההכנסות שאינו מתחלק כרוחים לבעלי המניות, אלא הוא נשמר בבנק למטרה מסימת או לכסוי הוצאות בלתי נראות־מראש.

קרן ° ז' [מן א. קרן] תוקע בקרן: ״שמונים אלף קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר״ (גיטין נז, לפי רש״י). — [קרן־, קרנים, קרני־]

קרנאי ° ז' [מן ב. קרן; ראה גם קרן] מנגן בקרן, נגן־קרן. — [קרנאית, קרנאים, ־איות]

קרנבל ° ז' [איטלקית: carnevale] 1. חג־יום, חג עממי בארצות מערב־אירופה לכבוד האביב, מוחג במסכות, ברקודים ובמשחקי־שעשועים המוניים. 2. כנוי לחג עממי גדול, הלולה ברב עם, ״עדלידע״. — [קרנבלים]

קרנון ° ז' [קרן + נון] סוג דגים קטנים מסדרת הדקרים. גוף הקרנון מארך ופחוס מצדדיו, הראש קצר. בסביבת העינים או על הערף חוטים דמויי־קרנים (Blennius). בארץ מצויים מינים רבים של קרנונים. — [קרנון־, קרנונים, ־ני־]

קרנון (1/8)

קרנזול ° ז' [בתלמוד בטקסט ארמי; הגיזרון אינו ברור; יש סוברים מן קרן + זוי(ת) בתוספת ל] 1 °, אלכסון, קו משפע (בבא מציעא קח.). 2 ° [בהנדסה] קו המחבר שני קדקדים במצלע. רווח יותר השם אלכסון. — [קרנזולים]

קרנטין ° ז' [איטלקית: quaratina, מן: quaranta ארבעים, על־שום ארבעים ימי־הסגר שהוטלו בחופי איטליה בימים שעברו על ספינות שבאו ממקומות נגועים במגיפות] הסגר רפואי, מחנה סניטרי באזור הנמל לבדיקת נוסעים, ספינות וסחורות שהגיעו ממקומות נגועים במגפה; בקרנטין מחסנים את הנוסעים בנסיובי־חסון שונים. — [קרנטינים]

קרני ° ת' [מן א. קרן] מחמר הקרן, של קרן: הצפרן היא חמר קרני. מקור קרני. — [קרנית, קרניים, קרניות]

קרנית ° נ' [מן א. קרן, קרני] בליטה שקופה בחלקו הקדמי של קרום הלבן שבגלגל־העין, כעין זכוכית קמורה שעל פני שעון (פלקירא, צורי הגוף). דרך הקרנית אנו מביטים על כל הסובב אותנו (Cornea). — [קרניות]

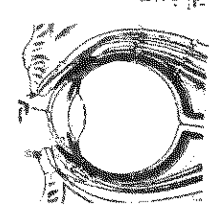
ק - קרנית

קרנליט ° ז' [על־שם R. Carnall פקיד־מכרות גרמני במאה הי״ט] חמר מינרלי המרכב מכלוריד המגנסיום, כלוריד האשלגן ומים (Carnallite). משמש מקור חשוב לאשלגן. הקרנליט מופק מים המלח במפעל סדום.

א. **קרנן** ° ת' [מן א. קרן] 1. מקרין, בעל־קרנים: ״עז קרננית ועבדקנית״ (טברסקי, אקוסטה ב 118). שור קרנן. 2 [בהשאלה] כנוי למי שאשתו בגדה בו [ראה א. קרן] — [קרנן־, קרננים, ־ני־]

ב. **קרנן** ° ז' [מן א. קרן] כנוי לסדן בעל שתי בליטות כעין קרנים לעבוד פחים, לעבודות מסגרות, צורפות וכדומה. — [קרנן־, קרננים, קרנני־]

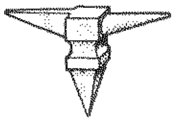
ב. קרנן

ג. **קרנן** ° ז' [מן א. קרן] צמח־מים שכל חלקיו שרויים בתוך המים. נפוץ מאד באזור החולה וגדל במקוי־מים עומדים או זורמים לאטם (Ceratophyllum). — [קרנן־, קרננים, קרנני־]

ד. **קרנן** ° ז' [מן א. קרן] חמר קרני המצוי בגוף בעלי־חיים ומשמש מרכיב עקרי בשער, בצפרנים, בקרנים, בפרסות ועוד (Keratine). — [קרנן־]

קרנס °, ראה קורנס.

קרנס [מן קורנס]

~ פע' קרנס ° פ״י דפק, הכה בקרנס [ובהשאלה] הכה והכניס: ״עליו (על הנביא) היה לקרנס... לתוך מחה (של הגולה) את האמונה שירושלים אמנם תאבד״ (קריפמן, האמונה ז 479). — [לקרנס, מקרנס, י־]

קרנף ° ז' [קרן + אף] סוג של יונקים מסדרת מפריטי־פרסה (Rhinoceros). גוף הקרנף גדול מאד, כבד ומגשם. עורו עבה מאד, חסר שערות כמעט. על גבי האף קרן אחת או שתי קרנים עשויות חמר־קרן, הן משמשות נשק־מגן וגם מכשיר־חפירה. הקרנף שוכן בצות. נזון בעשבים ועלים. מצוי באזורים הטרופיים של אסיה ואפריקה. — [קרנף־, קרנפים, קרנפי־]

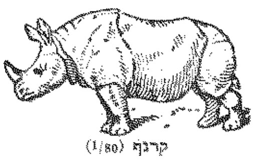
קרנף (1/80)

קרנפול ° ז' [ערבית: קרנפ'ל] — ראה ב. צפרן.

א. **קרס** [הגיזרון אינו ברור; אולי קרוב אל קרסל]

~ פע' קרס פעו״י 1 פ״ע כרע, צנח ונפל: ״קרסו כרעו יחדו״ (ישעיה מו ב). ״תפסתי ראשי בחלחלה ואקרס תחתי״ (בן־ציון, לב). ״קורסים תרנים מנטל מפרשים״ (שלונסקי, שירים א 151). ״הבתים הרמים קורסים על יושביהם״ (גורי, שושנת 47). ״כמו שני אשה קורסת ללדת״ (ריבנר, שירים 113). 2 ° פ״י כפף: כי הנה כחכה ביד הפורש, ברצותו זוקף וברצותו משפיל וקורס״ (כי הנה, סליחות יום ה' בתשובה). — [לקרס, קורס, יקרס]

~ נפ' נקרס °, כרע, קרס: ״אני חש כי רגלי נקרסות תחתי״ (שנהר, א 388). — [להקרס, נקרס, יקרס]

~ פע' קרס ° פ״י הכריע, הכניע: ״משל בי ששך עד אשר קרס״ (פיוטים, סידור 734). — [לקרס, מ־, י־]

~ הִפ׳ הִקְרִיס ° פ״י כּוֹפֵף כַּלַּפֵּי מַטָּה, הִגְחִין, הִשְׁחָה: ״הִקְרִיס הַזָּקֵן אֶת גּוּפוֹ הָרוֹפֵס עַל אֶחָד מֵאוֹתָם שָׁרְשֵׁי הָאִילָן״ (סביב, בערער 149). ״הוּא סָפַק כַּפָּיו וְהִקְרִיס אֶת בִּרְכָּיו הָעֲקֻמּוֹת״ (שנהר, א 87). — [לְהַקְרִיס, מַ־, יַ־]

ב. קרס [ארמית: קְרַס, אַקְרִיס החמיץ; אולי מיוונית: oxeros חמוץ]

~ הִפ׳ הִקְרִיס * פ״ע הֶחְמִיץ, הִתְקַלְקֵל: ״פֵּרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ וְיַיִן שֶׁהִקְרִיס״ [סנהדרין יד: לפי גירסת הערוך וכתבי־יד]. — [לְהַקְרִיס, מַקְרִיס, יַ־]

ג. קרס [אולי הרחבת המשמע מן א. קרס כרע, התכופף; ואולי קרוב אל קרש]

~ הִפ׳ הִקְרִיס * פער״י 1 * פ״ע הִתְכַּוֵּץ, הִתְקַשָּׁה: ״אִם אֲנִי נוֹתֵן לְתוֹכָן (לְתוֹךְ הַכּוֹסוֹת)... צוֹנֵן, הֵם מַקְרִיסִין״ (בראשית רבה יב). [ובהשאלה:] ״רֹאשׁוֹ סָמוּךְ עַל כַּף יָדוֹ שֶׁהִקְרִיסָה מֵחֻמַּת צִנָּה״ (הזז, דלתות 56). 2 ° פ״י כִּוֵּץ וְהִקְשָׁה: הַנַּפָּח מַקְרִיס אֶת הַבַּרְזֶל הַמְלֻבָּן בְּמַיִם צוֹנְנִים. — [לְהַקְרִיס, מַ־, יַ־]

ד. קרס [מן קֶרֶס]

~ פִּע׳ קֵרֵס ° פ״י חִבֵּר בִּקְרָסִים: ״(דָּוִד) יוֹצֵא וְחוֹזֵר מִיָּד כְּשֶׁהוּא קוֹרֵס אֶת הַצַּוָּארוֹן אֶל הַכֻּתֹּנֶת״ (ברקוביץ, מחזות עה). [ובפיוט:] ״וְהִפְשִׁיל הַחֹרֶף אֶת שׁוּלֵי אַדַּרְתּוֹ... וּקְרָסָם בְּכַפַּיִם לְרַגְלֵי הֶהָרִים״ (שניאור, שירים קמא). — [לִקְרֹס, קוֹרֵס, יִקְרֹס]

~ פִּע׳ קֵרֵס ^ פ״י קֵרֵס, חִבֵּר בִּקְרָסִים: ״תּוֹרִי זֶמֶר קֵרַסְתִּי וְשִׂפָתַי״ (סידור רס״ג, קפס). — [לְקָרֵס, מְ־, יְ־]

קֶרֶס ז׳ [אולי מן המשמע היסודי של א. קרס] וָו כָּפוּף, אַנְקוֹל לְחִבּוּר קְצָווֹת: ״וְהֵבֵאתָ אֶת־הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל״ (שמות כו יא). קֶרֶס לְצַוָּארוֹן. קְרָסִים לְחִבּוּר קְצוֹת שַׁרְווּלִים. — [קֶרֶס־, קַרְסוֹ; קְרָסִים, קַרְסֵי־]

– צְלַב־הַקֶּרֶס °, ראה ערך צְלָב.

קרסול, ראה קַרְסֹל.

קַרְסוֹם *, קִירְסוֹם ז׳ [מן קרסם, קִרְסֵם] 1 °, כִּרְסוּם, נְשִׁיכָה וּגְרִיסָה שֶׁל קְצוֹת דְּבָרִים: קִרְסוּם הָעַכְבָּרִים בַּצְּמָחִים. 2 *, קִצּוּץ עֲנָפִים יְבֵשִׁים בָּאִילָן: ״דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ (מְסַכְּים) בְּקִרְסוּם (בַּשְּׁבִיעִית)״ (ירושלמי שביעית לג ד). ״מְקַרְסְמִין הַיְנוּ זָמוּר, אֶלָּא שֶׁקִּרְסוּם שַׁיָּךְ בְּאִילָנוֹת״ (רש״י מועד קטן ג.). — [קִרְסוּם־]

קַרְסְטִי ◊ ת׳ [על שם רמת Karst באיזור האלפים שרובה אדמת גיר] שֶׁל אֵיזוֹר בַּעַל מִבְנֶה סַלְעִי־גִירִי שֶׁמְּצוּיִים בּוֹ תַּהֲלִיכִים שֶׁל הֲמַסָּה וּצְבִירָה הַמִּתְהַוִּים בְּסֶלַע מִחַלְחֵל וּמָסִיס כְּגוֹן גִּיר, מֶלַח וָגֶבֶס, שֶׁנִּקּוּזוֹ הוּא בְּרֻבּוֹ אוֹ כֻּלּוֹ תַּת־קַרְקָעִי וּפְנֵי הַקַּרְקַע יְבֵשִׁים וּצְחִיחִים. בְּאֵזוֹר קַרְסְטִי מְרֻבּוֹת מְעָרוֹת וּמְחִלּוֹת. — [קַרְסְטִית, קַרְסְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

– מַיִם קַרְסְטִיִּים °, כִּנּוּי לְמֵי מַעְיָנוֹת וּנְהָרוֹת תַּת־קַרְקָעִיִּים, שֶׁנּוֹצְרוּ בַּאֲזוֹרִים שֶׁל אַדְמוֹת־גִּיר עַל־יְדֵי הַמַּיִם שֶׁחָדְרוּ לַמַּעֲמַקִּים דֶּרֶךְ סְדָקִים וּמְחִלּוֹת שֶׁבָּאֲדָמָה.

קַרְסֹל, קַרְסוֹל ז׳ [אכדית: qursinnu; ארמית: קַרְסֻלָּא גם קַרְצוּלָא; בתלמוד גם: קוּרְסָל] הָעֶצֶם הַבּוֹלֶטֶת בָּרֶגֶל בִּמְקוֹם חִבּוּר פֶּסֶת־הָרֶגֶל אֶל הַשּׁוֹק: ״תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי״ (שמואל ב כב לז). ״וְהָלַכְתִּי עַד קַרְסֻלַּי בִּדְבַשׁ שֶׁל תְּאֵנִים״ (כתובות קיא). ״וּבַחֲגָבִים כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבַּע רַגְלַיִם וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם וְקַרְסֻלַּיִם״ (חולין ב ז). ״שֶׁהִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד קַרְסֻלָּיו״ (בראשית רבה לב). — [קַרְסֹל־, קַרְסֻלּוֹ; קַרְסֻלַּיִם, ־לֵּי־ גם קַרְסֻלּוֹת]

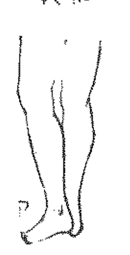

ק - קרסול

– לֹא הִגִּיעַ עַד קַרְסֻלָּיו ° [ביטוי שגור, שאול כנראה מן האגדה על משה שבקש להרוג את עוג מלך הבשן, נטל בידו גרזן בן עשר מאות וקפץ עשר אמות ולא הגיע אלא עד קרסולו, ברכות נד; ושם בארמית] הוּא נוֹפֵל הַרְבֵּה (בִּידִיעוֹתָיו, בְּחָכְמָתוֹ, בְּעָשְׁרוֹ וְכַדּוֹמֶה) מִפְּלוֹנִי, אֵין כְּלָל לְדַמּוֹתוֹ אֵלָיו: ״בַּמֶּה שֶׁנּוֹגֵעַ לְצָרוּרוֹת אֵינוֹ מַגִּיעַ לְקַרְסֻלָּי!״ (ביאליק, אריה יא). הַשַּׂחְקָן הַטִּירוֹן לֹא הִגִּיעַ אֲפִלּוּ עַד קַרְסֻלָּיו שֶׁל הָאָמָּן הַוָּתִיק.

קַרְסֻלִּית °, קַרְסוּלִית נ׳ [מן קַרְסֹל] מַעֲטֶה שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל אָרִיג לָרֶגֶל הָעוֹטֶה אֶת קְצוֹת הַמִּכְנָסַיִם וּמְהַדֵּק אוֹתָם מִסָּבִיב לַקַּרְסֻלַּיִם (Gaiter). — [קַרְסֻלִּית־, קַרְסֻלִּיּוֹת]

קרסם [צורת־משנה של כרסם]

~ פִּע׳ קִרְסֵם * פ״י 1, כִּרְסֵם, נָשַׁךְ וְגָזַר בְּשִׁנָּיו: ״קִרְסְמוּהָ (אֶת הַשָּׂדֶה) נְמָלִים״ (פאה ב ז). הָעַכְבָּרִים קִרְסְמוּ אֶת שַׂק־הַקֶּמַח. 2, קִצֵּץ וְגָזַם עֲנָפִים יְבֵשִׁים מִן הָעֵץ: ״הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקַרְסֵם וְהַמְזָרֵד״ (שבת יב ב) — [לְקַרְסֵם אֶת־, מְקַרְסֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ קֻרְסַם ^, כֻּרְסַם, נִגְזַר וְנֶחְתַּךְ בַּשִּׁנַּיִם: שַׂק מְקֻרְסָם עַל־יְדֵי עַכְבָּרִים. — [מְקֻרְסָם, יְקֻרְסַם]

~ הת׳ נִתְקַרְסֵם *, נִתְכַּרְסֵם, נִגְזַר וְנֶחְתַּךְ בַּשִּׁנַּיִם: ״הַשֻּׁלְחָן וְהַטַּבְלָה... שֶׁנִּתְקַרְסְמוּ״ (תוספתא כלים בבא בתרא א ט). ״כֻּלָּם כְּאֶחָד נִתְקַרְסְמוּ בְּמַחַץ מַכּוֹתָיו״ (שלונסקי, תר׳ קולא 171). — [לְהִתְקַרְסֵם, מִתְקַרְסֵם, יִתְ־]

קרע [ארמית: קְרַע]

~ פִּע׳ קָרַע פ״י 1, נִתֵּק, חָתַךְ אוֹ הִשְׁחִית דָּבָר עַל־יְדֵי סְחִיבָה בַּחֲזָקָה בְּכִוּוּנִים מְנֻגָּדִים: ״וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים״ (מלכים א יא ל). ״וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם״ (שמואל ב א יא). ״וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר״ (אסתר ד א). הַיֶּלֶד קָרַע אֶת הַסֵּפֶר. 2 *, עָשָׂה חֲתָךְ בַּבֶּגֶד לְאוֹת אֵבֶל: ״אֵין קוֹרְעִין... אֶלָּא קְרוֹבָיו שֶׁל מֵת״ (מועד קטן ג ז). 3, עָקַר, לָקַח בַּחֲזָקָה, הוֹצִיא מִיָּדֵי־: ״וַיִּקְרַע ה׳ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד״ (שמואל א כח יז). 4 *, בִּקַּע, בִּתֵּק, חָצָה: ״שָׁמַע מֹשֶׁה... וְהָלַךְ לִקְרֹעַ הַיָּם״ (שמות רבה כא). ״אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה – דַּיֵּנוּ״ (הגדה של פסח). 5 *, שִׁסַּע, נִתַּח: ״קְרָעוֹ (אֶת הַקָּרְבָּן) וְהוֹצִיא אֵמוּרָיו... וְהִקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ״ (פסחים ה י). 6 ^, בִּטֵּל, הֵפֵר,

הַשְׁמִיד: ״אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, קְרַע רֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ״ (תפילת אבינו מלכנו). ״לִקְרֹעַ שַׁלְוָתֵךְ כִּקְרֹעַ קוֹל שׁוֹפָר שְׁמֵי יוֹם הַדִּין״ (רחל, קכט) [וראה עוד הצירופים להלן] — [לִקְרֹעַ אֶת־, קוֹרֵעַ, קוֹרַעַת; קָרוּעַ; יִקְרַע, קְרַע!]

~ נִפְ׳ נִקְרַע, 1. נִתַּק, נֶחְתַּךְ: ״וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע״ (שמואל א טו כז). הַסֵּפֶר נִקְרַע מֵרֹב שִׁמּוּשׁ. 2. נִבְקַע, נִפְרַץ: ״הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו״ (מלכים א יג ג). ״הַיָּם (יַם־סוּף)... נִקְרַע לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (בראשית רבה ה). ״עַל גַּגֵּךְ הַנִּקְרָע בְּנֵי עֲרָבִים יִקָּרְאוּ״ (ביאליק, על סף). ״נִקְרָעִים חֲלוֹנוֹת בַּלִּשְׁכָּה״ (זוסמן, שירים 10). 3*. הוּפַר, בֻּטַּל: ״מִנַּיִן לִגְזַר־דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ נִקְרָע?״ (ראש השנה יח). — [לְהִקָּרַע, נִקְרָע, יִקָּרַע]

~ פִּעֵ׳ קֵרַע* פ״י 1*. קָרַע לִקְרָעִים, חָתַךְ וְהִשְׁחִית: ״אֵיזֶה הוּא שׁוֹטֶה?... מְקָרֵעַ אֶת כְּסוּתוֹ״ (תוספתא תרומות א ג). ״רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁאִם הָיוּ מְקָרְעִים בְּשָׂרִי – לֹא הָיָה דָמִי שׁוֹתֵת״ (בבא מציעא נט). 2*. שִׁסַּע, בִּתֵּק: ״מְבִיאִין סַכִּין וּמְקָרְעִין אֶת כְּרֵסָהּ וּמוֹצִיאִין אֶת הַוָּלָד״ (ערכין ז). 3° [במלאכת־יד ובאמנות] קֵרַע בְּאֶצְבְּעוֹתָיו קְרִיעוֹת בַּנְּיָר בְּצוּרוֹת מְסֻיָּמוֹת. — [לְקָרֵעַ, מְקָרֵעַ, יְקָרֵעַ]

~ פֻּעַ׳ קֹרַע*, 1*. נִקְרַע: ״׳בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים׳, שֶׁיְּהוּ מְקֹרָעִים״ (מועד קטן טו). 2*, שֻׁסַּע, בֻּקַּע: ״וּבָא וּמָצָא חֲתוּלוֹת מְקֹרָעִין״ (ירושלמי פאה יז ד). 3˚ [ראה להלן ״קרעה עיניה״] נִצְבַּע, אֻפַּר: ״לְעַיִן בְּפוּךְ מְקֹרַעַת״ (הנגיד, דיואן 35). ״פָּנִים אֲשֶׁר אֶתְמוֹל בְּפוּךְ חֵן קֹרָעוּ״ (יהודה הלוי, ג 380). — [מְקֹרָע, יְקֹרַע]

~ הִתְ׳ נִתְקָרַע*, 1. נִקְרַע מֵאֵלָיו, נִשְׁחַת שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה: ״נִקְרַע (הַשְּׁטָר) – פָּסוּל, נִתְקָרַע – כָּשֵׁר״ (בבא בתרא קסח). ״נֶאֱחַז שַׁרְווּלוֹ בַּסַּךְ וְנִתְקָרַע כֻּלּוֹ״ (קבק, בצל 340). ״אֵין אָדָם רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת לוֹ בֶּגֶד מֵאֲרִיגִין הַמְּדֻמִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲקִים וּמִתְקָרְעִים תּוֹךְ כְּדֵי לְבִישָׁה״ (עגנון, סמוך 148). אָרִיג חָזָק וּבִלְתִּי־מִתְקָרֵעַ. 2. נִזַּק, נִבְקַע, נִשְׁבַּר: ״נָפַל לְתוֹכוֹ (לְתוֹךְ הַבּוֹר)... חֲמוֹר וְכֵלָיו וְנִתְקָרְעוּ״ (בבא קמא ה ו). [לְהִתְקָרֵעַ, מִתְ־, יִתְקָרַע]

~ הִפְ׳ הִקְרִיעַ* פ״י גָּרַם לְמִישֶׁהוּ שֶׁיִּקְרַע (בְּיִחוּד: קְרִיעַת אָבֵל): ״אַתֶּם הִקְרַעְתֶּם אֶת אֲבִיכֶם קְרִיעָה שֶׁל חִנָּם״ (מדרש הגדול בראשית, סוף מקץ). — [לְהַקְרִיעַ אֶת־, מַקְרִיעַ, יַ־]

~ הָפְ׳ הָקְרַע*, נִקְרַע, נִגְרַם לוֹ שֶׁיִּקָּרַע: ״מְנַשֶּׁה גָּרַם לַשְּׁבָטִים לִקְרֹעַ (נַחֲלָתָם) לְפִיכָךְ הָקְרַע נַחֲלָתוֹ – חֶצְיָהּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְחֶצְיָהּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן״ (מדרש תהלים י ג). — [מָקְרָע, יָקְרַע]

— קָרַע חַלּוֹן, 1. פָּרַץ חוֹר בַּקִּיר וְהִתְקִין בּוֹ חַלּוֹן: ״אֶבְנֶה־לִּי בֵּית מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים וְקָרַע לוֹ חַלּוֹנָי״ (ירמיה כב יד). 2° [בהשאלה] פָּתַח פֶּתַח, יָצַר מַגָּע חָפְשִׁי: ״אֵלֶּה שֶׁקָּרְעוּ חַלּוֹן אֶל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הַקְּרוֹבָה״ (ברקוביץ, הראשונים רמז).

— קָרַע עֵינָיו° [שאול מן הביטוי שלמעלה] פָּתַח אֶת עֵינָיו, הִרְחִיב מַבָּטוֹ: ״מֵיק קָרַע עֵינָיו לִרְוָחָה וְרָאָה כִּבְיָכוֹל אֶת הָאוּלָם הַגָּדוֹל שֶׁל הַתֵּיאַטְרוֹן״ (חבוז, גן 86).

— קָרְעָה עֵינֶיהָ בַּפּוּךְ, צָבְעָה וְכָחֲלָה אֶת עֵינֶיהָ: ״כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ – לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי״ (ירמיה ד ל).

— קָרַע קְרִיעָה˚ [ראה לעיל קֶרַע 2] [בהשאלה] הִתְאַבֵּל כְּאָבֵל עַל מֵת: ״וַדַּאי יִקְרַע קְרִיעָה וִיהֵא אָבֵל״ (קלוזנר, יוצרים ג 209). ״הִיא גַּם קָרְעָה עָלָיו קְרִיעָה בַּסֵּתֶר״ (בר־יוסף, העומדים 204). [ובקיצור:]

— קָרַע עַל־˚, יָשַׁב בְּאֵבֶל עַל־: ״הַאִם כְּבָר נִגְזַר עָלַי לִקְרֹעַ עָלֶיהָ?״ (אבן־זהב, שיילוק רמז).

— קוֹרֵעַ לֵב° [על־פי יואל ב יג: ״וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם״], שׁוֹבֵר אֶת הַלֵּב, מְזַעְזֵעַ וּמַחֲרִיד: ״סוֹפֶדֶת וּמְבַקֶּשֶׁת רַחֲמִים בּוֹקַעַת קֶרֶב וּכְלָיוֹת וְקוֹרַעַת לְבָבוֹת״ (מגדלי מו״ס, קיב). מַחֲזֶה קוֹרֵעַ לֵב. פְּרֵידָה קוֹרַעַת לְבָבוֹת.

— קְרָעוֹ כַּדָּג* [דיבור של גוזמה] שִׁסְּעוֹ, שִׁסְּפוֹ, עָשָׂה בּוֹ כָּלָה: ״עַם־הָאָרֶץ מֻתָּר לְקָרְעוֹ כַּדָּג״ (פסחים מט). ״חוֹשְׁשַׁנִי שֶׁהַד״ר יְקָרְעֵנִי כַּדָּג״ (ביאליק, המליץ). ״אִלְמָלֵי הָיָה הוּא, עִמְרָם, מוֹצֵא אֶת הַגַּנָּב הַהוּא הָיָה קוֹרְעוֹ כַּדָּג״ (ברנר, א 373). ״חַס לְךָ מֵהַשְׁמִיעַ דָּבָר זֶה בְּאָזְנֵי יַנַּאי שֶׁיִּקְרָעֲךָ כַּדָּג״ (שמיר, מלך 12).

— קוֹרֵעַ עֵינַיִם° [שאול מיידיש] צוֹרֵם, בּוֹלֵט וְנִכָּר בְּיוֹתֵר: ״לֹא יִתָּכֵן נִגּוּד קוֹרֵעַ עֵינַיִם יוֹתֵר״ (קרליבך, הודו 241). תִּלְבֹּשֶׁת נוֹעֶזֶת וְגַנְדְּרָנִית קוֹרַעַת עֵינֵי הַבְּרִיּוֹת.

— קְרַע שָׂטָן˚, בַּקָּשָׁה לֵאלֹהִים שֶׁיְּבַטֵּל אֶת קִטְרוּגֵי הַשָּׂטָן; דִּבּוּר זֶה בָּא בְּרָאשֵׁי־הַתֵּבוֹת שֶׁל הַקֶּטַע: ״קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא״ (אנא בכח, תפלת שחרית). עַל פִּיו לִקְטוּ הַמְקֻבָּלִים פְּסוּקִים מֵאֵיכָה וּמִתְּהִלִּים הַנֶּאֱמָרִים בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה לִפְנֵי תְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר.

— לִבּוֹ נִקְרַע לִגְזָרִים° [בהשאלה] לִבּוֹ נִשְׁבַּר בְּקִרְבּוֹ, הוּא זָעוּעַ וְהֶחְרַד מְאֹד: לִבּוֹ נִקְרַע לִגְזָרִים לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן וְהַסֵּבֶל.

קֶרַע ז׳ [מן קרע, קָרַע] 1. חֵלֶק שֶׁנִּקְרַע מִדָּבָר, קֶטַע, חֲתָךְ, שֶׁסַע: ״וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים״ (מלכים ב ב יב). 2*. מְקוֹם שֶׁנִּקְרַע, חוֹר, חֵלֶק מְדֻלְדָּל: ״נִתְמַלֵּא כָּל הַבֶּגֶד קְרָעִים״ (סנהדרין ט). ״אֵלּוּ קְרָעִין שֶׁאֵין מִתְאַחִין״ (מועד קטן כו). קֶרַע גָּדוֹל בַּבֶּגֶד [ובהשאלה:] קִרְעֵי עֲנָנִים שָׁטוּ בַּשָּׁמַיִם. 3° [בהשאלה] פִּלּוּג, הִתְפָּרְדוּת: נִתְגַּלָּה קֶרַע בַּמִּפְלָגָה. הַקֶּרַע נִסְתַּיֵּם בְּפֵרוּד גָּמוּר. — [קֶרַע־, קִרְעוֹ, קְרָעִים, קִרְעֵי־]

— קְרָעִים, בֶּגֶד קָרוּעַ וּבָלֶה: ״קְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה״ (משלי כג כא). הֶעָנִי הָיָה לָבוּשׁ קְרָעִים.

— קְרָעִים שֶׁאֵינָם מִתְאַחִים* [בהשאלה מן מועד קטן כו, ושם כפשוטו: קרעים על מת אסור לשוב ולתפרם], הִתְפַּלְּגוּת וְהִתְפָּרְדוּת גְּמוּרָה וּמֻחְלֶטֶת.

— קְרָעִים־קְרָעִים˚, 1. קְרָעִים רַבִּים: ״כִּגְבִירָה הֲדוּרַת פָּנִים שֶׁמַּלְבּוּשֶׁיהָ קְרָעִים־קְרָעִים״ (בורלא, כיסופים 202). 2. [בהשאלה] בְּצוּרָה מְקֻטַּעַת: ״גִּמְגֵּם יָעִי״שׁ וְאָמַר קְרָעִים־קְרָעִים״ (הזז, יעיש ב 103).

קְרֶפּ* ז׳ [צרפתית: crêpe; מלאטינית: crispa מסולסלת] 1. מַלְמָלָה, אָרִיג קַל וְשָׁקוּף, מְעֻבָּד בְּאֹפֶן סָמִיךְ מְאֹד מִמֶּשִׁי אוֹ מִצֶּמֶר אוֹ מִצֶּמֶר־גֶּפֶן וְאָרוּג בְּאֹפֶן שֶׁפָּנָיו מְחֻסְפָּסִים. 2. אֶחָד הַמִּינִים שֶׁל קָאוּצ׳וּק טִבְעִי וּמְעֻלֶּה בְּצוּרַת עָלִים בַּעֲלֵי שֶׁטַח מְחֻסְפָּס וּמְקֻמָּט, מְשַׁמֵּשׁ תַּחֲלִיף לְסֻלְיוֹת־נְעָלַיִם (״נַעֲלֵי־קְרֶפּ״).

קְרֶף* ז׳ ראה קוֹרֶף*.

קרפדה° נ׳ [מארמית: קרפדאי*, קורפדאי*, חולין סג., וכן בדומין צלצול לשם הצרפתי: crapaud] בעל־חיים מסוג דו־חיים הדומה לצפרדע. עורה של הקרפדה זרוע גבשושיות. מאחורי האזנים בלוטות גדולות המפרישות נוזל צורב המשמש להגנה. הרגלים הקדמיות קצרות, האחוריות ארכות, אך אינן יפות לקפיצה למרחקים. בין אצבעות הרגלים האחוריות קרומי־שחיה קצרים מאד. המזון

קרפדה (1/5)

תולעים, חלזונות וחרקים. הקרפדות הן בעלי־חיים ליליים. הן מבלות את רב ימות השנה במקומות לחים ביבשה, באות למים רק בעונת הגשמים להטלת הביצים. המין המצוי בארץ – "הקרפדה הירקה" (Bufo viridis). – [קרפדת־, קרפדות, קרפדות־]

קרפול° ז׳ [ערבית: קרנפ׳ל] אחד מצמחי הבשם הנאים ממשפחת הצפרניים (Caryophyllaceae). יש מזהים אותו עם הצפרן. – [קרפול־, קרפולים, ־לי־]

קרפון° ז׳ [מן קרפ] כנוי לניר מחספס ועשוי קפולים־קפולים המשמש לקשוט.

קרפיון° ז׳ [על־פי השם הלועזי] דג־מאכל מן הנפוצים ביותר (Cyprinus carpio); חי במים מתוקים, גופו פחוס בצדדיו, זנבו ממזלג, סנפיר הגב יחיד וארך. פיו חסר שנים, ליד הפה ארבעה גדולים קצרים. צבע הגוף חום־צהב. נזון בחמרים שונים מן הצומח ומן החי המצויים

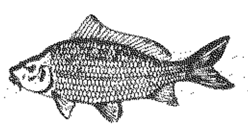
קרפיון (1/50)

על קרקע מקוי־המים. בארץ מרבים לגדל את הקרפיונים בברכות בשל בשרם הטעים. – [קרפיון־, קרפיונים, ־ני־]

קרפיף*, קרפף* ז׳ [הגיזרון לא תוברר בוודאות; יש סוברים מן: גפף, כפף, בתוספת ר׳; ואחרים מאכדית: gapdippu] שטח גדור לשמירת דברים שונים, לנטיעות וכדומה, חצר נרחבה מקפת גדר: "הגנה והקרפף שהן שבעים אמה" (עירובין ב ה). "מביאין עצים מן השדה מן המכנס ומן הקרפף – אפלו מן המפזר" (ביצה ד ב). "לקרפיפות ולחצרות המקפים למעשי יער ועצי בנין" (ביאליק, אריה א). "בתוך הקרפף שבפרדס יושבים אנשים ואוכלים ושותים" (בן־ציון, גה). "בית בית וקרפיפו עם דיר לעצים" (בארון, פרשיות 13). – [קרפיף־, קרפיפים גם קרפיפות; קרפפים גם קרפף־, קרפפות]

קרפף [מן קרפיף]

~ פע׳ **קרפף** ° פ״י בנה קרפיף מסביב לדבר: האכר קרפף את חצרו. – [לקרפף את־, מקרפף, יקרפף]

~ פע׳ **קרפף** °, נבנה קרפיף מסביבו: חצר מקרפפת. – [מקרפף, יקרפף]

א. **קרץ** [אוגריתית: קרץ; אכדית: qaraṣu; ארמית: קרץ; ערבית: קרץ; לכולן המשמע היסודי: חרך, דקר, עקץ, ראה להלן ב. קרץ; א. קרץ – רק במשמעות מושאלת]

~ פע׳ **קרץ** פ״י [רק עין או שפתים] 1. מצמץ, עוה לשם רמז או לגלוג וכיוצא בזה: "שנאי חנם יקרצו־עין" (תהלים לה יט). "קרץ שפתיו כלה רעה" (משלי טז ל). "הקורא את שמע לא ירמז בעיניו ולא יקרץ בשפתותיו" (יומא יט:). "דרך כל הולכי רכיל לקרץ בעיניהם" (רש״י ויקרא יט טז). 2 ° [בספרות החדשה בלא מושא] רמז: "עודני מתלבש... וקרצו לי (הצפרירים): מהר!" (ביאליק, זוהר). "אשתו תקרץ לו שילך לישן" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נז). – [לקרץ, קורץ, יקרץ]

~ פע׳ **קרץ*** פ״י קרץ, עוה: "ומרמז בעיניו ומקרץ בשפתותיו" (יומא יט:). – [לקרץ, מ־, י־]

ב. **קרץ** [במשמעות היסודית – ראה א. קרץ]

~ פע׳ **קרץ*** פ״י 1*, צבט וחתך, הוציא חלק מדבר: "הקורץ מקרצת (חתיכת בצק)" (תוספתא טהרות יא ב). "כדי לקרץ (את השערות) בצפרן" (נדה ו יב). 2 ∴, צר צורה, עבד: הפסל קרץ את האנדרטה מחמר. "הנמלה... מעפר קרוצה" (חריזי, תחכמוני ד 59). "כי מעפר דרכים קרצתנו, אל הנדרכים" (ספורטה, בין גל 38). 3*, חתך, שחט: "הביאו לו את התמיד, קרצו ומרק אחר שחיטה על ידו" (יומא ג ד). – [לקרץ את־; קורץ, קרוץ; יקרץ]

~ נפ׳ **נקרץ***, נחתך, נצבט ונקצץ: "עוללת... אם נקרצת עם האשכול" (פאה ז ד). חתיכת הבצק נקרצה מן העסה. – [להקרץ, נקרץ, יקרץ]

~ פע׳ **קרץ**, 1, נחתך מדבר־מה, חצב: "מחמר קרצתי גם־אני" (איוב לג ו). 2* [בהשאלה] עבד, עצב, נעשה: "והואה מצור חמר קרץ ולעפר תשוקתו" (מגילת הסרכים, יא22). "כי ממקור בינה קרצת וממעין חכמה לקחת" (חובות הלבבות, תוכחה). "הרי הם כאלו קרצו מחמר אנושי אחר לגמרי" (ברנר, ג 189). "הקרץ קרץ מחמר המפליא בי פעמים?" (גפנוב, תר׳ עושה עור 111). – [מקרץ, יקרץ]

א. **קרץ** ז׳ [סורית: קרצא סופה, קור עז] שבר, טבח, כליון: "קרץ מצפון בא" (ירמיה מו כ). "בשר בבשרם כי ברח קרץ" (משה אבן־עזרא, קודש קער). – [קרץ־]

ב. **קרץ** ז׳ [מן ב. קרץ, קרץ] חתיכה שנקרצה מדבר־מה, ביחוד: חתיכת בצק, מקרצת: "השאור והשרץ בתוכו והקרץ בינתים" (כלים ח ו). – [קרץ־, קרצו]

ג. **קרץ°** ז׳ [מן א. קרץ, קרץ] קריצה, רמיזה: "קרץ עינם יכפר הדם" (סידור רס״ג, רמה). "על פני דבורה היתה מכירה כל קרץ־עין" (יהודה שטינברג, קסט). – [קרץ־]

ד. **קרץ°** ז׳ ראה קרצית.

קרצא*, קורצא נ׳ [ארמית, דניאל ג ח: קרצא] קרץ, עסה [רווח בניב:]

– **אכל קרצא של פלוני*** [ארמית: אכל קרציה, וכן אכדית: qarsa akalu] אכל לחמו של פלוני [ובהשאלה] הלשין עליו, הלך רכיל בו [במקורות בטקסטים ארמיים:] "ואכלו קרציהון די יהודיא" (דניאל ג ח). "אזל אכל ביה קורצא בי מלכא" (ברכות נח.) [ובעברית:] "(האוכל) קורצין הרי זה משופכי דמים, שנאמר: "לא תלך רכיל בעמך"" (דרך ארץ רבה יא).

קרצוף*, קירצוף ז׳ [מן קרצף, קרצף] גרוד, סריקה במגרד: ״קרצוף – גדולים (שנים גדולות) ואין עושין חבורה״ (ביצה כג). קרצוף גבו של הסוס. [ובהשאלה:] ״קרצוף השטח העליון ולא ירידה לעמקם של יסודות״ (שרת, באסיה 150). – [קרצוף־]

קרצית* נ׳ [מן ב. קרץ] סוג של בעלי־חיים זעירים טפיליים ממחלקת העכבישים הנטפלים לבעלי־חיים ומוצצים את דמם (Ixodidae). אחד ממיני הקרציות נזכר גם בתלמוד (גיטין סז). – [קרצית־, ־ציות]

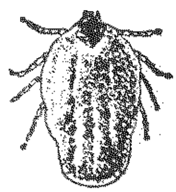

קרצית (x6)

קרצל*, קרצול ז׳ [צורת־משנה של קרסל] קרסל: ״שאדם עובר במים עד קרצליו״ (תוספתא סוכה ג ד). –[קרצל־, קרצלים, קרצלי־]

קרצף [ארמית: קרצף; אולי בהרחבה מן קצף או מן ב. קרץ]

~ פִּעֵל **קִרְצֵף*** פ״י 1*, סרק במסרק בעל שנים גדולות: ״אין מקרדין את הבהמה ביום־טוב... אבל מקרצפין״ (ביצה ב ח). ״מניחה לתינוקות לרכב על גבה ולקרצף לה את סנטרה״ (מנדלי מו״ס, סג). ״משפשפת היא את הכלים ומקרצפת בכל כחה״ (ביאליק, מאחורי ג). 2 ° [בהשאלה] שפשף, גרד: ״השחיל מוסה ראשו ורבו לתוך תוכו של המכל ומברשת בידו... וקרצף קרצף לו בבטנו לטהרו״ (יזהר, קיץ 92). ״הריהו יושב ומקרצף בעטו על גבי הניר״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל רעס). – [לקרצף את־, מקרצף, י־]

~ פֻּעַל **קֻרְצַף** °, גֹּרד וסֹרק במסרק: הסוס קרצף יפה. – [מקרצף, יקרצף]

~ התפ׳ **הִתְקַרְצֵף** °, התחכך, התגרד: ״ואני מתחכך, נאנק ומתקרצף בכל כחי״ (מנדלי מו״ס, קז). ״אני מתקרצף מחדוה, מחכך בראשי וממשמש את מצחי״ (בן־ציון, מד). ״כל היום מתמרקת, מתקרצפת, מתהבלת באדים של האמבט״ (שרירא, עזה 87). – [להתקרצף, מת־, ית־]

קרצפת° נ׳ [מן קרצף, קרצף] מסרק לקרצוף עור הבהמה, מגרדת: ״היה מנקה בקרצפת את ׳הורקן׳, סיח־של־יוחסין״ (שלונסקי, תר׳ בבל 193). – [קרצפת־, קרצפות]

קרק* ז׳ [ארמית: קרקא* יבמות קיב, אולי קיצור מן קורדק] נעל־בית חמה: ״יושבים כאותם אבלים ורגליהם בבלויי קרקים״ (טשרניחובסקי, שירים 412). – [קרק־, קרקים, קרקי־]

קרקבן*, קורקבן ז׳ [אכדית: quqqubanu; ארמית: קורקבנא; אולי הכפלה מן קבה] 1*, קבת השרירים בעופות הטוחנת את המזון ומכשירה אותו להשפעתו הכימית של מיץ־העכול הנוצר בקבת־הבלוטות: ״ואלו טרפות בעוף... נקב הקרקבן״ (חולין ג ג). ״והאדם השלמים? והקרקבנים?״ (ביאליק, אריה ט). 2* [בהשאלה] קבת האדם: ״טחול שוחק, קרקבן טוחן״ (ברכות סא). 3 ° [בלשון־הדיבור] כנוי לטבור, ה״כפתור״ השקוע בעור־הבטן. –[קרקבן־, קרקבנים, קרקבני־]

קרקוביאק° ז׳ [על שם העיר קרקוב בפולין] רקוד עממי פולני ער וקל במשקל של שני רבעים עם סינקופות; רקוד הקרקוביאק מקבל הרבה בחוגי הנוער.

קרקול° ז׳ [רוסית: karakul] פרוה ממין מיחד של כבשים הגדלים בבוכרה, בקרים ובאוקרינה, בעלי צמר מסלסל ושחור על־פי־רב: ״צנופים כובעי קרקול״ (צמח, א 184). אדרת־קרקול. [ובתואר:] ״היטיב את הצוארון הקרקולי של אדרתו״ (ברנר, א 60).

קרקוע°, קירקוע ז׳ [מן קרקע, קרקע] [במטוסים] 1, רתוק מטוס לקרקע, החזקתו על פני הקרקע בנמל־התעופה. 2, אסור על מטוס או על טיס לטוס: נתן צו־קרקוע. –[קרקוע־]

א. **קרקור*, קירקור** ז׳ [מן א. קרקר, קרקר] 1*, קול קריאה של צפרדע, של תרנגלת וכדומה: ״קרקורן (של הצפרדעים) היה קשה להם (למצרים) מהשחתתם״ (תנחומא בא ד). ״צפצוף, קרקור, געגוע, צריצה – המלת חדוה של בקר״ (ביאליק, ספיח טו). קרקור התרנגלת לפני הטילה ביצה. 2 ° [בהשאלה] המיה, גרגור: ״בקרקורים והמית המעים... הקרקורים יולדו מרב רוחות ויולידום מזונות נופחים״ (קאנון, ג ו). – [קרקור־, קרקורים, ־רי־]

ב. **קרקור°, קירקור** ז׳ [מן ב. קרקר, קרקר] ערעור, מטמוט נפוץ: ״קרקור קיר החומה״ (רש״י ישעיה כב ה). ״בערעור כל יסודות המחשבה וההרגשה, בקרקור כל סדרי החברה״ (ויסלבסקי, יחידים 4). קרקור יסודות הבנין. – [קרקור־]

קרקוש°, קירקוש ז׳ [מן קרקש, קרקש] קשקוש, משק: ״דאין קרקוש בכלי פתוח״ (רש״י עבודה זרה ס). ״נתבהל ספל הקקאו... על גבי הספנה הקטנה הירקרקת עד שצליל קרקושו מגיע לאזניה״ (הלקין, משבר 14). ״ולקחה אזנך קרקוש שלשלאות״ (ארד, תר׳ לסקוב 64). ״ולא שנהיה מטלטלים לשם ברסוק־איברים ובקרקוש קרבים״ (מגד, חדוה 72). – [קרקוש־, קרקושים, ־שי־]

קרקל° ז׳ [לפי השם הלועזי] חתול־המדבר, חיה טורפת מסוג החתולים (Felis caracal) – ראה פרטים בערך חתול, חתול־המדבר. – [קרקלים]

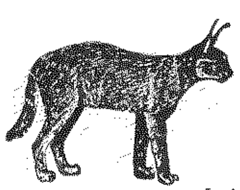

קאראקאל (1/25)

קרקס*, קירקס ז׳ [מלאטינית: circus עיגול, זירה; יוונית: kirkos] 1*, איצטדיון, מגרש עגל למרוצי סוסים, להתגוששיות וכיוצא בזה: ״תאטריות וקרקסיות״ (מגילה ז). 2 ° [בימינו] זירה להצגות־שעשועים, לאקרובטיקה, להופעות של חיות מאלפות, של ליצנים וכדומה. –[קרקס־, קרקסים, קרקסי־, גם קרקסאות גם קרקסיות]

קרקסן°, קירקסן ז׳ [מן קרקס] שחקן בקרקס, חבר בלהקה של מציגים בקרקסים. – [קרקסנית, ־נים, ־ניות]

קרקע זו״נ [אכדית: qaqqaru; ארמית: קרקעא; ערבית: קרקר או קרק מישור־אדמה] 1, אדמה: ״ומן־העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן״ (במדבר ה יז). ״קרקע אינה נגזלת״ (סוכה ל). ״קרקע

כָּל שֶׁהוּא חַיָּב בְּפֵאָה וּבְבִכּוּרִים״ (פאה ג ו). ״כְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בַּקַּרְקַע״ (בבא מציעא מב.). 2 [בהשאלה] תַּחְתִּית, שֶׁטַח תַּחְתּוֹן, יְסוֹד: ״מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן״ (מלכים א ו טז). ״וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם״ (עמוס ט ג). ״מִקַּרְקַע סֻכָּה אֶת מוֹדֵד עֶשְׂרִים אַמָּה״ (ירושלמי סוכה א א). ״דִּמַּעְתִּי מִקַּרְקַע נִשְׁמָתִי שָׁאַבְתִּי״ (ביאליק, לא תמח). [וראה עוד הצירופים והמשמעים להלן] — [קַרְקַע־, קַרְקָעוֹת, קַרְקְעוֹת־, גם קַרְקָעִים°, קַרְקְעֵי־]

– קַרְקַע־בְּתוּלָה°, בְּתוּלַת־קַרְקַע°, 1°, אֲדָמָה שֶׁלֹּא נֶעֶבְדָה, אַדְמַת־בְּרֵאשִׁית: ״קַרְקַע בְּתוּלָה הָיְתָה, שֶׁלֹּא עֲבָדָהּ אָדָם מֵעוֹלָם״ (עבודה זרה לב.). ״בְּתוּלַת־קַרְקַע – כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נֶעֶבְדָה״ (נידה ח:). 2 ° [בהשאלה] חֹמֶר שֶׁעֲדַיִן לֹא טִפְּלוּ בּוֹ: ״הַחֵלֶק הַסִּפְרוּתִי... כִּמְעַט שֶׁחָסֵר הוּא לְגַמְרֵי מִן הַסֵּפֶר, וְזֶה כִּמְעַט קַרְקַע בְּתוּלָה, שָׂדֶה לֹא עֻבַּד״ (עהרנפרייז, השקפה ספרותית, השילוח תרס״ג 276). ״לֹא עָלָה עֲלֵיהֶם עֵט לְצַיְּרָם כָּרָאוּי וַעֲדַיִן קַרְקַע־בְּתוּלָה הֵם וּמַמְתִּינִים לְבִיאַת סוֹפְרִים״ (מגדלי מו״ס, רגד). הַנּוֹשֵׂא שֶׁהַחוֹקֵר עָסַק בּוֹ הָיָה עֲדַיִן בִּבְחִינַת קַרְקַע־בְּתוּלָה.

– קַרְקַע־עוֹלָם°, 1°, קַרְקַע שֶׁאֵינָהּ רְשׁוּת־הַיָּחִיד, אֲדָמָה לְלֹא בְּעָלִים: ״קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ״ (בבא קמא כח:). 2°, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַזִּיק לוֹ: ״אֶסְתֵּר קַרְקַע עוֹלָם הָיְתָה״ (סנהדרין עד:). 3°, שֵׁם־דָּבָר לְנֶכֶס יַצִּיב וְקַיָּם, בָּסִיס מוּצָק: ״זוֹ נוֹתֶנֶת אֲוִיר לִנְשִׁימָה וְזוֹ לָרֶגֶל עֲמִידָה, קַרְקַע־עוֹלָם״ (ביאליק, הלכה ואגדה).

– גִּדּוּלֵי־קַרְקַע°, שֵׁם כּוֹלֵל לִצְמָחִים לְמִינֵיהֶם הַצּוֹמְחִים וְעוֹלִים מִן הָאֲדָמָה.

– קוֹמַת־קַרְקַע°, הַקּוֹמָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּבִנְיָן בֶּן קוֹמוֹת אֲחָדוֹת, הַחֲדָרִים שֶׁרִצְפָּתָם בְּעֵרֶךְ בְּגֹבַהּ פְּנֵי הָאֲדָמָה.

– קַרְקָעוֹת°, מִגְרְשֵׁי־אֲדָמָה לְבִנְיָן, שָׂדוֹת, אֲחֻזּוֹת (לְהַבְדִּיל מִן ״מִטַּלְטְלִין״): ״הָעֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין – בִּשְׁלֹשָׁה (דַּיָּנִים)... וְהַקַּרְקָעוֹת – תִּשְׁעָה וְכֹהֵן״ (סנהדרין א ג). ״טְעָנוּ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת״ (שבועות ו ג). סוֹכֵן לְקַרְקָעוֹת. מִשְׂרָד לִרְשׁוּם קַרְקָעוֹת.

– כָּבַשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע°, הוֹרִיד אֶת רֹאשׁוֹ לְמַטָּה מִבּוּשָׁה אוֹ מֵחֲרָטָה אוֹ מִיִּרְאָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״נִפְנָה (שִׁמְעוֹן בֶּן־שֶׁטַח) לִימִינוֹ – כָּבְשׁוּ (הַדַּיָּנִים) פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע, נִפְנָה לִשְׂמֹאלוֹ – כָּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע״ (סנהדרין יט.). הַנָּזוּף כָּבַשׁ רֹאשׁוֹ בַּקַּרְקַע.

– הִשְׁמִיט הַקַּרְקַע מִתַּחְתָּיו° [בהשאלה] בִּטֵּל אֶת הַבָּסִיס לְקִיּוּמוֹ.

– עוֹמֵד עַל הַקַּרְקַע° [בהשאלה] מְבֻסָּס, אֵיתָן, בִּלְתִּי־תָלוּשׁ.

– עָלָה עַל הַקַּרְקַע°, הִתְנַחֵל בְּמָקוֹם מְסֻיָּם, הִתְיַשֵּׁב יְשִׁיבַת־קֶבַע בְּמָקוֹם כְּדֵי לַעֲסֹק בּוֹ בְּחַקְלָאוּת וּבַעֲנָפִים הַקְּרוֹבִים לָהּ.

– עֲלִיָּה עַל הַקַּרְקַע°, הִתְיַשְּׁבוּת, הִתְנַחֲלוּת.

קרקע [מן קַרְקַע]

~ פִּעֵל קִרְקַע ° פ״י רִתֵּק (מָטוֹס) אֶל הַקַּרְקַע: הַטַּיָּס נִצְטַוָּה לְקַרְקַע אֶת מְטוֹסוֹ. — [לְקַרְקַע, מְ־, יְקַרְקַע]

~ פֻּעַל קֻרְקַע °, רֻתַּק (מָטוֹס) אֶל הַקַּרְקַע, הֻצַּב עַל הָאֲדָמָה (עַל־פִּי־רֹב לְלֹא רְשׁוּת הַמַּמְרָאָה): הַמָּטוֹס קֻרְקַע לְפִי צַו הַמֶּמְשָׁלָה. — [מְקֻרְקָע, יְקֻרְקַע]

קַרְקָעִי°

ת׳ [מן קַרְקַע] 1. שֶׁל קַרְקַע, הַשַּׁיָּךְ לַקַּרְקַע: רְכוּשָׁהּ הַקַּרְקָעִי שֶׁל הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת־לְיִשְׂרָאֵל גָּדַל הַרְבֵּה עִם קוּם הַמְּדִינָה. 2. הַמְּשֹׁרָשׁ בָּאֲדָמָה, אַרְצִי, יַצִּיב: ״תַּרְבּוּת רוּחָנִית וְחָמְרִית... לֹא תִתְקַיֵּם בְּלִי יְסוֹד לְאֻמִּי קַרְקָעִי וְאַרְצִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים סב). ״דַּוְקָא הוּא... מַבְלִיט מֵאֵין כָּמוֹהוּ יַהֲדוּת קַרְקָעִית זוֹ״ (פיכמן, רצו). ״וְהָרֵיחַ חוֹדֵר אֶל הַנְּשָׁמָה וְאַף זוֹ הוֹפֶכֶת בְּרִיָּה קַרְקָעִית, גְּשׁוּמָה, דְּשֵׁאִית, מְלַבְלֶבֶת״ (שנהר, א 240). ״אֲנִי מְקַוֶּה שֶׁיִּצְמַח לָנוּ גַּם הָאֶפּוֹס וְהָרוֹמָן הֶחָדָשׁ, הַסִּפּוּר הַקַּרְקָעִי הַמַּמָּשִׁי״ (עובדיהו, מפי ביאליק מג). ״דְּמֻיּוֹת יְהוּדִיּוֹת שָׁרְשִׁיּוֹת, קַרְקָעִיּוֹת וְגַלְבָּבוֹת״ (הורן, בצל 7). — [קַרְקָעִית, קַרְקָעִיִּים, ־עִיּוֹת]

– תַּת־קַרְקָעִי°, שֶׁמִּתַּחַת לִפְנֵי הָאֲדָמָה, שֶׁבְּמַעֲמַקֵּי־הָאֲדָמָה: נְהָרוֹת תַּת־קַרְקָעִיִּים. מְסִלַּת־בַּרְזֶל תַּת־קַרְקָעִית. נִסּוּי גַּרְעִינִי תַּת־קַרְקָעִי.

קַרְקָעִיּוּת°

נ׳ [מן קַרְקָעִי] אַרְצִיּוּת, שָׁרְשִׁיּוּת, יַצִּיבוּת: ״הַטִּבְעִיּוּת, הַקַּרְקָעִיּוּת וְהַיְּסוֹדִיּוּת שֶׁבְּסְלוֹנִימְסְקִי״ (סוקולוב, אישים 139). ״מְקוֹרוֹ בְּבִטְחוֹנוּת וּבְקַרְקָעִיּוּת שֶׁל הַהוֹלֵךְ לִקְרַאת הֶעָתִיד״ (ברנר, א 391). — [קַרְקָעִיּוּת־]

קַרְקָעִית*

נ׳ [מן קַרְקַע] תַּחְתִּית, הַבָּסִיס הַתַּחְתּוֹן שֶׁל כְּלִי אוֹ מַכְשִׁיר וְכַדּוֹמֶה: ״וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ מִקַּרְקָעִיתוֹ שֶׁל כְּלִי טֶפַח״ (שבת קלט:). ״קַרְקָעִיתָהּ שֶׁל סְפִינָה״ (חגיגה כג.). ״קֻבָּה שֶׁלּוֹ אֵין לָהּ קַרְקָעִית״ (סדן, ממחוז מט). קַרְקָעִית־הַתֵּבָה. — [קַרְקָעִית־, ־יּוֹת]

קַרְקָף*

ז׳ ראה להלן קַרְקֶפֶת.

קרקף

[מן קַרְקֶפֶת גולגולת]

~ פִּעֵל קִרְקֵף° פ״י 1. כָּרַת אֶת הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף: הָאִינְדְּיָאנִים הַפְּרָאִים בִּצְפוֹן־אֲמֶרִיקָה נוֹהֲגִים לְקַרְקֵף אֶת אוֹיְבֵיהֶם הַחֲלָלִים. 2. הִפְשִׁיט אֶת הָעוֹר מִן הַגֻּלְגֹּלֶת. — [לְקַרְקֵף, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל קֻרְקַף°, 1. נִכְרַת רֹאשׁוֹ: הֶחָלָל קֻרְקַף עַל־יְדֵי הַפְּרָאִים. גְּוִיָּה מְקֻרְקֶפֶת. 2. הֻפְשַׁט עוֹרוֹ מִגֻּלְגָּלְתּוֹ. — [מְקֻרְקָף, יְקֻרְקַף]

קַרְקֶפֶל*

ז׳ [אולי מיוונית: kara = kephale גולגולת] גֻּלְגֹּלֶת מְקֻרְקֶפֶת, גֻּלְגֹּלֶת אָדָם שֶׁנִּקְלַף עוֹרָהּ: ״אֵין לְךָ לְגְיוֹן שֶׁאֵין בּוֹ כַּמָּה קַרְקַפְלִין (שֶׁנָּשְׂאוּ בְּרָאשֵׁי הַכִּידוֹנִים כִּקְמֵיעוֹת)״ (חולין קכג.). — [קַרְקֶפֶל־, קַרְקַפְלִין]

קַרְקֶפֶת*

נ׳ [מארמית: קַרְקַף*, קַרְקַפְתָּא*, ראה להלן] 1 *, רֹאשׁ, גֻּלְגֹּלֶת: ״קַרְקַפְתּוֹ מַכְתִּירִים עַתָּה תְּפִלִּין דְּרַבֵּנוּ תָּם״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רסג). 2 ° [בצמחים] תִּפְרַחַת שֶׁל פְּרָחִים רַבִּים הַיּוֹשְׁבִים צְפוּפִים עַל צִיר קָצָר אוֹ עַל מַצָּעִית; לִצְמָחִים הַשַּׁיָּכִים לְמִשְׁפַּחַת הַמֻּרְכָּבִים תִּפְרַחַת שֶׁל קַרְקֶפֶת. — [קַרְקֶפֶת־, קַרְקָפוֹת, ־קְפוֹת־]

קרקפת של חמנית

קַרְקַפְתָּא*

נ׳ [ארמית, כנראה מן קַרְקֶפֶל] רֹאשׁ, גֻּלְגֹּלֶת: ״בְּשׁוּם פָּנִים לֹא אָבָה הַ׳שֶּׁל־רֹאשׁ׳ לָשֶׁבֶת עַל הַקַּרְקַפְתָּא״ (ביאליק, מאחורי ח).

לְלֹא צִיּוּן - מִקְרָא; * בֶּן־סִירָא, גְּנוּזוֹת, תַּלְמוּד וּמִדְרָשִׁים; ⁺ סִפְרוּת יְמֵי־הַבֵּינַיִם; ° סִפְרוּת חֲדָשָׁה; ◇ בֵּין־לְאֻמִּי. — ז׳ - זָכָר; נ׳ - נְקֵבָה; ת׳ - תֹּאַר; ת״ז - תֹּאַר זָכָר;

– קַרְקַפְתָּא דְּלָא מַנַּח תְּפִלִּין* (ראש השנה יז.), רֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ תְּפִלִּין – כִּנּוּי מְקֻבָּל לְאָדָם הַמְזַלְזֵל בְּמִצְווֹת מַעֲשִׂיּוֹת: "הֲלֹא בֶּאֱמֶת נוֹרָא הַדָּבָר, קַרְקַפְתָּא דְּלָא מַנַּח תְּפִלִּין" (יהודה שטינברג, קכה). "מַה יֹּאמַר אָבִיו לִזְקָנוֹ הַמְגֻלָּח, לְקַרְקַפְתָּא דְּלָא מַנַּח תְּפִלִּין?" (ברדיצ'בסקי, סיפורים לב).

א. **קרקר** [בחיקוי לקול-הקריאה של עופות שונים; ארמית: קַרְקַר; ערבית: קַרְקַר]

~ פִּע' **קִרְקֵר*** פ"ע 1. הִשְׁמִיעַ (בַּעַל־חַיִּים) קוֹל קְרִיאָה: "מְקַרְקֵר עֲלֵיהֶן כְּתַרְנְגֹלֶת שֶׁמְּקַרְקֶרֶת עַל בָּנֶיהָ" (תענית כט.). "וְהַצְפַרְדְּעִים מְקַרְקְרוֹת מֵרָחוֹק" (ביאליק, אריה יב). 2 [בדרך בוז] הֵרִיעַ, הִשְׁמִיעַ קוֹל צְוָחָה וְצָהֳלָה: "עוֹבְדֵי אֱלִילִים מְקַרְקְרִים בְּהֵיכָלוֹ" (יומא סט:). "רַע לִי יֹאמְרוּ וְעָלַי יְקַרְקְרוּ" (גנזי שכטר ג 197). "יוֹשְׁבִים נְעָרִים וּנְעָרוֹת וּמְקַרְקְרִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קלט). "קִרְקְרָה לוֹ הַזְּקֵנָה מִמְּקוֹמָהּ מֵעַל גַּבֵּי הַמַּצָּע" (הזז, היושבת 46). — [לְקַרְקֵר, מְ־, יְ־]

~ הִת' **הִתְקַרְקֵר**°, הִשָּׁמַע בְּקוֹל קִרְקוּר: "וּמַקְשִׁיב לַפָּסוּק הַמִּתְקַרְקֵר מִתּוֹךְ פִּיהָ" (שנהר, א 39). — [לְהִתְקַרְקֵר, מִתְ־, יִתְ־]

ב. **קרקר** [אולי מן קִיר, במשמעות הפוכה: הרס קיר; ואולי קרוב אל **ערער**]

~ פִּע' **קִרְקֵר** פ"י הָרַס, נָתַץ [על־פי ההבנה המקובלת בכתוב:] "מְקַרְקַר קִר וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר" (ישעיה כב ה). "שֶׁהָיוּ מְקַרְקְרִים קִירוֹת בָּתֵּיהֶם וְעוֹשִׂים אוֹתָם מְגִנִּים" (איכה רבתי פתיחתא, ר' יוחנן). "וְקִרְקֵר נוּן 'קָטֹן' וְכָרַת נוּן 'יִצְעַן'" (תשובות דונש, דעה לבי 3). "וְקִרְקַרְנוּ בְּנֹקֶם קִיר וְטִירָה" (הנגיד, דיואן 12). "כָּל שְׂדֵי שַׁחַת קִרְקְרוּ הַכְּתָלִים" (ביאליק, לפני). "שֶׁהַלָּלוּ יְקַרְקְרוּ וִיעַרְעֲרוּ אֶת יְסוֹדוֹת הַחַיִּים" (ויסלסבקי, תר' מרד 58). — [לְקַרְקֵר אֶת־, מְקַרְקֵר, יְקַרְקֵר]

~ פֻּע' **קֻרְקַר**^, נֶהֱרַס, נֻתַּץ: "וָאָבוֹא אֶל בֵּית צָר... וְקִירָיו מְקֻרְקָרִים" (חריזי, תר' איתיאל טו 129). "אֲמַרְתֶּם בְּשִׁירְכֶם הַמְּשֻׁקָּר וְהַגָּנוּב וּמְקֻרְקָר" (תשובות תלמידי דונש, 33). "שְׁתַּיִם אֲבָנִים מֵאַבְנֶיךָ אֲבַקֵּשׁ... מְקֻרְקָרוֹת מֵהֲלֻמוֹת צָרִים" (אבינועם, שירים לז). חוֹמָה מְקֻרְקֶרֶת. — [מְקֻרְקָר, יְקֻרְקַר]

~ הִת' **נִתְקַרְקֵר**°, נִתְעַרְעֵר, נֶהֱרַס: "מַמָּשׁ כָּל הַקַּרְקַע נִתְקַרְקֵר תַּחְתֵּיהֶן" (עגנון, אלו תצו). "אֲדָמָה נִתְמוֹטְטָה, קִירוֹת נִתְקַרְקְרוּ" (וילקנסקי, סגוליות 204). — [לְהִתְקַרְקֵר, מִתְ־, יִתְ־]

קַרְקָרָה° נ' [מן א. קרקר, קִרְקֵר] שׁוּרַת קִרְקוּרִים: "גַּעְגּוּעַ חֲרִישִׁי, קַרְקָרָה, שֶׁכְּשׁוּכֵי־מַיִם הִגִּיעוּ מִן הַבְּרֵכָה" (שלונסקי, תר' הדון ג 300). — [קַרְקֶרֶת־, קַרְקָרוֹת]

קַרְקְרָן° ז' [מן א. קרקר, קִרְקֵר] צַעֲקָן, הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל קִרְקוּר: "שָׁוְא תַּעֲלֹזוּ, עוֹרְבִים שְׁחוֹרִים, תֶּחֱזוּ שָׁוְא, קַרְקְרָנִים!" (כהן, שירים קמו). "אַדְּרַבָּא, הַעֲמִידִי נָא אַתְּ וְלָדוֹת כָּאֵלֶּה, קַרְקְרָנִית שֶׁכְּמוֹתֵךְ!" (שלונסקי, תר' הדון ב 289). — [קַרְקְרָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

קַרְקְרָנִי° ת' [מן קַרְקְרָן] שֶׁמְּקַרְקֵר הַרְבֵּה: "אַוָּז קַרְקְרָנִי שָׁמֵן וּמְפֻטָּם" (ביאליק, יום ששי ב). "מַקְהֵלוֹת קַרְקְרָנִיּוֹת" (יזהר, צקלג 588). "וְכָל הַלּוּל הַזֶּה שֶׁל פְּקִידוֹת וְכַתְּבָנִיּוֹת קַרְקְרָנִיּוֹת!" (מגד, חדוה 153). — [קַרְקְרָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

קַרְקֶרֶת* נ' [צורת־משנה של קַרְקַע] קַרְקָעִית, תַּחְתִּית: "הַדַּקִּין שֶׁבִּכְלֵי חֶרֶס וְקַרְקְרוֹתֵיהֶן וְדָפְנוֹתֵיהֶן" (כלים ב ב). "לִשְׁתּוֹת עַד הַקַּרְקֶרֶת" (יזהר, צקלג 324). "הַשִּׁירִים מִזִּמְרַת הָאָרֶץ, מִיְּבוּל הַלֵּב, מַה שֶּׁנִּשְׁתַּיֵּר בְּקַרְקַרְתּוֹ" (בובר, אור 435). — [קַרְקֶרֶת־, קַרְקַרְתּוֹ, קַרְקָרוֹת, קַרְקְרוֹת־]

קרקש [בחיקוי לקול קשקוש דברים, בדומה אל **קשקש**, **כרכש**, **שקשק** ועוד]

~ פִּע' **קִרְקֵשׁ*** פ"י קִשְׁקֵשׁ, הִשְׁמִיעַ קוֹל הַקָּשָׁה אוֹ צִלְצוּל: "אֵין מְקַרְקְשִׁין... לֹא אֶת הַזּוֹג וְלֹא אֶת הַקַּרְקָשׁ לְתִינוֹק בְּשַׁבָּת" (תוספתא שבת יג יז). "וְהִיא (הָאַיָּלָה) מְקַרְקֶשֶׁת בְּקַרְנֶיהָ" (בראשית רבה יב). "וּבַעֲלֵי הָעֲגָלוֹת מְקַרְקְשִׁים בִּרְצוּעוֹתֵיהֶם וְצוֹעֲקִים" (עגנון, אלו תפס). "וְקִרְקְשָׁה הָאֶבֶן בְּמַכְתֵּשׁ הָאֶבֶן וְצִלְצֵל הָעֱלִי" (הזז, יעיש א 224). "בְּרִיחֵי רוֹבִים מְקַרְקְשִׁים פֹּה וָשָׁם" (יזהר, צקלג 417). — [לְקַרְקֵשׁ, מְ־, יְ־]

~ הִת' **הִתְקַרְקֵשׁ**°, פָּרַץ בְּקִשְׁקוּשׁ, שִׁקְשֵׁק הַרְבֵּה: "וְהִנֵּה מִתְקַרְקֶשֶׁת רְצוּעַת לְשׁוֹנוֹ" (טברסקי, אקוסטה ב 189). "נִתְקַרְקְשָׁה (הַחָבִית) בַּמּוֹרָד לָאוּלָם הַסָּמוּךְ" (מגד, מקרה 137). — [לְהִתְקַרְקֵשׁ, מִתְקַרְקֵשׁ, יִתְ־]

א. **קַרְקָשׁ*** ז' [מן קרקש, קִרְקֵשׁ] פַּעֲמוֹן, מַכְשִׁיר הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל קִשְׁקוּשׁ וְצִלְצוּל (תוספתא שבת יג יז). — [קַרְקַשׁ־, קַרְקָשִׁים, ־קְשֵׁי־]

ב. **קַרְקָשׁ**° ז' [מן קרקש, קִרְקֵשׁ, על שום ההתקן "המקרקש" עם קפיצת הלשון שבו משן אל שן] טִפּוּס שֶׁל מַקְדֵּחָה בַּעֲלַת יָדִית הַמִּסְתּוֹבֶבֶת בְּכִוּוּן אֶחָד, מַפְעִילָה "לָשׁוֹן" קְטַנָּה הַנִּתְקַעַת אַגַּב סִבּוּב בַּחֲרִיצִים שֶׁבֵּין שִׁנֵּי גַּלְגַּל מְשֻׁנָּן הַקָּבוּעַ בָּאַרְכֻּבָּה וּמְנִיעָה אֶת הַגַּלְגַּל הַמְסוֹבֵב אֶת הַמַּקְדֵּחַ. — [קַרְקַשׁ־, קַרְקָשִׁים, קַרְקְשֵׁי־]

קרר [במקרא בשמות: קַר, קֹר, מְקֵרָה; ארמית: קרר; ערבית: קַרَّ קור]

~ פָּע' **קָרַר**^ פ"ע הָיָה קַר: "אִם קָרַר קִצְפּוֹ יְקָרְבֵנוּ" (ינאי, קמא). — [לָקֹר, קָרַר, קַר; קַר, קָרָה; יָקֹר או יִקֹּר]

~ נִפ' **נָקַר***, **נִקְרַר**^, נַעֲשָׂה קַר: "מְמַלְּאִין לוֹ כְּלִי שֶׁל צוֹנֵן מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְנוֹתְנִין עָלָיו בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁיֵּקַר" (תוספתא ג (ד) ו). "עַל־יְדֵי רוּחַ הַפֶּה שֶׁהוּא קַר נִקְרָרִים וְנַעֲשִׂים גְּלִיד" (דעת זקנים מבעלי התוספות, שמות טו ח). — [לְהִקֵּר, נִקְרַר, יִקַּר]

~ פִּע' **קֵרֵר**^ פ"ע צִנֵּן, הִפְחִית אֶת הַחֹם, הוֹרִיד אֶת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה: "שֶׁהָאֵשׁ תְּחַמֵּם וְהַשֶּׁלֶג יְקָרֵר" (אלבו, עיקרים 118). "הִתְחִיל מְקָרֵר רוּחוֹ בְּעִשּׁוּן" (עגנון, כפות תגד). שַׂמְתִּי אֶת הַמָּזוֹן עַל הַקֶּרַח לְקָרֵר אוֹתוֹ. נִסִּינוּ לְקָרֵר מְעַט אֶת הִתְלַהֲבוּתוֹ. — [לְקָרֵר אֶת־, מְקָרֵר, יְ־]

~ פֻּע' **קֹרַר**^, 1°, צֻנַּן, הֻפְחַת חֻמּוֹ [ובהשאלה:] "אֵין נַפְשֵׁנוּ נוֹחָה וְאֵין דַּעְתֵּנוּ מְקֹרֶרֶת עָלֵינוּ לְעוֹלָם" (קבק, במשעול 413). הַמָּזוֹן קֹרַר בַּמְּקָרֵר. 2^, נִתְקַף עַל־יְדֵי קֹר: "לְרַפֵּא בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה כָּל אִישׁ מְקֹרָר" (אסף הרופא, הוצ' מונטנר 162). הִנְנִי חוֹלֶה וּמְקֹרָר קְצָת. — [מְקֹרָר, יְקֹרַר]

~ הת׳ הִתְקָרֵר *, 1 *. הִצְטַנֵּן, פָּג חֻמּוֹ, יָרְדָה הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה שֶׁלּוֹ: "יָשַׁב לוֹ וְנִתְקָרֵר בְּצִלּוֹ (שֶׁל הָאִילָן)" (במדבר רבה ב). כּוֹס הַחַמִּין נִתְקָרְרָה קְצָת. 2 ^. נִתְקַף עַל־יְדֵי קֹר רַב, אֲחָזַתּוּ צִנָּה: "כִּי אָז יִתְקָרֵר הַגּוּף" (אסף הרופא, מונטנר 162). נִתְקָרַרְתִּי וְנָפַלְתִּי לְמִשְׁכָּב. הִתְעַטֵּף הֵיטֵב לְבַל תִּתְקָרֵר! – [לְהִתְקָרֵר, מִתְקָרֵר, יִתְ־]

~ 1 הִפ׳ הֵקֵר * פ״י צִנֵּן, קֵרֵר, הִפְחִית אֶת הַחֹם: "רָאוּ אוֹתוֹ טוֹבֵל... לְהָקֵר גּוּפוֹ" (ירושלמי ברכות ה ב). "אִם בָּרוּר שֶׁחוּת מִלֶּיהָ (שֶׁל הַשִּׁירָה) – אֶת רוּחֵנוּ מְקֵרָה" (גמזובר, תר׳ עוטה עור 17). – [לְהָקֵר, מֵקֵר, מְקֵרָה, יָקֵר]

~ 2 הִפ׳ הִקְרִיר ° פ״ע נַעֲשָׂה קַר יוֹתֵר: "מַתְחִיל לְהַקְרִיר בָּעוֹלָם" (יזהר, צקלג 421). – [לְהַקְרִיר, מַקְרִיר, יַ־]

~ הָפ׳ הוּקַר *. צֻנַּן, נַעֲשָׂה קַר, חָדַר לְתוֹכוֹ קֹר: "כָּאן יָשַׁנְתָּ, כָּאן הוּקַרְתָּ, כָּאן חָשַׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ" (במדבר רבה כג). – [מוּקָר, יוּקַר]

– קֵרֵר אֶת דַּעְתּוֹ ^. גָּרַם לוֹ קֹרַת־רוּחַ: "׳כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב׳ – כְּדֵי לְקָרֵר דַּעְתּוֹ אָמַר לוֹ כָּךְ" (חזקוני על התורה, בראשית לב ה). "כָּל הַהַסְבָּרוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת... שׁוּב לֹא קֵרְרוּ אֶת דַּעְתִּי" (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 180). "וְאַף־עַל־פִּי־כֵן קֵרְרוּ דַּעְתָּם בְּלִגְלוּג תָּמִים" (קופמן, האמונה ב 275).

– נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ *. נִרְגַּע, פָּג רָגְזוֹ, נָחָה דַּעְתּוֹ: "כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ ׳וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׳ נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ" (נדרים לב.). "וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה נְקָמָה בֶּאֱדוֹם" (במדבר רבה יד). "אַךְ בְּכָל אֵלֶּה עוֹד לֹא נִתְקָרְרָה דַּעַת הַמְחַבְּרִים" (אחד העם, קמז). "לֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אַרְיֵה עַד שֶׁעָמַד וְהִתְקִין לְעַצְמוֹ גַּם מְעִיל שָׁחוֹר" (ביאליק, אריה ד). "וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתָּם עַד שֶׁבָּא לִידֵי פְּשָׁרָה" (ברקוביץ, הראשונים קל).

– נִתְקָרְרָה רוּחוֹ ^. הָיְתָה לוֹ קֹרַת־רוּחַ, הָיָה מְרֻצֶּה: "שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ לְהִתְקָרֵר רוּחוֹ בְּמַה שֶׁבְּיָדוֹ" (רש״י קהלת ו ג).

קָרָר * ז׳ [מן קָרוֹן; מלאטינית: carrucarius] עֶגְלוֹן, נוֹהֵג בְּקָרוֹן: "שָׂכַר אֶת הַחַמָּר אוֹ אֶת הַקָּרָר" (בבא מציעא ו א). "בַּאֲפֵלוּלִית הַקָּרוֹן עָבְרוּ הַקָּרָרִים בְּפָנָסִים כֵּהֵי אוֹר" (ברקוביץ, הראשונים נב). "חֶנְוָנִי אֶחָד שָׂכַר קָרָר לְהָבִיא לוֹ מִן הַכְּרַךְ מִלַּאי לְיוֹם הַשּׁוּק" (ליפסון, מדור 154). – [קָרַר־, קָרָרִים, קָרָרֵי־]

קָרָר ^ ז׳ [מן קרר; צורת־משנה של קֹר] קֹר: "שְׁתַּיִם אֲבָנִים מֵאַבְנֵיךְ אֲבַקֵּשׁ... כִּי אוּכַל הַצָּמֵד לְקָרֵר פִּצְעֵיהֶן אֶת רִקּוּתִי בְּלַהֲטָן" (אבינועם, שירים לז). – [קָרַר־]

קרש [ארמית: קְרַשׁ; השווה לערבית: קָרַשׁ קור עז]

~ פָּע׳ קָרַשׁ * פ״ע 1 *. קָפָא, נַעֲשָׂה מוּצָק, הִתְעַבָּה: "וְלֹא הָיוּ לְבֵזִיכִין שׁוּלַיִם, שֶׁמָּא יָנִיחוּם וְיִקְרַשׁ הַדָּם" (פסחים ה ה). "שְׁחָטוֹ וְקִבֵּל בְּמִזְרָק אֶת דָּמוֹ וּנְתָנוֹ לְמִי שֶׁהוּא מְמָרֵס בּוֹ... כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרַשׁ" (יומא ד ג). "וְשֶׁמֶן שֶׁקָּרַשׁ אֵין מַפְשִׁירִין אוֹתוֹ" (תוספתא בבא בתרא ה ד). "הַדָּם שֶׁקָּרַשׁ" (תוספתא טהרות ב ה). הַתַּבְשִׁיל קָרַשׁ בַּמְּקָרֵר. 2 ° [בהשאלה] הִתְאַבֵּן: "וּמִיָּד קָרְשָׁה עַל מְקוֹמָהּ נֶאֱלָמָה כְּשֶׁהִיא מְהַדֶּקֶת אֶת בְּנָהּ" (בן־ציון, קמג). "נִשְׁקַפְתִּי בָּאֶשְׁנָב דּוֹמֵם־קוֹרֵשׁ" (ולטובסקי, תר׳ קצנלסון 425). – [לִקְרֹשׁ, קוֹרֵשׁ, קָרוּשׁ, יִקְרַשׁ]

~ נִפ׳ נִקְרַשׁ ^. נִקְפָּא, נַעֲשָׂה קָפוּא, עָבַר מִמַּצָּב נוֹזֵל לְמוּצָק: "שֶׁנִּפְשַׁט (הַיַּיִן) וְנִקְרַשׁ" (רש״י סוכה מט.). "וְזֵעָתוֹ שֶׁנִּקְרְשָׁה עַל מִצְחוֹ וְעַל פְּאוֹתָיו" (עגנון, אלו מב). הַתַּבְשִׁיל נִקְרַשׁ בַּמְּקָרֵר. [ובהשאלה:] "כָּל יֵשׁוּתוֹ נִתְקַפְּלָה וְנִקְרְשָׁה בְּתוֹךְ מַחֲשֶׁבֶת אֵימָה" (ביאליק, יום ששי ד). "שֶׁכְּבָר נִקְרַשׁ מֹחוֹ וְאֵינוֹ מְסֻגָּל לְשׁוּם מַחֲשָׁבָה שֶׁבָּעוֹלָם" (עגנון, אורח 166). "וְאֹפֶל שְׁנָית אֵין־רוּחַ וְדָמִי קֶרַשׁ נִקְרַשׁ" (גמזובר, תר׳ עוטה עור 350). – [לְהִקָּרֵשׁ, נִקְרָשׁ, יִקָּרֵשׁ]

~ הת׳ הִתְקָרֵשׁ ^. נִקְרַשׁ, נִקְפָּא, נַעֲשָׂה מוּצָק: "וּפְעָמִים שֶׁמִּתְקָרְשִׁים (הַמַּיִם), וְיֵשׁ בָּרָד מְעֹרָב בָּהֶם אֵין לִרְחֹץ בָּהֶן (בַּשַּׁבָּת)" (תוספות שבת נא:). "אֲגַב דְּנִתְקָרֵשׁ הַזֶּרַע הַרְבֵּה אֵינוֹ נִבְלָע בְּגוּפָהּ" (רבינו גרשום בכורות ז:). "הִשְׁכַּמְנוּ וְרָאִינוּ שֶׁנִּתְכַּסָּה הָרָקִיעַ וְנִתְקָרְשָׁה הָאֲדָמָה" (עגנון, אורח 153). "הַקְּרָת הַלְּבָנוֹנִי הַדַּק עַל הַשְּׁלוּלִיּוֹת שֶׁנִּתְקָרְשׁוּ מֵהַכְּפוֹר" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 49). [ובהשאלה:] "עַל דֹּק שְׂפָתַיִךְ נִתְקָרֵשׁ הַנִּיב" (ש׳ שלום, רז). – [לְהִתְקָרֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִקְרִישׁ ^ פיו״ע 1 ^ פ״י הִקְפִּיא, עָשָׂה שֶׁיְּהֵא מוּצָק: "כְּשֶׁבְּרָאָם (אֶת עַמּוּדֵי הַשָּׁמַיִם) וְהִקְרִישָׁם הָיוּ רוֹפְפִים" (רש״י איוב כו יא). "שֶׁהָרוּחַ מְיַבֵּשׁ וּמַקְרִישׁ אֶת הַנְּהָרוֹת" (רשב״ם שמות יד כא). "הַמַּחֲשָׁבָה בִּלְבַד עַל־דְּבַר יְצִיאָה מֵהַכְּפָר – הָיָה בָהּ כְּדֵי לְהַקְרִישׁ אֶת הַדָּם" (ביאליק, החצוצרה ב). 2 ° פ״ע פִּיהָ שֶׁהָיָה דּוֹמֶה כְּפָהוּק שֶׁהִקְרִישׁ הִתְחִיל שׂוֹחֵק" (עגנון, כפות רסה). – [לְהַקְרִישׁ, מַקְרִישׁ, יַ־]

~ הָפ׳ הָקְרַשׁ ^. הָקְפָּא, נַעֲשָׂה מוּצָק: "הָקְרַשׁ הַשֶּׁמֶן אוֹ הַיַּיִן" (ערוך, מח ד) הַתַּבְשִׁיל הָקְרַשׁ בַּמְּקָרֵר. – [מֻקְרָשׁ, יָקְרַשׁ]

א. **קֶרֶשׁ** ז׳ [אוגריתית: קרש; אכדית: qarašu בקע, qiršu פרוסה; קרוב אל קרץ בקע] לוּחַ־עֵץ, מֵעֵין קוֹרָה דַּקָּה, נֶסֶר עָבֶה לְצִפּוּי קִירוֹת בְּבִנְיְנֵי־עֵץ, לְיִצּוּר רָהִיטִים וְכַדּוֹמֶה: "וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים. עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד" (שמות כו טו—טז). – [קֶרֶשׁ־, קַרְשׁוֹ; קְרָשִׁים, קַרְשֵׁי־]

– קֶרֶשׁ־הַצָּלָה ° [בהשאלה מן הטובע שספינתו נשברה והוא נאחז בקרש צף בתקוה להינצל] כִּנּוּי לְדָבָר מוּעָט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְחַלֵּץ מִן הַמֵּצַר: "בַּשּׁוֹאָה הַלְּאֻמִּית שֶׁהִתְחוֹלְלָה הִתְמוֹטֵט עוֹלָמָהּ שֶׁל הָאֱמוּנָה הָעֲמָמִית, וְהַנְּבוּאָה... הָיְתָה קֶרֶשׁ הַהַצָּלָה הַיְּחִידִי (קויפמן, האמונה ח 19). "כֵּיוָן שֶׁהֶחְמִיצָה אֶת הָאַהֲבָה עַד עַכְשָׁו הִיא נֶאֱחֶזֶת בּוֹ כִּבְקֶרֶשׁ־הַצָּלָה אַחֲרוֹן" (קרמר, ריאליזם 41).

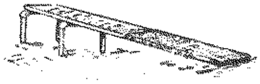

קרש-קפיצה

– קֶרֶשׁ־קְפִיצָה °. 1. לוּחַ מִשְׁפָּע הַמְשַׁמֵּשׁ עֵזֶר לְסְפּוֹרְטַאי בִּתְנוּפָתוֹ לִקְפִיצָה לַגֹּבַהּ. 2 [בהשאלה] גּוֹרֵם מְסַיֵּעַ לַעֲלִיָּה בְּדַרְגָּה: עַסְקָנוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי שִׁמְּשָׁה לוֹ קֶרֶשׁ־קְפִיצָה לַמַּנְהִיגוּת.

קרש-קפיצה לבריכה

– קַרְשֵׁי הַבִּימָה °. כִּנּוּי לְבִימַת הַתֵּאַטְרוֹן: "מִשְּׁטַל הַמַּחֲזֶה שֶׁלִּי עַל קַרְשֵׁי הַבִּימָה" (ברקוביץ, הראשונים קמח).

ב. קֶרֶשׁ* ז׳ [אולי קרוב ליוונית: keras קרן] כִּנּוּי לְחַיָּה בַּעֲלַת קֶרֶן אַחַת שֶׁנִּזְכְּרָה בַּתַּלְמוּד (חולין נט:). זֶהוּתָהּ לֹא נִתְבָּרְרָה. — [קֶרֶשׁ־, קְרָשִׁים, קַרְשֵׁי־]

קְרֶשֶׁנְדוֹ° תה״פ [איטלקית: crescendo] [במוסיקה] מִתְגַּבֵּר, הָלוֹךְ וְגָבוֹר, בַּעֲלִיָּה מְדֹרֶגֶת בְּחֹזֶק הַצְּלִילִים.

קֶרֶת נ׳ [כנענית: קרת; ארמית: קַרְתָּא; ראה גם קִרְיָה] קִרְיָה, עִיר, מְקוֹם־יִשּׁוּב: ״לְיַד־שְׁעָרִים לְפִי־קָרֶת״ (משלי ח ג). — [קֶרֶת־, קְרָתוֹת, קַרְתוֹת־]

— **עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת** (משלי ט ג), בַּמָּקוֹם הַמְּכֻבָּד בְּיוֹתֵר בָּעִיר.

קֹרֶת־רוּחַ*, ראה ערך קֹרָה.

קַרְתָּא* נ׳ [ארמית] קֶרֶת, קִרְיָה: ״מָרוֹן קַרְתָּא״ (ירושלמי תעניות סח ד). [רווח בצירופים:]

— **קַרְתָּא חַדְתָּא°** [כנענית: קרת חדשת] כִּנּוּי לְעִיר קַרְתָּגָא בִּצְפוֹן אַפְרִיקָה, בִּירַת הַפּוּנִים בִּימֵי־קֶדֶם.

— **יַקִּירֵי־קַרְתָּא°** [על-פי יומא ו ד] טוֹבֵי־הָעִיר, נִכְבְּדֵי־הַמָּקוֹם.

— **נָטוֹרֵי־קַרְתָּא*** (ירושלמי חגיגה עו ג), ראה ההגדרות ליד הערך נָטוֹר.

קַרְתָּן° ז׳ [מן קֶרֶת; ראה להלן קַרְתָּנִי*] פְּרוֹבִינְצְיָאל, בֶּן עִיר קְטַנָּה, שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלִיכוֹת בְּנֵי־הַכְּרַךְ וּבְנִימוּסֵיהֶם [ובהשאלה:] אָדָם תָּמִים וּמֻגְבָּל בְּאָפָקָיו. — [קַרְתָּנִית, קַרְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

קַרְתָּנוּת° נ׳ [מן קַרְתָּן] פְּרוֹבִינְצְיָאלִיּוּת, הֲלִיכוֹתָיו אוֹ הַשְׁקָפוֹתָיו שֶׁל אָדָם שֶׁחַי בִּסְבִיבָה רְחוֹקָה מֵחַיֵּי הַכְּרַךְ הַגָּדוֹל: ״מוּנָם בְּבַטְלָנוּת וְקַרְתָּנוּת, קַטְנוּת מֹחַ וּמִעוּט־דַּעַת״ (ליסיצקי, תולדות 156). ״שְׁלִילָתוֹ חוֹבֶקֶת רַק אֶת הַבַּטְלָנוּת הַיְשָׁנָה, אֶת צוּרוֹת הַחַיִּים הַפְּגוּמוֹת בִּתְחוּם הַמּוֹשָׁב הַנֶּחְשָׁל וְאֶת הַקַּרְתָּנוּת שֶׁל בְּרִיּוֹתָיו״ (קריב, עטרה 69). — [קַרְתָּנוּת־]

קַרְתָּנִי* ת׳ [מן קֶרֶת, קַרְתָּא] 1°. בֶּן יִשּׁוּב לֹא־גָדוֹל, בֶּן־עֲיָרָה, לְהַבְדִּיל מִן ״בֶּן־כְּרַךְ״: ״הַקַּרְתָּנִי שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה מִירוּשַׁלְמִי״ (דמאי ו ד). ״קַרְתָּנִי בָּא לַכְּרַךְ״ (דרויאנוב, א ד). 2°. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִתְּכוּנוֹת הַקַּרְתָּן, פְּרוֹבִינְצְיָאלִי: ״רֵייזֶלֶ׳, הַנַּעֲרָה הַקַּרְתָּנִית, הַטּוֹבָה, הַיְשָׁרָה״ (ברנר, ג 183). הִתְנַהֲגוּת קַרְתָּנִית. — [קַרְתָּנִית, קַרְתָּנִים, קַרְתָּנִיּוֹת]

קַשׁ ז׳ [ארמית: קַשָּׁא; ערבית: קַשّ] 1. קָנִים יְבֵשִׁים שֶׁל תְּבוּאָה וְגִדּוּלֵי־שָׂדֶה אֲחֵרִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לְאַחַר הַדַּיִשׁ: ״לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן״ (שמות ה יב). ״כִּירָה שֶׁהִסִּיקוּהָ בְּקַשׁ וּבִגְבָבָא״ (שבת ג א). ״סַכֵּי תְּאֵנִים וּבָהֶן תְּאֵנִים... קַשִּׁין וּבָהֶן שִׁבֳּלִים״ (סוכה יג:). מִזְרָן שֶׁל קַשׁ. אֶת הַקַּשׁ קוֹצְצִים לְתֶבֶן. 2. מָשָׁל לְדָבָר הַנִּשְׂרָף אוֹ כָּלֶה מַהֵר: ״תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ״ (שמות טו ז). ״וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא״ (מלאכי ג יט). ״שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־רוּחַ״ (תהלים פג יד). 3. מָשָׁל לְדָבָר קַל־עֵרֶךְ, נְטוּל חֲשִׁיבוּת: ״תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ״ (ישעיה לג יא). ״לְקַשׁ נֶהְפְּכוּ־לוֹ אַבְנֵי־קָלַע״ (איוב מא כ). — [קַשׁ־, קַשּׁוֹ; קַשִּׁים, קַשֵּׁי־]

— **קַשׁ וּגְבָבָא*** [על־פי שבת ג א ועוד, ושם כפשוטו], מָשָׁל לִדְבָרִים חַסְרֵי־חֲשִׁיבוּת, גִּבּוּב שֶׁל דְּבָרִים נְטוּלֵי־עֵרֶךְ: ״זֶה הָיָה מִין קַשׁ וּגְבָבָה, שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי פַּרְנָסָה כְּלָל״ (ביאליק, לזכר בן־ציון). ״כָּל דְּרָשָׁתְךָ קַשׁ וּגְבָבָא״ (עגנון, סמוך 20).

— **קַשׁ יָבֵשׁ**, סֵמֶל לְדָבָר חַלָּשׁ וּנְטוּל־עֵרֶךְ: ״אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא״ (נחום א י).

— **דָּחָה בְּקַשׁ*** [בהשאלה] פָּטַר בִּתְשׁוּבָה שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, נָתַן תֵּרוּץ קָלוּשׁ בְּיוֹתֵר: ״קָשֶׁה בְּעֵינֵיכֶם שֶׁדָּחִיתִי אֶת אוֹיְבִי בְּקַשׁ?״ (חולין כז:). ״אֶת לֵיצָר דָּחִיתִי בְּקַשׁ – לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן״ (מנדלי מו״ס, תמא) [וראה עוד ערך דחה]

— **נֶאֱחַז בְּקַשׁ°**, נִסָּה לְהֵעָזֵר בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ.

— **אַלְמַן־קַשׁ°** [מיידיש] כִּנּוּי הֲלָצִי לְמִי שֶׁשָּׁרוּי תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בְּלֹא אִשְׁתּוֹ: ״אַלְמַן־קַשׁ הוּא, מִשְׁתַּעֲמֵם וְחוֹלֵל מִשִּׁעֲמוּם כִּפְלַיִם״ (שניאור, סיפורים רס).

— **הַקַּשׁ שֶׁשָּׁבַר אֶת גַּב הַגָּמָל°**, מָשָׁל לְדָבָר קַל־עֵרֶךְ שֶׁהִכְרִיעַ אֶת הַכַּף וְגָרַם לְמַשְׁבֵּר חָמוּר שֶׁהָיָה תָּלוּי וְעוֹמֵד זֶה מִכְּבָר.

ק״ש ר״ת 1. קְרִיאַת־שְׁמַע. 2. קַדִּישׁ שָׁלֵם. 3. קַבָּלַת־שַׁבָּת.

קשב [רק עברית?]

~ פָּעַ׳ **קָשַׁב** פ״ע שָׁמַע, הִטָּה אֹזֶן לִקְלֹט כָּל רַחַשׁ: ״וְאָזְנֵי שֹׁמְעִים תִּקְשַׁבְנָה״ (ישעיה לב ג). ״קְשֹׁב קְרִיאָתֵנוּ״ (אתה מבין, מעריב ליל יום כיפור). ״קוֹלוֹ בְּקָשְׁבָם נִתְעַלָּפוּ״ (ינאי, סו). ״קֶשֶׁב רַב קָשַׁב צְרוֹר הַמֹּר״ (יהודה הלוי, ז 59). ״הַחֲרֵשִׁים מַקְשִׁב אֱלֵי מוּסָר – נָעוּ״ (משה אבן־עזרא, קודש רכא). ״וְרַק נַפְשִׁי קוֹשֶׁבֶת וְחוֹלָה״ (אלתרמן, א 155). ״גַּנִּים וְצֹאן לְצִוּוּיוֹ יִקְשְׁבוּ״ (שלונסקי, שירים ב 304). ״חוֹפְרִים וְקוֹשְׁבִים לִשְׁרִיקֵי הַצְּלִיפוֹת״ (יזהר, צקלג 52). ״וְקָשְׁבוּ הָאָבוֹת לְשִׁירַת הַנְּעוּרִים״ (סגא, שירים 303). — [לִקְשֹׁב, קוֹשֵׁב, קָשׁוּב, יִקְשֹׁב]

~ נִפְ׳ **נִקְשַׁב** ׳, נִשְׁמַע, הִקְשִׁיבוּ לוֹ: ״גָּרוֹן שִׂיחֵנוּ יִהְיוּ לְפָנֶיךָ נִקְשָׁבִים״ (סידור רס״ג, שי). ״קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן יִתְבַּשְּׂרוּ כִּי נִקְשָׁבוּ״ (משה אבן־עזרא, קודש רח). — [לְהִקָּשֵׁב, נִקְשָׁב, יִקָּשֵׁב]

~ הִפְ׳ **הִקְשִׁיב** פ״ע 1. הֶאֱזִין, שָׁמַע, הִטָּה אֹזֶן לִשְׁמֹעַ הֵיטֵב: ״שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ״ (הושע ה א). ״הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם וְלֹא יוּכְלוּ לְהַקְשִׁיב״ (ירמיה ו י). ״חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ״ (שיר השירים ח יג). ״לֵב חָכָם יָבִין מִשְׁלֵי חֲכָמִים וְאֹזֶן מַקְשֶׁבֶת לְחָכְמָה תִּשְׂמַח״ (בן־סירא ג כז). ״הַקְשֵׁב יַקְשִׁיב בְּדִמְמַת קֹדֶשׁ לְקוֹל הַמִּתְפּוֹצֵץ״ (ביאליק, מתי האחרונים). 2. שָׁמַע בְּקוֹל־, צִיֵּת: ״לֹא עָשׂוּ תוֹרָתֶךָ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ אֶל־מִצְוֹתֶיךָ״ (נחמיה ט לד). — [לְהַקְשִׁיב לְ־, אֶל־; מַקְשִׁיב, יַ־, הַקְשֵׁב!]

~ הֻפְ׳ **הֻקְשַׁב** ׳, הָאֳזַן, שֶׁהִקְשִׁיבוּ לוֹ: ״לְקוֹלוֹ כִּי־יֻקְשַׁב (כְּשֶׁיֻּקְשַׁב) יִבַּעַת כָּל מוֹשָׁב״ (קליר, אשא דעי, מוסף א׳ ראש השנה). — [מֻקְשָׁב, יֻקְשַׁב]

~ פִּעֵ׳ **קִשֵּׁב** ׳ פ״י גָּרַם לְאַחֵר שֶׁיַּקְשִׁיב, הִשְׁמִיעַ: ״קַשֵּׁב לְנָגִיד: קַח קֶשֶׁת וְחִצִּים״ (סידור רס״ג, רמא). — [לְקַשֵּׁב, מְ־, יְ־]

– הקשב! ° [בצבא, בתרגילי־סדר] צו־אתראה הנתן כהכנה לפקדה המדיקת הבאה מיד אחריה: "הקשב!... עמד דם!"

קשב ת׳ [מן קשב] מאזין, שומע היטב: "תהי־נא אזנך קשבת ועיניך פתוחות לשמע אל־תפלת עבדך" (נחמיה א ו). "וחוזי כוכבים להודות סרבים ואינם קשבים" (גבירול, א 71). "באילן עבת הוא נאחז צופה וקשב" (שמעוני, פואמות ב קכח). "ולרגל הצאן ואדם הקשב לרן הלקלוק בתוך שקת המים" (שלונסקי, שירים ב 243). — [קשבת, קשבים, ־בות]

– הטה אזן קשבת ° [על־פי נחמיה א ו], האזין היטב, התיחס בתשומת־לב רבה.

קשב ז׳ [מן קשב] שמיעה מרכזת, האזנה, תשומת־לב לנאמר, הטית אזן לשמע דבר־מה: "והקשיב קשב רב־קשב" (ישעיה כא ז). הספור המענין עורר את קשבם של השומעים. פלוני הוא בעל קשב לקוי. קשב מרכז, קשב מפזר. — [קשב־, קשבו]

– אין קול ואין קשב [על־פי מלכים ב ד לא], אין מענה, אין שום דבר נשמע.

– הקשיב רב קשב [על־פי ישעיה כא ז], הקשיב הרבה, אמץ את חוש שמיעתו כדי לקלט כל רחש: "הוא אוהב להקשיב רב קשב" (ביאליק, המתמיד).

קשבון ^, **קישבון** ז׳ [מן קשב] קשב, שמיעה, האזנה: "קשבון המסבים נחלק גם הפעם בין המלים הפשוטות והדין" (שנהר, ג 413). "לשמע הקולות הניד הסוס את אזניו מנוד של קשבון" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 8). — [קשבון־, קשבונות, ־נות־]

קשבן °, **קשבני** ° ת״ז [מן קשב] מקשיב, מרבה להאזין: "מי שלא ראה את חמי עומד ושומע... לא ראה זוג אזנים קשבניות מימיו" (עגנון, כלה רמח). מצטרפים ובאים קשבנים מן האהלים הסמוכים, וקשבנים בידוע גם חורצי־לשון הם" (שמיר, במו 123). — [קשבנית, קשבנים, ־ניות]

קשה [ארמית: קשא; ערבית: קשא]

~ פע׳ **קשה** פ״ע 1 °, נעשה מוצק או חזק, הפך מן "היה רך": הבטון קשה משהתיבש. 2, היה כבד, לא היה נוח וקל: "ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה" (בראשית מט ז). "ויקש דבר איש יהודה" (שמואל ב יט מד). הבעיה קשתה מאד. — [לקשות, קשה, יקשה, ויקש]

~ נפ׳ **נקשה** ^, 1 °, נעשה קשה, כבד עליו: "אני תהיתי עליו ונקשיתי להבינו" (סוקולוב, אישים 465). [וראה עוד ערכים נקשה, נקשה] 2 ^, נשאל דבר קשה: "הרי נתברר כי... נקשו הקשיות אשר הקשית ועוד קשיות אחרות" (רס״ג, תשובות הגאונים הרכבי, תקל 262). — [להקשות, נקשה, יקשה]

~ פע׳ **קשה** פיו״ע 1 ^ פ״י הקשה, עשה לקשה: "פשענו, צררנו, קשינו ערף" (וידוי, יום כיפור). "בתוך כך קשה את דבורו" (שמיר, הגבול 263). 2 פ״ע עשה דבר־מה בקשי, התאמץ מאד: "ותלד רחל ותקש בלדתה" (בראשית לה טז). "ופתאם הפכו פניו חמורים־עגומים ואמר כשהוא מקשה לדבר" (קבק, בגשעול 468). [וראה עוד להלן] — [לקשות, מקשה, י־]

~ פע׳ **קשה** ^, נעשה קשה: "אם יש קשוי שלא לדעת או שהיה כבר מקשה או שיודע שלא יתקשה" (תוספות יבמות נג:). "איך אנער ממכלולי החול – ואצבעותי קשו באפס יד?" (ש׳ שלום, חי 96). "פרצופי קשה כאבן" (מלצר, תר׳ גהרות 296). — [מקשה, יקשה]

~ התפ׳ **התקשה** *, 1, נעשה קשה ומוצק, חדל מהיות רך: "(סימניה של בוגרת:) משיתקשו הדדין" (תוספתא נדה ו ד). הבטון הרך התקשה משהתיבש. הבץ התקשה. 2, נתקל במעצורים שהכבידו עליו: "זה אחד משלשה דברים שנתקשה משה והראהו המקום את כלן באצבע" (מכילתא בוא ב:). "שנתקשה משה במעשה המנורה" (רש״י שמות כה מ). "עגלה טעונה קרשים שהסוסים נתקשו בעקירתה" (ביאליק, מאחורי ה). "ואתקש לסור מגנה גבישיה־אדמיה" (גפונוב, תר׳ עוטה עור 419). התקשיתי בפתרון הבעיה. הפקיד התקשה במתן תשובה סופית. 3, התאכזר, נהג בקשי: "התחיל מתקשה להם ואמר להם" (תנחומא בובר מקץ י). "דור המבול נתקשו כנגדו" (תנחומא בובר בשלח א). 4, התעקש: "כמה התקשה יונה שלא לילך בשליחותו" (תנחומא שמות יח). "ארור אשר לבו מקשה עמו לעד אתקשה" (גנזי שכטר, ג 138). — [להתקשות, מתקשה, ית־]

~ הפ׳ **הקשה** פיו״ע 1 ° פ״י עשה דבר־מה שיהא מוצק וקשה משהיה: "הקשה הבל פי על שפמי!" (ביאליק, משירי החורף). השמש יבשה את האדמה והקשתה אותה. הנפח הקשה את הברזל על־ידי לבון וקרור. 2 °, הכביד, החמיר: הבוחן הקשה את השאלות. אל נא תקשה עליו יותר מדי. 3 * פ״ע נעשה מוצק, חדל מהיות רך: "הדלועין... אם הקשו לפני ראש השנה" (שביעית ב י). "גידין שסופן להקשות גמנין עליהן בפסח" (חולין עז:). 4 *, דבר קשות, החמיר בדבריו: "והיו מקשין (חברי איוב) כנגדו דברים קשים" (פסיקתא רבתי כז). 5 ^, שאל שאלה חמורה, הציג קשיה: "הקשה לי חכם... קשיה גדולה" (מורה נבוכים, א ב). "אין מקשין בהגדה" (מורה נבוכים, פתיחה). "ושמע אחד מקשה על דבריו" (עגנון, אלו ח). "מקשין העולם: מה נשתנה?" (פרסקי, קול 59). "משל כאלו הקשה לו קשיה קשה כברזל" (הזז, יעיש ג 85). 6, התעקש, נהג בעקשות (קצור הבטוי: "הקשה ערף"): "מי הקשה אליו וישלם?" (איוב ט ד). [וראה עוד הצירופים להלן] — [להקשות את־, על־, ב־, כנגד־; מקשה, י־]

~ הפ׳ **הקשה** *, 1 *, נעשה מוצק וקשה: "קלח של כרוב שהקשה" (פסחים לט:). "הפשתה גדלה כבר והקשה לעמד בגבעוליה" (רש״י שמות ט לא). הפלדה הקשתה על־ידי תהליך של לבון וצנון. 2 *, נעשה בלתי נוח, היה קשה לסבלו: "הקשה הדבר והורע לאביו" (במדבר רבה טז). "והקשה עלי הדבר עד מאד" (איכה רבתי פתיחתא, ר׳ יוחנן). "והקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל" (רש״י שמות יח יג). 3 ^, נראה תמוה,

לֹא הָיָה מְחֻוָּר: "מְפֹרָךְ וּמְקֻשֶּׁה הוּא" (רבינו גרשום בבא בתרא קטז). "לִכְאוֹרָה כָּל הָעִנְיָן כֻּלּוֹ מְקֻשֶּׁה הוּא" (מגדלי מו"ס, קצד). "מַדּוּעַ אֵין אִישׁ זָז לִקְרָאתֵנוּ? הַדָּבָר כֻּלּוֹ מְקֻשֶּׁה" (ביאליק, החצוצרה ג). הִתְנַהֲגוּתוֹ הַמּוּזָרָה מְקֻשָּׁה. 4*. הִתְקַשָּׁה, הָיָה קָשֶׁה לוֹ לְהָבִין: "הִקְשָׁה... רַב שֵׁשֶׁת" (מנחות צה:). 5°. הִצִּיגָה לוֹ קֻשְׁיָה: "וּבָא ר' אַבָּא לְפָרֵשׁ... עַד אֲשֶׁר הִקְשָׁה עָלָיו" (תשובות הגאונים, הרכבי רנז, 133). "וְתַלְמִיד טוֹעֶה שֶׁהֻקְשָׁה לוֹ כְּתָבָהּ בְּגִלְיוֹן סִפְרוֹ" (רש"י שבועות ג:). — [מְקֻשֶּׁה, יְ־]

— קָשְׁתָה יָדוֹ עַל פְּלוֹנִי, הוּא נָהַג בְּקֹשִׁי עִם פְּלוֹנִי, לָחַץ וְדִכֵּא אוֹתוֹ: "לֹא־יֵשֵׁב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּנוּ כִּי־קָשְׁתָה יָדוֹ עָלֵינוּ" (שמואל א ה ז).

— קָשֶׁה הַדָּבָר מִפְּלוֹנִי, הַדָּבָר הָיָה לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: "וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלָי" (דברים א יז). "הֲרֵי הֵם מְבִיאִים אֶת הַדָּבָר לִפְנֵי מְתַוְּכִים וְאִם תִּקְשֶׁה מֵהֶם הַחֲלֻקָּה" (ברקוביץ, תר' מנחם פא).

— הַדָּבָר קָשֶׁה בְּעֵינָיו, הַדָּבָר לֹא נִרְאָה לוֹ, הָיָה צַר לוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר: "לֹא יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ (אֶת הָעֶבֶד) חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ" (דברים טו יח).

— קָשְׁתָה לָלֶדֶת, יָלְדָה בְּקֹשִׁי וּבְיִסּוּרִים רַבִּים: "וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ" (בראשית לה טז). "קָשְׁתָה לָלֶדֶת וְהִמְלִיטָה זָכָר" (אבן־זהב, בסוד רכ"ש).

— הִתְקַשָּׁה עַל מֵת* (מועד קטן כז:), הִרְבָּה לְהִתְאַבֵּל עַל מֵת.

— הִקְשָׁה אֶת לֵב פְּלוֹנִי, הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, הֱבִיאוֹ לִידֵי כָּךְ שֶׁיִּתְעַקֵּשׁ: "וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות ז ג).

— הִקְשָׁה אֶת עֻלּוֹ עַל פְּלוֹנִי, הִכְבִּיד מְאֹד עַל פְּלוֹנִי, דִּכָּא וְלָחַץ אוֹתוֹ: "אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה" (מלכים א יב ד).

— הִקְשְׁתָה לָלֶדֶת, קָשְׁתָה לָלֶדֶת, יָלְדָה בְּקֹשִׁי וּבְיִסּוּרִים: "וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת: אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן" (בראשית לה יז).

— הִקְשָׁה לִשְׁאֹל, שָׁאַל שְׁאֵלָה חֲמוּרָה מְאֹד, בִּקֵּשׁ בַּקָּשָׁה שֶׁקָּשָׁה לְמַלֹּאתָהּ: "וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע: וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי! וַיֹּאמֶר: הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל" (מלכים ב ב ט־י). "וְאִם אֶשְׁאַל לִרְאוֹת מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת? יַעֲנוּ נְבוּאוֹת: הִקְשִׁיתָ לִשְׁאֹל" (יהודה הלוי, 1 280). "וּבְהַבִּיטוֹ אֶל־עֵינַי יַקְשֶׁה לִשְׁאֹל: הוֹי אַבָּא, מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה?" (ביאליק, חקות עני).

— הִקְשָׁה אֶת לִבּוֹ (אֶת עָרְפּוֹ), הִתְעַקֵּשׁ, הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, לֹא רָצָה לְוַתֵּר: "וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה" (משלי כח יד). "וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ וּלְבִלְתִּי קַחַת מוּסָר" (ירמיה יז כג).

— אֵין מַקְשִׁין בָּאַגָּדָה* [על־פי מורה נבוכים, פתיחה], דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת אַגָּדָה וְדִמְיוֹן, אֵין לְחַפֵּשׂ בָּהֶם סְתִירוֹת שֶׁבְּהִגָּיוֹן וּבִמְצִיאוּת, אֶלָּא יֵשׁ לְקַבֵּל אוֹתָם כִּנְתִינָתָם.

קָשֶׁה ת' [מן קשה, קָשָׁה] 1*. מוּצָק, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִמְעֹךְ אוֹתוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַךְ: "שֶׁהַסְּנֶה הַזֶּה קָשֶׁה מִכָּל הָאִילָנוֹת" (שמות רבה ב). "קָשֶׁה כְּבַרְזֶל" (מנחות צה:). הַחֵךְ הַקָּשֶׁה וְהַחֵךְ הָרַךְ. אֶבֶן קָשָׁה. 2. כָּבֵד, מַכְבִּיד, שֶׁאֵינוֹ קַל, הַדּוֹרֵשׁ מַאֲמָץ רַב אוֹ הַגּוֹרֵם סֵבֶל רַב: "וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמות א יד). "בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁים מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם" (שבת נג:). "הוֹצָאַת הַמֵּת קָשָׁה לִקְרוֹבָיו יוֹתֵר מִמִּיתָתוֹ" (מועד קטן כז:). דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה וְקָשָׁה. מְשִׂימָה קָשָׁה. מִלְחָמָה קָשָׁה. 3. חָמוּר, שֶׁאֵין לַהֲבִינוֹ אוֹ לְפָתְרוֹ בְּנָקֵל: "אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם" (שמות יח כו). "יֵשׁ שְׁאֵלוֹת קָשׁוֹת בִּדְבַר הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן" (אברהם אבן־עזרא שמות כח ו). בְּעָיָה קָשָׁה. חִידָה קָשָׁה. 4. רַע, אַכְזָר, רָשָׁע: "וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים" (שמואל א כה ג). 5. עַקְשָׁן, סָרְבָן, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לְוַתֵּר: "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ" (ישעיה מח ד). 6*. בִּלְתִּי־נוֹחַ, מַזִּיק, גּוֹרֵם סֵבֶל: "כִּרְשִׁין קָשִׁין לַשִּׁנַּיִם" (ברכות מד:). "קָשָׁה רִמָּה לַמֵּת כְּמַחַט בִּבְשַׂר הַחַי" (ברכות יח:). "חַמִּין רַבָּן קָשֶׁה לַגּוּף" (דרך ארץ רבה ז). 7°. חָמוּר מְאֹד, רְצִינִי, מְסֻכָּן: עֹנֶשׁ קָשֶׁה. מַחֲלָה קָשָׁה. מַצָּב קָשֶׁה. 8*. שֶׁאֵינוֹ קַל אוֹ אֵינוֹ מָהִיר לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ: "קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת – חָסִיד, נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת – רָשָׁע" (אבות ה יא). 9*. מַחְמִיר, מַקְפִּיד מְאוֹד: "אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה" (כתובות מו.) [וראה עוד שאר ההוראות להלן] — [קְשֵׁה־, קָשָׁה, קְשַׁת־, קָשִׁים, קְשֵׁי־, קָשׁוֹת, קְשׁוֹת־]

— קְשֵׁה־גּוֹרָל°, שֶׁגּוֹרָלוֹ קָשֶׁה, שֶׁסָּבַל הַרְבֵּה: "עַצְמָאוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ קְשַׁת־גּוֹרָל זוֹ" (שרת, באסיה 147).

— קְשֵׁה־הֲבָנָה°, 1. מִי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין בְּנָקֵל אֶת הַנֶּאֱמָר לוֹ, בַּעַל תְּפִיסָה אִטִּית מְאֹד: תַּלְמִיד קְשֵׁה־הֲבָנָה. 2. מְסֻבָּךְ וּמֻרְכָּב, שֶׁקָּשֶׁה לַהֲבִינוֹ: דְּבָרִים קְשֵׁי־הֲבָנָה. סֵפֶר קְשֵׁה־הֲבָנָה.

— קְשֵׁה־חִנּוּךְ°, תַּלְמִיד מְפַגֵּר בְּשִׂכְלוֹ אוֹ מֻפְרָע בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ.

— קְשֵׁה־יוֹם, מַר־נֶפֶשׁ, מְדֻכָּא וּמְדֻכְדָּךְ: "אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן" (איוב ל כה).

— קְשֵׁה־לֵב, 1. עַקְשָׁן, חָצוּף, עַז־פָּנִים: "חִזְקֵי־מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה" (יחזקאל ג ז). 2°. אַכְזָר, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ רַחֵם: "שְׂנֵאתִי יַחְסָנִים קְשֵׁי־לֵב, קָרִים וְשַׁחֲצָנִים!" (שמעוני, הביבר 74).

— קְשֵׁה־מֵצַח, עַקְשָׁן, חָצוּף: "צְאוּ מְהֵרָה, נַעֲוֵי לֵב וּקְשֵׁי מֵצַח" (ביאליק, תר' קישוט לז).

— קְשֵׁה־עֹרֶף, סָרְבָן וְעַקְשָׁן, שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מָרוּת: "רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה עֹרֶף הוּא" (שמות לב ט).

— קְשֵׁה־פָנִים, עַז פָּנִים, חָצוּף: "וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב" (יחזקאל ב ד).

— קְשֵׁה־רוּחַ, מַר נֶפֶשׁ, מְדֻכְדָּךְ: "אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי... וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'" (שמואל א א טו). "כָּךְ דִּבֵּר רַק הַיֵּאוּשׁ הַמַּר מִתּוֹךְ גְּרוֹנָהּ שֶׁל אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ" (ברקוביץ, הראשונים קלג).

— קְשֵׁה־תְּפִיסָה°, שֶׁאֵינוֹ קוֹלֵט דָּבָר חָדָשׁ עַל נְקַלָּה, בִּלְתִּי־חָרִיף וְאִטִּי מְאֹד בַּהֲבָנָתוֹ.

— קָשׁוֹת, דְּבָרִים קָשִׁים וַחֲרִיפִים: "וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת" (בראשית מב ז).

— אגוז קשה°, 1. כנוי לאדם עקשן ותקיף, שקשה להשפיע עליו או לשנות את דעתו: "אגוז קשה הוא... גואשו השכנים" (ביאליק, מאחורי א). "היה זה בעיניו יוצא־דפן, מעין אגוז קשה המצריך טפול לעצמו" (דינור, בעולם 49). 2. כנוי לבעיה חמורה שקשה לפתרה או לדבר שקשה להתגבר עליו.

— ביצה קשה°, ביצה שנתבשלה הרבה ברותחים עד שנתקשו חלבונה וחלמונה.

— דברים קשים*, דבורים חריפים: "והיו מקשים כנגדו דברים קשים" (פסיקתא רבתי מז).

— יד קשה° [על־פי שופטים ד כד], יחס חמור וקפדני ביותר: המושל נהג ביד קשה בתושבי המקום.

— לשון קשה°, דבור חריף, דברים עזים ונמרצים: דברתי אל האיש בלשון קשה.

— מטבע קשה°, 1. מטבע של מתכת, בנגוד אל שטר־כסף של נייר. 2 [במסחר הבינלאומי] כסף יציב ועובר לסוחר בשוק הבינלאומי.

— מים קשים°, מים המכילים הרבה מלחי סידן: פחמת־הסידן, גפרת הסידן ועוד (למעלה ממחצית הגרם מלחים לכל ליטר מים): מים אלה קשים לעכול, וכן אינם ממסים סבון.

— ערף קשה, עקשנות וסרבנות, מרי: "כי אנכי ידעתי את־מריך ואת־ערפך הקשה... ממרים הייתם עם־ה'" (דברים לא כז).

— קשה בעיניו*, הוא תמה על כך, הדבר נראה לו מפרך, אינו נוטה להסכים לו: "קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב"? (יומא נג:). "קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש?" (חולין כז:). הדבר קשה בעיני.

— קשה לכעס* (אבות ה יא), שאינו בא בנקל לידי כעס, הפך מן "נוח לכעס" [ולהיפך:]

— קשה לרצות* (שם), שאינו מתפיס על נקלה, השומר את כעסו ימים רבים, בנגוד אל "נוח לרצות".

— כל התחלות קשות* (מכילתא סב:), עקר הקשי הוא להתחיל בדבר חדש, ההמשך קל יותר [ויש מנסחים: כל התחלות קשות]

קשוא, קישוא ז' [אכדית: qiššu; ארמית: קטיא; ערבית: קת'אא] 1. שם סוג של צמחי־גנה ממשפחת הדלועיים, שאליו שייכים המלון המתוק וקשוא־הגנה (Cucumis). 2. שמו המקורי של הצמח הקיצי והמטפס, שפריו המארך או המעגל בצורת קשת נאכל חי, מלוח או כבוש, הוא הנקרא בלשון־הדבור (בטעות!) "מלפפון" ("גורקע", Cucumis sativus): "זכרנו... את הקשואים ואת האבטחים" (במדבר יא ה). "הקשואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות" (מעשרות א ד). 3°. בלשון־השוק יש קוראים "קשוא" לדלעת־הגנה (Cucurbita moschata) הידועה בשמה הערבי "כוסי" (בשל דמיון השמות "קשוא" — "כוסי"). — [קשוא־, קשואים, קשואי־]

— קשוא־החמור°. ראה ירוקה, ירוקת־החמור.

קשוב° ת' [מן קשב, קשב] נשמע, שמקשיבים לו: "כמו מת חשוב, כי אין שיחו קשוב" (יגיי, מא). "ואי לנו בגלות אנוש... להתפלל ושיחו יהי נשמע וקשוב" (יהודה הלוי, ט 541). "הקול ברום יבער כבחלום ולא־קשוב" (מלצר, תר' נהרות 161). — [קשובה, קשובים, קשובות]

קשוב ת' [מן קשב] שומע, מקשיב: "תהיינה אזניך קשבות לקול תחנוני" (תהלים קל ב). "מצאה אז הצעתו אזנים קשובות בין אחינו שבמערב" (אחד העם, מד). "ולבכם ער ואזנכם קשובה" (ביאליק, יהי חלקי). "קשוב הלב, האזן קשבת: הבא? היבוא?" (רחל, קיב). "רבצנו ליד הגשר קשובים עד דק" (גלעד, עפר 126). — [קשובה, קשובים, ־בות]

קשוה נ' [גם קסוה*; אוגריתית: קשת; ארמית: קסוא; ערבית: קשוה] 1. ספל, כוס לנסוך: "ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו" (שמות כה כט). 2 ‹ [לדעת מפרשים ראשונים] כעין חצאי קנים חלולים שהיו עורכים עליהם את לחם־הפנים. 3° [בתורת־הצמחים] כל אחד מן החלקים של דפן הפרי הנפרדים זה מזה או נתקים מן הצמח עם הפתח הפרי: לתרמילי הצמחים השיכים למשפחת המצליבים שתי קשוות. — [קשות־, קשוות, קשות־, קשותיו]

קשוח° ת' [מן קשח] קשה, נקשה, אכזרי: "גלית מנגד ברגע זעף וקשוח" (הורסקי, אזוב 80). "שנאה קשוחה שנוא אני, כמו היהודי, על כל אנטישמי" (ש' אבן־שושן, תר' באבי־יאר 46). אדם קשוח־לב. יחס קשוח לסבלות הזולת. לבבות קשוחים. — [קשוחה, קשוחים, ־חות]

— קשוח־גורל°, קשה־גורל, שהגורל המר לו: "דממה בה נאחזה תקות־האדם הדלה בחזון האוצל מרוחו גם לקשוחי־הגורל" (אריכא, סנחריב 264).

א. **קשוט**° ת' [מן א. קשט] מקשט, מהדר: "שבאיות יפהפיות וקשוטות פרח" (אלתרמן, התיבה 77). "שחק מכחיל וענן קשוט כסף וזהב" (ליסיצקי, במעלות 51). — [קשוטה, קשוטים, ־טות]

ב. **קשוט**° ת' [מן ב. קשט] מכון, ערוך ומזמן: "קצובים תלים תלים... קשוטים וקשורים" (יגיי, קעז). "סוד שלישים אמרים קשוטים" (סידור רס"ג, רצב). "לפני החכם קשוטה ומוכנת ארח־חיים" (רש"י משלי טו כב). — [קשוטה, קשוטים, ־טות]

א. **קשוט*, קישוט** ז' [מן א. קשט, קשט] 1*. יפוי, הדור, נתינת תכשיטים: "הנאת קשוט עלי לעולם אם אתקשט היום" (נדרים פ:). קשוט החדר לקראת החג. קשוט הסכה. קשוט הבגד. 2*. עדי, תכשיט: "כמה קשוטין קשטתי אתכם" (איכה רבתי ב גא). 3 ‹. עטור, תפארת, תוספת חן: קשוטי השיר בימי־הבינים ("תפארת הפתיחה" ועוד) — [קשוט־, קשוטים, קשוטי־]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ‹ ספרות ימי־הבינים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; ז"נ - זכר ונקבה; נ' - נקבה; ת' - תואר; ת"ז - תואר וזכר;

ב. **קשוט*, קישוט** ז׳ [מן ב. קשט] יריה, זריקה, קליעה: "ואין הלשון הזה אלא לשון קשוט, שנאמר... 'או ירה יירה'" (תנחומא בובר וירא מה). — [קשוט־]

קשוט ° ז׳ [ארמית: קשט, דניאל ב מז] קשט, אמת: "מלכותו... כי קשוט הם כל מעבדיו" (ינאי, רמא). [ובתפילה בארמית:] "דהוא אלהא קשוט ואוריתיה קשוט ונביאוהי קשוט" (תפילת בריך שמיה).

— **עלמא דקשוט*** (ויקרא רבה כו), עולם־האמת, העולם הבא.

קשוטי°, קישוטי ת׳ [מן א. קשוט] של קשוט, של הדור: "אפיו הקשוטי המונומנטלי של כתב־החרטמים המצרי" (ייבין, תולדות הכתב 21). אמנות קשוטית. — [קשוטית, קשוטיים, ־טיות]

קשוטיות°, קישוטיות נ׳ [מן קשוט] מעשה הקשוט, הדור רב: "אנו נותנים דעתנו להפיגה (את הרגשת הפחיתות), הוא בקשוטיות ואני בלמודיות" (ליסיצקי, תולדות 165). "להבחין... בין דינמיקה פנימית של הלשון הפיוטית ובין קשוטיות סגנונית חיצונית" (קרמר, משמרות 147). — קשוטיות־]

קשוי° ת׳ [מן קשה, קשה] קשה, נקשה: "ועמד בחלל קשוי וזקוף כמקל" (שמיר, מלך 101). "פתע פתאם כמשוכת קפיץ נזדקפה קשויה כלה" (איתן, ברקיע 50). "סדרה אותם כרי־קש קשוים על־גבי הספה" (סביב, דרך 19). "הליכתו בישנית וקשויה על פני הרצפה המבהיקה" (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 19). — [קשויה, קשוים, קשויות]

קשוי*, קישוי ז׳ [מן קשה, קשה] 1*, עשית דבר רך לקשה: "גיד בלא קשוי קרוי מת" (סנהדרין נה.). קשוי הברזל על־ידי לבונו וצננו. 2 ^, קשיות: "והשיג בחוש משושו קרירותה (של האבן) וקשיה" (חובות הלבבות, היחוד י). 3*, מצבה של האשה המקשה ללדת, חבלי לדה קשים: "כמה הוא קשויה?... אפלו ארבעים וחמשים יום" (נדה ד ה). 4 ^, קשי, התקשות: "ואם יש בה בכתיבה מלך (מפסיק) אז יודע הענין בלא קשוי" (הורית הקורא, דרנבורג 53). — [קשוי־, קשוים, קשויי־]

קשור ת׳ [מן קשר, קשר] 1, מחבר, מהדק: "אולת קשורה בלב־נער" (משלי כב טו). "עיניו קשורות אל התהום" (ביאליק, מגילת ו). חבילה קשורה בחוט. 2 [בהשאלה] כרוך אחרי־, מקרב, צמוד: "נפשו קשורה בנפשו" (בראשית מד ל). "יהושע שהיה קשור למשה" (ירושלמי נידה מט ב). "ללבות קשורים בכנפי נשרים" (יהודה הלוי, א 49). "אתה קשור בכתרי תפלות" (משה אבן־עזרא, קודש קלב). היהודי בגולה קשור באלפי נימים אל ארץ־ישראל. 3, חזק, בריא [לדעה אחרת:] המתיחם בראשית העונה: "והיה (הכבשים) העטפים ללבן והקשרים ליעקב" (בראשית ל מב). 4*, קרוש, סמיך: "שכבת זרע קשורה ודומה ללבן ביצה" (נידה לה:). — [קשורה, קשורים, ־רות]

קשור*, קישור ז׳ [מן קשר, קשר] 1*, הדוק וחבור, ההפך מן "התר" או "התרה": "כשם שהוא חיב (בשבת) על קשורן (של גמלים וכו׳) כך חיב על התרן" (שבת טו א). "הוא בורא יתברך אשר תקן קשורם (של היסודות) ותכן חבורם" (חובות הלבבות, היחוד ו). "היא משבחת את הצניעות ואת האישות הדתית שאין דבר יכול לנתק קשוריה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כח). "תקעו כף ונתקשרו בקשורי שדוכין" (עגנון, כלה טז). קשור דבר אל דבר. קשור בין פרק לפרק. 2, סרט, רצועה מקשרת באפן מיחד לקשוט: "התשכח בתולה עדיה, כלה קשריה?" (ירמיה ב לב). 3 °, קשר, מקום חבור: "בחפזון גדול התיר את הקשורים והשליך את הסמרטוטים מעל רגליו" (ברגר, א 260). — [קשור־, קשורים, ־רי־]

— **קשור עבים***, הצטברות עננים לפני רדת הגשם, ההפך מן "פזור עבים": "לא נחלקו אלא שהניחן (את הכלים) בשעת קשור עבים ונתפזרו" (שבת מז:).

— **דברי־קשור°**, דברים היוצרים רציפות וקשר בין חלקים שונים: דברי־קשור של היושב־ראש בין נאום לנאום. דברי־קשור של המנחה בתכנית אמנותית או בין מערכות במחזה.

— **מלות־קשור°** [בתורת־הלשון] מלים קצרות המשמשות לחבור משפטים זה אל זה; נקראות גם "מלות־חבור". מלות־קשור הן, למשל: "וכן", "לפיכך", "אבל" וכדומה.

— **קצין־קשור°** [בצבא] קצין המשמש מקשר בין גופים שונים בצבא או בין גופים צבאיים לגופים אזרחיים [ראה גם קשר, קצין־קשר]

קשוש° ת׳ [מן קושש; קש] 1, מלקט, צבור: "דוד הכבסים... שורעים לבערה היו קשושים תחתיו" (מגד, החי 192). 2, מכסה קש: "כפרי הגויים רפושי הרחובות, רעועי הבתים וקשושי הגגות שהייתי עובר בהם" (ליסיצקי, תולדות 198). — [קשושה, קשושים, קשושות]

קשושת, ראה קששת.

קשות*, קישות נ׳ [צורת־משנה של קשוא] 1*, קשוא: "הקשות והמלפפון אינם כלאים זה בזה" (כלאים א ב). 2 °, יש מיחדים שם זה לדלעת־הגנה (Cucurbita moschata) [ערבית: "כוסי"] — [קשות־; הריבוי אינו מצוי — קשיות?]

א. **קשות** ^ נ׳ ראה קשיות.

ב. **קשות°** ת׳ [מן קשת] עשוי בתבנית קשת, כפוף ומעקם כקשת: "מבין גביניו הקשותים שרוח גדול ביניהם" (טברסקי, לפידים 70). "זורתך הקשותה כגשר" (אלתרמן, א 176). "אכר קשות־החטם" (סביב, כערער 189). "מעם צוארה הקשות עלו פעימות גרון קצובות" (שמיר, עירום 268). [ראה גם קשת] — [קשותה, קשותים, ־תות]

קשותה ^ נ׳ [מן ב. קשות] צורה בדמות קשת, קטע של מעגל: "בארבעה דרכים המדידה נקבצת, ואלו הן: המרבעת, והמשלשת, והעגלה והקשותה" (משנת המידות א 54). — [קשותות]

קשח [קרוב אל קשה; ערבית: קשח היה קשה]

~ פע׳ **קשח** ^ פ״ע קשה, נעשה קשה: "קשח לב להחפיש רצוצים" (אני חומה, יוצר לשבת הגדול, מחזור איטליה). "ועכשו גדלנו, עצמנו, קשחנו" (סערוני, ניסים 122). — [לקשוח, קשוח, יקשח]

~ נפ' נ ק ש ח ^, נקשה: "(חלב הכבשים) מרכך את האיברים הנקשחים" (אסף, 16). — [להקשח, נקשח, יקשח]

~ פע' ק ש ח °, נתקשה: "ההיתה בי אשמה?... הקשחתי לנס ולפלא?" (חומסקי, אזוב 87). "ידו מקשחת והוא גם יבעט" (בסוק, מבחר רב). — [מקשח, יקשח]

~ התפ' ה ת ק ש ח °, נעשה קשה וקשוח: "דבר שהפך הרגל בחוי שלנו, של לוחמים שנתקשחו" (ש' אבן־שושן, תר' עתודותי 23). "אטם את לבו, התקשח" (מגד, החי 168). — [להתקשח, מתקשח, יתקשח]

~ הפ' ה ק ש י ח פיו"ע 1 פ"י הקשה, הכביד: "למה תתענו ה' מדרכיך, תקשיח לבנו מיראתך?" (ישעיה סג יז). "מיראתך אל תקשיחנו" (ינאי, קט). "פגעי העת הקשיחו את לב בן־דוד" (מגדלי מו"ס, יב). "והקשחתי את לבבך ולא תבא אנחה" (ביאליק, בעיר). 2° פ"ע נעשה קשוח: "זה דין שעותו לבבות שהקשיחו" (ש' אבן־שושן, תר' שבים 67). — [להקשיח, מקשיח, י־־]

~ הפ' ה ק ש ח °, הקשה, הכביד: "ולמה לא הקשח עוד הלב? מה הוא תובע עוד?" (בן־ציון, קטו). — [מקשח, יקשח]

קשח° ת' [מן קשח] קשה, נקשה: "כלם עומדים מסביב לגוע נדהמים וקשחי לב" (ביאליק, תר' טל קנא). "ותועים בארץ הקשחה, בלילות, בחורים אפלים" (ולמובסקי, שירים 158). — [קשחה, קשחים, קשחות]

קשח°, קישח ת' מן קשח] קשה, נקשה, קשח: "כל כך קשחת ומסגרת היתה עד שנמצאו שננו אותה על לב האבן, כביכול" (ברטוב, כנפים 40). [ובהשאלה:] "בהזיוני הלילה הקשח רחוב נרדם" (שלונסקי, אבני 72). "גאותו הקשחת האוילית והרהבתנית" (גיצן, צבת). — [קשחת, קשחים, ־חות]

קשח^ ז' [מן קשח] קשי, עקשות: "תם כחי בשבי, אל תפן אל קשחי" (סידור רס"ג, שכו). "הן לא מזדון, לא מקשח לבב תעשנה" (כהן, מחזות קפט). — [קשח־, קשחו]

קשחון°, קישחון ז' [מן קשח] קשח, קשיות, נקשות: "פרצופים כעורים שסימני שחיתות בהם וקשחון" (שנהר, א 171). "עבתה קלפת קשחונו, כמו תינוקו וביתו נכרים לו" (רגלסון, חקוקות 61). — [קשחון־]

קשחות° נ' [מן קשח] קשחון, קשיות, נקשות: "התגלה בכל נבלותו וקשחותו" (פרסקי, הדואר תש"ד). "ומה תשובה היתה בפיו? קשחות מדעת! לא שום נקשות, לא קשחות" (יזהר, צקלג 752). — [קשחות־]

א. **קשט, קשט, קושט** ז' [אולי מן א. קשט; ארמית: קשוט, קושטא] ישר, אמת: "להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיך" (משלי כב כא). "נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קשט" (תהלים ס ו). "אומר לו עקביה בקשט לשון: לא ידעתי" (בורלא, עקביה 70). "אלם קם לתחיה—אמת וקשט" (בסוק, יידיש 73).— [קשט־, קשטו]

ב. **קשט*, קושט** ז' [יוונית: kostos] 1*, אחד ממיני הבשם ששמשו לקטרת (Costus speciosus) (כריתות ו.). 2°, יש מכנים בשם זה את הפרי אננס [ראה ערך אננס]

קשט, ראה קשוט.

א. **קשט** [הרחבת המשמעות מן ב. קשט ישר, כון; ראה להלן ב. קשט]

~ פע' ק ש ט * פ"י יפה, פאר: "קשט עצמך ואחר־כך קשט אחרים" (בבא מציעא קז:). "אין הוא קושט הגותו לא ברמזי סמלים... ואף לא בעדייה הטבעיים של השפה העברית" (קריב, עיונים 260). — [לקשט, קושט, יקשט]

~ נפ' נ ק ש ט °, קשט: "שאין לך גוזרה שלא נקשטה קשוטי מרבדים" (סדן, ממחוז קח). — [להקשט, נקשט, יקשט]

~ פע' ק ש ט * פ"י שם עדיים, הדר, יפה: "הללו שקשטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו" (שבת קנג.). "כלה מקשטין ומבשמין אותה" (שמות רבה כג). "מה תכשיטים שלא קשטתי אתכם?" (פסיקתא רבתי קנד). קשטנו את האולם לחגיגה. משוררי ספרד קשטו את שיריהם בקשוטים פיוטיים שונים. — [לקשט, מקשט, י־־]

~ פע' ק ש ט *, יפה, הדר, הושמו עליו עדיים לנוי: "פקחין שבהן נכנסו לפניו (לפני המלך) כשהן מקשטין" (שבת קנג.). "הרי מקשטת בתכשיטיך" (ספרי עקב מב:). "ונערה יוצאת מקשטת ומבסמת ומסתה אותו" (במדבר רבה כ). חדר מקשט לכבוד החג. — [מקשט, יקשט]

~ התפ' ה ת ק ש ט *, התיפה, התהדר בתכשיטים, שם על עצמו עדיים לנוי: "בין שמתקשטת ובין שאינה מתקשטת הכל מסתכלין בה" (תוספתא קדושין א יא). "מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים?" (ספרי בהעלותך כז). הכל התקשטו לכבוד החג. —[להתקשט, מתקשט, יתקשט]

— קשט עצמך ואחר־כך קשט אחרים* (בבא מציעא קז:), דאג לתקון פגמיך שלך בטרם תבוא להוכיח אחרים [הפתגם רווח גם בנוסח "קשט" וכו', לפי סנהדרין יח.]

— התקשט בנוצות זרות °, התפאר בדבר שאינו שלו, התעטף באצטלה של אחרים: "אישיותו של ההומוריסט הגדול מתקשטת על־ידי־כך בנוצות זרות" (ברקוביץ, הראשונים י).

ב. **קשט** [ארמית: קשט; ערבית: קשט; המשמעות המקורית: ישר, כון; אולי מן קשת היורה חץ בכוון ישר]

~ פע' ק ש ט * פיו"ע 1* פ"י ירה בקשת, קלע: "יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ" (במדבר רבה יב). "היה לו קשה מאד מן המבטים הקושטים בו כחצים" (קבק, בצל 362). 2* [בהשאלה] הטיל, טלטל: "אמר אברהם... לאיזה מקום נלך? אמר לו הקדוש־ברוך הוא: למקום שאני קושטך" (תנחומא בובר וירא מה). 3 פ"ע [על־פי במדבר רבה, ראה לעיל 1] עף, נשא במהירות: "סנוניות קושטות באויר כחצים" (ביאליק, ספיח טו). — [לקשט, קושט, יקשט]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

~ פע' קִשֵּׁט * פ"י ירה, הטיל: "הם נוטלין ומקשטין עליו חצין (ולא) אכפת לו" (פסיקתא קמח.). "מקשטת את פיה לשכנותיה ורקה בפניהן בזעף" (הזז, צל 40). — [לקשט, מ־, י־]

ג. **קשט** [מן קשט אמת]

~ פע' קִשֵּׁט ° פ"י אמת, אשר: "לא יהרהרו האמות אחריך אלא יקשטו דיניך ויאמרו: יפה היטב להם" (רש"י תהלים ס ו).

~ הת' הִתְקַשֵּׁט *, התאמת, הוכח כנכון: "שתתקשט מדת הדין בעולם" (בראשית רבה נה). — [להתקשט, מת־, ית־]

א. **קַשָּׁט** ° ז' [מן א. קשט, קשט] שפר, אמן ממחה לקשוט דירות על־ידי קביעת וילאות וסדורים אחרים בדירות, "דקורטור". — [קשטת, קשטים, קשטי־, קשטות]

ב. **קַשָּׁט** * ת' [מן ב. קשט, קשט] קשת, יורה חץ (ירושלמי תעניות סט ב). — [קשט־, קשטים, קשטי־]

קֹשֶׁט ° ז' [צורת־משנה של קשוט] קשוט, הדר: "צבעונין מלבשת מקשטת בקשט" (שלונסקי, שירים א 304). — [קשט־]

קַשָּׁטוּת ° נ' [מן א. קשט, קשט] אמנות הקשוט, מתן צורה נאה ומקשטת: "טרקלין קטן ומודרני שאיזה אמן אלמוני שקע בו את כל חכמת הקשטנות" (לוין, תר' עור היחמור ·). — [קשטנות־]

קַשְׁטָנִית, ראה קשתנית.

קֹשִׁי, קוֹשִׁי ז' [מן קשה] 1 ^, קשיות, תכונתו של הדבר הקשה: קשי האבן לעמת רכות הצמר. [ובהשאלה:] "ושמא עם קשי הלשון יקשה הענין להבין" (חובות הלבבות, הקדמת יהודה אבן־תיבון). 2 °, מכשול, מעצור, חמרה, דבר המכביד על פעלה: בצוע התכנית נתקל בקשיים מרבים. פלוני התאונן על קשי מצבו. 3, עקשנות, מרי, סרבנות: "אל־תפן אל־קשי העם הזה" (דברים ט כז). 4 *, מצבה של אשה המקשה ללדת: "קשי סמוך ללדה" (נדה לז). "הקל בדם הקשי" (נדה ד ו). 5 *, קשוי האיבר, זקפה (סנהדרין נה.). — [קשי־, קשיו; קשיים, קשיי־]

— בְּקֹשִׁי * תה"פ 1, לא בנקל, בדחק, במאמץ רב: "בקשי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת" (שבת יב:). "שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקשי גדול" (רש"י שמות כח כח). "שאין להם כדי צרכיהם ומתפרנסים בקשי" (רש"י ברכות יז:). "ושחין רע שירפא בקשי" (אברהם אבן־עזרא, א 182). "באים קלי עולם שאומרים עברי בקשי" (עגנון, אורח 227). אפשר ליַשב את הדבר בקשי. 2, בלשון קשה, בחמרה, קשות: "בקשי הוא מדבר, ברחמים הוא מדבר" (תנחומא בובר, נשא כח).

— בְּקָשְׁיֵי־קְשָׁיִים *, בקשיים ובמאמצים מרבים: "שאין חבר נקנה אלא בקשיי קשיין" (ספרי, נצבים־וילך קכט). "לא הייתי מתפרנסת אלא בקשיי־קשיים" (הזז, יעיש א 9).

— קְשִׁי־יָדַיִם °, חזק־יד, לחץ כבד: "הכנענים אינם יכולים לעמד מפני קשי־ידם וקשי־ערפם של הישראלים" (קויפמן, האמונה ד 94).

— קְשִׁי־יוֹם ^ [מן קשה־יום] מצב קשה, דלות: "מעשה בעני שהיה... מתאונן מעניותו ובוכה לקשי יומו" (אלנקאוה, מנורת המאור ד 240). "במה תצא לקראת קשי־יומה?" (ביאליק, אלמנות). "שידע את קשי־יומו של רבי בן־ציון" (אבן־זהב, בסוד רא).

— קְשִׁי־לֵב ^, קשיחות, אכזריות: "וחמלה על קשי־לב — אכזריות" (הנגיד, בן־משלי 264). "קשי לב האויב העז מצור" (ביאליק, אם יש). "האנחנו בלבד בקשי לבב ובמרי נצליחה?" (ביאליק, תר' טל נג).

— קְשִׁי־עֹרֶף *, עקשנות, סרבנות: "ואשר ישיב את־רעהו בקשי עורף, ודבר בקוצר אפים" (מגילת הסרכים, ו 26). "מתאוננים במרירות על קשי־ערפו של ההמון" (אחד העם, רעא).

— קְשִׁי־רוּחַ ° [מן קשה־רוח] יגון, דכדוך־הנפש: "נמנע הוא מראות פנינו... בקשי־ערפו כי גדל כקשי־רוחו" (כהן, מחזות קסז). "לא תוכלי נשא קשי־רוחי הרב" (סמקין, שירים קלז).

קֻשִּׁי ° ת' [מן קש] הדומה לקש, שהוא כצבע הקש: "העפר האביק... והצהבון הכללי, הקשי" (יזהר, צקלג 338). — [קשית, קשיים, קשיות]

קַשְׁיָא * ת' [ארמית] קשה, קשה [רווח הרבה בתלמוד במימרות:]

— הָא גּוּפָא קַשְׁיָא * (עירובין יג.), יש כאן סתירה בגופה של ההלכה שהנך מסתמך עליה!

— הָא לָא קַשְׁיָא * (ברכות יד:), זה לא קשה, אין כאן כל סתירה!

— עַתִּיקְתָּא קַשְׁיָא מֵחַדְתָּא * (יומא כט.), עתיקה קשה מחדשה, קשה יותר ללמד דברים ישנים שנשכחו מללמד דברים חדשים [ובהרחבה:] קשה לחדש דבר ישן שהפסק מלהתחיל בדבר חדש.

— שִׁלְהֵי דְּקַיְטָא קַשְׁיָא מִקַּיְטָא * (יומא כט.), סוף הקיץ קשה מן הקיץ.

קֻשְׁיָא *, קֻשְׁיָה *, קוּשְׁיָא נ' [ארמית, מן קשי] שאלה קשה, פרכה, השגה על דעה או על הלכה כדי להוכיח שאינן נכונות: "מהאי קושיא לא נדונה" (סנהדרין עה:). "נתפרקו כל הקשיות כאשר פרשנו" (תשובות הגאונים, הרכבי 262). "פרשה זו אליהו עתיד לדורשה, כלומר שיש בה קושיות" (רבינו גרשום מנחות מה.). "הקושיות והתרוצין" (רש"י בבא מציעא פו.). המפרשים תרצו קשיות שונות בתלמוד. "תשבי יתרץ קושיות ואבעיות" (דרש עממי של מלת "תיקו"). — [קושית־, קושיות]

— מַאי קֻשְׁיָא? * (מנחות צה:), איזו קשיה היא זאת? אין כאן פרכה כלל!

— אַרְבַּע קוּשְׁיוֹת ^, כנוי לארבע השאלות הפותחות במלים "מה נשתנה", שהבן שואל ב"סדר" ליל־פסח.

— הָדְרָא קֻשְׁיָא לְדוּכְתָּהּ * (פסחים פ. ועוד) חזרה הקושיה למקומה, כלומר, בכל תרוציך לא תרצת את הקושיה כלל ועדין היא בעינה עומדת! מה הועלת בתשובתך? [ובעברית:] "אמר לה: אם כן חוזרת הקושיא למקומה!" (עגנון, כלה שמח).

קשיבה^ נ׳ [מן קשב, קשב] שמיעה, הקשבה: "אין אמר ואין דברים ואין קשיבה למעלה... אבל למטה יש להן קשיבה" (מדרש הגדול, בראשית א יז, מד). "עמדה וקופה זו וכל עמידתה וקשיבתה כמתמכרת לנשיפת לחשו" (טביב, כערער 282). "כלך בקשיבה, כלך בחתירה" (ה. רזי, הרפתקה באגם). — [קשיבת־]

קשיבות° נ׳ [מן קשוב] היות קשוב, מצבו של המקשיב ומאזין: "הם כובשים בקשיבותם, בדריכותם" (ארד, ביתו 56). "היו רכונים בקשיבות ערנית" (קובנר, פנים 25). — [קשיבות־]

קשיה, קשייה נ׳ [מן קשה] קשיות, קשי: "על חטא שחטאנו לפניך בקשית ערף" (ינאי, שכב). [בוידוי ליום כיפור הנוסח: "בקשיות ערף"] — [קשית־]

קשיון^, **קישיון** ז׳ [מן קשה; קשי] קשי: "קשה... ענין קשיון הוא לפי הענין" (מנחם, קוה, קשה). "ולעתו חש עלי קשיון" (קליר, איכה את אשר, לט׳ באב). "אין בו עוד מן הקשיון שיש בסגנון המאחר של מנדלי" (קלוזנר, הספרות ו 467). "אי הבנת הקשיון הטבעי של האיתנות הקדומה" (סוקולוב, אישים 70). "כשבר הענן נשבר קשיון הערף" (שלונסקי, אבני 24). — [קשיון־]

קשיות* נ׳ [מן קשה, קשי; ארמית: קשיותא] 1^. קשי, תכונתו של הדבר הקשה, מוצקות: "הקשיות שמתקשה (האדמה) אחרי חרישת קצירה" (רבינו גרשום בבא בתרא יב). "קשיות הסלע" (וילקנסקי, סנוניות 92). "קשיות הסביבה הסלעית" (אריכא, ג 119). קשיות הברזל. קשיות הבשר שלא נתבשל כל צרכו. דרגות הקשיות של חמרים שונים. 2*. עקשנות, קשי־לב: "קשיותן של ישראל" (תענית ו, לפי רש״י). "מקשיותם נמסרו למלכיות" (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ יוחנן). 3°. חמרה, הקפדה יתרה: "בקשיותו המוסרית הרגילה הוא מרים את קולו" (קלוזנר, הרעיון המשיחי 76). "פניו שחוסים ושדופים בארשת קשיות ומרירות" (ליסיצקי, תולדות 260). "נטלה ממנו אותה קשיות יתרה שהיתה נוהגת בו" (הזז, צל 169). — [קשיות־]

— **קשיות־ערף**^, עקשנות, סרבנות: "ועל חטא שחטאנו לפניך בקשיות־ערף" (וידוי ליום כיפור). "המרי הוא בספורי התורה קשיות־ערף של העם כלפי אל" (קויפמן, האמונה א 186).

קשיח° ת׳ [מן קשה; קשוח] 1. קשה, מוצק, שאינו מתכופף ואינו גמיש: סרן קשיח בין גלגלי הרכב. 2 [בהשאלה] נקשה, שאינו רגיש: "בתוך עולם קשיח חוצם... אני עומדת ובלבי שמחה" (גולדברג, ברק בבוקר). לב קשיח. — [קשיחה, קשיחים, קשיחות]

קשיחות° נ׳ [מן קשוח] קשי, קשיות, נקשות: "קשיחות־מה או התאכזרות למשהו" (יזהר, צקלג 485). [רווח ביחוד בצירוף:]

— **קשיחות־לב**°, קשיות־לב, אדישות לסבל הזולת: "הגיעו בעצמכם, קשיחות־לב כזו!" (כרנר, א 176). "אנכיות וקשיחות־לב" (ארד, תר׳ לסקוב 198).

קשיטה נ׳ [השווה ארמית: קשיטא נכון, ישר; ערבית: קסט מנה, חלק] 1. שם מטבע שהיה נהוג בימי המקרא: "ויקן את־חלקת השדה... במאה קשיטה" (בראשית לג יט). [לפי התלמוד (ראש השנה כו.) שוה הקשיטה למעה, היינו רבע השקל]. 2 [לדעת אחרים, לפי תרגום אונקלוס ל"קשיטה" — "חורפן" (כבשים)] כבשה קטנה (בין רועי־הצאן בימי־קדם היו הכבשים עוברות לסוחר ככסף!). — [קשיטת־, קשיטות]

קשין°, **קשיין** ת׳ [מן קשה] מקשה, גורם לקשיות. — [קשינית, קשינים, קשיניות]

— **דגש קשין**° [בדקדוק] כנוי אחר ל"דגש הקל", על שום שהוא מקשה את הגית האותיות בג״ד כפ״ת בבואו בהן (כגון: ב — ב, כ — כ, פ — פ). להבדיל מן ה"דגש החזק" הנקרא גם "כפלן" (כופל את האות!).

קשירה* נ׳ [מן קשר, קשר] 1*. הדוק וחבור: "מה קשירה היתה במשכן? שהיו קושרין את המיתרים" (ירושלמי שבת י ג). "עניבה גופה קשירה היא" (שבת קיג). "כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתלתו וקשירתו והתרתו" (חובות הלבבות, הבטחון, פתיחה). קשירת שרוך־הנעל. קשירת החבילה. 2^ [בהשאלה] אמוץ, חבור, הדוק: "לפי שידוע לי קשירת חבתו" (תשובות רש״י, יג). קשירת קשרים עם הגולה. 3^, קשר, מרד: "המלכים על מלחמתך קשרו קשירה" (הגביר, דיואן 6). קשירת המהפכנים נגד המשטר. — [קשירת־, קשירות]

— **קשירת הספד**° [ראה קשר] אמירת דברי קינה.

— **קשירת כתרים לפלוני**° [ראה קשר] אמירת דברי הלל ושבח, הפלגה בשבחו של פלוני.

קשיש* ז׳ [צורת־משנה של נשיש] קששת, לוח־עץ ששמים על מקום שבר של עצם להדוק המקום הנפגע ולרפויו (שבת נג). — [קשיש־, קשישים, ־שי־]

קשיש* תו״ז [מארמית: קשיש, קשישא] 1° ז׳ זקן, ישיש, בא בימים: צעירים וקשישים. 2^ ת׳ גדול מן־, בכיר, מבגר יותר מאחרים: "דאנה קשיש מאבוך (שאני קשיש מאביך)" (בבא מציעא ס:). "רואין כמה בנים יהיו להם אם הם ג׳ בנים מלבד הקשיש חולקין בד׳ חלקים" (רשב״ם בבא בתרא קמב:). פלוני קשיש מאחיו בשנתים. 3° ת׳ של זקנה: "הוריד רבי אביגדור שתי עיני הקשישות על פני בתו היחידה" (עגנון, אלו כה). — [קשישה, קשישים, קשישות]

— **השתא דקשישנא לדרדקי?*** [קשיש אנא] (בבא קמא צב:), [ארמית] עתה שזקן אני — לתינוקות? כלום לפי כבודי ומעמדי לעסק בקטנות?

קשישות° נ׳ [מן קשיש] 1. זקנה, ביאה בימים. 2. בגרות, היות מבגר וגדול בשנים מאחר. — [קשישות־]

קשית° נ׳ [מן קש] קש קטן, חתיכה קצרה של קש טבעי או שפופרת קטנה למציצת משקאות וכדומה: קשיות למי־סודה. — [קשית־, קשיות]

א. **קִשְׁקוּשׁ*** ז׳ [מן א. קשקש, קִשְׁקֵשׁ] 1*. נקישה, דפיקה, השמעת קול, צלצול: ״קשקוש הזוג״ (רש״י מועד קטן ט:). ״קשקוש קל בא לאזני מעבר לבקעה״ (מנדלי מו״ס, קט). ״ובשכרות מחול ובקשקוש ברזל ובטרוף הדם״ (רחל, נא). קשקוש פעמונים, קשקוש בקפסה־של־צדקה. 2° [בהשאלה] פטפוט, השמעת דברים בטלים: ״בכל אותם הוכוחים שאינם אלא קשקוש של מלים לבטלה״ (אחד העם, תקח). ״אין קץ לקשקוש לשונה״ (קרליבך, הודו 136). הפסק את הקשקוש הזה! 3° [בלשון־הדיבור] שרבוט, רשום אותיות או קוים או ציורים שונים חסרי־משמעות: ״מה אתה כותב קשקושים?״ ״אין אלה ציורים אלא סתם קשקושים!״ – [קשקוש־, קשקושים, ־שי־]

ב. **קִשְׁקוּשׁ*** ז׳ [מן ב. קשקש, קִשְׁקֵשׁ] חפירה, עדור: ״וקשקוש בשביעית מי שרי (כלום מתר?)״ (מועד קטן ג.). ״עדור בגפנים וקשקוש בזיתים״ (רש״י מועד קטן ג.). – [קשקוש־]

א. **קשקש** [הכפלה מן נקש; קרוב אל קרקש, כשכש, שקשק]

~ פִּע׳ **קִשְׁקֵשׁ*** פ״ע 1*. הקיש, השמיע קול דפיקה ונקישה, צלצל: ״היתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג״ (סוטה ט:). ״לשונו של אלתר שהתחילה מקשקשת בפיו כמטטלת״ (מנדלי מו״ס, צה). ״מקשקש לפניו בזוזים ותוחבם לו בחיקו״ (ביאליק, אריה ו). ״לבו של הזקן מקשקש כפעמון מתוך שמחה״ (עגנון, אלו שפה). פלוני מקשקש בקפסה־של־צדקה. 2° [בהשאלה] פטפט, השמיע דברים בטלים: ״לכשתחדל לקשקש במליצות נפוחות״ (סוקולוב, אישים 23). ״די לקשקש! בואו!״ (יזהר, צקלג 14). ״אל תקשקש, בבקשה!״ (אריכא, א 18). פלוני סתם מקשקש [קיצור של הביטוי הדיבורי: ״אל תקשקש בקומקום!״ ראה להלן] – [לקשקש, מקשקש, י־]

~ הת׳ **הִתְקַשְׁקֵשׁ***. 1*. הדפק, השמיע קול רעש אגב נענוע וטלטול: ״כאגוז המתקשקש בקלפתו״ (חולין צד:). ״מתקשקשות בפיהם לשונות כמהות״ (שניאור, פאנדרי ג 91). ״רעדה הכפית והתקשקשה בכוסו״ (בארון, פרשיות 500). ״ומדי פעם יתקשקש אותו תריס תפל״ (שנהר, ג 15). 2°. התרוצץ, התכתש: ״או יעשה שלום לי להניח דעתי ואפלו שמתקשקשת בי על שאיני נוקם בצרי״ (רש״י ישעיה כז ה). ״נתקשקשו הנשים אלו על אלו״ (הזז, יעיש א 226). 3°. הרבה לפטפט, פתח בקשקושים: ״מה זה שנתקשקשת ככה היום? שאל הבלוריתן ברגזה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 58). – [להתקשקש, מתקשקש, ית־]

– אַל תְּקַשְׁקֵשׁ בַּקּוּמְקוּם!° [בלשון־הדיבור, שאול מיידיש], אל תרבה להג, אל תפטפט!

ב. **קשקש** [ארמית: קַשְׁקֵשׁ; קרוב אל נקש]

~ פִּע׳ **קִשְׁקֵשׁ*** פ״י חפר, עדר: ״לא יקשקש (בשביעית) תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים״ (מועד קטן ג.). – [לקשקש, מ־, יקשקש]

קַשְׁקַשׁ* ז׳ [אולי מן קַשׁ; או מן ב. קשקש] 1. חתיכת קש, שירי עשב וכיוצא בזה: ״צנור שעלו בו קשקשין (וסותמים את קלוחו) ממעכן בצינעא בשבת ואינו חושש״ (כתובות ס.). 2. לוח־עץ ששמים על שבר באבר שנשבר (תוספתא שבת ד ה) – ראה קַשִּׂישׁ. – [קשקש־, קשקשים, ־שי־]

קַשְׂקַשׂ ז׳ ראה קַשְׂקֶשֶׂת.

קַשְׂקַשִּׂי° ת׳ [מן קַשְׂקֶשֶׂת] דומה לקשקשים, ערוך כקשקשי הדג: ״משטח גדול של גלידי קרח הסדורים בשורות בצורה קשקשית״ (בארון, פרשיות 201). – [קשקשית, קשקשיים, ־שיות]

קַשְׁקְשָׁן° ז׳ [מן א. קשקש, קִשְׁקֵשׁ] 1. פטפטן, משמיע דברים בטלים, מרבה להג: ״את בלבלת אותי... בפניך!... פרצה בצחוק: קשקשן!״ (אריכא, א 21). ״קשקשן שכמותו!״ 2. כנוי לרעשן, צעצוע מקשקש ומרעיש: ״סביבונים לחנכה וקשקשנים לפורים״ (עגנון, תמול 67). – [קשקשנית, קשקשנים, ־ניות]

קַשְׁקְשָׁנוּת° נ׳ [מן קַשְׁקְשָׁן] השמעת דברים בטלים, פטפטנות, רבוי להג: קשה לשאת את קשקשנותו. – [קשקשנות־]

קַשְׁקְשָׁנִי° ת׳ [מן קַשְׁקְשָׁן] רעשני, שמקשקש הרבה: ״חיט שוקד על מכונת־תפירה קשקשנית״ (ביאליק, למשלת). ״בני השכונה יראוהו בקלקלתו ולא יוציאוהו מפיותיהם הקשקשניים ימים רבים״ (בר־יוסף, א 132). – [קשקשנית, ־ניים, ־ניות]

קַשְׂקֶשֶׂת נ׳ [רק עברית?] 1. כל אחת מן הקלפות הדקות והקטנות על פני גופם של דגים, זוחלים, עופות וחרקים. קשקשי הדגים עשויים חמר־עצם, קשקשי הזוחלים והעופות עשויים חמר־קרן, קשקשי החרקים – מחמר הקרוי ״כיטין״. ״את־זה תאכלו מכל אשר במים – כל־אשר לו סנפיר וקשקשת״ (ויקרא יא ט). ״עופות יש להן קשקשת ברגליהם כדגים״ (חולין כז:).

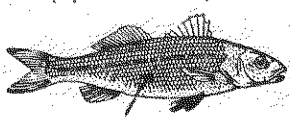

קשקשי דג

2. חליה קטנה בשריון, כל אחת מלוחיות המתכת המדבקות זו על גבי זו כעין קשקשות הדגים למיניהם: ״ושריון קשקשים הוא לבוש״ (שמואל א יז ה). 3° [בהשאלה] רצים, גלים קלים כעין קשקשי הדג: ״שלוליות שלוליות של מים... מרטטות רטט של צנה ונוצצות בקשקשי כסף וזהב״ (ביאליק, החצוצרה ג). קשקשי גלים דקים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 42). ״חלון בקשקשי מטר״ (גולדברג, מוקדם 55). – [קשקשת־, קשקשתו; קשקשות, קשקשות־ גם קשקשים, קשקשי־]

אביר בימי־הביניים לבוש שריון־קשקשים

קשר [אכדית: qašāru; ארמית: קְטַר]

~ פָּע׳ **קָשַׁר** פי״ע 1 פ״י חבר דבר אל דבר, צרר, כרך והדק: ״וקשרתם לאות על־ידך״ (דברים ו ח). ״את־תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון״ (יהושע ב יח). ״קושרת אשה מפתח חלוקה״ (שבת טו ב). ״קושרו (את הפרי) בגמי״ (בכורים ג א). [ועל אנשים:] ״שזרנו שנינו את הפתיל הקושרנו מאז״ (רחל, קמח). 2 פ״ע התחבר עם אחרים לשם עריכת פעלת איבה נגד מישהו, מרד, התנקש: ״ויקשר עליו עבדו זמרי... ויכהו וימיתהו״ (מלכים א טז ט–י). ״קשרתם כלכם עלי״ (שמואל א כב ח). – [לקשר את־ (להוראה 1), לקשר על־ (להוראה 2), קושר, קשור, יקשר]

~ נפ׳ נִקְשַׁר, 1°, נכרך, נצרר בחבל וכיוצא בו: החבילה נקשרה היטב. הכלב נקשר ברצועה. 2, נתחבר, חבר חלק אל חלק, חזק: "ונבנה את־החומה ותקשר כל־החומה עד־חציה" (נחמיה ג לח). [ובהשאלה:] "ואני נקשרתי בקשר חזק" (רש״י בראשית מד לב) [לפי נוסח אחר שם: נתקשרתי] 3*, נצרר, נקרש: "משבטלה תאותו, משנקשר דמו" (בראשית רבה טו) [וראה עוד "נקשרה נפשו" להלן] — [להקשר, נקשר, יקשר]

~ פע׳ קִשֵּׁר פ״י 1, צרר, ענד: "כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה" (ישעיה מט יח). "טבעת שהוא חוגר בה את מתניו ומקשר בה בין כתפו" (תוספתא כלים בבא מציעא ב א). 2°, חבר, אגד, קבע קשר [גם בהשאלה]: חגורת־בטון קשרה את חלקי הקיר בבנין. מסלת־הברזל מקשרת את שתי הערים זו לזו. פלוני נתמנה למקשר בין הועדה ובין הממשלה. הטלפון מקשר בני־אדם. מלות־חבור מקשרות משפטים זה לזה. שיחה מקשרת בשעור. — [לקשר את־, מקשר, י־]

~ פע׳ קֻשַּׁר*, 1*, נצרר, נקשר: "מצא אחר הגפה או אחר הגדר גוזלות מקשרין או בשבילין שבשדות, הרי זה לא יגע בהן" (בבא מציעא ב ג). 2°, אגד, חבר חלק אל חלק: חלקי הקיר קשרו בחגורת בטון. 3°, נעשה חבור בינו ובין אחרים, בא בקשר: "האמנם צדקו אלה מאחינו האומרים, כי כבר חדלנו מהיות גוי ואין אנו מקשרים עוד זה לזה אלא בחבלי הדת בלבד?" (אחד העם, יא). שני ישובים מקשרים על־ידי כביש. פלוני מקשר קשר טלפוני. חלקי המאמר מקשרים זה לזה. — [מקשר, יקשר]

~ התפ׳ הִתְקַשֵּׁר, 1*, נצרר, נכרך, נאגד: "נתקשרו מאליהן (קשרי הרצועות) — אינן חוצצין" (תוספתא מקואות ז ב). 2*, הצטבר, התלקט: "בעבים שנתקשרו" (עירובין מה:). 3°, נצטרף זה אל זה, התחבר, בא בקשר: "אותן המתקשרות יחד למהר עבורן" (רש״י בראשית ל מא). "נתקשר במלכי מצרים ונביא משם סוסים קלים לנוס" (רש״י ישעיה ל טז). "הם מתקשרים אליו מעט מעט בעבותות אהבה" (אחד העם, פ). התקשר נא אתי בטלפון. האנשים התקשרו יחד בחוזה. התקשרנו קשרי ידידות ורעות. המלים מתקשרות למשפטים. 4, קשר קשר, מרד: "התקשרו עליו עבדיו... ויהרגהו" (דברי הימים ב כד כה). — [להתקשר עם־ (להוראות 1, 2, 3), להתקשר על־ (להוראה 4); מתקשר, יתקשר]

~ הפ׳ הִקְשִׁיר˄, 1˄, קשר, חבר: "דגלי באות אקשירה" (שבזי, אזכיר שבח). 2° [בתורת־הסגנון] יצר הקשר לשוני. — [להקשיר, מקשיר, י־]

~ הפ׳ הָקְשַׁר*, אחד, חבר: "יקשרו כלם אגדה אחת" (ויקרא רבה ל). — [מקשר, יקשר]

— קשר אהבה (חבה) לפלוני*, התידד מאד עם פלוני, נמצא עמו ביחסי חבה ורעות: "כנוהג שבעולם אדם גדל עם חברו שתים שלש שנים בכרך והוא קושר לו אהבה" (בראשית רבה נד). "כשהן מהלכין זה עם זה קשר עמו חבה" (קהלת רבה, שלח לחמך). "התחיל מפיסה וקושר לה אהבה" (הזז, יעיש ב 169). "לא עברה שעה מועטת ואנו קשרנו חבה זה לזה" (שלונסקי, תר׳ בבל 252). [ולהיפך:]

— קשר שנאה על פלוני*, התעורר לשנא את פלוני: "שמא יאמרו הדינין: הרי אנו עושין עיר הנדחת, ולמחר יהיו אחיהם וקרוביהם קושרים שנאה בלבם עלינו" (תוספתא סנהדרין יד יג).

— קשר כתרים לפלוני* [בהשאלה מן חגיגה יג: "סנדלפון... עומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו"], השמיע דברי שבח והלל על פלוני, הפליג בשבחו: "לקשר לו כתרים שאינם במציאות, כאלו היה באמת חביב" (אחד העם, תח). "כתרים אקשר לראשך מתפלותי" (ביאליק, מגילת ו). "היו שקשרו כתרים ואהבת האדם" (שטינמן, צרור 25). "וכתרים לו קשר בלי קנאה" (מאירוביץ, הטללים 67).

— קשר הספד (מספד)*, השמיע דברי הספד וקינה על מות פלוני, התאבל עליו: "והלכו וקשרו לו הספד ונמלו לצדיק חסד" (ירושלמי סוטה יז ג). "מה לכם קושרין מספד בענין הזה?" (איכה רבתי, פתיחתא, ר׳ יוחנן). "לבש שק וקשר מספד וגזר צום" (אשר הגיא, פיוט לפורים אחר המגילה). "על הקרדיסטים הנבזים הלא ודאי שאין לקשר מספד חדש" (ברנר, ג 38).

— קשר ספקות˄, הקשה, הטיל ספקות, הפך מן "התיר ספקות": "ולא תדקדק היותי קושר הספקות אשר התחיבו" (מורה נבוכים, ב כב).

— קשר קטגוריה על פלוני*, קטרג על פלוני, השמיע דברי אשמה כנגדו: "מחציפין אתם וקושרין עלי קטגוריה" (קהלת רבה, ג י מה יתרון).

— קשר קשרים (יחסים) עם פלוני°, בא במגע עם פלוני, נשא ונתן עמו.

— קשר שם רע לפלוני*, הוציא שם רע על פלוני: "כל העושה שתפות דברים עם הגוי... קושר שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות" (ילקוט, בראשית צה).

— קשר שנאה על פלוני*, ראה למעלה.

— נקשרה נפשו ב(נפש) פלוני, הוא אהב מאד את פלוני: "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד" (שמואל א יח א). "ובך (בציון) נקשרו נפשות חבריך" (יהודה הלוי, א 57).

— נקשרה דמעה בעינו* [על־פי תנחומא קדושים טו: "נקשרה (דמעה) בעינו ולא ירדה"], עינו התחילה לדמע.

— צאן מקשרות (בראשית ל מא), 1, כבשים ועזים בריאים וחזקים. 2 [לדעה אחרת] המקדימים להתיחם.

— נתקשרו שמים בעבים*, השמים כסו ענים: "מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים" (תענית כ.).

— נתקשרו עיניו בשנה°, רצה לישן: "שמע וישב עמו עד שנתקשרו עיניו בשנה" (עגנון, אלו קצה).

— נתקשרו עיניו (ב)דמעות° [על־פי "נקשרה דמעה בעינו" ראה לעיל] התחיל לבכות: "נתקשרו עיניו של הרב בדמעות" (עגנון, אורח 170). [ובשינוי הגרשא:] "ודמעות מתקשרות בעיניה" (הזז, יעיש א 55).

קשר* ז׳ [מן קשר, קשר] 1 *, אנד, לולאה, עניבה: "אלו קשרים שחיבין עליהן (בשבת): קשר הגמלין וקשר הספנין... כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חיבין עליו" (שבת טו א). "קשר של תפלין" (ברכות ז.). "הייתי נוטל ארבע־כנפות שלי ומונה כמה קשרים יש בציציות" (עגנון, אלו

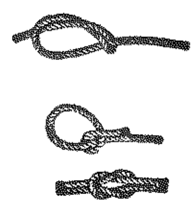
קשרים שונים

רגה). קשר של קימא. קשרים בחבלים. קשה להתיר את הקשר. 2 °, חבור, יחס, שתוף, קרבה: אנו נמצאים בקשרי ידידות. קשרים מסחריים. אין לי כל קשר עם אותו אדם. 3 °, קומוניקציה, שם כולל לכל אמצעי התקשרת והעברת ידיעות בין בני־אדם: "(המכונית) מרחקים תביא בקשר" (ביאליק, המכונית). קשר טלפוני. קשר־אלחוט. קצין־קשר. מכשירי־קשר. 4 °, צרוף, אחוד: קשר המלים במשפט. קשר ענייני בין קטע לקטע. 5 *, מפרק, מקום חבור חלקים שונים בגוף החי או הצומח: "אין הכהנים רשאים לכף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם מן הצבור" (סוטה לט:). "עצי שטים... לא נמצא בהן לא קשר ולא פקע" (בראשית רבה צד). 6, התחברות אנשים לשם מרד, התקוממות: "ויקמו עבדיו ויקשרו־קשר ויכו את־יואש" (מלכים ב יב כא). "ותקרע עתליה את־בגדיה ותקרא: קשר, קשר!" (מלכים ב יא יד). 7, חבר, כנופיה: "קשר נביאיה בתוכה" (יחזקאל כב כה). "קשר רשעים" (סנהדרין כו.). 8 * [בהשאלה] דבר שלא הותר, ספק: "ויתרו קשרים רבים בידיעת הענין ההוא אשר אבארהו" (מורה נבוכים, כ ב). 9 °, יחידה לשעור המהירות של אניות בימים [ראה להלן "קשר ימי"] – [קשר־, קשרו; קשרים, קשרי־, קשריו, קשריהם]

– בקשר ל־ ° [בלשון־הדיבור] ביחס ל־, באשר ל־: "ובקשר למצבך האישי – אין כל מקום לדאגה".

– קשר אלחוטי °, שיחה באמצעות רדיו בין אנשים הנמצאים במרחקים גדולים זה מזה.

– קשר אמיץ [שאול מן שמואל ב טו יב: "ויהי הקשר אמיץ", אך שם ההוראה: מרד עז וחמור], יחס מהדק, שתפות וקרבה חזקה: אנו נמצאים בקשר אמיץ עם קרובינו.

– קשר גורדי ° [על־שום הסיפור הקדום על המלך הפריגי Gordius שקשר קשר מסובך ביותר בחוטים באופן שאיש לא יכול להתירו, עד שבא אלכסנדר מוקדון – וביתק אותו בחרבו לשנים...] כנוי לקשר מסבך וקשה ביותר, תסבכת של דברים ומאורעות שקשה להתירה: "קפץ והתיר את הקשר הגורדי בבת אחת" (בן־ציון, סא). "הנסיון הקיצוני של התרת הקשר הגורדי המדיני והארצי בבת אחת לפתרון שאלת ההוה" (ברדיצ'בסקי, מאמרים עו).

– קשר־דם °, יחס שבין קרובי־משפחה: "קשר הדם בלבד אינו מספיק" (קרליבך, הודו 93).

– קשר ימי ° [על־פי המונח האנגלי knot קשר], יחידה מקבלת לשעור המהירות של אניות בימים, מקבילה למיל־ים (1.853 קילומטר): האניה התקדמה במהירות של שלשים קשרים לשעה.

– קשרי־מלחמה * [השווה אכדית: qaṣaru taḫaza], יחסי איבה, נהול מלחמה: 'הירא ורך הלבב' – כמשמעו: שאינו יכול לעמד בקשרי מלחמה" (סוטה ח ה). מדינה פלונית נמצאת בקשרי מלחמה עם שכנתה.

– קשר־עין °, קשר־ראיה °, קשר בין אנשים הנמצאים במרחק מסים זה מזה באפן שכל אחד יכול לראות את חברו: "מחזיק קשר עין עם ההוא שם" (קובנר, פנים 67). שני הסיירים יצאו לדרך במרחקים מסימים זה מזה כשהם שומרים על קשר־עין ביניהם.

– קשר־שמיעה °, קשר כנ"ל על־ידי השמעת קולות (קול אדם, תף, כלי־יריה).

– קשר־רחק °, טלקומוניקציה, בזק, מכלול המכשירים והאמצעים להתקשרות מהירה בין מקומות רחוקים, כגון: טלפון, טלגרף, רדיו, טלויזיה.

– קשר־של־קימא *, קשר חזק וקבוע: "כל קשר שאינו של קימא אין חיבין עליו (בשבת)" (שבת טו ב). "קשר של קימא – שהוא עשוי שלא להתירו לעולם הוי אב מלאכה" (רש"י פסחים יא.). "עבודתנו הקדושה... שהוא (החבר) קשור בה והיא בו בקשר של קימא זה יותר משלשים שנה" (אחד העם, אגרות ה 183). "הקדושין הם קשר־של־קימא" (פרץ, צט).

– קשר־שתיקה °, הסכם בין אנשים לשתק ולא לדבר על משהו מסים: "לבסוף... הפר (יוחאי) את קשר השתיקה והתכון לחרף באיזה מלמול חנוק" (יזהר, צקלג 589). "שאר העתונים שתקו כאלו מתוך קשר של שתיקה" (ר' בנימין, משפחות 180).

– חיל־קשר °, יחידה צבאית הכוללת מהנדסים, טכנאים מאמנים בהתקנת אמצעי־תקשרת (טלפון, טלגרף, אלחוט וכדומה) ובהפעלתם התקינה.

– מלת־קשר ° [בתורת־הלשון] מלה המשמשת לחבור משפטים או חלקי משפטים זה לזה, כגון המלים 'כי', 'אשר', 'אבל'. נקראת גם "מלת־חבור".

– קצין־קשר °, קצין במפקדת יחידה או עצבה המשמש יועצו ועוזרו של המפקד בעניני קשר ומפקד על יחידת־הקשר הכפופה למפקדה.

– בעל קשרים טובים °, כנוי לאדם הנמצא בהכרות קרובה וידידותית עם אנשים רבים, מערב בין הבריות: סוחר בעל קשרים טובים.

– עמד בקשרים עם־ ° [שאול מן סוטה ח ה בשינוי משמעות], היו לו יחסים ומשא־ומתן רב עם־: סוחר פלוני עומד בקשרים עם יצרנים שונים. עמדתי בקשרי מכתבים עם חברי.

קשר ° ז׳ [מן קשר, קשר] 1, אדם שתפקידו לקשר בין אנשים או בין מוסדות, להעביר ידיעות מזה אל זה: קשר בין הממשלה ובין הסוכנות. 2 [בצבא] חיל המפקד על הפעלת מכשירי־הקשר שביחידתו. – [קשרית, קשרים, ־ריות]

קשרה* נ׳ [צורת־משנה של קשר] קשר, חבור: "אקשר אקדש קצבת קרבת קשרתך" (גבירול, ב 197). – [קשרת־, קשרות, קשרות־]

קַשָּׁרוּת° נ׳ [מִן קַשָּׁר] תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַקַּשָּׁר. – [קַשָּׁרוּת־]

קְשֹׁרֶת°, **קישורת** נ׳ [מִן קִשּׁוּר] סֶרֶט, קִשּׁוּר, עֲנִיבָה: ״קְשֹׁרֶת מֶשִׁי לְבָנָה קְלוּעָה בְּצַמַּת אֲחוֹתֵנוּ״ (גרינברג, רחובות פא). – [קְשֹׁרֶת־, קְשָׁרְתָּהּ, קְשׁוֹרוֹת]

א. קשש [ראה קַשׁ]

~ פִּע׳ **קָשַׁשׁ*** פיו״ע 1* פ״י לִקֵּט, גִּבֵּב, אָסַף קַשׁ, קוֹצִים וְכַדּוֹמֶה: ״כַּמָּה פּוֹעֲלִים הָיִיתִי צָרִיךְ שֶׁיְּקַשְׁשׁוּ אוֹתָהּ (אֶת עֲרֵמַת הַקּוֹצִים), עַכְשָׁו שֶׁקָּשַׁשְׁתָּ אוֹתָהּ בּוֹא וְטֹל שָׂכָר״ (בראשית רבה מד). 2 פ״ע הִתְאַסֵּף: ״הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף״ (צפניה ב א). – [לָקֹשׁ, קוֹשֵׁשׁ, יָקֹשׁ, קֹשׁ! קֹשׁוּ! (קוֹשׁוּ!)]

~ פִּע׳ **קוֹשֵׁשׁ** פ״י קָשַׁשׁ, אָסַף קַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן״ (שמות ה ז). ״וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת״ (במדבר טו לב). – [לְקוֹשֵׁשׁ אֶת־, מְקוֹשֵׁשׁ, יְ־]

~ הת׳ **הִתְקוֹשֵׁשׁ**, הִתְאַסֵּף, הִתְקַהֵל: ״הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ, הַגּוֹי לֹא נִכְסָף״ (צפניה ב א). ״נָשִׁים וָטַף הִתְקוֹשְׁשׁוּ לִרְאוֹת בַּמַּחֲזֶה״ (שניאור, סיפורים יח). ״לִפְנֵי הַשַּׁעַר הֵם מִתְקוֹשְׁשִׁים״ (טברסקי, אקוסטה 267). – [לְהִתְקוֹשֵׁשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. קשש [ארמית: קְשַׁשׁ זקן; ראה קָשִׁישׁ]

~ פִּע׳ **קָשַׁשׁ**° פ״ע זָקַן, הִזְקִין, נַעֲשָׂה קָשִׁישׁ: ״עַכְשָׁו קָשַׁשְׁתִּי, עַכְשָׁו קָשַׁשׁ כָּל הָעוֹלָם״ (פרסקי, ׳הדואר׳ תרצ״ח). – [לִקְשֹׁשׁ, קָשִׁישׁ, יִקְשַׁשׁ]

~ הִפ׳ **הִקְשִׁישׁ**° פיו״ע 1 פ״י הִזְקִין, עָשָׂה לְקָשִׁישׁ: ״וְכַוָּנָתָהּ בְּכָךְ... לְהַקְפִּיץ עָלָיו הַזִּקְנָה וּלְהַקְשִׁישׁוֹ בְּעֵינֶיהָ וּבְעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת״ (שרירא, עזה 57). 2 פ״ע נַעֲשָׂה קָשִׁישׁ יוֹתֵר, בָּא בַּשָּׁנִים: ״הַסָּרְבָנוּת הִיא מַחֲלַת קְשִׁישִׁים וּמַקְשִׁישִׁים״ (׳דבר׳, 1956). ״בְּרֶמֶץ יַלְדוּת שֶׁבָּגְרָה לְלֹא־עֵת וְהִקְשִׁישָׁה״ (א׳ זכאי, אל חופו של רעיון 38). – [לְהַקְשִׁישׁ, מַ־, יַ־]

קַשֶּׁשֶׁת*, **קישושת** נ׳ 1 [מִן קַשׁ] קְנֵה־קַשׁ: ״קוֹצִים וְקַשּׁוּשׁוֹת״ (תוספתא עירובין יא י). 2 לוּחַ־עֵץ דַּק שֶׁמְּחַבְּרִים אֶל מְקוֹם שֶׁבֶר בְּאֵיבָר לְיַשְּׁרוֹ וּלְרַפְּאוֹ (ירושלמי שבת ז ב). [ראה גם גֶּשִׁישׁ] – [קַשֶּׁשֶׁת־, קַשּׁוּשׁוֹת]

יורה

קֶשֶׁת נ׳ [אוגריתית: קשת; אכדית: qaštu; ארמית: קַשְׁתָּא; ערבית: קַוְס; אולי קרוב אל א. קשט ירה, זרק] 1. מַכְשִׁיר לִירוֹת בּוֹ חִצִּים, עָשׂוּי קָנֶה גָּמִישׁ וּמְעֻקָּל בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל שֶׁקְּצוֹתָיו מְחֻבָּרִים בְּיֶתֶר. הַקֶּשֶׁת וְהַחֵץ הָיוּ מִכְּלֵי־הַיְּרִיָּה הַקְּדוּמִים בְּיוֹתֵר שֶׁל הָאָדָם: ״שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִּי צָיִד״ (בראשית כז ג). ״אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי״ (בראשית מח כב). ״דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב״ (איכה ב ד). – קשת וחץ 2. כִּנּוּי לַחֲצִי מַעְגָּל רַב־צְבָעִים הַנִּרְאֶה לִפְעָמִים בַּשָּׁמַיִם בְּיוֹם גֶּשֶׁם וָשֶׁמֶשׁ: ״וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן״ (בראשית ט יד). ״כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם״ (יחזקאל א כח). 3° [בהנדסה] חֵלֶק מִמַּעְגָּל: קֶשֶׁת מְשֻׂרְטֶטֶת בִּמְחוּגָה. מַעֲלוֹת־זָוִית וּמַעֲלוֹת־קֶשֶׁת. זָוִיּוֹת וּקְשָׁתוֹת. ״אִם יִהְיֶה לְךָ שְׁתֵּי קְשָׁתוֹת שֶׁאֵינָן שָׁווֹת מִעִגּוּלָה אַחַת וְכוּ׳״ (אברהם בר חיא הנשיא, חיבור המשיחה והתשבורת ב 68). פִּתְחֵי הַחַלּוֹנוֹת וְהַשְּׁעָרִים בְּבִנְיָנִים עַתִּיקִים הֵם בְּתַבְנִית קְשָׁתוֹת גְּדוֹלוֹת. קֶשֶׁת הַבִּנְיָן. 4°. קָנֶה שֶׁעָלָיו מְתוּחוֹת שְׂעָרוֹת אֲרֻכּוֹת, שֶׁהַמְנַגֵּן מַעֲבִירוֹ עַל מֵיתְרֵי כְּלֵי־הַנְּגִינָה לְשֵׁם הֲפָקַת צְלִילִים [נקרא גם קַשְׁתָּנִית]: קֶשֶׁת לְכִנּוֹר, לְצֶ׳לוֹ, לְבַטְנוּן וְכַדּוֹמֶה. כְּלֵי־קֶשֶׁת. – [קֶשֶׁת־, קַשְׁתּוֹ, קְשָׁתוֹת, קַשְׁתוֹת־, קַשְׁתוֹתָיו]

קשתות

קשת וכינור

– **קֶשֶׁת־וֹולְטָה**° [על־שם הפיסקאי האיטלקי Volta], **קֶשֶׁת־פֶּחָם**°, זֶרֶם חַשְׁמַל הָעוֹבֵר בֵּין שְׁנֵי מְטִילֵי־פֶּחָם הַמְרֻחָקִים כָּלְשֶׁהוּ זֶה מִזֶּה, וְהֵם מִתְלַהֲטִים בְּאוֹר מְסַנְוֵר אַגַּב הֲפָקַת חֹם רַב מְאֹד. מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּקֶשֶׁת זוֹ לְהַתָּכַת מַתָּכוֹת, בְּצִלּוּם תַּעֲשִׂיָּתִי וָעוֹד.

– **קֶשֶׁת־רְמִיָּה**, קֶשֶׁת פְּגוּמָה, שֶׁאֵינָהּ יוֹרָה אֶת הַחֵץ לַמַּטָּרָה; מָשָׁל לְיַחַס בּוֹגְדָנִי: ״וַיִּסֹּגוּ וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם, נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה״ (תהלים עח נז).

– **בֶּן־קֶשֶׁת**, כִּנּוּי מְלִיצִי לַחֵץ הַנִּקְלָע מִן הַקֶּשֶׁת: ״לֹא־יַבְרִיחֶנּוּ בֶן־קָשֶׁת, לְקַשׁ נֶהְפְּכוּ־לוֹ אַבְנֵי־קָלַע״ (איוב מא כ).

– **כְּלֵי־קֶשֶׁת**° [במוסיקה] כְּלֵי־מֵיתָרִים שֶׁצְּלִילֵיהֶם מוּפָקִים עַל־יְדֵי מְשִׁיכַת קֶשֶׁת עַל־פְּנֵי הַמֵּיתָרִים, כְּגוֹן: כִּנּוֹר, צֶ׳לוֹ; לְהַבְדִּיל מִן ״כְּלֵי־פְּרִיטָה״, שֶׁצְּלִילֵיהֶם מוּפָקִים בָּאֶצְבָּעוֹת אוֹ בְּאֶמְצָעוּת מַפְרֵט (גִּיטָרָה, מַנְדּוֹלִינָה, עוּד וָעוֹד).

– **קֶשֶׁת רְחָבָה שֶׁל־**°, מָשָׁל לְאֹסֶף מְגֻוָּן וְשׁוֹנֶה שֶׁל פְּרָטִים אוֹ בְּנֵי־אָדָם: בַּתַּעֲרוּכָה הָיְתָה קֶשֶׁת רְחָבָה שֶׁל מֻצָּגִים. קֶשֶׁת רְחָבָה שֶׁל נְצִיגֵי עַמִּים וּשְׁבָטִים בַּכֶּנֶס הַבֵּינְלְאֻמִּי.

– **צִבְעֵי־הַקֶּשֶׁת**°, שִׁבְעַת הַצְּבָעִים הַיְסוֹדִיִּים הַנִּרְאִים בַּקֶּשֶׁת אוֹ בְּתַחֲזִית קֶרֶן־אוֹר הָעוֹבֶרֶת וְנִשְׁבֶּרֶת בְּמִנְסָרָה מְשֻׁלֶּשֶׁת (סְפֶּקְטְרוּם); צִבְעֵי־הַקֶּשֶׁת כְּסִדְרָם הֵם: אָדֹם, צָהֹב, כָּתֹם, יָרֹק, תָּכֹל, כָּחֹל, סָגֹל. [ובפיוט:] ״וּבְצִבְעֵי הַקֶּשֶׁת אֶל עֵינֵי נַעֲרַת הַרְסִיסִים קוֹסֶמֶת נוֹסֶסֶת״ (ביאליק, זוהר).

– **כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת**°, מָשָׁל לִמְהִירוּת רַבָּה בְּיוֹתֵר: ״יַחֲלֹף כּוֹכָב עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה קז).

– **לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קֶשֶׁת** [על־פי שמואל ב א יח] [מליצה מקובלת] לְלַמֵּד אֶת צְעִירֵי יִשְׂרָאֵל מְלֶאכֶת־הַקְּרָב, לְהַקְנוֹת לָהֶם יְדִיעוֹת עַל סוּגֵי נֶשֶׁק שׁוֹנִים וְעַל דַּרְכֵי הַלְּחִימָה.

קשת [מִן קֶשֶׁת]

~ פִּע׳ **קָשַׁת**° פ״י עִקֵּם בְּצוּרַת קֶשֶׁת: ״כִּשְׁתַּי מְשׁוּשׁוֹת קוֹשְׁתוֹת לְכָאן וּלְכָאן אֶת קַוֵּיהֶן הָעֲדִינִים״ (שמיר, צירים 94). ״גָּמָל קָשַׁת צַוָּארוֹ״ (ארד, ביתר 115). – [לִקְשֹׁת, קוֹשֵׁת, יִקְשֹׁת]

~ נפ׳ נִקְשַׁת °, נעקם כקשת, נתקמר: "תבך גזרתך הנקשתת כגשר" (אלתרמן, א 175). "השפתים המרצצות נקשתות בפליאה" (קובנר, פנים 18). "גוי נקשת כפלד" (ורד, חרב 378). – [להקשת, נקשת, יקשת]

~ פע׳ קִשֵּׁת ° פ״י קמר, עקם כקשת: "הפחד מפני הנחש מקשת גבה" (בר־יוסף, העומדים 222). "ושני ברבורים צחורים מני צחור צואר מקשתים" (טנא, שירים 115). – [לקשת, מ־, י־]

~ התפ׳ הִתְקַשֵּׁת °, התקמר, התעקם כקשת: "התקשת הדרך וכלתו של ר׳ סנדר נטתה לצד שמאל" (שניאור, פאנדרי א 91). "זו מתקשתת וזו מתנחשת כנחש" (סברסקי, אררט 146). "בדיוק למעלה מתקשת שביל־החלב" (יזהר, שיירה 66). "ארבעה רמונים נתקשתו באויר" (קובנר, פנים 300). – [להת־, מת־, ית־]

~ הפ׳ הִקְשִׁית ° פיו״ע 1 פ״י הטה בצורת קשת: "הקשית מבטו מעבר לשלו ושל אחיו" (סביב, דרך 140). 2 פ״ע נטה והתקמר כקשת: "רכן הסוף ברוח, הקשית וקם" (ארד, ביתו 127). – [להקשית, מ־, י־]

קַשָּׁת ז׳ [מן קשת] 1, יורה בקשת, ממחה בקליעת חצים בקשת: "ויהי רבה קשת" (בראשית כא כ). 2*, כנוי לאחד משנים עשר המזלות, מזל כסלו, על שום־שתאר על־ידי הקדמונים בתבנית אדם יורה בקשת (פרקי דר׳ אליעזר ו); נראה בשמי הערב בקיץ. – [קשת־, קשתים, קשתי־]

קָשְׁתָּ°, קְשׁוּת ת׳ [מן קשת] קשות, מעקם כעין קשת: "והסוסים... דקי־רגל וקשתי־צואר ויפי־רעמה כלם" (ביאליק, שלמה ואשמדאי). [ראה גם ערך ב. קשות]. – [קשתה, קשתים, קשתות]

קש״ת ר״ת תקיעה, שברים, תרועה.

קַשְׁתִּי* ת׳ [מן קשת] דמוי קשת, קמור, כפוף ומעקל כקשת: "והם (הצפרנים) עקמות קשתיות" (קלונימוס, בעלי חיים ג יא). "המצח קשתי" (קאגן א א). "הואדי היה מתפתל בעקולים גדולים וקשתיים" (מגד, מקרה 218). חטם קשתי. מרצע קשתי. – [קשתית, קשתיים, ־תיות]

א. קַשְׁתִּית° נ׳ [מן קשת] קרום פחוס הקבוע בעין מאחורי הקרנית, צבעו אפר או חום או כחל, במרכזו נמצא חור עגל, הוא האישון. – [קשתית־, ־תיות]

ב. קַשְׁתִּית° נ׳ [מן קשת] 1, מסגרת של מסור־יד, המעקלת לרב בתבנית ח, ואשר אליה נברגות מסוריות דקות לנסירה בעץ או במתכת. 2, קולב בצורת קשת עשוי לתלית חצאיות, חליפות וכדומה. – [קשתית־, קשתיות]

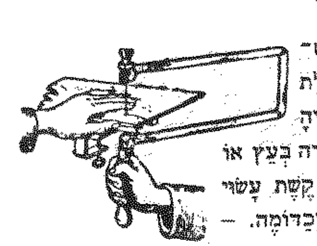
קשתית (1)

קַשְׁתָּנִית* נ׳ [מן קשת] 1*, מקדחה קטנה עשויה בתבנית קשת: המקדח נתון בין פתולי המיתר של הקשתנית; עם משיכת הקשתנית מסתובב המקדח במהירות וקודח (תוספתא שבת יג יז; במשנה, כלים כא ג הנוסח: "קשטנית"). הצורפים משתמשים בקשתניות למלאכות עדינות. 2 °, קנה לנגינה על כלי־קשת, נקרא גם "קשת" [ראה קשת 5]: "ופתאום... מעביר הקשתנית על נימי הכנור ופוסק" (מגדלי מו״ס, רפג). "ככנר המוליך את קשתניתו על המיתרים" (ברקוביץ, הר׳ יוסילי סא). – [קשתנית, ־ניות]

קשתנית

א. קַת* נ׳ [אכדית: qatu; יש סוברים: כיווץ מן קנת = קנה] 1*, נצב, ידית־של־עץ למכשירי־עבודה: "נשמט הברזל מקתו" (מכות ב א). קת המקוש. 2 ° [בכלי־נשק] החלק האחורי של רובה או מקלע הנאחז ביד ומצמד בשעת פעלה אל כתף היורה. הקת עשויה בדרך כלל מחמר לא־מתכתי. – [קת־, קתו; קתות, קתות־]

קת של גרזן

ב. קַת° ז׳ [לפי הלועזית] שיח או עץ נמוך ממשפחת הקלסטריים (Catha edulis), שעליו משמשים להכנת משקה (׳תה חבשי׳), כן הם משמשים ללעיסה וגם כסם ממריץ. השמוש בקת היה נפוץ הרבה בתימן, בחבש, בסומלי בימים שלפני הכנסת הקפה. – [קתים]

ק״ת ר״ת 1, קדיש תתקבל. 2, קבץ תקנות. 3, קצין־תרבות.

קָתֶדְרָה* נ׳ [יוונית: kathedra מושב] 1*, כסא־כבוד, מקום מושב לאדם נכבד (כלים כב ג; איכה רבתי א ד). 2 °, דוכן, בימה קטנה ומורמת קצת שהמרצה או המורה עומד עליה. 3 ° [בהשאלה] מקצוע הוראה במוסד־להשכלה גבוהה: קתדרה ללשון העברית. קתדרה לפיסיקה. 4 °, כס משרתו של בישוף. – [קתדרת־, קתדרות או קתדראות]

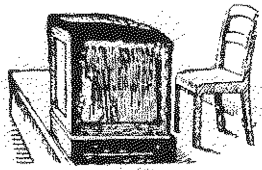
קתדרה

– אֶקְס קָתֶדְרָה ° [לאטינית: ex cathedra] בתקף הסמכות הרשמית.

קָתֶדְרָלָה° נ׳ [ראה קתדרה 4] כנסיה ראשית שמכהן בה בישוף. – [קתדרלות]

קָתוֹד° ז׳ [מיוונית: kata למטה + hodos דרך] אלקטרוד שלילי בסוללה חשמלית או במקור אחר, הקטב שזרם החשמל יוצא בו מן המקור; להבדיל מן "אנוד" – האלקטרוד החיובי שהזרם חוזר בו לסוללה. – [קתודים]

– קָתוֹדִי ° ת׳ השיך לקתוד: נורה קתודית להגברת התנודות האלקטרומגנטיות.

– קַרְנַיִם קָתוֹדִיּוֹת °, זרם אלקטרונים הנפלט מן הקתוד בשעת התפרקות חשמלית בשפופרת־גזים בלחץ נמוך.

קָתוֹלִי° ת׳ [מיוונית: katholikos שלם, כללי] נוֹצְרִי הַשַּׁיָּךְ לַכְּנֵסִיָּה הָרוֹמִית הַמַּעֲרָבִית שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד הָאַפִּיפְיוֹר, לְהַבְדִּיל מִן ״פְּרוֹטֶסְטַנְטִי״ אוֹ מִן ״פְּרָבוֹסְלָבִי״: הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית. – [־לִית, קָתוֹלִיִּים, קָתוֹלִיּוֹת]

– **קָתוֹלִיּוּת**° נ׳ אֱמוּנָתָהּ וְטִכְסֶיהָ הַדָּתִיִּים שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית הַמַּעֲרָבִית שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עוֹמֵד הָאַפִּיפְיוֹר: הַקָּתוֹלִיּוּת לְעֻמַּת הַפְּרוֹטֶסְטַנְטִיּוּת.

– **נִשּׂוּאִים קָתוֹלִיִּים**°, 1. נִשּׂוּאִים שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לַחֲזֹר וּלְהִתְגָּרֵשׁ מֵהֶם עַל־יְדֵי מַתַּן גֵּט (לְפִי חֻקַּת הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית). 2 [בהשאלה] הֶסְכֵּם אוֹ שֻׁתָּפוּת לִצְמִיתוּת, לְלֹא אֶפְשָׁרוּת לְבַטְּלָם.

– **הוּא קָתוֹלִי יוֹתֵר מִן הָאַפִּיפְיוֹר**°, מָשָׁל לְמִי שֶׁמִּתְחַסֵּד יוֹתֵר מִדַּי, ״וְצִדְקָתְךָ״.

קָתֶטֶר° ז׳ [יוונית: katheter] [ברפואה] צַנְתָּר, צִנּוֹר הֶעָשׂוּי לִשְׁאִיבָה מְלָאכוּתִית שֶׁל שֶׁתֶן מִגּוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [קָתֶטָרִים]

קֹתֶל*, קוֹתֶל ז׳ [מארמית: קוֹתְלָא; צורת־משנה של כֹּתֶל] 1 °, כֹּתֶל, דֹּפֶן [וביחוד] 2* כִּנּוּי לַחֲלָקֵי בָּשָׂר עָבֶה וְשָׁמֵן: ״קָתְלֵי חֲזִיר״ [על־פי הארמית בחולין יז.: ״קוֹתְלֵי דַחֲזִירֵי״ לפי נוסח הערוך]. ״אֲפִלּוּ קֹתֶל אֶחָד שֶׁל ״דָּבָר־אַחֵר״ לֹא הִכְנִיסוּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ הֶחָדָשׁ״ (שניאור, סיפורים ע). – [קָתֶל־, קָתְלוֹ; קְתָלִים, קָתְלֵי־]

קָתֶקְסִיס° ז׳ [יוונית: kathexis] [בפסיכולוגיה] רִכּוּז הַמֶּרֶץ הַנַּפְשִׁי־הַפְּנִימִי.

קַתְרוֹס ז׳ [יוונית: kithara] 1 [במקרא] שֵׁם כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן בַּעַל תֵּבַת־תְּהוּדָה שֶׁעָלֶיהָ מְתוּחִים מֵיתָרִים מוּנָעִים בְּאֶצְבָּעוֹת אוֹ בְּמַפְרֵט מְיֻחָד: ״קַרְנָא, מַשְׁרוֹקִיתָא, קַתְרֹס״ (דניאל ג ה). 2 [בימינו] כְּלִי־מֵיתָרִים שֶׁפּוֹרְטִים עָלָיו בְּאֶצְבָּעוֹת אוֹ בְּמַפְרֵט, הוּא נָפוֹץ בְּתַבְנִיּוֹת וּבְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת אֵצֶל עַמֵּי הָעוֹלָם. נִקְרָא גַּם ״קִיתָרָה״ אוֹ ״גִּיטָרָה״ [עיין גִּיטָרָה] – [קַתְרוֹס־, קַתְרוֹסִים, קַתְרוֹסֵי־]

קַתְרוֹסָן° ז׳ [מן קַתְרוֹס] 1. מְנַגֵּן בְּקַתְרוֹס. 2. גִּיטָרִיסְט. – [קַתְרוֹסָנִית, קַתְרוֹסָנִים, ־נִיּוֹת]

קָתַרְסִיס° ז׳ [מיוונית: katharsis זיכוך, מירוק] 1. זִכּוּךְ, צְרִיפָה, טָהֳרַת הַנֶּפֶשׁ וְעִדּוּנָהּ. 2 [בפסיכולוגיה] הַתָּרַת תִּסְבִּיךְ נַפְשִׁי, תַּהֲלִיךְ הַעֲלָאָתָן שֶׁל בְּעָיוֹת נַפְשִׁיּוֹת מֻדְחָקוֹת – אֶל הַהַכָּרָה וּמַתַּן בִּטּוּי וּפֻרְקָן לָהֶן.

ר [כתב: ר; רש״י: ר; עברית־כנענית: 4] 1. הָאוֹת הָעֶשְׂרִים בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי, שְׁמָהּ רֵישׁ. 2. סִימַן הַמִּסְפָּר מָאתַיִם (200): ״רְמַ״ח (248) אֵיבָרִים״ (אהלות א ח). תרי״ג (613) מִצְווֹת. הַקּוֹנְגְּרֶס הַצִּיּוֹנִי הָרִאשׁוֹן נֶעֱרַךְ בְּבָזֶל בִּשְׁנַת ה׳ תרנ״ז (5657).

ר׳ קיצור: 1. רַב, רַבִּי, רַבָּן, רַבֵּנוּ. 2. רְאֵה. 3. רְחוֹב. 4. רַבִּים, רִבּוּי. 5. רֹאשׁ. 6. רוֹיטֶרְס (סוכנות ידיעות).

ר״א ר״ת רוֹצֶה אֲנִי.

ראב״ד ר״ת רֹאשׁ בֵּית־דִּין.

ראדאר, ראה רָדָאר.

ראה [ערבית: רַאַי]

~ פָּע׳ **רָאָה** פ״י 1. קָלַט מַרְאֵה דָּבָר בְּעֵינָיו: ״וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו״ (בראשית יח ב). ״אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה״ (משלי כ יב). ״מָה־אַתָּה רֹאֶה, יִרְמְיָהוּ? וָאֹמַר: מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה. וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי: הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת״ (ירמיה א יא—יב). 2. הִתְבּוֹנֵן, הִסְתַּכֵּל: ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד״ (בראשית א לא). ״וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת״ (ויקרא יד ג). 3. תָּפַס, הִשִּׂיג, הֵבִין: ״וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת״ (קהלת א טז). ״וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי״ (שמואל א כה יז). 4. הִכִּיר כְּטוֹב, בָּחַר, מָצָא לְרָאוּי: ״כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ״ (שמואל א טז א). ״אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה״ (בראשית כב ח). ״רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם״ (אבות ב ט). 5. שָׂם לִבּוֹ אֶל־, נוֹכַח: ״וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם״ (בראשית מב א). רוֹאֶה אֲנִי כִּי הַצֶּדֶק אִתּוֹ [וראה עוד כל הצירופים להלן] — [לִרְאוֹת אֶת־; רוֹאֶה, רָאוּי; יִרְאֶה, יֵרָא, וַיַּרְא; רְאֵה! רְאוּ! רְאֶינָה!]

~ נִפ׳ **נִרְאָה**, 1. נִגְלָה, נִתַּן לִרְאוֹת אוֹתוֹ: ״בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים״ (בראשית ח ה). ״וּכְבָר נִרְאֵית חַמָּה עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים״ (תוספתא ברכות א ב). 2. הוֹפִיעַ, הִתְגַּלָּה: ״וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא״ (בראשית יח א). ״וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב״ (מלכים א יח ב). 3*. נָהַג בְּאֹפֶן שֶׁיֵּרָאוּהוּ בְּצוּרָה מְסֻיֶּמֶת, הֶעֱמִיד פָּנִים: ״נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחֳקוֹ״ (אבות ב ג). פְּלוֹנִי אוֹהֵב לְהֵרָאוֹת צַדִּיק. 4*. הֻכַּר כְּטוֹב וְנָכוֹן, נִבְחַר: ״נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּבוֹר וְשֹׁבֶךְ״ (בבא בתרא עט.). דַּעְתּוֹ נִרְאֵית לִי. [וראה עוד להלן] — [לְהֵרָאוֹת, נִרְאֵיתִי, נִרְאָה, נִרְאֲתָה; נִרְאֶה, נִרְאֵית; יֵרָאֶה, יֵרָא, וַיֵּרָא; הֵרָאֵה!]

~ פֻּע׳ **רֻאָה**, נִרְאָה, נִכַּר: ״וְשֻׁפּוּ עַצְמוֹתָיו לֹא רֻאּוּ״ (איוב לג כא). [לדעה אחרת שם המשמע: זוהמו, מן ראי = רעי]. — [מְרֻאֶה, יְרֻאֶה]

~ הִת׳ **הִתְרָאָה**, 1. רָאָה זֶה אֶת זֶה, הִבִּיט אִישׁ עַל רֵעֵהוּ: ״וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו: לָמָּה תִּתְרָאוּ?״ (בראשית מב א). נָסַעְתִּי לְהִתְרָאוֹת עִם דּוֹדִי. מָתַי נִתְרָאֶה שֵׁנִית? 2*. הֶרְאָה אֶת עַצְמוֹ, הִתְגַּלָּה: ״שָׁכַח וְאָכַל וְשָׁתָה (בְּיוֹם צוֹם), אַל יִתְרָאֶה בִּפְנֵי הַצִּבּוּר״ (תענית יז). ״שֶׁאוֹתָם מַלְאָכִים כְּשֶׁנִּתְרָאוּ תְּחִלָּה לְאַבְרָהָם בִּדְמוּת עוֹבְרֵי דֶרֶךְ נִתְרָאוּ לוֹ״ (במדבר רבה י). קָשֶׁה לִי לְהִתְרָאוֹת בָּרְחוֹב בִּלְבוּשׁ זֶה. 3°. הֶעֱמִיד פָּנִים כְּאִלּוּ־, הִתְחַזָּה [על־פי הבנה זו גם בבראשית מב א, ראה לעיל 1]: ״רַבִּים מִן הָאֲנָשִׁים הַמִּתְרָאִים כְּאוֹהֲבִים אֶת עַמָּם... נִתְחָרוּ בִּי וַיַּמְרוּנִי״ (יל״ג, פרוזה א). ״הוּא מִתְרָאֶה כְּגִבּוֹר וּמְהַלְּכוֹ עִמָּהּ כְּגֶבֶר״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים סד). ״כָּל הַפַּרְצוּפִים הַמִּתְרָאִים עֲדִינִים וּמְתוּקִים״ (יזהר, צקלג 795). פְּלוֹנִי הִתְרָאָה כְּחָסִיד וִירֵא־שָׁמַיִם. [וראה עוד ״הִתְרָאָה פָּנִים״ להלן]—[לְהִתְרָאוֹת עִם־, בִּפְנֵי־; מִתְרָאֶה, יִתְרָאֶה]

~ הִפ׳ **הֶרְאָה** פ״י נָתַן לִרְאוֹת, גִּלָּה: ״וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ״ (במדבר יג כו). ״הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ, הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ״ (שיר השירים ב יד). ״אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ״ (ברכות נה:). ״וְהֶרְאָה לַאֲחֵרִים אֶת הַדֶּרֶךְ״ (פרה ז ט). [וראה עוד להלן] — [לְהַרְאוֹת אֶת־, לְ־; הֶרְאֵיתִי, מַרְאֶה, יַרְאֶה, הַרְאֵה! הַרְאִי!]

~ הָפ׳ **הָרְאָה**, 1. נִתַּן לוֹ לִרְאוֹת, הוּבָא לְפָנָיו דָּבָר כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ: ״וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר״ (שמות כה מ). ״וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר״ (שמות כו ל). עֲשֵׂה כַּמָּרְאֶה בַּשִּׂרְטוּט שֶׁלְּפָנֶיךָ. 2. הוּבָא כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ: ״וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק... וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן״ (ויקרא יג מט). ״הָרְאֵיתִי אֶת הַסִּפְרִיָּה וְנִתְכַּבַּדְתִּי בְּתֵה״ (שרת, באסיה 192). הַפֶּצַע הָרְאָה לָרוֹפֵא. — [מָרְאֶה, יָרְאֶה]

– רְאֵה!, 1. שִׂים לֵב! הִתְבּוֹנֵן! תֵּן דַּעְתְּךָ!: ״רְאֵה, נָתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם״ (בראשית מא מא). ״רְאֵה, לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים״ (דברים ד ה). 2°. עַיֵּן בַּסֵּפֶר בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי [נכתב בקיצור ר׳]

– רָאָה וְהִנֵּה... פְּתִיחָה מְקֻבֶּלֶת בְּהַרְצָאַת מַעֲשֶׂה שֶׁהִתְרַחֵשׁ לְעֵינֵי עֵד רְאִיָּה: ״וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ״ (בראשית יט כח). ״וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה אֵלָי״ (יחזקאל ב ט).

– רָאָה בְּדָבָר־מָה, הָיָה עֵד לְדָבָר־מָה שֶׁהִתְרַחֵשׁ, הָיָה נוֹכֵחַ בִּשְׁעַת־: ״פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי״ (בראשית מד לד). ״וְאֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי?״ (אסתר ח ו).

– רָאָה בִּפְלוֹנִי, רָאָה נָקָם בִּפְלוֹנִי, נוֹכַח כִּי שֻׁלַּם לִפְלוֹנִי כִּגְמוּלוֹ, שָׂמַח לְאֵידוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי: ״ה׳ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי״ (תהלים קיח ז).

– רָאָה בְּטוֹב, הָיָה מְאֻשָּׁר, הִתְעַנֵּג בְּחַיָּיו: ״לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב״ (קהלת ב א).

– רָאָה בְּחוּשׁ°, הִכִּיר בְּפֹעַל, רָאָה מַמָּשׁ: ״וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה רָאִיתִי בְּחוּשׁ דְּלֵיכָּא מִידֵּי בְּעִנְיַן עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה דְּלָא רְמִיזָא בְּאוֹרַיְתָא״ (מגדלי מו״ס, תיג). ״רָאוּ בְּחוּשׁ אֶת אָשְׁרוֹ״ (שזר, אישים 149). ״דָּחוּ הַדָּבָר מִפֻּרְעָנוּת לַחֲבֶרְתָּהּ שֶׁכֵּן רָאוּ בְּחוּשׁ צָרוֹת רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת מֵאֵלּוּ עֲתִידוֹת לָבוֹא״ (הזז, דלתות 25).

מ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פעל; הִפ׳עיל; הָפ׳על

– רָאָה חוֹבָה לְעַצְמוֹ* [על־פי "אין אדם רואה חובה לעצמו", כתובות קה: ושם כפשוטו] הִכִּיר כִּי הוּא חַיָּב, הוֹדָה בְּצָרְכּוֹ: "מִיָּד רָאִיתִי חוֹבָה זוֹ לְעַצְמִי" (מגדלי מו"ס, תיא). "חִסְדָּאִי רָאָה חוֹבָה לְעַצְמוֹ לֵילֵךְ וְלָתֵת תּוֹדָה וְשֶׁבַח לֶחָכָם" (בורלא, עקביה 160) [ומכאן להיפך:]

– רָאָה זְכוּת לְעַצְמוֹ°, הִכִּיר כִּי אָכֵן עָשָׂה מַעֲשֶׂה נָכוֹן, זָקַף לְטוֹבַת עַצְמוֹ: הַוַּעַד הַצִּבּוּרִי רָאָה זְכוּת לְעַצְמוֹ בְּהוֹצִיאוֹ בְּמִכְנָס אֶת כִּתְבֵי הַחוֹקֵר הַדָּגוּל.

– רָאָה חַיִּים, שָׂמַח בְּחַיָּיו, הָיָה מְאֻשָּׁר, בִּלָּה בִּנְעִימִים: "רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ" (קהלת ט ט).

– רָאָה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא* [על־יסוד המימרה בשלימותה: "אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא", נידה ל:] חָלַם עַל דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שַׁחַר, שָׁגָה בְּדִמְיוֹנוֹת.

– רָאֲתָה נִדָּה* (ברכות ג ו), הִתְחִילָה וְסִתָּהּ.

– רָאָה עוֹלָמוֹ בְּחַיָּיו*, זָכָה לְחַיֵּי אֹשֶׁר וּרְוָחָה: "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ" (ברכות יז.). "מִסְתַּכֵּל מַה בַּקְּעָרָה וּמַה בַּכּוֹס וְרוֹאֶה אֶת עוֹלָמוֹ בְּחַיָּיו" (הזז, צל 130).

– רָאָה עֳנִי, סָבַל הַרְבֵּה, עָבְרוּ עָלָיו צָרוֹת: "אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ" (איכה ג א).

– רָאָה בַּעֲלִיל° [על־פי ראש השנה א ה: "בין שנראה (הירח) בעליל"] רָאָה בְּחוּשׁ, נוֹכַח לְלֹא סָפֵק: "רָאָה אָבִיו בַּעֲלִיל שֶׁקִּמְעָא קִמְעָא תְּקִפָה אֶת עֲקַבְיָה רוּחַ עֲכוּרָה" (בורלא, עקביה 49).

– רָאָה קֶרִי* (ברכות ג ו), נִפְלַט מִמֶּנּוּ זֶרַע בִּשְׁנָתוֹ.

– רָאָה שְׁחוֹרוֹת°, נִבָּא לֹא־טוֹבוֹת, הִתְיַחֵס בִּפְסִימִיּוּת: "בִּיקֶרְמַן רָאָה שְׁחוֹרוֹת בְּמִנּוּיוֹ שֶׁל קֶרֶנְסְקִי לְשַׂר־הַמִּלְחָמָה" (דינור, בימי 175). [ולהיפך:]

– רָאָה וְרֻדּוֹת°, הֶאֱמִין בְּסוֹף הַטּוֹב, הָיָה אוֹפְּטִימִי.

– רָאָה אֶת דִּבְרֵי פְּלוֹנִי*, דִּבְרֵי פְּלוֹנִי מָצְאוּ חֵן בְּעֵינָיו, הוּא חֲשָׁבָם לִנְכוֹנִים: "רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן" (כתובות יג ד).

– רָאָה אֶת הַנּוֹלָד*, הֵבִין מֵרֹאשׁ מָה עָלוּל לִקְרוֹת בֶּעָתִיד, צָפָה אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה: "אֵיזֶהוּ חָכָם? הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד" (תמיד לב.). "עַד הֵיכָן שֶׁמַּגִּיעַ כֹּחוֹ שֶׁל הַשֵּׂכֶל לִרְאוֹת אֶת הַנּוֹלָד" (אחד העם, תכט).

– רָאָה אֶת פְּלוֹנִי (אוֹ אֶת הַדָּבָר) כְּאִלּוּ־*, חָשַׁב אוֹתוֹ כְּ־, דָּן אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא־: "רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שִׁפְחָה נִמְכֶּרֶת" (כתובות ג ז). "הָיְתָה שֶׁל קַשׁ אוֹ שֶׁל קָנִים, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שֶׁל מַתֶּכֶת" (עירובין א ה).

– רָאָה רָאוֹת רַבּוֹת [על־פי ישעיה מב כ: "ראות רבות ולא תשמור", ושם הכתוב סתום, ראה ערך רָאוֹת] הִתְנַסָּה הַרְבֵּה, רָאָה הַרְבֵּה: "רָאוֹת רַבּוֹת רָאִיתִי מֵהֲוָיוֹת הָעוֹלָם" (ביאליק, תקות).

– בּוֹא וּרְאֵה* [פתיחה מקובלת בספרות התלמודית, בדומה לארמית: תָּא חֲזֵי, גיטין נז.], שִׂים לִבְּךָ, צֵא וּלְמַד, תֵּן דַּעְתְּךָ: "בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא!" (מגילה כט.). "בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם" (שבת נג).

– מָה רָאָה כִּי־* (לְ־*, שֶׁ־*) מֶה הָיָה טַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ שֶׁעָשָׂה כָּךְ וְכָךְ: "מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה?" (בראשית כ י). "בְּנִי, מָה רָאִיתָ לְשַׁחֵת שְׂעָר נָאֶה זֶה?" (נזיר ד:). "מָה רָאִית שֶׁבָּאת לְהִתְגַּיֵּר?" (יבמות מז.).

– צֵא וּרְאֵה* [מקובל בתלמוד, בדומה לארמית: "פּוּק חֲזֵי", ברכות מה.], תֵּן דַּעְתְּךָ, שִׂים אֶל לֵב, צֵא וּלְמַד: "צֵא וּרְאֵה, אֵיזוֹ הִיא מִלְחָמָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹשָׁעִים בָּהּ וְאֵין אַחֲרֶיהָ שִׁעְבּוּד?" (ספרי בהעלותך יט:).

– רְאֵה זֶה פֶּלֶא!° [בעקבות קהלת ז כט] מַפְלִיא הַדָּבָר: "וּרְאֵה זֶה פֶּלֶא! מִדֵּי עָבְרִי עַל פְּנֵי מְקוֹמוֹת קְלוּשִׁים וְדַלּוּלִים... נִשְׁקְפָה לִי דַּרְכִּי שָׁם כְּעֵין בְּבוּאָה שֶׁל אֶחָד פְּלָאִי" (ביאליק, ספיח א).

– צְאֶינָה וּרְאֶינָה*, שְׁמוֹ שֶׁל סֵפֶר עֲמָמִי בִּלְשׁוֹן יְהוּדִית־אַשְׁכְּנַזִּית שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת סֵפֶר־קְרִיאָה קָבוּעַ (בְּיִחוּד בְּשַׁבָּתוֹת) לְנָשִׁים [פרטים נוספים — בערך יצא, יָצָא]

– אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה אִם לֹא־*, לָשׁוֹן שֶׁל שְׁבוּעָה (לְשׁוֹן מַעֲלָה בְּמָקוֹם: "לֹא אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה"), הֲרֵינִי נִשְׁבָּע שֶׁ־: "אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה אִם לֹא רָאִיתִי" (תוספתא סנהדרין ח ג). "אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה אִם לֹא רְאִיתִיהָ אֶשְׁתַּקֵּד בְּעֵינַי" (מגדלי מו"ס, צו). "אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה, אִם לֹא שָׁפְכָה דָּם נָקִי!" (שמיר, מלך 346).

– אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה [שאול מן במדבר כד יז], הַדָּבָר יִרְחַק מְאֹד, הֲרֵי זֶה עִנְיָן לְאַחֲרִית הַיָּמִים, לֶעָתִיד לָבוֹא.

– הִרְחִיק רְאוֹת°, רָאָה אֶת הַנּוֹלָד, הֶעֱרִיךְ נְכוֹנָה אֶת הַצָּפוּי בֶּעָתִיד.

– עֵינֶיךָ הָרוֹאוֹת [שאול מן דברים ד ג: "עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה ה'"] הַדָּבָר בָּרוּר לְלֹא סָפֵק, הֵן גַּם אַתָּה רוֹאֶה זֹאת בִּבְהִירוּת: עֵינֶיךָ הָרוֹאוֹת כִּי לֹא הָיְתָה לִי כָּל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת.

– לֹא רְאִינוּ אֵינָהּ רְאָיָה* [על־פי עדיות ב ב], טַעֲנָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַדָּבָר אֵין בָּהּ כָּל הוֹכָחָה שֶׁהַדָּבָר אָמְנָם אֵינוֹ קַיָּם בַּמְּצִיאוּת, אוֹ שֶׁלֹּא קָרָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן.

– לְמַעַן יִרְאוּ וְיִירָאוּ° [על־פי תהלים מ ד ועוד] דִּבּוּר שָׁגוּר לַהֲנָמָקַת מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַרְתִּיעַ עֲבַרְיָנִים.

– רוֹאֶה בֶּעָבִים לֹא יִקְצֹר, ראה ערך עָב.

– רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה* (חגיגה ה:), ראה ערך רוֹאֶה.

– רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה* [על־פי סנהדרין פב. ועוד], דִּבּוּר רוֹוֵחַ עַל מִי שֶׁשָּׁכַח דְּבַר־מָה – וּבְדֶרֶךְ מִקְרֶה, בִּרְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה מְסֻיָּם, עָלָה הַדָּבָר בְּזִכְרוֹנוֹ מִתּוֹךְ סְמִיכוּת הָעִנְיָן.

– נִרְאֶה כִּי־ (שֶׁ־)°, מִסְתַּבֵּר, קָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁ־: נִרְאֶה כִּי הַצֶּדֶק אִתְּךָ. נִרְאֶה שֶׁהַדָּבָר אָמְנָם נַעֲשָׂה.

– נִרְאֶה לִי שֶׁ־°, נִדְמֶה לִי, אֲנִי סָבוּר שֶׁ־, אֲנִי נוֹטֶה לְדֵעָה שֶׁ־: נִרְאֶה לִי שֶׁנָּהַגְתָּ שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק.

– כַּנִּרְאֶה°, כְּפִי הַנִּרְאֶה°, לְפִי הַנִּרְאֶה°, לְפִי הַמְּשֹׁעָר, אוּלַי, קָרוֹב לְוַדַּאי, מִסְתַּבֵּר: כַּנִּרְאֶה הַיְדִיעָה נְכוֹנָה. כְּפִי הַנִּרְאֶה תִּתְפַּרְסֵם הַיְדִיעָה מָחָר.

– לֹא נִרְאֲתָה כָּזֹאת, לֹא קָרָה כַּדָּבָר הַזֶּה, לֹא הָיָה בַּמְּצִיאוּת: "לֹא־נִהְיְתָה וְלֹא־נִרְאֲתָה כָּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שופטים יט ל).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ⁺ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תו"ז - תואר זכר;

– בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא* [שאול מן פסחים ג ג, ושם כפשוטו בעניין חמץ "שמזהירים עליו בבל יראה ובבל ימצא" בבתי ישראל בפסח, על־פי לשון הכתוב: "וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ" (שמות יג ז); "שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם" (שמות יב יט)], אֵין אַף מַשֶּׁהוּ מִמֶּנּוּ, הוּא נֶעְלָם כָּלִיל: "יְהוּדִי בִּכְפָר – חָלִילָה וְחָלִילָה, בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא" (ביאליק, החצוצרה ב).

– נָח נִרְאֶה° (אברהם אבן־עזרא, ספר השם), כִּנּוּי בְּפִי הַמְדַקְדְּקִים לְהֶגֶה מְנֻקָּד בִּשְׁוָא בְּסוֹף הַהֲבָרָה (אוֹ בְּלֹא שְׁוָא בְּסוֹף הַמִּלָּה) וְשֶׁהֲגִיָּתוֹ נִשְׁמַעַת, כְּגוֹן הַהֶגֶה מ׳ בְּמִלַּת "שִׂמְחָה" אוֹ בְּמִלַּת "עַם"; לְהַבְדִּיל מִן "נָח נֶעְלָם" אוֹ "נָח נִסְתָּר" – אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת אהו"י כְּשֶׁאֵינָן בִּתְנוּעָה וְאֵין תַּחְתֵּיהֶן שְׁוָא וְאֵינָן נִבְטָאוֹת, לְמָשָׁל הָא׳ בְּמִלַּת "קָרָא".

– הַנִּרְאֶה שֶׁ־*, מִסְתַּבֵּר שֶׁ־, מִן הָרָאוּי שֶׁ־: "הַנִּרְאֶה שֶׁתַּעֲמֹד עִמִּי לָעֶרֶב" (שבת קנ.).

– לְהִתְרָאוֹת!° בִּרְכַּת־יְדִידוּת מְקֻבֶּלֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת בִּשְׁעַת פְּרִידָה, כְּלוֹמַר: נְקַוֶּה כִּי נִרְאֶה שׁוּב אִישׁ אֶת פְּנֵי רֵעֵהוּ בְּקָרוֹב! [ובקיצור בלשון־הדיבור: לְהִתְ׳!]

– הִתְרָאוּ פָּנִים, רָאוּ זֶה אֶת זֶה (בַּמִּקְרָא – בְּמַטָּרוֹת אֵיבָה וּמִלְחָמָה), הִתְמוֹדְדוּ: "אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ... לְכָה נִתְרָאֶה פָנִים... וַיִּתְרָאוּ פָנִים... וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב יד ח–יב).

– הֶרְאָה עַצְמוֹ אֵצֶל פְּלוֹנִי° [בהשפעת יידיש], בָּא אֶל פְּלוֹנִי לְבַקְּרוֹ: "וְהוֹכִיחַנִי עַל שֶׁלֹּא הֶרְאֵיתִי עַצְמִי לְפָנָיו כַּמָּה יָמִים" (עגנון, אורח 426).

– הֵרָאָה פָּנִים*, 1*, בָּא לְבַקֵּר אֶת פְּלוֹנִי, לִרְאוֹת וּלְהֵרָאוֹת לְפָנָיו: "מַהוּ לְהֵרָאוֹת לוֹ פָּנִים (לָאָבֵל)?" (ירושלמי מועד קטן פב ב). 2*, הֶרְאָה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ, הֶעֱמִיד פָּנִים: "מַרְאֶה פָנִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן" (אברבנאל שמואל א יח).

– הֶרְאָה פָּנִים בַּהֲלָכָה*, בֵּאֵר וְהִסְבִּיר אֶת הַהֲלָכָה: "אִישׁ תֹּאַר שֶׁמַּרְאֶה פָנִים בַּהֲלָכָה" (סנהדרין צג:).

– הֶרְאָה עַצְמוֹ בָּאֶצְבַּע*, הוֹרָה עַל עַצְמוֹ בָּאֶצְבַּע, כְּלוֹמַר: הִבְלִיט אֶת עַצְמוֹ בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה טוֹב אוֹ מַרְשִׁים שֶׁעָשָׂה: "מִי הוּא זֶה שֶׁמַּרְאֶה עַצְמוֹ בָּאֶצְבַּע?" (ירושלמי ברכות ה ד).

– הֶרְאָה לוֹ בְּאָזְנוֹ*, נָזַף בּוֹ קָשֶׁה, גָּעַר בּוֹ קָשׁוֹת: "מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק... שֶׁשָּׁבַר צְלוֹחִית בְּשַׁבָּת וְהֶרְאָה לוֹ אָבִיו בְּאָזְנוֹ" (שמחות ב ה).

– הָרְאָה לָדַעַת, הוּכַח לוֹ, הֻבְרַר לוֹ: "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים" (דברים ד לה).

– מַרְאֵה־מָקוֹם° [שאול בשינוי משמע מן גיטין סח.] צִיּוּן הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר פָּסוּק אוֹ מִמֶּנּוּ נִלְקְחָה מוּבָאָה מְסֻיֶּמֶת: הַמּוּבָאוֹת בְּמִלּוֹן זֶה נִרְשְׁמוּ בְּלִוְיַת מַרְאֵי־מְקוֹמוֹת מְפֹרָטִים.

רָאָה נ׳ עוֹף טוֹרֵף (דברים יד יג) – נֹסַח אַחֵר בִּמְקוֹם "דָּאָה" אוֹ "דַּיָּה". רְאֵה עֵרֶךְ דַּיָּה.

רֵאָה*, רֵיאָה נ׳ [אולי מן רוה; אכדית: irtu חזה; ערבית: רִאַה] אֵיבָר בְּגוּף הָאָדָם וּבַעֲלֵי־הַחַיִּים הַיַּבַּשְׁתִּיִּים הַמֻּתְאָם לִנְשִׁימַת אֲוִיר. הָרֵאָה מְחֻלֶּקֶת לִשְׁתֵּי אֻנּוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּתוֹךְ בֵּית־הֶחָזֶה. רֵאַת הָאָדָם מֻרְכֶּבֶת מִמִּסְפָּר עָצוּם שֶׁל שַׁלְפּוּחִיּוֹת זְעִירוֹת (כ־300 מִילְיוֹן!) הַבָּאוֹת בְּמַגָּע עִם נִימֵי־הַדָּם: "הָרֵאָה שֶׁנִּקְּבָה" (חולין ג א). "קָנֶה מוֹצִיא קוֹל, רֵאָה שׁוֹאֶבֶת כָּל מִינֵי מַשְׁקִין" (ברכות סא:). "לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'רֵאָה'? שֶׁמְּאִירָה אֶת הָעֵינַיִם" (חולין מט.). "מַה־יִּרְחַב הַלֵּב וּמַה־תִּשְׁאַף הָרֵאָה!" (ביאליק, המתמיד). שָׁאַפְתִּי אֲוִיר מְלֹא הָרֵאָה. דַּלֶּקֶת הָרֵאָה. – [רֵאַת־, רֵאוֹת]

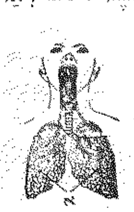

א - אונות הריאה

– רֵאַת־בַּרְזֶל°, הֶתְקֵן רְפוּאִי לְהַפְעָלָה מְלָאכוּתִית שֶׁל נְשִׁימַת הַחוֹלֶה.

רְאוּבֵן ש״פ [על־שם בכור יעקב] [שגור הרבה במשא־ומתן בספרות ההלכה ובתחיקה] כִּנּוּי לִפְלוֹנִי הָרִאשׁוֹן – לְעֻמַּת 'שִׁמְעוֹן' שֶׁהוּא הַשֵּׁנִי אוֹ הָאַחֵר: "רְאוּבֵן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מִשִּׁמְעוֹן" (בבא בתרא מג:). [ובמימרות:]

– רְאוּבֵן בְּשִׂמְחָה, שִׁמְעוֹן מָה אִכְפַּת לֵיהּ?* (בראשית רבה נג), כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ עִנְיָנָיו שֶׁלּוֹ.

– תְּנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן* (קידושין ג ד), תְּנַאי כָּפוּל, הֶסְכֵּם שֶׁפֹּרַשׁ בּוֹ הֵן (אִם יְקֻיַּם הַתְּנַאי) וְלָאו (אִם לֹא יְקֻיַּם) [ראה יתר פירוט בערך תְּנַאי]

רַאֲוָה, רַאֲווה נ׳ [מן ראה, רָאָה] 1. רְאִיָּה, הִסְתַּכְּלוּת: "לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאֲוָה בָךְ" (יחזקאל כח יז). 2° [בהשאלה מן הנ״ל] רְאִיָּה שֶׁל בּוּז: "זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ בֶּן הַנַּעֲוָה... הַנּוֹתֵן כָּל הַצְּבִיּוֹת לְבוּז וּלְרַאֲוָה" (הרומי, ג 88). "וּלְתִתָּם לְרַאֲוָה וּלְשִׁמְצָה" (ביאליק, ראיתיכם). – [רַאֲוַת־, רְאָווֹת, רַאֲווֹת־]

– לְרַאֲוָה°, בְּצוּרָה נִרְאֵית לְעֵינֵי כֹּל, בְּאֹפֶן שֶׁיִּרְאוּהוּ רַבִּים: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הִצִּיג אֶת תּוֹצַרְתּוֹ לְרַאֲוָה.

– חַלּוֹן־רַאֲוָה°, חַלּוֹן גָּדוֹל בַּחֲנוּת שֶׁמֻּצָּגוֹת בּוֹ דֻּגְמָאוֹת שֶׁל חֲפָצִים שׁוֹנִים הָעוֹמְדִים לִמְכִירָה.

– שׁוּק־רְאָווֹת°, שׁוּק שֶׁמַּצִּיגִים בּוֹ דְּבָרִים רַבִּים לִמְכִירָה: "וּמָלְאוּ כְּמוֹ שׁוּק רְאָווֹת וְרַב־עָם" (אלתרמן, עיר 283).

רָאוּי ת׳ [מן ראה, רָאָה] 1*, מְסֻגָּל, מֻכְשָׁר, עָשׂוּי לְ־: "שֶׁמִּין אוֹתָהּ (אֶת הַשָּׂדֶה) כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת" (בבא מציעא ט ג). "הַשֵּׁן מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ" (בבא קמא א ד). 2*, הָגוּן וָטוֹב, זַכַּאי: "כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת" (נדה ו ד). "רָאוּי הָיָה עֶזְרָא שֶׁתִּנָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ אִלְמָלֵא לֹא קְדָמוֹ מֹשֶׁה" (סנהדרין כא:). מַכְשִׁיר טוֹב וְרָאוּי לְשִׁמּוּשׁ. 3. נִבְחָר, מְמֻנֶּה: "וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ" (אסתר ב ט). 4°, מַתְאִים, הַמַּגִּיעַ בַּדִּין: "יָפֶה רְאוּיוֹת הַמַּכּוֹת הַלָּלוּ" (רש״י גיטין יד:). הַמְשׁוֹרֵר זָכָה לַכָּבוֹד הָרָאוּי. 5* [בראוי] שֶׁהָיְתָה לוֹ זְכוּת עָלָיו אִלּוּ הָיָה קַיָּם, שֶׁהוּא בְּכֹחַ (לְהַבְדִּיל מִן "בַּמֻּחְזָק" – בְּפֹעַל): "הָיוּ שָׁם נְכָסִים בָּרָאוּי אֵינָן כַּבַּמֻּחְזָק" (כתובות י ג). "הַבְּכוֹר... אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בַּשֶּׁבַח וְלֹא בָּרָאוּי כְּבַמֻּחְזָק"

(בכורות ה ט). 6* תה״פ כְּדַאי, מַגִּיעַ לוֹ: ״כָּל הַבּוֹטֶה רָאוּי לְדָקְרוֹ בַּחֶרֶב״ (נדרים כב.). ״׳אֲנִי קֹהֶלֶת׳ וְגוֹ׳ – זֶה הָיָה רָאוּי לְהִכָּתֵב וְלִהְיוֹת תְּחִלַּת הַסֵּפֶר״ (קהלת רבה א, אני קהלת). ״וְאֵין לָנוּ רָאוּי לִשְׁלֹחַ בָּהֶם יָד״ (יוסיפון, רעד) [וראה עוד להלן] – [רְאוּיָה, ־יִים, רְאוּיוֹת]

– רָאוּי לוֹ*, מוּטָב לוֹ, נִיחָא לוֹ: ״כָּל שֶׁלֹּא חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ רָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם״ (חגיגה ב א). ״כָּל מְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כָּרָאוּי לוֹ – כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ״ (זמירות ליל-שבת).

– כָּרָאוּי* תה״פ כָּיָאוּת, כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת, כַּהֹגֶן, כַּהֲלָכָה: ״כִּסָּהוּ (אֶת הַבּוֹר) כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר״ (בבא קמא ה ו). ״חַיֶּיךָ שֶׁאָמַרְתָּ כָּרָאוּי״ (תנחומא שמיני ה). ״שְׂפַת הָרֶגֶשׁ הַלְּאֻמִּי אֵינָהּ מוּבֶנֶת לֶהָמוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּרָאוּי״ (מובאה אצל אחד העם, יד).

– חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד* [על־פי חולין ק. ושם כפשוטו: חתיכה גדולה של מאכל שראוי לכבד בה אורח] 1*, מִימְרָה מְקֻבֶּלֶת עַל דָּבָר בַּעַל־עֵרֶךְ, עִנְיָן שֶׁרַבִּים קוֹפְצִים עָלָיו. 2° [בלשון־הדיבור, בהלצה] כִּנּוּי לְבַחוּרָה יָפָה מְאֹד.

– חָרוּז רָאוּי^ [בתורת־השירה של ימי־הביניים], כִּנּוּי לַחֲרִיזָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁוְיוֹן בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אַחֲרוֹנוֹת וּבִתְנוּעָה אַחַת, לְמָשָׁל: עֵדוֹת – חִידוֹת, לְהַבְדִּיל מִן ״חָרוּז עוֹבֵר״ – שִׁוְיוֹן בְּאוֹת אַחַת אַחֲרוֹנָה וּבִתְנוּעָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, לְמָשָׁל: בָּדָד – גִּלְעָד, אוֹ מִן ״חָרוּז מְשֻׁבָּח״ – כְּשֶׁיֵּשׁ שִׁוְיוֹן בְּשָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת אַחֲרוֹנוֹת וּבִשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת, לְמָשָׁל: אֲסִירַיִךְ – עֲדָרַיִךְ.

רְאוּיוּת° נ׳ [מן רָאוּי] הֱיוֹת רָאוּי: ״עַד כַּמָּה שֶׁאֹשֶׁר שָׁקוּל בְּיַחַס שָׁקוּל עִם הַמּוּסָרִיּוּת, בִּבְחִינַת רְאוּיוּת לִהְיוֹת מְאֻשָּׁר״ (ברגמן־רוטנשטרייך, תר׳ קאנט 399). – [רְאוּיוּת־]

רֵאוּמָטִיזְם◊, ראה רֵימָטִיזְם. **רֵאוֹמֶיוּר**◊, ראה רֵיאוֹמֶיוּר.

רַאֲוָנִי°, **ראוותני** ת׳ [מן רַאֲוָה] שֶׁהוּא לְרַאֲוָה, הַמְעוֹרֵר פְּלִיאָה בְּמַרְאֵהוּ: ״גְּבָרִים וְנָשִׁים הֵזִינוּ עֵינֵיהֶם בִּפְאֵר הָרַאֲוָנִי וְהִשְׁמִיעוּ קְרִיאוֹת הִתְפַּעֲלוּת״ (שרת, באסיה 109). – [רַאֲוָנִית, רַאֲוָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַאֲוָנִיָּה°, **ראוונייה** נ׳ [מן רַאֲוָה] חַלּוֹן־רַאֲוָה, אוֹ אָרוֹן אוֹ אִצְטַבָּה שֶׁעֲרוּכִים בָּהֶם דְּבָרִים לְרַאֲוָה: ״וּסְפָרִים! הֵם מְצִיצִים אֵלַי מִתּוֹךְ רַאֲוָנִיָּה גְּדוּשָׁה״ (אריכא, א 12). – [רַאֲוָנִיַּת־, רַאֲוָנִיּוֹת]

רֵאוֹרְגָנִיזַצְיָה◊, ראה רֵיאוֹרְגָנִיזַצְיָה.

רְאוּת נ׳ [מן ראה, רָאָה] רְאִיָּה: ״וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו״ (קהלת ה י). ״לִרְאוֹת צוּר כְּבוֹדָם רְאוּת לֵב לֹא רְאוּת עַיִן״ (יהודה הלוי, ט 541). ״הַרְגָּשׁוֹתֵינוּ הַגַּשְׁמִיּוֹת כִּרְאוּת וְכִשְׁמַע וְכִטְעַם וְכִמְשׁוּשׁ״ (חובות הלבבות, היחוד י). – [רְאוּת־]

– כִּרְאוּת עֵינָיו°, לְפִי רְאוּת עֵינָיו° [על־פי קהלת ה י], כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינָיו, לְפִי הַנִּרְאֶה לוֹ: ״רוֹשֵׁם אֲנִי כִּרְאוּת עֵינֵיהֶם: ׳מְסֻגָּל׳ אוֹ ׳לֹא־מְסֻגָּל׳״ (טשרניחובסקי, סיפורים 203). ״אָנוּ מַעֲמִידִים אֶת פְּעֻלָּתֵנוּ מֵרֹאשׁ בִּתְנָאִים מֻגְבָּלִים לְפִי רְאוּת עֵינֵינוּ״ (אחד העם, ריג).

– נְקֻדַּת־רְאוּת°, נְקֻדַּת־הַהַשְׁקָפָה, דֶּרֶךְ הָרְאִיָּה הַמְיֻחֶדֶת שֶׁל אָדָם עַל תּוֹפָעָה מְסֻיֶּמֶת, אֹפֶן הָרְאִיָּה: הַמַּרְצֶה הֶעֱרִיךְ אֶת הַמַּצָּב מִנְּקֻדַּת־רְאוּת כְּלָלִית. נְקֻדַּת־רְאוּת לְאֻמִּית. מִנְּקֻדַּת־רְאוּת מְדִינִית אֵין לִרְאוֹת כָּל הַחֻמְרָה בַּמַּצָּב.

– קְצַר־רְאוּת°, 1. חֻלְשָׁה בָּעֵינַיִם שֶׁאֵינָן רוֹאוֹת כָּרָאוּי דְּבָרִים רְחוֹקִים. 2 [בהשאלה] צִמְצוּם וְהַגְבָּלָה בִּתְפִיסַת דְּבָרִים, אִי־רְאִיַּת הַנּוֹלָד.

– קְצַר־רְאוּת° 1, מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה כָּרָאוּי דְּבָרִים רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ. 2 [בהשאלה] מֻגְבָּל בִּתְפִיסַת דְּבָרִים, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד: ״לְבָרֵר לָאֲנָשִׁים הַפְּרָטִיִּים קִצְרֵי־הָרְאוּת כִּי לְקִנְיוֹתֵיהֶם יֵשׁ יְסוֹד כְּלָלִי־עַמְמִי״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים עט).

– רְחוֹק־רְאוּת°, מִי שֶׁרוֹאֶה הֵיטֵב דְּבָרִים רְחוֹקִים, אֲבָל אֵינוֹ מֵיטִיב לִרְאוֹתָם מִקָּרוֹב.

– רֹחַק־רְאוּת°, 1. חֻלְשָׁה בָּעֵינַיִם הָרוֹאוֹת הֵיטֵב דְּבָרִים בְּמֶרְחָק רַב, אֲבָל אֵינָן רוֹאוֹת אוֹתָן כָּרָאוּי מִקָּרוֹב. 2 [בהשאלה] רְאִיַּת הַנּוֹלָד, צְפִיַּת הֶעָתִיד לָבוֹא.

רָאוֹת נ״ר [מן ראה, רָאָה] מַרְאוֹת [רק בצירוף המליצי:]

– רָאוֹת רַבּוֹת [על־פי ישעיה מב כ: ״רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר״, ושם כנראה מקור או שם־הפועל במקום ׳רָאֹה׳ או ׳רְאוֹת׳] מַרְאוֹת רַבִּים, דְּבָרִים וּמִקְרִים שׁוֹנִים: ״רָאוֹת רַבּוֹת רָאִיתִי מֵהֲוָיוֹת הָעוֹלָם״ (ביאליק, תקות עני).

רַאֲוְתָן°, **ראוותן** ז׳ [מן רַאֲוָה] מִי שֶׁרוֹצֶה לְהֵרָאוֹת וּלְהַבְלִיט אֶת עַצְמוֹ, גַּנְדְּרָן: ״בַּעֲלֵי הַזָּקָן וְהַשָּׂפָם, הָרַאַוְתָנִים שֶׁבַּחֲבוּרָה, גִּלְּחוּ בְּשִׁבְרוֹן־לֵב אֶת נֵזֶר תִּפְאַרְתָּם״ (בר־יוסף, בני 27). – [רַאַוְתָנִית, רַאַוְתָנִים, ־נִיּוֹת]

רַאַוְתָנוּת°, **ראוותנות** נ׳ [מן רַאַוְתָן] 1. תְּכוּנָתוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הָרַאַוְתָן, גַּנְדְּרָנוּת. 2. נְטִיָּה חוֹלָנִית לְעַרְטֵל חֶלְקֵי גוּף לְעֵינֵי רַבִּים, וּבְיִחוּד אֶת אֵזוֹר אֵיבְרֵי־הַמִּין, אֶקְסְהִיבִּיצְיוֹנִיזְם: ״וּפִתְאֹם (הוּא) מִשְׁתַּטֶּה וְיוֹצֵא עֵירֹם לָרְחוֹב; בְּאָדָם מִן הַיִּשּׁוּב הָיִיתִי מוֹנֶה בְּמִקְרֶה זֶה רַאַוְתָנוּת״ (ארד, ביתר 40). – [רַאַוְתָנוּת־]

רַאַוְתָנִי°, **ראוותני** ת׳ [מן רַאַוְתָן] 1. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רַאֲוָה וַעֲשִׂיַּת רֹשֶׁם עַל הַצּוֹפֶה: טִיסָה רַאַוְתָנִית שֶׁל מְטוֹסֵי סִילוֹן בְּמִפְגָּן. ״בַּתְּחִלָּה נָשְׂאָה צוּרַת הַפְּרָעוֹת שֶׁל הָעֲרָבִים אֹפִי רוֹמַנְטִי־רַאַוְתָנִי״ (בר־יוסף, העומדים 75). 2, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רַאַוְתָנוּת (2), אֶקְסְהִיבִּיצְיוֹנִיסְטִי: הִתְנַהֲגוּת רַאַוְתָנִית שֶׁל חוֹלֵה־הַמִּין. – [רַאַוְתָנִית, רַאַוְתָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

א. **רְאִי** ז׳ [מן ראה, רָאָה; המשמע הרווח על־פי תרגום יונתן לכתוב היחיד שבמקרא, וכן לפי הפירושים הקדמונים]

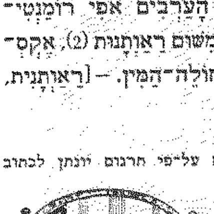

ראי

1. מַרְאָה, זְכוּכִית מְלֻטֶּשֶׁת וּמְתֻקֶּנֶת בְּאֹפֶן שֶׁהִיא מַשְׁקֶפֶת אֶת כָּל הַנִּמְצָא מוּלָהּ, אַסְפַּקְלַרְיָה [על יסוד פירוש זה לכתוב:] ״תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כִּרְאִי מוּצָק״ (איוב לז יח). ״כִּרְאִי שֶׁהַנָּשִׁים רוֹאוֹת בּוֹ״ (רש״י, שם). ״הָרְאִי חֻבַּשׁ פָּנָיו בְּסָדִין (בְּיוֹם הָאֵבֶל)״ (ביאליק, אלמנות) [ובהשאלה:] ״כְּאִלּוּ דְּמֵי הַחֹרֶשׁ וְהַדְרַת סוֹדוֹ נִכְפָּלִים בִּרְאִי מֵימֶיהָ (שֶׁל הַבְּרֵכָה)״

(ביאליק, הבריכה). "אגדת העם הריהי ראי עמק ביותר לנפשה של האמה" (עובדיהו, מפי ביאליק לד). "החנוך... אינו רק ראי החיים, כי אם יותר – צרך חיים, עצם של חיים" (ברנר, ב 391). "העינים ראי הלב וכל מצפוני הענינים" (הזז, היושבת 315). 2 ° [ברפואה] שם נסמך בכלי־רפואה־ומדע שונים שביסודם מראה לצפיה בחלקים פנימיים שונים של הגוף, כגון: ראי־האף, ראי־אזן, ראי־ושט, ראי־שפכה. – [ראי־, ראיו; ראים, ראיי־]

– ראי־נוע °, ראה ערך ראינוע.

– ראי עקם °, 1. מראה המשקפת בצורה מסלפת ומעקמת את הדמיות הנשקפות בתוכה. 2 [בהשאלה] תאור מסרס ומגחך של תופעה: העתון ההתולי משמש ראי עקם של המציאות. הבדרן הציג את מארעות־היום בראי עקם.

ב. **ראי*** ז׳ [מן ראה, ראה] מראה, דמות [רווח בעיקר בצירוף:]

– **לא ראי זה כראי זה***, אין מראהו (או טיבו) של זה דומה למראהו (או טיבו) של אחר, אי אפשר לדמות את זה אל זה, כל אחד שונה מחברו: "לא ראי דין כראי נשיא, ולא ראי נשיא כראי דין" (ספרא קדושים צא ד). "לא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה" (ברכות לה.) [ראה גם ערך הרי]

א. **ראי** ז׳ [מן ראה, ראה] 1. ראיה, ראות: "אתה אל ראי" (בראשית טז יג). 2. מראה, דמות: "אדמוני עם־יפה עינים וטוב ראי" (שמואל א טז יב). "יש כאן תינוק אחד ירושלמי יפה עינים וטוב ראי" (גיטין נח.). – [בהפסק: ראי]

– קצר־ראי °, ראה ראיה, קצר־ראיה.

– רחוק־ראי °, ראה ראיה, רחוק־ראיה.

ב. **ראי** ז׳ [צורת־משנה של ב. רעי] רעי, גלל, צואה: "ונבלתיך ושמתיך כראי" (נחום ג ו). "הזעה והלחה סרוחה והראי" (מכשירין ו ז). – [בהפסק: ראי]

– בית־הראי*, 1. כלי של צואה גרף [כלים יז ב; נוסח אחר שם: בית־הרעי] 2. כנוי לזפק העוף, מראה (ספרא ויקרא ט א).

ראיה*, ראייה נ׳ [מן ראה ראה] 1. הבטה, ראות, חזות, קליטת קרני־האור המחזרות מן העצמים שבטבע באמצעות העינים: "ראית העין ושמיעת האזן" (נדה לא.). "הבטה – מקרוב וראיה–מרחוק" (איכה רבתי ה א, זכור ה׳). הראיה היא אחד מחמשת החושים העקריים של האדם. פלוני לקה בראיתו. 2. עליה לרגל, הראות את פני ה׳ במקדש (קצור הניב "ראית פנים"): "הכל חיבין בראיה" (חגיגה א א). 3 [בהשאלה ובלשון נקיה] הפרשת זיבה אצל הזכר, או וסת באשה: "הרואה ראיה אחת של זוב" (זבים א א). "ובכמה אמרו דיה שעתה בראיה ראשונה" (נידה א ז). – [ראית־, ראיות]

– ראיה חושית °, ראיה בעינים ממש: "ואשקיף בראיה חושית על כל הדברים האלה" (עגנון, אלו ק).

– ראיה חטופה °, סקירה שטחית וקלה: "לא נתנה לי לראות בה (במינסק) אלא ראיה חטופה בלבד" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 216).

– ראיה רוחנית °, ראיה בעיני־הרוח, בדמיון בלבד: "יודעני שראה אותו, אבל הכונה כאן לראיה רוחנית" (עגנון, אורח 319).

– ראית־הנולד °, הכרה מראש את הצפוי לאחר זמן, הבנה כיצד יתפתחו הדברים ומה יהיו תוצאותיהם: מדינאי פלוני נחן בחוש ראית־הנולד.

– ראית־פנים* (חגיגה ז.), עליה לרגל לבית־המקדש, הראות את פני ה׳ במקדש.

– היזק־ראיה*, נזק הנגרם לאדם על־ידי־כך ששכנו או אדם זר רואה בעד חלונו או בעד פתחו את הנעשה בביתו: "היזק ראיה שמיה היזק" (בבא בתרא ב:). "נחלקו (השכנים)... על תרנגלת שאבדה, על היזק ראיה, על פרצה בגדר" (ביאליק, מאחורי ב).

– זוית־ראיה ° 1 [בפיסיקה] הזוית הנוצרת בין שני הקוים המדמים היוצאים מן העין ונוגעים בשני קצות הגוף מזה ומזה: ככל שירחק העצם, כן תקטן זוית הראיה. 2 [בהשאלה] נקדת־ראות, האפן שבו אדם משקיף על תופעות מסימות: השר דן על הענינים מתוך זוית־הראיה של טובת המדינה.

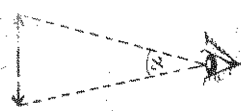

א - זוית-ראיה

– חד־ראיה °, בעל ראיה טובה ובהירה ביותר: רבים מבעלי־החיים חדי־ראיה הם.

– ישר־ראיה °, הרואה למישרים, הרואה דברים כמות שהם: "לעמת יוצאי ירך החסידות האלה הוא, ברש, ישר־הראיה ואולי גם צלול־הראיה ביותר" (פיכמן, רפ).

– עד־ראיה, מי שראה בעיניו את הדבר שהוא בא להעיד עליו [ראה עוד ערך עד, עד־ראיה]

– עולת־ראיה* (חגיגה ו.), קרבן עולה שהקריבו בני־ישראל בבואם להראות את פני ה׳ במשכן או במקדש.

– צלול־ראיה °, הרואה באפן צלול ובהיר, שאינו מערפל דברים [ראה לעיל ישר־ראיה]

– קצר־ראיה °, 1. חלשה בעינים שאינן רואות כראוי עצמים ממרחק רגיל: "מיד הכרתיך במצחך הגבוה ובקצר־ראיתך" (מנדלי מו״ס, רגד). 2 [בהשאלה] צמצום והגבלה בתפיסת דברים, אי־ראית הנולד, צרות־אפק.

– קצר־ראיה °, אדם שאינו מיטיב לראות מרחוק [ולהיפך:]

– רחוק־ראיה °, המיטיב לראות מרחוק, אבל אינו רואה היטב מקרוב.

– רחק־ראיה °, חלשה בעינים שאינן רואות כראוי עצמים מקרוב, אלא רק כשהם רחוקים הרבה.

– שדה־ראיה °, כל השטח שהעין מקיפה בהביטה הישר אל מקום אחד: ככל שישקיף האדם ממקום גבוה יותר – כן יתרחב שדה־ראיתו.

– אינה דומה ראיה לשמיעה ° [על־פי מכילתא יתרו סג; ושם: "לא דומה שומע לרואה"] דבר שאדם רואה אותו בעיניו מדיק יותר ועדיף ממה שמגיע אליו בשמיעה בלבד.

רְאָיָה* נ׳ [מִן ראה, רָאָה; אוּלַי צִמְצוּם מִן: הַרְאָיָה, מִן הִפ׳ לְהַרְאוֹת] הוֹכָחָה, מוֹפֵת, עֻבְדָּה הַמַּרְאָה כִּי אָמְנָם הַדָּבָר כֵּן הוּא: ״(הֲרֵיהוּ) בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן (חֶלְקוֹ לַכֹּתֶל שֶׁנָּפַל) עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן״ (בבא בתרא א ד). ״אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר – זֵכֶר לַדָּבָר״ (שבת ח ז). ״הָאוֹמֶרֶת: טְמֵאָה אֲנִי לְךָ – תָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ״ (נדרים יא יב). ״אֲנִי אֶתֵּן רְאָיָה גְמוּרָה שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לִהְיוֹת פֹּעַל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, צחות לג). ״וְאֶתֵּן לְךָ רְאָיוֹת מַסְפִּיקוֹת שֶׁאֵין הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת צְרִיכָה לַגּוּף״ (כוזרי ה ב). ״יָחִיד הָיִיתִי כִּמְעַט בְּדַעְתִּי וְהֻכְרַחְתִּי עַל כֵּן לְהַרְבּוֹת בִּרְאָיוֹת עַל כָּל דָּבָר, כְּדֵי לְהוֹכִיחַ צִדְקָתִי״ (אחד העם, ל). ״עַתָּה בָּאתִי לְהָבִיא רְאָיָה מֵאַהֲבָתִי״ (ביאליק כשל). ״לֹא הוֹעִילָה הַכְחָשָׁתָהּ הַגְּמוּרָה, לֹא הוֹעִילָה הָרְאָיָה הַחוֹתֶכֶת״ (וילקנסקי, סנוניות 334). – [רְאָיַת־, רְאָיוֹת, רְאָיוֹת־]

– אֵין הַנִּדּוֹן דּוֹמֶה לָרְאָיָה* (פסחים טו.), הַהוֹכָחָה אֵינָהּ הוֹלֶמֶת כְּלָל אֶת הָעִנְיָן, הָרְאָיָה אֵינָהּ רֶלֶוַנְטִית לַדָּבָר הַנִּדּוֹן.

– אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַשּׁוֹטִים* (שבת קד:), מַעֲשָׂיו וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל שׁוֹטֶה אֵינָם צְרִיכִים לְשַׁמֵּשׁ מוֹפֵת וְדֻגְמָה לַאֲחֵרִים.

– אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר – זֵכֶר לַדָּבָר* (שבת ח ז), רְאָיָה זוֹ אָמְנָם אֵינָהּ חֲזָקָה דַּיָּהּ כְּדֵי לְהוֹכִיחַ אֶת הַדָּבָר בְּבֵרוּר, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם נִתָּן לְהִסְתַּיֵּעַ בָּהּ, וְלוּ רַק כְּרֶמֶז וּכְזֵכֶר בִּלְבָד.

– הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה* (בבא קמא ג יא), [כלל הלכתי] מִי שֶׁבָּא לִתְבֹּעַ מֵחֲבֵרוֹ דָּבָר, עָלָיו לְהָבִיא הוֹכָחָה וְעֵדוּת שֶׁתְּבִיעָתוֹ יֵשׁ לָהּ עַל מָה שֶׁתִּסָּמֵךְ.

– לֹא רָאִינוּ אֵינָהּ רְאָיָה* (על־פי עדיות ב ב), טַעֲנָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַדָּבָר, אֵין בָּהּ כְּדֵי לְהוֹכִיחַ שֶׁהַדָּבָר אָמְנָם אֵינוֹ קַיָּם בַּמְּצִיאוּת, אוֹ שֶׁלֹּא קָרָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן.

– וְהָא רְאָיָה^, הֲרֵי לְפָנֶיךָ הוֹכָחָה שֶׁאָמְנָם כֵּן הוּא.

– הַמְפֻרְסָמוֹת אֵינָן צְרִיכוֹת (אֵין צְרִיכִין) רְאָיָה^ [בספרות ימי־הביניים] דְּבָרִים מְקֻבָּלִים וּמֻסְכָּמִים עַל־יְדֵי הַכֹּל אֵין צֹרֶךְ לְהוֹכִיחָם וּלְאַשְּׁרָם מֵחָדָשׁ.

– חַכְמֵי־הָרְאָיוֹת^, כִּנּוּי לְפִילוֹסוֹפִים, בַּעֲלֵי־הִגָּיוֹן: ״כְּבָר בֵּאֲרוּ חַכְמֵי הָרְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם שָׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת״ (אברהם אבן־עזרא, קהלת ז ג).

רְאָיוֹן*, רֵיאָיוֹן ז׳ [מִן ראה] 1°, בִּקּוּר אֵצֶל מִישֶׁהוּ (אִישׁ־צִבּוּר, סוֹפֵר, מְדִינַאי וְכַדּוֹמֶה) לְשֵׁם שִׂיחָה בְּעִנְיָן מְסֻיָּם, אִינְטֶרְוְיוּ: הָעִתּוֹנַאי עָרַךְ רֵאָיוֹן אֵצֶל הַשַּׂר. 2°, פְּגִישָׁה, הִתְרָאוּת אָדָם עִם מִישֶׁהוּ: ״הָיוּ מַבְהִילִים פַּעַם בְּפַעַם אֲלֵיהֶם אֶת אַבָּא לְרֵאָיוֹן״ (ביאליק, החצוצרה ב). פְּלוֹנִי קָבַע רֵאָיוֹן עִם חֲבֵרוֹ. הֲרֵינִי עָסוּק הָעֶרֶב בְּשֶׁל רֵאָיוֹן שֶׁקָּבַעְתִּי. 3* [בתלמוד] עֲלִיָּה לָרֶגֶל לַמִּקְדָּשׁ לְהֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה׳ וּלְהַקְרִיב שָׁם קָרְבָּן: ״אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר – הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים״ (פאה א א). ״מַאי הָרֵאָיוֹן? ר׳ יוֹחָנָן אָמַר: רְאִיַּת פָּנִים בָּעֲזָרָה; רֵישׁ־לָקִישׁ אָמַר: רְאִיַּת פָּנִים בְּקָרְבָּן״ (חגיגה ז.). – [רַאֲיוֹן־, רַאֲיוֹנוֹת, ־נוֹת־]

רְאָיוֹן°, רֵיאָיוֹן ז׳ [מִן ראין, רִאְיֵן] מַתַּן רֵאָיוֹן, קְבִיעַת רֵאָיוֹן לְמִישֶׁהוּ: רִאְיוּן הַשַּׂר עַל־יְדֵי הָעִתּוֹנַאי. – [רִאְיוּן־, רִאְיוּנִים, רִאְיוּנֵי־]

רְאִיּוּת° נ׳ [מִן ראה, רְאִיָּה] דַּרְגַּת הַשְּׁקִיפוּת, מִדַּת הַזַּכּוּת, טִיב הַתְּנָאִים לִרְאִיָּה: בְּיוֹם בָּהִיר הָרְאִיּוּת טוֹבָה. קָשֶׁה הָיָה לִרְאוֹת הֵיטֵב אֶת הַיָּם מֵרָחוֹק בְּשֶׁל הָרְאִיּוּת הַלְּקוּיָה בְּאוֹתוֹ יוֹם. – [רְאִיּוּת־]

רְאֵים, רְאֵה רְאֵם.

ראין [מִן רֵאָיוֹן]

~ פִּע׳ **רִאְיֵן** ° פ״י עָרַךְ רֵאָיוֹן עִם מִישֶׁהוּ לְשֵׁם קַבָּלַת חַוַּת־דַּעְתּוֹ בְּעִנְיָן מְסֻיָּם: הָעִתּוֹנַאי רִאְיֵן אֶת הַבַּמַּאי הָאוֹרֵחַ. – [לְרַאְיֵן אֶת־, מְרַאְיֵן, יְרַאְיֵן]

~ פֻּע׳ **רֻאְיַן** °, נֶעֱרַךְ רֵאָיוֹן עִמּוֹ: רֹאשׁ־הַמֶּמְשָׁלָה רֻאְיַן עַל־יְדֵי הָעִתּוֹנָאִים. – [מְרֻאְיָן, יְרֻאְיַן]

~ הִת׳ **הִתְרַאְיֵן** °, הִשְׁתַּתֵּף בְּרֵאָיוֹן, הֶעֱנִיק רֵאָיוֹן: הַמַּנְהִיג הִתְרַאְיֵן לְעִתִּים קְרוֹבוֹת. חוֹקֵר פְּלוֹנִי אֵינוֹ אוֹהֵב לְהִתְרַאְיֵן. – [לְהִתְרַאְיֵן, מִתְ־, יִתְ־]

רְאִינוֹעַ° ז׳ [רְאִי + נוֹעַ] 1. מִתְקָן לְהַצָּגַת סִדְרוֹת תְּמוּנוֹת מְצֻלָּמוֹת עַל גַּבֵּי סֶרֶט שָׁקוּף (״פִילְם״), הַנָּעוֹת בְּקֶצֶב מְסֻיָּם וּמֻקְרָנוֹת עַל מִרְקָע, בְּאֹפֶן שֶׁהֵן יוֹצְרוֹת בְּעֵינֵי הַצּוֹפִים רֹשֶׁם שֶׁל תְּנוּעוֹת טִבְעִיּוֹת שֶׁל הַשַּׂחְקָנִים הַמְצֻלָּמִים, הַצָּגַת סְרָטִים ״אִלְּמִים״: מְכוֹנַת־רְאִינוֹעַ. סִרְטֵי־רְאִינוֹעַ. אוּלַם־רְאִינוֹעַ. 2. מָקוֹם (אוּלָם, תֵּיאַטְרוֹן) שֶׁמַּקְרִינִים שָׁם סְרָטִים אֵלֶּה. – [רְאִינוֹעִים, רְאִינוֹעֵי־]

רְאִינוֹעִי° ת׳ [מִן רְאִינוֹעַ] שֶׁל רְאִינוֹעַ, הַשַּׁיָּךְ לְאָמָּנוּת הָרְאִינוֹעַ: שַׂחְקָן רְאִינוֹעִי. אֶפֶקְטִים רְאִינוֹעִיִּים. מַכְשִׁיר רְאִינוֹעִי. – [־עִית, רְאִינוֹעִיִּים, ־עִיּוֹת]

רְאִיקוֹלִי° ת׳ [רְאִי + קוֹל] הַמְבֻסָּס עַל רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה כְּאֶחָד (Audio-visual): מַכְשִׁירִים רְאִיקוֹלִיִּים (רְאִינוֹעַ, קוֹלְנוֹעַ, מָטוֹל, פַּטֶּפוֹן, רַדְיוֹ וְכַדּוֹמֶה). חִנּוּךְ רְאִיקוֹלִי (שִׁיטַת חִנּוּךְ וְהוֹרָאָה עַל־יְדֵי הַצָּגַת סְרָטִים הַמְלֻוִּים דִּבְרֵי הַסְבָּרָה). – [רְאִיקוֹלִית, רְאִיקוֹלִיִּים, ־לִיּוֹת]

רא״ל ר״ת רַב־אַלּוּף [נכתב גם ר/אל]

רֵאָלִי◊, רֵאָלִיּוּת◊, רְאֵה עֲרָכִים רֵיאָלִי, רֵיאָלִיּוּת.

ראל״צ ר״ת רִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן.

ראם [צוּרַת־מִשְׁנֶה מִן רום, רָם]

~ פָּע׳ **רָאַם** פ״ע הָיָה רָם, גָּבַהּ: ״וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן״ (זכריה יד י). ״כִּי הִיא שְׁלֵמוּת נֶפֶשׁ הַחָכְמָה, וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ וְרָאֲמָה״ (סהולה, משל 183). – [לִרְאֹם, רָאֵם, יִרְאַם]

רְאֵם, רְאֵים, רֵים ז׳ [אכדית: rīmu; אוגריתית: ראם; ערבית: ראם] בעל־חיים ממשפחת נבובי־הקרן, מפריס פרסה ומעלה גרה, נכר בקרניו הארכות והישרות, צבעו לבן עם כתמים שחורים, שוכן מדבר (Oryx leucoryx). קרני הראם שמשו במקרא כסמל של גבה והוד: ״אל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו״ (במדבר כג כב). ״ותרם כראים קרני״ (תהלים צב יא). ״ומקרני רמים עניתני״ (תהלים כב כב). ״התקשר־רים בתלם עבתו?״ (איוב לט י). – [ראם־, ראמים, ראמי־]

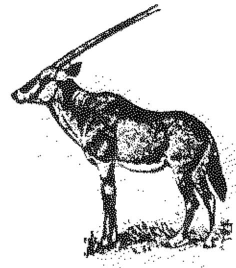

ראם (1/80)

– **מקרני ראמים ועד ביצי כנים°** (שבת קז), [משל חכמים] מן הדבר הגדול ביותר ועד הקטן ביותר.

א. **ראמות** נ׳ [הגיזרון אינו ברור] אחת מן האבנים היקרות שנזכרו במקרא: ״וראמות וכדכד נתנו בעזבוניך״ (יחזקאל כז טז). – [ראמות־]

ב. **ראמות** ת״ר [כתיב אחר במקום רמות] רמות, גבוהות: ״ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח־פיהו״ (משלי כד ז).

– **דבר ראמות°**, דבר דברים רמים ונשגבים: ״וישא מדברותיו ברגשי קדש וידבר ראמות ונשגבות״ (בן־ציון, קסו). ״מה נעלה נאומך... שוב ראמות תדבר״ (שניאור, שירים שד). ״אמנם האחדות ראמות מללה״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים גל).

ראקציה°, ראקציונר°, ראה ריאקציה, ריאקציונר.

ראש, ראה ריש. **ראש**, ראה רש.

א. **ראש** ז׳ [אכדית: rēšu; אוגריתית: ראש; ארמית: ריש, רישא; ערבית: ראס, ודומה לכך בשפות שמיות אחרות] 1. החלק העליון בגוף האדם או הקדמי בבעלי־החיים, קדקד, גלגלת; בראש קבועים איברי־הפה, המרכזים של מערכת־העצבים ואיברי החושים העקריים: ״וישלח ישראל את־ימינו וישת על־ראש אפרים... ואת־שמאלו על־ראש מנשה״ (בראשית מח יד). ״וכובע נחשת על־ראשו״ (שמואל א יז ה). ״מכף רגל ועד ראש״ (ישעיה א ו). ״וסמך אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש הפר״ (שמות כט י). 2. [בהשאלה] הקצה העליון של גוף, של צמח, של עצם וכו׳: ״ויעמד על־ראש־ההר״ (שמואל א כו יג). ״שאו שערים ראשיכם״ (תהלים כד ז). ״וישתחו ישראל על־ראש המטה״ (בראשית מז לא). ״ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט״ (אסתר ה ב). ״ראש האילן״ (ברכות ב ד). 3. מנהיג, שר, נשיא: ״וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין״ (שופטים יא יא). ״ראשי המדינה״ (נחמיה יא ג). ״ראשי הכהנים״ (נחמיה יב ז). 4. חלק, פלג: ״ומשם יפרד (הנהר) והיה לארבעה ראשים״ (בראשית ב י). ״ויחץ את־שלש־מאות האיש שלשה ראשים״ (שופטים ז טז). 5. תחלה, ראשית: ״ובמועדיכם ובראשי חדשכם״ (במדבר י י). ״בראש השנה״ (יחזקאל מ א). ״ארבעה ראשי שנים הן״ (ראש השנה א א). 6°. יחידה בבעלי־חיים: עדר בן מאתים ראש. 7°. עמוד, קורה נצבת שעליה מנחת קורה אחרת: ״בית הבנוי ראש ופתין״ (נגעים יג ב). 8. המחיר השלם של דבר, קרן: ״ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו״ (ויקרא ה כד). ״תשלומי כפל... דממון שאינו משתלם בראש הוא״ (סנהדרין ג–ג). 9°. יסוד, עקר, דבר ראשוני: ״ראש מאויה של אמי שאהיה רב״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 261). [וראה עוד כל ההוראות והצירופים להלן] – [ראש־, ראשו, ראשים, ראשי־, ראשיהם]

– **בראש** תה״פ במקום הראשון, לפני־, מעל ל־: ״ויתן להם מקום בראש הקרואים״ (שמואל א ט כב). ״מיד הושיבוהו (את הלל) בראש״ (פסחים סו). ״הדיוט קופץ בראש״ (מגילה יב). ״הכל מפנים לו מקום בראש השלחן״ (ביאליק, החצוצרה א).

– **בראש ובראשונה°**, ראשית כל, לפני שאר הדברים: עלינו לפתר בראש ובראשונה את שאלת המקום.

– **מראש** תה״פ 1°. קדם המעשה, בטרם יעשה הדבר: הנני מודה לך מראש. הזהרתיך מראש לבל תעשה כן. 2. [במקרא] מלפנים, מימים קדמונים: ״קרא הדורות מראש״ (ישעיה מא ד). ״הלוא הגד מראש לכם, הלוא הבינותם מוסדות הארץ?״ (ישעיה מ כא).

– **מראש ועד סוף°**, הכל, ללא כל השמטה: ״ותגדנה את הדבר לאנטיפטר מראש ועד סוף״ (יוסיפון, ריב).

– **ראש בראש°**, מדה במדה, בדיוק, בלא לגרע ובלא להוסיף: ״וכי ראש בראש פרעתי מהם מישראל? והלא לא פרעתי מהם אלא אחת ממאה שחטאו לפני!״ (ספרא בחוקותי קיב ג).

– **ראש־אבות** (דברי הימים א ח י), ראש המשפחה.

– **ראש־ברזל°** [על־פי יידיש] כנוי עממי לבעל זכרון מעלה או הבנה חריפה: ״ראש ברזל... קדוש וטהור״ (סוקולוב, במראות 65).

– **ראש־גיא°** [בטופוגראפיה] התחלת הגיא בקצהו העליון.

– **ראש־הגויה°** (נגעים ו ז), כנוי לאיבר־הזכרות.

– **ראש־הגולה°** [ארמית: ריש גלותא°, סוכה לא.], כנוי לנשיא היהודים בבבל אחרי חרבן הבית השני.

– **ראש־גמרא°** [על־פי יידיש] כנוי למח חריף, מחו של למדן בגמרא: ״הם שוחקים עליו (על הזמר) בלבם שראשי גמרא שלהם יפה כחם לעמד בפניו״ (סדן, ממחוז כו).

– **ראש־גשר°** [בפעולות־מלחמה] שטח הנמצא מעבר למכשול טבעי או מלאכותי, שהכח התוקף נאחז בו, לאחר שעבר את המכשול, והופכו לבסיס מוצק להמשך ההתקפה.

– **ראש־דוכן°** [על־פי הארמית: ריש דוכנא] כנוי לעוזרו של המלמד: ״ראש דוכן קורא לי שלא כהגן״ (ליפסון, מדור ג 80).

– **ראש הומיות**, כנוי למקום מרכזי בעיר, מקום הומה ורועש מאדם [על־פי הבנה זו בכתוב] ״בראש המיות תקרא, בפתחי שערים״ (משלי א כא). ״ויהי אנכי עומד בפנת השוק, בראש הומיות״ (יל״ג, פרוזה קכח). ״בחוץ דברו בראש הומיות על בת־המלכה״ (ברש, ג 16). ״איזו מודעות גדולות מדבקות בראש הומיות על אודותיו״ (ברנר, א 212). ״פתי נכשל באמצע העיר, בראש הומיות״ (ברקוביץ, תר׳ מוטיל רג).

— **ראש־המדברים***, הראש והראשון בחבורה, הנואם הראשי: "פתח ר' יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש" (ברכות סג:).

— **ראש־חדש**, היום הראשון לחדש: "ובמועדיכם ובראשי חדשיכם" (במדבר י י). "הגיע ראש־חדש כסלו ולא ירדו גשמים" (תענית א ה).

— **בראש־חוצות** [שאול מן ישעיה נא כ: "בניך עלפו, שכבו בראש כל־חוצות", ועוד] בפרהסיא, בפמבי: "ממש בראש חוצות מערמי הסקטור הפרטי" (אלתרמן, הטור ב 110). "כל שקר ותרמית הולכים בראש חוצות" (טנאי, ארץ 105). "צעק עתון בראש־חוצות, מכריז־לוחש: המלטו מפני כובש!" (רוזן, שירים לא).

— **ראש־חץ** ° (בתורת־הלחימה) 1. כנוי להערכות של יחידה צבאית בשדה־הקרב בצורת חץ לצרך התקפה או להכנסת "טריז" בין קוי האויב. 2 [בתעשיית נשק גרעיני] ראשו של טיל הממלא חמר־נפץ (רגיל או גרעיני).

— **ראש־ישיבה*** (ברכות נז.) [ארמית: ריש מתיבתא] מורה ראשי בבית־מדרש לתלמוד, מנהל־ישיבה.

— **ראש־כלה*** [ארמית: ריש כלה, בבא בתרא כב.] [בתקופת האמוראים והגאונים] תארו של ראש השורה בשורת החכמים שדרש בדברי תורה לפני המתכנסים בירחי כלה (עיין ג. כלה).

— **ראש־מטה** ° [בצבא] קצין המשמש עוזרו של מפקד עצבה, הוא ממנה על כל המטה, אחראי לפעלתו התקינה ופועל בעת הצרך בשם המפקד.

— **ראש המטה הכללי** ° [בראשי־תיבות: רמטכ"ל] המפקד העליון של הצבא; דרגתו בצבא־ההגנה־לישראל — רב־אלוף.

— **ראש־הממשלה** °, השר הראשי היושב בראש מועצת השרים של המדינה ("פרמיר־מיניסטר").

— **ראש־נפץ** °, החלק הקדמי בטיל המכיל מטען חמר־נפץ או כל חמר אחר שתכליתו לגרם נזק למטרה.

— **ראש־העיר** °, המנהל הראשי של ענְיני העיר, היושב בראש מועצת־העיריה.

— **ראש־פנה**, האבן הראשית בבנין הבית, אבן־הפנה: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" (תהלים קיח כב).

— **ראש־פרק** ÷ [על־פי הארמית: ריש פרקא; וראה עוד ערך פרק] אחד מן התארים לראשים ולמנהלים בישיבות בבל, ביחוד בתקופת הגאונים [וראה עוד להלן:]

— **ראשי־פרקים*** [על־פי חגיגה יג. ושם המשמע: תחלות כל פרק במקרא או במשנה] תמצית הדברים, עקר התכן: "רוצה אני לצין כאן בראשי־פרקים כעין סכמה קצרה של עבודת הכנוס המיחל" (ביאליק, הספר). המרצה מסר לשומעים ראשי־פרקים של הרצאתו.

— **ראש פתוח** ° [בלשון־הדיבור] כנוי לבעל תפיסה מצינת, הקולט יפה כל דבר עיון.

— **ראש־הקהל** ° [בקהלות בגולה] פרנס, אחד מן הנכבדים שנבחר או נתמנה לעמד בראש היהודים בעיר וליצגם לפני השלטונות.

— **ראש־השנה** (יחזקאל מ א), 1. חג תחלת השנה, היום הראשון של השנה: "באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמטין וליובלות... (בחמשה עשר בשבט) ראש־השנה לאילן" (ראש השנה א א). א' וב' בתשרי הם ימי ראש־השנה ליהודים. ראש־השנה האזרחי־הכללי (של אמות־העולם) הוא באחד בינואר. 2 *, שם מסכת בסדר מועד העוסקת בהלכות קדוש החדש, עבור השנה והלכות ראש־השנה.

— **ראשי־תבות*** [בקיצור: ר"ת] קצורי מלים על־ידי כתיבת אותיותיהן הראשונות בלבד: "ראשי תבות של פסוקים" (תנחומא האזינו ה). חכמינו זכרונם לברכה — בראשי־תבות: חז"ל.

— **ראש־תור*** [בחקלאות] ראש שורה, חלקת שדה בצורת זוית של משלש, כעין טריז: "היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים" (כלאים ב ז).

— **ראשו עליו כגלגל** °, ראשו מסתחרר, הוא חש סחרחרת: "ויצא מן הבית וראשו עליו כגלגל ועיניו נפוחות" (עגנון, אלו פא). "אני ראשי עלי כגלגל מרב מחשבות" (ברקוביץ, תר' טוביה מט).

— **בגלוי־ראש** ÷ [ארמית: בריש גלי*] בראש גלוי, כשהראש בלתי־מכסה: "ועוד הסכימו שכל מי שלא ילך בגלוי הראש וישא כובע על ראשו" (בונפיה, קע"י יד כט).

— **בלבול־ראש** ° [בלשון־הדיבור] מבוכה, טרדה מרבה: ענין זה גרם לי בלבול־ראש רב [ראה גם להלן כאב־ראש]

— **בבת־ראש***, בתנופה אחת: "שנפרצה בה פרצה כדי שיזדקר בה גדי בבת ראש" (סוכה יד:). "שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת־ראש לאחוריהם" (יומא לח:). "לא היה מזדקר לשם בבת־ראש, אלא קמעא קמעא" (ביאליק, מאחורי ה).

— **ראשו ורבו*** [שאול מן סוכה ב ז: "שהיה ראשו ורבו בסכה" ושם כפשוטו: ראשו ממש ורֹב גופו] כלו, בכל לבו ובכל מאדו: "ולבסוף הכניס את עצמו ראשו ורבו בעסקי החנות" (עגנון, כפות רגנו). "בבניתה שקעתי ראשי ורבי" (הורן, בית אבא 79). החוקר שקע ראשו ורבו בחפוש פתרון לבעיה החמורה.

— **חפוי־ראש**, שראשו מכסה [בהשאלה] מדכא, מדכדך, בוש ונכלם: "והמן נדחף אל־ביתו אבל וחפוי ראש" (אסתר ו יב).

— **יושב־ראש** ° [על־פי איוב כט כה, ראה להלן ישב ראש] נשיא או מנהל של אספה, של ישיבה, של ועד, של חברה וכדומה: היושב־ראש פתח את האספה. יושב־ראש הועד. — [היושב־ראש, יושבת־ראש, יושבי־ראש]

— **כאב־ראש** °, 1. מחוש־ראש. 2 [בהשאלה] בלבול־מח, דאגה: ענין ביש זה גרם לי כאב־ראש הגון.

— **כבד־ראש***, רצינות, רכוז המחשבה: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבד־ראש" (ברכות ה א). יש לדון בענין בכבד־ראש.

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ÷ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז' - זכר; נ' - נקבה; ת' - תואר; תה"ז - תואר הזכר; פ"ע - פועל עומד;

— לכל־לראש [שאול בשינוי משמע מן דברי הימים א כט יא: והמתנשא לכל לראש] קדם כל, לפני הכל.

— למעלה ראש, הרבה מאד, לאין שעור: "כי עונותינו רבו למעלה ראש" (עזרא ט ו). תלאותיו של הפליט רבו למעלה ראש.

— מנוד ראש, ראה ערך מנוד.

— קלות־ראש*, ראה ערך קלות, קלות־ראש.

תפלין של ראש

— תפלין־של־ראש*, "בית" (תבה) של התפלין שמחברים ברצועות אל המצח, להבדיל מן "תפלין־של־יד" שמניחים על הזרוע.

— חי ראשי° [על־פי סנהדרין ג ב], לשון שבועה: "פגישה יפה היא, חי ראשי, יפה היא מאד!" (מגדלי, מו"ס, עח). "יש לי כל, חי ראשי! הרי פולים, הרי קטניות" (ביאליק, מאחורי ג).

— אבד את ראשו° [בלשון־הדיבור] נתבלבל, נבוך לגמרי.

— בחיי ראשך* (סנהדרין ג ב), לשון־שבועה.

— בלבל את ראשו° [בלשון־הדיבור] הטריד אותו בדברי־הבל.

— דמו בראשו, הוא מתחיב בנפשו, הוא עצמו אשם במותו: "כל אשר־יצא מדלתי ביתך החוצה — דמו בראשו" (יהושע ב יט).

— הטיח ראשו בכתל* (בראשית רבה כ), חבט את ראשו בקיר (מרב צער ויגון).

— הכניס ראשו בין שני הרים גדולים* [על־פי יבמות טו:], התערב בוכוח בין גדולים.

— הכניס ראשו לקולר פנוי* [על־פי ירושלמי נדרים מא ב], [בהשאלה] התערב בענין ביש ללא כל צרך, גרם לעצמו צרות חנם.

— הלבין ראשו*, שערותיו הפכו שיבה, זרקה שיבה בו, הזקין: "תשב עד שילבין ראשה" (כתובות יג ח).

— הניע ראש, הטה את ראשו לכאן ולכאן לאות בוז וזלזול: "כל־ראי ילעגו לי, יפטירו בשפה, יניעו ראש" (תהלים כב ח).

— הקל את ראשו*, נהג קלות־ראש, התיחס בזלזול: "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח" (ברכות ט ה).

— הלך (הלך, עבר) על ראשי אצבעותיו° [בהשאלה] הלך הליכה זהירה ושקטה ביותר, שלא להפריע אחרים או שלא לעורר תשומת־לב: "אט אט כמו על ראשי אצבעות, תעברו בנתיבות חיים" (ביאליק, יהי). "הלכתי על ראשי אצבעותי עד שהגעתי לחדרי" (עגנון, אורח 413).

— התהלך בלי ראש° [בלשון־הדיבור] היה שרוי במבוכה רבה, היה מדכדך ביותר.

— העלה על ראש שמחתו [על־פי תהלים קלז ו: "אם־לא אעלה את־ירושלים על ראש שמחתי"] הזכיר בראש ובראשונה במעמד חגיגי מסים.

— הרים ראש, התנשא, התגדל: "מנחל בדרך ישתה על־כן ירים ראש" (תהלים קי ז).

— השיב גמולו בראשו, ענש אותו, שלם לו כמגיע לו: "והשבתי גמלכם בראשכם" (יואל ד ז).

— השיב חרפתו אל ראשו, ענש אותו, שלם לו כגמולו, עשה לו כאשר רצה לעשות לאחרים: "והשב חרפתם אל־ראשם" (נחמיה ג לו).

— חיב ראשו (למלך), עבר כנגד המדינה עברה חמורה שהוא עלול לתת עליה את הדין: "למה יראה את־פניכם זעפים... וחיבתם את־ראשי למלך" (דניאל א י). "וכי נעלם ממך שמעשה מעילה זה יחיב ראשך?" (ליסיצקי, תולדות 223).

— חייך וחיי ראשך* (ברכות ג.), לשון שבועה.

— חפה ראשו, כסה ראשו [ובהשאלה] הכלם, בוש, הוטלה עליו חרפה: "בשו והכלמו וחפו ראשם" (ירמיה יד ג).

— חש בראשו*, הרגיש כאב בראשו: "חש בראשו — יעסק בתורה" (ערובין נד.).

— יצא וידיו על ראשו, יצא באכזבה, נחל כשלון ומפח־נפש: "גם מאת זה תצאי וידיך על־ראשך" (ירמיה ב לז).

— ישב־ראש, 1. ישב במקום נכבד, בראש המסבים: "אבחר דרכם ואשב ראש" (איוב כט כה). 2°, שמש ראש למסבים, נהל את האספה: באספה ישב־ראש נשיא־הועד.

— ישב בראש*, נהל את האספה או הישיבה, שמש יושב־ראש: "חנינא בר חמא ישב בראש" (כתובות קג:). זקן־החבורה ישב בראש הישיבה.

— נשא את ראש־, 1. פקד, קבע את מנין־, ערך מפקד: "שאו את־ראש כל־עדת בני־ישראל" (במדבר א ב). 2. העלה לגדלה, הרים, הוסיף כבוד: "בעוד שלשת ימים ישא פרעה את־ראשך והשיבך על־כנך" (בראשית מ יג).

— נשא את ראש פלוני מעליו, התיז את ראשו, המית אותו: "בעוד שלשת ימים ישא פרעה את־ראשך מעליך ותלה אותך על־עץ" (בראשית מ יט).

— עיניו בראשו, מימרה על אדם חכם ונבון היודע לכלכל דבר כראוי ולהזהר מכל תקלה: "החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך" (קהלת ב יד).

— פסע על ראש פלוני*, נהג שררה יתרה, נהג בגאוה ובהתנשאות על פלוני [ראה ערך פסע]

— פרע ראשו, 1. הסיר את הכסוי מראשו, היה בגלוי־ראש: "ופרע את־ראש האשה (הסוטה)" (במדבר ה יח). "ועמדו על רגליהם ופורעין את ראשיהם" (פסיקתא עז.). 2°, בלבל וערבב את השערות שבראשו.

— קפץ בראש* [בנימה שלילית] השתדל להיות הראשון, רצה להתבלט: "הדיוט קופץ בראש" (מגילה יב:).

— רם ראשו על פלוני, הביט בגאוה על פלוני, התנשא עליו: "ועתה ירום ראשי על־איבי סביבותי" (תהלים כז ו).

— שבר את ראשו° [בלשון־הדיבור] אמץ מאד את מחשבתו: הנער שבר את ראשו על פתרון החידה.

– מכף רגל ועד ראש, מלמטה ועד למעלה, בשלמותו, כלו: "מכף־רגל ועד־ראש אין־בו מתם" (ישעיה א ו). "כלו רקב ומסס מכף רגל עד ראש" (ביאליק, אבן). אנשי־הצבא היו מזינים מכף רגלם ועד ראשם.

– בראש בריא לערש דוי° [מימרה שאולה מיידיש] משל למי שמתערב בענין ביש שאין ברכה בו והוא עלול רק להזיק לעצמו: כלום נטרפה דעתי עלי שאכנס בראש בריא לערש דוי?

– אחז את החבל בשני ראשיו* (בראשית רבה לט), דבור משלי על מי שלא הרפה משתי האפשריות הנוגדות זו לזו, רצה להשיג בבת־אחת שני דברים מתנגדים זה לזה.

– נדחק לראש התור° [כהשאלה, בנימה שלילית] השתדל להיות הזוכה הראשון בדבר.

– קלני מראשי*, ראה ערך קלני.

– הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים* (אבות ד טו), מוטב שתהיה אחרון בין גדולים (בחכמה ובתורה) משתהיה ראש וראשון בין קטנים ופחותי־ערך.

– על ראשי° [על־פי הערבית: עלי ראשי] הריני מקבל עלי האחריות: "נצטחק ר' דוד ואמר: על ראשי, על עיני" (בורלא, כיסופים 12).

ב. ראש ת' [מן א. ראש] עליון, ראשי: "אמריהו כהן הראש" (דברי הימים ב יט יא). "היש ירשה לגרושה ולראשה תהי עליהן" (גבירול, שלח מנזר). "נכון אני לעשות את הגדולה בגבורות ואת הראשה בעלילות" (ביאליק, תר' קישוט קיא). "המפלגה הראשה בישראל" (שרת, באסיה 42). – [ראשה, ראשים, ראשות]

א - אבן הראשה

– אבן הראשה, 1 על־פי הבנה זו בזכריה ד ז] האבן העליונה בקשת־בנין. 2 ° [בהשאלה] האבן העקרית, החשובה ביותר: "יש אבן טובה עמי... שימנה בראש כל אבני חן ובנזרך תהי הראשה" (ביאליק, בת ישראל).

ג. ראש ז' [כתיב־משנה: רוש; יש סוברים על־שום ראשו של הצמח שממנו הפיקו רעל] שם צמח רעלי שזהותו לא נתבררה בדיוק; יש סוברים כי הוא הצמח "פקועת השדה" (מלכים ב ד לט), הוא "אבטיח הפקועה" (Citrullus colocynthis), ידוע גם בשם "אבטיח מר"; אחרים סוברים כי הוא הפרג (Papaver) שמראשו (הלקטו) מפיקים את האופיום; ויש סוברים כי הוא הצמח הנקרא כיום "רוש עקד" (Conium maculatum). "שרש פרה ראש ולענה" (דברים כט יז). "ופרח כראש משפט על־תלמי שדי" (הושע י ד). [רווח בצירופים:]

– ראש פתנים, כנוי לארס נחשים: "חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר" (דברים לב לג).

– מי־ראש, מי רעל: "הנני מאכילם את־העם הזה לענה והשקיתים מי־ראש" (ירמיה ט יד).

– שרש פרה ראש ולענה (דברים כט יז), כנוי לרשע ולחוטא המחטיא את הרבים.

ראשון ת' [מן ראש] 1, הקודם לכל האחרים בזמן או בשורת דברים הערוכים בזה אחר זה: אחרי הראשון יבואו השני, השלישי וכו'. "ביום הראשון וביום השמיני שבתון" (ויקרא כג לט). "ויהי המקריב ביום הראשון... נחשון... ביום השני הקריב נתנאל... ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב" (במדבר ז יב–כד). "בשנה הראשונה למלכו, בחדש הראשון" (דברי הימים ב כט ג). "יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה" (פסחים ה ז). "קורין את שמע... עד סוף האשמורה הראשונה" (ברכות א א). "עם שמש השכימו להרים... והייתם ראשונים לאור שמש" (ביאליק, עם שמש). "ראשונים תמיד אנחנו" (גלעד, שיר הפלמ"ח). 2, קודם במעלה, מעלה, נבחר, מצטין: "מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני" (דניאל י יג). תלמיד ראשון בכתה. פרס ראשון. סחורה מסוג ראשון. 3°, הקודם, שהיה קדם, לפני כן: "זהר חיי הראשון עודנו שפוך על פניהם" (ביאליק, אחד). 4°, המשמש התחלה למשהו, תחלי: צעדיו הראשונים של המשורר בספרות. הרשם הראשון מן התערוכה היה מצין. 5°, המקדם ביותר מאלה שיבואו אחריו, הקרוב ביותר: אעשה זאת בהזדמנות הראשונה. אסע במכונית הראשונה שתגיע. בתור הראשון יתקבלו בעלי תעודות־בגרות [וראה עוד להלן] – [ראשונה, ־נים, ראשוני־, ראשונות]

– ראשונים, 1, האנשים שהיו לפנים, האבות הקדומים: "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים" (דברים יט יד). "אין זכרון לראשנים וגם לאחרנים שיהיו לא־יהיה להם זכרון" (קהלת א יא). "טובה צפרנן של ראשונים מכרסן של אחרונים" (יומא ט:). "אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים – אנו כחמורים" (שבת קיב:). "יש קבלה מזקנים, מראשונים דראשונים" (הזז, יעיש א 43). 2* [בספרות־ההלכה] כנוי לפוסקים בהלכה שהיו בדורות שקדמו לדורו של רבי יוסף קארו מחבר ה"שלחן ערוך". 3*, דברים שהיו קדם, דברים שעברו: "על הראשונים אנו מצטערים ועכשו נצטער גם באלו?" (מכילתא יתרו נז:). "על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם?" (רש"י שמות יח ב).

– ראשונות, 1, דברים שנתרחשו בימים קדומים: "הראשנות הנה־באו וחדשות אני מגיד" (ישעיה מב ט). "מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו?" (ישעיה מג ט). 2*, כנוי לשלש הברכות הראשונות בתפלת שמונה־עשרה: "אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא בג' אמצעיות" (ברכות לד.).

– ראשון ראשון*, בסדר רצוף מן ההתחלה, בזה אחרי זה: "(הקדוש־ברוך־הוא) מעביר ראשון ראשון" (ראש השנה יז.).

– ראשון בראשון* (סנהדרין כח.), קרוב קרבת משפחה ראשונה – קרבת אחים או אחיות [להבדיל מן:]

– שני בראשון* (שם), קרבת משפחה מדרגה שניה, כגון: קרבת איש אל דודו או אל בן־דודו וכדומה.

– ראשון בין שוים°, הראש בצות של אנשים שכלם שוים בזכות דעה והכרעה: ראש־הממשלה הצהיר כי הוא רואה עצמו בממשלה כראשון בין שוים.

– **ראשון לטמאה*** [על־פי טהרות א ה] דבר שנטמא על־ידי שנגע באבי־הטמאה, והוא מטמא אכלים ומשקים וגם ידים.

– **ראשון לציון** [שאול מן ישעיה מא כז: "ראשון לציון הנה הנם"] תארו של הרב הראשי לעדת הספרדים בארץ־ישראל.

– **הראשון יתברך*** (ראב״ד, אמונה רמה ב ו), מתארי־הכבוד של אלהים.

– **אדם הראשון***, כנוי לאדם שנברא ביום הששי ליצירה, לפי המספר בבראשית א כז: "הקדוש־ברוך־הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו" (סנהדרין ד ה). "אדם הראשון חסיד גדול היה" (עירובין יח:).

– **אדר ראשון*** (מגילה א ד), כנוי־לוי לחדש השנים־עשר החל בניסן בשנה מעברת, להבדיל מן החדש השלשה־עשר באותה שנה הנקרא "אדר שני".

– **אשמורה ראשונה*** (ברכות א א), השליש הראשון של הלילה (בשעתנו בקרוב השעות 9—12 בלילה).

– **בית הראשון** [עזרא ג יב], בית־המקדש שנבנה על־ידי שלמה המלך בירושלים ונחרב על־ידי בבל בשנת 587 לפני מנין האמות.

– **גוף ראשון°** [בדקדוק] גוף המדבר (מדבר, מדברת, מדברים, מדברות): אני, אנחנו.

– **דורות ראשונים***, האנשים שחיו לפני כמה דורות, בימים שעברו: "בוא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים" (גיטין פא.).

– **הלוך ראשון°** [בכלי־רכב] המהירות ההתחלתית של פעלת מנוע – מהירות קטנה אבל בכח מרבי.

– **יום ראשון*** (תענית ד ג), יום א׳ לשבוע, היום ממחרת השבת.

– **כלי ראשון***, **1***, כלי שהעמידוהו לבשל על האש ושממנו נוצק התבשיל אל כלי שני (ירושלמי שבת ו ב). **2°** [בהשאלה] מקור ראשון: הספר תרגם מכלי ראשון (מן המקור). הדבר נודע לי מכלי ראשון (להבדיל מן "כלי שני" – בעקיפין) [וראה עוד ערך כלי]

– **כנור ראשון°**, **1** [בתזמורת] הכנור המנגן את צלילי המנגינה היסודית. **2** [בהשאלה] כנוי למי שתופס את המקום הראשון והעקרי בחבר אנשים העוסקים בענין מסים, הרוח החיה: פלוני הוא הכנור הראשון במפעל.

– **לשון ראשון***, דברים שנאמרו קדם: "אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון" (מכילתא ג.). "תפס לשון ראשון" (פסחים נט:).

– **מים ראשונים*** (חולין קה.), מים שנוטלים בהם את הידים לפני הסעודה, להבדיל מן "מים אחרונים" שנוטלים בהם את הידים לפני ברכת המזון.

– **מניע ראשון^**, **סבה ראשונה^**, **עלה ראשונה^**, כנויים לאלהים [ראה ערכים: מניע, סבה, עלה]

– **מעשר ראשון*** (ברכות ז א), המעשר מן התבואה שהיו אכרי ישראל מפרישים ללויים בכל שנה לאחר שהפרשה ממנה התרומה, להבדיל מ"מעשר שני" שהוא שיך לבעליו ונאכל בירושלים בשנים א׳, ב׳, ד׳, ה׳ לשמטה.

– **משנה ראשונה*** (נזיר ו א), הנסח הקדום של ההלכה, שקדם למשנה שלפנינו.

– **משכל ראשון^**, **1**, אקסיומה, אמתה, הנחה מסכמת שאינה צריכה ראיה והוכחה (מורה נבוכים, ג יט). **2**, כנוי לאלהים (שם ב נא). [ראה עוד ערך משכל]

– **נביאים ראשונים*** [על־פי סוטה ט יב, אך שם הכוונה לנביאים שעד גלות בבל] כנוי לספרי המקרא הספוריים: יהושע, שופטים, שמואל א׳ וב׳, מלכים א׳ וב׳, להבדיל מספרי "נביאים אחרונים" (ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל, תרי־עשר).

– **פסח ראשון*** (פסחים ט ג), חג הפסח המוחג במועדו בי״ד בניסן, להבדיל מן "פסח שני" המוחג בי״ד באיר על־ידי מי שלא יכל לחג אותו בזמנו.

– **קול ראשון°** [בשירה ובנגינה] הקול השר את הנעימה היסודית של המנגינה, להבדיל מן קול שני, קול שלישי וכו׳ המלוים אותו.

– **ענה על ראשון – ראשון ועל אחרון – אחרון*** [על־פי אבות ה ז], ענה על כל השאלות כסדרן.

– **ראשון ראשון – זוכה°** [על־פי הנוסח בעבודה זרה עג. ושם: "ראשון ראשון בטל"] כל הקודם זכה.

– **תפס לשון ראשון*** (פסחים נט: ועוד), הדבור או הנסח הראשון עדיף [ניגוד למימרה: "תפוס לשון אחרון", בבא מציעא קב:]

ראשונה תה״פ [מן ראשון] **1**, בתחלה, קדם לאחרים: "זה יצא ראשנה" (בראשית לח כח). "בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים" (מלכים א יח כה). **2**, במקום הראשון, בסדר ראשון, בראש: "שבעת שרי פרס... הישבים ראשנה במלכות" (אסתר א יד).

– **בראשונה**, **1**, בסדר ראשון, בתור הראשון, קדם לאחרים: "ויסע דגל מחנה בני־יהודה בראשנה" (במדבר י יד). "יד העדים תהיה־בו בראשנה" (דברים יז ז). **2**, בזמן הקודם, לפני־כן: "והיה כי־יצאו לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו לפניהם" (יהושע ח ה). **3***, בתחלה, בראשית, בימים שעברו: "בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא... נמנעו להביא – התקינו שיהו מקרין" (בכורים ג ז).

– **כראשונה**, **כבראשונה**, כמו בפעם הקודמת, כמו לפני־כן, כבתחלה: "ואתנפל לפני ה׳ כראשנה" (דברים ט יח). "ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך כבתחלה" (ישעיה א כו). "ותהיינה בהירות וצנועות כבראשונה" (ביאליק, מגילת ו).

– **לראשונה**, **1**, בתחלה, לפנים, בזמן קודם: "ויקרא את־שם־המקום ההוא בית־אל, ואולם לוז שם־העיר לראשנה" (בראשית כח יט). **2°**, בפעם הראשונה: המשורר פרסם משיריו לראשונה בגיל שש־עשרה.

– **למבראשונה**, למאז בראשונה, מלכתחלה, למן הזמן הראשון: "כי למבראשונה לא אתם פרץ ה׳ אלהינו בנו" (דברי הימים א טו יג).

– **בראש ובראשונה** (וראשונה)°, ראשית־כל, לפני כל הענינים האחרים.

ראשונות⁖ נ׳ [מן ראשון] 1 ⁖, היות ראשון, קדמות, הופעה או עשית דבר־מה לפני אחרים: "הוא יפיל ראשונותו וקדמותו וישים זולתו קדם ממנו סבה למציאותו" (התחלת הנמצאים לאלפראבי, הוצ׳ פילופובסקי, 14—15). "חותם הראשונות הטבוע על פני שלשת הכרכים" (ביאליק, מגדלי ושלושת). "היא באה עם הראשונים ועדין טבועה בה הראשונות" (וילקנסקי, סנוניות 142). ראשונות עם ישראל בהכרת אל אחד. 2 °, זכות־קדימה, עדיפות: ראשונותו של פלוני בתור לקבלת עבודה. – [ראשונות־]

ראשוני ת׳ [מן ראשון] 1, ראשון: "השנה הראשנית לנבוכד־ראצר מלך בבל" (ירמיה כה א). 2 °, ראשון בדרגת החשיבות, חיוני ביותר: מצרכים ראשוניים. דבר זה צרך ראשוני הוא. 3 ⁖, הקדום ביותר, מקורי, שהוא לפני האחרים: "ההכרח להודות בחמימות והקרירות והלחות והיבשות ושהם איכיות ראשוניות" (כוזרי ה יד). "בשביל ראיה ראשונה יש צרך גם במלה ראשונית זו שעמד בה כל טעמה" (ביאליק, לזכר בן־ציון). "וכוכב מנצנץ ורועד ראשוני ויקר ותמים" (גורי, אש 19). הוראה ראשונית של מלים בלשון. סימני הכתב הראשוניים. חמר ראשוני שממנו התהוה היקום. יצורים ראשוניים בעולם. 4 °, הקרוב ביותר אל הטבע, אל המקורות, שהוא יסודי: ענפי יצור ראשוניים (מכרות פחם, מתכות, מטעים). 5 ° [במתמאטיקה] יסודי, הפשוט ביותר [ראה להלן] – [ראשונית, ראשוניים, ־ניות]

– מספרים ראשוניים °, מספרים שאינם מתחלקים בלא שארית בשום מספר אלא בעצמם או ב־1, למשל: 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19.

ראשוניות ° נ׳ [מן ראשוני] 1, קדמות, ראשונות: ראשוניות היצורים הירודים על פני האדמה. 2, היות ראשון, מקוריות: ראשוניותו של הסופר בעבוד הנושא המקראי. 3 [במתמאטיקה] היות ראשוני: ראשוניות ופריקות של מספרים. – [ראשוניות־]

ראשות * נ׳ [מן ראש] עמידה בראש, היות ראש ומנהל, נשיאות, מנהיגות: "ישלח רבן גמליאל והעבירו מראשותו" (ירושלמי ראש השנה נז ב; בדפוס מראשיתו). ראשות העיריה נמסרה לידי פלוני. פלוני הצע לראשות הממשלה [ראה גם ערך רשות] – [ראשות־]

ראשות נ״ר ראה ערך מראשות.

ראשי ⁖ ת׳ [מן ראש] 1 ⁖, העומד בראש, עליון: "בגוף האדם איברים ראשיים (הכבד והמח והלב) ואיברים שהם תחת יד הראשיים (שאר האיברים)" (מורה נבוכים, א עב). מנהל ראשי במוסד. עורך ראשי. המפקדה הראשית. הרב הראשי במדינה. הרבנות הראשית. 2 °, עקרי, מרכזי, החשוב ביותר: תפקיד ראשי במחזה. נואם ראשי באספה. רעיון ראשי ביצירה. מקצוע ראשי ומקצוע משני בפקולטה. כניסה ראשית וכניסה צדדית לבנין. – [ראשית, ראשיים, ראשיות]

– מאמר ראשי °, מאמר הבא בראש העתון והמביע את הדעה הרשמית של המערכת על בעיה צבורית או מדינית וכו׳ העומדת על הפרק.

– משפט ראשי ° (בתחביר) משפט עקרי, משפט המביע רעיון שלם ועצמאי, להבדיל מן "משפט טפל".

ראשיה ° נ׳ [מן ראש] 1 [בפי החקלאים] מערכת הרצועות ששמים על ראש בהמת־רכיבה או בהמת־עבודה; אל הראשיה מחברים את המתג, המושכות וכו׳. 2 [בלשון הנוער והילדים] נגיחה בכדור בראש (או במצח): משחק בראשיות. – [ראשית־, ־שיות]

ראשיות ⁖ נ׳ [מן ראשי] תכונתו או מעמדו של הראשי, ראשות, יתרון, עליונות: "על כן גזר (גליגוס) שהמח יש לו ראשיות אל החוש והתנועה" (דוראן, מגן אבות מ״ט). הכל הודו בראשיותו של הסעיף הראשון בהסכם. – [ראשיות־]

ראשיש ° ז׳ [מן ראש] ראש קטן, עגול קטן כעין ראש: "הישישה את ראשישה הקט מנחת על כתפיו" (מלצר, תר׳ נהרות 241). "במלבן האור שעל הקרקע מזדקרים שלשה ראשישי צל קטנים" (שמיר, הגבול 11). – [ראשיש־, ראשישים, ־שי־]

ראשית נ׳ [מן ראש, ראשון] 1, התחלה, פעלה ראשונה, פתיחת דבר: "ותהי ראשית ממלכתו בבל" (בראשית י י). "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח ז). "טוב אחרית דבר מראשיתו" (קהלת ז ח). "והוא אחד ואין שני... בלי ראשית בלי אחרית" (אדון עולם). "לבלי ראשית לבלי סוף" (ביאליק, סחרחרת). "אם כן צריכני לספר לך ראשית הדברים" (עגנון, כפות קצד). 2, החלק הראשון, בכורים: "עמר ראשית קצירכם" (ויקרא כג י). "ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן־לו" (דברים יח ד). "ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה" (במדבר טו כ). "ראשית הגז נוהג בארץ ובחוצה לארץ" (חולין יא א). 3 [בהשאלה] מבחר, מיטב, החלק הראשון והמבחר: "וראשית שמנים ימשחו" (עמוס ו ו). "ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם" (שמואל א טו כא). 4 °, קדם־כל, כטעם ראשון לדבר: לא אוכל לעשות זאת ראשית, משום שאני עסוק מאד, ושנית, משום שאיני מאמין ביעילות הדבר. – [ראשית־, ־תו]

– ראשית און, 1 [במקרא] תחלת כח־גברא, בכור הזרע: "ראובן בכרי אתה, כחי וראשית אוני" (בראשית מט ג). "כי־הוא ראשית אנו, לו משפט הבכרה" (דברים כא יז). 2 ° [בהשאלה] גלוי ראשון של כח ועז: "ולשועת נפשך... מחמת ראשית אונה, משד ראש כחך, תעלים אזניך" (ביאליק, המתמיד). "יש פה בדרמה... מן ההסתערות של ראשית־און" (ר׳ בנימין, משפחות 104).

– ראשית חכמה [דיבור רווח, שאול מן תהלים קיא י: "ראשית חכמה יראת ה׳"] תחלת־כל, תנאי הגיוני קודם: "פני ירא שמים – ראשית חכמה" (מגדלי מו״ס, שמז). "אמר אחד מן החבורה: ראשית חכמה – סעודת הצהרים" (עגנון, כפות רפ).

– ראשית כל °, לפני הדברים האחרים, קדם לשאר הענינים, בראש ובראשונה: "ראשית כל רבצנו את הקרקע בחול אדמדם אחר־כך עמדנו ופארנו את כתלי הסכה" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות רח). ראשית כל יש להבטיח את התקציב.

– בראשית תה״פ 1, בראשונה, תחלת־כל: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" (בראשית א א). 2, בתחלת־: "ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך־יהודה" (ירמיה כח א). 3, שם הספר הראשון מחמשת חמשי התורה, הפותח בבריאת

העולם ("בראשית ברא אלהים") ומסים במות יוסף. 4. שם הפרשה הראשונה בתורה [ועיין עוד ערך בראשית]

– בראשית רבה*, החלק הראשון מספרי "מדרש רבה", הכולל מדרשי־אגדה על הפרשיות שבספר בראשית.

– מבראשית*, מתחלה, מן ההתחלה: "אלהים מבראשית ברא האדם ויתנהו ביד יצרו" (בן־סירא טו יד). פתחנו במשא־ומתן מבראשית.

– אנשי־בראשית°, כנוי־כבוד לחלוצים, ראשונים שסללו דרך לבאים אחריהם (בישוב מקומות שוממים, בהקמת מפעלים גדולים וכדומה): "אנשי בראשית" (שם ספרו של א' שמאלי).

– חיות־בראשית°, בעלי־חיים שונים שהיו על־פני האדמה בימים קדומים ביותר וברבות הדורות נכחדו ואינם, כגון: הדינוסאורוס, המסטודון ואחרים.

– חתן־בראשית*, כנוי למי שנקרא לעלות לתורה ביום שמחת־תורה לקריאת פרשת "בראשית".

– יערות־בראשית°, יערות־עד, יערות קדומים ועתיקים ביותר.

– מעשה־בראשית*. 1*. מעשה היצירה, פרשת בריאת העולם, סודות הבריאה (חגיגה ב א). 2° [בהשאלה] מעשה חלוצי, התחלה של מפעל חשוב.

– שבת־בראשית*. 1*, השבת הראשונה שאחרי חג הסכות, שפותחים בה בקריאת התורה בצבור וקוראים בפרשת "בראשית". 2*, כנוי בתלמוד לשבת רגילה (יום השביעי לשבוע), להבדילה מימים טובים או משנת השמטה, שגם הם נקראו בתורה "שבת" (מנחות סה:).

– ששת ימי־בראשית* [בהשאלה] מימים קדומים ביותר, מאז ומקדם: "נתיב הוא מששת ימי בראשית, רבים שתו, רבים ישתו" (כתובות טו). דברים אלה עתיקים הם וידועים כבר מששת ימי בראשית.

– בראשיתי°, ראה ערך בראשיתי.

– בראשיתיות°, ראה ערך בראשיתיות.

– טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז ח), 1. העקר הן תוצאות הדבר, "סוף טוב – הכל טוב". 2 [לפי הבנה אחרת] אין לשפט דבר אלא לפי סופו ותוצאותיו.

ראשיתי° ת' [מן ראשית] פרימיטיבי, הפשוט ביותר: יצורים ראשיתיים. תכונות ראשיתיות. – [ראשיתית, ־תיים, ־תיות]

ראשיתיות° נ' [מן ראשיתי] פרימיטיביות, פשטות ראשונית: ראשיתיותם של שבטי הפראים.–[ראשיתיות־]

ראשן° ז' [מן ראש, על־שום הראש שהוא גדול ביחס לגוף] דוחי (צפרדע, קרפדה) בגלגולו הראשון. הראשן שונה מן הדוחי הבוגר בגופו ובארח־חייו. הוא בעל זנב עטור סנפיר, חסר־רגלים, נושם בזימים ומסגל לחיות רק במים. – [ראשן־, ראשנים, ראשני־]

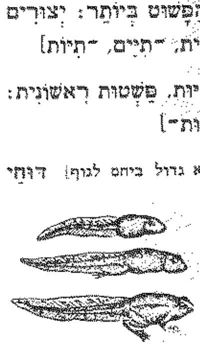
ראשנים בהתפתחותם

ראתן* ז' [גם רתן; הגיזרון אינו ברור; יש סוברים מיוונית: ryton] אחת ממחלות הזיבה שנזכרו בתלמוד (כתובות עז).

א.**רב, רב** ת' [מן רבב, רבה] 1. גדול במספר, מרבה, ההפך מן "מעט": "להחית עם־רב" (בראשית נ כ). "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני־גד עצום מאד" (במדבר לב א). "קהל גדול וחיל רב" (יחזקאל לח טו). "יש מתעשר ואין כל, מתרושש – והון רב" (משלי יג ז). "ויתאבל על־בנו ימים רבים" (בראשית לז לד). "נשים רבות" (שופטים ח ל). "להכרית נפשות רבות" (יחזקאל יז יז). 2. גדול בשטחו, נרחב, ארך: "רב המקום ביניהם" (שמואל א כו יג). "אם־רב גבולם מגבלכם?" (עמוס ו ב). "עוד הדרך רב"! (ביאליק, מתי מדבר האחרונים). 3. גדול, עז, חזק: "פן־יסיף להכתו, על־אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך" (דברים כה ג). "שלום רב לאהבי תורתך" (תהלים קיט קסה). "אהבה רבה אהבתנו" (שחרית). תודה רבה, ידידות רבה. 4. גדול בערכו, חשוב, נכבד: "יפה נוף משוש כל־הארץ... קרית מלך רב" (תהלים מח ג). מעשה רב עשית. [וראה עוד הצירופים להלן] – [רבה, רבת־, רבים, רבי־, רבות]

– רב־אונים° [בעקבות ישעיה מ כו], בעל כח רב: "שירת חיל רבת־אונים" (ביאליק, גדוד).

– רב־איבר° [במתימאטיקה] פולינום, קבוץ, בטוי אלגברי בן איברים אחדים: הבטוי 5a + 2ab – 4c – 2d הוא רב־איבר.

– רב־אנפין* [על־פי הרווח בקבלה, ראה עוד ערך אנפין] בעל פנים מרבים: "קבוץ גדול, רב־אנפין ורב־יכלת" (ברש, ג 116). "צד כלשהו באישיותו רבת־האנפין" (מגד, החי 217).

– רב־גוני°, בעל גונים מרבים, ססגוני [ראה גם ערך רבגוני]

– רב־אור°, השופע אור, בהיר: "ראי נאמן ורב־אור לתגובותיה הנפשיות" (שרת, באסיה 339). "מלכה רבת־האור ואצילת־המדות" (סרן, ממחוז רצה).

– רב־חסד, המרבה לעשות חסד, גומל חסדים רבים, רחום, נדיב־לב: "אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת" (שמות לד ו). אדוני רב־החסד.

– רב־טוב, הרבה טובה, חסד גדול: "זכר רב־טובך יביעו" (תהלים קמה ז).

– רב־כח, גבור, חזק: "גדול אדונינו ורב־כח" (תהלים קמז ה).

– רב־כמותי°, גדול בכמות – ראה ערך רבכמותי.

– רב־מדות°, גדול במדותיו או בהקפו: "עסק התבואה הגדול ורב־המדות" (ויסלבסקי, תר' מרד 214). בנין רב־מדות.

– רב־מזמה°, בעל מזמות רבות, הזומם דברים רבים: "ועומד לו החרש רב־מזמה, כלו טעון סוד מלכות" (ביאליק, הבריכה).

– רב־מכר°, שתפוצתו רבה מאד, שרבים מאד קופצים עליו לקנותו (Best-seller): ספר רב־מכר. – [רבי־מכר]

– רב־סכויים°, שיש לו סכויים רבים, שיש תקוה גדולה כי יצליח: "פגישה ראשונה תשבר את הקפאון ותפתח תהליך רב־סכויים" (שרת, באסיה 265).

— רַב־עֱנוּת °, שֶׁנִּתְעַנָּה הַרְבֵּה, שֶׁסָּבַל הַרְבֵּה יִסּוּרִים: "רוּחַ דַּכָּא רַב־עֱנוּת וּגְדוֹל־יִסּוּרִים" (ביאליק, בעיר).

— רַב־עֲנָן °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עָנָן רַב, מְעֻנָּן: הַצָּגָה רַבַּת־עָנָן.

— רַב הָעֲלִילִיָּה, עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים גְּדוֹלִים וַחֲשׁוּבִים: "גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה" (ירמיה לב יט).

— רַב־פְּעָלִים [שאול מן שמואל ב כג כ], אִישׁ־מַעֲשֶׂה, מִי שֶׁבִּצֵּעַ הַרְבֵּה פְּעֻלּוֹת חֲשׁוּבוֹת, פָּעִיל וּבַעַל־מֶרֶץ: מַנְהִיג בְּרוּךְ־כִּשְׁרוֹן וְרַב־פְּעָלִים.

— רַב־צְדָדִי °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָדִים רַבִּים, הַמַּקִּיף אוֹ שָׂם לִבּוֹ לַתְּחוּמִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבְּנוֹשֵׂא: חוֹקֵר מַעֲמִיק וְרַב־צְדָדִי [נכתב גם רַבְצְדָדִי]

— רַב־צְדָדִיּוּת °, הֶקֵּפַת כָּל הַצְּדָדִים הַשּׁוֹנִים שֶׁבְּדָבָר: נְאוּמוֹ שֶׁל הַמַּרְצֶה הִצְטַיֵּן בְּרַב־צְדָדִיּוּתוֹ [נכתב גם רַבְצְדָדִיּוּת]

— רַב־צַלְעוֹן °, צוּרָה הַנְדָּסִית בַּעֲלַת צְלָעוֹת מְרֻבּוֹת, כְּגוֹן הַמְּשֻׁשֶּׁה, הַמְעֻשָּׂר וְכוּ' [נכתב גם רַבְצַלְעוֹן]

— רַב־קוֹלִי °, פּוֹלִיפוֹנִי, הַמֻּרְכָּב מִקּוֹלוֹת רַבִּים: מוּסִיקָה רַב־קוֹלִית. מַקְהֵלָה רַב־קוֹלִית.

— רַב־קֶשֶׁב, הַקְשָׁבָה מְעֻלָּה: "וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב" (ישעיה כא ז).

— רַב־שְׁלַבִּי °, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלַבִּים רַבִּים: טִיל רַב־שְׁלַבִּי.

— רַב־שְׁנָתִי ° [בצמחים] הַמִּתְקַיְּמִים שָׁנִים אֲחָדוֹת, לְהַבְדִּיל מִן "חַד־שְׁנָתִי".

— רַב־תְּבוּנָה, נָבוֹן וְחָכָם: "אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה" (משלי יד כט).

— רַבִּים, 1, אֲנָשִׁים לֹא מְעַטִּים, בְּנֵי־אָדָם מְרֻבִּים: "רַבִּים אֹמְרִים: מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב?" (תהלים ד ז). "רַבִּים יְחַלּוּ פְנֵי־נָדִיב" (משלי יט ו). 2*, רֹב, לֹא יָחִיד, לֹא פְּרָט אֶחָד: "יָחִיד וְרַבִּים – הֲלָכָה כְּרַבִּים" (ברכות ט). "רְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים" (שבת ו). 3° [בדקדוק] רִבּוּי, צוּרָה לְשׁוֹנִית הַמַּבִּיעָה רִבּוּי שֶׁל עֲצָמִים: "סֵפֶר" בְּרַבִּים – "סְפָרִים".

— בָּרַבִּים*, בְּפֻמְבֵּי, בְּפַרְהֶסְיָה: "הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים" (אבות ג יא). "שֶׁהָיָה מַקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים" (ברכות פא:). "וַיְגַדְּלוּ כְּבוֹדִי בָּעוֹלָם וַיְקַדְּשׁוּ שְׁמִי בָּרַבִּים" (ביאליק, בעיר). הַדָּבָר פֻּרְסַם בָּרַבִּים.

— רַבַּת תה"פ הַרְבֵּה: "רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי, גַּם לֹא־יָכְלוּ לִי" (תהלים קכט א). "לֹא רַבַּת רָאִיתִי אֶת אָבִי" (ביאליק, אבי).

— רַבָּתִי, ראה ערך רַבָּתִי.

— רַבּוֹת נ"ר דְּבָרִים רַבִּים: "רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר" (ישעיה מב כ). "שָׁמַעְתִּי כְאֵלֶּה רַבּוֹת" (איוב טז ב). "רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה'" (תהלים מ ו). רַבּוֹת רָאָה הַנּוֹדֵד בִּימֵי נְדוּדָיו. רַבּוֹת יֵשׁ לִי לְסַפֵּר לְךָ.

— מַעֲשֶׂה רַב ° [שאול משבת כא., אך שם הקריאה: "מַעֲשֵׂה רַב" והכוונה: מנהגו של רב וגדול בתורה בעניין השנוי במחלוקת יש בו כדי להכריע ולפסוק הלכה] מַעֲשֶׂה גָּדוֹל וְנִכְבָּד, פְּעֻלָּה חֲשׁוּבָה.

— עֵרֶב־רַב, 1, אֲסַפְסוּף, הָמוֹן בִּלְתִּי־מְאֻרְגָּן: "וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם" (שמות יב לח). 2° [בהשאלה] תַּעֲרֹבֶת, עִרְבּוּבְיָה שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים: בַּשּׁוּק הָיָה עֵרֶב־רַב שֶׁל סְחוֹרוֹת, כְּלֵי־רֶכֶב וּבְנֵי־אָדָם [ראה גם ערך א. עֵרֶב, עֶרֶבְרַב]

— שָׁלוֹם רָב! [שאול מן תהלים קיט קסה: "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ"] בִּרְכַּת "שָׁלוֹם" לְבָבִית: שָׁלוֹם רָב, יְדִידִי!

— תּוֹדָה רַבָּה °, תְּשׁוּבַת הוֹדָיָה מְקֻבֶּלֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת.

— אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת [שאול מן שמות כג ב; אך שם במשמעות שלילית: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת (אֶת הַמִּשְׁפָּט)"] כְּלָל מְקֻבָּל בַּחֶבְרָה הַדֵּמוֹקְרָטִית: יֵשׁ לִנְהֹג לְפִי הָרֹב, כַּאֲשֶׁר יַחְלִיט הָרֹב כֵּן יָקוּם.

— צָרַת רַבִּים חֲצִי נֶחָמָה ÷ (רון יוסף אבן יחיא, פירוש מגילת איכה כ: וכן מראה המוסר מה א) — ראה ערך א. צָרָה.

— יָדָיו רַב לוֹ [שאול מן דברים לג ז: "יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה", אך שם המשמעות אינה ברורה למדי] יֵשׁ לוֹ הַיְכֹלֶת וְהַכִּשָּׁרוֹן לְכָךְ, הוּא מִצְטַיֵּן: סוֹפֵר פְּלוֹנִי יָדָיו רַב לוֹ בְּתֵאוּרֵי טֶבַע.

ב. רַב תה"פ [מן א. רַב] דַּי, מַסְפִּיק: "רַב, עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי!" (בראשית מה כח). "רַב, עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ!" (שמואל ב כד טז). "רַב־לָכֶם, בְּנֵי לֵוִי!" (במדבר טז ז). "רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא" (אלקבץ, לכה דודי).

ג. רַב ז"ת [מן א. רַב; אכדית: rab, rabu שמות פקידות; אוגריתית: רב] 1, שַׂר, נִכְבָּד, קָצִין: "נְבוּזַרְאֲדָן... וְכֹל רַבֵּי מֶלֶךְ־בָּבֶל" (ירמיה לט יג). 2*, אָדוֹן, בְּעָלִים: "מָה שֶׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ" (פסחים פח:). "אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס" (אבות א ג). 3*, מוֹרֶה, מִי שֶׁמְּלַמֵּד אֶת תַּלְמִידוֹ: "אָדָם חַיָּב לוֹמַר בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ" (עדיות א ג). "שָׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי וּמוֹרִי" (ברכות ג.). "אַשְׁרֵי תַּלְמִיד שֶׁרַבּוֹ מוֹדֶה לוֹ" (ברכות לב.). "הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי" (תענית ז.). "מֹשֶׁה רַבֵּנוּ" (יבמות מט:). 4*, תֹּאַר כָּבוֹד לְאָמוֹרָאֵי בָּבֶל, וְכֵן לִגְדוֹלֵי חַכְמֵי הַתּוֹרָה בִּתְקוּפַת הַגְּאוֹנִים וְאַחֲרֵיהֶם, כְּגוֹן: רַב הוּנָא, רַב נַחְמָן, רַב אַשִׁי, רַב הַאי גָּאוֹן. 5÷ [בקהילות ישראל, החל מן המאה הי"ג בקירוב] תֹּאַר לְמוֹרֶה־הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, חָכָם בַּתּוֹרָה הַמְמֻנֶּה עַל הַקְּהִלָּה לְהוֹרוֹת בָּהּ וּלְפַקֵּחַ עַל חַיֶּיהָ הַדָּתִיִּים: רַב הָעִיר. הָרַב הָרָאשִׁי. רַב בֵּית־הַכְּנֶסֶת. רַבָּנִים גְּדוֹלֵי תּוֹרָה. 6°, שֵׁם־לְוַאי לְתֹאַר צְבָאִי בִּצְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל לְצִיּוּן דַּרְגָּה אַחַת לְמַעְלָה מִן הַתֹּאַר הַיְסוֹדִי: רַב־טוּרַאי, רַב־סֶרֶן, רַב־אַלּוּף [וראה להלן] — [רַב־, רַבִּי, רַבִּים, רַבַּי־ (להוראות 1, 6); רַבּוֹת, רַבּוֹתַי, רַבּוֹתֵינוּ (להוראות 2, 3, 4); רַבָּנִים, רַבָּנֵי־ (להוראה 5)].

— רַבִּי*, ראה ערך רַבִּי*.

— רַבָּן*, רַבָּנָן*, ראה ערכים אלה במקומם.

— רַב־אַלּוּף °, הַדַּרְגָּה הַפִּקּוּדִית הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בִּצְבָא־הֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל, מַקְבִּילָה בְּקֵרוּב לְדַרְגַּת "מַיְג'וֹר גֶּנֶרָל" בַּצָּבָא הַבְּרִיטִי [בראשי־תיבות: רא"ל גם ר/אל]; דַּרְגַּת רַב־אַלּוּף מְעֻנֶּקֶת לַקְּצִין הַמְמַלֵּא תַּפְקִיד הָרַמַטְכָּ"ל.

— רַב־אָמָן °, 1. תֹּאַר אֲקָדֶמִי לְמֻסְמָךְ שֶׁל בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ לְאָמָּנוּת. 2 [בְּמוּסִיקָה, בְּשַׁחְמַט וְעוֹד] תֹּאַר־כָּבוֹד לְאָמָּן מְצֻיָּן: "שֵׁם מְגֻוָּן רַב־אָמָן לִמְסַבְּבִים שִׁיר" (אלתרמן, שיר ומשל).

— רַב דִּמְתָא * [אֲרָמִית: רַב־הָעִיר] הָרַב הָרָאשִׁי בָּעִיר, רַב הַקְּהִלָּה: "הָרַב דִּמְתָא וְכָל כְּלֵי־קֹדֶשׁ" (סוקולוב, במראות 59). "הַתְּנוּעָה תָּמִיד מַחֲלֹקֶת בֵּין הַצִּיּוֹנִים לְבֵין הָרַב דִּמְתָא" (שזר, כוכבי 32).

— רַב־חוֹבֵל, 1. מְפַקֵּד אֳנִיָּה, קַבַּרְנִיט, מְמֻנֶּה עַל צֶוֶת הַסַּפָּנִים (יונה א ו). 2 ° [בְּחֵיל־הַיָּם שֶׁל צה״ל] דַּרְגָּה פִּקּוּדִית גְּבוֹהָה, מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת "רַב־סֶרֶן" בְּחֵיל־הַיַּבָּשָׁה.

— רַב־חֵן °, נָאֶה, מְלֵא־חֵן: "עִבְרִית עֲשִׁירָה עֲסִיסִית וְרַבַּת־חֵן" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 63). "רַעְיָתוֹ, אֵם לְשִׁבְעָה יְלָדִים, רַבַּת־חֵן" (שרת, באסיה 24).

— רַב־טַבָּחִים (מלכים ב כה ח), 1. שַׂר הַטַּבָּחִים בְּאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ. 2 [לְפִי הֲבָנָה אַחֶרֶת] רֹאשׁ־הַתַּלְיָנִים, מְמֻנֶּה עַל הַהוֹצָאָה לַפֹּעַל שֶׁל גְּזַר־דִּין מָוֶת.

— רַב־טוּרַאי ° [בְּצה״ל] חַיָּל בַּעַל הַדַּרְגָּה הַשְּׁלִישִׁית בְּסֻלַּם הַדַּרְגוֹת, גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּה אַחַת מִטּוּרַאי רִאשׁוֹן וְנָמוּךְ בְּדַרְגָּה אַחַת מִסַּמָּל; מַקְבִּיל לְתֹאַר "קוֹרְפּוֹרָל" בִּצְבָאוֹת אֲחֵרִים [רָאשֵׁי־תֵבוֹת: רַבַּ״ט]

— רַב־מָג, 1. רֹאשׁ הַקּוֹסְמִים, רֹאשׁ הָאַשָּׁפִים בְּמַלְכוּת בָּבֶל (ירמיה לט ג). 2 ° [בְּהַשְׁאָלָה] כִּנּוּי לְעוֹשֵׂה־נִפְלָאוֹת מֻמְחֶה, אָמָּן בַּאֲחִיזַת־עֵינַיִם.

— רַב־סַמָּל ° [בְּצה״ל] רֹאשׁ הַסַּמָּלִים בִּפְלֻגָּה אוֹ בִּגְדוּד הַסָּר לִפְקֻדָּתוֹ הַיְשִׁירָה שֶׁל הַמְפַקֵּד וּמְשַׁמֵּשׁ כְּעוֹזֵר לוֹ; מַקְבִּיל בַּצָּבָא הָאַנְגְּלִי לְדַרְגַּת "סֶרְגֶ'נְט מֵיג'וֹר".

— רַב־סַמָּל רִאשׁוֹן ° [בְּצה״ל] חַיָּל גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּה אַחַת מִן "רַב־סַמָּל" וְנָמוּךְ בְּדַרְגָּה אַחַת מִסְּגַן־מִשְׁנֶה [רָאשֵׁי־תֵבוֹת: רַסָ״ר]; דַּרְגַּת הָרַסָ״ר הִיא הַגְּבוֹהָה שֶׁבְּדַרְגוֹת הַחוֹגְרִים.

— רַב־סָרִיס (ירמיה לט ג), רֹאשׁ הַסָּרִיסִים בְּאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ.

— רַב־סֶרֶן ° [בְּצה״ל] קָצִין בַּעַל הַדַּרְגָּה הָרְבִיעִית בְּסֻלַּם הַקְּצֻנָּה, לְמַעְלָה מִדַּרְגַּת סֶרֶן וּלְמַטָּה מִדַּרְגַּת סְגַן־אַלּוּף; מַקְבִּילָה בְּקֵרוּב לְדַרְגַּת "מֵיג'וֹר" בִּצְבָאוֹת אֲחֵרִים.

— רַב־פַּקָּד ° 1 [בְּמִשְׁטֶרֶת־יִשְׂרָאֵל] דַּרְגָּה פִּקּוּדִית לְמַעְלָה מִדַּרְגַּת פַּקָּד, עַל־פִּי־רֹב תַּפְקִידוֹ שֶׁל סְגַן־מְפַקֵּחַ מָחוֹז. 2 [בְּהַגַּ״א] מְפַקֵּד בְּהַגָּ״א שֶׁדַּרְגָּתוֹ מַקְבִּילָה לְדַרְגַּת רַב־סֶרֶן בַּצָּבָא.

— בֵּי־רַב * [אֲרָמִית] בֵּית־מוֹרֶה, בֵּית תַּלְמוּד־תּוֹרָה: "זִיל קְרִי בֵּי רַב הוּא" (סנהדרין לג: ועוד) [לֵךְ וּלְמַד אֶת הַדָּבָר בְּבֵית־הַסֵּפֶר, כְּלוֹמַר: הַדָּבָר יָדוּעַ לְכָל תַּלְמִיד!]

— בַּר בֵּי־רַב *, בֶּן בֵּית־מוֹרֶה, תַּלְמִיד: "בַּר־בֵּי־רַב, אֲמַר שְׁמוּאֵל הָכִי?" (עירובין עד.) הַדָּבָר יָדוּעַ לְכָל בַּר־בֵּי־רַב!

— בַּר בֵּי־רַב דְּחַד יוֹמָא * [אֲרָמִית] [עַל־פִּי חגיגה ה: וְשֵׁם כִּנּוּי לְמִי שֶׁלּוֹמֵד זְמַן קָצָר (יוֹם אֶחָד) בְּטָעוּת] בֶּן בֵּית־מוֹרֶה שֶׁל יוֹם אֶחָד, כִּנּוּי לְתַלְמִיד מַתְחִיל, דַּרְדַּק, מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִסְפִּיק לִקְנוֹת תּוֹרָה הַרְבֵּה.

— רַבֵּנוּ *, מוֹרֵנוּ, מְלַמְּדֵנוּ, כִּנּוּי־כָּבוֹד וְהַעֲרָצָה בְּיִחוּד לְמֹשֶׁה אֲדוֹן הַנְּבִיאִים וְנוֹתֵן הַתּוֹרָה: "מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם" (יבמות מט:)

— רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל * (סוכה לג.), כִּנּוּי־כָּבוֹד בַּתַּלְמוּד לָאֲמוֹרָא רַב (אַבָּא אֲרִיכָא), חֲבֵרוֹ שֶׁל הָאֲמוֹרָא שְׁמוּאֵל.

— רַב צְבָאִי °, רַב מֻסְמָךְ הַמְּמַלֵּא תַּפְקִיד שֶׁל קָצִין מַטֶּה מִקְצוֹעִי; עוֹזְרוֹ וְיוֹעֲצוֹ שֶׁל הַמְפַקֵּד בְּכָל עִנְיְנֵי הַדָּת.

— רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ * (ירושלמי מגילה עד א), כִּנּוּי־כָּבוֹד לְרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, עוֹרֵךְ הַמִּשְׁנָה.

— הָרַב ^, הָרַב הַגָּאוֹן ^, תְּאָרֵי־כָּבוֹד לְלַמְדָנִים וּגְדוֹלִים בַּתּוֹרָה [נִכְתָּבִים עַל־פִּי־רֹב בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת: הר׳, הרה״ג]

— רַבּוֹתַי *, רַבּוֹתֵינוּ *, 1 *, כִּנּוּי בְּפִי תַּלְמִיד לְמוֹרָיו: "עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע!" (הגדה של פסח). 2 ^, כִּנּוּי כָּבוֹד מְקֻבָּל בִּפְנִיָּה רִשְׁמִית אֶל צִבּוּר שׁוֹמְעִים, מֵעֵין הַתֹּאַר "אֲדוֹנַי": "רַבּוֹתַי, נְבָרֵךְ" (ברכת המזון). רַבּוֹתַי! מוֹרַי וְרַבּוֹתַי! (פתיחה מקובלת בנאום).

— רַב מִטַּעַם °, כִּנּוּי בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל לְרַב שֶׁנִּתְמַנָּה מִטַּעַם הַשִּׁלְטוֹנוֹת לְנַהֵל אֶת כָּל עִסְקֵי הַקְּהִלָּה וּלְשַׁמֵּשׁ מְתַוֵּךְ בֵּין הַקְּהִלָּה וּבֵין הַמֶּמְשָׁלָה.

— מוֹרִי וְרַבִּי ^, כִּנּוּי־כָּבוֹד בְּפִי אָדָם לְמִי שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה וּמַדָּע [רָאשֵׁי־תֵבוֹת: מו״ר]

— יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ ^, דִּבּוּר־תְּשׁוּבָה מְקֻבָּל לְמִישֶׁהוּ (עַל־הָרֹב בִּנְעִימָה שֶׁל הִתּוּל וְקִנְטוּר קַל) כְּאוֹמֵר: אַדְּרַבָּא, הַרְאֵה נָא לִי אַתָּה אֶת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אוֹ אֶת הַבֵּאוּר הַנָּכוֹן, אִם דְּרָכַי אוֹ דְּבָרַי אֵינָם נְכוֹנִים...

ד. רַב ז׳ [מִן ב. רבב] יוֹרֶה חִצִּים, קַשָּׁת: "יָסֹבּוּ עָלַי רַבָּיו, יְפַלַּח כִּלְיוֹתַי וְלֹא יַחְמֹל" (איוב טז יג). — [רַבֵּי־, רַבִּים, רַבֵּי־]

רָב פע׳ מִן ריב.

רֹב, רוֹב ז׳ [מִן א. רבב, א. רַב] 1. הַחֵלֶק הַגָּדוֹל יוֹתֵר, מִסְפָּר שֶׁהוּא יוֹתֵר מִן הַמַּחֲצִית, הֵפֶךְ מִן "מִעוּט": "וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו" (אסתר י ג). "עֲלִיָּתָהּ חֲזָזִית עַל רֻבּוֹ (שֶׁל אֶתְרוֹג)... פָּסוּל, עֲלִיָּתָהּ חֲזָזִית עַל מִעוּטוֹ... כָּשֵׁר" (סוכה ג ו). "רֹב יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּץ־לָאָרֶץ שְׁמוֹתֵיהֶן כִּשְׁמוֹת נָכְרִים" (גיטין יא:). "הַכֹּל צָפוּי... וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה" (אבות ג טו). "הַכֹּל לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים וּלְפִי רֹב הָעֲנָוָה" (פאה א ב). הַהַצָּעָה נִתְקַבְּלָה בְּרֹב קוֹלוֹת. רֹב מֻחְלָט. הָרֹב הִסְכִּים לְהַצָּעַת הַמַּרְצֶה. 2. כַּמּוּת גְּדוֹלָה, שֶׁפַע, רִבּוּי: "וְרֹב דָּגָן וְתִירשׁ" (בראשית כז כח). "הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ" (תהלים מט ז). "בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ" (משלי יד כח). "וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב שָׁלוֹם" (תהלים לז יא) [וּרְאֵה עוֹד הַצֵּרוּפִים לְהַלָּן] — [רֹב־ גַּם רָב־; רֻבּוֹ... רֻבָּם; רֻבִּים, רֻבֵּי־]

— בְּרֹב הַיָּמִים, בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן, בִּמְרוּצַת הַיָּמִים: "שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם, כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ" (קהלת יא א).

— בְּרָב־עָם, בְּרִבּוּי עָם, בְּמַעֲמַד קָהָל רַב: "בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ" (משלי יד כח). "חֲנֻכַּת הַבַּיִת הִתְקַיְּמָה בְּרָב־עָם, לָאו דַּוְקָא בְּרָב־עָם הַצְלָחַת הַתַּעֲמוּלָה" (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 93).

– לָרֹב תה״פ 1. הַרְבֵּה מְאֹד: ״עַם־רָב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב״ (יהושע יא ד). ״וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל־בְּנֵי־קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק כָּאַרְבֶּה לָרֹב״ (שופטים ז יב). 2. עַל־פִּי־רֹב, בְּרֹב הַמִּקְרִים, בְּדֶרֶךְ כְּלָל: ״כִּי לֹא לָרֹב עָשׂוּ כַּכָּתוּב״ (דברי הימים ב ל ה). בְּשְׁעוֹת הָעֶרֶב הִנְנִי נִמְצָא לָרֹב בְּבֵיתִי.

– לְרֹב ^, בְּשֶׁל רֹב־, מִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ רַב: ״כִּי הַשֵּׂכֶל לְרֹב דַּקּוּתוֹ לֹא יַשִּׂיג רַק בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָם גַּשְׁמִיִּים״ (רוח חן, ח).

– מֵרֹב, מֵהֱיוֹתוֹ רַב בְּיוֹתֵר, בְּשֶׁל רִבּוּי: ״הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב״ (בראשית טז י). ״מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה״ (שמואל א א טז). ״שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשׁוֹ מֵרֹב נֵטֶל וְאֹמֶץ כֹּחַ״ (ביאליק, אבי). ״מֵרֹב עֵצִים לֹא נִרְאָה הַיַּעַר״ (ביאליק, הלכה ואגדה).

– עַל־הָרֹב ^, עַל־פִּי־רֹב ^, כִּמְעַט תָּמִיד, בְּדֶרֶךְ כְּלָל, בְּמַרְבִּית הַמִּקְרִים.

– רֹב מֻחְלָט (מַכְרִיעַ) ° [בהצבעה] יוֹתֵר מִן הַחֵצִי: הַצָּעַת אִי־הָאֵמוּן בַּמֶּמְשָׁלָה נִדְחֲתָה בְּרֹב מֻחְלָט שֶׁל הַקּוֹלוֹת.

– רֹב מִנְיָן וְרֹב בִּנְיָן * [שאול מן אהלות ב א ועוד, שם בעניין רוב עצמות המת ורוב בניין גוף המת לעניין טומאה] הַחֵלֶק הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, הָרֹב הַמַּכְרִיעַ, עִקָּרוֹ שֶׁל דָּבָר: ״קָטָן וְשָׁקֵט וְדַל הוּא פַּרְבַּר הַזִּפְתִּים, אֲבָל בְּעֵינַי הוּא רֹב מִנְיָנוֹ וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (ביאליק, ספיח יג). רֹב מִנְיָנוֹ וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל עֲדַיִן נִמְצָא בִּתְפוּצוֹת־הַגּוֹלָה.

– רֹב מְיֻחָס ° [בהצבעה] כִּנּוּי לְרֹב שֶׁל שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִן הַקּוֹלוֹת אוֹ לְמַעְלָה מִזֶּה.

– רֹב רָגִיל ° [בהצבעה] מִסְפַּר קוֹלוֹת שֶׁנִּתַּן לְאֶחָד הַמֻּעֳמָדִים אוֹ לְאַחַת הַהַצָּעוֹת יוֹתֵר מִן הַקּוֹלוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לְמֻעֳמָד אַחֵר אוֹ לְהַצָּעָה אַחֶרֶת.

– רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ * [שאול מן הכלל התלמודי, נזיר מב. ועוד: ״רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ מִדְּאוֹרַיְתָא״ וכן הוריות ג: ״קַיְמָא לָן רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ״, ושם במשמעות: רובו של דבר דינו ככולו] כִּמְעַט כֻּלּוֹ, הָרֹב הַמַּכְרִיעַ בּוֹ: ״בְּנֵי הָעִיר בְּטֵלוֹן רֻבָּם כְּכֻלָּם אֶבְיוֹנִים גְּדוֹלִים״ (מגדלי מו״ס, נח). בַּעֲלֵי זְכוּת־הַבְּחִירָה הִשְׁתַּתְּפוּ רֻבָּם כְּכֻלָּם בַּבְּחִירוֹת.

– רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ * [שאול מן סוכה ב ז, ושם כפשוטו: ראשו ורוב גופו בתוך הסוכה] כֻּלּוֹ, בְּכָל לִבּוֹ, בְּכָל יֵשׁוּתוֹ: הַחוֹקֵר שָׁקַע רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּחִפּוּשׂ דְּרָכִים לְפִתְרוֹן הַבְּעָיָה הַחֲמוּרָה.

– רֹב־רֻבּוֹ ° [בלשון־הדיבור, על־משקל: כָּל־כֻּלּוֹ] רֻבּוֹ הַמַּכְרִיעַ, הַחֵלֶק הָרַב בְּיוֹתֵר בּוֹ: רֹב־רֻבּוֹ שֶׁל הַצִּבּוּר תָּמַךְ בַּהַצָּעָה.

– רֻבֵּי הַדְּבָרִים (~ הַתּוֹרָה וְכוּ׳), עִקְּרֵי הַדְּבָרִים, הַדְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר: ״אֶכְתָּב־לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי״ (הושע ח יב).

– בָּטֵל בָּרֹב ^ [על־פי הארמית בחולין צח.: ״בְּרֻבָּא בָּטֵיל״, בעברית על־פי התוספות שם] הוּא מוּעָט כָּל כָּךְ עַד כִּי אֵין רִשּׁוּמוֹ נִכָּר בְּתוֹךְ הָרֹב הַמַּכְרִיעַ שֶׁהוּא נִמְצָא בּוֹ, הוּא כְּאַיִן וּכְאֶפֶס לְעֻמַּת הָרַבִּים הָאֲחֵרִים.

– הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב * (טהרות ה ז) [כלל תלמודי] לְפִי רֹב הַדֵּעוֹת יָקוּם דָּבָר.

– רֹב וְקָרוֹב – הֵלֵךְ אַחַר הָרֹב * (ביצה י:), אִם בָּא מַעֲשֶׂה לְפָנֵינוּ וְיֵשׁ לְתָלוֹתוֹ בְּדָבָר הַקָּרוֹב לוֹ לְהַתִּיר אוֹ לֶאֱסֹר, וּמִצַּד שֵׁנִי נִתָּן לְתָלוֹתוֹ בָּרֹב – הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב (על־פי רש״י שם).

רַבָּא*, רַבָּה* ת׳ [ארמית] רַב, גָּדוֹל [לנקבה: רַבְּתָא או רַבָּתִי] [בצירופים שונים:]

– אַבָּא רַבָּה * (יבמות כא:), אָב זָקֵן, סַבָּא, אֲבִי־הָאָב אוֹ אֲבִי־הָאֵם.

– גַּבְרָא רַבָּא *, אָדָם גָּדוֹל, אִישׁ חָשׁוּב וְנִכְבָּד, תַּלְמִיד חָכָם: ״כָּהֲנָא אֲנָא וְגַבְרָא רַבָּא אֲנָא (כֹּהֵן אֲנִי וְאָדָם גָּדוֹל אֲנִי)״ (פסחים קיג.).

– הוֹשַׁעְנָא רַבָּה ^, כִּנּוּי לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, עַל־שֵׁם שֶׁמַּרְבִּים לוֹמַר בּוֹ תְּפִלּוֹת ״הוֹשַׁע־נָא״ וְחוֹבְטִים אֶת הָעֲרָבוֹת הַנִּקְרָאוֹת אַף הֵן ״הוֹשַׁעְנוֹת״.

– כְּתָבָא (סִפְרָא) רַבָּא * [כספרות הרבנית] כַּתְבָן גָּדוֹל, מֻמְחֶה בִּכְתִיבָה; דִּבּוּר מְקֻבָּל בְּיִחוּד בִּנְעִימָה שֶׁל לִגְלוּג: פְּלוֹנִי אֵינֶנּוּ כְּתָבָא רַבָּא (כְּלוֹמַר, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב כָּרָאוּי).

– מִדְרָשׁ רַבָּה *, הַמִּדְרָשׁ הַגָּדוֹל; קֹבֶץ גָּדוֹל שֶׁל מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה קְדוּמִים עַל חֲמֵשֶׁת חֻמְשֵׁי הַתּוֹרָה וְחָמֵשׁ הַמְּגִלּוֹת: בְּרֵאשִׁית רַבָּה, שְׁמוֹת רַבָּה, אֶסְתֵּר רַבָּה וְכוּ׳.

– סָבָא רַבָּא ° [על־פי אַבָּא רַבָּה] אֲבִי־הַסָּב אוֹ אֲבִי־הַסָּבָה.

– קָם לֵיהּ בִּדְרַבָּא מִנֵּיהּ * (גיטין נב:), עוֹמֵד לוֹ בַּגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, יֵשׁ לְקַיֵּם לְפִי הֶחָמוּר יוֹתֵר (מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁנֵי עֳנָשִׁים, מַטִּילִים עָלָיו אֶת הָעֹנֶשׁ הֶחָמוּר בִּלְבַד) [ובקיצור:] ״לֹא נָתְנוּ לוֹ הָאַנְגְּלִיז רְשׁוּת, וּבִדְרַבָּא מִינֵּיהּ גֵּרְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (הזז, היושבת 42).

רֻבָּא*, רוּבָּא ז׳ [ארמית] רֹב [רווח בצירופים:]

– רֻבָּא דְעָלְמָא * (שבת צב.) רֹב הָעוֹלָם, מַרְבִּית הָאֲנָשִׁים.

– רֻבָּא דְמִנְכַּר * (ברכות מח.). רֹב נִכָּר, רֹב בּוֹלֵט.

– רֻבָּא כְּכֻלָּא דָמֵי * (הוריות ג:), דִּין הָרֹב כְּדִין הַכֹּל.

רַבְאַנְפִּינִי ° ת׳ [רב + אַנְפִּין] 1. שֶׁצּוּרָתוֹ מֻגְדֶּלֶת, בַּעַל שִׁעוּר מֻגְדָּל: הָעִתּוֹנַאי נָתַן תֵּאוּר רַבְאַנְפִּינִי שֶׁל הַמְּאֹרָע. 2. בַּעַל פָּנִים רַבּוֹת, שֶׁדְּמֻיּוֹת רַבּוֹת לוֹ: דְּמוּתוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא בָּאֱמוּנָה הָעֲמָמִית רַבְאַנְפִּינִית וְהִיא מִתְגַּלֶּמֶת בְּצוּרוֹת רַבּוֹת. –[רַבְאַנְפִּינִית, רַבְאַנְפִּינִיִּים, רַבְאַנְפִּינִיּוֹת]

א. **רבב** [קרוב אל רבה; אכדית: rabbu; ארמית: רְבַב; ערבית: רַבַּ שלט, הגדיל]

~ פע׳ **רַב** פ״ע הָיָה הַרְבֵּה, הָיָה גָּדוֹל בְּמִסְפָּר וּבְכַמּוּת: ״זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה״ (בראשית יח כ). ״כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר״ (ירמיה מו כג). ״מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים״ (סוטה ט ט). ״בַּעֲוֹן נְבֵלוֹת פֶּה צָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת״ (שבת לג.). ״וַחֲבֵרַי מָה רַבּוּ!״ (ביאליק, זהר). – [לָרֹב, רַב, רַבָּה, רַבּוּ; רַב, רַבָּה, רַבִּים; עתיד וציווי – מן רבה]

~ פע׳ **רִבֵּב** ° פ״י הִגְדִּיל פִּי רְבָבָה, כָּפַל בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים. – [לְרַבֵּב, מְרַבֵּב, יְ־]

~ פע׳ **רֻבַּב**, הָיָה לִרְבָבָה, גָּדַל פִּי עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים: ״צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת, מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ״ (תהלים קמד יג). ״וְיֵשְׁחָנָה בְּשִׂיחוֹת מַאֲלִיפוֹת וּמְרֻבָּבוֹת״ (מאפו, שנא). – [מְרֻבָּב, יְרֻבַּב]

~ הִפ׳ הִרְבִּיב * פ״י רִבֵּב, הִכְפִּיל פִּי רְבָבָה: ״יַרְבִּיב אֶפְרַיִם וַיַּאֲלִיף מְנַשֶּׁה״ (ינ״י, שא). — [לְהַרְבִּיב, מַרְבִּיב, יַרְבִּיב]

ב. **רבב** [אולי הרחבה מן א. רבב שלח הרבה]

~ פָּע׳ רֹב, רָבַב פ״י יָרָה, זָרַק, הֵטִיל: ״וַיִּשְׁלַח חִצָּיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים רָב וַיְהֻמֵּם״ (תהלים יח טו). ״וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ״ (בראשית מט כג). — [לָרֹב, רַבּוֹתִי, רַב, רָבָה; רַב, רַבָּה; יָרֹב, רֹב; רֹבּוּ!]

ג. **רבב** [מן רְבִיב גשם]

~ פִּע׳ רִבֵּב * פ״י הִמְטִיר, הִגְשִׁים: ״רוּחַ דְּרוֹמִית שֶׁהִיא מְרַבֶּבֶת אֶת הָעוֹלָם בִּרְבִיבִים״ (לקח טוב, דברים נה:). — [לְרַבֵּב, מְרַבֵּב, יְרַבֵּב]

~ הִפ׳ הִרְבִּיב * פ״י רִבֵּב, הִמְטִיר: ״שְׂעִירִים לְהַרְבִּיב, חֲזִיזִים לְהַעֲבִיב״ (קליר, אפיק מען, גשם). — [לְהַרְבִּיב, מַרְבִּיב, יַרְבִּיב]

ד. **רבב** [מן רְבָב; ערבית: רַבַּ הטיב את השמן]

~ פִּע׳ רִבֵּב * פ״י 1*. שִׁמֵּן, מָרַח בְּשֶׁמֶן לְשֵׁם רִכּוּךְ: ״רִבְּבָן (אֶת הַגּוּדוֹת) וְעִבְּדָן וְנָתַן לְתוֹכָן יַיִן״ (עבודה זרה לג.). ״פַּרְוָרוֹר הָיָה מְרֻבָּב בְּרִיר שֶׁמְּנוּנִי אֶת הַלְּמַפָּס הַדָּהוּי שֶׁלּוֹ״ (שלונסקי, תר׳ הדון 406). 2°. הִכְתִּים, עָשָׂה רְבָב: ״שֻׁלְחַן הַקּוֹנְטוֹרָא (הַמִּשְׂרָד) שֶׁאַלְפֵי יָדַיִם רִבְּבוּהוּ בְּמַגָּע״ (בן־ציון, קא). ״אֵין נֶתֶז שֶׁל שְׁלוּלִית מְרַבְּבָם״ (ארד, ביתו 16). — [לְרַבֵּב, מְרַבֵּב, יְרַבֵּב]

~ פֻּע׳ רֻבַּב °. שֻׁמַּן, הֻכְתַּם בְּשֶׁמֶן: ״פְּרוּמָה וּמְרֻבָּבָה הָיְתָה שִׂמְלָתָהּ״ (וילקנסקי, סנוניות 197). [ובשירה:] ״צְלוּבוֹת, צְלוּפוֹת הָאֲגָדוֹת, מְרֻבָּבוֹת בְּדָם״ (ורד, חרב 121). — [מְרֻבָּב, יְרֻבַּב]

~ הִת׳ הִתְרַבֵּב °. הֻכְתַּם, שֻׁמַּן: ״אַף מְעוֹתָיו מִשְׁתַּמְּנוֹת וּמִתְרַבְּבוֹת״ (ליפסון, מדור ג 79). ״נְיַר עִתּוֹנִים שֶׁהִצְהִיב וְנִתְרַבֵּב״ (שמיר, תחת השמש 18). — [לְהִתְרַבֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

רְבָב* ז׳ [נוסח אחר: רְבָד; הגיזרון אינו ברור; המשמעות לפי העניין; ראה גם ד. רבב] 1*. שֶׁמֶן, שַׁמְנוּנִית: ״רְבָב כְּדֵי לָסוּךְ״ (שבת עח:). ״אִלְמָלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מוֹכְרֵי רְבָב״ (סוטה מט.). 2*. כֶּתֶם שֶׁל שֶׁמֶן אוֹ כַּיּוֹצֵא בוֹ: ״כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנִּמְצָא רְבָב עַל בִּגְדוֹ חַיָּב מִיתָה״ (שבת קיד.). ״מֵעוֹלָם לֹא נִמְצָא רְבָב עַל בִּגְדוֹ״ (סוקולוב, במראות 220). בֶּגֶד נָקִי לְלֹא רְבָב. 3° [בהשאלה] פְּגָם, מוּם מוּסָרִי: ״אֵין בְּךָ רְבָב״ (אלתרמן, פונדק הרוחות 16). — [רְבַב־, רְבָבִים, רִבְבֵי־]

רְבָבָה נ׳ [גם רִבּוֹא; ראה א. רבב; אוגריתית: רבת, וברבוי: רבבת; ערבית: רַבְוָה] עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים (10.000): ״עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים לַמֵּאָה... וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף לִרְבָבָה״ (שופטים כ י). ״הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו״ (שמואל א יח ז). — [רִבְבַת־, רְבָבוֹת, רִבְבוֹת־]

– דָּגוּל מֵרְבָבָה, יוֹצֵא מִן הַכְּלָל, אֵין כָּמוֹהוּ: ״דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם, דָּגוּל מֵרְבָבָה״ (שיר השירים ה י).

– אַלְפֵי רְבָבָה, כִּנּוּי לְמִסְפָּר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, רַב לְאֵין־סוֹף: ״אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו״ (בראשית כד ס).

רְבָבִית° נ׳ [מן רְבָבָה] חֵלֶק הָרְבָבָה, אֶחָד מֵעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים, 0,0001 או 1/10000; בְּאַלְפִּית אַחַת – עֶשֶׂר רְבָבִיּוֹת. — [רְבָבִית־, רְבָבִיּוֹת]

רבג [אולי קרוב אל רבך; המשמעות משוערת לפי העניין]

~ פָּע׳ רָבַג * פ״י עָרַם וְגָבַב דְּבָרִים בְּלֹא סֵדֶר: ״יָכוֹל יְהֵא זוֹרֵק (אֶת נִתְחֵי בְּשַׂר הַקָּרְבָּן) וְרוֹבֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אוֹתָם׳״ (ספרא ויקרא ו ד). — [לִרְבֹּג, רוֹבֵג, יִרְבֹּג]

רַבְגּוֹנִי° ת׳ [רַב + גּוֹן] 1. בַּעַל גְּוָנִים רַבִּים, עָשִׁיר בִּצְבָעָיו: נוֹף רַבְגּוֹנִי. תְּמוּנָה רַבְגּוֹנִית. 2 [בהשאלה] בַּעַל פְּרָטִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ מֵעוֹר אֶחָד: יְצִירוֹת רַבְגּוֹנִיּוֹת שֶׁל הַסּוֹפֵר. תָּכְנִית רַבְגּוֹנִית בַּקּוֹנְצֶרְט. — [רַבְגּוֹנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַבְגּוֹנוּת°, רַבְגּוֹנִיּוּת° נ׳ [מן רַבְגּוֹנִי] 1. עֹשֶׁר בִּגְוָנִים, רִבּוּי צְבָעִים: ״אֵין כָּמוֹתוֹ לְרַבְגּוֹנוּת וָרֹךְ כְּאֶחָד״ (קלוזנר, יוצרים ג 228). רַבְגּוֹנִיּוּת הַתְּמוּנָה. 2 [בהשאלה] רִבּוּי שֶׁל צוּרוֹת, סְעִיפִים אוֹ פְּרָטִים שׁוֹנִים, חֹסֶר־אֲחִידוּת: ״עַל הַמֻּרְכָּבוּת וְעַל הָרַבְגּוֹנִיּוּת שֶׁל הַמְּצִיאוּת״ (קרמר, ריאליזם 14). רַבְגּוֹנִיּוּת בִּפְעֻלָּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. רַבְגּוֹנִיּוּת הַתָּכְנִית. — [רַבְגּוֹנִיּוּת־]

א. **רבד** [קרוב אל רפד; ערבית: תַּרַבַּדַ התכסו (שמים) בעננים]

~ פָּע׳ רָבַד פ״י רִפֵּד, שָׁטַח, הִצִּיעַ: ״מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי״ (משלי ז טז). ״וּמַרְבַדִּים צַחִים רָבַד (הַשֶּׁלֶג) בְּרֹאשׁ כָּל דֶּרֶךְ וּמִצְּדָיו״ (ביאליק, משירי החורף). ״מִשְׁטַח כָּל יְמוֹתַי לְכַף רַגְלֵךְ אֶרְבֹּד״ (ורד, חרב 151). — [לִרְבֹּד אֶת־, רוֹבֵד, רָבוּד, יִרְבֹּד]

~ נִפ׳ נִרְבַּד °. נִצְבַּר, הֻנַּח בִּרְבָדִים (בִּשְׁכָבוֹת) זֶה עַל גַּבֵּי זֶה: ״וְדוֹרוֹת הַבָּנִים נִרְבָּדִים בָּהּ עַל דּוֹרוֹת הָאָבוֹת״ (שנהר, א 194). ״מֵעַל לְמִצְנְפוֹת־הַשֵּׂעָר שֶׁלְּרָאשֵׁיהֶם נִרְבָּדָה וְנִמּוֹגָה תִּמֹּרֶת שֶׁל טַבָּק״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 237). ״הַחוֹל הַנִּרְבָּד מִתַּחַת לִיצִיקַת הַמֶּלֶט״ (רוקח, קינו של ים 49). ״הָיָה הַדֶּשֶׁא הַיָּרֹק וְהֶעָסִיס נִרְבָּד מֵאֲחוֹרֶיךָ״ (שמיר, הוא הלך 282). ״נִרְבַּד (הַשֶּׁלֶג) עַל פְּנֵי הַשְּׁכוּנָה״ (בריטר, כנפים 141). — [לְהֵרָבֵד, נִרְבָּד, יֵרָבֵד]

~ פִּע׳ רִבֵּד ° פ״י רִפֵּד, צִפָּה בִּרְבָדִים: ״מַדְפֵי הַסְּפָרִים הַמְּרֻבִּים הַלָּלוּ הַמְרַבְּדִים אֶת קִירוֹת חַדְרוֹ סָבִיב־סָבִיב״ (הלקין, משבר 197). — [לְרַבֵּד, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ רֻבַּד °. רֻפַּד, הֻצַּע: ״הַחֲלוֹנוֹת הַכְּפוּלִים שֶׁתַּחְתִּיתָם רֻבְּדָה בְּצֶמֶר־גֶּפֶן״ (סיון, תר׳ האיש מנצרת 10). — [מְרֻבָּד, יְרֻבַּד]

~ הִת׳ הִתְרַבֵּד °. נֶעֱרַךְ רְבָדִים־רְבָדִים, הֻנַּח שִׁכְבָה עַל־גַּבֵּי שִׁכְבָה: ״אֲבַק אֵפֶר... נִתְרַבֵּד עָלֶיהָ (עַל אַדְמַת־הַמִּישׁוֹר) לְמֵישָׁרִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 356). [ובהשאלה:] ״יְשׁוּבֵנוּ הַזּוֹרֵם בְּקֶצֶב מָהִיר וּמִתְרַבֵּד מִשְׁכָבוֹת שֶׁל עֲלִיּוֹת״ (שטיינמן, במעגל 156). ״הַחֲבוּרָה מִתְרַבֶּדֶת בּוֹ (בַּסּוֹפֵר) כְּרֹבֶד תַּחְתִּי לִפְעִילוּתוֹ הָרוּחָנִית־הַנַּפְשִׁית״ (קרמר, ריאליזם 69).

~ הִפ׳ הִרְבִּיד ° פ״י עָשָׂה רְבָדִים־רְבָדִים, עָרַךְ בִּשְׁכָבוֹת: הִתְפַּתְּחוּת הַתַּעֲשִׂיָּה בַּמְּדִינָה הִרְבִּידָה אֶת הָאוּכְלוּסִיָּה. — [לְהַרְבִּיד, מַרְבִּיד, יַ־]

ב. **רבד** [מן רָבִיד]

~ פָּע׳ רָבַד * פ״י עָנַד: ״בְּכָבוֹד לְשָׁכְּה אָז הוּטַל שְׁבוּעַ חַר יִרְבֹּד... בְּהֵיכָלוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד״ (סידור רס״ג, רפד). — [לִרְבֹּד, רוֹבֵד, רָבוּד, יִרְבֹּד]

~ נפ׳ נִרְבַּד ׳, הוּשַׂם כְּרָבִיד, קֻשַּׁט: ״דִּבּוּר רִאשׁוֹן כְּשַׁלְתִּי בוֹ שְׁמוֹנִים נִרְבָּדִים״ (סידור רס״ג, קצה). — [לְהֵרָבֵד, נִרְבָּד, יֵרָבֵד]

~ הפ׳ הִרְבִּיד ׳ פ״י שָׂם רָבִיד [ובהשאלה] קִשֵּׁט, שִׁבַּח, הִלֵּל: ״כָּל אוֹיְבֶיךָ לְהַאֲבִיד, וְאוֹהֲבֶיךָ שְׂמָחוֹת לְהַרְבִּיד״ (יוצר, שמיני עצרת, אום כאישון). — [לְהַרְבִּיד, מַרְבִּיד, יַרְבִּיד]

רֹבֶד*, רוֹבֶד
ז׳ [מן א. רבד; ארמית: רוּבְדָּא רצפה] 1°, שִׁכְבָה, נִדְבָּךְ, שׁוּרָה שֶׁל דְּבָרִים מֵעַל לְשׁוּרָה אַחֶרֶת אוֹ מִתַּחְתֶּיהָ: ״יוֹרֵד הוּא וְחוֹצֵב בְּקִרְבָּמוֹ... מִן הָרְבָדִים וְהַנִּדְבָּכִים הַתַּחְתּוֹנִים״ (ביאליק, מגדלי ושלושת). ״בְּפִנּוֹת הַחֶדֶר עוֹרֵם הַלַּיְלָה רִבְדֵי אֲפֵלוּלִית רַכָּה״ (שנהר, א 386). רִבְדֵי אֲדָמָה בְּמַחְצָבָה. 2*, רָצִיף, רִצְפָּה עֲשׂוּיָה שׁוּרַת אֲבָנִים: ״הָרֹבֶד הָרְבִיעִי שֶׁבַּהֵיכָל״ (יומא ד ג). ״וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם (בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ)... אַמָּה, אַמָּה, וְרֹבֶד שָׁלֹשׁ (אַמּוֹת)״ (מידות ד ו). 3° [בהשאלה] חֲטִיבָה, קְבוּצָה אֲחִידָה שֶׁל דְּבָרִים: הַלָּשׁוֹן בְּנוּיָה רְבָדִים רְבָדִים שֶׁל סִגְנוֹנוֹת מִתְּקוּפוֹת שׁוֹנוֹת. — [רֹבֶד־, רָבְדוֹ; רְבָדִים, רִבְדֵי־]

— רֹבֶד־אִילָן*, סְבַךְ הָעֲנָפִים בָּאִילָן: ״הָיְתָה (הַצִּפּוֹר) יוֹשֶׁבֶת בֵּין שְׁנֵי רִבְדֵי אִילָן״ (חולין קמ:).

רֶבֶד
ז׳ [מן רבד, רָבַד] שְׁטִיחָה, הַצָּעַת מַרְבַד: ״רֶבֶד בַּד וְקִדּוּשׁ הָרִים״ (סידור רס״ג, רפז). ״רֶבֶד עַרְשִׂי סוֹעֵד בַּאֲהָבִים״ (גנזי שכטר, ג 91). ״וְהוּא יַתִּיר לְצִירַיִךְ עָלַי רֶבֶד רְפִידָיִךְ״ (ציון צפירת, לט׳ באב). — [רֶבֶד־, רִבְדוֹ]

רֶבֶד*
ז׳ [צורת־משנה של רֶבֶב; וראה א. רבד] שִׁכְבַת שֶׁמֶן אוֹ זֻהֲמָה, כֶּתֶם, רֶבֶב (שבת קיד.). — [רֶבֶד־]

רַבַ״ד
ר״ת רֹאשׁ בֵּית־דִּין.

רְבָדָה°, רְבִידָה
נ׳ [מן רֹבֶד] [בגיאולוגיה] מִבְנֶה בְּסַלְעֵי־מִשְׁקָע שֶׁעָמְדוּ בִּפְנֵי הַסְּחִיפָה שֶׁל זִרְמֵי הַמַּיִם וְנִשְׁאֲרוּ בּוֹלְטִים מֵעַל פְּנֵי הַסְּבִיבָה, כְּשֶׁמִּצִּדָּם הָאֶחָד מִתְלוּל גָּדוֹל וּמִצַּד שֵׁנִי – שִׁפּוּעַ קַל בְּכִוּוּן נְטִיַּת הַשְּׁכָבוֹת (Cuesta). — [רְבֶדֶת־, רְבָדוֹת]

רִבְדִּי°, רוֹבְדִּי
ת׳ [מן רֹבֶד] עָשׂוּי רְבָדִים רְבָדִים: מִבְנֶה רִבְדִּי שֶׁל הַקַּרְקַע. דִּיפֶרֶנְצִיאַצְיָה רִבְדִּית שֶׁל הַחֶבְרָה. — [רִבְדִּית, רִבְדִּיִּים, רִבְדִּיּוֹת]

רִבְדִּיּוּת°, רוֹבְדִּיּוּת
נ׳ [מן רֹבֶד] חֲלֻקָּה לִרְבָדִים: ״אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ (בַּסִּפּוּר) אוֹתָהּ רִבְדִּיּוּת... אֲשֶׁר בִּכְלַל יְצִירָתוֹ״ (קרמר, ריאליזם 153). — [רִבְדִּיּוּת־]

רבה
[אכדית: rabû גדל; ארמית: רְבָא; ערבית: רַבָא]

~ פע׳ רָבָה פ״ע 1, הָיָה גָּדוֹל בְּמִסְפָּרוֹ, הָיָה הַרְבֵּה: ״פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ״ (בראשית א כב). ״הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה״ (שמות א י). ״בִּרְבוֹת רְשָׁעִים יִרְבֶּה־פָּשַׁע״ (משלי כט טז). ״לֹא יִרְבּוּ כְּמוֹתְךָ בְּיִשְׂרָאֵל״ (שבת לא.). ״׳פְּרָת׳ – שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרָבִין״ (בראשית רבה טז). 2, גָּדַל בְּאֹרֶךְ אוֹ בְּקֹשִׁי אוֹ בַּחֲשִׁיבוּת וְכַדּוֹמֶה: ״וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ... כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם״ (דברים יד כד). ״וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים״ (יחזקאל טז ז). — [לִרְבּוֹת, רָבָה, רָבָה, רָבִים; יִרְבֶּה, רְבֵה! רְבוּ!]

~ פע׳ רִבָּה פ״י 1, הִגְדִּיל אֶת הַמִּסְפָּר: ״תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְלֹא־הוֹן וְלֹא־רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם״ (תהלים מד יג). ״רַבֵּה צְבָאֲךָ וָצֵאָה!״ (שופטים ט כט). 2, גִּדֵּל, טִפֵּל בִּיצוּרִים חַיִּים לְמַעַן יִגְדְּלוּ כָּרָאוּי: ״בְּתוֹךְ כְּפִרִים רִבְּתָה גוּרֶיהָ״ (יחזקאל יט ב). ״אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם״ (איכה ב כב). [ובהשאלה:] ״אֶת הַמּוּסָד שֶׁעָמַד בְּרֹאשׁוֹ טִפֵּחַ וְרִבָּה בְּסַבְלָנוּת שִׁיטָתִית״ (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 51). 3*, הוֹסִיף עַל הַכְּלָל, קָבַע פְּרָט נוֹסָף, הֵפֶךְ מִן ״מִעֵט״: ״׳פְּרִי הָעֵץ׳ – לְרַבּוֹת כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן״ (ירושלמי מעשרות מח ג). ״כָּאן רִבָּה וּבְמָקוֹם אַחֵר מִעֵט״ (ירושלמי ראש השנה ד א) [וראה עוד להלן] 4*, הוֹסִיף רִבִּית עַל הַקֶּרֶן, לָקַח רִבִּית: ״וְאֵיזוֹהִי תַּרְבִּית? – הַמַּרְבֶּה בְּפֵרוֹת״ (בבא מציעא ה א). 5° [בדקדוק] קָבַע צוּרַת רִבּוּי לְשֵׁם בְּיָחִיד: אֶת הַשֵּׁם ״אֹהֶל״ נְרַבֶּה ״אֳהָלִים״. — [לְרַבּוֹת אֶת־, מְרַבֶּה, יְ־]

~ פע׳ רֻבָּה* [רווח בעיקר הבינוני: מְרֻבֶּה] 1*, הָיָה רַב בְּמִסְפָּר, הָיָה גָּדוֹל בְּכַמּוּת: ״מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ... נְכָסִים מְרֻבִּים וְאוֹכְלִין מוּעָטִין״ (חגיגה א ה). ״הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה״ (אבות ב טו). ״מַתְּנָתָם מְעוּטָה וְחֶרְפָּתָם מְרֻבָּה״ (ירושלמי ברכות ז ד). 2÷, גֻּדַּל, טֻפַּל, חֻנַּךְ: ״וְרֻבָּה עָלַי יִרְאָה... וְגֻדַּל עָלַי תּוֹרָה״ (הנגיד, דיואן 68). ״רוֹמֵס וּבוֹעֵט בְּכָל שֶׁטֻּפַּח וְרֻבָּה כָּל הָעֵת״ (ש׳ שלום, חי 51) [ראה עוד ערך מְרֻבֶּה] — [מְרֻבֶּה, יְרֻבֶּה]

~ התפ׳ הִתְרַבָּה*, 1*, גָּדַל בְּמִסְפָּר, נַעֲשָׂה רַב מִשֶּׁהָיָה: ״בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה״ (אבות ה ט). עִם רִבּוּי תְּנוּעַת כְּלֵי־הָרֶכֶב בַּדְּרָכִים נִתְרַבּוּ הַתְּאוּנוֹת. בִּימוֹת־הַחֹם מִתְרַבִּים הַזְּבוּבִים. 2*, נוֹסַף עַל הַכְּלָל, נִכְנַס גַּם הוּא לְתוֹךְ הַכְּלָל: ״שְׁנֵיהֶן מִמִּקְרָא אֶחָד נִתְרַבּוּ״ (ירושלמי בבא קמא ה א). 3*, הִתְחַנֵּךְ, גָּדַל: ״יִשְׁמָעֵאל נוֹלַד בְּקֶשֶׁת וְנִתְרַבָּה בְּקֶשֶׁת״ (פרקי דרבי אליעזר, ל). 4° [בדקדוק] נִתְּנָה לוֹ צוּרַת רִבּוּי: יֵשׁ שֵׁמוֹת מֻפְשָׁטִים שֶׁאֵינָם מִתְרַבִּים, לְמָשָׁל: ״זִקְנָה״, ״יַלְדוּת״. — [לְהִתְרַבּוֹת, מִתְרַבֶּה, יִתְרַבֶּה]

~ הפ׳ הִרְבָּה פ״י 1, הִגְדִּיל מִסְפָּרָם שֶׁל דְּבָרִים: ״ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב״ (דברים א י). ״וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ״ (ירמיה ל יט). ״מַרְבֶּה בָשָׂר – מַרְבֶּה רִמָּה... מַרְבֶּה תוֹרָה – מַרְבֶּה חַיִּים״ (אבות ב ז). ״וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח״ (הגדה של פסח). 2, הִגְדִּיל, הִרְחִיב: ״אִם־בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי וְהִרְבִּיתָ אֶת־גְּבוּלִי״ (דברי הימים א ד י). — [לְהַרְבּוֹת אֶת־, מַרְבֶּה, יַרְבֶּה, הַרְבֵּה! הַרְבּוּ!]

— פָּרָה וְרָבָה, הֵקִים הַרְבֵּה וְלָדוֹת, הִתְרַבָּה רִבּוּי טִבְעִי: ״פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ״ (בראשית א כח). ״וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ״ (בראשית ח יז). [ובהשאלה:] ״פְּרוּ וּרְבוּ אוֹרִים בִּלְבָבִי״ (ביאליק, בשורה).

— בִּרְבוֹת הַיָּמִים°, בִּמְרוּצַת הַיָּמִים, בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן: ״הַגַּרְעִין הַטּוֹב זֶה שֶׁעָתִיד בִּרְבוֹת הַיָּמִים לְהָצִיץ צִיץ וּלְהַצְמִיחַ צֶמַח״ (ברקוביץ, הראשונים רס).

— לְרַבּוֹת*, יֵשׁ לִכְלֹל בְּתוֹךְ הַכְּלָל גַּם אֶת־, יֵשׁ לְהוֹסִיף אֶת־: ״׳פְּרִי הָעֵץ׳ – לְרַבּוֹת כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן״ (ירושלמי מעשרות מח ג). ״׳אָדָם׳ – לְרַבּוֹת אֶת הַגֵּרִים, ׳מִכֶּם׳ – לְהוֹצִיא אֶת הַמְּשֻׁמָּדִים״ (ספרא ויקרא ד ג). ״וַיֵּשְׁבוּ כָּל הַיּוֹם לְרַבּוֹת הַלַּיְלָה עַל הַתּוֹרָה״ (עגנון, כלה רכג). הַכֹּל הִשְׁתַּתְּפוּ בַּעֲצֶרֶת־הָאֵבֶל, לְרַבּוֹת נָשִׁים וִילָדִים.

– תְּפַשְׂתָּ מְרֻבֶּה לֹא תָּפַשְׂתָּ* (ראש השנה ד:), אִם לֹא תִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט וְתִרְדֹּף אַחֲרֵי רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת, לֹא תַשִּׂיג וְלֹא כְלוּם.

– מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה* [על־פי בראשית רבה ה: "שהחזיק מועט את המרובה", רשם על מקווה־מים] תֹּאַר לְדָבָר קָטָן בְּכַמּוּתוֹ, אֲבָל גָּדוֹל וְחָשׁוּב בְּאֵיכוּתוֹ: "כָּל רְשִׁימָה שֶׁלּוֹ הִיא מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה" (ביאליק, פסטרנאק). הַחוֹבֶרֶת "מְדִינַת הַיְּהוּדִים" לְהֶרְצְל הִיא מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְרֻבֶּה.

– מְרֻבֵּה־בְגָדִים* (הוריות ג ד), כִּנּוּי בִּימֵי בַּיִת שֵׁנִי לַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא הָיוּ מוֹשְׁחִים אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, אֶלָּא הוּא נִתְקַדֵּשׁ רַק בִּלְבִישַׁת שְׁמוֹנָה בְּגָדִים – אַרְבָּעָה בְּגָדִים יוֹתֵר מִכֹּהֵן־הֶדְיוֹט.

– הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת, עָשָׂה וּפָעַל הַרְבֵּה: "מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה" (שמות לו ה). "וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל" (שמואל א א יב). "כִּי־הִרְבִּינוּ לִפְשֹׁעַ בַּדָּבָר הַזֶּה" (עזרא י יג). "וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת" (אבות א טז).

– הִרְבָּה לַהַג°, פִּטְפֵּט הַרְבֵּה, אָמַר הַרְבֵּה דְּבָרִים בְּטֵלִים: "אַתָּה מְפַטְפֵּט שָׁם וּמַרְבֶּה לַהַג בְּמִכְתָּבֶיךָ" (ברקוביץ, הר' מנחם מו).

– מַרְבֵּה־רַגְלַיִם*, ראה ערך מַרְבֵּה־רַגְלַיִם.

– כָּל הַמַּרְבֶּה... הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח*, נֹסַח שֶׁל שֶׁבַח לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּדָבָר־מָה טוֹב וְרָצוּי: "כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח" (סנהדרין ה ב). "וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח" (הגדה של פסח).

– אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה* (אבות א ה), מֵימְרָה יְדוּעָה שֶׁל חֲזַ"ל, וְטַעְמָם: "כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי־תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם" (שם); וְעוֹד: "שֶׁסּוֹפָהּ לָבוֹא לִידֵי נִאוּף" (נדרים כ.).

– מַרְבֶּה בָשָׂר – מַרְבֶּה רִמָּה*, מַרְבֶּה נְכָסִים – מַרְבֶּה דְאָגָה* (אבות ב ז), מֵאִמְרוֹתָיו שֶׁל הִלֵּל בִּגְנוּת הָרְדִיפָה אַחֲרֵי חַיֵּי מוֹתָרוֹת [ולעומתן:]

– מַרְבֶּה תוֹרָה – מַרְבֶּה חַיִּים*, מַרְבֶּה צְדָקָה – מַרְבֶּה שָׁלוֹם* (שם).

א. **רַבָּה** תר"נ [מן א. רב] 1. תֹּאַר־לְוַי לְעִיר גְּדוֹלָה וּמְרֻבַּת אוּכְלוֹסִים: "וַיִּרְדְּפוּם עַד־צִידוֹן רַבָּה" (יהושע יא ח). 2. כִּנּוּי לְעִיר בִּירָה: "וַיִּלָּחֶם יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה" (שמואל ב יב כו). 3. שֵׁם פְּרָטִי שֶׁל עִיר: "עַד־עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי רַבָּה" (יהושע יג כה). [ובימינו:] רַבַּת־עַמּוֹן° [ערבית: עַמָּאן]. – [רַבַּת־]

ב. **רַבָּה*** ת' [ארמית] גָּדוֹל – ראה ערך רַבָּא*.

רִבָּה°, רִיבָּה נ' [על־פי הערבית: מֻרַבַּב מרקחת של פירות; וכן רֻבّ מיץ, עסיס] מִמְרָח מָתוֹק עָשׂוּי מִפֵּרוֹת מְבֻשָּׁלִים בְּסֻכָּר אוֹ בִּדְבַשׁ: רִבַּת־תַּפּוּחִים. רִבַּת־תּוּת, רִבַּת־שְׁזִיפִים. – [רִבַּת־, רִבּוֹת]

רִבּוֹ, רִבּוֹא, רִיבּוֹא נ' [צורת־משנה של רְבָבָה; ארמית: רִבּוֹא] רְבָבָה, עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים: "יֶשׁ־בָּהּ (בְּנִינְוֵה) הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם" (יונה ד יא). "כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא אַלְפַּיִם שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שִׁשִּׁים" (עזרא ב סד). "מֹשֶׁה שָׁקוּל כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא" (שיר השירים רבה ד). "אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָרוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ" (גיטין נז.). "אֲדַבֵּר בְּמַקְהֵלוֹת לְמֵאוֹת וְרִבּוֹאוֹת" (הנגיד, דיואן, 126). "רִבּוֹאוֹת רְסִיסִים בְּהִירִים" (ביאליק, גמדי). – [רִבּוֹת גם רִבּוֹאוֹת, רִבּוֹתַיִם = שְׁתֵּי רְבָבוֹת]

– רִבּוֹא רִבּוֹאוֹת°, מֵאָה מִילְיוֹנִים, מִסְפָּר־גֻּזְמָה, מִסְפָּר רַב בְּיוֹתֵר: "הוּא מְסַפֵּר עַל רִבּוֹא רִבּוֹאוֹת בְּנֵי־אָדָם וְחַיּוֹת" (ברגר, א 229).

רָבוּב° ת' [מן רָבַב; ב. רבב] מְכֻתָּם, מְלֻכְלָךְ: "הַמְּלַצְרִים לְבוּשֵׁי הַשְּׁחוֹרִים הָרְבוּבִים הִתְרוֹצְצוּ אֵילָךְ וָאֵילָךְ" (ברש, ג 197). "אָנֹכִי חִבַּקְתִּי זְרוֹעַ עָמֵל רְבוּבָה" (ש' שלום, חי 105). – [רְבוּבָה, ־בִים, ־בוֹת]

א. **רְבוּבָה*** נ' [צורת־משנה של נְבוּבָה] שֶׁקַע, מָקוֹם נָבוּב, חָלָל: "וּרְבוּבָה הָיְתָה לוֹ (לַמִּזְבֵּחַ) בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִים פְּסוּלֵי חַטַּאת הָעוֹף" (מדות ג ג). – [רְבוּבַת־, רְבוּבוֹת]

ב. **רְבוּבָה*** נ' [השווה ערבית: רַבָּאבָה כינור] כְּלִי־נְגִינָה קַדְמוֹן כְּעֵין טַנְבּוּר [לפי גירסת הערוך בסוטה מט:, בדפוסינו טַנְבּוּרָא]. – [רְבוּבַת־, רְבוּבוֹת]

רָבוּד° ת' [מן א. רבד, רָבַד] 1°. מְרֻפָּד, שֶׁהֻצַּע עָלָיו מַרְבָד וְכַיּוֹצֵא בוֹ: "אֶבְכֶּה וְאֶתְגּוֹלֵל עֲלֵי עֶרֶשׂ רָבוּד כְּעַל סִירִים וְעַל סֻכּוֹת" (משה אבן־עזרא, תרשיש ז 63). "רְאוּ חֻפָּה, רְאוּ עֶרֶשׂ רְבוּדָה" (יהודה הלוי, ב 26). "(הַ"פְּרִיצָה") נֶאֱחֶזֶת וְנוֹפֶלֶת בַּחֲזָרָה אֶל מְקוֹם יְשִׁיבָתָהּ הָרָבוּד" (שניאור, פאנדרי א 18). "אוּלַמֵּי אוֹר סְפוּנֵי בְּרוֹשׁ וּרְבוּדֵי מֶשִׁי" (כהן, מחזות נר). [ובהשאלה:] "עֲרָפֶל כָּבֵד רָבוּד לְפָנַי" (פינקרפלד, גדיש 18). 2°. מְחֻלָּק לִשְׁכָבוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹבֶד עַל־גַּבֵּי רֹבֶד אוֹ רֹבֶד בְּצַד רֹבֶד: "עִיר עַל גַּבֵּי עִיר רְבוּדוֹת זוֹ עַל זוֹ" (סוקולוב, במראות 283). "סִפְרֵי נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים... לְעִתִּים קְרוֹבוֹת אֲחוּזִים זֶה בָּזֶה אוֹ רְבוּדִים זֶה בְּתוֹךְ זֶה" (קויפמן, האמונה ד 163). שִׁכְבוֹת־אֲדָמָה רְבוּדוֹת בְּדָפְנוֹת הַבּוֹר. אוּכְלוּסִיָּה רְבוּדָה רְבָדִים סוֹצְיָאלִיִּים שׁוֹנִים. – [רְבוּדָה, רְבוּדִים, ־דוֹת]

רִבּוּד°, רִיבּוּד ז' [מן א. רבד, רִבֵּד] חֲלֻקָּה לִרְבָדִים (שְׁכָבוֹת): הַלָּשׁוֹן מְשַׁקֶּפֶת אֶת רִבּוּדֵי הַחֶבְרָה. רִבּוּד סוֹצְיָאלִי בַּיִּשּׁוּב. "הָרִבּוּד הַכְרוֹנוֹלוֹגִי שֶׁל הַנְּבוּאוֹת" (קויפמן, האמונה ו 173). – [רִבּוּד־, רִבּוּדִים, רִבּוּדֵי־]

רִבּוּי*, רִיבּוּי ז' [מן רבה, רָבָה] 1*. כַּמּוּת רַבָּה, מִסְפָּר רַב: "וְהַמִּסְפָּר הוּא הָרִבּוּי הַנִּקְבָּץ מֵאֲחָדִים" (אברהם בר־חייא, המשיחה והתשבורת א 11). "שֶׁהוּא, יִתְעַלֶּה, אֶחָד מִכָּל הַצְּדָדִים, אֵין רִבּוּי בּוֹ" (מורה נבוכים, א נב). רִבּוּי הַגְּשָׁמִים. רִבּוּי מַחֲלוֹת עִם שִׁנּוּי מֶזֶג־הָאֲוִיר. 2*. תְּכוּנַת הַדָּבָר הָרַב, הֶפֶךְ מִן "אַחְדוּת": "כָּל הָרְאָיוֹת מְעִידוֹת עַל אַחְדוּתוֹ וּמַרְחִיקוֹת מִמֶּנּוּ עִנְיַן הָרִבּוּי" (חובות הלבבות, הייחוד ז). 3°. הִתְרַבּוּת, גִּדּוּל מִסְפָּרִי: הָרִבּוּי הַטִּבְעִי שֶׁל הַיִּשּׁוּב עַל־יְדֵי הַיְלוּדָה. 4*. גִּדּוּל, טִפּוּחַ, טִפּוּל לְשֵׁם הַגְדָּלַת הַכַּמּוּת: "וְנִמְצָא צֶמַח הַשָּׂדֶה מוֹסִיף הָרִבּוּי וְהַגִּדּוּל הַנִּמְצָא בָּהֶן" (אברהם בר־חייא, הגיון הנפש א). רִבּוּי צְמָחִים עַל־יְדֵי זְרָעִים, יְחוּרִים וְכַדּוֹמֶה. 5*. אַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן: הוֹסָפָה, הַכְנָסָה, פְּרָט נוֹסָף לִכְלָל שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּקְרָא, בְּיִחוּד עַל־יְדֵי דְּרִשַׁת מִלּוֹת

"את", "גם", "אף" (הפך מן "מעוט"): "כיצד? אמר לו: מרבוי הכתוב" (שבועות ג ח). "ר' עקיבא... היה דורש רבויין ומעוטין" (תוספתא שבועות א ז). "'גם ושתי המלכה' – אין 'גם' אלא רבוי" (אסתר רבה ג). [וראה עוד להלן] 6 ° [בדקדוק] מספר רבים, קבוץ של שמות או תארים או פעלים: "'וחרבות' פתח רבוי חרב" (דונש על רס"ג, ב). "ספר" ברבוי – "ספרים". 7 ÷, חשיבות, הויות רב ונכבד: "'משחת שם' – לשון רבוי וגדלה" (רש"י בראשית לא יג). – [רבוי־, רבויים, רבויי־]

– **רבוי זוגי** ° [בדקדוק] הסיום "ַים" הבא אחרי שמות להוראת מספר שנים, כגון: עינים, ידים, יומים, שבועים, אלפים, וכן במובן רבוי לעצמים המרכבים משני חלקים, כגון: מכנסים, מספרים; סימן הרבוי הזוגי בא גם לרבוי השטח, כגון: מים, שמים וכו'.

– **אתים וגמין – רבויין** * (ירושלמי סוטה כ ג), כלל מדרשי שקבע רבי עקיבא: מלות "את" ו"גם" שנאמרו במקרא באות בכל מקום לרבות משהו נוסף.

– **רבוי טבעי** °, התרבות האוכלוסיה בארץ בדרך הטבע – על־ידי ילודה; להבדיל מן רבוי על־ידי עליה מחוץ־לארץ.

– **אין רבוי אחר רבוי אלא למעט** *, 1 *, כלל במדרשי ההלכה והאגדה: אם נאמרו במקרא שתי מלים בזו אחר זו ואפשר לדרש כל אחת מהן בהוראת רבוי, כונת שתיהן יחד היא להפך – למעט, לגרע: "אלו לא נאמר 'בשמן' כל עקר, הייתי אומר הריהו ככל המנחות ללג, עכשו שנאמר 'בשמן' 'בשמן' – הרי רבוי אחר רבוי, ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט – מעטו הכתוב לחצי לגו" (מנחות פט). 2 ° [יש משתמשים במימרה גם במשמע:] כל המוסיף גורע. 3 ° [ויש משתמשים גם במשמע:] הרודף אחר רבוי וגדלה יתרה סופו שהוא מתמעט, מעין הדבור "הרודף אחר הכבוד – הכבוד בורח ממנו".

רבוך * ת׳
[מן רבך, רבך] חלוט במים רותחים ואפוי במקצת: "והמצה שלשה מינין: חלות ורקיקים ורבוכה" (מנחות ז א). – [רבוכה, רבוכים, ־כות]

רבוך ÷, ריבוך ז׳
[מן רבך] חליטה ברותחים ואפיה בשמן או בכיוצא בו: "וכיצד היא המרבכת?... וזהו הרבוך האמור בכל מקום" (רמב"ם, מעשה הקרבנות ט יט). – [רבוך־]

רבולוציה ✧, ריבולוציה נ׳
[מלאטינית: revolvere (revolutus) לגלגל, להפוך] מהפכה, שנוי המשטר במדינה בכח, שנוי גמור ופתאומי בתחום מסים [ראה ההגדרות והדוגמות בערך מהפכה] – [רבולוציות]

– **רבולוציוני** ✧ מהפכני, שיש בו משום רבולוציה: התנועה הרבולוציונית, פעלה רבולוציונית.

– **רבולוציוניות** ✧ נ׳ מהפכנות, נטיה לחולל רבולוציות.

– **רבולוציונר** ✧ ז׳ מהפכן, אדם התומך בפעלות מהפכניות.

רבון *, ריבון ז׳
[מן א. רבב; ארמית: רבון, רבונא] 1, אדון, מושל: "'אדוני משה כלאם' – אמר: רבוני, כלאם מן העולם!" (ספרי במדבר צו). "'וישימני לאב לפרעה'... לאדון, לרבון" (בראשית רבה צג). 2, כנוי לה' אדון העולם בתארים: "רבון העולם" (ירושלמי סנהדרין ב ג). "רבון העולמים" (יומא פז:). "רבון כל העולמים" (ברכות ס:). "רבון כל המעשים" (תפלת השחר) [בייחוד שגור הכינוי:]

– **רבונו־של־עולם** * [בראשי־תיבות: רבש"ע], אדון העולם ובוראו, קריאת־פניה אלאלהים: "רבונו של עולם, עניני!" (ברכות ס: ועוד הרבה). "רבונו של עולם חזקני וסמכני!" (ביאליק, שירתי).

רבונא * ז׳
[ארמית:] רבון, אדון [רווח בניב:]

– **רבונא דעלמא כלא** * [על־פי גיטין נו. ושם הנוסח: "רבוניה דעלמא כוליה"] רבונו של כל העולם, קריאת־פניה לאלהים בורא הכל.

רבונות °, ריבונות נ׳
[מן רבון] 1, שלטון עצמאי, עצמאות, סוברניות: רבונות המדינה התפשית בתוך תחומיה. 2, אדנות, שליטה: המעצמה הגדולה הטילה את רבונותה על המדינה הכבושה. – [רבונות־]

רבוני ÷, ריבוני ת׳
[מן רבון] 1 ° [במדיניות] עצמאי, סוברני, שליט על ארצו, הקובע באפן חפשי את רצונו ומדיניותו: מדינת ישראל היא מדינה רבונית. 2 ÷ [בספרות־המחקר] של רבון העולם, אלהי: "והשגחה ההיא הרבונית" (כוזרי, א צה). – [רבונית, רבוניים, ־ניות]

רבוניות ° נ׳
ראה רבונות.

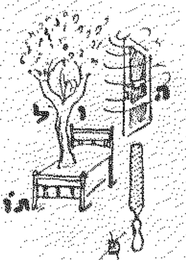
ריבוס

רבוס °, ריבוס ז׳
[מלאטינית: rebus בעצמים] חידת־ציורים, חידה הכוללת מלה או פתגם הרמוזים במערכת ציורים, שרטוטים או אותיות. בציור – רבוס שפתרונו הוא: "הדלת תסוב על צירה ועצל על־מטתו" (משלי כו יד). – [רבוסים]

רבוע ת׳
[מן רבע; ארבע] עשוי בתבנית רבוע, בעל ארבע צלעות שוות שהזויות ביניהן ישרות: "ועשית את־המזבח... חמש אמות ארך וחמש אמות רחב, רבוע יהיה המזבח" (שמות כז א). חלקת־אדמה רבועה. – [רבועה, רבועים, ־עות]

– **מטר רבוע** ° [בקיצור: מ"ר] שטח שארכו ורחבו מטר אחד. בדומה לכך: סנטימטר רבוע (סמ"ר), קילומטר רבוע (קמ"ר).

רבוע *, ריבוע ז׳
[מן רבע, רבע] 1 ÷, צורה הנדסית בעלת ארבע צלעות שוות ושהזויות ביניהן ישרות, מרבע שוה־צלעות וישר־זויות: "תארו ברבוע והעגול והשלוש" (מורה נבוכים, א ג). 2 *, שטח מרבע: "השלחן אינו מביא את הטמאה עד שיהא בו רבוע בפותח טפח" (אהלות טו ב). "מגן לי ומשמרת רבוע אור זהב של חלוני" (רחל, קל). 3 ÷, הכפלת מספר בעצמו, העלאה בחזקה השניה: שלש ברבוע הן תשע ($3 \times 3 = 3^2$). הרבוע מסמן באלגברה על־ידי ספרת שתים מעל למספר (3^2). "והמספר הזה שוה לרבוע ז' בעצמו שהוא מ"ט ($49 = 7 \times 7$)" (אברהם בר־חיא, המשיחה

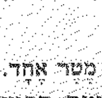
ריבוע

והתשבורת א 12). עצמת האור היא ביחס הפוך לרבוע המרחק. 4 *, קבוצה של ארבעה דברים: "רשפת צרים, רבוע מכות צוררים" (קליר, קמי קהלך, יוצר ב׳ פסח). — [רבועי, רבועים, ־עי־]

— רבוע־קסם °, רבועים מחלקים למשבצות שבתוכן קבועים מספרים מאחד ומעלה לפי סדרם ועד למספר העולה למספר המשבצות, ובאפן שסכום המספרים בכל שורה מאזנת, מאנכת ואלכסונית עולה למספר מסים שוה, למשל: רבועי־הקסם הנתונים כאן. רבועים אלה נקראים "רבועי־קסם" על־שום שהקדמונים השתמשו בהם כבקמיעות והאמינו כי סגלות־קסם להם.

6	1	8
7	5	3
2	9	4

הסכום בכל שורה 15

1	15	14	4
12	6	7	9
8	10	11	5
13	3	2	16

הסכום בכל שורה 34

— רבוע של העגול *, 1 *, הפיכת שטח העגול לשטח חופף על־ידי רבוע, דבר שאינו אפשרי מבחינה הנדסית: "כי האדם אין לו פתח להכנס בהם בו בידיעת רבוע העגול" (רלב״ג משלי ל לג) [ומכאן:] 2 °, כנוי למעשה שאין לו פתרון או אינו נתן לבצוע: "נחזה בתמהון־לבב איך פתר לו הדור שלפנינו באפס־יד את בעית הרבוע של העגול" (קריב, עטרה 38).

רבועי °, ריבועי

ת׳ [מן רבוע] של רבוע: שטח רבועי. משואה רבועית (שהנעלם או הנעלמים בה הם בחזקת רבוע: x^2, y^2 וכדומה). — [רבועית, רבועיים, ־עיות]

רבוץ *

ת׳ [מן רבץ, רבץ] שכוב, שהוא בשכיבה, שאינו זקוף: "שמנאם (את ולדות הבהמה) רבוצים או עומדים" (בכורות ט ז). "שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת" (בבא קמא כד:). "וירא... רבוצי כארי במסתרים" (יני, ריב). "הפרות... מהן עדין רבוצות ומעלות גרה ומהן עומדות על רגליהן" (מגדלי מו״ס, ר). "לסונקה רבוצה לרגליו ומשעשעת את עורה בפוך־מקאותיו" (עגנון, כלה קסו). [ובהשאלה:] "והבית עתיק־יומין רבוץ בהרחבה בקצה העירה" (שנהר, א 3). — [רבוצה, רבוצים, ־צות]

— רבוצי מכפלה * (מי יתנה, יוצר יום כפור) כנוי לאבות האמה ולנשותיהם שנקברו במערת המכפלה בחברון.

רבוץ *, ריבוץ

ז׳ [מן רבץ, רבץ] 1 °, זלוף מים על־פני האדמה לבל יתרומם האבק: "הקרשים (של הרצפה) הנקיים המנמרים בכתמי המים, מי הרבוץ" (שופמן, ב 97). רבוץ הרחובות. 2 *, הרבצה, השכנה: "זכר לחרות ורבוץ ענני כבוד" (פיוטים, סידור 720). — [רבוץ־]

רבותא, רבותה °

נ׳ [ארמית: רבותא, דניאל ה יח; מן רבה] גדלה, יתרון, מעשה־חדוש: "עכשו אין בזה רבותא כל כך!" (מגדלי מו״ס, רלז). "רבותא להצית אש בלב העם על־ידי מליצות נאות בשעה נוחה להתלהבות?" (אחד העם, שלה). "היה רגיל להיות תמיד ראש המדברים ולהפליא תמיד את חבריו באיזו רבותא" (קבק, במשעול 199). — [רבותות]

— מה (מאי) רבותא? * [על־פי חולין ס: ועוד: "מאי רבותיה?"], מה הגדלה והחשיבות בדבר, אין כל פלא וחדוש בכך: "מה רבותא של לשון זו?" (מגדלי מו״ס, קא). "בני אדם רואים ותוהים: פשיטא! מאי רבותא? ואין יודע ואין מרגיש" (ביאליק, יוצר הנוסח). "הוא לא ברר לעצמו גם כן מה הרבותא שבדבר" (ברנר, א 418). "מה בעצם הרבותא שבגדלת משה?" (שמעוני, פואמות ב רפד).

רבט *

ז׳ [איטלקית, צרפתית: rabat] הנחה שהסוחר נותן לקונה, וביחוד לקונה בכמיות גדולות: החנוני קנה סחורה מן הסיטונאי ברבט של 10%.

רב״ט °

ר״ת רב־טוראי.

רבי *

גם רבי * [רב שלי] 1 *, תאר־כבוד לתנאים ולראשוני האמוראים שבארץ־ישראל, לעמת חכמי בבל שתארם היה "רב": "רבי שמעון אומר... רבי אלעזר אומר" (אבות ב יג) [נכתב בקצור ר׳] 2 *, סתם "רבי" במשנה ובתלמודים – כנוי לרבי יהודה הנשיא עורך המשנה: "רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבר לו האדם?" (אבות ב א). "מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדלה במקום אחד" (גיטין נט.). 3 *, כנוי למלמד תינוקות, ביחוד למלמד מן הדור הישן: "חדרו של רבי מאיר" (ביאליק, ספיח). 4 *, כנוי בפי החסידים ל"צדיק" שלהם, אדמו״ר. 5 *, כנוי כבוד מקבל בפניה לרב או ללמדן. — [רבי־, רביים; רבי־, רביים]

— ברבי *, ברבי * [קיצור של "בר־רבי", "בר־רבי"] בן רבי, בנו של רבי: "רבי יוסי ברבי יהודה" (תוספתא שבת יג ג).

— רבי יהודי °, כנוי רווח בפניה אל יהודי זר, כעין התאר מר, אדון: "רבי יהודי, מה רצונך ואעשה?" (מגדלי מו״ס, קה).

— רבי לא שנאה – ר׳ חיא מנין? * (עירובין צב. ועוד; ר׳ חייא מסדר הברייתות היה תלמידו של ר׳ יהודה הנשיא עורך המשנה) אם המורה לא למד דבר מסים – מנין ידע התלמיד?

— רבי, לך שרי (מתר) ולי אסור? * (ירושלמי מגילה עד א), טענה בפיו של אדם הרואה עצמו מקפח ומפלה לרעה.

רבי *, רובי

ת׳ [מן רב] 1 *, שמהוה רב: "וגם שזה על דרך הרב, ויותר הרבה רביות מן האחר" (קאנון, ב א). 2 °, ראה ערך רבני. — [רבית, רביים, ־ביות]

רביב

ז׳ רביבים ז״ר [אולי מן ב. רבב ירה; ויש סוברים לפי הערבית: רביבה כבשה, על שום העננים הבהירים הנראים כעדר כבשים] גשם, מטר: "יערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי כשעירם עלי־דשא, וכרביבים עלי־עשב" (דברים לב ב). "וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה" (ירמיה ג ג). "תלמיה רוה... ברביבים תמגגנה" (תהלים סה יא). "מה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם" (ספרי האזינו קלא:) [וביחיד:] "ענה לבכית הרביב שחקת" (יהודה הלוי, ג 317). "ומדמעות הטל בלחי השושן רביב" (חריזי, תחכמוני ה 59). — [רביב־, רביבי־]

רביב °

ת׳ [מן רב] [במוסיקה] מזור, סלם־הקולות הרווח במוסיקה המרכב משמונה צלילים, שהרוחים שביניהם (החל ב"דו") הם בהדרגה: טון שלם – שלם – חצי טון – שלם – שלם – שלם – חצי־טון; להבדיל מן הסלם הנפוץ האחר – "זעיר" (מינור).

רביב

רביד ז' [אולי מן רבד, על־שם חרוזי־המתכת המרבדים זה על זה]
1. שרשרת לצואר, ענק, תכשיט לצואר: "וישם רבד הזהב על־צוארו" (בראשית מא מב). "ואתנה צמידים על־ידיך ורביד על־גרונך" (יחזקאל טז יא). [ובמליצה:] "ולא אחפץ במרבדים ואולם ידידות החברים הם רבידי" (הנגיד, דיואן 196). 2 ° [בימינו] מטפחת צרה לעטיפת הצואר להגנה מקר. – [רביד־, רבידים, רבידי־]

רבידה^ נ' [מן רבד, רבד] 1^. רפידה, שטוח: "ארעב ארחש רפידת רבידת רוממותך" (גבירול, ב 198). רבידת מרבדים. 2°. רבוד, עריכת רבדים, קביעת שכבות: רבידה סוציאלית של הישוב. – [רבידת־, ־דות]

א. **רביה*, רבייה** נ' [מן א.רבה, רבה] התרבות, העשות הרבה: "'והרבה ארבה' – רביה לאב, רביה לבן" (במדבר רבה ב). רבית הצמחים על־ידי זרעים. – [רבית־, רביות]

– **פריה ורביה*** [מן פרו ורבו] הקמת ולדות, הולדת ילדים: "לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים" (יבמות ו ו). "היו לו בנים ומתו... קים פריה ורביה" (יבמות סב).

ב. **רביה^, רבייה** נ' [מן רובה] ירייה, קליעה: "לשון רבית חצים" (רש"י בראשית מט כג). – [רבית־, רביות]

רביה° נ' [על־פי תרגום אונקלוס, וכן חגיגה יג: רביא נער] נערה: "אהבת זמיר לורד הוא אהב את הרביה" (גפנוב, חר' עוטה עור 82). – [רביות]

רביו° ז' [צרפתית: revue] תכנית־בדור, הצגה תיאטרונית הבנויה קטעים בעלי תכן קל ומשעשע ורצופה אפקטים חיצוניים שונים.

רביון^ ז' [מן א.רבה, רבה] רביה, התרבות: "ברביוני צאצאיו חתמו קדוש מעלתו" (פיוטים, סידור 721). פריון ורביון. – [רביון־]

רביות° נ' [מן רבי 3] מוסד הרבי אצל "החסידים", כהנת הרבי או "הצדיק": "רבי בא לעיר... כך הוא הדבר, ה'רביות' מחזרת על אכסניא שלה" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קנה). "מת הרבי וחלקו הבנים ביניהם את רביותו" (עגנון, עד הנה רב). "האין את רואה שהרביות עכשו עבודה זרה ממש?" (סמרסקי, לפידים 128). – [רביות־]

רביזיה◊ נ' [לאטינית: revisio, מן: re שוב + videre (visus) לראות]
1. בדיקה, בקרת פעלותיו של מוסד או אדם מסים וקביעת מדת התאמתו לדרישות החק: רביזיה של ספרי החשבונות. 2. בדיקת ההנחות והעקרונות של מדע מסים לשם הכנסת תקונים ושנויים בהן: רביזיה של הפילוסופיה הקנטיאנית. רביזיה של המרקסיזם. – [רביזיות]

– **רביזור**◊ ז' מפקח, ממנה רשמי הבא להשגיח ולבקר את דרכי בצוען של פעלות מסימות.

– **רביזיוניזם**◊ ז' פלג מדיני או חברתי הדוגל בבדיקתם מחדש של יסודות תורה או תנועה מסימת ובצרך בהכנסת שנוים בהם: הרביזיוניזם בתורה המרקסיסטית. רביזיוניזם בתנועה הציונית.

– **רביזיוניסט**◊ ז' אדם התומך ברביזיוניזם, השיך לקבוצה או למפלגה התובעת רביזיה ובקרת היסודות של תנועה מסימת.

רביך* ז' [מן רבך; ארמית: רביכא] סלת מרבכת בשמן: "הילך רביך, הילך בשר!" (מגילת תענית פרק ח). – [רביך־, רביכים, ־כי־]

רביכה* נ' [מן רבך] קמח חלוט ברותחים או מרבך בשמן לעבוי תבשיל נוזלי: "מביא חצי לג שמן והוציהו (והוציאהו) חציו לחלות ולרקיקין וחציו לרביכה" (מנחות פט). – [רביכת־, רביכות]

רבן°, רביין ז' [מן רבה, רבה] מי שעוסק בגדולם של בעלי חיים במשק לשם רביתם: רבן דבורים, רבני עופות. – [רבן־, רבנים, ־ני־; רבנית, ־ניות]

א. **רביע*** ז' [מן א.רבע; צורת־משנה של רבע] 1*. רבע, חלק רביעי משלם: "בזמן שקבל ממנו (שדה) למחצה, לשליש ולרביע" (פאה ה ה). "לחצאין – כשרה, לשליש ולרביע לא שמענו" (כריתות ו.). "מצות עץ ארז ארכו אמה ועביו כרביע" (נגעים יד ו). רביע הכוס. 2^ [בהנדסה] קודרנט, רבע המעגל או העגול (אברהם אבן־עזרא, כלי נחושת א). – [רביע־, רביעים, רביעי־]

– **למחצה לשליש ולרביע*** [שאול מן פאה ה ה, ראה לעיל] באפן חלקי: "כאלו ראיתים במראה עכורה, שברים שברים, למחצה לשליש ולרביע" (ביאליק, החצוצרה ב). "ענים מרודים ועניים למחצה לשליש ולרביע" (בורלא, כיסופים 218).

ב. **רביע^** ז' [אולי מן רבע רבץ, על שום שרובץ על האות] שם אחד מטעמי המקרא, מן המפסיקים הקלים, סימנו נקדה מעל לאות (א֗) (דקדוקי הטעמים לבן־אשר, 18).

א. **רביעה*** נ' [מן ב.רבע, רבע] 1. הזדוגות של בעלי־חיים, הפרית הנקבה על־ידי הזכר. 2*. בעילת בהמה (עבודה זרה כ א). [רביעת־, רביעות]

ב. **רביעה*** נ' [ערבית: רביע אביב; לפי התלמוד: מן א.רביעה: "ולמה נקרא שמה רביעה? שרובעת את הארץ", תוספתא תענית א ד] עונת הגשמים, פרק זמן שיורדים בו גשמים (בבא מציעא ה י) [ראה עוד להלן] – [רביעת־, רביעות]

– **רביעה ראשונה*** (תענית ג א), כנוי לעונה הראשונה של גשמי היורה, בקרוב במשך השבועים הראשונים לחדש מרחשון: "שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו" (ברכות יח). "חזיונותיו היו ללב העלם העברי כרביעה ראשונה לעולם בתחלת אביב" (ביאליק, שירתנו).

– **רביעה שניה*** (שביעית ט ו), עונה שניה של גשמים, בקרוב בשבוע השלישי לחדש מרחשון.

– **רביעה שלישית*** (תענית ו.) עונה שלישית של גשמים, בקרוב בשבוע האחרון לחדש מרחשון או בתחלת חדש כסלו.

רביעון° ז' [מן רביעי] [בגיאולוגיה] העדן הגיאולוגי החדש האחרון בתקופת הקנוזואיקון, תחלתו מלפני מיליון שנה, והוא מתחלק לעדני־משנה: פלאיסטוקן (לפני מיליון שנה ועד לפני 25.000 שנה), והולוקן (מלפני 25.000 שנה עד ימינו) [ראה גם ערך שלישון]

א. **רביעי** ת׳ [מן ארבעה; א. רבע] המספר הסודר מן "ארבעה", הבא אחרי השלישי: "ויהי־ערב ויהי־בקר יום רביעי" (בראשית א יט). "ושם הנהר השלישי חדקל... והנהר הרביעי הוא פרת" (בראשית ב יד). "בשנת הרביעית למלכו" (ירמיה נא נט). — [רביעית, רביעיים, ־עיות]

– **רביעי לטמאה*** [על־פי אהלות א ג ועוד], מי שנגע בשלישי לטמאה, שהוא גופו פסול, אבל אינו מטמא את הנוגע בו.

– **היום הרביעי*** [ובקיצור: רביעי*] יום ד׳, היום האמצעי בשבעת ימי השבוע משבת לשבת: "ביום הראשון היו אומרים... בשני... ברביעי היו אומרים" (תמיד ז ד).

– **צום הרביעי** (זכריה ח יט), כנוי ליום שבעה־עשר בתמוז, החדש הרביעי מניסן, שנקבע כיום צום, על־שום שבו הבקעה חומת ירושלים.

– **בני רביעים**, בני רבעים, בניהם של הדור הרביעי: "בני רבעים ישבו לך על־כסא ישראל" (מלכים ב י ל).

– **קדחת רביעית*** [ערבית: חמי אלרבע] אחד מסוגי הקדחת (יוסיפון, קכא).

ב. **רביעי*** ז׳ ראה ב. רביע*.

רביעיה* נ׳ [מן ארבע; רביעי] 1. קבוצה של ארבעה: "ולעולם הן כלות באחת מן הרביעיות (קבוצות של ארבע שנים) הללו" (רש״י עירובין נו.). החתולה המליטה רביעיה. רביעית מספרים. משחק רביעיה בקלפים. 2°. תזמרת של ארבעה מנגנים, או מקהלה של ארבעה זמרים, קורטט [ראה ערך רבעית] — [רביעית־, רביעיות]

א. **רביעית** נו״ת [מן רביעי] 1 נ׳ רבע, רביע, חלק אחד מארבעה: "ונסך רביעת ההין יין" (שמות כט מ). "ויקראו בספר תורת ה׳ אלהיהם רבעית היום, ורבעית מתודים ומשתחוים לה׳ אלהיהם" (נחמיה ט ג). בשלם יש ארבע רביעיות (4/4). 2* [בתלמוד] מדת הלח ששעורה רבע הלג (בבא מציעא ג יב). במדותינו בערך 0.13 הליטר. 3 ת׳ לשון נקבה מן "רביעי": "בשנה הרביעית" (מלכים א ו א). — [רביעית־, ־עיות]

ב. **רביעית*** נ׳ [צורת־משנה של א. רביעה] רביעה, עונת הגשמים: "'ונתתי גשמיכם בעתם' — ברביעיות" (ספרא בחקותי קי ד). "בלילי רביעיות ובלילי שבתות" (תענית כג.). [לדעת אחרים כאן "רביעית" הוראתה: "יום רביעי"]. — [רביעיות]

רביצה* נ׳ [מן רבץ, רבץ] שכיבה (ביחוד של בעל־חיים): "נגיפה, נשיכה, רביצה ובעיטה" (בבא קמא ב:). "כל זו רביצתם המקניטה בפאת הבקתה" (יזהר, צקלג 420). רביצת הגמל. רביצת האריה. רביצת התבואה בשדה בשל גשם, סערה וכדומה. [ובהשאלה:] "אתה יכול להכיר רביצת המח" (רש״י חולין מה.). — [רביצת־]

רבית, ריבית נ׳ [מן רבה, רבה; ארמית: רביתא; צורת־משנה: תרבית] רוחים שהמלוה לוקח מן הלוה כתוספת על סכום ההלואה שהוא נותן לו: "ישראל שהלוה ברבית לישראל" (ירושלמי בבא מציעא ה א). "מלוה ברבית" (סנהדרין ג ג). פלוני לוה מן הבנק אלף לירות ברבית לפי 11% [וראה עוד להלן] — [רבית־, רביות]

– **רבית מאחרת*** [על־פי בבא מציעא ה י], רבית שהמלוה גובה מן הלוה עם פרעון ההלואה [ולהיפך:]

– **רבית מקדמת*** (שם), רבית שהמלוה גובה מן הלוה עם מתן ההלואה.

– **רבית קצוצה***, 1* [בימי התלמוד] רבית שפסקו את שעורה מראש, רבית קבועה (בבא מציעא סא:). 2° [בימינו] רבית גדולה ומפרזת, שיש בה משום נצול רב של הלוה: "המסכנה משלמת בעד רגעי ענגה רבית קצוצה ורבית דרבית" (ברנר, א 253)

– **רבית צבורה (מצטברת)**°. ראה להלן רבית דרבית.

– **רבית דרבית**° [בחשבונות של הלואות או פקדונות לזמנים ארוכים וכן בפעולות של חברות־ביטוח] רבית של הרבית, חשוב הרבית כאחוז מסים מקרן ההלואה וגם מן הרבית עצמה המצטברת מתקופה לתקופה.

– **רבית־דברים*** [על־פי תוספות ח:, וכן על־יסוד ירושלמי בבא מציעא ה ז], רבית שהלוה משלם למלוה לא בכסף ממש, אלא בדברי חנפה או הודיה: "החניף לו סאלם ואמר כמין רבית דברים" (הזז, יעיש ב 83).

– **אבק־רבית*** (תוספתא עבודה זרה א יא; בבא מציעא סא:), כעין רבית, דברים שאינם רבית ממש, אלא הם דומים לרבית, כגון: טובת־הנאה קלה שנגרמת למלוה על־ידי מתן ההלואה.

– **הערמת רבית*** (תוספתא בבא מציעא ד ג), לקיחת רבית מן הלוה לא בדרך ישרה אלא בעקיפין ומתוך הערמה על האסור.

– **מלוה ברבית***, 1. אדם או מוסד הנותן מכספו הלואות ברבית מסימת (סנהדרין ג ג). 2. כנוי־גנאי למי שמנצל את הלוים על־ידי לקיחת רבית גבוהה והוא מתעשר על חשבונם: "פניך דומין אי כמלוי רביות אי כמגדלי חזירין" (נדרים מט:).

רבך [אכדית: rabāku; ערבית: רבכ]

~ פע׳ **רבך*** פ״י [מצוי רק הבינוני־פעול רבוך*, ראה ערך זה]

~ הפ׳ **הרביך*** פ״י בלל וחלט ברותחים או טגן בשמן וכדומה: "ולפי שהוא מאפה תנור צריך להרביכה בשמן" (רשב״ם ויקרא ו יד, מהד׳ ראזין). "מחבת — כלי להרביך איזה דבר" (צמח דוד, כח:). "ואת צירם (של הדגים) מרביכים בשכר וקמח" (שלונסקי, תר׳ טיל 500). — [להרביך, מ־, י־]

~ הפ׳ **הרבך**, נבלל וטגן בשמן או נחלט ברותחים וכדומה: "ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן" (ויקרא ז יב). "וכיצד היא (המנחה) המרבכת? חולטה ברותחין ואופה אותה מעט ואחר־כך קולה אותה בשמן על האלפס וכיוצא בו" (רמב״ם, מעשה הקרבנות א ט). "לכבד אותנו בחביצה מרבכת בחמאה" (ברקוביץ, תר׳ טוביה מא). — [מרבך, ירבך]

~ פע׳ **רבך*** פ״י 1°. הרביך, טגן: "כיצד מנתח (הדוד) את הענבניות לקביות וזירות, כיצד הוא פולח בצל עד דק, כיצד מרבך בשמן" (יזהר, קיץ 34). 2* [בהשאלה] שרף, הבעיר: "באש עברתו לפני השיך ורבך" (סידור רס״ג, שכו). — [לרבך, מ־, י־]

רֶבֶךְ״ ז׳ [מן רבך] 1°. טגון. 2÷ [בהשאלה] קול כעין רחישת הטגון או המלת המים הרותחים, רעש: ״וְרֶבֶךְ גַּלְגַּלִּים... וְאֵימַת כְּרוּבִים״ (קליר, סידור 703). – [רֶבֶךְ־]

רַבְכַּמּוּתִי° ת׳ [רב + כמות] שהוא בעל כמות רבה, גדול במספרו: ״בספר הרבכמותי... יש כמה וכמה מחקרים מיחדים״ (קלוזנר, הספרות ד 104). – [רַבְכַּמּוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

רַבְמְטִיזְם◊, ראה רֵימָטִיזְם.

א. **רַבָּן*** ת׳ [ארמית: רַבָּנוּ] 1*. רבנו, תאר־כבוד שנתן לגדולים בתורה שהעמידו תלמידים הרבה, וביחוד: תאר־כבוד בתקופת הבית השני לנשיאי ישראל מבניו של הלל הזקן: ״רַבָּן גמליאל״ (ברכות א א). ״רַבָּן יוחנן בן זכאי״ (אבות ב ח). 2°. צ׳ מפיץ, מנצח בתחרות־ספורט [נתבטל בימינו והוחלף ב״אלוף״, ראה אלוף 6] 3÷, ראה ערך רַבָּנִי÷. – [רַבַּן־, רַבָּנִים, רַבָּנֵי־]

– רַבָּנִים÷, ריבוי מן ״רַב״ – ראה א. רַב.

– רַבָּנָן*, ראה ערך רַבָּנָן.

ב. **רַבָּן*** ז׳ [מן רבה, רִבָּה; ארמית: מְרַבְּיָנָא*] מחנך, אומן [בצירוף:]

– תינוקות של בית רַבָּן*, תלמידי בית־ספר, דרדקים: ״אפלו תינוקות של בית רבן יודעין אותו״ (ברכות ה:) [דעה רווחת אחרת: רַבָּן – רב שלהם, כלומר תינוקות של המלמד שלהם]

רַבָּנָא* ת׳ [ארמית] א. רַבָּן, רבנו, תאר־כבוד ללמדן גדול: ״רבנא עוקבא״ (פסחים קטו.). ״הרב הגדול החסיד הקדוש רבנא משלם״ (חובות הלבבות, יהודה אבן־תבון, פתיחה). – [רַבָּנִין]

רַבָּנָאוֹת° נ׳ [מן רַבָּן 2] – ראה ערך אַלִּיפוּת°.

רַבָּנוּת* נ׳ [מן א. רַבָּן] 1÷. תפקידו של רב־הקהלה, משרת הרב: ״ושלחו לו שטר רבנות״ (פנקס באמברג, נט). הרב ישב על כס־הרבנות בעיר שלשים שנה. 2*. שררה, אדנות: ״אהב את המלאכה ושנא את הרבנות״ (אבות א ט). ״אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה״ (פסחים פז:). 3÷. התקופה בהוראה שאחרי הגאונות (תקופת הגאונים), שחכמיה נקראו ׳רב׳ או ׳רבי׳: ״ורבנן סבוראי ה׳ דורות, וה׳ דורות בגאונים וג׳ דורות ברבנות״ (יוחסין השלם, ד). ״ודורם של שלשה אלה – רב חננאל ורב נסים ורב שמואל הלוי הנגיד הוא הדור הראשון ברבנות״ (ראב״ד, ספר הקבלה, נייבויער א 73). 4÷. שיטת הרבנים, האמונה בתורת חכמי התלמוד ובמסרת שבעל־פה, בנגוד אל ׳קראות׳: ״ובימיהם התחילה דעת הקראים... ונתקלקלה הרבנות זמן מועט״ (כוזרי, ג סה). – [רַבָּנוּת־]

– הָרַבָּנוּת הָרָאשִׁית°, המוסד הדתי העליון במדינת־ישראל, לשכת הרב הראשי וצות עוזריו.

– סְמִיכָה לְרַבָּנוּת÷, תעודת התר־הוראה הנתנת לחכם ולמדן לאות שהוא מסמך לכהן כרב בקהלה: בחור־הישיבה קבל סמיכה לרבנות.

רַבָּנִי÷ ת׳ [מן רַב; רַבָּנִים] 1÷. כנוי למי שמחזיק בתורה שבעל־פה, שאינו קראי (כוזרי, ג כב). 2÷. כנוי כבוד לחכם וגדול בתורה: ״החכם הגדול הרבני״ וכו׳. וכן נסח שהיה מקבל בראש מכתב בימים שעברו לאדם נכבד לציון שאינו קראי: ״לכבוד אבי מורי הרבני״ וכו׳. 3°. השיך לפעלותיהם של הרבנים, הפוסקים ופרשני התלמוד לאחר תקופת הגאונות: הספרות הרבנית, הפרשנות הרבנית. – [רַבָּנִית, רַבָּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַבָּנִי°, רוּבְּנִי° ת׳ [מן רב] הנקבע על־ידי הרב, המבסס על רב: בחירות רבניות (שיטת בחירות למוסד מדיני או צבורי, שלפיה זוכה בכל הנבחרים רשימת המעמדים שקבלה את רב קולות המצביעים; בנגוד אל ״בחירות יחסיות״, שבהן זוכה כל רשימה במספר נבחרים בהתאם למספר היחסי של הקולות שקבלה. – [רַבָּנִית, רַבָּנִיִּים, רַבָּנִיּוֹת]

רַבָּנִית״ נ׳ [מן רַב] אשת רב, אשת מורה־הוראה בקהלה. – [רַבָּנִית, ־נִיּוֹת]

רַבָּנָן* ז״ר [ארמית] רבותינו, חכמינו, גדולי התורה [רווח הרבה בתלמוד, וכן בצירופים:]

– דְּרַבָּנָן*, של רבותינו, של חכמי התורה שבעל־פה, להבדיל מן ״דאורייתא״ – של התורה שבכתב: ״שאני אומר בתרומה דרבנן, בחמץ דאורייתא מי אמרינן?״ (פסחים י.).

– מִדְּרַבָּנָן*, משל רבותינו, מדברי חכמי התורה שבעל־פה, להבדיל מן ״מדאורייתא״ – משל התורה שבכתב.

– צוּרְבָא מֵרַבָּנָן* (תענית ד.), כנוי לתלמיד־חכם, צעיר השומע תורה מפי רבותיו [ראה עוד ערך צוּרְבָא]

– קַדִּישׁ דְּרַבָּנָן÷, קדיש של רבותינו: נסח מרחב של תפלת ״קדיש״ הנאמר אחרי פרקי למוד וכן אחרי קריאת פרקי משנה ותלמוד שבסדור־התפלה, ובו קטע מיחד (״על ישראל ועל רבנן״) לשלומם של חכמי ישראל.

– תָּנוּ רַבָּנָן (תְּנוּ רַבָּנָן)* [בקיצור: ת״ר] פתיחה רווחת בתלמוד לברייתא שנתקבלה בבתי־המדרש של האמוראים: ״תנו רבנן: מפני שלשה דברים אין נכנסין לחרבה וכו׳״ (ברכות ג.). ״הוי תנו רבנן״ (ביאליק, המתמיד).

– סַבְרֵי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי÷, פתיחה מסרתית בנסח הקדוש על היין [ראה ערך סבר, סַבְרֵי־]

רִבָּס°, רִיבָּס ז׳ [ערבית: רִיבָאס] צמח ממשפחת הארכביתיים (Rheum). גדל בר בעקר בערבות הנגב ומדברותיו. אחד המינים של רבס תרבותי משמש כצמח־מאכל ובעקר להכנת לפתן. – [רִבַּס־, רִבָּסִים, רִבְּסֵי־]

א. **רבע** [מן אַרְבַּע; שורש משותף לשפות שמיות רבות]

~ פִּעֵל **רִבֵּעַ*** פ״י 1°. כפל מספר בו בעצמו, העלהו לחזקה השניה: רבע את המספר 5 וקבל 25 (5 × 5). 2°. כפל פי ארבעה: ״קום והכפילהו – שלשהו – רבעהו – חמשהו!״ (וילקנסקי, סנוניות 122). 3*. שוה צורה של מצלע בן ארבע צלעות

("מְרֻבָּע"); "רִבַּע אֶת הָעִיר וַעֲשָׂאָהּ כְּטַבְלָא מְרֻבַּעַת" (תוספתא עירובין ו י). "מְשַׂחֵק בָּהּ, מְעַגְּלָהּ, מְרַבְּעָהּ מְיַשְּׁרָהּ, מְעַקְּמָהּ" (ברנר, א 150). "הִתְיַשְּׁבוּ בְּרִבּוּעַ, רִבְּעוּהוּ בְּסַפְסָלִים" (ליסיצקי, מידות 79). 4*. חָזַר עַל דָּבָר אַרְבַּע פְּעָמִים: "הֱוֵי מְפַטֵּם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁלֵּשׁ וּמְרַבֵּעַ" (ספרי האזינו קלא:). "בְּדָבָר שֶׁשִּׁלְּשׁוֹ אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְרַבְּעוֹ" (רש"י מגילה ז.). 5°. חִלֵּק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: "מְשַׁלְּשִׁין – מְחַלְּקִין הַפֵּרָעוֹן בֵּין שְׁלָשְׁתָּן, וְהוּא הַדִּין אִם אַרְבָּעָה הֵן – מְרַבְּעִין" (רש"י מכות ג.). – [לְרַבֵּעַ אֶת־, מְרֻבָּע, יְרֻבַּע]

~ פֻּעַל רֻבַּע. שֻׁוְּתָה לוֹ תַּבְנִית מְצֻלָּע בֶּן אַרְבַּע צְלָעוֹת: "וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת" (מלכים א ז לא). [עיין עוד ערך מְרֻבָּע] – [מְרֻבָּע, יְרֻבַּע]

~ התפ' הִתְרַבֵּעַ, 1°. נֶאֱמַר אוֹ נַעֲשָׂה אַרְבַּע פְּעָמִים: "נִסְיוֹנוֹת כָּאֵלֶּה כְּבָר נִשְׁנוּ וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ וְנִתְרַבְּעוּ" (סוקולוב, בבראות 555). 2°. נַעֲשָׂה מְרֻבָּע: "כְּדֵי שֶׁתִּתְרַבַּע (הָעִיר)" (רבינו חננאל עירובין נה.). "אַחֲרֵי הִתְרַבֵּעַ הָעִיר יְעַגְּלֶנָּה מִבַּחוּץ" (ברצלוני, העתים 83). "מִתְרַבְּעִים תַּשְׁבְּצֵי שָׂדוֹת" (טברסקי, אררט 256). [ובהשאלה:] "הַלָּלוּ שֶׁדִּבּוּרָם מִתְרַבֵּעַ וְהַלָּלוּ שֶׁדִּבּוּרָם מִתְגַּלְגֵּל" (טביב, דרך 119). 3°. נִתְחַלֵּק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: "מוּבָא (יַעֲקֹב) מֵאֲרָם מְרֻבָּע וּבְמַחֲנוֹתָיו נִתְרַבֵּעַ" (ינאי, מט). – [לְהִתְרַבֵּעַ, מִתְ־, יִתְרַבַּע]

ב. **רבע** [קרוב אל רבץ; ארמית: רְבַע רבץ]

~ פָּעַל רָבַע פיו"ע 1* פ"י בָּעַל, הִפְרָה אֶת הַנְּקֵבָה: "הוּא מֵבִיא לָהּ (לַבְּהֵמָה) זָכָר וְהוּא רוֹבְעָהּ וְהִיא יוֹלֶדֶת" (ירושלמי עבודה זרה מ א). 2. הִזְדַּוֵּג לִבְהֵמָה אוֹ הִזְדַּוֵּג זְכַר־בְּהֵמָה עִם אִשָּׁה: "וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ – תֶּבֶל הוּא" (ויקרא יח כג). "הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע" (תמורה ו א). 3* [בהשאלה] שָׁכַב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה: "פְּלוֹנִי רְבָעוֹ לְאָנְסוֹ, הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין (לְהָעִיד) לְהָרְגוֹ" (סנהדרין ט:). 4* [בהשאלה על האדמה] הִפְרָה: "וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רְבִיעָה (גֶּשֶׁם)? שֶׁרוֹבַעַת אֶת הָאָרֶץ" (תוספתא תענית א ד). 5* פ"ע [רבעה] הֻפְרְתָה, נִבְעֲלָה: "מֵבִיא לוֹ (לַסּוּס) נְקֵבָה וְהִיא רוֹבַעַת מִמֶּנּוּ וְהִיא יוֹלֶדֶת" (ירושלמי עבודה זרה מ א). "בָּא עָלֶיהָ הָרַמָּךְ... וְרָבְעָה (הַסּוּסָה) מִמֶּנּוּ וּלְיֶרַח הַחֲמִישִׁי אָנוּ מְצַפִּים שֶׁתַּמְלִיט" (שלונסקי, תר' הדון א 260). – [לִרְבֹּעַ אֶת־, רוֹבֵעַ, רוֹבַעַת, יִרְבַּע]

~ נפ' נִרְבַּע*, נִבְעַל בְּמִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה: "הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע" (תמורה ו א). – [לְהֵרָבַע, נִרְבָּע, יֵרָבַע]

~ נפ' נִרְבְּעָה*, נִבְעֲלָה, הֻפְרְתָה: "וַהֲרֵי מְבִיאִין לָהּ זָכָר וְנִרְבַּעַת מִמֶּנּוּ" (ירושלמי פסחים לא א). – [לְהֵרָבַע, נִרְבַּעַת, תֵּרָבַע]

~ הפ' הִרְבִּיעַ פ"י 1. זִוֵּג זָכָר עִם נְקֵבָה: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם" (ויקרא יט יט). "פִּרְדָּה שֶׁתָּבְעָה זָכָר אֵין מַרְבִּיעִין אוֹתָהּ... אֶלָּא מִן הַפֶּרֶד" (תוספתא כלאים א ח). "חֲמוֹרָה שֶׁתָּבְעָה מַרְבִּיעִין עָלֶיהָ זָכָר בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תִצְטַנֵּן" (מועד קטן יב.). [ועל אשה:] "(לֹא תְגַדֵּל אִשָּׁה כֶּלֶב) שֶׁמָּא תִתְאַוֶּה וְתַרְבִּיעֶנּוּ עָלֶיהָ" (רש"י עבודה זרה כב:). 2°. הִפְרָה אֶת הָאֲדָמָה בְּגֶשֶׁם: "אָנָּא, פְּתַח לָנוּ אוֹצַר רִבְעָךְ, צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ" (אנא אזון, להושענא רבה). – [לְהַרְבִּיעַ אֶת־, מַרְבִּיעַ, יַ־]

~ הפ' הֻרְבְּעָה°. נִזְדַּוְּגָה, נִבְעֲלָה: הַפָּרוֹת הֻרְבְּעוּ בָּעֵדֶר עַל־יְדֵי הַפָּר. – [מֻרְבַּעַת, תֻּרְבַּע]

א. **רֶבַע** ז' [מן א. רבע; ארמית: רִבְעָא] 1. חֵלֶק אֶחָד מֵאַרְבָּעָה, רְבִיעִית, 1/4: "רֶבַע הַהִין" (שמות כט מ). "הִנֵּה נִמְצָא בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף" (שמואל א ט ח). רֶבַע שָׁעָה (15 דַּקּוֹת). שְׁלֹשָׁה רְבָעִים (3/4). רֶבַע הַלִּירָה (250 אֲגוֹרוֹת). 2. פֵּאָה, צַד אֶחָד בְּרִבּוּעַ אוֹ בְגוּף בֶּן־אַרְבַּע פֵּאוֹת: "וִידֵי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם" (יחזקאל א ח). – [רֶבַע־, רְבָעִים, רִבְעֵי־]

– רֶבַע־הַגְּמָר° [בתחרויות־ספורט] סִיּוּמוֹ שֶׁל אֶחָד מֵאַרְבַּעַת מִשְׂחֲקֵי־תַּחֲרוּת.

ב. **רֶבַע** ז' [מן ב. רבע] 1. רֵבֶץ, מִשְׁכָּב: "אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ וְכָל־דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה" (תהלים קלט ג). 2°. רְבִיעָה, גֶּשֶׁם: "אָנָּא פְּתַח לָנוּ אוֹצַר רִבְעָךְ" (אנא אזון, להושענא רבה). – [רֶבַע־, רִבְעוֹ]

– אָרְחוֹ וְרִבְעוֹ [בהשאלה מן תהלים קלט ג, ראה לעיל] כָּל הֲלִיכוֹתָיו, כָּל אָרְחוֹת חַיָּיו: "הוּא יוֹדֵעַ אֶת אָרְחָם וְרִבְעָם, מוֹצָאֵיהֶם וּמוֹבָאֵיהֶם" (ביאליק, אריה ב).

א. **רֹבַע, רוֹבַע** ז' [צורת־משנה של א. רֶבַע; ארמית: רוּבְעָא; ערבית: רֻבְע] 1. רֶבַע, רְבִיעִית: "רֹבַע הַקַּב" (מלכים ב ו כה). 2*. רֹבַע הַקַּב, מִדַּת־יָבֵשׁ – בְּמִדּוֹתֵינוּ בְּעֵרֶךְ מַחֲצִית הַלִּיטֶר: "כַּמָּה מֶלַח יְהֵא צוֹרֵר? רֹבַע!" (כלים כז יא). "חֲמֵשֶׁת רְבָעִים קֶמַח חַיָּבִים בְּחַלָּה" (חלה ב ו). 3°. חֵלֶק מִן הָעִיר הַכּוֹלֵל רְחוֹבוֹת אֲחָדִים, שְׁכוּנָה: הָרֹבַע הַיְּהוּדִי בָּעִיר הָעַתִּיקָה בִּירוּשָׁלַיִם. בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הַגָּדוֹל תּוֹפֵס כִּמְעַט רֹבַע שָׁלֵם. 4° [באסטרונומיה] מַכְשִׁיר שֶׁשִּׁמֵּשׁ לְפָנִים לִמְדִידַת זָוִיּוֹת בַּשָּׁמַיִם [ראה ערך קְוַדְרַנְט◊]. – [רֹבַע־, רָבְעוֹ; רְבָעִים, רָבְעֵי־]

– בֵּית־רֹבַע* (פאה ג ו). שֶׁטַח שֶׁל שָׂדֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִזְרֹעַ בּוֹ רֹבַע הַקַּב.

ב. **רֹבַע, רוֹבַע** ז' [ערבית: עַ'בְּרַה] אָבָק, חוֹל: "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל?" (במדבר כג י). [דעות אחרות: רֵבֶץ, כהוראת ב. רֶבַע; או: רֶבַע, חֵלֶק רְבִיעִי, כהוראת א. רֶבַע] – [רֹבַע־, רָבְעוֹ]

רִבֵּעַ, רִיבֵּעַ ז' [מן א. רבע, אַרְבַּע] בֶּן הַדּוֹר הָרְבִיעִי, בֶּן הַנֶּכֶד (אָב – בֵּן – נֶכֶד (שִׁלֵּשׁ) – בֶּן־הַנֶּכֶד (רִבֵּעַ)): "פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים, עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים" (במדבר יד יח). – [רִבֵּעַ־, רִבֵּעָה, רִבֵּעִים, רִבֵּעֵי־, רִבֵּעוֹת]

– אָב רִבֵּעַ°, סַב־הַסָּב (אוֹ הַסָּבָה). – [אָבוֹת רִבֵּעִים]

– אֵם רִבֵּעָה°, סָבַת־הַסָּב (אוֹ הַסָּבָה). – [אִמָּהוֹת רִבֵּעוֹת]

רְבָעָה* נ' [מן א. רֶבַע; ארמית: רִבְעֲתָא] רֶבַע הַדִּינָר [ראה להלן] – [רְבָעוֹת, רִבְעוֹת]

– רִבְעָתַיִם* (כריתות א ז). שְׁנֵי רִבְעֵי הַדִּינָר, מַחֲצִית הַדִּינָר.

רְבָעָה° נ' [מן אַרְבַּע] 1. קְבוּצָה שֶׁל אַרְבָּעָה דְּבָרִים: רְבָעוֹת שֶׁל מִסְפָּרִים. 2 [בסדרי צעידה בצבא או בספורט] שׁוּרָה בַּת אַרְבָּעָה אֲנָשִׁים: הַחַיָּלִים צָעֲדוּ בִּרְבָעוֹת. – [רִבְעַת־, רְבָעוֹת, רִבְעוֹת־]

רבע"ה ר"ת רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם.

רִבְעוֹן° ז׳ [מן א. רבע] קֹבֶץ סִפְרוּתִי אוֹ מַדָּעִי וְכַדּוֹמֶה הַמּוֹפִיעַ אַחַת לְרֶבַע שָׁנָה, אַרְבַּע פְּעָמִים בְּשָׁנָה: רִבְעוֹן סִפְרוּתִי. רִבְעוֹן לְמָתֵמָטִיקָה. – [רִבְעוֹן־, רִבְעוֹנִים, רִבְעוֹנֵי־]

רְבָעִי* ת׳ [מן א. רבע] 1*. שֶׁל הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית (לִנְטִיעָה): "כֶּרֶם רְבָעִי" (פאה ז ו). "כֵּיצַד פּוֹדִין נֶטַע רְבָעִי" (מעשר שני ה ד). 2 ^ [בדקדוק] בֶּן אַרְבָּעָה עִצּוּרִים (אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת): "וְאִם יֹאמַר כִּי 'שְׁקַעֲרוּר' שֵׁם חֲמִשִׁי לֹא יִמָּצֵא בַּחֲמִשִׁי כָּפוּל כָּמֹהוּ, וְהוּא אִם כֵּן רְבָעִי כָּפוּל הַלָּמֶד הַשֵּׁנִית" (הרקמה לג׳נאח, צא). – [רְבָעִית, רְבָעִיִּים, ־עִיּוֹת]

רְבִיעִית° נ׳ [מן א. רבע; אַרְבַּע] קְוַרְטֶט. 1. אַרְבָּעָה זַמָּרִים אוֹ נַגָּנִים הַמְּבַצְּעִים יַחַד יְצִירָה מוּסִיקָלִית: רְבִיעִית שֶׁל כְּלֵי־קֶשֶׁת. רְבִיעִית קָמֶרִית. 2. מִשְׂחַק־כַּרְטִיסִים מְיֻעָד לְאַרְבָּעָה מְשַׂחֲקִים.– [רְבִיעִית־, רְבִיעִיּוֹת]

רבץ [קרוב אל ב. רבע; אוגריתית: תרבצ מִרְבָץ, אורווה; אכדית: rabāsu; ארמית: רבע; ערבית: רַבַּצ׳]

~ פָּעַל **רָבַץ** פעו״י 1. שָׁכַב (בְּעִקָּר בַּעֲלֵי־חַיִּים): "וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי־צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ (עַל הַבְּאֵר)" (בראשית כט ב). "כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה" (בראשית מט ט). "כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ" (שמות כג ה). "וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־הָאֶפְרֹחִים" (דברים כב ו). 2°. שָׁהָה הַרְבֵּה בְּמָקוֹם אֶחָד: "דָּבָר נוֹדַע יָבִיא אֶל רוֹבֵץ בַּבַּיִת אֶת מַחְסוֹרוֹ" (הנגיד, בן קהלת 43) [ובגנימה־זלזול:] פְּלוֹנִי רוֹבֵץ כָּל הַיָּמִים בַּבַּיִת. 3 [בהשאלה] חָל, פָּגַע, הֵעִיק: "וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה" (דברים כט יט). "מַה כָּבֵד הֶעָנָן הָרוֹבֵץ עָלֶיךָ" (ביאליק, משום). "כְּעֵין עֲרָפֶל יָרַד וְרָבַץ עַל הַנְּשָׁמָה" (ברקוביץ, הראשונים קכב). "וּכְבָר רָבְצָה עַל הַכֹּל תּוּגַת עַרְבִית עֲקָרָה" (רחל, צב). – [לִרְבֹּץ; רוֹבֵץ, רָבוּץ; יִרְבַּץ]

~ נִפְ׳ **נִרְבַּץ** ^ 1. הֻשְׁכַּב: "עַל מִי תִטֹּשׁ אֶת מְעַט הַצֹּאן אֲשֶׁר הַיּוֹם כַּמָּה נִרְבָּצִים חִיצוֹן?" (גבירול, ב 8). 2. נִרְטַב, הֻשְׁקָה: "אֵין יָרָק מַצְלִיחַ אֶלָּא בְּקַרְקַע נִרְבֶּצֶת בְּאֶרֶץ לַחָה" (רש״י בבא מציעא קז:). – [לְהֵרָבֵץ, נִרְבָּץ, יֵרָבֵץ]

~ הִפְ׳ **הִרְבִּיץ** פ״י 1. הִשְׁכִּיב, הִבְרִיךְ בַּעֲלֵי־חַיִּים: "נְוֵה רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן" (ירמיה לג יב). "אֵיזוֹ הִיא הַמַּרְאָה? כָּל שֶׁמַּרְבִּיצוֹ וּפוֹקֵס אֶת צַוָּארוֹ וְכוּ׳" (תוספתא שבת יח ב). 2. קָבַע בְּתוֹךְ מִסְגֶּרֶת, שִׁבֵּץ: "הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנָיִךְ" (ישעיה נד יא). 3*. הִזָּה מַיִם עַל פְּנֵי שֶׁטַח מְסֻיָּם: "הַמַּרְבִּיץ אֶת בֵּיתוֹ בְּמַיִם" (תוספתא מכשירין ב ג). "מְכַבְּדִין וּמַרְבִּיצִין בְּבֵית הָאָבֵל" (מועד קטן כז.). "מַרְבִּיצִין שָׂדֶה בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁתַּעֲלֶה יְרָקוֹת בִּשְׁבִיעִית" (תוספתא שביעית ב א). 4* [בהשאלה] הֵפִיץ, הִקְנָה: "בָּתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁקּוֹרִין וּמַרְבִּיצִין בָּהֶם תּוֹרָה" (מגילה כט.). "וְשָׁלוֹם לְמָר וְלַחֲבֵרָיו הַמַּרְבִּיצִים תּוֹרָה עִמּוֹ" (אחד העם, אגרות ג 256). "בַּעֲרָבִים הָיָה מַרְבִּיץ לָנוּ תּוֹרַת הַמִּפְלָגָה הַצְּעִירָה" (שזר, כוכבי 113). "אָחִי הִרְבִּיץ לִי מוּסָר עַל שֶׁבְּגָדַי אֵינָם מְנֻקִּים וּמְצֻחְצָחִים" (קדרי, כורך 63). 5°. חִלֵּק, הִמְטִיר: "הִרְבַּצְנוּ בָּהֶם, אַחְאָה, אֵשׁ וְגָפְרִית" (גולדברג, תר׳ מלחמה א 231). 6° [בלשון־הדיבור, קיצור של: "הִרְבִּיץ מַכּוֹת"]: הִכָּה, סָטַר, פָּגַע: הָאֵם הִרְבִּיצָה לִבְנָהּ הַשּׁוֹבָב. אִם תַּעֲשֶׂה כֵּן – אַרְבִּיץ בְּךָ כַּהֲלָכָה! – [לְהַרְבִּיץ, מַרְבִּיץ, יַרְבִּיץ, הַרְבֵּץ! הַרְבִּיצִי!]

~ הָפְ׳ **הֻרְבַּץ** °. 1°. הֻשְׁכַּב (בַּעֲלֵי־חַיִּים): עֵדֶר הַצֹּאן הֻרְבַּץ עַל־יַד הַבְּאֵר. [ובהשאלה:] "שֶׁקֶט הֻרְבַּץ סָבִיב, הַכֹּל עָמְדוּ בַּאֲשֶׁר הֵם" (יזהר, מישור 34). 2 ^. הֻזָּה, הֻזְלַף עָלָיו: הַבַּיִת כֻּבַּד וְהֻרְבַּץ כָּרָאוּי. 3°. הוּפַץ: הַתּוֹרָה הֻרְבְּצָה בַּתַּלְמִידִים. – [מֻרְבָּץ, יֻרְבַּץ]

~ פִּעֵ׳ **רִבֵּץ*** פ״י 1*. הִרְבִּיץ, הִזָּה מַיִם אוֹ פִּזֵּר מַשֶּׁהוּ אַחֵר עַל פְּנֵי שֶׁטַח מְסֻיָּם: "מַיִם שֶׁנִּתְגַּלּוּ לֹא יְרַבֵּץ בָּהֶן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְלֹא יִשְׁפְּכֵם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים" (ירושלמי תרומות מה ד). "הַמְרַבֵּץ אֶת בֵּיתוֹ" (מכשירין ג ד). "רֵאשִׁית כֹּל רִבַּצְנוּ אֶת הַקַּרְקַע בְּחוֹל אֲדַמְדַּם" (ברקוביץ, תר׳ מעשיות יח). 2 ^. עָרַךְ, שִׁבֵּץ: "רִבְּצָה בַּפּוּךְ בְּדִלְחָה" (יהודה הלוי, ב 252). 3*. הֵפִיץ, הִקְנָה: "'יַעְבֵּץ' – שֶׁיָּעַץ וְרִבֵּץ תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל" (תמורה טז.). "וְעַל הָרַב אֲשֶׁר לִמֵּד וְרִבֵּץ דָּת יְהוּדִיָּה" (הנגיד, דיואן 233). 4 ^ [בהשאלה] הִשְׁכִּין: "קַיֵּם עָלֵימוֹ דְּבָרֶיךָ, רַבְּצֵם כְּבַיִת בְּחִירֶךָ" (פיוטים, סידור 664). – [לְרַבֵּץ אֶת־, מְרַבֵּץ, יְרַבֵּץ]

~ פֻּעַ׳ **רֻבַּץ***. הֻשְׁקָה אוֹ הֻזְלַף בְּמַיִם: "שֶׁהָיְתָה (הָאֲדָמָה) מְרֻבֶּצֶת בְּמַעְיָנוֹת" (ספרי וזאת הברכה קמג). "כִּמְעַט שֶׁהָיִיתִי חָס עַל הָרְצוּעָה הַמְרֻבֶּצֶת שֶׁלֹּא לְפַגְּמָהּ בִּדְרִיסָה" (ביאליק, החצוצרה ג). "הָאָבָק הַזֶּה יְרֻבַּץ בְּמַיִם חַיִּים" (וילקנסקי, סנונית 177). בַּיִת מְכֻבָּד וּמְרֻבָּץ לִכְבוֹד הֶחָג [ובהשאלה:] "רֻבְּצָה בְּדָם הָאֲדָמָה כֻּלָּהּ" (שמעוני, שירים ג קלו). – [מְרֻבָּץ, יְרֻבַּץ]

~ הִתְ׳ **הִתְרַבֵּץ***. 1*. הֻזְלַף, רֻבַּץ, הֻרְטַב בְּמַיִם: "מֵבִיא עֲרֵבָה מְלֵאָה מַיִם וְרוֹחֵץ פָּנָיו בְּזָוִית זוֹ... וְנִמְצָא הַבַּיִת מִתְרַבֵּץ מֵאֵלָיו (בְּשַׁבָּת)" (שבת צה.). "הָרְחוֹבוֹת נִתְרַבְּצוּ עַל־יְדֵי מְכוֹנִיּוֹת־מַיִם. 2°. נִשְׁכַּב, הִשְׁתַּטֵּחַ, שָׁקַע: "חֲתוּלִים... רוֹדְפִים זֶה אַחַר זֶה בְּמִשְׂחָקָם וּפִתְאֹם מִתְרַבְּצִים בְּפָשְׁטָם רַגְלַיִם עַל הֶעָפָר הָרַךְ" (ברש, ב 319). "הָאָבָק חוֹזֵר וּמִתְרַבֵּץ" (שנהר, א 108). "גַּלְגַּלֵּי־הָרַעֲנַנִּים נִתְרַבְּצוּ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 377). "מִתַּחַת לַצִּפָּרְנַיִם מִתְרַבֶּצֶת פַּסָּה שְׁחוֹרָה צָרָה" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 62). – [לְהִתְרַבֵּץ, מִתְרַבֵּץ, יִתְרַבֵּץ]

רֵבֶץ ז׳ [מן רבץ, רָבַץ] מִרְבָּץ, מְקוֹם מִשְׁכָּב שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים: "בִּנְוֵה תַנִּים רִבְצָהּ" (ישעיה לה ז). "וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר" (ישעיה סה י). "לֹא יַרְגִּיז אֶת רִבְצָם גַּם קוֹל שִׁכּוֹר קוֹרֵא" (ביאליק, המתמיד). – [רֵבֶץ־, רִבְצוֹ]

רַבְצְדָדִי° ת׳ [רַב + צְדָדִי] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָדִים רַבִּים, רַבְגּוֹנִי: פְּעֻלָּה רַבְצְדָדִית וַעֲנֻפָּה שֶׁל הַמַּנְהִיג הַדָּגוּל. – [רַבְצְדָדִית, רַבְצְדָדִיִּים, ־דִיּוֹת]

רַבְצְדָדִיּוּת° נ׳ [מן רַבְצְדָדִי] רִבּוּי צְדָדִים, מְצִיאוּת כִּוּוּנִים שׁוֹנִים, רַבְגּוֹנִיּוּת: "מְבַקְּרוֹ וּמְפָרְשׁוֹ בִּיסוֹדִיּוּת וּבְרַבְצְדָדִיּוּת" (ריסלבסקי, משנת 8). רַבְצְדָדִיּוּת בְּמֶחְקָרָיו שֶׁל הַחוֹקֵר. – [־דִיּוּת־]

רִבְצָה° נ׳ [צורת־משנה של רֵבֶץ] מִרְבָּץ, עֲרֵמָה: "וְאֶל הָאֹפֶק יַבִּיט הָרוֹאֶה – וְהִנֵּה שָׁם רִבְצַת עֲנָנִים" (יעקב שטינברג, שיז). – [רִבְצַת־]

רִבְצָל* ז׳ [אולי מן רבץ] 1 *, כְּלִי שֶׁהַבְּשָׂמִים נוֹתְנִים בּוֹ אֶת הַבְּשָׂמִים (כלים כ א). 2 °, אַמְפּוּלָה, כְּמוּסָה, שְׁפוֹפֶרֶת קְטַנָּה הַמְּכִילָה בְּתוֹכָהּ סַם־רְפוּאָה. – [רִבְצַל־, רִבְצָלִים, רִבְצְלֵי־]

רַבְצַלְעוֹן° ז׳ [מן רַב + צֶלַע] מְצֻלָּע, צוּרָה הַנְדָּסִית הַמֻּגְבֶּלֶת עַל־יְדֵי צְלָעוֹת (שָׁלוֹשׁ וְיוֹתֵר): הַמְּשֻׁלָּשׁ, הַמְּרֻבָּע, הַמְּחֻמָּשׁ, הַמְּשֻׁשֶּׁה וְכוּ׳ – כֻּלָּם רַבְצַלְעוֹנִים. – [רַבְצַלְעוֹנִים, רַבְצַלְעוֹנֵי־]

רבצלעונים

רַבְצָן* ת׳ [מן רבץ, רָבַץ] (בַּעַל־חַיִּים) שֶׁדַּרְכּוֹ לִרְבֹּץ לְעִתִּים קְרוֹבוֹת תַּחַת רוֹכְבוֹ אוֹ תַּחַת מַשָּׂאוֹ: ״בַּעַטְנִית הִיא (הַפָּרָה), רַבְצָנִית הִיא״ (בבא מציעא פ.). – [רַבְצָנִית, רַבְצָנִים, ־נִיּוֹת]

רבק [במקרא רק בשמות: מַרְבֵּק, רִבְקָה; ערבית: רַבַּק אסר, קשר היטב]

~ הִפ׳ **הִרְבִּיק** ° פ״י [על־פי הבנה זו בצירוף: ״כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק״, מלאכי ג כ] פִּטֵּם, הִשְׁמִין: ״הַיַּעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁאָסוּר לְהַלְעִיט וּלְהַרְבִּיק אוֹתָהּ (אֶת הַפָּרָה) כְּדֵי שֶׁתַּבְרִיא וְתִשְׁתַּנֶּה לְטוֹב?״ (יל״ג, פרוזה שכב). – [לְהַרְבִּיק, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִתְרַבֵּק** ° [כנ״ל] הִתְפַּטֵּם, הִלְעִיט אֶת עַצְמוֹ: ״וְהֵם מִתְפַּטְּמִים וּמִתְרַבְּקִים בְּתוֹךְ הַצְּלָלִים הַמְּרֻבִּים מִתַּחַת לָעֵצִים״ (יזהר, בפאתי 56). – [לְהִתְרַבֵּק, מִתְרַבֵּק, יִתְרַבֵּק]

רִבְקָה* נ׳ [במקרא שם פרטי; ערבית: רִבְק לולאה לקשירת בהמה] רְתָמַת־חִבּוּר, מִתְקָן לְקְשִׁירַת שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת אוֹ שָׁלֹשׁ וְיוֹתֵר כְּדֵי שֶׁיָּדוּשׁוּ יַחַד אוֹ שֶׁיִּסְחֲבוּ יַחַד מַשָּׂא וְכַדּוֹמֶה: ״הִכְנִיסָהּ (אֶת הַפָּרָה) לְרִבְקָה וְדָשָׁה עִם אִמָּהּ״ (תוספתא פרה ב ג). ״שְׁתֵּי רְבָקוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ בָּקָר״ (עירובין ב א). – [רִבְקַת־, רְבָקוֹת, רִבְקוֹת־]

רַבְקוֹלִי° ת׳ [מן רַב + קוֹל] בַּעַל קוֹלוֹת מְרֻבִּים, פּוֹלִיפוֹנִי: מַקְהֵלָה רַבְקוֹלִית, מוּסִיקָה רַבְקוֹלִית. – [רַבְקוֹלִית, ־לִיִּים, רַבְקוֹלִיּוֹת]

רַבְקוֹלִיּוּת° נ׳ [מן רַבְקוֹלִי] פּוֹלִיפוֹנְיָה, רִבּוּי־צְלִילִים. – [רַבְקוֹלִיּוּת־]

רברב [מן א. רבב; ארמית: רַבְרַב* גידל]

~ פִּע׳ **רִבְרֵב** ° פ״י גִּדֵּל, הֶעֱנִיק תֹּאַר שֶׁל רַב: ״וְהַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים... לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְרַבְרְבָם לֹא בְּרַבָּן וְלֹא בְּרַבִּי״ (ערוך, ערך אביי). – [לְרַבְרֵב, מְרַבְרֵב, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְרַבְרֵב** *, הִתְנַשֵּׂא, הִתְגָּאָה, הִתְפָּאֵר: ״עַל מָה אַתְּ מִתְרַבְרֶבֶת עָלֵינוּ? מָה טוֹבָה עָשִׂית לָנוּ?״ (במדבר רבה יח). ״הִנְמִיךְ (הָעוֹרֵךְ) הַפַּעַם אֶת קוֹלוֹ וְצִמְצֵם אֶת דְּמוּתוֹ הַמִּתְרַבְרֶבֶת״ (ברקוביץ, הראשונים רסא). ״מַסֶּוֶה חָדָשׁ לְהִתְרַבְרֵב״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 223). פְּלוֹנִי שַׁחְצָן וּמִתְרַבְרֵב. – [לְהִתְרַבְרֵב, מִתְ־, יִתְ־]

רַבְרָב* ז׳ [מן רברב; ארמית: רַבְרְבָא] פָּקִיד גָּבוֹהַּ, אָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב: ״וּבָנֶיךָ מִתְמַנִּים רַבְרָבִים״ (תנחומא אמור ב). ״חוֹלֶמֶת (פּוֹלִין) עַל נִצָּחוֹנוֹת וְנִתְלֵית בָּאִילָנוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁל רַבְרְבֵי יְמֵי־הַבֵּינַיִם שֶׁלָּהּ״ (סוקולוב, במראות 468). – [רַבְרַב־, רַבְרָבִים, ־רְבֵי־]

רַבְרְבָא תו״ז [ארמית; מן רברב] גָּדוֹל, רַב: ״וַאי לְאֵל רַב דְּשָׁבִיק לְחוֹבִין רַבְרְבִין״ [ואה לאל גדול שסולח לעוונות רבים] (ויקרא רבה כ ב). ״דְּבָא רַבָּא רַבְרְבָא״ (ביאליק, דוב). ״לְחַיִּים, כָּל הַחֲבוּרָה, הַמִּשְׁפָּחָה הַנִּכְבָּדָה, רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵירַיָּא״ (מנדלי מו״ס, שסח). – [ז״ר רַבְרְבַיָּא או רַבְרְבִין, נ״ר רַבְרְבָן]

– **אַשְׁלָא רַבְרְבָא***, אֵשֶׁל גָּדוֹל, כִּנּוּי לְאָדָם גָּדוֹל וּבַר־סֶמֶךְ: ״דְּתָלְיָא בְּאַשְׁלֵי רַבְרְבֵי״ (ביצה כז.). ״אַשְׁלָא רַבְרְבָא וְעַמּוּד הַתָּוֶךְ אֲשֶׁר עָלָיו כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל נִשְׁעָן״ (הזז, צל 99). ״מַה טּוֹב פֹּה חֲסוֹת וּבְצֵל אַשְׁלֵי רַבְרְבֵי קָטָן הֱיוֹת״ (בן־ציון, תר׳ בכארג ליהואש קעב).

– **פֻּם מְמַלֵּל רַבְרְבָן** (דניאל ז ח), פֶּה מְדַבֵּר גְּדוֹלוֹת (ובהשאלה) אָדָם הַמַּרְבֶּה לְהִתְפָּאֵר וּלְהִתְיַמֵּר.

רַבְרְבָן° ת׳ [מן רברב, רַבְרַב] הַנּוֹהֵג לְהִתְרַבְרֵב, יָהִיר, שַׁחְצָן: ״הַמַּשְׂכִּילִים הָרַבְרְבָנִים... הָיוּ מִתְיַחֲסִים אֵלֶיהָ בְּמִין הִתְנַשְּׂאוּת וּבִטּוּל״ (סוקולוב, במראות 514). ״שְׁנַיִם מִבֵּין הַשְּׁלֹשָׁה הָיוּ רַבְרְבָנֵי הַקָּהָל״ (ארד, תר׳ לסקוב 104). אָדָם רֵיק וְרַבְרְבָן. – [רַבְרְבָנִית, רַבְרְבָנִים, ־נִיּוֹת]

רַבְרְבָנוּת° נ׳ [מן רַבְרְבָן; ארמית: רַבְרְבָנוּתָא] הִתְפָּאֲרוּת רֵיקָה, גַּאַוְתָנוּת, יְהִירוּת: ״אוֹתָהּ מִדָּה שֶׁל סְנוֹבִּיּוּת (רַבְרְבָנוּת, גַּדְלוּת שֶׁל חִקּוּי)״ (סוקולוב, אישים 165). ״נִתְמַלֵּאתִי רַבְרְבָנוּת וְאָמַרְתִּי לָהּ: אֶפְשָׁר עֲדַיִן לִמְצֹא בַּגָּלִיל מִסְפָּר מַסְפִּיק שֶׁל עֵצִים לִתְלוֹת עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַגֶּרְמָנִים שֶׁיָּעֵזּוּ לָבוֹא הֵנָּה״ (ד׳ שחם, המדרון 24). אֵין אֵלֶּה אֶלָּא דִּבְרֵי רַבְרְבָנוּת בִּלְבַד. – [רַבְרְבָנוּת־]

רַבְרְבָנִי° ת׳ [מן רַבְרְבָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רַבְרְבָנוּת, גַּאַוְתָנִי: ״אַף לֹא אֶקְדַּח רַבְרְבָנִי עַל מַתָּן״ (סנאי, ארץ 110). מְלִיצוֹת־סְרָק רַבְרְבָנִיּוֹת. – [רַבְרְבָנִית, רַבְרְבָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַבְרֶגֶל° ז׳ [רַב + רֶגֶל] צֶמַח רַב־שְׁנָתִי מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂרָכִים, בַּעַל עָלִים שְׁסוּעִים אוֹ מְחֻלָּקִים פַּעַם אַחַת; מִצִּמְחֵי הַחֹרֶשׁ בַּכַּרְמֶל וּבַגָּלִיל (Polypo-dium). – [רַב־רַגְלִים]

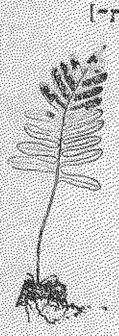

רברגל

רבש״ע ר״ת רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם.

רַבַּת תה״פ [מן רַב, רַבָּה] הַרְבֵּה, רַבּוֹת: ״רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ״ (תהלים קכג ד). ״רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי״ (תהלים קכט א). ״לֹא רַבַּת רָאִיתִי אֶת אָבִי״ (ביאליק, אבי).

רַבְּתָא* ת״נ [ארמית] רַבָּה, גְּדוֹלָה [רווח יותר: רַבָּתִי, ראה ערך זה]

רַבָּתִי ת״נ [מלעיל] צוּרַת־סְמִיכוּת קְדוּמָה בִּמְקוֹם ״רַבַּת־״: ״אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם (= רַבַּת עָם), הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם״ (איכה א א).

רַבָּתִי* ת״נ [מלרע; ארמית: נקבה מן רַבָּא, רַבָּה; צורת־משנה של רַבְּתָא] גְּדוֹלָה: ״אִמָּא רַבָּתִי״ (יבמות כא:). ״בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים״ – ב׳ רַבָּתִי״ (מסורה). ״לְיָמִים הִגִּיעָה הַסְּפִינָה לְקוּשְׁטָא רַבָּתִי״ (עגנון, אלו תקבר). ״הֲרֵי זוֹ מִצְוָה רַבָּתִי״ (פרסקי, קול המועד 103). תֵּל־אָבִיב רַבָּתִי (הַגְּדוֹלָה, הַמֻּרְחֶבֶת – עִם הַפַּרְבָּרִים וְהַמּוֹשָׁבוֹת הַסְּמוּכוֹת). תָּכְנִית רַבָּתִי. תַּהֲלוּכָה רַבָּתִי.

– **לא בְּאָלֶף רַבָּתִי**° [בסגנון דיבורי] מִלַּת ״לֹא״ בְּאָלֶף גְּדוֹלָה (שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיפָהּ בְּמִלַּת ״לוֹ״!) כְּלוֹמַר: לֹא וָלֹא! בְּשׁוּם פָּנִים לֹא!

ר״ג ר״ת 1. ראש־גּוֹלָה; רֵישׁ־גָּלוּתָא. 2. רָשָׁע גָּמוּר. 3. רָמַת־גַּן.

רֶגֶב ז׳ [אולי קרוב אל רגם; המשמע על־פי הפירושים המקובלים במקרא] גוּשׁ־עָפָר, גַּרְגְּרֵי עָפָר רַבִּים דְּבוּקִים יַחַד: ״בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ״ (איוב לח לח). ״אֶזְרָעֵם בְּרִגְבֵי עָפָר וְאַמְטִיר עֲלֵימוֹ מֵימֵי עַפְעַפַּי״ (מנחם, אגרת לחסדאי, תשובות תלמידי מנחם 26). ״הֲלֹא אֶת אֲבָנַיִךְ אֲחוֹנֵן וְאֶשָּׁקֵם וְטַעַם רְגָבַיִךְ לְפִי מִדְּבַשׁ יֶעֱרַב״ (יהודה הלוי, א 15). הַמַּחֲרֵשָׁה מְהַפֶּכֶת אֶת רִגְבֵי הַקַּרְקַע. שָׁתִיל עִם הָרֶגֶב. – [רֶגֶב־, רִגְבּוֹ; רְגָבִים, רִגְבֵי־, רְגָבָיו, רִגְבֵיהֶם]

– יִמְתְּקוּ לוֹ רִגְבֵי עָפְרוֹ° [בהשאלה מן איוב כא לג: ״מָתְקוּ־לוֹ רִגְבֵי נָחַל״] דִּבּוּר שֶׁל בְּרָכָה לְזִכְרוֹ שֶׁל מֵת, בְּדוֹמֶה לְבִטּוּי ״יָנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבוֹ״.

רגב [מן רֶגֶב]

~ פִּעֵל רִ גֵּ ב ° פ״י עָשָׂה רְגָבִים. – [לְרַגֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַל רֻ גַּ ב °, נַעֲשָׂה רְגָבִים־רְגָבִים: ״תְּפִלָּה פּוֹעָה מֵעֹמֶק מְרֻגָּב״ (גולדברג, מוקדם 94). ״דֶּרֶךְ זוֹ חֲרוּשָׁה הָיְתָה, מְרֻגֶּבֶת וְטוֹבְעָנִית״ (שמיר, הוא הלך 173). ״הֲשֶׁפֶךְ מְרִיו הַצָּחִיחַ לֹא שֻׁדַּד וְלֹא רֻגַּב?״ (טנא, שירים 46). – [מְרֻגָּב, יְרֻגַּב]

רַגְבּוּב° ז׳ [מן רֶגֶב] רֶגֶב קָטָן, רַגְבּוּבִית: ״יָם הָרַגְבּוּבִים בְּחָרִישׁ הַיָּשָׁן מִיָּמִין, הַקְּמַטּוּטִים אֵין סְפֹר״ (יזהר, צקלג 786). ״מִתַּחַת לְפַרְסוֹתֵיהֶם (שֶׁל הַסּוּסִים) נִתְּזוּ רַגְבּוּבֵי־שֶׁלֶג״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 310). – [רַגְבּוּב־, רַגְבּוּבִים, ־בֵי־]

רַגְבּוּבִית° נ׳ [מן רֶגֶב] רֶגֶב קָטָן, רַגְבּוּב, גּוּשִׁישׁ: ״נִזְרְקָה רַגְבּוּבִית שֶׁל אֲדָמָה וּפָגְעָה בְּגַבָּהּ״ (טביב, דרך 16). ״רַגְבּוּבִיּוֹת הָאֲדָמָה הַקָּשָׁה״ (מגד, מקרה 308). – [רַגְבּוּבִית־, רַגְבּוּבִיּוֹת]

רַגְבִּי° ת׳ [מן רֶגֶב] עָשׂוּי רְגָבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְגָבִים רַבִּים: ״סַנְדְּלֵי הַטּוּרִית הַחוֹרְצִים תְּלָמִים דַּקִּים בָּאֲדָמָה הָרַגְבִּית״ (נ׳ שחם, שיכון 251). ״הַתְּכוּנָה הָרַגְבִּית שֶׁל הָאֲדָמָה״ (בר־יוסף, אם 44). – [רַגְבִּית, רַגְבִּיִּים, ־בִיּוֹת]

רַגְבִּי° ז׳ [אנגלית: Rugby, על שם העיר במרכז אנגליה ששם שחקו במשחק זה לראשונה] מִשְׂחַק־תַּחֲרוּת בְּכַדּוּרֶגֶל סְגַלְגַּל בֵּין שְׁתֵּי קְבוּצוֹת, בְּכָל אַחַת 15 שַׂחְקָנִים: מֻתָּר לְהַעֲבִיר אֶת הַכַּדּוּר בִּבְעִיטוֹת בְּרַגְלַיִם וּבְיָדַיִם.

רגג [ארמית: רְגַג חשק; תרגום יונתן לתהלים סג ב: רְגִיג לָךְ בִּסְרִי (״כמה לך בשרי״); ערבית: רַגַ׳ התרגש, רעד]

~ פָּעַל רָ גַ ג ° פ״ע נִכְסַף, הִשְׁתּוֹקֵק: ״לְבַד בְּךָ רוֹגֶגֶת קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ לְהָקִים״ (ברוך אלהי, ערבית ליל יום כפור, מחזור איטליה). ״הַיָּם עָרֵג – רָגַג״ (רגלסון, הקוקות 35). – [לִרְגֹּג, רוֹגֵג, יִרְגֹּג]

רֶגֶג° ז׳ [מן רגג; ארמית: רִגְנָא] כִּסּוּפִים, תְּשׁוּקָה: ״בְּרֶגֶג נִכְסְפָה נַפְשִׁי חַצְרוֹתָיו לִדְרֹשָׁה״ (פיוט, סידור 765) [ראה גם רגוג] – [רֶגֶג־]

רָגוּ° ז׳ [צרפתית: ragoût מעורר תיאבון] תַּרְבִּיךְ, תַּעֲרֹבֶת שֶׁל בָּשָׂר מְאֻיָּד, יְרָקוֹת וְתַבְלִינִים שׁוֹנִים.

רָגוּב ת׳ [מן רגב] מָלֵא רְגָבִים: ״בְּטֶרֶם הַמְתַּחַת עֶרֶץ וִיסוֹדֵי רְגוּבָה״ (בנימין, הורית, סליחות צום גדליה). ״עֲרוּת הָאֲדָמָה הָרְגוּבָה הַיְבֵשָׁה״ (ברש, א 165). ״הוֹ, שַׁדְמוֹת יִזְרְעֶאל הָרְגוּבוֹת, יְנַקְנָה, מְצִינָה!״ (שלונסקי, שירים א 183). – [רְגוּבָה, רְגוּבִים, ־בוֹת]

רְגוּג°, **רִיגוּג** ז׳ [מן רגג; ארמית: רְגוּגָא, רְגוּגִין] תַּאֲוָה, כִּסּוּפִים: ״לָךְ צִפּוּי וְגִלּוּי תַאַב רְגוּגִי״ (אריה ביצר, סליחות ב בתשובה). ״כְּלֵי־כְּלֵי רְגוּשִׁים, רְגוּגִים, חוֹלָה עֲרָגוֹת אֶל... אֶל מָה, חֲבִיבִי?״ (יזהר, צקלג 544). – [רְגוּגִים, ־גֵי־]

רָגוּז ת׳ [מן רגז, רָגַז] כָּעוּס, מָלֵא רֹגֶז: ״קָדוֹר בִּכְלִמּוֹת, רָגוּז בְּאֵימוֹת״ (אדם אין, שחרית צום כפור, מחזור איטליה). ״כָּל הַקְּהִלָּה רְגוּזָה וְסוֹעֶרֶת״ (סדן, ממחוז רגז). ״וַעֲדַיִן הָיָה רָגוּז וְקָנוּט״ (תמוז, אליקום 136). ״וְהָיוּ הַנָּשִׁים הָרְגוּזוֹת מְהַסּוֹת אֶת תִּינוֹקוֹתֵיהֶן״ (אריכא, סנחריב 348). – [רְגוּזָה, רְגוּזִים, ־זוֹת]

רִגּוּז°, **רִיגוּז** ז׳ [מן רגז] הִתְרַגְּזוּת, בִּיאָה לִכְלַל רֹגֶז וָכַעַס: ״וְאַף אֵלֶּה בְּרִגּוּז יִרְגְּזוּן״ (שנהר, ג 12). ״וְלֹא נָתַן (הַכֶּלֶב) עֵינָיו שֶׁהָיוּ שְׁמוּטוֹת כְּלַפֵּי מַטָּה, לֹא לְחִבּוּבִים וְלֹא לְרִגּוּזִים״ (סדן, ממחוז רמ). ״וְכָךְ הָיִינוּ מְסִיחִים בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים בְּרִגּוּז־קוֹל וּמִנַּת־לֵב״ (שלונסקי, תר׳ קולא 227). – [רִגּוּז־]

רָגוּל° ת׳ [מן רֶגֶל; ערבית: רַגַּ׳לַ קשר רגלי הבהמה] קָשׁוּר בְּרַגְלָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת: ״לֹא יֵצֵא גָּמָל (בְּשַׁבָּת)... לֹא עָקוּד וְלֹא רָגוּל״ (שבת ה ג). ״אֲפִלּוּ עָקוּד וְרָגוּל אֲנִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם אֶל גֹּרֶן־הַשַּׁעֲשׁוּעִים״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 19). – [רְגוּלָה, רְגוּלִים, ־לוֹת]

רִגּוּל°, **רִיגוּל** ז׳ [מן רגל, רִגֵּל] 1°. פְּעֻלָּתוֹ שֶׁל הַמְרַגֵּל, בִּלּוּשׁ, פְּעֻלָּתָם שֶׁל סוֹכְנִים חֲשָׁאִיִּים שֶׁתַּכְלִיתָהּ אִסּוּף יְדִיעוֹת בַּעֲלוֹת עֵרֶךְ צְבָאִי־בִּטְחוֹנִי אוֹ מְדִינִי אוֹ כַּלְכָּלִי לְשֵׁם מְסִירָתָם לִמְדִינָה זָרָה: ״בַּיָּמִים אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּרִגּוּל הָאָרֶץ״ (אברהם אבן־עזרא, דברים א מו). מַעֲרֶכֶת הָרִגּוּל שֶׁל הַמְּדִינוֹת הַזָּרוֹת. 2°. הִתְחַקּוּת אַחֲרֵי מִישֶׁהוּ בְּסֵתֶר לְשֵׁם גִּלּוּי סוֹדוֹתָיו. – [רִגּוּל־]

– רִגּוּל־נֶגֶד°, כְּלַל הָאֶמְצָעִים הַנִּנְקָטִים כְּדֵי לְגַלּוֹת מְרַגְּלִים זָרִים וּלְשַׁתֵּק אֶת פְּעֻלָּתָם עַל־יְדֵי חֲדִירָה לְתוֹךְ הַמֶּרְכָּזִים שֶׁמֵּהֶם מֻנְהֶלֶת אוֹ מֻנְחֵית פְּעִילוּת הָרִגּוּל הַחֲשָׁאִית.

רֶגוּלוּס° ז׳ [לאטינית: regulus מלך קטן] שְׁמוֹ שֶׁל הַכּוֹכָב הָרָאשִׁי בְּמַזַּל אַרְיֵה.

רִגּוּלִי°, רִיגוּלִי ת׳ [מן רגול] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רִגּוּל, אוֹרְבָנִי, חַשְׁדָנִי: ״נִפְחֲדָה מִפְּנֵי מַבָּטֶיהָ הַשְּׁרִירִיִּים וְהָרִגּוּלִיִּים שֶׁל הָאִשָּׁה״ (שטיינמן, זוגות ב 6). פְּעֻלּוֹת רִגּוּלִיּוֹת. – [רִגּוּלִית, ־לִיִּים, ־לִיּוֹת]

רֶגוּלַצְיָה°, רֶיגוּלַצְיָה נ׳ [לאטינית: regulare ליישר, לווסת] וִסּוּת, הַסְדָּרָה, קְבִיעַת סֵדֶר מְסֻיָּם בְּדָבָר: רֶגוּלַצְיָה שֶׁל פְּעֻלַּת הַמְּכוֹנָה. רֶגוּלַצְיָה שֶׁל הָעֲלִיּוֹת לָאָרֶץ. – [רֶגוּלַצְיוֹת]

– רֶ גּוּ לָ טוֹ ר° ז׳ 1. וַסָּת, מַכְשִׁיר הַמְּוַסֵּת וּמַסְדִּיר בְּאֹפֶן אֶבְטוֹמָטִי אֶת מַהֲלַךְ הַמְּכוֹנָה. 2 (בהשאלה) דָּבָר הַמַּסְדִּיר, הַקּוֹבֵעַ סֵדֶר: מַנְגְּנוֹן הַפִּקּוּחַ הַמֶּמְשַׁלְתִּי הוּא רֶגוּלָטוֹר חָשׁוּב בַּמִּסְחָר.

– רֶ גּוּ לָ רִ י° ת׳ סָדִיר, תָּקִין, קָבוּעַ: מַהֲלָךְ רֶגוּלָרִי שֶׁל הַמְּכוֹנָה. הַיְשִׁיבוֹת נִתְכַּנְּסוּ בְּאֹפֶן רֶגוּלָרִי אַחַת לְשָׁבוּעַ.

– רֶ גּוּ לָ רִ י וּ ת° נ׳ סְדִירוּת, תְּקִינוּת, קְבִיעוּת: רֶגוּלָרִיּוּת בְּמַהֲלַךְ הַמְּכוֹנָה. רֶגוּלָרִיּוּת בַּחַיִּים.

רָגוּם°, רִיגּוּם ז׳ [מן רגם; מַרְגֵּמָה] יְרִיַּת פְּצָצוֹת־מַרְגֵּמָה: רִגּוּם עֶמְדַּת הָאוֹיֵב. – [רִגּוּם־, רִגּוּמִים, ־מֵי־]

רָגוּן׳, רִיגּוּן ז׳ [מן רגן] תְּלֻנָּה, תַּרְעֹמֶת, הִתְאוֹנְנוּת: ״וְנִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף״ – עַל־יְדֵי רִגּוּנוֹ וְתַרְעֻמְתּוֹ מַפְרִיד מִמֶּנּוּ אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם״ (רש״י משלי טז כח). ״וְהוֹצֵאתָ בִּנְשִׁיקָה מִפִּי אֶת הָרִגּוּן״ (ש׳ שלום, שירים שסט). ״סִבְלָם וְטָרְחָם, דַּאֲגָתָם וְרִגּוּנָם שֶׁל כָּל הַדּוֹפְקִים עַל פִּתְחֵי הַכּוֹלֵל״ (בורלא, נשים 104). – [רִגּוּן־, רִגּוּנִים, רִגּוּנֵי־]

א. **רָגוֹעַ׳** ת׳ [מן א. רגע] 1׳. שָׁנַח וְנִרְגַּע, שֶׁהֶחֱלִיף כֹּחַ, מְרֻעְנָן, הֵפֶךְ מִן ״מְיֻגָּע״: ״אָדָם מַפְקִיד בְּכָל עֶרֶב נִשְׁמָתוֹ בְּיַד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲיֵפָה וּמַחֲזִירָהּ לוֹ רְגוּעָה״ (מהרש״א, חידושי אגדות ברכות ה). ״וּמַאֲמִינִים שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה (את הנשמה) אֵלֵינוּ שְׁלֵוָה וּשְׁקֵטָה וּרְגוּעָה״ (הלבוש, אורח חיים ס״ר י). פְּלוֹנִי חָזַר מִבֵּית־הַמַּרְגּוֹעַ רָגוּעַ וּמָלֵא־מֶרֶץ. 2°. שָׁקֵט, שָׁלֵו: ״עַתָּה הָאוֹת בְּאוֹר עֶלְיוֹן רָגוּעַ תָּאִיר״ (זוסמן, שירים 164). ״מִתְלַהֲלַהַת הַשֶּׁמֶשׁ בְּנוֹף הָרָגוּעַ״ (חומסקי, אזוב 105). – [רְגוּעָה, רְגוּעִים, ־עוֹת]

ב. **רָגוֹעַ׳** ת׳ [מן ב. רגע] רָגוּז, סוֹעֵר: ״אַל תֶּחֱרַד מִסַּעֲרַת רוּחַ וְיָם רָגוּעַ״ (יהודה הלוי, ב 290). – [רְגוּעָה, רְגוּעִים, ־עוֹת]

רְגוּעָה׳ נ׳ [מן א. רגע] מַרְגּוֹעַ: ״טְרִיָּה לְאֵין פּוּגָה, טְרָחוֹת וְלֹא רְגוּעָה״ (אז קשתי, סליחה יום ד׳, נו׳ אשכנז). – [רְגוּעַת־]

רָגוּשׁ׳ ת׳ [מן רגש, רָגַשׁ] נִרְגָּשׁ, נִרְעָשׁ, סָפוּג הִתְרַגְּשׁוּת: ״וְיִצְרָה מִתְרוֹמֶמֶת נָצוּר וּבְכָל יוֹם לְמִקְדָּשׁ מְעַט רְגוּשָׁה״ (יהודה הלוי, ח 335). ״וְאָדָם כִּי יֶחֱזֶה אוֹתָם רְגוּשִׁים יְדַמֶּה כִּי אֲדֻמִּים הֵם וּכְוֹשִׁים״ (אברהם אבן־עזרא, א 156). ״וְהָיִיתִי לוֹהֵט וְרָגוּשׁ וּמְסֹעָר״ (שנהר, ב 407). ״עָמְדָה לְפָנֶיהָ רוּמִיָּה רְגוּשָׁה וְנִפְעֶמֶת״ (הזז, היושבת 115). ״קְרָבֶיהָ רְגוּשֵׁי־יְקוֹד״ (ברוידס, שרשים 6). – [רְגוּשָׁה, רְגוּשִׁים, ־שׁוֹת]

רָגוּשׁ*, רִיגּוּשׁ ז׳ [מן רגש, רִגֵּשׁ] 1*. הִתְרַגְּשׁוּת, רַעַשׁ, סַעֲרַת־הִתְלַהֲבוּת: ״כָּל רִגּוּשָׁן שֶׁל רְשָׁעִים וְיִגִיעָן לָרִיק״ (מדרש תהלים ב יג). ״הִתְחִילָה רוֹגֶשֶׁת רִגּוּשִׁים כִּמְעַט־כִּמְעַט כְּבַיּוֹם שֶׁיָּצְאָה לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל״ (שנהר, ב 270). ״וְלִבּוֹ נִפְעָם וְרָגֵשׁ רִגּוּשִׁים רִגּוּשִׁים שֶׁל יָגוֹן״ (הזז, היושבת 71). ״נִתְפַּעְפֵּעַ בְּלִבּוֹ רִגּוּשׁ שֶׁל צַיָּד״ (קובנר, פנים 243). ״נִתְפַּס אַף הוּא לְרִגּוּשׁ״ (ברטוב, כנפים 18). ״שְׁאֵלָה זוֹ גָּרְמָה רִגּוּשׁ רַב בַּקָּהָל״ (ד׳ שחם, המדרון 218). 2° [בפסיכולוגיה] אֵמוֹצְיָה, מַצָּב נַפְשִׁי הַמְּלֻוֶּה בְּהִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה וּבִתְגוּבוֹת גּוּפָנִיּוֹת מֻגְבָּרוֹת, כְּגוֹן רִגּוּשֵׁי פַּחַד, כַּעַס, אַהֲבָה וְכוּ׳. – [רִגּוּשׁ־, רִגּוּשִׁים, ־שֵׁי־]

רִגּוּשִׁי°, רִיגּוּשִׁי ת׳ [מן רגוש] אֵמוֹצְיוֹנָלִי, מְלֻוֶּה רִגּוּשִׁים מֻרְבִּים: ״וְלָמָּה הָאֲוִירָה שֶׁלְּךָ רִגּוּשִׁית כָּל כָּךְ?״ (ארד, תרי לסקוב 146). הִתְנַהֲגוּת רִגּוּשִׁית. מִבְּחִינָה רִגּוּשִׁית הָיְתָה הַחוֹלָה נוֹרְמָלִית. – [רִגּוּשִׁית, ־שִׁיִּים, רִגּוּשִׁיּוֹת]

רִגּוּשִׁיּוּת°, רִיגּוּשִׁיּוּת נ׳ [מן רגושי] אֵמוֹצְיוֹנָלִיּוּת, פְּעֻלַּת רִגּוּשִׁים, הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה. – [רִגּוּשִׁיּוּת־]

רגז [ארמית: רְגַז; ערבית: רַגַ׳ז ועם; תַּרַגַּ׳ז רעש]

~ פָּע׳ **רָגַז** פ״ע 1. חָרַד, רָעַד, פָּחַד: ״שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת״ (שמות טו יד). ״וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים״ (שמואל א יד טו). 2. הִצְטַעֵר מְאֹד, כָּעַס, הִתְמַרְמֵר: ״וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ... וַיֵּבְךְּ״ (שמואל ב יט א). ״רָגְזוּ עָלָיו הַשָּׂרִים וְהַכֹּהֲנִים״ (פסיקתא רבתי קל). – [לִרְגֹּז, רוֹגֵז, רָגוּז, יִרְגַּז]

~ נִפ׳ **נִרְגַּז׳**, הָיָה חָדוּר רֹגֶז, הָיָה שָׁרוּי בְּמַצַּב־רוּחַ קָשֶׁה: הַחוֹקֵר נִרְגַּז עַל כִּשְׁלוֹנוֹ. הוּא יָשַׁב נִזְעָם וְנִרְגָּז. – [לְהֵרָגֵז, נִרְגָּז, יֵרָגֵז]

~ פִּע׳ **רִגֵּז**° פ״י הִרְעִיד, הֶחֱרִיד: ״פָּרְצוּ עֲנָקִים בִּשְׁאָגָה מִיִּרְאַת הַנֶּעְלָם הַמְרֻגָּזִים״ (יעקב שטיינברג, מה). – [לְרַגֵּז, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻגַּז**°, הוּבָא לִידֵי רֹגֶז, הֻרְגַּז: ״כָּל כָּךְ הִנָּךְ מְרֻגֶּזֶת מִמֶּנִּי?״ (הזז, היושבת 361). [וראה עוד ערך מְרֻגָּז] – [מְרֻגָּז, יְרֻגַּז]

~ הִת׳ **הִתְרַגֵּז**, הִתְכַּעֵס, הִתְמַרְמֵר קָשׁוֹת, בָּא לִידֵי רֹגֶז: ״יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי, וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ״ (מלכים ב יט כח). ״כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הָאֻמּוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַגְבִּיהַּ קַרְנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמַכְנִיסָן לָאָרֶץ, הִתְחִילוּ מִתְרַגְּזִין״ (מכילתא מב). ״אוּלַי הִיא מִתְרַגֶּזֶת מִמֶּנִּי?״ (הזז, היושבת 315). [לְהִתְרַגֵּז, מִתְרַגֵּז, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְגִּיז** פ״י 1. הֶחֱרִיד, הִרְעִיד: ״לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי?״ (שמואל א כח טו). ״הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלָּצוּן״ (איוב ט ו). ״נֹאד דִּמְעוֹת חֲדָשׁוֹת מַרְגִּיזוֹת לְבָבוֹת, מַרְעִידוֹת נְפָשׁוֹת״ (ביאליק, הרהורי). 2*. הִכְעִיס, הִקְצִיף, הֵבִיא לִכְלַל רֹגֶז: ״לֹא הָיָה לְךָ לְהַרְגִּיז בּוֹרַאֲךָ״ (ויקרא רבה כו). הִתְנַהֲגוּת מַרְגִּיזָה וּמְצַעֶרֶת. טָעוּת מַרְגִּיזָה. – [לְהַרְגִּיז אֶת־, מַרְגִּיז, יַרְגִּיז]

~ הָפ׳ **הֻרְגַּז׳**, 1׳. הוּבָא לִידֵי רֹגֶז, הֻכְעַס: ״וְהֻלְעֵינָה וְתִעְתְּעָה בְּחוֹזֵי אֵל, עֲבוּר כֵּן הֻרְגְּזָה בְּמַרְגִּיזֵי אֵל״ (איכה ישבה, קינות לט׳ באב, לפי בר; נוסח אחר: הֻקְנְאָה). הַאִם הֻרְגְּזָה מִתַּעֲלוּלֵי בְּנָהּ. 2°. הֶחֱרַד, הֻרְעַד: ״עַצְמוֹת הָאַרְיֵה וְהַצְּבִי הֻרְגְּזוּ, וְהִתְנַעֲרוּ גְּמַלִּים, גָּוְעוּ בְּרָעָב״ (כהן, שירים קג). – [מֻרְגָּז, יֻרְגַּז]

– **הִרְגִּיז אֶת יִצְרוֹ עַל־***, עוֹרֵר וְהִגְבִּיר אֶת יִצְרוֹ עַל־: ״לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר הַטּוֹב עַל יֵצֶר הָרָע״ (ברכות ה). ״אֲנִי מִתְאַנֵּחַ כְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם וּמִתְאַמֵּץ לְהַרְגִּיז עָלַי אֶת יֵצֶר־הַטּוֹב״ (מגדלי מרים, תלב). ״הַיֵּשׁ נוֹתֵן רֵיחוֹ לְהַרְגִּיז עָלָיו יִצְרוֹ״ (ביאליק, אריה ו).

רַגָּז ת׳ [מן רגז, רָגַז] חָרֵד, רוֹעֵד, וְעוֹף: ״וְנָתַן ה׳ לְךָ שָׁם (בַּגָּלוּת) לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ״ (דברים כח סה). ״שָׁם כָּל אֱנוֹשׁ רַגָּז בְּשִׂיחָם יַעֲלוֹ״ (בנבנשת, לפי שירמן ב 598). ״וְלָמָּה נָתַתָּ בִּלְבִּי הָרַגָּז הַכָּרַת סוֹף מַעַרְכְתִּי?״ (סמקין, שירים קי). ״נֶחְפְּזוּ (הרוח) וּבְקוֹל מַר וְרַגָּז בְּאָזְנֵי שׁוֹרֵק״ (כהן, שירים יס). – [רַגֶּזֶת, רַגָּזִים, ־זוֹת]

רֹגֶז, רוֹגֶז ז׳ [מן רגז, רָגַז] 1. חֲרָדָה, תְּלָאָה, צַעַר מִתּוֹךְ סֵבֶל וְצָרוֹת: ״אָדָם יְלוּד אִשָּׁה, קְצַר יָמִים וּשְׂבַע־רֹגֶז״ (איוב יד א). ״בְּיוֹם הָנִיחַ ה׳ לְךָ מֵעָצְבְּךָ וּמֵרָגְזֶךָ וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עֻבַּד־בָּךְ״ (ישעיה יד ג). 2. כַּעַס, חָרוֹן: ״בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר״ (חבקוק ג ב). ״כִּי רַחֲמִים וָאַף עִמּוֹ, וְעַל רְשָׁעִים יָנוּחַ רָגְזוֹ״ (בן־סירא ה ו). ״אֱמֹר לְנִדּוֹד יְרַדֵּף מִקִּרְבּוֹ וְאַל יִשְׁלֹט עֲלֵי נַפְשִׁי רְגָזָיו״ (יהודה הלוי, א 40). ״וּבְעוֹד קוֹרֵי שְׁנַת־רֹגֶז בְּעַפְעַפָּיו״ (ביאליק, והיה כי יארכו). – [רֹגֶז־, רָגְזוֹ או רֻגְזוֹ, רְגָזִים, רִגְזֵי־]

– "ברוגז" [על־פי הרווח ביידיש] כנוי לריב שפרץ בין אנשים: "יהודי אינו רשאי להיות ברגז אפלו שעה אחת" (מנדלי מו"ס, רכד). "נחוץ להתחזק ולחזק זה את זה ולא לשחק ב'ברגז'" (ביאליק, אגרות א רמג). ה"ברגז" ביניהם לא ארך הרבה.

– קפץ עליו רגזו של פלוני*, גרם לו רגז וצער על־ידי פלוני: "בקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רגזו של יוסף" (בראשית רבה פד; רש"י בראשית לז ב).

רגזה, רגזה°, רוגזה נ' [מן רגז; ארמית: רוגזא] 1. חרדה, דאגה רבה: "לחמך ברעש תאכל ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה" (יחזקאל יב יח). "מי רחם אסיר יום רגזות" (משה אבן־עזרא, קודש רמו). "ואני בגלות צצורה ברגזות" (פיוטים, סידור 757). "שבעו ימית רגזה ולילותיה בהלה ונדודים" (ביאליק, אלמנות). 2°. רגז, כעס, חרון־אף, התמרמרות: האיש הציץ ברגזה על יריבו. אל־נא ברגזה כל כך! – [רגזת־, רגזות, רגזות־; רגזת־, רגזות]

רגזון°, ריגזון ז' [מן רגז] מצב של רגז ודאגה, התרגזות ממשכת: "אשה זו ההולכת ומזקינה בלא־עת מרגזון ומבוכה על בנה אשר סר מן הדרך" (הלקין, יחיאל 132). החולה סבל מעיפות וחלשה, מרגזון ודכאון. – [רגזון־, רגזונות]

רגזן* תו"ז [מן רגז, רגז] כעסן, נוח לכעס, קפדן מאד: "יהי גבר רגזן" (שבת קנו, ארמית). "סרבנים הן, רגזנין הן" (שמות רבה ז). "נשים רגזניות צרות זו לזו" (מנדלי מו"ס, קסח). אדם רגזן ועצבני. – [רגזנית, רגזנים, ־ניות]

רגזנות* נ' [מן רגזן; ארמית: רגזנותא] כעסנות, נטיה להתרגז ולבוא לכלל כעס: "תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא ממדת רגזנות למדת רחמנות" (יבמות סד.). "שוב לא היתה... נוחה ורכה ונמוכת־רוח, אלא אחרת: רגזנית ורתחנית וזועפת" (הזז, יעיש ג 19). רגזנותו של פלוני הרחיקה מעליו ידידים. – [רגזנות־]

רגזני° ת' [מן רגזן] חדור רגזנות, כעסני: "והכניעה כנגד (הכח) הרגזני" (מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי מא א). "תבניתו של מושל רגזני ואכזרי" (אחד העם, קעז). "מבט עיניו השקדיות... היה רגזני־עצור" (ברנר, א 384). קול רגזני. בדבריו נשמעה נימה רגזנית. – [רגזנית, רגזניים, ־ניות]

רגיג° ת' [ארמית: רגיג, רגיגא: תרגום יונתן לאיוב לג כ: מיכלא רגיגא ("מאכל תאוה"); ב'אקדמות' – בפועל: "צבי וחמיד ורגיג" (רצה וחמד וחשק)] נכסף, חמוד: "האיש האהוב, החמוד, הרגיג" (שטיינמן, זוגות א 55). "עלם חמוד ורגיג זה" (צמח, ב 354). – [רגיגה, רגיגים, רגיגות]

רגיון*, ריגיון ז' [אולי מסורית: רגיא רטוב] כנוי לנהר אגדי, נהר־של־אש, נהר די־נור: "כיון שעבר (משה רבנו) פגע בו רגיון נהר־של־אש שגחליו שורפים את המלאכים" (פסיקתא רבתי צז.). "המוני לגיון... טובלים ברגיון" (אפאר, יוצר שבת חול המועד סוכות). – [רגיון־]

רגיונלי◊ ת' [מלאטינית: regio (regionis) אזור] אזורי: גיאוגרפיה רגיונלית. בחירות רגיונליות. – [רגיונלית, ־ליים, ־ליות]

רגיז° ת' [מן רגז, רגז] נוח להתרגז, מתרגש באפן מפרז או חולני: פלוני אדם עצבני ורגיז. – [רגיזה, רגיזים, רגיזות]

רגיזה∴ נ' [מן רגז; רגז] רגז, ביאה לכלל כעס: "צא מרגיזה לרציה" (ינאי, ה). – [רגיזת־]

רגיזות° נ' [מן רגז; רגיז] תכונתו של אדם נוח להתרגז, התרגשות מפרזת או חולנית. – [רגיזות־]

רגיל* ת' [מן ב. רגל, ראה שם הרגיל, התרגל] 1*. נוהג, למוד לעשות, שהסכין לדבר־מה: "כל שיודע בחברו שהוא רגיל לתן לו שלום יקדים לו שלום" (ברכות ו:). "וסעודות גדולות עושין להם, בשביל שיהו רגילין לבוא" (ראש השנה ב ה). "אל תהי רגיל בנדרים" (נדרים כ.). "והיה רגיל לאכל בשש שעות" (אסתר רבה, פרשתא ג, רב פתח). "אם רגיל אתה בתפנוקים אבשל לך ביצה" (עגנון, אורח 391). 2*. מנסה: "אין מורידין לפני התבה אלא אדם הרגיל" (תענית טז.). "אם רגיל לקרות קורא, ואם לאו – קורין לפניו" (יומא א ג). 3∴. המצוי לרב, שכיח, שרבים כמותו, מקבל: "בטובות... רגילות וידועות" (חובות הלבבות, הבחינה פתיחה). מעשה רגיל. סחורה רגילה. פלוני אדם פשוט ורגיל. תכנית רגילה. צמח רגיל. 4°. שהתרגל למישהו או למשהו, שהסכין עמו: "והרי אני ואתה, אדוני היקר, רגילים היינו זה בזה" (עגנון, אורח 313). – [רגילה, רגילים, ־לות]

– כרגיל°, כנוהג, כמו תמיד: התכנית התנהלה כרגיל, ללא כל חדוש. העסקים כרגיל.

– ברגיל°, בדרך כלל, לפי הנהג המקבל: המחירים הקמעוניים עולים ברגיל על הסיטוניים.

– זקן ורגיל* [שאול מן תענית ב ב: "מורידין לפני התבה זקן ורגיל", ושם כפשוטו: זקן בשנים ורגיל בתפלה] כנוי לאדם מנסה הרבה בחייו, בעל נסיון רב: סמך עליו, הוא זקן ורגיל!

– כרגילו וכתמידו∴, כפי שהוא רגיל תמיד: "והחזרתי לו את חן חיוכו כרגילו וכתמידו" (קלצקין, כתבים 268). [ובשלילה:] "ודרכיו משנים שלא כתמידו ושלא כרגילו" (הזז, יעיש א 127).

רגילה∴ נ' [מן א. רגל] רגול, גלוי סודותיהם של אחרים: "'לא תלך רכיל' – על שם שכל משלחי מדנים... הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל – הולכי רגילה" (רש"י ויקרא יט טז). – [רגילת־]

רגילה, ראה רגלה.

רגילות∴ נ' [מן רגיל] 1∴. הרגל, נהג מקבל: "'ובל־יראה' – לשון רגילות ותמידות: לא ראה, לא חשב, כמו 'ככה יעשה איוב'" (רש"י ישעיה כו י). "ואף יבקש ממנו משאליו דרך רגילות" (חובות הלבבות, רנ). "לפי הרגילות מימים אחרים התחיל מלפפני גם עכשו אותו הלך־הנפש" (שופמן, ב 30). "יש לו רגילות לשלח את ידיו לחלקי גוף שלא נתנו אלא לשליטת עין בלבד" (שניאור, מנדרי א 12). רגילותו של פלוני להשכים קום. 2°. שכיחות, היות

מצוי: רגילות הסחורה, רגילות המעשה. 3°. התרגלות, היות רגיל ב־: "זה יקשה עלי להפרד ממנו מפני ארך רגילותי בו" (חובות הלבבות, עבודת ה' ה). – [רגילות־]

רגילית* נ' [מן רגיל] דבר שגור, דבר שרגילים בו: "שונה הוא ברגיליות" (ברכות כב.). [רש"י מפרש שם: "במשניות השגורות בפיו, שהוא מוציאן מפיו במרוצה"] [נוסח אחר שם: ברגליות] – [רגיליות]

רגימה* נ' [מן רגם, רגם] 1*. סקילה, ידוי אבנים על מישהו: "רגימתו (של החיב סקילה) בכל ישראל" (סנהדרין ו ד). האספסוף החל ברגימת המכוניות שעברו בדרך. 2°. פעלתו של הרגם, הטלת פגזים ממרגמה. – [רגימת־, ־מות]

רג'ימנט° ז' [אנגלית: regiment; מלאטינית: regimentum ממשל] 1 [בצבא הבריטי] יחידה המקבילה לגדוד, מפקדה הוא ליטננט־קולונל. 2 [בצבא ארצות־הברית] עצבה המכילה שני בטליונים, מפקדה הוא קולונל. – [רג'ימנטים]

רגינה* נ' [מן רגן; ראה נרגן] רגון, התאוננות, תרעמת: "ודברי עונינו ענונו... ודברי רגינתנו רטשונו" (ינאי, רצג). "אלהי, בבוא צרי לריב ורגינה, עשה לי כפעלך בזאת השנה" (הנגיד, דיואן 47). "והטמין חדותו ברגינות שרנן על המעדרים הללו" (יזהר, שיירה 32). – [רגינת־, רגינות]

רגיסטר° ז' [מלאטינית של ימי־הבינים: regestrum רשום] 1 [במוסיקה] חלק מהקף קולו של האדם: רגיסטר נמוך (קול־חזה). רגיסטר גבוה (קול־הראש). 2 [במכניקה] מתקן במכונות שונות לוסות פעלתן או לחשוב תפוקתן. 3. רשימה. – [רגיסטרים]

– **רגיסטרציה°** נ' הרשמה, רשום פרטים או עבדות שונות: רגיסטרציה של המתיצבים.

א. **רגיעה*** נ' [מן א. רגע, רגע] 1*. מנוחה, הרגעות לאחר עיפות, נפש מלא: "צא מיגיעה לרגיעה" (ינאי, ה). "הנה אני, אדם אחד ויחיד, ואין רגיעה בין חצאי נשמתו" (שנהר, א 343). רגיעת הקטנים בעונת הנפש. רגיעה גופנית ונפשית כאחד. 2*. הסכם, חוזה שנערך מתוך רצון טוב והסכמה גמורה של שני הצדדים: "ורשאין הנחתומין לעשות רגיעה ביניהם" (תוספתא בבא מציעא יא כה). – [רגיעת־, ־עות]

ב. **רגיעה*** נ' [מן ב. רגע, רגע] התקמטות, התכוצות: "כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חמום" (רש"י ויקרא יג כג). – [רגיעת־, ־עות]

רגיש° ת' [מן רגש] 1. נוח להפעל ולהפגע, המתרגש על נקלה, הפך מן "אדיש": אדם רגיש. יחס רגיש לסבל הזולת. 2 [בהשאלה] המפעל מגרוי הקל ביותר, מגיב מהר: עורו עדין ורגיש ביותר. נייר־צלום רגיש לאור. חמר רגיש לרטיבות. – [רגישה, רגישים, ־שות]

רגישה* נ' [מן רגש, רגש] התרגשות, מצב רוח נרגש ומרומם: "רגשת שבטים ירדה לפוטים" (גבירול, ה 48). "ללכת ברגישה ובמהירות לבית־המדרש" (רש"י אבות ו ג). "ומתוך העגול היא יצאה וברב רגישה ומרדה הנערה את הזמר" (מלצר, תר' נהרות 255). [רגישת־]

רגישות° נ' [מן רגש; רגיש] 1. התרגשות על נקלה, הפעלות נפשית: רגישות לסבלות הזולת. רגישות מפרזת לכל פגיעה. 2 [בהשאלה] הפעלות מהירה, מצבו של דבר הרגיש לדבר־מה ומשפע או מפעל ממנו על נקלה: רגישות העין לאור. רגישות חמר־הצלום. – [רגישות־]

א. **רגל** [הגיזרון אינו ודאי; אולי מן רגל, במשמעות של הליכה ממקום למקום כדי לראות ערוותם; השווה גם רכל]

~ פע' **רגל** פעו"י [כפועל פעם במקרא, וכן כבינוני בשם המקום: עין־רוגל; המשמעות משוערת לפי הענין] 1 פ"ע הלך רכיל, הלשין, הביא דבה: "לא־רגל על־לשנו, לא־עשה לרעהו רעה" (תהלים טו ג). "לא הגדתי זאת לנפש כדבה אשר ירגלו" (גפנוב, תר' עוטה עור 437). 2° פ"י רגל, בלש: "ופיו רוגל צפונותיו וסודיו חופר" (משה אבן־עזרא, א 81). – [לרגל, רוגל, ירגל]

~ פע' **רגל** פ"י 1. תר, בלש וסיר מקום כדי לגלות את מקומות־התרפה שלו: "המלאכים אשר־שלח יהושע לרגל את־יריחו" (יהושע ו כה). "וישלחו בני־דן... אנשים בני־חיל... לרגל את־הארץ ולחקרה" (שופטים יח ב). 2. אסף בסתר ידיעות על משהו או על מישהו, וביחוד על סודותיה הצבאיים של המדינה כדי להעבירם למדינה אחרת: סוכני המדינה האויבת רגלו את הארץ. נתגלתה רשת מסעפת של מרגלים. 3. הלך רכיל, הביא דבת פלוני רעה אל מישהו: "עבדי רמני... וירגל בעבדך אל־אדני המלך" (שמואל ב יט כז–כח). "המרגל בחברו עובר בלא־תעשה, שנאמר: 'לא־תלך רכיל בעמיך'" (רמב"ם, דעות ז א). – [לרגל את־, ב־; מרגל, י־]

ב. **רגל** [מן רגל]

~ פע' **רגל*** פ"י הוליך ברגל, הדריך, נחה: "זרעו רגל באהלי תורה" (קליר, אמץ אדירי, מוסף א ראש השנה). – [לרגל, מרגל, י־]

~ נפ' **נרגל***. היה רגיל, הסכין, נהג ל־: "שר הנרגל בבית המשתאות" (נדה טז:). מי שנרגל בעשון קשה לו לאחר זמן להגמל ממנו. – [להרגל, נרגל, ירגל]

~ התפ' **התרגל***. נעשה רגיל, הסכין: "יעשו סעודה והן מתרגלין לבוא דרך סעודה" (ירושלמי נדרים מב ד). "הרגל שנתרגל נעשה טבע" (עגנון, כפות קסו). פלוני התרגל לרחץ כל השנה בים. העולה התרגל עד מהרה אל המקום החדש. – [להתרגל, מתרגל, יתרגל]

~ 1 הפ' **הרגיל*** פיו"ע 1 פ"י אמן, הדריך, גרם לפלוני שיהא רגיל בדבר: "ותן חלקי בתורתך ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עברה" (ברכות ס:). "מרגילה את לשונה בהברה הספרדית" (וילקנסקי, סנונית 52). 2. גרם שיעשה הרגל אצל פלוני, נטע הרגל: "שחוק וקלות־ראש מרגילין את האדם לערוה" (אבות ג יג). "לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שהוא מרגילן לבוא אצלו" (בבא מציעא ד יב). האם

הִרְגִּילָה את בנה לפסוקים יתרים. 3. עורר, הרבה: "אין מניחין את המטה (של מת בחול־המועד) ברחוב, שלא להרגיל את ההספד" (מועד קטן ג ח). 4 [קיצור הצירוף "הרגיל לדבר ערווה"] שִׁדֵּל, פִּתָּה: "זה הוא מרגילה וזו היא מרגילתו" (יבמות פה:). 5. הִזְרִים, מָשַׁךְ מים: "פוקקין אותה ומרגילין אמת המים" (תוספתא פסחים ג יב). 6 פ"ע הָיָה רָגִיל, נָהַג ל־: "אמרו חכמים שלא ירגיל אדם לעבור על פתח זונה" (אבות דר' נתן ב). "והיתה מחבקתו ומנשקתו, אמרה לו: איני מרגלת לבוא אליך" (שמות רבה ה). "שלא ירגיל היחיד לחלק על המרבין" (רש"י בבא מציעא נט:). "ואל תרגיל שתית מים לאין סוף" (הריז"ו, רפואות הגויה). — [לְהַרְגִּיל, מַרְגִּיל, יַרְגִּיל]

~ 2 הפ' תִּרְגֵּל פ"י הרגיל, הדריך: "ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על־זרועתיו" (הושע יא ג). [וראה עוד ערך תרגל] — [לְתַרְגֵּל, מְתַרְגֵּל, יְ־]

~ הפ' הֻרְגַּל ·, נעשה רגיל לדבר־מה, הסכין אל־: "מי טובתי שהרגלתי בהם עברו" (רש"י איוב יז יא). "האם נח האגם מזעף־בו מעט או הרגלה אזני לשמע תלנתו?" (כהן, שירים נד). "קבל את השבת בנעימה ובנגון המרגל אצלנו" (עגנון, אורח 212). הנער הרגל מילדותו להשכים קום. — [מֻרְגָּל, יֻרְגַּל]

א. **רֶגֶל** נ' [ארמית: רְגַל, רִגְלָא; ערבית: רִג'ל] 1. כל אחד מן הגפים בגוף האדם או בעל־החיים המשמש להליכה, איבר־ההליכה: "מכף־רגל ועד־ראש אין־בו מתם" (ישעיה א ו). "בן־אדם עמד על רגליך" (יחזקאל ב א). "רגל אדם ורגל בהמה" (יחזקאל כט יא). "כל־מרבה רגלים" (ויקרא יא מב). לעוף שתי רגלים, לחיה – ארבע רגלים. ידים ורגלים. 2. בסיס, משען לכלי או למכשיר בתבנית קנה מאנך: "ויתן את־הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו (של השלחן)" (שמות לז יג). רגלי הכסא. 3°. מדת־ארך (תרגום המדה האנגלית Foot), שעורה 30.48 סנטימטר = 12 אינץ' = שליש יַרְד. 4÷ [בשירה] מספר מסים של הברות (לרב שתים או שלש) המהוה יחידה אחת במשקל השיר (עזריה מן האדומים, מאור עינים ב ס). [וראה עוד הצירופים והמשמעים להלן] — [רַגְלֵי־, רַגְלוֹ; רַגְלַיִם, רַגְלֵי־, רַגְלָיו]

– בְּרַגְלָיו, בָּרֶגֶל, בהליכה, לא בנסיעה ולא בשחיה או בטיסה וכדומה: "רק אין־דבר, ברגלי אעברה" (במדבר כ יט). "וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו" (שופטים ד טו). "מי ברכב, מי ברגל!" (פינס, שאו ציונה). טיול ברגל.

– לְרֶגֶל מ"י 1. לפי־, בסבת־: "ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר־לפני ולרגל הילדים" (בראשית לג יד). נזדמנתי בתל־אביב לרגל עסקי. 2. בגלל־, בזכות־: "ויברך ה' אתך לרגלי" (בראשית ל ל). "ירד יוסף אצל פרעה, ירדה ברכה לרגלו" (ספרי עקב עז). "אם יש בלבם אותה התשוקה הדרושה, אז תבוא לרגלה גם האמונה בכחם" (אחד העם, מ).

– לְרַגְלֵי, 1 ·. ליד הרגלים, למרגלות, בתחתית: "'בתחתית ההר' – לפי פשוטו ברגלי ההר" (רש"י שמות יט יז). הגענו לרגלי ההר. 2. אחרי־, בעקבות־: "לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו" (חבקוק ג ה).

– בְּרַגְלָיו, בעקבותיו, אחריו: "צא אתה וכל־העם אשר־ברגליך" (שמות יא ח). "ויצא המלך וכל־ביתו ברגליו... ויצא המלך וכל־העם ברגליו ויעמדו בית המרחק" (שמואל ב טו טז–יז). "ולא־היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם" (מלכים ב ג ט).

– רֶגֶל גַּאֲוָה, כנוי מליצי לאדם גא ויהיר: "אל־תבואני רגל גאוה" (תהלים לו יב).

– בְּרֶגֶל יָמִין° [על־פי יידיש] בהצלחה, בשעה טובה: "ברגלו הימנית, בלא עין הרע, דרך על אדמת אמריקה" (הלקין, יחיאל 28).

– רֶגֶל רָמָה*, פסיעה גסה, הליכה גנדרנית ושחצנית: "שהוא רואה את אשתו שהיא קולנית ורגלה רמה ופרוצה בצחוק" (במדבר רבה ט).

– בְּרֶגֶל קַלָּה°, במהירות, בזריזות, ללא שהיות: "שתיהן לך וברגל קלה לקראת דודך בואי, כלה" (ביאליק, בין נהר פרת).

– רֶגֶל רְדוּפָה° [שאול מן פסחים מז.] [בהשאלה] רגל ממהרת לברח: "תוך כדי־כך עושה רגל רדופה – ובורחת" (הזז, יעיש ב 204). "קפץ הנער ועשה רגל רדופה, ולשעה חזר" (הזז, יעיש ג 139).

– רֶגֶל שְׁטוּחָה°, התמתחות חולנית של הקמרון בכף הרגל הגורמת למחושים ברגל או גם בחלקים אחרים של הגוף ("פלטפוס"). מתקנים את לקויי הרגל השטוחה על־ידי מדרסים שונים.

– רַגְלֵי הַר ·, תחתית הר, החלק הנמוך של ההר, להבדיל מן "ראש הר": "'בתחתית ההר' – לפי פשוטו ברגלי ההר" (רש"י שמות יט יז).

– עַל רַגְלֵי תַּרְנְגֹלֶת° [על־פי יידיש] על יסוד רעוע, על בסיס לא־יציב: "ביתו איננו... כאותם הבתים כביכול... העומדים כנס על 'רגלי תרנגלת'" (ביאליק, אריה י).

– רַגְלֵי־הָעוֹלָם* [בהשאלה] יסודי העולם, עקרונות חשובים ביותר: "אל תהי מלגלג בדין, שהוא אחד משלשת רגלי העולם" (דברים רבה ה).

– בֶּלֶם־רֶגֶל° [בכלי־רכב] בלם שמפעילים בלחיצת־רגל על דושה.

– בָּתֵּי־רַגְלַיִם ·, גרבים, פוזמקאות: "שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי־הרגלים" (רמב"ם, תפילה ד ה).

– דְּרִיסַת־רֶגֶל*, צעידת רגל [ובהשאלה] רשות כניסה, אפשרות הליכה או בקור במקום או אחיזה באיזה ענין – ראה ערך דריסה, דריסת־רגל.

– הֲדוֹם רַגְלַיִם [על־פי ישעיה סו א ועוד], שרפרף להשען עליו את הרגלים.

– מֵי־רַגְלַיִם (ישעיה לו יב; ברכות מ.), כנוי לשתן, מי־השתנה.

– מַרְבֵּה־רַגְלַיִם, ראה ערך מרבה־רגלים.

– נְכֵה־רַגְלַיִם (שמואל ב ד ד), פסח, חגר [ראה עוד ערך נכה] – [נְכַת־רַגְלַיִם, נְכֵי־, נְכוֹת־]

– פִּסַּת־הָרֶגֶל* (אהלות א ח), כף־הרגל עם האצבעות.

– פשיטת־רגל*, 1 [בהשאלה] בנקרוט, הפסקת תשלום החובות לנושים: בית־הדין הכריז על פשיטת־רגל של הסוחר. 2, כשלון, אי־הצלחה: יוזמי התכנית הודו בפשיטת־הרגל של תכניתם.

– קל־רגלים [על־פי עמוס ב טו: "וקל ברגליו לא ימלט"], מהיר מאד בהליכתו, זריז.

– (יש) רגלים לדבר*, יש יסוד וסמך להניח, מסתבר, מתקבל על הדעת, קרוב לאמת: "שחזקת טמא טמא וחזקת טהור טהור, שרגלים לדבר" (נזיר ט ב). "יש רגלים לדבר כי רבים מהם לא שמעוה כלל" (אחד העם, קמב). "היו רגלים לדבר שגם יד איזה יהודי באמצע" (ביאליק, החצוצרה ב). "יש רגלים לדבר שתשועתי קרובה לבוא" (ברקוביץ, סיפורים רסב).

– על רגל אחת* [דיבור ציורי] במהירות, בחפזון: "גיירני על־מנת שתלמדני כל התורה כלה כשאני עומד על רגל אחת" (שבת לא). "נזדרזתי ומכרתי את חלבי על רגל אחת" (ברקוביץ, תר' טוביה עא). "דבר זה שנגענו בו לא נתן לפרשו על רגל אחת" (עגנון, אורח 90).

– הוא ברגל אחת בקבר° [דיבור ציורי] הוא נוטה למות, קרוב יומו.

– נר לרגלו (לרגליו) [שאול מן תהלים קיט קה: "נר־לרגלי דברך"] יסוד ועקרון שלפיו אדם נוהג וממנו לא יסור: "רק צדק צדק ירדף והאמת נר לרגלו" (אחד העם, תסג). שמירת הצדק היא נר לרגליו של השופט [וראה עוד ערך נר]

– מדרך כף־רגל, מקום לדריסת רגל, משל למדת אדמה הקטנה ביותר: "אל־תתגרו בם כי לא־אתן לכם מארצם עד מדרך כף־רגל" (דברים ב ה).

– אץ ברגליו, נחפז, ממהר מאד: "ואץ ברגלים חוטא" (משלי יט ב).

– דחק את רגליו* [על־פי ברכות מג: ושם כפשוטו: "המהלך בקומה זקופה... כאילו דוחק רגלי השכינה"] הסיג את גבולו, התחרה בו וקפח אותו – ראה עוד ערך דחק.

– הוקיר רגליו מבית פלוני, נמנע מלבקר בבית פלוני, בא אל פלוני לעתים רחוקות מאד: "הקר רגלך מבית רעך פן־ישבעך ושנאך" (משלי כה יז).

– העמידו על רגליו*, חזק, אמץ אותו, נתן לו קיום: "זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו" (פסחים קיט.). הסיוע שנתן לאיש העמידו על רגליו.

– הרבה רגל*, התהלך הרבה, הרבה לשוטט: "אם הרבתה רגל והיתה יוצאה לשוק סוף באה לידי קלקל(ה)" (תנחומא בובר וישלח יב).

– השבית רגל ממקום*, מנע בני־אדם מלבוא אל מקום: "נעמיד ונשבית את הרגל מבינותינו" (תוספתא סוטה ג יב, לפי אחת הנוסחאות).

– התאבק בעפר רגליו* [בהשאלה] היה כרוך אחריו, ישב לפניו ולמד מפיו: "והוי מתאבק בעפר רגליהם (של חכמים)" (אבות א ד).

– התחקה על שרשי רגליו, עקב אחריו, ארב לו באשר פנה: "ותשמור כל־ארחתי על־שרשי רגלי תתחקה" (איוב יג כז).

– טמן פח לרגליו, התנכל להכשילו, ארב להרע לו: "כי־כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי" (ירמיה יח כב).

– כון את רגליו*, עמד עמידה ישרה: "המתפלל צריך שיכון את רגליו, שנאמר 'ורגליהם רגל ישרה'" (ברכות י:).

– כלתה רגל מן השוק*, בני־האדם פסקו ללכת בשוק, הכל שבו מעסקיהם בשוק: "משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק" (שבת כא:).

– כנס את רגליו* [בהשאלה] נסגר וישב במקומו, נמנע מלצאת לרחוב: "דבר בעיר – כנס רגליך" (בבא קמא ס:).

– כתת את רגליו*, נדד והלך הרבה, הלך וחזר: "תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמד תורה" (בבא בתרא ח.).

– מאין הרגלים?* מאין באת? [ובהשאלה] במה היית שקוע וטרוד כל כך?: "בן־זומא, מאין הרגלים?" (בראשית רבה ב).

– להיכן הרגלים?° לאן אתה הולך? אנא מועדות פניך?: "להיכן הרגלים, תכשיט?" (ביאליק, מאחורי ה).

– מנע רגלו מן־, נמנע מלכת אל־: "בני, אל־תלך בדרך אתם, מנע רגלך מנתיבתם" (משלי א טו).

– מטה רגלו, נכשל, נפל בצרה: "אם־אמרתי מטה רגלי – חסדך ה' יסעדני" (תהלים צד יח).

– נשא את רגליו, קם ממקומו והתחיל ללכת: "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני־קדם" (בראשית כט א).

– עקר את רגליו*, קם ממקומו ללכת: "חברים שהיו מסבין ועקרו רגליהם לילך לבית־הכנסת" (פסחים קב.).

– נפל על (לפני) רגלי פלוני, השתחוה לפני פלוני: "ותבא ותפל על־רגליו ותשתחו ארצה" (מלכים ב ד לז). "ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו" (אסתר ח ג).

– נשכח מני רגל (על־פי איוב כח ד), היה רחוק ונדח, חדלו מללכת ולבקרו: "הדובבות בקבר נשכח מני רגל" (ביאליק, לפני).

– פזר את רגליו* [בהשאלה] הלך, נדד ממקומו: "רעב בעיר – פזר רגליך" (בבא קמא ס:).

– פרש רשת רגליו (איכה א יג), השתדל להכשילו, זמם להרע לו.

– פשט את הרגל*, 1*, חדל לשלם את חובותיו: "הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל תשב עד שילבין ראשה" (כתובות יג ה). בית־הדין הכריז על פלוני כבעל פושט רגל. 2°, התבדה, נכשל: התכנית החדשה פשטה את הרגל [וראה עוד ערך פשט, פשט]

– קם (עמד) על רגליו, 1, התאושש, חזר לאיתנו: "ויחי ויקם על־רגליו" (מלכים ב יג כא). 2, התיצב, קם ממקומו: "ויקם דויד המלך על־רגליו ויאמר: שמעוני אחי ועמי!" (דברי הימים א כח ב).

– שָׁכַח אֶת הָרֶגֶל (תּוֹרַת־רֶגֶל) מִמָּקוֹם*, מָנַע בְּנֵי־אָדָם מִלָּבוֹא לְמָקוֹם, גָּרַם שֶׁעוֹבְרֵי־דְרָכִים לֹא יַעַבְרוּ עוֹד בַּמָּקוֹם: "אַתֶּם מְשַׁכְּחִין אֶת הָרֶגֶל מִבֵּינֵיכֶם" (תוספתא סוטה ג יב). "בּוֹאוּ וּנְשַׁכַּח תּוֹרַת רֶגֶל מֵאַרְצֵנוּ" (סנהדרין קט).

– לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו*, לֹא הִתְמַצֵּא, הִסְתַּבֵּךְ, הִתְבַּלְבֵּל: "לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ" (יבמות עז:). הַכַּפְרִי לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר הַגְּדוֹלָה [וראה עוד ערך מצא]

– מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ (־קָדְקֹד), כֻּלּוֹ, לְלֹא שִׁיּוּר חֵלֶק אֶחָד בְּגוּפוֹ: "מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם" (ישעיה א ו). "מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ מוּם" (שמואל ב יד כה).

– הוּא עוֹמֵד בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו בְּ־°, הוּא נִמְצָא בְּמַצָּב אֵיתָן בְּ־, הוּא מְעֹרֶה הֵיטֵב בְּ־: פְּלוֹנִי עוֹמֵד בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו בְּעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה וְהַמְּצִיאוּת.

– אֶל אֲשֶׁר יִשָּׂאוּהוּ רַגְלָיו° [במליצה] לְלֹא כָּל מַטָּרָה אוֹ כַּוָּנָה תְּחִלָּה, לַאֲשֶׁר יִזְדַּמֵּן: פְּלוֹנִי בָּרַח מֵרוֹדְפָיו אֶל אֲשֶׁר יִשָּׂאוּהוּ רַגְלָיו.

– שֶׁקֶר אֵין לוֹ רַגְלַיִם* [משל חכמים] [א״ב דר׳ עקיבא, נוסח ב׳ ילינק ג נ; רש״י משלי יב יט; על־פי הפתגם הארמי: "קוּשְׁטָא קָאֵי, שִׁקְרָא לָא קָאֵי", שבת קד. (האמת עומדת, השקר אינו עומד); וכן על־יסוד צורת האותיות במלת שֶׁקֶר שלכל אות בה "רגל" אחת בלבד, שלא כבמלת אֱמֶת שלכל אות בה שתי "רגלים", ראה בציור] דְּבַר־שֶׁקֶר אֵין לוֹ קִיּוּם וְהַשַּׁקְרָן סוֹפוֹ שֶׁיִּתְגַּלֶּה.

ש ק ר
אמת

ב. רֶגֶל נ׳ [מן א. רֶגֶל, ובמשמעות פַּעַם שהוראתה היסודית: רגל] 1. פַּעַם: "מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים?" (במדבר כב כח). 2*. כִּנּוּי לְכָל אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַחַגִּים – פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת [על־יסוד הכתוב בשמות כג יד: "שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה" – המשמע המקורי שם: שלוש פעמים!]: "מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בִּירוּשָׁלַיִם... בִּשְׁעַת הָרֶגֶל מַעֲשֵׂר" (שקלים ז ב). "הִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם" (פסחים י ו; הגדה של פסח). "עָלוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לָרֶגֶל לִירוּשָׁלַיִם" (תענית יט:). – [רֶגֶל־, רְגָלִים, רִגְלֵי־]

– עוֹלֵה־רֶגֶל* (רְגָלִים*) (פסחים ח:), 1*. יְהוּדִי הַבָּא לִירוּשָׁלַיִם לְאֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַחַגִּים (פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת, סֻכּוֹת) לָחֹג שָׁם אֶת הֶחָג, לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן ה׳" (שמות כג יז). 2°. צַלְיָן, אָדָם מֵאֻמּוֹת־הָעוֹלָם שֶׁבָּא אֶל מֶרְכַּז דָּתוֹ לִימֵי חַג וּמוֹעֵד: נְסִיעַת עוֹלֵי־רֶגֶל מֻסְלְמִים לְמֶכָּה.

– עֲלִיָּה לְרֶגֶל* [על־פי הנ״ל, וכן יומא כא.], 1*. הֲלִיכָה מֵעָרֵי־הַשָּׂדֶה וּמִשְּׁאָר יִשּׁוּבִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּסְבִיבוֹתֶיהָ לִירוּשָׁלַיִם לָחֹג שָׁם אֶת חַג הַפֶּסַח, אוֹ אֶת חַג הַשָּׁבוּעוֹת, אוֹ חַג הַסֻּכּוֹת. 2°. צַלְיָנוּת.

רגל״ד ר״ת רַגְלַיִם לְדָבָר.

רֶגְלָה*, רגילה נ׳ [ערבית: רִגְ׳לַה] עֵשֶׂב רַע חַד־שְׁנָתִי הָעוֹלֶה בְּעִקָּר בְּבָתֵּי־שְׁלָחִים, עָלָיו בְּשָׂרָנִיִּים וּפְרָחָיו קְטַנִּים (Portulaca). מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל הָרֶגְלָה מְשַׁמְּשִׁים בְּבִשּׁוּל, כְּתַבְלִין לְסָלָט חָמוּץ אוֹ לְמָרָק חָמוּץ, וְכֵן כְּמַאֲכָל לְעוֹפוֹת. הָרֶגְלָה נִזְכֶּרֶת בַּמִּשְׁנָה כְּעֵשֶׂב־מַאֲכָל (שביעית ט ה), נקראת גם חֲלַגְלוֹגָה (שביעית ט א). – [רֶגְלַת־, רְגָלוֹת]

רַגְלוּל° ז׳ [מן א. רֶגֶל] [במשחקי־תחרות בטניס, בהתאגרפות ועוד] הַפְעָלַת הָרַגְלַיִם, שִׁמּוּשׁ זָרִיז בְּשִׁנּוּי מַצְּבֵי הָרַגְלַיִם (Foot-work). – [רַגְלוּל־, רַגְלוּלִים, ־לֵי־]

רַגְלִי ת״ז ותה״פ [מן א. רֶגֶל] 1 ת׳ הוֹלֵךְ בָּרֶגֶל, שֶׁאֵינוֹ נוֹסֵעַ וְלֹא רוֹכֵב וְלֹא טָס: "כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף" (שמות יב לז). "אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב" (שופטים כ ב). "כִּי אֶת־רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ, וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים?" (ירמיה יב ה). 2^ תה״פ בָּרֶגֶל, לֹא בִּנְסִיעָה וְלֹא בִּרְכִיבָה: "כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה רַגְלִי בָּאתָ אֵלַי" (מנחם, אגרת אל חסדאי; תשו׳ תלמידי מנחם 32). "אָדָם חָשׁוּב אֵין דַּרְכּוֹ לְהַלֵּךְ רַגְלִי" (רבינו חננאל בבא מציעא ט:). "וְאוֹתָן שֶׁהוֹלְכִין רַגְלִי עַל דֶּרֶךְ" (רש״י שופטים ה י). "אִמָּא... הָלְכָה רַגְלִי בְּצִדֵּי הַדֶּרֶךְ" (ביאליק, החצוצרה ד). 3^ ז׳ כִּנּוּי לְ"אֶבֶן" הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר בְּמִשְׂחַק הַשַּׁחְמָט, חַיָּל (אברהם אבן־עזרא, מעדני מלך). – [רַגְלִית, רַגְלִים, רַגְלִיּוֹת]

– חֵיל־רַגְלִים° [בקיצור: חי״ר] צָבָא הַנָּע בָּרֶגֶל, לְהַבְדִּיל מִן חֵיל־פָּרָשִׁים, אוֹ מִן חֵיל־הַיָּם, אוֹ מִן חֵיל־אֲוִיר.

רַגְלִית*, ראה ערך רוֹגְלִית*.

רֶגְלֶמֶנְט° ז׳ [צרפתית: reglement] תַּקָּנוֹן, נֹהַל, אֹסֶף הַכְּלָלִים לְבִצּוּעַ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת: רֶגְלֶמֶנְט בְּבֵית־הַנִּבְחָרִים. לְפִי הָרֶגְלֶמֶנְט הֻקְצַב לְכָל נוֹאֵם זְמַן שֶׁל עֶשֶׂר דַּקּוֹת. – [רֶגְלֶמֶנְטִים]

רגלאן

רַגְלָן° ז׳ [אנגלית: על־שם הלורד Raglan במאה הה־19 שלבש בגד כזה] אָפְנָה שֶׁל מְעִיל הַתָּפוּר בְּאֹפֶן שֶׁהַשַּׁרְווּלִים וְהַגַּב מְהַוִּים חֲטִיבָה שְׁלֵמָה אַחַת.

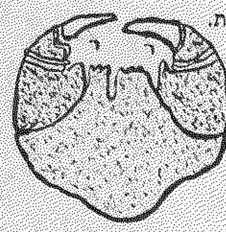

ר - רגלסת

רַגְלֶסֶת° נ׳ [רגל + לֶסֶת] כָּל אֶחָד מִן הָאֵיבָרִים הַשּׁוֹנִים בְּקִדְמַת גּוּפָם שֶׁל סַרְטָנִים וּמַרְבֵּי־רַגְלַיִם שֶׁאֵינָם אֶלָּא רַגְלַיִם שֶׁהָפְכוּ לִלְסָתוֹת וְהֵם עֲרוּכִים לִנְטִילַת מָזוֹן אוֹ לְהַטָּלַת אֶרֶס (Maxillipedes). – [רַגְלֶסֶת־, רַגְלָסוֹת, רַגְלְסוֹת־]

רגם [אוגריתית: רגמ; ארמית: רְגַם; ערבית: רַגַ׳מַ ירה אבנים]

~ פע׳ רָגַם פ״י 1. סָקַל, זָרַק אֲבָנִים אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן עַל מִישֶׁהוּ כְּדֵי לִפְגֹּעַ בּוֹ אוֹ לַהֲמִיתוֹ: "וּרְגָמֻהוּ (אֶת הַבֵּן הַסּוֹרֵר וּמוֹרֶה) כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת" (דברים כא כא). "וּרְגָמוּהוּ כָּל הָעָם בְּאֶתְרוֹגֵיהֶם" (תוספתא סוכה ג טז). הָאַסְפְסוּף רָגַם אֶת הַמְּכוֹנִיּוֹת שֶׁעָבְרוּ בַּדֶּרֶךְ. 2°. הִפְעִיל מַרְגֵּמָה, שָׁלַח פְּגָזִים בְּמַרְגֵּמָה. – [לִרְגֹּם אֶת־, רוֹגֵם, יִרְגֹּם]

~ נפ׳ נִרְגַּם°, 1. נִסְקַל, הֻשְׁלְכוּ עָלָיו אֲבָנִים אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן: "מִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה רוֹגֵם וּמִי שֶׁלְּמַטָּה נִרְגָּם" (חזו, יסיש ג 113). הַחוֹטֵא נִרְגַּם עַל־יְדֵי הָעֵדָה. הַמְּכוֹנִיּוֹת נִרְגְּמוּ בָּאֲבָנִים עַל־יְדֵי הָאַסְפְסוּף. 2. נוֹרָה עַל־יְדֵי מַרְגֵּמָה. – [לְהֵרָגֵם, נִרְגָּם, יֵרָגֵם]

~ פִּעֵ׳ רִגֵּם* פ״י 1. רָגַם, סָקַל: ״הִתְחִילוּ שָׂרֵי יְהוּדָה מְרַגְּמִין אוֹתָם בָּאֲבָנִים״ (מכילתא בשלח לא). 2°. יָרָה פְּגָזִים מִמַּרְגֵּמָה: חֵיל הָרַגָּמִים רִגֵּם אֶת אֵזוֹר הַמַּטָּרָה. – [לְרַגֵּם, מְרַגֵּם, יְרַגֵּם]

~ פֻּעַ׳ רֻגַּם°. 1. נִרְגַּם, נִסְקַל. 2. הֻפְצַץ עַל־יְדֵי פִּגְזֵי מַרְגֵּמוֹת: אֵזוֹר הַמַּטָּרָה רֻגַּם כֻּלּוֹ. – [מְרֻגָּם, יְרֻגַּם]

רֶגֶםᐩ ז׳ [מן רגם, רָגַם] 1ᐩ. רְגִימָה, סְקִילָה: ״אָנָה יִמָּצְאוּ רוֹבְעֵי בְהֵמָה וְשׁוֹכְבֵי זָכָר בְּרֶגֶם מְבַלְּעִים״ (סידור רס״ג, רח). 2°. קְלִיעָה בְּמַרְגֵּמָה: ״אֵיךְ שָׁשִׁים בַּמַּעְגָּל מוּל רֶגֶם וּמוּל דֶּלֶף?״ (שלו, אלהי 75). – [רֶגֶם־, רְגָמִים, רִגְמֵי־]

רֶגֶם°, רוֹגֶם ז׳ [מן רגם; ערבית: רַג׳ם] [בארכיאולוגיה] גַּל־אֲבָנִים קַדְמוֹן שֶׁנֶּעֱרַם לְמַטָּרוֹת שׁוֹנוֹת (לְפֻלְחָן אוֹ לְשִׁמּוּשׁ אַחֵר): ״הָאֹכֶף הַזָּרוּעַ אֲבָנִים וּרְגָמִים מְגֻבָּבִים״ (יזהר, צקלג 469). רְגָמִים בִּסְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַיִם. – [רֶגֶם־, רְגָמִים, רִגְמֵי־]

רַגָּם° ז׳ [מן רגם, רִגֵּם] אִישׁ חֻלְיַת־הַמַּרְגֵּמָה, חַיָּל הַמֻּצָּב לִקְלִיעָה בְּמַרְגֵּמָה. – [רַגַּם־, רַגָּמִים, רַגָּמֵי־]

רִגְמָה נ׳ [הגיזרון לא הוברר; יש סוברים: מן רגם; אחרים: צורת־משנה של רִקְמָה; המשמעות משוערת בלבד] תִּפְאֶרֶת, הוֹד: ״קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים... שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם, שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם״ (תהלים סח כו–כח). – [רִגְמַת־]

רגן [השווה אוגריתית: רגמ דבר]

~ פָּעַ׳ רָגַן פ״ע הִתְאוֹנֵן, הִתְלוֹנֵן, הִתְרַעֵם: ״וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח״ (ישעיה כט כד). ״וְרִיבְכֶם – מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ רוֹגְנִים״ (ספרי דברים סז). ״בִּהְיוֹתִי בְשַׁלְוָה יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַיִם רָגַנְתִּי״ (קליר, איכה אצת, לט׳ באב). ״תַּעֲנִיתֵנוּ רְצֵה וְעוֹד בַּל נֵרָגֵן״ (סידור רס״ג, שכא). ״יִשְׁלַח (הַלָּבִיא) לְמַרְאֵה־עַיִן, יִתְאַפֵּק אוֹ יִרְגַּן חֶרֶשׁ״ (ביאליק, נט). ״יֵשׁ כְּאֵב־אֱנוֹשׁ לֹא יֵדַע רָגוֹן״ (קשת, החיים קמח). ״לָמָּה לִבִּי הִתְאַכְזֵר, מַדּוּעַ קוֹלִי מַר רָגַן?״ (ברוידס, שרשים 28). – [לִרְגֹּן, רוֹגֵן, יִרְגַּן]

~ נִפְ׳ נִרְגַּן. רָגַן, הִתְאוֹנֵן, רָטַן, הֵטִיחַ דְּבָרִים כְּנֶגֶד־: ״וַיֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיהֶם, לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה׳״ (תהלים קו כה). ״דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים״ (משלי יח ח). ״אַל אִישׁ יָנֵס לְהַעֲלִיב אוֹתִי חִנָּם וּלְהֵרָגֵן״ (שמעוני, הביבר 35). ״לָמָּה אָז תַּחַת חָסוּתֵךְ אֵרָגֵן, מוֹלֶדֶת, כְּצִפּוֹר־סַעַר״ (טמקין, שירים לד). ״מִיָּד מִתְּחִלָּה חוֹתַנְתִּי לְהֵרָגֵן״ (ברקוביץ, חר׳ מדברים קג) [וראה עוד ערך נִרְגָּן] – [לְהֵרָגֵן, נִרְגָּן, יֵרָגֵן]

~ פִּעֵ׳ רִגֵּן* פ״ע הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים קָשִׁים נֶגֶד־, הֵטִיחַ כְּנֶגֶד־, בָּא בִּטְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת: ״זֶה הַנָּחָשׁ... שֶׁרִגֵּן דְּבָרִים עַל בּוֹרְאוֹ״ (בראשית רבה כ). ״דְּבָרִים שֶׁרִגְּנוּ אַחַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּרְמוּ לָהֶם צָרָה גְדוֹלָה״ (במדבר רבה טז). ״רִגְּנוּ דְּבָרִים עַל בַּעַל־הָעֲגָלָה״ (עגנון, תמול 357). ״שָׁעָה אֲרֻכָּה הִרְתִּיחַ וְרִגֵּן בִּדְבָרִים עַל עַם יִשְׂרָאֵל״ (הזז, צל 202). ״חֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת... מֵהֶן מְסַפְּרוֹת בְּלַחַשׁ וּמֵהֶן מְרַגְּנוֹת בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת״ (מגד, חדוה 71). – [לְרַגֵּן עַל־, אַחַר־; מְרַגֵּן, יְ־]

~ הִתְ׳ הִתְרַגֵּן*. הִתְלוֹנֵן, הֵשִׂיחַ בִּפְנֵי רֵעֵהוּ דִּבְרֵי קִנְטוּר וְרֹגֶז: ״שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּתוֹךְ מִשְׁכְּנוֹתֵיהֶם... וּמִתְרַגְּנִים״ (ספרי דברים ט). ״מַר חֲנִינָא... הֵסֵה אֶת יֶתֶר הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּתְרַגְּנוּ עָלָיו״ (מגד, חדוה 99). [ובהשאלה:] ״וְשַׁרְשֶׁרֶת יְתוֹמָה מַר נִתְרַגְּנָה וְכִמְעַט וְזָעֲקָה פְּרוּצָה מִלִּבֵּךְ״ (יזהר, שירה 133). – [לְהִתְרַגֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

רֶגֶן*, רֹגֶן°, רוֹגֶן ז׳ [מן רגן] נִרְגָּנוּת, רִטּוּן, הִתְלוֹנְנוּת: ״לְרֵעֵי קִנְאָה וְאַף לְבָאֵי בְרִיתִי וְרֶגֶן וּתְלוּנָה לְכוֹל נוֹעֲדֵי וְאוֹכְלֵי לַחְמִי״ (מגילת הודיות, ה 24). ״וְהוּא מְעוֹרֵר בָּעוֹלָם רִיבוֹת וּמְדָנִים וְאֵיבוֹת וּרְגָנִים״ (גבירול, כתר מלכות לג). ״פַּעַם בָּעֶרֶב הִתְחַצֵּף וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁמַע קוֹל־רֶגֶן מְמֻשָּׁךְ״ (שניאור, סיפורים רלו). ״פָּג זֶה כְּבָר מְשׂוֹשׂ הַנִּצָּחוֹן וְרֶגֶן חֲרִישִׁי זוֹחֵל״ (כהן, מחזות שד). ״יָצְאוּ עָלָיו עוֹרְרִים, הֵטִיחַ כְּנֶגֶד שֶׁמְּשׁוּתוֹ דִּבְרֵי רֶגֶן״ (ליסיצקי, מידות 164). ״רַק הָרֹגֶן הַזֶּה בְּשָׁרָשׁוֹ, רַק הָרֹגֶן הַזֶּה בְּאֵין דֶּרֶךְ״ (שלונסקי, שירים ב 263). – [רֶגֶן־, רִגְנִי־, רְגָנִים°]

רְגָנָה°, רוֹגְנָה נ׳ [מן רגן; נִרְגָּן] אִינְטְרִיגָה, סִכְסְכָנוּת: ״וְדִבֵּר כְּבֶן־בַּיִת גָּמוּר בְּחַדְרֵי חֲדָרִים שֶׁל רְגָנוֹתֶיהָ״ (שרת, באסיה 177). רְגָנוֹת שֶׁל רְכִילָאִים. – [רִגְנַת־, רְגָנוֹת]

רֶגֶנְט° ז׳ [מלאטינית: regens (regentis) שולט, מושל] [במשטר מלוכני] עוֹצֵר, אָדָם הַמְנַהֵל זְמַנִּית אֶת עִנְיְנֵי הַמֶּמְשָׁלָה בִּמְקוֹם הַמֶּלֶךְ (בְּהֶעְדֵּרוֹ, אוֹ עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִתְבַּגֵּר). – [רֶגֶנְטִים]

רֶגֶנֶרַצְיָה° נ׳ [מלאטינית regenerare להחיות] 1. חִדּוּשׁ, הַפָּחַת רוּחַ חַיִּים מֵחָדָשׁ. 2. יְצִירַת רְקָמוֹת חֲדָשׁוֹת אוֹ חִדּוּשׁ אֵיבָרִים שֶׁנֶּעֶלְמוּ אֵצֶל בַּעֲלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים. 3. הֲקָמָה מֵחָדָשׁ שֶׁל גֶּזַע שֶׁנֶּעְלַם. – [רֶגֶנֶרַצְיוֹת]

– רֶגֶנֶרָטוֹר° ז׳ מְחַדֵּשׁ. מִתְקָן הַמְנַצֵּל אֶת אֶנֶרְגִּיַּת הַחֹם וּמְשַׁמְּרָהּ.

א. **רגע** [ערבית: רַג׳עַ חזר]

~ פָּעַ׳ רָגַע פ״ע הָיָה שָׁקֵט, נָח: ״דְּגָלֶיךָ יֶחֱסוּ בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יִרְגָּעוּ״ (יהודה הלוי, ט 548). ״הַיַּעֲמֹד לְבָבִי וְנַפְשִׁי מְחוּצָה... וְאֶרְגַּע בְּנוּדִי וְיָגוֹן מְנִידִי״ (משה אבן־עזרא, א 15). ״וְשָׁכַבְנוּ וְרָגַעְנוּ מִן הַיְגִיעָה אֲשֶׁר יָגַעְנוּ״ (חריזי, תחכמוני 108). ״מִימֶיהָ אַט רוֹגְעִים בְּזָהֳרֵי חַמָּה״ (ביאליק, זוהר). יָם שָׁקֵט וְרוֹגֵעַ. – [לִרְגֹּעַ, רוֹגֵעַ, רָגוּעַ, יִרְגַּע]

~ נִפְ׳ נִרְגַּע. שָׁב לִמְנוּחָתוֹ, שָׁקַט, שָׁכַךְ: ״עַד־אָנָה לֹא תִשְׁקֹטִי... הֵרָגְעִי וָדֹמִּי!״ (ירמיה מז ו). ״רָצוֹן נִשְׁכַּח לָנוּם. הֵרָגַע כִּמְעַט״ (ולפובסקי, שירים 133). ״הַאֻמְנָם בַּדְּמָמָה הַקַּשֶּׁבֶת מִסְתַּחְרֶרֶת שָׁעוֹת אֵרָגַע?״ (חומסקי, אזוב 128). הָרוּחַ שָׁקְטָה וְהַיָּם נִרְגַּע. הַיֶּלֶד הַבּוֹכֶה נִרְגַּע סוֹף סוֹף. – [לְהֵרָגַע, נִרְגַּעְתִּי, נִרְגָּע, נִרְגַּעַת, יֵרָגַע, הֵרָגַע! הֵרָגְעִי!]

~ הִפְ׳ הִרְגִּיעַ פיו״ע 1 פ״י הִשְׁקִיט, הֵשִׁיב לִמְנוּחָתוֹ: ״הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל״ (ירמיה לא א). ״טוֹבָה נְעִיָּתָן, מַשְׁכִּיחָה וּמַרְגַּעַת״ (רחל, י). קָשֶׁה הָיָה לְהַרְגִּיעַ אֶת פְּלוֹנִי בִּשְׁעַת רָגְזוֹ. תְּרוּפָה הַמַּרְגִּיעָה אֶת הָעֲצַבִּים. 2 פ״ע שָׁקַט, נָח, יָשַׁב בִּמְנוּחָה: ״וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ״ (דברים כח סה). ״שֶׁמֵּשִׁיב נַפְשׁוֹ וּנְשִׁימָתוֹ בְּהַרְגִּיעוֹ מִטֹּרַח הַמְּלָאכָה״ (רש״י שמות לא יז). ״אָז אֲשַׁלֵּחֲךָ לְשָׁלוֹם לָנוּחַ וּלְהַרְגִּיעַ בְּבֵיתֶךָ״ (יוסיפון, טז). ״וּכְבָר עָבַר זַעְמוֹ וּמְעַט לִבּוֹ הִרְגִּיעַ״ (מיכ״ל, 122). ״וּבְסֵתֶר חֶבְיוֹנְכֶם מִתְגָּרַת עָרִיצִים תַּרְגִּיעַ שָׁם נַפְשִׁי הַנִּכְאָה״ (ביאליק, אל האגדה). ״הַתַּרְגִּיעַ נַפְשֵׁךְ, הֲתִשְׁלָו?״ (טבנקין, שירים 211). 3ᐩ [בהשאלה על מת] נָח, שׁוֹכֵן בְּקִבְרוֹ: ״פֹּה הִרְגִּיעַ יוֹסֵף בֶּן בִּנְיָמִין שֶׁמֵּת מִבֶּין שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ(ה) שָׁנִים״ (כתובת על מצבה, לפי קאסוטו, קדם ב 106). ״וְרוּחָה

תַּרְגִּיעַ בְּגַן עֵדֶן וְנִשְׁמָתָהּ תִּתְעַדֵּן בְּטוֹבָה״ (עגנון, כלה רסס). – [לְהַרְגִּיעַ, מַרְגִּיעַ, יַ־]

~ הפ׳ הִ רְ גַּ עַ ˙˙, הִשְׁקִט, הֶחֱזִיר לִמְנוּחָתוֹ: ״מִטְּרָחוֹ הוּנַח וּמִינִיעוֹ הִרְגַּע״ (ינאי, עו). ״שִׁמְעוּ קוֹל מְבַשֵּׂר רֶגַע קָטֹן – וְתִרְגְּעוּ״ (סידור רס״ג, שפג). עֲצַבָּיו שֶׁל הָאִישׁ הָרְגְּעוּ עַל־יְדֵי הַמְּנוּחָה. – [מֻרְגָּע, יֻרְגַּע]

~ פע׳ רָ גַ ע ° פ״י שָׁכַךְ, הִשְׁקִיט: ״וְאֵת בְּנֵי יְחִידֵי רָגַעְתְּ״ (אלתרמן, א 167). – [לִרְגֹּעַ, מַ־, יִרְגַּע]

~ פע׳ רֻ גַּ ע °, נִרְגַּע [ראה ערך מְרֻגָּע]

~ התפ׳ הִ תְ רַ גַּ ע °, נַעֲשָׂה רָגוּעַ, נִשְׁתַּתֵּק, נָח מִזַּעְפּוֹ: ״לְאַט מִתְרַגֵּעַ הַיָּם וְנִרְדָּם״ (מלצר, תר׳ גהרות 204). ״לִבָּהּ מִתְרַגֵּעַ מֵהַפְּעָמוֹת הַמָּחוֹל״ (יזהר, צקלג 300). ״וְזַעְפּוֹ נָח מְעַט וְהוּא מִתְרַגֵּעַ וְהוֹלֵךְ״ (המרו, אליקום 115). – [לְהִתְרַגֵּעַ, מִתְ־, יִתְרַגַּע]

ב. **רגע** [הגיזרון אינו ברור; יש מזהים עם א. רגע; ויש מקרבים אל רגז, רגש]

~ פע׳ רָ גַ ע פיו״ע 1 פ״י הִסְעִיר, זִעְזַע: ״רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו״ (ישעיה נא טו). 2 פ״ע נִקְמַט, נִצְטַמֵּק וְנִבְקַע [על־פי הבנה זו בכתוב:] ״עוֹרִי רָגַע וַיִּמָּאֵס״ (איוב ז ה). – [לִרְגֹּעַ, רוֹגֵעַ, יִרְגַּע]

~ נפ׳ נִ רְ גַּ ע ˙˙, נִתְקַמֵּט, נִצְטַמֵּק: ״כָּל צָרֶבֶת... עוֹר הַנִּרְגָּע מֵחֲמַת חִמּוּם״ (רש״י ויקרא יג כג). – [לְהֵרָגַע, נִרְגָּע, יֵרָגַע]

~ הפ׳ הִ רְ גִּ י עַ * פ״ע נָע וָנָד, הִתְנוֹעֵעַ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״בְּתִינוֹק (שֶׁנִּמְצָא בַּשּׁוּק) שֶׁהוּא מַרְגִּיעַ, צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים״ (ירושלמי קידושין סה ד). ״רָאָה אוֹתוֹ (אֶת הָאָב) מַרְגִּיעַ עַל יָדָיו וְעַל רַגְלָיו... וְהוּא נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי בְּנוֹ״ (מדרש תהלים צב יג). ״בֵּין כָּל אֵלֶּה מְקַפְּצִים וּמַרְגִּיעִים תִּינוֹקוֹת״ (קבק, במשעול 299). – [לְהַרְגִּיעַ, מַ־, יַ־]

רָגֵעַ ת׳ [מן א. רגע] שָׁקֵט, שָׁלֵו, שַׁאֲנָן: ״וְעַל־רִגְעֵי אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן״ (תהלים לה כ). – [רְגֵעַ־, רְגֵעָה, רִגְעַת־, רְגֵעִים, רִגְעֵי־, רְגֵעוֹת, רִגְעוֹת־]

– וְלֶקֶן רָגֵעַ °, וְלֶקֶן שֶׁכָּבָה לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת וְשׁוּב אֵינוֹ פּוֹעֵל.

רֶגַע ז׳ ותה״פ [אולי מן ב. רגע, במשמעות: גיד קל, הרף עין; השווה לאטינית: momentum ניד, תנועה] 1 ז׳ חֵלֶק קָטָן שֶׁל זְמַן, זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר, כְּדֵי הֶרֶף־עַיִן: ״רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ״ (שמות לג ה). ״חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָר־זָעַם״ (ישעיה כו כ). ״כַּמָּה הוּא הָרֶגַע?... כְּדֵי לְאָמְרוֹ״ (ירושלמי ברכות ב ד). ״וְאֵין רֶגַע בְּלִי נֶגַע״ (יהודה הלוי, ס 543). הַמְתֵּן לִי רֶגַע. בְּעוֹד רֶגַע אָשׁוּב. 2 ° [בלשון־הדיבור] דַּקָּה, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בְּשָׁעָה: שָׁעוֹת וּרְגָעִים. 3 תה״פ פִּתְאֹם, לְפֶתַע: ״פִּתְאֹם שֻׁדְּדוּ אֹהָלַי, רֶגַע יְרִיעֹתָי״ (ירמיה ד כ). ״יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע״ (תהלים ו יא). – [רֶגַע־, רִגְעוֹ; רְגָעִים, רִגְעֵי־]

– רֶגַע קָט ° [שאול מישעיה נד ז: ״בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ״] זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר, כְּהֶרֶף־עַיִן: חַכֵּה־נָא רֶגַע קָט!

– כְּרֶגַע, מִיָּד, בְּרֶגַע זֶה, לְלֹא שָׁהוּת: ״הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע״ (במדבר טז כא). כְּרֶגַע אָשׁוּב.

– בֶּן־רֶגַע °, כְּהֶרֶף־עַיִן, תֵּכֶף וּמִיָּד, לְאַלְתַּר: ״וּפַעַם יִתְעַלְּמוּ... בֶּן־רֶגַע יִתְגַּלּוּ וּכְקֹדֶם יִצְהָלוּ״ (ביאליק, זוהר). בֶּן־רֶגַע אָשׁוּב.

– עֲדֵי־רֶגַע, לִזְמַן קָצָר, לִכְדֵי הֶרֶף־עַיִן: ״וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע״ (איוב כ ה).

– לִרְגָעִים, בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע, מִפַּעַם לְפַעַם: ״אֲנִי ה׳ נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה״ (ישעיה כז ג). ״וְחָרְדוּ לִרְגָעִים אִישׁ לְנַפְשׁוֹ בְּיוֹם מַפַּלְתֶּךָ״ (יחזקאל לב י).

– לֹא הָיוּ רְגָעִים מוּעָטִים עַד־ °, עָבַר זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר עַד־: ״לֹא הָיוּ רְגָעִים מוּעָטִים עַד שֶׁרָאוּ אוֹר יוֹצֵא מִבֵּית הַקְּבָרוֹת״ (עגנון, כלה קה). ״וְלֹא הָיוּ רְגָעִים מוּעָטִים עַד שֶׁנַּעֲשָׂה הָרְחוֹב שָׂמֵחַ״ (הזז, היושבת 128).

– רֶגַע כְּמֵימְרֵיהּ * [ארמית] 1 *, רֶגַע כַּאֲמִירָתוֹ, רֶגַע כְּדֵי הַזְּמַן הַנִּמְשָׁךְ לְבַטֵּא מִלַּת ״רֶגַע״: ״כַּמָּה רִגְעוֹ?... רֶגַע כְּמֵימְרֵיהּ״ (ברכות ז.). 2 ° [בהשאלה] רֶגַע קָט, זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר: ״רֶגַע כְּמֵימְרֵיהּ נִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם אֶצְלוֹ״ (הזז, צל 19).

– אֵין רֶגַע בְּלִי נֶגַע˙˙ (יהודה הלוי, ס 543). אֵין רֶגַע בְּלִי פֶּגַע״ (בתי־הנפש והלחשים, א 82), דִּבּוּרִים פְּסִימִיִּים עַל הַצָּרוֹת וְהַסַּכָּנוֹת הָאוֹרְבוֹת לָאָדָם כָּל שָׁעָה.

– אוֹרֵחַ לְרֶגַע רוֹאֶה כָּל פֶּגַע ° [מימרה שאולה, על־פי יידיש] דַּי לוֹ לְהָצִיץ הֲצָצָה קַלָּה בְּמַשֶּׁהוּ כְּדֵי לַעֲמֹד מִיָּד עַל הַצְּדָדִים הַשְּׁלִילִיִּים שֶׁבּוֹ.

רֹגַע ˙˙, רוֹגַע ז׳ [מן א. רגע, רָגַע] 1 ˙˙, רְגִיעָה, שֶׁקֶט: ״סְפוּ חַיֵּינוּ בְּיָגוֹן בְּלִי רֹגַע וָנַחַת״ (מאוצר השירה והפיוט, צא). ״וְאַל דֳּמִי וְרֹגַע לָךְ״ (ש׳ שלום, שירים רצא). ״כָּל הַסְּפִינוֹת חוֹזְרוֹת אֶל מְעוֹן הָרֹגַע״ (שלונסקי, שירים ב 116). ״זְבוּל הָרֹגַע, צֵל מִבְטָחִים״ (מאירוביץ, הטללים 51). 2 ° [בימאות] מַצָּב שֶׁל חֹסֶר כָּל רוּחַ עַל־פְּנֵי הַיָּם, דְּמָמָה גְּמוּרָה בָּאֲוִיר: סְפִינוֹת־הַמִּפְרָשִׂים נֶעֶצְרוּ בְּמַהֲלָכָן עִם בּוֹא הָרֹגַע. – [רֹגַע־, רְגָעִים, רָגְעֵי־]

רִגְעוֹן °, רִיגְעוֹן ז׳ [מן א. רגע] רְגִיעָה, שֶׁקֶט, שַׁלְוָה: ״תְּרֵיסַר פְּעָמִים רְצוּפוֹת – עַד רִגְעוֹן הַנְּשִׁימוֹת״ (יזהר, מישור 141). ״פֹּה הַנַּעַר יֹרֶק הַמַּבָּט, הַיַּרְדֵּן, נַהֲרַת־רִגְעוֹן״ (בסוק, מבחר קעב). – [רִגְעוֹן־]

רִגְעִי ° ת׳ [מן רֶגַע] הַנִּמְשָׁךְ רֶגַע, זְמַנִּי, הַחוֹלֵף מַהֵר: הִתְלַהֲבוּת רִגְעִית, שִׂמְחָה רִגְעִית. – [רִגְעִית, רִגְעִיִּים, ־עִיּוֹת]

רִגְעִיּוּת ° נ׳ [מן רִגְעִי] אַרְעִיּוּת, זְמַנִּיּוּת, הַמְשָׁכוֹת זְמַן קָצָר בְּיוֹתֵר: רִגְעִיּוּת שִׂמְחָתוֹ וְאָשְׁרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [רִגְעִיּוּת־]

רֶגְרֶס ◊ ז׳ [מלאטינית: regressus חזרה, שיבה] 1 נְסִיגָה לְאָחוֹר, שִׁיבָה לְצוּרוֹת קְדוּמוֹת נֶחֱשָׁלוֹת יוֹתֵר, הֵפֶךְ מִן ״פְּרוֹגְרֶס״ (קִדְמָה): רֶגְרֶס בְּהִתְפַּתְּחוּת. רֶגְרֶס תַּרְבּוּתִי. 2 [בפסיכואנאליזה] תְּסוּגָה, נְטִיָּתוֹ שֶׁל יֵצֶר־הַמִּין (הַ״לִּיבִּידוֹ״) לְהִסּוֹג לְדַרְגָּה נְמוּכָה יוֹתֵר שֶׁל הִתְנַהֲגוּת.

– רֶ גְ רֶ סִ י בִ י ◊ ת׳ נָסוֹג לְאָחוֹר, שֶׁאֵינוֹ מִתְקַדֵּם, הֵפֶךְ מִן ״פְּרוֹגְרֶסִיבִי״: תְּנוּעָה רֶגְרֶסִיבִית.

א. **רגש** [קרוב אל רגז, רעש, רחש, רעש; ארמית: רְגַשׁ; ערבית: רַגַ׳שַ רעש]

~ פע׳ רָ גַ שׁ פ״ע רָעַשׁ, שָׁאַן, הָמָה: ״לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק?״ (תהלים ב א). ״רָגְשׁוּ עֶלְיוֹנִים עַל אִישׁ עוֹלֶה וְרָעֲשׁוּ תַּחְתּוֹנִים עַל אִישׁ יוֹם מַעֲלֶה״ (ינאי, רנו). ״תִּרְגַּשׁ תַּחַת שִׁמְשׁוֹ אֶרֶץ יְפֵהפִיָּה״

(ביאליק, מתי מדבר האחרונים). "שתה! – רָגַשׁ עליו מוטל פיקלני" (הזז, צל 202). "אותה שעה רָגְשָׁה נפשו בקרבו" (בורלא, עקביה 186). המון רוגש ורועש. – [לִרְגֹּשׁ, רוֹגֵשׁ, רָגוּשׁ, יִרְגֹּשׁ]

~ פִּע׳ **רִגֵּשׁ** * פ״י הרעיש, הסעיר, עורר: "קול צרות מרגשות ואפלה עולה" (איכה רבתי ב טו). "שהוא עתיד לרגש כל העולם כלו ולהעלותם לירושלים" (מדרש הלל, ילינק ה 108). – [לְרַגֵּשׁ, מְ־, יְרַגֵּשׁ]

~ הִת׳ **הִתְרַגֵּשׁ** *. הסתער ובא, התרחש, בא בהמון: "ומשברי מים בהמון קולם ובהתרגשם יפתחו שמים" (מגלת ההודיות ג 16). "והצילנו מפגע רע... ומכל רעות המתרגשות לבוא בעולם" (ברכות יז). "האפשריות הקרובות המתרגשות להתגלות" (ביאליק, חבלי לשון). "אמרה ולא הוסיפה עוד מפני הדמעות שנתרגשו ועלו בגרונה" (הזז, צל 136). – [לְהִתְרַגֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְגִּישׁ** * פ״י הסעיר, גרם שירגש וירעש: "למה מפיסין וחוזרין ומפיסין?... כדי להרגיש כל העזרה" (יומא כד:). "הרגיש הקדוש־ברוך־הוא את עולמו" (סדר אליהו זוטא יז). "היה הים מרגיש עליו את שנתו" (עגנון, תמול 118). "דברים שטורפים את הלב ומרגישים עליו הרהורים עזים" (קבק, במשעול 120). "דוד, – הרגיש המג״ד על סגנו – צריך!..." (קובנר, פנים 63). – [לְהַרְגִּישׁ את־, מַרְגִּישׁ, יַ־]

ב. **רגש** [הרחבת המשמע של א. רגש; בייחוד מן א. רֶגֶשׁ]

~ נִפ׳ **נִרְגַּשׁ** ·, 1 °. התעוררו בו רגשות עזים, תקפוהו רגשות שמחה או מבוכה וכדומה: "נפשי תוסיף לראות נרגשת... לשמעם" (שלונסקי, תר׳ פושקין 87). האורח נרגש מאד למראה הכבוד הרב שחלקו לו. 2 ·. הוחש, נתפס בחוש: "׳ליהודה׳... היוד הוא נעלם ואינו נזכר ונרגש בשפה" (אברהם אבן־עזרא שמות א ב). "העגלה הקלה החישה דרכה וטרח המסע לא נרגש הרבה" (ילין, א 244). – [לְהֵרָגֵשׁ, נִרְגָּשׁ, יֵרָגֵשׁ]

~ פִּע׳ **רִגֵּשׁ** ° פ״י גרם להתרגשות, עורר רגשות עזים: "התאוות הרגילות שוב נעורו לרגש את הלבבות" (יהודה שטינברג, רכב). "לרגש את הלבבות ולהלהיב את המוחות" (סוקולוב, במראות 228). "ואת שכינה בעלומיה רגשי רוחי ודמיוניה" (שלונסקי, תר׳ פושקין 184). "האזהרה שלא רצוי לבקר אצלה לא רגשה אותו" (קדרי, כורך 197). מחזה מרגש ביותר. – [לְרַגֵּשׁ, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻגַּשׁ** °. נתעורר בו רגש עז או התרגשות: "נפשו תערג ובגרונו ידגדג וירגש" (ברקוביץ, תר׳ יוסילי פג). "הולך לו הגביר מרגש אך בטוח" (מלצר, אור 117). – [מְרֻגָּשׁ, יְרֻגַּשׁ]

~ הִת׳ **הִתְרַגֵּשׁ** °. נתעוררו בלבו רגשות עזים, לא יכל לכלא את רגשותיו: הכל התרגשו למראה פרידתה של האם מבנה. השחקן התרגש מאד בעלותו בפעם הראשונה על הבימה. – [לְהִתְרַגֵּשׁ, מִתְרַגֵּשׁ, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְגִּישׁ** * פ״י 1. חש, הכיר בחוש, נתעורר בו רגש מסים: "שאין שוטה נפגע ולא בשר המת מרגיש באזמל" (ירושלמי תעניות סו ד). "הלב מרגיש בצרה שהוא מצר" (שמות רבה יט). הרגשתי כאבים חזקים. פלוני הרגיש את עצמו לא בטוב. 2. הבחין, שם לב, הכיר: "כיון שהרגישה בהן אמן הלכה ואמרה לאביהן" (בראשית רבה מו). "והשוטה אינו מרגיש בבזיון" (מבחר הפנינים, שער המוסר). "ההרגשת בצפרת ובי? ההרגשת כי גם נפשי נתונה בשבי?" (ביאליק, צפורת). – [לְהַרְגִּישׁ, מַרְגִּישׁ, יַרְגִּישׁ]

~ הָפ׳ **הֻרְגַּשׁ** ·. הבחן, נתן להכיר ולחוש: "שהוא בא בו משם הבורא במופתים מרגשים ושכליים" (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). "היודעים מה אחרי המותה, על־פי תכונות חולפים הרגשו" (דיפיארה, לפי שירמן ב 316). "אנחנו, המרגישים בלבנו את לאמיותנו העברית, נשחק בצדק לכל הבא להכחיש... את המרגש לנו בפנימיותנו" (אחד העם, יא). "(בספוריו של שוסמן) הרגש השלטן בחמר והרגשה אותה ראיה מרכזת" (פיכמן, רכז). בקולו הרגשה אכזבה רבה. – [מֻרְגָּשׁ, יֻרְגַּשׁ]

א. **רֶגֶשׁ** ז׳ [מן ב. רגש] 1 °. הרגשה, מה שאדם מרגיש בנפשו: "לא דלח הסער כל רגשותי הזכים" (ביאליק, הענבים). "איני יכול להשתחרר מן רגש ההפלאה" (קלצקין, כתבים 365). "אתם באים לבית־הפלחן עמוסי רגשות אשמה" (קרליבך, ההדו 152). רגש אכזבה. רגשי כבוד. רגש רחמים. רגשי אהבה או שנאה. רגש חרטה. 2 ° [בפסיכולוגיה] תגובה נפשית של ספוק או של אי־ספוק המלוה את התחושות השונות או את הגרויים השונים: רגש נעים או בלתי־נעים [עיין גם רגוש]. 3 °. חויה פנימית, הבעה נפשית: פלוני מגן ברגש. יש רגש רב בדבריו. 4 · [בספרות ימי־הבינים] חוש: "וסור מעל חמשת הרגשים" (יהודה הלוי, א ז). – [רֶגֶשׁ־, רִגְשׁוֹ; רְגָשׁוֹת, רִגְשׁוֹת־ גם רְגָשִׁים, רִגְשֵׁי־]

– **רֶגֶשׁ־נְחִיתוּת** °. הרגשתו של אדם שהוא נחות מאחרים והסבל הנפשי הנגרם לו על־ידי־כך.

– **בַּעַל־רֶגֶשׁ** °. כנוי לאדם שמעשיו והתנהגותו חדורים הרגשה פנימית, בעל חויות שבלב: משורר בעל־רגש.

– **חֲסַר־רֶגֶשׁ**, **נְטוּל־רֶגֶשׁ** °. 1. כנוי לאדם נקשה ואדיש, שאינו מסגל להתלהב ולהתפעל. 2. קשה־לב ואכזר, שאינו יודע רחם.

– **בְּרִגְשֵׁי־כָבוֹד** °. נסח רווח בחתימה במכתבים רשמיים: "ברגשי כבוד, שמעון בן־יעקב".

– **בִּרְגָשׁוֹת מְעֹרָבִים** °. ברצון ובהסוס, ברגש של שמחה מהולה בצער או בדאגה: ההודעה החדשה שנתפרסמה נתקבלה על־ידי התושבים ברגשות מערבים.

– **בְּשׁוֹם רֶגֶשׁ** ° [על־פי "בשום שכל", נחמיה ח ח] ברגש רב: "קריאתו את דבריו באזני בהטעמה ובשום רגש, בין בשירה ובין בפרוזה" (שוה, אישים 202).

ב. **רֶגֶשׁ** ז׳ [מן א. רגש] המון, רעש, שאון: "יחדו נמתיק סוד, בבית אלהים נהלך ברגש" (תהלים נה טו). "רגש שופרות" (קליר, זכר תחילת, מוסף א׳ ראש השנה). "רגש מקבר, צוחה מסלע" (אגוסה, מוסף ב׳ ראש השנה). – [רֶגֶשׁ־, רִגְשׁוֹ]

רַגָּשׁ° ת׳ [מן ב. רגש; א. רֶגֶשׁ; על־פי לב רגז, דברים כח סה] בעל רגשות, מרבה להרגיש: ״ומה כי חוננת לב רגש ויפי?״ (יל״ג, שירה קכט). ״אשה בעלת אפי נמרץ, ראש־סוחר, ובעלת לב רגש״ (בן־ציון, xxvii). ״איש טוב במהותו, רגש, יסודי״ (ברנר, ג 305). ״נשמה נתן לנו ערה ורגשת״ (שמעוני, פואמות א קעה). ״העדינה, הרגשה, הטובה כל כך״ (קבק, בצל 162). – [רגשת או רגשה, רגשים, רגשות]

א. **רִגְשָׁה, רִיגְשָׁה** נ׳ [צורת־משנה של ב. רֶגֶשׁ] שאון, רעש, המיה, המון: ״תסתירני מסוד מרעים, מרגשת פעלי און״ (תהלים סד ג). ״והתערבו הצלילים ברגשת העלים ובהמית המזרקות״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 א). ״בתוך הקהל מחלחלת רגשה, שאינה רגשה של חג״ (ברטוב, כבפים 277). – [רגשת־, רגשות, רגשות־]

ב. **רִגְשָׁה°, רִיגְשָׁה** נ׳ [מן א. רֶגֶשׁ] סערת־רוח, התרגשות: ״ובהשביח את רגשת לבנו הפה״ (ביאליק, משומרים). ״עוד אשוב לספר... בחלף מבוכת הרגשה״ (ווסמן, שירים 38). ״לי זכר ידך ברגשת הנפנוף ונשיקה דמועה מרחפת״ (ברוידס, שחר 58). ״אכן זה הוא! – קראה הנערה ברגשת לבה האוהב – זה הוא בחיר־לבי!״ (אריכא, סנחריב 213). ״ומבעד לרגשת־הלב הגיעו אליו מן האולם קולותיהם של השחקנים״ (תמוז, גן נעול 67). – [רגשת־, רגשות, רגשות־]

רִגְשׁוֹן ז׳ [מן ב. רֶגֶשׁ] רעש, המלה: ״ולא יצבא הנקי ברגשון״ (סידור רס״ג, קצ). ״בית שני הנחרב ברגשון״ (מחזור ויטרי, 447). – [רגשון־, ־נים, ־ני־]

רַגְשׁוּשִׁי° ת׳ [מן א. רֶגֶשׁ] מתרגש על־נקלה: ״קהל סנטימנטלי, רגשושי״ (פרלמן, תר׳ לוטציה ב 344). – [רגשושית, ־שיים, ־שיות]

רִגְשִׁי° ת׳ [מן א. רֶגֶשׁ] מלוה רגש, מבסס על רגש, סנטימנטלי, להבדיל מן ״שכלי״ או ״הגיוני״: נתוח רגשי של הדברים. יחס רגשי לסבלות הזולת. – [רגשית, רגשיים, ־שיות]

רִגְשִׁיּוּת° נ׳ [מן רִגְשִׁי] מציאות רגש, מהות רגשית, סנטימנטליות, להבדיל מן ״שכליות״: ספור חדור רגשיות. – [רגשיות־]

רַגְשָׁן° ז׳ [מן א. רֶגֶשׁ] אדם הנוטה להתרגשות יתרה, שאינו יכול לכלא בקרבו את סערת רגשותיו. – [רגשנית, רגשנים, רגשניות]

רַגְשָׁנוּת° נ׳ [מן רַגְשָׁן] סנטימנטליות רבה, התגלות יתרה של רגשות: ״דעת הקהל כבר מראה סימני רגשנות״ (אחד העם, אגרות ה 47). ״ובלי כל רגשנות נפרזה, כי אם ברחמי אחות ידעה לחונן את העני היהודי״ (פיכמן, רעד). בבקשה, בלי רגשנות! – [רגשנות־]

רַגְשָׁנִי° ת׳ [מן רַגְשָׁן] סנטימנטלי, שיש בו גלויי התרגשות יתרה: ״מבשרו של שופנהואר בפסימיות העמקה והרגשנית״ (קלוזנר, הספרות ב 10). ״אחר־כך פצו פיהם בשירי מדורה רגשניים״ (טביב, דרך 98). נערה רגשנית. חלומות רגשניים. תאורים רגשניים. פגישה רגשנית. – [רגשנית, ־ניים, ־ניות]

רַד פע׳ מן רוד.

רַד, צווי מן ירד.

רַד פ״ע [קיצור מן ירד, יֹרֵד] יורד: ״הם עם־יבוס והיום רד מאד״ (שופטים יט יא). ״השמש רד לבוא״ (ביאליק, המתמיד). ״כבר לילה רד והכנרת אספה שולי המרחקים״ (בן־אמתי, אספי 42).

רַדַּאי° ז׳ [מן ב. רדה, רָדָה; במקרא: רַדַּי שם אדם, דברי הימים א ב יד] 1. רודה־דבש מן הכורת. 2. אופה המוציא את הלחם מן התנור. – [רדאית, רדאים, רדאיות]

רָדָאר°◇ ז׳ [אנגלית: Radar; ר״ת: Radio Detecting And Ranging בילוש כיוון ומרחק ברדיו] מכ״ם (=מגלה כוון־מרחק); מכשיר אלקטרוני המשגר גלי־רדיו המחזרים כ״הד״, ולפי הזמן הדרוש לקליטת ההד הזה קובעים את מקום המצאם ומרחקיהם של עצמים שונים שאינם נראים לעין – מטוסים, אניות וכדומה. שמושו של הרדאר חשוב בעקר בעתות מלחמה – לגלוי מטוסי האויב ממרחק, וכן במדע – לראיה מבעד לערפל, לקביעת ענני מתקרבים, למחקר גרמי השמים וכדומה.

רדד [ארמית: רְדַד רקע; ערבית: רַדّ דחף]

~ פע׳ **רָדַד** פ״י דרך, רמס, הכניע: ״מגני ובו חסיתי, הרודד עמי תחתי״ (תהלים קמד ב). ״לרד לפניו גוים״ (ישעיה מה א). ״שיר לאל צר רדד ואנחנו קמנו ונתעודד״ (משה אבן־עזרא, קודש כה). – [לרוד את־, רדד או רד, רדה, רודד, רדוד; ירד]

~ נפ׳ **נִרְדַּד°,** נעשה רדוד, נכנע: ״פקיד היודע לרדות במי שהוא למטה ממנו, ולהרדד לפני מי שהוא למעלה ממנו״ (סוקולוב, במראות 137). – [להרדד, נרדד, ירדד]

~ פע׳ **רִדֵּד*** פ״י שטח, רקע: ״מרדדין טסין לעבודת המשכן״ (תוספתא שבת יא ב). ״היו מרדדין את הזהב כמין טסין דקין״ (רש״י שמות כח ו). ״אלהי, חזקני ואמצני, רדד נפשי ברזל־עשות!״ (כהן, שירים קו). ״רדד עשתה רקוע־רדודים״ (ש׳ שלום, חי 128). ״על הסדן מרדדים כבר את הלהב לקציר״ (גלעד, עפר 38). הנפח רדד את הברזל המלבן. [ובהשאלה:] ״נטלו ממנה (מן היהדות) את יסוד האמתיות... רדדו ושטחו אותה ועשאוה פלסתר״ (קלצקין, כתבים 13). – [לרדד את־, מרדד, ירדד]

~ פע׳ **רֻדַּד*,** שטח, רקע, נגד לשכבה דקה: ״כוית מרדד״ (חולין כג). ״(כסף) מרקע – מרדד״ (רש״י ירמיה י ט). [ובהשאלה:] ״ראשו עליו כקערה, סגלגל ומרדד, פיו רחב״ (מגדלי מו״ס, צז). ״גגון השבת... שלכד ורדד לנשר שובו אל ביתו עם נגד״ (ש׳ שלום, חי 123). – [מרדד, ירדד]

~ הת׳ **הִתְרַדֵּד°,** 1°. נמתח, נרקע, השתטח: ״ומשליך הקטרת על האש בנחת כמי שמרקד סלת עד שתתרדד על כל האש״ (רמב״ם, תמידין ומוספין ג ה). ״טוה... וחוט מתרדד״ (רש״י כתובות עב:). ״זהב מתרדד תחת יד הצורף״ (יעקב שטיינברג, שצג). הפח מתרדד בנקל. 2°. נעשה רדוד ושטוח: ״קצת למטה מערבה מתרדד הואדי״ (יזהר, שיירה, 30). ״נתרדדו המים עד לקורה התחתונה״ (ארד, תר׳ לסקוב 9). [ובהשאלה:] ״לשונו נוהגת להתרדד או להתעמם מאליה״ (שמיר, עירום 127). – [להתרדד, מת־, ית־]

~ הפ׳ הרד פ״י רקע, שטח: ״וירד על־הכרובים ועל־התמרות את־הזהב״ (מלכים א ו לב). – [להרד את־, מרד, ירד, וירד]

– מים מרדדים*, מים שטוחים, מים שאינם עמקים: ״מקוה שמימיו מרדדין״ (מקואות ז ז).

רדד* ז׳ [מן רדד] 1°, דבר שרדד ושטח: רדד של פחים. 2*, חלק שנמתח ונפרש, שבל, שולים: ״כזית מן המת על הרדד או על גביו״ (תוספתא אהילות ח א). 3°, רדידות, שטחיות, חסר־עמק: רדד המים בנחל. – [רדדי־]

א. רדה [אכדית: radû דחף, הדף; ארמית: רדא; ערבית: ردى הכה]

~ פע׳ **רדה** פ״י 1, שלט, משל: ״ורדו בדגת הים ובעוף השמים״ (בראשית א כח). ״כי־הוא (שלמה) רדה בכל־עבר הנהר״ (מלכים א ה ד). ״לחנם מתרעמים אחרים על הברון רוטשילד ופקידיו על כי ירדו במושבותיו ביד חזקה״ (אחד העם, לח). 2, שעבד, נגש: ״לא־ירדנו (את העבד העברי) בפרך״ (ויקרא כה נג). ״בת יהודה האסורה בין רודים ומכבידים כבליה״ (הנגיד, דיואן 148). ״ורודי דחק ודודי רחק״ (יהודה הלוי, ז 286). ״נשמתי בה אדם, בה יחיד בל ירדה״ (רחל, יח). 3°, יסר, ענש: ״הרב הרודה את תלמידו״ (תוספתא בבא קמא ט יא). ״לא יסור שבט מיהודה׳ – זו סנהדרין שהיא מכה ורודה״ (בראשית רבה צח). – [לרדות ב־, את־; רודה, ירדה, בקיצור: ירד; רדה! רדו!]

~ נפ׳ **נרדה***, נענש, יסר: ״משל לבן־מלכים שהיה לו פדגוג, כל זמן שהיה (התלמיד) סורח, היה פדגוג שלו נרדה״ (בראשית רבה לא). ״ירדה במכה נחלה״ (ינאי, פד). ״והוסר פחדם להרדות מכל ולא לרדות בכל״ (סידור רס״ג, רסו). ״מה חטאו ישראל מכל שבעים אמות להיות נרדים בעבודת פרך?״ (רש״י שמות ב יד). ״ואהיה למס עבד, נרדה במעמס כבד״ (יהודה הלוי, ז 265). – [להרדות, נרדה, ירדה]

~ פע׳ **רדה** פ״י 1, הכניע, נצח: ״אז ירד שריד לאדירים עם״ (שופטים ה יג). ״׳וארדון׳ – שרדה את יצרו״ (סוטה יב). 2*, ענש, יסר: ״יעקב אבינו יסר את בניו ורדה אותם״ (שמות רבה א). – [לרדות את־, מרדה, ירדה, בקיצור: ירד]

~ הפ׳ **הרדה** פ״י הכניע, שעבד: ״יתן לפניו גוים ומלכים ירד״ (ישעיה מא ב). ״ותשקד להזמין אורח... ולהרדותו במעשה ידיך״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודה ליום כפור). ״נרד לפנינו תועפות ההרים האלה״ (ביאליק, מתי מדבר). ״(הנחשים) אשר קנוא ונוקם באף לרגליו הרדם״ (שמעוני, פואמות ב קלה). – [להרדות את־, מרדה, ירד, בקיצור: ירד]

– רדה את האדמה*, כבש וסלל את האדמה: ״חצר גדולה שירדו בה גשמים... מביא תבן בידו ומרדה״ (תוספתא שבת יד ד).

ב. רדה [הגיזרון איננו ודאי; יש סוברים: הרחבה מן א. רדה, במשמע: כבש]

~ פע׳ **רדה** פ״י 1, הוציא, גרף והוציא (דבש מכורת או לחם מתנור): ״ולא־הגיד להם כי מגוית האריה רדה הדבש״ (שופטים יד ט). ״ההולך... לרדות את כורתו״ (בבא מציעא סה). ״הרודה פת חמה (מן התנור)״ (תרומות י ג). ״ואמי שבה אל עבודתה, רדתה את הפת והדבר אין בפיה״ (עגנון, אלו רלו). 2*, ספק דבש: ״מה שכורתי רודה מכור לך״ (בבא מציעא סה). – [לרדות את־, רודה, ירדה, רדה!]

~ נפ׳ **נרדה***, הוצא, גרף ונלקח: ״והיה נאפה ונרדה מבפנים״ (תוספתא יום הכפורים ב ה). הדבש נרדה מן הכורת. הלחם נרדה מן התנור. – [להרדות, נרדה, ירדה]

רדוד°, רידוד ז׳ [מן רדד, רדד] שטוח, רקוע: ״מרדדין כמין רדוד טס דק״ (רש״י מלכים א ז כט). ״ושערות זקנו הקלוש... מסתבכות כרדודי ניומין של כסף ממרק״ (בן־ציון, רח). ״רדד עשתה רקוע־רדודים״ (ש׳ שלום, חי 128). רדוד המתכת. – [רדוד־, רדודים, ־די־]

רדוד° ת׳ [מן רדד, רדד] 1, שטוח, רקוע: פחים רדודים. צלחת רדודה. [ובפיוט:] ״ולציצת פז דקה ורדודה נחלקת״ (ביאליק, זוהר). 2 [בהשאלה] שטחי, קלוש, חסר־עמק: כתיבה רדודה. תכן רדוד של יצירה. – [רדודה, רדודים, ־דות]

– מים רדודים° [על־פי מים מרדדים*, ראה רדד] מים שאינם עמקים: ״בצה שטוחה ומימיה רדודים־רדודים״ (ויסלבסקי, חר׳ ילדותי 22).

רדוי*, רידוי ז׳ [מן א. רדה, רדה] 1, כבוש, הכנעה, שליטה: ״׳ורדו׳ – לשון רדוי ונגישה״ (רש״י ישעיה יד ב). 2, ענש, יסורים: ״וישבר אותה על־ידי רדוי ויסורין״ (רש״י איכה א יג). – [רדוי־]

א. רדוי° ת׳ [מן ב. רדה, רדה] מוצא, שרדו אותו (לחם מתנור, דבש מכורת): ״רקיקים מהבילים רדויים זה עתה מתנורה״ (סביב, דרך 62). דבש רדוי. – [רדויה, רדויים, רדויות]

ב. רדוי* ת׳ [מן א. רדה, רדה] כבוש, נשלט, נכנע: ״ויבשר רדוי עוז ומגדיאל: בחרתיך ולא מאסתיך״ (גבירול, ו 47). ״רדויים מבני נוף הורידו לארץ נצחם״ (נאגארה, 457). – [רדויה, ־יים, ־יות]

רדום* ת׳ [מן רדם, נרדם] 1*, נרדם, ישן, שקוע בשנה: ״עד מתי אבות העולם רדומים בשנה ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרויין בה?!״ (אסתר רבה ז יח). ״רדומה ולבה ער, ישנה וטוב זכרה יעירה״ (יהודה הלוי, ד 74). 2* [בהשאלה] מת, ישן שנת הנצח: ״להדמים מאורות ולהחיות רדומים״ (יוסי בן יוסי, אתה כוננת). ״ומעפר יקימנו ויטליל להחיות רדומינו״ (ינאי, קעא). ״נשמות מחזיר לפגרים רדומים״ (גנזי שכטר, ג 195). 3°, עיף, לאה, שאינו ערני: ״הצהיבו קלפני סנן, רדומי השממון״ (זוסמן, שירים 212). אדם כבד־תנועה ורדום. – [רדומה, רדומים, ־מות]

רדון* ז׳ [מן רדיום] יסוד כימי רדיואקטיבי, גז, המתקבל על־ידי פרוק איזוטופ הרדיום. תקופת החיים של הרדון קצרה מאד – כ־4 ימים (Radon), סימן כימי Rn, משקל אטומי 222.

רדוף* ת׳ [מן רדף, רדף] 1*, אץ, בהול, להוט, נלהב לדבר־מה: ״הרי שהיתה רדופה (האשה) לילך לבית אביה״ (תוספתא יבמות ו ז). ״רדופין וזריזין בזריזות המלאכה״ (רש״י שמות לא יג). ״בעלי הרמז, הדרש והסוד, רדופים כל ימיהם אחרי ׳הצד המיחד׳ שבדברים״ (ביאליק, גילוי וכיסוי). ״זריז במאכל ורדוף בקדרה ושטוף בקערה״ (הזז, יעיש א 186). פלוני רדוף אחרי השכרות. 2*, נרדף, שרודפים אחריו: ״רדוף

יגון, שבע קלון" (גבירול, א 108). "ומורשי לבבי כיונים מפני הנץ רדופות" (יהודה הלוי, א 46). "והקטנה היתה רדופה ומטלטלת כל היום" (ביאליק, באחורי ג). "נפחדים ומפחידים, רדופים ורודפים" (קרליבך, הודו 160). "והיה נזוף ורדוף ומטלטל" (עגנון, אלו נז). "רעוש כנפים גבהל ורדוף" (זוסמן, שירים 36). "גלי־הזהב רדופי הרוחות" (ספורטה, אסיר 33). 3°. מתרוצץ, חפוז: "ופניו חשכות ועיניו בהולות ורדופות" (הזז, היושבת 308). — [רדופה, ־פים, ־פות]

— ברדוף ת״פ כשהוא רץ, בדהירה: "הרואה סוס לבן בחלום, בין בנחת בין ברדוף — יפה לו" (ברכות נז:). "והסוס התחיל ללכת פעם בנחת ופעם ברדוף" (שנהר, א 343).

— רגל רדופים*, כנוי לחג הראשון שאשה באה לחג בבית הוריה לאחר שנעדרה משם במשך תקופה מסימת עם נשואיה: "אי זהו רגל רדופין?... זה רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה" (ירושלמי פסחים לה ד).

רדוף*, רידוף ז׳ [מן רדף] רדיפה, ריצה: "קרן קימת לעוזריכם, רדופי ריק לעוזביכם" (יניי, רד). "רדוף ומנע ונתוק ורתוק" (בסוק, מבחר רד). — [רדוף־, רדופים, רדופי־]

— רדוף הענין*, הקבלה והדגשה: "ובא הכפל לנחץ הענין... "ופניתי אני"... "וראיתי אני"... "כי כל העדה כלם קדשים" — כלם רדוף הענין" (רמב״ן, בראשית כג יג).

רדוקציה° נ׳ [לאטינית: reductio] 1. הפחתה, צמצום. 2 [בכימיה] חזור, הורדת הערכיות של יסוד כימי, הפך מן "חמצון" — עליה בערכיותו של היסוד.

רדי, ראה רדאי. **רדיא***, ראה רידיא*.

רדיאטור בדירה

רדיאטור° ז׳ [מלאטינית: radiare להקרין] 1 [במערכת הסקה מרכזית בדירות] מערכת צנורות של ברזל־יציקה שעוברים בהם קיטור או מים חמים וחמם מקרן ומתפשט בחדר. 2. מקרן, מצנן, כלי בנוי קנים קנים המכילים נוזל המצנן את המנוע במכוניות ועוד. — [רדיאטורים]

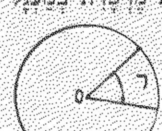

ר - רדיאן

רדיאן° ז׳ [מלאטינית: radius קרן] [בהנדסה] זוית מרכזית במעגל הנשענת על קשת שארכה כארך הרדיוס של המעגל. הרדיאן משמש יחידת־מדה לזויות. — [רדיאנים]

רדיאנט° ז׳ [מלאטינית: radiare להקרין] [באסטרונומיה] מוצא הקרינה של מטאורים, נקדה (או אזור מצמצם) בכדור־השמים שממנה נראות מסלות המטאורים כשהן מקרינות ומתפשקות. — [רדיאנטים]

א. **רדיד** ז׳ [ארמית: רדידא; ערבית: רדאא מעיל, בגד] 1. צעיף או מעטה לנשים: "והצניפות והרדידים" (ישעיה ג כג). "נשאו את רדידי מעלי" (שיר השירים ה ז). 2*. כנוי לשולי האריג: "הקורע מן המלל, מן השלל, מן הרדיד — אינו קרע" (ירושלמי מועד קטן פג ב). 3° [בהשאלה פיוטית] דק, כסוי: "זעיר פה זעיר שם מתרקעים עליהם (על השמים) שרשרות שרשרות כסף של רדידי עבים קלות" (ביאליק, התצורה ד). — [רדיד־, רדידים, ־די־]

ב. **רדיד*** ז׳ [מן רדד, רדד] משהו מרדד ומרקע עד דק: "רדיד של ברזל" (פירוש הגאונים, כלים יג א). — [רדיד־, רדידים, ־די־]

רדידה* נ׳ [אולי מן רדד, רדד] מכשיר בעל שטח מרקע וחלק: "רדידה של ברזל שמחליקין בה הבנאין הכתלין" (פירוש המשניות לרמב״ם, מידות ג ב). — [רדידת־]

רדידות° נ׳ [מן רדוד] שטחיות, חסר־עמק: רדידות המים בברכה [ובהשאלה:] "איש המרחבים הגדולים היה... איש השטח הנגלה על כל רחבו ועל כל רדידותו" (ויסלבסקי, יחידים 287). "עתה למד את הרדידות ואת רפיון הנפש" (איתן, ברקיע 242). — [־דות־]

א. **רדיה*, רדייה** נ׳ [מן א. רדה, רדה] שליטה, כבוש, שעבוד: "ורדיה... חזרה בימי שלמה, שנאמר: כי הוא רודה" (בראשית רבה לד). "בתחבולות כפיה ורדיה של מעטים כנגד רבים" (קלצקין, כתבים 18). — [רדית־]

ב. **רדיה*, רדייה** נ׳ [מן ב. רדה, רדה] גריפה והוצאה (של דבש מכורת, של לחם מתנור): "רדית הפת" (שבת קיז). "רדית הלחם נראתה לי כשיא האמנות" (קורי, כורך 17). רדית דבש. ־כף־רדיה. — [רדית־, רדיות]

רדיו° ז׳ [מלאטינית: radius קרן] 1. שיטת שדור של קולות או סימנים למרחקים גדולים באמצעות גלים אלקטרו־מגנטיים ("גלי־רדיו") המשדרים ממתקנים מיחדים (משדרים, תחנות־שדור) ונקלטים במכשירים מיחדים (מקלטים): העברת קונצרטים ברדיו. שדורי רדיו. טלגרמות־רדיו. מכשירי־רדיו. נקרא גם "אלחוט", על־שום שפועל בלא אמצעות תילים (חוטים), להבדילו מן הטלפון והטלגרף הפועלים באמצעות תילים המחברים את המרחקים. 2 [בלשון יום־יום] דברים שמשדרים ברדיו, הקולות או הסימנים הנקלטים במקלט: האזנתי לרדיו. תכנית רדיו. 3 [כנ״ל] שם מקצר למכשיר עצמו, מקלט: קניתי רדיו חדש. רדיו בן ארבע מנורות.

— רדיו־אסטרונומיה°, ענף האסטרונומיה העוסק בחקר הקרינה בתחום גלי־הרדיו המגיעה ממרחב העולם, מן השמש, מכוכבים ומעצמים אחרים.

— רדיו־אקטיבי°, המסגל להקרין אנרגיה בצורת קרנים אגב התפוררות גרעיני האטום שבקרבו: חמרים רדיו־אקטיביים הם, למשל, רדיום, אורן ועוד.

— רדיו־אקטיביות°. 1. ההפכות איזוטופ בלתי־יציב של יסוד כימי מסים לאיזוטופ אחר של אותו יסוד או לאיזוטופ של יסוד אחר. הרדיואקטיביות מתבטאת בהקרנת חלקיקים בעלי מטען חשמלי שלילי, סתמי או חיובי. 2. סגלתו של חמר להקרין אנרגיה: רדיו־אקטיביות של אורן, של קובלט ועוד.

— רדיו־טלגרף°, שדור טלגרמות באמצעות הרדיו.

— רדיו־טלסקופ°, המכשיר העקרי במחקר הרדיו־אסטרונומי שבו מרכזים את קרינת גלי הרדיו באמצעות רפלקטור מיחד עשוי פלדה ומכונים אל אנטנה הקבועה במוקד הרפלקטור.

— רדיו־טלפון°, טלפון אלחוטי, טלפון הפועל באמצעות גלי־הרדיו.

רדיוגרמה° נ׳ [מן רדיו + יוונית: gramma כתיבה] הודעה משדרת על־ידי רדיו, מברק־אלחוט. – [רדיוגרמות]

רדיום° ז׳ [מלאטינית: radius קרן] יסוד כימי מתכתי, רדיו־אקטיבי. הרדיום נתגלה בשנת 1898 על־ידי בני־הזוג קירי (Curie) במחצב של אורן. שמושי הרדיום רבים ברפואה (טפול בגדולים ממאירים ובמחלות אחרות) ובנסויים מדעיים. הרדיום דומה בתכונותיו ליסוד בריום, אולם הוא יותר פעיל ממנו (Radium, סימן כימי Ra, משקל אטומי 226.05).

רדיוס° ז׳ [לאטינית: radius קרן] 1. מחוג, קטע המחבר את מרכז המעגל עם נקדה כלשהי בהקפו, או קטע המחבר את מרכז־הכדור עם נקדה כלשהי בפניו, רחק המרכז מן ההקף. הרדיוס שוה בארכו למחצית הקטר. 2. אזור מגדר על־ידי מרחק מסים ממרכז נתון: שטח הפגיעה של רמון־יד הוא ברדיוס של 50 מטר בקרוב. – [רדיוסים]

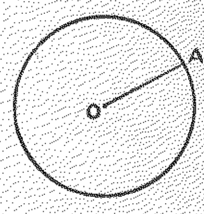

OA - רדיוס

רדיותרפיה° נ׳ [רדיו + יוונית: therapeia ריפוי] טפול רפואי בחולים על־ידי הקרנות בחמרים רדיו־אקטיביים (קרני רנטגן, קרני רדיום, קובלט ועוד).

רדיטור°, ראה ערך רדיאטור.

רדים° ת׳ [מן רדם; רדום] מנמנם, שאינו ער, שהוא נוטה לישן: אדם כבד־תנועה ורדים. ״פנים נסוכי שנה... מחיכים חיוכים רדימים ספוגים שיריהם של חלומות הלילה״ (בר־יוסף, אם 8). – [רדימה, רדימים, ־מות]

רדימה° נ׳ [מן רדם, נרדם] שנה, תנומה: ״הרדימה תמצית הקיום בהויה״ (שטיינמן, דוראים 12). ״מכל אותן נטיעות רק כמנין אחד מלבלב ועולה והשאר עומד ברדימתו״ (טביב, בערער 155). – [רדימת־, רדימות]

רדימות° נ׳ [מן רדום, רדימה] נטיה לשנה, לאות של מנמנם: ״ואותות של דכדוך ורדימות נכרים בפניו חליפות״ (שלונסקי, תר׳ בבל 220). – [רדימות־]

א. **רדין*, רדיין** ת׳ [מארמית: רדא חרש] מאמן בחרישה, רגיל ללכת ישר בתלם בלא שיכריחוהו בכך: ״(פרה) רדינית היא״ (רות רבה ג ז). – [רדינית, רדינים, ־ניות]

ב. **רדין°**, ראה רדיאן.

רדיפה* נ׳ [מן רדף, רדף] 1*. ריצה אחרי מישהו כדי להשיגו: ״רדף שלש רדיפות זו אחר זו״ (תוספתא בבא קמא ב ב). רדיפה דרמתית של השוטרים אחרי הפושע. 2°. להיטות, השתדלות רבה להשיג דבר־מה בכל מחיר: רדיפה אחר הכבוד, רדיפה אחרי תענוגות. 3° [בהשאלה] לחץ, ענויים, גרישה: היהודים סבלו בארצות הגלות רדיפות וענויים, צרות ורדיפות. 4*. תכונתן של מלים נרדפות, נרדפות, דמיון או זהות במשמע של מלים שונות [ראה ערך נרדף 2] – [רדיפת־, רדיפות]

– **רדיפת־כבוד°**, השתדלות לזכות בכבוד מצד הבריות.

– **רדיפת־מלים°**, תכונותיהן של המלים הנרדפות, תופעת הסינונימים, כגון: רדיפת השמות ״שמש״ ו״חמה״.

– **רדיפת־קולות°** [במוסיקה] פוגה, יצירה מוסיקלית שמצטרפים בה קולות אחדים בזה אחר זה כשהם משמיעים אותו נושא.

רדיפות° נ׳ [מן רדף, רדף; רדוף] היות רדוף על־ידי מישהו: ״ביד אמנים תאר שופמן את נפש האדם בעקתה, בהרגשת רדיפותה״ (קרמר, ריאליזם 54). שגעון־הרדיפות. – [רדיפות־]

רדיקל° ז׳ [מלאטינית: radicalis שורשי] 1. אדם התובע תקונים יסודיים בשטח מסים – בחברה, במדיניות וכדומה, קיצוני ביחסו לבעיות מסימות, החותר להגיע לשרשן וליסודן. 2 [באלגברה] בטוי אלגברי המכיל שרשים בחזקות מסימות, כגון: $1+\sqrt{2}$, וכן כנוי לסימן $\sqrt{}$ המורה על הוצאת שרש ממספר. 3 [בכימיה] קבוצה של אטומים המצויה במולקולות של תרכובות שונות והשומרת על זהותה בתגובות כימיות רבות, למשל הרדיקלים CH_3, C_2H_5. – [רדיקלים]

– **רדיקלי°** ת׳ 1. שרשי, הנוגע לשרשו ולעקרו של דבר: המשטרה נקטה אמצעים רדיקליים למניעת הפשיעה, שנוי רדיקלי במצב. 2. קיצוני בתביעותיו, התובע תקונים יסודיים בקים: השקפות רדיקליות, מפלגה רדיקלית.

– **רדיקליות°** נ׳ **רדיקליזם°** ז׳ שרשיות, יסודיות, הליכה אל שרשו של דבר, תביעה לתקונים יסודיים בחברה, קיצוניות ביחס לבעיות מסימות – חברתיות, מדיניות וכדומה.

רדכ״ע ר״ת רבונא דכלי עלמא.

רדם [ארמית: רדם, רדים]

~ פע׳ **רדם** פ״ע ישן, נם: ״ביום אופה ובלילה לא רדם״ (הנגיד, בן־קהלת 119). ״קומה, צלח ורכב, קומה ואל תרדם!״ (גבירול, ה 43). ״הושיעה פליטי והם רדם עולם רדמו״ (גנזי שכטר, ג 90). ״תינוק שהפסיק מלינק ורודם ועוצם את עיניו״ (בלצר, אור 16). ״ורדמו ונעורו בקיץ לזמר התור״ (שלו, אלהי 116). ״בערפלי חלב החולה לה רודמת״ (תלמי, לארצי 13). ״עיני חיים רודמות, חולמות אביב חדש״ (ספורטה, בין גל 52) [ראה עוד ערכים רודם, רדום]. – [לרדם, רודם, רדום, ירדם]

~ נפ׳ **נרדם**, שקע בשנה, ישן שנה חזקה: ״וישכב וירדם: ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו: מה־לך נרדם?״ (יונה א ה–ו). ״המעורר ישנים והמקיץ נרדמים״ (נשמת, שחרית לשבת). ״אמי נמה, נרדם אבי״ (ביאליק, יש לי). – [להרדם, נרדם, ירדם, הרדם!]

~ הפ׳ **הרדים*** פ״י 1*. ישן, הפיל תרדמה: ״הרדימו בנעם שנה, הרים ממנו עצם ועשה עלמה״ (יוסי בן יוסי, סידור רס״ג רסו). ״קול נעים מרדימו״ (רש״י עירובין קד.). האם הרדימה את ילדה. 2°. השקיע באפן מלאכותי בשנה עמקה עד כדי אבדן זמני של החושים: סמים מרדימים. הרופא הרדים את החולה לפני הנתוח. – [להרדים את־, מרדים, י־]

~ הפ׳ **הרדם***, הפלה עליו תרדמה, ישן: ״הרדם (אדם הראשון) ומצלעו עזר לו יעדת״ (משולם, אמיץ כח, מוסף יום כפור). התינוק הרדם על־ידי אמו. החולה הרדם על־ידי הרופא. – [מרדם, ירדם]

– סם מרדים°, חמר נרקוטי שהרופאים משתמשים בו להרדמת החולים לשם נתוח, כגון: כלורופורם.

רֶדֶם° ז׳ [מן רדם] שנה, תרדמה: "לעורר מרדם ישנים" (קליר, סידור 704). "מה לך להיות נרדם, אין עתה עת רדם!" (רש"י יונה א ו). "הושיעה פליטי והם רדם עולם רדמו" (גנזי שכטר, ג 80). "שוב נרדמנו במקום ברדם רך" (גרינברג, רחובות פא). "הקיצו פתאם כמכבד של רדם" (ש׳ שלום, קכג). "עורו, עוררוהו לבבכם מרדם!" (בן־אמתי, אספי 39). "אל תעירו, תעירוני מהרדם" (בת־מרים, שירים 85). "השקד שקע ברדם והשיר ראשון עליו" (טבא, שירים 79). – [רדם־]

רֹדֶם, רוֹדֶם ז׳ [צורת־משנה של רדם] רדם, שנה: "ראשים – אורות כבויים, סביב – לאות ורדם" (שלונסקי, שירים ב 12). "וימנע מלכי מלכת אף־שתוי אחוז הרדם" (גנוגוב, ת׳ עוטה עור 483). – [רדם־]

רַדָּם° ז׳ [מן רדם] חמר נרקוטי, סם מרדים או מאלחש (משתיק ומנית את החושים): הכלורופורם הוא רדם רווח בנתוחים. – [רדם־, רדמים, רדמי־]

רַדֶּמֶת° נ׳ [מן רדם] 1. לתרגיה, תרדמה חולנית ממשכת. 2. בולמוס של שנה: "השתררה עליו הרדמת" (אבי־שאול, תר׳ הר הקסמים א 258). – [רדמת־]

רדע"כ ר"ת רבונא דעלמא כלא.

רדף [ארמית: רדף; ערבית: רדף׳ בא אחרי מישהו]

~ פע׳ **רָדַף** פ"י 1. רץ אחרי מישהו כדי להשיגו: "קום רדף אחרי האנשים והשגתם" (בראשית מד ד). "אמר אויב: ארדף, אשיג, אחלק שלל" (שמות טו ט). "ורדפתם את־איביכם ונפלו לפניכם לחרב" (ויקרא כו ז). "הרודף אחר חברו להרגו" (סנהדרין ח ז). 2 [בהשאלה] לחץ, הציק, ענה: "יען אשר לא־זכר עשות חסד וירדף איש־עני ואביון" (תהלים קט טז). הגויים רדפו את היהודים בארצות גלותם. 3. השתדל להשיג דבר־מה, שאף לדבר־מה, היה להוט אחרי־: "צדק צדק תרדף" (דברים טז כ). "אפרים רעה רוח ורדף קדים, כל־היום כזב ושד ירבה" (הושע יב ב). "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות א יב). 4*. זרם, שטף במהירות: "עין שמימיו רודפין" (עבודה זרה עה). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לרדף אחרי־, את־; רודף, רדוף, ירדף]

~ נפ׳ **נִרְדַּף** 1. שרדפו אחריו, נאלץ לברח מרודפיו: "על צוארנו נרדפנו, יגענו ולא הונח־לנו" (איכה ה ה). "והאלהים יבקש את־נרדף" (קהלת ג טו). "הקדוש־ברוך־הוא תובע דמן של נרדפין מן הרודפין" (ויקרא רבה כז). 2*. נענה, נגש, סבל נגישות ולחיצות: "ישראל נרדפין מפני האמות" (ויקרא רבה כז). היהודים נרדפו על־ידי שונאי ישראל בארצות־הגלות. 3 ׳. היה רדוף אחרי־, היה להוט: "ועם היות דוד המלך בטבעו אוהב הנשים ונרדף אחר המשגל" (אברבנאל מלכים א א א). 4 ׳ [בבלשנות] היה דומה במשמעו למלה אחרת – ראה ערך נרדף ׳] – [להרדף, נרדף, ירדף]

~ פע׳ **רִדֵּף** פ"י 1. הרבה לרוץ אחרי מישהו או אחרי משהו: "ורדפה את־מאהביה ולא־תשיג אתם" (הושע ב ט). "כל אלה ירדפו להשמיד אויב במלחמת אל" (מג׳ לת בני אור, ט 5). "שהיו בעלים מרדפין אחריהם" (בבא קמא קיד). [ובהשאלה:] "ידעוך, התולעה! – רדף הקול אותו הלאה, הלאה" (ברנר, א 437). "ואימת הדם אותו רדפה" (מאירוביץ, הטללים 121). 2 [בהשאלה] היה להוט אחרי־: "עובד אדמתו ישבע־לחם ומרדף ריקים ישבע־ריש" (משלי כח יט). "כמה אתם מרדפין אחר דברים של ריקנות?" (מדרש תהלים ד ח). – [לרדף את־, אחרי־; מרדף, ר־]

~ פֻּע׳ **רֻדַּף**, נרדף, הנס: "ונס ממרחק ורדף כמץ הרים לפני־רוח וכגלגל לפני סופה" (ישעיה יז יג). "מה נאוה זנב לתכים אך כבדו בזנב יום ירדפו" (תגמיד, בן־קהלת 81). "והעגלה... כאלו עפה – מכל הרוחות הרעות רדפה" (כהן, שירים קנח). "אתפלל שתכלי כמו נר, שאלי תרדפי בחרב" (אלתרמן, א 153). – [מרדף, ירדף]

~ התפ׳ **הִתְרַדֵּף** *, התפזר, נפוץ לכל עבר: "והמלאכים... מתרדפין בשבט של אש" (פרקי דר׳ אליעזר, ז). "מה הצאן מתרדפת והרועה מכנסם, כך היו ישראל במדבר" (ילקוט, בשלח רנד). "שאם כל אנשי־הסגלה למיניהם נתרדפו, על אחת כמה אני" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 200). – [להתרדף, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הִרְדִּיף** פ"י 1. רדף, רץ אחרי־: "כתרו את־בנימן הרדיפהו" (שופטים כ מג). "וכשבטי אש הרדיפוה... עיני ילדיה הכלות" (ביאליק, אלמנות). "כתרוהו מכל העברים, הרדיפוהו ושלחו בו את שניהם" (ברקוביץ, תר׳ אדם קכב). "כחית־שדה טרופת שרב הרדיף אותי" (מאירוביץ, הטללים 100). 2° [בהשאלה] הטיל, השליך: "אחרי הרדיף אבנו הנער" (עוגן, שירים 68). – [להרדיף את־, מרדיף, ־]

~ הפ׳ **הֻרְדַּף**, נרדף, נתן לרדיפה: "מרדף בלי חשך" (ישעיה יד ו). "אל אן ירדף, יזהר בקר־חיים נפחד?" (למדן, במעלה ריז). – [מרדף, ירדף]

– **רֹדֵף זִמָּה** (תהלים קיט קנ), היה שקוע בזנונים ובנאוף.

– **רֹדֵף קָדִים** (הושע יב ב), עסק בהבלים, היה ריק ופוחז.

– **רֹדֵף שַׁלְמֹנִים** (ישעיה א כג), השתדל לקבל שחד.

– **מלים רודפות**°, סינונימים, מלים זהות או קרובות מאד במשמען, שגור יותר המנח "מלים נרדפות" [ראה ערך נרדף]

– **יום ירדף יום**° [דיבור מליצי] עובר יום אחר יום, הזמן חולף במהרה.

– **הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו**" [שאול מתנחומא ויקרא ג, ושם: "מי שרודף אחר שררה, שררה בורחת ממנו"; ובמסכת עירובין יג: "המחזר על הגדולה, גדולה בורחת ממנו"] פתגם בגנותו של העושה דברים שלא לשמם, אלא מתוך שאיפת כבוד.

– **רודף כבוד**°, להוט מאד אחרי כבוד מצד הבריות.

– **רודף רוח**° [על־פי "רדף קדים", ראה לעיל] עוסק בעסקים שאין בהם ממש, בונה מגדלים פורחים באויר.

– **רודף שלום*** (אבות א יב), אדם המשתדל לעשות שלום בין אדם לחברו, השואף לשלום ורעות בין בני־אדם, אוהב־הבריות.

– **נרדף על צואר** (איכה ה ה), סבל נגישות קשות ביותר.

– מלים נרדפות" (מלות הגיון, יג), סינונימים, שמות או פעלים וכו' זהים או קרובים זה לזה במשמעם, למשל השמות: "ירח" – "לבנה"; או הפעלים: "הקשיב" – "האזין".

– רדף זכותו של פלוני*, השתדל לבקש לפלוני צד זכות, הפך בזכותו: "שמתוך שבררו מרדף זכותו" (ירושלמי סנהדרין ג א).

– מרדף אמרים (משלי יט ז), מרבה דברים, מאריך בדבורו כדי להפציר במישהו.

– מרדף ריקים, כנוי־גנאי לעצלן ונרפה: "עבד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים ישבע־ריש" (משלי כח יט).

רֶדֶף* ז' [מן רדף, רָדַף] רדיפה: "ותרועת קדושים ברדף אשור" (מגילת בני־אור, יח 2). "נפשי תערג להנפש ממבוך הרדף" (ש' שלום, חי 135). "לא היה שעל פנוי מרדף המאורעות" (אריכא, ב 222). – [רדף־]

רַדְפָן° ז' [מן רדף, רָדַף] המרבה לרדף אחרי־: "אינני רדפן של נשים כמוך!" (שלונסקי, תר' קרקע ב 237). "הוציא 54 כלבי ציד והכלבים והרדפנים שאתם – ששה" (גולדברג, תר' מלחמה ב 244). – [רדפנית, רדפנים, רדפני־, רדפניות]

רָדָר°, ראה רָדָאר.

רדרד [הרחבה מן רעד, בהקבלה אל רשרש מן רעש]

~ פע' **רִדְרֵד°** פ"ע רעד רעד קל ומהיר, רטט, נזדעזע: "הסב... היה מרדרד בנשאו בזרועותיו את העולל" (גולדברג, תר' מלחמה ב 42). "שרקתן המרדרדת של כנפי הברוזים" (שלונסקי, תר' הדון ג 323). עור־התף רדרד במהירות רבה עם ההקשה עליו במקשים. – [לרדרד, מ־, י־]

רִדְרוּד°, רִידְרוּד ז' [מן רדרד, רִדְרֵד] רטוט, רעידה קלה ומהירה: "היו אגרופיו מכים בחמת־קצף על מלבן החלון, והיה המלבן משוע בקול רדרוד של זגוגית" (שלונסקי, תר' הדון א 439). – [רדרוד־, רדרודים, ־די־]

רֶדֶת, שם הפועל מן יָרַד.

רֶה° [איטלקית: re] שם הצליל בסלם הדיאטוני הבא אחרי "דו".

ר"ה ר"ת 1. ראש־השנה. 2. רשות־הרבים.

א. **רהב** [אכדית: rabu רעד; עברית: רָהָב פחד]

~ פע' **רָהַב** פ"ע פחד, ירא: "כי באת בכף־רעך, לך התרפס ורהב רעיך" (משלי ו ג). "אז תראי ונהרת, ופחד ורהב לבבך" (ישעיה ס ה, לפי נוסח קדום, בנוסחנו: ורחב). "נשיכה מחסר־לב ארהב" (הנגיד, דיואן 274). "אם תמצאי מצוק וצר, אל תפחדי, אל תרהבי" (גבירול, א 13). – [לרהב, רוהב, ירהב]

~ הפ' **הִרְהִיב** פ"י הדהים, עורר תמהון ופליאה, הפעים: "הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני" (שיר השירים ו ה). "לא עיני הרהיבו מלואות ראשיכן" (ביאליק, בשדה). "הרהיבתני מתיקות האדמה" (פיכמן, צח). "אותות ומופתים גדולים ונפלאים להרהיב עין כל רואה" (ברקוביץ, תר' חיי יג). "וכל החמודות שהרהיבו תמול שלשום עין כל עובר ושב" (עגנון, אלו קז). תמונה מרהיבה. – [להרהיב, מ־, י־]

~ נפ' **נִרְהַב°**, נפעם, נדהם: "היונים צללו בירק הדשן והמבהיק ובצל הכבד ונרהבו מהוד הנוצים" (שרת, באסיה 126). – [להרהב, נרהב, ירהב]

– מרהיב עין° [שאול מן שיר השירים ו ה], מפליא ומתמיה ביפיו: נוף מרהיב עין, לעיני נתגלה מחזה מרהיב־עינים.

ב. **רהב** [אולי קרוב אל רחב, רב]

~ פע' **רָהַב** פ"ע 1. התרברב, התגאה: "ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד" (ישעיה ג ה). "השמר אל תרהב מאד ואל תדמה לחסרי מדע" (בן־סירא יג יא). "הירהב הזמן בדבי ורבא, ואם בינו ובין תלמוד מריבה?" (הנגיד, דיואן 228). "רוהבים בבנך צרים" (יהודה הלוי, ס 522). "מתרפס לפני גדולים ומזלזל ורוהב בקטנים" (ברקוביץ, תר' אדם נא). 2°. העז: "מי אנכי כי ארהב לשאת עיני אליך?" (ביאליק, תר' טל פז). "נבוך, נכלם... רק לפעמים יש וירהב" (שלונסקי, תר' פושקין 114). – [לרהב, רוהב, ירהב]

~ נפ' **נִרְהַב°**, גאה, גדל: "מיטקא, שנרהב עזו מצוחת זולתו, התבונן בהשתפך הדם" (שלונסקי, תר' הדון א 141). "החפרפרת העורת הקשיבה לנגינה הנרהבה" (שמעוני, הביבר 40). – [להרהב, נרהב, ירהב]

~ הפ' **הִרְהִיב** פי"ע 1 פ"י עורר גאוה וגדלה, נשא: "ביום קראתי ותענני, תרהבני בנפשי עז" (תהלים קלח ג). 2° פ"ע [בהשאלה] העז: "גם לחפץ את זאת נפשי לא הרהיבה" (יל"ג, שירה רעד). "לו הרהבתי רק לדבר את כלתי בגלוי" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יא). (וראה עוד להלן) – [להרהיב, מרהיב, י־]

~ הפ' **הָרְהַב***, הגדל, הרבה: "יקר חסדך עלי ירהב" (אין מי יקרא, סליחות יום א). – [מרהב, ירהב]

~ הת' **הִתְרַהֵב***, התגדל, התנשא: "מאס כל שיר ושפלותו והתרהב בעליוניו" (גבירול, א 115, לפי דוקס). "אל מול הים הזה המתרהב בתהפוכותיו" (שרירא, עזה 191). "נתרהב העז בנפשו והחציף פניו" (שלונסקי, תר' קולא 191). – [להתרהב, מת־, ית־]

– הרהיב עז בנפשו° [שאול מן תהלים קלח ג; ראה לעיל], העז, מלאו לבו: "הרהבתי עז בנפשי לבוא אליך היום" (יל"ג, אגרת לריב"ל). "הרהבתי עז בנפשי לשאל" (ויסלבסקי, תר' מרד 23).

א. **רַהַב** ז' [מן ב. רהב, רָהַב] 1. גאוה, יהירות, התרברבות: "ומצרים הבל וריק יעזרו, לכן קראתי לזאת רהב הם שבת" (ישעיה ל ז). "ולא פנה אל־רהבים" (תהלים מ ה). "ונמר בתיך לך המצלצל באון ורהב" (טשרניחובסקי, שירים 314). "שירה לנו, יהודי! ברהב קראתם לי" (כהן, שירים קמה). "בל תתן אותי לרהב ונכוב לבה ממני" (גמגוב, תר' עוטה עור 360). 2*. עז, אמץ: "טוב לקוראיך בנפש רהב" (אין מי יקרא, סליחות יום א). "שולמית תוריד ארצה עיניה... בפני דודה לחזות אין עז, אין רהב" (מיכ"ל, 53). 3*. גדלה, שלטון: "ואין רהב אלא מלכות" (שמות רבה כג). "אתה ממשלה ורהב... לגאון יעקב הנאהב" (יהודה הלוי, ג 79). – [רהב־, רהבו, רהבים, רהבי־]

– לְשׁוֹן־רַהַב ° (ביאליק, חלפה), דִּבְרֵי־רְהָבִים °, דִּבְרֵי הִתְפָּאֲרוּת וְהִתְרַבְרְבוּת.

ב. **רַהַב** ז׳ [אולי מן ב. רהב] כִּנּוּי לִבְרִיָּה אַגָּדִית, אֵלַת הַיָּם בִּדְמוּת תַּנִּין: ״הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב, מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין״ (ישעיה נא ט). ״שָׂרוֹ שֶׁל יָם רַהַב שְׁמוֹ וְאִלְמָלֵא מַיִם מְכַסִּין אוֹתוֹ אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרֵיחוֹ״ (בבא בתרא עד:).

רֹהַב, רוֹהַב ז׳ [צורת־משנה של א. רָהַב] רַהַב, גַּאֲוָה, גַּדְלָה: ״יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה... וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן״ (תהלים צ י). – [רְהַב־, רָהְבּוֹ]

רָהָב ° ת׳ [מן ב. רהב] גֵּאֶה: ״יוֹרֵד הַלַּיְלָה הַגָּדוֹל עִם כּוֹכָבָיו הָרְהָבִים״ (פרלמן, תר׳ רעיונות סז). ״לְהַנְמִיךְ אֶת גֵּאוּת רוּם קוֹמָתוֹ הָרְהָבָה״ (ליסיצקי, מידות 242). – [רְהָבָה, רְהָבִים, ־בוֹת]

רַהֲבִילִיטַצְיָה ◇, ראה רֵיהַבִּילִיטַצְיָה.

רַהַבְתָּנוּת ° נ׳ [מן א. רָהַב] הִתְרַבְרְבוּת, גַּאַוְתָנוּת. – [־נוּת־]

רַהַבְתָּנִי ° ת׳ [מן א. רָהַב] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם הִתְרַבְרְבוּת וְגַאַוְתָנוּת: ״מֻבְטָח לוֹ כִּי גַם הַבָּנוֹת הָרַהַבְתָּנִיּוֹת הַלָּלוּ לֹא קָרְאוּ כְּלָל (אֶת הַסֵּפֶר)״ (יזהר, צקלג 393). ״גַּאֲוָתוֹ הַקְּשׁוּחָה הָאֱוִילִית וְהָרַהַבְתָּנִית״ (ניצן, צבת בצבת). – [רַהַבְתָּנִית, רַהַבְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

רהה [יש מזהים עם א. רהב; הגיזרון אינו ברור, המשמע לפי העניין בכתוב]

~ פע׳ **רָהָה** פ״ע 1. יָרֵא, פָּחַד: ״אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ״ (ישעיה מד ח). ״הֲלֹא תִרְהוּ וְאִם לֹא תַעֲרִיצוּ רַב עֲלִילִיָּה?״ (הנגיד, דיואן 235). ״יִרְהוּ וְיֶחֶרְדוּ לִשְׁמֹעַ מִקְצוֹת אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם״ (גבירול, א 59). ״יְהִירִים, פַּחֲדוּ וּרְהוּ מִגָּדְלוֹ״ (משה אבן־עזרא, קודש רט). ״אַל נָא תִרְהֶה, אַל נָא תִדְאָג!״ (כהן, שירים לז). ״וְאַשְׁרֵי כִּי לְפָנֶיךָ גִּבּוֹרֵי רוֹהִים מִקֹּלָם״ (גנסין, תר׳ עוטה עור 485). 2 ° [בהשאלה] נָע בְּהִסּוּס: ״הַפֶּלֶג הַלָּז... רוֹהֶה לִקְרַאת הַדְּהוּד הַגֶּשֶׁר... כֹּה אַחֲרִישׁ, כֹּה אֶרְהֶה, כֹּה אֶזְרֹם לִקְרָאתֵךְ״ (ש׳ שלום, שירים רלו). ״אוֹרִי יָצָא לֶחָצֵר וְרָהָה אֶל חֲדַר־הָאֹכֶל״ (שמיר, הוא הלך 15). ״הֲיֵשׁ אֲשֶׁר עֵינֵינוּ תִנָּשֶׂאנָה עֲתֶרֶת כּוֹכָבִים רוֹהִים לִסְפֹּר?״ (חומסקי, אזוב 26). [לִרְהוֹת, רוֹהֶה, יִרְהֶה]

~ נפ׳ **נִרְהָה** °, נַעֲשָׂה רָהֶה, רָפֶה, נֶחְרָד: ״מַעְגַּל חַיַּי... נִרְהֶה לְמַגַּע הַצֵּל״ (גלעד, עפר 90). – [לְהֵרָהוֹת, נִרְהֶה, יֵרָהֶה]

רָהֶה ° ת׳ [מן רהה] מְהַסֵּס, יָרֵא, בִּלְתִּי־בָּטוּחַ: ״צְעָדִם רָהֶה וְהֵם מִתְבַּיְּשִׁים״ (כהן, שירים רד). ״הוּא צָעִיר רָהֶה וְתָמִים״ (טברסקי, לפידים 30). ״אֵלּוּ דְּרָכִים בּוֹ עָבַרְתִּי רָהֶה וְשָׂרוּף?״ (גלבוע, בבוקר 102). ״בְּיָד רָהָה אֶת הַחַלּוֹן פּוֹתַחַ״ (ווסמן, שירים 129). – [רָהָה, רָהִים, רָהוֹת]

רָהוּט* ת׳ [מארמית: רְהַט רָץ] 1 ⸫, שָׁגוּר, רָגִיל בַּפֶּה, שׁוֹטֵף, שֶׁאוֹמְרוֹ רָץ בּוֹ: ״רְהוּטִים הֵם (פָּרָשִׁיּוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה) בְּפִי כָּל אָדָם וְאֵין טוֹעִין בָּהֶם״ (רש״י מנחות לב:). ״שֶׁבְּכָל מָקוֹם שׁוֹנֶה הַתַּנָּא לְשׁוֹן הָרָהוּט לוֹ בַּפֶּה״ (תוספות קידושין ב.). ״הַמֶּלֶל הָעַרְבִי הָיָה רָהוּט בְּפִיו״ (שנהר, ג 96). הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ לָמַד לְדַבֵּר עִבְרִית רְהוּטָה. קְרִיאָה רְהוּטָה. 2*, מְמַהֵר, נֶחְפָּז: ״מָקוֹם שֶׁהַכֹּהֲנִים רְהוּטִים״ (שיר השירים רבה א יז). ״נְשִׁימָתָם הַכְּבֵדָה... וּדְרִיכַת רַגְלֵיהֶם הָיוּ רְהוּטוֹת יוֹתֵר״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 100). מְלָאכָה רְהוּטָה. – [רְהוּטָה, רְהוּטִים, ־טוֹת]

– כְּתָב רָהוּט °, קוּרְסִיב, כְּתָב מָהִיר, כְּתָב שֶׁאוֹתִיּוֹתָיו מְשֻׁלָּבוֹת בְּרֻבָּן זוֹ בָּזוֹ.

א. **רָהוּט** °, **רִיהוּט** ז׳ [מן רהט, רָהַט] 1. הַכְנָסַת רָהִיטִים בְּבַיִת, קְבִיעַת רָהִיטִים: רָהוּט הַחֶדֶר. רָהוּט הַדִּירָה לַזּוּג הַצָּעִיר. 2. מַעֲרֶכֶת הָרָהִיטִים בְּבַיִת: בְּדִירָתוֹ רָהוּט מוֹדֶרְנִי. רָהוּט יָשָׁן. – [רָהוּט־, רָהוּטִים, ־טֵי־]

ב. **רָהוּט**⸫, **רִיהוּט** ז׳ [מן רָהוּט; ארמית: רִיהֲטָא] רְהִיטוּת, שְׁגִירוּת: ״כְּגוֹן צָרִיךְ לִכְתֹּב טֵית וּמִדֵּי רָהוּטוֹ לֹא הִדְבִּיק בּוֹ (קַו וְנִקְרָא כְּאִלּוּ פּוּ)״ (רבינו חננאל שבת קה). ״רַק בְּרָהוּט לְשׁוֹן הָאָדָם מִתְעַרְטֵל כֻּלּוֹ״ (פיכמן, קצד). הָעוֹלֶה הֶחָדָשׁ הִגִּיעַ לְרָהוּט רַב בְּדִבּוּרוֹ. רָהוּט בִּכְתִיבָה וּבִקְרִיאָה. – [רָהוּט־]

רְהוּטָה⸫ נ׳ [גם רְהָט⸫, רָהִיט⸫, רָהוּט⸫; הגיזרון אינו ברור] כִּנּוּי לְאֶחָד מִסּוּגֵי הַפִּיּוּטִים שֶׁשֻּׁבְּצוּ בְּמַחֲזוֹר־הַתְּפִלּוֹת וְהַמְיֻסָּדִים עַל מִלָּה חוֹזֶרֶת אוֹ מִסְפַּר מִלִּים חוֹזְרוֹת מִפְּסוּקֵי הַמִּקְרָא, כְּגוֹן הָרְהוּטָה שֶׁל יְהוּדָה הַלֵּוִי עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (יהודה הלוי, ח 291). – [רְהוּטוֹת]

רָהוּי⸫ ת׳ [מן רהה] הַסְּסָנִי, רָפֶה, מְפַחֵד: ״רָהוּי בִּרְתֵת וָרֶטֶט״ (ארכן, סליחה יום ו׳, נו׳ אשכנז). ״בָּהָה בוֹ חַיִּים בְּעֵינַיִם לָאוֹת וְהֵשִׁיב לוֹ בְּקוֹל רָהוּי״ (טביב, דרך 174). ״נִצְּבָה־עָמְדָה צְפוּדַת־פָּנִים... נְטוּלַת־קוֹל, רְהוּיָה״ (קיבנר, פנים 11). ״הָיְתָה נָעָה אַחֲרֵי וִילָרְסְקִי בִּפְסִיעוֹת מְהַסְּסוֹת וּרְהוּיוֹת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ב 74). ״תִּקְווֹת רְהוּיוֹת וַדַּאי הִכְהֲבוּ בָהּ בַּלֵּילוֹת״ (מגד, החי 14). – [רְהוּיָה, רְהוּיִים, רְהוּיוֹת]

רְהוּת⸫ נ׳ [מן רהה] 1 ⸫, פַּחַד, יִרְאָה: ״וְהַכְּנִיעָה נֶחֱלֶקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים, הָאֶחָד כְּנִיעַת רְהוּת... וְהַשֵּׁנִי כְּנִיעַת חוֹבָה״ (חובות הלבבות, עבודת ה׳ ג). 2 °, הִסּוּס, הַסְסָנוּת: ״רְהוּת וְרֶתֶת, פִּיק־רוּחַ וּפִקְפּוּק שֶׁל הַנִּיּוֹן״ (שטיינמן, צרור 62). ״לְרֶגַע תּוֹקֶפֶת אֶת אַרְכַנְגֶ׳לָה רְהוּת שֶׁל תִּינוֹק מְגֻדָּל שֶׁסָּרַח״ (טברסקי, אקוסטה ב 120). – [רְהוּת־]

א. **רהט** [מן רָהִיט]

~ פע׳ **רִהֵט** ° פ״י הִכְנִיס רָהִיטִים לַבַּיִת: הַדַּיָּר רִהֵט מֵחָדָשׁ אֶת דִּירָתוֹ. – [לְרַהֵט, מְרַהֵט, יְ־]

~ פע׳ **רֻהַט** °, הוּשְׂמוּ בּוֹ רָהִיטִים: הַדִּירָה רֻהֲטָה בִּרְהִיטִים חֲדָשִׁים. חֶדֶר מְרֻהָט לְהַשְׂכִּיר. – [מְרֻהָט, יְרֻהַט]

~ הפ׳ **הִרְהִיט*** פ״י קָבַע קוֹרוֹת בְּבִנְיָן: ״אָדָם מְקָרֶה בַּאֲרָזִים וּמַרְהִיט בִּבְרוֹתִים״ (שיר השירים רבה א יז). – [לְהַרְהִיט, מַ־, יַ־]

ב. **רהט** [מארמית: רְהַט רָץ]

~ פע׳ **רָהַט*** פ״ע 1 ⸫, מִהֵר, רָץ, אָץ: ״זָכוּר גָּלְהַט אֲשֶׁר רָהַט״ (פיוט, סידור 623). ״פָּנוּ יָמִינָה וְרָהֲטוּ בַּחֶלְקָה זוֹ וְהִגְבִּירוּ מְהִירוּת״ (יזהר, שיירה 19). ״וְשׁוּב רוֹהֵט נְהַר הַצְּלִיפוֹת״ (שמיר, במו 181). ״וְזִרְמַת הַקִּיּוּם הָרוֹהֶטֶת תּוֹכָם״ (בסוק, מבחר ריד). ״הָעָם צוֹעֵד, נִשָּׂא, שׁוֹטֵף,

סוחף, ולפניו תרהט האימה" (פינקרפלד, גדיש 322). 2°, אמר במהירות, השמיע בחפזון: "נעימה במשפטיה ודבורה רוהט" (צבת, ב 284). "רוהטת ניוטה באותו חתוך־הדבור שבתינוקת בת־הדרום" (הלקין, משבר 52). "רהטה בקשיחות, מתגרה" (איתן, ברקיע 164). – [לרהט, רוהט, ירהט]

~ הפ׳ הרהיט * פ״י 1, הריץ: "לך גשים ושוע מרהיטים" (קליר, יפתח, גשם). "ונותנין אותן (את המורגים) על התבואה ומרהיטים עליו את הבהמות" (רש״י תמורה יח.). 2, השמיע באפן רהוט, החפיז: "יזהר שלא ירהיט 'אלהים' 'על' 'את', פן יחריב העולם חלילה וחס" (של״ה, מסכת שבת). "תוך שהוא מרהיט מליו אל השפופרת ואחר־כך מפתח סבכי הכבל תחת להאזין" (איתן, ברקיע 15). "הרהיט דבור עסקני שלו" (טביב, כערער 196). – [להרהיט, מרהיט, ־ר־]

~ הפ׳ הרהט °, נעשה רהוט ומהיר יותר: דבורו הרהט מהתרגשות. – [מרהט, ירהט]

~ הת׳ התרהט °, נעשה רהוט ומהיר יותר: "אל הזמר נצטרפו עוד כמה בסים, הקצב נתרהט ונתלהט" (שלונסקי, חר׳ הדון ג 323). הכתב העברי התרהט במשך הדורות. הלשון נתרהטה בפי העולים החדשים. – [להתרהט, מתרהט, יתרהט]

א. רהט ז׳ [אכדית: rāṭu; ארמית: רהטא, רטיא; אולי מן ב. רהט רץ: מצוי בעיקר הריבוי: רהטים] 1, שקת, שקע באבן או בקורת־עץ להשקות מתוכו את הבהמות: "ותבאנה (בנות יתרו) ותדלנה ותמלאנה את־הרהטים להשקות צאן אביהן" (שמות ב טז). 2° [בהשאלה] כנוי מליצי לצנורות הדם בגוף: "ויקפא דמה תוך רהטי עורקיה ושמורות עיניה אחז צלמות" (יל״ג, שירה פו). "ונקלט בנפשך הסוד – ברהטי דמיך יקוד" (טשרניחובסקי, שירים 520). "זה ברקך הרך והיקר כבר נזל ברהטי עורקך" (שניאור, שירים רב). "הולמים פטישים עמומים ברהטי דמינו הרדומים" (ש׳ שלום, שירים לא). "רק הלב חרש פעם, הדם ברהטיו קפא" (טבנקין, שירים 25). – [רהט־, רהטו; רהטים, רהטי־]

ב. רהט° ז׳ [מן ב. רהט, רהט] 1, רהיטות, מהירות: "חברה זו פלטו שניהם... כאלו כפאם שד, אגב רהט השיחה" (שופמן, ב 144). "ודברה דבריה ברהט" (צייטלין, האש 252). "כלי־הקבול שנשתנו בינתים בבחינת רהט הטמפו" (קלצקין, כתבים 166). 2, מרוץ, זרימה: "חלף הירח וחול השביל ורהט הדמים, ורטט השפה" (ברחיני, שביל 19). "ומכל עברים רהט ולהט קולות" (כהן, שירים פב). – [רהט־]

רהטא*, ריהטא ז׳ [ארמית, ברכות ה:] רהיטות, מהירות, חפזון: "אם נמלטה לנו בעת הכתיבה מלה או מלות בעבור שכחה או רהטא" (השרשים לג׳נאח, חתימת יהודה אבן־תבון). פלוני טעה בכתיבה אגב רהטא.

רהטה° נ׳ [מן ב. רהט, רהט; ארמית: רהטא*] רהיטות, מהירות: "וזה (הסוס) עוקר את העגלה הטעונה כדי חלב... וחולף ברהטה מתחת חפות הפיקוסים הגדולים" (יזהר, קיץ 21). – [רהטת־]

רהטוט° ז׳ [מן ב. רהט, רהט] משהו רהוט ומהיר [בצירוף:]
– רהטוטי־לשון°, שטף־הדבור, מענה־לשון, שורת מלים הנאמרות במהירות רבה: "בזקה לה (וסיליסה) רהטוטי־לשון כזורה, כביכול, מלח על מכה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 79). "פלטה חיש חיש... רהטוטי לשון שאינם מתקשרים" (ארד, תר׳ זיואגו 432).

רהטון* ז׳ [הגיזרון אינו ברור; אולי מיוונית: ryte; לאטינית: ruta] יחידה גדולה של צבא: "על כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון, ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון" (ברכות לב:). – [־נים]

רהטן* ז׳ [מן ב. רהט, רהט; ארמית: רהטונא רץ] 1 *, מי שפועל ברהיטות, מהיר במלאכתו. 2°, כנוי לסוס־מרכבה מאמן להליכה מהירה ורהוטה (Trotter): "גריגורי היה קורע במושכות שבידו את שפתי הרהטן והביא את מרוצו עד תכלית הרהיטה" (שלונסקי, תר׳ הדון א 436). – [רהטנים, ־טני־]

רהי° ז׳ [מן רהה, רהה] הסוס, מורא, רתיעה: "חלון... הוא פתוח! טפסתי ברהי" (ש׳ שלום, שירים תלב). "על מות גדיים ברהי, על מות עדרי בגיא־ההרגה" (ספורטה, בין גל 23). – [רהי־, רהיו]

רה״י ר״ת רשות־היחיד.

רהיה°, רהייה נ׳ [צורת־משנה של רהי; מן רהה, רהה] הסוס: "מכל מקום היתה רהיה בלבו והיה מרתיע לאחוריו" (טביב, כערער 285). "ישבה ברהיה על הספסל והשתדלה למנע עיניה ממקר" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 265). – [רהית־]

רהיט ז׳ [שאול משיר השירים א יז, וכן בספרות התלמודית, ושם המשמע: קורה, קרש, על־פי הארמית: רהטא, רהיטא; המשמע החדש כבערבית: רהאט] 1°, שם כולל לכל אחד מכלי־הבית הגדולים המשמשים לצרכי האדם, כגון: כסא, שלחן, מטה, כוננית, ארון וכו׳: "הקורא יושב ומתבונן אל כל הכלים ורהיטי החדר" (לובצקי, "המגיד" תר״ס). "גם רהיטיו דוממים יתעטפו בצלליהם" (ביאליק, שבעה). 2 [במקרא ובתלמוד] קורה, קרש: "קרות בתינו ארזים, רהיטנו ברותים" (שיר השירים א יז). "אבני ביתו ורהיטי ביתו של אדם מעידין בו, שנאמר: 'אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה'" (חגיגה טז., לפי הערוך; בנוסחנו: וקורות ביתו). "להניח ראשי רהיטים דקים על כתל חברו" (רש״י בבא בתרא ו.). – [רהיט־, רהיטו; רהיטים, רהיטי־, רהיטיו]

רהיטה° נ׳ [מן רהוט] 1, ריצה, מהירות: "ריצה וריצה, רהיטה ולקיטה" (שניאור, סיפורים עד). "כמעט ברהיטה רצה על־פני השרטונית" (שלונסקי, תר׳ הדון א 37). "שוב סבה על עקב והפליגה ברהיטה" (ארד, ביתר 41). 2, מהירות, שטף: שוא־נע נבטא ברהיטה. – [רהיטת־]

רהיטות° נ׳ [מן רהוט] רהיטה, מהירות: "היבבות מקלקלות את רהיטות דבורו" (יהודה שטינברג, רטז). "ובהצטלבה ברהיטות היתה מלחשת משהו" (גולדברג, תר׳ מלחמה 222). רהיטות בעבודה אין בה ברכה. – [רהיטות־]

– רהיטות בכתב°, קורסיביות, כתיבה מהירה.

רָהִיטָן° ז' [מן רָהִיט ו] 1. נגר רהיטים, מומחה לעשית רהיטים. 2. סוחר רהיטים. – [רהיטן־, רהיטנים, רהיטני־]

רָהִיטָנוּת° נ' [מן רָהִיט ו] 1. נגרות רהיטים, תעשית רהיטים. 2. מסחר ברהיטים. – [רהיטנות־]

רְהִיטְנִי* ז' [כנראה ממקור לועזי; הגיזרון מפוקפק] 1. כנוי לאחד ממיני המקצועות או האזמלים שהקדמונים השתמשו בהם להחלקת קורות (בבא קמא קיט:). 2. כלי לתלישת שער (מכות ג ה). – [־נין]

רהן [ערבית: רַהַנַ, אַרְהַנַ משכן; רַהְנ משכון]

~ הפ' **הִרְהִין*** פ"י שעבד (הלוה) חפץ למלוה כערבון לסלוק החוב: "כמעשר שני אין... ממשכנין אותו, אין מרהינין אותו" (תוספתא מעשר שני א א). "נטל את הכר ונתן לאשתו להרהינו" (עגנון, אלו שכח). – [להרהין, מרהין, ־ין־]

~ הפ' **הֻרְהַן***. שֻעבד למלוה: "תינוקת שהרהנה" (עדויות ח ב). – [מרהן, ירהן]

רה"ע ר"ת 1. רבון־העולמים. 2. ראש־העיר.

רה"ק ר"ת 1. ראש־הקהל. 2. רוח־הקדש. 3. רבנו הקדוש.

רה"ר ר"ת רשות־הרבים. **רה"ש** ר"ת ראש־השנה.

רו"א ר"ת ראשונים ואחרונים.

א. **רוֹאֶה** ז' [מן ראה, רָאָה] 1. צופה, מסתכל: "ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים" (שמואל א כו יב). "כל־ראי ילעגו לי" (תהלים כב ח). "ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל־ראיה" (אסתר ב טו). השחקן המחונן הפליא במשחקו את קהל הרואים. 2. כנוי בימים קדומים לנביא, חוזה: "כי לנביא היום יקרא לפנים הראה" (שמואל א ט ט). – [רואה, רואים, רואות]

– **רואה ואינו נראה***. 1*. מתארי אלהים: "מה הקדוש־ברוך־הוא רואה ואינו נראה, אף הנשמה רואה ואינה נראית" (ברכות י.). "תזכו לקבל פני הרואים ואינן נראין" (חגיגה ה:). 2°. כנוי למאחז עינים או לעושה נפלאות.

– **רואה־חשבון**°. מסמך לבדיקת חשבונות, הוצאה והכנסה של מוסד או בית־עסק וכו', לבחינת המאזן השנתי הסופי ולאשורו לפני הגשתו לרושם־החברות.

– **רואות** נ"ר ראה ערך רואות.

– **רואה־שחורות**°. פסימיסט, מי שאינו מאמין בטוב: "הנני חקרן לתאבון, רואה־שחורות ואוהב חטוט" (שטיינמן, צרור 86). "אל תהלכו עלי אימים, אתם רואי־שחורות!" (טנאי, ארץ 99). (ולהיפך:)

– **רואה־ורדות**°. אופטימיסט, מאמין בטוב כי לא יאחר לבוא.

ב. **רוֹאֶה*** ז' [אולי צורת־משנה של ראי] כנוי לזהמת תולעים שבעצים, ראי, לכלוך (תוספתא שביעית א יא). – [רואים, רואי־]

רוֹאוֹת נ"ר [מן ראה, רואה] כנוי מליצי לעינים: "ובטלו הטחנות כי מעטו, וחשכו הראות בארבות" (קהלת יב ג). וסגלת החסידים בעלי הרואות הפקוחות והמשאלות היקרות" (חובות הלבבות, הפרישות ז). "עצם רואותיך, אדם, ויפזו אליך רמזי הבת־קול" (שלונסקי, שירים ב 362). "נמשל לאדם שנפגעו רואותיו בברקה של נהרה" (סביב, דרך 182). "ובשנים חורי רואותיו ישכנו שבלולים" (שלג, אלהי 18). – [רואות־]

רוב. ראה רב.

רוֹבָאוּת° נ' [מן רובה] תורת השמוש ברובה: אמונים ברובאות, מדריך לרובאות. – [רובאות־]

רוֹבַאי° ז' [מן רובה] חיל שהרובה הוא נשקו העקרי: פלגת רובאים. – [רובאים, רובאי־]

רובד, ראה רבד. **רובדי, רובדיות**, ראה רבדי, רבדיות.

א. **רוֹבֶה** ז' [על־פי הבנה בכתוב בבראשית כא כ: "ויהי רבה קשת" – יורה בקשת, כמשמעות ב. רבב; קיצור מן הצירוף: "קנה־רובה"] כלי־יריה בעל קנה מתכת, המחבר אל קת־עץ, עשוי לירות ממנו כדורים בודדים לטוח גדול.

רובה

הרובה על סוגיו השונים הוא הנשק האישי הרגיל של חיל רגלי. – [רובה־, רובי, רובך, רובהו או רובו; רובים, רובי־]

– **רובה אוטומטי**°, ראה מקלע°, תת־מקלע°.

– **רובה־אויר**°. רובה לספורט ולאמונים שכחו ההודף הוא אויר דחוס, קטרו זעיר וטוחו קצר.

– **רובה־טוטו**° [מאנגלית: two שתים] רובה שקליבר הקדח של קנהו הוא 0.22 אינץ', משמש לאמוני קליעה במטוח זעיר.

– **רובה־סער**°. רובה רב־תכליתי שנתכן למלא את התפקידים של רובה, תת־מקלע ומקלע.

– **רובה־ציד**°. רובה מיחד שהציידים משתמשים בו: תרמילי כדוריו ממלאים גלות קטנות רבות המתפזרות תוך כדי תעופה ברדיוס מסים, ועל־ידי־כך הפגיעה בטוחה יותר מבירייה ברובה רגיל.

– **רובה־צלפים**°. רובה צבאי בעל דיוק־קליעה רב, מציד בדרך־כלל גם בכונת טלסקופית.

– **רמון־רובה**°, ראה ערך ב. רמון.

ב. **רוֹבֶה*** ז' [על־פי הארמית: רביא; ויש סוברים כי כן המשמע גם בבראשית כא כ: "ויהי רובה קשת"] עלם, צעיר: "רובה שנשא ריבה" (ירושלמי סוטה כב ד). "ז' קומות (באדם): ילד, נער, רובה, עלם, איש, שב, זקן" (מדרש תדשא, ילינק, ג 168). "דמו להשחית ישישי ורובי" (אדברה תחנונים, שחרית יום כיפור). – [רובה־, רובים, רובי־; לנקבה: ריבה* גם רביה°]

רוֹבּוֹט° ז' [צ'כית: robot, מן robota עבודה] 1. אוטומט המבצע פעלות מרכבות מסימות הנעשות בדרך כלל על־ידי בן־אדם חי ובר־דעת. 2 [בהשאלה] כנוי־לגלוג למי שמשמש כלי־שרת בידי אחרים ואין בו כל גלוי של רצון עצמי, אוטומט, בבה, "גלם". – [רובוטים]

רובי, ראה רַבִּי.

רוּבְיָא* נ׳ [ארמית] צֶמַח־מִסְפּוֹא וּמַאֲכָל מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּרְפְּרָנִיִּים שֶׁנִּזְכַּר בַּתַּלְמוּד (כריתות ו. ועוד). סבורים, כי הוא הַצֶּמַח ״גַּרְגְּרָנִית יְוָנִית״ הַנִּקְרָא בְּיָמֵינוּ ״חִלְבָּה״ בְּפִי עֲדוֹת־הַמִּזְרָח.

רוּבִּידְיוּם° ז׳ [מלאטינית: rubidus אדום] יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי נָדִיר בַּעַל צֶבַע כֶּסֶף־לָבָן, מָצוּי בְּכַמֻּיּוֹת קְטַנּוֹת בְּמֵי מַעְיָנוֹת וּבְאֵפֶר שֶׁל צְמָחִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: לֶפֶת, טַבָּק וְעוֹד. נִקְרָא כֵּן עַל־שׁוּם הַקַּוִּים הָאֲדֻמִּים שֶׁבִּתְחִזִּית שֶׁלּוֹ (Rubidium; סִימָן כִּימִי Rb, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 85.48).

רוּבְיָה° נ׳ ראה ערך פּוּאָה.

רוּבִּין° ז׳ [גרמנית: Rubin] אֹדֶם (אֶבֶן יְקָרָה), ראה ערך ב. אֹדֶם 2.

רוֹבִּינְיָה° נ׳ [על שם Robin, בוטנאי צרפתי] עֵץ נוֹי קוֹצָנִי מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת, בַּעַל עָלִים מֻנָּצִים וּפְרָחִים פַּרְפְּרָנִיִּים, לְבָנִים וְרֵיחָנִיִּים, הָעֲרוּכִים בְּאֶשְׁכּוֹלוֹת גְּדוֹלִים (Robinia). נִקְרָא גַּם ״בַּת־שִׁטָּה״. – [רוֹבִּינְיוֹת]

רוּבִּיקוֹן° ש״פ [על־שם הנהר ששימש גבול בין מחוז שליטתו של יוליוס קיסר למחוזו של פומפיוס: יוליוס עבר בשנת 49 לפני מניין האומות את הרוביקון ופתח במלחמת אזרחים נגד פומפיוס ששלט ברומא, מלחמה שהביאה בסופה להקמת האימפריה הרומית; מכאן המימרה:]

– עָבַר אֶת הָרוּבִּיקוֹן°, פָּתַח בִּפְעֻלָּה נוֹעֶזֶת וּמַכְרַעַת, עָשָׂה צַעַד גּוֹרָלִי.

רוּבָּל° ז׳ [רוסית: roubl] מַטְבֵּעַ רוּסִי הַנֶּחְלָק לְ־100 קוֹפֵּיקוֹת: רוּבַּל־כֶּסֶף. –[רוּבָּלִים, רוּבְּלֵי־]

רובני, ראה רַבָּנִי. **רובע,** ראה רֶבַע.

רֹגֶז° ת׳ [מן רגז, רָגַז] כּוֹעֵס, זוֹעֵף: פָּנִים רוֹגְזִים. מַבָּט רוֹגֵז. – [רוֹגֶזֶת, רוֹגְזִים, ־זוֹת]

רוגזה, ראה רָגְזָה.

רוֹגְזָנִי° ת׳ [מן רגז, רוגז] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹגֶז, שָׁרוּי בְּכַעַס וְהִתְמַרְמְרוּת: ״יוֹנָה נִמְצְאָה אִשָּׁה רוֹגְזָנִית, בַּעֲלַת־מְרִיבָה״ (הזז, היושבת 75). ״מְפַרְכְּסִים זְבוּבִים שֶׁנִּצּוֹדוּ, מְזַמְזְמִים זִמְזוּם רוֹגְזָנִי״ (ליסיצקי, תולדות 81). קְרִיאוֹת־בֵּינַיִם רוֹגְזָנִיּוֹת. – [רוֹגְזָנִית, רוֹגְזָנִיִּים, רוֹגְזָנִיּוֹת]

רוֹגְלִי° ת׳ [מן רֶגֶל; ראה להלן רוֹגְלִית*] נָמוּךְ, שֶׁלְּיַד הָרַגְלַיִם: ״מִתַּחַת לְמִקְלַעַת עֲנָפָיו הָרוֹגְלִיִּים הִפְלִיאוּ אֶשְׁכּוֹלוֹת הָאוּכְמָנִיּוֹת״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 210). ״הָיְתָה רוּחַ רוֹגְלִית פּוֹרֶצֶת מִלְּמַטָּה״ (שם, 277). – [רוֹגְלִית, רוֹגְלִיִּים, ־לִיּוֹת]

א.**רוֹגְלִית*** נ׳ [מן רֶגֶל] גֶּפֶן סוֹרַחַת, גֶּפֶן שֶׁשָּׂרִיגֶיהָ מִתְפַּשְּׁטִים עַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע לְרַגְלֵי בְּנֵי הָאָדָם, לְהַבְדִּיל מִן ״עָרִיס״ אוֹ ״דָּלִיָּה״ (גְּפָנִים מֻדְלוֹת עַל גַּבֵּי קָנִים) [פאה ז ח; מנחות ח ו; נוסח אחר שם: רַגְלִית]. – [רוֹגְלִית־, רוֹגְלִיּוֹת]

ב.**רוֹגְלִית*** נ׳ ראה רַגְלִית.

רוֹגְלָנִי° ת׳ [מן רגל, רוגל] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רִגּוּל, שֶׁהוּא כְּאוֹרֵב וּמְרַגֵּל: ״צוֹפָה צְפִיָּה חוֹשְׁדָנִית וּמַקְשִׁיבָה קֶשֶׁב רוֹגְלָנִי״ (ליסיצקי, תולדות). – [רוֹגְלָנִית, רוֹגְלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רוֹגֵן° ת׳ [מן רגן] נִרְגָּן, מִתְלוֹנֵן, בַּעַל־טְעָנוֹת, שֶׁהוּא בִּלְתִּי־מְרֻצֶּה. – [רוֹגֶנֶת, רוֹגְנִים, ־נוֹת]

רוגה, ראה רָגְנָה.

רוֹגֵעַ° ת׳ [מן רגע, רָגַע] שָׁקֵט, שָׁלֵו: ״זְהַב הַצָּהֳרַיִם בַּמֶּרְחָב רוֹגֵעַ״ (רחל, קיח). ״פַּעֲמוֹנִים רוֹגְעִים נִתְלוּ מִנֶּגֶד״ (הורסקי, אזוב 102). חַיִּים רוֹגְעִים. – [רוֹגַעַת, רוֹגְעִים, ־עוֹת]

רוֹגֵשׁ° ת׳ [מן א. רגש, רָגַשׁ] סוֹעֵר קָלוֹת: ״הַיָּם יִהְיֶה גְּבַהּ־גַּלִּים עַד רוֹגֵשׁ״ (תחזית־מזג האוויר). אַפִּי רוֹגֵשׁ. – [רוֹגֶשֶׁת, רוֹגְשִׁים, ־שׁוֹת]

רוד [פּוֹעַל־מִשְׁנֶה מן ירד; ערבית: רָאד התהלך]

~ פָּע׳ **רָד, רָד** פ״ע **יָרַד**: ״רַדְנוּ, לֹא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ״ (ירמיה ב לא). ״הֵם עִם־יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד״ (שופטים יט יא). ״וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן״ (הושע יב א). ״וְאַף בְּיֶרַח בּוּל, כִּי בוֹ רַד מַבּוּל״ (קליר, אמל, קרובה לפורים). ״לְמַעַן רְחוּמִים רָדוּ לְכִבְשָׁן לְקַדֵּשׁ שֵׁם״ (סידור רס״ג, רמא). ״רַד שִׁמְשֵׁךְ, בַּת־עֵבֶר, עָמַד מִזְרָח״ (יל״ג, שירה צח). ״בֵּין עָבֵי אֵשׁ וְעָבֵי דָם הַשֶּׁמֶשׁ רַד לִפְאַת הַיָּם״ (ביאליק, בערוב). – [לָרוּד, רָד, יָרוּד]

א.**רוֹדֶה** ת׳ [מן א. רדה, רָדָה] שׁוֹלֵט, מוֹשֵׁל – ראה ערך א. רדה.

ב.**רוֹדֶה*** ז׳ [מן ב. רדה, רָדָה] **1***. כַּף הַמִּרְדָּה, הַחֵלֶק הַמֻּרְחָב שֶׁבַּמִּרְדָּה, שֶׁהָאוֹפֶה שָׂם עָלָיו אֶת כִּכְּרוֹת־הַלֶּחֶם לְהַכְנִיסָן לַתַּנּוּר אוֹ לְהוֹצִיאָן מִתּוֹכוֹ (תוספתא כלים בבא מציעא ג ז). **2°**. אָדָם הָעוֹסֵק בִּרְדִיַּת דְּבַשׁ מִן הַכַּוֶּרֶת, אוֹ אוֹפֶה הָעוֹסֵק בִּרְדִיַּת לֶחֶם. –[רוֹדֵה־, רוֹדִים, רוֹדֵי־]

רוֹדְיוּם° ז׳ [מיוונית: rhodon ורד] יְסוֹד כִּימִי מַתַּכְתִּי מִקְּבוּצַת הַפְּלָטִינָה, נָדִיר בַּטֶּבַע, מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ בְּמִסְגֵּי פְּלָטִינָה לְהַכָּנַת חֲלָקִים בְּמַכְשִׁירִים מְדֻיָּקִים שׁוֹנִים. תְּמִסַּת מְלָחָיו בַּעֲלַת צֶבַע וֶרֶד־אָדֹם, מִכָּאן מְקוֹר שְׁמוֹ [Rhodium, סִימָן כִּימִי Rh, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 102.91]

רוּדִימֶנְט° ז׳ [מלאטינית: rudimentum ראשית] **1**. רֵאשִׁיתוֹ שֶׁל אֵיבָר שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִכְלַל הִתְפַּתְּחוּת שְׁלֵמָה, אוֹ שָׂרִיד שֶׁל אֵיבָר שֶׁהָיָה קַיָּם אֵצֶל הָאָבוֹת הַקַּדְמוֹנִים. **2** [בהשאלה] שָׂרִיד שֶׁל תּוֹפָעָה שֶׁחָלְפָה וְאֵינֶנָּה. – [רוּדִימֶנְטִים]

– **רוּדִימֶנְטָרִי°** ת׳ שָׂרִידִי, שְׂרִידִי.

רוֹדֵם° ת׳ [מן רדם, רָדַם] יָשֵׁן, נָם: ״בֵּין זְרוֹעַי הָיָה אָחִי שֶׁמֶשׁ רוֹדֵם״ (יהודה הלוי, שיר ידידות). ״וְכָךְ בָּעִיר רוֹדֶמֶת בְּטֶרֶם יוֹם״ (אלתרמן, התיבה 141). ״תִּינוֹק שֶׁהִפְסִיק מִלִּינֹק וְרוֹדֵם וְעוֹצֵם אֶת עֵינָיו״ (בלצר, אור 16). ״עוֹד גַּפְנֵי רוֹדֶמֶת שְׁקֵטָה״ (ברגשטין, אסיף 91). – [רוֹדֶמֶת, רוֹדְמִים, רוֹדְמוֹת]

– **צָעִיר רוֹדֵם,** ראה ערך צָעִיר.

רוֹדָן° ז׳ [מן א. רדה, רָדָה] דִּיקְטָטוֹר, שַׁלִּיט הָרוֹדֶה בָּעָם לְלֹא כָּל הַגְבָּלָה וּפִקּוּחַ עָלָיו. – [רוֹדַן־, רוֹדָנִים, רוֹדָנֵי־]

רוֹדָנוּת° נ׳ [מן רוֹדָן] דִּיקְטָטוּרָה, שְׁלִיטָה בִּלְתִּי־מֻגְבֶּלֶת שֶׁל שַׁלִּיט יָחִיד אוֹ שֶׁל חוּג אוֹ שֶׁל מַעֲמָד: מִשְׁטָר שֶׁל רוֹדָנוּת. רוֹדָנוּת לְעֻמַּת דֵּמוֹקְרַטְיָה. – [רוֹדְנוּת־]

רוֹדָנִי° ת׳ [מן רודן] דיקטטורי, של הרודן, המבסס על שלטון יחיד בלתי־מגבל: משטר רודני לעמת משטר דמוקרטי. – [רודנית, רודנים, ־ניות]

רוה [ארמית: רוי, רוא; ערבית: רוי]

~ פע׳ **רָוָה** פ״ע שתה דיו, שבע בשתיתו: שתיתי ורויתי. [ובהשאלה:] ״ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם״ (תהלים לו ט). ״ואכלה חרב ושבעה ורותה מדמם״ (ירמיה מו י). ״ירוה החול דמעת עיני״ (ביאליק, זריתי). ״לראות את היום הזה, הקצר, האחד, על פני אדמתנו כאן״ (רחל, נח). – [לרוות, רוה, רוה; רווי; ירוה, רוה!]

~ נפ׳ **נִרְוָה**״, נמלא, השקה: ״ושתיתי ולא נרוה צמאי״ (כלפון, 146). – [להרוות, נרוה, ירוה]

~ פע׳ **רִוָּה** פיו״ע 1 פ״י השקה, ספק מים לצמא: ״תלמיה (של האדמה) רוה״ (תהלים סה יא). [ובהשאלה:] ״ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את־טובי ישבעו״ (ירמיה לא יג). ״ומדמים ארץ מרוה ומולידה ומצמיחה״ (הנגיד, דיואן 105). ״דוד שרוהו להקדוש־ברוך־הוא בשירות ותשבחות״ (ברכות ז:). ״ארוה בדמעתי עפרך״ (יהודה הלוי, א 15). ״שבחך אחוה, צמאי תרוה״ (משה אבן־עזרא, קודש שטו). ״אין בקונטרסיו כדי לרוות את נפשו, אבל יש בהם ללמדו בינה״ (עגנון, כפות קצ). 2 פ״ע שתה לצמאו, שתה דיו: ״ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב ידשן״ (ישעיה לד ז). – [לרוות, מרוה, ירוה]

~ פע׳ **רֻוָּה** ״, השקה [גם בהשאלה]: ״לא ירוה בטלו״ (הנגיד, בן־משלי 295). ״לענה ורוש שבעו ורוו״ (איכה ישבה חבצלת, לט׳ באב, מהד׳ בער). – [מרוה, ירוה]

~ התפ׳ **הִתְרַוָּה** *, שתה די והותר, שתה בשפע: ״ירדו גשמים ונתרוה העולם״ (בראשית רבה לג). ״שנתרויתם בשמן המשחה״ (ירושלמי מועד קטן פב ג). [ובהשאלה:] ״כל האויר כלו נתרוה ממאוייהם הגלומים״ (עגנון, כפות תנח). ״ונתרוה העולם תכלת ועצב״ (הזז, יעיש א 50). ״קולו נתרוה רך ונחמה״ (וילקנסקי, סגולות 95). ״אקורדים שנתרוו מכל אלה יחד״ (קריב, עיונים 145).– [להתרוות, מתרוה, ית־]

~ הפ׳ **הִרְוָה** פ״י השקה, ספק מים לצמא: ״הרוה (הגשם) את־הארץ והולידה והצמיחה״ (ישעיה נה י). ״והם משקים ולא ירוו צמאים״ (הנגיד, בן־משלי 130). משקה מרוה ומרענן. [ובהשאלה:] ״כי הרויתי נפש עיפה״ (ירמיה לא כד). – [להרוות את־, מרוה, יר־]

– **רָוָה דודים**, התעלס באהבים: ״לכה נרוה דדים עד־הבקר״ (משלי ז יח). ״וילכד בשחיתותיה וירוה עמה דודים״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שז).

– **רָוָה נחת**°, נהנה מאד, שמח הרבה: ״הנגיד והנגידה נפשם רווחת ורוים נחת״ (עגנון, אלו צ). האם המאשרת רותה נחת מהצלחת בנה.

– **אֲרַיָּוךְ דמעתי** (ישעיה טז ט) (= ארוך דמעתי), ארוה אותך בדמעתי.

רָוֶה, רווה ת׳ [מן רוה, רוה] משקה כל צרכו, ששתה לצמאו: ״והיתה נפשם כגן רוה״ (ירמיה לא יא). ״למען ספות הרוה את־הצמאה״ (דברים כט יח). [ובהשאלה:] ״ורות הרהורי חטא ויגיעת חמדה״ (ביאליק, הולכה). ״בכיה מרה רות יסורים ומכאובים״ (אנוכי, שמים 18). ״הקול רוה, מלא חתוך, צליל מורן״ (עובדיהו, מפי ביאליק טו). – [רוה, רוים, רוות]

רוה״פ ר״ת רוח והפסד.

רוה״ק ר״ת רוח־הקדש.

רָוָחַ* ת׳ [מן רוח, רוח] 1, שיש בו ריוח, רחב: ״מקום רווח״ (בראשית רבה עד). 2, שאינו צפוף, נמצא ברוחה: ״עומדים צפופים ומשתחוים רווחים״ (אבות ה ה). ״הוא יושב רווח ושתי זרועותיו נתונות למעלה״ (עגנון, אורח 158). ״ילכם רווחים ויוליך ביניהם את נושאי הכלים״ (שמיר, מלך 237). ״נתפזר מעט ההמון ועמדו רווחים״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 86). – [רווחה, רווחים, ־חות]

– **לִבּוֹ רָוֵחַ**°, הוא מרצה: ״יושב שמח ודעתו בדוחה ולבו רווח״ (עגנון, כלה שמט).

רוֹוֵחַ* ת׳ [מן רוח, רוח] נפוץ, מצוי לרב: ״ראה היאך הלכה זו רווחת בישראל״ (ירושלמי יבמות ג א). ״הלכה רווחת היא בכל הש״ס״ (רש״י עירובין קד:). ״אם אין אני לי מי לי״ – מימרה רווחת. דעה רווחת בצבור. – [רווחת, רווחים, רווחות]

רִוּוּחַ°, ריווח ז׳ [מן רוח, רוח] 1, אוורור, הכנסת רוח: ״כלום יש בעולם עבודה נעימה וחביבה מזו של רווח ספרים בחוץ?״ (ברקוביץ, תר׳ מעשיות קעח). ״רווח רפה הבא מן הים מרטיט עלעלי החרוב״ (ש׳ שלום, חי 79). 2, מתן רוח בין דבר לדבר: רווח הכסאות מסביב לשלחן. רווח אותיות במלים לשם יתר הדגשה. – [רווח־, רווחים, ־חי־]

רִוּוּי״ ת׳ [מן רוה, רוה] משקה כל צרכו: שדה רווי. גנה רויה. [ובהשאלה:] ״וכל נפש צמאה היא רויה״ (דברי הימים של יהודי מצרים רא״י, מן, 12). ״רוויי דמעות הם החרוזים ורווי דמעות הוא קולה של הקרינית״ (קרליבך, הודו 169). ״מצב הרוח מתוח היה מאד כלו רווי חשמל״ (ויסלבסקי תר׳ במערכה 365). ״כל ספור רווי צער משל חברו״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 67). – [רויה, רויים, ־יות]

– **תמִסָּה רְוּיָה**°, תמסה מרכזת, נוזל שהומסו בתוכו חמרים מסימים במדה מקסימלית.

רִוּוּי״, ריווי ז׳ [מן רוה, רוה] השקיה, מתן מים לצמא: ״השתיל שתילי עדן ברווי עננת טל״ (קליר, אאגרה, טל). ״רווי ארץ (על־ידי הגשם)״ (מנחם, זרזיף). ״ומרווי דדיה ללקקה״ (פיוטים, סידור 768). רווי הצמא בכוס־מים. רווי האדמה על־ידי הגשם. [ובהשאלה:] רווי צמאונו של האיש לתורה. – [רווי־]

רוֹזְמָרִין° ז׳ ראה רוסמרין.

רוֹזֵן ז׳ [אולי קרוב לערבית: רזין כבד, כבד־ראש] 1, שר, שליט: ״שמעו מלכים, האזינו רזנים״ (שופטים ה ג). ״והרוזן אשר נוסד בסודו

יְחַבֵּט חִישׁ״ (הנגיד, דיואן 27). 2°, תֹּאַר־אֲצִילוּת רוֹזֵן בְּסִפְרוּת, מַקְבִּיל בְּקֵרוּב לְתֹאָרִים הַלּוֹעֲזִיִּים ״גְּרָף״ אוֹ ״מַרְקִיז״. – [רוֹזֶנֶת, רוֹזְנִים, רוֹזְנֵי־, רוֹזְנוֹת]

רוֹזְנוּת״ נ׳ [מן רוזן] 1. תָּאֳרוֹ וּמַעֲמָדוֹ שֶׁל הָרוֹזֵן, אֲצִילוּת: פְּלוֹנִי נִתְכַּבֵּד בְּרוֹזְנוּת. 2. תְּחוּם מֶמְשַׁלְתּוֹ שֶׁל רוֹזֵן: הַמְּדִינָה חֻלְּקָה לְרוֹזְנֻיּוֹת אֲחָדוֹת. – [רוֹזְנוּת־, רוֹזְנֻיּוֹת]

א. **רוח** [ארמית: רְוַח; ערבית: רָוַח רחב; אולי הרחבה מן רוּחַ]

~ פע׳ **רָוַח** פ״ע 1. הוּקַל, הוּנַח, הָיְתָה לוֹ רְוָחָה, סָרָה הַמּוּעָקָה: ״וְלָקַח דָּוִד אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל וְטוֹב לוֹ, וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה״ (שמואל א טז כג). ״אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח־לִי״ (איוב לב כ). 2*, הָיָה נָפוֹץ הִתְפַּשֵּׁט: ״הֲלָכָה רוֹוַחַת בְּיִשְׂרָאֵל״ (חולין נז). בְּצִבּוּר רָוְחָה דֵּעָה מְסֻיֶּמֶת. סִיסְמָה רוֹוַחַת. דִּבּוּר רוֹוֵחַ בַּלָּשׁוֹן. 3*, הִתְרַחֵב: ״מְקַצְּרִין הַכֹּתֶל כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה וְהַבִּנְיָן רוֹוֵחַ מֵאֵלָיו״ (רבינו גרשום בבא בתרא צח). –[לִרְוֹחַ, רָוְחָה, רוֹוֵחַ, רוֹוַחַת, רָוַח, יִרְוַח]

~ נפ׳ **נִרְוַח***, הָיְתָה לוֹ רְוָחָה, נִתְּנָה לוֹ הֲקַלָּה: ״וְהָיוּ (הַמִּצְרִים) נִרְוָחִין עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יָמִים בֵּין מַכָּה לְמַכָּה״ (דברים רבה ז). – [לְהֵרָוַח, נִרְוַח, יֵרָוַח]

~ פע׳ **רִוַּח*** פ״י 1*, הִרְחִיב, שָׂם רֶוַח: ״רְצוּפִין־וְרִוְּחָן״ (ירושלמי נזיר נג ד). ״וְרִוַּחְתָּ עֲלִיּוֹת לְכִסֵּא הַדֶּרֶךְ״ (אתה כוננת, עבודה יום כפור). ״אוֹתָהּ שָׁעָה מְרַוְּחוֹת יְדֵי אִשָּׁה קְמוּטוֹת אֶת חֲדַר הָעֲלִיָּה״ (שניאור, סיפורים קמב). ״יוֹשֶׁבֶת לָהּ עַל הַמַּחְצֶלֶת כְּדֵי לְרַוֵּחַ אֶת אֵיבָרֶיהָ הַכּוֹאֲבִים עָלֶיהָ״ (שנהר, ב 273). ״וְהַחֲמוֹר פָּתַע רִוַּח כְּרָעָיו הָאֲחוֹרִיּוֹת״ (יזהר, צקלג 245). הַסַּדָּר נִתְבַּקֵּשׁ לְרַוֵּחַ אֶת הָאוֹתִיּוֹת בְּמִלִּים לְשֵׁם יֶתֶר הַדְגָּשָׁה. הָאַרְדִּיכָל רִוַּח אֶת הַחֲדָרִים. 2*, נָתַן רְוָחָה, הֵנִיחַ: ״מְשִׁיבִים אֶת הַנֶּפֶשׁ וּמְחַיִּים אֶת הָרוּחַ וּמְרַוְּחִים אֶת הַגּוּף״ (מנחם, מחברת, אות ז). – [לְרַוֵּחַ אֶת־, מְרַוֵּחַ, יְרַוֵּחַ]

~ פע׳ **רֻוַּח**, 1. הֻרְחַב, נַעֲשָׂה בּוֹ רֶוַח רַב: ״אֶבְנֶה־לִּי בֵּית מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים״ (ירמיה כב יד). ״הָיָה דָּר בְּדִירָה מְרֻוַּחַת שֶׁחַלּוֹנוֹתֶיהָ פְּתוּחִים לַשּׁוּק״ (עגנון, כפות ט). 2°, הָיָה בְּרֶוַח, נִמְצָא בִּרְוָחָה: ״מְזוֹנוֹתָיו מְרֻוָּחִים הָיוּ״ (בורלא, אשתו 18). 3*, רֻוַּח, נָפוֹץ: ״הֲלָכָה שֶׁיּוֹצֵאת מִבֵּית שַׁעַר וּמְרֻוַּחַת לָרַבִּים״ (שיר השירים רבה ז ה, צוארך). – [מְרֻוָּח, יְרֻוַּח]

~ הת׳ **הִתְרַוַּח***, 1*, הָיְתָה לוֹ רְוָחָה: ״הֵא לְךָ חֵפֶץ זֶה, לִכְשֶׁאַתָּה מִתְרַוֵּחַ אַתְּ נוֹתְנוֹ לִי״ (ויקרא רבה לד). 2*, נִתַּן לוֹ רֶוַח גָּדוֹל מִשֶּׁהָיָה: הַצְּמָחִים נִתְרַוְּחוּ אַחֲרֵי נִכּוּשׁ הָעֲשָׂבִים הַשּׁוֹטִים. 3*, הִתְרַחֵב, הִתְפַּשֵּׁט: ״בִּזְמַן שֶׁאוֹכֵל הַרְבֵּה מִתְרַוְּחִין הַנְּקָבִים הַדַּקִּים שֶׁבְּגוּפוֹ״ (תשובות הגאונים, הרכבי 208). ״הַמֵּעַיִם מִתְרַוְּחִין לְפַנּוֹת מָקוֹם לְדָבָר הַמָּתוֹק״ (רש״י עירובין פב). 4*, נָפוֹץ: ״(הֲלָכָה) רוֹוַחַת כְּבָר נִתְפַּשְּׁטָה וְנִתְרַוְּחָה לִנְהֹג״ (רש״י חולין נז). ״וְלֹא עוֹד אֶלָּא נִתְרַוְּחָה הַדֵּעָה כִּי עֶצֶם הַשְּׁאִיפָה לְלֹא־נוֹדָע הִיא מֵעֵין מַעֲשֶׂה לְהַכְעִיס״ (שטיינמן, במעגל 57). ״בְּסִפְרֵי יְמֵי־הַבֵּינַיִם נִתְרַוַּח שִׁמּוּשָׁהּ (שֶׁל מִלַּת ׳בִּלְתִּי׳)״ (אבינרי, יד 550). 5°, הִסְתַּדֵּר בִּרְוָחָה: ״אַחֲרֵי אָכְלוֹ וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ הִתְרַוֵּחַ בְּכֻרְסָתוֹ״ (ברש, א 420). ״נוֹטֵל יָעִישׁ שְׁנֵי כָּרִים וְנוֹתְנָם תַּחַת זְרוֹעוֹ וּמִתְרַוֵּחַ וְיוֹשֵׁב״ (הזז, יעיש ג 10). – [לְהִתְרַוֵּחַ, מִתְ־, יִתְרַוֵּחַ]

~ הפ׳ **הִרְוִיחַ*** פיו״ע 1° [במסחר] קִבֵּל רֶוַח, מָכַר סְחוֹרָה וְקִבֵּל בַּעֲדָהּ תְּמוּרָה שֶׁעָלְתָה עַל מְחִיר הַקֶּרֶן, הֵפֶךְ מִן הִפְסִיד: ״יוֹתֵר שֶׁהֵם (הַמַּלְוִים בְּרִבִּית) מַרְוִיחִין הֵן מִתְחַיְּבִין״ (תוספתא בבא מציעא ו יז). הַחֶנְוָנִי קָנָה סְחוֹרָה בְּמֵאָה לִירוֹת וּמְכָרָהּ בְּמֵאָה וָעֶשֶׂר – וְהִרְוִיחַ עֶשֶׂר לִירוֹת. 2*, רָוַח לוֹ, הוּקַל לוֹ: ״אַף הַחוֹלִין מַרְוִיחִין וְאֵיבְרֵיהֶן רָפִין עֲלֵיהֶם״ (בראשית רבה יג). 3*, נָתַן רְוָחָה, הֵקֵל, הֵבִיא רֶוַח: ״הִרְוִיחַ לָהֶם מִצָּרוֹתֵיהֶם״ (בראשית רבה עה). ״פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח לָנוּ, ה׳ אֱלֹהֵינוּ, מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ״ (ברכת המזון, רחם). ״אֵין אָדָם נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לַחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ לְהַפְסִידוֹ, אֲבָל לְהַרְוִיחוֹ אֲנַן סָהֲדֵי דְּנִיחָא לֵיהּ״ (רש״י חולין פג). 4°, הִגְדִּיל אֶת הָרֶוַח, הִרְחִיב: ״יוֹצֵא מֵאוֹתוֹ פֶּתַח שֶׁהִרְוִיחוּהוּ לִכְבוֹדוֹ״ (טביב, כערער ז). ״וְלֹא הִרְוִיחַ לוֹ אַף מָקוֹם״ (הזז, יעיש א 176). – [לְהַרְוִיחַ, מַרְוִיחַ, מַרְוַחַת, יַרְוִיחַ]

~ הפ׳ **הֻרְוַח**״, 1°, נִתְקַבֵּל רֶוַח: בָּעִסְקָה הֻרְוַח רֶוַח רַב. 2״, רָוַח, הֻרְחַב: ״צְרוֹר עֻנִּי הֻתַּר וְהֻרְוַחְתִּי״ (ינ״י, רעג). ״חֲבָלֵי בְּדִידוּת שֶׁחָשׁוּ בָּהֶם בְּיוֹתֵר מִשֶּׁהֻרְוַח לָהֶם מֵחֶבְלֵי פַּרְנָסָה״ (ליסיצקי, תולדות 142). – [מֻרְוָח, יֻרְוַח]

– **דֵּעָה רוֹוַחַת**°, דֵּעָה מְקֻבֶּלֶת עַל דַּעַת רַבִּים, דָּבָר מֻסְכָּם.

– **הַרְוִיחַ זְמַן**°, קִבֵּל שָׁהוּת נוֹסֶפֶת לְטוֹבָתוֹ, הֵפִיק תּוֹעֶלֶת מִדְּחִיַּת הַהַכְרָעָה לְמוֹעֵד מְאֻחָר יוֹתֵר: נְצִיגֵי־הַמְּדִינָה הֶאֱרִיכוּ אֶת הַמַּשָּׂא־וּמַתָּן מִתּוֹךְ חֶשְׁבּוֹן לְהַרְוִיחַ זְמַן.

ב. **רוח** [מן רוּחַ]

~ 1 פע׳ **רָוַח** °פ״י 1. אוֹרֵר, הִכְנִיס אֲוִיר צַח לְמָקוֹם: רָוַחְתִּי אֶת הַחֶדֶר. יֵשׁ לִרְוֹחַ אֶת הַסְּפָרִים מִפַּעַם לְפַעַם. 2 [בגיאולוגיה] פָּגַע וְהָרַס: חֲלִיפוֹת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה וְהָרוּחוֹת מְרוֹחוֹת וּמְפוֹרְרוֹת אֶת הַסְּלָעִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. – [לִרְוֹחַ אֶת־, מֵרוֹחַ, יִרְוַח]

~ 2 פע׳ **רוֹחֵחַ** °פ״י פּוֹרֵר בְּרוּחַ: הָרוּחוֹת וַחֲלִיפוֹת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה רוֹחֲחוּ אֶת הַסְּלָעִים. – [לְרוֹחֵחַ, מְרוֹחֵחַ, יְרוֹחֵחַ]

~ פע׳ **רֻוַּח** °, אוֹרַר, הֻכְנַס אֲוִיר צַח: הַסְּפָרִים רֻוְּחוּ בַּחוּץ. – [מְרֻוָּח, יְרֻוַּח]

~ 1 הת׳ **הִתְרַוַּח** °, 1. הִתְאַוְרֵר, הִתְמַלֵּא אֲוִיר: הַסְּפָרִים נִתְרַוְּחוּ בָּרוּחַ. 2 [בגיאולוגיה] הִתְפּוֹרֵר, הִתְמַקְמֵק בְּהַשְׁפָּעַת חֲלִיפוֹת הַטֶּמְפֶּרָטוּרָה, הָרוּחוֹת וּשְׁאָר תּוֹפָעוֹת־הַטֶּבַע: סַלְעֵי הָאֲדָמָה מִתְרַוְּחִים וְנֶהֱרָסִים בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. 3. שָׁאַף רוּחַ, הִתְרַעֲנֵן בָּאֲוִיר: ״יָצָא נַח לְהִתְרַוֵּחַ קְצָת בֶּחָצֵר״ (ביאליק, מאחורי ח). – [לְהִתְרַוֵּחַ, מִתְ־, יִתְרַוֵּחַ]

~ 2 הת׳ **הִתְרוֹחֵחַ** °, הִתְפּוֹרֵר בְּרוּחוֹת: ״רִכְסֵי הֶחָצָץ הַגְּרָנִיטִי שֶׁנִּתְרוֹחֵחַ״ (׳טבע׳, תשי״ט 254). ״קַרְקַע־הַקְּדוּמִים שֶׁנִּתְרוֹחֲחָה״ (שלונסקי, חר׳ קרקע א 283). – [לְהִתְרוֹחֵחַ, מִתְרוֹחֵחַ, יִתְרוֹחֵחַ]

רֶוַח, רֵיוַח ז׳ [מן רוח, רָוַח] 1. שֶׁטַח פָּנוּי בֵּין דָּבָר לְדָבָר אוֹ בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם: ״וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר״ (בראשית לב יז). ״שְׁלֹשָׁה קִשּׁוּאִין וּשְׁלֹשָׁה דְּלוּעִין... וְכַמָּה רֶוַח יְהֵא בֵּינֵיהֶם?״ (תוספתא שביעית א ג). ״מַנִּיחִין בֵּין דַּף לְדַף בַּתּוֹרָה רֶוַח שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת״ (מסכת סופרים ב ד). 2*, שָׁהוּת, הַפְסָקָה בִּזְמַן בֵּין פְּעֻלָּה לִפְעֻלָּה: ״אֵימָתַי (צָרִיךְ הַמּוֹכֵר לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ)? בִּזְמַן שֶׁאֵין לוֹ רֶוַח, אֲבָל יֵשׁ לוֹ רֶוַח – אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ״ (חולין ה ג). ״לֹא

הגיעו השוללים לבית עד שנתן רוח לאלמנה ולבניה להתחבא" (עגנון, אלו שעב). 3. פדות, הקלה, גאלה: "רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר" (אסתר ד יד). "טוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה ברוח" (אבות דר' נתן ג). "צדיקים בצער והעולם ברוח" (בראשית רבה מח). 4*. הכנסה שאדם מקבל נוסף על השקעתו בסחורה, כסף עודף על הקרן, הפך מן "הפסד": "והיו התלמידין רואין את הרוח שהרויח" (מדרש תהלים צב ח). "והרוח בממון ותקנת ביתו" (כוזרי ג א). "אם הפרות בזול ולא ימצא מעות ולא במה שישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס יצא לכל מקום שימצא בו רוח" (רמב"ם, מלכים ה ט). החנוני מכר את סחורתו ברוח הגון. פלוני קבל רוחים גדולים. 5° [בבנקאות, רק בריבוי "רוחים"] רבית, כסף שהלוה משלם לבנק נוסף על סכום ההלואה, או הכסף שהבנק משלם למפקיד. הרוחים נחשבים לפי אחוז מסים מן הקרן וגדלים ביחס ישר לזמן שהלוה מחזיק בידו את ההלואה או לזמן שהכסף מפקד בבנק: קרן ורוחים. הבנק נכה מן הלוה את הרוחים מראש. – [רוח־, רוחו; רוחים, רוחי־]

– ברוח*, 1°, לא בצמצום, מתוך הרחבה: כל המסבין ישבו באולם ברוח. 2*, ברוחה, בנחת: "כשהיית בצרה נדרת, וכשאתה ברוח – שכחת!" (תנחומא וישלח ח).

– רוח־יד° [בהתעמלות] מרחק של יד פשוטה בין מתעמל לרעהו.

– רוח־ידים° [בהתעמלות] מרחק כדי שתי ידים פשוטות לצדדין בין מתעמל לרעהו.

– פתיחת־רוחים° [בתרגילי־סדר בצבא או בספורט] יצירת מרחקים מסימים בין הטורים או בין השורות על־ידי צעידת מספר צעדים לצדדים, לפנים או לאחור.

– יצא ברוח°, נשכר, קבל טובת־הנאה נכרת: "גם לשאת הלת מסירת־נפש וגם לצאת ככלות הכל ברוח?" (אלתרמן, פונדק הרוחות 58).

– רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר (אסתר ד יד), אמרה אופטימית בפי אדם המאמין כי גאלת ישראל תבוא מכל מקום.

רוח°, רווח ת' [מן רוח, רוח] רווח, שאינו צפוף: "שבנו וישבנו רוחים בעגלות בני־גרשון" (יל"ג, פרוזה קנז). "הרופא החשיף את שני הלבנות והרוחות" (קבק, בצל 204). "ישבו להן אלו עם אלו גמודות ורוחות" (הזז, יעיש א 225). [ובהשאלה:] "עם שנעשתה רוחו של חנניה רוחה ונוחה" (שמיר, מלך 387). – [רוחה, רוחים, ־חות]

רוח זו"נ [אוגריתית: רח; ארמית: רוחא; ערבית: רוח, ריח] 1. תנועת האויר כתוצאה של חלקת לחץ בלתי־שוה של האויר באזורים השונים על פני־הארץ: "ויעבר אלהים רוח על־הארץ" (בראשית ח א). "רוח־קדים" (שמות י יג). "כנוע עצי־יער מפני־רוח" (ישעיה ז ב). "רוח סערה" (יחזקאל א ד). "נשיאים ורוח וגשם אין" (משלי כה יד). "סובב סבב הולך הרוח ועל־סביבתיו שב הרוח" (קהלת א ו). "משיב הרוח ומוריד הגשם" (תפילה, על־פי תענית א א). "לאילן... שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו" (אבות ג יז). 2. אויר, הגז הבלתי נראה הממלא את חלל עולמנו ומשמש לנשימה לאדם ולכל חי, אטמוספירה: "שאפו רוח" (ירמיה יד ו). "ארבעה גופים הללו אש ורוח ומים וארץ הם יסודות כל הנבראים" (רמב"ם, יסודי התורה ד א). רוח צחה. 3 [בהשאלה] נפש, נשמה: "כל־בשר אשר־בו רוח חיים" (בראשית ו יז). "ויאכל ותשב רוחו אליו" (שמואל א ל יב). "בידך אפקיד רוחי" (תהלים לא ו). 4 [בהשאלה] שם כולל ומקיף לתכונות ולחויות נפשיות שונות, כגון רגש, רצון, אפי, כונה, נטיה: "רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'" (ישעיה יא ב). רוח טובה. רוח איתנה. רוח קרבית. רוח תבוסנית [וראה עוד להלן] 5°, מגמה, כוון, השקפה, התכן הפנימי־האידיאי של דבר: רוח היהדות. רוח הלשון. רוח המסרת. רוח החק. 6° [בפילוסופיה] היסוד הבלתי־פיסי בעולם: רוח וחמר. 7. כנוי לכל צד מארבעת הצדדים העקריים – מזרח, מערב, צפון, דרום: "לארבע רוחות השמים" (דניאל ח ח). "ערוגה שהיא ששה טפחים... זורעים בתוכה בארבע רוחות הערוגה" (כלאים ג א). "בית שנפרץ משתי רוחותיו ...מתרין (לטלטל) באותה שבת" (עירובין ט ג). 8*, כנוי באגדה התלמודית לשד, דמות חיה שאין לה גוף: "רוחות שמספרות זו עם זו" (ברכות יח:). "רוחין ושדין" (עירובין יח:). [וראה עוד כל הצירופים להלן] – [רוח־, רוחו... רוחכם; רוחות, רוחותיו, גם רוחין, רוחי־]

– ברוח־°, לפי המגמה או הצביון של־, בהתאמה ל־: ההחלטה נתקבלה ברוח הדעות שהשמעו בוכוח. התנהגות ברוח היהדות המסרתית.

– לפי רוח־°, לפי הנטיה הנפשית או לפי הרצון של־: המחזה איננו לפי רוחי. פלוני נוהג לפי רוח הזמן.

– לרוחו°, לטעמו, לפי רצונו: "הם בהכנעה התרפסו, ולבגד בעת מצא לא הססו – זה היה לרוחם עד מאד" (ש' אבן־שושן, חד־שנים 34). ההצגה היתה לרוחי [ולהיפך:]

– לא לרוחו°, אינו רצוי לו: הנאום שהשמע היה לא לרוחי.

– רוח אלהים, 1. כנוי פיוטי לכח האלהי העליון: "ורוח אלהים מרחפת על־פני המים" (בראשית א ב). 2 [בהשאלה] חכמה נעלה, תבונה ודעת בלתי־מצויות: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו?" (בראשית מא לח). 3. השראה אלהית, כח נבואה: "ותצלח עליו רוח אלהים ויתנבא בתוכם" (שמואל א י י).

– רוח גבוהה*, גאותנות, יהירות: "כל מי שיש בידו... עין רעה ורוח גבוהה... מתלמידיו של בלעם הרשע" (אבות ה יט).

– רוח ה', 1. רוח אלהים [ראה לעיל] 2. יכורה עלאית, הרגשת כח עליון: "ותחל רוח ה' לפעמו במחנה־דן" (שופטים יג כה).

– רוח החיה [שאול מן יחזקאל א כ: "כי רוח החיה באופנים", ושם הכוונה לחיות ממש שמתחת למרכבה] נשמת המפעל, המפעיל והמניע העקרי בדבר: "הייתי רוח החיה באופני הנהגת 'ועד הכוללים'" (הזז, יעיש ד 148). פלוני הוא הרוח החיה במוסד.

– **רוּחַ הֲנָחָה**° [עַל־פִּי הֲנָחַת־רוּחַ°, רְאֵה לְהַלָּן], הַרְגָּשַׁת־הֲקָלָה, תְּחוּשַׁת נוֹחוּת: "בָּאָה רוּחַ הֲנָחָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עָנִי עַד שֶׁנִּתְפָּרֵק קְצָת מִצַּעֲרוֹ" (עגנון, כלה שיח).

– **רוּחַ־הַתּוּלִים**°, בְּדִיחוּת־הַדַּעַת, חוּשׁ שֶׁל הוּמוֹר: "הַסַּכְלוּת וְרוּחַ־הַהִתּוּלִים לֹא יִשְׁכְּנוּ יַחְדָּו תְּאוֹמִים בְּלֵב אֶחָד" (ביאליק, חר' קישוט רכט).

– **רוּחַ זִלְעָפוֹת**, רוּחַ זַעַף, רוּחַ סוֹעֶרֶת מְאֹד: "אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת" (תהלים יא ו). "מִשְׂחָק לְבָרָק חִצֵּי שֶׁמֶשׁ וּמִפְגָּע לְרוּחַ זִלְעָפוֹת" (ביאליק, מתי מדבר).

– **רוּחַ חַיִּים**, נְשָׁמָה, כֹּחַ הַחִיּוּנִיּוּת שֶׁל כָּל חַי: "כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים" (בראשית ו יז). "מָה סֵפֶר דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים אַף כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים" (סוכה כד:).

– **רוּחַ הַחֹק**°, כַּוָּנָתוֹ הַפְּנִימִית וְהָאֲמִתִּית שֶׁל הַחֹק, לְעִתִּים בְּנִגּוּד אֶל "הָאוֹת הַמֵּתָה" שֶׁל הַחֹק (הַחֹק כִּכְתָבוֹ).

– **רוּחַ חֲרִישִׁית** [שָׁאוּל מִן יונה ד ח: "וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית", אַךְ שָׁם כַּנִּרְאֶה הַמַּשְׁמָע: רוח חמה לוהטת], רוּחַ קַלָּה, רוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת לְאַט: "וְרוּחַ חֲרִישִׁית תָּנִיעַ בְּלָט אֶת הַקָּמָה" (ביאליק, בשדה).

– **רוּחַ־טָהֳרָה*** (סוטה ג.), אַהֲבַת הַיֹּשֶׁר וְהַנֶּאֱמָנוּת, שִׂנְאַת הַפְּרִיצוּת.

– **בְּרוּחַ טוֹבָה**°, בְּרָצוֹן, מִתּוֹךְ כַּוָּנָה טוֹבָה וּגְלוּיָה: אַל תִּתְרַעֵם עַל דְּבָרָיו, שֶׁכֵּן הֵם נֶאֶמְרוּ בְּרוּחַ טוֹבָה.

– **רוּחַ־טֻמְאָה**, 1. קִלְקוּל הַמִּדּוֹת, פְּרִיעַת הַמּוּסָר וְהַצֶּדֶק: "וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ" (זכריה יג ב). 2*. יֵצֶר הָרַע, חֲשָׁדָנוּת: "אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ... רוּחַ טֻמְאָה" (סוטה ג.).

– **לְרוּחַ הַיּוֹם** [עַל־פִּי בראשית ג ח: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם", וְשָׁם הַמַּשְׁמָע אֵינוֹ בָּרוּר] לְלֹא מַטָּרָה מְיֻחֶדֶת: "גָּמַר תְּפִלָּתוֹ... וַיֵּצֵא יְחִידִי לְאִטּוֹ לְרוּחַ הַיּוֹם" (בורלא, עקביה 69).

– **רוּחַ כֵּהָה**, הַרְגָּשַׁת דִּכְדּוּךְ וְדִכָּאוֹן, צַעַר: "לָתֵת לָהֶם... מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה" (ישעיה סא ג).

– **רוּחַ כְּרִיכָה**° [עַל־פִּי הָאֲרָמִית בשבת קכט: "לָא לִיתִיב הֵיכָא דִּכְרִיךְ זִיקָא", וְרַשִׁ"י שָׁם: "שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַלּוֹנוֹת וְהָרוּחַ נִכְנֶסֶת בָּהֶם, נִכְרֶכֶת וּמִתְגַּלְגֶּלֶת"] מְעַרְבֹּלֶת שֶׁל רוּחוֹת הַנּוֹצֶרֶת כְּשֶׁנִּפְגָּשִׁים שְׁנֵי זִרְמֵי־אֲוִיר מְנֻגָּדִים, רוּחַ פְּרָצִים.

– **רוּחַ מְצוּיָה*** (בבא קמא ס.), רוּחַ רְגִילָה, רוּחַ בֵּינוֹנִית [לְהַבְדִּיל מִן:]

– **רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה*** (שם), רוּחַ בִּלְתִּי־שְׁכִיחָה, רוּחַ חֲזָקָה, סְעָרָה.

– **רוּחַ נְכֵאָה**, עַצְבוּת, שִׁעֲמוּם, דִּכְדּוּךְ: "לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ־גָּרֶם" (משלי יז כב). "הַכֹּל נַעֲשָׂה כְּמוֹ בְּעַצַלְתַּיִם, בְּרוּחַ נְכֵאָה" (אחד העם, רכה).

– **רוּחַ־נְכָאִים**°, עַצְבוּת, אֵבֶל, יָגוֹן: "רוּחַ נְכָאִים הָיְתָה שְׁרוּיָה בַּבַּיִת וְכָל פָּנִים הֵפִיקוּ עֶצֶב" (ברקוביץ, תר' חיי קי).

– **רוּחַ נְמוּכָה***, עַנְוְתָנוּת, צְנִיעוּת: "כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ... עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה... מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ" (אבות ה יט).

"לָמַדְתִּי לְהַגִּיד תּוֹדָה וּלְהָשִׁיב בַּעֲנָוָה וּבְרוּחַ נְמוּכָה" (אלתרמן, פונדק הרוחות 39).

– **רוּחַ נִשְׁבָּרָה** (תהלים נא יט), דִּכְדּוּךְ, צַעַר, יֵאוּשׁ.

– **רוּחַ סוֹעָה**, רוּחַ סְעָרָה עַזָּה: "אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר" (תהלים נה ט). "כַּעֲבֹר רוּחַ סוֹעָה הַנַּחַל כְּבָר זוֹרֵם בְּנַחַת" (יעקב שטיינברג, כט). [וּבְהַשְׁאָלָה:] "רוּחַ סוֹעָה עָבְרָה וַתַּשְׁבֵּת אֲרָצוֹת וּמַמְשָׁלוֹת" (שמעוני, פואמות ב כא).

– **רוּחַ סָרָה**, דִּכְדּוּךְ, רֹגֶז, הַרְגָּשָׁה עַצְמִית רָעָה: "מַה־זֶּה רוּחֲךָ סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לָחֶם?" (מלכים א כא ה).

– **רוּחַ־עִוְעִים**, מְבוּכָה נַפְשִׁית, טֵרוּף־הַדַּעַת: "ה' מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים" (ישעיה יט יד). "רוּחַ־עִוְעִים הִתְעָהוּ, מִין שִׁגָּעוֹן תְּקָפוֹ עָלָיו" (ברקוביץ, תר' חיי שמז). "כִּי רוּחַ־הָעִוְעִים לִזְעֹק חָמָס לֹא אֲפָפַתְנִי" (מאירוביץ, הטללים 121).

– **רוּחַ־פֶּה**, דִּבּוּר, מַאֲמָר: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם" (תהלים לג ו).

– **רוּחַ־פְּרָצִים**°, רוּחַ הַפּוֹרֶצֶת וְעוֹבֶרֶת בְּמִפְלָשׁ דֶּרֶךְ פְּתָחִים אֲחָדִים, כְּגוֹן: דֶּלֶת וְחַלּוֹן פְּתוּחִים זֶה מוּל זֶה [רְאֵה גַּם רוּחַ כְּרִיכָה]

– **רוּחַ־צֶוֶת**°, נְכוֹנוּת בְּכָל־לֵב לְשַׁתֵּף פְּעֻלָּה בְּמֶרֶץ וּבִיעִילוּת עִם הַשֻּׁתָּפִים לְצֶוֶת לְשֵׁם הַשָּׂגַת הַמַּטָּרָה הַמְשֻׁתֶּפֶת: רוּחַ־הַצֶּוֶת בִּקְבוּצַת הַכַּדּוּרֶגֶל הֵבִיאָה אֶת נִצְחוֹן הַקְּבוּצָה.

– **רוּחַ קָדִים**, רוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת מִמִּזְרָח בְּאָבִיב וּבִסְתָו וְהִיא יְבֵשָׁה וְחַמָּה וְשׂוֹרֶפֶת עֲשָׂבִים וּתְבוּאוֹת (נִקְרֵאת בָּאָרֶץ גַּם בְּשֵׁם "חַמְסִין"): "הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ (בַּגֶּפֶן) רוּחַ הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ" (יחזקאל יז י) [רְאֵה עוֹד עֵרֶךְ קָדִים]

– **רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ**, 1*. כִּנּוּי לַשְּׁכִינָה, הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית: "מְשִׁיבָה רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמֶרֶת..." (יומא לח:). 2 [בְּהַשְׁאָלָה] כִּנּוּי לִנְבוּאָה, הַהַשְׁרָאָה הָאֱלֹהִית: "אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ?" (ישעיה סג יא). "מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל" (יומא ט:). "שֶׁכִּוֵּן רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ" (עירובין סד:). "וְאִם לֹא לָקַח אֵל מִמְּךָ כָּל רוּחַ קָדְשׁוֹ" (ביאליק, אם יש). 3° [בְּנַצְרוּת] כִּנּוּי לַגִּלּוּי הַשְּׁלִישִׁי בֶּאֱמוּנַת־הַשִּׁלּוּשׁ שֶׁל הַנּוֹצְרִים – אָב, בֵּן וְרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ.

– **בְּרוּחַ קַלָּה**°, בְּנַחַת: "וְאָמַרְתִּי לָהּ בְּרוּחַ קַלָּה" (מגד, מקרה 46).

– **רוּחַ־קְרָב**° [בְּצָבָא] הַדְּרִיכוּת וְהַנְּכוֹנוּת לַעֲשׂוֹת הַכֹּל כְּדֵי לְהַשִּׂיג נִצָּחוֹן בַּקְּרָב.

– **רוּחַ רָעָה**, 1. טֵרוּף־הַדַּעַת, שִׁגָּעוֹן: "וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת ה'" (שמואל א טז יד). 2*. שֵׁד, מַזִּיק, מְחַבֵּל: "שֶׁהוּא מִתְיָרֵא... מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה" (שבת ב ה). "רוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶן" (פסחים קיב.).

– **רוּחַ־רְפָאִים**°, רוּחַ שֶׁל מֵתִים, אֲוִירַת בֵּית־הַקְּבָרוֹת, צַלְ־בַּלָּהוֹת [רְאֵה עוֹד עֵרֶךְ רְפָאִים]

– **רוּחַ־שְׁטוּת***, רַעְיוֹן־אִוֶּלֶת, מַחֲשֶׁבֶת־סִכְלוּת: "אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת" (סוטה ג.).

– רוּחַ שְׂפָתַיִם, דִּבּוּר־פֶּה, מַאֲמָר: "וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע" (ישעיה יא ד).

– רוּחַ תְּזָזִית*. 1. טֵרוּף הַדַּעַת, שִׁגָּעוֹן: "רָאִיתָ אָדָם שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ תְּזָזִית?" (במדבר רבה יט). "הַלָּלוּ מִתְנוֹדְדִים בְּעֵת הַתְּפִלָּה כְּאִלּוּ אֲחָזָתַם רוּחַ תְּזָזִית" (בורלא, עקביה 123). 2 [לדעה אחרת] מַחֲלַת נוֹפְלִים, נִכְפֶּה.

– רוּחַ־תַּרְדֵּמָה, רָצוֹן עַז לִישֹׁן, חֹסֶר־עֵרוּת: "כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה' רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם" (ישעיה כט י).

– אִישׁ־רוּחַ, 1. נָבִיא, אָדָם חָדוּר הַשְׁרָאַת אֱלֹהִים (הושע ט ז). 2°. הוֹגֵה־דֵעוֹת, פִילוֹסוֹף: אַנְשֵׁי־הָרוּחַ בְּיִשְׂרָאֵל וּבָעַמִּים. 3°. אָדָם הָעוֹסֵק בְּמִקְצוֹעַ רוּחָנִי־עִיּוּנִי, כְּגוֹן: מַדְעָן, סוֹפֵר, מוֹרֶה, רַב וְכַדּוֹמֶה.

– אֹרֶךְ־רוּחַ*, סַבְלָנוּת, הַבְלָגָה וְהִתְאַפְּקוּת, הֵפֶךְ מִן 'קֹצֶר־רוּחַ': "הֱיֵה מְמַהֵר לְהַאֲזִין וּבְאֹרֶךְ רוּחַ הָשֵׁב פִּתְגָּם" (בן־סירא ה יג). "הַמַּעְיָן מִמֶּנּוּ שָׁאֲבוּ אַחֶיךָ... בִּטָּחוֹן, עָצְמָה, אֹרֶךְ־רוּחַ" (ביאליק, אם יש) [וראה עוד ערך אָרֹךְ]

– אֶרֶךְ־רוּחַ, סַבְלָן, שֶׁאֵינוֹ נוֹחַ לִכְעֹס: "טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ" (קהלת ז ח).

– גֹּבַהּ־רוּחַ, גַּאֲוָה, יְהִירוּת: "לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ" (משלי טז יח).

– גְּבַהּ־רוּחַ, בַּעַל גַּאֲוָה, יָהִיר וּמִתְרַבְרֵב: "טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ" (קהלת ז ח).

– גִּבּוֹר־רוּחַ°, נַעֲלֶה וְגָדוֹל בְּנַפְשׁוֹ וּבְמַחְשְׁבוֹת־לִבּוֹ: "הָיוּ מִלְּפָנִים בְּבָבֶל גִּבּוֹרֵי הָרוּחַ שֶׁנָּגְנוּ הֵיטֵיבוּ... שֶׁיָּדְעוּ לֵב עַמּוֹ" (ביאליק, אל האגדה).

– גְּדָל־רוּחַ°, גִּבּוֹר־רוּחַ, בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה: "גֶּבֶר חַיִל, מוֹשֵׁל בְּעֹז, גְּדָל־רוּחַ וּנְגִיד־עָם" (ביאליק, ראיתיכם).

– גַּס־רוּחַ*, 1*. יָהִיר, חָצוּף: "שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ" (אבות ד ז). 2°. חָצוּף, בִּלְתִּי־עָדִין, הַמְזַלְזֵל בְּרִגְשׁוֹת אֲחֵרִים.

– גַּסּוּת־רוּחַ*, יְהִירוּת יְתֵרָה, חֻצְפָּה, חֹסֶר־עֲדִינוּת: "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת־הָרוּחַ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה" (סוטה ד:).

– דִּבְרֵי־רוּחַ, דִּבְרֵי־הֶבֶל, פִּטְפּוּט: "הֲקֵץ לְדִבְרֵי־רוּחַ?" (איוב טז ג). "רַק דִּבְרֵי־רוּחַ, מִלִּים, מִלִּים!" (ביאליק, דמעה).

– דְּכָא־רוּחַ, מֻכֵּה־יָגוֹן, מְדֻכְדָּךְ וְנִדְכָּא: "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ" (תהלים לד יט).

– דַּךְ־רוּחַ°, דְּכָא־רוּחַ: "יְגֵעֵי בֶכִי וְדַכֵּי־רוּחַ הִנָּם עוֹמְדִים" (ביאליק, בעיר).

– הֲלָךְ־רוּחַ° [על־פי קהלת ו ט, ושם: הֲלָךְ־נָפֶשׁ], מַצַּב־רוּחַ, נְטִיָּה, הַשְׁקָפָה אוֹ דֵּעָה הַמְהַלֶּכֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת: הֲלָךְ־רוּחַ אוֹפְּטִימִי. הֲלָךְ־רוּחַ תְּבוּסָנִי [ראה עוד ערך הֲלָךְ־] – [הֲלָךְ־רוּחוֹ; הִלְכֵי־רוּחַ]

– הֲנָחַת־רוּחַ*, נַחַת־רוּחַ, הֲנָאָה: "עוֹשֶׂה הֲנָחַת־רוּחַ שֶׁל אָבִיו" (ירושלמי פאה טו ג).

– חוֹלֵה־רוּחַ°, חוֹלֵה־נֶפֶשׁ, כִּנּוּי לְאָדָם שֶׁנִּטְרְפָה דַעְתּוֹ עָלָיו, הַסּוֹבֵל מִזַּעֲזוּעַ אוֹ מִתַּסְבִּיךְ רוּחָנִי קָשֶׁה.

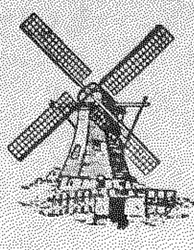
טחנת־רוח

– חֲמַת־רוּחַ, רֹגֶז, צַעַר, דִּכָּאוֹן: "וָאֵלֵךְ מַר בַּחֲמַת רוּחִי" (יחזקאל ג יד).

– טַחֲנַת־רוּחַ°, טַחֲנָה שֶׁאַבְנֵי־הָרֵחַיִם שֶׁלָּהּ מֻפְעָלוֹת עַל־יְדֵי מַנְגָּנוֹן מֻצָּיָד בִּכְנָפַיִם גְּדוֹלוֹת הַמִּסְתּוֹבְבוֹת בְּכֹחַ הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת בָּהֶן.

– יְקַר־רוּחַ [על־פי משלי יז כז: "יְקַר־רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה"] בַּעַל מִדּוֹת נַעֲלוֹת, נָדִיב וְאַדִּיב.

– כּוֹסוֹת־רוּחַ°, כּוֹסוֹת מְיֻחָדוֹת עֲשׂוּיוֹת לְהַצְמִיד אוֹתָן אֶל גּוּף הַחוֹלֶה לְשֵׁם רִכּוּז הַדָּם בְּמָקוֹם מְסֻיָּם בַּגּוּף; הַכּוֹסוֹת נִצְמָדוֹת אֶל הָעוֹר בְּשֶׁל יְצִירַת רֵיקוּת־אֲוִיר חֶלְקִית בְּתוֹכָן אַגַּב חִמּוּמָן בְּנֵר אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ [ראה גם א קֶרֶן, קַרְנֵי דָאוּמְנָא]

– כְּלֵי־רוּחַ°, כְּלֵי־נְשִׁיפָה, כְּלֵי־נְגִינָה הַמֻּפְעָלִים עַל־יְדֵי נְשִׁיבָה בַּפֶּה, כְּגוֹן: אַבּוּב, חָלִיל, חֲצוֹצְרָה וְכַדּוֹמֶה. תִּזְמֹרֶת כְּלֵי־רוּחַ שֶׁל הַמִּשְׁטָרָה.

– מָגֵן־רוּחַ° [בכלי־רכב פתוח, כגון אופנוע, קטנוע] פַּרְגּוֹד שָׁקוּף מֻצָּב עַל הָרֶכֶב לִפְנֵי הָרוֹכֵב לְהָגֵנָּה עָלָיו מִפְּנֵי הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת מוּלוֹ אַגַּב נְסִיעָה מְהִירָה.

– מַדְּעֵי־הָרוּחַ°, שֵׁם כּוֹלֵל לְלִמּוּדִים רוּחָנִיִּים־עִיּוּנִיִּים, כְּגוֹן: סִפְרוּת, אֳמָנוּת, הִיסְטוֹרְיָה, בַּלְשָׁנוּת וְכוּ', לְהַבְדִּיל מִן "מַדְּעֵי הַטֶּבַע".

– מַחֲלַת־רוּחַ°, שִׁגָּעוֹן, טֵרוּף, מַחֲלַת־נֶפֶשׁ, תַּסְבִּיךְ נַפְשִׁי קָשֶׁה וְחוֹלָנִי.

– מַצַּב־רוּחַ°, 1. הַהַרְגָּשָׁה הָעַצְמִית הַכְּלָלִית שֶׁל אָדָם בִּתְנָאִים מְסֻיָּמִים, הֲלָךְ־נֶפֶשׁ: מַצַּב־רוּחַ עָלִיז אוֹ חֲגִיגִי. מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם. מַצַּב־רוּחַ נוּגֶה. מַצְּבֵי־רוּחַ מִתְחַלְּפִים. 2 [בלשון־הדיבור] הַרְגָּשַׁת עֶצֶב אוֹ דִּכְדּוּךְ [קיצור הצירוף: "מַצַּב־רוּחַ רַע"]: "פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ מַצַּב־רוּחַ"... "שׁוּב הִנְּךָ בְּמַצַּב־רוּחַ?"

– מֹרַת־רוּחַ, רֹגֶז, צַעַר מִתּוֹךְ הִתְנַגְּדוּת לְדָבָר, אִי־רָצוֹן מֻחְלָט מִמַּשֶּׁהוּ: "וַתִּהְיֶיןָ (נְשֵׁי עֵשָׂו) מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה" (בראשית כו לה). מַעֲשֶׂה זֶה הוּא לְמֹרַת־רוּחִי.

– נֶאֱמַן־רוּחַ, אָדָם מְהֵימָן, אִישׁ־אֵמוּנִים: "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָבָר" (משלי יא יג).

– נַחַת־רוּחַ*, הֲנָאָה מְרֻבָּה, קֹרַת־רוּחַ, עֹנֶג: "אַשְׁרֵי מִי שֶׁגָּדֵל בַּתּוֹרָה... וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ" (ברכות יז.). "נַחַת־רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי" (כתובות צה.).

– נְכֵה־רוּחַ, נִדְכֶּה, מֻכֵּה צַעַר וְיָגוֹן, סוֹבֵל וּמְעֻנֶּה: "וְאֶל־זֶה אַבִּיט, אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ" (ישעיה סו ב).

– נְמוֹךְ־רוּחַ*, עָנָו, צָנוּעַ: "כַּמָּה גְדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" (סוטה ה:).

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; △ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תר״ז - תואר זכר;

– נְמִיכוּת־רוּחַ° (חובות הלבבות, הכניעה י), עֲנָוָה, צְנִיעוּת [וראה עוד ערך נְמִיכוּת]

– עֵינֵי־רוּחַ°, רְאִיַּת הֶעָתִיד בְּדִמְיוֹן, חָזוֹן, לְהַבְדִּיל מִן "עֵינֵי־בָשָׂר" (רְאִיָּה מַמָּשׁ בָּעֵינַיִם): הֶרְצֵל חָזָה בְּעֵינֵי־רוּחוֹ אֶת מְדִינַת־הַיְּהוּדִים הַבְּנוּיָה.

– קֹצֶר־רוּחַ, חֹסֶר־סַבְלָנוּת, כִּשָּׁלוֹן כֹּחַ־הַסֵּבֶל, כִּלְיוֹן־עֵינַיִם: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמות ו ט). חִכִּינוּ בְּקֹצֶר־רוּחַ לִידִיעוֹת מִן הַחֲזִית.

– קְצַר־רוּחַ, חֲסַר־סַבְלָנוּת, מָהִיר לִכְעֹס, כַּעֲסָן: "אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה, וּקְצַר רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת" (משלי יד כט).

– קֹר־רוּחַ°, הֶעְדֵּר הִתְרַגְּשׁוּת, שְׁלִיטָה עַצְמִית, שֶׁקֶט נַפְשִׁי: פְּלוֹנִי בִּצַּע אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַמְסֻכָּן בְּקֹר־רוּחַ לְמוֹפֵת.

– קַר־רוּחַ° [השווה ה"כתיב" במשלי יז כז], שֶׁאֵינוֹ מִתְרַגֵּשׁ בְּיוֹתֵר, הַשּׁוֹמֵר עַל הַשֶּׁקֶט הַנַּפְשִׁי שֶׁלּוֹ גַּם בְּעֵת בֶּהָלָה אוֹ סַכָּנָה וְכַדּוֹמֶה.

– קֹרַת־רוּחַ*, נַחַת־רוּחַ, הֲנָאָה, שְׂבִיעַת־רָצוֹן: "וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קֹרַת־רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה" (אבות ד יז). הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב גָּרַם לְכֻלָּנוּ קֹרַת־רוּחַ רַבָּה.

– קְשֵׁה־רוּחַ, מַר־נֶפֶשׁ, מִדַּכְדֵּךְ מִיָּגוֹן: "אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי" (שמואל א א טו).

– רוֹעֶה רוּחַ, עוֹסֵק בְּדִבְרֵי הֶבֶל, הוֹלֵךְ בָּטֵל: "אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים" (הושע יב ב).

– רָמוּת־רוּחַ* [על־פי שבת צד. ועוד, ושם בארמית: רָמוּת רוּחָא*], 1*. גַּאֲוָה, יְהִירוּת. 2°. מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם, הַרְגָּשָׁה עַצְמִית טוֹבָה בְּיוֹתֵר.

– רְעוּת־רוּחַ, רַעְיוֹן־רוּחַ, דִּבְרֵי־הֶבֶל, מַעֲשֵׂה־שְׁטוּת, אֶפֶס וָרִיק: "הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ" (קהלת א יד). "יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ" (קהלת א יז).

– רִפְיוֹן־רוּחַ°, חֻלְשַׁת־הַדַּעַת, הֶעְדֵּר־מֶרֶץ, חֹסֶר־אֹמֶץ.

– שְׁאָר־רוּחַ [על־פי הבנה זו במלאכי ב טו: "וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ"] יִתְרוֹן־רוּחַ, אֲצִילוּת הַמַּחְשָׁבָה: חוֹקֵר בַּעַל שְׁאָר־רוּחַ.

– שֵׁבֶר־רוּחַ, יָגוֹן כָּבֵד, מַפַּח־נֶפֶשׁ, דִּכְדּוּךְ וְדִכָּאוֹן: "וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ" (ישעיה סה יד).

– שׁוֹבֵר־רוּחַ°, מְסוּכָה שֶׁל עֵצִים גְּבוֹהִים וּצְפוּפִים אוֹ מְחִצָּה גְּבוֹהָה אַחֶרֶת מִסָּבִיב לְאֵזוֹר־מַטָּעִים לְשֵׁם הֲגַנָּה עַל הַצּוֹמֵחַ מִפְּנֵי מַשְׁבֵּי רוּחַ חֲזָקָה: שׁוֹבֵר־רוּחַ מִסָּבִיב לְמַטְּעֵי בָּנָנוֹת.

שושנת־הרוחות

– שׁוֹשַׁנַּת־הָרוּחוֹת°, שִׂרְטוּט הַמַּרְאֶה אֶת כִּוּוּנֵי אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם (מִזְרָח, מַעֲרָב, צָפוֹן, דָּרוֹם) אוֹ גַּם אֶת כִּוּוּנֵי רוּחוֹת־הַמִּשְׁנֶה שֶׁבֵּינֵיהֶן (צָפוֹן־מִזְרָח, דָּרוֹם־מִזְרָח וְכוּ').

– שְׁפַל־רוּחַ, עָנָו, צָנוּעַ: "טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־עֲנָוִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים" (משלי טז יט). "מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ" (אבות ד ד).

– בָּהַל בְּרוּחוֹ, נֶחְפַּז, נָהַג מִתּוֹךְ פִּזִּיזוּת וְקַלּוּת־דַּעַת: "אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס" (קהלת ז ט).

– הֶאֱרִיךְ רוּחוֹ*, נָהַג בְּאֶרֶךְ־רוּחַ, עָצַר אֶת כַּעֲסוֹ, לֹא הִתְפָּרֵץ, הִבְלִיג וְהִתְאַפֵּק: "לֹא הֶאֱרַכְתִּי רוּחִי אֶלָּא מִיָּד אָמַרְתִּי לוֹ" (ילקוט, שלח תשמו).

– רוּחוֹ בַּל־עִמּוֹ° [בעקבות משלי כג ז], רוּחוֹ סָרָה, הוּא סַר וְזָעֵף: "בְּנֵי הַבַּיִת שֶׁרָצוּ לָדַעַת מָה עִנְיָנִים וּמַרְאוֹת רָאוּ בָּעִיר, הִכִּירוּ שֶׁרוּחָם בַּל עִמָּם, הִרְפּוּ מֵהֶם" (בורלא, כיסופים 23).

– וְלֹא רוּחוֹ, שֶׁאֵין הַדָּבָר לִרְצוֹנוֹ, וְאֵינוֹ רָצוּי לוֹ: "לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי" (ישעיה ל א). "כְּשֶׁנָּפַל דָּבָר בַּבַּיִת וְלֹא רוּחוֹ, הָיָה פּוֹתְרוֹ בִּמְהִירוּת עַל־פִּי דַּרְכּוֹ הַנּוֹחָה, עַל־יְדֵי צְחוֹק כְּלָלִי" (ברקוביץ, הראשונים צ).

– הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ, 1. הוּא לֹא הָיָה בְּדֵעָה אַחַת עִם אֲחֵרִים, דַּעְתּוֹ הָיְתָה שׁוֹנָה מֵאֲחֵרִים: "וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי — וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ" (במדבר יד כד). 2°. נִשְׁתַּנְּתָה דַּעְתּוֹ הַקּוֹדֶמֶת: "לְאַחַר שֶׁנִּתְעוֹרַרְתִּי הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמִּי" (מגדלי מו"ס, חלו). "כְּרֶגַע נֶהְפַּךְ לֵב הָעָם וְרוּחַ אַחֶרֶת הָיְתָה עִמּוֹ" (ביאליק, החצוצרה ב).

– הָיְתָה רוּחוֹ נוֹחָה מִפְּלוֹנִי*, הָיָה מְרֻצֶּה מִפְּלוֹנִי: "כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ — רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ" (אבות ג י).

– הָלַךְ אַחַר רוּחוֹ, הָלַךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ, נִגְרַר אַחֲרֵי יְצָרָיו: "הוֹי עַל־הַנְּבִיאִים הַנְּבָלִים אֲשֶׁר הֹלְכִים אַחַר רוּחָם וּלְבִלְתִּי רָאוּ" (יחזקאל יג ג).

– הֵעִיר אֶת רוּחַ פְּלוֹנִי, עוֹרֵר אֶת פְּלוֹנִי לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה, נָתַן בְּלִבּוֹ רַעְיוֹן: "הֵעִיר ה' אֶת־רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס — וַיַּעֲבֶר קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמִכְתָּב" (דברי הימים ב לו כב).

– הֱצִיקַתְהוּ רוּחַ בִּטְנוֹ, לֹא יָכֹל לִכְלֹא בְּקִרְבּוֹ אֶת רִגְשׁוֹתָיו אוֹ אֶת דְּבָרָיו: "כִּי מָלֵתִי מִלִּים, הֱצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי" (איוב לב יח).

– הֵשִׁיב רוּחוֹ אֶל אֵל [שאול מאיוב טו יג, ושם ההוראה: הטיח דברים כלפי מעלה] [במליצה] נִפְטַר, מֵת.

– הִתְעַטְּפָה רוּחוֹ, הָיָה מְדֻכָּא וּמֻכֵּה־צַעַר: "וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי, בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי" (תהלים קמג ד).

– הִתְפָּעֲמָה רוּחוֹ, הוּא נִדְהַם וְנִרְעַשׁ מְאֹד: "חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֹמוֹת וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו" (דניאל ב א).

– הִתְחִילוּ מְנַשְּׁבוֹת רוּחוֹת חֲדָשׁוֹת° [בהשאלה] חָל שִׁנּוּי רַב בַּדֵּעוֹת וּבַהַשְׁקָפוֹת: "בְּרֻבּוֹת הַיָּמִים וְרוּחוֹת חֲדָשׁוֹת הִתְחִילוּ מְנַשְּׁבוֹת, הַמְשַׁמְּרִים גָּבְרוּ" (טשרניחובסקי, סיפורים 74).

– זָרָה לָרוּחַ, הֵפִיץ לְכָל עֵבֶר, הִפְקִיר: "וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ" (יחזקאל ה ב). "זֵרִיתִי לָרוּחַ אַנְחָתִי" (ביאליק, זריתי).

– חָיְתָה רוּחוֹ, הִתְעוֹדֵד, חָזַר לִתְחִיָּה: "וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת... וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (בראשית מה כז).

– **לֹא הָיְתָה בּוֹ עוֹד רוּחַ**, הוּא נִדְהַם מְאֹד (מִבֶּהָלָה, מֵהַפְתָּעָה וְכַדּוֹמֶה): "וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל" (יהושע ה א). "וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה... וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד רוּחַ" (מלכים א י ד–ה). "וּכְבָר רַגְלַי רָפוּ, תְּשׁוּשׁוֹת, וְאֵין בִּי רוּחַ עוֹד" (ש' אבן-שושן, תר' כביש הגלהבים 12).

– **לֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בּוֹ**, הוּא נִדְהַם וְנִבְהַל מְאֹד, נָמֵס לְבָבוֹ: "וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב יא).

– **לָבְשָׁה אוֹתוֹ רוּחַ**, הָיָה חָדוּר כֻּלּוֹ הַרְגָּשַׁת־, הִתְנַעֵר וְהִתְעוֹרֵר: "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי" (דברי הימים א יב יח). "וְרוּחַ ה' לָבְשָׁה אֶת־גִּדְעוֹן" (שופטים ו לד).

– **מֹשֵׁל בְּרוּחוֹ**, הִתְאַפֵּק, הִבְלִיג, לֹא הִתְפָּרֵץ: "טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר, וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ – מִלֹּכֵד עִיר" (משלי טז לב).

– **נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ**, הִתְעוֹרֵר בּוֹ רָצוֹן טוֹב: "וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת ה' לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד" (שמות לה כא).

– **נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת***, בָּאָה בְּלִבּוֹ מַחֲשֶׁבֶת סִכְלוּת: "אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת" (סוטה ג.).

– **נָחָה עָלָיו הָרוּחַ** [על־פי ישעיה יא ב], קִבֵּל הַשְׁרָאָה, הִתְעוֹרֵר: הַמְשׁוֹרֵר יָצַר כְּשֶׁנָּחָה עָלָיו הָרוּחַ.

– **נָסַךְ עָלָיו רוּחַ־**, הִשְׁרָה עָלָיו, הִשְׁפִּיעַ עָלָיו בְּ־: "...כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה' רוּחַ תַּרְדֵּמָה" (ישעיה כט י). הַבְּדִידוּת הָרַבָּה נָסְכָה עָלָיו רוּחַ שִׁעֲמוּם וְעַצְלוּת.

– **נָפַל רוּחוֹ**, נָפַל לִבּוֹ, רָפוּ יָדָיו, הִתְיָאֵשׁ: "אַל יִפֹּל רוּחֲכֶם" (ביאליק, ברכת עם) [וראה עוד ערך נפל]

– **נָפְלָה עָלָיו רוּחַ ה'**, נָחָה עָלָיו רוּחַ הַנְּבוּאָה, הָיְתָה עָלָיו יַד ה': "וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ ה'" (יחזקאל יא ה).

– **נִפְעֲמָה רוּחוֹ**, הוּא נִתְרַגֵּשׁ בְּיוֹתֵר: "וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ" (בראשית מא ח).

– **עָבְרָה עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה**, נִתְעוֹרֵר בּוֹ רֶגֶשׁ קִנְאָה, נִתְעוֹרֵר בּוֹ חֲשַׁד שֶׁל מַעֲשֵׂה בְּגִידָה וְהִתְחִיל לְקַנֵּא: "אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה ל).

– **עָבְרָה רוּחַ רָעָה בֵּין... וּבֵין...**° (על־פי שופטים ט כג), הֵם הִתְחִילוּ לְהִסְתַּכְסֵךְ וְלָרִיב בֵּינֵיהֶם, פָּסְקָה הַיְּדִידוּת שֶׁבֵּינֵיהֶם, גָּבַהּ הַר בֵּינֵיהֶם.

– **עָלְתָה עַל רוּחוֹ**, עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, נִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ: "וְהָעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה" (יחזקאל כ לב). מַה זֹּאת עָלְתָה עַל רוּחֲךָ?

– **עָשָׂה (הַרְבֵּה) רוּחַ**° [בלשון־הדיבור] הֵקִים רַעַשׁ רַב, הִתְרַבְרֵב לְלֹא כָל יְסוֹד, עָשָׂה רֹשֶׁם חִיצוֹנִי בִּלְבַד.

– **קָצְרָה רוּחוֹ**, לֹא יָכֹל לְהַבְלִיג וּלְהִתְאַפֵּק, פָּקְעָה סַבְלָנוּתוֹ: "הֶאָנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי?" (איוב כא ד). קָצְרָה רוּחָהּ מִלְּחַכּוֹת לְמִכְתָּב.

– **רָפְתָה רוּחוֹ מֵעַל פְּלוֹנִי**, שָׁכְכָה חֲמָתוֹ עַל פְּלוֹנִי, חָדַל מִכְּעֹס עָלָיו: "אָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר הַזֶּה" (שופטים ח ג).

– **שָׁאַף רוּחַ**. 1. מִלֵּא אֶת רֵאָתוֹ אֲוִיר: "בְּאַוַּת נַפְשָׁהּ שָׁאֲפָה רוּחַ" (ירמיה ב כד). "וָאוֹצִיא בְּעַד אֶשְׁנַבֵּי הַפָּתוּחַ אֶת רֹאשִׁי חוּצָה לִשְׁאֹף רוּחַ" (ביאליק, רזי). 2. ° [בהשאלה] הָיְתָה לוֹ רְוָחָה, הוּקַל לוֹ: שָׁאַפְתִּי רוּחַ מִשֶּׁנִּתְפַּטַּרְתִּי מֵאוֹתוֹ עֵסֶק בִּישׁ.

– **תִּפַּח רוּחוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי*** [דיבור של קללה] הַלְוַאי תֵּצֵא נִשְׁמָתוֹ, אוֹי לְנַפְשׁוֹ: "תִּפַּח רוּחֲךָ... הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאַתָּה גֵּר!" (במדבר רבה כ). "תִּפַּח רוּחָהּ שֶׁל הַחֲצוּפָה!" (מגדלי מו"ס, עג).

– **הֱוֵי זָהִיר בְּרוּחֲךָ*** (שבת לא), הֱיֵה מָתוּן, אַל תְּהֵא פָּזִיז וְנִמְהָר, שְׁקֹל הֵיטֵב אֶת מַעֲשֶׂיךָ.

– **נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן**. 1. מָשָׁל עַל מִי שֶׁמַּבְטִיחַ רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת וְאֵינוֹ מְקַיֵּם מְאוּמָה: "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן – אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר" (משלי כה יד). 2. מָשָׁל עַל תְּכוּנָה גְּדוֹלָה וְרַבָּה שֶׁהֵבִיאָה בְּסוֹפָהּ תּוֹצָאוֹת זְעוּמוֹת בְּיוֹתֵר. מֵעֵין הַמֵּימְרָה הַחֲדָשָׁה: "רַב מְהוּמָה עַל לֹא־מְאוּמָה".

– **יִכָּנֵס הָרוּחַ בְּאָבִיו (בַּאֲבִי אָבִיו)!**°, דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְחֵרוּף: "יִכָּנֵס הָרוּחַ בַּאֲבִי אָבִיו, הוּא מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל אֶת כַּסְפֵּנוּ!" (מגדלי מו"ס, נב).

– **לְכָל הָרוּחוֹת!**° דִּבּוּר הֲמוֹנִי שֶׁל חֵרוּף וָרֹגֶז, בְּדוֹמֶה לִקְרִיאָה "לַעֲזָאזֵל!": "סוּרָה מִמֶּנִּי, פֶּגַע רָע, לֵךְ־לְךָ לְכָל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם!" (מגדלי מו"ס, של).

– **הוּא הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם הָרוּחַ** [שאול מן יחזקאל א כ, ושם כפשוטו], אֵין לוֹ דֵּעָה מוּצָקָה מִשֶּׁלּוֹ, הוּא מֻשְׁפָּע מִן הַדֵּעוֹת הָרוֹוְחוֹת בִּסְבִיבָתוֹ.

– **הוֹצִיא אֶת הָרוּחַ מִמִּפְרָשֵׂי פְּלוֹנִי**° [בהשאלה] נָטַל מִמֶּנּוּ אֶת הַיְסוֹד לְטַעֲנוֹתָיו: תְּשׁוּבָתוֹ הַחֲרִיפָה שֶׁל הַמַּנְהִיג הוֹצִיאָה אֶת הָרוּחַ מִמִּפְרְשֵׂי יְרִיבָיו.

– **לְאָן נוֹשֶׁבֶת הָרוּחַ?**° [בהשאלה] מַה הַדָּבָר הַמְקֻבָּל וְהָרוֹוֵחַ בְּיוֹתֵר? לְאָן נוֹטָה דַּעַת הָרֹב?

רו"ח ר"ת רוֹאֵה־חֶשְׁבּוֹן.

רָוְחָא*, רווחא ז' [ארמית] רֶוַח, מָקוֹם פָּנוּי [בפתגמים:]

– **רָוְחָא לְבַסִּימָא שְׁכִיחַ*** (עירובין פב:), רֶוַח לְמִינֵי מְתִיקָה מָצוּי, לְדָבָר מַאֲכָל טָעִים וְעָרֵב יֵשׁ תָּמִיד תֵּאָבוֹן וּמָקוֹם פָּנוּי בַּקֵּבָה, "הַמֵּעַיִם מִתְרַוְּחִין לְפַנּוֹת מָקוֹם לַדָּבָר הַמָּתוֹק" (לשון רש"י שם).

– **לְרָוְחָא דְּמִלְּתָא*** [על־פי בבא קמא קטז.], לְרֶוַח הַדָּבָר, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר מְרֻוָּח וְנוֹחַ יוֹתֵר, כְּדֵי לִמְנֹעַ סִבּוּכִים אוֹ פִּקְפּוּקִים.

– **בְּשַׁעַת עָקְתָא – נָדְרָא. בְּשַׁעַת רָוְחָא – שָׁמְטֵי*** (תנחומא וישלח ח), בִּשְׁעַת צָרָה (נוֹדְרִים) נֶדֶר, בִּשְׁעַת רְוָחָה – שׁוֹמְטִים (מִשְׁתַּמְּטִים מִלְּקַיֵּם אֶת הַנֶּדֶר) [בתנחומא שם בהמשך – ביאור עברי: "כשהיית בצרת – נדרת, וכשאתה בריוח – שכחת"]

רוחב, ראה רֹחַב. **רוחבי**, ראה רָחְבִּי.

רוחה, רווחה נ׳ [מן רוח, רוח] הרחבה, הקלה, הנחה ממצוקה: ״וירא פרעה כי היתה הרוחה – והכבד את לבו״ (שמות ח יא). ״כביכול כאלו לפניו שנה בשעה שישראל בצרה ואמות העולם ברוחה״ (ירושלמי מעשר שני נו ד). – [רוחת־]

– **לרוחה*** תה״פ באפן מרוח, באפן שנעשה הרבה ריוח: ״יהי ביתך פתוח לרוחה״ (אבות א ה). חלונות החדר נפתחו לרוחה.

– **חיי־רוחה**°, חיים נוחים וטובים, חיים ללא דחק וללא צמצום: ״במשפחת אביו, הסוחר האמיד, חי פרנציסק חיי רוחה״ (רחל, רכו).

– **היתה הרוחה** [על־פי שמות ח יא, ראה לעיל], באה הקלה מן המצוקה, הגיעו ימים טובים.

רוחי°, רווחי ת׳ [מן ריוח] הכנסי, נושא רוחים, רנטבילי: עסק רוחי. – [רוחית, רוחיים, רוחיות]

רוחיות°, רווחיות נ׳ [מן רוחי] הכנסיות, נשיאת רוחים, מצבו של עסק או רכוש המכניס רוחים לבעליו, רנטביליות: רוחיותו של בית־החרשת עלתה בשנה האחרונה. – [רוחיות־]

רוחים°, רווחים ז״ר [מן ריוח; ראה שם] 1 [בבנקאות] תשלומי־רבית, תשלומים מיחדים שהלוה משלם לבנק בעד הלואתו, או תשלומים שהבנק משלם למפקיד בעד פקדונו. הרוחים נחשבים לפי אחוז מסים מן הקרן והם גדלים ביחס ישר לזמן. 2 [במסחר] הכנסה נקיה, הסכום שנשאר בידי הסוחר לאחר נכוי כל ההוצאות: חלקת הרוחים בין שתפים. – [רוחי־, רוחיו, רוחיהם]

רוחן°, רווחן ז׳ [מן ריוח] בעל רוחים, מי שקבל רוחים גדולים: רוחני המלחמה. – [רוחן־, רוחנים, ־חני־]

רוחנותˆ, ראה רוחניות.

רוחניˆ ת׳ [מן רוח; ערבית: רוחאני] של חיי הרוח, השיך לרוח, עיוני, מפשט – בנגוד אל ״חמרי״ או ״גשמי״: ״והצורה הכללית הגשמית קמה בצורה הכללית הרוחנית״ (מקור חיים לגבירול, ב ד). ״והפרק הזה כולל עשרה ענינים, חמשה מהם רוחניים, חמשה מהם גשמיים״ (חובות הלבבות, היחוד, פתח השער). ״הענינים הדקים הרוחניים״ (חובות הלבבות, הקדמה). ״וחרותי זאת הרוחנית... לא אחליפנה ולא אמיר אותה בכל הזכיות שבעולם״ (אחד העם, סט). עבודה רוחנית. קרבה רוחנית בין שני הסופרים. הנאה רוחנית טהורה. ארץ־ישראל כמרכז מדיני ורוחני של היהדות. – [רוחנית, רוחניים, ־ניות]

– **אהבה רוחנית**°, אהבה אפלטונית, אהבה שאינה תלויה בדבר.

– **מנהיג רוחני**°, מדריך של צבור מסים בעניני רוח, אמונה, דעות וכדומה: הרב הוא מנהיגה הרוחני של הקהלה.

רוחניותˆ נ׳ [מן רוחני] 1 ˆ, תכונתו של הדבר הרוחני: ״שלא העדר גשמיות יוכל להסכם מן הרוחניות אל הגשמיות״ (אמונות ודעות א). ״ומעלת עולמה על עולמו, ועלותה מירידתו, ורוחניותה מגשמיותו״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״טבוע עליו חותם של עדון ופנוק, אצילות ורוחניות״ (ביאליק, אריה ה). ״מה שבגשמיות אנו רואים, מה שברוחניות אין כל עין רואה״ (עגנון, האש מח). 2 °, חיי רוח: ״חמריות הדברים ורוחניותם״ (רנ״ק, רפח). אין אדם יכול להסתפק ברוחניות בלבד. – [רוחניות־]

רוחפני° ת׳ [מן רחף] הנראה כמרחף, מרפרף: ״הלוכה הרוחפני ואותו ניע־ידים מלא חן״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 194). ״שמלות דקות ורוחפניות״ (אבי־שאול, תר׳ הר הקסמים א 243). – [רוחפנית, ־ניים ־ניות]

רוטב, ראה רטב.

רוטור° ז׳ [מלאטינית: rotate לסובב] 1 [במיכניקה] חלק במנוע המסתובב על צירו. 2, מכונת־הכפלה להדפסת כתבי־יד, שרטוטים וציורים, באמצעות גליל נע ומסתובב הנלחץ אל שעונית שעליה כתובים או מצירים הדברים. – [רוטורים]

רוטטני° ת׳ [מן רטט, רטט] שיש בו רטט, רועד: ״ובהיקות יתרה בעיניה והמיה רוטטנית בקולה״ (ליסיצקי, תולדות 135). ״(הכלבים) מחפשים בחטמיהם הרוטטניים האין כאן משהו טוב בשבילם?״ (פרץ, תלח). ״קול לטפני, רוטטני״ (שלונסקי, תר׳ בבל 171). – [רוטטנית, רוטטניים, רוטטניות]

רוטינה° נ׳ [צרפתית: routine, מן rout דרך סלולה] 1, שגרה, קפיאה על השמרים, הליכה בדרך הסלולה ולפי ההרגלים הקבועים: רוטינה משרדית. רוח האדם שואפת לקדמה ומתנגדת לרוטינה. 2, רגילות ואמון: פלוני קנה לו רוטינה במלאכתו. – [רוטינות]

רוטל° ז׳ [ערבית: רטל, רטל; והשווה ירושלמי כתובות ל ב: ריטלין*, כנראה ריבוי מסורס במקום ליטרין, מן ליטרא, היא libra הלאטינית] משקל בן שתים־עשרה אוקיות, נהוג בכמה מארצות־המזרח. הרוטל אינו אחיד בשעורו בכל מקום; משקלו בקרוב 2.880 קילוגרם. הרוטל שמש כיחידת־משקל גם בארץ־ישראל עד שהחלף בשיטת המשקלות המטריים. – [רוטלים]

רוטנן° תו״ז [מן רטן, רטן] מי שרוטן תמיד, שהוא מלא טענות ותרעומות לעתים קרובות: ״אדם קשה הוא, רוטנן ורגזן״ (ברש, א 74). ״רגזנית ורוטננית ודעתה רעה״ (הזז, היושבת 352). ״זכר את... סבתא יגורובנה הרוטננית״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 310). ״פסימיסט משבע כמוך וכשאר הרוטננים אשר תמיד הם מחמיצים פנים״ (שמעוני, הביבר 252). – [רוטננית, רוטננים, ־ניות]

רוטנני° ת׳ [מן רוטנן] שיש בו רטון, המביע תרעמת: ״געגועים תורעמניים, רוטנניים, בכיניים״ (הזז, צל 201). ״השיבה לו בפנים רוטנניות ובפנים נזעמות״ (הזז, היושבת 270). – [רוטננית, רוטנניים, רוטנניות]

רוטציה° נ׳ [מלאטינית: rotatio סיבוב] סבוב, מחזוריות: רוטציה בזרעים בחקלאות. הסכם בין שני המעמדים על רוטציה בכהנת ראש־העיר. – [רוטציות]

– **רוטציוני**° ת׳ מסתובב.

– **מכונה רוטציונית**° [בדפוס] מכונה מודרנית גדולה להדפסת כמות רבה של טפסים ובמהירות על גבי גלילי־ניר הנעים על־ידי גליל־מתכת גדול הסובב כל זמן ההדפסה בכוון אחד, שלא כמכונת־דפוס רגילה הפועלת בשיטת הלוך ושוב:

העתונים היומיים הגדולים נדפסים בימינו ברבם במכונות רוטציוניות.

רוטרי° ז׳ [אנגלית: rotary שברוטציה, מחזורי; על־שום הפגישות שהיו מתקיימות במחזוריות במשרדי החברים או בבתיהם] שם מועדון של אנשי מסחר ותעשיה ובעלי מקצועות חפשים (Rotary club) לשם טפוח יחסי חברה ותרבות. נוסד בשיקגו ב־1905. מועדוני רוטרי קימים בימינו בארצות שונות, גם בארץ־ישראל, ותפקידם העקרי טפוח ההבנה בין עמים ועדות ושאיפה לשלום בעולם.

רוי° ז׳ [קיצור מן רויה] רויה, שבע: ״והנכרי שותה לרוי מגביע־כסף קדושנו״ (גרינברג, רחובות פב). ״ורוי וכמישה ופריחה״ (עוגן, שירים 451). — [רוי־, רויו]

רויא*, רוויא תו״ז [ארמית, מן רוא רווה] רוה, שכור, מבסם [רווח בפתגם:]

— שבקיה לרויא דמנפשיה נפל* (שבת לב.), הניחהו לשכור שמעצמו יפל [ובהשאלה:] אל תטרח להוכיח לפלוני העקשן את משוגתו — סופו שיעמד בעצמו על כך.

רויה, רוויה נ״ת [מן רוה, רוה] 1 נ׳ שבע, שפע, מצבו של הרוה: ״ותוציאנו לרויה״ (תהלים סו יב). ״עדת עבים... נושאי התחיה ממרחק ורויה לצמאים ולעורגים״ (ביאליק, קראו). ״בתאוה נמלאת וברוית שכורים״ (שניאור, שירים רצט). 2 ת׳ לשון נקבה מן ״רוה״, רוה: ״דשנת בשמן ראשי, כוסי רויה״ (תהלים כג ה). — [רוית־]

— לרויה^, 1^, עד כדי שבע בשתיה, עד בטול הצמאון: ״ויינה טוב ורב לשתות ולרויה!״ (הנגיד, דיואן 235). ״הדם... יאבד או ישקע נעצוץ לרויה״ (ביאליק, בעיר). ״ועל ברכי אכרע על שפת אגם סואן לשתות ממנו לרויה״ (רחל, כד). 2°, ברכה למי ששותה דבר־מה, בהקבלה לברכת ״לשבע!״ לאוכל.

— נקדת־רויה°, 1, הגבול שלמעלה ממנו אין הנוזל מסגל להמס בתוכו חמרים מסימים: התמסה הגיעה לנקדת־רויה. 2 [בהשאלה] קליטה מרבית של דבר, ספוק מלא הצרך: ״מרגיש הייתי... כי הגעתי לנקדת הרויה, שהכל נאמר בו עד תם״ (עובדיהו, מפי ביאליק כ). יצור המוצר החדש הגיע לנקדת־רויה.

— נקדת־רויה בקרקע°, מצבה של שכבת־הקרקע שספגה מים מלא קבולה, ומכאן ואילך המים הנוספים מתחלחלים לעמק בכח כבדם.

ריה*, רוייה נ׳ [מן רוה, רוה] שבירת הצמאון, שתיה עד כדי הרגשת ספוק: ״לשון שתיה, לשון ריה״ (פסיקתא נז:). — [רית־]

ריון^, ריוון ז׳ [מן ריה] רויה, ספוק הצמאון: ״ותאמר מעוטה בריון״ (ינאי, שיז). ״תשקהו מן המים הקרים די ריון נפשו״ (אסף, 150). ״וביניתים אביב... וריון המלקוש״ (גרינברג, רחובות רסג). ״לשוא את ריונה... תובעת בכל פה שדה״ (שלונסקי, שירים ב 388). ״בריון צמא ומסירות הנפש של האשה״ (זוסמן, שירים 270). ״בריון לא־כלה ממבוע נפשו״ (עוגן, שירים 471). — [ריון־]

רויחות°, רוויחות נ׳ [מן רוח] היות רוח, פופולריות: רויחות הדעה בצבור. — [רויחות־]

רו״כ ר״ת רובל־כסף.

רוכב ז׳ [מן רכב, רכב] 1, יושב ונוסע על גב בהמה או על אופנים או על אופנוע וכדומה: ״סוס ורכבו רמה בים״ (שמות טו א). תחרות של רוכבי אופנים. 2° [בגננות] ענף מעץ פרי משבח שמחברים אותו בשיטות־הרכבה שונות לתוך ענף, לתוך קלפת גזע או לתוך סדן של עץ המשמש ״כנה״ — לשם קבלת עץ בעל ״מזיגה״ רצויה: הרוכב נותן פרות משבחים והכנה — חסינות ועמידה בפני תנאים, ששרשי הרוכב עצמו לא היו עומדים בהם. 3°, החלק העליון שבמוט מרכב שמציבים במרכז האהל. — [רוכב־, רוכבים, רוכבי־; רוכבת, רוכבות]

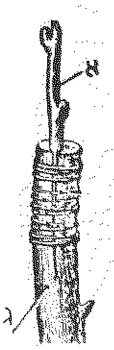

א - רוכב
ג - כנה

רוכל ז׳ [ארמית: רוכלא; אולי קרוב אל רגל] 1, סוחר נודד, סוחר הנושא אתו סחורתו ועובר ממקום למקום כדי למכרם: ״לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים״ (מלכים א י טו). ״מר ולבונה מכל אבקת רוכל״ (שיר השירים ג ו). ״וילינו הרכלים ומכרי כל־ממכר מחוץ לירושלים״ (נחמיה יג כ). ״והרוכלין המחזירין בעירות אוכלים (מעשר) עד שמגיעים למקום הלינה״ (מעשרות ב ג). 2° [בימינו] חנוני קטן שאין לו חנות קבועה משלו, אלא רק דוכן קטן שהוא מציבו בקרן־רחוב או בשוק. — [רוכל־, רוכלת, רוכלים, רוכלי־, רוכלות]

— קפת רוכלים* (גיטין סז.), תבת־הסחורות שהרוכלים נושאים אתם.

— מנה כרוכל° [על־פי הארמית, ראה להלן רוכלא], פרט כל דבר ודבר — כאותו הרוכל המראה לקונים כל סחורה וסחורה שבקפתו ומשבח את טיבה: לא אמנה כרוכל את כל מעלותיו ופעלותיו.

רוכלא* ז׳ [ארמית] רוכל [רווח במימרה:]

— אטו... כי רוכלא לחשיב וליזיל?* [על־פי גיטין לג. ועוד] האם כרוכל יחשב וילך? כלום ילך וימנה כל פרט כרוכל המפרט ומכריז על סחורתו? [ראה למעלה רוכל, מנה כרוכל]

רוכלות* נ׳ [מן רוכל] 1*, עסוקו של הרוכל, מכירת סחורות ומצרכים קטנים בהליכה מבית לבית או ברחובות העיר: ״כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעולם״ (שיר השירים רבה ג ה). רוכלות של מיני סדקית. 2°, מסחר זעיר, מכירה לא בחנות, אלא בדוכן קטן מטלטל: רוכלות של ירקות בשוק. רשיון לרוכלות מטעם העיריה. — [רוכלות־]

רוכסן° ז׳ [מן רכס, רכס] מתקן מעשה שרשרת בעלת חליות־חליות לרכיסה אבטומטית של שולי בגד, של תיקים וכדומה באמצעות בריח קטן הנגרר ומשלב את החליות זו בזו. — [רוכסן־, רוכסנים, רוכסני־]

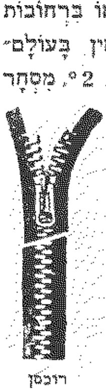
רוכסן

רֶוָלוּאַצְיָה°, רֶווָלוּאַצְיָה נ׳ [מלאטינית: re חזרה + צרפתית: valoir להעריך, מלאטינית: valere היה חזק] יִסּוּף, עִלּוּי, הוֹסָפָה עַל עֶרְכּוֹ הַיַּחֲסִי שֶׁל הַמַּטְבֵּעַ הַמְּהַלֵּךְ בַּמְּדִינָה, הֵפֶךְ מִן "דֶּוָלוּאַצְיָה" (פִּחוּת).

רוּלֶטָה° נ׳ [צרפתית: roulette] מִשְׂחַק־הִמּוּרִים עַל־יְדֵי הֲטָלַת גֻּלָּה אֶל גַּלְגַּל מִסְתּוֹבֵב וּבוֹ חוֹרִים מְמֻסְפָּרִים, שֶׁהַשַּׂחְקָנִים מְהַמְּרִים עֲלֵיהֶם. – [רוּלֶטוֹת]

רום [אוגריתית: רם; ארמית: רום]

~ פע׳ **רָם** פ״ע הִתְנַשֵּׂא, עָלָה לְמַעְלָה, הָיָה מֵעַל לְ־: "וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל־הָאָרֶץ" (בראשית ז יז). "וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם" (יחזקאל י טז). "וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי־רָמּוּ" (איוב כב יב). "כִּי דַל וְכִי שָׁפָל – וְאַתָּה רָמְתָּ" (יהודה הלוי, ה 225). "וְלִבִּי זְמַן בָּחַן וְשִׁפְלָתִי וְרָמְתִי" (טודרוס, גן תרפד). "אֲהַבְכֶם כִּי רַמֹּתֶם מֵאֶרֶץ" (רחל, קיז). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לָרוּם, רָם, רָמָה; רַם, רָמָה; יָרוּם, יָרֹם, וַיָּרָם]

~ נפ׳ **נָרוֹם**, 1. הִתְנַשֵּׂא, הִגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ: "וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרוֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ" (יחזקאל י יט). "בְּלִי הֵרוֹם אַף שֶׁעַל מֵעַל לָאֲדָמָה" (שמעוני, הביבר 81). 2. נִבְדַּל, הִסְתַּלֵּק: "הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת!" (במדבר יז י). – [לְהֵרוֹם, נָרוֹם, יֵרוֹם, הֵרוֹם!]

~ פע׳ **רוֹמֵם** פ״י 1. הִגְבִּיהַּ, הֶעֱלָה לְמַעְלָה: "ה׳ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר, מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם" (שמואל א ב ז). "וַיַּעֲמֶד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו" (תהלים קז כה). "וְרוֹמְמַתְהוּ (הַתּוֹרָה) מֵרֵעֵהוּ וּבְתוֹךְ קָהָל תִּפְתַּח פִּיו" (בן־סירא טו ה). 2. הֵקִים, כּוֹנֵן: "לְרוֹמֵם אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּלְהַעֲמִיד אֶת־חָרְבֹתָיו" (עזרא ט ט). 3. גִּדֵּל, רִבָּה, טִפַּח: "בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי" (ישעיה א ב). 4. שִׁבַּח, הִלֵּל, קָבַע שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא: "אֲרוֹמִמְךָ ה׳ כִּי דִלִּיתָנִי" (תהלים ל ב). "אֲנַחְנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת... לְרוֹמֵם לְהַדֵּר" (פסחים י ה; הגדה של פסח). – [לְרוֹמֵם אֶת־, מְרוֹמֵם, יְ־]

~ פֻּע׳ **רוֹמַם**, הֹעֲלָה, הֻגְבַּהּ: "תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק" (תהלים עה יא). "וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה" (נחמיה ט ה). "כִּי הוּא נַעֲלֶה מִכָּל מִדָּה וְתֹאַר וּמְרוֹמָם מִכָּל דְּמוּת וְדִמְיוֹן" (חובות הלבבות, היחוד י). "רַק קַו שֶׁמֶשׁ אֶחָד עֲבָרֵךְ וּפִתְאֹם רוֹמַמְתְּ וְגָדַלְתְּ" (ביאליק, רק קו). – [מְרוֹמָם, יְרוֹמַם]

~ התפ׳ **הִתְרוֹמֵם**, 1°. הִתְנַשֵּׂא, עָלָה לְמַעְלָה: "וְדָנִיֵּאל הַשְׁלַךְ לְגֹב אַרְיָוָתָא וְנִתְרוֹמַם" (תנחומא מקץ ג). הָאֲוִירוֹן הִמְרִיא וְהִתְרוֹמֵם בָּאֲוִיר. אַדֵּי הַמַּיִם הִתְרוֹמְמוּ מֵעַל לַסִּיר הָרוֹתֵחַ. הִתְרוֹמַמְנוּ בַּמַּעֲלִית. 2. הִתְגַּדֵּל, הִשְׁתַּבֵּחַ: "וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל עַל־כָּל־אֵל" (דניאל יא לו). "יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ וְיִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמֵם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁאַתָּ מוֹרִיד לָנוּ" (ירושלמי ברכות יד א). "יִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ" (שמונה עשרה). "בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ" (תפילת נשמת). – [לְהִתְרוֹמֵם, מִתְרוֹמֵם, יִתְרוֹמֵם]

~ הפ׳ **הֵרִים** פ״י 1. הִגְבִּיהַּ, הֶעֱלָה לְמַעְלָה: "הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם" (שמות יד טז). "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל" (שמות יז יא). "כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט – זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים" (תהלים עה ח). "וּלְמַעְלָה לְמַעְלָה אֶת אֵשׁ הַלַּפִּידִים נָרִימָה!" (ביאליק, לאחד). 2. שָׂם, לָקַח דָּבָר שֶׁהָיָה מֻנָּח לְמַטָּה: "וְהָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל־שִׁכְמוֹ" (יהושע ד ה). "וְהַנַּעַר הַנִּכְלָם הֵרִים לְתֻמּוֹ אֶבֶן גִּיר קְטַנָּה מֵחַלּוּקֵי הַנַּחַל" (ביאליק, מגילת ה). הֲרִימוֹתִי אֶת הַסֵּפֶר שֶׁנָּפַל עַל הָאָרֶץ. 3. הֵסִיר, סִלֵּק: "סֹלּוּ־סֹלּוּ, פַּנּוּ־דָרֶךְ, הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי!" (ישעיה נז יד). "וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן" (ויקרא ו ג). 4. הִפְרִישׁ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, הִבְדִּיל, הִקְדִּישׁ, תָּרַם: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה, כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ" (במדבר טו כ). "כִּי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֵרִים לַקָּהָל אֶלֶף פָּרִים וְשִׁבְעַת אֲלָפִים צֹאן וְהַשָּׂרִים הֵרִימוּ לַקָּהָל פָּרִים אֶלֶף וְצֹאן עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים" (דברי הימים ב ל כד). [וראה עוד להלן] – [לְהָרִים אֶת־, הֲרִימוֹתִי גם הֲרַמֹתִי... הֲרֵמֹתֶם; מֵרִים, מְרִימָה; יָרִים, וַיָּרֶם, הָרֵם! הָרִימוּ!]

~ הפ׳ **הוּרַם**, 1°. הוּנַף, הֻגְבַּהּ: יָדוֹ הוּרְמָה. רֹאשׁ מוּרָם. 2. הֻבְדַּל, הֻפְרַשׁ: "וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים" (שמות כט כז). "עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ" (חלה ג ח). "קֹדֶשׁ פִּרְיוֹ וְעָלָיו לָאֵל הוּנְפוּ וְהוּרָמוּ" (יהודה הלוי, ט 529). – [מוּרָם, יוּרַם]

– **רָם לִבּוֹ**, הִתְנַשֵּׂא, הִתְגָּאָה, גָּבַהּ לִבּוֹ: "וְרָם לְבָבֶךָ... וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה" (דברים ח יד–יז). "שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם" (הושע יג ו).

– **רָמָה יָדוֹ**, יָדוֹ הָיְתָה עַל הָעֶלְיוֹנָה, הוּא נִצַּח וְגָבַר: "תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ" (מיכה ה ח). "פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה" (דברים לב כז).

– **רָמוּ עֵינָיו**, הִתְגָּאָה, הִתְנַשֵּׂא מֵעַל לַאֲחֵרִים: "לֹא־גָבַהּ לִבִּי וְלֹא־רָמוּ עֵינַי וְלֹא־הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי" (תהלים קלא א).

– **רָמָה קַרְנוֹ**, לָבַשׁ עֹז, הֵרִים רֹאשׁוֹ: "רָמָה קַרְנִי בַּה׳... כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ" (שמואל א ב א).

– **רָם רֹאשׁוֹ עַל־**, הִתְנַשֵּׂא עַל־, גָּדַל עַל־: "וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל־אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי" (תהלים כז ו).

– **יָרוּם הוֹדוֹ°**, דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד בְּהַזְכָּרַת שֵׁם מֶלֶךְ אוֹ שַׁלִּיט גָּדוֹל: "בִּהְיוֹתִי עִם הַשַּׂר יָרוּם הוֹדוֹ" (הרופי, כג 415). "הַקֵּיסָר יָרוּם הוֹדוֹ".

– **רוֹמֵם אֶת הַלֵּב (הַהַרְגָּשָׁה)°**, שִׂמַּח, גָּרַם לְהַרְגָּשָׁה טוֹבָה: "הַצְלָחַת הַכְּלָל לֹא יָכְלָה עוֹד לְהַלְהִיב וּלְרוֹמֵם אֶת הַלֵּב" (אחד העם, יג). "עֵדוּת מְפֹרֶשֶׁת זוֹ שֶׁל רוֹפְאוֹ... רוֹמְמָה אֶת הַרְגָּשָׁתוֹ הָעַצְמִית" (ברקוביץ, הראשונים שיג).

– **מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם°**, הַרְגָּשָׁה חֲגִיגִית וְטוֹבָה בְּיוֹתֵר: הַכֹּל יָצְאוּ מִן הַמְּסִבָּה הַנָּאָה בְּמַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם.

– **הֵרִים יָד בִּפְלוֹנִי**, מָרַד וְהִתְקוֹמֵם נֶגֶד פְּלוֹנִי: "וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט... הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ" (מלכים א יא כו–כז).

– **הֵרִים יָדוֹ עַל פְּלוֹנִי°** [בלשון־הדיבור] שָׁלַח יָדוֹ לְהַכּוֹתוֹ.

– **הֵרִים יָדוֹ אֶל אֱלֹהִים**, נִשְׁבַּע בְּמַעַל יָד: "הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־ה׳... אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל..." (בראשית יד כב–כג).

– **הֵרִים עַל נֵס°**, צִיֵּן לְטוֹבָה, שִׁבַּח: הַנּוֹאֵם הֵרִים עַל נֵס אֶת פָּעֳלוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר הַדָּגוּל. [וכפשוטו:] "כָּל פְּלֵיטַת הַטּוֹב... הָבָה נְלַקֵּט וְעַל־נֵס בְּיוֹם חֵילֵנוּ נָרִימָה" (ביאליק, לכתנדבים).

— **לֹא הֵרִים יָדוֹ וְרַגְלוֹ** [בהשאלה] לֹא עָשָׂה אַף אֶת הַדָּבָר הַקַּל בְּיוֹתֵר: "וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם!" (בראשית מא מד).

— **הֵרִים פָּנָיו אֶל פְּלוֹנִי**, הִבִּיט הַיָּשָׁר בִּפְנֵי פְּלוֹנִי: "בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים, אֱלֹהַי, פָּנַי אֵלֶיךָ" (עזרא ט ו).

— **הֵרִים פְּעָמָיו**, נָשָׂא רַגְלָיו לָלֶכֶת: "הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח" (תהלים עד ג). "חוּשׁוּ, אַחִים, חוּשׁוּ, נָרִימָה פְּעָמֵינוּ" (י' פינס).

— **הֵרִים קוֹלוֹ**, קָרָא בְּקוֹל רָם, צָעַק: "וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא" (בראשית לט טו). "כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ!" (ישעיה נח א). "לֹא בָּכְתָה, לֹא הֵרִימָה קוֹל" (ביאליק, ביום סתו).

— **הֵרִים קַרְנוֹ**, גִּדֵּל וְנִשָּׂא אוֹתוֹ: "וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שמואל א ב י). "מִן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִים אוֹתְךָ לְהָרִים קַרְנְךָ" (ברקוביץ, תר' טוביה מה). נִצְחוֹנוֹת צַהַ"ל הֵרִימוּ אֶת קֶרֶן יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי הָעַמִּים.

— **הֵרִים רֹאשׁ**, הִתְגַּדֵּל וְהִתְנַשֵּׂא, לָבַשׁ גָּאוֹן: "מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ" (תהלים קי ז).

— **הֵרִים רֹאשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**, גִּדֵּל וְנִשָּׂא אוֹתוֹ: "וְאַתָּה ה' מָגֵן בַּעֲדִי, כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי" (תהלים ג ד).

— **הֵרִים תְּרוּמָה**, תָּרַם, הִפְרִישׁ חֵלֶק, הִקְדִּישׁ: "וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר" (במדבר יח כו).

— **בְּרֹאשׁ מוּרָם**°, בְּקוֹמָה זְקוּפָה, בְּגָאוֹן: הַמְנַצֵּחַ יָצָא מִן הָאוּלָם בְּרֹאשׁ מוּרָם.

— **מוּרָם מֵעָם**° [שאול מתהלים פט כ: "הרימותי בחור מעם"], כִּנּוּי לְאָדָם גָּדוֹל, בְּחִיר־הָעָם, שֶׁהוּא מִשִּׁכְמוֹ וּמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם.

א. **רוּם** ז' [מן רום, רָם] 1. גֹּבַהּ, מֶרְחָק כְּלַפֵּי מַעְלָה: "שָׁמַיִם לָרוּם וָאָרֶץ לָעֹמֶק" (משלי כה ג). "וְהַכּוּכִין אָרְכָּן אַרְבַּע אַמּוֹת וְרוּמָן שֶׁבַע וְרָחְבָּן שֵׁשׁ" (בבא בתרא ו ח). "הַהֵיכָל מֵאָה עַל מֵאָה עַל רוּם מֵאָה" (מידות ד ו). "עָלוּ וּמָצְאוּ עָלָיו רוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת שֶׁלֶג" (יומא לה). רוּם הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם. 2 [בהשאלה] גַּדְלוּת, גַּאֲוָה: "עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים" (ישעיה ב יא). 3° [במדע ובטכניקה] הַמֶּרְחָק הָאֲנָכִי שֶׁל נְקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת מִמִּישׁוֹר אָפְקִי נָתוּן: רוּם מָקוֹם מֵעַל פְּנֵי הַיָּם ("רוּם מֻחְלָט"); רוּם פִּסְגַּת הָהָר מֵעַל לִסְבִיבָתוֹ ("רוּם יַחֲסִי"). — [רוּם־, רוּמוֹ]

— **רוּם־לֵב**, גֹּבַהּ־לֵב, יְהִירוּת: "שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה מְאֹד, גָּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרֻם לִבּוֹ" (ירמיה מח כט).

— **רוּם־עֵינַיִם**, גַּאֲוָה, יְהִירוּת: "רוּם עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב" (משלי כא ד). "לֹא מִגֹּבַהּ לִבִּי וְלֹא מֵרוּם עֵינַי עָשִׂיתִי זֹאת" (יוסיפון, כו).

— **רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם***, כִּנּוּי לַשָּׁמַיִם מִמַּעַל: "שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּמְחַלֵּק מְזוֹנוֹת לְכָל בְּרִיָּה" (פסחים קיח.).

— **רוּם עוֹלָם**° [על־פי הנ"ל], כִּנּוּי לְגֹבַהּ רַב: "עֶמְדָה הָעָב הַצְּחוֹרָה וַתָּנַח בְּרוּם עוֹלָם עַל־שֶׁן־סָלַע" (ביאליק, מגילת ז).

— **דְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם***, כִּנּוּי לִדְבָרִים נַעֲלִים וַחֲשׁוּבִים בְּיוֹתֵר: "דְּבָרִים שֶׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן" (ברכות ו:). "שָׁם מְטַפְּלִים בִּדְבָרִים יוֹתֵר 'אֲרִיסְטוֹקְרָטִיִּים', בִּדְבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם" (שופמן, א 122). הַקּוֹנְגְּרֶס דָּן בְּעִנְיָנִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם הַיַּהֲדוּת.

— **רוּם מַעֲלָתוֹ**°, תֹּאַר־כָּבוֹד בִּפְנִיָּה אֶל שַׁלִּיט אוֹ אֶל שַׂר גָּדוֹל: "הִשְׁעָה שְׁעַת הַסְּעוּדָה לְרוּם מַעֲלָתוֹ" (שמעוני, הביבר 128). "יֵשֵׁב־נָא רוּם מַעֲלָתוֹ" (עגנון, כפות רצב).

ב. **רוּם**◊ ז' [אנגלית: rum] סוּג שֶׁל מַשְׁקֶה חָרִיף, מוּפָק מִקְנֵה־סֻכָּר.

רוֹם ז' [צורת־משנה של א. רוּם] גֹּבַהּ, רוּם, מָרוֹם: "רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא" (חבקוק ג י). — [רוֹם־]

רו"מ ר"ת 1. רוּם מַעֲלָתוֹ. 2. רַבִּי וּמוֹרִי.

רוֹמָאִי° ת' [מן רוֹמָא] בֶּן אֶרֶץ רוֹמִי, שֶׁל רוֹמָא: חַיָּל רוֹמָאִי. בְּנִיָּה רוֹמָאִית. — [רוֹמָאִית, רוֹמָאִיִּים, רוֹמָאִיּוֹת]

רוּמְבָּה◊ נ' [ספרדית: rumba] שֵׁם רִקּוּד סְפָרַדִּי מָהִיר. — [רוּמְבּוֹת]

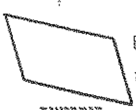
רומבואיד

רוֹמְבּוֹאִיד◊ ז' [מיוונית: rhombos מעוין + eidos דמות] מַקְבִּילִית שֶׁצַּלְעוֹתֶיהָ הַגּוֹבְלוֹת שׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ [ראה מַקְבִּילִית] — [רוֹמְבּוֹאִידִים]

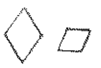
רומבוסים

רוֹמְבּוּס◊ ז' [יוונית: rhombos] מְעֻיָּן, מַקְבִּילִית שֶׁכָּל צַלְעוֹתֶיהָ שָׁווֹת זוֹ לְזוֹ. — [רוֹמְבּוּסִים]

רוֹמָה תה"פ [מן רום, רָם] קוֹמְמִיּוּת, בְּרֹאשׁ מוּרָם: "לֹא־תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא" (מיכה ב ג). "בַּקַּרְדֹּם וּבַחֲנִית עָלוֹת יַעְפִּילוּ רוֹמָה" (ביאליק, על ראש). "שֶׁאָפוּ רוֹמָה קְצוֹת הַסְּבָךְ" (שמעוני, שירים ב לב).

רוֹמֶה° ז' [מן רמה, רָמָה] הַתֶּקֶן הַמִּתְחַבֵּר אֶל לֹעַ־רוֹבֶה לִירִיַּת פְּצָצָה בְּאֶמְצָעוּת תַּחְמִישׁ; נִקְרָא גַּם "מַדּוֹכָה" (Discharge cup). [רוֹמֵה־, רוֹמִים, רוֹמֵי־]

רוֹמְזָנִי° ת' [מן רמז, רָמַז] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רֶמֶז לְדָבָר: "אָמַר הַמּוֹרֶה בַּחֲטִיפָה רוֹמְזָנִית" (ברש, ג 226). מַבָּט רוֹמְזָנִי. — [רוֹמְזָנִית, רוֹמְזָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רוֹמַטִיזְם◊, ראה רֵימָטִיזְם.

רוֹמִי° ת' [מן רוֹמָא] רוֹמָאִי, שֶׁל רוֹמָא: הָאִימְפֶּרְיָה הָרוֹמִית הָעַתִּיקָה. לָשׁוֹן רוֹמִית. הַמִּשְׁפָּט הָרוֹמִי. — [רוֹמִית, רוֹמִיִּים, ־מִיּוֹת]

— **רוֹמִית**°, לָטִינִית, שְׂפָתָם שֶׁל הָרוֹמִיִּים הַקַּדְמוֹנִיִּים, שֶׁמִּמֶּנָּה הִתְפַּתְּחָה הַלָּשׁוֹן הָאִיטַלְקִית הַחֲדָשָׁה.

— **סְפָרוֹת רוֹמִיּוֹת**°, צוּרַת הַסְּפָרוֹת שֶׁהָיוּ נְהוּגוֹת בְּרוֹמָא הָעַתִּיקָה, לְהַבְדִּיל מִן הַסְּפָרוֹת הַמְּקֻבָּלוֹת בְּיָמֵינוּ ("הַסְּפָרוֹת הָעַרְבִיּוֹת"). הַסְּפָרוֹת הָרוֹמִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּיָמֵינוּ בְּעִקָּר לְצִיּוּן מִסְפָּרִים סוֹדְרִים: I (רִאשׁוֹן) II (שֵׁנִי), V (חֲמִישִׁי) וְכוּ'. סִימָנֵי הַסְּפָרוֹת הָרוֹמִיּוֹת הֵם: I (= 1), V (= 5), X (= 10), L (= 50),

C (=100), D (=500), M (=1000). שִׁיטַת הַמִּסְפָּרִים הָרוֹמִיִּים נִרְשֶׁמֶת לְפִי שְׁנֵי הַכְּלָלִים הַבָּאִים: א) אִם הַסִּפְרָה הַנִּרְשֶׁמֶת מִיָּמִין לְסִפְרָה נְתוּנָה שָׁוָה לָהּ בְּעֶרְכָּהּ אוֹ קְטַנָּה מִמֶּנָּה – הַסְּפָרוֹת מִתְחַבְּרוֹת, לְמָשָׁל: XX (=20), XV (=15), VI (=6); ב) אִם הַסִּפְרָה שֶׁמִּיָּמִין גְּדוֹלָה בְּעֶרְכָּהּ מִן הַסִּפְרָה הַנְּתוּנָה – מַפְחִיתִים אֶת הַסִּפְרָה הַנְּתוּנָה מִן הַגְּדוֹלָה, לְמָשָׁל: IV (=4); XL (=40); XLVIII (=48); CM (=900); MCMLXIX (=1969).

רוּמְיָא* נ׳ [ארמית: מן רְמֵי הטיל; ראה וּרְמִינְהוּ] הֲטָלָה, קוּשְׁיָא [מנחות מב., לפי גירסת רש״י, בדפוסים: רמיה] – [רוּמְיוֹת]

רוֹמַ״ל ר״ת רַבָּנִים וּמְלַמְּדִים [רווח בצירוף:]

– **סִפְרֵי רוֹמַ״ל**, כִּנּוּי לְסִפְרֵי־קֹדֶשׁ לְמִינֵיהֶם: סִפְרֵי דְּרוּשׁ, פַּרְשָׁנוּת, מַעֲשִׂיּוֹת־עַם וְכַדּוֹמֶה.

רוֹמֵם ת׳ [מן רום, רוֹמֵם] מְרוֹמָם, מֻגְבָּה, מוּרָם: "יְמִין ה׳ רוֹמֵמָה, יְמִין ה׳ עֹשָׂה חָיִל" (תהלים קיח טז). "הֲטֶרֶם אֶרְאֶה יַד הַשֶּׁקֶר רוֹמֵמָה?" (ביאליק, על סף). – [רוֹמֵמָה, רוֹמְמִים, ־מוֹת]

רוֹמָם° תה״פ [מן רוֹמֵם] [במוסיקה] בַּחֲגִיגִיּוּת רַבָּה, בְּהוֹד (Maestoso).

רוֹמֵמוּת נ׳ **רוֹמְמוּת** נ״ר [מן רוֹמֵם] עֶלְיוֹנוּת, גֹּבַהּ, הִתְנַשְּׂאוּת: "מֵרוֹמְמֻתֶךָ נָפְצוּ גּוֹיִם" (ישעיה לג ג). "רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם" (תהלים קמט ו). "רוֹמְמוּת אַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָמְךָ" (ויקרא רבה כד). "מִתּוֹךְ אֲפֵלָה אוֹרָה, מִתּוֹךְ גְּבוּלָן שֶׁל צַדִּיקִים – רוֹמְמוּתָן" (תנחומא מקץ ג). "קְדֻשַּׁת הַשָּׁעָה וְרוֹמְמוּתָהּ מְצַוּוֹת עָלֵינוּ בְּמַפְגִּיעַ שֶׁלֹּא לְחַלְּלָהּ" (ביאליק, לפתיחה). – [רוֹמְמוּת־, רוֹמְמוּת־]

– **רוֹמְמוּתְךָ**°, **רוֹמְמוּתוֹ**°, **הוֹד רוֹמְמוּתוֹ**°, כִּנּוּיֵי כָּבוֹד בִּפְנִיָּה אֶל שַׁלִּיט, אֶל מֶלֶךְ וְכַדּוֹמֶה: "שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ מַלְכֵּנוּ שֶׁרְצוֹן רוֹמְמוּתְךָ לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ" (שבט יהודה, נח).

– **בְּרוֹמְמוּת**° [במוסיקה] רוֹמָם, בַּחֲגִיגִיּוּת רַבָּה.

– **רוֹמְמוֹת... בִּגְרוֹנוֹ** [שאול מן תהלים קמט ו: "רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם"] דִּבּוּר שֶׁל לַגְלוֹג עַל מִי שֶׁמְּדַבֵּר גְּבֹהָה־גְּבֹהָה עַל מַשֶּׁהוּ.

רוֹמְמִיּוּת° תה״פ [מן רוֹמֵם, רוֹמְמוּת; על־משקל: קוֹמְמִיּוּת] בְּיָד רָמָה, בְּקוֹמָה זְקוּפָה: "רוֹמְמִיּוּת יָצְאָה חַמָּה לְהַקְבָּלַת פָּנִים" (שלונסקי, שירים ב 317). הַחַיָּלִים צָעֲדוּ רוֹמְמִיּוּת בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר.

רוֹמָן°, **רוֹמָאן** ז׳ [צרפתית: roman; לאטינית של ימי־הביניים: Romanicus רומי; על־שום שבלשונות העממיות הלאומיות של העמים הרומאניים נכתבו כבר בימי־הביניים שירים אפיים־חילוניים] 1. יְצִירָה אֶפִּית גְּדוֹלָה, עַל־פִּי־רֹב בִּלְתִּי חֲרוּזָה, הַמְּצַיֶּרֶת עַל רֶקַע חֶבְרָתִי רְחַב עֲלִילוֹת וּמְאֹרָעוֹת, חַיֵּי־נֶפֶשׁ וְאָרְחוֹת־חַיִּים, הַמִּצְטָרְפִים לְמַעֲרֶכֶת אָמָּנוּתִית אַחַת. הָרוֹמָן מְעַצֵּב טִפּוּסֵי אָדָם, מְתָאֵר חַיֵּי נַפְשָׁם, בְּיִחוּד לִבְטֵי אַהֲבָתָם. שׁוֹנִים וְרַבִּים סוּגֵי הָרוֹמָן: רוֹמָן הִיסְטוֹרִי, רוֹמַן הַהֹוֶה, רוֹמָן סוֹצְיָאלִי, רוֹמַן־מִשְׁפָּחָה, רוֹמָן בִּיּוֹגְרָפִי, רוֹמַן־הַרְפַּתְקָאוֹת, רוֹמָן פְּסִיכוֹלוֹגִי וְעוֹד. 2. [בלשון־הדיבור] יַחֲסֵי אַהֲבָה בֵּין גֶּבֶר לְאִשָּׁה: נִרְקַם רוֹמָן בֵּין פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית. בֵּינֵיהֶם נִמְשַׁךְ רוֹמָן אָרֹךְ. – [רוֹמַן־, רוֹמָנִים, רוֹמָנֵי־]

– **רוֹמָנִיסְט**° ז׳ 1. סוֹפֵר הַכּוֹתֵב רוֹמָנִים: אַבְרָהָם מַאפּוּ הָיָה מֵרִאשׁוֹנֵי הָרוֹמָנִיסְטִים בְּסִפְרוּתֵנוּ הַחֲדָשָׁה. 2. חוֹקֵר לְשׁוֹנוֹת רוֹמָנִיּוֹת.

– **רוֹמַנְטִיזְם**° ז׳ 1. זֶרֶם בְּסִפְרוּת וּבְאָמָּנוּת בְּרֵאשִׁית הַמֵּאָה הַי״ט, שֶׁסִּימָנָיו הַמֻּבְהָקִים: רְתִיעָה מִתֵּאוּר מְפֹרָט שֶׁל הַחַיִּים הַמַּמָּשִׁיִּים, שִׁיבָה אֶל הֶעָבָר, בְּיִחוּד אֶל תְּקוּפַת יְמֵי־הַבֵּינַיִם, שֶׁהִצְטַיְּרָה בָּרוֹמַנְטִיזְם הַנּוֹצְרִי כִּכְלִילַת־יֹפִי וְזַרְוַעַת פְּלָאִים, הִשְׁתַּקְּעוּת בִּנְבִכֵי הַנְּשָׁמָה, חִבָּה לַיְּצִירָה הָעֲמָמִית – לָאַגָּדָה וְלַשִּׁיר הָעֲמָמִיִּים. בְּנִגּוּד לַקְּלָסִיצִיזְם, הִתְקוֹמֵם הָרוֹמַנְטִיזְם נֶגֶד שִׁלְטוֹן כְּלָלִים אֶסְתֶּטִיִּים מְקֻדָּשִׁים וְהֶעֱרִיץ אֶת חֵרוּת הַיּוֹצֵר. יְסוֹדוֹת הָרוֹמַנְטִיזְם: לַהַט הַדִּמְיוֹן בָּעֲלִילוֹת, בִּטּוּי עָשִׁיר וָעַז לְרִגְשֵׁי הָאָדָם, הִתְפַּעֲלוּת מִיֹּפִי הַתּוֹלָדָה וְסוֹדוֹתֶיהָ, רַעֲנַנּוּת הַלָּשׁוֹן. 2. [בהשאלה] הַשְׁקָפַת עוֹלָם הַמְבֻסֶּסֶת עַל הָרֶגֶשׁ, הַדִּמְיוֹן, הַהֲזָיוֹת, הַעֲדָפַת הָרֶגֶשׁ עַל הַשֵּׂכֶל.

– **רוֹמַנְטִיקָה**° נ׳ 1. שֵׁם אַחֵר לְרוֹמַנְטִיזְם, ראה רוֹמַנְטִיזְם 1. 2. יְסוֹד הָרֶגֶשׁ וְהַחֲוָיָה הַנַּפְשִׁית־הַפְּנִימִית בִּתְחוּם מְסֻיָּם: הָרוֹמַנְטִיקָה בַּחֲלוּצִיּוּת. רוֹמַנְטִיקָה שֶׁל תְּנוּעַת הַשּׁוֹמְרִים הָרִאשׁוֹנִים. מַעֲבָר מִן הָרוֹמַנְטִיקָה אֶל הַחֻלִּין שֶׁל יְמֵי־הַמַּעֲשֶׂה.

– **רוֹמַנְטִיקָן**° ז׳ 1. יוֹצֵר בְּסִגְנוֹן הָרוֹמַנְטִיזְם. 2. הַנּוֹטֶה לָרוֹמַנְטִיקָה (2, 3).

– **רוֹמַנְטִי**° ת׳ 1. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוֹמַנְטִיזְם, הַמְבֻסָּס עַל הָרוֹמַנְטִיקָה: אַסְכּוֹלָה רוֹמַנְטִית בְּסִפְרוּת. אָמָּנוּת רוֹמַנְטִית. 2. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוֹמַנְטִיקָה, רִגְשִׁי־סֶנְטִימֶנְטָלִי, נוֹטֶה לְאִידֵיאָלִיזַצְיָה שֶׁל הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ: מַצַּב־רוּחַ רוֹמַנְטִי. אִשָּׁה רוֹמַנְטִית. 3. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵרִגְשֵׁי הָאַהֲבָה אוֹ מֵעֲלִילוֹת־אֲהָבִים: מְאֹרָע רוֹמַנְטִי. פִּזְמוֹנִים רוֹמַנְטִיִּים. הַפֶּשַׁע בֻּצַּע עַל רֶקַע רוֹמַנְטִי.

רוֹמַנְס° ז׳, **רוֹמַנְסָה**° נ׳ [ספרדית: romance] 1. זֶמֶר, לָרֹב עֲמָמִי, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ בְּעִקָּר גְּבוּרָה וְאַהֲבָה, וּבְיִחוּד: שִׁיר עֲמָמִי־לִירִי סְפָרַדִּי, קָרוֹב בְּצוּרָתוֹ וּבְתָכְנוֹ אֶל הַבַּלָּדָה. 2. יְצִירָה מוּסִיקָלִית קְטַנָּה חָפְשִׁית בְּצוּרָתָהּ הַמְבַטֵּאת רְגָשׁוֹת מְסֻיָּמִים. – [רוֹמַנְסִים, רוֹמַנְסוֹת]

רוֹמַנְסֶרוֹ°, **רוֹמַנְסֵירוֹ** ז׳ [ספרדית: romancero, מן romance] קֹבֶץ רוֹמַנְסִים: "רוֹמַנְסֶרוֹ סְפָרַדִּי" (מ׳ אטיאש, אנתולוגיה).

רוֹמַע״כ ר״ת רוּם מַעֲלַת כְּבוֹדוֹ.

רוֹן, ראה רֹן.

רוֹנְדוֹ° ז׳ [איטלקית, צרפתית: rondeau עיגול] 1. יְצִירָה מוּסִיקָלִית שֶׁנּוֹשְׂאָהּ הָרִאשׁוֹן חוֹזֵר אַחֲרֵי כָּל נוֹשֵׂא נוֹסָף. מַהֲלַךְ הַנּוֹשְׂאִים בָּרוֹנְדוֹ הוּא: א – ב – א – ג – א – ד וְכוּ׳. 2. רִקּוּד חֶבְרָתִי־עֲמָמִי מֻתְאָם לִמְנַגִּינָה זוֹ.

א. **רוֹנָן**° ת׳ [מן א. רנן, רוֹנֵן] מִתְרוֹנֵן, מְצַטְלְצֵל: "נַעֲרָה זְקוּפָה הָיְתָה, חַיְכָנִית וְרוֹנָנִית" (שנהר, ג 133). "קוֹל נַחַשׁ צְלוּלָה וְרוֹנָנִית" (הזז, היושבת 70). – [רוֹנָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

ב. **רוֹנָן**°, **רוֹנְנָי**° ת׳ [מן ב. רנן, רָגַן] נִרְגָּן, מְרַגֵּן אַחֲרֵי־, מָלֵא תַּרְעֹמֶת: "יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל רוֹנְנִים הֵם" (תנחומא פקודי ז). "פְּלוֹנִי

זָקֵן רוֹנֵי וְחוֹלֶה" (עגנון, אורח 305). "הֲרֵיהִי רוֹנֶנֶת וְרוֹטְנָנִית כְּחָמוֹת" (טברסקי, לפידים 79). — [רוֹנֶנֶת, רוֹנְנִים, רוֹנְנִיּוֹת]

רוסמרין

רוֹסְמָרִין° ז׳ [כשם הלועזי] שִׂיחַ־נוֹי מִמִּשְׁפַּחַת הַשְּׂפָתָנִיִּים, עָלָיו רֵיחָנִיִּים, אֲפֹרִים וּמְאֻרָכִים, פְּרָחָיו סְגֻלִּים. מְפִיקִים מִמֶּנּוּ שֶׁמֶן אַתְרִי שֶׁשִּׁמּוּשׁוֹ רַב בְּתַעֲשִׂיַּת תַּמְרוּקִים וּבִרְפוּאָה (Rosmarinus). – [רוֹסְמָרִינִים]

רוע, ראה רֹעַ.

א. **רוע** [ערבית: רַעַ׳א צעק]

~ הפ׳ **הֵרִיעַ** פ״ע 1, הִשְׁמִיעַ קוֹל רָם, פָּרַץ בִּקְרִיאוֹת חֲזָקוֹת (לְאוֹת שִׂמְחָה וְצָהֳלָה, לַהֲקָמַת רַעַשׁ, לְהַבָּעַת הִתְפַּעֲלוּת וְכַדּוֹמֶה): "וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ" (שמואל א ד ה). "וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ: יְחִי הַמֶּלֶךְ!" (שמואל א י כד). "הָרִיעוּ לַה׳ כָּל־הָאָרֶץ, פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ!" (תהלים צח ד). הֲמוֹנִים הֵרִיעוּ בָּרְחוֹבוֹת לִכְבוֹד הַנָּשִׂיא. 2, הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹת תְּרוּעָה בַּחֲצוֹצְרָה אוֹ בְּשׁוֹפָר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י ט). "תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ" (סוכה ד ה). "קוֹל יָרִיעַ כַּשּׁוֹפָר" (ביאליק, מגילת). – [לְהָרִיעַ, הֲרִיעוֹתִי גם הֲרֵעֹתִי, מֵרִיעַ, יָרִיעַ, הָרַע! הָרִיעוּ!]

~ פע׳ **רוֹעֵעַ**◇ פ״ע הֵרִיעַ: "וְעֵדָה עָלַי טוּבֵךְ בְּשִׁירֵי מְרוֹעַעַת" (הנגיד, דיואן 38). – [מְרוֹעֵעַ, יְרוֹעֵעַ]

~ פֻּע׳ **רוֹעַע**, נִשְׁמַע קוֹל תְּרוּעָה: "וּבַכְּרָמִים לֹא־יְרֻנָּן, לֹא יְרֹעָע" (ישעיה טז י). "וִירוֹעַע וִיצַפְצֵף צְוִיץ צְוִיץ" (ביאליק, צפרירים). [מְרוֹעָע, יְרוֹעַע]

~ התפ׳ **הִתְרוֹעֵעַ**, הֵרִיעַ, הִשְׁמִיעַ קוֹל תְּרוּעָה: "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר, יִתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ" (תהלים סה יד). – [לְהִתְרוֹעֵעַ, מִתְ־, יִתְרוֹעֵעַ]

ב. **רוע** [התפ׳ הִתְרוֹעֵעַ במשמע: התחבר] ראה ערך ג. רעע.

רוֹעֶה ז׳ [מן רעה, רָעָה] 1, שׁוֹמֵר עֵדֶר, מְטַפֵּל בְּצֹאן אוֹ בְּבָקָר וּמוֹלִיכָם לִרְעוֹת בִּמְקוֹמוֹת מִרְעֶה: "יוֹסֵף... הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן" (בראשית לז ב). "וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ" (ירמיה לא ט). "הַמּוֹסֵר אֶת בְּהֶמְתּוֹ לִבְנוֹ אוֹ לְרוֹעֶה" (ביצה ה ג). 2 [בהשאלה] מַנְהִיג, רֹאשׁ, מַדְרִיךְ: "הִנָּבֵא עַל־רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל לד ב). "וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד וְרָעָה אֶתְהֶן אֵת עַבְדִּי דָוִיד, הוּא יִרְעֶה אֹתָם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעֶה" (יחזקאל לד כג). – [רוֹעֵה־, רוֹעָה, רוֹעַת־, רוֹעִים, רוֹעֵי־, רוֹעוֹת]

– **רוֹעֵה־דֻּבִּים**° [באסטרונומיה] שֵׁם קְבוּצַת כּוֹכָבִים בִּשְׁמֵי־הַצָּפוֹן הַנִּרְאֵית בְּאָבִיב בִּשְׁמֵי הָעֶרֶב (Bootes) [השם על־שום השכנות אל דֹּבָּה גְדוֹלָה, שבעקבותיה מופיעה קבוצה זו]

– **רוֹעֵה־זוֹנוֹת**°, סַרְסוּר לִדְבַר־עֲבֵרָה, מִי שֶׁחַי מֵרִוְחֵיהֶן שֶׁל זוֹנוֹת.

– **רוֹעֶה רוּחַ**, עוֹסֵק בְּדִבְרֵי־הֶבֶל, הוֹלֵךְ בָּטֵל: "אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה" (הושע יב ב).

– **אַבִּיר־הָרוֹעִים**, 1, רֹאשׁ־הָרוֹעִים, הַמְמֻנֶּה עַל הָרוֹעִים בַּאֲחֻזָּה גְדוֹלָה (שמואל א כא ח). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לְמַנְהִיג גָּדוֹל.

– **שִׁירַת־רוֹעִים**°, שִׁירָה הַמְּתָאֶרֶת חַיֵּי רוֹעִים פְּשׁוּטִים וּתְמִימִים, חַיֵּי כְּפָר שְׁקֵטִים וְאִידִילִיִּים, פַּסְטוֹרָלָה [ראה גם רוֹעִית]

– **בֵּין הָרוֹעֶה וּבֵין הַזְּאֵב נִבְקַע הַשֶּׂה*** (תנחומא וארא י) [משל־חכמים] הַסּוֹבֵל הוּא עַל־פִּי־רֹב הַחַלָּשׁ וְהֶחָף מִכָּל פֶּשַׁע.

רוֹעִי, ראה רְעִי.

רוֹעִית° נ׳ [מן רוֹעֶה] [במוסיקה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית בַּעֲלַת צִבְיוֹן אִידִילִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוֹטִיבִים כַּפְרִיִּים, כְּגוֹן שִׁירֵי רוֹעִים וְעוֹד, פַּסְטוֹרָלָה. – [רוֹעִית־, רוֹעִיּוֹת]

רוֹעֵם° ת׳ [מן רעם, רָעַם] מַשְׁמִיעַ קוֹל כְּרַעַם, צַעֲקָנִי: הָאִישׁ הִתְנַפֵּל עָלָיו בְּקוֹל רוֹעֵם. – [רוֹעֶמֶת, רוֹעֲמִים, ־מוֹת]

– **כַּסְפִּית רוֹעֶמֶת**° [בכימיה] תִּרְכֹּבֶת שֶׁל כַּסְפִּית בַּעֲלַת כֹּחַ־נֶפֶץ עַז הַנִּמְצֵאת בִּפְקָקוֹתֵיהֶם שֶׁל כַּדּוּרֵי אֶקְדָּחִים וְרוֹבִים.

– **פָּנִים רוֹעֲמִים**°, **מַבָּט רוֹעֵם**° [על־פי יחזקאל כז לה], פָּנִים רוֹגְזִים וְקוֹדְרִים, פָּנִים מַבִּיעִים תַּרְעֹמֶת: "הָעִיפָה בִּי מַבָּט רוֹעֵם" (מגד, מקרה 273). פְּלוֹנִי פְּגָשַׁנִי בְּפָנִים רוֹעֲמִים.

רוֹעֶץ* ז׳ [מן רעץ, רָעַץ] שֶׁבֶר, מִכְשׁוֹל, תַּקָּלָה [רווח בביטוי:]

– **נֶהְפַּךְ (הָיָה) לוֹ לְרוֹעֶץ*** [שאול מן תוספתא סנהדרין ד ז: "וּכְשֶׁחָטְאוּ (יִשְׂרָאֵל) נֶהֶפְכָה לָהֶן הַתּוֹרָה לְרוֹעֶץ", אבל שם המשמעות אינה ברורה וכנראה שם הכוונה "לְרֶעֶץ" או "לְדַעַץ"] הַדָּבָר הָיָה בְּעוֹכְרָיו, הַדָּבָר הִכְשִׁילוֹ קָשֶׁה: "וְהַשְׁקָפָה זוֹ... סוֹפָהּ לִהְיוֹת לְרוֹעֵץ לְסִפְרוּתֵנוּ" (ברש, ג 79).

רוֹעֵשׁ° ת׳ [מן רעש, רָעַשׁ] מַשְׁמִיעַ קוֹל רַעַשׁ, צַעֲקָנִי: קוֹלוֹת רוֹעֲשִׁים. – [רוֹעֶשֶׁת, רוֹעֲשִׁים, ־שׁוֹת]

– **צְבָעִים רוֹעֲשִׁים**° [בלשון־הדיבור] צְבָעִים עַזִּים וּסְגֻלִּיִּים הַמְּגָרִים בְּיוֹתֵר אֶת הָעַיִן, בְּנִגּוּד אֶל "צְבָעִים שְׁקֵטִים": נְשֵׁי הַמִּזְרָח אוֹהֲבוֹת לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים בִּצְבָעִים רוֹעֲשִׁים.

רוף, ראה רפף.

רוֹפֵא ז׳ [מן רפא, רָפָא] מֻמְחֶה לְרִפּוּי חוֹלִים: "וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל" (בראשית נ ב). "הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם?" (ירמיה ח כב). רוֹפֵא פְּנִימִי (לְמַחֲלוֹת פְּנִימִיּוֹת). רוֹפֵא אַף, אֹזֶן וְגָרוֹן. רוֹפֵא־עֵינַיִם. רוֹפֵא־עֲצַבִּים. רוֹפֵא־שִׁנַּיִם וְכַדּוֹמֶה. – [רוֹפֵא־, רוֹפְאָה, רוֹפְאַת־, רוֹפְאִים, רוֹפְאֵי־, רוֹפְאוֹת]

– **רוֹפֵא אֱלִיל**, 1, רוֹפֵא שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בִּמְלַאכְתּוֹ: "וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי־שָׁקֶר, רֹפְאֵי אֱלִל כֻּלְּכֶם" (איוב יג ד). 2°, כִּנּוּי לִמְרַפֵּא בְּאֶמְצָעוּת לְחָשִׁים וְהַשְׁבָּעוֹת, תְּרוּפוֹת מָגִיּוֹת וֶאֱמוּנוֹת תְּפֵלוֹת אֲחֵרוֹת.

– **דָּרַשׁ בָּרוֹפְאִים** [על־פי דברי הימים ב טז יב: "וְגַם־בְּחָלְיוֹ לֹא־דָרַשׁ (אָסָא) אֶת־ה׳, כִּי בָּרֹפְאִים"] פָּנָה אֶל רוֹפְאִים שׁוֹנִים לְבַקֵּשׁ תְּרוּפָה לְמַחֲלָתוֹ.

– **רוֹפֵא רַפֵּא עַצְמְךָ*** [על־פי הארמית: "אָסְיָא, אָסִי חִגַּרְתָּךְ" בראשית רבה כג (= רופא, רפא את חיגרותך)] [פתגם] אַל תַּטִּיף מוּסָר לַאֲחֵרִים בִּדְבָרִים שֶׁאַתָּה בְּעַצְמְךָ נִכְשָׁל בָּהֶם; דּוֹמֶה לְכָךְ הַפִּתְגָּם: "קֹשֹׁט עַצְמְךָ וְאַחַר־כָּךְ קֹשֹׁט אֲחֵרִים".

רוֹפְאוּת° נ׳ [מן רוֹפֵא] מִקְצוֹעוֹ וְעִסּוּקוֹ שֶׁל הָרוֹפֵא. – [רוֹפְאוּת־]

רוֹפְאָן° ז׳ [מִן רוֹפֵא] כִּנּוּי לְרוֹפֵא בִּלְתִּי־מֻסְמָךְ, מִי שֶׁעוֹסֵק בִּרְפוּאָה לְלֹא הַשְׂכָּלָה מַדָּעִית: ״סַפְּדָנִיּוֹת וְרוֹפְאָנִים״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 180). — [רוֹפְאָנִים, ־נִיּוֹת]

— **רוֹפְאָנִית**°, 1. רוֹפֵאת בִּלְתִּי־מֻסְמֶכֶת: ״מוּכָן הָיָה לְקַבֵּל עוֹד וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּקְרָא אִמָּא לְרוֹפְאָנִית הַמַּכִּירָה עִם הַשִּׁפְחָה שֶׁלָּהּ״ (שניאור, סיפורים מז). 2. כִּנּוּי לְאֵשֶׁת רוֹפֵא: ״מְנַשֶּׁה הָרוֹפֵא עִם אִשְׁתּוֹ מְנַשְּׁאִית הָרוֹפְאָנִית״ (ברקוביץ, תר׳ כוה״ל לב).

רוֹפְאָנוּת° נ׳ [מִן רוֹפְאָן] עִסּוּק בִּמְלֶאכֶת הָרוֹפְאָן: ״צִוִּיתִי לְחַלֵּק אֶת הַבַּקְבּוּקִים (שֶׁל הַתְּרוּפָה)... מִשֶּׁסִּיַּמְתִּי בְּרוֹפְאָנוּתִי שָׁכַבְתִּי קִמְעָא וְנִרְדַּמְתִּי״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ יבים 196). — [רוֹפְאָנוּת־]

רוּפְּיָה* נ׳ [הודית: rupiyah] שֵׁם מַטְבֵּעַ הֹדִּי. — [רוּפְּיוֹת]

רוֹפֵס* ת׳ [מִן רפס] רַךְ, חָלוּשׁ, רוֹפֵף: ״מָקוֹם שֶׁמּוֹחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס״ (עירובין צה:). ״מֹחִי הָרוֹפֵס וְהַקָּלוּשׁ הֲבִין אֶת אֵלֶּה״ (ביאליק, אגרות א ו). ״הַכֹּל הָיָה רָטֹב, חֲלַקְלַק וְרוֹפֵס מַמָּשׁ כַּאֲדָמָה זוֹ וְכַעֲלֵי הַשַּׁלֶּכֶת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ד 124). ״הִרְגִּישׁ כִּי הַכֹּל בָּהּ רוֹפֵף וְרוֹפֵס״ (עובדיה, מפי ביאליק, כה). —[רוֹפֶסֶת, רוֹפְסִים, רוֹפְסוֹת]

רוֹפְסָנִי° ת׳ [מִן רוֹפֵס] חָלוּשׁ, בִּלְתִּי־מוּצָק: ״הַכֹּל נִתְעַטֵּף בָּהּ לְאוֹת פְּרִיכָה־רוֹפְסָנִית״ (קובנר, פנים 167). ״הַלְאָה לְעֵמֶק הַשָּׂדֶה, עָפָר רוֹפְסָנִי וּמִתְקַמֵּחַ״ (יזהר, צקלג 413). — [רוֹפְסָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רוֹפֵף* ת׳ [מִן רפף] רָפֶה, חָלוּשׁ, שֶׁאֵינוֹ־מוּצָק: ״מָקוֹם שֶׁמּוֹחוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק רוֹפֵף״ (ירושלמי עירובין כו א). ״הֲלָכָה שֶׁהִיא רוֹפֶפֶת״ (ירושלמי פאה כ ג). ״הִרְגִּישׁ כִּי הַכֹּל בָּהּ רוֹפֵף וְרוֹפֵס״ (עובדיהו, מפי ביאליק, כה). ״וָאֹבֶה לְחַבְּקָהּ, אַךְ לִבִּי הָיָה רוֹפֵף״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 546). בִּנְיָן רוֹפֵף. טַעֲנָה רוֹפֶפֶת. יְדִיעוֹת קְלוּשׁוֹת וְרוֹפְפוֹת. — [רוֹפֶפֶת, רוֹפְפִים, ־פוֹת]

רוץ [אכדית: rāṣu מִהֵר לעזרה; ארמית: רְהַט]

~ פָּע׳ **רָץ** פ״ע הָלַךְ בִּמְהִירוּת רַבָּה מְאֹד, נֶחְפַּז מְאֹד בַּהֲלִיכָתוֹ: ״וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם״ (בראשית יח ז). ״וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ״ (שופטים יג י). ״מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה״ (שיר השירים א ד). ״אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ ...וְהִזִּיק זֶה אֶת זֶה״ (בבא קמא ג ו). ״הֱוֵה עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם״ (אבות ה כ). — [לָרוּץ, רַצְתִּי, רָץ, רָצָה; רָץ, רָצָה; יָרוּץ, יָרֻץ, רוּץ! רוּצִי! רֹצְנָה!]

~ פִּע׳ **רוֹצֵץ** פ״ע רָץ מַהֵר לְכָאן וּלְכָאן, נָע בִּמְהִירוּת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: ״בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ... כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ״ (נחום ב ה). ״כָּל נִמְהֲרֵי לֵבָב לְשָׁמְעָם מִהֲרוּ... וַיְרוֹצְצוּ אֵלָיו רְעֵבֵי בִין״ (משה אבן־עזרא, א 36). — [לְרוֹצֵץ, מְרוֹצֵץ, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְרוֹצֵץ**° [עַל־פִּי: ״וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ״ בראשית כה כב, אך שם מִן רצץ] רָץ וְהִתְלַבֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, רָץ לְכָאן וּלְכָאן: ״אָדָם... מִתְנוֹעֵעַ, מִתְרוֹצֵץ, מִתְרוֹצֵץ, מִתְנוֹדֵד״ (ביאליק, המתמיד). ״הִתְחִיל פִּינִי מִתְרוֹצֵץ בֵּין הַקְּרוֹנוֹת״ (עגנון, כלה קס). ״מִתְרוֹצְצִים כָּל בַּחוּרֵי עַל הַסִּפּוּן (גלאי, מסע 5). הַמֻּבְטָל הִתְרוֹצֵץ כָּל הַיּוֹם בָּרְחוֹבוֹת בְּחִפּוּשׂ אַחֲרֵי עֲבוֹדָה. הַחַיָּה הִתְרוֹצְצָה בְּתוֹךְ הַסּוּגַר. — [לְהִתְרוֹצֵץ, מִתְרוֹצֵץ, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הֵרִיץ** פ״י 1. גָּרַם לִפְלוֹנִי שֶׁיָּרוּץ, פָּקַד עַל פְּלוֹנִי לְמַהֵר בְּרִיצָה: ״וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר״ (בראשית מא יד). ״יוֹם הֱרִיצוּנִי אוֹהֲבַי לִרְצוֹנְךָ״ (משה אבן־עזרא, קודש קלט). הַסַּמָּל הֵרִיץ אֶת כִּתַּת הַטִּירוֹנִים. 2. הוֹלִיךְ וְהֵבִיא מַהֵר, הֵבִיא בִּמְרוּצָה: ״קַח־נָא לְאַחֶיךָ אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ״ (שמואל א יז יז). ״וְאוֹמֵר (הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא) לַמִּצְרִי: לָמָּה רַצְתָּ אַחֲרֵי בְּנִי? וְהוּא אוֹמֵר: הַסּוּס הֱרִיצַנִי עַל כָּרְחִי״ (מכילתא לז). 3°, הִשְׁגִּיר, הִרְגִּיל, הִרְהִיט: ״(לְסַדֵּר) רָאשֵׁי פָּרָשִׁיּוֹת וּמְרִיצָן בְּפִיו, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה שְׁגוּרָה בְּפִיו הוּא נִזְכָּר בְּכֻלָּהּ״ (רש״י שבת יב:). 4° [במכונות, בכלי־רכב] הִשְׁגִּיר פְּעֻלַּת מָנוֹעַ חָדָשׁ עַל־יְדֵי הֲנָעָתוֹ בִּתְנָאֵי בְּטִיחוּת מְיֻחָדִים כְּדֵי לְלַטֵּשׁ אֶת תְּנוּעוֹת חֲלָקָיו: הַנֶּהָג הֵרִיץ אֶת מְכוֹנִיתוֹ הַחֲדָשָׁה [ובהשאלה על מפעל תעשייתי:] מִשֶּׁנֻּחְנַךְ הָאֲגַף הֶחָדָשׁ בְּבֵית־הַחֲרֹשֶׁת הֶחְלִיט לְהָרִיץ אוֹתוֹ בְּמֶשֶׁךְ חֹדֶשׁ יָמִים. — [לְהָרִיץ אֶת־, הֲרִיצוֹתִי גם הֲרַצְתִּי, מֵרִיץ, יָרִיץ, הָרֵץ!]

~ הָפ׳ **הוּרַץ** ✧, 1 ✧, הוּבָא לִידֵי רִיצָה: ״כְּבֶן פֹּרָת בְּעֵת הוּרַץ וְהוּא כְּבָא עִתּוֹ וְלַמַּלְכוּת הֻקִּימוּ״ (גנזי שכטר, ג 308). הַחַיָּלִים הַמִּתְאַמְּנִים הוּרְצוּ הַרְבֵּה עַל־יְדֵי הַמַּדְרִיךְ. [ובהשאלה:] ״אָבָק מוּרָץ בָּרוּחַ״ (יזהר, צקלג 255). 2°, נִשְׁלַח בִּדְחִיפוּת: הַמִּכְתָּב הוּרַץ לִתְעוּדָתוֹ. 3° [במכונות, בכלי־רכב] הֻשְׁגַּר, הֻפְעַל כְּדֵי לְלַטֵּשׁ אֶת תְּנוּעַת חֲלָקָיו: הַמְּכוֹנִית הַחֲדָשָׁה הוּרְצָה [ובהשאלה על מפעל תעשייתי:] בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת הֶחָדָשׁ הוּרַץ בְּמֶשֶׁךְ חֳדָשִׁים. — [מוּרָץ, יוּרַץ]

– רָץ הַקּוֹרֵא בַּסֵּפֶר, קָרָא בַּסֵּפֶר בְּשֶׁטֶף וּבְקַלּוּת, לֹא נִתְקַל בְּכָל קֹשִׁי בַּקְּרִיאָה: ״כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ״ (חבקוק ב ב). הַסֵּפֶר נֻקַּד כֻּלּוֹ לְמַעַן יָרוּץ כָּל קוֹרֵא בּוֹ. [ועל כתיבה:] ״הוּא רָץ בִּכְתִיבָה וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בִּכְתָב״ (עגנון, אורח 372).

– הֵרִיץ אִגֶּרֶת (מִכְתָּב וְכוּ׳)°, שָׁלַח מִכְתָּב בִּדְחִיפוּת: ״אַחֲרֵי־כֵן נִתְפַּיֵּס וְהֵרִיץ אִגְּרוֹת״ (ביאליק, איש הסיפון). ״הֲרִיצוֹתִי טֶלֶגְרָמּוֹת לְכָל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם״ (ברקוביץ, תר׳ מעשה קלט). ״הָיוּ מְרִיצִין שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת וְהֶעֱלוּ הֶתֵּר עֲגוּנָה״ (עגנון, כלה יז).

– הֵרִיץ אֶת הַמֵּעַיִם°, גָּרַם לְשִׁלְשׁוּל, הִפְסִיק אֶת הָעֲצִירוּת: ״דְּבָרִים שֶׁהֵן מְרִיצִין לִבְנֵי מֵעַיִם״ (ויקרא רבה כח).

רַנָּץ°, **רוֹנְץ** ז׳ [מִן רוץ] רוֹכֵב עַל סוּס בְּתַחֲרוּת־מֵרוֹץ שֶׁל סוּסִים (Jockey): ״בִּשְׁבִילוֹ הֶחֱזִיק בְּטוֹבִים שֶׁבָּרַנָּצִים״ (פרלמן, תר׳ מסע 115). — [רַנַּץ־, רַנָּצִים, רַנָּצֵי־]

רו״צ ר״ת רָהוּט וְצִיּוּד.

רוֹצֵחַ ז׳ [מִן רצח, רָצַח] 1. הוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּזָדוֹן אוֹ בִּשְׁגָגָה: ״וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט״ (במדבר לה יב). ״רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט״ (שביעית י ח). 2° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי מְקֻבָּל לְאַכְזָר וְרָשָׁע: רוֹצֵחַ שֶׁכְּמוֹתוֹ! — [רוֹצֵחַ־, רוֹצַחַת, רוֹצְחִים, רוֹצְחֵי־, רוֹצְחוֹת]

רוֹצְחָן, ראה רַצְחָן.

רוֹצְחָנִי° ת׳ [מִן רוֹצֵחַ] מַבִּיעַ רֶצַח, זוֹעֵם וְאַכְזָרִי: ״רָאָה בִּפְנֵיהֶם הָרוֹצְחָנִיִּים שֶׁל הַגְּבַרְתָּנִים״ (סדן, מבחוז יב). ״וְלֵיל קַר עִם עַיִן רוֹצְחָנִית״ (ברתיני, שביל 81). — [רוֹצְחָנִית, רוֹצְחָנִיִּים, רוֹצְחָנִיּוֹת]

רוֹצְעָן, ראה רַצְעָן.

רוֹק, ראה רֹק.

רַוָּק*, רווק ז׳ [מן ריק] אדם שלא נשא אשה, פנוי, שרוי בלא אשה: "לא ילמד אדם רוק סופרים" (קידושין ד יג). רוק זקן. – [רוקים, רוקי־]

– **רַוָּקָה**°, אשה שלא נשאה לאיש, פנויה. – [רוקות]

– **רַוָּק מְרֻוָּק**°. רוק משבע, בודד לגמרי: "יחיד בלא נפש שניה לו, רוק מרוק" (יזהר, ברגלים יחפות 11).

רוֹקְדָן°ח׳ [מן קרד, רקד] דומה לרקוד: "שניהם שלבו זרועותיהם בזרועותיה מזה ומזה ובצעדים רוקדניים... הלכו עמה ללוותה" (ברש, ב 21). – [רוקדנית, ־ניים ־ניות]

רוֹקוֹקוֹ◊ ז׳ [צרפתית: rococo מלכת־צרפים] 1. סגנון שנפוץ בצרפת ובארצות אירופה המרכזית במאות ה־17 וה־18 בארדיכלות ובאמנות הציור והפסול: תרכבת של עטורים בתבנית צדפים, עלים, מגלות וכדומה, משלבים ומסבכים זה בזה. 2 [בהשאלה] כנוי לסגנון אמנותי מרכב, מקשט ומצעצע ביותר.

קישוטי־רוקוקו

רַוָּקוּת°, רווקות נ׳ [מן רוק] מצבו של הרוק, חיי אדם השרוי בגפו – גבר בלא אשה, או אשה בלא בעל: פלוני מאס בחיי רוקות. – [רוקות־]

רוֹקֵחַ ז׳ [מן רקח, רקח] 1*. עוסק ברוקחות, מרכיב סמי רפואה לחולים, בעל בית־מרקחת: "בהם (בסמים) רופא יניח מכאוב ובהם רוקח עושה מרקחת" (בן־סירא לח ז). "שני רוקחים שהובאו לפני חכמי הרפואה" (אלבו, עיקרים 123). רוקח מסמך. 2 [במקרא] רקח, ממחה לערוב מיני בשמים: "קטרת רקח מעשה רוקח" (שמות ל לה). – [רוקח־, רוקחת, רוקחים, רוקחי־, ־חות]

רוֹקְחוּת° נ׳ [מן רוקח1] מקצועו של הרוקח, תורת ההרכבה של סמי־רפואה לחולים: בית־ספר לרוקחות. מסמך לרוקחות. – [רוקחות־]

רַוָּקִי°, רווקי ת׳ [מן רוק] של רוק, של מי שאינו נשוי: "בדידותו הכבדה, בדידות רוקית" (ברקוביץ, סיפורים תיז). – [רוקית, ־קיים, ־קיות]

רַוָּקִיָּה°, רווקיה נ׳ [מן רוק] מעון של רוקים. – [רוקית־, רוקיות]

רוֹקֵם ז׳ [מן רקם, רקם] אמן ממחה במלאכת הרקמה, תופר צורות שונות בחוטים צבעוניים באריג: "ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן... מעשה רקם" (שמות כו לו). רוקמת מכוחית. – [רוקמת, רוקמים, ־מי־, ־מות]

רוֹקֵן [פועל־משני מן ריקן שנגזר מן ריק; ראה גם רקן]

~ פע׳ **רוֹקֵן** * פ״י הריק, הביא לידי ריקות, הוציא כל מה שבתוך־: "לרוקן כל נכסי האמות ולתן לך" (ויקרא רבה כד). "׳בוקק׳ – מרוקן" (רש״י ישעיה כד א). הקונים רוקנו את כל החנות. האמן רוקן את השפופרת מאויר. – [לרוקן את־, מרוקן י־]

~ פע׳ **רוּקַן** ^, הורק, נעשה ריק: "ומרוקנת על־ידי בוקקים" (רש״י נחום ב יא). כלי מרוקן כלו. נורת־החשמל מרוקנת מאויר. [ובהשאלה:] הטכס החגיגי רוקן מכל זקה למסרת. – [מרוקן, ירוקן]

~ התפ׳ **נִתְרוֹקֵן**°, הורק, נעשה ריק, הוצא מתוכו כל מה שהיה בו: "בור רק – נתרוקן בורו של יעקב" (בראשית רבה פד). "נסתמה הבירה ונתרוקן טהר השלחן" (פיוטים, סידור 602). "מחו נתרוקן מנחלת אבות" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים כג). הבקבוק נתרוקן כלו [וראה עוד להלן] – [להתרוקן, מתרוקן, ית־]

– **נִתְרוֹקְנָה רְשׁוּת לִפְלוֹנִי*** [בהלכה התלמודית] עברה הרשות מבעליה הקודמים לידי פלוני: "מת הבעל – נתרוקנה רשות לאב (להפר את נדריה של נערה המארסה)" (נדרים י ב).

– **נִתְרוֹקֵן מִשִּׁכְרוּתוֹ**^ (רמב״ם, תפלה ד יז), נתפכח, סר יינו מעליו.

– **שֵׁמוֹת שֶׁנִּתְרוֹקְנוּ מִתָּכְנָם**° (אחד העם, רסא), מלים ומשגים שהיו לשעבר עשירי־תכן, וברבות הימים נשתנו והלכו, עד כי לא נשאר מהם אלא שמם בלבד בלא המהות המקורית־הפנימית.

רוֹקָנִי* ז׳ [מיוונית: rykane] אחד ממיני המקצועות שהשתמשו בהם לפנים (כלים יג ז). – [רוקנין]

רוֹקֶנְרוֹל◊ ז׳ [אנגלית: rock'n'roll נדנד־בעיגול] שמו של רקוד מודרני מהיר וסוער בלווי מוסיקת ג׳ז.

רוֹרְשַׁךְ◊ ז׳ [על־שם H. Rorschach, פסיכיאטר שוייצי, 1884 – 1922]

– **מִבְחַן־רוֹרְשַׁךְ**°. מבחן לנתוח אפיו ואישיותו של אדם באמצעות עשרה כתמי־דיו סטנדרטיים: הנבדק מתבקש לתאר אילו דמיות הוא רואה בכתמים אלו.

רוֹשׁ ז׳ [כתיב־משנה של ב. ראש] ארס, רעל: "ענבמו ענבי־רוש, אשכלת מררת למו" (דברים לב לב).

רוֹשֵׁם, ראה רשם.

רוֹשֵׁף° ת׳ [מן רשף; רשף] מתיז רשפים [גם בהשאלה]: "לכסן הבלוריתן מבט רושף כלפי הקצין... פרץ בקולי־קולות" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 56). "התגוננתי מאימת עיניה הרושפות" (מגד, מקרה 45). "באלהים כי אחליפנה בשלהבת הרושפת" (גפונוב, תר׳ עיטה עור 574). – [רושפת, רושפים, ־פות]

רוֹשֵׁשׁ, פע׳ מן רשש.

רוֹתֵחַ* ת׳ [מן רתח, רתח] 1*. בעל טמפרטורה גבוהה עד כדי בעבוע והעלאת אדים מרבים: "תבשיל – דרכו לאכל רותח" (ירושלמי שבת ד ב). מים רותחים במאה מעלות צלסיוס. חלב רותח. 2° [בהשאלה] נרגש ביותר, רוגז ומתמרמר: האיש השתער על עולבו כשהוא רותח ונסער. – [רותחת, רותחים, רותחות]

– **רוֹתְחִים°, רוֹתְחִין***. מים שחממו עד כדי רתיחה: "אין לשין מצה ברותחין" (ירושלמי פסחים כט ג). "יכוה ברותחין" (ירושלמי נדה ג ד). "כמדמה הייתי שאתם נכוין בפושרין ואי אתם נכוין אפלו ברותחין" (ירושלמי ברכות ה ב). "ספסלים ושלחנות נדונו ברותחים ובאבנים מלבנות" (ביאליק, החצוצרה ג). "ורחצו לו ליעיש ברותחין ושטפו ברותחי רותחין" (הזז, יעיש א 163).

– **דָּן אוֹתוֹ בְּרוֹתְחִין*** [בהשאלה, על־פי ראש השנה יב.] נהג אתו בחמרה יתרה, ענשו קשות.

– יוֹצֵק זָהָב רוֹתֵחַ לְתוֹךְ פִּיו* (סנהדרין צב.), דִּבּוּר שֶׁל נְזִיפָה וְגִנּוּי כְּלַפֵּי אָדָם חָשׁוּב שֶׁהִשְׁמִיעַ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְהִשָּׁמַע.

– עוֹנָה רוֹתַחַת° (ביאליק, אגרות ג יג), עוֹנָה בּוֹעֶרֶת, זְמַן דָּחוּף בְּיוֹתֵר.

רוֹתְחָן° תו״ז [מן רתח, רוֹתֵחַ] מִי שֶׁמִּתְרַתֵּחַ מַהֵר, נִלְהָב: ״קַבְּצָן יָחֵף, רָעֵב אֲבָל רוֹתְחָן״ (שמעוני, פואמות ג רז). ״נוֹחַ לְךָ לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים... מִפִּי נַעֲרָה צְעִירָה מִשְׁתַּשְׁמַעַ מִפִּי נוֹאֲמִים רוֹתְחָנִים״ (עגנון, תמול 104). – [רוֹתְחָנִית, רוֹתְחָנִים, ־נִיּוֹת]

רוּתֶנְיוּם° ז׳ [על-שם איזור רוּתֶנְיָה, היום ברוסיה, ששם נתגלה לראשונה] יְסוֹד כִּימִי מִקְּבוּצַת הַפְּלָטִינָה. צִבְעוֹ לָבָן־כַּסְפִּי, שׁוֹמֵר עַל קָשְׁיוֹ גַּם בְּטֶמְפֶּרָטוּרָה גְבוֹהָה. בְּשֶׁל תְּכוּנָתוֹ זֹאת מְשַׁמֵּשׁ כְּמֶסֶג בְּמַתָּכוֹת אֲחֵרוֹת לַהֲכָנַת מַכְשִׁירִים שׁוֹנִים. בְּמֶסֶג עִם אוֹסְמִיּוּם מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לַהֲכָנַת רָאשֵׁי צִפָּרְנַיִם לְעֵטִים (Ruthenium, סִימָן כִּימִי Ru, מִשְׁקָל אֲטוֹמִי 101.1).

רוֹתֶת* נ׳ [מן רתת] רוֹעַד, מְרַטֵּט: ״וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ וְרוֹתְתוֹת״ (נדה סג:). קוֹל רוֹתֵת. – [רוֹתֶתֶת, רוֹתְתִים, ־תוֹת]

רָז ז׳ [במקרא רק בטקסט ארמי, דניאל ד ו, ראה להלן; כנראה מפרסית: רָאז] סוֹד, דְּבַר סֵתֶר, תַּעֲלוּמָה: ״לִפְנֵי זָר אַל תַּעַשׂ רָז״ (בן סירא ח כב). ״מִי גִּלָּה לְבָנַי רָז זֶה שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ?״ (שבת פח.). ״וּמְגַלִּים לוֹ רָזֵי תוֹרָה״ (אבות ו א). ״אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חָי״ (תפילת יום הכפורים). ״אֶת כָּל רָזֵי לִבּוֹ הִגִּיד לוֹ״ (ביאליק, אחרי). ״רָז מוֹלִיד רָז וְחִידָה כּוֹרַעַת לָלֶדֶת חִידָה״ (שטיינמן, צרור 63). ״סוֹף כָּל סוֹד לְהִתְגַּלֵּעַ וְכָל רָז – לְהִתְגַּלּוֹת״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 939). – [רָז־, רָזוֹ; רָזִים, רָזֵי־]

– רָזִין דְּרָזִין* [על-פי ״רָזָא דְרָזִין״ – שמו של חלק מספר ׳הזוהר׳, וכן שם ״רָזִין דְּרָזַיָּא״] סוֹדֵי־סוֹדוֹת, סוֹדוֹת כְּמוּסִים בְּיוֹתֵר: ״בִּשְׁבִיל אוֹתוֹ הַסַּף הַטָּהוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רָזִין דְּרָזִין״ (יהודה שטנברג, רפו). ״אַתָּה רוֹצֶה לַחֲדֹר וּלְהָסִיר אֶת הַלּוֹט... וְתָמִיד הִיא מִתְעַטֶּפֶת רָזִין־דְּרָזִין חֲדָשִׁים״ (קרליבך, הודו 152). ״דְּרוּשָׁיו הַפְּרָטִיִּים בְּגִימַטְרִיָּאוֹת וּבְרָזִין דְּרָזִין מִיסוֹד קַבָּלַת הָאֲרִ״י אֵינָם מוֹסִיפִים לַהֲבָנָתֵנוּ״ (ג׳ שלום, שבתי-צבי א 242).

– חֲכַם הָרָזִים*, כִּנּוּי לַה׳ הַיּוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם: ״הָרוֹאֶה אוּכְלוּסֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר: בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים״ (ברכות נח.).

– אִישׁ־רָזִים°, אִישׁ־חִידָה, אִישׁ מִסְתּוֹרִין: ״וּשְׁנֵיהֶם אַנְשֵׁי רָזִים וְעֵינֵיהֶם גְּדוֹלוֹת״ (ביאליק, מגילת ד).

– כָּל רָז לָא אָנֵס לָהּ [ארמית] כָּל סוֹד לֹא יִבָּצֵר מִמֶּנּוּ, הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו: ״וְכָל רָז לָא־אָנֵס לָךְ״ (דניאל ד ו).

– הַמְתִּיק רָז°, הִמְתִּיק סוֹד, הִסְתּוֹדֵד: ״נַמְתִּיק יַחְדָּו בִּדְמִי צָהֳרַיִם הָרָז״ (ביאליק, ביום קיץ).

רזה [סורית: אֶתְרָזִי; ערבית: רַדִ׳יַ]

~ פָּע׳ **רָזָה** פעו״י 1 * פ״ע כָּחַשׁ, נַעֲשָׂה רָזֶה, פָּחַת שָׁמְנוֹ: ״אוֹבֵד וְנִדָּח וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ רָזָה״ (אנחתי בלחן, סליחה). ״לֹא יֶעֱרַב לְכִילַי אֹכֶל וּמְצֵרַת עֵינוֹ יִרְזֶה״ (בן-זאב, תר׳ בן-סירא יד י). רָזִית מְאֹד. פְּלוֹנִית הִקְפִּידָה עַל דִּיאֶטָה חֲמוּרָה כְּדֵי שֶׁתִּרְזֶה. 2 פ״י הֶחֱלִישׁ, הֵבִיאוֹ לִידֵי רָזוֹן וּכְחִישׁוּת, דִּלְדֵּל: ״כִּי רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ״ (צפניה ב יא). – [לִרְזוֹת, רָזֶה, יִרְזֶה]

~ נִפ׳ **נִרְזָה**, כָּחַשׁ, נַעֲשָׂה צָנוּם וָדַל, שֻׁלַּח בּוֹ רָזוֹן: ״יִדַּל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה״ (ישעיה יז ד). ״שָׂדֶה תָּבוּר וּפָרָה תֵּרָזֶה״ (עבודה זרה מט.). ״לֹא אָכְלָה, לֹא יָשְׁנָה, הָיְתָה נִרְזֵית מִיּוֹם לְיוֹם״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 64). ״הַגּוֹרָל יְרַפֶּה כָּל חָזָק וְהַשָּׁמֵן יֵרָזֶה״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 652). – [לְהֵרָזוֹת, נִרְזֶה, יֵרָזֶה]

~ הִפ׳ **הִרְזָה*** פיו״ע 1 * פ״י גָּרַם רָזוֹן, עָשָׂה לְכָחוּשׁ וְצָנוּם, הִפְחִית אֶת הַשֹּׁמֶן: ״וְטוֹב מִשְׁמַן בְּשַׂרְכֶם לְהַכְחִישׁ וּלְהַרְזוֹת״ (במר נפשי, קינה). ״וְאָמְנָם הַמַּיִם הַמְּלוּחִים מַרְזִים וּמַכְחִישִׁים״ (קאנון, א ב). הַתְּזוּנָה הַדַּלָּה הִרְזְתָה אֶת הַיֶּלֶד. 2 ° פ״ע נַעֲשָׂה רָזֶה מִשֶּׁהָיָה: פְּלוֹנִי הִרְזָה לְאַחַר מַחֲלָתוֹ הַמְּמֻשֶּׁכֶת. – [לְהַרְזוֹת, מַרְזֶה, יַרְזֶה]

רָזֶה ת׳ [מן רזה, רָזָה] כָּחוּשׁ, צָנוּם, בִּלְתִּי־שָׁמֵן: ״וְשָׁפַטְתִּי בֵּין־שֶׂה בִרְיָה וּבֵין שֶׂה רָזָה״ (יחזקאל לד כ) גּוּף רָזֶה. יָדַיִם רָזוֹת. – [רְזֵה־, רָזָה, רְזַת־, רָזִים, רְזֵי־, רָזוֹת, רְזוֹת־]

– אֲדָמָה רָזָה, אֲדָמָה כְּחוּשָׁה, אֲדָמָה דַּלָּה בְּחָמְרֵי־מָזוֹן לַצֶּמַח: ״וּמָה הָאָרֶץ, הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה?״ (במדבר יג כ).

– גְּבִינָה רָזָה°, גְּבִינָה שֶׁהֻתְקְנָה מֵחָלָב רָזֶה.

– חָלָב רָזֶה°, חָלָב שֶׁהֵסִירוּ מִמֶּנּוּ אֶת כָּל הַשַּׁמֶּנֶת אוֹ אֶת רֻבָּהּ.

רָזוּי° ת׳ [מן רָזָה] רָזֶה, כָּחוּשׁ: ״וְהוּא סָחוּף וְדָווּי וְרָזוּי״ (וילקנסקי, סנוניות 263). – [רְזוּיָה, רְזוּיִים, ־יוֹת]

רֶזוֹלוּצְיָה° נ׳ [לאטינית: resolutio] הַחְלָטָה, מַסְקָנָה. – [־צְיוֹת]

א. **רָזוֹן** ז׳ [מן רזה, רָזָה] כְּחִישׁוּת, דַּלּוּת הַגּוּף, חֹסֶר־שֹׁמֶן: ״לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן ה׳ צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן״ (ישעיה י טז). ״וְהָאוֹכֵל בְּחִפָּזוֹן בְּלֹא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְלֹא יִמְצָא רָזוֹן בְּעִנּוּי כִּפּוּרִים״ (אברהם אבן-עזרא, א 162). ״רַעֲבוֹן, לֹא־שֵׁנָה, מַק בָּשָׂר, רְזוֹן פָּנִים״ (ביאליק, המתמיד). – [רְזוֹן־, רְזוֹנוֹ]

– אֵיפַת־רָזוֹן, מִדָּה פְּגוּמָה וַחֲסֵרָה: ״אוֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה״ (מיכה ו י).

– שִׁלַּח רָזוֹן בְּגוּפוֹ° [על-פי תהלים קו טו] הוּא כָּחַשׁ וְרָזָה.

– לִשְׂבֹּעַ וְלֹא לְרָזוֹן* (סוף תפילת טל), וּלְוַאי תְּהֵא הַשָּׁנָה שְׁנַת שֶׁפַע וּמָזוֹן רַב.

– הַחִפָּזוֹן אֲבִי רָזוֹן° [פתגם] פְּזִיזוּת וּבְהִילוּת לֹא יָבִיאוּ בְּרָכָה.

ב. **רָזוֹן** ז׳ [צורת-משנה של רוֹזֵן] רוֹזֵן, שַׂר, נָסִיךְ: ״בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת רָזוֹן״ (משלי יד כח). – [הריבוי: רוֹזְנִים]

רִזּוּן°, **רִיזּוּן** ז׳ [מן א.רָזוֹן] הֲבָאָה לִידֵי רָזוֹן, הַרְזָיָה, הַפְחָתַת הַשֹּׁמֶן: תַּרְגִּילֵי הִתְעַמְּלוּת לְרִזּוּן הַגּוּף. – [רִזּוּן־]

רֶזוֹנַנְס° ז׳ [מלאטינית: resonans מחזיר הקול] 1, תְּהוּדָה, תּוֹפָעָה שֶׁל הַחְזָרַת הַקּוֹלוֹת, הִשָּׁנוּתָם אוֹ הִתְגַּבְּרוּתָם [ראה פרטים נוספים בערך תְּהוּדָה] 2 [בכימיה] מַצָּב שֶׁל שִׁוּוּי־מִשְׁקָל בֵּין הַצּוּרוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל תִּרְכֹּבֶת מְסֻיֶּמֶת בִּתְנַאי שֶׁסִּכּוּם הָאֶלֶקְטְרוֹנִים שֶׁלָּהּ נִשְׁאָר קָבוּעַ.

רזונת, ראה רָזֹנֶת.

רזח [בַּמִּקְרָא רַק בְּשֵׁם מַרְזֵחַ; הַמַּשְׁמָע לְפִי הַפֵּירוּשִׁים הַשּׁוֹנִים לְשֵׁם זֶה]

~ פָּעַ׳ **רָזַח** ∴ פ״ע **1** ° [לְפִי הַהֲבָנָה: מַרְזֵחַ – מִשְׁתֶּה] בִּלָּה בְּבֵית־מַרְזֵחַ, זָלַל וְסָבָא: ״כְּלוּם יָכֹלְתִּי לָשֵׂאת בְּדוּמִיָּה שֶׁמַּמָּשׁ כְּנֶגֶד עֵינַי יִזְכּוּ אֲנָשִׁים זוּלָתִי לִרְזֹחַ וְלִשְׂמֹחַ וּבִצְוָתָא חֲדָא לִשְׁתּוֹת לִרְוָיָה יַיִן חָדָשׁ?״ (שלונסקי, תר׳ טיל 138). ״מְזֻרְזָם וּמְעוֹרָרָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת, לִרְזֹחַ וְלִשְׂמֹחַ״ (חורן, בית אבא 43). **2** ∴ [לְפִי הַהֲבָנָה מַרְזֵחַ – אֵבֶל] הִתְאַבֵּל: ״וַיִּקְרְעוּ בִּגְדֵיהֶם וַיִּרְזְחוּ בְּמִסְפֵּד עַל עָנְיֵי הַצֹּאן״ (רס״ג, סעדיאנה שכטר 11). – [לִרְזֹחַ, רוֹזֵחַ, יִרְזַח]

~ הִפ׳ **הִרְזִיחַ** ° פ״ע רָזַח (1), סָבָא: ״הַבַּחוּרִים עוֹדָם מַרְזִיחִים, מְנַגְּנִים וּמְרַנְּנִים״ (טברסקי, אקוסטה א 46). ״וְכָל מִסְבּוֹא מַרְזִיחַ נֶסֶךְ תְּרוּמָה וְיֵין הַמְּשֻׁמָּר״ (המאירי, המוקד עא). – [לְהַרְזִיחַ, מַרְזִיחַ, יַ־]

א. **רָזִי** [אוּלַי מִן רזה, רָזוֹן; הַמַּשְׁמָע לְפִי הָעִנְיָן בְּבִיטּוּי הַמִּקְרָאִי:]

– **רָזִי־לִי**, רָזִי־לִי, אוֹי וַאֲבוֹי לִי, אַלְלַי: ״רָזִי־לִי, רָזִי־לִי, אוֹי לִי, בֹּגְדִים בָּגָדוּ!״ (ישעיה כד טז).

ב. **רָזִי** ° ת׳ [מִן רָז] סוֹדִי, מִסְתּוֹרִי: ״וְיָצְאָה הִיא הַיְחִידָה וְהָרָזִית כְּמוֹהֶם״ (ביאליק, מגילת ו). ״מִלִּים אֵלּוּ שֶׁאָנוּ מַשְׁמִיעִים רָזִיּוֹת הֵן לָהּ כְּאוֹתָן הַמִּלִּים שֶׁמַּשְׁמִיעַ הַמְכַשֵּׁף״ (ליסיצקי, תולדות 209). ״חָכְמָה רָזִית בִּלְתִּי תְּלוּיָה בֵּאלֹהוּת״ (קיימן, האמונה ב 359). ״רְחוֹקָה זוֹ הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ, רָזִית וּבִלְתִּי־מֻשֶּׂגֶת״ (דשא, עד 86). – [רָזִית, רָזִיִּים, רָזִיּוֹת]

רֶזִיגְנַצְיָה ◊ נ׳ [מִלָּטִינִית: resignare לַחְתֹּם מֵחָדָשׁ, לְבַטֵּל] וִתּוּר, הִסְתַּלְּקוּת: רֶזִיגְנַצְיָה שֶׁל הַהַנְהָלָה. – [רֶזִיגְנַצְיוֹת]

רְזִיָּה ∴, **רזייה** נ׳ [מִן רזה, רָזֶה] הֵעָשׂוּת רָזֶה, יְרִידַת הַשֹּׁמֶן: רְזִיַּת גּוּפוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. – [רְזִיַּת־]

רָזִיּוּת ° נ׳ [מִן רָז, ב. רָזִי] סוֹדִיּוּת: ״הוֹלְכִים הָעִנְיָנִים הַגְּלוּיִים וּמִתְאַצְּלִים יוֹתֵר וְהֵם מִתְקָרְבִים לְצַד הָרָזִיּוּת״ (הרב קוק, אורות 3). ״וְהַכֹּל הָיָה מְעֻטָּף בְּרָזִיּוּת מְיֻחֶדֶת וּבְסוֹדִיּוּת מְרֻבָּה״ (י״ל מימון, זכרונות א 127). – [רָזִיּוּת־]

רְזִימָה ° נ׳ [מִן רזם, רָזַם] רְמִיזָה, קְרִיצָה: רְזִימָה בָּעֵינַיִם. – [רְזִימַת־, רְזִימוֹת]

רֶזִ׳יסוֹר ◊ ז׳ [צָרְפָתִית: régisseur; מִלָּטִינִית: regere לְכַוֵּן] בַּמַּאי, מְנַהֵל וּמַדְרִיךְ אָמָּנוּתִי שֶׁל הַצָּגָה תֵּיאַטְרוֹנִית אוֹ קוֹלְנוֹעִית. – [־רִים]

– **רֶזִ׳יסוּרָה** ◊ נ׳ בִּמּוּי, בִּיּוּם, נִהוּל הַצָּגָה, הַדְרָכַת הַשַּׂחְקָנִים לְבִצּוּעַ מַחֲזֶה.

רַזַ״ל ר״ת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

רזם [הִיפּוּךְ אוֹתִיּוֹת מִן רמז]

~ פָּעַ׳ **רָזַם** פ״י רָמַז, קָרַץ: ״מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה־יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ?״ (איוב טו יב). ״לְנֶגְדִּי יִשְׁלְפוּ חֶרֶב וְעֵינַיִם לְהַבִּיט יִרְזְמוּ״ (משה אבן־עזרא, א 36). ״וְגַם הַכּוֹכָבִים יִרְזְמוּן מִמְּרוֹמָם״ (ביאליק, המתמיד). ״עוֹלָם חָדָשׁ רוֹזֵם מֶרְחַק הַתַּעֲלוּמוֹת״ (גנסין, א 83). – [לִרְזֹם, רוֹזֵם, יִרְזֹם]

רֹזֶנֶת ° ת״נ [מִן רָזֶה] רָזָה מְאֹד: ״תִּינֹקֶת, פָּחוֹת מִבַּת שְׁנָתַיִם הִיא, רָזָה־רֹזֶנֶת״ (ולפובסקי, תר׳ קצנלסון 402). נַעֲרָה רֹזֶנֶת. – [רֹזְנוֹת]

רָזַק * פ״י רְאֵה רָסַק.

רֶזֶרְבָה ◊ נ׳ [מִלָּטִינִית: reservare לִשְׁמֹר] **1**. מְלַאי, דְּבָרִים הַשְּׁמוּרִים לֶעָתִיד לְעֵת הַצֹּרֶךְ: הָרֶזֶרְבוֹת הַכַּלְכָּלִיּוֹת שֶׁל הַמְּדִינָה. נִדַּלְדְּלוּ הָרֶזֶרְבוֹת הַכַּסְפִּיּוֹת. **2**. עֲתוּדוֹת בַּצָּבָא, מִלּוּאִים, חֵלֶק מִן הַצָּבָא שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּתֵּף בְּפֹעַל בִּקְרָבוֹת וְהוּא נִשְׁמָר כְּעֵזֶר לִשְׁעַת חֵרוּם: הַמְּפַקֵּד הֵטִיל אֶל הַמַּעֲרָכָה רֶזֶרְבוֹת נוֹסָפוֹת. – [רֶזֶרְבוֹת]

– **רֶזֶרְבִי** ◊ ת׳ שָׁמוּר, מְעֻתָּד: הוֹן רֶזֶרְבִי. כֹּחוֹת־צָבָא רֶזֶרְבִיִּים.

– **רֶזֶרְבִיסְט** ◊ ז׳ עֲתוּדַאי, חַיָּל בְּחֵיל־הַמִּלּוּאִים הַנִּקְרָא לְשֵׁרוּת פָּעִיל בִּשְׁעַת חֵרוּם.

רֶזֶרְבוּאָר ◊ ז׳ [צָרְפָתִית: réservoir, מִלָּטִינִית: reservare לִשְׁמֹר] מַאֲגָר, מְכָל [גַּם בְּהַשְׁאָלָה]: ״אֵין לְךָ רֶזֶרְבוּאָר נָאֶה לְהַרְחָבַת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית מִזּוֹ הָאֲרָמִית״ (ביאליק, הספר העברי). – [רֶזֶרְבוּאָרִים]

ר״ח ר״ת **1**. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ. **2**. רַב־חוֹבֵל.

רח׳ קִיצּוּר: רְחוֹב.

רחב [אוּגָרִיתִית: רחב; אַכַּדִּית: rēbu; עַרְבִית: רַחֻבַ, רַחִבַ; קָרוֹב אֶל רוח]

~ פָּעַ׳ **רָחַב** פ״ע גָּדַל בְּשִׁטְחוֹ, הִתְרַבָּה בְּשִׁעוּר הָרֹחַב שֶׁבּוֹ: ״וְרָחֲבָה (הַצֵּלָע) וְנָסְבָה לְמַעְלָה״ (יחזקאל מא ז). הַכְּבִישׁ רָחַב עִם הֲזָזַת שׁוּלָיו. – [לִרְחֹב, רָחֲבָה, רָחַב, רָחֲבָה, יִרְחַב]

~ נִפ׳ **נִרְחַב**, הָיָה רָחָב, הָיָה רַב בְּשִׁטְחוֹ: ״כַּר נִרְחָב״ (ישעיה ל כג). ״כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו (עַל הַר סִינַי) מִיָּד נִרְחַב״ (תנחומא צו יב). ״הֵן חֲקוּקִין מִבִּפְנִים וְנִרְחָבִים לְמִדַּת הָרַגְלַיִם״ (רש״י עירובין יא:). ״הָעוֹלָם הוּקַל, יֻשַּׁר, נִרְחַב כְּבִימֵי הַיַּלְדוּת״ (פיכמן, קסם). מִגְרָשׁ נִרְחָב [וּרְאֵה עוֹד עֵרֶךְ נִרְחָב] – [לְהֵרָחֵב, נִרְחָב, יֵרָחֵב]

~ הִת׳ **הִתְרַחֵב** *, **1** *. הִתְפַּשֵּׁט בְּשֶׁטַח, נַעֲשָׂה רָחָב מִשֶּׁהָיָה: ״עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לִהְיוֹת מִתְרַחֶבֶת בְּכָל צְדָדֶיהָ״ (שיר השירים רבה ז י). ״מִכָּאן וְאֵילָךְ הַשַּׁעַר כֵּיוָן שֶׁנִּתְרַחֵב – נִתְרַחֵב״ (הזז, יעיש א 11). נְעָלָיו שֶׁהָיוּ צָרוֹת בַּתְּחִלָּה הִתְרַחֲבוּ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן. **2** ° [בְּהַשְׁאָלָה] גָּדַל בְּהֶקֵּפוֹ, נַעֲשָׂה מַקִּיף יוֹתֵר: הַתָּכְנִית הִתְרַחֲבָה. פְּעֻלּוֹת הַמּוֹסָד הִתְרַחֲבוּ. – [לְהִתְרַחֵב, מִתְרַחֵב, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְחִיב** פי״ע **1** פ״י הִגְדִּיל אֶת מִדַּת הַשֶּׁטַח, הוֹסִיף בָּרֹחַב: ״הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ ...הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ״ (ישעיה נד ב). ״הִרְחִיבוּהוּ (אֶת מַעְיַן הַשִּׁילֹחַ) כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ מֵימָיו״ (תוספתא ערכין ב ו). ״וְהִרְחִיב אֶת מִפְתַּח כֻּתָּנְתּוֹ הַפְּתוּחָה״ (ביאליק, המתמיד). הִרְחַבְנוּ אֶת שֶׁטַח הַבִּנְיָן. **2** [בְּהַשְׁאָלָה] הֵבִיא רְוָחָה, הֵיטִיב: ״בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי״ (תהלים ד ב). ״כִּי עַתָּה הִרְחִיב ה׳ לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ״ (בראשית כו כב). **3** פ״ע נַעֲשָׂה רָחָב יוֹתֵר, גָּדַל, הִתְפַּשֵּׁט: ״אֲרֻבּוֹת... מַרְחִיבוֹת מִלְמַעְלָה וּמְצֵרוֹת מִלְּמַטָּה״ (תוספתא אהילות יא סוף). ״וְהַחוֹר הוֹלֵךְ וּמַרְחִיב״ (רש״י משלי יז יד). [וּבִמְלִיצָה:] ״צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ״ (תהלים כה יז). [וּרְאֵה עוֹד הַצֵּירוּפִים לְהַלָּן] – [לְהַרְחִיב, מַרְחִיב, יַרְחִיב]

~ הִפ׳ הִרְחִיב, 1•. נַעֲשָׂה רָחָב יוֹתֵר מִשֶּׁהָיָה, הִגְדִּיל הַשֶּׁטַח: "הִרְחִיב מְקוֹם מוֹשָׁבָהּ" (רש״י שבת נג). "כֵּיוָן שֶׁהִרְחִיבָה הַיְרִיעָה, לֹא נִתַּן עוֹד לְהַשְׁמִיט אֶפִּיזוֹדוֹת אֵלּוּ" (פיכמן, רסח). תֵּל־אָבִיב הַמַּרְחִיבָה. 2°. הִגְדִּיל, גִּדֵּל בְּהֶקֵּפוֹ: פְּעֻלַּת הַמּוֹסָד הִרְחִיבָה. תָּכְנִית מַרְחִיבָה. – [מַרְחָב, יַרְחִיב]

– רָחַב פִּיו עַל פְּלוֹנִי, הִגְדִּיל פִּיו, הִרְבָּה לִלְעֹג לִפְלוֹנִי, שָׂמַח לְאֵידוֹ: "רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי" (שמואל א ב א).

– פָּחַד וְרָחַב לְבָבוֹ, לִבּוֹ נִרְעַשׁ וְנִרְגַּשׁ מֵאַפְתָּעָה אוֹ מִשִּׂמְחָה: "אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ" (ישעיה ס ה). "וַיִּרְחַב וַיִּפְחַד לְבָבוֹ וַיָּגֶל בְּרַעַד תּוֹחֶלֶת וֶאֱמוּנָה" (ביאליק, מגילת ז).

– רָחַב לִבּוֹ [שאול מן ישעיה ס ה, ראה למעלה] נֶהֱנָה, הִתְעַנֵּג: "מַה יִּרְחַב הַלֵּב וּמַה תִּשְׁאַף הָרֵאָה!" (ביאליק, המתמיד). "רָחַב לִבּוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה וּמַעְיָנוֹת שִׂמְחָה בָּקְעוּ מִקִּרְבּוֹ" (בורלא, עקביה 323).

– לִכְשֶׁיַּרְחִיב° [על־פי הכתוב בדברים יב כ: "כִּי־יַרְחִיב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ"] לְאַחַר שֶׁיַּרְחִיב ה׳ לְ־, כְּשֶׁיּוּטַב הַמַּצָּב אוֹ לִכְשֶׁתִּמָּצֵא אֶפְשָׁרוּת נְאוֹתָה: אַל תִּדְאַג, יְדִידִי, תַּחֲזִיר לִי אֶת הַחוֹב לִכְשֶׁיַּרְחִיב.

– הִרְחִיב אֶת אֳפָקָיו°, הוֹסִיף לוֹ דַּעַת וְהִתְפַּתְּחוּת, גִּלָּה לוֹ עִנְיָנִים וּתְחוּמִים רַבִּים שֶׁלֹּא הָיוּ יְדוּעִים לוֹ: הַלִּמּוּד מַרְחִיב אֳפָקָיו שֶׁל אָדָם.

– הִרְחִיב אֶת הַדַּעַת•, גָּרַם נַחַת, הֵסֵב קֹרַת־רוּחַ: "שְׁלֹשָׁה (דְּבָרִים) מַרְחִיבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ הֵן: דִּירָה נָאָה וְאִשָּׁה נָאָה וְכֵלִים נָאִים" (ברכות נז:).

– הִרְחִיב אֶת הַדִּבּוּר°, דִּבֵּר בְּהַרְחָבָה, עָמַד עַל פְּרָטָיו שֶׁל עִנְיָן: הַמַּרְצֶה הִרְחִיב אֶת הַדִּבּוּר עַל הַמַּצָּב הַמְּדִינִי.

– הִרְחִיב לוֹ הַזְּמַן°, נָתַן לוֹ אַרְכָּה, הֶאֱרִיךְ אֶת מוֹעֵד הַפֵּרָעוֹן: "הוֹדִיעוֹ (הַמַּשְׂכִּיר לַשּׂוֹכֵר) בִּימוֹת הַחַמָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁלֹּא יַרְחִיב לוֹ הַזְּמַן מִשֶּׁיִּכְלֶה זְמַנּוֹ" (רש״י בבא מציעא קא:).

– הִרְחִיב יָדָיו•, נָתַן בְּיָד רְחָבָה, נָהַג בִּנְדִיבוּת: "לְפִי שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה וְהִרְחִיב יָדוֹ וּפִזֵּר מָמוֹנוֹ" (במדבר רבה יג). "יָכֹף יִצְרוֹ הָרָע וְיַרְחִיב יָדוֹ וְיָבִיא קָרְבָּנוֹ מִן הַיָּפֶה וְהַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר" (רמב״ם, איסורי המזבח ז יא).

– הִרְחִיב אֶת לִבּוֹ, 1. פָּתַח אֶת לִבּוֹ לְהָבִין, הוֹסִיף לוֹ דַּעַת: "דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי" (תהלים קיט לב). "וְיוֹתֵר שֶׁהָיָה מְסַפֵּר הָיָה מַרְחִיב לִבָּם לִשְׁמֹעַ" (עגנון, כלה שמד). 2°. גָּרַם לוֹ נַחַת־רוּחַ, הֵנָה אוֹתוֹ: "לֹא עֵינַי הִרְחִיבוּ מְלוֹאוֹת רָאשֵׁיכֶן, לֹא לִבִּי הִרְחִיבוּ" (ביאליק, בשדה). "נֶאֱנַח הֶעָנִי מִלִּבּוֹ כְּאָדָם שֶׁמֵּפִיג אֶת צַעֲרוֹ וּמַרְחִיב אֶת לִבּוֹ" (עגנון, אלו קפא).

– הִרְחִיב אֶת הַלָּשׁוֹן°, הֶעֱשִׁיר אֶת אוֹצַר מִלּוֹתֶיהָ אוֹ נִיבֶיהָ שֶׁל הַלָּשׁוֹן: סוֹפְרֵי־הַמּוֹפֵת שֶׁלָּנוּ הִרְחִיבוּ אֶת לְשׁוֹנֵנוּ.

– הִרְחִיב אֶת נַפְשׁוֹ, שָׁאַף לִבְלֹעַ הַרְבֵּה, לֹא יָדַע שָׂבְעָה: "הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע" (חבקוק ב ה).

– הִרְחִיב פִּיו עַל פְּלוֹנִי, הִגְדִּיל פִּיו עַל פְּלוֹנִי, לָעַג לוֹ, שָׂמַח לְאֵידוֹ: "וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם, אָמְרוּ הֶאָח, הֶאָח, רָאֲתָה עֵינֵנוּ!" (תהלים לה כא).

– הִרְחִיב צְעָדָיו [שאול משמואל ב כב לז: "תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי"] הִתְחִיל לָלֶכֶת הֲלִיכָה מְהִירָה יוֹתֵר.

– הִתְרַחֵב הַלֵּב°, רָחַב הַלֵּב, נֶהֱנָה מְאֹד, הִתְעַנֵּג: "וְקוֹלוֹ כֹּה נָעִים, כֹּה מָתוֹק וְהַלֵּב מִתְרַחֵב מֵרֹב מְתִיקוּת" (אנכי, שמים 63).

– הִתְרַחֲבָה נַפְשׁוֹ°, נָחָה דַּעְתּוֹ, נִרְגַּע: "נִתְרַחֲבָה עָלֵינוּ נַפְשֵׁנוּ וְהוֹדֵינוּ לְמִי שֶׁרָאוּי לְכָל הַהוֹדָאוֹת" (עגנון, אלו תנט).

רָחָב ת׳ [מן רחב, רָחַב] 1. גָּדוֹל בְּרָחְבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ צַר: "אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי־יָם" (איוב יא ט). "הַהֵיכָל צַר מֵאֲחוֹרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו" (מדות ד ז). "יִדְבַּק לְבָבוֹ בְּפִנָּה הַצָּרָה, בַּגְּמָרָא הָרְחָבָה" (ביאליק, המתמיד). בֶּגֶד רָחָב. כְּבִישׁ רָחָב. 2•. שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדַּת רֹחַב מְסֻיֶּמֶת: "נֶסֶר שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים" (סוכה א ו). 3. מְרֻוָּח, נִרְחָב, גָּדוֹל בְּשִׁטְחוֹ: "וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" (שמות ג ח). 4 [בהשאלה] מַקִּיף, כּוֹלֵל הַרְבֵּה: "הַמְּלָאכָה הַרְבֵּה וּרְחָבָה" (נחמיה ד יג). תָּכְנִית רְחָבָה [וראה כל הצירופים להלן] – [רְחַב־, רְחָבָה, רַחֲבַת־, רְחָבִים, רַחֲבֵי־, רְחָבוֹת, רַחֲבוֹת־]

– בִּרְחָבָה תה״פ בִּרְוָחָה, בְּנַחַת: "וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי" (תהלים קיט מה).

– רְחַב־אִוֶּלֶת•, כְּסִיל, אֱוִיל, שׁוֹטֶה: "רְחַב אִוֶּלֶת וַחֲסַר בִּינָה רְחַבְעָם הִפְרִיעַ בַּעֲצָתוֹ עָם" (בן־סירא מז לה).

– רְחַב־אֹפֶק°, בַּעַל מַבָּט מַקִּיף, שֶׁאֵינוֹ מֻגְבָּל בְּדֵעוֹתָיו וּבְהַשְׁקָפוֹתָיו.

– רְחַב־גֶּרֶם°, בַּעַל עֲצָמוֹת רְחָבוֹת: "כְּשׁוֹר יְגִיעַ כֹּחַ... רְחַב גֶּרֶם וּכְבַד־צַעַד" (ביאליק, אבי).

– רְחַב־דַּעַת°, שֶׁדַּעְתּוֹ רְחָבָה, נָבוֹן וְחָכָם: "אַבָּא זֶה, יְהוּדִי רְחַב־דַּעַת" (סדן, באלכסון 68).

– רְחַב־יָד° [על־פי "יָדוֹ רְחָבָה"•, ראה להלן], נַדְבָן, הַנּוֹתֵן מִשֶּׁלּוֹ בְּעַיִן יָפָה.

– רְחַב־יָדַיִם, רָחָב מְאֹד, מִשְׂתָּרֵעַ לְכָל צַד: "זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם" (תהלים קד כה). "אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם" (ישעיה כב יח). "בֵּיתֵנוּ רְחַב־יָדַיִם הוּא וְיֵשׁ בּוֹ מָקוֹם דַּי וְהוֹתֵר" (אחד העם, קסז).

– רְחַב־כְּתֵפַיִם°, בַּעַל כְּתֵפַיִם רְחָבוֹת: "אָב גָּדוֹל וְנִלְבָּב, רְחַב־כְּתֵפַיִם" (ברקוביץ, הראשונים רמט).

– רְחַב־לֵבָב (־לֵב), 1. שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שָׂבְעָה, חוֹמֵד הַכֹּל: "גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב – אֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא ה). "רוּם עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב" (משלי כא ד). 2° [על־פי רֹחַב לֵב] נָבוֹן, מַשְׂכִּיל: "בַּעַל מִדָּה כָּזוֹ הוּא עָשִׁיר בְּדַעַת, רְחַב־לֵב וְקַל־חַיִּים" (ביאליק, לוינסקי).

– רְחַב־מַחֲשָׁבָה°, הוֹגֵה־דֵעוֹת, נְבוֹן־דָּבָר: "הוּא אֶחָד מֵעֲנָקֵי־הָרוּחַ וַאֲצִילֵי־הַנֶּפֶשׁ, רְחַב־מַחֲשָׁבָה, בְּהִיר־הָעַיִן וִישַׁר־שֵׂכֶל" (ביאליק, אגרות א קס).

– רְחַב־נֶפֶשׁ, בַּעַל תַּאֲוָה, חוֹמֵד הַכֹּל, רוֹדֵף בֶּצַע: "רְחַב־נֶפֶשׁ יְגָרֶה מָדוֹן" (משלי כח כה).

– רְחַב־רְאוּת°, בַּעַל מַבָּט נִרְחָב, הָרוֹאֶה לְמֶרְחַקִּים: "אֵלֶּה שֶׁאָמְרוּ לְנַפְשָׁם: נַנִּיחַ לָאוֹיֵב אֶת הָאֲבָנִים הַחָמְרִיּוֹת וְנִבְנֶה יִבְנֶה לְדוֹרוֹת – לֹא הָיוּ רַחֲבֵי־רְאוּת" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים נב).

— **אֹפֶק רָחָב** ° [בהשאלה] הַשְׁקָפָה מַקִּיפָה, מַבָּט מַקִּיף עַל בְּעָיוֹת הָעוֹלָם: מַנְהִיג בַּעַל אֹפֶק רָחָב.

— **בְּיָד־רְחָבָה** ° [מן "יָדוֹ רְחָבָה"*] לֹא בְּצִמְצוּם, בְּלֹא לַחְסֹךְ וּבְלֹא לְקַמֵּץ: בִּמְסִבָּה הֻגְּשָׁה תִּקְרֹבֶת בְּיָד רְחָבָה.

— **חוּגִים רְחָבִים** ° [בלשון־הדיבור] הֲמוֹנֵי־עָם, צִבּוּר רַב: הַסֵּפֶר נוֹעַד לְחוּגִים רְחָבִים בַּיִּשּׁוּב.

— **יָדוֹ רְחָבָה***, הוּא נוֹהֵג בְּפַזְּרָנוּת, אֵינוֹ קַמְּצָן: "עָנִי וְיָדוֹ רְחָבָה קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו: 'אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ'" (ירושלמי חגיגה עו ג). "יָדוֹ הָיְתָה רְחָבָה וְנָתַן בְּעַיִן טוֹבָה לְכָל צָרְכֵי צִבּוּר" (ביאליק, איש הסיפון).

— **יְדִיעָה רְחָבָה** °, יְדִיעָה מְרֻבָּה וּמְקֻפֶּת: פְּלוֹנִי הוּא בַּעַל יְדִיעוֹת רְחָבוֹת. יֵשׁ לוֹ יְדִיעָה רְחָבָה בְּמִקְצוֹעַ.

— **לֵב רָחָב** °, שֵׂכֶל רַב, הֲבָנָה מְרֻבָּה.

— **נֶפֶשׁ רְחָבָה***, בַּעַל־תַּאֲוָה, חוֹמֵד הַכֹּל: "עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע" (אבות ה יט).

רֹחַב, רוֹחַב ז׳ [מן רחב; רָחָב; ערבית: רֻחְב] הַמֵּמַד הַקָּטָן בִּשְׁנֵי מְמַדֵּי הַשֶּׁטַח, לְהַבְדִּיל מִן הַמֵּמַד הַגָּדוֹל הַנִּקְרָא "אֹרֶךְ", הַמֶּרְחָק בְּכִוּוּן הַנִּצָּב לָאֹרֶךְ: "וְהַבַּיִת... שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ" (מלכים א ו ב). "אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה" (שמות לו ט). "גָּבְהָן עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה" (עירובין ב א). בְּרִבּוּעַ הָאֹרֶךְ וְהָרֹחַב שָׁוִים. חֲתֹךְ לָרֹחַב. — [רֹחַב־, רָחְבּוֹ, רְחָבִים, רָחְבֵי־]

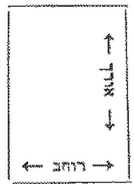

— **רֹחַב גֵּיאוֹגְרָפִי** °, מֶרְחָק זָוִיתִי בֵּין נְקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת עַל פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ וּבֵין הַקַּו־הַמַּשְׁוֶה. הוּא נִמְדָּד לְאֹרֶךְ הַמִּצְהָר (קַו־הָאֹרֶךְ) וּמֻבָּע בְּמַעֲלוֹת מִן 0° בַּמַּשְׁוֶה וְעַד 90° בַּקֹּטֶב. יְרוּשָׁלַיִם שׁוֹכֶנֶת בָּרֹחַב הַגֵּיאוֹגְרָפִי הַצְּפוֹנִי שֶׁל 32° בְּעֵרֶךְ.

— **רֹחַב־יָד** °, נַדְבָנוּת: "גִּלָּה אֶת נְדִיבוּת לִבּוֹ וְרֹחַב־יָדוֹ" (חורין, בצל 106).

— **רֹחַב־כַּף** ^, נְדִיבוּת: "וְרֹחַב־לֵב וְרֹחַב־כַּף" (הנגיד, דיואן 167).

— **רֹחַב־לֵב**, 1. יְדִיעָה רַבָּה וּמְקֻפֶּת, שֶׁפַע חָכְמָה: "וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב" (מלכים א ה ט). "וְרֹחַב־לֵב וְרֹחַב כַּף" (הנגיד, דיואן 167). "תָּבִיאוּ מִכָּל טוּב בְּרֹחַב־לֵב וָדַעַת" (טנאי, ארץ 99). 2 °, נְדִיבוּת, הִתְעַלְּמוּת מִקַּטְנוּת: "אֲהֵבוּהוּ... עַל רֹחַב לִבּוֹ הַטּוֹב וְעַל נֹעַם הֲלִיכוֹתָיו" (ברקוביץ, הראשונים רמח). פְּלוֹנִי גִּלָּה רֹחַב־לֵב בְּיַחֲסוֹ כְּלַפֵּי יְרִיבוֹ.

— **רֹחַב־נֶפֶשׁ** °, חַמְדָנוּת, תַּאַוְתָנוּת: "וּפְנֵיהֶם הַחֲשׁוּבִים הַמַּסְפִּיקִים יְהִירוּת וְרֹחַב־נֶפֶשׁ, סִלְסוּל וְהִדּוּר" (ביאליק, אריה יא).

— **קַו־רֹחַב** °, כָּל אֶחָד מִן הַמַּעְגָּלִים הַמַּקְבִּילִים שֶׁנִּתָּן לְתָאֵר עַל־פְּנֵי כַּדּוּר־הָאָרֶץ בְּהַקְבָּלָה לַקַּו־הַמַּשְׁוֶה [ראה למעלה רֹחַב גֵּיאוֹגְרָפִי]

— **לְאָרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ** [בהשאלה] בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם שֶׁבּוֹ: "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ" (בראשית יג יז).

רַחַב ז׳ [מן רָחָב] מֶרְחָב, מֶרְחָק: "הִתְבֹּנַנְתָּ עַד־רַחֲבֵי־אָרֶץ? הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ כֻלָּהּ!" (איוב לח יח). "קִרְאוּ לְעָבִים וְיִשְׂאוּ יְגוֹנְכֶם אֶל רַחֲבֵי הַיַּמִּים" (ביאליק, קראו). "הָאָח, הַמֶּרְחָק! הָאָח, הָרַחַב!" (שמעוני, שירים א שמג). "וְעַל רַחַב תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ הַמַּלְכוּתִי מַלְכָּה" (ברגשטין, אסיף 274). "בְּרַחַב הַתְּכֵלֶת, בְּרַחַף הָדָר הַנֶּשֶׁר מוֹלֵךְ" (גלעד, עפר 176). הַיְדִיעָה נְפוֹצָה בְּכָל רַחֲבֵי הַמְּדִינָה. פְּלוֹנִי בָּקִי בְּכָל רַחֲבֵי הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית. — [רַחַב־, רְחָבִים, רַחֲבֵי־]

רְחֹב, ראה רְחוֹב.

רְחָבָה* נ׳ [מן רחב; רָחָב; ערבית: רַחְבַּה] מָקוֹם רְחַב־יָדַיִם, כִּכָּר, מִגְרָשׁ: "הָרְחָבָה וְהַמֶּרְחָץ וּבֵית־הַכְּנֶסֶת" (נדרים ה ה). "רְחָבָה שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים" (בבא בתרא ו:). "יָשַׁב לִפְשׁוֹשׁ בָּרְחָבָה שֶׁל הָעִיר לְיַד בֵּית־הַקַּהֲוָה" (בורלא, כיסופים 21). רַחֲבַת־טִיּוּלִים עַל שְׂפַת הַיָּם. — [רַחֲבַת־, רְחָבוֹת, רַחֲבוֹת־]

רַחֲבוּת נ׳ [מן רָחָב] 1 ^, רֹחַב, שִׁעוּרוֹ שֶׁל הַשֶּׁטַח הַנִּרְחָב: "'רְחָבָה' — שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רַחֲבוּת, שְׁפֵלָה וָעֵמֶק וּמִישׁוֹר גְּדוֹלִים" (רמב"ן שמות ג ח). רַחֲבוּת בַּשָּׂדֶה הַפָּתוּחַ. רַחֲבוּת וְנוֹחִיּוּת בַּדִּירָה הַגְּדוֹלָה. 2 °, יָד רְחָבָה, הֵפֶךְ מִן "צִמְצוּם": פְּלוֹנִי נוֹהֵג בְּרַחֲבוּת יְתֵרָה. חַיֵּי רַחֲבוּת וָעֹשֶׁר. — [רַחֲבוּת־]

— **רַחֲבוּת־דַּעַת** °, נוֹחוּת, שְׂבִיעַת־רָצוֹן: "הִתְיַשֵּׁב בְּרַחֲבוּת־הַדַּעַת וְהִכְרִיז" (צמח, אוזו).

— **רַחֲבוּת־לֵב** °, רֹחַב־לֵב, נְדִיבוּת: "נָהַג עִמָּם בְּעַיִן טוֹבָה וּבְרַחֲבוּת־לֵב" (בורלא, עקביה 93).

— **רַחֲבוּת־נֶפֶשׁ** °, גֹּדֶל־לֵבָב, הִתְעַלְּמוּת מִקַּטְנוּת: "הוּא שֶׁנִּלְחַם מִלְחֶמֶת־תְּנוּפָה בְּדָת וְתוֹרָה, הִבִּיט עַל כָּל זֶה בְּרַחֲבוּת־הַנֶּפֶשׁ" (ר׳ בנימין, משפחות 13).

רָחְבִּי°, **רוֹחְבִּי** ת׳ [מן רֹחַב] שֶׁל רֹחַב, הָעוֹבֵר בָּרֹחַב: חֲתָךְ רָחְבִּי שֶׁל מְכוֹנָה. — [רָחְבִּית, רָחְבִּיִּים, רָחְבִּיּוֹת]

רַחֲבָן° תו״ז [מן רָחָב] רְחַב־קוֹמָה, בַּעַל גּוּף רָחָב: "הַלָּלוּ—מֵהֶם עֲבַדְקָנִים, מֵהֶם גְּלוּחִים, וְכֻלָּם גְּבָהְנִים, רַחֲבָנִים וּגְבַרְתָּנִים" (טביב, כערער 272). "בַּעֲלֵי־בָשָׂר וּבַעֲלֵי אֵיבָרִים וּבַעֲלֵי־קוֹמָה, כַּרְסָנִים וְרַחֲבָנִים" (שלונסקי, תר״ טיל 29). — [רַחֲבָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

רְחוֹב ז׳ [אוגריתית: רחב; אכדית: rebitu] 1 ° [בימינו] דֶּרֶךְ, עַל־פִּי־רֹב כְּבוּשָׁה אוֹ סְלוּלָה, בֵּין שׁוּרוֹת בָּתִּים לַהֲלִיכָה וּלְמַעֲבָר לַאֲנָשִׁים וְלִכְלֵי־רֶכֶב: רְחוֹב מֶרְכָּזִי וּרְחוֹבוֹת צְדָדִיִּים. רְחוֹבוֹת מִצְטַלְּבִים. פִּנַּת־רְחוֹב. מִדְרָכוֹת בְּצִדֵּי הָרְחוֹבוֹת לְהוֹלְכֵי־רֶגֶל. רְחוֹב הֶרְצְל. רְחוֹב יְהוּדָה הַלֵּוִי. 2 [בימי־קדם] רְחָבָה, כִּכָּר בֵּין בָּתִּים: "שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם... וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ" (ירמיה ה א). "וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ" (זכריה ח ה). "כָּל הֶעָרִים שֶׁבַּמַּעֲמָד מִתְכַּנְּסוֹת לָעִיר שֶׁל מַעֲמָד וְלָנִין בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר" (בכורים ג ב). — [רְחוֹב־, רְחוֹבוֹת]

— **רְחוֹב חַד־סִטְרִי** °, רְחוֹב שֶׁתְּנוּעַת כְּלֵי־הָרֶכֶב מֻתֶּרֶת בּוֹ בְּכִוּוּן אֶחָד בִּלְבַד [להבדיל מן:]

— **רְחוֹב דּוּ־סִטְרִי** °, רְחוֹב שֶׁהַתְּנוּעָה מֻתֶּרֶת בּוֹ בִּשְׁנֵי הַכִּוּוּנִים.

– רחוב צדדי°, סמטה, רחוב צר, להבדיל מן ״רחוב ראשי״.

– ילדי־רחוב°, כנוי לילדים עזובים, שמסתובבים ברחובות העיר ללא־חנוך וללא־עבודה.

רחום ת׳ [מן רחם, רחם] רחמן, החומל על אחרים, בעל רחמים (במקורות – רק כתאר לה׳): ״אל רחום וחנון״ (שמות לד ו). ״והוא רחום יכפר עון״ (תהלים עח לח).

– אב רחום* [בתפילות] כנוי לאלהים.

רחום* תו״ז [מן רחם, רחם; ארמית: רחימא*] אהוב, חביב: ״עוטר רחומים חסד ורחמים״ (ינאי, שכז). ״קוראיך תושיע, רחומיך תושיע״ (אדון המושיע, הושענות). ״כחונן החמה את רחומיה״ (אלתרמן, א 187). ״כה רחומה דמותם של עיפים מנדד!״ (שלונסקי, שירים ב 21). ״כמלאכים טובים – חרדים, חמורים ורחומים״ (ש׳ אבן־שושן, תר״ שנים 102). – [רחומה, רחומים, ־מות]

– רחומות° תה״פ בחבה, בידידות: ״טפח קלילות ורחומות על שכמו המרעיד״ (שלו, אלהי 56).

רחום°, ריחום ז׳ [מן רחם, רחם] חבה, אהבה: ״נתגלגלו רחמי על בן־רחומים זה״ (עגנון, אורח 358). ״הביט אליה בגאוה, ברחומים, בהתפעלות״ (ולפובסקי, חר׳ צ׳כוב 173). ״כתב קדמון – ומפענח בנפלו, בחנון ורחום״ (בסוק, מבחר רנ). – [רחומים, ־מי־]

רחון°, ריחון ז׳ [מן רותני] הפיכה לרותני: ״רחונה של האידיאה בתודעה״ (סדן, תר׳ בין זרע לקציר 289). רחונה של התכנית המעשית. – [רחון־]

רחוף* ת׳ [מן רחף, רחף] מעופף, נשא באויר: ״ולך למעלה ירומון ירננון רחופים״ (גבירול, ז 39). ״וגופים רחופים אל כל צד״ (גרינברג, רחובות ג). – [רחופה, רחופים, ־פות]

רחוף*, ריחוף ז׳ [מן רחף, רחף] טיסה, פריחה, רפרוף: ״נאמר כאן רחוף (׳ורוח אלהים מרחפת׳)״ (ירושלמי חגיגה עז ב). רחוף הפרפרים. רחוף המחזה לנגד עיניו. רחוף המסוק באויר (כשמהירות טיסתו שוה לאפס). – [רחוף־]

רחופי°, ריחופי ת׳ [מן רחוף] מרפרף, הנראה כמרחף, אוורירי: ״הבלחות־אור רחופיות, תכלכלות, רצות־זורמות״ (יזהר, צקלג 648). – [רחופית, ־פיים, ־פיות]

רחוץ* ת׳ [מן רחץ, רחץ] מנקה במים, שרחץ את פניו או שאר גופו: ״שלא רחוץ ידים ורגלים״ (מנחות א ב). ״ולחי במי חן ובשת רחוצה״ (משה אבן־עזרא, א 15). ילד רחוץ וסרוק. –[רחוצה, רחוצים, רחוצות]

רחוץ*, ריחוץ ז׳ [מן רחץ רחץ] רחיצה, נקוי הגוף במים (ירושלמי שבת יא ד, לפי נוסח מתוקן) – [רחוץ־]

רחוק ת׳ [מן רחק, רחק] 1. שאינו קרוב, מפלג, שיש לעבר דרך ארכה כדי להגיע אליו: ״מארץ רחוקה באנו״ (יהושע ט ו). ״שלום שלום לרחוק ולקרוב״ (ישעיה נז יט). ״ועל־כל־ערי ארץ מואב הרחקות והקרבות״ (ירמיה מח כד). ״טוב שכן קרוב מאח רחוק״ משלי כז י). 2*. נמצא במרחק של־: ״היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות״ (סנהדרין ו ב). תל־אביב רחוקה מירושלים כששים קילומטר. 3. שאינו סמוך בזמן, שהוא במועד לא־קרוב: ״החזון אשר־הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא״ (יחזקאל יב כז). רחוק היום. 4. שקשה להשיגו, שאינו במציאות: ״כי המצוה הזאת... לא־נפלאת הוא ממך ולא־רחקה הוא״ (דברים ל יא). 5*. מי שאינו קרוב־משפחה, שאינו מתיחס על המשפחה: ״שבועת בטוי נוהגת באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים״ (שבועות ג י). 6°. שאינו מסתבר, שאינו מתקבל על הדעת: ״ויש אומרים שהולידו בתבה... וזה איננו רחוק״ (ראב״ע, בראשית ח יט). סברה רחוקה. פרוש קשה ורחוק. 7°. שאין בדעתו כלל לעשות את הדבר, שאינו חושב על כך וכו׳: הנני רחוק מלהטיל עליו חשד. – [רחוקה, רחוקים, ־קות]

– ברחוק, במרחק, במקום שאינו קרוב: ״למה, ה׳, תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה?״ (תהלים י א). ״ומכה בו מקל אחר ומתיזו ברחוק״ (רש״י סנהדרין קא.).

– מרחוק, 1. ממקום רחוק, ממקום שאינו סמוך: ״ויראו אתו מרחק״ (בראשית לז יח). ״הנה־אלה מרחוק יבאו״ (ישעיה מט יב). 2. לא בקרבת מקום, כשדרך ארכה בינו ובין הזולת: ״ותתצב אחתו מרחק״ (שמות ב ד). ״וירא העם וינעו ויעמדו מרחק״ (שמות כ טו). 3. מלפני זמן רב: ״ויצרה מרחוק לא ראיתם״ (ישעיה כב יא).

– למרחוק, 1. למקום רחוק: ״למרחוק עיניו יביטו״ (איוב לט כט). 2. לזמן רחוק, לעתיד לבוא: ״ותדבר גם אל־בית־עבדך למרחוק״ (שמואל ב ז יט). ״למרחוק אתה עשיתי, למימי קדם ויצרתיה״ (מלכים ב יט כה). מבט למרחוק.

– עד למרחוק, למקום רחוק, למרחק רב: ״והקול נשמע עד־למרחוק״ (עזרא ג יג). ״ויצא שמו עד־למרחוק״ (דברי הימים ב כו טו).

– רחוק לשכר (או להפסד)*, שאינו עשוי להביא רוח (או הפסד): ״קרוב להפסד ורחוק לשכר – מתר משום רבית... קרוב לשכר ורחוק להפסד – אסור משום רבית״ (תוספתא בבא מציעא ד טז).

– המזרח הרחוק°, כנוי לארצות השוכנות באסיה המזרחית באזור האוקינוס השקט: סין, יפן, איי מליה, הפיליפינים ועוד.

– העבר הרחוק°, הימים משכבר, הימים הקדומים ביותר: זכרונות מן העבר הרחוק.

– העתיד הרחוק°, אחרית הימים, הימים שיבואו אחרי זמן רב: חזון לעתיד הרחוק. האנושות דואגת לא רק להוה ולעתיד, אלא גם לעתיד הרחוק.

– לעתים רחוקות [שאול מיחזקאל יב כז, אך שם ההוראה: לזמן רחוק], באפן נדיר, לא־בתכיפות: פלוני מבקר בתיאטרון לעתים רחוקות.

– קרוב רחוק°, מי שיש לו קרבה משפחתית קלה למישהו, כגון: שלישי בשלישי.

– שמועה רחוקה* [בהלכות־אבילות] ידיעה שבאה לאדם על מות קרובו אחרי עבר שלשים יום למותו: ״שמועה רחוקה שאינה נוהגת אלא יום אחד (של אבלות)״ (מועד קטן כ.).

– כְּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב, ראה ערך רחק, רָחַק.

– קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוֹקִים* [שאול מן שבת קנב., ושם כמשל ליכּי הזקנה, כשראייתו של אדם לוקה ושוב אינו רואה כראוי אף את הדברים הקרובים אליו...] מֵימְרַת־תַּרְעֹמֶת בְּפִי אָדָם עַל קְרוֹבָיו וִידִידָיו שֶׁעֲזָבוּהוּ וְהִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ בִּשְׁעַת צָרָתוֹ.

רִחוּק*, רִיחוּק ז׳ [מן רחק, רִחֵק] 1°. הַרְחָקָה, שִׂימַת דָּבָר שֶׁיְּהֵא רָחוֹק מִמַּשֶּׁהוּ, הֶפֶךְ מִן ״קֵרוּב״: רִחוּק הָאָרוֹן מִן הַקִּיר. 2*. הִתְרַחֲקוּת, מֶרְחָק: ״שֶׁכֵּן הוּא (מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) נִפְדֶּה בְּטָהוֹר בְּרִחוּק מָקוֹם״ (מעשר שני ג י). ״נִתְרַחֲקָה (הַסִּפְרוּת) מֵרוּחַ הָעָם רִחוּק גָּמוּר״ (אחד העם, צה). ״רִחוּק אַתָּה בְּתַכְלִית הָרִחוּק מִמַּהוּת גֶּבֶר״ (עגנון, אלו עט). ״וְקִרְבָתֵךְ – לִי שַׁעַר לָרִחוּק״ (עמיחי, שירים 35). 3*. דְּחִיָּה, הַמְנָעוּת מִדָּבָר: ״קֵרוּב שָׂכָר וְרִחוּק הֶפְסֵד – זוֹ מִדַּת רְשָׁעִים״ (ירושלמי בבא מציעא י ג) [וראה עוד להלן] – [רִחוּק־, רִחוּקוֹ]

– רִחוּק זְמַן*, זְמַן רָחוֹק, שֶׁמּוֹעֲדוֹ אֵינוֹ קָרוֹב: ״יָכוֹל בְּרִחוּק זְמַן הַכָּתוּב מְדַבֵּר?״ (ספרי ראה צו.).

– בְּרִחוּק מָקוֹם*, בְּמָקוֹם רָחוֹק, הַרְחֵק מִזֶּה: ״שֶׁכֵּן הוּא (מַעֲשֵׂר שֵׁנִי) נִפְדֶּה בְּטָהוֹר בְּרִחוּק מָקוֹם״ (מעשר שני ג י). ״בְּרִחוּק מָקוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר?״ (ספרי ראה צו.). פְּלוֹנִי גָּר בְּרִחוּק מָקוֹם מִמֶּרְכַּז הָעִיר.

רָחוּשׁ* ז׳ [מן ב. רחש, רָחַשׁ] כְּלִי אוֹ תַּכְשִׁיט בְּתַבְנִית נָחָשׁ רוֹחֵשׁ: ״הָרָחוּשׁ הֶעָשׂוּי כְּמִין הַדְּרָקוֹן״ (תוספתא עבודה זרה ה ב). – [רְחוּשׁ־, רְחוּשִׁים, ־שֵׁי־]

רָחוּשׁ* ז׳ [מן ב. רחש, רָחַשׁ] אֶחָד מִכְּלֵי־הַטַּגּוּן בִּימֵי־קֶדֶם, כְּעֵין מַרְחֶשֶׁת (תוספתא כלים בבא מציעא א ט). – [רְחוּשׁ־, רְחוּשִׁים, ־שֵׁי־]

א. **רָחוּשׁ°** ת׳ [מן א. רחש, רָחַשׁ] מָלֵא רַחֲשֵׁי־לֵב, נִרְגָּשׁ: ״לִבּוֹ הָיָה רָחוּשׁ יוֹתֵר מִדַּי״ (קבק, בצל 256). ״וְהָרִשְׁל שׁוֹמֵעַ פַּעֲמֵי רַגְלֶיהָ וְלִבּוֹ רָחוּשׁ״ (עגנון, כפות עו). ״הָהּ מַדּוּעַ נַפְשׁוֹ בּוֹ כָּל כָּךְ רְחוּשָׁה?!״ (מאירוביץ, הטללים 84). ״בַּדְּמָמָה הָרְחוּשָׁה מִתְלַחֲשִׁים אִילָנוֹת״ (ש׳ שלום, שירים תלא). ״אֶלָּא שֶׁעוֹד נָגַע אֶת שָׁאוּל בְּקֹצֶר־רוּחַ רָחוּשׁ קֶשֶׁב וּדְאָגָה״ (יזהר, צקלג 125). – [רְחוּשָׁה, רְחוּשִׁים, ־שׁוֹת]

ב. **רָחוּשׁ*** ת׳ [מן ב. רחש, רָחַשׁ] מְשֻׁפָּע בְּ־, מְרֻבֶּה בְּ־: ״מָה הַדֶּם זֶה רָחוּשׁ בְּעֶלְיוֹן, כָּךְ הָיְתָה לֵאָה רְחוּשָׁה בְּבָנִים״ (ויקרא רבה ל). ״בְּרֵכָה שֶׁהִיא רְחוּשָׁה מִצְפַּרְדְּעִים אוֹמְרִים שִׁירָה״ (הזז, יעיש ב 160). ״בָּאת אֶל בֵּיתֵנוּ וְאַתְּ רְחוּשָׁה בְּכִנִּים״ (הזז, יעיש ב 173). ״כֻּתָּנְתּוֹ רְחוּשַׁת הַכִּנִּים״ (שלונסקי, תר׳ הדון ב 149). ״הָעוֹלָם... רָחוּשׁ בְּרִיּוֹת וְחַיּוֹת״ (עובדיהו, מפי ביאליק קי). – [רְחוּשָׁה, ־שִׁים, ־שׁוֹת]

רִחוּשׁ*, רִיחוּשׁ ז׳ [מן ב. רחש, רִחֵשׁ] 1*. תְּנוּעָה, נִדְנוּד, זַעֲזוּעַ: ״הַ״א כְּשֶׁאָדָם מוֹצִיאָהּ מִתּוֹךְ פִּיו אֵין בָּהּ לֹא רִחוּשׁ שְׂפָתַיִם וְלֹא חֲרִיצַת לָשׁוֹן״ (מדרש תהלים סב א) ״רָחַשׁ – לְשׁוֹן נִעְנוּעַ, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן שֶׁרֶץ וְרִחוּשׁ״ (רש״י תהלים מה ב). רִחוּשׁ שְׁרָצִים וּרְמָשִׂים. (ובהשאלה:) ״וּלְאָזְנַי מַגִּיעַ קוֹל פִּעְפּוּעִים וְרִחוּשִׁים שֶׁל לְבִיבוֹת צָפוֹת בְּשַׁמְנוּנִיתָן״ (ביאליק, ספיח ד). ״נָא הַרְכֵּינָה אָזְנָהּ לִשְׁמֹעַ הָרִחוּשִׁים שֶׁרִחֵשׁ הַוָּלָד בְּקִרְבָּהּ״ (הזז, יעיש ד 71). ״אֶל רִחוּשׁ הַגַּלִּים, אֶל מִישׁוֹרֵי הַיָּם הַכְּחֻלִּים״ (שמיר, עירום 42). – [רִחוּשׁ־, רִחוּשִׁים, רִחוּשֵׁי־]

רֵחַיִם, רֵיחַיִם ז״ז גם נ׳ [אוגריתית: ברחמ; אכדית: eru, erittu; ארמית: רֵיחְיָא; ערבית: רַחָא] 1 ז״ז טַחֲנָה, מִתְקָן לִטְחִינַת גַּרְגְּרֵי תְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם הַמְבֻסָּס עַל תַּהֲלִיךְ סִבּוּבָן שֶׁל שְׁתֵּי אֲבָנִים שְׁטוּחוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ בַּיָּד אוֹ בְּמַנְגְּנוֹן לִשְׁחִיקַת הַחֹמֶר הַמֻּנָּח בֵּינֵיהֶן: ״קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח״ (ישעיה מז ב). ״רֵחַיִם שֶׁל יָד״ (תוספתא בבא מציעא ח ל). 2* נ׳ כִּנּוּי לְכָל אַחַת מִן הָאֲבָנִים הַטּוֹחֲנוֹת (״רֶכֶב״ וְ״שֶׁכֶב״): ״הָרֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה... הָרֵחַיִם הָעֶלְיוֹנָה״ (תוספתא בבא בתרא ג ב). – [רֵחַיִם, רֵחֵי־, גם רֵחָיוֹת*]

רֵיחַיִם־שֶׁל־יָד

– רֵחַיִם־שֶׁל־מַיִם°, רֵחַיִם־שֶׁל־רוּחַ° וְכו׳, עיין ערך טַחֲנָה.

– רֵחַיִם בְּצַוָּארוֹ* (עַל צַוָּארוֹ), מָשָׁל צִיּוּרִי עַל מִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וֶהֱרֵיהוּ נָתוּן בְּעֹל קָשֶׁה שֶׁל כַּלְכָּלַת הַבַּיִת: ״רֵחַיִם בְּצַוָּארוֹ – וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה?!״ (קדושין כט:). ״לוּלֵא שֶׁהָיוּ רֵחַיִם עַל צַוָּארוֹ, אִלּוּ הָיָה חָפְשִׁי לְנַפְשׁוֹ״ (ברנר, א 68). ״יֵשׁ לוֹ רֵחַיִם עַל צַוָּאר: אִשָּׁה עֲגֻנָּה וְיֶלֶד״ (שמעוני, פואמות ב צ).

– פָּתַח בְּ׳לְחַיִּים׳ וְסִיֵּם בְּ׳רֵחַיִם׳°, מֵימְרָה עַל מִי שֶׁנָּשָׂא בְּמַזָּל־טוֹב אִשָּׁה וְנַעֲרָתָם בְּעֹל־מִשְׁפָּחָה כָּבֵד.

רָחִים° ת׳ [מארמית: רָחִים, רְחִימָא*] אָהוּב, חָבִיב: ״פָּנִים רְחִימוֹת אֵלּוּ – מַה קָּמְטוּ כֹּה!״ (בן־ציון, קכב). ״וְרַב שְׁלוֹמוֹת לָךְ, יְדִיד רָחִים״ (שמעוני, הגיבור 258). ״כָּל מַבָּט רָחִים מֵעֵינַיִךְ״ (פינקרפלד, גד״ש 27). ״חֲקוּקוֹת אוֹתִיּוֹתַיִךְ בְּתַבְנִית עוֹלָמִי, רְחִימָה בַּלְּשׁוֹנוֹת״ (רגלסון, חקוקות 7). ״דוֹדָה רְחִימָה, הַבִּיטִי עָלַי״ (הורן, בית אבא 39). – [רְחִימָה, רְחִימִים, רְחִימוֹת]

רָחֵים* ת׳ [ארמית, בינוני מן רָחֵים אהב] אוֹהֵב: ״רָחֵים גִּיּוֹרָא״ (תרגום אונקלוס דברים י יח) [רווח בצירוף:]

– רָחֵים וּמוֹקִיר רַבָּנָן* [על־פי שבת כג: ושם: ״דְּרָחֵים רַבָּנָן... דְּמוֹקִיר רַבָּנָן״] אוֹהֵב חֲכָמִים וּמוֹקִירָם: ״הָאִישׁ הַהוּא הָיָה רָחֵים וּמוֹקִיר רַבָּנָן״ (יל״ג, פרוזה רגג). ״אָבִי הַחוֹשֵׁב אֶת עַצְמוֹ לְבֶן־טוֹבִים רָחֵים וּמוֹקִיר רַבָּנָן״ (ליליינבלום, א 205). ״בַּר אוֹרְיָן וְרָחֵים וּמוֹקִיר רַבָּנָן״ (אחד העם, תצא).

רְחִימָא* ת׳ [ארמית] אָהוּב, יָדִיד [רווח בספרות החדשה הרבה בצורות ובכנויים:]

– רְחִימָאִי°, אֲהוּבִי, יְדִידִי: ״טָעִיתָ, רְחִימָאִי, טָעִיתָ! לֹא שֵׁד וְלֹא בַּת שֵׁד אֲנִי״ (מנדלי מו״ס, שיב). ״בָּאתִי לְהוֹדִיעֲךָ, אַנְטוֹנְיָא רְחִימָאִי״ (ברקוביץ, תר׳ טוביה ריג). ״תְּקַע לִי כַּף, רְחִימָאִי!״ (יעקב שטינברג, קסג). ״בַּל תֶּחְשַׁשׁ, רְחִימָאִי!״ (צמח, א 60).

– רְחִימָאִים°, אֲהוּבִים, יְדִידִים: ״הוֹי רְחִימָאִים, הַרְאִיתֶם שָׁם מַה לַּחוֹת אֲבָנִים וְהַחוֹל מָה רָטֹב?״ (ולפובסקי, תר׳ קצנלסון כתבים 15).

– רְחִימָאִית° [במקום הארמית: רְחִימְתָּא] אֲהוּבָה, יְקִירָה: ״אַל נָא תִּבְכִּי אוֹתוֹ, רְחִימָאִית!״ (שניאור, סיפורים כב). ״הִנֵּה גְּבִרְתֵּנוּ – רְחִימָאִית״ (ארד, תר׳ לסקוב 9). – [רְחִימָאִיּוֹת]

רְחִימָה° נ' [מן רחם; ארמית: רְחִימְתָא] חִבָּה, אַהֲבָה: "לְעַד לֹא אֶשְׁכַּח אֶת וִדּוּי מְרַדֵּךְ וּרְחִימַת פִּיךְ" (קשת, החיים עו). "בִּזְהִירוּת וּבִרְחִימָה הִשִּׁיק שְׂפָתָיו אֶל כְּתֵפָהּ הַמְּשִׁיִּית־הַצּוֹנֶנֶת" (שלונסקי, תר' הדון ד 356). "תְּיַכֵּה לְעֻמָּתוֹ בִּרְחִימָה שֶׁצָּבְטָה אֶת לִבּוֹ" (ארד, תר' הנפילה 192). — [רְחִימַת־]

רְחִימוּ* נ' [ארמית] אַהֲבָה, חִבָּה.

— **בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** ·, בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה, בְּמוֹרָא וּבְהַעֲרָצָה: "לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ לְיַחֵד שֵׁם ה'" (ברכה לפני הנחת תפילין ועוד). "מְנַעֲנֵעַ כָּל אֵיבְרֵי גוּפוֹ וּמִתְפַּלֵּל בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ וּבְכַוָּנָה גְדוֹלָה" (מגדלי מו"ס, 50). "בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ הָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת חֲקִירוֹתָיו עַל מָה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם" (ביאליק, אריה ה).

רְחִימוּת° נ' [מן רְחִימָה; רְחִימוּ*] חִבָּה, אַהֲבָה: "הִלְכֵי־רוּחַ שֶׁל אַהֲדָה וּרְחִימוּת, שֶׁל רִצּוּי וּפִיּוּס" (קלצקין, כתבים 235). "כַּמָּה בּוֹ מֵהָרְחִימוּת, מֵהַנּוֹגֵעַ אֶל הַלֵּב" (קריב, עיונים 51). "בְּאֵיזוֹ חֲמִימוּת וּרְחִימוּת גַּבְרִית הָיָה דָּוִידוֹב נִזְהָר לְנַקּוֹת בְּכַפּוֹתָיו הַגְּדוֹלוֹת אֶת גַּבְלוּלִיּוֹת הַבֹּץ" (שלונסקי, תר' קרקע ב 92). — [רְחִימוּת־]

רָחִיף° ת' [מן רחף, רָחַף] מְרַפְרֵף, מְרַחֵף: "שֶׁאֵינִי רָחִיף קְלִיל עַל כָּל מַשָּׂא כְּבֵדִי" (ש' שלום, חי 132). — [רְחִיפָה, רְחִיפִים, ־פוֹת]

רְחִיפָה° נ' [מן רחף, רָחַף] מָעוֹף, פְּרִיחָה: "וּדְבוֹרִים וּזְבוּבִים... שֶׁפּוֹרְחִים בִּרְחִיפַת כַּנְפֵיהֶם" (גרשון בן־שלמה, שער השמים כב). רְחִיפַת הַצִּפּוֹר. — [רְחִיפַת־, רְחִיפוֹת]

רָחִיץ° ת' [מן רחץ, רָחַץ] הַנִּתָּן לִרְחִיצָה, שֶׁאֵינוֹ נִפְגָּם עַל־יְדֵי רְחִיצָה: צֶבַע רָחִיץ. — [רְחִיצָה, רְחִיצִים, רְחִיצוֹת]

רְחִיצָה* נ' [מן רחץ רָחַץ] נִקּוּי בְּמַיִם (בְּיִחוּד שֶׁל הַגּוּף וְאֵיבָרָיו): "רְחִיצַת יָדַיִם" (חלה א ט). "חֲלִיצָה וְנִגְהֲצָה בִּרְחִיצָה וְתִכְבֹּסֶת" (פיוטים, סידור 113). רְחִיצַת הַפָּנִים. רְחִיצָה בַּיָּם [וגם על עצמים אחרים:] רְחִיצַת מְכוֹנִיּוֹת. — [רְחִיצַת־, רְחִיצוֹת]

רְחִיצוּת° נ' [מן רָחִיץ] שֶׁנִּתָּן לִרְחֹץ אוֹתוֹ: רְחִיצוּת הַצֶּבַע. — [רְחִיצוּת־]

רְחִיקוּת° נ' [מן רָחוֹק] הֱיוֹת רָחוֹק: "הַרְגָּשַׁת פְּעִיטוּת וּרְחִיקוּת עַרְעָר בָּעֲרָבָה" (יזהר, שיירה 10). — [רְחִיקוּת־]

א. **רְחִישָׁה*** נ' [מן א. רחש, רָחַשׁ] לְחִישָׁה, הַבָּעָה: "רְחִישַׁת פִּיךְ חֲבִיבָה עָלַי" (שיר השירים רבה ד). "וְאָז אֶהְגֶּה בְּצִדְקָתְךָ וְאֶרְחַשׁ יְמֵי חַיַּי תְּהִלָּתְךָ רְחִישָׁה" (גבירול, א 123). "הַדְּרַשׁ בְּרַחֲמֶיךָ וּשְׁעֵה חִישׁ רְחִישָׁתִי" (משה אבן־עזרא, קודש קח). רְחִישַׁת שְׂפָתוֹתָיו. — [רְחִישַׁת־, רְחִישׁוֹת]

— **רְחִישַׁת־הַלֵּב** ·, כַּוָּנַת־הַלֵּב, מַה שֶּׁהַלֵּב רוֹחֵשׁ: "לְהוֹדוֹת לְךָ מַרְחִישַׁת כָּל לֵב" (רס"ג, הבקשה הראשונה). קָשֶׁה לְהַבִּיעַ אֶת כָּל רְחִישׁוֹת־הַלֵּב עַל הַמְּאֹרָע הַכַּבִּיר.

ב. **רְחִישָׁה*** נ' [מן ב. רחש, רָחַשׁ] תְּנוּעָה, זַעֲזוּעַ, נִיד, תְּנוּעַת שְׁרָצִים, שְׁרִיצָה: "'וַתְּהִי הַכִּנָּם' – הָרְחִישָׁה" (רש"י שמות ח יג). "וּכְעֵבֶר רֶגַע נֶהֶפְכָה זוֹ לִרְחִישָׁה־דְּלִיגָה, מֵעֵין חֲסִילִים רְטֻבִּים" (יזהר, צקלג 128). "אֵינוֹ עָשׂוּי לְהַבְחִין בָּאֲפֵלָה רְחִישַׁת חַיִּים כָּלְשֶׁהֵם" (סביב, דרך 151). רְחִישַׁת כִּנִּים בַּבְּגָדִים הַבָּלִים. — [רְחִישַׁת־, ־שׁוֹת]

א. **רָחֵל, רְחֵלָה*** נ' [אכדית: lahru; ארמית: רַחְלָא; ערבית: רִחְ'ל; במקרא גם שם פרטי, ראה להלן] כִּבְשָׂה בּוֹגֶרֶת: "רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ" (בראשית לא לח). "כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה" (ישעיה נג ז). "פַּר וּפָרָה, עֵגֶל וְעֶגְלָה, אַיִל וְרָחֵל" (מנחות יג ז). — [רְחֵל־, רְחֵלִים, רְחֵלֵי־; רְחֵלַת־, רְחֵלוֹת]

— **זָכָר שֶׁל רְחֵלִים*** (בכורות ה ג), אַיִל.

ב. **רָחֵל** ש"פ [ראה א. רָחֵל] שֵׁם בִּתּוֹ הַצְּעִירָה שֶׁל לָבָן, אֵשֶׁת יַעֲקֹב (בראשית כט טז) [רווח במימרה:]

— **בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה** [דיבור עממי־הלצי שגור על־פי התנאי המפורש שהתנה יעקב: "אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה", בראשית כט יח] בִּתְנַאי בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ, בְּצוּרָה שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמַּעַת לִשְׁנֵי פָנִים: "בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה דִּבַּרְתִּי אִתּוֹ" (שניאור, סיפורים נט). "הִשְׁמִיעָן עַל הַשְּׁקָלִים, תְּנַאי מְפֹרָשׁ, בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה" (ברקוביץ, תר' טוביה יט).

רח"ל ר"ת רַחֲמָנָא לִצְּלַן.

רחם [אוגרית: רחם; אכדית: rêmu; ארמית: רְחֵים; ערבית: רַחִ'מַ]

~ פָּע' **רָחַם** פ"י אָהַב: "אֶרְחָמְךָ, ה' חִזְקִי" (תהלים יח ב). "קִדַּמְהוּ אַהֲבָה בְּכָל מְאוֹדָךְ... רְחָמֵהוּ בְּכָל קִרְבֵי רַחֲמִים" (ינאי, רמא). "תֵּיטִיב וְתָרֵעַ וְהִיא רוֹחֶמֶת" (משה אבן־עזרא, א 97). "אוֹתָם אֹהַב וְאֶרְחַם עַד לְדִמְעוֹת" (סמקין, שירים סח). "וְזֶהוּ שֶׁרוֹחֶמֶת אֲנִי אֶת כָּל הָעֲלָמִים הָרַכִּים־בַּשָּׁנִים" (שלונסקי, תר' הדון ד 30). — [לִרְחֹם אֶת־; רוֹחֵם, רְחוּם; יִרְחַם]

~ פִּע' **רִחֵם** פ"י חָמַל, חָס, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו עַל פְּלוֹנִי: "כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם ה' עַל־יְרֵאָיו" (תהלים קג יג). "הָמוּ מֵעַי לוֹ, רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ" (ירמיה לא יט). "רַחֵם עַל עַם נִקְרָא בְשִׁמְךָ... רַחֵם עַל קִרְיַת קָדְשֶׁךָ" (בן־סירא לו יא–יב). מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל־חוֹב... "אֵין מְרַחֲמִין בַּדִּין" (כתובות ט ב). "רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ" (ברכת המזון). — [לְרַחֵם עַל־, אֶת־; מְרַחֵם, יְ־, רַחֵם! רַחֲמוּ!]

~ פֻּע' **רֻחַם**, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמִים עָלָיו, חָסוּ עָלָיו: "אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם" (הושע יד ד). "וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא רֻחָמָה" (הושע ב כה). "אֶת אֲשֶׁר תָּחֹן יוּחַן וְאֵת אֲשֶׁר תְּרַחֵם יְרֻחַם" (היה עם עמך, מוסף ימים נוראים). — [מְרֻחָם, יְרֻחַם]

~ הת' **הִתְרַחֵם*** 1 ·, נִתְעוֹרְרוּ רַחֲמָיו, נִתְמַלֵּא רַחֲמִים: "הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים וְאָסוּר לְהִתְרַחֵם עָלָיו" (ירושלמי פאה כא ב). "וְכִי יִתְּנוּ לָנוּ הַמִּתְרַחֲמִים הָאֵלֶּה אַף קְשִׁיטָה אַחַת עַתָּה בְּצַר לָנוּ?" (מגדלי מו"ס, שפז). "לְאַחַר שֶׁהַזָּקֵן נִתְרַחֲמוּ עָלָיו אֲנָשִׁים טוֹבִים" (עגנון, כפות רכח). "הֵם לֹא נִתְרַחֲמוּ עָלֵינוּ וּבָאוּ וְשָׂרְפוּ אוֹתָנוּ" (הזז, דלתות 9). "אֶלָּא שֶׁפִּתְאֹם נִתְרַחֵם מְעַט קוֹלָהּ" (שרירא, עוזה 186). 2 ·, רֻחַם, שֶׁרִחֲמוּ עָלָיו: "רְאוּיִים הֵם (בָּנֶיךָ) לְהִתְרַחֵם וְאֵינְךָ מְרַחֵם" (רבינו חננאל תענית כה). "טוֹב לוֹ לָתֵת לִבּוֹ לְקָרְבָה לְמַעַן יִתְרַחֵם מִן הַשָּׁמַיִם" (רש"י, תשובות כז). — [לְהִתְרַחֵם עַל־, מִתְרַחֵם, יִתְ־]

– הַשֵּׁם יְרַחֵם^ [דיבור רווח] אֵין לְהִתְיָאֵשׁ מֵרַחֲמֵי ה׳, בְּעֶזְרַת אֱלֹהִים עוֹד יִהְיֶה טוֹב.

– מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ*, בְּעֶזְרַת אֱלֹהִים יִהְיֶה הַכֹּל טוֹב, ה׳ הַטּוֹב וְהָרַחוּם יְרַחֵם: "אֲנִי אוֹמֵר לְךָ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם וְאַתָּה אוֹמֵר לִי: מִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ!" (עבודה זרה יח.).

– אָסוּר לְרַחֵם!* [שאול מן ברכות לג.: "וְכָל מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו"] דִּבּוּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע בְּיוֹתֵר עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְרַחֲמִים בַּדִּין.

– מוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם (משלי כח יג), יֵשׁ לִסְלֹחַ אוֹ לְהָקֵל בְּעָנְשׁוֹ שֶׁל מִי שֶׁמּוֹדֶה עַל חֶטְאוֹ וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה.

רֶחֶם ז׳ [אכדית: remu; ארמית: רַחֲמָא; ערבית: רַחִם] אֵיבָר בְּגוּף הָאִשָּׁה אוֹ בִּנְקֵבוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי־חַיִּים יוֹנְקִים שֶׁהָעֻבָּר מִתְפַּתֵּחַ וְנִמְצָא בּוֹ עַד הִוָּלְדוֹ; דָּפְנוֹת הָרֶחֶם שְׁרִירִיִּים מְאֹד וַעֲשִׁירִים בְּצִנּוֹרוֹת־דָּם, הֵם עֲשׂוּיִים לְהִתְמַתֵּחַ הַרְבֵּה בִּתְקוּפַת הַהֵרָיוֹן: "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ" (ירמיה א ה). "וַיִּפְתַּח (ה׳) אֶת־רַחְמָהּ... וַתֵּלֶד בֵּן" (בראשית כט לא–לב). – [רֶחֶם־, רַחְמָהּ, רְחָמִים, רַחֲמֵי־]

– פֶּטֶר רֶחֶם (שמות יג יב), פְּתִיחַת הַבֶּטֶן; כִּנּוּי לַבֵּן הַבְּכוֹר בָּאָדָם אוֹ בַּבְּהֵמָה.

– מֵרֶחֶם [בהשאלה] מִיּוֹם הַלֵּדָה, מִקַּטְנוּת: "עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם, מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָתָּה" (תהלים כב יא). "הַבְּכוֹר קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂר מִפְּנֵי שֶׁקְּדֻשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם" (זבחים י ג). "מֵרֶחֶם אֶל אַשְׁפָּה כְּסוּחָה הָשְׁלַכְתִּי" (ביאליק, הרהורי).

רַחַם ז׳ [צורת־משנה של רֶחֶם] רֶחֶם, אֵיבָר בְּגוּף הַנְּקֵבָה שֶׁהָעֻבָּר מִתְפַּתֵּחַ בּוֹ: "וִיבָרְכֶךָּ... בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם" (בראשית מט כה). "בֵּית יַעֲקֹב... הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם" (ישעיה מו ג). – [רַחַם־, רְחָמִים, רַחֲמֵי־]

– רַחַם רַחֲמָתַיִם, 1. כִּנּוּי מְלִיצִי לִנְעָרוֹת וּלְפִילַגְשִׁים [על־פי הבנה זו בכתוב]: "הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל, רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר" (שופטים ה ל). 2. [לדעה אחרת] מַתָּנוֹת רַבּוֹת.

רָחָם ז׳ [ערבית: רַחַ׳ם] עוֹף דּוֹרֵס מִמִּשְׁפַּחַת הַנְּשָׁרִים (Neophron percnopterus). רֹאשׁוֹ הַצָּהֹב עָרֹם, נוֹצָתוֹ לְבָנָה, אֶבְרוֹתָיו שְׁחוֹרוֹת. אוֹכֵל נְבֵלוֹת; נֶעְדָּר מִן הָאָרֶץ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְחוֹזֵר בְּרֵאשִׁית הָאָבִיב. דּוֹגֵר בָּאָרֶץ בְּחַגְוֵי הַסְּלָעִים בֶּהָרִים. הָרָחָם נִכְלַל בַּתּוֹרָה בִּרְשִׁימַת הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים (ויקרא יא יח), גַּם בְּצוּרָה 'רָחָמָה' (דברים יד יז). בַּתַּלְמוּד נִתְּנָה לַשֵּׁם אֶטִימוֹלוֹגְיָה עֲמָמִית: "לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'רָחָם'? כֵּיוָן שֶׁבָּא רָחָם בָּאוּ רַחֲמִים לָעוֹלָם" (חולין סג.). – [רְחַם־, רְחָמִים, רַחֲמֵי־]

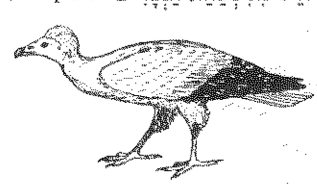
רחם (1/20)

רַחֲמָה נ׳ **רַחֲמָתַיִם** נ״ז עיין רַחַם.

רַחֲמִים ז״ר [מן רחם, רַחֵם; ארמית: רַחֲמָא; ערבית: רַחְמַה, רָחְם, מַרְחַמַה] חֶמְלָה, רֶגֶשׁ הִשְׁתַּתְּפוּת בְּצַעַר הַזּוּלַת אוֹ בְּסִבְלוֹ: "וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת" (בראשית מג ל). "נִפְּלָה־נָּא בְיַד־ה׳ כִּי־רַבִּים רַחֲמָיו" (שמואל ב כד יד). "כָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ... הוּא נַעֲנֶה תְּחִלָּה" (בבא קמא צב.). [וראה עוד להלן] – [רַחֲמֵי־, רַחֲמָיו]

– רַחֲמֵי שָׁמַיִם^ [על־פי "מן השמים ירחמו", עבודה זרה יח.], רַחֲמֵי אֱלֹהִים, עֶזְרַת הָאֵל: "אֵינִי חָסֵר בִּלְתִּי מַזָּל, הַצְלָחָה וּמְעַט רַחֲמֵי שָׁמַיִם" (ביאליק, תקוות). "וְהָיָה מְצַפֶּה לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם לַחֲזֹר לְעִירוֹ וְלִמְקוֹמוֹ" (עגנון, כלה שמה).

– אַב הָרַחֲמִים^ (תפילות), בַּעַל הָרַחֲמִים* (ירושלמי תעניות סז א), כִּנּוּיִים לַה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן.

– אֵל מָלֵא רַחֲמִים^, כִּנּוּי לִתְפִלַּת הַהַשְׁכָּבָה לַנִּפְטָר הַפּוֹתַחַת בְּמִלִּים אֵלּוּ.

– מִדַּת־הָרַחֲמִים*, הַנְהָגַת הָעוֹלָם לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין, רְאִיַּת הַדְּבָרִים מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ חֶמְלָה וְרַחֲמִים, נִגּוּד לְ"מִדַּת־הַדִּין": "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנַי שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמַי אֶת כַּעְסִי... וְאֶתְנַהֵג עִם בָּנַי בְּמִדַּת הָרַחֲמִים" (ברכות ז.).

– שַׁעַר־הָרַחֲמִים^, כִּנּוּי לְשַׁעַר סָתוּם בַּחוֹמָה הַמִּזְרָחִית שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הָעַתִּיקָה, שֶׁלְּפִי הַמָּסֹרֶת הָעֲמָמִית יִפָּתַח בְּבוֹא הַמָּשִׁיחַ; נִקְרָא גַּם "שַׁעַר־הַזָּהָב".

– שַׁעֲרֵי־רַחֲמִים^, כִּנּוּי צִיּוּרִי לִמְקוֹר הָרַחֲמִים שֶׁל אֱלֹהִים: "וּפְתַח לָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אַב הָרַחֲמִים... שַׁעֲרֵי אוֹרָה... שַׁעֲרֵי בְרָכָה... שַׁעֲרֵי רַחֲמִים" (ריבון העולם, זמירות למוצאי שבת). "אֵי שַׁעֲרֵי רַחֲמִים אֲשֶׁר לֹא הִתְדַּפַּקְנָה עֲלֵיהֶם?" (ביאליק, אלמנות).

– אֵין רַחֲמִים בַּדִּין* [על־פי כתובות ט ב, ושם: "אֵין מְרַחֲמִין בַּדִּין"] יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר, יֵשׁ לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק וּבְהַקְפָּדָה מְלֵאָה עַל הָאֱמֶת וְהַיֹּשֶׁר, וְלֹא לְהַמְתִּיק אֶת הַדִּין מִתּוֹךְ רַחֲמָנוּת עַל הָרָשָׁע.

– בִּקֵּשׁ רַחֲמִים* (סנהדרין מד:), הִתְחַנֵּן, הִתְפַּלֵּל.

– גָּלוּ (נִתְגַּלְגְּלוּ) רַחֲמָיו עַל מִדּוֹתָיו*, רַחֲמָנוּתוֹ גָּבְרָה עַל חוּשׁ הַצֶּדֶק הַמֻּחְלָט: "וְיָגֹלּוּ רַחֲמַי עַל מִדּוֹתַי" (ברכות ז.).

– כָּבְשׁוּ רַחֲמָיו אֶת כַּעְסוֹ*, רֶגֶשׁ הַחֶמְלָה גָּבַר עַל רֶגֶשׁ הַכַּעַס: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנַי שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמַי אֶת כַּעְסִי" (ברכות ז.).

– נִכְמְרוּ רַחֲמָיו עַל (אֶל) פְּלוֹנִי, נִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל חֶמְלָה עַל פְּלוֹנִי: "נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ" (מלכים א ג כו). "וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו, וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת" (בראשית מג ל).

– נָתַן רַחֲמִים לִפְלוֹנִי לִפְנֵי מִישֶׁהוּ, עוֹרֵר אֶת יַחֲסוֹ הַטּוֹב וְרַחֲמָיו שֶׁל מִישֶׁהוּ עַל פְּלוֹנִי: "וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם" (תהלים קו מו).

– שָׁאַל רַחֲמִים°, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים, הִתְחַנֵּן: "וּפְנֵיהֶם הַחִוְּרִים כְּמוֹ רַחֲמִים שָׁאֲלוּ" (ביאליק, המתמיד).

– שִׁחֵת רַחֲמָיו, הִתְאַכְזֵר, לֹא יָדַע רַחֵם: "עַל־רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו" (עמוס א יא).

– בְּרַחֲמִים תַּקִּיף!° נֹסַח שֶׁל בְּרָכָה בִּתְשׁוּבָה עַל הַבְּרָכָה "בְּטוֹב תָּלִין!" (לִפְנֵי הַשֵּׁנָה).

רַחֲמָן ז' [מן רחם, רִחֵם] בַּעַל רַחֲמִים, מִי שֶׁמִּשְׁתַּתֵּף בְּסֵבֶל הַזּוּלַת: "הָרַחֲמָנִים וְהַבַּיְשָׁנִים" (יבמות עט.). "כָּל מִי שֶׁנַּעֲשָׂה רַחֲמָן בִּמְקוֹם אַכְזָרִי – סוֹף שֶׁנַּעֲשָׂה אַכְזָרִי בִּמְקוֹם רַחֲמָן" (קהלת רבה ז טז, אל תהי צדיק) [וראה עוד להלן] – [רַחֲמָנִית, רַחֲמָנִים, ־נִיּוֹת]

– הָרַחֲמָן*, תֹּאַר לַה', אֵל רַחוּם וְחַנּוּן: "הָרַחֲמָן יְרַחֵם עָלֶיךָ" (תוספתא בבא קמא ט ל). "הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד" (ברכת המזון).

– רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים ÷ [על־יסוד קידושין ד א: "שלוש מתנות טובות נתן הקדוש־ברוך־הוא לישראל: רחמנין וביישנין וגומלי חסדים"] כִּנּוּי לַיְּהוּדִים הַמִּצְטַיְּנִים בְּרֶגֶשׁ הָרַחֲמִים: "הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ הוּא אַב הָרַחֲמִים וְיִשְׂרָאֵל רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים" (מגדלי מו"ס, נח). "וְרָאוּי לְכָל יִשְׂרָאֵל רַחֲמָנִים בְּנֵי רַחֲמָנִים, נְדִיבֵי עַם אֱלֹקֵי אַבְרָהָם" (עגנון, אלו קפז). [ובקיצור:] יְהוּדִים בְּנֵי רַחֲמָנִים, הַנִּיחוּ לִי וְאֶשָּׂרֵף עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם" (ביאליק, החצוצרה א).

רַחֲמָנָא* ת' [ארמית] הָרַחֲמָן, כִּנּוּי לַה' שֶׁהוּא אֵל רַחוּם וְחַנּוּן [רווח בביטויים:]

– רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי* [על־פי סנהדרין קו: לפי גירסת רש"י שם], הָרַחֲמָן מְבַקֵּשׁ אֶת הַלֵּב, כְּלוֹמַר: לֹא הָעֲשִׂיָּה עִקָּר אֶלָּא הַכַּוָּנָה וְהַמַּחֲשָׁבָה הַטּוֹבָה.

– רַחֲמָנָא לִצְלַן* (שבת פד:) [בראשי־תיבות: ר"ל] הַשֵּׁם יַצִּילֵנוּ; דִּבּוּר מְקֻבָּל אַגַּב הַזְכָּרַת דְּבַר־מָה רַע וּמְסֻכָּן, כְּעֵין הַדִּבּוּרִים: יִשְׁמְרֵנוּ הַשֵּׁם, לֹא עָלֵינוּ, חַס וְשָׁלוֹם!: "הַמִּינוּת, רַחֲמָנָא לִצְלַן, מִתְרַבָּה" (יל"ג, פרוזה י). "דּוֹמֶה שֶׁמַּעֲשֶׂה כְּשָׁפִים נַעֲשׂוּ לוֹ, רַחֲמָנָא לִצְלַן" (מגדלי מו"ס, קמו). "מַרְאוֹת בְּאֶצְבַּע כְּלַפֵּי הַצֶּדַע לְסִימָן שֶׁאֵין מֹחִי כְּשׁוּרָה, רַחֲמָנָא לִצְלַן" (ביאליק, ספיח ב). "אוֹמְרִים שֶׁהָרְשָׁעִים הֵם בַּעֲלֵי תַּאֲוָה, רַחֲמָנָא לִצְלַן" (יהודה שטינברג, רפה).

– אֹנֶס (אָנוּס) רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ* (בבא קמא כח:), מִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה מֵאֹנֶס – הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (הַתּוֹרָה) פְּטָרוֹ מֵעֹנֶשׁ.

– כָּל דְּעָבֵד רַחֲמָנָא לְטָב עָבֵד* (ברכות ס:), כָּל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה אֱלֹהִים לְטוֹב הוּא עוֹשֶׂה, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לְקַבֵּל בְּאַהֲבָה גַּם אֶת גְּזֵרוֹתָיו.

– בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּיַהֲבָךְ נִיהֲלַן וְלָא יַהֲבָךְ לְעַפְרָא* (ברכות נד:), בָּרוּךְ הָרַחֲמָן שֶׁנְּתָנְךָ לָנוּ וְלֹא נְתָנְךָ לֶעָפָר (בְּרָכָה לְמִי שֶׁהִבְרִיא מִמַּחֲלָה אֲנוּשָׁה).

רַחֲמָנוּת* נ' [מן רַחֲמָן] רֶגֶשׁ הָרַחֲמִים, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הָרַחֲמָן, יַחַס שֶׁל חֶמְלָה: "תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִמִּדַּת אַכְזָרִיּוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת" (סוכה יד.). "אָנָּא, ה', אַיֵּה רַחֲמָנוּתְךָ?" (רש"י ישעיה לח ג). – [רַחֲמָנוּת־]

– רַחֲמָנוּת עָלָיו° [בלשון־הדיבור, על־פי יידיש], הוּא מְעוֹרֵר חֶמְלָה, הוּא רָאוּי שֶׁיְּרַחֲמוּ עָלָיו.

רַחֲמָנִי ת' [מן רַחֲמָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַחֲמָנוּת, הַמַּבִּיעַ רַחֲמִים וְחֶמְלָה: "יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן" (איכה ד י). "הָרַחֲמָנִי וְרַךְ הַלֵּבָב" (רש"י דברים כח נד). "אָבוֹת זְקֵנִים וְאִמּוֹת רַחֲמָנִיּוֹת" (ביאליק, יונה). גִּישָׁה רַחֲמָנִית לַבְּרִיּוֹת. לֵב רַחֲמָנִי. – [רַחֲמָנִית, ־נִיִּים, רַחֲמָנִיּוֹת]

– אָחוֹת רַחֲמָנִיָּה° [על־פי לועזית] כִּנּוּי לְאִשָּׁה מֻסְמֶכֶת בְּטִפּוּל בְּחוֹלִים הַשּׁוֹכְבִים בְּבֵית־חוֹלִים.

רַחֲמָנִיּוֹת* נ' (במדבר רבה י), ראה ערך רַחֲמָנוּת*.

רַחֶמֶת° נ' [מן רֶחֶם] דַּלֶּקֶת הָרֶחֶם (Metritis). – [רַחֶמֶת־]

רחן [מן רוּחָנִי]

~ פִּע' רִ חֵ ן ° פ"י עָשָׂה לְרוּחָנִי, הִשְׁפִּיעַ רוּחָנִיּוּת: תַּחַת לְרַחֵן אֶת הַחֹמֶר הֵם מְחַמְּרְנִים אֶת הָרוּחַ. – [לְרַחֵן אֶת־, מְרַחֵן, יְ־]

~ הת' הִ תְ רַ חֵ ן °, נַעֲשָׂה רוּחָנִי: "סִפְרוּת עַמָּמִית... שֶׁנִּבְחֲרָה וְנִתְרַחֲנָה" (סדן, תר' בין זרע לקציר 170). – [לְהִתְרַחֵן, מִתְ־, יִתְ־]

רחף [אוגריתית: רחף; סורית: רַחֵף רעד; אולי היפוך אותיות מן ב. פרח]

~ פָּע' רָ חַ ף פ"ע 1. רָעַד, נָע, זָע: "נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי, רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי" (ירמיה כג ט). "וְרָחַף כָּל לֵב מִמָּגוֹר סָתוּם" (ביאליק, שבעה). "וּבְשָׂרוֹ רוֹחֵף מִצִּנָּה" (ברקוביץ, תר' בתריאלים קע). 2 ÷, רִפְרֵף, פָּרַח: "חוֹפֵף וְרוֹחֵף עַל קִנָּם" (ינאי, שמח). "כְּאִלּוּ פֹּה לֹא רָחַף מֵעוֹלָם מַלְאָךְ עָלָיו" (שמעוני, פואמות ב קג). "מַמְרִיאִים כְּעֶפְרוֹנִים, רוֹחֲפִים פְּרוּשֵׂי יָדַיִם" (אלתרמן, התיבה 106). "הַקְשֵׁב! כַּכַּת עוֹפוֹת דְּמוּמָה תִּרְחַף" (פיכמן, ג). "כְּלוֹת נַפְשׁוֹ מֵעַל פִּרְחָיו רוֹחֶפֶת" (מאירוביץ, הסללים 89). – [לִרְחֹף, רוֹחֵף, יִרְחַף]

~ פִּע' רִ חֵ ף פ"ע עָף, רִפְרֵף, פָּרַח: "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם" (בראשית א ב). "כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף" (דברים לב יא). "כְּעֵין עָב יְחִידָה וּקְטַנָּה מְרַחֶפֶת וּתְלוּיָה" (ביאליק, מגילת ו). [ובהשאלה:] "אָדָם מְרַחֵף בִּסְפִירוֹת וְעִיּוּנִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים קכז). "בְּעוֹד נְגִינָתוֹ מְרַחֶפֶת בָּאֲוִיר כִּסָּה פָּנָיו בְּטַלִּיתוֹ" (עגנון, אלו קסז). "וַחֲלוֹמוֹת יְרַחֲפוּן מִסָּבִיב" (ביאליק, הצור). סַכָּנָה מְרַחֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ. – [לְרַחֵף, מְרַחֵף, יְ־]

~ נִפ' נִ רְ חַ ף ÷, נִרְעַד: "וְהִבָּהֵל וְהֵרָחֵף וְגוֹרָה וְהֶחֱרֵד וְהִמָּלֵא בְּאֵימָה" (הנגיד, דיואן 262). – [לְהֵרָחֵף, נִרְחָף, יֵרָחֵף]

~ הת' הִ תְ רַ חֵ ף °, הִתְעוֹפֵף, רִפְרֵף: "הוּא הִתְרַחֵף עַל פָּנֵינוּ כְּרוּחַ שִׁיר" (שטיינמן, במעגל 79). "אַפְרוֹחַ שֶׁל אֵשׁ וְרַעַשׁ הַמִּתְרַחֵף מֵעַל לְצַמְּרוֹת הָעֵצִים" (בר־יוסף, בני 60). "נָפַל וּכְמוֹ גּוּף נִתְרַחֵף בָּאֲפֵלָה" (קובנר, פנים 391). "עַל פְּנֵי הָעֲרָבָה נִתְרַחֲפָה עֲרָפִלִּית" (שלונסקי, תר' הדון 278). [ובהשאלה:] "הִתְפָּרֵץ קוֹל הַחַזָּן הַנִּחָר וּכְמוֹ הִתְרַחֵף עַל־פְּנֵי הֵיכַל מֶעֱזְרַת־הַנָּשִׁים" (פרץ, קצו). – [לְהִתְרַחֵף, מִתְרַחֵף, יִתְ־]

~ הִפ' הִ רְ חִ י ף ÷ פיו"ע 1 ÷ פ"י הֵעִיף: "לְהַרְחִיפְךָ עַל קִנְּךָ כְּנֶשֶׁר" (ינאי, שלד). "מִקֶּטֶב מְרִירֵי הַרְחִיפֵם" (סידור רס"ג, שצז). "וְהִרְחִיף בַּעֲדָהּ רוּחַ בַּשָּׁמַיִם" (גבירול, א 117). "וְהִרְחַפְתָּ אֶל מוּלָן בַּמָּרוֹם יוֹנִים צְחוֹרוֹת" (מאירוביץ, הסללים 129). [ובהשאלה:] "דִּמְיוֹנִי הִרְחִיף לְעֵינַי תָּמִיד אֶת דְּמוּתָהּ הַחוּלָנִית" (ברש, א 197). 2 °, הִרְעִיד: "וּבַחֹרֶף קֹר מַקְרִיחַ מַקְפִּיא בְּשָׂרוֹ וּמַרְחִיף עַצְמוֹתָיו" (ליסיצקי, תולדות 195). "תֵּאוּרוֹ הַנִּפְלָא שֶׁל הַמַּעֲשֶׂה גָּרַם לְכָךְ שֶׁבִּשְׁעַת הַקְּרִיאָה

הִרְחִיפַתְנִי צִמַּרְמֹרֶת״ (פרלמן, תר׳ הרץ 37). 3 ° פ״ע רָעַד, רָטַט: ״הוּא עָמַד מַרְחִיף לְיַד הָעַמּוּד״ (ד׳ שחם, יום 24). — [לְהַרְחִיף, מַרְחִיף, יַ־]

~ הֻפ׳ הֻרְחַף °, הוּעַף: ״הַשֻּׁלְחָן הֻרְחַף בָּאֲוִיר״ (אבי־שאול, תר׳ הר הקסמים א 312). — [מֻרְחָף, יֻרְחַף]

רַחַף ° ז׳ [מן רחף, רָחַף] 1. רְחִיפָה, טִיסָה, מָעוֹף: ״רַחַף פַּרְפָּרֵי רִקְמָה וְהֶמְיַת זְבוּבֵי תְכֵלֶת״ (ביאליק, הגשר). ״רַחַף עָנֹג כְּרַחַף נְשָׁמוֹת״ (שמעוני, שירים ב לד). ״לֹא לְהַמְרִיא בְּתוֹךְ הָרַחַף״ (ברתיני, שביל 26). ״בְּרַחַב הַתְּכֵלֶת, בְּרַחַף הָדָר, הַנֶּשֶׁר מוֹלֵךְ״ (גלעד, עפר 176). 2 [על־פי ״רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי״, ירמיה כג ט] רַעַד, רֶטֶט: ״וְעֶדְנַת בְּשָׂרִים רַחְפָּה רַחַף סֵתֶר מִמֶּתֶק צִנַּת בֹּקֶר״ (ביאליק, אגדת שלושה יד). ״מוֹסִף בִּבְשָׂרוֹ רַעַד וּבְעַצְמוֹתָיו רַחַף״ (ליסיצקי, מידות 138). ״הִיא מְלֻוָּה רַחַף רִיסִים שֶׁל עֵינַיִם קָרוֹת־מְאַפְּסוֹת״ (שנהר, א 85). — [רַחַף־]

— סְפִינַת־רַחַף °, סְפִינָה הַמְּצֻיֶּדֶת בְּמִתְקָנִים מְיֻחָדִים הַמְּסַיְּעִים לָהּ לְהַחֲלִיק עַל פְּנֵי הַגַּלִּים וּלְרַחֵף כִּמְעַט עַל פְּנֵי הַמַּיִם. נִקְרֵאת גַּם ״רַחֶפֶת״.

רַחֲפָנִי ° ת׳ [מן רחף, רָחַף] הַנִּרְאֶה כִּמְרַחֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ בַּקַּרְקַע: ״הִיא הָלְכָה קַלָּה וְרַחֲפָנִית, עִם גַּאֲוָתָהּ הַכְּבוּשָׁה״ (שופמן, ב 123). ״שְׁכִינָה תְּשׁוּשָׁה וְרַחֲפָנִית, נוֹגַעַת וְלֹא נוֹגַעַת״ (שנהר, א 113). — [רַחֲפָנִית, רַחֲפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רחפף [מן רחף]

~ פִּעֲ׳ רִחְפֵּף ° פ״ע רָעַד קַלּוֹת, זָע: ״שְׂעַר זְקָנוֹ הָרַךְ רִחְפֵּף עִם כָּל נְשִׁיפָה״ (מגד, החי 76). — [לְרַחְפֵּף, מְ־, יְ־]

רַחֶפֶת ° נ׳ [מן רחף, רִחֵף] 1. סְפִינַת־רַחַף, ראה ערך ״רַחַף״. 2. יֵשׁ קוֹרְאִים כָּךְ לְרַכֶּבֶת־הָרִים — ראה ערך ״רַכֶּבֶל״. — [רַחֶפֶת־, רַחָפוֹת]

רחץ [אוגריתית: רחץ; אכדית: raḫāṣu שטף; ערבית: רַחַצַ׳]

~ פָּעַ׳ רָחַץ פ״י 1. שָׁטַף וְנִקָּה אֶת הַגּוּף אוֹ אֶחָד מֵאֵבָרָיו בְּמַיִם: ״יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם״ (בראשית יח ד). ״וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא״ (בראשית מג לא). [ובלי המושא] ״וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם״ (דברים כג יב). ״וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר״ (שמות ב ה). ״הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן״ (מלכים ב ה י). רָחַצְתִּי בַּיָּם. 2 ÷. נִקָּה, הֵדִיחַ, שָׁטַף: ״שֶׁרוֹחֲצִין לְשָׁם כְּלֵי הַבַּיִת״ (רבינו גרשום בבא בתרא צט:). רָחַצְתִּי אֶת הַמְּכוֹנִית. קִיר צָבוּעַ בְּצֶבַע־שֶׁמֶן נִתָּן לִרְחֹץ אוֹתוֹ. — [לִרְחֹץ, רוֹחֵץ, רָחוּץ, יִרְחַץ, רְחַץ! רַחֲצִי!]

~ נִפְ׳ נִרְחַץ ÷, נֻקָּה בְּמַיִם, טֹהַר: ״וְתִרָּחֵץ וְתִנָּקֶה וְתוּסַף״ (הנגיד, בן־קהלת 51). ״׳חוּלִין הֵן׳ — כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִרְחֲצוּ בְּחַמִּין״ (רש״י פסחים סט.). — [לְהֵרָחֵץ, נִרְחָץ, יֵרָחֵץ]

~ פִּעֵ׳ רִחֵץ ° פ״י רָחַץ וְנִקָּה: ״הִלֵּל הָיָה מְרַחֵץ גּוּפוֹ לִכְבוֹד קוֹנוֹ״ (קויפמן, האמונה ב 237). — [לְרַחֵץ, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ רֻחַץ, נֻקָּה וְטֹהַר: ״וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי״ (יחזקאל טז ד). ״שֶׁהָיוּ כֻּלָּן מְרֻחָצִין״ (שיר השירים רבה ד). ״בְּמַיִם רֻחַץ וּמֹרַק״ (סידור רס״ג, רפה). ״לֹא רֻחַץ מֵחֶלְאָה בְּסִחֲבוֹת חֲתֻלָּתִי״ (ביאליק, הרהורי). פָּנִים מְרֻחָצִים וּנְקִיִּים. — [מְרֻחָץ, יְרֻחַץ]

~ הִתְ׳ הִתְרַחֵץ, רָחַץ אֶת עַצְמוֹ, נִקָּה אֶת עַצְמוֹ: ״אִם הִתְרָחַצְתִּי בְמֵי־שָׁלֶג״ (איוב ט ל). ״עַד חֹם צָהֳרַיִם נִתְרַחֵץ, נִתְהוֹלֵל״ (ביאליק, זוהר). — [לְהִתְרַחֵץ, מִתְרַחֵץ, יִתְ־]

~ הִפְ׳ הִרְחִיץ * פ״י 1. רָחַץ אֲחֵרִים, שָׁטַף וְנִקָּה אֶת מִישֶׁהוּ: ״מַרְחִיצִין אֶת הַקָּטָן״ (שבת יט ג). ״וְהִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה״ (יומא לה:). 2. רָחַץ עַצְמוֹ, פָּנָיו וְכוּ׳: ״מַרְחִיץ בָּהֶם פָּנָיו וְיָדָיו וְרַגְלָיו״ (תוספתא בבא מציעא יא לא). ״צַו עֹנֶשׁ מִיתָה לְבָאֵי עֲזָרָה לְהַרְחִיץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּבוֹאָם״ (סידור רס״ג, רעב.) ״מֵהֶם הִרְחִיצוּ פְּנֵיהֶם בְּמֵימֵי הַשְּׁלוּלִיּוֹת״ (עגנון, תמול 345). — [לְהַרְחִיץ אֶת־, מַרְחִיץ, יַ־]

— רָחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּיו [שאול מן תהלים כו ו, ושם במשוטו], נִסָּה לְנַקּוֹת אֶת עַצְמוֹ מִפֶּשַׁע, הִשְׁתַּדֵּל לְטַהֵר עַצְמוֹ מֵחֲשַׁד שֶׁל חֵטְא.

— רָחַץ בַּעֲדָנִים ° [בהשאלה] הִתְמוֹגֵג מִנַּחַת, הִתְעַנֵּג מְאֹד: ״הִיא מְצִיצָה עַל בֶּן־זוּגָהּ בְּעַיִן אַחַת נוֹצֶצֶת וְרוֹחֶצֶת כֻּלָּהּ בַּעֲדָנִים״ (ברקוביץ, תר׳ חיי כ).

רַחַץ ז׳ [מן רחץ, רָחַץ; במקרא רק פעם ובצירוף ״סִיר־רַחַץ״, ראה להלן] רְחִיצָה: ״וְלֹא יִתְקַדֵּשׁ בְּיַמִּים וּנְהָרוֹת וְלֹא יִטְהַר בְּכוֹל מֵי רַחַץ״ (מגילת הסרכים, ג 4—5). ״כִּילָדִים רְחוּצִים הָעוֹלִים מֵרַחְצָם אֶל חֵיק אִמּוֹתֵיהֶם״ (ביאליק, המתמיד). ״עָלוּ מִן הַמַּיִם בִּלְבוּשֵׁי־הָרַחַץ הַלַּחִים״ (ברקוביץ, סיפורים רא). ״(רִיסָיו) נִטְבְּלוּ בְּאַגְמֵי רַחַץ״ (גפונוב, תר׳ ערטה עור 153). — [רַחַץ־, רַחְצוֹ]

— רַחַץ־שֶׁמֶשׁ °, ״אַמְבַּטְיַת־שֶׁמֶשׁ״, שְׁכִיבָה בְּעֵירֹם מוּל הַשֶּׁמֶשׁ כְּדֵי ״לִרְחֹץ״ וּלְהִשְׁתַּזֵּף בְּקַרְנֶיהָ.

— סִיר־רַחַץ (תהלים ס י), כִּיּוֹר לִרְחִיצַת־הַגּוּף.

רַחְצָה נ׳ [מן רחץ, רָחַץ] 1. מָקוֹם שֶׁרוֹחֲצִים בּוֹ, מֶרְחָץ, מְקוֹם טְבִילָה: ״כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה״ (שיר השירים ו ו). 2 ÷. רַחַץ, רְחִיצָה: ״וְכִיּוֹר לְרַחְצַת יָד וָרֶגֶל״ (סידור רס״ג, קסג). ״מַגִּיד רַחְצָה, מוֹצִיא מַצָּה״ (הגדה של פסח). ״צְלִיל מַיִם וְשִׁכְשׁוּךְ רַחְצָה״ (ביאליק, מגילת י). חֲדַר־רַחְצָה בַּדִּירָה. חוֹף־רַחְצָה עַל שְׂפַת־הַיָּם. חֲלוּק־רַחְצָה. — [רַחְצַת־]

רָחְצָה, שם־הפועל מן ״רָחַץ״ [במקרא רק עם ל׳ הפועל:]

— לְרָחְצָה [קרא: רוֹחצה] לִרְחֹץ: ״וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה״ (שמות ל יח). ״וְהַיָּם לְרָחְצָה לַכֹּהֲנִים בּוֹ״ (דברי הימים ב ד ו).

רַחְצָן ° ז׳ [מן רחץ, רָחַץ] מִי שֶׁנּוֹהֵג לְהִתְרַחֵץ הַרְבֵּה בִּבְרֵכָה אוֹ בַּיָּם: ״יֵשׁ בְּרֵכוֹת מֻקָּפוֹת תַּיִל דּוֹקְרָנִי, תְּרִיס בִּפְנֵי רַחְצָנִים־פּוֹרְחִים״ (יזהר, קיץ 9). — [רַחְצָנִית, רַחְצָנִים, ־צָנִיּוֹת]

רחק [אוגריתית: רחק; אכדית: rêqu; ארמית: רְחֵיק]

~ פָּעַ׳ רָחַק פ״ע 1. הָיָה מֻפְלָג מִדָּבָר, הָיָה לֹא־קָרוֹב, הָיְתָה דֶּרֶךְ רַבָּה בֵּינוֹ וּבֵין־: ״כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם... וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ״ (דברים יב כא). ״אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי״ (תהלים עא יב). 2 [בהשאלה] סָר מֵעַל דָּבָר, לֹא עָסַק בְּ־: ״מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק״ (שמות כג ז). ״שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם״ (משלי כב ה). ״מִי שֶׁרוֹחֵק מִן הַקָּדוֹשׁ־

ברוך־הוא שלא לעשות תשובה אבד מן העולם" (ערוך, ערך רחק, בשם "ילמדנו" בהעלותך). "אין לנו מה לעשות כי אם לרחק ממנו" (יוסיפון, רח). 3 [ועל זמן:] "יום ההוא ירחק־חק" (מיכה ז יא). "אכן רחקו מני הימים ההם, אף עוד אימיהם חדשים לגדי תמיד" (ביאליק, אלמנות). – [לרחק מן־, רוחק, רחוק, ירחק, רחק! רחקי!]

~ נפ' נרחק *, 1 *, נעשה רחוק: "עתיד המקום לרחק מבעליו – ולעולם?" (בראשית רבה נו). 2 ^, רחק, סלק: "התתעצב בהרחק אשר אל ממך הנע?" (הגגיד, בן־קהלת 59). "מבית תפלה יום תמול נרחקת" (הרומי, כ 368). 3 ^, שרחקו ממנו: "'כי פרוע הוא' – נרחק ונתעב" (רש"י שמות ה ד). – [להרחק, נרחק, ירחק]

~ פע' רחק פ"י 1 °, העביר למקום רחוק יותר, הגדיל את את המרחק: רחקנו את הארון מן הקיר. 2, סלק, גרש ממקום: "ורחק ה' את־האדם ורבה העזובה בקרב הארץ" (ישעיה ו יב). 3 *, דחה, פסל: "לטמא ולטהר, לרחק ולקרב" (עדויות ח ז). 4 *, לא תכף, שם רוח גדול בין עשיה לעשיה: "רחק (השור) נגיחותיו – חיב" (בבא קמא כד.). – [לרחק את־, מרחק, ירחק]

~ פע' רחק *, 1 °, העבר למקום רחוק: "ליל פסח זה שהייתי מרחק מביתי" (עגנון, אורח 244). הארון רחק מן הקיר. 2 *, סלק למקום אחר: "שאין אליהו בא אלא... לקרב המרחקים בזרוע" (עדויות ח ז). "אם לא ירחיש רצונו – ירחק" (ינאי, קכה). "גרשנו מנחלת בחירות, רחקנו מאחזת מגורות" (סידור רס"ג, שמב). 3 ^, נחשב כרחוק וכבלתי־סביר: "שירחק ממנו גם כן הדמוי לשום דבר מן הנמצאות" (מורה נבוכים א נח). "ולא ירחק שיתאר השם בתאר כזה" (אלבו, עיקרים 199) [וראה עוד ערך מרחק] – [מרחק, ירחק]

~ התפ' התרחק *, 1 *, הסתלק, הרחיק את עצמו: "איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם?" (אבות ב ט). "מתרחק מן הכבוד ולא מגס לבו בתלמודו" (אבות ו ו). "ובהדרת מלכותו יתרחק" (ביאליק, מתי מדבר). 2 °, נעשה רחוק משהיה: דעותיהם התרחקו מאד. – [להתרחק, מתרחק, ית־]

~ הפ' הרחיק פיו"ע 1 ° פ"י רחק, העביר למקום רחוק: העיריה הרחיקה את בית־החרשת מאזור המגורים. 2, סלק, גרם שירחק: "הרחקת מידעי ממני, שתני תועבות למו" (תהלים פח ט). "אחי מעלי הרחיק" (איוב יט יג). "אם־און בידך – הרחיקהו" (איוב יא יד). "כדי להרחיק את האדם מן העברה" (ברכות א א). המשטרה הרחיקה את החשוד מן החברה. 3 ^, דחה, קבע כבלתי מתקבל על הדעת: "הסברה מרחקת רב הדברים האלה" (כוזרי א ה). 4 פ"ע התרחק, לא היה קרוב: "הם יצאו את־העיר, לא הרחיקו" (בראשית מד ד). "אל־תרחיקו מן־העיר מאד" (יהושע ח ד). "הרחק משכן רע" (אבות א ז). "הרחק מן הכעור ומן הדומה לו" (חולין מד:). "סופרים יהודים חיים צריכים להרחיק ממנה" (ברקוביץ, הראשונים רנא). 5 [כפועל־עזר לפעלי־תנועה] נע למרחוק: "רק הרחק לא־תרחיקו ללכת" (שמות ח כד). "הנה ארחיק נדד" (תהלים נה ח). "ירחיקו נדד לבקש עולם אחר" (ביאליק, הבריכה). – [להרחיק, מרחיק, י־, הרחק!]

~ הפ' הרחק ^, 1 °, העבר למקום רחוק: בית־החרשת הרחק מאזור המגורים. 2 ^, סלק, הוסר, העבר ממקומו: "הולכים עלי ישר והרחקו מן מלכות" (הגגיד, בן־משלי 239). "המכהנים בהיכלו הרחקו מכל חבלו" (גנזי שכטר, ג 148). הפקיד שמעל הרחק מעבודתו. – [מרחק, ירחק]

– כרחק מזרח ממערב, משל למרחק רב ביותר בין אנשים או בין דברים, נגוד מחלט בין דעות וכדומה: "כרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו את־פשעינו" (תהלים קג יב). "הרבה פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחק מזרח ממערב" (ספרי בלק מז.). פלוני רחוק בהשקפותיו מחברו כרחק מזרח ממערב.

– היום ההוא ירחק־חק [על־פי מיכה ז יא], אותו יום רחוק מאד.

– מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך * (עדויות ה ו), התנהגותו של אדם היא הקובעת את יחס הבריות אליו.

– רחק לבו מפלוני °, לא התענין בו: "כל ידידי הטובים רחקו לבם ממני" (ברקוביץ, הראשונים רצב).

– הרחק, ראה ערך הרחק.

– הרחיק ללכת, 1, הלך למקום רחוק: "רק הרחק לא־תרחיקו ללכת" (שמות ח כד). 2 ° [בהשאלה] היה קיצוני במעשה או בדעה: פלוני הרחיק לכת בהשקפותיו. הצעות מרחיקות־לכת.

– הרחיק ראות °, ראה למרחוק, ראה את הנולד.

– הרוצה לשקר ירחיק עדותו" (הרא"ש, שבועות ו יג), השקרן מבסס על־הרב את שקריו על עבדות או על אנשים רחוקים ממקום שומעיו, כדי שיקשה לבררם ולעמד על מדת אמתותם.

רחק ת' [מן רחק, רחק] הסר ומתרחק, העוזב את מישהו: "כי־הנה רחקיך יאבדו" (תהלים עג כז). "ושים זכים דבקיך ועריצים רחקיך" (הגגיד, בן־משלי 168). "רחקי בית אבות נדחים מכל קצות הגולה" (ולפובסקי, שירים 164). – [רחקה, רחקים, רחקי־, ־קות]

רחק ^, רוחק ז' [מן רחק, רחק] 1 ^, מרחק, רוח מסים שבין דבר לדבר: "רחק בין הגוף ובין מה שאינו גוף" (מורה נבוכים ב יב). "כי חלישות העלות וחזקתן להועיל למעולל תהיינה כפי קרבתן ורחקן ממנו" (חובות הלבבות, הבטחון ז). "קשב הגבר היה מרכז, כמדמה, ברחקים נעלמים" (שטיינמן, זוגות א 72). "המבט מפליג שוב אל הרחק העמום התכלכל" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 80). רחק נקדה מנקדה. רחק בין שתי ערים. 2 ° [בהשאלה] מרחק מסים בין אדם לאדם, רשמיות ביחסים שבין בני־אדם, דיסטנץ: רחק בין החיל למפקדו. 3 ^, ממד: "כל דבר שיש לו שלשה רחקים – והם ארך ורחב וגבה" (רוח חן א). – [רחק־, רחקו; רחקים, רחקי־]

רחק ° ז' [צורת־משנה של רחק] מרחק, רחק: "אפתח בלאט הדלת אל הרחק הקשוב" (ש' שלום, שירים רסא). "ואפרת לא תשעה אל הכחול שברחק" (רביבוב, אמתי קכ). "ודמי צליל, עמק מאד, הומה פושט לרחק" (תלמי, לארצי 25). "הלכת מני דם וצעדך ברחק נתעלם" (ברגשטין, אסיף 246). "הכל רן וגוז שם ברחק" (פניאל, נופים 18). – [רחק־]

רחקות ° נ' [מן רחק, רחק] היות רחוק ממישהו או ממשהו, הפך מן "קרבה": "רחקותנו לא השכיחה מלבי את זכרו" (אביגרי, יד). – [רחקות־]

רחקה, שם־הפועל מן 'רחק' עם ל׳ ־הפועל:

– לרחקה, לרחק, לסור: ״תועבות גדלות אשר בית־ישראל עשים פה לרחקה מעל מקדשי״ (יחזקאל ח ו).

רחרוח°, ריחרוח ז׳ [מן רחרח, רחרח] הרחה חדה, משיכת האויר באף כדי להריחו היטב: רחרוח הכלב. – [רחרוח־, רחרוחים, ־חי־]

רחרח [הכפלה מן ריח]

~ פע׳ **רחרח** ° פ״י 1, הריח בחזקה, משך את האויר באפו כדי לחוש ולהריח היטב: ״סוסו הנאמן... שרחרח אורב מתחבא בהרי ישימון״ (גרינברג, מעשה בסוס). ״והכלבים לא רחרחו את בעליו, רק נמלטו מריח נעליו״ (גורי, חותם 99). הכלב רחרח מסביב וגלה את המחבוא. 2 [בהשאלה ובדרך־גנאי] עקב וארב, השתדל לגלות סודות של אחרים: ״התחיל סיבקה מזיק מרחרח מיד בחטמו המחדד... ומיד גלו״ (שניאור, סיפורים פה). הבלש תר ורחרח בכל פנה. – [לרחרח את־, מרחרח, ירחרח]

~ הת׳ **התרחרח** °, 1, נספג בריח: ״צוה להוציא מן התרכוסים את היינים ואת אבקי הגרלים... שנתרחרחו בריחו של נפטלין״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 61). 2, הריח זה את זה: ״היו מסתערים (שני הכלבים) להחלץ מידי אדוניהם להתרחרח ולהתלקק״ (ברליגסקי, רחוב מריה תרוזה). ״הראשון, הקדמי, נסוג עתה והתרחרח ככלב עם ההוא, הפגוע״ (יזהר, צקלג 625). – [להתרחרח, מתרחרח, יתרחרח]

רחרחן° ז׳ [מן רחרח, רחרח] מי שמרבה לרחרח ולהריח: ״כלבלב רחרחן״ (מגד, חדוה 163). [ובהשאלה:] ״סיעות של בני אדם סקרנים ורחרחנים״ (שמיר, מלך 404). – [רחרחנית, ־נים, ־ניות]

רחרחנות° נ׳ [מן רחרחן] נטיה לרחרח, סקרנות: ״ציל זה שלנו נוטה לרחרחנות כלשהי בכל שאסור ומצנע״ (ארז, ביתו 130). – [רחרחנות־]

רחרחני° ת׳ [מן רחרחן] שיש בו רחרחנות, נטיה לרחרח: ״מיד נשתרבב חטם רחרחני וחשדני״ (שלונסקי, תר׳ קולא 185). ״משושיו הרחרחניים מאותתים״ (סערוני, ניסים 25). ״בת חוה! כלבה רחרחנית!״ (סברסקי, מחושך לאור 85). – [רחרחנית, ־ניים, רחרחניות]

א. **רחש** [קרוב אל לחש; ואולי בהרחבה מן ב. רחש]

~ פע׳ **רחש** פ״י 1, לחש, הביע: ״רחש לבי דבר טוב״ (תהלים מה ב). ״שפתותיו רוחשות״ (ירושלמי ברכות ד ב). ״עלי חתן רחשו שבחיו כל לשונים״ (יהודה הלוי, ו 420). ״רחשו שירות ערבות״ (באגאריה, 147). ״ושפתי הרבי התחילו רוחשות ודוי מאליהן״ (ביאליק, יום ששי ה). 2 ° [בהשאלה] הגה, הרגיש: הנני רוחש אמון מלא לפלוני. הכל רוחשים לו כבוד. – [לרחש, רוחש, ירחש]

~ פע׳ **רחש** * פ״י רחש, הגה, לחש, הביע: ״שפתותיהן מרחשות״ (ירושלמי שקלים כז א). ״יהי כמרחש דברי תפלה בשפתיו״ (ביאליק, תר׳ קישוט לג). ״ושפתיו התחילו מרחשות בנעימה עד שנגמרו מלרקד״ (עגנון, אלו לט). ״נענעו כלם ראשיהם ורחשו בשפתיהם״ (הזז, יעיש א 118). – [לרחש, מרחש, ירחש]

~ פע׳ **רחש** ⁺, הבע, ספר: ״אלהי, פלאך דור דור ירחש״ (יהודה הלוי, א 36). – [מרחש, ירחש]

~ הפ׳ **הרחיש** * פ״י 1 *, רחש, לחש, הביע: ״פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות״ (ברכות יז). ״מנענע זקנו הצהבהב־שב לכל צד ומרחיש בשפתיו״ (ברקוביץ, סיפורים קכה). ״הבטתו חדה כשפוד ושפתותיו מרחישות ודובבות בלי הרף״ (סוקולוב, במראות 139). 2 °, עורר רחש, גרם להתעוררות: ״גלים קלים... שרטטו והלכו... והרחישו בחשאי רגשת המיה רכה, חולמת״ (הזז, יעיש ד 230). ״הרחישה נפשו זו גבורת ענוה״ (מאירוביץ, הסללים 84). ״כל דבר שהזכיר לה את אביה הרחיש את לבה״ (עגנון, כפות צו). ״בלבותם התחילו מרחישות דאגה וחרדה לחיי רבם״ (קבק, במשעול 465). ״געדרה הרגשה של הכרחיות והחלטיות שרק היא מרחישה את הלב״ (קרמר, משמרות 14). – [להרחיש, מרחיש, י־]

ב. **רחש** [במקרא השורש אולי בשם מרחשת; ארמית: רחש זע, גע; אכדית: šu'i'zu תולעת שבתבואה]

~ פע׳ **רחש** * פ״ע 1 *, נע, זע, פעפע: ״מרחשת עמקה ומעשיה רוחשים״ (מנחות ה ח). ״נתונה כלה ללביבות הרוחשות שם בחמאה״ (ביאליק, מאחורי ב). 2 ⁺, זחל, רמש, שרץ: ״שרץ בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ״ (רש״י ויקרא יא י). ״הבית רחש כקן של נמלים״ (הזז, יעיש ג 238). ״וביתו דירה רעועה ותולעים רוחשים בין הקירות״ (עגנון, כלה שכז). – [לרחש, רוחש, רחוש, ירחש]

~ פ׳ **נרחש** °, זע, נע: ״מה נרחש בסתרי כל חריץ וחגוי?״ (חומסקי, אזוב 141). – [להרחש, נרחש, ירחש]

~ פע׳ **רחש** * פ״ע נע, זחל, רמש: ״הלכו והטילו עליה (על הלטאה) כוס צונן – ורחשה״ (פסחים פח). ״ויהיו מרחשות (כנים) בתוך גופו״ (בראשית רבה צו). ״הוא מבטל בנסותו אותו... ואת כל הקטנים המרחשים סביבותיו״ (יהודה שטינברג, עא). ״כגוזלים מרחשים באפל ומתרפקים בסתר על קנם״ (פיכמן, קכו). ״הברה נפלה בין אלו לאלו, ורחש הבית״ (הזז, יעיש ד 222). – [לרחש, מרחש, י־]

~ הפ׳ **הרחיש** * פעו״י 1 * פ״ע העלה רמה ותולעה: ״מבאיש ואחר־כך מרחיש״ (מכילתא בשלח ג). ״התחיל המת מרחיש״ (בראשית רבה כג). 2 ° [בהשאלה] רחש, זע, נע: ״שמם החוף מן הבריות שבהרגלם של ימים היו מדשדשים על טילתו ומרחישים על גבו כעדרי נמלים בחיות עזה״ (טביב, דרך 97). ״היתה עצבת מרחישה וחולת אל לבי״ (יזהר, קיץ 11). ״חיים מרחישים במרחביה״ (אביבי, עץ 60). 3 ⁺ פ״י גרם שירחש, הניע: ״הרחיש הקדוש־ברוך־הוא את הארץ כנים״ (תנחומא במדבר בוא ה). ״קירותיו מלאים בקיעים ומרחישין תולעים״ (עגנון, כלה סד). ״ענן של אבק שרוי למעלה ומרחיש בחמה אלפי ניצוצות״ (הזז, צל 187). ״מה שם יקרא למקהל צפרים שהצהילו בכם והרחישו כל נוף?״ (ברגשטין, אסיף 65). – [להרחיש, מ־, י־]

~ הת׳ הִתְרַחֵשׁ ֹ, הִתְחוֹלֵל, קָרָה, אֵרַע [במקורות בטקסט ארמי]: ״לָאו בְּכָל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא מִתְרְחִישׁ נִסָּא״ (מגילה ז:) (= לֹא בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה מִתְרַחֵשׁ נֵס). ״אוֹצְרוֹת חַיִּים לֹא שִׁעַרְתִּים מִסְּבִיב מִתְרַחֲשִׁים״ (ביאליק, צפורת). ״יֶלֶד זֶה נִתְרַחֵשׁ בּוֹ מְאֹרָע מֻפְלָא זֶה״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 107). ״אֵיזוֹ מַנְגִּינָה תִּתְרַחֵשׁ בַּלֵּב״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים קעב). ״נִסִּים וְנִפְלָאוֹת אֵין מִתְרַחֲשִׁים בַּזְּמַן הַזֶּה״ (עגנון, אורח 243). — [לְהִתְרַחֵשׁ, מִתְרַחֵשׁ, יִתְ־]

א. רַחַשׁ* ז׳ [מן א.רחש, רָחַשׁ] 1*, לַחַשׁ, הֲגִיָּה: ״אִם רַחַשׁ בַּלֵּב – לָמָּה אֲמִירָה?״ (מדרש תהלים מה ד). ״סְכֹת (= שְׁמַע) רַחְשִׁי וְגַם לַחְשִׁי תִּרְצֶה״ (אמנם כן, ערבית יום כפור). ״שׁוֹמְעֵי רַחַשׁ שְׂפָתֶיהָ וְשַׁוְעַת לִבָּהּ הַכְּבוּשָׁה״ (ביאליק, אלמנות). 2°, מַחְשָׁבָה, הִרְהוּר, מַה שֶּׁהַלֵּב רוֹחֵשׁ, רֶגֶשׁ: ״עוֹמֵד אֲנִי בְּצִלּוֹ אֲנִי מְחַבְּקוֹ בְּכָל רַחֲשֵׁי נַפְשִׁי״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ה). ״קָרָא מָרֵי סָעִיד בְּרַחֲשֵׁי עֹז וְתַעֲצוּמוֹת״ (הזז, היושבת 53). ״לִבָּהּ לֹא רָחַשׁ אֵלָיו רַחֲשֵׁי אַהֲבָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 46). ״בַּל אַגִּיד אִם כִּי חִפַּצְתִּי עֲשִׂירִית הָרְחָשִׁים״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 1573). רַחֲשֵׁי תּוֹדָה. רַחֲשֵׁי־יְדִידוּת. — [רַחַשׁ־, רַחְשׁוֹ; רְחָשִׁים, רַחֲשֵׁי־]

ב. רַחַשׁ* ז׳ [מן ב.רחש, רָחַשׁ] 1*, שֶׁרֶץ, רֶמֶשׂ, חַי זוֹחֵל: ״כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ מִמְּקוֹם קָרוֹב וְיִשְׁתֶּה״ (תרומות ח ד). ״בְּנֵי הָרַחַשׁ נִבְהָלִים, סוֹרְטִים בַּקַּרְקַע״ (מנדלי מו״ס, קז). 2° [בהשאלה] תְּנוּעָה, רִשְׁרוּשׁ: ״עִם תְּשׁוּאוֹת גַּלֵּי הַיָּם וְעִם רַחַשׁ עַפְאֵי הַיַּעַר״ (ביאליק, אגדת שלושה ג). ״רַחֲשָׁהּ שֶׁל שִׁבֹּלֶת״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ שנים 30). ״אָזְנוֹ וְלִבּוֹ הַפְּקוּחִים הֶאֱזִינוּ לְכָל רַחַשׁ שֶׁל יְצִירָה״ (עובדיהו, מפי ביאליק קכז). — [רַחַשׁ־, רְחָשִׁים, רַחֲשֵׁי־]

רַחַ״שׁ ֹ ר״ת רַב, חַזָּן, שַׁמָּשׁ (כִּנּוּי מְקֻבָּל בִּקְהִלּוֹת־יִשְׂרָאֵל לַהַעֲנָקוֹת שֶׁנּוֹהֲגִים לָתֵת לִמְשַׁמְּשִׁים בַּקֹּדֶשׁ בַּחֲתֻנּוֹת וּבִשְׁאָר שִׂמְחוֹת־שֶׁל־מִצְוָה): ״וְהִתְחִיל מְסַדֵּר קִדּוּשִׁין וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּרַחַ״שׁ״ (עגנון, אלו קנח).

רַחֲשָׁה ֹ נ׳ ראה א.רַחַשׁ.

רַחֲשׁוֹן ֹ ז׳ [מן א.רָחַשׁ] רַחַשׁ, הֲגִיָּה, דִּבּוּר: ״אַרְשָׁה אֲרוֹשׁ רַחֲשׁוֹן בְּאֶרֶשׁ נִיב וְלָשׁוֹן״ (קליר, ארשה, תפילת טל). ״הִקְרִיבוּ כְּשִׁי רַחֲשׁוֹן אֶת פְּרִי הַשְּׂפָתַיִם״ (משה אבן־עזרא, קודש נג). — [רַחֲשׁוֹן־]

א. רַחֲשׁוּשׁ* ז׳ [מן א.רחש, רָחַשׁ; שאול מן הארמית: דְּאָתְיָא אַרְחֲשׁוּשֵׁי הַפֶּה״, מנחות סג. לפי גירסת הערוך] רַחַשׁ קַל, מַחְשָׁבָה, רֶגֶשׁ קַל, הִרְהוּר חוֹלֵף: ״אֶת כָּל רַחֲשׁוּשֵׁי לִבָּהּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם הַזֶּה שָׁפְכָה״ (קבק, בצל 64). ״לֹא שָׁעוּ בְּיוֹתֵר לְרַחֲשׁוּשֵׁי הַלֵּב״ (בר־יוסף, בני 35). ״סִפּוּרִים מַמָּשׁ שֶׁרַחֲשׁוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ נָתַן לָהֶם שֶׁלֶד עֲלִילָתִי מַסְפִּיק לֶאֱחֹז בָּהֶם״ (קרמר, הריאליזם 212). — [רַחֲשׁוּשׁ־, רַחֲשׁוּשִׁים, רַחֲשׁוּשֵׁי־]

ב. רַחֲשׁוּשׁ° ז׳ [מן ב.רחש, רָחַשׁ] תְּנוּעָה, זִיז, רִשְׁרוּשׁ: ״הָרַחֲשׁוּשִׁים הָעוֹלִים מִתּוֹךְ הַיַּעַר״ (שטיינמן, סדרות א 30). ״לִקְלֹט רַחֲשׁוּשׁ עָלֶה, לִסְקֹר רִפְרוּף פַּרְפָּר״ (שמעוני, פואמות ב רמד). ״הוּא הִכִּיר אָז רַחֲשׁוּשֵׁי עֵצִים בָּאֲפֵלָה״ (בר־יוסף, העומדים 110). ״הַדְּמָמָה הָיְתָה עֲמֻקָּה, מְלֵאָה רַחֲשׁוּשִׁים שׁוֹנִים״ (ברש, ב 233). — [רַחֲשׁוּשׁ־, ־שִׁים, רַחֲשׁוּשֵׁי־]

א. רַחַת נ׳ [אכדית: rittu כף-היד; ארמית: רִיחְתָא; ערבית: רַאחַ׳ה] כְּלִי עֵץ, כְּעֵין אֵת גָּדוֹל, לִזְרוֹת בּוֹ אֶת הַתְּבוּאָה: ״בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר־זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה״ (ישעיה ל כד). ״רַחַת שֶׁל גְּרוֹסוֹת״ (כלים טו ח). — [רַחַת־, רַחְתּוֹ; רְחָתוֹת, רַחֲתוֹת־]

ב. רַחַת° נ׳ [מן א.רַחַת] [במשחק טֶנִיס] ״רָקֶטָה״, מִסְגֶּרֶת עֲגֻלָּה וּבָהּ רֶשֶׁת שֶׁל מֵיתָרִים חֲזָקִים, שֶׁהַמְשַׂחֵק חוֹבֵט בָּהּ בַּכַּדּוּר. — [רַחַת־, רַחְתּוֹ; רְחָתוֹת, רַחֲתוֹת־]

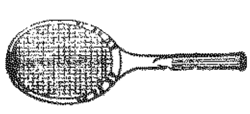
רחת

רטב [אכדית: ratābu; ארמית: רְטַב; ערבית: רַטְבַ]

~ פָּע׳ רָטֹב פעו״י 1 פ״ע הָיָה לַח, נִסְפְּגוּ בּוֹ נוֹזְלִים: ״מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ״ (איוב כד ח). ״הַקַּרְקַע הַשָּׁחוֹר שֶׁהִתְחַמֵּם וְרָטַב״ (ביאליק, פתיחה). כֻּתָּנְתּוֹ רָטְבָה מִזֵּעָה. 2* פ״י הִרְטִיב, לִחְלֵחַ: ״אַף הָרוֹטְבוֹ בַּמַּיִם״ (זבחים עט:). ״הַזֶּרֶם יוֹרֵד וּמְקַלֵּחַ עֲלֵיהֶם וְרוֹטְבָם״ (רש״י איוב כד ח). — [לִרְטֹב, רוֹטֵב, רָטֹב, רָטְבָה; יִרְטַב]

~ נפ׳ נִרְטַב ֹ, נַעֲשָׂה לַח, סָפַג נוֹזְלִים, נִשְׁפְּכוּ עָלָיו מַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: פְּלוֹנִי נִרְטַב כֻּלּוֹ בַּגֶּשֶׁם. — [לְהֵרָטֵב, נִרְטַב, יֵרָטֵב]

~ הפ׳ הִרְטִיב* פיו״ע 1 ֹ פ״י נָתַן נוֹזְלִים עַל דְּבַר־מָה, גָּרַם שֶׁיְּהֵא רָטֹב וָלַח: ״לוֹקְחִין עוֹר וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בַּמַּיִם״ (רמב״ם, תפילין ג ב). ״שֶׁטַּל אוֹר אֶת עָלָיו לֹא יַרְטִב״ (ביאליק, שירת). הַגֶּשֶׁם הִרְטִיב אֶת הָאֲדָמָה. 2° פ״ע נַעֲשָׂה רָטֹב, נִתְלַחְלֵחַ: ״הָאֲוִיר הִרְטִיב וְנִתְבַּשֵּׂם בְּכָל מִינֵי בְּשָׂמִים״ (הזז, יעיש ג 77). ״וְהָיוּ שְׂפָתָיו מַרְטִיבוֹת״ (שנהר, ב 359). ״יוֹשֵׁב הַיָּרֹשׁ לִפְנֵי אִמּוֹ וְעֵינָיו מַרְטִיבוֹת וְהוֹלְכוֹת״ (עגנון, כפות ק). ״לֹא אֶחְדַּל מִלִּזְרֹק עֲלֵיכֶם מַיִם בְּמַשְׁאֵבוֹת עַד שֶׁתַּרְטִיבוּ יוֹתֵר מִן הַמַּיִם!״ (שלונסקי, תר׳ קריקע א 317). ״מִתְהַלֵּךְ בְּיַאלִיק הֵנָּה וָשׁוֹב וּמַרְטִיב כֻּלּוֹ בְּדֶלֶף הַמְטַפְטֵף״ (עובדיהו, מפי ביאליק קלה). 3° [בלשון נקיה] הֵטִיל שֶׁתֶן: תִּינוֹק שֶׁהִרְטִיב. 4* פ״ע סָפַג לַחְלוּחִית וְרַעֲנַנּוּת, לִבְלֵב, פָּרַח [השווה ערבית: רַטְבַ צמחים ירוקים]: ״הִרְטִיבוּ כָּל הָעֵצִים... וְעָשׂוּ פֵּרוֹת״ (תנחומא תרומה יא). ״הַמּוֹכֵר זֵיתָיו לָעֵצִים... הִרְטִיבוּ מָה הֵן?״ (ירושלמי בבא מציעא ח ו). 5* פ״י [בהשאלה] הִפְרִיחַ, הֶעֱלָה: ״הִרְטַבְתִּי מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּשׁוֹשַׁנָּה״ (שיר השירים רבה ב א, אני חבצלת). [לְהַרְטִיב, מַרְטִיב, יַ־]

~ הפ׳ הֻרְטַב °, 1. נִתְּנָה עָלָיו רְטִיבוּת, הֻסְפַּג נוֹזְלִים: ״מוּבָן, הֻרְטַבְתִּי בְּלֶכְתִּי כַּהֹגֶן״ (פיכמן, קב). הַכְּבָסִים הֻרְטְבוּ לִפְנֵי הַגִּהוּץ. הַבּוּל הֻרְטַב וְהֻדְבַּק. 2 [בלשון נקיה] הוּטַל בּוֹ שֶׁתֶן: מִטַּת הַתִּינוֹק הֻרְטְבָה. — [מֻרְטָב, יֻרְטַב]

~ פִּע׳ רִטֵּב ֹ פ״י הִרְטִיב, לִחְלֵחַ: ״מִתּוֹךְ שֶׁהוּא (הָרְקִיק) דַּק וְלַחְלוּחַ הַכֹּתֶל מְרַטְּבוֹ – נִמְאָס״ (רש״י בבא בתרא יט:). ״רֶסֶן־פֶּלֶד רִטְּבוּ (הַסּוּסִים) בְּלַבְנוּנִית קְצָפָם״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 178). — [לְרַטֵּב, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ רֻטַּב ֹ, הֻרְטַב: ״יְרֻטַּב בְּשֶׁמֶן וְיִתְרַבֶּה בְּשָׂרוֹ״ (מצודת דוד, איוב לג כה). ״רָטֹב וּמְרֻטָּב כְּיוֹנַת נֹחַ״ (בסוק, מבחר כט). ״עֵינֶיהָ רְטֻבָּה, רְטֻבָּה, אַךְ לֹא בָּאָה דִּמְעָה״ (י׳ קצנלסון, כתבים 230). — [מְרֻטָּב, יְרֻטַּב]

~ הת' הִתְרַטֵּב *, נִרְטַב, נַעֲשָׂה לַח וְרָטֹב: "אִם יָפִיחַ אָדָם בְּכַפּוֹ תִּתְרַטֵּב כַּפּוֹ" (לקח טוב, בראשית א). "אַל תִּצְטַנֵּן, הִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִתְרַטְּבוּ רַגְלֶיךָ" (שלונסקי, תר' הדון ב 307). בְּגָדָיו נִתְרַטְּבוּ בַּגֶּשֶׁם. – [לְהִתְרַטֵּב, מִתְרַטֵּב, יִתְ־]

רָטֹב, רטוב ת' [מן רטב, רָטַב] לַח, סָפוּג נוֹזְלִים, שֶׁקָּלַט מַיִם: "רָטֹב הוּא לִפְנֵי־שָׁמֶשׁ" (איוב ח טז). "זֵיתִים פְּצוּעִים וּתְמָרִים רְטֻבּוֹת" (סבול יום ג ו). "וְהַדֶּשֶׁא רַךְ וְרָטֹב" (ביאליק, בעיר). בְּגָדִים רְטֻבִּים. – [רְטֻבָּה, רְטֻבִּים, ־בּוֹת]

– עֵץ רָטֹב ^ [על־פי הערבית: אלעוד אלרטב] כִּנּוּי לְשִׂיחַ־הַבֹּשֶׂם אֲהָל: "וְנִמְשַׁח שֶׁמֶן טוֹב וְנַקְטִיר עֵץ רָטֹב" (דונש, לפי שירמן א 35). "וְרֵיחַ אַפֵּךְ טוֹב מִשְּׁחֵלֶת וְעֵץ רָטֹב" (כלפון, 140).

א. **רֹטֶב*, רוטב** ז' [מן רָטֹב; ארמית: רוּטְבָּא] 1*. מִיץ. לַחְלוּחִית שֶׁל בָּשָׂר מְבֻשָּׁל אוֹ צָלוּי, שַׁמְנוּנִית: "הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר מֻתָּר בָּרֹטֶב" (נדרים ו ו). 2°. שֵׁם כּוֹלֵל לַמִּיצִים וְלַנּוֹזְלִים הַשּׁוֹנִים שֶׁל יְרָקוֹת אוֹ שֶׁל פֵּרוֹת אוֹ שֶׁל שְׁמָנִים הַמְּשַׁמְּשִׁים לְתִבּוּל תַּבְשִׁילִים: רֹטֶב עַגְבָנִיּוֹת. רֹטֶב פִּטְרִיּוֹת. רֹטֶב זֵיתִים וּבְצָלִים. – [רֹטֶב־, רָטְבּוֹ; רְטָבִים, רָטְבֵי־]

ב. **רֹטֶב*, רוטב** ז' [מן רטב; ערבית: רֻטַבּ, ריבוי: רֻטַב] תְּמָרָה רְטֻבָּה וּבְשֵׁלָה (לְהַבְדִּיל מִן "יְבֵשָׁה" – תְּמָרָה מְיֻבֶּשֶׁת): "גְּלַעִינָה שֶׁל רֹטֶב... מִצְטָרֶפֶת וְשֶׁל יְבֵשָׁה אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת" (עוקצין ב ב). – [רֹטֶב־, רְטָבִים, רָטְבֵי־]

רַטְבּוּבִי° ת' [מן רָטֹב] רָטֹב בְּמִקְצָת: "חוֹל רַטְבּוּבִי וְקָרִיר" (שמיר, במו 32). "נָעַץ אֶת אוּד הַסִּיגַרְיָה שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ הֶעָפָר הָרַטְבּוּבִי" (יזהר, צקלג 92). – [רַטְבּוּבִית, ־בִּיִּים, ־בִּיּוֹת]

רַטְבּוּבִית° נ' [מן רָטֹב; רַטְבּוּבִי] רְטִיבוּת קַלָּה: "בְּשִׁגָּרוֹן שֶׁרוֹחֵשׁ בְּאֵיבָרֶיהָ... הַסְּפוּגִים רַטְבּוּבִית סְמוּיָה מִן הָעַיִן" (הלקין, משבר 7). "יֵשׁ עַכְשָׁו רַטְבּוּבִית בָּאֲוִיר" (טברסקי, אררט 270). "וְנִתְנַשְּׁבָה עָלֵינוּ רַטְבּוּבִית צוֹנֶנֶת" (ארד, תר' לסקוב 99). – [רַטְבּוּבִית־]

רִטְבוֹן^, ריטבון ז' [מן רָטֹב] רְטִיבוּת, לַחוּת: "כִּי יִהְיֶה רִטְבוֹן וְלַחְלוּחַ" (אסף, 128). רִטְבוֹן הָאֲוִיר אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. – [רִטְבוֹן־]

רַטְבָן° ז' [מן רטב] מִי שֶׁמַּרְטִיב בִּשְׁנָתוֹ (כִּנּוּי־גְּנַאי): "דָּבָר חָדָשׁ: כָּל רַטְבָן יָבוֹא לְבַלְבֵּל!" (יזהר, מישור 56). תִּינוֹק רַטְבָן. – [רַטְבָנִית, רַטְבָנִים, ־נִיּוֹת]

א. **רטה** [הגיזרון לא הוברר; אולי קרוב אל ירט; המשמעות משוערת לפי הכתוב:]

~ פִּעֵ' רָטָה פ"י הִסְגִּיר, מָסַר, הִפִּיל: "יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עֲוִיל וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי" (איוב טז יא). – [לִרְטוֹת, רוֹטֶה, יִרְטֶה]

ב. **רטה** [ארמית: רְטֵי לחץ, סחט]

~ פִּעֵ' רָטָה * פ"י סָחַט, לָחַץ וְכָבַשׁ דָּבָר כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת רְטִיבוּתוֹ: "הַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ... וְהָרוֹטֶה פִּשְׁתָּנוֹ" (תוספתא טהרות ה טז). – [לִרְטוֹת, רוֹטֶה, יִרְטֶה]

~ הפ' הִרְטָה ^ פ"י שָׂם רְטִיָּה עַל מַכָּה, חָבַשׁ תַּחְבֹּשֶׁת [ובהשאלה] רִפֵּא: "וְהַגְהַת מָזוֹר לְהַרְטוֹת מַחֲלָה" (מי יתנה, שחרית יום כפור). – [לְהַרְטוֹת, מַרְטֶה, יַ־]

רָטוֹב, ראה רָטֹב.

רַטּוֹב* ז' [אולי מן רָטֹב, ב. רֹטֶב, במשמע: נצרים ירוקים] מַלְכֹּדֶת לְצִפֳּרִים עֲשׂוּיָה נְצָרִים יְרֻקִּים וְדַקִּים (כלים כג ה). – [רַטּוֹב־, רַטּוֹבִים, ־בֵּי־]

רְטוֹב^, ריטוב ז' [מן רטב, רִטֵּב] גְּרִימַת רְטִיבוּת, הַחְדָּרַת לַחוּת: "לְקָרְתוֹ, לְחָמְתוֹ וְרִטּוּבוֹ וְיִבּוּשׁוֹ" (אסף, מונטנר 169). רִטּוּב הַקִּירוֹת בְּדִירָה בְּשֶׁל דְּלִיפַת הַגַּג. – [רִטּוּב־]

רִטּוּט°, ריטוט ז' [מן רטט, רִטֵּט] זַעֲזוּעַ, רְעִידָה קַלָּה, נִעְנוּעַ מָהִיר וְתָכוּף: "הַכִּנּוֹר וְהַנֵּבֶל רוֹטְטִים רִטּוּט־נְכָאִים" (אריכא, סנחריב 293). "עִם רִטּוּטֵי הָאוֹר הָיָה הַטַּל נוֹצֵץ בְּאוֹר יְקָרוֹת" (גורי, פרחי 20). "זֶה שֶׁעוֹמֵד הָיָה בִּפְנִיָּה וְכֻלּוֹ רִטּוּט וְהִרְהוּרֵי חֲרָטָה" (סביב, דרך 178). "הִרְטִיטוּ רִטּוּטֵיהֶן בְּנוֹת בּוֹמְבֵּי" (סערוני, ניסים 103). "הֵסִיט אֶת הַוִּילוֹן הַכְּחַלְחַל שֶׁמִּבַּעַד לְרִטּוּט קְפָלָיו נִבְּטָה הַתְּמוּנָה בְּטִשְׁטוּשׁ שֶׁל בֹּהַק" (אריכא, ג 30). – [רִטּוּט־, רִטּוּטִים, רִטּוּטֵי־]

רָטוּט° ת' [מן רטט] רָעוּד, מְזֻעְזָע: "כַּף יָדוֹ הָרֵיקָה, רְטוּטַת הַכְּמִיהָה" (ריבנר, שירים 116). "אֶת דְּרִיכוּתָם הָרְטוּטָה שֶׁל הַיָּמִים הָהֵם אֵין אַתְּ יְכוֹלָה לְתָאֵר" (ארד, ביתו 51). – [רְטוּטָה, רְטוּטִים, רְטוּטוֹת]

רִטּוּן°, ריטון ז' [מן רטן] נְהִימָה, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים בְּלַחַשׁ מִתּוֹךְ רֹגֶז אוֹ תַּרְעֹמֶת: "וְקוֹל אִשָּׁה עָבַר כְּשׁוֹט... צָנַף צִנְפָה אֶת הֶהָמוֹן, הָפַךְ אֶת רִטּוּנוֹ לְרַעַם" (אלתרמן, עיר 16). "נִפְרְעוּ מִמֶּנּוּ בְּעִנְיַן רִטּוּנָיו עַל צֵרוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ כּוֹפֵר לְמִנְיָן" (סדן, ממחוז רכט). "אוֹתוֹ רִטּוּן עַל מוּטָה לֹא רַק שֶׁלֹּא דָעַךְ, אֶלָּא אַדְּרַבָּא קָלַח פִּתְאֹם" (יזהר, צקלג 295). – [רִטּוּן־, רִטּוּנִים, רִטּוּנֵי־]

רֶטוֹרְטָה° נ' [לאטינית: retorta] אַבִּיק [ראה ערך אַבִּיק והציור שלידו]

רֶטוֹרִיקָה°, ריטוריקה נ' [יוונית: rhetorike] אָמָנוּת הַנְּאוּם, תּוֹרַת הַדִּבּוּר הַמְדֻיָּק וְהַנָּאֶה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַשּׁוֹמְעִים.

– רֶטוֹרִי ° ת' 1. שֶׁל תּוֹרַת הַנְּאוּם, הַמְבֻסָּס עַל כְּלָלֵי הַדִּבּוּר הַנָּכוֹן וְהַנָּאֶה: סַמְמָנִים רֶטוֹרִיִּים בְּהַרְצָאָה. הַנּוֹאֵם הָיָה מְצֻיָּן מִבְּחִינָה רֶטוֹרִית. 2 [בהשאלה] נִמְלָץ, מְיֻפֶּה וּמְקֻשָּׁט בְּיוֹתֵר.

– שְׁאֵלָה רֶטוֹרִית °, שְׁאֵלָה מְלִיצִית, שְׁאֵלָה הַמְּכִילָה בְּתוֹכָהּ אֶת הַתְּשׁוּבָה הַהֶגְיוֹנִית וְהִיא לֹא הֻצְּגָה אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְלִיט רַעְיוֹן מְסֻיָּם הַבְלָטָה יְתֵרָה, אוֹ לַעֲשׂוֹת רֹשֶׁם עַל הַשּׁוֹמֵעַ, כְּגוֹן שְׁאֵלָתוֹ שֶׁל הַנָּבִיא: "הֲיַהֲפֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ?!" (ירמיה יג כג).

א. **רְטוּשׁ^, ריטוש** ז' [מן א. רטש, רִטֵּשׁ] שִׁסּוּעַ, קְרִיעָה לִגְזָרִים, בִּקּוּעַ: "רִטּוּשׁ אֲחוֹרַנִּית הוּשְׁבַּר" (ינאי, רצט). "רְצִיצַת גֻּלְגֹּלֶת וְרִטּוּשׁ הַבֶּטֶן" (ביאליק, אריה ג). – [רִטּוּשׁ־, רִטּוּשִׁים, ־שֵׁי־]

ב. **רִטּוּשׁ°, ריטוש** ז' [מן ב. רטש, רִטֵּשׁ] [בצילום] הַגָּהַת הַנֶּגְטִיב אוֹ הַתַּצְלוּם בִּדְיוֹ מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם שִׁפּוּר הַפְּגָמִים [ראה להלן רָטוּשׁ] – [רִטּוּשׁ־, רִטּוּשִׁים, רִטּוּשֵׁי־]

רָטוּשׁ^ ת' [מן א. רטש] מָחוּץ, שָׁסוּעַ: "מְחוּדָה וּרְטוּשָׁה" (ינאי, שיב). "אֲכוּלָה בְּכָל פֶּה נְתוּצָה וּרְטוּשָׁה" (גבירול, שודדים נדודים). "וּנְבִיּוֹת

וכושים רדו בחמושים והניחום רטושים בכל פנה נטושים״ (יהודה הלוי, ט 572). ״רטושי בטן, שסועי קדקד״ (ביאליק, ספיח יב). ״ואין מכבד פגרימו הרטושים עוד להבקיע אל תכלת־יה״ (פיכמן, קכד). — [רטושה, רטושים, ־שות]

רָטוּשׁ* ז׳ [אולי מן א. רטש; ארמית: רְטִישׁ גסש] כנוי בתלמוד למי שגלה או הגר ממקומו מדעתו ונטש את רכושו, להבדיל מן ״נטוש״ שעזב את מקומו בעל־כרחו (בבא מציעא לט). [ראה עוד ערך נכס, נכסי רטושין] — [רטושין]

רֵטוּשׁ° ז׳ [צרפתית: retouche] (במלאכת־הצילום) הגהת התשליל (הנגטיב) או התצלום לשם תקון הפגמים הקלים שחלו בהם אגב צלום; הרטוש נעשה בדיו מיחדת מתאמת לצבע הצלום.

רטט [ארמית: רְטַט; ראה גם רתת]

~ פע׳ **רָטַט** ° פ״ע רָעַד, זָע קלות: ״הבהבה עדין השלהבת הקטנה של החמץ שנשרף ועשנה הקליל רטט באויר״ (ביאליק, החצוצרה ג). ״והכלב מתחיל רוטט, רוטט״ (ביאליק, מאחורי ג). ״ראה אור רוטט באפלה״ (עגנון, כפות תנז). — [לרטט, רוטט, ירטט]

~ נפ׳ **נִרְטַט** °, נרעד, התחיל לרטט: ״נרטט קולו של אבי״ (סדן, ממחוז רלח). ״לסתו התחתונה, המוצקה, נרטטה רטיטה קלה״ (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 10). — [להרטט, נרטט, ירטט]

~ פע׳ **רִטֵּט** * פ״ע רעד, נזדעזע: ״והיה (העגל) נראה כמרטט לפניהם״ (שיר השירים רבה א). ״והם נמשכים ומרטטים, רעבים וצמאים״ (ביאליק, מגילת ו). ״ועל כל תבה ותבה סנטרה השמן מרטט״ (עגנון, כלה פא). ״עוד היום מרתתים ומרטטים בי כל נימי לבי״ (ויסלבסקי, תר׳ ילדותי 52). ״והנה אישון־אור גחלילי מרטט״ (ספורטה, אסור 20). — [לרטט, מרטט, י־]

~ פע׳ **רֻטַּט** °, הֻרְעַד, נעשה רוטט: ״קול עמוס זה, מרטט ומרסק, הוא שנוגע עד הנפש״ (מגדלי מר״ם, קסז). — [מרטט, ירטט]

~ התפ׳ **הִתְרַטֵּט** °, הזדעזע, נעשה רוטט: ״חטמו המארך... הרגיש והמתרטט לאין שעור״ (שטייגמן, במעגל 179). ״הנה נתרטט לבי וגל חם עברו״ (זכאי, קצרות 81). ״נתרטטו כמה וכמה נימים בלבו״ (סדן, ממחוז קס). ״אצבעותיו מזה נתרטטו על המיתרים וידו מזה הוליכה את הקשת״ (יזהר, מישור 76). ״שרירי לחייו נתרטטו״ (אריכא, ב 202). — [להתרטט, מת־, ית־]

~ הפ׳ **הִרְטִיט** * פיו״ע 1 ° פ״י זעזע, הרעיד: ״בטיט הפריכם... וכח אונם הרטיט״ (סידור רס״ג, רפג). ״קולה הרטיט את הלב״ (עגנון, כפות ריז). ״פרץ בצחוק רם, צחוק שהרטיט את כל גופו״ (קרליבך, הודו 177). ״דאגה אותו הרטיטה״ (צייטלין, האש 340).
2 פ״ע רעד, רטט: ״מעולל בעפר הוא שרוע דם — זה הגוף המרטיט״ (רחל, קג). ״הפסל הקטן מרטיט מאליו״ (תמוז, אליקום 91). המסכן עמד מרטיט כלו מקר ומרטיבות. — [להרטיט, מ־, י־]

רֶטֶט ז׳ [ראה רטט; קרוב אל רֶתֶת] רעד, זעזוע: ״רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה״ (ירמיה מט כד). ״ורטט של זעם יעברנו״ (ביאליק, מתי מדבר). ״והולך (קולו) למעלה ולמעלה ברטט של מתיקות״ (הזז, יעיש א 504). ״תמונה שתעורר בקרבנו איזה רטט אסתטי שתגע בנימי הנפש ותביא אותן לידי זעזוע״ (ויסלבסקי, תר׳ בעולם 37). רטט נפשי. — [רטט־]

רַטָּט° ז׳ [מן רטט, רֶטֶט] התקן במכונות שונות הנע במהירות אילך ואילך כמרטט (Vibrator): רטט בטלגרף, במתקני רדיו וכדומה. — [רטט־, רטטים, רטטי־]

רִטְטָנִי° ת׳ [מן רֶטֶט] שיש בו רטט, רועד: ״הנה מתפרצים נחיריך הרטטניים״ (ארד, ביתו 280). ידים רטטניות. — [רטטנית, רטטניים, ־ניות]

רְטִיבָה* נ׳ [מן רטב; ערבית: רַטְבּ צמח ירוק] לבלוב: ״(׳אף ערשנו רעננה׳) מה רטיבה הרטיב שם?״ (בראשית רבה סח). — [רטיבת־]

רְטִיבוּת^ נ׳ [מן רָטֹב] לחות, לחלוחית: ״הרטיבות אשר אבד ממנו״ (אברהם בר־חיא הנשיא, מגילת המגלה ג 50, לפי ב״י). רטיבות האדמה אחרי הגשם. רטיבות בקירות שאינם מבדדים היטב מן המים. — [רטיבות־]

רְטִיָּה*, רטייה נ׳ [מן ב. רטה] אספלנית, אגד משוח בסממני־רפוי ששמים על פצע: ״רטיה על גבי מכה״ (ירושלמי שבת ג ד). ״אם יפל אדם מראש הגג כל גופו לוקה והרופא נכנס אצלו ונותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וברגליו ובכל איבריו, נמצא כלו רטיות״ (שמות רבה כז). ״ומתק שפתי יפה ללב שומע כרטיה למכה״ (מגדלי מר״ם, קג). — [רטית־, רטיות]

א. **רָטִיט°** ת׳ [מן רטט, רֶטֶט] רוטט וזע, רועד מהר: ״על חוט כה רטיט עוד הקשר בינינו נמתח״ (ש׳ שלום, שירים תקנס). ״שלחו גם סיר פודינג אדם ורטיט״ (יזהר, צקלג 702). ״רעדתי כעלה רטיט״ (פרלמן, תר׳ הריק 37). מיתרים רטיטים בכנור. — [רטיטה, רטיטים, רטיטות]

ב. **רָטִיט°** ז׳ [מן רטט, על־פי הלועזית] כנוי לאחד ממיני הצפצפה שבעצו משתמשים בתעשית ניר וגפרורים (Populus tremula).— [רטיט־, רטיטים, ־טי־]

רְטִיטָה° נ׳ [מן רטט, רָטַט] רעידה, זעזוע: ״צפירה פולחת רקם הרטיטה״ (ש׳ שלום, שירים רג). ״תרגיש היא רטיטת הקציר״ (בסוק, תר׳ יידיש 299). ״רק זו רטיטת ראשית״ (זוסמן, שירים 379). ״רטיטות הלב המעלות זעה״ (מגד, החי 156). רטיטת המיתרים.— [רטיטת־, רטיטות]

רְטִינָה° נ׳ [מן רטן, רָטַן] רטון, נהימה: ״רטינה, רשרוש, שריקה — נפסקים על־ידי צחוק קל״ (סוקולוב, במראות 199). ״נתבעבעה בו רטינה של תרעמת״ (סדן, ממחוז קלח). ״חלשה דעתו... והמליט רטינה קלה״ (יזהר, צקלג 107). [רטינת־, רטינות]

רָטִיפִיקַצְיָה° נ׳ [מלאטינית: ratus קבוע, מוסכם + facere (faetus) לעלות] אשרור, מתן תקף, אשור הנתן על־ידי מוסדות־השלטון העליונים להסכם שנחתם על־ידי נציגיהם: רטיפיקציה של ההסכם המדיני על־ידי הכנסת. — [רטיפיקציות]

רֶטֶל* ז׳ ראה רוטל*.

רטן [ארמית: רְטַן; ערבית: רַטַנַ דיבר לועזית]

~ פִּע׳ **רָ טַ ן** ° פ״ע לָחַשׁ, נָהַם, הָגָה מִלִּים בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־בָּרוּר, בְּיִחוּד מִתּוֹךְ רֹגֶז וְתַרְעֹמֶת: ״וְכָכָה בְּרֶטֶן עָגוּם רָטַן״ (שמעוני, הביבר 197). הָאִישׁ רָטַן דְּבַר־מָה מִתַּחַת לְשָׂפָמוֹ. – [לִרְטֹן, רוֹטֵן, יִרְטֹן]

~ פִּע׳ **רִ טֵּ ן** ° פ״ע הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל נְהִימָה: ״לֹא יָפֶה, אִישִׁי הַצָּעִיר, רִטֵּן פְּרוֹקוֹפִּי״ (שנהר, תר׳ הנואם). ״וְעוֹד זְמַן רַב כֵּן הַתּוֹכֵן רִטֵּן״ (שמעוני, הביבר 22). ״דְּרִיָּה רִטְּנָה בְּקוֹל מְנֻמְנָם: הַס, בֶּן־בְּלִיַּעַל שֶׁכְּמוֹתְךָ!״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 24). – [לְרַטֵּן, מְרַטֵּן, יְרַטֵּן]

~ הִפ׳ **הִ רְ טִ י ן** ° פ״ע הִשְׁמִיעַ רִטּוּן, רִטֵּן: ״מַה זֶּה? – הִרְטִינָה וְעָמְדָה, יוֹם שָׁלֵם!״ (קובנר, פנים 9). ״עֵסֶק בִּישׁ... – הִרְטִין בְּשָׂפָה רָפָה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 70). ״הַנֶּהָג בְּכוֹר שָׂטָן! – הִרְטִין גְּרִיגוֹרִי״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 21). – [לְהַרְטִין, מַ־, יַ־]

~ הִת׳ **הִ תְ רַ טֵּ ן** °, הִתְחִיל לְרַטֵּן, פָּתַח בְּרִטּוּנִים: ״פִּתְאֹם יִתְרַטֵּן וְיִתְפַּעֵם וִיבַשֵּׂר שְׁחוֹרוֹת״ (ארד, ביתו 96). ״נִתְרַטְּנָה שְׁלוּמִית בַּחֲצִי קוֹל״ (קובנר, פנים 7). ״נִזְכַּר הוּא בַּמִּפְקָד בִּפְנֵי הַגּוֹרָל וּקְרָבָיו מִתְרַטְּנִים״ (הלקין, משבר 224). ״בְּעַצְמְךָ חֲמוֹר אַתָּה! – נִתְרַטֵּן לְיוּבִּישְׁקִין״ (שלונסקי, תר׳ קריקע א 296). – [לְהִתְרַטֵּן, מִתְ־, יִתְ־]

רֶטֶן° ז׳ [מן רטן, רָטַן] רְטִינָה, נְהִימָה: ״וְאִם אִם הִיגַע – אַל רֶטֶן וְאַל הֶגֶה!״ (שמעוני, שירים ב רסו). ״לֹא נָבוֹא בְּרֶטֶן לְפָנֶיךָ וְעָלֶיךָ לֹא נָלִין״ (אביגרעם, שירים יג). ״אֶנְקַת אֵימָה וָרֶטֶן״ (עוגן, תהלת 210). [רֶטֶן־, רְטָנִים, רִטְנֵי־]

רָטָן* ז׳ [מארמית: רְהַט רץ] רָץ, שָׁלִיחַ מָהִיר: ״הָרָטָנִין יוֹצְאִין בְּסוּדָר שֶׁלָּהֶן״ (תוספתא שבת ה יא). – [רָטַן־, רָטָנִים, רָטָנֵי־]

רַטְנוּנִי° ת׳ [מן רטן] הַמַּרְבֶּה לְרַטֵּן: ״יַעֲקֹבִי, זֶה הָאַפִּי הַיַּבַּבְנִי, הָרַטְנוּנִי״ (פרלמן, תר׳ רעיונות כג). – [רַטְנוּנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַטְנָן° ז׳ [מן רטן, רָטַן; ראה גם רוֹטְנָן*] בַּעַל־תַּרְעֹמֶת, מִתְלוֹנֵן, שֶׁתָּמִיד אֵינוֹ שְׂבַע־רָצוֹן: ״לֹא זְקֵנִים רַטְנָנִים, כִּי יְלָדִים אֲנַחְנוּ״ (בריש, ב 454). ״אֵינְךָ עַכְשָׁו אֶלָּא זָקֵן רַטְנָן״ (סביב, כצרער 143). ״קַנְאָתָנִית, רַתְחָנִית, רַטְנָנִית, קַנְטְרָנִית״ (שלונסקי, תר׳ קילא 155). ״נְבִיחָתוֹ הַמְשַׁעֲמֶמֶת שֶׁל כֶּלֶב חַשְׁדָנִי וְרַטְנָן״ (חמוז, אליקום 94). – [רַטְנָנִית, רַטְנָנִים, ־נִיּוֹת]

רטנן [מן רטן; רַטְנָן]

~ פִּע׳ **רִ טְ נֵ ן** ° פ״ע רִטֵּן בְּמִקְצָת, נָהַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ: ״כָּתַב כַּמָּה שׁוּרוֹת, רִטְנֵן בְּכַעַס וְקָרַע אֶת הַמִּכְתָּב״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 323). ״בָּאִים? – רִטְנֵן בְּנִי – יָפֶה, אָז נִסַּע הַבַּיְתָה״ (יזהר, צקלג 446). ״גּוֹרֵר אַחֲרָיו פָּצוּעַ כְּשֶׁהוּא מְרַטְנֵן־מְפַטִּיר בְּחִבָּה״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ ימים 69). – [לְרַטְנֵן, מְרַטְנֵן, יְרַטְנֵן]

רַטְנָנִי° ת׳ [מן רַטְנָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רִטּוּן, מִתְלוֹנֵן: הַבָּעָה רַטְנָנִית. דִּבּוּרִים רַטְנָנִיִּים. – [רַטְנָנִית, רַטְנָנִיִּים, רַטְנָנִיּוֹת]

רטע, ראה רתע.

רְטִפּוּשׁ° ז׳ [מן רטפש, רֻטְפַּשׁ] הַשְׁמָנָה יְתֵרָה: ״לָכֵן רְטִפּוּשׁ תְּנַפַּח כְּרֵסָהּ״ (יצ״י, קפג). – [רְטִפּוּשׁ־]

רטפש [אולי מן רטב + טפש; המשמעות לפי הבנה זו בכתוב]

~ פֻּע׳ **רֻ טְ פַּ שׁ, רֻ טְ פָּ שׁ** ° פ״ע הָיָה מְגֻשָּׁם וְשָׁמֵן: ״רֻטֲפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר״ (איוב לג כה). ״וַיַּרְא קְהַל רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה... רֻטְפְּשׁוּ כְּיֶרֶק הַשָּׂדֶה״ (ינ״י, ריג). ״טֶבַח אֶחָד בָּרִיא וּמְרֻטְפָּשׁ״ (ביאליק, שור אבוס א). ״וּבִבְעִיטָה אַחַת מְכֻוֶּנֶת יָפֶה בְּאֲחוֹרֵיהֶם הַמְרֻטְפָּשִׁים״ (יזהר, צקלג 1083). ״רֻטְפַּשְׁתְּ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַל הַצְּלוֹמִים״ (י׳ קצנלסון, כתבים 306). ״מֵחֶלְבִּי וְדָמִי יְרֻטְפַּשׁ״ (עוגן, 278). – [מְרֻטְפָּשׁ, יְרֻטְפַּשׁ]

רֶטְרוֹאַקְטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: retro לאחור + activus פעיל] שֶׁכֹּחוֹ יָפֶה לְאָחוֹר, מִפְּרָעִי, שֶׁתָּקְפּוֹ לְמַפְרֵעַ (מִכָּאן וְלֶעָבָר): חֹק רֶטְרוֹאַקְטִיבִי. – [רֶטְרוֹאַקְטִיבִית, רֶטְרוֹאַקְטִיבִיִּים, ־בִיּוֹת]

– **רֶ טְ רוֹ אַ קְ טִ י בִ י וּ ת** ° נ׳ תֹּקֶף לֶעָבָר, יִפּוּי־כֹּחַ לְאָחוֹר: רֶטְרוֹאַקְטִיבִיּוּת שֶׁל הַחֹק מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה.

רִטְרוּט° ז׳ [מן רטרט, רִטְרֵט] סִלְסוּל מְרֻטָּט: ״רִטְרוּט הֶחָלִיל״ (שלונסקי תר׳ בבל 200). – [רִטְרוּט־, רִטְרוּטִים, ־טֵי־]

רֶטְרוֹסְפֶּקְטִיבִי° ת׳ [מלאטינית: retro לאחור + spicere (spectus) לראות] הַמְּתָאֵר אֶת הֶעָבָר, הַפּוֹנֶה מִן הַהֹוֶה לֶעָבָר: סְקִירָה רֶטְרוֹסְפֶּקְטִיבִית עַל יְמֵי־הַקֶּדֶם. תַּעֲרוּכָה רֶטְרוֹסְפֶּקְטִיבִית (תַּעֲרוּכַת יְצִירוֹתָיו שֶׁל אָמָּן מֵרֵאשִׁית יְצִירָתוֹ וְעַד תְּקוּפָה מְסֻיֶּמֶת בְּחַיָּיו אוֹ עַד יְצִירָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה). – [רֶטְרוֹסְפֶּקְטִיבִית, רֶטְרוֹסְפֶּקְטִיבִיִּים, ־בִיּוֹת]

רטרט [הרחבה מן רטט]

~ פִּע׳ **רִ טְ רֵ ט** ° פ״ע רִטֵּט, נִשְׁמַע לְמִקְטָעִין: ״בְּקוֹל חָרִיף רִטְרְטוּ צִלְצוּלֵי הַטֶּלֶפוֹן״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 348). – [לְרַטְרֵט, מְ־, יְ־]

א. רטש [ארמית: רְטַשׁ עזב]

~ פָּע׳ **רָ טַ שׁ** ⁘ פ״י בִּקַּע, שִׁסַּע: ״רוֹטֶשֶׁת עַד חוּג תְּהוֹמִים״ (מותחת, סדר אחרון של פסח). ״דִּבּוּר אַכְזָרִי יוֹרֵד חַדְרֵי לֵב כְּמַאֲכֶלֶת רוֹטֶשֶׁת״ (יזהר, צקלג 271). – [לִרְטֹשׁ, רוֹטֵשׁ, יִרְטֹשׁ]

~ פִּע׳ **רִ טֵּ שׁ** פ״י שִׁסַּע, פִּלַּח, מָחַץ וְקָטַל: ״וְעֹלְלֵיהֶם תְּרַטֵּשׁ וְהָרֹתֵיהֶם תְּבַקֵּעַ״ (מלכים ב ח יב). ״וְדִבְרֵי רִגְנָתֵנוּ רִטְּשׁוּנוּ״ (ינ״י, רצג). ״וַיְרַטְּשׁוּם הָאַכְזָרִים עַל שֵׁן סֶלַע וּמְצוּדָה״ (אברהם אבן עזרא, א 91). ״שׁוֹסֵף בְּנֵי־מְעֵיהֶן וּמְרַטֵּשׁ כְּרֵסוֹתֵיהֶן שֶׁל בְּרִיּוֹת״ (ביאליק, אריה ד). –[לְרַטֵּשׁ אֶת־, מְרַטֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻ טַּ שׁ**, שֻׁסַּע, פֻּלַּח, נִמְחַץ וְנִקְטַל: ״אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה״ (הושע י יד). ״לְכָה הַמִּלְחָמָה וּבְכוֹחַ יָדְכָה רֻטְּשׁוּ פִּגְרֵיהֶם לְאֵין קוֹבֵר״ (מגילת בני אור, יא 1). גְּוִיּוֹת מְרֻטָּשׁוֹת עַל־יְדֵי פְּגָזִים. – [מְרֻטָּשׁ, יְרֻטַּשׁ]

~ הִת׳ **הִ תְ רַ טֵּ שׁ**, **1** °, הִתְבַּקֵּעַ, הִתְפַּלֵּג: ״לְכָבוֹד וְלַהוֹן נִמְכָּרִים, מִתְרַטְּשִׁים לִפְלַגּוֹת וּשְׂרָרוֹת״ (ש׳ שלום, שירים קכו). **2** * [בהשאלה] הִתְחַבֵּט וְהִתְלַבֵּט קָשׁוֹת: ״אַל תִּטֹּשׁ שִׂיחַת חֲכָמִים וּבְחִידוֹתֵיהֶם הִתְרַטֵּשׁ״ (בן־סירא ח ט). – [לְהִתְרַטֵּשׁ, מִתְרַטֵּשׁ, יִתְ־]

ב. רטש [מן רֶטוּשׁ]

~ פִּע׳ **רִ טֵּ שׁ** ° פ״י הִגִּיהַּ אֶת הַתַּשְׁלִיל (הַנֶּגָטִיב) אוֹ אֶת הַתַּצְלוּם בִּדְיוֹ מְיֻחֶדֶת: הַצַּלָּם רִטֵּשׁ אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַפְּגוּמִים בַּתַּצְלוּם. – [לְרַטֵּשׁ אֶת־, מְרַטֵּשׁ, יְרַטֵּשׁ]

~ פע' רטש °, הגה ותקן בדיו מיחדת: תצלומים מרטשים כראוי. – [מרטש, ירטש]

רטש ° ז' [מן רטש, רטש] שסוע, פלוח: "קלח דם שחום שופע, רטש גו פלח בלאט" (טגא, שירים 193). – [רטש־]

רי ז' [מלה סתומה בכתוב באיוב, ראה להלן; לפי הפירוש המקובל – מן רוה] רויה, מים רבים: "אף־ברי יטריח עב, יפיץ ענן אורו" (איוב לז יא) [ראה גם ערך ב. אף, אף־ברי]

ריאה, ראה ראה.

ריאולוגיה ° נ' [מיוונית: rheos זרם + logos לימוד] תורת הזרימה, ענף במדע הפיסיקה העוסק בחקר תופעות הזרימה, הצמיגות והדפורמציה של עצמים. הריאולוגיה חשיבותה רבה בידע החמרים הסינתטיים.

ריאומיור °, מדחם־ריאומיור ° ז' [על שם הממציא הפיסיקאי הצרפתי R. A. Réaumur במאה ה־18] מדחם המחלק ל־80 מעלות מנקדת־ההמסה של הקרח ועד נקדת־הרתיחה של המים; להבדיל ממדחם "צלסיוס" המחלק ל־100 מעלות, וממדחם "פרנהיט" המחלק ל־212 מעלות. בטבלה נתונים מספרי מעלות אחדים להשואה בין שלש שיטות המדחמים.

צלסיוס	ריאומיור	פארנהייט
100	80	212
50	40	122
37	29.6	98.6
0	0	32

ריאוסטט ° ז' [מיוונית: rheos זרם + statikos גורם לעמידה] מכון־זרם, מתקן לוסות עצמת הזרם החשמלי על־ידי שנוי התנגדות. [ריאוסטטים]

ריאורגניזציה ° נ' [מלאטינית: re בחזרה, שוב + יוונית: organon מכשיר] סדור מחדש, חדוש ארגונו של דבר, העמדתו על יסודות חדשים: ריאורגניזציה בפעלות המוסד. ריאורגניזציה במבנה בתי־הספר. – [ריאורגניזציות]

ריאל ° ז' [ספרדית: real] שם מטבע קטן הנהוג בכמה ארצות בדרום־אמריקה. – [ריאלים]

ריאלי ° ת' [מלאטינית של ימי־הביניים: realis ממשי] 1. מציאותי, ממשי: החיים הריאליים. הערך הריאלי של הכסף. 2. מעשי, הנתן לבצוע: הצעה ריאלית. תכנית ריאלית. פוליטיקה ריאלית. – [ריאלית, ריאליים, ־ליות]

– בית־ספר ריאלי °, בית־ספר תיכון שמגמתו העקרית הקנית מדעים ריאליים־מעשיים לתלמידיו (מתמטיקה, פיסיקה, טבע וכו'), להבדיל מבית־ספר תיכון סתם (גימנסיה), המקנה בעקר מדעים הומניסטיים.

– **ריאליה** ° נ' שם כולל לכל הדברים הריאליים־המוחשים, כגון: צמחים, בעלי־חיים, כלים, מכשירים וכו'.

– **ריאליות** ° נ' מעשיות, שמושיות, התאמה למציאות: ריאליות בפעלות. ריאליות בהצעות.

– **ריאליזם** ° ז' 1. ריאליות, מעשיות. 2 [בפילוסופיה] ההשקפה כי העולם קים קיום עצמאי וממשי ואינו תלוי בהכרתנו הפנימית ובמשגינו. 3 [בספרות ובאמנות] סגנון שעקרו תאור של חיי המציאות כמות שהם, על החיוב והשלילה שבהם, ללא כל אידיאליזציה. הריאליזם נתפשט בספרות האירופית ביחוד במחצית השניה של המאה הי"ט.

– **ריאליסט** ° ז' 1. התומך בריאליזם בפילוסופיה או בספרות ובאמנות. 2. אדם מעשי, מי שהמציאות והמעשה הם עקר אצלו ולא הדמיון או ההלכה המפשטת: פלוני ריאליסט מפכח.

– **ריאליסטי** ° ת' 1. המבסס על עקרונות הריאליזם: סגנון ריאליסטי. ציורים ריאליסטיים. רומן ריאליסטי. 2. מעשי, מציאותי, נאמן למציאות: גישה ריאליסטית לחיים. עמדה ריאליסטית.

– **ריאליסטיקה** ° נ' המקצועות הריאליים במערכת הלמודים (מתמטיקה, פיסיקה ועוד).

ריאקטור ° ז' [ראה ריאקציה להלן] מכשיר סגור באפן הרמטי המתאם לבצוע תהליך כימי כשהוא מבדד לגמרי מסביבתו: ריאקטור אטומי (מבצעים בו את תהליך השרשרת של בקוע גרעיני אטומים). – [ריאקטורים]

ריאקציה ° נ' [מלאטינית: re בחזרה, שוב + agere (actus) לפעול] 1. פעלה נגדית, תגובה, תשובה על גרוי חיצוני: ריאקציה של הגוף על תחושת הקר. הריאקציה שוה בשעורה לפעלה. 2. מעבר חריף למצב מנגד. שנוי גמור, נסיגה: התגברות התנועה הלאמית בתפוצות הגולה הביאה אתה גם ריאקציה – תנועת התבוללות. 3 [בחיי החברה ובמדיניות] נסיגה, התנגדות לקדמה: חוגי הריאקציה. 4 [בכימיה] הפעלה כימית של חמר על חמר שכתוצאה ממנה נוצרים חמרים חדשים. – [ריאקציות]

– **ריאקציוני** ° ת' השיך לריאקציה (בהוראה 3), הנסוג אחור, המתנגד לכל קדמה, השואף להחזרת המצב הקודם: חוגים ריאקציוניים במדינה. תכנית ריאקציונית.

– **ריאקציונר** ° ז' התומך בריאקציה (בהוראה 3), נסוג אחור, חשך, גלחם בקדמה.

ריב [אולם קרוב לערבית: ריב חשש, ספק]

~ פע' רב פ"ע התקוטט, היה לו דין־ודברים, נשפט: "ויריבו רעי גרר עם־רעי יצחק לאמר: לנו המים!" (בראשית כו כ). "ויריבון אתו בחזקה" (שופטים ח א). "ויחר ליעקב וירב בלבן" (בראשית לא לו) [וראה עוד להלן] – [לריב עם־, ב־; רבתי, רב, רבה; רב, רבה; יריב... תרבנה; ריב!]

~ הפ' הריב פ"ע רב, התקוטט: "ה' יחתו מריביו" (שמואל א ב י). "שהיו מריבין זה כנגד זה" (במדבר רבה ה). "שהיה מריב עם יצחק על הירשה" (רש"י בראשית כא י). – [להריב, מריב, יריב]

~ הת' התרובב *, בא בריב, התקוטט: "ואשר לוא להוכיח ולהתרובב עם אנשי השחת" (מגילת הסרכים, ט 16) – [להת־, מתרובב, ית־]

– **רב לפלוני**, טען לטובתו של פלוני צדד בזכותו: "האתם תריבון לבעל?" (שופטים ו לא).

– רָב אֶת רִיב פְּלוֹנִי, טָעַן לְטוֹבַת פְּלוֹנִי, צִדֵּד בִּזְכוּתוֹ, הֵגֵן עָלָיו: "הִנְנִי־רָב אֶת־רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת נִקְמָתֵךְ" (ירמיה נא לו). "הָרָב אֶת רִיבֵנוּ" (מגילה כא; ברכות מגילה).

רִיב ז׳ [מן ריב, רָב] קְטָטָה, הִתְנַצְּחוּת, מַחֲלֹקֶת, דִּין־וּדְבָרִים בֵּין אֲנָשִׁים: "וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט" (בראשית יג ז). "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג ג). "מַקִּישׁ רִיבִים לִנְגָעִים" (סנהדרין לד). – [רִיב־, רִיבוֹת גם רִיבִים, רִיבֵי־]

– רִיב לְשׁוֹנוֹת, 1. הוֹצָאַת דִּבָּה, דִּבְרֵי חֶרְפָּה וְגִדּוּפִים: "תִּצְפְּנֵם (אֶת הַצַּדִּיקִים) בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת" (תהלים לא כא). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי לַוִּכּוּחַ הַקָּשֶׁה שֶׁהִתְנַהֵל בַּמֵּאָה שֶׁעָבְרָה בֵּין חוּגִים שׁוֹנִים בַּיַּהֲדוּת בִּשְׁאֵלָה אֵיזוֹ לָשׁוֹן תְּהֵא לְנַחֲלַת הָעָם: הַלָּשׁוֹן הַלְּאֻמִּית הָעִבְרִית אוֹ לְשׁוֹן יִידִישׁ הַמְדֻבֶּרֶת בַּגּוֹלָה (אחד העם, תג).

– רִיבוֹת שְׂפָתַיִם, טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת, דִּבְרֵי וִכּוּחַ, תּוֹכָחָה: "שִׁמְעוּ־נָא תוֹכַחְתִּי וְרִבוֹת שְׂפָתַי הַקְשִׁיבוּ" (איוב יג ו).

– אִישׁ־רִיב, 1. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רִיב עִם אֲחֵרִים, יָרִיב, מִתְנַגֵּד: "אוֹי־לִי אִמִּי כִּי יְלִדְתִּנִי, אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ" (ירמיה טו י). "וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי" (איוב לא לה). 2 °, אָדָם הַנּוֹטֶה בְּנָקֵל לָבוֹא בְּרִיב, אוֹהֵב־מְדָנִים.

– בָּא בְּרִיב, הִתְחִיל בִּקְטָטָה, פָּתַח בְּמַחֲלֹקֶת: "שִׂפְתֵי כְסִיל יָבֹאוּ בְרִיב" (משלי יח ו).

– חִרְחֵר רִיב, סִכְסֵךְ, גָּרַם לִמְרִיבָה וְלִקְטָטָה: "וְאִישׁ מִדְיָנִים לְחַרְחַר־רִיב" (משלי כו כא). אַנְשֵׁי מְחַרְחֲרֵי־רִיב.

רִיבָה* נ׳ [ראה ב. רוֹבָה; ארמית: רִיבָא *, רְבִיתָא *] נַעֲרָה, צְעִירָה, עַלְמָה: "מַעֲשֶׂה בְּרִיבָה אַחַת" (יבמות נט). רִיבָה נָאָה. – [רִיבַת־, רִיבוֹת]

רִיבוֹא, ראה רִבּוֹא. **רִיבּוּד**, ראה רִבּוּד. **רִיבּוּי**, ראה רִבּוּי.

רֵיבוֹלוּצְיָה °, **רֵיבוֹלוּצְיוֹנִי** ° וְכוּ׳, ראה רֶבוֹלוּצְיָה, רֶבוֹלוּצְיוֹנִי וְכוּ׳.

רִיבּוֹן, ראה רִבּוֹן. **רִיבּוּעַ**, ראה רִבּוּעַ.

רִיבּוֹנִי, ראה רִבּוֹנִי. **רִיבּוּעִי**, ראה רִבּוּעִי.

רִיבּוֹפְלָוִין ° ז׳ (Riboflavin) שְׁמוֹ הַמַּדָּעִי שֶׁל הַוִּיטָמִין B_2 (אוֹ G), הַמָּצוּי בְּחָלָב, בְּבֵיצִים, בְּכָבֵד וְעוֹד. חֹסֶר בְּרִיבּוֹפְלָוִין גּוֹרֵם לַעֲצִירָה בִּגְדִילָה וּלְתַחֲלוּאִים שׁוֹנִים.

רִיבּוּץ, ראה רִבּוּץ | **רִיגּוּג**, ראה רִגּוּג
רִיבִּית, ראה רִבִּית | **רִיגּוּז**, ראה רִגּוּז | **רִיגּוּל**, ראה רִגּוּל.

רֵיגוּלָרִי °, **רֵיגוּלָרִיּוּת** °, ראה רֶגוּלָרִי, רֶגוּלָרִיּוּת.

רִיגּוּם, ראה רִגּוּם **רִיגּוּן**, ראה רִגּוּן.

רִיגוֹרוֹזוֹ ° תה״פ [איטלקית: rigoroso] [במוסיקה] בְּקַפְּדָנוּת, בְּטֶמְפּוֹ מְדֻיָּק.

רִיגוֹרִיזְם ° ז׳ [מלאטינית: rigor קשיחות] קַפְּדָנוּת מוּסָרִית יְתֵרָה, מוּסְרָנוּת מֻפְרֶזֶת, הַשְׁקָפָה כִּי יֵשׁ לְהַעֲדִיף עַל הַכֹּל אֶת צִוּוּיֵי הַמּוּסָר הַמֻּחְלָט: "הַיַּהֲדוּת הַמְאֻחֶרֶת בִּטְּלָה אֶת הָרִיגוֹרִיזְם הַזֶּה" (קויפמן, האמונה ח 295).

– **רִיגוֹרִיסְט** ° ז׳ אָדָם הַנּוֹקֵט שִׁיטַת הָרִיגוֹרִיזְם, קַפְּדָן בְּמוּסָרִיּוּתוֹ.

רִיגוּשׁ, ראה רִגּוּשׁ. **רִיגוּשִׁי**, ראה רִגּוּשִׁי.

רִיד [קרוב אל רוד, ירד]

~ פָּעַ׳ רָד פ״ע צָעַק, גָּנַח, יָלַל: "אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה" (תהלים נה ג). "כְּחוֹלִים אַף הֵם יָרִידוּ" (גבירול, תר׳ שוטה עור 452). – [לָרִיד, רָד, יָרִיד]

רִידוּד, ראה רִדּוּד. **רִידּוּי** ראה רִדּוּי. **רִידּוּף**, ראה רִדּוּף.

רִידְיָא* ז׳ [ארמית: רִדָּא חָרִשׁ; רַדְיָא חורש] כִּנּוּי לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַגְּשָׁמִים הַמַּשְׁקִים אֶת הָאֲדָמָה: "שְׁלֹשָׁה קוֹלוֹת הוֹלְכִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: גַּלְגַּל חַמָּה... וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף רִידְיָא" (יומא כא).

רֵיהַבִּילִיטַצְיָה ° ז׳ [מלאטינית: re בחזרה שוב + habitis מתאים] 1. הַחְזָרַת עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ, הַחְזָרַת זְכֻיּוֹתָיו אוֹ שְׁמוֹ הַטּוֹב שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל מוֹסָד שֶׁהָאֳשַׁם אוֹ הֻכְתַּם לְלֹא הַצְדָּקָה. 2 [ברפואה] הַחְזָרַת כֹּשֶׁר הָעֲבוֹדָה שֶׁל אֵיבָר בַּגּוּף אוֹ שֶׁל הָאָדָם כֻּלּוֹ (לְאַחַר פְּצִיעָה אוֹ מַחֲלָה קָשָׁה). – [רֵיהַבִּילִיטַצְיוֹת]

רִיהוּט, ראה רִהוּט. **רִיוּוּי**, ראה רִוּוּי.

רִיוּוּחַ, ראה רִוּוּחַ. **רִיוּת**, ראה רְוָת.

רִיזִיקוֹ ° ז׳ [איטלקית: risico סכנה] סִכּוּן, חֲשַׁשׁ שֶׁל הֶפְסֵד וְאָבְדָן: הָעֵסֶק הַמִּסְחָרִי הָיָה כָּרוּךְ בְּרִיזִיקוֹ מְסֻיָּם. אַל תִּסְתַּבֵּךְ בְּרִיזִיקוֹ.

רֵיחַ ז׳ [ארמית: רֵיחָא; ערבית: רִיחַה] 1. גֵּזִים מְסֻיָּמִים הַמִּתְנַדְּפִים מֵחֳמָרִים שׁוֹנִים וְהֵם מַגִּיעִים תּוֹךְ כְּדֵי נְשִׁימָה אֶל חֲלַל הָאַף וּמְגָרִים אֶת תָּאֵי־הַתְּחוּשָׁה שֶׁבּוֹ: "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה׳" (בראשית כז כז). "רֵיחַ נִיחֹחַ" (ויקרא א ט). "לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים" (שיר השירים א ג). "נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ" (שיר השירים א יב). "וַהֲרִיחַ רֵיחַ שׁוּם" (סנהדרין יא). "נְעִים רֵיחִי בְּשָׂמַי נִשְׁפּוֹ" (משה אבן־עזרא, א 13). רֵיחוֹת רָעִים. 2 ° [בהשאלה] שֶׁמֶץ, קָרְטוֹב, מְעַט מִן הַמְּעַט, זֵכֶר לְדָבָר: "אַף רֵיחַ פְּסוּל אֵין בָּהּ" (ירושלמי גיטין ג ב). "אֲפִילּוּ רֵיחַ הַגֵּט אֵין בּוֹ" (גיטין פו). פְּלוֹנִי אֵין בּוֹ רֵיחַ תּוֹרָה [וראה עוד להלן] – [רֵיחַ־, רֵיחוֹ; רֵיחוֹת, רֵיחוֹת־, גם רֵיחִים °, רֵיחֵי־ °]

– רֵיחַ נִיחוֹחַ, רֵיחַ עָרֵב וְנָעִים, רֵיחַ הַגּוֹרֵם נַחַת־רוּחַ: "וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ. וַיָּרַח ה׳ אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ" (בראשית ח כ–כא). "וְאָרִיחַ אֶת רֵיחַ נִיחוֹחֵךְ" (ביאליק, מגילת ו). [ראה גם ערך נִיחוֹחַ]

– חוּשׁ־הָרֵיחַ ^ (חובות הלבבות, היחוד י), אֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת הַחוּשִׁים שֶׁל הָאָדָם, הַכֹּשֶׁר לִקְלֹט רֵיחוֹת שֶׁל גּוּפִים שׁוֹנִים עַל־יְדֵי הָעֲצַבִּים הַקְּבוּעִים בְּתוֹךְ הַקְּרוּם הָרִירִי שֶׁל הָאַף.

– נָמַר רֵיחוֹ, פָּג רֵיחוֹ °, הִתְנַדֵּף רֵיחוֹ, לֹא הָיָה בּוֹ רֵיחַ [גם בהשאלה:] "עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר" (ירמיה מח יא). "תַּפּוּחֵי הַזָּהָב פָּג רֵיחָם" (ביאליק, למי). "פֵּרוֹת הַשַּׁבָּת פָּג טַעְמָם וְרֵיחָם נָמַר" (ברקוביץ, תר׳ חיי קח).

– הִבְאִישׁ אֶת רֵיחוֹ בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי [בהשאלה] הִמְאִיס אוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִי, גָּרַם שֶׁיְּאַבֵּד חִנּוֹ בְּעֵינָיו: "הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו" (שמות ה כא).

– אין לו טעם ואין לו ריח* [על־פי ויקרא רבה ל, ושם כפשוטו], הוא נטול־ערך, אינו הגיוני, אינו עומד בפני הביקורת.

– על טעם וריח אין להתווכח° [שלונסקי, על־פי פתגם לועזי] לכל אחד טעמו ותחושת ריחו המיוחדים לו.

– שמע ריח°, הגיע לאוזניו ריח: "השומעת את ריח שרביטים חדשים?" (ביאליק, גבעולי).

– נשמע ריח°, הוחש ריח, הגיע ריח: "אלמלא ריח תמרוקיה של מינה – נשמע ריח העץ החדש" (עגנון, אלו קנח).

ריח [מן ריח]

~ הפ׳ **הריח** פ״י 1, חש בריחו של דבר־מה, קלט בתאי־התחושה של האף את־הגזים המתנדפים מחמרים שונים: "וירח את־ריח בגדיו" (בראשית כז כז). "אף להם – ולא יריחון" (תהלים קטו ו). "והריח ריח שום" (סנהדרין יא.). "ואריח את ריח ניחוחך" (ביאליק, מגילת ו). 2 [בהשאלה] חש, הרגיש: "ומרחוק יריח מלחמה" (איוב לט כה). הריחותי כי עומדת לפרוץ קטטה. 3, הכניס ריח של־, אצל, השרה: "והריחו ביראת ה׳" (ישעיה יא ג). 4*, הפיץ ריח, נתן ריחו: "זה הספוך את קוציו חזה הדריח את ריחו הטוב" (תנחומא תצא ד). "כל בגדיך מריחים כריח בשמים" (רש״י תהלים מה ט). "ספרים מריחים בזכר ישועת אלהים" (הנגיד, דיואן 111). "באה סכתי ועמדה לפני והריחה ריח ערב לפני" (עגנון, אלו שב). פרחים מריחים. – [להריח, הריחותי גם הרחתי... הרחתם; מריח, יריח]

~ הפ׳ **הורח**°, ספג ריח: "ואפי מר־דרור הורחו" (משה אבן־עזרא, א 65). "מלחיותו של הים מורחת עכשו יותר באפלה הירקה" (סברסקי, לפידים 295). – [מורח, יורח]

– הריח ריח אבק־שרפה° [בהשאלה] השתתף במלחמה, נמצא בפעלות־קרב: "סוסי הצבא שהיו מריחים ריח אבק־שרפה הרבה בימיהם" (מנדלי מו״ס, שי).

– הריח אש, 1, נגעה בו אש: "כאשר ינתק פתיל־הנערת בהריחו אש" (שופטים טז ט). 2° [בהשאלה] חש בפעלות־קרב: "וכלו כגבור מלחמה בהריחו אש" (ברקוביץ, הראשונים רצד).

ריחה* נ׳ [מן ריח] הרחה, קליטת ריחו של דבר־מה: "ואת מריח בו כמה ריחות" (שיר השירים רבה ב ג, כתפוח). "ראיה, שמיעה, ריחה" (ספר יצירה ה א). ריחה באף. – [ריחת־]

– טבק־ריחה°, עלי־טבק מיבשים, שחוקים ומערבים בבשמים שונים; משתמשים בהם להרחה, לגרוי עצבי האף וכמורו לעטוש.

ריחום ר׳ רחום	ריחוץ ר׳ רחוץ	ריחוש ר׳ רחוש
ריחוף ר׳ רחוף	ריחוק ר׳ רחוק	ריחים ר׳ רחים

ריחן* ז׳ [מן ריח; ערבית: ריחאן] 1*, בשם, צמח נותן ריח: "שוקים מלאים בשמים וכל ריחנין טובים" (מכילתא לא:). "כאחד מריחנין אלו של חנותו של בשם" (הזז, יעיש ב 36). 2°, צמח ריחני הידוע בשמו "בזיליק" (Ocimum basilicum). מגדלים אותו בגנות או בעציצים, משמש כתבלין. – [ריחן־, ריחנים, ריחני־]

ריחנות° נ׳ [מן ריחן] הפצת ריח, שפע ריחות: "אתה תופס... את סוד ריחנותו המשכרת" (אנוכי, שמים 112). "ריחנות האדמה הפרורה רגבובית" (יזהר, צקלג 358). – [ריחנות־]

ריחני° ת׳ [מן ריח; ריחן] מפיץ ריח, שריחו נודף, המגרה את חוש־הריח: פרח ריחני. חמרים ריחניים. [ובפיוט:] "יום תמים במשכן בני ארץ אפלה ריחנית וחלום" (רחל, צד). – [ריחנית, ריחניים, ־ניות]

– אפונה ריחנית°, ראה ערך אפונה.

ריחניות° נ׳ [מן ריחני] מתן ריח, נדיפת ריח: ריחניותו של הפרח. ריחניות הבשם הטוב. – [ריחניות־]

ריטבון, ראה רטבון.

ריטואל° ז׳ [מלאטינית: ritus טקס] טקס, נהג מקבל בפלחן הדתי, סדרי עבודת־האלהים: ריטואל של תפלה. –[ריטואלים]

– **ריטואלי**° ת׳ הכרוך בריטואל מסים, של נהג דתי: החיים הריטואליים של עדות שונות.

ריטוב ר׳ רטוב	ריטוריקה ר׳ רטוריקה	ריכוך ר׳ רכוך
ריטוט ר׳ רטוט	ריטוש ר׳ רטוש	ריכון ר׳ רכון
ריטון ר׳ רטון	ריכוז ר׳ רכוז	ריכוס ר׳ רכוס

רילי° ז׳ [אנגלית: relay] תוך, מתקן־עזר להפעלת מתקן גדול ממנו או לויסות פעלתו.

רים (איוב לט י), ראה ראם.

רימה, ראה רמה.	רימום, ראה רמום.
רימוז, ראה רמוז.	רימון, ראה רמון.

רימטיזם° ז׳ [מיוונית: rheuma זרם, גזילה] שגרון, שם כולל להופעת כאבים ומחושים בפרקים, בשרירים וברקמות הרכות סביבם.

– **רימטי**° ת׳ שגרוני: כאבים רימטיים במפרקים.

רינה, ראה רנה.	רינון, ראה רנון.

א. **ריס*** ז׳ [ארמית: ריסא; ערבית: ריש, רישה נוצה] השערות בקצה שמורת העין המשמשות לעין כמחושי־שמירה ומחסה מפגיעה: "ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו" (סנהדרין קז:). "אין דמעה רועדה על ריס העין" (ביאליק, לפני). ריסים ארכים. ריסים מלאכותיים ליפוי הפנים. – [ריס־, ריסים, ריסי־]

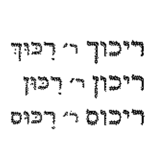

ר - ריסים

– מבין ריסי עיניו נכר ש־*, נקל להכיר מתוך הבעת פניו ש־, הכרת פניו ענתה בו כי הנו...: "מבין ריסי עיניך נכר שבן אלמנה אתה" (קידושין לא.).

ב. **ריס*** ז׳ [אולי קיצור מפרסית: אספריסא איצטדיון] 1, אצטדיון, זירה למרוץ סוסים: "ובית מדרשו של ר׳ אליעזר היה עשוי כמין ריס" (שיר השירים רבה א ג). 2, מדת־ארך קדומה ומקבילה

ל״סטדיון״ היוני, שעורה אחד משבעה וחצי (2/15) במיל, בערך 266 אמה, במדותינו בקרוב 150 מטר: ״היה רחוק מן הישוב שלשים ריס״ (בבא קמא ז ז). — [ריס־, ריסים, ריסי־]

ג. **ריס*** ז׳ [אולי מן ארס] ארס, רעל: ״מה הנחש זה ריסו מתלחל״ (בראשית רבה צח). — [ריס־, ריסו]

ריסון, ר׳ רסון. **ריסוס**, ר׳ רסוס. **ריסוק**, ר׳ רסוק.

ריספק* ז׳ [ארמית] אפריון [רווח בביטוי:]

— **אשקא דריספק*** [על־יסוד האגדה במסכת גיטין נז. — ״אשקא דריספק חריב ביתר״ — בשל מוט האפריון של בת־המלך שנשבר חרבה העיר ביתר] בשל מוט אפריון, כלומר בשל דבר קטן ופעוט באה צרה גדולה (דומה לכך המימרה של ימינו: ״הכל בגלל מסמר קטן״): בפואמה ״אשקא דריספק״ לי״ל גורדון (שירה קמב) תאר חרבנה של משפחה בשל ענין פעוט ביותר.

ריע (איוב ו כז), ראה רע.

ריעות, ראה רעות. **ריעותא***, ראה רעותא.

א. **ריף**^ ז׳ [אנגלית: riff] שונית, שן־סלע: ריפי אלמגים בקרבת החוף. — [ריף־, ריפים, ריפי־]

ב. **ריף**^ ז׳ [מארמית: ריפתא, ובריבוי: ריפין] ככר־לחם, עוגה (שאלות ותשובות הגאונים, גינצבורג 121). — [ריפין]

ג. **ריף*** (תוספתא כלאים ד ה), ראה ערך רף.

ריפה*נ׳ **ריפות** נ״ר [הגיזרון איננו ברור, המשמע לפי הפרשנים הקדמונים] גרגרי חטה מיבשים וכתושים לגריסים (יש סבורים כי הם הידועים בשם הערבי ״בורגול״): ״ותפרש את־המסך על־פני הבאר ותשטח עליו הרפות״ (שמואל ב יז יט). ״אם־תכתש... במכתש בתוך הריפות בעלי״ (משלי כז כב). — [ריפות־]

ריפוד, ר׳ רפוד. **ריפוט**, ר׳ רפוט. **ריפוי**, ר׳ רפוי

ריצה נ׳ [מן רוץ, רץ] מרוצה, תנועת התקדמות מהירה ביותר: ״רץ (אברהם) לפני המלאכים שלש ריצות״ (תוספתא סוטה ד א). ״על חטא שחטאנו לפניך בריצת רגלים להרע״ (וידוי ליום כיפור). תחרויות בריצה. ריצה של מאה מטר. — [ריצת־, ריצות]

— **ריצת־מרתון**°, ראה ערך מרתון.

— **ריצת־קריסה**° [כאימונגי־שדה] ריצה ברגלים כפופות אגב השענות על יד אחת (שלא לגלות לאויב את הראש בריצה מאחורי מחסה נמוך).

— **מעט (מעט) בריצה שלא תרבה בחזרה*** (קהלת רבה יא ט, שמח), מימרה בגנותו של החפזון.

ריצוד, ראה רצוד. **ריצוף**, ראה רצוף.

ריצוי, ראה רצוי. **ריצוץ**, ראה רצוץ.

ריצ׳רץ׳^ ז׳ [בחיקוי לקול הנשמע אגב רכיסה], ראה רוכסן°.

ריק [אכדית: requ; ארמית: אריק הריק; ערבית: (ריק) אראק שפך]

~ הפ׳ **הריק** פ״י רוקן, הוציא כל מה שהיה בתוך־, הוציא והעביר: ״ויהי הם מריקים שקיהם והנה־איש צרור־כספו בשקו״ (בראשית מב לה). ״אם־לא אפתח לכם את־ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד־בלי־די״ (מלאכי ג י). ״כאדם שמריק מכלי לכלי חברו״ (שיר השירים רבה א ג, לריח שמניך). הריקנו את בקבוק היין. — [להריק את־, הריקותי גם הרקתי... הרקתם; מריק, יריק, הרק! הריקי!]

~ הפ׳ **הורק**, הוצא מתוכו, נשפך: ״ולא הורק (היין) מכלי אל כלי״ (ירמיה מח יא). ״כשמן המורק מכלי אל כלי״ (ויקרא רבה ג). הבקבוק הורק כלו. — [מורק, יורק]

~ נפ׳ **גרוק** ^, הורק, נשפך: ״דבר העומד להיות נרוק״ (רש״י ישעיה נא יד). — [להרוק, נרוק, ירוק]

~ פע׳ **ריק*** פ״י רוקן, הריק: ״נטל את הנודות והוציא את הרוחות מהם וריקם״ (פסיקתא רבתי קצג). — [לריק, מ־, י־]

— **הריק חרבו**, שלף חרבו מנדנה: ״ארדף אשיג... אריק חרבי, תורישמו ידי״ (שמות טו ט).

— **הריק את אנשיו**, גיס והזעיק את אנשיו לקרב: ״וישמע אברם כי־נשבה אחיו, וירק את־חניכיו... וירדף עד־דן״ (בראשית יד יד). ״ויתן הורקנוס לצבאו ושריו זהב לרב ויריק את חילו״ (יוסיפון, קז). [ובהופעל:] ״חוגרי חרבות לקרב הורקו״ (משה אבן־עזרא, א 67).

— **הריק מכלי אל כלי** [שאול בשיגוי משמעות מן ירמיה מח יא] תרגם מלשון אל לשון.

ריק [מן ריק] שאין בתוכו כלום, שהוצא כל מה שהיה בו: ״והבור רק, אין בו מים״ (בראשית לז כד). ״ויתן שופרות ביד־כלם וכדים ריקים ולפדים בתוך הכדים״ (שופטים ז טז). — [ריקה, ריקים, ־קות]

— **איש ריק (ופוחז)**, אדם חסר־אחריות, קל־דעת, נקלה: ״ויתלקטו אל־יפתח אנשים ריקים״ (שופטים יא ג). ״אנשים ריקים ופחזים״ (שופטים ט ד).

— **ריק ממעש**^. 1^, דל, בטל: ״ענה ריקים ממעש״ (סידור רס״ג, רמד). 2°, מי שלא השיג כל השגים, שרבו מחדליו.

— **דל וריק**^, חסר־כל: ״ראה עמידתנו דלים וריקים״ (ודרכך, אלהים, מעריב ליל יום כפור). ״ומי יודע... אם לא עוד דל וריק משהייתי״ (ביאליק, לפני).

— **נעור וריק**, 1. דל וחסר־כל: ״ככה ינער האלהים את־כל־האיש אשר לא־יקים את־הדבר הזה מביתו ומיגיעו וככה יהיה נעור ורק״ (נחמיה ה יג). ״גם בקטני וברישי לא נעור וריק אצא מעמכם״ (ביאליק, פרידה). 2° [בהשאלה] חסר־השכלה, בור ועם־הארץ.

— **לא דבר ריק הוא** [על־פי דברים לב מז], אין זה דבר קל ופשוט כל־עקר, הרי זה ענין נכבד, דברים נ נו.

— **על לב ריק**°, **על קיבה ריקה**° [על־פי הארמית: אלבא ריקנא, שבת קטו:], לפני טעימת אכל, לפני הארוחה.

— **ידים ריקות**°, חסר־כל: ״והיא – ידיה ריקות ובפיה אין מלה ובשרה״ (ביאליק, אלמנות). ״ורק שוב אשוב לא בידים ריקות, אלא לכל־הפחות, במאה אלף דולר״ (ברקוביץ, הראשונים קעג).

– נַפְשׁוֹ רֵיקָה (ישעיה כט ח), הוּא רָעֵב וַחֲסַר־כֹּל.

– מְרַדֵּף רֵיקִים, הוֹלֵךְ בָּטֵל, רוֹעֵה־רוּחַ: "עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם, וּמְרַדֵּף רֵיקִים יִשְׂבַּע רִישׁ" (משלי כח יט).

– עַל־רֵיק ° [בסגנון דיבורי] לְחִנָּם, לַשָּׁוְא, לְלֹא תוֹעֶלֶת: "כִּי זְרָעִים שֶׁנּוֹפְלִים כָּאן לֹא יִפְּלוּ עַל־רֵיק" (יזהר, בנבי אחיו). "עַכְשָׁו נִרְאֶה אִם בֶּאֱמֶת פְּשִׁיטָה עַל־רֵיק, וְאִם נוּכַל לִגְמֹר תֵּכֶף" (יזהר, צקלג 24). הַמְּכוֹנָה פָּעֲלָה עַל־רֵיק.

רִיק ז׳ [מן ריק] 1. רֵיקָנוּת, אַיִן, אֶפֶס: "הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק" (ירמיה נא לד). "לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק" (תהלים ב א). "עֲלֵי מַשּׁוּאוֹת חַיֵּי רִיק וְתָפֵל" (ביאליק, רזי). 2 ° [בפיסיקה] "וָקוּאוּם", מָקוֹם שֶׁרוֹקַן כֻּלּוֹ מֵאֲוִיר [ראה להלן "רִיק טוֹרִיצֶ׳לִי"] – [רִיק־, רִיקוֹ]

– לָרִיק, לְרִיק, לַשָּׁוְא, לְחִנָּם, לְלֹא תוֹצָאוֹת: "וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם" (ויקרא כו כ). "וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי" (ישעיה מט ד). "הִשְׁתַּדְּלוּתֵנוּ וְטָרְחֵנוּ בְּזֶה הַחוֹלֶה הָיָה לָרִיק" (מורה נבוכים, ג כה). "הָעִקָּר הוּא שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל לְפַזֵּר לָרִיק כֹּחֵנוּ" (אחד העם, של).

– בְּדֵי־רִיק, לָרִיק, לַשָּׁוְא: "וְיִגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־רִיק" (ירמיה נא נח).

– הֶבֶל וָרִיק, אֶפֶס: "וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ" (ישעיה ל ז).

– הִצִּיגוֹ כְּלִי רִיק (ירמיה נא לד), הֱבִיאוֹ אוֹתוֹ לִידֵי חֹסֶר־כֹּל, לֹא הִשְׁאִיר לוֹ כְּלוּם.

– רִיק טוֹרִיצֶ׳לִי ° [על שמו של הפיסיקאי האיטלקי E. Torricelli במאה הי״ז, שגילה את עקרון בארומטר־הכספית] כִּנּוּי לֶחָלָל הָרֵיק מֵאֲוִיר ("וָקוּאוּם") הַנִּמְצָא בִּשְׁפוֹפֶרֶת־הַבָּרוֹמֶטֶר מֵעַל לְעַמּוּד־הַכַּסְפִּית.

רֵיקָא*, רֵיקָה* ת׳ [ארמית; מן רֵיק] רֵיק, פּוֹחֵז, כִּנּוּי שֶׁל גְּנַאי לְאָדָם, מֵעֵין הַכִּנּוּי "שׁוֹטֶה שֶׁכְּמוֹתְךָ!": "אָמַרְתִּי לוֹ: רֵיקָה, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִתְגָּאֶה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ?" (גזיר ד:). "אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: רֵיקָה, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֲפִלּוּ אַבְנֵט אֵינוֹ שֶׁלְּךָ!" (בבא קמא צד:). "אִי רֵיקָה! לִרְאוֹתָהּ אַתָּה מְבַקֵּשׁ? בִּשְׁבִיל מָה?" (מנדלי מו״ס, ריס). "רֵיקָה, אֵינְךָ חָס עַל רַגְלֵי אָבִיךָ הַזָּקֵן?" (אחד העם, רג). – [רֵיקִין]

ריקוד, ר׳ רִקּוּד. **ריקוח**, ר׳ רִקּוּחַ. **ריקון**, ר׳ רִקּוּן.

ריקונסטרוקציה, ראה רֶקוֹנְסְטְרוּקְצְיָה.

ריקוע, ראה רִקּוּעַ.

ריקורד, ראה רֶקוֹרְד.

רִיקוֹשֶׁט° ז׳ [צרפתית: ricochet] נֶתֶז, רְסִיס שֶׁל כַּדּוּר אוֹ פָּגָז וְכַדּוֹמֶה שֶׁנִּתְקַל בְּשֶׁטַח מוּצָק (בְּקִיר, בְּסֶלַע וְכַדּוֹמֶה) וְנִתַּז הַצִּדָּה. – [רִיקוֹשֶׁטִים]

רֵיקוּת° נ׳ [מן רֵיק] 1. הֱיוֹת רֵיק: "בֹּהוּ – לְשׁוֹן רֵיקוּת" (רש״י בראשית א ב). רֵיקוּת הַכְּלִי. 2° [בהשאלה] חֹסֶר תֹּכֶן, הֶעְדֵּר עִנְיָן: "הַמִּלְחָמָה עַל אוֹדוֹתָיו מִלְּאָה אֶת הָרֵיקוּת בְּעוֹלָמֵנוּ הַקָּטָן" (אחד העם, רעה). "הִיא יוֹשֶׁבֶת בּוֹדֵדָה עַל־יַד שֻׁלְחָנָהּ וְלִבָּהּ מַרְגִּישׁ אֵיזוֹ רֵיקוּת" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים יט). "וְרַק אַחַת יִשְׁאַל – מְלֹא רֵיקוּת חַיָּיו" (רשא, ירח 18). – [רֵיקוּת־]

רֵיקָם [מן רֵיק + מ׳ כסימן לתה״פ] 1 תה״פ בְּיָדַיִם רֵיקוֹת, בְּחֹסֶר־כֹּל: "וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם" (שמות כג טו). "אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי ה׳" (רות א כא). "כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ אֵין תְּפִלָּתוֹ חוֹזֶרֶת רֵיקָם" (ברכות לב:). "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ" (תפילת אבינו מלכנו). 2* ת׳ רֵיקָן, רֵיק: "וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים וּבֵיתוֹ רֵיקָם" (תענית א ב). "כְּלִי רֵיקָם שֶׁנִּשְׁמָע בּוֹ קוֹל הַבָּרָה כְּשֶׁמְּקַשְׁקְשִׁין עָלָיו" (רש״י בבא מציעא נט.).

– רֵיק־רֵיקָם °, רֵיק וַחֲסַר־כֹּל לַחֲלוּטִין: "הִפְסַדְתִּי כָּל מָמוֹנִי וְיָצָאתִי רֵיק־רֵיקָם" (הזז, יעיש א 112).

רֵיקָן* ת׳ [מן רֵיק] 1*. רֵיק, שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם: "הַכֵּלִים בֵּין מְלֵאִים בֵּין רֵיקָנִים" (שבת טז ח). "הֵם בָּאוּ בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת, דִּבְּרוּ בְּשֵׁם מַטָּרָה שֶׁאֵין אֶמְצָעִים לְהַשָּׂגָתָהּ" (אחד העם, תכב). "וְהַסָּנֵיגוֹר עוֹמֵד עַל כַּף־הַזְּכוּת בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת" (פרץ, יג). "רֵיקָן מִכָּל הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה" (אלתרמן, פונדק הרוחות 47). 2*. רֵיק מִדַּעַת, בּוּר: "אֲפִלּוּ רֵיקָנִין שֶׁבְּךָ מְלֵאִים מִצְוֹת כָּרִמּוֹן" (ברכות נז.). נַעֲרָה קַלַּת־דַּעַת וְרֵיקָנִית. 3* [בהשאלה על אשה] שֶׁאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת: "אִשָּׁה שֶׁיָּצְאָה מְלֵאָה וּבָאָה רֵיקָנִית" (נידה כט:). "שֶׁהַמְעֻבֶּרֶת כְּבֵדָה מִן הָרֵיקָנִית" (רש״י בבא מציעא עט:). "וְסוֹפָהּ לָצֵאת רֵיקָנִית מִן הַצַּדִּיק הַזֶּה" (מדרש הגדול, בראשית כט לא). – [רֵיקָנִית, רֵיקָנִים, רֵיקָנִיּוֹת]

– שָׁפַךְ מֵרִיק אֶל רֵיקָן ° (שלונסקי, שירים ב 84) [על־פי מימרה ברוסית] עָסַק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, לֹא פָּעַל וְלֹא־כְלוּם.

– עַל לֵב רֵיקָן ° [מארמית: אַלִּבָּא רֵיקָנָא, שבת קט:] עַל קֵבָה קֵיבָה, בְּטֶרֶם אָכַל אֲרוּחָתוֹ.

– אָכַל פִּתּוֹ רֵיקָן*, אָכַל לֶחֶם יָבֵשׁ, בְּלֹא שֶׁתִּבֵּל אוֹתוֹ בְּתַבְלִין אוֹ בְּתַבְשִׁיל: "מָשַׁךְ יָדוֹ מִמֶּנּוּ (מִן הַתַּבְשִׁיל שֶׁהֻקְדַּח) וְאָכַל פִּתּוֹ רֵיקָן" (דרך ארץ רבה ו).

רֵיקָנָא* ת׳ [ארמית] רֵיקָן [רווח במימרה:]

– אַלִּבָּא רֵיקָנָא* (שבת קט:), עַל לֵב רֵיקָן, בְּעוֹדֶנּוּ רָעֵב, כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא טָעַם כְּלוּם.

רֵיקָנוּת*, רֵיקָנִיּוּת° נ׳ [מן רֵיק, רֵיקָן] 1°. רִיק, רֵיקוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל הַדָּבָר הָרֵיק: רֵיקָנוּת הַבַּקְבּוּק. 2* [בהשאלה] חֹסֶר כָּל תֹּכֶן, הֶעְדֵּר עִנְיָן, אֶפֶס, הֶבֶל: "מָה אַתֶּם מְרַדְּפִים אַחַר דְּבָרִים שֶׁל רֵיקָנוּת?" (פסיקתא רבתי קמז:). "דּוּמִיָּה שׂוֹרָה בַּחֲלַל הַבַּיִת הַקָּטָן וְרֵיקָנִיּוּת מִשְׁנֶה" (שניאור, פאנדרי א 132). "עֹשֶׁר מֻפְלָג הַמְמַלֵּא בְּמִקְצָת אֶת הָרֵיקָנִיּוּת שֶׁנִּתְהַוְּתָה בַּלֵּב" (פיכמן, רפז). "הָרֵיקָנִיּוּת שֶׁהַשִּׁכָּרוֹן מַשְׁאִיר אַחֲרָיו בַּלֵּב" (יהודה שטינברג, רכו). "הָרֵיקָנִיּוּת רַבָּה וְהַשִּׁעֲמוּם רַב" (וילקנסקי, סגוליות 261). "יִשְׁכְּנוּ נַחַשׁ הַשִּׁמָּמוֹן, הָרֵיקָנוּת" (ויסלבסקי, יחידים 10). רֵיקָנוּת וְשִׁעֲמוּם בַּמְּסִבָּה. – [רֵיקָנוּת־; רֵיקָנִיּוּת־]

ריקשה

רִיקְשָׁה° נ׳ [יפאנית: riki כוח + sha עגלה] כִּנּוּי בְּסִין, בְּיַפָּן וּבַאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת בַּמִּזְרָח הָרָחוֹק לְדוּ־אוֹפָן קַל הַנִּגְרָר עַל־יְדֵי בְּנֵי־אָדָם וּמְשַׁמֵּשׁ לְהַעֲבָרַת נוֹסְעִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. – [רִיקְשׁוֹת]

רִיר ז׳ [אכדית: ru'u; ארמית: רִירָא; ערבית: רִיר, רִיַּל] 1, לֵחָה, רְטִיבוּת, חֹמֶר נוֹזֵל הַמֻּפְרָשׁ בַּחֲלַל הַפֶּה אוֹ הָאַף מִבַּלּוּטוֹת שׁוֹנוֹת: "וַיּוֹרֶד רִירוֹ אֶל־זְקָנוֹ" (שמואל א כא יד). "כִּיחוֹ וְנִיעוֹ וְרִירוֹ" (תוספתא זבים ה ב). "כֶּלֶב שׁוֹטֶה פִּיו פָּתוּחַ, רִירוֹ יוֹרֵד" (ירושלמי יומא מה ב). 2, מִיץ שֶׁל צְמָחִים [על־פי הבנה זו בכתוב:] "אִם יֶשׁ־טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת?" (איוב ו ו).–[רִיר־, רִירִים, רִירֵי־]

רִיר [ראה רִיר]

~ פָּע׳ **רָ ר** פ״י הִפְרִישׁ רִיר, הִזִּיל לֵחָה, זָב: "רָר בְּשָׂרוֹ" (ויקרא טו ג). "הַפֶּה הָיָה רָר מִבּוּלְמוּס שֶׁל תַּאֲבוֹן" (בְּרֹשׁ, ב 135). "זָוִיּוֹת פִּיו רָרוֹ קִמְעָה" (שנהר, ב 33). – [לָרִיר, רָר, רָרָה; רָר, רָרָה; יָרִיר]

~ הִפ׳ **הֵ רִ י ר** ** פ״י הִזִּיל רִיר, הֵזִיב: "מֵרִיר וּמְטַפְטֵף" (רשב״ם ויקרא טו ג). – [לְהָרִיר, מֵרִיר, יָרִיר]

~ הָפ׳ **הוּ רַ ר** *, נַעֲשָׂה רִירִי, זָב רִיר: "הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה וְהַקֶּדַח הַמּוּרָרִין" [נגעים ו ח; נוסח אחר שם: הַמּוֹרְדִין]. "מִכְוַת אֵשׁ – יָכוֹל מוּרֶרֶת?" [ירושלמי פסחים לד א; נוסח אחר שם: מורדת או מגררת] – [מוּרָר, יוּרַר]

רִירִי° ת׳ [מן רִיר] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִיר, נוֹזְלִי: קְרוּם רִירִי בְּתוֹךְ הָאַף. רְקָמוֹת רִירִיּוֹת בְּקְרָבַיִם שֶׁל הַגּוּף הַחַי. – [רִירִית, רִירִיִּים, רִירִיּוֹת]

רִירִיּוּת° נ׳ [מן רִירִי] לַחוּת כְּעֵין רִיר, הֱיוֹת רִירִי: רִירִיּוּת קְרוּמֵי־הָרֵאָה. – [רִירִיּוּת־]

רִירִית° נ׳ [מן רִיר] יְצוּר נָחוּת (בִּגְבוּל שֶׁבֵּין הַחַי וְהַצּוֹמֵחַ) הַבָּנוּי חֹמֶר רִירִי שֶׁל פְּרוֹטוֹפְּלַסְמָה שֶׁאֵינָהּ נְתוּנָה בְּדָפְנוֹת הַתָּאִים (Myxomycetes – פִּטְרִיּוֹת־רִירִיּוֹת). – [רִירִית־, רִירִיּוֹת]

רִירָן° תו״ז [עו רִיר] 1, שֶׁרִירוֹ אַפּוֹ נוֹזֵל: "וַאֲנִי... מְאַסֵּף עַל סְבִיבַי פְּעוּטוֹת רִירָנִים" (שלו, קולות 33). 2, כִּנּוּי גְּנַאי מֵעֵין "פִּרְחָח", "וַאֲטוּט": "הַסּוּ, רִירָנִים!" (תורן, כיתו 53). "תְּדַמֶּה גַּם הִיא, מֵאַיִן, לַמִּתְרַפֶּסֶת הָרִירָנִית הַזֹּאת" (איתן, ברקיע 227). – [רִירָנִית, ־נִים, רִירָנִיּוֹת]

רִירָנִי° ת׳ [מן רִיר] 1, זָב, רִיר: "אֵינָם יוֹדְעִים כִּי אִם לִדְחֹק זֶה אֶת זֶה לְקֶרֶן זָוִית וּלְסַפֵּר בְּפִיּוֹת רִירָנִיִּים שֶׁבִּגְבוּל־פֶּה" (הלקין, משבר 116). 2, דּוֹמֶה לְרִיר, שֶׁהוּא כְּעֵין רִיר, שֶׁאֵינוֹ מוּצָק: "לָחוּשׁ בּוֹ קְטִיפָה לַחְלוּחִית־לַטְפָנִית וְרִירָנִית" (שמיר, במו 24). "כְּעֵין צְדָפִים חוּמִים־לְבָנִים וְרִירָנִיִּים" (שרירא, עזה 210). – [רִירָנִית, רִירָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רִישׁ [קרוב אל ירש 2]

~ פָּע׳ **רָ שׁ** פ״ע הָיָה לְעָנִי, הָיָה חֲסַר־כֹּל: "כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ" (תהלים לד יא). – [לָרִישׁ, רָשׁ, יָרִישׁ]

~ פִּע׳ **רוֹ שֵׁשׁ**° פ״י דִּלְדֵּל, הֶעֱנִי: הַבִּזְבּוּז הָרַב רוֹשֵׁשׁ אֶת הָאִישׁ. הַרְפַּתְקָה זוֹ עֲלוּלָה לְרוֹשְׁשׁוֹ! [וראה עוד ערך רשש] – [לְרוֹשֵׁשׁ, מְרוֹשֵׁשׁ, יְ־]

~ הִת׳ **הִ תְ רוֹ שֵׁ שׁ, 1**°, נִדַּלְדֵּל, נַעֲשָׂה חֲסַר־כֹּל, יָרַד מִנְּכָסָיו: "הוּא עוֹלֶה וְיוֹרֵד, מִתְעַשֵּׁר וּמִתְרוֹשֵׁשׁ" (ברדיצ׳בסקי, מאמרים כא). סוֹחֲרִים רַבִּים הִתְרוֹשְׁשׁוּ בִּימֵי הַמַּשְׁבֵּר. 2, הִתְרָאָה כְּרָשׁ וְעָנִי: "יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל, מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב" (משלי יג ז). – [לְהִתְרוֹשֵׁשׁ, מִתְרוֹשֵׁשׁ, יִתְ־]

רֵישׁ ז׳ [מן ריש] עֹנִי, דַּלּוּת, חֹסֶר־כֹּל: "וּמְרַדֵּף רֵיקִים יִשְׂבַּע רֵישׁ" (משלי כח יט). "יִשְׁתֶּה (מַר־נֶפֶשׁ) וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ" (משלי לא ז). – [רֵישׁ־, רִישׁוֹ]

א. **רֵישׁ, רָאשׁ** ז׳ [צורות־משנה של רִישׁ] רֵישׁ, עֹנִי, חֹסֶר־כֹּל: "רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר" (משלי יג יח). "רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי, הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי" (משלי ל ח). "מַה־לִּי עָשְׁרְךָ, מַה־לִּי רֵישְׁךָ?" (ביאליק, בין נהר). – [רֵישׁ־]

ב. **רֵישׁ*** נ׳ שֵׁם הָאוֹת הָעֶשְׂרִים בָּאָלֶף־בֵּית הָעִבְרִי (ר) [אולי על שום צורתה △ צורת ראש באלף־בית הכנעני־העברי הקדום]: "דַּלְתִּין, רֵישִׁין" (שבת קג:). – [רֵישִׁין]

ג. **רֵישׁ*** ז׳ [ארמית] רֹאשׁ [רווח בצירופים:]

– **רֵישׁ בִּרְיוֹנֵי*, 1***, רֹאשׁ־הַבִּרְיוֹנִים בִּתְקוּפַת בַּיִת־שֵׁנִי: "אַבָּא סִיקְרָא רֵישׁ בִּרְיוֹנֵי דִּירוּשְׁלֵם" (גיטין נו.). **2**°, כִּנּוּי־גְּנַאי לִמְפַקֵּד כְּנוּפְיָה שֶׁל פּוֹחֲזִים: "הֵבִיאוּ לָהֶם אַנְשֵׁי הַכַּת אֶת אוּרִיאֵל רֵישׁ בִּרְיוֹנֵי וְנִגְרְרוּ אַחֲרָיו הַרְבֵּה" (עגנון, אלו כט).

– **רֵישׁ־גָּלוּתָא*** (סוכה לא.), רֹאשׁ־הַגּוֹלָה, תָּאֳרוֹ שֶׁל נְשִׂיא הַגּוֹלָה הַיְּהוּדִית בְּבָבֶל אַחֲרֵי הַחֻרְבָּן.

– **רֵישׁ־דּוּכְנָא***, עוֹזֵר לִמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת: "וְאִי אִיכָּא אַרְבְּעִין (אַרְבָּעִים יְלָדִים בְּכִתָּה אַחַת) מוֹקְמִינַן רֵישׁ־דּוּכְנָא" (בבא בתרא כא.). "יֵשׁ לָנוּ חֶדֶר וּמְלַמֵּד וְרֵישׁ־דּוּכְנָא" (מנדלי מו״ס, רנט). [ראה עוד ערך דּוּכְנָא]

– **רֵישׁ־כַּלָּה*** [בתקופת האמוראים והגאונים] תָּאֳרוֹ שֶׁל רֹאשׁ שׁוּרַת הַחֲכָמִים שֶׁדָּרַשׁ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה לִפְנֵי הַמִּתְכַּנְּסִים בְּיַרְחֵי כַּלָּה: "רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק רֵישׁ־כַּלָּה הֲוָה" (בבא בתרא כב.).

– **רֵישׁ־מְתִיבְתָּא*** (בבא בתרא יב:), רֹאשׁ־הַיְשִׁיבָה, מְנַהֵל בֵּית־מִדְרָשׁ לְתַלְמוּד.

– **רֵישׁ־פֶּרֶק**⁘, רֹאשׁ פֶּרֶק: "רַמְבַּ״ם, הִלְכוֹת מְכִירָה, רֵישׁ פֶּרֶק ט״ו" (אבינרי, יד 125).

– **רֵישׁ־פִּרְקָא**⁘, רֹאשׁ הַפֶּרֶק, אֶחָד מִן הַתְּאָרִים לְחַכְמֵי הַיְשִׁיבוֹת בְּבָבֶל, בְּיִחוּד בִּתְקוּפַת הַגְּאוֹנִים.

– **בְּרֵישׁ גְּלֵי*** (מכילתא כז:), בְּרֹאשׁ גָּלוּי, כְּלוֹמַר: בְּפֻמְבֵּי, בְּפַרְהֶסְיָא: "תּוֹבַעַת מָמוֹן לְצָרְכֵי הַשַּׁבָּת בְּרֵישׁ גְּלֵי" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים צו).

– **פְּסִיק רֵישֵׁיהּ – וְלָא יָמוּת?*** (שבת עה.), ראה ערך פסק.

– **רֵישֵׁיהּ דְּחַטְיָא חֲלֵי וְסוֹפֵיהּ מְרִיר*** (קהלת רבה ג ד), רֹאשׁוֹ שֶׁל הַחֵטְא מָתוֹק וְסוֹפוֹ מָרִיר, כֵּיוָן שֶׁסּוֹף חוֹטֵא לְהֵעָנֵשׁ.

– **בָּתַר רֵישָׁא גּוּפָא אָזֵיל*** (עירובין מא.), אַחֲרֵי הָרֹאשׁ הוֹלֵךְ הַגּוּף, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָרֹאשׁ.

– **אִין אָזֵיל רֵישָׁא מַה גּוּפָא טָב?*** (פסיקתא קכו.), אִם הָלַךְ הָרֹאשׁ, מַה תּוֹעֶלֶת בַּגּוּף?

רֵישָׁא* ז׳, **רֵישָׁה**° נ׳ [ארמית: רֵישָׁא ראש] **1***, הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּמִּשְׁנָה, בְּנִגּוּד אֶל "סֵיפָא" (הַחֵלֶק הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַמִּשְׁנָה) אוֹ

אֶל "מְצִיעֲתָא" (אֶמְצַע): "רֵישָׁא — ר' טַרְפוֹן וְסֵיפָא — רַבָּנָן" (בבא קמא יד. ודומה לכך הרבה בתלמוד). "אֵינָם פּוֹתְחִים בְּרֵישָׁא שֶׁל הַמַּסֶּכֶת כִּי אִם מֵהַמְּצִיעֲתָא" (ברדיצ'בסקי, סיפורים ג). 2 °. הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּהַצָּעָה, בְּחוֹזֶה, בַּהַצְהָרָה, בְּמַאֲמָר וְכַדּוֹמֶה: "בֵּין תִּלֵּי הַתִּלִּים שֶׁל כָּל מִינֵי כְּתָבִים... יִמְצָא הַמְּבַקֵּשׁ לֹא רֵישָׁא וּמְצִיעֲתָא אַחַת שֶׁל פִּילִיטוֹנִים־מַרְגָּלִיּוֹת" (ביאליק, לוינסקי). הָרֵישָׁה שֶׁל הַהַצָּעָה נִתְקַבְּלָה בָּאֲסֵפָה פֶּה אֶחָד. — [רֵישׁוֹת]

רישוי ר' רִשּׁוּי	רישום ר' רִשּׁוּם	רישוף ר' רִשּׁוּף
רישול ר' רִשּׁוּל	רישון ר' רִאשׁוֹן	רישות ר' רִשּׁוּת

רֵישׁוּת˚ נ' [מן רֵישׁ] דַּלּוּת, עֲנִיּוּת: "תּוֹרִישֵׁמוֹ — לְשׁוֹן רֵישׁוּת וְדַלּוּת" (רש"י שמות טו ט). — [רֵישׁוּת־]

רו"ת ר"ת רוּחַ ה' תְּנִיחֶנּוּ (דִּבּוּר שֶׁל כָּבוֹד לַנִּפְטָר, רוֹוֵחַ בְּיִחוּד בְּפִי הַיְּהוּדִים הַסְּפָרַדִּים).

ריתוי ר' רִתּוּי	ריתוק ר' רִתּוּק	ריתחה ר' רִתְחָה
ריתוך ר' רִתּוּךְ	ריתוריקה ר' רֶטוֹרִיקָה	ריתמה ר' רִתְמָה

רִיתְמוּס✧ ז' [מיוונית: rhythmos תנועה קצובה] מִקְצָב, פְּעֻלָּה מִמֻּשֶּׁכֶת הַמִּתְבַּצַּעַת בְּרְוָחִים מְסֻיָּמִים בֵּין תְּנוּעָה לִתְנוּעָה: רִיתְמוּס בְּרִקּוּד. רִיתְמוּס בְּשִׁיר. רִיתְמוּס מָהִיר. רִיתְמוּס בִּפְעֻלַּת הַדֹּפֶק. [ובהשאלה:] "בְּקַוִּים מִינִימָלִיִּים... נִתַּן הָרִיתְמוּס הַשָּׁלֵו שֶׁל צָהֳרֵי קַיִץ" (פיכמן, רגט). — [רִיתְמוּסִים]

— **רִיתְמִי**✧ ת' קָצוּב, הַבָּנוּי עַל רִיתְמוּס מְסֻיָּם: תְּנוּעוֹת רִיתְמִיּוֹת. הִתְעַמְּלוּת רִיתְמִית.

— **רִיתְמִיקָה**✧ נ' אִמּוּנִים בְּבִצּוּעַ תְּנוּעוֹת רִיתְמִיּוֹת, הִתְעַמְּלוּת בִּתְנוּעוֹת קְצוּבוֹת, עַל־פִּי־רֹב בְּלִוּוּי מוּסִיקָה.

רַךְ ת' [מן רכך] [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן 2] 1 *. שֶׁאֵינוֹ קָשֶׁה, שֶׁאֵינוֹ מוּצָק, שֶׁנָּקֵל לְמָעֵךְ אוֹתוֹ: "אֹזֶן כֻּלָּהּ קָשָׁה וְהָאַלְיָה רַכָּה" (כתובות ה:). הַצֶּמֶר רַךְ. הַחֵךְ הַקָּשֶׁה וְהַחֵךְ הָרַךְ בַּחֲלַל־הַפֶּה. מִטָּה רַכָּה. אָרִיג רַךְ. שְׂעָרוֹת רַכּוֹת. 2 [בהשאלה] צָעִיר, עָדִין, מְפֻנָּק: "וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב" (בראשית יח ז). "הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד" (דברים כח נד). "כִּי־בֵן הָיִיתִי לְאָבִי רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אִמִּי" (משלי ד ג). "הַנּוֹדֵר מִן הַמְּבֻשָּׁל... אָסוּר בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה רַךְ וּמֻתָּר בְּעָבֶה" (נדרים ו א). "רַךְ וְצָלוּל הוּא הַשֵּׁם הַקָּצָר" (רחל, פח). 3 *. דָּלִיל, קָלוּשׁ: "זוֹ בְּלִילָתָהּ עָבָה, וְזוֹ בְּלִילָתָהּ רַכָּה" (מנחות ג ב). 4 *. וַתְּרָן, מֵקֵל מְאֹד: "אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה, וְקָשֶׁה לָזֶה" (כתובות מו.). — [רַךְ־, רַכָּה, רַכַּת־, רַכִּים, רַכֵּי־, רַכּוֹת]

— **רַךְ־אַפַּיִם** °, שֶׁאֵינוֹ מוּצָק בְּאָפְיוֹ, וַתְּרָן.

— **רַךְ־לֵבָב**, מוּג־לֵב, נְטוּל־אֹמֶץ, פַּחְדָן: "מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" (דברים כ ח). "הָאִידֵיאָלִיסְטִים אַנְשֵׁי־הָרוּחַ הָיוּ לִקְטַנֵּי־נֶפֶשׁ וְרַכֵּי־לֵב" (אחד העם, רכ).

— **הָרַךְ הַנּוֹלָד** °, **הָרַךְ הַנִּמּוֹל** °, כִּנּוּיִים לְתִינוֹק שֶׁאַךְ זֶה נוֹלַד אוֹ הֻכְנַס בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

— **רַךְ כַּקָּנֶה***, וַתְּרָן וְסַלְחָן, אָדִיב מְאֹד: "לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ כַּקָּנֶה וְאַל יְהֵא קָשֶׁה כָּאֶרֶז" (תענית כ:). "אֲבָל גַּם יִצְרִי שֶׁלִּי אֵינוֹ רַךְ כַּקָּנֶה" (בן־ציון, יא).

— **רַךְ כְּשַׁעֲוָה** °, רַךְ וּוַתְּרָן מְאֹד: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְפַּיֵּס זְקֵנִי וְנַעֲשָׂה רַךְ כְּשַׁעֲוָה" (עגנון, אורח 329).

— **רַךְ מִנִּי רֹךְ** °, רַךְ וְעָדִין בְּיוֹתֵר: "וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם פִּזְמוֹנֵי אַהֲבָה רַכִּים מִנִּי רֹךְ" (יזהר, צקלג 30).

— **רַךְ מִשֶּׁמֶן** ° [על־פי תהלים נה כב], רַךְ וְעָדִין בְּיוֹתֵר: "וְזוֹ (הָאַגָּדָה) וַתְּרָנִית, מְקִלָּה, רַכָּה מִשֶּׁמֶן — מִדַּת הָרַחֲמִים" (ביאליק, הלכה).

— **רַכּוֹת**, דְּבָרִים רַכִּים וְנוֹחִים, הֵפֶךְ מִן "קָשׁוֹת": "הֲיַרְבֶּה אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים אִם־יְדַבֵּר אֵלֶיךָ רַכּוֹת" (איוב מ כז). הָאִישׁ פָּנָה אֵלַי רַכּוֹת.

— **בֵּיצָה רַכָּה** °, בֵּיצָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה זְמַן מוּעָט בְּרוֹתְחִים בְּאֹפֶן שֶׁחֶלְבּוֹנָהּ וְחֶלְמוֹנָהּ נִשְׁאֲרוּ בְּמַצָּב נוֹזֵל אוֹ רַךְ.

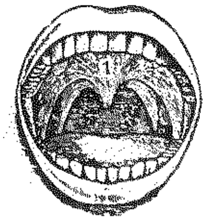

1 - החך הרך

— **גִּיל רַךְ** °, גִּיל צָעִיר, שְׁנוֹת הַיַּלְדוּת, בְּיִחוּד: גִּיל הַתִּינוֹקוֹת עַד הִכָּנְסָם לְבֵית־הַסֵּפֶר.

— **הַחֵךְ הָרַךְ** °, חֶלְקוֹ הָאֲחוֹרִי, הָרַךְ וְהַשְּׁרִירִי, שֶׁל הַחֵךְ.

— **בְּיָד רַכָּה** ° [בהשאלה] בַּעֲדִינוּת, לֹא בְּחֻמְרָה: הַמּוֹשֵׁל נָהַג בְּיָד רַכָּה בַּתּוֹשָׁבִים.

— **לָשׁוֹן רַכָּה**, דִּבּוּרִים נוֹחִים וּנְעִימִים, דִּבְרֵי עֲדִינוּת: "לָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבָּר־גָּרֶם" (משלי כה טו).

— **מַיִם רַכִּים** °, מַיִם שֶׁאֵינָם מְכִילִים מְלָחִים מְרֻבִּים, וּבְיִחוּד מַיִם שֶׁאֵין בָּהֶם מִלְחֵי סִידָן, וּלְפִיכָךְ הֵם מְמַסִּים הֵיטֵב אֶת הַסַּבּוֹן: מֵי־גֶשֶׁם מַיִם רַכִּים הֵם.

— **בְּפֶה רַךְ***, בְּמִלִּים נוֹחוֹת וּנְעִימוֹת, רַבּוֹת וַחֲלָקוֹת: "הֶעֱבִיד בָּהֶם בַּתְּחִלָּה בְּפֶה רַךְ כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ הַלְּבֵנִים בְּכָל כֹּחָם" [שמות רבה ה, בדרשה על הכתוב: "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך", שמות א יג]

— **אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים*** [בראשית רבה ד, בדרשה על הקריאה: "א ב ר ך", שקראו לפני יוסף, לפי בראשית מא מג] תֹּאַר לְאָדָם צָעִיר בְּגִילוֹ וְגָדוֹל בְּחָכְמָה.

רֹךְ, רוֹךְ ז' 1 °. רַכּוּת, הֵפֶךְ מִן "קֹשִׁי": רֹךְ הַצֶּמֶר וְקֹשִׁי הָעֵץ. 2. פִּנּוּק, עֲדִינוּת יְתֵרָה: "הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ" (דברים כח נו). "מַבַּט עֵינַיִךְ... הָרֹךְ הַבָּרוּךְ הַנּוֹצֵץ מִמֵּךְ" (רחל, קמב). — [רָךְ־, רָכּוֹ]

— **רֹךְ־הַלֵּב** °, מֹרֶךְ, פַּחְדָנוּת, חֹסֶר־אֹמֶץ.

— **רֹךְ־מֶזֶג** °, עֲדִינוּת: "בִּינַת־חַיִּים וְרֹךְ־מֶזֶג שֶׁתָּמִיד הָיוּ מְשׁוּכִים עַל פָּנֶיהָ" (קבק, בצל 228).

— **רֹךְ־נֶפֶשׁ** °, עֲדִינוּת יְתֵרָה: "רֹךְ נַפְשָׁהּ נָגַע עַד מֵיתְרֵי לִבִּי" (ברדיצ'בסקי, סיפורים י).

ר"כ ר"ת 1. רֵאשִׁית כֹּל. 2. רוּבַּל־כֶּסֶף.

רכב [אוגריתית: רכב; אכדית: rakabu; ארמית: רְכִיב; ערבית: רַכִּבַ]

~ פע' **רָכַב** פ"ע 1. יָשַׁב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה אוֹ עַל גַּב־אָדָם אוֹ עַל אוֹפַנַּיִם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: "וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ" (במדבר כב כב). "קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ... וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ" (ירמיה ו כג). "רָכַב חָגַר עַל גַּבֵּי סוּמָא" (סנהדרין צא:). "קָטָן – כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכֹּב עַל כְּתֵפָיו שֶׁל אָבִיו" (חגיגה א א). הַבָּחוּר רָכַב עַל אוֹפַנּוֹעַ. 2 ÷ [בהשפעת הערבית] נָסַע, הִפְלִיג: "וְלִרְכֹּב אֳנִיּוֹת וְלִדְרֹךְ בְּצִיּוֹת" (יהודה הלוי, א 49). 3° [בהשאלה] הִשְׁתַּלֵּט עַל פְּלוֹנִי, הִטָּה אוֹתוֹ לִרְצוֹנוֹ: "לָמָּה לְךָ תִּתְּנִי רְשׁוּת לַשָּׂטָן לִרְכֹּב עָלֶיךָ?" (חזו, יע"ש ג 270). "וְאַתֶּם לֹא תִּרְכְּבוּ עָלַי!" (יזהר, צקלג 9). – [לִרְכֹּב עַל־; רוֹכֵב, יִרְכַּב, רְכַב! רִכְבִי!]

~ נפ' **נִרְכַּב** ÷, 1 ÷, שֶׁרָכְבוּ עָלָיו, שֶׁשִּׁמֵּשׁ מְקוֹם יְשִׁיבָה לָרוֹכֵב: "וּמָה נוֹשְׂאִים אָדָם וְהֵם נִשָּׂאִים וְרוֹכְבִים וְנִרְכָּבִים?" (הנגיד, בן־משלי 137). "לָא מִבַּעְיָא נִרְכָּב דְּטָמֵא, אֶלָּא אֲפִלּוּ הָרוֹכֵב טָמֵא" (רש"י בבא מציעא קה:). "כִּי הָרוֹכֵב יוֹתֵר מְעֻלֶּה מִן הַנִּרְכָּב" (מורה נבוכים, א ע). 2°, נִתְחַבֵּר יַחַד, הִשְׁתַּלֵּב: "נֶפֶשׁ יוֹשֶׁבֶת בְּנֶפֶשׁ, נִרְכֶּבֶת נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים שיז). "מִתְחַבְּרִים עַל־יְדֵי הַקּוֹל וְנִרְכָּבִים כְּאֶחָד" (עגנון, אורח 196). – [לְהֵרָכֵב, נִרְכָּב, יֵרָכֵב]

~ פע' **רִכֵּב** ° פ"י [בכימיה] יָצַר תִּרְכֹּבֶת: הַכִּימַאי רִכֵּב יְסוֹדוֹת שׁוֹנִים. – [לְרַכֵּב, מְרַכֵּב, יְ־]

~ פֻע' **רֻכַּב** °, נִתְחַבֵּר בְּתִרְכֹּבֶת כִּימִית בְּאֹפֶן שֶׁנּוֹצַר חֹמֶר חָדָשׁ שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה לְכָל אֶחָד מִמַּרְכִּיבָיו: יְסוֹדוֹת מְרֻכָּבִים. הַמַּיִם מְרֻכָּבִים מֵחַמְצָן וּמֵימָן. – [מְרֻכָּב, יְרֻכַּב]

~ הת' **הִתְרַכֵּב** ÷, הִתְאַחֵד, הִשְׁתַּלֵּב: "מִתְרַכְּבוֹת בּוֹ (בָּאָדָם) צוּרוֹת וּמִזָּגִים וּמִדּוֹת מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ וּקְרוֹבָיו" (כוזרי, א א). "לֹא יִתְחַבֵּר וְלֹא יִתְרַכֵּב שֵׁם עִם מִלַּת טַעַם" (הרקמה לג'נאח, א 4). "כִּי אָמְנָם מְסֻגֶּלֶת הִיא תּוֹרַת שְׁנֵי הָעֲרָכִין לְהִתְרַכֵּב בְּתוֹרַת הַיַּהֲדוּת" (אחד העם, קנז). "אִם לֹא הִתְרַכְּבוּ הָאִישִׁים הַפְּרָטִים עִם הָאֲדָמָה" (ברדיצ'בסקי, מאמרים סב). "נִתְרַכְּבוּ בֵּינָתַיִם כַּמָּה הַרְכָּבוֹת שֶׁל רוּחַ לְמַעֲשִׂים" (ויסלבסקי, יחידים 49). [וביחוד באופן כימי:] הַחַמְצָן וְהַמֵּימָן מִתְרַכְּבִים לְמַיִם. – [לְהִתְרַכֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ' **הִרְכִּיב** פ"י 1. הוֹשִׁיב בִּרְכִיבָה עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ עַל אָדָם אוֹ עַל כְּלִי־רֶכֶב וְכַדּוֹמֶה: "וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ" (מלכים א א לח). "בָּכָה (הַיֶּלֶד) וְהִרְכִּיבוֹ (אָבִיו) עַל כְּתֵפוֹ" (איכה רבתי ב, איכה יע"ב). "הִרְכִּיב אַבָּא מִשְׁקָפַיִם עַל חָטְמוֹ הַמְסֻרְבָּל" (טשרניחובסקי, סיפורים 42). 2. הֶעֱלָה, הִמְשִׁיל, הִשְׁלִיט: "הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ" (תהלים סו יב). 3*, חִבֵּר חֵלֶק אֶל חֵלֶק לִיצִירַת דָּבָר שָׁלֵם: "הַמַּרְכִּיב קָנֶה שֶׁל מְנוֹרָה" (תוספתא שבת יב יד). הַמְּכוֹנַאי הִרְכִּיב אֶת הַמְּכוֹנָה מֵחֲלָקֶיהָ. 4°, חִבֵּר וְצֵרֵף אֲנָשִׁים לַחֲבוּרָה אַחַת וּלְתַפְקִיד מְסֻיָּם: מַנְהִיג מִפְלֶגֶת־הָרֹב הִרְכִּיב אֶת הַמֶּמְשָׁלָה. הַמְּנַהֵל הִרְכִּיב אֶת חֶבֶר הָעוֹבְדִים בְּמַחְלַקְתּוֹ. 5* [בגננות] חִבֵּר עַיִן אוֹ עָנָף שֶׁל עֵץ־פְּרִי מְעֻלֶּה אֶל כַּנָּה מַתְאִימָה לְשֵׁם יְצִירַת עֵץ טוֹב בְּטִיבוֹ וּבְחָזְקוֹ: "הָיוּ מַרְכִּיבִין תַּפּוּחַ עַל גַּבֵּי חֻזְרָד" (ירושלמי כלאים יד א). הַגַּנָּן הִרְכִּיב אֶת תַּפּוּחַ־הַזָּהָב עַל עֵץ הַחוּשְׁחָשׁ. 6*, הִפְרָה עַל־יְדֵי הַעֲבָרַת אַבְקָה מִן הַמַּאֲבָק שֶׁבָּאַבְקָן שֶׁל פֶּרַח־הַזָּכָר אֶל צַלֶּקֶת הָעֱלִי שֶׁל פֶּרַח־הַנְּקֵבָה אוֹ עַל־יְדֵי שִׂימַת שַׁרְבִיט מִתִּפְרַחַת הַזָּכָר (שֶׁל תָּמָר) בְּתִפְרַחַת הַתְּמָרָה כְּדֵי שֶׁתִּפָּרֶה: "מַרְכִּיבִין דְּקָלִים כָּל הַיּוֹם" (פסחים ד ח). 7°, מִזֵּג, עֵרֵב: הַכִּימַאי הִרְכִּיב תִּרְכֹּבֶת כִּימִית מְיֻחֶדֶת [עיין גם רִכֵּב]. 8°, הִכְנִיס חֹמֶר־חִסּוּן לְתוֹךְ הַגּוּף: הָרוֹפֵא הִרְכִּיב לַתּוֹשָׁבִים נְסִיוּב־חִסּוּן נֶגֶד אֲבַעְבּוּעוֹת. – [לְהַרְכִּיב אֶת־, מַרְכִּיב, יַרְכִּיב]

~ הפ' **הֻרְכַּב** *, 1*, הוּשַׁב עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ אָדָם אוֹ עַל כְּלִי־רֶכֶב וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: "זְכוּרַנִי כְּשֶׁאֲנִי תִּינוֹק וּמֻרְכָּבְנִי עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אַבָּא" (בבא קמא קיד:). "כַּפֹּרֶת אֲשֶׁר הֻרְכְּבָה בְּמַטֶּה" (ינאי, שמט). הַתַּיָּר הֻרְכַּב עַל גָּמָל. 2 ÷, חֻבְּרוּ חֲלָקָיו זֶה לָזֶה: "'דִּיסְקַיָּא' – שְׁתֵּי מִלּוֹת מֻרְכָּבוֹת, שְׁנֵי שַׂקִּים" (רש"י פסחים יג.) "כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מֻרְכָּב מֵחֹמֶר וָרוּחַ, כָּךְ מַעֲשָׂיו מֻרְכָּבִים" (עגנון, אורח 236). הַמְּכוֹנָה הֻרְכְּבָה. הַמַּכְשִׁיר הֻרְכַּב מֵחֲלָקָיו. הֻרְכְּבָה תָּכְנִית עֲשִׂירָה. 3°, צֹרְפוּ אֲנָשִׁים לַחֲבוּרָה לְשֵׁם תַּפְקִיד מְיֻחָד: "הַוַּעַד הַפּוֹעֵל הֶחָדָשׁ שֶׁיֻּרְכַּב הַלַּיְלָה" (קדרי, כורך 149). הֻרְכְּבָה הַמֶּמְשָׁלָה. הֻרְכַּב וַעַד לְטִפּוּל בַּפְּלִיטִים. 4*, הֻכְנַס וְחֻבַּר עָנָף בְּגֶזַע אַחֵר: "הֶחָרוּב הַמֻּרְכָּב" (בבא בתרא ד ט). עֲנַף תַּפּוּחַ־הַזָּהָב הֻרְכַּב עַל גֶּזַע הַחוּשְׁחָשׁ. 5°, הֻכְנַס בְּתוֹכוֹ חֹמֶר־חִסּוּן: הַתּוֹשָׁבִים הֻרְכְּבוּ בִּנְסִיוּב נֶגֶד אֲבַעְבּוּעוֹת [וראה עוד ערך מֻרְכָּב] – [מֻרְכָּב, יֻרְכַּב]

– **צְלַח רְכַב!** [על־פי תהלים מה ה], בְּרָכָה מְלִיצִית לְמִי שֶׁיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ אוֹ לְמִי שֶׁמִּתְעַתֵּד לְתַפְקִיד חָדָשׁ.

– **רָכַב אֳנִיָּה** ÷, הִפְלִיג בָּאֳנִיָּה בַּיָּם: "וְלִרְכֹּב אֳנִיּוֹת, וְלִדְרֹךְ בְּצִיּוֹת" (יהודה הלוי, א 49).

– **רוֹכֵב שָׁמַיִם** (דברים לג כו), **הָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת** (תהלים סח ה), כִּנּוּיִים מְלִיצִיִּים לֵאלֹהִים.

– **עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר** [על־פי זכריה ט ט], תֵּאוּר מָסָרְתִּי שֶׁל בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

– **מֻרְכָּב**, ראה ערך מֻרְכָּב.

א. **רֶכֶב** ז' [מן רכב, רָכַב] 1 [במקרא] מֶרְכֶּבֶת־מִלְחָמָה בַּעֲלַת שְׁנֵי אוֹפַנִּים רְתוּמָה לְסוּס אוֹ לְצֶמֶד סוּסִים: "כֹּל סוּס פַּרְעֹה, רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו" (שמות יד כג). "וְסוּס וָרֶכֶב רַב מְאֹד" (יהושע יא ד). "וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ" (מלכים ב י טז). "וַיַּרְכִּיבֻהוּ עַל־רֶכֶב הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר לוֹ וַיּוֹלִיכֻהוּ יְרוּשָׁלִַם" (דברי הימים ב לה כד). 2° [בימינו] שֵׁם כּוֹלֵל לְמַכְשִׁירֵי־הַתַּחְבּוּרָה, כְּגוֹן: עֲגָלוֹת, מְכוֹנִיּוֹת, אוֹפַנּוֹעִים, אוֹפַנַּיִם: רֶכֶב קַל. רֶכֶב כָּבֵד. בְּדִיקַת רֶכֶב. רִשְׁיוֹן נְהִיגָה בְּרֶכֶב. "הָכֵן רִכְבְּךָ לַחֹרֶף" (הודעה). – [רֶכֶב־, רִכְבּוֹ]

רכב רומאי

– **רֶכֶב אַמְפִיבִּי** ° [בצבא] כְּלִי־רֶכֶב מְצֻיָּד בְּאַבְזָרִים הַמְסַגְּלִים אוֹתוֹ לָנוּעַ גַּם בַּיַּבָּשָׁה וְגַם בַּמַּיִם.

– **רֶכֶב זַחְלִי** ° [בצבא] רֶכֶב הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי זַחָלִים הַמְשֻׁלָּבִים בְּאוֹפַנָּיו.

– רֶכֶב זַחֲלִי־לְמֶחֱצָה° [בצבא] כְּלִי־רֶכֶב הַמֻּנְהָג בְּדֶרֶךְ כְּלָל בְּאֶמְצָעוּת אוֹפַנַּיִם קִדְמִיִּים וּמוּנָע עַל־יְדֵי זוּג זְחָלִים אֲחוֹרִיִּים [בקיצור: זַחְלָ״ם]

– רֶכֶב מְמֻנָּע°, רֶכֶב הַמֻּפְעָל עַל־יְדֵי מָנוֹעַ, כְּגוֹן: מְכוֹנִית, מַשָּׂאִית, טַנְק וְכַדּוֹמֶה.

– כְּלִי־רֶכֶב°, שֵׁם כּוֹלֵל לַעֲגָלוֹת, לִמְכוֹנִיּוֹת, לְאוֹפַנּוֹעִים, לְאוֹפַנַּיִם וְכַדּוֹמֶה: תְּנוּעַת כְּלֵי־הָרֶכֶב בַּכְּבִישִׁים.

– רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, כִּנּוּי־הַעֲרָצָה לְמַנְהִיג גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, מָגִנּוֹ וּמַחְסוֹ שֶׁל הָעָם: ״אָבִי, אָבִי, רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו!״ (מלכים ב ב יב).

ב. **רֶכֶב** ז׳ [מן רכב] הָאֶבֶן הָעֶלְיוֹנָה בָּרֵחַיִם הַנְּקוּבָה בְּמֶרְכָּזָהּ וּמִסְתּוֹבֶבֶת עַל הָאֶבֶן הַתַּחְתּוֹנָה (״שֶׁכֶב״): ״פֶּלַח רֶכֶב״ (שופטים ט נג). – [רֶכֶב־, רִכְבּוֹ]

א־רכב (רוכב)

ג. **רֶכֶב*** ז׳ [מן רכב] 1. רוֹכֵב, הֶעָנָף הַלָּקוּחַ מֵעֵץ פְּרִי מְשֻׁבָּח שֶׁמַּרְכִּיבִים אוֹתוֹ עַל כַּנָּה מַתְאִימָה: ״וְאֵין מַרְכִּיבִין זֵיתִים בְּרֶכֶב שֶׁל תְּמָרָה״ (תוספתא כלאים א י). 2° [בפי הגננים] כְּלַל הָרוֹכְבִים, עָנָף מִסְעָף שֶׁמִּמֶּנּוּ נִלְקָחִים רוֹכְבִים לְשֵׁם הַרְכָּבָה. – [רֶכֶב־, רְכָבִים, רִכְבֵי־]

רַכָּב ז׳ [מן רכב] 1. עֶגְלוֹן, נוֹהֵג בִּכְלִי־רֶכֶב: ״וַיֹּאמֶר (הַמֶּלֶךְ) לְרַכָּבוֹ: הֲפֹךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי מִן־הַמַּחֲנֶה״ (מלכים א כב לד). ״הוֹ, רַכָּב, כַּנֶּשֶׁר אֶל מֶרְחַב אֵין־סוֹף!״ (ביאליק, משירי החורף). 2. פָּרָשׁ, רוֹכֵב עַל סוּס: ״קַח רַכָּב וּשְׁלַח לִקְרָאתָם״ (מלכים ב ט יז). – [רַכַּב־, רַכָּבִים, רַכָּבֵי־]

רִכְבָּה נ׳ [מן רכב] רְכִיבָה, נְסִיעָה עַל גַּב בְּהֵמָה: ״בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה״ (יחזקאל כז כ).– [רִכְבַּת־]

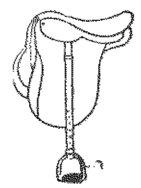
ר - רכובה

רְכֻבָּה°, רכובה נ׳ [מן רכב] אַרְכּוֹף, מִשְׁוֶרֶת, טַבַּעַת תְּלוּיָה בְּצַד הָאֻכָּף שֶׁהָרוֹכֵב שָׂם בָּהּ אֶת רַגְלוֹ: ״הַדּוּךְ אַבְגּוּסְטִין... עוֹמֵד בָּרְכֻבּוֹת וּמַקִּיף בְּמַבָּטוֹ אֶת חַיָּלָיו״ (סברסקי, אקוסטה ב 21). – [רְכֻבַּת־, ־בּוֹת]

רַכָּבוּת° נ׳ [מן רַכָּב] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הָרַכָּב, עֶגְלוֹנוּת: ״בְּבַחֲרוּתוֹ הָיָה מְשַׁמֵּשׁ בְּרַכָּבוּת״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 203). – [רַכָּבוּת־]

רַכֶּבֶל° ז׳ [רַכֶּבֶת + כֶּבֶל] קָרוֹן אוֹ מַעֲרֶכֶת קְרוֹנוֹת הַנָּעִים עַל־גַּבֵּי כֶּבֶל מָתוּחַ בֵּין שְׁתֵּי נְקֻדּוֹת בְּשֶׁטַח מְסֻיָּם: רַכֶּבֶל הָרִים. – [רַכֶּבֶל־, רַכְּבָלִים, רַכְּבְלֵי־]

רַכֶּבֶת° נ׳ [מן רֶכֶב] 1. שׁוּרַת קְרוֹנוֹת הַנִּגְרָרִים עַל־יְדֵי קַטָּר אוֹ עַל־יְדֵי מָנוֹעַ אַחֵר עַל פְּנֵי מְסִלַּת־בַּרְזֶל: רַכֶּבֶת נוֹסְעִים. רַכֶּבֶת מַשָּׂא. רַכֶּבֶת חַשְׁמַלִּית. רַכֶּבֶת מְהִירָה. רַכֶּבֶת הָרַכָּבוֹת בַּמְּדִינָה. רֶשֶׁת הָרַכָּבוֹת בַּמְּדִינָה. תַּחֲנַת־הָרַכֶּבֶת. 2 [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְקֶרַע בְּשׁוּרָה לְאֹרֶךְ מַאֲרַג שֶׁל גֶּרֶב־נָשִׁים: ״יֵשׁ לִי בְּסַךְ הַכֹּל אַרְבָּעָה זוּגוֹת שֶׁל גַּרְבֵּי מֶשִׁי וּבִשְׁנַיִם מֵהֶם יֵשׁ ׳רַכֶּבֶת׳״ (ברש, ב 255). 3 [בהווי הקיבוצים בארץ] כִּנּוּי לְשׁוּרַת צַלָּחוֹת שֶׁהֵכִילוּ מְנַת־אֹכֶל לֹא־רְצוּיָה שֶׁנִּדְחֲפוּ דֶּרֶךְ־הַפְגָּנָה בִּידֵי הַמְסֻבִּים אֶל קְצֵה שֻׁלְחַן־הָאֹכֶל. – [רַכֶּבֶת־, רַכַּבְתּוֹ; רַכָּבוֹת, רַכְּבוֹת־]

– רַכֶּבֶת־אֲוִיר°, כִּנּוּי לְמִסְפַּר כְּלֵי־טַיִס הַמּוּטָסִים בְּמִבְנֶה אוֹ כְּבוֹדְדִים בְּהֶפְרֵשׁ זְמַן קְצוּבִים בְּנָתִיב מְיֻחָד לְשֵׁם בִּצּוּעַ מְשִׂימָה מְיֻחֶדֶת: מְדִינוֹת־הַבְּרִית עָרְכוּ רַכֶּבֶת־אֲוִיר לְהַסְפָּקַת מָזוֹן וּתְרוּפוֹת לָעִיר הַנְּצוּרָה.

– רַכֶּבֶת תַּחְתִּית°, רַכֶּבֶת הַמְהַלֶּכֶת בְּמִנְהָרָה כְּרוּיָה מִתַּחַת לִפְנֵי הַקַּרְקַע.

רכ״ד ר״ת רֵאשִׁית כָּל דָּבָר.

רכה״ע ר״ת רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים.

רְכוּב ז׳ [מן רכב; רֶכֶב] מֶרְכָּבָה, כְּלִי־רֶכֶב: ״הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ״ (תהלים קד ג). – [רְכוּב־]

– רְכוּב־אֲלֻמָּה° [בצבא] טִיל אוֹ כְּלִי־טַיִס מֻנְחֶה עַל־יְדֵי אֲלֻמַּת רַדָּיו אוֹ אֲלֻמַּת מַכָּ״ם.

רָכוּב* ת׳ [מן רכב, רָכַב] 1. יוֹשֵׁב בִּרְכִיבָה, יוֹשֵׁב עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ עַל גַּב אָדָם אוֹ עַל אוֹפַנַּיִם וְכַדּוֹמֶה: ״מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁיָּצָא לַדֶּרֶךְ רָכוּב עַל סוּסוֹ״ (ירושלמי חגיגה עח א). ״רָכוּב הָיִיתִי עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל זְקֵנִי״ (בראשית רבה ס). פָּגַשְׁתִּי אֶת חֲבֵרִי כְּשֶׁהוּא רָכוּב עַל אוֹפַנָּיו. [ועל משקפים:] ״יָשְׁבָה שָׁם בְּמִשְׁקְפֶיהָ הַגְּדוֹלִים הָרְכוּבִים עַל פָּנֶיהָ״ (ברקוביץ, סיפורים שצ). 2. שֶׁרוֹכְבִים עָלָיו: ״הָיָה (חֲמוֹר) אֶחָד טָעוּן וְאֶחָד רָכוּב״ (תוספתא בבא קמא ב י). – [רְכוּבָה, ־בִים, רְכוּבוֹת]

רִכּוּב°, ריכוב ז׳ [מן רכב, רִכֵּב] 1. הַרְכָּבָה, חִבּוּר דְּבָרִים אֲחָדִים לְאֶחָד: ״הָרִכּוּב וְהַחִבּוּר וְהַצּוּרָה״ (פירוש יצירה לרס״ג). רִכּוּב כִּימִי שֶׁל חֳמָרִים שׁוֹנִים. 2. [בספרות־הקראים] הִתְחַבְּרוּת אִישׁ וְאִשָּׁה עַל־יְדֵי נִשּׂוּאִין. – [רִכּוּב־, רִכּוּבִים, ־בֵי־]

ר - רכובה

רְכוּבָּה* נ׳ [מן רכב; צורת־משנה: אַרְכֻּבָּה] 1. אַרְכֻּבָּה, בֶּרֶךְ, פֶּרֶק הַחִבּוּר שֶׁל הַשּׁוֹק אֶל הַיָּרֵךְ (חולין קככ). 2. מַכְשִׁיר אוֹ צִנּוֹר וְכַדּוֹמֶה מְעֻקָּל בְּצוּרַת בֶּרֶךְ (תוספתא כלים בבא מציעא ד טו).– [רְכוּבַת־, רְכוּבוֹת]

רִכּוּז°, ריכוז ז׳ [מן רכז, רִכֵּז] 1. כִּנּוּס וְאִסּוּף לְמֶרְכָּז אֶחָד, הֶפֶךְ מִן ״פִּזּוּר״: רִכּוּז הַתּוֹשָׁבִים בָּעִיר. רִכּוּז הָעִנְיָנִים בִּידֵי הַנְהָלָה אַחַת. רִכּוּז הָאֵשׁ שֶׁל מִסְפַּר כְּלֵי־יְרִיָּה. רִכּוּז הַכֹּחוֹת. רִכּוּז הַמַּחֲשָׁבָה בְּנוֹשֵׂא אֶחָד. רִכּוּז הַקֶּשֶׁב. 2. מָקוֹם שֶׁבּוֹ מִתְכַּנְּסִים בְּנֵי־אָדָם אוֹ דְּבָרִים רַבִּים: הַמְּטוֹסִים הִפְצִיצוּ אֶת רִכּוּזֵי הָאוֹיֵב. – [רִכּוּז־, רִכּוּזִים, ־זֵי־]

– מַחֲנֵה־רִכּוּז°, מְקוֹם־מַעֲצָר לְמִתְנַגְּדִים לַשִּׁלְטוֹן אוֹ לַחֲשׁוּדִים בְּהִתְנַגְּדוּת לוֹ, לִבְנֵי־תַּעֲרוּבוֹת וְכַדּוֹמֶה.

רִכּוּזִי°, ריכוזי ת׳ [מן רִכּוּז] צֶנְטְרָלִיסְטִי, הַבָּנוּי בְּשִׁיטַת רִכּוּז: אִרְגּוּן רִכּוּזִי שֶׁל סְנִיפֵי הַחֶבְרָה. – [רִכּוּזִית, רִכּוּזִיִּים, רִכּוּזִיּוֹת]

רִכּוּזִיּוּת°, רִיכּוּזִיּוּת נ׳ [מִן רִכּוּזִי] צֶנְטְרָלִיזְם, שִׁיטָה שֶׁלְּפִיהָ מְרֻכָּזוֹת כָּל הַפְּעֻלּוֹת בִּידֵי הַשִּׁלְטוֹן הַמֶּרְכָּזִי. — [רִכּוּזִיּוּת־]

א. **רִכּוּךְ*, רִיכּוּךְ** ז׳ [מִן רכך, רִכֵּךְ] 1 *, הֲפִיכַת דָּבָר קָשֶׁה לְרַךְ, מַתַּן רַכּוּת לְדָבָר קָשֶׁה: ״רִכּוּךְ (הַמַּכָּה עַל־יְדֵי) הַשֶּׁמֶן״ (רב האי גאון, מקואות ט ב). רִכּוּךְ מְקוֹם הַפֶּצַע עַל־יְדֵי מִשְׁחָה. רִכּוּךְ הַבַּרְזֶל עַל־יְדֵי לִבּוּנוֹ. רִכּוּךְ הַבָּשָׂר עַל־יְדֵי בִּשּׁוּל מִמֻּשָּׁךְ. 2 ° [בהשאלה] הַפְחָתַת הַהִתְנַגְּדוּת: רִכּוּךְ חֲזִית הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי הַרְעָשַׁת תּוֹתָחִים. רִכּוּךְ עֶמְדָּתוֹ הַנֻּקְשָׁה שֶׁל הַמִּתְנַגֵּד. — [רִכּוּךְ־, רִכּוּכִים, ־כֵי־]

— **רִכּוּךְ לִבּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי** *, הַשְׁפָּעָה עַל פְּלוֹנִי שֶׁיְּשַׁנֶּה אֶת יַחֲסוֹ לְטוֹבָה, הַפְעָלַת רֶגֶשׁ הָרַחֲמִים אֵצֶל פְּלוֹנִי.

ב. **רִכּוּךְ*, רִיכּוּךְ** ז׳ [אולי מן רכך, רִכֵּךְ; הנוסח אינו ודאי] מַאֲכָל רַךְ וְטָעִים: ״כַּמָּה רִכּוּכִין הִתְקַנְתְּ לַמְעֻבָּרוֹת?״ (שמות רבה ב). — [רִכּוּךְ־, רִכּוּכִין, רִכּוּכֵי־]

רכולה, ראה רְכֻלָּה.

רִכּוּן*, רִיכּוּן ז׳ [מִן רכן, רִכֵּן] הַרְכָּנָה, כְּפִיפָה [וביחוד:] כְּפִיפַת צֶמַח לָאֲדָמָה כְּדֵי לְהַפְסִיק אֶת גִּדּוּלוֹ (ירושלמי שביעית לה ד). — [רִכּוּן־, רִכּוּנוֹ]

רָכוּן° ת׳ [מִן רכן, רָכַן] כָּפוּף, גָּחוּן, נָטוּי כְּלַפֵּי מַטָּה: ״עֲקֶרֶת־בַּיִת כַּרְסָנִית רְכוּנָה תַּחַת עַל מִי־יוֹדֵעַ־כַּמָּה לֵדוֹת״ (קרליבך, הודו 133). ״בִּגְמַל־הַתְּעוּפָה... יָשְׁבוּ רְכוּנִים עַל הַקֻּפָּה״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ שנים 56). הָאֵם עָמְדָה רְכוּנָה אֶל מִטַּת יַלְדָּה הַחוֹלָה. רֹאשׁ רָכוּן. — [רְכוּנָה, רְכוּנִים, ־נוֹת]

רָכוּס * ת׳ [מִן רכס, רָכַס] מְכֻפְתָּר, קָשׁוּר: ״כַּחֲרוּזִים לְצַוָּאר זְכָרְךָ שַׂמְתִּים רְכוּסִים״ (יהודה הלוי, ג 10). ״סָקְרָה בְּשֶׁמֶץ שֶׁל בִּטּוּל אֶת בַּת־שִׂיחָתָהּ הָרְכוּסָה, בְּשִׂמְלָה לְלֹא גְּלָאִי״ (שרירא, עזה 205). מְעִיל רָכוּס. 2 [בהשאלה] עָרוּךְ וּמְחֻבָּר הֵיטֵב: ״וְלֹא גָּמוּ כֵּן בְּמִשְׁנָה רְכוּסָה״ (רס״ג, אשא משלי מט). — [רְכוּסָה, רְכוּסִים, רְכוּסוֹת]

רִכּוּס°, רִיכּוּס ז׳ [מִן רכס, רִכֵּס] כִּפְתּוּר, קִשּׁוּר: ״רִכּוּס הַכַּפְתּוֹרִים״ (ברנר, א 27). ״הֵחֵלָּה לְהִתְפַּשֵּׁט חוֹפְזָנִית וְהִיא קוֹרַעַת אֶת רִכּוּסֵי הַשִּׂמְלָנִיּוֹת״ (גולדברג, תר׳ מלחמה ג 360). — [רִכּוּס־, רִכּוּסִים, רִכּוּסֵי־]

רְכוּשׁ ז׳ [אכדית: rukušu קניין, מקנה; ארמית: רְכָשָׁא] 1, נְכָסִים, קִנְיָנִים, הוֹן: ״וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב״ בראשית יג ו). ״וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל״ (בראשית טו יד). רְכוּשׁ בְּמִגְרָשִׁים וּבְבִנְיָנִים. בַּעַל־רְכוּשׁ. רְכוּשׁ הַמְּדִינָה. 2 ° [בתורת הכלכלה המדינית] קַפִּיטָל, הוֹן (בְּכֶסֶף, בִּסְחוֹרוֹת, בְּמַכְשִׁירֵי־יִצּוּר, בְּבִנְיָנִים וְכַדּוֹמֶה) הַמְשַׁמֵּשׁ לְאָדָם פְּרָטִי אוֹ לְחֶבְרָה אֶמְצָעִים לִצְבִירַת רְוָחִים נוֹסָפִים עַל־יְדֵי נִצּוּל עֲבוֹדָה שְׂכִירָה: רְכוּשׁ תַּעֲשִׂיָּתִי. רְכוּשׁ מִסְחָרִי. — [רְכוּשׁ־, רְכוּשׁוֹ; רְכוּשִׁים *]

— **יָצָא בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל** [שאול מן בראשית טו יד], יָצָא בְּרֶוַח רַב (חָמְרִי אוֹ רוּחָנִי), הִרְוִיחַ הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר.

רְכוּשָׁן° ז׳ [מִן רְכוּשׁ] קַפִּיטָלִיסְט, בַּעַל הוֹן הַמַּגְדִּיל אֶת רְוָחָיו עַל־יְדֵי נִצּוּל עֲבוֹדָה שְׂכִירָה: מַעֲמַד הָרְכוּשָׁנִים. — [רְכוּשָׁן־, רְכוּשָׁנִים, ־שָׁנֵי־]

רְכוּשָׁנוּת° נ׳ [מִן רְכוּשׁ] קַפִּיטָלִיזְם, מִשְׁטָר כַּלְכָּלִי הַמְבֻסָּס עַל הַקִּנְיָן הַפְּרָטִי שֶׁל אֶמְצְעֵי הַיִּצּוּר וְעַל קִיּוּם שְׁנֵי מַעֲמָדוֹת מִתְנַגְּדִים — בַּעֲלֵי־הָרְכוּשׁ מִצַּד אֶחָד וּמַעֲמַד הַפּוֹעֲלִים מִצַּד שֵׁנִי [ראה עוד ערך קַפִּיטָלִיזְם] — רְכוּשָׁנוּת־]

רְכוּשָׁנִי° ת׳ [מִן רְכוּשָׁן] קַפִּיטָלִיסְטִי, הַמְבֻסָּס עַל שִׁיטַת הָרְכוּשָׁנוּת: מִשְׁטָר רְכוּשָׁנִי. ״לֹא יִהְיֶה מִרְמָס לְרַגְלֵי הַמֶּרְכָּבָה הָרְכוּשָׁנִית״ (תמוז, אליקום 69). — [רְכוּשָׁנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַכּוּת * נ׳ [מִן רַךְ] 1 °, רֹךְ, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הָרַךְ, הֶפֶךְ מִן ״קַשְׁיוּת״: רַכּוּת הַצֶּמֶר. רַכּוּת הַכַּר. רַכּוּת הַשֵּׂעָר. 2 * [בהשאלה] עֲדִינוּת: ״שֶׁמְּחַמֶּמֶת חֶלְשָׁתוֹ שֶׁל זֶה וְרַכּוּתוֹ נֶחְבָּל״ (רש״י בבא קמא צ:). [רַכּוּת־]

— **רַכּוּת־אַפִּי°**, חֻלְשַׁת־הָאֹפִי, וַתְּרָנוּת, נְטִיָּה לְקַבֵּל בְּקַלּוּת הַשְׁפָּעָה מֵאֲחֵרִים.

— **רַכּוּת־לֵב (לֵבָב)** *, 1, מֹרֶךְ לֵב, פַּחְדָּנוּת, חֹסֶר־אֹמֶץ: ״בְּרִיחָתוֹ (שֶׁל דָּוִד מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם) הָיְתָה לְשִׁפְלוּת טִבְעוֹ וְלֹא לְרַכּוּת לְבָבוֹ״ (אברבנאל שמואל ב יט). 2, רַחֲמָנוּת, הֶפֶךְ מִן ״קַשְׁיוּת־לֵב״: ״וְיִמָּצֵא אִישׁ אַחֵר בְּתַכְלִית רַכּוּת־הַלֵּבָב עַד שֶׁיַּחְמֹל עַל הֲרִיגַת עַכְבָּר אוֹ נְמָלָה״ (אלבו, עיקרים 154).

— **רַכּוּת־לָשׁוֹן** *, דִּבּוּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה, דִּבּוּר אָדִיב וְחָלָק: ״יֵשׁ לָהֶם רַכּוּת לָשׁוֹן וּמְדַבְּרִים בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת״ (זרחיה מברצלונה, פירוש משלי ו).

רַכּוֹת° תה״פ, ראה ערך רַךְ.

רכז [מִן מֶרְכָּז]

~ פִּע׳ **רִכֵּז** ° פ״י 1, צִמְצֵם וְהֵבִיא לִנְקֻדָּה אַחַת, כִּנֵּס לְמֶרְכָּז אֶחָד [גם בהשאלה:] הָעִירִיָּה רִכְּזָה אֶת מְלַאי הַמָּזוֹן. הַמְנַהֵל רִכֵּז אֶת הַפְּעֻלּוֹת בְּיָדָיו. יֵשׁ לְרַכֵּז אֶת תְּשׂוּמֶת־הַלֵּב לְעִנְיָן מְיֻחָד זֶה. רִכַּזְתִּי אֶת מַחְשְׁבוֹתַי. הַסּוֹפֵר יָדַע לְרַכֵּז בְּשׁוּרוֹת סְפוּרוֹת תְּמוּנָה שְׁלֵמָה. 2, עִבָּה, הִסְמִיךְ: הַכִּימַאי רִכֵּז אֶת הַתְּמִסָּה. — [לְרַכֵּז אֶת־, מְרַכֵּז, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻכַּז** °, 1, נֶאֱסַף לְמָקוֹם אֶחָד, הוּבָא לְמֶרְכָּז [גם בהשאלה] ״פְּרַגְמֶנְט שֶׁרֻכַּז בּוֹ עוֹלָם מָלֵא״ (פיכמן, רצו). הַצְּבָאוֹת רֻכְּזוּ לִקְרַאת הַהַתְקָפָה. מַחְשַׁבְתּוֹ רֻכְּזָה לְעִנְיָן מְסֻיָּם. הַפְּעֻלּוֹת רֻכְּזוּ בִּידֵי הַמְנַהֵל. 2, עֻבָּה, נַעֲשָׂה סָמִיךְ: תְּמִסָּה מְרֻכֶּזֶת. חָלָב מְרֻכָּז. — [מְרֻכָּז, יְרֻכַּז]

~ הִת׳ **הִתְרַכֵּז** °, 1, הִתְאַסֵּף לְמֶרְכָּז אֶחָד: רֹב הַתּוֹשָׁבִים הִתְרַכְּזוּ בֶּעָרִים. ״בַּיָּמִים שֶׁלְּאַחַר הֶחָג נִצְטָרְפוּ וְנִתְרַכְּזוּ הַרְבֵּה עֲבוֹדוֹת־שָׂדֶה וַעֲבוֹדוֹת־בַּיִת בְּעוֹנָה אַחַת״ (צמח, א 254). 2, כֻּוַּן לִנְקֻדָּה אַחַת עִקָּרִית: פְּעֻלּוֹתֶיהָ שֶׁל הָעִירִיָּה הִתְרַכְּזוּ בְּשִׁפּוּר תְּנָאֵי הַשִּׁכּוּן. 3, כִּוֵּן אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ לְעִנְיָן מְסֻיָּם: הַחוֹקֵר הִתְרַכֵּז בְּמֶחְקָרוֹ. קָשֶׁה מְאֹד לְהִתְרַכֵּז בְּשֶׁל הָרַעַשׁ הָרַב מִסָּבִיב. — [לְהִתְרַכֵּז, מִתְרַכֵּז, יִתְ־]

— **מְרַכֵּז°**, ראה ערך מְרַכֵּז.

רַכָּז° ז׳ [מן רכז, רִכֵּז] אָדָם הַמְרַכֵּז וּמְכַוֵּן פְּעֻלּוֹת מְסֻיָּמוֹת: רַכַּז־תַּרְבּוּת. רַכַּז־הַמֶּשֶׁק. — [רַכַּז־, רַכֶּזֶת, רַכָּזִים, רַכָּזֵי־, רַכָּזוֹת]

רֶכֶז° ז׳ ראה ערך תַּרְכִּיז°.

רַכֶּזֶת° נ׳ [מן רכז] טַבְלַת שְׁקָעִים וּתְקָעִים בְּמֶרְכָּזִיָּה לְחִבּוּר טֶלֶפוֹנִים זֶה לָזֶה (Switchboard). — [רַכֶּזֶת־, רַכָּזוֹת, רַכְּזוֹת־]

רְכִיב° ז׳ [מן רכב] קוֹמְפּוֹנֶנְט, מַרְכִּיב, אַחַד הַחֲלָקִים שֶׁמֵּהֶם מֻרְכָּב דָּבָר שָׁלֵם: הַחַמְצָן הוּא רְכִיב שֶׁל הַמַּיִם. אַבְּוֹת־הַמָּזוֹן כִּרְכִיבִים בִּמְזוֹנוֹתֵינוּ הַשּׁוֹנִים. — [רְכִיב־, רְכִיבִים, רְכִיבֵי־]

רְכִיבָה* נ׳ [מן רכב, רָכַב] נְסִיעָה עַל גַּב בְּהֵמָה אוֹ עַל אוֹפַנַּיִם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה: ״וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי (הָאָתוֹן) עוֹשָׂה לְךָ (בִּלְעָם) רְכִיבוֹת בַּיּוֹם״ (עבודה זרה ד:). ״חֲמוֹר לִרְכִיבָה עוֹמֵד וְלֹא לְמַשּׂוֹי״ (רבינו גרשום בבא בתרא עח.). ״וְסוֹף יֹשֶׁר — רְכִיבָה עַל עֲרָבוֹת״ (הנגיד, בן־קהלת 91). רְכִיבָה עַל סוּס. רְכִיבָה עַל אוֹפַנּוֹעַ. הָאִכָּר הִגִּיעַ לַשּׁוּק בִּרְכִיבָה. — [רְכִיבַת־, רְכִיבוֹת]

רַכִּיךְ* ת׳ [מארמית] רַךְ בְּמִקְצָת: ״מִבֵּין טַרְפְּרַפֵּי הָאַטְלַס הָרַכִּיךְ״ (טשרניחובסקי, שירים 486). ״הַכֹּל בּוֹ נָמֵס לְעִסָּה רַכִּיכָה״ (בר־יוסף, אם 173). ״הִבַּטְתִּי אֶל יָדֶיהָ הַלְּבָנוֹת הָרַכִּיכוֹת״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 126). חֹמֶר רַכִּיךְ. עוֹר רַכִּיךְ. [ובהשאלה:] ״לְבָנָה יָפָה שׁוֹפַעַת אוֹר רַכִּיךְ״ (יהודה שטינברג, קלא). ״אַל תִּקְחִי לַלֵּב — אוֹמֶרֶת פִּתְאֹם בְּקוֹל רַכִּיךְ״ (איתן, ברקיע 65). — [רַכִּיכָה, רַכִּיכִים, ־כוֹת]

— רַכִּיךְ וְטָב* (בבא מציעא פו:), רַךְ וָטוֹב.

רַכִּיכָה° נ׳ [מן רַכִּיךְ] בַּעַל־חַיִּים מִמַּעֲרֶכֶת בַּעֲלֵי־חַיִּים חַסְרֵי־חֻלְיוֹת (Mollusca). גּוּפָם רַךְ וְרִירִי, עוֹטֶה לָרֹב קוֹנְכִיָּה קָשָׁה. הָרַכִּיכוֹת נוֹשְׁמוֹת בְּרֵאָה אוֹ בִּזִימִים. רֻבָּן שׁוֹכְנוֹת בַּמַּיִם, מִעוּטָן בַּיַּבָּשָׁה; מֵהֶן טוֹרְפוֹת, מֵהֶן אוֹכְלוֹת צְמָחִים. עִם הָרַכִּיכוֹת נִמְנִים הַחִלָּזוֹנוֹת, הַצְּדָפוֹת וְהַדְּיוֹנוּנִים. — [רַכִּיכַת־, ־כוֹת]

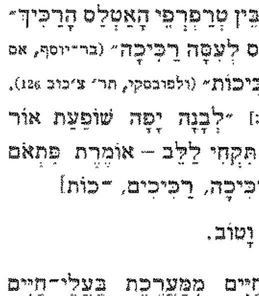

רכיכות

רַכִּיכוּת° נ׳ [מן רַכִּיךְ; ארמית: רַכִּיכוּ] רַכּוּת בְּמִקְצָת: רַכִּיכוּת הַצֶּמֶר. ״שֶׁהָיָה מִתְמוֹגֵג וְנִכְפָּף מִתּוֹךְ רַכִּיכוּתוֹ״ (רש״י דברי הימים ב ט י). ״מַחְמַת אֵיכוּת שֶׁל גְּמִישׁוּת וְרַכִּיכוּת״ (קלצקין, כתבים 219). ״מִכָּאן נִתְפַּתְּחָה וְהָלְכָה רַכִּיכוּת יְתֵרָה״ (ויסלבסקי, במערכה 164). — [רַכִּיכוּת־]

רָכִיל ז׳ [אולי קרוב אל רוֹכֵל, רגל; המשמע לפי הפרשנים] 1. דִּבָּה, לְשׁוֹן־הָרָע [ראה הצירופים להלן]. 2 ^. מוֹצִיא דִּבָּה, מְסַפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע: ״וּמוֹחֵץ רֹאשׁ רְכִילֶיהָ״ (הנגיד, דיואן 148). ״רָכִיל וּבְלִיַּעַל מַכִּיר בַּחֲבֵרוֹ וְיָרֵא מִפָּנָיו״ (רש״י עבודה זרה כב:). ״וּמִי שֶׁיַּאֲמִין אֶל הָרְכִילִים מִסָּבִיב לֹא יִשָּׁאֵר לוֹ אוֹהֵב חָבִיב״ (הרומי, יט 342). — [רְכִיל־, רְכִילִים, ־לֵי־]

— אִישׁ־רָכִיל, מַלְשִׁין, מוֹצִיא דִּבָּה: ״אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם״ (יחזקאל כב ט).

— הָלַךְ רָכִיל, הוֹצִיא דִּבָּה רָעָה, סִפֵּר רָעוֹת, גִּלָּה סוֹדוֹת זָרִים: ״לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ״ (ויקרא יט טז). ״פֹּה יֵשׁ לַבְּרִיּוֹת וְהוֹלְכוֹת הֵן רָכִיל״ (ביאליק, היא יושבה).

— הוֹלֵךְ רָכִיל, מוֹצִיא דִּבָּה, מַלְשִׁין, מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע: ״הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָבָר״ (משלי יא יג). ״הוֹלְכֵי רָכִיל יֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל — וְהֵם מְקַוִּים לִישׁוּעָה?״ (לקח טוב שמות 23).

רַכִּילַאי° ז׳ [מן רָכִיל] הוֹלֵךְ רָכִיל, רַכְלָן, הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע עַל הַזּוּלַת. — [רַכִּילָאִית, רַכִּילָאִים, רַכִּילָאִיּוֹת]

רְכִילָה° נ׳ [מן רוֹכֵל] עִסּוּקוֹ שֶׁל הָרוֹכֵל, הֲלִיכָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִמְכֹּר סְחוֹרָתוֹ: ״נָתַתִּי דַּעְתִּי לְסַיֵּר תּוֹךְ כְּדֵי חִזּוּרֵי רְכִילָתִי אַדְמַת הַמֶּמְשָׁלָה הַנִּתֶּנֶת לְהִתְיַשְּׁבוּת״ (ליסיצקי, תולדות 264). רִשְׁיוֹן רְכִילָה מִטַּעַם הָעִירִיָּה. — [רְכִילַת־]

רְכִילוּת* נ׳ [מן רָכִיל] לְשׁוֹן־הָרָע, הוֹצָאַת דִּבָּה, גִּלּוּי סוֹדוֹת לְשֵׁם הוֹצָאַת שֵׁם רַע: ״זוֹ רְכִילוּת לְשׁוֹן הָרָע״ (ירושלמי פאה טז א). ״יָפָה אֱמֶת בַּכֹּל לְבַד מֵרְכִילוּת״ (הנגיד, בן־משלי 23). ״דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לִקְרֹץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן״ (רש״י ויקרא יט טז). ״חֲמִשָּׁה אֵין לָהֶם רְפוּאָה וְהֵם: הַשִּׂנְאָה שֶׁתְּבִיאֶהָ קִנְאָה, וְחֶבְרָה שֶׁתִּתְעָרֵב עִמָּהּ הָרְכִילוּת״ (הרומי, יט 335). ״מִסְתַּנְּנוֹת בְּפִי אִשְׁתּוֹ רְכִילֻיּוֹת הַמִּטְבָּח״ (קרליבך, הודו 88). רְכִילוּת שֶׁל יוֹשְׁבֵי־קְרָנוֹת. — [רְכִילוּת־, רְכִילֻיּוֹת]

רַכִּין° ת׳ [מן רכן, רָכַן] הַנִּתָּן לִרְכֹּן: אָדָם רַכְרוּכִי וְרַכִּין. — [רַכִּינָה, רַכִּינִים, ־נוֹת]

— מַשָּׂאִית־רְכִינָה°, מְכוֹנִית־מַשָּׂא שֶׁאַרְגָּזָהּ עָשׂוּי לִרְכֹּן כְּלַפֵּי מַטָּה וְלִשְׁפֹּךְ מִתּוֹכוֹ אֶת מִטְעָנוֹ (עָפָר, אֲבָנִים וְכַדּוֹמֶה).

רְכִינָה° נ׳ [מן רכן רָכַן] כְּפִיפָה, נְטִיָּה לְמַטָּה: ״יֶשְׁנוֹ בִּכְפִיפָה וּבִרְכִינָה וּבְמַעֲמָד״ (אלתרמן, עיר 15). — [רְכִינַת־]

רְכִיסָה° נ׳ [מן רכס, רָכַס] כִּפְתּוּר, קִשּׁוּר בְּקֶרֶס אוֹ בְּכַפְתּוֹר: ״עֻמְדָה נְתוּנָה בְּלִסְוּטָה מִתְקַשָּׁה בִּרְכִיסַת כַּפְתּוֹרִים״ (טשרניחובסקי, שירים 403). רְכִיסַת הַמְּעִיל. — [רְכִיסַת־, רְכִיסוֹת]

רְכִישָׁה° נ׳ [מן רכש, רָכַשׁ] קְנִיָּה, הַשָּׂגַת קִנְיָן, קַבָּלָה: רְכִישַׁת מִגְרָשׁ לְבִנְיָן. רְכִישַׁת סֵפֶר. רְכִישַׁת יְדִיעוֹת. — [רְכִישַׁת־]

רַכִּית° נ׳ [מן רַךְ] מַחֲלַת־יְלָדִים הַגּוֹרֶמֶת לְרַכּוּתָן שֶׁל הָעֲצָמוֹת (Rachitis). יְדוּעָה יוֹתֵר בְּשֵׁם ״רַכֶּכֶת״.

רכך [אוגרית: רך; ארמית: רְכַךְ; ערבית: רَكَّ היה דק ועדין]

~ פָּע׳ **רַךְ** פ״ע [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן 2] 1 ^. חָדַל לִהְיוֹת קָשֶׁה, נַעֲשָׂה רַךְ: ״רַכְּכוּ אוֹהֲבָיו שֶׁחִינוּ — וְלֹא רַךְ״ (הנגיד, דיואן 102). ״שַׂעֲרוֹת רֹאשֵׁךְ יָפוּ רַכּוּ״ (ביאליק, נושנות). הַבַּרְזֶל רַךְ עַל־יְדֵי הַלִּבּוּן, הָעֶצֶם תֵּרַךְ אִם נְבַשְּׁלֶנָּה הַרְבֵּה בְּחֹם גָּבוֹהַּ. 2 [בהשאלה] הָיָה עָדִין מְאֹד: ״רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן״ (תהלים נה כב). [וראה עוד להלן] — [לָרֹךְ; רַךְ, רַכָּה... רַכּוּ; רַךְ, רַכָּה; יֵרַךְ]

~ פִּע׳ **רִכֵּךְ** ^ פ״י 1 ^. גָּרַם שֶׁיְּהֵא רַךְ מִשֶּׁהָיָה, הִפְחִית אֶת הַקַּשְׁיוּת: ״רִכְּכוּ אוֹהֲבָיו שֶׁחִינוּ — וְלֹא רַךְ״ (הנגיד, דיואן 102). ״שֶׁאֵין מְרַכְּכִין אֶלָּא בִּמְקוֹם הַמַּכָּה״ (רש״י ישעיה א ו). ״וּמַכּוֹתָם לְרַכֵּךְ בַּשְּׁמָנִים״ (גבירול, א 100). 2 ^ [בהשאלה] הִפְחִית אֶת הַהִתְנַגְּדוּת אוֹ הָעַקְשָׁנוּת: ״(קוֹל הַבְּכִי) מְרַכֵּךְ לִבּוֹ שֶׁל אָדָם״ (רש״י סנהדרין קד:).

״תְּחִלָּה לְרַכֵּךְ, לְהַנְחִית מַהֲלֻמּוֹת עַל הָאֵזוֹר הַקִּדְמִי״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודותו 94). הַצָּבָא רִכֵּךְ אֶת חֲזִית הָאוֹיֵב עַל־יְדֵי הַרְעָשַׁת תּוֹתָחִים. 3°, עִדֵּן: ״לְטַהֵר וּלְרַכֵּךְ אֶת רִגְשׁוֹתָיו״ (אחד העם, עד). — [לְרַכֵּךְ אֶת־, מְרַכֵּךְ, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻכַּךְ**, 1. נַעֲשָׂה רַךְ מִשֶּׁהָיָה, פֻּחֲתָה קַשְׁיוּתוֹ: ״פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה, לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן״ (ישעיה א ו). ״וְלֹא רֻכַּךְ פִּצְעִי וְחָדַל חִתּוּלִי״ (סידור רס״ג, שכג). ״נִדְמֶה לָהֶם שֶׁיֵּשׁ כָּאן עוֹד יוֹתֵר מִדַּי סִימָנֵי חַיִּים, לֹא דַי מְרֻכָּכִים לִבְלִיעָה״ (יזהר, צקלג 614). 2° [בהשאלה] הֻפְחֲתָה הִתְנַגְּדוּתוֹ: לִבּוֹ רֻכַּךְ לְאַחַר הַהַפְצָרוֹת הַמְּרֻבּוֹת. לְאַחַר שֶׁרֻכְּכָה הַחֲזִית רִכּוּךְ אַרְטִילֶרִי פָּתַח הַצָּבָא בְּהַתְקָפָה. — [מְרֻכָּךְ, יְרֻכַּךְ]

~ הת׳ **הִתְרַכֵּךְ** *, 1 ^, נַעֲשָׂה רַךְ, חָדַל מִהְיוֹת קָשֶׁה, הֵפֶךְ מִן ״נִתְקַשָּׁה״: ״בְּגָדִים... מִתְרַכְּכִים מִכִּבּוּסָם״ (רש״י שבת קיג.). הַבָּשָׂר נִתְרַכֵּךְ מִשֶּׁנִּתְבַּשֵּׁל יָפֶה. 2*, פָּגָה עַקְשָׁנוּתוֹ, נֶעְתַּר: ״כְּשֶׁמִּצְרַיִם מִתְרַכְּכִין — פַּרְעֹה מִתְקַשֶּׁה... וּכְשֶׁפַּרְעֹה מִתְרַכֵּךְ — מִצְרַיִם מִתְקַשִּׁין״ (מכילתא דרשב״י, 44). ״אֲנִי מְיַחֵל כִּי לַשַּׁבָּת הַבָּאָה תִּתְרַכֵּךְ״ (ברנר, א 47). ״קִירִיל שֶׁנִּתְרַכֵּךְ הִבְטִיחַ לְסַיֵּעַ״ (ליכטנבוים, תר׳ טדיאוש 81). [וראה עוד להלן] — [לְהִתְרַכֵּךְ, מִתְ־, יִתְ־]

~ 1 הִפ׳ **הֵרַךְ** פ״י [במקרא רק בצירוף עם ״לב״, ראה להלן] גָּרַם שֶׁיִּתְרַכֵּךְ, הִפְחִית אֶת קַשְׁיוּתוֹ, הֵפֶךְ מִן ״הִקְשָׁה״: ״בְּעָבְרוֹ בִּזְמַן הֵרַךְ חֲזָקָיו״ (גבירול, א 84). ״וְאַשְׁפִּיל מִצְחִי וְאָרֵךְ עָרְפִּי וְאָכֹף רֹאשִׁי״ (יהודה הלוי, ט 504). ״פְּגִישׁוֹתָיו עִם חֲבֵרָיו הֵרַכּוּ אוֹתוֹ״ (קדרי, כורך 249). הָרַפָּד הֵרַךְ אֶת מוֹשַׁב הַכִּסֵּא. — [לְהָרֵךְ, הֲרִכּוֹתִי, גם הֵרַכְתִּי... הֲרִכֹּתֶם, מֵרַךְ, יָרֵךְ]

~ 2 הִפ׳ **הִרְכִּיךְ** ° פ״ע נַעֲשָׂה רַךְ: ״פְּרִי שֶׁצִּיפָּתוֹ מַרְכִּיכָה וְהוֹלֶכֶת״ (גלעד, גלבוע 30). — [לְהַרְכִּיךְ, מַרְכִּיךְ, יַרְכִּיךְ]

~ הָפ׳ **הוּרַךְ** °, נַעֲשָׂה רַךְ מִשֶּׁהָיָה: הַחֹמֶר הַקָּשֶׁה הוּרַךְ בַּמַּיִם. הָעוֹר הוּרַךְ עַל־יְדֵי הַמִּשְׁחָה. חֹמֶר־הַחוֹתָם הוּרַךְ בָּאֵשׁ. [ובהשאלה:] ״מַבָּטוֹ הוּרַךְ כָּל שֶׁהוּא״ (קדרי, כורך 249). — [מוּרָךְ, יוּרַךְ]

— **רַךְ לְבָבוֹ**, 1. סָר הָאֹמֶץ מִמֶּנּוּ, הִתְחִיל לְפַחֵד: ״אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם״ (דברים כ ג). 2. חָלְפָה עַקְשָׁנוּתוֹ: ״יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע מִפְּנֵי ה׳״ (מלכים ב כב יט).

— **רַכּוּ דְבָרָיו**, הוּא דִּבֵּר דְּבָרִים טוֹבִים וַחֲלָקִים: ״חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב־לִבּוֹ, רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת״ (תהלים נה כב).

— **רַכּוּ פָּנָיו**, הָיָה בַּיְשָׁן בְּיוֹתֵר, לֹא הֵעֵז פָּנָיו: ״כָּל מִי שֶׁרַכּוּ פָנָיו תִּמְעַט חָכְמָתוֹ״ (גבירול, מבחר הפנינים א).

— **נִתְרַכֵּךְ לִבּוֹ** °, נִתְעוֹרֵר לְחֶמְלָה: ״אֲפִלּוּ יִשְׁמְעֵאלִי זֶה נִתְרַכֵּךְ לִבּוֹ וְנִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו״ (בורלא, כיסופים 207).

— **הֵרַךְ אֶת לִבּוֹ**, 1. הִכְנִיס בּוֹ מֹרֶךְ־לֵב, הֶחֱלִישׁ וְהִפְחִיד אוֹתוֹ: ״וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי״ (איוב כג טז). ״בְּמִכְתָּבֶיהָ אֵלָיו הָיְתָה מְכַסָּה עַל הַצַּעַר וְהַבְּדִידוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהָרֵךְ אֶת לִבּוֹ״ (יהודה שטינברג, י). 2°, הִשְׁפִּיעַ עָלָיו שֶׁיִּנְהַג בְּרַחֲמִים: הַבְּכִיּוֹת וְהַסֵּבֶל הֵרַכּוּ אֶת לִבּוֹ שֶׁל הֶעָרִיץ.

— **הֵרַךְ אֶת קוֹלוֹ** °, הִתְחִיל לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה וְטוֹבָה יוֹתֵר: ״יֵשׁ שֶׁהוּא מֵרַךְ אֶת קוֹלוֹ... וְיֵשׁ שֶׁהוּא מִתְרַגֵּז וּמְדַבֵּר קָשׁוֹת״ (ברקוביץ, סיפורים יח).

— **הוּרַךְ לִבּוֹ** °, 1. נִכְנַס בּוֹ מֹרֶךְ, הִתְחִיל לְהִסֵּס וְלַחְשֹׁשׁ. 2. פָּגָה עַקְשָׁנוּתוֹ אוֹ קַשְׁיוּתוֹ: לִבּוֹ הוּרַךְ לְמַרְאֵה הַסֵּבֶל הָרַב.

רכ״כ
ר״ת רַבּוֹ כְּכָלוֹ.

רַכֶּכֶת
° נ׳ [מן רַךְ] רַכִּית, מַחֲלָה הַנִּגְרֶמֶת מִמַּחְסוֹר בְּוִיטָמִין D, בְּיִחוּד בְּגִיל הַיַּלְדוּת, כְּתוֹצָאָה מִכָּךְ מֻפְרָע תַּהֲלִיךְ הִצְטַבְּרוּת מִלְחֵי הַסִּידָן לְבִנְיַן הָעֲצָמוֹת בַּגּוּף (Rachitis).

א. רכל
[מן רָכִיל]

~ פָּע׳ **רָכַל** ^ פ״ע הָלַךְ רָכִיל, דִּבֵּר לְשׁוֹן־הָרָע: ״מָצָא שָׁם שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם תְּלוּיִים בִּלְשׁוֹנָם... אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁרָכְלוּ וּלְכָךְ דָּנוּ אוֹתָם בְּכָךְ״ (ילינק, ה 51). ״וְהַשּׁוּעָל אֲשֶׁר רָכַל בִּלְשׁוֹנוֹ מֵת בְּחֶטְאוֹ וּבִזְדוֹנוֹ״ (סהולה, משל 23). — [לִרְכֹּל, רוֹכֵל, יִרְכֹּל]

~ הִפ׳ **הִרְכִּיל** ^ פ״ע הָלַךְ רָכִיל, הוֹצִיא דִּבָּה רָעָה: ״נִבּוּחֵי הַפֶּה, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיל״ (רש״י מנחות פג.). — [לְהַרְכִּיל, מַרְכִּיל, יַ־]

~ פִּע׳ **רִכֵּל** ° פ״ע [בלשון־הדיבור: רִכֵּל] דִּבֵּר רְכִילוּת, סִפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע [ראה גם ערך רכלל] — [לְרַכֵּל, מְ־, יְ־]

ב. רכל
[מן רוֹכֵל]

~ פָּע׳ **רָכַל** ^ פ״ע סָחַר בְּמִסְחָר זָעִיר, עָסַק בִּרְוֹכְלוּת: ״וּטְעַנְתִּיהָ (אֶת הַסְּחוֹרָה) עַל גַּבִּי וְיָצָאתִי לִרְכֹּל בְּאוֹנְטַרְיָה הַצְּפוֹנִית״ (ליסיצקי, תולדות 264). — [לִרְכֹּל, רוֹכֵל, יִרְכֹּל]

רֶכֶל
^ ז׳ [מן רכל; רָכִיל] רְכִילוּת: ״חֲנֻפִּים וּלְרֶכֶל אֻצִּים״ (קליר, אטום שפתיך, קרובות ב׳ שבועות). ״לוּ סְלַחְתִּי, לֹא מֵרַע וָרֶכֶל דִּבַּרְתִּי כְּאַחַד הַנְּבָלִים״ (שלו, קולות 33). — [רֶכֶל־, רִכְלוֹ]

רְכֻלָּה, רכולה
נ׳ [מן רוֹכֵל] סְחוֹרָה, מַרְכֹּלֶת: ״וְשָׁלְלוּ חֵילֵךְ וּבָזְזוּ רְכֻלָּתֵךְ״ (יחזקאל כו יב). ״הוּא וְשַׂק רְכֻלָּתוֹ עִמּוֹ״ (ברש, א 32). ״אָנוּ הֶפְקֵר וּרְכֻלָּתֵנוּ הֶפְקֵר״ (שמיר, מלך 331). ״אֶת כָּל רְכֻלָּתוֹ נָשָׂא בְּכַף יָדוֹ הַשְּׂמָאלִית״ (ד׳ שחם, אם 207). — [רְכֻלַּת־]

רכלל
[מן רכל; רָכִיל]

~ פִּע׳ **רִכְלֵל** ° פ״ע דִּבֵּר רְכִילוּת, סִפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע עַל מִישֶׁהוּ: פְּלוֹנִית מַרְבָּה לְרַכְלֵל לַהֲנָאָתָהּ [עיין גם רָכַל, הִרְכִּיל] — [לְרַכְלֵל, מְרַכְלֵל, יְרַכְלֵל]

רַכְלָן
° ז׳ [מן א. רכל, רָכַל] הוֹלֵךְ רָכִיל, מוֹצִיא דִּבָּה, מְסַפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע: ״הוּא אִישׁ־לָשׁוֹן, רָשָׁע, רַכְלָן״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 165). — [רַכְלָנִית, רַכְלָנִים, רַכְלָנִיּוֹת]

רַכְלָנוּת
° נ׳ [מן רַכְלָן] הַשְׁמָעַת דִּבְרֵי רְכִילוּת, הוֹצָאַת דִּבָּה: רַכְלָנוּת סֶנְסַצְיוֹנִית שֶׁל הָעִתּוֹנוּת הַזּוֹלָה. — [רַכְלָנוּת־]

רכן
[ארמית: רְכַן]

~ פָּע׳ **רָכַן** * פעו״י 1 * פ״ע הִתְכּוֹפֵף, שָׁפַל: ״לְהַשְׂכִּיל רוֹכְנִים בְּלֶקַח וּלְהָשִׁיב עֲנָוָה לְנֶגֶד רָמֵי רוּחַ״ (מגילת הסרכים יא 1). ״בְּעַד עֵינַיִךְ

בְּבוֹאִי לִרְכֹּן״ (אדברה תחנונים, יוצר יום־כפור). ״וְרָכְנוּ הַיְּהוּדִים בְּשׁוּלֵי גֵּוּוֹת בְּעֶמְדוֹת שְׁכוּנוֹת־סֵפֶר״ (אלתרמן, עיר 85). ״וְרֹאשׁוֹ רוֹכֵן, רוֹכֵן, כְּגַרְמָס תַּחַת מִטְעָן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִכֹּחוֹ״ (ארד, ביתו 160). 2° פ״י כָּפַף, הִטָּה לְמַטָּה: ״רוֹכֵן רֹאשׁוֹ לְמַעַן דְּמָעָיו יִרְווּ הָאֶבֶן״ (גלבוע, בבוקר 121). — [לִרְכֹּן, רוֹכֵן, יִרְכֹּן]

~ נפ׳ נִרְכַּן ^, נִכְפַּף, הֻשְׁפַּל: ״בְּהֵעָשׂוֹת הָאַרְמוֹן יְסַכּוּהוּ עָנָן וָאֵשׁ נִרְכָּן״ (סידור רס״ג, רפג). ״כְּשֶׁנִּגְלְתָה עָלַי אוֹתָהּ אִשָּׁה נִרְכַּן רֹאשִׁי מֵאֵלָיו״ (עגנון, אורח 318). ״נִרְכָּנִים מֵעֵבֶר לַמַּעֲקֶה וּמְפַסְפְּסִים בְּשִׂפְתֵיהֶם בְּרֶגֶשׁ״ (איתן, ברקיע 273). — [לְהֵרָכֵן, נִרְכָּן, יֵרָכֵן]

~ פִּע׳ רִכֵּן * פ״י כָּפַף, הוֹרִיד לְמַטָּה: ״אֵינוֹ מְרַכְּנוֹ וְאֵינוֹ מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ מַיִם״ (ירושלמי שביעית לו א). — [לְרַכֵּן, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ רֻכַּן °, נִכְפַּף, הֻשְׁפַּל: ״וְרָאשֵׁינוּ רֻכְּנוּ אֶל תּוֹכָהּ כַּלָּבָן (שֶׁל הַמַּחְבֶּרֶת) הַמְנֻמָּר בָּתֵּי שִׁיר״ (שלו, קולות 34). — [מְרֻכָּן, יְרֻכַּן]

~ הִפ׳ הִרְכִּין * פ״י כָּפַף, הֵשַׁח, הִטָּה כְּלַפֵּי מַטָּה: ״הַמְעָרָה מִכַּד אֶל כַּד... הִרְכִּינָהּ וּמִצָּהּ״ (תרומות יא ח). ״וְהִרְכַּנְתִּי אֶת רֹאשִׁי וּנְשַׁקְתִּיו״ (במדבר רבה י). ״הוּא לֹא הִרְכִּין צַוָּארוֹ לַעֲבֵרָה״ (במדבר רבה יד). ״הָיָה אַהֲרֹן מַרְכִּין אָזְנוֹ לִשְׁמֹעַ״ (מכילתא ג). ״וּמַרְכִּין רֹאשׁוֹ לְעֵבֶר הַשֵּׁנִי, שֶׁשָּׁם רַעְיָתוֹ יוֹשֶׁבֶת״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רפ). — [לְהַרְכִּין אֶת־, מַרְכִּין, יַ־]

~ הָפ׳ הֻרְכַּן *, נִכְפַּף, הוּשַׁח, הוּרַד כְּלַפֵּי מַטָּה: ״לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּמֻרְכָּנִין״ (ירושלמי שביעית לו א). הָאֲבֵלִים הָלְכוּ דּוּמָם בְּרֹאשׁ מֻרְכָּן. — [מֻרְכָּן, יֻרְכַּן]

— הִרְכִּין רֹאשׁ* [על־פי במדבר רבה וע׳ד, ראה לעיל] [בהשאלה] נִכְנַע, קִבֵּל מָרוּת, הִסְכִּים לְקַיֵּם אֶת אֲשֶׁר צֻוָּה עָלָיו: פְּלוֹנִי אֵינוֹ רָגִיל לְהַרְכִּין רֹאשׁ לִפְנֵי תַּקִּיף מִמֶּנּוּ.

— הִרְכִּין אָזְנוֹ*, הִטָּה אֹזֶן לְהַקְשִׁיב: ״הָלַךְ מֹשֶׁה וְהִרְכִּין אֹזֶן בַּמִּשְׁכָּן״ (במדבר רבה יד).

א. רכס [אכדית: rakāsu; ערבית: רַכַּסַ]

~ פָּע׳ רָכַס פ״י 1. חִבֵּר, קָשַׁר יַחַד בְּקֶרֶס אוֹ בְּכַפְתּוֹר אוֹ בְּכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ: ״וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת״ (שמות כח כח). ״זֶה מְטַפֵּל אֲגַב אוֹרְחָא בְּכַפְתּוֹרֵי הַמִּכְנָסַיִם, רוֹכֵס אוֹתָם וְרוֹכֵס, וְהֵם אֵינָם מִתְרַכְּסִים״ (מנדלי מו״ס, רכז). 2 ^ [בהשאלה — על שיר, יצירה] חִבֵּר, צֵרֵף: ״וְאִם תִּשְׁאַל לְמִי הוּא זֶה (הַשִּׁיר) וּבֶן מִי? שְׁלֹמֹה בֶּן יְהוּדָה הוּא רְכָסוֹ״ (גבירול, א 47). — [לִרְכֹּס אֶת־, רוֹכֵס, יִרְכֹּס]

~ נפ׳ נִרְכַּס °, חֻבַּר, נִקְשַׁר יַחַד, הָאֳחַז בְּקֶרֶס, בְּכַפְתּוֹר וְכַדּוֹמֶה: הַחֹשֶׁן נִרְכַּס בִּפְתִיל תְּכֵלֶת. הַמְּעִיל נִרְכַּס בְּכַפְתּוֹרָיו. — [לְהֵרָכֵס, נִרְכָּס, יֵרָכֵס]

~ פִּע׳ רִכֵּס ^ פ״י רָכַס, חִבֵּר: ״וּמְרַכְּסָן (אֶת טַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן) בִּפְתִיל תְּכֵלֶת״ (רש״י שמות כח ו). ״הוּא רִכֵּס אֶת מְעִילוֹ הַיָּשָׁן וְהַקָּרוּעַ״ (אגוזי, שמים 58). ״כָּל יוֹם מְנַעֲלַיִךְ אֲבַקְתִּי, מְנַעֲלַיִךְ רִכַּסְתִּי״ (פינקרפלד, גדיש 108). ״הַקְּצִינִים רִכְּסוּ כַּפְתּוֹרֵיהֶם״ (גולדברג, תר׳ מלחמה א 317). [ובהשאלה פיוטית:] ״שֶׁבִּיל הַלַּיִל הַמַּצְעִיף הַר אֶל הַר וּמְרַכֵּס״ (ב. מרדכי, השעה האחרת קא). — [לְרַכֵּס, מְרַכֵּס, יְ־]

~ פִּע׳ רִכֵּס ^, חִבֵּר, נִקְשַׁר זֶה לָזֶה: ״מְקוֹם יְרֻכַּס חֹשֶׁן בְּטַבְּעוֹת זָהָב״ (סידור רס״ג, רעא). ״וּשְׁנֵי חוּטֵי תְּכֵלֶת מְרֻכָּסִין מִתַּחַת אַצִּילֵי יָדָיו״ (רמב״ם, כלי המקדש ט יא). ״מְרֻכָּס הָיָה מְעִילוֹ״ (וילקנסקי, סנוניות 94). — [מְרֻכָּס, יְרֻכַּס]

~ הת׳ הִתְרַכֵּס °, הִתְחַבֵּר, הִתְקַשֵּׁר: ״רוֹכֵס אוֹתָם (אֶת כַּפְתּוֹרֵי הַמִּכְנָסַיִם) וְרוֹכֵס, וְהֵם אֵינָם מִתְרַכְּסִים״ (מנדלי מו״ס, רכז). ״חֻלְצָתוֹ נִתְרַכְּסָה בְּחוּט בַּרְזֶל״ (ד׳ שחם, יום 146). [ובהשאלה:] ״הַכֹּל מִשְׁתַּלֵּב וּמִתְרַכֵּס בְּמֹחוֹ כְּשַׁלְשֶׁלֶת״ (יהודה שטיינברג, קפז). — [לְהִתְרַכֵּס, מִתְ־, יִתְ־]

ב. רכס [ערבית: רַכַּצַ׳ דרך (סוס)]

~ פִּע׳ רִכֵּס * פ״י רָמַס, דָּרַךְ: ״פֵּרוֹת הַמְרֻכָּסוֹת בַּתְּבוּאָה״ (בבא מציעא פט). — [לְרַכֵּס, מְרַכֵּס, יְ־]

~ הִפ׳ הִרְכִּיס* פ״י הֵבִיא לִידֵי רְמִיסָה וּדְרִיכָה: ״הַמַּרְכִּיס (אֶת הַבְּהֵמָה) בַּתְּבוּאָה״ (תוספתא בבא מציעא ח י). — [לְהַרְכִּיס אֶת־, מַרְכִּיס, יַ־]

ג. רכס [ארמית: אִירְכַּס אבד]

~ נפ׳ נִרְכַּס ^, אָבַד, נֶעֱלַם: ״נִרְכְּסָה כְּתֻבָּתָהּ, בָּאָה וְתָבְעָתוֹ״ (הלכות פסוקות לתלמוד, רב יהודה גאון, סד) [ובטקסט ארמי:]

— אִידֵּי דְּזוּטַר מִירְכַּס* (בבא בתרא יד), מִשּׁוּם שֶׁהוּא (סֵפֶר הוֹשֵׁעַ) קָטָן יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יֹאבַד (ולפיכך חיברוהו אל קובץ ״תרי־עשר״).

א. רֶכֶס, רֹכֶס, רוֹכֶס ז׳ [אולי מן רכס במשמע: חבר, קשר] 1. שַׁרְשֶׁרֶת הָרִים אוֹ גְּבָעוֹת, שׁוּרָה שֶׁל הָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה: ״וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה״ (ישעיה מ ד). רֶכֶס הָרֵי יְהוּדָה. רִכְסֵי הָאַלְפִּים. 2 [בהשאלה] עֲקַמְמִיּוּת, מַעֲקַשִּׁים: ״תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֻכְסֵי אִישׁ״ (תהלים לא כא). — [רֶכֶס־, רְכָסִים, רִכְסֵי־; רֹכֶס־, רְכָסִים, רָכְסֵי־]

ב. רֶכֶס° ז׳ [מן א. רכס, רָכַס] כַּפְתּוֹר אוֹ קֶרֶס קָטָן לִרְכִיסָה: ״מְשַׁמֵּשׁ בְּיָדוֹ הָרוֹעֶדֶת בְּרֶכֶס־הַנְּחֹשֶׁת שֶׁבְּצַוָּארוֹנוֹ״ (ברקוביץ, סיפורים לב). רְכָסִים בִּקְצוֹת הַשַּׁרְווּלִים. — [רֶכֶס־, רִכְסוֹ; רְכָסִים, רִכְסֵי־]

רִכְסָה נ׳ [מן רכס] [בספנות] חֶבֶל חָזָק הַמֻּצָּב תֹּרֶן לְרָחְבָּהּ שֶׁל סְפִינָה אֶל אַחַת הַדְּפָנוֹת. — [רִכְסַת־, רְכָסוֹת, רִכְסוֹת־]

רַכְסָן°, ראה רוֹכְסָן.

רִכְפָּה*, רִיכְפָּה נ׳ [הגיזרון אינו ברור] צֶמַח־בָּר בַּעַל פְּרָחִים שֶׁצִּבְעָם שׁוֹנֶה — מִלָּבָן־יְרַקְרַק עַד צָהֹב; עֲלֵי הַכּוֹתֶרֶת גְּזוּרִים וּמְחֻלָּקִים לְאֻנּוֹת. אֶחָד מִמִּינֵי הָרִכְפָּה מְשַׁמֵּשׁ כְּצֶמַח נוֹי (Reseda). הָרִכְפָּה נִזְכֶּרֶת בַּמִּשְׁנָה כְּאֶחָד מִן הַצְּמָחִים שֶׁמַּפִּיקִים מֵהֶם צֶבַע: ״הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית״ (שביעית ז ב). — [רִכְפַּת־, רְכָפוֹת, רִכְפוֹת־]

רכפה מזרחית

רִכְרוּךְ°, רִיכְרוּךְ ז׳ [מן רכרך, רִכְרֵךְ] חֻלְשָׁה, רַכְרוּכִיּוּת: ״אֵין רִכְרוּךְ וְרִפְיוֹן, יְדִידֵי הַתְּמִימִים״ (אלתרמן, הטור א 279). — [רִכְרוּךְ־]

רַכְרוּךְ° ז׳ [מן רַכְרוּכִי] כִּנּוּי לְמִי שֶׁהוּא רַךְ מְאֹד בְּאָפְיוֹ, וַתְּרָן מֻפְלָג: "אֲנִי, רַכְרוּךְ שֶׁכָּמוֹנִי, הִתְיַצַּבְתִּי לִימִינוֹ (שֶׁל הַמְקַפֵּחַ)" (שלונסקי, תר׳ בבל 30). — [רַכְרוּכָה, רַכְרוּכִים, ־כוּת]

רַכְרוּכִי° ת׳ [מן רַךְ] 1. רַךְ בְּמִקְצָת, שֶׁאֵינוֹ מוּצָק, הַנִּמְעָךְ בַּיָּדַיִם: "כְּמוֹ שׁוֹקֵעַ וְהוֹלֵךְ בַּמַּדְמֵנָה שֶׁל בֹּץ רַכְרוּכִי" (שמיר, עירום 57). "וְלוּ גַּם רַכְרוּכִי וּמִשְׁתַּפֵּךְ" (יזהר, צקלג 69), יָדָיו נִתְקְלוּ בַּחֲשֵׁכָה בְּדְבַר־מָה רָטֹב וְרַכְרוּכִי. 2 [בהשאלה] בִּלְתִּי־יַצִּיב, נִתָּן לְכָל הַשְׁפָּעָה קַלָּה (בִּנְעִימָה שֶׁל זִלְזוּל־מָה): "וּבִכְלָל לֹא אֶעֱלֹב אִם תְּכַנֵּהוּ בְּשֵׁם יָאֶה לוֹ: רַכְרוּכִי" (שמעוני, הביבר 767). פְּלוֹנִי בַּעַל טֶבַע רַכְרוּכִי. — [רַכְרוּכִית, רַכְרוּכִיִּים, ־כִיּוֹת]

רַכְרוּכִיּוּת° נ׳ [מן רַכְרוּכִי] רַכְרוּכִית, רֹךְ, חֹסֶר מוּצָקוּת אוֹ יַצִּיבוּת: "וְעַל הַסַּלְתָנוּת בַּת־הָרַכְרוּכִיּוּת" (קלוזנר, הספרות א 249). "הֶעֱלָה אִתּוֹ... מִן הַקֶּצֶב וְהַסִּלְסוּל וְהַהִתְפַּנְּקוּת וְהָרַכְרוּכִיּוּת וְהֶמְיַת הַנֶּפֶשׁ" (ר׳ בנימין, משפחות 309). "הֵם לֹא הֵבִינוּ לְרַכְרוּכִיּוּת זוֹ" (אבן־זהב, שיילוק קא). — [רַכְרוּכִיּוּת־]

רַכְרוּכִית° נ׳ [מן רַכְרוּכִי] 1. רַכּוּת בְּמִקְצָת, חֹסֶר מוּצָקוּת כְּלָשֶׁהִי: "רַכְרוּכִית זוֹ שֶׁיְּרֻשָּׁה הִיא לוֹ מֵאִמּוֹ מְרַכֶּכֶת אֶת לִבּוֹ" (עגנון, אלו לג). "רַכְרוּכִית שֶׁל גֶּפֶשׁ עֲלוּבָה" (ארד, ביתו 30). 2. עֲדִינוּת יְתֵרָה, חֹסֶר־נַקְשׁוּת: "יֹפִי, רַכְרוּכִית... זֶה הַגּוֹן הַיְסוֹדִי שֶׁל כָּל שִׁירֶיךָ" (ביאליק, אגרות ב יד). "רַכּוּת לְאֵין קֵץ... רַכְרוּכִית שֶׁל נָשִׁים" (ר׳ בנימין, משפחות 15). "מְעִילוֹ קָרוּעַ וְכֻלּוֹ הִבִּיעַ רַכְרוּכִית וְטוּב־לֵב" (ברנר, א 149). — [רַכְרוּכִית־]

רַכְרַךְ° ת׳ [מן רַךְ] רַךְ כְּלָשֶׁהוּ, רַךְ וְעָדִין: "וּלְשׁוֹנוֹת רוּחַ... רַכְרַכּוֹת, קַלּוֹת, נוֹחוֹת" (ביאליק, הבריכה). "צְנִיפִים רַכְרַכִּים חֲבוּשִׁים הָיוּ לְרָאשֵׁי הַמּוֹטוֹת" (שניאור, פאנדרי א 57). "אַפְלוּלִית רַכְרַכָּה תְּלַטְּפֵהוּ" (פיכמן/פיגקרפלד, גדיש 409). "אָמַר בְּקוֹלוֹ הָרַכְרַךְ" (סדן, באלכסון 140). "הָאוֹרוֹת הָרַכְרַכִּים" (ק"י סילמן, לבו נרגנה). — [רַכְרַכָּה, רַכְרַכִּים, ־רַכּוֹת]

רכרך [מן רכך]

~ פִּע׳ **רִכְרֵךְ**° פ"י רִכֵּךְ בְּמִקְצָת, הִפְחִית כְּלָשֶׁהוּ אֶת הַקָּשְׁיוּת: הָרְטִיָּה רִכְרְכָה אֶת הַפֶּצַע. [ובהשאלה:] "מֵעֵינָיו נִצְנְצָה הַחִבָּה הַמְרַכְרֶכֶת אֶת הַלֵּב" (עגנון, אלו לה). "וְעַל הַמְרַכְרֵךְ כִּי גָזַרְתִּי: הַשְׁלֵךְ הַסָּפֵק אֶל הַבּוֹר!" (ש׳ שלום, שירים קס). — [לְרַכְרֵךְ, מְרַכְרֵךְ, יְ־]

~ פִּע׳ **רִכְרֵךְ**°, רָכַךְ בְּמִקְצָת, הָיָה רַךְ כְּלָשֶׁהוּ: "מְרַכְרֵךְ בָּשָׂר וּרְחַב פַּרְצוּף" (ביאליק, איש הסיפון). "בְּשָׂרִי אֲשֶׁר רִכְרֵךְ מִנִּי טָפוּף עַל חֶבֶל" (שלונסקי, שירים א 173). — [מְרַכְרֵךְ, יְרַכְרֵךְ]

~ הת׳ **הִתְרַכְרֵךְ**°, נַעֲשָׂה רַכְרוּכִי: "דַּי לָךְ, לוּקִיץ׳, לְהִתְרַכְרֵךְ כְּאִשָּׁה!" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 336). — [לְהִתְ־, מִתְ־, יִתְ־]

רַכְרַכּוּת° נ׳ [מן רַכְרַךְ] רַכּוּת כְּלָשֶׁהִי, עֲדִינוּת: רַכְרַכּוּת הַקְּטִיפָה. — [רַכְרַכּוּת־]

רכש [ראה רְכוּשׁ]

~ פָּע׳ **רָכַשׁ** פ"י קָנָה, הִשִּׂיג, קִבֵּל לִרְשׁוּתוֹ (מַשֶּׁהוּ בַּעַל־עֵרֶךְ): "וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו... וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (בראשית לו ו). "וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן" (בראשית מו ו). רָכַשְׁתִּי לִי דִּירָה. פְּלוֹנִי רָכַשׁ יְדִיעוֹת נִרְחָבוֹת בַּפִילוֹסוֹפְיָה. — [לִרְכֹּשׁ, רוֹכֵשׁ, יִרְכֹּשׁ]

~ נפ׳ **נִרְכַּשׁ**°, נִקְנָה, הֻשַּׂג: בֵּית־הַחֲרֹשֶׁת נִרְכַּשׁ עַל־יְדֵי הַחֶבְרָה. יְדִיעוֹתָיו נִרְכְּשׁוּ עַל־יְדֵי לִמּוּד וְהַתְמָדָה. — [לְהֵרָכֵשׁ, נִרְכָּשׁ, יֵרָכֵשׁ]

~ הפ׳ **הִרְכִּישׁ**° פ"י הִקְנָה, הִנְחִיל, הָפַךְ דָּבָר לִרְכוּשׁוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ: הַמּוֹסָד הִרְכִּישׁ יְדִיעוֹת מְבֻסָּסוֹת לַחֲנִיכָיו. — [לְהַרְכִּישׁ, מַרְכִּישׁ, יַ־]

~ הפ׳ **הֻרְכַּשׁ**°, הֻקְנָה, הֻנְחַל: תְּכוּנוֹת טִבְעִיּוֹת וּתְכוּנוֹת מֻרְכָּשׁוֹת. — [מֻרְכָּשׁ, יֻרְכַּשׁ]

א. **רֶכֶשׁ** ז׳ [ארמית: רִכְשָׁא] 1. כִּנּוּי לְסוּס רְכִיבָה וְהוֹבָלָה: "רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ" (מיכה א יג). "הָרָצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ" (אסתר ח יד). "וַיִּקְרָא הָאִישׁ לַמֶּלֶךְ וַיִּרְכַּב עַל רֶכֶשׁ צָחֹר" (גפנונב, תר׳ עוטה עור 72). 2 ° [לפי הבנה אחרת] חֲמוֹר: "וּשְׁגַר בְּהֵמָה יַקְדִּישׁוּן, וְיִפְדֶּה הָרֶכֶשׁ אִם יַנְתֵּחַ" (סידור רס"ג, קנס). — [רֶכֶשׁ־, רְכָשִׁים, רִכְשֵׁי־]

ב. **רֶכֶשׁ**° ז׳ [מן רכש] 1. רְכִישָׁה. 2. [בצבא] הַטִּפּוּל בִּרְכִישַׁת נֶשֶׁק, וְכֵן מִלְאֵי הַנֶּשֶׁק שֶׁנִּרְכַּשׁ: מַחְלֶקֶת הָרֶכֶשׁ בְּמִשְׂרַד־הַבִּטָּחוֹן. — [רֶכֶשׁ־]

רִכְשָׁה° נ׳ [מן א. רֶכֶשׁ 1] סוּסָה: "רִכְשָׁתוֹ (שֶׁל הָרוֹכֵב) מְעַט הִשְׁתַּחֲרָה" (גפנונב, תר׳ עוטה עור 210). — [רִכְשַׁת־, רְכָשׁוֹת, רִכְשׁוֹת־]

ר"ל ר"ת 1. רוֹצֶה לוֹמַר, רָצָה לוֹמַר, רְצוֹנוֹ לוֹמַר. 2. רַחֲמָנָא לִיצְלַן. 3. רֶמֶז לְדָבָר. 4. רָאוּי לְתַקֵּן.

רל"ד ר"ת 1. רְאָיָה לְדָבָר. 2. רֶמֶז לְדָבָר. 3. רָאוּי לְפִי דַעְתִּי.

רֶלֶוַנְטִי°, רֵילֵיווֹנְטִי ת׳ [מלאטינית: relevare להרים, לשאת על־] הַשַּׁיָּךְ, שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בְּמֵישָׁרִין: הַסָּנֵיגוֹר טָעַן כִּי הָעֵדוּת שֶׁנִּתְּנָה אֵינָהּ רֶלֶוַנְטִית לַמִּשְׁפָּט. דְּבָרָיו בִּלְתִּי־רֶלֶוַנְטִיִּים לַנּוֹשֵׂא הַנִּדּוֹן. — [רֶלֶוַנְטִית, רֶלֶוַנְטִיִּים, ־טִיּוֹת]

— **רֶלֶוַנְטִיּוּת**° נ׳ שַׁיָּכוּת, נְגִיעָה בְּדָבָר.

רֶלָטִיבִי°, רֵילַאטִיבִי ת׳ [מלאטינית: relativus נוגע אל, יחסי] יַחֲסִי, מֻתְנֶה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תֹּקֶף אוֹ עֵרֶךְ רַק בִּתְנָאִים מְסֻיָּמִים, הֵפֶךְ מִן "מֻחְלָט": הַצְלָחָה רֶלָטִיבִית. אֱמֶת רֶלָטִיבִית. צַו רֶלָטִיבִי. — [רֶלָטִיבִית, ־בִיִּים, ־בִיּוֹת]

— **רֶלָטִיבִיּוּת**° נ׳ **רֶלָטִיבִיזְם**° ז׳ יַחֲסִיּוּת. 1. הַשְׁקָפָה פִילוֹסוֹפִית הַשּׁוֹלֶלֶת אֶת אֶפְשָׁרוּת הַהַכָּרָה הָאוֹבְּיֶקְטִיבִית וְאֶת מְצִיאוּתָהּ שֶׁל אֱמֶת מֻחְלֶטֶת; הַהַכָּרָה תְּלוּיָה בַּיַּחַס שֶׁבּוֹ נִמְצָא הַמַּכִּיר לְגַבֵּי הַמֻּשָּׂא הַמֻּכָּר, וְכֵן בִּנְטִיּוֹתָיו הַסּוּבְּיֶקְטִיבִיּוֹת. 2. הַהַשְׁקָפָה כִּי הַטּוֹב וְהָרַע הֵם מֻשָּׂגִים יַחֲסִיִּים. 3 [בפיסיקה] יַחֲסוּת, תּוֹרַת הַיַּחֲסוּת — [עיין יַחֲסוּת°]

רֶלִיגְיָה° נ׳ [לאטינית: religio] 1. דָּת, אֱמוּנָה בְּכֹחַ אֱלֹהִים בּוֹרֵא הָעוֹלָם וְרִבּוֹן הַיְּצוּרִים, שֶׁיֵּשׁ לְעָבְדוֹ וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו. 2. הַיַּחַס שֶׁבֵּין אָדָם לֵאלֹהָיו, כְּלַל הָרַעְיוֹנוֹת וְהָרְגָשׁוֹת וּמִכְלוֹל הַשְּׁאֵלוֹת הַכְּרוּכוֹת בְּסוֹד הַחַיִּים וְהַמָּוֶת. — [רֶלִיגְיוֹת]

– **רֶלִיגְיוֹזִי**° ת׳ 1, דָּתִי, מַאֲמִין בֵּאלֹהִים: אָדָם רֶלִיגְיוֹזִי. 2, הַנּוֹבֵעַ מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ שֶׁל אֱמוּנָה, הַמְבֻסָּס עַל עִקְּרֵי הַדָּת: ״לִהְיוֹת יְהוּדִי טוֹב וּלְהִתְיַחֵס עִם זֶה בְּרֶטֶט־נֶפֶשׁ רֶלִיגְיוֹזִי״ (אחד העם, תז). הַכָּרָה רֶלִיגְיוֹזִית.

– **רֶלִיגְיוֹזִיּוּת**° נ׳ דָּתִיּוּת, תְּכוּנָתוֹ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲמִין בֵּאלֹהִים.

רֶלִיֶף°, רֶלְיֶיף ז׳ [צרפתית: relief; מלאטינית: relevare להרים] 1, תַּבְלִיט, צִיּוּר אוֹ כְּתֹבֶת הַבּוֹלְטִים מֵעַל פְּנֵי הַשֶּׁטַח, דְּמוּת מַכֶּרֶת. 2 [בטופוגראפיה] הֶבְדֵּלֵי הַגֹּבַהּ הַטּוֹפּוֹגְרָפִיִּים בְּאֵזוֹר מְסֻיָּם: הָרֶלִיֶף שֶׁל שְׁוֵיץ עָקֹב מְאֹד. – [רֶלִיֶפִים]

רלייפים

רל״צ ר״ת רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן.

רָם ת׳ [מן רום] 1, גָּבוֹהַּ, נִשָּׂא: ״וְעַל כָּל־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים... וְעַל כָּל־הֶהָרִים הָרָמִים״ (ישעיה ב יג–יד). ״וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא״ (ישעיה ו א). 2, נַעֲלֶה, עֶלְיוֹן: ״ה׳ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים״ (תהלים צט ב). 3*, כִּנּוּי לֵאלֹהִים, אֵל עֶלְיוֹן: ״כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא״ (ישעיה נז טו). ״רָם הוֹדִיעַ כִּי לְךָ יוֹם וְגַם לְךָ לַיְלָה״ (ינאי, צג). ״רָם בָּרֵךְ קְהַל הֲמוֹנַי״ (קליר, אהללך, שחרית יום כפור) [וראה עוד הצירופים להלן]. – [רַם־; רָמָה, רָמַת־; רָמִים, רָמֵי־; רָמוֹת]

– **רַם־הַמַּעֲלָה**°, חָשׁוּב וְנִכְבָּד, בַּעַל דַּרְגָּה גְּבוֹהָה מְאֹד: ״צֵא אֵפוֹא, רַם־מַעֲלָה, לִתְפֹּשׂ אֶת הָעֲבַרְיָנִים״ (שמעוני, הגיבור 151). ״אֲצִילִים וְרָמֵי־מַעֲלָה״ (קרליבך, הודו 44).

– **רַם־לֵבָב° רַם־עֵינַיִם**°, גַּאַוְתָן, יָהִיר, רַבְרְבָן.

– **רַם־קוֹל**°, ראה רַמְקוֹל.

– **רַם־קוֹמָה**, גְּבַהּ־קוֹמָה, נִשָּׂא: ״וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים״ (ישעיה י לג). עֲנָק רַם־קוֹמָה.

– **בְּיָד רָמָה**, 1, בִּגְבוּרָה, קוֹמְמִיּוּת, לְעֵינֵי כֹּל, בְּפַרְהֶסְיָה: ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה״ (שמות יד ח). ״וְנֵרָאֶה בְּיָד רָמָה... הַדֶּרֶךְ הָעוֹלָה קָדִימָה!״ (ביאליק, לאחד). 2, בְּגַאֲוָה, בְּזָדוֹן: ״וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה... אֶת־ה׳ הוּא מְגַדֵּף״ (במדבר טו ל).

– **עֵינַיִם רָמוֹת**, גַּאֲוָה, הִתְנַשְּׂאוּת, יְהִירוּת: ״כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִם רָמוֹת תַּשְׁפִּיל״ (תהלים יח כח).

– **קוֹל רָם**, קוֹל חָזָק, הַנִּשְׁמָע לְמֵרָחוֹק: ״וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם״ (דברים כז יד). דַּבֵּר בְּקוֹל רָם!

– **נָהַג בְּרָמִים**°, נָהַג בְּתֹקֶף וּבְעֹז, הִקְפִּיד וְהֶחְמִיר: ״בְּנִי, נְהֹג נְשִׂיאוּתְךָ בְּרָמִים, זְרֹק מָרָה בְּתַלְמִידִים״ (כתובות קג:).

ר״מ ר״ת 1, רֹאשׁ־מֶמְשָׁלָה. 2, רֵישׁ־מְתִיבְתָּא (רֹאשׁ־יְשִׁיבָה). 3, רְשִׁימָה מְקֻבֶּצֶת. 4, רוּם מַעֲלָתוֹ.

רֹם, רָם־ [אולי מן רָמָה] [לפי הבנה בכתוב:]

– (כְּ)רֻם זֻלּוּת, כִּנּוּי לְתוֹלַעַת שֶׁהִיא שְׁפָלָה וְנִקְלָה: ״כְּרֻם זֻלֻּת לִבְנֵי אָדָם״ (תהלים יב ט). ״גֹּשׁ הַלְאָה, רֹם זֻלּוּת, חֶרְפַּת הָאָרֶץ! גָּעַר בְּצָרְעָה אַרְיֵה זוֹעֵם זָעַם״ (יל״ג, שירה קצב).

רָמָא* ת׳ [ארמית] רָם, גָּבוֹהַּ [במימרה:]

– מֵאִיגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא* (חגיגה ה:), מִגַּג גָּבוֹהַּ אֶל בּוֹר עָמֹק; מָשָׁל לְמִי שֶׁיָּרַד פִּתְאֹם מִגְּדֻלָּתוֹ, אוֹ לְמִי שֶׁשָּׁקַע לְפֶתַע בְּצָרָה גְדוֹלָה.

רַמָ״א° ר״ת רֹאשׁ־מִפְקָדָה אַרְצִי.

רַמָּאוּת* נ׳ [מן ב. רמה, רִמָּה] מִרְמָה, אוֹנָאָה, תַּרְמִית, גְּנֵבַת־הַדַּעַת: ״מָה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי, אֶלָּא שֶׁנּוֹהֵג בּוֹ דֶּרֶךְ הָרַמָּאוּת״ (תוספתא יבמות ד ד). ״כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע קַיִן הִתְחִיל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה שֶׁל רַמָּאוּת״ (תנחומא בובר בראשית כה י). רַמָּאוּת בְּמִסְחָר. – [רַמָּאוּת־]

רַמַּאי* תו״ז [מן ב. רמה, רִמָּה] נוֹכֵל, שַׁקְרָן, הַנּוֹהֵג לְרַמּוֹת: ״אֵין אָנוּ אַחֲרָאִין לְרַמָּאִים״ (דמאי ג ה). ״רַמָּאִים הֵם וַחֲנֵפִים הֵם!״ (ביאליק, בהבטחות). רַמַּאי שֶׁכְּמוֹתוֹ! – [רַמָּאִית, רַמָּאִים, ־אִיּוֹת]

רַמָ״ד° ר״ת רֹאשׁ־מָדוֹר.

רַמְדָן°, רמדאן ז׳ [ערבית: רַמַצַ׳אנ] שֵׁם הַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בַּלּוּחַ הַמֻּסְלְמִי, חֹדֶשׁ הַצּוֹם מִזְּרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְעַד שְׁקִיעָתָהּ.

א. **רמה** [אכדית: ramu; ארמית: רְמָא; ערבית: רַמַי]

~ פָּע׳ **רָמָה** פ״י זָרַק, הֵטִיל, הִשְׁלִיךְ: ״סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם״ (שמות טו א). – [לִרְמוֹת, רוֹמֶה, יִרְמֶה]

– רוֹמֵה־קֶשֶׁת, יוֹרֶה בַּקֶּשֶׁת, מֵטִיל אֶת הַחִצִּים לְמֶרְחָק: ״מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת כָּל־הָעִיר״ (ירמיה ד כט).

– **רוֹמֶה**° [בצבא], ראה ערך רוֹמֶה.

– **רְמֵי*** [ארמית] 1, הֵטִיל, חִיֵּב: ״רְמֵי שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ (כְּדֵי שֶׁיְּתוֹדֶה)״ (בבא מציעא ג:). 2, הִקְשָׁה, הוֹכִיחַ סְתִירָה בֵּין שְׁנֵי מְקוֹרוֹת שׁוֹנִים בְּעֶרְכָּם: ״רְמֵי מַתְנִיתִין אַבָּרַיְתָא״ (גיטין כז.) [וראה עוד להלן]

– **וּרְמִינְהוּ*** (וּרְמִינְהִי)* [ארמית: והטל אותם, והשליכם זה על זה], מֻנָּח מְקֻבָּל בַּמַּשָּׂא־וּמַתָּן הָאֲרָמִי בַּתַּלְמוּד לְצִיּוּן סְתִירָה בֵּין שְׁתֵּי מִשְׁנָיוֹת אוֹ בֵּין מִשְׁנָה לְבָרַיְתָא וְכַדּוֹמֶה (יבמות קח: ועוד הרבה).

ב. **רמה** [אכדית: ramû היה רפה; ואולי הרחבה מן א. רמה]

~ פִּע׳ **רִמָּה** פ״י הִטְעָה, שִׁקֵּר, גָּנַב אֶת הַדַּעַת: ״הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ – וְלָמָּה רִמִּיתָנִי?״ (בראשית כט כה). ״וְלָמָּה רִמִּיתָנִי – וְאַתָּה שָׁאוּל!״ (שמואל א כח יב). ״הַכּוֹכָבִים רִמּוּ אוֹתִי״ (ביאליק, הכניסיני). הַנּוֹכֵל רִמָּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. – [לְרַמּוֹת אֶת־, מְרַמֶּה, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻמָּה**°, הֻטְעָה, הֻכְשַׁל בְּשֶׁקֶר וּבְמִרְמָה: ״דַּיָּן מְרֻמֶּה״ (סנהדרין לב:). פְּלוֹנִי רֻמָּה עַל־יְדֵי הַנּוֹכֵל. – [מְרֻמֶּה, יְרֻמֶּה]

~ הת׳ **הִתְרַמָּה**°, נָהַג בִּרְמִיָּה: ״וְאִם בְּרֵעֵהוּ יִתְרַמֶּה – וְנֶעֱנַשׁ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים״ (מגילת הסרכים, ז 6). – [לְהִתְרַמּוֹת, מִתְרַמֶּה, יִתְרַמֶּה]

רמה נ׳ [מן רום, רם] 1. אזור הררי גבוה; השם רווח בעקר בשמות מרכבים של ישובים הנמצאים במקום מורם על פני הסביבה, כגון: "רמת המצפה" (יהושע יג כו), "רמת נגב" (יהושע יט ח), "רמת גלעד" (מלכים א כב ג) [ובישראל בימינו:] רמת־גן, רמת־דוד, רמות־השבים. 2 ° [בגיאוגרפיה] "פלטו", חבל־ארץ רם החצוי על־ידי נהרות ועל־ידי רכסי הרים: רמת הגולן. 3. מקום מורם, במה, דוכן: "ותבני־לך גב, ותעשי־לך רמה בכל־רחוב" (יחזקאל טז כד). 4 ° [בהשאלה] דרגה מסימת בתרבות, בכלכלה וכדומה, "גיבור": הויכוח באספה עמד על רמה גבוהה. רמת ההשכלה הממצעת של הישוב. — [רמת־, רמתו; רמות, רמות־]

— **רמה ברומטרית** ° [במיטיאורולוגיה] אזור שיש בו לחץ אטמוספירי גבוה.

— **רמת־חיים** °, דרגת הספוק של הצרכים החמריים והרוחניים: רמת־חיים גבוהה. רמת־חיים ירודה. המשבר הכלכלי גרם לירידה רבה ברמת־החיים של התושבים. ככל שהארץ תרבותית ועשירה יותר, כן גבוהה רמת־החיים של תושביה.

— **ברמה** [שאול מן ירמיה לא יד: "קול ברמה נשמע", ושם כנראה שם מקום] בקול רם: "קול ילדים וקול נשים נשמע ברמה" (מנדלי מו״ס, הקבצנים קי). "גם לבכות לא יתנו ברמה" (ביאליק, אל האגדה). "אלפת כי אשמע קול חצוצרה ברמה" (ביאליק, שירת ישראל).

רמה נ׳ [מן רמם; ערבית: רמה ריקבון, פגר] שם כולל לזחלים של חרקים מסימים (זבובים, דבורים ועוד) שגופם חסר־רגלים ולרב גם חסר־צבע [ובהשאלה] תולעי־רקבון שבאדמה: "ולא הבאיש (המן) ורמה לא־היתה בו" (שמות טז כד). "תחתיך יצע רמה ומכסיך תולעה" (ישעיה יד יא). "מרבה בשר – מרבה רמה" (אבות ב ז). — [רמת־]

— **רמה ותולעה** [שאול מאיוב כה ו: "אנוש רמה ובן־אדם תולעה"], משל לאדם שהוא נטול־ערך, שפל ונקלה.

— **מקום עפר, רמה ותולעה** *, כנוי לקבר: "ולאן אתה הולך? למקום עפר, רמה ותולעה" (אבות ג א).

— **מרבה בשר מרבה רמה** * (אבות ב ז), מימרתו של הלל הזקן בגנותו של אדם הדואג רק לספוק צרכי־הגוף.

— **תקות אנוש רמה** * (בן־סירא ז יז; אבות ד ד), סוף אדם להרקב באדמה.

רמוז ^ ת׳ [מן רמז, רמז] נרמז, מובן מתוך רמז שנאמר, מצין שלא במפרש: "גדולים הם שמותיו באותות ומסות, ועליהם רמוזים ארבעה כוסות" (ינאי, שצד). "'יהו״ה' יתברך הוא שם נודע רמוז אליו במדות" (כוזרי, ד א). "מצרף אל המקום הרמוז אליו מן ההר" (מורה נבוכים, א א). "והיא רמוזה כבר במספר ארבעים שנה" (קויפמן, האמונה ז 509). "אי הגבול והחיץ בין הדאות היותך ודמיונה הרמוז" (בת־מרים, שירים 228). הדברים רמוזים פה ושם בספר. הפתרון לחידה זו רמוז בנסח החידה גופה. — [רמוזה, רמוזים, ־זות]

רמוז *, **רימוז** ז׳ [מן רמז, רמז] מתן רמז, אמירת דברים ברמז ולא בפרוש: "הפקחים יודעים רמוזו והגיונו" (בראשית רבה יב). "ורמז לו לזה רמוזים שנלאם מרבה מסתרם" (שנהר, ג 251). "ורמוז מצעף של הסוד הכמוס" (מלצר, תרי נהרות 134). "רקד לדברי השיר כסתרם וכרמוזם" (הזז, יעיש ג 63). רב לך ברמוז שרמזתי לך. — [רמוז־, ־זים, ־זי־]

רמום °, **רימום** ז׳ [מן רום, רומם] העלאה [ביחוד בהשאלה]: רמום המחשבה. רמום השאיפות. — [רמום־]

א. **רמון, רימון** ז׳ [אכדית: armannu; ארמית: רומנא, רימונא; ערבית: רמאנה] 1. עץ קטן ועשיר בעל פרחים אדמים ופרות גדולים, שזרעיהם מקפים ציפה עסיסית חמצמצה או מתוקה (לפי הזן) המשמשת למאכל או למיץ וגם להכנת משקה מיחד (Punica granatum). גם אבותינו התקינו בימי־קדם משקה מרמונים: "אשקך... מעסיס רמני" (שיר השירים ח ב). הרמון הוא אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ־ישראל: "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ־זית שמן ודבש" (דברים ח ח). 2. קשוט של אריג או של מתכת בתבנית רמון: "רמני תכלת וארגמן" (שמות כח לג). רמונים על עמודי ספרי־התורה. — [רמון־, רמונים, ־ני־]

רימונים
(שלם וחתוך)

— **מלא כרמון** *, מלא וגדוש, כאותם הגרעינים המרבים הממלאים את תוכו של הרמון: "אפלו ריקנים שבך מלאים מצות כרמון" (ברכות נז.). "יהודי מלא דרושים כרמון" (הזז, צל 96). "שאתה מלא כתרים וסודות כרמון" (בודלא, כיסופים 112).

— **רמון מצא – תוכו אכל, קלפתו זרק** * (חגיגה טו:) [כן נאמר על רבי מאיר בענין התורה שלמד ממורהו אלישע בן־אבויה שיצא לתרבות רעה] כלומר, הוא הפיק את החיוב והטוב שבתוך הדבר השלילי, הוציא יקר מזולל.

ב. **רמון °, רימון** ז׳ [מן א. רמון] כנוי למכל קטן של חמר־נפץ או חמר מפיק עשן או חמר כימי המוטל אל המטרה ביד. — [רמון־, רמונים, רמוני־]

— **רמון־יד** °, פצצה עשויה על־פי רב בתבנית עגלה־מארכת מברזל־יציקה וממלאת חמר־נפץ; היא נזרקת עם פתיחת הנצרה על־ידי החיל. — [רמוני־יד]

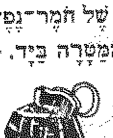
רימון־יד

— **רמון־רובה** °, סוג של רמונים שנועד להטלה באמצעות רומה המרכב על לוע קנהו של רובה: על־ידי ירית כדור נטול־קלע הרמון נזרק למטרה בכח לחץ הגזים של התחמיש.

— **רמון־רובה נגד טנקים** ° [בקיצור רנ״ט] פצצה חודרת־שריון הנורית מעל רומה של רובה בכח גזים של התחמיש. בזנב הרנ״ט קבועים סנפירים המיצבים אותו במעופו כדי שיפגע במטרה בחרטומו.

רמונט ^ ז׳ [צרפתית: remonte] שפוץ, תקון, בדק־בית: הדירה טעונה רמונט יסודי. — [רמונטים]

ללא ציון – מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ – זכר; נ׳ – נקבה; ת׳ – תואר; תו״ז – תואר וזכר

רָמוּס * ת׳ [מן רמס, רָמַס] דָּרוּס, דָּרוּךְ בָּרַגְלַיִם, נִרְמָס [ובהשאלה:] לָחוּץ, מְדֻכָּא: "הָעִיר... הָרְמוּסָה בְּיַד עָרִיצִים" (ירושלמי ברכות ח א). "רְעוּצִים, רְצוּצִים, רְמוּסֵי תֵבֵל" (גבירול, ו 39). "וְיָרִים דֶּגֶל לִרְמוּס רֶגֶל" (יהודה הלוי, ז 168). "מַהוּ אָדָם רָמוּס שֶׁכְּמוֹתִי?" (בורלא, עקביה 232). "כָּאן – גַּאֲוָה רְמוּסָה" (רחל, 55). – [רְמוּסָה, רְמוּסִים, רְמוּסוֹת]

רָמוּץ * ת׳ [מן רֶמֶץ] 1, קָלוּי בְּרֶמֶץ, מְכֻסֶּה בְּאֵפֶר חַם: "דְּלַעַת הָרְמוּצָה" (נדרים ו א). "וְסָעֲדוּ בְּתַפּוּחֵי־אֲדָמָה רְמוּצִים" (שנהר, א 313). 2 °, כְּצֶבַע הָרֶמֶץ, אָפֹר: "בַּבְּקָרִים הָיְתָה עֲנָנָה רְמוּצָה־כְּהֻבָּה מֻנַּחַת מִפְּאַת מַעֲרָב" (שלונסקי, תר׳ קרקע ב 35). – [רְמוּצָה, רְמוּצִים, ־צוֹת]

רמו״ב ר״ת רֹב מִנְיָן וְרֹב בִּנְיָן.

רָמוּת נ׳ [מן רום, רָם; על־פי יחזקאל לב ה, אף שם המשמע אינו ברור; ארמית: רָמוּת, רָמוּתָא] גַּאֲוָה, גַּדְלוּת. – [רָמוּת־]

– **רָמוּת־רוּחַ** °, **רָמוּת־לֵב** ° [על־פי הארמית: "רָמוּת־רוּחָא", שבת צד. ועוד] 1, גַּאֲוָה, יְהִירוּת. 2, מַצַּב־רוּחַ מְרוֹמָם, הַרְגָּשָׁה עַצְמִית נַעֲלָה: "וְגַם זֹאת לֹא עָשָׂה בְּרָמוּת־לֵב וּבְאַיְזוֹ יֻהֲרָה, כִּי אִם בַּעֲנָוָה וּבְלִי דְבָרִים הַרְבֵּה" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים ריט). "אָדָם זֶה שֶׁאֵינוֹ גּוֹרֵס עֲשִׂיָּה קְטַנָּה וְיֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רָמוּת־רוּחַ וְרָחוּק־נֶפֶשׁ – מָה רָאָה לַעֲלוֹת לְצִיּוֹן?" (שנהר, ג 11).

רמז [ארמית: רְמַז; ערבית: רַמַז, עַ׳מַז; ראה גם רזם]

~ פָּע׳ **רָמַז** * פ״ע 1 *, נָתַן סִימָן בִּתְנוּעַת־עַיִן אוֹ בִּתְנוּעַת־יָד אוֹ בִּדְבָרִים בִּלְתִּי־מְפֹרָשִׁים: "רָמַז רָמַז לוֹ שֶׁעֲתִידִים שְׁנֵי שָׂרִים לָצֵאת מִמֶּנּוּ" (חולין צב.). "רָמַז הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְשָׂרוֹ שֶׁל יָם וְעָמַד מִזַּעְפּוֹ" (בראשית רבה י). "הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו" (יומא יט:). "וּבְעֵין עֲרוּמִים רָמַז לִי, הִבְטִיחַ שַׁ״י עוֹלָמוֹת" (ביאליק, בהבטחות). 2 ^, הֵעִיר בְּקִצּוּר, צִיֵּן בְּרֶמֶז: "כִּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים וּרְמַזְתִּיהָ כָּאן לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו" (רש״י ויקרא יג נה). 3 ° [בהשאלה] קָרַץ, נִצְנֵץ: "קוֹרְצִים רוֹמְזִים כּוֹכָבִים" (ביאליק, היה ערב). "עַרְפִלֵּי הַחַיִּים עוֹד רוֹמְזִים מֵרָחוֹק" (רחל, י). – [לִרְמֹז לְ־, אֶת־, רוֹמֵז, רָמוּז, יִרְמֹז]

~ נִפ׳ **נִרְמַז** °, 1, נֶאֱמַר בְּאֹפֶן סָתוּם, נִתַּן בְּסִימָן שֶׁל תְּנוּעַת עַיִן אוֹ יָד אוֹ בְּדִבּוּר בִּלְתִּי־מְפֹרָשׁ: "נִרְמְזָה לָהֶם מַכַּת בְּכוֹרוֹת מִמַּכַּת דֶּבֶר" (מדרש הגדול שמות ט א–ג, מרגליות קכט). הַדְּבָרִים נִרְמְזוּ לוֹ. נִרְמַז לִי, כִּי הָעִנְיָן יִסְתַּדֵּר בְּקָרוֹב. 2, הִרְגִּישׁ בָּרֶמֶז, קָלַט מַה שֶּׁרָמְזוּ לוֹ: "רָמְזָתוּ (וַשְׁתִּי לַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) וְלֹא נִרְמַז, עָקְצָתוּ וְלֹא נֶעֱקַץ" (אסתר רבה פרשתא ג, ותמאן). "חֵרֵשׁ רוֹמֵז וְנִרְמָז" (גיטין ה ז). "רָמַז לוֹ הַטַּבָּח בְּאַחַת מֵעֵינָיו וְנִרְמַז" (הזז, יעיש א 167). "נִרְמַז חַיִּים מִכָּךְ בְּדָבָר שֶׁל חֲשִׁיבוּת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָחִיו לְהַשְׁמִיעוֹ" (סביב, דרך 93). – [לְהֵרָמֵז, נִרְמָז, יֵרָמֵז]

~ פִּע׳ **רִמֵּז** פ״י רָמַז, הֵעִיר בְּרֶמֶז, עָשָׂה תְּנוּעוֹת מְסֻיָּמוֹת לְשֵׁם מַתַּן סִימָן: "לֹא יְהֵא מְרַמֵּז בְּעֵינָיו וְקוֹרֵא (קְרִיאַת־שְׁמַע)" (ירושלמי ברכות ח א). "שֶׁהָיְתָה (אֲבִיגַיִל) מִתְנַבְּאָה שֶׁיָּמוּת נָבָל וּבְתוֹךְ דְּבָרֶיהָ מְרַמֶּזֶת לְדָוִד שֶׁיִּזְכֹּר אֶת יָפְיָהּ" (רש״י בבא קמא צב:). "וַיְפַתַּח אֶת פִּיו... וַיְרַמֵּז לִי: הֱיוֹת... כְּפִי... וּלְךָ אֵין גּוֹאֵל" (ביאליק, יש פורש). – [לְרַמֵּז לְ־, מְרַמֵּז, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻמַּז** °, נֶאֱמַר אוֹ נִזְכַּר בְּרֶמֶז, הוּעַר לֹא בְּפֵרוּשׁ: "וְלֹא לָחַשׁ בְּךָ וְלֹא רֻמַּז מִקֶּדֶם וְעַד הֵנָּה" (חומסקי, אזוב 144). הַדְּבָרִים מְרֻמָּזִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּסֵּפֶר. פִּתְרוֹן מְרֻמָּז. – [מְרֻמָּז, יְרֻמַּז]

~ הִפ׳ **הִרְמִיז** * פ״י רָמַז, הֵעִיר בְּרֶמֶז: "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִרְמִיזוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּעֲמֹד בִּתְפִלָּה" (לקח טוב, שמות 282). "כְּמוֹ שֶׁיִּשָּׁבֵר גַּבּוֹת עֵינָיו וְיַרְמִיז עֵינָיו" (השרשים לג׳נאח, קרץ). "הִרְמִיז לָהּ יְחִיָא בְּמַבַּט עֵינוֹ" (סביב, כערער 230). "תּוֹךְ כְּדֵי כָּךְ הִרְמִיזוֹ עַל סִיעַת הָרוֹכְבִים הַמַּמְתִּינָה אֵצֶל הַשַּׁעַר" (שמיר, מלך 28). "שָׁתְקָה, שֶׁכֵּן הִרְמִיז לָהּ יָפֶה שֶׁאִשְׁמָה הִיא לֹא פָּחוֹת מִמֶּנּוּ" (אריכא, ב 252). – [לְהַרְמִיז לְ־; מַרְמִיז, יַ־]

~ הֻפ׳ **הֻרְמַז** ^, נִרְמַז, שֶׁרָמְזוּ לוֹ: "שֶׁבְּסִפְרֵי הַנְּבוּאָה לֹא יִתְבָּאֵר בְּפֵרוּשׁ... אַךְ הֻרְמַז אֵלָיו" (אמונה רמה לראב״ד א ב). – [מֻרְמָז, יֻרְמַז]

~ הִת׳ **נִתְרַמֵּז** °, 1, נִרְמַז, צֻיַּן בְּרֶמֶז: "כְּאִלּוּ רֶמֶז מוּעָט נִתְרַמֵּז לוֹ כָּאן" (הלקין, משבר 32). "מִתּוֹךְ גִּמְגּוּמָיו נִתְרַמֵּז כִּי הוּא מְשַׁמֵּשׁ קְרִין הַרְדָּיוֹ הַמִּצְרִי" (סערוגי, נסים 244). "לְפִי פִּתּוּלֵי הַצּוּרָה שֶׁהוּא (הַדּוֹנָג) לוֹבֵשׁ בְּהִקָּרְשׁוֹ, מִתְרַמֵּז לָהֶם גּוֹרָלָם" (שלונסקי, פישקין 568). "הַבְטָחָה גְדוֹלָה הָיְתָה מִתְרַמֶּזֶת לַמִּסְתַּכֵּל" (תמוז, אליקום 35). 2, הֵבִין אֶת הָרֶמֶז: "נִתְרַמְּזָה שָׂרָה וְקָמָה לְהַגִּישׁ מַאֲכָלוֹ" (שרירא, עזה 132). – [לְהִתְרַמֵּז, מִתְרַמֵּז, יִתְרַמֵּז]

רֶמֶז * ז׳ [מן רמז, רָמַז] 1 *, סִימָן וְאוֹת הַנִּתָּנִים לֹא בִּמְפֹרָשׁ אֶלָּא בְּאֹפֶן סָתוּם בְּמִקְצָת, בִּתְנוּעַת עַיִן, יָד וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אוֹ בְּהֶעָרָה קַלָּה וְדַקָּה: "זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה צַדִּיקִים שֶׁנָּתַן לָהֶם רֶמֶז, שְׁנַיִם חָשׁוּ וּשְׁנַיִם לֹא חָשׁוּ" (מכילתא נח.). "אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה – זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם רֶמֶז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים" (ספרי דברים קלט:). "רֶמֶז רָמַז לָהּ: עֲתִידָה מַלְכוּת בֵּית־דָּוִד לָצֵאת מִמֵּךְ" (שבת קיג:). "הַתּוֹרָה קְצָרָה בְּבֵאוּר עִנְיָנָהּ, מִפְּנֵי שֶׁסָּמְכָה בּוֹ עַל הַשֵּׂכֶל, וְרָמְזָה מִמֶּנָּה בִּרְמָזִים לְהָעִיר עָלֶיהָ" (חובות הלבבות, היחוד י). "וַיְנַצְנֵץ כּוֹכָבְךָ, מוֹרְגוֹ, וּבְרֶמֶז צָנוּעַ קְרָאָנוּ מִתּוֹךְ הָעֲרָפֶל" (ביאליק, לאחד). "הָאֵר־נָא עֵינֵי בְּאֵיזֶה רֶמֶז שֶׁהוּא" (הזז, יעיש ב 19). הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּרֶמֶז. רֶמֶז דַּק מִן הַדַּק. חָכָם מֵבִין גַּם בְּרֶמֶז. 2 ^, אֶחָד מֵאַרְבַּעַת אָפְנֵי הַפַּרְשָׁנוּת שֶׁל הַמִּקְרָא: פְּשָׁט, רֶמֶז, דְּרוּשׁ, סוֹד [בראשי־תיבות: פרד״ס]. – [רֶמֶז־, רְמָזִים, רִמְזֵי־]

– **רֶמֶז־בֶּן־רֶמֶז** °, **רֶמֶז דְּרֶמֶז** °, רֶמֶז הַקַּל בְּיוֹתֵר: "אֵינָן אֶלָּא רֶמֶז־בֶּן־רֶמֶז עַל כָּל מַה שֶּׁתָּסַס בַּלֵּב בְּמֶשֶׁךְ עֲשָׂרוֹת בַּשָּׁנִים" (ויסלבסקי, יחידים 48).

– **רֶמֶז גַּס** °, רְמִיזָה בְּרוּרָה וְעוֹקְצָנִית.

– **רֶמֶז דַּק** °, הֶעָרָה קַלָּה בְּיוֹתֵר עַל דְּבַר־מָה, נְגִיעָה קַלָּה בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לְגַלּוֹת רַק מַשֶּׁהוּ מִן הָעִנְיָן כֻּלּוֹ: "אֶשְׁמַע רְמָזִים דַּקִּים לַחֲלוֹמוֹת־פְּלָאִים" (ביאליק, רזי).

– **רֶמֶז שָׁקוּף** °, רֶמֶז שֶׁכַּוָּנָתוֹ בְּרוּרָה בְּיוֹתֵר, שֶׁנָּקֵל לַעֲמֹד עַל כַּוָּנָתוֹ הָאֲמִתִּית.

רַמְזָה° נ׳ [צורת־משנה של רֶמֶז] רֶמֶז, קְרִיצָה: ״נְחוּמִים מְשֻׁלְּחָה הַיָּפָה לִי רַמְזַת עַפְעַפַּיִם סְמוּיָה״ (שלג, אלהי 84). — [רַמְזַת־, רְמָזוֹת, רַמְזוֹת־]

רַמְזוּז° ז׳ [מן רֶמֶז] רֶמֶז קַל, רְמִיזָה כָּלְשֶׁהִי: ״בִּקְצֵה אוֹתָהּ סִמְטָה, כְּרַפְרוּף, כְּרַמְזוּז — נָשִׁים, בָּנוֹת״ (שמיר, הוא הלך 15). ״רַמְזוּזִים רִאשׁוֹנִים שֶׁל שַׁחַר נֶאֶמְרוּ בֶּהָרִים״ (ארד, ביתו 160). מַאֲמַר־הַבִּקֹּרֶת הָיָה מָלֵא רַמְזוּזִים עוֹקְצָנִיִּים. — [רַמְזוּז־, רַמְזוּזִים, ־זֵי־]

רַמְזוֹר° ז׳ [רֶמֶז + אוֹר] מִתְקַן־חַשְׁמַל אַבְטוֹמָטִי בְּתַבְנִית פָּנָס הַשּׁוֹלֵחַ לְסֵרוּגִין וּבְהַפְסָקוֹת קְבוּעוֹת אוֹרוֹת אֲדֻמִּים, צְהֻבִּים וִירֻקִּים ־ לְשֵׁם וִסּוּת תְּנוּעַת כְּלֵי־הָרֶכֶב בְּפָרָשַׁת־דְּרָכִים. — [רַמְזוֹר־, רַמְזוֹרִים, ־רֵי־]

רִמְזוּר°, רִימְזוּר ז׳ [מן רמזר, רִמְזֵר] קְבִיעַת רַמְזוֹר, הַתְקָנַת מַעֲרֶכֶת־רַמְזוֹרִים לְוִסּוּת הַתְּנוּעָה: רִמְזוּר הַצֹּמֶת. — [רִמְזוּר־]

רִמְזִי° ת׳ [מן רֶמֶז] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶמֶז אוֹ רְמָזִים: ״הַמִּנְהָג הַזֶּה לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה... פֵּרוּשׁ דְּרוּשִׁי רִמְזִי הוּא יָשָׁן נוֹשָׁן מְאֹד״ (שניאור זקש, שיורי ברכה 43). ״הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֵם מִטִּבְעָם רִמְזִיִּים וּמְעֻרְפָּלִים״ (סוקולוב, אישים 48). — [רִמְזִית, רִמְזִיִּים, ־זִיּוֹת]

רַמְזָנִי° ת׳ [מן רֶמֶז] רִמְזִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְמָזִים: ״שׁוּרַת נְקֻדּוֹת רַמְזָנִיּוֹת״ (שטיינמן, דודאים 29). — [רַמְזָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רמזר [מן רַמְזוֹר]

~ פִּעֵ׳ **רִמְזֵר°** פ״י הִתְקִין מַעֲרֶכֶת רַמְזוֹרִים: הָעִירִיָּה רִמְזְרָה אֶת צָמְתֵי הָרְחוֹבוֹת בָּעִיר לְשֵׁם וִסּוּת תְּנוּעָתָם שֶׁל כְּלֵי־הָרֶכֶב. — [לְרַמְזֵר, מְ־, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **רֻמְזַר°**, הֻתְקְנָה בּוֹ מַעֲרֶכֶת רַמְזוֹרִים: צֹמֶת־דְּרָכִים מְרֻמְזָר. — [מְרֻמְזָר, יְרֻמְזַר]

רֹמַח, רוֹמַח ז׳ [ארמית: רוּמְחָא; ערבית: רֻמְח; השווה יוונית: lonche] כְּלִי־נֶשֶׁק קָדוּם בְּתַבְנִית מוֹט וּבִקְצֵהוּ חֹד שֶׁל מַתֶּכֶת, מֵעֵין כִּידוֹן קָצָר: ״וַיִּקַּח (פִּינְחָס) רֹמַח בְּיָדוֹ... וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם״ (במדבר כה ז–ח). ״כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת וּמַזְמְרֹתֵיכֶם לִרְמָחִים״ (יואל ד י). ״וְחִצִּים מַחֲזִיקִים וְהָרְמָחִים הַמָּגִנִּים וְהַקְּשָׁתוֹת וְהַשִּׁרְיֹנִים״ (נחמיה ד י). ״הַסַּיִף וְהַסַּכִּין וְהַפִּגְיוֹן וְהָרֹמַח״ (כלים יג א). — [רֹמַח־, רָמְחוֹ; רְמָחִים, רָמְחֵי־, רְמָחָיו, רָמְחֵיהֶם]

רומח

רַמַ״ח, בְּגִימַטְרִיָּא 248: ״רַמַ״ח (מִצְוֹת) עֲשֵׂה כְּנֶגֶד אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם״ (מכות כג:). [רווח בביטוי:]

— **בְּרַמַ״ח אֵבָרָיו°** [על־יסוד דברי חז״ל שמנו בגוף האדם רמ״ח (248) איברים (אהלות א ח)] כְּלוֹמַר, בְּכָל גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ, בְּכָל לִבּוֹ וּמְאֹדוֹ: ״לִקְרַאת אוֹר הַחַיִּים בִּרְמַ״ח אֵבָרֵינוּ חֲרָדְנוּ״ (ביאליק, לאחד). ״הָיָה דַּוְקָא בַּעַל תְּכוּנָה יְהוּדִית בְּכָל רְמַ״ח אֵיבָרָיו״ (ברנר, ג 38). ״מְשַׁמֵּשׁ אֶת אוֹרְחָיו בְּכָל רְמַ״ח אֵיבָרָיו״ (שז״ר, כוכבי 24). פְּלוֹנִי שָׁקוּעַ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּכָל רְמַ״ח אֵיבָרָיו.

רַמַ״ח° ר״ת רֹאשׁ־מַחְלָקָה.

רַמְטִיזְם, ראה רֵימָטִיזְם◇.

רַמַטְכָּ״ל° ר״ת רֹאשׁ הַמַּטֶּה הַכְּלָלִי, נוֹשֵׂא הַדַּרְגָּה הַפִּקּוּדִית הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר בִּצְבָא־הַהֲגַנָּה־לְיִשְׂרָאֵל — דַּרְגַּת רַב־אַלּוּף.

רֶמִי◇ ז׳ [צרפתית: remi דחוי] 1. תֵּיקוּ, מַצָּב לְלֹא הַכְרָעָה שֶׁל שׁוּם צַד (בְּמִשְׂחַק־שַׁחְמָט אוֹ בְּמִשְׂחֲקֵי־תַּחֲרוּת אֲחֵרִים). 2. מִשְׂחַק־קְלָפִים נָפוֹץ (בִּשְׁתֵּי חֲפִיסוֹת־קְלָפִים).

רַמַּי*, ראה רַמַּאי*.

א. **רְמִיָּה^** נ׳ [מן ב.רמה; רִמָּה] מִרְמָה, רַמָּאוּת, זִיּוּף: ״לֹא־יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה, דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי״ (תהלים קא ז). ״וּלְשׁוֹנָם רְמִיָּה בְּפִיהֶם״ (מיכה ו יב). ״וְלָמָּה תְּפִלַּתְכֶם רְמִיָּה?״ (ביאליק, בעיר). — [רְמִיַּת־]

— **לְשׁוֹן רְמִיָּה**, דִּבְרֵי שֶׁקֶר, רַמָּאוּת וְאוֹנָאָה: ״הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר, מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה״ (תהלים קכ ב).

— **קֶשֶׁת־רְמִיָּה**, קֶשֶׁת שֶׁנִּדְרְכָה בְּאֹפֶן בִּלְתִּי־נָכוֹן וְהַחֵץ אֵינוֹ פּוֹגֵעַ בַּמַּטָּרָה: ״נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה״ (תהלים עח נז) [עיין גם ב. רְמִיָּה]

— **עָשָׂה מְלַאכְתּוֹ רְמִיָּה**, עָשָׂה דְּבַר־מָה לֹא בְּנֶאֱמָנוּת, הוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן: ״אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה׳ רְמִיָּה״ (ירמיה מח י). ״הָאַחֲרוֹן אֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ רְמִיָּה״ (ביאליק, אריה ו).

ב. **רְמִיָּה^** נ׳ [מן א. רמה, רָמָה] זְרִיקָה, הַשְׁלָכָה: ״הַהַשְׁלָכָה וְהָרְמִיָּה״ (השרשים לג׳נאח, שלח). — [רְמִיַּת־, רְמִיּוֹת]

— **קֶשֶׁת־רְמִיָּה°** [על־פי אפשרות הבנה זו בתהלים עח נז: ״נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה״; ראה א. רמה, רוֹמֵה־קֶשֶׁת 5] הַצָּעַת שֵׁם עִבְרִי לְ״בּוּמֶרַנְג״ — קָנֶה מְעֻקָּל שֶׁמַּטִּילִים אֶל הַמַּטָּרָה וְהוּא חוֹזֵר לְאַחַר הַפְּגִיעָה בַּמַּטָּרָה אֶל־יְדֵי שׁוֹלְחוֹ.

קשתות־רמיה

רְמִיָּה^ נ׳ ראה ערך רוּמִיָּא*.

רַמְיוּת* נ׳ [צורת־משנה של רַמָּאוּת, מן ב. רמה, רִמָּה] רַמָּאוּת, אוֹנָאָה: ״לֹא יְמַלֵּא אֶת הַכַּלְכָּלָה וְיֵצֵא וִימַכְּרֶנָּה בַּשּׁוּק... וְזוֹ דֶּרֶךְ הָרַמָּאוּת״ (תוספתא שביעית ו יח). ״תְּשׁוּבָה שֶׁל רַמְיוּת עָשׂוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה״ (ירושלמי תעניות סה ב). ״הוּא עַצְמוֹ הוֹכִיחַ אֶת רַמְיוּתָם שֶׁל כָּל הַדְּגָלִים״ (קריב, עטרה 235). — [רַמְיוּת־]

רְמִיזָא* ז׳ [מן רמז] רֶמֶז [רווח בפתגמים הארמיים:]

— **דַּי לְחַכִּימָא בִּרְמִיזָא*** [על־פי מדרש משלי כב, ושם הנוסח: ״לחכימא ברמיזא, לשטיא בכורמיזא״, ראה ערך כּוּרְמִיזָא] דַּי לְחָכָם בְּרֶמֶז, הֶחָכָם מֵבִין דָּבָר גַּם בְּלֹא שֶׁיְּפָרְשׁוּהוּ לִפְרָטָיו.

— **רְמִיזָא לָאו כְּלוּם הִיא*** [סנהדרין פו, ושם בענין עדים], הָרֶמֶז אֵין בּוֹ מַמָּשׁ.

רְמִיזָה* נ׳ [מן רמז, רָמַז] מַתַּן רֶמֶז, הֲנָעַת עַיִן אוֹ יָד וְכַדּוֹמֶה לְשֵׁם נְתִינַת אוֹת לְמִשֶּׁהוּ, הֶעָרָה בְּצוּרָה קְצָרָה וּסְתָמִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשּׁוּם זֵכֶר לְדָבָר: ״חֵרֵשׁ... כְּשֵׁם שֶׁהוּא כּוֹנֵס בִּרְמִיזָה כָּךְ הוּא מוֹצִיא בִּרְמִיזָה״ (יבמות יד א). ״וְהִתְחַלְתִּי לִרְמֹז לְךָ רְמִיזוֹת״ (מורה

גבורים, פתיחה). "השתכל דברי והבן רמיזותי" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). "ונעשה אל הגבירה רמיזות" (הרומי, יז 288). "אסור לגלות לאיש אף רמיזה דרמיזה מה שדבר ביניהם" (בורלא, עקביה 160). הדברים נאמרו ברמיזה. – [רמיזת־, רמיזות]

רֶמִינִיסְצֶנְצְיָה° נ׳ [לאטינית של ימי־הביניים: reminiscentia, מן reminiscor אני זוכר] 1. זכר של דבר־מה, הד מסים לדבר־מה, בת־קול של תופעה מסימת. 2. זכר־לשון, מוטיב או מליצה ביצירה ספרותית השאולים בחלקם, ביודעים או בלא יודעים, מיצירה של אחרים: רמיניסצנציות מרבות מן המקרא בשירת משוררי ספרד. – [רמיניסצנציות]

רְמִיסָה° נ׳ [מן רמס, רמס] דריסה, דריכה: "'בוססו' – הוא ענין רמיסה" (רש"י ישעיה סג יח, כתב־יד). – [רמיסת־]

רְמִישָׂה° נ׳ [מן רמש, רמש] זחילה על פני הארץ, הליכת הרמשים למיניהם: "דרמישה הוי נמי בדבר הרוחש כמו נחש שהולך על גחונו" (תוספות פסחים כד:). – [רמישת־, רמישות]

רַמָּךְ ז׳ [אולי מפרסית: רמכ עדר; סורית: רמכא עדר סוסים; ארמית: רמכא] 1. אחד מגזעי הסוסים המהירים בפרס העתיקה: "האחשתרנים בני הרמכים" (אסתר ח י). 2.* זן ממשפחת הסוסים: "והרמך מתר (להרכיבו עם הסוס)" (כלאים ח ה). – [רמך־, רמכים, רמכי־]

רמ"כ ר"ת רום מעלת כבודו.

א. רמם [ערבית: רמ; רמה ריקבון; ראה רמה]

~ פָּע׳ **רַם** פ"י שרץ, העלה רמה, התליע: "ויותרו אנשים ממנו (מן המן) עד בקר – וירם תולעים ויבאש" (שמות טז כ). – [לרם, רם, ירם, וירם]

~ הִפ׳ **הֵרַם*** פ"י השריץ, התליע: "והפרות המרמים תולעים באביהן" (רמב"ן, שמות טז כ). – [להרם, מרם, ירם]

ב. רמם, ראה רם, רומם.

רַמָּן° ז׳ [מן ב. רמון] חיל מאמן בהטלת רמוני־יד: "כל חיל חיב להיות רמן מעלה" (שמיר, במו 100). – [רמן־, רמנים, רמני־]

רמס [קרוב אל רמש, רפש; ערבית: רפס בעט]

~ פָּע׳ **רָמַס** פ"י דרס, דרך, לחץ ברגלים [גם בהשאלה]: "מי־בקש זאת מידכם רמס חצרי?" (ישעיה א יב). "תרמסנה רגל" (ישעיה כו ו). "ואדרכם באפי וארמסם בחמתי" (ישעיה סג ג). "רומס הייתי זיתים" (ירושלמי פאה יח ד). "לעקר ולרמס את אחרון פרחיה" (ביאליק, המתמיד). "אנסך, רמסך, שסעך" (ש׳ שלום, שירים שטו). – [לרמס את־, רומס, רמוס; ירמס, רמס! רמסי!]

~ נִפ׳ **נִרְמַס,** נדרס, נדרך, שרמסו אותו: "ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים" (ישעיה כח ג). "ונשא באבק אל־ארץ ונרמס ברגל נמדים" (ביאליק, מתי מדבר). ערוגת הפרחים נרמסה. – [להרמס, נרמס, ירמס]

~ פִּע׳ **רִמֵּס*** פ"י רמס, דרס: "והיה קרון עובר עליהן ומרמסן" (ויקרא רבה ט). "היו חילים נדחקים לקרונות ומרמסים זה לזה" (שנהר, א 188). – [לרמס, מרמס, י־]

– רָמַס לָאָרֶץ חַיֵּי פְּלוֹנִי, דכא וענה את פלוני: "ירדף אויב נפשי וישג וירמס לארץ חיי" (תהלים ז ו).

רמץ [מן רמץ]

~ פָּע׳ **רָמַץ*** פ"ע [בתלמוד רק כבינוני־פעול: רמוץ, ראה ערך זה] בער, דלק באש קטנה: "בחצרה עוד רמצו גחלים מתחת פארור מפחם" (יזהר, צקלג 31). – [לרמץ, רומץ, רמוץ, ירמץ]

רֶמֶץ* ז׳ [ארמית: רמצא; ערבית: רמצ׳ צלה, קלה] אפר חם שיש בו ניצוצות אש, שירי גחלים לוחשות: "אין טומנין ברמץ (בערב שבת)" (ירושלמי שבת ו ד). "הגחלים עוממות, הרמץ מתרבה" (ביאליק, ספיח ו). – [רמץ־, רמצו]

רַמְקוֹל° ז׳ [רם + קול] מתקן חשמלי משמש להגברת הקולות הנקלטים בו ולהשמעתם למרחוק. רמקולים מיחדים קבועים במקלטי־הרדיו; כן נקבעים רמקולים באולמי־אספות, קונצרטים וכדומה. – [רמקול־, רמקולים, ־לי־]

רִמְרוּם° ז׳ [מן רמרם, רמרם] רעש קול, רעם: "קול רמרום של תפים" (שלונסקי, תר׳ קולא 34). – [רמרום־, רמרומים, ־מי־]

רמרם [מן רעם, על־דרך רשרש מן רעש]

~ פִּע׳ **רִמְרֵם°** פ"ע הרעים, השמיע קול כרעם: "עם הלם־הלם הפעמונים המרמרמים בלי הרף" (רגלסון, חקוקות 295). "בקול עמום רמרמו פעם בפעם כלי התותח" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 266). – [לרמרם, מ־, י־]

רמש [קרוב אל רמס; מן רמש]

~ פָּע׳ **רָמַשׂ** פעו"י 1 פ"ע זחל, רחש על הארץ: "ובכל־הרמש הרמש על־הארץ" (בראשית א כו). 2. נע, התנועע: "בו־תרמש כל־חיתו־יער" (תהלים קד כ). 3 פ"י שרץ, העלה: "בכל אשר תרמש האדמה" (בראשית ט ב). – [לרמש, רומש, ירמש]

~ הִפ׳ **הִרְמִישׂ*** פ"י הזחיל, גרם שירמש: "בבקר נגה המשיל... בלט הרמיש מכשיל" (סידור רס"ג, רפא). – [להרמיש, מ־, י־]

רֶמֶשׂ ז׳ [מאכדית: namāšu זחל; namaššû זוחל] שם כולל לכל בעלי־החיים ממערכת חסרי־חליות הזוחלים על האדמה או שוחים במים: "מאדם עד־בהמה עד־רמש ועד־עוף השמים" (בראשית ו ז). – [רמש־, רמשים, רמשי־]

– שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים*, שם כולל בתלמוד לחרקים למיניהם: "שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן... חיב... ושאר שקצים ורמשים... הצדן לצרך – חיב" (שבת יד א). "אכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים" (סנהדרין ח ב).

רֶמֶשׁ* ז׳ [מארמית: רמשא] ערב: "דרשתיך בשמשי ורמשי" (גבירול, ארומםך). "תהלתך להודות בקר ורמש" (יהודה הלוי, ס 438). "הנה כחשו בפניו ענה ויומו ברמשו" (משה אבן־עזרא, קודש עב). – [רמש־, רמשו]

רַמְשָׁא* ז׳ [ארמית] עֶרֶב (ירושלמי ברכות ז ג) [רווח בצירוף:]
– רַמְשָׁא טָבָא°, עֶרֶב טוֹב.

רַמְשִׁית° נ׳ [מארמית: רַמְשָׁא ערב] סֶרֶנָדָה, ״שִׁיר־עֶרֶב״ [ראה הגדרה מפורטת בערך ״סֶרֶנָדָה״] – [רַמְשִׁית־, רַמְשִׁיּוֹת]

רֹן, רוֹן ז׳ [מן רנן; צורת־משנה: רִנָּה, רְנָנָה] רִנָּה, שִׁירָה: ״רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה״ (תהלים לב ז). ״וְדֻמַּם רֹן מִפִּי נוֹשְׂאֵי אָרוֹן״ (קליר, איכה ישבה חבצלת). רֹן וָזֶמֶר. – [רֹן־, רָנּוֹ; רָנִּים, רָנֵּי־]

רֶנֶגָט° ז׳ [מלאטינית: renegare לשלול] 1, בּוֹגֵד, מִי שֶׁזָּנַח אֶת דֵּעוֹתָיו הַקּוֹדְמוֹת וְאֶת יְדִידָיו וְעָבַר אֶל מַחֲנֵה הָאוֹיֵב. 2, מְשֻׁמָּד, מוּמָר. – [רֶנֶגָטִים]

רנה [פועל מסופק, מצוי רק פעם במקרא:]

~ פָּעַל רָנָה פ״ע [המשמעות משוערת] צִלְצֵל, רָעַשׁ: ״עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה״ (איוב לט כג). ״יִרְנֶה עָלָיו קוֹלוֹ, וְלֹא יִתְרוֹנָן״ (שלונסקי, אבני 57). – [רוֹנָה, יִרְנֶה]

רִנָּה, רִינָּה נ׳ [מן רנן; צורת־משנה: רֹן] 1, זִמְרָה, שִׁירָה, קוֹלוֹת שִׂמְחָה, צָהֳלָה: ״הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה – בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ״ (תהלים קכו ה). ״אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה״ (תהלים קכו ב). ״קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים״ (תהלים קיח טו). ״שָׁם הַזָּמִיר יִפְצַח רִנָּה״ (ביאליק, גרשנות). 2, שִׁירַת־תְּפִלָּה: ״אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה״ (ירמיה ז טז). ״שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי, הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי״ (תהלים סא ב). – [רִנַּת־, רִנָּתוֹ; רִנּוֹת, רִנּוֹת־]

– לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה [על־פי מלכים א ח כח], נֻסַּח מְקֻבָּל בְּמוֹדָעוֹת לָבוֹא וְלִשְׁמֹעַ פִּרְקֵי חַזָּנוּת, לְהַקְשִׁיב לִתְפִלָּתוֹ שֶׁל חַזָּן פְּלוֹנִי.

– עָבְרָה הָרִנָּה בַּמָּקוֹם, נָפוֹצָה שְׁמוּעָה בַּמָּקוֹם, רַבִּים הִתְחִילוּ מְרַנְּנִים וּמְסַפְּרִים זֶה לָזֶה: ״וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר: אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ״ (מלכים א כב לו). ״וּבַמְּדִינָה עָבְרָה רִנָּה: כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי קְטִינָא!״ (ביאליק, קטינא).

– פָּצַח רִנָּה, הִתְחִיל לָשִׁיר וּלְזַמֵּר מִשִּׂמְחָה: ״רָנּוּ שָׁמַיִם וְגִילִי אָרֶץ וּפִצְחוּ הָרִים רִנָּה״ (ישעיה מט יג).

רִנּוּן*, רִינּוּן ז׳ [מן רנן, רִנֵּן] 1*, שִׁירָה, זִמְרָה, רִנָּה: ״הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי – זוֹ רִנּוּן תּוֹרָה״ (ירושלמי ראש השנה נט ג). ״יַעֲלֶה... וְיֵרָאֶה רִנּוּנֵנוּ עַד עֶרֶב״ (יעלה, ערבית יום כיפור). ״רִנּוּן שִׁירֵי תוֹדָה לְהַבִּיעַ בִּכְלֵי זְמָרַי״ (גנזי שכטר, ג 116). ״נָחָה עָלָיו הָרוּחַ וְאָמַר שִׁירָה בְּרִנּוּן שֶׁל עֶצֶב״ (הזז, יעיש ב 81). ״קוֹל רִנּוּנָיו וָמִיר מַשְׁמִיעַ״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 80). 2^ [בהשאלה] לַעַז, הַשְׁמָעַת דְּבָרִים בִּגְנוּתוֹ שֶׁל מִישֶׁהוּ, מְסִירַת דְּבָרִים מִפֶּה לָאֹזֶן: ״מִפְּנֵי רִנּוּן וְלַעַז בְּנֵי אָדָם לֹא אָמְרִינַן לֵיהּ (לַבַּעַל) הוֹצֵא״ (רש״י יבמות כו.). ״שֶׁאֵין לִפְסֹל אִישׁ עַל רִנּוּן וְקוֹל בְּעָלְמָא״ (חתם סופר, אורח חיים קעה). ״בִּשְׁכוּנָה יָצָא רִנּוּן, אִישׁ לֹא רָאָה דָּבָר וְאִישׁ לֹא יָדַע דָּבָר״ (ביאליק, מאחורי ח). ״רִנּוּנָם שֶׁל הַבְּרִיּוֹת שֶׁנָּתַן עֵינוֹ וְיָדוֹ בְּאִשָּׁה כּוּשִׁית״ (בורלא, עקביה 150). ״מִפְּנֵי הָרִנּוּנִים הָאֵלֶּה הַזָּקֵן סוֹכֵר הַזָּקָן עוֹד יוֹתֵר״ (שפיר, תר׳ ההרריים 128). – [רִנּוּן־, רִנּוּנִים, רִנּוּנֵי־]

רְנוּן° ת׳ [מן רנן] 1, חֲדוּר רִנָּה, מִסּוּג שִׁירָה: ״הֵם אֵינָם... אַךְ דָּתָם־מִסִּינַי רְנוּנָה בְּיוֹרְשָׁם״ (גרינברג, רחובות רפז). ״הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּהִירַת הַנִּיב וּרְנוּנַת הַצְּלִיל תַּאֲצִיל עַל שׁוֹחֲרֶיהָ מִמְּאוֹר הָאֱמוּנָה״ (ברויידס, שיר לחג 3). ״אָמְנָם כִּי תִשְׂגֶּה הַקָּמָה יְרֻקָּה וּבְרוּכָה וּרְנוּנָה״ (ערגן, שירים 351). ״וְקָפַצְתִּי קְפִיצָה מִן הָרֶפֶת בְּשַׁחֲרִית רְנוּנָה״ (בסוק, תר׳ יידיש 344). 2, מוּשָׁר: ״כָּל רָנָן כְּבָר רָנוּן, כָּל לַחַשׁ כְּבָר לָחוּשׁ״ (שמעוני, שירים ב קפו). – [רְנוּנָה, רְנוּנִים, ־נוֹת]

רְנוּנִי°, רִינוּנִי ת׳ [מן רִנּוּן] שִׁירִי, צְלִילִי, מִתְרוֹנֵן: ״הִתְגַּלְגֵּל קוֹלְךָ הָאַמִּיץ, הַצָּלוּל, הָרְנוּנִי״ (שטיינמן, סודות 125). ״צַמְּרוֹתֵיהֶם... מִתְעַלְעֲלוֹת מִתּוֹךְ רִשְׁרוּשׁ רְנוּנִי לִלְטִיפַת רוּחַ הַבֹּקֶר״ (ליסיצקי, תולדות 32). ״עוֹלָם רְנוּנִי, כֻּלּוֹ יֶלֶד״ (בסוק, תר׳ יידיש 235). – [רְנוּנִית, רְנוּנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רֶנְטַבִּילִי° ת׳ [מצרפתית: rente הכנסה + לאטינית: habilis מתאים, מוכשר] רִוְחִי, נוֹתֵן רֶוַח, מִשְׁתַּלֵּם, מֻצְדָּק מִבְּחִינָה מִשְׁקִית: עֵסֶק רֶנְטַבִּילִי. – [רֶנְטַבִּילִית, רֶנְטַבִּילִיִּים, ־לִיּוֹת]

– רֶנְטַבִּילִיּוּת° נ׳ רִוְחִיּוּת, מַתַּן רֶוַח, נְשִׂיאַת פְּרִי, הַצְדָּקָה מִבְּחִינָה מִשְׁקִית: אִישׁ לֹא עִרְעֵר עַל הָרֶנְטַבִּילִיּוּת שֶׁל הַמִּפְעָל הֶחָדָשׁ.

רֶנְטְגֶן° ז׳ קַרְנֵי־רֶנְטְגֶן° נ״ר [על־שם הפיסיקאי הגרמני W. K. Röntgen שגילה אותן בשנת 1895] 1, קְרָנַיִם אֶלֶקְטְרוֹמַגְנֶטִיּוֹת בִּלְתִּי־נִרְאוֹת קְצָרוֹת מְאֹד (מִ־1 וְעַד 10 מֵאָה־מִילְיוֹנִיּוֹת בְּסַנְטִימֶטֶר!), מְקוֹרָן מְנוֹרוֹת מְיֻחָדוֹת מְרוֹקָנוֹת מֵאֲוִיר; קְרָנַיִם אֵלּוּ הֵן בַּעֲלוֹת כֹּחַ חֲדִירוּת גָּבוֹהַּ דֶּרֶךְ גּוּפִים וַעֲצָמִים שֶׁהֵם אֲטוּמִים בִּפְנֵי קַרְנֵי אוֹר רְגִילוֹת; בְּיָמֵינוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים הַרְבֵּה בְּקַרְנֵי־רֶנְטְגֶן בַּתַּעֲשִׂיָּה – בִּבְדִיקַת חֳמָרִים, וּבָרְפוּאָה – לְצִלּוּם הָאֵיבָרִים הַפְּנִימִיִּים בַּגּוּף (קַרְנֵי־רֶנְטְגֶן חוֹדְרוֹת דֶּרֶךְ הָעוֹר וְרִקְמוֹת־הַשְּׁרִירִים, אַךְ אֵינָן חוֹדְרוֹת דֶּרֶךְ עֲצָמוֹת!). 2, יְחִידָה לִמְדִידַת מְנַת הַקְּרִינָה: כַּמּוּת הַקְּרִינָה כְּשֶׁבְּמִילִיגְרַם אֶחָד (בְּקֵרוּב) שֶׁל אֲוִיר נוֹצָרִים יוֹנִים חִיּוּבִיִּים וּשְׁלִילִיִּים בַּעֲלֵי מִטְעָן שֶׁל יְחִידָה אֶלֶקְטְרוֹסְטָטִית אַחַת (סִימָן: r).

צילום רנטגן נורת רנטגן

– רֶנְטְגֶנִי° ת׳ 1, הַמְבֻצָּע בְּקַרְנֵי־רֶנְטְגֶן: צִלּוּם רֶנְטְגֶנִי. 2 [בהשאלה] חוֹדְרָנִי, מַעֲמִיק: ״הַבְּחִינָה בְּתִמְהוֹנָהּ שֶׁל מִיצַי וּבְמַבָּטָהּ הָרֶנְטְגֶנִי״ (שטיינמן, זוגות ב 39). ״הַכֹּל חֲשָׁדַי וְנָבוֹךְ מִלִּירוֹא מִפְּנֵי מַבָּטְךָ הָרֶנְטְגֶנִי״ (שלונסקי, שירים ב 198).

– רֶנְטְגֶנוֹלוֹג° ז׳ מֻמְחֶה בַּעֲרִיכַת בְּדִיקוֹת בְּקַרְנֵי־רֶנְטְגֶן.

רֶנְטָה° נ׳ [צרפתית: rente] 1, הַכְנָסָה קְבוּעָה הַנִּתֶּנֶת לְבַעַל נְכָסִים (קַרְקַע, בִּנְיָנִים, הוֹן) כִּשְׂכַר־הַשִּׁמּוּשׁ בִּנְכָסִים אֵלֶּה, מִבְּלִי שֶׁיַּשְׁקִיעַ בַּעַל־הַנְּכָסִים עַצְמוֹ כָּל יָזְמָה וּפְעִילוּת בַּדָּבָר. 2, הַכְנָסָה מִנְּיָרוֹת־עֵרֶךְ יַצִּיבִים. 3, דְּמֵי שְׂכִירוּת. – [רֶנְטוֹת]

– רֶנְטוֹר° ז׳ מִי שֶׁמְּקַבֵּל רֶנְטָה מִנְּכָסָיו: ״י. אוֹמֵר שֶׁהֵם רֶנְטוֹרִים וְלֹא אִכָּרִים״ (אחד העם, תעז).

רֶנִּין° ז׳ (Rennin) שֵׁם הָאֶנְזִים (הַתַּסָּס) שֶׁל הַמֵּסוֹ – ראה ערך מֵסוֹ.

רְנִינִית° תה״פ [מן רנן] [במוסיקה] בְּרֶגֶשׁ, כְּמִי שֶׁמְּזַמֵּר (Cantabile).

רנן [ארמית: רְנַן; ערבית: רַנַּ צעק]

~ פָּעַ' **רַן, רָנַן** ° פ"ע 1. שָׁר, זִמֵּר, הִשְׁמִיעַ קולות שִׂמְחָה [גם בהשאלה]: "צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן" (ישעיה יב ו). "הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ" (ישעיה כד יד). "בְּרָן־יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר" (איוב לח ז). "רָנִּי עֲקָרָה... פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי" (ישעיה נד א). "רֹנִּי, רֹנִּי, הַשִּׁטָּה, הִתְנוֹפְפִי בְּרֹב הַדֶּרֶךְ!" (עבודה זרה כד:). "וְרָנִּים בִּי עֶשְׂרִים אֲבִיבַי" (רחל, קלב). "לוּ רִנָּה אָמְנוּתוֹ שִׁיר־עֶרֶשׂ כֹּה אָהַב" (רוזן, שירים יז). "הֲרוֹנֶנֶת הָרוּחַ אוֹ אִם נֶאֱנֶקֶת?" (חומסקי, אזוב 122). "מוּל הַפַּשְׁטוּת הָעֲדִינָה, מוּל נִשְׁמָתָהּ הָרוֹנָנָה" (שלונסקי, תר' פושקין 166). "בְּשִׁבְתָּם בַּנְּעִימִים לְיַד פַּלְגֵי מַיִם רַנִּים" (בורלא, עקביה 31). 2 [כמשמעות בערבית] בָּכָה, קָרָא בְּצַעַר, קָרָא דִּבְרֵי תְּפִלָּה וְרִנָּה: "קוּמִי רֹנִּי בַלַּיְלָה לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת, שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ" (איכה ב יט). — [לָרֹן, בְּרָן־, רַנּוֹתִי, רַן, רָנָה; רַן, רַנָּה, רַנִּים, גם רוֹנֵן, רוֹנֶנֶת; יָרֹן, תָּרֹנָּה רֹן! רֹנִּי! גם רָנִּי! רָנִּי!]

~ פִּעֵ' **רִנֵּן** פ"ע 1. שָׁר, זִמֵּר, צָהַל: "יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים" (תהלים סז ה). "לְכוּ נְרַנְּנָה לַה', נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ" (תהלים צה א). "כֹּה הָלוֹךְ וְרַנֵּן יֵרְדוּ עֲרוּכִים בְּטוּר שִׁבְעָה שִׁבְעָה" (ביאליק, גמדי). "יוֹצֵא אֲנִי לַדֶּרֶךְ וְלִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ עָלָי" (בן־ציון, xxviii). "אִמָּא שִׁיר עֶרֶשׂ מְרַנְּנָה לַיֶּלֶד" (שלונסקי, שירים ב 195). 2 * [רנן אחרי־, על־] [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ דְּבָרִים עַל מִישֶׁהוּ (בְּעִקָּר בִּגְנוּתוֹ), הִלְעִיז, סִפֵּר דִּבְרֵי רִנּוּן וּשְׁמוּעָה: "מִפְּנֵי מָה הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנוֹת אַחֲרֶיךָ, וַהֲלֹא כָּל דְּרָכֶיךָ אֱמֶת וְיֹשֶׁר?" (תוספתא חגיגה ג לו). "אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁגָּמַל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ... הָיוּ כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים: רְאִיתֶם זָקֵן וּזְקֵנָה שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק?" (בבא מציעא פז.). "דּוֹאֵג הָיָה שֶׁלֹּא יְרַנְּנוּ עָלָיו בְּנֵי עִירוֹ" (רש"י ראש השנה כה.). "וְהָעָם מְרַנְּנִים עָלָיו שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל הָעֲרָיוֹת" (רמב"ם סנהדרין כד ה). "הַרְבֵּה שָׁנִים הָיוּ חוֹבְבֵי צִיּוֹן מְרַנְּנִים בַּחֲשָׁאי אַחַר פְּקִידָיו שֶׁל הַנָּדִיב" (אחד העם, שד). "רַבִּים רִנְּנוּ אַחֲרָיו שֶׁנִּכְשַׁל בִּדְבַר עֲרָוָה" (יהודה שטינברג, שמא). — [לְרַנֵּן, לְרַנֵּן אַחֲרֵי־, עַל־; מְרַנֵּן, יְרַנֵּן]

~ פֻּעַ' **רֻנַּן**, נִשְׁמַע קוֹל זֶמֶר וְרִנָּה: "וּבַכְּרָמִים לֹא יְרֻנָּן לֹא יְרֹעָע" (ישעיה טז י). "וְעַד חֲצוֹת לַיְלָה יְרֻנַּן וִירֹעַע" (ביאליק, לבנות שפיה). "כְּאִלּוּ צָמְחוּ לִי כְּנָפַיִם וּבְלִבִּי רֻנַּן וְרֹעַע" (ברקוביץ, הראשונים קעד). — [מְרֻנָּן, יְרֻנַּן]

~ הִתְ' **הִתְרוֹנֵן**, 1. צָהַל, הֵרִיעַ תְּרוּעוֹת שִׂמְחָה וְרִנָּה: "כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מִיָּיִן" (תהלים עח סה). "עַלִּיזִים מִתְרוֹנְנִים, בֹּאוּ שְׁכֶם אֶחָד לְעֶזְרַת הָעָם!" (ביאליק, ברכת עם). "הִיא רַק הִתְרוֹנְנָה בְּשִׁכָּרוֹן מִלֶּיהָ" (שנהר, ב 186). 2 °. הֻשְׁמַע בְּקוֹל רִנָּה, עָלְתָה רִנָּתוֹ מֵאֵלֶיהָ: הַיְדִיעָה הַטּוֹבָה הִתְרוֹנְנָה בְּלִבּוֹ. הַמַּנְגִּינָה הַנִּפְלָאָה הִתְרוֹנְנָה יָמִים רַבִּים בְּקִרְבּוֹ. [ובהשאלה:] "הָאֵשׁ מִתְרוֹנֶנֶת בַּתַּנּוּר וְשִׂפְתוֹתֵיהֶם שֶׁל לוֹמְדֵי תוֹרָה מְרַחֲשׁוֹת" (עגנון, אורח 113). "לְהַתְחִיל עִם גָּבִיעַ מִתְרוֹנֵן לָאוֹר" (עמיחי, שירים 30). — [לְהִתְרוֹנֵן, מִתְרוֹנֵן, יִתְ־]

~ הִפְ' **הִרְנִין** פיו"ע 1 פ"י שִׂמַּח, הִצְהִיל, גָּרַם שֶׁיָּרֹן וְיָשִׁיר: "בִּרְכַּת אֹבֵד עָלַי תָּבֹא וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִן" (איוב כט יג). "שִׁירָה חֲדָשָׁה אֶת בֹּקֶר חַיֵּיהֶם הִרְנִינָה" (ביאליק, לבדי). "הוּא יוֹצֵא עִמָּהֶם בְּמָחוֹל עַד שֶׁמַּרְנִין אֶת לֵב כָּל הָעֵדָה" (עגנון, אלו תלו). הִגִּיעוּ יְדִיעוֹת מַרְנִינוֹת. 2 פ"ע רִנֵּן, צָהַל: "שִׂמְחוּ בַה' וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב" (תהלים לב יא). "עַתָּה בְּכָל לֵב וּפֶה הַרְנִינוּ וּבָרְכוּ אֶת שֵׁם הַקָּדוֹשׁ" (בן־סירא לט מו). —[לְהַרְנִין, מַרְנִין, יַ־, הַרְנֵן! הַרְנִינוּ!]

רֶנֶן * ז' [מן רנן; במקרא רק פעם ובריבוי: רְנָנִים; ראה להלן] רִנָּה, זֶמֶר: "לְהַשְׁמִיעַ רֶנֶן מְדַמּוּמֵי קוֹל" (יוסי בן יוסי, אנוסה, ב' ראש השנה). "כָּל רָאשֵׁי רֹן בְּרֶנֶן מְרַנְּנִים" (כל שנאני, יוצר ב' ראש השנה). "הֲלֹא תָקוּם וְלַבֹּקֶר רְנָנִים" (גבירול, א 95). "בְּשָׁרַב עוֹלָם תִּבְחִין אֶת רֶנֶן כִּנּוֹרָיו" (פיכמן, ט). "וַאֲשֶׁר אֵין שַׁחַר וְרֶנֶן אֵין קֵץ יַעֲטוּנִי כּוֹךְ עֲנָנָה" (ברגשטין, אסיף 151). "וּכְבָר הַנַּעַל הַמְפֻרְזֶלֶת מִתְלַהֶטֶת וּבוֹעֶטֶת אֶל הָרֶנֶן הַקָּצוּב" (מלצר, אור 88). — [רֶנֶן־, רִנְנוֹ; רְנָנִים, רִנְנֵי־]

— כְּנַף־רְנָנִים, שֵׁם מְלִיצִי לְצִפּוֹר־שִׁיר: "כְּנַף־רְנָנִים נֶעֱלָסָה" (איוב לט יג). "מִבֵּין עֳפָאִים כַּנְפֵי רְנָנִים בְּשָׂפָה בְלוּלָה יְשׁוֹרֵרוּ" (ביאליק, בשל תפוח).

רְנָנָה נ' [צורת־משנה: רֶנֶן] 1. שִׁירָה, רִנָּה, צָהֳלָה: "עִבְדוּ אֶת־ה' בְּשִׂמְחָה, בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה" (תהלים ק ב). "פִּיךָ יְדַבֵּר חָכְמוֹת וּלְשׁוֹנְךָ יַרְחִישׁ רְנָנוֹת" (ברכות י.). "וּבְכָל שַׁבָּת תִּתְחַדֵּשׁ רְנָנָה" (אברהם אבן־עזרא, א 122). "וְרִנְנַת צִפֳּרִים מִחוּץ תְּקִיפֶהָ" (ביאליק, המתמיד). 2 *, שִׁירַת־תְּפִלָּה, תְּחִנָּה: "כ"ד רְנָנוֹת שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה" (ברכות כט.). 3 * [בהשאלה] רִנּוּן, הוֹצָאַת לַעַז: "בִּרְנָנָה לָא מַפְקִינַן (אֵין אָנוּ מוֹצִיאִין אִשָּׁה מִבַּעְלָהּ)" (יבמות כה.). — [רִנְנַת־, רְנָנוֹת, רִנְנוֹת־]

רֶנֶסַנְס ° ז' [צרפתית: renaissance תחייה] 1. תְּחִיָּה: "כָּל תְּחִיָּה, רֶנֶסַנְס בְּלַעַז, אֵינָהּ בְּעֶצֶם אֶלָּא חֲזָרָה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת" (ביאליק, הספר). 2. תְּקוּפַת־הַתְּחִיָּה, הַתְּקוּפָה הַנּוֹדָעָה בְּתוֹלְדוֹת הָעַמִּים בַּמֵּאוֹת הַ־14–16, שֶׁרֵאשִׁיתָהּ בְּאִיטַלְיָה וּמִשָּׁם נָפוֹצָה בְּכָל אַרְצוֹת אֵירוֹפָּה וְשִׁמְּשָׁה מַעֲבָר מִימֵי־הַבֵּינַיִם הַחֲשֵׁכִים לָעֵת הַחֲדָשָׁה. תְּקוּפַת הָרֶנֶסַנְס הִצְטַיְּנָה בְּהִתְפַּתְּחוּת רַבָּה שֶׁל הַמַּדָּעִים וְהָאָמָּנֻיּוֹת, בְּגִלּוּי תַּגְלִיּוֹת, בְּחִדּוּשׁ הַהִתְעַנְיְנוּת בְּתַרְבּוּת הָעַתִּיקָה שֶׁל יָוָן וְרוֹמִי, בְּאָמָּנוּתָהּ וּבְסִפְרוּתָהּ.

רנרן [מן רנן]

~ פִּעְ' **רִנְרֵן** ° פ"ע דִּבֵּר בִּנְעִימָה, כִּמְרַנֵּן בְּמִקְצָת: "וּלְהִתְוַכֵּ–חַ כְּכָל הָאֶפְשָׁ–ר,– רִנְרֵן בִּמְיֻחָד בְּמִלָּה אֶפְשָׁר" (גולדברג, תר' מלחמה א 79). "וְרִנְרְנָה בְּדִבּוּרָהּ" (שלונסקי, תר' פושקין 63). — [לְרַנְרֵן, מְ־, יְרַנְרֵן]

רְסוּן °, **רִיסוּן** ז' [מן רסן, רִסֵּן] 1. קְשִׁירַת רֶסֶן לְרֹאשׁ הַבְּהֵמָה, כְּדֵי לְהַטּוֹתָהּ אֶל כָּל צַד. 2 [בהשאלה] עֲצִירָה, בְּלִימָה, שִׂימַת גְּבוּל: רִסּוּן תַּאֲווֹתָיו. רִסּוּן עַצְמוֹ. רִסּוּן הַיֵּצֶר. — [רִסּוּן־]

רְסוּס *, **רִיסוּס** ז' [מן רסס, רִסֵּס] 1 °. הַתָּזָה, הַזָּאָה, הַזְלָפַת רְסִיסֵי נוֹזְלִים עַל מַשֶּׁהוּ: רִסּוּס צְמָחִים בְּנוֹזְלֵי־חִטּוּי שׁוֹנִים. רִסּוּס בְּמַרְסֵס מְיֻחָד. אֲגֻדַּת־רִסּוּס. 2 ÷, שְׁחִיקָה, הֲפִיכַת דָּבָר לִרְסִיסִים: "'לָרֹס אֶת הַסֹּלֶת' – לְשׁוֹן רִסּוּס, כְּמוֹ 'וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים'" (רש"י יחזקאל מו יד). 3 *, דְּבָרִים כְּתוּשִׁים וּשְׁחוּקִים יַחַד: "אָכַל מִן הָרִסּוּסִין" (ירושלמי נזיר נד ד). — [רִסּוּס־, רִסּוּסִים, רִסּוּסֵי־]

— מְטוֹס־רִסּוּס °, מָטוֹס קַל וּמַנְמִיךְ טוּס הַמְצֻיָּד בְּמַכְשִׁירִים לְרִסּוּס שָׂדוֹת לְשֵׁם הַשְׁמָדַת מַזִּיקֵיהֶם.

רָסוּס° ת׳ [מן רסס, רָסַס] מְכֻסֶּה רְסִיסִים: ״מַרְבַּדֵּי דֶּשֶׁא רְסוּסֵי טַל״ (ביאליק, ויהי היום סב). ״אָמַר בְּקוֹל רוֹעֵד... בְּהַבִּיטוֹ בְּעֵינַיִם רְסוּסוֹת דִּמְעָה״ (ביאליק, אגדת שלשה ד). ״קֶרֶן הַפָּז רְסוּסַת הָאָבָק וְהַזֹּהַר״ (מגד, מקרה 287). — [רְסוּסָה, רְסוּסִים, ־סוֹת]

רִסּוּק*, רִיסוּק ז׳ [מן רסק, רִסֵּק] 1 *. שְׁבִירָה, רְצִיצָה: ״רִסּוּק אֵיבָרִים״ (ירושלמי סנהדרין כג ג). ״זְכָרִים הַמְנַגְּחִין זֶה אֶת זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם רִסּוּקֵי אֵיבָרִים״ (חולין נא.). 2 °. שְׁחִיקָה, כְּתִישָׁה, חִתּוּךְ לַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת: רִסּוּק תַּפּוּחִים. רִסּוּק בָּשָׂר. — [רִסּוּק־, רִסּוּקִים, ־קֵי־]

רָסוּקᐞ ת׳ [מן רסק, רָסַק] 1 ᐞ. רָצוּץ, שָׁבוּר: ״נְפוּלָה וּרְסוּקַת אֵיבָרִים״ (רש״י חולין נא.). ״מְחוּצִים, רְטוּשִׁים, רְסוּקִים״ (שמעוני, הביבר 239). ״נִתְרַסְּקוּ הַקָּנִים עַל בַּדְּךָ, רְסוּקִים רְסוּקִים״ (פינקרפלד, גדיש 332). ״חוּלוֹת נוֹדְדִים וְסִירָה רְסוּקַת יַרְכָתַיִם״ (גורי, חותם 21). 2 °. כָּתוּשׁ, חָתוּךְ, מְפֹרָר: בָּשָׂר רָסוּק. פֵּרוֹת רְסוּקִים לְלִפְתָּן. 3 °. מְקֻטָּע, נִפְסָק לְסֵרוּגִין: ״הִנֵּה אַקִּישׁ תֹּפּוּף רָסוּק״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ כביש הגלהבים 10). קוֹל יָבֵשׁ וְרָסוּק. — [רְסוּקָה, רְסוּקִים, רְסוּקוֹת]

— **רְסוּקוֹת**° תה״פ בְּאֹפֶן מְרֻסָּק, בְּמִקְטָע: ״לִבָּהּ דָּפַק רְסוּקוֹת״ (הלקין, יחיאל 211). ״הוֹצָאָה אִמִּי מִן הָעוֹלָם רְסוּקָה, כְּפִי שֶׁהָלְכָה בּוֹ רְסוּקוֹת״ (קדרי, כורך 39). ״הַזָּקֵן הֵשִׁיב רְסוּקוֹת״ (אריכא, ב 299).

רֶסְטוֹרָןᐝ ז׳ [צרפתית: restaurant] מִסְעָדָה, בֵּית־אֹכֶל. — [־רָנִים]

רֶסְטוֹרַצְיָהᐝ נ׳ [לאטינית: restauratio קימום] שִׁקּוּם, קִמּוּם, בִּנּוּי, חִדּוּשׁ, הַחֲזָרָה לְמַצָּב הַקּוֹדֵם, הַחֲזָרַת עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ.

רֶסִיטָלᐝ ז׳ [אנגלית: recital, מלאטינית: recitare להקריא] [במוסיקה] קוֹנְצֶרְט שֶׁל נְגִינָה אוֹ זִמְרָה מְבֻצָּע עַל־יְדֵי אָמָּן סוֹלָן אוֹ עַל־יְדֵי אָמָּן בְּלִוּוּי מוּסִיקָלִי: רֶסִיטָל לְכִנּוֹר. — [רֶסִיטָלִים]

רְסִיס ז׳ [ראה רסס; ארמית: רְסָא, רְסִיסָא*] 1. חֲתִיכָה קְטַנָּה מִדָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּר וְנִתְרַסֵּק: ״כִּי־הִנֵּה ה׳ מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים״ (עמוס ו יא). רְסִיסֵי זְכוּכִית שֶׁל שִׁמְשׁוֹת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ. 2 °. שֶׁבֶר שֶׁל פְּצָצָה, שֶׁל פָּגָז, שֶׁל רִמּוֹן, שֶׁל מוֹקֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה הַמּוּעָף עַל־יְדֵי לַחַץ הַהִתְפּוֹצְצוּת. 3 *. גְּרִיס, גַּרְגֵּר מְפוֹרָר: ״הַלּוֹקֵחַ... עֲדָשִׁים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן רְסִיסִין״ (חולין ו.). 4. טִפָּה, נֵטֶף, אֶגֶל: ״שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל, קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה״ (שיר השירים ה ב). ״וְעָב טַל כְּמוֹ נַעֲרָה תְּנַעֵר מִן שְׂעָרָהּ עֲלֵי אֶרֶץ רְסִיסֶיהָ״ (הנגיד, בן־קהלת 12). ״וְאִם עַל הַוְּרָדִים הָרְסִיסִים״ (יהודה הלוי, ג 9). ״שְׁנֵי רְסִיסֵי דִמְעָה רוֹתְחִים״ (ביאליק, ביום סתיו). ״רְסִיסִים שֶׁל זָהָב תְּלוּיִים עַל בְּלִימָה״ (ספורטה, אסיר 14). 5 ° [בהשאלה] שֶׁמֶץ, קֹרֶטוֹב, מַשֶּׁהוּ: ״הִכְנִיסוּ קֶרֶן אוֹר וּרְסִיס נֶחָמָה לְלִבּוֹת שׁוֹמְעֵיהֶם״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 19). ״הִיא מַזָּה רְסִיסֵי חַיִּים״ (רחל, יג). — [רְסִיס־, רְסִיסִים, רְסִיסֵי־]

— **רְסִיסֵי־רְסִיסִים**°, שְׁבָרִים קְטַנִּים בְּיוֹתֵר: ״וְהִתְנַגְּפוּ עַל תִּלֵּי־תִלִּים שֶׁל שִׁבְרֵי־שְׁבָרִים וּרְסִיסֵי־רְסִיסִים״ (ביאליק, בעיר).

רָסִיק° ת׳ [מן רסק] הַמִּתְרַסֵּק עַל־נְקַלָּה: פָּגָז רָסִיק. חָמְרֵי־נֶפֶץ רְסִיקִים. — [רְסִיקָה, רְסִיקִים, ־קוֹת]

רְסִיקוּת° נ׳ [מן רסק; רָסִיק] תְּכוּנַת חָמְרֵי־נֶפֶץ לְהִתְפָּרֵק בִּמְהִירוּת רַבָּה וּלְהִתְנַפֵּץ לִרְסִיסִים. — [רְסִיקוּת־]

רס״ל ר״ת רַב־סַמָּל.

רֶסֶן ז׳ [אכדית: risnetu (בריבוי); ארמית: רִסְנָא; ערבית: רַסַן] 1. רְתָמַת רֹאשׁ־הַבְּהֵמָה; אֶל טַבְּעוֹת הָרֶסֶן מְחֻבָּרִים בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ אֶת הַמֶּתֶג שֶׁשָּׂמִים בְּפִי הַבְּהֵמָה, וְכֵן אֶת הַמּוֹשְׁכוֹת: ״בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם״ (תהלים לב ט). ״וְאֶתֵּן עַל לְחָיֵיהֶם רְסָנִים״ (גבירול, א 98).

רסן לסוס

2 ᐞ [בהשאלה] סְיָג, בְּלִימָה, מְנִיעָה: ״רֶסֶן כָּל הַתַּאֲווֹת הִיא הַתְּפִלָּה״ (שבט יהודה, קנט). ״בִּהְיוֹתוֹ רֶסֶן תַּאֲוָתוֹ כּוֹבֵשׁ הוּא עֲדֵי הַשֵּׂכֶל לוֹבֵשׁ״ (הרומי, ד 88). — [רֶסֶן־, רִסְנוֹ; רְסָנִים, רִסְנֵי־]

— **אָחַז (הֶחֱזִיק) בְּרֶסֶן הַשִּׁלְטוֹן**° [בהשאלה] שָׁלַט, מָשַׁל.

— **הִתִּיר הָרֶסֶן**° [בהשאלה] נָתַן חֹפֶשׁ מֻחְלָט, הִפְקִיר.

— **שִׁלַּח מִפָּנָיו רֶסֶן** [שאול מן איוב ל יא: ״וְרֶסֶן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ״, ושם המשמעות סתומה] לֹא יָדַע מַעְצוֹר, נָהַג בְּהֶפְקֵרוּת, נָתַן פֻּרְקָן לְרִגְשׁוֹתָיו אוֹ לִיצָרָיו.

רסן [מן רֶסֶן]

~ פָּע׳ **רָסַן** ᐞ פ״י 1 °. שָׂם רֶסֶן עַל רֹאשׁ בְּהֵמָה. 2 °. עָצַר בְּהֵמָה בְּאֶמְצָעוּת הָרֶסֶן שֶׁעַל רֹאשָׁהּ. 3 ᐞ [בהשאלה] בָּלַם, עָצַר, הִגְבִּיל, שָׂם גְּבוּל: ״לִרְסֹן וּלְהַכְנִיעַ הַיֵּצֶר הַלָּהוּט אַחַר הַמַּאֲכָל״ (עזריה פיג׳ו, בינה לעתים, דרוש כט). פְּלוֹנִי יָדַע לִרְסֹן אֶת עַצְמוֹ. הַמִּשְׁטָרָה רָסְנָה אֶת הַמִּתְפָּרְעִים. — [לִרְסֹן אֶת־, מְרַסֵּן, יִ־]

~ פֻּע׳ **רֻסַּן** ᐞ, 1 ᐞ. הוּשַׂם עַל רֹאשׁוֹ רֶסֶן: ״רְסָנִי שֶׁהָיוּ מְרֻסָּנִים בּוֹ שִׁלְּחוּהוּ מִפָּנַי״ (רש״י איוב ל יא). ״בְּרֶסֶן מְרֻסָּנִים״ (אומץ גבורותיך, יוצר אחרון פסח). 2 °. נֶעֱצַר בְּרֶסֶן: ״יָם זוֹעֵף זֶה הַבּוֹעֵט כְּסוּס לֹא־רֻסַּן״ (פיכמן, קפו). הַסּוּס הָאַבִּיר רֻסַּן עַל־יְדֵי רוֹכְבוֹ. 3 ° [בהשאלה] נִבְלַם, נֶעֱצַר, הֻגְבַּל: ״פַּרְאוּת הַנּוֹף כְּאִלּוּ רֻסְּנָה עַל־יְדֵי אַחְדוּתוֹ וּפַשְׁטוּתוֹ״ (פרלמן, תר׳ הרץ 22). ״קָרְבָּן שֶׁל מְשׁוּגוֹת אֲשֶׁר נִסְעֲרוּ וְיֵצֶר לֵב שֶׁלֹּא רֻסַּן״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 105). הִתְפָּרְצֻיּוֹתָיו שֶׁל הַמְּטֹרָף רֻסְּנוּ. יְצָרִים בִּלְתִּי־מְרֻסָּנִים [וראה עוד ערך מְרֻסָּן] — [מְרֻסָּן, יְרֻסַּן]

~ הִת׳ **הִתְרַסֵּן** °. רִסֵּן אֶת עַצְמוֹ, בָּלַם אֶת עַצְמוֹ: ״הִתְרַסֵּן, יַקִּירִי, וּרְאֵה בְּדוּמִיָּה מַה שֶּׁהִנְנִי מַעֲלֶה עַל הַכְּתָב״ (שטיינמן, סודות א 12). פְּלוֹנִי הִתְפָּרֵץ וְלֹא יָכֹל לְהִתְרַסֵּן. בֶּן־תַּרְבּוּת חַיָּב לְהִתְרַסֵּן אַף בִּשְׁעַת רִתְחָה. — [לְהִתְרַסֵּן, מִתְרַסֵּן, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְסִין** ᐞ פ״י שָׂם רֶסֶן: ״רֶסֶן מַתְעֶה הִרְסִין שַׂר הַבִּירָה״ (תחבולות, יוצר אחרון פסח). — [לְהַרְסִין, מַ־, יַ־]

~ הָפ׳ **הָרְסַן** ᐞ, רֻסַּן: ״וּלְחָיֵימוֹ בְּרֶסֶן דְּמָמָה הָרְסַן״ (גנזי שכטר, ג 264). — [מֻרְסָן, יֻרְסַן]

רסס [ארמית: רְסַס; ערבית: רַשּׁ]

~ פָּע׳ **רָסַס** פ״י הִתִּיז, הִזָּה, זִלֵּף, הִטִּיף רְסִיסִים: ״וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת״ (יחזקאל מו יד). ״בָּם גַּרְגְּרֵי שֶׁהֵם וְהֵם לַחִים,

הֲכִי אַתֶּם רְסִיסֵי לַיְלָה רְסָסוּ״ (משה אבן־עזרא, עיני ענגים). ״דַּיָּג שָׁב עוֹמֵד... וּמוֹשֶׁה מִשָּׁם רֶשֶׁת דַּקָּה רוֹסֶסֶת״ (ביאליק, זוהר). ״הַלְּשָׁד זוֹרֵם בְּסִיבִים וְרוֹסֵס״ (שלונסקי, שירים ב 176). ״וְשֶׁמֶשׁ־בֹּקֶר אוֹר רוֹסֶסֶת עַל בַּחוּרִים״ (תלמי, לארצי 113). – [לָרֹס, רוֹסֵס, יָרֹס]

~ פִּעֵ׳ רִסֵּס * פ״י 1°, זִלֵּף רְסִיסֵי נוֹזְלִים עַל צְמָחִים לְצָרְכֵי רִפּוּי אוֹ לְהַשְׁמָדַת מַזִּיקֵיהֶם: הַגַּנָּן רִסֵּס אֶת הָעֵצִים בְּחָמְרֵי־הַדְבָּרָה שׁוֹנִים. 2*, כָּתַשׁ, שָׁחַק, פּוֹרֵר לִרְסִיסִים: ״הָאֱגוֹזִין וְהַשְּׁקֵדִין – אַף־עַל־פִּי שֶׁרִסֵּס״ (תוספתא עוקצין ב טו). – [לְרַסֵּס, מְרַסֵּס, יְ־]

~ פֻּעַ׳ רֻסַּס *, 1°, הֻתַּז, הֻזְלַף עָלָיו נוֹזֵל בִּרְסִיסִים קְטַנִּים: עֲצֵי הַגַּן רֻסְּסוּ עַל־יְדֵי הַגַּנָּן. 2*, רֻצַּץ, פּוֹרַר לִרְסִיסִים: ״וְאִם הָיָה (הַקָּנֶה) עָב אוֹ מְרֻסָּס״ (שבת ח ה). – [מְרֻסָּס, יְרֻסַּס]

~ 1 הִת׳ הִתְרוֹסֵס *, נִשְׁבַּר לִרְסִיסִים: ״וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ ׳רַעַמְסֵס׳? שֶׁרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מִתְרוֹסֵס״ (סוטה יא.). ״כְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִין קְצָת הָיָה מִתְרוֹסֵס וְנוֹפֵל״ (רש״י שם). ״מַצְלִיפִים עַל שְׁנֵי הַנּוֹסְעִים סִילוֹן צוֹנֵנִים שֶׁהָיָה מִתְרוֹסֵס לִמְטַר עַז״ (קבק, במשעול 351). ״הִתְרוֹסְסוּ לְרִבּוֹא רְסִיסִים״ (פינקרפלד, גדיש 180). [ובהשאלה:] ״בַּיָּמִים שֶׁאַחֲרֵי־כֵן הִתְחִיל קוֹלוֹ הוֹלֵךְ וּמִתְרוֹסֵס, הוֹלֵךְ וּמִצְטָרֵד״ (ביאליק, שירתנו). ״הַצְּחוֹק שֶׁהָיָה מוּכָן לָהּ בִּגְרוֹנָהּ נִתְחַלְחֵל בְּתוֹכָהּ וּמִלֶּיהָ נִתְרוֹסְסוּ״ (שנהר, ב 373). – [לְהִתְרוֹסֵס, מִתְרוֹסֵס, יִתְ־]

~ 2 הִת׳ הִתְרַסֵּס °, 1, הִתְנַפֵּץ לִרְסִיסִים: ״הַיֵּשׁ נִתְרַסֵּס לִרְסִיסֵי רְסִיסִים״ (שטיינמן, זוגות ב 224). [ובהשאלה:] ״יוֹרֶדֶת בְּחִפָּזוֹן וּצְחוֹקָהּ בָּרוּחַ מִתְרַסֵּס״ (רביגוב, אמיתי י). ״שְׁאָגָה הִתְפָּרְצָה מִפִּיו שֶׁהִתְרַסְּסָה בְּמֶרְחֲבֵי שָׂדוֹת״ (וילקנסקי, סגוביות 169). 2, נִזְדַּלֵּף, הֻתַּז עָלָיו רְסִיסִים: ״מָחָה כַּמָּה טִפּוֹת וְזַעַרְעָרוֹת שֶׁנִּתְרַסְּסוּ עַל זְקָנְקָנוֹ״ (מגד, הדווה 21). הַצְּמָחִים הִתְרַסְּסוּ הַרְבֵּה בְּמִבְצַע הָרִסּוּס. – [לְהִתְרַסֵּס, מִתְרַסֵּס, יִתְ־]

~ הִפ׳ הִרְסִיס ״ פ״י רִסֵּס, הִטִּיף, הִזִּיל: ״פְּדוּת שָׁלַח לְיֵשַׁע בָּרִאשׁוֹן לְהַרְסִיס טַל״ (קליר, אאגרה, טל). ״וְלֶעָתִיד לָבוֹא שִׁקּוּי מֵעַיִן יַרְסִיס״ (גנזי שכטר, ג 93). ״קוֹרֵי אֲפָקִים מַכְסִיפִים, מַרְסִיסִים זַהֲרוּרִים מִן הַיָּם״ (ש׳ שלום, שירים קמח). ״וְלֹעַת תַּרְסִיס (יַד הָאֹפֶר) גִּבְעוֹל וָפֶקַע הָעוֹטְפִים צָמָא״ (אבינועם, שירים קנב). – [לְהַרְסִיס, מַרְסִיס, יַ־]

רֶסֶס° ז׳ [מן רסס; רסיס] רְסִיסֵי־מַתֶּכֶת שֶׁבִּקְלִיעֵי־הַכַּדּוּר הַמִּתְנַפְּצִים וּמוּעָפִים לִצְדָדִים: ״(הַמִּקְלַע) הָיָה בּוֹזֵק בְּלֹא הֲפוּגוֹת רֶסֶס שֶׁל בַּרְזֶל״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 419). ״הָאוֹיֵב מַמְטִיר כְּמִקֹּדֶם חָפְנַיִם־חָפְנַיִם שֶׁל רֶסֶס זוֹהֵר״ (ש׳ אבן־שושן, תר׳ יכזים 111). – [רֶסֶס־, רִסְסוֹ]

רַסָ״פּ° ר״ת רַב־סַמָּל פְּלֻגְתִּי.   רִסְפַּק°, ראה ערך רִיסְפַּק.

רֶסְפֶּקְט° ז׳ [מלאטינית: respectus תשומת־לב, כיבוד] יַחַס שֶׁל הוֹקָרָה, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, יִרְאַת־הַכָּבוֹד.

רסק [ארמית: רְסַק]

~ פָּעַ׳ רָסַק ״ פ״י [במקורות רק בינוני־פעול: רָסוּק״, ראה ערך זה] פּוֹרֵר, שָׁבַר: ״בְּמַפְּצַת פּוֹצְחִים, בְּשִׁנַּיִם רוֹסְקִים״ (שלו, קולות 48). [ובהשאלה:] ״מָה הַמַּחֲשָׁבוֹת? – גּוֹזֵף עָלַי קוֹל רוֹסֵק גַּס״ (בן־ציון, קנ). ״תּוֹעִים צִלְצְלֵי הַקְּדוּמִים, פּוֹגְמִים, רוֹסְקִים שִׁיר־הָעוֹלָם״ (שמעוני, שירים א רלד). – [לִרְסֹק, רוֹסֵק, רָסוּק, יִרְסֹק]

~ פִּעֵ׳ רִסֵּק * פ״י 1°, כָּתַשׁ וּפוֹרֵר לַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת: ״תַּפּוּחַ שֶׁרִסְּקוֹ וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה״ (תרומות י ב). ״בָּצָל שֶׁרִסְּקוֹ אִם לִתֵּן טַעַם – אָסוּר״ (ירושלמי שבת י א). הַמְבַשֶּׁלֶת רִסְּקָה פֵּרוֹת עַל גַּבֵּי פַּמְפִּיָּה. 2°, רִצֵּץ, שִׁבֵּר: פְּלוֹנִי רִסֵּק אֶת רַגְלוֹ בִּתְאוּנַת דְּרָכִים. 3°, קִטַּע, הִשְׁמִיעַ בַּהֲפְסָקוֹת: מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת רִסֵּק אֶת קוֹלוֹ. – [לְרַסֵּק אֶת־, מְרַסֵּק, יְ־]

~ פֻּעַ׳ רֻסַּק°, 1, נִכְתַּשׁ, פּוֹרַר לַחֲתִיכוֹת: פֵּרוֹת מְרֻסָּקִים. 2, רֻצַּץ, נִשְׁבַּר: ״כָּל הַקֶּרֶב יְרֻטַּשׁ, יְפֹרַק, יְרֻסַּק!״ (ביאליק, שור א). רַגְלוֹ רֻסְּקָה עַל־יְדֵי פְּגִיעַת פָּגָז. 3, קֻטַּע, הֻשְׁמַע בַּהֲפְסָקוֹת: קוֹל מְרֻסָּק [וראה עוד ערך מְרֻסָּק] – [מְרֻסָּק, יְרֻסַּק]

~ הִת׳ הִתְרַסֵּק *, נִשְׁבַּר, הִתְנַפֵּץ, רֻצַּץ: ״נָפְלָה מִן הַגַּג וְנִתְרַסְּקוּ אֵבָרֶיהָ״ (תוספתא חולין ג ד). ״מִיָּד נִתְרַסֵּק אוֹתוֹ הַמָּשִׁיחַ וְנַעֲשָׂה גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת״ (עגנון, אלו שכה). הַמְּכוֹנִית נִתְרַסְּקָה כֻּלָּהּ בִּתְאוּנַת־הִתְנַגְּשׁוּת. – [לְהִתְרַסֵּק, מִתְרַסֵּק, יִתְ־]

רֶסֶק° ז׳ [מן רסק] 1, הִתְרַסְּקוּת, הִתְנַפְּצוּת לִרְסִיסִים: ״וְאַרְבָּעָה רְסָקִים תְּכוּפִים מַרְעִימִים לְאַחַר זִנּוּקֵי הֶעָשָׁן״ (יזהר, צקלג 206). 2, חֳמָרִים שֶׁנִּתְרַסְּקוּ. 3, פְּרִי אוֹ יָרָק שֶׁרֻסַּק וְהֻתְקַן לַאֲכִילָה: רֶסֶק־תַּפּוּחִים. רֶסֶק־עַגְבָנִיּוֹת. 4 [בהשאלה] שֶׁבֶר, קֶטַע, מַשֶּׁהוּ מְרֻסָּק: ״וּפִיו פּוֹלֵט רִסְקֵי פְּסוּקִים״ (חורן, בית אבא 43). – [רֶסֶק־, רְסָקִים, רִסְקֵי־]

– פְּגַז־רֶסֶק°, רִמּוֹן־רֶסֶק°, פָּגָז אוֹ רִמּוֹן הַמִּתְרַסֵּק לִרְסִיסִים קְטַנִּים בְּפִגְעוֹ בַּמַּטָּרָה.

רַסְקוֹ° ש״פ [אנגלית: Rassco ר״ת: Rural And Suburban Settlement COmpany, חברה להתישבות חקלאית ועירונית] חֶבְרָה לְבִצּוּעַ מִפְעֲלֵי הִתְיַשְּׁבוּת וְשִׁכּוּן שֶׁנּוֹסְדָה בִּשְׁנַת 1934 עַל־יְדֵי הַסּוֹכְנוּת הַיְּהוּדִית לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

רַסָ״ר° ר״ת רַב־סַמָּל רִאשׁוֹן.

א. רַע, רָע ת׳ [ראה רעע] 1, לֹא־טוֹב, גָּרוּעַ בְּטִיבוֹ, בַּעַל אֵיכוּת יְרוּדָה: ״תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ״ (ירמיה כד ב). סְחוֹרָה רָעָה, עֲבוֹדָה רָעָה. 2, מַזִּיק, מְסֻכָּן, גּוֹרֵם צָרוֹת: ״חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ״ (בראשית לז כ). ״חֶרֶב רָעָה״ (תהלים קמד י). ״שְׁחִין רָע״ (איוב ב ז). ״תַּחֲלֻאִים רָעִים״ (דברי הימים ב כא יט). גָּדוֹל רַע בְּגוּף. מֶזֶג־אֲוִיר רַע. 3, שְׁלִילִי מִבְּחִינָה מוּסָרִית, דָּתִית, חֶבְרָתִית וְכַדּוֹמֶה: ״וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים״ (בראשית יג יג). ״הָמָן הָרָע הַזֶּה״ (אסתר ז ו). ״הִרְהוּרִים רָעִים״ (ברכות נה:). ״הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע״ (אבות א ז). הֶרְגֵּל רַע. מַעֲשִׂים רָעִים [וראה עוד הצירופים להלן] – [רַע־; רָעָה, רָעַת־; רָעִים, רָעֵי־; רָעוֹת, רָעוֹת־]

– רַע־לֵב°, רָשָׁע, אַכְזָר.

– רַע־מַזָּל״ (רמב״ן, בראשית כה לד), בִּישׁ־מַזָּל, שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ.

– רַע־מַעֲלָלִים, רָשָׁע, עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים רָעִים: ״וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים״ (שמואל א כה ג).

– רַע־עַיִן, צַר־עַיִן, בַּעַל־קִנְאָה, מִי שֶׁחָס לִרְאוֹת בְּטוֹבָתָם שֶׁל אֲחֵרִים: ״אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמֹּתָיו״ (משלי כג ו). ״בֵּיתוֹ שֶׁל עָשִׁיר רַע־עַיִן״ (דרויאנוב, א קיג).

— אָדָם רַע, רָשָׁע, מְעַוֵּל, אִישׁ חָמָס: ״חַלְּצֵנִי ה׳ מֵאָדָם רָע, מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי״ (תהלים קמ ב).

— בְּשׂוֹרָה רָעָה*, יְדִיעָה מְצַעֶרֶת, שְׁמוּעָה עַל צָרָה וְאָסוֹן: ״וְעַל בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת אוֹמֵר: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת״ (ברכות ט ב).

— דִּבָּה רָעָה, דִּבְרֵי־לַעַז, עֲלִילוֹת דְּבָרִים, דְּבָרִים בִּגְנוּת מִישֶׁהוּ: ״וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם״ (בראשית לז ב).

— דֶּרֶךְ רָעָה, הִתְנַהֲגוּת שְׁלִילִית מִבְּחִינָה מוּסָרִית, דָּתִית אוֹ חֶבְרָתִית: ״שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ מִצְוֹתַי״ (מלכים ב יז יג). ״אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם?״ (אבות ב ט).

— יֵצֶר הָרָע* (ברכות ט ה), הַנְּטִיָּה שֶׁבְּלֵב אָדָם לְמַעֲשִׂים רָעִים, לַחֲטֹא, לְקַנְּאָה, לְשִׂנְאָה וְכוּ׳.

— לֵב רָע, 1. עַצְּבוּת, מַצַּב־רוּחַ רַע: ״וְשָׁר בַּשִּׁרִים עַל לֶב־רָע״ (משלי כה כ). 2°. רֶשַׁע, קַשְׁיוּת.

— לְשׁוֹן הָרָע*, לָשׁוֹן רָעָה°, דִּבְרֵי־רְכִילוּת, הוֹצָאַת לַעַז: ״לֹא נֶחְתַּם גְּזַר־דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרָע״ (ערכין ג ה).

— מִדָּה רָעָה°, מִדָּה מְגֻנָּה, הִתְנַהֲגוּת שְׁלִילִית מִבְּחִינָה מוּסָרִית אוֹ חֶבְרָתִית: הַקִּנְאָה וְהַיְּהִירוּת מִדּוֹת רָעוֹת הֵן.

— מַזָּל רָע°, חֹסֶר־הַצְלָחָה: ״אִי מַזָּלִי מַזָּל רָע״ (ביאליק, תאמר).

— מַצַּב־רוּחַ רַע°, הַרְגָּשַׁת אִי־נוֹחוּת אוֹ דִּכְדּוּךְ שֶׁאָדָם שָׁרוּי בָּהּ (מִתּוֹךְ רֹגֶז, עֶלְבּוֹן, שִׁעֲמוּם, סֵבֶל וְכַדּוֹמֶה): פְּלוֹנִי שָׁרוּי לְעִתִּים בְּמַצַּב־רוּחַ רָע.

— מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים [שאול מן תהלים עח מט], כִּנּוּי לְחֶבֶר מַזִּיקִים וּמְחַבְּלִים, וְכֵן לְצָרוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁנִּתְרַחֲשׁוּ וּבָאוּ עַל מִישֶׁהוּ תְּכוּפוֹת בָּזוֹ אַחַר זוֹ.

— עַיִן רָעָה*, עַיִן־הָרָע* (אבות ב ט; ב יא), צָרוּת־עַיִן, יַחַס שֶׁל קִנְאָה בַּאֲחֵרִים, יַחַס שְׁלִילִי [ראה עוד ערך עַיִן]

— עִנְיַן רָע, עֵסֶק בִּישׁ, דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ בְּרָכָה וְטוֹבָה: ״גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא״ (קהלת ד ח). כַּסְפּוֹ אָבַד בְּעִנְיָן רָע.

— פְּגִיעָתוֹ רָעָה*, הוּא גּוֹרֵם צָרוֹת, דַּרְכּוֹ לְהַזִּיק: ״חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן פְּגִיעָתָן רָעָה״ (בבא קמא ח ד).

— פֶּגַע רָע, 1. שָׂטָן, מַזִּיק, מַפְרִיעַ: ״אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע״ (מלכים א ה יח). 2°. כִּנּוּי לְטַרְחָן וּלְטַרְדָן, סַפַּחַת: הִזָּהֵר מִפָּנָיו שֶׁכֵּן פֶּגַע רָע הוּא!

— פָּנָיו רָעִים, הוּא סַר וְזָעֵף, מַרְאֵהוּ דַּל וְיָרוּד: ״מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים — וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה?״ (נחמיה ב ב).

— רוּחַ רָעָה, 1. טֵרוּף־הַדַּעַת: ״וּבִעֲתַתּוּ (אֶת שָׁאוּל) רוּחַ רָעָה״ (שמואל א טז יד). 2. רוּחַ קִנְאָה וְשִׂנְאָה: ״וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם״ (שופטים ט כג). מִי הִכְנִיס בֵּינֵיכֶם אֶת הָרוּחַ הָרָעָה הַזֹּאת? 3*. כִּנּוּי לְשֵׁד וּלְמַזִּיק, לְפִי אֱמוּנַת הַקַּדְמוֹנִים: ״הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא... מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה״ (שבת ב ה).

— שֵׁם רָע, פִּרְסוּם לִגְנַאי, דֵּעָה כְּלָלִית שְׁלִילִית מְאֹד עַל מִישֶׁהוּ: ״וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע״ (דברים כב יד).

״וּמוֹצִיא אַתָּה שֵׁם רַע עַל הַטְּהוֹרוֹת שֶׁשָּׁתוּ (אֶת הַמַּיִם הַמְאָרְרִים)״ (סוטה ג ה). יָצָא שֵׁם רַע לְאוֹתוֹ אָדָם.

— שְׁמוּעָה רָעָה, יְדִיעָה עַל אָסוֹן, חֲדָשָׁה מְצַעֶרֶת: ״מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא, נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּה׳״ (תהלים קיב ז).

— רַע וָמָר, רַע מְאֹד, גָּרוּעַ בְּיוֹתֵר: ״וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־ה׳ אֱלֹהָיִךְ״ (ירמיה ב יט). מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה רַע וָמָר.

— יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה*, סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, הִשְׁחִית אֶת דַּרְכּוֹ: ״וְהַנַּעַר כְּבָחוּר עָשָׂה שֶׁלּוֹ—יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, בָּא אָבִיו וּתְפָסוֹ עִם הַזּוֹנוֹת״ (שמות רבה מג). ״בָּחוּר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, אֶל פַּרְבַּר הַקַּצָּבִים״ (ביאליק, אריה ד).

— סִימָן רַע לוֹ*, אוֹת הוּא כִּי מַשֶּׁהוּ אֶצְלוֹ אֵינוֹ כַּשּׁוּרָה: ״הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה — סִימָן רַע לוֹ״ (ברכות ה ה).

ב. **רַע, רָע** ז׳ [מן א. רַע] 1. רֶשַׁע, רִשְׁעָה, מַעֲשֶׂה שְׁלִילִי: ״רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע״ (דברים ל טו). ״וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ״ (דברים יג ו). ״רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרֻצוּ״ (ישעיה נט ז). ״דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע לְמַעַן תִּחְיוּ״ (עמוס ה יד). ״וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע״ (משלי יב כא). ״אַנְשֵׁי־רָע לֹא־יָבִינוּ מִשְׁפָּט״ (משלי כח ה). 2. צָרָה, פֻּרְעָנוּת, אָסוֹן: ״פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי״ (בראשית מד לד). ״הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים״ (בראשית מח טז).

— בְּכִי־רַע° [על־פי ״בְּכִי־טוֹב״, ראה ערך טוב], בְּאֹפֶן רַע מְאֹד: ״הָיָה הַמַּצָּב בְּכִי־רַע״ (אריכא, סנחריב 322).

— הָיָה בְּכָל רָע, נִמְצָא בְּמַצָּב קָשֶׁה בְּיוֹתֵר, הָיָה צָפוּי לְסַכָּנָה: ״כִּמְעַט הָיִיתִי בְכָל־רָע״ (משלי ה יד). פְּלוֹנִי הָיָה בְּכָל רָע אִלְמָלֵא יְדִידָיו שֶׁחָשׁוּ לְעֶזְרָתוֹ.

— הִרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ בְּרָע°, לֹא הָיָה בְּקַו הַבְּרִיאוּת, תְּקָפַתּוּ חֻלְשָׁה רַבָּה אוֹ מַחֲלָה.

— אֵין רָע שֶׁאֵין בּוֹ טוֹב÷ (צרור המור, חיי שרה), מֵימְרָה אוֹפְּטִימִית: אֵין רַע מֻחְלָט, נִתָּן לִמְצֹא מַשֶּׁהוּ טוֹב גַּם בָּרָע.

— סָר מֵרָע, מִתְרַחֵק מִדְּבַר חֵטְא, כִּנּוּי לְאָדָם צַדִּיק וְיָשָׁר: ״וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע״ (איוב א א).

— תְּפֹס הָרָע בְּמִעוּטוֹ° [מימרה עממית] אִם נִתַּן לְךָ לִבְחֹר בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי דְבָרִים רָעִים, בְּחַר בָּרַע פָּחוֹת.

רֹעַ, רוֹעַ ז׳ [מן רַע] 1. גְּרִיעוּת, פְּחִיתוּת, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל דָּבָר רָע: ״תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ״ (ירמיה כד ב). 2. רִשְׁעָה, שְׁחִיתוּת, קִלְקוּל, עֲשִׂיַּת הָרָע: ״שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם״ (הושע ט טו). — [רֹעַ־, רֹעוֹ]

— רֹעַ־לֵב, 1. רִשְׁעוּת, קְשִׁי־לֵב, קַשְׁיוּת: ״אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת רֹעַ לְבָבֶךָ״ (שמואל א יז כח). ״הַנּוֹשְׁכִים מֵרֹעַ לֵב אֶת בְּשַׂר עַצְמָם״ (ביאליק, ויהי). ״וְלָמָּה עוֹשֶׂה הָאֶפִּיקוֹרוֹס כַּדָּבָר הַזֶּה? הַאִם מֵרֹעַ לֵב?״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קי). 2. עַצְבוּת, דְּאָגָה: ״מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים — וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה? אֵין זֶה כִּי־אִם רֹעַ לֵב״ (נחמיה ב ב).

– רֹעַ מַעַלְלִים, הִתְנַהֲגוּת רָעָה, מַעֲשִׂים רָעִים: "רַחֲצוּ הִזַּכּוּ, הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי" (ישעיה א טז).

– רֹעַ פָּנִים, פָּנִים זוֹעֲפוֹת, הַבָּעַת רֹגֶז: "טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק, כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב" (קהלת ז ג).

– לְרֹעַ מַזָּלוֹ°, לְאָסוֹנוֹ, לְצָרָתוֹ, בְּשֶׁל גּוֹרָלוֹ הָרַע: "וַאֲנִי לְרֹעַ מַזָּלִי וְהַיָּגוֹן אֲשֶׁר עָלָה בְגוֹרָלִי" (חריזי, תחכמוני כב 216).

(רֵעַ) לְרֵעַ*, מִלְּרֵעַ* ראה ערכים אלה במקומם.

א. **רֵעַ** ז' [אכדית: ru'u, לנקבה: rūtu; פניקית: רעי] 1. חָבֵר, עָמִית, יָדִיד: "וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו" (איוב ב יא). "כְּרֵעַ־כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי" (תהלים לה יד). "אֹהֲבַי וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ" (תהלים לח יב). "כְּשֶׁבֶת עִמָּנוּ בִּמְסִבַּת רֵעִים אַחַת הַשּׁוֹחֵט ר' אַהֲרֹן" (ביאליק, יונה). שִׂיחַת־רֵעִים. 2. הַזּוּלַת, אַחֵר, כָּל אָדָם שֶׁבָּאִים אִתּוֹ בְּמַגָּע – בְּיַחֲסֵי שְׁכֵנוּת, עֲבוֹדָה אוֹ מִסְחָר וְכַדּוֹמֶה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט יח). "וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ" (שמות יח טז). "שֶׁלֹּא יַכֶּה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (פאה ד ד). – [רֵעַ־, רֵעוֹ... רֵעֲכֶם; רֵעִים, רֵעֵי־, רֵעָיו]

– אִישׁ אֶל־(אֶת־, עִם־, עַל־, וְכוּ') רֵעֵהוּ, זֶה אֶל (אֶת־, עִם־, עַל־ וְכוּ') זֶה: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ" (בראשית יא ג).

– רֵעִי כְּאָח לִי [על־פי תהלים לה יד], דִּבּוּר חִבָּה וִידִידוּת לְחָבֵר טוֹב וְנֶאֱמָן.

– וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ (ויקרא יט יח), כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה עַל אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת, עִקְרוֹן הַמּוּסָר וְהַשִּׁוְיוֹן שֶׁל כָּל בְּנֵי־הָאָדָם.

– אִישׁ רֵעִים (משלי יח כד), אָדָם חֶבְרוּתִי, אוֹהֵב חֶבְרָה, מִתְיַדֵּד עִם הַבְּרִיּוֹת.

– אֵין רֵעַ לוֹ°, 1 ° [בפרשנות] אֵין לְמִלָּה פְּלוֹנִית מִלָּה דּוֹמָה לָהּ בְּשָׁרְשָׁהּ אוֹ בְּמִשְׁקָלָהּ, אוֹ שֶׁאֵין מִלָּה זוֹ נִזְכֶּרֶת בְּשׁוּם מָקוֹם אַחֵר בַּמִּקְרָא: "גֹּפֶר – שֵׁם עֵץ, קַל הוּא עַל פְּנֵי מַיִם, וְאֵין רֵעַ לוֹ בַּמִּקְרָא" (אברהם אבן־עזרא, בראשית ו יד). 2 ° [בהרחבה] אֵין דּוֹמֶה לוֹ, הוּא יָחִיד בְּמִינוֹ: מְאֹרָע כָּזֶה אֵין לוֹ רֵעַ בְּתוֹלְדוֹת עַמֵּנוּ.

– יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ [ביטוי תלמודי שאול מן איוב לו לג, ושם המשמע ב. רֵעַ] מַה שֶּׁחָסֵר אוֹ סָתוּם בַּהֲלָכָה זוֹ, נוּכַל לִלְמֹד מֵהֲלָכָה אַחֶרֶת מַקְבִּילָה לָהּ (עיין בבא מציעא לא. באמצע).

ב. **רֵעַ** ז' [מן א. רעה; רַעְיוֹן; השווה ארמית: רְעוּא רצון] רַעְיוֹן, מַחֲשָׁבָה, כַּוָּנָה, רָצוֹן: "אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי בַּנְתָּה לְרֵעִי מֵרָחוֹק" (תהלים קלט ב). "אֵין לִי אִישׁ בַּבַּיִת שֶׁיָּבִין לְרֵעִי" (אבן־זהב, שיילוק סט). – [רֵעַ־, רֵעוֹ, רֵעִים, רֵעֵי־]

ג. **רֵעַ** ז' [מן רוע, הֵרִיעַ] תְּרוּעָה, רַעַשׁ, הֲמֻלָּה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה" (שמות לב יז). "עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי רֵעַ?" (מיכה ד ט). "עָלַי כְּעַל גַּנָּב יְרִיעוּן רֵעַ" (הרומי, א 12). – [רֵעַ־, רֵעוֹ]

רעב [אוגרית: רעב; אכדית: rubūtu רעב; ערבית: רַעַ'בַּ חמד, תאב]

~ פָּעַל **רָעַב** פ"ע 1. חָשׁ צֹרֶךְ גּוּפָנִי בַּאֲכִילָה, סָבַל מֵחֹסֶר מָזוֹן: "הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ, הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמָאוּ" (ישעיה סה יג). "וְלַלֶּחֶם לֹא־נִרְעָב" (ירמיה מב יד). "לֹא־יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעָב" (משלי ו ל). 2 ° [בהשאלה] שָׁאַף וְנִכְסַף לְדָבָר־מָה: הֶהָמוֹן רָעֵב לְבִדּוּר וּלְשַׁעֲשׁוּעִים. – [לִרְעֹב; רָעַב, רָעֲבָה; יִרְעַב]

~ נִפְ' **נִרְעַב** °, נַעֲשָׂה רָעֵב: "נִרְעַב – הֶאֱכִילוֹ לֶחֶם" (ילקוט, שמות רלג). "בְּאָכְלוֹ כְּמוֹ אַרְבֶּה לְשָׂאוֹ וְהוּא נִרְעָב" (כלפון, 63). "עַד שֶׁנִּלְאֵית מִצַּפִּיָּתָהּ וְנִרְעֶבֶת" (שרירא, עזה 31). – [לְהֵרָעֵב, נִרְעַב, יֵרָעֵב]

~ הִפְ' **הִרְעִיב** פיו"ע 1 פ"י מָנַע אֹכֶל מִמִּישֶׁהוּ, עִנָּה בִּמְנִיעַת מָזוֹן: "לֹא־יַרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק" (משלי י ג). "רַשַּׁאי בַּעַל הַפָּרָה לְהַרְעִיבָהּ בַּלַּיְלָה" (ירושלמי מעשרות ג א). "וְהִרְעַבְתְּ וְהִצְמֵאת אוֹתוֹ" (ביאליק, בעיר). 2 * [בהשאלה] עוֹרֵר תְּשׁוּקָה: "כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא" (סנהדרין ק:). 3 * פ"ע נַעֲשָׂה רָעֵב: "הִרְעִיב – הֶאֱכִילוֹ" (מכילתא ל.). – [לְהַרְעִיב אֶת־, מַרְעִיב, יַרְעִיב]

~ הָפְ' **הָרְעַב** °, נִמְנַע מִמֶּנּוּ אֹכֶל, לֹא נִתַּן לוֹ מָזוֹן לִשְׁבֹּר אֶת רַעֲבוֹנוֹ: "וְהָרְעֲבוּ וְהָצְמְאוּ מִמַּיִם וּמִלֶּחֶם" (קליר, איכה ישבה, לס' באב). – [מָרְעָב, יָרְעַב]

~ פִּעֵ' **רִעֵב** * פ"י הִרְעִיב: "רַשַּׁאי בַּעַל־הַבַּיִת לְרַעֵב וּלְסַגֵּף אֶת פָּרָתוֹ כְּדֵי שֶׁתֹּאכַל הַרְבֵּה בְּשָׁעָה שֶׁדָּשָׁה" (תוספתא בבא מציעא ח ג). – [לְרַעֵב, מְ־, יְ־]

~ הִתְ' **הִתְרַעֵב** °, הִגִּיעַ לִידֵי רָעָב, הָרָעָב הִתְחִיל לְהָצִיק לוֹ: "רָעָב גָּדוֹל נִתְרַעֲבוּ הָאֶבְיוֹנִים וְהָיוּ בּוֹלְעִים נַקְנִיקִים כְּבֹלַעַ צְפַרְדְּעוֹת" (שלונסקי, תר' טיל 74). "וְגַם אָנוּ צַמְנוּ בִּלְעָדֶיךָ, נִתְרַעַבְנוּ" (ש' אבן־שושן, תר' עתודתו 186). "פִּתְאֹם נִתְרַעֲבָה מְאֹד" (שרירא, עזה 123). – [לְהִתְרַעֵב, מִתְרַעֵב, יִתְרַעֵב]

רָעֵב ת' [מן רעב, רָעַב] 1. סוֹבֵל מֵחֹסֶר־מָזוֹן, שֶׁקֵּיבָתוֹ רֵיקָה, חָשׁ בְּצֹרֶךְ לֶאֱכֹל דְּבַר־מָה: "הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ" (ישעיה נח ז). "רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים, נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף" (תהלים קז ה). "אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ – הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם, וְאִם־צָמֵא – הַשְׁקֵהוּ מָיִם" (משלי כה כא). 2 ° [בהשאלה] שׁוֹאֵף וְנִכְסָף מְאֹד לִדְבַר־מָה, תּוֹבֵעַ אֶת סִפּוּקוֹ: "וּבְלֵיל רְעֵבִים אֶל תְּנוּמָה" (הגגיד, דיואן 15). "הָעֵינַיִם הָרְעֵבוֹת הָאֵלֶּה שֶׁכָּכָה תִּתְחַנַּנָּה" (ביאליק, העינים). "רַעֲבֵי מְשׁוּבָה יְרַחֲפוּ יְלָהֲטוּ" (ביאליק, זוהר). "שְׁנֵיהֶם מַעֲרִיצִים גִּלְהָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל, רְעֵבִים לְהַסְבָּרָה" (שרת, באסיה 338). – [רְעֵבָה, רְעֵבִים, רְעֵבוֹת]

– רָעֵב כַּכֶּלֶב*, מָשָׁל לְמִי שֶׁהוּא רָעֵב מְאֹד, סוֹבֵל מֵחֹסֶר מָזוֹן: "שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ (שֶׁל כַּלְבָּא שָׂבוּעַ) כְּשֶׁהוּא רָעֵב כַּכֶּלֶב, יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ" (גיטין נו.).

– הַשָּׂבֵעַ לֹא יַרְגִּישׁ בְּצַעַר הָרָעֵב° (ש"ס פלקירא, איגרת המוסר), קָשֶׁה לוֹ לָאָדָם לְהָבִין לְנַפְשׁוֹ שֶׁל אַחֵר הַשָּׁרוּי בְּצָרָה, אִם לֹא הִתְנַסָּה בְּעַצְמוֹ בְּאוֹתָהּ צָרָה.

רָעָב ז' [מן רעב, רָעַב] 1 תְּחוּשָׁה קָשָׁה שֶׁל הַצֹּרֶךְ בְּמָזוֹן, סֵבֶל גּוּפָנִי בְּשֶׁל מַחְסוֹר בְּמָזוֹן: "כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב!" (שמות טז ג). "תַּחֲלוּאֵי רָעָב"

(ירמיה יד יח). 2, חֹסֶר־מָזוֹן, מַכַּת חֹסֶר לֶחֶם וּמִצְרָכִים חִיּוּנִיִּים אֲחֵרִים לְכַלְכָּלַת הַתּוֹשָׁבִים: "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם" (בראשית כו א). "רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת" (אבות ה ח). 3 [בהשאלה] דְּרִישָׁה חֲזָקָה לְמַשֶּׁהוּ, מַחְסוֹר חָרִיף בְּדָבָר חָשׁוּב: "וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ... לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי ה'" (עמוס ח יא). "בְּעֶצֶם רַעֲבִי וּצְמָאִי לַחַיִּים וּלְכָל מַנְעַמּוֹתָם" (ביאליק, לא הראני). רָעָב לְסִפְרוּת טוֹבָה. — [רְעַב־, רְעָבוֹ]

— זַלְעֲפוֹת רָעָב, מְצוּקַת רָעָב, יִסּוּרָיו שֶׁל אָדָם הַסּוֹבֵל רָעָב: "עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב" (איכה ה י).

— חֶרְפַּת־רָעָב, מְצוּקַת הָרָעָב הַמְאַלֶּצֶת אֶת הָאָדָם לְהִתְבַּזּוֹת עַל־פַּת לֶחֶם: "וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם" (יחזקאל לו ל). פְּלוֹנִי סוֹבֵל חֶרְפַּת רָעָב.

— מְזֵה־רָעָב, תָּשׁוּשׁ וּמְעֻנֶּה עַל־יְדֵי חֹסֶר מָזוֹן: "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף" (דברים לב כד). "כְּכֶלֶב מְזֵה רָעָב בְּקֶרֶב חוּץ אֶשְׁלָכָה" (ביאליק, דמעה). "קוּם הִתְנָעֲרָה, עַם חֲלֵכָה, עַם עֲבָדִים וּמְזֵי רָעָב" (שלונסקי, תר' אינטרנאציונל).

— שְׁבִיתַת־רָעָב °, מְחָאָה נוֹאֶשֶׁת שֶׁל אָדָם אוֹ שֶׁל קְבוּצַת־אֲנָשִׁים עַל־יְדֵי סֵרוּב לְקַבֵּל אֹכֶל עַד אִם יְסֻפְּקוּ תְּבִיעוֹתֵיהֶם.

— תַּחֲלוּאֵי רָעָב (ירמיה יד יח), מַחֲלוֹת קָשׁוֹת הַבָּאוֹת עַל אָדָם בְּשֶׁל מַחְסוֹר חָמוּר בְּמָזוֹן.

רְעָבָה* נ׳ [מן רָעֵב] רְעִיבָה, מַצָּבוֹ שֶׁל הָרָעֵב: "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה בִּשְׁעַת שְׂבִיעָה, אַל תֵּשֵׁב לְךָ בִּשְׁעַת רְעָבָה" (אבות דר׳ נתן ג) [ויש מנסחים שם: רְעִיבָה] — [רְעָבַת־]

רְעָבוֹן ז׳ [צורת־משנה של רָעָב] רָעָב, תְּחוּשָׁה גּוּפָנִית קָשָׁה בְּשֶׁל חֹסֶר־מָזוֹן: "הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם" (בראשית מב יט). "עֲנֵה סוֹדְרֵי תְּחִנָּה בִּרְעָבוֹן וְיֵצְאוּ בְּשָׂבְעוֹן" (סידור רס״ג, רצה). "רְעָבוֹן, לֹא־שֵׁנָה, מַק בָּשָׂר" (ביאליק, המתמיד). "הֵפִיגוּ קְצָת אֶת רַעֲבוֹנָם וְאָכְלוּ" (עגנון, אורח 350). — [רַעֲבוֹן־]

— מַאֲכַל־רְעָבוֹן*, מָזוֹן דַּל בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לִשְׁבֹּר אֶת הָרָעָב: "וְכִי מַאֲכַל רְעָבוֹן נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל?" (קהלת רבה ה י, ברבות הטובה).

רַעֲבָן ⁘, ראה ערך רַעַבְתָן.

רַעֲבָנוּת ⁘ נ׳ [מן רָעָב] מַצָּבוֹ שֶׁל הָרָעֵב, תְּחוּשַׁת רָעָב: "הָרַחֲמָנִי וְרַךְ הַלֵּבָב מֵרֹב רַעֲבָנוּת יִתְאַכְזְרוּ וְלֹא יִתְּנוּ מִבְּשַׂר בְּנֵיהֶם הַשְּׁחוּטִים לִבְנֵיהֶם הַנּוֹתָרִים" (רש״י דברים כח נד). — [רַעֲבָנוּת־]

רַעַבְתָן* ת׳ [מן רָעָב] גַּרְגְּרָן, זוֹלֵל, לָהוּט אַחֲרֵי אֲכִילָה גַּסָּה, כְּאִלּוּ הָיָה תָּמִיד רָעֵב: "מְלַמְּדִים אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא רַעַבְתָן" (בבא מציעא ז ה). "אִשָּׁה שֶׁמְּזוֹנוֹת... עוֹדְפִין לָהּ, שֶׁאֵינָהּ רַעַבְתָנִית" (רש״י כתובות סה:). "אֵיךְ הִתְנַפְּלוּ כְּרַעַבְתָנִים וְגַרְגְּרָנִים פְּשׁוּטִים" (ביאליק, אריה יא). — [רַעַבְתָנִית, ־נִים, ־נִיּוֹת]

רַעַבְתָנוּת ⁘ נ׳ [מן רַעַבְתָן; ארמית: רַעַבְתָנוּתָא*] 1 ⁘, גַּרְגְּרָנוּת, זְלִילָה, לְהִיטוּת אַחֲרֵי אֲכִילָה: "(שָׁעָה שְׁלִישִׁית מַאֲכַל יוֹרְשִׁין) לָאו מִשּׁוּם רַעַבְתָנוּת, אֶלָּא הוֹאִיל וְלֹא עָמְלוּ בּוֹ" (רש״י פסחים יב:). "זוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעַבְתָנוּת וְסוֹבֵא הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעַבְתָנוּת" (רמב״ם, ממרים ז א). רַעַבְתָנוּתוֹ שֶׁל כֶּלֶב. 2, תַּאַוְתָנוּת, תְּשׁוּקָה עַזָּה: "רַעַבְתָנוּתוֹ הַהַרְגָּשִׁית הַחַיָּה" (סוקולוב, אישים 272). הַקַּבְּצָן הִסְתַּכֵּל בְּרַעַבְתָנוּת עַל הַחֲפָצִים הַיְקָרִים שֶׁהֻצְּגוּ בְּחַלּוֹן־הָרַאֲוָה. — [רַעַבְתָנוּת־]

רַעַבְתָנִי° ת׳ [מן רַעַבְתָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גִּלּוּיֵי רַעַבְתָנוּת, לָהוּט בְּיוֹתֵר, הָרוֹצֶה "לִבְלֹעַ" הַכֹּל: "וּמַה חֲצוּפוֹת עֵינֵיהֶם הָרַעַבְתָנִיּוֹת שֶׁצָּפוּ לְשָׁעָה שֶׁיַּסְתִּיּוּם טֶקֶס הַנִּשּׂוּאִין" (עגנון, כפות תעה). "שֶׁעֲמוּם צַר־עַיִן וְרַעַבְתָנִי" (צמח, ב 116). "אֵיזוֹ שִׂמְחָה דַקָּה רַעַבְתָנִית מוֹצֶצֶת אֶת לִבִּי" (אלתרמן, פונדק הרוחות 42). מַבָּטִים רַעַבְתָנִיִּים. — [רַעַבְתָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רעד [אכדית: radū; ארמית: רְעַד; ערבית: רַעַד רעם, זע]

~ פע׳ **רָעַד** פ״ע הִזְדַּעֲזַע, הִתְנוֹדֵד: "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד" (תהלים קד לב). "כָּל יְצוּר לְפָנָיו יִרְעָד" (מלך דר, יוצר א׳ ראש השנה). "וּבְעוֹד כֻּלָּךְ רוֹעֵד מִצִּנָּה חוֹדֶרֶת" (ביאליק, שירה). "הָיָה נִבְהָל וְרוֹעֵד כְּעָלֶה עַל שַׁרְבִיטוֹ" (הזז, יעיש ג 238). — [לִרְעֹד, רוֹעֵד, יִרְעַד]

~ נפ׳ **נִרְעַד** ⁘, הִתְחִיל לִרְעֹד, זָעַע: "וְהַהֵיכָל נָמוֹג־נִרְעַד וָנָע מִכֹּחַ אַבְנֵי הַבַּלִּיסְטְרָא הַנִּזְרָקִים בִּכְתָלָיו" (רש״י נחום ב ז). "נִרְעַד וְהִתְחִיל צוֹוֵחַ מַר" (קבק, במשעול 223). "מִי יִתֵּן וּמִנְּאוּמוֹ יְסוֹד עוֹלָם יֵרָעֵד" (שמעוני, פואמות א קסו). — [לְהֵרָעֵד, נִרְעָד, יֵרָעֵד]

~ פע׳ **רִעֵד** ⁘ פ״י הִרְעִיד, זִעְזַע: "סוּסֵי צַר רִעֵד, פָּרָשָׁיו מִעֵד" (גנזי שכטר, ג 92). — [לְרַעֵד, מְ־, יְ־]

~ הת׳ **נִתְרַעֵד** ⁘, נִזְדַּעֲזַע, הִתְחִיל לִרְעֹד: "וְנִתְרַעֵד כֻּלּוֹ מֵחֲמַת הַהַכָּאָה הַהִיא" (רבינו חננאל, עירובין לה.). "כָּבַשׁ פָּנָיו בְּכַפּוֹ וְהִתְרַעֵד בְּכָל גּוּפוֹ" (קבק, במשעול 218). "וּפִתְאֹם בַּדָּם, בָּעֹמֶק, מִתְרַעֵד־מַכֶּה הַהֵד" (גלעד, עפר 37). "אָמַר וּכְרֵסוֹ מִתְרַעֶדֶת מִצְּחוֹק" (מגד, חדוה 78). "לְפֶתַע נֶעֶצְרָה הַיָּד הַכְּחוּשָׁה וּמִתְרַעֶדֶת וְעִמָּהּ הָעֵט הַתָּחוּב בֵּין אֶצְבְּעוֹתֶיהָ" (אביבי, עץ 10). — [לְהִתְרַעֵד, מִתְרַעֵד, יִתְרַעֵד]

~ הפ׳ **הִרְעִיד** פיו״ע 1 * פ״י זִעְזַע, הֵנִיעַ: "הַמַּרְעִיד אֶת הָאִילָן לְהַשִּׁיר מִמֶּנּוּ אֳכָלִין" (מכשירין א ב). "מַעֲבִידוֹ זֶה כַּמָּה שָׁנִים לוֹחֲצוֹ וּמַרְעִידוֹ" (פיוט, סידור 689). הַגֶּפֶץ הֶעָז הִרְעִיד אֶת כָּתְלֵי הַבַּיִת. 2 פ״ע רָעַד, חָרַד: "וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד" (דניאל י יא). "וַיֵּשְׁבוּ כָל־הָעָם... מַרְעִידִים עַל־הַדָּבָר וּמֵהַגְּשָׁמִים" (עזרא י ט). "אַרְכּוּבוֹתָיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לָזוֹ וְשׁוֹקָיו מַרְעִידוֹת" (רמב״ם, טומאת מת י יא). "אֲנִי עוֹמֵד מַרְעִיד וּמַרְתִּית בְּכָל אֵיבָרַי" (מגדלי מר״ס, קד). "יָדוֹ הַמַּרְעִידָה מְהַסֶּסֶת" (טשרניחובסקי, סיפורים 233). "הִתְחַלְתִּי מַרְעִיד בְּכָל גּוּפִי" (תמוז, אליקום 55). — [לְהַרְעִיד, מַ־, יַרְעִיד]

~ הפ׳ **הֻרְעַד** °, הוּבָא לִידֵי רְעָדָה וְהִזְדַּעְזְעוּת, זֻעְזַע: הַבַּיִת הֻרְעַד עַל־יְדֵי הַגֶּפֶץ הָעַז. הַלְּבָבוֹת הֻרְעֲדוּ לְמַרְאֵה הַחֻרְבָּן הָאָיֹם. — [מֻרְעָד, יֻרְעַד]

— הִרְעִיד אֶת לִבּוֹ°, הֱבִיאוֹ לְהִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה: "וַתַּרְעִידִי אֶת לְבָבִי בְּרֶטֶט עַפְעַפַּיִךְ" (ביאליק, מגילת ו). "אִי אַתָּה רוֹצֶה? קוֹלָהּ הִרְעִיד אֶת לִבּוֹ" (עגנון, כפות תמט).

רַעַד ז׳ [מן רעד, רָעַד] זַעֲזוּעַ, צְמַרְמֹרֶת [ובהשאלה] חַלְחָלָה, חֲרָדָה: ״אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד״ (שמות טו טו). ״יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִי״ (תהלים נה ו). ״(הַבְּרֵכָה) תִּתְכַּנֵּס־לָהּ בְּצֵל מְגִנָּה רַב־הַפֹּארוֹת וְכֻלָּהּ רַעַד, רָעַד...״ (ביאליק, הבריכה). ״וּשְׂפָתַי לוֹחֲשׁוֹת בְּרַעַד־חֵשֶׁק״ (ביאליק, מגילת ו). רַעַד הַגּוּף בְּקֹר הַגָּדוֹל. — [רַעַד־, רְעָדִים °, רַעֲדֵי־]

רעדד [מן רעד]

~ פִּע׳ **רִעְדֵּד** ° פ״י 1. הִרְעִיד קַלּוֹת, הֶעֱבִיר רַעַד: ״לְעֻסָּם מְרַעְדֵּד בְּעוֹרוֹ שֶׁל יוֹאֵל כְּאִלּוּ בְּשָׂרוֹ הֵם נוֹגְסִים״ (ארד, ביתו 21). 2 [במוסיקה] הִרְעִיד מֵיתָר בִּכְלִי־נְגִינָה אוֹ חָזַר בִּמְהִירוּת עַל צְלִיל אֶחָד אוֹ אֲחֵדִים לְשֵׁם יְצִירַת רַעֲדוּד (טְרֶמוֹלוֹ). — [לְרַעְדֵּד, מְרַעְדֵּד, יְרַעְדֵּד]

א. **רְעָדָה** נ׳ [צורת־משנה של רַעַד, ערבית: רַעְדַה] רַעַד, זַעֲזוּעַ, חַלְחָלָה: ״פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים, אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים״ (ישעיה לג יד). ״עִבְדוּ אֶת־ה׳ בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה״ (תהלים ב יא). ״פַּחַד קְרָאַנִי וּרְעָדָה״ (איוב ד יד). ״וּבְכָל חַדְרֵי נַפְשׁוֹ רְעָדָה וְצִנָּה״ (ביאליק, המתמיד). — [רַעֲדַת־, רְעָדוֹת, רַעֲדוֹת־]

ב. **רְעָדָה*** נ׳ [אולי מן רעד] רְפָפָה, נֶסֶר־עֵץ הַמְחֻבָּר חִבּוּר רוֹפֵף אוֹ בְּרֶוַח מְסֻיָּם מִנֶּסֶר שֵׁנִי: ״הָרְעָדוֹת טְמֵאוֹת לְחַטָּאת״ (פרה יא ב). — [רַעֲדַת־, רְעָדוֹת, רַעֲדוֹת־]

רַעֲדוּד ° ז׳ [מן רעדד] 1. רַעַד קַל: ״הִתְנַשֵּׁף וְהִפְרִיחַ רַעֲדוּדִים שֶׁל צִנָּה״ (ארד, ביתו 279). 2 [במוסיקה] טְרֶמוֹלוֹ, צְלִיל רוֹטֵט וְרוֹעֵד בִּשְׁעַת נְגִינָה. — [רַעֲדוּד־, רַעֲדוּדִים, רַעֲדוּדֵי־]

א. **רעה** [אכדית: re'u; פניקית: רעי; ארמית: רְעָא; ערבית: רַעַי]

~ פָּע׳ **רָעָה** פיו״ע 1 פ״י נָהַג עֵדֶר לִמְקוֹם עֵשֶׂב, לְמִרְעֶה: ״וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ״ (שמות ג א). ״כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה״ (ישעיה מ יא). 2 [בהשאלה] מָשַׁל, שָׁלַט, הִנְהִיג: ״אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל״ (שמואל ב ה ב). 3 פ״ע הָיָה בִּמְקוֹם שֶׁל מִרְעֶה, אָכַל אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: ״וַתִּרְעֶינָה (הַפָּרוֹת) בָּאָחוּ״ (בראשית מא ב). ״חֲמוֹר אוֹ פָרָה רוֹעִין בַּדֶּרֶךְ״ (בבא מציעא ב ט). — [לִרְעוֹת, רוֹעֶה, יִרְעֶה]

~ הִפ׳ **הִרְעָה** * פ״י שָׁלַח לִרְעוֹת, נָהַג אֶל מְקוֹם מִרְעֶה: ״שֶׁהָיוּ מַרְעִין בְּחֻרְשִׁין״ (בבא קמא פ.). ״לְפִי שֶׁהָיוּ רוֹעִים שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים״ (רש״י בראשית יג ז). ״(נָדִיב) אֲשֶׁר הִרְעָה כְּאֶחָד דֹּב וּפָרָה״ (הנגיד, דיואן 242). — [לְהַרְעוֹת אֶת־, מַרְעֶה, יַ־]

— יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב*, 1*, יִרְעֶה (הָאַיִל הַבְּכוֹר) עַד שֶׁיִּפָּסֵל לְקָרְבָּן עַל־יְדֵי מוּם שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מֵאֵלָיו (בכורות ב ט). [ובהשאלה] 2 °, הַנַּח לוֹ (לָאָדָם אוֹ לַדָּבָר) שֶׁיַּמְשִׁיךְ בְּדַרְכּוֹ הָרָעָה עַד שֶׁיִּתְנַוֵּן וְיֻשְׁחַת לַחֲלוּטִין.

ב. **רעה** [מן רֵעַ; אכדית: ru'u חבר, לנקבה: ruttu; ויש סוברים — הרחבה מן א. רעה]

~ פָּע׳ **רָעָה** פ״ע הִתְחַבֵּר, נָטָה אַחֲרֵי־, הָלַךְ אַחֲרֵי־: ״הוֹלֵךְ אֶת־חֲכָמִים יֶחְכָּם וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ״ (משלי יג כ). ״וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו״ (משלי כח ז). ״שְׁכָן־אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה״ (תהלים לז ג). — [לִרְעוֹת, רוֹעֶה, יִרְעֶה]

~ פִּע׳ **רֵעָה** פ״ע הִתְחַבֵּר, הָיָה לְרֵעַ: ״וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ״ (שופטים יד כ). ״׳רַעְיָתִי׳ — בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁרֵעָה אוֹתִי בְּעוֹלָמִי״ (פסיקתא ג.). ״יְחַכּוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה חֲבֵרָיו שֶׁרֵעוּ לוֹ יוֹם בֹּאוֹ הֵנָּה״ (ביאליק, המתמיד). ״מֵרָחוֹק רֵעוּ לִי הֶהָרִים״ (וילקנסקי, סנוניות 11). — [לְרָעוֹת לְ־; מְרָעֶה, יְרָעֶה]

~ הת׳ **הִתְרָעָה**, הִתְחַבֵּר כְּרֵעַ, הָיָה לְחָבֵר: ״אַל־תִּתְרַע אֶת־בַּעַל אָף וְאֶת־אִישׁ חֵמוֹת לֹא תָבוֹא״ (משלי כב כד). ״וְהָאֵל לֹא יִתְרַע בְּאָדָם כִּי יָרַע״ (דונש, לדורש החכמות). ״וְאַל תִּתְרַע אֲנָשִׁים רַב״ (הנגיד, בן־משלי 295). ״מִתְרָעֶה עִמּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בִּנְעִימוּת״ (בובר, אור 353). — [לְהִתְרָעוֹת, מִתְרָעֶה, יִתְ־]

— רוֹעֶה־זוֹנוֹת, 1. כִּנּוּי גְּנַאי לְמִי שֶׁכָּרוּךְ אַחֲרֵי יַצְאָנִיּוֹת: ״וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֶּד־הוֹן״ (משלי כט ג). 2 °, סַרְסוּר לִדְבַר עֲבֵרָה, מִתְפַּרְנֵס מֵרִוְחֵי זוֹנוֹת.

— רָעָה רוּחַ [בהשאלה] נָטָה אַחֲרֵי הַהֶבֶל: ״אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים״ (הושע יב ב). ״לֹא יִכְשַׁר בִּלְתִּי אִם לַחֲלֹב פָּרוֹת וְלִרְעוֹת רוּחַ״ (ביאליק, תר׳ טל כט).

ג. **רעה** [צורת־משנה של רעע]

~ פָּע׳ **רָעָה** פ״י רָעַע, רָצַץ, שָׁבַר: ״גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנְחֵס יִרְעוּךְ קָדְקֹד״ (ירמיה ב טז). — [לִרְעוֹת, רוֹעֶה, יִרְעֶה]

רָעָה נ׳ [צורת־משנה של רַע; מן רעע] 1. עָוֶל, מַעֲשֶׂה רַע, רִשְׁעָה: ״וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים!״ (בראשית לט ט). ״וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה״ (שמואל א כה כא). ״יְשַׁלֵּם ה׳ לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ״ (שמואל ב ג לט). 2. צָרָה, פֶּגַע, אָסוֹן, פֻּרְעָנוּת: ״הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־יְרוּשָׁלַםִ״ (מלכים ב כא יב). ״מַחְסִי אַתָּה בְּיוֹם רָעָה״ (ירמיה יז יז). ״לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה״ (תהלים צא י). ״חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה״ (ברכות ט ה). ״כָּל רָעָה — וְלֹא אִשָּׁה רָעָה״ (שבת יא). ״עֲשֵׂה נֵס — וְאֵלַי הָרָעָה לֹא תָבוֹא״ (ביאליק, בעיר). — [רָעַת־, רָעוֹת, רָעוֹת־]

— זוֹ רָעָה חוֹלָה, צָרָה גְּדוֹלָה הִיא, דָּבָר רַע הוּא שֶׁקָּשֶׁה לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו: ״וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה — כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ״ (קהלת ה טו). ״וְרַק זוֹ הָיְתָה רָעָה חוֹלָה... שֶׁהַמְּצוּקָה בְּבֵיתוֹ הָיְתָה חֲרִיפָה כָּל כָּךְ״ (ברקוביץ, הראשונים קעג). ״אוֹי, זוֹ רָעָה חוֹלָה — אֵין מַנִּיחִים לוֹ לְאָדָם עוֹבֵד לְנַמְנֵם קְצָת״ (ברש, א 23). ״לֹא זוֹ רָעָה חוֹלָה שֶׁאָשְׁרֵנוּ מְעַט מִדַּי״ (שטיינמן, צרור 22).

— בִּקֵּשׁ רָעָתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, נִתְכַּוֵּן לְהָרַע לִפְלוֹנִי, הִתְנַכֵּל לוֹ: ״הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ״ (שמואל א כד ט).

— הֵשִׁיב (שִׁלֵּם) רָעָה תַּחַת טוֹבָה, הָיָה כְּפוּי טוֹבָה: ״מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא־תָמוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ״ (משלי יז יג). ״וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה תַּחַת טוֹבָה יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת רָדְפִי־טוֹב״ (תהלים לח כא).

— חָרַשׁ רָעָה עַל פְּלוֹנִי, נִתְכַּוֵּן לְהָרַע לִפְלוֹנִי, הִתְנַכֵּל לוֹ: ״אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא־יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ״ (משלי ג כט).

– כָּלְתָה אֵלָיו הָרָעָה, נְכוֹנָה לוֹ צָרָה שֶׁלֹּא יוּכַל לְמָנְעָהּ, אָבְדָה תִּקְוָתוֹ לְהִנָּצֵל מִן הָרָעָה: "וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ" (אסתר ז ז).

– כָּלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ, הוּא הֶחְלִיט לְבַצֵּעַ אֶת הָרָעָה וִיהִי־מָה: "וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ" (שמואל א כ ז).

רֵעָה נ׳ [מן רֵעַ] חֲבֵרָה, יְדִידָה: "וַתֵּלֶךְ הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ" (שופטים יא לח). — [רֵעַת־, רֵעוֹת, רֵעוֹת־]

רֵעֶה ז׳ [צורת־משנה של רֵעַ] רֵעַ, חָבֵר: "חוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעֶה דָוִד" (שמואל ב טז טז). — [רֵעֵה־, רֵעִים, רֵעֵי־]

רַעֲוָא*, רעווא ז׳ [ארמית: מן רעי רצה] רָצוֹן [רווח בצירופים:]

– יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ^, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ: "יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא" (תפילת "ב ריך שמיה" לפני קריאת התורה).

– רַעֲוָא דְרַעֲוָא^ (על־פי ספרות־הקבלה), רָצוֹן שֶׁבְּרָצוֹן, רָצוֹן טוֹב: "מְלַמְּדָה תוֹרָה לִשְׁמָהּ וּמִתּוֹךְ אַהֲבָה, וְכֻלּוֹ רַעֲוָא דְרַעֲוָא" (ביאליק, חרוזים לעת מצא). "בְּכָל יוֹמָא דְפַגְרָא אוֹ בְּשַׁעַת רַעֲוָא דְרַעֲוָא" (שזר, אור 254).

רָעוּב° ת׳ [מן רעב, רָעֵב] שֶׁרָעֵב הַרְבֵּה, סוֹבֵל רָעָב: "רַק נִשְׁמָתֵךְ... עוֹד מִסְתּוֹפֶפֶת פֹּה חוֹפֶשֶׂת רְעוּבָה" (רטוש, ממש 62). — [רְעוּבָה, רְעוּבִים, ־בוֹת]

רָעוּד° ת׳ [מן רעד, רָעַד] מְרֻטָּט, נָתוּן בְּמַצָּב שֶׁל רְעִידָה, נָע וָנָע: "הוּא עוֹמֵד בַּפֶּתַח וְיָדוֹ הָרְעוּדָה מוּשֶׁטֶת לְקַבֵּל פְּרוּסַת־לֶחֶם נֻקְשָׁה" (ליסיצקי, תולדות 109). "שָׁמַע אֶת קוֹלוֹ שֶׁל עֲקַבְיָה שֶׁהוּא רָעוּד וְשָׁבוּר" (בורלא, עקביה 167). "כְּבַעַל מֵיתָרִים רְעוּדִים וּמְרִתְּתָה הַחוֹרֶקֶת וְשׁוֹרֶקֶת" (אלתרמן, עיר 313). "וּפָתְחָה אֶת הַדֶּלֶת רְעוּדָה וְנִבְהֶלֶת" (פינקרפלד, גדיש 445). — [רְעוּדָה, רְעוּדִים, רְעוּדוֹת]

רַעֲוָה^ נ׳ [מארמית: רַעֲוָא] רָצוֹן: "חָשַׁק חִבַּת רְעוּתִי וְחָפֵץ חֶלְבֵּי רַעֲוָתִי" (אור ישע, יוצר א׳ פסח). "וַיָּגֶל רְצוֹנוֹ תַּמִּים הִרְכִּיבוֹ עַל רַעֲוֹת תֵּבֵל פְּרוּעוֹת" (רגלסון, חקוקות 129). — [רַעֲוַת־, רַעֲווֹת, רַעֲווֹת־]

רָעוּז^ ת׳ [צורת־משנה מן רָעוּץ; ארמית: רעז חלש] רָצוּץ, שָׁבוּר: "קָפְאוּ בְּעֵצִים כִּנְבֵל רְעוּזִים" (קליר, סידור 627). — [רְעוּזָה, רְעוּזִים, רְעוּזוֹת]

א. **רָעוּל*** ת׳ [מן רְעָלָה] מְכֻסֶּה בְּצָעִיף, מְצֻעָף: "עַרְבִיּוֹת יוֹצְאוֹת רְעוּלוֹת" (שבת ו ו). "הוֹצִיאָה הַדּוֹדָה פִּיגָה אֶת רֹאשָׁהּ הָרָעוּל בְּעַד חַלּוֹן־הַפָּנִים" (שניאור, סיפורים פד). הַשּׁוֹדֵד הוֹפִיעַ כְּשֶׁפָּנָיו רְעוּלִים. — [רְעוּלָה, רְעוּלִים, ־לוֹת]

ב. **רָעוּל^** ת׳ [מן רַעַל] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַעַל: "אֲנִי אָפוּד וְתָשְׁנֵי כּוֹס רְעוּלָה" (הרומי, א 17). 2, מַר: "(הַהֲדַסִּים) רְעוּלִים וְגַם מְתוּקִים" (קליר, אקחה פרי, יוצר א סוכות). — [רְעוּלָה, רְעוּלִים, ־לוֹת]

רָעוּם° ת׳ [מן ב. רעם, רָעַם] זָעוּף, קוֹדֵר: "אָבִיו רְעוּם פָּנִים וְזְעוּם עַיִן" (ליסיצקי, מידות 112). "וּמִצְחוֹ הַצַּר רָעוּם בְּקִמְטָיו" (הלקין, משבר 186). — [רְעוּמָה, רְעוּמִים, ־מוֹת]

רָעוּעַ* ת׳ [מן רעע, רָעַע] 1*, מְעֻרְעָר, מָט לִנְפֹּל, שָׁבוּר, פָּגוּם: "הַטּוֹפֵל אֶת (הַכְּלִי) הַבָּרִיא – טָהוֹר, וְאֶת הָרָעוּעַ – טָמֵא" (כלים ג ה). "אַל יַעֲמִיד סֻלָּם רָעוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (בבא קמא טו). "כֹּתֶל רָעוּעַ" (בבא קמא ל). "סֻכָּה רְעוּעָה" (ביצה לו:). 2° [בהשאלה] רוֹפֵף, חַלָּשׁ, בִּלְתִּי־מְבֻסָּס: "אֵין שָׁם עֵדִים שֶׁגָּזַל אֶלָּא בְּרְאָיוֹת רְעוּעוֹת וּבְאֹמֶד הַדַּעַת" (רמב״ם, גזילה ואבידה ו ג). "מֻכְרָחִים אָנוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁבְּכֹחֵנוּ שֶׁתּוּכַלְנָה (הַקּוֹלוֹנִיּוֹת) לְהִתְקַיֵּם עַל הַיְסוֹד הָרָעוּעַ הַזֶּה" (אחד העם, לג). "נוֹחַ לָהֶם לְפִי שָׁעָה לָנוּעַ עַל כֵּלִים שְׁאוּלִים... וּלְחַקּוֹתָם חִקּוּי רָעוּעַ" (ביאליק, הלכה). יְסוֹד רָעוּעַ שֶׁל טְעָנוֹת. — [רְעוּעָה, רְעוּעִים, ־עוֹת]

רְעוּעַ^, ריעוע ז׳ [מן רעע, רָעַע] רִצּוּץ, שְׁבִירָה: "תְּיוּהָא – רְעוּעַ אוֹ סָדֵק" (רבינו גרשום בבא בתרא ג:). "רְעוּעַ הַבַּיִת" (רש״י בראשית מב ט). — [רְעוּעַ־]

א. **רָעוּף°** ת׳ [מן א. רַעַף] 1, מְכֻסֶּה רְעָפִים: "בִּנְיְנֵי הַחוּץ הַגְּדוֹלִים שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶם רְעוּפִים" (שלונסקי, תר׳ הדון א 273). "מִכָּאן תַּחַת גַּג מִשְׁפָּע וְרָעוּף" (ברתיני, שביל 90). 2 [בבוטאניקה] שֶׁחֲלָקָיו עֲרוּכִים וּמְסֻדָּרִים זֶה עַל שְׂפָתוֹ שֶׁל זֶה כְּרַעֲפֵי־גַג: שִׁבֹּלֶת רְעוּפָה. — [רְעוּפָה, רְעוּפִים, ־פוֹת]

ב. **רָעוּף°** ת׳ [מן א. רעף, רָעַף] שֶׁרָעֲפוּ עָלָיו, שָׁקוּי: "כִּנּוֹר רְעוּף טַל מַעֲנֵי־יְגוֹנֵנוּ" (גרינברג, רחובות עא). — [רְעוּפָה, רְעוּפִים, ־פוֹת]

רִעוּף°, ריעוף ז׳ [מן א. רַעַף] כִּסּוּי בִּרְעָפִים, הֲנָחַת רְעָפִים עַל קוֹרוֹת לְכִסּוּי גַּג: רִעוּף הַבַּיִת הֶחָדָשׁ בְּרַעֲפֵי־מֶלֶט. — [רִעוּף־, רִעוּפִים, ־פֵי־]

רָעוּץ^ ת׳ [מן רעץ, רָעַץ] שָׁבוּר, רָצוּץ: "רְעוּצִים, רְצוּצִים, רְמוּסֵי תֵּבֵל" (גבירול, ו 39). "וְנַפְשִׁי... לְחוּצָה, קְצוּצָה, רְעוּצָה" (יהודה הלוי, ז 333). "וְלֹא יַחֲזִיק לֵב וְנֶפֶשׁ רְעוּצָה" (משה אבן־עזרא, א 16). "פֹּה וָשָׁם צִנְחוּ נְפוּעִים... רְעוּצֵי יָד אוֹ רֶגֶל" (אריכא, סנחריב 340). — [רְעוּצָה, רְעוּצִים, ־צוֹת]

רָעוּשׁ° ת׳ [מן רעש, רָעַשׁ] נִרְעָשׁ, נִבְהָל: "מִינָה הָיְתָה חֲרֵדָה וּרְעוּשָׁה, שִׂיחָתוֹ שֶׁל הִירְשֶׁל וְעִלּוּמוֹ בִּלְבְּלוּ אֶת לִבָּהּ" (עגנון, כפות רי״ז). "רָעוּשׁ כְּנָפַיִם נִבְהָל וְרָדוּף" (זוסמן, שירים 36). — [רְעוּשָׁה, רְעוּשִׁים, ־שׁוֹת]

רְעוּת*, ריעות נ׳ [מן רֵעַ, רֵעָה] יְדִידוּת, חֲבֵרוּת: "אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת" (כתובות ח.; ברכת נישואין). "לְהַגְנִיב חִיּוּכִים שֶׁל רֵעוּת" (גורי, פרחי 40). "וַתְּהִי רֵעוּת לָנֶצַח בֵּין שְׁלֹשֶׁת הָאִישִׁים" (גפרנוג, תר׳ עושה עוד 1663). — [רְעוּת־]

א. **רְעוּת** נ׳ [צורת־משנה של רֵעָה, רַעְיָה] רֵעָה, חֲבֵרָה: "וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב" (שמות יא ב). — [רְעוּת־, הריבוי מן "רֵעָה": רֵעוֹת, רֵעוֹת־]

ב. **רְעוּת** נ׳ [מן ב. רעה, רָעָה] רְעִיָּה, הִתְחַבְּרוּת [רק בצירוף:]

– רְעוּת־רוּחַ, הִתְחַבְּרוּת אֶל הָרוּחַ, הֶבֶל, אֶפְסוּת: "הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ" (קהלת א יד). "יֶשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁתּוֹכָם רְעוּת־רוּחַ" (אלתרמן, תקציב מעשי). "הַכֹּל בִּי קוֹרֵא לֹא לִשְׁגּוֹת בִּרְעוּת־רוּחַ" (אבן־זהב, דוויד קמג).

רְעוּתָא*, רְיעוּתָא נ׳ [ארמית] רָעָה, שְׁלִילָה, צַד חֲמוּרָה בְּדָבָר: ״אִתְיְלִיד בָּהּ רְעוּתָא״ (חולין ט.) (= נתגלה בה, בבהמה העומדת לשחיטה, צד שלילי, ספק־טרפות). ״הָתָם אִכָּא תַּרְתֵּי לְרְעוּתָא״ (נדה ב:) (= יש שם שני צדדים לשלילה ולספק). ״הַכֹּל כַּהֲלָכָה, כָּל רְעוּתָא אַיִן״ (יל״ג, שירה קלח).

– לִרְעוּתָא*, לִשְׁלִילָה, לִגְנַאי: ״מִן הָרָאוּי הָיָה יוֹתֵר לְהַאֲפִיל פִּנָּה זוֹ, אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל לֹא לִרְעוּתָא״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 103).

רֵעוּתִי° [מן רֵעוּת] יְדִידוּתִי, כְּשֶׁל רֵעִים: ״יְשִׁיבָה גְלוּיָה, רֵעוּתִית וְכִבְדַּת־רֹאשׁ״ (יזהר, צקלג 92). – [רֵעוּתִית, ־תִיִּים, ־תִיּוֹת]

רֵעִי° ת׳ [מן רֵעַ] חֲבֵרִי, שֶׁל רֵעַ: ״וְאוֹתָהּ זְקֵנָה אֲבָהִית שֶׁנִּזְקַק לִי הוּרְוִיץ – זִקְנָה רֵעִית נִצְטָרְפָה לָהּ וְהוּא מְשַׁתְּפֵנִי שִׁתּוּף־אָח בְּהָגוּת לִבּוֹ״ (ליסיצקי, תולדות 117). – [רֵעִית, רֵעִיִּים, ־עִיּוֹת]

א. **רְעִי** ז׳ [מן א. רעה, רָעָה] 1. מִרְעֶה, רְעִיָּה: ״וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן״ (מלכים א ה ג). 2*. כִּנּוּי לִבְהֵמָה שֶׁמּוֹצִיאִים אוֹתָהּ לְמִרְעֶה בַּשָּׂדֶה, לְהַבְדִּיל מִן ״פְּטָם״ – בְּהֵמָה שֶׁמְּפַטְּמִים אוֹתָהּ בָּרֶפֶת: ״מָה שֶׁהַפָּטָם מוֹתִיר הָרְעִי אוֹכֵל״ (ירושלמי שבת יז ג). – [רְעִי־, רְעָיִים, רְעָיֵי־]

ב. **רְעִי*** ז׳ [צורת־משנה של ב. רְאִי] צוֹאָה, גְּלָלִים: ״נִתְקַלְקֵל (הַנִּדּוֹן לְמַלְקוֹת) בֵּין בְּרְעִי בֵּין בְּמַיִם פָּטוּר (מִמַּלְקוּת)״ (מכות ג יד). – [רְעִי־, רְעִיוֹ]

– בֵּית־רְעִי*, 1. פִּי־הַטַּבַּעַת, קְצֵה הַמְּעִי הַגַּס: ״פִּיל שֶׁבָּלַע כְּפִיפָה מִצְרִית וְהֱקִיאָהּ דֶּרֶךְ בֵּית־הָרְעִי״ (בבא בתרא כב.). 2. בֵּית־כִּסֵּא (שיר השירים רבה ג ג).

– גְּרָף־שֶׁל־רְעִי* (תוספתא שבת ג יב), עָבִיט, כְּלִי לַעֲשִׂיַּת צְרָכִים.

רַעְיָא* ז׳ [ארמית] רוֹעֶה: ״רַבִּי עֲקִיבָא רַעְיָא דְּבֶן כַּלְבָּא שָׂבוּעַ הֲוָה״ (כתובות סב:).

– רַעְיָא מְהֵימְנָא* 1. הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן, כִּנּוּי לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ: ״רַחֲמָנָא אַדְכַּר לָן זְכוּתֵיהּ דְּמֹשֶׁה רַעְיָא מְהֵימְנָא״ (הקפות לשמחת תורה). 2. שֵׁם חֵלֶק מִסֵּפֶר הַ״זֹּהַר״ הָעוֹסֵק בְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת.

רְעִיבָה* נ׳ [מן רעב, רָעַב] מַצָּבוֹ שֶׁל הָרָעֵב: רְעִיבָה וּשְׂבִיעָה [יש מנסחים רְעִיבָה גם באבות דר׳ נתן ג, ראה ערך רְעָבָה]. – [רְעִיבַת־]

רְעִידָה* נ׳ [מן רעד, רָעַד] זַעֲזוּעַ, הִתְנוֹדְדוּת: ״רְעִידַת הָאָרֶץ״ (רש״י ברכות נט.). רְעִידַת הַשִּׁמְשׁוֹת. – [רְעִידַת־, ־דוֹת]

– רְעִידַת־אֲדָמָה°, רַעַשׁ, ראה רַעַשׁ 2.

רַעְיָה נ׳ [צורת־משנה של רֵעָה] 1. חֲבֵרָה, אֲהוּבָה: ״קוּמִי לָךְ, רַעְיָתִי יָפָתִי״ (שיר השירים ב י). 2°. כִּנּוּי לְאִשָּׁה נְשׂוּאָה, גְּבֶרֶת: ״רַעְיָתִי תִּשְׂמַח לִרְאוֹתְךָ בְּבֵיתֵנוּ״. ״לִכְבוֹד מַר... וְרַעְיָתוֹ״ (כתובת בהזמנה). – [רַעְיַת־, רְעָיוֹת, רַעְיוֹת־]

רְעִיָּה*, רעייה נ׳ [מן א. רעה, רָעָה] 1°. טִפּוּל הָרוֹעֶה בְּעֶדְרוֹ בִּמְקוֹם הַמִּרְעֶה: 2*. שְׁהִיָּה בְּמִרְעֶה, אֲכִילַת עֵשֶׂב: ״חַטָּאת שֶׁעָבְרָה שְׁנָתָהּ לִרְעִיָּה אָזְלָא״ (יומא סו.). – [רְעִיַּת־, רְעִיּוֹת]

רַעְיוֹן ז׳ [אולי מן ב. רעה, רָעָה; רְעוּת; ארמית: רַעְיוֹנָא, דניאל ב כט] 1. מַחֲשָׁבָה, הִרְהוּר: ״כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״ (קהלת ב כב). ״הַזִּכָּרוֹן וְהַמַּחֲשָׁבָה וְהָרַעְיוֹן וְהַזִּמָּם וְהַהַכָּרָה״ (חובות הלבבות, היחוד י). ״הַגֵּד הִגִּיד לִי מְחַבֵּר הַסֵּפֶר הַזֶּה מִפְּנִינֵי רַעְיוֹנוֹ וּמִמְּלִיצוֹת לְשׁוֹנוֹ״ (חריזי, תחכמוני א 10). ״וְהַצָּפוּן בִּלְבוֹתֵינוּ מִן הָרַעְיוֹנִים הַטּוֹבִים וְהָרָעִים״ (חובות הלבבות, הפרישות ה). ״מָלֵא רַעְיוֹנֵי עֶצֶב אַחֲרֵי אֲשֶׁר תַּרְתִּי אֶת הָאָרֶץ״ (אחד העם, ל). 2°. אִידֵאָה, תָּכְנִית מַחֲשֶׁבֶת: ״שָׂא בְּרָכָה עַל כָּל גַּרְעִין רַעְיוֹן נַעֲלֶה״ (ביאליק, לאחד). צָץ רַעְיוֹן בְּמֹחִי. הַבְלָטַת הָרַעְיוֹן הַמֶּרְכָּזִי בַּיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית. – [רַעְיוֹן־, רַעְיוֹנוֹ; רַעְיוֹנוֹת גם רַעְיוֹנִים*, רַעְיוֹנֵי־]

– רַעְיוֹן־רוּחַ, מַחֲשֶׁבֶת־הֶבֶל, תָּכְנִית־סְרָק, אַבְּסוּרְד: ״כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ״ (קהלת ד טז) [עיין גם רְעוּת]

– רַעְיוֹן־שָׂרָף°, מַחֲשָׁבָה לוֹהֶטֶת, הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה: ״רוֹאָה אֲנִי נֶפֶשׁ חַיָּה, רֶגֶשׁ לוֹהֵט וְרַעְיוֹן־שָׂרָף מִתַּלְהֲלִים בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה״ (ביאליק, אגרות א רסט).

– רַעְיוֹן תְּדִירִי°, מַחֲשָׁבָה תְּקוּעָה בְּלֵב אָדָם הַמְנַקֶּרֶת תָּמִיד בְּמֹחוֹ, שִׁגָּיוֹן (Idée fixe): ״אֲחוּזֵי רַעְיוֹן תְּדִירִי שֶׁהֵם לִפְעָמִים חֲרִיפֵי־מֹחַ בְּמַתַּן טְעָמִים לְשִׁגְיוֹנָם״ (קלצקין, כתבים 245).

– בַּעַל־רַעְיוֹנוֹת°, 1. הוֹגֵה־דֵעוֹת. 2. מַמְצִיא.

רַעְיוֹנִי° ת׳ [מן רַעְיוֹן] 1°. מַחֲשַׁבְתִּי, הַכּוֹלֵל רַעְיוֹן אוֹ רַעְיוֹנוֹת מְסֻיָּמִים: ״וְתָבוֹא הָעֵצָה חֲסֵרָה וְרַעְיוֹנִית כָּלָה אוֹ קְצָתָהּ״ (כוזרי ה יב א). 2°. אִידֵאִי, הַקָּשׁוּר בְּאִדֵיאוֹלוֹגְיָה מְסֻיֶּמֶת: ״הַמַּחֲלֹקֶת הַזֹּאת הַלּוֹבֶשֶׁת דְּמוּת רַעְיוֹנִית וְאִידֵיאוֹלוֹגִית, וְלֹא תַּכְסִיסִית בִּלְבַד, נִמְשֶׁכֶת עַד הַיּוֹם״ (קדרי, כורך 156). הַצַּד הָרַעְיוֹנִי־הַפְּנִימִי שֶׁל הַבְּעָיָה. נִתּוּחַ רַעְיוֹנִי שֶׁל הַיְצִירָה הַסִּפְרוּתִית. בֵּרוּר רַעְיוֹנִי. חוּג רַעְיוֹנִי. קוֹלֶקְטִיבִיּוּת רַעְיוֹנִית בַּמִּפְלָגָה. – [רַעְיוֹנִית, ־נִיִּים, רַעְיוֹנִיּוֹת]

רָעִיל° ת׳ [מן רַעַל; רעל] הַמֵּכִיל רַעַל, הֶעָלוּל לְהַרְעִיל אֶת הָאוֹכֵל אוֹתוֹ: צְמָחִים רְעִילִים. חֳמָרִים רְעִילִים לְהַדְבָּרַת מַזִּיקִים. – [רְעִילָה, רְעִילִים, ־לוֹת]

רְעִילוּת° נ׳ [מן רָעִיל] הֱיוֹת רָעִיל, הֱכָלַת חָמְרֵי־רַעַל: ״תְּרוּפוֹת אֵלֶּה מֻגְבָּלוֹת לְשִׁמּוּשׁ חִיצוֹנִי בִּלְבַד בְּשֶׁל רְעִילוּתָן״ (מודעת־אזהרה). רְעִילוּתָם שֶׁל חָמְרֵי־הַדְבָּרָה לְמַזִּיקִים. רְעִילוּת שֶׁל פִּטְרִיּוֹת מְסֻיָּמוֹת. – [רְעִילוּת־]

רְעִימָה° נ׳ [מן רעם, רָעַם] 1. הַשְׁמָעַת קוֹל כְּרַעַם: ״רְעִימַת הַדֶּלֶת שֶׁנִּפְתְּחָה בַּחֲבָטָה״ (שלונסקי, תר׳ הדון א 436). 2 [במכונאות] קוֹלוֹת הַלְמוּת חֲזָקִים הַנִּשְׁמָעִים בְּמָנוֹעַ כְּשֶׁפּוֹרְצִים מִתּוֹכוֹ גַּזִּים שֶׁל דֶּלֶק שֶׁלֹּא נִשְׂרַף כָּרָאוּי. – [רְעִימַת־, רְעִימוֹת]

רְעִיעוּת° נ׳ [מן רָעוּעַ] גְּרִיעוּת, מַצָּבוֹ שֶׁל דָּבָר רָעוּעַ וּפָגוּם: ״אִם ׳כְּלֵי הַחַיִּים׳ הָאֵלֶּה מֻנָּחִים לְפִי שָׁעָה בְּקֶרֶן זָוִית, אֵין מִזֶּה רְאָיָה עוֹד עַל רְעִיעוּתָם״ (ביאליק, הלכה). ״יָדַע אֶת כָּל מִעוּט תַּפְקִידָם וּרְעִיעוּת־מַצָּבָם שֶׁל אֵלּוּ״ (ברנר, ג 275). ״אֵין גְּבוּל לְמִדַּת רְעִיעוּתוֹ שֶׁל בַּיִת״ (ד׳ שחם, יום 189). רְעִיעוּת הָרָהִיט הַיָּשָׁן. – [רְעִיעוּת־]

פ״י - מלת יחס; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; ר״ת - ראשי תיבות; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הת׳פעל; הִפ׳עיל; הֻפ׳על

רְעִיף^ ז׳ [מן א. רעף, רָעַף] 1^, נְזִילָה, טִפְטוּף: "רִמּוֹן רוֹמֵם בִּרְעִיף טַל" (ינאי, שסג). 2 [בפיוט] כִּנּוּי לְעָנָן הָרוֹעֵף מַיִם: "תַּלְתַּלִּים סִיעַת רְעִיפִים מִתְרַפְּקִים עַל כָּל שֵׁן" (טשרניחובסקי, שירים 310). – [רְעִיף־, רְעִיפִים, ־פֵי־]

רְעִיפָה^ נ׳ [מן א. רעף, רָעַף] 1, נְזִילָה, טִפְטוּף: "נִטְפֵי טַל וּרְעִיפַת רְבִיבִים" (מנחם, מחברת, אגל). "צֶדֶק הָאָמוּר בַּמִּקְרָא מוּסָב עַל הַנֹּזֵל וְעַל הָרְעִיפָה" (רש"י ישעיה מה ח). רְעִיפַת גֶּשֶׁם. 2 [בהשאלה] שֶׁפֶךְ־שִׂיחַ, תְּפִלָּה: "רֶצֶף רוּוּי רְעִיפָתָם" (ינאי, רפד). – [רְעִיפַת־]

רְעִיצָה^ נ׳ [מן רעץ, רָעַץ] רְצִיצָה, שְׁבִירָה: "בַּת רָעָה תִּתְהַלֵּךְ בִּרְעִיצָה" (גנזי שכטר, ג 225). "פְּצִימַת עוֹר וּרְעִיצַת צִפָּרְנַיִם" (זוהר, צקלג 73). – [רְעִיצַת־, רְעִיצוֹת]

רַעְיָשׁ° ת׳ [מן רעש, רָעַשׁ] 1, גּוֹרֵם רַעַשׁ: "שַׁרְשֶׁרֶת רַעְיָשָׁה" (מלצר, תר׳ נהרות 254). 2 [בגיאולוגיה] רַעֲשִׁי, הֶעָלוּל לְהָבִיא לְרַעַשׁ־אֲדָמָה, סֵיסְמִי: אֵזוֹר רַעְיָשׁ. – [רַעְיָשָׁה, רַעְיָשִׁים, ־שׁוֹת]

רְעִישָׁה^ נ׳ [מן רעש, רָעַשׁ] הֲקָמַת רַעַשׁ, גְּעִישָׁה, הֲקָמַת שָׁאוֹן: "לְפָנָיו רָעֲשָׁה אֶרֶץ רְעִישָׁה" (גבירול, א 42). "בִּרְעִישָׁה וּבִגְעִישָׁה כְּבוֹד זִכְרוֹ יְפָאֲרוּ" (פיוט, סידור 742). "וְשׁוּב לֹא נִשְׁמַע קוֹלָם, לֹא בִּצְוִיחָה וְלֹא בִּרְעִישָׁה" (סביב, דרך 20). רְעִישַׁת הַקָּהָל הַנִּסְעָר בְּאוּלַם־הָאֲסֵפָה. – [רְעִישַׁת־]

רַעֲשׁוּת^ נ׳ [מן רעש, רָעַשׁ] 1^, רַעַשׁ, מְהוּמָה, שָׁאוֹן: "חָשׁוֹת (הַחַיּוֹת) בְּרָצוֹא וָשׁוֹב מֵרַעֲשׁוּת כִּסֵּא" (קליר, וחיות, מוסף ראש השנה, לפי נוסח מתוקן). "מַה כָּל הָרַעֲשׁוּת הַזֹּאת?" (שנהר, ב 239). 2° [בגיאולוגיה] רַעֲשִׁיּוּת, נְטִיָּה לְרַעַשׁ־אֲדָמָה, סֵיסְמִיּוּת: רַעֲשׁוּתוֹ שֶׁל הָאֵזוֹר הַווּלְקָנִי. – [רַעֲשׁוּת־]

רעל [מן רַעַל]

~ הִפ׳ **הִרְעִיל** * פ"י 1^, שָׂם רַעַל, הֵטִיל סַם־הַמָּוֶת: "מְסַךְ סַף רַעַל, חַיֵּימוֹ הֵמֵר וְהִרְעִיל" (פיוט, סידור 634). "תַּרְעִיל מִשְׁתֵּיהֶם בְּהֵמָּם עֵת יֶהֱמוּ" (גנזי שכטר, ג 90). הַזֻּהֲמָה הִרְעִילָה אֶת הַדָּם. הַמָּזוֹן הַמְקֻלְקָל הִרְעִיל אֶת הַקֵּבָה. 2*, הֵמִית עַל־יְדֵי רַעַל: "אַל יִרְחַץ אִישׁ בְּמַיִם צוֹאִים וּמֻעוּטִים מִדֵּי מַרְעִיל אִישׁ" (מגילת ברית דמשק י 11, לפי אחד הפירושים). הָרוֹצֵחַ הִרְעִיל אֶת קָרְבָּנוֹ. פַּקְחֵי־הָעִירִיָּה הִרְעִילוּ אֶת כַּלְבֵי־הָרְחוֹב. 3° [בהשאלה] הִשְׁפִּיעַ הַשְׁפָּעָה שְׁלִילִית וּמַזֶּקֶת: "מַה יַּרְעִיל אֶת קוֹלְכֶם, מִי יְמַסֵּךְ נְכָאִים... בְּזִמְרַתְכֶם הַנּוּגָה?" (ביאליק, המתמיד). הַהֲסָתָה הִרְעִילָה אֶת הָרוּחוֹת. מִלְחֶמֶת־הַבְּחִירוֹת הַקָּשָׁה הִרְעִילָה אֶת הָאֲוִירָה הַצִּבּוּרִית בָּרְחוֹב. – [לְהַרְעִיל אֶת־, מַרְעִיל, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָרְעַל**, 1, הוּשַׂם בּוֹ רַעַל: "מָגֵן גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם... וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ" (נחום ב ד). "אֲהָהּ, הָרְעַל בְּרוֹשׁ גֵּאֶה וְאַדִּיר" (משה אבן־עזרא, א 53). "הַלֵּב הַפָּלוּחַ בְּחֵץ נִקְמָתִי הַמֻּרְעָל" (רחל, קמג). מָזוֹן מֻרְעָל. 2°, הוּמַת עַל־יְדֵי שְׁתִיַּת סַם־מָוֶת: פְּלוֹנִי נִמְצָא מוּטָל בְּמִטָּתוֹ מֻרְעָל. סוֹקְרָטֵס הָרְעַל בִּפְקֻדַּת בֵּית־הַדִּין. 3° [בהשאלה] סָפַג רַע, הֻשְׁפַּע הַשְׁפָּעָה שְׁלִילִית וּמַזִּיקָה: "בְּעוֹד הַיֶּלֶד רַךְ וְתָמִים, בְּעוֹד דָּמוֹ לֹא הָרְעַל" (פיכמן, שפג). אֲנָשִׁים מְסֻתִּים וּמֻרְעָלִים בְּשִׂנְאָה. – [מֻרְעָל, יֻרְעַל]

~ פִּע׳ **רִעֵל** ^ פ"י הִרְעִיל: "קִמְּשׁוֹנִים בְּאָרְחִי שָׂם מְעֻקֶּה, רְעֵלִי" (סידור רס"ג, שפג). "אֶתְמְהָה מְאֹד לְסֵפֶר שֶׁתָּכְנוֹ חִכֵּי רַעַל" (גפוגוב, תר׳ עוטה עור 401). – [לְרַעֵל, מְ־, יְ־]

~ הִת׳ **הִתְרַעֵל** ^, סָפַג רַעַל, הָרְעַל: "אַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אוֹבֵד כְּקֹדֶם לְהִתְרַעֵל" (גנזי שכטר, ג 69). "שְׁתִי כּוֹסֵךְ עַתָּה... וְהִתְרַעֲלִי בּוֹ עִמָּהּ" (יוסיפון, שיג). "וְהַמַּזִּיקִים הַנּוֹרָאִים אָמְנָם מִתְרַעֲלִים לָהֶם מִיָּד וּמֵתִים" (יזהר, מישור 159). "נִתְרַעֲלוּ כָּל דָּמֶיהָ" (שרירא, עזה 101). [ובהשאלה:] "מִתְקַלְקֶלֶת הָאֲוִירָה בֵּין הַסּוֹפְרִים... מִתְרַעֶלֶת בְּקִנְאָה, שִׂנְאָה וְתַחֲרוּת" (שופמן, ד 185). – [לְהִתְרַעֵל, מִתְ־, יִתְ־]

~ נִפ׳ **נִרְעַל** *, סָפַג רַעַל, הָרְעַל: "שְׁתֵה גַם אַתָּה וְהֵרָעֵל" [מגילת פשר חבקוק יא 9, אך במקרא חבקוק ב טז: וְהֵעָרֵל]. "מַר לִי מַר וְאֵרָעֵל" (פיוט, סידור 628). – [לְהֵרָעֵל, נִרְעַל, יֵרָעֵל]

רַעַל ז׳ [על־פי המשמע הרווח] 1, אֶרֶס, סַם־מָוֶת: "הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלִַם סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב" (זכריה יב ב). "וְרֹב עֶבְרָה וְרַעַל אַנְמָאָה" (חסדאי אל מלך כוזרי). "וְהִשְׁקִיתָ לְצָרָיו כּוֹס הָרְעָלִים" (הנגיד, דיואן 23). "תִּשְׁתֶּה כּוֹס רַעַל בְּאַהֲבָתְךָ מְסוּכָה" (יהודה הלוי, ז 202). 2° [בהשאלה] מְזִמָּה רָעָה, הַשְׁפָּעָה מַזִּיקָה: "נֹפֶת בִּשְׂפָתָיו וּבִלְבָבוֹ רַעַל" (יל"ג, שירה סט). רַעַל הַשִּׂנְאָה מְחַלְחֵל בְּדָמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. – [רַעַל־, רַעֲלוֹ, רְעָלִים^, רַעֲלֵי־]

רְעָלָה נ׳ [ערבית: רַעַל; ראה ערך א. רָעוּל] צָעִיף נָשִׁים: "הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת" (ישעיה ג יט). – [רַעֲלַת־, רְעָלוֹת, רַעֲלוֹת־]

רַעֲלִי° ת׳ [מן רַעַל] הַמֵּכִיל רַעַל: חֳמָרִים רַעֲלִיִּים. – [רַעֲלִית, רַעֲלִיִּים, ־לִיּוֹת]

רַעֲלָן° ז׳ [מן רַעַל] טוֹקְסִין (Toxin), חֹמֶר־רַעַל מִמָּקוֹר בִּיּוֹלוֹגִי. יְדוּעִים בְּמְיֻחָד הָרַעֲלָנִים הַנּוֹצָרִים עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים [עיין עוד ערך טוקסין] – [רַעֲלַן־, רַעֲלָנִים, רַעֲלָנֵי־]

רַעֲלָנִי° ת׳ [מן רַעֲלָן] הַמֵּכִיל רַעֲלָן (Toxic): חֳמָרִים רַעֲלָנִיִּים. – [רַעֲלָנִית, רַעֲלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַעֶלֶת° נ׳ [מן רַעַל] מַחֲלָה הַנִּגְרֶמֶת כְּתוֹצָאָה שֶׁל הַרְעָלָה בַּגּוּף (Toxicosis). – [רַעֶלֶת־]

א. רעם [ארמית: רְעַם]

~ פִּע׳ **רָעַם** פ"ע 1, רָעַשׁ וְגָעַשׁ, הִשְׁמִיעַ קוֹל שָׁאוֹן רַב: "יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ" (תהלים צו יא). "אֲשֶׁר יִרְעַם קוֹל אֵל גַּם־מִפֹּה גַּם מִשָּׁם" (ביאליק, אכן). תּוֹתְחֵי־הַשָּׂדֶה רָעֲמוּ בְּלִי הֶרֶף. 2^, נִשְׁמַע קוֹל רַעַם: "וַיַּבְרִקוּ בְּרָקִים וַיִּרְעֲמוּ רְעָמִים" (ספר הישר, נח). – [לִרְעֹם, רוֹעֵם, יִרְעַם]

~ הִפ׳ **הִרְעִים**, 1, הִשְׁמִיעַ רַעַם: "יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם ה׳ וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ" (שמואל ב כב יד). הִבְרִיקוּ בְּרָקִים וּרְעָמִים הִרְעִימוּ. 2° [בהשאלה] הִשְׁמִיעַ קוֹל חָזָק: "יַךְ הַתֹּף בְּהַרְעִימוֹ" (ביאליק, מיכה). "עַל רֹאשׁ פִּסְגָּה בְּשִׁיר אַרְעִים" (רחל, כז) [וראה עוד להלן]. – [לְהַרְעִים, מַרְעִים, יַ־]

~ הִפ׳ הִרְעֵם °, הִרְעִשׁ, הִכָּה בְּרַעַם: "לֹא הִרְעַמְתִּי בְּכָל רַעַם וְחִתַּכְתִּי בְּכָל תַּעַר" (ב. מרדכי, השעה האחרונה קכ). — [מַרְעֵם, יַרְעֵם]

~ התפ׳ הִתְרַעֵם °, הִרְעִישׁ, הִרְעִים: "הָאֱגוֹז, כֵּיוָן שֶׁאַתָּה נוֹתֵן יָדֶיךָ וְנוֹטֵל מֵהֶם (מֵעֲרֵמַת הָאֱגוֹזִים) מְעַט מִיָּד כֻּלָּם מִתְרַעֲמִים וּמַרְגִּישִׁים" (פסיקתא רבתי מב). "וְאָז יִתְרַעֵם הַגַּלְגַּל וְיִתְרַעֵשׁ הַכִּסֵּא" (קליר, וחיות, מוסף ראש השנה). "מִתּוֹסֵף בְּיָדוֹ עַל לְסָתוֹתָיו... מִתְרַעֵשׁ וּמִתְרַעֵם כַּמֶּרְכָּבָה" (מגדלי מו״ס, קנא). "רְעָמִים מִתְרַעֲמִים" (יזהר, צקלג 229). [ובהשאלה:] "בְּרַעַשׁ... הִתְרַעֲמָה הַיְרִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לֹא הַרְחֵק הַיְמָנִי" (צמת, א 97). — [לְהִתְרַעֵם, מִתְ־, יִתְ־]

~ כַּסְפִּית רוֹעֶמֶת °, ראה ערך כַּסְפִּית.

~ קוֹל רוֹעֵם °, קוֹל חָזָק, קוֹל מַחֲרִישׁ אָזְנַיִם.

— הִרְעִים בְּקוֹלוֹ עַל פְּלוֹנִי, הִשְׁמִיעַ קוֹל כְּרַעַם עַל פְּלוֹנִי: "וַיַּרְעֵם ה' בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם" (שמואל א ז י). "מִצְרַיִם הִרְעִימוּ עֲלֵיהֶם בְּקוֹלָם" (אבות דר' נתן לג). "וְהִרְעִימוּ אַדִּירִים בְּקוֹלָם" (ביאליק, מתי מדבר). "לֹא מָצָאתָ לְךָ שָׁעָה נוֹחָה מִזּוֹ? — הִרְעַמְתִּי עָלָיו בְּקוֹלִי" (טביב, דרך 20).

— בְּרַעַם הַתּוֹתָחִים תַּאֲלַמְנָה הַמּוּזוֹת ° [מימרה שאולה מלועזית] בִּימֵי־מִלְחָמָה וּבִשְׁעוֹת־חֵרוּם אֵין הַלֵּב נָתוּן לְדִבְרֵי שִׁירָה וּפִיּוּט.

ב. **רעם** [אולם הרחבת המשמע מן א. רעם; קרוב לכך בערבית: רַעַ׳מַ מאס; רַעַ׳מ(ג) עִנָּה על אפו ועל חמתו]

~ פָּע׳ רָעַם פ״ע רָגַז, זָעַף, זָעַם: "וּמַלְכֵיהֶם שָׂעֲרוּ שַׂעַר, רָעֲמוּ פָּנִים" (יחזקאל כז לה). "לָכֵן רָעֲמוּ פָּנַי וְהוֹדִי נִשְׁתַּנָּה" (סידור רס״ג, שלב). פָּנָיו רָעֲמוּ לְמַשְׁמַע הַשַּׁעֲרוּרִיָּה שֶׁנַּעַשְׂתָה. — [לִרְעֹם, רוֹעֵם, רָעוּם, יִרְעַם]

~ הִפ׳ הִרְעִים פ״י הִכְעִיס, הִקְנִיט, הִרְגִּיז: "וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ" (שמואל א א ו). "הַצָּעָה כָּזוֹ אֵינָהּ נַעֲשֵׂית בְּקַלּוּת־דַּעַת בִּשְׁבִיל לְהַכְעִיס וּלְהַרְעִים" (אחד העם, תמס). "הִנְנִי מִתְרוֹעֵעַ עִם נְעָרוֹת נָכְרִיּוֹת לִי רַק לְמַעַן הַרְעִימָהּ" (ברדיצ'בסקי סיפורים מט). — [לְהַרְעִים אֶת־, מַרְעִים, יַרְעִים]

~ הֻפ׳ הֻרְעַם °, הֻקְנַט, הֻרְגַּז, הֻכְעַס: פְּלוֹנִי הֻרְעַם עַל־יְדֵי חֲבֵרוֹ. — [מֻרְעָם, יֻרְעַם]

~ התפ׳ הִתְרַעֵם °, בָּא בְּטַעֲנוֹת וּבְתַרְעֹמֶת עַל מִישֶׁהוּ, הִתְלוֹנֵן, הִתְרַגֵּז: "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי... מַה יִּתְרַעֵם עַל מִדּוֹתָיו?" (קידושין פ.). "לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְחוֹרָה עַל יְדֵי סַרְסוּר וְהִפְסִיד, עַל מִי יֵשׁ לוֹ לְהִתְרַעֵם — לֹא עַל הַסַּרְסוּר"? (בראשית רבה כז). "וְהָיוּ מִתְרַעֲמִים עַל בַּעַל־הַבַּיִת וְהַבּוֹנֶה אוֹתוֹ" (חובות הלבבות, הבחינה, פתיחה). "לְחִנָּם מִתְרַעֲמִים אֲחֵרִים עַל הַבָּרוֹן רוֹטְשִׁילְד וּפְקִידָיו" (אחד העם, לח). — [לְהִתְרַעֵם עַל־, מִתְרַעֵם, יִתְ־]

— הִרְעִים פָּנִים ° [על־פי יחזקאל כז לה], גִּלָּה פָּנִים כּוֹעֲסִים, רָגַז וְקָצַף: "הָפַךְ אוֹתָם וְרָעַם דְּבָרִם וְהֵם מַרְעִימִים פָּנִים כְּנֶגְדּוֹ" (בורלא, כיסופים 175).

רַעַם ז׳ [מן א. רעם, רָעַם] 1. הַקּוֹל הָאַדִּיר הַמִּתְגַּלְגֵּל בֶּחָלָל הָאֲוִיר וְנִשְׁמָע אַחֲרֵי הַבָּרָק, בְּהִתְפָּרֵק מִטְעֲנֵי־הַחַשְׁמַל שֶׁבֵּין עֲנָנִים מִתְנַגְּשִׁים: "קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל, הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל" (תהלים עז יט). "וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל הָרְעָמִים... אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם" (ברכות ט ב). 2 ° [בהשאלה] קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל: "נָפַל הַהֵד... פּוֹרֵר לְאַלְפֵי רְעָמִים" (ביאליק, מתי מדבר). רַעַם הַתּוֹתָחִים. רַעַם שֶׁל מְחִיאוֹת־כַּפַּיִם נִשְׁמַע בָּאוּלָם. הַלֵּיצָן נִתְקַבֵּל בְּרַעֲמֵי צְחוֹק. — [רַעַם־, רְעָמִים, רַעֲמֵי־]

— רַעַם הַמְּמַנִּי ° [קריאת־יאוש] אֲהָהּ לַשֶּׁבֶר! אוֹ וַאֲבוֹי!

— כְּרַעַם בְּיוֹם בָּהִיר ° מָשָׁל לְדָבָר רַע שֶׁבָּא לְפֶתַע פִּתְאֹם: הַיְדִיעָה הַקָּשָׁה יָרְדָה עָלֵינוּ כְּרַעַם בְּיוֹם בָּהִיר.

— כַּהֲלוּם־רַעַם °, כִּמְאֻבָּן, נִדְהָם מְאֹד: הָאִישׁ נִצַּב כַּהֲלוּם־רַעַם לְשֵׁמַע הַיְדִיעָה הַמָּרָה.

— חֲזִיז וָרַעַם! ° (ק' שולמן, הרבה בתרגומו 'מסתרי פריז'), קְרִיאָה שֶׁל צַעַר אוֹ רֹגֶז רַב, מֵעֵין הַקְּרִיאוֹת: שֹׁד וָשֶׁבֶר! לְכָל הָרוּחוֹת!

רַעְמָה נ׳ [על־פי ההבנה המקובלת בכתוב במקרא, ראה להלן] קְוֻצַּת הַשְּׂעָרוֹת הָאֲרֻכּוֹת הַמְּכַסּוֹת אֶת עָרְפָּהּ וְצַוָּארָהּ שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה: "הֲתִתֵּן לַסּוּס גְּבוּרָה, הֲתַלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה" (איוב לט יט). "תַּלְתַּלֵּיהֶם סָמְרוּ כְּרַעֲמוֹת הַלְּבָאִים" (ביאליק, מגילת ה). רַעֲמַת סוּס. — [רַעֲמַת־, רַעְמָתוֹ; רְעָמוֹת, רַעֲמוֹת־]

א — רעמת אריה

רִעֲנוּן °, רִיעֲנוּן ז׳ [מן רענן, רִעֲנֵן] הֲבָאָה לִידֵי טְרִיּוּת וְרַעֲנַנּוּת, חִדּוּשׁ הַחִיּוּת, הַפָּגַת לֵאוּת: רִעֲנוּן הָאֲוִיר אַחֲרֵי הַגֶּשֶׁם. רִעֲנוּן הַגּוּף עַל־יְדֵי טִיּוּל בַּאֲוִיר הַצַּח. רִעֲנוּן הַנֶּפֶשׁ. — [רִעֲנוּן־]

רענן [מן רַעֲנָן]

~ פִּע׳ רִעֲנֵן ° פ״י 1. הִכְנִיס לַחְלוּחִית וּרְטִיבוּת, הֵבִיא לִידֵי מַצַּב טָרִי וְרַעֲנָן: "הַגֶּשֶׁם דְּשָׁאִים יְרַעֲנֵן" (קליר, יפרח ארץ, גשם). הָרוּחַ הַקַּל רִעֲנֵן אֶת הָאֲוִיר. 2 ° [בהשאלה] חִדֵּשׁ, הוֹסִיף חִיּוּת: יָצָאתִי לְנֹפֶשׁ לְרַעֲנֵן אֶת גּוּפִי. מַשְׁקֶה מַרְוֶה וּמְרַעֲנֵן. רַעֲנֵן אֶת זִכְרוֹנְךָ! — [לְרַעֲנֵן, מְרַעֲנֵן, יְרַעֲנֵן]

~ פֻּע׳ רֻעֲנַן °, 1 °, הֻפְרַח, חֻדַּשׁ, נוֹסְפָה בּוֹ רַעֲנַנּוּת: "וּכְטַל לִתְחִי (לִתְחִיָּה) רֻעֲנַן כַּזַּיִת" (גנזי שכטר ג 36). 2 °, חֻדַּשׁ, נוֹסְפָה לוֹ חִיּוּת: "הוּא חוֹזֵר מְחֻדָּשׁ וּמְרֻעֲנָן" (ברקוביץ, הראשונים רח). חָזַרְתִּי מִן הַקַּיְטָנָה מְרֻעֲנָן וְנוֹחַ. — [מְרֻעֲנָן, יְרֻעֲנַן]

~ התפ׳ הִתְרַעֲנֵן °, הִתְחַדֵּשׁ, הֶחֱלִיף כֹּחַ, נוֹסְפָה בּוֹ רַעֲנַנּוּת וְחִיּוּת: אַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה הַמְּאַמֶּצֶת כְּדַאי לְהִתְרַעֲנֵן קְצָת. — [לְהִתְרַעֲנֵן, מִתְרַעֲנֵן, יִתְרַעֲנֵן]

רַעֲנָן ת׳ [הגיזרון אינו ברור; המשמע לפי העניין] 1. טָרִי, מָלֵא לַחַ, מָלֵא חִיּוּת: "זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי־תֹאַר" (ירמיה יא טז). "עַל־הֶהָרִים הָרָמִים... וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן" (דברים יב ב). "אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה" (שיר השירים א טז). "לִבְנָה רַעֲנָן וִיפֵהפִיָּה" (ביאליק, פרידה). 2 [בהשאלה] מְחֻדָּשׁ, שֶׁהֶחֱלִיף כֹּחַ, מָלֵא עֲלוּמִים וָמֶרֶץ: "עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה, דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ" (תהלים צב טו). "רֵיחַ שֶׁל חַיִּים רַעֲנַנִּים" (ביאליק, בשורה). שַׁבְתִּי רַעֲנָן מִבֵּית־הַמַּרְגּוֹעַ. 3 °, עֵר, בָּרִיא, מְפֻקָּח: "מַחֲשָׁבָה פּוֹרִיָּה, הִגָּיוֹן רַעֲנָן" (ביאליק, על סף). — [רַעֲנָנָה גם רַעֲנֶנֶת, רַעֲנַנִּים, רַעֲנַנּוֹת]

– קֶבֶר רַעֲנָן°, כִּנּוּי לְקֶבֶר שֶׁנִּכְרָה לִפְנֵי זְמַן מוּעָט: הַהוֹרִים נִצְּבוּ אֲבֵלִים מוּל הַקֶּבֶר הָרַעֲנָן שֶׁל בְּנָם.

רַעֲנַנּוּת^ נ׳ [מן רַעֲנָן] 1^, טְרִיּוּת, דְּשֵׁנוּת: ״רַעֲנַנּוּת כָּל צוֹמֵחַ״ (מלמד התלמידים ויצא כח). ״פְּרָחִים תַּכְנִיסִי אֶל הַחֶדֶר, בְּרַעֲנַנּוּת נוֹף יוֹצֵף״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ כביש הגלהבים 25). 2° [בהשאלה] חִיּוּת, כֹּחַ: רַעֲנַנּוּתוֹ חָזְרָה אֵלָיו לְאַחַר הַנֹּפֶשׁ. רַעֲנַנּוּת בְּנֵי־נְעוּרִים. – [רַעֲנַנּוּת־]

א. רעע [אכדית: raggu רע]

~ פָּע׳ **רָעַע** פ״ע הָיָה לֹא־טוֹב, הָיָה גָרוּעַ: ״וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם״ (בראשית כא יא). ״חַנָּה, לָמֶה תִבְכִּי... וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ?״ (שמואל א א ח). ״פֶּן־יִרְאֶה ה׳ וְרַע בְּעֵינָיו״ (משלי כד יח). [וראה עוד הצירופים להלן] – [לָרֹעַ, רַע, רָעָה; רַע, רָעָה; יֵרַע]

~ הִפ׳ **הֵרַע** פ״י 1, גָּרַם רָעָה, פָּגַע, הִזִּיק: ״אַל־נָא, אַחַי, תָּרֵעוּ!״ (בראשית יט ז). ״לָמָה הֲרֵעֹתֶם לִי?״ (בראשית מג ו). ״וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם״ (במדבר כ טו). ״אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם״ (ירמיה י ה). ״אַל תָּרַע עֶבֶד עוֹבֵד אֱמֶת״ (בן-סירא ז כא). ״וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת מְרֵעִין לוֹ וּמְקַצְּרִין לוֹ אֶת יָמָיו״ (תוספתא קידושין א יג). הַהִצְטַנְּנוּת הֵרֵעָה אֶת מַצָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה. 2, הִתְנַהֵג בְּאֹפֶן שְׁלִילִי, לֹא הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה: ״הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם״ (בראשית מד ה). – [לְהָרֵעַ לְ־, אֶת־; הֲרֵעוֹתִי, הֵרֵעוּ, מֵרֵעַ, יָרֵעַ]

~ הֻפ׳ **הוּרַע**, 1°, נַעֲשָׂה גָּרוּעַ מִשֶּׁהָיָה, הֶחְמִיר: מַצָּבוֹ שֶׁל הַפָּצוּעַ הוּרַע. הַמַּצָּב הַכַּלְכָּלִי לֹא הוּרַע. 2*, נִרְאָה רַע: ״הִקְשָׁה הַדָּבָר וְהוּרַע לְאָבִיו״ (תנחומא בובר שלח ז). – [מוּרָע, יוּרַע]

– רַע בְּעֵינֵי פְּלוֹנִי, הַדָּבָר לֹא נִרְאָה לוֹ, לֹא מָצָא חֵן בְּעֵינָיו: ״וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם״ (בראשית כא יא). ״אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ״ (בראשית כא יב).

– רַע לְבָבוֹ, הָיָה שָׁרוּי בְּצַעַר, הִצְטַעֵר: ״חַנָּה, לָמֶה תִבְכִּי... וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ?״ (שמואל א א ח). ״נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ״ (דברים טו י).

– רָעָה עֵינוֹ בִּפְלוֹנִי, צָרָה עֵינוֹ בּוֹ, נִמְנַע מִלַּעֲזֹר לִפְלוֹנִי: ״הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל... וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ״ (דברים טו ט).

– הֵרַע לַעֲשׂוֹת, עָשָׂה דְּבָרִים רָעִים וּשְׁלִילִיִּים: ״וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ״ (מלכים א יד ט).

– הֵרַע כֹּחוֹ*, הִפְחִית אֶת תָּקְפּוֹ, הִקְטִין אֶת זְכוּתוֹ, הֵפֶךְ מִן ״יִפָּה כֹּחוֹ״: ״שִׁטְרֵי־חוֹב... הַמְאֻחָרִין כְּשֵׁרִין מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵרַע כֹּחָן״ (ירושלמי שביעית לט ד).

– הוּרַע כֹּחוֹ*, פָּג תָּקְפּוֹ, פָּחֲתָה זְכוּתוֹ, הֵפֶךְ מִן ״יָפֶה כֹּחוֹ״: ״מָקוֹם שֶׁיָּפֶה כֹּחוֹ בִּכְנִיסָתָהּ (שֶׁל הָאִשָּׁה), הוּרַע כֹּחוֹ בִּיצִיאָתָהּ״ (כתובות ח ד). ״בַּת שֶׁהוּרַע כֹּחָהּ בְּנִכְסֵי הָאָב, יָפֶה כֹּחָהּ בְּנִכְסֵי הָאֵם״ (בבא בתרא קיא.).

ב. רעע [קרוב אל רצץ, רעץ; ארמית: רְעַע]

~ פָּע׳ **רָעַע** פיו״ע 1 פ״י רָצַץ, שָׁבַר, נָתַץ: ״תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל, כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם״ (תהלים ב ט). 2 פ״ע נִשְׁבַּר, רֻצַּץ: ״רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ!״ (ישעיה ח ט). ״שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת – מִבְטָח בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה״ (משלי כה יט). – [לָרֹעַ, רוֹעֵעַ או רַע, רָעוּעַ, יָרֹעַ]

~ נִפ׳ **נָרַע**, נִשְׁבַּר, רֻצַּץ: ״רַע יֵרוֹעַ כִּי־עָרַב זָר וְשֹׂנֵא תֹקְעִים בּוֹטֵחַ״ (משלי יא טו). ״לֹא יִמּוֹט זֶה הַבַּיִת, לָעַד לֹא יֵרוֹעַ״ (ש׳ אבן-שושן, תר׳ שנים 160). – [לְהֵרוֹעַ, נֵרוֹעַ, יֵרוֹעַ]

~ פִּע׳ **רוֹעֵעַ**^ פ״י 1^, רִצֵּץ, שִׁבֵּר: ״׳יְרוֹצְצוּ׳ – יְרוֹעֲעוּ אֶת הַשּׁוֹמְעִים״ (רש״י נחום ב ה). ״אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ בְּרוֹעַעְךָ, רְעֵם בְּטוּב מַרְעָךְ״ (אנא אזון, סדר הושענות, סידור 376). 2°, מוֹטֵט, זִעְזַע, עִרְעֵר: הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי רוֹעֵעַ אֶת מַצָּבוֹ שֶׁל הַסּוֹחֵר. – [לְרוֹעֵעַ, מְרוֹעֵעַ, יְרוֹעֵעַ]

~ פֻּע׳ **רוֹעַע**^ פ״ע רֻצַּץ, שֻׁבַּר: ״הַשָּׂרוּי בְּבַיִת הַמְרוֹעָע״ (קהלת רבה, עת ללדת). ״כָּל הַכֵּלִים שֶׁנָּטַלְתִּי מְרוֹעָעִים הָיוּ״ (עגנון, כלה כו). [מְרוֹעָע, יְרוֹעַע]

~ הִת׳ **הִתְרוֹעֵעַ**, 1, הִתְמוֹטֵט, שֻׁבַּר: ״רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ, פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ״ (ישעיה כד יט). ״לְכִפָּה שֶׁל אֲבָנִים, כֵּיוָן שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה אַחַת מֵהֶן – נִתְרוֹעֲעוּ כֻּלָּן״ (ירושלמי סנהדרין כז ד). 2*, נִפְגַּם, נִתְקַלְקֵל, נִתְעַרְעֵר: ״חָבִית שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה״ (כלים ג ד). ״הָיָה אָנוּס לְהוֹצִיא אֶת כַּסְפּוֹ מִתּוֹךְ הַבַּנְקִים הַמִּתְרוֹעֲעִים״ (ברקוביץ, סיפורים שפג). מַצָּבוֹ שֶׁל הַמִּפְעָל הִתְרוֹעֵעַ בִּימֵי הַמַּשְׁבֵּר הַכַּלְכָּלִי. – [לְהִתְרוֹעֵעַ, מִתְרוֹעֵעַ, יִתְרוֹעֵעַ]

ג. רעע [מן רֵעַ]

~ פִּע׳ **רוֹעֵעַ**^, קֵרֵב כְּיָדִיד, עָשָׂה לְרֵעַ: ״אִם רָפָא רִטְפּוּשׁוֹ – יְרוֹעֲעֶנּוּ, אִם קָרֵב קִצְפּוֹ – יְקָרְבֶנּוּ״ (יניי, קמא). – [לְרוֹעֵעַ, מְ־, יְרוֹעֵעַ]

~ הִת׳ **הִתְרוֹעֵעַ**, הִתְרָעָה, הִתְחַבֵּר, הִתְיַדֵּד, הָיָה לְחָבֵר: ״אִישׁ רֵעִים לְהִתְרֹעֵעַ״ (משלי יח כד) [לפי אחד הפירושים; אך נראה יותר כי שם המשמע: להישבר, להיהרס, כמשמע ב. רעע]. ״הִיא לֹא הִתְעָרְבָה בֵּין הַתַּלְמִידִים וְתִמָּנַע גַּם לְהִתְרוֹעֵעַ עִם בְּנוֹת גִּילָהּ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים נה). ״וְהוּא מִתְאָרֵחַ וּמִתְרוֹעֵעַ עִם מְשֻׁלָּמִים וַעֲרֵלִים״ (בורלא, עקביה 148). ״אֶתְרוֹעֵעַ לְךָ בְּאֹמֶן אִם לָגִיל וְאִם לָנֶגַע״ (גפוגוב, תר׳ עוטה עור 635). – [לְהִתְרוֹעֵעַ, מִתְרוֹעֵעַ, יִתְ־]

א. רעף [בהיפוך אותיות: ערף, ראה ב. ערף; ערבית: רַעַפַ׳]

~ פָּע׳ **רָעַף** פיו״ע נָטַף, נָזַל: ״בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־טָל״ (משלי ג כ). ״עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן, יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר״ (תהלים סה יב–יג). ״מִי שָׂם בְּעֵינַי, יוֹם נְסִיעַתְכֶם, מַעְיָן אֲשֶׁר מֵימָיו כְּעָב יִרְעָפוּ?״ (הגגיד, דיואן 308). [ובהשאלה] ״וְטוֹבָה מְאִירַת עֵינַיִם וּנְעִימוֹת רוֹעֲפוֹת בִּטְלָלִים״ (אגרות שמואל בן עלי, תרבות א 54). ״עֲבוּר וְזָרוּעַ... אֶת הָאֱמוּנָה וְאֶת הַטֹּהַר הָרוֹעֲפִים מִכָּל יְשׁוּתְכֶם״ (ביאליק, יהי חלקי). ״כִּנְאַת־דֶּשֶׁא רוֹעֶפֶת עֲנֻת־חֵן״ (קריב, עיונים ז). ״בֵּן לוֹ הָיָה לִי לַחֲרֹד לִשְׁנָתוֹ עֵת הַשֶּׁקֶט רוֹעֵף״ (ש׳ שלום, שירים קג). ״רוֹעֶפֶת בִּטְחָה, שְׁלֵוָה וְקוֹרֶנֶת... חֲצַר־הַיְלָדִים״ (סבנקין, שירים 167). ״מַבָּט קוֹרֵן, חִיּוּךְ רוֹעֵף״ (אביבי, עץ 35). – [לִרְעֹף, רוֹעֵף, יִרְעַף]

~ נִפ׳ **נִרְעַף**°, הֻטַּף, הֻזַּל [ובהשאלה] הֻשְׁפַּע, נִתַּן בְּשֶׁפַע: ״הַמַּבָּטִים מְלֵאֵי הָאַהֲדָה וְיִרְאַת הַכָּבוֹד שֶׁנִּרְעֲפוּ עָלָיו מִכָּל עֵבֶר״

(בר־יוסף, אם 53). "בַּחֲלֹף מְזַחֶלֶת בָּרְחוֹב וּצְלִילֵי פַּעֲמוֹנֶיהָ נִרְעָפִים לְתוֹךְ הַכְּחֹלֶת הַקְּרוֹשָׁה" (אריכא, א 172). — [לְהֵרָעֵף, נִרְעָף, יֵרָעֵף]

~ הִפ' הִרְעִיף פ״י 1, הִזִּיל, הִטִּיף: "הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ־צֶדֶק" (ישעיה מה ח). "לְאֵל תְּחִנָּתְךָ כְּטַל הַרְעִיפָה" (הנגיד, דיואן 142). "הַשָּׁמַיִם הֶחָשִׁיר בְּרָכוֹת וָצֶדֶק יִהְיוּ מַרְעִיפִים" (גנזי שכטר, ג 171). "וְשָׁמַיִם יַרְעִיפוּ אוֹר הַמָּשִׁיחַ" (עגנון, כלה תסו). 2 ° [בהשאלה] אָצַל, הִשְׁפִּיעַ, הִשְׁרָה: "קְרָא בְגָרוֹן אִמְרֵי רֹן... וְהַרְעֵף רְבִיבֵי דְּבָרֶיךָ" (חריזי, תחכמוני יא 118). "מָה גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה... מוּל רֵיחַ אַפֵּךְ עֵת אַהֲבָה תַּרְעִיפִי!" (יל״ג, שירה ה). "תַּרְעִיף יָגוֹן טָמִיר וּכְאֵב נֶעְכָּר בַּחֲלַל הַדְּמָמָה" (ביאליק, שבעה). "פְּעָמִים הִרְעִיף מוּסָרוֹ עָלֶיהָ" (בורלא, גשים ז). "וְהַרְדְּיוֹ מַרְעִיף לוֹ בֵּינְתַיִם נְעִימוֹתָיו" (ברטוב, סיפורים 177). "כֵּן הִרְעִיף עָלָיו עֵצוֹת" (תמוז, אליקום 29). — [לְהַרְעִיף, מַ־, יַ־]

~ הָפ' הָרְעַף °, הֻטַּף, שֶׁהִרְעִיפוּ עָלָיו: "לְכַנְפֵי כֶסֶף נֶחְפָּה, חֵן וָחֶסֶד מֻרְעָפָה" (אהוביך, יוצר שבת חול המועד פסח). "וְרֵיחַ לַעֲנָה מַדְמִיעַ לְבְשָׂמֵי הַיַּעַר הָרְעַף" (למדן, במעלה ז). — [מֻרְעָף, יֻרְעַף]

ב. רעף [מן רַעַף]

~ פִּע' רִעֵף ° פ״י כִּסָּה בִּרְעָפִים, שָׂם מַעֲרֶכֶת רְעָפִים עַל קוֹרוֹת לְכִסּוּי גַּג: רִעַפְנוּ אֶת הַגַּג בְּרַעֲפֵי־מֶלֶט. — [לְרַעֵף אֶת־, מְרַעֵף, יְ־]

~ פֻּע' רֻעַף °, 1, כֻּסָּה בִּרְעָפִים: גַּג מְרֻעָף. 2, נֶעֱרַךְ בְּתַבְנִית רְעָפִים – זֶה עַל גַּבֵּי זֶה כְּעֵין קַשְׂקַשִּׂים: "בָּתֶּיהָ הַקְּטַנִּים הַמְרֻעָפִים" (איתן, ברקיע 232). שִׁבֳּלִיּוֹת מְרֻעָפוֹת. — [מְרֻעָף, יְרֻעַף]

א. רַעַף* ז' [מארמית; קרוב אל רצף] 1 °, לְבֵנָה דַקָּה לְכִסּוּי תִּקְרוֹת בָּתִּים מִלְמַעְלָה, לְצִפּוּי גַּגּוֹת: "וְאִם יִרְצֶה לְהוֹרִיד קוֹרוֹת וְתִקְרָאוֹת וּרְעָפִים" (ברצלוני, שטרות 64). "וְכֵן בְּגַגִּין שֶׁלָּנוּ שֶׁמְּכַסִּין בִּרְעָפִין" (טור חושן משפט, נזקי שכנים קנד כ). "מִין גַּג מְסֻכָּךְ קְצָתוֹ בִּרְעָפִים שְׁבוּרִים וְנִרְקָבִים" (מגדלי מו״ם, עד). רְעָפִים אֲדֻמִּים רַעֲפֵי־מֶלֶט.

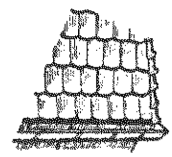
גג רעפים

2 *, מַרְצֶפֶת, לְבֵנָה שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הָיוּ אוֹפִים וְצוֹלִים עָלֶיהָ: "וְאֵין מְלַבְּנִין אֶת הָרְעָפִים לִצְלוֹת בָּהֶן (בְּיוֹם־טוֹב)" (ביצה ד ז). — [רַעַף־, רַעְפּוֹ; רְעָפִים, רַעֲפֵי־]

ב. רַעַף ^ ז' [מן א. רעף, רָעַף] טִפְטוּף, נְזִילָה: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי" – עִנְיַן רַעַף הוּא" (מנחם, מחברת, ערף). "תַּחַת רוּחוֹת וְרַעַף רְבִיבִים חַמִּים" (טמקין, שירים פ). [ובהשאלה] זֶרֶם, הַאֲצָלָה: "שֶׁפַע יְמֵי בְּרָכוֹת וְרַעַף טוֹבוֹת וְנַהֲרֵי נַחֲלֵי שְׁלוֹמוֹת" (אגרות ר' שמואל בן עלי, תרביץ א 54). "נָמוֹג, נִדָּף מֵרַעַף הָרְנָנִים" (שמעוני, שירים ג יח). "וְרָעַף אֶת אִמְרֵי פִּיו כְּרַעַף צֳרִי רְפָאוֹת" (ליסיצקי, מידות 12). — [רַעַף־]

רַעְפָן ° ז' [מן א. רַעַף] אֻמָּן בְּהַתְקָנַת רְעָפִים אוֹ בְּצִפּוּי גַּגּוֹת בִּרְעָפִים. — [רַעְפָנִים, ־פְּנֵי־]

רעץ [קרוב אל רצץ; רעע]

~ פָּע' רָעַץ פ״י רָצַץ, שָׁבַר, פּוֹצֵץ: "יְמִינְךָ ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב" (שמות טו ו). "וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שופטים י ח). "רְעָצוּם צָרִים וְצַוָּאר פָּשְׁטוּ" (סידור רס״ג, שלו). "פַּחַד הַמֶּלֶךְ לִבִּי רוֹעֵץ פֶּן יִמְצָאֵנִי וְיִתְלֶה אוֹתִי עַל הָעֵץ" (זבארה, ס' שעשועים ב 33). "יַד יְמִינוֹ רוֹעֶצֶת פֶּלֶד" (אלתרמן, התיבה 139). "אַחֲרֵי כָּל נָחָשׁ שֶׁרָעַץ בְּיָדָיו וּבִרְכּוֹ עַל זְרוֹעוֹ" (בורלא, עקביה 37). "לֹא הֵעֵזּוּ אֶת פָּנֵינוּ לְהַגִּיד מִלָּה רוֹעֶצֶת" (גפרנוב, תר' עוטה עור 1234). — [לִרְעֹץ, רוֹעֵץ, יִרְעַץ]

~ נִפ' נִרְעַץ ^, נִשְׁבַּר, רֻצַּץ: "וּמֵאֵשׁ גִּבּוֹר לֹא נִרְעָץ" (גבירול, אלהים אל ראשון). "גִּבּוֹרֵי נִרְעֲצוּ וְנִכְנְעוּ לְהַשְׁפִּילָה" (אמרתי שעו, לט' באב). — [לְהֵרָעֵץ, נִרְעָץ, יֵרָעֵץ]

~ פִּע' רִעֵץ ^ פ״י רָעַץ, רָצַץ: "זָרִים רִעֲצָה יְמִינְךָ" (ינאי, שסו). "רֹאשׁ מְחַצְתָּ, תַּנִּין רִעַצְתָּ" (קליר, בעשר מכות, סילוק שני לפסח). "מָוֶת אוֹתוֹ יְרַעֵץ" (נאגארה, 434). — [לְרַעֵץ אֶת־, מְרַעֵץ, יְ־]

~ פֻּע' רֻעַץ °, שֻׁבַּר, רֻצַּץ: "לֹא מִשּׁוּם שֶׁכְּתַב־יָדוֹ מְרֻעָץ וְשָׂרוּעַ וּמְשֻׁרְבָּב" (עגנון, כפות קצז). — [מְרֻעָץ, יְרֻעַץ]

~ הִת' הִתְרַעֵץ °, נִשְׁבַּר, נֶהֱרַס: "הַיְּדִידוּת תִּתְרַעֵץ וְהִיא לֹא תִּתְפַּצֵּחַ" (יזהר, צקלג 126). — [לְהִתְרַעֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

– נֶהְפַּךְ (הָיָה) לוֹ לְרוֹעֵץ* [שאול מן תוספתא סנהדרין ד ז; אך יש מנסחים שם: לְדֹעֵץ] הָיָה לוֹ לְמִכְשׁוֹל, הָיָה בְּעוֹכְרָיו: "הַסְּפָרִים, הָאֱמוּנוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁהָיוּ לִי לְרוֹעֵץ" (ברדיצ'בסקי, סיפורים יב). הִתְנַהֲגוּתוֹ הַקָּשָׁה נֶהֶפְכָה לוֹ לְרוֹעֵץ.

א. רַעַץ* ז' 1, שֵׁם הַמּוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד (תוספתא סנהדרין ד ז; ירושלמי מגילה עא ב; סנהדרין כב.). בְּנֻסְחָאוֹת שׁוֹנוֹת: 'רַחַץ', 'רוֹעֵץ', 'דַּעַץ'; הַנֹּסַח הַמִּסְתַּבֵּר הוּא כַּנִּרְאֶה "דַּעַץ", וְהוּא אֶחָד הַכִּנּוּיִים לַכְּתָב הָעִבְרִי הַקַּדְמוֹן בְּטֶרֶם הָחְלַף עַל־יְדֵי עֶזְרָא לַכְּתָב הָאַשּׁוּרִי. 2 [לדעה אחרת (טור־סיני:)] כִּנּוּי לְטֹפֶס הַתּוֹרָה הַשּׁוֹמְרוֹנִי בְּטֶרֶם הָחְלַף עַל־יְדֵי עֶזְרָא לְטֹפֶס הָאַשּׁוּרִי.

ב. רַעַץ ^ ז' [מן רעץ, רָעַץ] שֶׁבֶר: "וְאַל חִלְּצוּ מֵאֵשׁ וָרַעַץ" (אביתור, אל אלהים). — [רַעַץ־]

רַעֲצָנִי ° ת' [מן רעץ, רָעַץ] הַרְסָנִי, הָרוֹעֵץ וּמְשַׁבֵּר: "אֵיל־בַּרְזֶל רַעֲצָנִי" (אריכא, סופר 166). — [רַעֲצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רְעָרוּעַ ^ ז' [מן רערע] עִרְעוּר, הֶרֶס, מָטוּט: "תְּמוּסָה בְּפַח אוֹרֵב וְרְעָרוּעוֹ" (גנזי שכטר, ג 67). רְעָרוּעַ הַבִּנְיָן. — [רְעָרוּעַ־, רְעָרוּעִים, רְעָרוּעֵי־]

רערע [הכפלה מן רעע; קרוב אל ערער]

~ פִּע' רְעַרַע ° פ״י עִרְעֵר, מוֹטֵט: הַשִּׁטָּפוֹן רְעַרַע אֶת יְסוֹדוֹת הַבַּיִת. — [לְרַעֲרֵעַ, מְ־, יְרַעֲרַע]

~ פֻּע' רֹעֲרַע *, עֹרְעַר, הָיָה רָעוּעַ, מָט לִנְפֹּל: "בָּתִּים שֶׁאָמְרוּ – בְּרִיאִים, אֲבָל לֹא מְרֹעֲרָעִים" (ירושלמי תעניות סו ד). — [מְרֹעֲרָע, יְרֹעֲרַע]

~ הִת' נִתְרַעֲרַע *, נִתְעַרְעֵר, הִתְמוֹטֵט: "לְכִפָּה שֶׁל אֲבָנִים, כֵּיוָן שֶׁנִּתְרַעַרְעָה אַחַת מֵהֶן נִתְרַעַרְעוּ כֻּלָּן" (ירושלמי מועד קטן פג ג). — [לְהִתְרַעֲרֵעַ, מִתְ־, יִתְרַעֲרַע]

רעש [קרוב אל רגש, רגז; ארמית: רְעַשׁ; ערבית: רַעַשַׁ, רַעֲשַׁ]

~ פע׳ **רָעַשׁ** פ״ע **1** °, הֵקִים קוֹל שָׁאוֹן, הִשְׁמִיעַ הֲמֻלָּה רַבָּה: ״וְתִרְעַשׁ הַגִּנָּה וַיֶּהוֹם בָּהּ כָּל שְׁבִיל״ (ביאליק, בגינה). גַּלִּים רוֹעֲשִׁים וְגוֹעֲשִׁים. הֲמוֹנֵי הַמַּפְגִּינִים צָעֲקוּ וְרָעֲשׁוּ. אַל תִּרְעַשׁ כָּל כָּךְ! **2** [במשמע המקורי] רָגַז, רָעַד, הִזְדַּעְזַע: ״אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם שָׁמַיִם נָטָפוּ״ (שופטים ה ד). ״רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ״ (ירמיה ד כד). ״יוֹם אֶחָד בִּתְקוּפַת תַּמּוּז הָיָה וְרָעֲשָׁה הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן״ (ירושלמי חגיגה ב א). ״וְסִפִּים רָעֲשׁוּ לִתְרוּעַתְכֶם״ (ביאליק, ראיתיכם). — [לִרְעֹשׁ, רוֹעֵשׁ, יִרְעַשׁ]

~ נפ׳ **נִרְעַשׁ**, **1**, רָעַשׁ, הִזְדַּעְזַע: ״מִקּוֹל נִתְפְּשָׂה בָבֶל נִרְעֲשָׁה הָאָרֶץ״ (ירמיה נ מו). **2** ^ [בהשאלה] נִסְעַר, נִפְחַד, נִרְגַּשׁ מְאֹד: ״הִנְנִי הֶעָנִי מִמַּעַשׂ, נִרְעָשׁ וְנִפְחָד״ (הנני העני, מוסף ימים נוראים). ״וַתִּתְחַלְחַל הַקָּמָה, נִנְעֲרָה, נִרְעָשָׁה״ (ביאליק, בשדה). ״נִבְהַלְתִּי וְנִרְעַשְׁתִּי״ (עגנון, אורח 402). ״וְלָחַשׁ לוֹ בְּפָנִים מְשֻׁנּוֹת וּבְפָנִים נִרְעָשׁוֹת״ (הזז, היושבת 335). [וראה עוד ערך נִרְעָשׁ] — [לְהֵרָעֵשׁ, נִרְעַשׁ, יֵרָעֵשׁ]

~ פע׳ **רִעֵשׁ** ^ פ״י הִרְעִישׁ: ״דָּלְקָם בָּאֵשׁ, רִעֲשָׁן בָּרוּחַ״ (ספר יצירה, סוף). — [לְרַעֵשׁ, מְ־, יְ־]

~ פע׳ **רֹעַשׁ** ^, נִרְעַשׁ: ״רֹעֲשׁוּ גִּבּוֹרִים חַתִּים נִבְעָתִים״ (גאגארה, זמירות 434). ״אוּלָם אֲנִי עֲדַיִן מְרֹעָשׁ״ (מלצר, תר׳ נהרות 305). — [מְרֹעָשׁ, יְרֹעַשׁ]

~ הת׳ **נִתְרָעֵשׁ**, **1** *, נִרְעַשׁ, נִזְדַּעְזַע: ״כְּשֶׁעָמַד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאָמַר: ׳אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳, הָיוּ הֶהָרִים מִתְרָעֲשִׁים וְהַגְּבָעוֹת מִתְמוֹטְטוֹת״ (מכילתא סו). ״וְאָז יִתְרַעֵם הַגַּלְגַּל וְיִתְרַעֵשׁ הַכִּסֵּא״ (קליר, והיות, מוסף ראש השנה). ״הִתְחִילָה הַחוֹמָה לְהִתְרָעֵשׁ וּלְהִתְנוֹעֵעַ״ (יוסיפון, רנד). ״כָּל מַעַרְכֵי הַשְּׁכִינָה מִתְרָעֲשִׁים וְכִסֵּא הַכָּבוֹד מִזְדַּעְזֵעַ״ (הזז, יעיש ג 101). **2** ^ [בהשאלה] נִבְהַל וְנִסְעַר מְאֹד, נִדְהַם: ״אֵזַי לִבָּהּ נִתְרָעֵשׁ, עֵינָהּ נָשְׂאָה לַשָּׁמַיִם״ (גאגארה, 412). ״מִיָּד הִתְרָעֵשׁ כָּל הָעָם וְתַלְקָחָה הַמַּחֲלֹקֶת בֵּין הַצְּדָדִים״ (מגדלי מו״ס, שצד). ״נִכְנְסָה מְהוּמָה בְּלֵב הַמְּלַמְּדִים וְהִתְחִילוּ מִתְרָעֲשִׁים וּמִתְגָּעֲשִׁים״ (עגנון, כלה שמו). ״שׁוֹשַׁנָּה מִתְרָעֶשֶׁת וּמַפְסִיעָה פְּסִיעָה נוֹסֶפֶת לְעֶבְרוֹ״ (שנהר, ג 364). **3** °, הֵקִים רַעַשׁ: ״אֵיפֹה בַּקְרִי? עוֹד הַכֹּל חֹשֶׁךְ! תֵּן לִישֹׁן — מָה נִתְרָעַשְׁתָּ אַתָּה?״ (יזהר, צקלג 585). ״לֹא עָלַי יִתְרָעֵשׁ קוֹלוֹ״ (זכאי, קצרות 404). — [לְהִתְרָעֵשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ **הִרְעִישׁ** פיו״ע **1** פ״י זִעֲזַע, מוֹטֵט: ״אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ״ (חגי ב כא). ״הֲזֶה הָאִישׁ מַרְגִּיז הָאָרֶץ, מַרְעִישׁ מַמְלָכוֹת?״ (ישעיה יד טז). ״יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא הִרְעִישׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִילְךָ״ (תענית כ.). **2** °, הִפְגִּיז, הִתְקִיף בִּפְגָזֵי תּוֹתָחִים אוֹ בִּפְצָצוֹת מִמְּטוֹסִים: חֵיל־הָאֲוִיר הִרְעִישׁ אֶת הָעִיר. **3** ° פ״ע הֵקִים קוֹל רַעַשׁ וְשָׁאוֹן, עוֹרֵר הֲמֻלָּה רַבָּה: ״כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְגַלְגַּלֵּי הַמֶּרְכָּבָה, מִפְּנֵי מָה אַתֶּם מַרְעִישִׁין?״ (אותיות דר׳ עקיבא, נוסח ב, ילינק ג 53). הַתַּלְמִידִים הִשְׁתּוֹבְבוּ וְהִרְעִישׁוּ בַּהַפְסָקוֹת. הַמְּכוֹנָה הַכְּבֵדָה הִרְעִישָׁה מְאֹד. **4** ° פ״י [בהשאלה] הִסְעִיר, גָּרַם לְהִתְרַגְּשׁוּת, עוֹרֵר סֶנְסַצְיָה: ״הַבְּשׂוֹרָה הַזֹּאת לֹא הִרְעִישַׁתּוּ כַּנִּרְאֶה כְּלָל״ (ביאליק, התצורה ג). ״הַגִּלּוּי הַזֶּה הִרְעִישׁ אֶת נַפְשִׁי עַד הַיְסוֹד״ (ויסלבסקי, תר׳ מרד 36). נִתְקַבְּלוּ יְדִיעוֹת מַרְעִישׁוֹת. (וראה עוד להלן) — [לְהַרְעִישׁ אֶת־, מַרְעִישׁ, יַ־]

~ הפ׳ **הָרְעַשׁ** °, **1**, הֻפְצַץ, הֻפְגַּז, הֻתְקַף בִּפְגָזֵי תּוֹתָחִים אוֹ בִּפְצָצוֹת מִמְּטוֹסִים: הַמַּטָּרוֹת הַצְּבָאִיּוֹת בָּעִיר הָרְעֲשׁוּ מִן הָאֲוִיר. [ובהשאלה:] ״הַהִתְעוֹרְרוּת וְהַשִּׂמְחָה הָיוּ סוֹאֲנוֹת וְכֵנוֹת, הָרְעַשְׁתִּי בִּשְׁאֵלוֹת״ (סרח, משרט 87). **2**, הָחֲרַד, הָתְקַף: ״אַחֲרוֹן מִפְלָטָה, מָרְעָשׁ זַעֲקָתָהּ הַגְּדוֹלָה... חֵיק אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ״ (ביאליק, אלמנות). — [מָרְעָשׁ, יָרְעַשׁ]

– **הִרְעִישׁ עוֹלָמוֹת** * [שאול מן תענית כ. ועוד בתלמוד ובמדרשים], הִטְרִיד הַרְבֵּה, לֹא נָתַן מְנוּחָה, לֹא נָח וְלֹא שָׁקַט, הֵקִים רַעַשׁ רַב עַל סְבִיבוֹ: ״כְּבְדַרְךְּ אַגַּב הַרְבָּתָהּ אֶסְתֵּר לְהַרְעִישׁ עוֹלָמוֹת גַּם עַל הֲכָנוֹתֶיהָ״ (ברנר, א 416). ״אֲבָל גַּם לְהַרְעִישׁ עָלָיו אֶת הָעוֹלָם לֹא רָאוּ חוֹבָה לְעַצְמָם״ (ברקוביץ, הראשונים קכג). ״אִשְׁתּוֹ שֶׁל חֲנוֹךְ מַרְעִישָׁה עָלֵינוּ אֶת הָעוֹלָם״ (עגנון, אורח 611).

– **הִרְעִישׁ שָׁמַיִם וָאָרֶץ** [שאול מן חגי ב כא], הֵקִים רַעַשׁ גָּדוֹל, הָפַךְ עוֹלָמוֹת: ״גַּם כִּי תַּרְעִישׁ עָלָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ... הוּא מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָזוּז״ (ברקוביץ, חיי רלד).

רַעַשׁ ז׳ [מן רעש, רָעַשׁ; ערבית: רַעְשָׁה] **1**, שָׁאוֹן, הֲמֻלָּה רַבָּה: ״בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל״ (ישעיה כט ו). ״וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל״ (יחזקאל ג יב). ״וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים״ (ברכת יוצר, שחרית). ״וַיֹּאבַד בְּרַעַשׁ הַתֻּפִּים וְהַצֶּלְצְלִים״ (ביאליק, מגילת ו). רַעַשׁ הַמְּכוֹנוֹת וּכְלֵי־הָרֶכֶב. רַעַשׁ הָעִיר הַגְּדוֹלָה. **2**, זַעֲזוּעַ, רְעָדָה גְּדוֹלָה, חֲרָדָה: ״לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל וּמֵימֶיךָ בְּרָגְזָה וּבִדְאָגָה תִּשְׁתֶּה״ (יחזקאל יב יח). **3**, רְעִידַת־אֲדָמָה: ״שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ״ (עמוס א א). ״וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה״ (זכריה יד ה). הָרְעָשִׁים שְׁכִיחִים בְּאֵזוֹרִים שׁוֹנִים שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ. — [רַעַשׁ־, רַעְשׁוֹ; רְעָשִׁים, רַעֲשֵׁי־]

– **מַה (הָ)רַעַשׁ?** ° מַה פֵּשֶׁר הַמְּהוּמָה? עַל שׁוּם מָה הַסְּעָרָה הַזֹּאת?: ״לֹא־כֻתֹּנֶת, לֹא־נַעַל... — מָה רַעַשׁ? — אֵין רָע!״ (ביאליק, לנוצת).

רַעֲשׁוּשׁ ° ז׳ [מן רַעַשׁ] רַעַשׁ קַל, רִשְׁרוּשׁ: כָּל רַעֲשׁוּשׁ מַפְרִיעַ לוֹ בְּהִתְרַכְּזוּתוֹ בַּעֲבוֹדָה. רַעֲשׁוּשִׁים בַּלֵּב. — [רַעֲשׁוּשׁ־, ־שִׁים, רַעֲשׁוּשֵׁי־]

רַעֲשִׁי ° ת׳ [מן רַעַשׁ 3] סֵיסְמִי, שֶׁל רְעִידַת־הָאֲדָמָה, הַקָּשׁוּר בְּתוֹפָעוֹת הָרַעַשׁ, הַקּוֹבֵעַ אֶת מְקוֹם הָרַעַשׁ אוֹ עָצְמָתוֹ: אֵזוֹרִים רַעֲשִׁיִּים. מַכְשִׁירִים רַעֲשִׁיִּים. — [רַעֲשִׁית, רַעֲשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

רַעֲשִׁיּוּת ° נ׳ [מן רַעֲשִׁי] סֵיסְמִיּוּת, תְּכוּנָתָם שֶׁל הָרְעָשִׁים (רְעִידוֹת־הָאֲדָמָה) וְעָצְמָתָם. — [רַעֲשִׁיּוּת־]

רַעֲשָׁן ° ז׳ [מן רעש, רָעַשׁ] **1**, מַרְעִישׁ, מִי שֶׁמֵּקִים רַעַשׁ גָּדוֹל, הָעוֹשֶׂה הַכֹּל בְּ״סוּפָה וּבִסְעָרָה״, בִּלְתִּי־שָׁקֵט. **2**, כְּלִי־שַׁעֲשׁוּעִים שֶׁל יְלָדִים הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל רַעַשׁ אַגַּב הֲנָעָה אוֹ סִבּוּב: הַיְלָדִים נוֹהֲגִים לְהַרְעִישׁ בְּרַעֲשָׁנִים כְּשֶׁמַּשְׁמִיעִים אֶת הַשֵּׁם ״הָמָן״ בִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה בְּפוּרִים. — [רַעֲשַׁן־, רַעֲשָׁנִים, רַעֲשָׁנֵי־]

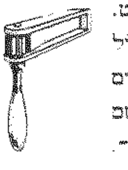

רַעֲשָׁן

רַעֲשָׁנוּת ° נ׳ [מן רַעֲשָׁן] **1**, הֲקָמַת רַעַשׁ, עֲשִׂיַּת דְּבַר־מָה מִתּוֹךְ רַעַשׁ וְשָׁאוֹן, הִתְרַגְּשׁוּת יְתֵרָה, צַעֲקָנוּת: לָמָּה הָרַעֲשָׁנוּת הַזֹּאת? **2**, מְגַמָּה לְהַרְעִישׁ וּלְהַסְעִיר אֶת רוּחַ הַבְּרִיּוֹת וְלִיצֹר רֹשֶׁם עַז

בְּמַעֲשִׂים אוֹ בְּצוּרוֹת חֲרִיפוֹת: רַעַשְׁנוּת בְּפִרְסֹמֶת. רַעַשְׁנוּת בְּתִלְבֹּשֶׁת. – [רַעַשְׁנוּת־]

רַעַשְׁנִי° ת׳ [מן רַעַשָׁן] 1, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַעַשְׁנוּת וְצַעֲקָנוּת, הַמֵּקִים רַעַשׁ וְהֲמֻלָּה: וִכּוּחַ רַעַשְׁנִי. 2, סֶנְסַצְיוֹנִי, מַרְעִישׁ, צַעֲקָנִי, יוֹצֵר רֹשֶׁם עַז: יְדִיעוֹת רַעַשְׁנִיּוֹת. פִּרְסֹמֶת רַעַשְׁנִית. – [רַעַשְׁנִית, ־נִיִּים, רַעַשְׁנִיּוֹת]

רַף* ז׳ [שאול מן תוספתא כלאים ד ה, אבל הנוסח והמשמע שם אינם ברורים; ערבית: רַף אצטבה] דַּף, מַדָּף, אִצְטַבָּה קְטַנָּה בְּאָרוֹן אוֹ בְּכוֹנָנִית בְּקִיר לָשִׂים עָלֶיהָ דְּבָרִים שׁוֹנִים – סְפָרִים, עֲצִיצִים וְכַדּוֹמֶה. – [רַף־, רַפּוֹ; רַפִּים, רַפֵּי־]

ר״פ ר״ת 1, רָצוּף פֹּה. 2, רֹאשׁ־פֶּרֶק; רָאשֵׁי פְּרָקִים. 3, רֹאשׁ־פִּנָּה. 4, רְאֵה פָּסוּק.

א. רפא [פיניקית, סורית: רפא; ערבית: רַפַ׳אַ תפר ביחד, תקן]

~ פָּע׳ **רָפָא** פ״י הֵשִׁיב חוֹלֶה לִבְרִיאוּתוֹ, טִפֵּל בְּחוֹלֶה עַד שֶׁהִבְרִיא: ״אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ״ (במדבר יב יג). ״אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ״ (ירמיה ל יז). ״רְפָאֵנִי ה׳ וְאֵרָפֵא, הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה״ (ירמיה יז יד). ״סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים״ (תפילת שמונה עשרה). – [לִרְפֹּא אֶת־, לְ־, רָפָאתִי, רוֹפֵא, יִרְפָּא, רְפָא! רִפְאִי!]

~ נפ׳ **נִרְפָּא**, 1, חָזַר לִבְרִיאוּתוֹ, חָלְפָה מַחֲלָתוֹ: ״נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת״ (ויקרא יד ג). ״רְפָאֵנִי ה׳ וְאֵרָפֵא״ (ירמיה יז יד). ״מַכְּוָה אֲשֶׁר לֹא תֵרָפֵא לְעוֹלָם״ (ביאליק, מגילת ו). פְּלוֹנִי נִרְפָּא מִפְּצָעָיו. 2, תֻּקַּן, חָזַר לִהְיוֹת תָּקִין וָטוֹב: ״וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם״ (יחזקאל מז ח). – [לְהֵרָפֵא, נִרְפֵּאתִי, נִרְפָּא, יֵרָפֵא; במקרא לפעמים גם: נִרְפָּתָה, יֵרָפוּ, כאילו מן רפה, ראה ב. רפה]

~ פִּע׳ **רִפֵּא** פ״י 1, טִפֵּל בְּחוֹלֶה כְּדֵי לַהֲשִׁיבוֹ לִבְרִיאוּתוֹ, נָקַט אֶמְצָעִים לַהֲסָרַת מַחֲלָה: ״אֶת־הַנַּחְלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם״ (יחזקאל לד ד). ״אֲדוֹנִי הָרוֹפֵא, רַפֵּא אֶת בְּנִי!״ (ירושלמי ברכות ט ב). ״וַיְרַפּוּ (=וַיְרַפְּאוּ) אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נְקַלָּה״ (ירמיה ח יא). ״הִכָּהוּ – חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ״ (בבא קמא ח א). 2, תִּקֵּן, שִׁפֵּר: ״רִפֵּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה״ (מלכים ב ב כא). ״וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח ה׳ הֶהָרוּס״ (מלכים א יח ל). – [לְרַפֵּא אֶת־, לְ־ גם לְרַפְּאוֹת, רִפֵּאתִי, מְרַפֵּא, יְרַפֵּא]

~ פֻּע׳ **רֻפָּא** ^, נִרְפָּא, הֻחְזַר לְאֵיתָנוֹ: ״רֻפְּאָה לְקֵץ תִּשְׁעִים״ (קליר, אם אשר, יוצר א׳ ראש השנה). ״בְּיוֹם רָעָה וְרֻפָּא מִיגוֹנִים״ (הנגיד, בן־קהלת 79). – [מְרֻפָּא, יְרֻפָּא]

~ הת׳ **הִתְרַפֵּא**, 1, נִמְצָא בְּטִפּוּלוֹ שֶׁל רוֹפֵא: ״וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה״ (מלכים ב ח כט). ״לְאֶחָד שֶׁלָּקָה בְּרַגְלוֹ וְחָזַר עַל כָּל הָרוֹפְאִים לְהִתְרַפְּאוֹת״ (שיר השירים רבה ב, כתפוח). פְּלוֹנִי מִתְרַפֵּא אֵצֶל רוֹפֵא פְּרָטִי. 2°, הִבְרִיא, פָּסְקָה מַחֲלָתוֹ, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: ״חָלָה – וְנִתְרַפֵּא״ (בבא בתרא ט ד). ״הִתְרַפְּאִי כִּי יֵשׁ לְמַכָּתֵךְ צֳרִי״ (הנגיד, דיואן 318). חוֹלֵה־הַקִּבָה נִתְרַפֵּא לְאַחַר טִפּוּל מְמֻשָּׁךְ. – [לְהִתְרַפֵּא גם לְהִתְרַפְּאוֹת; הִתְרַפֵּאתִי, מִתְרַפֵּא, יִתְרַפֵּא]

– **רָפָא לוֹ**, הוּטַב לוֹ, שָׁב לְאֵיתָנוֹ: ״פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו... וָשָׁב וְרָפָא לוֹ״ (ישעיה ו י).

ב. רפא [שינוי־כתיב במקום א. רפה, ראה ערך זה]

~ פִּע׳ **רִפֵּא** פ״י רִפָּה, הֶחֱלִישׁ: ״יוּמַת נָא אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה, כִּי עַל־כֵּן הוּא מְרַפֵּא אֶת־יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה״ (ירמיה לח ד). – [לְרַפֵּא, מְ־, יְ־]

רְפָאוֹת נ׳ [מן רפא, רָפָא] רְפוּאָה, מַרְפֵּא, תְּרוּפָה לְמַחֲלָה: ״רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ״ (משלי ג ח). ״אֲשֶׁר יַצְלִיחַ לוֹ (לָרוֹפֵא) פְּשָׁרָה וּרְפָאוּת לְמַעַן מִחְיָה״ (בן־סירא לח יד). ״הֵן לְחָלְיִי אֲרוּכָה שְׁלַח צוּר לִי רְפָאוּת״ (יהודה הלוי, י 619). ״שׁוֹתִים לִרְפָאוֹת הֶחָזֶה״ (כרש, א 12). ״עַל עֶרֶשׂ דְּוַי אִידֶלִי שׁוֹכֶבֶת וּרְפָאוֹת אֵין לְמַחֲלָתָהּ״ (עגנון, אלו בב). ״מַחֲלַת דּוֹר הַבֵּינַיִם אֵין רְפָאוֹת לָהּ״ (זכאי, קצרות 16). – [רְפָאוֹת־]

רְפָאִים ז״ר [אוגריתית: רפאם, רפאֻם; פניקית: רפאם, ראה להלן] 1, כִּנּוּי בַּמִּקְרָא (וְכֵן גַּם בִּכְתוֹבוֹת כְּנַעֲנִיּוֹת וּבָאוּגָרִיתִית) לַמֵּתִים אוֹ לְרוּחוֹת הַמֵּתִים בַּשְּׁאוֹל: ״שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ, עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים״ (ישעיה יד ט). ״הֲלַמֵּתִים תַּעֲשֶׂה־פֶּלֶא אִם־רְפָאִים יָקוּמוּ יוֹדוּךָ סֶּלָה?״ (תהלים פח יא). ״וְלֹא יָדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם, בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ״ (משלי ט יח). ״אַל יִכּוֹן לָם מִשְׁכָּב אֶת רְפָאִם״ (כתובת כנענית על קבר בן־אשמנעזר). 2, כִּנּוּי לְשֵׁבֶט גִּבּוֹרִים וַעֲנָקִים שֶׁיָּשַׁב בִּימֵי־קֶדֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: ״רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף־הֵם כָּעֲנָקִים״ (דברים ב יא). – [רְפָאֵי־]

– **אֶרֶץ רְפָאִים** [על־יסוד ישעיה כו יט] 1, כִּנּוּי לִשְׁאוֹל, קֶבֶר. 2°, כִּנּוּי לְמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה, מָקוֹם שׁוֹמֵם וָרֵיק.

– **עִיר־רְפָאִים°** [בהשאלה] עִיר שֶׁתּוֹשָׁבֶיהָ עֲזָבוּהָ, שֶׁאֵין בָּהּ סִימַן חַיִּים: הָעִיר הַמֻּפְצֶצֶת הָפְכָה לְעִיר־רְפָאִים.

– **רוּחַ־רְפָאִים°**, רוּחַ־מֵתִים, צֶל־בַּלָּהוֹת.

רְפָא״ל° ר״ת רְשׁוּת פִּתּוּחַ אֶמְצָעֵי־לְחִימָה.

רפד [קרוב אל רבד, רבץ; ערבית: רַפַ׳דַ]

~ פָּע׳ **רָפַד** פ״י רָבַד, שָׁטַח, פָּרַשׂ: ״תַּחְתָּיו חַדּוּדֵי חָרֶשׂ, יִרְפַּד חָרוּץ עֲלֵי־טִיט״ (איוב מא כב). ״וְאִם יְקַלֵּל הַשָּׂדֶה וְקָמָה לֹא יִרְפַּד״ (טשרניחובסקי, שירים 280). – [לִרְפֹּד, רוֹפֵד, רָפוּד, יִרְפֹּד]

~ נפ׳ **נִרְפַּד** ^, רֻפַּד, הֻצַּע תַּחְתָּיו: ״וְהֵרָפֵד בְּתַפּוּחִים וְהִסָּמֵךְ בְּיֵינֵךְ״ (הנגיד, דיואן 28). – [לְהֵרָפֵד, נִרְפָּד, יֵרָפֵד]

~ פִּע׳ **רִפֵּד** פ״י 1, הִצִּיעַ מַצָּע לְמִשְׁכָּב, פֵּרֵשׂ, שִׁטַּח: ״בַּחֹשֶׁךְ רִפַּדְתִּי יְצוּעָי״ (איוב יז יג). ״סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים״ (שיר השירים ב ה). ״וּבִלְבָנֵי פִּרְחֵי מְקוֹם רַגְלַיִךְ אֲרַפֵּד״ (ביאליק, מגילת ו). ״אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ עַד הַמֶּרְכָּבָה רִפְּדוּ בִּפְרָחִים״ (ברקוביץ, הראשונים שיז). הָרַפָּדָן רִפֵּד אֶת קַרְקַע הָרִצְפָּה בְּקַשׁ. 2°, צִפָּה רָהִיטֵי־מוֹשָׁב (כִּסֵּא, סַפָּה, כֻּרְסָה וְכוּ׳) בְּאָרִיג (עַל־פִּי־רֹב גַּם אֲגַב קְבִיעַת קְפִיצִים מִלְּמַטָּה לְנוֹחוּת הַיְשִׁיבָה): הָרַפָּד רִפֵּד אֶת הַסַּפָּה. יֵשׁ לְרַפֵּד מֵחָדָשׁ אֶת הָרָהִיטִים שֶׁנִּתְיַשְּׁנוּ. – [לְרַפֵּד אֶת־, מְרַפֵּד, יְרַפֵּד]

~ פֻּע׳ **רֻפַּד** ^, 1 ^, הֻצַּע, שֻׁטַּח: ״פֹּה סַלְעִי, עַד עֶרֶב כִּי יֵרֵד פֹּה רֻפַּד יְצוּעִי״ (פיכמן, פה). מִטָּתוֹ רֻפְּדָה בְּכָרִים. [ובמליצה:] ״לוֹ יְצוּעֵי מַאֲמָר רֻפְּדוּ״ (משה אבן־עזרא, א 46). 2°, צֻפָּה בְּאָרִיג: כִּסְאוֹת מְרֻפָּדִים. סַפָּה מְרֻפֶּדֶת. – [מְרֻפָּד, יְרֻפַּד]

~ הת' הִתְרַפֵּד ^, 1 ^, הִצִּיעַ תַּחְתָּיו, רִפֵּד יָצוּעַ לְעַצְמוֹ: "בִּרְחוֹבוֹתָיו יִתְרַפֵּדוּ" (קליר, כי אקח, יוצר ב' סוכות). 2 °, הִתְרַבֵּד, הִשְׁתַּטֵּחַ: "זֶרֶם הַלָּבָה הַמְּקַלַּחַת... וְהַמִּתְרַפֶּדֶת כְּשִׁכְבָה מוּצֶקֶת עַל הֶקֵּף גָּדוֹל" (סוקולוב, במראות 49). 3 °, הִתְכַּסָּה, צֻפָּה: הַקִּירוֹת הִתְרַפְּדוּ בִּימֵי הַבְּחִירוֹת בְּמוֹדָעוֹת עַל אֲסֵפוֹת, בְּסִיסְמָאוֹת וּבִכְרָזוֹת. – [לְהִתְרַפֵּד, מִתְרַפֵּד, יִתְרַפֵּד]

רֶפֶד ^ ז' [מן רפד, רָפַד] 1 °, מַצָּע, דָּבָר שֶׁמְּרַפְּדִים בּוֹ מְקוֹם לְמִשְׁכָּב, אוֹ הַחֹמֶר שֶׁשָּׂמִים עַל קַרְקַע הָרֶפֶת אוֹ הָאֻרְוָה וְכו' לְמַצָּע לְבַעֲלֵי־הַחַיִּים: "לְיַד שַׁעַר הָאֻרְוָה נֶעֱצַר, הֵרִיחַ אֶת הָרֶפֶד" (שלונסקי, תר' קרקע א 260). "וַתִּפְרֹשׂ לָהֶם כְּקֹדֶם עוֹר־נָמֵר נָאֶה לְרֶפֶד" (גפנוב, תר' ערוטה עור 922). [ובהשאלה:] "וּלְעֵת יָבֹא קִרְבֵךְ תּוֹעָה פִּרְשִׂי לוֹ רֶפֶד צֵל" (אבינועם, שירים קצה). 2 °, אָרִיג הַמְּשַׁמֵּשׁ לְרִפּוּד רָהִיטִים, בִּטְנָה: רֶפֶד מֻבְחָר לְסַפָּה. 3 ^ [בפיוטים] יָצוּעַ, מְקוֹם לִינָה: "זְבוּל קֹדֶשׁ הִלּוּלֶיךָ, רֶפֶד יְפִי מִכְלוּלֶיךָ" (אלה וכאלה, שחרית שבת חול המועד פסח). – [רֶפֶד־, רְפָדוֹ]

– בֵּית־הָרֶפֶד *, בֵּית־לִינָה, מְלוֹן־אוֹרְחִים: "וְכִי שָׁלַח אֲדֹנִי עַל דְּבַר בֵּית הָרֶפֶד – אֵין שָׁם אָדָם" (תעודות לכיש, לוח ד).

רַפָּד ° ז' [מן רפד, רִפֵּד] אֻמָּן הַמְּתַקֵּן מַצָּעוֹת וּמִזְרָנִים, מְצַפֶּה רָהִיטֵי־מוֹשָׁב בַּאֲרִיגִים, מְתַקֵּן בָּהֶם קְפִיצִים וְכַדּוֹמֶה. – [רַפַּד־, רַפָּדִים, רַפָּדֵי־]

רַפָּדוּת ° נ' [מן רַפָּד] מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הָרַפָּד, הַתְקָנַת מִזְרָנִים, מַצָּעוֹת, כֻּרְסָאוֹת וְכַדּוֹמֶה. – [רַפָּדוּת־]

א. רפה [ארמית: רְפָא]

~ פע' רָפָה פ"ע 1, נֶחֱלַשׁ, פָּג כֹּחוֹ: "רָפְתָה דַמֶּשֶׂק הָפְנְתָה לָנוּס וְרֶטֶט הֶחֱזִיקָה" (ירמיה מט כד). "הַצִּנָּה רָפְתָה קְצָת וְהַשֶּׁלֶג נִצְטַמֵּק וְהִשְׁחִיר" (עגנון, אורח 173). 2 ^ [בדקדוק] נֶהְגָּה בְּלֹא דָגֵשׁ: הָאוֹתִיּוֹת בג"ד כפ"ת תִּרְפֶּינָה אַחֲרֵי תְּנוּעָה אוֹ אַחֲרֵי שְׁוָא נָע [וראה עוד הצירופים להלן] – [לִרְפּוֹת, רָפֶה, יִרְפֶּה, וַיִּרֶף]

~ נפ' נִרְפָּה, 1, הִתְעַצֵּל, הִתְרַשֵּׁל בִּמְלַאכְתּוֹ: "נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר: נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ" (שמות ה ח). 2 ^, נֶחֱלַשׁ, נִתְרַכֵּךְ: "זֵיתִים... שֶׁנִּתְחַמְּמוּ וְנִרְפּוּ מֵחֻמַּת שַׁמְנָן" (רש"י עבודה זרה לט:). "נִרְפָּה הַגָּאוֹן, נָבוֹךְ כְּיֶלֶד" (זוסמן, שירים 82). מֵעָיו נִרְפּוּ. 3 ^ [בדקדוק] נֶהְגָּה אוֹ סֻמַּן בְּלֹא דָגֵשׁ: "וּבַעֲבוּר שֶׁהָיָה בַּקּוֹ"ף שְׁוָא נָע (בְּמִלַּת "מִקְּדָשׁ") נִרְפָּה הַדָּלֶ"ת" (אברהם אבן־עזרא שמות טו יז). "וְזֶה הַטּוּר דָּגוּשׁ הָעַיִן... וְגַם נִרְפֶּה בִּמְקוֹמוֹת כָּמוֹהוּ" (רד"ק, מכלול סב.). אוֹתִיּוֹת בג"ד כפ"ת נִרְפּוֹת אַחֲרֵי שְׁוָא נָע (כֶּסֶף – בְּכֶסֶף!) [וראה עוד ערך נִרְפֶּה] – [לְהֵרָפוֹת, נִרְפֶּה, יֵרָפֶה]

~ פע' רִפָּה פ"י 1, הֶחֱלִישׁ, הִקְטִין אֶת הַמְּתִיחוּת: "בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן" (יחזקאל א כד). "וְלֹא תִטְבֹּל בָּהֶן (בָּרְצוּעוֹת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ) עַד שֶׁתְּרַפֵּם" (שבת ו א). "וְהַקְּרוּאִים מְרַפִּים אַבְנֵטֵיהֶם וּמִזְלְגוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם שׁוֹקְעִים בַּשֻּׁמָּן" (עגנון, כלה עח). הַמִּתְעַמְּלִים רִפּוּ אֶת שְׁרִירֵיהֶם וְאִמְּצוּם חֲלִיפוֹת. 2 ^ [בדקדוק] הָגָה אוֹת בְּרַכָּה, הִשְׁמִיט מִן הָאוֹת אֶת הַדָּגֵשׁ: "שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק וְלֹא יְחַזֵּק הָרָפֶה" (רמב"ם, קריאת שמע ב ט) [וראה עוד הצירופים להלן] – [לְרַפּוֹת אֶת־, מְרַפֶּה, יְרַפֶּה, רַפֵּה!]

~ פֻּע' רֻפָּה *, הֶחֱלַשׁ, הָפְחֲתָה מְתִיחוּתוֹ: "עֲדַיִן הִיא (הַמִּצְוָה) מְרֻפָּה בְּיָדָם" (ספרי ראה צו). "נִסְרוּ, כִּנּוֹרוֹת, מֵיתְרֵיכֶם הַמְרֻפִּים" (ביאליק, למנצח). "מְשִׁיבָה לוֹ גַּאֲוָה בְּבַת־צְחוֹק מְרֻפָּה וְחוֹלָנִית" (הזז, יעיש ג 8). שְׁרִירִים מְרֻפִּים. – [מְרֻפֶּה, יְ־]

~ הת' הִתְרַפָּה, 1 *, נֶחֱלַשׁ, חָדַל מִהְיוֹת מָתוּחַ: "לָמָּה בוֹכִים? שֶׁנִּתְרַפּוּ יְדֵיהֶם אוֹתָהּ שָׁעָה" (במדבר רבה כ). "אֵיבָרֶיהָ מִתְרַפִּין" (ילקוט, תהלים תתסב). 2, הִתְרַשֵּׁל, הִתְעַצֵּל: "עַד־אָנָה אַתֶּם מִתְרַפִּים לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ?" (יהושע יח ג). "מִתְרַפֶּה בִמְלַאכְתּוֹ אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית" (משלי יח ט). "לְבַסּוֹף הֵם מַרְעִילִים אֶת גּוּפוֹ וְכֹחַ רְצוֹנוֹ מִתְרַפֶּה" (עגנון, כפות רה). "וְכָל שֶׁהוֹלְכִים קוֹלָם מִתְרַפֶּה וְהוֹלֵךְ" (הזז, היושבת 299). – [לְהִתְרַפּוֹת, מִתְרַפֶּה, יִתְ־]

~ הפ' הִרְפָּה פ"י עָזַב, הֵנִיחַ, סִלֵּק יָדָיו מִן־: "כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ, לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא־אֶעֶזְבֶךָּ" (יהושע א ה). "הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנֵים חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים" (שופטים יא לז). "הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ" (מלכים ב ד כז). "אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ" (שיר השירים ג ד). – [לְהַרְפּוֹת אֶת־, מִן־, לְ־; מַרְפֶּה, יַרְפֶּה, הַרְפֵּה! בקיצור: הֶרֶף!]

– רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב, הַשֶּׁמֶשׁ הִתְחִילָה לִשְׁקֹעַ, הִתְקָרֵב הָעֶרֶב: "הִנֵּה־נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרֹב, לִינוּ־נָא" (שופטים יט ט).

– רָפוּ יָדָיו, נֶחֱלַשׁ, פָּג כֹּחוֹ, חָלַף אֹמֶץ־לִבּוֹ, נֶחֱלַשׁ מִרְצוֹ: "יִרְפּוּ יְדֵיהֶם מִן־הַמְּלָאכָה וְלֹא תֵעָשֶׂה" (נחמיה ו ט). "וְאַתֶּם חִזְקוּ וְאַל־יִרְפּוּ יְדֵיכֶם כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלַּתְכֶם" (דברי הימים ב טו ז).

– רָפָה כֹּחַ °, הָיָה חַלָּשׁ וְרָפֶה: "לוּלֵא רָפִיתִי כֹּחַ וָאֶתְּנָה כְּתֵפִי עִם כְּתֵפוֹ" (ביאליק, אבי).

– רָפְתָה רוּחוֹ מֵעַל פְּלוֹנִי, שָׁכְכָה חֲמָתוֹ עַל פְּלוֹנִי, חָדַל מִכְּעֹס עָלָיו: "וַיְרִיבוּן אִתּוֹ בְּחָזְקָה, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: מֶה־עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם?... אָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו" (שופטים ח א–ג).

– רָפְתָה רוּחוֹ [על־פי הנ"ל] 1 ^, נִרְגַּע: "לֹא רָפְתָה רוּחוֹ עַד אֲשֶׁר צִוָּה לְהַעְתִּיקוֹ (אֶת הַחִבּוּר)" (חובות הלבבות, פתיחת יהודה אבן־תיבון). 2 °, נֶחֱלַשׁ, פָּגָה הִתְלַהֲבוּתוֹ: "וְגַם הַמַּחֲזִיקִים בּוֹ כְּמוֹ רָפְתָה רוּחָם וְלֹא יְבַקְשׁוּ עוֹד מְאוּמָה" (אחד העם, יא).

– רָפָה מִפְּלוֹנִי, הֵנִיחַ אוֹתוֹ, עֲזָבוֹ: "וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ" (שמות ד כו).

– הֵן וְלָאו וְרָפֶה בְּיָדוֹ ^ [מארמית: אִין וְלָאו וְרָפְיָא בִּידֵהּ *, קידושין סה.], הוּא מְפַקְפֵּק, הוּא פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, קָשֶׁה לוֹ לְהַכְרִיעַ בַּדָּבָר: "וְעוֹמֵד וּמִתְיַגֵּעַ וְעוֹמֵד, וְהֵן וְלָאו וְרָפֶה בְּיָדוֹ" (הזז, צל 85).

– רִפָּה אֶת יְדֵי פְּלוֹנִי, גָּרַם שֶׁיִּרְפּוּ יְדֵי פְּלוֹנִי, הֵפִיג אֶת מִרְצוֹ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: "וַיְהִי עַם־הָאָרֶץ מְרַפִּים יְדֵי עַם־יְהוּדָה" (עזרא ד ד). "דִּבְרֵי הַ[נָּבִיא] לֹא טֹבִם לְרַפֹּת יָדַיִם" (תעודות לכיש, לוח ו). לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי, חָלִילָה, לְרַפּוֹת אֶת יָדֶיךָ!

– רִפָּה פְּלָדָה ° [בטכניקה] חִמֵּם פְּלָדָה לִטְמְפֶּרָטוּרָה גְּבוֹהָה וְצִנְּנָהּ לְאַט (תַּהֲלִיךְ מְקֻבָּל לְרִכּוּךְ פְּלָדָה קָשָׁה).

– נִתְרַפּוּ יָדָיו *, רָפוּ יָדָיו, פָּג כֹּחוֹ וּמִרְצוֹ: "נִתְרַפּוּ יְדֵי אָבִיהָ וּקְרוֹבֶיהָ" (במדבר רבה כ).

– הֶרֶף!, הַנַּח! הַפְסֵק! חֲדַל!

– הֶרֶף מִמֶּנִּי!, הַנַּח לִי! אַל תַּפְרִיעֵנִי: "הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם" (דברים ט יד).

– הֶרֶף יָדֶךָ! (שמואל ב כד טז), סַלֵּק יָדְךָ! הַפְסֵק!

– כְּהֶרֶף־עַיִן*, כְּהֶרֶף־רֶגַע, בִּמְהִירוּת רַבָּה: "בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת – כְּהֶרֶף עַיִן" (ירושלמי ברכות א א). כְּהֶרֶף־עַיִן אָשׁוּב.

ב. **רפה** [צורת־משנה של א.רפא]

~ פָּע׳ **רָפָה** פ״י רָפָא: "שׁוּבוּ, בָּנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם" (ירמיה ג כב). "כִּי הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ, יִמְחַץ וְיָדָיו תִּרְפֶּינָה" (איוב ה יח). – [לִרְפּוֹת, רוֹפֶה, יִרְפֶּה]

~ נִפְ׳ **נִרְפָּה**, נִרְפָּא: "כֹּה אָמַר ה׳ רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה... וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם" (מלכים ב ב כא–כב). "רִפִּאנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה" (ירמיה נא ט). – [לְהֵרָפוֹת, נִרְפֶּה, יֵרָפֶה]

~ פִּע׳ **רִפָּה** פ״י רִפֵּא: "וַיְרַפּוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נְקַלָּה לֵאמֹר: שָׁלוֹם שָׁלוֹם! וְאֵין שָׁלוֹם" (ירמיה ח יא). "עָלוּ בוֹ צְמָחִים מֵחֲמַת הַמַּכָּה וְנִסְתְּרָה חַיָּב – לְרַפּוֹתוֹ" (תוספתא בבא קמא ט ה). – [לְרַפּוֹת, מְרַפֶּה, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְרַפָּה***, הִתְרַפֵּא: "בִּשְׁבוּרָה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְרַפּוֹת" (ירושלמי עבודה זרה א ה). – [לְהִתְרַפּוֹת, מִתְרַפֶּה, יִתְ־]

רָפֶה תה״ז [מן א.רפה, רָפָה] 1 ת׳ חַלָּשׁ, חֲסַר־כֹּחַ, נְטוּל־אֹמֶץ: "וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִיא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה?" (במדבר יג יח). "זְמַן רַב תַּחַת גּוּפָהּ הָרָפֶה נֶאֶנְחָה" (ביאליק, שירתי). שְׁרִירִים רָפִים. [ובהשאלה:] "זֶה הָיָה שִׁיר רָפֶה לְמַדַּי" (פיכמן, רמד). 2 ^ [בדקדוק] שֶׁאֵין בּוֹ דָּגֵשׁ, נִבְטָא כְּשֶׁהוּא בִּלְתִּי־דָגוּשׁ: "בג״ד כפ״ת – הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה בִּהְיוֹתָם סְמוּכִים לְיהו״א כֻּלָּם רָפִים" (דקדוק חיוג׳, 133). אוֹתִיּוֹת דְּגוּשׁוֹת וְרָפוֹת. אוֹתִיּוֹת בג״ד כפ״ת נִבְטָאוֹת רָפוֹת אַחֲרֵי שְׁוָא נָע ("וְכֶסֶף", "לְפֶסַח"). 3 ^ ז׳ [בדקדוק בימי־הבינים] סִימָן לְאוֹת בִּלְתִּי־דְגוּשָׁה—קַו קָטָן אָפְקִי מֵעַל לָאוֹת (בֿ, כֿ, פֿ וְכוּ׳) (מסורת המסורת מאמר ג). [וראה עוד הצירופים להלן] – [רְפֵה־; רָפָה, רְפַת־; רָפִים, רְפֵי־; רָפוֹת, רְפוֹת־]

– רָפֶה כְּשַׁעֲוָה*, מָשָׁל לְדָבָר רַךְ בְּיוֹתֵר: "וְהָיָה לִבּוֹ רָפֶה כְּשַׁעֲוָה" (בראשית רבה מד).

– רְפֵה־אוֹנִים°, חַלָּשׁ, חֲסַר כֹּחַ לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה: "בְּנֵי־אָדָם קְטַנִּים, חַדְלֵי־כֹּחַ וּרְפֵי־אוֹנִים" (ברקוביץ, תר׳ מנחם ל).

– רְפֵה־יָדַיִם, חַלָּשׁ, נְטוּל־כֹּחַ: "וְאָבוֹא עָלָיו וְהוּא יָגֵעַ וּרְפֵה יָדַיִם" (שמואל ב יז ב).

– רְפֵה־כֹּחַ°, חַלָּשׁ, נְטוּל־מֶרֶץ: "רְפַת־כֹּחַ הִיא וְלֹא תוּכַל לָנֶצַח" (אחד העם, מד).

– רְפֵה־רוּחַ°, חַלָּשׁ בְּרוּחוֹ: "רְפֵה־רוּחַ אֵינוֹ עָשׂוּי לִהְיוֹת גְּלוּי־לֵב" (קלצקין, משנת ל).

– רְפֵה־רָצוֹן°, חַלָּשׁ בְּאָפְיוֹ, נְטוּל־מֶרֶץ וְיָזְמָה, אַפָּתִי: "מַחֲלַת הַהִתְנַוְּנוּת שֶׁל הַדּוֹר רְפֵה־הָרָצוֹן" (פיכמן, רנד). "יֵשׁ אֲנָשִׁים רְפֵי־יָדַיִם וּרְפֵי־רָצוֹן שֶׁמִּתְמַלְּטִים אֶל צִדֵּי דְּרָכִים" (קבק, בצל 252).

– רְפֵה־שֵׂכֶל°, חַלָּשׁ בְּשִׂכְלוֹ, לָקוּי בַּהֲבָנָתוֹ.

– יָדַיִם רָפוֹת, חֲלָשָׁה, חֹסֶר־מֶרֶץ, לֵאוּת: "חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ" (ישעיה לה ג).

– בְּשָׂפָה רָפָה*, 1*, בְּדִבּוּר חַלָּשׁ וּבִלְתִּי־בָּרוּר: "אֵין שְׁאִילַת שָׁלוֹם לַחֲבֵרִים בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וּלְהֶדְיוֹטוֹת – בְּשָׂפָה רָפָה" (תוספתא תענית ד יב). "אַחַי תָּקַע בַּחֲצוֹצְרָתוֹ עוֹד תְּקִיעַת אַחַת אַחֲרוֹנָה בְּשָׂפָה רָפָה" (ביאליק, החצוצרה ג). 2°, לֹא בְּפֶה מָלֵא, לֹא מִתּוֹךְ רָצוֹן גָּמוּר: פְּלוֹנִי הִסְכִּים בְּשָׂפָה רָפָה לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר.

– הֵן וָלָאו וְרָפֶה בְּיָדוֹ^, ראה ערך א.רפה.

– מֵעַיִם רָפִים^, חֹסֶר־עֲצִירוּת: "לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִין כָּל יָמָיו וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל מְעַט" (רמב״ם, דעות ד יג).

רְפַהְפֶה° ת׳ [על־משקל: יְפֵהפֶה] חָלוּשׁ וּמְעֻדָּן בְּיוֹתֵר: "זֶה הָאִישׁ... הָיָה פִּיאֶטִיסְט רְפַהְפֶה... הַרְגָּשַׁת לֵאוּת־נַפְשׁוֹ שֶׁל עַצְמוֹ" (פרלמן, תר׳ פרגמנטים 94). – [רְפַהְפִיָּה, רְפַהְפִים, ־פִיּוֹת]

רִפּוּא° ז׳ ראה רִפּוּי*.

רְפוּאָה נ׳ [מן א.רפא, רָפָא] 1, מַרְפֵּא, הַבְרָאָה מִמַּחֲלָה, הֲסָרַת הַמַּחֲלָה: "אֵין־דָּן דִּינֵךְ לְמָזוֹר, רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ" (ירמיה ל יג). "לְטוֹבָה לִבְרָכָה וְלִרְפוּאָה וּלְחַיִּים" (ירושלמי ברכות ט א). "מַכַּת לֵץ אֵין לָהּ רְפוּאָה" (בן־סירא ג כח). 2, תְּרוּפָה, סַם־רִפּוּי, שִׁקּוּי אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ לְהַבְרָאָה: "לַשָּׁוְא הִרְבֵּית רְפֻאוֹת" (ירמיה מו יא). בֵּית־מִרְקַחַת לְמִמְכַּר רְפוּאוֹת. 3^, מֶדִיצִינָה, מַדַּע־הָרִפּוּי, מַעֲרֶכֶת הַיְדִיעוֹת הָעִיּוּנִיּוֹת וְהַשִּׁמּוּשִׁיּוֹת לְאִבְחוּן מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת וּלְרִפּוּיָן: "הִנֵּה הָרְפוּאָה נֶחְלֶקֶת... לִשְׁנֵי חֲלָקִים: חֵלֶק עִיּוּנִי וְחֵלֶק מַעֲשִׂי" (קאנון, א ג). פָּקוּלְטָה לִרְפוּאָה בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. פְּלוֹנִי מֻסְמָךְ לִרְפוּאָה. – [רְפוּאַת־, רְפוּאוֹת, רְפוּאוֹת־]

– רְפוּאָה וְחַיִּים!* [שאול מן ירושלמי ברכות ט א] 1°, דִּבּוּר שֶׁל־בְּרָכָה לְמִי שֶׁשּׁוֹתֶה מַשְׁקֶה מַרְפֵּא. 2^, דִּבּוּר שֶׁל־בְּרָכָה עַל כּוֹס יַיִן: "וְשׁוֹתֶה כּוֹס שֵׁנִי וְכָל הַמְּסֻבִּין אוֹמְרִים: רְפוּאָה וְחַיִּים!" (ברטנורא, מכתב).

– לִרְפוּאָה!°, דִּבּוּר־שֶׁל־בְּרָכָה לְמִי שֶׁמְּקַבֵּל סַם־תְּרוּפָה.

– רְפוּאָה שְׁלֵמָה!°, אִחוּל־שֶׁל־בְּרָכָה לְחוֹלֶה.

– רְפוּאַת־מָמוֹן*, רִפּוּי שֶׁאָדָם מְרַפֵּא אֶת בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי [להבדיל מן:]

– רְפוּאַת־נֶפֶשׁ*, 1, רִפּוּי גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם: "הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְנִכְנַס לְבַקְּרוֹ – עוֹמֵד אֲבָל לֹא יוֹשֵׁב, וּמְרַפְּאֵהוּ רְפוּאַת נֶפֶשׁ אֲבָל לֹא רְפוּאַת מָמוֹן" (נדרים ד ד, לפי הפירוש בגמרא, נדרים מא:). 2°, רִפּוּי רוּחוֹ שֶׁל אָדָם, עִדּוּד, סַעַד רוּחָנִי.

– תּוֹרַת־הָרְפוּאָה°, מֶדִיצִינָה.

– חֵיל־רְפוּאָה° [בצבא] יְחִידָה הַכּוֹלֶלֶת רוֹפְאִים, חוֹבְשִׁים, נוֹשְׂאֵי־אֲלֻנְקוֹת וְעוֹד לְהַגָּשַׁת עֶזְרָה רְפוּאִית לַנִּפְגָּעִים.

– אֵין לוֹ רְפוּאָה*, אֵינוֹ נִתָּן לְהֵרָפֵא, אִי־אֶפְשָׁר לְהַחֲזִירוֹ לְאֵיתָנוֹ: "מַכַּת לֵץ אֵין לָהּ רְפוּאָה" (בן סירא ג כח) [ולהיפך:]

– יש לו רפואה ^, הוא נתן להרפא, אפשר לרפאו ולהשיבו לאיתנו: "סריס חמה... יש לו רפואה" (יבמות ח ד).

– הקדים רפואה למכה ^ [שאול ממגילה יג: "אין הקדוש־ברוך־הוא מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה"] הכין מראש אמצעי התגוננות מפני הסכנה העתידה לבוא.

– משהו (או מישהו) לרפואה ° [על־פי שבת ס ז ועוד, ושם כפשוטו] משהו, קרטוב של דבר: "אין אף חוט השערה לרפואה" (ביאליק, אריה ו). "לא נשתייר לו אפלו תלמיד אחד לרפואה" (הזז, דלתות 50).

רפואי ^ ת׳ [מן רפואה] של רפואה, מדיציני, הדן ברפואה, המיעד לריפוי: "הביאו לפני איש אשר לו משפט מות – וננסה בו הסם הזה הרפואי" (יוסיפון, ריז). מוסד רפואי. ספרות רפואית. פקוח רפואי. עזרה רפואית דחופה. – [רפואית, ־איים, ־איות]

רפובליקה◊, **ריפובליקה** נ׳ [מלאטינית: res publica עניין הציבור] קהליה, משטר מדיני שלפיו בוחרים אזרחי המדינה בבחירות דמוקרטיות את נשיא המדינה וממשלתה לתקופה מסימת, להבדיל מן "מונרכיה". – [רפובליקות]

– **רפובליקני** ◊ ת׳ 1, התומך במשטר של רפובליקה, בנגוד ל"מונרכיסט". 2, של הרפובליקה: דגל רפובליקני.

רפוד ^ ת׳ [מן רפד, רפד] 1 °, מצע, שנתן לו רפוד, מצפה: "ימי אביב צעירים לבני ציצים ורפודי ירק רך" (ביאליק, ספיח א). "הרצפה הרפודה שטיחים מתחת" (ברקוביץ, סיפורים טז). "כל פנת גן בה רפודה עלי זהב" (פיכמן, פח). "התישב על הספה הרפודה" (וילקנסקי, סנגוריות 38). "משעול רפוד שלכת" (בן־אמתי, אספי 32). [ובהשאלה:] "אין צריך לומר שהיא רפודה כלה אידיאות חשובות" (ברנר, ג 135). "החדר הרפוד טהר ונעם" (בורלא, נשים 114). "בכוך אפר רפוד דמעות של אהבה" (פינקרפלד, גדיש 289). "בעמק רפוד שלות הערב" (זוסמן, שירים 316). 2 ^, משתרע על מצע, שרוע, שוכב: "תמימים בעודם בסין רפודים" (קליר, סידור 665). "אברמוביץ היה רפוד על הספה" (קובנר, פנים 87). – [רפודה, רפודים, רפודות]

רפוד ^, **ריפוד** ז׳ [מן רפד, רפד] 1 °, התקנת מצעים ומזרנים. 2 °, צפוי רהיטים באריג: רפוד הספה. רפוד הכסאות. 3 °, אריג לצפוי, רפד: רפוד דק. רפוד מבחר. 4 ^, רפידה, מצע, משהו לרפד בו: "במקום שהוא שם על החול זה טיט רפודו מזריח כזהב חרוץ" (רש"י איוב מא כב). רפוד של תבן ברפת. – [רפוד־, רפודים, רפודי־]

רפוט ° ת׳ [מן רפט] מרפט, מדלדל: "כל סמטה רפוטה, שחוקת מדרגות" (פינקרפלד, גדיש 356). "היום מוליך זהרורים וצללים, חלומיים ורפוטים" (בסוק, מבחר רג). – [רפוטה, רפוטים, ־טות]

רפוט °, **ריפוט** ז׳ [מן רפט, רפט] דלדול: "מה לאות וכהיון היו במבטו ומה רפוט היה בדמותו" (סביב, דרך 95). [ובפיוט:] "ונושף הר גרמי ומצלע ברפוט־דבשתו כגמל" (שלונסקי, שירים ב 213). – [רפוט־]

רפוטציה°, **ריפוטציה** נ׳ [מלאטינית: reputatio חישוב] הערכה מקבלת על אדם או על מוסד, פרסום, מוניטין: פלוני יש לו רפוטציה טובה. אדם בעל רפוטציה שלילית. – [רפוטציות]

א. **רפוי*** ת׳ [מן א. רפה, רפה] 1 *, חלש, שאינו מתוח: "אם היה (המנעל) רפוי – מתר (לטלטלו בשבת)" (שבת קמא). "שאם היה רפוי – ממתחו" (מועד קטן י). "שסע לבבי רפוי מתן" (יהודה הלוי, ג 388). 2 ^, רופף, בלתי־יציב: "נרפים" – המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם אם לאסור אם להתיר" (רש"י שמות ה ח). "רפויה היתה התשובה בפיו" (רש"י שבת קיג). "מה שרע עוד מזה – הסכמה רפויה מן השפה ולחוץ" (אחד העם, ה). "נקצת מן האגדות אחיותן במקור רפויה ומועטת" (ביאליק, הקדמה לדברי אגדה). "רחל שוכבת בבגדיה רפויה על מטתה" (עגנון, אורח 279). 3 ^ [בדקדוק] אות שאינה דגושה: "התו הדגושה או התו הרפויה" (דקדוק לחיוג, 22). האותיות בגדכפ"ת רפויות אחרי תנועה או אחרי שוא־נע. במלת "וכוכבים" הכ׳ והב׳ רפויות. – [רפויה, רפויים, רפויות]

– רפוי־שכל ° [בפסיכולוגיה] לקוי כלשהו בשכלו, מפגר בהבנתו ובתפיסתו, שהוא למטה מדרגת השכל הנורמלי: חנוך ילדים רפויי־שכל.

ב. **רפוי** ^ ת׳ [מן ב. רפה, רפה] מי שנרפא: "לא טהרתי אלא את הרפוי" (רש"י ויקרא יד מח). – [רפויה, רפויים, ־יות]

א. **רפוי***, **ריפוי** ז׳ [במקום רפוא; ראה ב. רפה, רפה] 1, טפול בחולה כדי להבריאו, פעלת הרופא להסרת המחלה: "מתרפאין מהן (מן הגויים) רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות" (עבודה זרה ב ב). רפוי חולים. רפוי עינים. 2 [בדיני נזיקין] כסף שאדם חיב לשלם למישהו לכסוי ההוצאות להתרפאותו מן החבלה שגרם לו (קצור של: "דמי רפוי"): "החובל בחברו חיב עליו... בנזק, בצער, ברפוי, בשבת ובבשת" (בבא קמא ח א). – [רפוי־, רפויו]

– רפוי ממון * (עבודה זרה ב ב), רפוי בהמתו של אדם [להבדיל מן:]

– רפוי־נפש * (נפשות *) (שם), 1 *, רפוי גופו של אדם (לפי הפירוש בתלמוד, ירושלמי עבודה זרה ב ב; נדרים מא). 2 °, רפוי של מי שלקה בנפשו, פסיכותרפיה.

– רפוי בעסוק °, טפול בהבראתו הנפשית או הגופנית של אדם על־ידי העסקתו במלאכה מסימת, כדי להסיח דעתו ממחלתו, לעודדו או להרגילו לעבודה מתאימה לו.

ב. **רפוי** ^, **ריפוי** ז׳ [מן א. רפה, רפה] החלשה, התרת המתיחות: "הרפה – מלשון רפוי" (דונש, תשובות על רס"ג נח 19). "לסתותיו הרפוטות והרפויות נעו" (גיצן, יתד 236). רפוי השרירים. רפוי המיתרים בכנור. – [רפוי־, רפויו]

– רפוי־ידים °, גרימה למישהו שתרפינה ידיו, הפגת מרצו לבצוע דבר־מה: לא נתכונתי, חלילה, לרפוי ידיך.

– רפוי־פלדה °, תהליך של חמום פלדה לטמפרטורה גבוהה וצנונה לאט – לשם הפיכת פלדה קשה לרכה.

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנזות, תלמוד ומדרשים; ^ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◊ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תו"ז - תואר וזכר;

רפויי°, ריפויי ת׳ [מן א. רפוי] רפואי, שיש בו רפוי: טפול רפויי. תהליך רפויי. — [רפויית, ־ייים, ־ייות]

רפוס° ת׳ [מן רפס, רפס] חלש, רפה: ״הוא יושב לפניו רפוס ורצוץ על־ידי הצער״ (קבק, במשעול 528). ״רפוס כניר ישן, ממעך״ (יזהר, צקלג 109). ״גופה היה רפוס״ (מגד, החי 63). מת רפוס. — [רפוסה, רפוסים, ־סות]

רפוף^ ת׳ [מן רפף, רפף] חלש, רפה, רופף: ״אינו נכבש וכל שעה הוא רפוף ואינו קשה״ (רש״י חולין נא., לפי שיטה מקובצת; בנוסח שלפנינו: ״טפוף״). ״יצור דל שעיניו סחומות, דעתו רפופה ומהלכו תפל״ (בורלא, עקביה 73). ״קומתם מועטת ואבריהם רפופים״ (שנהר, ג 35). ״את כמו חליה רפופה בשלשלת״ (טמקין, שירים עג). ״בקתה רפופה ופחותה, שאין לה חצר״ (שמיר, מלך 259). ״אני אדם רפוף הגו, נסתרבלתי״ (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 164). — [רפופה, רפופים, ־פות]

רפוף°, ריפוף ז׳ [מן רפף, רופף] החלשה, מטוט: רפוף מעמדו של התקיף. רפוף היסודות. — [רפוף־]

רפורט° ז׳ [צרפתית: rapport; אנגלית: report; מלאטינית: reportare להביא בחזרה] 1. דין־וחשבון, הודעה רשמית בעל־פה או בכתב על פעלה שבצעה: הסמל מסר רפורט למפקד־המחלקה. 2 [בלשון יום־יום] דו״ח, דין־וחשבון של שוטר על עברה של אדם: רפורט על עברה על חקי התנועה בדרכים. — [רפורטים]

רפורטז׳ה° נ׳ [צרפתית: reportage] כתבה, רשימה עתונאית המוסרת בצורה קלה דין־וחשבון על דברים ומארעות כהויתם, עבודתו של הרפורטר: הכתב שלח לעתון רפורטז׳ה מישיבות הכנסת. רפורטז׳ות מחיי העולים. — [רפורטז׳ות]

— **רפורטר°** ז׳ מודיע, כתב הממציא לעתון רשימות הכוללות חדשות, כרוניקה, דינים־וחשבונות מן המתרחש באזור מסים.

רפורמה°, ריפורמה נ׳ [מלאטינית: reformare לעצב מחדש] תקון יסודי, שנוי ערכין, הכנסת תקונים ושפורים בתחום או במבנה מסים: רפורמה כלכלית במדינה. רפורמה של שיטת הבחירות. רפורמה חנוכית. רפורמה דתית. — [רפורמות]

— **רפורמטור°** ז׳ מתקן, מחולל רפורמה, משנה ערכים מקבלים (ביחוד בעניני דת): לותר היה רפורמטור של סדרי הכנסיה הקתולית.

— **רפורמי°** ת׳ התומך ברפורמה (ביחוד בשטח הדת וסדרי הפלחן או התפלה): רבנים רפורמיים בארצות־הברית. יהדות רפורמית.

— **רפורמיזם°** ז׳ נקיטת שיטה של רפורמות, הליכה בדרך של תקונים ושנויים הדרגתיים בקים ולא בדרך מהפכנית של הריסת הישן מעקרו: רפורמיזם בסוציאליזם.

— **רפורמיסטי°** ת׳ המצדד ברפורמיזם [ראה לעיל]

— **רפורמציה°** נ׳ 1. הכנסת רפורמה, שנוי ערכין. 2. כנוי לתנועה הדתית הגדולה שקמה באירופה המערבית במאה ה־16 על־ידי לותר, שהציבה לה מטרה לשנות כמה מיסודותיה וממנהגיה של הכנסיה הרומית־קתולית. הרפורמציה גרמה להקמת הכנסיה הפרוטסטנטית בארצות שונות.

רפוש° ת׳ [מן רפש, רפש] מכסה רפש, מלא טיט: ״וגויתו... באשמנים רפושה, בטמון חבושה״ (מי יתנה, שחרית יום כפור). ״תקע את כנפות קפוטתו הרפושות בחבל״ (ברש, כתבי א 10). ״השמש בגבורתו בחמלתו יאיר ויחמם את הכרים הרפושים״ (שופמן, א 66). ״קרניהם המחוסות בצבצו מעל למים הרפושים״ (תמוז, אליקום 156). — [רפושה, רפושים, ־שות]

רפוש ת׳ [מן רפש, רפש] דרוס, רמוס: ״מימי ידידותו כשלג מאד זכו, ברגל לא רפושים״ (משה אבן־עזרא, א 118). — [רפושה, רפושים, ־שות]

רפות° נ׳ [מן רפה] [בדקדוק] תכונתה של האות הרפה, חסר דגשות: רפות הת׳ במלת ״שבת״. — [רפות־]

רפט [הגיזרון איננו ברור; אולי קרוב בהיפוך אותיות אל א. פרט]

~ פע׳ **רפט°** פ״י קרע וקלקל מרב שמוש: פלוני רפט את נעליו. רפטתי את בגדי בסיורי הממשך. — [לרפט את־, מרפט, ירפט]

~ פע׳ **רפט°**, קלקל, בלה, דבלל: ״ולא תצא אשה (בשבת) במנעל מרפט״ (שבת קיא:). ״והוא לבוש בגדים פשוטים... ומצנפת מרפטת״ (עגנון, כלה פו). ״אדם לבוש בגד מרפט וצוארון מזהם״ (עובדיהו, מפי ביאליק קלו). ״נימי קולך רגישים מאד, פשוט רפטו מרב שמוש״ (אביבי, עץ 63). [ובהשאלה] ״כל עץ בגן משרב רפט״ (פיכמן, לג). — [מרפט, ירפט]

~ הת׳ **התרפט°**, נתקלקל, נתבלה, נתבקע: ״ששפתותיהן של זקנים מתרפטות״ (שבת קנב.). ״ארון זה... שהוא עזוב ומבדל לעצמו כמה וכמה שנים בלא שמוש ונתרפט״ (מגדלי מו״ס, תסא). ״הבגדים נתרפטו, נזדהמו ודמו לבלואי סחבות״ (אריכא, סנחריב 183). נעליו נתרפטו לגמרי. — [להתרפט, מתרפט, ית־]

רפטריאציה° נ׳ [מלאטינית: re בחזרה + patria מולדת] החזרה או שיבה של שבויים או פליטים לארץ־המולדת.

— **רפטריאנט°** ז׳ שב או מחזר לארץ־מולדתו.

רפ״י° ר״ת רשימת פועלי ישראל.

רפיא° ת׳ [מן רפא, רפא] הנתן להרפא: המדענים מקוים כי מחלת־הסרטן רפיאה. פצע קל ורפיא. — [רפיאה, רפיאים רפיאות]

רפיא* ת׳ [ארמית] רפה, חלש [במימרה:]

— אין ולאו ורפיא בידיה* (קידושין סה:), הן ולאו ורפה בידו [ראה עוד ערך א. רפה]

רפיאות° נ׳ [מן רפיא] אפשרות להרפא: רפיאות המחלה היא למעלה מכל ספק. — [רפיאות־]

רפיד° ז׳ [מן רפד, רפד] 1. חמר המשמש לרפוד או לרכוך לחץ וחכוך בין חלקים שונים במכונות. 2. רפידה, רבד: "רפידי שלכות שהדבישו בזמן" (שלונסקי, שירים 283). — [רפיד־, רפידים, רפידי־]

רפידה נ׳ [מן רפד, רפד] 1. מצע, שטיח, מרבד: "עמודיו (של האפריון) עשה כסף רפידתו זהב" (שיר השירים ג י). "יושב בכסא גדול ורך, רפידתו משי" (יל״ג, פרוזה סס). "ורפידות דשאיכם תשתרענה כיקר שטיחים רקמה" (ביאליק, פרידה). "על פני רפידת דשא רבצו שניהם" (פרישמן, כתבים 172). אריג חזק שמש כרפידה לסכה. [ובהשאלה:] "(היהדות) לא היתה יכולה להתפלש בתוך אמות אליליות כי אם בחקותה לה סגנון אלילי לרפידתה" (הרב קוק, אורות ג). 2 °. רפוד, מתיחת אריג על גבי רהיטים המיעדים לישיבה או לשכיבה: רפידת הכרסאות על־ידי רפד. — [רפידת־, רפידות]

רפידי° ת׳ [מן רפד; רפידה] שטוח, עשוי רבדים־רבדים: עננים רפידיים (Strati). — [רפידית, ־דיים, רפידיות]

דקל־רפיה ועלים

רפיה◇ נ׳ [מלשון הילידים במאדאגאסקאר] לכש, סיבים של כפות דקל־הרפיה (Raphia ruffia) הגדל לרב באי מדגסקר. הרפיה משמשת לקליעת סלים, מחצלות, כובעים, לקשירת הרכבות במטעים וכדומה. — [רפיות]

רפיה∴, רפייה נ׳ [מן רפה, רפה] 1° [בהתעמלות] הרפיה, החלשה של השרירים, הפעלה ההפוכה מן "אמוץ־שרירים". 2∴ [בדקדוק] היות רפה, מצבה של אות שאין בה דגש או שהיא אלמת (אינה נבטאת): "יילילו — ברפית היוד" (הרקמה לג׳נאח, 28). רפית הפ׳ במלת "ספר". — [רפית־, רפיות]

רפיון ז׳ [מן א. רפה, רפה] 1. חלשה, חסר־כח: "לא־הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים" (ירמיה מז ג). "כשאנו מתבוננים מקרוב על מצבנו עתה בארץ ורפיון כחנו" (אחד העם, לב). רפיון החולה. רפיון השרירים. 2*. רפיפות, חסר־יציבות: "מרפיון התורה שבכם נתפשו בניכם" (שיר השירים רבה א ד, משכני). "תלאו (ה׳ את קין) ברפיון ובא מבול ושטפו" (בראשית רבה כב). [וראה עוד להלן] — [רפיון־, רפיונו]

— רפיון־אונים°, חלשה: "לא רך, רפיון־אונים, כי מפעלות עז, חיל" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ שנים 53).

— רפיון־ידים, חלשה, חסר כח או מרץ, מרך־לב: "לא־הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים" (ירמיה מז ג). "רפיון ידינו אנא חזק" (סידור רס״ג, רצה).

— אותיות־הרפיון∴, כנוי לאותיות הנחות או החסרות בנטיות השונות של השמות או הפעלים, כגון האותיות א, ה, ו, י ועוד (השרשים לג׳נאח, הקדמה 2).

— תלה ברפיון* [שאול מן בראשית רבה כב ועוד, ושם כפשוטו], הניח דבר בחזקת ספק.

רפיות∴ נ׳ [מן רפה] רפיון, חלשה, רפיפות: "צריך להרחיק (הבורות) זה מזה משום רפיות קרקע" (רבינו גרשום בבא בתרא יז:). — [רפיות־]

רפיסה∴ נ׳ [מן רפס, רפס] רמיסה, דריסה: "בעיטה שהיא רפיסה ברגל" (ערוך, בטש). — [רפיסת־, רפיסות]

רפיסות° נ׳ [מן רפס] רכות, רפיפות, חלשה, היות רופס: רפיסות מחו של התינוק. רפיסות המחשבה. — [רפיסות־]

רפיף° ת׳ [מן רפף, רופף] רופף, שאינו מוצק: "הוא שונא את כל המזיף, את כל החצאי, את כל הקלוש והרפיף" (קלוזנר, יוצרים ג 143). "אמנות רפיפה ניהיליסטית, ערפל מליצות נבובות" (פרלמן, תר׳ רעיונות כד). — [רפיפה, רפיפים, ־פות]

רפיפות° נ׳ [מן רופף] רפיון, חלשה, חסר־יציבות: "רפיפות מצבנו" (ק״י סילמן, "הדואר" 1931). "ושוקדים עליהם (על כלי־הרכב) שם בדבקות ובעזמה להתקינם, לחזק כל רפיפותם" (יזהר, צקלג 646). "רפיפות־נפש ובריחה מחזית־החיים היו בעיניו מדות של סוג אנשי נמוך" (פיכמן, קצח). "רפיפות עגומה מתפשטת ביצורי נוה" (אריכא, ג 38). "קול־נפץ של אש רובים המגיע ברפיפות" (ש׳ אבן־שושן, תר׳ עתודתו 138). — [רפיפות־]

רפליקה◇ נ׳ [איטלקית: replica חזרה] 1. תשובה קצרה. 2. הערה מן המקום (באספה, בכנוס). 3 [במוסיקה] חזרה על אותו הקטע. — [רפליקות]

רפלקטור◇ ז׳ [מלאטינית: reflectere להחזיר] 1. מחזירור, שטח שקערורי־מקמר של מראת מתכת או זכוכית, המחזיר את האור הנשלח אליו: פנסי המכוניות מצידים ברפ־לקטורים. 2 [באסטרונומיה] טלסקופ שבו נשקפת תמונת העצם הנצפה על־ידי החזרת אור במראה שקערורית. מראה משנית הקבועה במוקד המראה השקערורית מחזירה את האור ומכונת אותו אל העינית (אוקולר). — [רפלקטורים]

רפלקטורים (1)

רפלקס◇ ז׳ [מלאטינית: reflectere (reflexus) להחזיר] 1. החזר, פעלה חוזרת, תגובה על גרוי. 2. תנועת חלק בגוף בתגובה לגרוי, בלי השתתפות מרכזי ההכרה והרצון, למשל: הפרשת רק אגב גרוי הלשון, עצימת העין עם הנגיעה בקרנית, מצמוץ מהיר בעפעפים וסגירתם באור מסנור. 3 [בהשאלה] בבואה, השתקפות: הספרות היא רפלקס של החיים ותהפוכותיהם. — [רפלקסים]

— רפלקס מתנה°, מנח פיסיולוגי שנקבע על־ידי החוקר הרוסי פבלוב: תגובה מסימת המופיעה בגוף החי בעקב פעלתם של גרויים מסימים — אם אלה באו כרוכים בגרוי הפיסיולוגי, למשל: הפרשת הרק בפיו של כלב רעב למשמע צלצול פעמון, אם הרגל אותו כלב שהאכל הטעים מגש לו תמיד לאחר צלצול הפעמון.

— רפלקסיבי◇ ת׳ 1. של החזר. 2 [בדקדוק] חוזר אל עצמו: בנין התפעל מורה על־פי־רב על פעלה רפלקסיבית.

– רְפְלֶקְסְיָה ° נ׳ הִרְהוּר, הֲגוּת־לֵב: ״תְּקוּפָה שֶׁל רְפְלֶקְסְיָה, סְפֵקוֹת וְשִׁעֲמוּם נוֹרָא״ (ברנר, א 28).

א. **רפס** [צורת־משנה של רפש; קרוב אל רמס; ערבית: רַפַס בעט ברגל]

~ פָּעַ׳ **רָפַס 1** פ״י מִלֵּא רֶפֶשׁ, דָּלַח, עִכֵּר: ״וַתִּדְלַח מַיִם בְּרַגְלֶיךָ וַתִּרְפֹּס נַהֲרֹתָם״ (יחזקאל לב ב). 2*, רָמַס, דָּרַס, דָּרַךְ בְּרַגְלַיִם: ״וְלָמָּה... רֶגֶל רוֹפֶסֶת אוֹתָנוּ?... עַל שֶׁבָּגַדְנוּ בְּצוּרֵנוּ״ (איכה רבתי, פתיחתא ר׳ חנינא). ״שֶׁאַתֶּם רוֹמְסִין וְרוֹפְסִין עַל רֹאשׁוֹ״ (רש״י עמוס ח יא). ״בְּכַלּוֹתוֹ לְהַשְׁמִיד עָם וְלִרְפֹּס״ (פיוט, סידור 630). ״רַגְלַיִם קְטַנּוֹת הָיוּ לָנוּ... וּמַה אָהַבְנוּ רְפֹס בָּהֶן יָוֵן כָּל בֹּץ״ (שלונסקי, שירים א 244). ״בְּמֵי מְדַמְנָה אַתֶּם רוֹפְסִים״ (ש׳ שלום, שירים תקד). — [לִרְפֹּס, רוֹפֵס, יִרְפֹּס]

~ נִפְ׳ **נִרְפַּס** *, 1, נִמְלָא טִיט וָרֶפֶשׁ, נִתְלַכְלֵךְ: ״כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמַעְיָן לְהֵרָפֵס וּלְמָקוֹר לְהִשָּׁחֵת״ (בראשית רבה עה). ״נִרְפְּסוּ מֵימֵי הַנְּחָלִים הַזַּכִּים״ (קבק, במשעול 109). 2, נִדְרַךְ, נִדְרַס, נִרְמַס: ״מַה גֶּפֶן זוֹ בַּתְּחִלָּה הִיא נִרְפֶּסֶת בָּרֶגֶל וְאַחַר כָּךְ עוֹלָה לְשֻׁלְחַן מְלָכִים״ (ויקרא רבה לו). ״הַכָּנֵעַ לְפָנָיו כְּאַסְקֻפָּה הַנִּרְפֶּסֶת וְנִדְרֶסֶת״ (רש״י משלי ו ג). ״פּוֹסֵעַ בְּסִמּוּי מֵרֶגֶל עַל רֶגֶל וְהַבֹּץ נִדְרָס וְנָבוֹס תַּחְתָּיו כְּעִסָּה רַכָּה״ (שנהר, ג 354). — [לְהֵרָפֵס, נִרְפָּס, יֵרָפֵס]

~ הִתְ׳ **הִתְרַפֵּס**, שָׂם אֶת עַצְמוֹ לְמִרְמָס, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ, נִכְנַע וְהִתְחַנֵּן: ״לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ״ (משלי ו ג). ״לֵךְ הִתְרַפֵּס בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם שֶׁל גְּדוֹלִים מִמְּךָ וְהַמְלִיכֵם עָלֶיךָ״ (שמות רבה כז). ״סַבְלָנוּת זוֹ אֵינָהּ הוֹלֶכֶת קוֹמְמִיּוּת אֶלָּא זוֹחֶלֶת וּמִתְרַפֶּסֶת״ (אחד העם, שכא). ״לֹא יָכוֹל לְהִתְרַפֵּס לִפְנֵי הַפְּקִידוּת... כַּאֲחֵרִים״ (ברנר, א 307). — [לְהִתְרַפֵּס, מִתְרַפֵּס, יִתְ־]

– מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־ (כֶּסֶף, מַיִם וְכוּ׳) [שאול מן תהלים סח לא: ״בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף״, ושם המשמע אינו מחוור לְמַדַּי], מִתְאַבֵּק, מִתְפַּלֵּשׁ, מִתְגַּלְגֵּל בְּ־: ״עֵגֶל מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי נַחַל־מַיִם״ (יל״ג, שירה רה).

ב. **רפס** [צורה מסופקת, כנראה זהה אל רפף]

~ פָּעַ׳ **רָפַס** *, פ״ע הָיָה רוֹפֵף וְחַלָּשׁ: ״מָקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס״ (מנחות לז). ״צָפוּ וּמָצְאוּ בְּסִפְרוּתֵנוּ וּבִלְשׁוֹנֵנוּ אֶת כָּל אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהַ׳דֹּפֶק׳ עֲדַיִן רוֹפֵס שָׁם״ (ביאליק, שירתנו). — [לִרְפֹּס, רוֹפֵס, יִרְפֹּס]

רפסד [מן רַפְסוֹדָה]

~ פִּעֵ׳ **רִפְסֵד** ° פ״י 1, נִהֵל רַפְסוֹדָה, הִפְלִיג בְּרַפְסוֹדָה, שִׁלַּח דּוֹבְרוֹת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: ״אִם דִּלְקוּךָ חֲצוֹצְרוֹת עַל הַצַּר בְּרַפְסְדוֹ״ (סידור רס״ג, קצג). ״הֶעֱמִיד מִנְסָרוֹת, רִפְסֵד עֲצֵי בִנְיָן״ (סוקולוב, אישים 102). ״עַל אֶלֶף נְחָלִים רִפְסַדְתִּי לַשָּׁוְא... דֹּבְרוֹת־יְמֵי אִי־שָׁמָּה״ (שלונסקי, שירים א 242). 2 [במליצה, על־פי תנחומא בראשית ה, ראה רַפְסוֹדָה 2] קֵרָה, הִתְקִין תִּקְרָה כְּמַעֲשֵׂה הַקּוֹרוֹת בְּרַפְסוֹדָה: ״מָעוֹן יוֹשֵׁב קֶדֶם, נָחְסַדְתָּ וְגָבְהֵי שָׁמַיִם רִפְסַדְתָּ״ (גבירול, ב 174). — [לְרַפְסֵד, מְרַפְסֵד, יְ־]

~ הִתְ׳ **הִתְרַפְסֵד** °, נָע כִּבְרַפְסוֹדָה [בהשאלה פיוטית]: ״חֲלוֹמוֹת צָפִים, מִתְרַפְסְדִים בִּלְבַב יַמֵּי לְמֶרְחוֹק״ (גלאי, מסע 9). — [לְהִתְ־, מִתְרַפְסֵד, יִתְ־]

רַפְסְדָן ° ז׳ [מן רפסד] בַּעַל רַפְסוֹדָה: ״נָתַן לִי בַּעֲלִי ק״נ רוּבָּל לִקְנוֹת צֵידָה לָרַפְסְדָנִים״ (ליפסון, מדור ב 261). — [רַפְסְדָנִים, ־דָנֵי־]

רַפְסֹדֶת ^, **רפסודת** נ׳ [צורת־משנה של רַפְסוֹדָה] רַפְסוֹדָה, דּוֹבְרָה: ״עֵינַי כַּיָּם נִגְרָשׁ וּמֵימָיו יֶחְמְרוּ מִדָּם וּבָבָתַי כְּמוֹ רַפְסֹדֶת״ (משה אבן־עזרא, א 37). ״הִטִּילָהּ אוֹתָן עַל הָרַפְסֹדֶת״ (קבק, בצל 10). ״עִם כָּל הַכְּבֻדָּה שֶׁל דּוֹרוֹת בְּרַפְסֹדֶת־שָׁעוֹת״ (גרינברג, רחובות ע). — [רַפְסֹדֶת־, רַפְסוֹדוֹת]

רַפְסוֹדַאי ° ז׳ [מן רַפְסוֹדָה] מְשַׁלֵּחַ רַפְסוֹדוֹת, מַפְלִיג בְּרַפְסוֹדָה. [רַפְסוֹדָאִים, ־אֵי־]

רַפְסוֹדָה נ׳ [יש מסמיכים אל אכדית: rakasu קשר, rak(a)suti במשמע זה; במקום מקביל לכתוב בדברי הימים שלהלן נאמר במלכים ה כג: דֹּבְרוֹת]

רפסודה

1, דּוֹבְרָה, קוֹרוֹת עֵצִים מְחֻבָּרוֹת יַחַד וּמוּשָׁטוֹת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: ״וַאֲנַחְנוּ נִכְרֹת עֵצִים מִן־הַלְּבָנוֹן... וּנְבִיאֵם לְךָ רַפְסֹדוֹת עַל־יָם יָפוֹ״ (דברי הימים ב ב טו). 2*, שְׁרַפְרָף, הֲדוֹם לָרַגְלַיִם, אוֹ מַצָּע וְשָׁטִיחַ לָרַגְלַיִם: ״מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא גָבֹהַּ וְאֵין רַגְלָיו מַגִּיעוֹת לָרַפְסוֹדוֹת שֶׁתַּחַת רַגְלָיו״ (תנחומא בראשית ה). — [רַפְסוֹדַת־, רַפְסוֹדוֹת]

רַפְסוֹדְיָה ° נ׳ [יוונית: rhapsodia, מן: rhapsodos מחבר שירים, זַמָּר נודד ביוון בימי־קדם שהיה שר בעיקר קטעים מן האיליאדה והאודיסיה] יְצִירָה מוּסִיקָלִית לִכְלֵי־נְגִינָה אוֹ לְתִזְמֹרֶת בַּעֲלַת אֹפִי אֶפִּי וּמִבְנֶה חָפְשִׁי הַמְבֻסֶּסֶת עַל נְעִימוֹת וּנְשָׂאִים עֲמָמִיִּים, כְּגוֹן: הָרַפְסוֹדְיָה הַהוּנְגָּרִית שֶׁל לִיסְט. — [רַפְסוֹדְיוֹת]

רפף [קרוב אל רפה; ארמית: רְפַף; ערבית: רַפَّ התנודד]

~ פָּעַ׳ **רָפַף** * פ״ע 1, הָיָה רָפֶה, הִתְנוֹדֵד, הָיָה בִּלְתִּי־יַצִּיב: ״שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ נוֹגְעִין בָּאָרֶץ וְאֶמְצָעִיתָהּ רוֹפֶפֶת״ (תוספתא זבים ד א). ״כָּל הֲלָכָה שֶׁהִיא רוֹפֶפֶת בְּבֵית־דִּין וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַה טִּיבָהּ, צֵא וּרְאֵה מָה הַצִּבּוּר נוֹהֵג — וּנְהֹג״ (ירושלמי פאה כ ג). ״וַיֶּחֱרַד לְבָבִי וַיִּתַּר כְּבוֹדִי וְעַצְמוֹתַי רָפְפוּ וְיָדַי רָפוּ״ (חובות הלבבות, בקשת ר׳ בחיי). ״הָאֲגֻדּוֹת הָאֵלֶּה הוֹלְכוֹת וְרוֹפְפוֹת וְעוֹמְדוֹת לְהִפָּרֵק״ (אחד העם, לב). ״הָאֱמוּנָה בְּהַבְטָחַת יְהוּדִי וּשְׁבוּעָתוֹ רוֹפֶפֶת אֶצְלוֹ״ (מגדלי מו״ס, רכא). ״וְכָל מִי שֶׁעֲדַיִן לִבּוֹ רוֹפֵף בֶּאֱמוּנַת צַדִּיקִים מִתְחַזֵּק וְאוֹמֵר״ (עגנון, אלו). 2, רִפְרֵף, נָדְנֵד לְכָאן וּלְכָאן: ״(בְּהֵמָה) הָרוֹפֶפֶת בְּעֵינֶיהָ וְהַמּוֹצִיאָה רְעִי בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה — כְּשֵׁרָה״ (תוספתא חולין ב יב). — [לִרְפֹּף, רוֹפֵף, רָפוּף, יִרְפֹּף]

~ 1 פָּעַ׳ **רוֹפֵף** ^ פִּיר״ע 1 ^ פ״י הֶחֱלִישׁ, הוֹצִיא מִכְּלַל יַצִּיבוּת: ״בַּעַל־כָּנָף מְעוֹפֵף אֲשֶׁר עַמּוּדֵי שָׁמַיִם מְרוֹפֵף״ (חריזי, תחכמוני לז 300). ״אִם לֹא כֵן יֵצֵא רִגְשׁוֹ לְרַגְשָׁנוּת מְרוֹפֶפֶת שֶׁסּוֹפָהּ מְרוֹפֶפֶת עֶצֶם חַיָּיו״ (ליסיצקי, תולדות 233). הַמְאַמֵּץ הָרַב רוֹפֵף אֶת בְּרִיאוּתוֹ. 2 ° פ״ע רָפַף, הִרְעִיד, נָע לְכָאן וּלְכָאן: ״וְהָיוּ עֵינָיו מְרוֹפְפוֹת וְצוֹפוֹת בַּחֲלָלוֹ שֶׁל בַּיִת״ (הזז, צל 150). ״וְעָמְדוּ עֲצֵבִים וְעֵינֵיהֶם מְרוֹפְפוֹת וְצוֹפוֹת בַּחֹשֶׁךְ״ (עגנון, אורח 21). — [לְרוֹפֵף, מְרוֹפֵף, יְרוֹפֵף]

~ ² פִּע׳ **רִפֵּף*** פ״ע הָיָה רוֹפֵף וּבִלְתִּי־יַצִּיב: ״לְחָלָב שֶׁהָיָה נָתוּן בִּקְעָרָה, עַד שֶׁיָּרְדָה לְתוֹכוֹ טִפָּה אַחַת שֶׁל מֶסוֹ הוּא מְרַפֵּף, כֵּיוָן שֶׁיָּרְדָה לְתוֹכוֹ טִפָּה אַחַת שֶׁל מֶסוֹ, מִיָּד הוּא קוֹפֵא וְעוֹמֵד״ (בראשית רבה ד). — [לְרַפֵּף מְ־, יְ־]

~ פָּע׳ **רוֹפֵף**, זָעֲזַע, הָרְעַד, הֶחֱלַשׁ: ״עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ״ (איוב כו יא). ״קוֹל נוֹפְפוּ וְלֹא רוֹפְפוּ, כְּמוֹ אָבוֹת כֵּן בָּנִים״ (ידועי שם, אופן ז׳ פסח). ״הַרְבֵּה נִתְקַשּׁוּ שְׁנֵיהֶ הַמְרוֹפָפוֹת בְּאוֹתָם הָאֱגוֹזִים״ (ביאליק, שירתנו). — [מְרוֹפֵף, יְרוֹפֵף]

~ הת׳ **הִתְרוֹפֵף** ^, 1. נֶחֱלַשׁ, פָּחֲתָה יַצִּיבוּתוֹ: ״כָּל אִישׁ יְהִי נִבָּא אַזַי יִמַּס לִבּוֹ וְיִתְרוֹפֵף לְחֶרְדָּתוֹ״ (הרומי, ד 92). ״מַצַּב בְּרִיאוּתִי בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן נִתְרוֹפֵף כָּל כָּךְ״ (ביאליק, אגרות ד רעא). הַבִּנְיָנִים נִתְרוֹפְפוּ לְאַחַר רְעִידַת־הָאֲדָמָה. 2 [בהשאלה] פָּג, פָּחַת: ״הִנֵּה הַקֶּשֶׁר הַשְּׁמֵימִי הַזֶּה נִתְרוֹפֵף בְּיוֹתֵר״ (אחד העם, סח). ״אֵין כָּל צָרָה בָּאָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנִּתְרוֹפְפָה הָאֱמוּנָה״ (עגנון, כפות ריג). — [לְהִתְ־, מִתְרוֹפֵף, יִתְרוֹפֵף]

~ הפ׳ **הִרְפִּיף** ° פ״י הֶעֱבִיר בְּרִפְרוּף, עָשָׂה שֶׁיְּרַפְרֵף: ״נִכְנַס וְהִרְפִּיף מַבָּטוֹ עַל הַמְּסֻבִּים״ (סביב, דרך 175). ״הִרְפִּיף מַגַּע־יָד בִּכְתֵפָהּ וְלָחַשׁ בְּקוֹל כָּבוּשׁ״ (סביב, דרך 177). ״הִרְפִּיף פִּתְאֹם אֶת כַּפּוֹ״ (שרירא, עזה 33). — [לְהַרְפִּיף, מַרְפִּיף, יַרְפִּיף]

רַפָּף° ז׳ [מן רפף] תְּרוּפָה הַגּוֹרֶמֶת לְרִפְיוֹן הַמֵּעַיִם וְלַהֲרָקָתָם, סַם מְשַׁלְשֵׁל (Laxative). — [רַפַּף־, רַפָּפִים, רַפָּפֵי־]

רְפָפָה* נ׳ [השוה: רַף; ערבית: רַפ׳־רַפ׳ סככה] 1°. נֵסֶר־עֵץ דַּק, ״פַּלְפּוֹן״: רְפָפוֹת כִּסְמוּכוֹת לִשְׁתִילִים, לְבִנְיַן סֻכָּכוֹת לְתְרִיסֵי־חַלּוֹן מִתְקַפְּלִים וְעוֹד. 2*. שְׂבָכָה, סוֹרֵג לְמִכְסֶה: ״הַסְּרִיגוֹת וְהָרְפָפוֹת״ (אהלות יג א). 3°. סֻכָּה אוֹ בִּקְתָּה עֲשׂוּיָה קָנִים: ״מִתְלַבְּטִים סָבִיב רְפָפַת־פַּח דַּלָּה סְכוּכַת עַנְפֵי אֶשֶׁל״ (יזהר, שיירה 107). — [רְפָפַת־, רְפָפוֹת, רְפָפוֹת־]

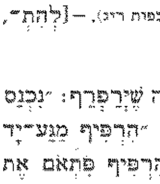
תְּרִיס־רְפָפוֹת

רפק [ראה מַרְפֵּק; קרוב לערבית: רַפ׳ק סעד, תמך]

~ פִּע׳ **רִפֵּק** ^ פ״י 1^. סָמַךְ, סָעַד, תָּמַךְ: ״תְּרַפֵּק מִשּׁוּל אֶפְרַיִם בְּשַׁעְשׁוּעַ יֶלֶד וּבֵן יַקִּיר״ (אפחד בגיעשי, מוסף ב׳ ראש השנה). ״וְאֵלּוּ אֶת יַד שְׂמֹאלָהּ רִפְּקָה עַל גַּבָּהּ״ (יזהר, שיירה 78). 2°. דָּחַף בְּמַרְפֵּקוֹ, הִבְקִיעַ מַעֲבָר בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ: פְּלוֹנִי רִפֵּק לוֹ דֶּרֶךְ בֵּין הֶהָמוֹן הָרַב. — [לְרַפֵּק, מְרַפֵּק, יְ־]

~ פָּע׳ **רֻפַּק** °, נִשְׁעַן, נִתְמַךְ: ״שָׂרוּעַ לְאֹרֶךְ צַלְעוֹ וְרֹאשׁוֹ מְרֻפָּק בְּכַף יָדוֹ״ (יזהר, צקלג 910). [וראה עוד ערך מַרְפֵּק] — [מְרֻפָּק, יְרֻפַּק]

~ הת׳ **הִתְרַפֵּק**, נִשְׁעַן וְנִסְמַךְ עַל־ (בְּיִחוּד מִתּוֹךְ הִתְפַּנְּקוּת וְאַהֲבָה): ״מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר, מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ?״ (שיר השירים ח ה). ״שְׂמַח בְּאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ הַמְּחֻבֶּרֶת, עִמָּהּ תִּתְרַפֵּק וְלֹא בְּאַחֶרֶת״ (אשה, יוצר ב׳ שבועות). ״בִּנְךָ הַמִּתְרַפֵּק עָלֶיךָ״ (מ״א גינצבורג, קרית ספר נא). ״הִתְרַפֵּק עָלֶיהָ כְּיֶלֶד עָזוּב עַל אִמּוֹ״ (ברקוביץ, הראשונים רלו). [ובהשאלה:] ״הִתְרַפֵּק אָז יֹאבָה בִּזְרוֹעוֹת חֲלֹדִי״ (מיכ״ל, 47). ״חֶרֶשׁ בָּכְתָה עָלַי (הַשְּׁכִינָה) וַתִּתְרַפֵּק עָלַי״ (ביאליק, לבדי). ״הָאָדָם מִתְרַפֵּק עַל קוֹנוֹ, מִתְרַפֵּק וְאוֹמֵר: זָכְרֵנוּ! זָכְרֵנוּ!״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קנח). ״עַל זֵכֶר הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַד לַצֹּהַר בְּאֶפֶס אוֹנִים אֶתְרַפֵּק״ (רחל, קה). — [לְהִתְרַפֵּק עַל־, מִתְרַפֵּק, יִתְ־]

~ נִפ׳ **נִרְפַּק** °, נִשְׁעַן עַל מַרְפְּקוֹ: ״וְהִיא נִרְפֶּקֶת וְכוֹתֶבֶת״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 82). — [לְהֵרָפֵק, נִרְפָּק, יֵרָפֵק]

רַפָּ״ק° ר״ת רַב־פַּקָּד.

רֶפְּרוֹדוּקְצְיָה◊ נ׳ [מלאטינית: re שוב + producere (-ductus) ליצור] 1. שִׁחְזוּר, הֲקָמָה מֵחָדָשׁ, חִדּוּשׁ: רֶפְּרוֹדוּקְצְיָה שֶׁל פֶּסֶל. 2. הַעְתָּקַת צִיּוּרִים וּתְמוּנוֹת בְּדֶרֶךְ שֶׁל צִלּוּם. 3. הֶעְתֵּק, תְּמוּנָה אוֹ צִיּוּר מְשֻׁחְזָרִים עַל־יְדֵי צִלּוּם אוֹ בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת: אַלְבּוֹם שֶׁל רֶפְּרוֹדוּקְצִיּוֹת מִצִּיּוּרֵי צַיָּרִים גְּדוֹלִים. מָקוֹר וְרֶפְּרוֹדוּקְצְיָה. — [רֶפְּרוֹדוּקְצִיּוֹת]

רִפְרוּף^, **רִיפְרוּף** ז׳ [מן רפרף, רִפְרֵף] 1^. נִדְנוּד, נִעְנוּעַ: ״אֲנִי אֲבִיאֲךָ שָׁם קֹדֶם רִפְרוּף עַפְעַפֶּיךָ״ (קלונימוס, בעלי חיים ב ב). ״וְרִפְרוּף הַשָּׂפָה וְסִבּוּב הָרֹאשׁ״ (קאנון, ג א). ״צְוָחָה וּרְעָדָה וּפִרְפּוּר גּוּף וְרִפְרוּף אֵיבָרִים״ (הוז, יעיש ג 198). 2°. רְחִיפָה, הִתְעוֹפְפוּת מֵעַל לַשֶּׁטַח, נְגִיעָה וְאִי־נְגִיעָה: ״בְּרִפְרוּף כָּנָף צְחוֹרָה שֶׁל הַיּוֹנָה״ (ביאליק, הבריכה). ״הוֹמִים כְּלֵי־שִׁיר... נִצְנוּץ, רִפְרוּף זוּגוֹת בְּיַעַף״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 213). רִפְרוּף הַפַּרְפָּרִים מֵעַל לַפְּרָחִים. 3° [בהשאלה] שִׁטְחִיּוּת, חֹסֶר־הַעֲמָקָה: רִפְרוּף עַל פְּנֵי הַדְּבָרִים. קְרִיאַת־רִפְרוּף בְּסֵפֶר. — [רִפְרוּף־]

— **בְּרִפְרוּף**° תה״פ לֹא בְּעִיּוּן וּבְהַעֲמָקָה, בְּשִׁטְחִיּוּת: עָבַרְתִּי עַל הַסֵּפֶר בְּרִפְרוּף רַב. לֹא הִסְפַּקְתִּי לִרְאוֹתוֹ אֶלָּא בְּרִפְרוּף.

רִפְרוּפִי^, **רִיפְרוּפִי** ת׳ [מן רִפְרוּף] שֶׁבְּרִפְרוּף, שֶׁהוּא מְרַפְרֵף וְשִׁטְחִי: ״לֹא דַי שֶׁיָּדַע אֶת הַשָּׂפָה הַזֹּאת יְדִיעָה רִפְרוּפִית״ (סוקולוב, אישים 197). ״הַתּוֹל רִפְרוּפִי מְעֻדָּן״ (שטיינמן, זוגות 77). ״עִלְעַלְתִּי בּוֹ (בַּסִּפּוּר) מִקֹּדֶם מָתוּן־מָתוּן מִתּוֹךְ סַקְרָנוּת רִפְרוּפִית״ (ר׳ בנימין, משפחות 248). — [רִפְרוּפִית, ־פִיִּים, ־פִיּוֹת]

רִפְרוּפִית°, **רִיפְרוּפִית** נ׳ [מן רִפְרוּף] קַלִּילוּת, שִׁטְחִיּוּת, חֹסֶר עֹמֶק: ״רַכְרוּכִית וְרִפְרוּפִית, סְפוֹגִיּוּת וּגְמִישׁוּת״ (קלצקין, כתבים 13). ״רִפְרוּפִית נִתְלֵית בָּאֲוִיר״ (ארד, ביחו 23). — [רִפְרוּפִית־]

רֶפְּרֶזֶנְטַנְט◊ ז׳ [מלאטינית: re שוב + presentare להציג] נָצִיג, אָדָם הַמְּיַצֵּג אֶת מִישֶׁהוּ, בָּא־כֹּחַ. — [רֶפְּרֶזֶנְטַנְטִים]

— **רֶפְּרֶזֶנְטָטִיבִי**◊ ת׳ מְיַצֵּג כָּרָאוּי, עוֹשֶׂה רֹשֶׁם וּמְעוֹרֵר כָּבוֹד בְּהוֹפָעָתוֹ: אִישִׁיּוּת רֶפְּרֶזֶנְטָטִיבִית.

— **רֶפְּרֶזֶנְטַצְיָה**◊ נ׳ נְצִיגוּת, יִצּוּג: רֶפְּרֶזֶנְטַצְיָה מְכֻבֶּדֶת שֶׁל הָעִירִיָּה בְּקַבָּלַת הַפָּנִים הָרִשְׁמִית.

רֶפֶרָט◊ ז׳ [מלאטינית: referre להודיע] הַרְצָאָה. — [רֶפֶרָטִים]

רֶפֶּרְטוּאָר◊ ז׳ [צרפתית: repertoire] רְשִׁימַת הַיְּצִירוֹת הָאָמָּנוּתִיּוֹת הַמְיֻעָדוֹת לְהַצָּגָה אוֹ לְבִצּוּעַ: כַּנָּר בַּעַל רֶפֶּרְטוּאָר עָשִׁיר. הָרֶפֶּרְטוּאָר שֶׁל הַתִּזְמֹרֶת כָּלַל יְצִירוֹת מִכָּל הַתְּקוּפוֹת. רֶפֶּרְטוּאָר חָדָשׁ בַּתֵּאַטְרוֹן. — [רֶפֶּרְטוּאָרִים]

רֶפְּרִיזָה° נ׳ [צרפתית: reprise] [במוסיקה] 1, חֲזָרָה, סִימָן לַחֲזֹר עַל קֶטַע מְסֻיָּם. 2, שֵׁנִי, הַקֶּטַע הַשֵּׁנִי בְּסוֹנָטָה, הַקֶּטַע שֶׁלְּאַחַר הַתַּעֲבּוּד (הַקֶּטַע הַמֶּרְכָּזִי). – [רֶפְּרִיזוֹת]

רֶפְרֶין° ז׳ [צרפתית, אנגלית: refrain] פִּזְמוֹן, חָרוּז הַחוֹזֵר לְאַחַר כָּל "בַּיִת" בְּשִׁיר, לְמָשָׁל: הָרֶפְרֶין "יָהּ חַי לִי לִי" בַּשִּׁיר "עוּרוּ, אַחַי".

רֶפֶרֶנְדוּם° ז׳ [לאטינית: referendum מה שצריך להיות מוחזר] 1, מִשְׁאַל־עַם, פְּלֶבִּיסְצִיט, פְּנִיָּה מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה אֶל הָאֶזְרָחִים שֶׁיַּבִּיעוּ דַּעְתָּם אוֹ יַכְרִיעוּ בְּעִנְיָנִים יְסוֹדִיִּים שֶׁל הַמְּדִינָה, כְּגוֹן: בִּדְבַר חֻקָּה חֲדָשָׁה, מְדִינִיּוּת־חוּץ וְכַדּוֹמֶה. 2, מִשְׁאָל כְּלָלִי בֵּין חֲבֵרִים בְּצִבּוּר מְסֻיָּם (מִפְלָגָה, אִרְגּוּן) בְּעִנְיָנִים חֲשׁוּבִים. –

רֶפֶרֶנְט° ז׳ [מלאטינית: referens (-entus) מודיע] 1, מַרְצֶה, קוֹרֵא רֶפֶרָט. 2, פָּקִיד הַמְּדַוֵּחַ עַל פְּעֻלּוֹת מוֹסָד, עַל מִבְצָע צִבּוּרִי וְכַדּוֹמֶה. – [רֶפֶרֶנְטִים]

רֶפְּרֶסְיָה° נ׳ [לאטינית: repressio לחץ חוזר] דִּכּוּי, רְדִיפוֹת.–[־יוֹת]

– **רֶפְּרֶסִיבִי**° ת׳ מְדַכֵּא, לוֹחֵץ, נוֹגֵשׂ: מְדִינִיּוּת רֶפְּרֶסִיבִית כְּלַפֵּי הַכֹּחוֹת הַמִּתְקַדְּמִים.

רפרף [מן רפף; ארמית: רַפְרֵף]

~ פִּע׳ **רִפְרֵף**• פעו״י 1• פ״ע פָּרַח וּפִרְכֵּס, רִחֵף: "וְעוֹף אֲפִלּוּ לֹא רִפְרֵף אֶלָּא גַּפּוֹ וְלֹא כִּשְׁכֵּשׁ אֶלָּא זְנָבוֹ—הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס" (חולין לח:). "כָּעוֹף הַזֶּה שֶׁהוּא מְרַפְרֵף בִּכְנָפָיו וּכְנָפָיו נוֹגְעוֹת וְאֵינָן נוֹגְעוֹת" (בראשית רבה ב). "וַהֲמוֹן זְבוּבֵי רִקְמָה... פּוֹרְחִים, מְנַפְנְפִים מְפַרְכְּסִים דּוּמָם בְּקָמָה וּמְרַפְרְפִים" (ביאליק, זוהר). הַפַּרְפָּרִים מְרַפְרְפִים מֵעַל לַפְּרָחִים. [ובהשאלה:] "וְהִיא מַרְכֶּנֶת רֹאשָׁהּ וְשׁוֹמַעַת לִדְבָרָיו וּשְׂחוֹק־עֲדָנִים מְרַפְרֵף עַל שְׂפָתֶיהָ" (מגדלי מו״ס, קיז). "דָּבָר זֶה לֹא הָיָה בְּכָל הַהַשְׁעָרוֹת שֶׁרִפְרְפוּ בְּמֹחִי" (סוקולוב, במראות 217). 2° פ״י הֵנִיד, הֵנִיעַ: "הוּא מְרַפְרֵף בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו" (רמב״ם, טומאת מת א ו). "הַגְּבָרִים הֵסֵבּוּ פְּנֵיהֶם הַצִּדָּה וְרִפְרְפוּ בְּרִיסֵי עֵינֵיהֶם וּבְסַנְטְרֵיהֶם" (ביאליק, החצוצרה ב). "רִפְרְפוּ בְּעֵינֵיהֶן וְנִזְדַּקְּפוּ מֶשֶּׁהוּ וְהִבְלִיטוּ רָאשֵׁיהֶן" (עגנון, אלו יז) [וראה עוד להלן]. 3° [בהשאלה] נִשְׁאַר מֵעַל לַשֶּׁטַח, לֹא הִתְעַמֵּק, עִיֵּן בְּאֹפֶן שִׁטְחִי: לֹא הִסְפַּקְתִּי אֶלָּא לְרַפְרֵף עַל־פְּנֵי הַסֵּפֶר. סְקִירָה מְרַפְרֶפֶת. – [לְרַפְרֵף, מְרַפְרֵף, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻפְרַף**•, 1•, הָיָה רוֹפֵף וְקַל, הָיָה פָּחוּת וְקָטָן: "קָרְבָּן מְרֻפְרָף" (בראשית רבה כ). "אַתָּה מוֹשֵׁךְ מְשִׁיכָה קַלָּה וּבְעַצְמְךָ מִתְבַּהֵל מֵאוֹתָהּ מְשִׁיכָה מְרֻפְרָפָה" (מגדלי מו״ס, קלג). 2°, שִׁטְחִי, שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיק: "הָיָה מֵעִיף בָּהּ מַבָּט מְרֻפְרָף וּמַשְׁמִיעַ קְרוּת" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 342). עִיּוּן מְרֻפְרָף. [וראה עוד ערך מְרֻפְרָף] – [מְרֻפְרָף, יְרֻפְרַף]

~ הת׳ **הִתְרַפְרֵף**•. 1•, נַעֲשָׂה רוֹפֵף, לֹא הָיָה מוּצָק אוֹ יַצִּיב: "הִיא (הָאֲגֻדָּה) מִתְרַפְרֶפֶת" (תוספתא מכשירין ג ח). "אוֹדֶה, נִתְרַפְרְפוּ הַמּוֹחִין מֵחֲמַת הַחֹם" (ולפובסקי, תר׳ צ׳כוב 27). 2°, נִתְפָּרֵחַ, הוּעַף לְכָאן וּלְכָאן: "הֶעָלִים מִמַּעַל נִתְרַפְרְפוּ רִפְרוּף חֲרִישִׁי" (באריו, פרשיות 23). "נִתְלוּ וְנִתְרַפְרְפוּ בָּרוּחַ נוֹצוֹת סַסְגּוֹנִיּוֹת־כְּהוּיוֹת" (שלונסקי, תר׳ הדון ג 356). "וְשׁוּב נִתְרַפְרְפוּ רִיסֶיהָ בְּחַנְחוּן" (גיצן, יתד 246). – [לְהִתְרַפְרֵף, מִתְ־, יִתְ־]

– **רִפְרֵף בְּלִבּוֹ**°, פִּקְפֵּק, הִסֵּס, לֹא הָיְתָה בּוֹ הַחְלָטָה בְּרוּרָה: "לְפִי שֶׁרִפְרְפָה הָאִשָּׁה בְּלִבָּהּ, לְפִיכָךְ תָּבִיא קָרְבָּן מְרֻפְרָף" (בראשית רבה כ). "אִשְׁתִּי רִפְרְפָה בְּלִבָּהּ וּבִקְּשָׁה מִמֶּנִּי לָתֵת לָהּ זְמַן שֶׁנִּים שְׁלֹשָׁה יָמִים לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר" (מגדלי מו״ס, קלא).

– **רִפְרֵף בְּקוֹלוֹ**°, אָמַר בְּקוֹל כִּמְהַסֵּס: "מָתַי רָאִיתָ אֶת זֶה הַחֲלוֹם שֶׁחָלַמְתָּ? – רִפְרֵף בְּקוֹלוֹ וְאָמַר" (הזז, היושבת 23).

רַפְרַף° ז׳ [מן רפרף, על שום תנועת הריפרוף המהיר בכנפים] מִשְׁפַּחַת פַּרְפָּרִים בַּעֲלֵי גּוּף גָּדוֹל, דְּמוּי פֶּלֶךְ (Sphingidae). כַּנְפֵיהֶם הַקִּדְמִיּוֹת אֲרֻכּוֹת וְצָרוֹת, הָאֲחוֹרִיּוֹת – קְצָרוֹת וְצָרוֹת; לָהֶם חֶדֶק אָרֹךְ וְהֵם מוֹצְצִים בּוֹ צוּף מִן הַפְּרָחִים בְּרַפְרְפָם מֵעַל לַפְּרָחִים (מִכָּאן שְׁמָם). הָרַפְרַפִּים מִצְטַיְּנִים בְּעָצְמַת תְּעוּפָתָם רֻבָּם מְעוֹפְפִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וּבַלַּיְלָה. בְּאַרְצֵנוּ מְצוּיִים מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל רַפְרַפִּים, כְּגוֹן: רַפְרַף־הַגֶּפֶן, רַפְרַף־הַדִּבְקָה וְעוֹד. – [רַפְרַף־, רַפְרַפִּים, רַפְרַפֵּי־]

רַפְרְפָנִי° ת׳ [מן רפרף, רפרף] 1, הַנִּרְאֶה כִּמְרַפְרֵף, מִתְנוֹפֵף לְכָאן וּלְכָאן: "כַּלָּה לְבָנָה וְרַפְרְפָנִית" (סרן, באלכסון 27). 2, קַלִּיל, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ: "יָדָיו אֲחוּז בָּהֶן (בַּנְּעָלִים) אֲחִיזָה רַפְרְפָנִית" (ד׳ שחם, יום 19). 3, הַמְרַפְרֵף עַל־פְּנֵי הַדְּבָרִים, שִׁטְחִי: "דִּמְיוֹנוֹ הָרַפְרְפָנִי הָרַס אֶת כָּל הַמְּעֻצּוֹרִים (מ׳ לוין, תר׳ עור היהודי). "לֹא פַּעַם אַחַת בִּלְבַד נִזְדַּמֵּן גְּרִיגוֹרִי בִּימֵי חַיָּיו עִם אֲנָשִׁים רַפְרְפָנִיִּים כָּאֵלֶּה" (שלונסקי, תר׳ הדון ד 128). – [רַפְרְפָנִית, רַפְרְפָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רַפְרֶפֶת° נ׳ [מן רפרף, על שום הקלות והאוורירירות, ובקרבת־צלילים אל פַּרְפֶּרֶת בגשמעות קרובה] "פּוּדִינְג", מַאֲכָל לְקִנּוּחַ־סְעוּדָה מֻרְכָּב עַל־פִּי־רֹב מֵאַבְקַת עֲמִילָן וּמִתַּבְלִינִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן: וָנִיל, סֻכָּר, שׁוֹקוֹלָדָה, קָקָאוֹ.–[רַפְרֶפֶת־, רַפְרָפוֹת, ־רְפוֹת־]

רפראקציה של הקרן א-ב-ג לקרן שבורה א-ב-ד

רֶפָּרַצְיוֹת° נ״ר [מלאטינית: reparatio הקמה, שיקום] שִׁלּוּמִים, פִּצּוּיִים.

רֶפְרַקְצְיָה° נ׳ [מלאטינית: re שוב + frangere (fractus) לשבור] 1, הִשְׁתַּבְּרוּת, שְׁבִירַת קַרְנֵי הָאוֹר בְּעָבְרָם מִסְּבִיבָה קְלוּשָׁה לִסְבִיבָה דְּחוּסָה יוֹתֵר, אוֹ לְהֶפֶךְ. הַיַּחַס בֵּין הַזָּוִית α (בֵּין קֶרֶן־הָאוֹר וּבֵין הַנִּצָּב) לִזְוִית־הַשְּׁבִירָה β הוּא "מְקַדֵּם־הָרֶפְרַקְצְיָה" וְהוּא יַחַס קָבוּעַ לְגַבֵּי כָּל גּוּף. 2 [באסטרונומיה] שְׁבִירַת קַרְנֵי הָאוֹר הַבָּאוֹת מִכּוֹכָב בָּאַטְמוֹסְפֵירָה שֶׁל כַּדּוּר־הָאָרֶץ וְעַל־יְדֵי־כָךְ שִׁנּוּי מְקוֹמוֹ הַנִּצְפֶּה. – [רֶפְרַקְצְיוֹת]

– **רֶפְרַקְטוֹמֶטֶר**° ז׳ מַכְשִׁיר הַמְּצַיֵּן אֶת שִׁעוּר הָרֶפְרַקְצְיָה שֶׁל חֹמֶר מְסֻיָּם וְעַל־יְדֵי־כָךְ נִתָּן לִקְבֹּעַ אֶת הֶרְכֵּבוֹ וּבִנְיָנוֹ שֶׁל הַחֹמֶר.

– **רֶפְרַקְטוֹר**° ז׳ טֶלֶסְקוֹפּ אַסְטְרוֹנוֹמִי שֶׁבּוֹ נוֹצֶרֶת תְּמוּנַת הָעֶצֶם הַנִּצְפֶּה עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הָאוֹר הָעוֹבֵר דֶּרֶךְ עֲדָשָׁה אַחַת אוֹ מַעֲרֶכֶת עֲדָשׁוֹת (אוֹבְּיֶקְטִיב – עַצְמִית). הַתְּמוּנָה הַנּוֹצֶרֶת בַּדֶּרֶךְ זוֹ בְּצִנּוֹר הָרֶפְרַקְטוֹר נִצְפֵּית בְּאֶמְצָעוּת אוֹקוּלָר (עֵינִית).

רפש [ארמית: רְפַס; ערבית: רַפַשׂ בעט ברגל; קרוב אל רמס]

~ פָּע׳ **רָפַשׂ** פ״י רָמַס וְעָכַר: "וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֵת הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן" (יחזקאל לד יח). – [לִרְפֹּשׂ, רוֹפֵשׂ, יִרְפֹּשׂ]

~ נפ׳ **נִרְפַּשׂ**, נֶעְכַּר, נִדְלַח, נִמְלָא רֶפֶשׁ: "מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת" (משלי כה כו). [ובמליצה:] "בְּעֵת נִרְפַּשׂ מְקוֹר הַשִּׁיר וְנִשְׁחַת" (יהודה הלוי, ו 289). "הָעִיר הַקְּדוֹשָׁה... כֻּלָּהּ אֲפֵלָה, נִרְפָּשָׂה, דַּלָּה, בְּזוּיָה" (בורלא, עקביה 190). [ראה עוד ערך נִרְפָּשׂ] — [לְהֵרָפֵשׂ, נִרְפַּשׂ, יֵרָפֵשׂ]

~ הת׳ **הִתְרַפֵּשׂ** ^. הִתְעַכֵּר, נִרְפַּשׂ: "וּבְעֵקֶר שָׁרְשׁוֹ בְּטִיט יִתְרַפֵּשׂ" (יהודה הלוי, ז 139). — [לְהִתְרַפֵּשׂ, מִתְ־, יִתְ־]

א. **רפש** [צורת־משנה של רפשׂ; קרוב אל רפס, רמס]

~ פָּעַ׳ **רָפַשׁ** פ״י רָפַס, דָּרַךְ: "מָה עָשָׂה? רָפַשׁ הָעֲנָבִים וּבָעַט רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן" (שמות רבה טו). — [לִרְפּשׁ, רוֹפֵשׁ, יִרְפּשׁ]

~ הִפ׳ **הִרְפִּישׁ** * פ״י שָׂם לְמִרְמָס, הִשְׁפִּיל: "תָּלָה עֵינָיו וְרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו וְהִרְפִּישׁ עַצְמוֹ לְפָנָיו" (בראשית רבה עז). "וּמִגֹּבַהּ לִתְהוֹם הִרְפִּישִׁי" (קליר, איכה אשפתו, לט׳ באב). "וְאֵין בַּעְלָהּ צָרִיךְ לְהַרְפִּישׁ עַצְמוֹ לִפְנֵי עַמֵּי הָאֲרָצוֹת" (עגנון, סמוך 48). "הִיא מַרְפִּישָׁה עַצְמָהּ תַּחְתֵּיהֶם" (קלצקין, כתבים 216). — [לְהַרְפִּישׁ, מַרְפִּישׁ, יַרְפִּישׁ]

~ הֻפ׳ **הָרְפַּשׁ**°, הֻשְׁפַּל, נַעֲשָׂה לְמִרְמָס: הָאִישׁ הָרְפַּשׁ עַל־יְדֵי הַתּוֹקֵף בְּעִירוֹ. — [מָרְפָּשׁ, יָרְפַּשׁ]

ב. **רפש** [מן רֶפֶשׁ]

~ פִּעֵ׳ **רִפֵּשׁ** ° פ״י עָשָׂה רֶפֶשׁ, גָּרַם לְהִתְהַוּוּת בֹּץ: "חוֹלוֹת לְבָנִים שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים רוֹפְשִׁים בָּהֶם" (שמיר, במו 132). — [לִרְפּשׁ, רוֹפֵשׁ, יִרְפּשׁ]

~ פִּעֵ׳ **רִפֵּשׁ** ° פ״י מִלֵּא רֶפֶשׁ וָבֹץ: "נוֹפֵל עָלָיו אֲבַק הַקַּיִץ וּמְרַפְּשׁוֹ הַסְּתָו וְנֶתֶז־בֹּץ" (כסוק, תר׳ יידיש 60). הַגֶּשֶׁם רִפֵּשׁ אֶת אַדְמַת־הַחֹמֶר. — [לְרַפֵּשׁ, מְרַפֵּשׁ, יְ־]

~ פֻּעַ׳ **רֻפַּשׁ** °, לֻכְלַךְ בְּרֶפֶשׁ, נִתְמַלֵּא בֹּץ: "אָנוּ הוֹלְכִים בְּתוֹךְ הַחֲפִירָה הַצָּרָה וְהַמְרֻפֶּשֶׁת" (המאירי, בגיהנום של מטה א). סִמְטָה מְרֻפֶּשֶׁת. — [מְרֻפָּשׁ, יְרֻפַּשׁ]

~ הת׳ **הִתְרַפֵּשׁ** °, הִתְלַכְלֵךְ בְּרֶפֶשׁ: "רַגְלָיו טוֹבְעוֹת בַּבֹּץ, נְעָלָיו סוֹפְגוֹת מַיִם... וְקַפּוֹטָתוֹ נִתְרַפְּשָׁה כֻּלָּהּ" (מנדלי מו״ס, רצט). "לַחֲלֹץ אֶת נְעָלָיו שֶׁנִּתְרַפְּשׁוּ" (קובנר, פנים 10). "שָׁקוּד לְהִתְלַכְלֵךְ וּלְהִתְרַפֵּשׁ" (שחם, ים 51). — [לְהִתְרַפֵּשׁ, מִתְ־, יִתְ־]

~ הִפ׳ **הִרְפִּישׁ** ° פ״י רִפֵּשׁ, לִכְלֵךְ בְּרֶפֶשׁ: "הָיוּ פּוֹסְעִים רְחוֹקִים אֶל הַחוֹמָה לָאַרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַרְפִּישׁ אֶת רַגְלֵיהֶם" (קבק, בצל 132). [ובמליצה:] "בְּטֶרֶם סְתָו יַרְפִּישׁ אַחֲרוֹן פִּרְחֵי הַלֵּב" (שמעוני, שירים ב קלא). — [לְהַרְפִּישׁ, מַ־, יַ־]

~ הֻפ׳ **הָרְפַּשׁ**°, רֻפַּשׁ, לֻכְלַךְ בְּרֶפֶשׁ: נַעֲלֵיהֶם הָרְפְּשׁוּ בַּבֹּץ. — [מָרְפָּשׁ, יָרְפַּשׁ]

רֶפֶשׁ ז׳ [אכדית: rupuštu קיא, צואה; הגיית־משנה מן רפשׂ, מרפשׂ] בֹּץ, טִיט: "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט" (ישעיה נז כ). "וַאֲנִי הָיִיתִי לְבוֹאִי נְהָרוֹת שׁוֹטְפִים כִּי גָרְשׁוּ עָלַי רִפְשָׁם" (מגילת הודיות, ח 15). "הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהֻזַּק בָּהֶן אַחֵר חַיָּב בְּנִזְקוֹ... לֹא יְהֵא אֶלָּא כְּרִפְשׁוֹ" (בבא קמא ל.). "עוֹד טוֹבְעוֹת רַגְלֵינוּ בַּטִּיט, בָּרֶפֶשׁ" (ביאליק, שירה). "גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּלֹא הֶפְסֵק וְכָל הָעִיר צָפָה בָּרֶפֶשׁ" (עגנון, אורח 327). [ובריבוי:] "שְׁאוֹן יָם בְּעֵת שֶׁיִּגָּרְשׁוּ מֵימָיו רְפָשִׁים" (יהודה הלוי, א 9). — [רֶפֶשׁ־, רִפְשׁוֹ, רְפָשִׁים ^, רִפְשֵׁי־]

רפ״ש ר״ת רְפוּאָה שְׁלֵמָה.

רִפְשׁוֹן ^ ז׳ [צורת־משנה של רֶפֶשׁ] רֶפֶשׁ, בֹּץ: "דְּלוֹתִי מִטְּבַע רִפְשׁוֹן" (פיוטים, סידור 618). — [רִפְשׁוֹן־]

רַפְשׁוּשׁ°, **רַפְשׁוּשִׁית**° נ׳ [מן רֶפֶשׁ] רֶפֶשׁ־מָה, בִּצָּה קְטַנָּה: "דִּבּוּר גָּדוֹל רָץ גּוֹעֵשׁ אֶל הָרַפְשׁוּשׁ הַלַּח שֶׁלְּרַגְלֵי כַּד הַמַּיִם" (יזהר, צקלג 949). "הַדֶּרֶךְ נִתְקַמְּרָה בְּרַפְשׁוּשִׁיּוֹת הַשֶּׁלֶג הַנָּמֵס" (שלונסקי, תר׳ הדון, ד 248). "רַפְשׁוּשִׁית שֶׁרוּחַ קַלָּה מְיַבֶּשֶׁת אוֹתָן" (מגד, החי 190). — [רַפְשׁוּשׁ־, רַפְשׁוּשִׁים, ־שֵׁי־; רַפְשׁוּשִׁית, ־שִׁיּוֹת]

רִפְשֶׁת°, **רפושת** נ׳ [מן רֶפֶשׁ] כִּנּוּי־זִלְזוּל לְמַשֶּׁהוּ הַדּוֹמֶה לְרֶפֶשׁ: "הַטַּבָּח הַמְּלַכְלֵךְ... מַעֲלֶה עַל הַשֻּׁלְחָן בִּקְעָרָה מַבְהִיקָה אֶת הָרִפְשֶׁת שֶׁלּוֹ" (פרלמן, תר׳ רעיונות לו). — [רִפְשֶׁת־, רִפְשְׁתּוֹ]

רֶפֶת נ׳ [הגיזרון לא הוברר; השווה ערבית: רֻפֿ׳ דיר לצאן] 1. דִּיר לְבָקָר וְלִבְנֵי־בָקָר: "גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים" (חבקוק ג יז). 2 ° [בהשאלה] כִּנּוּי כּוֹלֵל לַעֲנַף גִּדּוּל הַבָּקָר בְּמֶשֶׁק מְעֹרָב: פְּלָחָה, רֶפֶת, לוּל וְכַדּוֹמֶה. — [רֶפֶת־, רִפְתּוֹ; רְפָתִים, רִפְתֵי־, גם רְפָתוֹת, רִפְתוֹת־]

רִפְתָּה°, **ריפתה** נ׳ [מארמית: רִיפְתָּא לחם] כִּנּוּי לְחֹמֶר הַחוּם וְהַמָּרִיר שֶׁהַדְּבוֹרִים מְעַבְּדוֹת אוֹתוֹ מֵאַבְקַת־הַפְּרָחִים וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ לָהֶן מִלּוּאֵי־מָזוֹן נוֹסָף עַל הַדְּבַשׁ: הָרִפְתָּה נֶאֱגֶרֶת וּמִצְטַמֶּדֶת אֶל־הַחַלָּה שֶׁבַּכַּוֶּרֶת. — [רִפְתַּת־, רְפָתוֹת, רִפְתוֹת־]

רַפְתָּן° ז׳ [מן רֶפֶת] עוֹבֵד בָּרֶפֶת, מְטַפֵּל בַּבָּקָר, עוֹסֵק בַּחֲלִיבָה וְכַדּוֹמֶה. — [רַפְתָּנִית, רַפְתָּנִים, ־נִיּוֹת]

רַפְתָּנוּת° נ׳ [מן רַפְתָּן] עֲבוֹדָה בָּרֶפֶת, טִפּוּל בְּפָרוֹת וּבְפָרִים, חֲלִיבָה וְכַדּוֹמֶה. — [רַפְתָּנוּת־]

רָץ, פָּעַ׳ מן רוּץ.

רָץ ז׳ [מן רוץ, רָץ] 1. שָׁלִיחַ מָהִיר (בְּיִחוּד בָּרֶגֶל): "הָרָצִים יָצְאוּ דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג טו). 2 °, מֻמְחֶה בְּרִיצָה מְהִירָה, קַל בְּרַגְלָיו: תַּחֲרוּת שֶׁל רָצִים. 3 ° [בכדורגל ובמשחקי־תחרות אחרים] מִי שֶׁתַּפְקִידוֹ לָרוּץ מַהֵר, לִהְיוֹת לְעֵזֶר לַ"מְגִנִּים" וְלַהֲדֹף אֶת הַכַּדּוּר לַ"חֲלוּצִים": רָץ יְמָנִי, רָץ שְׂמָאלִי. רָצִים בְּמִשְׂחַק "מַחֲנַיִם". 4 ° [בשחמט] כְּלִי מִכְּלֵי־הַשַּׁחְמָט שֶׁמְּהַלְּכָיו בָּאֲלַכְסוֹנִים בִּלְבַד. — [רָץ־, רָצִים, רָצֵי־]

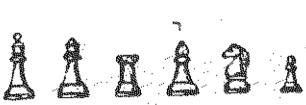

ר - רץ בשחמט

רַץ ז׳ [הגיזרון לא ברור; המשמע על־פי ההבנה הרווחת במקרא] רְצוּעָה, קַו: "מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף" (תהלים סח לא). "וְקוֹשְׁרִים לְצַוְּארֵיהֶם קִשְׁרֵי רַצֵּי זָהָב מְלוּתָיו" (חריזי, תחכמוני טז 165). "בִּתְכֵלֶת רָקִיעַ יַעַל יָרֵחַ יַשְׁלִיךְ רַצֵּי כַסְפּוֹ מָרוֹם וָשֵׁפֶל" (יל״ג, שירה עב). "עַל חֶלְקַת הַמַּיִם בֵּין רַצֵּי הַגַּלִּים" (ביאליק, צפרירים). "קַרְעֵי הַנְּיָר רִפְרְפוּ טָסוּ כְּרַצֵּי שֶׁלֶג" (סוקולוב, במראות 49). "כְּתֹל מֵאִיר... וְהוּא כֻּלּוֹ זָרוּעַ רַצֵּי־לָבָן" (פיכמן, קפג). "רַצִּים שֶׁל אוֹר נוֹהֵר וָצַח" (תלמי, לארצי 74). "הִנֵּה הַצַּפַּחַת מְשֻׁעֹלֵי רַצֵּי זָהָב" (מאירוביץ, הסללים 129). — [רַץ־, רַצִּים, רַצֵּי־]

ר״צ ר״ת 1. רוֹדֵף־צֶדֶק. 2. רְאֵה צַד. 3. רוּחַ צְפוֹנִית.

רצא [צורת־מִשְׁנֶה של רוץ; מצוי רק בצירוף:]

– **רָצוֹא וָשׁוֹב**, רוּץ וְחָזוֹר, רִיצָה לְכָאן וּלְכָאן: "וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק" (יחזקאל א יד). "כֵּן חָשַׁבְתִּי וְאֶחְשֹׁב, אָמְנָם לִבִּי הוֹלֵךְ רָצוֹא וָשׁוֹב" (הרומי, ט 173).

רצ"ב ר"ת רָצוּף בָּזֶה.

רצד [המשמע הרווח – כצורת־מִשְׁנֶה של רקד; משמע אחר – לפי הערבית: רַצַד ארב]

~ פִּע' **רִצֵּד** פעו"י 1 פ"ע רִקֵּד, כִּרְכֵּר [גם בהשאלה:] "לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים?" (תהלים סח יז). "מְרַצְּדִים הָיוּ מְגַבְלִים לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כַּעֲגָלִים" (קליר, תתן קול, יוצר א' שבועות). "וְכִתְמֵי הָאוֹרָה הַחִוְּרִים יְרַצְּדוּן עַל־שְׁחוֹר מְעִילֵיהֶם" (ביאליק, גמדי). "וְאֶצְבְּעוֹת יְמִינוֹ בֵּין טַבְּעוֹת תַּלְתַּלָּיו תְּרַצֵּדְנָה" (בן־ציון, קסג). "מוּל עֵינָיו רִצֵּד רֹאשׁ הַתַּלְתַּלִּים" (וילקנסקי, סגוליות 77). "בְּעַד הַחַלּוֹן רִצֵּד לֹבֶן הַשֶּׁלֶג" (אביבי, עץ 172). 2* פ"י אָרַב: "אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ בְּחָכְמָה יֶהְגֶּה... לָצֵאת אַחֲרֶיהָ בַּחֵקֶר וְכָל מְבוֹאֶיהָ יְרַצֵּד" (בן־סירא, יד יט–כב). – [לְרַצֵּד, מְרַצֵּד, יְרַצֵּד]

~ הת' **נִתְרַצֵּד**°, קָפַץ לְכָאן וּלְכָאן [ובהשאלה] הִתְנַצְנֵץ: "חִלּוּפֵי הַגְּוָנִים שֶׁנִּתְרַצְּדוּ בְּיוֹם אוֹרוֹתַי" (גלבוע, בבוקר 8). "בְּעֵינֶיהָ הָאֲפֹרוֹת־כֵּהוֹת... נִתְרַצְּדוּ נִיצוֹצֵי צְחוֹק" (ש' אבן־שושן, תר' עתודותו 21). "וְחִיּוּךְ מְשֻׁבָּח הִתְרַצֵּד לְפֶתַע עַל אֲרֶשֶׁת הַפָּנִים" (אריכא, ב 113). – [לְהִתְרַצֵּד, מִתְרַצֵּד, יִתְרַצֵּד]

~ הִפ' **הִרְצִיד**° פ"י הִרְקִיד [גם בהשאלה:] "מַר פּוֹסְטִין הִסְתַּכֵּל בּוֹ... הִרְצִיד זִיק קַל שֶׁל עִנְיָן בְּעֵינָיו" (בר־יוסף, אם 31). "אֵדִים וְקַרְנֵי הָעֶדֶר וְעִנְבָּל... מַרְצִידִים צְלִילוּתוֹ עַל הַגֹּרֶן" (בת־מרים, שירים 196). – [לְהַרְצִיד, מַ־, יַ־]

~ נִפ' **נִרְצַד**°, הִתְחִיל לְרַצֵּד, רָקַד: "זִיקִים וְאוֹרוֹת נִרְצָדִים לְלֹא פֶּתֶר" (ברוידס, שחר 52). – [לְהֵרָצֵד, נִרְצָד, יֵרָצֵד]

רֶצֶד° ז' [מן רצד] רִקּוּד, פִּזּוּז: "פָּנַיִךְ קַדְמוֹנֵי בְּרֶצֶד לֶהָרִים" (ש' שלום, שירים רז). "וְרֹק רֶצֶד חַמִּים מֵעֵינֵינוּ נִשְׁלַח לְקַדֵּם אֶת הַבָּא" (שלו, אלהי 194). "הַבֹּהַק מִתְנַדְנֵד בְּרֶצֶד עִגּוּלָיו (שֶׁל הָאֲגַם)" (ליכטנבוים, במישור 33). – [רֶצֶד־]

רצה [ארמית: רְעָא, רְעֵי; ערבית: רַצִ'יַ]

~ פָּע' **רָצָה** פ"י 1*, חָפֵץ, הוֹאִיל: "הָיָה אָבִיו רוֹצֶה וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה" (סנהדרין ח ד). "כְּשֶׁרָצִיתִי – לֹא רָצִיתָ, עַכְשָׁו שֶׁאַתָּה רוֹצֶה – אֵינִי רוֹצֶה" (ברכות ז.). "כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי" (יבמות קו.). "אָדָם שֶׁנִּתְמַנָּה... עַל כִּכְּרֵי כֶּסֶף וְעַל כִּכְּרֵי זָהָב... מָה אַתָּה רוֹצֶה? שֶׁלֹּא יְהֵא עָשִׁיר?" (תנחומא פקודי ז). "בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ" (מכות י:). 2, קִבֵּל בְּרָצוֹן, נָחָה דַּעְתּוֹ מִן־: "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה" (דברים לג יא). "כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה" (עמוס ה כב). "נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא ה'" (תהלים קיט קח). "רְצֵה ה' אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם" (שמונה־עשרה). 3, אָהַב, חִבֵּב: "כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ" (תהלים קב טו). "רוֹצֶה ה' אֶת־יְרֵאָיו" (תהלים קמז יא). 4, פִּצָּה, שִׁלֵּם פִּצּוּיִים, הֵשִׁיב חוֹב: "וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם" (ויקרא כו מג). "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כו לד). "טַל תֵּן לִרְצוֹת אַרְצָךְ" (קליר, טל). – [לִרְצוֹת אֶת־, בְּ־; רוֹצֶה, יִרְצֶה]

~ נִפ' **נִרְצָה**, 1, נִתְקַבֵּל בְּרָצוֹן, הַדַּעַת הָיְתָה נוֹחָה מִמֶּנּוּ: "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַה'" (ויקרא כב כז). "יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה... זִכְרוֹנֵנוּ" (תפילה לראש חודש). "הַלֵּל, נִרְצָה" (הגדה של פסח). "כָּל קָרְבָּן יֵרָצֶה" (ביאליק, למתנדבים). 2, נִפְרַע, שֻׁלַּם, סֻלַּק: "כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ, כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ" (ישעיה מ ב). נִרְצָה עָנְשׁוֹ שֶׁל הַפּוֹשֵׁעַ. 3°, שֶׁרָצוּ בּוֹ, שֶׁהִתְכַּוְּנוּ אֵלָיו: "וְאָמְנָם הַנִּרְצֶה שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ שׁוֹפֵט עַל הַשּׁוֹפְטִים" (מורה נבוכים, ב ו). "הַמִּפְעָל הַזֶּה הוּא מִצַּד עַצְמוֹ הַתַּכְלִית הַנִּרְצָה" (אחד העם, קנה). "שָׁלַח לָהּ אֶת הַזִּוּוּג הַנִּרְצֶה תַּחַת עֲגוּנָתָהּ" (עגנון, אלו קסז). "בֹּקֶר וָעֶרֶב אֶשָּׂא תְּפִלָּתִי לְשָׁעָה הַנִּרְצֵית" (ש' שלום, שירים קסא). – [לְהֵרָצוֹת, נִרְצָה, יֵרָצֶה]

~ פִּע' **רִצָּה** פ"י פִּיֵּס, שִׁדֵּל בִּדְבָרִים טוֹבִים: "בָּנָיו יְרַצּוּ דַלִּים וְיָדָיו תָּשֵׁבְנָה אוֹנוֹ" (איוב כ י). "אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ" (אבות ד יח). "כְּשֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹעֵס – מֹשֶׁה מְרַצֶּה אוֹתוֹ" (שמות רבה מה). – [לְרַצּוֹת אֶת־, מְרַצֶּה, יְרַצֶּה]

~ פֻּע' **רֻצָּה***, 1*, פֻּיַּס, שֻׁדַּל: "מָה תִּצְעַק אֵלַי? כְּבָר אֲנִי מְרֻצֶּה עֲלֵיהֶם" (מכילתא כט:). 2*, הָיָה אָהוּב וּמְקֻבָּל: "וּפִרְקוֹ נָאֶה, וְשָׁפֵל בֶּרֶךְ, וּמְרֻצֶּה לָעָם" (תענית טז.). 3°, הָיָה שְׂבַע־רָצוֹן, טוֹב בְּעֵינָיו: "שָׁמַעְתִּי שֶׁאֲבוֹת הָעִיר מְרֻצִּים מִמַּעֲשָׂיו" (עגנון, אורח 84). הִנְנִי מְרֻצֶּה בְּהֶחְלֵט. הַמּוֹרֶה לֹא הָיָה מְרֻצֶּה מֵהִתְקַדְּמוּת הַתַּלְמִיד [וראה עוד ערך מְרֻצֶּה] – [מְרֻצֶּה, יְ־]

~ הת' **הִתְרַצָּה**, 1, הִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא חֵן, בִּקֵּשׁ לְפַיֵּס אֶת מִישֶׁהוּ: "וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו – הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם?" (שמואל א כט ד). "וְהַלֵּז מִתּוֹךְ בֵּין הַיּוֹרְשִׁים וּמִתְרַצֶּה לִשְׁנֵי הַצְּדָדִים" (ברדיצ'בסקי, סיפורים צז). 2*, הִתְפַּיֵּס, הִבִּיעַ אֶת רְצוֹנוֹ הַטּוֹב, חָזַר וְהִסְכִּים: "כְּבָר נִתְרַצֵּיתִי לְבָנַי" (מכילתא כט:). "שֶׁלֹּא הִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַהֲרֹן אֶלָּא עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה" (שמות רבה לח). "מִתְרַצֶּה בְּרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים, הִתְרַצֵּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי" (תחנון, תפילת שחרית ומנחה). "מִי הִתְרַצָּה לְרוֹעֶה וּמִנְחָתוֹ?" (יהודה הלוי, ז 38). "שֶׁיִּהְיוּ מֻכְשָׁרִים לְכָךְ עַל־פִּי כִּשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם וִידִיעוֹתֵיהֶם וְיִתְרַצּוּ לְהִכָּנֵס לְבֵית הַזֶּה" (אחד העם, רב). "מִתּוֹךְ כָּךְ נִתְרַצּוּ זֶה לָזֶה וְנַעֲשָׂה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם" (הזז, צל 24). – [לְהִתְרַצּוֹת, מִתְרַצֶּה, יִתְ־]

~ הִפ' **הִרְצָה**, 1, מִלֵּא אֶת רְצוֹן הַתּוֹבֵעַ, שִׁלֵּם, פָּרַע: "אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת (= וְהִרְצְתָה) אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כו לד). "שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאָחִיו בְּשֶׁמֶן... וְהֵן מַרְצִים לוֹ בִּתְבוּאָה" (ספרי, הברכה קמז:). "הַרְצֵה בְּנֵי אָדָם בְּטוֹבָתְךָ יִהְיוּ לְךָ עֶזְרָה בְּרָעָתְךָ" (הנגיד, בן־משלי 113). 2*, סָפַר, מָנָה: "הַמַּרְצָה מָעוֹת לְאִשָּׁה מִיָּדוֹ לְיָדָהּ" (ערובין יח:). "אָסוּר לְהַרְצוֹת מָעוֹת כְּנֶגֶד נֵר חֲנֻכָּה" (שבת כב.). 3* [בהשאלה] פֵּרֵט דְּבָרִים, סִפֵּר, הִצִּיעַ עִנְיָן בְּעַל־פֶּה אוֹ בִּכְתָב: "וּכְשֶׁבָּאתִי וְהִרְצֵיתִי דְבָרִים לִפְנֵי ר' יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לִי: יָפֶה אָמַרְתָּ!" (נזיר ז ד). "הוּא הוֹלֵךְ וּמַרְצֶה דֵּעוֹתָיו עַל כָּל הָעִנְיָן" (ביאליק, אריה ה). הַחוֹקֵר הִרְצָה הַרְצָאָה מַדָּעִית. מַרְצֶה בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. הַרְצֵה־נָא אֶת הָעִנְיָן בִּכְתָב. – [לְהַרְצוֹת אֶת־, מַרְצֶה, יַ־]

~ הֻפ' **הֻרְצָה***, 1*, נִתְקַבֵּל בְּרָצוֹן: "דָּם שֶׁנִּטְמָא וּזְרָקוֹ בְּשׁוֹגֵג – הֻרְצָה, בְּמֵזִיד – לֹא הֻרְצָה" (יומא ז.). 2°, סֻפַּר, נֶאֱמַר, נִמְסַר

לִפְרָטָיו: "שַׁעַר ה'... שֶׁבּוֹ הֻרְצָה הָרַעְיוֹן שֶׁל שְׁלֹשֶׁת הַמּוֹעֲדִים" (קלוזנר, הספרות ב 178). "בְּאַסֵּפַת הָאוֹזְכָּרָה... הֻרְצָה לִפְנֵי הַנֶּאֱסָפִים מַצַּב הָעוֹמְדִים שָׁם עַל הַמִּשְׁמָר" (ברנר, ב 175). הָעִנְיָן הֻרְצָה לִפְנֵי הַוַּעֲדָה. — [מֻרְצֶה, ־ֵי־]

— **רוֹצֶה לוֹמַר**^, **רָצָה לוֹמַר**^ [בקיצור ר"ל] כְּלוֹמַר, כַּוָּנָתוֹ הִיא: "פֶּן־תָּמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ" — רוֹצֶה לוֹמַר מוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּהִתְגַּבֶּרֶת הַתַּאֲוָה עָלֶיהָ" (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג).

— **אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם**^ [בראשי־תיבות אי"ה או איה"ש] [אולי על־יסוד מדרש לעולם, ילינק ג 116, וכן אוצר מדרשים ע' 273: "לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזירת המקום"] דִּבּוּר עֲמָמִי מְקֻבָּל לְהַבָּעַת תִּקְוָה שֶׁהַדָּבָר יֵעָשֶׂה — אִם אַךְ יְהֵא בְּכָךְ רְצוֹן ה': "יוֹם הַחֻפָּה, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, אַחַר שַׁבַּת שֶׁל חֲנֻכָּה" (ביאליק, טוס). "וְאִם יִרְצֶה הַשֵּׁם לְמָחָר נְסַפֵּר מַעֲשֶׂה 'יָה'" (עגנון, כלה כ). אַחֲרֵי שַׁבָּת, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, אֶגַּשׁ לַעֲבוֹדָה.

— **אִם תִּרְצוּ אֵין זוֹ אַגָּדָה!**°, נֹסַח עִבְרִי לְמֵימְרָתוֹ שֶׁל ד"ר הֶרְצְל שֶׁקְּבָעָהּ בְּרֹאשׁ סִפְרוֹ "אַלְטְנוֹילַנְד" וְהָפְכָה לְסִיסְמַת הֶחָזוֹן הַצִּיּוֹנִי: בְּרָצוֹן חָזָק וּבִשְׁאִיפָה לְלֹא־רְתִיעָה נִתָּן לַהֲפֹךְ דִּבְרֵי אַגָּדָה וְדִמְיוֹן לִמְצִיאוּת קַיֶּמֶת!

— **יֵשׁ רוֹצֶה – וְאֵין לוֹ, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ – וְאֵינוֹ רוֹצֶה*** [על־פי חולין ז:], מֵימְרָה עַל תְּכוּנוֹתֵיהֶם הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל בְּנֵי־הָאָדָם.

— **רָצָה אֶת עֲוֹנוֹ** [על־פי ויקרא כו מג], נָשָׂא בָּעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לוֹ עַל פִּשְׁעוֹ: הַנֶּאֱשָׁם רָצָה אֶת עֲוֹנוֹ בְּמַאֲסַר שֶׁל חֳדָשִׁים.

— **חָכָם לִכְשֶׁיִּרְצֶה*** [שאול מן ההערכה על התנא ר' יהודה (גיטין סז.) לפי פירוש רש"י: "כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם"; ויש סוברים כי יש לנסח שם: לִכְשֶׁיִּרְצֶה, לאחר שירצה את דבריו] דִּבּוּר עַל אָדָם שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה לְגַלּוֹת אֶת חָכְמָתוֹ אֶלָּא רַק כְּשֶׁכְּדַאי לוֹ הַדָּבָר.

— **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי!*** [על־פי יבמות קו., דיבור הלצי] נַכְרִיחוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר וּבְעַל־כָּרְחוֹ יַסְכִּים.

— **נוֹחַ לִרְצוֹת*** (אבות ה יא), וַתְּרָן, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר כַּעְסוֹ זְמַן רַב וְהוּא נָכוֹן בְּקַלּוּת לְהִתְפַּיֵּס [והיפוכו:]

— **קָשֶׁה לִרְצוֹת*** (אבות ה יא), שׁוֹמֵר עֶבְרָה, כַּעֲסָן.

— **רָצוּי**, ראה ערך רָצוּי.

רְצוּד^, **רִיצוּד** ז' [מן רצד, רִצֵּד] רִקּוּד, קְפִיצוֹת לְכָאן וּלְכָאן [גם בהשאלה]: "רְצוּד וְרִקּוּד הֶהָרִים" (רבינו תם, הכרעות בתשובות דונש 53). "הַפִּזּוּז וְהָרִצּוּד מִבַּד לְבַד" (סוקולוב, אישים 283). "וּמְפַנֶּה מַבָּטוֹ לְרִצּוּדֵי לְשׁוֹנוֹתֶיהָ שֶׁל הַמְּדוּרָה" (סביב, דרך 88). "וּמְהַבְהֵב רְצוּדִים מְסַמְּאִים בִּגְבָהִים" (יזהר, שיירה 28). "רְצוּד גַּלֵּי הַיָּם" (אריכא, סנחריב 152). "רְצוּדֵי נְגֹהוֹת בְּעָבֵי הַצַּמֶּרֶת" (חומסקי, אזוב 105). — [רְצוּד־, רְצוּדִים, רְצוּדֵי־]

רָצוּחַ^ ת' [מן רצח, רָצַח] שֶׁנִּרְצַח, קָטוּל, הָרוּג: "שֶׁבּוֹ רְצוּחִים — וְהֵם חַיִּים" (הנגיד, דיואן 107). "וּבִימֵי הַחֲנֻכָּה בָּךְ רְצוּחִים" (יהודה הלוי, ג 54). "אֶת הָרְצוּחִים קָבְרוּ עַל חֶשְׁבּוֹן הַקָּהָל" (שלונסקי, תר' הדון ד 101). "נִקְרָעוֹת הָעֵינַיִם, עֵינֵי הָרְצוּחִים" (פינקרפלד, גדיש 438). — [רְצוּחָה, רְצוּחִים, ־חוֹת]

רָצוּי ת' [מן רצה, רָצָה] 1. שֶׁהוּא לְרָצוֹן, שֶׁהַדַּעַת נוֹחָה הֵימֶנּוּ: "בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר, יְהִי רְצוּי אֶחָיו" (דברים לג כד). "מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו" (אסתר י ג). "יָפָה אַתְּ כְּשֶׁאַתְּ רְצוּיָה לִי" (ספרי ואתחנן לו:). "וְעַנְוָתְךָ בְּעֵינֵיהֶם רְצוּיָה" (משה אבן־עזרא, א 41). "כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה וּמַעֲשֶׂיךָ אֵינָם רְצוּיִים" (כוזרי, א א). הַדָּבָר רָצוּי לִי מְאֹד. רָצוּי שֶׁתַּעֲשֶׂה אֶת הַדָּבָר בְּהֶקְדֵּם. — [רְצוּיָה, רְצוּיִים, ־יוֹת]

— **הָרָצוּי וְהַמָּצוּי**°, הַשְּׁאִיפוֹת לְעֻמַּת הַמְּצִיאוּת: יֵשׁ לְהַבְחִין בֵּין הָרָצוּי וּבֵין הַמָּצוּי.

רִצּוּי*, **רִיצּוּי** ז' [מן רצה, רִצָּה] 1*. פִּיּוּס, שִׁדּוּל, הַבָּעַת רָצוֹן: "לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקַנְטוּרִים הִתְחִיל יְהוּדָה נָסוֹג לְאָחוֹרָיו וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בְּדִבְרֵי רִצּוּי" (רש"י בראשית מט ח). "מִזְגֵּי הָאָדָם מַטִּים אֶל הַכַּעַס אוֹ אֶל הַסַּבְלָנוּת וְהָרִצּוּי" (אברבנאל, נחלת אבות ח). "לֹא הוֹעִילוּ רִצּוּיִים שֶׁרִצּוּ אוֹתוֹ וְתַחֲנוּנִים שֶׁשָּׁפְכוּ לְפָנָיו" (הזז, צל 147). "וְלִקֵּק (הַכֶּלֶב) אֶת בְּגָדָיו כְּמִין גַּעְגּוּעִים וְרִצּוּי כְּאִלּוּ מַכִּיר הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם" (עגנון, אלו קיח). מְאַמְּצִים לְרִצּוּי אָדָם כּוֹעֵס וְרוֹגֵז. — [רִצּוּי־, רִצּוּיו]

— **רִצּוּי מָעוֹת**^, הַרְצָאַת מָעוֹת, הַעֲבָרַת כֶּסֶף מִיָּד לְיָד.

— **רִצּוּי שְׁאֵלָה*** (תענית ד:), דִּבְרֵי פִּיּוּס הַבָּאִים בְּתוֹךְ בַּקָּשָׁה אוֹ תְּפִלָּה.

רָצוּם° ת' [מן רצם, רָצַם] לָחוּץ, מְדֻכְדָּךְ: "הוּא יוֹשֵׁב לְפָנָיו רָפוּס וְרָצוּם עַל־יְדֵי הַצַּעַר" (קבק, במשעול 528). — [רְצוּמָה, ־מִים, רְצוּמוֹת]

רָצוֹן ז' [מן רצה, רָצָה; ארמית: רַעֲוָא; ערבית: רִצְ'וַאן] 1. חֵפֶץ, מִשְׁאָלָה, אִוּוּי: "רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע" (תהלים קמה יט). "כִּי־כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ... לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ" (אסתר א ח). "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ (שֶׁל ה'), כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ" (אבות ב ד). "אָמַר לָהֶם (הַשּׁוּעָל לַדָּגִים): רְצוֹנְכֶם שֶׁתַּעֲלוּ לַיַּבָּשָׁה?" (ברכות סא:). אֵין לִי כָּל רָצוֹן לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר. 2°. הַכֹּשֶׁר הַנַּפְשִׁי לִרְצוֹת לְבַצֵּעַ דְּבַר־מָה, הַכֹּחַ הַפְּנִימִי לַחְתֹּר וּלְהַשִּׂיג מַשֶּׁהוּ עַל אַף הַקְּשָׁיִים שֶׁאָדָם עָלוּל לְהִתָּקֵל בָּהֶם לְעִתִּים: רָצוֹן לְעֻמַּת רֶגֶשׁ. פְּלוֹנִי בַּעַל רָצוֹן חָזָק. כֹּחַ־הָרָצוֹן. 3. נַחַת־רוּחַ, יַחַס לְבָבִי, הַסְכָּמָה לְדָבָר: "עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי" (ישעיה נו ז). "יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי" (תהלים יט טו). 4 [בהשאלה] חֶסֶד, בְּרָכָה, טוֹבָה: "פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן" (תהלים קמה טז). "כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק ה' כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ" (תהלים ה יג). "טוֹב יָפִיק רָצוֹן מֵה'" (משלי יב ב). [וראה עוד המשמעים והצירופים להלן] — [רְצוֹן־, רְצוֹנוֹת, ־נוֹת־]

— **רְצוֹנִי***, **רְצוֹנְךָ*** וְכוּ', רוֹצֶה אֲנִי, רוֹצֶה אַתָּה וְכוּ' [ולהיפך:]

— **אֵין רְצוֹנִי***, **אֵין רְצוֹנְךָ*** וְכוּ', אֵין אֲנִי רוֹצֶה, אֵין אַתָּה רוֹצֶה וְכוּ': "רְצוֹנִי שֶׁתִּשָּׁבַע לִי" (שבועות ז ח). "שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיְּהֵא פִּקְדוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר" (גיטין ג ה). "רְצוֹנְךָ שֶׁתְּגַלְגֵּל עִמִּי בָּעֲדָשִׁים?" (כתובות טז:).

— **בְּרָצוֹן!**°, דִּבּוּר שֶׁל הַסְכָּמָה וַאֲדִיבוּת: בְּחֵפֶץ לֵב! בְּכָל הַכָּבוֹד! [ויש מהדרים ומוסיפים: בְּרָצוֹן רַב!°]

– כִּרְצוֹנְךָ (כִּרְצוֹנוֹ וְכוּ'), כַּאֲשֶׁר תִּרְצֶה, לְפִי חֶפְצְךָ, הַהַכְרָעָה בְּיָדְךָ: "וַיַּעֲשׂוּ בְשֹׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם" (אסתר ט ה). עֲשֵׂה כִּרְצוֹנְךָ!

– לְרָצוֹן, 1. לְנַחַת־רוּחַ, לְהַסְכָּמָה: "וְהָיָה (הַצִּיץ) עַל־מִצְחוֹ (שֶׁל אַהֲרֹן) תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה'" (שמות כח לח). "יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ" (תהלים יט טו). [ובשלילה:] הִתְנַהֲגוּתוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד לֹא הָיְתָה לְרָצוֹן מוֹרָיו. 2*. מִדַּעַת, בְּכַוָּנָה, בִּידִיעָה [ולהיפך:]

– שֶׁלֹּא לְרָצוֹן*, שֶׁלֹּא מִדַּעַת, בְּלֹא כַוָּנָה: "שֶׁהַמַּשְׁקֶה מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן" (כלים ח יא). "שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצְאָה (מִתְגָּרֶשֶׁת מִבַּעְלָהּ) לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ" (יבמות יד א).

– מֵרָצוֹן°, מִתּוֹךְ שֶׁפְּלוֹנִי רָצָה בַּדָּבָר, מִתּוֹךְ כַּוָּנָה תְּחִלָּה: פְּלוֹנִי עָשָׂה כֵּן מֵרָצוֹן וְלֹא מֵאֹנֶס.

– מֵרָצוֹן (מִתּוֹךְ רָצוֹן) טוֹב°, מִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת עַצְמִית, שֶׁלֹּא בְּהַשְׁפָּעַת מִישֶׁהוּ שֶׁהִכְרִיחוֹ לְכָךְ: שְׁנֵי הַצְּדָדִים בָּאוּ מִתּוֹךְ רָצוֹן טוֹב לִידֵי הֶסְכֵּם זֶה.

– רָצוֹן חָפְשִׁי°, הַחְלָטָה לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה בְּלֹא שֶׁבָּא לְכָךְ כָּל לַחַץ מֵאֲחֵרִים.

– רְצוֹן־בַּרְזֶל°, רְצוֹן־פְּלָדָה°, כֹּחַ־רָצוֹן חָזָק, הַכֹּשֶׁר הַנַּפְשִׁי לְהַחְלִיט דָּבָר וְלֹא לְהֵרָתַע מִפְּנֵי שׁוּם קֹשִׁי: "לְנִין... בַּעַל מֹחַ־בַּרְזֶל, בַּעַל רְצוֹן־פְּלָדָה וּבַעַל הִתְלַהֲבוּת בּוֹעֶרֶת" (ויסלבסקי, תר' מרד 209).

– רָצוֹן קִבּוּצִי°, צֵרוּף הָרְצוֹנוֹת וְהַמַּאֲוַיִּים שֶׁל קִבּוּץ אֲנָשִׁים: "הָרָצוֹן הַקִּבּוּצִי שֶׁל אֻמָּה נִלְחֶמֶת עַל קִיּוּמָהּ" (ויסלבסקי, תר' בעולם 25).

– יְהִי רָצוֹן שֶׁ־*, מִי יִתֵּן, הַלְוַאי שֶׁ־: "וְכָל הָעוֹסְקִין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ – יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ" (ברכות יז.). "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁ־" (פתיחה רווחת בתפילות שונות).

– אָמֵן, כֵּן יְהִי רָצוֹן!° [כראשי־תיבות אכי"ר] [דיבור של איחול מקובל] וּלְוַאי שֶׁיִּתְגַּשֵּׁם הַדָּבָר, מִי יִתֵּן!: "וְאִמָּא נֶאֱנַחַת וְעוֹנָה: אָמֵן, כֵּן יְהִי רָצוֹן, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!" (ביאליק, התצורה א).

– גֶּשֶׁם־רָצוֹן*, גֶּשֶׁם־בְּרָכָה, גֶּשֶׁם הַמַּרְוֶה אֶת הָאֲדָמָה: "הִתְחִילוּ לֵירֵד (גְּשָׁמִים) בְּזַעַף, אָמַר: לֹא כָּךְ שָׁאַלְתִּי אֶלָּא גִּשְׁמֵי רָצוֹן" (תענית יט.).

– כֹּחַ־הָרָצוֹן°, עֲמִידָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּתֹקֶף וּלְלֹא רְתִיעָה עַל בִּצּוּעַ חֶפְצוֹ: פְּלוֹנִי הִגִּיעַ לְמַצָּבוֹ זֶה בְּכֹחַ־הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ.

– עֵת רָצוֹן, שְׁעַת רַחֲמִים, זְמַן נוֹחַ וְכָשֵׁר: "בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ" (ישעיה מט ח). "עֵת רָצוֹן עַתָּה לִי, שְׁאַל וְאֶתְּנָה" (ביאליק, יונה).

– רְפֵה־רָצוֹן°, בַּעַל רָצוֹן חַלָּשׁ, רַכְרוּכִי, מִי שֶׁמִּתְקַשֶּׁה לְהַכְרִיעַ בְּדָבָר: "מַחֲלַת הַהִתְנַוְּנוּת שֶׁל הַדּוֹר רְפֵה־הָרָצוֹן" (פיכמן, רגד).

– שְׂבַע־רָצוֹן [שאול מדברים לג כג: "נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה'", ושם המשמע המקורי: הוא שבע ומלא מרצונו ומברכתו של ה'!] מְרֻצֶּה, יֵשׁ לוֹ סִפּוּק־נֶפֶשׁ, הוּא שָׂמֵחַ בַּדָּבָר: הִנְנִי שְׂבַע־רָצוֹן מֵהִתְקַדְּמוּת הַמִּפְעָל. הַמּוֹרֶה הָיָה שְׂבַע־רָצוֹן מִתַּלְמִידוֹ הֶחָדָשׁ.

– שְׂבִיעַת־רָצוֹן°, שְׂבִיעוּת־רָצוֹן°, סִפּוּק, נַחַת־רוּחַ, הַרְגָּשָׁה כִּי הַדָּבָר בֻּצַּע כְּפִי שֶׁרָצָה בְּכָךְ: שְׂבִיעַת־רְצוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי בְּהֶשֵּׂגִים. הַהַזְמָנָה נִתְמַלְּאָה לִשְׂבִיעוּת־רְצוֹנִי הַגְּמוּרָה.

– הֵפִיק אֶת רְצוֹנוֹ [שאול מן משלי ח לה: "כִּי מֹצְאִי מָצָא חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'" ועוד כתובים] גָּרַם לוֹ נַחַת־רוּחַ עַל־יְדֵי שֶׁקִּיֵּם אֶת מִשְׁאַלְתּוֹ אוֹ בִּצַּע אֶת הוֹרָאוֹתָיו כְּחֶפְצוֹ: הַשּׁוּלִיָּה הֵפִיק אֶת רְצוֹן הָאָמָּן. קָשֶׁה לְהָפִיק אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל אִיסְטְנִיס זֶה!

– הִשְׂבִּיעַ רְצוֹנוֹ [שאול מתהלים קמה טז: "וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן", ושם המשמע: ה' מעניק את חסדו לכל חיו] גָּרַם לוֹ נַחַת־רוּחַ, עָשָׂה דְּבַר־מָה לְפִי חֶפְצוֹ: הָאָמָּן הִשְׂבִּיעַ אֶת רְצוֹן הַלָּקוֹחַ.

– רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם הוּא כְּבוֹדוֹ* [שאול מירושלמי פאה טו ג, ושם: "הואיל והוא רצונה – הוא כבודה"] יֵשׁ לְכַבֵּד אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, יֵשׁ לְהִתְחַשֵּׁב בְּחֶפְצוֹ אֲפִלּוּ אִם אֵין הַדָּבָר נִרְאֶה כְּהוֹלֵם אוֹתוֹ.

– אֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הָרָצוֹן° [מ' אוסישקין; והשווה זוהר' ב קסב: "כָּל מִלִּין דְּעָלְמָא לָא תַּלְיָן אֶלָּא בִּרְעוּתָא"] אִם תִּרְצֶה בַּדָּבָר בְּלֵבָב שָׁלֵם וְתַתְמִיד בִּרְצוֹנְךָ זֶה לְלֹא רְתִיעָה, סוֹפְךָ שֶׁתַּשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשְׁךָ!

– עָשָׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי*, נָהַג כְּחֶפְצוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, מִלֵּא אֶת הוֹרָאוֹתָיו: "הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר... לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם" (אבות ה כ).

– הָרָצוֹן אֲבִי הַמַּחֲשָׁבָה° [על־פי לועזית] מֵימְרָה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הָרָצוֹן הַיּוֹצֵר.

רְצוֹנִי^ ת' [מן רָצוֹן] שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ רָצוֹן, שֶׁהָרָצוֹן כִּוְּנוֹ וְהִדְרִיכוֹ: "וְכֹחַ הַתְּנוּעָה הַמִּקְרִית וְהָרְצוֹנִית" (רוח חן א). "בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ" – זֶה הַצִּוּוּי אֵינוֹ עַל דֶּרֶךְ מִצְוָה רְצוֹנִית אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ גִּזּוּם" (רד"ק עמוס ד ד). פְּעֻלָּה רְצוֹנִית אוֹ בִּלְתִּי־רְצוֹנִית. הָרֶפְלֶקְס הוּא תְּגוּבָה בִּלְתִּי־רְצוֹנִית. – [רְצוֹנִית, רְצוֹנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רָצוּעַ^ ת' [מן רצע, רָצַע] 1. נִרְצָע, מִי שֶׁרָצְעוּ אֶת אָזְנוֹ [לפי המתואר בשמות כא ו], כִּנּוּי לְעֶבֶד־עוֹלָם: "שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים וּנְטַשְׁתָּהּ (אֶת הָאָרֶץ), וְגַם הָרָצוּעַ בָּהּ יִפָּקֵחַ" (סידור רס"ג, קנט). 2. קָשׁוּר קֶשֶׁר אַמִּיץ: "עוֹד לְךָ שְׁתֵּי אָזְנֵי רְצוּעוֹת" (יהודה הלוי, ג 159). "אָזְנֵי לְאַהֲבָתָם רְצוּעָה" (משה אבן־עזרא, א 99). – [רְצוּעָה, רְצוּעִים, ־עוֹת]

רְצוּעָה* נ' [מן רצע] 1*. סֶרֶט, חֲתִיכַת עוֹר (אוֹ חֹמֶר אַחֵר) צָרָה וַאֲרֻכָּה לְשִׁמּוּשִׁים שׁוֹנִים: "קוֹשֶׁרֶת אִשָּׁה מִפְתֵּחַ חֲלוּקָהּ... רְצוּעוֹת מִנְעָל" (שבת טו ב). "הָרְצוּעוֹת שֶׁבְּרָאשֵׁי הַבָּנוֹת" (מקואות ט א). "(אֵין פָּרָה יוֹצְאָה בַּשַּׁבָּת) בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ" (שבת ה ד). "רְצוּעוֹת תְּפִלִּין" (ידים ג ג). רְצוּעוֹת־עוֹר בִּמְכוֹנוֹת. 2*. שׁוֹט עָשׂוּי פַּסֵּי־עוֹר: "וְשׁוֹטְרִים אֵלּוּ הַלְוִיִּם הַמַּכִּים בִּרְצוּעָה" (ספרי דברים כח). "כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ... וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת" (מכות ג יב). 3* [בהשאלה] חֶבֶל־אֶרֶץ צַר וְאָרֹךְ בְּדוֹמֶה לִרְצוּעָה, שֶׁטַח־אֲדָמָה מֹאֲרָךְ: "וּרְצוּעָה הָיְתָה יוֹצְאָה מֵחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְנִכְנֶסֶת לְחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין" (יומא יב.). רְצוּעַת־יַבָּשָׁה שֶׁנִּכְנֶסֶת לַיָּם. חֲרִישַׁת אֲדָמָה רְצוּעוֹת־רְצוּעוֹת. 4°. קַו, כָּל דָּבָר צַר וְאָרֹךְ: רְצוּעַת־אוֹר. רְצוּעַת־מַיִם. – [רְצוּעַת־, רְצוּעוֹת, רְצוּעוֹת־]

– רְצוּעַת־מַרְדּוּת*, שׁוֹט קָשֶׁה וּמַכְאִיב, מַכְשִׁיר שֶׁל עֹנֶשׁ קָשֶׁה: "מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת הָיָה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל" (במדבר רבה יט).

– הֻתְּרָה הָרְצוּעָה*, נִתְפָּרַק הַשּׁוֹט, אֵין עוֹד מַכַּת רְצוּעָה, כְּלוֹמַר: חָלַף מוֹרָא הָעֹנֶשׁ, אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה, הַכֹּל נַעֲשָׂה

הפקר: "התורה הרצועה – לית דין ולית דיין (= אין דין ואין דיין)" (ויקרא רבה כח). "וזה הרי הוא שלא בישר, אם כן התורה הרצועה והעולם הפקר!" (מגדלי מו"ס, פח).

– **הזכיר לו הרצועה שלקה בה*** [בהשאלה] איים עליו, רמז לו על העונש שבא עליו פעם בשל התנהגותו הרעה: "לתינוק שסרח ולקה ברצועה, וכשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה שלקה בה" (במדבר רבה טז).

רצוף* ת׳ [מן א. רצף, רצף] 1. מרצף, ערוך כעין אבני רצפה, משבץ, ממלא: "אפריון עשה לו המלך שלמה... רפידתו זהב... תוכו רצוף אהבה" (שיר השירים ג י). [ובהשאלה:] "ריקנין שבכם רצופין מצות ומעשים טובים כרמון הזה" (שיר השירים רבה ד ד, כמגדל). "תוכו רצוף מעשה בתוך מעשה" (עגנון, אלו סא). 2*. ערוך זה ליד זה, תכוף בזה אחר זה, ללא הפסקה או ללא רווח בין זה לזה: "שלשת ימי הצום אין מתענין אותם רצופין אלא פרודין – שני וחמישי ושני" (סופרים יז ד). "זמנים שמונה, ארבע שנים רצופות" (ביאליק, תקות). המשרד היה סגור שלשה ימים רצופים. 3°. מחבר, קשור: למכתב היתה רצופה המחאת־דאר, רצוף בזה יפוי־כח. 4^ [במשמעות הראשונית] מרצף, ערוך רצפות־רצפות: "ואסור לכבד את הקרקע... אלא אם כן היה רצוף באבנים" (רמב"ם, שבת כא ג). "אלו החדרים היפים כלם בטורי זהב צרופים, על רצפת בהט רצופים" (חריזי, תחכמוני לד 283). "ממצרי רחוב רצופי צר וברזל" (ביאליק, יגסר). [ובמליצה:] "ומגדל תם עלי רצפת תעודה באבני עז ותפארת רצופה" (משה אבן־עזרא, א 80). – [רצופה, רצופים, רצופות]

– **רצוף בזה°, רצוף פה°** [בראשי־תיבות: רצ"ב או ר"פ] נסח מקבל במכתב או באגרת להודעה על משהו המצרף לגוף המכתב: "רצופה פה המחאת־דאר על סך מאה לירות".

– **רצופות°** תה"פ באפן רצוף, בלא הפסקה: "מיד ארעה תקלה נוספת ונעצרו, אי אפשר לנסע רצופות" (יזהר, שיירה 126).

רצוף°, ריצוף ז׳ [מן א. רצף, רצף] קביעת מרצפות או אבנים במקום מסים: רצוף קרקע החדר במרצפות־מלט. רצוף המדרכות. ממחה לעבודות־רצוף. – [רצוף־, רצופים, רצופי־]

רצ"פ ר"ת רצוף פה.

רצוץ ת׳ [מן רצץ, רצץ] 1. שבור, רעוע, מרסק: "הקנה הרצוץ הזה" (מלכים ב יח כא). "למי גלגלת רצוצה" (ביאליק, בעיר). 2 [בהשאלה] לחוץ, מדכא: "והיית רק עשוק ורצוץ כל־הימים" (דברים כח לג). "התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים" (ישעיה נח ו). "מי יחבש שברי, רצוץ אנכי, הולך ערירי" (משה אבן־עזרא, קודש רי). "ובשובה רצוצה ככלבה מדחה" (ביאליק, שירתי). "בקרבי נפשי הרצוצה בוקעת, חותרת" (בן־ציון, ג). 3°. מקטע, שסוע: "וכאנחה רצוצה בוקעת: אי ישעי?" (ביאליק, לא תמח). העולה החדש עודנו מדבר עברית רצוצה. 4° [בלשון־הדיבור] עיף ומיגע, תשוש, אין־אונים: חזרתי מן המסע רצוץ כלי. – [רצוצה, רצוצים, ־צות]

– **משענת קנה רצוץ** (מלכים ב יח כא), כנוי לאדם או לדבר חלש או בלתי־נאמן שאין לסמך עליו, שעזרתו מפקפקת.

רצוץ^, ריצוץ ז׳ [מן רצץ, רצץ] רציצה, שבירה, גריסה: "רצוץ דלים" (רש"י ירמיה כב יז). "תקקנו קדחת בכל יום ויש לו רצוץ עצמות" (רד"ק ישעיה לח יג). רצוץ הגוף על־ידי מאמץ קשה. – [רצוץ־]

רצח [ערבית: רצ׳ח נפץ]

~ פע׳ **רצח** פ"י הרג, המית (בעקר מתוך כונת זדון): "לא תרצח!" (שמות כ יג). "הרצחת וגם־ירשת?!" (מלכים א כא יט). "רוצח אשר ירצח את־רעהו בבלי־דעת" (דברים ד מב). "סוף שאשתו עושה לו כשפים ורוצחתו" (פסיקתא רבתי קז). – [לרצח את־, רוצח, רוצחת; רצוח, ירצח]

~ נפ׳ **נרצח**, נהרג, הומת (בעקר מתוך כונת זדון): "האשה הנרצחה" (שופטים כ ד). "אתה רצחת אחת, שש עשרה נרצחות יבואו לך" (מדרש תהלים ג) ד. ההלך נרצח על־ידי שודד. – [להרצח, נרצח, ירצח]

~ פע׳ **רצח** פ"י הרג, הרבה לעסק ברצח: "אלמנה וגר יהרגו, ויתומים ירצחו" (תהלים צד ו). "צדק ילין בה – ועתה מרצחים" (ישעיה א כא). – [לרצח, מרצח, ירצח]

~ פע׳ **רצח^**, נרצח: "ואיך התרת 'לא תענון' – ורצחו (היתומים) במגדל אל" (סידור רס"ג, שכח). "ויש אנשים מתי כלמה ונפשם לא מרצחה" (הנגיד, דיואן 107). "נפלו נפיליהם הרוגים... ולא רצחו" (משה אבן־עזרא, א 64). – [מרצח, ירצח]

~ הת׳ **התרצח*, 1***. רצח את עצמו, גרם שירצחו אותו: "'לא תרצח' – לא תתרצח" (פסיקתא רבתי קכד; ויש סוברים כי הנוסח משובש שם). **2°**. רצח זה את זה: "וכי אינם מתנצחים ומתרצחים בסיף ובסכין ובפגיון?" (שלונסקי, תר׳ טיל 334). – [להתרצח, מתרצח, יתרצח]

– **הרצחת וגם־ירשת?!** [שאול מן מלכים א כא יט], קריאת־תגר קשה נגד מי שעשה עול כבד והוא מתכון ליהנות ממעלליו.

רצח ז׳ [מן רצח, רצח] 1^ [במקרא רק בהשאלה, ראה להלן] הריגה, המתת אדם (בעקר בזדון): "כי כחציר ימלו וכדשאים יהירים אשר ברצח חוטאים" (תוכחת אהב, יוצר ב׳ שבועות). "הך קדקד וינק דם רצח" (ביאליק, על השחיטה). פלוני נאשם באשמת רצח בכונה תחלה. רצח מתעב. 2 [בהשאלה] אכזריות: "ברצח בעצמותי חרפוני צוררי" (תהלים מב יא). "לפתח פה ברצח, להרים קול בתרועה" (יחזקאל כא כז) [ואולי בכתוב זה היפוך אותיות במקום צרח?] – [רצח־]

– **מכות־רצח°** [בלשון־הדיבור] מכות קשות עד מאד, מכות נמרצות.

– **חמת־רצח°**. זעם עז ביותר: "מוכנות לדרס ולהדרס ולחטט בחמת־רצח את עיני כל הבא בגבולך" (ביאליק, אלמנות).

– **כרצח בעצמותיו** [שאול מן תהלים מב יא], תאר למשהו קשה ומכאיב ביותר: "אחרי יסורי נפש אמתיים וקרב פנימי קשה... אף שזה היה 'כרצח בעצמותיו'" (ברנר, א 335).

רצח, ראה רוצח.

רְצָחָה°, רִיצחה נ׳ [צורת־משנה של רֶצַח] רֶצַח [ובהשאלה] אַכְזָרִיּוּת, רֶשַׁע: ״לֶסֶת תַּחְתּוֹנָה שֶׁלּוֹ נִשְׁתַּרְבְּטָה בִּרְצָחָה״ (קובנר, פנים 148). — [רְצָחַת־]

רַצְחָן* ז׳ [מן רצח, רָצַח] מְרַצֵּחַ, מוּעָד לִרְצִיחָה, גַּזְלָן: ״מִשֶּׁרַבּוּ הָרַצְחָנִין בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה״ (סוטה ט ט). ״בְּנֵי כְלָבִים, נְבָלִים, רַצְחָנִים!״ (שמעוני, שירים א קמג). ״יְהוּדִים כָּאֵלּוּ מִירְאִים הָיוּ אֶת הָרַצְחָנִים שֶׁלֹּא יְמַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם״ (עגנון, האש עב). — [רַצְחָנִית, רַצְחָנִים, ־חָנֵי־, רַצְחָנִיּוֹת]

רַצְחָנוּת* נ׳ [מן רַצְחָן] 1*, מַעֲשֵׂה הָרַצְחָן, הֲרִיגָה, רְצִיחָה: ״אַל תִּתְחַבֵּר לָרוֹצְחִים, הִתְרַחֵק מֵחֶבְרָתָם, שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ בָּנֶיךָ מַעֲשֵׂה רַצְחָנוּת״ (מדרש עשרת הדברות, ילינק, א 78). ״פִּשְׁעֵי רֶגֶל וַחֲבָלָה וְרַצְחָנוּת וְהַרְעָלָה״ (אלתרמן, הטור ב 319). 2° [בהשאלה] אַכְזָרִיּוּת: ״הָעֵינַיִם הַלְּבָנוֹת הַקּוֹפְאוֹת בְּרַצְחָנוּת מְלֻגְלֶגֶת״ (שניאור, פגאדרי ב 153). ״מַה הָרַצְחָנוּת הַזֹּאת? מָה הָרִשְׁעוּת הַזֹּאת?״ (שמיר, עירום 337). — [רַצְחָנוּת־]

רַצְחָנִי° ת׳ [מן רַצְחָן] שֶׁל רַצְחָן, מַעֲשֵׂה רוֹצֵחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶצַח וּשְׁפִיכוּת־דָּמִים: הַתְקָפָה רַצְחָנִית. [ובהשאלה] אַכְזָרִי: ״וִכּוּחִים רַצְחָנִיִּים עִם רוֹשֵׁם הָרְשִׁימוֹת״ (יזהר, שיירה 89). — [רַצְחָנִית, ־נִיִּים, רַצְחָנִיּוֹת]

רְצִידָה° נ׳ [מן רצד] רִצּוּד, קְפִיצָה: ״רְצִידַת אִישׁוֹנֵי עֵינָיו״ (קדרי, כורך 29). — [רְצִידַת־, רְצִידוֹת]

רֶצִידִיב◇ ז׳ [מלאטינית: recidivus חוזר] הִשָּׁנוּת, חֲזָרָה שֶׁל דְּבַר־מָה (בְּעִקָּר שְׁלִילִי): רֶצִידִיב שֶׁל פֶּשַׁע. רֶצִידִיב שֶׁל מַחֲלָה שֶׁחָלְפָה וְחָזְרָה שׁוּב. — [רֶצִידִיבִים]

רְצִיָּה˙, רצייה נ׳ [מן רצה, רָצָה] 1°, פְּעֻלַּת הָרָצוֹן, חֵפֶץ, הִתְעוֹרְרוּת הָרָצוֹן בְּלֵב הָאָדָם: ״הַרְבֵּה רְצִיּוֹת לָאָדָם וּמֵהֶן כַּמָּה וְכַמָּה בִּלְתִּי־רְצוּיוֹת״ (ליסיצקי, תולדות 233). ״רְצִיָּה בְּלֹא אֱמוּנָה בִּרְצִיָּה דּוֹמָה לִפְעֻלָּתוֹ שֶׁל אִכָּר שֶׁשּׁוֹלֵחַ זַרְעוֹ עַל־פְּנֵי צְחִיחַ סֶלַע״ (בורלא, כיסופים 218). ״רְצִיּוֹת חוֹלָנִיּוֹת הֵנִיעוּ אוֹתִי לְמַעֲשִׂים״ (ויסלבסקי, חד׳ מרד 142). 2˙, קַבָּלַת דָּבָר בְּרָצוֹן, הַסְכָּמָה לְדָבָר: ״צֵא מְרֻגָּזָה לִרְצִיָּה״ (ינאי, ח). — [רְצִיַּת־, רְצִיּוֹת]

רִצְיוֹן˙ ז׳ [צורת־משנה של רְצִיָּה] רְצִיָּה, הִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן: ״וְצֹאן וָעוֹף לִרְצִיוֹן״ (סידור רס״ג, קסא). ״אִם בְּקוֹלוֹ תִּשְׁמְעוּ יְחִישֶׁנָּה בִּרְצִיוֹן״ (פיוט, סידור 774). ״וְעֵינֵיהֶם תּוֹלִים לִמְצֹא רִצְיוֹן״ (פיוט, סידור 593). — [רִצְיוֹן־, רִצְיוֹנִים, ־נֵי־]

רַצְיוֹנָלִי◇ ת׳ [מלאטינית: rationalis שכלי] 1, נָבוֹן, שִׂכְלִי, הַמְבֻסָּס עַל הַתְּבוּנָה: פִילוֹסוֹפְיָה רַצְיוֹנָלִית [ראה להלן ״רַצְיוֹנָלִיזְם״]. 2, הֶגְיוֹנִי, מְבֻסָּס, הַהוֹלֵם אֶת הָעֶקְרוֹנוֹת: הַצָּעָה רַצְיוֹנָלִית. חֲלֻקַּת עֲבוֹדָה רַצְיוֹנָלִית. נִהוּל מֶשֶׁק רַצְיוֹנָלִי. 3 [במתמאטיקה] הַנִּתָּן לְהַבָּעָה כְּמִסְפָּר שָׁלֵם אוֹ כְּמָנָה שֶׁל שְׁנֵי מִסְפָּרִים שְׁלֵמִים (שֶׁבֶר): מִסְפָּרִים רַצְיוֹנָלִיִּים (לְמָשָׁל: 3, 2/3) וְאִי־רַצְיוֹנָלִיִּים (לְמָשָׁל: $\sqrt{2}$). — [־לִית, רַצְיוֹנָלִיִּים, ־לִיּוֹת]

— **רַצְיוֹנָלִיּוּת◇** נ׳ 1, הַתְאָמָה לַהִגָּיוֹן: רַצְיוֹנָלִיּוּת בְּנִהוּל הַמֶּשֶׁק. 2 [במתמאטיקה] הֱיוֹת מִבָּע כְּמִסְפָּר שָׁלֵם אוֹ כְּמָנָה שֶׁל שְׁנֵי מִסְפָּרִים שְׁלֵמִים.

— **רַצְיוֹנָלִיזְם◇** ז׳ שִׂכְלְתָנוּת, שִׁלְטוֹן הַשֵּׂכֶל, הַשִּׁיטָה הַפִילוֹסוֹפִית הַקּוֹבַעַת כִּי הַתְּבוּנָה וְהַשֵּׂכֶל הֵם מְקוֹר הַהַכָּרָה הָעִקָּרִי, וְלֹא הַנִּסָּיוֹן וְהַמַּעֲשֶׂה.

— **רַצְיוֹנָלִיסְט◇** ז׳ הַתּוֹמֵךְ בְּשִׁיטַת הָרַצְיוֹנָלִיזְם, שִׂכְלְתָן: סוֹפֵר רַצְיוֹנָלִיסְט.

— **רַצְיוֹנָלִיסְטִי◇** ת׳ שִׂכְלְתָנִי.

רְצִיחָה* נ׳ [מן רצח, רָצַח] 1˙, רֶצַח, הֲרִיגָה: ״׳עֲקֻבָּה מִדָּם׳ — מְלֵאָה אוֹרְבֵי רְצִיחָה״ (רש״י הושע ו ח). מִקְרֵה רְצִיחָה, רְצִיחַת נְפָשׁוֹת. 2*, הֲמָתָה, הוֹצָאָה לַהוֹרֵג שֶׁל חַיַּב־מִיתָה: ״אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת שַׁבָּת״ (סנהדרין לה.). 3° [בלשון־הדיבור] הִתְרַגְּזוּת יְתֵרָה, הִתְפָּרְצוּת כַּעַס שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה: הָאִישׁ הִשְׂתָּעֵר עַל עוֹלְבוֹ בִּרְצִיחָה. לָמָּה הָרְצִיחָה הַזֹּאת? — [רְצִיחַת־, ־חוֹת]

רֶצִ׳יטָטִיב◇ ז׳ [איטלקית: recitativo; מלאטינית: recitare לקרא בקול, להטעים] [במוסיקה] זִמְרָה הַקְּרוֹבָה לְדִבּוּר, זִמְרָה מְדַקְלֶמֶת כְּחֵלֶק בִּיצִירָה מוּסִיקָלִית. — [רֶצִ׳יטָטִיבִים]

— **רֶצִ׳יטַנְדוֹ◇** [איטלקית: recitando] [במוסיקה] בְּרוּחַ הָרֶצִ׳יטָטִיב, בְּצוּרָה דִּקְלוּמִית.

רְצִימָה° נ׳ [מן רצם, רָצַם] מְעִיכָה, לְחִיצָה: ״אַגַּב רְצִימַת מִכְסֵה קוּפְסָה, לְהַתְקִינָהּ מִבְּעוֹד מוֹעֵד לְסֵפֶל־שְׁתִיָּה, פָּצַע אֶת יָדוֹ״ (יזהר, צקלג 515). — [רְצִימַת־]

רָצִין° ת׳ [על־פי הערבית: רַזִין, ובקירבה אל רָצוֹן] כְּבַד־רֹאשׁ, שָׁקוּל וּמְיֻשָּׁב, סְרִיּוֹזִי: ״וְהַיֶּלֶד הַמְשַׂחֵק בִּרְצִינוּת יִהְיֶה רָצִין בְּכָל מַעֲשָׂיו וַעֲסָקָיו כָּל יְמֵי חַיָּיו״ (בן־יהודה, ׳השקפה׳, ג לא). ״אַף זֶה עָשָׂה אֶת הַמְיֻעָד לִהְיוֹת מְשׁוֹרֵר רָצִין בְּיוֹתֵר״ (קלוזנר, הספרות ג 190). ״בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נַעֲשָׂה רָצִין, רָצִין בְּיוֹתֵר״ (ברנר, א 300). ״וּמוֹצִיא מִן הַמַּעְגָּל... אֶת דָּוִד בְּמַבָּע כֹּה רָצִין״ (יזהר, צקלג 15). [בימינו רווח יותר התואר רְצִינִי — ראה ערך זה] — [רְצִינָה, רְצִינִים, ־נוֹת]

רְצִינָה° נ׳ [ארמית: רְצִינְתָּא, בבא בתרא צא:] חִפּוּשִׁית זְעִירָה מִמִּשְׁפַּחַת הַחַדְקוֹנִיּוֹת הַמְצוּיָה בִּתְבוּאָה אֲסוּמָה. הִיא וְזַחֲלָהּ נְטוּל־הָרַגְלַיִם עֲלוּלִים לִגְרֹם נֵזֶק חָמוּר לְגַרְגְּרֵי הַדְּגָנִים (חִטָּה, אֹרֶז, תִּירָס וְכַדּוֹמֶה) (Calandra) — [רְצִינוֹת]

רְצִינוּת° נ׳ [ערבית: רַצָאנָה, רַזָאנָה] 1, כֹּבֶד־רֹאשׁ, הַקְפָּדָה עַל חֻמְרַת הַמַּחֲשָׁבָה בִּפְעֻלָּה אוֹ בְּהִתְנַהֲגוּת, הֵפֶךְ מִן ״קַלּוּת־רֹאשׁ״: ״הִתְחִילוּ לַעֲסֹק בִּרְצִינוּת גְּדוֹלָה״ (׳המליץ׳ תרג״ה). הַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בִּרְצִינוּת. פָּנָיו הִבִּיעוּ רְצִינוּת רַבָּה. 2, חֻמְרָה, חֹמֶר־הַמַּצָּב: רְצִינוּת הַשָּׁעָה. — [רְצִינוּת־]

רְצִינִי° ת׳ [ראה ערך רָצִין] 1, כְּבַד־רֹאשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ קַלּוּת־דַּעַת, מְיֻשָּׁב וְשָׁקוּל, מַעֲמִיק לִבְחֹן מַצָּב אוֹ הִתְנַהֲגוּת וְכַדּוֹמֶה: אָדָם רְצִינִי. מְלֻמָּד חָשׁוּב וּרְצִינִי. פָּנִים רְצִינִיִּים. הַבָּעָה רְצִינִית. 2, בַּעַל־מִשְׁקָל, חָשׁוּב, הָרָאוּי לִתְשׂוּמֶת־לֵב רַבָּה: מֶחְקָר רְצִינִי. סֵפֶר רְצִינִי. מִפְעָל רְצִינִי. 3, חָמוּר, כָּרוּךְ בְּקָשַׁיִים מְסֻיָּמִים אוֹ הַסְּכָּנָה: מַחֲלָה רְצִינִית. מְאֹרָעוֹת רְצִינִיִּים. מַצָּב רְצִינִי בַּחֲזִית. תּוֹצָאוֹת רְצִינִיּוֹת. — [רְצִינִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רְצִיעָה* נ׳ [מן רצע, רָצַע] דְּקִירָה בְּמַרְצֵעַ, וּבְיִחוּד: דְּקִירַת אֹזֶן הָעֶבֶד בְּסָמוּךְ לַמְּזוּזָה כְּאוֹת לְעַבְדוּת עוֹלָם [על־יסוד

שמות כא כו]: "הנרצע נקנה ברציעה" (קידושין א ב). "מנין לרציעה שהיא באזן הימנית?" (יבמות קד.). — [רציעת־, ־עות]

א. **רציף**° ז' [מן א. רצף, רצף] רחבה סלולה, מדרכה רחבה מרצפת מרצפות או אבנים וכדומה להליכה או למעמד לבני־אדם: רציף בתחנת־הרכבת. רציף לטיולים על שפת־הים. — [רציף־, רציפים, ־פי־]

ב. **רציף**° ת' [מן רצוף] הבא ברציפות, בזה אחר זה, שיש בו רציפות: מחשבה רציפה. גשם רציף. — [רציפה, ־פים, ־פות]

רציפה^ נ' [מן א. רצף, רצף] התקנת רצפה, עריכת לוחות או אבנים זה ליד זה: "דהוה משך רציפה זו ד' אמות בארך המבוי" (רש"י עירובין ט:). — [רציפת־, רציפות]

רציפות° נ' [מן רצוף] תכיפות, סמיכות, היות בסדר רצוף בזה אחר זה: המשרד היה סגור שלשה ימים ברציפות. רציפות המאורעות. חק הרציפות. — [רציפות־]

רציץ° ז' [מן רצץ] רסיס, נתז של פגז: "והלך למלחמה, פגע בו רציץ ורצץ את חטמו" (עגנון, אורח 118). — [רציץ־, ־צים, ־צי־]

רציצה^ נ' [מן רצץ, רצץ] 1, שבירה, רצוץ: "'ירעוך קדקד' — לשון רציצה" (רש"י ירמיה ב טז). "קול כתיתה ורציצה וקול פטישים מפוצצים חביות" (מנדלי מו"ס, שמד). "מליקת הראש, רציצת גלגלת ורטוש הבטן" (ביאליק, אריה ג). "כמין רציצה ופציחה של שרשי אילן עתיר עפאים" (סביב, דרך 53). 2, התרוצצות: "'ויתרצצו' — מה היא רציצה זו?" (רש"י בראשית כה כב). — [רציצת־, רציצות]

רציצות° נ' [מן רצוץ] היות רצוץ, דכדוך: "רפיפותה הגופנית ורציצותה הנפשית" (שטיינמן, זוגות ב 140). תחושת רציצות אחרי עבודה מפרכת. — [רציצות־]

רצם [הגיזרון אינו ברור; נוסח אחר: רצף]

~ פע' **רצם** * פ"י מעך, לחץ: "אין סנדל אלא שרצמו חי" (ירושלמי נידה ג ד). "אפלת מרחקים... רבצה עליו בכל כבדה ורצמה אותו" (קבק, במשעול 545). — [לרצם, רוצם, ירצם]

~ נפ' **נרצם** *, נמעך, נלחץ: "שפוד שנרצם (אסור לטלטלו ביום טוב)" (ביצה כח:). — [להרצם, נרצם, ירצם]

רצן [מן רצין, רציני]

~ הפ' **הרצין**° פעו"י 1 פ"ע נעשה רציני, התחיל לנהג ביתר רצינות, הביע ארשת רצינות: "עוד עול ימים, אך כבר הרצין מאד" (שמעוני, שירים ג נא). "הרצין המבט הנשקף מעיניך" (שלו, אלהי 146). "שלו נכנס — חיוכו מרצין" (ארד, ביתר 15). "פניו הרצינו" (ברטוב, כנפים 7). 2, החמיר: המחלה הרצינה. המצב הרצין מאד. 3 פ"י גרם ליתר רצינות: ההודעה החמורה הרצינה את פני הנאספים. — [להרצין, מרצין, ־ר־]

~ הת' **התרצן**°, נעשה רציני: "הוא התחזק והתרצן מהשפעת חבריו" (סוקולוב, אישים 179). "וקולו שתמיד עלץ... היה הפעם מתרצן והולך" (יזהר, התורשה 206). — [להתרצן, מת־, ית־]

רצנזיה^ נ' [מלאטינית: recensio מניין, סקירה] סקרת, סקירה, הערכה בקרתית של קונצרט, הצגה, יצירה ספרותית או מדעית וכו': בעתונים נתפרסמו רצנזיות נלהבות על המחזה החדש. רצנזיה על הספר החדש. — [רצנזיות]

— **רצנזנט** ^ ז' סוקר, מבקר, כותב רצנזיות.

רצסיבי^ ת' [מלאטינית: recessus נסוג, נכנע] 1, נכנע, נסגני. 2 כנוי לגורם תורשתי של תכונת אחד ההורים הנכנע לגורם העקרי (הדומיננטי) של ההורה השני. — [־בית, ־בים, ־ביות]

רצע [ראה רצועה; ארמית: רצע]

~ פע' **רצע** פ"י 1 [על־פי הפירוש המקובל בכתוב] דקר ונקב: "ורצע אדניו את־אזנו (של העבד) במרצע ועבדו לעלם" (שמות כא ו). [ובהשאלה:] "והוא רוצע אזנים וקורע לב" (סוקולוב, במראות 108). "כל היום מחטטת הגמרא ורוצעת באזן ובמח מבלי כל רחמנות" (בן־ציון, ג). "וקר רוצע גבו של הדוד יוסף" (יזהר, קיץ 52). 2*, הלקה ברצועה, פרגל: "כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, אליהו כופתו והקדוש־ברוך־הוא רוצעו" (קידושין ע.). — [לרצע, רוצע, רצוע, ירצע]

~ נפ' **נרצע** *, נדקר, נקב: "מה ראתה אזן לרצע יותר מכל האיברים כלן?" (תוספתא בבא קמא ז ה). "רק באהבו אדניו ירצע עד יובל" (סידור רס"ג, רי). — [להרצע, נרצע, ירצע]

~ פע' **רצע** * פ"י 1*, הלקה ברצועה: "מסרוהו לרוצען ורצעו" (תוספתא סוטה טו ז). 2°, חתך לרצועות. — [לרצע, מ־, י־]

~ פע' **רצע** ^, 1°, נחתך לרצועות רצועות: העור רצע. 2^, נרצע: "מרצע כמו עבד להשיג רצון קונו" (משה אבן־עזרא, א 193). "מגנהו עיני בחשך, מחתו לבי רצע" (גפונוב, תר' עושה עוזר 90). — [מרצע, ירצע]

~ הת' **התרצע** *, 1*, לקה ברצועה, ספג מלקות: "וכמה ינוקין מתרצעין" (תנחומא במדבר צו י). "אלמנות נעשקות ויתומים מתרצעים" (עגנון, תמול 304). "יום יום היה העבד מתרצע" (טברסקי, אקוסטה ב 251). 2°, השתרע לארך, התמתח כרצועה: "פניו שלחייהן בצקות ורצועות אדמות נתרצעו בהן משכיבה בלתי־נוחה" (שלונסקי, תר' הדון ג 328). "פסים־פסים נתרצעו מכנסיו" (וילקנסקי, סנוניות 258). [ובהשאלה:] "או אז מתרצע חיוך חרישי בשפתיו" (קובנר, פנים 75). — [להתרצע, מת־, יתרצע]

~ הפ' **הרציע**° פ"י מתח קו כעין רצועה, העביר פסים: "צוארון כתנתו, שנתקע לתוך צוארו השרירי שזוף־השמש, הרציע רצועה של לבן" (שלונסקי, תר' הדון א 18). — [להר־, מ־, י־]

— **עבד נרצע***, עבד גמור, מי שנשתעבד כלו לרצון אחרים — ראה ערך עבד, עבד נרצע.

רצען* ז' [מן רצועה] 1°, אמן עושה מלאכה בעור — רצועות, אכפים ורתמה לבהמות וכדומה. 2*, סנדלר, תופר נעלים או מתקן נעלים קרועות (פסחים ד ו). 3*, מלקה ברצועה, וביחוד: כנוי לשליח בית־דין המוציא לפעל את ענש המלקות לנדון (תוספתא סוטה טו ז) [ראה גם רוצען] — [רצען־, רצענים, ־עני־]

רצענות^ נ' [מן רצען] 1°, מלאכתו של הרצען, עבודה בעור, התקנת רצועות, אכפים, רתמה וכדומה. 2^, סנדלרות, תפירת נעלים או תקונן. — [רצענות־]

רַצְעָנִיָּה° נ׳ [מִן רַצְעָן] בֵּית־מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הָרַצְעָן לְהַתְקָנַת אֻכָּפִים, כְּלֵי־רְתָמָה לִבְהֵמוֹת וְכַדּוֹמֶה. — [רַצְעָנִיַּת־, רַצְעָנִיּוֹת]

א. רצף [אכדית: raṣāpu; ארמית: רְצַף; ערבית: רַצַף׳]

~ פָּע׳ **רָצַף** פ״י [במקרא רק בבינוני פעול: רָצוּף, ראה ערך א. רָצוּף] 1°, עָרַךְ דְּבָרִים בְּסֵדֶר זֶה לְיַד זֶה, וּבְיִחוּד: הֵנִיחַ אֲבָנִים אוֹ מַרְצָפוֹת זוֹ לְיַד זוֹ לְכִסּוּי שֶׁטַח מְסֻיָּם: ״הָרוֹצֵף בֵּית הַפְּרָס בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַסִּיטָן״ (אהלות יח ה). ״וַיִּרְצְפוּ אֶת קַרְקַע הַנָּהָר מִשַּׁעַר לְשַׁעַר״ (יוסיפון, ו). ״אֲנִי רָצַפְתִּי לִפְנֵיכֶם אֶרֶץ חֲלוּקָה בְּגוֹרָל״ (סידור רס״ג, רח). רָצְפוּ אֶת הַמַּדְרֵכָה בְּלוּחוֹת־אֶבֶן. [ובמליצה:] ״רְצָפוֹ אַהֲבָה, חָכְמָה״ (ינאי, סא). 2°, חִבֵּר, צֵרֵף לְשַׁרְשֶׁרֶת אַחַת: ״הֲוָיָה הִיסְטוֹרִית... הַמְעַסָּה אֶת הַיְחִידִים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְרוֹצֶפֶת אוֹתָם לְתַהֲלִיכָהּ הַכָּבֵד וְהַכּוֹבֵל״ (ויסלבסקי, יחידים 126). — [לִרְצֹף אֶת־; רוֹצֵף, רָצוּף; יִרְצֹף]

~ נִפ׳ **נִרְצַף** °, צֻפָּה בְּמַרְצָפוֹת, נֶעֶרְכוּ בּוֹ אֲבָנִים אוֹ טַבְלוֹת בְּסֵדֶר זֶה לְיַד זֶה: ״הַבַּיִת נִרְצַף בְּרִצְפַּת אֲבָנִים״ (רש״י משלי יח יא). [ובמליצה:] ״מְסֻתֶּרֶת מֵרֹאשׁ הָיְתָה הָאַהֲבָה עַד הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וְנִרְצְפָה הָאַהֲבָה״ (ינאי, קיט). — [לְהֵרָצֵף, נִרְצָף, יֵרָצֵף]

~ פִּע׳ **רִצֵּף** ° פ״י קָבַע מַרְצָפוֹת אוֹ אֲבָנִים, רִפֵּד: ״מְרַצְּפִין אֶת כָּל הָעֲזָרָה בַּאֲבָנִים יְקָרוֹת״ (רמב״ם, בית הבחירה א י) ״וַיְצַו אוֹתָם לְרַצֵּף אֶת הַדְּרָכִים״ (יוסיפון, רמט). הָרַצָּף רִצֵּף אֶת רִצְפַּת הַבַּיִת בְּמַרְצָפוֹת. הָעִירִיָּה רִצְּפָה אֶת הַדֶּרֶךְ בַּאֲבָנִים. [ובמליצה:] ״וּבְכִלּוּא הַנְּדוֹד תּוּגוֹת אֲרַצֵּף״ (בנבנשת, לפי שירמן ב 602). — [לְרַצֵּף, מְרַצֵּף, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻצַּף** °, נִקְבְּעוּ בּוֹ מַרְצָפוֹת אוֹ אֲבָנִים: ״(וְהַבָּתִּים) מְרֻצָּפִים בְּאַבְנֵי שֵׁשׁ וּבַהַט״ (גבירול, ה ג). ״אָסוּר לְכַבֵּד הַבַּיִת (בְּשַׁבָּת) אֶלָּא אִם כֵּן הַקַּרְקַע מְרֻצָּף״ (טור אורח חיים שלז). ״וְהַגַּגּוֹת שֶׁלָּהֶם לְמַעְלָה הֵם מְרֻצָּפִים כְּמוֹ חָצֵר מְרֻצֶּפֶת״ (הזז, יעיש ד 127). מַדְרֵכָה מְרֻצֶּפֶת בַּאֲבָנִים. — [מְרֻצָּף, יְרֻצַּף]

~ הִת׳ **נִתְרַצֵּף** °, 1, נַעֲשָׂה רָצוּף, בָּא בִּרְצִיפוּת לְמַשֶּׁהוּ: ״תְּשׂוּמוֹת הַלֵּב הַמְיֻחָדוֹת הַלָּלוּ לֹא נִתְרַצְּפוּ לְהִתְעַנְיְנוּת אַחַת וּמַעֲמִיקָה יוֹתֵר״ (חורגין, לברק אש, ׳בצרון׳ 158). הַמְּאֹרָעוֹת נִתְרַצְּפוּ בִּמְהִירוּת. 2, רֻצַּף, נִקְבְּעוּ בּוֹ מַרְצָפוֹת: הַדֶּרֶךְ נִסְלְלָה וְנִתְרַצְּפָה כֻּלָּהּ. — [לְהִתְרַצֵּף, מִתְרַצֵּף, יִתְרַצֵּף]

~ הִפ׳ **הִרְצִיף** ° פ״י גָּרַם לִרְצִיפוּת, הֵבִיא שֶׁהַדְּבָרִים יָבוֹאוּ רְצוּפִים בָּזֶה אַחַר זֶה: צַלַּם־הַקּוֹלְנוֹעַ הִרְצִיף אֶת הַתְּמוּנוֹת בִּמְהִירוּת רַבָּה. — [לְהַרְצִיף, מַ־, יַ־]

~ הָרְצַף °, הוּבָא לִידֵי רְצִיפוּת: הַתְּמוּנוֹת בְּסֶרֶט הַקּוֹלְנוֹעַ הָרְצְפוּ. — [מֻרְצָף, יֻרְצַף]

ב. רצף [צורת־משנה של רצם]

~ פָּע׳ **רָצַף**° פ״י לָחַץ, מָעַךְ (נידה יד.). — [לִרְצֹף, רוֹצֵף, יִרְצֹף]

~ נִפ׳ **נִרְצַף**°, נִמְעַךְ: ״סַנְדָּל דּוֹמֶה לְדָג שֶׁל יָם, מִתְּחִלָּתוֹ וָלָד הוּא, אֶלָּא שֶׁנִּרְצַף״ (נידה כה:). — [לְהֵרָצֵף, נִרְצָף, יֵרָצֵף]

רַצָּף° ז׳ [מִן א. רצף, רִצֵּף] אֻמָּן בִּמְלֶאכֶת הָרִצּוּף, קוֹבֵעַ מַרְצָפוֹת אוֹ אֲבָנִים לְרִצְפָּה בְּבָתִּים אוֹ בִּרְחוֹבוֹת. — [רַצַּף־, רַצָּפִים, ־פֵי־]

א. רֶצֶף ז׳ [ראה ב. רִצְפָּה] גַּחֶלֶת־אֵשׁ: ״עֻגַת רְצָפִים״ (מלכים א יט ו). ״שְׁבִיבָךְ תְּפַלֵּט מִמְּדוּרַת רֶצֶף״ (גבירול, ב 192). ״מַה יִּבְעַר לְךָ כְּרֶצֶף?״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 753). — [רֶצֶף־, רְצָפִים, רִצְפֵי־]

ב. רֶצֶף° ז׳ [מִן א. רצף, רָצַף 2] 1, מֶשֶׁךְ, רְצִיפוּת, בִּיאַת דְּבָרִים בָּזֶה אַחַר זֶה: ״לֹא נִמְשַׁךְ רֶצֶף הַיְרִיּוֹת אֶלָּא כְּדַקָּה וּמַחֲצִיתָהּ״ (יזהר, צקלג 475). ״חֲלִיפוֹת וָרֶצֶף״ (ש׳ שלום, חי 71). ״וַיְּשׁוֹטְטוּ כֵּן יוֹמַיִם אִישׁ אַחַר אָחִיו בְּרֶצֶף״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 218). רֶצֶף מְאֹרָעוֹת. רֶצֶף צְלִילִים בְּמוּסִיקָה. רֶצֶף שֶׁל תַּצְלוּמִים בְּמַצְלֵמַת־הַסְּרָטָה. — [רֶצֶף־]

ג. רֶצֶף° ז׳ [מִן א. רצף, רָצַף 1] רְפִידָה, רִצּוּף: ״חֲדַר הוֹרָתִי, צֵל קוֹרָתִי, רֶצֶף אַהֲבָתִי״ (ינאי, קט). ״בְּרֶצֶף סֻכַּת עַנְנֵי כָבוֹד נִתְקָרְבָה״ (מחזור ויטרי, 577). ״אֲשֶׁר נָתַן רְפִידָתוֹ יְדִידוּת וְרֶצֶף אַהֲבָה נָתַן רְצָפָיו״ (יהודה הלוי, ב 118). — [רֶצֶף־]

רצ״פ ר״ת רָצוּף פֹּה.

א. רִצְפָּה, רְצָפָה, רִיצְפָּה נ׳ [במסורת המקרא רק רִצְפָּה; בלשון המאוחרת וביִמינו: רְצָפָה] [מִן א. רצף, רָצַף] קַרְקַע־הַחֶדֶר, הַשֶּׁטַח שֶׁעָלָיו אָנוּ דּוֹרְכִים, וְהוּא מְרֻצָּף כָּרָגִיל מַרְצָפוֹת אוֹ אֲבָנִים אוֹ קְרָשִׁים וְכַדּוֹמֶה: ״וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב״ (יחזקאל מ יז). ״וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל־הָרִצְפָה״ (דברי הימים ב ז ג). ״עָמַד וְהִפְגַּע אַחַת עַל הָרִצְפָּה״ (יומא א ז). ״רִצְפָּה שֶׁל אֲבָנִים״ (מגלה כב:). ״וְתַגִּיד חֲמַסְכֶם לְאַבְנֵי הָרִצְפָּה״ (ביאליק, למנצח). רִצְפַּת־עֵץ. — [רִצְפַּת־ גם רְצַפַּת־, רְצָפוֹת, רִצְפוֹת־]

ב. רִצְפָּה נ׳ [ערבית: רַצ׳פַּה; ראה גם א. רֶצֶף; אולי קרוב אל רֶשֶׁף] רֶצֶף, גַּחֶלֶת־אֵשׁ: ״וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה — בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ״ (ישעיה ו ו). ״אֶת רִצְפַּת הָאֵשׁ מֵעַל מִזְבַּחֲךָ זְרֵה הָלְאָה!״ (ביאליק, דבר). ״אֶחְתֹּם בְּרִצְפַּת אֵשׁ אֶת פִּי הַתְּהוֹם״ (פיכמן, מא). — [רִצְפַּת־, רְצָפוֹת, רִצְפוֹת־]

רַצָּפוּת° נ׳ [מִן רַצָּף] אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הָרַצָּף, מְלֶאכֶת הָרִצּוּף, קְבִיעַת מַרְצָפוֹת בְּרִצְפוֹת בָּתִּים אוֹ בִּרְחוֹבוֹת. — [רַצָּפוּת־]

רֶצֶפְט° ז׳ [מלאטינית: receptare לקבל] 1, מִרְשָׁם שֶׁל תְּרוּפָה. 2, מַתְכּוֹן לְתַבְשִׁיל אוֹ לְמַאֲפֶה. — [רֶצֶפְּטִים]

א. רְצָפִית° נ׳ [הגיזרון אינו ברור] אֶחָד מִמִּינֵי הַפֵּרוֹת אוֹ הַיְרָקוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמִּשְׁנָה (עוקצין א ב). — [רְצָפִית־]

ב. רְצָפִית° נ׳ [מִן א. רֶצֶף] עֻגַת־רְצָפִים: ״בִּימֵי לוּעֵט רְצָפִית״ (סידור רס״ג, שכט). — [רְצָפִית־, רְצָפִיּוֹת]

רצץ [קרוב אל רעץ, ב. רעע; ארמית: רְעַע; ערבית: רַצ׳]

~ פָּע׳ **רָצַץ** פ״י 1, שָׁבַר, נִפֵּץ: ״קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר״ (ישעיה מב ג). ״טוֹב שֶׁבַּנְּחָשִׁים רְצֹץ אֶת מֹחוֹ״ (מכילתא כז.). ״בִּקְּשׁוּ הַשְּׁעָרִים לֵירֵד עָלָיו וְלָרֹץ אֶת רֹאשׁוֹ״ (במדבר רבה טו). 2, עָשַׁק, לָחַץ, דִּכָּא: ״הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים, הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים״ (עמוס ד א). ״לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ״ (שמואל א יב ד). 3* [בהלכות־טומאה] לָחַץ, הִכְבִּיד בְּמִשְׁקָלוֹ: ״תֵּבָה מְלֵאָה בְּגָדִים, בִּזְמַן שֶׁהִיא רוֹצֶצֶת — טְמֵאִין מִדְרָס״ (טהרות ח ב). 4° [בלשון־הדיבור] ״קָטַל״, הֵתֵשׁ כֹּחַ: הָעֲלִיָּה הַקָּשָׁה עַל רֹאשׁ הָהָר רְצָצָה אוֹתִי לְגַמְרֵי. — [לָרֹץ גם לִרְצֹץ אֶת־; רַצּוֹתִי, רַץ, רַצָּה, גם רָצַץ, רָצְצָה; רוֹצֵץ, רָצוּץ; יָרֹץ גם יִרְצֹץ; רְצֹץ! גם רֹץ! רֹצִּי!]

~ נפ׳ נָרֹץ, נִרְצַץ *, נִשְׁבַּר, נֻפַּץ: ״יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל – בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּף תֵּרוֹץ״ (יחזקאל כט ו–ז). ״וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר״ (קהלת יב ו). ״תֵּרוֹץ – תֵּרָצֵץ״ (רש״י יחזקאל כט ז). ״הַתַּנִּים וְהַכְּלָבִים הַנִּרְצָצִים יוֹם יוֹם״ (יזהר, מישור 122). – [לְהֵרוֹץ גם לְהֵרָצֵץ; נָרְצָה גם נִרְצְצָה; יֵרוֹץ גם יֵרָצֵץ]

~ פע׳ רָצַץ, רוֹצֵץ פ״י 1. שִׁבֵּר לִרְסִיסִים, נִפֵּץ: ״אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן״ (תהלים עד יד). ״פָּגַע בּוֹ רָצִיץ וְרָצַץ אֶת חָטְמוֹ״ (עגנון, אורח118). הַפַּגָּז רוֹצֵץ אֶת גֻּלְגָּלְתּוֹ. 2. לָחַץ, עִנָּה, דִּכָּא: ״כִּי־רִצַּץ עָזַב דַּלִּים״ (איוב כ יט). ״וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שופטים י ח). ״בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ רְצוּצֵי לְרַצֵּץ״ (קליר, אץ קוצץ, פרשת זכור). – [לְרַצֵּץ אֶת־, מְרַצֵּץ, יְ־; לְרוֹצֵץ אֶת־, מְרוֹצֵץ, יְ־]

~ פע׳ רִצֵּץ *, שִׁבֵּר, נִפֵּץ: ״שֶׁהָיוּ מְרַצְּצִין בְּאַרְכּוּף״ (אסתר רבה א א). ״יְקַלַּע אֶבֶן וְיַכֶּה צֶלֶם וִירַצְּצוּ רַגְלֵי חֶרֶס״ (יניי, רלג). ״יָרוֹעַ׳ – יְרֻצַּץ״ (רש״י משלי יג כ). ״נִשְׁבַּר הָעֵץ וְרֻצַּץ הַקָּנֶה״ (ארדוטיאל, לפי שירמן ב 537). ״וְהוּא כָּל עַצְמוֹ גּוּפוֹ מְשֻׁבָּר וּמְרֻצָּץ״ (הזז, יעיש ג 103) [וראה עוד ערך מְרֻצָּץ] – [מְרֻצָּץ, יְרֻצַּץ]

~ 1 הת׳ הִתְרוֹצֵץ, דָּחַק וְדָחַף זֶה אֶת זֶה, הִתְלַבֵּט: ״וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ״ (בראשית כה כב). [ובהשאלה:] ״יָם מִתְרוֹצֵץ וְקָדִים יְפוֹצֵץ אֲרָזִים״ (יהודה הלוי, א 29). – [לְהִתְרוֹצֵץ, מִתְרוֹצֵץ, יִתְ־]

~ 2 הת׳ הִתְרַצֵּץ ˄, רֻצַּץ, שֻׁבַּר, נֻפַּץ: ״נִתְרַצֵּץ עֶצֶם הָרֹאשׁ בּוֹדְקִין קְרוּם שֶׁל מֹחַ״ (רמב״ם, שחיטה יא ז). ״מַזָּל מִן הַשֵּׁם הָיָה שֶׁלֹּא נִתְרַצֵּץ רֹאשִׁי בְּכַרְעֵי הַמִּטָּה״ (סביב, דרך 29). ״וְהָיוּ אֶצְבְּעוֹתֶיהָ מִתְרַצְּצוֹת וְהַדָּם שׁוֹתֵת מֵרַגְלֶיהָ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 180). – [לְהִתְ־, מִתְרַצֵּץ, יִתְ־]

~ הפ׳ הֵרִיץ, רוֹצֵץ, נִפֵּץ: ״וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ״ (שופטים ט נג). ״בִּשְׁבִיל שֶׁהֵרִיצוּ אֶת מֹחוֹ״ (ירושלמי יבמות ג א). – [לְהָרִיץ אֶת־, מֵרִיץ, יָרִיץ]

רֶצֶץ° ז׳ [מן רצץ, רָצַץ] שֶׁבֶר, נֶפֶץ: ״וַתִּקַּח אָזְנוֹ קוֹל רֶצֶץ דַּק כְּקוֹל זְמוֹרוֹת יְבֵשׁוֹת בְּדֶרֶךְ עֲלֵיהֶן רָגֶל״ (ביאליק, אגדת שלושה 2 ז). – [רֶצֶץ־]

רַצְצָנִי° ת׳ [מן רצץ] הַרְסָנִי, מְנַפֵּץ: ״לַיְלָה שֶׁלֹּא נִשְׁמְעָה כְּמוֹתָהּ... הָיְתָה מְנֻמְּאָה פִּתְאוֹם בָּאֲוִיר בִּתְאוּצָה רַצְצָנִית״ (יזהר, צקלג 239). – [רַצְצָנִית, ־נִיִּים, ־נִיּוֹת]

רִצְרוּץ° ז׳ [מן רצרץ, רִצְרֵץ] רִיצָה אִטִּית, הֲלִיכָה מְהִירָה: ״רֶץ הַזָּקֵן לְהַשּׁוֹת פָּרָה מְבַכִּירָה... אֶלָּא שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ בְּרִצְרוּץ שֶׁל זְקוּנִים״ (שלונסקי, תר׳ קרקע 349). – [רִצְרוּץ־, רִצְרוּצִים, ־צֵי־]

א. רצרץ [הכפלה מן רצץ]

~ הת׳ הִתְרַצְרֵץ ˄, נִפְרַץ, הִתְמוֹטֵט: ״הָאָרֶץ מִנַּעֲרָתֵךְ מָגָה וְחָלָה וְהִתְרַצְרְצָה״ (גנזי שכטר, ג 81). – [לְהִתְרַצְרֵץ, מִתְ־, יִתְ־]

ב. רצרץ [מן רוץ, רָץ]

~ פע׳ רִצְרֵץ° פ״ע רָץ לְאַט: ״אַחֲרוֹן לַנִּמְלָטִים הָיָה כְּרִיסְטוֹנְיָא שֶׁהָיָה מְרַצְרֵץ וּמַצְלִיעַ בְּמִין טְפִיפָה מְשֻׁנָּה״ (שלונסקי, תר׳ הדון ד 203). [ובהשאלה:] ״וְהַמַּיִם הַטּוֹבִים חָזְרוּ לְרַצְרֵץ וְלַחְתֹּר לָהֶם אָפִיק״ (יזהר, החורשה 46). ״קוֹל הֶמְיָה רִצְרֵץ עַל גַּבָּהּ: הֲיוֹשִׁיעוּ?״ (וילקנסקי, סנוניות 337). – [לְרַצְרֵץ, מְרַצְרֵץ, יְרַצְרֵץ]

א. רַק מ״ח [אולי מן רקק הקרוב במשמעות אל ריק, דק; ראה גם ב. רַק]
1. מִלָּה הַמּוֹרָה עַל הוֹצָאַת דְּבָרִים מִן הַכְּלָל שֶׁקָּדַם לָהֶם, מִלַּת הַגְבָּלָה אוֹ הִסְתַּיְּגוּת, כְּמִלּוֹת ״אַךְ״, ״בִּלְבַד״, ״אֲבָל״: ״אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי, רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ״ (בראשית מא מ). ״כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר... לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ... רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא – אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ״ (דברים כ יט–כ). ״רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה״ (עמוס ג ב). ״וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי״ (איוב א יט). 2 [אחרי שלילה] אֶלָּא, כִּי־אִם: ״אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים״ (מלכים א ח ט). ״עַד־כַּמֶּה פְעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־תְדַבֵּר אֵלַי רַק אֱמֶת בְּשֵׁם ה׳״ (דברי הימים ב יח טו). 3. אָכֵן, אָמְנָם: ״רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה״ (דברים ד ו).

– אַךְ וְרַק° [על־פי אַכִּין וְרַקִּין*, ראה להלן], רַק וּבִלְבַד, בְּשׁוּם פָּנִים לֹא אַחֶרֶת: הֲרֵינִי נִשְׁבָּע כִּי אֲדַבֵּר אַךְ וְרַק אֱמֶת!

– אַכִּין וְרַקִּין מִעוּטִין* (ירושלמי ברכות יד ב), אֶחָד מִכְּלָלֵי הַדְּרָשׁוֹת בַּתַּלְמוּד: כָּל מִלּוֹת ״אַךְ״ וְ״רַק״ שֶׁבַּתּוֹרָה בָּאוֹת לְמַעֵט וּלְהוֹצִיא מִן הַכְּלָל פְּרָטִים אֲחֵרִים.

ב. רַק ת׳ [מן רקק; צורת־משנה של דַּק] דַּק, רָזֶה, כָּחוּשׁ: ״הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת״ (בראשית מא יט). – [רַקָּה, רַקִּים, רַקּוֹת]

רֵק, ראה רֵיק.

רֹק, רוֹק ז׳ [מן א. רקק] רִיר, לַחַ־הַפֶּה, הַנּוֹזֵל הַמֻּפְרָשׁ מִבַּלּוּטוֹת מְיֻחָדוֹת בַּחֲלַל־הַפֶּה וְהוּא מַרְטִיב אֶת הַמָּזוֹן, הוֹפְכוֹ לְעִסָּה וּמְסַיֵּעַ לִלְעִיסָתוֹ וּלְעִכּוּלוֹ: ״לֹא תַרְפֵּנִי עַד־בִּלְעִי רֻקִּי״ (איוב ז יט). ״פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק״ (ישעיה נ ו). רֻקּוֹ נָזַל בְּפִיו לְמַרְאֵה מַאֲכַל־הַתַּאֲוָה. – [רֹק־, רֻקּוֹ, רֻקִּים, רֻקֵּי־]

רו״ק ר״ת רֹאשׁ־קְהִלָּה.

רקב [ארמית: רְקַב, אִירְקִיב]

~ פע׳ רָקַב פ״ע 1. נִשְׁחַת, בָּלָה, הִתְקַלְקֵל, אֻכַּל וְנִפְרַד לִיסוֹדוֹתָיו עַל־יְדֵי חַיְדַּקֵּי־רִקָּבוֹן: ״עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר״ (ישעיה מ כ). ״תָּרַם וְתִרְקַב (הַתְּבוּאָה שֶׁנִּתְרְמָה)״ (תוספתא תרומות ו ד). ״נְוִילִים בָּלִים וִירָקִים יִרְקְבוּ בֶּחָבִית״ (ביאליק, על סף). הַפֵּרוֹת רָקְבוּ בָּרְטִיבוּת. 2° [בהשאלה] הִתְנַוֵּן, שָׁקַע בְּחִדָּלוֹן: ״יַחְדָּו נִרְקַב עַד־נִבְאָשָׁה״ (ביאליק, בתשובתי). – [לִרְקֹב, רָקַב, רָקוּב, יִרְקַב]

~ נפ׳ נִרְקַב*, רָקַב, נִשְׁחַת, נִתְקַלְקֵל, נִתְמַזְמֵז: ״צֶלֶם שֶׁל אֶבֶן הָיָה נִמּוֹחַ וְשֶׁל עֵץ הָיָה נִרְקָב״ (מכילתא ז:). ״כְּמֵת שֶׁנִּרְקַב בְּשָׂרוֹ״ (רש״י שבת לד). הַפֵּרוֹת נִרְקְבוּ. – [לְהֵרָקֵב, נִרְקָב, יֵרָקֵב]

~ הת׳ הִתְרַקֵּב ˄, הִתְחִיל לְהַרְקִיב, נִפְגַּע עַל־יְדֵי רִקָּבוֹן: ״וְעַל שֵׁם שֶׁמִּתְרַקֶּבֶת תָּמִיד״ (רש״י ישעיה ל ו). הַפֵּרוֹת הִתְרַקְּבוּ קְצָת. – [לְהִתְרַקֵּב, מִתְ־, יִתְ־]

~ הפ׳ הִרְקִיב * פעו״י 1 פ״ע נִשְׁחַת, נִתְקַלְקֵל: ״הַיַּיִן שֶׁקָּרַם וּפֵרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ״ (מעשר שני ד ב). ״שֶׁגִּשְׁמֵי שָׁנָה מַרְבִּין וּפֵרוֹתֵיהֶן מַרְקִיבִין״ (יומא כא:). ״תְּבוּאָה שֶׁהָיְתָה בְּבָתֵּינוּ הִרְקִיבָה״ (בראשית רבה צא). ״שְׁנֵי הַתַּפּוּחִים הָיוּ מֻנָּחִים וּמִתְגַּלְגְּלִים בָּאָרוֹן עַד שֶׁהִרְקִיבוּ וְנִתְעַפְּשׁוּ״ (ביאליק, אריה ג). [ובהשאלה על אדם:] ״וְחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ בְּבֵית־הָאֲסוּרִים וְהָיָה מַרְקִיב שָׁם חַס וְשָׁלוֹם״ (עגנון, אלו שלו). 2 פ״י גָּרַם לְרִקָּבוֹן, הִשְׁחִית, קִלְקֵל: ״כֶּסֶס זֶה שֶׁנִּכְנָס

בְּכֵלִים וּמַרְקִיבָן" (דברים רבה ב). "הַרְקָבַת בְּשָׂרֵנוּ כְּבֶגֶד שֶׁאֲכָלוֹ עָשׁ" (רש"י תהלים לט יב). "פְּעָמִים הָיָה קוֹרֵא בְּסֵפֶר רֵאשִׁית חָכְמָה וּמַרְקִיב אֶת הַדַּפִּים בְּדִמְעוֹתָיו" (עגנון, אלו מ). הָרְטִיבוּת הִרְקִיבָה אֶת הַפְּרִי. — [לְהַרְקִיב, מַרְקִיב, יַ־]

~ הָפ' הָרְקַב °, נִרְקַב: "חִדְלוּ מִן הָרַע וְיַשְּׁרוּ עָקוֹב טֶרֶם תֹּאבְדוּ וְתֻרְקְבוּ רָקוֹב" (גנזי שכטר, ג 158). — [מֻרְקָב, יֻרְקַב]

— שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב (משלי י ז) [בראשי־תיבות: שר"י] דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְחֵרוּף עַל רְשָׁעִים, בְּדוֹמֶה לְבִטּוּי "יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ".

רָקָב ז' [מן רקב, רָקַב] 1 *, חֹמֶר אוֹרְגָּנִי שֶׁנִּרְקַב: "מָלֵא תַּרְוָד רָקָב" (אהלות ב א). רְקַב־צְמָחִים. רְקַב־מֵתִים. 2, רִמָּה וְתוֹלֵעָה הַמִּתְפַּתַּחַת עִם הָרִקָּבוֹן: "וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה" (הושע ה יב). "וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה" (משלי יד ל). "רְקַב פִּגְרֵי אַלּוֹנִים עַתִּיקִים" (ביאליק, שירה). 3 ° [בהשאלה] תַּדְלוּת, אֶפֶס: "חַיִּים בְּלִי תּוֹחֶלֶת, חַיֵּי רָקָב נְמַקִּים" (ביאליק, כוכב). — [רְקַב־, רְקָבוֹ]

— יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמוֹתָיו [שאול מן חבקוק ג טז: "יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז"] דִּבּוּר שֶׁל קְלָלָה וְחֵרוּף: "הִנֵּה הִנָּם הַבְּרִיּוֹת הַיָּפוֹת שֶׁלִּי! — אוֹמֵר אֲנִי — יָבוֹא הָרָקָב בְּעַצְמוֹתֵיהֶם!" (מגדלי מו"ס, קס).

רֶקֶב ° ז' [מן רָקַב] מַחֲלַת רִקָּבוֹן בִּצְמָחִים אוֹ בְּבַעֲלֵי־חַיִּים: רֶקֶב הַשָּׁרָשִׁים. — [רֶקֶב־]

— בּוֹר־רֶקֶב ° [במערכת־הביוב] בּוֹר מְטַיֵּחַ שֶׁלְּתוֹכוֹ נִקְוִים מֵי הַשְּׁפָכִין וְהַהַפְרָשׁוֹת, הַחֳמָרִים הָאוֹרְגָּנִיִּים נִרְקָבִים, נִפְרָדִים וּמִתְמַסְמְסִים בּוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן — וְהַנּוֹזְלִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ בְּצִנּוֹרוֹת אֶל בּוֹר אַחֵר הַסּוֹפֵג אוֹתָם ("בּוֹר סוֹפֵג").

רָקֵב ° ת' [מן רקב, רָקַב] רָקוּב, נוֹבֵל [ביחוד בהשאלה]: "הוֹי נִמְקֵי הַחֹשֶׁךְ וּרְקֵבֵי הָאֹמֶשׁ" (ביאליק, עם שמש). "מַצֶּבָה נִדָּחָה וּשְׁכוּחָה עַל נֶפֶשׁ שְׁכוּחָה וּרְקֵבָה" (ליסיצקי, במעלות 69). — [רְקֵבָה, ־בִים, רְקֵבוֹת]

רִקְבּוּבִי ° ת' [מן רִקְבּוּבִית] שֶׁל רִקְבּוּבִית, שֶׁל רִקָּבוֹן: "וְרֵיחַ רִקְבּוּבִי מָהוּל בְּיֵין שָׂרָף נוֹדֵף מִפִּיו" (עגנון, כפות תלם). — [־בִּית, רִקְבּוּבִיִּים, ־בִּיּוֹת]

רִקְבּוּבִית * נ' [מן רקב] 1 °, הוּמוּס, חֹמֶר אוֹרְגָּנִי (חֶלְקֵי צְמָחִים, אַשְׁפָּה, זֶבֶל־בְּהֵמוֹת וְכו') שֶׁהִרְקִיב וְהִתְפָּרֵד בְּתוֹךְ הַקַּרְקַע וְהִתְקַשֵּׁר עִם גַּרְגְּרֵי־הֶעָפָר: הָרִקְבּוּבִית מְטִיבָה אֶת הַקַּרְקַע וּמַגְדִּילָה אֶת פּוֹרִיּוּתָהּ. 2 *, רִקָּבוֹן, בְּלִיָּה: "אִם רַבַּת (רַבָּה) רִקְבּוּבִיתָן אָסוּר לִטְמֹן בָּהֶן" (ירושלמי שבת ד ד). "וְכֵיצַד מֵתוּ (סִיחוֹן וְעוֹג)?... רִקְבּוּבִית הִכְנִיס בָּהֶם" (דברים רבה, ליברמן 30). — [רִקְבּוּבִית־]

רִקָּבוֹן, רִיקָּבוֹן ז' [מן רקב, רָקַב] 1, קִלְקוּל וְהַשְׁחָתָה עַל־יְדֵי חַיְדַּקִּים אוֹ פִּטְרִיּוֹת, בְּלִיָּה, הִתְמַקְמְקוּת: "יַחְשֹׁב לְתֶבֶן בַּרְזֶל, לְעֵץ רִקָּבוֹן נְחוּשָׁה" (איוב מא יט). רִקְבוֹן הַפֵּרוֹת הַמֻּנָּחִים בִּרְטִיבוּת. 2 ° [בהשאלה] שְׁחִיתוּת, הִתְנַוְּנוּת, קִלְקוּל־הַמִּדּוֹת: הָעִתּוֹן הִתְרִיעַ עַל הָרִקָּבוֹן שֶׁבַּמּוֹסָד. נִתְגַּלָּה רִקְבוֹנוֹ שֶׁל הַמִּשְׁטָר הָרוֹדָנִי. — [רִקְבוֹן־]

רִקְבִּיבוּת * נ' [צורת־משנה של רִקְבּוּבִית] רִקָּבוֹן, אָבְדָן: "רִקְבִּיבוּת תַּעֲלֶה בִּשְׁמוֹתָן (שֶׁל הָרְשָׁעִים)" (יומא לח:). — [־בוּת־]

רַקֶּבֶת ° נ' [מן רקב] מַחֲלַת רִקָּבוֹן: רַקֶּבֶת אֵיבְרֵי הַגּוּף. רַקֶּבֶת הַוְּלָדוֹת בְּכוּרֶת (מַחֲלָה קָשָׁה בְּכַוֶּרֶת הַגּוֹרֶמֶת לְרִקָּבוֹן הָרִמּוֹת שֶׁבַּתָּאִים וּלְמִיתָתָן, דָּבָר הֶעָלוּל לְהָבִיא לִידֵי אָבְדַן כָּל הַמְּכוֹרֶת). — [רַקֶּבֶת־]

רקד [אכדית: raqādu; ארמית: רְקַד; ערבית: רַקַץ]

~ פָּע' **רָקַד** פ"ע 1, כִּרְכֵּר, יָצָא בְּמָחוֹל, נָע וְקָפַץ מִשִּׂמְחָה, הִתְנוֹעֵעַ בְּקֶצֶב נְגִינָה אוֹ שִׁירָה: "עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד" (קהלת ג ד). "הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים" (תהלים קיד ד). "כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנֶגְדְּךָ וְאֵינִי נוֹגֵעַ בָּךְ, כָּךְ אִם יִרְקְדוּ אֲחֵרִים כְּנֶגְדִּי לֹא יִגְּעוּ בִּי" (סופרים כ ב: קידוש לבנה). הַחוֹגְגִים רָקְדוּ לִצְלִילֵי הַתִּזְמֹרֶת. 2 * [בהשאלה] נָע, זָע: "שֶׁבָּהֶן הָיוּ סוֹמְכִין אֶת הַחַלָּה... כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא רוֹקֶדֶת" (תוספתא מנחות יא ו). "רָקְדוּ כְּתֵפֶיהָ וְשִׁבִיסָהּ בְּמַחֲנַק הַבֶּכִי" (ביאליק, אמי). — [לִרְקֹד, רוֹקֵד, יִרְקֹד, רְקֹד!]

~ נִפ' **נִרְקַד** °, שֶׁרָקְדוּ אוֹתוֹ: רִקּוּד כָּזֶה עֲדַיִן לֹא נִרְקַד! — [לְהֵרָקֵד, נִרְקָד, יֵרָקֵד]

~ פִּע' **רִקֵּד** פעו"י 1 פ"ע רָקַד, כִּרְכֵּר, יָצָא בְּמָחוֹל: "וַתֵּרֶא (מִיכַל) אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִיד מְרַקֵּד וּמְשַׂחֵק" (דברי הימים א טו כט). "כֵּיצַד מְרַקְּדִין לִפְנֵי הַכַּלָּה?" (כתובות טז:). 2, קִפֵּץ, דִּלֵּג: "כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן" (יואל ב ה). 3 * פ"י [בהשאלה] הֵנִיעַ קֶמַח בְּנָפָה כְּדֵי לְנַפּוֹתוֹ: "הַבּוֹרֵר וְהַטּוֹחֵן וְהַמְרַקֵּד" (שבת ז ב). [מצוי יותר בהוראה זו ההפעיל: הִרְקִיד] — [לְרַקֵּד, מְרַקֵּד, יְ־]

~ פֻּע' **רֻקַּד** °, 1 °, יָצָא בְּרִקּוּד, נֶעֱרַךְ רִקּוּד: "יְרֻנַּן בִּזְמִירוֹת וִירוֹעַע בְּמוּזִיקוֹת וּבְרִקְדוּת יְרֻקַּד" (שלונסקי, תר' קרקע א 329). 2 ° [בהשאלה] הוּנַע, נֻפָּה: "מְרֻקָּד בְּנָפָה, נִכְבַּשׁ וְנַעֲשָׂה קָשֶׁה" (רש"י חולין נא:). — [מְרֻקָּד, יְרֻקַּד]

~ הִת' **הִתְרַקֵּד** °, יָצָא בְּרִקּוּד: "בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הָרִים מִתְרַעֲשִׁים וְהַגְּבָעוֹת מִתְרַקְּדִים" (ילינק ג 66). "וּמְפוּחִית וְקַתְרוֹס מִתְנַגְּנִים וְרַגְלַיִם מִתְרַקְּדוֹת חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן!" (ליסיצקי, תולדות 236). "אַף הָעַלְמָה נִתְרַקְּדָה כְּסוּסָה סְטוּרָה" (שטיינמן, זוגות א 13). — [לְהִתְרַקֵּד, מִתְרַקֵּד, יִתְרַקֵּד]

~ הִפ' **הִרְקִיד** פ"י 1, גָּרַם שֶׁיִּרְקֹד, שִׁלַּח בְּמָחוֹל: "וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל" (תהלים כט ו). "שֶׁהָיוּ מַרְקִידִים אֶת סוּסֵיהֶם" (רש"י שופטים ה כב). "וּכְשֶׁהִפְסַקְתִּי בָּאוּ רַגְלַי וְהִרְקִידוּ אוֹתִי" (עגנון, אורח 41). הַמּוּסִיקָה הָעַלִּיזָה הִרְקִידָה אֶת הַמְּסֻבִּים. [ובמליצה:] "נֵרוֹת רָזִים אֲחָדִים מַרְקִידֵי כְּתָלִים" (ביאליק, שירתי). 2 * [בהשאלה] הֵנִיעַ וְטִלְטֵל אֶת הַקֶּמַח בְּנָפָה כְּדֵי לְנַפּוֹתוֹ: "וְטָחַן וְהִרְקִיד וְלָשׁ וְאָפָה" (תוספתא ברכות ז ב). "וַאֲחוֹתִי... מַרְקֶדֶת אֶת הַכָּתוּשׁ בְּנָפָה זְעִירָה" (ביאליק, החצוצרה ג). — [לְהַרְקִיד אֶת־, מַרְקִיד, יַרְקִיד]

~ הָפ' **הָרְקַד** °, 1, הוּבָא לִידֵי רִקּוּד, הוּצָא בְּמָחוֹל: הַדֹּב הָרְקַד עַל־יְדֵי בְּעָלָיו. 2 [בהשאלה] נֻפָּה, הוּנַע בִּכְבָרָה: הַקֶּמַח הָרְקַד בְּנָפָה. — [מֻרְקָד, יֻרְקַד]

— רָקַד לְפִי חֲלִילוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי ° [מימרה שאולה מלועזית] בִּצַּע בְּדִיּוּק אֶת הוֹרָאוֹתָיו שֶׁל פְּלוֹנִי, פָּעַל לֹא מִדַּעַת עַצְמוֹ אֶלָּא לְפִי פְּקֻדַּת מִישֶׁהוּ: "אֵינוֹ אָנוּס לִרְקֹד לְפִי חֲלִילָם שֶׁל זָרִים" (ויסלבסקי, תר' במערכה 147).

– רָקַד בִּשְׁתֵּי חֲתֻנּוֹת° [מימרה שאולה מיידיש] עָשָׂה בְּבַת אַחַת שְׁתֵּי מְלָאכוֹת, שֵׁרֵת בְּאוֹתוֹ זְמַן שְׁנֵי אֲדוֹנִים, נִגְרַר אַחֲרֵי שְׁתֵּי דֵּעוֹת מְנֻגָּדוֹת וְכַדּוֹמֶה: קָשֶׁה מְאֹד לִרְקֹד בִּשְׁתֵּי חֲתֻנּוֹת...

– הַשָּׂטָן מְרַקֵּד לוֹ (לְפָנָיו)*, תֵּאוּר לְאָדָם הַמִּתְכַּוֵּן לַחֲטֹא אוֹ עַל מִי שֶׁזּוֹמֵם לַעֲשׂוֹת דָּבָר רָע: "בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלֵךְ אָדָם לַחֲטֹא הַשָּׂטָן מְרַקֵּד לוֹ" (במדבר רבה כ:).

– לְפוּם זוּזֵי רְקוֹד לִי* (מדרש תהלים טז יג) [משל ארמי קדמון] רְקֹד לִי לְפִי הַזּוּזִים שֶׁבְּיָדִי לְשַׁלֵּם לְךָ, כְּלוֹמַר: כָּל דָּבָר יֵשׁ לוֹ תְּמוּרָה הַמַּתְאִימָה לוֹ.

– עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד (קהלת ג ד), לַכֹּל זְמַן, אֵין מְעָרְבִים מַצָּב בְּמַצָּב.

רַקָּד^ ז׳ [מן רקד, רָקַד; ארמית: רַקָּדָא] רַקְדָן: "פַּעַם אַחַת הֵבִיא אָבִיךָ זַמָּר וְהָיָה רַקָּד" (ילקוט, איכה רד). "הָרַקָּד הוּא בִּשְׁעַת הַגְשָׁמַת אֻמָּנוּתוֹ" (כרש, ג 141). "צָרִיךְ לָכֶם רַקָּד אָמָּן בָּקִי וּמְנֻסֶּה" (הזז, יעיש א 22). — [רַקֶּדֶת, רַקָּדִים, רַקָּדוֹת]

רֶקֶד^ ז׳ [מן רקד] רִקּוּד: "וּמֵאֶרֶץ זֶמֶר, וּמֵעֵצִים רֶנֶן, וּמֵהָרִים רֶקֶד" (ינאי, שלד). — [רֶקֶד־]

רקדד [מן רקד]

~ פִּע׳ **רִקְדֵּד**° פ״ע רָקַד קַלּוֹת: "הֵחֵל לְרַקְדֵּד בַּחֲרִיצוּת־רַגְלַיִם" (שלונסקי, תר׳ הדון ד׳ 404). "רִקְדְּדָה בְּזִקּוּר מֹתֶן" (פרלמן תר׳ מסע 45). — [לְרַקְדֵּד, מְ־, יְ־]

רַקְדָן° ז׳ [מן רקד, רָקַד] מֻמְחֶה בְּרִקּוּדִים, הַיּוֹדֵעַ לִרְקֹד בְּצוּרָה נָאָה וְאָמָּנוּתִית: רַקְדָנִים וְרַקְדָנִיּוֹת בְּלַהֲקַת הָאוֹפֶּרָה. — [רַקְדָן־, רַקְדָנִית, רַקְדָנִים, רַקְדָנֵי־, רַקְדָנִיּוֹת]

רַקָּה נ׳ [הגיזרון לא הוברר] צֶדַע, צַד הַמֵּצַח שֶׁלְּיַד הָאֹזֶן: "וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ" (שופטים ה כו). — [רַקַּת־, רַקּוֹת]

רָקוּב° ת׳ [מן רקב, רָקַב] 1°, בָּלֶה, שֶׁהִתְמַקְמֵק, שֶׁהֻשְׁחַת עַל־יְדֵי רִקָּבוֹן: "(פֵּרוֹת) שֶׁלָּכֶם רְקוּבִים" (בראשית רבה פד, מהד׳ אלבק). שָׁרָשִׁים רְקוּבִים. עֵץ רָקוּב. שֵׁן רְקוּבָה. 2° [בהשאלה] מֻנְוָן, מֻשְׁחָת: "מַשֶּׁהוּ רָקוּב בִּמְדִינַת דֶּנְמַרְק" (תר׳ 'המלט' לשקספיר). מִשְׁטָר רָקוּב. יְסוֹדוֹת רְקוּבִים בַּמּוֹסָד. — [רְקוּבָה, רְקוּבִים, ־בוֹת]

– זֶבֶל רָקוּב°, זֶבֶל שֶׁל חֳמָרִים אוֹרְגָּנִיִּים שׁוֹנִים שֶׁנִּרְקַב כָּרָאוּי וְהֻכְשַׁר לְזִבּוּל אֲדָמָה.

רִקּוּד*, רִיקּוּד ז׳ [מן רקד, רִקֵּד] מָחוֹל, כִּרְכּוּר, מַעֲרֶכֶת תְּנוּעוֹת קְצוּבוֹת לְפִי מַנְגִּינָה: "שְׁמוֹנִים מִינֵי רִקּוּדִין רִקְּדָה בַּת פַּרְעֹה" (ויקרא רבה יב). "רִקּוּד – עוֹקֵר (רֶגֶל) אַחַת וּמַנִּיחַ אַחַת" (ירושלמי ביצה סג א). רִקּוּד "הוֹרָה". רִקּוּדִים עֲמָמִיִּים. רִקּוּדִים סָלוֹנִיִּים. בֵּית־סֵפֶר לְרִקּוּדִים. מוּסִיקָה לְרִקּוּדִים. — [רִקּוּד־, רִקּוּדִים, ־דֵי־]

רִקּוּדִי°, רִיקּוּדִי ת׳ [מן רִקּוּד] שֶׁל רִקּוּד, כְּמִתּוֹךְ רִקּוּד: "הֲכֹל רִקּוּדִי וְעַדַּיִן וְקַפִּיצָנִי" (שמיר, עירום 91). מוּסִיקָה רִקּוּדִית. — [רִקּוּדִית, רִקּוּדִיִּים, ־דִיּוֹת]

רִקּוּחַ, רִיקּוּחַ ז׳ [מן רקח, רִקַּח] 1, מִשְׁחָה, תַּמְרוּק, עִרְבּוּב בְּשָׂמִים וְסַמְמָנִים: "וַתָּשֻׁרִי לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן וַתַּרְבִּי רִקֻּחָיִךְ" (ישעיה נז ט). "בְּשֵׂם רִקּוּחַ הִתְבַּשְּׂמִי, מֹר וּלְבוֹנָה הִתְקַטְּרִי" (פיוטים, סידור 706). 2°, הַתְקָנַת בְּשָׂמִים: "צָדָה כָּל מִינֵי רְמָשִׂים לְרִקּוּחַ הַסַּמְמָנִים" (קבק, במשעול 509). 3°, רִבָּה, מִרְקַחַת: "נִתְחַזְּקָה רָחֵל וְקָמָה וְהֵבִיאָה רִקּוּחִין שֶׁל קְלִפּוֹת תַּפּוּחֵי־זָהָב" (עגנון, אורח 281). [רִקּוּחַ־, רִקּוּחִים, ־חֵי־]

רָקוּחַ^ ת׳ [מן רקח, רָקַח] מְבֻשָּׂם, מְעֹרָב בְּמִינֵי תַּמְרוּקִים: "דְּבָרֶיךָ בְּמֹר עֹבֵר רְקוּחִים" (יהודה הלוי, א 11). "וְהָרִמּוֹנִים אֲדֻמּוֹנִים וְהַתַּפּוּחִים רְקוּחִים" (חריזי, תחכמוני ה 65). [ובהשאלה:] "אֵיךְ יָהֵם עֲסִיס תְּהוֹמוֹת, רָקוּחַ שֶׁמֶשׁ־עָל" (שמעוני, הגיבור 69). — [רְקוּחָה, רְקוּחִים, ־חוֹת]

רְקוֹט°, רִיקוֹט ז׳ [מן רִקְטָה] הֲטָלַת רַקֵּטוֹת: רְקוֹט עֶמְדּוֹת הָאוֹיֵב. — [רְקוֹט־]

רֶקְוִיאֶם◇ ז׳ [לאטינית: Requiem aeternam את מנוחת־עולם—מלים ראשונות בתפילת־אשכבה נוצרית] כִּנּוּי לִיצִירָה מוּסִיקָלִית לְזֵכֶר נִפְטָר, שִׁיר־אַשְׁכָּבָה, שִׁיר־אֵבֶל: רֶקְוִיאֶם לְמוֹצַרְט.

רֶקְוִיזִיט◇ ז׳ [מלאטינית: requisitum הנדרש] [בתיאטרון] מַעֲרֶכֶת שֶׁל כֵּלִים וְרָהִיטִים מִן הַהֲוַי הַיּוֹם־יוֹמִי שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לִיצִירַת תַּפְאוּרוֹת עַל בִּימַת־הַתֵּיאַטְרוֹן.

– רֶקְוִיזִיצְיָה◇ נ׳ עִקּוּל, הַפְקָעָה, הַחְרָמָה.

רָקוּם^ ת׳ [מן רקם, רָקַם] 1, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה רִקְמָה: "מִשְׁבְּצָן בְּאַרְגְּמָן וּמְכֻלְלִים רְקוּמִים" (הנגיד, דיואן 280). "לֹא תְּרַצֵּחַ כְּרוּב רָקוּם" (יהודה הלוי, ח 295). 2, יָצוּר, עָשׂוּי, מִתְהַוֶּה: "שְׁמַעְנָה הָעֲצָמוֹת הָרְקוּמוֹת בְּגִיד עָפָר" (הנגיד, בן־קהלת 244). עֻבָּר רָקוּם בְּגוּף. — [רְקוּמָה, רְקוּמִים, ־מוֹת]

רִקּוּם*, רִיקּוּם ז׳ [מן רקם, רִקֵּם] 1^, אֲרִיגָה בְּחוּטִים צִבְעוֹנִיִּים שׁוֹנִים, מְלֶאכֶת רִקְמָה: "לַעֲשׂוֹת רִקּוּם זָהָב בְּבִגְדָיו הַנָּאִים" (שמונה פרקים לרמב״ם, ה). 2*, הִתְרַקְּמוּת, יְצִירָה, הִתְהַוּוּת: "וְכַמָּה הוּא רִקּוּמָהּ (שֶׁל בֵּיצַת הַשֶּׁרֶץ)? כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה שֶׁרֶץ מִתּוֹכָהּ" (תוספתא חולין ח ב). "רִקּוּמוֹ שֶׁל שָׁפִיר" (רש״י בכורות מו.). רִקּוּם גּוּף הָעֻבָּר בְּרֶחֶם אִמּוֹ. [ובהשאלה:] "הַסִּפּוּרִים הַקְּלוּשִׁים יוֹתֵר בְּרִקּוּמָם הַצִּיּוּרִי" (קרמר, משמרות 209). — [רִקּוּם־]

רֶקוֹמֶנְדַּצְיָה◇ נ׳ [צרפתית: recommandation] הַמְלָצָה, הַעֲרָכָה (בְּיִחוּד חִיּוּבִית) עַל מִישֶׁהוּ אוֹ עַל מַשֶּׁהוּ: הַפָּקִיד הֵבִיא רֶקוֹמֶנְדַּצְיוֹת עַל עֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת. — [רֶקוֹמֶנְדַּצְיוֹת]

רִקּוּן^, רִיקּוּן ז׳ [מן ריק, רוֹקֵן] הֲרָקָה, הוֹצָאַת מַה שֶּׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ דָּבָר: "לְשׁוֹן רִקּוּן – מְרִיקָה עַצְמָהּ מֵהֶם" (רש״י ויקרא יח כח). רִקּוּן הַבַּקְבּוּק. רִקּוּן הַמַּחְסָן מִסְּחוֹרוֹתָיו. [ובהשאלה:] רִקּוּן הַמִּפְעָל מִתָּכְנוֹ. — [רִקּוּן־]

רֶקוֹנְסְטְרוּקְצְיָה◇ נ׳ [מלאטינית: re שוב + construere לבנות] 1, שִׁחְזוּר, שִׁקּוּם, בְּנִיָּה מֵחָדָשׁ לְפִי הַתַּבְנִית הַמְּקוֹרִית: רֶקוֹנְסְטְרוּקְצְיָה שֶׁל בֵּית־כְּנֶסֶת עַתִּיק. 2, בִּנּוּי, בְּנִיָּה עַל יְסוֹדוֹת חֲדָשִׁים: רֶקוֹנְסְטְרוּקְצְיָה שֶׁל הַמֶּשֶׁק הַחַקְלָאִי בַּמְּדִינָה. — [־צְיוֹת]

רָקוּעַ^ ת׳ [מן רקע, רָקַע] מָתוּחַ, מֻרְקָע, מֻשְׁטָח: "וְעַל רֹאשְׁךָ יְצִיעַ צִדְקְךָ רָקוּעַ" (יהודה הלוי, ב 290). "(פֶּסֶל) רָקוּעַ אֵין לוֹ שַׁחַר" (פיוטים, סידור 474). "וְכָל פַּחֵי זְהָבֵינוּ רְקוּעִים" (רפאירה, עלמות חן). "בָּם רְקוּעִים שְׁמֵי תְּכֵלֶת" (ביאליק, זוהר). "וּפְנֵיהֶם רְקוּעִין וּפִיהֶם מְעֻקָּם" (עגנון, אלו ראו). — [רְקוּעָה, רְקוּעִים, ־עוֹת]

ללא ציון - מקרא; * תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי; — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; נ״ר - נקבה ריבוי; ת׳ - תואר; תו״ז - תואר וזכר;

רקוע, ריקוע ז׳ [מן רקע, רקע] 1 °. רדוד, שטוח: רקוע הברזל. רקוע הזהב. 2. חמר שרקע ורדד, שנעשה דק ושטוח– לצפוי: "ועשו אתם (את המחתות) רקעי פחים צפוי למזבח" (במדבר יז ג). "רקועי זהב צפוי לבית קדשי הקדשים" (שקלים ד ד). "ואחד בא בשביל רקועי עגולין של ברזל על אופני עגלה" (מגדלי מו״ס, רפא). — [רקוע־, רקועים, רקועי־]

רקוק^ ת׳ [מן א. רקק, רקק] ירוק, שרקקו אותו: "רקוקה בדם לבה וטבולה במררה" (ביאליק, שירתי). לחה רקוקה מן הפה. — [רקוקה, רקוקים, רקוקות]

רקוק°, ריקוק ז׳ [מן רקק, רקק] יריקה, הפרשת רק: "תמיד השעול, הרקוק, הכעכוע" (מלצר, חר׳ נהרות 343). רקוק־דם של החולה. — [רקוק־, רקוקים, ־קי־]

רקורד° ז׳ [אנגלית: record רשימה; מלאטינית: recordari לזכור] שעור ההספק הגדול ביותר בדבר מסים, שיא בהשגים, פסגה: הטיס קבע רקורד עולמי בטיסה ממשכת. רקורד בתפוקת הפלדה.

— **רקורדר**° ז׳ ראה רשמקול°.

רקח [אכדית: riqqu; כנענית: רקח; ארמית: מרקחתא מרקחת]

~ פע׳ **רקח** פ״י 1. מזג מיני בשמים, התקין מרקחת: "קטרת רקח מעשה רוקח" (שמות ל לה). "איש אשר ירקח כמהו" (שמות ל לג). "ומן־בני הכהנים רקחי המרקחת לבשמים" (דברי הימים א ט ל). "רקח מלא חפניו ונתן לתוך כף" (סידור רס״ג, רעג). 2°. התקין רבה: "(אמי) אפתה, בשלה, צלתה, רקחה" (ביאליק, לכבוד שבת). 3^ [בהשאלה] נדף ריח בשם: "כרוח בעברה על בשמים תרקח" (הגניד, בן־משלי 63). —[לרקח; רוקח, רוקחת, רקוח; ירקח, רקח!]

~ נפ׳ **נרקח** ^. 1^. נמזג, ערבו בו מינים שונים: "ליין משתיו עלו כי מאד נרקח ומאכליו בריאות" (משה אבן־עזרא, א 26). המשחה נרקחה. 2 ° [בהשאלה] נתבשל, נתרקם: "הרגישו כי דבר נרקח ותוסס באויר" (שמיר, עירום 141). "וכבר מזמן בשל־נרקח הדו״ח" (ש׳ אבן־שושן, חר׳ שנים 65). — [להרקח, נרקח, ירקח]

~ פע׳ **רקח*** פ״י רקח, מזג סממנים: "העושה אלונתין ביום־טוב אסור משום מרקח" (ירושלמי ביצה ס ד). הרוקח רקח את הרפואות. — [לרקח, מרקח, ירקח]

~ פע׳ **רקח**. נרקח, התקן למרקחת, נמזגו בו סממנים: "בשמים וזנים מרקחים" (דברי הימים ב טז יד). "קנמן בשם וכפיהם באבקת רוכלים רקחו" (משה אבן־עזרא, א 64). — [מרקח, ירקח]

~ הפ׳ **הרקיח** פיו״ע 1 פ״י רקח, מזג מיני בשמים, תבל: "התם הבשר והרקח המרקחה" (יחזקאל כד י). 2^ פ״ע [בהשאלה] נתן ריח־בשם: "והגפן הרקיח והדודאים נתנו ריח" (אברהם אבן־עזרא, ב 49). "נגל המרחב והרקיח הבשם הטוב של ימות המשיח" (ש׳ שלום, חי 74). 3 ° [בהשאלה] "בשל". הסעיר: "האיש אשר הרקיח את כל המרקחה הזאת" (ברקוביץ, סיפורים שב). "הוא הוא שהרקיח לעצמו מרקחת זו" (ברטוב, כנפים 56). — [להרקיח, מרקיח, ־י־]

~ הפ׳ **הרקח** ^. נרקח, התקן למרקחת: "הקוברים אם בעפרו הרקחו או מבשמים מלאו חפנים" (משה אבן־עזרא, א 23). "והבשר מאיזה קצב נלקח והמרקחת אשר בה הרקח" (חריזי, תחכמוני לד, לפי שירמן ב 184). — [מרקח, ירקח]

~ הת׳ **התרקח** ^. 1°. התבשל, התקן: "אנו פה קטנים ודלים וחסרי־מסרת נתרקח ברטב שלנו" (ברש, ג 81). "בגלל השכחה נתרקחה המרקחה" (שלונסקי, מיקי מהו 153). 2^. התבשם: "בית דוד למולך רן יפצחו וביפי שבחך יתרקחו" (גנזי שכטר, ג 276). — [להתרקח, מתרקח, יתרקח]

רקח ז׳ [מן רקח] מזיגת־בשמים, מעשה־מרקחת: "אשקך מיין הרקח, מעסיס רמני" (שיר השירים ח ב). — [רקח־, רקחו; רקחים^, רקחי־]

רקח, רוקח ז׳ [צורת־משנה של רקח] רקח, מזיגת סממנים: "שמן משחת קדש־רקח מרקחת" (שמות ל כה). — [רקח־, רקחו]

רקח ז׳ [מן רקח, רקח] עושה מרקחת, ממזג ומערבב מיני בשמים: "ועל־ידו החזיק חנניה בן־הרקחים" (נחמיה ג ח). "ואת־בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות" (שמואל א ח יג). — [רקח־, רקחת, רקחים, רקחות]

רקחות° נ׳ [מן רקח] רוקחות, מקצוע הרוקח, התקנת סמי־רפואה בבית־מרקחת. — [רקחות־]

א. **רקטה**° נ׳ [איטלקית: racchetta; אנגלית: rocket] זקוקית, מכשיר בתבנית גוף מארך ממלא חמר־תבערה מיחד המתלקח ויוצר סילון של גזים הנדחפים ויוצאים כלפי העורף ומניעים אגב־כך את הקליע למרחקים. ברקטות משתמשים להטסת זקוקין־די־נור, לאתות וכן להטלת טילים ופצצות למרחקים גדולים. עקרון הרקטה מנח גם ביסוד שגור הטילים המטיסים בימינו את הלוינים המלאכותיים ואת החלליות לטיסה לירח ולחלל הבינכוכבי. — [רקטות]

ב. **רקטה**° נ׳ [אנגלית: racket; צרפתית: raquette; כנראה, מערבית: ראחה כף־היד] רחת, מחבט למשחק הטניס — ראה ב. רחת. — [רקטות]

רקטום° ז׳ [לאטינית: rectum (intestinum) (המעי) הישר] פי־הטבעת, חלחלת.

רקטור° ז׳ [לאטינית: rector, מכוון, מנהל] אדם העומד בראש בית־ספר גבוה, נגיד: רקטור האוניברסיטה. — [רקטורים]

רקטיפיקציה° נ׳ [מלאטינית: rectificatio תיקון] ישור. 1 [במתמאטיקה] קטע ישר השוה בארכו לארכו של מעגל או קו עקם. 2 [בכימיה] זקוק חוזר של נוזלים כדי לקבלם בצורה נקיה או מרכזת יותר. 3 [בחשמלאות] תהליך ההפיכה של זרם־חלופין לזרם ישר. 4 [בחוק] תקון של חוזה או מסמך־בעלות וכו׳ על־פי החלטת בית־משפט מסמך. — [־ציות]

רקיב° ת׳ [מן רקב, רקב] נוח להרקב, שאינו מחסן בפני רקבון: פרות רקיבים. — [רקיבה, רקיבים, ־בות]

רקיבות° נ׳ [מן רקיב] כשרו של חמר להרקב: רקיבות מהירה של הפרי. — [רקיבות־]

רקידה* נ׳ [מן רקד, רקד] קפיצה, יציאה במחול: "ורוקד שלש רקידות כנגדה" (סופרים כ ב). "רוקדים לפני הכלה 'רקידה כשרה' כנהוג" (מגדלי מו״ס, שצא). "הליכתו פזיזה, דרך רקידה ונענועי הראש" (ברקוביץ, חר׳ אדם נא). — [רקידת־, רקידות]

רקיחה ״ נ׳ [מן רקח, רקח] רקוח, התקנת מרקחת: "רקיחת הבשמים" (לטיף, אגרת התשובה 42). "לשבחה של רחל צריכין אנו לומר שרקיחתה עלתה לה" (עגנון, אורח 281). רקיחת מיני פרות. — [רקיחת־, רקיחות]

רקימה ״ נ׳ [מן רקם, רקם] 1. מעשה־מחט, תפירה בחוטים צבעוניים שונים לשם נוי וקשוט: "כרובים היו מצירים בהם באריגתם, ולא ברקימה שהיא מעשה מחט" (רש״י שמות כו א). "אם כתב ברקימה או מעשה מחט כגון זה אינו גט" (ערוך, אנדכתרי). רקימת צוארון החלצה. רקימת קצות השרוולים. 2 [בהשאלה] יצירה, טפוח: "וכל אלו הרקימות של נפלים" (רמב״ם, איסורי ביאה י ג). רקימת חיים חדשים במולדת. רקימת מסכת הספור. — [רקימת־, רקימות]

א. **רקיע** ז׳ [מן א. רקע, רקע] כנוי לכפת־השמים שתארה על־ידי הקדמונים כעין משטח מרקע המבדיל בין המים העליונים למים התחתונים: "יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים... ויקרא אלהים לרקיע שמים" (בראשית א ו—ח). "הרואה רקיע בטהרתו אומר: ברוך עושה בראשית" (ברכות נט.). "שבעה רקיעים הן: שמים, ושמי־שמים, רקיע, שחקים, מעון, זבול, ערפל" (דברים רבה ב). — [רקיע־, רקיעים, רקיעי־]

— רקיע־השמים (בראשית א יד), כנוי לשמים.

— הוא ברקיע השביעי ° [מימרה עממית, על־יסוד האגדה בדברים רבה ב: "שבעה רקיעים הן", ראה למעלה] הוא מאשר ביותר, הוא בפסגת שמחתו ואשרו.

— קו־רקיע °, אפק טבעי, כנוי לקו־הגבול של גבעה, של נוף הררי וכדומה, המתבלט על־פני השמים בקצה האפק.

ב. **רקיע** ° ת׳ [מן א. רקע, רקע] הנתן לרקוע, שאפשר לרקעו ולחשלו: כל המתכות רקיעות הן. — [רקיעה, רקיעים, ־עות]

א. **רקיעה** * נ׳ [מן א. רקע, רקע] 1. רקוע, מתוח ורדוד: רקיעת מתכות לפחים. 2 *, חמר שרקע, פח של מתכת: "יכול לא יכנס לעשות רקיעות (מנדבות הזהב)?" (ספרא אמור צה ד). — [רקיעת־, רקיעות]

ב. **רקיעה** ° נ׳ [מן ב. רקע, רקע] דריכה חזקה, הטחת הרגל בקרקע: רקיעת הסוס בפרסותיו. רקיעה במקום באמוני התעמלות. — [רקיעת־, רקיעות]

רקיעות ״ נ׳ [מן רקוע] התפשטות, התמתחות, סגלת חמר להרקע לצורת שטחים דקים: רקיעות המתכות. — [־עות־]

א. **רקיק** ז׳ [מן ב. רקק; ערבית: רקאקה גם מרקוק] עוגה שטוחה, כעין מצה: "ורקיקי מצות משחים בשמן" (שמות כט ב). — [רקיק־, רקיקים, ־קי־]

ב. **רקיק** * ת׳ [מן ב. רקק] דקיק, דק מאד: "מאי איריא רקיק, אפלו עבה נמי" (בבא בתרא יט:). — [רקיקה, רקיקים, ־קות]

רקיקה * נ׳ [מן א. רקק, רקק] יריקה, פליטת רק: "לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו... ורקיקה מקל־וחמר" (ברכות ס ח). "אשר אם תשאלו רקיק לאכלה אזי יתן בפניך רקיקה" (הנגיד, דיואן 192). "כריכה, נשיקה, רקיקה" (ביאליק, אריה א). — [רקיקת־, רקיקות]

רקיקות ״ נ׳ [מן ב. רקיק] דקות, קלישות: "ואותו (השמן) אשר ילך מן הרקיקות אל העבי" (קאנון, א ב). — [רקיקות־]

רק״ל ר״ת רפואה קרובה לבוא.

רקלמה ° נ׳ [מלאטינית: reclamare לקרא בקול] 1. פרסמת, כלל האמצעים למתן פרסום לדבר מסים: רקלמה מסחרית. רקלמות מרבות למוצר החדש. 2. מודעה, כרזה וכדומה המפרסמת את טיבו של דבר מסים: רקלמה בעתון. רקלמות־אור. — [רקלמות]

רקם [ערבית: רקם; ארמית: רקמתא רקמה; אולי מכאן הושאל לאיטלקית: ricamare]

~ פע׳ **רקם** פ״י 1. תפר צורות שונות על־גבי אריג בחוטים צבעוניים שונים לנוי ולקשוט: "ורקם בתכלת ובארגמן" (שמות לה לה). "וירקמו את צלמה אנשי צורה על לבושים" (יוסיפון, ד). התלמידות למדו בבית־הספר לרקם. 2 ° [בהשאלה] יצר, הכין, טפח: "יהי חלקי עמכם, ענוי עולם... אלמי נפש, רוקמי חייהם בסתר" (ביאליק, יהי חלקי). "מיתרי כנורו התחילו לרקם את החלום" (אנוכי, שמים 251). "וכבר בימים ההם התחילה (העליה) לרקם מסכת מיחדת במינה בחזון שיבת ציון" (שזר, כוכבי 248). "בו ירקם השחר את יומו המתחדש" (ג. מרדכי, השעה האחרת קה). הנוכל רקם מזמות. — [לרקם את־; רוקם, רקום; ירקם]

~ נפ׳ **נרקם** °. 1. נתפרו בו צירים בחוטים צבעוניים שונים: הצפית נרקמה. הכתבת על הדגל נרקמה בחוטי־זהב. 2 [בהשאלה] נתהוה, נוצר, תכנן: במחו החלה להרקם תכנית חדשה. המזמות שנרקמו נתגלו בעוד מועד. — [להרקם, נרקם, ירקם]

~ פע׳ **רקם** * פ״י צר צורה, יצר: "ביום ראש השנה בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברא אדם)... בשלישית — כנס עפרו, ברביעית — גבלו, בחמישית — רקמו, בששית — עשאו גלם, בשביעית — נפח בו נשמה" (ויקרא רבה כט). "הוא בראו, יצרו ורקמו" (שיר השירים רבה א ג). "מי הוא אשר רקם תמונתי?" (גבירול, טרם היותי, שירמן א 236). "עד לא מעפר ארץ היקום רקמתי" (יל״ג, שירה שכב). — [לרקם, מרקם, י־]

~ פע׳ **רקם**. 1. נארג, נוצר, נתהוה: "רקמתי בתחתיות ארץ" (תהלים קלט טו). "ולהצמיח ערוגות רקמו בתחתיות ארץ" (יהודה הלוי, ס 555). "ובייד סעיף חושב ורקם רקמו" (משה אבן עזרא, א 36). "ואני לא ידעתי איככה ומתי רקמה בנפשי התבנית ההיא" (ביאליק, מגילת ו). "בנים גדלתי, בקרב דם לבי החם רקמו" (פיכמן, קכד). העבר רקם בבטן אמו. 2 *, נרקם, נתפר בחוטים צבעוניים: "מלבש, משבץ, מרקם ברקם" (אברהם אבן עזרא, א 12). חלצה מרקמת. — [מרקם, ירקם]

~ התפ׳ **התרקם** ״. התהוה, נוצר: "ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרקם בה" (רמב״ם, מאכלות אסורות ג ח). "שאיפותיו הפנימיות הולכות מתרקמות בו" (אחד העם, אגרות ג 180). "ויש שנתרקמו המראות ובאו מתוך פליטי קולות וצרופיהם" (ביאליק, ספיח א). "דבר־מה קודר מאד התרקם בחשאי" (צמח, א 20).

"הרעיון נתרקם ונתגבש" (קויפמן, האמונה א 86). תכנית נועזה התרקמה במחו של החוקר. — [להתרקם, מתרקם, ית־]

~ הפ׳ הִרְקִים* פ״י 1 *, רקם, שזר או עשה מעשה רקמה: "ומכלולנו הרקים, הרקים שש ומשי לעם בך דבקים" (סידור רס״ג, רמד). 2 ° [בהשאלה] יצר, טפח: "מהו סוד הגיבים הללו להרקים בלב אגדה?" (רחל, עט). — [להרקים, מ־, י־]

רֶקֶם*, רָקָם* ז׳ [צורת־משנה של רקמה, מן רקם] 1 *, רקמה: "התנוספי ברב הדרך המחשקת ברקמי זהב" (עבודה זרה כד:). "אם לפי בנינו ורקמו — כחרש מן החמר לקח" (סידור רס״ג, תג). "מלבש, משבץ, מרקם ברקם" (אברהם אבן־עזרא, א 12). "גם אני יודעת לעשות מעשי ארג ורקם" (בן־ציון, ריט). "ואחדות כל רקמות הגונים ברקם אחד סגוני" (גרינברג, שיר אחדות המראות). "ברקם כל צבע כל גון" (שמעוני, שירים ב קצח). "תליה מולי שמשה... תליה כרקם של פרכת" (זוסמן, שירים 8). 2 °, התהוות, הוצרות, התרקמות: "וציץ נרדם... יאזין תמה לרקם שרשיו" (פיכמן, קכז). — [רקם־, רקמו, רקמים, רקמי־]

רִקְמָה נ׳ [מן רקם, רקם] 1 °, מעשה־מחט, תפירת צורות שונות באריג בחוטים צבעוניים לשם נוי וקשוט: "ובמלתחתי עשרים כתנת רקמת מחטי" (ביאליק, בין נהר). תפירה ורקמה. שעורים לרקמה. 2, אריג צבעוני, אריג מרקם: "ואלבשך רקמה ואנעלך תחש" (יחזקאל טז י). 3, מעשה תשבץ של אבנים צבעוניות וכדומה: "אבני־פוך ורקמה וכל אבן יקרה" (דברי הימים א כט ב). 4 ° קבוצה של תאים בגוף החי או הצומח הממלאים בו תפקיד מסים: רקמת העלים. רקמה עצית בצמחים. רקמת שרירים. רקמת שמן בגוף החי. 5 ° [בהשאלה] מסכת, מרקם: "לא הספיק לי בקורי הראשון להבין כראוי את רקמת היהדות הזו" (ויסלבסקי, חר׳ בעולם 147). "הם נצמדו אל רקמת החיים" (קרמר, ריאליזם 10). — [רקמת־, רקמות, רקמות־]

— זבובי־רקמה °, כנוי פיוטי לזבובים הצבעוניים למיניהם המתנוצצים לאור השמש: "והמון זבובי־רקמה קלילים כנוצות... נוססים" (ביאליק, זוהר).

— צבע רקמתים, צבע רקמה מהדר: "שלל צבעים רקמה, צבע רקמתים לצוארי שלל" (שופטים ה ל).

— "ספר הרקמה", שם ספרו של יונה אבן־ג׳נאח, מגדולי המדקדקים בימי־הבינים; בו נתן נתוח מפרט של מבנה הלשון העברית. נכתב במקורו ערבית ותרגם לעברית בידי יהודה אבן־תבון [ראה "הרקמה" ברשימת המקורות הספרותיים]

רקן [מן ריקן; ראה גם רוקן]

~ פע׳ רִקֵּן* פ״י רוקן, הריק, עשאו ריק: "וגנב של אשכול שרקנו" (עוקצין א ג). "והחריב את העיר ורקן את האוצרות" (עגנון, אורח 99). — [לרקן, מרקן, י־]

~ פֻע׳ רֻקַּן °, רוקן, הורק, נעשה ריק: "ראה נשקנו צמוד ומרקן כדורים, אשפתנו ריקה" (גורי, פרחי 66). בקבוק מרקן. — [מרקן, ירקן]

א. **רקע** [ארמית: ארקע שטח, מתח; ערבית: רקע שם טלאי]

~ פע׳ רָקַע פ״י מתח, פרש, שטח: "לרקע הארץ על־המים" (תהלים קלו ו). "כטיט־חוצות אדקם ארקעם" (שמואל ב כב מג). — [לרקע, רוקע, רקוע, ירקע]

~ נפ׳ נִרְקַע *, נמתח, נשטח: "שהארץ על התהומות נרקעת כאניה שהיא צפה בלב ים" (פרקי דר׳ אליעזר, ה). "׳זהב שחוט׳ — הוא רך ונוח להרקע" (רש״י מלכים א י יז). "וקרא אל האין — ונבקע... ואל העולם — ונרקע" (גבירול, כתר מלכות כד) [ובהשאלה:] "ענן חטאת נרקע ביני ובינך" (יהודה הלוי, י 628). — [להרקע, נרקע, ירקע]

~ פִע׳ רִקַּע פ״י 1, שטח ורדד, עשה רקועים: "וירקעו את־פחי הזהב" (שמות לט ג). "המרקע דינרי חברו והעביר צורתן חיב לשלם" (רמב״ם, חובל ומזיק ז יא). "וליל תמים בין פטיש וסדן אותו רקע" (ביאליק, משירי החורף). 2, צפה, כסה ברקועים מלמעלה: "הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו" (ישעיה מ יט). — [לרקע את־, מרקע, ירקע]

~ פֻע׳ רֻקַּע, רדד ושטח: "כסף מרקע מתרשיש יובא" (ירמיה י ט). "פחי נחשיו רקעו" (יהודה הלוי, ה 233). מטיל־המתכת רקע לפחים. — [מרקע, ירקע]

~ הת׳ הִתְרַקַּע *, התמתח, התישר: "וקצת הדברים יתרקעו ויתפשטו וישטחו" (שמואל אבן־תבון, אותות השמים ד). "זעיר פה זעיר שם מתרקעות עליהם שרשרות שרשרות כסף" (ביאליק, התצוצרה ד). "ויחלו לפזו ולהתרקע עליו ולסובבהו מכל עבר" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים שיב). "מתרקעים מתוך האפק כמרבדי צבעונים שדות ואפרים" (ליסיצקי, תולדות 144). "ומתרקע בה הרקיע" (זוסמן, שירים 100). — [להתרקע, מתרקע, יתרקע]

~ הפ׳ הִרְקִיעַ פעו״י 1 פ״י רקע, שטח, מתח: "תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק" (איוב לז יח). "משמתחתי את השמים והרקעתי את הארץ — שמא זזו ממקומן?" (מדרש תהלים, קמו). 2 פ״ע [בהשאלה, על־פי "הרקיע לשחקים", ראה להלן] התרומם לרקיע, התנשא: "על הכף הבחנתי עיט שהרקיע ויצץ" (גפנוב, תר׳ עוטה עור 623). — [להרקיע, מרקיע, ירקיע]

— הרקיע לשחקים, 1 [על־פי הבנה זו בכתוב הנ״ל: "תרקיע עמו לשחקים" איוב לז יח, וראה לעיל] המריא והתרומם לשמים, התנשא אל הרקיע: "אל השחקים נפשך תרקיע" (משה אבן־עזרא, א 33). "וכמו הגה נדא למרומים, לשחקים נרקיע" (יל״ג, שירה פה). 2 ° [בהשאלה] שגה בדמיונות, יצר תכניות נועזות ובלתי־מציאותיות, רחף בעולמות העליונים: "לבם, לב אבן, מרקיע לשחקים בעת שאחיהם נתונים בצרה" (אחד העם, שפא). "חמי המזג מרקיעי השחקים" (וילקנסקי, סנוניות 113).

ב. **רקע** [אולי הרחבה מן א. רקע, המשמע לפי הכתוב]

~ פע׳ רָקַע פ״ע דרך, דרס, בעט: "הכה בכפך ורקע ברגלך" (יחזקאל ו יא). "רוקע ברגל על שניהם ושואג כארי" (ביאליק, התצוצרה ב). "וככל אשר התאמצו לחפש בבגדיו רקע ברגליו ודחסם" (ברדיצ׳בסקי, סיפורים קז). הסוס האביר רקע בפרסותיו באדמה. — [לרקע, רוקע; ירקע]

א. **רֶקַע°** ז׳ [מן א. רקע, רקע] 1, מצע, בסיס, יסוד (לתמונה, ליצירה): רקע בהיר לתמונתו של הצייר. הרומן נוסד על הרקע של גאלת העמק. 2 [בהשאלה] מערכת התנאים והמסבות שבהם

נֶעֱרַךְ דְּבַר־מָה: הַפֶּשַׁע בֻּצַּע עַל רֶקַע רוֹמַנְטִי. הָרֶקַע הַמְּדִינִי לַסִּכְסוּךְ הַבֵּינְלְאֻמִּי. — [רֶקַע־, רִקְעוֹ]

ב. **רֶקַע**° ז׳ [צורת־משנה של ב. רְקִיעָה] רְקִיעָה, דְּרִיכָה: ״בְּדַהַר וְשַׁעַט, בְּסַעַר וָהוֹד, בְּרֶקַע רַגְלַיִם, בְּנִיעַ נוֹפוֹת״ (תלמי, לארצי 105). — [רֶקַע־]

רקפות

רַקֶּפֶת° נ׳ [סורית: רַקַּפְתָּא] צֶמַח־בָּר הַגָּדֵל בְּנִקְיקֵי הַסְּלָעִים, בַּעַל פְּקַעַת (Cyclamen). לְרַקֶּפֶת פְּרָחִים גְּדוֹלִים וְנָאִים, צִבְעָם סָגֹל־וָרֹד, עֲלֵי הַכּוֹתֶרֶת מֻפְשָׁלִים לְאָחוֹר. — [רַקֶּפֶת־, רַקַּפְתּוֹ; רַקָּפוֹת, רַקְּפוֹת־]

א. **רקק** [קרוב אל ירק; ארמית: רְקַק]

~ פָּעַ׳ **רָקַק** פ״י יָרַק, פָּלַט רֹק מִפִּיו: ״וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר — וְכִבֶּס בְּגָדָיו״ (ויקרא טו ח). ״רָקַק בְּפָנֶיהָ״ (עבודה זרה ד ח). ״רְקָקָהּ דָּם״ (ירושלמי יבמות יג א). ״תּוּף — רָקְקָה הָאֵם — טְרוּף!״ (ביאליק, מאחורי י). ״מִתְיַגֵּעַ וְהוֹלֵךְ, וְכֹחַ וָרֵק וּמְקַרְקֵר כְּתַרְנְגוֹל״ (הזז, צל 91). [לָרֹק גם לִרְקֹק; רַקּוֹתִי... רַק, רַקָּה גם רָקַקְתִּי, רָקְקָה; רוֹקֵק גם רַק, רַקָּה; יָרֹק גם יִרְקֹק; רְקֹק! רִקְקִי! גם רֹק! רֹקִּי!]

~ פִּעֵ׳ **רִקֵּק** * פ״י רָקַק, יָרַק: ״וְהָיוּ כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְרַקְּקִין לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁעָשׂוּ אוֹתָן גּוּשׁ שֶׁל רֹק״ (פסיקתא צט.). — [לְרַקֵּק, מְרַקֵּק, יְ־]

— כָּל הָרוֹקֵק לְמַעְלָה — עַל פָּנָיו נוֹפֵל* [על־פי קהלת רבה ז, ושם בארמית: ״כָּל דְּרָקִיק לְעֵיל — עַל אַפּוֹהִי נָפֵל״] הַנּוֹתֵן דֹּפִי בַּאֲחֵרִים — סוֹפוֹ שֶׁגּוֹרֵם בִּזָּיוֹן לְעַצְמוֹ.

— אֶתְמוֹל — רוֹקֵק, הַיּוֹם — לוֹקֵק° (יהודה שטינברג, רמט), מֵימְרָה עַל אָדָם הַפַּכְפַּךְ, הַמַּחֲלִיף דַּעְתּוֹ בְּכָל עֵת.

ב. **רקק** [במקרא בתואר רַק ובשם רָקִיק; אכדית: raqāqu; סורית: אַרֵק; ערבית: רַקّ]

~ הִפְ׳ **הִרְקִיק** ^ פ״י הֵדַק, עָשָׂה כְּעֵין רָקִיק: ״וְהָעָב יִצְטָרֵךְ אֶל הַמַּתִּיךְ לְהַרְקִיקוֹ״ (קאנון, א ד). — [לְהַרְקִיק, מַ־, יַ־]

רְקָק* ז׳ [מן א. רקק; ואולי מן ב. רקק] בִּצָּה, מִקְוֵה מַיִם מְעַטִּים וַעֲכוּרִים: ״וְכַמָּה הוּא רְקָק מַיִם? פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים״ (שבת יא ד). — [רְקַק־]

— דְּגֵי־רְקָק*, 1*. דָּגִים קְטַנִּים וּשְׁרָצִים אֲחֵרִים הַחַיִּים בְּבִצּוֹת (מועד קטן כה:). 2° [בהשאלה] כִּנּוּי לַאֲנָשִׁים קְטַנִּים וּנְטוּלֵי־עֵרֶךְ [על יסוד פתגם חז״ל:]

— לְוְיָתָן בְּחַכָּה הֹעֲלָה, מַה יַּעֲשׂוּ דְּגֵי רְקָק?* (מועד קטן כה:), כְּלוֹמַר: אִם גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים לֹא הֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד, אֵיךְ יַעַמְדוּ קְטַנִּים וַחֲלָשִׁים?

רַקְקִית° נ׳ [מן א. רקק, רָקַק] מְרַקָּקָה, כְּלִי לְהָטִיל בּוֹ אֶת רֹק־הַפֶּה. — [רַקְקִית־ רַקְקִיּוֹת]

רקרק [מן ב. רקק; ערבית: רַקְרַק פִּזֵּר מעט (מים)]

~ פִּעְ׳ **רִקְרֵק** ° פ״י הֵרַק, עָשָׂה לְדַק מְאֹד. — [לְרַקְרֵק, מְ־, יְרַקְרֵק]

~ הִתְ׳ **הִתְרַקְרֵק** ^, נַעֲשָׂה דַּק, הִתְקַלֵּשׁ: ״וְכַאֲשֶׁר יִמְעַט שֶׁתֶן הַבָּרִיא וְיִתְרַקְרֵק״ (קאנון, א ב). — [לְהִתְרַקְרֵק, מִתְ־, יִתְ־]

רֶקֶת ^ נ׳ [מן א. ירק] יְרִיקָה, רְקִיקָה (גבירול, ב 140). — [רֶקֶת־]

א. **רָר**, פָּעַ׳ מן ריר.

ב. **רָר**° ז׳ [מן ריר] סוּג שֶׁל דָּגִים הַיְּדוּעִים יוֹתֵר בְּשֵׁם ״קַרְנוּן״ (ראה ערך זה) — [רַר־, רָרִים, רָרֵי־]

רַרְגַ״ט° ר״ת רִמּוֹן־רוֹבֶה נֶגֶד טַנְקִים.

רָשׁ ת׳ [מן ריש] עָנִי, דַּל, אֶבְיוֹן: ״עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ״ (משלי כב ב). ״וְלָרָשׁ אֵין כֹּל״ (שמואל ב יב ג). — [רַשׁ־, רָשִׁים, רָשֵׁי־]

— כִּבְשַׂת הָרָשׁ [על־יסוד משל נתן הנביא לדוד, שמואל ב יב א–ד], מָשָׁל לְדָבָר הַיָּקָר הַיָּחִיד שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם וְשֶׁזּוֹמְמִים לִגְזֹל אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ.

— לוֹעֵג לָרָשׁ [על־פי משלי יז ה], שָׂם אֶת מִישֶׁהוּ לִצְחוֹק בְּדָרְשׁוֹ מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִיְּכָלְתּוֹ אוֹ מֵהַשָּׂגָתוֹ.

— מִשְׁכְּנוֹת־רָשִׁים ° (ביאליק, פרידה), בָּתֵּי־עֲנִיִּים.

ר״ש ר״ת רְאֵה שָׁם.

רַשָּׁאָה* ת״נ — ראה רַשַּׁאי.

רַשַּׁאי* ת׳ [מן רשה] יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת, זַכַּאי, מֻתָּר לוֹ: ״מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַאֲרִיךְ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַצֵּר, לְקַצֵּר — אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַאֲרִיךְ״ (ברכות א ד). ״הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְמַשְׁכְּנוֹ״ (תוספתא בבא מציעא י ח). ״אֵין הַבּוֹגֶרֶת רַשָּׁאָה לָגֹל אֶת עַצְמָהּ בִּימֵי אֵבֶל אָבִיהָ״ (תענית יג:). ״דְּבָרִים שֶׁעַל־פֶּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן בִּכְתָב, וְשֶׁבִּכְתָב — אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן עַל־פֶּה״ (תמורה יד:). — [רַשָּׁאִית או רַשָּׁאָה, רַשָּׁאִים, רַשָּׁאִיּוֹת]

רַשָּׁב° ז׳ [מארמית: רַשָּׁבָא, חולין קטז.; ראה גם ב. נֶשֶׁב] צַיַּד־עוֹפוֹת: ״וְהָיוּ כָּאן סַנְדְּלָרִים וְאֻשְׁכָּפִים... סַמַּרְטוּטָרִים, רַשָּׁבִים מֵאַנְטוּרְפֶּן״ (שלונסקי, תר׳ טיל 38). — [רַשַּׁב־, רַשָּׁבִים, רַשָּׁבֵי־]

א. **רשה** [ארמית: רְשָׁא, אַרְשִׁי]

~ הִפְ׳ **הִרְשָׁה** * פ״י 1, הִתִּיר, נָתַן רְשׁוּת: ״אַל יִשְׁלַח אִישׁ לַמִּזְבֵּחַ עוֹלָה... בְּיַד אִישׁ טָמֵא בְּאַחַת מִן הַטֻּמְאוֹת לְהַרְשׁוֹתוֹ לְטַמֵּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ״ (מגילת ברית דמשק, יא 20). ״רַבִּי, תַּרְשֵׁנִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד שֶׁלִּמַּדְתָּנִי״ (חגיגה יד:). הֲרֵינִי מַרְשֶׁה לְעַצְמִי לְהָטִיל סָפֵק בִּדְבָרָיו. 2, יִפָּה כֹּחַ, מִלֵּא אֶת יְדֵי־, נָתַן לוֹ זְכוּת וְסַמְכוּת־: ״הִרְשָׁה אֶת בֶּן־בֵּיתוֹ... לִתְרֹם — תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה״ (תרומות ג ד). הַמּוֹסָד הִרְשָׁה אֶת הַמַּזְכִּיר לִפְעֹל בִּשְׁמוֹ. — [לְהַרְשׁוֹת אֶת־, לְ־; לְהַרְשׁוֹתֵנִי, הִרְשֵׁיתִי, מַרְשֶׁה, יַרְשֶׁה, הַרְשֵׁה!]

~ הֻפְ׳ **הֻרְשָׁה** *, 1*. הֻתַּר לוֹ, נִתְּנָה לוֹ רְשׁוּת: ״בַּמֶּה שֶׁהֻרְשֵׁיתָ הִתְבּוֹנֵן וְאֵין לְךָ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת״ (בן־סירא ג כ). ״הִיא לֹא הֻרְשְׁתָה אֲפִלּוּ לָצֵאת לְהַכְשָׁרָה״ (קדרי, בורך 218). הָאוֹרֵחַ הֻרְשָׁה לְבַקֵּר בַּבָּסִיס הַצְּבָאִי. 2°, יֻפָּה כֹּחוֹ, נִתְּנָה לוֹ זְכוּת־יִצּוּג: פְּלוֹנִי הֻרְשָׁה מִטַּעַם הַקֶּרֶן־הַקַּיֶּמֶת [עיין ערך מֻרְשֶׁה] — [מֻרְשֶׁה, יֻרְשֶׁה]

~ הִתְ׳ **הִתְרַשָּׁה** ^, קִבֵּל אוֹ נָטַל רְשׁוּת, הֻרְשָׁה: ״לֹא יִתְרַשֶּׁה הָאָרוּס לְהִכָּנֵס בְּשׁוּם אֶחָד מֵהֶן״ (שאלות־ותשובות, תומת ישרים קסח). ״אָז אֶתְרַשֶּׁה לִשְׁאֹל... אֶת שְׁאֵלָתִי הָאַחֲרוֹנָה״ (ברנר, ג 81). — [לְהִתְרַשּׁוֹת, מִתְרַשֶּׁה, יִתְ־]

~ נפ׳ נרשה ^, קבל רשות, הותר לו: "לעת תרשינה לפאר" (קליר, וחיות, מוסף ראש השנה). "כשהיה (בלעם) שומע שאינו נרשה לקלל, אמר: מה אני חוזר אל בלק לצערו?" (רש"י במדבר כג טז). "אל ועדי בוא אבוא ולהקריב ארשה" (גנזי שכטר, ג 62). – [להרשות, נרשה, ירשה]

ב. **רשה** [מן ארשת]

~ פע׳ רשה ^ פ"י אמר, הביע: "ארשה: מי יתנני שמיר ושית" (קליר, אודה, לט׳ באב). "בן־אמוץ מעיד על זאת ורושה" (רס"ג, אשא משלי, אברמסון, ס). – [לרשות, רושה, ירשה]

רשוי°, רישוי ז׳ [מן א. רשה] נתינת רשיון, מתן היתר לעסק בדבר־מה: משרד־הרשוי לכלי־רכב. – [רשוי־]

רשוי° ת׳ [מן א. רשה] שנתן רשיון להשתמש בו: כלי־רכב רשוי. מחסן רשוי על־ידי השלטונות לאחסנת סחורות. – [רשויה, רשויים, רשויות]

רשול*, רישול ז׳ [מן רשל] 1*. עצלות, הזנחה, רפיון: "תכף לסמיכה שחיטה – לקח בלא רשול" (לקח טוב, ויקרא 50). "התלמיד לפי רשולו פעמים יצאו לו בלבולים וקושיות בפרשה" (מלמד התלמידים, שופטים קסח). "הגוף הכבד והמרשל קצת רשול חביב" (ביאליק, לוינסקי). "מלאתי תפקידי בלי רשול ובלי חטאת!" (שמעוני, הביבר 56). "נכרת (ברומן) לצערנו מלאכה חטופה... ברשול הלשוני, באיזו ערפליות של הבטוי" (פיכמן, רצג). הפקיד נתבע לדין על רשול בעבודה. פלוני מתלבש ברשול רב. 2^. סרח עודף: "מרשלין – שסלק רשולן על־ידי אבנט עד כדי מדתו" (רש"י זבחים יח:). – [רשול־]

רשול^ ת׳ [מן רשל] 1^. מרשל, בלתי־מסדר: "שמם מלון צדק משוש ידים רשולות" (את פני מבין, סליחה ליום ז). "החזיק... בתוך פיו קנה־מקטרת רשול" (מלצר, תר׳ בהרות 257). "סדור ראינוהו תמיד... אך עתה רד לארץ, חפשי ופשוט ורשול" (שלו, קולות 49). "החלצה שלא היתה מהדקת לגופו אלא רשולה מעט" (מגד, מקרה 152). 2°. לאה, אטי, לא־ער: "פסיעותיהם היו עתה רשולות כפסיעות סוסים שהתרו מרתמתם" (שפיר, תר׳ ההררים 38). "(הכלב) זריז שבא בתנועות רשולות" (אריכא, ב 33). [רשולה, רשולים, ־לות]

– **רשולות°** תה"פ ברשול, בעצלתים: "שניהם בנעלי־בית נגררו רשולות ובנחת" (גיצן, יתד 10).

רשום*, רישום ז׳ [מן רשם, רשם] 1°. רגיסטרציה, כתיבת פרטים, ציון פרטים במקום המיעד לכך: רשום התושבים לקראת הבחירות. רשום הרכוש במוסד. רשום פרוטוקול. 2°. גרפיקה, אמנות הציור בשיטת קוים ושרטוטים בשחור־לבן בלא שמוש בצבעים: "רשומו של פסטרנק אין כמוהו לטכניקה מהדרת ולדקות התפיסה" (ביאליק, פסטרנאק). רשומי עפרון. אמנות הרשום. תערוכת רשומי־פחם. 3° ציור ספרותי קצר: ספורים ורשומים. 4*. עקבות, סימן שנשאר מדבר־מה: "נמחק (השטר) או נטשטש, אם רשומו נכר – כשר" (בבא בתרא קסח:). "כל זמן שרשומן (של מי־רגלים) נכר (אסור לקרא שמע כנגדם)" (ברכות כה). 5^. רשם, תוצאות השפעה: "דעות היו להם ונשארו רשומיהם חקוקים בדמיונם" (מורה נבוכים, ב לח). "גם עתה בזקנותי עדין רשומו של אותו יום הששי... משתמר אצלי בזכרוני" (מנדלי מו"ס, שסז). "רשומם של מעשיה המקלקלים באותה שנה עדין נכר" (אחד העם, ריב). – [רשום־, רשומים, רשומי־]

רשום ת׳ [מן רשם, רשם] 1. כתוב, נמצא בכתב: "אגיד לך את־הרשום בכתב אמת" (דניאל י כא). "המקרא הזה רשום ומפרש על־ידי איוב" (מכילתא 33). "עמדי וצהלי בתולת ישראל לעת הרשום בספר דניאל" (גבירול, סידור 728). "ממני נעלמות וסתומות ולפניך גלויות ורשומות" (יהודה הלוי, ט 486). כתבתו רשומה אצלי. התלמיד רשום לבית־הספר. הדברים כתובים ורשומים ואין לשנותם. 2^ [בהשאלה] חשוב, מצין: "הקרואים בשמם כשמך, הרשומים ומצינים לך" (ינאי, שם). "כלם קדושים ומזרע אחד קדוש ומסתעפים מאנשים רשומים" (אברבנאל, הקדמה לשמות). "עדין היו ביהודים אנשים רשומים בחכמה ובתפארת" (שבט יהודה, כא). "איש חשוב רשום בעשר וטובה" (אלשיך, איוב א א). [רשומה, רשומים, ־מות]

– **מכתב רשום°**, מכתב שנשלח לאחר שפקיד־הדאר רשם את שם האיש שאליו נשלח המכתב ונתן לשולח על כך קבלה רשמית (על־ידי־כך נתנת אפשרות לצרך חקירה במקרה שהמכתב לא יגיע לתעודתו).

– **רשומות°**, דברים שנרשמו ביומן, בספר־זכרונות וכדומה [ראה עוד ערך רשומה]

– **דורשי רשומות*.** 1*. כנוי מקבל בתלמוד לחכמים שעסקו בדרשות על פסוקים שונים הרשומים במקרא: "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: 'הוי כל צמא לכו למים'" (בבא קמא פב.). 2° [בהשאלה] כנוי לחוקרים בהיסטוריה, בארכיאולוגיה ועוד: "דורשי רשומות בהיסטוריה ראו בזה מעין מעשה אבות" (ברקוביץ, הראשונים שי). "דורשי רשומות יכולים להתגדר בהם (במכתבים) ולהפיץ על־פיהם אור" (ברנר, ג 85).

רשומה° נ׳ [מן רשום] דבר שנרשם בכתב או בקול (בסרט רשמקול) או בדמות (בתצלום, בסרט ראינועי) (Record). – [רשומת־, רשומות]

– **רשומות°** נ"ר שמם של הקבצים הרשמיים של ממשלת־ישראל המכילים פרוטוקולים, סכומים וחקים; נקרא גם "העתון הרשמי".

רשון* ז׳ [ארמית: רשונא] כנוי לאחד ממיני הארבה או החרגול שנזכרו בתלמוד (חולין סה:). – [רשון־, רשונים, ־ני־]

רשונה° נ׳ [צורה עברית ל"רזינה"; לאטינית: resina] רשינה, שרף: "ריח זפת, רשונה" (סקולוב, במראות 81) [ראה ערך רשינה]–[רשונת־]

רשוף^ ת׳ [מן רשף, רשף] מתיז רשפים, יוקד: "חבתך רשופה בלהבת שלהבת" (ארכן וקצרן, סליחה ליום ו). "זעומי גבות ורשופי עינים" (ליסיצקי, תולדות). "עולם שנגדע בעודו משתגב ורשוף" (חומסקי, וילאות 61). "(צפת) דגולה בכלל הפליאות ורשופת ניצוצין" (ברוידס, שחר 9). – [רשופה, רשופים, ־פות]

רְשׁוּף°, רִישׁוּף ז׳ [מן רשף] פִּזּוּר נִיצוֹצוֹת, הַעֲלָאַת רְשָׁפִים: "וּמִסְתָּעֵר עָלָיו בְּתוֹכָחוֹת חֲמָתוֹ מִתּוֹךְ סִמּוּר גַּבִּינִים וְרִשּׁוּף עֵינַיִם" (ליסיצקי, תולדות 124). "אֲדוֹן הַלַּיְלָה הַגָּדוֹל הַקָּרוּשׁ בְּדוּמִיָּתוֹ מוּל רִשּׁוּף כּוֹכָבָיו בַּמְּרוֹמִים" (אריכא, ג 67). "הַגַּיִם שֶׁלְּךָ רוֹשְׁפִים רִשּׁוּף בִּלְתִּי־שָׁגוּר" (בסוק, מבחר קסא). — [רִשּׁוּף־]

רְשׁוֹשׁ* ז׳ [הגיזרון איננו ברור; המשמע לפי המפרשים] רֶגֶב־אֲדָמָה גָּדוֹל שֶׁמַּעֲלָה הַמַּחֲרֵשָׁה וְהוּא טָעוּן פֵּרוּר מְיֻחָד, בְּיִחוּד בַּחֲרִישָׁה בְּקַרְקַע בְּתוּלָה: "אֵיזוֹהִי בְּתוּלַת קַרְקַע? כָּל שֶׁמַּעֲלָה רְשׁוֹשִׁין וְאֵין עֲפָרָהּ תָּחוּחַ" (נדה ח:). — [רְשׁוֹשׁ־, רְשׁוֹשִׁים, ־שֵׁי־]

רִשּׁוּשׁ°, רִישׁוּשׁ ז׳ [מן רשש, רוֹשֵׁשׁ, רִשֵּׁשׁ] הֶרֶס, דִּלְדּוּל: "וּצְפוּיָה הָיְתָה לָהֶם סַכָּנַת רִשּׁוּשׁ וְנִשּׁוּל" (קריפמן, האמונה ה 569). — [רִשּׁוּשׁ־, רִשּׁוּשִׁים, ־שֵׁי־]

א. **רָשׁוּת*** נ׳ [מן רָאשׁוּת] רָאשׁוּת, שִׁלְטוֹן, שְׂרָרָה, סַמְכוּת רִשְׁמִית: "הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת" (אבות ב ג). פְּקֻדַּת הָרָשׁוּת. פְּלוֹנִי מְקֹרָב לָרָשׁוּת. רָשׁוּת מֻסְמֶכֶת. רָשׁוּת־הַנְּמַלִּים. רָשׁוּת־הַשִּׁדּוּר. — [רְשׁוּת־, רָשֻׁיּוֹת, רָשֻׁיּוֹת־]

— **רָשׁוּת מְקוֹמִית°** [בחקיקה במדינת־ישראל] שֵׁם כְּלָלִי־רִשְׁמִי לְמוֹסָד הַמְּנַהֵל יִשּׁוּב, כְּפָר, עֲיָרָה, עִיר וְכַדּוֹמֶה וְהוּא מְיַצֵּג אֶת עִנְיְנֵי הַתּוֹשָׁבִים כְּלַפֵּי הַמֶּמְשָׁלָה: עִירִיָּה, מוֹעָצָה מְקוֹמִית, וַעַד־כְּפָר הֵם רָשֻׁיּוֹת מְקוֹמִיּוֹת.

— **שְׁתֵּי רָשֻׁיּוֹת***. שְׁתֵּי סַמְכֻיּוֹת, שְׁנֵי כֹּחוֹת הַשְׁפָּעָה מְנֻגָּדִים: שְׁתֵּי הָרָשֻׁיּוֹת בֶּאֱמוּנַת הַפַּרְסִים (אֵל הָאוֹר וְאֵל הַחֹשֶׁךְ). "שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם שְׁתֵּי רָשֻׁיּוֹת הֵן" (חגיגה טו.).

ב. **רָשׁוּת*** נ׳ [מן רָשׁ] דַּלּוּת, עֹנִי: "בְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף נוֹלְדָה רָשׁוּתוֹ שֶׁל פּוֹטִיפֶרַע" (בראשית רבה פט). — [רָשׁוּת־]

ג. **רָשׁוּת°** ת׳ [מן רֶשֶׁת] דּוֹמֶה לְרֶשֶׁת, עָשׂוּי מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה: צָעִיף רָשׁוּת. מִכְסֶה רָשׁוּת לְחַלּוֹן [ראה גם רָשֹׁת] — [רְשׁוּתָה, ־תִים, ־תוֹת]

רְשׁוּת* נ׳ [מן א. רשה] 1*. רִשָּׁיוֹן, הֶתֵּר: "וְנָתְנָה לָהֶם רְשׁוּת לַתַּלְמִידִים לִכָּנֵס" (ברכות כח.). "וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזֹר הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ (שֶׁל הַזָּקִיף) לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו" (סוטה ח ו). "אֵין לְךָ רְשׁוּת לוֹמַר מַה לְּמַטָּה מַה לְּמַעְלָה" (בראשית רבה א). רְשׁוּת הַכְּנִיסָה. פְּלוֹנִי עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה בִּרְשׁוּת הַהַנְהָלָה. 2*. חֹפֶשׁ פְּעֻלָּה, הֵפֶךְ מִן "חוֹבָה": "תְּפִלַּת עַרְבִית — רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חוֹבָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: רְשׁוּת" (ברכות כז:). מִלְחֶמֶת־רְשׁוּת. עֲבוֹדַת־רְשׁוּת. 3*. בַּעֲלוּת, קִנְיָן: "עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים" (עירובין י ד). הַסֵּפֶר נִמְצָא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. הַלְאָמָה הִיא הוֹצָאַת נְכָסִים מֵרְשׁוּת הַפְּרָט וְהַעֲבָרָתָם לִרְשׁוּת הַמְּדִינָה. 4∴. כִּנּוּי לְפִיּוּט שֶׁשְּׁלִיחַ־הַצִּבּוּר אוֹמְרוֹ כְּאִלּוּ לְשֵׁם נְטִילַת רְשׁוּת: רְשׁוּת לְ"נִשְׁמַת". — [רְשׁוּת־, רְשׁוּתוֹ; רְשֻׁיּוֹת, רְשֻׁיּוֹת־]

— **רְשׁוּת־הַיָּחִיד*** (עירובין י ד ועוד הרבה), כִּנּוּי בַּהֲלָכָה הַתַּלְמוּדִית לְמָקוֹם הַשַּׁיָּךְ לְאָדָם אוֹ לְמוֹסָד פְּרָטִי (חָצֵר, מִגְרָשׁ, שְׁבִיל פְּרָטִי וְכַדּוֹמֶה) [להבדיל מן:]

— **רְשׁוּת־הָרַבִּים*** (שם), מָקוֹם צִבּוּרִי (רְחוֹב, כִּכָּר, גַּן צִבּוּרִי וְכַדּוֹמֶה).

— **נְטִילַת רְשׁוּת*** (ירושלמי ברכות ה ג), קַבָּלַת הֶתֵּר לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה.

— **מִלְחֶמֶת־רְשׁוּת*** (סוטה ח ז), מִלְחָמָה שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה, בְּנִגּוּד אֶל "מִלְחֶמֶת־מִצְוָה".

— **בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן∴** (ברכת הזימון בפתיחה לברכת המזון), בִּרְשׁוּת מוֹרַי וְרַבּוֹתַי, דִּבּוּר מְקֻבָּל בְּפִי הַפּוֹתֵחַ בִּדְרָשָׁה תּוֹרָנִית.

— **בִּרְשׁוּתְךָ אֲנִי*** (תנחומא בלק יח), הֲרֵינִי מוּכָן לַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר תְּצַוֶּה [ובקיצור:]

— **בִּרְשׁוּתְךָ°** [דיבור של נימוס], אִם אַךְ תַּרְשֵׁנִי, אִם תּוֹאִיל לְהַסְכִּים לְכָךְ.

— **עָמַד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ***, הָיָה עַצְמָאִי, הִשְׂתַּכֵּר לְמִחְיָתוֹ, לֹא הָיָה סָמוּךְ לְשֻׁלְחַן אֲחֵרִים: "לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם עוֹמְדִים בִּרְשׁוּת עַצְמְכֶם, עַכְשָׁו הֲרֵי אַתֶּם מְשֻׁעְבָּדִים לַצִּבּוּר" (ספרי דברים טז). מִשֶּׁנִּתְבַּגֵּר הַנַּעַר הִתְחִיל עוֹמֵד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ.

— **עָמַד לִרְשׁוּתוֹ°**, הָיָה מוּכָן לַעֲזֹר לוֹ: "אֲנִי עָמַדְתִּי לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַמְּנַהֵל" (פיכמן, רגג). לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַחוֹקֵר עָמַד צֶוֶת שֶׁל עוֹזְרִים.

— **הָרְשָׁעִים בִּרְשׁוּת לִבָּם... הַצַּדִּיקִים לִבָּם בִּרְשׁוּתָם*** (בראשית רבה סז), הָרְשָׁעִים מְשֻׁעְבָּדִים לְיִצְרֵי לִבָּם וּלְתַאֲווֹתֵיהֶם, אֲבָל הַצַּדִּיקִים שׁוֹלְטִים בְּיִצְרֵיהֶם וּמְרַסְּנִים אוֹתָם.

— **הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה*** (אבות ג טו), מַאֲמַר חֲזַ"ל בִּזְכוּתָהּ שֶׁל הַבְּחִירָה הַחָפְשִׁית שֶׁל הָאָדָם.

רִשּׁוּת°, רִישׁוּת ז׳ [מן רֶשֶׁת] 1. קְבִיעַת רֶשֶׁת, הַתְקָנַת סְבָכָה: רִשּׁוּת הַחַלּוֹן בִּסְבָכַת־בַּרְזֶל. 2 [בקשר אלקטרוני] הַכְוָנַת כָּל הַמַּקְלְטִים וְהַמְשַׁדְּרִים שֶׁבָּרֶשֶׁת לַתֶּדֶר שֶׁל הַתַּחֲנָה הַמֶּרְכָּזִית. — [רִשּׁוּת־, רִשּׁוּתִים, ־תֵי־]

רָשִׁי* ת׳ ראה ערך רַשַּׁאי.

רִשָּׁיוֹן ז׳ [מן א. רשה] רְשׁוּת, הֶתֵּר, תְּעוּדָה הַמַּרְשָׁה לְאָדָם לְהַחֲזִיק דְּבַר־מָה אוֹ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ: "לְהָבִיא עֲצֵי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן אֶל־יָם יָפוֹא כְּרִשְׁיוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרָס" (עזרא ג ז). "וְאַדִּירִים נְתוּנִים עַל אֲרָצוֹת בִּרְשְׁיוֹנוֹ, וּבִרְצוֹנוֹ נְטוּלִים" (הנגיד, דיואן 17). "אֵיךְ אוּכַל לָלֶכֶת בִּלְתִּי רִשְׁיוֹן הַמֶּלֶךְ?" (יוסיפון, נח). רִשְׁיוֹן־עֲלִיָּה. רִשְׁיוֹן־נְהִיגָה בִּמְכוֹנִית. רִשְׁיוֹן לִמְכִירַת מַשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים. — [רִשְׁיוֹן־, רִשְׁיוֹנוֹת]

רָשִׁיל° ת׳ [מן רשל, רָשֵׁל; ראה גם רָשׁוּל] מְרֻשָּׁל, אִטִּי, שֶׁהוּא כִּלְאַחַר־יָד: "עָנְתָה בְּאוֹתָהּ נְעִימָה אֲדִישָׁה, רְשִׁילָה" (פרלמן, תר־לילות 172). — [רְשִׁילָה, רְשִׁילִים, ־לוֹת]

רְשִׁימָה∴ נ׳ [מן רשם, רָשַׁם] 1°. כְּתָב וּבוֹ פֵּרוּט שֶׁל דְּבָרִים שׁוֹנִים, שֶׁל אֲנָשִׁים וְכַדּוֹמֶה: רְשִׁימַת הַסְּחוֹרוֹת בַּמַּחְסָן. רְשִׁימוֹת הַמֻּעֲמָדִים לַבְּחִירוֹת. רְשִׁימַת סְפָרִים לִקְרִיאָה. רְשִׁימַת הַמְּחִירִים. 2∴. כְּתִיבָה, הַעֲלָאָה עַל הַכְּתָב: "וְזֹאת קָשָׁב בִּקְרִיאָתוֹ וְזֹאת רָצָף בִּרְשִׁימָתוֹ" (ינאי, רנז). פְּלוֹנִי הַזְּמַן לַעֲסֹק בִּרְשִׁימַת דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן מִן הָאֲסֵפָה. 3°. מַאֲמָר קָצָר אוֹ סִפּוּר קָצָר: רְשִׁימוֹת וְצִיּוּרִים. רְשִׁימָתוֹ נִתְפַּרְסְמָה בָּעִתּוֹן. רְשִׁימוֹת לְזִכָּרוֹן. — [רְשִׁימַת־, רְשִׁימוֹת]

ללא ציון - מקרא; * בן־סירא, גנוזות, תלמוד ומדרשים; ∴ ספרות ימי־הביניים; ° ספרות חדשה; ◇ בין־לאומי. — ז׳ - זכר; נ׳ - נקבה; ת׳ - תואר; תה״ז - תואר וזכר;

— רְשִׁימָה שְׁחוֹרָה °, כִּנּוּי לִרְשִׁימָה שֶׁהֻכְנְסוּ בָּהּ שְׁמוֹת עֲבַרְיָנִים בִּתְחוּם מְסֻיָּם.

רְשִׁימוֹן° ז׳ [מן רְשִׁימָה] קֹבֶץ שֶׁל רְשִׁימוֹת בְּנוֹשֵׂא מְסֻיָּם. — [רְשִׁימוֹן־, רְשִׁימוֹנִים, ־נֵי־]

רְשִׁינָה* נ׳ [על־פי הלאטינית: resina] שְׂרָף, חֹמֶר דָּבִיק הַמֻּפְרָשׁ עַל־יְדֵי צְמָחִים רַבִּים; הוּא נוֹטֵף בְּאֹפֶן טִבְעִי מֵעֵצִים שׁוֹנִים (כְּגוֹן, מִינֵי אֹרֶן) אוֹ מוּפָק מֵהֶם עַל־יְדֵי חֲתוּכִים (אלדבי, שבילי אמונה ד). [ראה גם רְשׁוּנָה] — [רְשִׁינַת־]

רָשִׁישׁ* ת׳ [אולי מן רייש, רָשׁ] חַלָּשׁ, רָפֶה: ״אַל תְּהִי גַבְהָן בִּלְשׁוֹנְךָ וְרָפֵי וְרָשִׁישׁ בִּמְלַאכְתֶּךָ״ (בן סירא ד לא). ״כַּלָּה רְפוּיָה, רְשִׁישָׁה וּמְעוֹרֶרֶת רַחֲמִים״ (קבק, בצל 257). ״הִנֵּה כָּחַשׁ בְּשָׂרְךָ וּפָנֶיךָ מוֹרִיקוֹת וְכָל־עַצְמְךָ תָּשִׁישׁ וְרָשִׁישׁ״ (שלונסקי, תר׳ טיל 346). — [רְשִׁישָׁה, רְשִׁישִׁים, ־שׁוֹת]

רְשִׁישׁוּת° נ׳ [מן רָשִׁישׁ] חֻלְשָׁה, רִפְיוֹן: ״בְּרִפְיוֹן־הַיָּדַיִם וּבִרְשִׁישׁוּת שֶׁפָּשׁוּ כָּאן בַּצִּבּוּר״ (קבק, בצל 308). — [רְשִׁישׁוּת־]

רשכבה״ג ר״ת רַבָּן שֶׁל כָּל בְּנֵי הַגּוֹלָה (תֹּאַר כָּבוֹד לְרַב גָּדוֹל).

רשל [אולי קרוב אל נשל; ארמית: רְשַׁל; ערבית: רַשִׁלַ צעד לאט]

~ פָּע׳ **רָשַׁל*** פ״ע רָפָה, נֶחֱלַשׁ: ״שָׁחוּק וְנָתוּק, עָתוּק וְרוֹשֵׁל״ (גבירול, ה 64). — [לִרְשֹׁל, רוֹשֵׁל, רָשׁוּל, יִרְשַׁל]

~ נִפ׳ **נִרְשַׁל***, נֶחְשַׁל, נֶחֱלַשׁ: ״יְדֵי עֵשָׂו גָּבְרוּ וִידֵי נִרְשָׁלָה, בְּמָתְנֵי חַלְחָלָה״ (אלהי אזכירה, סליחות יום כיפור, תימנית). ״שִׂיחָה נִרְשֶׁלֶת, מְשֻׁבֶּשֶׁת, הַגּוּי־שְׂפָתַיִם מְעֻמְעָם״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 87).— [לְהֵרָשֵׁל, נִרְשָׁל, יֵרָשֵׁל]

~ פִּע׳ **רִשֵּׁל*** פ״י הֶחֱלִישׁ, דִּלְדֵּל: ״הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁבְּרוֹ (אֶת הָרוּחַ) בֶּהָרִים וּמְרַשְּׁלוֹ בַּגְּבָעוֹת״ (ירושלמי ברכות יג ג). ״כִּי זֶה מִפִּתּוּיֵי הַיֵּצֶר לְךָ, שֶׁיְּרַשֵּׁל אוֹתְךָ מֵעִיּוּן וּמֵחֵקֶר עַל אֲמִתַּת הָעִנְיָנִים״ (חובות הלבבות, חשבון הנפש ג). ״מַזָּל מַבִּיטָה בִּי רֶגַע... מְרַשֶּׁלֶת אֶת יְשִׁיבָתָהּ״ (המאירי, תנובה 37). ״מִתּוֹךְ הַיְגִיעָה וּמִתּוֹךְ שֶׁרִשְּׁלָה הַחַמָּה אֶת גּוּפוֹ״ (הזז, יעיש ד 230). ״הַצַּמָּרוֹת מְרַשְּׁלוֹת אֶת קַרְנֵי הַחַמָּה״ (שנהר, ג 151). אֲדִישׁוּתָם שֶׁל הַמּוֹסָדוֹת שֶׁלְּעֶזְרָתָם פָּנָה הַמַּמְצִיא רִשְּׁלָה אֶת יָדָיו. — [לְרַשֵּׁל, מְרַשֵּׁל, יְ־]

~ פֻּע׳ **רֻשַּׁל***, 1°, הָחֳלַשׁ, רֻפָּה, דֻּלְדַּל, הָיָה תָּלוּי בְּרִפְיוֹן: ״הָיוּ (בִּגְדֵי הַכֹּהֵן) מְרֻשָּׁלִין וּמְסֻלָּקִין״ (תוספתא מנחות א ח). ״תְּנוּעוֹתָיו לֹא פְּזִיזוֹת וְלֹא מְרֻשָּׁלוֹת״ (עגנון, כפות קלב). 2°, הֻזְנַח, נַעֲשָׂה לְלֹא תְּשׂוּמֶת־לֵב, הָיָה נִרְפֶּה: תִּלְבֹּשֶׁת מְרֻשֶּׁלֶת. עֲבוֹדָה מְרֻשֶּׁלֶת. אָדָם נִרְפֶּה וּמְרֻשָּׁל [ראה עוד ערך מְרֻשָּׁל] — [מְרֻשָּׁל, יְרֻשַּׁל]

~ הת׳ **הִתְרַשֵּׁל***, נַעֲשָׂה מְרֻשָּׁל, נִדַּלְדֵּל, הִתְעַצֵּל, נָהַג מִתּוֹךְ הַזְנָחָה וְחֹסֶר תְּשׂוּמֶת־לֵב: ״הַיַּיִן נִכְנָס בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר וְהַגּוּף מִתְרַשֵּׁל וְהַדַּעַת מְטֻלְטֶלֶת״ (תנחומא שמיני ח). ״יִתְפָּאֵר (הַמְלַמֵּד) בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין כָּמוֹתוֹ וְיִתְרַשֵּׁל מִן הַתִּינוֹקוֹת״ (רש״י בבא בתרא כא). ״וְאִם יִתְעַלְּמוּ מֵחֵקֶר וְיִתְרַשְּׁלוּ מֵעִיּוּן בְּמָה שֶׁיְּחַזֵּק הַכָּרָתָם וִילַטֵּשׁ שִׂכְלָם — יֵרְדוּ אֶל מַדְרֵגַת הַפְּתָאִים״ (חובות הלבבות, הייחוד י). ״עֵינָיו נִקְרָמוֹת מֵאֲלֵיהֶן וְאֵיבָרָיו מִתְרַשְּׁלִים״ (ביאליק, מאחורי ט). ״לֹא יָדְעָה מַה לַּעֲשׂוֹת לִבְשָׂרָהּ שֶׁנִּתְרַשֵּׁל הַרְבֵּה בְּכָל צִדֵּי גוּפָהּ״ (צמח, א 283). ״יִתְחוֹשׁוּ יָבוֹאוּ וְאֵין רֶגֶל מִתְרַשֶּׁלֶת״ (גפונוב, תר׳ עוטה עור 403). הַתַּלְמִיד הִתְרַשֵּׁל בְּלִמּוּדָיו. — [לְהִתְרַשֵּׁל, מִתְרַשֵּׁל, יִתְ־]

— נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו*, רָפוּ יָדָיו, לֹא קָם בּוֹ עוֹד רוּחַ לַעֲשׂוֹת דְּבַר־מָה: ״כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַצִּיר כָּךְ נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו״ (במדבר רבה ט). ״מִיָּד נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְנִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה״ (במדבר רבה כ).

רַשְׁל° ת׳ [מן רשל] מְרֻשָּׁל, חַלָּשׁ: ״יַדְעָן בַּחֲפִירַת בּוֹרוֹת וּמַעֲשֵׂי־בֶטֶן, אַךְ מְאֹד רַשְׁל בִּגְרִיסַת חֲצָצֵי־לָשׁוֹן״ (רגלסון, חקוקות 96).— [רַשְׁלָה, רַשְׁלִים, רַשְׁלוֹת]

רֶשֶׁל* ז׳ [מן רשל] רִפְיוֹן חֻלְשָׁה: ״וַאֲנִי מוּכָן בְּאֵלּוּ הַמּוֹעֲדִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָךְ בְּלֹא רֶשֶׁל וְחֶשֶׁל״ (דברי הימים של יהודי מצרים וא״י, מן 74). — [רֶשֶׁל־]

רַשְׁלוּת° נ׳ [מן רשל] רִפְיוֹן, רְפִיפוּת, חֻלְשָׁה: ״הִיא שָׁכְבָה בְּמִטָּתָהּ בְּרַשְׁלוּת־הָרוּחַ״ (ברדיצ׳בסקי, סיפורים רמ). ״מִי לָהּ אֵצֶל עֶדְנָה נִלְהֶבֶת, רַשְׁלוּת־דְּבָרִים כָּל כָּךְ נִלְבֶּבֶת?״ (שלונסקי, תר׳ פושקין 88). — [רַשְׁלוּת־]

רַשְׁלָן° ז׳ [מן רשל] 1. עַצְלָן, נִרְפֶּה: רַשְׁלָן בַּעֲבוֹדָה. 2. שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ סֵדֶר, נוֹהֵג בְּהַזְנָחָה: רַשְׁלָן בְּתִלְבָּשְׁתּוֹ.— [רַשְׁלָנִית, רַשְׁלָנִים, רַשְׁלָנִיּוֹת]

רַשְׁלָנוּת° נ׳ [מן רַשְׁלָן] 1. עַצְלָנוּת: רַשְׁלָנוּת בַּלִּמּוּדִים. 2. חֹסֶר־סֵדֶר, חֹסֶר תְּשׂוּמֶת־לֵב, הַזְנָחָה: רַשְׁלָנוּת בְּתִלְבֹּשֶׁת. הַנֶּהָג נִדּוֹן לִקְנָס בְּעֵוֹן רַשְׁלָנוּת בִּנְהִיגָה. — [רַשְׁלָנוּת־]

רַשְׁלָנִי° ת׳ [מן רַשְׁלָן] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַשְׁלָנוּת, שֶׁאֵין בּוֹ סֵדֶר, מֻזְנָח: יַחַס רַשְׁלָנִי לָעֲבוֹדָה. הִתְנַהֲגוּת רַשְׁלָנִית. כְּתָב רַשְׁלָנִי.— [רַשְׁלָנִית, רַשְׁלָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רשם [ארמית: רְשַׁם; ערבית: רַשַׁםַ]

~ פָּע׳ **רָשַׁם** פ״י 1. כָּתַב, הֶעֱלָה עַל הַכְּתָב: ״אַגִּיד לְךָ אֶת־הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת״ (דניאל י כא). ״צָרִיךְ לִרְשֹׁם עָלָיו אֶת הַשִּׁעוּרִין״ (ירושלמי פאה א א). ״וְאֵינוֹ כּוֹתֵב... וְלֹא בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם אֶלָּא בִּדְיוֹ״ (סוטה ב ד). רָשַׁמְתִּי לְפָנַי אֶת כְּתֹבְתּוֹ. רְשֹׁם זֹאת לְזִכָּרוֹן. 2°. הִכְנִיס לְתוֹךְ הָרְשִׁימָה: הָאָב רָשַׁם אֶת בְּנוֹ לְבֵית־הַסֵּפֶר. הַפָּקִיד רָשַׁם אוֹתוֹ בַּתּוֹר. 3. שִׂרְטֵט, הֶעֱבִיר קַוִּים: ״אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְגַבְרִיאֵל: לֵךְ וּרְשֹׁם עַל מִצְחָן שֶׁל צַדִּיקִים תָּו שֶׁל דְּיוֹ״ (שבת נה). הַמְהַנְדֵּס רָשַׁם מִתְוֶה שֶׁל הַתָּכְנִית. הַצַּיָּר רָשַׁם אֶת תְּוֵי־פָּנָיו שֶׁל פְּלוֹנִי.—[לִרְשֹׁם אֶת־, רוֹשֵׁם, רָשׁוּם, יִרְשֹׁם]

~ נִפ׳ **נִרְשַׁם***, 1°. נִכְתַּב, הֶעֱלָה עַל הַכְּתָב: הַדְּבָרִים נִרְשְׁמוּ לְזִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר. הַכְּתֹבֶת נִרְשֶׁמֶת עַל הַמַּעֲטָפָה שֶׁל הַמִּכְתָּב. 2*. נֶחֱרַת, נֶחְקַק: ״שֶׁהָיוּ (הַמַּכּוֹת) נִרְשָׁמוֹת עַל גּוּפֵיהֶן (שֶׁל הַמִּצְרִים)״ (דברים רבה ז). ״וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע מִפְּנֵי שֶׁהוּא לוֹמֵד מִמַּעֲשָׂיו וְהֵם נִרְשָׁמִים בְּלִבּוֹ״ (רמב״ם, תשובה ד ה). 3°. נִקְבַּע בָּרְשִׁימָה, הֻכְנַס לָרְשִׁימָה: נִרְשַׁמְתִּי לִקְרִיאָה בַּסִּפְרִיָּה. הַמְּעֻנְיָנִים יָבוֹאוּ לְהֵרָשֵׁם בְּכָל יוֹם לִפְנֵי הַצָּהֳרַיִם. 4°. צֻיַּר בְּקַוִּים, שֻׂרְטַט: הַצִּיּוּר נִרְשַׁם בְּעִפָּרוֹן. — [לְהֵרָשֵׁם, נִרְשָׁם, יֵרָשֵׁם]

~ פִּע׳ **רִשֵּׁם*** פ״י 1°. צִיֵּר בְּקַוִּים כְּלָלִיִּים: הַצַּיָּר רִשֵּׁם בְּפֶחָם רִשּׁוּמִים שׁוֹנִים. 2°. הִשְׁאִיר רִשּׁוּמוֹ: ״לֹא נִתְיַחֵס אֶל מַעֲשֵׂה הַכְּתָב כְּאֶל צֵל הַחַיִּים, צֵל שֶׁמְּרַשֵּׁם רַק דְּבַר־מָה מִן הַחַיִּים הָעִקָּרִיִּים״ (ברדיצ׳בסקי, מאמרים לו). 3*. צִיֵּן, סִמֵּן, הִגְדִּיר: ״וְרוֹאִין אֵיזוֹ אִשָּׁה מִיִּשְׂרָאֵל מְעֻבֶּרֶת וְהֵן מְרַשְּׁמִים לִפְנֵיהֶם״ (שיר השירים רבה

ב טו). ״וְלֶחֶם שָׁמֵן וְדָשֵׁן לְרַשֵּׁם״ (קליר, יפתח, תפלת גשם). ״מִי רִשֵּׁם לְכָל נִימָה וְנִימָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ מִלְּהַכְחִישׁ נְהוֹלוֹ?״ (אביתור, לפי שירמן א 58). ״לְרַשֵּׁם אוֹתָם אֶפְשָׁר מִצַּד סְגֻלּוֹתֵיהֶם הַמִּתְחַיְּבוֹת לָהֶם״ (פלקירא, מקור חיים לגבירול, ה כא). — [לְרַשֵּׁם, מְרַשֵּׁם, יְ־]

~ פע׳ רֻשַּׁם *, 1 °, צֻיַּר, שֻׂרְטַט: בַּתַּעֲרוּכָה הָיוּ רִשּׁוּמֵי פֶּחָם מְרֻשָּׁמִים בִּידֵי צַיָּרִים נוֹדָעִים. 2 *, נֶחְקַק בּוֹ סִימָן: ״וְיָלְדָה בֵּן מְרֻשָּׁם״ (במדבר רבה ט). — [מְרֻשָּׁם, יְרֻשַּׁם]

~ הת׳ הִתְרַשֵּׁם ∴, 1 °, קָלַט רֹשֶׁם, נִטְבַּע בּוֹ רִשּׁוּמוֹ שֶׁל דָּבָר, הֻשְׁפַּע מִדָּבָר: ״הִנְנִי מִתְרַשֵּׁם מֵהָרִיתְמוּס שֶׁבְּתַנַ״ךְ״ (וילקנסקי, סגוליות 298). הַקָּהָל הִתְרַשֵּׁם מְאֹד מִן הַמַּחֲזֶה שֶׁהֻצַּג. הִתְרַשַּׁמְתִּי עֲמֻקּוֹת מִן הַנְּגִינָה. 2 ∴, נִשְׁאַר רִשּׁוּמוֹ בְּדָבָר, הֻטְבַּע, נֶחֱרַת: ״כִּי הָאָדָם כְּשֶׁיְּדַבֵּר בְּאִמְרָה – תִּתְרַשֵּׁם צוּרָתָהּ וְעִנְיָנָהּ בְּשֵׂמַע הַשּׁוֹמֵעַ וְשִׂכְלוֹ״ (פלקירא, מקור חיים לגבירול, ה עא). 3 ° [בסגנון דיבורי] רָשַׁם אֶת עַצְמוֹ, נִרְשַׁם: ״יֵשׁ פְּקֻדָּה, לְהִתְרַשֵּׁם מִיָּד!״ (שלונסקי, תו״ הדרן ד 339). — [לְהִתְרַשֵּׁם, מִתְרַשֵּׁם, יִתְ־]

~ הפ׳ הִרְשִׁים ∴ פי״ 1 °, הִשְׁאִיר רֹשֶׁם, טָבַע אֶת רִשּׁוּמוֹ: הַשַּׂחְקָן הַמְחוֹנָן הִרְשִׁים מְאֹד אֶת שׁוֹמְעָיו. 2 ∴, רָשַׁם, צִיֵּן: ״בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה לְהַרְשִׁימָם, בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי שֶׁמֶד לְהַאֲשִׁימָם״ (קליר, סידור 670). — [לְהַרְשִׁים, מַרְשִׁים, יַ־]

~ הפ׳ הֻרְשַׁם ∴, נִרְשַׁם, סֻמַּן: ״וְלֹא הָיָה עוֹלֶה בְּמַעֲלָה שְׁנִיָּה עַד שֶׁהָיָה קוֹרֵא הַכְּתוּבִים שֶׁהָיוּ מֻרְשָׁמִים״ (דמות כסא, ילינק ב 84). ״סָרְטָם בְּגוֹיִם לֹא יֻרְשָׁם״ (ינאי, קסב). ״הָתְווּ עֲלֵי מֵצַח לְבָנָה וַעֲלֵי לְחָיֵי בְּנוֹת עַיִשׁ וְכִימָה הֻרְשְׁמוּ״ (משה אבן־עזרא, א 37). — [מֻרְשָׁם, יֻרְשַׁם]

רֹשֶׁם *, רוֹשֶׁם ז׳ [מן רשם; ארמית: רוּשְׁמָא] 1 *, סִימָן, עִקְּבוֹת, אוֹת הַנִּשְׁאָר מִדָּבָר־מָה: ״אֵשׁ – כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ רֹשֶׁם״ (ספרי, הברכה קמג). ״מִיתָה הָאֲמוּרָה בִּידֵי שָׁמַיִם – מִיתָה שֶׁאֵין בָּהּ רֹשֶׁם״ (סנהדרין נב:). 2 ∴, תּוֹצָאוֹת הַהַשְׁפָּעָה, פְּעֻלָּה עַל זִכְרוֹנוֹ אוֹ מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם: ״שֶׁיְּצִיאַת צַדִּיק מִן הַמָּקוֹם עוֹשָׂה רֹשֶׁם״ (רש״י בראשית כח י). ״הַהִתְפַּעֲלֻיּוֹת הֵם רְשָׁמִים אֲשֶׁר יַגִּיעוּ בְּחוּשֵׁינוּ מִמּוּחָשֵׁיהֶם... כְּמוֹ הָרְשָׁמִים שֶׁיְּקַבֵּל חוּשׁ הָרֵיחַ מִן הָרֵיחוֹת״ (ראב״ד, אמונה רמה א א 6). ״עֲרִירֵי יָמוֹת תַּחְתָּיו צַעֲדֵיכֶם לְלֹא הֵד וָרֹשֶׁם״ (ביאליק, יהי חלקי). הַכִּנּוֹר עָשָׂה רֹשֶׁם עַז עַל שׁוֹמְעָיו. הָאוֹרֵחַ סִפֵּר עַל רְשָׁמָיו מִסִּיּוּרָיו. רִשְׁמֵי בִּקּוּר בַּתַּעֲרוּכָה. רִשְׁמֵי טִיּוּל. רֹשֶׁם עַז. רֹשֶׁם מְדַכֵּא. — [רֹשֶׁם־, רִשְׁמוֹ; רְשָׁמִים, רִשְׁמֵי־, רְשָׁמָיו, רִשְׁמֵיהֶם; גם רְשָׁמֵי־, רְשָׁמֵיהֶם — כאילו מן רֶשֶׁם]

– עָשָׂה רֹשֶׁם ∴ [על־פי רש״י בראשית כח י, ראה לעיל], הִשְׁפִּיעַ, גָּרַם שֶׁיִּתְּנוּ אֶת הַדַּעַת עָלָיו (לְחִיּוּב אוֹ לִשְׁלִילָה): הַשַּׂחְקָן עָשָׂה רֹשֶׁם מְצֻיָּן עַל הַקָּהָל. הַמַּחֲזֶה עָשָׂה עָלֵינוּ רֹשֶׁם מְדַכֵּא.

– רַב־רֹשֶׁם °, מַשְׁפִּיעַ בְּיוֹתֵר, בַּעַל כֹּחַ הַשְׁפָּעָה: תַּעֲרוּכָה רַבַּת־רֹשֶׁם. אֲסֵפָה רַבַּת־עַם וְרַבַּת־רֹשֶׁם.

רֶשֶׁם ∴ ז׳ [מן רשם, רָשַׁם] 1 ∴, רִשּׁוּם, כְּתָב: ״רֶשֶׁם בְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם״ (ינאי, רנג). ״וּמַחֲלִיף זְמַנִּים עֲלֵי חֹק וָרֶשֶׁם״ (גבירול, ו 55). ״(פִּתֵּי הַשֶּׁלֶג) מְכַסִּים עַל רֶשֶׁם וָרֶשֶׁם, לִהְיוֹת דְּמוּת אַחַת לַשָּׂדֶה וְלַדֶּרֶךְ״ (טשרניחובסקי, שירים 416). ״תַּם רֶשֶׁם הַשָּׁוְא עֲלֵי בְלִימָה״ (ליסיצקי, במעלות 174). 2 °, רֹשֶׁם, תּוֹצָאוֹת הַהַשְׁפָּעָה שֶׁל דָּבָר־מָה: רִשְׁמֵי־מַסָּע [ראה לעיל רֹשֶׁם 2] — [רֶשֶׁם־, רִשְׁמוֹ, רְשָׁמִים, רִשְׁמֵי־]

רַשָּׁם ° ז׳ [מן רשם, רָשַׁם] פָּקִיד הָעוֹסֵק בְּרִשּׁוּם אֲנָשִׁים אוֹ סְחוֹרוֹת, רֶגִיסְטְרָטוֹר: רַשָּׁם שֶׁל מֻעֲמָדִים. רַשַּׁם בֵּית־הַמִּשְׁפָּט. שׁוֹפֵט־רַשָּׁם. — [רַשַּׁם־, רַשֶּׁמֶת, רַשָּׁמִים, רַשָּׁמֵי־, ־וֹת]

– רַשַּׁם־לֵב °, מַכְשִׁיר רְפוּאִי הָרוֹשֵׁם אֶת פְּעִימוֹת הַלֵּב, קַרְדְּיוֹגְרָף.

רְשָׁמָה° נ׳ רְשָׁמוֹת° נ״ר ראה רְשׁוּמָה, רְשׁוּמוֹת.

רַשְׁמוֹן ° ז׳ [מן רשם] טֹפֶס רִשְׁמִי מִטְּפְסֵי תַּחֲנַת־הַמֶּכֶס שֶׁמְּמַלֵּא אוֹתוֹ הַמֵּבִיא סְחוֹרוֹת אוֹ הַמְיַצֵּא. — [רַשְׁמוֹן־, רַשְׁמוֹנִים, ־נֵי־]

רִשְׁמִי ° ת׳ [על־פי הערבית: רַסְמִי] אוֹפִיצְיָאלִי, שֶׁמִּטַּעַם הַמּוֹסָדוֹת אוֹ הַשִּׁלְטוֹנוֹת הַמֻּסְמָכִים: הוֹדָעָה רִשְׁמִית. עֶמְדָּתָהּ הָרִשְׁמִית שֶׁל הַמְּדִינָה לְגַבֵּי הַסִּכְסוּךְ. — [רִשְׁמִית, רִשְׁמִיִּים, ־יּוֹת]

– עִתּוֹן רִשְׁמִי °, קֹבֶץ הַפִּרְסוּמִים וְהַהוֹדָעוֹת הַמֶּמְשַׁלְתִּיּוֹת הַמֻּסְמָכוֹת (Official gazette). הָעִתּוֹן הָרִשְׁמִי בְּיִשְׂרָאֵל הוּא ״רְשׁוּמוֹת״ [ראה ערך רְשׁוּמָה]

– רִשְׁמִית ° תה״פ בְּאֹפֶן רִשְׁמִי: הַשַּׂר הִכְרִיז רִשְׁמִית עַל פְּתִיחַת הַתַּעֲרוּכָה.

רִשְׁמִיּוּת ° נ׳ [מן רִשְׁמִי] 1, אוֹפִיצְיָאלִיּוּת, סַמְכוּת מֶמְשַׁלְתִּית: רִשְׁמִיּוּת הַהוֹדָעָה שֶׁנִּתְפַּרְסְמָה בָּעִתּוֹנִים. רִשְׁמִיּוּת שֶׁל הַטֶּקֶס. 2, שְׁמִירָה עַל הַצַּד הָרִשְׁמִי, קְרִירוּת וְקַפְּדָנוּת מֻדְגֶּשֶׁת: רִשְׁמִיּוּת בַּיְּחָסִים שֶׁבֵּין הַפָּקִיד לְדוֹרְשָׁיו. רִשְׁמִיּוּת נֻקְשָׁה. — [רִשְׁמִיּוּת־]

רַשְׁמָן ° ז׳ [מן רשם] 1, מִי שֶׁנִּתְמַנָּה לִרְשֹׁם דְּבָרִים לְזִכָּרוֹן: ״יֵשׁ לְהִצְטַעֵר עַל הָעִתּוֹנִים שֶׁמְּמַנִּים לְרְשִׁימַת הַרְצָאוֹת רַשְׁמָנִים בּוּרִים״ (ביאליק, אגרות ה קנג). ״דִּבְרֵי שֶׁבְּעַל־פֶּה מְפֻרְסָמִים בִּדְפוּס עַל־יְדֵי רַשְׁמָנִים טוֹעִים וּמַטְעִים״ (ביאליק, ״מאזנים״ תרצ״ב). 2, רֶפּוֹרְטֶר, כַּתָּב, עִתּוֹנַאי הַמַּמְצִיא רְשִׁימוֹת לָעִתּוֹן מִן הַמִּתְרַחֵשׁ בְּעִירוֹ אוֹ בִּסְבִיבָתוֹ. — [רַשְׁמָנִית, רַשְׁמָנִים, ־נִיּוֹת]

רַשְׁמְקוֹל ° ז׳ [רָשַׁם + קוֹל] מִתְקָן הַקּוֹלֵט קוֹלוֹת עַל סֶרֶט נָע (Tape-recorder) אוֹ עַל־גַּבֵּי תַּיִל (Wire-recorder) וְכַיּוֹצֵא בּוֹ – וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעָם אַחֲרֵי־כֵן עִם הַפְעָלַת הַסֶּרֶט אוֹ הַתַּיִל. [רַשְׁמְקוֹל־, רַשְׁמְקוֹלִים, ־קוֹלֵי־]

רשמקול

רַשְׁמְרוּחַ ° ז׳ [רָשַׁם + רוּחַ] אֲנֶמוֹגְרָף, מַכְשִׁיר מֵטֵאוֹרוֹלוֹגִי הָרוֹשֵׁם אֶת מְהִירוּת הָרוּחַ וְאֶת שִׁנּוּיֵי עָצְמָתָהּ וְכִוּוּנָהּ מֵרֶגַע לְרֶגַע. — [רַשְׁמְרוּחִים, רַשְׁמְרוּחֵי־]

רְשֹׁמֶת °, רְשׁוֹמֶת נ׳ [מן רשם] מַעֲרֶכֶת הַפְּרָטִים הָאִישִׁיִּים הַנִּרְשָׁמִים בְּגִלְיוֹן־רִשּׁוּם אוֹ בְּכַרְטִיסִיָּה: רְשֹׁמֶת הַתַּלְמִידִים בְּמִשְׂרַד בֵּית־הַסֵּפֶר. רְשֹׁמֶת הַחַיָּל בְּמַזְכִּירוּת־הַגְּדוּד. — [רְשֹׁמֶת־, רְשֻׁמְתּוֹ, רְשׁוּמוֹת]

רשע [ארמית: רְשַׁע, אַרְשַׁע; ערבית: רַשַׁעַ היה חלש]

~ פָּע׳ **רָשַׁע** פ״ע 1, עָשָׂה הָרַע, חָטָא, הָלַךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה: ״חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ״ (מלכים א ח מז). ״אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה״ (קהלת ז יז). ״קְשִׁינוּ עֹרֶף, רָשַׁעְנוּ, שִׁחַתְנוּ, תִּעַבְנוּ״ (וידוי, אשמנו). 2, יָצָא חַיָּב בַּדִּין: ״אָנֹכִי אֶרְשָׁע לָמָּה־זֶּה הֶבֶל אִיגָע?״ (איוב ט כט). — [לִרְשֹׁעַ; רָשָׁע, רִשְׁעָה; יִרְשַׁע]

~ הִפ׳ **הִרְשִׁיעַ** פיו״ע 1 פ״י חִיֵּב בַּדִּין, קָבַע כִּי פְּלוֹנִי הוּא הָרָשָׁע: ״וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הָרָשָׁע״ (דברים כה א). ״וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ אֶת־אִיּוֹב״ (איוב לב ג). ״וְאִם־צַדִּיק כַּבִּיר תַּרְשִׁיעַ?״ (איוב לד יז). 2 פ״ע רָשַׁע, נָהַג כְּרָשָׁע, חָטָא: ״חָטָאנוּ וְעָוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ וּמָרָדְנוּ״ (דניאל ט ה). ״כִּי־אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ״ (נחמיה ט לג). — [לְהַרְשִׁיעַ, מַרְשִׁיעַ, ־י־]

~ הֻפ׳ **הֻרְשַׁע** ^, 1°, חֻיַּב בַּדִּין, הֻכַּר כְּרָשָׁע: הַנֶּאֱשָׁם הֻרְשַׁע בְּבֵית־הַמִּשְׁפָּט. 2^, נֶחְשַׁב לְרָשָׁע: ״נֶעְגַּם בִּבְכִי כִּי הֻרְשַׁע כְּפֶתִי״ (יוסי, אזכיר גבורות). — [מֻרְשָׁע, יֻרְשַׁע]

~ פֻּע׳ **רֻשַּׁע** ^, הָיָה חָדוּר רֶשַׁע [רק בצירוף: רָשָׁע מְרֻשָּׁע, ראה ערך רָשָׁע]

~ הִת׳ **הִתְרַשַּׁע** ^, 1^, נַעֲשָׂה רָשָׁע, שָׁקַע בְּרִשְׁעָה: ״פָּנִים הֵעֵזּוּ וְרָדְפוּ לְהִתְרַשֵּׁעַ״ (גנזי שכטר, ג 133). ״כִּי שָׁחֲתָה אֵירוֹפָּה וְהִתְרַשְּׁעָה מְאֹד״ (שור, אישים 419). ״לְתִקּוּן הָעוֹלָם שֶׁנִּשְׁתַּבֵּשׁ וְנִתְרַשַּׁע וְנִסְתָּרֵס מִיסוֹדוֹ״ (שור, כוכבי 211). 2°, עָשָׂה עַצְמוֹ רָשָׁע, הִתְרָאָה כְּרָשָׁע: ״סִימָן יָפֶה לְאָדָם כְּשֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ לְמַרְאִית עַיִן שֶׁל הַטּוֹב שֶׁבּוֹ וּמִתְרַשֵּׁעַ כְּלַפֵּי חוּץ מִתּוֹךְ בַּיְשָׁנוּת וּצְנִיעוּת״ (קלצקין, כתבים 193). — [לְהִתְרַשֵּׁעַ, מִתְרַשֵּׁעַ, יִתְרַשַּׁע]

– מַרְשִׁיעֵי בְּרִית, כִּנּוּי לְכוֹפְרִים בֶּאֱמוּנָה: ״וּמַרְשִׁיעֵי בְרִית יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת״ (דניאל יא לב). ״וּבִגְדוּדֵי כִּתִּיֵּי אַשּׁוּר וְעִמָּהֶם בְּעֶזֶר מַרְשִׁיעֵי בְּרִית״ (מגילת בני אור, א 2).

– רָשָׁע מְרֻשָּׁע ^, רָשָׁע גָּמוּר [ראה להלן ערך רָשָׁע]

רָשָׁע תו״ז [מן רשע] 1, רַע בְּיוֹתֵר, עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים רָעִים, בֶּן־בְּלִיַּעַל, חוֹטֵא: ״הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע?״ (בראשית יח כג). ״סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה!״ (במדבר טז כו). ״וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע״ (מלאכי ג יח). ״אַשְׁרֵי־הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים״ (תהלים א א). ״וּבְיוֹם הַמִּשְׁפָּט יְכַלֶּה אֵל אֶת כּוֹל עוֹבְדֵי הָעֲצַבִּים וְאֶת הָרְשָׁעִים מִן הָאָרֶץ״ (מגילת פשר חבקוק, סיום). ״הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רַע וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע״ (אבות א ז). ״רְשָׁעִים אֲפִלּוּ עַל פִּתְחוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם אֵינָם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה״ (עירובין יט.). 2, חַיָּב בַּדִּין, אָשֵׁם: ״בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע״ (תהלים קט ז). הַנֶּאֱשָׁם יָצָא רָשָׁע בַּדִּין. — [רְשָׁעָה גם רְשָׁעִית, רְשָׁעִים, רִשְׁעֵי־, רְשָׁעוֹת, רִשְׁעוֹת־]

– רָשָׁע רָע [על־פי ישעיה ג א], רָשָׁע גָּמוּר: ״רַע לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת הוּא רָשָׁע רָע״ (קידושין מ.).

– רִשְׁעֵי זֵיתִים* (בבא מציעא קה.), מִינִים גְּרוּעִים שֶׁל זֵיתִים הַמַּכִּילִים מְעַט שֶׁמֶן.

– רָשָׁע מְרֻשָּׁע ^, רָשָׁע גָּדוֹל, זֵד וּבֶן־בְּלִיַּעַל, חָדוּר רֶשַׁע.

– מַלְכוּת הָרְשָׁעָה*, כִּנּוּי לְמַלְכוּת רוֹמִי שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: ״גָּזְרָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה״ (ברכות סא:).

– דֶּרֶךְ רְשָׁעָה, דֶּרֶךְ רָעָה, הִתְנַהֲגוּת שֶׁל חֵטְא וָפֶשַׁע: ״וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה״ (יחזקאל ג יט).

– אַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ* (אבות ב יג), מַאֲמַר חֲזַ״ל נֶגֶד רֶגֶשׁ נְחִיתוּת מוּסָרִית: אַל תַּחְשֹׁב אֶת עַצְמְךָ לְרָשָׁע שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה וְתִמָּנַע עַל־יְדֵי־כָךְ מִלַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה.

– אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵנוֹ* (נגעים יב ו), דִּבּוּר־חֲכָמִים בִּגְנוּתוֹ שֶׁל הָרָשָׁע הַמַּשְׁפִּיעַ בְּרִשְׁעָתוֹ עַל כָּל הַבָּא בְּמַגָּע אִתּוֹ.

– אֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע* (סנהדרין ט ב), 1* [בהלכה] אֵין אָדָם יָכוֹל לְהַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ אֵין עֵדוּתוֹ כְּנֶגֶד עַצְמוֹ מִתְקַבֶּלֶת. 2° [בשימוש חילוני] אֵין הָאֲנָשִׁים נוֹהֲגִים לִתְלוֹת אֶת הָאַשְׁמָה בְּעַצְמָם אֶלָּא בַּאֲחֵרִים...

רֶשַׁע ז׳ [מן רשע, רָשָׁע] רֹעַ, זָדוֹן, חֵטְא, הֶפֶךְ מִן ״צֶדֶק״: ״וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ״ (יחזקאל ג יט). ״אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע״ (תהלים מה ח). ״וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע״ (ישעיה נח ד). ״לֹא־יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רֶשַׁע, וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת״ (משלי י ב). ״קִנֵּאתִי עַל כּוֹל פּוֹעֲלֵי רֶשַׁע וְאַנְשֵׁי רְמִיָּה״ (מגילת ההודיות, יד 14). ״וּבְרֶשַׁע עוֹלָמִים שָׁמַיִם יִמַּקּוּ״ (ביאליק, על השחיטה). — [רֶשַׁע־, רִשְׁעוֹ]

רִשְׁעָה נ׳ [צורת־משנה של רֶשַׁע] רֶשַׁע, חֵטְא, עָוֶל: ״וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה״ (יחזקאל יח כז). ״כִּי הֵמָּה עֲדַת רִשְׁעָה וּבַחוֹשֶׁךְ כּוֹל מַעֲשֵׂיהֶם״ (מגילת בני אור, טו 9). ״וְכָל הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כֶּעָשָׁן תִּכְלֶה״ (ובכן תן פחדך, לימים נוראים). ״׳כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם׳ — שֶׁעָשָׂה שְׁתֵּי רִשְׁעָיוֹת, אַחַת שֶׁשִּׁעְבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת שֶׁעָבַר עַל הַשְּׁבוּעָה״ (תוספתא סוטה יא ד). ״׳כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ׳ — מִשּׁוּם רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּבוֹ וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי רִשְׁעָיוֹת״ (כתובות לז.). ״לְךָ אוֹדֶה וְאֶתְוַדֶּה עֲלֵי חֶטְאִי וְרִשְׁעָתִי״ (אברהם אבן־עזרא, א 204). — [רִשְׁעַת־, רִשְׁעָתוֹ, רִשְׁעָיוֹת]

רִשְׁעוּת ^ נ׳ [מן רָשָׁע] רֶשַׁע, רֹעַ־לֵב, אַכְזָרִיּוּת, תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הָרָשָׁע: ״כַּמָּה הֵם מִדּוֹת הָרִשְׁעוּת? אָמַרְתִּי, סִכְלוּת וְגַאֲוָה וְשִׁטּוּת וְעַזּוּת״ (תחכמוני לו 297). אוֹתוֹ נָבָל נָהַג כֵּן מִתּוֹךְ רִשְׁעוּת בִּלְבַד. — [רִשְׁעוּת־, רִשְׁעֻיּוֹת]

רַשְׁעִית* תו״נ [מן רָשָׁע] אִשָּׁה רָעָה, רְשָׁעָה: ״שֵׂעָר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת... הָא דִּרְשָׁעִיּוֹת אָסוּר״ (סנהדרין קיב.). ״דַּי, דַּי, יָא רַשְׁעִית! — נָתְנָה עָלֶיהָ נַעֲמָה בְּקוֹלָהּ״ (הזז, היושבת 116). — [רַשְׁעִיּוֹת]

רַשְׁעָן*, רַשְׁעָנִי* ת׳ [מן רָשָׁע] הַנּוֹהֵג בְּרֶשַׁע: ״שֵׂעַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת... הָא דִּרְשָׁעָנִיּוֹת אָסוּר״ (סנהדרין קיב., לפי גירסת רש״י; לפנינו: דִּרְשָׁעִיּוֹת). ״(הַמְיַלְּדוֹת) עִם הֱיוֹתָן מִצְרִיּוֹת רַשְׁעָנִיּוֹת הֵטָּה לְבָבָן״ (אברבנאל, שמות א). הִתְנַהֲגוּת רַשְׁעָנִית. — [רַשְׁעָנִית, רַשְׁעָנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רֶשֶׁף ז׳ [ארמית: רִשְׁפָּא; שומרונית: רשף הצית; ואולי היפוך אותיות מן שרף, שרב] 1, גַּחֶלֶת, נִיצוֹץ, גֵּץ: ״קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה״ (שיר השירים ח ו). ״כַּמָּה גְדוּדִים יֵשׁ לִפְנֵי וְכַמָּה רְשָׁפִים וּבְרָקִים וְלַפִּידִים״ [מדרש תהלים ב; במהד׳ בובר: שְׂרָפִים]. ״בְּרִשְׁפֵּי הַבְּכִי נַפְשִׁי שְׂרוּפָה״ (משה אבן־עזרא, א 79). ״בְּעָרוּ

תו״נ - תואר ונקבה; פ״ע - פועל עומד; פ״י - פועל יוצא; פיו״ע - פועל יוצא ועומד; תה״פ - תואר הפועל. — פָּע׳ל; נִפ׳על; פִּע׳ל; פֻּע׳ל; הִת׳פַעל; הִפ׳עִיל;

בְּקִרְבִּי רְשָׁפוֹת״ (מנחם, אגרת לחסדאי). ״וְהַשֶּׁמֶשׁ תִּפְרֹשׂ כְּנָפֶיהָ... וְתָפִיץ רְשָׁפֶיהָ״ (חריזי, תחכמוני גז ה). ״בִּלְבָבִי שַׁלְהֶבֶת יְקֵדָה – וַתִּדְעַךְ רְשָׁפִים רְשָׁפִים״ (ביאליק, זריחי לרווח). 2 ° [בצבא] שַׁלְהֶבֶת־הָאֵשׁ הַפּוֹרֶצֶת וּמוֹפִיעָה מִלּוֹעַ הַנֶּשֶׁק בִּשְׁעַת יְרִיָּה (Flash). 3 °, לֶהָבָה הַנּוֹצֶרֶת בִּשְׁעַת הִתְפּוֹצְצוּת שֶׁל מִטְעַן חֹמֶר־נֶפֶץ. 4 [בהשאלה] הֶרֶס, מַגֵּפָה, אֲבַדּוֹן [ולפי חז״ל:] עוֹף טוֹרֵף וּמַזִּיק אַגָּדִי: ״מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי״ (דברים לב כד). ״לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו״ (חבקוק ג ה). ״וְאֵין רֶשֶׁף אֶלָּא מַזִּיקִין... וְאֵין רֶשֶׁף אֶלָּא יִסּוּרִין״ (ברכות ה.). ״רְשָׁפִים אֵלּוּ עוֹפוֹת״ (שמות רבה יב). — [רִשְׁפּ־, רְשָׁפִים, רִשְׁפֵּי־, גם רְשָׁפוֹת ^]

— בְּנֵי־רֶשֶׁף [שאול מן איוב ה ז: ״וּבְנֵי־רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, אך שם המשמע אינו ברור] כִּנּוּי לְנִיצוֹצוֹת קַלִּים הַנִּתָּזִים לְכָל עֵבֶר.

רשף [מן רֶשֶׁף; שומרונית: רשף הצית]

~ פָּע׳ רָ שַׁ ף ^ פ״י לָהַט, יָקַד, הִתִּיז נִיצוֹצוֹת: ״עֵינָיו תִּרְשֹׁפְנָה בּוּז״ (ביאליק, גם בהתערותו). ״וְאִישׁוֹנֵי עֵינֶיהָ הַשְּׁחוֹרוֹת רָשְׁפוּ כְּגַחֲלֵי אֵשׁ״ (מ׳ סמילנסקי, בין כרמי יהודה 90). ״צְרוֹר צִפָּרְנַיִם כְּאֵשׁ דּוֹלֶקֶת, דּוֹלֵק, רוֹשֵׁף, מַכְהֶה עֵינַיִם״ (אלתרמן, עיר 196). ״הָיָה אָבִיו מְצַוֵּחַ כְּנֶגְדּוֹ וְעֵינָיו רוֹשְׁפוֹת״ (סביב, כעשב 271). ״רָשְׁפוּ עֵינָיו שֶׁל הֶבֶל״ (ספורטה, אסיר 47). — [לִרְשֹׁף, רוֹשֵׁף, יִרְשֹׁף]

~ נִפ׳ נִ רְ שַׁ ף ^, 1 °, נִתַּז רֶשֶׁף, הֻצַּת: ״זִיק נִרְשַׁף לְעֵבֶר הַמָּסָךְ״ (ברוידס, השחר 16). 2 ^, נִשְׂרַף: ״לֹא תִשָּׂא טָעוּת פֶּן תֵּרָשֵׁף בְּאֵשׁ בּוֹעֵרָה״ (קליר, ויורד אבי, לפי ׳תפארת שיבה׳ לצונץ).—[לְהֵרָשֵׁף, נִרְשָׁף, יֵרָשֵׁף]

~ פִּע׳ רִ שֵּׁ ף ^ פ״י לִהֵט, שָׂרַף: ״רִשְּׁפַת צָרִים״ (קליר, קמי קהלך, יוצר ב׳ פסח). ״רִשְּׁפַתּוּ הָאֵשׁ וְגַם הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּתְּעָלָה״ (מחזור ויטרי, 449). — [לְרַשֵּׁף, מְ־, יְ־]

~ פֻּע׳ רֻ שַּׁ ף ^, 1 ^, נִרְשַׁף, נִשְׂרַף: ״וּבְכֵן רֻשְּׁפָה סֻכָּתָם״ (קליר, קרשם, יוצר א סוכות). ״וְרֻשְּׁפוּ צָרָיו חֲרוּלִים״ (סידור רס״ג, תיא). 2 °, לֻהַט, הִתְנוֹצֵץ: ״מִבְּצַר חֲסִידִים שֶׁאוֹרוֹ לוֹ רֻשַּׁף״ (טנא, שירים 311). — [מְרֻשָּׁף, יְרֻשַּׁף]

~ הִת׳ הִ תְ רַ שֵּׁ ף °, נִתַּז מִמֶּנּוּ רְשָׁפִים [ובהשאלה] הִתְנוֹצֵץ: ״נִתְרַשְּׁפוּ לְעֵינֶיהָ מִתְּחִין הָעָבָר אוֹתִיּוֹת״ (שטיינמן, זוגות 149). ״מֵהַשֶּׁלֶג שֶׁל הַגַּג מִתְרַשְּׁפִים נִיצוֹצוֹת״ (סברסקי, ארוס 230). ״הֶבְהֵק מַרְשֵׁעַ נִתְרַשֵּׁף תַּחַת גַּבּוֹתָיו״ (קובנר, פנים 274). ״וְחֶמְדָּה נִתְרַשְּׁפָה בְּעֵינָיו הָעַזּוֹת״ (אריכא, סנחריב 206). ״נִיצוֹצוֹת... חַדֵּי מַחְטִים מִתְרַשְּׁפִים וְכָבִים״ (ספורטה, אסיר 15). — [לְהִתְרַשֵּׁף, מִתְרַשֵּׁף, יִתְרַשֵּׁף]

~ הִפ׳ הִ רְ שִׁ י ף ^ פ״י 1 °, פִּזֵּר רְשָׁפִים (נִיצוֹצוֹת): ״מִי הִרְשִׁיף הַלַּיְלָה אֶת כָּל רְקִיעָיו״ (גלבוע, בבוקר 38). ״צְבִיטוֹת כְּפוּלוֹת וּמְכֻפָּלוֹת צוֹבְתוֹת לֵב וּמַרְשִׁיפוֹת עַיִן״ (ליסיצקי, תולדות 53). ״לֹא יוּכַל לָשֵׂאת אֶת מַבַּט הָעֵינַיִם הַמַּרְשִׁיפוֹת שֶׁל הַחַיָּה״ (יעקב שטינברג, תכד). ״מֵעַל לָהֶם הִרְשִׁיפוּ כּוֹכְבֵי רוּם״ (אריכא, סנחריב 73). ״וְכָל אֲשֶׁר עָלָיו הִרְשִׁיף זֹהַר תִּכְלֹכֵל כָּהוּי״ (שמיר, עירום 80). 2 ^, שָׂרַף: ״לֹא שָׁוְא אֱלוֹת אֲשֶׁר יְסוֹד מַרְשִׁיפִים״ (קליר, ׳תפארת שיבה׳ לצונץ). — [לְהַרְשִׁיף, מַרְשִׁיף, יַרְשִׁיף]

~ הָפ׳ הָ רְ שַׁ ף °, הֻצַּת, הֻדְלַק: ״שְׁתֵּי עֵינָיו נִתְלַהֲטוּ־הָרְשְׁפוּ״ (רבינוב, אמיתי כט). — [מָרְשָׁף, יָרְשַׁף]

רִשְׁרוּשׁ °, רִישְׁרוּשׁ ז׳ [מן רשרש, רִשְׁרֵשׁ] רַעַשׁ קַל, אִוְשָׁה, קוֹל תְּנוּעָה שֶׁל מַשֶּׁהוּ נָע אוֹ נִמְעָךְ: ״וְאֵין לְהַטּוֹת לְקוֹל רִשְׁרוּשׁ עָלִים״ (רחל, יט). ״וְהָאִילָן מְרַשְׁרֵשׁ בַּעֲנָפָיו רִשְׁרוּשֵׁי עֲנוּגִים״ (אביבי, עץ 192). רִשְׁרוּשׁ קַל. רִשְׁרוּשׁ שִׂמְלוֹת־הַמֶּשִׁי. הָרוֹפֵא גִּלָּה רִשְׁרוּשׁ קַל בַּלֵּב. — [רִשְׁרוּשׁ־, רִשְׁרוּשִׁים, ־שֵׁי־]

רִשְׁרוּשִׁי °, רִישְׁרוּשִׁי ת׳ [מן רִשְׁרוּשׁ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִשְׁרוּשׁ, מְרַשְׁרֵשׁ, מְאֻוָּשׁ: ״פֹּה הַדְּמָמָה צְמִיגָה וְרִשְׁרוּשִׁית״ (שלונסקי, שירים ב 163). ״אִצְטְרוֹבָּל נִשְׁמַט מִגָּבְהוֹ... וְצוֹנֵחַ עַל הָאֲדָמָה הָרִשְׁרוּשִׁית״ (שמיר, הוא הלך 189). — [רִשְׁרוּשִׁית, רִשְׁרוּשִׁיִּים, ־שִׁיּוֹת]

רשרש [מן רעש]

~ פִּע׳ רִ שְׁ רֵ שׁ ° פ״ע אִוֵּשׁ, הִשְׁמִיעַ רַעַשׁ קַל: ״הַדְּשָׁאִים נִזְדַּעְזְעוּ וְרִשְׁרְשׁוּ״ (ביאליק, מאחורי ו). ״אֵצֶל הַחַיָּט מְאֻוָּשׁ הַבַּד, מְרַשְׁרֵשׁ הַמֶּשִׁי״ (סוקולוב, במראות 189). ״שְׁלֹשָׁה שְׁטָרוֹת... הַגְּנוּזִים בִּכְתָנְתִּי סָמוּךְ לִבְשָׂרִי וְהַמְּרַשְׁרְשִׁים תַּחַת אֶצְבְּעוֹתַי כָּל שָׁעָה שֶׁאֲנִי מְמַשְׁמֵשׁ בָּהֶם״ (צמח, ב 225). ״הָרְכִיבָה מִשְׁקָפֶיהָ וּכְבָר הָעֵט מְרַשְׁרֵשׁ עַל פְּנֵי הַנְּיָר הֶחָלָק״ (אביבי, עץ 9). — [לְרַשְׁרֵשׁ, מְרַשְׁרֵשׁ, יְרַשְׁרֵשׁ]

~ הִת׳ נִ תְ רַ שְׁ רֵ שׁ °, נִשְׁמַע בְּקוֹל מְרַשְׁרֵשׁ: ״עֲטַלֵּף נִתְרַשְׁרֵשׁ וְחָלַף״ (שלונסקי, תר׳ בכל 254). ״מִתַּחַת לְרַגְלֶיהָ נִתְרַשְׁרֵשׁ קוֹל שֶׁל עֲרֵוּגָה מֵתָה, קוֹל גִּבְעוֹלִים מְשֻׁטָּחִים״ (שרירא, עזה 156). ״דַּפֵּי הַגְּמָרָא הַמִּתְרַשְׁרְשִׁים פָּנִים וְאָחוֹר״ (וילקנסקי, סבוניות 200). ״וְהַסֵּפֶר צָנַח לְרַגְלָיו וְנִתְרַשְׁרֵשׁ כְּעוֹף קָטוּל״ (אריכא, ב 296). — [לְהִתְ־, מִתְרַשְׁרֵשׁ, יִתְ־]

— מְרַשְׁרְשִׁים ° [בלשון־הדיבור] כִּנּוּי לְכֶסֶף־נְיָר, עַל־שׁוּם הַנְּיָר הַמְּרַשְׁרֵשׁ בַּיָּדַיִם אַגַּב סְפִירָה, לְהַבְדִּיל מִן מַטְבְּעוֹת־כֶּסֶף הַקְּרוּיִים ״מְצַלְצְלִים״.

רַשְׁרְשָׁנִי ° ת׳ [מן רשרש, רִשְׁרֵשׁ] הַמַּשְׁמִיעַ קוֹל רִשְׁרוּשׁ: ״פָּרַס בִּזְהִירוּת עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן מַפָּה רַשְׁרְשָׁנִית״ (שלונסקי, תר׳ הדון ג 44). ״צְרוֹרוֹת שֶׁל שִׁטְרֵי כֶּסֶף רַשְׁרְשָׁנִיִּים״ (שרירא, עזה 43). — [רַשְׁרְשָׁנִית, רַשְׁרְשָׁנִיִּים, ־נִיּוֹת]

רֶשֶׁשׁ * ז׳ רֶגֶב־אֲדָמָה גָּדוֹל — ראה רֶשׁוּשׁ.

רשש [קרוב אל ריש, ירש; אכדית: rašāšu להימס; ראה גם רָשִׁישׁ]

~ פָּע׳ ר וֹ שֵׁ שׁ, רָ שַׁ שׁ ^ פ״י הָרַס, רוֹצֵץ: ״יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בָּהֵנָּה בֶּחָרֶב״ (ירמיה ה יז). ״רָשַׁשׁ תְּנִין לְיוֹם נֶחָמָה לִסְעוּדוֹת מַשְׂכִּילִים״ (פיוט, סידור 748). — [לְרוֹשֵׁשׁ, מְ־, יְ־; לְרַשֵּׁשׁ, מְרַשֵּׁשׁ, יְ־]

~ פֻּע׳ רֻ שַּׁ שׁ, נֶהֱרַס, רוּצַץ: ״רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת״ (מלאכי א ד). — [מְרֻשָּׁשׁ, יְרֻשַּׁשׁ]

רָשֹׁשׁ * ת׳ [מן רשש; צורת־משנה: רָשִׁישׁ] חַלָּשׁ, מְדֻלְדָּל: ״יֵשׁ רָשֹׁשׁ וְאֹבֵד מַהֲלָךְ״ (בן־סירא יא יד). — [רְשֻׁשָׁה, רְשֻׁשִׁים, ־שׁוֹת]

רֶשֶׁת נ׳ [מן ירש; אוגריתית: רתת] 1, מַלְכֹּדֶת עֲשׂוּיָה מִקְלַעַת חוּטִים אוֹ חֲבָלִים לָצוּד חַיּוֹת, עוֹפוֹת אוֹ דָּגִים: ״כִּי־חִנָּם מְזֹרָה הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל־בַּעַל כָּנָף״ (משלי א יז). ״וּפָרַשְׂתִּי אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי״ (יחזקאל יב יג). ״תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי״ (תהלים לא ה). ״אָמְרוּ לוֹ (הַדָּגִים): (אָנוּ בּוֹרְחִים) מִפְּנֵי רְשָׁתוֹת שֶׁמְּבִיאִין עָלֵינוּ

בני־אדם" (ברכות סא.). 2, מעשה מקלעת, שבכה: "ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת" (שמות כז ד). רשת לחלון. 3° [בהשאלה] כנוי למערכת של דברים הערוכים בקוים מסתעפים, בדומה לחוטים ולקשרים שברשת: רשת מסלות־הברזל במדינה. רשת־החשמל. רשת־הכבישים. רשת הטלפונים בעיר. רשת־המעלות (קוי־ארך וקוי־רחב) על הגלובוס. 4°, כלל המוסדות, הסניפים וכדומה הנמצאים באזור מסים והקשורים זה בזה בהנהלה מרכזית אחת או בתכנית ארגונית כללית: רשת בתי־הספר במדינה. רשת הסניפים של הבנק הלאמי. 5° [ברדיו, בטלוויזיה] מערכת של תחנות־שדור הנמצאות במקומות שונים והמחוברות בקשר טלפוני או בקשר אחר, באפן שנתן לשדר תכנית מכל אחת מהן (Network): רשת א' ורשת ב' ב"שדורי־ישראל". 6° [במגרש־כדורגל] כנוי לכל אחד מן השערים בשני קצות המגרש החסומים מאחוריהם ברשת כדי לעצר את הכדור הנקלע לתוך השער. —[רשת־, רשתו; רשתות, רשתות־]

— טמן רשת לפלוני, פרש רשת לרגלי פלוני [בהשאלה] התנכל לפלוני, זמם להכשילו: "תוציאני מרשת זו טמנו לי" (תהלים לא ה). "פרש רשת לרגלי" (איכה א יג).

— נלכד ברשתו° [בהשאלה] עלה בחכתו, נפל בידיו: "וכצפור ברשת אור נפשי נלכדה" (ביאליק, זוהר). הבחור התמים נלכד ברשתה של אותה יפהפיה.

— עור־הרשת°, הקרום הפנימי בגלגל־העין שעליו משתקפות קרני האור — ראה "רשתית".

רשת [מן רשת]

~ פִּעֵל רִשֵּׁת° פ״י 1, התקין רשת, כסה בשבכה: "למדתי לתקן סירים וסירי־חרס — לרשתם ברשת של חוטי ברזל" (קדרי, כורך 18). הבנאי רשת את החלון בדירה. 2, צייר קוים מצטלבים, שרטט משבצות: רשתי את גליון־הניר. — [לרשת־, מרשת, ירשת]

~ פֻּעַל רֻשַּׁת°, 1, כסה בשבכה, הושמה עליו רשת: "גנות שטוחים ולבנים מרשתי אנטנות" (שמיר, עירום 42). "החלונות רשתו והוגנו בפני יתושי־הקדחת" (קדרי, כורך 166). 2, נרשמה עליו רשת: גליון־ניר מרשת. — [מרשת, ירשת]

~ התפ׳ נִתְרַשֵּׁת°, נעשה מעשה רשת, נסתבך: "קני אגמון שנתרשתו ביניהם מעשה תשבץ" (טביב, דרך 16). — [להתרשת, מתרשת, ית־]

~ הִפְ׳ הִרְשִׁית° פ״י [במשחקי־כדור] הכניס את הכדור לתוך רשת־השער: החלוץ הרשית את הכדור לתשואות המוני הצופים. — [להרשית, מ־, י־]

~ הֻפְ׳ הֻרְשַׁת° [כנ״ל] הכנס לתוך הרשת. — [מרשת, ירשת]

רַשָּׁת° ז׳
[מן רשת, רשת] ממחה בהתקנת רשתות או בתקונן: דיג־רשת. — [רשת, רשתים, ־תות]

רִשְׁתָּה°, רשות נ׳
[מן רשת] דומה לרשת, עשוי מעשה שבכה [ראה ג. רשות]. — [רשתה, רשתים, ־תות]

רִשְׁתִּי° ת׳
[מן רשת] דומה לרשת, עשוי מעשה חורים: צעיף רשתי. — [רשתית, ־תיים, ־תיות]

רִשְׁתִּית° נ׳
[מן רשת] קרום פנימי דקיק ושקוף בגלגל־העין. הרש־תית בנויה מיליוני תאי־חישה רגישים לאור, הקולטים את קרני האור הנופלות עליהם ומצטרפות לתמונה (Retina). — [רשתית־, רשתיות]

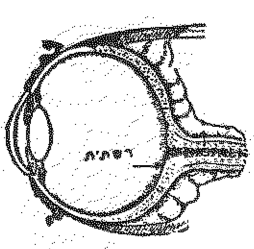

רשתית-העין

ר״ת
ר״ת ראשי־תבות.

רתה [ערבית: רתי ל־ חס, רחם]

~ פָּעַל רָתָה* פ״ע 1*, חס, חמל, ותר: "לרוח היום'... רתה עליו (אלהים על אדם) — כל שהיום שוקע הוא צונן" (בראשית רבה יט). "ראויים היו לשרף, אלא שרתה הכתוב לאהרן" (ספרא מז א, לפי ראב״ד שם, וכן הערוך; בדפוסים: שרחם). "מן החובה לרתות עליו, לא למתח כנגדו את מדת הדין" (קבק, בצל 51). "היתה מרתה לו וסובלת דומם את הכל" (שלונסקי, תר׳ הדון ב 303). "מר תיבון החריש רגע ואמר בנחת כמי שמרתה על חברו" (שנהר, ג 401). 2° [בהשאלה] ראה בעין טובה, אחל מקרב־לב. הפך מן "צרה עינו" [גרמנית: goennen, יידיש: פארגינען]: "אינם מרתים זה לזה את העשר — טוב לאחד, כואב לשני" (המאירי, תגובה 104). "מרתה אני לו ענין זה" (אביגדר, יד 233). עיני אינה צרה בהצלחתו, אדרבה הריני מרתה לו בכל לבי! — [לרתות; מרתה, י־]

רָתוּחַ* ת׳
[מן רתח, רתח] שחמם עד כדי רתיחה: מים רתוחים. חלב רתוח. — [רתוחה, רתוחים, ־חות]

רִתּוּחַ*, ריתוח ז׳
[מן רתח, רתח] חמום רב באש: "ומחמי חמין דשמישו על־ידי רתוח" (תנחומא חוקת ב). "שלא ישפך הדבש מחם הרתוח" (דוגולה, ספר המרקחות 11). רתוח הבשר במים רותחים. רתוח עצמות. — [רתוח־]

רָתוּי* ת׳
[מן רתה] טוב וראוי, נוח: "וכל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם" [חגיגה יא: במשנה; במשניות — ראוי] "הערירי אשר לא הוליד בן לעולם — רתוי לו כמו מת בא לעולם" (יגיי, יא). "רתויים אתם שיעקרו שניכם מפיכם!" (ליפסון, מדור א 184). — [רתויה, רתויים, ־יות]

רִתּוּי°, ריתוי ז׳
[מן רתה, רתה] 1, ותור, יחס רצון וסלחנות: "הוא היה מהיר להשיב בויכוחים ורתוי לא נתן לאיש" (ויסלבסקי, תר׳ מרד 183). "הרתוי מפני החקירה אינו סימן לדעת רחבה ולנפש אמיצה" (שטיינמן, במעגל 11). 2, הסוס: "אדוני הרופא — אמר ראובן ברתוי — רוצני להיות סנדלר..." (טביב, כערער 177). [רתוי־]

רִתּוּךְ*, ריתוך ז׳
[מן רתך, רתך] 1°, חבור חלקי־מתכת על־ידי הלהטתם עד כדי נקדת־ההתכה, באפן שיתחברו חבור חזק ביותר (להבדיל מן "הלחמה" — חבור באמצעות חמר־בינים): רתוך בשלהבת־אצטילן. רתוך בקשת־חשמל. 2* התכה: "רתוך ותקון שהוא חוזק לכלי מתכות" (ערוך, רתך). — [רתוך־, רתוכים, ־כי־]

רָתוּם* ת׳
[מן רתם, רתם] 1°, אסור, נתון בכלי־רתמה: "והוא כסוס רתום לדהר" (שלונסקי, תר׳ פושקין 132). פרדה

רתומה. סוס רתום לעגלה. 2^. קשור אל בהמת־עבודה: "וציר אדיר כמרכבה רתומה" (הנגיד, דיואן 263). "מרכבותיו להלך אליו רתומות" (משה אבן־עזרא, א 61). המחרשה רתומה לצמד פרים. 3° [בהשאלה] נתון בעל, עמוס: "מרגיש אני שהנני רתום בעל והריני עובד בחריצות ובמסירות" (ויסלבסקי, תר׳ במערכה 229). פלוני רתום בעבודה קשה כל היום. – [רתומה, ־מים, ־מות]

רתום°, ריתום ז׳ [מן רתם, רתם] רתימה, קשירת כלי־רתמה על בהמת־משא להובלה או לרכיבה. רתום הסוס לעגלה. [ובהשאלה:] "יצרי־פראים קדומים רובצים עדין על פתחי נשמתם ומצריכים להם הקפדה יתרה על דיני חסום ורתום לכל דקדוקיהם" (קלצקין, כתבים 217). – [רתום־]

רתוע° ת׳ [מן רתע] נסוג כלשהו, נרתע: "היא עולה לה לאטה כמביישת, רתויה ורתועה" (טביב, דרך 76). "ונותרתי דהום ורתוע" (יזהר, ברגלים יחפות 13). – [רתועה, ־עים, רתועות]

רתוק°, ריתוק ז׳ [מן רתק, רתק] 1. חבור, קשור: "רתוק החליות בשרשרת. 2. הצמדה: רתוק העובדים למקום עבודתם. רתוק החולה למטתו. רתוק האויב לעמדותיו על־ידי מטחי־אש רצופים. ענש־רתוק למחנה לחיל עבריין. [רתוק־]

– צו־רתוק°. צו ממשלתי המחיב אדם להיות מרתק למקום־עבודה מסים גם אם אין הדבר לרצונו.

רתוק° ת׳ [מן רתק] צמוד, קשור: "לנצח רע לא ימכר, בשביעית יצא ובניו לרבו רתוקים" (סידור רס״ג, רי). "עינם האחת רתוקה אל הברקת הנפלאה" (ביאליק, אגדת שלושה 2 יח). "רתוקה היא מבקר עד ערב" (חורסקי, אזוב 134). פועל רתוק למקום עבודתו. החולה היה רתוק שבועים למטתו. – [רתוקה, רתוקים, ־קות]

רתוק ז׳ [מן רתק, רתק] שלשלת, כבל [לפי הבנה זו בכתוב:] "עשה הרתוק" (יחזקאל ז כג). "וכלו נשען אל רתוק־הברזל של המרפסת" (ברגר, א 62). "הוזרו בחצות לילה וירתק את דלת בית־המדרש ברתוקה" (ליסיצקי, מידות 73). – [רתוק־, רתוקים, ־קי־]

רתוקה, רתוקה נ׳ [צורת־משנה של רתוק] שלשלת, שרשרת: "ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר" (מלכים א ו כא). "וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף" (ישעיה מ יט). "הכרתיך... ברתוקות הכבלים על אצילות ידיך" (פרישמן, משיח). "צולל העולם חפשי מרתוקות" (שמעוני, שירים א פס). "הציר נתרופף מרתוקתו" (מגד, מקרה 289). – [רתוקת־, רתוקות; רתוקת־, רתוקות]

רתות° ת׳ [מן רתת, רתת] רוטט, רועד: "פחודים ורתותים... צגים ברעד" (איחר צורי, סליחות לצום גדליה). – [רתותה, ־תים, ־תות]

רתות*, ריתות ז׳ [מן רתת, רתת] רטט. הזדעזעות, רעד: "רתותו של שלמה" (ויקרא רבה יב). "לפי זה המצוי תמיד במצב של רתות והסוס, בספק־יש" (שטיינמן, סודות א 106). רתות הגוף מפחד או מקר. – [רתות־]

רתח [ארמית: רתח]

~ פע׳ **רתח** * פ״ע 1. הגיע למצב של התאדות מזרזת, הגיע (נוזל) לדרגת חם גבוהה עד כדי העלאת אדים: "תבשיל דרכו לאכל רותח" (ירושלמי שבת ד ב). המים רותחים במאה מעלות צלסיוס. 2*. סער: "כי יתבלע כל חכמתם בהמות ימים, ברתוח תהומות על נבוכי מים" (מגילת ההודיות, ג 14–15). "כל הלילה רתחו ימי להבות" (ביאליק, מגילת א). [וראה עוד ערך רותח, רותחין] 3° [בהשאלה] כעס ורגז ביותר, חרה אפו: הכל רתחו למשמע הפשע שנעשה. אל־נא תרתח, ידידי, הרגע! – [לרתח; רותח, רתוח; ירתח]

~ נפ׳ **נרתח** ^. 1^. נתחמם הרבה: "ככלי ראשון שנרתחו בו (המים)" (רש״י שבת מז:). "לש הכל עם הדבש הנרתח" (דונולו, ספר המרקחות). 2° [בהשאלה] התלהב, התרגז: "ושמע הצדיק ונרתח" (פרץ, עד). "נרתח הצבור בינו לבין עצמו וכל אחד היה מרטן לחברו" (טביב, דרך 74). "הנח לי ואדבר! – נשתאג מקר שנרתח" (שלונסקי, תר׳ קרקע א 218). – [להרתח, נרתח, ירתח]

~ פע׳ **רתח** פ״י 1. חמם הרבה באש, בשל הרבה: "רתח רתחיה גם־בשלו עצמיה בתוכה" (יחזקאל כד ה). בבית־החרשת לדבק מרתחים הרבה את העצמות עד שהן מתמסמסות. 2°. הלהיב, הסעיר: "יש אשר פרש עז־נפש ינתק מאחת הארחות ורתח את סוסו האביר" (ביאליק, מתי מדבר). "חמת נקם רתחה את דמי נעוריה" (צמח, ב 20). – [לרתח, מרתח, ירתח]

~ פע׳ **רתח**, 1*. חמם הרבה: "האלפס והקדרה שהעבירן מרתחין" (שבת ג ה). "הקדרות מסלקות מן הכירה" (רש״י ביצה כז.). "שופכת לה לקלחת מרתחת קיתון של צוננים" (הזז, צל 41). הבשר רתח הרבה על האש. 2 [בהשאלה] הסער, נתחמם מרגז או מצער: "מעי רתחו ולא־דמו" (איוב ל כז). "ולא יכלה התאפק, כי מר לה, כי רתח לבבה" (ביאליק, אמי). "הגיע ללשכת השוטרים משלהב ומרתח" (בורלא, כיסופים 164). – [מרתח, ירתח]

~ התפ׳ **נתרתח** °, בא לכלל רתיחה [בהשאלה] נתכעס, התרגז: "מעי מתרתחים בקרבי כשנזכר אני" (מגד, חדוה 81). "זה סקנדל אתם!" – מתרתח אפלו רובינשטין הגוץ" (יזהר, שיירה 52). "לא, לא! היה מרי יחיא מתרתח, עד שאמות ואראהו בכך לא אחדל לכהות בו!" (טביב, כעשב 247). "ולפתע נתרתחתי ושפכתי חמתי על נחמיה" (חמוי, אליקום 132). – [להתרתח, מתרתח, יתרתח]

~ הפ׳ **הרתיח** פי״ע 1° פ״י חמם נוזלים לנקדת־הרתיחה, חמם עד כדי העלאת אדים: הרתחתי את החלב. 2 [בהשאלה] הסעיר: "ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה" (איוב מא כג). 3*. חמם הרבה: "עששיות של ברזל היו מרתיחין מערב יום הכפורים ומטילין לתוך הצונן" (תוספתא יום הכפורים א כ). "והרתיח כל העולם כלו על יושביו לשעה קלה" (בראשית רבה מח). 4° [בהשאלה] הרגיז, הביא לידי רתחה: "ובלב יבער זיק, זיק מרתיח הדם" (ביאליק, אכן חציר). "ואלו הוא הרתיח את כל העיר כגיהנם" (עגנון, כפות רנג). "כל שהללו פיסו אותה הרתיחה ביותר" (הזז, יעיש ג 178). חצפתו של האיש הרתיחה אותי. 5* פ״ע התחמם, היה חם, הגיע לידי רתיחה: "קומקום שהוא מרתיח" (כלים כה ה). "והיה הדם תוסס ומרתיח" (קהלת רבה, סדרא א). "הקלחות מרתיחות ומעלות אבעבועות של קצף־

(יהודה שטינברג, שטו). "רוחו סוער ודמיו מרתיחים והוא נפעם ונדהם" (מגדלי מו"ס, רב). "הרתיח נסים ופניו נשתנו" (הזז, היושבת 31). — [להרתיח, מרתיח, מרתחת, ירתיח]

~ הפ׳ **הרתח** ˚, 1 ו׳ חמם עד שהתחיל לרתח: "הגעל הנהוג בארץ ההיא... עשוי מעור קשה שהרתח" (אבן כספי, שרשות כסף, חלף). מים מרתחים. החלב הרתח. 2 [בהשאלה] הובא לידי התרגשות יתרה, הרעש, הסער: "אתיתי לחננך בלב קרוע ומרתח" (אתיתי, יוצר ב׳ ראש השנה). "נפשו בוכה בקרבו וכל קרביו מרתחים" (מגדלי מו"ס, רצו). "סערת הרוח לא פקדתהו ולבבו לא הרתח עוד" (ביאליק, ומגדלי זקן). "פנים אדמים, מרתחים ומזיעים" (ברקוביץ, הראשונים שכב). — [מרתח, ירתח]

רתח ז׳ [מן רתח] 1. נתח בשר שרתח, תבשיל רותח: "רתח רתחיה גם־בשלו עצמיה בתוכה" (יחזקאל כד ה). 2 ˚, רתיחה, העלאת אדים: "׳כקצף על־פני מים׳ – פתרונו כפי ענינו: כרתח על פני מים" (מנחם, מחברת, קצף). "איכה תרד אל הסמבטיון ולא יגרפוה רתחיו הדלוחים?" (ביאליק, אלמנות). "אין כמוהו יודע להשליט עם רתח הדם דממה גדולה" (פיכמן, רפח). "ואתה נוצרת נגד ברזל־הימים ברתחו" (ש׳ שלום, שירים קכח). 3 ˚ [בהשאלה] התרגשות: "אשאלה שאלה ברתח" (קליר, אדפק, רשות). "יהיו לרעל בי, לרתח רעל ולאש אוכלת" (כהן, מחזות רפד). "ונלבקי הרחוב מימין אין ברתח" (סגא, שירים 277). "ועת סגר את עפעפיו ברתח הניגון" (פניאל, נתיב 8). "זה העלם לא ירתח כמונו רתח" (גפרונוב, תר׳ עוסה עור 1036). — [רתח־, רתחו, רתחים, רתחי־]

– **רתחים־רתחים** ˚, רתיחה רבה, סער גדול: "אני עומד... וכלי רתחים־רתחים" (שנהר, א 397). "ידיו קפוצות ולבו רותח רתחים־רתחים" (הזז, היושבת 208).

רתח ˚, **רותח** ז׳ [צורת־משנה של רתח] רתח, רתיחה: "׳חמת המלך שככה׳ – נחה מרתחו, הכא נמי מים נחו מרתחן" (רש"י סנהדרין קח:). — [רתח־, רתחו]

רתחא *, **ריתחא** ז׳ [ארמית, מן רתח] רתיחה [ובהשאלה] קצף רב, התפרצות של כעס: "ומי איכא רתחא קמיה דקודשא־בריך־הוא?" [כלום יש רתיחה לפני הקדוש־ברוך־הוא?] (ברכות ז.).

– **בעדן רתחא** * או **בעדנא דרתחא** * (בבא קמא ס., אך שם המשמע: בשעת צרה ופורענות, בשעת מגיפה) בשעת הרתיחה, כלומר: ברגע התפרצות הכעס, בשעה שאדם נרגז ומרתח ביותר: קשה היה לפיסו בעדנא דרתחא.

רתחה *, **ריתחה** נ׳ [מן רתח; ארמית: רתחא *] 1 *, רתיחה, העלאת אדים ואבעבועות מרב חם: "הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא ממעשה רתחתה" (נדרים ו ב). רתחת המים במאה מעלות צלסיוס. 2 ˚ [בהשאלה] רגז, כעס גדול, שצף־קצף: "היתה מניחתו לרתחת זעפו" (סדן, ממחוז לז). "רתחת דמים בה ומריבה" (מאירוביץ, הטללים 38). "פסק משה בלא להתפיס והרתחה בתוכו מבעבעת" (שמיר, עירום 58). קשה מאד לעצר את פלוני בשעת רתחתו. — [רתחת־, רתחתו]

רתחון ˚, **רתחון** ˚ ז׳ [מן רתח] רתיחה, רתחה: "אחותי סתמה אזניה וכבשה רתחונה" (שנהר, א 331). "שכור בשום ברתחוני" (עוגן, תוחלת 81). "אם ברזל גוי – כתמס יהלך ברתחון" (גפרונוב, עוסה עור 749). — [רתחון־]

רתחן * ת׳ [מן רתח, רתח] כעסן, נוח לרגז ולהתקצף, הבא בנקל לידי רתחה: "שלשה חייהן אינם חיים – הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת" (פסחים קיג:). "רתחן הוא, בזוי ומזלזל" (ביאליק, אריה ז). "רגזנית ורתחנית וזועפת – זיקין וזועות ורוחות!" (הזז, יעיש ג 19). — [רתחנית, רתחנים, רתחניות]

רתחנות ˚ נ׳ [מן רתחן] כעסנות, טבעו של הרתחן: "אל תרצה (את חברך בשעת כעסו)... שאינו מקבל רצוי מתוך רתחנותו, אלא לאחר שנתקררה דעתו" (רש"י אבות ד יח). "בחורים כארזים שירשו מאביהם הקטן את רתחנותו ואת דמיו המקלקלים" (ביאליק, אריה ז). "מושיט לו ידו לשלום ומבקש ממנו סליחה ומחילה על רתחנותו הכהנית" (ליסיצקי, תולדות 131). — [רתחנות־]

רתחני ˚ ת׳ [מן רתחנות] שיש בו רתיחה, כעסני ורגזני: "השמש היה רתחני ועמד ואמר בחמתו" (מגדלי מו"ס, קכד). "אמי היתה גם כן אשה רתחנית, אבל יותר נוחה לבני הבית" (אחד העם, תצא). "אך זעפני־רתחני הוא" (פרץ, חמח). "בעל מזג רתחני היה, דבורו בהתרגשות ונהמת־לב נשמעת בו" (ליסיצקי, תולדות 151). — [רתחנית, ־ניים, ־ניות]

רתיון *, **ריתיון** ז׳ [מן רתה] מדת־הרחמים, חמלה, סלחנות: "ואין המקום דן את האדם אלא ברתיון" (תוספתא נגעים ו ז). "גוטלובר התיחס ברתיון אל מומר גס זה" (קלוזנר, הספרות ה 341). "להרכין ראשה ולבקש רתיון וחנינה" (שנהר, ג 386). "הוו דנים את האשה ברתיון" (קלצקין, משנת אחרונים קל). "ופה אחד לגנאי גוזרת את משפטה ללא רתיון" (שלונסקי, תר׳ פושקין 212). "לסים ברתיון ולא במעשה" (קרמר, משמרות 268). — [רתיון־]

רתיות ˚ נ׳ [מן רתה] ותרנות, חלשה, הסוס: "ואל תעשה לי שם בזיונות, שתהא נוהג שם כתינוק, בבישנות וברתיות" (טביב, כערער 264). — [רתיות־]

רתיחה * נ׳ [מן רתח] 1 ˚, מעבר מהיר של נוזל למצב של אדים על־ידי חמום עד טמפרטורה מסימת ("נקדת־הרתיחה"): "קדרה שתמו מימיה ברתיחתה" (רש"י יחזקאל כד י). רתיחת המים בחם של מאה מעלות צלסיוס. רתיחת החלב. 2 *, תסיסה, העלאת קצף: "האופה חמיטה... ורתיחת גריסין" (טבול יום א א). "רתיחת יין חדש" (טבול יום א א). "והוא (היין) תוסס ורתיחתו עולה" (רש"י בבא מציעא צב:). 3 ˚ [בהשאלה על דם הרותח כביכול] התרגשות יתרה, התלהבות או התפרצות: "בהשאה רתיחת דם לבבי אלי ראשי" (הנגיד, דיואן 207). "ואין זו אש אוכלת חלילה ללהב יוצאת ולדלקה, אלא היא רתיחת דמם ורוחם" (מגדלי מו"ס, רנו). "שכבר שקעה רתיחת דמו של בחרותו" (ביאליק, אריה ד). [ובלי מושא:] "צננך והפשירך מרתיחתך" (רש"י דברים כה יח). "ודאי יש בפרצופי, בהלוכי ובכל ישותי מה שהוא שמביא אותו לידי רתיחה" (ביאליק, ספיח, נספח). — [רתיחת־, רתיחות]

רתיחות ˚ נ׳ [מן רתח] התלהבות, התרגשות יתרה: "לעקר אותנו מן הבהילות, הרתיחות, ללמדנו מתינות" (פיכמן, שח). —[רתיחות־]

רָתִיךְ° ת׳ [מן רתך] נוֹחַ לְרִתּוּךְ, הַנִּתָּן לְרִתּוּךְ: מַתֶּכֶת רְתִיכָה. – [רְתִיכָה, רְתִיכִים, ־כוֹת]

רְתִיכוּת° נ׳ [מן רָתִיךְ] סְגֻלָּתוֹ שֶׁל חֹמֶר לְהִתְרַתֵּךְ: רְתִיכוּת הַבַּרְזֶל. – [רְתִיכוּת־]

רְתִימָה° נ׳ [מן רתם, רָתַם] אֲסִירָה, קְשִׁירַת בְּהֵמָה לָעֲגָלָה: רְתִימַת סוּס לַמֶּרְכָּבָה. – [רְתִימַת־, רְתִימוֹת]

רַתְּיָן°, רתיין ז׳ [מן רתח] סַלְחָן, וַתְּרָן: "הוּא בַּעַל מֶזֶג טוֹב, רַךְ וְנוֹחַ, רַתְּיָן וְסַלְחָן לְפִי תְּכוּנָתוֹ" (קלצקין, כתבים 246). – [רַתְּיָנִית, רַתְּיָנִים, ־נִיּוֹת]

רַתְּיָנוּת°, רתיינות נ׳ [מן רַתְּיָן] סַלְחָנוּת, וַתְּרָנוּת. – [־נוּת־]

רְתִיעָה נ׳ [מן רתע] 1°, נְסִיגָה, הִתְרַחֲקוּת לְאָחוֹר (מִפַּחַד, מֵאַפְתָּעָה וְכַדּוֹמֶה): "וְזוֹחֵל הָיָה בַּלָּאט, רְתִיעָה, רְתִיעָה, וְסָמוּי מִן הָעַיִן" (ביאליק, החצוצרה ב). "הִתְקַדְּמֻיּוֹת וּרְתִיעוֹת־לְאָחוֹר" (סוקולוב, אישים 284). רְתִיעָה מִפְּנֵי סַכָּנָה. הַמֶּמְשָׁלָה קִבְּלָה אֶת הַהַחְלָטָה לְלֹא כָּל רְתִיעָה. 2° [בכלי־ירייה] תְּנוּעָה חֲזָקָה שֶׁל הַנֶּשֶׁק לְאָחוֹר בִּשְׁעַת הַיְרִיָּה כִּתְגוּבָה לִתְנוּעַת הַקָּלִיעַ וְהַגַּזִּים הַפּוֹרְצִים מִן הַלּוֹעַ קָדִימָה: רְתִיעַת הַתּוֹתָח בִּשְׁעַת פְּעֻלָּה. – [רְתִיעַת־, רְתִיעוֹת]

רְתִיקוּת° נ׳ [מן רָתוּק] צְמִידוּת, הֱיוֹת רָתוּק: "חוֹשֵׁשׁ הָיָה שֶׁמָּא יְבַלַּע לְכַלְבָּתוֹ בְּשֶׁל רְתִיקוּת זוֹ לַמִּרְבָּץ" (אריכא, ב 287). [ובהשאלה:] "הַקָּהָל מַאֲזִין לוֹ בִּרְתִיקוּת" (מגור, חדווה 240). "הָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהּ בְּעֵינָיו הַבְּהִירוֹת בִּרְתִיקוּת" (ארד, חרי הנפילה 95). – [רְתִיקוּת־]

רָתִית° ת׳ [מן רתת] רוֹעֵד, רוֹתֵת: "קוֹלוֹ שֶׁלּוֹ עָבֶה, רָתִית וְחָטוּף" (יהודה שטינברג, יט). – [רְתִיתָה, רְתִיתִים, ־תוֹת]

רְתִיתָה° נ׳ [מן רתת; ארמית: רְתִיתָא] רֶתֶת, רְעִידָה, רֶטֶט: "הוּא דִּבֵּר בִּרְתִיתָה וּמִתּוֹךְ לְבָבוֹ" (יהודה שטינברג, עג). "עַפְעַפֵּי עֵינֶיהָ וּשְׂפָתָהּ הָעֶלְיוֹנָה הָיוּ מִרְתִּיתִים רְתִיתָה מְשֻׁנָּה" (קבק, במשעול 385). – [רְתִיתַת־, רְתִיתוֹת]

רתך [קרוב אל נתך]

~ פִּע׳ **רִתֵּךְ** * פ״י 1°, חִבֵּר חֶלְקֵי־מַתֶּכֶת זֶה לָזֶה עַל־יְדֵי חִמּוּם מְקוֹם הַחִבּוּר בָּאֵשׁ חַמָּה בְּיוֹתֵר (עַל־פִּי־רֹב בְּשַׁלְהֶבֶת אַצֶּטִילֶן) עַד נְקֻדַּת־הַהַתָּכָה שֶׁל הַמַּתֶּכֶת, בְּאֹפֶן שֶׁהַחִבּוּר נַעֲשֶׂה חָזָק וּמוּצָק בְּיוֹתֵר (לְהַבְדִּיל מִן "הַלְחָמָה" – חִבּוּר חֲלָקִים עַל־יְדֵי הַתָּכַת חֹמֶר־בֵּינַיִם, כְּגוֹן בְּדִיל אוֹ עוֹפֶרֶת, שֶׁהוּא חִבּוּר חַלָּשׁ יוֹתֵר). 2* [בתלמוד] הִתִּיךְ, הֵמֵס: "וְנוֹתְנָן (אֶת כֵּלֶיהָ) לַצּוֹרֵף וְרִתְּכָן וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּלִים חֲדָשִׁים" (שבת טז:). – [לְרַתֵּךְ אֶת־, מְרַתֵּךְ, יְרַתֵּךְ]

~ פֻּע׳ **רֻתַּךְ** °, חֻבַּר עַל־יְדֵי הַתָּכָה: חֶלְקֵי־הַבַּרְזֶל רֻתְּכוּ זֶה לָזֶה בְּשַׁלְהֶבֶת אַצֶּטִילֶן. – [מְרֻתָּךְ, יְרֻתַּךְ]

~ הת׳ **הִתְרַתֵּךְ** °, נִתְחַבֵּר עַל־יְדֵי הַתָּכָה בָּאֵשׁ חַמָּה בְּיוֹתֵר: מְטִילֵי־הַבַּרְזֶל נִתְרַתְּכוּ הֵיטֵב. – [לְהִתְרַתֵּךְ, מִתְרַתֵּךְ, יִתְ־]

רַתָּךְ° ז׳ [מן רתך, רִתֵּךְ] טֶכְנַאי מֻמְחֶה בַּעֲבוֹדוֹת רִתּוּךְ, עוֹסֵק בְּחִבּוּר חֶלְקֵי מַתֶּכֶת בְּשַׁלְהֶבֶת אֵשׁ חֲזָקָה. – [רַתַּךְ־, רַתָּכִים, רַתָּכֵי־]

רַתָּכוּת° נ׳ [מן רַתָּךְ] עֲבוֹדַת רִתּוּךְ, מִקְצוֹעוֹ שֶׁל הָרַתָּךְ. – [רַתָּכוּת־]

רתם [רק עברית?]

~ פָּע׳ **רָתַם** פ״י 1, קָשַׁר מֶרְכָּבָה אוֹ עֲגָלָה אוֹ כְּלִי־רֶכֶב אַחֵר אֶל בְּהֵמָה בְּמַעֲרֶכֶת רְצוּעוֹת לִנְסִיעָה: "רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ!" (מיכה א יג). 2°, שָׂם אֶת כְּלֵי־הָרְתִמָה עַל סוּס אוֹ עַל בֶּהֱמַת־מַשָּׂא אַחֶרֶת – לִרְכִיבָה אוֹ לְהוֹבָלָה. 3° [בהשאלה] הֵטִיל עֹל, הֶעֱמִיס נֵטֶל: הַמִּפְלָגָה רָתְמָה אֶת פְּלוֹנִי לְמִלְחֶמֶת־הַבְּחִירוֹת. – [לִרְתֹּם אֶת־, רוֹתֵם, רָתוּם, יִרְתֹּם, רְתֹם!]

~ נִפ׳ **נִרְתַּם** °, 1, נִקְשַׁר, נֶאֱסַר בְּמַכְשִׁירֵי־רְתִמָה: הַסּוּסִים נִרְתְּמוּ. 2, נִקְשַׁר אֶל בֶּהֱמַת־מַשָּׂא: הַמֶּרְכָּבָה נִרְתְּמָה. הַמַּחֲרֵשָׁה נִרְתְּמָה לַשְּׁוָרִים. 3 [בהשאלה] נִכְנַס כֻּלּוֹ בְּעֹל עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת, הָעֳמַס עָלָיו נֵטֶל: פְּלוֹנִי נִרְתַּם כֻּלּוֹ לַמִּבְצָע. – [לְהֵרָתֵם, נִרְתָּם, יֵרָתֵם]

ענף רותם

רֹתֶם, רותם ז׳ [ארמית: רִתְמָא; ערבית: רַתַם] שִׂיחַ־בַּר מִמִּשְׁפַּחַת הַקִּטְנִיּוֹת (בַּת־מִשְׁפַּחַת הַפַּרְפְּרָנִיִּים), גָּדֵל בַּחוֹלוֹת וּבְחֶלְקֵי הָאָרֶץ הַמִּדְבָּרִיִּים (Retama). רֹב יְמוֹת הַשָּׁנָה הוּא חֲסַר עָלִים, גִּבְעוֹלָיו הַיְרֻקִּים מְאַדִּים מַיִם. פְּרָחָיו גְּדוֹלִים, פַּרְפְּרָנִיִּים וּלְבָנִים: "וְהוּא הָלַךְ בַּמִּדְבָּר... וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָד" (מלכים א יט ד). "גַּחֲלֵי רְתָמִים" (תהלים קכ ד). – [רֹתֶם־, רָתְמוֹ; רְתָמִים, רִתְמֵי־]

– **הֶאֱכִילוֹ גַּחֲלֵי־רְתָמִים*** [בהשאלה, על־פי תהלים קכ ד ועל־יסוד המסורת בתלמוד, כי גחלי הרתמים ממשיכות לבעור ולהחזיק הרבה חומן גם לאחר שכבו מבחוץ] גָּרַם לוֹ צָרוֹת, הִרְגִּיזוֹ: "כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים" (חגיגה יב:). "אֵינוֹ יָכוֹל לְהִפָּטֵר מִמֶּנִּי – אֲנִי מַאֲכִילֵהוּ גַּחֲלֵי רְתָמִים" (ברנר, א 131). "וְכַמָּה שֶׁאָסוּר לְהַבְטִיל אוֹתוֹ מִלִּמּוּדוֹ – שֶׁלֹּא יַאֲכִילוּנִי חַס וְשָׁלוֹם גַּחֲלֵי רְתָמִים" (עגנון, כלה רלא).

רתימה

רְתָמָה°, רתימה נ׳ [מן רֹתֶם] שִׂיחַ קוֹצָנִי מִבַּת־מִשְׁפַּחַת הַפַּרְפְּרָנִיִּים, בַּעַל עָלִים פְּשׁוּטִים אוֹ תִּלְתָּנִיִּים וּפְרָחִים צְהֻבִּים (Genista). – [רִתְמַת־, רְתָמוֹת]

ריתמה

רִתְמָה°, ריתמה נ׳ [מן רתם, רָתַם; במקרא – שֵׁם מָקוֹם, במדבר לג יח] מַעֲרֶכֶת הָרְצוּעוֹת – הַמֶּתֶג וְהָרֶסֶן, הַסֻּמְלוֹן וְעוֹד – שֶׁאוֹסְרִים בָּהֶם בְּהֵמָה לְהוֹבָלָה אוֹ לִרְכִיבָה. – [רִתְמַת־, רְתָמוֹת, רִתְמוֹת]

– **רִתְמַת־מִצְנָח** °, מַעֲרֶכֶת הָרְצוּעוֹת וְהַוָּוִים שֶׁהַצַּנְחָן מַצְמִיד בָּהֶן אֶת הַמִּצְנָח אֶל גּוּפוֹ.

רְתָמוּס⬦, **רְתָמִי**⬦, ראה רִיתְמוּס, רִיתְמִי.

רתע [קרוב אל רתח; ארמית: רְתַע]

~ פָּע׳ **רָתַע** ° פ״ע זָח, נָע, נָסוֹג: "מַה יִּרְתַּע לְבָבְךָ בְּשַׁאַט־נִצָּחִים לְמַרְאֶהָ!" (כהן, שירים קיא). "הַשּׁוֹר רָתַע עַל עָמְדוֹ" (ארד,

בִּיתוֹ 63). "הָיָה רוֹתֵעַ תַּחְתָּיו וּמְטָרֵף בְּתוֹךְ אֻכָּפוֹ כֹּה וָכֹה" (שלונסקי, תר' הדון ג 68). — [לִרְתֹּעַ, רוֹתֵעַ, רָתוּעַ, יִרְתַּע]

~ נפ' נִרְתַּע*, 1. נָסוֹג, זָז לְאָחוֹר, קָפַץ לַאֲחוֹרָיו (מִפַּחַד, מֵהִסּוּס, מִתַּדְהֵמָה וְכַדּוֹמֶה): "וּמַכֶּה אֶת הַזָּכָר וְנִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו" (פרה ג ג). "רְאִיתִיו (אֶת הַיָּרֵחַ) וְנִבְהַלְתִּי וְנִרְתַּעְתִּי לַאֲחוֹרַי" (ירושלמי ראש השנה נז ד). "דּוֹמֶה שֶׁגַּם הַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו מִפְּנֵי בְּשַׂר־וָדָם שֶׁכְּמוֹתוֹ" (ביאליק, אריה ב). "וְהִיא לֹא דַי שֶׁאֵינָהּ נִרְתַּעַת הֵימֶנּוּ, אֶלָּא דּוֹמֶה שֶׁהִיא נוֹגַעַת בּוֹ" (עגנון, כלה עא). 2 [בהשאלה] חָזַר בּוֹ, נִמְנַע מִמַּעֲשֶׂה: "הֱוֵי נִרְתָּע מֵחֵטְא הַקַּל שֶׁלֹּא יְבִיאֲךָ לְחֵטְא חָמוּר" (דרך ארץ זוטא ב). פְּלוֹנִי חָתַר בְּתֹקֶף לְמַטְּרָתוֹ וְלֹא נִרְתַּע מִן הַמִּכְשׁוֹלִים שֶׁהָיוּ בְּדַרְכּוֹ. הֶחְלַטְתָּ – אַל תֵּרָתַע! – [לְהֵרָתַע, נִרְתָּע, יֵרָתַע]

~ הפ' הִרְתִּיעַ* פעו״י 1* פ״ע נִרְתַּע, נָסוֹג, זָז הַצִּדָּה, חָזַר לַאֲחוֹרָיו: "וְהִרְתִּיעַ מִלְּפָנָיו כְּמַרְתִּיעַ מִלִּפְנֵי הַנָּחָשׁ" (ירושלמי ברכות ו ד). "אוֹי, כַּמָּה אַתָּה מֵזִיעַ, ר' אַלְתֵּר! הַרְתַּע נָא מְעַט, בִּמְחִילַת כְּבוֹדְךָ!" (מנדלי מו״ס, צז). "הוּא מַרְתִּיעַ עַצְמוֹ בְּכֻרְסָתוֹ" (המוז, גן 14). 2*, רָעַד, הִזְדַּעְזַע: "וְרָאָה דָוִד חַרְבּוֹ שֶׁל מַלְאַךְ־הַמָּוֶת וְהָיָה מַרְתִּיעַ בְּכָל אֵיבָרָיו" (פרקי דרבי אליעזר, מג). "שָׁמַע קוֹל קַרְנוֹת וְהִרְתִּיעַ" (סוטה מד:). 3* פ״י הֵזִיז, הִרְעִיד: "עָמַד (הַנָּחָשׁ) וְנָגַע בְּאִילָן בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו וְהִרְתִּיעוֹ עַד שֶׁנָּשְׁרוּ פֵּרוֹתָיו לָאָרֶץ" (אבות דרבי נתן א). "וּבָזְקָה עָלֶיהָ מֶלַח וּפִלְפֵּל וְהִרְתִּיעָה אוֹתָהּ מִן הָאֵשׁ" (עגנון, כפות שכה). 4°, הֵזִיז לְאָחוֹר, הֵסִיג: הַהֵלֶךְ הֵנִיף אַלָּתוֹ לְהַרְתִּיעַ אֶת הַכֶּלֶב הַנּוֹבֵחַ שֶׁהִשְׂתָּעֵר עָלָיו. [ובהרחבה:] 5°, בָּלַם, עָצַר, מָנַע הִתְקַדְּמוּת: הַפַּחַד מֵעֹנֶשׁ מַרְתִּיעַ אֶת הָעֲבַרְיָנִים. עָצְמָתָהּ הַצְּבָאִית שֶׁל הַמְּדִינָה הִרְתִּיעָה אֶת הָאוֹיֵב מֵהִתְקָפָה. נֶשֶׁק מַרְתִּיעַ. – [לְהַרְתִּיעַ, מַרְתִּיעַ, יַרְתִּיעַ, הַרְתַּע!]

~ הפ' הָרְתַּע ⁺, 1°, הוּזַז לְפֶתַע: "לִבִּי אֲשֶׁר נֵעוֹר כְּעוֹף הָרְתַּע" (פיכמן, קכט). 2⁺, הָרְחַק: "וְלֹא אִיעַץ לְהַרְתִּיעַ לְעוֹלָם (אֶת קַרְנֵי־הַמְּצִיצָה)... אֶלָּא תָּרְתַּע הַרְתָּעָה כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם כְּאֵב" (פרקי משה ג). 3°, הֻסַּג לְאָחוֹר [ובהרחבה] נִמְנְעָה הִתְקַדְּמוּתוֹ: הָאַנָּס הָרְתַּע לְמַרְאֵה הַשּׁוֹטֵר שֶׁהוּזְעַק. הָאוֹיֵב הָרְתַּע עַל־יְדֵי עָצְמָתָהּ הַצְּבָאִית שֶׁל הַמְּדִינָה. – [מֻרְתָּע, יֻרְתַּע]

~ הת' הִתְרַתַּע °, נִרְתַּע כְּלִשְׁהוּ: "הַגְּבֶרֶת פּוּרְיוֹן נִתְרַתְּעָה רֶגַע" (המאירי, תנובה 195). "דוֹשִׁינְסְקִי נִתְרַתַּע וְנִתְרַתַּח" (וילקנסקי, סנוניות 214). "וְתָקְפָה עָלַי הִתְרַגְּשׁוּת נוֹרָאָה, זוֹכֵר וּמִתְרַתֵּעַ" (יזהר, צקלג 224). "רָאשׁוֹ וּזְקָנְקָנוֹ מְנִדִּים עַל חֲזֵהוּ וְהֵם מִתְרַתְּעִים עִם כָּל שְׁחוֹק־שֶׁל־צְחוֹק" (מגד, חדוה 66). – [לְהִתְרַתֵּעַ, מִתְרַתֵּעַ, יִתְרַתַּע]

רֶתַע ° ז' [מן רתע] רְתִיעָה, נְסִיגָה לְאָחוֹר: "לֹא זָנוּק בִּצְעָדָיו וְלֹא רֶתַע" (אלתרמן, עיר 306). "הִיא רוֹצַחַת בְּלִי רֶתַע" (פינקרפלד, גדיש 327). חֵיל־הַשִּׁרְיוֹן הִשְׂתָּעֵר לְלֹא רֶתַע עַל בִּצּוּרֵי הָאוֹיֵב. – [רֶתַע־, רִתְעוֹ]

– **נֶשֶׁק לֹא־רֶתַע** °. כִּנּוּי לִכְלִי־נֶשֶׁק הַמְנַצֵּל אֶת הַגַּזִּים הַנּוֹצָרִים עִם הַיְרִיָּה כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָרְתִיעָה אַגַּב יְרִיָּה: תּוֹתַח לֹא־רֶתַע [בקיצור: תּוֹלָ״ר]

רתף [מן מַרְתֵּף]

~ פע' רָתַף * פ״י שָׂם בְּמַרְתֵּף לְמִשְׁמֶרֶת: "לֹא יִרְתֹּף עַל גַּבּוֹ (= עַל־גַּבֵּי הַבַּיִת) יַיִן" (תוספתא בבא מציעא ח ה). – [לִרְתֹּף, מַרְתֵּף, יִרְתֹּף]

~ פע' רֻתַּף °, הוּשַׂם בְּמַרְתֵּף: חָבִיּוֹת יַיִן מְרֻתָּפוֹת. – [מְרֻתָּף, יְרֻתַּף]

א. רתק [ארמית: רִתְקָא גדר; ערבית: רָתַק חיבר]

~ פע' רָתַק * פ״י דָּפַק, דָּחַק: "תּוֹקְעוֹ (אֶת חֲבֵרוֹ) טָמֵא, רוֹתְקוֹ – טָהוֹר" (תוספתא זבים ד א). – [לִרְתֹּק, רוֹתֵק, רָתוּק, יִרְתֹּק]

~ נפ' נִרְתַּק ⁺, נִקְשַׁר, נִצְמַד [גם בהשאלה]: "גְּבוֹהִים הָרָקִיעַ וְנָטָם וּמַרְאָם תָּמִיד נִרְתָּקִים" (פיוטים, סידור 735). "אַךְ מַבָּטוֹ נִרְתַּק לִפְאַת קָדִים" (שמעוני, פואמות ב רגד). "עֲצֹר! הֵרָתֵק אֶל חַיֶּיךָ!" (ש' שלום, שירים קל). "רַק עִם אֶחָד לֹא יִמָּחֵק – וַאֲנִיָּתוֹ פֹּה תֵּרָתֵק" (רגלסון, חקיקות 247). "נִרְתְּקָה לִמְקוֹמָהּ וְלֹא זָזָה" (אריכא, א 82). – [לְהֵרָתֵק, נִרְתָּק, יֵרָתֵק]

~ פע' רִתֵּק ⁺ פ״י 1⁺, חִבֵּר, קִשֵּׁר: "חֲמִשִּׁים מִצְוֹת רִתֵּק בִּכְלַל 'לֹא תִרְצָח'" (סידור רס״ג, רז). הָעֶגְלוֹן רִתֵּק אֶת רַגְלֵי סוּסוֹ בְּמִרְעֶה. 2°, הִצְמִיד: הַמֶּמְשָׁלָה רִתְּקָה אֶת כָּל הָעוֹבְדִים בְּמִקְצוֹעוֹת הַחִיּוּנִיִּים אֶל מְקוֹם עֲבוֹדָתָם. הַמַּחֲלָה הַקָּשָׁה רִתְּקָה אֶת הַחוֹלֶה אֶל מִטָּתוֹ יָמִים רַבִּים. 3° [בהשאלה] מָשַׁךְ אַחֲרָיו עַד לִבְלִי הִנָּתֵק: הַמַּחֲזֶה רִתֵּק אֵלָיו אֶת עֵינֵי הַצּוֹפִים. סֵפֶר מְעַנְיֵן וּמְרַתֵּק בְּיוֹתֵר. – [לְרַתֵּק, מְרַתֵּק, יְרַתֵּק]

~ פע' רֻתַּק, 1. נֶאֱסַר, נִקְשַׁר, נִכְבַּל: "וְכָל־גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים" (נחום ג י). "שֶׁבֶת מְשׁוֹשׁ תֻּפִּים וְהַגִּיל נֶאֱסַף יוֹם רֻתְּקוּ רַגְלָיו וְיוֹם נֶאֱסָרוּ" (גבירול, א 56). [ובהשאלה:] "מַעְגְּלֵי גִיל וָיֶשַׁע רֻתָּקוּ" (משה אבן־עזרא, א 67). "וַעֲבֹתוֹת אַהֲבָה בָּם יַחַד רֻתְּקוּ לֵב אֵם וּבִתָּהּ – הֲכָלָּן נִתָּקוּ?" (יל״ג, שירה רעו). "רוּחוֹ לֹא רֻתְּקָה גַם לַאֲזִקֵּי עַצְמָהּ" (פיכמן, שלז). 2°, חֻבַּר, הֻצְמַד: כָּל הָעוֹבְדִים רֻתְּקוּ לְפִי צַו הַמֶּמְשָׁלָה אֶל מְקוֹם עֲבוֹדָתָם. הַחוֹלֶה רֻתַּק אֶל מִטָּתוֹ יָמִים רַבִּים. 3° [בהשאלה] נִמְשַׁךְ לִבּוֹ, לֹא יָכֹל לְהִפָּרֵד אוֹ לְהִנָּתֵק: "רֻתַּקְתִּי כֻּלִּי כַּאֲשֶׁר בָּאוּלָם פָּרְצָה פִּתְאוֹם שִׁירָה עִבְרִית לוֹהֶטֶת" (עובדיהו, מפי ביאליק לא). הַכֹּל יָשְׁבוּ מְרֻתָּקִים לְמִשְׁמַע הַנְּגִינָה הַנִּפְלָאָה. – [מְרֻתָּק, יְרֻתַּק]

~ הת' הִתְרַתֵּק °, הִתְחַבֵּר וְנִצְמַד: "הַטַּבָּעוֹת שֶׁלָּהּ מִתְרַתְּקוֹת זוֹ בָּזוֹ" (קלוזנר, הספרות ג 186). "בְּנִימִין צָפוּ גְלִידֵי קֹרַח עֲבֻתִּים, עוֹד מְעַט וְיִתְרַתְּקוּ וְיִתְחַשְּׁקוּ" (גרינבלט, בתיה חן 159). "חוּלְיָה חוּלְיָה מִתְרַתֶּקֶת הַשַּׁלְשֶׁלֶת" (וילקנסקי, סנוניות 93). – [לְהִתְרַתֵּק, מִתְרַתֵּק, יִתְ־]

~ הפ' הִרְתִּיק*, דָּפַק, נָקַשׁ, הִכָּה: "בָּא וְהִרְתִּיק עַל פִּתְחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ" (ירושלמי ברכות ב ד). "(הָרוֹפֵא) הִרְתִּיק עַל הֶחָזֶה, תֵּכֶף וְשָׁאַל שְׁאֵלוֹת רְגִילוֹת: רֹאשְׁךָ כּוֹאֵב? תֵּאָבוֹן יֵשׁ?" (יהודה שטינברג, קיג). "הִרְתִּיקוּ עַל פִּשְׁפַּשׁ הֶחָצֵר" (קבק, במשעול 29). "הַקָּפִיד מָרִי סוּלֵימָאן וְהִרְתִּיק בְּמַקְלוֹ עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה" (הזז, היושבת 85). "קוֹלָהּ שֶׁל יָד שֶׁהָיְתָה מַרְתִּיקָה עַל פֶּתַח־הַבַּיִת" (שמיר, מלך 340). – [לְהַרְתִּיק, מַרְתִּיק, יַרְתִּיק]

ב. **רתק** [קרוב אל נתק]

~ נפ׳ **נִרְתַּק**, נִתַּק, נִקְרַע: ״עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב״ (קהלת יב ו). — [לְהֵרָתֵק, נִרְתָּק, יֵרָתֵק]

~ פִּע׳ **רִתֵּק** ⁺, נִתֵּק: ״וּשְׁנָתִי רִתְּקָה, נָדְדָה גַּם עָתְקָה״ (הנגיד, דיואן 314). — [מְרַתֵּק, יְרַתֵּק]

רֶתֶק° ז׳ [מן א. רתק] 1. הֶתְקֵן קְפִיצִי קָטָן לְחִבּוּר נְיָרוֹת זֶה לָזֶה (Clip). 2 רִתּוּק, כֶּבֶל, אֵזֶק: ״וְאֵת מֶלֶךְ סִין הוֹלַכְתִּי כְּשָׁבוּי אָסוּר בְּרֶתֶק״ (גפונרג, תר׳ עוטה עור 415). 3. רִתּוּק, הַצְמָדָה: ״בְּאֵין רֶתֶק וָהֶלֶם עוֹשִׂים לֹא יִכּוֹן מַעֲשֵׂה הַתְּקָפָה״ (שלו, אלהי 181). רֶתֶק הָאוֹיֵב לְעֶמְדּוֹתָיו. 4 [בצבא] חֵלֶק מִיְּחִידָה תוֹקֶפֶת הַמְרַתֵּק אֶת הָאוֹיֵב בְּאֵשׁ כְּדֵי לְחַפּוֹת עַל הַמִּשְׁתָּעֲרִים. — [רֶתֶק־, רְתָקִים, רִתְקֵי־]

רְתַקְתַּק° ז׳ [מן רתק] צָמִיד, רֶכֶס, חֻלְיָה בְּשַׁלְשֶׁלֶת: ״מְנוֹרָה שֶׁתְּלוּיָה הִיא בִּרְתַקְתַּקֵּי כֶּסֶף״ (אריכא, סופר 306). — [רְתַקְתַּק־, רְתַקְתַּקִּים, רְתַקְתַּקֵּי־]

רתת [קרוב אל רטט; ארמית: רְתַת]

~ פָּע׳ **רָתַת** * פ״ע רָטַט, חָרַד, הִזְדַּעְזַע: ״אִשָּׁה שֶׁרֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ וְאֵיבָרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ וְרוֹתֶתֶת״ (נידה סג:). ״עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן הָיָה הָעוֹלָם רוֹתֵת, מִשֶּׁהוּקַם נִתְבַּסֵּס הָעוֹלָם״ (במדבר רבה יב). ״סַנְטֵרוֹ שֶׁל נֹחַ רָתַת״ (ביאליק, מאחורי ד). ״כְּעֵין נוֹזֵל... זוֹרֵחַ כְּנִצְנֵץ, רוֹתֵת מִצִּי בָּרָק״ (ליכטנבוים, במישור ז). — [לִרְתּוֹת, רָתַתִּי, רוֹתֵת, יִרְתַּת]

~ נפ׳ **נִרְתַּת***, אֲחָזוֹ רֶטֶט, הִתְחִיל לִרְעֹד: ״וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַשָּׂטָן כָּךְ נִבְהַל וְנִרְתַּת וְהָלַךְ מֵעָלָיו״ (תנחומא בובר, תוספה לפרשת חוקת א). ״נִרְתַּת מִקּוֹל כְּלָבִים נוֹבְחִים״ (ברנר, 2 22). ״הֵשִׁיב לָהּ יָעִישׁ בְּפָנִים נְמוּכוֹת וּבְקוֹל נִרְגָּשׁ וְנִרְתָּת״ (הזז, יעיש ב 28). — [לְהֵרָתֵת, נִרְתַּת, יֵרָתֵת]

~ פִּע׳ **רִתֵּת** * פעו״י 1*, פ״ע רָעַד, רִטֵּט, נִזְדַּעְזַע: ״כֵּיוָן שֶׁנִּבְרָא הַבַּרְזֶל הִתְחִילוּ אִילָנוֹת מְרַתְּתִים, אָמַר לָהֶם: מַה לָּכֶם מְרַתְּתִים?״ (בראשית רבה ה). ״יָצָא אֶחָד מֵהֶם לְקַבֵּל פְּנֵי רַבָּם הַיּוֹשֵׁב וּמְרַתֵּת בְּבֵית מִקְלָטוֹ״ (ביאליק, מאחורי ו). ״יְמוֹת הַחַמָּה עוֹמְדִים בְּעֶצֶם תָּקְפָּם וַאֲנִי מְרַתֵּת מִן הַצִּנָּה״ (עגנון, אורח 373). 2° פ״י הִרְעִיד, הֶחֱרִיד: ״לְרַתֵּת לְכַתֵּת כָּל מִתְקוֹמְמַיִךְ״ (גנזי שכטר, ג 73). — [לְרַתֵּת, רִתַּתִּי, מְרַתֵּת, יְ־]

~ הפ׳ **הִרְתִּית** * פעו״י 1* פ״ע הִתְחִיל לְרַטֵּט וְלִרְעֹד, הִתְחַלְחֵל: ״שְׁמַע... קוֹל צַהֲלַת סוּסִים וּמַרְתִּית״ (ספרי שופטים קי). ״וְהָיָה הָעֶבֶד עוֹמֵד וּמַרְתִּית לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ״ (שמות רבה כז). ״סַנְדֶּרֶל מַרְתִּית וּפוֹסֵעַ פְּסִיעָה קְטַנָּה אֲבָל וַחֲפוּי־רֹאשׁ״ (מנדלי מו״ס, סה). ״וּקְצוֹת שְׂפָתָיו הִרְתִּיתוּ״ (הזז, בקולר 210). 2° פ״י הִרְטִיט, הִרְעִיד, צִמְרֵר: ״גָּבַרְתִּי עַל צִנָּתִי שֶׁלֹּא תַּרְתִּיתֵנִי״ (צמח, ב 371). —[לְהַרְתִּית, הִרְתַּתִּי, מַרְתִּית, יַ־]

רֶתֶת ז׳ [מן רתת; קרוב אל רֶטֶט] רֶטֶט, חֲרָדָה, חִיל: ״כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת... וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת״ (הושע יג א). ״וַאֲנִי רַעַד וּרְתֵת אֲחָזוּנִי וְכוֹל גַּרְמַי יְרוֹעוּ״ (מגילת ההודיות, ד 33). ״בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבִרְתֵת וּבְזִיעַ״ (ברכות כב.). ״עָמַדְתִּי לְפָנָיו בִּרְתֵת וָזִיעַ כְּעַכְבָּר לִפְנֵי הֶחָתוּל״ (מנדלי מו״ס, שלג). ״לְהִלָּחֵם בְּאֹמֶץ, בְּלִי רֶתֶת, וּשְׁכֶם אֶחָד״ (שמעוני, הביבר 107). — [רֶתֶת־]

— דַּבֵּר (אָמַר) רְתֵת [בהשאלה מן הושע יג א, ראה לעיל], הִשְׁמִיעַ בְּקוֹל נִרְגָּשׁ, דִּבֵּר בְּהִתְרַגְּשׁוּת: ״אָמַר עֲקַבְיָה רְתֵת: שֶׁאִם כָּל שֶׁהָלַכְתִּי וְחָשַׁבְתִּי טָעוּת הִיא בְּיָדִי... מָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּזֶה הָעוֹלָם?״ (בורלא, עקביה 167).

רֶתֶת° ז׳ [מן רתת] עֲוִית מְלֻוָּה הִתְכַּוְּצֻיּוֹת רִיתְמִיּוֹת וּמְהִירוֹת שֶׁל שְׁרִיר אוֹ שֶׁל קְבוּצַת שְׁרִירִים (Clonus). – [רֶתֶת־]

רַתְּתָן° ת׳ [מן רתת] הַסְּסָן, שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ בְּעַצְמוֹ: ״תַּלְמִיד זֶה, רַתְּתָן וְחַשְׁשָׁן, פָּתַח אֶת דִּבּוּרוֹ בִּלְשׁוֹן ׳חוֹשְׁבַנִי׳״ (שטיינמן, צרור 242). – [רַתְּתָנִית, רַתְּתָנִים, ־נִיּוֹת]

רַתְּתָנוּת° נ׳ [מן רַתְּתָן] הַסְּסָנוּת, חֹסֶר־בִּטָּחוֹן. – [רַתְּתָנוּת־]

הַמִּלּוֹן הֶחָדָשׁ

אוֹצָר שָׁלֵם שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית
הַסִּפְרוּתִית, הַמַּדָּעִית וְהַמְדֻבֶּרֶת
נִיבִים וַאֲמָרוֹת עִבְרִיִּים וַאֲרַמִּיִּים,
מֻנָּחִים בֵּינְלְאֻמִּיִּים